Coordonator ştiinţific
Eugenia Dima

Autori
Eugenia Dima
Doina Cobeţ
Laura Manea
Elena Dănilă
Gabriela E. Dima
Andrei Dănilă
Luminiţa Botoşineanu

Au mai colaborat
(redactare parţială, corelaţii, operaţii tehno-redacţionale)
Dumitru Boldureanu, Igor Boldureanu, Daniela Butnaru, Lucia Ciocan, Igor Condrea, Eugen Lungu, Veronica Olariu, Rodica Radu, Efim Spînu, Aliona Zgardan-Crudu

Consultanţi ştiinţifici

Lingvistică:
Vasile Arvinte, Mauro Barindi, Iulian Ciocan, Stelian Dumistrăcel, Alberto Madrona Fernández, Dorin Onofrei, Vlad Pohilă, Eudochia Sorocean, Tatiana Şarşova

Alte domenii:
arheologie, istorie – **Constantin Iconomu**
arte plastice – **Gabriela Agafiţei**
chimie – **Alexandra Iordan**
farmacie – **Irina Dumistrăcel**
filosofie, psihologie – **Teodor Dima**
geografie – **Liliana Pînzariu**
matematică – **Gheorghe Ionesei**
medicină – **Lavinia Pavel**
religie – **Mihai Mărgineanu**
ştiinţe economice – **Valentin Mihai Bohateret**
ştiinţe juridice – **Vasile Lupu**

Editori coordonatori
Iurie Bîrsa - Editura ARC
Nicolae Guţanu - Editura GUNIVAS

II 32.458

DEXI

DICȚIONAR EXPLICATIV ILUSTRAT AL LIMBII ROMÂNE

ARC GUNIVAS

CZU 811.135.1'374.3
D39

Editura ARC
str. George Meniuc 3, Chişinău MD-2009, Republica Moldova
Tel.: (+373 22) 73 36 19. Tel./fax: (+373 22) 73 36 23
E-mail: cedbirsa@moldnet.md; info@arc.moldnet.md

Editura GUNIVAS
str. Ion Creangă 62/4, Chişinău MD-2064, Republica Moldova
Tel.: (+373 22) 92 71 80. Tel./fax: (+373 22) 59 39 32
E-mail: gunivasn@yahoo.com; office@totalibra.ro

Difuzare România
TOTALIBRA
str. Războieni 38, Bacău
Tel./fax: (+40 234) 52 06 75; 52 06 74; 52 50 19
E-mail: office@totalibra.ro
Web: www.totalibra.ro

Reţeaua de magazine DIVERTA
str. Făinari nr. 3, sector 2, Bucureşti
Tel./fax: 021 210 10 35; 021 210 44 01
E-mail: office@diverta.net
Web: www.dol.ro

DICŢIONAR EXPLICATIV ILUSTRAT AL LIMBII ROMÂNE (DEXI)

Coordonator ştiinţific:	**Eugenia Dima**
Autori:	**dr. Eugenia Dima, dr. Doina Cobeţ, dr. Laura Manea, dr. Elena Dănilă, dr. Gabriela E. Dima, Andrei Dănilă, dr. Luminiţa Botoşineanu**
Editori coordonatori:	**Iurie Bîrsa, Nicolae Guţanu**
Lectori:	**Mariana Belenciuc, Gheorghe Chiriţă, Tatiana Chiriţă, Lucia Ciocan, Galina Guţanu, Adriana Hristov, Marcela Orjacovschi, Vlad Pohilă, Efim Spînu, Oana Stoian, Aliona Zgardan-Crudu**
Coordonator desene:	**Eugen Lungu**
Coperta:	**Mihai Bacinschi**
Planşe color:	**Boris Gangal, Vladimir Melnic, Vitalie Stelea**
Pictori:	**Elena Copeica, Alexandru Malai, Raisa Rotaru**
Design:	**Igor Condrea, Sergiu Deleanu, Mihai Dimitriu, Elena Garştea, Anatol Tomoianu**
Tehnoredactare:	**Dumitru Boldureanu, Valentina Ciobanu, Olga Ciuntu, Igor Condrea, Sergiu Deleanu, Victoria Dumitraşcu, Ana Moraru, Anatol Tomoianu, Sergiu Vlas**
Asistenţă software:	**Dumitru Boldureanu**
Au mai colaborat:	**Steluţa Ieşanu, Andrei-Paul Corescu**
Prepress:	**GUNIVAS, PERISCOP**

ISBN 978-9975-61-155-8 (ARC)
ISBN 978-9975-908-04-7 (GUNIVAS)

DEXI, marcă înregistrată la OMPI, Geneva
© ARC & GUNIVAS, 2007
© Copyright Trident Press International for the reprint of the pictures

Imprimat în Italia

Descrierea CIP a Camerei Naţionale a Cărţii
Dicţionar explicativ ilustrat al limbii române / Eugenia Dima, Doina Cobeţ, Laura Manea, ... : coord. : Eugenia Dima; cop. : Mihai Bacinschi. - Ch. : Arc : Gunivas. 2007. (Tipogr. Italia). - 2280 pag.
ISBN 978-9975-61-155-8 (Arc). ISBN 978-9975-908-04-7 (Gunivas).
811.135.1'374.3

UN NOU DICȚIONAR AL LIMBII ROMÂNE, AMPLU ȘI MODERN

Un grup entuziast de specialiști ieșeni, asociați cu două edituri la fel de entuziaste, ARC și GUNIVAS, și-au asumat dificila sarcină de a da la iveală un dicționar explicativ actualizat, care să conțină informații noi și să prezinte într-un mod științific și obiectiv, în același timp fără prejudecăți sau inhibiții, lexicul limbii române, surprinzînd transformările care au intervenit în ultima perioadă atît în limba vorbită, cît și în limbajele de specialitate. În același timp, sînt înregistrate cuvinte care denumesc realități din trecut sau care nu mai sînt astăzi în circulație, dar apar în operele scriitorilor români, interesînd astfel un spectru larg de cititori. Beneficiind de experiența acumulată la elaborarea *Dicționarului limbii române* al Academiei, coordonatorul a alcătuit un sistem de norme care să permită includerea de numeroase informații într-un spațiu tipografic relativ restrîns.

Prin numărul mare de vocabule redactate (peste o sută de mii), dicționarul depășește celelalte lucrări lexicografice de acest tip, apărute pînă acum, iar prin tratarea lexico-semantică se deosebește de dicționarele anterioare. Astfel, cuvintele au definiții ample, numeroase evoluții semantice, utilizări stilistice, paranteze explicative, unități frazeologice; sînt marcate unele relații sintagmatice în care se situează un lexem și altele, adesea însoțite de citate.

În paragraful nonlexical, prezintă interes indicațiile ortoepice, gramaticale, variantele; indicațiile etimologice au numeroase sugestii, relaționări în interiorul limbii române sau explicații suplimentare cu referire la limbile de cultură care au stat la baza formării unor termeni (etimologie indirectă); toate acestea vin în întîmpinarea cititorului cu explicații pertinente, prezentate accesibil.

Autorii și-au propus și au reușit să înregistreze cele mai recente cuvinte pătrunse în limba română, îmbogățind astfel inventarul lexical cu termeni căutați de publicul care dorește informații în legătură cu sensurile, forma, pronunția, originea acestora. Adeseori definițiile sau etimologiile cuprind și referințe enciclopedice menite a oferi lămuriri privitoare la un anumit lexem.

Un număr semnificativ de consultanți științifici, specialiști din mai multe țări, care acoperă diferite domenii, constituie garanția corectitudinii, exactității definițiilor din domeniile respective.

Ilustrațiile incluse în pagină permit vizualizarea sau completarea unor informații cuprinse în articolele referitoare la anumite obiecte și contribuie la îmbunătățirea aspectului grafic al textului.

Avînd în vedere că dicționarul corespunde pe deplin celor mai variate exigențe, am convingerea că acesta va fi apreciat de cititori ca un instrument de informare și de lucru util și eficient și că va constitui un succes atît pentru autori, cît și pentru cele două edituri, reprezentînd în același timp o contribuție notabilă la evoluția lexicografiei românești.

Prof. dr. Vasile Arvinte

PREFAȚĂ

DEXI este un dicționar general explicativ care se adresează publicului larg, tuturor vorbitorilor limbii române sau celor care învață această limbă, pentru obținerea de informații în legătură cu structura lexicului românesc și cu originea lui. Punctul de plecare îl reprezintă limba română literară actuală, dar sînt incluse și cuvinte vechi, populare, regionale, familiare, argotice etc.

Comparativ cu dicționarele anterioare de acest tip, DEXI cuprinde unele adăugiri, îmbunătățiri și rectificări referitoare la lista de cuvinte, semantică, gramatică, etimologie și altele.

Dicționarul este redactat în limba română (cuvîntul-titlu, definiția, exemplele, formele flexionare, variantele). Cuvinte străine se întîlnesc la unele sensuri calchiate după un model străin, făcîndu-se trimiterea la modelul respectiv de la care s-a transferat sensul în limba română, precum și la paragraful etimologic, unde se indică o sursă sau mai multe (etimologie multiplă), și la etimologia indirectă (indicată atunci cînd sînt necesare unele referiri pentru elucidarea sensurilor cuvintelor).

Deși DEXI nu are un caracter explicit normativ, au fost respectate recomandările din *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române* (DOOM), ediția a doua, revăzută și adăugită, Univers Enciclopedic, București, 2005. Spre deosebire de DOOM, nu am preluat scrierea într-un cuvînt a construcției pronominale negative *nici un, nici o* și am semnalat unele dublete de pronunțare, de accent sau variante care lipsesc din DOOM, dar pe care le-am considerat ca fiind pe același plan în limba română literară. De exemplu, pentru unele lexeme DOOM admite un singur accent: *ácvilă, anatémă, avárie, barbár, caractér, dactíl, déspot, dictatór, editór, rádar, senatór, simból, spléndid* ș. a., iar noi am semnalat un al doilea accent (justificat mai ales etimologic), cu care cuvîntul respectiv este utilizat în limba literară: *acvílă, anátemă, avaríe, bárbar, carácter, dáctil, despót, dictátor, edítor, radár, senátor, símbol, splendíd*. De asemenea, am precizat accentul și variantele de accent la unele forme flexionare: prez. ind. *domínă* și *dómină*. La unele substantive neutre ca *portic, recital, scrutin* am apreciat că există două forme de plural, cu terminațiile *-uri* și *-e*. Acolo unde am indicat variante de plural care nu sînt utilizate în limba literară, am folosit paranteze care indică circulația formei respective și raportarea ei la limba literară; de exemplu, **basm** are pl. *-e, (pop.) -uri;* **beteală** are pl. *-ele, (pop.) -i;* **buric** are pl. *-ce, (pop.) -uri;* **ecran** are pl. *-e, (pop.) -uri.*

În privința ortografiei, am fost consecvenți principiului un fonem / un grafem, aplicat pînă în 1993, cînd s-a propus, fără argumente științifice convingătoare, utilizarea a două semne pentru un singur sunet, fiind astfel în dezacord cu recomandările DOOM, dar sperînd că, în cele din urmă, se va reveni la scrierea anterioară, simplă, în care să se pună accentul pe conținutul comunicării, pe corectitudinea gramaticală, și nu pe aspectul grafic al unei litere. De asemenea, am optat pentru forma *sînt* a verbului *a fi* la persoana a treia singular și plural, care se justifică prin etimologie și a fost încetățenită prin circulația neîntreruptă, atestată timp de aproape cinci secole în scrierile în limba română, și nu forma *sunt*, care reprezintă un cultism apărut în a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

În dicționarul de față au fost reformulate sau completate unele definiții, s-au introdus sensuri sau vocabule care nu au fost înregistrate în alte dicționare ale limbii române, s-au făcut unele sugestii etimologice noi.

Au fost utilizate ca bază de informație lucrările lexicografice ale limbii române apărute pînă acum, semnalate în bibliografia de referință. Pentru informațiile privitoare la sensuri, la valorile și evoluțiile gramaticale, pentru izvoare ilustrative, pentru tipurile de paranteze care însoțesc un cuvînt sau un sens, pentru înregistrarea și definirea unui mare număr de construcții fixe (sintagme, locuțiuni, expresii, compuse), ca și pentru etimologii, de un real folos ne-a fost *Dicționarul Academiei* (seria veche și seria nouă). Autorii au consultat și numeroase dicționare și enciclopedii străine, aparținînd unor culturi europene cu o tradiție multiseculară (franceză, italiană, engleză, germană).

* * *

DEXI conține 113 893 intrări, dintre care 101 805 sînt articole redactate, restul de 12 088 fiind semnalări (variante lexicale sau grafice), și cuprinde lexicul de bază al limbii române actuale, dar și vocabule care denumesc realități revolute, care au o circulație restrînsă, ori termeni culturali, din diverse domenii ale științei și tehnicii. Inventarul de cuvinte conține mai mulți termeni de argou, injurioși, licențioși, familiari, porecle depreciative etc. decît dicționarele anterioare. Astfel, s-au înregistrat cuvinte ori sensuri care denumesc părți ale corpului omenesc, acțiuni etc., cu o largă circulație (la nivel popular), evitate de autorii altor dicționare, fiind considerate vulgare. Au fost introduse unele lexeme sau sensuri inițial argotice, și în consecință neglijate în lucrări lexicografice, care în ultimele decenii, și mai ales după 1990, au fost decriptate, devenind familiare și chiar populare.

Au fost incluse numeroase cuvinte care reprezintă achiziții recente, determinate de evoluția tehnologică și de schimbările sociale, economice și politice, mai ales din ultimele decenii, cu referire specială la domenii precum informatică, politologie, finanțe, comerț. De asemenea, s-a înregistrat un număr semnificativ de termeni din medicină, deoarece s-a considerat că acest domeniu, avînd un impact deosebit asupra vorbitorilor, furnizează numeroase lexeme cu tendință de generalizare. Autorii au manifestat o preocupare specială pentru termenii religioși, neglijați în alte dicționare. Cuvintele intrate de curînd în limbă și care nu au fost adaptate sistemului fonetic românesc, păstrînd forma etimonului sau care nu au forme flexionare (în special cele de origine engleză), au fost considerate ca făcînd parte din fondul lexical al limbii române, avînd tendința de extindere la un număr tot mai mare de vorbitori și, ca urmare a circulației lor în domenii de mare importanță pentru realitățile economice și socioculturale românești, de adaptare fonetică și de încadrare morfologică.

Nu au fost introduse în dicționar cuvintele (și sensurile) regionale cu o circulație restrînsă, cele ale căror sensuri și etimologii sînt obscure, după cum s-a evitat introducerea automată a abstractelor verbale sau a derivatelor care nu au o circulație menită să le justifice includerea într-un dicționar de acest tip.

Lista de cuvinte – structura redactării

Lexicul limbii române este prezentat în acest dicționar conform ordinii alfabetice a limbii române; fiecare articol este dedicat unei vocabule, prezentate la formele flexionare standard (nominativul singular la substantive, adjective, pronume, infinitivul la verbe ș.a.). O intrare poate conține: **1** Redactarea unui cuvînt. **2** Redactarea unei locuțiuni. **3** O semnalare.

1 Structura redactării unui cuvînt este făcută după o anumită schemă: cuvîntul-titlu, transcrierea fonetică (acolo unde este cazul, pentru transcrierea pronunției unor neologisme care au păstrat forma etimonului și nu s-au acomodat limbii române, utilizîndu-se simboluri din alfabetul stabilit de Asociația Fonetică Internațională), valoarea gramaticală, paranteze de circulație, de domeniu etc., descrierea semantică pe baza unei scheme logice, pornindu-se de la cel mai cunoscut sens către sensurile cu o circulație restrînsă, specifică sau care sînt învechite; fiecare sens conține: definiția, evoluțiile de sens, utilizări stilistice, schimbări gramaticale, construcții fixe. Paragraful final, nonlexical cuprinde indicații privind (atunci cînd este cazul) silabarea, variante de accent, variante de pronunție, forme flexionare (plural, prezent indicativ), variante lexicale; după bara oblică este indicată etimologia. Omonimele au fost stabilite pe baza diferențelor existente în privința etimologiei și a sensurilor și sînt plasate în funcție de ordinea alfabetică a indicațiilor gramaticale ale cuvîntului-titlu. Forme precum *eleghiacesc* sau *matematicesc* au fost considerate variante și incluse la cuvintele de bază *elegiac* și *matematic* deoarece s-a considerat că acestea reprezintă adaptări după modele străine, și nu derivate în limba română.

2 Locuțiunile au fost alfabetizate ca și cînd toate elementele ar fi scrise legat.

3 Semnalările sînt urmate de valoarea gramaticală și reprezintă variante lexicale sau diferențe grafice față de corpul cuvîntului de bază, făcîndu-se trimitere la acesta.

Transcrierea fonetică

La unele cuvinte, împrumutate mai ales din engleză şi franceză, există diferenţe între forma grafică, tributară etimonului, şi pronunţia în limba română. De aceea am recurs la introducerea unei paranteze fonetice. Transcrierea nu înregistrează pronunţia din limba de origine a cuvîntului, ci o adaptare din perspectiva vorbitorului de limbă română. Astfel, nu s-a marcat lungimea vocalelor sau închiderea/ deschiderea lor, s-au înlocuit unele sunete din limba de origine cu sunete româneşti apropiate, nazalizarea a fost înlocuită cu consoana *n*. Accentuarea s-a indicat potrivit practicii româneşti din vorbirea curentă, în multe cazuri fiind diferită de cea din limba de origine.

Echivalarea grafemelor utilizate pentru această transcriere este reprodusă în tabelul de mai jos:

Semn	Valoarea	Exemple
ˈ	accent principal	**fast-food** [fastˈfud]
ˌ	accent secundar	**five o'clock** [ˌfaivoˈklok]
ə	sunetul corespunzător literei româneşti *ă* din *măr*	**dealer** [ˈdilər] **dirty** [ˈdərti]
œ	sunet vocalic pronunţat ca un *e* cu buzele rotunjite ca pentru *o*	**gafeur** [gaˈfœr] **bleu** [blœ]
j	semivocala *i* din *iarbă, ied, iolă, iută*	**duty-free** [djutiˈfri]
y	sunet vocalic pronunţat ca un *i* cu buzele rotunjite ca pentru *u*	**alură** [aˈlyrə] **fondue** [fonˈdy]
w	semivocala *u* din *rouă* semivocala *o* din *oameni*	**web** [web] **cloisonné** [klwazoˈne]
k	sunetul corespunzător literei româneşti *c*, atunci cînd nu este urmată de vocalele *e* sau *i*, din *mac, act, carte, cuvînt* sunetul corespunzător grupului de litere *ch* din română, atunci cînd este urmat de vocalele *e* sau *i*, din *chel, chip*	**discount** [disˈkaunt] **collie** [ˈkoli] **goalkeeper** [golˈkipər]
g	sunetul corespunzător literei româneşti *g*, atunci cînd nu este urmată de vocalele *e* sau *i*, din *mag, agricol, gaz, gură* sunetul corespunzător grupului de litere *gh* din română, atunci cînd este urmat de vocalele *e* sau *i*, din *ghem, ghiveci*	**congresman** [ˈkongresmen] **gaullism** [goˈlism] **gay** [gei]
ʧ	sunetul corespunzător grupului de litere *ci* din română, atunci cînd nu este urmat de vocala *e* sunetul corespunzător grupului de litere *ce* din română, atunci cînd este urmat de vocala *e*	**chief** [ʧif] **capriccioso** [kapriˈʧozo] **charter** [ˈʧartər] **check-up** [ˈʧekap]
ʤ	sunetul corespunzător grupului de litere *gi* din română, atunci cînd nu este urmat de vocala *e* sunetul corespunzător grupului de litere *ge* din română, atunci cînd este urmat de vocala *e*	**jeans** [ʤins] **job** [ʤob] **cottage** [ˈkotiʤ] **jackpot** [ˈʤekpot]
ʃ	sunetul corespunzător literei româneşti *ş* din *şarpe*	**flash** [fleʃ] **chanson** [ʃanˈson]
ʒ	sunetul corespunzător literei româneşti *j* din *joc*	**joule** [ʒul]
ʦ	sunetul corespunzător literei româneşti *ţ* din *ţară*	**forzato** [forˈʦato]
ŋ	sunetul corespunzător grupului de litere *ng* din română	**feeling** [ˈfiliŋ] **consulting** [konˈsaltiŋ]
ɲ	*n* muiat	**gnochi** [ˈɲoki] **doña** [doɲa]
ʎ	*l* muiat	**caballero** [kabaˈʎero]

Circulația cuvintelor

S-au făcut precizări privitoare la statutul unui lexem prin raportarea la limba literară actuală *(înv.), (pop.), (fam.), (reg.), (arg.)*, la perioada sau gradul de utilizare *(în Ev. Med.), (în sclav.), (în trecut), (actual), (curent), (ieşit din uz)*, la zonele geografice cărora le aparţin anumite realităţi *(în ţările nordice), (în S-V Asiei), (în Europa de Vest)* sau la domeniul specific în care este utilizat *(biol.), (bis.), (fiz.), (med.), (în ind. casn.), (în mit. greacă)*; mai ales în cazul cuvintelor polisemantice, s-a urmărit stabilirea unei simetrii a indicaţiilor de acest tip, chiar dacă domeniul se subînţelege din definiţie: **1** *(anat.)*... **2** *(biol.)*... **3** *(bot.)*... Nu s-a precizat domeniul atunci cînd un cuvînt sau un sens are utilizări în mai multe domenii sau are un caracter general.

Cuvintele culte împrumutate în perioada exercitării influenţelor specifice limbii române vechi (mai ales cuvinte de origine neogreacă, slavonă sau turcă), care mai sînt utilizate de unii vorbitori cu o competenţă culturală ridicată, au indicaţii precum: *(fam., iron.)* la *firitisi, sastisi, simandicos*, sau, în registrul serios, pentru realităţi revolute precum demnităţi, funcţii, unităţi de măsură etc.: *(ist.), (în vechea organizare adm.), (în Ev. Med., în Ţările Rom.)* la *diortositor, hatman, vătaf*; cuvintele vechi utilizate în scrieri moderne doar cu valoare stilistică au paranteza *(arh.)*: *dăscălie, despărţămînt, veleat.*

Semantica

S-a acordat o atenţie deosebită cuvintelor, sensurilor, expresiilor familiare cu o largă circulaţie în limba română actuală vorbită şi cu un mare grad de expresivitate; s-a avut în vedere faptul că uneori, ca urmare a oralităţii, s-au produs modificări în privinţa circulaţiei unor cuvinte şi sensuri, indicaţiile din dicţionarele anterioare nemaifiind de actualitate.

Schema de prezentare a fiecărui cuvînt este cea logică, pornindu-se de la sensul sau sensurile de bază către sensurile secundare, existente în etimon sau dezvoltate pe terenul limbii române, avîndu-se în vedere şi frecvenţa în limba română actuală. S-au utilizat, pentru separarea sensurilor: litere mari (**A, B, C**), cifre romane (**I, II, III**), cifre arabe (**1, 2, 3**), şi, pentru marcarea sensurilor derivate dintr-un sens principal sau pentru semnalarea schimbării tipului flexionar sau a valorii gramaticale, urmate de definiţie, rombul plin (◆) şi literele mici *(a, b, c)*. Rombul gol (◇) şi triunghiul (Δ) sînt folosite pentru consemnarea construcţiilor fixe, dar şi pentru marcarea unor valori stilistice, a unor evoluţii semantice sau gramaticale unde nu este nevoie de definiţie, făcîndu-se precizarea necesară (stilistică, gramaticală etc.) urmată de un exemplu: s.v. **adormi**... ◇ Poet. *Satul adormi, în fine, respirînd uşor în freamăt de codri* (BRĂ.); s.v. **adormitor**... ◇ *(adv.) Glasul de sirenă adormitor de dulce* (EMIN.).

Autorii au utilizat exemplificări (personale sau citate din literatura română) şi paranteze explicative, pentru nuanţarea definiţiilor sau pentru explicitarea anumitor construcţii, precum şi paranteze care să surprindă, mai mult decît alte dicţionare, utilizările stilistice ale unui cuvînt, diverse nuanţe de sens. Trimiterile la un anumit autor din care s-a folosit un citat s-au făcut printr-un sistem de sigle (lista se află în Bibliografie).

Definiţia este, de obicei, analitică (formată din genul proxim şi diferenţa specifică), iar sinonimele indicate la un cuvînt sau la un sens sînt mai ales acelea care fac parte din limba literară modernă sau din familia cuvîntului respectiv. De asemenea, a mai fost utilizată definiţia prin sinonime sau serii sinonimice, mai ales pentru cuvintele învechite, regionale, argotice, arhaisme etc.

Pentru evitarea unui exces de exemple care ar fi mărit foarte mult dimensiunile acestui dicţionar, am utilizat paranteze explicative care precizează contextul în care apare o vocabulă sau un sens, determinările, relaţiile sintagmatice în care se află un cuvînt, menite a face definiţia mai uşor de înţeles. De exemplu: la substantive *(cu determ...)*, *(precedat de prep. „ ")*; la verbe *(despre...)*, *(compl. indică...)*; la adjective *(predomină ideea de calitate)*, *(despre...)*; *(adv., ca determ. al unui adj. sau adv. căruia îi dă val. de super. abs.)* etc. S-au dat mai rar exemple la termeni aparţinînd stilului ştiinţific, unde s-a pus accentul pe exactitatea informaţiei.

La termenii familiari s-a avut în vedere şi coloratura afectivă, prin paranteze precum: *(glum.)*, *(iron.)*, *(deprec.)* etc.

Informaţii nonlexicale

Informaţiile nonlexicale plasate la sfîrşitul redactării, după bulina neagră, se referă, după caz, la aspecte ortoepice, ortografice, la flexiune, variante, precum şi la etimologie.

Indicaţiile ortoepice sînt utile pentru semnalarea pronunţiei corecte, pentru evitarea unor lecturi greşite sau pentru consemnarea unor rostiri diferite faţă de uzul consacrat în limba română literară: pronunţarea (**exámen**... pronunţ. *egzamen*); accentuarea (**dactíl**...acc. şi *dáctil*), marcarea hiatului acolo unde există posibilitatea ca, respectîndu-se accentul cuvîntului-titlu, să se pronunţe cu diftong sau triftong (**geológ**... sil. *ge-o-*).

S-au specificat și variantele de scriere: **líder** ... scris și *leader.*

Indicațiile gramaticale, marcate cu litere italice albe, care arată funcția pe care cuvîntul o îndeplinește în discurs, au fost plasate la începutul fiecărui articol de dicționar, după cuvîntul-titlu sau (și) după numărul de sens, conform unei scheme fixe, stabilite riguros pentru fiecare tip de lexem, sau în interiorul unui sens atunci cînd am avut a face cu modificarea valorii gramaticale a cuvîntului-titlu, marcată prin romb (gol) dacă nu s-a produs și o alunecare semantică definibilă.

S-au indicat terminațiile la formele de plural ale substantivelor, adjectivelor, ale unor pronume; nu s-a precizat forma de plural la cuvintele considerate invariabile, la cuvintele pătrunse recent în limbă, care nu au fost încadrate morfologic, la cele care au un plural nesigur sau nu se cunoaște, precum și la cele care nu admit pluralul. În cazul verbelor, s-a indicat terminația la prezent indicativ persoana întîi (sau a treia).

Genitiv-dativul s-a marcat la substantivele feminine terminate în *–ie,* atunci cînd acesta este diferit de regula de formare de la plural (**farmacíe**... g.-d. *-iei*).

S-a considerat variantă a unei vocabule cuvîntul care prezintă diferențe fonetice față de o formă în uz, dar care are aceeași bază etimologică și aceeași semnificație. În acest dicționar s-au înregistrat variantele care au o circulație mai mare, evitîndu-se formele regionale sau vechi, fără circulație semnificativă; s-a specificat în paranteză circulația lor, raportată la limba literară sau la cuvîntul de bază, valoarea gramaticală sau tipul flexionar. De exemplu: **băjenár** *s.m.* (*înv.*) ... și *bejănár, bejenár s.m.;* **bărdácă** *s.f.* ... și (*pop.*) *bărdác, bardác s.n., s.m., bardácă s.f.* Aceste variante se constituie ca intrări în ordinea alfabetică a formei lor cu trimitere la cuvîntul de bază. Acolo unde o variantă are o formă care se justifică printr-un accident fonetic sau prin etimologie, acest fapt este precizat în paranteză. S-au semnalat și variantele grafice pentru a înlesni cititorilor găsirea cu ușurință a unui cuvînt.

Secțiunea etimologică este plasată la sfîrșitul paragrafului nonlexical, după o bară oblică (/) și conține mai multe tipuri de explicații privitoare la originea fiecărui cuvînt consemnat în dicționar:

1 La cuvintele moștenite din limba latină, care reprezintă elementul aflat la baza limbii române, etimonul se marchează prin indicația: /lat.

2 La cuvintele presupuse că aparțin substratului traco-dac, se fac trimiteri la limba albaneză: / (probabil) cuv. autoh.; cf. alb.

3 La cuvintele împrumutate din limbile popoarelor vecine (slavă veche, bulgară, sîrbă, maghiară, ucraineană ș.a.) sau din limbile de cultură care au influențat evoluția limbii române (slavonă, neogreacă, latină, germană, franceză, italiană, engleză ș.a.), etimoanele sînt marcate printr-un unghi ascuțit cu deschidere spre dreapta: /<fr.

4 La formanții interni:

a) cu sufixe, prefixe, elemente de compunere; se precizează fiecare element, utilizîndu-se între ele semnul + : ***pre-*** + ***facere***; ***expropria*** + *-bil* (baza de derivație se marchează cu bold italic, sufixul cu italic).

b) creați pe teritoriul limbii noastre de la un cuvînt românesc; apar mențiuni precum: prin apropiere de..., prin analogie cu... etc.

c) interjecții; nu se indică o anumită formă, ci se precizează doar: / onomat.

d) formații expresive, cuvinte care prin îmbinări de silabe, prin reduplicări, prin rezonanță fonetică (adesea întărite de analogii) au căpătat un statut în limba română; se face precizarea /form. expr., însoțită adesea de trimiteri la alte cuvinte asemănătoare ca formă și ca sens.

e) prin schimbarea valorii gramaticale (substantivare, adjectivare, adverbializare), cuvinte postverbale ș.a.; se face precizarea /de la... sau /v., urmată de cuvîntul de origine scris cu caractere bold italic.

La cuvintele moștenite sau împrumutate, etimologia directă, adică forma care a stat la baza cuvintelor românești, este marcată grafic cu caractere bold italic. Tot la această secțiune s-au explicat unele diferențe între forma actuală a cuvîntului-titlu și forma etimonului și s-a arătat cauza care a determinat diferențierea respectivă: metateză, hipercorecție, contaminare, aglutinare, etimologie populară ș.a. Ex.: *viclean* provine din magh. *hitlen*; forma cu *v* inițial din limba română modernă se explică prin hipercorecție. Subst. *plocon* provine din slavonul *poklon*; forma românească modernă se explică prin metateză.

Etimologia indirectă, precedată de indicația cf. sau de < după etimologia directă și transcrisă cu caractere italice, oferă informații suplimentare. Acestea conțin explicații menite să elucideze introducerea sau evoluția anumitor cuvinte ori sensuri. De exemplu, s.v. **atlás**[1] *s.n.* ... /< fr. ***atlas***; cf. nm. pr. *Atlas*, personaj mitologic a cărui figură a fost tipărită pe

prima culegere de hărți, în 1595, a flamandului G. Mercatore. La unii termeni științifici (din biologie, chimie, medicină, religie, filosofie etc.), împrumutați de obicei din limbile moderne (etimologie directă), dar bazați pe cuvinte aparținînd unor limbi de cultură (mai ales greacă și latină), s-au precizat și aceste cuvinte, însoțite de traducerea lor în limba română. De exemplu, s.v. **zoolatríe** *s.f.* (*relig.*) ... / < fr. ***zoolâtrie***; cf. gr. ζῷον „animal", λατρεία „cult, venerare".

În cazul cuvintelor derivate de la nume proprii sau care sînt în relație cu un nume propriu, s-au făcut precizări cu caracter enciclopedic relativ la respectivul nume propriu: **eminescián, -ă ...** / nm. pr. (poet român) *Mihai* ***Eminescu*** + *-ian*; **iacobín, -ă** / < fr. ***jacobin***; cf. nm. pr. Couvent de *Jacobins*, mănăstire dominicană unde a avut loc prima întrunire a revoluționarilor.

Etimoanele au fost transcrise de obicei cu alfabetul utilizat de limba din care s-a făcut împrumutul (alfabetul grecesc, chirilic etc.). Atunci cînd cuvintele românești provin din forme flexionare ale etimonului (plural, aoristul unor verbe grecești ș.a.), s-a dat forma respectivă, însoțită de forma de bază a cuvîntului.

Dicționarul mai conține o listă de abrevieri, bibliografia de referință, bibliografia generală, tabele cu alfabetul utilizat în limbile: greacă (neogreacă), ebraică, slavonă, rusă.

Textul dicționarului este însoțit de ilustrații, care se constituie în informații analogice pentru unele realități concrete. În vederea oferirii unei imagini de ansamblu utilizatorului, dar și pentru economie de spațiu, am indicat pe același desen, atunci cînd situația o cerea, principalele părți componente ale obiectului sau ființei din imagine, în loc să i se rezerve un desen aparte fiecărui element. În felul acesta am comprimat mult spațiul destinat imaginilor, păstrînd în același timp informația utilă. Vezi, spre exemplu, desenele *Velatura și principalele părți componente ale unei nave* sau *Calul.* Atunci cînd desenul reprezintă animale sau plante netratate în mod special în cadrul articolului, pentru o informație mai precisă s-a adăugat la legenda imaginii denumirea științifică a speciei respective. De exemplu, materialul ilustrativ la cuvîntul **cocoș** cuprinde, în afară de imaginile *cocoșului-de-munte* și *cocoșului-de-mesteacăn,* specii definite în articol, și desenul *cocoșului-de-prerie,* nedefinit, dar care se încadrează în tipologia generală a speciei, cu precizarea denumirii științifice a păsării (*Tympanuchus cupido*).

Autorii ***Dicționarului explicativ ilustrat*** sînt cercetători științifici principali la Institutul de Filologie Română „A. Philippide" al Academiei Române, Filiala Iași[1]: dr. **Eugenia Dima**, dr. **Doina Cobeț**, dr. **Laura Manea**, dr. **Elena Dănilă**, dr. **Luminița Botoșineanu**, cadre didactice de la Universitatea „Al. I. Cuza" din Iași: asist. dr. **Gabriela E. Dima** și din învățămîntul preuniversitar: **Andrei Dănilă**.

Lucrarea a beneficiat, pentru consultanța științifică în diferite domenii, de contribuția unor reputați specialiști din institutele de cercetare academică din Iași: dr. **Valentin Mihai Bohatereț**, dr. **Constantin Iconomu**, dr. **Gheorghe Ionesei**, dr. **Vasile Lupu**, de la Universitatea „Al. I. Cuza"- Iași: prof. dr. **Vasile Arvinte**, prof. dr. **Teodor Dima**, membru corespondent al Academiei Române, prof. dr. **Stelian Dumistrăcel**, prof. dr. **Alexandra Iordan**, din instituții științifice, religioase, culturale și artistice din România: **Gabriela Agafiței**, dr. **Irina Dumistrăcel**, pr. drd. **Mihai Mărgineanu**, dr. **Lavinia Pavel**, drd. **Liliana Pînzariu**, din Republica Moldova: **Iulian Ciocan**, **Dorin Onofrei**, **Vlad Pohilă**, **Eudochia Sorocean**, **Tatiana Șarșova** și din alte țări: dr. **Mauro Barindi** (Italia), dr. **Alberto Madrona Fernández** (Spania).

De un prețios ajutor în finalizarea volumului ne-a fost doamna **Lucia Ciocan**, prin efectuarea de corelații, corecturi, operații tehno-redacționale, ca și ceilalți colaboratori, prin redactare parțială: dr. **Veronica Olariu**, drd. **Daniela Butnaru**, **Rodica Radu,** lectura volumului și alte operații: **Mariana Belenciuc, Dumitru Boldureanu, Igor Boldureanu, Gheorghe Chiriță**, **Tatiana Chiriță**, **Ala Ciobanu**, **Igor Condrea**, **Galina Guțanu**, **Eugen Lungu**, **Marcela Orjacovschi**, **Efim Spînu**, **Oana Stoian, Vlad Pohilă, Horia Zava**, **Aliona Zgardan-Crudu**.

Tuturor colaboratorilor le exprimăm și pe această cale întreaga noastră recunoștință.

Elaborarea unui dicționar de acest tip este o operă complexă, dificilă și delicată. Experiența ne-a arătat că unele imprecizii, omisiuni și chiar erori sînt inevitabile; de aceea mulțumim tuturor celor care ni le vor semnala, în vederea unei noi ediții revăzute și adăugite.

Eugenia Dima

[1] Pe foaia de titlu, autorii au fost menționați în ordinea contribuției lor la elaborarea acestui dicționar.

GHID DE UTILIZARE A DICȚIONARULUI

[cuvînt-titlu]

adormi *vb. IV.* **1** *intr.* A trece de la starea de veghe la starea de somn; a începe să doarmă. *A adormit de curînd.* ◇ Expr. *A adormi din greu* sau *a adormi (ca) dus* = a adormi profund. *Se lăsă oleacă jos pe iarbă și adormi dus* (CR.). *A adormi mort* v. mort. ◇ Person. *Singur vîntul colo, iată, Adormise la răcoare Sub o salcie plecată* (COȘB.). ◇ Poet. *Satul adormi, în fine, respirînd ușor în freamăt de codri* (BRĂ.). ◆ Exager. *A plictisi. Un film care te adoarme.* **2** *tr.* A face (pe cineva) să adoarmă. *Lîngă pat, zîmbind stă mama, Adormindu-și copilașii* (GOGA). ◆ Spec. A face pe cineva să doarmă (și să devină insensibil) cu ajutorul unor medicamente, a unor narcotice etc. *L-a adormit cu multe calmante.* ◆ Fig. *(compl. indică senzații, sentimente etc.)* A face să nu simtă, a atenua intensitatea; a alina, a liniști, a potoli. *Cîntînd, și-a mai adormit foamea.* **3** tr. Fig. A ameți, a tulbura, a îmbăta. *Mirosul florilor de cîmp îl adormea.* ◆ A încînta, a duce cu vorba, abătîndu-i atenția, slăbindu-i vigilența. *L-a adormit cu promisiuni mincinoase.* **4** *intr.* Fig. A muri. *Ființa tăcută și palidă... adormi într-o zi în veci* (SADOV.). ◇ Expr. *A adormi întru Domnul* sau *a adormi somnul (cel) de veci* (ori *somn veșnic*) = a muri (creștinește). *A adormi pe* (sau *pentru*) *vecie* v. vecie. • prez.ind. *adórm.* /lat. ***addormire.***

[indicații semantice, stilistice]

[indicații semantice, stilistice]

[etimologie directă; cuvînt moștenit din latină]

comensalism *s.n.* v. comensualism.

[semnalare]

[cuvînt-titlu locuțiune]

con brio *loc.adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Cu însuflețire. • /<it. ***con brio.***

[etimologie directă; locuțiune împrumutată]

[valoarea gramaticală]

dar[1] *conj., adv.* **A** *conj.* **I** *(leagă prop. sau părți de prop. advers.)* **1** *(arată o opoz.)* Cu toate acestea, totuși, însă. ◇ *(leagă prop. princ.) Pînă acum toți rîdeau de Prepeleac, dar acum a ajuns să rîdă el și de dracul* (CR.). ◇ *(leagă părți de prop.) A fost odată... un împărat mare și viteaz, dar rău* (DELAVR.). ◇ *(leagă o parte de prop. cu o prop. subord.) Un salt de perspectivă uriaș, dar care merită îndrăzneala* (BOGZA). ◇ *(prop. are și o nuanță conces.) M-oi trezi cu tine acasă... Dar, dă, cearcă și tu, să vezi cum ți-a sluji norocul* (CR.). [...] **III** *(introduce o prop. interog.)* Oare? *Dar de cînd ați pus voi stăpînire pe mine?* **IV 1** *(înaintea unui cuvînt, care de obicei se repetă, întărește înțelesul acestuia) Să-i zic două vorbe, dar vorbe!* **2** *(exprimă surprinderea, uimirea, mirarea) Dar frumos mai desenezi!* **B** *adv.* **1** *(înv., pop.; exprimă o aprobare)* Da, așa. *Auzit-ați ce-am spus eu? -Dar, mămucă, ziseră iezii* (CR.). ◇ Expr. *(pop.) Păi dar* = cum altfel? **2** *(în prop. afirm., cu rol de întărire)* Firește, negreșit, desigur. *Cunoști pe domnul Leonaș...? -Îl cunosc dar* (ALECS.). *și (înv., pop.) da, dără conj.* /etimol.nec.

[explicații privind relațiile sintactice ale cuvîntului]

[schemă structurată prin litere mari, cifre romane, cifre arabe]

[omonim]

dar[2] *s.n.* **I 1** Obiect primit de cineva sau oferit cuiva fără plată, ca expresie a afecțiunii, a gratitudinii sau a dorinței de a ajuta; cadou. *De Crăciun toți copiii primesc cadouri.* ◇ Loc.adj. *De dar* = care este primit gratis, care este dăruit. ◇ Loc.adv. *În dar* = gratis, degeaba, fără plată. **2** Plocon. **3** Donație. **4** *(bis.)* Prinos, ofrandă. ◇ *Sfintele Daruri* = pîinea și vinul sfințite pentru cuminecătură. [...] **6** *(pop.) Darul miresei* = sumă de bani pe care mireasa o primește în timp ce dansează o horă asemănătoare periniței. **II 1** Însușire cu care se naște cineva; aptitudine, vocație, talent. *O ființă... înzestrată cu toate darurile minții și ale inimii* (BOGZA). ◇ *Darul suptului* v. supt. ◇ Loc.adj. *Cu dar* = *(despre oameni)* care este înzestrat cu anumite însușiri, aptitudini etc. *Un om cu dar la muzică.*

[siglă]

[paranteze de circulație, de domeniu specific]

[paranteză explicativă]

◇ Expr. *A avea darul vorbirii* = a fi bun orator. *A avea darul să...* (sau *de a...*) = a avea puterea de a face ceva; a fi în stare să...; a fi de natură să... *A avea dar* v. avea. **2** Avantaj, binefacere. *Sînt darurile pămîntului şi am pus în ele inima noastră* (SADOV.). **4** (şi *darul preoţiei*) Har conferit preoţilor prin hirotonisire. ◆ Ext. Profesia de preot. **5** (*bis.*) Fig. Fiecare dintre cele şapte taine ale bisericii ortodoxe. • pl. *-uri.* /<slav. **даръ**.

evanghélie *s.f.* (*bis.*) **1** Fiecare dintre primele patru cărţi ale *Noului Testament* din *Biblie*, care relatează viaţa, învăţătura, patimile, răstignirea şi învierea lui Iisus Hristos, redactate, cu mici diferenţe, de către evanghelişti Matei, Marcu, Luca şi Ioan. ◇ *Evangheliile apocrife* = scrieri din diverse epoci, în diverse limbi, care povestesc fapte din viaţa lui Hristos sau relatează învăţături ale sale, dar care nu sînt acceptate drept autentice de Biserică. *Evangheliile sinoptice* v. sinoptic. ◇ Expr. *Literă* (sau *cuvînt*) *de evanghelie* = lucru foarte sigur, mai presus de îndoială, de care nu trebuie să te îndoieşti. ◇ Imprec. *Mai înjură şi tu... că eu am obosit, nu mai pot! Biblia, Vanghelia şi Coranul!* (CAR.). [...] ◇ Expr. *A-şi băga* (sau *a-şi vîrî, a-şi pune, a-şi pleca*) *capul* (*sănătos* sau *teafăr, zdravăn* etc.) *sub evanghelie* = *a)* a se însura; *b)* a-şi cauza singur neplăceri, încurcături. ◆ Ext. *Biblia. A jurat cu mîna pe evanghelie.* ◆ (*fam.*) Carte de dimensiuni mari, foarte groasă. *A pus pe masă ditamai evanghelia.* **2** Doctrina religioasă care are la bază viaţa şi faptele lui Iisus Hristos, aşa cum sînt ele relatate în *Evanghelie. A predicat Evanghelia.* ◇ Fig. *În locul evangheliei resemnării şi smereniei, evanghelia frumuseţii şi a gloriei pămînteşti* (OŢETEA). **3** Ext. Scriere fundamentală, revelatoare pentru o doctrină, pentru un crez, un domeniu etc. *Găsim sistemul său politic în întregimea sa şi avem, cum se zice, evanghelia şcoalei* (MAIOR.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi (*înv.*) *evangélie*, (*pop.*) *ivanghélie, vanghélie, vangheáuă s.f.* /<slav. **ѥвангелиѥ**, m.gr. ***εὐαγγέλιον***.

exámen *s.n.* **1** (*cu determ. care arată felul, caracterul*) Mijloc de verificare şi de apreciere a cunoştinţelor, a aptitudinilor elevilor, studenţilor, candidaţilor pentru ocuparea unui post etc., prin probe orale sau scrise. [...] **4** Examinare. *Se depărtară cu un pas îndărăt unul de altul, să se contemple, după atîţia ani. Fură amîndoi satisfăcuţi de examen* (CE. PETR.). • pronunţ. *egz-.* pl. *-e.* şi (*înv., reg.*) *ezámen s.n.* /<fr. ***examen***, lat. ***exāmen, -inis***.

fáctor *s.m.* **I 1** Element esenţial, împrejurare, condiţie etc. care determină sau poate determina, influenţa sau explica apariţia unui proces, a unui fenomen, a unei acţiuni etc. **II 1** (şi *factor poştal*) Funcţionar, agent poştal care duce corespondenţa la destinatari; poştaş. ◇ *Factor diplomatic* v. diplomatic. **2** (*econ.*) Mandatar care acţionează în nume propriu, avînd drept de posesiune şi control asupra mărfurilor încredinţate. ◆ Agent de licitaţie în comerţul cu ridicata. • acc. şi (*înv.*) *factór.* pl. *-i.* /<fr. ***facteur***, lat. ***factor, -oris***.

lichiór *s.n.* Băutură alcoolică dulce, care conţine esenţe aromatice. • scris şi *liqueur.* pl. *-uri.* /<fr. ***liqueur***, germ. ***Likör***.

taheo- Elem. de compunere „viteză, rapiditate", „turaţie". • şi *tahi-, taho-.* /<fr. ***tachéo-***, ***tachy-***, germ. ***tacho-***; cf. gr. *τάχος* „viteză", *ταχύς* „iute, repede".

videorecorder ['videori'korder] *s.n.* Videocasetofon care permite înregistrarea programelor de televiziune pe videocasetă şi redarea videocasetelor. • pl. *-e.* /<engl. ***videorecorder***.

[construcţie fixă definită]
[etimologie directă; cuvînt împrumutat]
[construcţie fixă cu trimitere]
[sensuri diferite ale unei expresii]
[sens derivat]
[citat din literatură]
[accentul cuvîntului-titlu]
[variante lexicale]
[formă flexionară]
[variantă de pronunţie]
[variantă de accent]
[etimologie multiplă]
[variantă de scriere]
[element de compunere]
[etimologie indirectă]
[transcriere fonetică]

ABREVIERI

A

abr. = abreviat, abreviere
abs. = absolut(ă)
ac. = acuzativ
acc. = accentuat(ă)
adj. = adjectiv, adjectival(ă)
adm. = administrație, administrativ(ă)
adv. = adverb, adverbial(ă)
advers. = adversativ(ă)
aeron. = aeronautică
afirm. = afirmație, afirmativ(ă)
afr. = africaans
agron. = agronomie
agric. = agricultură
alb. = albanez(ă)
alim. = alimentară
amer. = american(ă)
americ. = americanism
analog. = analogic(ă), prin analogie
anat. = anatomie
antic. = antichitate, antic(ă)
antit. = antiteză
antrop. = antropologie
aor. = aorist
ap. = apud
apic. = apicultură
a. plast. = arte plastice
apoz. = apoziție, apozițional(ă)
ar. = arab(ă)
arg. = argou, argotic(ă)
arh. = arhaic(ă), arhaism
arheol. = arheologie
arhit. = arhitectură
arom. = aromân(ă)
art. = articol; articulat(ă)
arte dec. = arte decorative
astrol. = astrologie
astron. = astronomie
atr. = atribut, atributiv
aug. = augmentativ(ă)
auto. = automobilistică
autoh. = autohton(ă)
auxil. = auxiliar(ă)
av. = aviație

B

bacter. = bacteriologie
Ban. = Banat
basc. = basc(ă)
bg. = bulgar(ă)
bibl. = bibliologie
biochim. = biochimie
biogeogr. = biogeografie
biol. = biologie
bis. = biserică, bisericesc
bot. = botanică
Bucov. = Bucovina

C

c. = compus(ă)
capit. = capitalism
card. = cardinal
casn. = casnică
cat. = catalan(ă)
cauz. = cauzal(ă)
cca = circa
ceh. = ceh(ă)
celt. = celtic(ă)
cf. = confer
chim. = chimie
chin. = chinez(ă)
chir. = chirurgie
cib. = cibernetică
cineget. = cinegetică
cinemat. = cinematografie
circ. = circumstanțial(ă)
climat. = climatologie
colect. = colectiv(ă)
com. = comerț, comercial(ă)
comp. = compus(ă)
compar. = comparativ, comparație
compl. = complement, completivă
comunic. = comunicații, comunicare
conces. = concesiv(ă)
concl. = concluziv(ă)
concr. = concret(ă); concretizat(ă)
cond. = condițional(ă)
cond.-opt. = condițional-optativ
conj. = conjuncție, conjuncțional(ă)
conjug. = conjugare
conjunct. = conjunctiv
consec. = consecutiv(ă)
constr. = construcții, construit(ă)
contab. = contabilitate
coord. = coordonare, coordonat(ă)
cop. = copulativ(ă)
cor. = coregrafie
cosm. = cosmologie
cosmet. = cosmetică
cosmon. = cosmonautică
culin. = arta culinară
cumul. = cumulativ
cuv. = cuvînt

D

dalm. = dalmat(ă)
dan. = danez(ă)
dat. = dativ
decl. = declinare
def. = defectiv(ă)
dem. = demonstrativ(ă)
demogr. = demografie
den. = denumire
deprec. = depreciativ
der. = derivat(ă)

desin. = desinenţă
determ. = determinare, determinat(ă), determină
d.Hr. = după Hristos
dial. = dialect; dialectal(ă)
dim. = diminutiv
diplom. = diplomaţie
disj. = disjunctiv
distrib. = distributiv
dr. = direct(ă)
Dobr. = Dobrogea
drom. = dacoromân(ă)

E

ebr. = ebraic(ă)
echit. = echitaţie
econ. = economie; ştiinţe economice
egal. = egalitate
electr. = electricitate
electron. = electronică
electrotehn. = electrotehnică
elem. = element
elem. predic. supl. = element predicativ suplimentar
embriol. = embriologie
emf. = emfatic
engad. = engadin(ă)
engl. = englez(ă)
englez. = englezism
entom. = entomologie
esch. = eschimos(ă)
esper. = esperanto
estet. = estetică
etc. = etcetera
etimol. =etimologie
etnogr. = etnografie
entom. = entomologie
eufem. = eufemistic, eufemism
Ev. Med. = Evul Mediu
exager. = exagerare
exclam. = exclamativ(ă)
expl. = (de) exploatare
explic. = explicativ(ă)
expr. = expresie, expresiv(ă)
ext. = extindere
extract. = extractivă

F

f. = feminin
fact. = factitiv
fam. = familiar(ă)
farm. = farmacie
feud. = feudalism, feudal(ă)
ferov. = feroviar
fig. = figurat
filat. = filatelie
filol. = filologie
filos. = filosofie
fin. = finanţe
finl. = finlandez(ă)
fitopat. = fitopatologie
fiz. = fizică
fiziol. = fiziologie
folc. =folclor
fon. = fonetică; fonologie
form. expr. = formaţie expresivă
forest. = forestier(ă)
form. = formaţie
fotogr. = fotografie
fr. = francez(ă)
fran. = franţuzism
friul. = friulan(ă)

G

gen. = genitiv, genitival (ă)
g.-d. = genitiv-dativ
gener. = generalizare
genet. = genetică
geochim. = geochimie
geod. = geodezie
geol. = geodezie
geofiz. = geofizică
geogr. = geografie
geol. = geologie
geom. = geometrie
geomorf. = geomorfologie
ger. = gerunziu
germ. = german(ă)
germ. med. = germana medievală
german. = germanism
germ. veche = germana veche
gimn. = gimnastică
glum. = glumeţ
gr. = grec (greacă)
grec. = grecism
gram. = gramatică

H

herald. = heraldică
hidrogr. = hidrografie
hidrol. = hidrologie
hidrotehn. = hidrotehnică
hip. = hipism
hiperb. = hiperbolic(ă)
hipocor. = hipocoristic(ă), hipocorism
hist. = histologie
hort. = horticultură
hot. = hotărît(ă)

I

ib. = ibidem
ident. = identitate
iht. = ihtiologie
imper. = imperativ(ă)
imperf. = imperfect
impers. = impersonal(ă)
impr. = impropriu
imprec. = imprecaţie
ind. = industrie
indic. = indicativ
indir. = indirect
inegal. = inegalitate
injur. = injurios
inf. = infinitiv, infinitival(ă)
inform. = informatică
ingin. = inginerie
instr. = instrumental(ă)
interj. = interjecţie
interog. = interogativ(ă), interogaţie
intr. = intranzitiv
invar. = invariabil(ă)
iotaciz. = iotacizare, iotacizat(ă)
irl. = irlandez(ă)
iron. =ironic
isl. = islandez(ă)
ist. = istorie
istr. = istroromân(ă)
it. = italian(ă)
ital. = italienism

Î

î.Hr. = înainte de Hristos
întăr. = întărire
înv. = învechit(ă)

J

japon. = japonez(ă)
jar. = jargon
jur. = ştiinţe juridice, juridic(ă)
jurnal. = jurnalism

L

lat. = latin(ă)
lat. cancel. = latina de cancelarie
lat. med. = latina medievală
lat. pop. = latina populară
lat. scol. = latina scolastică
lat. şt. = latina ştiinţifică
latin. = latinism
licenţ. = licenţios
lingv. = lingvistică
lit. = literatură
lituan. = lituanian(ă)
loc. = locuţiune
log. = logică

M

m. = masculin
magh. = maghiar(ă)
maghiar. = maghiarism
mar. = marină
Maram. = Maramureş
mat. = matematică
mec. = mecanică
med. = medicină
med. jur. = medicină judiciară
med. pop. = medicină populară
med. vet. = medicină veterinară
megl. = meglenoromân(ă)
metalurg. = metalurgie
meteor. = meteorologie
meton. = metonimic
metr. = metrică
metrol. = metrologie
mexic. = mexican(ă)
m. gr. = medio-grec, medio-greacă
microbiol. = microbiologie
milen. = mileniu
milit. = militar

miner. = minerit
mineral. = mineralogie
mit. = mitologie
m. m. ca perf. = mai mult ca perfectul
Mold. = Moldova
mor. = morărit
multipl. = multiplicativ
Munt. = Muntenia
muz. = muzică

N

n. = neutru
nat. = natură
nav. = navigație
neacc. = neaccentuat(ă)
nec. = necunoscut(ă)
neg. = negativ(ă)
nehot. = nehotărît(ă)
neobișn. = neobișnuit
neperson. = nepersonal
n.germ. = neogerman
ngr. = neogrec, neogreacă
nom. = nominativ, nominal(ă)
norv. = norvegian(ă)
nm. pr. = nume propriu
nm. pred. = nume predicativ
nr. = număr
num. = numeral
numism. = numismatică

O

ol. = olandez(ă)
Olt. = Oltenia
onomat. = onomatopee
opoz. = opoziție, opozițional(ă)
optat. = optativ
optic. = optică
ord. = ordinal
ornit. = ornitologie
oximoron. = oximoronic(ă)

P

paleon. = paleontologie
parapsih. = parapsihologie
part. = participiu
pas. = pasiv
pedag. = pedagogie
pedol. = pedologie
peior. = peiorativ
perf. = perfect
perf. c. = perfect compus
perf. smp. = perfect simplu
pers. = persoană, personal(ă)
persan. = persan(ă)
personif. = personificat
pesc. = pescuit și instrumente de pescuit
petrogr. = petrografie
petrol. = petrolieră
piel. = pielărie
piscic. = piscicultură
pl. = plural
poet. = poetic(ă)
pol. = polonez(ă)
polit. = politică
polit. = politică, politologie
pom. = pomicultură
pop. = popular(ă)
port. = portugheză, portughez(ul)
pos. = posesiv(ă)
pr. = principal(ă)
pred. = predicat, predicativ(ă)
pred. nom. = predicat nominal
pref. = prefix, prefixoid
prep. = prepoziție, prepozițional
prep. comp. = prepoziție compusă
prez. = prezent
prezumt. = prezumtiv
princ. = principal
pron. = pronume, pronominal(ă)
pronunț. = pronunție, pronunțat
prop. = propoziție
propoz. = propozițional (adv.)
prov. = provensală, provensal(ul)
provinc. = provincie
psih. = psihologie, psihiatrie
psihanal. = psihanaliză

R

recipr. = reciproc(ă)
refl. = reflexiv(ă)
reg. = regional
rel. = relativ(ă)
relig. = religie, religios
repet. = repetare, repetat(ă), repetiție
restr. = restrîngere
ret. = retoric(ă)
retorom. = retoroman(ă)
rom. = român(ă), românesc
rrm. = rromani
rus. = rus(ă)

S

s. = substantiv
sard. = sard(ă)
sanscr. = sanscrit(ă)
săs. = săsesc, săsească
sclav. = sclavagism
sculpt. = sculptură
sec. = secol
semiauxil. = semiauxiliar
sg. = singular
sider. = siderurgică
sil. = silabă, silabare
sint. = sintagmă
silv. = silvicultură
smp. = simplu
sinec. = sinecdocă
sl. = slav(ă)
sl. veche = slavă veche
slav. = slavon(ă)
slavon. = slavonism
slov. = sloven(ă)
sociol. = sociologie
sp. = spaniol(ă)
spec. = special, specializare
srb. = sîrb(ă)
statist. = statistică
stil. = stilistic(ă)
sub. = subiect, subiectiv(ă)
subord. = subordonat(ă)
subst. = substantiv, substantival(ă), substantivat(ă)
sued. = suedez(ă)
suf. = sufix, sufixoid
sup. = supin
super. = superlativ(ă)

Ș

șt. = știință, științific(ă)

T

tăb. = tăbăcărie
tăt. = tătar(ă)
tc. = turc(ă)
tehn. = tehnică
telec. = telecomunicații
telev. = televiziune
temp. = temporal(ă)
teol. = teologie
text. = textilă
tipogr. = tipografie
top. = toponimie
topogr. = topografie
transp. = transporturi
tr. = tranzitiv(ă)
Transilv. = Transilvania
turc. = turcism

Ț

Țara Rom. = Țara Românească
Țările Rom. = Țările Române
țes. = țesătorie
țig. = țigănesc

U

ucr. = ucrainean(ă)
unipers. = unipersonal(ă)

V

v. = vezi
val. = valoare
var. = variantă
vb. = verb, verbal(ă)
vegl. = vegliot(ă)
vers. = versificație
vietn. = vietnamez(ă)
viit. =viitor
vit. = viticultură
vocat. = vocativ
vulg. = vulgar

Z

zic. = zicături
zool. = zoologie
zootehn. = zootehnie

BIBLIOGRAFIE

*** *Dicționar de istorie veche a României (Paleolitic-sec. X)*, coordonator D. M. Pippidi, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1976.

*** *Dicționar de științe ale limbii*, București, Editura Nemira, 2001.

*** *Dicționar de terminologie poetică și retorică*, Iași, Editura Universității Al. I. Cuza, 1994.

*** *Dicționar enciclopedic*, vol. I-V, București, Editura Enciclopedică, 1993-2005.

*** *Dicționar enciclopedic ilustrat (DEI)*, Chișinău, Editura Cartier, 1999.

*** *Dicționar enciclopedic de artă veche a României*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1980.

*** *Dicționar explicativ al limbii engleze. The Pinguin English Dictionary*, București, Editura Litera Internațional, 2005.

*** *Dicționar explicativ francez-român de medicină și biologie*, Iași, Editura Dosoftei, [f.a.].

*** *Dicționar explicativ și enciclopedic al limbii române*, București, Editura „Floarea Darurilor", 1997.

*** *Dicționarul explicativ al limbii române (DEX)*, Ediția a II-a. Conducătorii lucrării: Ion Coteanu, Lucreția Mareș, București, Editura Univers Enciclopedic, 1998.

*** *Dicționarul limbii române (DA)*, Tomul I, partea I: *A - B*. București, Librăriile Socec, 1913; Tomul I, partea II: *C*. București, Tipografia ziarului „Universul", 1940; Tomul I, partea III, fascicula I: *D - de*. București, „Universul" 1949; Tomul II, partea I: *F - I*. București, Imprimeria națională, 1934; Tomul II, partea II, fascicula I: *J - lacustru*. București, „Universul", 1937; Tomul II [partea III]: *Ladă - lojniță* [fără editură și an], Academia Română.

*** *Dicționarul limbii române (DLR)*. Serie nouă, tom VI-XIV, București, Editura Academiei, 1966 ș.u.

*** *Dicționarul limbii române literare contemporane*, Vol. I-IV, [București], Editura Academiei Republicii Populare Române. Volumul I: *A-C* (1955); volumul al II-lea: *D-L* (1956); volumul al III-lea: *M-R* (1957); volumul al IV-lea: *S-Z* (1958).

*** *Dicționarul limbii române moderne*, [București], Editura Academiei Republicii Populare Române, 1958.

*** *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române (DOOM)*. Ediția a II-a revăzută și adăugită. Academia Română, Institutul de lingvistică „Iorgu Iordan - Al. Rosetti", București, Editura Univers Enciclopedic, 2005.

*** *Dicționar român-polon = Słownik rumuńsko-polski*, Warszawa, 1970.

*** *Dicționar român-rus*. Ediția a II-a, revăzută și adăugită, Chișinău, Editurile Gunivas/Arc, 2001.

*** *Dicționar rus-român*. Ediția a II-a, revăzută și adăugită, Chișinău, Editurile Gunivas/Arc, 2002.

*** *Dicționar tehnic rus-român*, coordonator Horia Zava, Chișinău, Editurile Gunivas/Arc, 2004.

*** *Dicționar ucrainean-român = українсько-румуньский словник*. București; Cernăuți, [2001].

*** *Enciclopedia arheologiei și istoriei vechi a României*, vol. I-IV, București, Editura Enciclopedică, 1994-2000.

*** *Enciclopedia civilizației romane*, coordonator Dimitru Tudor, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1982.

*** *Enciclopedia limbii române*, coordonator Marius Sala, București, Editura Univers Enciclopedic, 2001.

*** *Geografia de la A la Z. Dicționar de termeni geografici*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986.

*** *Geografia României*, vol. I-IV, București, Editura Academiei, 1983.

*** *Gramatica limbii române*, vol. I-II, Ediția a II-a revăzută și adăugită, București, Editura Academiei, 1963.

*** *Instituții feudale din Țările Române*. Dicționar, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1988.

*** *Larousse Médical*, Paris, Larousse-Bordas, 1998.

*** *Le Nouveau Petit Robert*, Paris, Dictionnaires Le Robert, 1993.

*** *Micul dicționar academic (MDA)*,Vol. I-IV. Academia Română, Institutul de lingvistică „Iorgu Iordan - Al. Rosetti", București, Editura Univers Enciclopedic, A-C – 2001, D-H – 2002, I-Pr – 2003, Pr-Z – 2003.

*** *Mic dicționar enciclopedic (MDE)*. Ediția a II-a, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1978.

*** *Micul dicționar enciclopedic*, vol. I-IV, București, Editura Univers Enciclopedic, 2001-2003.

*** *Noul dicționar universal al limbii române*, Editura Litera Internațional, 2006.

*** *Scurt dicționar etimologic al limbii moldovenești*. Academia de Stat a

RSSM, Institutul de limbă și literatură, Chișinău, Redacția principală a Enciclopediei sovietice moldovenești, 1978.

*** *Vocabolario della lingua italiana Zingarelli 2003*, Bologna, Editura Zanichelli, 2002 (10).

*** *Vocabolario Treccani*, Roma, Istituto della Enciclopedia Italiana fondata da Giovanni Treccani, 1997.

*** *Webster's Thrid New International Dictionary of the Englisch Languaje Unabridged*, Könemann, 1993.

*** *Webster's Encyclopedic Unabridged Dictionary of the English Language*, Gramercy Books, 1994.

J.-M. Adam, F. Revaz, *Analiza povestirii*, Institutul European, 1999.

Vasile Arvinte, *Die deutschen Entlehungen in den rumänischen Mundarten (nach den Angaben des Rumänischen Sprachatlasses)*, Berlin, Akademie Verlag, 1971; *Raporturi lingvistice româno-germane. Contribuții etimologice*, Bacău, Editura Egal, 2002.

Andrei Avram, *Contribuții etimologice*, București, Editura Univers Enciclopedic, 1997.

Andrei Avram, *Noi contribuții etimologice*, București, Editura Univers Enciclopedic, 2001.

Andrei Avram, *Probleme de etimologie*, București, Editura Univers Enciclopedic, 2000.

Mioara Avram, *Gramatica pentru toți*, București, Editura Academiei, 1986.

LA. Candrea, Gh. Adamescu, *Dicționar enciclopedic ilustrat*, Partea I : *Dicționarul limbii române din trecut și de astăzi* de I. Aurel Candrea; Partea II: *Dicționarul istoric și geografic universal* de Gh. Adamescu, București, Editura Cartea Românească, [1926-1931].

I.A. Candrea, Ov. Densusianu, *Dicționarul etimologic al limbii române*, ediție îngrijită de Gr. Brâncuș, Editura Paralela 45, 2003.

C. Canella, *Vocabular de cîteva vorbe sinonime*. Întîia ediție. București, Tip. Națională, 1867.

Alexandru Ciorănescu, *Dicționarul etimologic al limbii române*, București, Editura Saeculum I.O., 2001.

P. Cornea, *Introducere în Teoria Lecturii*, Iași, Polirom, 1998.

M. Corti, *Principii ale comunicării literare*, București, Editura Univers, 1981.

Ion Costinescu, *Vocabular româno-francesu*, București, 1870.

Mardarie Cozianul, *Lexicon slavo-românesc și tîlcuirea numelor, din 1649*. Publicate cu un studiu, note și indicele cuvintelor românești de Grigorie Crețu. Cu mai multe facsimile. Ediținea Academiei Române, București, Carol Göbl, 1900.

Gh. Crăciun, *Introducere în Teoria Literaturii*, Editurile Magister/Cartier, 1997.

Vladimir Drimba, *Cercetări etimologice*, București, Editura Univers Enciclopedic, 2001.

Frédéric Damé, *Nouveau dictionnaire roumain-français*. [Vol. I-IV]. Bucarest, Imprimerie de l'état, 1893-1895.

Giacomo Devoto, Gian Carlo Oli, *Dizionario della lingua italiana Devoto - Oli 2004-2005*, a cura di Luca Serianni e Maurizio Trifone, Firenze, Le Monnier, 2004.

Florica Dimitrescu, *Dicționar de cuvinte recente*, București, Editura Logos, 1997.

Gh. N. Dragomirescu, *Dicționarul figurilor de stil*, București, Editura Științifică, 1995.

Stelian Dumistrăcel, *Influența limbii literare asupra graiurilor dacoromâne*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1978; *Expresii românești. Biografii-motivații*, Iași, Institutul European, 1997.

R. Escarpit, *Literar și Social*, București, Editura Univers, 1974.

A. Ferrari, *Dicționar de mitologie greacă și romană*, Iași, Polirom, 2003.

Vasile Frățilă, *Etimologii. Istoria unor cuvinte*. București, Editura Univers Enciclopedic, 2000.

Alexandru Graur, *Etimologii românești*, [București], Editura Academiei Republicii Populare Române, 1963; *Încercare asupra fondului principal lexical al limbii române*, [București], Editura Academiei R.P.R., 1954.

Grupul μ, *Retorica generală*, București, Editura Univers, 1974.

G. Guțu, *Dicționar latin-român*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983.

B. Petriceicu Hasdeu, *Etymologicum Magnum Romaniae. Dicționarul limbei istorice și poporane a românilor*. Tomul I-III, București, Stabilimentul Grafic Socec și Teclu. Tom. I-II: 1887; tom. III: 1893.

J. Hrabák, *Introducere în teoria versificației*, Editura Univers, 1983.

Theodor Hristea, *Probleme de etimologie*. Studii, articole, note, București, Editura Științifică, 1968.

Iorgu Iordan, *Gramatica limbii române*, București, Editura Cartea Românească, [1937]; *Stilistica limbii române*. București, Institutul de Lingvistică Română, 1944.

Victor Kernbach, *Dicționar de mitologie generală*, București, Editura Albatros, 1995.

Margarita Kondoghiorghi – Eugen Dobroiu – Antița Augustopoulos-Jucan. *Dicționar neogrec-român*, București, Demiurg, 1996.

A. T. Laurian și Massim, I. C., *Dicționariul limbei romane*. După însărcinarea dată de Societatea Academică Română. Elaborată ca proiect. București, Noua tipografie a laboratorilor români. Tomu I *(A-II)*, 1871 [în realitate: 1873]; tomu II (colaboratori Iosef Hodoș și G. Barițiu: *I-Z)*, 1876; tom. III: *Glossariu, care cuprinde vorbele din limba română străine prin originea sau fauna lor, cum și cele de origine înduioasă*, 1871 [în realitate: 1877].

J. Lintvelt, *Punctul de vedere. Încercare de tipologie narativă*, București, Editura Univers, 1994.

Emille Littré, *Le dictionnaire de la langue français*, București, Editura Prietenii Cărții, 1994.

Karl Lokotsch, *Etymologisch Wörterbuch der europäischen (germanischen, romanischen und salvischen) Wörter orientalischen Ursprungs*, Heidelberg, Carl Winter's Universität buchhandlung, 1927.

Dumitru Loșonți, *Soluții și sugestii etimologie*, București, Editura Univers Enciclopedic, 2001.

Dimitrie Macrea, *Probleme de fonetică*, [București], Editura Academiei Republicii Populare Române, 1953.

Florin Marcu, Constant Maneca, *Dicționar de neologisme*, Ediția a III-a, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1978.

Florin Marcu, *Noul dicționar de neologisme*, București, Editura Academiei, 1997.

A. Marino, *Bibliografia ideii de literatură*, vol. I-IV, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1993-1998.

A. Marino, *Dicționar de idei literare*, București, Editura Eminescu, 1973.

Zamfira Mihail, *Etimologia în perspectiva etnolingvistică*, București, Editura Univers Enciclopedic, 2000.

Mihai Patraș, Corina Patraș, *Dicționar economic și financiar-bancar englez-român*, Chișinău, Editura Litera, 2002.

I. Petraș, *Genuri și specii literare*, București, Editura Demiurg, 1993.

Heinrich F. Plett, *Știința textului și analiza de text*, Editura Univers, 1983.

G. A. Polizu, *Vocabular româno-german*, compus și întocmit cu privire la trebuințele vieței practice de..., învățuit și cores de G. Bariț, Brașov, 1857.

Sextil Pușcariu, *Limba română*. Vol. I: *Privire generală*, București, Fundația pentru Literatură și Artă, 1940; vol. II: *Rostirea*, [București], Editura Aca-

demiei Republicii Populare Române, 1959.

Dimitrie Radu, *Păsările lumii,* Bucureşti, Editura Albatros, 1977.

Al. Rosetti, *Istoria limbii române. De la origini pînă la începutul secolului al XVII-lea.* Ediţie definitivă. [Bucureşti], Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1986.

Valeriu Rusu, *Dicţionar medical,* Bucureşti, Editura Medicală, 2001.

Marius Sala, Ioana Vintilă-Rădulescu, *Limbile lumii. Mică enciclopedie,* Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1981.

Marius Sala, *Introducere în etimologia limbii române.* Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 1999 / Editura Academiei Române, 2005.

Al. Săndulescu, *Dicţionar de termeni literari,* Bucureşti, Editura Academiei, 1976.

August Scriban, *Dicţionaru limbii româneşti.* (Etimologii, înţelesuri, exemple, citaţiuni, arhaizme, neologizme, provincializme). Ediţiunea întîia, Iaşi, Institutul de Arte Grafice Presa Bună, 1939.

Luiza Seche, Mircea Seche, *Dicţionarul de sinonime al limbii române* (DSR), [Bucureşti], Editura Academiei, 1982.

Lazăr Şăineanu, *Dicţionar universal al limbii române.* Ediţia I, Iaşi, 1896.

Mariana Şlapac, *Cetăţi medievale din Moldova. Mijlocul secolului al XIV-lea - mijlocul secolului al XVI-lea,* Chişinău, Editura Arc, 2004.

Mihai Tatu, *Studii de etimologie româno-slavă,* Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 2001.

H. Tiktin, *Rumänisch-deutsches Wörterbuch,* [Band I-III], Bukarest, Staatsdruckerei, I: 1903; II: 1911; III: 1924.

B. Tomaşevski, *Teoria literaturii. Poetica,* Bucureşti, Editura Univers, 1973.

N.A. Ursu, *Formarea terminologiei ştiinţifice româneşti,* Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1962.

N.A. Ursu, Despina Ursu, *Împrumutul lexical în procesul modernizării limbii române literare (1760-1860),* Iaşi, Editura Cronica, I-II, 2004-2006.

Emil Vrabie, *Etimologii româneşti şi străine,* Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 2001.

R. Wellek, A. Warren, *„Teoria literaturii"*, Editura pentru Literatură Universală, 1967.

Heinz F. Wendt, *Die türkischen Elemente im Rumänischen,* Berlin, Akademie-Verlang, 1960.

Большой толковый словарь русского языка, Российская Академия Наук, Институт Лингвистических Исследований, Санкт-Петербург, Издательство Норинт, 2000.

Большой энциклопедический словарь, Научное издательство Большая Российская энциклопедия, Санкт-Петербург, Издательство Норинт, 2001.

С. И. Ожегов, *Словарь русского языка*, Издательство Русский язык, Москва, 1975.

Иосиф Х. Дворецкий, *Древнегреческо-русский словарь*, Том I-II, Москва, Государственное Издательство иностранных и национальных словарей, 1958.

Иосиф Х. Дворецкий, *Латинско-русский словарь (6-е изд.)*, Москва, Русский язык, 2000.

В. Гудков, С. Иванович, *Сербско-русский и русско-сербский словарь*, Москва, 2001.

С. Г. Бернштейн, *Болгарско-руски речник = Болгарско-русский словарь*, Москва, 1973.

Речник на българския език в 15 тома. Изд-во на Българската Академия на науките, Гл.ред.Кристалина Чолакова, Т.I, А-Б, 1977, Т.II, В, 1979, Т.III, Г-Д, 1981, Т.IV, Д-Е, 1984, Т.V. Ж-З, 1987, Т.VI. И-Й, София, 1990.

Л. Андрейчин, Л. Георгиев, Ст. Илчев, Н. Костов, И. Леков, Ст. Стойков, Цв. Тодоров. *Български тълковен речник.* 4 издание. Изд-во Наука и изкуство, София, 1994.

Найден Геров. *Речникъ на блъгарскый языкъ.* Т. I-V, Изд-во Български писател, София, 1978.

Стефан Младенов. *Етимологичен и правописен речник на българския книжовен език.* С., 1941.

Речник на редки, остарели и диалектни думи в литературата ни от XIX и XX век. Изд-во на Българската Академия на науките, Съст.: Ст. Илчев, А. Иванова, А. Димова, М. Павлова. София, 1974.

Български етимологичен речник. Изд-во на Българската Академия на науките, Съст.: В. Георгиев, И. Гълъбов, Й. Заимов, Ст. Илчев. Т.1- 1971, Т.II -1979, Т. III- 1986, Т. IV -1995, Т. V -1997, Т.VI-2002.

Ст. Стоянов, М. Янакиев. *Старобългарски език. Текстове и речник.* Изд-во Наука и изкуство. София, 1976.

Граматика на старобългарския език. Изд-во на Българската Академия на науките, Гл.ред. И.Дуриданов, София, 1993.

И.И. Срезневский. *Материалы для словаря древнерусского языка по письменным памятникам.* 2 изд., Л., 1958.

Макс Фасмер. *Этимологический словарь русского языка.* Т.1-4. 2 изд., М., 1986.

Правописен речник на съвременния български книжовен език. Изд-во на Българската Академия на науките. Отв.ред. Е.Георгиева, В.Станков, София, 1995.

Сучасний тлумачний словник української мови, Sub redacţia prof. Dr. V. V. Dubinovski, Kiev, 2006.

Podreczny Słownik polsko-rosyjski, Pod redakcia M. F. Rozwadowskiej, Warszawa, 1974.

Charles Alexandre, *Dictionnaire Grec-Français*, Paris, Hachette et Cie, 13 édition, 1872.

Anatole Bailly, *Le grand Bailly: Dictionnaire Grec-Français*, Paris, Hachette, 2000.

Pierre Chantraine, *Dictionnaire étymologique de la langue grecque*, Paris, Klincksieck, 1968-1980.

Louis Quicherat – Amédée Daveluy, *Dictionnaire Latin-Français* (51 édition; révisée, corrigée et augmentée par Emile Chatelain), Paris, Hachette, 1922.

Theodore Rosgovas, *Nouveau Dictionnaire Grec-Français*, Athènes, Publications Helléniques, 1989.

Εμμανουήλ Κριαράς, *Λεξικό της Σύγχρονης Ελληνικής Δημοτικής Γλώσσας*, Αθήνα, Εκδοτική Αθηνών, 1995.

Γεώργιος Δ. Μπαμπινιώτης, *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*. Αθήνα, Κέντρο Λεξικολογίας, 1998.

Γ.Φ. Γαλάνης (εκδ.), *Σύγχρονο Ελληνογαλλικό Λεξικό*, Αθήνα, Εκδοτική Πατάκη, 1992.

Ιβάν Π. Χόρικωφ – Μιχαήλ Γ. Μάλιος, *Ελληνορωσικό Λεξικό*, Μόσχα, Πολιτισμὸς καὶ Παραδόσεις, 1993.

Henry George Liddell – Robert Scott – Henry Stuart Jones, *Greek-English Lexicon*, Oxford, Clarendon, 1996.

SIGLE

A. POP = Alexandru Pop, *Elemente de chirurgie*, Sibiu, 1943.

AAR. = Aaron, Vasilie, *Patimile şi moartea a Domnului şi mîntuitorului nostru Isus Hristos*. În stihuri alcătuite de... Braşov, în Tipografia lui Gheorghie de Şobel, 1805.

ABC = **** ABC sau alphavit pentru folosul şi procopsala şcoalelor celor normaleşti a neamului românesc*. Blaj, 1783.

AD. = Adam, Ioan, *Rătăcire*. Roman. Bucureşti, Editura Cartea Românească, [1926].

ADAM. = Adamescu, Gheorghe, *Crestomaţie, pentru istoria limbii şi literaturii româneşti*, Bucureşti, 1897.

ADER. = Aderca, Felix, *Răzvrătirea lui Prometeu*, Bucureşti, 1974.

AETHIOPICA = *A lui Iliodor istorie ethiopicească*. Cinci cărţi, manuscris din 1772, BAR.

AGÂR. = Agârbiceanu, Ion, *Opere*. [Vol.] 1 ş.u. [Bucureşti], Editura pentru Literatură, 1962 ş.u.

AGRO. – Ionescu-Şişeşti, G., Staicu, Irimie, *Agrotehnica*. Vol. I-II. Ministerul agriculturii şi silviculturii. Bucureşti, Editura Agrosilvică de Stat, 1958.

AL LUP. = Al Lupului, Nicolaie, *Posada Gurenilor. Povestiri din alte vremi*. Craiova, Editura Tiparul «Prietenii ştiinţei», [f.a.].

ALECS. = Alecsandri, V., *Opere*. [Vol.] I–III. Text ales şi stabilit de G. C. Nicolescu şi Georgeta Rădulescu-Dulgheru. Studiu introductiv, note şi comentarii de G. C. Nicolescu. Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1966; [vol.] IV–VI. Text ales şi stabilit, note şi variante de Georgeta Rădulescu-Dulgheru. Bucureşti, Editura Minerva, 1974–1979; [vol.] VII. Text ales şi stabilit, note şi comentarii de Georgeta Rădulescu-Dulgheru. Indice şi glosar de Gheorghe Chivu. Bucureşti, Editura Minerva, 1981; [vol.] VIII–X. Ediţie îngrijită, traduceri, note şi indici de Marta Anineanu. Bucureşti, Editura Minerva, 1981–1985.

ALEX. = Alexandrescu, Gr., *Opere*. [Vol. I]. Ediţie critică, note, variante şi bibliografie de I. Fischer. Studiu introductiv de Silvian Iosifescu. [Bucureşti], Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, 1957.

ALEXA. = Alexandru, Tiberiu, *Instrumente muzicale ale poporului român*. Bucureşti, Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, 1956.

ALEXAN. = *Alexandria. Esopia*. Text revăzut de Mihail Sadoveanu, prefaţat de I. C. Chiţimia. Bucureşti, 1966.

AMF. = Amfilohie Hotiniul, *De obşte gheografie pe limba moldovenească*. Scoasă de pe Gheografia lui Bufier... Acum întîi tipărită în zilele preluminatului şi preaînălţatului domnului nostru Alexandru Ioan Calimah voevod... în sfînta Mitropolie în Iaşi, 1795.

AMIR. = Amiras, Alexandru, *Cronica anonimă a Moldovei*, Bucureşti, 1975.

ANG. - IOS. = D. Anghel, Şt. O. Iosif, *Caleidoscopul lui A. Mirea*. Publicat de... Bucureşti, Editura Minerva, volumul I: 1908, volumul II: 1910.

ANG. = Anghel, D., *Opere complecte. Proză*. Bucureşti, Editura Cartea românească, 1924.

ANT. = Antonescu, C. S., *Peştii din apele R.P.R.* Bucureşti, Editura Agrosilvică de Stat, 1957.

ANTIM = Antim Ivireanul, *Opere*. Ediţie critică şi studiu introductiv de Gabriel Ştrempel. Bucureşti, Editura Minerva, 1972.

ANTIP. = Antipa, Gr., *Regiunea inundabilă a Dunării. Starea ei actuală şi mijloacele de a o pune în valoare*. Cu 3 hărţi, 106 figuri în text şi 23 tabele fototipice. Bucureşti, Institutul de Arte Grafice Carol Göbl, 1910.

APOL. = Apolzan, Lucia, *Portul şi industria casnică textilă în Munţii Apuseni*. Bucureşti, Institutul de Ştiinţe Sociale al României, 1944.

ARD. = Ardeleanu, C., *Am ucis pe Dumnezeu*. Bucureşti, Editura Cartea românească, [1929].

ARGH. = Arghezi, Tudor, *Scrieri*. Vol. I-XXII. Bucureşti, Editura pentru Literatură, [1962-1969]; vol XXIII ş.u. , Bucureşti, Editura Minerva [1972 ş.u.].

ARIST. = Aristia, C., *Plutarh. Parallela sau vieţele bărbaţilor illustri*. Tomul I. Bucureşti, Tip. Colegiului Naţional, 1857.

AS.D. = Dimitrie Asachi, *Topografia sau elemente de inginerie aplicate la hotărîrea moşiilor*, Iaşi, 1854.

ASACHI = Asachi, Gh., *Opere*. I–II. Ediţie critică şi prefaţă de N. A. Ursu. Bucureşti, Editura Minerva, 1973.

ATIL. = Atila, F. R., *Peştii şi pescuitul*, Bucureşti, Editura Librăriei Frăţilă, 1916.

AX. = Axinte Uricariul, *Cronica paralelă a Ţării Româneşti şi a Moldovei*. [Vol.] I-II. Ediţie şi introducere de Gabriel Ştrempel. Bucureşti, 1993-1994.

BAB. = Babeş, V., *Opere alese*. Vol. I. [Bucureşti], Editura Academiei Republicii Populare Române, 1954.

BAC. = Bacalbaşa, Anton, *Scrieri alese*. [Vol.] I-II. Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1965.

BACOV. = Bacovia, G., *Opere*, Bucureşti, Fundaţia pentru Literatură şi Artă, 1944.

BAL. = Cezar Baltag, *Chemarea numelui. L'esprit des peninsules*, Editura Fundaţiei Culturale Române, 1999.

BAN. = Banuş, Maria, *Poezii*, [Bucureşti], Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, 1958.

BAR. = Baranga, Aurel, *Reţeta fericirii sau Despre ceea ce nu se vorbeşte*. Piesă în trei acte. [Bucureşti], Editura de Stat pentru Literatură şi Artă [1957].

BARA. = Barasch, Iuliu, *Manualul de botanică silvică*, Bucureşti, Imprimeria Statului, 1861.

BARIŢ. = Bariţiu, Gheorghe, *Studii şi articole*. Cu o prefaţă de Dr. Ioan Lupaş. Sibiu, Editura Asociaţiunii, 1912.

BARO. = Baronzi, George, *Opere complecte*. Vol. I: *Limba română şi tradiţiunile ei*, Galaţi, G. D. Nebunely şi fii, 1872.

BART = Bart, Jean (Eug. Botez), *Europolis*. Roman. Cu o prefaţă de G. Călinescu. Ediţia III-a. Bucureşti, Editura Cugetarea, [1939].

BASS. = Bassarabescu, I. A., *Schiţe şi nuvele*, [Bucureşti], Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, [1953].

BĂLC. = Bălcescu, N., *Opere*. Ediţie critică de G. Zane şi Elena G. Zane. [Vol.] I-II: *Scrieri istori-*

ce, politice și economice 1844-1847, 1848-1852. București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1974-1982; [vol.] III: *Românii supt Mihai Voevod Viteazul.* Volum îngrijit de Daniela Poenaru. București, Editura Academiei, 1986; [vol.] IV: *Corespondență. Scrisori, memorii, adrese, documente, note și materiale.* București, Editura Academiei, 1990.

BĂN. = Bănulescu, Ștefan, *Iarna bărbaților.* Nuvele. Ediția a II-a. [București], Editura pentru Literatură, 1966.

BĂNUȚ = Bănuț, A. P., *Tempi passati. Umor și satiră din Ardealul de ieri,* București, Editura Bucovina, 1931.

BĂR. = Bărac, I., *Toată viața, istețiile și faptele minunatului Til Buhoglindă, cele de rîs și minunate la cetire, spre trecere de vreme, în zilele sau ceasurile omului cele de odihnă,* după limba nemțească tălmăcită și acum a doua oară tipărită. Brașov, 1846.

BB. = *Monumenta linguae Dacoromanorum. Biblia. 1688.* Pars I: *Genesis,* Iași, Editura Universității „Al. I. Cuza" Iași, 1988.ș. u.

BEL. = Belea, Octavian, *Primul ajutor și îngrijirea sănătății.* Pentru activul Crucii Roșii, București, 1959.

BELD. = Florian, *Numa Pompilii, al doilea crai al Rîmului.* Tomul al doilea... Tălmăcită de pe franțuzîie de Alexandru Beldiman, paharnic, la leat 1795; *Eterie sau jalnicile scene prilejite în Moldavia din rezvrătirile grecilor...,* Iași, 1861.

BELDI. = Beldiceanu, N., *Poezii.* Studiu introductiv de I. Vitner. [București], Editura pentru Literatură și Artă, [1950].

BEN. = Beniuc, Mihai, *Versuri alese.* [Vol.] I-II. [București], Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1955.

BIANU = Vasile Bianu, *Doctorul de casă sau Dicțiuonarul sănătății,* Buzău, 1910.

BIBL. = *Biblia sau Sfînta Scriptură.* Tipărită sub îndrumarea și cu purtarea de grijă a Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, cu aprobarea Sfîntului Sinod. București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1982.

BIBLIA = *Biblia adică dumnezeiască scriptură a Vechiului și a Noului Testament.* Tradusă după textele originale ebraice și grecești de preoții profesori Vasile Radu și Gala Galaction. București, Fundația pentru Literatură și Artă, 1938.

BIBLIA 1688 = *Biblia, adecă dumnezeiasca scriptură ale cei. vechi și ale cei noao leage toate,* care s-au tălmăcit dupre limba elinească, spre înțeleagerea limbii rumânești cu porunca prea bunului creștin și luminatului domn Ioan Șărban Cantacozino Basarab Voievod, și cu îndemînarea dumnealui Costadin Brîncoveanul marele logofăt... Tipăritu-s-au... în scaunul mitropoliei Bucureștilor... la anul 1688.

BLA. = Blaga, Lucian, *Opere.* [Vol.] I ș.u. Ediție critică de George Gană. București, Editura Minerva, 1982 ș.u.

BLAND. = Blandiana, Ana, *Stea de pradă,* București, Editura Cartea Românească, 1985; *Poezii,* București, Editura Minerva, 1989.

BOG. = N.A. Bogdan, *Din trecutul comerțului moldovenesc și mai ales al celui ieșan,* Iași, [1925].

BOGD. = Damian P. Bogdan, *Glosarul cuvintelor românești din documentele slavo-române.* București, 1946.

BOGZA = Bogza, Geo, *Cartea Oltului,* București, [Editura Fundațiilor], 1945.

BOJ. = Bojincă, Damaschin T., *Anticile romanilor — Antiquitates Romanorum.* Acum întîia oară românește scrise. Vol. I-II. Buda, Tipariul Universitatei din Pesta. I: 1832, II: 1833.

BOL. = Bolintineanu, Dimitrie, *Opere.* Cu un studiu introductiv de Al. I. Ștefănescu. [București], Editura de Stat pentru Literatură Științifică și Didactică, 1951.

BOLL. = Bolliac, Cezar, *Opere alese,* [București], Editura de Stat, 1950.

BORD. = T. Bordeianu, *Curs de pomologie.* Partea III-a. [București], Editura Institutului Agronomic «N. Bălcescu», 1957.

BOT. S. = Ion G. Botez, *Strîngerea și păstrarea produselor agricole,* [București], Casa Școalelor [f.a.].

BOTA = Ioan Bota, *Culegere din cele mai frumoase povești.* Ediția II. Brasso, Editura Librăriei Ciurcu, 1910.

BOTT. = Emil Botta, *Scrieri.* [Vol.] I-III. Ediție îngrijită de Ioana Diaconescu. Prefață de Al. Piru. București, Editura Minerva, 1980-1987.

BRAD = Brad, Ion, *Mă uit în ochii copiilor,* București, Editura pentru Literatură, 1962.

BRĂ. = Gh. Brăescu, *Opere alese.* Text ales și stabilit, studiu introductiv, note și bibliografie de Niculaie Gheran. Vol. I-II. București, Editura pentru Literatură, 1962.

BRĂT. = Brătescu-Voinești, I. Al., *Proza. Întuneric și lumină. În lumea dreptății,* [București], Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1957.

BREB. = Nicolae Breban, *Îngerul de ghips,* București, 1973.

BREZ. = Ion Brezoianu, *Rudiment agricol universal prin întrebări și răspunsuri sau Agricultura învățată prin principii săi, aplicabili la a sa practică în toate țările și climele.* De D. marchisul de Travanet și tradus în românește de... [București], tipărit în Tipografia lui Iosif Copainig, 1850.

BRUM. = Emil Brumaru, *Poeme alese. 1959-1998,* Brașov, 2003.

BUD. = I. Budai-Deleanu, *Opere.* Ediție critică de Florea Fugariu. Studiu introductiv de Al. Piru. București, Editura Minerva, [vol.] I–II, 1974–1975.

BUJ. = Paul Bujor, *Scrieri alese,* [București], Editura pentru Literatură și Artă a Societății Scriitorilor din R.P.R., [1951].

C. BUZEA = Constanța Buzea, *Pietre sălbatice,* București, 1988.

BUZ. = Augustin Buzura, *Orgolii.* Roman. Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1977.

BUZN. = D. N. Darvar, *Culegere de înțelepciune.* Scrisă în limba grecească de..., iar acum tălmăcită în cea românească de Iancu Nicolaie [Buznea] Moldovean. București, 1827.

C. NEGR. = Negruzzi, C., *Opere.* Ediție critică cu studiu introductiv, comentarii și variante de Liviu Leonte. București, Editura Minerva, [vol.] I–III, 1974–1986.

C. ROM. = *Carte românească de învățătură de la Pravilele împărătești și de la alte giudețe. Cu zisa și toată cheltuiala a lui Vasile Voievodul... din multe scripturi tălmăcită din limba ileneașcă în limba românească,* Botoșani, 1875.

CA. = I. Aurel Candrea, *Folklorul medical român comparat,* [București], Casa Școalelor, 1944.

CA. PETR. = Petrescu, Camil, *Teatru.* Vol. I-III. București, Fundația pentru Literatură și Artă, vol. I-II: 1946; vol. III: 1947; *Ultima noapte de dragoste, întîia noapte de război,* București, Fundația pentru Literatură și Artă, 1946; *Ideea. Ciclul morței,* [București], Cultura națională, [1923]; *Patul lui Procust,* Editura Gramar, 2004,

CAL. = *Calendar pentru poporul românesc* (devenit apoi *Calendar pentru români),* Iași, 1847-1862. [Editat anual, de Gh. Asachi].

CAM. = Eusebiu Camilar, *Negura.* Roman. [București], Editura de Stat, volumul I: 1949, volumul II: 1950.

CAN. = C. Canella, *Vocabular de cîteva vorbe sinonime,* București, 1867.

CANT. = Dimitrie Cantemir, *Opere complete.* [Vol.] IV: *Istoria ieroglifică.* Text stabilit și glosar de Stela Toma. Prefață de Virgil Cândea. Studiu introductiv, comentarii, note, bibliografie și indici de Nicolae Stoicescu. București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1973.

CANTAC. = Constantin Cantacuzino, *Fragment dintr-o cronică pre scurt a românilor,* în *Istoria Moldo-Românie,* I, București, 1858.

CAR. = I. L. Caragiale, *Opere.* Vol. I-VII. Ediție îngrijită de Paul Zarifopol (vol. I-III) și Șerban Cioculescu (vol. IV-VII), București, Editura „Cultura națională" și Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II", 1930-1942.

CARAG. = Caragea, L., *Legiuire a prea înălțatului și prea pravoslavnicului domn și oblăduitori a toată Ugrovlahiia Io Ioan Gheorghe Caragea..,* București, 1818.

CASS. = Cassian, Nina, *Des facerea lumii,* București, 1997.

CAZ. = Otilia Cazimir, *Poezii,* București, Editura Fundațiilor, 1939.

CAZAB. = Al. Cazaban, *Din vremea aceea...* Schițe și nuvele. [București], Editura de Stat pentru Literatură și Artă, [1951].

CĂL. = George Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent.* Fundația regală pentru Literatură și Artă, București, 1941; *Opere,* vol. I-XVII, București, Editura pentru Literatură- Editura Minerva, 1965-1983.[București], Editura pentru Literatură, 1965 ș.u.

CĂLUG. = Ion Călugăru, *Caii lui Cibicioc,* București, 1923.

CĂP. = Stanciu Căpățineanu, *Mitologhie pe limba românească,* [Sibiu], 1830.

CĂRT. = Mircea Cărtărescu, *Levantul,* București, Editura Cartea Românească, 1990; *Nostalgia,* ediție integrală a cărții *Visul,* București, Editura Humanitas, 1993; *Travesti,* Editura Humanitas, 1994; *Orbitor. Aripa stîngă,* București, Editura Humanitas, 1996.

CE. PETR. = Petrescu, Cezar, *Aurul negru.* Roman. [București], Editura de Stat, 1949; *Calea Victoriei.* Roman. București. Editura națională S. Ciornei, [1931]; *Întunecare.* Roman. Partea I-II. Craiova, Editura Scrisul românesc, 1928.

CER. = Titus Cerne, *Dicționar de muzică. Voci și instrumente.* Vol. I: A-D; vol. II: E-L. Iași, Editura Viața Românească, [1934].

CERNA = P. Cerna, *Poezii,* București, Editura Minerva, 1910.

CH. = Ilarie Chendi, *Scrieri,* vol. I-III, București, Editura Minerva, 1988-1990.

CHIR. = Chiriță, Const. D., *Pedologie generală,* București, Editura Agrosilvică de Stat, 1955.

CHIRIȚ. = M. I. Chiritescu, *Grănicerul,* București, Editura Minerva, 1912.

CIAUȘ. = G. F. Ciaușanu, *Răsuri scuturate.* Schițe și amintiri. Craiova, Tipografia Speranța, [f.a.].

CIOC. = Şerban Cioculescu, *Argheziana*, Bucureşti, 1985.

CIOCÎRL. = Ion Ciocîrlan, *Pe plai*. Schiţe de la ţară. Bucureşti. Institutul de Arte Grafice M. Eminescu, [f.a.].

CIOR. = Emil Cioran, *Revelaţiile durerii. Eseuri*. Ediţie îngrijită de Mariana Vartic şi Aurel Sasu. Prefaţă de Dan C. Mihăilescu. Cluj, Editura Echinox, 1990.

CIŞ. = Alexandru Cişman, *Fizica generală*. [Vol.] I-II. Bucureşti, Editura Tehnică, 1956-1957.

CÎRL. = Vasile Cîrlova, *Poezii*, Bucureşti, Editura Minerva, 1906.

CLIM. = Constantin Climescu, *Aritmetica raţională*. Curs de ştiinţile matematice pentru şcolile secundare. Ediţia II, corectată. Iaşi, H. Goldner, 1896.

COCEA = N. D. Cocea, *Scrieri*. [Vol.] I-II. Bucureşti, [vol.] I: Editura pentru Literatură, 1969; [vol.] II: Editura Minerva, 1970.

COD. ST. = *Codex Sturdzanus*. Studiu filologic, studiu lingvistic, ediţie de text şi indice de cuvinte de Gheorghe Chivu. Bucureşti, Editura Academiei Române, 1993.

COD. TOD. = Nicolaie Drăganu, *Două manuscripte vechi. Codicele Todorescu şi Codicele Marţian*. Studiu şi transcriere de... Ediţiunea Academiei Române. Bucureşti, Librăriile Socec et Comp. şi C. Sfetea; Leipzig, Otto Harrassowitz; Wiena, Gerold et Comp., 1914.

COD. VOR. = *Codicele voronețean*. Ediţie critică, studiu filologic şi studiu lingvistic de Mariana Costinescu. Bucureşti, Editura Minerva, 1981.

CODRU-D. = Codru-Drăguşanu, I., *Călătoriile unui român ardelean în ţară şi în străinătate* (1835-44). («Peregrinul transilvan»). Ediţie prefăcută în stilul literar de astăzi de Constantin Onciu, cu o prefaţă de N. Iorga. Vălenii de Munte, Editura Neamul Românesc, 1910.

CON. = Costache Conachi, *Opere*, Chişinău, Editura Literatura Artistică, 1978.

CONS. = Paul Constant, *Rîia*. Roman. Craiova, Editura Ramuri, 1936.

CONST. = Constantinescu, Pompiliu, *Scrieri*. [Vol.] I-III. [Bucureşti], Editura pentru Literatură, [vol.] I-II: 1967; [vol.] III: 1969.

CONTA = Vasile Conta, *Opere complete*. Volumul I. În româneşte de Ana Conta-Kernbach şi dr. P. Zosin. Bucureşti, Editura Cultura Naţională, 1923.

COR. = Diaconul Coresi, *Carte cu învăţătură (1581)*, publicată de Sextil Puşcariu şi Alexie Procopovici. Vol. I. Textul. Bucureşti, Atelierele grafice Socec et Comp., 1914; *Lucrul Apostolesc. Apostolul*. Tipărit de... în Braşov la anul 1563. Bucureşti, Cultura naţională, 1930; *Liturghierul lui Coresi*. Text stabilit, studiu introductiv şi indice de Al. Mareş; *Psaltirea*, publicată româneşte la 1577 de... Reprodusă cu un studiu bibliografic şi un glosar comparativ de B. Petriceicu-Hasdeu. Ediţiunea Academiei Române. Tomul I: Textul. Bucureşti, Tipografia Academiei Române, 1881; *Tetraevanghelul tipărit de...*. Braşov, 1560–1561, comparat cu *Evangheliarul lui Radu de la Mănireşti*, 1574. Ediţie alcătuită de Florica Dimitrescu. Bucureşti, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1963.

CORB. = Dumitru Corbea, *Anii tineri*, [Bucureşti], Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, [1951].

COSTIN = Costin, Miron, *Opere*. Ediţie critică cu un studiu introductiv, note, comentarii, variante, indice şi glosar de P. P. Panaitescu. [Bucureşti], Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, 1958.

COSTINESCU = Ion Costinescu, *Vocabular româno-francesu*, Bucureşti, 1870.

COŞB. = George Coşbuc, *Opere alese*, [vol.] I–VI. Ediţie îngrijită şi prefaţă de Gavril Scridon. Bucureşti, Editura Minerva, 1966–1982; [vol.] VII–VIII. Ediţie critică de Gh. Chivu, prefaţă şi comentarii de Alexandru Duţu. Bucureşti, Editura Minerva, 1985–1988.

COT. = Ion Coteanu, *Stilistica funcţională a limbii române*, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1973; *Structura şi evoluţia limbii române. (De la origini pînă la 1860)*, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1981.

CR. = Ion Creangă, *Opere* I–II. Ediţie îngrijită, note şi variante, glosar şi bibliografie de Iorgu Iordan şi Elisabeta Brâncuş. Studiu introductiv de Iorgu Iordan. Bucureşti, Editura Minerva, 1970.

CRĂI. = Gheorghe Crăiniceanu, *Igiena ţăranului român*. Locuinţa, încălţămintea şi îmbrăcămintea. Alimentaţiunea în diferite regiuni ale ţării şi în diferite timpuri ale anului. Bucureşti, Carol Göbl, 1895.

CRIS. = Ion Cristoiu, *Veselia generală*, Editura Tinerama, 1992.

CRIT. = *** *Critil şi Andronius*. Acum întîi tipărită... de pre limba grecească prelimba noastră moldovenească... Iaşi, în Sfînta Mitropolie, 1794.

CROHM. = Ovid S. Crohmălniceanu, *Literatura Romînă între cele două războaie mondiale*, Bucureşti, Editura Universalia, 2003.

CRON. = cronici şi cronicari: *Cronicari munteni*. Ediţie îngrijită de Mihail Gregorian. Studiu introductiv de Eugen Stănescu. I: Stolnicul Constantin Cantacuzino. Anonimul Cantacuzinesc. Radu Popescu. II: Radu Greceanu. Anonimul Brîncovenesc. Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1961; M. Kogălniceanu, *Letopisiţile Ţării Moldovii*, publicate pentru întîiaşi dată de... Tom. I-III. Iaşi, [La Cantora Foaiei săteşti şi Institutul Albinei româneşti]. Tom. I: 1852; tom. II: 1845; tom. III: 1846; Dumitrache, Eustratie, Gheorgachi Logofătul, Muste.

CS. = Costinescu, Ion, *Vocabular româno-francesu*, Bucureşti, 1870.

CTP = Popescu, Tudor Cristian, *Libertatea urii*, Editura Polirom, 2004.

CUL. = Culianu, N., *Curs elementar de algebră*. Ediţiunea a IV-a. Iaşi, 1890.

D. BOT. = Demostene Botez, *Prin ani*. Versuri. [Bucureşti], Editura pentru Literatură şi Artă, 1958.

D. GOL. = Golescu, Dinicu, *Însemnare a călătoriei mele*, Bucureşti, 1910; *Scrieri*. Ediţie îngrijită, studiu introductiv, note, comentarii, bibliografic, glosar şi indice de Mircea Anghelescu. Bucureşti, Editura Minerva, 1990.

D. GREC. = D. Grecescu, *Conspectul florei României. Plantele vasculare indigene şi cele naturalizate ce se găsesc pe teritoriul României, considerate sub punctul de vedere sistematic şi geografic*, Bucureşti, Tipografia Dreptatea, 1898.

D. ZAMF. = Zamfirescu, Duiliu, *Opere*. [Vol.] I-V. Ediţie îngrijită, prefaţă, cronologie, note, glosar, indici şi bibliografie de Mihai Gafiţa; [vol.] VI. Ediţie de Ion Adam şi Georgeta Adam; [vol.] VII-VIII. Ediţie îngrijită de Al. Săndulescu. Bucureşti, Editura Minerva, 1970-1985.

DAIC. = Daicoviciu, Hadrian, *Dacii*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1965.

DAMÉ = Frédéric Damé, *Nouveau dictionnaire roumain-français*, vol. I-IV, Bucarest, 1893-1895.

DAN = Dan, Pavel, *Urcan bătrînul*. Nuvele. Bucureşti, Fundaţia pentru Literatură şi Artă, 1938.

DANI. = Danielopolu, D., *Probleme de farmacodinamie nespecifică*. Vol. I. *Bazele «farmacodinamiei nespecifice» şi «terapeuticii nespecifice»*. Vol. II. *Medicamentele considerate ca avînd acţiune digitalică*, [Bucureşti], Editura Academiei Republicii Populare Române, 1954.

DAV. = Davila, Alexandru, *Vlaicu Vodă*, Bucureşti, Editura Gramar, 1997.

DAVID. = Davidoglu, Mihail, *Minerii*. Dramă în 3 acte. [Bucureşti], Editura de Stat, 1949.

DELAVR. = Delavrancea, Barbu, *Opere*. Ediţie îngrijită, studiu introductiv, note şi variante, glosar şi bibliografie de Emilia Şt. Milicescu. [Vol.] I-V. Bucureşti, Editura pentru Literatură; [Vol.] VI-X. Bucureşti, Editura Minerva.

DEM. = Demetrius, Lucia, *Album de familie*. Nuvele. Bucureşti, Editura Fundaţiilor, [1945].; *Vadul nou*. (În *Teatru*, vol. II. [Bucureşti], Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, [1951]).

DEMETR. = Demetrescu, Traian, *Opere alese*. Ediţie îngrijită şi comentată de Geo Şerban. [Bucureşti], Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, [1951].

DENS. = Ovid Densusianu, *Opere*. [Vol.] I ş.u. Ediţie îngrijită de B. Cazacu, V. Rusu şi I. Şerb cu o prefaţă de B. Cazacu. Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1968 ş.u.

DEŞ. = Deşliu, Dan, *Ceva mai greu*. Versuri. [Bucureşti], Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, 1958.

DIAC. = Diaconu, Ion, *Păstoritul în Vrancea*. Bucureşti, 1930. (Extras din «Grai şi suflet», revista Institutului de Filologie şi Folclor).

DIAC. = Diaconu, Ion, *Ţinutul Vrancei. Etnografie. Folclor. Dialectologie*. [Vol.] I-II. [Bucureşti], Editura pentru Literatură, 1969; [vol.] III-IV: *Mioriţa*. Ediţie îngrijită şi studiu introductiv de Paula Diaconu Bălan. Bucureşti, Editura Minerva, 1989.

DIN. = Mircea Dinescu, *Pamflete vesele şi triste*, Editura Seara, 1996.

DION. = Dionisie Eclesiarcul, *Chronograful Tierei Rumaneşti, de la 1764 pana la 1815*, scris de...la anul 1814. [În Tes. II, 159 ş.u.].

DOC. = documente din: Ioan Bianu, *Documente româneşti reproduse după originale sau după fotografii*. Partea I. Epoca dinainte de Matei Basarab (1632) şi Vasile Lupu (1634). Tomul I, fasc. 1-2 (1576-1632). Bucureşti, Inst. de arte grafice Carol Göbl, 1907; Bogdan, Ioan, *Documentele lui Ştefan cel Mare*. Publicate de... Volumul I: *Hrisoave şi cărţi domneşti 1457-1492*. Volumul II: *Hrisoave şi cărţi domneşti 1493-1503*, Bucureşti, Socec şi Co., 1913; Bogdan, N. A., *Din trecutul comerţului moldovenesc şi mai ales al celui ieşan. Productele solului, porturi, tîrguri şi iarmaroace...* documente, memorii şi note culese şi comentate de... Tipărite din iniţiativa şi cu o prefaţă a d-lui N. V. Ştefăniu... cu 89 ilustraţii. Iaşi, Institutul modern de arte grafice N. V. Ştefăniu & D. Staierman, [1925]; *** *Calendariu ce slujeşte pre 100 de ani, începînd de la anul 1814 până la anul 1914*. Acum întîi româneşte alcătuit... La Buda, în Crăiasca Tipografie a Universitatei Ungariei, [1814]; Codrescu, Theodor, *Uricariul cuprinzetoriu de hrisoave, anaforale şi alte acte din suta a XV-XIX, atingătoare de Moldova*. Sub redacţiunea

d-sale... Vol. I-XXV. Iaşi, 1852-1895; *** *Documente şi însemnări româneşti din secolul al XVI-lea.* Text stabilit şi indice de Gheorghe Chivu, Magdalena Georgescu, Magdalena Ioniţă, Alexandru Mareş şi Alexandra Roman-Moraru. Introducere de Alexandru Mareş. Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1979; M. Gaster, *Chrestomaţie română.* Texte tipărite şi manuscrise (sec. XVI-XIX), dialectale şi populare, cu o introducere, gramatică şi un glosar româno-francez de... Vol. I: *Introducere, gramatică, texte (1550-1710).* Vol. II: *Texte (1710-1830). Dialectologie, literatură populară, glosar,* Leipzig-Bucureşti, F. A. Brockhaus-Socec & Co. 1891; Ghibănescu, Gh., *Ispisoace şi zapise.* (Documente slavo-române). Vol. I-VI. Iaşi, Tipografia Dacia, 1906-1923; Huşi, 1924-1933; Ghibănescu, Gh., *Surete şi izvoade.* Publicate de... Vol. I-XXXV. Documente slavo-române. Iaşi, 1906-1933; Hurmuzaki, Eudoxiu de, *Documente, privitoare la istoria românilor.* Vol. XI (1517-1612), cuprinzînd documente adunate, adnotate şi publicate de Neculai Iorga, sub auspiciile Ministerului Cultelor şi Instrucţiunii Publice şi ale Academieii Române. Bucureşti, 1900; Iorga, N., *Citeva documente de cea mai veche limbă românească. (Sec. al XV-lea şi al XVI-lea),* Bucureşti, Carol Göbl, 1906. (Extras din Analele Academiei Române. Seria II. Tom. XXVIII. Memoriile Secţiunii istorice No. 2); *Documente româneşti din arhivele Bistriţei. (Scrisori domneşti şi scrisori private).* Partea I-II. Bucureşti, Socec & Comp., 1899-1900; *Studii şi documente cu privire la istoria românilor.* Vol. I-XXXI. Bucureşti, Editura Minerva, 1901-1916; Ştefanelli, T. V., *Documente din vechiul ocol al Cîmpulungului Moldovenesc.* Culese, adnotate şi publicate de... Cu mai multe iscălituri facsimilate în text şi 19 reproduceri facsimilate de documente originale. Ediţiunea Academiei Române. Bucureşti, Socec, 1915.

CUV. BĂTR. = B. Petriceicu Hasdeu, *Cuvente den bătrîni.* Tomul I. *Limba română vorbită între 1550-1600.* Studiu paleografico-linguistic de B. Petriceicu Hasdeu...; Tomul II. *Cărţile poporane ale românilor în secolul XVI...*; Tomul III. *Istoria limbei române.* Partea I. *Principie de linguistica,* 1881.

DON. = Donici, Al., *Fabule.* Cu o prefaţă de Emil Boldan. [Bucureşti], Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, [1952].

DOS. = Dosoftei, *Opere.* [Vol.] I: *Versuri.* Ediţie critică de N. A. Ursu. Studiu introductiv de Al. Andriescu. Bucureşti, Editura Minerva, 1978; *Psaltirea în versuri,* publicată de pe manuscrisul original şi de pe ediţiunea de la 1673 de prof. I. Bianu. Bucureşti, 1887, Ediţiunea Academiei Române.

DRAG. = Dragomir, Nicolaie, *Din trecutul oierilor mărgineni din Sălişte şi comuneledin jur.* Cluj, Editura Ardealul, 1926.

DRĂ. = Drăghiceanu, Mathei, *Elemente de cosmographia prelucrate în usul şcoalelor secundare.* Text + charta. Bucureşti, H. C. Wartha, 1866.

DRĂGHICI = Drăghici, Vasile, *Robinson Cruzoe, sau Întîmplările celeminunate a unui tînăr,* compus de Kampe şi tradus pe română de... Parte I (pp. 1-136)-II (pp. 137-338), Ieşi, Tipografia Albinei, 1835.

DUL. = Dulfu, Petre, *Isprăvile lui Păcală,* Bucureşti, 1894; *Legenda ţiganilor,* Bucureşti, 1896.

DUM. = Dumitrache, *Istoria evenimentelor din Orient cu referinţă la principatele Moldova şi Valahia din anii 1769-1774,* scrisă de... şi editată, după copia lui Necolai Piteşteanul din anii 1782, de V. A. Urechia. Bucureşti, Tipografia Academiei Române, 1889.

DUMI. = Dumitraşcu, N. I., *Strigoii. Din credinţele, datinile şi povestirile poporului român,* Bucureşti, Cultura Naţională, 1929.

DUMITR. = Dumitriu, Anton, *Eseuri. Ştiinţă şi cunoaştere. Alétheia. Cartea întîlnirilor admirabile,* Bucureşti, Editura Eminescu, 1986.

DUMITRIU = Dumitriu Petru, *Bijuterii de familie,* Bucureşti, Editura pentru Literatură şi Artă, 1949; *Nuvele,* Bucureşti, Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, 1951.

DUN. = Dunăreanu, N., *Nuvele şi schiţe,* [Bucureşti], Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, [1952].

E. BAR. = Barbu, Eugen, *Princepele.* Roman. Bucureşti, Editura Tineretului, 1969.

E. LOV. = Eugen Lovinescu, *Scrieri.* I ş.u. Ediţie de Eugen Simion. [Bucureşti], Editura pentru Literatură (apoi Editura Minerva.), 1969 ş.u.

ECON. = *Povăţuire către Economia de cîmp,* Buda, 1806.

EFT. = Eftimiu, Victor, *O nuntă aristocratică.* Nuvele. [Bucureşti], Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, [1952]; *Înşir-te mărgărite!... Strămoşii. Rapsozii,* Bucureşti, Editura Librăriei Socec, 1922.

ELI. = Eliade, Mircea, *Opere* I. *Romane.* Ediţie îngrijită şi variante de Mihai Dascal şi Mircea Handoca. Studiu introductiv de Ion Bălu. Bucureşti, Editura Minerva, 1994.

EMIN. = Eminescu, M., *Opere.* Vol. I-VIII. Ediţie coordonată de Mihai Cimpoi. Editura Gunivas, Chişinău, 2001.

ENC. AGR. = *** *Marea enciclopedie agricolă.* vol. I-V. Bucureşti, Editura P.A.S. Vol. I: 1937; vol. II: 1938; vol. III: 1940; vol. IV: 1942; vol. V: 1943.

ENC. ROM. = *** *Enciclopedia română.* Publicată din însărcinarea şi sub auspiciile Asocia- ţiunii pentru literatura română şi cultura poporului român, de Dr. C. Diaconovici. Sibiu, W. Kraft. Tomul I: *A- Copenhaga,* 1898; tomul II: *Copepode-Keman,* 1900; tomul III: *Kemet-Zymotic,* 1904.

ENC. TEHN. = Constantinescu, Nic. P., *Enciclopedia invenţiunilor tehnice.* Vol. I-III. Bucureşti, Fundaţia pentru Literatură şi Artă, 1939 (I), 1942, (II), 1946 (III)

EPI. = Episcupescul, Ştefan Vasilie, *Practica doctorului de casă, cunoştinţa apărării ş-a tămăduirii boalelor bărbăteşti, femeieşti şi copilăreşti.* C-o prescurtare de hirurgie, de materia medică şi veterinerie, pentru doctor şi norod. Bucureşti, Tipografia Colegiului sf. Sava, 1846.

FĂTU = Fătu, A., *Descrierea şi întrebuinţarea apei simple şi a apelor minerale din Moldova.* Compusă de ... Iaşi, Tipografia româno-franceză, 1851.

FIL. = Filimon, Nicolaie M., *Opere.* [Vol. I-II]. Ediţie, glosar şi bibliografie de George Baiculescu. Cu o introducere de George Ivaşcu. [Bucureşti], Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, [1957].

FILIP. = Leon Filipescu, *Dascalul agronomiei...,* Iaşi, Institutul Albinei, 1844.

FR. = Teofil Frîncu şi George Candrea, *Românii din Munţii Apuseni (Moţii).* Scriere etnografică cu 10 ilustraţiuni în fotografie. Bucureşti, Tipografia Modernă, 1888.

FRU. = Frunză, Eugen, *Zile slăvite.* Versuri. [Bucureşti], Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, [1951].

FURN. = Furnică, D., Z., *Din istoria comerţului la români, mai ales băcănia.* Publicaţiune de documente inedite 1593-1855. Bucureşti, Editura Socec, 1908.

FURT. = Furtună, Dumitru, *Cuvinte scumpe.* Taclale, povestiri şi legende româneşti. Cu un glosar la sfîrşit. Culese de... Bucureşti, Librăriile Socec & Comp. şi C. Sfetea, 1914.

G. BAR. = Barbu, G., *Arta vindecării în Bucureştii de odinioară,* Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1967.

G. M. ZAMF. = Zamfirescu, George Mihail, *Maidanul cu dragoste.* Roman. Vol. I-II. Bucureşti, Editura Naţională Ciornei, [f.a.].

GA. = C. Gane, *Trecute vieţi de doamne şi domniţe.* Vol. I-II. Iaşi, Editura Junimea, 1971.

GAL. = Galaction, Gala, *Opere alese.* I. *Doctorul Taifun. Roxana. Papucii lui Mahmud. Nuvele şi povestiri,* Bucureşti, Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, vol. I: 1956; vol. II: 1958.

GALAN = Galan, V. Em., *Bărăgan,* [Bucureşti], vol. I, Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, [1954]; vol. II, Editura Tineretului, 1959.

GÁLDI = Gáldi, Ladislas, *Les mots d'origine néogrecque en roumain à l'époque des Phanariotes,* Budapest, 1939.

GAN. = Gane, Nicolae, *Scrieri.* Ediţie îngrijită, note şi bibliografie de Ilie Dan. Prefaţă de Şt. Cazimir. Bucureşti, Editura Minerva, 1979.

GAVR. = Chir Gavriil Protul, adecă mai marele Sfetagorei, *Viaţa şi traiul sfinţiei sale părintelui nostru Nifon, patriarhul Ţarigradului...* Scrisă de... Bucureşti, Tipografia Cărţilor Bisericeşti, 1888.

GCR = Gaster, M., *Chrestomaţie română.* Texte tipărite şi manuscrise (sec. XVI-XIX), dialectale şi populare, cu o introducere, gramatică şi un glosar româno-francez de... Vol. I: *Introducere, gramatică, texte (1550-1710).* Vol. II: *Texte (1710-1830). Dialectologie, literatură populară, glosar.* Leipzig-Bucureşti, F. A. Brockhaus-Socec & Co. 1891.

GEN. = Genilie, I., *Geografie istorică, astronomică, naturală şi civilă a continentelor în general şi a României în parte,* Bucureşti, Tipografia lui Eliad, 1835.

GEOL. = *Geologia.* Manual pentru clasa a XI-a de Ion Băncilă. Bucureşti, Editura de Stat Didactică şi Pedagogică, 1962.

GHEORG. = Dan Simonescu, *Literatura românească de ceremonial. Condica, lui Gheorgachi, 1762.* Studiu şi text de... Bucureşti, Fundaţia pentru Literatură şi Artă, 1939. [Secţia istorică III. Studii].

GRIGURCU = Gheorghe Grigurcu, *Critici români de azi,* Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1981.

GHER. = Gherea, I. (C. Dobrogeanu), *Studii critice.* Volumul I, ediţiunea 2-a, Bucureşti, Editura Librăriei Socec & Comp., 1890; volumul II, ediţiunea II. Bucureşti, Editura Viaţa românească, 1923; volumul III, ediţiunea 3-a. Bucureşti, Editura Viaţa românească, [f.a.].

GHEŢ. = Gheţie, Ion, *Biruitorii.* [Vol.] I–II. Bucureşti–Chişinău, Editura Litera Internaţional, 2002.

GHICA = Ghica, Ion, *Amintiri din pribegia după 1848.* Nouă scrisori către V. Alecsandri. Bucureşti, Editura Librăriei Socec & Comp., 1889.

GIUR. = Constantin C. Giurescu, *Istoricul podgoriei Odobeştilor din cele mai vechi timpuri pînă la 1918,* [Bucureşti], Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1969.

GÎRL. = Gîrleanu, Emil, *Din lumea celor cari nu cuvîntă.* Ediţia IV. Bucureşti, Editura Librăriei Universala Alcalay & Co., 1927; *Nucul lui Odobac.* Nuvele şi schiţe. Bucureşti, Editura Minerva, 1910.

GOGA = Goga, Octavian, *Poezii.* Text ales şi stabilit, prefaţă, note, bibliografie de I. D. Bălan. Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1963.

GOLO. = Gologan, N. G., *Cercetări privitoare la trecutul comerţului românesc din Braşov,* Bucureşti, 1928.

GORJ. = Gorjan, I. Gherasim, *Halima sau povestiri mitologhiceşti arabeşti, pline de băgări de seamă, şi de întîmplări foarte frumoase şi de mirare...* [Vol.] I-IV. [Bucureşti], tom. I şi II: 1835; tom. III: 1837; tom. IV: 1838.

GOROV. = Gorovei, Artur, *Credinţi şi superstiţii ale poporului român,* Bucureşti, Librăriile Socec & Comp., Pavel Suru, C. Sfetea, 1915; *Descîntecele românilor.* Studiu de folklor. Bucureşti, Imprimeria Naţională, 1931.

GORUN = Gorun, Ion, *Goethe, Faust.* Tragedie. Bucureşti, Institutul de Arte Grafice Carol Göbl, 1906.

GREC. = Polyzois Contos, *Învăţături de multe ştiinţe, folositoare copiilor creştineşti cei ce vor vrea să înveţe şi să ştie dumnezeiasca scriptură.* Aşăzate de dascălul..., iar acum tălmăcite dupre cea grecească pre limba românească... [de] Nicodim Greceanul. Sibii, Tipografia lui Ioann Bart, 1811.

GRECU = Vasile Grecu, *Cărţi de pictură bisericească bizantină,* Cernăuţi, Tiparul Glasul Bucovinei, 1936.

GRIG. = Grigoriu-Rigo, Gr., *Medicina poporului.* Memoriul I: *Boalele oamenilor.* Memoriul al II-lea: *Boalele vitelor,* Bucureşti, Göbl, 1907. (Extras din Analele Academiei Române. Seria II. Tom. XXX. Memoriile Secţiunii literare).

GUS. = Dimitrie Gusti, *Pagini alese,* Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1965.

H. LOV. = Horia Lovinescu, *Teatru,* [Bucureşti], Editura pentru Literatură, 1963.

HAM. = Const. Hamangiu, *Codul civil român.* Conform textului oficial. Precedat de *Constituţiune* şi un index alfabetic. Bucureşti, Carol Müller, 1897.

HASD. = B. P. Hasdeu, *Istoria critică a românilor.* Ediţie îngrijită şi studiu introductiv de Grigore Brâncuş. Bucureşti, Editura Teora, 1999.

HEL. = I. Heliade-Rădulescu, *Opere.* Tomul I-II. Ediţie critică, cu introducere, note şi variante de D. Popovici. Bucureşti, Fundaţia pentru Literatură şi Artă. I: 1939; II: 1943.

HER. = Herodot, *Istorii.* Ediţie îngrijită de Liviu Onu şi Lucia Şapcaliu. Prefaţă, studiu filologic, note, glosar de Liviu Onu. Indice de Lucia Şapcaliu. Bucureşti, Editura Minerva, 1984.

HOG. = C. Hogaş, *Pe drumuri de munte.* Bucureşti, Fundaţia pentru Literatură şi Artă. Vol. I: *Amintiri dintr-o călătorie în Munţii Neamţului,* 1944. Vol. II: *Răzleţe şi diverse,* 1947.

HOL. = Anton Holban, *Opere.* [Vol.] 1-3. Studiu introductiv, ediţie îngrijită, note şi bibliografie de Elena Beram. Bucureşti, Editura Minerva, 1972-1975.

HOREA = Ion Horea, *Poezii,* Bucureşti, Editura pentru Literatură şi Artă, 1956.

I. BAR. = Barbu, Ion, *Joc secund,* [Bucureşti], Editura pentru Literatură, 1966.

I. BAR. = Barbu, Ion, *Ochean,* [Bucureşti], Editura pentru Literatură, 1964.

I. BOT. = Ioachim Botez, *Însemnările unui belfer,* I-II, Bucureşti, 1035, 1939; *Schiţe şi însemnări din şcoala de ieri şi de azi,* [Bucureşti], Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, [1953].

I. C. = Florian, *Numa Pompilius, al doilea crai al Romii...* Pă franţuzeşte scris de monsiul Florian şi tălmăcit de I[oan] C[antacuzino], 1796. [Manuscris].

I. GOL. = Golescu, Iordache, *Scrieri alese. Teatru. Pamflete. Proză. Versuri. Traduceri. Excerpte din Condica limbii româneşti şi din Băgări de seamă asupra canoanelor grămăticeşti.* Ediţie şi comentarii de Mihai Moraru. Tabel biobibliografic şi repere critice de Coman Lupu. Cuvînt înainte şi coordonare de Acad. Al. Rosetti. [Bucureşti], Editura Cartea Românească, 1990.

I. ION. = Ion Ionescu, *Agricultura română din judeţulMehedinţi,* Bucureşti, Imprimeria Statului, 1868; *Agricultura română din judeţul Putna,* Bucureşti, Imprimeria Statului, 1869.

I. NEGR. = Negruzzi, Iacob, *Scrieri complecte.* Vol. I-VI. I: *Copii de pe natură. Scrisori.* II: *Poesii.* III: *Mihai Vereanu. Primblări prin munţi.* IV: *Teatru.* V: *Pe malul mării. Din Carpaţi. Traduceri din Schiller.* VI: *Traduceri din Schiller,* Bucureşti, Socec & Comp., 1893-1897.

I. PANŢ. = Panţu, I. C., *Curs complet de corespondenţă comercială cu esplicarea terminilor comerciali.* Ediţia a doua prelucrată şi augmentată. Braşov, Mureşianu, 1904.

IBR.= G. Ibrăileanu, *Opere.* Ediţie critică de Rodica Rotaru şi Al. Piru. Prefaţă de Al. Piru. Bucureşti, Editura Minerva, [vol.] I–X, 1974–1981.

IOAN. = Liviu Ioanovici, *Tehnologia mecanică.* Ediţia a VII-a. [Bucureşti], Editura de Stat, 1949.

ION. = Ionesco, Eugen, *Nu,* Bucureşti, Editura Humanitas, 2002.

ION.-MUSC. = Iosif Ionescu-Muscel, *Curs de filatură,* Bucureşti, Editura Tehnica textilelor, 1947.

ION.-R. = Raicu Ionescu-Rion, *Culegere de articole.* Cu o prefaţă de Pompiliu Andronescu-Caraioan. [Bucureşti], Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, [1951].

IORGA = Iorga, N., *Istoria literaturii româneşti în veacul al XIX-lea, de la 1821 înainte. În legătură cu dezvoltarea culturală a neamului.* Vol. I-III. Vol. I: Bucureşti, Editura Minerva, 1907; vol. II: Bucureşti, Editura Minerva, 1908; vol. III: Vălenii de Munte, Editura Neamul românesc, 1909; *Istoria românilor în chipuri şi icoane,* vol. I-III, Bucureşti, Editura Minerva, 1905-1906., *Pagini alese,* vol. I-II, Editura pentru Literatură, Bucureşti, 1965.

IOSIF = Ştefan Octavian Iosif, *Versuri,* [Bucureşti], Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, [1952].

IOV. = Iovescu, Ion, *Nuntă cu bucluc.* Roman. Bucureşti, Editura Cugetarea, [1935].

ISAC = Emil Isac, *Opere.* Ediţie definitivă, îngrijită de Miron R. Paraschivescu. Bucureşti, Fundaţia pentru Literatură şi Artă, 1946.

ISANOS = Magda Isanos, *Poezii.* Antologie, postfaţă şi bibliografie de Magda Ursache. Bucureşti, Editura Minerva, 1974.

ISP. = Petre Ispirescu, *Opere.* Ediţie îngrijită, note şi variante, glosar şi bibliografie de Aristiţa Avramescu. Studiu introductiv de Corneliu Bărbulescu. [Vol.] I. Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1969, [vol.] II. Bucureşti, Editura Minerva, 1971.

IST. L. = *** *Istoria literaturii române,* I-III, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1964 ş.u.

IST. T. = *** *Istoria teatrului în România,* I-II, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1965 ş.u.

ISTR. = Panait Istrati, *Opere alese.* I-VIII. Bucureşti, Editura Minerva, 1966-1983.

ÎNV. DASC. = *Învăţături către dascalii normalicesti a şcoalelor neunite din marele prinţipat al Ardealului,* Sibii, 1809.

ÎNVĂŢ. = *Învăţătură pentru ferirea şi doftoria boalelor ale vitelor celor cu coarne, precum şi a cailor, a oilor şi a porcilor,* Buda, Crăiasca Tipografie a Universitatei Ungariei, 1816.

JEB. = Eugen Jebeleanu, *Versuri alese,* [Bucureşti], Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, 1954.

JIP. = Gligore M. Jipescu, *Opincaru...,* Bucureşti, 1881.

JOJA = Athanasie Joja, *Studii de logică,* [Bucureşti], Editura Academiei Republicii Populare Române, 1960.

KIRIŢ. = Alexandru Kiriţescu, *Gaiţele şi alte piese de teatru.* Studiu introductiv şi note de Valeriu Râpeanu. Bucureşti, Editura Eminescu, 1986.

KLOP. = Sărmanul Klopştock, *Feciorul lui nenea Take Vameşul. Biblia unui trecut* 1879-1925. [Vol.] II. Bucureşti, Fundaţia pentru Literatură şi Artă, 1935.

KOGĂL. = Mihail Kogălniceanu, *Opere.* [Vol.] I-V. Ediţie critică publicată sub îngrijirea lui Dan Simonescu. Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1974-1984.

KOTZ. = [August] Kotzebue, *Urîrea de oameni şi pocăinţa.* [Traducere manuscrisă din 1816].

KREŢ. = N. A. Kreţulescu, *Manual de anatomie descriptivă,* Bucureşti, 1843.

LAB. = Nicolae Labiş, *Primele iubiri.* Poezii. [Bucureşti], Editura pentru Literatură, 1962.

LAU. = T. Laurian, *Manual de geografie pentru clasa III a şcoalelor primare din Moldavia.* Lucrat după metodul inductiv... Ediţiunea a doua. Iaşi, Tipografia lui Goldner, 1857.

LAZA. = G. Lazarini, *Matematică.* Partea I-a. Iaşi, Tipografia Româno-Francesă, 1854.

LAZĂR = Gh. Lazăr, *Povăţuitoriul tinerimii către adevărata şi dreapta cetire,* Buda, Crăiasca Tipografie a Universitatei a Ungariei, 1826.

LĂC. = *Amintirile colonelului Grigore Lăcusteanu,* publicate şi adnotate de Radu Crutzescu. Cu un comentar istoric de I. C. Filitti. Bucureşti, Fundaţia pentru Literatură şi Artă, 1935.

LĂNCR. = Ion Lăncrănjan, *Cordovanii.* Roman. I-III. Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1963.

LĂZ. = A. Lăzărescu, *Sanuto.* Dramă în cinci acte. Bucureşti, Tipografia lui C. A. Rosetti şi Vinterhalder, 1851.

LEON = N. Leon, *Istoria naturală medicală a poporului român,* Bucureşti, 1903. (Extras din Analele Academiei Române. Seria II. Tom. XXV. Memoriile Secţiunii ştiinţifice).

LESN. = Lesnea, George, *Izvod.* Poezii. [Bucureşti], Editura Casa Şcoalelor, 1943.

LIIC. = Gabriel Liiceanu, *Jurnalul de la Păltiniş. Un model paideic în cultura umanistă,* Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1983; *Uşa interzisă,* Bucureşti, Editura Humanitas, 2000.

LINŢ. = Dionisie Linţia, *Păsările din R.P.R.* Vol. II-III. [Bucureşti], Editura Academiei R.P.R., 1954-1955.

LIUBA = Sofronie Liuba şi Aurelie Iana, *Topografia satului şi hotarului Măidan.* [Urmată de *Studiu despre celţi şi numele de localităţi,* de dr. At. M. Marienescu]. Caransebeş, 1895.

LUNG. = Mihail Lungianu, *Clacă, şi robot. Icoane din viaţa ţărănimii.* A III-a tipăritură adăugită şi revăzută. Bucureşti, Editura Socec & Co., 1921.

M. I. CAR. = Mateiu I. Caragiale, *Opere.* Ediţie, studiu introductiv şi note de Barbu Cioculescu. Bucureşti, Editura Fundaţiei Culturale Române, 1994.

MACAR. = C. Gh. Macarovici, *Chimie generală.* Manual pentru şcoli tehnice. Bucureşti, 1948.

MACED. = Alexandru Macedonski, *Opere.* Ediţie critică cu studii introductive, note şi variante de Tudor Vianu. Bucureşti, Fundaţia pentru Literatură şi Artă. Vol. I: *Poezii,* 1939; vol. II: *Teatru,* 1939; vol. III: *Nuvele, schiţe şi povestiri,* 1944; vol. IV: *Articole literare şi filosofice,* 1946.

MAI. = Petru Maior, *Scrieri.* Vol. I-II. Ediţie critică alcătuită de Florea Fugariu. Bucureşti, Editura Minerva, 1976.

MAIOR. = Maiorescu, Titu, *Opere.* Ediţie îngrijită, variante, indice de Georgeta Rădulescu-Dulgheru şi Domnica Filimon. Studiu introductiv de Eugen Todoran. Bucureşti, Editura Minerva, [vol.] I–IV, 1978–1988.

MAN. = Manolescu, Nicolae, *Arca lui Noe. Eseu despre romanul românesc,* Bucureşti, Editura Minerva, vol. I: 1980; vol. II: 1982; vol. III: 1983.

MAR. = Marinescu, Gh., *Pagini alese din opera lui...* Cu studiu introductiv de prof. C. I. Gulian. [Bucureşti], Editura Academiei Republicii Populare Române, 1955.

MAR.-ŢIŢ. = V. Marian şi Radu Ţiţeica, *Curs de fizică generală.* Vol. I-II. Cluj, 1947-1948.

MARC. = Marcovici, Simeon, *Culegere din cele mai frumoase nopţi ale lui Yung.* A doua ediţie, îndreptată şi adăugită... Bucureşti, Tipografia lui Eliad, 1835.

MARD. = Mardarie Cozianul, *Lexicon slavo-românesc şi tîlcuirea numelor din 1649,* Bucureşti, Editura Academiei, 1900.

MARI. = Simion Florea Marian, *Înmormîntarea la români.* Studiu etnografic de... Ediţiunea Academiei Române. Bucureşti, Litotipografia Carol Göbl, 1892; *Naşterea la români.* Studiu etnografic. Ediţiunea Academiei Române. Bucureşti, Litotipografia Carol Göbl, 1892; *Nunta la români.* Studiu istorico-etnografic comparativ. Ediţiunea Academiei Române. Bucureşti, Tipografia Carol Göbl, 1890; *Ornitologia, poporană română.* Tom. I-II. Cernăuţi, Tipografia lui R. Eckhardt, 1883; *Sărbătorile la români.* Studiu etnografic. Ediţie îngrijită şi introducere de Iordan Datcu. [Bucureşti], Editura Fundaţiei Culturale Române, 1994.

MARIN = J. Pelouze şi Ed. Frémy, *Prescurtare de himie.* Tradusă în limba română... de Alexie Marin. Bucureşti, tomu întîi, 1852; tomu II, 1854.

MAT. = Mateescu, C. N., *Balade,* adunate de... Cu o prefaţă de N. Iorga. Vălenii de Munte, Editura Neamul Românesc, 1909.

MAZ. = Dan Horia Mazilu, *O istorie a blestemului,* Iaşi, Editura Polirom, 2001.

MEH. = Mehedinţi, S., *Pămîntul.* Text-atlas pentru clasa IV primară urbană şi pentru divizia III, anul II al şcoalelor rurale. Bucureşti, Editura Alcalay, 1905.

MERA = Mera, I. T., *Din lumea basmelor.* Cu 87 ilustraţiuni originale. Bucureşti, Editura Minerva, 1906.

MICU = Micu, Samuil, *Teologhia moralicească sau Bogoslovia, carea cuprinde învăţătura năravurilor celor bune şi a vieţii creştineşti... Cartea a doua a Teologhiei moraliceşti, carea cuprinde învăţătura despre contracturi şi osibite detorii a fiştecărui stat, şi despre darul lui Dumnezeu şi tainele sfintei biserici şi celelalte.* Acum întîi tipărită. Blaj, 1796.

MIH. = Mihale, Aurel, *Ogoare noi.* Roman. [Bucureşti], Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, [1953].

MIHĂ. = Mihăescu, Gib I., *Opere.* [Vol.] I ş.u. Ediţie îngrijită, studiu introductiv, note şi variante de Al. Andriescu. Bucureşti, Editura Minerva, 1976 ş.u.

MILL. = Mille, C., *Versuri şi proză.* Ediţie îngrijită, prefaţă şi bibliografie de G. C. Nicolescu. [Bucureşti], Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, [1953].

MIN.= Chir Chesarie, episcopul Rîmnicului, *Mineiul,* luna lui octombrie, care s-au tipărit acum întîi rumâneşte... 1776.

MINUL. = Minulescu, Ion, *Versuri,* [Bucureşti], Editura pentru Literatură, 1964.

MIR. = Mironescu, I. I., *Scrieri alese.* Cu o prefaţă de Sanda Radian. [Bucureşti], Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, [1953].

MOL. = Molin, R. S., *Românii din Banat,* Timişoara, 1928. (Extract din revista «Arhivele Olteniei», 1927, nr. 33. şi 1928, nr. 34).

MOLN. = Molnar, Ioan, *Economiia stupilor,* Vienna, Iosif de Curţbec, 1785; Millot, *Istorie universală, adecă de obşte, care cuprinde în sine întîmplarile veacurilor vechi.* Întocmită prin... întîia dată tălmăcită în limba românească [de I. Molnar]. Tomul întîi. Buda, Crăiasca Tipografie orientalicească a Universitatei Peştii, 1800.

MOR. = Moroianu, George, *Chipuri din Săcele,* Bucureşti, Fundaţia pentru Literatură şi Artă, [1938].

MOXA = Moxa, Mihail, *Cronica universală.* Ediţie critică, însoţită de izvoare, studiu introductiv, note şi indici de G. Mihăilă. Bucureşti, Editura Minerva, 1989.

MUM. = Mumuleanu, Paris, *Poezii ale lui...* Bucureşti, 1837.

MUNT. = Munteanu, G., *Istoria literaturii române. Epoca marilor clasici.* Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1980.

MUR. = Mureşanu, Andrei, *Din poesiele lui...* Braşov, cu tipariul lui Ioane Gött, 1862.

MURNU = Omer, *Iliada. Douăsprezece cînturi.* Traduse în versuri de George Murnu. Budapesta, Institutul de Arte Grafice şi Editura Luceafărul, 1906; Homer, *Odiseea.* În româneşte de George Murnu. [Bucureşti], Editura Cultura Naţională, [1924].

MUŞ. = Muşatescu, Tudor, *Teatru.* Postfaţă şi note de Mihai Vasiliu. [Bucureşti], Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, [1958].

N. COST. = Nicolae Costin, *Opere.* [Vol.] I: *Letopiseţul Ţării Moldovei de la zidirea lumii pînă la 1601 şi de la 1709 la 1711.* Ediţie cu un studiu introductiv, note, comentarii, indice şi glosar de Const. S. Stoide şi I. Lăzărescu. Cu prefaţă de G. Ivănescu. Iaşi, Editura Junimea, 1976.

N. STĂN. = Nichita Stănescu, *Fiziologia poeziei,* Editura Eminescu, 1990.

N. T. 1648 = *Noul Testament sau împăcarea au leagea noao...* În cetatea Bălgradului, 1648.

NAUM = Naum, Alexandru, *Istoria artei de la începutul creştinismului pînă în secolul al XIX-lea.* Volumul I: *Vechea artă creştină în apus,* Bucureşti, Tipografia Cultura, 1925.

NĂD. = Nădejde, Sofia, *Din chinurile vieţii.* Text ales şi stabilit, studiu introductiv şi bibliografie de Victor Vişinescu. [Bucureşti], Editura pentru Literatură, 1968.

NEAGOE = *Învăţăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie.* Text ales şi stabilit de Florica Moisil şi Dan Zamfirescu. Cu o nouă traducere a originalului slavon de G. Mihăilă. Studiu introductiv şi note de Dan Zamfirescu şi G. Mihăilă. Bucureşti, Editura Minerva, 1970.

NEC. = Neculce, Ion, *Letopiseţul Ţării Moldovei* şi *O samă de cuvinte.* Text stabilit, glosar, indice şi studiu introductiv de Iorgu Iordan. Ediţia a II-a, revăzută. [Bucureşti], Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, 1959.

NECUL. = Neculuţă, D. Th., *Spre ţărmul dreptăţii.* Cu un studiu introductiv de Maria Banuş. [Bucureşti], Editura pentru Literatură şi Artă a Uniunii Scriitorilor din R.P.R., [1950].

NICA =Nica, N. C., *Lexicon vamal cuprinzînd: denumirea comercială (uzuală) a mărfurilor, prevăzute cu art. respectiv de taxare, cu taxele vamale şi modul de taxare, conform tarifului vamal român din 1929,* Bucureşti, Craiova, Tipografia Scrisul românesc, 1930.

NICHIF. = Nichifor, Em. I., *Allgemeine Handlungs- und Wechsel Ordnung* sau *Pravilă comerţială, care cuprinde regulile comerţiii, ale catastifelor şi ale vexelilor şi socoteala interesurilor ş.a.* Acum întîiaşi dată tălmăcită după cea germanicească, de... Braşov, Tipografia lui Johann Gött, 1837.

ODOB. = Odobescu, A. I., *Opere.* [Vol.] I. Ediţie critică publicată sub îngrijirea acad. Tudor Vianu. Text critic şi variante de G. Pienescu. Note acad. Tudor Vianu şi V. Cîndea; [vol.] II. Ediţie critică publicată sub îngrijirea prof. univ. Al. Dima. Text critic şi variante de Marta Anineanu. Note de Virgil Cîndea; [vol.] V_1. Studiu introductiv, comentarii d e Alexandru Avram. Text stabilit şi variante de Marian Ciucă; [vol.] VIII–XIII. Introducere de prof. univ. Al. Dima. Text stabilit, note şi indice de Nadia Lovinescu, Filofteia Mihai, Rodica Bichiu. Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1965–1996.

OLLĂN. = Quintus Horatius Flaccus, *Ad Pisones (Ars Poetica.).* Traducţiune în versuri de Dumitru Constantin Ollănescu. Ediţiunea I. Bucureşti, Carol Göbl, 1891.

ONC. = Oncescu, N., *Geologia Republicii Populare Române,* Bucureşti, Editura Tehnică, 1957.

OPR. = Oprescu, G., *Manual de istoria artei.* Vol. I-IV. Ediţia II-a. Bucureşti, Editura Universul, 1943-1946.

OŢETEA = Oţetea, Andrei, *Renaşterea şi reforma.* Bucureşti, Fundaţia pentru Literatură şi Artă, 1941.

P. OR. = *Palia de la Orăştie 1581-1582.* Text-facsimile-indice. Ediţie îngrijită de Viorica Pamfil. Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1968.

PAL. = Paleologu, Alexandru, *Spiritul şi litera. Încercări de pseudocritică,* Bucureşti, Editura Eminescu, 1970.

PAM. = Pamfile, Tudor, *Agricultura la români.* Studiu etnografic cu un adaus despre măsurătoarea pământului şi glosar. Bucureşti, Librăriile Socec şi C. Sfetea, Leipzig, Otto Harrassowitz, Viena, Gerold, 1913; *Cimilituri româneşti.* Introducţiune şi glosar. Bucureşti, 1908; *Jocuri de copii,* adunate din satul Ţepu (jud. Tecuci). [Bucureşti]. Vol. I: 1906; vol. II: 1907; vol. III: 1909; *Mitologie românească.* I. *Duşmani şi prieteni ai omului.* Bucureşti, Librăriile Socec, 1916; *Mitologie românească.* II. *Comorile,* Bucureşti, Librăriile Socec & Comp., 1916; *Sărbătorile la români. Crăciunul.* Studiu etnografic. Bucureşti, Librăriile Socec & Comp. şi C. Sfetea, Leipzig, Otto Harrassowitz, Viena, Gerold & Comp., 1914; *Sărbătorile la români. Sărbătorile de toamnă şi postul crăciunului.* Studiu etnografic. Bucureşti, Librăriile Socec & Comp. şi C. Sfetea, Leipzig, Otto Harrassowitz, Viena, Gerold & Comp., 1914; *Cromatica poporului român,* Bucureşti, Librăriile Socec & Comp. şi C. Sfetea, Leipzig, Otto Harrassowitz, Viena. Gerold & Comp., 1914.

PAN. = Panaitescu, P.P., *Introducere la istoria culturii româneşti,* Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1969.

PANN = Pann, Anton, *Culegere de proverburi sau Povestea vorbei.* De prin lume adunate şi iarăşi la lume date. Bucureşti, Tipografia lui Anton Pann. Partea 1: 1852; partea a II a şi a III-a: 1853; *Nesdrăvăniile lui Nastratin Hogea.* Culese şi versificate de... Bucureşti, Tipografia lui Anton Pann, 1853; *Noul Erotocrit.* Tomul I-V. Sibiu, 1837.

PANŢU = Panţu, Zach. C., *Plantele cunoscute de poporul, român.* Vocabular botanic cuprinzînd numirile române, franceze, germane şi ştiinţifice. Ediţia II-a. Bucureşti, Editura Casa şcoalelor, 1929.

PAPAD. = Papadat-Bengescu, Hortensia, *Opere.* [Vol.] I ş.u. Ediţie şi note de Eugenia Tudor. Prefaţă de Const. Ciopraga. Bucureşti, Editura Minerva, 1972 ş.u.

PAPAH. = Papahagi, T., *Contribuţii lexicale.* Bucureşti, Editura Socec, 1939.

PARACLIS = N. Drăganu, *Cea mai veche carte rakoczyană.* Cluj, Institutul de Arte Grafice Ardealul, 1922.

PARAS. = Paraschivescu, M. R., *Cîntice ţigăneşti,* [Bucureşti], Editura Tineretului, [1969].

PARD. = Pardău, Platon, *Scrisorile veneţiene,* Bucureşti, Editura Militară, 1987.

PARH. = Parhon, C. I., *Opere alese.* Vol. I. [Bucureşti], Editura Academiei R.P.R., 1954.

PÂRV. = Pârvan, Vasile, *Idei şi forme istorice.* Patru lecţii inaugurale. Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1920.

PAS = Pas, Ion, *Lanţuri,* [Bucureşti], Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, vol. I: 1950; vol. II: 1951.

PAV. = Pavlescu, Eugen, *Economia breslelor în Moldova,* Bucureşti, 1939; *Meşteşug şi negoţ la românii din sudul Transilvaniei (sec. XVII-XIX),* Bucureşti, 1970.

PĂC. = Păcală, Victor, *Monografia comunei Răşinari,* Sibiu, Tiparul Tipografiei Arhidiecezane, 1915.

PĂUN = Păun-Pincio, Ioan, *Poezii, proză, scrisori,* [Bucureşti], Editura pentru Literatură şi Artă a Uniunii Scriitorilor din R.P.R., [1950].

PEL. = Pelimon, Al., *Impresiuni de călătorie în România,* Bucureşti, Imprimeria Naţională a lui Iosif Romanov et Comp., 1858.

PEN. = Penescu, I., *Manual de economia casnică sau datoriile morale şi materiale ale stăpîniei de casă.* Pentru învăţătura fetelor. Bucureşti, Tipografia lui Anton Pann, 1846.

PER. = excerpte din periodice: *„Academia Caţavencu",* revistă săptămînală; *„Adevărul literar şi artistic".* Seria a 2-a. Bucureşti, 1920-1939; *„Anuar de lingvistică şi istorie literară".* [Iaşi]. Tomul XVI-XXVII (1965-1979/80); *„Anuar de lingvistică şi istoric literară. A. Lingvistică."* Tomul XXVIII (1981/82) ş.u. Universitatea „AI. I. Cuza" Iaşi, Institutul de Lingvistică, Istorie Literară şi Folclor/ Institutul de Filologie Română „A. Philippide", Iaşi, Editura Academiei; *„Arhiva Societăţii ştiinţifice şi literare din Iaşi",* Iaşi. Anul I (1889) ş.u.; *„Contemporanul".* Săptămînal politic, social, cultural. Seria a II-a. [Bucureşti], 1948 ş.u.; *„Convorbiri literare",* Iaşi, apoi Bucureşti. Anul I (1867-1868) ş.u.; *„Dilema",* revistă săptămînală editată de Fundaţia Culturală Română, 1993 ş.u.; *„Familia".* Foaie enciclopedică şi beletristică cu ilustraţiuni. Pesta, apoi Oradea Mare. Redactor responsabil, proprietar şi editor: Iosif Vulcan. Anul I (1865), ş.u.; *„Limba română",* [Bucureşti]. Academia Republicii Populare Române. Anul I (1952) ş. u.; *„Magazin istoric".* [Revistă de cultura istorică. Societatea de ştiinţe istorice şi filologice din Republica Socialistă România]. Anul I (1967) ş.u.; *„Manuscriptum".* Revistă trimestrială editată de Muzeul Literaturii Române. Bucureşti, Anul I (1970) ş.u.; *„Muzica".* Revista Uniunii compozitorilor din R.P.R. şi a Ministerului Învăţămîntului şi Culturii. [Bucureşti]. Anul I (1951.) ş. u.; *„România literară".* Săptămînal de literatură şi Artă. Anul I (1968) ş.u.; *„Studii şi cercetări lingvistice".* [Bucureşti]. Academia Republicii Populare Române. Institutul de lingvistică din Bucureşti. Anul I (1950) ş. u.; *„Viaţa Românească".* Revistă lunară de literatură a Uniunii Scriitorilor din R.P.R. Bucureşti, 1952 ş.u.; *„Vînătorul şi pescarul sportiv".* Revista vînătorilor şi pescarilor sportivi din Republica Populară Română. Bucureşti, 1960 ş.u.;

PERP. = Perpessicius, *Menţiuni critice.* Seria I (1923-1927). Bucureşti, Editura Literară a Casei Şcoalelor, 1928; II, Bucureşti, Editura Fundaţiilor, 1934; III, Bucureşti, Editura Fundaţiilor, 1936; IV, Bucureşti, Editura Fundaţiilor, 1938.

PET. = Petică, Şt., *Opere,* [Bucureşti], Imprimeria Naţională, 1938.

PHIL. = Philippide, Alexandru Al., *Scrieri.* Vol. I ş.u. Bucureşti, Editura Minerva, 1976 ş.u.

PILL. = Ion Pillat, *Poezii,* [Bucureşti], Editura pentru Literatură, 1965; *Poezii.* Vol. II. Antologie de Dinu Pillat. Prefaţă de Mircea Tomuş. Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1967.

PISC. = Piscupescu, Şt. V., *Mijloace şi leacuri de ocrotirea ciumii.* Alcătuite şi întocmite, spre ajutoriul şi folosul neamului românesc. Bucureşti, 1824.

PLEŞ. = Pleşoianu, Gr., *Abeţedar moral şi religios sau leţii scoase din sfînta scriptură.* Acum întîi tradus din franţuzeşte şi adăugat, pentru învăţătura copiilor. [f.l.], 1833.

PLEŞU = Pleşu, Andrei, *Limba păsărilor,* Bucureşti, Editura Humanitas, 1994; *Minima moralia. Elemente pentru o etică a intervalului,* Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1988.

POG. = Voltaire, *Henriada.* Tradusă de comisul V. Pogor. Bucureşti, Tipografia lui Eliad, 1838.

PONI = Poni, Petru, *Elemente de fisică.* Ediţiunea VII-a. Iaşi, Tipografia H. Goldner, 1897.

POP. = texte populare din colecţii: Alecsandri, Vasile, *Poesii populare ale românilor.* Adunate şi întocmite de... Bucureşti, Tipografia Lucrătorilor Asociaţi, 1866; Alexici, G., *Texte din literatura poporană romană,* adunate de...Tomul I. Poesia tradiţională. Budapesta, Editura Autorului, 1899; *Balade populare româneşti.* I-III. Ediţii critice de folclor, genuri. Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1964; Bibicescu, I. C., *Poezii populare din Transilvania.* Culese şi adnotate de... Bucureşti, Imprimeria Statului, 1893; Bîrlea, Ovidiu, *Antologie de proză populară epică.* [Vol.] I-III. [Bucureşti], Editura pentru Literatură, 1966; Boceanu, Ion, *Glosar de cuvinte din judeţul Mehedinţi.* Bucureşti, 1913. (Anal. Acad. Rom. Tom. XXXV. Memoriile Secţ. literare); Candrea, I. A., *Graiul din Ţara Oaşului.* (Extras din «Buletinul Societăţii filologice», II). Bucureşti, Atelierele Socec, 1907; Cardaş, Gh., *Cîntece poporane moldoveneşti.* Editura Librăriei diec., Arad, 1926; Cătană, Gheorghe, *Balade poporale,* din gura poporului bănăţean, culese de... Braşov, Editura Librăriei Ciurcu, 1895; Costin, Lucian, *Mărgăritarele Banatului. Din popor adunate şi poporului redate.* Ediţia I. Timişoara, Editura Cartea Românească, [f.a.]; **** 1000 Doine, strigături şi chiuituri,* culese de mai mulţi învăţători zeloşi. Culegere de doine, strigături şi chiuituri, ce se obicinuiesc la jocurile şi petrecerile noastre poporale. Braşov, Ciurcu, 1891; Fochi, Adrian, *Datini şi eresuri populare de la sfîrşitul secolului al XIX-lea: răspunsurile la chestionarele lui Nicolae Densusianu,* Bucureşti, Editura Minerva, 1976; *Folclor din Oltenia şi Muntenia.* Texte alese din colecţii inedite. [Bucureşti], Editura pentru Literatură şi Editura Minerva, 1967-1970; **** Folclor din Moldova.* [Vol.] I-II. Texte alese din colecţii inedite. [Bucureşti], Editura pentru Literatură, 1969; **** Folclor din Transilvania.* I-II. Texte alese din colecţii inedite. Cu un cuvînt înainte de Mihai Beniuc. [Bucureşti], Editura pentru Literatură, 1962; Fundescu, I. C., *Literatura populară, basme, oraţii, păcăliturі şi ghicitori,* adunate de... Cu o introducere despre literatura populară de d. B. P. Hajdeu. Ediţiunea a IV revăzută şi adăogită. Vol. I: *Basme.* Bucureşti, Tipolitografia Dor. P. Cucu, 1896. Vol. II: *Anecdote, păcăliturі, ghicituri şi oraţii,* Bucureşti, H. Steinberg, 1896; Hodoş, Enea, *Poezii poporale din Banat.* Culegere I publicată de... Caransebeş, editor Enea Hodoş, 1892; Jarník, Ioan Urban, Andrei, Bîrseanu, *Doine şi strigături din Ardeal.* Ediţie definitivă (studiu introductiv, inedite, note şi variante) de Adrian Fochi. Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1968; Simion Florea Marian, *Descîntece poporane române,* culese de... Suceava, Tipografia lui R. Eckhardt, 1886; **** Materialuri folkloristice.* Culese şi publicate sub auspiciile Ministerului Cultelor şi Învăţămîntului Public prin îngrijirea lui Gr. G. Tocilescu. Volumul I *(Poesia poporană,* partea I-II)-II. Bucureşti, Tipografia Corpului Didactic, 1900; Pamfile, Tudor, *Agricultura la români.* Studiu etnografic cu un adaus despre măsurătoarea pământului şi glosar. Bucureşti, Librăriile Socec şi C. Sfetea, Leipzig, Otto Harrassowitz, Viena, Gerold, 1913; Pamfile, Tudor, *Cimilituri româneşti.* Introducţiune şi glosar. Bucureşti, 1908; Pamfile, Tudor, *Jocuri de copii,* adunate din satul Ţepu (jud. Tecuci). [Bucureşti]. Vol. I: 1906; vol. II: 1907; vol. III: 1909; Pamfile, Tudor, *Mitologie românească.* I. *Duşmani şi prieteni ai omului,* Bucureşti, Librăriile Socec, 1916; Pamfile, Tudor, *Mitologie românească.* II. *Comorile,* Bucureşti, Librăriile Socec & Comp., 1916; Pamfile, Tudor, *Sărbătorile la ro-*

mâni. Crăciunul. Studiu etnografic. Bucureşti, Librăriile Socec & Comp. şi C. Sfetea, Leipzig, Otto Harrassowitz, Viena, Gerold & Comp., 1914; Pamfile, Tudor, *Sărbătorile la români. Sărbătorile de toamnă şi postul crăciunului.* Studiu etnografic. Bucureşti, Librăriile Socec & Comp. şi C. Sfetea, Leipzig, Otto Harrassowitz, Viena, Gerold & Comp., 1914; Pamfile, Tudor, Lupescu, Mihai, *Cromatica poporului român,* Bucureşti, Librăriile Socec & Comp. şi C. Sfetea, Leipzig, Otto Harrassowitz, Viena. Gerold & Comp., 1914; Paşca, Ştefan, *Glosar dialectal,* alcătuit după material lexical cules de corespondenţi din diferite regiuni. Bucureşti, Cultura Naţională, 1928; Păsculescu, Nicolaie, *Literatură populară românească.* Adunată de... Cu 30 arii notate de Gheorghe Matei. Bucureşti, Librăria Socec, Viena, Gerold, Leipzig, O. Harrassowitz, 1910; Pitiş, G. I., *Nunta în Şcheiu pînă pe la 1830.* (În «Revista nouă», I, pp. 104-112 şi 150-156). *Jocuri de petrecere.* (În «Revista nouă», I, pp. 231-236). *Comori.* (În «Revista nouă», I, pp. 434-437); Nicolaescu-Plopşor, C. S., *Ceaur. Poveşti oltenești,* Craiova, Tiparniţa Craiova, 1928; Pop-Reteganul, Ioan, *Poveşti ardelenești.* Culese din gura poporului de... Partea I-V. Braşov, Editura Librăriei Nicolaie I. Ciurcu, 1888; Podariu, T., *Flori de pe cîmpie.* Poezii poporale, culese de... Sibiu, Asociaţiunea (Astra), 1929; N. D. Popescu, *Carte de basme.* Culegere de basme şi legende populare adunate de.... Vol. I-IV. Bucureşti, 1892; Rădulescu-Codin, C., *Literatură populară.* [Vol.] I: *Cîntece şi descîntece ale poporului.* Cu 50 arii populare. Ediţie critică de Ioan Şerb şi Florica Şerb. Studiu introductiv de Dan Simonescu. Bucureşti, Editura Minerva, 1986; Sbiera, Ion, *Poveşti poporale, românești.* Din popor luate şi poporului date de... Cernăuţi, Editura proprie, Tipografia Arhiepiscopală, 1886; Teodorescu, G. Dem., *Poezii populare române.* Ediţie critică, note, glosar, bibliografie şi indice de George Antofi. Prefaţă de Ovidiu Papadima. Bucureşti, Editura Minerva, 1962; Tomescu, Mircea, *Glosar din judeţul Olt,* Slatina, 1944; Ţiplea, Alexandru, *Poezii populare din Maramureş,* adunate de... Bucureşti, Carol Göbl, 1906. (Extras din Analele Academiei Române. Seria II. Tom. XXVIII. Memoriile Secţiunii literare); Udrescu, D., *Glosar regional Argeş,* Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1967; Vasiliu, Alexandru, *Cîntece, urături şi bocete de-ale poporului,* adunate de... însoţite de 43 arii notate de d-na Sofia Teodoreanu. Bucureşti, 1909; Viciu, Alexiu, *Flori de cîmp. Doine, strigături, bocete, balade.* Colecţie de folclor inedită, publicată, cu studiu introductiv, note, indici şi glosar, de R. Todoran şi I. Taloş. Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1976; Zanne, Iuliu A., *Proverbele românilor.* Vol. I-X. [Bucureşti], Editura Librăriei Socec, 1895-1912.

POP.-BĂN. = Popovici-Bănăţeanu, Ion, *Din viaţa meseriaşilor. Nuvele.* Ediţia a II-a. Bucureşti, Biblioteca pentru Toţi [f.a.].

POPA = Popa, Victor Ion, *Velerim şi Veler Doamne.* Roman. Bucureşti, Editura Cultura Naţională, [f. a.].

POPES. = Popescu, D. R., *Vînătoarea regală.* Roman. Bucureşti, Editura Eminescu, 1973.

POPOV. = Popovici, Titus, *Setea.* Roman. [Bucureşti], Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, [1958]; *Străinul.* Roman. Ediţia a II-a. [Bucureşti], Editura Tineretului, 1956;

POT. = Poteca, Eufrosin, *Cuvinte panighirice şi moralnice.* Bucureşti, Tipografia Sfintei Mitropolii, 1829.

POV. = *Povăţuire către Economia de cîmp,* pentru folosul şcoalelor româneşti celor din Ţara Ungurească şi din părţile ei împreunate. Buda, Crăiasca Tipografie a Universităţii ungureşti, 1806.

PR. DRAM. = *** *Primii noştri dramaturgi.* Ediţie îngrijită şi glosar de Al. Niculescu. [Bucureşti], Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, [1956].

PR. DREPT. = *** *Principii de drept,* Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1959.

PRAV. = *** *Pravila Moldovei din vremea lui Vasile Lupu,* însoţită 1. de izvoarele sale, 2. de varianta sa muntenească întrupată în *Îndreptarea legii* a lui Matei Basarab, de S. G. Longinescu, 3. de tălmăcirea sa în franţuzeşte de A. Patrogneţ. (Vol. I din *Legi vechi românești şi izvoarele lor).* Bucureşti, Carol Göbl, 1912.

PRAV. COND. = *** *Pravilniceasca Condică (1780).* Ediţie critică. Bucureşti, Editura Academiei R.P.R., 1957.

PRAV. GOV. = *** *Pravila* aceasta iaste direptătoriu de leage, tocmeala sfinţilor apostoli tocmite de zece săboară către aceasta şi preacuviosîlor părinţi învăţătorilor lumei. Tipăritu-s-au în tipari prealuminatului domn Io Matei Basarab voievod a toată ţara Ugrovlahiei în mănăstirea Govora vleat 7148 iară de la naşterea lui Hristos 1640.

PRAVILA 1814 = *** *Adunare cuprinzătoare în scurt din cărţile împărăteştilor pravile.* Acum întîi tipărită... Alcătuită cu osteneala şi osîrdia boiarului Moldaviei Andronaki Donici. Iaşi, 1814.

PRED. = Preda, Marin, *Cel mai iubit dintre pămînteni.* I-III. Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1980; *Delirul,* Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1975; *Întîlnirea din pămînturi.* Nuvele. [Bucureşti], Editura Cartea românească, [1948]; *Moromeţii.* I-II. [Bucureşti], Editura pentru Literatură, 1967.

PS. = *Psaltirea scheiană comparată cu celelalte psaltiri din sec. XVI şi XVII* traduse din slavoneşte. Ediţiune critică de I. A. Candrea. I: *Introducere.* II: *Textul şi glosarele.* Bucureşti, Editura Socec et Comp., 1916.

PS. H. = *Psaltirea Hurmuzaki.* I. Studiu filologic, studiu lingvistic şi ediţie de Ion Gheţie şi Mirela Teodorescu, II. Indice de cuvinte de Rovena Şenchi, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2005.

PS. S. = *Psaltirea scheiană (1482),* publicată de prof. I. Bianu. Tomul I: *Textul în facsimile şi transcriere cu variantele din Coresi (1577),* Bucureşti, Carol Göbl, 1889.

PT. = G.I. Pitiş, *Nunta în Şcheiu pînă pe la 1830,* în „Revista nouă", I, p. 104-112, 150-156, 434-437.

PUŞ. = Puşcariu, Sextil, *Memorii.* Ediţie de Magdalena Vulpe. Prefaţă de Ion Bulei. Note de Ion Bulei şi Magdalena Vulpe. Bucureşti, Editura Minerva, 1978.

RAC. = Racoviţă, Emil, *Jurnal. Filmul marii aventuri polare,* Bucureşti, Editura Compania, 1999.

RAL. = Dimitrie Ralet, *Suvenire şi impresii de călătorie,* Paris, 1858.

RALEA = Ralea, Mihai, *Scrieri din trecut.* I-III. [Bucureşti], Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, 1958.

RĂD. = Rădulescu - Niger, *Rustice.* [Vol.] I-II. Bucureşti, 1893.

RĂŞ. = Răşcanu, Petru, *Lefile şi veniturile boierilor Moldovei în 1776.* Document de la Grigore A. Ghica Vv, publicat cu o introducere de... Iaşi, Tipografia Naţională, 1887.

REBR. = Rebreanu, Liviu, *Opere.* Text ales şi stabilit, note, comentarii şi variante de Niculae Gheran şi Nicolae Liu. Studiu introductiv de Al. Piru. [Vol.] 1-3, [Bucureşti], Editura pentru Literatură, 1968; [vol.] 4-14, [Bucureşti], Editura Minerva, 1970-1989.

REG. ORG.= *Regulamentul organic* [al Ţării Româneşti]. Bucureşti, 1832.

ROS. = Rosetti, C.A. , *Ceasurile de mulţumire ale lui...,* Bucureşti, 1843.

RUS = Rus, Ioan, *Icoana pămîntului sau carte de gheografie.* Tom. I-III. Blaj, Tipografia Seminariului, 1842.

RUSSO = Russo, Alexandru, *Scrieri.* Publicate de Petre V. Haneş. Ediţiunea Academiei Române. Bucureşti, Institutul de Arte Grafice Carol Göbl, 1908.

S. MARIN = Marin, Sanda, *Carte de bucate.* Ediţia a VII-a. Bucureşti, Editura Tehnică, 1969.

SADOV. = Sadoveanu, Mihail, *Opere.* Vol. I-XVIII. Bucureşti, Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, 1954-1959. [Vol.] 19 ş.u. [Bucureşti], Editura pentru Literatură, [1964-1967] şi Editura Minerva, [1970 ş.u.].

SAHIA = Sahia, Alexandru, *Scrieri alese.* Cu un cuvînt înainte de G. Macovescu şi o postfaţă de Pompiliu Marcea. [Bucureşti], Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, 1960.

SANDU-A. = Sandu-Aldea, C., *Două neamuri.* Roman. Bucureşti, Editura Minerva, 1906.

SANIEL. = Sanielevici, Alex., *Radioactivitatea. (Fenomene şi legi generale).* Vol. I. [Bucureşti], Editura Academiei Republicii Populare Române, 1956.

SĂGH. = Săghinescu, V., *Vocabular românesc de vreo cîteva mii cuvinte, cu o critică minuţioasă şi cu îndreptar erorilor «Dicţionarului universal al limbei române» de Lazăr Şăineanu etc.,* Iaşi, 1901-1902.

SĂU. = Săulescu, Gh., *Gramatică românească sau observaţii grămăticeşti asupra limbei româneşti,* Iaşi, Tipografia Sfintei Mitropolii, partea I-II: 1833; partea a III-a: 1834.

SĂV. = Săvulescu, Traian, *Monografia uredinalelor din Republica Populară Română.* [Vol.] I-II. [Bucureşti], Editura Academiei Republicii Populare Romane, 1953.

SB. = Sbiera, Ion G., *Familia Sbiera după tradiţiune şi istorie* şi *Amintiri din viaţa autorului,* Cernăuţi, 1886.

SCR. = August Scriban, *Dicţionaru limbii româneşti,* Iaşi, 1939.

SEBAST. = Sebastian, Mihail, *Jocul de-a vacanţa,* Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1964.

SEV. = Sevastos, Elena D. O., *Poveşti,* Iaşi, Editura Librăriei Fraţii Şaraga, [1892].

SEVER. = Severin, C. I. V., *Sinonimele limbii române cu radicali diferiţi în raport mai cu seamă la lucrurile divine, la cult şi la terminologia eclesiastică.* Vol. I. Iaşi, Editura Viaţa Românească, 1923.

SIM. D. = Simion Dascălul, *Letopiseţul Ţării Moldovei pînă la Aron Vodă (1359-1595) întocmit după Grigorie Ureche vornicul, Istratie logofătul şi alţii...* Ediţie de Const. Giurescu cu o prefaţă de I. Bogdan. Bucureşti, Editura Socec et Co., 1916.

SIM. E. = Simion, Eugen, *Scriitori români de azi.* [Vol.] I-III. Bucureşti, Editura Cartea Românească, I: 1974; II: 1976 ; III: 1984.

SIMION. = Simionescu, I., *Flora României,* Bucureşti, Fundaţia pentru Literatură şi Artă, 1939.

SIO. = Sion, G., *Proză. Suvenire contimpurane.* Ediţie îngrijită, cu un studiu introductiv, glosar şi note de Radu Albala. Bucureşti, Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, 1956.

SIO. = Sion, George, *Din poesiile lui..,* Bucureşti, Imprimeria Naţională Iosif Romanov et Comp., 1857.

SLAV. = Slavici, Ioan, *Opere.* Sub îngrijirea unui colectiv. Prefaţă de D. Vatamaniuc. [Vol.] 1-2, Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1967; [vol.] 3-13, Bucureşti, Editura Minerva, 1970-1984.

SOAR. = Soare, D. D., *Elemente de maşini,* Bucureşti, Institutul de Doc. Bibliografie şi Edit. Tehnică, 1949.

SOR. = Sorescu, Marin, *Iona.* (Teatru). [Bucureşti], Editura pentru Literatură, 1968; *La Lilieci.* Poeme. [Cartea 1], Bucureşti, Editura Eminescu, 1973, [Cărţile 2 şi 3], Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1977, 1980, [Cartea 4], Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1988; [Cartea 5], Bucureşti, Editura Creuzet, 1955.

SP. POP. = Popescu, Spiridon, *Moş Gheorghe la expoziţie.* [Bucureşti], Editura de Stat pentru Literatură şi Artă a Uniunii Scriitorilor din R.P.R., [1950].

ST. = Stoian, I., *Păstoritul în Rîmnicul Sărat.* (În revista «Grai şi suflet»,VI 1934).

STAM. = Stamati, C., *Povestea povestelor,* Iaşi, Cantora Foaiei Săteşti, 1843.

STANCU = Stancu, Zaharia, *Desculţ.* Roman. Ediţia IV-a. [Bucureşti], Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, [1952]; *Poeme simple.* 1923-1943. [Bucureşti], Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, 1957; *Rădăcinile sînt amare.* [Vol.] I-V. [Bucureşti], Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, [1958-1959]; *Şatra.* Roman. Ediţia a II a. [Bucureşti], Editura pentru Literatură, 1969.

STĂN. = Stănoiu, Damian, *Călugări şi ispite. Scene din viaţa mănăstirilor,* Bucureşti, Editura Cartea românească, [1928].

STĂNC. = Stăncescu, Dumitru, *Basme, culese din gura poporului.* Cu o prefaţă de Ionnescu-Gion. Bucureşti, Editura Haimann, 1892.

STEINH. = Steinhardt, N., *Jurnalul fericirii.* Ediţie îngrijită şi postfaţă de Virgil Ciomoş. Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1991.

STO. = Stoica, Coriolan, *Călăuza vînătorului,* Cluj-Napoca, Editura Cartea românească, 1937.

STOIC. = Stoicescu, Nicolae, *Sfatul domnesc şi marii dregători din Ţara Românească şi Moldova (sec. XIV-XVII).* Bucureşti, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1968.

STOIL. = Stoilov, S., *Teoria funcţiilor de o variabilă complexă.* Vol. I: *Noţiuni şi principii fundamentale,* [Bucureşti], Editura Academiei Republicii Populare Române, 1954.

STR. = Streinu, Vladimir, *Versificaţia modernă. Studiu istoric şi teoretic asupra versului liber,* Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1966.

ŞĂIN. = Şăineanu, Lazăr, *Încercare asupra semasiologiei limbei române.* Studii istorice despre transiţiunea sensurilor. Cu o alocuţiune prefaţată de B. P. Hasdeu. Bucureşti, Tipografia Academiei Române, 1887.

ŞINC. = Şincai, Gheorghe, *Opere. Hronica românilor.* Ediţie îngrijită şi studiu asupra limbii de Florea Fugariu. Prefaţă şi note de Manole Neagoe. [Bucureşti], Editura pentru Literatură, [vol.] I-III, 1967-1969.

TEL.= Fénelon, *Întîmplările lui Telemah, fiul lui Odisefs.* Vol. I (cărţile 1-5) -II (cărţile 6-10). [Traducere manuscrisă din neogreacă de la 1772].

TELE. = Teleor, D. , *Sonete patriarhale. Scene şi portrete,* Bucureşti, Editura Minerva, 1981.

TEO. = Teodorovici, Ioan, *Moralnice sentenţii sau folositoare pilde.* Traduse [de]... Buda, Crăiasca Tipografie a Universitatei Ungureşti, 1813.

TEOD. = Teodoreanu, Ionel, *În casa bunicilor.* Ediţia III-a. Bucureşti, Editura „Cartea românească", [1942]; Roman. Bucureşti, «Cartea românească», [1935]; *La Medeleni.* Vol. II: *Drumuri.* Ediţia I. Bucureşti, «Cartea românească», [1926]; *Uliţa copilăriei.* Bucureşti, Editura Cartea românească, 1935.

TIT. = Titulescu, Nicolae, *Documente diplomatice,* Bucureşti, Editura Politică, 1967.

TOM. = Tomici, Ioan, *Cultura albinelor sau învăţătura despre ţinerea stupilor în magaţinuri.* Tradusă şi prin iscusinţa din mai mulţi ani cercată şi pentru folosul de comun întocmită prin... Buda, Tiparul Crăieştei Universitate din Pesta, 1823.

TOPÎR. = Topîrceanu, G., *Opere alese.* Vol. I-II. [Bucureşti], Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, 1959.

TUD. = Tudoran, Radu, *Toate pânzele sus!,* [Bucureşti], Editura Tineretului, 1954.

TULB. = Tulbure, Victor, *Vioara roşie.* Poeme. [Bucureşti], Editura de Stat, 1948.

TURC. = Turcu, Ioan, *Escursiuni pe munţii Ţărei Bîrsei şi ai Făgăraşului, din punctul «La om» de pe «Bucegi» pînă dincolo de «Negoiul».* Descrieri, întregite cu schiţe istorice despre castelele şi Ţara Făgăraşului. Braşov, Mureşianu, 1896.

ŢICHIND. = Ţichindeal, Dimitrie, *Filosoficeşti şi politiceşti prin fabule moralnice învăţături.* Acum întîia oară culease şi întru acest chip pre limba românească întocmite. Buda, Tipariul Crăieştei Tipografii a Universitatei Ungureşti din Peşta, 1814.

ŢOIU = Ţoiu, Constantin, *Galeria cu viţă sălbatică,* Bucureşti, Editura Eminescu, 1976.

UL. = Ulieru, George, *Din carnetul unui medic de plasă.* Însemnări. Bucureşti, Editura pentru Literatură şi Artă, 1948.

UR. = Ureche, Grigore, *Letopiseţul Ţării Moldovei.* Ediţie îngrijită, studiu introductiv, indice şi glosar de P.P. Panaitescu. [Bucureşti], Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, 1955.

URECH. = V. A. Urechia, *Coliba Măriucăi,* Iaşi, 1855; *Legende române,* Bucureşti, 1896.

V. BREB. = Vasile Breban, *Animale bolnave.* Ediţia a II-a. Bucureşti, Editura Tineretului, 1969.

VARL. – IO. = Varlaam şi Ioasaf. [Manuscris din 1786].

VARL. = Varlaam, *Opere. Răspunsul împotriva catihismusului calvinesc.* Ediţie critică, studiu filologic şi studiu lingvistic de Mirela Teodorescu. Bucureşti, Editura Minerva, 1984.

VAS. = Cr. W. Hufeland, *Macroviotica sau măiestria a lungi viaţa.* După...Tradusă şi întocmită pentru orice român cultivat de dr. Pavel Vasici.

VĂCĂR. = *Poeţii Văcăreşti (Ianache, Alecu şi Nicolae). Opere.* Ediţie critică, studiu introductiv, note, glosar, bibliografie şi indice de Cornel Cîrstoiu, Bucureşti, Editura Minerva, 1982; Iancu Văcărescu, *Opere.* Ediţie critică, studiu introductiv, note, glosar, bibliografie şi indice de Cornel Cîrstoiu, Bucureşti, Editura Minerva, 1985.

VIANU = Vianu, Tudor, *Arta prozatorilor români,* [Bucureşti], Editura Contemporană, 1941.

VIANU = Vianu, Tudor, *Studii de literatură română,* [Bucureşti], Editura Didactică şi Pedagogică, 1965.

VIN. = Vinea, Ion, *Opere.* [Vol.] I ş.u. Ediţie critică şi prefaţă de Elena Zaharia Filipaş. Bucureşti, Editura Minerva, 1984 ş.u.

VINT. = Vintilă, Petru, *Oamenii şi faptele lor.* Poeme. [Bucureşti], Editura pentru Literatură şi Artă a Uniunii Scriitorilor din R.P.R., 1949.

VIS. = Vissarion, I. C., *Florica şi alte nuvele,* Bucureşti, Librăria Nouă, 1916.

VÎRN. = Condillac, *Loghica sau întăile tălmăciri meşteşugului de a să socoti cineva bine.* Scrisi de... şi acum întăieşi dată de pe grecească pe limba moldovenească tălmăcită de banul Vasile Vîrnav. [Manuscris din 1825].

VL. = Vîlsan, George, *Opere alese,* Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1961.

VLAH. = Vlahuţă, A., *Scrieri alese.* Vol. I-III. Ediţie îngrijită, studiu introductiv, note, comentarii şi bibliografie de Valeriu Rîpeanu. Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1963-1964.

VLAS. = Vlasiu, Ion, *Drum spre oameni,* [Bucureşti], Editura pentru Literatură, 1961.

VOIC. = Voiculescu, V., *Poezii.* [Vol.] I-II. [Bucureşti], Editura pentru Literatură, 1968; *Povestiri.* [Vol.] I: *Capul de zimbru.* II: *Ultimul Berevoi,* [Bucureşti], Editura pentru Literatură, 1966.

VOIN. = A. von Kotzebue, *Misantropia şi pocăinţa,* tradusă de Voinescul [II], Bucureşti, 1836.

VORN. = Vornic, Tiberiu, *Sub pajura împărăţiei.* Roman. [Bucureşti], Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, [1954].

VRĂNC. = Vrănceanu, Gheorghe, *Lecţii de geometrie diferenţială.* Vol. I-II. [Bucureşti], Editura Academiei Republicii Populare Române, 1951-1952.

VUIA = Vuia, Romulus, *Tipuri de păstorit la români (sec. XIX-începutul sec. XX),* [Bucureşti], Editura Academiei Republicii Populare Române, 1964.

VULC. = *Tractat, despre vindecarea morburilor poporului de la ţară.* [Manuscris autograf al lui Samuil Vulcan de la începutul sec. al XIX-lea].

VULP. = Vulpescu, Romulus, *Poezii,* [Bucureşti], Editura pentru Literatură, 1965.

XEN. = Xenopol, A. D., *Istoria romînilor din Dacia Traiană.* Ediţia III-a îngrijită de I. Vlădescu. Vol. I-XIV. Bucureşti, Editura Cartea românească, [1925-1930].

ZAR. = Zarifopol, Paul, *Pentru arta literară.* [Vol.] I-II. Ediţie îngrijită, note, bibliografie şi studiu introductiv de Al. Săndulescu. Bucureşti, Editura Minerva, 1971.

ZIL. = Zilot Românul, *Scrierile inedite* ale lui... publicate de Gr. G. Tocilescu. (În «Revista pentru istorie, arheologie şi filologie», vol. V, pp. 58-88, 331-358).

ZOBA = Ioan Zoba din Vinţ, *Sicriul de aur,* Bucureşti, 1984.

ALFABETUL LIMBII ROMÂNE

Aa	(a)
Ăă	(ă)
Ââ	(î/î din a)
Bb	(be/bî)
Cc	(ce/cî)
Dd	(de/dî)
Ee	(e)
Ff	(ef/fe/fî)
Gg	(ge/ghe/gî)
Hh	(haş/hî)
Ii	(i)
Îî	(î/î din i)
Jj	(je/jî)
Kk	(ca/capa)
Ll	(el/le/lî)
Mm	(em/me/mî)

Nn	(en/ne/nî)
Oo	(o)
Pp	(pe/pî)
Qq	(kju)
Rr	(er/re/rî)
Ss	(es/se/sî)
Şş	(şe/şî)
Tt	(te/tî)
Ţţ	(ţe/ţî)
Uu	(u)
Vv	(ve/vî)
Ww	(dublu ve/dublu vî)
Xx	(ics)
Yy	(i grec)
Zz	(ze/zet/zî)

ALFABETUL GREC

Litere mari	Litere mici	Denumire	Pronunţare
Α	**α**	alfa	a
Β	**β**	beta	b
Γ	**γ**	gamma	g
Δ	**δ**	delta	d
Ε	**ε**	epsilon	ĕ
Ζ	**ζ**	zeta	z
Η	**η**	eta	ē
Θ	**ϑ, θ**	theta	th
Ι	**ι**	iota	i
Κ	**κ**	kappa	k
Λ	**λ**	lambda	l
Μ	**μ**	my	m

Litere mari	Litere mici	Denumire	Pronunţare
Ν	**ν**	ny	n
Ξ	**ξ**	xi	x
Ο	**ο**	omicron	ŏ
Π	**π**	pi	p
Ρ	**ρ**	rho	r
Σ	**σ, ς**	sigma	s
Τ	**τ**	tau	t
Υ	**υ**	ypsilon	ü
Φ	**φ**	phi	ph
Χ	**χ**	khi	kh
Ψ	**ψ**	psi	ps
Ω	**ω**	omega	ō

ALFABETUL NEOGREC

Litere mari	Litere mici	Denumire	Pronunțare
Α	α	alfa	a
Β	β	vita	v
Γ	γ	ghama	gh
Δ	δ	dhelta	dh (ca în engl. this)
Ε	ε	epsilon	e
Ζ	ζ	zita	z
Η	η	ita	i
Θ	θ	thita	th (ca în engl. thing)
Ι	ι	iota	i
Κ	κ	kappa	k
Λ	λ	lamdha	l
Μ	μ	mi	m
Ν	ν	ni	n
Ξ	ξ	xi	x
Ο	ο	omicron	o
Π	π	pi	p
Ρ	ρ	ro	r
Σ	σ, ς	sighma	s
Τ	τ	taf	t
Υ	υ	ipsilon	i
Φ	φ	fi	f
Χ	χ	hi	h
Ψ	ψ	psi	ps
Ω	ω	omega	o

Diftongi			
αι	e	αυ	înainte de vocală/consoană sonoră: **av**
ει	i		înainte de consoană surdă: **af**
οι	i	ευ	înainte de vocală/consoană sonoră: **ev**
υι	i		înainte de consoană surdă: **ef**
		ου	u

Grupuri consonantice	
μπ	b
ντ	d
γκ	g
γγ	g
τζ	dz
τσ	ts

• Grupurile consonantice **μπ**, **ντ**, **γκ**, **γγ** se pronunță nazal.

ALFABETUL VECHI SLAV

а	(az) = a
б	(buche) = b
в	(vede) = v
г	(glagole) = g
д	(dobre) = d
є	(iest) = e
ж	(jivete) = j
ѕ	(dzealo) = dz
з	(zemle) = z
и	(ije) = i
і	(i) = i
к	(caco) = c
л	(liude) = l
м	(mislete) = m
н	(naş) = n
о	(on) = o
п	(pocoi) = p
р	(rîţă) = r
с	(slovo) = s
т ш	(tverdu, tferdu) = t
оу	(u) = u
ф	(fert) = f
х	(her) = h
ѡ	(ot) = o
ц	(şta) = şt
ц	(ţi) = ţ
ч	(cervu) = č
ш	(şa) = ş
ъ	(ior) = â, i, ŭ
ъі	(ieri) = î
ь	(ier) = ŭ, ĭ, â
ѣ	(iati, iat) = ea, e
ю	(iu) = iu
ѫ	(ius) = î
ꙗ	(iaco) = ia
ѥ	(ie) = ie
ѧ	(ia) = ia
ѫ	(ius) = î
ѯ	(csi) = x
ѱ	(psi) = ps
ѳ	(thita) = th, ft, f
ѵ	(ipsilon, ijiţa) = i, u, f, v
ѧ	(in, inia) = în, î
ѫ	(gea) = ğ

ALFABETUL RUSESC

а, А	(a)
б, Б	(b)
в, В	(v)
г, Г	(g)
д, Д	(d)
е, Е	(ie)
ё, Ё	(io)
ж, Ж	(j)
з, З	(z)
и, И	(i)
й, Й	(ï scurt)
к, К	(c)
л, Л	(l)
м, М	(m)
н, Н	(n)
о, О	(o)
п, П	(p)
р, Р	(r)
с, С	(s)
т, Т	(t)
у, У	(u)
ф, Ф	(f)
х, Х	(h)
ц, Ц	(ţ)
ч, Ч	(č)
ш, Ш	(ş)
щ, Щ	(sci)
ъ, Ъ	(semn tare)
ы, Ы	(î)
ь, Ь	(semn moale)
э, Э	(e)
ю, Ю	(iu)
я, Я	(ia)

A a

a[1] *s.m. invar.* **I 1** Prima literă a alfabetului limbii române. ◇ Expr. *De la a la z* = de la început pînă la sfîrşit; totul, în întregime. **2** Sunetul corespunzător acestei litere (vocală medială, deschisă, nerotunjită). **3** Semn grafic pentru această literă (*a, A*). **II 1** (*muz.*) Notaţie literală pentru sunetul *la* în ţările germanice. **2** (*metr.*) Simbol pentru *amper*. **3** (*mat.*) Simbol pentru *arie*. **4** (*chim.*) Numele unei vitamine (*A*). **5** (*med.*) Numele unei grupe sangvine (*A II*). **6** (*log.*) Simbol pentru judecăţile universal-afirmative.

a[2]- Elem. de compunere „fără", „lipsit de". • şi *an-*. /<fr. ***a-***, ***an-***; cf. gr. *ἀ-, ἀν-* „fără, lipsit de".

a[3] *interj.* **1** Exclamaţie prin care se exteriorizează diferite stări emotive: *a)* Surprindere. *A, te-am prins! b)* Admiraţie. *A, ce rochie frumoasă! c)* Satisfacţie. *Ai mîncat ciocolata? –A, a fost foarte bună! d)* Regret. *Ai pierdut banii? –A, asta-i situaţia! e)* Indignare. *A, din ăştia-mi eşti?*; ah. **2** Exclamaţie care însoţeşte reamintirea bruscă a unui lucru omis. *Ţi-ai amintit? –A, asta era!* • /onomat.

a[4] *prep.* **1** Precedă infinitivul ca formă-tip a verbului. *A citi.* **2** Intră în compunerea unor adverbe, locuţiuni adverbiale şi prepoziţionale, a unor substantive şi adjective în structura cărora este inclus *tot* şi în numirea unor jocuri de copii. Ex. *Acasă, de-a dreapta, de-a baba oarba.* **3** Exprimă un raport de comparaţie sau de asemănare. *Miroase a tămîie.* ◆ În semn de... *Fluieră a pagubă.* **4** Se utilizează pentru a exprima genitivul unor numerale sau al unor pronume şi adjective pronominale nehotărîte. *Cărţile a doi copii. Simbolul a ceva.* • /lat. ***ad***.

a[5] *prep.* Intră în compunerea numeralelor distributive. *Două cărţi a 100 de pagini.* • /<fr. ***à***.

aalenián, -ă *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Primul etaj al jurasicului mediu sau ultimul etaj al jurasicului inferior. **2** *adj.* Care aparţine aalenianului, specific aalenianului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din aalenian. • sil. *-ni-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***aalénien***.

ab- Elem. de compunere „îndepărtare", „separare", „lipsă". • /<fr. ***ab-***, ***abs-***; cf. lat. *ab, abs* „departe de".

abá[1] *interj.* (*înv.; în prop. interog.*) Exclamaţie care exprimă mirarea sau atrage atenţia cuiva. *Aba, Dragomire, cînd pleci tu?* (CAR.). • /form. expr.

abá[2] *s.f.* **1** Ţesătură groasă de lînă, de obicei albă, din care se confecţionează haine ţărăneşti; dimie, pănură. *Cioarecii strîmţi de aba* (SLAV.). **2** Haină confecţionată din astfel de ţesătură. • pl. *-ale.* /<tc. ***aba***.

ab absúrdo *loc.adv.* La absurd. • /<lat. ***ab absurdo***.

abác *s.n.* **1** Instrument pentru calcule aritmetice elementare, alcătuit dintr-un cadru cu vergele pe care se pot deplasa bile (colorate). **2** Tabel sau diagramă care permite rezolvarea rapidă a unor calcule. • pl. *-ce.* /<fr. ***abaque***, lat. ***abăcus, -i***, germ. ***Abakus***; cf. gr. *ἄβαξ, -ακος* „tăbliţă, planşă".

abace (1)

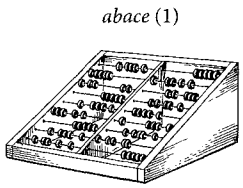

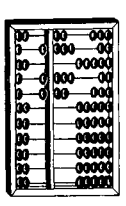

abáca *s.f.* **1** Bananier din Filipine, care are fructele necomestibile şi peţiolurile frunzelor lungi din care se obţin fibre textile. **2** Fibră textilă obţinută din peţiolurile frunzelor acestui bananier; cînepă de Manila. • /<fr. ***abaca***, germ. ***Abaca***, sp. ***abacá***; cuv. filipinez.

abácă *s.f* (*arhit.*) Partea superioară a capitelului unei coloane, pe care se sprijină arhitrava. • pl. *-ce.* /<fr. ***abaque***; cf. lat. *abăcus, -i* <gr. *ἄβαξ, -ακος* „tăbliţă, planşă".

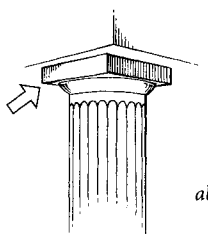

abacă

abacterián, -ă *adj.* (*biol.*) Care este lipsit de bacterii. • sil. *-ri-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***abactérien***.

abadésă *s.f.* v. abatesă.

abagér *s.m.* (*înv.*) Abagiu. • pl. *-i.* /***abagiu*** + *-er*.

abageríe *s.f.* (*înv.*) **1** Atelier sau fabrică producătoare de (haine de) aba. **2** Prăvălie de aba. **3** Meseria de abagiu. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***abager*** + *-ie*.

abagíu *s.m.* (*înv.*) **1** Persoană care se ocupa cu fabricarea sau cu vînzarea abalei. **2** Persoană care confecţiona haine de aba; abager. • pl. *-gii.* /<tc. ***abaci***.

abagiúbă *s.f.* (*bot.*) Arbust din familia oleacee, cu frunzele opuse, cu florile albe dispuse în raceme, cu corolele în formă de pîlnie şi fructele bace, adesea cultivat pentru gardurile vii (*Ligustrum vulgare*). • pl. *-e.* /etimol. nec.

abajúr *s.n.* Dispozitiv (decorativ) de metal, de sticlă, de hîrtie etc. fixat la o lampă pentru a orienta lumina într-o anumită direcţie. *Din tavan atîrna lampa cu abajur de porţelan* (REBR.). • pl. *-uri.* /<fr. ***abat-jour***.

abăldă *s.f.* (*înv.*) **1** Depozit de mărfuri; magazie. **2** Personalul unei abalde. **3** Totalitatea mărfurilor aflate într-o abaldă. • pl. *-e.* /<germ. ***Ablade[raum]***, prin metateză.

abalienáre *s.f.* (*med.*) Pierdere sau diminuare marcată şi evidentă a facultăţilor mintale. • sil. *-li-e-.* /***ab-*** + ***alienare***, după engl. *abalienation*, fr. *abaliénation*, lat. *abalienatio, -onis*.

abandón *s.n.* **1** (*jur.*) Părăsire a copiilor, a familiei etc. de către persoana care are obligaţia legală de întreţinere. *Abandonul de minori intră sub incidenţa penală.* **2** Renunţare la un bun sau la un drept. *Au rămas fără case, nu în urma unui abandon, ci prin abuzurile unor legi nedrepte.* **3** Renunţare a unui concurent la participarea sau la continuarea participării într-o probă sportivă. **4** Părăsire a unei nave aflate în pericol de scufundare. • pl. *-uri.* /<fr. ***abandon***.

abandonă *vb. I.* **1** *tr.* A părăsi pe cineva sau ceva. ◆ (*jur.; compl. indică copii, persoane asistate etc.*) A părăsi pe cineva, lăsîndu-l fără sprijin sau ajutor. *Legea (penală) pedepseşte pe cel care îşi abandonează copiii (sau membrii familiei faţă de care are obligaţii de întreţinere).* **2** *tr.* A renunţa la ceva. *Nemulţumit de desfăşurarea lucrărilor, a abandonat proiectul.* **3** *tr., intr.* A renunţa la participarea sau la continuarea participării la o probă sportivă. **4** *tr.* A părăsi ceva în situaţii de forţă majoră; a pleca, a se îndepărta, a părăsi ceva care este sau poate fi considerat periculos. *Echipajul a abandonat nava.* **5** *refl.* Fig. A se lăsa pradă unui sentiment, unei emoţii, a se adînci în anumite preocupări. *S-a abandonat în viltoarea plăcerilor.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***abandonner*** <*à bandon* „în puterea cuiva".

abandonáre *s.f.* **1** Părăsire. *Abandonarea familiei.* ◆ Spec. Părăsire a unei nave aflată în pericol de scufundare. *Echipajul a hotărît abandonarea navei.* **2** Renunţare. *Abandonarea unui proiect.* **3** (*filos.*) Idee centrală în filosofia existenţialiştilor atei, prin care se susţine că omul este aruncat în lume. • pl. *-ări.* /v. ***abandona***.

abandonát, -ă *adj.* Care a fost părăsit. ◆ Spec. (*despre copii nou-născuţi*) Care este părăsit de către mamă. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***abandona***.

abandónic, -ă *s.m., s.f., adj.* (*med.*) (Persoană) care trăieşte cu teama patologică de a fi abandonat. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***abandonnique***.

abanós *s.m.* **1** (*bot.*) Arbore exotic din zonele tropicală şi subtropicală (mai ales din India), cu lemnul negru, greu, tare şi durabil (*Diospyros abenum*). **2** Lemnul acestui arbore folosit pentru fabricarea unor mobile de lux, a instrumentelor muzicale de suflat etc.; eben. *Un lung caic de abanos În aur prelucrat* (ALECS.). ◇ *Păr de abanos* = păr de culoare neagră lucioasă. • pl. *-oşi.* /<tc. ***abanoz***, ngr. ***αμπανός***, bg. ***абанос***, alb. ***abanos***.

abarticulár, -ă *adj.* (*med.*) Care este situat în vecinătatea unei articulaţii (anatomice), fără a avea o legătură structurală sau funcţională cu aceasta. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***abarticulaire***; cf. lat. *ab* „de la", *articulārius, -a, -um* „articular".

abatáj *s.n.* **1** Operaţie de tăiere sau de extragere a unui minereu sau a unei roci dintr-un zăcămînt. ◇ *Abataj frontal* = abataj al minereului făcut pe un front foarte lung în direcţia filonului. *Ciocan pneumatic de abataj* v. ciocan ◆ Ext. Loc unde se execută această operaţie. **2** Operaţie de doborîre a arborilor într-o exploatare forestieră. **3** Tăiere, sacrificare a vitelor la abator. ◆ Ansamblu de operaţii făcute în abator de la introducerea animalelor în sala de tăiere pînă la tranşarea cărnii. **4** (*mar.*) Operaţie de înclinare a unei nave mici în vederea carenării, a reparării sau a curăţării. • pl. *-e.* /<fr. ***abattage***, it. ***abbattaggio***.

abáte[1] *s.m.* (*bis.*) **1** Titlu dat superiorului unei abaţii. ◆ Persoană care are acest titlu. ◆ Spec. Superiorul unor ordine monahale catolice, precum benedictinii. **2** (*mai ales în sec. 18*) Titlu onorific acordat unor preoţi catolici, unor seminarişti şi chiar unor laici autorizaţi să poarte haina preoţească. ◆ Persoană care poartă acest titlu. • pl. *-ţi.* /<it. ***ab(b)ate***; cf. lat. *abbās, -ātis*, ngr. *αββάς*; cuv. arameic.

abáte[2] *vb. III.* **1** *tr., intr., refl.* A (se) îndepărta de la direcţia iniţială sau normală. *Abătură către stînga, la mănăstire, şi poposiră tocmai la slujba de sară*

(SADOV.). ◆ Fig. A (se) îndepărta de la o normă fixată, de la o linie de conduită, de gîndire etc. *Mi se pare că te-ai abătut de la subiect* (SADOV.). **2** *refl.* A se opri în treacăt undeva sau la cineva (părăsind drumul inițial). *Rebegiți de frig, ne abatem pe la Neculai Moraru* (VLAH.). **3** *refl.* (*despre fenomene ale naturii, calamități, nenorociri*) A se produce pe neașteptate (cu forță). *Uluit mai mult de năvala de lovituri ce se abătuseră asupra lui..., se gîndea cum s-ar putea furișa mai la o parte* (REBR.). **4** *refl., intr.* A-i veni ideea, a-i trece prin minte; a i se năzări. *De-mi va abate vrodată să-mi vînd moșia, am gînd să pun în publicație* (C. NEGR.). **5** *tr.* A întrista, a deprima, a descuraja. *Vestea l-a abătut.* **6** *tr.* (*calc după fr. „abattre”*) A doborî (la pămînt). *Năprasnica secure... abate toți copacii* (ALECS.). ◆ (*refl.*) A cădea. *Arabul e-n viață și calul sosește, Dar vai, cînd s-oprește, S-abate jos mort!* (MACED.). • prez.ind. *abát.* /lat. ***abbattĕre***; cf. și fr. *abattre.*

abătere *s.f.* **1** Îndepărtare, deviație de la direcția inițială sau normală. ◇ *Abatere de la regulă* = excepție. ◆ Fig. Îndepărtare de la o normă, de la o linie de conduită, de gîndire etc. ◆ (*jur.*) Încălcare a unei dispoziții cu caracter administrativ sau disciplinar. *Abaterile Turciei de la tractatele ce le avea* (GHICA). **2** (*tehn.*) Diferența dintre valoarea efectivă sau valoarea-limită admisă a unei mărimi și valoarea ei nominală. ◆ Diferența dintre dimensiunea reală și cea proiectată a unei piese. **3** (*mar.*) Operația de întoarcere intenționată a prorei unei nave într-o anumită direcție. **4** (*gram.*) Excepție. **5** (*econ.*) *Abatere fiscală* = pierdere procentuală din venit, care este scutită de impozit. *Abatere monetară* = factor de natură inflaționistă care se caracterizează prin creșterea mai rapidă a masei monetare în raport cu masa bunurilor și serviciilor, manifestată prin majorări ale prețurilor și scăderea puterii de cumpărare a unei monezi. ◇ Compus: *abatere-standard* = indicator de măsurare a dispersiei valorilor unei variabile aleatorii. • pl. *-i.* /v. ***abate***[2].

abatésă *s.f.* Superioară a unei abații. • pl. *-e.* și *abadésă* *s.f* /<it. (*a*)***badessa***, lat. ***abbātissa***.

abatíză *s.f.* (*milit.; înv.*) Dispozitiv de apărare realizat din copaci tăiați și culcați la pămînt cu vîrful spre inamic. • pl. *-e.* /<fr. ***abattis***.

abatór *s.n.* **1** (*ind. alim.*)Ansamblu de clădiri și instalații unde se sacrifică animalele pentru consum și unde se prelucrează carnea proaspătă. **2** Fig. Masacru, război. • pl. *-oare.* /<fr. ***abattoir***.

abatorizá *vb. I. tr.* A tăia animalele la abator, prelucrînd carnea. • prez.ind. *ez.* /***abator*** + *-iza.*

abațiál, -á *adj.* (*bis.*) Care aparține unei abații. *Biserică abațială.* • sil. *-ți-al.* pl. *-i, -e.* /<it. ***a(b)baziale***, fr. ***abbatial***.

abație *s.f.* (*bis.*) **1** Instituție religioasă, cu statut special, condusă de un abate sau de o abatesă și care depinde de un episcop sau direct de Papă. ◆ Mănăstire catolică unde se află această instituție. *Abația din Montecassino.* **2** Titlu cu domeniu ecleziastic atribuit unui abate. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<it. ***ab(b)azia***.

abaxiál, -ă *adj.* Care este situat în afara unui ax central. • sil. *-xi-al.* pl. *-i, -e.* /<fr., engl. ***abaxial***.

abázic, -á *s.m., s.f., adj.* (*med.*) (Persoană) care suferă de abazie. • pl. *-ci, -ce.* /după germ. *abatisch.*

abazíe *s.f.* (*med.*) Imposibilitate de a merge normal din cauza tulburării coordonării mișcărilor, fără modificarea forței musculare sau a sensibilității. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***abasie***; cf. gr. *ἀ-*„fără”, *βάσις* „mers”.

abătút, -á *adj.* Care este descurajat; deprimat, trist. *Obosită de drum... abătută de mîhnire... ajunse la o căsuță* (ISP.). • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***abattu***, după *abate.*

abbevilián, -á *s.n., adj.* (*arheol.*) **1** *s.n.* Subetaj mijlociu al paleoliticului inferior, caracterizat prin apariția uneltelor din piatră în formă de migdale grosiere și disproporționate, cu margini puternic ondulate. **2** *adj.* Care aparține unei culturi din această perioadă, ale cărei resturi arheologice s-au descoperit în localitatea franceză Abbeville; care este specific abbevilianului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi arheologice din abbevilian. • sil. *-li-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***abbevillien***; cf. nm. pr. *Abbeville*, oraș în N-V Franței.

abc *s.m.* **1** Primele litere ale alfabetului. **2** Fig. Începutul, baza unei arte sau a unei științe. *Abc-ul meseriei.* • pronunț. *abecé.* /<fr. ***abc***.

abcedă *vb. I. intr.* (*med.; despre țesuturi, organe etc.*) A forma un abces. • prez.ind. pers. 3 *-ează.* și *abcéde* *vb. III.* /<fr. ***abcéder***, lat. ***abscedĕre***.

abcedát, -ă *adj.* (*med.; despre țesuturi, organe etc.*) Care s-a transformat în abces; care a dat naștere unui abces. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***abcédé***.

abcéde *vb. III.* v. abceda.

abcedografíe *s.f.* (*med.*) Radiografie a unui abces după puncție, evacuare sau injecție cu aer. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***abcédographie***.

abcés *s.n.* (*med.*) Colecție circumscrisă de puroi apărută în urma dezintegrării țesuturilor (necroză tisulară) sub acțiunea unor agenți microbieni sau parazitari. ◇ *Abces cald* (sau *acut*) = abces însoțit de durere cu caracter pulsatil și febră. *Abces rece* = abces cu evoluție îndelungată, caracterizat de absența inflamației. *Abces urinos* = abces produs prin infiltrația urinei în țesutul celular. • pl. *-e.* /<fr. ***abcès***; cf. lat. *absscessus* „furuncul”.

abderít *s.m.* Om simplu, mărginit și caraghios. • pl. *-ți.* /<germ. ***Abderit*** „prostănac”.

abdicá *vb. I. intr.* **1** A renunța la tron sau la exercitarea puterii supreme (de către un Papă). *Dacă Măria Sa voiește să abdice, nu putem ști* (EMIN.). **2** Fig. A renunța la ceva, a ceda (în fața greutăților). *Dezmoștenit de toate, la viață abdicînd, Să nu-mi rămînă-n minte decît un singur gînd* (EMIN.). • prez.ind. *abdic.* /<fr. ***abdiquer***, lat. ***abdicāre***.

abdicáre *s.f.* **1** Renunțare la tron. *Proclamarea revoluției la Izlaz, răscularea din București și abdicarea lui Bibescu... sînt consemnate zi cu zi* (GHICA). **2** Fig. Renunțare la ceva, cedare (în fața greutăților). • pl. *-ări.* /v. ***abdica***.

abdicațiúne *s.f.* (*înv.*) Abdicare. • pl. *-i.* /<fr. ***abdication***.

abdomén *s.n.* **1** (*anat.*) Regiune anatomică situată între torace și pelvis conținînd viscerele abdominale; pîntece. ◇ *Abdomen acut* = stare invalidantă, caracterizată prin durere abdominală intensă, asociată sau nu cu febră, greață, vărsături și șoc. **2** (*biol.*) Ultimul segment al corpului artropodelor. • pl. *-e.* /<fr. ***abdomen***, lat. ***abdōmen, -minis***.

abdomin- Elem. de compunere „abdomen”. • și *abdomino-.* /<fr. ***abdomin(o)***-; cf. lat. *abdōmen, -minis* „pîntece, burtă”.

abdominál, -ă, *adj.* (*anat.*) Care aparține abdomenului, de abdomen. *Mușchi abdominali.* ◇ *Cavitate abdominală* = cavitate care este cuprinsă între pereții abdomenului. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***abdominal***.

abdominalgíe *s.f.* (*med.*) Durere abdominală. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***abdominalgie***.

abdomino- v. abdomin-.

abdominocentéză *s.f.* (*med.*) Puncția peretelui abdominal practicată în scopul evacuării unei acumulări excesive de lichid; paracenteză abdominală, puncție abdominală. • /<fr. ***abdominocentèse***, engl. ***abdominocentesis***.

abdominohisterectomíe *s.f.* (*chir.*) Histerectomie făcută pe cale abdominală. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***abdomino-hysterectomy***.

abdominohisterotomíe *s.f.* (*chir.*) Histerotomie efectuată pe cale abdominală. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***abdomino-hysterotomy***.

abdominoscopíe *s.f.* (*med.*) (Modalitate de) examinare a abdomenului, prin vizualizarea organelor interne prin laparotomie sau pe cale endoscopică. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***abdominoscopie***; cf. gr. *σκοπέω* „a examina”.

abdúce *vb. III. tr.* A duce (de undeva); a lua, a apuca altă cale. • prez.ind. *abdúc.* /lat. ***abducĕre***.

abdúcens *s.m. invar.* (*anat.*) Perechea a șasea de nervi cranieni. • /<lat. ***abdūcens, -ntis***.

abductór *s.m.* (*anat.*) Structură care îndepărtează, printr-o mișcare de lateralizare, un segment, în raport cu una din axele trunchiului. ◇ (*adj.*) *Mușchi abductor* = mușchi care îndepărtează un membru sau un segment de membru de axul median al corpului sau două organe unul de celălalt. • pl. *-i.* /<fr. ***abducteur***; cf. lat. *abductus* „care se îndepărtează” <*abducĕre* „a duce, a îndepărta”.

abdúcție *s.f.* **1** (*fiziol.*) Mișcare executată de un mușchi abductor. **2** Stare, atitudine rezultată din mișcarea abductoare, opusă adducției. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***abduction***, lat. ***abductiō, -ōnis*** <*ab* „îndepărtat de”, *ductĭo, -onis* <*ducĕre* „a duce, a îndepărta”.

abecedár *s.n.* **1** Manual elementar pentru învățarea scrisului și a cititului. *Era un abecedar cu slove de un palmac de mari* (C. NEGR.). **2** Fig. (Carte care cuprinde) noțiunile de bază dintr-un anumit domeniu. *Abecedarul politic.* • pl. *-e.* și (*înv.*) *abețedár* *s.n.* /<lat. ***abecedārius, abecedārium***, fr. ***abécédaire***, it. ***abbecedario***.

abeliăn, -ă *adj.* (*mat.; despre funcții, structuri algebrice, cu proprietatea comutativității*) Introdus de Abel în analiza matematică. ◇ *Grup abelian* = grup a cărui lege de compoziție este comutativă; grup comutativ. • sil. *-li-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***abélien***; cf. nm. pr. Niels Henrik *Abel*, matematician norvegian.

aber- Elem. de compunere „a se abate”, „a se îndepărta”. • și *abero-.* /<fr. ***aberr(o)***-; cf. lat. *aberrāre.*

aberánt, -ă *adj.* **1** Care se abate de la tipul normal sau corect; care constituie o aberație. *Comportament aberant.* **2** Care este contrar logicii, bunului-simț; eronat. *Un proiect aberant.* ◆ Ext. Absurd. *S-a creat o situație aberantă.* • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***aberrant***, it. ***aberrante***.

aberánță *s.f.* Caracteristică a unei mărimi care se îndepărtează cu mult de la valoarea nominală; aberație. • /<fr. ***aberrance***.

aberatív, -ă *adj.* Care ține de aberație; care este departe de adevăr. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***aberratif***.

aberáție *s.f.* **1** Abatere de la ceea ce este normal sau corect. **2** (*fiz.*) Refracția inegală a razelor de lumină care străbat o lentilă, avînd ca efect deformarea imaginii obiectului privit prin această lentilă.

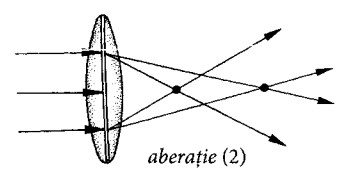

aberație (2)

◇ *Aberație cromatică* = descompunerea luminii și vizualizarea culorilor proprii fiecărei lungimi de undă în jurul unui obiect privit printr-o lentilă simplă, determinînd formarea de irizații pe marginea imaginilor. **3** (*genet.*) *Aberație cromozomială* (sau *genetică*) = abatere de la numărul sau de la structura normală a cromozomilor, care afectează baza ereditară în timpul diviziunii celulare, provocînd mutații care dau naștere unor forme biologice noi. **4** (*psih.*) *Aberație mentală* = deviere parțială sau totală a activităților mentale față de normal. **5** (*astron.*) Unghi format de direcția adevărată și de cea aparentă din care este văzut un astru de pe Pămînt. **6** Ceea ce este inadmisibil, absurd; absurditate. *Ceea ce spui tu e o aberație.* • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *aberațiúne* *s.f.* /<fr. ***aberration***, lat. ***aberrātio, -ōnis*** <*aberrāre* „a se abate; a se rătăci”.

aberațiúne *s.f.* v. aberație.

abero- v. aber-.

aberométru *s.n.* (*optic.*) Instrument folosit la măsurarea aberației de vedere. • pl. *-e.* /<fr. ***aberromètre***.

aberoscóp *s.n.* (*optic.*) Instrument care servește la observarea defectului de distorsiune pe care îl prezintă un ochi normal. • pl. *-oape.* /<fr. ***aberroscope***.

abețedár *s.n.* v. abecedar.

abhorá *vb. I. tr.* A avea ură, dezgust, aversiune față de cineva sau de ceva; a detesta. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***abhorrer***, lat. ***abhorrēre***.

abhorăre *s.f.* Acțiunea de *a abhora* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***abhora***.

abiá *adv.* **1** (*modal*) Cu greutate; anevoie. *Abia merge.* ◆ Cu nerăbdare. *Abia aștept clipa cînd voi pleca.* **2** (*temporal*) De foarte puțin timp. *Abia a venit și pleacă iarăși.* ◆ Tocmai, nu mai înainte de... *Abia s-a îndepărtat și turnul s-a prăbușit.* ◆ Chiar atunci; numai în momentul acela. *L-a văzut mai bine abia cînd s-a apropiat.* **3** (*cantitativ, intensiv*) Foarte puțin, aproape deloc. *Abia se aude.* **4** Cel puțin; măcar, barem. *Și-a întrerupt drumul; abia se va mai odihni.* **5** Numai, doar. *Mergea abia de o oră și mai avea încă drum lung.* • /lat. ***ad vix***.

abietacée *s.f.* (*bot.; la pl.*) Familie de conifere cuprinzînd arbori din specia bradului (*Abietaceae*); abietinee, pinacee; (*și la sg.*) plantă care face parte din această familie. • sil. *-bi-e-.* pl. *-cee.* /<fr. ***abiétacées***; cf. lat. *abiēs, -etis* „brad”.

abietín *s.n.* Substanță răşinoasă extrasă din lemnul de brad, care se prezintă sub formă de cristale incolore, solubile în apă şi în alcool; coniferină. • sil. *-bi-e-*. /<fr. ***abiétine***.

abietinée *s.f.* (*bot.*) Abietacee. • sil. *-bi-e-*. pl. *-ee*. /<fr. ***abiétinées***.

abíl, -ă *adj.* Care este îndemînatic, dibaci, priceput, iscusit într-un anumit domeniu. *Profesorul cel nou era un abil pedagog* (CR.). ◆ Care vădeşte îndemînare, dibăcie, iscusință. *O politică abilă şi discretă a adus rezultate bune.* <> (*adv.*) *A evitat abil răspunsul.* ◆ Fig. Care este descurcăreț, şmecher. *Un individ abil care şi-a păcălit colaboratorii.* • pl. *-i, -e*. /<fr. ***habile***, lat. ***habilis, -e*** „uşor, comod; apt".

abilitá *vb. I. tr.* **1** A conferi cuiva dreptul de a practica o anumită profesie, de a desfăşura o anumită activitate (în urma unei probe, a unui examen); a acorda un grad, un titlu. **2** (*jur.*) A împuternici, a face pe cineva apt pentru a săvîrşi un act juridic. • prez.ind. *-ez*. /<germ. ***habilitieren***, fr. ***habiliter***; cf. lat. *habilitāre*.

abilitáre *s.f.* **1** Acordare a unui grad, a unui drept. **2** (*jur.*) Împuternicire pentru o acțiune juridică. • pl. *-ări*. /v. ***abilita***.

abilitát, -ă *adj.* Căruia i s-a conferit un grad, o împuternicire oficială. • pl. *-ți, -te*. /v. ***abilita***.

abilitáte *s.f.* **1** (Capacitatea de a acționa cu) agerime, pricepere, iscusință, îndemînare, dibăcie. *Lucrează cu multă abilitate.* ◆ (*peior.; la pl.*) Şmecherii. *Foloseşte tot felul de abilități avocățeşti.* **2** (*psih.*) Termen care desemnează substratul constituțional sau dobîndit al unor însuşiri psihice de mare randament de care dispune cineva. • pl. *-ăți*. /<fr. ***habileté***, lat. ***habilĭtas, -atis***.

ab initio [abi'nitsio] *loc.adv.* De la capăt; de la început. • /<lat. ***ab initio***.

ab intéstato *loc.adj.* (*jur.; despre succesiuni*) Care se află în situația absenței unui testament, situație în care legea reglementează transmiterea bunurilor. • /<lat. ***ab intestato***.

abiogén, -ă *adj.* (*biol.; despre medii*) Care este lipsit de viață. ◆ (*biochim.; despre procese*) Care are loc, se petrece în absența materiei vii, pe cale anorganică. • sil. *-bi-o-*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***abiogène***.

abiogenéză *s.f.* (*biol.*) Teorie care susține că viața este originară din materia anorganică şi care a condus la concepția generației spontane (sec. 17), existentă şi în prezent, cu argumente mai elaborate. • sil. *-bi-o-*. /<fr. ***abiogenèse***; cf. gr. *ἄβιος* <*ἀ-*„fără", *βίος* „viață", *γένεσις* „naştere".

abiologíe *s.f.* (*biol.*) Disciplină care se ocupă cu studiul elementelor anorganice. • sil. *-bi-o-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***abiologie***; cf. gr. *ἄβιος* <*ἀ-*„fără", *βίος* „viață", *λόγος* „cuvînt; studiu".

abiosestón *s.n.* (*biol.*) Totalitatea componentelor moarte dintr-un seston; seston abiotic; tripton. • sil. *-bi-o-*. /<fr. ***abioseston***.

abiótic, -ă *adj.* (*biol.*) Care se opune vieții; care este lipsit de viață; incompatibil cu viața. <> *Factori abiotici* v. factor. • sil. *-bi-o-*. pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***abiotique***; cf. gr. *ἄβιος* <*ἀ-*„fără", *βίος* „viață".

abiotrófic, -ă *adj.* (*biol.*) Care ține de abiotrofie, care se referă la abiotrofie. • sil. *-bi-o-*. pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***abiotrophique***.

abiotrofíe *s.f.* **1** (*biol.*) Termen general indicînd modificări tisulare, degenerative, de origine genetică sau provocate de lipsa factorilor nutritivi, care determină slăbirea capacității de adaptare-apărare, scăderea vitalității unui organism sau a unui organ. **2** (*med.*) Proces degenerativ care afectează prematur structurile histologice, îndeosebi formațiunile nervoase, fără o cauză aparentă. • sil. *-bi-o-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***abiotrophie***; cf. gr. *ἄβιος* <*ἀ-*„fără", *βίος* „viață", *τροφή* „hrană".

abiózá *s.f.* **1** (*biol.*) Starea sau calitatea unui corp abiotic. **2** Procedeu de conservare a produselor alimentare de natură animală şi vegetală, bazat pe distrugerea totală a microorganismelor existente în produs prin termo-, foto- sau chimiosterilizare, iar recent şi prin iradieri ionizante. • sil. *-bi-o-*. /<fr. ***abiose***.

abís *s.n.* **1** (*geomorf.*) Deschizătură adîncă într-un platou sau într-un versant muntos, în special în căldare (căreia nu i se vede fundul); prăpastie, genune, hău. *Susurul domol, prelung şi nehotărît al tăcerii mute se ridică peste abisuri* (HOG.). <> Poet. *Pădurea se cufundă într-o noapte oarbă, într-un abis negru ca păcura* (SADOV.). ◆ Fig. Latură profundă a unei stări, a unui fenomen, a unui proces, rămasă încă necunoscută; neant. *Nu-i înțelegea abisul din suflet.* **2** Depresiune a fundului oceanelor, cu adîncimi foarte mari. **3** Fig. Distanță uriaşă sau separare de ordin cultural, intelectual, moral, sentimental. *Între cei doi era un abis.* • pl. *-uri*. /<fr. ***abysse***, it. ***abisso***, lat. ***abyssus, -i***; cf. gr. *ἄβυσσος* „fără fund", „infinit".

abisál, -á *adj.* **1** Care aparține abisului, care se referă la abis. <> Fig. *Prostie abisală.* **2** Care se află sau care trăieşte la mari adîncimi în mări sau în oceane. *Animal abisal.* <> *Regiune abisală* = zonă de mare adîncime a fundului mărilor şi oceanelor, situată sub taluzul continental, care se caracterizează prin lipsa curenților şi a luminii solare, prin presiune mare şi prin specii de animale adaptate la aceste condiții. *Depozite abisale* = sedimente eupelagice alcătuite din suspensii foarte fine de natură terigenă, din resturi organice, din cenuşă vulcanică şi praf cosmic, care formează pe fundul oceanului planetar mîluri calcaroase cu globigerine, mîluri silicoase cu radiolari şi diatomee, şi argile roşii abisale. *Fosă abisală* = formă majoră a reliefului fundului oceanului, cu aspect de groapă sau de şanț, în general arcuită, ale cărei adîncimi depăşesc 6 000 m. *Argilă roşie abisală* v. argilă. **3** Care se referă la subconştient, care aparține subconştientului. **4** *Psihologie abisală* = termen generic pentru denumirea curentelor psihanalitice care se ocupă cu studiul straturilor celor mai vechi şi mai profunde ale personalității, accentuînd rolul fenomenelor psihice, al dorințelor, al tendințelor afective în determinarea psihicului. *Doctrina lui S. Freud ține de psihologia abisală.* • pl. *-i, -e*. /<fr., germ. ***abyssal***.

abisalitáte *s.f.* Caracterul a ceea ce este abisal. ◆ Adîncime foarte mare, de nepătruns. • ***/abisal*** *+ -itate*.

abitáție *s.f.* (*jur.*) Dezmembrare a dreptului de proprietate asupra unei case, care conferă titularului dreptul de a o folosi şi a încasa chiria, fără posibilitatea de a o înstrăina. • g.-d. *-iei*. şi *habitáție*, (*înv.*) *abitațiúne s.f.* /<fr. ***habitation***, lat. ***habitatĭo, -onis*** „locuință".

abitațiúne *s.f.* v. abitație.

abitír *adv.* (*pop.; fam.; numai la compar.*) Mai mult, mai bine, mai tare (decît...). *Dumitrache mătura casa mai abitir ca o fată mare* (STANCU). • /<tc. ***beter*** „mai rău".

abituál, -á *adj.* v. habitual.

abitúdine *s.f.* v. habitudine.

abituriént, -ă *s.m., s.f.* (*înv.*) Elev în ultimul trimestru, înaintea bacalaureatului. • sil. *-ri-ent*. pl. *-ți, -te*. /<germ. ***Abiturient***.

abjéct, -ă *adj.* **1** Care este demn de dispreț, care comite fapte josnice; care este netrebnic, ticălos. *Un individ abject, lipsit de scrupule.* **2** Care inspiră repulsie, dispreț. *Purtare abjectă.* • pl. *-ți, -te*. /<fr. ***abject***, lat. ***abiectus, -a, -um***.

abjécție *s.f.* Faptă, atitudine abjectă, demnă de dispreț; ticăloşie, josnicie. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***abjection***, lat. ***abiectĭo, -ōnis***.

abjudecá *vb. I. tr.* (*jur.; compl. indică titluri de proprietate, drepturi etc.*) A anula, a suspenda printr-o hotărîre judecătorească. • prez.ind. *abjúdec*. /<lat. ***abiudicare***, după *judeca*.

abjudecáre *s.f.* (*jur.*) Acțiunea de *a abjudeca* şi rezultatul ei; anulare, suspendare printr-o hotărîre judecătorească a unor titluri de proprietate, a unor drepturi etc. • pl. *-ări*. /v. ***abjudeca***.

abjurá *vb. I. tr.* (*compl. indică credințe, doctrine, opinii etc.*) A renega public. ◆ Gener. A renunța definitiv. • prez.ind. *abjúr*. /<fr. ***abjurer***, lat. ***abiurare*** „a tăgădui".

abjuráre *s.f.* (*relig.; în creştinism şi islamism*) Renunțare solemnă şi definitivă la o altă religie sau doctrină practicată pînă atunci, considerată falsă sau greşită; abjurație. ◆ Formulă scrisă sau orală prin care se exprimă această renunțare. ◆ Gener. Renegare publică a unei credințe, a unei doctrine, a unei opinii etc. • pl. *-ări*. /v. ***abjura***.

abjurație *s.f.* Abjurare. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***abjuration***.

abjurátór, -oáre *adj.* Care se referă la abjurație. • pl. *-ori, -oare*. /<fr. ***abjuratoire***.

ablactá *vb. I.* **1** *intr.* A înceta secreția de lapte matern. **2** *tr.* A înlocui treptat laptele matern cu alte alimente necesare sugarului; a înțărca. ◆ (*refl.; despre sugari*) A refuza laptele matern. • prez.ind. *-ez*. /<lat. ***ablactare***; cf. lat. *ab* „fără", *lac, lactis* „lapte".

ablactáre *s.f.* Ablactație. • pl. *-ări*. /v. ***ablacta***.

ablactáție *s.f.* **1** Încetare a secreției de lapte matern la femei. **2** Înțărcare. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***ablactation***, germ. ***Ablaktation***; cf. lat. *ablactatĭo, -onis* „înțărcare" <*ab* „îndepărtare de...", *lactatĭo, -onis* „alăptare".

ablastíe *s.f.* **1** (*biol.*) Nedezvoltare sau dispariție completă a unui organ. **2** (*chir.*) (Metodă de) îndepărtare din organism a unui organ sau a unei formațiuni patologice. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***ablastie***.

ablatív[1] *s.n.* (*gram.*) Caz al declinării, în unele limbi (indo-europene), care exprimă punctul de plecare, despărțirea de un loc, instrumentul acțiunii, cauza etc., fiind cazul unui complement circumstanțial de loc, de cauză, al unui complement instrumental etc. <> (*adj.*) *A trecut substantivul la cazul ablativ.* <> *Ablativ absolut* = construcție sintactică specifică limbilor latină şi greacă, alcătuită dintr-un substantiv (sau un pronume) şi dintr-un participiu în cazul ablativ, avînd rol de propoziție circumstanțială care exprimă multiple relații. • pl. *-e*. /<fr. ***ablatif***, it. ***ablativo***, germ. ***Ablativ***, lat. ***ablatīvus, -i*** <*ablatus* part. trecut al lui *auferre* „a lua cu sine".

ablatív[2]**, -á** *adj.* (*astron.; despre materiale*) Care poate suferi ablațiuni. • pl. *-i, -e*. /<lat. ***ablatīvus, -a, -um***, fr. ***ablatif***.

ablație *s.f.* v. ablațiune.

ablațiúne *s.f.* **1** (*chir.*) Extirpare (a unui organ, a unui membru sau a unui țesut patologic) prin intervenție chirurgicală. **2** (*geogr.*) Proces de îndepărtare (prin acțiunea apelor, ghețarilor, vîntului etc.) a particulelor fine rezultate în urma dezagregării solului şi a rocilor. **3** (*astron.*) Fenomen fizic în urma căruia un meteorit, un satelit etc., străbătînd atmosfera cu mare viteză, pierde din substanță din cauza încălzirii sale (pînă la incandescență) prin frecarea cu aerul. <> *Scut de ablațiune* = dispozitiv construit din materiale speciale care protejează navele cosmice împotriva acestui fenomen. • pl. *-i*. şi *ablație s.f.* /<fr. ***ablation***, lat. ***ablatĭo, -onis*** „separare, îndepărtare".

ăblaut *s.n.* (*lingv.*) Alternanță vocalică; apofonie. • pl. *-uri*. /<germ. ***Ablaut***.

ablefaríe *s.f.* (*med.*) Malformație congenitală caracterizată prin absența parțială sau totală a pleoapelor. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***ablépharie***; cf. gr. *ἀ-*„fără", *βλέφαρον* „pleoapă".

ablegát *s.m.* **1** (*bis.*) Funcționar însărcinat de Papă cu misiuni speciale, reduse în prezent la rolul onorific de a se deplasa pentru a înmîna pălăria de cardinal, în momentul numirii, unui nou cardinal care nu se află la Roma. ◆ Gener. Legat, trimis special al Papei. **2** (*înv.*) Deputat. • pl. *-ți*. /<it. ***ablegato***, lat. ***ablegatus***, fr. ***ablégat***, germ. ***Ablegat***.

ablegáție *s.f.* Funcția de ablegat. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<it. ***ablegazione***, fr. ***ablégation***.

ablepsíe *s.f.* (*med.*) Absență a vederii; orbire, cecitate. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***ablepsie***; cf. gr. *ἀ-* „fără", *βλέψις* „vedere".

ablucráre *s.f.* Împlinire. *Ablucrarea şi lepădarea lipselor în formele dialectelor* (EMIN.). • pl. *-ări*. ***/ab-*** *+* ***lucrare***, după germ. *abarbeiten* „a (se) uza (prin folosire îndelungată)".

ablutomaníe *s.f.* (*psih.*) Tendință obsesivă de a se spăla. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***ablutiomanie, ablutomanie***; cf. lat. *ablutĭo, -onis* „spălare, purificare" <*abluĕre* „a curăța prin spălare".

ablúție *s.f.* v. abluțiune.

abluțiúne *s.f.* **1** (*relig.*) Spălare rituală pe corp sau pe o parte a lui, prescrisă de unele religii, pentru purificare. ◆ Restr. (*bis.*) Gestul de a-şi spăla degetele făcut de preotul catolic în timpul slujbei. **2** (Instalație pentru) spălare sau îmbăiere cu ajutorul duşului. **3** (*geomorf.*) Eroziune a rocilor de pe fundul bazinelor marine şi oceanice provocată de curenții marini de adîncime. • pl. *-i*. şi *ablúție s.f.* /<fr. ***ablution***, it. ***abluzione***, lat. ***ablutĭo, -onis***.

abnegá *vb. I.* **1** *tr.* A tăgădui, a nega; a se lepăda de cineva sau de ceva. **2** *refl.* A se devota. *A se abnega neîntrerupt în interesul întregului* (EMIN.). • prez. ind. *abnég*. /<lat. ***abnĕgare***, it. ***abnegare***.

abnegáre *s.f.* Abnegație. • pl. *-ări.* /v. ***abnega.***

abnegáție *s.f.* **1** Atitudinea persoanei care renunță la dorințele, interesele personale în favoarea altcuiva. *Abnegație de sine pentru a se consacra soțului, ...copiilor ei* (EMIN.). **2** Devotament (dus pînă la sacrificiu de sine) pentru motive superioare, de ordin religios, social etc.; atitudine de profund atașament față de o cauză, un țel etc. (și hotărîrea neclintită de a le servi în orice împrejurare). *Abnegațiune patriotică* (MAIOR.). • g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *abnegațiúne s.f.* /<fr. ***abnégation***, it. ***abnegazione***, lat. ***abnegatĭo, -onis.***

abnegațiúne *s.f.* v. abnegație.

abnórm, -ă *adj.* (*înv.*) Anormal, neobișnuit. *Cazuri ciudate în care cererile chiar abnorme ale bolnavilor sînt în stare să înlăture boala* (EMIN.). • pl. *-i, -e.* /<germ. ***abnorm***, lat. ***abnormis, -e.***

abnormitáte *s.f.* (*înv.*) Anomalie, enormitate; lucru abnorm. *Abnormitatea corpului său* (EMIN.). • pl. *-ăți.* /<fr. ***abnormité***, germ. ***Abnormität.***

aboăiá *s.f.* (*pop.*) Numele eufemistic al epilepsiei. • /***a*³ + *boală.***

aboclúzie *s.f.* (*med.*) Dențiție în care dinții arcadei superioare (maxilarul superior) și ai arcadei inferioare (mandibula) nu se află în contact. ◆ Lipsă de contact între dinții arcadei inferioare și cei ai arcadei superioare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***ab-*** + ***ocluzie***; cf. lat. *ab* „îndepărtat de...", *occlusĭo, -onis* „închidere".

abolí *vb. IV. tr.* (*compl. indică instituții, legi, hotărîri, anumite uzanțe etc.*) A desființa; a anula. • prez. ind. *-esc.* /<fr. ***abolir***, lat. ***abolere.***

abolíre *s.f.* Desființare a unei instituții, a unei uzanțe, a unei stări; anulare a unei legi, a unei hotărîri; aboliție. *Abolirea sclaviei negrilor.* • pl. *-i.* /v. ***aboli.***

abolíție *s.f.* Desființare totală, suprimare definitivă; abolire. *Aboliția torturii.* • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *abolițiúne s.f.* /<fr. ***abolition***, lat. ***abolitĭo, -onis.***

abolițiónism *s.n.* **1** Mișcare politică apărută la sfîrșitul sec. 18 în Anglia, Franța și SUA, care susținea desființarea sclavajului. **2** Mișcare politică americană îndreptată împotriva prohibiționismului din SUA, activă între anii 1920 și 1933. **3** Curent de opinie care susține necesitatea abolirii unor relații sociale, a unui regim politic sau a unei pedepse. • sil. *-ți-o-.* /<fr. ***abolitionnisme***, engl. ***abolitionism.***

abolițiónist, -ă *s.m., s.f., adj.* (Adept) al aboliționismului. • sil. *-ți-o-.* pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***abolitionniste***, engl. ***abolitionist.***

abolițiúne *s.f.* v. aboliție.

abólla *s.f.*(*milit.*) Manta militară la romani, confecționată din lînă groasă, mantaua filosofului. • /<lat. ***abolla, -ae.***

abominábil, -ă *adj.* (*despre fapte, manifestări etc. ale oamenilor*) Care provoacă oroare, dezgust; înfiorător; oribil; dezgustător; urît. *Vorbim despre o crimă abominabilă.* ◇ (*adv.*) *S-a purtat abominabil.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***abominable***, lat. ***abominabĭlis, -e.***

abominațiúne *s.f.* **1** Oroare; ticăloșie, mîrșăvie; grozăvie, nelegiuire. **2** Cultul idolilor; păgînism. • pl. *-i.* /<fr. ***abomination***, lat. ***abominatĭo, -onis.***

abonà *vb. I. tr., refl.* (*cu determ. introduse prin prep. „la"*) A-și face un abonament. *S-a abonat la o revistă.* ◆ Fig. (*fam.; refl.*) A veni în mod regulat undeva, a fi un obișnuit al casei. *Se abonase la noi la masă.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***abonner.***

abonaménț *s.n.* **1** Contract, convenție prin care o persoană obține, în schimbul unei sume de bani, dreptul de a folosi anumite servicii publice, de a primi reviste sau ziare, de a călători cu mijloace publice de transport etc., pe o anumită perioadă de timp. *Abonamentele la teatru se încheie toamna.* **2** Înscris, act care atestă acest contract. *A uitat abonamentul de tramvai acasă.* **3** Sumă care reprezintă contravaloarea acestei convenții. *Abonamentul la radio s-a mărit.* • pl. *-e.* /<fr. ***abonnement.***

abonáre *s.f.* Încheiere a unui abonament. ◆ Frecventare regulată a unui loc, a unei case etc. • pl. *-ări.* /v. ***abona.***

abonát, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care beneficiază de un abonament. ◆ Fig. (*fam.*) (Persoană) care vine în mod regulat undeva. *I-au venit din nou abonații la o bere.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***abona***; cf. fr. *abonné.*

aborăl, -ă *adj.* (*anat.*) Opus, îndepărtat față de gură. • pl. *-i, -e.* /<germ. ***aboral***; cf. lat. *ab* „de la", *ōs, ōris,* „gură".

abórd *s.n.* **1** Acces, abordare. **2** (*chir.*) Cale de acces la un organ. • pl. *-uri.* /<fr. ***abord.***

abordá *vb. I.* **I** *intr.* (*mar.; despre nave*) **1** A acosta la țărm. *Bastimentul... a și abordat într-una din schele* (GHICA). **2** A se alătura de o altă navă, bord la bord (pentru a o ataca). **3** A se ciocni de altă navă, de un dig, de un chei etc. **II** *tr.* **1** (*compl. indică lucrări, probleme, discuții etc.*) A începe, a iniția. *A abordat cu curaj o nouă temă de cercetare.* **2** Fig. (*compl. indică oameni*) A se apropia de cineva pentru a-i vorbi. *Îl abordează cu piept deschis, zicîndu-i* (C. NEGR.). ◆ (*fam.; compl. indică oameni*) A acosta, a agăța. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***aborder.***

abordábil, -ă *adj.* Care poate fi abordat. ◇ *Țărm abordabil* v. țărm. ◆ Fig. (*despre oameni*) Care este ușor de apropiat; accesibil. *Un șef abordabil.* ◇ (*fam.; glum.*) *Este o tînără abordabilă.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***abordable.***

abordáj *s.n.* (*mar.*) **1** Acostare la țărm a unei nave; abordare. **2** Asalt, atac al unei nave (de către echipajul de pe o altă navă) în vederea capturării acesteia. **3** Ciocnire accidentală între două nave sau a unei nave de un obstacol; coliziune. • pl. *-e.* /<fr. ***abordage.***

abordáre *s.f.* Acțiunea de *a aborda* și rezultatul ei. **I** (*mar.*) **1** Abordaj (1). **2** Aducere a unei nave bord la bord cu o altă navă. **3** Abordaj (3). **II** **1** Tratare a unei probleme, a unei teme. **2** Fig. Oprire a unei persoane pentru a discuta. *Abordarea pe stradă l-a deranjat.* • pl. *-ări.* /v. ***aborda.***

abordór *s.m.* (*mar.*) Marinar specializat în abordaje. • pl. *-i.* /<fr. ***abordeur.***

aborigén, -ă *adj., s.m., s.f.* Băștinaș, autohton, indigen. *Aborigenii din Australia.* ◆ (*adj.*) Care este originar dintr-o anumită țară. *Plantă aborigenă.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***aborigène***; cf. lat. pl. *Aborigĭnes* <*ab origine* „de la început".

ab orígine *loc.adv.* De la origine, de la obîrșie. • /<lat. ***ab origine.***

abortív, -ă *adj., s.n.* **I** *adj.* (*biol.*) Care se produce înainte de vreme, prematur; care nu a evoluat în întregime. *Fetus abortiv.* **II** (*med.*) **1** *adj., s.n.* (Substanță, procedură) care determină avortul. **2** *adj. Sindrom abortiv* (*și subst. n.*) = forma scurtă, incompletă a unei boli. **3** *s.n.* Lipsa unui tablou clinic complet. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***abortif***, lat. ***abortīvus, -a, -um*** <*ab* „fără", *oriri* „a se naște".

ab óvo *loc.adv.* De la începutul începuturilor. • /<lat. ***ab ovo*** „de la ou".

abracadábra *s.n.* Cuvînt cabalistic căruia ocultiștii, gnosticii etc. îi atribuiau puteri magice. • /<fr., it. ***abracadabra***; cf. ebr. *abreg ad hâbra* „trimite trăsnetul tău pînă la moarte".

abracadabránt, -ă *adj.* (*fam.*) Care este cu totul neobișnuit; ciudat, bizar; încîlcit. *Apare pe scenă într-un costum abracadabrant* (CAR.). ◇ (*adv.*) *Se îmbracă abracadabrant.* • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***abracadabrant.***

abrahíe *s.f.* (*med.*) Absența congenitală a brațelor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***abrachie***. cf. gr. *ἀ-* „fără", lat. *brachĭum, -ii* <gr. *βραχίων* „braț".

abrahiocefál *s.m.* (*med.*) Monstru care prezintă abrahiocefalie. • sil. *-hi-o-.* pl. *-i.* /<fr. ***abrachiocéphale.***

abrahiocefalíe *s.f.* (*med.*) Absența congenitală a brațelor și a capului. • sil. *-hi-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***abrachiocéphalie***; cf. gr. *ἀ-* „fără", lat. *brachĭum, -ii* <gr. *βραχίων* „braț", *κεφαλή* „cap".

abranhiál, -ă *adj.* (*anat.; despre respirație*) Care nu se face prin branhii. • sil. *-hi-al.* pl. *-i, -e.* /<engl. ***abranchial.***

abrastól *s.m.* (*chim.*) Sare de calciu a naftolului, folosită ca substanță antiseptică în vinificație. • /<engl. ***abrastol***, den. com.

abráș, -ă *adj.* (*pop.*) **1** (*despre cai*) Care are o pată albă (sub coadă). **2** (*despre oameni*) Care are părul de culoare deschisă; bălai, blond. **3** (*despre cai*) Care este greu de stăpînit, nărăvaș. **4** Fig. (*despre oameni*) Care este rău, violent. **5** (*despre acțiuni ale oamenilor*) Fără nici un rezultat; neizbutit. *Planurile cele mai bine întemeiate rămîn... adesea... abrașe* (ALECS.). ◇ (*adv.*) *S-a purtat abraș.* Δ Expr. *A ieși abraș* = a nu izbuti. *Ieșind abraș, a luat în sfîrșit calea lungă și sucită a giudecății* (ALECS.). • pl. *-i, -e.* și (*înv.*) *iabráș, -ă adj.* /<tc. ***abraș.***

abrăxas *s.n.* Cuvînt mistic la gnostici, scris mai ales pe amulete. • /<fr. ***abraxas.***

abrazá *vb. I. tr.* (*tehn.*) A prelucra prin așchiere cu ajutorul unui abraziv. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***abraser.***

abrazáre *s.f.* Acțiunea de *a abraza* și rezultatul ei; prelucrare cu ajutorul unui abraziv; abraziune. • pl. *-ări.* /v. ***abraza.***

abraziúne *s.f.* **1** (*geomorf.*) Proces de eroziune a țărmurilor provocat de valurile mării. ◇ *Nișă de abraziune* v. nișă. *Platformă de abraziune* v. platformă. **2** Erodare a scoarței terestre cauzată de vînt sau de curenții de apă. **3** Roadere a unui corp ca urmare a frecării lui de un alt corp abraziv sau mai dur; abrazare. **4** Pierdere în greutate a monedei, din cauza uzurii în timpul circulației. • pl. *-i.* /<fr. ***abrasion***, lat. ***abrasĭo, -onis.***

abrazív, -ă *adj., s.n.* **1** *adj., s.n.* (Corp, material dur) care are proprietatea de a roade prin frecare. **2** *s.n.* Agent de curățare, de îndepărtare a unor depuneri de pe suprafața unui obiect. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***abrasif.***

abrazór *s.n.* Unealtă alcătuită dintr-un material abraziv (natural sau artificial), folosită la prelucrarea prin așchiere. • pl. *-oare.* /<engl. ***abraser.***

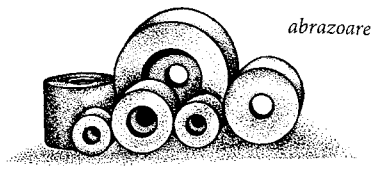

abrazoare

abreácție *s.f.* (*psih.*) **1** Efect terapeutic obținut prin descărcarea de o trăire refulată prin recunoașterea și verbalizarea evenimentelor, a experiențelor dureroase, traumatizante uitate sau reprimate. **2** Purificarea spiritului cu ajutorul artei, prin participarea intensă la fenomenul artistic; catharsis. • sil. *-re-ac-.* pl. *-ii.* /<fr. ***abréaction*** <lat. *ab* „fără", *actĭo, -onis* „acțiune" <*agĕre* „a acționa".

abreviá *vb. I. tr.* (*compl. indică titluri, cuvinte etc.*) A prescurta (în scris sau în vorbire). ◆ A nota ceva printr-un simbol, printr-o siglă. • sil. *-vi-a.* prez.ind. *-iez.* /<lat., it. ***abbreviare.***

abreviát, -ă, *adj.* (*despre cuvinte, titluri etc.*) Care a fost prescurtat. • sil. *-vi-at.* pl. *-ți, -te.* /v. ***abrevia.***

abreviatív, -ă *adj.* Care indică o prescurtare, care servește la notarea unei abrevieri. • sil. *-vi-a-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***abréviatif***, it. ***abbreviativo.***

abreviatór *s.m.* **1** (*bis.*) Funcționar al cancelariei papale însărcinat cu redactarea unor documente pontificale și rezumarea cererilor primite. **2** Persoană care prelucrează, restrîngînd sau prescurtînd, scrierile unui autor. • sil. *-vi-a-.* pl. *-i.* /<fr. ***abréviateur***, it. ***abbreviatore.***

abreviáție *s.f* Abreviere. • sil. *-vi-a-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *abreviațiúne s.f.* /<lat. ***abbreviatĭo, -onis***, fr. ***abréviation***, it. ***abbreviazione.***

abreviațiúne *s.f.* v. abreviație.

abreviére *s.f.* Prescurtare; abreviație. ◆ Concr. Cuvînt, titlu etc. prescurtat. • sil. *-vi-e-.* pl. *-i.* /v. ***abrevia.***

abrogă *vb. I. tr.* (*compl. indică legi, dispoziții oficiale etc.*) A scoate din vigoare. • prez.ind. *abróg.* /<lat. ***abrŏgare***, fr. ***abroger.***

abrogáre *s.f.* Acțiunea de *a abroga* și rezultatul ei; suprimare, abolire a unui act normativ; abrogație. *Abrogarea unei dispoziții.* • pl. *-ări.* /v. ***abroga.***

abrogăt, -ă *adj.* (*despre acte, legi, dispoziții etc.*) Care este scos din vigoare, din acțiune. • pl. *-ți, -te.* /v. ***abroga.***

abrogatív, -ă *adj.* Care abrogă. *Hotărîre abrogativă.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***abrogatif.***

abrogáție *s.f.* (*jur.*) Anulare, suprimare a unei legi, a unui act normativ etc.; abrogare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<lat. ***abrogatĭo, -onis***, fr. ***abrogation.***

abrudeánă *s.f.* Numele unui dans popular ardelenesc cu mișcare moderată; abrudeancă. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • /nm. pr. (oraș în România) ***Abrud*** + *-eană.*

abrudeáncă *s.f.* Abrudeană. *Lăutarii încep o abrudeancă.* • /nm. pr. (oraș în România) ***Abrud*** + *-eancă.*

abrúdul *s.n. art.* Numele unui dans popular asemănător brîulul. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • /de la nm. pr. ***Abrud***, oraș în România.

abrúpt, -ă *adj.* **1** (*geomorf.; despre forme de relief*) Cu pantă foarte înclinată, aproape verticală, greu accesibilă, din cauza tectonicii sau a eroziunii diferen-

ţiale. *Prin munţii abrupţi ai plecat să te lupţi* (BEN.). **2** Fig. (*despre stil sau despre creaţii artistice*) Care este alcătuit din contraste puternice, din elemente contrastante inegal, fără legătură între ele. *Proza lui este abruptă, cu fraze scurte.* **3** (*bot.; despre tulpinile unor plante*) Tîrîtor, repent. *Tulpină abruptă.* • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***abrupt***, lat. ***abruptus, -a, -um***.

abrutizá *vb. I. tr., refl.* **1** A face să-şi piardă sau a-şi pierde însuşirile morale, specific umane. **2** A deveni sau a face să devină insensibil, asemănător cu un animal, cu o brută; a (se) îndobitoci, a (se) dezumaniza. *Alcoolismul îl abrutizează pe om.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***abrutir***.

abrutizánt, -á *adj.* Care abrutizează. *O viaţă abrutizantă.* • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***abrutissant***.

abrutizáre *s.f.* Pierdere a însuşirilor specific umane; îndobitocire, dezumanizare. • pl. *-ări.* /v. ***abrutiza***.

abrutizát, -ă *adj.* Care a devenit insensibil, care şi-a pierdut însuşirile morale, specific umane; brutal. *Nestatornic, de-o beţie tristă, nobil, ...dar abrutizat* (EMIN.). • pl. *-ţi, -te.* /v. ***abrutiza***.

abscísă *s.f* (*mat.*) **1** Prima coordonată carteziană (cea orizontală), care serveşte la stabilirea poziţiei unui punct în plan sau în spaţiu. **2** Distanţa, pe o axă orientată, de la origine pînă la un punct dat. • pl. *-e.* /<fr. ***abscisse***, lat. ***abscissa*** *[linea]*.

absciziúne *s.f.* (*chir.*) Tăiere a unei părţi sau a unui organ al corpului; rezecţie. • pl. *-i.* /<fr. ***abscision, abscission***, lat. ***abscissĭo, -onis*** <*abscidĕre* „a tăia"; cf. engl. *abscission*.

abscóns, -ă *adj.* (*despre cuvinte, sensuri, stil etc. sau despre creaţii ale oamenilor*) Care este greu de înţeles, ascuns, tainic; (voit) obscur. • pl. *-şi, -se.* /<fr. ***abscons***, lat. ***absconsus, -a, -um***.

absconsitáte *s.f.* Caracter abscons. • /***abscons*** + *-itate*.

absént, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care nu e de faţă, care lipseşte. *Colegii absenţi au fost trecuţi pe o listă separată.* ◆ (*subst. n.*) Semn grafic prin care se notează lipsa cuiva (care avea obligaţia să fie prezent undeva); absenţă. *Profesorul l-a dat afară şi i-a pus un absent.* ◇ *Absent nemotivat* = semn (în catalog) care marchează lipsa nemotivată a unui elev. *Absent motivat* = semn (în catalog) care marchează motivarea absenţei unui elev. **2** *adj.* Fig. (*despre oameni*) Care nu este atent la ce se petrece în jurul lui; distrat; preocupat. *Faţă de interesul celorlalţi, era total absent.* ◆ (*despre privire, comportament etc.*) Care trădează lipsa de atenţie, de preocupare. *Necunoscuta ridică spre el o privire nedumerită, absentă* (SEBAST.). ◇ (*adv.*) *Se uită absent şi se îndepărtează.* • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***absent***, germ. ***absent***, lat. ***absens, -entis***.

absentá *vb. I. intr.* (*despre oameni*) A lipsi dintr-un loc (unde ar fi trebuit să se afle), a nu fi de faţă; a face absenţe. *Absentează frecvent de la cursuri.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***absenter***, lat. ***absentare***.

absenteísm *s.n.* **1** Absenţă frecventă dintr-un loc (unde ar fi trebuit să fie). ◇ *Absenteism parlamentar* = practică a opoziţiei care constă în neparticiparea la lucrările parlamentului, cu scopul de a întîrzia sau de a împiedica votarea unor legi. **2** Lipsă de asiduitate (în muncă). ◆ Comportament al celui care este (adesea) absent. **3** (*polit.*) Lipsă de interes a cuiva faţă de problemele politice şi sociale; neparticipare la anumite acţiuni politice, sociale etc. *S-a remarcat absenteismul populaţiei în ziua alegerilor.* **4** (*jur.*) Absenţă îndelungată a deţinătorului unei proprietăţi funciare, pe care o exploatează printr-un intermediar. *Centralizarea şi absenteismul merg mînă în mînă* (EMIN.). • /<fr. ***absentéisme***, engl. ***absenteeism***.

absenteíst, -á *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care practică absenteismul. **2** *s.m.* (*jur.*) Proprietar care, trăind în străinătate, îşi administrează bunurile prin intermediari. • pl. *-işti, -iste.* /<fr. ***absentéiste***.

absénţă *s.f.* **1** Lipsă a unei fiinţe sau a unui obiect din locul unde ar fi trebuit să se afle. *Subprefectul liberal le judecă în absenţa împricinatului ţăran* (EMIN.). ◆ Concr. Semn grafic prin care se notează această lipsă; absent. *Are în catalog multe absenţe.* **2** (*med.*) Pierdere bruscă şi de scurtă durată a cunoştinţei; leşin. ◆ Suspendarea bruscă, completă sau parţială, de durată foarte scurtă a funcţiilor psihice superioare, care însoţeşte anumite crize epileptice. **3** Fig. Lipsă de atenţie, de interes; indiferenţă a cuiva. *Mona a rămas în mînă cu pachetul... Se apropie acum de masă şi-l aruncă uşor, cu un gest de oboseală, de absenţă* (SEBAST.). • pl. *-e.* /<fr. ***absence***, lat. ***absentĭa, -ae***.

absidál, -ă *adj.* v. absidial.

absídă *s.f.* (*arhit.*) **1** Nişă semicirculară, care închide nava centrală a unei bazilici romane, în care se afla tribuna pentru judecători. **2** (*în bisericile occidentale*) Construcţie de formă semicirculară sau de jumătate de poligon regulat, acoperită de o boltă, situată în capătul estic al navei centrale sau pe lateralele acesteia (destinată capelelor personale ale marilor familii). **3** (*în bisericile ortodoxe*; şi *absida centrală*) Încăpere semicirculară din extremitatea estică a bisericii, destinată altarului. • pl. *-e.* /<fr. ***abside***, it. ***abside***, lat. ***absīda, -ae***.

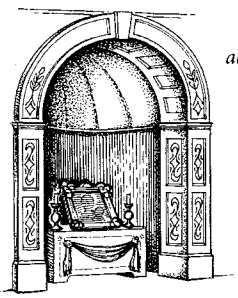

absidă (1)

absidiál, -ă *adj.* (*arhit.*) Care ţine de absidă, care se referă la absidă. • sil. *-di-al.* pl. *-i, -e.* şi *absidál, -ă adj.* /<fr. ***absidal***, it. ***absidale***.

absidiólă *s.f.* (*arhit.*) **1** Mică absidă laterală la unele bazilici romane. **2** Mică absidă laterală la bisericile creştine. • sil. *-di-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***absidiole***, it. ***absidiola***.

absínt *s.n.* **1** (*bot.*) Plantă amară şi aromatică, ce conţine o esenţă toxică (*Artemisia austriaca*); pelin alb. **2** Băutură alcoolică tare, de culoare verde, cu gust amar, preparată dintr-un extract de uleiuri eterice de pelin (*Arthemisa absinthium*), anason şi alte plante aromatice, care conţine un alcaloid hematotoxic, trionina, nociv pentru organism. *Un miros înăcrit de bere şi de absint îngreuie aerul* (ANG.). • pl. *-uri.* /<fr. ***absinthe***, lat. ***absinthĭum, -ii***; cf. gr. *ἀψίνθιον* „pelin".

absintínă *s.f.* Substanţă specifică eliminată de frunzele de absint. • /<engl. ***absinthin***, fr. ***absinthine***.

absintísm *s.n.* (*med.*) Intoxicaţie cronică sau acută cu absint. • /<fr. ***absinthisme***.

absoluitáte *s.f.* (*filos.*) Calitatea a ceea ce este absolut. • sil. *-lu-i-.* /<fr. ***absoluité***.

absolút, -ă *adj., adv., s.n.* **I** *adj.* **1** Care este independent de orice condiţii şi relaţii, care nu este supus nici unei restricţii; care nu are limite; necondiţionat, perfect, desăvîrşit. *Calmul dumitale, superbul, absolutul dumitale calm* (SEBAST.). ◇ (*ist.*) *Monarhie absolută* = formă de guvernare a statului în care monarhul are puteri nelimitate. (*filos.*) *Adevăr absolut* = adevăr care nu poate fi dezminţit. *Auz absolut* v. auz. *Idealism absolut* v. idealism. *Mărime absolută* v. mărime. *Monarh absolut* v. monarh. *Plusvaloare absolută* v. plusvaloare. *Prag senzorial absolut* v. prag. *Timp absolut* v. timp. **2** (*despre fenomene social-economice, culturale etc.*) Considerat în raport cu sine însuşi şi nu în comparaţie cu alte fenomene asemănătoare; care se află pe treapta cea mai de sus. ◇ (*sport*) *Campion absolut* = concurent căruia i se acordă cel mai înalt titlu al sezonului sportiv în disciplina respectivă. *Campioană absolută la sol.* **3** (*mat.; despre mărimi*) A cărui valoare nu depinde de condiţiile în care a fost măsurat sau de sistemul la care este raportat. ◇ *Valoare absolută* = valoarea aritmetică a rădăcinii pătratului unei mărimi. *Eroare absolută* v. eroare. *Geometrie absolută* v. geometrie. **4** (*lingv.*) *Verb* (sau *tranzitiv*) *absolut* = verb tranzitiv care are complementul neexprimat, dar subînţeles. *Genitiv absolut* = propoziţie în care verbul este înlocuit printr-un participiu sau adjectiv atributiv în cazul genitiv. *Superlativ absolut* = grad de comparaţie care apare la adjectiv şi la adverb şi se formează prin mijloace gramaticalizate analitice şi prin mijloace expresive (stilistice). *Ablativ absolut* v. ablativ. **5** (*fiz.; despre mărimi*) A cărei valoare este independentă faţă de orice sistem de referinţă. ◇ *Zero absolut* = cea mai coborîtă temperatură posibilă (-273,15°C). *Temperatură absolută* = temperatură exprimată în grade Kelvin, pornind de la zero absolut. *Mişcare absolută* = deplasarea unui corp faţă de un sistem de referinţă fix. **6** (*chim.*) Pur. ◇ *Alcool absolut* = alcool (etilic) lipsit de apă şi de alte impurităţi, care are un conţinut de alcool de minimum 99,8% în greutate. **7** (*jur.*) *Nulitate absolută* = sancţiune care lipseşte actul juridic de efecte, începînd din momentul încheierii sale, şi care poate fi invocată de oricine are un interes, fără restricţie temporală. *Drept absolut* = drept care produce efecte faţă de toată lumea. *Majoritate absolută* v. majoritate. **8** (*muz.*) *Muzică absolută* = muzică (instrumentală) care se realizează prin mijloace proprii, fără intermediul cuvîntului sau al elementelor programatice. **9** (*estet.*) *Frumos absolut* = categorie estetică care consideră frumosul drept sursa originară a tuturor fenomenelor estetice. **10** (*reg.*) *Teolog absolut* = absolvent de teologie. **II** *adv.* (*precedă cuv. determ.*) **1** (*serveşte la formarea super.*) Cu totul, cu desăvîrşire; exact, întocmai, perfect. *Argumentare absolut justă.* ◇ (*întărind un pron. sau un adv. neg., pe care îl precedă*) *N-a venit absolut nimeni.* **2** În mod imperios. *E absolut necesar să stăm de vorbă.* **III** *s.n.* **1** (*filos.*) Principiu veşnic, imuabil, infinit, care stă la baza universului; ceea ce există în sine şi prin sine. *Infinitul, absolutul e neînţeles pentru mintea noastră* (EMIN.). **2** (*relig.*) *Spirit absolut* sau *idee absolută, eu absolut* = factor de bază al universului, identificat cu divinitatea. • pl. *-ţi, -te.* /<lat. ***absolūtus, -a, -um***, germ. ***absolut***, it. ***assoluto***.

absolutísm *s.n.* (*polit.*) Regim politic bazat pe puterea absolută a monarhului, nelimitată sau neîngrădită de legi sau de alte organisme ale statului; autocraţie, despotism, tiranie. ◇ *Absolutism luminat* = sistem politic (formă a absolutismului) apărut în sec. 18 şi caracterizat prin receptivitatea suveranilor, sfătuiţi de gînditori iluminişti, la cerinţele progresului. ◆ Putere absolută a unui monarh. ◆ Concepţie care stă la baza unui astfel de regim. • /<fr. ***absolutisme***, it. ***assolutismo***.

absolutíst, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care aparţine absolutismului, care se referă la absolutism; bazat pe absolutism. **2** *s.m., s.f.* Adept al absolutismului. • pl. *-işti, -iste.* /<fr. ***absolutiste***, it. ***assolutista***.

absolutizá *vb. I. tr.* **1** A atribui unui fapt sau unei idei o valoare absolută prin ignorarea caracterului relativ, condiţional, limitat al acelui fapt sau al acelei idei. ◇ (*refl. pas.*) *Se absolutizează ideea de dreptate.* **2** A considera în mod eronat o latură a unui lucru ca o entitate de sine stătătoare, rupînd-o de complexul căruia îi aparţine. • prez.ind. *-ez.* /***absolut*** + *-iza*.

absolutizánt, -ă *adj.* Care absolutizează. • pl. *-ţi, -te.* /***absolutiza*** + *-ant*.

absolutizáre *s.f.* Acţiunea de *a absolutiza* şi rezultatul ei. **1** Atribuire eronată a unei valori absolute unui fapt sau unei idei prin ignorarea caracterului relativ, condiţionat, limitat al acelui fapt sau al acelei idei. **2** Considerare greşită a unei laturi sau însuşiri a unui lucru ca o entitate de sine stătătoare, rupînd-o de complexul căruia îi aparţine. • pl. *-ări.* /v. ***absolutiza***.

absolutóriu, -ie *adj., s.n.* **1** (*jur.*) (Act) care atestă faptul că cineva este absolvit de o datorie, de o obligaţie etc. sau este iertat de o vină, de o greşeală etc. **2** (*înv.*) (Certificat) care atestă terminarea unei şcoli superioare sau terminarea studiilor. • pl. *-ii.* /<lat ***absolutorĭus, -a, -um***, germ. ***Absolutorium***.

absolúţie *s.f.* v. absoluţiune.

absoluţiúne *s.f.* **1** (*jur.*) Iertare de pedeapsă a unui acuzat cînd faptul imputat nu este prevăzut de lege sau cînd săvîrşirea lui a fost justificată; absolvire. **2** (*bis.*) Iertare a păcatelor, acordată de Papă sau de un preot catolic celui care îşi mărturiseşte păcatele la spovadă. • pl. *-i.* şi *absolúţie s.f.* /<fr. ***absolution***, lat. ***absolutĭo, -onis***, it. ***assoluzione***.

absolvént, -ă *s.m., s.f.* Persoană care a terminat un ciclu sau o formă de învăţământ. • pl. *-ţi, -te.* /<germ. ***Absolvent***.

absolvénţă *s.f.* Terminare a unui anumit ciclu sau a unei anumite forme de învăţământ; absolvire (1). • pl. *-e.* /v. ***absolvent***.

absolví *vb. IV. tr.* **1** A termina un an şcolar, un ciclu sau o formă de învăţământ. **2** (*jur.; compl. indică acuzaţi*) A scuti de pedeapsă, cînd faptul imputabil nu este prevăzut de lege sau cînd săvîrşirea lui a fost justificată; a ierta. **3** (*relig.*) A ierta de păcate.

• prez.ind. *-esc, absólv.* /<germ. ***absolvieren***, lat. ***absolvĕre***, it. ***assolvere***, germ. ***absolvieren***.

absolvíre *s.f.* **1** Terminare a unui ciclu (an şcolar) sau a unei forme de învăţământ; absolvenţă. **2** (*jur.*) Scutire de pedeapsă. **3** (*relig.*) Iertare de păcate. • pl. *-i.* /v. ***absolvi***.

absorbábil, -ă *adj.* (*chim.*) Care poate fi absorbit. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***absorbable***.

absorbánt, -ă *adj., s.n.* **1** *adj., s.n.* (Substanţă) care absoarbe lichide sau gaze; absorbitor. *Hîrtie absorbantă.* <> *Tampon absorbant* (*şi subst. n.*) = obiect special conceput (din vată, tifon etc.) pentru reţinerea unor lichide şi care este folosit în scopuri igienice (în special în igiena intimă feminină din perioada menstruală). *Perişor absorbant* v. perişor. ◆ (Substanţă) care reţine o parte din particulele sau din energia unei radiaţii. ◆ (*chim.*) Lichid sau solid care se îmbibă sau fixează în masa sa substanţe, particule sau energie din mediul cu care vine în contact. **2** *s.n.* (*geomorf.*) *Puţ absorbant* = *a*) puţ făcut în locuri impermeabile şi necanalizate pentru a permite scurgerea apelor către un strat permeabil pentru a le absorbi; *b*) avenă în care dispare un curs de apă. **3** *adj.* Fig. Care interesează, care preocupă. *Lectură absorbantă.* • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***absorbant***.

absorbát *s.n.* (*chim.*) Substanţă gazoasă, lichidă sau solidă, care este îmbibată sau fixată în masa absorbantului; absorbtiv. • pl. *-e.* /cf. *absorbi, absorbant*.

absorbí *vb. IV. tr.* **1** A suge, a încorpora o substanţă etc. *Pămîntul absoarbe apa.* ◆ A reţine o parte din particulele sau din energia unei radiaţii. **2** Fig. A preocupa intens; a captiva. *Copiii au fost absorbiţi de film.* • prez.ind. *absórb.* /<fr. ***absorber***, după *sorbi*.

absorbíre *s.f.* **1** Încorporare; reţinere. **2** Fig. Preocupare, captivare. • pl. *-i.* /v. ***absorbi***.

absorbít, -ă *adj.* **1** Care este supt, înghiţit; încorporat. **2** Fig. Care este preocupat, captivat. *Zoe deschise garderobul său, alese o rochie de catifea neagră... [şi] se puse pe un jilţ unde şezu absorbită în gînduri* (CAR.). • pl. *-ţi, -te.* /v. ***absorbi***.

absorbitór, -oáre *adj., s.n.* **1** *adj.* Care absoarbe lichide, vapori etc.; absorbant. **2** *s.n.* Organ al unei instalaţii frigorifice în care se produce absorbţia agentului frigorigen. • pl. *-ori, -oare.* /***absorbi*** + *-tor*.

absorbtív *s.n.* (*chim.*) Absorbat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***absorptif***.

absorbtivitáte *s.f.* Proprietatea de a absorbi lichidele, gazele sau radiaţiile. • /<fr. ***absorptivité***.

absórbţie *s.f.* **1** (*fiz., chim.*) Fenomen fizic sau chimic prin care un corp lichid sau solid încorporează prin difuzie din afară o substanţă în stare gazoasă, lichidă sau solidă; absorbire. *Capacitate de absorbţie.* ◆ Micşorare sau anulare a intensităţii unei radiaţii care trece printr-un mediu. **2** (*fiziol.*) Pătrundere a unor substanţe în interiorul organismului, în sînge sau în interiorul unor celule, mai ales la nivelul mucoasei intestinale. <> *Absorbţie intestinală* = pătrunderea, la nivelul vilozităţilor intestinale, a produşilor rezultaţi din digestia alimentelor. **3** (*zootehn.*) Încrucişare repetată a unei rase perfecţionate cu una neameliorată în scopul îmbunătăţirii radicale a acesteia din urmă. **4** (*econ.*) Fuziune de întreprinderi sau de societăţi în beneficiul uneia dintre ele. **5** (*jur.*) Drept al unei instanţe superioare de a lua din competenţa instanţelor inferioare o cauză în curs de judecare. **6** (*log.*) Proprietate formală a unor operaţii logico-matematice. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi ***absorbţiúne*** *s.f.* /<fr. ***absorption***, lat. ***absorptĭo, -onis***.

absorbţiométru *s.n.* Aparat de măsurat cantităţile de gaze sau de vapori absorbite sau adsorbite de un solid la o temperatură dată. • sil. *-ţi-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***absorptiomètre***.

absorbţiúne *s.f.* v. absorbţie.

abstenţionísm *s.n.* Abţinere demonstrativă de la exercitarea dreptului de vot. ◆ Doctrină care susţine această atitudine. • sil. *-ţi-o-.* /<fr. ***abstentionnisme***.

abstenţioníst, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care aparţine abstenţionismului, care se referă la abstenţionism. **2** *s.m., s.f.* Adept al abstenţionismului. • sil. *-ţi-o-.* pl. *-işti, -iste.* /<fr. ***abstentionniste***.

abstenţiúne *s.f.* Abstinenţă (1). • pl. *-i.* /<fr. ***abstention***, lat. ***abstentĭo, -onis***.

abstinént, -ă *s.m., s.f., adj.* (Persoană) care îşi impune restricţii la mîncare, băutură, la activitatea sexuală etc. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***abstinent***, lat. ***abstĭnens, -entis***.

abstinénţă *s.f.* **1** Renunţarea totală sau parţială la o serie de deprinderi sau acte fiziologice; abstenţiune. *Călugării practică abstinenţa sexuală.* **2** (*econ.*) *Teoria abstinenţei* = teorie care consideră capitalul şi acumularea capitalistă drept rezultat al abţinerii capitaliştilor de la consumarea individuală imediată (neproductivă) a profitului. **3** Renunţare, voluntară sau silită, la anumite medicamente sau droguri. <> *Sindrom* (sau *criză*) *de abstinenţă* = totalitatea simptomelor provocate de întreruperea bruscă a consumului de droguri sau de anumite medicamente. • pl. *-e.* /<fr. ***abstinence***, lat. ***abstinentĭa, -ae***.

abstráct, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* Care este gîndit în mod separat de ansamblul concret, real, din care face parte; care este rezultatul unei abstractizări; care este detaşat de obiecte, de fenomene sau de relaţiile în care există în realitate. <> *Artă abstractă* = curent apărut la începutul sec. 20 în artele plastice europene care, avînd la bază protestul împotriva academismului şi naturalismului, elimină din imaginea plastică elementele lumii vizibile, aducînd în locul acestora un sistem de semne, linii, pete, figuri geometrice, volume, care exprimă, în formă pură, manifestarea raţionalului şi a sensibilităţii umane. <> Loc.adv. *În abstract* = pe bază de deducţii logice, teoretice, fără legătură cu datele sau cu faptele concrete. ◆ (*despre creaţii artistice*) Care ţine de arta abstractă; care trădează influenţa artei abstracte; ext. care este exprimat în forme noi, absconse, care nu reprezintă realitatea. **2** *adj.* Care este conceput în mod (prea) general, (prea) teoretic. *Un proiect abstract, lipsit de date.* ◆ Ext. Care este greu de înţeles din cauza lipsei de ilustrări concrete. **3** *adj., s.n.* (Cuvînt) care are sens abstract. **4** *s.n.* (*gram.*) *Abstract verbal* = substantiv care provine dintr-un verb şi exprimă acţiunea verbului respectiv. **5** *adj.* (*mat.*) *Număr abstract* = număr căruia nu i se alătură obiectul numărat. <> *Algebră abstractă* v. algebră. **6** *s.n.* (*filos.*; *în opoz. cu „concret”*) Categorie filosofică ce desemnează cunoaşterea proprietăţilor esenţiale şi generale ale obiectelor şi fenomenelor. <> *Ştiinţe abstracte* = ştiinţe, precum metafizica, logica, matematica, care nu au ca obiect realitatea empirică. • pl. *-ţi, -te.* /<lat. ***abstractus, -a, -um***, germ. ***abstrakt***, fr. ***abstrait***, it. ***astratto***.

abstractísm *s.n.* Caracter abstract. • /***abstract*** + *-ism*.

abstractív, -ă *adj.* Care este format prin abstracţie. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***abstractif***.

abstractivitáte *s.f.* Aptitudinea de a abstrage. • /<fr. ***abstractivité***.

abstractizá *vb. I. tr., intr.* **1** (*filos.*) A face o abstracţie. **2** A utiliza, în procesul creaţiei, metode specifice artei abstracte; a da un caracter abstract. • prez.ind. *-ez.* /***abstract*** + *-iza*.

abstractizánt, -ă *adj.* Care are sau conferă un caracter abstract. • pl. *-ţi, -te.* /***abstractiza*** + *-ant*.

abstractizáre *s.f.* (*filos.*) Acţiunea de *a abstractiza* şi rezultatul ei; operaţie a gîndirii, opusă concretizării, prin care se desprind şi se reţin unele dintre caracteristicile şi relaţiile esenţiale ale obiectului cercetării; procedeu fundamental de pătrundere în esenţa fenomenelor. ◆ Trecere de la concret la abstract. <> *Abstractizare analitică* = abstracţie analitică. • pl. *-ări.* /v. ***abstractiza***.

abstrácţie *s.f.* **1** Noţiune, idee rezultată din procesul de abstractizare. <> Expr. *A face abstracţie de...* = a nu lua în considerare; a ignora. **2** Abstractizare. **3** *Abstracţie analitică* = operaţie efectuată în cadrul epistemologiei genetice, care are ca punct de plecare obiectele asupra cărora acţionează subiectul, constituind un mod de formare a cunoştinţelor despre realitatea obiectivă; abstractizare analitică. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi ***abstracţiúne*** *s.f.* /<fr. ***abstraction***, lat. ***abstractĭo, -onis***, it. ***astrazione***.

abstracţionísm *s.n.* **1** Direcţie generală în arta contemporană, caracterizată prin intelectualizarea, reducţia abstractă şi încifrarea imaginii; artă abstractă. **2** Folosire excesivă a abstracţiilor; tendinţa de a da abstracţiilor o valoare egală aceleia a realităţilor concrete. • sil. *-ţi-o-.* /<fr. ***abstractionnisme***.

abstracţioníst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Adept) al abstracţionismului. ◆ Spec. (Artist plastic) care practică abstracţionismul, arta abstractă. • sil. *-ţi-o-.* pl. *-işti, -iste.* /<fr. ***abstractionniste***.

abstracţiúne *s.f.* v. abstracţie.

abstráge *vb. III.* **1** *tr.* (*compl. indică părţi, însuşiri izolate etc.*) A desprinde de întreg. **2** *refl.* A se izola de realitatea înconjurătoare pentru a reflecta sau a visa. • prez.ind. *abstrág.* /<fr. ***abstraire***, lat. ***abstrahĕre***, după *trage*.

abstrágere *s.f.* **1** Desprindere de întreg. **2** Izolare de realitatea înconjurătoare pentru a reflecta sau a visa. • pl. *-i.* /v. ***abstrage***.

abstrús, -ă *adj.* Care este neclar, confuz, încurcat; abscons. • pl. *-şi, -se.* /<fr. ***abstrus***, lat. ***abstrūsus, -a, -um***.

absúrd, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* Care contrazice gîndirea logică, care nesocoteşte legile naturii şi ale societăţii; ilogic. ◆ (*despre oameni*) Care are o comportare contrară bunului-simţ. **2** *s.n.* Ceea ce este fără logică, fără sens; nonsens. <> *Literatura absurdului* = direcţie estetică în teatrul şi romanul occidental de după cel de-al Doilea Război Mondial, care îşi propune să înfăţişeze absurdul însoţit de un sentiment de anxietate metafizică faţă de condiţia umană, ea însăşi considerată absurdă. *Reducere la absurd* v. reducere. <> Loc.adv. *Prin absurd* = admiţînd un raţionament fals, o situaţie aproape imposibilă. ◆ (*filos.*) Concepţie despre lume, susţinută îndeosebi de existenţialişti, potrivit căreia între om şi mediul său social-cultural există un dezacord total, iar între norme, valori, reguli etc. sînt incompatibilităţi. • pl. *-zi, -de.* /<fr. ***absurde***, lat. ***absurdus, -a, -um***.

absurdítate *s.f.* **1** Calitatea de a fi absurd. **2** Situaţie, idee, împrejurare etc. absurdă; aberaţie, inepţie. **3** (*log.*) Formă de raţionament care constă în derivarea unei contradicţii vădite dintr-o mulţime de premise, de unde rezultă că cel puţin una dintre ele trebuie să fie falsă dacă celelalte sînt adevărate; reducere la absurd. • pl. *-ăţi.* /<fr. ***absurdité***, lat. ***absurdĭtas, -atis***.

abţibíld *s.n.* **1** Mic desen colorat, gumat pe o parte, care se aplică pe o suprafaţă netedă, putîndu-se dezlipi, prin umezire sau prin frecare, de pe hîrtia pe care a fost lipit. **2** Fig. (*la pl.*) Nimicuri, fapte mărunte; mici şmecherii. • pl. *-uri.* /<germ. ***Abziehbild***.

abţiguí *vb. IV.* (*fam.*) **1** *refl.* A se chercheli, a se îmbăta (uşor). *S-a abţiguit de la vin.* **2** *tr.* A da (cuiva) o bătaie (uşoară). ◆ Fig. A face cuiva un rău. *Ca să-l abţiguiască, i-a întrerupt contractul.* **3** *tr.* (*compl. indică date, situaţii etc.*) A modifica pentru a corespunde mai bine scopului urmărit. ◆ Ext. A falsifica. *A abţiguit calculul contabil.* **4** *tr.* (*reg.*) A tăia o scîndură cu un fierăstrău special. • prez.ind. *-iesc.* şi (*reg.*) ***abţuguí***, ***abziguí*** *vb. IV.* /<germ. ***absägen*** „a tăia o scîndură cu fierăstrăul”.

abţiguíre *s.f.* (*fam.*) **1** Cherchelire. **2** Bătaie (uşoară). ◆ Rău făcut cuiva. **3** Modificare a unor date, situaţii etc. ◆ Ext. Falsificare. • pl. *-i.* şi ***abţuguíre*** *s.f.* /v. ***abţigui***.

abţiguít, -ă *adj.* (*fam.*) **1** Care este cherchelit, beat. **3** Care este bătut (uşor). **2** Care este modificat. ◆ Ext. Care este falsificat. • pl. *-ţi, -te.* şi ***abţuguít, -ă*** *adj.* /v. ***abţigui***.

abţíne *vb. III. refl.* **1** A se stăpîni, a se reţine, a se înfrîna (de la...). *Se abţine de la fumat.* **2** A nu se pronunţa, a nu-şi exprima părerea sau votul; a se ţine departe de o activitate. *Opoziţia s-a abţinut de la vot.* • prez.ind. *abţín.* /<fr. ***abstenir***, după *ţine*; cf. lat. *abstinēre*.

abţínere *s.f.* **1** Reţinere, înfrînare. **2** Nepronunţare, neexprimare a părerii sau a votului; neparticipare la o activitate. ◆ Ext. Vot care exprimă nepronunţarea, neexprimarea părerii în problema supusă dezbaterii. *Numărul abţinerilor a fost mare.* • pl. *-i.* /v. ***abţine***.

abţuguí *vb. IV.* v. abţigui.

abţuguíre *s.f.* v. abţiguire.

abţuguít, -ă *adj.* v. abţiguit.

abúbă *s.f.* v. bubă.

abúlic, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Persoană) care suferă de abulie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***aboulique***; cf. gr. *ἀ-* „fără”, *βουλή* „voinţă”.

abulíe *s.f.* **1** (*med.*) Pierdere, diminuare a capacităţii de a acţiona voluntar, de a lua decizii, de a se exprima, de a gîndi ori de a avea reacţii emoţionale, ca urmare a unor leziuni bilaterale de lob frontal. **2** Fig. Nehotărîre. *Era buimăcit, într-o abulie totală.* ◆ Ext. Inerţie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***aboulie***; cf. gr. *ἀ-* „fără”, *βουλή* „voinţă”.

abumarkúb *s.m.* (*ornit.*) Pasăre înaltă, asemănătoare cu struţul, cu gîtul scurt şi gros, cu capul mare şi cioc

enorm, lat, de forma unui sabot, care trăiește în preajma Nilului. • /<germ. ***Abu Markub*** <cuv. ar.

abundá *vb. I. intr.* **1** A fi, a se găsi din belșug, în mare cantitate; a prisosi. **2** A avea, a conține din belșug. • prez.ind. pers. 3 *abúndă*. /<fr. ***abonder***, lat. ***abundare***.

abundént, -ă *adj.* Care abundă, care este în cantitate mare; bogat, îmbelșugat. • pl. *-ți, -te*. /<fr. ***abondant***, lat. ***abundans, -ntis***.

abundénță *s.f.* **1** Cantitate mare, belșug, bogăție, prisos (de ceva). <> *Cornul abundenței* v. corn. <> Loc.adv. *Din abundență* = mult, în cantitate mare. **2** (*econ.*) Stare a economiei, a pieței, caracterizată prin menținerea cantităților de mărfuri și bunuri oferite, care să răspundă cererii. **3** (*chim.*) *Abundența elementelor în natură* = proporție în care sînt răspîndite elementele chimice în scoarța pămîntului, în atmosferă și în univers. • /<fr. ***abondance***, it. ***abbondanza***, lat. ***abundantĭa, -ae***.

ábur *s.m.* **1** Vapor de apă. *Puterea oarbă a aburului întemnițată în cilindrul mașinii cu vapor* (EMIN.). <> *Cazan de abur* v. cazan. *Căldare de abur* v. căldare. *Turbină cu abur* v. turbină. *Trăsură cu aburi* v. trăsură. **2** Ceață rară. **3** (*fam., iron.*) Tărie. *I s-a suit la cap aburul alcoolului*. **4** Fig. Suflare ușoară (a vîntului), adiere, boare. *A simțit aburul cald al vîntului*. **5** Fig. Cantitate foarte mică. *Dă un abur de sare plăticilor* (SADOV.). • pl. *-i*. /cuv. autoh.; cf. alb. *avull*.

aburcá *vb. I.* (*reg.*) **1** *tr.* (*compl. indică poveri, greutăți, bagaje etc.*) A ridica în spate. *Săltîndu-le [lemnele] și aburcîndu-le cam anevoie* (CR.). **2** *refl.* A se urca, a se sui cățărîndu-se; a (se) cățăra. *Începe a se aburca pe cireș în sus* (CR.). • prez.ind. *abúrc*. /cf. *urca*.

aburcáre *s.f.* Acțiunea de *a (se) aburca* și rezultatul ei. **1** Ridicare a unor greutăți, poveri, bagaje etc. **2** Cățărare. • pl. *-ări*. /v. ***aburca***.

aburcát, -á *adj.* **1** Care este ridicat. **2** Care este cățărat. • pl. *-ți, -te*. /v. ***aburca***.

abureálă *s.f.* **1** Aburi condensați în picături foarte fine care se depun pe obiecte. *Abureala de pe oglindă*. **2** Exalație, miros. *Abureala de pîine i-a făcut foame*. **3** Fig. Adiere. *O ușoară abureală de vînt* (IBR.). **4** (*fam.*) Păcăleală. *A priceput repede că totu-i o abureală*. • pl. *-eli*. /***aburi*** + *-eală*.

aburél *s.m.* (*înv.*) **1** Vîntulet. **2** Fig. Suflare. • /***abur*** + *-el*.

aburí *vb. IV.* **1** *tr., refl.* A (se) acoperi cu picături fine provenite din condensarea aburilor. *Oglinda se aburește, cafeniul se-ntinde tot mai mult pe argintul ei* (CĂRT.). **2** *intr.* A scoate, a produce aburi. *Codrii aburesc ca după ploaie* (VLAH.). **3** *refl.* Fig. A se aprinde, a se înroși, a se îmbujora (la față). *Te-ai cam aburit la față* (CR.). **4** *tr.* Fig. A atinge ușor (ca o suflare). ◆ (*despre vînt; intr.*) A adia. **5** *tr.* (*fam.; despre oameni*) A păcăli sau a încerca să păcălească pe cineva, a învălui, a duce cu vorba. *A crezut că mă aburește, dar nu i-a mers*. • prez.ind. *-esc*. /***abur*** + *-i*.

aburíre *s.f.* **1** Acțiunea de *a aburi* și rezultatul ei. *Soluție împotriva aburirii geamurilor*. **2** Expunere la aburi. *Îmbăiere prin aburire*. ◆ Expunere a unor materiale textile, lemnoase etc. sau a unor produse finite la acțiunea aburilor în vederea ameliorării unor însușiri, a ușurării prelucrării lor ulterioare etc. **3** Exalare. **4** Fig. Îmbujorare. **5** Adiere. **6** (*fam.*) (Încercare de) inducere în eroare a cuiva prin vorbe abile. • pl. *-i*. /v. ***aburi***.

aburít, -ă *adj.* **1** Care este acoperit cu aburi. *Mă uit la fereastra aburită*. **2** Care scoate, din care ies aburi. *Aduce o friptură aburită*. **3** Fig. Care este aprins la față; înroșit; înfierbîntat (de supărare, de efort etc.). **4** (*fam.; despre oameni*) Care este păcălit, dus cu vorba. • pl. *-ți, -te*. /v. ***aburi***.

aburitór *s.n.* Instalație, dispozitiv care produce aburi. • pl. *-oare*. /***aburi*** + *-tor*.

aburomobíl *s.n.* (*înv.*) Automobil cu aburi. • pl. *-e*. /***abur*** + *[auto]mobil*.

aburós, -oásă *adj.* Care este acoperit cu aburi; din care ies aburi; ca aburii. *Pe stînca aburoasă arde luna cea bălaie* (BOL.). • pl. *-oși, -oase*. /***abur*** + *-os*.

abúz *s.n.* **1** (*jur.*) Încălcare a legalității. ◆ Concr. Faptă ilegală. <> *Abuz de putere* = delict care constă în obținerea de avantaje, intimidare, influențarea unor hotărîri de către cineva care se folosește de funcția pe care o deține. *Abuz de încredere* = înșelăciune care constă în însușirea ilegală, înstrăinarea sau refuzul de restituire a unui obiect încredințat spre păstrare sau spre utilizare. *Abuz de drept* = delict care constă în exercitarea unui drept cu rea-credință, în scop de șicană, pentru a pricinui o pagubă altei persoane sau pentru a-i întîrzia exercitarea unui drept. *Abuz sexual* = faptă pedepsită de lege care constă în întreținerea de relații sexuale (prin forțare) mai ales cu minori (uneori cu copiii proprii). **2** Întrebuințare fără măsură a unui lucru; exces. *Abuz de alcool*. <> Loc.adv. *Prin abuz* = în mod abuziv, exagerat. **3** Eroare care constă în exagerarea unui fapt, a unei păreri etc. • pl. *-uri*. /<fr. ***abus***, lat. ***abūsus, -us***, engl. ***abuse***.

abuzá *vb. I. intr.* **1** A uza de ceva în mod exagerat; a face abuz. *El a abuzat de medicamente*. **2** A comite ilegalități profitînd de o situație, de un titlu sau de putere; a comite un abuz. *Abuz în serviciu*. **3** (*compl. indică minori, femei*) A viola. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***abuser***, engl. ***abuse***.

abuzát, -ă *adj.* (*despre minori, femei*) Care a fost violat. • pl. *-ți, -te*. /v. ***abuza***.

abuzív, -ă *adj.* **1** Care este exagerat, excesiv. **2** (*jur.; despre acțiuni ale oamenilor*) Care este arbitrar, ilegal, care constituie un abuz. <> (*adv.*) *S-a hotărît evacuarea celor care au ocupat locuința abuziv*. <> *Purtare abuzivă* = infracțiune care constă în întrebuințarea de expresii jignitoare sau în săvîrșirea de lovituri ori de alte acte de violență de către un funcționar în exercițiul atribuțiilor de serviciu față de o persoană care îi solicită serviciile. ◆ (*despre oameni*) Care abuzează de puterea sa; care beneficiază de un avantaj, de un drept obținut printr-un abuz. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***abusif***, lat. ***abusīvus, -a, -um***.

abzíce *vb. III. tr.* A nu admite, a refuza, a dezaproba; a renunța. • prez.ind. *abzíc*. /<germ. ***Absagen***, după *zice*; cf. lat. *abdicĕre*.

abziguí *vb. IV.* v. abțigui.

abzímă *s.f.* (*med.*) Anticorp capabil să accelereze o reacție biochimică, asemenea unei enzime. • pl. *-e*. /***ab-*** + *[en]zimă*.

ac *s.n.* **1** Mică ustensilă de oțel, subțire, ascuțită și lustruită, prevăzută cu un orificiu (ureche) prin care se trece un fir și care servește la cusut. <> *Gaura acului* v. gaură. <> Loc.adj. *La patru ace* v. patru. <> Expr. *A avea* (sau *a găsi*) *ac de* (sau *pentru*) *cojocul cuiva* = a avea mijloace de a înfrîna, de a opri sau de a pedepsi pe cineva. *A călca* (sau *a umbla*) *ca pe ace* = a merge încet, cu grijă. *Nici cît un vîrf de ac* = extrem de mic, foarte puțin, aproape deloc. *A căuta acul în carul cu fîn* = a se apuca de o muncă zadarnică. *A băga* (sau *a ascunde*) *acul în miere* = a face vrajbă între oameni. *A sta* (*ca*) *pe ace* v. sta. *A ședea* (*ca*) *pe ace* v. ședea. *A trage cu acul* v. trage. *A scăpa ca prin urechile acului* v. ureche. **2** (*cu determ.*) Nume dat unor obiecte asemănătoare cu un ac, avînd diverse întrebuințări. *Ac de siguranță. Ac de păr. Ac de gravat. Ac de trasat. Ac chirurgical. Ac de seringă*. <> *Ac de mașină* = ac pentru mașina de cusut. *Ac cu gămălie* = bold. *Ac de siguranță* v. siguranță. **3** Analog. *Ace de gheață* = cristale de gheață (care se formează iarna) subțiri și ascuțite, asemănătoare ca formă cu un ac. **4** (*geomorf.*) *Ac de loess* = formă de relief apărută în loess în urma eroziunii torențiale. ◆ Stîncă înaltă, cu aspect de stîlp ascuțit, formată prin dezagregări în urma înghețului. *Acele Cleopatrei din Făgăraș sînt des vizitate de turiști*. **5** Indicator la unele instrumente de măsură. *Ac magnetic. Acul busolei. Ac indicator*. <> *Acul ceasornicului* = minutar. **6** Piesă cu formă alungită, avînd diverse întrebuințări în tehnică. *Ac de macaz*. <> *Ac feroviar* = macaz. *Ac obturator* = poanton. **7** (*biol.*) Organ în formă de ac sau de ghimpe, care este situat în partea terminală a abdomenului la arahnide și la insectele himenoptere sau care acoperă pielea unor animale, folosit ca armă de apărare sau de atac. *Acele ariciului*. <> Expr. *A pune acul* v. pune. **8** (*bot.; mai ales la pl.*) Frunză îngustă, ascuțită, caracteristică coniferelor. *Acele de brad*. **9** Compuse: (*bot.*) *acul-doamnei* = plantă erbacee din familia umbeliferelor, cu florile albe și cu fructele terminate cu un vîrf lung (*Scandix pecten veneris*); (*iht.*) *ac-de-mare* = pește marin, lung și ascuțit, acoperit cu plăci osoase (*Syngnathus rubescens*). • pl. *ace*. /lat. ***ācus***.

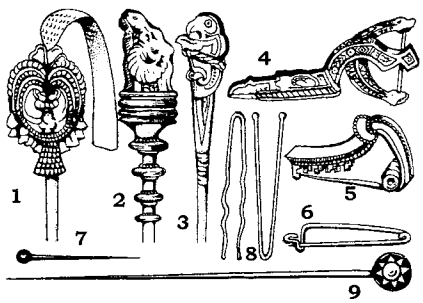

Tipuri de ace (2)

1. Grecesc.
2. Roman.
3. Franc.
4. Rusesc.
5. Scandinav
6. Ac de siguranță.
7. Ac cu gămălie (bold).
8. Ace de păr.
9. Ac de pălărie.

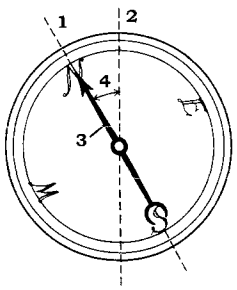

Ac magnetic (5)

1. Nordul magnetic.
2. Nordul geografic.
3. Ac magnetic.
4. Unghi de declinație.

acácia *s.f.* (*bot.*) Nume dat mai multor specii de arbori și arbuști tropicali și subtropicali, din familia leguminoaselor, cu florile albe sau galbene, care se cultivă ca plante ornamentale, pentru utilizare în industria parfumurilor, pentru extragerea gumei arabice etc. (*Acacia*); plantă care aparține fiecăreia dintre aceste specii. • sil. *-ci-a*. pl. *-cii*. /<fr. ***acacia***, lat. ***acacĭa, -ae***.

acadeá *s.f.* (*ind. alim.*) Bomboană preparată din zahăr topit. • pl. *-ele*. /<tc. ***akıde***.

académic, -ă *adj.* **1** Care ține de academie, care se referă la academie. <> *Titlu* (sau *diplomă*) *academic(ă)* = diplomă obținută într-o școală de grad universitar. *Canotaj academic* v. canotaj. *Dans academic* v. dans. *Palmele academice* v. palmă. ◆ (*fam.; subst. m.*) Membru al Academiei Române. **2** Care este distins, solemn; de o corectitudine exagerată; convențional. <> (*adv.*) *A vorbit academic*. <> *Stil academic* = manieră în artă în care subiectul este tratat în genul studiilor de școală de artă academică; stil sobru, corect, științific, dar convențional, rece. **3** Ext. Universitar. *Programa academică prevede trei ani de studii*. ◆ (*subst. m.*) Cadru didactic universitar. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***académique***, it. ***accademico***, lat. ***academĭcus, -a, -um***, engl. ***academic***.

academician, -ă *s.m., s.f.* **1** Membru (de onoare sau titular) al unei academii. **2** *s.m.* (*în Grecia antică*) Filosof al școlii lui Platon, „Academia". • sil. *-ci-an*. pl. *-ieni, -iene*. /<fr. ***académicien***.

academíe *s.f.* **1** Prima școală filosofică, înființată de Platon, care își ținea inițial întrunirile în grădina lui Akademos, situată la porțile Atenei. **2** Societate de învățați, de literați, de artiști etc. creată pentru dezvoltarea literelor, a științelor și a artelor. **3** Înaltă instituție științifică și culturală, care reunește pe cei mai de seamă savanți și artiști ai unei țări, care sprijină și organizează cercetarea științifică și activitatea literară și artistică. *Academia Franceză*. ◆ Clădirea unde își are sediul această societate. ◆ Conducerea acestei instituții. *Academia a dat un comunicat de presă*. **4** Nume dat unor școli de învățămînt superior, în special de arte sau științe militare. *Academia de Arte Frumoase*. <> *Academie de comerț* v. comerț. **5** (*arg.*) Închisoare. • acc. și *académie*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***académie***, lat. ***academĭa, -ae***; cf. gr. *ἀκαδημία*, grădina lui Akademos din vecinătatea Atenei, unde își ținea prelegerile Platon.

academísm *s.n.* **1** Atitudine estetică constînd în imitația (servilă) a creațiilor artei antice și a creațiilor Renașterii. ◆ Manieră în artă, care cultivă un ideal de frumusețe canonică, convențională, manieristă.

2 Fel de a se comporta academic, distins, convențional, rigid, rece. • /<fr. ***académisme***.

academíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Adept) al academismului. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***académiste***.

academiză *vb. I. tr.* (*a. plast.*) A da figurilor o poză academică. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***académiser***.

academizánt, -ă *adj.* (*despre opere de artă*) Care este realizat în manieră academică. • pl. *-ți, -te.* /***academiza*** + *-ant*.

academizáre *s.f.* Acțiunea de *a academiza* și rezultatul ei. • /v. ***academiza***.

acadián, -ă *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Perioada mijlocie a cambrianului. **2** *adj.* Care aparține acadianului, specific acadianului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din acadian. • sil. *-di-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***acadien***; cf. nm. pr. *Acadia*, regiune în E Canadei.

acajú *s.m. invar., adj.invar.* **1** *s.m. invar.* (*bot.*) Arbore din regiunea tropicală a Americii, cu lemnul de culoare roșiatică, foarte rezistent și aspectuos (*Swietinia mahagoni*); mahon. **2** *s.m. invar.* Lemnul acestui arbore, care este întrebuințat la confecționarea mobilelor de lux. **3** *adj.invar., s.n.* Maro-roșcat, (de) culoarea lemnului de acaju. • /<fr. ***acajou***.

acalazíe *s.f.* (*med.*) Anomalie de funcționare a sfincterului, care constă în relaxarea defectuoasă în momentul contracției conductelor supraiacente; cardiospasm. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***achalasie***, engl. ***achalasia***; cf. gr. *ἀ-*„fără”, *χάλασις* „relaxare”.

acalculíe *s.f.* (*med.*) Incapacitate patologică de a recunoaște și de a utiliza cifrele, simbolurile matematice, de a efectua calcule scrise sau mentale. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***acalculie***, engl. ***acalculia***; cf. gr. *ἀ-*„fără”, lat. *calculare* „a socoti”.

acaléfe *s.f. pl.* (*biol.*) Clasă de celenterate cuprinzînd meduzele de talie mare; scifozoare. • /<fr. ***acalèphes***; cf. gr. *ἀκαλήφη* „actinie”.

acalículát, -ă *adj.* (*bot.*) Lipsit de calicul. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***acaliculé***, lat. ***acalyculatus***.

acálmic, -ă *adj.* Care ține de acalmie, care se referă la acalmie. • pl. *-ci, -ce.* /***acalm[ie]*** + *-ic*.

acalmíe *s.f.* **1** Potolire sau încetare temporară a vîntului sau a valurilor. **2** Fig. Răstimp de liniște într-o perioadă frămîntată. *După criza politică a urmat o acalmie de scurtă durată.* • g.-d. *-iei.* /<fr. ***accalmie***.

acalóric, -ă *adj.* Care este lipsit de calorii. *Regim acaloric.* • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***acalorique***.

acampsíe *s.f.* (*med.*) Imposibilitatea efectuării flexiei la nivelul unui membru, din cauza imobilizării prelungite, a rigidității articulare sau a anchilozei acestuia. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***acampsie***, engl. ***acampsia***; cf. gr. *κάμπτω* „a îndoi”.

acaná *adv.* v. hacana.

acant[1]-Elem. de compunere „spin”. • și *acanto-*. /<fr. ***acanth(o)***-; cf. lat. *acanthus*, gr. *ἄκανθα*.

acánt[2] *s.m.* v. acantă.

acantacée *s.f.* (*la pl.*) Familie de plante erbacee sau lemnoase, dicotiledonate (decorative), răspîndite mai ales în regiunile calde, cu frunzele opuse, fără stipele, cu florile dispuse în raceme și cu fructele capsule (*Acanthaceae*); (*și la sg.*) plantă care face parte din această familie. • pl. *-cee.* /<fr. ***acanthacées***.

acántă *s.f.* **1** (*biol.*) Nume dat mai multor specii de plante erbacee, decorative, din familia acantaceelor, ale căror frunze (mari, penate, adesea spinoase) și rădăcini sînt folosite în medicină (*Acanthus*); plantă care aparține fiecăreia dintre aceste specii. **2** (*arhit.*) Ornament arhitectonic care imită frunzele de acantă, caracteristic capitelurilor corintice și compozite. **3** (*biol.*) Apofiza spinoasă a vertebrelor. • pl. *-e.* și *acánt* *s.m.* /<fr. ***acanthe***, lat. ***acanthus***; cf. gr. *ἄκανθα* „spin”.

acantă (2)

acantestezíe *s.f.* (*med.*) Tulburare a sensibilității tactile, manifestată prin senzația de furnicare, de înțepături, fără existența vreunui stimul funcțional. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***acanthesthésie***.

acantifér, -ă *adj.* (*bot.*) Acantofor. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***acanthifère***.

acantít *s.n.* (*mineral.*) Argentit. • /<fr. ***acanthite***.

acantocárp, -a *adj.* (*bot.*; *despre plante*) Care are fructul acoperit de țepi. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***acanthocarpe***.

acantocefál *s.m.* (*zool.*; *la pl.*) Clasă de viermi paraziți nematelminți, cu o trompă retractilă înconjurată de cîrlige de apărare (*Acanthocephala*); (*și la sg.*) vierme care face parte din această clasă. • pl. *-i.* /<fr. ***acanthocéphales***; cf. gr. *ἄκανθα* „spin”, *κεφαλή* „cap”.

acantocefalóză *s.f.* (*med.*) Boală parazitară provocată de acantocefali. • /<engl. ***acanthocephaliasis***.

acantocerás *s.m.* (*paleon.*) Amonit din cretacicul superior, cu cochilia groasă, răsucită dorsal, prevăzută cu spini sau tuberculi. • /<fr. ***acanthocéras***.

acantocít *s.n.* (*med.*) Hematie anormală, care prezintă la nivelul suprafeței sale deformări de forma unor spini. • pl. *-e.* /<fr. ***acanthocyte***, engl. ***acanthocyte***; cf. gr. *ἄκανθα* „spin”, *κύτος* „protuberanță; cavitate”.

acantocitóză *s.f.* (*med.*) Maladie cu caracter familial, caracterizată prin prezența în sînge a unui număr mare de acantocite circulante. • /<fr. ***acanthocytose***, engl. ***acanthocytosis***.

acantodactíli *s.m. pl.* (*paleon.*) Gen de saurieni din familia lacertidelor (*Acanthodactylus*). • /<fr. ***acanthodactyles***.

acantóde *s.n. pl.* (*paleon.*) Ordin de pești fosili din era primară, cu schelet cartilaginos, posedînd solzi osificați (*Acanthodii*). • /<fr. ***acanthodes***.

acantofág, -ă *adj.* (*biol.*; *despre animale*) Care se hrănește cu spini. • pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***acanthophage***.

acantofíl, -ă *adj.* (*bot.*; *despre plante*) Care are frunzele terminate cu țepi. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***acanthophyle***.

acantofór, -ă *adj.* (*bot.*; *despre plante*) Care poartă ghimpi; acantifer. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***acanthophore***.

acantoíd, -ă *adj.* (*biol.*) Care are aspect de ghimpe. • pl. *-izi, -ide.* /<engl. ***acanthoid***.

acantolíză *s.f.* (*med.*) Stare particulară a celulelor stratului mucos Malpighi, caracterizată prin reducerea numărului de joncțiuni care determină coeziunea celulelor. • /<fr. ***acantholyse***, engl. ***acantholysis***; cf. gr. *ἄκανθα* „spin”, *λύσις* „destrămare”.

acantologíe *s.f.* (*biol.*) Disciplină care se ocupă cu studiul formațiilor spinoase. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***acanthologie***.

acantóm *s.n.* (*med.*) Denumire generală a tumorilor cutanate dezvoltate prin multiplicarea stratului mucos Malpighi. • /<fr. ***acanthome***, engl. ***acanthoma***; cf. gr. *ἄκανθα* „spin”.

acantopterigiéni *s.m. pl.* (*iht.*) Ordin de pești ososi cu înotătoarea dorsală spinoasă, cuprinzînd un mare număr de specii. • sil. *-gi-eni.* /<fr. ***acanthoptérygiens***; cf. gr. *ἄκανθα* „spin”, *πτέρυξ, -υγος* „aripă”.

acantosféră *s.f.* (*biol.*) Corpuscul sferoidal ciliat din celulele unor alge. • pl. *-e.* /<fr. ***acanthosphère***.

acantóză *s.f.* (*med.*) Boală de piele caracterizată prin prezența unor pete pigmentate și prin îngroșarea stratului spinos al tegumentului pe diferite părți ale corpului, ca urmare a hiperplaziei stratului spinos al epidermei. • pl. *-e.* /<fr. ***acanthose***, engl. ***acanthosis***; cf. gr. *ἄκανθα* „spin”.

acapará *vb. I. tr.* **1** A pune stăpînire pe ceva (în mod necinstit, prin forță etc.). ◇ Fig. *Treptat, jocul actorilor a acaparat publicul.* ◆ Ext. A-și însuși totul pentru sine în dauna altora. *A acaparat majoritatea acțiunilor societății.* **2** Fig. A fi prins de o anumită activitate. *Studiul l-a acaparat.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***accaparer***, it. ***accaparrare***.

acaparánt, -ă *adj., s.m., s.f.* Acaparator. • pl. *-ți, -te.* /***acapara*** + *-ant*.

acaparáre *s.f.* Acțiunea de *a acapara* și rezultatul ei; stăpînire a ceva (în mod necinstit, prin forță etc.). ◆ Ext. Însușire pentru sine în dauna altora. • pl. *-ări.* /v. ***acapara***.

acaparatór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care acaparează pe cineva sau ceva; acaparant. • pl. *-i, -e.* /***acapara*** + *-tor*, după it. *accaparratore*, fr. *accapareur*.

acapníe *s.f.* (*med.*) Absența bioxidului de carbon din sînge. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***acapnie***, engl. ***acapnia***; cf. gr. *ἀ-*„fără”, *καπνός* „fum”; „abur”, „vapori”.

a cappélla *loc.adv., adj.invar.* (*muz.*; *despre muzică sau despre formații corale*) (Care se face) fără acompaniament instrumental (în muzica vocală polifonică începînd cu sec. 18). /<it. ***a cappella***.

acár *s.m.* **1** Muncitor feroviar care manipulează dispozitivele de acționare a ăcelor de macaz și asigură întreținerea acestora; macagiu. **2** (*reg.*) Obiect de alamă sau de fier cu capetele curbate, care susține conciul, folosit în trecut de femeile de la țară. • pl. *-i.* /***ac*** + *-ar*, după fr. *aiguilleur* <*aiguille* „ac; macaz”.

acardiác, -ă *adj., s.m.* (*med.*) (Monstru) care prezintă acardie. • sil. *-di-ac.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***acardiaque***.

acardíe *s.f.* (*med.*) Absența congenitală a inimii. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***acardie***.

acarét *s.n.* **1** Construcție auxiliară care ține de o gospodărie. **2** (*la pl.*) Unelte de gospodărie, mai ales agricole. • pl. *-uri.* și *ecarét* *s.n.* /<tc. ***akaret***.

acari-Elem. de compunere „acarieni, păianjeni”. • și *acaro-*. /<fr. ***acari-***, ***acaro-***; cf. gr. *ἄκαρι* „căpușă”.

acarián *s.m.* (*zool.*; *la pl.*) Ordin de arahnide mici, cu capul, toracele și abdomenul, de obicei, nediferențiate, dintre care unele sînt parazite, iar altele pot transmite prin înțepătură virusurile unor maladii grave; (*și la sg.*) animal care face parte din acest ordin. • sil. *-ri-an.* pl. *-ieni.* /<fr. ***acariens***; cf. gr. *ἄκαρι* „căpușă”.

acaricíd *adj., s.n.* (Substanță) care omoară acarienii. • pl. *-e.* /<fr. ***acaricide***.

acarifér, -ă *adj.* Care poartă acarieni. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***acarifère***.

acarinátă *s.f.* (*ornit.*; *la pl.*) Ordin de păsări alergătoare, cu sternul lipsit de carenă și cu aripile reduse; (*și la sg.*) pasăre care face parte din acest ordin. • pl. *-e.* /<lat. ***acarinatus***, ***-a***; cf. gr. *ἀ-* „fără”, lat. *carīna, -ae* „carenă”.

acariobiónt *s.n.* (*biol.*) Acariot. • sil. *-ri-o-bi-ont.* pl. *-ți.* /<germ. ***Akariobiont***.

acariocecidíe *s.f.* (*med.*) Cecidie produsă de acarieni. • sil. *-ri-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***acariocécidie***.

acariót *adj., s.n.* (*biol.*) **1** *adj., s.n.* (Celulă) care este lipsită de nucleu; acariobiont. **2** *s.n.* Nucleu neconstituit încă în plasma celulară. • sil. *-ri-ot.* pl. *-ți.* /<fr. ***akariote***, engl. ***akaryote***.

acarióză *s.f.* **1** (*med.*) Dermatoză la oameni și la animale (albine) provocată de acarieni; scabie. **2** (*bot.*) Umflare patologică a mugurilor, cauzată de înțepăturile unor acarieni. • sil. *-ri-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***acariose***; cf. gr. *ἄκαρι* „arahnidă”.

acárniță *s.f.* (*reg.*) Acăriță. • pl. *-e.* /***ac*** + *-arniță*.

acaro- v. acari-.

acarodomacíe *s.f.* (*bot.*) Smoc de peri în axila nervurilor unor frunze. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***acarodomatie***; cf. gr. *δωμάτιον* „căsuță”.

acarofíl, -ă *adj.* (*biol.*) Care crește în simbioză cu acarienii; acarofitic. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***acarophile***.

acarofític, -ă *adj.* (*biol.*) Acarofil. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***acarophytique***.

acarofobíe *s.f.* (*psih.*) Teamă patologică de molii, de căpușe. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***acarophobie***.

acarologíe *s.f.* (*zool.*) Disciplină care se ocupă cu studiul creșterii diferitelor specii de acarieni. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***acarologie***.

acárp, -ă *adj.* (*bot.*; *despre plante*) Care nu produce fructe. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***acarpe***.

acarpelát, -ă *adj.* (*bot.*; *despre flori*) Fără carpele. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***acarpelé***.

acarpotróp, -ă *adj.* (*bot.*; *despre plante*) Care nu prezintă mișcări de curbare pentru diseminarea semințelor; acarpotropic. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***acarpotrope***.

acarpotrópic, -ă *adj.* (*bot.*) Acarpotrop. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***acarpotropique***.

acásă *adv.* În sau spre casa în care locuiești. ◇ Loc.adv. *Pe acasă* = *a*) undeva în preajma sau în apropierea casei; *b*) în interiorul casei, la casa în care locuiește cineva sau în sînul familiei sale. ◇ Expr. *Așa* (sau *acum*) *mai vii de-acasă* = acum înțeleg sau admit ce spui. *Nici acasă n-am de coasă* v. avea. *A nu-i fi* (*cuiva*) (*toți*) *boii acasă* v. bou. *A nu avea creierii acasă* v. creier. *A-i veni* (*cuiva*) *mințile acasă* v. minte. *Nume de acasă* v. nume. *Cine umblă pe drum cu gîndul acasă își pierde căciula în tîrg* v. pierde. *A nu-i fi* (*cuiva*) *porcii acasă* v. porc. *A se simți* (*ca*) *acasă* (*la el*) v. simți. *A se simți ca la mama acasă* (sau *ca acasă la mama*, *la mama acasă*) v. simți. *A se strînge acasă* v. strînge. *A* (*nu*) *avea cei șapte ani de acasă* v. șapte. ◆ Fig. La locul natal; în sau către patrie. ◇ *Cei de-acasă* = *a*) rudele apropiate, familia; *b*) ext. conaționalii. • /***a***[4] + ***casă***.

acatafazíe *s.f.* (*med.*) Imposibilitate a respectării ordinii corecte a cuvintelor în vorbire, deși ideile subiectului rămîn logice. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***acataphasie***, engl. ***acataphasia***; cf. gr. *ἀ-* „fără”, *κατάφασις* „afirmație, aserțiune”.

acatagrafíe *s.f.* (*med.*) Imposibilitate a respectării ordinii corecte a cuvintelor în scris. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***acatagraphie***; cf. gr. *ἀ-*„fără", *καταγράφω* „a prescrie".

acataléctic *adj.* (*în vers. greacă și latină*) *Vers acatalectic* (*și subst. n.*) = vers căruia nu-i lipsește nici o silabă. • pl. *-ce.* /<fr. ***acatalectique***; cf. gr. *ἀ-*„fără", *καταληκτικός* „catalectic".

acatalepsíe *s.f.* **1** (*filos.; la scepticii greci*) Renunțare la căutarea soluției unei probleme ca urmare a negării posibilității de a cunoaște adevărul. **2** (*med.*) Deficiență a intelectului. **3** (*med.*) Nesiguranță în punerea unui diagnostic. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***acatalepsie***; cf. gr. *ἀ-*„fără", *κατάληψις* „înțelegere".

acataléptic, -á *adj.* Care ține de acatalepsie, care se referă la acatalepsie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***acataleptique***.

acatamatezíe *s.f.* (*med.*) **1** Pierderea funcției de percepție ca urmare a unei leziuni cerebrale. **2** Perturbarea capacității de înțelegere a vorbirii. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***acatamathesia***; cf. gr. *ἀ-*„fără", *καταμάθησις* „capacitatea de învățare și înțelegere".

acatéctic, -ă *adj.* (*despre celula hepatică*) Care devine incapabilă de a reține pigmenții biliari. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***acathectique***.

acatíst *s.n.* (*bis.*) **1** Imn și slujbă bisericească ortodoxă în cinstea lui Iisus Hristos, a Fecioarei Maria, a unor sfinți sau a unor evenimente religioase. *Acatistul Bunei Vestiri.* **2** Listă de nume dată preotului spre a se ruga pentru persoanele scrise pe ea. <> Expr. *A da acatiste* (sau *un acatist*) = a cere preotului să rostească anumite rugăciuni pentru împlinirea unei dorințe. • acc. și *acátist.* pl. *-e.* /<slav. **акатистъ**, ngr. ***ακάθιστος*** *[ύμνος]* „[imn] ce trebuie cîntat stînd în picioare".

acatistér *s.n.* v. acatistier.

acatistiér *s.n.* (*bis.*) Carte bisericească care conține imnuri închinate Fecioarei Maria. • sil. *-ti-er.* pl. *-e.* și *acatistér s.n.* /***acatist*** + *-er.*

acatizíe *s.f.* (*med.*) Sindrom caracterizat prin incapacitatea de a rămîne în poziție șezîndă, atenuat prin mers sau prin modificarea poziției corpului. • scris și *akatizie.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***akathisie, acathisie***, engl. ***akathisia***; cf. gr. *ἀ-*„fără", *καθίζω* „a sta jos".

acáț *s.m.* (*reg.*) Salcîm. *Seamănă la frunze, floare și păstăi foarte mult cu acațiul* (MARI.). • pl. *-i.* și *acáții, arcáț s.m., acáție s.f.* /<magh. ***akác***; cf. pol. *akacja.*

acáție *s.f.* v. acaț.

acáțiu *s.m.* v. acaț.

acaúl, -á *adj.* (*bot.; despre plante*) Fără tulpină aparentă. • sil. *-ca-ul.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***acaule***; cf. gr. *ἄκαυλος* „fără tulpină".

acaustobiolít *s.n.* (*geol.*) Rocă sedimentară de origine organică, necombustibilă. • sil. *-ca-us-; -bi-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***acaustobiolite***; cf. gr. *ἀ-*„fără", *καυστός* „combustibil", *βίος* „viață", *λίθος* „piatră".

acaustobiolític, -ă *adj.* (*geol.*) Care ține de acaustobiolite, care se referă la acaustobiolite. • sil. *-ca-us-; -bi-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***acaustobiolitique***.

acauzál, -ă *adj.* (*despre fenomene*) Lipsit de o cauză. • sil. *-ca-u-.* pl. *-i, -e.* /***a***^{2}*-* + ***cauzal***.

acazuál, -ă *adj.* (*gram.*) Care nu arată cazul. • sil. *-zu-al.* pl. *-i, -e.* /***a***^{2} + ***cazual***.

acăríță[1] *s.f.* (*pop.*) Cutiuță în care se păstrează ace, ață și alte mărunțișuri necesare la cusut; acarniță. • pl. *-e.* /***ac*** + *-ăriță*.

acăríță[2] *s.f.* (*reg.*) Căpușă (*Ixodes*). • pl. *-e.* /<gr. *ἄκαρι*.

acătărea *adj.invar.* v. acătării.

acătării *adj.invar.* (*pop.; fam.; de obicei la compar.*) **1** (*despre lucruri*) Care posedă calități corespunzătoare scopului sau destinației; bun, frumos, de seamă. *Vrem servicii medicale mai acătării.* **2** (*despre oameni*) De treabă, cumsecade, vrednic, cu calități deosebite. *Își vede de treabă cu lunile și, cît n-are gologani, e om acătării!* (SADOV.). • și (*înv.*) *acătărea adj.* /etimol. nec.

acăța *vb. I.* v. agăța.

acățare *s.f.* v. agățare.

acățat, -ă *adj.* v. agățat^{2}.

acățără *vb. I.* v. cățăra.

acățărare *s.f.* v. cățărare.

acățărát, -ă *adj.* v. cățărat^{2}.

acățărátor, -oáre *adj., s.m., s.f.* v. cățărător.

acățátor, -oăre *adj., s.f., s.n.* v. agățător.

accadián *s.m., adj.* v. akkadian.

accéde *vb. III. intr.* **1** A avea acces (la...), a ajunge (la...), a pătrunde (în...). *A putut să acceadă la informațiile necesare cercetării.* **2** A consimți. *Acced la propunerea ta.* • prez.ind. *accéd.* /<lat. ***accedĕre***, fr. ***accéder***.

accédere *s.f.* **1** Ajungere la...; pătrundere în... **2** Consimțire. • pl. *-i.* /v. ***accede***.

acceler- Elem. de compunere „accelerație". • și *accelero-.* /<fr. ***accélér(o)***-; cf. lat. *accelerare* „a iuți".

accelerá *vb. I.* **1** *tr.* A imprima o accelerație, a iuți, a grăbi din ce în ce mai mult. ◆ (*intr.; despre vehicule*) A-și mări viteza. *Camionul a accelerat.* ◆ Spec. (*intr.*) A apăsa pedala de accelerație, mărind viteza. *Șoferul a accelerat și a depășit convoiul.* **2** *tr.* A urgenta, a grăbi. *A accelerat privatizarea marii industrii.* **3** *refl.* A deveni mai rapid. *Răspîndirea virusului s-a accelerat.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***accélérer***, lat. ***accelerare*** <*cĕler, -is, -e* „rapid".

accelerando [atʃele'rando] *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Din ce în ce mai repede, grăbind. <> (*subst.*) *Trecerea la accelerando a orchestrei a impresionat publicul.* • /<it. ***accelerando***.

acceleráre *s.f.* Acțiunea de *a accelera* și rezultatul ei; iuțire, grăbire, urgentare, zorire. ◆ Spec. Mărirea vitezei unui vehicul. *Accelerarea la maximum i-a permis depășirea.* • pl. *-ări.* /v. ***accelera***.

accelerát, -á *adj.* (*despre ritm, puls etc.*) Care se face din ce în ce mai repede; care are o frecvență mai mare decît cea normală. *Ritm accelerat. Respirație accelerată.* <> *Tren accelerat* (*și subst. n.*) = tren cu viteză mai mare decît a personalului (și care nu oprește în toate gările). • pl. *-ți, -te.* /v. ***accelera***.

acceleratór, -oáre *adj., s.n., s.m.* **1** *adj.* Care accelerează. *Un efect accelerator.* **2** *s.n.* Mecanism care permite creșterea numărului turațiilor unui motor, accelerarea motorului, a vehiculului; pedală (sau manetă, buton) care comandă acest mecanism. *Apasă pe accelerator.* **3** *s.m.* (*fiz.*) Instalație complexă, destinată producerii de particule cu energie foarte înaltă prin accelerarea lor în cîmpuri electromagnetice. **4** *s.m., adj.* (Substanță chimică, energie radiantă etc.) care mărește viteza unei reacții chimice sau a unui proces fizic. **5** *s.n.* (*cinemat.*) Procedeu folosit în cinematografie pentru imprimarea unor anumite mișcări de desfășurare. **6** *s.m.* (*med.*) *Accelerator cardiac* = agent capabil să mărească frecvența bătăilor inimii. *Adrenalina este un accelerator cardiac.* • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***accélérateur***.

accelerație *s.f.* **1** (*fiz.*) Creștere a vitezei unui corp mobil în raport cu unitatea de timp. <> *Accelerație gravitațională* = accelerație inițială față de un astru a unui corp care cade liber în cîmpul gravitațional al acestuia. *Accelerație tangențială* = proiecție a accelerației pe o tangentă la traiectorie. **2** Accelerator (2). *Accelerația automobilului.* ◆ Spec. (*și pedală de accelerație*) = pedală care comandă mecanismul ce permite creșterea numărului turațiilor unui motor, accelerarea motorului, a vehiculului. **3** (*med.*) Amplificare a vitezei de creștere și de diferențiere somatică, de dezvoltare psihologică, observată în ultimul secol, în raport cu urbanizarea, gradul înalt de civilizație, ameliorarea condițiilor de viață etc. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *accelerațiúne s.f.* /<fr. ***accélération***, it. ***accelerazione***, lat. ***acceleratio, -ōnis***.

accelerațiúne *s.f.* v. accelerație.

accelerínă *s.f.* (*biochim.*) Pseudoglobulină termolabilă care intervine în mecanismul de coagulare a sîngelui, accelerînd conversia protrombinei în trombină. • /<fr. ***accélérine***; cf. lat. *accelerare* „a grăbi"<*cĕler, -is* „rapid".

accelero- -v. acceler-.

accelerográf *s.n.* (*tehn.*) Accelerometru înregistrator. • pl. *-e.* /<fr. ***accélérographe***.

accelerográmă *s.f.* (*tehn.*) Diagramă obținută la accelerograf. • pl. *-e.* /<fr. ***accélérogramme***.

acceleométru *s.n.* (*tehn.*) **1** Aparat pentru măsurarea accelerației vehiculelor (aeriene). **2** Transductor electromecanic pentru măsurarea structurilor vibrante. • pl. *-e.* /<fr. ***accéléromètre***.

accént *s.n.* **1** Pronunțare mai intensă sau pe un ton mai înalt și punerea în valoare a unei vocale, a unei silabe dintr-un cuvînt sau a unui cuvînt dintr-un grup sintactic. *Clasificarea accentului: accent al cuvîntului, sintactic, logic; accent de intensitate, muzical; accent fix, liber, stabil, mobil.* <> *Accent de intensitate* (sau *dinamic*) = accent caracterizat prin forța mecanică cu care se rostește un sunet. *Accent expirator* = accent bazat pe intensificarea expirării la pronunțarea silabei accentuate. *Accent muzical* = pronunțare realizată prin ridicarea sau coborîrea tonului; accent melodic. *Accent melodic* = accent muzical. *Accent sintactic* = accent care evidențiază un cuvînt dintr-o propoziție sau o propoziție dintr-o frază. *Accent tonal* v. tonal. *Accent tonic* v. tonic. ◆ Semn diacritic (de diverse forme), plasat, de obicei, deasupra unei vocale, care marchează pronunțarea sau care este etimologic. <> *Accent ascuțit* = accent redat printr-un semn grafic în formă de bară oblică, orientată spre stînga, care indică rostirea mai apăsată a vocalei (´). *Accent circumflex* = semn diacritic de forma unui unghi cu vîrful în sus sau de forma unei tilde, care se pune deasupra unei vocale urmate de o consoană sau de o vocală dispărută ulterior spre a arăta că aceasta trebuie rostită lung sau, în ortografia română, spre a nota sunetul *î* (*â*) (ˆ). *Accent grav* = *a*) (*în unele limbi*) accent (orientat oblic de la stînga la dreapta) purtat de o vocală deschisă (`); *b*) (*în vechea ortografie românească*) accent care servea la indicarea unor vocale accentuate, în special a finalelor; *c*) (*în scrierea greacă*) accent care înlocuiește accentul acut pe ultima silabă, cînd cuvîntul respectiv nu este urmat de semne de punctuație. <> Expr. *A pune accent* (sau *accentul, un accent deosebit*) *pe ceva* = *a*) a scoate în evidență ceva; *b*) a da unei probleme o atenție deosebită. **2** Mod de pronunțare specific unui dialect, unui grai sau unei limbi. *Vorbește cu accent moldovenesc.* **3** Inflexiune particulară a vocii, care exprimă o stare afectivă; intonație afectivă. **4** (*muz.*) Element periodic care marchează duratele ritmice mai lungi și timpii tari ai măsurii; evidențiere a unui sunet prin amplificarea sonorității acestuia. **5** Fig. Importanță pe care o au anumite fapte, atitudini, sentimente etc. *Un accent deosebit îl pune pe loialitatea colaboratorilor.* • pl. *-e.* /<fr. ***accent***, it. ***accento***, lat. ***accentus, -us***, germ. ***Akzent***.

accéntic, -ă *adj.* (*despre structura versurilor*) Bazat pe accente. • pl. *-ci, -ce.* /***accent*** + *-ic*.

accentuá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică sunete, silabe, cuvinte etc.*) A scoate în evidență prin modul de pronunțare, prin ton, intensitate etc. **2** *tr.* A sublinia, a pune în evidență, a reliefa. *Croiala rochiei îi accentua silueta.* <> Fig. (*compl. indică idei, afirmații etc.*) *A accentuat faptul că e necesară plecarea lui.* **3** *tr.* (*compl. indică linii, contururi etc.*) A întări, a marca în diverse moduri. *A accentuat conturul desenului cu creion colorat.* **4** *refl.* Fig. (*despre senzații, sentimente, manifestări etc.*) A se intensifica. *Criza economică se accentuează.* • sil. *-tu-a.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***accentuer***, lat., it. ***accentuare***.

accentuábil, -ă *adj.* Care poate fi accentuat. • sil. *-tu-a-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***accentuable***.

accentuál, -á *adj.* (*lingv.*) Care se referă la accent, care poartă accentul. • sil. *-tu-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***accentuel***, engl. ***accentual***.

accentuáre *s.f.* **1** Scoatere în evidență prin modul de pronunțare, prin ton, intensitate etc. a unor sunete, silabe etc. **2** Fig. Subliniere, punere în evidență, reliefare a unor idei, afirmații etc. *Prin accentuarea ideilor de bază, mesajul său a fost ușor înțeles.* **3** Fig. Intensificare a unor senzații, sentimente, manifestări etc. *A observat o accentuare a emoției candidatului.* • sil. *-tu-a-.* pl. *-ări.* /v. ***accentua***.

accentuát, -ă *adj.* **1** (*lingv.*) (*despre vocale, silabe, cuvinte*) Care poartă accentul, care este scos în relief. **2** Fig. (*despre însușiri fizice, morale, sentimente etc.*) Intens, intensificat. *Trăsăturile feței sale erau frumoase și accentuate.* • sil. *-tu-at.* pl. *-ți, -te.* /v. ***accentua***.

accentuatív, -ă *adj.* Referitor la accente, la accentuație. ◆ (*despre ritm*) Tonic. <> *Vers accentuativ* = vers tipic pentru limbile romanice, constituit dintr-o serie de silabe accentuate și neaccentuate, dispuse după anumite reguli, și în care elementul fundamental al ritmului este accentul • sil. *-tu-a-.* pl. *-i, -e.* /<it. ***accentuativo***.

accentuáție *s.f.* Accentuare. • sil. *-tu-a-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***accentuation***, it. ***accentuazione***, germ. ***Akzentuation***.

accéntus *s.n.* Recitativ liturgic, silabic, pe un singur ton. • /<lat. ***accentus, -us***.

accépe *vb. III. tr.* A lua, a primi, a permite. *Omitem condiția posibilității a toată esperiența și-l accepem ca ceva ce ar întemeia lucrurile în sine înșile* (EMIN.). • prez.ind. *accép.* /<lat. ***accipĕre***.

accépt *s.n.* **1** (*jur.*) Consimțământ scris de pe o poliță, prin care o persoană, desemnată de emitentul poliței, se obligă să achite beneficiarului, la scadență, suma de bani din poliță. ◆ Consimțământ acordat pentru realizarea unei convenții economice. **2** Ext. Acceptare, consimțământ. *Și-a dat acceptul pentru căsătoria fiicei sale.* • pl. *-e.* /<germ. ***Akzept***, lat. ***acceptus***.

acceptá *vb. I. tr.* **1** A fi de acord cu...; a primi, a consimți să...; a admite, a aproba. ◆ A suporta, a tolera. *Nu pot să accept un asemenea comportament.* **2** (*compl. indică polițe*) A semna. • prez.ind. *accépt.* /<fr. ***accepter***, lat. ***acceptare***, it. ***accettare***, gem. ***akzeptieren***.

acceptábil, -á *adj.* **1** Care poate fi acceptat; satisfăcător, convenabil, potrivit. *Condițiile acordului trebuie să fie acceptabile pentru ambele părți.* **2** (*lingv.; despre enunțuri*) Caracterizat prin însușiri care îl fac ușor de înțeles pentru subiecții vorbitori. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***acceptable***, lat. ***acceptabilis, -e***.

acceptabilitáte *s.f.* **1** Calitatea de a fi acceptabil, convenabil. ◇ *Preț de acceptabilitate* v. preț. **2** (*lingv.*) Însușire a unui enunț de a fi ușor de înțeles pentru subiecții vorbitori. • /<fr. ***acceptabilité***.

acceptánt, -á *adj., s.m., s.f.* (*jur.*) (Parte) care acceptă oferta de a încheia un contract, o convenție. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***acceptant***, germ. ***Akzeptant***, it. ***accettante***.

acceptánță *s.f.* Fază a unui dialog sau a unei relații interpersonale, realizată pe baza încrederii, afinității ori a consensului de idei; accepție, sens. • pl. *-e.* /<engl. ***acceptance***.

acceptáre *s.f.* **1** Consimțământ, accept. ◆ Tolerare. *Acceptarea unei asemenea purtări abuzive este inadmisibilă.* **2** (*fin.*) Consimțământ al cumpărătorului pentru achitarea unei cereri de plată emise de furnizor; accept (1). ◆ Semnătură de aprobare pusă pe o poliță, prin care semnatarul se obligă să plătească, la scadență, suma din poliță respectivă. **3** (*jur.*) Manifestare a voinței de a dobîndi un anumit drept ori de a primi o succesiune sau o ofertă de încheiere a unui contract. **4** (*log.*) Atitudine gnoseologică față de afirmarea sau negarea propozițiilor sau teoriilor. • pl. *-ări.* /v. ***accepta***.

acceptór, -oáre *adj., s.m.* (*fiz., chim.*) Specie chimică ce poate fixa alte specii chimice sau particule elementare. ◇ *Acceptor de electroni* = atomul sau ionul cu învelișul electronic extern incomplet, care primește o pereche de electroni de la un alt atom sau ion (donor), cu formarea unei legături chimice. *Acceptor de hidrogen* = substanță care fixează hidrogenul eliberat de un compus organic. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***accepteur***, engl. ***acceptor***.

accépție *s.f.* Înțeles, sens, valoare a unui cuvînt, a unui afix etc. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și ***accepțiúne*** *s.f.* /<fr. ***acception***, it. ***accezione***, lat. ***acceptio, -onis***.

accepțiúne *s.f.* v. accepție.

accés *s.n.* **1** Posibilitate sau drept de a ajunge, de a pătrunde undeva sau la cineva. ◇ *Acces interzis* = semn de circulație, reprezentînd o indicație de trafic; drum marcat prin acest semn de circulație. *Mașina a intrat pe acces interzis.* ◇ Expr. *A (nu) avea acces* = a (nu) avea permisiunea să meargă undeva, a (nu) avea voie să pătrundă undeva. ◇ Fig. *Presa asigură accesul publicului la informații.* ◆ Ext. Intrare; loc pe unde se pătrunde undeva. ◇ *Drum* (sau *cale, șosea*) *de acces* = cale de comunicație de interes local, care asigură legătura cu o cale de comunicație importantă, cu o localitate, cu o gară, cu un port etc. *Rampă de acces* = *a)* drum în pantă care permite urcarea vehiculelor pe o șosea mai înaltă, pe un pod etc.; *b)* pantă cu înclinație mică destinată accesului persoanelor cu dizabilități (motorii), cărucioarelor etc. în instituții publice, în magazine etc. **2** (*med.*) Ansamblu de tulburări clinice ale organismului care apar brusc și se repetă la intervale variabile; criză. *Are un acces de epilepsie.* ◆ Stare patologică, psihică sau somatică, survenită brusc și imprevizibil. *Acces de febră.* ◆ Izbucnire violentă (și trecătoare) a unei stări sufletești. *A avut un acces de mînie.* **3** (*inform.*) Procedeu de căutare, de citire sau de înregistrare a unor date în memoria calculatorului. ◆ Posibilitatea de conectare la Internet, la altă rețea sau la alt sistem. • pl. *-e.* /<fr. ***accès***, it. ***accesso***, engl. ***access***, lat. ***accessus, -us***.

accesá *vb. I. tr.* **1** (*inform.*) A pătrunde într-o bază de date, în memoria unui computer, într-un program, într-un site web etc. în diverse scopuri. *Nu pot accesa informațiile de pe hard.* **2** A avea acces la ceva. *Țările aderante pot accesa fonduri europene.* • prez.ind. *-ez.* /***acces*** + *-a*.

accesáre *s.f.* Acțiunea de *a accesa* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***accesa***.

accesíbil, -á *adj.* **1** De care se poate apropia cineva (ușor); la care se poate ajunge (ușor). *Intrarea la primărie este accesibilă pe ușa laterală.* ◆ (*despre oameni*) Care este afabil, cordial; cu care se poate sta de vorbă. ◆ Fig. (*fam.; despre femei*) Care poate fi ușor de convins să accepte relații frivole. **2** Care poate fi procurat (ușor), care are un preț avantajos; care poate fi plătit. *Mașina are un preț accesibil.* **3** Care se poate înțelege (ușor). *Text accesibil.* **4** (*biol.; despre apă, elemente de nutriție*) Apt de a fi absorbit de către plante. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***accessible***, lat. ***accessibilis, -e***.

accesibilitáte *s.f.* **1** Însușirea de a fi accesibil. **2** Ext. Acces. *O îngrijită educație, o accesibilitate mai reglementată la demnități publice... ar da rezultate mai bune* (EMIN.). **3** (*lit.*) Calitate a unei opere de a fi înțeleasă și asimilată cu ușurință de către cititori, opusă formalismului și ermetismului care restrînge accesul cititorului la conținutul operei. • /<fr. ***accessibilité***, it. ***accessibilità***, lat. ***accessibilitas, -atis***.

accesibilizá *vb. I. tr.* A face să fie accesibil. • prez.ind. *-ez.* /***accesibil*** + *-iza*.

accesibilizáre *s.f.* Acțiunea de *a accesibiliza* și rezultatul ei. • /v. ***accesibiliza***.

accésit *s.n.* (*înv.*) Distincție acordată celui care, fără a lua premiu, se apropie cel mai mult de condițiile de premiere. *A primit accesitul I la școală.* • /<fr. ***accessit***.

accesiúne *s.f.* (*jur.*) Mod de dobîndire a proprietății, care rezultă din alipirea naturală (sau prin acțiunea cuiva) a unui bun la un alt bun, mai important. • pl. *-i.* /<fr. ***accession***, engl. ***accession***, it. ***accessione***, lat. ***accessio, -onis***.

accesorísť *s.m.* Cel care întreține și plasează accesoriile (elemente mobile de decor, obiecte) în teatru, cinema și televiziune. • pl. *-iști.* /<fr. ***accessoiriste***.

accesóriu, -ie *adj., s.n.* **1** *adj., s.n.* (Obiect, piesă, dispozitiv) care constituie un element secundar, anex, incidental, complementar într-un ansamblu sau care completează ceva, îmbunătățind aspectul sau funcționarea. **2** *adj.* (*jur.; despre drepturi, cereri etc.*) Care este secundar în raport cu alt drept sau cu altă cerere, dar legat de acestea și supunîndu-se ca atare unor condiții de fond și de procedură comune. • pl. *-ii.* /<fr. ***accessoire***, lat. ***accessorius, -a, -um***.

acciaccatura [atʃaka'tura] *s.f.* (*muz.*) Ornament melodic ce constă într-o notă foarte rapidă care precede sunetul principal. • /<it. ***acciaccatura***.

accidént *s.n., s.m.* **1** *s.n.* Eveniment întîmplător și imprevizibil care determină o avarie sau care produce rănirea, mutilarea ori moartea unei ființe. *Și-a pierdut părinții într-un accident de avion.* ◆ Fapt întîmplător, banal, care aduce nenorocire. **2** *s.n.* (*filos.*) Însușire trecătoare, neesențială a unui lucru. **3** *s.n.* (*geomorf.*) *Accident de teren* = neregularitate a solului. *În zonă sînt numeroase accidente de teren.* **4** *s.n.* (*lingv.*) *Accident fonetic* = modificare întîmplătoare a unui sunet, fără caracter de lege. *Asimilația, epenteza, metateza sînt considerate accidente fonetice.* **5** *s.n.* (*med.*) Fenomen neașteptat care survine în cursul unei boli. **6** *s.m.* (*muz.*) Alterarea de un semiton, ascendentă (prin diezi), descendentă (prin bemoli), sau revenirea la tonul natural (prin becari), a sunetelor din scara tonală. ◆ Semn convențional (diez, bemol, becar) care alterează intonația unei note. • pl. *n. -e, m. -ți.* /<fr. ***accident***, lat. ***accidens, -entis***, germ. ***Akzidens***, it. ***accidente***.

accidentá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A provoca un accident sau a suferi urmările unui accident. *A lucrat la repararea mașinii și s-a accidentat.* **2** *tr.* (*arg.*) A înșela pe cineva, a lua cuiva în mod necinstit o sumă de bani. *L-a accidentat cu un milion.* • prez.ind. *-ez.* /***accident*** + *-a*.

accidentál, -á *adj.* **1** Întîmplător, fortuit, incidental. *Intervenția accidentală a avut un rezultat fericit.* ◇ (*adv.*) *A aflat accidental despre venirea ta aici.* **2** Secundar, neesențial. *A considerat tot ce s-a întîmplat drept un fapt accidental.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***accidentel***, it. ***accidentale***, engl. ***accidental***.

accidentalitáte *s.f.* Caracter accidental. • /<it. ***accidentalità***.

accidentáre *s.f.* Provocare sau implicare într-un accident. • pl. *-ări.* /v. ***accidenta***.

accidentát, -á *adj.* **1** (*despre ființe, mai ales despre oameni*) Care a fost victima unui accident. ◇ (*subst.*) *În urma impactului mașinilor au fost patru accidentați.* **2** (*despre terenuri, drumuri etc.*) Care prezintă neregularități. *Acesta este un teren accidentat.* **3** (*arg.*) Păcălit, înșelat. *De la amicul accidentat cu un milion am aflat cum îl cheamă pe trișor.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***accidenta***; cf. fr. *accidenté*.

accidențár *s.m.* (*înv.; tipogr.*) **1** Probar de litere întocmit de o tipografie, care cuprinde caracterele de litere disponibile pentru lucrările de accidențe. **2** Muncitor specializat în accidențe. • pl. *-i.* /***accidențe*** + *-ar*.

accidénțe *s.f. pl.* (*tipogr.*) Lucrări tipografice de tip special (cărți de vizită, invitații, bilete de spectacole, programe etc.) care folosesc în mod variat literele, liniile și ornamentele în scopul realizării unor efecte de reclamă. • /<germ. ***Akzidenz***.

accivilizáție *s.f.* Proces de schimb inegal, cu adaptare unilaterală sau reciprocă între două forme de civilizație, deosebite prin conținut și formă, care au intrat în contact. • g.-d. *-iei.* /v. ***civilizație***.

accíz *s.n.* v. acciză.

acciză *vb. I. tr.* (*fin.; compl. indică produse, mărfuri*) A aplica accize. • prez.ind. *-ez.* /***acciză*** + *-a*.

accizár *s.m.* Funcționar care încasează accizele. • pl. *-i.* /***acciz*** + *-ar*.

accizáre *s.f.* (*fin.*) Aplicarea a accizelor. • pl. *-ări.* /v. ***acciza***.

accizát, -á *adj.* (*fin.; despre bunuri de consum, mărfuri etc.*) Căruia i s-au aplicat accize. • pl. *-ți, -te.* /v. ***acciza***.

accíză *s.f.* **1** (*fin.; mai ales la pl.*) Impozit indirect perceput în unele țări, asupra unor bunuri de consum. *Au crescut accizele la alcool, tutun, carburanți.* **2** (*înv.*) Taxă de consum sau vamală suportată de către consumatori. • pl. *-e.* și *accíz s.n.* /<fr. ***accise***, germ. ***Akzise***.

ace [as] *s.n.* (*sport*) Lovitură la tenis prin care se obține punct direct din serviciu. • /<engl. ***ace***.

acedíe *s.f.* **1** Plictiseală. **2** (*med.*) Depresie psihică. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***acédie***.

acefal[1]- Elem. de compunere „absența capului". • și *acefalo-*. /<fr. ***acéphal(o)***-; cf. gr. *ἀκέφαλος* „fără cap" <*ἀ-* „fără", *κεφαλή* „cap".

acefál[2], -á *adj.* **I.** (*zool.; despre unele animale inferioare*) Care prezintă acefalie. **2** (*bot.; despre flori*) Fără capitul. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***acéphale***; cf. gr. *ἀκέφαλος* <*ἀ-* „fără", *κεφαλή* „cap".

acefalíe *s.f.* **1** (*zool.*) Lipsă a capului, specifică unor animale inferioare. **2** (*med.*) Monstruozitate congenitală (incompatibilă cu viața), care constă în lipsa capului la făt. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***acéphalie***.

acefalo- v. acefal-.

acefalobráh *s.m.* (*med.*) Monstru care prezintă acefalobrahie. • pl. *-i.* /<engl. ***acephalobrachius***, fr. ***acéphalobrache***.

acefalobrahíe *s.f.* (*med.*) Abrahiocefalie. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***acephalobrachia***, fr. ***acéphalobrachie***.

acefalocardíe *s.f.* (*med.*) Monstruozitate caracterizată prin absența congenitală a capului și a inimii. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***acephalocardia***, fr. ***acéphalocardie***.

acefalochiríe *s.f.* (*med.*) Acefalobrahie; abrahiocefalie. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***acephalochiria***, fr. ***acéphalochirie***.

acefalochíst *s.n.* (*med.*) Chist plin cu lichid, reprezentînd unul din stadiile de dezvoltare sterilă a viermilor lați. • pl. *-uri.* /<fr. ***acéphalocyste***.

acefalogastríe *s.f.* (*med.*) Monstruozitate caracterizată prin absența congenitală a capului și a părții superioare a abdomenului. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***acephalogastria***, fr. ***acéphalogastrie***.

acefalogástru *s.m.* (*med.*) Monstru care prezintă acefalogastrie. • pl. *-ștri.* /<engl. ***acephalogaster***.

acefalopodíe *s.f.* (*med.*) Monstruozitate caracterizată prin absența congenitală a capului și a picioarelor. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***acephalopodia***, fr. ***acéphalopodie***.

acefalorahíe *s.f.* (*med.*) Monstruozitate caracterizată prin absența congenitală a capului și a coloanei vertebrale. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***acephalorhachia***, fr. ***acéphalorachie***.

acél[1], aceá *adj.dem.* (*de obicei antepus subst. determ.*) Care este (relativ) depărtat, în spațiu sau în timp, de subiectul vorbitor. *Acel om. Acea fată.* ◇ (*postpus subst. determ., are forma „acela, aceea"*) *Caietul acela. Cartea aceea.* • pl. *acei, acele.* g.-d. sg. *-lui, -lei.* g.-d. pl. *-lor*; (*cînd are forma „acela, aceea"*) g.-d.

sg. *-luia, -leia*, pl. *-lora*. şi *acéla, acéea adj.dem.* /lat. ***ecce-illu, ecce-illa***.

acél², **aceá** *pron.dem.* v. acela¹.

acéla¹, **acéea** *pron.dem. (înlocuieşte numele unei fiinţe sau al unui lucru, indicînd depărtarea acestora, în spaţiu sau în timp de subiectul vorbitor)* Cineva sau ceva (relativ) depărtat. *Cine e acela?* ◇ Loc.adj. *(reg.) Ca acela* sau *ca aceea* = puternic; însemnat; extraordinar. *O bătaie ca aceea.* ◇ Loc.adv. *De aceea* = pentru acest (sau acel) motiv, din această cauză. *Drept aceea* = prin urmare; deci. *După aceea* = apoi. *Pe lîngă* (sau *în afară de*) *aceea* = în plus. • pl. *aceia, acelea*. g.-d. sg. *-luia, -leia*, pl. *-lora*. şi *(înv.) acél, aceá pron.dem.* /lat. ***ecce-illum, ecce-illam***.

acéla², **acéea** *adj.dem.* v. acel¹.

acélaşi, acéeaşi *adj.dem., pron.dem.* (Care este) tot acela. *Aceeaşi persoană m-a ajutat şi ieri. El va rămîne acelaşi, orice s-ar întîmpla.* • pl. *aceiaşi, aceleaşi*. g.-d. sg. *aceluiaşi, aceleiaşi*, pl. *-loraşi* /***acela¹*** + ***şi***.

acelomáte *s.n. pl. (zool.)* Grup de animale lipsite de celom. • /<fr. ***acœlomates***.

acelulár, -ă *adj. (biol.; despre organisme, structuri vii)* Care nu conţine celule. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***acellulaire***; cf. lat. *cellŭla, -ae* „cămăruţă", dim. lui *cella, -ae* „cămară".

acenestezíe *s.f. (med.)* Absenţa sentimentului de existenţă fizică, prezent în demenţe. • g.-d. *-iei*. /<engl. ***acenesthesia***, fr. ***acénesthésie***.

acéntric, -ă *adj. (genet.; despre cromozomi)* **1** Care nu este dispus în centru. **2** Care este lipsit de centromere. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***acentrique***.

acerá *vb. I.* v. acira.

aceracée *s.f. (la pl.)* Familie de plante lemnoase dicotiledonate, cu frunzele opuse, cu florile grupate în inflorescenţe şi cu fructe disamare, folosite în industria lemnului sau ca plante decorative (*Aceraceae*); *(şi la sg.)* plantă care face parte din această familie. *Arţarul este o aceracee.* • pl. *-cee*. /<fr. ***acéracées***; cf. lat. *acer, -is* „arţar".

aceratériu *s.m. (paleon.)* Mamifer fosil din neozoic, asemănător cu rinocerul, caracterizat prin absenţa cornului. • şi *acerathérium subst.* /<gr. ***ȧ-*** „fără" + ***κέρας*** „corn" + ***θηρίον*** „fiară".

acerathérium *subst.* v. acerateriu.

ăceră *s.f. (ornit.; reg.)* Acvilă, pajură; vultur. • pl. *-e*. şi *ăciră s.f.* /lat. ***ăquĭla***.

acérb, -ă *adj. (despre manifestări, atitudini etc. ale oamenilor)* Care este necruţător, înverşunat, aspru; care este agresiv, caustic, sarcastic. *După o dispută acerbă a reuşit să-i convingă.* ◇ *(adv.) S-au luptat acerb pentru proiectul lor.* • pl. *-i, -e*. /<fr. ***acerbe***, lat. ***acerbus, -a, -um***.

acerofobíe *s.f. (psih.)* Teamă patologică de a părea dur, ironic, de a supăra. • g.-d. *-iei*. /<engl. ***acerophobia***, fr. ***acérophobie***; cf. lat. *acer, acris, acre* „tăios".

acervúl *s.m. (med.)* Materie nisipoasă formată din carbonat de calciu prezentă la nivelul corpului pineal şi lîngă plexul coroid; nisip cerebral. • /<fr. ***acervule***, lat. ***acervulus, -i***.

acést, aceástă *adj.dem. (antepus subst. determ.)* Care este (relativ) apropiat, în spaţiu sau în timp, de subiectul vorbitor. *Acest copil. Această fată. Această zi.* ◇ *(postpus subst. determ., are forma „acesta, aceasta")* *Anotimpul acesta. Femeia aceasta.* • pl. *aceşti, aceste*. g.-d. sg. *acestui, acestei*, pl. *acestor*; *(cînd are forma „acesta, aceasta")* g.-d. sg. *acestuia, acesteia*, pl. *acestora*. şi *acésta, aceásta adj.dem.* /lat. ****ecce-istum, ecce-istam***.

acésta¹, **aceásta** *pron.dem. (înlocuieşte numele unei fiinţe sau al unui lucru, indicînd apropierea acestora, în spaţiu sau în timp de subiectul vorbitor)* Cineva sau ceva (relativ) apropiat. *Ce e aceasta?* ◇ Loc.adv. *Pentru aceasta* = din această cauză, de aceea. *(În) afară de* (sau *pe lîngă*) *aceasta* = în plus. *Cu toate acestea* = totuşi. • pl. *aceştia, acestea*. g.-d. sg. *acestuia, acesteia*, pl. *acestora*. /lat. ****ecce-istu, ecce-ista***.

acésta², **aceásta** *adj.dem.* v. acest.

acet- Elem. de compunere „acid acetic". • şi *aceti-, aceto-*. /<fr. ***acét(o)-, acéti-***; cf. lat. *acētum, -i* „oţet".

acetábul *s.n.* **1** *(med.)* Cavitate emisferică a osului iliac în care se articulează capul femurului. **2** *(zool.)* Excavaţie a unei cochilii în care stă fixat animalul. • pl. *-e*. /<lat. ***acetabŭlum, -i***, „vas pentru oţet", fr. ***acétabule***.

acetabulár, -ă *adj. (med.)* Care se referă la acetabul. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***acétabulaire***.

acetabulectomíe *s.f. (chir.)* Excizie a unui acetabul. • g.-d. *-iei*. /<engl. ***acetabulectomy***, fr. ***acétabulectomie***.

acetabulifére *s.n. (zool.; la pl.)* Moluşte cefalopode prevăzute cu cupule sau ventuze prehensile. • /<fr. ***acétabulifères***.

acetabuloplastíe *s.f. (chir.)* Refacere a acetabulului. • g.-d. *-iei*. /<engl. ***acetabuloplasty***, fr. ***acétabuloplastie***.

acetaldehídă *s.f. (chim.)* Lichid incolor cu miros pătrunzător, de mere verzi, care poate fi amestecat cu apă, alcool şi eter, folosit în industria coloranţilor, a parfumurilor etc.; etanal, aldehidă acetică. • pl. *-e*. /<fr. ***acétaldéhyde***.

acetamídă *s.f. (chim.)* Amidă a acidului acetic. • pl. *-e*. /<fr. ***acétamide***.

acetát *s.m. (chim.)* Sare sau ester al acidului acetic. ◇ *Acetat de amoniu* = solid cristalizat, incolor, foarte higroscopic, cu miros de acid acetic, care este folosit în vopsitorie, ca reactiv analitic pentru determinarea plumbului, drept conservant pentru carne. *Acetat de metil* = lichid solubil în apă, folosit ca dizolvant pentru unele săruri metalice, pentru celuloid etc. • pl. *-ţi*. /<fr. ***acétate***; cf. lat. *acētum, -i* „oţet".

acetazolamídă *s.f. (med.)* Medicament diuretic ce acţionează prin inhibarea anhidrazei carbonice, utilizat frecvent în trecut, astăzi înlocuit cu diuretice mai eficiente. • pl. *-e*. /<fr. ***acétazolamide***.

aceti- v. acet-.

acétic, -ă *adj. (chim.) Acid acetic* = acid organic, lichid incolor, limpede, cu miros înţepător, lacrimogen, care se obţine prin fermentarea oxidativă a alcoolului etilic din „oţetul de lemn" obţinut la distilarea uscată a lemnului sau, sintetic, din acetilenă şi care este folosit în industria coloranţilor, în industria farmaceutică, alimentară etc. *Fermentaţie acetică* = fermentaţie produsă de enzime, care transformă alcoolul etilic, alţi alcooli şi aldehidele în alcool acetic şi care este folosită la fabricarea oţetului din vin sau din alcool. *Aldehidă acetică* = lichid incolor cu miros înţepător, folosit la prepararea acidului acetic, a acetatului de etil, în industria chimică de sinteză etc.; acetaldehidă. *Anhidridă acetică* v. anhidridă. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***acétique***.

acetifică *vb. I. tr. (chim.)* A transforma alcoolul etilic în acid acetic. • prez.ind. *acetific*. /<fr. ***acétifier***.

acetificáre *s.f. (chim.)* Transformare a alcoolului etilic în acid acetic. • /v. ***acetifica***.

acetíl *s.m. (chim.)* Radical organic monovalent, derivat de la acidul acetic. • pl. *-i*. /<fr. ***acétyle***.

acetilacétic *adj. (chim.) Acid acetilacetic* = acid instabil care, chiar în soluţie apoasă, prin încălzire slabă, se descompune în acetonă şi dioxid de carbon. • /<fr. ***acétylacétique***.

acetilăre *s.f. (chim.)* Proces chimic de introducere a radicalului acetil în molecula unui compus organic. • pl. *-ări*. /de la ***acetil***.

acetilcelulóză *s.f. (chim.)* Ester acetic al celulozei, cu proprietăţi de polimer termoplastic, obţinut prin acţiunea acidului acetic şi a anhidridei acetice asupra celulozei; acetoceluloză. • /<fr. ***acétylcellulose***.

acetilcolínă *s.f. (chim.)* Substanţă organică rezultată prin acetilarea colinei cu ajutorul cetil-coenzimei A, cu efect neuromediator, prezentă în sistemul nervos central şi periferic, eliberată la nivelul sinapselor colinergice. • /<fr. ***acétylcholine***; cf. lat. *acētum, -i* „oţet", gr. *ὕλη* „materie", *χολή* „bilă".

acetiléná *s.f. (chim.)* **1** Hidrocarbură aciclică nesaturată cu triplă legătură, gaz incolor, toxic (în cantităţi mari), inflamabil, solubil în apă sau acetonă, obţinut din reacţia apei cu carbura de calciu, care este folosit în metalurgie, pentru iluminat, la prepararea negrului-de-fum şi, mai ales, în sinteza organică; etină. ◇ *Generator de acetilenă* v. generator. **2** Alchină. • /<fr. ***acétylène***.

acetilénic, -ă *adj. (despre compuşi chimici)* Derivat din acetilenă. ◇ *Hidrocarburi acetilenice* = alchine. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***acétylénique***.

acetilsalicílic *adj. (chim.) Acid acetilsalicilic* = substanţă cristalină, albă, obţinută sintetic din acid salicilic şi anhidridă acetică, cu acţiune antipiretică, analgezică, antireumatismală; aspirină. • /<fr. ***acétylsalicylique***.

acetilúră *s.f. (chim.)* Derivat al hidrocarburilor acetilenice, obţinut prin înlocuirea cu un metal a atomului de hidrogen legat de atomul de carbon implicat în legătura triplă. ◇ *Acetilură de calciu* = carbid. • pl. *-i*. /<fr. ***acétylure***.

acetimétru *s.n.* Instrument cu ajutorul căruia se măsoară tăria oţetului, acetometru. • /<fr. ***acétimètre***.

aceto- v. acet-.

acetobactér *s.n. (biol.)* Bacterie nepatogenă care transformă alcoolul în acid acetic. • pl. *-ii*. /<fr. ***acétobacter***, engl. ***acetobacter***; cf. lat. şt. *acetobacter* <*aceto* „oţet", *bacter* „bacterie".

acetobutirát *s.m. (chim.) Acetobutirat de celuloză* = ester mixt al celulozei, cu proprietăţi de polimer termoplastic, obţinut prin acţiunea unui amestec de anhidridă acetică şi butirică asupra celulozei, care este folosit la fabricarea lacurilor transparente, a emailurilor, a fibrelor sintetice. • pl. *-ţi*. /<fr. ***acétobutyrate***.

acetocelulóză *s.f (chim.)* Acetilceluloză. • /<fr. ***acétocellulose***.

acetofán *s.n.* Folie transparentă din material plastic, utilizată pentru conturarea şi colorarea imaginilor filmului de animaţie. • /<fr. ***acétophane***.

acetofenónă *s.f. (chim.)* Cetonă mixtă, cu miros aromatic, solubilă în alcool, eter, cloroform, insolubilă în apă, cu caracter hipnotic, care este folosită în industria parfumurilor şi în farmaceutică. • pl. *-e*. /<fr. ***acétophénone***.

acetolíză *s.f. (chim.)* Transformare chimică a celulozei, prin tratare cu un amestec de acid sulfuric, acid acetic şi anhidridă acetică. • /<fr. ***acétolyse***.

acetométru *s.n.* Acetimetru. • /<fr. ***acétomètre***.

aceton- Elem. de compunere „acetonă". • /<fr. ***acéton***, lat. ***acētum, -i*** „oţet".

acetónă *s.f. (chim.)* Cetonă aciclică saturată, care se prezintă sub forma unui lichid incolor, volatil, inflamabil, cu miros pătrunzător aromat şi care se foloseşte ca intermediar în sinteza organică şi ca solvent în industria lacurilor şi a vopselelor; propanonă. • /<fr. ***acétone***.

acetonémic, -ă *adj. (med.)* Care ţine de acetonemie, care se referă la acetonemie. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***acétonémique***.

acetonemíe *s.f. (med.)* Prezenţă a unei concentraţii mari de acetonă în sînge, manifestată clinic prin stare de excitaţie anormală, urmată de depresie progresivă şi acidoză; (curent) cetonurie. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***acétonémie***; cf. lat. *acētum, -i* „oţet", gr. *αἷμα, -ατος* „sînge".

acetonitríl *s.m. (chim.)* Nitrilul acidului acetic, lichid incolor cu miros specific, solvent excelent, materie primă în fabricarea vitaminei B_1. • pl. *-i*. /<fr. ***acétonitrile***.

acetonuríe *s.f. (med.)* Prezenţa acetonei în urină, întîlnită în diabet, în stările de inaniţie etc. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***acétonurie***.

acetóză *s.f. (med. vet.)* Boală la rumegătoare, determinată de prezenţa în exces a corpilor cetonici în organism. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***acétose***.

acheilíe *s.f. (med.)* Absenţa congenitală a buzelor. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***achéilie***.

acheiríe *s.f. (med.)* Absenţa congenitală a uneia sau a ambelor mîini. • g.-d. *-iei*. /<engl. ***acheiria***; cf. gr. *ἀ-* „fără", *χείρ, -ός* „mînă".

acheiropodíe *s.f. (med.)* Absenţa congenitală a mîinilor şi picioarelor. • g.-d. *-iei*. /<engl. ***acheiropodia***; cf. gr. *ἀ-* „fără", *χείρ* „mînă", *πούς, ποδός* „picior".

achénă *s.f. (bot.)* Fruct uscat, indehiscent, cu pericarpul nelipit de sămînţa unică din interior. *Fructul de floarea-soarelui este o achenă.* • pl. *-e*. /<fr. ***akène***; cf. gr. *ἀ-* „fără", *χαίνω* „a se deschide".

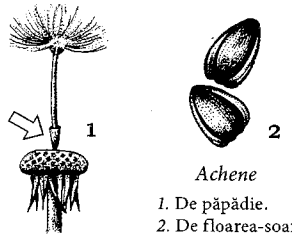

Achene

1. De păpădie.
2. De floarea-soarelui.

achenódiu *s.n. (bot.)* Fruct compus din două sau mai multe achene. • pl. *-ii*. /<fr. ***achénode***.

acheróntic, -ă [ahe'rontik] *adj.* Subpămîntean. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***achérontique***, it. ***acherontico***; cf. nm. pr. *Acheron*, rîu în Infern.

acheuleeán, -ă [aʃœleean] *s.n., adj.* (*arheol.*) **1** *s.n.* Ultimul subetaj al paleoliticului inferior. **2** *adj.* Care aparţine acheuleeanului, specific acheuleeanului; care se referă la această perioadă. ◆ *s.n.* Cultură (reprezentată prin resturi arheologice şi faunistice caracteristice) care aparţine acheuleeanului. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din acheulean. • pl. *-eni, -ene.* /<fr. ***acheuléen***; cf. nm. pr. Saint-*Acheul*, localitate în Franţa.

achiesá *vb. I. intr.* (*jur.*) A accepta condiţiile unei acţiuni juridice, ale unui contract. ◆ A accepta executarea unei hotărîri judecătoreşti de bunăvoie, fără a fi necesară declanşarea procedurii de executare silită. ◆ Gener. (*tr.*) A renunţa la ceva. • sil. *-chi-e-*. prez.ind. *-ez.* /<fr. ***acquiescer***.

achiesáre *s.f.* (*jur.*) Recunoaşterea de către un acuzat a pretenţiilor dintr-o acţiune de justiţie. ◆ Acceptarea executării unei hotărîri judecătoreşti de bunăvoie, fără a fi necesară declanşarea procedurii de executare silită. ◆ Gener. Renunţare la ceva. • sil. *-chi-e-*. pl. *-ări.* /v. ***achiesa***.

achilíe *s.f.* (*med.*) Absenţa sau diminuarea unor componente din secreţiile digestive sau chiar a volumului acestei secreţii. ◇ *Achilie gastrică* = scăderea debitului sucului gastric cu absenţa acidului clorhidric si diminuarea pepsinei; aclorhidrie. *Achilie pancreatică* = scăderea secreţiei pancreatice cu sau fără lipsa unor componenţi ai acesteia. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***achylie***; cf. gr. *ἀ-* „fără", *χυλός* „suc".

achilodiníe *s.f.* (*med.*) Durere vie la nivelul tendonului lui Ahile sau al bursei pretendinoase provocată de mişcări de flexie sau de extensie a labei piciorului. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***achillodynie***; cf. nm. pr. *Ahile*, erou grec a cărui mamă l-a ţinut de călcîi pentru a-l scufunda în Styx.

achinetospór *s.m.* (*bot.*) Celulă asexuată imobilă şi de rezistenţă, formată prin fragmentare, la cloroficee şi cianoficee. • pl. *-i.* /<fr. ***achinetospore***; cf. gr. *ἀκίνητος* „imobil, inert", *σπορά* „sămînţă".

achinetosporánge *s.m.* (*biol.*) Sporange avînd funcţia de organ de rezistenţă şi de înmulţire. • /<fr. ***akinétosporange***.

achinezíe *s.f.* (*med.*) Tulburare caracterizată prin diminuarea sau dispariţia mişcărilor spontane şi automate şi prin lentoarea mişcărilor voluntare, în absenţa lezării căii motorii principale. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***akinésie***, germ. *Akinesie*; cf. gr. *ἀ-*„fără", *κινέω* „a se mişca".

achingíi *s.m. pl.* (*în Ev. Med., în Imperiul Otoman*) Călăreţi turci care trăiau din prada de război. • /<tc. ***akinci***.

achiro- Elem. de compunere „pleavă, bractee". • /<fr., germ. *achyro-*; cf. gr. *ἄχυρον* „pleavă".

achirofíte *s.f. pl.* (*bot.*) Plante cu florile glumacee. • /<fr. ***achyrophytes***.

achiromórf, -ă *adj.* Cu aspect de pleavă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***achyromorphe***.

achită *vb. I.* **1** *tr.* (*jur.*) A declara, printr-o hotărîre judecătorească, că persoana trimisă în judecată penală este nevinovată. **2** *tr., refl.* A(-şi) plăti, a(-şi) lichida datorii, credite etc. **3** *tr., refl.* A(-şi) îndeplini o obligaţie, o datorie morală. ◇ Expr. (*refl.*) *A se achita de ceva* = a duce la bun sfîrşit o obligaţie. **4** *tr.* (*arg.; compl. indică oameni*) A ucide, a omorî. *Ca să-i ia banii, l-au achitat.* • prez.ind. *achít.* /<fr. ***acquitter***, germ. ***quittieren***, it. ***quitare***.

achitáre *s.f.* **1** (*jur.*) Declarare a nevinovăţiei cuiva prin hotărîre judecătorească. **2** Lichidare a unei datorii. **3** Îndeplinire a unei obligaţii. **4** (*arg.*) Ucidere. • pl. *-ări.* /v. ***achita***.

áchiu[1] *s.m.* (*bot.; înv.*) Ţelină (*Apium graveolens*). • pl. *achii.* /lat. ***apium***.

achíu[2] *s.n.* (*la jocul de biliard*) **1** Poziţia în care ajunge bila albă după prima mişcare, şi care stabileşte persoana care începe partida. **2** Tac. • pl. *-uri.* /<fr. ***acquit***, it. ***acchito***.

achizitív, -ă *adj.* Care se referă la o achiziţie; care permite o achiziţie. ◇ (*jur.*) *Prescripţie achizitivă* = mod de dobîndire a dreptului de proprietate asupra unui bun imobil prin exercitarea unei posesii îndelungate, sub nume de proprietar. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***acquisitif***.

achizitór, -oáre *s.m.* şi *s.f.* Persoană care se ocupă cu procurarea de produse sau de materiale. • pl. *-ori, -oare.* /***achizi[ţie]*** + *-tor*.

achizíţie *s.f.* **1** Formă de comerţ care constă în procurarea de produse (agroalimentare) sau de materiale (pe calea unor contracte speciale); achiziţionare. ◆ Concr. Bun obţinut prin această formă de comerţ. **2** Procurare, cumpărare de obiecte (rare). ◇ Expr. *A face o achiziţie* = a procura, în condiţii avantajoase, ceva de preţ, un lucru rar. **3** (*psih.*) Procesul dezvoltării de către un individ a noi comportamente. **4** (*inform.*) Citire şi memorare a datelor de către computer. • pl. *-ii.* g.-d. *iei.* /<fr. ***acquisition***, lat. ***acquisitio, -onis***.

achiziţioná *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică produse, materiale etc.*) A procura prin contracte comerciale speciale. **2** (*compl. indică obiecte de artă, antichităţi, valori imobiliare etc.*) A obţine, a cumpăra. *El achiziţionează picturi.* • sil. *-ţi-o-*. prez.ind. *-ez.* /***achiziţie*** + *-ona*.

achiziţionáre *s.f.* **1** Procurare prin contracte comerciale speciale a unor produse, materiale etc. **2** Cumpărare de obiecte de artă, antichităţi, valori imobiliare etc. • sil. *-ţi-o-*. pl. *-ări.* /v. ***achiziţiona***.

achiziţionát, -ă *adj.* **1** Care a fost obţinut prin achiziţie. **2** Care a fost procurat, cumpărat. • sil. *-ţi-o-*. pl. *-ţi, -te.* /v. ***achiziţiona***.

ací *adv.* v. aici.

acía *adv.* v. aici.

acianopsíe *s.f.* (*med.*) Defect de vedere care constă în incapacitatea de a distinge culoarea albastră. • sil. *-ci-a-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***acyanopsie***; cf. gr. *ἀ-*„fără", *κύανος* „albastru", *ὄψις* „vedere".

acíclic, -ă *adj.* **1** (*bot.; despre flori*) Cu organele aşezate în spirală. **2** (*chim.; despre substanţe, combinaţii chimice*) Care nu conţine nici un ciclu de atomi în molecula sa. **3** Care este lipsit de periodicitate; care nu variază în timp; aperiodic. *Fenomen aciclic.* • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***acyclique***.

acícoi, -ă *adj.* (*biol.; despre microorganisme*) Care se dezvoltă pe frunzele aciculare ale coniferelor. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***acicole***.

acícul *s.m.* **1** (*bot.*) Spin mic, subţire şi drept, la unele plante. **2** (*zool.*) Fir de păr în formă de ghimpe, la unele specii de viermi. • pl. *-i.* /<fr. ***acicule***; cf. lat. *acicŭla* „ac mic".

aciculár, -ă *adj.* (*bot.; despre frunze*) În formă de ac; aciculat, aciculiform. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***aciculaire***.

aciculát, -ă *adj.* (*bot.*) Acicular. • pl. *-ţi, -te.* /<lat. ***aciculatus, -a, -um***, fr. ***aciculé***.

aciculifér, -ă *adj.* Care este prevăzut cu spini mici. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***aciculifère***.

aciculifórm, -ă *adj.* (*bot.*) Acicular. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***aciculiformis***.

acid[1]**-** Elem. de compunere „acid". • şi *acido-, acidi-*. /<fr. ***acid(o)-, acidi-***; cf. lat. *acĭdus, -a, -um* „acru".

acíd[2]**, -ă** *s.m., adj.* I *s.m.* **1** (*chim.*) Substanţă, cu gust acru şi cu miros înţepător, care înroşeşte hîrtia albastră de turnesol şi care, în combinaţie cu oxizi şi baze, în soluţie apoasă, formează săruri sau reacţionează cu unele metale, eliberînd hidrogenul şi formînd săruri. ◇ (*cu determ. indică diferite substanţe care au la bază această substanţă*) *Acid acetic. Acid acetilsalicilic. Acid boric. Acid cianhidric. Acid cianic* v. cianic. *Acid citric. Acid clorhidric. Acid dezoxiribonucleic. Acid lactic. Acid prusic. Acid sulfuric.* **2** (*chim.*) Substanţă chimică capabilă să cedeze în soluţie un proton. **3** (*chim.*) Specie de ioni sau de molecule capabile să se lege, fiecare, de o pereche de electroni disponibilă a unui alt ion sau a unei alte molecule. **II** *adj.* **1** (*chim.*) Care are proprietăţile unui acid; care are gust acru, înţepător. ◇ *Carbonat acid de sodiu* v. carbonat. *Sulfat acid* v. sulfat. *Sulfură acidă* v. sulfură. ◆ Fig. Caustic, răutăcios, muşcător. *S-a supărat, considerînd răspunsul lui cam acid.* **2** (*pedol.*) *Sol acid* = sol cu reacţie acidă din cauza proporţiei mari a ionilor de hidrogen. **3** (*geol.*) *Rocă acidă* = rocă eruptivă, suprasaturată în silice, care se găseşte în natură, de obicei, sub formă de cuarţ. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***acide***, lat. ***acĭdus, -a, -um***.

acidamínă *s.f.* Produs obţinut prin transformarea treptată a albuminoidelor alimentare. • pl. *-e.* /<fr. ***acidamine***.

acidi- v. acid[1]-.

acidifiánt, -ă *adj.* (*chim.*) Care transformă o substanţă în acid. • sil. *-fi-ant.* pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***acidifiant***, it. ***acidificante***.

acidificá *vb. I. tr., refl.* (*chim.*) A (se) transforma în acid. • prez.ind. pers. 3. *acidifică.* /<fr. ***acidifier***; cf. it. *acidificare*.

acidificábil, -ă *adj.* (*chim.*) Care poate fi transformat într-un acid. • pl. *-i, -e.* /***acidifica*** + *-bil*; cf. fr. *acidifiable*.

acidificáre *s.f.* (*chim.*) Transformare în acid. • pl. *-ări.* /v. ***acidifica***; cf. fr. *acidification*.

acidificát, -ă *adj.* (*chim.*) Transformat în acid. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***acidifica***; cf. fr. *acidifié*.

acidimetríe *s.f.* (*chim.*) Capitol al volumetriei care se ocupă cu metodele de determinare a concentraţiei acide a unui lichid. ◆ Metodă volumetrică de analiză cantitativă a acizilor prin titrare cu o soluţie standard de bază tare. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***acidimétrie***.

acidimétru *s.n.* Aparat pentru măsurarea concentraţiei de ioni de hidrogen a unei soluţii. • pl. *-e.* /<fr. ***acidimètre***.

aciditáte *s.f.* (*chim.*) Cantitatea de acid prezentă într-o soluţie, într-un lichid sau extract biologic, care se exprimă prin concentraţia totală a acidului sau prin concentraţia protonilor, respectiv prin pH. ◇ (*med.*) *Aciditate gastrică* = aciditate a sucului gastric, determinată de prezenţa acidului clorhidric liber sau combinat cu pepsină, acid lactic, cloruri etc. *Aciditate titrabilă* v. titrabil. ◆ (*pedol.*) Stare a solului dată de conţinutul de acid al soluţiei solului, care este determinată de predominarea ionilor de hidrogen. ◆ Cantitatea totală a ionilor de hidrogen prezenţi în soluţia solului. • /<fr. ***acidité***, lat. ***acĭditas, -atis***.

acidizáre *s.f.* Acidulare. • pl. *-ări.* /v. ***acidiza***, după fr. *acidisation*.

acido- v. acid[2]-.

acidobutirometríe *s.f.* (*chim.*) Metodă de dozare a materiei grase din lapte. • g.-d. *-iei.* /***acido-*** + ***butirometrie***; cf. fr. *acidobutyrométrie*.

acidocetónă *s.f.* (*chim.*) Compus care posedă atît funcţia de acid, cît şi aceea de cetonă. • pl. *-e.* /<fr. ***acido-cétone***.

acidocetóză *s.f.* (*med.*) Tip de acidoză metabolică provocată de acumularea în organism a corpilor cetonici. • /<fr. ***acidocétose***; cf. lat. *acĭdus, -a, -um* „acru", *acētum, -i* „oţet".

acidofíl, -ă *adj., s.f.* (*biochim.*) **1** *adj. Lapte acidofil* = produs lactat dietetic, de culoare albă-gălbuie, cu gust plăcut, preparat din lapte de vacă sterilizat, cu un anumit conţinut de bacterii (mai ales *Bacterium acidophilum*) şi fermentat. **2** *s.f.* Leucocit granulocit ale cărui granulaţii citoplasmatice au afinitate pentru coloranţi acizi, ca eozina polinucleară, care are proprietatea de a fixa coloranţii biochimici acizi. **3** *adj.* (*despre compuşi tisulari sau celulari*) Cu afinitate selectivă pentru coloranţi acizi, ca eozina. *Citoplasma este acidofilă.* ◆ (*despre substanţe, ţesuturi, organisme*) Cu afinitate pentru un mediu acid; oxifil. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***acidophile***.

acidofilíe *s.f.* Însuşirea de a fi acidofil; oxifilie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***acidophilie***.

acidofíte *s.f. pl.* (*bot.*) Plante adaptate la solurile acide. • /<fr. ***acidophytes***.

acidogén, -ă *adj.* (*chim.*) Care dă naştere unui acid. • pl. *-i, -e.* /<engl. ***acidogenic***.

acidogenéză *s.f.* (*chim.*) Proces de formare a unui acid. • /<fr. ***acidogenèse***.

acidolíză *s.f.* (*chim.*) Operaţie prin care un acid înlocuieşte un alt acid dintr-un ester. • /<fr. ***acidolyse***.

acidorezistént, -ă *adj.* (*biol.; despre bacterii*) Care prezintă acidorezistenţă. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***acidorésistant***.

acidorezisténţă *s.f.* (*chim.*) Rezistenţă a unor materiale, corpuri etc. la acţiunea agresivă a acizilor. ◆ Proprietate a unor bacterii de a rezista, după utilizarea unui colorant de anilină, la acţiunea acizilor. • /<fr. ***acidorésistance***.

acidotróf, -ă *adj.* (*despre animale*) Care consumă hrană cu caracter acid. • pl. *-i, -e.* /***acido-*** + *-trof*.

acidóză *s.f.* **1** (*med.*) Perturbare a echilibrului plasmei, în sensul creşterii acidităţii, ce rezultă dintr-o formare excesivă a acizilor sau din eliminarea insuficientă a lor, ori dintr-o pierdere excesivă de baze. **2** (*biol.*) Boală a plantelor provocată de creşterea acidităţii din sol. • pl. *-e.* /<fr. ***acidose***.

acidulá *vb. I. tr.* (*chim.*) A adăuga o cantitate de acid unei soluţii (pentru a o face să aibă proprietăţile unui acid sau pentru a-i mări aciditatea); a acri uşor. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***aciduler***.

aciduláre *s.f.* (*chim.*) Adăugare a unei cantităţi de acid; acrire uşoară. • pl. *-ări.* /v. ***acidula***.

acidulát, -ă *adj.* (*chim.*) Amestecat cu un acid; uşor acrit. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***acidula.***

aciduríe *s.f.* (*med.*) Eliminare excesivă a unui acid prin urină. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***acidurie***; cf. lat. *acīdus, -a, -um* „acru", gr. *οὖρον* „urină".

acíl *s.m.* (*chim.*) Rest organic monovalent, numit de obicei radical acid, întrucît deseori provine dintr-un acid organic alifatic prin pierderea grupei OH de la gruparea carboxil. • pl. *-i.* /<fr. ***acyle.***

acilá *vb. I. tr.* (*chim.*) A introduce, pe cale chimică, un radical acil în molecula unui compus organic pentru a obţine cetone, esteri şi amide. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***aciler.***

aciláre *s.f.* (*chim.*) Acţiunea de *a acila* şi rezultatul ei; reacţie chimică de introducere a unui radical acil în molecula unui compus organic. • pl. *-ări.* /v. ***acila,*** după fr. *acylation.*

acílea *adv.* v. aici.

acín *s.n.* (*anat.*) **1** Mică dilataţie în formă de boabă de strugure, care se găseşte la capătul terminal al unei glande sau al unei bronhiole. *Acin pancreatic.* **2** Unitate secretorie glandulară sub formă de fund de sac, care se deschide într-un canal secretor. *Acin hepatic.* • pl. *-e.* /<fr. ***acinus***; cf. lat. *acīnus, -i* „boabă dintr-un ciorchine".

acinós, -oásă *adj.* (*anat.*; *despre glande*) Care este format din acini; care are forma unor acini. • pl. *-oşi, -oase.* /<fr. ***acineux.***

acioáie *s.f.* Nume popular pentru diferite metale sau aliaje (mai ales de tipul bronzului). ◆ Obiect făcut dintr-un astfel de metal sau de aliaj. • sil. *-ci-oa-.* g.-d. *-iei.* /cf. it. *acciaio* „oţel".

acioálă *s.f.* (*reg.*) **1** Adăpost, locuinţă, casă. *Părăsind vatra părintească, fugind de orice acioală, căuta drumul muntelui* (DELAVR.). **2** (*reg.*) Staul pentru vite. • pl. *-e.* /v. ***aciola.***

aciolá *vb. I. refl.* (*reg.*) A se aciua, a se oploşi. *În mahalaua noastră abia se aciolase cîţiva săteni de pe la Sohat* (DELAVR.). • prez.ind. *-ez.* /cf. *aciua.*

acipensericultúră *s.f.* Ramură a pisciculturii care se ocupă cu cultura sturionilor; sturionicultură. • ***/ acipenseri[d] + cultură.***

acipenseríd *s.m.* (*iht.*) Sturion. • pl. *-izi.* /<lat. ***acipenser, -eris.***

acipenseriférme *s.f. pl.* (*iht.*) Ordin de peşti răpitori, cu schelet cartilaginos, cu capul conic şi corpul alungit, cu cinci şiruri de plăci osoase, cuprinzînd sturionii (*Acipenseriformes*). • /<fr. ***acipensériformes***; cf. lat. *acipenser, -eris* „sturion".

acirá *vb. I. intr.* (*reg.*) **1** A avea nădejde la..., a aştepta să..., a tinde spre... **2** A fi în aşteptare; a pîndi. • prez.ind. *acír.* şi *acerá vb. I.* /etimol. nec.

acirát, -ă *adj.* (*reg.*) Care este aşteptat. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***acira.***

ácirá *s.f.* v. aceră.

aciuá *vb. I. refl.* **1** A-şi găsi refugiu, a se stabili (vremelnic), a se pune la adăpost undeva sau pe lîngă cineva; a se pripăşi, a se oploşi, a se aciola. *Nici o lighioaie nu se poate aciua pe lîngă casă de rău vostru* (CR.). ◆ (*tr.*) A da adăpost. *L-a aciuat pe cătel la el în casă.* **2** A se odihni, a se culca. *Mănîncă şi după aceea se aciuează* (POP.). • prez.ind. *-ez.* şi *aciuiá vb. I, aciuí vb. IV.* • /lat. ****accubīliare.***

aciuáre *s.f.* **1** Refugiere, stabilire vremelnică. *Ploaia, vărsîndu-se în şiroaie, silęşte pre toţi a-şi căuta aciuare prin chilii* (C. NEGR.). **2** Odihnă; liniştire. • şi *aciuíre s.f.* /v. ***aciua.***

aciuáş *s.n.* Adăpost, refugiu. • pl. *-e.* ***/ aciua*** + *-aş.*

aciuí *vb. IV.* v. aciua.

aciuiá *vb. I.* v. aciua.

aciuíre *s.f.* v. aciuare.

acládiu *s.n.* (*bot.*) Axă principală neramificată a unei inflorescenţe, împreună cu terminaţia inflorescenţei. • /<lat. şt. ***acladium***; cf. gr. *ἀ-* „fără", *κλάδιον* „ramură, creangă".

aclamá *vb. I. tr.* A-şi manifesta bucuria, simpatia sau entuziasmul prin aclamaţii; a ovaţiona. • prez.ind. *aclám.* /<fr. ***acclamer***, it. ***acclamare***, lat. ***acclamare.***

aclamáre *s.f.* Manifestare, prin urale sau aplauze, a aprobării, a simpatiei sau a entuziasmului unui grup de persoane faţă de cineva sau de ceva; aclamaţie, ovaţie. • pl. *-ări.* /v. ***aclama.***

aclamáţie *s.f.* **1** (*mai ales la pl.*) Manifestare a aprobării sau a entuziasmului faţă de cineva sau de ceva, prin urale sau prin aplauze; ovaţie, aclamare. **2** Cîntec în cinstea unui suveran. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi (*înv.*) ***aclamaţiúne*** *s.f.* /<fr. ***acclamation***, it. ***acclamazione***, lat. ***acclamatĭo, -onis.***

aclamaţiúne *s.f.* v. aclamaţie.

aclamidéu, -ée *adj.* (*bot.*; *despre flori*) Care este lipsit de înveliş floral. • pl. *-ei, -ee.* /<fr. ***achlamydé***; cf. gr. *ἀ-* „fără", *χλαμύς, -ύδος* „manta".

acláz *s.n.* v. atlaz.

acleistocardíe *s.f.* (*med.*) Persistenţa după naştere a orificiului dintre cele două atrii ale inimii. • sil. *-cle-is-.* g.-d. *-iei.* /<engl. ***acleistocardia.***

aclimatá *vb. I. tr., refl.* A (se) aclimatiza. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***acclimater.***

aclimatábil, -ă *adj.* Care poate fi aclimatat, care se aclimatizează. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***acclimatable.***

aclimatáre *s.f.* Aclimatizare. • pl. *-ări.* /v. ***aclimata.***

aclimatát, -ă *adj.* Aclimatizat. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***aclimata.***

aclimatizá *vb. I.* **1** *tr., refl.* (*biol.*) A (se) adapta, a (se) acomoda la condiţii noi de climă, la un nou mediu de viaţă; a (se) aclimata. **2** *refl.* Fig. (*despre oameni*) A se deprinde, a se obişnui cu noi condiţii de viaţă. *S-a aclimatizat uşor la noul loc de muncă.* • prez.ind. *-ez.* /<germ. ***akklimatisieren.***

aclimatizáre *s.f.* **1** Adaptare, acomodare la noi condiţii de climă, la un nou mediu de viaţă; aclimatare. *Perioadă de aclimatizare.* **2** Activitatea de a adapta o plantă sau un animal la noi condiţii de viaţă. *Aclimatizarea orezului.* • pl. *-ări.* /v. ***aclimatiza.***

aclimatizát, -ă *adj.* **1** Care este adaptat la un climat nou; aclimatat. **2** Care s-a obişnuit cu noi condiţii de viaţă. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***aclimatiza.***

aclínic, -ă *adj.* (*geol.*; *despre zone, regiuni etc.*) În care acul magnetic nu este influenţat. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***aclinique.***

aclorhidríe *s.f.* (*med.*) Anaclorhidrie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***achlorhydrie.***

acloropsíe *s.f.* (*med.*) Deuteranopie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***achloropsie.***

acluofobíe *s.f.* (*med.*) Teamă patologică de întuneric sau de locuri întunecoase. • sil. *-clu-o-.* g.-d. *-iei.* /<engl. ***achluophobia***, fr. ***achluophobie***; cf. gr. *ἀχλύς* „întuneric", *φόβος* „frică".

acm- Elem. de compunere „ascuţit; intensiv". • şi *acmo-.* /<fr. ***acm(o)***-; cf. gr. *ἀκμή* „vîrf".

acmée *s.f.* **1** Apogeu, punct culminant al unui eveniment, al unei stări morbide. **2** (*med.*) Fază în care o boală atinge intensitatea maximă. **3** Cea mai evoluată fază de adaptare în filogenie şi ontogenie. • /<fr. ***acmé***; cf. gr. *ἀκμή* „vîrf".

acmeísm *s.n.* (*lit.*) Curent literar modernist în literatura rusă de la începutul sec. 20, care, contrar simbolismului, promovează ideea clarităţii şi a exactităţii semantice a cuvintelor • scris şi *akmeism.* /<rus. ***акмеизм.***

acmestezíe *s.f.* (*med.*) Senzaţii resimţite ca înţepături puţin dureroase, întîlnite în nevroze şi toxicomanii. • g.-d. *-iei.* ***/ acm-*** + *-estezie.*

acmo- v. acm-.

acmofíl, -ă *adj.* (*bot.*) Cu frunze ascuţite. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***acmophylle.***

acmolít *s.n.* (*geol.*) Formă de zăcămînt a rocilor magmatice intruzive. • /<fr. ***acmolithe.***

acmú *adv.* v. acum.

acnée *s.f.* (*med.*) Grup de afecţiuni variate ale pielii, de etiologii diverse, secundare unei leziuni sau unei tulburări funcţionale ale glandelor sebacee sau pilosebacee, caracterizate prin apariţia, mai ales pe faţă, a unor coşuri, puncte negre etc. ◇ *Acnee juvenilă* = acnee frecventă la tineri în perioada pubertăţii. • sil. *-ne-e.* /<fr. ***acné***; cf. gr. *ἀκμή* „vîrf".

acneifórm, -ă *adj.* (*med.*) Cu aspect de acnee. • sil. *-ne-i.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***acnéiforme.***

acnemíe *s.f.* (*med.*) Absenţa congenitală a membrelor inferioare. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***aknémie***; cf. gr. *ἀ-* „fără", *κνήμη* „gambă, tibie".

acoáce *adv.* (*reg.*) Încoace. • /lat. ****eccum-hacce.***

acói *s.n.* Aug. al lui *ac.* • pl. *-oaie.* ***/ ac*** + *-oi.*

acoládă *s.f.* **1** Semn grafic, în formă de arc, orizontal sau vertical, prin care se arată că mai multe cuvinte, formule, portative muzicale etc. sînt legate între ele ({}). ◆ (*mat.*; *mai ales la pl.*) Semn grafic utilizat pentru încadrarea elementelor unei mulţimi. **2** (*arhit.*) Formă de boltă, ca o paranteză culcată, caracteristică stilului gotic şi arhitecturii de la începutul Renaşterii. **3** (*în Ev. Med.*) Ceremonial de învestire a unui cavaler (constînd într-o îmbrăţişare şi o lovitură uşoară pe umăr, dată celui învestit cu latul spadei). • pl. *-e.* /<fr. ***accolade***, germ. ***Akkolade***; cf. lat. *ad* „la", *collum, -i* „gît".

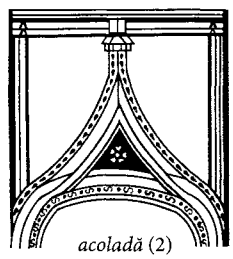

acoladă (2)

acoláre *s.f.* Legare. • pl. *-ări.* /după fr. *accolage.*

acolát, -ă *adj.* **1** (*herald.*; *despre scuturi*) Care este înclinat unul spre celălalt. **2** (*biol.*; *despre plante, ramuri*) Care este încolăcit pe ceva. • pl. *-ţi, -te.* /<it. ***accollato.***

acólea *adv.* (*pop.*) Pe aici, prin apropiere, nu departe de aici. • acc. şi *acoleá.* /cf. *acolo,* după sl. veche **коль, кол҃е.**

acolíe *s.f.* (*med.*) Absenţa secreţiei biliare. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***acholie*** <gr. *ἀ-* „fără", *χολή* „bilă".

acolisí *vb. IV. refl.* (*înv.*) **1** A se lega, a se agăţa de cineva, a se ţine de capul cuiva cu duşmănie. **2** A nu lăsa din stăpînire ceea ce a cucerit odată. • prez.ind. *-esc.* /<ngr. ***ακόλλησα***, aor. lui *ακολλώ* <*κολλώ* „a (se) lipi".

acolisít, -ă *adj.* (*înv.*) **1** Care se ţine de capul cuiva (cu intenţii rele). **2** Care nu lasă din stăpînire ceea ce a cucerit. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***acolisi.***

acolít, -ă *s.m., s.f.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care urmează, care ajută pe cineva într-o acţiune (reprobabilă); persoană care urmează îndeaproape ideile cuiva. ◆ Părtaş, complice la o uneltire (criminală). **2** *s.m.* (*bis.*) Slujitor de rang inferior din clerul catolic, avînd atribuţii legate de ordinea la manifestările de cult. **3** *s.m.* (*teol.*) Divinitate secundară care însoţeşte o divinitate principală. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***acolyte***, lat. ***acŏlythus***; cf. gr. *ἀκόλουθος* „servitor".

acólo *adv.* (*în opoz. cu „aici"*) Într-un loc (relativ) îndepărtat de subiectul vorbitor; în alt loc. *Cine e acolo?* ◇ (*precedat de diferite prep., cu sensul determ. de acestea*) *Pe acolo* = cam în locul acela. *De* (sau *dintr-*) *acolo* = din partea aceea, din locul acela. *Într-acolo* = spre acel loc, în direcţia aceea. *De* (*pe*) *acolo* = cam din acel loc. *Pînă acolo...* = pînă la situaţia..., la împrejurarea (care depăşeşte limita îngăduită)...; în asemenea măsură, în asemenea grad. *Această manie s-a întins pînă acolo, încît unii îşi însuşesc chiar şi faptele* (KOGĂL.). ◇ Expr. (*reg.*) *(Pîn') pe-acolo* = peste măsură, din cale-afară (de greu, mare, frumos etc.). *Ce ai acolo?* = ce ai la tine (sau în mînă etc.)? *Ce faci acolo?* = cu ce te ocupi (chiar în momentul de faţă)? *Fugi de-acolo!* = da de unde! nici gînd! imposibil! *Ce am eu de-acolo?* = ce mă priveşte, ce avantaj am din asta? • acc. şi *acoló.* /lat. ***eccum-illoc.***

acologíe *s.f.* (*farm.*) Cunoaştere bună a medicamentelor utilizate pentru tratarea diferitelor boli. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***acologie***; cf. gr. *ἄκος* „remediu".

acolúric, -ă *adj.* Care se referă la acolurie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***acholurique.***

acoluríe *s.f.* (*med.*) Absenţa pigmenţilor biliari din urină. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***acholurie***; cf. gr. *ἀ-* „fără", *χολή* „bilă", *οὖρον* „urină".

acomerciál, -ă *adj.* (*despre oameni* sau *despre atitudini, manifestări etc. ale lor*) Care este lipsit de spirit comercial; necomercial. • sil. *-ci-al.* pl. *-i, -e.* ***/ a²-*** + ***comercial.***

acomodá *vb. I. refl.* **1** (*despre vietăţi, organe etc.*) A suferi modificări prin adaptare la anumite condiţii (fiziologice, de mediu etc.). **2** (*despre oameni*) A se deprinde cu condiţii noi (de viaţă, de muncă etc.); a se obişnui, a se adapta; a se aclimatiza. ◆ A se împăca, a se învoi. *M-am acomodat uşor cu metoda lui de lucru.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***accommoder***, lat. ***accommodare.***

acomodábil, -ă *adj.* (*despre oameni, situaţii etc.*) Care se acomodează cu uşurinţă; cu care te poţi deprinde uşor. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***accommodable.***

acomodamént *s.n.* **1** Aranjament care produce confort. **2** Dezinvoltură (în mișcări, în purtare etc.). • /<fr. ***accommodement***.

acomodáre *s.f.* **1** Modificare prin adaptare la anumite condiții fiziologice, de mediu etc.; acomodație. ◇ (*anat.*) *Acomodare vizuală* (sau *a cristalinului*) = modificare a curburii cristalinului, care permite ochiului să vadă clar obiecte situate la distanțe diferite. **2** (*biol.*) Adaptare individuală, neereditară, care nu afectează decît fenotipul; autoreglare a organelor de simț în vederea perceperii optime a stimulilor. **3** (*psih.*) *Acomodare socială* = modificare a relațiilor dintre (grupuri de) persoane care are loc (conștient) în scopul reducerii stărilor de încordare sau conflictuale. **4** (*lingv.*) Asimilație parțială între două sunete aflate în contact direct. • pl. *-ări*. /v. ***acomoda***.

acomodatór *adj., s.m.* (Mușchi) care servește la acomodarea cristalinului. • /<fr. ***accommodateur***.

acomodáție *s.f.* Acomodare (1). • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***accommodation***.

acompaniá *vb. I. tr.* **1** (*muz.*) A executa (vocal sau instrumental) partea de acompaniament a unei piese muzicale. **2** (*compl. indică persoane*) A însoți. *M-a acompaniat pînă la gară*. • sil. *-ni-a*. prez.ind. *-iez*. /<fr. ***accompagner***, it. ***accompagnare***.

acompaniamént *s.n.* (*muz.*) **1** Însoțire a unei melodii cu altă melodie potrivită; totalitatea elementelor armonice, ritmice, subordonate uneia sau mai multor linii melodice principale (vocale sau instrumentale). **2** Parte muzicală, instrumentală sau orchestrală, care însoțește, susține sau completează un solist sau un ansamblu coral. *Acompaniament la chitară*. • sil. *-ni-a-*. pl. *-e*. /<fr. ***accompagnement***, it. ***accompagnamento***.

acompaniatór, -oáre *s.m., s.f.* (*muz.*) Persoană, de obicei instrumentist, care îl acompaniază pe solist. *Pianistul acesta este un acompaniator excelent*. • sil. *-ni-a-*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***accompagnateur***, it. ***accompagnatore***.

acompaniére *s.f.* **1** Executare (vocală sau instrumentală) a părții de acompaniament a unei piese muzicale. **2** Însoțire a unei persoane. • sil. *-ni-e-*. pl. *-i*. /v. ***acompania***.

acondroplázic, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Persoană) care suferă de acondroplazie. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***achondroplasique***.

acondroplazíe *s.f.* (*med.*) Maladie ereditară caracterizată printr-o osificare anormală a cartilajelor, avînd ca rezultat diformități osoase și statură mică; condrodistrofie, boala Kafmann, boala Parrot. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***achondroplasie***; gr. *ἀ-*„fără", *χόνδρος* „cartilaj", *πλάσσω* „a forma".

aconít *s.m.* (*bot.*) Plantă erbacee din familia ranunculaceelor, cu florile albastre sau galbene și cu frunzele de culoare verde-închis, care conțin o substanță foarte toxică și care crește în zonele montane (*Aconitum napellus*); omag. • pl. *-ți*. /<fr. ***aconit***, lat. șt. ***aconītum, -i***, gr. ***ἀκόνιτον***.

aconitínă *s.f.* (*chim.*) Alcaloid toxic, extras din aconit, care produce inhibiția centrilor nervoși ai aparatului respirator, circulator și vasomotor. • pl. *-e*. /<fr. ***aconitine***.

acónt *s.n.* (*fin.*) Sumă de bani plătită ori încasată înainte, la o cumpărare sau la încheierea unei tranzacții, în contul prețului (ca garanție); arvună. ◆ Ext. Parte din salariu. • pl. *-uri*. și *acónto s.n.* /<it. ***acconto***, fr. ***acompte***.

acontá *vb. I. tr.* A plăti un acont; a arvuni. • prez.ind. *-ez*. /***acont***+ *-a*.

acontáre *s.f.* Plătire a unui acont; arvunire. • pl. *-ări*. /v. ***aconta***.

acónto *s.n.* v. acont.

acoperămînt *s.n.* Ceea ce servește la acoperit; spec. acoperiș. ◆ (*bis.*) Bucată de pînză sau de stofă brodată, cu care se acoperă vasele liturgice în timpul slujbei religioase. • pl. *-minte*. și *acoperemînt s.n.* /***acoperi*** + *-ămînt*.

acoperemînt *s.n.* v. acoperămînt.

acoperí *vb. IV.* **I** *tr.* **1** A pune ceva deasupra, în fața sau împrejurul cuiva sau a ceva pentru a proteja, a ascunde, a închide, a împodobi etc. *Ea-și acoperă cu mîna fața roșă de sfială* (EMIN.). ◇ Expr. (*refl.*) *A se acoperi de glorie* = a săvîrși fapte mari de arme, a fi foarte viteaz. (*tr.*) *A acoperi* (*ceva*) *cu vălul uitării* v. văl. **2** (*compl. indică vase deschise, orificii etc.*) A închide, a astupa cu capac etc. *Acoperi oala ca să fiarbă mîncarea în aburi*. **3** (*compl. indică clădiri*) A pune acoperiș. *A terminat de acoperit casa cu cîteva zile înainte de începerea ploilor*. **4** A aplica un strat de material pe suprafața unui obiect pentru a-l proteja, a-l face mai rezistent la uzură etc. *A acoperit tabla cu vopsea verde*. **5** Fig. A sta deasupra; a se lăsa sau a fi așezat peste ceva. *Zăpada acoperă pămîntul. Nori grei acoperă cerul*. **II 1** *tr.* (*milit.*; *compl. indică trupe militare, polițiști etc.*) A apăra, a proteja. *A acoperit trupele care se retrăgeau*. ◆ (*tr., refl.*) A (se) pune la adăpost prin măsuri și acte justificative. *El s-a acoperit cu numeroase hîrtii*. **2** *tr., refl.* (*recipr.*) Fig. A (se) ascunde, a (se) tăinui, a nu (se) dezvălui. *Și-a acoperit colegii, nevrînd să-i pîrască*. **3** *tr.* (*compl. indică voci, zgomote, melodii etc.*) A depăși în intensitate (făcînd să nu se mai audă); a înăbuși. *Un ropot de aplauze acoperi ultimele cuvinte ale oratorului* (BART). **4** *refl., tr.* A corespunde perfect, a satisface. *Suma primită acoperă nevoile lui*. ◇ Expr. (*tr.*) *A*(*-și*) *acoperi cheltuielile* = a face față cheltuielilor (achitîndu-și datoriile). *Cu banii primiți și-a acoperit datoriile*. ◆ Ext. (*compl. indică străzi, arii, zone geografice etc.*) A efectua anumite servicii. *Rețeaua de telefonie fixă acoperă jumătate de oraș*. **5** *tr.* (*sport*) A străbate o distanță, a fi în permanență activ pe terenul de joc. *Alergătorul a acoperit distanța de 1000 m într-un timp record*. ◇ Expr. *A acoperi terenul* = a fi în permanență activ pe tot terenul de joc. **III** *refl., tr.* A-și înveli corpul pentru a se proteja de frig sau a(-și) ascunde o parte a corpului pentru a respecta convenințele sociale. *Se acoperă cu o haină de blană. Femeile musulmane sînt obligate să-și acopere fața*. ◆ A-și pune pe cap căciula, pălăria etc. *Și-a luat pălăria, s-a acoperit și a plecat*. **IV** *refl.* Fig. A deveni plin de ceva, a se umple. *Sufletul i s-a acoperit de griji*. ◆ A se întuneca, a se tulbura. *Ochii i s-au acoperit de lacrimi și nu a mai văzut nimic*. • prez.ind. *acópăr*, pers. 3 *acóperă*; conj. pers. 3 *acópere*. /lat. ***acco*(*o*)*perīre***.

acoperíre *s.f.* **1** Așezare a unui obiect deasupra, în fața sau împrejurul altuia, pentru a fi învelit, protejat, ascuns etc. **2** Închidere a unui vas deschis, a unui orificiu etc. **3** Punere a acoperișului unei clădiri. **4** (Operație de) aplicare a unui strat superficial, protector pe un obiect, prin depunere electrochimică, placare, amalgamare, imersiune în baie de metal topit sau prin pulverizare, spoire cu pensula etc. ◆ Strat de material cu care este acoperit un obiect, o piesă etc. **5** Ansamblul operațiilor și mijloacelor de semnalizare cu care se asigură protecția unui obiect sau a unui sistem tehnic contra anumitor acțiuni exterioare. **6** (*milit.*) Accident de teren, pădure sau localitate care protejează de observarea de către inamic a amplasării trupelor. ◆ Măsură specială de protecție care asigură anumite acțiuni (de concentrare sau manevră) ale trupelor. *Foc de acoperire*. ◇ Loc.adj., adv. *Sub acoperire* = (în) secret. *A lucra sub acoperire. Ofițer sub acoperire*. ◇ Expr. *A avea acoperire* = a fi acoperit pentru o acțiune săvîrșită conform unor indicații precise. **7** (*fin.*) Posibilitatea de a face față unei obligații, unei plăți, unei cheltuieli, de a lichida un deficit etc. *Acoperirea acestei sume se face eșalonat*. ◆ Concr. Totalitatea valorilor care asigură această posibilitate. ◇ (*în trecut*) *Acoperire în aur* = stoc de aur și de alte active pe baza cărora băncile de emisiune asigurau convertibilitatea bancnotelor. *Cec fără acoperire* = sumă de bani înscrisă pe un cec, care nu se regăsește în contul semnatarului. **8** Fig. Ascundere, tăinuire a unor vorbe, a unor acțiuni, de obicei, reprobabile. *Firma de comerț e doar o acoperire pentru spălarea de bani*. **9** Învelire a corpului pentru a-l proteja de frig sau ascundere a unei părți a corpului pentru a respecta convenințele sociale. *Acoperirea feței este obligatorie la femeile musulmane*. **10** Punere pe cap a căciulii, a pălăriei etc. **11** (*sport*) (Mod de) joc constînd în deplasarea pe tot terenul pentru derutarea sau obosirea adversarului. **12** Zonă în care se recepteză un semnal de televiziune sau radiofonic. **13** Cuprindere de către media a unui eveniment. • pl. *-i*. /v. ***acoperi***.

acoperíș *s.n.* Partea de deasupra care acoperă și protejează o clădire; acoperămînt. • pl. *-uri*. /***acoperi*** + *-iș*.

acoperít, -ă *adj.* **1** Care are acoperiș, care are capac etc. *Stadion acoperit*. **2** Care este tăinuit, ascuns. *O asemenea veste trebuie ținută acoperită*. ◇ *Cuvinte acoperite* v. cuvînt. **3** (*despre cer*) Noros, înnorat. • pl. *-ți, -te*. /v. ***acoperi***.

acoperitór, -oáre *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care acoperă; care garantează. *Acte acoperitoare*. **2** *s.f.* Obiect cu care se acoperă ceva sau cineva. **3** *s.m.* (*pop.*) Persoană care acoperă sau învelește case. *Acoperitorul era deja pe acoperiș*. • pl. *-ori, -oare*. /***acoperi*** + *-tor*.

acopíe *s.f.* (*med.*) Stare maladivă constînd în incapacitatea de a copia un text. • g.-d. *-iei*. /***a***^{2}-+ ***copie***.

acórd *s.n.* **1** Unitate de vederi asupra unui punct determinat dintr-o înțelegere; consens, asentiment; acceptare. ◇ Expr. *A*(*nu*) *fi de acord să...* = a (nu) se învoi (la ceva); a (nu) aproba. *A fi de acord* (cu cineva) = a avea aceeași părere (cu cineva). *De acord!* = bine! ne-am înțeles! *De comun acord* = *a*) în perfectă înțelegere unii cu alții, în deplină armonie; *b*) în unanimitate. *A* (*se*) *pune de acord* = a face, a stabili o înțelegere. *A cădea de acord* v. cădea. **2** Înțelegere, convenție etc. privitoare la relațiile de colaborare și de cooperare (politică, economică, financiară, electorală, culturală etc.) ce se stabilesc între state, partide politice, organizații. ◇ *Acord comercial* = înțelegere între două sau mai multe state cu privire la schimbul reciproc de mărfuri. *Între cele două țări s-a stabilit un acord comercial. Acord-cadru* = înțelegere la nivel înalt, care servește drept cadru pentru convorbiri ulterioare. *Acord de plăți* = înțelegere între două sau mai multe state cu privire la modul de lichidare a creanțelor și a obligațiilor bănești reciproce. *Acord stand-by* v. stand-by. **3** Formă de retribuție a muncii prestate. ◇ *Acord global* (sau *colectiv*) = formă de retribuire a muncii unui grup de lucrători în raport cu îndeplinirea cantitativă și calitativă a normei stabilite pentru întregul grup. *Plată* (sau *retribuție, salariu*) *în acord* = sistem de remunerare a muncii normate în raport cu rezultatele obținute. *Acord progresiv* = plată a muncii în proporție crescîndă în raport cu depășirea normei. *Muncă în acord* = muncă normată retribuită în raport cu îndeplinirea normei. ◆ Concr. Sumă dată sau primită ca plată pentru munca prestată în acord. **4** (*gram.*) Concordanță (în număr, gen, caz, persoană) a formei cuvintelor între care există raporturi sintactice. ◇ *Acord după înțeles* = acord în care modificarea formei unui cuvînt este determinată de sens, nu de forma gramaticală. *Acord prin atracție* v. atracție. **5** (*fiz.*) Egalitate a frecvențelor de oscilație a două sau a mai multe aparate, sisteme fizice etc.; sintonie. ◇ *Indicator de acord* v. indicator. **6** (*muz.*) Sonoritate rezultată din reunirea a cel puțin trei sunete de înălțimi diferite produse simultan, formînd o armonie; disciplină care se ocupă cu studiul legilor de bază ale suprapunerii sunetelor muzicale și ale înlănțuirii lor. ◇ *Acord minor* v. minor. • pl. *-uri*. /<fr. ***accord***, it. ***accordo***, germ. ***Akkord***.

acordá *vb. I. tr.* **1** A da (cu îngăduință, cu grijă, cu atenție, cu bunăvoință); a oferi; a atribui. *I-au acordat prima cerută*. ◇ Expr. *A acorda atenție* v. atenție. *A acorda credit cuiva* v. credit. *A acorda importanță* v. importanță. **2** (*gram.*) A stabili un acord gramatical. *A acordat corect articolul genitival*. ◇ (*refl.*) *Subiectul se acordă cu predicatul*. **3** (*fiz.*) A regla frecvența unui aparat, a unui sistem fizic etc. astfel încît să fie egală cu frecvența altui aparat, sistem fizic etc.; a sintoniza. **4** (*muz.*) A aduce tonurile unui ansamblu vocal sau ale unui grup de instrumente la o anumită înălțime identică pentru întregul grup. **5** (*muz.*) A realiza tonalitatea corectă a unui instrument muzical (pe baza diapazonului). *Și-a acordat chitara*. • prez.ind. *acórd, -ez*. /<fr. ***accorder***, it. ***accordare***.

acordábil, -ă *adj.* (*muz.*; *despre instrumente muzicale*) Care poate fi acordat. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***accordable***, it. ***accordabile***.

acordabilitáte *s.f.* (*muz.*) Însușirea de a fi acordabil. • /***acordabil*** + *-itate*.

acordáj *s.n.* (*muz.*) **1** Acordare a unui instrument muzical. **2** Realizare a unui echilibru sonor necesar execuției în cadrul unui ansamblu muzical. • pl. *-e*. /<fr. ***accordage***.

acordánt, -ă *s.m., s.f.* Persoană care execută lucrări plătite în acord. • pl. *-ți, -te*. /<germ. ***Akkordant***.

acordáre *s.f.* **1** Atribuire, oferire. *Acordarea acestui premiu s-a făcut cu ajutorul unei fundații*. **2** (*gram.*) Realizare a unui acord gramatical. **3** (*muz.*) Punere a coardelor unui instrument muzical în situația de

a reda tonalitatea specifică a instrumentului. • pl. *-ări.* /v. ***acorda***.

acordát, -ă *adj.* **1** (*gram.*) Care este pus în același caz, număr, gen sau persoană ca și cuvîntul de care este legat printr-un raport sintactic. *Predicatul acordat cu subiectul.* **2** (*muz.; despre instrumente muzicale*) Care este adus la tonalitatea corectă. *Chitara este acordată.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***acorda***.

acordeón *s.n.* Instrument muzical portativ, cu burduf, claviatură și butoane, ale cărui sunete se produc prin vibrația unor ancii metalice. • sil. *-de-on.* pl. *-oane.* /<fr. ***accordéon***, germ. ***Akkordeon***.

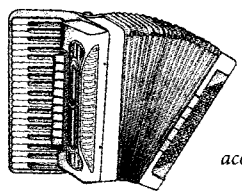

acordeon

acordeoníst, -ă *s.m., s.f.* Persoană care cîntă la acordeon. • sil. *-de-o-.* pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***accordéoniste***, germ. ***Akkordeonist***.

acórdic, -ă *s.f., adj.* (*muz.*) **1** *s.f.* Disciplină care se ocupă cu studiul diferitelor acorduri muzicale construite din terțe necombinate cu alte elemente ale muzicii. **2** *adj.* Care aparține acordicii, care se referă la acordică sau la acordurile muzicale; care intră în componența acordului muzical. • pl. *-ci, -ce.* /***acord*** + *-ic.*

acordór[1] *s.m.* (*muz.*) Specialist în acordarea și repararea unor instrumente muzicale cu corzi și claviatură. • pl. *-i.* /<fr. ***accordeur***; cf. it. *accordatore.*

acordór[2] *s.n.* (*muz.*) Unealtă care servește la acordarea unor instrumente muzicale cu corzi și claviatură. • pl. *-oare.* /<fr. ***accordoir***.

acorée *s.f.* (*med.*) Absența congenitală a pupilei. • /<engl. ***acorea***, fr. ***acoreé***; cf. gr. *ἀ-*„fără", *κόρη* „pupilă".

acoríe *s.f.* (*med.*) Formă de polifagie determinată de scăderea senzației de sațietate, în condițiile ingestiei unei cantități normale de alimente sau chiar în condiții de supraalimentație. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***acorie***; cf. gr. *ἀ-*„fără", *κόρος* „sațietate".

acorión *s.m.* Parazit al favusului. • sil. *-ri-on.* pl. *-i.* /<fr. ***achorion***.

acorporái, -ă *adj.* Lipsit de corp; de natură necorporală. • pl. *-i, -e.* /***a***[2]*-* + ***corporal***.

acórt, -ă *adj.* Simpatic, amabil, îndatoritor, abil. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***accort***.

acorticísm *s.n.* (*med.*) Ansamblu de tulburări provocate de încetarea secreției corticosuprarenalei. • /<fr. ***acorticisme***.

acosmísm *s.n.* (*filos.*) Teorie potrivit căreia lumea fizică nu există ca realitate independentă de Dumnezeu, considerat creatorul ei. • /<fr. ***acosmisme***; cf. gr. *ἀ-*„fără", *κόσμος* „univers".

acostá *vb. I.* **1** *intr.* (*mar.; despre nave*) A manevra o navă, aducîndu-o cu bordul la chei sau la o altă navă, lîngă o coastă, o geamandură etc.; a aborda. **2** *tr.* Fig. (*compl. indică oameni*) A opri din drum și a i se adresa (în mod supărător). *L-a acostat, cerîndu-i din nou să-l angajeze.* ◆ (*fam.*) A agăța. *Fata a fost acostată de doi băieți.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***accoster***.

acostábil, -ă *adj.* (*mar.*) Abordabil. *Chei acostabil.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***accostable***.

acostaménț *s.n.* **1** Fișie laterală (nepavată) din platforma unei șosele, cuprinsă între marginea părții carosabile și marginea șoselei. *A parcat mașina pe acostament.* **2** Parte a căii ferate, lîngă șine, acoperită cu un strat de balast. • pl. *-e.* /<fr. ***accotement***, după *acosta.*

acostáre *s.f.* **1** (*mar.*) Manevră de apropiere a unei nave în vederea legării de un chei, de o altă navă, de o coastă etc.; abordare. **2** Fig. Oprire din drum a unei persoane pentru a-i adresa cuvinte jignitoare, supărătoare; agățare. • pl. *-ări.* /v. ***acosta***.

acostát, -ă *adj.* **1** (*despre nave*) Care s-a apropiat de chei, de țărm, de o geamandură etc., în vederea debarcării. **2** Fig. (*despre oameni*) Care este oprit din drum pentru a i se adresa cuvinte jignitoare, supărătoare. • pl. *-ți, -te.* /v. ***acosta***.

acotiledón, -ă *adj.* Acotiledonat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***acotylédone***; cf. gr. *κοτυληδών* „scobitură, cavitate".

acotiledonát, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* (*bot.; despre plante*) Cu embrionul lipsit de cotiledoane; acotiledon. **2** *s.f.* (*la pl.*) Clasă de plante cu embrionul neformat înainte de germinare, a căror înmulțire se face prin spori; (*și la sg.*) plantă care face parte din această clasă. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***acotylédoné***.

acqua-toffana ['akwato'fana] *s.f.* Otravă celebră în Italia în sec. 16-17, pe bază de arsenic • /<fr. ***acquatoffana***; cf. it. *acqua* „apă", *To(f)fana*, nm. pr.

acquis [a'ki] *s.n. Acquis comunitar* = ansamblu de măsuri convenite între Uniunea Europeană și fiecare țară candidată la aderare, constînd într-o consultanță specială, pentru ca acestea să adopte, cu costuri minime, corpusul de reguli și legi după care se administrează Uniunea. • /<fr. ***acquis [communautaire]***.

acrandríe *s.f.* (*biol.*) Dispoziție apicală a anteridiilor unor briofite. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***acrandrie***.

acraniát, -ă *s.m., s.f.* (*zool.; la pl.*) Subîncrengătură de vertebrate primitive, lipsite de craniu și cu tubul neural nediferențiat (*Acrania*); cefalocordate; (*și la sg.*) animal care face parte din această subîncrengătură. • sil. *-ni-at.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***acraniate***; cf. gr. *ἀ-*„fără", *κρανίον* „craniu".

acraníe *s.f.* (*med.*) Absența congenitală a craniului sau a unei porțiuni din craniu. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***acrânie***.

acraspedót, -ă *adj.* (*bot.; despre ciuperci*) Fără velum. • /<gr. *ἀ-*„fără", ***κράσπεδον*** „margine".

acreálă *s.f.* **1** Însușirea de a fi acru; gust acru, înțepător. **2** Concr. Mîncare, băutură cu gust acru. *Îi era sete și avea poftă de acreală* (VLAH.). **3** Fig. Stare de spirit sau atitudine ursuză, supărăcioasă. *Afișa o acreală nedisimulată.* • pl. *-eli.* /***acri*** + *-eală*.

acreditá *vb. I. tr.* **1** (*jur.; compl. indică oameni*) A împuternici cu o funcție diplomatică (ambasador, ministru plenipotențiar) într-o țară străină. **2** (*compl. indică ziariști, presă*) A împuternici pe lîngă o anumită instituție. **3** A face demn de crezare, verosimil, ceva neconfirmat. *A acreditat ideea că actorul va veni și la ei.* **4** (*fin.*) A deschide, a pune la dispoziția cuiva un acreditiv. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***accréditer***, it. ***accreditare***.

acreditánt, -ă *adj., s.n.* (Stat) care acreditează (un reprezentant diplomatic). • pl. *-ți, -te.* /***acredita*** + *-ant*.

acreditár, -ă *adj., s.n.* (Stat) în care este acreditat un reprezentant diplomatic. • pl. *-i, -e.* /***acredita*** + *-ar*.

acreditáre *s.f.* **1** Împuternicire a unei persoane cu o funcție diplomatică într-o țară străină. ◇ *Scrisoare de acreditare* = document prin care se atestă calitatea unui diplomat de a reprezenta un anumit stat în relațiile cu un alt stat. **2** Împuternicire a unor ziariști sau ziare pe lîngă anumite instituții. **3** Transformare a ceva neconfirmat în ceva verosimil, demn de crezare. *Acreditarea acestui zvon va spori panica.* **4** (*fin.*) Deschidere, punere la dispoziția cuiva a unui acreditiv. • pl. *-ări.* /v. ***acredita***.

acreditát, -ă *adj.* **1** Împuternicit ca reprezentant diplomatic al unui stat pe lîngă guvernul unui stat străin. **2** (*despre ziariști, presă*) Care este împuternicit pe lîngă o anumită instituție. **3** (*fin.*) (Persoană) care beneficiază de un credit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***acredita***.

acreditív *s.n.* (*fin.*) **1** Sumă de bani special rezervată de un cumpărător din contul său, la o bancă ce deservește un furnizor, pentru ca acestuia să i se facă plata în momentul în care dovedește predarea mărfurilor în condițiile stabilite înainte prin contract. ◆ Document prin care se ordonă rezervarea acestei sume de bani. **2** Sumă de bani depusă de o persoană la o casă de economii pentru a-i sta la dispoziție (la cerere) la o altă unitate. ◆ Înscris, document financiar prin care se certifică o asemenea depunere. • pl. *-e.* /<fr. ***accréditif***, germ. ***Akkreditiv***.

acrescământ *s.n.* (*jur.*) Creștere a dreptului unei persoane la o succesiune, ca urmare a înlăturării de la această succesiune a altor persoane ori a renunțării lor la drepturile izvorîte din lege sau din testament. • pl. *-inte.* /***crește*** + *-mînt*, după fr. *accroissement.*

acrescént, -ă *adj.* (*bot.; despre organe*) Cu tendință de creștere; care devine din ce în ce mai mare. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***accrescent***.

acreție *s.f.* **1** (*astron.*) Fenomen fizic prin care un corp ceresc captează materia din spațiul cosmic. **2** (*tehn.*) Proces de aglomerare a unor elemente. **3** (*geomorf.*) Zonă unde are loc formarea de crustă oceanică, prin extensia crustei terestre, a riflurilor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***accrétion***.

acrí *vb. IV. tr., refl.* **1** A face să devină sau a deveni (mai) acru; a (se) înăcri. ◆ (*refl.; despre alimente*) A se altera, a se strica. ◆ (*refl.*) A se mura. *Castraveții s-au acrit.* **2** Fig. A face să devină sau a deveni ursuz, supărăcios, urîcios. *L-a acrit viața plină de necazuri.* ◇ Expr. (*refl.*) *A i se acri* (cuiva) *cu* (sau *de*) *ceva* (sau *de cineva*) = a se plictisi, a se sătura de ceva (sau de cineva). • prez.ind. *-esc* /***acru***[2] + *-i*.

acribíe *s.f.* Exactitate, rigurozitate în cercetarea științifică. ◆ Ext. Conștiinciozitate, seriozitate. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***acribie***, it. ***acribia***.

acribiós, -oásă *adj.* Extrem de exact. *Critică acribioasă.* • sil. *-bi-os.* pl. *-oși, -oase.* /***acribie*** + *-os*.

acribologíe *s.f.* **1** Studiul preciziei maxime în cercetarea științifică. **2** Precizie, corectitudine în folosirea cuvintelor; alegere riguroasă a cuvintelor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***acribologie***; cf. gr. *ἀκριβες* „precizie, exactitate", *λόγος* „cuvînt; studiu".

acriciós, -oásă *adj.* (*reg.*) Acrișor. • pl. *-oși, -oase.* /***acru*** + *-icios*.

acrid[1]**-** Elem. de compunere „lăcustă". • și *acrido-.* /<fr. ***acrid***(***o***); cf. gr. *ἀκρίς, -ίδος*.

acrídă[2] *s.m.* (*bot.; înv.*) Viță-de-vie (*Vitis vinifera*). • pl. *-izi.* /<ngr. ***ακρίδα*** „lăcustă".

acrídă *s.f.* (*entom.; înv.*) Cosaș. • pl. *-e.* /<sl. veche ***акрндъ***.

acridíde *s.f. pl.* (*entom.*) Familie de insecte ortoptere, cuprinzînd lăcustele. • /după fr. *acridiens*.

acridímă *s.f.* (*chim.*) Compus organic, cristalin și incolor, care se extrage din gudroanele cărbunelui de pămînt și care este folosit în industria coloranților, în farmaceutică etc. • /<fr. ***acridine***.

acrido- v. acrid[1]-.

acridologíe *s.f.* (*entom.*) Parte a entomologiei care se ocupă cu studiul lăcustelor. • g.-d. *-iei.* /***acrido-*** + *-logie*.

acrilát *s.m.* (*chim.*) **1** Sare sau ester al acidului acrilic. **2** Material plastic sintetic folosit în stomatologie pentru confecționarea protezelor, a diverselor aparate, suporturi dentare etc. • pl. *-ți.* /<fr. ***acrylate***.

acrílic, -ă *adj.* **1** (*chim.*) *Acid acrilic* = acid monocarboxilic nesaturat, ușor polimerizabil, obținut prin hidroliza acrilonitrilului, piroliza acidului lactic sau prin reacția dintre acetilenă, oxid de carbon și apă, sub formă de lichid incolor, cu miros înțepător, folosit la fabricarea unor materiale sintetice. *Aldehidă acrilică* v. aldehidă. **2** (*despre produse industriale*) Care este obținut cu ajutorul derivaților acidului acrilic. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***acrylique***.

acrilonitríl *s.m.* (*chim.*) Nitril acrilic. • /<fr. ***acrylonitrile***.

acríme *s.f.* **1** Acreală. ◇ *Acrime de silitră* v. silitră. ◆ Gust acru. **2** Fig. Răutate, dușmănie; supărare, amărăciune. *Cronicile... acuză cu acrime viclenia* (BĂLC.). • pl. *-i.* /***acru***[2] + *-ime*.

acrimonía *s.f.* Stare de proastă dispoziție manifestată prin replici tăioase, caustice; atitudine plină de ironie sarcastică; sarcasm. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***acrimonie***; cf. lat. *acrimonĭa, -ae*.

acrimoniós, -oásă *adj.* Acru; caustic, mușcător, sarcastic. *Ton acrimonios.* • sil. *-ni-os.* pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***acrimonieux***.

acrinía *s.f.* (*med.*) Diminuare sau absență a secreției sau a excreției unei glande. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***acrinie***; cf. gr. *ἀ-*„fără", *κρίνω* „a secreta".

acríre *s.f.* Faptul de a (se) *acri.* ◆ Alterarea, stricarea alimentelor. ◇ *Acrirea vinului* = boală a vinului provocată de bacterii acetice, care oțetesc vinul. ◆ Murare. *Acrirea murăturilor depinde de cantitatea de sare și de temperatură.* • pl. *-i.* /v. ***acri***.

acríș *s.n.* (*reg.*) Zer încărcit, jintiță etc. întrebuințate la acrirea bucatelor. • /***acru***[2] + *-iș*.

acrișór, -oáră *adj.* Dim. al lui *acru*; acriu, acruț. • pl. *-ori, -oare.* /***acru***[2] + *-ișor*.

acrít, -ă *adj.* **1** Care a devenit sau a fost făcut (mai) acru. **2** (*despre alimente*) Alterat, stricat. *Vin acrit.* **3** Fig. (*despre oameni*) Morocănos, ursuz, dificil. • pl. *-ți, -te.* /v. ***acri***.

acritúră *s.f.* **1** Aliment acru; spec. murătură. *I-a trecut cu cîrmîz și cu acrituri* (CAR.). **2** (Epitet pentru o) persoană ursuză, morocănoasă, rea. *Bătrînii aceia erau niște acrituri.* ◇ (*ca epitet, precedînd termenul calificat*

de care se leagă prin prep. „de") E o acritură de femeie. • pl. *-i.* /*acri* + *-tură*.

acríu, -íe *adj.* Cam acru; acrişor; acruţ. • pl. *-ii.* /*acru*[2] + *-iu*.

acro- Elem. de compunere „ascuţit", „extremitate, vîrf", „extrem". • /<fr. ***acro-***; cf. gr. *ἄκρος* „înalt; extrem".

acroamátic, -ă *adj.* **1** (*în Grecia antică; despre opere, doctrine, opinii etc.*) Transmis pe cale orală. **2** Care este rezervat iniţiaţilor, secret. • /<fr. ***acroamatique***; cf. lat. *acroamatĭcus*, gr. *ἀκροαματικός* „care se ascultă".

acroanestezíe *s.f.* (*med.*) Absenţa sensibilităţii tactile, termice şi dureroase la nivelul extremităţilor. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***acroanesthesia***, fr. ***acroanesthésie***.

acrobát, -ă *s.m., s.f.* **1** Gimnast specializat în acrobaţie. **2** Fig. Persoană inconsecventă în atitudini, în idei etc.; persoană care caută să epateze prin procedee ieşite din comun. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***acrobate***; cf. gr. *ἀκροβάτης* „care merge în vîrful picioarelor".

acrobátic, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* (Ca) de acrobat, care se referă la acrobaţi sau la acrobaţie. <> *Gimnastică acrobatică* v. gimnastică. **2** *s.f.* Arta de a face acrobaţii; arta sau profesia acrobatului; acrobaţie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***acrobatique***.

acrobatolít *s.n.* (*mineral.*) Batolit în fază incipientă. • pl. *-ţi.* /*acro-* + ***batolit***.

acrobaţíe *s.f.* **1** Exerciţiu dificil de echilibristică, de gimnastică etc. <> Fig. (*glum.*) *Din cauza ghetuşului am făcut adevărate acrobaţii ca să ajung acasă.* ◆ (*la pl.*) Exerciţii dificile făcute de un avion în afara zborului normal. **2** Fig. (*la pl.*) Sforţări neobişnuite pentru a ieşi dintr-o situaţie grea, dintr-o încurcătură. *Ca să scape din încurcătură a trebuit să facă tot felul de acrobaţii.* **3** Arta sau profesia acrobatului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***acrobatie***.

acroblastéză *s.f.* (*bot.*) Ieşire a tubului germinativ prin vîrful sporului, caracteristică lichenilor. • /<fr. ***acroblastèse***.

acroblástic, -ă *adj.* (*bot.; despre muguri, flori*) Dezvoltat în vîrful organului. • pl. *-ci, -ce.* /<gr. ***ἄκρος*** „extrem" + ***βλαστός*** „germen", „lăstar".

acrocarpíe *s.f.* (*bot.*) Fructificare la vîrful ramurilor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***acrocarpie***.

acrocefál, -ă *adj.* (*med.*) Care are craniul conic, ţuguiat; care prezintă acrocefalie; acrocefalic; hipsocefal, oxicefal. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***acrocéphale***; cf. gr. *ἄκρος* „extrem", *κεφαλή* „cap".

acrocefálic, -ă *adj.* (*med.*) Acrocefal. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***acrocéphalique***.

acrocefalíe *s.f.* (*med.*) Malformaţie a craniului determinată de închiderea precoce a suturilor, caracterizată prin dezvoltarea considerabilă, în înălţime, a regiunii occipitale, cu aplatizarea laterală a capului; hipsocefalie, oxicefalie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***acrocéphalie***.

acrocéntric, -ă *adj.* (*biol.*) Cu centromerul situat la unul din capetele cromozomului. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***acrocentrique***.

acrochinezíe *s.f.* (*med.*) Mobilitate deosebită, ca amploare şi rapiditate, a extremităţilor în stările de agitaţie psihomotorie. • scris şi *acrokinezie.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***acrokinésie***.

acrocianózǎ *s.f.* (*med.*) Cianoza permanentă a mîinilor, a gambelor şi uneori a nasului, a pomeţilor şi a feţei posterioare a braţelor, accentuată la frig şi umiditate, mai frecventă la sexul feminin, în adolescenţă, în relaţie cu disfuncţiile endocrinologice şi ale sistemului nervos simpatic. • sil. *-ci-a-.* /<fr. ***acrocyanose***; cf. gr. *ἄκρος* „extrem", *κύανος* „albastru".

acrocíst *s.n.* (*biol.*) Chist sferic, gelatinos, format pe conidiofori la maturaţia celulelor generative. • /<fr. ***acrocyste***.

acroconídie *s.f.* (*biol.*) Conidie formată la vîrful hifelor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***acroconidie***.

acrodermatítă *s.f.* (*med.*) Termen generic pentru leziunile cutanate ale extremităţilor, ca urmare a unor boli sau sindroame. • pl. *-e.* /<fr. ***acrodermatite***; cf. gr. *ἄκρος* „extrem", *δέρμα, -ατος* „piele".

acrodínie *s.f.* (*med.*) Durere la nivelul extremităţilor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***acrodynie***; cf. gr. *ἄκρος* „extrem", *ὀδύνη* „durere".

acrodistrofíe *s.f.* (*med.*) Tulburare cronică de nutriţie a extremităţilor corpului. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***acrodystrophie***; cf. gr. *ἄκρος* „extrem", *δύστροφος* „greu de hrănit", „prost hrănit".

acrodolihomelíe *s.f.* (*med.*) Malformaţie somatică ce se caracterizează prin prezenţa unor membre anormal de lungi. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***acrodolichomelia***; cf. gr. *ἄκρος* „extrem", *δολιχός* „lung", *μέλος* „extremitate, membru".

acrodónt, -ă *adj.* (*zool.; despre reptile*) Cu dinţii sudaţi pe marginea superioară a maxilarelor. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***acrodonte***.

acrodróm, -ă *adj.* (*bot.; despre nervaţia frunzelor*) Convergent la vîrf. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***acrodrome***.

acroeritrózǎ *s.f.* (*med.*) Coloraţie în roşu a extremităţilor, ca urmare a vasodilataţiei. • /<fr. ***acroérythrose***; cf. gr. *ἄκρος* „extrem", *ἐρυθρός* „roşu".

acroestezíe *s.f.* (*med.*) **1** Creştere a sensibilităţii la nivelul extremităţilor membrelor. **2** Durere la nivelul extremităţilor. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***acroesthesia***; cf. gr. *ἄκρος* „extrem", *αἴσθησις* „senzaţie, sensibilitate".

acrofíl, -ă *adj., s.f.* (*biol.*) (Plantă) care creşte în regiuni înalte. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***acrophile***.

acrofíte *s.f. pl.* (*biol.*) Plante care cresc la altitudini (sub)alpine. • /<germ. ***Akrophyten***.

acrofobíe *s.f.* (*med.*) Frică de locuri situate la înălţime; hipsofobie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***acrophobie***; cf. gr. *ἄκρος* „extrem", *φοβία* <*φόβος* „teamă".

acrofoníe *s.f.* Pronunţare accentuată a iniţialei unui cuvînt. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***acrophonie***.

acrogenézǎ *s.f.* (*bot.*) **1** Formaţie apicală. **2** Creştere în lungime la vîrful organelor vegetale. • /<fr. ***acrogenèse***.

acrogeríe *s.f.* (*med.*) Atrofie senilă a pielii la nivelul extremităţilor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***acrogérie***; cf. gr. *ἄκρος* „extrem", *γέρων, -οντος* „bătrîn".

acrogín, -ă *adj.* (*bot.*) Cu organele de reproducere femele situate în vîrful axelor. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***acrogyne***.

acrohipotermíe *s.f.* (*med.*) Răcire excesivă a extremităţilor, întîlnită mai ales la persoanele care suferă de schizofrenie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***acrohypothermie***.

acrokinezíe *s.f.* v. acrochinezie.

acroleínă *s.f.* (*chim.*) Aldehidă nesaturată, care se obţine prin distilarea glicerinei cu acid sulfuric (sau hidrogenosulfat de potasiu) şi care se prezintă ca un lichid cu miros înecăcios, lacrimogen, folosit ca intermediar în numeroase sinteze organice; propenal, aldehidă acrilică. • sil. *-le-i-.* /<fr. ***acroléine***.

acrolít *s.n.* (*a. plast.*) Statuie ale cărei extremităţi sînt executate din piatră sau din marmură, iar corpul din alte materiale. • pl. *-e.* /<fr. ***acrolithe***; cf. gr. *ἄκρος* „extrem", *λίθος* „piatră".

acróm, -ă *adj.* Acromic. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***achrome***.

acromacríe *s.f.* (*med.*) Deformaţie congenitală caracterizată prin alungirea şi subţierea exagerată a degetelor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***acromacrie***.

acromamíe *s.f.* (*med.*) Grad extrem de nebunie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***acromanie***; cf. gr. *ἄκρος* „extrem", *μανία* „nebunie".

acromanţíe *s.f.* Arta de a ghici viitorul după conformaţia norilor. • g.-d. *-iei.* /cf. gr. *μαντεία* „divinaţie".

acromastítă *s.f.* (*med.*) Inflamaţie a mamelonului. • /<fr. ***acromastite***; cf. gr. *ἄκρος* „extrem", *μαστός* „sîn", „mamelă".

acromát, -ă *adj., s.m.* **1** (*fotogr.*) (Obiectiv fotografic) căruia i-a fost corectată sau înlăturată aberaţia cromatică. **2** (*med.*) (Persoană) care este inaptă să distingă culorile. • pl. *-ţi, -te.* /<germ. ***Achromat***, fr. ***achromate***; cf. gr. *ἀ-* „fără", *χρῶμα, -ατος* „culoare".

acromátic, -ă *adj.* **1** (*despre sisteme optice*) Care nu prezintă aberaţie cromatică, care nu descompune raza de lumină în culorile ei componente; acromat. **2** (*despre constituenţi celulari*) Necolorabil. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***achromatique***.

acromatínă *s.f.* (*biol.*) Substanţă fundamentală necolorabilă din nucleul celular. • /<fr. ***achromatine***.

acromatísm *s.n.* (*optic.*) Proprietate a unei lentile sau a unui sistem de lentile de a fi acromatice. • /<fr. ***achromatisme***; gr. *ἀ-* „fără", *χρῶμα, -ατος* „culoare".

acromatizá *vb. I. tr.* (*optic.*) A corecta sau a înlătura aberaţia cromatică. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***achromatiser***.

acromatizáre *s.f.* (*optic.*) Acţiunea de *a acromatiza* şi rezultatul ei; corectare, înlăturare a aberaţiei cromatice. • pl. *-ări.* /v. ***acromatiza***.

acromatocít *s.n.* (*med.*) Globulă roşie care şi-a pierdut materia colorantă. • pl. *-e.* /<fr. ***achromatocyte***; cf. gr. *ἀ-* „fără", *χρῶμα, -ατος* „culoare", *κύτος* „celulă".

acromatofíl, -ă *adj.* Care nu are afinitate pentru coloranţi. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***achromatophile***, engl. ***achromatophil***.

acromatópsic, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Suferind) de acromatopsie; acromat. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***achromatopsique***.

acromatopsíe *s.f.* (*med.*) Tulburare de vedere constînd în incapacitatea de a distinge culorile; acromazie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***achromatopsie***; cf. gr. *ἀ-* „fără", *χρῶμα, -ατος* „culoare", *ὄψις* „vedere".

acromatózǎ *s.f.* (*med.*) Absenţa pigmentării naturale, precum cea a irisului sau a tegumentului. • /<fr. ***achromatose***, germ. ***Achromatose***.

acromaturíe *s.f.* (*med.*) Eliminare de urină decolorată. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***achromaturie***.

acromazíe *s.f.* **1** (*med.*) Absenţa pigmentării normale a tegumentului. **2** (*med.*) Acromatopsie. **3** (*biol.*) Absenţa reacţiei de fixare a culorii la nivelul unei celule. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***achromasie***.

acromegál, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Suferind) de acromegalie; acromegalic. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***acromégale***.

acromegálic, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) Acromegal. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***acromégalique***.

acromegalíe *s.f.* (*med.*) Boală determinată de creşterea secreţiei de hormon somatotrop, survenită la adult după închiderea cartilajelor de creştere, manifestată prin dezvoltarea exagerată a capului şi a membrelor, prin hipertensiune arterială, tulburări metabolice. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***acromégalie***, engl. ***acromegaly***; cf. gr. *ἄκρος* „extrem", *μέγας, -άλου* „mare".

acromelalgíe *s.f.* (*med.*) Afecţiune caracterizată prin dureri paroxistice la nivelul extremităţilor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***acromélalgie***; cf. gr. *ἄκρος* „înalt", „extrem", *μέλος* „membru", *ἄλγος* „durere".

acromiál, -ă *adj.* Care se referă la acromion. • sil. *-mi-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***acromial***.

acrómic, -ă *adj.* Fără culoare; acrom. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***achromique***.

acromicríe *s.f.* (*med.*) Boală endocrină care se manifestă prin oprirea dezvoltării extremităţilor, care sînt disproporţionate faţă de restul corpului din cauza insuficienţei secreţiei hormonului hipofizar de creştere. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***acromicrie***; cf.gr. *ἄκρος* „înalt", „extrem", *μικρός* „mic".

acromíe *s.f.* (*med.*) Decolorare congenitală a pielii sau a unui organ, provocată de diminuarea sau dispariţia pigmentului melanic; albinism. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***achromie***.

acromioclaviculár, -ă *adj.* (*med.; despre articulaţii şi ligamentul lor*) Care leagă acromionul cu clavicula. • sil. *-mi-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***acromio-claviculaire***.

acromiocoracoidián, -ă *adj.* (*med.; despre ligamente*) Care este întins între apofiza coracoidă şi acromion. • sil. *-mi-o-; -co-i-di-an.* pl. *-ieni, -iene.* /***acromio[n]*** + ***coracoidian***.

acromión *s.n.* (*med.*) Extremitatea spinei omoplatului prin care acesta se articulează cu clavicula, rezultînd articulaţia acromioclaviculară. • sil. *-mi-on.* -pl. *-oane.* /<fr. ***acromion***; cf. gr. *ἄκρος* „extrem", *ὦμος* „umăr".

acromionítă *s.f.* (*med.*) Osteomielită localizată la acromion. • sil. *-mi-o-.* /<fr. ***acromionite***.

acromiotoníe *s.f.* (*med.*) Rigiditate a musculaturii mîinilor sau picioarelor, urmată de apariţia unor contracţii involuntare. • sil. *-mi-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***acromiotonie***.

acromocéntru *s.n.* (*med.*) Corpuscul de natură cromozomică, lipsit de cromatină. • /<fr. ***achromocentre***.

acromotrichíe *s.f.* (*med.*) Absenţa sau pierderea culorii părului. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***achromotrichia***, fr. ***achromotrichie***.

acrónic, -ă *adj.* Fără legătură cu timpul; atemporal. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***acronique***.

acroníe *s.f.* Lipsă de concordanţă între timpul real al evenimentelor şi cronologia ideală a narării lor. • g.-d. *-iei.* /***acron[ic]*** + *-ie*.

acroním, -ă *adj., s.n.* (Cuvînt) format din literele (iniţiale) sau din segmentele unor cuvinte. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***acronyme***, engl. ***acronym***.

acronimíe *s.f.* Procedeu de formare a cuvintelor cu ajutorul abrevierilor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***acronymie***.

acropahíe *s.f.* (*med.*) Creştere a extremităţilor din cauza hipertrofiei subperiostale, mai ales la nivelul falangelor şi al capetelor oaselor mîinilor şi picioarelor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***acropachie***, engl. ***acropachy***; cf. gr. *ἄκρος* „înalt", „extrem", *παχύς* „gros".

acroparestezíe *s.f.* (*med.*) Afecţiune atrofică şi vasomotorie caracterizată prin instalări bruşte ale senzaţiei de amorţire, ale înţepăturilor sau senzaţiilor de înţepături la nivelul extremităţilor, în mod deosebit al mîinilor şi picioarelor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***acroparesthésie***; cf. gr. *ἄκρος* „extrem", *παρά* „la", *αἴσθησις* „simţire".

acropatíe *s.f.* (*med.*) Denumire generică pentru orice afecţiune a extremităţilor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***acropathie***, engl. ***acropathy***; cf. gr. *ἄκρος* „extrem", *πάθος* „suferinţă, boală".

acropetál, -ă *adj.* (*bot.; despre frunze, flori*) Care se dezvoltă de la bază spre vîrf. • pl. *-i, -e.* /<germ. ***akropetal***, engl. ***acropetal***.

acropódiu *s.n.* (*zool.*) Partea terminală a membrelor la vertebrate; regiunea digitală. • /<fr. ***acropode***.

acrópolă *s.f.* (*arhit.; în Grecia antică*) Citadelă în oraşele din vechea Grecie (Atena, Micene, Tirint, Corint etc.), situată pe o înălţime şi a cărei incintă cuprindea principalele edificii (palate, temple etc.). • pl. *-e.* /<fr. ***acropole***, it. ***acropoli***; cf. gr. *ἀκρόπολις* <*ἄκρος* „ridicat", *πόλις* „oraş".

acropostítă *s.f.* (*med.*) Inflamaţie a prepuţului. • /<fr. ***acroposthite***; cf. gr. *ἀκροποσθία* „prepuţ".

acrosárc *s.n.* (*bot.*) Bacă sferică şi cărnoasă, formată prin concreşterea ovarului şi a caliciului. • /<fr. ***acrosarque***.

acroscleróză *s.f.* (*med.*) Manifestare în cadrul sclerodermiei generalizate sau sistemice, care constă în afectarea extremităţilor, în special a degetelor (sclerodactilie), a gîtului şi a feţei, în particular a nasului. • /<fr. ***acrosclérose***.

acrosincarpíe *s.f.* (*bot.*) Concreştere a fructului prin vîrfurile lui. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***acrosyncarpie***.

acrosindéză *s.f.* Împerechere incompletă a doi cromozomi, legaţi numai la un capăt, în timpul meiozei. • <fr. ***acrosyndèse***.

acrospíră *s.f.* (*bot.*) Tulpiniţă răsucită de la vîrful seminţei, în germinaţie. • pl. *-e.* /<fr. ***acrospire***.

acrospór *s.m.* (*bot.*) Spor dezvoltat la extremitatea unei celule de reproducere, caracteristic ciupercilor. • pl. *-i.* /<fr. ***acrospore***; cf. gr. *ἄκρος* „extrem", *σπορά* „sămînţă".

acrostealgíe *s.f.* (*med.*) Senzaţie dureroasă resimţită la oasele extremităţilor. • sil. *-ste-al-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***acrostéalgie***.

acrosteolíză *s.f.* (*med.*) Osteoliză localizată în extremităţi. • sil. *-ste-o-.* /<fr. ***acrostéolyse***.

acrostíh *s.n.* **1** (*lit.*) Poezie (sau strofă) în care literele iniţiale ale versurilor, citite vertical, formează un cuvînt-cheie sau o propoziţie. **2** Problemă enigmistică a cărei soluţie se găseşte citind pe verticală, de sus în jos sau invers, iniţialele versurilor componente ale unei poezii. • pl. *-uri.* /<ngr. ***ἀκρόστιχον***, fr. ***acrostiche***, germ. ***Akrostichon***, it. ***acrostico***.

acrostól *s.n.* (*mar.*) **1** (*înv.*) Partea înaltă a extremităţilor unei corăbii. **2** (*la pl.*) Ornamentele, sculpturile de la prora unei nave. • pl. *-uri.* /<fr. ***acrostole***; cf. gr. *ἄκρος* „extrem", *στόλος* „ornament".

acroşá *vb. I. tr.* **1** A agăţa, a atîrna, a prinde din mers, prin apropierea (întîmplătoare) de cineva sau de ceva. **2** (*sport*) A opri, a intercepta mingea în aer (la fotbal) sau pucul (la hochei). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***accrocher***.

acroşáj *s.n.* **1** Acroşare. **2** (*sport*) Oprire, interceptare a mingii (la fotbal) sau a pucului (la hochei). • pl. *-e.* /<fr. ***accrochage***.

acroşáre *s.f.* Acţiunea de *a acroşa* şi rezultatul ei; agăţare, prindere; acroşaj. • pl. *-ări.* /v. ***acroşa***.

acrotér *s.n.* v. acroteră.

acroterá *s.f.* (*arhit.*) Element ornamental din piatră sau din teracotă, de obicei zoomorf sau fitomorf, aşezat în vîrful sau la extremităţile unui fronton pentru a susţine vase, statuete sau alte ornamente. ◆ Ext. Statuie, vas sau ornament aşezat pe acest piedestal. • pl. *-e.* şi *acrotér s.n.* /<fr. ***acrotère***; cf. lat. *acroteria, -orum* „promontoriu", gr. *ἀκρωτήριον* „extremitate".

acrotón, -ă *adj.* (*biol.*) **1** (*despre foliola frunzelor compuse*) Cu porţiunea terminală mai dezvoltată. **2** (*despre anterele orhideelor*) Concrescut la vîrf. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***acrotone***.

acrotrofodiníe *s.f.* (*med.*) Nevrită a extremităţilor din cauza expunerii prelungite la frig şi umezeală. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***acrotrophodynie***.

acrotrofonevróză *s.f.* (*med.*) Tulburare nevrotică a troficităţii extremităţilor. • /<fr. ***acrotrophonévrose***.

acrozóm *s.m.* (*anat.*) Regiune a extremităţii anterioare a spermatozoidului, care conţine o veziculă cu enzime hidrolitice care permit acestuia să penetreze învelişul extern al ovulului. • /<fr. ***acrosome***; cf. gr. *ἄκρος* „extrem", *σῶμα, -ατος* „corp".

ăcru[1] *s.m.* Unitate de măsură pentru suprafeţele de teren, egală cu 0,404686 ha, utilizată în special în ţările anglo-saxone (*ac*). • pl. *acri.* /<fr. ***acre***.

ăcru[2]**, -ă** *adj.* **1** Care are gustul caracteristic al oţetului, al lămîii etc.; care provoacă o reacţie gustativă astringentă. *Ciorba era cam acră.* ◇ *Lapte acru* v. lapte. ◇ Expr. *A se sătura* (de cineva sau de ceva) *ca de mere acre* v. sătura. ◆ (*despre gust*) Ca al oţetului, al lămîii etc. ◇ Expr. *A-i veni* (*cuiva*) *acru* v. veni. **2** Fig. (*despre oameni*) Care este morocănos, ursuz, supărăcios; răutăcios; supărat, mîhnit. *Nu avea mulţi prieteni, fiind un om acru şi plicticos.* ◇ Expr. *Poamă acră* v. poamă. ◆ (*despre manifestări, atitudini etc. ale oamenilor*) Care exprimă, trădează supărare, mîhnire, duşmănie, răutate. *I-a aruncat o privire acră şi a plecat.* ◇ (*adv.*) *I-a răspuns acru şi fără chef.* • pl. *acri, -e.* /lat. ***ācrus*** <*ācer, -cris.*

acrút, -ă *adj.* Acrişor, acru. • pl. *-i, -e.* /***acru***[2] + *-uţ.*

act *s.n.* **1** Document eliberat de o autoritate, prin care se atestă un fapt, o obligaţie, un drept, o învoială, identitatea cuiva etc.; decizie a unei autorităţi cuprinsă în acest document. ◇ (*jur.*) *Act de acuzare* = concluzie scrisă întocmită de organele judiciare asupra anchetării unei cauze penale, servind ca bază la dezbaterile unui proces. *Act juridic* = *a)* manifestare de voinţă a uneia sau a mai multe persoane în scopul creării, transmiterii sau stingerii de drepturi şi obligaţii; *b)* înscris constatator al unei asemenea manifestări. *Act administrativ* = act al unui organ al administraţiei de stat. *Act constituţional* = act normativ prin care se reglementează anumite raporturi sociale fundamentale. *Act de identitate* = înscris prin care se dovedeşte identitatea unei persoane. *Actul meu de identitate nu mai este valabil. Act de notorietate* = înscris întocmit în faţa unui organ de stat (judecătoresc sau administrativ), prin care două sau mai multe persoane atestă fapte îndeobşte cunoscute. *Act de stare civilă* = înscris constatator al unui act juridic privitor la starea civilă a unei persoane. *Act normativ* = act prin care se stabilesc dispoziţii generale obligatorii. *Act de danie* v. danie. *Act de deces* v. deces. *Act medico-legal* v. medico-legal. *Act de naştere* v. naştere. *Acte de notariat* v. notariat. *Act de paupertate* v. paupertate. *Act de sumisiune* v. sumisiune. *Act cu titlu oneros* v. titlu. ◇ Expr. *A depune un act* v. depune. **2** Manifestare a activităţii umane; acţiune, faptă, fapt. *Construirea unei capele a fost pentru el un act de credinţă sinceră.* ◇ *Act voluntar* v. voluntar. ◇ Expr. *A lua act* (*de ceva*) = a declara în mod formal că a luat cunoştinţă (de ceva). *A face act de prezenţă* = a apărea undeva pentru scurt timp, din datorie sau din politeţe. *A face un act de dreptate* = a recunoaşte meritele şi drepturile unei persoane nedreptăţite. ◆ Rezultat al unei activităţi conştiente sau instinctive individuale, care are un scop sau tinde către realizarea unui scop. *Atitudinea sa a fost considerată drept un act necugetat.* **3** Diviziune principală a unei opere dramatice, reprezentînd o etapă în desfăşurarea acţiunii. ◇ *Act unic* = operă dramatică într-un act. **4** (*la pl.*) Volum de comunicări prezentate la congrese. ◆ Culegere de documente emise de către o adunare. *Actele adunării constituante, actele parlamentului.* **5** (*lingv.*) *Act lingvistic* = funcţie pragmatică legată de limbaj (cerere, sfat, ordin, afirmaţie). **6** (*psihanal.*) *Act ratat* = act psihologic al cărui rezultat vizat explicit nu este atins. pl. *-e.* /<lat. ***actus, -us***, fr. ***acte***, it. ***atto***, germ. ***Akte, Akt***; cf. şi engl. *[speech] act* „act de vorbire".

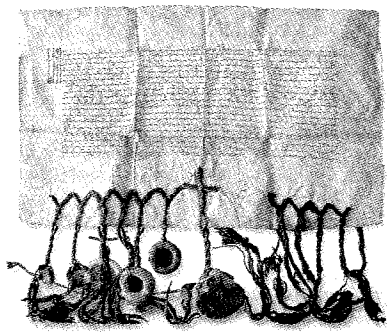

Act de danie, prin care Ştefan cel Mare dăruieşte Mănăstirii Putna satul Ostriţa, ţinutul Cernăuţi.

acroteră

ăcta *s.n. pl.* **1** Colecţie de documente, registre etc. privitoare la o anumită instituţie, persoană sau problemă. **2** (Titlu pentru) periodice sau colecţii de lucrări ştiinţifice publicate de o societate ori de o instituţie. ◇ *Acta diurna* = (*la romani*) însemnări zilnice afişate, prin care se difuzau diferite informaţii (politice, militare etc.). • /<lat. ***acta, -orum***, pl. al lui *actum, -i.*

actánt *s.m.* (*lingv.*) Autor al acţiunii verbului; agent, subiect. • pl. *-ţi.* /<fr. ***actant***, germ. ***Aktant***.

actanţiál, -ă *adj.* (*lingv.*) Care se referă la actant; de actant. • sil. *-ţi-al.* pl. *-i, -e.* /***actant*** + *-ial.*

acteonéla *s.f.* (*paleon.*) Gasteropod fosil, din cretacic, cu cochilie globulară, fără ornamentaţii. • sil. *-te-o-.* /<lat. şt. ***actaeonella***.

acth *subst.* (*med.*) Hormon al hipofizei, care are efect stimulator asupra funcţiei cortexului suprarenal; corticotrofină. • /abr. de la engl. **A** ***[dreno]-C[ortico]-T[ropic]-H[ormone]***.

actin- Elem. de compunere „rază", „radiaţie". • şi *actino-.* /<fr. ***actin(o)***-; cf. gr. *ἀκτίς, -ῖνος* „rază".

actínă *s.f.* (*biol.*) Constituent proteic al muşchiului, care în combinaţie cu miozina formează actomiozina, elementul contractil al fibrei musculare. • /<fr. ***actine***, engl. ***actin***; cf. gr. *ἀκτίς, -ῖνος* „rază".

actínic, -ă *adj.* (*despre radiaţii*) Care este capabil să producă reacţii nucleare. ◇ (*med.*) *Boală actinică* = boală provocată de radiaţii, care se manifestă prin dereglarea proceselor metabolice, prin descompunerea unor substanţe din celule etc. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***actinique***; cf. gr. *ἀκτίς, -ῖνος* „rază".

actinid *s.n.* (*chim.; la pl.*) Serie de 14 elemente radioactive, situate, în sistemul periodic al lui Mendeleev, după actiniu, cu proprietăţi analoage acestuia, cuprinzînd toriul, protactiniul, uraniul, neptuniul, plutoniul, americiul, curiul, berkeliul, californiul, einsteiniul, fermiul, mendeleeviul, nobeliul, lawrenciul; (*şi la sg.*) fiecare dintre elementele radioactive care fac parte din această serie. • pl. *-e.* /<fr. ***actinides***, germ. ***Aktiniden***.

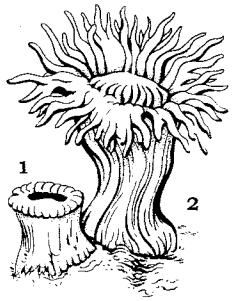

Actinie
1. Tentacule contractate.
2. Tentacule extinse.

actínie *s.f.* (*zool.*) Animal marin inferior din încrengătura celenteratelor, variat colorat, solitar, fără schelet, care trăieşte fixat de stînci, cu aspect de floare şi cu orificiul bucal înconjurat de tentacule (*Actinia*);

anemonă-de-mare, dediţel-de-mare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***actinie***; cf. gr. *ἀκτίς, -ῖνος* „rază".

actinifér, -ă *adj.* Care produce emanaţii radioactive. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***actinifère***.

actinísm *s.n.* Proprietate a radiaţiilor de a avea acţiune chimică. • /<fr. ***actinisme***.

actinítă *s.f.* (*med.*) Inflamaţie cutanată determinată de expunerea excesivă la radiaţiile solare sau la radiaţiile X. • /<fr. ***actinite***; cf. gr. *ἀκτίς, -ῖνος* „rază".

actíniu *s.n.* (*chim.*) Element chimic radioactiv obţinut din minereu de uraniu sau prin reacţii nucleare (*Ac*). • /<fr. ***actinium***.

actino- v. actin-.

actinobacilóză *s.f.* (*med. vet.*) Boală frecventă la taurine, asemănătoare actinomicozei, caracterizată prin adenopatie şi abcese în ţesuturile moi. • /<fr. ***actinobacillose***.

actinobiologíe *s.f.* (*biol.*) Ramură a biologiei care se ocupă cu studiul efectelor radiaţiilor asupra organismelor. • sil. *-bi-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***actinobiologie***.

actinocardiografíe *s.f.* (*med.*) Determinare a conturului şi a dimensiunilor inimii cu ajutorul razelor X paralele. • sil. *-di-o-.* g.-d. *-iei.* /<germ. ***Aktinokardiographie***.

actinocardiográmă *s.f.* (*med.*) Grafic obţinut prin actinocardiografie. • sil. *-di-o-.* pl. *-e.* /<germ. ***Aktinokardiogramme***.

actinocárp, -ă *adj.* (*biol.*; *despre plante*) Cu fructele dispuse radial. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***actinocarpe***.

actinodón *s.m.* (*paleon.*) Batracian placoderm carnivor fosil, din era primară (*Actinodon*). • /<fr. ***actinodon***; cf. gr. *ἀκτίς, -ῖνος* „rază", *ὀδούς, ὀδόντος* „dinte".

actinogenéză *s.f.* (*fiz.*) Producere a radiaţiilor. • /<engl. ***actinogenesis***.

actinográf *s.n.* (*fiz.*) Actinometru înregistrator. • pl. *-e.* /<fr. ***actinographe***, germ. ***Aktinograph***.

actinografíe *s.f.* (*fotogr.*) **1** Procedeu fotomecanic de preparare a unui clişeu tipografic cu ajutorul altui clişeu obţinut cu raze roentgen. ◆ Imagine obţinută cu un asemenea clişeu. **2** Fotografie obţinută plasînd obiectul între placa sensibilă şi sursa luminoasă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***actinographie***.

actinográmă *s.f.* (*meteor.*) Diagramă pe care actinograful înregistrează continuu variaţiile intensităţii radiaţiei solare directe. • pl. *-e.* /<fr. ***actinogramme***.

actinolít *s.n.* (*mineral.*) Piatră străluciţoare de culoare verde, cu cristale alungite radiale, varietate de amfibol. • /<fr. ***actinolithe***.

actinologíe *s.f.* **1** Studiul energiei radiante. **2** Studiul efectelor chimice şi biologice produse de radiaţiile luminoase, ultraviolete şi infraroşii. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***actinologie***; cf. gr. *ἀκτίς, -ῖνος* „rază", *λόγος* „cuvînt; ştiinţă".

actinométric, -ă *adj.* (*fiz.*) Care se referă la actinometrie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***actinométrique***.

actinometríe *s.f.* (*fiz.*) **1** Capitol al fizicii care se ocupă cu studiul radiaţiilor electromagnetice (solare, terestre, cosmice etc.) din atmosferă. **2** Măsurare a intensităţii radiaţiei luminoase şi termice (din atmosferă). • g.-d. *-iei.* /<fr. ***actinométrie***.

actinométru *s.n.* (*meteor.*) Instrument pentru măsurarea intensităţii radiaţiei solare directe pe unitatea de suprafaţă perpendiculară faţă de raze. • pl. *-e.* /<fr. ***actinomètre***; cf. gr. *ἀκτίς, -ῖνος* „rază", *μέτρον* „măsură".

actinomicetále *s.f. pl.* (*biol.*) Ordin de bacterii care, prin aspectul lor ramificat, amintesc de ciuperci (bacilul tuberculozei, leprei, difteriei). • /<fr. ***actinomycétales***.

actinomicéte *s.n. pl.* (*biol.*) Grup de microorganisme foarte răspîndite în natură, cu caractere intermediare între bacterii şi ciupercile inferioare, dintre care unele sînt patogene pentru om şi animale, iar din altele se produc antibiotice (*Actinomyces*). • /<fr. ***actinomycètes***; cf. gr. *ἀκτίς, -ῖνος* „rază", *μύκης, -ητος* „ciupercă".

actinomicínă *s.f.* (*med.*) Antibiotic cromopeptidic izolat din diferite specii de streptomicete.• pl. *-e.* /<fr. ***actinomycine***, engl. ***actinomycin***; cf. gr. *ἀκτίς, -ῖνος* „rază", *μύκης, -ητος* „ciupercă".

actinomicóză *s.f.* **1** (*med.*) Infecţie cronică produsă de *Actinomyces*, caracterizată prin leziuni granulomatoase indurate, în puncte multiple. **2** (*agric.*) *Actinomicoza cartofului* = boală a cartofului provocată de bacteria *Actinomyces scabies*; rîia cartofului. • /<fr. ***actinomycose***, engl. ***actinomycosis***; cf. gr. *ἀκτίς, -ῖνος* „rază", *μύκης, -ητος* „ciupercă".

actinomórf, -ă *adj.* (*biol.*; *despre flori*) Care are simetrie radială. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***actinomorphe***; cf. gr. *ἀκτίς, -ῖνος* „rază", *μορφή* „formă".

actinón *s.n.* (*chim.*) Izotop al radonului, obţinut prin dezintegrarea spontană a actiniului. • /<fr. ***actinon***.

actinopatíe *s.f.* (*med.*) Boală provocată de radiaţiile luminoase şi ultraviolete. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***actinopathie***; cf. gr. *ἀκτίς, -ῖνος* „rază", *πάθος* „afecţiune, suferinţă".

actinopterigián *s.m.* (*paleon.*; *la pl.*) Subclasă de peşti fosili, ososi, apărută în mezozoic, din care face parte majoritatea peştilor actuali; (*şi la sg.*) peşte care face parte din această subclasă. • sil. *-gi-an.* pl. *-ieni.* /<fr. ***actinoptérygien***; cf. gr. *ἀκτίς, -ῖνος* „rază", *πτέρυξ, -υγος* „aripă".

actinoscopíe *s.f.* (*med.*) Examen optic al unui organ sau ţesut prin transparenţă sau difuziune. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***actinoscopie***.

actinót *s.m.* (*mineral.*) Silicat natural hidratat de calciu, magneziu şi fier, din grupa amfibolilor, de culoare verde-măslinie, cu cristale alungite, care se găseşte frecvent în şisturile cristaline. • /<fr. ***actinote***.

actinotactísm *s.n.* Reacţie a unor fiinţe unicelulare faţă de radiaţiile luminoase. • /<fr. ***actinotactisme***.

actinoterapíe *s.f.* (*med.*) Tratament medical cu radiaţii luminoase, ultraviolete sau infraroşii, care se aplică în special în rahitism. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***actinothérapie***; cf. gr. *ἀκτίς, -ῖνος* „rază", *θεραπεία* „îngrijire, tratament"<*θεραπεύω* „a îngriji, a trata".

actinotropísm *s.n.* (*biol.*) Tendinţă de îndreptare a plantelor către radiaţiile de lumină. • /<fr. ***actinotropisme***.

actinozoáre *s.n. pl.* (*zool.*) Clasă de celenterate marine cu simetrie radială (*Actinozoa*). • /<fr. ***actinosoaires***.

activ, -ă *adj., s.n., adv.* **I** *adj.* **1** (*despre oameni*) Care participă (în mod efectiv) la o acţiune. *Un politician activ.* **2** (*despre oameni*) Care este în plină activitate. *Persoanele active au venituri mai mari decît pensionarii.* ◇ *Populaţie activă* = totalitatea persoanelor angajate într-o activitate profesională (retribuită). *Membru activ* = membru al unei organizaţii, societăţi, instituţii etc. avînd anumite obligaţii şi bucurîndu-se de drepturi depline în cadrul acelei organizaţii. **3** (*despre oameni sau despre fapte, manifestări etc. ale lor*) Care este energic, harnic, vrednic. *Un primar activ care a îmbunătăţit transportul în comun al oraşului.* ◇ *Odihnă activă* v. odihnă. **4** (*geol.*; *despre zone geografice, plăci tectonice etc.*) În care se produce o activitate intensă într-un moment determinat. ◇ *Zonă tectonică activă. Pămînt activ* v. pămînt. *Vulcan activ* v. vulcan. **5** (*milit.*) Care este în serviciu efectiv, sub steag; care este sub drapel. ◇ *Serviciu activ* = situaţie a militarului aflat sub drapel. *Apărare activă* v. apărare. **6** (*chim.*; *despre corpuri, substanţe*) Care realizează (intens) un anumit fenomen, un anumit efect; care intră uşor în reacţie. ◇ *Cărbune activ* v. cărbune. *Principiu activ* v. principiu. **7** (*gram.*) *Diateza activă* = diateză care arată că subiectul îndeplineşte acţiunea. ◆ Ext. (*despre verbe*) Care este la diateza activă. **8** (*lingv.*; *despre lexic*) Care este folosit în mod frecvent în vorbire. ◇ *Vocabular activ* v. vocabular. **9** (*fin.*; *despre operaţii economice, balanţe, bugeturi*) Cu venituri sau resurse mai mari decît cheltuielile; care se soldează cu un beneficiu, cu un profit. ◇ *Datorii active* = sume pentru care cineva este creditor. *Subiect activ* v. subiect. ◆ (*despre conturi*) Care se deschide pentru ţinerea evidenţei unui element concret dintr-un patrimoniu. **10** (*pedag.*) *Metodă activă* = curent în pedagogie fundat pe principiile unei educaţii funcţionale, care respectă interesele intelectuale ale copilului şi care stimulează activitatea personală a elevilor. **II** *s.n.* **1** (*econ.*) Totalitatea bunurilor care aparţin unei persoane juridice. **2** (*econ.*) Totalitatea mijloacelor economice care aparţin unei întreprinderi, unei instituţii sau unei organizaţii economice. ◇ *Active şi pasive monetare* v. monetar. *Imobilizare de active circulante* v. imobilizare. ◆ Parte a bilanţului în care sînt înscrise aceste mijloace. **3** Colectiv de membri ai unui partid, ai unei organizaţii etc., constituit pe lîngă un organ de conducere. **4** (*fam.*) Expr. *A avea ceva la activul său* = a fi autorul unei acţiuni grave, dubioase, compromiţătoare. *A pune ceva la activul cuiva* = a pune o acţiune (gravă) pe seama cuiva. **III** *adv.* În mod energic, activ. *A participat activ la tot ce i s-a propus.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***actif***, lat. ***activus, -a, -um***, rus. ***акmuв***, it. ***attivo***, germ. ***aktiv***, engl. ***active***.

activă *vb. I.* **1** *intr.* A desfăşura o activitate susţinută, intensă într-un anumit domeniu. **2** *tr.* A intensifica, a stimula o activitate, un proces etc.; a face ca o substanţă, un fenomen să devină (mai) activ. ◆ Spec. A iradia o substanţă pentru a o face radioactivă. **3** *tr.* (*milit.*) A fi reîncadrat în rîndul cadrelor active ale armatei, ale serviciilor secrete. **4** *tr. fact.* A face să devină activ, a pune în funcţiune. *A activat alarma de la maşină.* ◇ (*refl. pas.*) *Alarma nu s-a activat.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***activer***, it. ***attivare***.

activánt, -ă *adj., s.m.* **1** *adj., s.m.* (*chim.*) Activator. **2** *s.m.* Reactiv anorganic folosit în flotaţia minereurilor. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***activant***, it. ***attivante***.

activáre *s.f.* Acţiunea de *a activa* şi rezultatul ei. **1** Desfăşurare a unei activităţi. ◆ Operaţie prin care se obţine creşterea reactivităţii unei substanţe. **2** Intensificare sau stimulare a unei activităţi. **3** (*milit.*) Reintrare în cadrele active ale armatei, ale serviciilor secrete. **4** (*chim.*) *Activare moleculară* = proces în care particulele sînt aduse în starea de a participa direct la o reacţie chimică. • pl. *-ări.* /v. ***activa***.

activát, -á *adj.* **1** Desfăşurat. **2** Stimulat. **3** (*despre sisteme tehnice, mecanisme, bombe etc.*) Care este amorsat. **4** (*despre militari*) Care a fost reîncadrat în rîndul cadrelor active ale armatei, ale serviciilor secrete. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***activa***.

activatór, -oáre *adj., s.m.* **1** *adj., s.m.* (*chim.*) (Substanţă) care, adăugată unei alte substanţe, unui material etc., intensifică activitatea acestora; activant. **2** *s.m.* (*biol.*) Microelement din structura materiei vii, cu rol de activare a fermenţilor. • pl. *-ori, -oare.* /***activa*** + *-tor*, după fr. *activateur*, it. *attivatore*.

activínă *s.f.* (*chim.*) Pulbere albă sau uşor galbenă, cu miros slab de clor şi cu gust amar, neplăcut, folosită la albirea ţesăturilor celulozice, la apretarea ţesăturilor, ca aglutinant în imprimerie şi ca dezinfectant. • /<fr. ***activine***.

activísm *s.n.* **1** Atitudine care pune accentul pe necesitatea acţiunii directe, pe propaganda activă. **2** Doctrină potrivit căreia spiritul uman trebuie să se bazeze pe acţiune mai mult decît pe principiile teoretice. • /<fr. ***activisme***.

activíst, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Adept) al activismului. **2** *s.m., s.f.* Membru militant, salariat al unui partid sau al unei organizaţii de masă, care se ocupă (exclusiv) cu munca politică. ◇ *Activist cultural* = (*în trecut*) activist care se ocupa cu propaganda politică în domeniul cultural; culturnic. • pl. *-işti, -iste.* /<fr. ***activiste***, rus. ***акmивucm***.

activístic, -ă *adj.* Care ţine de activism sau de activişti, care se referă la activism sau la activişti. • pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***Aktivistisch***.

activitáte *s.f.* **1** Ansamblu de acte fizice, intelectuale, morale etc. făcute în vederea unui anumit rezultat; folosire sistematică a forţelor proprii într-un anumit domeniu, participare activă şi conştientă la ceva; muncă, ocupaţie, îndeletnicire. ◇ *Sferă de activitate* = domeniu limitat în care acţionează cineva sau ceva. *Memoriu de activitate* v. memoriu. *Rază de activitate* v. rază. ◇ Loc.adj. *În activitate* = *a*) (*despre ofiţeri*) care face parte din cadrele active ale armatei; *b*) (*despre oameni*) care este angajat, activează într-un anumit domeniu; *c*) (*despre aparate, mecanisme, instituţii etc.*) care este în funcţiune. *Şcoala este în activitate pînă pe 25 decembrie.* **2** (*fiz.*) Mărime ce caracterizează intensitatea dezintegrării unei substanţe radioactive; număr de particule emise de o sursă radioactivă într-o unitate de timp. **3** (*chim.*) Concentraţia efectivă a unui electrolit tare sau a unui gaz într-un sistem de reacţie. ◇ *Activitate optică* = proprietatea unei substanţe chimice de a roti planul de polarizare al radiaţiilor luminoase polarizate liniar. **4** (*anat.*) *Activitate nervoasă superioară* = activitate a etajelor superioare ale sistemului nervos, prin care se realizează adaptarea complexă şi dinamică la mediu a organismului animal şi uman. **5** (*astron.*) *Activitate solară* = totalitatea fenomenelor (pete, protuberanţe, erupţii etc.) care au loc în păturile exterioare ale Soarelui şi care pot influenţa ionosfera şi magnetismul terestru. **6** (*meteor.*) *Activitate ciclonică* = formă a circulaţiei generale a

atmosferei în regiunile extratropicale, reprezentată prin dezvoltarea și deplasarea ciclonilor și anticiclonilor. **7** *(geomorf.)* *Activitate vulcanică* = vulcanism. • pl. *-ăți.* /<fr. ***activité***, lat. ***activĭtas, -atis***, it. ***attività***, germ. ***Aktivität***.

activizá *vb. I. tr.* **1** *(compl. indică oameni)* A îndemna să fie mai activ (în muncă etc.); a impulsiona. **2** A grăbi desfășurarea unui proces, a unui fenomen etc.; a dinamiza. • pl. *-ez.* /***activ*** + *-iza.*

activizáre *s.f.* **1** Impulsionare a cuiva pentru a-l face mai activ. **2** Dinamizare a unui proces, a unui fenomen etc. • pl. *-ări.* /v. ***activiza***.

activizátor, -oáre *adj.* Care activizează. • pl. *-ori, -oare.* /***activiza*** + *-tor.*

actofíl, -ă *adj., s.f.* *(bot.)* (Plantă) care crește pe litoral. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***actophile***; cf. gr. *ἀκτή* „litoral", *φίλος* „prieten".

actofíte *s.f. pl.* *(bot.)* Plante de litoral stîncos. • /<fr. ***actophytes***.

actográf *s.n.* Aparat pentru măsurarea automată a activității ritmice comportamentale a animalelor. • pl. *-e.* /<fr. ***actographe***; cf. lat. *actus, -us* „mișcare, impuls".

actogramă *s.f.* Diagramă obținută la actograf. • pl. *-e.* /<fr. ***actogramme***.

actór *s.m.* **1** Artist care interpretează roluri în piese de teatru, în film, în spectacole de revistă etc. ◇ *Actor dramatic* v. dramatic. ◇ Fig. *Nu i-a îndeplinit dorința, iar lacrimile lui nu l-au impresionat, considerîndu-l un actor prost.* **2** Fig. Persoană care ia parte activă la un eveniment. *Actorii acestei întîmplări au fost prietenii noștri.* • pl. *-i.* și *(înv.)* *aftór s.m.* /<fr. ***acteur***, lat. ***actor, -oris***, it. ***attore***, germ. ***Aktor***.

actoráș *s.m.* *(deprec.)* Dim. al lui *actor. Macovei, un actoraș de provincie* (VLAH.). • pl. *-i.* /***actor*** + *-aș.*

actoricésc, -eáscă *adj.* Care ține de actori, care se referă la actori. • pl. *-ești.* /***actor*** + *-icesc.*

actoríe *s.f.* Profesiunea de actor. • g.-d. *-iei.* /***actor*** + *-ie.*

actoríță *s.f.* *(înv.)* Actriță. • pl. *-e.* /***actor*** + *-iță.*

actríță *s.f.* Artistă care interpretează roluri în piese de teatru, în spectacole de varietăți sau în filme; *(înv.)* actoriță. ◇ Fig. *Era o actriță bună, l-a emoționat și a reușit să-i smulgă cîteva promisiuni.* • pl. *-e.* /<fr. ***actrice***, it. ***attrice***.

actuál, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* Care există sau se petrece în prezent, în momentul de față. ◇ Loc.adv. *La ora actuală* v. oră. ◆ Care are aplicabilitate în prezent. *Legislația actuală este în mare parte schimbată.* **2** *adj.* Care are importanță pentru vremea de față; de acum. ◆ Care rămîne valabil în prezent. *Gîndirea anticilor e încă actuală.* ◆ De actualitate, la ordinea zilei. *Ziaristul oferă știrile actuale din diferite zone.* ◆ Real. **3** *s.n.* *(geol.)* Holocen. • sil. *-tu-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***actuel***, lat. ***actŭalis, -e***.

actualísm *s.n.* *(geol.)* Principiu metodologic de cercetare și interpretare a istoriei pămîntului pe baza comparării fenomenelor geologice din trecut cu cele actuale; uniformitarism. • sil. *-tu-a-.* /<fr. ***actualisme***.

actualitáte *s.f.* **1** Timpul de față, prezent. *Deși cercetează istoria veche, preferă actualitatea.* ◇ Loc.adj. *De actualitate* = care se petrece sau interesează în clipa de față, care corespunde prezentului. ◇ Expr. *A reveni* (sau *a readuce*) *în actualitate* = a se întoarce sau a face să se întoarcă în atenția contemporanilor. *A trece la actualitate* = a întreprinde ceva. **2** Ceea ce este actual; *(la pl.)* evenimente curente, la ordinea zilei. *Emisiune de actualități.* **3** Faptul de a fi actual, de a aparține prezentului. *Actualitatea unei teorii.* • sil. *-tu-a-.* pl. *-ăți.* /<fr. ***actualité***.

actualizá *vb. I. tr.* **1** A face ca ceva să devină actual; a readuce în actualitate. ◆ Ext. A reînvia ceva. ◆ A face ca ceva să corespundă cerințelor, gusturilor prezentului. **2** *(lingv.)* A face să coincidă extensia semnificatului unui cuvînt cu reprezentarea pe care și-o face vorbitorul despre o anumită realitate. • sil. *-tu-a-.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***actualiser***.

actualizábil, -ă *adj.* Care poate fi actualizat. • sil. *-tu-a-.* pl. *-i, -e.* /***actualiza*** + *-bil.*

actualizáre *s.f.* Acțiunea de *a actualiza* și rezultatul ei. ◆ (Re)aducere în actualitate. ◆ Ext. Reînviere. • sil. *-tu-a-.* pl. *-ări.* /v. ***actualiza***.

actualizátor *s.m.* *(lingv.)* Cuvînt care servește pentru actualizare. • sil. *-tu-a-.* pl. *-i.* /<fr. ***actualisateur***.

actualménte *adv.* În momentul de față, în prezent; acum. • sil. *-tu-al-.* /<fr. ***actuellement***, it. ***attualmente***.

actuár *s.m.* **1** *(la romani)* Ofițer al armatei imperiale romane însărcinat cu aprovizionarea și distribuția hranei, precum și cu înregistrarea operațiilor militare. ◆ Scrib care redacta procesele-verbale ale discursurilor pronunțate în Senat sau în adunările politice. **2** *(mat.)* Specialist în aplicarea teoriei probabilităților și a statisticii matematice în diferite calcule financiare, în domeniul asigurărilor; specialist în probleme de actuariat. • sil. *-tu-ar.* pl. *-i.* /<fr. ***actuaire***, germ. ***Aktuar***, it. ***attuario***, lat. ***actuarius, -ii*** „scrib".

actuária *s.f.* *(mar.)* Navă militară română de transport, rapidă și ușoară, propulsată de vele dreptunghiulare. • sil. *-tu-a-.* /<lat. ***actuaria, -ae***.

actuariál, -ă *adj.* *(mat.; despre calcule)* Efectuat de actuar. • sil. *-tu-a-ri-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***actuariel***.

actuariát *s.n.* *(mat.)* **1** Totalitatea operațiilor și normelor pe baza cărora, folosind teoria probabilităților și statistica matematică, se efectuează calcule financiare (privitoare mai ales la asigurări) de către un actuar. **2** Funcția de actuar. • sil. *-tu-a-ri-at.* /***actuar*** + *-iat.*

acționá *vb. I.* **1** *intr.* A întreprinde o acțiune, o faptă etc. ◇ Expr. *A acționa fără creier* v. creier. ◆ A întreprinde ceva într-o anumită împrejurare. ◆ A exercita o influență asupra cuiva sau a ceva; a avea efect. **2** *tr.* *(mec.; compl. indică sisteme, utilaje etc.)* A pune în mișcare, a face să funcționeze. ◆ A realiza prin comenzi un anumit regim de funcționare a unui sistem tehnic. **3** *tr.* *(jur.)* A introduce o acțiune în instanță, a da în judecată. • sil. *-ți-o-.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***actionner***.

acționábil, -ă *adj.* Care poate fi acționat în judecată. • sil. *-ți-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***actionnable***.

acționalísm *s.n.* Analiză sociologică ce se bazează, în explicarea dinamicii vieții sociale sau a naturii umane, pe conceptul de acțiune (*praxis*). • sil. *-ți-o-.* /<fr. ***actionnalisme***.

acționalíst, -ă *adj.* Care se referă la acționalism. • sil. *-ți-o-.* pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***actionnaliste***.

acționár, -ă *s.m., s.f.* Posesor de acțiuni ale unei societăți comerciale. *Acționar majoritar.* • sil. *-ți-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***actionnaire***.

acționáre *s.f.* **1** Punere în mișcare a unor sisteme, a unor utilaje etc. **2** *(jur.)* Introducere a unei acțiuni în justiție. • sil. *-ți-o-.* pl. *-ări.* /v. ***acționa***.

acționariát *s.n.* **1** Sistem în care salariații unei întreprinderi sînt coproprietari ai unei părți din acțiuni. **2** Totalitatea posesorilor acțiunilor unei societăți comerciale. • sil. *-ți-o-; -ri-at.* /<fr. ***actionnariat***.

acțiúne *s.f.* **I 1** Desfășurare a unei activități; faptă întreprinsă (pentru atingerea unui scop). ◇ *Om de acțiune* = om întreprinzător, energic, care acționează repede. *Film de acțiune* v. film. *Rază de acțiune* v. rază. ◇ Expr. *A pune în acțiune* = a pune în mișcare. *A trece la acțiune* = a întreprinde ceva. *A intra în acțiune* v. intra. **2** *(uneori determ. de „armată")* Operație militară (ofensivă sau defensivă). ◇ *Jurnalul acțiunilor de luptă* v. jurnal. **3** *(gram.)* Ceea ce exprimă verbul (o stare, o mișcare, un proces etc.). ◇ *Nume de acțiune* v. nume. **4** Desfășurare a întîmplărilor într-o operă literară epică sau dramatică; fabulație, subiect, intrigă. *Unitatea de acțiune este o regulă a teatrului antic.* **5** Exercitare a influenței unui agent (fizic, chimic etc.) asupra unui obiect, unui fenomen, unui organism etc. *Acțiunea substanțelor otrăvitoare asupra organismului.* ◇ *Acțiune ponderomotoare* = exercitare a unei forțe asupra unui corp. **6** *(jur.)* Ansamblul mijloacelor procesuale prin care, în cadrul procesului civil sau penal, se asigură protecția unui drept subiectiv sau a unor situații juridice ocrotite de lege sau se trage la răspundere o persoană care a săvîrșit o faptă penală; proces. ◇ *Acțiune de dezavuare* v. dezavuare. *Acțiune pauliană* v. pauliană. *Acțiune penală* v. penal. *Acțiune reconvențională* v. reconvențională. ◇ Expr. *A deschide o acțiune* v. deschide. ◆ Concr. Act, cerere prin care se solicită deschiderea unui proces. **7** *(psih.)* *Acțiune mentală* = operare sau transformare mentală sub forma imaginilor sau (și) a ideilor. **II** *(fin.)* Hîrtie de valoare, care reprezintă o cotă dinainte stabilită, din capitalul unei societăți și care dă deținătorului dreptul să primească dividende. ◇ *Cursul acțiunilor* v. curs. • pl. *-i.* /<fr. ***action***, it. ***azione***, lat. ***actio, -onis***.

acu[1]**-** Elem. de compunere „auz". • /<fr. ***acou-***; cf. lat. *acūtus, -a, -um*, gr. *ἀκούω* „a auzi".

acú[2] *adv.* v. acum.

acuarélă *s.f.* *(a. plast.)* **1** Tehnică grafică în care se întrebuințează culori diluate în apă, cu efecte de transparență. **2** Vopsea (solidă) folosită în acuarelă. **3** Pictură executată în acuarelă. • pl. *-e.* /<fr. ***aquarelle***, it. ***acquarello***.

acuarelíst, -ă *s.m., s.f.* *(a. plast.)* Grafician specializat în tehnica acuarelei. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***aquarelliste***, it. ***acquarellista***.

acuarelizát, -ă *adj.* *(despre culori)* Care este diluat în apă, pastelizat. *Filmul are o coloratură acuarelizată.* • pl. *-ți, -te.* /***acuarelă*** + *-iza.*

acuféná *s.f.* *(med.)* Senzație auditivă patologică sub formă de zgomote sau vîjîituri în urechi, care nu este rezultatul unei excitații sonore exterioare a urechii; tinitus. • /<fr. ***acouphène***; cf. gr. *ἀκούω* „a auzi", *φαίνω* „a părea".

acufúndă *vb. I.* v. cufunda.

acuitáte *s.f.* **1** Proprietate de a percepe senzații la un prag coborît sau de a distinge diferențe și nuanțe minime; agerime, ascuțime. *Acuitate vizuală.* ◆ Capacitate a minții de a pătrunde esența unui lucru, nuanțele cele mai fine ale unui fenomen etc. *După analiza făcută i s-a văzut acuitatea minții.* ◇ Loc.adv. *Cu acuitate* = cu necesitate, cu multe amănunte, detaliat. **2** Însușirea de a fi acut, de a avea manifestări intense. *Acuitatea durerii îl făcea de nerecunoscut.* **3** *(muz.)* Grad de înălțime pe care îl poate atinge o voce sau un instrument muzical. • sil. *-cu-i-.* /<fr. ***acuité*** <lat. *acūtus, -a, -um* „ascuțit".

aculalíe *s.f.* *(lingv.)* Limbaj în care predomină utilizarea unor cuvinte inexistente și nonsensurile. • g.-d. *-iei.* /***acu-*** + ***-lalie***; cf. gr. *ἀκούω* „a asculta", *λαλέω* „a vorbi".

aculeát, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* *(despre organe)* Prevăzut cu țepi. ◆ *(despre insecte)* Care are ac. **2** *s.f.* *(la pl.)* Grup de insecte himenoptere care au ovipozitorul terminat cu un ac (veninos) (*Aculeata*); *(și la sg.)* insectă care face parte din acest grup. *Viespea este o aculeată.* • sil. *-le-at.* pl. *-ți, -te.* /<lat. ***aculĕatus, -a, -um***, fr. ***aculéate, aculéates***.

aculei- Elem. de compunere „spin, ghimpe". • /<fr. ***aculéi-***; cf. lat. *aculĕus, -i* „ac mic".

aculeifórm, -ă *adj.* Care are forma unui ac. • sil. *-le-i-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***aculéiforme***; cf. lat. *aculĕus, -i* „ac", *fōrma, -ae* „formă".

aculeól *s.m.* Ac, aculeu mic al unor plante; țepușă. • sil. *-le-ol.* pl. *-i.* /fr. ***aculéole***.

aculeoiát, -ă *adj.* Prevăzut cu aculeoli. • sil. *-le-o-.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***aculéolé***.

aculéu *s.m.* Ghimpe, spin, ac. • pl. *-ei.* /<lat. ***aculĕus, -i***.

acultúrá *vb. I. tr.* A face aculturația unui individ, a unui grup; a aculturaliza. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***acculturer***.

aculturál, -ă *adj.* Care nu are noțiunea de cultură; neafectat de cultură. • pl. *-i, -e.* /***a***[2]***-*** + ***cultural***.

aculturalizá *vb. I. tr.* A acultura. • prez.ind. *-ez.* /***acultural*** + *-iza.*

aculturalizáre *s.f.* Acțiunea de *a aculturaliza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***aculturaliza***.

aculturáție *s.f.* Complex de transformări care au loc în planul culturii materiale și spirituale (privind felul de a munci și a gîndi, de a se comporta și de a judeca etc.) a unei populații mai mici, ca urmare a contactului cu o altă populație aflată pe o treaptă superioară de dezvoltare. ◆ Adaptare a unui individ (sau a unui grup) la un nou mediu sociocultural. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***acculturation***, germ. ***Akkulturatione***, engl. ***acculturation***.

acúm *adv.* **1** În prezent, în momentul de față; actualmente. *Acum sînt studentă.* ◇ Expr. *Acu-i acu* = a sosit clipa hotărîtoare. ◆ În împrejurările actuale. *Acum trebuie să ne gîndim ce vom face.* **2** Îndată, imediat, numaidecît, acuși, acușica, amuși. *Acum ajungem acasă.* **3** Înainte cu..., în urmă cu... *Acum doi ani.* • și *acúma,* *(pop.)* *acú,* *(înv.)* *acmú adv.* /lat. ***eccum modo***.

acúma adv. v. acum.

acumbént, -ă *adj.* *(bot.; despre organe)* Situat de-a lungul unui alt organ; culcat. • pl. *-ți, -te.* și ***acumbét, -ă*** *adj.* /<engl. ***accumbent***; cf. lat. *accumbere* „a se așeza, a se culca".

acumbét, -ă *adj.* v. acumbent.

acumétric, -ă *adj.* Audiometric. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***acoumétrique***.

acumetríe *s.f.* (*med.*) Denumire generică a metodelor și a tehnicilor de examinare medicală a funcției auditive cu ajutorul acumetrului; audiometrie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***acoumétrie***; cf. gr. *ἀκούω* „a auzi", *μέτρον* „măsură".

acumétru *s.n.* Aparat cu ajutorul căruia se măsoară acuitatea auditivă; audiometru. • pl. *-e.* /<fr. ***acoumètre***.

acuminát, -ă *adj.* (*bot.; despre frunze, fructe* etc.) Care se termină cu un vîrf lung și ascuțit. • pl. *-ți, -te.* /<lat. ***acuminatus, -a, -um***, fr. ***acuminé***; cf. lat. *acūmen, -inis* „vîrf".

acumulá *vb. I. tr., refl.* A (se) aduna, a (se) strînge, a (se) concentra; a (se) înmagazina. <> Fig. *A acumulat experiență.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***accumuler***, lat. ***accumulare***.

acumulăre *s.f.* **1** Acțiunea de *a (se) acumula* și rezultatul ei; adunare, strîngere, înmagazinare. <> *Lac de acumulare* v. lac. **2** (*econ. polit.*) Proces economic complex de formare și de utilizare a unei părți din venitul societății pentru constituirea capitalului necesar producerii de bunuri în viitor. *Acumularea primitivă a capitalului.* <> *Fond de acumulare* = parte a unui venit, folosită pentru realizarea acumulării. *Rata acumulării* = raportul dintre fondul de dezvoltare și venitul pe baza căruia se formează. **3** (*geomorf.*) Proces de depunere a materialului transportat de agenții geomorfologici (ape, vînturi, ghețari etc.). <> *Acumulare fluviatilă* = aluvionare. ◆ Formă de relief (luncă, terasă, deltă, morenă, dună) rezultată în urma acestui proces. **4** (*psih.*) *Acumulare culturală* = proces de creștere culturală, prin care se adaugă trăsături culturale sau elemente noi, datorită invenției, descoperirii sau împrumutului. • pl. *-ări.* /v. ***acumula***.

acumulatív, -á *adj.* Care acumulează. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***accumulatif***.

acumulatór *s.n., s.m.* **1** (*electr.*) Aparat, rezervor care înmagazinează energia sub diferite forme, în vederea utilizării ulterioare. <> *Acumulator electric* = pilă electrică chimică, care se încarcă prin conectare la o sursă de curent continuu și care cedează energia unui circuit receptor. *Baretă de acumulator electric* v. baretă. *Pastilă de acumulator electric* v. pastilă. **2** Dispozitiv care memorează și acumulează datele în vederea prelucrării într-un calculator. <> *Placă de acumulator* v. placă. • pl. *n.-oare, m. -ori.* /<fr. ***accumulateur***, it. ***accumulatore***, engl. ***accumulator***.

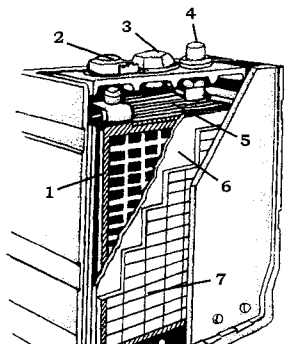

Acumulator (1)

1. Placă pozitivă. *5.* Spațiu electrolitic.
2. Bornă pozitivă. *6.* Placă izolantă.
3. Capac. *7.* Placă negativă.
4. Bornă negativă.

acupúnctic, -ă *adj.* (*med.*) Care se referă la acupunctură; acupunctural. • pl. *-ci, -ce.* /***acupunct[ură]*** + *-ic*.

acupunctór *s.m.* (*med.*) Medic care practică acupunctura; acupuncturist. • pl. *-i.* /<fr. ***acupuncteur***.

acupuncturál, -ă *adj.* (*med.*) Acupunctic. • pl. *-i, -e.* /***acupunctură*** + *-al*.

acupunctúră *s.f.* (*med.*) Metodă terapeutică, profilactică, de diagnostic și curativă, practicată de mii de ani în China, care se bazează pe stimularea cu ace fine (din metale nobile sau din oțel inoxidabil) a anumitor puncte de pe suprafața cutanată, corespunzătoare proiecțiilor nervoase ale anumitor organe, cu acțiune reflexă, interpretată diferit, în funcție de culturile filosofice și științifice (restabilește echilibrul energetic, stimulează reflexe care induc modificări neurovegetative etc.). • /<fr. ***acupuncture***; cf. lat. *acus, -us* „ac", *punctura* „înțepătură".

acupuncturíst *s.m.* Acupunctor. • pl. *-iști.* /<germ. ***Akupunkturist***.

acurát, -ă *adj.* Exact; ordonat, îngrijit. • pl. *-ți, -te.* /<it. ***accurato***, lat. ***accuratus***, germ. ***akkurat***.

acuratéță *s.f.* v. acurateță.

acuratéțe *s.f.* Atenție deosebită, grijă în execuția unui lucru sau în realizarea unei activități intelectuale. ◆ Ext. Corectitudine; exactitate. • și (*înv.*) *acuratéță* *s.f.* /<it. ***accuratezza***.

acusmátic *s.m.* (*filos.*) Nume dat discipolilor lui Pitagora. • pl. *-ci.* /<fr. ***acousmatique***; cf. gr. *ἀκουσματικοί* <*ἄκουσμα* „audiție".

acusmíe *s.f.* (*med.*) Halucinație auditivă care împiedică perceperea exactă a sunetelor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***acousmie***.

acústic, -ă *adj., s.f.* **I** *s.f.* **1** (*fiz.*) Parte a fizicii care se ocupă cu studiul producerii, propagării și recepționării sunetelor. **2** (*muz.*) Disciplină muzicală care se ocupă cu studiul sunetelor folosite în muzică și al legilor percepției lor. **3** Calitate a unui loc, a unui mediu etc. de a permite receptarea clară și nedeformată a sunetelor (sală de concerte, de spectacole etc.). *O sală cu o acustică bună.* **II** *adj.* Care emite, transmite sau recepționează sunete, care aparține acusticii, care se referă la acustică. *Unde acustice.* <> *Nervi acustici* = a opta pereche de nervi cranieni, prin care se transmit senzațiile auditive la scoarța cerebrală. *Tub acustic* = tub lung care servește la transmiterea vocii pe nave, în puțuri miniere etc. *Cornet acustic* = dispozitiv cu ajutorul căruia se recepționează sunete și se înlesnește perceperea lor; portavoce. *Focar acustic* v. focar. *Incintă acustică* v. incintă. *Spectru acustic* v. spectru. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***acoustique***, it. ***acustico***; cf. gr. *ἀκουστικός* „relativ la sunet".

acusticián, -ă *s.m., s.f.* Specialist în acustică. • sil. *-ci-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***acousticien***.

acusticofobíe *s.f.* (*med.*) Teamă patologică față de sunete. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***acousticophobia***, fr. ***acousticophobie***.

acustomát *s.n.* Dispozitiv adaptor electronic la un magnetofon pentru pornirea și oprirea automată a aparatului, care asigură înregistrarea numai atunci cînd se vorbește. • pl. *-e.* /<germ. ***Akustomat***.

acușá[1] *vb. I. tr.* (*înv.*) A naște. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***accoucher***.

acúșa[2] *adv.* v. acuși.

acúși adv. (*pop.*) Îndată, imediat. <> Expr. *Acuși... acuși...* = cînd... cînd... ◆ Înainte cu... *Acuși șapte ani a fătat iapa popii un mînz* (POP.). • și *acúșa adv.* /***acu*** + ***și***.

acușíca *adv.* (*fam.*) Acuși. *Acușica ajungem acasă.* • /***acuși*** + *-ică*.

acușór *s.n.* Dim. al lui *ac.* • pl. *-oare.* /***ac*** + *-ușor*.

acút, -ă *adj.* **1** (*med.; despre boli*; în opoz. cu „cronic") Cu evoluție rapidă, cu caracter de criză. *Apendicită acută.* <> *Abces cald* v. abces. *Abdomen acut* v. abdomen. ◆ (*despre durere*) Intens, violent. *Durere acută.* **2** (*psih.; despre stimuli*) Care are o valoare maximă de intensitate, încît nu mai este percepută de organele de simț, senzațiile dureroase apărînd numai după scăderea acestei valori. **3** (*muz.; despre sunete*) Înalt, cu frecvență mare; ascuțit, subțire. *Registru acut.* **4** Care este intens, ascuțit, pătrunzător. *O criză economică acută.* **5** (*bot.; despre frunze*) Ascuțit. • pl. *-ți, -te.* /<lat. ***acūtus, -a, -um***, it. ***acuto***.

acutiză *vb. I. refl.* A deveni acut, a se ascuți. *Durerea s-a acutizat.* <> Fig. *Conflictul s-a acutizat.* • prez.ind. *-ez.* /<it. ***acutizzare***.

acutizáre *s.f.* Acțiunea de *a se acutiza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***acutiza***.

acutrámént *s.n.* Îmbrăcăminte bizară și ridicolă; împopoțonare. • /<fr. ***accoutrement***.

acutumánță *s.f* **1** Faptul de a se obișnui; adaptare, familiarizare. **2** (*med.*) Proces prin care organismul devine insensibil la acțiunea unui medicament sau a unei otrăvi; imunizare. • pl. *-e.* /<fr. ***accoutumance***.

acuză *vb. I. tr.* **1** A învinui, a învinovăți; a imputa, a incrimina. <> (*refl. recipr.*) *Cei doi se acuzau unul pe celălalt.* <> Fig. *A acuzat destinul pentru necazurile sale.* ◆ (*jur.*) A imputa cuiva un delict, o crimă. **2** A arăta, a vădi, a dovedi, a manifesta. *El acuză dureri abdominale.* • prez.ind. *acúz.* /<fr. ***accuser***, it. ***accusare***, lat. ***accusare***.

acuzábil, -ă *adj.* Care poate fi acuzat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***accusable***.

acuzáre *s.f.* (*jur.*) Acțiunea de *a acuza* și rezultatul ei. **1** Învinuire, învinovățire, incriminare; acuzație, acuză. *Punere sub acuzare a învinuitului.* <> *Act de acuzare* v. act. *Cap de acuzare* v. cap. **2** Concr. Persoană, instanță care acuză într-un proces penal. • pl. *-ări.* /v. ***acuza***.

acuzát, -ă *s.m., s.f., adj.* (*jur.*) (Persoană) care este învinuită (în justiție) de ceva, contra căreia s-a introdus o acțiune în justiție; inculpat. <> (*s.m., s.f.*) *Banca acuzaților* v. bancă. • pl. *-ți, -te.* /v. ***acuza***.

acuzatív *s.n.* (*lingv.*) Caz al declinării în unele limbi, avînd ca funcție specifică exprimarea complementului direct și a unor atribute. <> *Acuzativ cu infinitiv* = construcție sintactică, specifică anumitor limbi (ca de exemplu latina), echivalentă cu o completivă directă în care subiectul este la acuzativ, iar predicatul la infinitiv. • /<fr. ***accusatif***, it. ***accusativo***, lat. ***accusativus, -i***, germ. ***Akkusativ***.

acuzátor, -oáre *s.m., s.f., adj.* (Persoană) care acuză, care învinuiește. <> (*adv.*) *S-a uitat la mine acuzator.* <> (*jur.*) *Acuzator public* = persoană însărcinată, în împrejurări excepționale, cu urmărirea, trimiterea în judecată și susținerea învinuirii în fața instanței în anumite cauze penale. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***accusateur***, it. ***accusatore***, lat. ***accusator, -oris***.

acuzatoriál, -ă *adj.* (*jur.*) Referitor la acuzare, cu caracter de acuzare. <> *Procedură acuzatorială* = procedură judiciară în cadrul căreia rolul administrării probelor revine exclusiv părților, judecătorul rămînînd pasiv. • sil. *-ri-al.* pl. *-i, -e.* /<engl. ***accusatorial***.

acuzație *s.f.* Acuzare, învinuire, învinovățire. <> Loc.vb. *A ridica o acuzație* v. ridica. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***accusation***, lat. ***accusatio, -onis***.

acúză *s.f.* Acuzare, învinuire. • pl. *-e.* /<it. ***accusa***.

acva- Elem. de compunere „apă". • și *acvi-.* /<engl., fr. ***aqua-, aqui-***; cf. lat. *aqua, -ae* „apă".

acvacultúră *s.f.* **1** Creștere a animalelor și a plantelor acvatice în scopul comercializării lor; acvicultură, maricultură. **2** Cultură, fără pămînt, într-o soluție de săruri minerale. • /<fr. ***aquaculture***.

acvadág *s.n.* Soluție de grafit coloidal folosită ca strat conducător pe suprafața interioară a tuburilor tronconice. • /<fr. ***aquadag***, germ. ***Acvadag***.

acvafobíe *s.f.* (*med.*) Hidrofobie. • g.-d. *-iei.* /***acva-*** + ***fobie***.

acvafórte *s.n.* (*a. plast.*) **1** Procedeu de gravură în metal care constă în corodarea cu acid azotic a unei plăci mai ales de cupru, vernisată în prealabil și pe care s-a trasat un desen. **2** Concr. Gravură obținută prin acest procedeu. • /<it. ***acquaforte***.

acvafortíst, -ă *s.m., s.f.* Gravor în acvaforte. • pl. *-iști, -iste.* /<it. ***acquafortista***, fr. ***aquafortiste***.

acvaherbóză *s.f.* (*biol.*) Comunitate vegetală din mediul acvatic. • /***acva-*** + lat. ***herbōsus, -a, -um*** „bogat în iarbă".

acvalăng *s.n.* Aparat de oxigen pentru înotul subacvatic; respirator submarin. • /<engl. ***aqualung***.

acvamarín *s.n.* (*mineral.*) **1** Varietate limpede de beril, albastră sau verde-deschis, folosită ca piatră prețioasă. **2** Culoare albastru-deschis, caracteristică apei mării. • /<germ. ***Aquamarin***, it. ***acquamarina***.

acvametríe *s.f.* (*chim.*) Parte a volumetriei care cuprinde metodele pentru dozarea apei. • g.-d.-*iei.* /***acva-*** + *-metrie*.

---

acuplá *vb. I.* **1** *tr.* A cupla. **2** *tr., refl.* A (se) împerechea. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***accoupler***.

acupláj *s.n.* Cuplaj. • pl. *-e.* /<fr. ***accouplage***.

acupláre *s.f.* Acțiunea de *a (se) acupla* și rezultatul ei. **1** Cuplare. **2** (*biol.*) Împerechere. • pl. *-ări.* /v. ***acupla***.

acuplát, -ă *adj.* (*milit.; despre proiectile de artilerie*) La care tubul-cartuș și încărcătura de pulbere formează un tot unitar cu proiectilul. • pl. *-ți, -te.* /v. ***acupla***.

acupresúră *s.f.* (*med.*) (Metodă terapeutică ce constă în) compresiunea scurtă a unui nerv, executată cu ajutorul degetelor, într-un punct special al tegumentului (punct de presiune), pentru îndepărtarea durerii; presopunctură. • /<fr. ***acupressure***, germ. ***Akupressor***.

acvanaút, -ă *s.m., s.f.* Persoană care, cu ajutorul unui aparat, al unui dispozitiv etc. special, efectuează plonjări subacvatice de lungă durată; scafandru, cercetător al profunzimilor marine. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***aquanaute***.

acvanaútic, -ă *adj.* Care ține de acvanaut, care se referă la un acvanaut. *Record acvanautic.* • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***aquanautique***.

acvaplán *s.n.* **1** (*sport*) Planșă de lemn, remorcată de o ambarcație cu motor, căreia sportivul, ținîndu-se de o coardă fixată în partea de dinainte a planșei, îi imprimă diferite moduri de alunecare. ◆ Sport practicat pe o asemenea planșă. **2** (*mar.*) Ambarcație de transport avînd propulsie cu reacție submarină, care efectuează naveta între malurile unei ape. • pl. *-uri.* /<fr. ***aquaplane***.

acvaplanáre *s.f.* Pierdere a aderenței la șosea a unui automobil care se deplasează cu viteză mare, provocată de existența unei pelicule de apă între șosea și pneuri. • /***acva-*** + ***planare***, după fr. *aquaplanage*, engl. *aquaplaning*.

acvaplaníst, -ă *s.m., s.f.* Schior pe apă. • pl. *-iști, -iste.* /<it. ***acquaplanista***.

acvaporíne *s.f. pl.* (*med.*) Grup de proteine ale membranei celulare (eritrocitare, renale etc.), care constituie canale pentru transportul pasiv al apei și al unor molecule organice mici. • /<fr. ***aquaporines***, engl. ***aquaporins***; cf. lat. *aqua, -ae* „apă", gr. *πόρος* „por, conduct, pasaj".

acvariofíl, -ă *s.m., s.f.* Persoană care practică acvariofilia. • sil. *-ri-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***aquariophile***.

acvariofílie *s.f.* Creștere în acvariu a peștilor exotici de ornament. • sil. *-ri-o-* g.-d. *-iei.* /<fr. ***aquariophilie***.

acvaríst, -ă *s.m., s.f.* Persoană care se ocupă cu creșterea viețuitoarelor în acvariu. • pl. *-iști, -iste.* /<germ. ***Aquarist***.

acvarístică *s.f.* **1** Știința creșterii viețuitoarelor în acvarii. **2** Pasiune pentru acvarii. • /<germ. ***Aquaristik***.

acváriu *s.n.* **1** Vas sau bazin cu apă, de sticlă ori de ciment, în care se țin plante, pești sau alte animale acvatice vii în condiții asemănătoare cu cele din natură. ◆ Sală sau clădire care adăpostește astfel de bazine, în scopuri științifice sau pentru a fi prezentate publicului. **2** Instituție științifică specializată în studiul animalelor acvatice. • pl. *-ii.* /<lat. ***aquarĭum, -ii***, it. ***acquario***.

acvasól *s.m.* (*chim.; mai ales la pl.*) Sistem prin care se realizează împrăștierea mecanică în sol a unor particule solide sau lichide. • pl. *-i.* /***acva-*** + ***sol***, după *aerosol*.

acvastát *s.n.* Termostat pentru limitarea temperaturii apei într-un cazan de încălzire. • pl. *-e.* /<fr. ***aquastat***.

acvateráriu *s.n.* Combinație între un acvariu și un terariu, în care se cresc amfibieni pentru studiu, constînd într-o cutie cu trei pereți de sticlă și unul din plasă de sîrmă, în care se introduce un vas cu apă. • pl. *-ii.* /***acva[riu]*** + ***terariu***.

acvátic, -ă *adj.* **1** Care trăiește sau se desfășoară în apă ori pe apă; de apă. *Animal acvatic.* **2** Format din apă. ◇ *Mediu acvatic* = apa ca mediu de viață. • pl. *-ci, -ce.* /<lat. ***aquaticus, -a, -um***, fr. ***aquatique***.

acvatínță *s.f.* (*a. plast.*) **1** Procedeu de gravură în metal cu acid azotic, care imită efectele laviului și, mai rar, policromia acuarelei. ◆ Concr. Gravură obținută prin acest procedeu. **2** Procedeu în tiparul de artă, pentru imagini în semitonuri, în care forma de cupru se pregătește prin gravare manuală și coroziune chimică. **3** Imagine în semitonuri obținută prin acvatintă. • pl. *-e.* /<it. ***acquatinta***, germ. ***Aquatinta***.

acvatintíst, -ă *s.m., s.f.* Gravor în acvatintă. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***aquatintiste***.

acvatipíe *s.f.* (*a. plast.*) **1** Procedeu de tipărire a operelor de artă care imită pictura în acuarelă, rezultat din combinarea tiparului înalt cu tiparul cu șabloane. **2** Operă de artă obținută prin acest procedeu. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<germ. ***Aquatypie***, fr. ***aquatypie***.

acvatubulár, -ă *adj.* (*despre cazane cu aburi*) În care apa circulă prin țevi încălzite la exterior de agentul de încălzire. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***aquatubulaire***.

acvi- v. acva-.

acvícol, -ă *adj.* **1** Care se referă la acvicultură. **2** Care trăiește în mediu acvatic. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***aquicole***.

acvicultór, -oáre *s.m., s.f.* Persoană care se ocupă cu acvicultura. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***aquiculteur***.

acvicultúră *s.f.* Creșterea animalelor și a plantelor acvatice; acvacultură. • /<fr. ***aquiculture***.

acvifáună *s.f.* Faună acvatică. • sil. *-fa-u-.* /***acvi-*** + ***faună***.

acvifér, -ă *adj.* (*geol.; despre straturi permeabile*) Care conține apă sau care permite trecerea apei. ◇ *Strat acvifer* = strat sau complex de straturi permeabile ale căror goluri sînt umplute cu apă provenită de la suprafața pămîntului, prin infiltrații, și care, în condiții favorabile, se utilizează ca sursă de apă potabilă sau industrială. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***aquifère***, it. ***acquifero***.

acvifúg, -ă *adj.* Hidrofob. • pl. *-gi, -ge.* /<lat. ***aqua, -ae*** „apă" + ***fŭgus*** <*fugare* „a alunga".

acvilă-de-munte (Aquila chrysaëtos)

ácvilă *s.f.* **1** (*ornit.*) Pasăre răpitoare de zi, mare, din familia acvilidelor, cu ciocul drept la bază și încovoiat la vîrf, cu aripile lungi și ascuțite și cu ghearele puternice (*Aquila*); pasăre care face parte din acest gen; pajură. ◇ *Acvila regală* = cea mai mare dintre aceste păsări, de culoare neagră, cu cap roșcat (*Aquila chrysaëtus*). **2** Stemă care reprezintă o acvilă. • acc. și *acvílă.* pl. *-e.* /<lat. ***aquĭla, -ae***, it. ***aquila***.

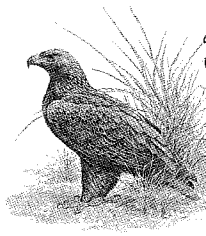

acvilă-de-stepă (Aquila rapax)

acvilídă *s.f.* (*ornit.; la pl.*) Familie de păsări răpitoare, avînd ca tip principal acvila; (*și la sg.*) pasăre care face parte din această familie. • pl. *-e.* /<fr. ***aquilidés***.

acvilín, -ă *adj.* Asemănător acvilei. ◇ *Nas acvilin* = nas coroiat (ca ciocul acvilei). *Privire acvilină* = privire aspră, pătrunzătoare, tăioasă (caracteristică acvilelor). • pl. *-i, -e.* /<lat. ***aquilīnus, -a, -um***, fr. ***aquilin***, it. ***aquilino***.

acvilón *s.n.* Vînt de miazănoapte, rece și violent. • /<fr. ***aquilon***, it. ***aquilone***, lat. ***aquĭlo, -onis***.

acvitanián, -ă *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Ultimul etaj al oligocenului, considerat și primul etaj al miocenului. **2** *adj.* Care aparține acvitanianului, specific acvitanianului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din acvitanian. • sil. *-ni-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***aquitanien***; cf. nm. pr. *Aquitania*, regiune în S-V Franței.

acvozitáte *s.f.* Faptul de a fi apos; conținut excesiv de apă. • /<fr. ***aquosité***, lat. ***aquosĭtas, -atis***.

ad- Elem. de compunere „apropiere", „adaos". • /<fr. ***ad-***; cf. lat. *ad* „lîngă".

adactilíe *s.f.* (*med.*) Absența congenitală a degetelor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***adactylie***; cf. gr. *ἀ-* „fără", *δάκτυλος* „deget".

adagiétto *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Mai puțin lent decît adagio. • /<it. ***adagietto***.

adágio *adv., s.n.* **1** *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) În tempo lent, rar. ◇ *Adagio assai* v. assai. *Molto adagio* v. molto. **2** *s.n.* (*muz.*) (Parte dintr-o) compoziție muzicală care se cîntă într-un tempo lent. **3** *s.n.* (*cor.*) Prima parte lentă, executată de doi soliști, într-un balet clasic. **4** (*gimn.*) Combinație alcătuită din diferite procedee tehnice executate legat, într-un tempo lent. • /<it. ***adagio***.

adágiu *s.n.* Maximă, sentință, aforism, apoftegmă. • sil. *-gii.* /<lat. ***adagĭum, -ii***.

adamánt *s.n.* (*pop.*) Diamant. • pl. *-e.* /<slav. **адамантъ**.

adamantín, -ă *adj.* **1** (*despre minerale sau despre luciul lor*) Diamantin. **2** (*fiziol.; despre elemente histologice*) Care produce emailul dinților. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***adamantin***, lat. ***adamantĭnus, -a, -um***, it. ***adamantino***.

adamantínă *s.f.* (*biochim.*) Substanță albă care acoperă coroana dentară; smalț dentar. • /<fr. ***adamantine***.

adamantinóm *s.n.* (*med.*) Tumoare dentară malignă; ameloblastom. • /<fr. ***adamantinome***; cf. gr. *ἀαδμάντινος* „tare, dur".

adamantoblást *s.n.* (*med.*) Celulă care produce țesutul adamantin; ameloblast. • pl. *-e.* /<fr. ***adamantoblaste***; cf. gr. *ἀδάμας, -αντος* „diamant, smalț", *βλαστός* „germen".

adamantolízá *s.f.* (*med.*) Proces de distrugere a țesutului adamantin. • /<fr. ***adamantolyse***; cf. gr. *ἀδάμας, -αντος* „diamant, smalț", *λύσις* „distrugere, descompunere".

adamáscă *s.f.* (*înv.*) Stofă scumpă de mătase, țesută cu flori; damasc. • /<rus. ***адамаска***, lat. ***(a)damascus, -a, -um*** „din Damasc".

adámic, -ă *adj.* Care aparține lui Adam, care se referă la Adam. • /<fr. ***adamique***; cf. nm. pr. *Adam*, primul om biblic.

adamísm *s.n.* **1** (*teol.*) Doctrină eretică din primele secole ale creștinismului, ai cărei adepți, pentru a imita starea de inocență a lui Adam în momentul creației, și ulterior acesteia, pînă la alungarea din rai, apăreau goi în adunări. **2** (*sociol.*) Orientare în cadrul acmeismului, care manifesta preferința pentru elementul biologic primitiv, natural, ce se opunea organizării rigide a societății, preconizînd însănătoșirea omului contemporan prin stimularea instinctelor primare și a voinței de acțiune. **3** (*med.*) Formă rară de exhibiționism masculin constînd în apariția bruscă a individului, complet dezbrăcat (într-o adunare de femei). • /<fr. ***adamisme***.

adamít, -ă *s.m., s.f.* (*teol.*) Eretic, adept al adamismului. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***adamite***, it. ***adamita***.

adamític, -ă *adj.* Care aparține adamiților, care se referă la adamiți. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***adamitique***, it. ***adamitico***.

adamsítă *s.f.* (*milit.*) Gaz de luptă lacrimogen, care conține arsenic și care irită sever plămînii, nasul și ochii, provocînd strănut, greață și vărsături. • /<fr., engl. ***adamsite***; cf. nm. pr. Robert *Adams*, chimist american.

adăoge *vb. III.* v. adăuga.

adăos *s.n.* Ceea ce se adaugă la ceva; supliment, completare. ◇ *Adaos comercial* = sumă adăugată de către comercianți la prețul unui produs. ◇ Expr. (*reg.*) *A porni într-adaos* = a rămîne însărcinată. • pl. *-uri.* și *adáus* s.n. /v. ***adăuga***.

adaptá *vb. I.* **1** *tr.* A potrivi, a transforma, a ajusta etc. pentru a corespunde anumitor dimensiuni, condiții, împrejurări, scopuri; a face să se potrivească. *A adaptat un motor Diesel la mașina sa.* **2** *tr.* (*compl. indică opere de artă*) A potrivi, a aranja pentru a reda conform unor noi cerințe sau pentru a transpune într-un alt mod de expresie. *A adaptat muzica lui Chopin pentru film.* **3** *tr., refl.* A (se) obișnui, a (se) deprinde, a (se) acomoda; a (se) conforma. *S-a adaptat ușor exigențelor noului colectiv.* **4** *tr., refl.* (*biol.*) A (se) transforma pentru a rezista condițiilor de mediu. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***adapter***, lat. ***adaptare***, it. ***adattare***.

adaptábil, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care se poate adapta sau acomoda (ușor); acomodabil. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***adaptable***.

adaptabilitáte *s.f.* Capacitate de adaptare; însușirea de a fi adaptabil. • /***adaptabil*** + ***-itate***; cf. fr. *adaptabilité*.

adaptáre *s.f.* **1** Transformare, ajustare pentru a corespunde anumitor dimensiuni, condiții, scopuri etc.; adaptație. ◆ Concr. Lucru modificat, ajustat. *I-a arătat adaptările la clădire.* **2** (*psih.*) Proces prin care individul ajunge la o relație echilibrată cu mediul în care trăiește. **3** (*biol.*) Proprietate a organismelor vii datorită căreia o serie de caracteristici anatomice și fiziologice ale acestora se pot modifica în funcție de particularitățile sau de transformările mediului înconjurător. *Efectele adaptării sînt favorabile vieții organismelor în condiții de mediu noi sau modificate.* ◇ (*med.*) *Sindrom general de adaptare* = teorie medicală potrivit căreia orice factor agresiv de mediu (frig, căldură, oboseală, traumatism etc.), numit stres, generează o reacție de adaptare din partea organismului. **4** (*tehn.*) Alegere a parametrilor elementelor componente ale unei instalații electrice sau de telecomunicații în așa fel încît puterea transmisă să fie maximă, cu pierderi minime. **5** Modificare a unei

opere pentru a trece dintr-un gen în altul; transpunere în formă scenică, radiofonică sau cinematografică a unei opere literare. ◇ *Adaptare literară* = dramatizare, ecranizare etc. a unui text literar, în vederea reprezentării lui pe scenă, la radio, într-un film. **6** (*lingv.*) Proces prin care cuvintele de origine străină suferă transformări (mai ales fonetice) conforme cu sistemul limbii care le primește. *Adaptarea fonetică a neologismelor.* **7** (*geomorf.*) Calitate a unor forme de relief de a-și adapta direcțiile de dezvoltare la cele ale structurii geologice. • pl. *-ări.* /v. ***adapta***.

adaptatív, -ă *adj.* Care se poate adapta; adaptiv. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***adaptatif***.

adaptatór, -oáre *s.m., s.f.* Persoană care face o adaptare. ◆ Specialist care, cunoscînd legile scriiturii cinematografice și ale decupajului, dă forma necesară ideilor, subiectelor sau scenariilor propuse. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***adaptateur***.

adaptáție *s.f.* Adaptare (1). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***adaptation***.

adaptațional, -ă *adj.* Referitor la adaptație. • sil. *-ți-o-.* pl. *-i, -e.* /<engl. ***adaptational***.

adaptaționísm *s.n.* (*biol.*) Curent al evoluționismului care încearcă să explice toate fenomenele prin procese de selecție naturală. • sil. *-ți-o-.* /<fr. ***adaptationisme***.

adaptív, -ă *adj.* Adaptativ. • pl. *-i, -e.* /<engl. ***adaptive***, germ. ***adaptiv***.

adaptometríe *s.f.* (*med.*) Metodă de studiere a adaptării oculare fiziologice și a tulburărilor clinice de adaptare. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***adaptométrie***.

adaptométru *s.n.* (*med.*) Instrument utilizat pentru măsurarea timpului de adaptare retiniană, care depinde de regenerarea rodopsinei. • pl. *-e.* /<fr. ***adaptomètre***.

adaptór *s.n.* (*tehn.*) **1** Dispozitiv electric intercalat între un generator sau un transmițător și un receptor pentru a le adapta unul la altul, pentru adaptarea unui aparat electric la diverse întrebuințări etc. **2** (*fotogr.*) Dispozitiv al unui aparat fotografic destinat modificării distanței focale a obiectivului. **3** Piesă care permite introducerea în priză a unor aparate dotate cu ștechere diferite față de standardul prizei. **4** Dispozitiv care permite conectarea a două piese cu mufe diferite. • pl. *-oare.* /<fr. ***adapteur***.

adát *s.n.*(*relig.*) Ansamblu de legi nescrise, obiceiuri și tradiții la popoarele musulmane. • /<it. ***adat*** <cuv. malaysian.

adáus *s.n.* v. adaos.

adaxiál, -ă *adj.* Orientat, curbat spre linia axială. • sil. *-xi-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***adaxiale***.

adălmáș *s.n.* v. aldămaș.

adămánă *s.f.* v. ademană.

adăogá *vb. I.* v. adăuga.

adăogáre *s.f.* v. adăugare.

adăogát, -ă *adj.* v. adăugat.

adăogí *vb. IV.* v. adăuga.

adăogíre *s.f.* v. adăugare.

adăogít, -ă *adj.* v. adăugat[2].

adăoșág *s.n.* (*în trecut, în Țările Rom.*) Impozit suplimentar perceput în epoca fanariotă, care se adăuga la vădrărit, pogonărit și văcărit. • pl. *-uri.* /***adaus*** + *-șag*.

adăpá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică animale*) A da apă de băut. *Bunicul adapă animalele.* **2** *refl.* A bea apă. *[Capra]... venea spre a se adăpa* (ISP.). ◇ Expr. *A se adăpa cu sînge* v. sînge. **3** *tr.* Fig. A umple, a sătura. *Lumea ne-ncetat m-adapă cu fiere și venin* (C. NEGR.). **4** *tr.* (*compl. indică pămîntul*) A uda, a stropi. ◇ Poet. *Cu sudori adăp pămîntul* (ALEX.). **5** *refl.* Fig. A se inspira din... *Se adăpa la izvoarele științei.* ◆ (*tr.; compl. indică bunuri, creații culturale, artistice*) *Își adapă opera din cultura antică.* • prez.ind. *adắp, adáp.* /lat. ***ădaquāre***.

adăpáre *s.f.* Acțiunea de *a se adăpa* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***adăpa***.

adăpát *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *adăpa*. • /v. ***adăpa***.

adăpătór, -oáre *adj., s.f.* **1** *adj.* Care adapă. **2** *s.f.* Loc unde se adapă animalele; jgheab sau instalație (automată) pentru adăpat. • pl. *-ori, -oare.* /***adăpa*** + *-ător*.

adăpóst *s.n.* **1** Construcție pentru protecția oamenilor sau a animalelor. ◆ Ext. Orice loc unde se adăpostește cineva. ◇ Loc.vb. *A pune* (*pe cineva* sau *ceva*) *la adăpost* v. pune. ◇ Expr. *A fi* sau *a* (*se*) *pune la adăpost de...* = *a*) a se adăposti; *b*) fig. a se feri de un necaz, de o neplăcere. *A da* (*cuiva*) *adăpost* = a oferi cuiva ospitalitate, a găzdui (pe o perioadă de timp nedeterminată). ◆ Fig. Ocrotire, protecție. *A beneficiat de adăpostul unor instituții umanitare.* **2** (*milit.*) Construcție specială pentru protecția împotriva acțiunii mijloacelor de nimicire ale inamicului. ◇ *Adăpost antiaerian* v. *antiaerian*. **3** (*meteor.*) Construcție specială, care asigură instrumentelor pentru măsurarea temperaturii și umezelii aerului atît protecția împotriva radiațiilor solare, cît și libera circulație a aerului. • pl. *-uri.* /lat. ***adappos*(*ī*)*tum***.

adăpostí *vb. IV. tr., refl.* A (se) pune, a (se) ține la adăpost. ◆ (*refl.*) A se așeza, a se ascunde într-un loc ferit; a-și găsi refugiu. *În fîn... o mulțime de șerpi se adăpostiseră peste iarnă* (POP.). • prez.ind. *-esc.* /***adăpost*** + *-i*.

adăpostíre *s.f.* Punere la adăpost; adăpostit[1]. • pl. *-i.* /v. ***adăposti***.

adăpostít[1] *s.n.* Adăpostire. • /v. ***adăposti***.

adăpostít[2]**, -ă** *adj.* **1** Care este ferit, apărat, pus la adăpost. **2** Care și-a găsit refugiu într-un loc. • pl. *-ți, -te.* /v. ***adăposti***.

adăstá *vb. I. tr.* (*reg.; arh.*) A aștepta, a sta mai mult timp, a întîrzia într-un loc. ◇ (*abs.*) *Apoi, fără să mai adaste... își strînse sculele* (SADOV.). ◇ (*intr.*) *Adăstam apoi în piață la ciorba de burtă* (M. I. CAR.). ◇ Expr. *A adăsta ca mortul colacul* = a aștepta cu nerăbdare. • prez.ind. *adắst, adást, -éz.* /lat. ***adastāre***.

adăstáre *s.f.* (*reg.; arh.*) Așteptare. *Adăstarea e pe sfîrșite* (M. I. CAR.). • pl. *-ări.* /v. ***adăsta***.

adăstát[1] *s.n.* (*reg.; arh.*) Așteptare. • /v. ***adăsta***.

adăstát[2]**, -ă** *adj.* (*reg.; arh.*) Așteptat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***adăsta***.

adăugá *vb. I.* **1** *tr.* (*cu sens cantitativ*) A mai pune peste..., a da în plus, a face să sporească. *Ei nu adaugă nimic la producțiunea, deci la bogăția comunității* (EMIN.). ◇ Expr. (*jur.; înv.*) *A adaoge cu pîrî* = a discredita o persoană pîrînd-o. ◆ (*compl. indică fraze, idei etc.*) A mai spune sau a mai scrie ceva în continuare sau în completare. *Adaugă sau substituie cîțiva termeni mai dulci* (EMIN.). ◇ (*abs.*) *Te rog, vere! adăugă ea, încrețindu-și gura* (EMIN.). **2** *refl., tr.* (*cu sens dimensional*) A (se) face mai mare, a crește, a (se) extinde. *Inegalitatea... se adaugă încă prin cheltuielile de reînnoire a lucrătorilor* (EMIN.). ◆ (*tr.*) A se prelungi. *Cu mine zilele-ți adaogi* (EMIN.). **3** *refl., tr.* (*cu sens intensiv*) A face să devină sau a deveni mai intens, mai puternic. *O făcea să tremure, ...ceea ce-i adăuga și mai mult fericirea* (EMIN.). **4** *refl., tr.* A (se) alătura, a (se) alipi, a (se) reuni. *De voie te-ai adaos La cel cor* (EMIN.). **5** *tr.* (*reg.; cu pron. în dat.*) A agonisi, a dobîndi. ◇ (*abs.*) *Am lucrat și destul mi-am adăogat* (POP.) **6** *refl.* (*înv.*) Expr. *A se adauge cuiva* = a se asemăna cu cineva. • sil. *-dă-u-.* prez.ind. *adáug.* și *adăogá vb. I, adáoge vb. III, adăogí, adăugí vb. IV.* /lat. ****adaugēre*** = ***adaugēre*** „a spori", „a mări".

adăugáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *adăuga* și rezultatul ei; adăugat[1]. *Tîlcuită cu adăugire a înrîuririnței zodiilor* (EMIN.). • sil. *-dă-u-.* pl. *-ări.* și *adăogáre, adăogíre, adăugíre s.f.* /v. ***adăuga***.

adăugát[1] *s.n.* Adăugare. • /v. ***adăuga***.

adăugát[2]**, -ă** *adj.* **1** Care este pus peste ceva. **2** Care este extins, crescut. **3** Care este alăturat, alipit, anexat. ◇ *Ediție adăugită* = ediție care a fost completată cu material nou. • sil. *-dă-u-.* pl. *-ți, -te.* și *adăogát, -ă, adăogít, -ă, adăugít, -ă adj.* /v. ***adăugi***.

adăugí *vb. IV.* v. adăuga.

adăugíre *s.f.* v. adăugare.

adăugít, -ă *adj.* v. adăogat.

ăddax *s.m.* (*zool.*) Antilopă tipică deșertului saharian, cu corpul acoperit de o blană alb-gălbuie vara, mai închisă în anotimpul rece, și cu coarnele răsucite spre spate în formă de liră. • pl. *-cși.* /<lat. ***addax, -acis***.

addax

addénda *s.f.* (*latin.*) Ceea ce se adaugă la o lucrare (note, texte, diagrame etc.) pentru a o completa. ◇ *Addenda corrige* sau *addenda et corrigenda* = ceea ce se adaugă la o lucrare prin care se și corectează unele greșeli. • pl. *-e.* și *addéndă s.f.* /<lat. ***addenda***, gerundiv neutru pl. al lui *addĕre* „a adăuga".

addéndă *s.f.* v. addenda.

adductór *adj., s.m.* (*med.*) (Mușchi) care servește la adducție. • pl. *-i.* /<fr. ***adducteur***, engl. ***adductor***.

addúcție *s.f.* (*med.*) Mișcare care apropie un membru sau un segment de membru de axul median al corpului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***adduction***, engl. ***adduction***; cf. lat. *adducĕre* „a duce spre" <*ad* „spre", *ducĕre* „a duce, a purta".

adécă *adv.* v. adică.

adecuát, -ă *adj.* v. adecvat.

adecvá *vb. I. tr., refl.* A face să devină sau a fi adecvat rezultatului, scopului urmărit; a (se) conforma, a (se) potrivi; a (se) adapta. *Au adecvat lucrarea la cerințele contractului.* • prez.ind. *-ez.* /de la ***adecvat***, prin derivare regresivă.

adecváre *s.f.* Faptul de *a adecva* ceva pentru a corespunde scopului, dorințelor, cerințelor. • pl. *-ări.* /v. ***adecva***.

adecvát, -ă *adj.* **1** Care este potrivit, corespunzător, nimerit scopului urmărit, unor cerințe, unei situații etc. *Văd în constituție mijlocul de a-și reprezenta interesele în mod adecvat* (EMIN.). ◇ (*adv.*) *Piesa a fost aleasă adecvat.* ◆ (*adv.; cu determ. în dat. sau introduse prin prep. „la"*) Conform cu..., în concordanță cu..., în raport cu... *A proiectat casele adecvat la specificul zonei.* **2** (*filos.; despre idei, cunoștințe etc.*) Care reflectă corect însușirile esențiale ale unui obiect sau fenomen; conform, identic. *Căutăm pentru ideile noastre cuvîntul cel mai adecvat* (EMIN.). • pl. *-ți, -te.* și (*înv.*) *adecuát, -ă adj.* /<fr. ***adéquat***, lat. ***adaequatus, -a, -um***.

adecváție *s.f.* Faptul, însușirea de a fi adecvat; echivalență, concordanță perfectă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***adéquation***, lat. ***adaequatĭo, -onis***.

adefág, -ă *adj.* (*despre animale*) Vorace. • pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***adéphage***.

adefagíe *s.f.* (*med.*) Poftă exagerată de mîncare; bulimie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***adéphagie***; cf. gr. *ἀδηφαγία* „voracitate".

adelf- Elem. de compunere „frate", „concreștere", „gamet". • și *adelfo-.* /<fr. ***adelph***(*o*)*-*; cf. gr. *ἀδελφός* „frate".

adélfic, -ă *adj.* Care prezintă adelfie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***adelphique***.

adelfíe *s.f.* (*bot.*) Reunire, concreștere a două sau a mai multe organe (stamine, ramuri). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***adelphie***.

adelfo- v. adelf-.

adelfocarpíe *s.f.* (*bot.*) Formare a fructului în urma adelfogamiei. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***adelphocarpie***.

adelfofagíe *s.f.* (*biol.*) **1** Absorbție normală a unuia sau a mai mulți embrioni animali ori vegetali de către cel mai dezvoltat dintre ei. **2** Devorare a unui animal de către altul din aceeași specie ori din specii diferite. **3** Unire a doi gameți de același sex. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***adelphophagie***.

adelfogám, -ă *adj.* (*biol.*) Care prezintă adelfogamie. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***adelphogame***.

adelfogamíe *s.f.* (*biol.*) **1** Unire a două organe sau celule generate de același individ. **2** Copulare a celulelor-fiice. **3** Metodă de ameliorare și formare a unor rase noi de animale. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***adelphogamie***.

adelfotaxíe *s.f.* (*biol.*) Tip de citotropism cu atragerea reciprocă a zoosporilor liberi. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***adelphotaxie***.

ademănă *s.f.* (*reg.*) Ispită; concr. mită. • pl. *-e.* și *adămănă s.f.* /de la ***ademeni***.

ademeneálă *s.f.* (*pop.*) Ademenire. • pl. *-eli.* /***ademeni*** + *-eală*.

ademení *vb. IV.* **1** *tr.* (*despre oameni*) A atrage, a ispiti, a tenta, de obicei prin vorbe sau gesturi măgulitoare și înșelătoare. *I-a ademenit cu promisiuni deșarte.* ◇ Fig. *Se-ntoarse oarecum ca fugar în Capitală unde-l ademeneau farmecele verii* (EMIN.). ◆ A induce în eroare (determinînd pe cineva să greșească); spec. a atrage în capcană. *Ademeniră pe nesocotiții cavaleri... și-i atraseră tocmai în locul unde li se pusese cursa* (EMIN.). ◆ (*jur.; compl. indică mai ales minori*) A seduce. ◆ (*refl.*) A se liniști pe sine însuși, a se amăgi, a se înșela. *Se ademenea singur cu ideea plecării.* **2** *refl.* A

se simți ispitit, tentat, atras de cineva sau de ceva. *Mă mir cum cerul nu s-ademenește Să scrie-n stele dulcele ei nume* (EMIN.). • prez.ind. *-esc.* și (*reg.*) *adimení vb. IV.* /<magh. ***adomány***.

ademenire *s.f.* **1** Faptul de a atrage, a ispiti, a seduce (determinînd pe cineva să greșească). *În purtarea ei vedea o ademenire la nebărbăție* (EMIN.). <> Fig. *Cu-a lor ademenire L-au dus pe-alături dulcile terține* (EMIN.). **2** (Faptul de a exercita asupra cuiva o) influență covîrșitoare, chemare irezistibilă. *Și plin de-ademenire în față mă oprisem* (ALECS.). ◆ Concr. Faptă sau vorbă prin care se ademenește. *Ademenirile ei nu l-au atras.* <> Ext. *Cîntecul celorlalte păsări... sînt desigur atracții îndestul de puternice și ademeniri irezistibile* (EMIN.). • pl. *-i.* și (*reg.*) *adimenire s.f.* /v. ***ademeni***.

ademenít[1] *s.n.* Ademenire. • pl. *-uri.* /v. ***ademeni***.

ademenít[2]**, -ă** *adj.* **1** Care este atras, ispitit, momit, sedus. **2** Încîntat, vrăjit, fermecat. • pl. *-ți, -te.* și (*reg.*) *adimenít, -ă adj.* /v. ***ademeni***.

ademenitór, -oáre *adj.* **1** (*despre oameni, acțiuni, manifestări ale lor*) Care exercită o atracție deosebită, care este ispititor, fermecător. *Propunerea era măreață... și foarte ademenitoare* (EMIN.). <> (*adv.*) *Zîmbește ademenitor.* <> Fig. *Masa ne aștepta... proaspătă și ademenitoare* (CA. PETR.). **2** Care este amăgitor, înșelător. *Nu crezu de fel aserțiunile ademenitoare și făgăduințele soliei* (EMIN.). ◆ (*subst.*) Persoană care induce în eroare, abuzînd de buna-credință a cuiva. • pl. *-ori, -oare.* și (*reg.*) *adimenitór, -oáre adj.* /***ademeni*** + ***-tor***.

adempțiúne *s.f.* (*jur.*) Luare în posesie sau acceptare a unui beneficiu. • pl. *-i.* și (*pop.*) *ademțiúne s.f.* /<fr. ***ademption***, lat. ***ademptio, -onis***.

ademțiúne *s.f.* v. adempțiune.

aden- Elem. de compunere „glandă". • și *adeno-*. /<fr. ***aden(o)***-; cf. gr. *ἀδήν, -ένος*.

adenálgic, -ă *adj.* (*med.*) Care se referă la adenalgie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***adénalgique***.

adenalgíe *s.f.* (*med.*) Durere localizată în ganglioni. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***adénalgie***.

adenectomíe *s.f.* (*chir.*) Ablațiune a unei glande sau a vegetațiilor adenoide. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***adénectomie***.

adeníe *s.f.* (*med.*) Limfadenie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***adénie***.

adenínă *s.f.* (*biol., chim.*) Una dintre cele două baze purinice din componența ADN, ARN și a altor nucleotide (AMP, ATP, ADP), care este legată de o moleculă de monozaharid, formînd adenozina. • /<fr. ***adénine***, engl. ***adenine***.

adenítă *s.f.* (*med.*) Inflamație acută sau cronică a ganglionilor limfatici; limfadenită. • pl. *-e.* /<fr. ***adénite***; cf. gr. *ἀδήν* „glandă".

adenoblást *s.n.* (*biol.*) Celulă embrionară din care se dezvoltă țesutul glandular. • pl. *-e.* /<fr. ***adénoblaste***; cf. gr. *ἀδήν* „glandă", *βλαστός* „germen".

adenocáncer *s.n.* (*med.*) Varietate de cancer avînd caracterele histologice ale adenomului. • pl. *-e.* /<fr. ***adénocancer***.

adenocarcinóm *s.n.* (*med.*) **1** Carcinom derivat din țesutul glandular, cu punct de plecare într-o glandă (ficat, glandă mamară etc.). **2** Epiteliom a cărui structură amintește structura unei glande. • pl. *-oame.* /<fr. ***adénocarcinome***; cf. gr. *ἀδήν* „glandă", *καρκίνωμα* „tumoare.

adenochistóm *s.n.* (*med.*) Chistadenom. • pl. *-oame.* /<fr. ***adénokystome***.

adenocíst *s.n.* (*anat.*) Membrană celulară care înconjoară glanda. • pl. *-e.* /<fr. ***adénokyste***.

adenocít *s.n.* (*biol.*) Celula secretoare a unei glande. • pl. *-e.* /<fr. ***adénocyte***.

adenocondróm *s.n.* (*med.*) Tumoare cartilaginoasă dezvoltată la nivelul unei glande. • pl. *-oame.* /<fr. ***adénochondrome***.

adenofaringítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a țesutului limfoid al faringelui. • pl. *-e.* /<fr. ***adénopharyngite***.

adenofibróm *s.n.* (*med.*) Tumoare benignă alcătuită din țesut fibros și cîteva elemente glandulare; fibroadenom. • pl. *-oame.* /<fr. ***adénofibrome***; cf. gr. *ἀδήν* „glandă", lat. *fíbra, -ae* „fibră".

adenoflegmón *s.n.* (*med.*) Abces ganglionar. • pl. *-oane.* /<fr. ***adénophlegmon***.

adenoftalmíe *s.f.* (*med.*) Inflamație a glandelor tarsale și a pleoapei. • g.-d. *-iei.* /***adeno-*** + ***oftalmie***.

adenografíe *s.f.* (*anat.*) Descriere a glandelor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***adénographie***.

adenogrămă *s.f.* Examen citologic al produsului punctiei unui ganglion. • pl. *-e.* /<fr. ***adénogramme***.

adenohipofíză *s.f.* (*anat.*) Lobul anterior și intermediar al hipofizei; hipofiză. • pl. *-e.* /<fr. ***adénohypophyse***, engl. ***adenohypophysis***.

adenoíd, -ă *adj.* **1** Care aparține țesutului glandular, care se referă la țesutul glandular. <> *Vegetații adenoide* = polipi. **2** Care are aspectul unui țesut glandular. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***adénoïde***; cf. gr. *ἀδήν* „glandă", *εἶδος* „aspect".

adenoidectomíe *s.f.* (*chir.*) Extirpare a vegetațiilor adenoide. • sil. *-no-i-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***adénoïdectomie***; cf. gr. *ἐκτομή* „excizie".

adenoidísm *s.n.* (*med.*) Ansamblu de manifestări locale (facies adenoidian) și generale (afectarea dezvoltării psihice și fizice) care apare la copiii cu vegetații adenoide. • sil. *-no-i-.* /<fr. ***adénoïdisme***, engl. ***adenoidism***.

adenoidítă *s.f.* (*med.*) Inflamație provocată de o infecție microbiană sau virotică a vegetațiilor adenoide, a țesutului adenoidian al rinofaringelui, frecventă mai ales la copii. • sil. *-no-i-.* pl. *-e.* /<fr. ***adénoïdite***.

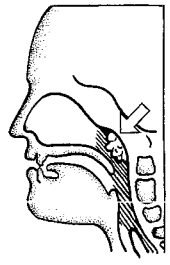

adenoidită

adenolimfangióm *s.n.* (*med.*) Limfangiom care conține foarte numeroase grupuri de celule limfatice. • sil. *-gi-om.* pl. *-oame.* /<fr. ***adénolymphangiome***.

adenolimfocél *s.n.* (*med.*) Dilatație varicoasă a vaselor și a ganglionilor limfatici. • /<fr. ***adénolymphocèle***.

adenolimfoidítă *s.f.* (*med.*) Mononucleoză infecțioasă. • sil. *-fo-i-.* pl. *-e.* /<fr. ***adénolymphoïdite***.

adenolipomatóză *s.f.* (*med.*) Formare de numeroase adenolipoame (tumori din țesut adipos și elemente glandulare) la nivelul cefei, al axilei și canalului inghinal, ca urmare a unor tulburări de nutriție. • /<fr. ***adéno-lipomatose***, engl. ***adenolipomatosis***; cf. gr. *ἀδήν* „glandă", *λίπος* „grăsime".

adenóm *s.n.* (*med.*) Tumoare benignă dezvoltată la nivelul unei glande, constituită din celule epiteliale, avînd structura asemănătoare cu cea a glandei din care provine. • pl. *-oame.* /<fr. ***adénome***, engl. ***adenoma***; cf. gr. *ἀδήν* „glandă".

adenomatóză *s.f.* (*med.*) Afecțiune caracterizată prin apariția de tumori glandulare multiple. • pl. *-e.* /<fr. ***adénomatose***, engl. ***adenomatosis***; cf. gr. *ἀδήν* „glandă".

adenomectomíe *s.f.* (*chir.*) Extirpare a unui adenom. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***adénomectomie***, engl. ***adenomectomy***; cf. gr. *ἀδήν* „glandă", *ἐκτομή* „excizie".

adenomegalíe *s.f.* (*med.*) Hipertrofia ganglionilor limfatici. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***adénomégalie***, engl. ***adenomegaly***; cf. gr. *ἀδήν* „glandă", *μέγας, -άλου* „mare".

adenomióm *s.n.* (*med.*) Tumoare benignă formată din țesut glandular și muscular neted. • sil. *-mi-om.* pl. *-oame.* /<fr. ***adénomyome***, engl. ***adenomyoma***; cf. gr. *ἀδήν* „glandă", *μῦς, μυός* „mușchi".

adenomiomatóză *s.f.* (*med.*) Prezența de formațiuni nodulare multiple localizate în porțiunea istmică a trompei uterine. • sil. *-mi-o-.* /<germ. ***Adenomyomatose***, engl. ***adenomyomatosis***, fr. ***adénomyomatose***.

adenopatíe *s.f.* (*med.*) (Nume generic dat unor) boli ale glandelor sau ale ganglionilor limfatici superficiali sau profunzi, care se manifestă prin creșterea în volum și inflamarea acestora. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***adénopathie***, engl. ***adenopathy***; cf. gr. *ἀδήν* „glandă", *πάθος* „afecțiune, suferință".

adenopetalíe *s.f.* (*bot.*) Transformare a nectariilor în petale neproducătoare de nectar. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***adénopétalie***.

adenosarcóm *s.n.* (*med.*) Tumoare malignă a țesutului glandular și conjunctiv. • pl. *-oame.* /<fr. ***adénosarcome***, engl. ***adenosarcoma***; cf.gr. *ἀδήν* „glandă", *σάρκωμα* „excrescență cărnoasă".

adenoscleróză *s.f.* (*med.*) Indurarea unei glande sau a unui ganglion limfatic. • pl. *-e.* /<fr. ***adénosclérose***.

adenotóm *s.n.* (*chir.*) Instrument utilizat în îndepărtarea vegetațiilor adenoide. • pl. *-oame.* /<fr. ***adénotome***.

adenotomíe *s.f.* (*chir.*) Îndepărtare prin intervenție chirurgicală a unui adenom. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***adénotomie***; cf. gr. *ἀδήν* „glandă", *τομή* „tăiere".

adenotonsilectomíe *s.f.* (*chir.*) Ablația amigdalelor și a vegetațiilor adenoidiene. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***adénotonsillectomie***, engl. ***adenotonsillectomy***; cf. gr. *ἀδήν* „glandă", lat. *tonsillae, -arum* „amigdale", gr. *ἐκτομή* „excizie".

adenotripsíe *s.f.* (*med.*) Procedeu terapeutic constînd în apăsarea cu degetul a vegetațiilor adenoide pentru îndepărtarea secrețiilor purulente. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***adénotripsie***.

adenoviróză *s.f* (*med.*) Boală infecțioasă cu evoluție benignă, determinată de un adenovirus cu afinitate pentru țesutul limfoid. • pl. *-e.* /***adeno-*** + ***viroză***, după fr. *adénovirose*; cf. gr. *ἀδήν* „glandă", lat. *vīrus, -i* „venin, otravă".

adenovírus *s.n.* (*med.*) Grup mare de virusuri care provoacă adenoviroze, cu afinitate specială pentru mucoasa conjunctivală, faringiană și țesutul limfatic. • pl. *-și.* /<fr. ***adénovirus***, engl. ***adenovirus***; cf. gr. *ἀδήν* „glandă", lat. *vīrus, -i* „venin, otravă".

adenozínă *s.f.* (*microbiol., chim.*) Nucleozidă alcătuită dintr-o moleculă de adenină și o pentoză. • /<fr. ***adénosine***, engl. ***adenosine***.

adenozín-fosfóric *adj.* (*biol.*) *Acid adenozin-fosforic* = compus chimic conținînd adenină, glucoză și acid fosforic, capabil să înmagazineze energia eliberată din compușii organici metabolizați, intervenind în contracția musculară. • /<fr. ***adénosin-phosphorique***.

adépt, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care împărtășește convingerile cuiva, care este partizană a unei doctrine, a unei teorii etc. *Cultura franceză face pe adepții ei să admită toate ideile în mod absolut* (EMIN.). ◆ Spec. (*s.m., s.f.*) Membru al unei secte religioase sau al unui partid politic. *Funcțiile publice și le împart azi la adepți ai partidului* (EMIN.). • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***adepte***, it. ***adepto***, lat. ***adeptus*** „cîștigat" <*adipīsci* „a obține", „a dobîndi".

aderá *vb. I. intr.* (*cu determ. introduse prin prep. „la"*) **1** A se ralia la părerea cuiva, a-și da consimțămîntul. *Proiectul de lege... la care au aderat capii tuturor nuanțelor liberale* (EMIN.). ◆ A deveni adeptul unui partid, al unei mișcări, ideologii etc., cunoscîndu-le și împărtășindu-le principiile. *A aderat la un partid de dreapta.* **2** (*despre state*) A se alătura unui tratat, nesemnat anterior, unei alianțe, uniuni internaționale etc. *România a aderat la UE.* **3** A fi, a se ține lipit, strîns, a se lipi de ceva. *Adezivul a aderat bine la sticlă.* • prez.ind. *adér, -ez.* /<fr. ***adhérer***, lat. ***adhaerere***.

aderáre *s.f.* Acțiunea de *a adera* și rezultatul ei. *Deciziunea lor prezentată tuturor miniștrilor a primit aderarea lor* (EMIN.). • pl. *-ări.* /v. ***adera***.

aderăt, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care s-a raliat la părerea cuiva. **2** (*despre oameni*) Care s-a alăturat unei acțiuni, unei ideologii etc. **3** Care este lipit strîns. • pl. *-ți, -te.* /v. ***adera***.

aderént, -ă *adj., s.m., s.f.* **I** *adj.* Care este alipit, strîns unit, sudat, atașat de ceva. *O ordine aderentă lucrurilor însuși* (EMIN.). **II** *adj., s.m., s.f.* (Persoană, colectivitate) care aderă la o acțiune comună, la un partid, mișcare, alianță etc. *Ce fac în acest timp membrii și aderenții ministerului Catargiu* (EMIN.). <> Ext. *Să se expună pericolului de-a trece drept aderent al clericalilor* (EMIN.). **III** *adj., s.m., s.f.* (Stat) care și-a manifestat intenția de a adera la un tratat, la o alianță etc. *România a avut statutul de țară aderentă la UE.* • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***adhérent***, it. ***aderente***, lat. ***adhaerens, -ntis*** <*adhaerēre* „a rămîne fixat".

aderénță *s.f.* **1** Stare, condiție a unui lucru care este lipit, prins, atașat (puternic) de un altul; legătură, lipire. **2** (*med.*) Alipire normală sau patologică a unor suprafețe fiziologic separate una de cealaltă, din cauze congenitale sau ca urmare a unor cicatrici. ◆ Țesut fibros format în cavitățile seroase în urma unei infecții sau intervenții chirurgicale, unind organe care în mod normal sînt separate; bridă. **3** (*fiz.*) Forță care menține alăturate două corpuri aflate în contact. *Aderența dintre roțile unui vehicul și șosea.* **4** (*constr.*) Fenomen de legătură între beton și oțel în construcțiile de beton armat. ◆ (*metal.*) Fenomen de prindere pe suprafața

pieselor turnate a unor cruste, care provoacă defecte. **5** Solidarizare, aderare conștientă la ceva. *Și-a manifestat aderența la partidele de centru.* **6** Fig. Adecvare, potrivire. *Un studiu bun trebuie să prezinte aderența la subiect.* • pl. *-e.* /<fr. ***adhérence***, lat. ***adhaerentia, -ae***, it. ***aderenza***, engl. ***adherence***; cf. lat. *adhaerēre* „a fi atașat".

adermină *s.f.* (*med.*) Vitamina B_6. • /<fr. ***adermine***.

adés *adv.* v. adesea.

adése *adv.* v. adesea.

adésea *adv.* (*cu sens temporal*) De multe ori, în repetate rînduri, de obicei; deseori. *Munții noștri-au fost adesea scump azil de libertate* (ALEX.). ◆ (*cu sens modal*) Des. *Lucrează adesea pînă tîrziu.* ◆ (*precedat de „mai"*) Mai ales. *Cuvîntul „fericire" se întrebuințează mai ades la singular.* • și *adés, adése adv.* /a^4 + des^2.

adéseori *adv.* Adesea. *Adeseori rîd cu hohot de nepriceperea și slăbiciunea lor* (CR.). • acc. și *adeseóri.* /***adese*** + ***ori***.

adevăr *s.n.* **1** (*în opoz. cu „falsitate", „minciună", „greșeală"*) Ceea ce este adevărat, relativ la fapte determinate, la modul real de a fi al unui lucru. *Spune adevărul despre cele întîmplate.* ◇ (*emfatic*) *Este purul adevăr.* ◇ (*într-o incidentă, invitînd pe cineva a vorbi cu sinceritate, deschis*) *Spune-mi adevărul, nu-i așa că ai uitat să vii?* ◇ (*întărit prin „adevărat"*) *Să-mi spui adevărul adevărat.* ◇ (*jur.*) *Adevărul și numai adevărul*, formulă de jurămînt (pentru martori) într-un proces. ◇ Expr. *A-i spune cuiva adevărul* (*în față*) = *a)* a-i mărturisi cuiva deschis o situație, o întîmplare, un sentiment etc.; *b)* a afirma ceva pentru a face o corecție la ceea ce s-a afirmat anterior de către alții. *Eu, îți spun adevărul, nu am dezvăluit secretul nostru. Adevăr gol(-goluț)* v. gol. **2** Totalitatea faptelor, a evenimentelor, a fenomenelor etc. redate corect, cu sinceritate, cu bună-credință. *Adevărul a fost remarcat în relatarea sa.* ◇ Loc.adv. *Într-adevăr* sau *în adevăr* = în realitate, de fapt. **3** Justețe, exactitate. *Fenomenele... să confirmeze adevărul calculelor sale* (BĂLC.). **4** Idee, afirmație făcută în conformitate cu asentimentul, concepțiile superioare, obiceiurile, idealurile unui grup. *Un adevăr indiscutabil.* **5** (*filos.*) Concordanță a conținutului gîndirii (percepției, judecății) cu principiile sau cu realitatea obiectivă obținută în procesul cunoașterii omenești. *Unde vei găsi cuvîntul ce exprimă adevărul* (EMIN.). ◇ *Adevăr istoric* = (*în concepția lui G. W. F. Hegel*) acordul a ceea ce noi gîndim cu ceea ce a fost. *Adevăr matematic* = (*în concepția lui I. Kant*) acordul gîndirii cu ea însăși. *Adevăr practic* = reușită, în pragmatismul lui Pierce. (*în funcție de adecvarea la realitate*) *Adevăr obiectiv* = conținutul obiectiv al reprezentărilor omului, care corespunde realității, lumii obiective, independent de subiectul cunoscător. *Adevăr relativ* = reflectare justă, însă aproximativă, limitată a realității. *Adevăr dublu* = teorie filosofică din Evul Mediu tîrziu și din perioada Renașterii, potrivit căreia adevărurile filosofice și cele religioase sunt independente unele de altele. *Adevăr absolut* v. absolut. *Criteriu al adevărului* v. criteriu. **6** (*bis.*) Afirmație despre ființa, atributiile și lucrările lui Dumnezeu, descoperite pe cale supranaturală. ◇ *Adevărul absolut* = Dumnezeu. ◆ (și *Adevărul revelat*) Ceea ce nu poate fi demonstrat pe calea rațiunii, direct sau prin intermediul cuiva care s-a arătat omului; restr. Iisus Hristos. *Eu sînt Calea, Adevărul și Viața* (BIB.). ◇ *Calea adevărului* v. cale. **7** (*log.*) Proprietate a propozițiilor și a judecăților. ◇ *Funcție de adevăr* v. funcție. *Valoare de adevăr* v. valoare. • pl. *-uri.* /lat. ****ad de vērum***.

adevărá *vb. I.* v. adeveri.

adevărát, -ă *adj.* **1** Conform cu adevărul, care conține adevăr. *Adevărate Nu-s în lume toate* (COȘB.). ◇ (*adv.*) *Spune-mi, bade-adevărat, Pentru cine m-ai lăsat* (POP.). ◇ *Orizont adevărat* v. orizont. *Timp solar adevărat* v. timp. *Zi solară adevărată* v. zi. ◇ Loc.adv. *Cu* (sau *de-*)*adevărat* = în realitate, într-adevăr. ◆ De care nu se poate îndoi nimeni; de netăgăduit, incontestabil, real. *Lectura i-a produs o plăcere adevărată.* ◆ (*despre profesioniști*) Care îndeplinește condițiile unei aprecieri superlative; care este autentic. *Un poet adevărat.* **2** (*în opoz. cu „fals"*) Care este veritabil, autentic, nefalsificat. *Aceasta este iscălitura noastră adevărată* (DUMITRIU). ◇ *Perle adevărate* = perle naturale. *Coaste adevărate* v. coastă. **3** (*în opoz. cu „greșit"*) Care este drept, just, corect. *Nu se știe care din toate acele vorbe este cea adevărată* (CR.). ◇ (*adv.*) *Adevărat, nu e nici o asemănare între voi amîndoi* (C. NEGR.). **4** Care este sincer, neprefăcut. *A arătat sentimente adevărate.* **5** Care este efectiv, real. *Adevăratele probleme de-abia acum începeau* (CRIS.). **6** (*teol.*; *despre Dumnezeu*) Care este unic și de necontestat. **7** *Tată adevărat* = tată natural. *Frate adevărat* v. frate. • pl. *-ți, -te.* /v. ***adevăra***.

adeverí *vb. IV. tr., refl.* A (se) confirma, a (se) susține, a (se) întări justețea, exactitatea unui fapt sau a unei afirmații. *I-a adeverit mărturiile.* ◆ A (se) dovedi ca adevărat. *Presupunerile s-au adeverit.* ◆ A (se) împlini. *Profețiile ghicitoarei s-au adeverit.* • prez.ind. *-esc.* și (*pop.*) *adevărá vb. I.* /***adevăr*** + *-i*.

adeverínță *s.f.* **1** Dovadă scrisă prin care se recunoaște un drept sau un fapt. *Adeverință de salariat.* ◆ Spec. Chitanță, recipisă. *A luat o adeverință de la contabilitate.* **2** (*înv.*) Adeverire. • pl. *-e.* /***adeveri*** + *-ință*.

adeverire *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *adeveri.* • pl. *-i.* /v. ***adeveri***.

adeverít, -ă *adj.* Care confirmă, care susține justețea, exactitatea unui fapt sau a unei afirmații. • pl. *-ți, -te.* /v. ***adeveri***.

adeveritór, -oáre *adj.* Care adevărește. ◇ *Protase adeveritoare* v. protază. • pl. *-ori, -oare.* /***adeveri*** + *-tor*.

adeziúne *s.f.* **1** Aderare, atașare, solidarizare (cu ceva). ◇ Expr. *A-și da adeziunea* (*la ceva*) = a adera. ◆ Exprimare scrisă a aderării la ceva. *A pus în dosar adeziunile membrilor societății.* **2** (*fiz.*) Forță de atracție moleculară care se exercită între două corpuri în contact, care acționează la distanțe relativ mici. **3** (*biol.*) Concreștere a două organe de natură diferită. • pl. *-i.* /<fr. ***adhésion***, lat. ***adhaesĭo, -onis***.

adezív, -ă *adj., s.m., s.n.* **1** *adj.* (*despre materiale*) Care aderă, care se lipește strîns de ceva. **2** *adj.* (*biol.*) *Organ adeziv* = organ care fixează o viețuitoare de un suport. **3** *s.m.* Produs, natural sau sintetic, folosit la încleierea și lipirea a două suprafețe din același material sau din materiale diferite. **4** *s.m.* Substanță capabilă să realizeze lipirea a două materiale care se adaugă la preparatele agricole antiparazite pentru o mai bună fixare a acestora pe plante. ◇ *Bandă adezivă* = scotch. **5** *s.n.* Etichetă de hîrtie sau de material plastic, cu caracter publicitar sau decorativ, care aderă la o suprafață prin simplă apăsare; autoadeziv, autocolant. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***adhésif***, it. ***adesivo***.

adezivitáte *s.f.* Însușirea unui corp de a fi adeziv. • /<fr. ***adhésivité***.

ad-hóc *adv., adj.invar.* **1** *adv.* Pentru aceasta; pentru un anumit scop, de circumstanță. **2** *adj.invar.* (*în trecut, în Țările Rom.*) *Divan* (sau *adunare*) *ad-hoc* = fiecare dintre cele două adunări speciale care s-au întrunit în 1857 (la Iași și la București) și au cerut unirea Țărilor Române. • /<lat. ***adhoc*** „pentru aceasta".

adhocrație *s.f.* (*sociol.*) Termen care desemnează instabilitatea cronică pe care o cunosc diferitele forme de organizare (economică și socială) ca urmare a impactului societății capitaliste dezvoltate cu revoluția științifico-tehnică, a necesității introducerii unor noi structuri la diverse niveluri de conducere. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***adhocratie***.

adhortativ *s.n.* (*gram.*) Formă a imperativului la persoana I plural, care exprimă un îndemn, o îmbărbătare. • pl. *-e.* /<germ. ***Adhortativ***; cf. lat. *adhortari* „a îndemna, a îmbărbăta".

adiá *vb. I.* **1** *intr.* (*la pers. 3*; *despre vînt*) A sufla ușor, lin. *Printre crengi adie-abia Un vînt de primăvară* (TOPÎR.). ◆ (*despre mirosuri*) A se răspîndi în unde ușoare. **2** *tr.* Fig. A murmura, a îngîna, a cînta cu glas stins. *Un tînăr și tremurător glas de copilă adiind o rugăciune* (EMIN.). **3** *tr.* (*reg.*) A mîngîia ușor. *Oftă amar... și adie pre copil pe cap* (POP.). **4** *intr.* (*reg.*) A mișca ușor, a clătina. *Nici moartă, nici vie, Numai din coadă adie* (POP.). • sil. *-di-a.* prez.ind. *adíi.* /probabil lat. ****adiliare***.

adiabátă *s.f.* (*fiz.*) Curbă care reprezintă grafic o transformare adiabatică. • sil. *-di-a-.* pl. *-e.* /<fr. ***adiabate***.

adiabátic, -ă *adj.* (*fiz.*; *despre fenomene fizico-chimice*) Care se produce în interiorul unui sistem închis, fără schimb de căldură cu exteriorul. ◇ *Gradient adiabatic* v. gradient. • sil. *-di-a-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***adiabatique***; cf. gr. *ἀδιάβατος* „de netrecut, impenetrabil".

adiabatísm *s.n.* (*fiz.*) Stare a unui sistem adiabatic. • sil. *-di-a-.* /<fr. ***adiabatisme***.

adiacént, -ă *adj.* **1** Care este alăturat, învecinat, contiguu. ◆ Care se apropie de ceva (prin adăugare). **2** (*mat.*) *Unghiuri adiacente* = două unghiuri situate în același plan, care au același vîrf și o latură comună. • sil. *-di-a-.* pl. *-ți, -te.* /<lat. ***adiacens, -ntis***, it. ***adiacente***, fr. ***adjacent***.

adiacénță *s.f.* **1** Alăturare, vecinătate. **2** (*mat.*) Calitate a unghiurilor adiacente. ◆ Proprietate a doi termeni ai unei funcții booleene de a fi diferiți prin valoarea unei singure variabile. • sil. *-di-a-.* /<it. ***adiacenza***.

adiaforétic, -ă *adj.* (*med.*) Care se referă la adiaforeză. • sil. *-di-a-.* pl. *-ci, -ce.* /<engl. ***adiaphoretic***.

adiaforéză *s.f.* (*med.*) Absența transpirației. • sil. *-di-a-.* /<fr. ***adiaphorèse***, engl. ***adiaphoresis***.

adiaforíe *s.f.* (*psih.*) Apatie, indiferență, nepăsare, pasivitate, lipsă de interes. • sil. *-di-a-.* g.-d. *-iei.* /după engl. *adiaphorous*; cf. gr. *ἀδιάφορος* „indiferent".

adiastolíe *s.f.* (*med.*) Disfuncție caracterizată prin limitarea expansiunii diastolice atrioventriculare, secundară pericarditei constrictive sau altor afecțiuni miocardice. • sil. *-di-a-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***adiastolie***, engl. ***adiastole***; cf. gr. *ἀ-*„fără", *διαστολή* „dilatare".

adiátă *s.f.* v. diată.

adiatór *s.n.* (*mat.*) Aparat simplu pentru efectuarea operațiilor de adunare și scădere. • sil. *-di-a-.* pl. *-oare.* /<germ. ***Addiator***, fr. ***adiateur***.

adícă *adv.* **1** (*cu val. explic.*) Și anume, cu alte cuvinte, cum s-ar zice; (*pop.*) adicălea, adicătelea, vasăzică. *Alergătorii sînt datori a face jurul pieții de patru ori, adecă o cale de 12 verste* (C. NEGR.). ◇ (*în prop. interog., repetă ideea exprimată în fraza următoare*) *Hotărîrea fu gata, cam ce, adecă să facă cu fata împăratului?* (ISP.). ◇ (*suplinește o prop. prin care se solicită interlocutorului o explicație, o scuză*) *-Nu te supăra, așteaptă să vezi despre ce e vorba. -Adică?* ◇ (*utilizat în scrierile vechi pentru a introduce glosarea unui cuvînt considerat mai puțin cunoscut*) *În cetatea Bizantiei, adecă a Țarigradului* (PRAV.). ◇ (*în documente vechi precede nm. pr.*) *Adecă eu Oprea sin Petco* (DOC.). **2** (*introduce o rectificare, o revenire după o deliberare*) La urma urmei, în definitiv, mai bine zis. *-Merg și eu să văd florile. (S-a făcut întuneric) -Adică mai bine merg mîine.* ◇ Expr. (*subst.*) *La* (*o*) *adică* sau (*reg.*) *la dică* = *a)* la drept vorbind; ca să spun adevărul; *b)* în momentul hotărîtor, la nevoie. **3** (*cu val. opusă față de o afirmație sau faptă*) Chipurile, cică. *Suindu-i cu înșelăciune într-un munte, adecă ca să culeagă ierburi, i-au ucis* (MIN.). **4** (*înv.*) Iată. *Grăi: adecă vine Domnul întru sfinți* (COR.). • acc. și *ádică.* și (*vechi*; *reg.*) *adécă*, (*reg.*) *dícă* *adv.* /lat. ***adaequē*** „deopotrivă, la fel".

adícălea *adv.* (*pop.*) Adică. • ***adică*** + ***le*** + a^4.

adícătele *adv.* v. adicătelea.

adícătelea *adv.* (*pop.*) Adică. • și *adícătele, adécătele* *adv.* /***adică*** + ***te*** + ***le*** + a^4.

adíct *s.m.* Persoană care este dependentă de un drog. • pl. *-ți.* /<engl. ***addict*** „dependent".

adictív, -ă *adj.* Care creează dependență. • pl. *-i, -e.* /<engl. ***addictive***.

adictologíe *s.f.* Parte a medicinei care se ocupă cu studiul și tratarea dependenței de droguri. • g.-d. *-iei.* /***adict*** + *-logie*.

adicție *s.f.* (*med.*) Uz repetat și obsesiv de substanțe psihoactive în scopul obținerii imediate a unei stări de plăcere, care creează dependență, concomitent cu o intoxicație acută sau cronică, avînd consecințe grave asupra sănătății organismului. • g.-d. *-iei.* /<fr., engl. ***addiction***; cf. lat. *addictus, -a, -um* „înrobit".

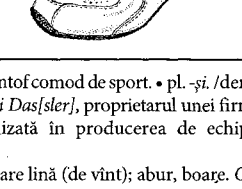

adídas *s.m.* Pantof comod de sport. • pl. *-și.* /den. com.; cf. nm. pr. *Adi Das[sler]*, proprietarul unei firme germane specializată în producerea de echipament sportiv.

adiére *s.f.* Suflare lină (de vînt); abur, boare. *O adiere trecu printre trandafiri* (SADOV.). ◇ Compar. *Ușoară*

ca o adiere de vînt. <> Fig. *Un tablou șters, o adiere de bucium* (SADOV.). • sil. *-di-e-*. pl. *-i.* /v. ***adia***.

adimemí *vb. IV.* v. ademeni.

adimeníre *s.f.* v. ademenire.

adimenít, -ă *adj.* v. ademenit.

adimenitór, -oáre *adj.* v. ademenitor.

adimensionál, -ă *adj.* Fără dimensiuni; ale cărui dimensiuni nu pot fi stabilite. • sil. *-si-o-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***adimensionnel***.

adinamandríe *s.f.* (*bot.*) Incapacitate funcțională a staminelor din floare. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***adynamandrie***.

adinámic, -ă *adj.* (*med.*) Caracterizat prin adinamie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***adynamique***.

adinamíe *s.f.* (*med.*) Scădere generalizată a activității motorii spontane, consecutivă unei senzații de slăbiciune musculară marcată, care însoțește unele boli (grave). • g.-d. *-iei.* /<fr. ***adynamie***; cf. gr. *ἀ-*„fără", *δύναμις* „putere".

adinamoginíe *s.f.* (*bot.*) Incapacitate funcțională a pistilului din floare. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***adynamogynie***.

adineáori *adv.* v. adineauri.

adineáurea *adv.* v. adineauri.

adineáuri *adv.* Cu puțin înainte, de curînd. <> Loc.adj. *De adineauri* = care a avut loc cu puțin timp înainte. *După scena de adineaori se simțea mîhnit* (REBR.). <> Loc.adv. *Pînă adineauri* = pînă de curînd. • și *adineáori, adineáurea* adv. /lat. ***ad de in illam horam***.

adíns *adv., prep., pron.* **I** (*înv.*) **1** *prep.* Între. **2** *pron. de întăr.* Însuși. **3** *adv.* Mai cu seamă. **II** (*astăzi în constr. cu prep. formează loc.adv. și adv.*) În mod stăruitor, din toată inima, cu intenție. Ex. (*Cu*) *de-adins, într-adins; dinadins, înadins.* • /<lat. ***ad ipsum***.

ad-ínterim *adj.invar.* Care ține locul titularului, care este provizoriu: interimar. *Ministru ad-interim.* • /<lat. ***ad interim*** „între timp".

adío *interj.* (*formulă de salut la despărțire*) Rămas-bun (pentru un timp îndelungat sau pentru totdeauna)!; rămîi (sau rămîneți) cu bine! <> *Spectacol de adio* = ultimul spectacol la care participă un artist la încheierea carierei sale. <> Expr. *Adio și n-am cuvinte,* se spune în bătaie de joc la despărțirea de cineva sau de ceva. *A-și lua adio de la ceva* = a socoti ceva ca pierdut pentru totdeauna. ◆ (*iron.*) S-a terminat (cu...), s-a sfîrșit (cu...). *De acum adio cu colaborarea noastră.* ◆ (*subst.*) Cuvînt de rămas-bun. *Întorc acum asupra-ți privirea-mi dureroasă, Ca cel din urmă-adio* (ALEX.). <> *Scrisoare de adio* = scrisoare de despărțire. • /<fr. ***adieu***, it. ***addio*** <*a* „la", *Dio* „Dumnezeu".

adip- Elem. de compunere „grăsime". • și *adipo-*. /<fr. ***adip(o)***-; cf. lat. *adeps, adĭpis.*

adípic *adj.*(*chim.*) *Acid adipic* = acid bibazic saturat, incolor, cristalin, folosit ca materie primă la fabricarea unor fibre sintetice poliamidice. • /<fr. ***adipique***.

adipo- v. adip-.

adipocél *s.n.* (*med.*) Sac herniar care conține țesut adipos. • pl. *-e.* /<fr. ***adipocèle***.

adipofibróm *s.n.* Lipofibrom. • pl. *-oame.* /<engl. ***adipofibroma***.

adipogén, -ă *adj.*(*biol.*) Care produce țesut adipos. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***adipogène***.

adipogenézá *s.f.* (*biol.*) Formarea de grăsimi în organismul animal; lipogeneză. • /<fr. ***adipogenèse***, engl. ***adipogenesis***; cf. lat. *adeps, adĭpis* „grăsime", gr. *γένεσις* „naștere, apariție".

adipoíd, -ă *adj.* (*biol.*) Cu aspect de grăsime; lipoid. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***adipoïde***.

adipolíză *s.f.* (*biol.*) **1** Proces de dizolvare a grăsimilor prin hidroliză. **2** Funcție prin care un țesut restituie sîngelui grăsimile depozitate; lipoliză. • pl. *-e.* /<fr. ***adipolyse***.

adipóm *s.n.* (*biol.*) Lipom. • pl. *-oame.* /<engl. ***adipoma***.

adiponecróză *s.f.* (*biol.*) Proces de mortificare a țesutului gras al organismului. • /<engl. ***adiponecrosi***, fr. ***adiponécrose***.

adipopéxic, -ă *adj.* (*biol.*) Care se referă la adipopexie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***adipopexique***.

adipopexíe *s.f.* (*biol.*) Fixare de grăsimi pe anumite țesuturi sau organe. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***adipopexie***.

adipós, -oásă *adj.* Care are caracteristicile grăsimii; care conține grăsime, gras; seboreic. <> *Celulă adipoasă* = celulă de grăsime. *Țesut adipos* = țesut conjunctiv format din celule cu conținut ridicat de grăsime. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***adipeux***; cf. lat. *adeps, adĭpis* „grăsime".

adiposalgíe *s.f.* (*med.*) Sensibilitate dureroasă a țesutului celular subcutanat grăsos, însoțită uneori de indurații nodulare. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***adiposalgie***.

adipóză *s.f.* (*med.*) Exces de grăsime în țesutul celular subcutanat; adipozitate. • pl. *-e.* /<fr. ***adipose***, engl. ***adiposis***; cf. lat. *adeps, adĭpis* „grăsime".

adipozitáte *s.f.* (*med.*) Acumulare patologică de grăsime într-un țesut celular subcutanat; adipoză. • /<fr. ***adiposité***.

adipsíe *s.f.* (*med.*) Absența senzației de sete. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***adipsie***; cf. gr. *ἀ-*„fără", *δίψα* „sete".

adirátо *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Cu furie, cu mînie. • /<it. ***adirato***.

aditív, -ă *adj., s.n.* **I** *adj.* **1** (*mat.*) Referitor la operația de adunare. **2** (*fiz.; despre proprietăți, efecte*) Care este exprimat printr-o mărime fizică ale cărei valori se însumează algebric. **II** *s.m.* Substanță care se adaugă unor produse pentru a le ameliora unele proprietăți sau pentru a obține noi calități. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***additif***, lat. ***additivus*** <*additus, -a, -um* „adăugat".

aditivitáte *s.f.* (*mat.*) Proprietate a unei mărimi, a unei constante, a unei funcții etc. de a fi aditivă. • pl. *-ăți.* /***aditiv*** + *-itate*; cf. fr. *additivité*.

aditón *s.n.* (*în Grecia antică*) Încăpere secretă a unui templu grecesc. • /<fr. ***adyton***; cf. gr. *ἄδυτον* „(loc) unde nu se intră, sanctuar".

adíție *s.f.* **1** (*chim.*) Adăugare. <> *Reacție de adiție* = reacție chimică prin care se introduc atomi sau molecule într-o moleculă cu caracter nesaturat. **2** (*fiziol.*) *Adiție latentă* = apariție a unei reacții fiziologice într-un organism în urma mai multor excitații succesive; sumație. **3** (*mat.*) Adunare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *adițiúne* s.f. /<fr. ***addition***, lat. ***additĭo, -onis, addition***, lat. ***additĭo, -onis***.

adiționá *vb. I. tr.* A aduna, a adăuga. • sil. *-ți-o-*. prez.ind. *-ez.* /<fr. ***additionner***.

adiționál, -ă *adj.* **1** Care reprezintă un adaos; suplimentar; supranumerar. **2** (*chim.*) De adiție. **3** *Convorbire adițională* (*și subst. f.*) = convorbire suplimentară în raport cu numărul de convorbiri incluse în prețul fix al abonamentului. • sil. *-ți-o-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***additionnel***.

adițiónare *s.f.* Acțiunea de *a adiționa* și rezultatul ei; adunare, adăugare. • sil. *-ți-o-*. /v. ***adiționa***.

adițiónat, -ă *adj.* Adunat, adăugat. • sil. *-ți-o-*. pl. *-ți, -te.* /v. ***adiționa***.

adițiúne *s.f.* v. adiție.

adînc, -ă *adj., s.n.* **I** *adj.* **1** (*despre ape, cavități, săpături sau lucruri concave*) Al cărui fund se află la o distanță (foarte) mare față de suprafață, de marginea de sus, de un reper dat etc.; adîncit, afund. *Ajunseră în capul unei văgăuni largi și adînci* (PRED.). <> *Apă adîncă* v. apă. <> Expr. *A se uita ca-ntr-o apă adîncă* v. apă. <> Ext. (*cu sens atenuat*) *Fața îi era brăzdată de riduri adînci.* **2** (*despre zone, regiuni etc.*) Care se află la (mare) adîncime. ◆ Spec. (*despre răni, infecții etc.*) Care pătrunde ori se află, este localizat mult în interior. *Rană adîncă.* ◆ Ext. (*despre respirație, suspine etc.*) Care vine sau pare că vine din interiorul corpului. *Scoteam cîte-un suspin adînc din piepturile noastre* (CR.). <> (*adv.*) *Se sprijini pe speteaza fotoliului și răsuflă adînc* (DUMITRIU). **3** Care se află sau se întinde departe (mai ales în interior). *Rădăcină adîncă.* <> (*adv.*) *Mai adînc nu pătrunseseră ploile* (DUMITRIU). ◆ (*despre materii care formează un strat orizontal*) Care este gros. *Huma udă... nu era mai adîncă de două-trei capete* (DUMITRIU). ◆ Greu de străbătut; compact, des; întins, vast. *Sub adîncul frunziș al codrului stă pitit vînătorul* (ODOB.). ◆ Fig. Care are durată mare. <> Expr. (*A ajunge* sau *a trăi etc.*) *pînă la adînci bătrînețe* = (a trăi) pînă la o vîrstă înaintată. *A veni în vîrstă* (sau *la vreme*) *de* (*adînci*) *bătrînețe* sau *a veni mai la vîrstă* v. veni. **4** (*despre stări fiziologice sau psihice, despre însușiri ori manifestări ale oamenilor*) Care este (foarte) puternic, care are o mare intensitate; profund, intens, mare. *Melancolie adîncă.* ◆ Fig. Desăvîrșit, deplin, total. *O liniște adîncă domnea în pădure* (SADOV.). **5** (*despre oameni*) Care este înzestrat cu o judecată profundă, cu o deosebită putere de înțelegere, de pătrundere. <> (*despre gîndirea, cunoștințele etc. ale omului*) *Gîndesc la adînca erudiție a acestui dascăl* (C. NEGR.). ◆ (*despre acțiuni ale oamenilor*) Care este făcut cu multă seriozitate, pătrundere, competență. *Cercetare adîncă.* <> (*adv.*) *Grăiește adînc.* ◆ (*despre creații ale oamenilor*) Care are o mare valoare, care este încărcat de semnificații. **6** (*despre plecăciuni, saluturi etc.*) Care este făcut printr-o înclinare mare a capului, a corpului etc. *Se-nturna La sultan de se-nchina Cu adîncă temenea* (POP.). <> (*adv.*) *Se înclină adînc.* <> *Respect adînc* = respect deosebit, profund, considerație (foarte) mare. **7** (*despre voce, ton, timbru, sunete*) Cu tonul (cel mai de) jos; grav, profund. *Cu glas adînc, cu graiul de Sibile, rostește lin* (EMIN.). ◆ (*despre culori*) Intens. *Cerul e de un albastru adînc.* **8** (*despre ochi, privire*) Care exprimă, sugerează sentimente puternice, profunzime. *O, tu umbră pieritoare, cu adîncii, triștii ochi* (EMIN.). <> (*adv.*) *Fata-i întinse mîinile și se privi adînc în luminile ochilor* (SADOV.). **9** (*despre procese, modificări biologice, fizice, sociale*) Care are un caracter esențial, radical, care se deosebește mult de ceea ce era înainte; care ține de esența, de fondul lucrurilor. *Transformări adînci în evoluția socială.* **II** *s.n.* **1** Loc situat (vertical) la mare adîncime, în străfunduri sau (orizontal) la mare depărtare, în depărtări. *Vegetația din adîncul mării.* <> *Beția adîncurilor* v. beție. <> Loc.adv. *Din adîncul ființei* = din tot sufletul, foarte tare, foarte mult. *Din adîncul inimii* v. inimă. <> Expr. *Din adîncul ființei* = din tot sufletul, foarte tare, foarte mult. *Din adîncul inimii* v. inimă. *Din adîncul sufletului* v. suflet. ◆ Prăpastie, genune, abis. *De pe creasta muntelui privea adîncul.* **2** (*la pl.*) Depărtare mare; spațiu întins. ◆ Ext. Loc ascuns, așezat departe. *Și-a făcut culcuș în adîncul codrului.* **3** Fig. Iad, infern. *Simțea cum păcatele îl trag în adînc.* **4** Fig. Subconștient. *În adîncul său simțea că nu avea altă soluție.* • pl. *-ci, n. -uri.* /lat. ***ăduncus, -a, -um*** „încovoiat".

adîncá *vb. I.* v. adînci.

adîncát, -ă *adj.* v. adîncit.

adîncătúră *s.f.* v. adîncitură.

adîncí *vb. IV.* **1** *tr.* A face să fie mai adînc; a săpa (mai) în adîncime. <> Ext. (*refl.*) *Cutele obrazului i s-au adîncit.* **2** *refl.* A intra, a pătrunde mai adînc, spre interior. ◆ A se face nevăzut; a se duce, a se îndepărta. *Călărețu-n zare trist se adîncește* (ALECS.). ◆ (*tr., refl.*) Fig. A absorbi sau a se lăsa absorbit de..., a (se) cufunda în... *Tînărul... se adîncí în studiul listei de bucate* (REBR.). **3** *tr.* Fig. A pătrunde cu mintea, a analiza, a cerceta în mod profund, serios. *Adîncit-am pînă-n funduri tot ce e filozofie* (MACED.). **4** *refl.* Fig. A se accentua, a se agrava, a se intensifica. *Amărăciunea pîrei... s-a adîncit și mai mult în ființa mea* (SADOV.). • prez.ind. *-esc.* și *adîncá vb. I.* /***adînc*** + *-i*; cf. lat. **adancare*.

adîncíme *s.f.* **1** Faptul sau însușirea de a fi adînc; distanță de la suprafața sau de la gura unei adînciturі sau ape pînă în fundul ei. <> *Indicator chimic de adîncime* v. indicator. *Pompaj de adîncime* v. pompaj. *Structură de adîncime* v. structură. <> Fig. *Ochiul tău atît de tristu-i, cu-a lui umed-adîncime* (EMIN.). ◆ Concr. Parte adîncă, adîncită; adînc, afunzime. **2** Concr. Loc depărtat; ext. loc ascuns; afund, afundătură. *Din adîncimi fără de margini A răsărit pe cer o stea* (COȘB.). **3** Fig. Tărie, forță, profunzime, intensitate. *Sentiment de o mare adîncime.* **4** (*geomorf.*) Distanța pe verticală a bazei unei forme negative (vale, lac, mare etc.) față de un plan superior de referință (nivelul mării, nivelul unui podiș etc.). • pl. *-i.* /***adînc*** + *-ime*.

adîncíre *s.f* Acțiunea de *a* (*se*) *adînci* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***adînci***.

adîncít, -ă *adj.* Care este sau care a fost făcut să fie adînc. • pl. *-ți, -te. Repezit-am ochii mei... Pe cea vale adîncită* (ALECS.). <> Fig. *Pe malul lunecos, Și-n tăcerea adîncită, Satan urlă* (ALECS.). • pl. *-ți, -te.* și (*înv.*) *adîncát, -ă adj.* /v. ***adînci***.

adîncitór *s.n.* (*tehn.*) Sculă așchietoare pentru prelucrarea suprafețelor frontale plane, conice, cilindrice, profilate ale găurilor. • pl. *-oare.* /***adînci*** + *-tor*.

adîncitúră *s.f.* Parte adîncită, scobită a unei suprafețe; scufundătură. • pl. *-i.* și *adîncătúră s.f.* /***adînci*** + *-tură*.

adîncós, -oásă *adj.* (*înv.*) Adînc. • pl. *-oși, -oase.* /***adînc*** + *-os*.

adjectív *s.n.* (*gram.*) Parte de vorbire flexibilă care exprimă o însușire calitativă sau cantitativă a unui obiect (ființă, lucru, fenomen etc.), referindu-se la substantivul care denumește acest obiect și acordîndu-se cu el sau cu un substitut al acestuia în gen,

număr şi caz. ◇ *Adjectiv calificativ* v. calificativ. *Adjectiv demonstrativ* v. demonstrativ. *Adjectiv pronominal de întărire* v. întărire. *Adjectiv nehotărît* v. nehotărît. • pl. *-e.* /<lat. ***adiectīvum, -i***, fr. ***adjectif***, germ. ***Adjektiv***, it. ***aggettivo***.

adjectivá *vb. I. tr.* (*gram.*; *compl. indică substantive, participii, gerunzii sau adverbe*) A transforma, prin conversiune, în adjectiv; a (se) adjectiviza. ◇ (*refl.*) *Substantivele se adjectivează, schimbîndu-şi valoarea gramaticală.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***adjectiver***.

adjectivál, -á *adj.* (*gram.*) Care este exprimat printr-un adjectiv, care aparţine adjectivului. ◇ *Articol demonstrativ* (sau *adjectival*) = articol hotărît care se aşază, de obicei, între un substantiv articulat hotărît şi un adjectiv sau un alt substantiv precedat de prepoziţie. *„Cel, cea, cei, cele" sînt articole adjectivale.* ◆ (*despre construcţii gramaticale*) Cu valoare de adjectiv. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***adjectival***.

adjectivăre *s.f.* (*gram.*) Transformare în adjectiv. • pl. *-ări.* /v. ***adjectiva***.

adjectivát, -á *adj.* (*gram.*) Transformat în adjectiv. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***adjectiva***.

adjectivatór *s.n.* (*gram.*) Morfem care produce adjectivarea. • pl. *-oare.* /<fr. ***adjectivateur***.

adjectivizá *vb. I. tr., refl.* (*gram.*) A (se) adjectiva. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***adjectiviser***.

adjectivizáre *s.f.* (*gram.*) Transformare în adjectiv. • pl. *-ări.* /v. ***adjectiviza***.

adjectivizát, -á *adj.* (*gram.*) Transformat în adjectiv. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***adjectiviza***.

adjoncţiúne *s.f.* Unire, alipire, adăugare. • pl. *-i.* /<fr. ***adjonction***.

adjudecá *vb. I.* ↑ *tr.* (*jur.*; *compl. indică bunuri, servicii, lucrări etc.*) A atribui prin hotărîre judecătorească aceluia care oferă mai mult în cadrul unei licitaţii publice. **2** *refl.* A-şi atribui, a-şi lua ceva. ◇ (*sport*) *A-şi adjudeca victoria* = a cuceri, a obţine victoria în condiţiile unei concurenţe sportive. • prez.ind. *adjúdec* /<lat. ***adiudicare***; cf. fr. *adjuger*.

adjudecáre *s.f.* Acţiunea de *a adjudeca* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***adjudeca***.

adjudecatár, -á *s.m., s.f.* (*jur.*) Persoană căreia i se adjudecă un bun la o licitaţie publică. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***adjudicataire***.

adjudecăţie *s.f.* Act prin care se adjudecă un obiect, o antrepriză, o lucrare etc. la o licitaţie publică; adjudecare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***adjudication***, lat. ***adiudicatio, -onis***.

adjudecátor, -oáre *s.m., s.f.* Persoană care face adjudecarea la o licitaţie. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***adjudicateur***.

adjúnct, -ă *s.m., s.f., adj.* (Persoană) cu funcţie imediat subordonată unui şef, unui conducător de instituţie etc. • pl. *-ţi, -te.* /<germ. ***Adjunkt***, lat. ***adiunctus, -a, -um***.

adjurá *vb. I. tr.* A se ruga fierbinte, a implora. • prez.ind. *adjúr.* /<lat. ***adiurare***, fr. ***adjurer***.

adjurăţie *s.f.* **1** (*bis.*) Formulă de exorcism care începe cu cuvintele latineşti *„adjuro te"*. **2** Fig. Rugăminte insistentă, implorare. • pl. *-ţii.* g.-d. *-iei.* şi *adjuraţiúne s.f.* /<lat. ***adiuratio, -onis***, fr. ***adjuration***.

adjuraţiúne *s.f.* v. adjuraţie.

adjutánt *s.m.* **1** Ofiţer care îndeplineşte pe lîngă un comandant sau şef militar atribuţii corespunzătoare unui secretar; aghiotant. ◆ Ofiţer care face parte dintr-un stat-major. **2** Cel mai mare grad de subofiţer. ◆ Persoană care are acest grad. ◇ *Plutonier adjutant* v. plutonier. **3** (*ieşit din uz*) Grad pentru personalul aviatic, corespunzător plutonierului. ◆ Persoană care avea acest grad. • pl. *-ţi.* /<fr. ***adjutant***, germ. ***Adjutant***.

adjutantúră *s.f.* Funcţia, serviciul de adjutant. • pl. *-i.* /<germ. ***Adjutantur***.

adjuvánt, -ă *adj., s.n.* **1** (*farm.*) (Medicament secundar) care se asociază cu un alt medicament şi permite absorbţia lui mai uşoară sau facilitează acţiunea lui, avînd rolul de a completa tratamentul specific. **2** (Produs, substanţă) care se adaugă unui material pentru a-i ameliora calităţile. **3** Fig. Auxiliar, stimulent. *Un adjuvant pentru memorie.* • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***adjuvant***, lat. ***adiūvans, -ntis***.

ad líbitum *loc.adv.* După voie, după faptă, după plac; oricum. • /<lat. ***ad libitum***.

ad lítteram *loc.adv.* Cuvînt cu cuvînt, literă cu literă; fără nici o schimbare; întocmai, literal, textual. • /<lat. ***ad litteram***.

administrá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică întreprinderi, instituţii etc.*) A conduce, a gospodări, a cîrmui. ◇ (*abs.*) *Este un bun gospodar, ştie ce înseamnă a administra.* ◇ (*compl. indică ţări, provincii etc.*) *Ajunsese la o putere nelimitată în acea regiune pe care-o administra după propria lui chibzuinţă* (EMIN.). ◆ A supraveghea încasările şi cheltuielile. *Administra bine veniturile societăţii.* **2** (*compl. indică medicamente*) A da unui bolnav (în cadrul tratamentului). *A administrat celui răcit o aspirină.* **3** (*agric.*; *compl. indică îngrăşăminte*) A încorpora în sol într-o proporţie determinată. **4** (*jur.*) Expr. *A administra o probă* = a realiza o probă într-un proces, prin intermediul unui mijloc de probă. **5** Expr. (*fam.*; *iron.*) *A administra cuiva o bătaie* = a trage o bătaie zdravănă. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***administrer***, it. ***amministrare***, lat. ***administrare***, germ. ***administrieren***.

administrábii, -á *adj.* Care poate fi administrat. • pl. *-i, -e.* /<it. ***amministrabile***.

administráre *s.f.* Acţiunea de *a administra* şi rezultatul ei. *Să ia în administrarea sa afacerea bisericilor catolice* (EMIN.). • pl. *-ări.* /v. ***administra***.

administrát, -á *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* (*despre instituţii, afaceri etc.*) Care este supravegheat, condus (din punct de vedere financiar). **2** *adj.* (*med.*; *despre medicamente, tratamente*) Care a fost dat unui bolnav. **3** *adj.* (*agric.*; *despre îngrăşăminte*) Care a fost încorporat în sol într-o proporţie determinată. **4** *adj.* (*jur.*; *despre probe*) Folosit ca dovadă într-un proces. **5** *s.m., s.f.* Persoană fizică sau juridică aflată sub conducerea, sub supravegherea economică a cuiva. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***administra***.

administratív, -á *adj., s.n.* **1** *adj.* Care este din domeniul administraţiei, care aparţine administraţiei, care emană de la un organ al acesteia. *S-au dat ordine autorităţilor administrative de a-l urmări pe casier* (EMIN.). ◇ *Conducere administrativă* = parte a conducerii unei instituţii, întreprinderi etc. care se ocupă numai de problemele administrative ale acesteia. *Act administrativ* v. act. *Contencios administrativ* v. contencios. *Drept administrativ* v. drept. *Împărţire teritorial-administrativă* v. teritorial. ◇ Loc.adv. *Pe cale administrativă* = prin intermediul administraţiei de stat. **2** *adj.* Care se referă la administraţie sau la modul de administrare a unor teritorii, provincii, instituţii etc. *Voievozii... aveau nelimitate drepturi administrative* (EMIN.). ◇ *Descentralizare administrativă* = atribuire a unei părţi a sarcinilor administraţiei centrale unor organisme sau instituţii locale. **3** *s.n.* Instituţie, secţie cu atribuţii de administraţie. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***administratif***, it. ***amministrativo***, lat. ***administratīvus, -a, -um***.

administrátor, -oáre *s.m., s.f.* **1** Conducător al unui serviciu de administraţie (al unei firme). ◇ *Administrator delegat* = persoană împuternicită de consiliul de administraţie al unei societăţi comerciale pe acţiuni să conducă societatea, preluînd atribuţiile consiliului. (*jur.*) *Administrator-sechestru* = persoană juridică însărcinată cu administrarea unui imobil urmărit pentru creanţe. ◆ Persoană care administrează un bun sau un patrimoniu; econom, intendent. *Plătiţi judecători nedrepţi şi administratori care vă fură* (EMIN.). ◇ *Administrator al asociaţiei de locatari* (sau *de bloc*) = persoană care se ocupă cu întreţinerea unui grup de locuinţe (mai ales blocuri), cu efectuarea plăţilor şi cu încasările banilor de la locatari. ◆ Ext. Persoană care se ocupă de organizarea şi conducerea unei acţiuni. *Era administratorul excursiei.* **2** Conducător politic şi administrativ al unui stat, al unei regiuni etc. (ocupate). *Numi administrator suprem pe marele domestic Andronic Paleolog* (EMIN.). • acc. şi *administratór, -oáre.* pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***administrateur***, lat. ***administrator, -oris***, it. ***amministratore***, germ. ***Administrator***.

administráţie *s.f.* **1** Administrare, supraveghere a unei instituţii, a unei afaceri, a unor activităţi etc. *Administraţia vitregă şi asprimea fără cruţare ce împînzea toate ramurile vieţii publice* (EMIN.). **2** Totalitatea organelor administrative (executive şi de dispoziţie) dintr-un stat. ◇ *Administraţie de stat* (sau *publică*) = *a*) formă de activitate (executivă şi de dispoziţie) a statului pentru realizarea funcţiilor sale; *b*) totalitatea organelor de stat prin care se desfăşoară această activitate. *Consiliu de administraţie locală* v. consiliu. ◆ Ramură, sector de activitate dintr-o ţară, provincie, întreprindere etc. care se ocupă cu administrarea bunurilor din domeniile respective. ◆ Totalitatea funcţionarilor însărcinaţi cu conducerea administrativă a unei întreprinderi, instituţii etc.; administrativ. *Consiliu de administraţie* v. consiliu. ◆ Sediu, mai ales al unei întreprinderi, instituţii, unde au loc activităţile administrative. *Administraţia era la parterul clădirii.* ◆ Personalul de conducere. *Administraţia a participat la discuţii cu sindicatele.* **3** Parte a armatei care se ocupă cu organizarea, mobilizarea, completarea şi întreţinerea forţelor armate. ◆ Conducere politică şi administrativă a unui stat, a unei regiuni etc. (ocupate), exercitată de militarii ocupanţi. **4** (*jur.*) Totalitatea puterilor de guvernămînt asupra unui teritoriu, fără dreptul de a dispune de acesta. **5** (*econ.*) Specialitate care se ocupă cu studierea legilor administrative, cu sistemul organizatoric etc.; teoriile, regulile după care se orientează această specialitate. *Bătrînii noştri erau practici şi pricepeau administraţie, finanţe, economie politică* (EMIN.). **6** (*în limbajul publicistic*) Exerciţiu al puterii (executive sau prezidenţiale) caracterizat de o anumită direcţie, imprimată de persoana care este la conducere şi al cărei nume este legat de funcţia îndeplinită. *Situaţia industriei din timpul administraţiei Roosevelt.* • pl. *-ii.* g.-d.-*iei.* şi (*înv.*) *administraţiúne s.f.* /<fr. ***administration***, lat. ***administratio, -onis***, rus. ***администрация***, it. ***amministrazione***.

administraţiúne *s.f.* v. administraţie.

admirá *vb. I. tr.* (*compl. indică creaţii, opere de artă, lucruri etc.*) A privi cu sentimente de încîntare, de mirare şi plăcere. ◆ (*compl. indică oameni*) A preţui, a stima. *Îl admira nespus pentru curajul său.* ◇ (*refl.*) *Se admiră în oglindă.* ◇ (*refl. recipr.*) *Se admirau unul pe altul pentru talentul pe care îl aveau.* • prez.ind. *admír.* /<fr. ***admirer***, lat. ***admirari***, it. ***ammirare***.

admirábil, -á *adj.* Demn de a fi admirat; încîntător, minunat; excepţional, remarcabil. ◇ Loc.adj. *De un admirabil efect* v. efect. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***admirable***, lat. ***admirabilis, -e***, it. ***ammirabile***.

admiráre *s.f.* (*înv.*) Admiraţie; admirat[1]. • pl. *-ări.* /v. ***admira***.

admirát[1] *s.n.* Admirare. • /v. ***admira***.

admirát[2], -á *adj.* Care este privit cu admiraţie. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***admira***.

admiratív, -á *adj.* Care exprimă, care arată admiraţie. ◇ (*adv.*) *Fluieră admirativ la proporţiile dezastrului* (CRIS.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***admiratif***, lat. ***admirativus, -a, -um***.

admirátor, -oáre *s.m., s.f.* Persoană care admiră pe cineva sau ceva, care este animată de admiraţie. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***admirateur***, lat. ***admirātor, -oris***, it. ***ammiratoare***.

admirăţie *s.f.* Sentiment de încîntare, de apreciere deosebită, de respect faţă de o persoană sau de un lucru (cu calităţi deosebite). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi (*înv.*) *admiraţiúne s.f.* /<fr. ***admiration***, lat. ***admiratio, -onis***.

admiraţiúne *s.f.* v. admiraţie.

admís, -ă *adj.* **1** Care este acceptat ca bun, ca adevărat. *O teză care poate fi admisă.* **2** (*despre cereri*) Căreia i s-a dat curs favorabil. **3** (*despre candidaţi*) Acceptat (într-un post, într-o funcţie etc.). • pl. *-şi, -se.* /v. ***admite***.

admisíbil, -ă *adj.* Care poate fi admis; acceptabil, valabil. *Nici o situaţie care nu rezultă din conflictul caracterelor nu este admisibilă* (EMIN.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***admissible***.

admisibilitáte *s.f.* Posibilitatea de a fi admis; calitatea, caracterul a ceea ce este admisibil. • pl. *-ăţi.* /<fr. ***admissibilité***.

admísie *s.f.* (*tehn.*) **1** Intrare dirijată, forţată a agentului motor în cilindrul unei maşini sau în maşina care îl foloseşte. ◇ (*inform.*) *Capacitate de admisie* v. capacitate. **2** Fracţiune din cursa pistonului unei maşini de forţă, efectuată în timpul intrării agentului motor în maşină. • pl *-ii.* g.-d. *-iei.* şi *admisiúne s.f.* /<fr. ***admission***, lat. ***admissio, -onis***.

admisiúne *s.f.* v. admisie.

admitánt, -ă *s.m., s.f.* Persoană care participă la un concurs de admitere. • pl. *-ţi, -te.* /de la ***admite***.

admitánţă *s.f.* (*electr.*) Nume dat fenomenului invers impedanţei şi definit ca mărime caracteristică unui circuit de curent electric alternativ, egală cu raportul dintre valoarea efectivă a curentului electric absorbit şi

valoarea efectivă a tensiunii de alimentare. • pl. *-e.* /<fr., engl. ***admittance***.

admitanțmétru *s.n.* (*electr.*) Instrument pentru măsurarea admitanței. • pl. *-e.* /<fr. ***admittancemètre***.

admíte *vb. III. tr.* **1** A accepta, a presupune temporar (ca adevărat); a primi ca bun; a fi (provizoriu) de acord cu ceva. *Cineva să admită pentru moment această tează* (EMIN.). ◇ (*refl. pas.*) *Dacă nu s-ar admite această măsură de toți, se vor chibzui alte mijloace* (EMIN.). ◇ (*refl. impers.*) *Un popor care știe a topi fierul... nu poate să fi trăit într-o stare de barbarie, precum se admite în genere* (EMIN.). ◇ Expr. *A admite cazul că...* v. caz. ◆ A recunoaște, a fi (temporar) de acord cu ceva. *A admis că a greșit.* ◆ (*refl. impers.*) A permite. *În război se admit toate tipurile de arme.* **2** A îngădui, a tolera. *Admitea intervenția armată din partea puterilor* (EMIN.). **3** A da curs favorabil (unei cereri etc.). *BEC a admis cererea opoziției de anulare a alegerilor.* **4** (*compl. indică oameni care solicită un post, candidați care participă la un concurs etc.*) A înscrie, a primi la un examen sau într-un post, într-un loc (în urma unui examen). *Preotul... să fie admis în toate drepturile cinului preoțesc* (EMIN.). **5** (*compl. indică persoane care solicită ceva, participă la o licitație etc.*) A primi, a accepta pe un solicitant, pe un licitator etc. *A respins cererea... de a fi admis la licitație* (EMIN.). • prez.ind. *admít.* /<lat. ***admittĕre***, fr. ***admettre***.

admítere *s.f.* Acțiunea de *a admite* și rezultatul ei. ◇ *Examen de admitere* = examen de acceptare a unui candidat într-o instituție de învățământ. • pl. *-i.* /v. ***admite***.

admonestá *vb. I. tr.* (*compl. indică oameni*) A mustra cu severitate, a dojeni aspru (pe un subaltern). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***admonester***.

admonestáre *s.f.* Acțiunea de *a admonesta* și rezultatul ei; admonestație, admonițiune. ◆ Concr. Hîrtie oficială care conține o mustrare adresată cuiva. • pl. *-ări.* /v. ***admonesta***.

admonestáție *s.f.* Admonestare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***admonestation***.

admonitív, -ă *adj.* Care admonestează; care cenzurează. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***admonitif***.

admonițiúne *s.f.* **1** (*jur.*) Cercetare făcută de judecător. **2** Admonestare. *Monarhul... rămînea surd la aceste admoniții bine întemeiate* (EMIN.). • pl. *-i.* /<fr. ***admonition***, lat. ***admonitĭo, -onis***.

adnát, -ă *adj.* (*bot.; despre unele organe, părți ale plantei*) Care este crescut pe un alt organ, care se adaugă la ceva. ◆ Aderent. • pl. *-ți, -te.* /<lat. ***adnatus***, fr. ***adné***.

adnáție *s.f.* (*bot.*) Concreștere anormală a unui organ pe o altă parte a plantei. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***adnation***.

adnominál, -á *adj.* (*despre adjective*) Care stă pe lîngă, care determină un nume. ◇ *Dativ adnominal* = dativ cu valoare posesivă. *Construcția „tutore copiilor fratelui său" conține un dativ adnominal.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***adnominal***.

adnotá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică texte publicate, lucrări manuscrise etc.*) A face note, însemnări, completări, comentarii care să explice, să corecteze, să întregească textul respectiv. **2** (*lingv. computațională*) A atașa unităților dintr-un text în format electronic informații suplimentare (morfologice, sintactice, semantice) care să poată fi prelucrate de către computer. • prez.ind. *-ez.* /<lat. ***adnotare***, it. ***annotare***; cf. și engl. *annotate*.

adnotáre *s.f.* Acțiunea de *a adnota* și rezultatul ei. **1** Concr. Notă explicativă, însemnare pe marginea unui text; adnotație. **2** (*lingv.*) Notă sau comentariu atașat unei anumite părți dintr-un document pentru a furniza niște informații. ◆ (*lingv. computațională*) Informație suplimentară atașată manual sau automat unităților dintr-un text electronic. • pl. *-ări.* /v. ***adnota***; cf. engl. *annotation*.

adnotát, -ă *adj.* (*despre texte, lucrări manuscrise, texte electronice etc.*) Cu explicații, cu completări, notații (marginale) etc. • pl. *-ți, -te.* /v. ***adnota***.

adnotátor, -oáre *s.m., s.f., adj.* (*lingv. computațională*) (Persoană, soft) care adnotează un text. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***annotateur***, engl. ***annotator***, lat. ***adnotātor, annotātor, -oris***.

adnotáție *s.f.* Adnotare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) ***adnotațiúne*** *s.f.* /<lat. ***adnotatĭo, annotatĭo, -onis***, fr. ***annotation***, it. ***annotazione***.

adnotațiúne *s.f.* v. adnotație.

adogmátic, -ă *adj., s.m., s.f.* (Adept) al adogmatismului. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***adogmatique***.

adogmatísm *s.n.* (*filos.*) Sistem de gîndire care este împotriva dogmelor. ◆ Sistem religios care nu admite dogmele. • /<fr. ***adogmatisme***.

adolescént, -á *s.m., s.f.* Persoană care este la vîrsta adolescenței. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***adolescent***, lat. ***adŏlescens, -ntis***, it. ***adolescente***.

adolescentín, -ă *adj.* (*despre fizionomia, manifestările, atitudinile etc. ale oamenilor*) (Ca) de adolescent, specific adolescentului. • pl. *-i, -e.* /de la ***adolescent***.

adolescentísm *s.n.* Stare, manifestare de adolescent. • /***adolescent*** + *-ism*.

adolescénță *s.f.* Perioadă din viața omului cuprinsă între vîrsta pubertății (11-12 ani) și cea adultă (18-20 de ani), prezentînd aspecte particulare de la individ la individ, în funcție de sex, mediu socioeconomic, rasă și condiții geografice și fiind marcată de transformări corporale (în special sexuale) și psihologice, datorită faptului că sistemul neurovegetativ și cel endocrin ajung în faza lor finală de dezvoltare. • pl. *-e.* /<fr. ***adolescence***, it. ***adolescenza***, lat. ***adolescentia, -ae***.

adónic *adj.* (*vers.*) *Vers adonic* = vers antic, utilizat inițial în poezia safică, apoi la Pindar și la poeții tragici, format dintr-un dactil și un spondeu sau un troheu. • pl. *-ce.* /<fr. ***adonique***.

adónis *s.m.* **1** (*fam., iron.*) Bărbat tînăr foarte frumos. **2** Fluture diurn de un albastru strălucitor. • /<fr. ***adonis***; cf. nm. pr. *Adonis*, personaj mit. grec.

adoptá *vb. I. tr.* **1** (*jur.; compl. indică copii*) A înfia. ◆ Ext. (*compl. indică animale*) A prelua, asumîndu-și responsabilitatea îngrijirii (pînă la moartea animalului respectiv). *A adoptat un cățel de la adăpost.* **2** (*compl. indică manifestări, atitudini, fapte etc.*) A-și însuși felul de a fi al cuiva, o anumită atitudine, comportare. *A adoptat purtările cam prea libere ale colegilor de clasă.* ◆ (*compl. indică păreri, metode etc.*) A accepta, a adera la... ◇ (*refl. pas.*) *S-a adoptat ca urgență studierea pe teren a fenomenului.* ◆ A alege cu predilecție, a admite. *Au fost adoptate cele mai îndrăznețe opinii.* **3** A accepta ceva (prin vot). *Legea a fost adoptată cu o majoritate largă.* • prez.ind. *adópt, -ez.* /<fr. ***adopter***, lat. ***adoptare***.

adoptábil, -ă *adj.* Care poate fi adoptat. ◆ Fig. Care poate fi acceptat. *O idee adoptabilă.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***adoptable***.

adoptánt, -ă *adj., s.m., s.f.* Adoptator. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***adoptant***.

adoptáre *s.f.* Acțiunea de *a adopta* și rezultatul ei. ◇ *Adoptarea legilor* = votare a proiectelor de legi de către organele legislative. • pl. *-ări.* /v. ***adopta***.

adoptatór, -oáre *s.m., s.f., adj.* (Persoană) care adoptă un copil; adoptant. • pl. *-ori, -oare.* /***adopta*** + *-tor*.

adoptív, -ă *adj.* **1** (*despre copii*) Înfiat. ◇ *Copil adoptiv* v. copil. ◆ (*despre adulți*) Care a adoptat un copil. ◇ *Părinte adoptiv* v. părinte. ◆ (*despre părinți*) Dobîndit prin adopție. **2** (*despre patrie*) Care a fost aleasă ca loc de rezidență. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***adoptif***, lat. ***adoptīvus, -a, -um***.

adopțiánism *s.n.* (*teol.*) Doctrină a mai multor curente creștine din sec. 2 și 3, considerate eretice, potrivit căreia Iisus era văzut doar ca om, adoptat de Dumnezeu pentru meritele sale. ◇ *Adopționismul spaniol* = concepție răspîndită în Spania în sec. 8, potrivit căreia Iisus era, prin natura sa divină, fiul lui Dumnezeu dar, prin natura sa umană, doar fiul adoptiv al acestuia. • sil. *-ți-a-.* /<fr. ***adoptianisme***.

adopțiánist, -ă *adj.* Referitor la adopționism. • sil. *-ți-a-.* pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***adoptianiste***.

adópție *s.f.* (*jur.*) Faptul de a adopta un copil; înfiere. ◆ Faptul de a adopta un animal. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și ***adopțiúne*** *s.f.* /<fr. ***adoption***, lat. ***adoptĭo, -onis***.

adopțiéni *s.m. pl.* Membri, adepți ai adopționismului. • sil. *-ți-eni.* /<fr. ***adoptiens***.

adopțiúne *s.f.* v. adopție.

adorá *vb. I. tr.* **1** A iubi foarte mult, fără limite, a iubi cu pasiune; a avea un cult pentru cineva sau ceva. ◇ (*emf.*) *Ador trandafirii.* **2** (*compl. indică divinități*) A slăvi, a diviniza; a venera. • prez.ind. *adór,* (*înv.*) *-ez.* /<fr. ***adorer***, lat. ***adorare***, it. ***adorare***.

adorábil, -ă *adj.* Care este plin de farmec; fermecător, încîntător, minunat, admirabil, excepțional. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***adorable***, it. ***adorabile***, lat. ***adorabĭlis, -e***.

adorái, -ă *adj.* (*anat.*) Situat lîngă gură. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***adoral***, germ. ***adoral***; cf. lat. *ad* „la", *ōs, oris* „gură".

adoráre *s.f.* **1** Faptul de *a adora*; adorație. **2** Slăvire (a unei divinități); venerare, cinstire, divinizare. • pl. *-ări.* /v. ***adora***.

adorát, -ă *adj.* Extrem de iubit. ◇ (*subst.*) *Plîngea că-i plecase adoratul.* ◆ (*despre divinități*) Slăvit, cinstit, venerat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***adora***.

adoratór, -oáre *s.m., s.f.* Persoană care adoră pe cineva sau ceva. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***adorateur***, it. ***adoratore***, lat. ***adorātor, -oris***.

adorație *s.f.* Iubire nemărginită; adorare. ◆ Ext. Admirație nemărginită, însoțită de diminuarea simțului critic; cinstire. *A trecut de la adorația pentru profesorul său la indiferență.* ◆ (*teol.*) Cinstire care se aduce numai divinității. *Adorația Magilor.* ◇ (*la catolici*) *Adorație euharistică* = slujbă de cinstire a Trupului lui Hristos. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) ***adoraținne*** *s.f.* /<fr. ***adoration***, it. ***adorazione***, lat. ***adoratĭo, -onis***.

adoraținne *s.f.* v. adorație.

adorbitál, -á *adj.* (*anat.*) Care este situat lîngă orbite. • pl. *-i, -e.* /***ad-*** + ***orbital***.

adormí *vb. IV.* **1** *intr.* A trece de la starea de veghe la starea de somn; a începe să doarmă. *A adormit de curînd.* ◇ Expr. *A adormi din greu* sau *a adormi* (*ca*) *dus* = a adormi profund. *Se lăsă oleacă jos pe iarbă și adormi dus* (CR.). *A adormi mort* v. mort. ◇ Person. *Singur vîntul colo, iată, Adormise la răcoare Sub o salcie plecată* (COȘB.). ◇ Poet. *Satul adormi, în fine, respirînd ușor în freamăt de codri* (BRĂ.). ◆ Exager. A plictisi. *Un film care te adoarme.* **2** *tr.* A face (pe cineva) să adoarmă. *Lîngă pat, zîmbind stă mama, Adormindu-și copilașii* (GOGA). ◆ Spec. A face pe cineva să doarmă (și să devină insensibil) cu ajutorul unor medicamente, a unor narcotice etc. *L-a adormit cu multe calmante.* ◆ Fig. (*compl. indică senzații, sentimente etc.*) A face să nu simtă, a atenua intensitatea; a alina, a liniști, a potoli. *Cîntînd, și-a mai adormit foamea.* **3** tr. Fig. A ameți, a tulbura, a îmbăta. *Mirosul florilor de cîmp îl adormea.* ◆ A încînta, a duce cu vorba, abătîndu-i atenția, slăbindu-i vigilența. *L-a adormit cu promisiuni mincinoase.* **4** *intr.* Fig. A muri. *Ființa tăcută și palidă... adormi într-o zi în veci* (SADOV.). ◇ Expr. *A adormi întru Domnul* sau *a adormi somnul* (*cel*) *de veci* (ori *somn veșnic*) = a muri (creștinește). *A adormi pe* (sau *pentru*) *vecie* v. vecie. • prez.ind. *adórm.* /lat. ***addormīre***.

adormíre *s.f.* Faptul de *a adormi*. ◇ Poet. *Țări bogate și-nflorite, mări vuinde-n adormire* (EMIN.). ◆ Fig. Lipsă de activitate, de grijă, de vigilență; amorțire. *Voi ce stați în adormire, voi ce stați în nemișcare* (ALECS.). ◆ Fig. Moarte. *Bătrînul își aștepta senin adormirea.* ◇ (*bis.*) *Adormirea Maicii Domnului* = sărbătoare religioasă la creștini care celebrează, la 15 august, Înălțarea la Ceruri a Fecioarei Maria; Sfînta-Maria-Mare. • pl. (*pop.*) *-i.* /v. ***adormi***.

adormít, -ă *adj.* **1** Care doarme, care este cuprins de somn. ◇ Fig. *Valuri gînditoare Ce mișcîndu-se-adormite merg în marea de amar* (EMIN.). ◆ Somnoros. *Era cam adormit și nu a înțeles ce i s-a explicat.* ◆ Fig. Care este lipsit de vioiciune, molatic, domol. *Îl considera adormit și fără inițiativă.* ◆ Fig. Lipsit de grijă, de vigilență. *Nu-i plăcea să fie considerat un om adormit sau iresponsabil.* **2** Fig. Mort. ◇ (*subst.*) *Aprinde lumînări pentru adormiți.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***adormi***.

adormitór, -oáre *adj.* Care adoarme, care provoacă somn. ◇ (*adv.*) *Glasul de sirenă adormitor de dulce* (EMIN.). ◇ Fig. *Al tău suflet așa cald și-adormitor* (EMIN.). ◆ Fig. Care este plictisitor, anost, obositor. *Un spectacol adormitor.* • pl. *-ori, -oare.* /***adormi*** + *-tor*.

adormițéle *s.f. pl.* (*bot.*) **1** Dediței (*Pulsatilla pratensis*). **2** Zorea (*Ipomaea purpurea*). **3** (*reg.*) Volbură (*Convolvus arvensis*). • /***adormit*** + *-ele*.

adosát, -ă *adj.* Care este așezat adaxial. ◆ (*arhit.; despre coloane, pilaștri*) Care este așezat lîngă un perete. ◆ (*despre construcții*) Care este lipită de un alt edificiu. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***adossé***.

ad pătres *loc.adv.* (*fam.*) Expr. *A se întoarce ad patres* = a muri. *A trimite ad patres* = a ucide. • /<lat. ***ad patres*** „la strămoși".

adprés *adj.* (*bot.*; *despre perișori*) Strîns alipit de tulpină. • pl. *-și.* /<lat. ***adpressus***.

ad-referéndum *adj.* (*diplom.*; *despre acte, tratate internaționale*) Care nu angajează un stat în privința semnării actului, tratatului, fiind semnat numai de către un reprezentant diplomatic împuternicit să negocieze. • /<lat. ***ad referendum*** „pentru a referi".

adrenăl, -ă *adj.* (*anat.*) Care se referă la glandele suprarenale. • pl. *-i, -e.* /<engl. ***adrenal***, fr. ***adrénal***; cf. lat. *ad* „aproape de", *ren, -is* „rinichi".

adrenalínă *s.f.* (*biol.*) Hormon produs de glandele suprarenale sau obținut pe cale sintetică, care este un stimulator puternic al mușchiului inimii, determinînd vasodilatarea coronarelor, vasoconstricția tegumentului, mucoaselor și viscerelor, stimularea sistemului reticular ascendent, și care este folosit în medicină; epinefrină. • /<fr. ***adrénaline***, engl. ***adrenaline***; cf. lat. *ad* „aproape de", *renalis* „de rinichi".

adrenalinemíe *s.f.* (*med.*) Prezența adrenalinei în sînge. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***adrénalinémie***.

adrenalínic, -ă *adj.* (*med.*) Care ține de adrenalină, care se referă la adrenalină. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***adrénalinique***.

adrenalinogén, -ă *adj.* (*med.*) Care produce adrenalină. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***adrénalinogène***.

adrenalón *s.n.* (*farm.*) Produs intermediar de oxidare a adrenalinei, cu acțiune vasoconstrictoare. • /<fr. ***adrénalone***.

adrenérgic, -ă *adj.* **1** (*biochim.*; *despre substanțe*) Care provoacă secreția de adrenalină; care acționează ca adrenalina. **2** (*biol.*; *despre sinapse, căi nervoase*) În care mediatorul chimic este adrenalina. ◇ *Nervi adrenergici* = nervi simpatici ale căror terminații eliberează adrenalina. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***adrénergique***, engl. ***adrenergic***.

adrenocróm *s.m.* (*farm.*) Produs de oxidare a adrenalinei, de culoare cărămizie, cu acțiune hemostatică și vasoconstrictoare asupra pereților vaselor sangvine. • /<fr. ***adrénochrome***.

adrenolític, -ă *adj., s.n.* (Substanță) care se opune acțiunii adrenalinei. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***adrénolytique***, engl. ***adrenolytic***; cf. lat. *ad* „aproape de", *ren, -is* „rinichi", gr. *λυτικός* „care dezleagă, care dizolvă".

adrenomimétic, -ă *adj., s.n.* (Substanță) cu acțiune similară catecolaminelor. • pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***adrenomimetisch***, fr. ***adrénomimétique***.

adrenosterón *s.m.* (*biol.*) Hormon sexual masculin prezent la nivelul cortexului, cu acțiune virilizantă. • pl. *-i.* /<fr. ***adrénostérone***.

adresá *vb. I.* (*constr. cu dat. sau cu determ. introduse prin prep. „la", „către"*) **1** *tr., refl.* A (se) îndrepta (cu vorba către cineva (o persoană, o instituție etc.), cerîndu-i o lămurire, punîndu-i o întrebare etc. ◆ (*refl.*) A face apel, a recurge la... *Nu găsiră nimic mai nimerit decît să se adreseze la Poartă* (C. NEGR.). ◆ (*tr.*; *compl. indică mulțumiri, felicitări etc.*) A exprima unei persoane, instituții etc. **2** *tr.* (*compl. indică invitații, cereri etc. scrise sau verbale*) A trimite (către o persoană sau o instituție). **3** *tr.* A scrie (pe o scrisoare, pe un pachet etc.), indicînd destinatarul. *A adresat mai multe scrisori rudelor apropiate.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***adresser***, germ. ***adressieren***.

adresábil, -ă *adj.* (*inform.*; *despre memorie*) Care permite să se ajungă direct la singura informație căutată. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***adressable***.

adresabilitáte *s.f.* Grad de solicitare. • ***/adresabil*** *+ -itate.*

adresánt, -ă *s.m., s.f.* **1** Persoană căreia îi este adresată o scrisoare, un colet etc.; destinatar. **2** Persoană care trimite o scrisoare, un pachet etc. la o anumită adresă. • pl. *-ți, -te.* /<germ. ***Adressant***.

adresáre *s.f.* Acțiunea de *a adresa* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***adresa***.

adrésă *s.f.* **1** Indicație pe scrisori, colete etc., care conține numele și domiciliul destinatarului. ◇ *Adresă bibliografică* = totalitatea datelor de apariție a unei cărți. ◇ Expr. *La adresa cuiva* = cu privire la cineva. *A greși adresa* = *a)* a nimeri în alt loc sau la altă persoană decît cea căutată; *b)* (*fam.*) a-și forma o părere greșită despre cineva sau ceva, a se înșela asupra cuiva. ◆ Totalitatea datelor care indică domiciliul unei persoane. **2** Comunicare oficială scrisă, făcută de o instituție, de o întreprindere etc. **3** (*inform.*) Simbol sau cod care indică locul din memoria unei mașini electronice unde se află sau se regăsește o informație. ◇ *Adresă de poștă electronică* = totalitatea caracterelor care individualizează o căsuță de poștă electronică, formată dintr-un nume de utilizator, simbolul @ și denumirea serverului care gestionează căsuța. *Adresă web* (sau *internet*) = totalitatea caracterelor (de obicei începînd cu www.) care individualizează o pagină web, permițînd accesul la informațiile conținute de aceasta. *Apelare prin adresă* v. apelare. **4** (*în iluzionism*) Corectitudine și automatism în execuție. • pl. *-e.* /<fr. ***adresse***, germ. ***Adresse***.

adsorbánt *s.m.* Corp pe suprafața căruia se fixează o substanță prin adsorbție. • pl. *-ți, n. -te.* /<fr. ***adsorbant***.

adsorbát *s.m.* Substanță sau material, în stare solidă sau lichidă, la suprafața căruia se produce adsorbția unui compus. • pl. *-ți.* /<fr. ***adsorbat***.

adsorbí *vb. IV. refl.* (*despre substanțe*) A se fixa prin adsorbție pe suprafața unei substanțe sau a unui material. • prez.ind. pers. 3 *adsoárbe* /<fr. ***adsorber***, după *sorbi*.

adsórbție *s.f.* (*chim.*) **1** Proces de fixare a unei substanțe la suprafața altei substanțe. **2** Variație a concentrației unui compus din stratul superficial al unei soluții în raport cu concentrația sa în straturile profunde. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***adsorbtion***, engl. ***adsorption***; cf. lat. *ad* „spre", *sorbĕre* „a suge, a bea".

adstrát *s.n.* (*lingv.*) Totalitatea elementelor străine care se adaugă unui idiom după constituirea lui, ca rezultat al interferenței lingvistice. • pl. *-uri.* /<fr. ***adstrat***; cf. lat. *adstratus* „pus lîngă".

adstringént, -ă *adj., s.n.* v. astringent.

adualísm *s.n.* (*psih.*) Nediferențiere psihică în trei forme fundamentale: între intern și extern, obiectiv și subiectiv, material și spiritual. • sil. *-du-a-.* ***/a²-*** *+* ***dualism***.

aducătór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (Persoană, lucru etc.) care aduce pe cineva, ceva. • pl. *-ori, -oare.* ***/aduce*** *+ -ător.*

adúce *vb. III.* **1** *tr.* (*compl. indică oameni, obiecte etc.*) A lua cu sine și a veni cu el într-un anume loc sau la cineva (pentru a-l preda, a-l înmîna). *El mănușa o aduce înapoi* (EMIN.). ◇ Expr. *Ce* (sau *care*) *vînt te-aduce* (sau *ce te-aduce*)*?*, se spune cuiva care a venit pe neașteptate. *A aduce* (*părinților*) *noră pe cuptor* v. cuptor. *A aduce* (*pe cineva*) *în* (sau *între*) *spăngi* (sau *în spangă*) v. spangă. (*abs.*) *A aduce pe lume* v. lume. *A aduce în brațele cuiva* v. braț. ◆ (*compl. indică mesaje, adrese oficiale, vești etc.*) A preda, a transmite. *Agentul de legătură îmi aduce un ordin scris* (EMIN.). ◇ Expr. *A aduce* (*ceva*) *la cunoștința cuiva* v. cunoștință. ◆ (*compl. indică oameni*) A conduce, a însoți. *O aduce la școală în fiecare zi.* **2** *tr.* (*compl. indică mărfuri, bunuri etc.*; *mai ales cu determ. locale care indică punctul de plecare, punctul de destinație, traseul sau reperul*) A transporta către...; a procura transportînd dintr-un anumit loc. *Comercianții vînd haine gata aduse de la Viena* (EMIN.). ◇ Expr. *A aduce* (*ceva*) *din pămînt* (sau *din fundul pămîntului*) v. pămînt. ◆ (*tr., refl. pas.*) A (se) primi spre vînzare un produs care lipsea. *La piață s-au adus fructe exotice.* **3** *tr.* A apropia ceva de sine sau de o parte a trupului său. *Ia binișor o măslină, o aduce la gură* (HASD.). ◆ A da (unui lucru) o anumită mișcare, înclinație sau direcție. *Aduce maneta în jos.* ◇ Expr. *A o aduce* (*bine*) *din condei* = *a)* a vorbi sau a scrie cu dibăcie, cu meșteșug; *b)* a ieși din încurcătură printr-o întorsătură pricepută a frazei; *c)* a se dovedi abil, diplomat într-o anumită împrejurare. *A aduce la mijloc* (sau *înainte*) = a cita ceva în sprijinul unei afirmații. *A aduce la același numitor* v. numitor. *A o aduce* (*pe*) *după piersic* v. piersic. *A aduce vorba de* (sau *despre*) *ceva* v. vorbă. ◆ A da unei anumite părți a corpului o anumită direcție; a mișca pentru a îndoi. *Și-a adus mîinile pe lîngă corp.* **4** *tr.* (*compl. indică fapte, situații, stări etc.*) A provoca, a pricinui, a cauza. *Vîntul de nord aduce frig.* ◇ Ext. *Minciuna ți-a adus nefericire.* ◆ (*cu determ. „la îndeplinire"*) A îndeplini. ◆ (*cu determ. „la capăt"*) A sfîrși. ◆ (*cu determ. „la sfîrșit"*) A săvîrși. *A adus la sfîrșit lucrarea.* ◆ A crea, a realiza. *Se va ridica un erou care-a aduce o nouă mărire* (EMIN.). **5** *tr.* (*compl. indică oameni*) A face să ajungă într-o anumită situație, stare. *L-a adus la disperare.* ◇ (*refl.*) *Se aduce pe sine însuși sub puterea sa* (EMIN.). ◇ Expr. *A aduce* (*pe cineva*) *pe* (sau *la*) *brazdă* v. brazdă. *A aduce* (*pe cineva*) *la realitate* v. realitate. *A aduce* (*pe cineva*) *la* (sau *în*) *sapă de lemn* v. sapă. *A aduce* (*pe cineva*) *în simțire* (sau *în simțiri*) v. simțire. *A aduce* (*pe cineva*) *la țintirim* v. țintirim. *A aduce* (*pe cineva*) *la viață* v. viață. **6** *tr.* (*compl. indică vești, știri etc.*) A oferi opiniei publice. *Ziarele aduc știri despre ultimele evenimente.* ◇ Expr. *A aduce la cunoștința publică* v. cunoștință. ◆ (*compl. indică omagii, elogii etc.*) A dărui. *Spre întărirea acestora aducem credința noastră* (EMIN.). ◇ Loc.vb. *A aduce slavă* (*și cinste* sau *și închinare*) v. slavă. ◇ Expr. *A aduce în dar* v. dar. *A aduce* (*drept*) *jertfă* v. jertfă. *A-și aduce tributul* v. tribut. **7** *tr.* (*compl. indică argumente, mărturii, soluții etc.*) A prezenta. *A adus cîteva argumente convingătoare.* ◇ Expr. *A aduce* (*o*) *lumină* (*într-o chestiune*) v. lumină. **8** *intr.* (*despre ființe, stări, obiecte etc.*) A semăna întrucîtva cu cineva sau cu ceva. *Începusem să am un soi de nedumeriri care aduceau mult cu părerile de rău* (CA. PETR.). **9** *tr., refl.* Expr. *A*(*-și*) *aduce aminte* = a(-și) aminti. • prez.ind. *adúc.* /lat. ***addūcĕre***.

adúcere *s.f.* Acțiunea de *a aduce* și rezultatul ei. ◇ *Aducere aminte* (și *aducere-aminte*) = amintire. *Aducerile aminte pe suflet cad în picuri* (EMIN.). *Mandat de aducere* v. mandat. • pl. *-i.* /v. ***aduce***.

adúct *s.n.* (*chim.*) Amestec cristalin în care o substanță este înglobată în rețeaua cristalină a altei substanțe. • /<fr. ***adducte***.

adúcție *s.f.* **1** Construcție hidrotehnică destinată dirijării și transportării unui fluid de la punctul de captare pînă la cel de folosire. **2** Mișcare efectuată de un mușchi aductor pentru apropierea unui membru de planul de simetrie al corpului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *aducțiúne s.f.* /<fr. ***adduction***, it. ***adduzione***, lat. ***adductio, -onis***.

aducțiúne *s.f.* v. aducție.

adulá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică oameni, creații, opere de artă etc.*) A admira cu pasiune. **2** (*compl. indică oameni*) A linguși, a flata în chip servil, din interes. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***aduler***, it. ***adulare***, lat. ***adulari***.

adulár *s.n.* (*geol.*) Varietate de ortoză, transparentă, incoloră, cu reflexe argintii. • /<fr. ***adulaire***, germ. ***Adular***.

aduláre *s.f.* Faptul de *a adula*; lingușire, flatare (servilă); adulație. • pl. *-ări.* /v. ***adula***.

adulatór, -oáre *adj., s.m., s.f.* **1** (Persoană) care adulează (pe cineva sau ceva). **2** Lingușitor. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***adulateur***, it. ***adulatore***, lat. ***adulātor, -oris***.

adulație *s.f.* **1** Admirație excesivă a unor oameni, creații, opere de artă etc. **2** Lingușire, flatare (excesivă). • g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *adulațiúne s.f.* /<fr. ***adulation***, it. ***adulazione***, lat. ***adulatio, -onis***.

adulațiúne *s.f* v. adulație.

adulmecá *vb. I.* **1** *intr.* (*despre animale*) A avea simțul mirosului; a simți vînatul, dușmanul sau prada cu ajutorul mirosului. *Cîinele a adulmecat și a pornit către pădure.* ◆ (*tr.*; *compl. indică prezența cuiva sau a ceva, urmele lăsate etc.*) A apropia nasul de ceva, inspirînd, trăgînd aer în nări pentru a simți un miros, pentru a descoperi cu ajutorul mirosului. **2** *tr.* Fig. (*despre oameni*) A căuta să afle; a da de urmă, a descoperi. *A adulmecat că ar putea face rost de bani.* ◆ (*fam.*) A presimți. *Abil, a adulmecat căderea bursei.* • prez.ind. *adúlmec.* și (*reg.*) *adurmecá vb. I.* /lat. ***adolmicāre***.

adulmecáre *s.f.* Acțiunea de *a adulmeca* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***adulmeca***.

adulmecătór, -oáre *adj.* (*despre animale*) Care adulmecă. ◆ Spec. (*despre cîini*) Cu miros fin. • pl. *-ori, -oare.* ***/adulmeca*** *+ -ător.*

adúlt, -ă *adj., s.m., s.f.* (*biol.*) **1** (Ființă, organ) care și-a încheiat procesul de creștere și a ajuns la maturitate, în stadiul de a se reproduce. **2** (Persoană) care a ajuns la maturitate fizică (prin parcurgerea întregii perioade de creștere), psihică, intelectuală, sexuală (mai ales în perioada cuprinsă între 17-18 ani și 50 de ani). ◇ Fig. (*adj.*) *Are un comportament adult.* • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***adulte***, lat. ***adultus, -a, -um*** „care a crescut" <*adolescĕre* „a crește".

adultér, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* (*despre soți*) Care a încălcat fidelitatea conjugală. **2** *s.n.* (*jur.*) Fapta unei persoane căsătorite care întreține relații sexuale în afara căsătoriei. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***adultère***, lat. ***adulterium, -ii***.

adulterá *vb. I. tr.* (*compl. indică texte*) A falsifica, a denatura. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***adultérer***.

adulterín, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care s-a născut dintr-un adulter. **2** *adj.* Care ține de adulter. *Relație adulterină.* **3** *adj.* (*bot.; despre organe*) Fals. • pl. *-i. -e.* /<fr. ***adultérin***, it. ***adulterino***, lat. ***adulterīnus, -a, -um***.

adultomorfísm *s.n.* (*psih.*) Interpretare a comportamentului copiilor prin raportare la comportamentul adulților. • /***adult*** + ***morfism***.

adumbrí *vb. IV.* **1** *tr.* A face să scadă, să pălească, a pune în umbră; a umbri. *Veștile i-au adumbrit bucuria.* ◆ Fig. *A pune în umbră.* **2** *refl.* A se așeza, a se adăposti la umbră. • prez.ind. *-esc.* /lat. ***adumbrare***, după *umbri*.

adumbrít, -ă *adj.* **1** Care este umbrit. **2** Care este așezat la umbră. • pl. *-iți, -te.* /v. ***adumbri***.

aduná *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică obiecte*) A lua și a pune la un loc sau la locul lor ceea ce se află împrăștiat, răspîndit, risipit (în imediata apropiere). <> *A aduna pe cineva de pe drumuri* v. drum. ◆ (*compl. indică mîncăruri rămase, resturi, vase, tacîmuri etc.*) A strînge și a pune deoparte pentru a elibera masa, pentru a face curățenie. *Circiumarul... aduna posomorît paharele* (PAS). <> Ext. *Priviră cum albinele culegeau ceara și adunau mierea* (ISP.). **2** *tr.* (*despre oameni; compl. indică recolte, roadele pămîntului etc.*) A lua de pe cîmp, din livezi, din grădini etc. și a pune la un loc (în ceva). <> (*abs.*) *Seceră unde n-a semănat și adună unde n-a secerat* (POP.). ◆ A ridica de pe jos, a culege (alegînd de ici și colo). *Îi venea să descalece ca să adune cîte un mănuchi de flori* (ISP.). **3** *tr.* (*compl. indică obiecte, elemente etc. situate separat, în diferite locuri*) A aduce (succesiv) din toate părțile; a strînge, a concentra, a acumula. <> Expr. *A-și aduna mințile* v. minte. <> Analog. *Își adună toate puterile, smuci o dată pe zmeu* (POP.). <> Fig. (*refl.*) *În el se adună toate talentele.* ◆ (*refl.; despre oameni*) A-și reveni (după o lovitură), sculîndu-se de jos. *S-a adunat de pe jos.* ◆ (*fam.; refl.*) A se concentra. *Nu pot să mă adun.* ◆ Analog. (*refl.; despre ape, fluide în mișcare*) A se orienta în cantități (foarte) mari spre același punct. *Apele se adună în bazin.* ◆ (*tr.*) A colecta. *Fluviul adună rîurile.* **4** *tr.* (*compl. indică obiecte sau părți ale acestora*) A lua și a așeza, a depune, a depozita într-un loc sigur sau special amenajat pentru a menține în bună stare (și timp îndelungat) sau pentru a putea fi găsit ușor la nevoie; a face provizii. *A reușit să-și adune cărțile într-un birou spațios.* <> (*refl. pas.*) *S-au adunat în depozit toate piesele produse.* **5** *tr.* (*compl. indică bunuri materiale, avere, bani etc.*) A pune deoparte (puțin cîte puțin) pentru (a consuma) mai tîrziu; a face avere; a agonisi. *Le da nădejde că vor putea ocupa iarăși posturi ca să adune nouă avuții* (C. NEGR.). ◆ A strînge, solicitînd din mai multe părți sau de la alții cu un anumit scop; a colecta. **6** *tr.* (*compl. indică obiecte de artă, cărți, timbre etc.*) A colecționa. *A reușit să adune mai multe tablouri valoroase.* **7** *tr., refl.* A (se) strînge (în număr mare), la un loc (dinainte stabilit), a (se) apropia unii de alții, a (se) reuni (la cineva sau în jurul cuiva), formînd un grup (în vederea unei colaborări, pentru un scop determinat); a se uni, a se întruni. *Se prind de mîini și se desprind, S-adună-n cerc și iar se-ntind* (COȘB.). <> Expr. (*tr.*) *Parcă a tunat și i-a adunat*, se zice cu dispreț despre oameni strînși la un loc, dar care nu au nimic în comun sau care sînt de proastă condiție. *A se aduna lumea ca la moși* v. moș. *A se aduna ca muștele la miere* v. muscă. *A se aduna ca la urs* v. urs. **8** *tr., refl.* A fi des împreună, a fi în contact. *Spune-mi cu cine te aduni ca să-ți spun cine ești.* ◆ (*înv.; refl.*) A se întîlni. *Despărțindu-se oștenii, nu s-au mai adunat.* ◆ (*înv.; refl.*) A întreține relații sexuale. *Tot trupul după neam se adună* (N. COST.). **9** *refl.* (*despre ființe*) A-și încovoia, a-și îndoi etc. corpul de frică, de frig etc., apropiindu-și (foarte) mult extremitățile sau părțile distincte unele de altele; a (se) ghemui, a (se) chirci. *Se aduna covrig pe scaun, cu genunchii sub bărbie* (G. M. ZAMF.). **10** *tr.* (*mat.*) A efectua operația de adunare; a totaliza mai multe numere într-unul singur. ◆ (*pop.; refl.*) A urca pînă la o anumită sumă. *Bogăția lui se adună pînă la 1000 de galbeni.* • prez.ind. *adún.* /lat. ***adūnare***.

adunáre *s.f.* Acțiunea de *a aduna* și rezultatul ei; adunat[1]. **1** Întrunirea mai multor persoane (în scopul discutării unor probleme de interes general); grup format din aceste persoane. *Aseară boierii au ținut adunare la birtul cu grădină.* (CA. PETR.). <> (*jur.*) *Adunare constituantă* = organ reprezentativ format din membri aleși de cetățeni, care are sarcina de a elabora, de a vota, de a modifica o constituție, de a alcătui legile constituționale sau, în unele țări, de a îndeplini funcțiile parlamentului ori ale guvernului. *Adunare legislativă* = organ reprezentativ al unui stat, competent a se pronunța prin vot asupra proiectelor de legi. *Adunare națională* = organ suprem al puterii de stat, în unele țări (cu funcții legislative sau consultative). *Adunare generală* = întrunire cu participare generală a membrilor unui partid, ai unei instituții cu scopul controlării, a dirijării activității organelor de conducere. *Adunarea Deputaților* = Camera Deputaților. *Adunare obștească* = organ de conducere în Transilvania medievală, format din nobili și clerici, care rezolva probleme judecătorești, de stabilire a vămilor, de reglementare a raporturilor dintre biserică și nobilime etc. (*econ.*) *Adunarea (generală a) acționarilor* = formă a managementului unei societăți comerciale pe acțiuni, constînd în participarea posesorilor de acțiuni la luarea deciziilor privitoare la societatea respectivă. *Adunare deschisă* v. deschis. *Obștească Adunare* v. obștesc. **2** Concentrare a unor ființe într-un singur loc; întîlnire. *Locul de adunare a celor care voiau să se angajeze* (PAS). **3** Luare a unor obiecte răspîndite, risipite, împrăștiate etc. și punerea lor laolaltă, la un loc sau la locul lor, făcînd grămezi, mănunchiuri etc. **4** Culegere a roadelor pămîntului, a recoltei etc. de pe cîmp, din grădini, din livezi, vii etc. **5** Punere deoparte (puțin cîte puțin, încetul cu încetul) de bani, de bunuri materiale etc. pentru (a consuma) mai tîrziu. **6** Strîngere (succesivă) într-un loc a unor obiecte, elemente etc. situate separat în diferite locuri (obținînd acumulări cantitative). *Adunarea informațiilor pentru alcătuirea unui studiu.* **7** (*mat.*) Una dintre cele patru operații aritmetice care constă în totalizarea mai multor numere într-unul singur. **8** (*art.; mai ales cu val. de interj.*) Semnal (și comandă) pentru strîngerea într-o formație ordonată a unei trupe sau a unui grup. *Gornist, sună adunarea!* **9** Culegere, colecționare, colecție (de texte). **10** (*înv., reg.*) Petrecere. • pl. *-ări.* /v. ***aduna***.

adunát[1] *s.n.* Adunare. • /v. ***aduna***.

adunát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre obiecte*) Care sînt strînse la un loc. **2** (*despre oameni*) Care sînt strînși la un loc; întruniți. • pl. *-ți, -te.* /v. ***aduna***.

adunáta *s.f. art.* (*reg.*) Una dintre figurile jocului călușarilor. • /v. ***aduna***.

adunătór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care adună; ext. strîngător, econom. • pl. *-ori, -oare.* /***aduna*** + ***-ător***.

adunătúră *s.f.* **1** Grup format prin adunarea la un loc a unor obiecte disparate; grămadă nesistematizată. **2** (*peior.*) Grămadă de oameni adunați din întîmplare, gloată, strînsură. *La tîrg era o adunătură gălăgioasă.* • pl. *-i.* /***aduna*** + ***-ătură***.

adúnc, -ă *adj.* (*biol.; despre organe*) Curbat spre interior, cu aspect de cîrlig; aduncat. • pl. *-ci.* /<lat. ***aduncus, -a, -um***.

aduncăt, -ă *adj.* (*biol.*) Adunc. • pl. *-ți, -te.* /<lat. ***aduncatus, -a, -um***.

adurmecă *vb. I.* v. adulmeca.

adús, -ă *adj.* (*despre oameni*) Aplecat, încovoiat (de spate). <> Loc.adj. *Adus de spete* v. spată. <> Expr. *Adus (ca) de (pe) ape* v. apă. • pl. *-și, -se.* /v. ***aduce***.

ad valórem *loc.adv.* (*despre calcularea taxelor vamale*) După valoare. • /<lat. ***ad valorem***.

advăr *s.n.* (*înv.*) **1** Bentiță sau brățară, mic sul de piele ori de pergament cu texte religioase purtate de evrei în timpul rugăciunii. **2** Talisman, amuletă. • pl. *-e.* și *avgár s.n.* /de la nm. pr. grec ***Augaros***, numele a 29 de regi ai regatului Edesei, în Mesopotamia.

advectív, -ă *adj.* (*meteor.*) Care se referă la advecție; care se produce prin advecție. • pl. *-i, -e.* /<germ. ***advektiv***.

advécție *s.f.* (*meteor.*) Deplasare a unei mase de aer atmosferic în sens orizontal sau aproape orizontal. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***advection***, lat. ***advectio, -onis***.

advént *s.n.* **1** (*bis.; la catolici și protestanți*) Perioadă de patru săptămîni dinaintea Crăciunului; postul Crăciunului. **2** Fiecare din cele patru duminici care precedă Crăciunul. • /<it. ***avvento***, germ. ***Advent***.

advéntice *s.f. invar.* (*anat.*) **1** Tunica externă a peretelui unei vene sau artere, alcătuită din țesut conjunctiv și o rețea fină de vase care hrănesc peretele. **2** Pătura externă de țesut conjunctiv a unui organ, acoperit sau nu de o membrană seroasă. • /<fr. ***adventice***, engl. ***adventitia***; cf. lat. *adventicĭus, -a, -um* „care se adaugă deasupra".

adventísm *s.n.* (*bis.*) Doctrină a unei secte creștine de origine americană, care predică iminența celei de a doua veniri a lui Hristos și ai cărei adepți sărbătoresc sîmbăta ca zi de odihnă; Biserica Adventistă de ziua a șaptea. • /<engl. ***adventism***, germ. ***Adventismus***; cf. lat. *adventus, -us* „venire".

adventíst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al adventismului. **2** *adj.* Care aparține adventismului sau adventiștilor, care se referă la adventism sau la adventiști. • pl. *-iști, -iste.* /<engl. ***adventist***, fr. ***adventiste***.

adventív, -ă *adj.* **1** (*bot.; despre plante*) Originar din alte țări sau continente și care s-a răspîndit fără a fi cultivat. <> *Rădăcină adventivă* = rădăcină care se dezvoltă pe diferite părți ale plantei (tulpină, frunze), în anumite condiții de mediu, adeseori ca urmare a aplicării unor procedee de cultură sau de multiplicare a plantelor (altoire, marcotaj etc.). *Mugure adventiv* = mugure care se dezvoltă din țesuturi definitive. **2** (*biol.; despre specii*) Care pătrunde accidental într-o anumită biocenoză. **3** (*geomorf.*) *Crater adventiv* = crater vulcanic secundar, care are altă deschidere decît craterul principal. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***adventif***; cf. lat. *adventicĭus, -a, -um* „care se adaugă".

advérb *s.n.* (*gram.*) Parte de vorbire, în general neflexibilă, care exprimă caracteristici ale verbului, interjecției, adjectivului sau ale unui alt adverb, arătînd locul, timpul, modul, cauza, scopul sau care poate îndeplini funcția sintactică specifică de circumstanțial. <> *Adverb de loc* v. loc. *Adverb de mod* v. mod. *Adverb relativ* v. relativ. • pl. *-e.* /<fr. ***adverbe***, lat. ***adverbium, -ii***, it. ***avverbio***, germ. ***Adverb***, ***Adverbium***.

adverbál, -ă *adj.* (*gram.*) Care stă pe lîngă sau care determină un verb. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***adverbal***.

adverbiál, -ă *adj.* (*gram.; despre cuvinte sau construcții gramaticale*) Care are valoare de adverb. • sil. *-bi-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***adverbial***, lat. ***adverbialis, -e***.

adverbializa *vb. I. tr., refl.* (*gram.; despre substantive, adjective sau participii*) A (se) transforma, prin conversiune, în adverb. • sil. *-bi-a-.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***adverbialiser***.

advérs, -ă *adj.* **1** Așezat în față, opus. **2** Care este contrar. <> *Parte adversă* = adversar (într-un proces, într-o afacere etc.). *Coșul advers* v. coș. **3** Fig. Nefavorabil, neprielnic; dușmănos, potrivnic. *O purtare adversă.* • pl. *-și, -se.* /<fr. ***adverse***, lat. ***adversus, -a, -um***.

adversár, -ă *s.m., s.f.* **1** Persoană care luptă împotriva cuiva sau a ceva (concepție, teorie etc.) sau care face concurență; rival, potrivnic. **2** (*sport*) Partener de întrecere. <> Expr. *A trimite (adversarul) la podea* v. trimite. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***adversaire***, lat. ***adversārius, -ii***.

adversatív, -ă *adj.* Care exprimă o opoziție. <> (*gram.*) *Propoziție adversativă* (*și subst. f.*) = propoziție care exprimă o opoziție față de coordonata ei. *Conjuncție adversativă* = conjuncție care introduce o propoziție adversativă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***adversatif***, lat. ***adversativus, -a, -um***, germ. ***adversativ***.

adversitáte *s.f.* **1** Situație potrivnică, grea (cu care cineva are de luptat); dificultate. **2** Stare afectivă constînd în ostilitate față de cineva sau de ceva. • pl. *-ăți.* /<fr. ***adversité***, lat. ***adversĭtas, -atis***.

advertising [adver'taizin] *s.n.* Totalitatea procedeelor prin care un mesaj (un produs, un serviciu, o idee etc.) este promovat către public; publicitate. <> *Advertising plan* = proiect în care sînt specificate scopul campaniei, metodele ce vor fi aplicate și metodele prin care sînt măsurate rezultatele campaniei; plan de publicitate. • /<engl. ***advertising*** „publicitate".

advocát, -ă *s.m., s.f.* v. avocat.

advocătăr *s.m.* v. avocat.

advocatlíc *s.n.* v. avocatlîc.

advocatúră *s.f.* v. avocatură.

advocațial, -ă *adj.* v. avocațial.

advocațional, -ă *adj.* v. avocațional.

advocățésc, -eáscă *adj.* v. avocățesc.

advocățíme *s.f.* v. avocățime.

advón *s.n.* (*arhit.*) Tinda dinăuntru a unei biserici creștine. • pl. *-uri.* /cf. *amvon*.

aéd *s.m.* Poet din Grecia antică ce cînta sau recita propriile-i versuri, cu acompaniament de liră. • pl. *aezi.* /<fr. ***aède***; cf. gr. *ἀοιδός* „cîntăreț".

aediculă [e'dikulə] *s.f.* (*arhit.*; *în antic.*) Templu în miniatură; capelă mică, edicul (3). ◆ Ext. Clădire miniaturală. • pl. *-e.* /<lat. ***aedicŭla, -ae***, it. ***edicola.***

áer[1] *s.n.* **1** (*chim.*) Amestec de gaze care formează straturile inferioare ale atmosferei, cuprinzînd componenți permanenți (oxigen, azot, gaze rare, dioxid de carbon), componenți variabili (vapori de apă și praf conținînd substanțe minerale, cărbune, polen, microorganisme), componenți accidentali cu caracter local (hidrogen sulfurat și amoniac în locurile în care putrezesc resturi organice, monoxid de carbon și dioxid de sulf în zonele puternic industrializate etc.). ◇ *Aer lichid* = lichid obținut prin răcirea aerului pînă sub temperatura de –183°C la presiune normală, care este folosit pentru separarea elementelor sale componente. *Aer comprimat* = aer la presiuni mai mari (pînă la sute de atmosfere) decît cea atmosferică, obținut prin compresare, folosit în industrie și la un gen de arme sportive. *Aer condiționat* = aer din încăperi trecut printr-un sistem special de ventilație, pentru a păstra proprietățile sale fizice normale (temperatură, umiditate, grad de puritate etc.); aparat, sistem de ventilație a aerului din încăperi. *Aer curat* (sau *proaspăt*) = aer nepoluat. *Aer închis* = aer poluat într-un spațiu închis; aer stătut. *Aer viciat* = aer neplăcut, avînd alterate însușirile fizice și conținînd substanțe rău mirositoare. *Curent de aer* v. curent. *Gură de aer* v. gură. *Pernă de aer* v. pernă. *Pistol cu aer comprimat* pistol. ◇ Loc.adv. *La* (sau *în*) *aer* (*liber*) = în mijlocul naturii; într-un loc neacoperit, afară. ◇ Expr. *A lua* (*o gură de*) *aer* = (după fr. *„prendre l'air"*) a ieși din casă, a se duce la plimbare pentru a respira aer curat. *Pregătim trăsura că vrea să iasă pînă la Herăstrău să ia aer* (E. BAR.). *A trăi numai cu aer* = a răbda de foame. *A nu avea aer* = a se sufoca. ◇ Fig. *Noaptea inundasă pămîntul cu aerul ei cel negru* (EMIN.). ◆ (*înv.*) Corp gazos, gaz. **2** (*mai ales cu determ. care indică tipul, calitatea*) Climă, climat. *A venit un aer polar și vremea s-a răcit brusc.* ◇ *Invazie de aer* v. invazie. **3** Spațiul dintre cer și pămînt; atmosferă, văzduh. *În aer rumene văpăi Se-ntind pe lumea-ntreagă* (EMIN.). ◇ *Gol de aer* v. gol. *Masă de aer* v. masă. *Remuu de aer* v. remuu. *Controlor al aerului* v. controlor. *Pirat al aerului* v. pirat. ◇ Expr. *A fi* (sau *a se simți*) *ceva în aer* = a exista semne că se pregătește ceva (în ascuns); a exista bănuieli în legătură cu ceva. *Restul deocamdată doar plutea în aer* (TUD.). (*fam.*) *A fi* (sau *a rămîne*) *în aer* = *a*) (*despre oameni*) a fi într-o situație critică; *b*) a nu avea nici o perspectivă; *c*) (*despre proiecte, acțiuni etc.*) a se suspenda, a nu se realiza. *A trage în aer* = a refuza să recurgă la măsuri radicale, să aducă prejudicii cuiva. *A arunca* (*ceva*) *în aer* v. arunca. *A sări* (sau *a face să sară*) *banca* (*în aer*) v. bancă. *A pluti în aer* v. pluti. *A sări în aer* v. sări. **4** (calc după fr. *„air"*) Înfățișare, aspect, expresie, mină. *Avea aerul unui om jignit, de parcă fusese lovit în mod laș, pe la spate* (MAZ.). ◇ Expr. *A avea aerul că...* (sau *să...*) = a da impresia că... *Avem aerul că dădăcim hoții și borfașii* (DUMITRIU). *A-și da* (sau *a-și lua*) *aere* = a lua o atitudine de superioritate; a se îngîmfa. *A-și lua un aer de...* = a aborda o anumită înfățișare, mimică, expresie. *Aer de familie* v. familie. **5** (*astrol.*) *Semn de aer* = unul dintre elementele care stă la baza împărțirii zodiilor. *Semnele de aer sînt: Gemenii, Balanța, Vărsătorul.* • pl. *-e.* /lat. ***āēr***; cf. și fr. *air.*

áer[2] *s.n.* (*bis.*) **1** Bucată de stofă, de pînză, sau de mătase, de obicei pictată sau țesută, cu imaginea punerii în mormînt a lui Iisus Hristos, utilizată în procesiunea din Vinerea Patimilor. **2** Văl care simbolizează piatra de pe mormîntul lui Iisus Hristos; epitaf. • pl. *-e.* /<ngr. ***αήρ.***

áer[3] *s.n.* v. arie[3].

aerá *vb. I.* **I 1** *tr.* A introduce aer proaspăt într-un loc închis (mină, hală de uzine etc.). **2** *tr.* A introduce aer în masa unui lichid, a unui material granulos sau fluid. **3** *tr.* (*compl. indică lucruri, haine etc.*) A zvînta, a expune la soare și la aer. **4** *tr.* A răci cerealele dintr-un siloz prin introducere de aer sub presiune sau prin vînturarea cu lopeți. **5** *refl.* A-și face vînt cu un obiect (evantai) pentru a se răcori. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***aérer.***

aeráj *s.n.* Primenire, distribuire a aerului proaspăt într-o mină, într-o sală de spectacole etc. ◇ *Galerii de aeraj* = galerii care servesc la aerisire. *Burlan de aeraj* v. burlan. • /<fr. ***aérage.***

aeráre *s.f.* Acțiunea de *a aera* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***aera.***

aerárium *s.n.* (*în antic. romană*) Tezaur public. ◆ Administrarea acestui tezaur. • sil. *-ri-um.* /<lat. ***aerarium, -ii.***

aerát, -ă *adj.* **1** (*despre lichide, materiale granuloase etc.*) Tratat prin introducere de aer. **2** (*despre cereale*) Răcit prin introducere de aer sub presiune, prin vînturare etc. **3** (*despre texte, scrieri etc.*) Cu o structură simplă, clar. *O proză aerată.* ◆ (*despre pagini scrise*) Cu mult spațiu alb; spațiat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***aera.***

aeratór *s.n.* **1** Aparat pentru aerație. **2** Mașină de lucru folosită în turnătorii pentru afînarea amestecului de formare. • pl. *-oare.* /<fr. ***aérateur.***

aerație *s.f.* **1** Introducere de aer într-un mediu oarecare; aerare; ventilație. **2** Răcire a cerealelor depozitate într-un siloz cu ajutorul aerului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***aération.***

aeraúlică *s.f.* Știință care se ocupă cu studiul scurgerii gazelor în conducte. • /<fr. ***aéraulique.***

aeraulician, -ă *s.m., s.f.* Specialist în aeraulică. • sil. *-a-u-*; *-ci-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***aéraulicien.***

aereálă *s.f.* (*înv.*) Esență; tărie. • pl. *-eli.* /***aer***[1] + *-eală.*

aerenchím *s.n.* (*bot.*) Țesut parenchimatic cu mari spații interceluare pline cu aer, care se găsește la plantele acvatice submerse. • /<fr. ***aérenchyme***, germ. ***Aerenchym.***

aeri- Elem. de compunere „aer", „avion", „aviație". • sil. *a-e-.* și *aero-.* /<fr. ***aéro-***, ***aéri-***; cf. gr. *ἀήρ, ἀέρος.*

aerián, -ă *adj.* **1** Care se află în aer. *Sus, printre tuburi și sîrme aeriene, cerul e împîclit* (CE. PETR.). ◇ *Macaz aerian* v. macaz. *Priză aeriană* (*de curent*) v. priză. *Sac aerian* v. sac. *Spațiu aerian* v. spațiu. ◇ *Gaz aerian* v. gaz. *Perspectivă aeriană* v. perspectivă. ◆ Care se produce, se întîmplă în aer. **2** Care se referă la aviație. ◇ *Linie aeriană* = traseu aeronautic și mijloacele materiale aferente. *Atac aerian* = atac dat de aviația de asalt sau de bombardament. *Alarmă aeriană* = alarmă prin care se anunță un atac aerian inamic. *Bază aeriană* v. bază. *Piraterie aeriană* v. piraterie. *Super cargou aerian* v. supercargou. **3** Fig. Care este diafan, transparent; gingaș, vaporos. *Lîngă marmura cea albă văd ființa-i aeriană* (EMIN.). **4** (*fam.*; *despre oameni*) Care este distrat, visător, desprins de realitate. *Un individ aerian care își pierde mereu lucrurile.* • sil. *-ri-an.* pl. *-ieni, -iene,* (*înv.*) *-iani, iane.* /<fr. ***aérien.***

aéric, -ă *adj.* Format din aer. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***aérique.***

aerícol, -ă *adj.* (*despre plante*) Care crește în aer liber; epifit. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***aéricole.***

aerifér, -ă *adj.* Care poartă, care conduce aerul; aerofor. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***aérifère.***

aerifórm, -ă *adj.* Care are aspectul sau proprietățile fizice ale aerului. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***aériforme.***

aeriseálă *s.f.* (*pop.*) Aerisire. • pl. *-eli.* /***aerisi*** + *-eală.*

aerisí *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică încăperi, spații închise*) A lăsa să intre aer proaspăt; a ventila. ◆ (*compl. indică rufărie, îmbrăcăminte etc.*) A expune la aer, la soare. ◆ Fig. (*fam.*) A face să revină la o anumită stare; a liniști, a calma, a relaxa. *Mă duc la plimbare ca să-mi aerisesc mintea.* **2** *refl.* (*despre ființe, mai ales despre oameni*) A ieși afară pentru a respira aer proaspăt sau pentru a se răcori. • prez.ind. *-esc.* /<ngr. ***αέριωα***, aor. lui *αερίζω.*

aerisíre *s.f.* Acțiunea de *a aerisi* și rezultatul ei; aeriseală. • pl. *-i.* /v. ***aerisi.***

aerisít[1] *s.n.* Aerisire. *Aerisitul încăperilor este un lucru sănătos.* • /v. ***aerisi.***

aerisít[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre spații închise*) În care s-a lăsat să pătrundă aer curat. ◆ Ext. (*despre decoruri, peisaje etc.*) Care are mult spațiu liber, perspectivă. **2** (*despre rufărie, îmbrăcăminte etc.*) Care a fost expus la aer, la soare. **3** (*despre oameni*) Care a respirat aer curat, proaspăt în timpul unei plimbări. ◇ Expr. (*fam.*) *A avea mintea* (sau *creierul*) *aerisit* = a fi inteligent, a fi receptiv la nou. ◆ Răcorit. **4** (*despre scrieri, opere de artă*) A da impresia de proaspăt, de noutate. *Un film aerisit și incitant.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***aerisi.***

aerlíft *s.n.* **1** Metodă mecanizată de explorare a sondelor prin erupție artificială, țițeiul fiind împins la suprafață cu ajutorul aerului comprimat. **2** Dispozitiv pentru ridicarea apei, bazat pe diferența de greutate specifică între apă și emulsia de aer din apă. • pl. *-uri.* /***aer***[1] + ***lift***, după engl. *airlift.*

aero- v. aeri-.

aeroacrofobíe *s.f.* (*med.*) Teamă patologică de spații largi și înalte (în avion). • g.-d. *-iei.* /***aero-*** + ***acrofobie***; cf. fr. *aéroacrophobie.*

aeroambulánță *s.f.* (*med.*) Avion utilat pentru transportul (și primul ajutor) al bolnavilor, al accidentaților, al răniților. • pl. *-e.* /***aero-*** + ***ambulanță.***

aeroamfíbiu, -ie *adj., s.n.* (Vehicul cu pernă de aer) adaptat la navigația aeriană și pe apă. • pl. *-ii.* /<fr. ***aéroamphibie.***

aeroautomobíl *s.n.* Vehicul terestru care se poate susține deasupra solului cu ajutorul unei perne de aer. • sil. *-a-u-.* pl. *-e.* /***aero-*** + ***automobil.***

aerób, -ă *adj.* (*biol.*) **1** (*despre procese biologice*) Care se desfășoară doar în prezența oxigenului. ◇ *Fermentație aerobă* = fermentație care se produce în prezența aerului. **2** (*despre microorganisme*) Care se dezvoltă doar în prezența oxigenului molecular liber în mediul extern. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***aérobe***; cf. lat. *aēr, -is*, gr. *ἀήρ, ἀέρος* „aer", *βίος* „viață".

aerobactér *s.m.* (*biol.*) Gen de bacterii aerobe, larg răspîndite în natură. • /<engl. ***Aerobacter.***

aerobáză *s.f.* Centru de întreținere și exploatare a aparatelor de zbor. • pl. *-e.* /***aero-*** + ***bază.***

aeróbic, -ă *adj.* *Gimnastică aerobică* (*și subst. f.*) = gimnastică de întreținere executată pe fond muzical cu ritm susținut. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***aérobic.***

aerobíe *s.f.* (*aeron.*) Propulsare care nu poate avea loc decît în atmosferă, de la care împrumută oxigenul indispensabil. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***aérobie.***

aerobiologíe *s.f.* (*biol.*) Ramură a biologiei care se ocupă cu studiul microorganismelor din aer (polen, microbi etc.). • sil. *-bi-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***aérobiologie.***

aerobiónt *s.n.* (*biol.*) Organism aerob; oxibiont. • sil. *-bi-ont.* pl. *-e.* /<fr. ***aérobionte.***

aerobioscóp *s.n.* (*biol.*) Aparat pentru determinarea gradului de poluare a aerului, a naturii elementelor poluante și a cantității microorganismelor dintr-un mediu. • sil. *-bi-o-.* pl. *-oape.* /<fr. ***aerobioscope.***

aerobiótic, -ă *adj.* (*biol.*) Aerob. • sil. *-bi-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***aérobiotique.***

aerobióză *s.f.* (*biol.*) Formă de viață a unor organisme în prezența oxigenului molecular liber din aer. • sil. *-bi-o-.* /<fr. ***aérobiose***; cf. gr. *ἀήρ, ἀέρος* „aer", *βίωσις* „mod de viață".

aerobúz *s.n.* Avion subsonic de pasageri, de mare capacitate, pentru distanțe medii. • pl. *-e.* /<fr. ***aérobus***; cf. den. com. engl. *airbus.*

aerocarpíe *s.f.* (*bot.*) Maturizare a fructelor în aer liber, deasupra solului. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***aérocarpie.***

aerocartofilíe *s.f.* (*filat.*) Ramură a marcofiliei care se ocupă cu ștampilele aplicate pe trimiterile poștale expediate pe calea aerului. • g.-d. *-iei.* /***aero-*** + ***cartofilie.***

aerocartográf *s.n.* Aparat automat folosit în aerocartografie. • pl. *-e.* /<fr. ***aérocartographe.***

aerocartográfic, -ă *adj.* Care ține de aerocartografie, care se referă la aerocartografie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***aérocartographique.***

aerocartografíe *s.f.* Tehnica întocmirii planurilor și hărților topografice pe bază de aerofotograme. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***aérocartographie.***

aerocél *s.n.* (*med.*) Formație tumorală provocată de distensia excesivă cu aer sau cu gaz a unei cavități anatomice. • pl. *-e.* /<fr. ***aérocèle.***

aerocíst *s.n.* (*bot.*) Vezicuță aeriană de pe organele vegetale ale unor plante acvatice, care facilitează plutirea. • pl. *-e.* /<fr. ***aérocyste.***

aerocistografíe *s.f.* (*med.*) Metodă de explorare radiologică a vezicii urinare după distensia cu aer a acesteia. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***aerocystography.***

aerocistoscóp *s.n.* (*med.*) Instrument folosit în aerocistoscopie. • pl. *-oape.* /<engl. ***aerocystoscope.***

aerocistoscopíe *s.f.* (*med.*) Examinare endoscopică a vezicii urinare prin introducerea de aer, cu ajutorul aerocistoscopului, pentru distensia organului. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***aerocystoscopy.***

aeroclúb *s.n.* Organizație sportivă (club) în care sînt încadrați membri ce practică sau agreează sporturile aeronautice. • pl. *-uri.* /<fr. ***aéro-club.***

aerocolíe *s.f.* (*med.*) Distensie a colonului prin acumulare de gaze, care dă senzația de balonare a abdomenului. • g.-d. *-iei.* /fr. ***aérocolie***; cf. gr. *ἀήρ* „aer", *κόλον* „intestinul gros".

aerocósmic, -ă *adj.* (*tehn.*) Aerospațial. • pl. *-ci, -ce.* /*aero-* + *cosmic.*

aerodentalgíe *s.f.* (*med.*) Durere dentară care apare la variații ale presiunii atmosferice. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<engl. *aerodentalgie.*

aerodesánt *s.n.* (*milit.*) Desant aerian. • pl. *-uri.* /*aero-* + *desant.*

aerodinăm *s.n.* (*tehn.*) Tren automotor rapid de formă aerodinamică. • pl. *-uri.* /de la ***aerodinamic***, prin derivare regresivă.

aerodinámic, -ă *s.f., adj.* **1** *s.f.* Ramură a mecanicii fluidelor care se ocupă cu studiul mișcării aerului și, în general, a gazelor, precum și cu mișcarea corpurilor (solide) într-un mediu gazos (mai ales în aer). **2** *adj.* Care aparține aerodinamicii, care se referă la aerodinamică. ◇ *Rezistență aerodinamică* = forță care se opune mișcării relative a unui corp solid într-un mediu gazos sau lichid. *Carusel aerodinamic* v. carusel. *Suflerie aerodinamică* v. suflerie. *Tunel aerodinamic* v. tunel. ◆ (*despre vehicule, despre forma sau profilul lor*) Construit astfel încît să întîmpine la înaintare o rezistență minimă la frecarea cu aerul. ◇ *Formă aerodinamică* = formă care dă senzația de avîntare. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***aérodynamique***; cf. gr. *ἀήρ* „aer", *δύναμις* „forță".

aerodinamiciăn, -ă *s.m., s.f.* Specialist în aerodinamică. • sil. *-ci-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***aérodynamicien***.

aerodinamicitáte *s.f.* Caracter aerodinamic. • /***aerodinamic*** + *-itate.*

aerodínă *s.f.* Vehicul aerian mai greu decît aerul, care se menține în atmosferă datorită mișcării lui de înaintare. • pl. *-e.* /<fr. ***aérodyne***, engl. ***aerodyne.***

aerodróm *s.n.* **1** Teren special amenajat pentru decolarea, aterizarea, manevrarea și staționarea avioanelor (militare), cuprinzînd și instalațiile, asistența tehnică etc. necesare activității de zbor. **2** Totalitatea clădirilor unui aerodrom. ◆ Personalul care deservește un aerodrom. **3** Terenul pentru manevrele avioanelor aparținînd unui aerodrom. **4** Totalitatea persoanelor de pe un aerodrom. • pl. *-uri, -oame.* /<fr. ***aérodrome***; cf. gr. *ἀήρ* „aer", *δρόμος* „teren de alergare".

aerodúct *s.n.* Conductă specială pentru introducerea aerului în încăperi, în instalații subterane etc. • pl. *-e.* /<engl. ***air duct.***

aeroelasticitáte *s.f* Ramură a fizicii care se ocupă cu studiul comportării sistemelor elastice solide (avioane, construcții etc.) sub acțiunea forțelor aerodinamice. • /<fr. ***aéroélasticité.***

aeroembolíe *s.f.* (*med.*) Embolie cu aer, care poate apărea în chirurgia capului, a gîtului și a cordului sau în avorturile induse. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***aero-*** + ***embolie***, după fr. *aéroembolisme.*

aeroembolísm *s.n.* (*med.*) Aeroembolie. • pl. *-e.* /<fr. ***aéroembolisme.***

aerofagíe *s.f.* (*med.*) Act reflex caracterizat prin înghițirea inconștientă și involuntară a alimentelor ingerate și prin acumularea în stomac a unei cantități mari de aer (ducînd la tulburări funcționale de digestie). • g.-d. *-iei.* /<fr. ***aérophagie***; cf. gr. *ἀήρ, ἀέρος* „aer", *φαγεῖν* „a mînca".

aerofár *s.n.* (*av.*) Dispozitiv optic de semnalizare la mare distanță, servind ca punct de reper pentru avioane în zbor. • pl. *-uri.* /<fr. ***aérophare.***

aerofilatélic, -ă *adj.* Care se referă la aerofilatelie, care ține de aerofilatelie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***aérophilatélique.***

aerofilatelíe *s.f.* Ramură a filateliei care se ocupă cu colecționarea și studierea mărcilor poștale destinate aviației, poștei aeriene etc. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***aérophilatélie.***

aerofilatelíst, -ă *s.m., s.f.* Persoană care se ocupă cu aerofilatelia. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***aérophilatéliste.***

aerofíltru *s.n.* Biofiltru cu ventilare artificială. • pl. *-e.* /<fr. ***aérofiltre.***

aerofítă *adj., s.f.* (*bot.*) (Plantă) care crește complet în aer, care are ca suport alte plante, fără a se hrăni din acestea sau din sol; epifită. • pl. *-e.* /<fr. ***aérophyte.***

aerofitobiónte *s.n. pl.* (*bot.*) Organisme vegetale aerobe. • sil. *-bi-on-.* /<fr. ***aérophytobiontes.***

aerofobíe *s.f.* (*med.*) Teamă patologică de curenții de aer, întîlnită în turbare, isterie etc.; frică de zbor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***aérophobie***; cf. gr. *ἀήρ* „aer", *φόβος* „frică".

aerofón, -ă *adj.* (*muz.; despre instrumente muzicale*) Care produce sunetele prin punerea în vibrație a unei coloane de aer dintr-un tub sau a unor ancii. • pl. *-i, -e.* /<germ. ***aerophon.***

aerofór, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* Aerifer. **2** *s.n.* Aparat care furnizează aerul necesar scafandrilor sub apă. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***aérophore***, lat. ***aerophorus.***

aerofotográfic, -ă *adj.* Care se referă la aerofotografie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***aérophotographique.***

aerofotografíe *s.f.* Tehnica fotografierii unei zone, a unor obiecte etc. din avion, din sateliți sau nave cosmice. ◆ Fotografie obținută cu ajutorul acestei tehnici. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***aérophotographie.***

aerofotogrămă *s.f.* Fotogramă aeriană. • pl. *-e.* /***aero-*** + ***fotogramă***; cf. fr. *aérophotogramme.*

aerofotogrammétric, -ă *adj.* Care ține de aerofotogrammetrie, care se referă la aerofotogrammetrie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***aérophotogrammétrique.***

aerofotogrammetríe *s.f.* Ramură a fotogrammetriei care se ocupă cu măsurarea, determinarea metrică și reprezentarea grafică și fotografică a unor porțiuni din suprafața terestră. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***aérophotogrammétrie.***

aerofrînă *s.f.* (*mec.*) Frînă aerodinamică. • pl. *-e.* /***aero-*** + ***frînă***, după fr. *aérofrein.*

aerogără *s.f.* **1** Gară pentru traficul aerian de pasageri și de mărfuri. **2** Totalitatea clădirilor unde se află serviciile tehnice și administrative ale unui aeroport. ◆ Personalul care deservește o aerogară. • pl. *-ări.* /<fr. ***aérogare.***

aerogastríe *s.f.* (*med.*) Prezența de aer (gaze) în stomac, provocînd uneori distensia organului. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***aérogastrie***; cf. gr. *ἀήρ* „aer", *γαστήρ* „stomac".

aerogén, -ă *adj.* **1** Care este produs prin intermediul aerului atmosferic. **2** (*med.*) De origine respiratorie. **3** (*despre bacterii*) Care descompune unele substanțe solide sau lichide în substanțe gazoase. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***aérogène.***

aerogeneratór *s.n.* Instalație folosită la transformarea forței eoliene în energie electrică. • pl. *-oare.* /***aero-*** + ***generator.***

aerogeologíe *s.f.* Culegere de informații geologice cu avionul; ansamblu de informații geologice culese din avion. • sil. *-ge-o-.* g.-d. *-iei.* /<germ. ***Aerogeologie.***

aeroglisór *s.n.* Vehicul autopropulsat pe o pernă de aer, care se deplasează prin alunecare deasupra solului sau apei; hovercraft, naviplan. • pl. *-oare.* /<fr. ***aéroglisseur.***

aerogrăf *s.n.* Pulverizator cu care se stropesc culori lichide peste un desen, o zugrăveală etc., pe suprafețe mari, în straturi uniforme. • pl. *-e.* /<fr. ***aérographe.***

aerografíe *s.f.* Disciplină care se ocupă cu studierea aerului și a proprietăților lui. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***aérographie.***

aerográmă *s.f.* **1** Scrisoare pe un imprimat francat de format special, expediată cu poșta aeriană; imprimatul însuși. ◆ Comunicare transmisă prin telegrafie fără fir. **2** (*meteor.*) Diagramă aerologică reprezentînd repartiția verticală în atmosferă a presiunii, temperaturii, umidității etc. • pl. *-e.* /<fr. ***aérogramme.***

aeroión *s.m.* (*fiz.*) Ion atmosferic eliberat prin descărcări electrice, prin evaporări ale apei etc. ◇ *Generator de aeroioni* v. generator. • sil. *-i-on.* pl. *-i.* /<fr. ***aéroion.***

aeroionizáre *s.f.* **1** (*fiz.*) Ionizare a atmosferei. **2** (*med.*) Metodă de tratament cu ioni electrici din aer, utilizată în bolile nervoase și în dermatologie. • sil. *-i-o-.* pl. *-ări.* /***aero-*** + ***ionizare***, după fr. *aéro-ionisation.*

aeroionizatór *s.n.* (*fiz.*) Aparat pentru concentrarea aeroionilor negativi într-o încăpere, în scopul obținerii unui aer asemănător celui natural. • sil. *-i-o-.* pl. *-oare.* /<fr. ***aéro-ionisateur.***

aeroionoterapíe *s.f.* (*med.*) Tratament medical cu aeroioni produși de aparate speciale. • sil. *-i-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***aéroionothérapie.***

aerolít *s.n.* Meteorit cu aspect de piatră, format mai ales din silicați, care cade pe pămînt. • pl. *-te, m. -ți.* /<fr. ***aérolithe***; cf. gr. *ἀήρ* „aer", *λίθος* „piatră".

aerolític, -ă *adj.* Care se referă la aerolite; de natura aerolitelor. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***aérolithique.***

aerológ, -ă *s.m., s.f.* Specialist în aerologie. • pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***aéroloque.***

aerológic, -ă *adj.* (*meteor.*) Care aparține aerologiei, care se referă la aerologie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***aérologique.***

aerologíe *s.f.* (*meteor.*) Ramură a meteorologiei care se ocupă cu studiul fenomenelor meteorologice din atmosfera liberă. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***aérologie***; cf. gr. *ἀήρ* „aer", *λόγος* „cuvînt; studiu".

aeromagnetometríe *s.f.* (*fiz.*) Metodă de măsurare din avion a prospecțiunilor magnetice terestre cu ajutorul aeromagnetometrului. • g.-d. *-iei.* /***aero-*** + ***magnetometrie.***

aeromagnetométru *s.n.* (*fiz.*) Aparat folosit în aeromagnetometrie. • pl. *-e.* /de la ***aeromagnetometrie.***

aeromamografíe *s.f.* (*med.*) Radiografie mamară efectuată după insuflarea aerului în spațiul retromamar. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***aeromammographie.***

aeromarítim, -ă *adj.* Aeronaval. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***aéromaritime.***

aeromecánică *s.f* (*mec.*) Ramură a mecanicii care se ocupă cu studiul mișcării și al echilibrului gazelor; mecanica gazelor. • /<fr. ***aéromécanique.***

aeromedicínă *s.f.* Ramură a medicinei care se ocupă cu studiul influenței zborului asupra organismului; medicină aeronautică. • /<engl. ***aeromedicine***, germ. ***Aeromedizin.***

aerometeorográf *s.n.* Aparat meteorologic montat pe aeronave pentru înregistrarea neîntreruptă a variațiilor presiunii, temperaturii și umidității aerului. • sil. *-te-o-.* pl. *-e.* /<engl. ***aerometeorograph.***

aerometríe *s.f.* (*fiz.*) Ramură a fizicii care se ocupă cu studiul proprietăților fizice ale aerului și ale gazelor și cu măsurarea efectelor mecanice ale acestora. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***aérométrie.***

aerométru *s.n.* (*fiz.*) Instrument pentru măsurarea sau determinarea densității aerului. • pl. *-e.* /<fr. ***aéromètre.***

aeromobíl, -ă *adj., s.n.* **1** *adj., s.n.* (*fiz.*) (Corp solid) care se poate menține și deplasa în spațiu. **2** *adj.* (*despre trupe, materiale etc.*) Apt pentru a fi transportat pe calea aerului. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***aéromobile.***

aeromodél *s.n.* (*av.*) Model de avion sau de planor cu dimensiuni reduse, care poate zbura sau plana fără pilot, la oarecare distanță de sol. • pl. *-e.* /<fr. ***aéromodèle.***

aeromodelísm *s.n.* **1** Tehnica construirii de aeromodele. **2** Activitate sportivă care constă în proiectarea, construcția și lansarea aeromodelelor. • /<fr. ***aéromodélisme.***

aeromodelíst, -ă *s.m., s.f.* Persoană care practică aeromodelismul. • pl. *-iști, -iste.* /***aeromodel*** + *-ist.*

aeromorfóză *s.f.* (*biol.*) Totalitatea modificărilor morfoanatomice sub acțiunea factorilor atmosferici. • pl. *-e.* /<fr. ***aéromorphose.***

aeromotór *s.n.* Motor acționat de vînt (eolian); anemotrop. • pl. *-oare.* /<fr. ***aéromoteur.***

aeronaút, -ă *s.m., s.f.* Persoană care conduce (sau călătorește cu) un vehicul aerian. • pl. *-ți, te.* /<fr. ***aéronaute.***

aeronaútic, -ă *s.f., adj.* **1** *s.f.* Ramură a tehnicii care se ocupă cu construirea aeronavelor și cu problemele navigației aeriene. **2** *adj.* Care aparține aeronauticii, care se referă la aeronautică. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***aéronautique.***

aeronavál, -ă *adj.* (*nav.*) Care aparține aviației și marinei, care se referă la aviație și la marină; aeromaritim. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***aéronaval.***

aeronávă *s.f.* Vehicul aerian, cu destinații multiple, care se menține și se deplasează în aer prin plutire (aerostat), prin acțiunea aerului asupra unor suprafețe portante (aerodină) sau cu ajutorul elicei și al motoarelor ori reactoarelor (avion); aerovehicul. • pl. *-e.* /***aero-***+***navă***, după fr. *aéronef.*

aeronavigánt, -ă *adj.* Referitor la aeronavigație. • pl. *-ți, te.* /***aero-***+ ***navigant.***

aeronavigáție *s.f.* Navigație aeriană. • g.-d. *-iei.* /<germ. ***Aeronavigation.***

aeronevrózā *s.f.* (*med.*) Totalitatea tulburărilor psihogene apărute drept consecință a efectuării de (repetate) zboruri aeriene. • pl. *-e.* /***aero-*** + ***nevroză***, după engl. *aeroneurosis.*

aeronomíe *s.f.* (*fiz.*) Știință care se ocupă cu studierea fenomenelor fizice ce se produc în atmosfera înaltă. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***aéronomie.***

aeropatíe *s.f.* (*med.*) Stare patologică provocată de schimbările presiunii atmosferice. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***aeropathy***, fr. ***aéropathie.***

aeropiezísm *s.n.* (*med.*) Ansamblu de accidente provocate prin acțiunea exercitată asupra organismului de aerul rarefiat sau comprimat. • sil. *-pi-e-*. /<fr. ***aéropiésisme***.

aeropiezoterapíe *s.f.* (*med.*) Metodă terapeutică bazată pe întrebuințarea aerului comprimat sau rarefiat. • sil. *-pi-e-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***aéropiésothérapie***.

aeroplán *s.n.* **1** (*înv.*) Avion. <> Compar. *Zgomotul e asurzitor ca într-un aeroplan când pornește motorul* (CA. PETR.). **2** Expr. (*fam.*) *A se face aeroplan* = a pleca repede (pentru a executa un ordin). **3** (*glum., iron.*) Pălărie de damă cu boruri foarte mari. • pl. *-e, -uri*. și *arioplán s.n.* /<fr. ***aéroplane***.

aeroplanctón *s.n.* (*biol.*) Plancton care trăiește în atmosferă. • pl. *-oane*. /<fr. ***aéroplancton***, germ. ***Aeroplankton***.

aeropoligonáție *s.f.* Triangulație fotogrammetrică spațială care folosește fotograme de lungimi mici pentru determinarea coordonatelor punctelor terestre caracteristice unei regiuni. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***aéropolygonation***.

aeropórt *s.n* **1** Ansamblu constituit din terenul, pistele, aerogara, construcțiile, instalațiile și amenajările necesare decolării, aterizării, manevrării, adăpostirii și întreținerii avioanelor (civile). *Aeroport internațional*. ◆ Perimetru amenajat cu instalațiile și serviciile traficului aerian de pasageri și de mărfuri. **2** Totalitatea clădirilor și a instalațiilor unui aeroport. **3** Personalul unui aeroport. • pl. *-uri*. /<fr. ***aéroport***.

aeroportuár, -ă *adj.* Care aparține aeroporturilor, care se referă la aeroporturi. • sil. *-tu-ar*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***aéroportuaire***.

aeropoștál, -ă *adj.* Care aparține poștei aeriene, care se referă la această poștă. *Serviciu aeropoștal*. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***aéropostal***, după *poștă*.

aeroproiectór *s.n.* Aparat de restituție fotogrammetrică folosit pentru proiectarea spațială simultană a mai multor fotograme aeriene. • pl. *-oare*. /<fr. ***aéroprojecteur***.

aeropurtát, -ă *adj.* (*despre trupe și mijloace de luptă*) Care se transportă pe calea aerului. • pl. *-ți, -te*. /***aero-*** + ***purtat***, după fr. *aéroporté*.

aeroreactór *s.n.* Reactor la care carburantul necesar arderii combustibilului este aerul atmosferic precomprimat. • sil. *-re-ac-*. pl. *-oare*. /<fr. ***aéroréacteur***.

aerós, -oásă *adj.* (*înv.*) Aerian. • pl. *-oși, -oase*. /***aer***[1] + *-os*.

aerosánie *s.f.* Sanie metalică, cu tălpi de schiuri, propulsată de un motor și o elice amplasată în spate. • g.-d. *-iei*. /***aero-*** + ***sanie***, după rus. *аэросани*.

aeroscóp *s.n.* Aparat cu ajutorul căruia se iau probe de aer pentru a putea fi supuse unui examen microbiologic, la microscop. • pl. *-oape*. /<fr. ***aéroscope***.

aeroscopíe *s.f.* Investigare a condițiilor atmosferice prin examenul microbiologic al aerului. • g.-d. *-iei*. /<germ. ***Aeroskopie***, fr., engl. ***aeroscopy***.

aeroscúter *s.n.* Motocicletă care se deplasează cu ajutorul unei perne de aer. • pl. *-e*. /***aero-*** + ***scuter***.

aerosialografíe *s.f.* (*med.*) Metodă de explorare a glandelor salivare și de înregistrare radiografică după insuflarea cu aer. • sil. *-si-a-*. g.-d. *-iei*. /***aero-*** + ***sialografie***.

aerosól *s.m.* (*mai ales la pl.*) Sistem dispers în care mediul de dispersie este un gaz, iar faza dispersată este solidă (fum, praf) sau lichidă (ceață), cu utilizare în medicină la tratamentul unor boli, în agricultură la combaterea dăunătorilor etc. • pl. *-i*. /<fr. ***aérosol***, germ. ***Aerosol***.

aerosoloterapíe *s.f.* Procedeu terapeutic în care se utilizează aerosoli din substanțe medicamentoase pentru tratamentul unor afecțiuni pulmonare. • g.-d. *-iei*. /***aerosol*** + ***terapie***, după fr. *aérosolthérapie*.

aerosondáj *s.n.* Sondaj al straturilor înalte ale atmosferei cu ajutorul balonului. • pl. *-e*. /<fr. ***aérosondage***.

aerospațiál, -ă *adj.* Care se referă la navigația în spațiul cosmic; aerocosmic. <> *Transportor aerospațial* v. transportor. • sil. *-ți-al*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***aérospatial***.

aerostát *s.n.* (*meteor.*) Balon umplut cu hidrogen, în nacela căruia se instalează instrumente și aparate necesare sondajelor aerologice. • pl. *-e*. /<fr. ***aérostat***.

aerostátic, -ă *s.f., adj.* **1** *s.f.* Ramură a mecanicii fluidelor care se ocupă cu studiul echilibrului gazelor (în special al aerului), precum și cu construirea și dirijarea aerostatelor. **2** *adj.* Care aparține aerostaticii sau aerostatelor, care se referă la aerostatică sau la aerostate. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***aérostatique***.

aerostáție *s.f.* **1** Ramură a aeronauticii care se ocupă cu studiul construcției și al zborului aerostatelor. **2** Stație de vehicule aeriene. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***aérostation***.

aerostiér *s.m.* **1** Specialist care manevrează un aerostat. **2** Soldat din serviciul unei aerostații militare. • sil. *-sti-er*. /<fr. ***aérostier***.

aerotactísm *s.n.* (*biol.*) Formă de chemotactism prin care microorganismele se orientează sub influența repartiției inegale a oxigenului. • /<fr. ***aérotactisme***.

aerotánc *s.n.* Construcție pentru epurarea biologică a apelor de canalizare. • pl. *-uri*. /<engl. ***aerotank***.

aerotaxáție *s.f.* (*biol.*) Metodă de determinare a elementelor caracteristice ale arboretului prin observare directă sau cu ajutorul fotogramelor aeriene. • g.-d. *-iei*. /***aero-*** + ***taxație***, după germ. *Aerotaxis*.

aerotaxíe *s.f.* (*silv.*) Mișcare de orientare a microorganismelor din apă în funcție de repartizarea oxigenului. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***aérotaxie***; cf. engl. *aerotaxis*.

aerotéhnic, -ă *s.f., adj.* **1** *s.f.* Disciplină care se ocupă cu studiul construcției aeronavelor, al aerodinamicii și mecanicii zborului. **2** *adj.* Care ține de aerotehnică, care se referă la aerotehnică. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***aérotechnique***.

aeroterapíe *s.f.* (*med.*) Metodă de tratament cu ajutorul aerului curat (de mare, de munte), indicată, în special, în bolile pulmonare cronice; cură de aer. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***aérothérapie***.

aeroteréstru, -ă *adj.* Care aparține forțelor terestre și aeriene, care se referă la forțele terestre și aeriene. • pl. *-ștri, -stre*. /<fr. ***aéroterrestre***.

aerotérmă *s.f.* Aparat electric de încălzire care produce și suflă aer cald. • pl. *-e*. /<fr. ***aérotherme***.

aerotérmic, -ă *adj.* (*fiz.*) Care ține de aerodinamică și de termodinamică. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***aérothermique***.

aerotermodinámică *s.f.* (*fiz.*) Știință care se ocupă cu studiul fenomenelor calorice provocate de scurgerile aerodinamice la viteze supersonice. • /<fr. ***aérothermodynamique***.

aerotermoterapíe *s.f.* (*med.*) Tratament bazat pe utilizarea aerului cald. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***aérothermothérapie***.

aerotonometríe *s.f.* (*med.*) Metodă de măsurare a presiunii gazelor din sânge sau din alte lichide ale organismului. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***aérotonométrie***; cf. lat. *aër, -is*, gr. *ἀήρ, ἀέρος* „aer", *τόνος* „tensiune", *μέτρον* „măsură".

aerotopográf *s.n.* Aparat fotogrammetric folosit în aerotopografie. • pl. *-e*. /<fr. ***aérotopographe***.

aerotopografíe *s.f.* Tehnică a măsurătorilor terestre făcute cu ajutorul fotografiilor aeriene (aerofotograme). • g.-d. *-iei*. /<fr. ***aérotopographie***.

aerotranspórt *s.n.* (*av.*) Transport pe calea aerului. • pl. *-uri*. /<fr. ***aérotransport***.

aerotransportór *s.n.* (*av.*) Aerovehicul destinat transportului de pasageri și de mărfuri. • pl. *-oare*. /***aero-*** + ***transportor***.

aerotrén *s.n.* Vehicul terestru monorai care alunecă cu mare viteză pe o pernă de aer comprimat. • pl. *-uri*. /<fr. ***aérotrain***.

aerotriangulație *s.f.* Metodă de determinare a punctelor de triangulație prin aerofotograme. • sil. *-tri-an-*. g.-d. *-iei* /<fr. ***aérotriangulation***.

aerotropísm *s.n.* (*biol.*) Tropism sub influența concentrației de oxigen din aer; anemotropism. • /<fr. ***aérotropisme***.

aerovehícul *s.n.* Aeronavă. • pl. *-e*. /***aero-*** + ***vehicul***; cf. fr. *aérovehicul*.

aerozínă *s.f.* Carburant lichid utilizat la motoarele rachetă. • pl. *-e*. /<fr. ***aérozine***.

afábil, -ă *adj.* (*despre oameni sau despre atitudinile, manifestările etc. ale lor*) Care este binevoitor, cordial, prietenos. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***affable***, lat. ***affabilis, -e***, it. ***affabile***.

afabilitáte *s.f.* Însușirea de a fi afabil; cordialitate. • /<fr. ***affabilité***, lat. ***affabilitas, -atis***.

afabulație *s.f.* (*lit.*) Ansamblul faptelor, episoadelor care alcătuiesc subiectul unei opere literare; totalitatea elementelor tematice care alcătuiesc intriga unei opere epice sau dramatice; fabulație. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***affabulation***, lat. ***affabulatio, -onis***.

afácere *s.f.* **1** (*econ.*) Activitate comercială, industrială (productivă), financiară, desfășurată în scopul obținerii de profit. <> *Om de afaceri* = persoană care se ocupă cu dobîndirea de capital din întreprinderi economice. *Călătorie de afaceri* = călătorie făcută cu scopul rezolvării problemelor legate de activitatea desfășurată într-un domeniu lucrativ. *Cifră de afaceri* v. cifră. *Incubator de afaceri* v. incubator. *Însărcinat cu afaceri* v. însărcinat. ◆ Tranzacție economică. *A făcut o afacere bună vînzînd produsele cînd oferta era mică pe piață*. **2** (*fam.*) Acțiune din care rezultă un profit. *Se ocupa cu succes cu afacerile guvernului* (EMIN.). <> Expr. *A face o afacere*, se spune pentru a exprima îndoiala, scepticismul, nemulțumirea în legătură cu felul în care a fost rezolvată o problemă. *A învîrti o afacere* v. învîrti. **3** *Afaceri interne* = activitate desfășurată în instituții specializate privind problemele interne ale unui stat. *Afaceri externe* = activitate mai ales cu caracter diplomatic, privind raporturile unui stat cu celelalte state sau cu organismele internaționale. **4** Caz politic sau judiciar de amplă rezonanță. *Afacerea Dreyfus*. • pl. *-i*. /***a***[4] + ***facere***, după fr. *affaire*.

afacerísm *s.n.* (*deprec.*) Practică ce constă în realizarea de profituri personale utilizînd mijloace aflate la limita legii sau uzînd de relațiile și poziția socială, profesională, politică etc. a cuiva. ◆ Obținere abuzivă de profituri personale din afaceri. • /***afacere*** + *-ism*, după fr. *affairisme*.

afaceríst, -ă *s.m., s.f.* **1** Persoană care practică afacerismul; speculant. **2** Om de afaceri. • pl. *-iști, -iste*. /***afacere*** + *-ist*, după fr. *affairiste*.

afachíe *s.f.* (*med.*) Lipsă a cristalinului ochiului, avînd cauze congenitale, posttraumatice sau postoperatorii. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***aphakie***, engl. ***aphakie***, engl. ***aphakia***; cf. gr. *ἀ-* „fără", *φακός* „lentilă".

afág, -ă *adj.* (*zool.; despre animale*) Care într-un anumit stadiu al vieții nu se hrănește. • pl. *-gi, -ge*. /<fr. ***aphage***.

afagíe *s.f.* (*med.*) Refuzul sau diminuarea abilității de a înghiți. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***aphagie***, engl. ***aphagia***; cf. gr. *ἀ-* „fără", *φαγεῖν* „a mînca".

afaniptére *s.f. pl.* (*entom.*) Ordin de insecte aptere care sug sîngele, cuprinzînd puricii. • /<germ. ***Aphanipteren***.

afanisí *vb. IV.* (*înv.*) **1** *tr.* A nimici. **2** *tr.* A plictisi. **3** *tr., refl.* A (se) enerva. • prez.ind. *-esc*. și *afinisí vb. IV*. /<ngr. ***αφάνισα***, aor. lui *αφανίζω* „a distruge".

afanít *s.n.* (*geol.*) Rocă cu granule fine, cu o contexturâ compactă. • /<engl. ***aphanite***; cf. gr. *ἀφανής* „invizibil".

afără *adv.* Dincolo de limitele unui spațiu închis, limitat sau apropiat în care subiectul se află, acționează etc.; în exterior. *A privit pe geam afară*. <> Loc.adv. *În* (sau *din*) *afară* = în (sau din) exterior; la suprafață. *Pe afară* = la exterior. *Pe din afară* = *a*) pe partea exterioară; *b*) după înfățișare sau după aparențe. *Afară din cale* sau *din cale-afară* = peste măsură, excesiv, foarte, neobișnuit. *Afară de rînd* v. rînd. <> Loc.conj. *Afară numai dacă nu...* = numai cu condiția ca..., afară de cazul cînd... *Afară de cazul...* v. caz. <> Loc.prep. *(În) afară de...* = fără a mai socoti și..., cu excepția; în plus. *Afară de aceasta, omul acela era ceva de speriat* (CR.). *În afară că...* = pe lîngă. *În afară că era prost, era și obraznic. Din afară de* = dincolo de... <> Expr. *A arunca* (sau *a da*) (pe cineva) (*pe ușă*) *afară* = a scoate pe cineva în exterior dintr-o încăpere, în mod violent, nepoliticos; a goni din casă; a izgoni. *I se răspunse că va fi aruncat pe ușă afară cu sergentul* (CĂL.). *A da afară* = a elimina, a exclude (pe cineva); a concedia dintr-un post. *A rămîne pe din afară* = a nu avea loc, a fi îndepărtat (dintr-un grup, de pe anumite liste etc.). *A fi lăsat pe din afară* = a nu fi informat de ceva; a fi eliminat dintr-un proiect, dintr-o afacere etc. *A fi în afară de orice pericol* = *a*) a rămîne în viață, a nu mai fi în pericol (de moarte); *b*) (*glum.*) a nu ști nimic (din ceea ce se întîmplă sau despre un subiect); *c*) ext. (*glum.*) a fi inofensiv (pentru că nu știe nimic, pentru că e în afara subiectului discutat). *A-și ieși afară din fire* (sau *din papuci, pepeni, sine, țițîni*) = a-și pierde cumpătul, a se enerva (foarte tare). *A ieși afară* = *a*) a pleca dintr-un loc închis; *b*) a defeca; *c*) a urina. *A da afară din el* (sau *ea, ei etc.*) = *a*) a voma; *b*) a spune lucruri neplăcute, urîte; *c*) a mărturisi. ◆ Dincolo de spațiul închis al unei locuințe, în curte, pe stradă etc. *Copilul s-a jucat afară cu mingea mai mult timp*. ◆ (*cu val. de interj.*) Ieși! pleacă! du-te! ◆ Ext. În altă țară, în străinătate. *Mulți muncitori lucrează afară*. • /lat. ****afforas*** = ***ad foras***.

afázic, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care suferă de afazie. **2** *adj.* De afazie, care se referă la afazie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***aphasique***.

afazíe *s.f.* Ansamblul tulburărilor capacității de comunicare prin intermediul limbajului (vorbire, scris sau semne) ca urmare a afectării unor funcții cerebrale. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***aphasie***; cf. gr. *ἀφασία* „pierderea darului vorbirii".

afaziológ, -ă *s.m., s.f.* (*med.*) Specialist în afaziologie. • sil. *-zi-o-.* pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***aphasiologue***.

afaziológie *s.f.* Studiul științific al afaziei. • sil. *-zi-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***aphasiologie***.

afebríl, -á *adj.* (*med.*; *despre corpul uman*) A cărui temperatură este în limite normale; apiretic. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***afébrile***, engl. ***afebrile***; cf. gr. *ἀ-* „fără", lat. *fĕbris, -is* „febră".

aféct *s.n.* **1** (*psih.*) Nume generic pentru stările sau reacțiile afective. ◆ Emoție primară caracterizată prin mare intensitate, expansivitate, durată redusă, dezvoltare unipolară și exprimare nemijlocită în comportament. *Colora tranziția dintr-un afect la altul* (EMIN.). **2** (*med.*) *Afect astenic* = stare emoțională intensă, caracterizată prin anxietate, tristețe. *Afect patologic* = stare patologică cu coloratură afectivă intensă, însoțită de o tulburare a conștiinței. *Afect primar* = leziune produsă de un agent infecțios la poarta de intrare în organism (sifilis, tuberculoză, tularemie etc.). • pl. *-e.* /<germ. ***Affekt***, fr. ***affect***, engl. ***affect***; cf. lat. *affectus, -us* „stare de spirit, afecțiune, boală" <*afficĕre* „a afecta, a slăbi".

afectá[1] *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică oameni*) A îndurera, a întrista, a mâhni. *Situația neplăcută l-a afectat.* **2** *tr.* (*compl. indică prestigiul, imaginea publică etc. ale cuiva*) A aduce prejudicii, a leza. **3** *intr., refl.* (*peior.*) A-și da aere, a se sclifosi, a se manifesta cu ostentație. **4** *tr.* (*compl. indică sentimente, atitudini etc.*) A simula, a se preface. *Afectează o nepăsare totală față cu balanța comerțului* (EMIN.). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***affecter***, lat. ***affectare***.

afectá[2] *vb. I. tr.* (*compl. indică bani, bunuri materiale*) A atribui, a destina unui scop determinat. ◇ Ext. (*compl. indică timpul cuiva*) *A afectat proiectului mai multe luni.* • prez.ind.-*ez.* /<fr. ***affecter***.

afectáre[1] *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *afecta.* ◇ Loc.adv. *Cu afectare* = ostentativ, pretios, nefiresc. *Vorbește cu afectare.* • pl. *-ări.* /v. ***afecta***[1].

afectáre[2] *s.f.* Acțiunea de a *afecta* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***afecta***[2].

afectát, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Mâhnit, întristat, îndurerat. **2** (*despre oameni și unele manifestări ale lor*) Care se arată altfel decât este în realitate, pentru a face o impresie favorabilă; prefăcut, nenatural, pretios, nefiresc. *Nu cade niciodată în greșeala vorbirii afectate* (EMIN.). ◇ (*adv.*) *Se poartă afectat și enervant.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***afecta***[1].

afectáție *s.f.* **1** Purtare nefirească, studiată, artificială; afectare[1], fandoseală. *Efect... pe care numai simțământul adevărat, nu afectația, îl poate produce* (EMIN.). **2** Programare pe termen lung a unei exploatări forestiere. **3** (*cib.*) Instrucțiune care dă o valoare unei variabile. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *afectațiúne s.f.* /<fr. ***affectation***, lat. ***affectatĭo, -onis***.

afectațiúne *s.f.* v. afectație.

afectív, -á *adj.* **1** Care aparține afectivității, care se referă la sentimente; emotiv. ◇ *Carență afectivă* v. carență. *Proces afectiv* v. proces. **2** Care denotă afecțiune; sentimental, sensibil. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***affectif***, lat. ***affectivus, -a, -um***.

afectivitáte *s.f.* **1** Ansamblul proceselor afective (emoții, sentimente, pasiuni etc.). **2** Comportare emotivă; sensibilitate sufletească. • pl. *-ăți.* /<fr. ***affectivité***.

afectuós, -oásă *adj.* (*despre oameni*) Care se manifestă cu afecțiune, cu prietenie, atașament pentru cei din jur; prietenos, afabil; drăgăstos, tandru. ◆ (*despre manifestări, atitudini, sentimente etc. ale oamenilor*) Care reflectă, exprimă prietenie, atașament, tandrețe. *A ajutat-o atitudinea afectuoasă a celor din jur.* ◇ (*adv.*) *Îi vorbește blînd, afectuos.* • sil. *-tu-os.* pl. *-uoși, -uoase.* /<fr. ***affectueux***, lat. ***affectuōsus, -a, -um***.

afectuozitáte *s.f.* Însușirea de a fi afectuos. • sil. *-tu-o-.* pl. *-ăți.* /<fr. ***affectuosité***.

afecționá *vb. I. tr.* (*fran.*) A iubi mult (pe cineva), a avea înclinație (pentru ceva). • sil. *-ți-o-.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***affectionner***.

afecțiúne *s.f.* **1** Dragoste, simpatie, sentimente bune pentru cineva; atașament, iubire, căldură. **2** (*med.*) (Termen general ce desemnează) orice proces patologic, făcînd abstracție de cauze; maladie, boală. *Erau la consultație bolnavi cu diferite afecțiuni.* • pl. *-i.* /<fr. ***affection***, lat. ***affectĭo, -onis***.

afélie *s.f.* v. afeliu.

aféliu *s.n.* (*astron.*) Punctul cel mai îndepărtat de Soare de pe orbita unui corp ceresc. *Pământul trece prin afeliu la 3 iulie.* • și *afélie s.f.* /<lat. ***aphelium***, fr. ***aphélie***; cf. gr. *ἀπό* „departe", *ἥλιος* „soare".

afemeiát *adj., s.m., s.f.* (Bărbat) care are slăbiciune pentru femei, care preferă relațiile erotice cu mai multe femei. • pl. *-ți, -te.* /***femeie*** + *-at.*

afemíe *s.f.* (*med.*) Pierdere a abilității de exprimare a ideilor și sentimentelor prin vorbire; anartrie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***aphémie***, engl. ***aphemia***; cf. gr. *ἀ-* „fără", *φημί* „a zice, a afirma".

aferá *vb. I. intr.* A incumba, a(-i) reveni (cuiva). • prez.ind. pers. 3 *-ează.* /<fr. ***afférer***.

aferát, -ă *adj.* Care este (sau vrea să pară) foarte ocupat. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***affairé***.

aferént, -ă *adj.* **1** Care este în legătură cu ceva, care decurge din ceva, care este dependent de ceva. *Taxele aferente.* **2** (*anat.*; *despre impulsuri nervoase, tracturi nervoase etc.*) Care merge de la periferie spre centru sau către un anumit organ căruia îi este destinat; centripet. ◇ *Vase aferente* = vase care se varsă în altele sau care pătrund într-un organ. *Nervi aferenți* = nervi care transmit centrilor nervoși excitațiile periferice. *Cale aferentă* v. cale. **3** (*jur.*) Care se cuvine sau revine cuiva. *Se restituie proprietatea și despăgubirile aferente.* • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***afférent***, lat. ***afferens, -ntis*** <*afferre* „a aduce către".

aferentáție *s.f.* (*fiziol.*) Transmitere a excitației de la neuronii receptori periferici la neuronii centrali. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***afférentation***.

aferéză *s.f.* **1** (*fon.*) Suprimare a vocalei inițiale sau a unui grup de sunete de la începutul unui cuvînt. **2** Poezie rebusistă formată din două părți, prima definind un cuvînt-bază din care, suprimînd prima literă, se obține un alt cuvînt, definit în a doua parte a poeziei. **3** (*ret.*) Procedeu prin care se respinge ceea ce trebuie respins, enunțîndu-se ceea ce este demn de reținut. **4** (*med.*) Tehnică prin care se efectuează, din sîngele unui donator sau al unui bolnav, o prelevare de plasmă, de eritrocite, leucocite sau trombocite cu ajutorul unui separator de celule. • pl. *-e.* /<fr. ***aphérèse***, lat. ***aphaerĕsis***; cf. gr. *ἀφαίρεσις* „îndepărtare, cădere".

aferím *interj.* (*turc.*; *arh.*) Foarte bine, bravo! • /<tc. ***aferim***.

afét *s.n.* Suport mobil pe care se fixează o armă de foc grea (tun, mitralieră, aruncător), permițînd orientarea, ochirea și tragerea. • pl. *-uri.* /după fr. *affût*, rus. *лафет*, germ. *Laffette*.

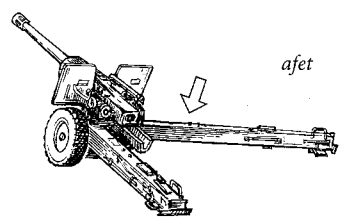

afet

affábile *adv.* (*muz.*; *indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) În mod afabil, grațios. • /<it. ***affabile***.

affétto (*muz.*) Loc.adv. *Con affetto* (*indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) = affettuoso. • /<it. ***affetto***.

affettuoso [afetu'ozo] *adv.* (*muz.*; *indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Cu afecțiune, cu simțire, expresiv; con affetto. • /<it. ***affettuoso***.

affrettándo *adv.* (*muz.*; *indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Grăbind, accelerînd. • /<it. ***affrettando***.

afgán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Afghanistanului sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) populație indoeuropeană din Asia Centrală care formează majoritatea populației Afghanistanului, fiind de religie musulmană. **2** *adj.* Care aparține Afghanistanului sau afganilor, care se referă la Afghanistan sau la afgani; originar din Afghanistan. ◆ (*subst. f.*) Limba din grupul limbilor iraniene cu numeroase elemente străine, mai ales persane, indiene, arabe, vorbită de afgani. **3** *s.m.* (*fin.*) Unitate monetară în Afghanistan. **4** *s.m.* (*zool.*) Câine de companie decorativ, de origine afgană, cu părul lung și mătăsos. • scris și *afghan.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***afghan***.

afghán *s.m., s.f., adj.* v. afgan.

afibrinogenemíe *s.f.* (*med.*) Deficiența sau absența fibrinogenului din sînge, avînd ca urmare tulburarea coagulării. ◇ *Afibrinogenemie congenitală* = deficiență transmisă probabil printr-o genă recesivă, care se caracterizează prin coagularea incompletă a sîngelui. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***afibrinogénémie***; cf. gr. *ἀ-* „fără", lat. *fibra, -ae* „fibră", gr. *γίγνομαι* „a lua naștere, a proveni", *αἷμα* „sînge".

afidavít *s.n.* (*în dreptul anglo-saxon*) Declarație unilaterală scrisă sau orală dată sub jurămînt în fața unui notar, a unui șerif etc. • pl. *-e.* /<engl. ***affidavit***.

afídă *s.f.* (*entom.*; *la pl.*) Subordin de insecte homoptere, cuprinzînd păduchii de plante mici, cu forme aripate și nearipate (*Aphidinea*); afidieni; (*și la sg.*) insectă care face parte din acest subordin. • pl. *-e.* /<fr. ***aphides***.

afidíde *s.f. pl.* (*entom.*) Importantă familie de insecte homoptere fitofage cuprinzînd păduchii de plante. • /<fr. ***aphididés***; cf. lat. *aphis, -idis* „păduche".

afidiéni *s.m. pl.* (*entom.*) Grup de insecte din ordinul homopterelor cuprinzînd diferite genuri de păduchi de plante, în special filoxera; afide. • sil. *-di-eni.* /<fr. ***aphidiens***.

afidofág, -ă *adj.* (*despre specii animale*) Care se hrănește cu afide. • pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***aphidophage***.

afierosí *vb. IV.* (*înv.*) **1** *tr.* (*compl. indică averi, bunuri etc.*) A risipi, a irosi. **2** *refl.* A se dedica, a se consacra (cuiva). • sil. *-fi-e-.* prez.ind. *-esc.* și *afirosí vb. IV.* /<ngr. ***αφιέρωσα***, aor. lui *αφιερώνω* „a dedica".

afíf, -ă *adj., s.m., s.f.* (*reg.*) (Persoană) care nu are nici un ban; lefter. • pl. *-i, -e.* /<tc. ***hafif*** „ușor, sprinten".

afíge *vb. III. tr., refl.* (*latin. înv.*) A afișa. • prez.ind. *afig.* /<lat. ***affigĕre***.

afíl, -ă *adj.* (*bot.*; *despre plante*) Cu tija lipsită de frunze. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***aphille***; cf. gr. *ἀ-* „fără", *φύλλον* „frunză".

afiliá *vb. I.* **1** *refl.* (*despre organizații, instituții etc.*) A se alătura altei organizații, instituții etc. de același fel, stabilind raporturi de subordonare sau de colaborare. ◇ (*tr.*) *A reușit să afilieze partidul la grupul liberal.* **2** *tr.* A stabili anumite raporturi de subordonare între mai multe societăți. • sil. *-li-a.* prez.ind. *-iez.* /<fr. ***affilier***, lat. ***affiliare*** „a lua ca fiu".

afiliát, -ă *adj.* Care este alăturat sau subordonat unei organizații, unei instituții, unei societăți. • sil. *-li-at.* pl. *-ți, -te.* /v. ***afilia***.

afiliáție *s.f.* Afiliere. ◆ (*psih.*) Impuls (exagerat) spre contacte și asociere cu alte persoane. • sil.*-li-a-.* pl. *-ii.* /<fr. ***affiliation***.

afilíe *s.f.* (*bot.*) Lipsa totală a frunzelor la unele plante. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***aphyllie***.

afiliére *s.f.* Acțiunea de *a se afilia* și rezultatul ei; afiliație. • sil. *-li-e-.* /v. ***afilia***.

afilopód, -ă *adj.* (*bot.*; *despre plante*) Lipsit de frunze bazale. • pl. *-zi, -de.* /<fr. ***aphylopode***.

áfin[1] *s.m.* (*bot.*) Arbust pitic, foarte ramificat, cu ramurile avînd muchii ascuțite, cu frunzele oval-alungite, căzătoare, cu florile de culoare roz-deschis, cu fructele bace, negre-albăstrii, brumate, comestibile, cu gust acrișor, răspîndit în regiunile de munte (*Vaccinium myrtillus*). • pl. *-i.* /etimol. nec.

afín[2]**, -ă** *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* (*jur.*) Rudă prin alianță. **2** *adj.* Înrudit. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***affinis, -is***.

afiná *vb. I. tr.* **1** A elimina, în timpul topirii, bulele de aer sau impuritățile dintr-o masă metalică ori sticloasă. **2** (*text.*) A subția, a face firele foarte fine. • prez.ind.-*ez.* /<fr. ***affiner***, it. ***affinare***.

afinâj *s.n.* Afinare. • pl. *-e.* /<fr. ***affinage***.

afinânt *s.m.* (*chim.*) Substanță care se adaugă materiilor prime din care se fabrică sticla pentru a se realiza afinarea. • pl. *-ți.* /<fr. ***affinant***.

afinâre *s.f.* **1** Proces de îndepărtare (prin precipitare, electroliză, oxidare, reducere, diluare etc.) a impurităților dintr-un metal sau dintr-un aliaj. ◆ Perioadă din cadrul procesului de elaborare a oțelului, în care se produce oxidarea elementelor însoțitoare (carbon, mangan etc.) și se îndepărtează oxizii

rezultați. **2** Purificare a zahărului brut, care precedă decolorarea și rafinarea acestuia. **3** Eliminare completă a gazelor produse în topitura de sticlă, pentru a se realiza omogenizarea acesteia. • pl. *-ări*. /v. ***afina***.

afinátă *s.f.* Băutură alcoolică preparată din afine. • pl. *-e*. /***afină*** + *-ată*, după *vișinată, cornată*.

áfină *s.f.* Fructul comestibil al afinului[1], o bacă în formă de bobiță neagră-albăstruie, brumată, cu gust acrișor. • pl. *-e*. /***afin***[1] + *-ă*.

afinét *s.n.* Afiniș. • pl. *-uri*. /***afin***[1] + *-et*.

afinisí *vb. IV.* v. afanisi.

afiníș *s.n.* Loc pe care cresc afini[1]; afinet. ◆ Tufiș de afini. • pl. *-uri*. /***afin***[1] + *-iș*.

afinitáte *s.f.* **1** Potrivire, conformitate, apropiere (fizică sau spirituală) care există între anumite lucruri, procese, fenomene etc. ori sentimente, acțiuni, stări umane datorită unor înclinații comune. *Afinitate de idei.* ◇ *Afinitate electivă* = atracție reciprocă stabilită între persoane care au idei și sentimente apropiate. (*lingv.*) *Afinitate lingvistică* = relație între două limbi care prezintă analogii de structură ce nu se datorează înrudirii dintre ele. **2** (*chim.*) Proprietate a două substanțe de a se combina între ele și de a rămîne unite după ce combinarea a fost realizată. **3** (*text.*) Proprietate a unui material textil de a se vopsi cu un anumit colorant. **4** (*jur.*) Legătură de rudenie creată prin căsătorie între un soț și rudele celuilalt soț. **5** (*biol.*) Relație existentă între indivizii unui grup animal sau vegetal pe baza unei asemănări a caracterelor morfologice, biologice și genetice. ◇ *Afinitate genetică* = capacitatea a doi indivizi de a produce prin încrucișare urmași viguroși, fertili. **6** (*med.*) Forța de legătură între antigen și anticorp. • pl. *-ăți*. /<fr ***affinité***, lat. ***affinitas, -atis***, it. ***affinità***, engl. ***affinity***.

afinór, -oáre *s.m., s.f.* Muncitor care lucrează la afinare. • pl. *-ori, -oare*. /<fr. ***affineur***.

afión *s.n.* **1** Suc cu proprietăți narcotice, extras de obicei din macul-de-grădină. **2** Macul de grădină din care se extrage acest suc. • sil. *-fi-on*. /<ngr. ***αφιόνι***, tc. ***afyon***.

afípt *s.n.* (*înv.*) Afiș. • pl. *-e*. /v. ***afige***, după *înfipt*.

afirmá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică idei, opinii, fapte*) A susține (ceva) cu tărie, a declara categoric, ferm. ◆ A aproba (prin vorbe, prin gesturi). ◆ Spec. (*intr.*) A da din cap în semn de aprobare. **2** *refl.* (*despre oameni*) A se evidenția, a se face remarcat, cunoscut (în chip deosebit) prin ceva. ◇ Ext. *Talentul lui s-a afirmat în lumea muzicală.* • prez.ind. *afirm*. /<fr. ***affirmer***, lat. ***affirmare***.

afirmáre *s.f.* Acțiunea de *a afirma* și rezultatul ei. ◆ Evidențiere, consacrare a cuiva sau a ceva. *Afirmarea lui ca scriitor a întîrziat mult.* • pl. *-ări*. /v. ***afirma***.

afirmát, -ă *adj.* Care este declarat cu certitudine. • pl. *-ți, -te*. /v. ***afirma***.

afirmatív, -ă *adj.* (*despre enunțuri*) Care afirmă ceva sau prin care se afirmă ceva. ◆ Pozitiv, aprobator. *I-a dat un răspuns afirmativ.* ◇ (*adv.*) *Mișcă afirmativ din cap.* ◇ Expr. *În caz afirmativ* = dacă se va întîmpla așa; în cazul cînd împrejurările sînt favorabile. ◆ (*log.; despre judecăți*) Care enunță apartenența însușirii exprimate de predicat la obiectul exprimat de subiect. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***affirmatif***, lat. ***affirmativus, -a, -um***.

afirmáție *s.f.* **1** Enunț prin care se afirmă ceva. ◆ (*la pl.*) Cuvinte care exprimă o idee, o judecată etc. **2** (*log.*) Judecată în care se enunță existența unui anumit raport între subiect și predicat. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și *afirmațiúne s.f.* /<fr. ***affirmation***, lat. ***affirmatio, -onis***.

afirmațiúne *s.f.* v. afirmație.

afirosí *vb. IV.* v. afierosi.

afíș *s.n.* **1** Foaie de dimensiuni diferite, de obicei imprimată, expusă public, care conține texte (și imagini) cu caracter informativ (cultural, politic) sau propagandistic. *Afiș electoral.* ◇ *Cap de afiș* v. cap. **2** (*a. plast.*) Gen de artă grafică cu funcție de informare, de reclamă sau care exprimă o atitudine, un îndemn etc., cultivat în întreaga lume, cu o deosebită dezvoltare datorată tehnicilor recente de reproducere și imprimare. • pl. *-e*. /<fr. ***affiche***.

afișá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică afișe, anunțuri, proclamații, orare etc.*) A lipi, a expune public. ◆ A aduce la cunoștința tuturor (prin afișe, anunțuri, proclamații, orare etc.). **2** *tr.* Fig. (*compl. indică manifestări, atitudini, sentimente etc.*) A arăta, a manifesta ostentativ o anumită atitudine. *A afișat o atitudine disprețuitoare.* **3** *refl.* A apărea (în public), a se găsi în tovărășia cuiva sau într-o anumită postură pentru a produce senzație, pentru a se face remarcat dinadins. *S-a afișat cu un cîntăreț dintr-o trupă italiană* (DUMITRIU). **4** *tr.* (*tehn.*) A vizualiza o mărime măsurată sau rezultatul unui calcul. **5** *tr.* (*inform.; despre computere*) A prezenta pe ecran date, rezultate etc. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***afficher***.

afișábil, -ă *adj.* Care poate fi afișat. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***affichable***.

afișáj *s.n.* **1** Expunere de afișe, anunțuri, proclamații, orare etc.; afișare. **2** (*inform.*) Vizualizare (pe ecranul computerului) a datelor existente, a rezultatelor obținute. **3** (*electron.*) *Afișaj optic* = afișor. • pl. *-e*. /<fr. ***affichage***.

afișáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *afișa* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***afișa***.

afișát[1] *s.n.* Afișare. • /v. ***afișa***.

afișát[2]**, -ă** *adj.* Care se afișează. • pl. *-ți, -te*. /v. ***afișa***.

afișétă *s.f.* Afiș mic. • pl. *-e*. /<fr. ***affichette***.

afișiér *s.n.* Vitrină, panou sau construcție special amenajată pe care se lipesc sau se fixează diferite anunțuri; loc (special amenajat) pentru afișaj. • sil. *-și-er*. pl. *-e*. /<fr. ***affichier***.

afișíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (*a. plast.*; și *artist afișist*) (Artist) care creează afișe publicitare. *Realizarea primei expoziții personale a unui artist afișist este pentru mine o satisfacție de breaslă* (PER.). • pl. *-iști, -iste*. /<fr. ***affichiste***.

afișór, -oáre *subst.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care se ocupă de lipirea afișelor. **2** *s.n.* (*electron.*) Dispozitiv pe care apar caractere alfanumerice comandate electric; afișaj optic. • pl. *-ori, -oare*. /<fr. ***afficheur***.

afiștát *s.n.* (*pop.*) Atestat. • pl. *-e*. /***afiș*** + ***[ates]tat***.

afix *s.n.* **1** (*lingv.*) Element morfematic (prefix, sufix, infix) care se adaugă radicalului cuvintelor și le modifică sensul, funcția, valoarea gramaticală. **2** (*mat.*) Punct reprezentînd un număr complex într-un sistem de coordonate carteziene. • pl. *-e*. /<fr. ***affixe***, lat. ***affixus*** <*affigĕre* „a atașa".

afixál, -ă *adj.* (*lingv.*) Care se referă la afix; care servește ca afix. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***affixal***.

afixát, -ă *adj.* (*lingv.; despre cuvinte*) Format cu ajutorul unui afix. • pl. *-ți, -te*. /<fr. ***affixé***.

afixoíd *s.n.* (*lingv.*) Element de compunere tematică; pseudoafix. • pl. *-ide*. /<fr. ***affixoïde***.

afînă *vb. I. tr.* A face ca un material granular să fie mai rar, mai puțin compact, a-i mări volumul prin săpare, fărîmițare etc. • prez.ind. *-ez*. /lat. ****affĕnāre***.

afînáre *s.f.* Acțiunea de *a afîna* și rezultatul ei. ◇ *Afînarea solului* = lucrare agricolă executată asupra pămîntului, la suprafață, pentru a favoriza aerisirea, pătrunderea apei, distrugerea buruienilor. • pl. *-ări*. /v. ***afîna***.

afînát, -ă *adj.* (*despre pămînt, zăpadă etc.*) Care este mai puțin compact. *Așteptam culcat plescăind îndesat și metalic în pămîntul afînat al mirиștii* (CA. PETR.).

afînătór *s.n.* Mașină de lucru folosită în turnătorie pentru afînarea amestecului de formare; aerator. • pl. *-oare*. /***afîna*** + *-ător*.

aflá *vb. I.* **1** *tr., intr.* A lua cunoștință (de...), a căpăta informații, date precise și amănunțite, vești, noutăți (în legătură cu...); a auzi vești, noutăți etc. ◇ (*abs.*) *Să nu cumva să-i spui, să nu care cumva să afle!* (CAR.). ◇ (*refl.*) *Dacă se face scandal și se află despre întîmplare, eu o să trec drept nebun* (CA. PETR.). ◇ (*constr. cu dat.*) *Să-mi afli ce scrisoare e aia* (CAR.). ◇ Expr. *Ce aflu?* (sau *ce am aflat?*), se spune pentru a exprima stupoarea în fața unui fapt surprinzător. *Ghiță, ce-am aflat?... Ați înnebunit?* (CAR.). *A afla ce(-i) și cum* (*e*) v. ce. *A nu-l afla nici pămîntul* v. pămînt. *A afla de știrea* (*cuiva*) v. știre. *A afla* (*și*) *tîrgul și țara* v. tîrg. **2** *tr.* A găsi, a descoperi (căutînd sau întîmplător). *În saltarul de sus al biroului vei afla zece mii de fiorini* (HASD.). *Năzuisem să aflu într-o viață de stricăciune uitarea* (M. I. CAR.). ◇ Expr. *A afla chip* (*și cale*) = a găsi un mijloc eficace, o soluție etc. *A afla pricină* (sau *vreme*) ori *a-și afla prilej* = a găsi un pretext sau un moment favorabil pentru a duce la bun sfîrșit ceva. ◇ Fig. *Să mă afle cumva noaptea și să-mi caute chichiță* (EMIN.). ◆ (*compl. indică oameni*) A întîlni. *Caut norocul spre-a te-afla pe tine* (EMIN.). ◇ Expr. *A-și afla omul* = a găsi persoana potrivită pentru a profita de ea, a o înșela etc. ◆ Ext. A considera, a aprecia. *Ce frumos îl află dînsa, cum îi stă, ce drag îi este* (EMIN.). **3** *refl.* A fi, a se găsi într-un loc, într-o poziție, într-o împrejurare oarecare. *La redacția noastră se află un document iscălit de amabilul nostru prefect* (CAR.). *Începeam acest exercițiu impus cînd mă aflam în baie* (CA. PETR.). ◇ Expr. *A se afla de față* = a fi prezent (într-un anume loc). ◆ A fi, a exista în realitate. *Nu-mi închipui să se afle mulți oameni pe cari viața și vîrsta să-i fi schimbat atît de puțin* (M. I. CAR.) ◇ Expr. *Să nu se afle* (*ca*) *să...* = (să) nu cumva să... *Cum* (sau *care*) *nu se* (*mai*) *află* = care iese din comun, este deosebit, extraordinar. *Nu se* (sau *unde se*) *află!* = nu-i adevărat! nu poate fi (așa)! (*fam.*) *Cum* (sau *în ce stare*) *te afli?* = cum te simți, cum îți merge? *Te sărut, scrie des cum te afli* (CA. PETR.). **4** *tr.* (*pop.*) A inventa, a scorni. • prez.ind. *áflu*. /lat. ***afflāre*** „a sufla spre ceva, a atinge cu respirația".

afláre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *afla* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***afla***.

aflát *s.n.* Aflare. ◇ Loc.adj. (*pop.*) *De aflat* = cîștigat cu ușurință. ◇ Loc adv. *Din* (sau *dintru*) *aflat* = din auzite. • pl. *-ări*. /v. ***afla***.

aflátor, -oáre *adj.* Care (se) află, (se) găsește undeva, la cineva. ◆ (*înv.; subst.*) Inventator. • pl *-ori, -oare*. /***afla*** + *-ător*.

aflictív, -ă *adj.* (*jur.; despre pedepse*) Care răpește unui condamnat libertatea sau viața. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***afflictif***.

aflicțiúne *s.f.* **1** Durere mare. **2** Pedeapsă directă. • pl. *-i*. /<fr. ***affliction***, lat. ***afflictio, -onis*** <*affligĕre* „a dobori".

aflogístic, -ă *adj.* (*despre substanțe, corpuri*) Care este neinflamabil. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***aphlogistique***.

aflorimént *s.n.* (*geol.*) Loc unde rocile sau mineralele unui zăcămînt din subsol apar la suprafața scoarței pămîntești, ca urmare a eroziunii sau a descoperirii întîmplătoare; deschidere geologică. • pl. *-e*. /<fr. ***affleurement***.

afluént *s.m.* (*hidrol.*) Curs de apă curgătoare secundară, considerată în raport cu apa curgătoare mai mare în care se varsă. • sil. *-flu-ent*. pl. *-ți*. /<fr. ***affluent***, lat. ***afflŭens, -ntis***.

afluénță *s.f.* **1** Mișcare compactă a unei mulțimi în aceeași direcție; mulțime de oameni care se îndreaptă spre un anumit loc, în aceeași direcție; îmbulzeală, mulțime, aflux. ◆ Trecere (sau prezență temporară) a unui număr de persoane printr-un (sau într-un) anumit loc. **2** Curgere abundentă a unui lichid. ◆ Acces al apei superficiale sau subterane într-un rîu, lac sau mare. **3** Cantitate mare, abundență; belșug. *Se constată în magazine o afluență sporită de produse.* • sil. *-flu-en-*. pl. *-e*. /<fr. ***affluence***, lat. ***affluentia, -ae***.

afluí *vb. IV. intr.* **1** (*despre lichide*) A curge într-o direcție unică. ◆ (*despre sînge*) a se îngrămădi într-un punct al corpului. **2** A se deplasa în aceeași direcție. ◆ A se îmbulzi. *Mulțimea a afluit către strada principală.* • prez.ind. *-iesc*. /<fr. ***affluer***, lat. ***affluĕre*** „a curge".

afluíre *s.f.* Faptul de *a aflui*. • pl. *-i*. /v. ***aflui***.

aflúx *s.n.* **1** Deplasare, afluență a unui fluid în direcția unui sistem de colectare. **2** Concentrare a unui lichid (mai ales a sîngelui) într-un punct al corpului. **3** Cantitate mare, abundență (de bani, mărfuri etc. aduse de curînd). *Aflux de mărfuri.* • pl. *-uri*. /<fr. ***afflux***, lat. ***affluxus, -us***.

afocál, -ă *adj.* (*fiz.; despre sisteme optice*) Care este format din două (grupuri de) lentile astfel așezate încît focarul-imagine al uneia să coincidă cu focarul-obiect al celeilalte. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***afocal***.

afolát, -ă *adj.* (*fran.*) Care este înnebunit, ieșit din minți; care și-a pierdut cumpătul (de frică, de durere). • pl. *-ți, -te*. /<fr. ***affolé***.

afón, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care suferă de afonie. ◆ (Persoană) care nu poate cînta corect, care nu are voce. ◇ Fig. *Este afon în politică.* **2** *adj., s.f.* (*fon.*) (Consoană) surdă. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***aphone***; cf. gr. *ἄφωνος* <*ἀ-* „fără", *φωνή* „sunet".

afoníe *s.f.* (*med.*) Pierdere a vocii, completă sau parțială, din cauza lezării laringelui, a paraliziei nervilor recurenți, a unei leziuni centrale sau organice (în paranoia, isterie sau în cazul spasmelor musculare laringiene). ◆ Fig. Răgușeală. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***aphonie***; cf. gr. *ἀφωνία* „mutenie".

afonizá *vb. I. refl.* (*fon.*) A suferi fenomenul de afonizare. • prez.ind.-*ez*. /<fr. ***aphoniser***.

afonizáre *s.f.* (*fon.*) Fenomen constînd în pierderea vibraţiilor glotale la sunetele sonore; asurzire. • pl. *-ări.* /v. *afoniza.*

aforisí *vb. IV.* v. afurisi.

aforísm *s.n.* Cugetare, judecată care redă într-o formă concisă, expresivă (memorabilă) un adevăr general, o părere privitoare la existenţa umană etc.; adagiu, cugetare, maximă, sentinţă. • pl. *-e.* /<fr. ***aphorisme***, lat. ***aphŏrismus, -i***, it. ***aforisma***, germ. ***Aphorismus***, gr. ***ἀφορισμός*** „definiţie".

aforístic, -ă *adj.* **1** În formă de aforism; care ţine de aforism, care se referă la un aforism. **2** Care conţine aforisme, alcătuit din aforisme. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***aphoristique***, germ. ***aphoristisch***.

afortiórі *adv., adj.invar.* **1** *adv., adj.invar.* (Care se impune) cu necesitate. **2** *adj.invar.* (*log.; despre raţionamente*) Care constă în trecerea de la o judecată la alta datorită faptului că în favoarea celei de-a doua judecăţi există tot atîtea temeiuri sau chiar mai multe. **3** *adv.* Cu atît mai mult. • sil. *-ti-o-.* scris şi *a fortiori.* /<lat. ***a fortiori*** „cu atît mai mult".

afotometríe *s.f.* (*bot.*) Indiferenţă a frunzelor (aciculare) faţă de direcţia luminii. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***aphotométrie***.

afototropísm *s.n.* (*bot.*) Curbare a plantelor în direcţia opusă luminii; fototropism negativ. • /<fr. ***aphototropisme***.

afrazíe *s.f.* (*med.*) Tulburare de comunicare verbală constînd în dificultatea de a construi fraze. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***aphrasie***.

afretá *vb. I. tr.* (*mar.; compl. indică nave*) A închiria pentru transportul de mărfuri; a navlosi. • prez. ind.*-ez.* /<fr. ***affréter***.

afrettándo *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăţi muzicale*) Din ce în ce mai grăbit, mai repede; accelerat. • /<it. ***affrettando***.

africán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populaţia de bază a Africii sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) populaţie băştinaşă de rasă negroid-australoidă din Africa. **2** *adj.* Care aparţine Africii sau africanilor, care se referă la Africa sau la africani; originar din Africa. ◇ *Violetă africană* v. violetă. • pl. *-i, -e.* /nm. pr. (continent) ***Africa*** + *-an*; cf. lat. *africānus, -a, -um*, it. *africano*, fr. *africain*.

africanísm *s.n.* (*lingv.*) Particularitate a limbii franceze vorbite în Africa. • /<fr. ***africanisme***.

africamíst, -ă *s.m., s.f.* Africanolog. • pl. *-işti, -iste.* /<fr. ***africaniste***.

africanístică *s.f.* Africanologie. • /<germ. ***Afrikanistik***.

africanitáte *s.f.* **1** Caracter specific culturii africane; ansamblu de trăsături comune diferitelor unităţi etnice africane. **2** Lumea, civilizaţia africană. • /<fr. ***africanité***.

africanizá *vb. I. tr.* A da un caracter specific african. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***africaniser***.

africanizáre *s.f.* Faptul de *a africaniza*. • pl. *-ări.* /v. *africaniza*.

africanológ, -á *s.m., s.f.* Specialist în africanologie; africanist. • pl. *-gi, -ge.* /de la ***africanologie***, prin derivare regresivă.

africanológie *s.f.* Disciplină care se ocupă cu studiul limbilor şi al civilizaţiilor africane; africanistică. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***africanologie***.

africantróp *s.m.* (*paleon.*) Maimuţă antropoidă fosilă aparţinînd perioadei glaciare din Africa Orientală, asemănătoare cu pitecantropul şi sinantropul. • pl. *-i.* /<fr. ***africanthrope***.

africát, -ă *adj., s.f.* (*fon.*) (Consoană) a cărei articulaţie începe cu o ocluziune treptată a organului fonator şi se termină cu o constricţie; semiocluzivă. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***affriquée***, germ. ***Affrikate***.

afrikaánder *s.m.* **1** (*la pl.*) Populaţie din Africa de Sud, constituită din urmaşii coloniştilor europeni, în special olandezi, stabiliţi aici în sec. 17; (*şi la sg.*) persoană care face parte din această populaţie; bur. **2** Rasă de taurine cu cocoaşă, originară din Africa de Sud. • pl. *-i.* şi *afrikánder s.m.* /<engl. ***Afrikander***, fr. ***Africaander***.

afrikáans *s.n.* (*lingv.*) Dialect al limbii olandeze, caracterizat prin simplificare morfologică (reducerea flexiunii), diferenţe în fonetică şi influenţe lexicale engleze, portugheze şi malaysiene, vorbit de coloniştii buri şi de descendenţii acestora (afrikaanderi) în Africa de S, precum şi în Botswana, Namibia, Zimbabwe. • /<engl. ***Afrikaans*** <cuv. olandez „african".

afrikánder *s.m.* v. afrikaander.

afro[1]**-** Elem. de compunere „african". • /<engl. ***Afro-***.

ăfro[2] *adj.invar.* Care aparţine africanilor, caracteristic africanilor. ◇ (*despre coafură*) Care are părul foarte încreţit, după modelul african. • /<engl. ***Afro***, fr. ***afro***.

afro-américán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f., adj.* Care este de origine africană şi este stabilit sau adoptat în societatea americană din SUA. **2** *adj.* Care aparţine persoanelor de origine africană stabilite în SUA, care este specific acestor persoane. • scris şi *afroamerican.* pl. *-i, -e.* /<engl. ***afro-american***, fr. ***afro-américain***.

afroamerícán, -ă *s.m., s.f., adj.* v. afro-american.

afroamericanístică *s.f.* Disciplină care se ocupă cu studiul influenţei grupurilor etnice africane asupra civilizaţiei şi culturii americane. • ***/afro***[1]***-*** + ***americanistică***.

afro-asiátic, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din zona de contact între Africa şi Asia sau este originară de acolo; (*la pl.*) populaţie din această zonă. **2** *adj.* Care este comun Africii şi Asiei, care se referă la Africa şi Asia. ◇ *Limbi afro-asiatice* = familie de limbi vorbite în zonele de contact între Africa şi Asia, care cuprinde 5 ramuri. • sil. *-si-a-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***afro-asiatique***.

afroasiatístică *s.f.* Disciplină care se ocupă cu studiul civilizaţiei şi al culturii popoarelor rezultate din amestecul băştinaşilor cu unele populaţii venite din Asia şi Africa. • sil. *-si-a-.* ***/afro***[1]***-*** + ***asiatistică***.

afrodiziác, -ă *adj., s.n.* (Substanţă) care stimulează apetitul sexual. • sil. *-zi-ac.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***aphrodisiaque***; cf. gr. *ἀφροδισιακός* „de dragoste"; cf. nm. pr. *Afrodita*, zeiţa dragostei, în mitologia greacă.

afrodizíe *s.f.* (*med.*) Exacerbare patologică a instinctului sexual. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***aphrodisie***; cf. nm. pr. *Afrodita*, zeiţa dragostei, în mitologia greacă.

afrónt *s.n.* Insultă, jignire, ofensă adusă cuiva în public. • pl. *-uri.* /<fr. ***affront***, it. ***affronto***.

afrontá *vb. I. tr.* **1** A se opune cu curaj cuiva sau la ceva; a înfrunta, a brava, a sfida. **2** (*med.*) A apropia prin operaţie buzele unei plăgi pentru o bună cicatrizare. • prez.ind. *-ez.* şi *afruntá vb. IV.* /<fr. ***affronter***, it. ***affrontare***.

afrontáre *s.f.* **1** (*med.*) Apropierea celor două margini ale unei plăgi traumatice sau chirurgicale în vederea favorizării cicatrizării sau a efectuării suturii. **2** (*numism.*) Reprezentarea pe o monedă a două personaje dispuse faţă în faţă. • pl. *-ări.* /v. ***afronta***.

afrontát, -ă *adj.* (*herald.; despre motive iconografice*) Care este reprezentat prin două figuri dispuse faţă în faţă. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***affronté***.

afruntă *vb. I.* v. afronta.

aft *s.n.* v. aht.

ăftă *s.f.* (*med.*) Leziune elementară localizată pe mucoasa orofaringiană sau genitală, sub forma unei mici ulceraţii rotunde sau ovale pline cu un lichid opalescent, care, prin spargere, lasă în loc o mică ulceraţie foarte dureroasă. • pl. *-e.* /<fr. ***aphte***, lat. pl. ***aphthae***; cf. gr. *ἄφθα* <*ἅπτω* „a aprinde".

afterbeat [aftər'bit] *s.n.* (*muz.*) Denumire a timpilor pari sau „slabi"; contratimp; ext. accentuarea timpului par. • pl. *-ţi.* /<engl. ***after-beat***.

after hours ['aftər,awərz] *s.n.* Reuniune amicală după orele de activitate cotidiană, folosită mai ales ca prilej de a cînta muzică în ansamblu. • /<engl. ***after hours*** „după program".

afterpíc *s.n.* (*mar.*) Compartimentul cel mai apropiat de pupă al unei nave. • /<engl. ***after-peak***.

after-shave [aftər'ʃeiv] *subst.* Loţiune folosită după bărbierit. • pl. *-uri.* /<engl. ***after-shave***.

aftícă *s.f.* v. apotecă.

aftocrátor *s.m.* v. autocrator.

aftod, -ă *adj.* (*med.*) Cu aspect de aftă. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***aphtoïde***.

aftór *s.m.* v. actor.

aftós, -oásă *adj.* (*med.*) Cu afte. ◇ *Febră aftoasă* = boală eruptivă, epidemică şi contagioasă, determinată de un virus, specifică vitelor cornute, dar transmisibilă şi omului, care se manifestă prin febră, prin erupţii (afte) localizate pe mucoasa bucală, pe diverse regiuni cutanate sau la nivel digestiv, respiratoriu etc. *Stomatită aftoasă* = erupţie veziculară pe mucoasa bucală, care lasă ulceraţii superficiale. • pl. *-oşi, -oase.* /<fr. ***aphteux***.

aftóză *s.f.* (*med.*) Boală infecţioasă generală, provocată de un ultravirus, caracterizată prin prezenţa de afte la nivelul mucoaselor bucale şi genitale, cu debut brusc şi cu evoluţie în puseuri. • pl. *-e.* /<fr. ***aphtose***.

afuiére *s.f.* (*geomorf.*) Eroziune laterală în malul friabil al unui rîu, urmată de o prăbuşire; eroziune accentuată în jurul unui obstacol din albia unui rîu, la creşterea vitezei apei. • pl. *-i.* /după fr. *affouillement*.

afúm *s.n.* (*înv., reg.*) Miros caracteristic al afumăturilor. • pl. *-uri.* /de la ***afuma***, prin derivare regresivă.

afumá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică alimente*) A expune un aliment la fum, cu scopul de a-l conserva sau de a-i da un gust specific. ◆ (*refl.; despre mîncăruri*) A căpăta un gust neplăcut de fum (cînd începe să se ardă). ◇ (*tr.*) *A afumat laptele.* **2** *tr.* (*compl. indică spaţii închise*) A umple cu fum în scopul dezinfecţiei şi dezinsecţiei, pentru a înlătura un miros etc. ◇ (*intr.*) *Porunci... să afume - nu ştiu pentru ce - în toate colţurile ietacului* (HASD.). **3** *tr.* A împrăştia fumul într-un anumit spaţiu pentru a distruge, a alunga vietăţile, în special insectele. *A afumat stupul pentru a alunga albinele.* **4** *intr.* (*despre sobe, lămpi etc.*) A scoate fum în încăpere. **5** *tr., refl.* A (se) acoperi cu un strat dens de fum, a (se) înnegri. **6** tr. (*compl. indică sticlă*) A face să aibă o culoare fumurie în procesul de fabricaţie. **7** *refl.* Fig. (*fam., glum.*) A se ameţi cu alcool; a se îmbăta uşor. *De la vin s-a afumat şi a plecat.* • prez.ind. *afúm.* /lat. ***affūmāre***.

afumáre *s.f.* Acţiunea de *a* (*se*) *afuma* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***afuma***.

afumát[1] *s.n.* Afumare. • pl. *-uri.* /v. ***afuma***.

afumát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre alimente*) Care a fost expus la fum în scopul conservării. **2** (*despre mîncăruri*) Cu gust neplăcut de fum (din cauza arderii). **3** Înnegrit de fum. **4** Fig. (*fam., glum.; despre oameni*) Ameţit, turmentat; beat. *Era afumat rău nenea Ghiţă* (CAR.). • pl. *-ţi, -te.* /v. ***afuma***.

afumătoáre *s.f.* **1** Instalaţie rudimentară sau cameră specială pentru afumarea alimentelor, mai ales a cărnii, a prunelor; afumătorie. **2** (*apic.*) Utilaj (metalic) pentru producerea fumului fără flacără în vederea liniştirii albinelor cînd se lucrează în stup. **3** (*înv.*) Mic vas metalic în care se ard mirodenii. • pl. *-ori.* şi *afumătór s.n.* ***/afuma*** + *-ătoare*.

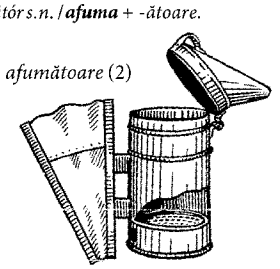
afumătoare (2)

afumătór *s.n.* v. afumătoare.

afumătorie *s.f.* Instalaţie specială pentru afumarea cărnii, a prunelor etc.; afumătoare (1). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* ***/afumător*** + *-ie*.

afumătúră *s.f.* Produs alimentar conservat cu ajutorul fumului; spec. carne afumată. • pl. *-i.* ***/afuma*** + *-ătură*.

afúnd, -ă *adj., adv.* **1** *adj.* Adînc. ◇ (*subst. n.*) Adîncime; fundul apei. **2** *adv.* La o distanţă (relativ) mare în adîncime; spre adînc; departe. ◇ Expr. *A* (*se*) *da afund* = *a*) a (se) cufunda într-o apă; *b*) a se ascunde. *Fuseseră ani întregi cînd se dase afund, nu-l mai zărise nimeni* (M. I. CAR.). *(reg.) A dormi afund* = a dormi profund, adînc, buştean. • ***/a***[4]***+ fund***.

afundá *tr., refl.* **1** A (se) cufunda (într-un lichid); a (se) da la fund. *Ne trîntim pînă în gît în mocirlă, dar nu putem afunda... şi capetele* (CA. PETR.). **2** A se adînci, a pătrunde sau a face să pătrundă adînc. *Afundat în perne, fuma şi povestea* (M. I. CAR.). ◇ (*despre ochi*) *Ochii... cam afundaţi sub bolta sprîncenelor* (M. I. CAR.). ◆ Fig. A se cufunda într-o acţiune. *S-a afundat în treabă.* ◆ Fig. (*refl.*) A se pierde, a dispărea cu încetul (în zare, în depărtare, în uitare). • prez.ind. *afúnd.* /lat. ***affundāre*** <*ad* + *fundum*.

afundát, -ă *adj.* Foarte depărtat, abia zărit. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***afunda***.

afundătúră *s.f.* Adîncime . • pl. *-i.* ***/afunda*** + *-ătură*.

afundíş *s.n.* Adîncime. • pl. *-uri, -e.* ***/afund*** + *-iş*.

afunzíme *s.f.* Adîncime. • pl. *-i.* ***/afund*** + *-ime*.

afurcă *vb. I. tr.* (*mar.; compl. indică nave*) A ancora cu ajutorul a două ancore, ale căror lanţuri (egale),

dispuse în formă de *V*, sînt fixate într-un punct cu o cheie. • prez.ind. *afúrc.* /<it. ***afforcare***.

afurcáre *s.f.* Acțiunea de *a afurca* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***afurca***.

afúrcă *s.f.* (*mar.*) Ansamblu de manevre și de cabluri folosite pentru afurcare. • pl. *-ci.* /de la ***afurca***.

afurisánie *s.f.* v. afurisenie.

afurisénie *s.f.* **1** (*bis.*) Anatemă; blestem; excomunicare. ◇ Loc.adv. (*fam.*) (*Nici*) *măcar de-afurisenie* = cîtuși de puțin; defel. **2** Fig. (*deprec.*) Persoană rea, afurisită. • pl. *-enii.* și *afurisánie s.f.* /***afurisi*** + *-enie*, după slav. **заклинание**.

afurisí *vb. IV. tr.* **1** (*bis.*) A arunca anatema asupra cuiva; a anatemiza, a blestema. ◆ (*refl.*) A se jura. **2** Fig. A ocărî, a certa cu asprime. • prez.ind. *-esc.* și *aforisí vb. IV.* /<ngr. ***αφόρισα***, aor. lui *αφορίζω* „a excomunica".

afurisíre *s.f.* **1** (*bis.*) Aruncare a anatemei asupra cuiva. ◆ Blestemare. **2** Faptul de a se jura. • pl. *-i.* /v. ***afurisi***.

afurisít, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** (Om) rău, ticălos, blestemat. ◆ (*fam.*) (Copil) strengar, poznaș. **2** (*cu sens atenuat*) (Om) abil, descurcăreț. • pl. *-ți, -te.* /v. ***afurisi***.

afuzalí *s.m.* (Soi de) viță-de-vie originar din Asia Mică, cu ciorchini grei pînă la 2 kg și boabele mari, de culoare galbenă-verzuie și miez cărnos. • pl. *-i.* /de la nm. pr. tc. ***Afuz-Ali***.

afuziúne *s.f.* Stropire cu dușul folosită ca mijloc terapeutic. • pl. *-i.* /<fr. ***affusion***, lat. ***affusĭo***, ***-onis***.

agă *s.f.* v. agă.

agabarític, -ă *adj.* Care depășește un gabarit standard. • pl. *-ci, -ce.* /***a***^{2}- + ***gabaritic***.

agalactíe *s.f.* **1** (*med.*) Absența patologică a secreției lactate la o femeie, după naștere. **2** (*med. vet.*) *Agalactie contagioasă* = boală epizootică la oi și la capre, care se manifestă prin încetarea secreției de lapte și prin leziuni la ochi și la articulații; răsfug alb. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***agalactie***, engl. ***agalactia***; cf. gr. *ἀ-* „fără", *γάλα, -ακτος* „lapte".

agále *adv.* Fără grabă, domol, alene. • /<ngr. ***αγάλι(α)*** „încet, fără grabă".

agăm, -ă *adj.* (*biol.*) Care este capabil a se înmulți fără fecundație; asexuat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***agame***.

agamaglobulinemíe *s.f.* (*med.*) Absență a gamaglobulinelor în sînge, care desemnează un grup de boli determinate de scăderea imunității umorale, al cărei suport îl reprezintă imunoglobulinele. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***agammaglobulinémie***; cf. gr. *ἀ-* „fără"; *γάμμα* „a treia literă a alfabetului grec", lat. *globŭlus, -i*, dim. de la *glŏbus, -i* „glob", gr. *αἷμα* „sînge".

agamét *s.m.* (*biol.*) Element de reproducere asexuat. • pl. *-ți.* /<fr. ***agamète***.

agámi *s.m.* Pasăre amazoniană de mărimea unui fazan, care poate fi dresată ca să dea alarma prin strigătul său; pasăre-trompetă. • pl. *-i.* /<fr. ***agami*** <cuv. caraib.

agámic, -ă *adj.* (*biol.*; *despre organisme vegetale*) **1** Care nu produce gameți. **2** Rezultat pe cale asexuată; partenogenetic. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***agamique***.

agamíe *s.f.* **1** (*biol.*) Tip de înmulțire asexuată care nu implică un proces de fecundație. **2** (*jur.*) Lipsă a unui regim juridic al căsătoriei în societatea primitivă. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***agamie***; cf. gr. *ἀγαμία* „celibat".

agamocít *s.n.* (*biol.*) Celulă reproducătoare asexuată. • pl. *-e.* /<fr. ***agamocyte***.

agamogenéză *s.f.* (*biol.*) Reproducere asexuată; agamogonie. • /<fr. ***agamogenèse***.

agamogoníe *s.f.* (*biol.*) Agamogeneză. • g.-d. *-iei.* /<germ. ***Agamogonie***, engl. ***agamogony***.

agamónt *s.m.* (*biol.*) Individ format pe cale asexuată. • pl. *-ți.* /<fr. ***agamonte***.

agamospécie *s.f.* (*biol.*) Specie care se reproduce asexuat. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***agamospecies***.

agamospermíe *s.f.* (*biol.*) Formare a semințelor fără fecundație. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***agamospermie***.

agamospór *s.m.* (*biol.*) Celulă reproducătoare rezultată pe cale asexuată. • pl. *-i.* /<fr. ***agamospore***.

agamotróp, -ă *adj.* (*biol.*) Care nu prezintă mișcări de atracție reciproce între gameții conjugați. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***agamotrope***.

agápă *s.f.* **1** Masă prietenească, colegială; ospăț cu caracter intim. **2** (*bis.*) Masă comună, consecutivă unei slujbe religioase, utilizată de primii creștini. • pl. *-e.* /<fr. ***agape***, lat. ***agăpe, -es***; cf. gr. *ἀγάπη* „iubire".

agăr-agăr *subst.* Substanță mucilaginoasă extrasă din anumite alge roșii marine din familia florideelor, care conține două componente principale: agaroza și agaropectina, și care se utilizează la prepararea unor medicamente, în microbiologie, ca mediu de cultură, ca laxativ moderat, în industria alimentară, textilă etc.; geloză. • /<fr. ***agar-agar***, germ. ***Agar-Agar*** <cuv. malaysian.

agareán *s.m.* (*înv.*) **1** Păgîn (turc sau tătar); mahomedan. **2** Descendent al lui Agar. • sil. *-re-an.* pl. *-eni.* și *agarineán s.m.* /<slav. **агарѣнинъ**, ngr. ***αγαρηνός***; cf. nm. pr. *Agar*, personaj biblic.

agaricacée *s.f.* (*la pl.*) Familie de ciuperci din clasa bazidiomicetelor, cu picior, avînd pălăria prevăzută la partea inferioară cu numeroase lamele dispuse radial (*Agaricum*); (*și la sg.*) ciupercă ce face parte din această familie. • pl. *-cee.* /<fr. ***agaricacées***; cf. lat. *agaricum, -i*, gr. *ἀγαρικόν* „ciupercă lamelară".

agaríci *s.m. invar.* (*bot.*) Ciupercă de copac. • /<fr. ***agaric***.

agarineán *s.m.* v. agarean.

agasă *vb. I. tr.* (*compl. indică oameni*) A enerva, a irita, a exaspera (prin insistență, prin repetare); a plictisi, a indispune. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***agacer***.

agasánt, -ă *adj.* (*despre oameni sau despre manifestări, atitudini etc. ale lor*) Care agasează; care este enervant, iritant, plictisitor. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***agaçant***.

agasăre *s.f.* Faptul de *a agasa* pe cineva. • pl. *-ări.* /v. ***agasa***.

agasát, -ă *adj.* Enervat, sîcîit. *A ascultat ironiile lor și, agasată, a plecat.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***agasa***.

agastríe *s.f.* (*med.*) Absența congenitală sau după extirpare chirurgicală a stomacului. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***agastrie***, engl. ***agastria***; cf. gr. *ἀ-* „fără", *γαστήρ, -τρός* „stomac".

agát *s.n.* **1** (*mineral.*) Varietate cristalină de silice, foarte dură, de diferite culori, cu benzi paralele de calcedonie, cuarț și ametist, divers colorate, folosită ca piatră semiprețioasă sau în mecanica fină. **2** (*poligr.*) Literă cu corpul de 5,16 puncte tipografice. • pl. *-e.* și *agátă s.f.* /<fr. ***agate***; cf. nm. pr. *Akhates*, rîu în Sicilia, lîngă care a fost găsită această piatră.

agátă *s.f.* v. agat.

agatín, -ă *adj.* Care are aspectul agatului, ca agatul. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***agatin***.

agatírsi *s.m. pl.* v. agatîrși.

agatîrși *s.m. pl.* (*ist.*) Populație scitică, amintită de Herodot ca locuind în secolul 6 î.Hr. la izvoarele și în regiunea cursului mijlociu al Mureșului, fiind asimilată în secolele 5-4 î.Hr. de populația autohtonă getodacică. • și *agatírsi s.m. pl.* /<lat. ***Agathyrsi, -orum***, fr. ***Agathyrses***; cf. gr. *Ἀγάθυρσοι*.

agavacée *s.f. pl.* Familie de plante monocotiledonate avînd ca tip agava. • /<fr. ***agavacées***.

agăvă *s.f.* (*bot.*) Nume dat mai multor specii de plante ornamentale originare din zonele subtropicale ale Americii, care înfloresc o singură dată la 15-20 de ani cu o inflorescență piramidală, foarte înaltă, și din ale căror frunze, lungi pînă la 2 m, late, groase și cu spini pe margini, se extrag fibre textile (*Agave*); plantă care aparține fiecăreia dintre aceste specii. • pl. *-e.* /<fr. ***agave***; cf. gr. *ἀγαυή* „admirabilă".

agă (1)

agă *s.m.* **1** Comandant militar în vechea armată turcă. ◇ *Silihtar aga* v. silihtar. **2** (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) Titlu dat comandantului pedeștrilor însărcinați cu paza orașului de reședință, iar mai tîrziu cu menținerea ordinii în capitală; ext. șef al poliției. ◆ Persoană care avea acest titlu. • pl. *agi.* și *agá s.m.*, pl. *-ale.* /<tc. ***aga***.

agănău *s.n.* (*reg.*) Horă nedefinită mai îndeaproape jucată de bărbați. ◆ Melodie după care se execută această horă. • /etimol. nec.

agărlíc *s.n.* (*înv.*) Bagaj (mult), calabalîc. • pl. *-uri.* și *agîrlíc s.n.* /<tc. ***agırlık*** „greutate".

agăț *s.n.* **1** Agățare. ◆ Obiect în care se agață ceva. **2** Faptul de a acosta pe cineva, a se crampona de cineva (incomodîndu-l, deranjîndu-l). • pl. *-uri.* /de la ***agăța***, prin derivare regresivă.

agățá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică obiecte*) A atîrna, a fixa, a suspenda (cu un capăt din) partea superioară de un cui, de un cîrlig etc., lăsînd restul să cadă liber în jos. *A agățat haina în cui.* **2** *tr., refl.* A (se) apuca, a (se) prinde. *Un vultur s-agață mîndru de un pisc* (EMIN.). ◇ Expr. *A se agăța de gîtul cuiva* v. gît. *A se agăța scai* (de cineva sau de ceva) v. scai. ◆ (*tr.*; *compl. indică mai ales țesături*) A prinde (fără voie) într-un obiect ascuțit, aspru (care rupe, găurește). *Și-a agățat rochia nouă într-un cui și și-a rupt-o.* ◆ (*refl.*; *mai ales despre țesături*) A se rupe, prinzîndu-se într-un obiect ascuțit; a se prinde într-un obiect ascuțit, zgrunțuros (stricîndu-și țesătura). *Ciorapul s-a agățat de scaun.* ◆ (*tr.*; *compl. indică oameni*) A apuca pe cineva de haine, de o parte a corpului pentru a-l opri, pentru a-l împiedica să facă ceva. *Fotbalistul și-a agățat cu duritate adversarul.* **3** *refl.* Fig. A se crampona (cu disperare) de cineva sau de ceva. *Se agață de pretexte pe care singuri le inventează* (EMIN.). **4** *tr.* Fig. (*fam.*; *compl. indică oameni*) A acosta pe cineva. *Băieții se distrau agățînd fetele de pe stradă.* • prez.ind. *agăț.* și *acăță vb. I.* /lat. ****accaptiāre*** <*capĕre* „a prinde".

agățáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *agăța* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* și *acățáre s.f.* /v. ***agăța***.

agățát[1] *s.n.* Agățare. • /v. ***agăța***.

agățát[2]**, -ă** *adj.* **1** Atîrnat. **2** (*despre îmbrăcăminte*) Prins (fără voie) într-un obiect ascuțit, aspru (care rupe, găurește). ◆ (*mai ales despre țesături*) Care s-a rupt prinzîndu-se într-un obiect ascuțit; care și-a stricat țesătura prinzîndu-se într-un obiect ascuțit, zgrunțuros. **3** (*fam.*) Acostat (de către o persoană de sex opus). • pl. *-ți, -te.* și *acățát, -ă adj.* /v. ***agăța***.

agățátor, -oáre *adj., s.f., s.n.* **1** *adj.* Care (se) agață. ◇ (*bot.*) *Plantă agățătoare* = plantă cu tulpină lungă, care se poate agăța cu ajutorul unor organe speciale sau prin răsucire. **2** *s.f.* Șiret, bandă scurtă textilă, de piele sau lănțișor cusut la o haină, pentru a putea fi agățată în cui, în cuier; atîrnătoare. **3** *s.n.* (*înv.*) Obiect în care se poate agăța ceva. *I-a trîntit aparatul în agățător* (CA. PETR.). **4** *s.f.* (*la pl.*) Grup de păsări care au la fiecare picior cîte două degete dispuse înainte și cîte două dispuse înapoi, care le permit să se agațe cu ușurință de ramurile copacilor; (*și la sg.*) pasăre care face parte din acest grup. • pl. *-ori, -oare.* și *acățátor, -oáre adj., s.f., s.n.* /***agăța*** + *-ător*.

ageamíu, -íe *adj., s.m., s.f.* (*fam.*) (Om) nepriceput, naiv; începător, novice, profan. *La jocul de cărți este un ageamiu.* • pl. *-ii.* /<tc. ***acemi***.

agém *s.m.* (*înv.*) **1** Locuitor din Persia. ◇ Compus: *agem-pilaf* = pilaf din Persia. **2** Numele unei stofe persane. **3** (*muz.*) Semn în notele muzicale orientale bisericești. • pl. *-i.* /<tc. ***acem***.

agéndă *s.f.* **1** Carnet cu foi pe care sînt însemnate zilele anului, în care se consemnează activitățile zilnice, notițe referitoare la anumite date, la programul unor acțiuni etc. ◇ *Agendă de birou* = caiet care stă pe un birou, în care se consemnează programul și activitățile zilnice desfășurate. *Agendă electronică* = dispozitiv electronic sau program pentru computer care reproduce funcțiile unei agende. **2** Programul unor activități, obligații fixate pentru o anumită perioadă de timp; ordine de zi. *O agendă de lucru foarte încărcată.* • pl. *-e.* /<fr. ***agenda***; cf. lat. *agenda* <*agĕre* „a face".

agenézic, -ă *adj.* (*biol., med.*) Care ține de agenezie, care se referă la agenezie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***agénésique***.

agenezíe *s.f* (*biol., med.*) **1** Defect de dezvoltare a unui țesut sau a unui organ prin afectarea embrionului din cauza unei anomalii a mesajului ereditar sau a unei embriopatii. ◆ Spec. Absența organelor genitale. **2** Incapacitate de reproducere biologică; sterilitate. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***agénésie***; cf. gr. *ἀ-* „fără", *γένεσις* „naștere".

agenitalísm *s.n.* (*med.*) Absență a secreției interne a glandelor sexuale. • /<fr. ***agénitalisme***, engl. ***agenitalism***; cf. gr. *ἀ-* „fără"; lat. *genitalia, -ium* „organe genitale" <*gignĕre* „a naște, a crea".

agenosomíe *s.f.* (*med.*) Absența congenitală sau dezvoltarea insuficientă a organelor genitale și

protruzia organelor abdominale prin peretele abdominal incomplet. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***agénosomie***.

agenozóm *s.m.* (*med.*) Monstru la care organele genitale și urinare lipsesc sau sînt rudimentare. • pl. *-i.* /<fr. ***agénosome***.

agént, -ă *s.m., s.f.* **I** *s.m., s.f.* **1** Reprezentant oficial al unei instituții, al unei organizații, al unui stat etc., care îndeplinește anumite însărcinări. *Va sosi și Rosetti, agentul nostru la Berlin* (EMIN.). <> *Agent diplomatic* = reprezentant al unui stat în alt stat în relațiile politice cu acesta. *Are să fie numit agent diplomatic pe lîngă curtea imperială* (EMIN.). *Agent secret* = persoană cu misiuni secrete de informație în domeniul politic, economic, militar, al cercetării judiciare; spion; detectiv. *Era agent secret în poliția capitalei* (REBR.). *Agent de influență* = persoană care vehiculează în anumite cercuri opinii (de)favorabile privitoare la un regim politic, la o țară, la o anumită ideologie etc. *Agent de poliție* = polițist. *Agent provocator* = persoană care se infiltrează într-un partid sau într-o grupare politică pentru a organiza acțiuni compromițătoare la adresa acestora. (*înv.*) *Agent de percepție* = perceptor. **2** Persoană însărcinată cu anumite funcții și responsabilități, împuternicită să intermedieze în diferite relații economice etc. <> *Agent maritim* = reprezentantul unui armator sau al unei societăți de navigație într-un port. *Agent comercial* = angajat al unei firme, însărcinat cu promovarea activităților acesteia și cu încheierea contractelor. *Agent de vînzări* = colaborator al unei firme, însărcinat să vîndă produsele, serviciile etc. oferite de aceasta. *Agent de bursă* v. bursă. *Agent de legătură* v. legătură. *Agent de schimb* v. schimb. *Agent de asigurări* v. asigurare. ◆ Persoană care lucrează într-un anumit domeniu. <> *Agent economic* = totalitatea reprezentanților unei societăți comerciale. *Agenții economici au protestat față de mărirea impozitelor pe profit. Agent de publicitate* v. publicitate. *Agent sanitar* v. sanitar. **3** *Agent de circulație* = (sub)ofițer de poliție însărcinat cu îndrumarea, supravegherea și controlul circulației pe drumurile publice. *Agent public* = polițist. *E știut că toți agenții publici sunt de drept la ordinele judecătorului de instrucție* (EMIN.). **II** *s.m.* **1** Factor activ care determină sau influențează producerea unor fenomene fizice, chimice, sociale etc. <> *Agent coroziv* v. coroziv. *Agent frigorifer* v. frigorifer. *Agent frigorigen* v. frigorigen. *Agent polenizator* v. polenizator. <> Fig. *Noi, agenții unei lumi viitoare, nu sîntem decît reflexul său* (EMIN.). **2** (*biol.*) *Agent patogen* = microorganism (microb, virus etc.) care, pătruns într-un organism animal sau vegetal, se înmulțește determinînd apariția unui proces patologic. **3** (*geogr.*) *Agenți geografici* = factori fizici sau biologici care, prin acțiunea lor, produc transformări continue în învelișul geografic. *Agent atmosferic* = factor care provoacă fenomene atmosferice. **4** (*gram.*) *Nume de agent* = substantiv sau adjectiv derivat de la un verb care indică pe autorul real al acțiunii unui verb. *Complement de agent* = subiectul logic al acțiunii unui verb pasiv. *Propoziție completivă de agent* = propoziție subordonată care arată de cine este făcută acțiunea exprimată printr-un verb pasiv. **5** (*lingv.*) Termen atribuit acelui actant (caz sau rol) care desemnează pe inițiatorul voluntar al acțiunii exprimate prin verb. **6** (*filos.*) Concept care desemnează un individ sau o colectivitate care intră în raporturi practice cu realitatea. • pl. *-ți, -te.* și (*înv.*) *aghént s.m.* /<fr. ***agent***, rus. ***агент***, germ. ***Agent***, lat. ***agens, -ntis*** <lat. *agĕre* „a acționa, a face".

agentúră *s.f.* **1** Grupare din interiorul unui stat, al unui partid aflat în slujba unui stat străin, a unor grupuri financiare sau politice străine. **2** (*econ.*) Casă de afaceri condusă de un agent; agenție. ◆ Totalitatea afacerilor efectuate de o astfel de casă. • pl. *-i.* /<germ. ***Agentur***.

agențíe *s.f.* **1** Întreprindere comercială specializată care exercită funcția de intermediar în diverse tratate de afaceri, angajamente etc. <> *Agenție imobiliară* = întreprindere, societate comercială care se ocupă cu vînzarea, cumpărarea și închirierea imobilelor și a terenurilor. ◆ (și *agenție de presă*) Instituție care culege informații din toate domeniile, furnizîndu-le presei. *O telegramă a agenției de presă a fost publicată imediat.* ◆ Întreprindere care oferă un serviciu determinat. <> *Agenție de voiaj* = societate comercială care furnizează diverse servicii privitoare la călătorii și vacanțe, precum vînzări de bilete de călătorie, rezervări hoteliere etc. *Biletele de călătorie se procură de la agențiile de voiaj.* ◆ (și *agenție de bilete*) Birou unde se vînd bilete pentru spectacole, concerte etc. *Persoanele care au cumpărat bilete sînt rugate să se prezinte la agenție* (CA. PETR.). *Agenție de publicitate* = agenție care se ocupă cu diversele forme de reclamă, pentru a atrage interesul public asupra unui produs, a unei activități, a unei întreprinderi etc. *Agenție de investigații* v. investigație. *Agenție matrimonială* v. matrimonial. **2** Reprezentanță, filială sau sucursală a unei instituții sau întreprinderi, care desfășoară o activitate locală, fiind situată în alt punct decît acela în care se află sediul principal, cu o competență teritorială mai largă. **3** Reprezentanță diplomatică; misiune condusă de un agent diplomatic. *Agenție economică* = reprezentanță a unei țări într-o țară străină, care efectuează operații economice internaționale. **4** Organism public național sau internațional cu caracter social, pedagogic etc. *Agenția Internațională pentru Energie Atomică.* • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *aghenție s.f.* /<it. ***agenzia***, germ. ***Agentie***, lat. ***agentia***, engl. ***agency***.

áger *adj.* **1** (*despre ființe*) Care este sprinten, agil, iute în mișcări. <> (*despre mișcări, manifestări etc.*) *Umblă prin pădure cu mișcări agere.* <> (*adv.*) *Se deplasează ager spre ieșire.* **2** (*despre oameni*) Care este isteț, ascuțit la minte; spontan. <> (*pop.; în basme; subst.*) *Agerul pămîntului* = viteaz; balaur, zmeu. **3** (*despre privire, ochi*) Pătrunzător, iscoditor, viu. <> (*adv.*) *Privește ager în depărtare.* **4** (*înv.; despre obiecte*) Tăios, ascuțit. • pl. *-i, -e.* /lat. ***ăgilis***.

agerazíe *s.f.* Aparență tinerească la o persoană în vîrstă. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***agérasie***.

agerí *vb. IV. refl., tr.* A deveni sau a face pe cineva ager la minte. • prez.ind. *-esc.* /***ager*** + *-i.*

ageríme *s.f.* **1** Calitatea de a fi sprinten, agil, iute în mișcări. **2** Inteligență. • /***ager*** + *-ime.*

agést *s.n.* (*reg.*) **1** Îngrămădire de bușteni, crengi etc. aduse de ape la cotul unui rîu. ◆ Loc la cotul unui rîu unde se îngrămădesc bușteni, crengi etc. aduse de ape. **2** Buștean adus de ape. **3** Loc adăpostit de vînt. • pl. *-e, -uri.* și *agéstru, ajéstru, argéstru s.n.* /lat. ***aggestum*** „întărîtură, fortificație".

agestá *vb. I.* v. agesti.

agestí *vb. IV.* (*reg.*) **1** *tr.* A stăvili o apă curgătoare, îngrămădind bușteni, crengi etc. la o cotitură a ei. **2** *refl.* (*despre bușteni, crengi etc.*) A se îngrămădi la cotitura unui rîu, formînd un fel de stăvilar. ◆ Fig. (*despre oameni*) A se pripăși, a se aciua. **3** *tr.* A îngriji. • prez.ind. *-esc.* și *agestá vb. I.* /***agest*** + *-i.*

agéstru[1] *s.n.* (*geomorf.*) Con de dejecție. • pl. *-e.* /<fr. ***agestre***.

agéstru[2] *s.n.* v. agest.

ageuzíe *s.f.* (*med.*) Pierdere patologică a simțului gustativ. • sil. *-ge-u-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***agueusie***; cf. gr. *ă-* „fără", *γεῦσις* „gust".

agfacolór *adj.invar.* (*fotogr.*) *Procedeu agfacolor* = procedeu de obținere a unei imagini colorate prin suprapunerea a trei straturi fotosensibile la culorile primare sau la cele fundamentale, utilizat în fotografie și în cinematografie. • /<germ. ***Agfakolor***, den. com.

ágger *s.n.* (*milit.; în antic. romană*) **1** Taluz de pămînt, pietre sau arbori ridicat în scop de apărare a orașelor, castrelor, taberelor militare romane. **2** Terasament constituind drumul de strajă adosat zidului de incintă al castrelor romane de piatră. **3** Terasă de pămînt, lemn sau alte materiale, ridicată la baza zidurilor asediate pentru amplasarea mașinilor de luptă. • /<lat. ***agger, -is***.

aggiornaménto *s.n.* **1** (*teol.*) Politică a Bisericii Romano-Catolice de readaptare a doctrinei tradiționale a catolicismului la condițiile și cerințele omului și societății contemporane. **2** Ext. Adaptare la progres. • /<it. ***aggiornamento***.

agheasmatár *s.n.* (*bis.*) **1** Vas liturgic de metal în care se ține agheasma. **2** Pavilion, clădire în apropierea unei biserici în care se oficiază sfințirea agheasmei. **3** Carte care cuprinde rugăciunile ce se rostesc în timpul aghesmuirii și în alte împrejurări. • pl. *-e.* și *agheazmatár s.n.* /<ngr. ***αγιασματάρι(ον)***.

agheásmă *s.f.* **1** (*bis.*) Apă sfințită. ◆ Slujbă religioasă pentru sfințirea apei. **2** (*fam.; glum.*) Băutură alcoolică tare; rachiu, țuică. • pl. *-e.* și *aghiázmă, aiásmă s.f.* /<ngr. ***αγίασμα***, slav. ***ѧзмa***.

agheazmatár *s.n.* v. agheasmatar.

aghént *s.m.* v. agent.

aghenție *s.f.* v. agenție.

aghesmuí *vb. IV.* **1** *tr.* (*bis.*) A sfinți stropind cu agheasmă. **2** *tr., refl.* (*fam.; glum.*) A (se) îmbăta. **3** *tr.* Fig. (*reg.*) A bate pe cineva. *Îl aghezmuiesc cu astă labă* (ALECS.). • prez.ind. *-iesc.* și *aghezmuí vb. IV.* /***agheasmă*** + *-ui.*

aghesmuíre *s.f.* **1** (*bis.*) Stropire cu agheasmă. **2** (*fam.; glum.*) Îmbătare. **3** Bătaie. • pl. *-i.* și *aghezmuíre s.f.* /v. ***aghesmui***.

aghesmuít[1] *s.n.* **1** (*bis.*) Aghesmuire. **2** (*fam., glum.*) Îmbătare. • pl. *-uri.* și *aghezmuít s.n.* /v. ***aghesmui***.

aghesmuít[2]**, -ă** *adj.* **1** (*bis.*) Stropit cu agheasmă. **2** (*fam., glum.*) Beat. *Ne trezim cu popa... tămîiet și aghezmuit gata desdimineață* (CR.). • pl. *-ți, -te.* și *aghezmuít*[2]*, -ă adj.* /v. ***aghesmui***.

aghezmuí *vb. IV.* v. aghesmui.

aghezmuíre *s.f.* v. aghesmuire.

aghezmuít[1] *s.n.* v. aghesmuit[1].

aghezmuít[2]**, -ă** *adj.* v. aghesmuit[2].

aghiăzmă *s.f.* v. agheasmă.

aghiós *s.n.* (*bis.*) Numele unei cîntări liturgice care începe cu formula de adresare către Dumnezeu: *aghios, aghios, aghios* „sfînt, sfînt, sfînt". <> Expr. *A trage* (*la*) *aghioase* = *a*) a cînta monoton și tărăgănat; *b*) (*fam., glum.*) a dormi adînc; a sforăi. *I-a cîntat popa aghiosul* = a murit. • sil. *-ghi-os.* pl. *-oase.* /<ngr. ***ἅγιος***.

aghiotánt *s.m.* Ofițer sau subofițer atașat pe lîngă un comandant militar, îndeplinind atribuții similare unui secretar; adjutant. • sil. *-ghi-o-.* pl. *-ți.* /și *adiutánt s.m.* /<rus. ***адъютант***.

aghiúță *s.m.* (*fam., glum.; și nm. pr.*) Drac. <> Expr. *L-a luat Aghiuță* = *a*) a pățit-o rău; *b*) a murit. • sil. *-ghi-u-.* /cf. ngr. *ἅγιος* „sfînt".

agiáto *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Rar și liniștit. • /<it. ***agiato***.

agíe *s.f.* (*ist.*) **1** (*adm.; în trecut, în Țările Rom.*) Organ administrativ din sec. 18-19, însărcinat cu menținerea ordinii publice (în capitală); poliție. <> *Vătaf de agie* v. vătaf. ◆ Totalitatea funcționarilor din această instituție. **2** Funcția de agă. • pl. *-gii.* g.-d. *-iei.* /***agă*** + *-ie.*

agíl, -ă *adj.* **1** (*despre ființe*) Care se mișcă cu ușurință și rapiditate; sprinten, vioi, suplu. ◆ (*despre acțiuni, gesturi etc.*) Care trădează ușurință, rapiditate, suplețe, vioiciune. *S-a îndepărtat cu mișcări agile.* <> (*adv.*) *A executat agil exercițiile sportive.* ◆ (*despre oameni*) Care este îndemînatic, dibaci, priceput. *În desfășurarea tratativelor s-a dovedit foarte agil.* **2** (*despre oameni*) Cu o capacitate de înțelegere promptă, mobilă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***agile***, lat. ***agilis, -e***.

ágile *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Cu agilitate, în mod sprinten. • /<it. ***agile***.

agilitáte *s.f.* **1** Calitatea de a fi agil; sprinteneală, vioiciune, suplețe. **2** Îndemînare, iscusință, mobilitate a minții. • pl. *-ăți.* /<fr. ***agilité***, lat. ***agilitas, -atis***.

ágio *s.n.* (*econ.*) **1** Diferență între valoarea nominală a unei monede sau hîrtii de valoare și prețul pieței. ◆ Cîștig rezultat din speculațiile bazate pe asemenea diferențe. **2** Ansamblu de taxe reținute de bănci. • pl. *-uri.* /<it. ***aggio***, fr. ***agio***.

a giórno *loc.adv.* Ca ziua. *Stradă luminată a giorno.* • /<it. ***a giorno***.

agiotá *vb. I. intr.* A specula (la bursă) asupra valorilor sau mărfurilor cu preț variabil. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***agioter***.

agiotáj *s.n.* Speculații de bursă avînd ca scop realizarea de profituri din fluctuațiile cursului valutar, ale hîrtiilor de valoare sau ale prețului mărfurilor. • pl. *-e.* /<fr. ***agiotage***.

agiotór *s.m.* Agent de bursă. • pl. *-i.* /<fr. ***agioteur***.

agitá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A (se) mișca repede și cu dese schimbări de direcție; a (se) zgudui; a (se) frămînta. *Prezidentul agită clopoțelul* (EMIN.). ◆ A (se) clătina. ◆ (*tr.*) A flutura. *Dau și eu, agitînd mîna, semnul retragerii* (CA. PETR.). **2** *tr.* (*compl. indică două sau mai multe substanțe*) A amesteca prin clătinare (într-un vas) pentru omogenizare. **3** *refl.* (*fam.; despre oameni*) A se manifesta prin mișcări grăbite și dezordonate, sub impulsul unei enervări. *Se plimbă dintr-o parte în alta agitîndu-se.* **4** *tr., refl.* Fig. A (se) frămînta, a (se) zbuciuma. *Așadar faceți politică, agitați-vă pentru germanism* (EMIN.). **5** *tr.* Fig. A ridica masele (la revoltă), a aține, a răzvrăti; a produce vîlvă în

public (cu privire la o anumită chestiune). *Ei chiar dinadins caută să agite țara* (CAR.). ◇ Expr. *A agita spiritele* = a provoca discuții, certuri, nemulțumiri. **6** *tr.* Expr. *A agita o idee* (sau *o problemă, chestiune*) = a discuta public o idee (sau o problemă, chestiune) pentru rezolvarea ei sau pentru sondarea opiniei publice. • prez.ind. *agít.* /<fr. ***agiter***, lat. ***agitare*** <*agĕre* „a face".

agitánt, -ă *adj.* Care provoacă agitație, tulburări. ◇ *Paralizie agitantă* v. paralizie. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***agitant***.

agitáre *s.f.* Acțiunea de *a (se) agita* și rezultatul ei. **1** Frământare, zbucium. *Agitarea întîmplătoare a vieții unui singur individ* (EMIN.). **2** Răzvrătire, revoltă. *Pricina agitărilor și răsturnărilor ministeriale* (EMIN.). • pl. *-ări.* /v. ***agita***.

agitát[1] *s.n.* Agitare. • /v. ***agita***.

agitát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre ființe*) Care se agită. **2** (*despre ființe*) Care este neastîmpărat, neliniștit. ◆ Fig. Care este tulburat, nervos. *Se plimbă agitată, apoi se oprește* (CAR.). **3** (*despre epoci, perioade din viață etc.*) Care este frământat, tumultuos. *Murise după o viață foarte agitată* (CA. PETR.). ◇ Ext. *Literatura este una fie meschină, fie bolnăvicios agitată* (EMIN.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***agita***.

agitáto *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) În mod agitat, tulburat. • /<it. ***agitato***.

agitátor, -oáre *subst.* I *s.m., s.f.* Persoană care îndeplinește sarcini de agitație politică, de lămurire, de antrenare a maselor în vederea unei acțiuni. *Scrisoare... în care faimosul agitator se exprimă astfel* (EMIN.). ◆ Organ, mijloc prin care se realizează agitația. II *s.n.* **1** Dispozitiv sau aparat care servește la amestecarea substanțelor solide sau a lichidelor ori la activarea transmiterii de căldură. **2** Organ de mașină montat în rezervoarele mașinilor de stropit, de prăfuit, de împrăștiat îngrășăminte, de semănat etc., servind la punerea în mișcare a granulelor unui material pentru a ieși mai ușor printr-un orificiu. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***agitateur***, rus. ***azumamop***.

agitatóric, -á *adj.* Care servește sau se referă la agitație. • pl. *-ci, -ce.* /***agitator*** + ***-ic***, după rus. *азуматорский*, germ. *agitatorisch*.

agitáție *s.f.* **1** Mișcare prelungită (în sensuri diferite) de oameni, de vehicule etc.; clătinare, fluturare. **2** Stare de neliniște, de tulburare, de enervare; zbatere. *Aceste idei paradoxale pe care omul cuminte le exprimă c-un fel de agitație* (EMIN.). ◆ (*med.*) Stare de excitație patologică, de instabilitate psihică, de neliniște excesivă (manifestată prin mișcări grăbite și dezordonate). **3** (Stare de) revoltă, zarvă, răscoală. *O parte din opoziție ar fi făcînd propagandă pentru o agitație împotriva guvernului* (EMIN.). **4** Activitate sistematică de înrîurire politică, orală sau scrisă, în scopul întăririi continue a legăturii cu masele, al informării, al mobilizării lor. ◇ *Punct de agitație* = centru în care un grup de agitatori prelucrează cu cetățenii unele probleme sociale, politice etc. **5** (*chim.*) *Agitație moleculară* = mișcare neregulată a moleculelor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /și (*înv.*) ***agitațiúne*** *s.f.* /<fr. ***agitation***, lat. ***agitatĭo***, ***-onis***, rus. ***азумацыя***.

agitațiúne *s.f.* v. agitație.

agîrlîc *s.n.* v. agârlîc.

aglandulár, -ă *adj.* (*anat.*) Lipsit de glande. • pl. *-i, -e* /*a*[2]*-* + ***glandular***.

agláz *s.n.* v. atlaz.

aglícă *s.f.* Plantă erbacee din familia rozaceelor, cu frunzele penate, cu florile albe sau roz-albe, parfumate, dispuse în inflorescențe (*Filipendula vulgaris*). • pl. *-ce.* și *agríce, oglíce s.f.* /<bg. ***aznuka*** (***uznuka***), srb. ***jaglika***.

aglomerá *vb. I.* **1** *refl., tr.* A (se) aduna laolaltă (în număr mare); a (se) îngrămădi, a (se) concentra, a (se) înghesui. ◆ (*refl.; despre zone geografice, orașe etc.*) A se suprapopula. *Orașul s-a aglomerat și a devenit zgomotos.* **2** *tr.* (*compl. indică oameni*) A încărca, a însărcina cu multe treburi. *L-a aglomerat cu prea multe sarcini.* **3** *tr.* (*compl. indică granule, fire, fișii*) A lega între ele părțile componente prin lipire, presare, producînd un material compact. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***agglomérer***, lat. ***agglomerare***.

aglomeránt *s.m.* Substanță care are proprietatea de a lega între ele particulele, firele sau fișiile unor materiale oarecare; liant. • pl. *-ți.* /<fr. ***agglomérant***; cf. *liant*.

aglomerăre *s.f.* Acțiunea de *a (se) aglomera* și rezultatul ei. ◆ Concr. Grup compact (și numeros). • pl. *-ări.* /v. ***aglomera***.

aglomerăt, -ă *adj., s.n.* I *adj.* Îngrămădit, înghesuit. ◆ (*despre spații, localități etc.*) Suprapopulat. II *s.n.* **1** Corp rezultat din aglomerarea, naturală sau artificială, a unor materiale mărunte. ◇ (*adj.*) *Placă aglomerată* v. placă. ◆ Produs obținut prin aglomerarea minereurilor. **2** (*geomorf.*) *Aglomerat vulcanic* = rocă formată prin cimentarea unor fragmente de dimensiuni variate, colțuroase și rotunjite, rezultate din exploziile vulcanice. • pl. *-ți, -te.* /v. ***aglomera***; cf. germ. *Agglomerat*, fr. *agglomérat*.

aglomeratór *s.n.* Instalație, mașină pentru aglomerarea minereurilor. • pl. *-oare.* /<fr. ***agglomérateur***.

aglomerăție *s.f.* **1** Prezență a unui număr mare de oameni într-un anumit loc; îmbulzeală. **2** Așezare omenească. *Aglomerație urbană.* • g.-d. *-iei.* /și (*înv.*) ***aglomerațiúne*** *s.f.* /<fr. ***agglomération***.

aglomerațiúne *s.f.* v. aglomerație.

aglosíe *s.f.* (*med.*) Absența congenitală a limbii. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***aglossie***; cf. gr. *ἀ-* „fără", *γλῶσσα* „limbă".

aglosostomíe *s.f.* (*med.*) Anomalie congenitală caracterizată prin lipsa limbii și a deschizăturii orale. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***aglossostomia***, fr. ***aglossostomie***.

aglutiná *vb. I. refl.* **1** (*despre particulele unor materiale*) A se lipi unele de altele prin adeziune. **2** (*biol.; despre bacterii, hematii etc.*) A se lipi și a se precipita sub acțiunea unor substanțe. **3** (*lingv.; despre elementele vorbirii*) A se lipi unul de altul, formînd un singur cuvînt. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***agglutiner***, lat. ***agglutinare***.

aglutinánt, -ă *adj., s.m., s.n.* I *adj.* **1** Care servește la aglutinare; care se aglutinează. **2** (*lingv.*) *Limbă aglutinantă* = limbă în care raporturile gramaticale se exprimă prin alipirea unor afixe la rădăcina cuvîntului. *Maghiara, turca, basca sînt limbi aglutinante.* II **1** *s.m.* (*microbiol.*) Anticorp în organismul animal care are proprietatea de a coagula bacteriile pătrunse în organism. **2** *s.n.* Substanță vîscoasă preparată din amidon, dextrină, gumă și albumină, care se adaugă în pasta de imprimat, pentru fixarea culorilor în desenul de pe țesătură. **3** *s.n.* Material de legătură între agregate. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***agglutinant***, lat. ***agglutinans, -ntis***.

aglutináre *s.f.* **1** Acțiunea de *a se aglutina* și rezultatul ei; alipire. **2** (*microbiol.*) Aglomerarea prin alipire a celulelor sau bacteriilor purtătoare ale unui antigen (aglutinogen), aflate în suspensie, în prezența anticorpilor corespondenți (aglutinine), pentru a diagnostica bolile infecțioase sau pentru a determina grupa sangvină. **3** (*lingv.*) Alipire la un cuvînt a unei particule, a unui afix sau a altui cuvînt. **4** Unire a unor imagini sau elemente ale acestora, formînd o imagine nouă. • pl. *-ări.* /v. ***aglutina***.

aglutinát, -ă *adj.* **1** (*lingv.; despre elementele vorbirii*) Lipit unul de altul, formînd un singur cuvînt. **2** (*despre particulele unor materiale*) Care este lipit unul de altul prin adeziune. • pl. *-ți, -te.* /v. ***aglutina***.

aglutiníná *s.f.* (*microbiol.*) Substanță specifică fiecărui individ, de tipul anticorpilor, care apare în sistemele reticular și limfocitar, în urma administrării de vaccinuri sau a unor infecții naturale, și care permite aglutinarea specifică a agentului patogen. • pl. *-e.* /<fr. ***agglutinine***, engl. ***agglutinin***; cf. lat. *agglutinare* „a lipi, a uni".

aglutinogén *s.m.* (*microbiol.*) Substanță de natură proteică, conținută și în globulele roșii, care, introdusă în organism, determină alipirea și precipitarea hematiilor, stimulînd producerea de aglutinină. • pl. *-i* /<fr. ***agglutinogène***, engl. ***aglutinogen***; lat. *agglutinare* „a lipi, a uni", gr. *γίγνομαι* „a lua naștere, a proveni".

aglutinoscóp *s.n.* (*microbiol.*) Aparat pentru observarea fenomenului de aglutinare a bacteriilor sau a unor componenți celulari, sub influența aglutininei din serul sangvin. • pl. *-oape.* /<engl., fr. ***agglutinoscope***.

agnát, -ă *s.m., s.f.* (*jur.*) Rudă în linie paternă. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***agnat***, lat. ***agnatus, -i***, ***agnata, -ae***.

agnátă *s.f.* (*la pl.*) Clasă de vertebrate acvatice lipsite de maxilarul inferior; (*și la sg.*) animal care face parte din această clasă. • pl. *-e.* /<fr. ***agnathes***; cf. gr. *ἀ-* „fără", *γνάθος* „falcă, maxilar".

agnátic, -ă *adj.* **1** (*jur.*) Care aparține agnaților, care se referă la agnați, propriu agnaților. **2** (*ist.*) *Normă agnatică* = normă potrivit căreia demnitățile dinastice (nefiind o proprietate personală, ci aparținînd comunității familiale) nu reveneau moștenitorilor direcți, ci numai rudelor masculine celor mai în vîrstă. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***agnatique***.

agnatíe *s.f.* (*med.*) Absența congenitală a maxilarului inferior. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***agnathie***.

agnațiúne *s.f.* (*jur.*) Legătură de rudenie civilă în opoziție cu înrudirea naturală (*cognațiune*). • pl. *-i.* /<fr. ***agnation***, lat. ***agnatĭo***, ***-onis***.

agnéț *s.n.* (*bis.*) Bucată de formă pătrată, tăiată ritualic de preot din mijlocul unei prescuri, în cadrul proscomidiei ortodoxe, simbolizînd pe Hristos, Mielul jertfit, și care, în urma consacrării liturgice, va deveni împărtășania pentru credincioși. • pl. *-e.* /<slav. **агнецъ**; cf. lat. *agnus, -i* „miel".

agnómen *s.n.* (*ist.*) Poreclă primită de romani în urma unor fapte deosebite; supranume. • pl. *-e.* /<lat. ***agnōmen, -nominis***.

agnóstic, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al agnosticismului. **2** *adj.* Care aparține agnosticismului sau agnosticilor, care se referă la agnosticism sau la agnostici. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***agnostique***, engl. ***agnostic***; cf. gr. *ἄγνωστος* „incognoscibil".

agnosticísm *s.n.* (*filos.*) Concepție filosofică ce neagă posibilitatea cunoașterii originii, esenței și sensului existenței lucrurilor și fenomenelor care nu pot fi experimentate. ◇ *Agnosticism religios* = concepție modernă care neagă capacitatea rațiunii umane de a cunoaște și de a descrie divinitatea. • /<fr. ***agnosticisme***, engl. ***agnosticism***.

agnozíe *s.f.* **1** (*în filos. lui Socrate*) Afirmare conștientă a propriei neștiințe: „ceea ce știu e că nu știu nimic". **2** (*med.*) (Tulburare apărută ca urmare a unei leziuni cerebrale, manifestată prin) pierderea capacității de recunoaștere și de expresie mentală a stimulilor senzoriali, deși etapa de percepție este normală. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***agnosie***, engl. ***agnosia***; cf. gr. *ἀγνωσία ἀ-* „fără", *γνῶσις* „necunoaștere".

agógic, -ă *s.f., adj.* (*muz.*) **1** *s.f.* Disciplină muzicologică ce se ocupă cu studiul nuanțării mișcării, al abaterilor ușoare de la tempo, determinate de expresivitate, în executarea unei lucrări. ◆ Totalitatea modificărilor de tempo în procesul interpretării muzicale. **2** *adj.* Care ține de agogică, referitor la agogică. • pl. *-ci, -ce.* /<it. ***agogica***, fr. ***agogique***, germ. ***agogisch***, ***Agogik***; cf. gr. *ἀγωγή* „mișcare".

agonadísm *s.n.* (*biol.*) Lipsa congenitală a gonadelor. • /<engl. ***agonadism***.

agonál, -á *adj.* (*în antic.*) Care aparține agonalelor, care se referă la agonale. • pl. *-i, -e.* /<it. ***agonale***, germ. ***agonal***.

agonále *s.f. pl.* (*în Grecia antică*) Întreceri atletice la vechii greci. • /<lat. ***agonalĭa, -orum***.

agónă *s.f.* (*geofiz.*) Linie care unește punctele de pe glob cu declinație magnetică zero; curbă agonică. • pl. *-e.* /<fr. ***agone***; cf. gr. *ἀ-* „fără", *γωνία* „unghi".

agónic[1]**, -ă** *adj.* Care ține de agonie, care se referă la agonie. ◆ (*despre ființe*) Care este în agonie. • pl. *-ci, -ce.* /***agonie*** + ***-ic***.

agónic[2]**, -ă** *adj.* (*geofiz.*) *Curbă agonică* = agonă. • pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***agonisch***.

agonie *s.f.* **1** Ultima fază de trecere dintre viață și moarte, caracterizată prin stingerea treptată a funcțiilor vitale; ext. comă. ◇ Loc.adj. *În agonie* = pe moarte; muribund. **2** Fig. Decădere, declin; stare care prevestește sfîrșitul; zbucium, zbatere. *O societate aflată în agonie morală.* • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***agonie***, lat. ***agonia, -ae***, germ. ***Agonie***; cf. gr. *ἀγωνία* „luptă".

agoniseáiă *s.f.* (*pop.*) Ceea ce agonisește cineva; economii. ◆ Cîștig (dobîndit prin muncă). • pl. *-eli.* /***agonisi*** + ***-eală***.

agonisí *vb. IV. tr.* **1** (*compl. indică bani, bunuri materiale*) A obține prin muncă, a cîștiga cu greu. *A agonisit averea cu multă muncă.* ◇ Fig. *A agonisit experiență.* **2** A strînge, a economisi, a pune deoparte. *A agonisit cîțiva lei.* • prez.ind. *-esc.* /<ngr. ***αγώνισα***, aor. lui *αγωνίζομαι* „a lupta; a se strădui".

agonisíre *s.f.* Acțiunea de *a agonisi* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***agonisi***.

agonisít, -ă *adj.* Economisit, strîns, pus deoparte. • pl. *-ți, -te.* /v. ***agonisi***.

agonisíță *s.f.* (*pop.*) Agoniseală. • pl. *-e.* /v. ***agonisi***.

agoníst[1] *s.m.* (*la vechii greci*) Atlet care participa la jocurile sportive. • pl. *-iști.* /<germ. ***Agonist*** <gr. *ἀγωνιστής*.

agoníst², -ă *adj., s.m., s.n.* **1** *adj., s.m.* (*anat.*) (Mușchi) care produce relaxare, o anumită mișcare, în sensul dorit. **2** *adj., s.n.* (Substanță, agent) care concură la producerea unui anumit efect. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***agoniste*** <gr. *ἀγωνιστής* „luptător".

agonístic, -ă *s.f., s.m, adj.* **1** *s.f.* Parte a gimnasticii la vechii greci care cuprindea luptele atletice. **2** *s.m. pl.* (*teol.*) Sectă creștină, apărută în N Africii, în sec. 4-5, ai cărei membri erau adepții martirajului benevol și ai ascezei și se împotriveau bisericii oficiale. **3** *adj.* Care ține de lupte, care se referă la lupte; atletic. **4** *adj.* (*filos.*) Care se referă la lupta de idei. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***agonistique***; cf. gr. *ἀγωνιστικός* „referitor la luptă".

agonizá *vb. I. intr.* **1** A fi în agonie. **2** Fig. A fi în declin. *Industria grea agoniza fără speranță.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***agoniser***, lat. ***agonizari***.

agonizánt, -ă *adj.* Care agonizează; muribund. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***agonisant***.

agonizáre *s.f.* Faptul de *a agoniza*; agonie. • pl. *-ări.* /v. ***agoniza***.

agonotesíe *s.f.* (*în Grecia antică*) Conducere a întrecerilor atletice. • g.-d. *-iei.* /<gr. ***ἀγωνοθεσία***.

agonotét *s.m.* (*în Grecia antică*) Persoană care conducea întrecerile atletice. • pl. *-ți.* /<gr. ***ἀγωνοθέτης***.

agorá *s.f.* **1** (*în Grecia antică*) Piață publică centrală în cetățile Greciei antice, mărginită de clădirile instituțiilor oficiale, în care aveau loc principalele activități publice civile, religioase, economice. ◆ Adunare publică ținută în această piață la vechii greci. **2** Ext. Dezbatere publică a problemelor societății. • acc. și *ágora.* și *agóră s.f.* /<fr. ***agora***, it. ***agorà***, cf. gr. *ἀγορά*.

agorafób, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Persoană) care suferă de agorafobie. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***agoraphobe***.

agorafobíe *s.f.* (*med.*) Teamă morbidă de spațiile goale, largi, deschise, de piețe, de locurile publice etc., cu tendința evitării acestora. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***agoraphobie***, engl. ***agoraphobia***; cf. gr. *ἀγορά* „piață", *φοβία* „teamă".

agoranóm *s.m.* (*în Grecia antică*) Magistrat grec însărcinat cu controlul pieței, al activității economice a orașului. • pl. *-i.* /<fr. ***agoranome***; cf. gr. *ἀγορανόμος*.

agóră *s.f.* v. agora.

agorót *s.m.* (*fin.*) Monedă divizionară a Israelului valorînd a suta parte dintr-un șekel. • pl. *-ți.* /<fr. ***agorot***.

ágost *s.m.* v. august[1].

agóstru *s.n.* v. austru.

agradáre *s.f.* (*geomorf.*) Proces de înălțare a albiei unui rîu prin depuneri de aluviuni. ◆ Ridicare a suprafeței reliefului prin depuneri de materiale noi. • pl. *-ări.* /după engl. *aggradation*.

agráfă *s.f.* **1** Mic obiect de tablă, de sîrmă sau din material plastic folosit pentru fixarea unor piese de îmbrăcăminte, a unor foi (*agrafă de birou*), a părului (*clamă*) etc. **2** (*med.*) Copcă metalică cu care se sutureză o plagă pînă la cicatrizare. **3** (*constr.*) Piesă de metal care leagă între ele diferite elemente ale unei construcții, armăturile la betonul armat etc. **4** (*arhit.*) Ornament în formă de consolă la capătul unui arc. • pl. *-e.* /<fr. ***agrafe***, germ. ***Agraffe***.

agrafíe *s.f.* (*med.*) (Afecțiune patologică manifestată prin) pierderea sau tulburarea capacității de scriere, cu menținerea normală a forței și a coordonării mișcărilor mîinii. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***agraphie***, engl. ***agraphia***; cf. gr. *ἀ-* „fără", *γράφω* „a scrie".

agramát, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care face greșeli elementare de limbă, trădînd lipsa unei pregătiri școlare elementare; incult. ◆ Ext. (Persoană) care este ignorantă, incultă. **2** *adj.* (*despre texte*) Care conține greșeli elementare de gramatică și ortografie. • pl. *-ți, -te.* /<lat. ***agrammătos***; cf. gr. *ἀγράμματος* „care nu știe să citească; incult".

agramatícăl, -ă *adj.* (*despre cuvinte, fraze*) Care nu respectă principiile gramaticalității. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***agrammatical***.

agramaticalitáte *s.f.* (*gram.*) Caracterul unui enunț agramatical. ◆ (*lit.*) Deviere stilistică și semn de literaritate care orientează procesul de lectură. • /<fr. ***agrammaticalité***.

agramatísm *s.n.* **1** Necunoaștere a scrierii și a vorbirii corecte; lipsă de învățătură. ◆ Concr. Greșeală de gramatică. *Discursul a avut numeroase agramatisme.* ◆ Ext. Incultură, ignoranță **2** (*med.*) Incapacitate de exprimare gramaticală corectă (în propoziții și fraze). • pl. *-e.* /<fr. ***agrammatisme***, germ. ***Agrammatismus***.

agranulocít *s.n.* (*microbiol.*) Leucocit fără granulații. • pl. *-e.* /<fr. ***agranulocyte***; cf. lat. *granŭlum*, dim. al lui *granum, -i* „grăunte".

agranulocitóză *s.f.* (*med.*) Scădere accentuată a granulocitelor din sînge din cauza unor medicamente sau radiații, a unor boli , care expune organismul la un risc infecțios grav. • /<fr. ***agranulocytose***, engl. ***agranulocytosis***; cf. lat. *granŭlum*, dim. al lui *granum, -i* „grăunte", gr. *κύτος* „celulă; cavitate, recipient".

agrár, -ă *adj.* Care se referă la proprietatea funciară și la problemele legate de ea; care se sprijină în special pe agricultură, agricol. ◇ *Reformă agrară* = lege, program vizînd modificarea sistemului de proprietate asupra pămîntului sau, spec., exproprierea marilor latifundii. ◆ (*despre state, provincii etc.*) În a cărui economie predomină agricultura. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***agraire***, lat. ***agrarĭus, -a, -um*** <*ager, agri* „cîmp".

agrarián, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Agrar. ◇ *Partid agrarian* = partid care își propune să apere interesele agricultorilor. ◆ (*s.m. pl.*) Membrii unui partid agrarian. **2** *s.m., s.f.* Muncitor agricol; agricultor. **3** *s.m., s.f.* Partizan al agrarianismului. • sil. *-ri-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***agrarien***.

agrarianísm *s.n.* (*econ.*) Sistem care preconizează menținerea agriculturii ca principală ramură a economiei; orientare în gîndirea economică care acordă prioritate dezvoltării agriculturii. • sil. *-ri-a-.* /<fr. ***agrarianisme***.

agravá *vb. I. refl., tr.* A (se) înrăutăți, a fi sau a face să fie mai grav, mai greu de suportat. ◆ A (se) amplifica, a (se) mări. *Seceta se agravează.* • pl. *-ări.* /<fr. ***aggraver***, lat. ***aggravare***.

agravánt, -ă *adj.* **1** (*despre situații, fapte, acțiuni etc.*) Care agravează. **2** (*jur.*) *Circumstanțe agravante* = totalitatea împrejurărilor care agravează vina și pedeapsa unui inculpat. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***aggravant***, it. ***aggravante***.

agraváre *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *agrava*; înrăutățire. • pl. *-ări.* /v. ***agrava***.

agravațiúne *s.f.* (*jur.*) **1** Agravare. **2** Circumstanță agravantă. • pl. *-i.* /<fr. ***aggravation***, it. ***aggravazione***.

agrăi *vb. IV. tr.* (*reg.; compl. indică vorbe*) A se adresa cuiva. • prez.ind. *-esc.* /***a⁴*** + ***grăi***, după germ. *ansprechen, anreden*.

agreá *vb. tr.* **1** (*compl. indică oameni*) A vedea cu ochi buni, cu simpatie. ◆ (*despre inițiative, proiecte etc.*) A primi favorabil; a-și da consimțămîntul. *Conducerea a agreat proiectul edilitar.* ◆ (*despre produse, mărfuri*) A accepta. *Produsele au fost agreate la export.* **2** (*diplom.*) A accepta un reprezentant diplomatic. • sil. *-gre-a.* /<fr. ***agréer***.

agreábil, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* (*despre acțiuni, fapte, realizări etc.*) Care este atractiv, distractiv. **2** *adj.* (*despre oameni*) Care place, care provoacă simpatie. **3** *s.n.* (*la sg.*) Categorie estetică desemnînd, în general, ceea ce este plăcut la nivelul senzației. • sil. *-gre-a-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***agréable***.

agreáre *s.f.* Acceptare; agreat[1]. • sil. *-gre-a-.* pl. *-ări.* /v. ***agrea***.

agreát¹ *s.n.* Agreare. • /v. ***agrea***.

agreát², -ă *adj.* Care a fost primit favorabil, acceptat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***agrea***.

agreement *s.n.* [ə'griment] Acord, convenție, înțelegere. ◇ *Gentleman's agreement* v. gentleman. • pl. *-uri.* /<engl. ***agreement***.

agregá *vb. I. refl.* (*despre elemente*) A se uni într-un tot, a se alipi. • prez.ind. pers. 3 *agregă.* /<fr. ***agréger***, lat. ***aggregare***.

agregáre *s.f.* Faptul de *a se agrega*; agregație. ◇ (*fiz.*) *Stare de agregare* (*a corpurilor*) = fiecare dintre cele trei stări de consistență și rezistență diferite sub care se poate prezenta materia. • pl. *-ări.* /v. ***agrega***.

agregăt¹ *s.m.* (*pedag.*) **1** *Agregat universitar* = (*în unele țări*) titlu universitar conferit prin concurs colaboratorului, asociat la catedra unui profesor, autorizat să țină lecții din cursul acestuia. ◇ (*adj.*) *Profesor agregat* = profesor universitar care funcționează pe lîngă o catedră condusă de un profesor titular. **2** (*în învățămîntul secundar francez*) Profesor suplinitor. • pl. *-ți.* /<fr. ***agrégé***.

agregát² *s.n.* **1** (*miner.*) Asociere de roci cristaline unite prin simplă alăturare, fără ciment sau alt liant. ◇ *Agregat mineral* = formațiune minerală naturală, alcătuită din elemente diverse. **2** (*geol.*) Component elementar al structurii solului, rezultat prin lipirea particulelor primare din sol. **3** (*econ.*) *Agregat monetar* = parte constitutivă a masei (semi)monetare dintr-o țară cu economie de piață, a lichidităților de plată în totalitatea lor. **4** Grup de mașini care funcționează în același timp ca un tot unitar pentru realizarea unei anumite operații tehnice. ◇ *Agregat frigorigen* v. frigorigen. **5** Material amorf (pietriș, nisip etc.) care se amestecă cu cimentul și cu apa la prepararea betonului, asfaltului, a altor materiale aglomerate cu un liant. **6** (*bot.*) Îngrămădire de organe pe o suprafață mică la plante. • pl. *-e.* /<rus. ***azpezam***, fr. ***agrégat***.

agregát³, -ă *adj.* **1** Care s-a unit într-un tot. **2** (*bot.; despre organe, plante*) Care se naște din același punct, unindu-se, dar păstrîndu-și individualitatea. • pl. *-ți, -te.* /v. ***agrega***.

agregáție *s.f.* **1** Agregare. **2** (*în unele țări*) Concurs pentru postul de profesor agregat. • g.-d. *-iei.* și *agregațiúne s.f.* /<fr. ***agrégation***, lat. ***aggregatio, -onis***.

agregațiúne *s.f.* v. agregație.

agreméntă *s.n.* **1** Plăcere, distracție, divertisment. **2** (*jur.*) Consimțămînt, încuviințare, aprobare. **3** (*diplom.*) Acord internațional între părți în scopul reglementării raporturilor juridice. ◆ Aprobare dată sau cerută de guvernul unei țări pentru numirea reprezentanților diplomatici. • pl. *-e.* /<fr. ***agrément***; cf. și *engl. agreement*.

agrementá *vb. I. tr.* **1** A face ceva mai agreabil, mai atractiv prin adăugarea unor accesorii plăcute. *Spectacol de varietăți agrementat cu glume.* **2** A da culoare, relief. *A agrementat grădina cu flori exotice.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***agrémenter***.

agrementál, -ă *adj.* De agrement. • pl. *-i, -e.* /***agrement*** + *-al*.

agrementáre *s.f.* Faptul de *a agrementa*. • pl. *-ări.* /v. ***agrementa***.

agresá *vb. I. tr.* **1** A ataca, a aduce injurii cuiva. *L-a agresat verbal în public.* **2** (*mai ales cu determ. care indică instrumentul, felul, obiectul agresiunii*) A comite o agresiune; a agresiona. *A agresat sexual o tînără și a fost arestat.* **3** A atenta la liniștea sau la integritatea cuiva. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***agresser***.

agresáre *s.f.* Acțiunea de *a agresa* și rezultatul ei; agresiune, agresat[1]. • pl. *-ări.* /v. ***agresa***.

agresát¹ *s.n.* Agresare. • /v. ***agresa***.

agresát², -ă *adj.* Care este atacat (fizic sau verbal). • pl. *-ți, -te.* /v. ***agresa***.

agresioná *vb. I. tr.* A agresa. • sil. *-si-o-.* prez.ind. *-ez.* /***agresi[une]*** + *-ona*.

agresiúne *s.f.* **1** Atac brutal neprovocat, cu scopul de a produce vătămări, suprimarea vieții cuiva sau distrugerea, degradarea bunurilor etc. ◆ (și *agresiune armată*) Folosire a forței armate de către un stat sau o coaliție de state împotriva suveranității, integrității teritoriale și independenței politice a unui alt stat (sau a altor state). ◆ Jignire, injurie adusă cuiva. *A recurs la agresiune verbală.* **2** (*med.*) Formă de comportament înnăscut sau declanșat ca răspuns la o frustrare, care se poate manifesta distructiv, prin ostilitate și obstrucționism sau prin autoritarism. **3** (*psih.*) Afectarea integrității psihologice sau fiziologice a persoanelor din cauza unor factori din mediu, vizuali, sonori etc. ◆ Comportament uman provocat de impulsiile sexuale, care se poate manifesta exterior, în mod agresiv, dar (în concepția lui Freud) se poate transpune în opere (de artă). **4** (*zool.*) Componentă esențială a modului de viață a animalelor. **5** Acțiune exterioară care primejduiește echilibrul și integritatea unui sistem viu; stres. *Organismul uman este supus agresiunii unui mediu tot mai ostil.* • pl. *-i.* /<fr. ***agression***, lat. ***aggressio, -onis***.

agresív, -ă *adj.* **1** (*despre ființe*) Care atacă (fără provocare). *Este un cîine agresiv.* **2** (*despre manifestări, atitudini ale oamenilor*) Care are caracter de agresiune. *O purtare agresivă și absurdă.* ◇ (*adv.*) *Vorbește agresiv.* ◆ Fig. (*despre oameni*) Care caută prilej de ceartă; care se comportă provocator. ◆ Spec. Care are loc, se produce în forță; combativ. *S-a remarcat jocul agresiv al echipei de fotbal.* **3** Care atrage atenția, care iese în evidență în mod deosebit. *O frumusețe agresivă.* ◇ (*despre reclame, designul unor produse etc.*) *Pentru promovarea produsului a utilizat o reclamă agresivă.* **4** (*despre substanțe*) Care atacă chimic,

depreciind corpurile cu care ajunge în contact. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***agressif***.

agresivitáte *s.f.* **1** Însușirea de a fi agresiv. *Agresivitatea lui l-a determinat să renunțe la colaborare.* ◇ *Agresivitate verbală* = manifestare ostilă exprimată prin intermediul limbajului. ◆ Ext. (*sport*) Combativitate. ◆ Acțiune impetuoasă, în forță, pentru ieșirea în evidență sau impresionarea, atragerea atenției cuiva. *O campanie electorală caracterizată prin agresivitate.* **2** (*psih.*) Tendință de atac, comportament ostil, distructiv sau limbaj ostil față de orice persoană sau obiect care reprezintă un obstacol în obținerea unei satisfacții imediate. **3** (*biol.*) Însușire a unor agenți patogeni de a ataca plantele. **4** (*zool.*) Ostilitate a animalelor manifestată față de semenii lor sau față de indivizii altor specii. **5** Proprietate a apelor naturale de a ataca, prin acțiune chimică, construcțiile, sau a unei ploi torențiale de a provoca degradarea solului. • pl. *-ăți.* /<fr. ***agressivité***; cf. lat. *aggresus, -a, -um* <*aggrĕdi* „a merge spre..., a ataca".

agresór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (Persoană, colectivitate, stat) care săvârșește o agresiune. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***agresseur***, lat. ***aggressor, -oris*** <*aggrĕdi* „a merge spre..., a ataca".

agrést, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* Cîmpenesc, rustic. **2** *adj.* Grosolan. **3** *s.f.* (*geomorf.*) Tip de savană împădurită, xerofitică, în partea cea mai umedă din caatinga braziliană. • pl. *-ști, -ste.* /<lat. ***agrestis, -is, agrestis, -e,*** fr. ***agreste***.

agri- v. agro-.

agríce *s.f.* v. aglică.

agrícol, -ă *adj.* **1** Care ține de agricultură, care se referă la agricultură. *Lucrări agricole.* ◇ *An agricol* = perioadă de timp cuprinsă între începutul muncilor agricole de toamnă, pentru recolta anului următor, și strîngerea recoltei din anul viitor. *Cooperativă agricolă de producție* v. cooperativă. *Gospodărie (agricolă) de stat* v. gospodărie. *Gospodărie (agricolă) colectivă* v. gospodărie. *Învoială agricolă* v. învoială. ◆ Care se folosește în agricultură. *Utilaj agricol.* ◇ *Combină agricolă* v. combină. ◆ Care se produce în agricultură. *Produse agricole.* **2** (*despre regiuni, țări*) În care principala ocupație este agricultura; agrar. ◆ (*despre terenuri*) Care este cultivat cu cereale sau cu legume. **3** (*despre lucrători*) Care se ocupă cu agricultura. *Muncitorii agricoli sînt sezonieri.* ◇ *Proletariat agricol* v. proletariat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***agricole***.

agricultór, -oáre *s.m., s.f.* Persoană care se ocupă cu agricultura. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***agriculteur***, lat. ***agrĭcultor, -oris***.

agricultúră *s.f.* **1** Cultivare a pământului. **2** Activitate productivă care are ca obiect cultivarea pământului și creșterea animalelor în scopul obținerii de produse alimentare și materii prime; totalitatea lucrărilor și a metodelor întrebuințate în acest scop. ◇ *Agricultură biologică* = tehnică agricolă care tinde să elimine folosirea îngrășămintelor chimice și a pesticidelor. *Cooperativizarea agriculturii* v. cooperativizare. *Agricultură intensivă* v. intensiv. • pl. *-i.* /<fr. ***agriculture***, lat. ***agricultūra, -ae***.

agrimensór *s.m.* Specialist în agrimensură. • pl. *-i.* /<it. ***agrimensore***; cf. lat. *agrĭmensor, -oris*.

agrimensúră *s.f.* Tehnica măsurătorilor topografice și cadastrale simple ale terenurilor agricole. • pl. *-i.* /<it., lat. ***agrimensura***.

agrio- Elem. de compunere „sălbatic, rustic; necultivat". • /<fr. ***agrio-***; cf. gr. *ἄγριος* „sălbatic".

agriológie *s.f.* Disciplină care se ocupă cu studiul obiceiurilor omului primitiv. • sil. *-gri-o-.* g.-d. *-iei.* /***agrio-*** + ***-logie***.

agriotimíe *s.f.* (*med.*) Tendință patologică de a comite acte de nebunie furioasă. • sil. *-gri-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***agriothymie***.

agriotíp *s.n.* (*biol.*) **1** Tip ancestral al unei specii. **2** Tipul cel mai frecvent dintr-o populație. • sil. *-gri-o-.* pl. *-uri.* /<fr. ***agriotype***.

agripníe *s.f.* (*med.*) Insomnie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***agrypnie***; cf. gr. *ἀγρυπνία* „insomnie".

ágriș *s.m.* (*bot.*) Arbust din familia fragaceelor, cu ramurile spinoase, cu frunzele lobate, cu florile mici, verzui și cu fructele comestibile, verzi, galbene sau roșii, care crește spontan (în zonele de munte) sau cultivat (*Ribes grossularia*). • pl. *-i.* /<magh. ***egres***, pol. ***agrest***; cf. lat. *agrios* (*agrius*) „sălbatic"; lituan. *agrastas* „agriș".

ágrișă *s.f.* Fructul comestibil al agrișului (bacă), mic, ovoidal sau sferic, de culoare verde, gălbuie sau roșiatică, cu gust dulce-acrișor și cu multe semințe. • pl. *-e.* /***agriș*** + ***-ă***.

agro- Elem. de compunere „agricol, agricultură". • și *agri-.* /<fr. ***agro-***, ***agri-***; cf. lat. *ager, agri,* gr. *ἀγρός* „ogor".

agroalimentár, -ă *adj.* (*despre produse*) Care provine din agricultură, care se referă la producția sau la comercializarea alimentelor de origine agricolă. ◇ *Piață angro pentru produse agroalimentare* v. piață. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***agroalimentaire***.

agrobiocenóză *s.f.* (*biol.*) Biocenoză a organismelor vegetale și animale din terenurile de cultură; agrocenoză. • sil. *-bi-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***agrobiocénose***.

agrobiológ, -ă *s.m., s.f.* (*biol.*) Specialist în agrobiologie. • sil. *-bi-o-.* pl. *-gi, -ge.* /de la ***agrobiologie***, prin derivare regresivă; cf. rus. *агробиолог*.

agrobiológic, -ă *adj.* (*biol.*) Care aparține agrobiologiei, care se referă la agrobiologie. • sil. *-bi-o-.* pl. *-ci, -ce.* /***agro-*** + ***biologic***; cf. germ. *agrobiologisch*.

agrobiológie *s.f.* Știință care se ocupă cu studiul acțiunii legilor biologice generale asupra culturii plantelor (industriale) și creșterii animalelor, constituind, totodată, baza teoretică a științelor agronomice. • sil. *-bi-o-.* g.-d. *-iei.* /<germ. ***Agrobiologie***, rus. ***агробиология***.

agrobotánică *s.f.* Studiul plantelor agricole; botanică agricolă. • /<fr. ***agrobotanique***.

agrocenóză *s.f.* (*biol.*) Zonă agricolă; agrobiocenoză. • pl. *-e.* /<fr. ***agrocénose***.

agrochímic, -ă *adj.* Care aparține agrochimiei, care se referă la agrochimie . • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***agrochimique***.

agrochímie *s.f.* Știință care se ocupă cu studiul interacțiunilor dintre substanțele chimice, microorganisme și plantele superioare, al metodelor de acționare asupra proceselor biochimice în mediul de creștere și de dezvoltare a plantelor agricole, în scopul ameliorării producției și al îmbunătățirii calității produselor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***agrochimie***.

agrochimíst, -ă *s.m., s.f.* Specialist în agrochimie. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***agrochimiste***.

agroclimatológie *s.f.* Ramură a climatologiei care se ocupă cu studiul climei ca factor de influență a producției agricole. • g.-d. *-iei.* /***agro-*** + ***climatologie***.

agroecológie *s.f.* Ramură a ecologiei care se ocupă cu studiul influenței factorilor de mediu abiotici asupra creșterii și productivității plantelor de cultură; ecologie agrară. • g.-d. *-iei.* /***agro-*** + ***ecologie***.

agroecosistém *s.n.* Ecosistem agricol. • pl. *-e.* /***agro-*** + ***ecosistem***.

agroecotíp *s.n.* Ecotip dezvoltat într-un mediu special, în ecosistemele agricole. • pl. *-uri.* /***agro-*** + ***ecotip***.

agroenciclopedíe *s.f.* Emisiune de știință și practică agricolă la radio și la televiziune. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***agro-*** + ***enciclopedie***.

agrofíl, -ă *adj.* (*bot.; despre plante*) Care crește pe terenuri cultivate. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***agrophile***.

agrofízică *s.f.* Știință care se ocupă cu studiul metodelor fizice de cercetare a condițiilor în care se dezvoltă plantele, al proceselor fizice ce au loc în plante etc. • /<germ. ***Agrophysik***.

agrogeológ, -ógă *s.m., s.f.* Specialist în agrogeologie; pedolog. • sil. *-ge-o-.* pl. *-ogi, -oge.* /***agro-*** + ***geolog***.

agrogeológic, -ă *adj.* Care aparține agrogeologiei, care se referă la agrogeologie. • sil. *-ge-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***agrogéologique***.

agrogeológie *s.f.* Știință agricolă care se ocupă cu studiul rocilor pe care s-au format soluri arabile; pedologie. • sil. *-ge-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***agrogéologie***.

agroindustriál, -ă *adj.* Referitor la agricultură, la prelucrarea industrială a produselor agricole și la industriile conexe. • sil. *-tri-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***agroindustriel***.

agrológie *s.f.* (*înv.*) Agrotehnică. • sil. *a-gro-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***agrologie***.

agrometeorológ, -ă *s.m., s.f.* Specialist în agrometeorologie. • sil. *-te-o-.* pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***agrométéorologue***.

agrometeorológic, -ă *adj.* Care aparține agrometeorologiei, Care se referă la agrometeorologie. • sil. *-te-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***agrométéorologique***.

agrometeorológie *s.f.* Știință care se ocupă cu cercetarea rolului condițiilor meteorologice asupra dezvoltării plantelor și producției agricole. • sil. *-te-o-.* g.-d. *-iei.* /***agro-*** + ***meteorologie***; cf. fr. *agrométéorologie*.

agromínim *s.n.* Totalitatea lucrărilor agronomice minime fixate pentru creșterea producției agricole. ◆ Complex de cunoștințe agronomice necesare creșterii producției agricole. • sil. *a-gro-.* /<rus. ***агроминимум***.

agronóm, -ă *s.m., s.f.* Specialist în agronomie. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***agronome***.

agronómic, -ă *adj.* Care aparține agronomiei, care se referă la agronomie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***agronomique***.

agronomíe *s.f.* Complex de științe care cuprinde totalitatea cunoștințelor teoretice și practice referitoare la producția agricolă. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***agronomie***; cf. gr. *ἀγρός* „ogor", *νόμος* „lege".

agropedologíe *s.f.* Disciplină care se ocupă cu aplicarea metodelor de sporire continuă a fertilității solurilor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***agropédologie***.

agrosílvic, -ă *adj.* Care aparține silviculturii și agriculturii, care se referă la silvicultură și agricultură. • pl. *-ci, -ce.* /***agro-*** + ***silvic***.

agrosto- Elem. de compunere „iarbă, pășune", „graminee". • /<fr. ***agrosto-***; cf. gr. *ἄγρωστις*.

agrostologíe *s.f.* (*bot.*) Ramură a botanicii care studiază pășunile; graminologie. • g.-d. *-iei.* /<germ. ***Agrostologie***.

agrotéhnic, -ă *s.f., adj.* **1** *s.f.* Știință care se ocupă cu studiul condițiilor de vegetație a plantelor, cu modul în care omul poate interveni în corelația dintre factorii de vegetație, sol și plantele cultivate; (*înv.*) agrologie. **2** *s.f.* Totalitatea procedeelor tehnice de cultivare a unei plante. **3** *adj.* Care aparține agrotehnicii, care se referă la agrotehnică. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***agrotechnique***, rus. ***агротехника***; cf. gr. *ἀγρός* „ogor", *τέχνη* „meșteșug".

agrotehniciăn, -ă *s.m., s.f.* Specialist în agrotehnică. • sil. *-ci-an.* pl. *-ieni, -iene.* /***agrotehnică*** + ***-ian***.

agroterásă *s.f.* (*agron.*) Terasă amenajată pentru pomicultură și viticultură. • pl. *-e.* /***agro-*** + ***terasă***; cf. rus. *агротеррасa*.

agroturísm *s.n.* Folosire în scopuri turistice a posibilităților de cazare și de asigurare a unor servicii, de care dispun locuitorii rurali din zone de interes turistic. ◆ Afacere dezvoltată de locuitorii rurali din zone de interes turistic, constînd în asigurarea cazării, a unor servicii etc. pentru turiști. *Și-a deschis un agroturism.* ◆ Ext. Clădirea, locul unde se desfășoară o astfel de afacere. *M-am cazat la un agroturism.* • /***agro-*** + ***turism***.

agroturístic, -ă *adj.* Care ține de agroturism, în care se practică agroturismul. *Și-a petrecut concediul într-un complex agroturistic.* • pl. *-ci, -ce.* /***agro-*** + ***turistic***.

agrozootéhnic, -ă *s.f., adj.* **1** *s.f.* Agrozootehnie. **2** *adj.* Care ține de agrozootehnie, care se referă la agrozootehnie. • pl. *-ci, ce.* /***agro-*** + ***zootehnic***, după rus. *агротехнический*.

agrozootehniciăn, -ă *s.m., s.f.* Specialist în agrozootehnie. • sil. *-ci-an.* pl. *-ieni, -iene.* /***agro-*** + ***zootehnician***.

agrozootehníe *s.f.* Tehnică a cultivării plantelor furajere și a creșterii animalelor domestice; agrozootehnică. • g.-d. *-iei.* /***agro-*** + ***zootehnie***; cf. fr. *agrozootechnie*.

ágru *s.n.* (*vechi; pop.*) Ogor, țarină, cîmp. *Luă omul și semănă întru agrul lui* (COR.). • pl. *-uri,* (*înv.*) *-e.* /lat. ***ăgrum***.

agrúme *s.f. pl.* Termen generic pentru fructele citrice. • /<fr. ***agrume***.

agúd *s.m.* (*reg.*) Dud. • pl. *aguzi.* /de la ***agudă***, prin derivare regresivă.

agúdă *s.f.* (*reg.*) Dudă. ◆ Pepene verde lunguieț. • pl. *-e.* /<sl. veche ***агода, игода***.

agurá *vb. I.* (*reg.*) A prooci. • prez.ind. *-ez.* /lat. pop. ****agūrare*** <*augurare*.

aguridăr *s.m.* (*reg.*) Viță-de-vie sălbatică. • pl. *-i.* și *agurizár s.m.* /***agurídă*** + ***-ar***.

agurídă *s.f* Strugure înainte de coacere, cu gust foarte acru. <> Expr. *S-a făcut agurida miere = a*) (*despre oameni*) s-a îmbunat, şi-a schimbat în bine relaţiile cu cineva; *b*) s-au împăcat cei învrăjbiţi. ◆ Ext. Fruct sau suc acru. ◆ Fig. (*deprec.*) (Epitet pentru o) persoană ursuză, morocănoasă. *Omul acela era o agurídă.* • pl. *-ide, -izi.* /<m.gr. ***αγουρίδα.***

agurijoárá *s.f.* Plantă erbacee decorativă, cu florile mari albe, galbene, portocalii, roz sau roşii, care se deschid numai la soare (*Portulaca grandiflora*). • pl. *-e.* /***agurídă*** + *-ioară.*

agurizár *s.m.* v. aguridar.

agúti *s.m.* Animal rozător de mărimea unui iepure, cu blana aurie, din bazinul Amazonului. • pl. *-i.* /<sp. ***agutí*** <cuv. tupi-guarani.

ah *interj., s.n.* **1** *interj.* Exclamaţie (adesea repetată) care exprimă: *a*) Durere fizică (mare). *Ah! ce foc simt că mă arde* (C. NEGR.). *b*) Regret. *Ah! unde-i vremea ceea, cînd eu cercam un vad* (EMIN.). *c*) Revoltă, mînie, ciudă. *Ah! fecior de lele ce mi-ai fost, cum de ne amăgişi?* (ISP.). *d*) Dezamăgire, tristeţe. *Lume deşartă, viaţă ticăloasă! ah! ah!* (ALECS.). *e*) Milă. *Ah, mamă tu! Ce slabă eşti!* (COŞB.). *f*) Teamă. *Ah! de-ar afla taica... ar fi amar de mine!* (SADOV.). *g*) Deznădejde. *Ah! organele-s sfărmate şi maestrul e nebun!* (EMIN.). *h*) Admiraţie. *Ah! muiere cu suflet de bărbat, zise balaurul* (DELAVR.). *i*) Mulţumire, satisfacţie. *Ah! pot să mor... A noastră e izbînda!* (ALECS.). *j*) Dragoste, plăcere. *Ah, ce fioros de dulce de pe buza ta cuvîntu-i* (EMIN.). *k*) Surprindere. *Ai cîştigat premiul. –Ah, nu mă aşteptam! l*) Supărare. *Ah! îţi arăt eu.* **2** *s.n.* Suspin. *Strecura printre dinţii albi şi mărunţi cîte un „ah"!* (DELAVR.). **3** *s.n.* Lamentaţie (de durere) *Să trăiesc... cu ahurile şi palpitaţiile d-tale* (DELAVR.). • pl. *-uri.* /cf. *of, oh.*

ahă *interj.* Exclamaţie care exprimă mulţumirea cuiva că s-a lămurit sau că a găsit răspunsul la o întrebare care îl frămînta. *Aha! ia acu i-am găsit leacul, zise ea în gîndul său* (CR.). /form. onomat.

ahasvéric, -ă *adj.* Care este veşnic rătăcitor. • pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***ahasverisch***; cf. nm. pr. *Ahasverus*, cizmar evreu care şi-a bătut joc de Iisus pe drumul calvarului şi căruia acesta i-a spus: „Continuă pînă cînd mă voi reîntoarce", devenit personaj legendar numit „jidovul rătăcitor".

aheeán, -ă *adj.* Care aparţine aheilor, care se referă la ahei. • sil. *-he-ean.* pl. *-eni, ene.* /<fr. ***achéen.***

aheróntic, -ă *adj.* v. acherontic.

ahéu *s.m.* **1** (*la pl.*) Populaţie indo-europeană aşezată în Pelopones, unde a dat naştere civilizaţiei miceniene, în milen. 3-2 î.Hr.; (*şi la sg.*) locuitor antic al Ahaiei. ◆ Una dintre cele patru ramuri ale vechilor greci. **2** Denumire a vechilor triburi greceşti în textele lui Homer. • pl. *-ei.* /<lat. ***achaeus, -a, -um***; cf. nm.pr. *Ahaia*, regiune în Grecia antică, în N-V peninsulei Pelopones.

ahilognozíe *s.f.* (*med.*) Imposibilitatea de a recunoaşte tactil materialul din care sînt făcute obiectele. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***ahylognosie.***

ahó *interj.* **1** Strigăt cu care se încetineşte sau se opreşte mersul boilor (înjugaţi). **2** Strigăt cu care începe pluguşorul. **3** Strigăt prin care se încearcă oprirea cuiva de a-şi continua drumul sau de a face ceva. • şi *hahó interj.* /form. onomat.

ahótă *s.f.* (*înv., reg.*) Pasiune. • pl. *-e.* /<rus. ***охота*** „vînătoare"; rus. *нохотъ* „lubricitate, senzualitate".

ahótnic, -ă *adj., s.m., s.f.* (*reg.*) (Om) lacom, doritor, pasionat (de cineva sau de ceva). ◆ (*s.m.*) Om foarte harnic. • pl. *-ci, -ce.* /<rus. ***охотник.***

aht *s.n.* (*pop.*) **1** Dorinţă; dor; poftă. *Avînd şi mai dinainte aht ca să-l prinză* (PER.). **2** Oftat. *De afturile mele Şi lui Dumnezeu i-i jele* (POP.). **3** Suferinţă, chin. *Ducînd poate cu sine multe, multe patimi şi ahturi omeneşti* (CR.). • pl. *-uri, -e.* şi *aft s.n.* /<ngr. ***άχτι*** „dorinţă arzătoare".

ahtiá *vb. I. refl.* A dori ceva intens, din tot sufletul; a rîvni, a jindui. • sil. *-ti-a.* prez.ind. *-iez.* /de la ***aht.***

ahtiát[1] *s.n.* Ahtiere. • sil. *-ti-at.* /v. ***ahtia.***

ahtiát[2]**, -ă** *adj.* (*despre oameni*) Care este stăpînit de o dorinţă puternică de a obţine ceva, lacom de un bun (mai ales material). *Un om ahtiat de putere.* • sil. *-ti-at.* pl. *-ţi, -te.* /v. ***ahtia.***

ahtiére *s.f.* Acţiunea de *a se ahtia* şi rezultatul ei; ahtiat. • sil. *-ti-e-.* pl. *-i.* /v. ***ahtia.***

ai[1] *interj.* Exclamaţie care exprimă: *a*) Durere. *Ai, tare mă doare! b*) Spaimă. *Ai, ce m-am speriat! c*) Uimire. *Ai, ce minunăţie. d*) Amenințare. *Ai, ce-o să-i fac!* • /form. onomat.

ai[2] *interj.* (*fam.*) Exclamaţie cu sens interogativ. *Acum ce vei face, ai?* • /form. onomat.

ai[3] *s.m.* (*bot.; reg.*) Usturoi (*Allium sativum*). <> *Ai sălbatic = a*) numele a trei plante erbacee din familia liliaceelor, cu frunzele lunguiețe şi cu florile galbene (*Allium ochroleucum*), roz (*Allium paniculatum*), albe-verzui sau roşietice (*Allium oleraceum*); *b*) pur (*Allium rotundum*). *Aiul-şarpelui* = plantă erbacee din familia liliaceelor, cu tulpina în formă de spirală şi cu florile roşii-purpurii dispuse în umbele, folosită în alimentaţie (*Allium scorodoprasum*). <> Compuse: *ai-de-munte* (sau *-ciovăsc*) = plantă erbacee din familia liliaceelor, cu florile albe-gălbui dispuse în umbele la vîrful tulpinii, care creşte în regiunile subalpine (*Allium victorialis*); *ai-de-pădure* = plantă erbacee din familia liliaceelor, bulboasă, comestibilă, cu florile albe, cu miros şi gust de usturoi (*Allium ursinum*). • pl. *ai.* /lat. ***allium.***

ai[4] *s.m.* Mic mamifer arboricol, cu capul acoperit cu o blană moale, cenuşie, cu mişcări lente, care trăieşte în America de Sud şi în Madagascar (*Danbontonia madagascarensis*). • pl. *ai.* /<fr. ***aï*** <cuv. tupi-guarani.

ai[5] *interj.* v. hai.

aiásmá *s.f.* v. agheasmă.

aíce *adv.* v. aici.

aícea *adv.* v. aici.

aíci *adv.* (*în opoz. cu „acolo"*) **1** (*indică plasarea în spaţiu*) În acest loc (relativ) apropiat de vorbitor. *Şezi aici pînă despre ziuă* (CR.). <> Expr. *Pe aici* = cam în acest loc. *A trecut pe aici. De pe aici* = (cam) din aceste locuri; de prin părţile acestea. *El este de pe aici. De aici = a*) din acest loc. *Ia-ţi porcul de aici şi ieşi afară* (CR.); *b*) (*adj.*) care este dintr-un anumit loc. *Oamenii de aici m-au ajutat. Tot aici?,* se spune pentru a exprima nerăbdarea, surprinderea cuiva cînd vede pe cineva care ar fi trebuit să părăsească un loc. *Ce păzeşti* (*aici*)*?* v. păzi. *Aici e totul* v. tot. ◆ Spec. În această ţară, oraş, regiune etc. *M-am născut aici, în România.* ◆ (*cu val. de interj., prin care se solicită apropierea cuiva sau se semnalează ceva important într-un anumit loc*) Vino, apropie-te. *Aici, i-am găsit!* <> (*cu val. de interj., prin care se comandă unui animal de casă sau dresat să se apropie*) *Aici, lasă mingea!* **2** (*indică direcţia mişcării unor fiinţe, a unor obiecte etc. sau părţi ale acestora; ca determ. al unor vb. de mişcare întăreşte sensul acestora sau arată sensul deplasării*) De la sau către locul unde se află vorbitorul sau la care se face raportarea. *A plecat de aici şi nu ştiu unde s-a dus. I-am spus să vină aici, dar văd că nu a ajuns.* <> Expr. *Pînă aici = a*) în locul cel mai apropiat, raportat la un punct de plecare. *S-a întors repede, deşi a venit pînă aici; b*) (*cu val. de interj.*) destul! ajunge! opreşte-te! *Pînă aici!* = te-ai întrecut cu gluma! *Pe aici ţi-e drumul!* = pleacă! cară-te! şterge-o! *A pleca* (sau *a o duce, a o tuli etc.*) *pe-aici încolo* = a pleca (sau a se duce, a o tuli etc.) fără urmă, a dispărea; a-şi vedea de drum. *A se duce pe aci încolo* v. duce. **3** (*indică momentul în care se petrece, se întrerupe o acţiune sau din care începe o acţiune*) În acest moment, (de) acum. *Prietenia noastră se opreşte aici.* <> Expr. *Pînă aici* = pînă acum, pînă în acest moment. *Pînă aici meciul a fost frumos. Aici i-aici* = acum e momentul greu, hotărîtor. *De aici înainte* v. înainte. *De aici încolo* v. încolo. ◆ (*în corelaţie*) Acum... acum..., cînd... cînd..., ba... ba... *Aci era la Socola, aci în Iaşi, aci la mînăstirea şi în Tîrgul Neamţului profesor* (CR.). **4** Expr. *Cît pe-aci* = aproape să..., gata-gata să..., mai că... • şi *ací, acía, acílea, aíce, aícea adv.* /lat. ***ad-hīcce.***

áida *interj.* v. haide.

áide *interj.* v. haide.

aide-mémoire ['edme'mwar] *s.n.* **1** Îndreptar cuprinzînd esenţialul cunoştinţelor într-un domeniu, care trebuie memorate cu prioritate. **2** Schiţă (scrisă) prezentînd elementele esenţiale ale unei discuţii sau ale unei înţelegeri care urmează să aibă loc. **3** (*diplom.*) Notă înmînată personal de un agent diplomatic celeilalte părţi în cursul unor convorbiri, care rezumă problema discutată. • pl. *-uri.* /<fr. ***aide-mémoire.***

aídoma *adv.* **1** (*mai ales cu determ. în dat. sau introduse prin prep. „cu", „ca"*) La fel, asemenea, leit, exact. *Un petec de mătăsărie aidoma celeia ce căuta* (ISP.). **2** În realitate, aievea, într-adevăr. *Tot ce auzim din gura ei ni se pare că vedem aidoma* (VLAH.). • şi (*înv.*) *avídoma adv.* /<sl. veche ***вндъ-вндомъ*** „vizibil", cu ***a***[1] protetic şi cu ***-a*** paragogic.

aieptá[1] *vb. I.* (*reg.*) **1** *refl.* A-şi lua avînt. ◆ Fig. A se mîndri. **2** *tr.* (*compl. indică arme*) A arunca, a repezi cu putere. **3** *tr.* (*compl. indică obiecte*) A îndrepta, a aranja. ◆ Ext. (*compl. indică oameni*) A arăta calea dreaptă, a conduce, a dirija. • prez.ind. *aiépt, -ez.* /lat. ****aiectāre*** <***eiectare*** „a arunca (afară)".

aieptá[2] *vb. I. tr., refl.* (*înv.*) A (se) îndemna (la plăceri), a (se) amăgi. • prez.ind. *aiépt.* /lat. ***allectare*** „a amăgi, a ispiti".

aiést, aiástá *adj.dem.* (*reg.; cînd urmează după substantiv are forma aiesta, aiasta*) Acest. • sil. *a-iest.* pl. *aieşti, aieste.* g.-d. sg. *aiestui, aiestei,* pl. *aiestor;* (cînd are forma *aiesta, aiasta*) g.-d. sg. *aiestuia, aiesteia.* pl. *aiestora.* şi *aiésta, aiásta, aíst adj.dem.* /lat. ***ad*** + ***istum, istam.***

aiésta[1]**, aiásta** *pron.dem.* (*reg.*) Acesta, aceasta. • pl. *aieştia, aiestea.* g.-d. sg. *aiestuia, aiesteia,* pl. *aiestora.* şi *aísta pron.dem. m.* /lat. ***ad*** + ***istum, istam.***

aiésta[2]**, aiásta** *adj.dem.* v. aiest.

aiéve *adv.* v. aievea.

aiévea *adv., adj.invar.* **1** *adv.* În realitate, de fapt. *Ei nu-i venea la socoteală să se arate lui aievea* (ISP.). ◆ Cu adevărat, într-adevăr. *Pe-atunci credeam aievea în basmul Cosînzenii* (BEN.). ◆ Ca şi cum s-ar întîmpla în realitate; în stare de veghe. *Închise ochii şi văzu aievea întîmplarea.* **2** *adv.* În văzul tuturor, în mod public; pe faţă, deschis. *Biruind pre vrăjmaşi aieve i-ai ruşinat* (MIN.). ◆ Lămurit, clar, limpede. *Oare ochiu ei o mint sau aievea-i adevăru-i* (EMIN.). **3** *adj.invar.* Real, palpabil, concret. *Lumea cea gîndită pentru noi avea fiinţă, Şi, din contra, cea aievea ne părea cu neputinţă* (EMIN.). • şi (*înv.*) *aiéve adv.* /<sl. veche ***ивѣ*** „evident, clar".

aifilofíte *s.f. pl.* Plante cu frunze verzi persistente. • /<fr. ***aiphyllophytes***; cf. gr. *αἰών* „veşnic", *φύλλον* „frunză".

aihmofobíe *s.f.* (*med.*) Teamă patologică de obiectele ascuţite. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***aichmophobie***; cf. gr. *αἰχμή* „vîrf ascuţit".

aikído *s.n.* (*sport*) Artă marţială, sport de origine japoneză, bazat pe tehnica jiu-jitsu, care constă în figuri de scrimă executate cu un baston lung. ◆ Apărare personală, derivată din jiu-jitsu, care urmăreşte neutralizarea atacului cuiva sau pararea loviturilor unuia sau mai multor adversari. • /<fr. ***aïkido*** <cuv. japonez „calea unirii spiritelor".

aiiáltá *pron.dem., adj.dem.* v. ălălalt.

ailurofobíe *s.f.* Teamă morbidă de pisici. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***aïlourophobie***, engl. ***ailurophobia***; cf. gr. *αἴλουρος* „pisică".

ainú *s.m. invar.* Populaţie de origine incertă care locuieşte în insula Sahalin şi în cîteva insule din arhipelagul nipon. ◆ Limba izolată, pe cale de dispariţie, înrudită cu limbile altaice (ca japoneza), vorbită de această populaţie. • /<fr. ***Aïnous.***

aiolostátic, -ă *adj.* (*bot.; despre plante*) Care are poziţie oblică din cauza vînturilor constante. • sil. *a-io-.* pl. *-ci, -ce.* /cf. gr. *αἰολος* „schimbător, variat".

aiór *s.m.* Plantă erbacee cu frunzele lanceolate şi cu florile galbene dispuse în umbele (*Euphorbia esula*). • sil. *a-ior.* pl. *-i.* /***ai***[4] + *-ior.*

airbag ['erbeg] *s.n.* Dispozitiv de siguranţă la autoturisme constînd într-o pernă de nailon sau într-un alt material subţire şi rezistent încastrată în volan, în bordul maşinii sau în portiere şi care, în cazul unui impact, se umflă instantaneu protejînd de lovituri, în funcţie de poziţia lor, persoanele din interiorul maşinii. *Maşinile mai noi au şi airbag-uri laterale.* • pl. *-uri.* /<engl. ***airbag*** „pernă de aer".

airbus [er'bys sau 'erbas] *s.n.* (*av.*) Aerobuz; avion de pasageri (de dimensiuni mari). • pl. *-uri.* /<fr., engl. ***Airbus***, den. com.

áisberg *s.n.* v. iceberg.

ăisfild *s.n.* v. icefield.

aisimnéţi *s.m. pl.* (*în Grecia antică*) Denumire dată căpeteniilor alese în momentele de criză, care primeau puteri depline în cetate pentru a da legi şi a înfăptui reformele necesare. • /<gr. ***αἰσυμνήτης*** „şef eligibil; conducător".

áist *adj.dem. m.* v. aiest.

aísta *pron.dem. m.* v. aiesta[1].
aișór *s.m.* **1** Plantă erbacee bulboasă din familia liliaceelor, cu frunzele roșietice și cu florile galbene-aurii (*Allium ammoophilum*). **2** Usturoiță (*Alliaria officinalis*). **3** (*reg.*) Ghiocel (*Galanthus nivalis*). • sil. *a-i-*. /***ai***[4] + *-ișor*.
ait *interj.* v. hait[1].
aiurá *vb. I.* **1** *intr.* A delira. ◆ Fig. A debita absurdități; a vorbi fără sens. ◆ Fig. A visa cu ochii deschiși. **2** *tr.* (*fam.; în forma „aiuri"; compl. indică oameni*) A amăgi, a ameți cu vorbe și promisiuni. • prez.ind. *-ez*. și *aiurí vb. IV*. /de la ***aiure(a)***.
aiurâre *s.f.* Faptul de *a aiura*. • și *aiuríre s.f.* /v. ***aiura***.
aiúre *adv.* v. aiurea.
aiúrea *adv., adj.* **1** *adv.* În alt loc, în altă parte, altundeva; departe. <> Loc.adv. *Într-aiurea = a*) (*cu sens local*) fără țintă; *b*) (*cu sens modal*) la întîmplare; cu gîndul departe. *De aiurea* = din alt loc (necunoscut), din altă parte. *Pe aiurea* = prin alte locuri (nedeterminate), pe altundeva. *De pe aiurea* = de prin alte locuri, de prin alte părți. **2** *adv.* La întîmplare; fără a se gîndi. <> Expr. (*fam.*) *Aiurea-n tramvai* = fără sens. *A vorbi aiurea* (sau *într-aiurea*) v. vorbi. <> (*fam.; cu val. de interj.*) *Aiurea! N-ai dreptate*. **3** *adj.* (*fam.; despre oameni*) Zăpăcit, aiurit, cu capu-n nori. ◆ (*despre manifestări, acțiuni etc.*) Care este nepotrivit, ciudat, greșit. *Situația este aiurea*. • și (*pop.*) *aiúre, aúrea adv.* /lat. ***aliubi*** + ***re*** + ***a***.
aiureálă *s.f.* **1** Delir. **2** (*fam.*) Vorbire lipsită de sens; absurditate; prostie. • pl. *-eli*. /***aiuri*** + *-eală*.
aiurí *vb. IV.* v. aiura.
aiuríre *s.f.* v. aiurare.
aiurísti, -ă *adj.* (*fam.; despre oameni*) Aiuristic. • pl. *-iști, -iste*. /***aiuri*** + *-ist*.
aiurístic, -ă *adj.* **1** (*fam.; despre oameni*) Care este zăpăcit. **2** Care este excentric. • pl. *-ci, -ce*. /***aiurist*** + *-ic*.
aiurít, -á *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) cu mintea tulbure, cu comportări ciudate, anormale. **2** *adj., s.m., s.f.* (Om) zăpăcit, împrăștiat. **3** *adj.* (*despre manifestările oamenilor*) Care este anormal, ciudat. <> (*adv.*) *Se poartă aiurit*. • pl. *-ți, -te*. /<fr. ***ahuri***, prin etimol. pop. cu *aiurea*.
aiuritór, -oáre *adj.* (*fam.*) Uluitor, uimitor. • pl. *-ori, -oare*. /***aiuri*** + *-tor*.
aiúș *s.m.* v. auș.
ajéstru *s.n.* v. agest.
ajomí *vb. IV.* v. ajumi.
ajumí *vb. IV.* (*reg.*) **1** *intr.* A adormi. **2** *refl.* A se juca de-a v-ați ascunselea. • prez.ind. *-esc*. și *ajomí vb. IV*. /cuv. autoh.; cf. alb. *gŭme*.
ajumít, -á *adj.* (*reg.*) Care este adormit. • pl. *-ți, -te*. /v. ***ajumi***.
ajún *s.n.* **1** Zi sau perioadă de timp care precedă un eveniment. <> Loc.adv. *În ajun = a*) în ziua (sau în seara) precedentă unei anumite date; *b*) puțin timp înainte, foarte aproape (de)... <> *Moș Ajun* v. moș. <> Expr. *A îngrășa porcul în ajun* v. îngrășa. *Nu se* (*mai*) *îngrașă porcul în ajun* v. îngrășa. *A umbla cu Moș Ajunul* v. moș. **2** Faptul de *a ajuna*, postire, postit. ◆ Zi de post. • pl. *-uri*. și *arjún s.n.* /de la ***ajuna***, prin derivare regresivă.
ajuná *vb. I. intr.* **1** (*în practicile religioase*) A nu mînca nimic, a ține post complet. ◆ A mînca mîncare de post. **2** Fig. A răbda de foame. • prez.ind. *-ez*. /lat. **aiunare*.
ajúnge *vb. I.* **I** (*vb. pred.*) **1** *intr.* (*despre ființe; mai ales cu determ. locale care indică punctul de plecare, traseul sau reperul în funcție de care este orientată deplasarea*) A se afla într-un loc sau a atinge la un moment dat un anumit loc (care reprezintă punctul final al deplasării), după parcurgerea unui drum, a unui traseu; a sosi, a veni. *Pîn-în Dunăre ajunge furtunosul Baiazid* (EMIN.). <> Expr. *A ajunge* (*bine* sau) *departe* = a dobîndi succese, a reuși, a izbuti. *A ajunge de la dracul la tată-său* v. drac. *A ajunge la* (*un*) *liman* sau *a ajunge limanul* v. liman. *A ajunge* (*pe*) *la marginea gropii* v. margine. *A ajunge la marginea prăpastiei* v. margine. *A ajunge la un* (sau *într-un*) *punct mort* v. mort. *A ajunge la țac* v. țac. <> Fig. (*tr.*) *În farmecul iubirii chiar de murim ajungem limanul fericirii* (EMIN.). ◆ (*despre ambarcațiuni*) A se apropia de cineva sau de ceva, deplasîndu-se pe apă. <> Expr. *A ajunge la mal = a*) a rezolva o situație disperată; *b*) a atinge scopul dorit. ◆ Analog. (*despre păsări*) A poposi după zborul de la un punct mai îndepărtat. ◆ (*despre obiecte, mai ales despre mărfuri; adesea cu determ. introduse prin prep. „din", „de la"*) A fi adus undeva; a se afla la destinație. *Mărfurile noi au ajuns la magazin*. **2** *tr.* A întîlni, venind din urmă, o ființă sau un vehicul în mișcare; a prinde din urmă. *Du-te... că acuși te-ajung din urmă* (CR.). <> Expr. *A-l ajunge pe cineva zilele* = a îmbătrîni; a-i fi trecut vremea. *A nu-l mai ajunge timpul* (*pe cineva*) v. timp. <> Fig. *E noapte și ziua de mîne Ne-ajunge pe cale* (COȘB.). ◆ (*despre arme, proiectile etc.*) A nimeri, a lovi. *L-a ajuns glonțul*. <> Fig. *Mărturisesc că lovitura a fost tare și m-a ajuns drept în inimă* (SADOV.). ◆ Fig. A egala pe cineva ca poziție, ca însușire, în spațiu sau în societate. *Posteritatea este încă și mai dreaptă. Neputînd să te ajungă, crezi c-or vrea să te admire?* (EMIN.). **3** *refl.* A se împreuna, a se uni. *Arbori de pe mal deasupră-i se ajung în mîndre bolte* (EMIN.). ◆ Fig. A se înțelege, a se învoi. <> Expr. *A se ajunge* (sau, *rar, a ajunge pe cineva*) *cu tîrgul* v. tîrg. **4** *intr.* A se întinde pînă la...; a atinge, a ține pînă la... *Barba-n pămînt i-ajunge și genele la piept* (EMIN.). <> Expr. *A ajunge funia la par = a*) a sosi ora prînzului; *b*) a fi într-o situație limită. *A nu-i* (*mai*) *ajunge cuiva* (*nici*) *cu prăjina* (sau *strămurarița*) *la nas* = a fi foarte îngîmfat. *A-i ajunge* (*cuiva*) *apa la gură* (sau *la gît*) v. apă. *A ajunge în auzul cuiva* v. auz. *A*(*-i*) *ajunge* (*cuiva*) *cuțitul la os* v. cuțit. *A nu-i putea ajunge* (*cuiva*) *nici la degetul cel mic* v. deget. *A-i ajunge* (*cuiva*) *funia de* (sau *la*) *par* v. par. *A-i ajunge cuiva la ureche* sau *a ajunge la urechea cuiva* v. ureche. ◆ (*tr.*) A reuși să atingă ceva situat sus sau departe. *Se înalță tot mai sus, Ca să nu-l pot ajunge* (EMIN.). <> Expr. *A nu ajunge pe cineva la călcîie* v. călcîi. *Cît ajungi cu sulița* v. sulță. **5** *tr.* Fig. (*despre stări fizice sau psihice supărătoare, despre necazuri, neajunsuri etc.*) A atinge, a nimeri, a lovi pe cineva sau ceva, a da peste...; a cuprinde, a răzbi. *De mergea ce mai mergea..., Osteneala-l ajungea* (POP.). <> Expr. *Ce te-a ajuns?* = ce-ai pățit? *A-l ajunge pe cineva băutura* (sau *vinul*) = a se îmbăta. *A-l ajunge pe cineva judecata* = a fi condamnat. <> Imprec. *Draga mea, ajungă-te jalea* (EMIN.). **II** (*vb. pred.*) **1** *tr., intr.* A atinge o anumită dată, vîrstă, limită de timp etc.; a apuca (o anumită vreme). *El ajunse la căruntețe și nu se învrednicise a avea și el măcar un copil* (ISP.). <> Expr. *A* (*nu*) *mai ajunge să vadă ziua de mîine* v. vedea. <> Imprec. *Să n-ajungi ziua de mîine!* **2** *intr.* (*despre mărfuri, valori materiale*) A fi evaluat ca preț; a atinge un anumit nivel. *Tezaurul privat... nu ajunge nici suma de 100 de milioane de franci* (EMIN.). <> Expr. *Nu ajunge nici* (*cît*) *o ceapă degerată* (ori *coaptă*) v. ceapă. *A ajunge la preț* v. preț. **3** *intr.* (*despre rezultate sportive*) A avea un anumit scor. *Meciul a ajuns la 2-0*. ◆ A fi (la un moment dat) la un anumit nivel de performanță. *Echipa a ajuns pe locul doi*. **4** *intr.* (*constr. cu dat.*) A fi suficient, în cantitate suficientă. *Eu mănînc patru cuptoare, patru boi mi-ajung abia* (EMIN.). <> Expr. *Ajunge!* (sau *ajungă, ajungă-ți! etc.*) = destul! încetează! *Ajungă-ți... mă omoară mai bine* (EMIN.). *Ajunge un ciomag* (sau *o măciucă, o bîtă*) *la un car de* (sau *cu*) *oale = a*) nu e necesar un efort mare pentru a distruge ceva; ajunge ce s-a spus, ce s-a făcut; *b*) o singură vorbă e de ajuns pentru cine vrea să priceapă. (*tr.*) *A-l ajunge* (pe cineva) *mintea* (sau *capul*) = a se pricepe, a ști ce e de făcut. *A nu ajunge o drîmbă* v. drîmbă. *A nu ajunge* (*nici*) *pe o măsea* v. măsea. *A-i ajunge* (*cuiva*) *șaga* (ori *de șagă*) v. șagă. *A se întinde mai mult decît îi ajunge țolul* v. țol. <> Fig. *Mii de lacrimi nu-i ajung și tot mai multe cere* (EMIN.). ◆ (*pop.; refl.*) A-și rezolva necesitățile cu o anumită cantitate din ceva; a se descurca cu... *În ultimul timp nu se mai ajunge cu banii din leafă*. **5** *intr., tr.* A reuși, a realiza ceva, a împlini. *C-ajung pe mine însumi a nu mă mai cunoaște* (EMIN.). **6** *intr., tr.* A fi sau a se vedea într-o anumită stare, situație; a avea parte de... *Eu nu ți-aș dori vrodată să ajungi să ne cunoști* (EMIN.). <> Expr. *A ajunge la fundul sacului* = a sărăci. *A ajunge din pod în glod* = a decădea. *A ajunge pe* (sau *la*) *mîinile cuiva* = a fi la discreția cuiva. *A ajunge în doaga morții* = a fi pe punctul de a muri. *A ajunge la aman* v. aman. *A ajunge la* (*mare*) *ananghie* v. ananghie. *A ajunge de batjocură* v. batjocură. *A ajunge în* (sau *pe*) *mîini bune* v. bun. *A ajunge cal de poștă* v. poștă. *A ajunge la covrigi* v. covrig. *A ajunge slugă la dîrdală* v. dîrdală. *A ajunge slugă* (sau *argat*) *la dîrloagă* v. dîrloagă. *A ajunge în doaga cuiva* v. doagă. *A ajunge pe drumuri* v. drum. *A ajunge de rîsul lumii* v. lume. *A ajunge* (*din om*) *neom* v. neom. *A ajunge* (*de rîs și*) *de ocară* v. ocară. *A ajunge la pepeni* v. pepene. *A ajunge de pomină* v. pomină. *A ajunge de poveste în țară* v. poveste. *A ajunge la* (sau *în*) *sapă de lemn* v. sapă. *A ajunge la vorba cuiva* v. vorbă. **7** *refl., intr.* A parveni. *Mulți în sfîrșit caută prin bani și stăruințe să ajungă la sfîntul privilegiu* (EMIN.). **III** *intr.* (*vb. cop.; formează pred. nominal împreună cu nm.pred.*) A deveni. *Ei speră C-ajungînd cîndva miniștri le-a deschide carieră* (EMIN.). • prez.ind. *ajúng*. /lat. ***ad*** + ***iungĕre*** „a uni, a lipi".
ajúngere *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *ajunge*. • pl. *-i*. /v. ***ajunge***.
ajúns[1] *s.n.* **1** Ajungere. **2** Loc.adv. (*În*) *de ajuns* = destul, suficient. **3** (*în urarea*) *Bun ajuns*(*ul*)*!* = bine ai venit! bun sosit! • /v. ***ajunge***.
ajúns[2]**, -á** *adj., s.f. art.* **I** *adj.* **1** Care s-a îmbogățit, a parvenit. *Zidurile unei case de boier sau de boiernaș ajuns* (ODOB.). **2** Expr. *Ajuns de* (sau *la*) *cap* = deștept, isteț. **II** *s.f. art.* (*inv.; în urarea*) *Bun ajunsa!* = bun sosit! bine ai venit! *Bun-ajunsa, măi flăcăi; ei, putut-ați trece apa?* (POP.). • pl. *-și, -se*. /v. ***ajunge***.
ajúr *s.n.* **1** Broderie artistică pe pînză, constînd în spații rărite obținute prin scoaterea unor fire din urzeală sau din bătătură. ◆ Defect care constă în rărituri de-a lungul unei țesături, produse în timpul țesutului. **2** Tricou cu găurele obținute în timpul tricotării. **3** (*arhit.*) Ornament arhitectural cu perforații, care permite pătrunderea luminii. ◆ Ornament format din găuri practicate într-o placă de metal, de teracotă etc. ori în pereții unui vas de lut. • pl. *-uri*. /<fr. ***ajour***.
ajurá *vb. I. tr.* A executa un ajur. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***ajourer***.
ajurâre *s.f* A face ajur. • pl. *-ări*. /v. ***ajura***.
ajurát, -á *adj.* Care are ajur, împodobit cu ajur. • pl. *-ți, -te*. /v. ***ajura***.
ajustá *vb. I. tr.* **1** (*tehn.; compl. indică piese, ansamble etc.*) A potrivi, a adapta la un ansamblu. **2** (*compl. indică haine sau părți ale lor*) A potrivi pe corp; a aranja. ◆ A face să fie potrivit, modificînd ceva. *Croitorul i-a ajustat pantalonii prea lungi*. <> Expr. (*fam.; glum.*) *A ajusta pe cineva = a*) a pune la respect pe cineva; *b*) a lovi, a bate pe cineva. *A ajusta pe cineva la bani = a*) a opri cuiva o sumă de bani datorată; *b*) a înșela pe cineva. **3** (*statist.*) A înlocui după anumite reguli valorile statistice empirice cu valori teoretice, dispuse continuu și regulat, care să dea o imagine cît mai reală unui fenomen. • pl. *-ări*. /<fr. ***ajuster***.
ajustábil, -ă *adj.* Care poate fi ajustat; reglabil. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***ajustable***.
ajustabilitáte *s.f.* (*tehn.*) Însușirea de a fi ajustabil; capacitate de reglare. • /<engl. ***adjustability***.
ajustáj *s.n.* (*tehn.*) Ajustare. ◆ Restr. Mărime care măsoară exactitatea contactului fețelor a două piese care se asamblează prin întrepătrundere. • pl. *-e*. /<fr. ***ajustage***.
ajustáre *s.f.* **1** (*tehn.*) Adaptare a unui ansamblu. ◆ Operație de prelucrare fină a unei piese pentru a o aduce la dimensiunile necesare (în vederea asamblării). **2** Potrivire pe corp a unor haine sau părți ale lor. **3** (*psih.*) Punere de acord a unui organ de recepție cu o sursă de stimulare sau a unei personalități cu o anumită cultură sau tip de activitate. **4** (*econ.*) *Ajustare economică* = program de acțiune guvernamentală realizată în colaborare cu instituții financiare internaționale, care urmărește stabilizarea macroeconomică. *Ajustare structurală* = ansamblu de modificări promovate de autorități pentru a dirija deciziile agenților economici într-un sens considerat mai favorabil pentru firme. • pl. *-ări*. /v. ***ajusta***.
ajustát[1] *s.n.* Ajustaj. • /v. ***ajusta***.
ajustát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre piese tehnice, ansamble etc.*) Care a fost adus, prin prelucrare fină, la forma și dimensiunile necesare. **2** Croit după măsură. • pl. *-ți, -te*. /v. ***ajusta***.
ajustór, -oáre *s.m., s.f.* (*tehn.*) Muncitor calificat în operații de ajustare a unor piese prelucrate în prealabil. • pl. *-ori, -oare*. /<fr. ***ajusteur***.
ajutá *vb. I.* **1** *tr., refl.* (*mai ales urmat de determ. introduse prin prep. „la", „cu" sau de o prop. cu vb. la conjunct.*) A(-și) da sprijin, ajutor în realizarea unui lucru. *Ne urcăm printre oi pereți, ajutîndu-ne cu mîinile* (BOGZA). <> (*cu pron. în dat.*) *Bade, ajută-mi să dau vitele-n ocol* (EMIN.). <> Expr. *A* (*nu*)*-l ajuta pe cineva puterea* (sau *mintea, capul etc.*) = a (nu) avea

capacitatea fizică (sau intelectuală) de a face un anumit lucru. (*abs.*) *Doamne-ajută* = *a*) formulă de invocare a divinității, la începutul unei acțiuni; *b*) (*subst.*) situație favorabilă în evoluția unei acțiuni, în starea cuiva; spor, bun mers al treburilor; *c*) (*subst.*) lovitură. (*Mai*) *de Doamne-ajută* = (mai) de seamă, (mai) bun, de calitate, de oarecare valoare. *A-i da tot cu Doamne-ajută* = a sili pe cineva să facă ceva împotriva voinței acestuia. *A nu-l* (*mai*) *ajuta* (*pe cineva*) *balamalele* v. balama. ◆ (*refl.*) A se servi de ceva sau de cineva într-un anumit scop, mai ales ca ajutor. ◆ (*tr.*) A favoriza. *Un pahar de vin ajută digestia.* **2** *intr.* A fi de folos, a ocroti, a sluji (pe cineva sau ceva); a contribui la ceva. *Vor patrona și ajuta stînd la îndemînă cu sfatul* (EMIN.). • prez.ind. *ajút.* /lat. ***adiutāre.***

ajutáj *s.n.* (*tehn.*) Tub scurt și îngust, cu secțiuni variabile, adaptat la deschizătura de curgere a unor fluide, pentru a regla debitul; duză. • pl. *-e.* /<fr. ***ajoutage.***

ajutáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *ajuta* și rezultatul ei; ajutat[1]. • pl. *-ări.* /v. ***ajuta.***

ajutát[1] *s.n.* Faptul de *a ajuta*; ajutare. • /v. ***ajuta.***

ajutát[2], -á *adj.* Care a primit sprijin, ajutor în realizarea unui lucru. • pl. *-ți, -te.* /v. ***ajuta.***

ajutátor, -oáre *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care ajută. ◇ (*gram.; înv.; adj.*) *Verb ajutător* = verb auxiliar. • pl. *-ori, -oare.* /***ajuta*** + *-ător.*

ajutór, -oáre *subst.* **1** *s.n.* Îndrumare (în împrejurări dificile); asistență acordată cuiva, participare la efortul cuiva. ◇ *Post* (*sanitar*) *de* (*prim*) *ajutor* v. post. ◇ Loc.adv. *Cu ajutorul* = datorită ajutorului... *Cu ajutorul lui Dumnezeu, s-a făcut sănătos.* ◇ Expr. *A fi de* (sau *a sta în*) *ajutor* (cuiva) = a fi de folos (cuiva), a-l sprijini. *La o vreme de nevoie, ...noi ți-om veni într-ajutor* (EMIN.). *A da* (*o*) *mînă de ajutor* (cuiva) = a susține, a sprijini (pe cineva). *Nu voi să deie mînă de ajutor într-o afacere care... era periculoasă* (EMIN.). *A*(*-i*) *veni* (*cuiva*) *în* (sau *într, spre*) *ajutor* v. veni. **2** *s.m., s.f.* Persoană care ajută pe alta într-o activitate oarecare (secundînd-o, subordonîndu-i-se). *I se oferi ca amic, tovarăș și ajutor la întemeierea din nou a împărăției* (EMIN.). ◇ (*cu determ.*) *Ajutor de bucătar.* **3** *s.n.* Drept bănesc acordat unui salariat în cazul pierderii temporare a capacității de muncă. ◇ *Ajutor de șomaj* = sprijin bănesc acordat persoanelor disponibilizate de la locul de muncă pe o perioadă de timp limitată. *Ajutor de înmormîntare* = sumă de bani acordată familiei unei persoane decedate pentru înmormîntare. *Casă de ajutor reciproc* v. casă. ◆ Sprijin bănesc. *Ajutor de boală.* **4** *s.f.* (*mai ales la pl.*; și *ajutor umanitar*) Totalitatea mijloacelor materiale (alimente, medicamente, haine, bani etc.) oferite gratuit unor populații sau grupuri de persoane aflate în dificultate ca urmare a unor calamități, războaie etc. *Crucea Roșie a trimis ajutoare sinistraților.* **5** *s.n.* (*cu val. de interj.*) Strigăt al celui care se află în primejdie. • pl. *-oare.* /lat. ***adiutōrium.***

ajutorá *vb. I. tr., refl.* (*recipr.*) A (se) ajuta, a (se) sprijini (din punct de vedere material). • prez.ind. *-ez,* (*pop.*) *ajútor.* și *ajutorí vb. IV.* /***ajutor*** + *-a.*

ajutoráre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *ajutora* și rezultatul ei. *Să aibă de scop ajutorarea statelor creștine* (EMIN.). • pl. *-ări.* /v. ***ajutora.***

ajutorát, -ă *adj.* Care a fost ajutat, sprijinit de cineva sau de ceva. • pl. *-ți, -te.* /v. ***ajutora.***

ajutorí *vb. IV.* v. ajutora.

ajutorínță *s.f.* **1** (*înv.*) Ajutor. **2** (*în trecut*) (Numele unui) impozit din sec. 18, pe coșuri de fum (în Moldova) sau pe vite (în Țara Românească). • pl. *-e.* /***ajutori*** + *-ință.*

akatizíe *s.f.* v. acatizie.

akermanít *s.n.* (*chim.*) Silicat de calciu și de magneziu natural. • /<rus. ***акерманит.***

akinákes *s.n* (*ist.*) Spadă scurtă sau pumnal cu unul ori două tăișuri și cu o gardă caracteristică, în formă de inimă, folosită de perși, sciți, sarmați, geți etc. • pl. *-uri.* /<gr. ***ἀκινάκης*** <cuv. persan.

akín *s.m.* Poet, recitator și cîntăreț popular la kazahi, kirghizi etc. • pl. *-i.* /<rus. ***акын.***

akkadián *s.m., adj.* **1** *s.m.* (*la pl.*) Populație semitică întemeietoare a orașului și a statului Akkad din Mesopotamia, în milen. 3 î.Hr.; (*și la sg.*) persoană care aparținea acestei populații. **2** *adj.* Care aparține akkadienilor, care se referă la akkadieni. ◆ (*subst. f.*) Limba semitică (scrisă cu caractere cuneiforme) vorbită de akkadieni. • sil. *-di-an.* scris și *accadian.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***akkadien.***

akmeísm *s.n.* v. acmeism.

al, a *art.* **1** (*art. pos. sau gen.; apare ca elem. constant în structura pron.pos. și a pron. de diferite specii sau însoțește, în anumite condiții, adj.pos. și subst., marcînd legătura cu subst. sau adj. determ.; se acordă în gen și număr cu subst. determ. sau înlocuit de el*) *Nu-i al meu? Al meu e oare?* (COȘB.). *Le-am spus alor noștri. Mă dusesem să văd pe un prieten al nostru. Vacanța elevilor și a studenților. Sora mai mică a ei.* ◇ (*cu rol specific art.hot.*) *Al nostru steag* = steagul nostru. ◇ (*cu val. apropiată de pron.*) *Le ies înainte grăbiți Ai casei pe pragul de piatră* (COȘB.). ◇ Loc.adj. (*fam.*) *Al* (sau *a*) *dracului* (*de...*) = *a*) foarte rău. *Era cel mai al dracului dintre gardieni; b*) furios, ieșit din fire. *Abia scăpasem de un tip nervos, că vine altul, mai al dracului!; c*) energic, viguros. *Mic și al dracului!; d*) (*admirativ*) extraordinar, strașnic. *Mă! da al dracului cucoș i-aista!* (CR.). ◇ Expr. *De-ale gurii* = mîncare; alimente. *Într-o clipă masa e plină cu de-ale gurii* (VLAH.). **2** (*ca elem. constant în structura num.ord., de la 2 înainte*) *A reușit al doilea la facultate. A treia, pe dreapta, este clădirea Teatrului Mic.* • pl. *ai, ale.* /lat. ***illu, illa.***

ala-bála *s.f invar.* **1** Expr. (*fam.*) *Ce mai ala-bala?* = *a*) ce se mai întîmplă?; ce mai este nou? *Stai colea... Ce mai ala-bala pe la Hagiu?* (SADOV.); *b*) ce mai încoace-încolo? ce mai atîta discuție? *Ce mai ala-bala, punem pariu?* **2** (*în formule recitative din jocuri de copii*) *Ala-bala portocala* (POP.). • /form. onomat.

alabandínă *s.f.* (*mineral.*) Sulfură naturală de mangan, care se prezintă ca o masă compactă negricioasă, cu luciu metalic. • /<fr. ***alabandine.***

alabástru *s.n.* **1** (*mineral.*) Rocă sedimentară, varietate de ghips cu aspect de marmură albă străbătută de vine transparente, folosită la fabricarea unor obiecte ornamentale. ◇ Fig. *Îi admira umerii de alabastru.* **2** Ext. Obiect din alabastru. • pl. *-uri.* /<it. ***alabastro,*** lat. ***alabastrum, -i.***

alác *s.n.* (*bot.*) **1** Specie de grîu foarte rezistentă, cu un singur bob în spiculeț, care se cultivă în regiunile muntoase (*Triticum monococcum*). **2** Spic (sau fir) de alac. *Foaie verde trei alace* (POP.). • pl. *-ce.* /cf. magh. *alakor.*

alacrimíe *s.f.* Absența secreției lacrimale, congenitală sau dobîndită. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***alacrymie*** <gr. *ἀ-* „fără", lat. *lacrĭma, -ae* „lacrimă".

alageá *s.f.* **1** (*înv.*) Stofă vărgată, țesută din fire de in și de mătase. **2** Expr. (*pop.*) *A păți o alagea* sau *a-și căpăta alageaua* = a o păți. *Nimeni nu s-a putut atinge de împărăția mea cît am fost tînăr fără să-și capete alageaua* (ISP.). • pl. *-ele.* /<tc. ***alağa.***

alái *s.n.* **1** Mulțime de oameni care însoțește o ceremonie, o procesiune, o personalitate etc. ◇ Loc. adv. *Cu* (sau *în*) *alai* = cu fast, cu pompă. *Sportivii au fost întîmpinați cu alai la aeroport.* **2** Mulțime de oameni care însoțește o persoană considerată de seamă. ◆ Mulțime zgomotoasă care se ține după cineva. ◆ Ext. Gălăgie provocată de această mulțime. ◇ Expr. *A face* (cuiva) *alai* = a însoți sau a primi (pe cineva) cu gălăgie, cu zgomot. **3** (*fam.*) Ceartă cu vorbe injurioase. *I-a scos cu alai din casă, scăpînd de ei.* **4** (*înv.*) Suită formată din căpetenii de oști și demnitari, care însoțea sau întîmpina un domnitor. *Alai domnesc.* • pl. *-uri.* și (*pop.*) *halái s.n.* /<tc. ***alay.***

alaít *s.n.* Mineral rar, de culoare roșie, care se găsește în Asia Centrală. • /etimol. nec.

alalíe *s.f.* (*med.*) Incapacitate de a vorbi din cauza unui defect sau a unei paralizii a organelor vocale. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***alalie***; cf. gr. *ἀ-*„fără", *λαλιά* „vorbire".

alált, -ă *pron.dem.* (*înv.*) Celălalt. • pl. *-ți, -te.* /lat. ***ille*** + ***alter.***

aláltăieri *adv.* În ziua care precedă ziua de ieri. ◇ Loc.adv. *De ieri, de alaltăieri* = de curînd, de puțină vreme. *Mai alaltăieri* = acum cîteva zile, zilele trecute. • /***alaltă*** + ***ieri.***

aláltăsară *adv.* v. alaltăseară.

aláltăseară *adv.* În seara zilei de alaltăieri. ◇ Loc.adv. (*înv.*) *Mai alaltăseară* = (într-una din) serile trecute. • și (*reg.*) *aláltăsară adv.* /***alaltă*** + ***seară.***

alamán *s.n.* Unealtă de pescuit formată dintr-un sac central cu mai multe fișii de plasă cu ajutorul cărora se încercuiesc și se adună bancurile de pești marini. • pl. *-e.* /etimol. nec.

alamáni *s.m. pl.* v. alemani.

alámă *s.f.* **1** (*chim.*) Aliaj de cupru și zinc, maleabil, ductibil, de culoare galbenă-aurie, ușor de prelucrat, care are variate întrebuințări în industrie. **2** (*la pl.*) Obiecte din alamă; alămărie. *Pe șina proaspătă s-a scos încă o locomotivă... cu alămuri noi, care sclipesc în soare* (SAHIA). **3** (*la pl.*) Instrumente muzicale de suflat, din alamă. *Fanfara din grădina orașului continuă să urle. Alămurile și toba ei se-aud pînă în mahalale* (PAS). • pl. *alămuri.* /cf. it. *lama* „placă de metal", srb. *lama.*

alambíc *s.n.* Instalație (alcătuită dintr-un cazan și un refrigerent) pentru distilarea lichidelor. • pl. *-uri,* (*înv.*) *-ce.* și (*înv.*) *lambíc s.n.* /<fr. ***alambic.***

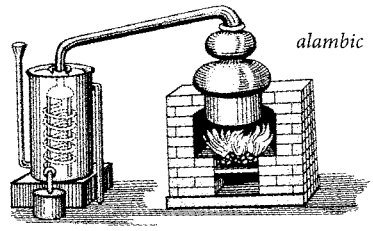

alambic

alambicá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică lichide*) A distila cu ajutorul alambicului. **2** Fig. A face subtil, greu de înțeles, complicat. *Autorul a alambicat mesajul, astfel încît textul este clar doar celor inițiați.* • prez.ind. *-chez.* /<fr. ***alambiquer.***

alambicáre *s.f.* Acțiunea de *a alambica* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***alambica.***

alambicát, -á *adj.* Subtil, greu de înțeles, complicat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***alambica.***

alandála *adv.* (*fam.*) La întîmplare; fără nici o noimă; fără socoteală; pe dos. *Cărțile erau puse alandala în bibliotecă.* • și *halandála adv.* /<ngr. ***ἀλλ'ανρ' ἄλλων*** „unul în locul altuia".

aláni *s.m.* (*la pl.*) Triburi de origine sarmată, care locuiau, în sec. 2 și 1 î.Hr., în regiunea Mării Negre și în N Caucazului și care, învinși de huni, au ajuns, în sec. 5, în Spania și Africa; (*și la sg.*) persoană care aparținea unuia dintre aceste triburi. • /<lat. ***Alani, -orum.***

alaníná *s.f.* (*biochim.*) Aminoacid natural, care este prezent în componența tuturor proteinelor. • pl. *-e.* /<fr. ***alanine,*** engl. ***alanine.***

alantogamíe *s.f.* (*bot.*) Polenizare în două moduri diferite. • /<fr. ***allantogamie.***

alantoídă *s.f.* **1** (*anat.*) Diverticul al intestinului embrionar al cărui perete, conținînd vase intestinale, contribuie la formarea cordonului ombilical și a placentei. **2** (*la pl.*) Animale vertebrate care au această membrană embrionară. • pl. *-e.* /<fr. ***allantoïde,*** engl. ***allantois***; cf. gr. *ἀλλᾶς, -ᾶντος* „cîrnat"; *εἶδος* „formă".

alantoidiéni *s.m. pl.* Amniote. • sil. *-to-i-di-eni.* /<fr. ***allantoïdiens.***

alantoínă *s.f.* (*biol.*) Produs de oxidare al acidului uric, prezent în urina mamiferelor. • /<fr. ***allantoïne,*** engl. ***allantoin.***

alár, -ă *adj., s.m.* (*în antic. romană*) **1** *adj.* Care se referă la aă; care făcea parte din flancurile unei armate. **2** *s.m.* (*la pl.*) Trupe de cavalerie care asigurau flancurile. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***alaris, -e*** <*ala, -ae* „aripă".

alarmá *vb. I.* **1** *tr.* A da alarma (la apropierea unei primejdii); a pune în stare de alarmă. *Cine a alarmat Europa într-o chestiune atît de gravă?* (EMIN.). **2** *refl., tr.* A (se) neliniști, a (se) îngrijora, a (se) impacienta (de amenințarea unei primejdii). *Îl alarmează întîrzierea ei.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***alarmer.***

alarmánt, -ă *adj.* (*despre știri, comunicate etc.*) Care alarmează; neliniștitor, îngrijorător. *Telegraful aduce o noutate alarmantă, vestea despre un atentat, o revoluție, un faliment mare* (EMIN.). • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***alarmant.***

alarmáre *s.f.* Acțiunea de *a alarma* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***alarma.***

alarmát, -á *adj.* Care este neliniștit, înfricoșat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***alarma.***

alármă *s.f.* **1** (*adesea în legătură cu verbele „a da" sau „a suna"*) Anunțare a unei primejdii sau a unei calamități care amenință o colectivitate; alertă. *Presa opoziției dă alarma* (EMIN.). ◆ Semnal (sunete de sirene, de clopote, lumini etc.) prin care se anunță o

asemenea primejdie sau calamitate. ◇ *Alarmă aeriană* = semnal de alarmă prin care, în timp de război, se anunță apropierea avioanelor inamice. ◆ Manetă utilizată pentru acționarea unui dispozitiv de alarmare. *A tras de alarmă, și trenul s-a oprit.* ◇ *Semnal de alarmă* v. semnal. ◆ (și *sistem de alarmă*) Dispozitiv de siguranță antifurt sau care semnalizează o neregulă. *A activat alarma apartamentului.* ◆ Fig. Avertisment, atenționare. *Alarma privind degradarea monumentelor istorice a fost binevenită.* **2** (*milit.*) Semnal de chemare la arme. ◆ (*în garnizoane, cantonamente etc.*) Semnal dat pentru strîngerea trupei în locul de adunare, cu echipamentul și muniția de război. *Stare de alarmă.* **3** Neliniște, îngrijorare, spaimă de care este cuprins cineva la apropierea unei primejdii. *Alarma din suflet nu contenea.* • pl. *-e.* /<fr. ***alarme***, germ. ***Alarm***.

alarmísm *s.n.* Situația aceluia care se află într-o stare de permanentă neliniște, îngrijorare, alarmă. • /***alarmă*** + *-ism*.

alarmíst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f., adj.* (Persoană) care răspîndește, intenționat, știri alarmante. **2** *s.m., s.f., adj.* (Persoană) care se alarmează ușor, care intră repede în panică. **3** *adj.* (*despre vorbe, știri etc.*) Care sperie, care provoacă panică. *Speculațiile alarmiste ale foilor* (EMIN.). • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***alarmiste***.

alaso- Elem. de compunere „schimbare", „modificare". • /<fr. ***allasso-***; cf. gr. ἀλλάσσω „a schimba".

alasoterapíe *s.f.* (*med.*) Ansamblu de metode terapeutice care diferă de medicația specifică. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***allassothérapie***.

alasotónic, -ă *adj.* (*med.*) Care este cauzat de schimbarea sau scăderea turgescenței. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***allassotonique***.

alastrím *s.n.* (*med.*) Boală contagioasă și epidemică din țările calde, care se caracterizează printr-o erupție veziculoasă superficială. • /<fr. ***alastrim*** <port. *alastrar* „a se dezvolta", „a se răspîndi".

alát, -ă *adj.* **1** Înaripat, cu aripi. **2** Sublim. **3** (*bot.; despre organe ale plantelor*) Cu aspect de aripă. • pl. *-ți, -te.* /<it. ***alato***.

alaún *s.n.* (*chim.*) **1** Sulfat dublu al unui metal trivalent și al unui metal monovalent cristalizat cu 12 molecule de apă. **2** Sulfat dublu de aluminiu și potasiu, folosit în farmacie, vopsitorie, tăbăcărie, industria hîrtiei etc.; piatră-acră. • /<germ. ***Alaun***.

álă[1] *s.f.* (*mit. pop.*) Balaur care stîrnește vînturi puternice și furtună. • pl. *-e.* și *hálă s.f.* /<srb. ***ala, hala***.

álă[2] *s.f.* (*în milit.; în antic. romană*) Unitate romană de cavalerie (formată din trupe auxiliare). • pl. *-e.* /<lat. ***ala, -ae***.

alămár *s.m.* **1** Meseriaș care lucrează obiecte din alamă. **2** Negustor de alămuri. • pl. *-i.* /***alamă*** + *-ar*.

alămăríe[1] *s.f.* Fabrică, atelier sau prăvălie de obiecte din alamă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***alămar*** + *-ie*.

alămăríe[2] *s.f.* Colect. Obiecte din alamă; alămuri. /***alamă*** + *-ărie*.

alámi *vb. IV. tr.* A acoperi sau a sufla un obiect cu un strat (subțire) de alamă. • prez.ind. *-esc.* /***alamă*** + *-i*.

alámit, -ă *adj.* Acoperit sau suflat cu un strat (subțire) de alamă. *Paloșe ascuțite..., pistoale alămite* (POP.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***alămi***.

alámiu, -íe *adj.* De culoarea alamei. • pl. *-ii.* /***alamă*** + *-iu*.

alămîíe *s.f.* v. lămîie.

alămiioáră *s.f.* (*bot.; reg.*) Gutuie. • pl. *-e.* /***alămîie*** + *-ioară*.

alămîíță *s.f.* v. lămîiță.

alăptá *vb. I. tr.* (*compl. indică copii, pui*) A da să sugă; a hrăni cu laptele propriu, secretat de glandele mamare. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***allaiter***.

alăptáre *s.f.* Acțiunea de *a alăpta* și rezultatul ei. ◇ *Alăptare naturală* = *hrănire a unui sugar la sînul mamei.* • pl. *-ări.* /v. ***alăpta***.

alăsídă *s.f.* v. alesidă.

alătură *vb. I.* **1** *tr.* A pune unul lîngă altul, a face să stea alături. *Alătur scaunele.* **2** *tr.* (*compl. indică acte, documente etc.*) A anexa. *A alăturat memoriul la dosar.* **3** *refl.* (*urmat de determ. în dat. sau introduse prin prep. „de"*) A se așeza alături, a se apropia foarte mult de cineva sau de ceva. *Se alătură de fereastră.* **4** *refl.* (*despre oameni*) A adera la o cauză, la o mișcare, a participa la o colaborare etc. *Experții s-au alăturat politicienilor pentru a îmbunătăți legea.* **5** *tr.* Fig. A compara, a confrunta. *Alătură cele două manuscrise și constată mari deosebiri.* • prez.ind. *alătur.* și (*înv.*) *lătură vb. I.* /de la ***alături***.

alăturáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *alătura* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***alătura***.

alăturáș, -ă *adj.* v. lăturaș.

alăturát, -ă *adj.* **1** Care se află sau este pus alături. **2** Învecinat. *Casa alăturată are un brad la poartă.* **3** (*despre acte, documente etc.*) Care este anexat. ◇ (*adv.*) *Alăturat vă trimit studiul promis.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***alătura***.

alăturea *adv.* v. alături.

alături *adv.* **1** (*exprimă un raport local*) Lîngă cineva sau ceva; la dreapta sau la stînga cuiva sau a ceva. *Să iertați, boieri, ca nunta s-o pornim și noi alături* (EMIN.). ◇ Loc.adj. *De alături* = alăturat, învecinat. *Parcul de alături are o alee splendidă de trandafiri.* ◇ Loc.adv. *Pe alături* = împrejur. ◇ Loc.vb. *A sta alăturea de* (sau *lîngă*) *cineva* v. sta. ◇ Expr. (*fam.*) *A merge* (sau *a fi, a călca, a nimeri*) *alături cu drumul* = a greși (în comportare, în păreri etc.). *A sta alături* v. sta. ◆ În alt punct decît cel vizat (dar foarte aproape de acesta). *A nimerit alături.* **2** (*exprimă un raport modal*) Unul lîngă altul; unul împreună cu altul (sau cu alții). *Brat de brat pășesc alături* (EMIN.). ◇ Loc.prep. *Alături de...* (sau, *rar, cu...*) = pe lîngă, odată cu... *Alături de sărăcie, grijile și frica o copleșeau.* ◇ Expr. *A fi alături de cineva* = a fi solidar cu cineva. • și *alăturea adv.* /lat. ***ad-latera***.

alăútă *s.f.* v. lăută.

alb, -ă *adj., subst.* **I** *adj.* **1** (*despre obiecte, plante sau părți ale lor, părți ale unor ființe etc.*) Care are culoarea albă a zăpezii sau a laptelui. *Poartă un costum alb cu croială clasică.* ◇ *Hîrtie* (sau *coală*) *albă* = hîrtie (sau coală) nescrisă. *Rînd alb* = spațiu nescris între două rînduri scrise. *Pînză albă* = pînză nepictată. *Făină albă* = făină de grîu fără tărîțe. *Sporturi albe* = sporturi care se desfășoară de obicei iarna, pe zăpadă. *Aur alb* v. aur. *Beție albă* v. beție. *Moarte albă* v. moarte. *Poală albă* sau *poale albe* v. poală. *Praf alb* v. praf. *Sacîz alb* v. sacîz. *Spirt alb* v. spirt. *Sportul alb* v. sport. *Tumoare albă* v. tumoare. ◇ Loc.adv. *De cînd erau lupii albi* v. lup. ◇ Expr. *Alb la față* sau *alb ca varul* = (*despre oameni*) palid la față. *A da foaia albă la un examen* = a preda foaia fără a fi răspuns probelor. *Cusut cu ață albă* v. ață. *Ba e albă, ba e neagră* v. ba. *A strînge bani albi pentru zile negre* v. ban. *Nici albă, nici neagră* v. nici. *Pînă în pînzele albe* v. pînză. *A ridica* (sau *a scoate*) *steag alb* v. steag. ◇ Compus: (*adj.invar.*) *alb-negru* = (*în opoz. cu „color"; despre filme, televizoare etc.*) care redă numai culorile alb și negru. ◆ De culoare deschisă. *Are pielea albă și fină.* ◇ *Pîine albă* = pîine făcută din făină de grîu fără tărîțe, de calitate superioară. Δ Expr. *A mînca o pîine albă* v. pîine. *Vin alb* = vin de culoare gălbuie-aurie, obținut din struguri albi. *Carne albă* = carne de pasăre sau de pește. *Pește alb* = pește cu carnea albă. *Șalăul este un pește alb. Armă albă* = armă cu lamă de oțel. *Cuțitele, baionetele, săbiile sînt arme albe. Fetească albă* v. fetesc. ◆ (*despre părul și barba oamenilor sau*, ext., *despre oameni*) Cărunt. *Fantastic pare-a crește bătrînul alb și blînd* (EMIN.). ◇ Expr. *A împleti coadă albă* v. coadă. *A împleti cosiță albă* v. cosiță. *A-i ieși* (*sau a-i scoate*) (cuiva) *peri albi* v. păr. ◆ (*despre culori*) Ca zăpada, ca laptele. *Culoarea albă nu te avantajează.* ◇ (*urmat de determ. nume de culori care precizează nuanța sau care formează împreună cu „alb" nume compuse de culori*) *O stofă de culoarea alb-murdar.* **2** (*despre oameni*) Care aparține rasei albe. ◆ Ext. Care are pielea de culoarea alb-roz. ◇ *Rasă albă* = unul dintre grupurile de popoare în care este împărțită, convențional, omenirea și care se caracterizează prin culoarea albă-roz a pielii. **3** Care este incolor, transparent. *Sticlă albă.* **4** Luminos, clar, limpede. ◇ *Nopți albe* = nopți luminoase, caracteristice zonelor subpolare (situate între 50 și 65° N și S), unde, în perioada solstițiului de vară, nu se produce noaptea o întunecare completă, deoarece soarele nu coboară prea mult sub orizont. *Nopțile albe din SanktPetersburg. Noapte albă* = noapte petrecută fără a dormi. *Lumea albă* v. lume. *Lumină albă* v. lumină. *Magie albă* v. magie. *Săptămîna Albă* v. săptămînă. ◇ Expr. (*A avea* sau *a duce*) *zile albe* = (a trăi o) viață tihnită, fericită. *A se face ziuă albă* v. zi. *A avea* (sau *a duce*) *zi albă cu cineva* v. zi. **5** Fig. Nevinovat, pur, curat. *Era o apariție luminoasă, albă.* **6** (*vers.*; și *vers alb*) Fără rimă. **7** (*despre voce, sunete muzicale*) Care este șters, lipsit de expresivitate. *I-a răspuns cu o voce albă, gîtuită de emoție.* ◇ *Zgomot alb* v. zgomot. **8** (*ist.*) *Guelf alb* = membru al unei facțiuni politice florentine din sec. 13-14 care se opunea ingerinței Papei în problemele statului, susținînd în schimb autoritatea imperială. *Dante, guelf alb, a fost exilat de guelfii negri. Garda albă* sau *gărzile albe* v. gardă. *Gardist alb* v. gardist. *Rus alb* v. rus. **9** (*sport*) *Scor alb* v. scor. **II** *s.n.* **1** Culoare rezultată din combinarea tuturor elementelor spectrului luminii solare; culoarea zăpezii, a laptelui. *Albul iernii.* ◇ *Semnătură în alb* = *a*) semnătură pusă pe un act înainte de a fi completat și verificat; *b*) fig. acordarea încrederii depline cuiva. *Cec în alb* = cec semnat și înmînat altcuiva fără a se consemna suma care poate fi retrasă. *Poliță în alb* v. poliță. ◇ Expr. *A face albul negru* v. negru. *Negru pe alb* v. negru. *A vedea alb în strachină* v. strachină. *A vedea alb în căpistere* v. căpistere. **2** Obiect, substanță de culoare albă. ◇ (*anat.*) *Albul ochilor* = sclerotică. Δ Expr. *A se uita* (*la cineva*) *cu albul ochilor* v. uita. (*chim.*) *Alb de zinc* = oxid de zinc, folosit în pictură; țincvais. *Alb de plumb* = carbonat bazic de plumb, folosit ca pigment alb în vopsitorie; ceruză. *Alb de titan* = dioxid de titan. ◆ Îmbrăcăminte de culoare albă. *Se îmbracă în alb.* **3** *art.* (*pop.*) *Albul zilei* = zorii zilei. ◇ Expr. *A veni alba în sat* v. veni. **4** Partea albă a unui obiect. *Pe albul hîrtiei se observau niște urme de creion.* **III** *s.m.* (*ist.*) **1** Partizan al monarhiei în timpul revoluției franceze din 1789. **2** Combatant împotriva bolșevismului în timpul războiului civil din Rusia (1918-1920). **3** Membru al facțiunii politice florentine a guelfilor albi. **IV** *s.m.* Denumire generică dată unor rase de porci de culoare albă, crescute pentru producția de carne. *Alb de Banat. Alb ucrainean de stepă.* **V** **1** *s.f. pl. art.* Nume dat pieselor deschise la culoare, la unele jocuri distractive, de noroc etc. **2** *s.m. art.* Jucătorul care are piesele albe la jocul de șah. *Albul a mutat tura, atacînd regina.* • pl. *-i, -e.* /lat. ***albus, -a, -um***.

albădă *s.f.* (*muz.*) Alboradă. • pl *-e.* /<sp. ***albada***.

alba-neágra *s.f.* (Tip de) joc de noroc. • /***alba*** + ***neagra***.

albanéz, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Albaniei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuiește în Albania; locuitorii Albaniei. **2** *adj.* Care aparține Albaniei sau albanezilor, care se referă la Albania sau la albanezi; care este originar din Albania. ◆ (*subst. f.*) Limba indo-europeană izolată din grupul oriental vorbită de albanezi. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***albanais***, it. ***albanese***.

albaníst, -ă *s.m., s.f.* Specialist în albanistică; albanolog. • pl. *-iști, -iste.* /de la ***albanistică***, prin derivare regresivă.

albanístică *s.f.* Studiul limbii și culturii albaneze; albanologie. • /<germ. ***Albanistik***.

albanológ, -ă, *s.m., s.f.* Albanist. • pl. *-gi, -ge.* /***alban[ez]*** + *-olog*.

albanológie *s.f.* Albanistică. • g.-d. *-iei.* /***albanolog*** + *-ie*.

albaspímă *s.f.* (*bot.*) Păducel (*Crataegus monogyna*). • pl. *-e.* /<lat. ***alba spina***, it. ***albaspina***.

albástru, -ă *adj., s.n.* **I** *adj.* **1** Care are culoarea cerului senin. *Îmbrăcase o bluză de mătase albastră.* ◇ (*urmat de determ. nume de culori care precizează nuanța sau care formează împreună cu „albastru" nume compuse de culori*) *Un palton albastru-azuriu.* ◇ *Carte albastră* v. carte. *Căști albastre* v. cască. *Maladie albastră* v. maladie. *Scrobeală albastră* v. scrobeală. *Vitriol albastru* v. vitriol. ◇ Loc.adj. *Cu* (sau *de*) *sînge albastru* = de neam mare, ales; nobil. ◆ Cu reflexe albăstrii. *Are ochi albaștri.* ◇ *Băiat cu ochi albaștri* v. băiat. ◆ (*despre culori*) Ca cerul senin. *O prinde culoarea albastră.* **2** (*despre cer, zare etc.*) Senin. ◇ *Galaxie albastră* v. galaxie. **3** Fig. Melancolic, trist; sumbru. ◇ Expr. *Inimă albastră* = *a*) suflet trist; ext. tristețe, jale; *b*) necaz, furie, mînie. Δ *Cîntece de inimă albastră* = cîntece melancolice, de dragoste. (*fam.; adj.*) *Este* (*cam*) *albastru* (sau *albastră*) = este cam neplăcut; situația este (cam) dificilă. *Dacă nu dădea la timp datoria, ar fi fost cam albastru pentru el.* **II** **1** *s.n.* Culoarea albastră, a cincea dintre culorile fundamentale ale spectrului solar, situată între verde și indigo. *Albastrul cerului* = văzduh. **2** *s.n.* (*chim.*) *Albastru de metilen* (sau *metil*) = colorant albastru, solubil în

apă, folosit în vopsitorie, în medicină, în lucrări de biologie etc. *s.n. Albastru-de-Prusia* (sau *-de-Berlin*) = ferocianură ferică, folosită ca pigment albastru. **3** *s.f. pl.* (*înv.*) Haine orășenești. **4** *s.f. pl.* (*bot.; reg.*) Albăstrele (*Centaurea cyanus*). • pl. *-ștri, -stre.* /lat. ***al-baster, -tra, -um*** *<albus.*

albatrós *s.m.* Pasăre marină zburătoare, asemănătoare cu pescărușul, dar mai mare decît acesta, cu penele albe, cu aripile lungi, înguste, negre la vîrf, care trăiește în emisfera australă (*Diomeda exulans*). • pl. *-și.* /<fr. ***albatros.***

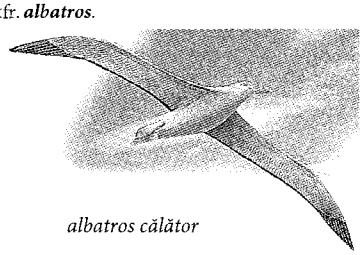

albatros călător

albănăș *s.m.* v. arbănaș.

albăstreá *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee din familia compozitelor, cu florile albastre (*Centaurea cyanus*); albăstrică, albăstriță. • pl. *-ele.* /***albastru*** + *-ea.*

albăstreálă *s.f.* **1** Culoare albastră. *Albăstreala înnegurată a cerului* (ODOB.). **2** Substanță de culoare albastră-indigo, care are proprietatea de a descompune culoarea galbenă, utilizată în gospodărie și în industrie pentru a accentua albul rufelor, al unor obiecte etc.; sineală. • pl. *-eli.* /***albăstri*** + *-eală.*

albăstrél, -eă *adj.* Dim. al lui *albastru.* • pl. *-ei, -ele.* /***albastru*** + *-el, -ea.*

albăstrí *vb. IV.* **1** *tr., refl.* A (se) colora în albastru; a da unui obiect sau a căpăta o culoare mai albastră. *A albăstrit un ou.* **2** *tr.* (*compl. indică rufe*) A clăti, după spălare, în apă amestecată cu albăstreală. **3** *intr.* Fig. A avea, a căpăta, a răspîndi o lucire albastră. *În fund albăstresc, în curmeziș, coamele munților* (REBR.). **4** *refl.* (*despre oameni*) A se învineți. *S-a albăstrit la față de frig.* **5** *refl.* (*înv.; peior.; despre oameni*) A se îmbrăca în haine orășenești (albastre). • prez.ind. *-esc.* /***albastru*** + *-i.*

albăstrícă *adj., s.f.* **1** *adj.* Dim. al lui *albastru.* **2** *s.f.* (*bot.*) Albăstrea (*Centaurea cyanus*); albăstriță. • pl. *-ele.* /***albastru*** + *-ică.*

albăstríme *s.f.* **1** Însușirea de a fi albastru; culoare albastră. **2** Întindere de culoare albastră; spațiu albastru. *Căuta să străbată cu ochii albăstrimile* (CAM.). **3** (*înv.; peior.*) Termen folosit de oamenii de la țară pentru cei îmbrăcați în haine orășenești (albastre). **4** (*în perioada interbelică din România*) Partidul Conservator. • pl. *-i.* /***albastru*** + *-ime.*

albăstríre *s.f.* **1** Colorare în albastru. **2** Clătire a rufelor spălate în apă amestecată cu albăstreală. **3** (*tehn.*) Tratament chimic prin care piesele de oțel sînt acoperite cu un strat albastru de oxid de fier, pentru a le proteja contra coroziunii. • pl. *-i.* /v. ***albăstri.***

albăstriță *s.f.* (*bot.*) Albăstrea (*Centaurea cyanus*); albăstrică. • pl. *-e.* /***albastră*** + *-iță.*

albăstríu, -íe *adj., s.n.* **1** *adj.* Care bate în albastru; albăstrui. *Cer albăstriu.* **2** *s.n.* Culoare care bate în albastru. *I-a plăcut albăstriul bluzei.* • pl. *-ii.* /***albastru*** + *-iu.*

albăstrúi, -úie *adj.* Albăstriu. *I se numărau vinele albăstrui urzite în curmezișul tîmplelor* (DELAVR.). • pl. *-ui.* /***albastru*** + *-ui.*

albeálă *s.f.* (*pop.*) **1** Faptul de *a albi. După albeală, pînza se usucă la soare puternic.* **2** Culoare albă. **3** (*la pl.*) Cosmetice de culoare albă. *Vai, mîndruță, albă ești, Albă ești, frumoasă ești! Dar ești albă de albele* (POP.). • pl. *-eli.* /***albi*** + *-eală.*

albeáță *s.f.* **I** Calitatea de a fi alb; culoare albă; albime. *Avea dinți frumoși, de o albeață strălucitoare.* ◆ Fig. Lumină. **II 1** (*med.*) Leucom. **2** (*med.*) Cataractă. **3** Fig. Orbire. <> Expr. *A avea albeață* = a nu percepe bine faptele, situațiile etc. • și (*pop.*) ***albéțe*** *s.f.* /***alb*** + *-eață.*

albédo *s.n.* (*meteor.*) Mărime fotometrică egală cu raportul dintre intensitatea luminii radiate difuz de un corp și intensitatea luminii care cade pe acel corp. • /<fr. ***albédo***, engl., germ. ***albedo***; cf. lat. *albedo, -inis* „culoare albă".

albedométru *s.n.* (*meteor.*) Instrument pentru determinarea albedoului. • pl. *-e.* /<fr. ***albédomètre.***

albéi *s.m.* (*bot.*) **1** Pir (*Agropyrum repens*). **2** (*pop.*) Pir-gros (*Cynodon dactylon*). • pl. *albei.* /***alb*** + *-ei.*

albescéntă *s.f.* Stare a ceea ce este alb; culoare albă (strălucitoare). • /<fr. ***albescence.***

albéț, -eáță *adj., s.n.* (*pop.*) **1** *adj.* (*despre oameni*) Blond. **2** *s.n.* (*bot.*) Alburn. • pl. *-i, -e.* /***alb*** + *-eț.*

albéțe *s.f.* v. albeață.

albgardíst, -ă *s.m., s.f.* Combatant împotriva bolșevismului în timpul războiului civil din Rusia (1918-1920); gardist alb. • pl. *-iști, -iste.* /***alb*** + ***gardist***, după rus. *белогвардеец.*

albí *vb. IV.* **1** *refl., intr., tr.* A deveni sau a face să devină (mai) alb. *S-a albit la față.* ◆ (*tr.*) A acoperi cu alb. *Zăpada a albit copacii.* **2** *intr., refl.* (*despre părul oamenilor*) A deveni cărunt. ◆ (*despre oameni*) A încărunți. ◆ Ext. A îmbătrîni. ◆ (*tr.; compl. indică oameni*) A face să încărunțească înainte de vreme. *Anii grei l-au albit de timpuriu.* **3** *tr.* (*compl. indică materiale textile*) A trata cu agenți oxidanți sau reducători, pentru a le face mai albe, distrugînd pigmenții naturali. ◆ (*pop.*) A spăla și a usca la soare pînza albă nouă, pentru a o face să devină mai albă. ◆ A colora ușor în albastru pentru a obține un efect de alb intens. *A albit cămașa.* ◆ (*compl. indică produse textile, obiecte etc.*) A decolora (parțial sau total). **4** *intr.* A ieși în evidență, a se contura (din cauza culorii albe sau a luminozității). *De treci codri de aramă, de departe vezi albind Ș-auzi mîndra glăsuire a pădurii de argint* (EMIN.). **5** *tr.* Fig. A face să strălucească (bătînd în alb). *Razele lunii albeau parcul.* **6** *intr.* Expr. (*pop.*) *A-i albi cuiva ochii după...* (sau *la...*) = *a)* a privi cu intensitate sau cu aviditate ceva; *b)* a aștepta ceva în zadar. • prez.ind. *-esc.* /***alb*** + *-i.*

albián *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Ultima perioadă a cretacicului inferior. **2** *adj.* Care aparține albianului, specific albianului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din albian. • sil. *-bi-an.* /<fr. ***albien***; cf. nm. pr. *Albi*, oraș din S Franței.

albiciós, -oásă *adj.* Care bate în alb; albui, alburiu, albiu. • pl. *-oși, -oase.* /***alb*** + *-icios.*

álbie *s.f.* **1** Vas lunguiet, din lemn cioplit sau din doage asamblate, care are diverse utilizări în gospodărie. *Rufele sînt puse la muiat în albie.* <> Expr. *A face* (*pe cineva*) *albie de cîini* v. cîine. *A face* (*pe cineva*) *albie de porci* v. porc. *A face pe cineva* (*ca pe o*) *albie porcească* v. porcesc. **2** (*geogr.*) Porțiune a unei văi, acoperită permanent sau temporar cu apă; matcă. *Rîul, ieșind din albie, a inundat satul.* ◆ (*pop.*) Depresiune între două dealuri. • sil. *-bi-e.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /lat. pop. ***albeam*** *<alvĕus, -i.*

albiér *s.m.* Persoană care confecționează sau vinde albii. • sil. *-bi-er.* pl. *-i.* /***albie*** + *-er.*

albigénzi *s.m. pl.* (*bis.*) Adepți ai unui grup creștin rigorist și antiecleziastic, apărut în orașul Albi, din S Franței, la sfîrșitul sec. 12, și care a fost reprimat de Papa Inocențiu al III-lea la începutul sec. 13 ca erezie, în „Cruciada împotriva albigenzilor". • /<lat. ***Albigensis***, germ. ***Albigenser.***

albií *vb. IV. refl.* A lua forma unei albii. • prez.ind. pers. 3 *-iește.* /***albie*** + *-i.*

albilíță *s.f.* (*entom.*) Fluture de zi, de culoare albă, cu vîrfurile aripilor anterioare negre, a cărui larvă trăiește pe frunzele de varză, fiind foarte stricătoare (*Pieris brassicae*); fluture-alb, fluture-de-varză. • pl. *-e.* /***alb*** + *-iliță.*

albíme *s.f.* Albeață. • pl. *-i.* /***alb*** + *-ime.*

albinár *s.m.* (*pop.*) **1** Apicultor. **2** (*ornit.*) Prigoare (*Merops apiaster*). • pl. *-i.* /***albină*** + *-ar.*

albínă *s.f.* **1** (*entom.*) Insectă din familia apidelor, cu picioarele posterioare adaptate pentru strîngerea polenului, cu aparatul bucal pentru supt și lins, cu abdomenul prevăzut cu un ac veninos, care trăiește în familii și produce miere și ceară (*Apis mellifica*). *Albina este simbol al hărniciei.* <> (*pop.*) *Albină împărătească* = matcă. *Ceară de albine* v. ceară. *Crăiasa albinelor* v. crăiasă. *Albină culegătoare* v. culegător. *Dansul albinelor* v. dans. *Ghemul albinelor* v. ghem. **2** Compuse: (*pop.*) *albină-mare* (sau *-de-pădure, -de-pămînt, -țigănească*) = bondar (*Bombus*); (*pop.*) *albină-țigănească* = viespe. **3** (*bot.*) Plantă erbacee din familia orhideelor, cu florile violacee, dispuse într-un spic, asemănătoare cu o albină (*Ophrys cornuta*). • pl. *-e.* /lat. ***alvĭna*** „stup".

albinărél *s.m.* (*ornit.*) Prigoare (*Merops apiaster*). • pl. *-ei.* /***albinar*** + *-el.*

albinărie[1] *s.f.* **1** Mulțime de albine; albinărime. **2** Stupină. • sil. *-ri-e.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***albină*** + *-ărie.*

albinăríe[2] *s.f.* Apicultură. • sil. *-ri-e.* g.-d. *-iei.* /***albinar*** + *-ie.*

albinărínie *s.f.* **1** Albinărie. **2** Loc cu multe albine. • pl. *-i.* /***albină*** + *-ărime.*

albinărít *s.n.* **1** Apicultură. **2** (*în Ev. Med., în Țara Rom.*) Dare care reprezenta a zecea parte din mierea și ceara produse. • /***albină*** + *-ărit.*

albinéț, -eáță *adj., s.m.* (*pop.*) **1** *adj.* (*despre oameni*) Blond. ◆ Palid. **2** *s.m.* Varietate de grîu, cu bobul mare, care se cultivă în Banat. • pl. *-eți, -ețe.* /***alb*** + *-ineț.*

albinísm *s.n.* **1** (*med.*) Denumire generică a unui grup de boli determinate de alterări metabolice ereditare ale producției de melanină, care se manifestă prin culoarea albicioasă a pielii și a părului. **2** (*bot.*) Insuficiență de materii colorante la plante, care determină decolorarea parțială sau totală a frunzelor. • /<fr. ***albinisme***, engl. ***albinism***; cf. lat. *albus, -a, -um* „alb".

albiníță *s.f.* **1** Dim. al lui *albină*; albinușă, albinuță. **2** Albină mică; albinușă, albinuță. • pl. *-e.* /***albină*** + *-iță.*

albinós, -oásă *s.m., s.f.* **1** *s.m., s.f.* (*med.*) Persoană sau animal care suferă de albinism. **2** *s.m.* (*iht.*) Varietate de morun alb din Delta Dunării. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***albinos.***

albinúșă *s.f.* Albiniță. • pl. *-e.* /***albină*** + *-ușă.*

albinúță *s.f.* Albiniță • pl. *-e.* /***albină*** + *-uță.*

albioáră *s.f.* Dim. al lui albie; albiuță. • sil. *-bi-oa-.* pl. *-i, -oare.* /***albie*** + *-ioară.*

albiór, -oáră *adj.* Albișor. sil. *-bi-or.* pl. *-ori, -oare.* /***alb*** + *-ior.*

albíre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *albi* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***albi.***

albișór, -oáră *adj., s.m., s.f.* **I** *adj.* Dim. al lui alb; albior. **II** (*iht.*) **1** *s.m., s.f.* Obleț (*Alburnus alburnus*). **2** *s.f.* Albitură. **III** *s.m.* Varietate de bureți comestibili (care cresc pe copaci căzuți). **IV** *s.m.* (*pop.; la pl.*) Bani de argint. *De cinci ori S-o cumpănești: De cinci ori Cu gălbiori; De cinci ori Cu albișori* (POP.). **V** *s.f.* **1** Varietate de viță-de-vie cu struguri albi, timpurii, de masă. **2** (*pop.*) Varietate de prune de culoare albă-gălbuie. • pl. *-ori, -oare.* /***alb*** + *-işor.*

albít[1] *s.n.* (*chim.*) Silicat natural, de culoare albă, cenușie, verzuie, cu luciu sidefos sau sticlos, folosit în industria ceramicii fine. • /<fr. ***albite.***

albít[2]**, -ă** *adj.* **1** Făcut sau devenit alb. **2** (*despre părul oamenilor*) Cărunt. ◆ (*despre oameni*) Încărunțit; ext. îmbătrînit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***albi.***

albitór, -oáre *subst.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care lucrează într-o albitorie. **2** *s.m., s.n.* Înălbitor. • pl. *-ori, -oare.* /***albi*** + *-itor.*

albitoríe *s.f.* Secție într-o întreprindere textilă în care se albesc produsele. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***albitor*** + *-ie.*

albitúră *s.f.* **1** (*mai ales la pl.*) Lenjerie (de corp sau de pat). **2** (*iht.*) Nume generic dat exemplarelor mici de pești de culoare albă sau argintie (plătică, babușcă etc.); albișoară. **3** (*bot.; pop.*) Nume dat rădăcinilor de pătrunjel și de păstîrnac. **4** (*tipogr.*) Piesă de plumb, cu înălțimea mai mică decît a literelor, cu care se completează spațiile dintre rînduri, cuvinte sau litere. • pl. *-i.* /***alb*** + *-itură.*

albíță *s.f.* **1** (*iht.*) Obleț (*Alburnus alburnus*). **2** (*bot.*) Ciucușoară (*Alyssum calycium*). **3** (*bot.*) Bărbișoară (*Alyssum desertorum*). • pl. *-e.* /***alb*** + *-iță.*

albíu, -íe *adj.* Albicios. • pl. *-ii.* /***alb*** + *-iu.*

albiúță *s.f.* Albioară. • sil. *-bi-u-.* pl. *-e.* /***albie*** + *-uță.*

alboáre *s.f.* Licărire, lucire albă. • /lat. ***albōrem.***

alborádă *s.f.* (*muz.*) Compoziție muzicală instrumentală, inspirată din folclorul muzical iberic, care se execută în zori; albadă. • pl. *-e.* /<sp. ***alborada*** „cîntec de dimineață".

albuginée *s.f.* (*anat.*) Membrană fibroasă, dură, cu aspect albicios, care înconjoară unele organe, ca globul ocular sau învelișul extern al corpilor cavernoși. • /<fr. ***albuginée***, engl. ***albuginea***; cf. lat. *albūgo, -inis* „albeață".

albúgo *s.n.* (*med.*) **1** (Denumire pentru) petele albe de la nivelul corneei, provocate de acumularea de granulații grăsoase în grosimea acesteia. **2** Tulburare trofică a unghiilor, constînd în formarea de pete mici, albe, transversale, uneori striate. • /<fr. ***albugo***, engl. ***albugo***; cf. lat. *albūgo, -inis* „albeață".

albúi, -úie *adj.* Albicios. • pl. *albui.* /***alb*** + *-ui.*

albuléț *s.n.* (*bot.*; *reg.*) Alburn. • pl. *-e.* /***alb*** + *-uleț.*

albúm *s.n.* **1** Caiet sau volum cu foi speciale, în care se păstrează fotografii, ilustrate, mărci poștale etc. *Album de familie.* **2** Caiet în care se scriu versuri, citate celebre sau în care se schițează desene. **3** Colecție de fotografii, de ilustrații, de schițe etc., reunite, după o temă unitară, într-un volum. *Album de artă.* **4** (*muz.*) Disc sau casetă cu înregistrări muzicale. • pl. *-e, -uri.* /<lat., fr. ***album.***

albumeálă *s.f.* (*bot.*; *reg.*) **1** Floare-de-colț (*Leontopodium alpinum*). **2** Firicică (*Filogo germanica*). **3** Steluță (*Stellaria nemorum*). **4** Flocoșele (*Filago arvensis*). • pl. *-ele.* /cf. *alb.*

albumén *s.n.* (*bot.*) Țesut vegetal din semințele unor plante, în care se depozitează substanțele nutritive de rezervă și care servește embrionului ca hrană în timpul germinației. • /<fr. ***albumen***, lat. ***albumen, -inis*** „albuș".

albumín- Elem. de compunere „(referitor la) albumină". • și *albumíno-.* /<fr. ***albumin(o)***; cf. lat. *albumen, -inis.*

albuminát *s.n.* (*biochim.*) Combinație a unei albumine cu oxizi metalici; metaproteină. • /<fr. ***albuminate.***

albumínă *s.f.* (*biol.*) Grup de proteine conținute în serul sangvin, în lapte, ouă, mușchi, ca și în unele vegetale, solubile în apă, coagulabile la 70-90°C și care dau prin hidroliză aminoacizi și amoniac; serumalbumine • pl. *-e.* /<fr. ***albumine***, engl. ***albumin***; cf. lat. *albumen, -inis* „albuș" <*albus* „alb".

albuminemíe *s.f.* (*med.*) Prezența și concentrația serumalbuminei în plasma sangvină. • /<fr. ***albuminémie***, engl. ***albuminemia***; cf. lat. *albumen, -inis* „albuș" <*albus, -a, -um* „alb", gr. *αἷμα* „sînge".

albumíno- v. albumin-.

albuminocolíe *s.f.* (*med.*) Prezență a albuminei în vezica biliară. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***albuminocholie.***

albuminogén, -ă *adj.* (*biol.*) Care produce albumină. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***albuminogène***, engl. ***albuminogenous.***

albuminoíd, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* De felul albuminei. **2** *s.n.* (*biol.*) Proteină insolubilă, care se găsește în țesuturile cartilaginoase. *Scleroproteina este un albuminoid.* • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***albuminoïde.***

albuminometríe *s.f.* (*med.*) Determinare a cantității de albumină dintr-un lichid organic. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<engl. ***albuminimetry.***

albuminométru *s.n.* (*biochim.*) Aparat pentru determinarea cantității de albumină dintr-un lichid organic. • pl. *-e.* /<fr. ***albuminimètre.***

albuminós, -oásă *adj.* (*biol.*) Care conține albumină. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***albumineux.***

albuminúric, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care ține de albuminurie, care se referă la albuminurie. **2** *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Persoană) care suferă de albuminurie. *Bolnav albuminuric.* • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***albuminurique.***

albuminuríe *s.f.* (*med.*) Prezență patologică a albuminei în urină (indicînd o boală a rinichilor, insuficiență cardiacă etc.). • g.-d. *-iei.* /<fr. ***albuminurie***, engl. ***albuminuria***; cf. lat. *albumen, -inis* „albuș" <*albus, -a, -um* „alb" , gr. *οὖρον* „urină".

albumíță *s.f.* (*bot.*; *reg.*) Floare-de-colț (*Lentopodium alpinum*). • pl. *-e.* /de la ***alb.***

albumóză *s.f.* (*biol.*) Proteină anormală prezentă în plasmă sau în urină, produsă prin descompunerea albuminei în timpul digestiei gastrice. • pl. *-e.* /<fr. ***albumose.***

albumozuríe *s.f.* (*med.*) Prezența în urină a albumozei. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***albumosurie***, engl. ***albumosuria.***

alburí *vb. IV. intr.* **1** A răspîndi o lumină albicioasă. **2** A se zări ca ceva alb, luminos. • prez.ind. pers. 3 *-ește.* /***alboare*** + *-i.*

aluríre *s.f.* Acțiunea de a *alburi* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***alburi.***

alburíu, -íe *adj.* **1** Albicios. *Pe bolta alburie o stea nu se arată* (EMIN.). **2** (*despre culori*) Care este deschis, spălăcit, șters. *Albastru-alburiu.* **3** (*despre ochi*) De culoare albastră sau verde spălăcită. • pl. *-ii.* /***alboare*** + *-iu.*

albúrn *s.n.* (*bot.*) Strat lemnos situat între scoarța și inima trunchiului unui copac, prin care circulă apa și sărurile minerale extrase de rădăcină; (*pop.*; *reg.*) albeț, albuleț. • pl. *-uri.* /<lat. ***alburnum, -i***, it. ***alburno.***

albúș *s.n.* **1** (*biol.*) Substanță albă, transparentă, vîscoasă, compusă, în cea mai mare parte, din albumină, care înconjoară gălbenușul oului de păsări, reptile, pești etc. și care, la fiert, se întărește, făcîndu-se albă. <> *Spumă de albuș* v. spumă. **2** (*anat.*; *înv.*) Sclerotică. • pl. *-uri.* /***alb*** + *-uș.*

alcáde *s.m.* Primar și în același timp reprezentant al guvernului în orașe (prefect) în Spania și în America Latină. • pl. *-azi.* și *alcálde s.m.* /<fr. ***alcade***, sp. ***alcalde***; cf. ar. *al-kadi* „judecător".

alcáic, -ă *adj.* (*lit.*) Care aparține poetului grec Alceu; care caracterizează versurile acestui poet. <> *Vers alcaic* = vers de tipul celui creat de poetul antic grec Alceu, care este alcătuit din 9-11 silabe împărțite în cinci picioare metrice, cu cezura după al doilea picior. *Strofă alcaică* = catren format din versuri alcaice: doi endecasilabi, un eneasilab și un decasilab. • sil *-ca-ic.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***alcaïque***, lat. ***alcaicus, -a, -um***; cf. nm. pr. *Alceu*, poet antic grec.

alcálde *s.m.* v. alcade.

alcali- Elem. de compunere „alcalin". • /<fr. ***alcali*** <ar. *al-kali* „plantă marină".

alcalicelulóză *s.f.* (*chim.*) Compus cu caracter de alcoolat, obținut în urma reacției celulozei cu soluție concentrată de hidroxid de sodiu, care este folosit la fabricarea viscozei și a esterilor celulozei. • /<fr. ***alcalicellulose.***

alcaliemíe *s.f.* (*med.*) Creșterea pH-ului sau scăderea concentrației ionilor de hidrogen din sînge; alcaloză. • sil. *-li-e-.* /<germ. ***Alkaliämie***, engl. ***alkalemia***; cf. ar. *al kali, al-qaliz* „sodă".

alcalimetríe *s.f.* (*chim.*) Metodă volumetrică de analiză cantitativă a bazelor prin titrare cu o soluție standard de acid tare. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***alcalimétrie.***

alcalín, -ă *adj.* **1** (*chim.*; *despre substanțe*) Care are în soluție o reacție bazică, albăstrind hîrtia de turnesol și neutralizînd acizii. <> *Metal alcalin* = fiecare dintre elementele din prima grupă a sistemului periodic al elementelor. *Sodiul, potasiul, litiul, cesiul, rubidiul și franciul sînt metale alcaline. Rezervă alcalină* v. rezervă. **2** (*despre ape, izvoare*) Care conține (în soluție) o anumită cantitate de săruri de sodiu și potasiu. **3** (*despre soluri*) Care are o concentrație mare de săruri alcaline. **4** (*farm.*) *Medicament alcalin* = medicament folosit în tratamentul acidității gastrice. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***alcalin.***

alcalinitáte *s.f.* (*chim.*) **1** Proprietate a unei substanțe de a fi alcalină. **2** Cantitatea de bază prezentă într-un lichid sau într-o soluție, care se exprimă prin concentrația totală a bazei sau prin concentrația ionilor hidroxil. • /<fr. ***alcalinité.***

alcalinizá *vb. I. tr.* (*chim.*) A da unei soluții sau unei substanțe proprietăți alcaline. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***alcaliniser.***

alcalinizánt, -ă *adj.* (*chim.*) Care dă unei soluții sau unei substanțe proprietăți alcaline. • pl. *-ți, -te.* /de la ***alcaliniza.***

alcalinizáre *s.f.* (*chim.*) Proces prin care se dă unei soluții sau unei substanțe proprietăți alcaline. • pl. *-ări.* /v. ***alcaliniza.***

alcalino-pământós *adj.* (*chim.*) *Metal alcalino-pământos* = fiecare dintre elementele din grupa a doua a sistemului periodic al elementelor. *Beriliul, magneziul, calciul, bariul, stronțiul și radiul sînt metale alcalino-pământoase.* • pl. *-oase.* /***alcalin*** + ***pământos***, după fr. *alcalino-terreux.*

alcalinoterapíe *s.f.* (*med.*) Utilizarea terapeutică a sărurilor alcaline, în special a carbonatului de sodiu. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***alcalinothérapie***; cf. ar. *al kali* „sodă", gr. *θεραπεία* „îngrijire, tratament" <*θεραπεύω* „a îngriji, a trata".

alcáliu *s.n.* **1** (*chim.*) Hidroxid al unui metal alcalin sau al ionului amoniu. **2** Plantă marină din a cărei cenușă se produce sodă. • pl. *-ii.* /<fr. ***alcali***; cf. ar. *al-qaly* „plantă marină".

alcaloíd *s.m.* (*chim.*, *farm.*) Substanță bazică azotată, de origine vegetală sau obținută sintetic, toxică, cu diferite acțiuni farmacodinamice. *Morfina, opiul, codeina, nicotina, chinina, cocaina, atropina sînt alcaloizi.* • pl. *-izi.* /<fr. ***alcaloïde.***

alcaloídic, -ă *adj.* Care ține de alcaloizi, care se referă la alcaloizi. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***alcaloïdique.***

alcalóză *s.f.* (*med.*) Stare patologică rezultată din acumularea plasmatică de baze sau din pierderea de acizi, caracterizată prin scăderea concentrației ionilor de hidrogen; alcaliemie. • /<fr. ***alcalose***, engl. ***alkalosis***; cf. ar. *al kali* „sodă".

alcán[1] *s.m.* (*chim.*) Hidrocarbură aciclică saturată. *Metanul și etanul sînt alcani.* • pl. *-i.* /<fr. ***alcane.***

alcán[2] *s.m.* v. arcan[2].

alcarázas *s.n.* Vas poros de pămînt, în care lichidul pe care îl conține se răcește datorită evaporării prin pereții lui. • pl. *-uri.* /<fr. ***alcarazas***; cf. ar. *al-kurraz* „vas de o formă specială".

alcazár *s.n.* (*arhit.*; *în Ev. Med.*) Fortăreață în stil maur, foarte ornamentată, care se întîlnește în principalele orașe spaniole. • pl. *-e.* /<fr., sp. ***alcázar***; cf. ar. *al-kazar* „palat".

alcătuí *vb. IV.* **1** *tr.* A face, a forma, a crea, a întocmi (combinînd sau dispunînd într-un anumit fel elemente deosebite). *Mi-a prezentat... unditele alcătuite de el* (SADOV.). **2** *tr.* (*compl. indică studii, opere etc.*) A compune, a elabora, a scrie, a redacta. *A alcătuit un referat pentru seminar.* **3** *tr.* A constitui, a stabili; a numi; a organiza. *A alcătuit o comisie.* **4** *refl.* (*despre societăți, organizații etc.*) A se forma, a lua ființă. *Prin comasarea celor două firme s-a alcătuit o societate comercială importantă.* **5** *tr.* A concepe, a întocmi, a realiza. *Și-a alcătuit o splendidă colecție de obiecte de artă.* **6** *tr.* A forma împreună; a constitui. *Casa bătrînească..., o vie cu livadă frumoasă, vite și multe păsări alcătuiau gospodăria babei* (CR.). **7** *intr.* (*cu determ. introduse prin prep. „din"*) A avea, a se compune, a consta. *Clădirea este alcătuită din două corpuri.* ◆ (*refl.*) A fi format, constituit din... *Auditoriul se alcătuia mai ales din studenți.* **8** *tr.* A strînge, a aduna. ◆ A aranja, a rîndui. *A alcătuit toate treburile necesare.* **9** *tr.* (*înv., pop.*) A face, a încheia un legămînt, o convenție etc. **10** *refl.* (*reg.*; *urmat de determ. introduse prin prep. „cu"*) A se înțelege cu cineva, a cădea la învoială. *Cum... mă alcătuiesc cu vameșii... vin și eu după tine* (SADOV.). • prez.ind. *-iesc.* /<magh. ***alkot*** „a crea" și ***alkudozik*** „a se tocmi", după *tocmi.*

alcătuiálă *s.f.* **1** Alcătuire. **2** Concr. Ceea ce este înjghebat, întocmit. • pl. *-ieli.* /***alcătui*** + *-eală.*

alcătuíre *s.f.* **1** Formare, creare, întocmire (combinînd sau dispunînd într-un anumit fel elemente deosebite); alcătuială, alcătuit[1]. **2** Compunere, elaborare, redactare. *Alcătuirea unei opere literare.* **3** Constituire; numire; organizare. *Alcătuirea unei comisii.* **4** Structură, dispunere, aranjament. *Care va fi alcătuirea pinacotecii?* **5** Componență, structură. *Consiliul are alcătuire nouă.* **6** Compunere, formație. *Trupa mergea într-o alcătuire redusă.* • pl. *-i.* /v. ***alcătui.***

alcătuít[1] *s.n.* Alcătuire. /v. ***alcătui.***

alcătuít[2]**, -ă** *adj.* Care a fost făcut, construit, conceput, creat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***alcătui.***

alcătuitór, -oáre *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care intră în compunerea, structura unui lucru, unui sistem etc. **2** *s.m., s.f.* Persoană care alcătuiește ceva. • sil. *-tu-i-.* pl. *-ori, -oare.* /***alcătui*** + *-itor.*

alcériu *s.m.* v. arcér[1].

alchénă *s.f.* (*chim.*) Hidrocarbură aciclică nesaturată, cu o singură legătură dublă. *Etilena este o alchenă.* • pl. *-e.* /<fr. ***alkène***, germ. ***Alkene.***

alchidál *s.m.* (*chim.*) Rășină sintetică obținută prin policondensare, folosită la prepararea unor lacuri și vopsele. • pl. *-i.* /<germ. ***Alkidal.***

alchíl *s.m.* (*chim.*) Radical organic monovalent, obținut prin îndepărtarea unui atom de hidrogen dintr-o hidrocarbură saturată. • pl. *-i.* /<fr. ***alkyle***, germ. ***Alkyl.***

alchiláre *s.f.* (*chim.*) Introducere a unui radical alchil în molecula unui compus chimic. • pl. *-ări.* /cf. fr. *alkylation.*

alchímic, -ă *adj.* Care aparține alchimiei, care se referă la alchimie. • pl. *-ci, -ce.* și *alhímic, -ă adj.* /<fr. ***alchimique.***

alchimíe *s.f.* **1** Concepție apărută inițial în Egiptul elenistic (sec. 1 d.Hr.) și dezvoltată mai ales în Evul Mediu, care urmărea descoperirea pietrei filosofale, cu ajutorul căreia să se poată transforma metalele în aur, și a elixirului vieții, care să dea omului tinerețe veșnică și nemurire. **2** Fig. Proces complex, subtil. *Urmărea cu greu alchimia gîndirii lui.* • și (*înv.*) *alhimíe s.f.* /<fr. ***alchimie***, lat. ***alchemia***; cf. ar. *al-kimiya* „piatră filosofală".

alchimíst *s.m.* Persoană care practică alchimia. • pl. *-iști.* și (*înv.*) *alhimíst s.m.* /<fr. ***alchimiste.***

alchínă *s.f.* (*chim.*) Hidrocarbură aciclică nesaturată cu legătură triplă. *Acetilena este o alchină.* • pl. *-e.* /<germ. ***Alkine.***

alción *s.m.* **1** (*ornit.*) Specie de pescăruș albastru. **2** Pasăre marină legendară, considerată simbolul unui viitor fericit, întrucît își făcea cuibul numai pe o mare calmă. • sil. *-ci-on.* pl. *-i.* /<fr. ***alcyon***, lat. ***alcyon, -onis.***

alcohói *s.m.* v. alcool.

alcoól *s.m., s.n.* **1** *s.m.* (*chim.*) Derivat al hidrocarburilor, în care unul sau mai mulți atomi de hidrogen au fost înlocuiți cu grupe hidroxil. **2** *s.n.* (și *alcool etilic*) Lichid incolor, volatil, inflamabil, cu miros și gust specific, obținut prin fermentarea zahărului din cereale, fructe, cartofi etc. sau pe cale sintetică, care este folosit la prepararea băuturilor spirtoase, ca dezinfectant, combustibil, dizolvant etc.; etanol, spirt. ◇ *Alcool brut* = alcool obținut prin distilarea plămădelilor fermentate. *Alcool rafinat* = alcool brut din care au fost îndepărtate impuritățile prin rectificare, conținînd 95,57 % alcool etilic în greutate, iar impurități în limitele prevăzute de normele în vigoare. *Alcool denaturat* = alcool etilic brut sau rafinat, amestecat cu substanțe improprii consumului alimentar, care este folosit în industrie. *Alcool industrial* = alcool obținut prin fermentarea cerealelor sau a cartofilor bogați în amidon. **3** *s.n. Alcool sanitar* (sau *medicinal*) = alcool colorat cu albastru de metilen, care se folosește ca dezinfectant extern. **4** *s.n.* (*chim.*) *Alcool solid* = polimer al acetaldehidei, insolubil în apă, greu solubil în alcool și eter, care este folosit drept combustibil solid. *Alcool amilic* v. amilic. *Alcool butilic* v. butilic. *Alcool metilic* v. metilic. *Alcool propilic* v. propilic. *Alcool vinilic* v. vinilic. **5** *s.n.* Băutură alcoolică. *Tînărul e rezistent la alcool.* • pl. *-i, -uri.* și *alcohól s.n.* /<fr. ***alcool***, engl. ***Alcohol***: cf. ar. *al-kohl* „lucru subtil".

alcoolát *s.m.* **1** (*chim.*) Derivat al alcoolului, obținut prin înlocuirea hidrogenului din grupa hidroxil cu un metal. **2** Medicament lichid obținut prin distilarea alcoolului prin substanțe aromatice. • pl. *-ți.* /<fr. ***alcoolat***, engl. ***alcoholate.***

alcoolemíe *s.f.* **1** Prezență temporară a alcoolului în sînge; procent de alcool în sînge. **2** Test utilizat în medicina legală și pentru verificarea gradului de alcool în sînge al șoferilor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***alcoolémie***, engl. ***alcoholemia***; cf. ar. *al kohl* „subtil, pătrunzător", gr. *αἷμα* „sînge".

alcoólic, -á *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care conține alcool. *Băuturi alcoolice.* ◇ *Debit de băuturi alcoolice* v. debit. *Grad alcoolic* v. grad. **2** *s.m., s.f., adj.* (Persoană) care consumă alcool în permanență și în cantități mari; bolnav de alcoolism. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***alcoolique.***

alcoolísm *s.n.* **1** (*med.*) Stare patologică determinată de consumul excesiv și repetat de alcool; etilism. ◇ *Alcoolism acut* = stare temporară a unei persoane care a consumat o cantitate mare de alcool, caracterizată prin tulburări grave de comportament și de activitate mintală, ajungînd pînă la comă. *Alcoolism cronic* = stare de intoxicație a unei persoane în urma consumului excesiv de alcool, avînd ca urmare leziuni ale organelor interne, tulburări nervoase și psihice etc. **2** Abuz permanent de băuturi alcoolice. • /<fr. ***alcoolisme***, engl. ***alcoholism.***

alcoolizá *vb. I.* **1** *refl.* A consuma în mod excesiv și permanent băuturi alcoolice; a deveni alcoolic. **2** *tr.* A mări concentrația de alcool dintr-o soluție. *A alcoolizat mai tare lichiorul.* • prez.ind.-*ez.* /<fr. ***alcooliser.***

alcoolizábil, -ă *adj.* Care se poate transforma în alcool. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***alcoolisable.***

alcoolizáre *s.f.* **1** Consum excesiv și permanent de băuturi alcoolice. **2** Mărire a concentrației de alcool dintr-o soluție. **3** (*med.*) Procedeu terapeutic ce constă în efectuarea de infiltrații cu alcool la nivelul trunchiurilor nervoase. • pl. *-ări.* /v. ***alcooliza.***

alcoolizát, -ă *adj.* **1** (*despre băuturi*) În care s-a introdus alcool. **2** (*glum.*; *despre oameni*) Care a consumat băuturi alcoolice peste măsură. • pl. *-ți, -te.* /v. ***alcooliza.***

alcoolmetríe *s.f.* Parte a analizei fizico-chimice care cuprinde metodele de determinare a cantității de alcool al amestecului alcool etilic-apă, bazate pe analize de densitate. • g.-d. *-iei.* și *alcoolometríe s.f.* /<fr. ***alcoo(lo)métrie.***

alcoolmétru *s.n.* Aparat folosit la determinarea concentrației de alcool a soluțiilor de alcool etilic în apă; densimetru. • sil. pl. *-e.* și *alcoolométru s.n.* / ***alcool*** + ***metru***, după fr. *alcoo(lo)mètre*; cf. ar. *al koh'l* „subtil, pătrunzător", gr. *μέτρον* „măsură".

alcoolomaníe *s.f.* **1** Perioada de latență a intoxicației alcoolice cronice, în care nu s-a constituit încă dependența față de alcool. **2** Dependență față de alcool, caracterizată prin incapacitatea diminuării consumului și apariția unei toleranțe. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***alcoolmanie, alcoolomanie***; cf. ar. *al kohl* „subtil, pătrunzător", gr. *μανία* „nebunie".

alcoolometríe *s.f.* v. alcoolmetrie.

alcoolométru *s.n.* v. alcoolmetru.

alcooloscóp *s.n.* Instrument pentru determinarea cantității de alcool din sînge. • pl. *-oape.* /de la ***alcool***, după *bronhoscop, stetoscop.*

alcooltést *s.n.* Aparat pentru determinarea prezenței alcoolului în aerul expirat de o persoană. • pl. *-e.* / ***alcoolo-*** + ***test***, după fr. ***alco(o)test.***

alcoolurie *s.f.* Prezență temporară a alcoolului în urină. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***alcoholuria***, fr. ***alcoolurie.***

alcóv *s.n.* **1** Loc mai ridicat sau firidă într-o cameră de dormit, unde se așază patul. ◆ Ext. Pat. **2** Dormitor al unei femei. **3** Loc intim pentru raporturi amoroase. ◇ Loc.adj. *De alcov* = intim. *Aventuri de alcov.* • pl. *-uri.* și (*înv.*) *alcóvă s.f.* /<fr. ***alcôve***; cf. ar. *al-qubba* „cameră mică; dormitor".

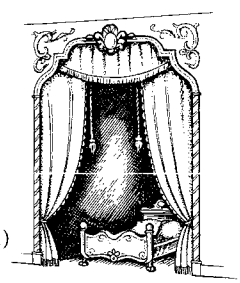

alcov (1)

alcóvă *s.f.* v. alcov.

aldán *s.m.* (*reg.*) Cînepă de toamnă care produce semințe, cultivată separat de cînepa textilă (*Cannabis sativa*). • pl. *-i.* și *hladán, haldán, hăldán s.m.* /cf. sl. veche **хлыстъ** <*hlŭd* „vargă", rom. *hlujan.*

aldămáș *s.n.* Băutură (și gustare) oferite (de vînzător) după încheierea unei tranzacții (de vînzare-cumpărare). • pl. *-uri.* și *adămáș s.n.* /<magh. ***áldomás.***

álde *art.invar.* (*pop.*; *fam.*; *de obicei precedă nm. de pers., la sg. sau la pl., considerate ca exponente ale unui grup, ale unei categorii etc.*) **1** (*adesea precedat de prep. „de", în formele „de-alde, d-alde"; precedă un subst. nm. de pers.*) Oameni ca...; (și *peior.*) specimene de felul..., de teapa... *Între aceștia din urmă erau și de-alde Ionescu, învățătorul satului.* **2** (*precedă forma feminină cu sens neutru a pron.dem.*) Lucruri, întîmplări de felul... *Nu mă sperii tu cu de-alde-aceste* (CR.). **3** (*precedă nm. pr. de pers.*) Cei din familia, din casa, din jurul cuiva; ai lui... *La alde Gherghina acasă, fetele începuseră a face gură* (BUJ.). **4** (*precedă nm. pr. de pers., nm. de rudenie etc.*) Termen de reverență. *Nu voi să plece alde neica pînă nu m-o ierta* (CAR.). • / ***al*** + ***de.***

aldehídă *s.f.* (*chim.*) Substanță organică, obținută din alcooli primari, prin oxidare, care se folosește la fabricarea unor coloranți, rășini sintetice, medicamente, produse cosmetice etc. ◇ *Aldehidă formică* = formaldehidă. *Aldehidă acrilică* = acroleină. *Aldehidă benzoică* v. benzoic. • pl. *-e.* /<fr. ***aldéhyde.***

aldín, -ă *adj., s.f.* **1** *adj., s.f.* (Caracter tipografic sau literă tipografică) care are liniile mai groase decît ale celor obișnuite; gras, bold. **2** *s.f.* Text cules cu aceste litere sau caractere tipografice. • pl. *-e.* /<it. ***aldino***; cf. nm. pr. *Aldo* Manuzio, tipograf și editor venețian.

aldolázǎ *s.f.* (*biol.*) Enzimă care intervine în reacțiile biologice de degradare a glicogenului sau glucozei, scindînd fructoza. • /<fr. ***aldolase***, engl. ***aldolase.***

aldosterón *s.m.* (*biol.*) Hormon mineralocorticoid secretat de zona glomerulară a corticosuprarenalei, cu rol de reglare a concentrațiilor de sodiu și potasiu prin controlul schimburilor la nivelul rinichiului. • pl. *-i.* /<fr. ***aldostérone***, engl. ***aldosterone.***

aldóză *s.f.* (*chim.*) Monozaharidă care are în moleculă gruparea carbonil, caracteristică aldehidelor. *Glucoza este o aldoză.* • pl. *-e.* /<fr. ***aldose.***

aldurál *s.n.* (*tehn.*) Bimetal rezistent la coroziune, format din plăci sau benzi de duraluminiu acoperite pe ambele fețe cu straturi de aluminiu tehnic pur. • / ***al[uminiu]*** + ***dural[uminiu]***.

aleán *s.n., prep.* **1** *s.n.* (*pop.*) Suferință, durere sufletească, tristețe (din cauza unei dorințe neîmplinite). *Aleanuri niciodată rostite... izvorau acum din toată puterea* (CAM.). **2** *s.n.* Sentiment de duioșie; melancolie, nostalgie, dor. *Tresărind scînteie lacul...; Eu, privindu-l din pădure, Las aleanul să mă fure* (EMIN.). **3** *s.n.* (*pop.*) Dușmănie; pică. *Dușmanele mi-s multe... Toate țin pe mine-alean* (POP.). **4** *prep.* (*înv., reg.*; și *în alean* sau *într-alean*) Împotriva. • pl. *-uri.* și (*înv.*) *alén adv.* /<magh. ***ellen*** „împotriva"; cf. lat. *allen(-are)* <*lenis* „lin, blînd".

aleatór, -oáre *adj.* v. aleatoriu.

aleatóric, -ă *adj.* **1** (*despre fenomene, evenimente etc.*) Care se produce întîmplător. *Fenomen aleatoric.* **2** (*muz.*; *despre execuția unor compoziții*) Care se bazează pe improvizație sau pe inspirația interpretului. • sil. *-le-a-.* pl. *-ci, -ce.* / ***aleator[iu]*** + ***-ic.***

aleatorísm *s.n.* **1** Ceea ce are caracter aleatoric; hazard. **2** Procedeu de creație, care urmărește stimularea imaginației și a interesului spectatorului, prin caracterul întîmplător al deznodămîntului acțiunii. **3** (*muz.*) Caracter aleatoric al execuției aceleiași compoziții de interpreți diferiți. • sil. *-le-a-.* /<fr. ***aléatorisme.***

aleatóriu, -ie *adj.* Care este supus întîmplării; care depinde de o împrejurare viitoare și nesigură; incert, imprevizibil, întîmplător. *Ordine aleatorie.* ◇ *Artă aleatorie* = operă literară, plastică, muzicală etc., improvizată, incoerentă, care aparține unui curent de negare a artei tradiționale, specific celei de a doua jumătăți a sec. 20. (*jur.*) *Contract aleatoriu* = act condiționat de un eveniment viitor, incert și riscant. (*mat.*) *Variabilă aleatorie* = variabilă care depinde de o lege a probabilității. *Variabile aleatorii independente* = variabile caracterizate prin faptul că probabilitatea ca două dintre ele să aibă aceeași valoare este egală cu produsul probabilităților ca fiecare separat să aibă valoarea respectivă. • sil. *-le-a-.* pl. *-ii.* și *aleatór, -oáre adj.* /<fr. ***aléatoire***, lat. ***aleatorius, -a, -um.***

alebárdă *s.f.* v. halebardă.

alebardiér *s.m.* v. halebardier.

alée *s.f.* **1** Drum într-un parc, într-o grădină etc., acoperit cu prundiș sau cu nisip și mărginit de arbori și flori. **2** Stradă plantată cu arbori; stradă îngustă și scurtă; stradelă, intrare. *Aleea Copou.* **3** Spațiu de circulație mărginit pe ambele părți de elemente arhitecturale de același fel sau de sculpturi. *Aleea coloanelor.* • pl. *-ei.* /<fr. ***allée***, germ. ***Allee.***

alefíe *s.f.* v. alifie.

alegá[1] *vb. I. refl.* (*înv., pop.*) A insista pe lîngă cineva, a se ține de capul cuiva. • prez.ind. *alég.* /<lat. ***alligare.***

alegă[2] *vb. I. tr.* (*jur.*) A invoca ceva în sprijinul unei idei sau ca justificare a unei acțiuni. • prez.ind. *-ghez.* /<fr. ***alléguer***, lat. ***allegare.***

alegáție *s.f.* (*jur.*) Invocare a unei teorii, a unei păreri autorizate în sprijinul unei afirmații sau justificări. ◆ Ext. Afirmație nefondată; bîrfă, zvon. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *alegațiúne s.f.* /<fr. ***allégation***, lat. ***allegatio, -onis.***

alegațiúne *s.f.* v. alegație.

alegátor, -oáre *s.m., s.f.* Persoană care are drept de vot, care votează. ◇ *Certificat de alegător* v. certificat. • pl. *-ori, -oare.* / ***alege*** + ***-ător.***

alége *vb. III.* **1** *tr.* A manifesta o opțiune, o preferință pentru ceva sau cineva, a prefera ceva sau pe cineva. *Libertatea de a alege între bine și rău.* ◇ *Pe ales(e)* = *a*) loc.adj. aparte, special, deosebit. *Strugurii pe alese atrăgeau mulți cumpărători*; *b*) loc.adv. (și *într-ales*) după plac, la liberă alegere. *Nu se vinde pe alese.* ◇ Expr. (*abs.*) *Alege pînă culege*, se spune despre cineva foarte pretențios, care, tot alegînd, rămîne cu partea cea mai proastă. *A avea de ales* = a avea o alternativă favorabilă într-o situație dificilă. *A se alege într-un fel* (sau *altul*) v. fel. *A se alege sorții* v. soartă. *A alege pe* (sau *după*) *sprînceană* v. sprînceană. **2** *tr.* A decide, a hotărî, prin selecționare, în favoarea cuiva sau a ceva. *Își alege cu grijă prietenii.* ◇ (*abs.*) *Ei, ai ales?* ◇ (*refl. impers.*) *Te aștept, ca să aflu ce s-a ales cu tine după discuțiile din consiliu.* ◇ Expr. *Urma alege* = sfîrșitul este hotărîtor; în final se decid lucrurile. *Clopotul alege* v. clopot. ◇ Fig. *Numai sabia va alege* (POP.). **3** *tr.* (*compl. indică oameni*) A desemna prin vot; a vota. *L-au ales deputat.* ◆ A delega pentru a

îndeplini o sarcină, o obligație. *L-au ales pentru a participa la simpozion cu o comunicare.* ◆ A prefera, dintre mai mulți candidați, pentru ocuparea unei demnități sau a unei funcții. *Poporul îl alege domn.* **4** *tr.* A selecta, a decide. *A ales bine momentul în care să plece.* **5** *tr.* A distinge, a deosebi dintre alții; a recunoaște dintre mai mulți (de același fel). *O vei alege din mulțime după șalul alb pe care îl poartă peste palton.* ◆ (*refl.*) A ieși la iveală dintr-o mulțime; a se despărți dintre alții. *Și așa, se aleg vreo doi oameni din sat și se duc la casa leneșului* (CR.). ◆ (*fam.; refl.*) A ieși în evidență dintre alții. *Dintre toate ea se alege prin sobrietate și eleganță.* ◆ (*reg.; refl. impers.; constr. cu dat. pron.pers.*) A apărea clar, limpede. *Nu știu ce este, că nu mi s-alege, fiind prea departe* (ISP.). **6** *tr.* (*compl. indică un tot*) A separa, a despărți, a împărți (după anumite criterii), formînd mai multe grupe, părți etc. *Aleg părul în două.* ◇ Expr. *A alege cărare* = a despărți părul în două, cu pieptenele. **7** *tr.* (*compl. indică nume de materii*) A curăța prin selecție; a despărți partea bună de cea nefolositoare; a sorta, a selecta. *Aleg orezul.* ◇ Expr. *A alege neghina din grîu* (sau *grîul din neghină, bobul de neghină*) v. neghină. ◆ Fig. A înțelege clar spusele cuiva. *Bălan să-ți aleagă din gură ce spui, dacă nu vorbești deslușit* (CR.). **8** *refl.* (*despre substanțe, materii în amestec cu altele, de densități diferite*) A se despărți de rest (ridicîndu-se la suprafață, căzînd la fund etc.). *Smîntîna se alege din lapte.* ◇ (*tr.*) *Vei bate și putineiul, ca să alegi untul* (POP.). ◇ Expr. *A se alege brînza* (sau *urda*) *din zer* v. zer. **9** *refl.* A rămîne cu ceva de pe urma unei acțiuni, a unei împrejurări etc. *Pînă să le arate cine e, se alegea cu o chelfăneală zdravănă* (CRIS.). **10** *refl.* A ajunge într-o situație neașteptată (rea). *Nedelcu s-a ales un pungaș de rînd* (VLAH.). ◇ (*refl. impers.; urmat de determ. introduse prin prep. „din" sau „de"*) *Ce s-a ales din toată familia lui... nu mai știe nimic* (VLAH.). *Dacă nu era el... cine știe ce se alegea de capul meu* (ISP.). ◇ Expr. *A se alege cu o papară* v. papară. *A se alege praful* (ori *praful și pulberea, pop., praful și țărîna*) *de ceva* sau *de cineva* ori *a nu se* (*mai*) *alege* (sau *rămîne*) *nici* (ori *decît*) *praf* (sau *praful, praful și pulberea*) v. praf. *A se alege* (*numai*) *scrumul* (*și fumul* sau *și cenușa*) *de ceva* (ori *de cineva*) v. scrum. **11** *tr., intr.* A țese cu diferite ornamente executate manual. • prez.ind. *alég*; perf. smp. *alesei*; part. *ales.* /lat. ***allĕgĕre*** = ***eligĕre***.

alégere *s.f.* **1** Preferință pentru cineva sau ceva; desemnare a cuiva sau a ceva dintre mai mulți, mai multe. *A făcut o alegere bună.* ◇ Loc.adv. *La alegere* = după voia, placul sau hotărîrea cuiva. *Fără alegere* = la întîmplare, pe nimerite. **2** Decizie, prin selecționare, în favoarea cuiva sau a ceva. *Alegerea locului pentru petrecerea vacanței a fost dificilă.* **3** (*la pl.*) Procedură de vot prin care se alege reprezentantul sau reprezentanții unei colectivități pentru alcătuirea unui organ de conducere, a unor organe legislative etc. ◇ *Alegeri anticipate* v. anticipate. *Alegere deschisă* v. deschis. *Alegeri parlamentare* v. parlamentar. ◇ Expr. *A valida alegerile* (sau *rezultatul alegerilor*) = (*despre organismele abilitate*) a confirma validitatea alegerilor. *Validarea alegerilor* = recunoaștere oficială a rezultatelor unor alegeri. **4** Separare, prin diverse procedee, a unei substanțe dintr-o masă care o conține. *Alegerea untului.* • pl. *-i.* /v. ***alege***.

alegórlc, -ă *adj.* **1** Care aparține alegoriei, care se referă la alegorie; caracteristic alegoriei. *Sens alegoric.* ◆ Care conține alegorii; care este exprimat printr-o alegorie. *Poem alegoric.* **2** *Car alegoric* = vehicul amenajat cu o platformă, pe care se reprezintă scene simbolice și cu care se defilează la anumite sărbători. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***allégorique***, lat. ***allegorĭcus, -a, -um***, germ. ***allegorisch***.

alegoríe *s.f.* **1** (*stil.*) Figură de stil care constă în reprezentarea unor noțiuni abstracte (idei, concepte) sau a unor acțiuni prin imagini al căror sens imediat este doar aparent și trebuie interpretat simbolic. Ex. *Corabia vieții-mi, grea de gînduri, / de stînca morții risipită-n scînduri, / A vremei valuri o lovesc și-o sfarmă / Și se izbesc într-însa rînduri-rînduri* (EMIN.). **2** Operă literară sau plastică având valoare simbolică și aluzivă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*inv.*) *aligoríe s.f.* /<fr. ***allégorie***, lat. ***allegorĭa, -ae***, germ. ***Allegorie***; cf. gr. *ἀλληγορία* <*ἀλληγορῶ* „a vorbi prin imagini".

alegorísm *s.n.* **1** Exprimare prin alegorii. ◆ Sistem de alegorii de la baza unui text. **2** Tendința de a interpreta alegoric un text. ◆ Folosire abuzivă a alegoriei. • /<fr. ***allégorisme***.

alegoríst, -ă *s.m., s.f.* **1** Persoană care explică alegoriile unor texte, în special ale *Bibliei*, ale unor autori etc. **2** Autor de alegorii. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***allégoriste***.

alegorizá *vb. I. tr.* **1** A reprezenta ceva prin alegorii. **2** A da un sens alegoric (unei opere). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***allégoriser***.

alegorizánt, -ă *adj.* Care alegorizează. • pl. *-ți, -te.* / ***alegoriza*** + *-ant*.

alegorizáre *s.f.* **1** Reprezentare prin alegorii. **2** Atribuire de sens alegoric (unei opere). • pl. *-ări.* /v. ***alegoriza***.

alegréțe *s.f.* Vioiciune (a tonului, a exprimării). • /<it. ***allegrezza***, fr. ***allégresse***.

alégru, -ă *adj.* **1** (*înv.; despre oameni*) Vioi, sprinten. **2** (*despre melodii*) În tempo vioi; allegro. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***allègre***.

aléi *interj.* v. alelei.

alejánță *s.f.* Obligație de fidelitate față de un suveran, de o națiune. • /<fr. ***allégeance***.

alejveríș *s.n.* v. alișveriș.

alélă *s.f.* (*genet.*) Una din multiplele forme alternative ale unei gene, dintr-o pereche sau dintr-o serie de gene alternative de pe același cromozom, care determină nuanțarea unui caracter. • pl. *-e.* /<fr. ***allèle***; cf. gr. *ἀλλήλων* „reciproc".

alelé *interj.* v. alelei.

aleleí *interj.* (*pop.; de obicei precedă o invocație*) Exclamație care exprimă diferite reacții sau stări afective: *a*) Mînie, revoltă. *Alelei, boieri hapsîni, Face-v-ar vîntu țărînă!* (DEȘ.). *b*) Amenințare. *Alelei, hoț de copil, tu cu oile mi-ai păscut iarba, iar eu îți voi mînca capul* (BOTA). *c*) Părere de rău. *Alelei, murguleț mic, ...De-ai putea la bătrînețe, Cum puteai la tinerețe!* (ALECS.). *d*) Entuziasm, bucurie, încîntare. *Alelei, ce mîndrețe de fată!* • și *aléi, alelé interj.* /form. onomat.; cf. bg. *олеле*.

aleléu *interj.* v. aoleu.

alélic, -ă *adj.* (*genet.*) Care aparține alelei, care se referă la alelă. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***allélique***.

alelísm *s.n.* (*genet.*) Fenomen prin care două sau mai multe gene determină același caracter. • /<fr. ***allélisme***.

alelo- Elem. de compunere „alternativ", „reciproc". • /<fr. ***allélo-***; cf. gr. *ἀλλήλων*.

alelogamíe *s.f.* (*bot.*) Polenizare în două moduri nespecifice. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***allélogamie***.

alelogenéză *s.f.* (*biol.*) Succesiune a două generații (sporofitică și gametofitică) în ciclul de dezvoltare a anumitor plante. • /<fr. ***allélogenèse***.

alelomórf, -ă *adj.* (*biol.; despre gene*) Care se prezintă sub mai multe forme. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***allélomorphe***, engl. ***allelomorph***; cf. gr. *ἀλλήλων* „de la unul la altul", *μορφή* „formă, figură".

alelomorfísm *s.n.* (*genet.*) Totalitatea relațiilor dintre alelele aceluiași caracter. • /<fr. ***allélomorphisme***.

alelopatíe *s.f.* (*biol.*) Interacțiune stabilită între plantele superioare prin intermediul diferiților produși metabolici. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***allélopathie***.

alelotropísm *s.n.* Atracție reciprocă între două celule sau două organisme. • / ***alelo-*** + ***tropism***.

alelúia *interj.* **1** Cuvînt de slăvire a lui Dumnezeu, folosit în psalmi și în cîntările bisericești. ◇ Expr. (*fam.*) *A-i cînta cuiva aleluia* = a face prohodul cuiva, a înmormînta pe cineva. **2** (*fam.*) S-a sfîrșit! bine că s-a terminat! amin! și *alilúia interj.* /<m.gr. *ἀλληλούια*, slav. *аллилоуіа*; cf. ebr. *hallelū Yah!* „lăudați pe Iehova".

além *s.n.* **1** Semiluna sau steaua din vîrful minaretului unei moschei. **2** Steag turcesc, primit de domnii români cu ocazia învestirii, ca simbol al suzeranității. • /<tc. ***alem***.

alemăn *s.m. pl., adj.* **1** *s.m. pl.* (*ist.*) Numele unor triburi germanice, menționate în sec. 3-6 d.Hr. în regiunea Rinului. **2** *adj.* (*lingv.*) *Dialectul aleman* = dialectul alemanic. • și *alamáni s.m. pl.* /<germ. ***Alemanne***, fr. ***Alemans, Alamans***.

alemándă *s.f.* v. allemandă.

alemánic *adj. Dialectul alemanic* = dialect al limbii germane de sus vorbit în unele zone din S Germaniei, în Austria și Elveția. • /<germ. ***alemannisch***.

alén *adv.* v. alean.

aléná[1] *s.f.* (*chim.*) Hidrocarbură aciclică cu trei atomi de carbon în moleculă și două legături duble. • pl. *-e.* /<fr. ***allène***.

aléná[2] *s.f.* v. halenă.

alendelón *s.n.* (*fam.*) Tip de haină de piele îmblănită. • /de la nm. pr. ***Alain Delon***, actor francez.

aléne *adv.* Fără grabă; agale, lipsit de vioiciune. *Fumul alb alene iese Din cămin* (COȘB.). ◇ (*adj.*) *Susurul alene al vîntulețului de vară* (ODOB.). • / ***a***[4] + ***lene***.

aleó *interj.* v. aoleu.

alergá *vb. I.* **1** *intr.* A merge cu viteză, a se deplasa în fugă; a fugi, a goni. *Rada-i nălucire vie Cînd aleargă pe cîmpie* (COȘB.). ◇ Expr. *A alerga mîncînd pămîntul* sau *a mînca pămîntul alergînd* v. mînca. **2** *intr.* (*urmat de determ. introduse prin prep. „după"*) A fugi după cineva sau ceva pentru a-l ajunge (și pentru a-l prinde). *Aleargă după dînsul, bărbate, și nu-l lăsa* (CR.). **3** *tr.* (*fact.*) A fugări pe cineva, a face pe cineva să fugă. *Îl aleargă prin curte pentru a-l prinde* ◇ Expr. (*pop.*) *A*(*-și*) *alerga ochii* = a-și arunca privirile. ◆ A mîna repede calul, a-l face să gonească. *Năvălirā... doi călăreți, alergînd fiecare cîte o pereche de cai* (PRED.). **4** *intr.* A urmări pe cineva (cu insistență). *De doi ani aleargă după el, fără a-i putea da de urmă.* ◆ A urmări un scop, un țel etc. *Aleargă după glorie.* **5** *intr.* A se grăbi într-o anumită direcție sau către un anumit scop; a se repezi. *Cînd apăru în balcon, toți alergară s-o vadă.* ◇ Expr. *A alerga într-un suflet* (*spre..., la... etc.*) = a alerga foarte repede (spre..., la... etc.). *A alerga după ceva* ori *după cineva cu limba scoasă* v. limbă. **6** *intr.* A umbla de colo pînă colo, fără o țintă precisă. *Aleargă încolo și încoace, pînă la ora întîlnirii.* ◆ (*pop.*) A cutreiera, a străbate. *De-atunci eu alergai Lumile de-a rîndul* (COȘB.). **7** *intr.* A umbla mult după treburi sau după afaceri. *În noua funcție trebuie să alerge de dimineață pînă seara.* **8** *intr.* A recurge la cineva ca la o sursă de ajutor, de asistență. *Aleargă întotdeauna la mine cînd are nevoie de ajutor.* **9** *intr.* (*despre oameni*) A participa la probe sportive de alergări. *În grupa a doua aleargă sportivul român.* **10** *intr.* (*despre cai*) A fugi în cadrul unei curse de cai. *În concurs aleargă cai de rasă, special antrenați.* • prez.ind. *alérg.* /lat. ****allargāre*** <*largus*.

alergáre *s.f.* **1** Fugă, goană. *Atunci te obosește Eterna alergare* (EMIN.). **2** Alergătură, alergat[1]. *Toată alergarea lui s-a dovedit cu folos.* **3** (*mai ales la pl.*) Probă atletică de fugă pe anumite distanțe. **4** (*de obicei determ. prin „de cai"*) Cursă de cai. • pl. *-ări.* /v. ***alerga***.

alergát[1] *s.n.* Alergare, alergătură. • pl. *-uri.* /v. ***alerga***.

alergát[2]**, -ă** *adj.* **1** Fugărit, alungat. **2** Care umblă mult pentru rezolvarea unor interese practice. **3** Care este mînat de colo pînă colo, fără o țintă precisă. • pl. *-ți, -te.* /v. ***alerga***.

alergătór, -oáre *adj., s.m., s.f.* **I** *adj.* **1** Care aleargă, care fuge. ◇ *Păsări alergătoare* (*și subst. f.*) = păsări din țările calde, cu picioarele lungi, care se deplasează prin alergare. *Struțul și cazuarul sînt păsări alergătoare.* **2** *Piatră alergătoare* (*și subst. f.*) = piatră de moară care se învîrtește pentru a măcina boabele. **3** Care este rapid, iute. ◇ *Pas alergător* v. pas. **II 1** *s.m., s.f.* Atlet care concurează în probe de alergări. **2** *s.m.* (*înv.*) Curier (însărcinat cu transmiterea unui mesaj). **3** *s.m.* Cal de curse. **III** *s.f.* **1** (*la războiul de țesut*) Dispozitiv pe care se pun mosoarele cu fire pentru urzeală. **2** (*înv.*) Parc vast, împrejmuit, în care erau ținute anumite animale (și în care se organizau vînători). *Cerbii intră în alergătoare prin poarta din dreapta* (ODOB.). ◇ *Cal de alergătoare* = cal de curse. • pl. *-ori, -oare.* / ***alerga*** + *-ător*.

alergátúră *s.f.* **1** Alergare, alergat[1]. ◇ Expr. *O alergătură de cal* = măsură aproximativă de distanță (egală cu distanța pe care o poate parcurge un cal, în galop, fără a se opri); distanță (destul de mică). **2** Deplasare continuă pentru rezolvarea unor treburi, unor afaceri; du-te-vino. **3** Expr. *Cal de alergătură* = cal sau, fig., om folosit la toate treburile. • pl. *-i.* / ***alerga*** + *-ătură*.

alergén, -ă *adj., s.n.* (*biol.*) (Substanță de natură proteică) care provoacă stări alergice. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***allergène***.

alérgic, -ă *adj.* Care ține de alergie, care se referă la alergie. ◆ (*subst.*) Persoană care manifestă o alergie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***allergique***.

alergídă *s.f.* (*med.*) Denumire dată manifestărilor cutanate ale alergiei. • pl. *-e.* /<fr. ***allergide***; gr. *ἄλλος* „altul", *ἔργον* „lucru, acțiune".

alergíe *s.f.* (*med.*) Reacție negativă de hipersensibilitate imediată (organică sau psihică) a unei persoane sau a unui animal față de anumiți agenți sau stimuli externi (microbi, aerosoli, alimente etc.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***allergie***, engl. ***allergy***; gr. *ἄλλος* „altul", *ἔργον* „lucru, acțiune".

alergológ, -ă *s.m., s.f.* Specialist în alergologie. • pl. *-ogi, -oge.* / de la ***alergologie***, prin derivare regresivă.

alergológic, -ă *adj.* (*med.*) Care ține de alergii, relativ la stările de alergie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***allergologique***.

alergológie *s.f.* (*med.*) Ramură a medicinei care se ocupă cu studiul manifestărilor clinice și al modificărilor imunobiochimice asociate alergiilor. • g.-d.-*iei.* /<fr. ***allergologie***, engl. ***allergology***; cf. gr. *ἄλλος* „altul", *ἔργον* „lucru, acțiune", *λόγος* „cuvînt; știință".

alergóză *s.f.* (*med.*) Nume generic pentru bolile alergice. • /<germ. ***Allergose***.

alért, -ă *adj.* Care este vioi, iute; care este prompt în acțiuni. ◇ (*adv.*) *Relatează întîmplarea alert și cu însuflețire.* • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***alerte***.

alertá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A (se) pune în stare de atenție maximă față de un pericol posibil. *Populația a fost alertată de iminența inundațiilor.* **2** *tr.* (*compl. indică oameni, acțiuni etc.*) A impulsiona, a grăbi. *I-a alertat ca să părăsească imediat zona.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***alerter***.

alértă *s.f.* **1** Alarmă. *A fost o alertă falsă.* ◇ Fig. *Era speriată și se simțea într-o permanentă alertă.* **2** Semnal convențional internațional de atenționare a oamenilor de știință asupra producerii sau iminenței producerii unor fenomene cerești ale căror evoluții și consecințe geofizice trebuie urmărite. • pl. *-e.* /<fr. ***alerte***.

alertéțe *s.f.* Vioiciune, agerime, elan, avînt. • /<it. ***all'ertezza***.

alés[1] *s.n.* **1** Faptul de *a (se) alege.* **2** Sărbătoare populară care are loc la 22 aprilie, la prima mulsoare a oilor, după separarea mieilor de oi. **3** (*pop.*) Separare a oilor mulgătoare de cele sterpe cînd sînt aduse la muls. • pl. *-uri, -e.* /v. ***alege***.

alés[2]**, -eásă** *adj., s.m., s.f.* **I** *adj.* **1** Deosebit dintre alții sau dintr-un tot (după anumite criterii). *A cumpărat numai fructe alese.* ◇ Loc.adv. *Mai ales* = îndeosebi, în special. *Dintre tablouri privea mai ales peisajele.* **2** (*despre oameni*) Desemnat prin vot. ◇ (*subst.*) *Aleșii au venit să mulțumească alegătorilor.* **3** Care este deosebit, distins, remarcabil; prețios, valoros. *Un jurist ales, de o mare probitate.* ◇ Expr. *Ales pe unghie* v. unghie. ◆ Nobil, fin, elegant, rafinat. *Ieșit-a-n cale-ales alai* (COȘB.). ◇ (*despre manifestări, atitudini etc.*) *Avea maniere alese.* **4** (*relig.*) Care este însărcinat de Dumnezeu să îndeplinească o misiune religioasă. *Poporul ales.* **5** (*relig.*) Care va cunoaște gloria eternă datorită devotiunii dovedite. *Mulți chemați, puțini aleși.* **6** (*despre țesături*) Lucrat cu modele în culori. **II** *s.m., s.f.* (*art.*) Persoană iubită (cu care se căsătorește cineva). *Și-a luat aleasa și s-au cununat la biserică.* • pl. *-și, -se.* /v. ***alege***.

alesătúră *s.f.* (*ind. casn.*) **1** Procedeu de ornamentare a țesăturilor populare românești, prin aranjarea cu mîna, după un anumit model, a unor fire de urzeală și de bătează. **2** Motiv decorativ colorat, lucrat manual într-o țesătură. ◆ Obiect țesut, împodobit cu aceste motive. • pl. *-i.* /***ales***[2] + *-ătură*.

alesídă *s.f.* (*înv.*) Lănțișor purtat la ceasornice de buzunar, ca podoabă etc. • pl. *-e.* și *alăsídă, alisídă* *s.f.* /<ngr. ***αλυσίδα*** „lanț".

alestíncă *s.f.* (*reg.*) Țesătură de bumbac. • și *halastíncă* *s.f.* /etimol. nec.

aleșveríș *s.n.* v. alișveriș.

aletofíte *s.f. pl.* Plante mezofite care cresc în locuri umblate de oameni sau de animale. • /<fr. ***aletophytes***; cf. gr. *ἀλήτης* „rătăcitor", *φυτόν* „plantă".

aléu *interj.* v. aoleu.

aleucémic, -ă *adj.* (*med.*) Care se referă la aleucemie. • sil. *-le-u-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***aleucémique***.

aleucemíe *s.f.* (*med.*) Leucemie fără creșterea numărului leucocitelor în sînge. • sil. *-le-u-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***aleucémie***.

aleucocitóză *s.f.* (*med.*) Scădere excesivă a leucocitelor din sînge. • sil. *-le-u-.* / <fr. ***aleucocytose***.

aleurít *s.n.* (*mineral.*) **1** Rocă sedimentară detritică amorfă, formată din fragmente de minerale și roci de dimensiuni foarte mici. **2** Fracțiune din sedimente cu aceeași granulație. • sil. *-le-u-.* pl. *-e.* /<fr. ***aleurite***.

aleurític, -ă *adj.* Care aparține aleuritelor, care se referă la aleurite. • sil. *-le-u-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***aleuritique***.

aleuro- Elem. de compunere „făină". • /<fr. ***aleur***(*o*)*-*; cf. gr. *ἄλευρον* „făină".

aleurolít *s.n.* (*geol.*) Rocă sedimentară aleuritică, compactă. • sil. *-le-u-.* pl. *-e.* /<fr. ***aleurolite***.

aleurométru *s.n.* Instrument cu ajutorul căruia se determină calitatea glutenului din făina de cereale. • sil. *-le-u-.* pl. *-e.* /<fr. ***aleuromètre***.

aleuronát *s.n.* Produs alimentar, bogat în proteine, obținut din gluten, din care se fac preparate culinare dietetice pentru diabetici. • sil. *-le-u-.* pl. *-e.* /<fr. ***aleuronate***.

aleurónă *s.f.* (*biol.*) Substanță proteică care se află în celulele stratului de sub învelișul semințelor de cereale, leguminoase și oleaginoase. • sil. *-le-u-.* pl. *-e.* /<fr. ***aleurone***; cf. gr. *ἄλευρον* „făină".

aleurónic, -ă *adj.* Care este propriu aleuronei, care se referă la aleuronă. ◇ *Strat aleuronic* = strat de celule bogate în proteine, care se află în învelișul bobului de cereale. • sil. *-le-u-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***aleuronique***.

alevín *s.m.* Pui de pește în primele zile de dezvoltare (destinat a popula apele). • pl. *-i.* /<fr. ***alevin***.

alevinăj *s.n.* **1** Îngrijire și hrănire a puietului de pește. **2** Populare a unei ape cu alevini. • /<fr. ***alevinage***.

alexandrín, -ă *adj.* **1** Care ține de civilizația elenistică din Alexandria. ◆ Ext. Care ține de epoca elenistică (sec. 4-1 î.Hr.). ◇ *Școală alexandrină* = nume dat unei școli filosofico-teologice din sec. 2-4 d.Hr., care promova sincronizarea creștinismului cu filosofia greacă și alegorismul în exegeza biblică. *Poezie alexandrină* = gen de poezie rafinată, erudită și obscură, caracteristică epocii elenistice. **2** (*lit.*) *Vers alexandrin* (*și subst. m.*) = vers iambic, de 12 silabe, cu cezura după silaba a șasea, folosit pentru prima dată în versiunea franceză (sec. 12) a cărții populare *Alexandria.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***alexandrin***, lat. ***alexandrīnus, -a, -um***.

alexandrinísm *s.n.* **1** Civilizație elenistică, avînd centrul în Alexandria. ◆ Manifestare culturală influențată de această civilizație, în secolele următoare civilizației eleniste. **2** Caracterul operei poeților și a filosofilor alexandrini, care se remarcă prin erudiție, subtilitate, rafinament. ◆ (*lit.*) Tendință pentru care erudiția în sine devine singurul scop al artei. **3** Fig. Caracter erudit, subtil și decadent al unei arte, al unei filosofii etc. • /<fr. ***alexandrinisme***.

alexandrít *s.n.* (*mineral.*) Varietate de crisoberil. • pl. *-e.* /<fr. ***alexandrite***, germ. ***Aleksandrit***; cf. nm. pr. *Alexandru* I, țarul Rusiei (1777-1825).

aléxic, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care suferă de alexie. • pl. *-ci, -ce.* /fr. ***alexique***; cf. gr. *ἀ-* „fără", *λέξις* „cuvînt, enunț".

alexíe *s.f.* (*med.*) Defect congenital sau patologic de înțelegere a scrisului, determinat de o leziune cerebrală și avînd mai multe grade de complexitate; cecitate verbală. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***alexie***, engl. ***alexia***; cf. gr. *ἀ-*„fără", *λέξις* „cuvînt, enunț".

alexínă *s.f.* (*microbiol.*) Grup de proteine plasmatice, care intervin în reacțiile imunologice. • pl. *-e.* /<fr. ***alexine***, engl. ***alexin***; cf. gr. *ἀλέξω* „a respinge, a îndepărta; a apăra".

alezá *vb. I. tr.* (*tehn.*) **1** A prelucra, prin așchiere, interiorul unei piese cilindrice, pentru a i se da diametrul cerut. **2** A calibra exact dimensiunile unui orificiu dintr-o piesă mecanică. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***aléser***.

alezáj *s.n.* **1** Operație de modificare a interiorului unei piese cilindrice, cu ajutorul alezorului; alezare. **2** Suprafață interioară, cilindrică sau conică, a unei piese. **3** Diametrul interior al cilindrului unui motor. • pl. *-e.* /<fr. ***alésage***.

alezăn, -ă *adj.* (*despre cai*) De culoare roșcată; roib. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***alezan***; cf. sp. *alazán* <cuv. ar.

alezáre *s.f.* Acțiunea de *a aleza* și rezultatul ei; alezaj. • pl. *-ări.* /v. ***aleza***.

aléză *s.f.* Bucată de pînză care se pune peste cearșaf, sub un bolnav sau sub un copil mic. • pl. *-e.* /<fr. ***alèse, alèze***.

alezíe *s.f.* (*med.*) Incapacitate de a citi litere, cifre sau note muzicale. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***alésie***.

alezór *s.n.* Unealtă așchietoare, de formă cilindrică sau conică, folosită la alezare. • pl. *-oare.* /<fr. ***alésoir***.

alezoare

álfa[1] *s.m. invar.* **I 1** Prima literă a alfabetului grecesc (și neogrec) corespunzînd sunetului „a". ◇ Expr. *De la alfa la omega* = de la început pînă la sfîrșit. (*A fi*) *alfa și omega* = *a)* (a fi) începutul și sfîrșitul. ◆ (*bis.*) Simbol al prezenței eterne a lui Hristos; *b)* (a fi) factorul esențial; *c)* (*despre oameni*) (a fi) atotcunoscător. **2** Sunetul corespunzător acestei litere (vocală deschisă nerotunjită medială). **3** Semn grafic pentru această literă (*α, A*). **II 1** (*astron.*) Simbol pentru steaua principală din orice constelație. **2** (*fiz.*) Simbol pentru coeficientul de dilatare termică. **3** (*mat.*) Simbol pentru un unghi al unui triunghi. **III** (*fiz.*) *Particulă alfa* = particulă alcătuită din doi protoni și doi neutroni, emisă de unele substanțe radioactive. *Radiație* (sau *raze*) *alfa* = radiație constituită din particule alfa. • /<gr. ***ἄλφα***.

álfa[2] *s.m. invar.* **1** Plantă din ordinul gramineelor, cu spice solitare și frunze lineare, originară din Algeria, din care se fac frînghii, rogojini etc. sau se fabrică hîrtie (*Stipa tenacissima*). **2** *Hîrtie alfa* = hîrtie de calitate superioară, fabricată din frunzele acestei plante. • /<fr. ***alfa***; cf. ar. *halfa*.

alfabét *s.n.* **1** Totalitatea literelor, așezate într-o ordine convențională, care reprezintă sunetele de bază ale unei limbi; (*înv.*) alfavita. *Ortografia română folosește alfabetul latin.* ◇ *Alfabet fonetic* = sistem convențional de simboluri caracterizat de o corespondență precisă între grafie și sunet. *Alfabet chirilic* v. chirilic. *Alfabet ebraic* v. ebraic. *Alfabet glagolitic* v. glagolitic. *Alfabet gotic* v. gotic. *Alfabet latin* v. latin. *Alfabet slav* v. slav. **2** *Alfabet telegrafic* = alfabet care asociază fiecărei litere un cuvînt de circulație a cărui inițială o constituie litera respectivă, pentru a evita erorile la transmisiile telefonice și radiotelefonice. *Alfabetul Morse* = alfabet folosit în telegrafie, în care literele sînt notate prin combinații de puncte și linii. **3** *Alfabetul Braille* = alfabet convențional, cu puncte în relief, destinat cititului și scrisului pentru nevăzători. **4** (*inform.*) Totalitatea simbolurilor care stau la baza unui limbaj de programare. • pl. *-e.* /<fr. ***alphabet***, germ. ***Alphabet***, lat. ***alphabētum, -i***, ngr. ***αλφαβήτα***; cf. gr. *ἄλφα, βῆτα*, primele litere ale alfabetului grec.

alfabetár *s.n.* **1** Set de litere și silabe folosit ca material didactic pentru formarea cuvintelor. **2** Listă alfabetică. **3** Repertoar. • pl. *-e.* /***alfabet*** + *-ar*.

alfabétic, -ă *adj.* **1** (*despre cuvinte, nume etc.*) Care este așezat în ordinea literelor alfabetului. *Indice alfabetic.* ◇ (*adv.*) *Fișele sînt așezate alfabetic.* **2** *Scriere alfabetică* = sistem de scriere în care semnele grafice sînt litere. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***alphabétique***, germ. ***alfabetisch***.

alfabetizá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică oameni*) A învăța să scrie și să citească, pornind de la alfabet. ◆ A învăța carte; a instrui pentru combaterea analfabetismului. **2** (*compl. indică cuvinte, nume etc.*) A așeza în ordine alfabetică. *A alfabetizat lista numelor din catalog.* • pl. *-ez.* /***alfabet*** + *-iza*.

alfabetizáre *s.f.* **1** Instruire a analfabeților; combatere a analfabetismului. *Primiseră cu mari îndoieli alfabetizarea* (CRIS.). **2** Așezare în ordine alfabetică a cuvintelor, numelor etc. • pl. *-ări.* /v. ***alfabetiza***.

alfagrafíe *s.f.* Metodă de fotografiere a unei grafii ilizibile cu ajutorul razelor alfa. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***alfa***[1] + ***grafie***.

alfanumér, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* Care este exprimat prin litere și cifre. ◇ *Claviatură alfanumerică* = claviatură cu litere și cifre. **2** *s.n.* (*inform.*) Literă sau cifră care face parte dintr-un alfabet de programare. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***alphanumérique***.

alfatrón *s.n.*(*fiz.*) Vacuummetru care se bazează pe efectul ionizant al radiației alfa și care poate măsura presiunea atmosferică. • pl. *-oane.* /<fr. ***alphatrone***.

alfavíta *s.f. sg.* (*înv.*) Alfabet. ◆ Ext. Abecedar. • /<ngr. ***αλφαβήτα***.

algă *s.f.* (*la pl.*) Grup de plante inferioare, unicelulare sau pluricelulare, autotrofe, de culoare verde, brună sau roșie, care au corpul vegetativ nediferențiat în rădăcină, tulpină și frunze și care sînt răspîndite în ape și pe uscat; (*și la sg.*) plantă care face parte din acest grup. • pl. *-e.* /<fr. ***algue***, lat. ***alga, -ae***.

algébră *s.f.* **1** Ramură a matematicii care se ocupă cu studiul ecuațiilor și al proprietăților generale ale operațiilor aritmetice în care mărimile numerice variabile sînt notate prin litere. <> *Algebră modernă* (sau *abstractă*) = studiu al structurilor algebrice abstracte și al relațiilor dintre ele. *Algebră liniară* = studiu al teoriei funcțiilor liniare și sistemelor de funcții liniare. **2** *Algebra logicii* = parte a logicii matematice bazată pe aplicarea metodelor algebrice, care cuprinde calculul propozițiilor, claselor și relațiilor. *Algebră booleană* v. boolean. **3** Manual școlar pentru studiul algebrei. • /<fr. ***algèbre***, lat. ***algebra***; cf. ar. *al-djabr* „reducere".

algébric, -ă *adj.* Care aparține algebrei, care se referă la algebră. <> *Analiză algebrică* v. analiză. *Valoare numerică a unei expresii algebrice* v. numeric. *Rădăcină pătrată a unei expresii algebrice* v. rădăcină. *Rădăcină cubică a unei expresii algebrice* v. rădăcină. *Sumă algebrică* v. sumă. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***algébrique***.

algebríst, -ă *s.m., s.f.* Specialist în algebră. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***algébriste***.

algebrológică *s.f.* Încercare de a înlocui operațiile logice cu semne și calcule; logică simbolică. • ***/algebră*** *+* ***logică***.

algerián, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Algeriei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuiește în Algeria; locuitorii Algeriei. **2** *adj.* Care aparține Algeriei sau algerienilor, care se referă la Algeria sau la algerieni; care este originar din Algeria. • sil. *-ri-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***algérien***.

algezi- Elem. de compunere „dureros", „(referitor la) durere". • /<fr. ***algési-***; cf. gr. *ἄλγησις* „suferință, durere".

algezíe *s.f.* (*med.*) **1** Capacitate de a simți durerea. **2** Algie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***algésie***, germ. ***Algesie***, engl. ***algesia***; cf. gr. *ἄλγησις* „suferință, durere".

algezimetríe *s.f.* Măsurarea sensibilității dureroase prin determinarea intensității excitației necesare provocării unei senzații dureroase. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***algésimétrie***.

algezimétru *s.n.* Instrument folosit în algezimetrie. • pl. *-e.* /<fr. ***algésimètre***, engl. ***algesimeter***; cf. gr. *ἄλγησις* „suferință, durere", *μέτρον* „măsură".

álgic, -ă *adj.* (*med.*) Care ține de durere, care se referă la durere; care provoacă durere. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***algique***; cf. gr. *ἄλγος, ἄλγησις* „durere".

algicíd *s.n.* Substanță care distruge algele. • pl. *-e.* /<fr. ***algicide***.

algíd, -ă *adj.* **1** (*fran.*) Rece, înghețat; care dă senzație de frig. **2** (*med.; despre anumite afecțiuni*) Care produce o puternică senzație de frig; care se caracterizează printr-o scădere mare a temperaturii corpului. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***algide***, engl. ***algid***; cf. gr. *ἄλγος, ἄλγησις* „durere", lat. *algĭdus, -a, -um* „rece, înghețat".

algiditáte *s.f.* (*med.*) Stare morbidă caracterizată prin scăderea treptată a temperaturii periferice, cu senzație de frig și tendință spre colaps. *Algiditatea caracterizează tifosul exantematic.* • /<fr. ***algidité***, engl. ***algidity***.

algíe *s.f.* (*med.*) Durere la nivelul unui organ sau al unei regiuni, care nu corespunde unei leziuni anatomice evidente; algezie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***algie***, engl. ***algia***; cf. gr. *ἄλγος, ἄλγησις* „durere".

alginát *s.n.* Fibră textilă artificială confecționată pe bază de alginã. • pl. *-e.* /<fr. ***alginate***.

algínă *s.f.* Substanță mucilaginoasă extrasă din anumite alge marine, care este folosită în industria pielăriei, în industria textilă, pentru apretare. • /<fr. ***algine***.

algistátic, -ă *adj., s.n.* (Substanță) care poate inhiba dezvoltarea algelor. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***algistatique***.

álgo¹- Elem. de compunere „dureros", „(referitor la) durere". • /<fr. ***algo-***; cf. gr. *ἄλγος* „durere".

álgo²- Elem. de compunere „algă". • /<fr. ***algo-***; cf. lat. *alga, -ae*.

algobactérii *s.f. pl.* Bacterii acvatice autotrofe, înrudite cu cianoficeele. • /<fr. ***algobactéries***.

algocultúră *s.f.* Cultivare a algelor marine, în scop alimentar sau farmaceutic. • pl. *-i.* /<fr. ***algoculture***.

algofilíe *s.f.* (*med.*) Căutarea intenționată a senzațiilor dureroase, observată mai ales în cadrul melancoliei sau al unor deliruri mistice. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***algophilie***; cf. gr. *ἄλγος* „durere", *φιλία* „iubire".

algofobíe *s.f.* Teamă patologică de durere. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***algophobie***; cf. gr. *ἄλγος* „durere", *φόβος* „teamă".

algogén, -ă *adj.* (*med.*) Care provoacă durere. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***algogène***, engl. ***algogenic***; cf. gr. *ἄλγος* „durere", *γίγνομαι* „a lua naștere, a proveni".

algól *s.n.* (*inform.*) Primul limbaj de programare algoritmic, elaborat la sfîrșitul anilor '50, destinat mai ales aplicațiilor științifice, în care informația este exprimată prin notații algebrice, potrivit cu legile algebrei booleene. • /<engl., fr. ***algol***; cf. engl. *Algo[rithmic] L[anguage]*.

algolagníe *s.f.* (*med.*) Perversiune care constă în obținerea satisfacției sexuale prin durere; masochism. • g.-d.-*iei.* /<fr. ***algolagnie***; cf. gr. *ἄλγος* „durere", *λαγεία* „lubricitate; voluptate".

algológ, -ă *s.m., s.f.* Specialist în algologie. • pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***algologue***.

algologíe *s.f.* (*bot.*) Ramură a botanicii care se ocupă cu studiul algelor. • g.-d.-*iei.* /<fr. ***algologie***, germ. ***Algologie***.

algomaníe *s.f.* (*med.*) Tendință patologică de a căuta durerea. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***algomanie***; cf. gr. *ἄλγος* „durere", *μανία* „nebunie".

algomenorée *s.f.* (*med.*) Menstruație dureroasă. • pl. *-ee.* /<fr. ***algoménorrhée***; cf. gr. *ἄλγος* „durere", *μήν, -όϛ* „lună", *ῥέω* „a curge".

algonkián, -ă *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Cea de a doua perioadă a erei precambriene, căreia îi aparțin formațiile dintre arhaic și paleozoic, caracterizată prin vulcanism accentuat, prin mișcări orogenice, prin apariția crustaceelor inferioare și a algelor; proterozoic. **2** *adj.* Care aparține algonkianului, specific algonkianului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din algonkian. • sil. *-ki-an.* /<fr. ***algonkien***<numele unui trib indian din America de Nord, care locuiește pe teritoriile preistorice caracteristice acestei perioade.

algoparalizíe *s.f.* (*med.*) Paralizie însoțită de fenomene dureroase. • pl. *-i.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***algoparalysie***; cf. gr. *ἄλγος* „durere", *παράλυσις* „slăbiciune, paralizie".

algopareunie *s.f.* (*med.*) Copulație dureroasă. • sil. *-re-u-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***algopareunie***.

algór *s.m.* (*med.*) Senzație de frig. • /<lat. ***algor, -oris***.

algorigrămă *s.f.* (*mat.*) Reprezentare grafică a unui algoritm. • pl. *-e.* /<fr. ***algorigramme***.

algorítm *s.m.* (*mat.*) **1** Succesiune finită de operații elementare (reguli de calcul, sisteme de simboluri și operatori matematici sau logici, instrucțiuni, comenzi) bine definite, care constituie o schemă de rezolvare a unor probleme matematice sau de altă natură. **2** Sistem de reguli, simboluri și operatori pentru efectuarea oricărui tip de calcule logice și matematice. • pl. *-i, n. -e.* /<fr. ***algorithme***; cf. nm. pr. *al-Khuwārizmi*, matematician arab.

algorítmic, -ă *adj.* **1** Care se bazează pe algoritme. **2** *Logică algoritmică* = logică care utilizează notații algoritmice. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***algorithmique***.

aigospásm *s.n.* (*med.*) Spasm muscular dureros. • pl. *-e.* /<fr. ***algospasme***, engl. ***algospasm***; cf. gr. *ἄλγος* „durere", lat. *spasmus*, gr. *σπασμός* „contracție, spasm".

algrafíe *s.f.* (*tipogr.*) **1** Procedeu de executare a formelor de imprimare pe plăci de aluminiu, folosit de obicei pentru tiparul plan. **2** Tipar obținut cu ajutorul unei forme executate pe o placă de aluminiu. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***algraphie*** *<all[uminium] + graphie*.

alhímic, -ă *adj.* v. alchimic.

alhimíe *s.f.* v. alchimie.

alhimíst *s.m.* v. alchimist.

aliá *vb. I.* **1** *refl.* (*despre state, popoare etc.*) A încheia un tratat de alianță. *Statele s-au aliat în lupta împotriva terorismului.* **2** *refl.* (*despre oameni, grupuri etc.*) A se înțelege, a se coaliza în vederea unei acțiuni comune. *Cele două partide s-au aliat pentru a forma o coaliție.* **3** *tr.* (*metalurg.*) A topi laolaltă anumite metale sau unele metale cu metaloizi pentru a obține un aliaj. • prez.ind. *-iez.* /<fr. ***allier***, it. ***alleare***.

aliáj *s.n.* (*chim.*) Material cu proprietăți metalice, obținut, prin difuzie, din două sau mai multe elemente chimice, dintre care cel puțin elementul predominant este un metal. <> *Aliaj de antifricțiune* v. antifricțiune. • sil. *-li-aj.* pl. *-e.* /<fr. ***alliage***.

aliánță *s.f.* **1** Înțelegere politică între două sau mai multe state, pe bază de tratat, prin care statele respective se obligă să acționeze în comun sau să se ajute în anumite împrejurări, în special în caz de război. **2** Înțelegere între două sau mai multe persoane, grupuri etc. în vederea unei acțiuni comune. <> *Arca alianței* v. arcă. ◆ Uniune a unor partide, organizații, persoane, pe baza unui protocol, creată în vederea atingerii unui scop comun. <> *Alianță politică* = alianță care urmărește un scop politic. *Alianță electorală* = alianță, asociere a unor grupări, partide politice, în perioada electorală, care se încheie odată cu alegerile. ◆ Denumire oficială a unor mișcări politice sau asociații cu caracter religios, umanitar etc. **3** Legătură de rudenie care se stabilește între familiile a două persoane care se căsătoresc. <> *Rudă prin alianță* = persoană devenită, prin contractarea unei căsătorii, rudă cu rudele soțului sau ale soției. ◆ (*pop.*) Inel de logodnă. • sil. *-li-an-.* pl. *-e.* /<fr. ***alliance***, germ. ***Allianz***, it. ***alleanza***.

álias *adv.* Zis și..., numit și..., adică..., sau... • /<lat. ***alias***.

aliát, -ă *adj., s.m., s.f.* **I** *adj.* **1** (*despre state, popoare etc.*) Care a încheiat un tratat de alianță. *Puterile aliate au desfășurat o acțiune militară comună.* ◆ Cu care s-a încheiat un tratat de alianță. *Aliații noștri ne-au sprijinit cu aparatură de specialitate.* **2** (*despre oameni, grupuri etc.*) Care s-a unit, întovărășit cu cineva în vederea unei acțiuni comune. *Partidele aliate au avut o activitate politică fructuoasă.* **3** (*despre metale*) Căruia i s-au adăugat alte elemente pentru a forma un aliaj. <> *Oțel aliat* v. oțel. **II** *s.m., s.f.* Persoană, partid, stat etc. care s-a unit cu cineva în vederea unei acțiuni comune. *Debarcarea aliaților.* <> Fig. *Ploaia a fost un aliat bun pentru fotbaliștii noștri.* • sil. *-li -at.* pl. *-ți, -te.* /v. ***alia***; cf. fr. *allié*, it. *alleato*.

alibí *s.n.* **1** (*jur.*) Dovadă de nevinovăție din care rezultă că o persoană suspectă de o infracțiune se afla în altă parte în momentul săvîrșirii acesteia. **2** (*jur.*) Mijloc de apărare care aduce în sprijin un alibi. **3** Fig. Scuză, pretext, justificare. <> Expr. *A avea un alibi* = a deține o probă, a avea o motivare. • pl. *-uri.* /<fr. ***alibi***; cf. lat. *alĭbi* „altundeva, în altă parte".

alíc *s.n.* v. alică.

alicánte *s.n.* **1** Soi de viță-de-vie, originar din regiunea spaniolă Alicante, puțin rezistent la frig, cu strugurii de mărime mijlocie și cu boabele roșietice, sferice uniforme. **2** Ext. Vin produs din acest soi de viță-de-vie. /<fr. ***alicante***; cf. nm. pr. *Alicante*, regiune în Spania.

alícă *s.f.* (*mai ales la pl.*) **1** Mic proiectil de plumb, folosit la umplerea cartușelor de vînătoare. **2** (*tehn.*) Fiecare dintre granulele de oțel sau fontă dură folosite la curățarea, prin împroșcare, a suprafeței unor piese sau în foraj. **3** (*constr.*) Fiecare dintre bucățelele de piatră sau de cărămidă care se pun în tencuială pentru a întări sau pentru a astupa un gol. • pl. *-ce.* și *alíc s.n., halíce s.f.* /<ngr. ***χαλίκι*** „pietricică".

alicáríe *s.f.* (*constr.*) Material de construcție constituit din spărturi de cărămidă sau de piatră, folosit ca umplutură. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* ***/alică*** *+* ***-ărie***.

alicí *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică ființe*) A răni prin împușcare cu alice. **2** *tr.* (*compl. indică tencuieli*) A întări prin amestecare cu bucățele de piatră sau de cărămidă. **3** *refl.* (*reg.*) A se vedea mai limpede, mai distinct dintre alte lucruri. *Nu văz nimic, decît, uite, în partea asta... mi se alicește albind ceva* (ISP.). • prez.ind. *-esc.* ***/alică*** *+ -i*.

alicneálă *s.f.* v. lihneală.

alicní *vb. IV. intr.* (*reg.; despre cai, vite*) A șchiopăta. • prez.ind.-*ește.* /etimol.nec.

alicótă *adj.* (*mat.*) *Parte alicotă* = parte care se cuprinde exact, de un anumit număr de ori, într-o mărime dată. *Doi este parte alicotă a lui zece.* • pl. *-e.* /<fr. ***aliquote***.

alicuántă *adj.* (*mat.*) *Parte alicuantă* = parte care nu se cuprinde exact, de un anumit număr de ori, într-o cantitate dată. • pl. *-e.* /<fr. ***aliquante***.

alidádă *s.f.* (*topogr.*) Dispozitiv atașat unor aparate topografice, care servește la măsurarea unghiurilor. • pl. *-e.* /<fr. ***alidade***; cf. ar. *al' idhâda*.

aliená *vb. I.* **1** *tr.* (*jur.; compl. indică bunuri, drepturi etc.*) A transmite cuiva prin vînzare, cesiune etc.; a

înstrăina. **2** *tr., refl.* A (se) înstrăina, a (se) izola de viața socială, politică etc., ca urmare a unui dezacord între individ și societate, între individ și condiția umană. ◆ (*refl.*) A se simți izolat în societate, a deveni ostil societății, factorilor de civilizație. **3** *refl.* A înnebuni. • sil. *-li-e-*. prez.ind. *-ez.* /<fr. ***aliéner***; cf. lat. *alienare* „a înstrăina".

alienábil, -ă *adj.* (*jur.; despre bunuri, drepturi etc.*) Care poate fi înstrăinat prin vînzare, cesiune etc. • sil. *-li-e-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***aliénable***.

alienabilitáte *s.f.* (*jur.*) Însușirea de a fi alienabil. • sil. *-li-e-*. /<fr. ***aliénabilité***.

alienáre *s.f.* **1** (*jur.*) Înstrăinare a unui bun, a unui drept etc. prin vînzare, cesiune; alienație. **2** Înstrăinare, izolare de viața socială, politică etc., ca urmare a unui dezacord între individ și societate, între individ și condiția umană; alienație. **3** (*med.*; și ***alienare mintală***) Tulburare patologică a psihicului, depersonalizare; alienație. • sil. *-li-e-*. pl. *-ări.* /v. ***aliena***.

alienát, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* (*jur.; despre bunuri, drepturi etc.*) Înstrăinat prin vînzare, cesiune. **2** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care suferă de o boală mintală; nebun, dement. • sil. *-li-e-*. pl. *-ți, -te.* /<fr. ***aliéné***, lat. ***alienātus, -a, -um***.

alienáție *s.f.* **1** Alienare. **2** (*med.*) Denumire generică pentru toate bolile mintale. ◇ *Alienație mintală* v. mintal. • sil. *-li-e-*. g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *alienațiúne* *s.f.* /<fr. ***aliénation***, lat. ***alienatĭo, -onis***.

alienațiúne *s.f.* v. alienație.

alienie *s.f.* (*med.*) Lipsa splinei. • sil. *-li-e-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***allienie***; cf. gr. *ἀ-* „fără", lat. *lien, -is* „splină".

alieníst, -ă *s.m., s.f.* (*med.*) (Persoană) care este specializată în bolile mintale. • sil. *-li-e-*. pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***aliéniste***.

aliére *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *alia* și rezultatul ei. • sil. *-li-e-*. pl. *-i.* /v. ***alia***.

alifátic, -ă *adj.* (*despre substanțe chimice organice*) Care este format din atomi de carbon legați între ei în formă de lanț liber la ambele capete. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***aliphatique***, germ. ***aliphatisch***, engl. ***aliphatic***; cf. gr. *ἄλειφαρ, -ίφατος* „grăsime", „ulei".

alifíe *s.f.* Preparat farmaceutic sau cosmetic avînd aspect de pastă grasă, pentru uz extern. ◇ Expr. *A fi uns cu toate alifiile* v. unge • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *alefie* *s.f.* /<ngr. ***ἀλοιφή*** „unsoare".

alifiós, -oásă *adj.* Unsuros. • sil. *-fi-os.* pl. *-oși, -oase.* /***alifie*** + *-os*.

aligát *s.n.* Operă de sine stătătoare, tipărită sau manuscrisă, legată împreună cu altele. • pl. *-e.* /<lat. ***alligatum*** <*alligare*.

aligátor *s.m.* (*zool.*) Numele a două specii de crocodili, lungi de 4-5 m, cu botul lat, răspîndiți în fluviile din America (*Alligator mississippiensis*) și din China (*Alligator sinensis*), a căror piele este folosită în marochinărie. • pl. *-i.* /<fr. ***alligator***.

aligator

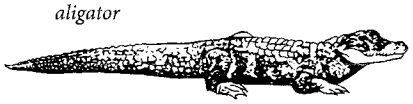

aligní *vb. IV.* v. lihni.

aligoríe *s.f.* v. alegorie.

aligoté *s.n.* **1** Soi de viță-de-vie cu strugurii de culoare albă-verzuie, cu boabele mici și cu miez zemos, originar din provincia franceză Bourgogne. **2** Vin produs din acest soi de viță-de-vie. • /<fr. ***aligoté***.

alijveríș *s.n.* v. alișveriș.

aíl *s.m.* (*chim.*) Radical monovalent, derivat din propilenă prin îndepărtarea unui atom de hidrogen. • pl. *-i.* /<fr. ***allyle***.

alílic *adj.* (*chim.*) *Alcool alilic* = alcool etilenic, obținut din petrol, care este folosit la sinteza glicerinei. • pl. *-ci.* /<fr. ***allyliqye***.

alilúia *interj.* v. aleluia.

alimbá *vb. I. tr.* (*mar.*) A descărca o parte din încărcătura unei nave pe alte vase, pentru a o putea face să navigheze în ape mai puțin adînci. • prez.ind. *-ez.* / ***a*⁴** + ***limb*** + *-a*.

alimbáre *s.f.* (*mar.*) Acțiunea de *a alimba* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***alimba***.

aliment *s.n.* Produs în stare naturală sau prelucrat, conținînd principii nutritive precum proteine, glucide, grăsimi și componente nenutritive ca fibrele, care poate fi consumat ca hrană de organismele vii. • pl. *-e.* /<fr. ***aliment***, lat. ***alimentum, -i***.

alimentá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A consuma sau a da să consume alimente; a (se) hrăni. *Se alimentează cu multă atenție.* **2** *tr.* (*compl. indică procese, fenomene fizice sau chimice, elemente ale naturii etc.*) A întreține, constant, cu ceea ce este necesar. *Alimentează focul.* **3** *tr.* (*compl. indică instalații, motoare, întreprinderi etc.*) A aproviziona cu materii prime, combustibil, utilaje etc., pentru (o bună) funcționare, activitate etc. *Fabrica a fost alimentată cu minereu.* **4** *tr.* A depune bani într-un cont. *Trebuie să-și alimenteze contul.* **5** *tr.* Fig. (*compl. indică stări sufletești, situații, conflicte etc.*) A întreține sau a face să se accentueze. *Colaborarea bună între parteneri alimentează respectul reciproc.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***alimenter***.

alimentár, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* Care ține de alimente sau de alimentație, care se referă la alimente sau la alimentație. ◇ *Produs alimentar* = produs industrial destinat hrănirii. *Industrie alimentară* = industrie care transformă materiile prime de origine vegetală și animală în produse necesare hranei. *Anchetă alimentară* v. anchetă. *Bloc alimentar* v. bloc. *Bol alimentar* v. bol. *Dezechilibru alimentar* v. dezechilibru. *Fibră alimentară* v. fibră. *Pastă alimentară* v. pastă. *Ulei alimentar* v. ulei. *Regim alimentar* v. regim. *Toxiinfecție alimentară* v. toxiinfecție. **2** *adj.* (*jur.*) *Pensie alimentară* = sumă de bani pe care cineva este obligat prin lege să o plătească (lunar) unei persoane (pentru întreținere) în cuantumul și pe durata de timp stabilită de o instanță judecătorească; pensie de întreținere. **3** *s.f.* Magazin în care se vînd produse alimentare. • pl. *-i, -e.* /<tr. ***alimentaire***, lat. ***alimentarius, -a, -um***.

alimentáre *s.f.* **1** Hrănire, nutriție. *Alimentarea trebuie să se facă rațional.* **2** Aprovizionare a unei instalații, a unui motor, a unei întreprinderi etc. cu materii prime, combustibil etc. pentru (o bună) funcționare, activitate etc. *Alimentarea cu benzină a mașinii.* **3** Fig. Întreținere sau accentuare a unui sentiment, a unui conflict, a unei stări etc. *S-a constatat intenția unor grupuri de alimentare a conflictelor.* • pl. *-ări.* /v. ***alimenta***.

alimentát[1] *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *alimenta*; hrănire. • /v. ***alimenta***.

alimentát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre ființe*) Hrănit. **2** (*despre instalații, motoare, întreprinderi etc.*) Care este aprovizionat cu materii prime, combustibil, utilaje etc. pentru (o bună) funcționare, activitate etc. **3** Fig. (*despre sentimente, conflicte, stări etc.*) Care este întreținut sau accentuat. *Invidia alimentată a devenit ură.* ◦ pl. *-ți, -te.* /v. ***alimenta***.

alimentatór *s.n.* Dispozitiv care servește la alimentarea unei mașini, a unei instalații etc. cu materie primă sau combustibil. • pl. *-oare.* /<fr. ***alimentateur***.

alimentáție *s.f.* **1** Faptul de *a* (*se*) *alimenta*; introducere în organism a substanțelor nutritive. ◆ Cantitate, calitate și modalitate de consum al alimentelor. *Alimentație pe bază de cereale.* **2** *Alimentație publică* = rețea de întreprinderi comerciale care asigură servirea populației cu produse alimentare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***alimentation***.

alín *adv.* Domol, lin; calm, liniștit. • /de la ***alina***, prin derivare regresivă.

alináa *vb. I.* **1** *refl.* (*despre acțiuni, fenomene ale naturii, zgomote etc.*) A se micșora în intensitate; a se potoli. ◆ A înceta; a se opri. *La un semn s-alină jocul* (COȘB.). **2** *tr.* (*compl. indică dureri morale sau fizice, stări de emoție sau de surescitare etc.*) A face să se micșoreze în intensitate; a calma, a domoli, a tempera. *Medicamentul i-a alinat durerea de cap.* **3** *tr.* (*compl. indică ființe stăpînite de o emoție puternică, de surescitare*) A liniști. *Nu ești singur..., Toți copiii te alină!* (CASS.). ◇ (*refl.*) *A plîns și s-a alinat.* **4** *refl., tr.* A (se) mîngîia; a (se) încuraja; a (se) consola. *S-a alinat greu după cele întîmplate.* **5** *refl.* (*pop.; despre păsări*) A se așeza (pe ceva). • prez.ind. *alín,* (*pop.*) *-ez.* și (*înv., pop.*) *alini* *vb. IV.* /lat. ****allenāre***.

alinare *s.f.* Acțiunea de *a alina* și rezultatul ei. **1** Domolire, potolire a unui fenomen al naturii, a unui zgomot etc.; alinătură. **2** Calmare, temperare a unei dureri morale sau fizice, a unei stări de emoție sau de surescitare etc. **3** Liniștire a unei ființe stăpînite de o emoție puternică, de surescitare. **4** Mîngîiere, încurajare, consolare a cuiva. **5** (*pop.*) Așezare a unei păsări pe ceva. • pl. *-ări.* /v. ***alina***.

alinát[1] *s.n.* Alinare. • /v. ***alina***.

alinát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre acțiuni, fenomene ale naturii, zgomote etc.*) Care s-a micșorat în intensitate sau a încetat. **2** (*despre mișcări*) Care s-a potolit. **3** (*despre stări, senzații neplăcute, sentimente dureroase*) Care s-a calmat, s-a domolit, s-a temperat. **4** (*despre ființe*) Liniștit, mîngîiat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***alina***.

alinátor, -oáre *adj.* Care domolește, potolește, calmează. • pl. *-ori, -oare.* /***alina*** + *-ător*.

alinătúră *s.f.* (*pop.*) **1** Alinare. **2** Loc într-un rîu unde apa este liniștită. *Pescarul de păstrăvi... pășește din stîncă în stîncă... ca să ajungă cu șfichiul mustei pînă la alinătura de sub malul de dincolo* (SADOV.). • pl. *-i.* /***alina*** + *-ătură*.

alineát *s.n.* v. aliniat.

alini *vb. IV.* v. alina.

aliniá *vb. IV.* **1** *tr., refl.* A (se) așeza în linie dreaptă. *Garda militară s-a aliniat.* **2** *tr.* A îndrepta traseul unei străzi, al unei alei etc. **3** *tr.* (*compl. indică construcții*) A așeza după o linie prestabilită. **4** *tr.* (*compl. indică elemente ale unui sistem*) A ajusta pentru a asigura buna funcționare a sistemului. **5** *refl., tr.* A (se) integra într-o ordine prestabilită, într-un sistem funcțional. ◆ (*tr. fact.*) A face să fie adecvat, potrivit cu ceva. *Salariile au fost aliniate cu prețurile.* **6** *refl.* (*despre state*) A se asocia pe baza unui tratat, a unei convenții etc. **7** *tr.* (*tipogr.*) A dispune pe aceeași linie elementele unei pagini. • sil. *-ni-a.* prez.ind. *-iez.* /<fr. ***aligner***.

aliniamént *s.n.* **1** Linie dreaptă, determinată pe un teren prin poziția cîtorva repere. ◇ (*topogr.*) *Aliniament de teren* = linie de teren marcată prin jaloane, țăruși etc. ◆ Ext. Poziția mai multor puncte sau obiecte de-a lungul unei linii drepte. **2** Dreaptă trasată pentru alinierea unei străzi, a unei alei etc. **3** (*milit.*) Linie de dispunere a trupelor și a tehnicii de luptă, determinată de configurația terenului. **4** Porțiune dreaptă din traseul unei căi de comunicație, cuprinsă între două curbe consecutive. **5** Dispunere a unor elemente în rînduri drepte sau paralele. **6** (*astrol.*) Linie dreaptă care unește două stele. ◇ *Metoda aliniamentelor* = trecere de la poziția unei constelații la aceea a celorlalte prin prelungiri de linii, pentru găsirea și recunoașterea poziției unei alte stele. • sil. *-ni-a-*. pl. *-e.* /<fr. ***alignement***.

aliniát[1] *s.n.* **1** Rînd într-un text care începe mai la dreapta decît celelalte, pentru a marca începutul unui nou paragraf. **2** Fragment de text care începe cu un astfel de rînd. **3** (*jur.*) Paragraf (numerotat, marcat) în articole de legi. • sil. *-ni-at.* pl. *-e.* și ***alineát*** *s.n.* /v. ***alinia***, după fr. *alinéa*; cf. lat. *ad lineam*.

aliniát[2]**, -ă** *adj.* **1** Care este așezat în linie dreaptă. *În clasă băncile aliniate așteptau elevii.* **2** (*despre țări*) Care aparține unei grupări constituite pe baza unui tratat. *Stat aliniat.* • sil. *-ni-at.* pl. *-ți, -te.* /v. ***alinia***.

aliniére *s.f.* **1** Așezare în linie dreaptă. *Alinierea soldaților.* ◆ Linie dreaptă formată de cei care se aliniază. *Alinierea sportivilor era corectă.* **2** Îndreptare a traseului unei străzi; linie dreaptă formată de clădirile de pe marginea unei străzi. *Pe bulevardul Colței, îl izbește... alinierea caselor* (SP. POP.). **3** Corelare, adecvare, potrivire. *Alinierea prețurilor cu salariile.* **4** (*milit., sport; art.; cu val. de comandă*) Aliniați-vă! *Repede, alinierea!* • sil. *-ni-e-*. pl. *-i.* /v. ***alinia***.

alínt *s.n.* **1** Dezmierdare, mîngîiere, răsfăț. **2** Mișcare grațioasă; legănare ușoară a trupului în timpul mersului. • pl. *-uri.* /de la ***alinta***, prin derivare regresivă.

alintá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică ființe*) A dezmierda, a mîngîia. **2** *tr., refl.* A (se) răsfăța, a (se) răzgîia. ◇ Expr. *A se alinta ca cioara în laț* v. laț. **3** *refl.* (*despre oameni*) A fi mofturos. **4** *refl.* (*despre oameni*) A se mișca grațios; a se legăna ușor. • prez.ind. *alínt.* /lat. ****allen(i)tāre*** <*lēntus* „flexibil, moale".

alintáre *s.f.* **1** Dezmierdare, mîngîiere. **2** Răsfățare, răzgîială. *Îi judecă gestul ca izvorît dintr-o alintare a tinereții ei* (SADOV.). • pl. *-ări.* /v. ***alinta***.

alintát, -ă *adj.* **1** Dezmierdat, mîngîiat. **2** Răsfățat, răzgîiat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***alinta***.

alintátor, -oáre *adj.* Care alintă; dezmierdător. *Vorbe alintătoare.* • pl. *-ori, -oare.* /***alinta*** + *-ător*.

alintătúră *s.f.* **1** Dezmierdare, mîngîiere. **2** Răsfățare, răzgîială. **3** Concr. Copil alintat. • pl. *-i.* /***alinta*** + *-ătură*.

aliór *s.m.* (*bot.*) Nume dat mai multor plante erbacee din familia euforbiaceelor: *a*) plantă cu frunzele

înguste, lungi, numeroase, cu florile galbene, dispuse în umbele, care crește mai ales pe coline aride și pe cîmpuri nisipoase (*Euphorbia cyparissias*); laptele-cîinelui, laptele-cucului; *b*) plantă care conține în tulpină și în frunze un suc alb otrăvitor (*Euphorbia helioscopia*); laptele-cucului; *c*) plantă cu frunzele lunguiețe, acoperite pe dos cu peri moi, care are la baza florilor foliole opuse și unite (*Euphorbia amygdaloides*). • sil. *-li-or*. pl. *-i*. și *ariór, ariúl s.m.* /lat. ***aureŏlus*** *<aurum, -i* „aur".

aliotmán *s.m., s.n.* (*înv.*) **1** *s.m.* Turc. **2** *s.n.* Colect. Turcime. **3** *s.n.* Imperiul Otoman. *A privi gîndești că pot Ca întreg aliotmanul să se-mpiedice de-un ciot?* (EMIN.). • sil. *-li-ot-*. pl. *-i*. /<tc. ***Ali Osman*** „dinastia lui Osman".

alipí *vb. IV.* **1** *refl.* (*urmat de determ. introduse prin prep. „de", „la" sau în dat.*) A se alătura, a se atașa. *S-a alipit de ea și a îmbrățișat-o. S-a alipit coloanei.* **2** *refl., tr.* A (se) uni, a (se) suda. *Elementele unui tot se alipesc.* ◆ (*lingv.*) A (se) aglutina. *Două elemente ale vorbirii se pot alipi.* **3** *refl., tr.* A adera la ceva. *S-a alipit de partidul liberal.* **4** *refl.* (*peior.; despre oameni*) A trăi cu cineva în concubinaj. • prez.ind. *-esc*. /a^4 + ***lipi***.

alipíre *s.f.* Acțiunea de *a (se) alipi* și rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. ***alipi***.

alipít, -ă *adj.* **1** Alăturat, atașat de (sau la) ceva. **2** Unit, sudat. *Două plăci alipite.* ◆ (*lingv.*) Aglutinat. *Cuvinte alipite.* **3** (*fam.; peior.; despre oameni*) Care trăiește cu cineva în concubinaj. • pl. *-ți, -te*. /v. ***alipi***.

alisídă *s.f.* v. alesidă.

allsmatacée *s.f.* (*bot.; la pl.*) Familie de plante acvatice monocotiledonate, cu frunzele bazale dispuse în rozetă, care au canale aerifere în tulpini și în frunze; (*și la sg.*) plantă care face parte din această familie. *Limbarița și săgeata-apei fac parte din familia alismataceelor.* • pl. *-cee*. /<fr. ***alismatacées***.

alișpán *s.m.* (*reg.; înv.*) Funcționar administrativ în Transilvania, corespunzînd subprefectului. • pl. *-i*. /<magh. ***alispán***.

alișveríș *s.n.* (*înv.; fam.*) Vînzare, negoț, afaceri (reușite). *Nu-i alișveriș nici de o lețcaie în piață* (ALECS.). <> Expr. *A-i face cuiva alișveriș* = a cumpăra, a tîrgui de la cineva. • pl. *-uri*. și *alijveríș, alejveríș, aleșveríș, arișveríș s.n.* /<tc. ***alișveriș*** „negoț, comerț".

alít *s.n.* (*geol.*) Tip de rocă bogată în oxid de aluminiu. • pl. *-e*. /<fr. ***allite***.

alitáre *s.f.* (*tehn.*) Acoperire a suprafețelor de oțel cu aluminiu, pentru a le mări rezistența la oxidare și la coroziune; aluminizare. • pl. *-ări*. /după fr. *alitage*.

aliterár, -ă *adj.* Neliterar. • pl. *-i, -e*. /<germ. ***aliterarisch***.

aliterativ, -ă *adj.* Referitor la aliterație; cu aliterație. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***allitératif***.

aliteratúră *s.f.* Literatură lipsită de valoare estetică. • pl. *-i*. /<fr. ***alitterature***.

aliterație *s.f.* **1** (*stil.*) Armonie rezultată din repetarea intenționată a aceluiași sunet sau a unei combinații de sunete, a silabelor inițiale (rar, finale) în două sau în mai multe cuvinte care se succedă în aceeași frază. Ex. *O cal de val Peste cavală* (I. BAR.). **2** (*med.*) Repetare a unor sunete sau silabe în stări de puternică excitație psihică. **3** (*muz.*) Repetarea insistentă într-o piesă muzicală a unor elemente melodice, ritmice sau armonice. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și (*înv.*) *aliterațiúne s.f.* /<fr. ***allitération***, lat. ***allitteratio, -onis***.

aliteraţiúne *s.f.* v. aliterație.

alíu *interj.* v. aoleu.

aliváncă *s.f.* **1** (*reg.*) Plăcintă din mălai fin frămîntat cu brînză, smîntînă (sau iaurt) și ouă. **2** (*reg.; la pl.*) Numele unei hore (care se joacă cu pași mărunți și repezi). ◆ Melodie după care se execută această horă. • pl. *-enci, -ence*. /cf. rus. *наливачник* „un fel de pateu cu brînză, ou ș.a.".

alivánta *interj.* **1** (*fam.*) Exclamație (glumeață) rostită cînd cineva cade. <> Expr. (*adv.*) *A se da* (sau *a cădea, a trînti, a veni*) *alivanta* = a se da, a veni peste cap. **2** (*fam.*) Pleacă! Șterge-o! • și (*reg.*) *alivánti interj.* /<ngr. ***ἄλλα βάντα*** <it. *alla banda* „latură de corabie"; „într-o parte, la o parte!".

alivánti *interj.* v. alivanta.

alivéi *s.m.* (*mar.*) Coridor în partea superioară a unui vapor, în care se depozitează mărfuri și cărbuni. • pl. *-ei*. /etimol. nec.

alizarínă *s.f.* Substanță colorantă, de culoare roșie, extrasă inițial din roibă, azi obținută sintetic, care servește la vopsitul lînii, bumbacului etc. • /<fr. ***alizarine***.

alizéu *s.n.* (*geogr.*) Vînt regulat, care bate în regiunile tropicale în tot timpul anului, cu direcție constantă, de la N-E spre S-V, în emisfera nordică, și de la S-E spre N-V, în emisfera sudică. • pl. *-ee*. /<fr. ***alizé***.

alla bréve *loc.adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăți muzicale scrise în măsura de patru timpi*) Într-un ritm rapid, în măsura de doi timpi. • /<it. ***alla breve***.

allargándo *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) În tempo mai lent și de intensitate mai mare. • /<it. ***allegretto***.

allegrétto *adv., s.n.* (*muz.*) **1** *adv.* (*indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) În tempo vioi, mai moderat decît allegro. **2** *s.n.* (Parte dintr-o) compoziție muzicală care se cîntă în acest tempo. *Un allegretto interpretat magistral.* • /<it. ***allegretto***.

allégro *adv., s.n.* (*muz.*) **1** *adv.* (*indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) În tempo vioi; repede. <> *Allegro assai* v. assai. *Molto allegro* v. molto. *Allegro mosso* v. mosso. *Piu allegro* v. piu. *Allegro non troppo* v. troppo. **2** *s.n.* (Parte dintr-o) compoziție muzicală care se cîntă în acest tempo. *La allegro orchestra a cîntat cu multă însuflețire.* • /<it. ***allegro***.

allemándă *s.f.* (*muz.*)**1** Vechi dans de origine germană, cu caracter vesel, vioi, considerat precursor al valsului. ◆ Melodie după care se execută acest dans. **2** Compoziție (instrumentală) cu origini într-un dans german, cu mișcare și ritm moderat. • scris și *alemándă*. pl. *-e*. /<fr. ***allemande***.

all right [ol'rait] *loc.adv.* În regulă! • /<engl. ***all right***.

almagéste *s.f. pl.* **1** Titlul tradițional al lucrării de astronomie a lui Ptolemeu. **2** (*în Ev. Med.*) Culegere de observații astronomice, tratat de astronomie. • /<fr. ***almageste***, it. ***almagesto***; cf. gr. *μεγίστη* „cea mai mare", ar. *al-Magisti* „cea mai mare".

álma máter *s.f.* **1** (*la romani*) Titlu pe care romanii îl dădeau unor zeițe precum Cibele, Ceres. **2** (și *alma mater studiorum*) Universitate. • /<lat. ***alma mater*** „mamă care hrănește, mamă generoasă".

almanác *s.n.* v. almanah.

almanáh *s.n.* **1** Publicație periodică, de obicei anuală, care cuprinde, pe lîngă un calendar, indicații astronomice și meteorologice, diverse informații, texte beletristice, culturale etc. **2** Publicație periodică, cu o tematică axată preponderent pe un anumit domeniu (literar, medical etc.) sau alcătuită în scop distractiv. • pl. *-uri*. și *almanác s.n.* /<fr. ***almanach***, lat. ***almanachus***, it. ***almanacco***; cf. ar. *al-manakh* „prezicere".

almandín *s.n.* (*geol.*) Granat alumino-feros, de culoare roșie, brună sau neagră, dur, folosit ca piatră semiprețioasă și ca abraziv. • pl. *-e*. /<fr. ***almandine***.

almár *s.n.* (*pop.*) Dulap în care se păstrează alimente, vase sau haine. • pl. *-e*. /<magh. ***almáriom***.

almée *s.f.* Cîntăreață și dansatoare care anima în sec. 19 în Egipt petrecerile personalităților. ◆ Ext. Dansatoare sau curtezană din Orient. • pl. *-ee*. /<fr. ***almée***; cf. ar. *ālima* „femeie instruită".

almélec *s.n.* (*tehn.*) Aliaj de aluminiu și magneziu, folosit la confecționarea cablurilor electrice. /<fr. ***almélec***.

almicantarát *s.n.* (*astron.*) Cerc imaginar, paralel cu orizontul, al cărui plan orizontal este folosit ca reper în determinarea înălțimii aștrilor. • pl. *-e*. și *almucantarát s.n.* /<fr. ***almicantarat***.

almíntere *adv.* v. altminteri.

almínteri *adv.* v. altminteri.

almíntrele *adv.* v. altminteri.

almucantarát *s.n.* v. almicantarat.

alnicó *s.n.* Aliaj de aluminiu, nichel și cobalt, cu foarte bune proprietăți magnetice. /<fr. ***alnico***.

alo[1]-Elem. de compunere „altul, diferit". /<fr. ***all(o)***-; cf. gr. *ἄλλος* „altul".

alo[2] *interj.* (*adesea repetat*) **1** Exclamație convențională prin care se cheamă sau se răspunde la telefon. **2** Exclamație de chemare. • acc. și *álo*. /<fr. ***allô***.

alobióză *s.f.* (*biol.*) Schimbare a modului de viață a unui organism odată cu modificarea condițiilor de mediu. • sil. *-bi-o-*. /<fr. ***allobiose***.

alobrógi *s.m. pl.* (*ist.*) Populație celtică ce trăia în S-E Galiei, supusă de Cezar în timpul proconsulatului în Galia (58-51 î.Hr.). • /<fr. ***Allobroges***, lat. ***Allobrŏges, -um***.

alocă *vb. I. tr.* (*compl. indică sume de bani, materiale, obiecte etc.*) A prevedea (într-un buget), a destina pentru un scop anumit. *O parte importantă din buget a fost alocată sistemului medical.* • prez.ind. *alóc*. /<it. ***allocare***.

alocábil, -á *adj.* Care poate fi alocat. • pl. *-i, -e*. /***aloca*** + *-bil*.

alocáre *s.f.* Prevedere (într-un buget), destinare de bani, materiale, obiecte etc. pentru un scop anumit; alocație, alocat[1]. • pl. *-ări*. /v. ***aloca***.

alocárp, -ă *adj.* (*bot.; despre fructe*) Care prezintă alocarpie. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***allocarpe***; cf. gr. *ἄλλος* „altul", *καρπός* „fruct".

alocárpie *s.f.* Structură a unui fruct rezultat prin polenizare încrucișată. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***allocarpie***.

alocát[1] *s.n.* Alocare. • /v. ***aloca***.

alocát[2]**, -ă** *adj.* (*despre sume de bani, materiale, obiecte etc.*) Care este destinat unui anumit scop. • pl. *-ți, -te*. /v. ***aloca***.

alocáție *s.f.* **1** Alocare. **2** Concr. Sumă acordată de stat sau de o instituție pentru un anumit scop. *Acea alocațiune va urma să fie întrebuințată, conform... cu dorințele exprimate în Cameră* (EMIN.). **3** Indemnizație acordată de stat, în anumite condiții, unei persoane. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și (*înv.*) *alocațiúne s.f.* /<fr. ***allocation***.

alocaţiúne *s.f.* v. alocație.

alochinezíe *s.f.* (*med.*) **1** Tulburare motorie în care o mișcare comandată voluntar unui membru este efectuată de celălalt membru. **2** Mișcare involuntară produsă pasiv sau consecutivă unui reflex. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***allocinésie***, engl. ***allokinesis***; cf. gr. *ἄλλος* „altul", *κίνησις* „mișcare" *<κινῶ* „a mișca".

alocór, -ă *adj.* **1** Care prezintă alocorie. **2** Care polarizează două sau mai multe formații vegetale înrudite din aceeași regiune. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***allochore***.

alocoríe *s.f.* Răspîndire a fructelor, semințelor sau sporilor prin intermediul diferiților factori externi. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***allochorie***.

alocromátic, -ă *adj.* (*despre minerale*) Care prezintă alocromatism. • pl. *-ci, -ce*. /<germ. ***allochromatisch***.

alocromatísm *s.n.* (*mineral.*) **1** Proprietate a cristalelor de a prezenta culori diferite în funcție de natura incluziunilor colorate pe care le conțin. **2** Proprietate a cristalelor de a prezenta fotoconductibilitate datorită impurităților conținute sau iradierii prealabile. /<fr. ***allochromatisme***.

alocromazíe *s.f.* **1** (*med.*) Modificare a colorației pielii. **2** (*tipogr.*) Percepere incorectă a culorilor. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***allochromasie***; cf. gr. *ἄλλος* „altul", *χρῶμα* „ten; culoare".

alócurea *adv.* v. alocuri.

alócuri *adv.* (*de obicei precedat de prep. „pe"*) În unele locuri, pe ici, pe colo. • și *alócurea adv.* /a^4 + ***locuri***.

alocutór *s.m.* (*lingv.; în opoz. cu „locutor"*) Persoană căreia i se adresează mesajul unei comunicări. • pl. *-i*. /<fr. ***alocutaire***.

alocúție *s.f.* v. alocuțiune.

alocuțiúne *s.f.* **1** Discurs solemn ținut în public de un comandant militar, de un împărat etc. **2** Cuvîntare ocazională scurtă. • pl. *-i*. și (*înv.*) *alocúție s.f.* /<fr. ***allocution***, lat. ***allocutio, -onis***.

alodiál, -ă *adj.* Care aparține alodiului, care se referă la alodiu. <> *Pămînt alodial* = (*în Ev. Med.*) proprietate seniorială. • sil. *-di-al*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***allodial***.

alodialitáte *s.f.* (*în Ev. Med.*) Formă de proprietate bazată pe alodiu. • sil. *-di-a-*. /<fr. ***allodialité***.

alódiu *s.n.* (*în Ev. Med., în Europa apuseană și centrală*) Proprietate funciară individuală liberă, scutită de orice taxe ori obligații de vasalitate și transmisibilă urmașilor. • pl. *-uri*. /<lat. med. ***al(l)odium***; cf. germ. *Allod(ium)*.

alóe *s.f.* **1** (*bot.*) Nume dat mai multor specii de plante exotice ornamentale, din familia liliaceelor, cu florile galbene sau roșii, dispuse în spice, cu frunzele cărnoase, zimțate pe margini, care conțin un suc folosit în farmacie (*Aloe*); plantă care aparține fiecăreia dintre aceste specii. **2** Substanță, cu miros plăcut și gust amar, extrasă din frunzele unor specii de aloe, care este folosită în farmacie; sabur. • și *alóes s.m.* /<fr. ***aloès***, lat. ***alŏe***.

alóes *s.m.* v. aloe.

aloestezíe *s.f.* (*med.*) Tulburare a sensibilității tactile, vizuale sau auditive caracterizată prin transferul percepției unui stimul pe partea opusă locului în care

el a fost aplicat. • /<fr. ***alloesthésie***; cf. gr. *ἄλλος* „altul", *αἴσθησις* „senzație, sensibilitate".

aloétic, -ă *adj.* **1** Care ține de aloe, care se referă la aloe. **2** (*despre medicamente*) Care conține aloe. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***aloétique***.

alofón *s.n.* (*fon.*) Variantă combinatorie (poziționlă) sau liberă (individuală) a unui fonem. • pl. *-e.* /<fr. ***allophone***.

alogăm, -ă *s.f., adj.* **1** *s.f.* Plantă a cărei fecundare se face cu polen provenit de la altă plantă din aceeași specie. **2** *adj.* Care ține de alogamie, care se referă la alogamie. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***allogame***.

alogamíe *s.f.* (*biol.*) Fecundare a unei plante cu polen provenit de la altă plantă din aceeași specie; polenizare încrucișată. • /<fr. ***allogamie***; cf. gr. *ἄλλος* „altul", *γάμος* „căsătorie".

alogén, -á *adj.* **1** Care se deosebește prin natură și origine de mediul în care se află; alogenetic. **2** (*despre populații*) De origine străină; venit din altă parte. **3** (*hidrol.*) *Curs de apă alogen* = curs de apă care străbate o regiune aridă, fără scurgere, cu un debit mare, adus dintr-o zonă situată în amonte. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***allogène***; cf. gr. *ἄλλος* „altul", *γένος* „neam".

alogenétic, -ă *adj.* Alogen. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***allogénétique***.

alógic, -ă *adj.* Care este lipsit de logică. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***allogique***.

alogísm *s.n.* (*filos.*) **1** Afirmație care neagă logica. **2** Negare a gîndirii logice ca mijloc de cunoaștere autentică (practicată de sceptici, mistici și fideiști). **3** Curent filosofic ce nega statutul gîndirii logice ca mijloc științific de cunoaștere. • pl. *-e.* /<germ. ***Alogismus***; cf. gr. *ἀ-* „fără", *λογισμός* „judecată, rațiune".

aloglót, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care vorbește o altă limbă. **2** *adj.* Care aparține unei limbi diferite de cea oficială a unui stat, care se referă la o limbă diferită de cea oficială a unui stat. *Dialecte aloglote.* • pl. *-ți, -te.* /<it. ***alloglotto***.

alohtón, -ă *adj.* **1** (*geol.; despre formațiuni geologice*) Care a suferit deplasări față de locul inițial de formare și se deosebește de straturile pe care le acoperă. **2** Care este străin față de un anumit loc. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***allochtone***; cf. gr. *ἄλλος* „altul", *χτῶν* „pămînt".

aloiogenéză *s.f.* (*biol.*) Ciclu evolutiv care se caracterizează prin alternarea de generații. • /<fr. ***alloiogenèse***.

alolálie *s.f.* (*med.*) Dificultate în vorbire. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***allolalie***.

alomórf *s.n.* **1** (*chim.*) Fiecare dintre formele distincte (cristaline) ale aceleiași substanțe. **2** (*lingv.*) Variantă (sau realizare) a unui morfem. • pl. *-e.* /<fr. ***allomorphe***; cf. gr. *ἄλλος* „altul", *μορφή* „formă".

alomorfíe *s.f.* (*chim.*) Totalitatea formelor aceleiași substanțe; alomorfism. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***allomorphie***.

alomorfísm *s.n.* Alomorfie. • /<engl. ***allomorphism***.

aloním, -ă *adj., s.m.* **1** *adj.* (*despre opere, lucrări etc.*) Care este semnat cu alt nume (de obicei bine cunoscut). **2** *s.m.* Persoană care semnează cu alt nume. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***allonyme***, engl. ***allonym***; cf. gr. *ἄλλος* „altul", *ὄνομα* „nume".

alónjă *s.f.* **1** Piesă mobilă sau demontabilă care servește la prelungirea unor obiecte. **2** (*sport*) Mișcare de întindere rapidă a brațelor. ◆ Lungime a brațelor unui sportiv angajat într-o luptă directă cu un adversar. • pl. *-e.* /<fr. ***allonge***.

alopát, -ă *s.m., adj.* (*med.*) **1** *s.m.* Medic care tratează prin alopatie. **2** *adj.* Care se bazează pe alopatie; alopatic. • pl. *-ți.* /<fr. ***allopathe***.

alopátic, -ă *adj.* Care aparține alopatiei, care se referă la alopatie; alopat. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***allopathique***.

alopatíe *s.f.* Tratament medical care utilizează metodele medicinei clasice de terapeutică medicamentoasă, constînd în administrarea unor medicamente active farmacodinamic ce combat cauzele bolii. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***allopathie***, engl. ***allopathy***; cf. gr. *ἄλλος* „altul", *πάθος* „suferință, afecțiune".

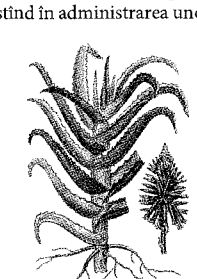

aloe (1)

alopátric, -ă *adj.* (*biol.; despre specii, populații*) Cu areal distinct. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***allopatrique***.

alopécie *s.f.* (*med.*) Cădere a părului, progresivă sau bruscă, congenitală sau dobîndită (în urma unei boli de piele, a unei boli infecțioase etc.), localizată sau difuză, temporară sau definitivă; calviție. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***alopécie***; cf. gr. *ἀλωπεκία* „chelire" <*ἀλώπηξ, -έκος* „vulpe", în relație cu boala numită „rîia vulpilor", în care bolnavilor le cade tot părul.

aloplastíe *s.f.* (*med.*) Operație chirurgicală de înlocuire a țesuturilor cu unele materiale străine. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***alloplastie***.

alopsihóză *s.f.* (*med.*) Psihoză caracterizată prin tulburări în perceperea fenomenelor exterioare bolnavului. • pl. *-e.* /<fr. ***allopsychose***.

aloritmíe *s.f.* **1** (*med.*) Aritmie periodică. **2** (*biol.*) Ritm inegal în diviziunea celulelor sau în dezvoltarea organismelor unicelulare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***allorythmie***, engl. ***allorhythmia***; cf. gr. *ἄλλος* „altul", lat. *rhytmus, -i*, gr. *ῥυθμός* „ritm".

alotérm, -ă *adj.* (*biol.*) A cărui temperatură corporală depinde de cea a mediului înconjurător. • pl. *-i, -e.* /<engl. ***allotherm***.

alotriofagíe *s.f.* (*med.*) Tendință patologică de a ingera substanțe necomestibile. • sil. *-tri-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***allotriophagie***; cf. gr. *ἀλλότριος* „străin, nepotrivit", *φαγεῖν* „a mînca".

alotriomórf, -ă *adj.* (*despre minerale*) Care nu are formă proprie, luînd forma cavității în care se află. • sil. *-tri-o-.* pl. *-i, -e.* /<germ. ***allotriomorph***.

alotriomorfísm *s.n.* Proprietate a mineralelor de a lua forma cavității în care se află. • sil. *-tri-o-.* /<fr. ***allotriomorphisme***.

aiótriu, -ie *adj., s.n.* (Lucru) secundar sau străin de obiectul supus analizei, discuției. • sil. *-tri-u.* pl. *-ii.* /<it. ***allotrio***, germ. ***Allotria***.

alotrófic, -ă *adj.* (*biol.; despre organisme*) Care folosește substanțe organice sintetizate de alte organisme. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***allotrophique***; cf. gr. *ἄλλος* „altul", *τροφή* „hrană".

alotrópic, -ă *adj.* (*chim.*) Care aparține alotropiei, care se referă la alotropie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***allotropique***.

alotropíe *s.f.* (*chim.*) Proprietatea unor elemente chimice de a se prezenta sub mai multe stări, cu forme fizice și, uneori, chimice diferite. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***allotropie***; cf. gr. *ἄλλος* „altul", *τρόπος* „mod; schimbare".

aioxán *s.n.* (*biol.*) Derivat al acidului uric cu acțiune distructivă asupra celulelor pancreatice secretoare de insulină, utilizat în medicină pentru producerea diabetului zaharat experimental. • /<fr. ***alloxane***, engl. ***alloxan***.

alozáur *s.m.* (*paleon.*) Reptilă terestră fosilă, carnivoră, de talie mare. • sil. *-za-ur.* pl. *-i.* /<fr. ***allosaurus***.

alozóm *s.m.* (*genet.*) Cromozom care are rol esențial în determinarea sexului; heterocromozom, heterozom, cromozom sexual. • pl. *-i.* /<fr. ***allosome***.

alpacá[1] *s.f.* **1** Animal rumegător, cu lînă fină și lungă, care trăiește în America de Sud (*Lama pacos*). **2** Stofă fină confecționată din lîna acestui animal. • și *alpagă* *s.f.* /<fr. ***alpaca***, ***alpaga***.

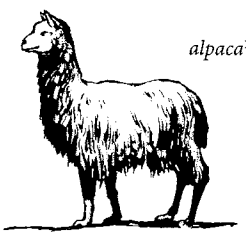

alpaca[1] (1)

alpacá[2] *s.f.* Aliaj inoxidabil de cupru, nichel și zinc, folosit la fabricarea tacîmurilor, a instrumentelor medicale, optice etc. • /<germ. ***Alpaka***.

alpagă *s.f.* v. alpaca[1].

al pári *loc.adv.* (*fin.*) Concordanța cursului acțiunilor la bursa de valori cu valoarea nominală. • /<it. ***al pari***.

alpenștóc *s.n.* **1** Baston cu vîrf metalic ascuțit, folosit în alpinism; baston de munte. **2** Piolet. • pl. *-uri.* /<germ. ***Alpenstock***, fr. ***alpenstock***.

alpéstru, -ă *adj.* Alpin. • pl. *-ștri, -stre.* /<fr. ***alpestre***.

alpigén, -ă *adj.* (*despre plante*) De origine alpină. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***alpigène***.

alpín, -ă *adj.* **1** Care aparține munților Alpi, care se referă la munții Alpi. ◇ *Combinată alpină* v. combinat. **2** Gener. Care este propriu, specific regiunilor muntoase înalte; de mare altitudine; alpestru. ◇ *Mierlă alpină* v. mierlă. *Pajiște alpină* v. pajiște. *Pășune alpină* v. pășune. **3** (*geomorf.*) *Orogeneză* (sau *cutare*) *alpină* = totalitatea mișcărilor de ridicare și cutare a scoarței terestre, produse în erele geologice, în urma cărora s-au format munții Alpi, Apenini, Carpați, Balcani, Caucaz, Himalaia. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***alpin***, lat. ***alpīnus, -a, -um***.

alpinárium *s.n.* Grădină botanică sau stîncărie rezervată culturii florei alpine. • pl. *-ii.* /cf. fr. *alpinum*.

alpinísm *s.n.* (*sport*) Ramură sportivă care cuprinde ascensiunile în munți, în special escaladarea pârților greu accesibile ale acestora. • /<fr. ***alpinisme***.

alpiníst, -ă *s.m., s.f.* **1** (*sport*) Persoană care practică alpinismul. **2** (*arg.*) Hoț de buzunare. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***alpiniste***.

alsacián, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Alsaciei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) populație care locuiește în Alsacia. **2** *adj.* Care aparține Alsaciei sau alsacienilor, care se referă la Alsacia sau la alsacieni; originar din Alsacia. **3** *s.m.* (*zool.*; și *adj., lup alsacian*) Rasă de cîini de talie mare, originară din Franța; ciobănesc german. ◆ Cîine care aparține acestei rase. • sil. *-ci-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***alsacien***.

alt, áltă *adj.* (*precedă subst. determ.*) **1** Care nu este același cu ființa, lucrul etc. despre care este vorba, care este de față sau care este cel obișnuit. *Alt om. Altă carte.* ◇ *Alt oarece* v. oarece. *Alt tărîm* v. tărîm. ◇ Loc.adv. (*De*) *altă oară* v. oară. ◇ Expr. (*pop.*) *Cîte alte...* = multe. *Începură... a vorbi... despre strigoi și cîte alte năzdrăvănii înfiorătoare* (CR.). *Alt(a) nimic(ă)* sau *nimic(ă) alt(a)* v. nimic. **2** Altfel de..., un nou... *Aici alți oameni, alte orașe și cele vechi erau schimbate* (ISP.). ◇ Expr. *Altă aia* v. ăla. *A fi altă bală* v. bală. *A fugi ca de altă bală* v. bală. *Asta e altă brînză* v. brînză. *Care alta?* v. care. *Altă căciulă* v. căciulă. *Alte cele* (sau *celea*) v. cela. • pl. *alți, alte.* g.-d. sg. *altui, altei*, pl. *altor.* /lat. pop. ***alt(e)rum, -am*** <lat. ***alter, altĕra, altĕrum***.

altáic, -ă *adj.* **1** Care aparține (zonei) munților Altai, care este caracteristic munților Altai; din Altai. **2** *Limbi altaice* = ramură de limbi dintr-o presupusă familie de limbi uralo-altaice vorbite de populațiile care trăiesc în regiunea munților Altai. *Limbile turcice, mongole, turco-mongole, tunguse, tunguso-manciuriene, precum și coreeana, japoneza sînt limbi altaice.* • sil. *-ta-ic.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***altaïque***.

altár *s.n.* **1** (*în antic.*) Loc special, puțin înălțat, din piatră, pămînt, lemn sau marmură pe care se aduceau jertfe zeilor. ◇ Expr. *A se sacrifica pe altarul cuiva* = sacrificîndu-se, făcînd totul pentru cineva sau ceva. **2** (*bis.*) Parte a bisericii ortodoxe (despărțită de naos prin catapeteasmă) în care se află masa de cult. ◆ Masă de cult într-o biserică, pe care se oficiază liturghia creștină. ◇ Expr. *A conduce la altar* v. conduce. **3** Ext. Monument sacru. **4** Fig. Sacralitate; ceea ce este sacru, sfînt. *Altarul dragostei de țară.* **5** (*tehn.*) Perete de material refractar situat în spatele unui focar pentru a dirija flacăra. • pl. *-e.* și (*înv.*) *altăriu.* /lat. ***altarium***.

altáriu *s.f.* v. altar.

altazimút *s.n.* (*astron.*) Instrument astronomic pentru măsurarea azimutului și a înălțimii constelațiilor. • pl. *-e.* /<germ. ***Altazimut***.

altădátă *adv.* Într-un moment nedeterminat din trecut sau din viitor; cîndva, odată. ◇ Loc.adj. *De altădată* = din alte vremuri (trecute). *Apa nu mai are murmurul de altădată* (RUSSO). • ***/altă + dată***.

altcarevá *pron. neh.* (*pop.*) Altcineva. • acc. și *áltcareva.* ***/alt + careva***.

altcevă *pron.neh.* Alt lucru, un lucru diferit. • acc. și *áltceva.* ***/alt + ceva***.

altcinevá *pron.neh.* Un altul, o altă persoană; altcareva. acc. și *áltcineva.* • ***/alt + cineva***.

altcîndvă *adv.* Altădată (în trecut sau în viitor). • acc. și *áltcîndva.* ***/alt + cîndva***.

altcúm *adv.* Altfel. • acc. și *áltcum.* ***/alt + cum***.

altcumvă *adv.* Altfel. • acc. și *áltcumva.* ***/alt + cumva***.

alteóri *adv.* În alte rînduri; ext. altădată (în trecut sau în viitor). • sil. *-te-ori.* acc. și *álteori.* ***/alte + ori***.

alterá *vb. I.* **1** *refl., tr.* A suferi sau a face să sufere transformări în rău, sub acțiunea unui agent extern; a (se) descompune, a (se) strica. *Carnea se alterează repede la căldură.* **2** *tr.* A denatura, a falsifica. *Textul nuvelei a fost alterat prin intervențiile făcute.* **3** *refl.* (*fon.; despre sunete*) A se schimba, a se transforma. *Sunetul „v" s-a alterat, trecînd la „j'".* **4** *tr.* (*muz.*) A modifica înălțimea unui sunet sau a unui acord cu un semiton sau două (cu ajutorul diezilor, bemolilor, becarilor). **5** *refl.* (*med.; despre starea sănătății unui organism*) A se modifica înrăutățindu-se, în urma agravării unei boli. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***altérer***, lat. ***alterare***.

alterábil, -á *adj.* (*despre materii organice, alimente, produse etc.*) Care se alterează cu ușurință (la căldură). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***altérable***.

alterabilitáte *s.f.* Însușirea a ceea ce este alterabil. • /<fr. ***altérabilité***.

alteráre *s.f.* **1** Modificare în rău a calității unor materii organice, alimente, produse etc., sub acțiunea unui agent extern. *Alterarea laptelui la căldură.* **2** Denaturare, falsificare. *Alterarea unui text.* **3** (*fon.*) Schimbare, modificare a pronunției unui sunet. **4** (*muz.*) Modificare a înălțimii unui sunet, a unui acord etc. cu un semiton (cu ajutorul diezilor, bemolilor, becarilor). **5** (*med.*) Modificare a stării generale a organismului în caz de îmbolnăvire. **6** (*psihanal.*) *Alterarea eului* = consecință negativă a unui conflict anterior, care se răsfrînge asupra adaptării actuale a eului. **7** (*geomorf.*) Transformare chimică, totală sau parțială, a mineralelor dintr-o rocă, determinînd modificarea proprietăților fizice și mecanice ale acesteia. • pl. *-ări.* /v. ***altera***.

alterát, -ă *adj.* **1** (*despre materii organice, alimente, produse etc.*) Modificat, transformat în rău, sub acțiunea unui agent extern; stricat. *Carne alterată.* ◇ Fig. *După gripă are vocea alterată.* **2** Care este denaturat, falsificat. *Text alterat.* **3** (*fon.; despre sunete*) Schimbat, modificat. **4** (*muz.; despre sunete sau acorduri*) Ridicat sau coborît cu un semiton (cu ajutorul diezilor, bemolilor, becarilor). pl. *-ți, -te.* /v. ***altera***.

alterație *s.f.* (*muz.*) **1** Procedeu prin care se modifică, cu ajutorul unor semne convenționale (diezi, bemoli, becari), înălțimea sunetelor. **2** Ext. Semn convențional care marchează modificarea înălțimii unui sunet. *Diezul, bemolul, becarul sînt alterații.* • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *alterațiúne s.f.* /<fr. ***altération***.

alterațiúne *s.f.* v. alterație.

álteră *s.f.* v. halteră.

altercáție *s.f.* **1** Schimb violent de cuvinte între două sau mai multe persoane. **2** Ext. Ceartă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *altercațiúne s.f.* /<fr. ***altercation***, lat. ***altercatio, -onis***.

altercațiúne *s.f.* v. altercație.

álter égo *s.m.* **1** Un alt eu (interior). **2** Persoană asemănătoare, pînă la identitate, cu alta. *Un personaj este un alter ego al autorului.* **3** Persoană de încredere deplină; prieten nedespărțit. • /<lat. ***alter ego*** *„un alt eu".*

alteritáte *s.f* **1** Caracterul a ceea ce este diferit de un eu. ◆ Ceea ce constituie o entitate aparte, diferită. **2** (*psih.*) Senzație a unui eu de a fi un altul, de a fi altcineva. **3** (*filos.*) Capacitate a unui eu de a-și asuma conștiința altcuiva. • pl. *-ăți.* /<fr. ***altérité***, lat. ***alteritas, -atis***.

altérn, -ă *adj.* **1** (*bot.; despre frunze, flori*) Dispus de o parte și de alta a unei ramuri sau a unei tulpini, la niveluri diferite. **2** (*geom.*) *Unghiuri alterne* (*interne* sau *externe*) = fiecare dintre cele două perechi de unghiuri formate de o parte și de alta a două drepte tăiate de o secantă. **3** (*agron.*) *Sistem altern* = sistem bazat pe alternarea culturilor. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***alterne***, lat. ***alternus, -a, -um***.

alternă *vb. I.* **1** *intr., tr.* A lua pe rînd unul locul altuia, a se succeda sau a face să se succeadă la intervale determinate; a reveni sau a face să revină succesiv. *Ziua alternează cu noaptea.* **2** *intr.* A lua pe rînd unul locul altuia într-o succesiune; a veni unul după altul, în rînd. *La televizor muzica alternează cu știrile.* **3** *intr.* (*despre sunete*) A se schimba pe rînd, la intervale determinate. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***alterner***, lat. ***alternare***.

alternánt, -ă *adj.* Care alternează. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***alternant***.

alternánță *s.f.* **1** Faptul sau însușirea de *a alterna*; revenire succesivă. *Alternanța de zile toride cu nopți friguroase în regiunile deșertice.* **2** (*fon.*) *Alternanță fonetică* = variație a consoanelor sau a vocalelor din tema unui cuvînt, în flexiune sau în familia lexicală; ablaut. • pl. *-e.* /<fr. ***alternance***.

alternáre *s.f.* **1** Succedare. **2** (*biol.*) *Alternare de generații* = succesiune regulată a unei generații sexuate cu alta asexuată. • pl. *-ări.* /v. ***alterna***.

alternát *s.n.* (*jur.*) Drept al unui stat de a fi numit primul în exemplarul care îi revine din textul tratatului la care este parte. • /<fr. ***alternat***.

alternatív, -ă *adj.* **1** Care alternează. ◆ (*adv.*) Pe rînd. *Repartizarea fondurilor s-a făcut alternativ.* **2** (*jur.*) *Obligație alternativă* = obligație care specifică pentru debitor mai multe feluri de a se achita și posibilitatea de a alege între ele. **3** (*log.*)*Propoziții alternative* = propoziții care cuprind două asertiuni opuse, dintre care trebuie acceptată numai una. **4** (*fiz.*) *Curent* (*electric*) *alternativ* = curent electric al cărui sens și a cărui intensitate variază periodic în timp. ◇ *Energie alternativă* v. energie. **5** (*agron.*) *Culturi alternative* = sistem bazat pe alternarea culturilor. **6** (*polit.*) *Guvern alternativ* = guvern din umbră. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***alternatif***.

alternatívă *s.f.* **1** Posibilitate de a alege între două soluții etc. care se exclud. ◆ Alegere, soluție, opțiune. *E singura alternativă posibilă.* **2** Succesiune a două lucruri, situații etc. care vin pe rînd. **3** Relație între două lucruri, situații etc. care vin rînd pe rînd. *A recurs la o alternativă neștiințifică.* **4** (*log.*) Relație între două judecăți în care, dacă o judecată este adevărată, cealaltă este falsă. **5** (*arte dec.*) Procedeu care constă în așezarea, în mod succesiv, de-a lungul unei frize, a unui chenar etc., a două sau a mai multe motive decorative. **6** (*polit.*) Formulă și program paralele cu cele ale guvernului și ale majorității care îl susține, propuse de un partid sau de o grupare care se află în opoziție. • pl. *-e.* /<fr. ***alternative***, lat. ***alternativus***.

alternatór *s.n.* (*tehn.*) Generator de curent electric alternativ. • pl. *-oare.* /<fr. ***alternateur***.

altéță *s.f.* Titlu dat principilor și principeselor dintr-o casă domnitoare (adesea folosit ca termen de adresare). ◆ Persoană care poartă acest titlu. *Alteța Sa va vizita țara noastră.* • pl. *-e.* /<fr. ***altesse***, it. ***altezza***.

altfél *adv.* **1** În alt mod; altcum, altcumva, altminteri. *Dacă îl veți auzi vorbind, îl veți judeca altfel.* ◇ Loc.adj. *Altfel de* = diferit, deosebit; de altă natură. *Altfel de caiete aveți?* ◇ Loc.adv. *De altfel* = (*cu nuanță advers.*) însă, cu toate acestea. *De altfel, nu sînt sigur că o să scăpați de pedeapsă.* **2** Dacă nu..., în caz contrar. *Noroc... că era o fată robace și răbdătoare, căci altfel ar fi fost vai și-amar de pielea ei* (CR.). /***alt*** + ***fel***.

álthorn *s.m.* (*muz.*) Instrument de suflat din alamă, asemănător cornului, folosit mai ales în fanfară. • pl. *-i.* /<germ. ***Althorn***.

alti- Elem. de compunere „înălțime", „altitudine". • /<fr. ***alti-***; cf. lat. *altus, -a, -um* „înalt".

altiér, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care arată un orgoliu nemăsurat; îngîmfat, semeț, trufaș. • sil. *-ti-er.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***altier***.

altigráf *s.n.* Altimetru care înregistrează altitudinea unui avion în zbor. • pl. *-e.* /<fr. ***altigraphe***.

altilére *s.f.* v. artilerie.

altimétric, -ă *adj.* Care ține de altimetrie, care se referă la altimetrie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***altimétrique***.

altimetríe *s.f.* Ramură a topografiei care se ocupă cu stabilirea altitudinilor de pe suprafața terestră față de o suprafață de referință (nivelul mării) în vederea reprezentării reliefului pe hartă. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***altimétrie***.

altimétru *s.n.* (*geofiz.*) Instrument cu care se măsoară altitudinea față de un nivel de referință. • pl. *-e.* /<fr. ***altimètre***.

altipístă *s.f.* Altiport. • pl. *-e.* /<fr. ***altipiste***.

altiplanáție *s.f.* (*geol.*) Proces de nivelare a reliefului sub acțiunea alternării ciclice a înghețului și dezghețului din regiunile montane; crioplanație. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***altiplanation***.

altipórt *s.n.* Suprafață de aterizare special amenajată la înălțimi montane mari, în vederea practicării sporturilor de iarnă; altipistă. • pl. *-uri.* /<fr. ***altiport***.

altíssimo *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Cu note foarte înalte. ◇ (*subst.*) *Piesa a fost cîntată în altissimo.* • /<it. ***altissimo***.

altíst, -ă *s.m., s.f.* (*muz.*) **1** Persoană care are voce de alto. **2** Instrumentist care cîntă la violă. • pl. *-iști, -iste.* /<germ. ***Altist***, fr. ***altiste***.

altitelemetríe *s.f.* (*milit.*) Determinare a înălțimii de zbor a țintelor aeriene, necesară în tragerile aeriene. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***alti-*** + ***telemetrie***.

altitelemétru *s.n.* Instrument cu care se măsoară, de la distanță, altitudinea unui punct inaccesibil. • pl. *-e.* /<fr. ***altitélémètre***.

altitudinál, -ă *adj.* **1** Care ține de altitudine, care se referă la altitudine. **2** Aflat la altitudine. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***altitudinal***.

altitúdine *s.f.* **1** (*geogr.*) Înălțime a unui punct de pe suprafața terestră, calculată în raport cu nivelul mării sau față de un alt punct de pe suprafața terestră. *Altitudine absolută.* ◇ *Rău de altitudine* v. rău. **2** Înălțime la care se află un avion, o navă spațială, o formație de nori etc. ◇ Expr. *A lua altitudine* = a se înălța. • pl. *-i.* /<lat. ***altitudo, -dĭnis***, fr. ***altitude***.

altiță *s.f.* **1** Broderie lată, făcută cu arnici sau cu mătase în partea de sus a mînecilor unei ii. *Purta... bluză cu altițe roșii.* **2** Cusătură cu mătase sau cu arnici de-a lungul unei cămăși femeiești. **3** Cămașă (femeiască). *Pe pieptul tînăr el și-a pus Altiță-n loc de-aramă* (COȘB.). • pl. *-e.* /<srb. ***latica***.

altiță (1)

altîncotró *adv.* Expr. (*înv.*) *A nu avea altîncotro* (*face*) = a nu putea să facă altfel. • /***alt*** + ***încotro***.

altîngíc *s.n.* (*bot.; reg.*) Conduruldoamnei (*Tropaeolum majus*). • pl. *-uri.* și *aptangíc s.n.* /<tc. ***altynyk***.

altmíntere *adv.* v. altminteri.

altmínterea *adv.* v. altminteri.

altmínteri *adv.* **1** Altfel, în alt chip. *Așa gătită îi ședea și mai bine decît altminteri* (ISP.). ◇ Expr. *Și* (*mai*) *așa, și* (*mai*) *altmintrelea* v. așa. **2** Dacă nu..., de nu..., în caz contrar. *Noroc că s-a întors acasă imediat, altminteri i-ar fi fost inundată locuința.* **3** De altfel, în afară de aceasta. *Altminteri nu avea decît un singur costum.* • și *altmíntere, altmínterea, altmíntrele, altmíntrelea, almínteri, almíntrele, amínteri adv.* /lat. ***altera mente***.

altmíntrele *adv.* v. altminteri.

altmíntrelea *adv.* v. altminteri.

álto *s.m.* (*muz.*) **1** Voce (de femeie sau de copil) cu timbru grav, situată ca registru între sopran și tenor; contralto. ◇ (*adj.*) *Tonalitate alto.* **2** Parte din cor care cîntă cu asemenea voce. **3** Instrument de suflat sau care are corzi a cărui scară corespunde tonalității alto. **4** (Fragment din) partitură pentru alto. • /<it., fr. ***alto***.

altocúmulus *s.n.* (*meteor.*) Formație de nori situată la o altitudine medie de 6 000 m, cu aspect de mici îngrămădiri de culoare albă sau cenușie, constituite din picături mici de apă. • /<fr. ***altocumulus***.

altogravúră *s.f.* (*a. plast.*) (Procedeu de) reproducere după original prin folosirea clișeelor metalice gravate de mînă sau pe bază de acvaforte. • pl. *-i.* /<fr. ***altogravure***.

altói[1] *s.n.* (*hort.*) **1** Ramură mică, detașată dintr-o plantă-mamă, care se implantează într-o plantă-suport pentru a-i ameliora calitățile. **2** Plantă altoită. **3** Plantă cultivată pentru a servi la altoire. *Pepiniere de altoaie.* • pl. *-oaie, -uri.* și (*pop.*) *altúi, oltói, ultói s.n.* /<magh. ***oltvány***.

altoí[2] *vb. IV. tr.* **1** (*hort.*) A introduce o ramură a unei plante în țesutul alteia, stabilind astfel un contact între țesuturile lor generatoare, pentru a ameliora calitățile plantei altoite. **2** Fig. (*fam.; compl. indică sentimente, senzații etc.*) A inocula. *I-a altoit în suflet teama.* **3** (*fam.*) A plesni, a lovi, a bate pe cineva. *I-a altoit una, de a văzut stele verzi.* • prez.ind. *-esc.* și (*reg.*) *altuí, holtuí, hultuí, oltuí, ultoí, ultuí vb. IV.* /<magh. ***olt***.

altoiálă *s.f.* Altoire. • pl. *-ieli.* /***altoi***[2] + *-eală*.

altoíre *s.f.* Acțiunea de *a altoi*[2] și rezultatul ei; altoială. ◇ *Himeră de altoire* v. himeră. • pl. *-i.* /v. ***altoi***[2].

altoít[1] *s.n.* Faptul de a *altoi*[2]. • /v. ***altoi***[2].

altoít[2]**, -ă** *adj.* (*hort.*) Care a fost supus altoirii. • pl. *-ți, -te.* /v. ***altoi***[2].

altoreliéf *s.n.* (*a. plast.*) Sculptură puternic reliefată, fără a fi desprinsă de fondul material pe care a

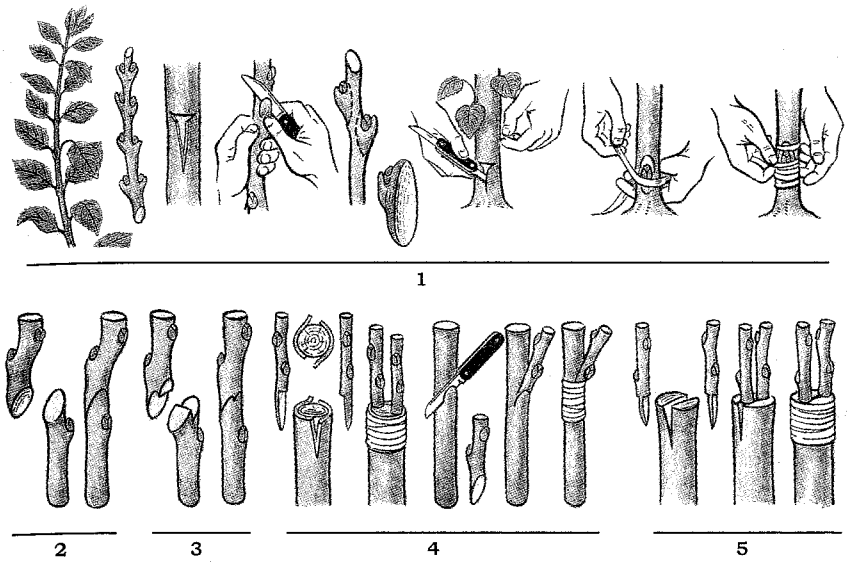

Metode de altoire
1. În ochi (oculație). *2.* Copulație simplă. *3.* Copulație ameliorată. *4.* În placaj sub coajă. *5.* În despicătură.

fost executată; relief înalt. • sil. *-li-ef.* pl. *-uri.* /<it. ***altorilievo***, după *relief.*

altostrátus *s.n.* (*meteor.*) Formație compactă de nori, aflată la o altitudine de 2 000-6 000 m, care se prezintă ca un strat dens și uniform, de culoare cenușie sau albăstruie, cu aspect fibros sau ușor striat. /<fr. ***altostratus***.

altruísm *s.n.* (*în opoz. cu „egoism"*) **1** Capacitate, dispoziție sufletească a unei persoane de a se preocupa, de a acționa dezinteresat în favoarea altcuiva. **2** Doctrină morală care preconizează o asemenea atitudine. • /<fr. ***altruisme***.

altruíst, -á *adj.* (*despre oameni; în opoz. cu „egoist"*) Care are capacitatea, dispoziția sufletească de a se preocupa, de a acționa dezinteresat în favoarea altcuiva. ◇ (*subst.*) *S-a arătat a fi un altruist.* ◆ (*despre manifestări, atitudini, gesturi etc.*) Care reflectă dezinteres, generozitate, altruism. *Un comportament altruist.* ◇ (*adv.*) *I-a oferit, altruist, ajutorul.* • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***altruiste***.

altúi[1] *s.n.* v. altoi[1].

altuí[2] *vb. IV.* v. altoi[2].

áltul, álta *pron. neh.* **1** (*ține locul unui nume de ființă sau de lucru care nu este aceeași sau același cu altă ființă sau cu alt lucru despre care s-a vorbit, care este de față sau care este cel obișnuit*) *A răspuns altul.* ◇ (*în alternanță cu „unul", „una"*) *Sînt cinci degete la o mînă și nu seamănă toate unul cu altul* (CR.). ◇ (*în alternanță cu „unul", „una" exprimă un raport de reciprocitate*) *Își jurară credință unul altuia.* ◇ Expr. *Unii (și) alții* = mulți. *„O, asta nu se poate!" Zic unii, alții-n lume* (ALEX.). *Unuia (și) altuia* = orișicui. *Poți spune această știre unuia și altuia, fără nici o reținere. Unul ca altul* = la fel, deopotrivă, egal. *Acolo găsi încă două femei, una ca alta de tinere* (ISP.). *Unul mai... decît altul* = fiecare la fel de... *Este o grupă de studenți, unul mai studios decît altul. Unul după altul* = succesiv, pe rînd. *A nu se atinge* (*cineva*) *de lucrurile altuia* v. atinge. *A-și da barba pe mîna altuia* v. barbă. *A se certa pe cămașa altuia* v. cămașă. *A se amesteca în ciorba altuia* v. ciorbă. *A nu da pe cineva pe* (sau *pentru*) *altul* v. da. *A lua focul* sau *a scoate castanele* (ori *cărbunii*) *din foc* (sau *din spuză*) *cu mîna altuia* v. mînă. *A vedea cu ochii altuia* v. ochi. *A-și da* (sau *a fi cu*) *părul pe* (*în*) *mîna altuia* v. păr. *Unul pe altul* (sau *una pe alta, unii pe alții, unele pe altele*) v. pe. *A-și scoate ochii unul altuia* v. scoate. *A se uita unul la altul* (sau *unii la alții*) v. uita. *A vorbi cu gura altuia* v. vorbi. **2** (*la f., cu sens neutru*) Întîmplare, poveste. *Amu a mai scornit alta: cică să-i aduc pe fata Împăratului-Roș* (CR.). ◇ Expr. *Alta (acum)!*, exprimă dezaprobarea față de o propunere sau o veste neașteptată. *Unul una, altul alta* = fiecare cîte ceva, fiecare în felul lui. *Mai ziseră unii una, alții alta* (ISP.). *Una (și de) alta* sau *unele (și de) altele* = de toate. *Duduca Leona se cam tînguie de unele și de altele* (SADOV.). *Pînă una-alta* = deocamdată. *Pînă una-alta rezolvă problema! Ba din una, ba din alta* sau *din una-n alta* = din vorbă în vorbă. *Din una-n alta au aflat că sînt neamuri. Nu de alta* = nu din alt motiv. *Între* (sau *printre*) *altele* = printre alte lucruri. *Printre altele au hotărît să se întîlnească la bibliotecă. Ba una, ba alta* v. ba. *Nici una, nici alta* v. nici. **3** (*în alternanță cu „unul", „una"*) Celălalt, al doilea. *Pîndea cînd unul, cînd altul* (ISP.). ◇ Expr. *Pe de o parte... pe de alta...* (sau *pe de altă parte*), exprimă o alternanță. *Cînd l-a văzut, pe de o parte s-a bucurat, pe de alta s-a îngrijorat, gîndindu-se la reacția lui. De la un an la altul* v. an. *A sta cu un picior la răsărit și cu altul la apus* v. apus. *De la un capăt la altul* v. capăt. (*A se uita*) *cu un ochi la slănină și cu altul la făină* v. făină. *Cu un ochi la gaie și cu altul la tigaie* v. gaie. *Dintr-un moment în altul* v. moment. • pl. *alți, alte.* g.-d. sg. *altuia, alteia,* pl. *altora.* /lat. ***altrum, -am***.

altundevá *adv.* În altă parte; aiurea. • acc. și *áltundeva.* /***alt*** + ***undeva***.

aluát *s.n.* **1** Amestec omogen, consistent, alcătuit din făină, apă (sau lapte, zer), substanțe de afînare, grăsimi etc. din care se prepară pîine, produse de panificație sau de patiserie, prăjituri etc.; cocă. ◇ *Aluat de la* (sau *din*) *Crăciun* v. crăciun. *Aluat fraged* v. fraged. *Aluat franțuzesc* v. franțuzesc. ◇ Expr. *A întinde o foaie* (*de aluat*) v. întinde. ◆ Bucățică din acest amestec (dospit), folosită ca plămădeală. ◆ Prăjitură făcută din acest amestec. **2** Pîine dospită. • sil. *-lu-at.* pl. *-uri.* /lat. **allĕvatum* = ***allĕvatus, -a, -um*** „înălțat, ridicat".

aluмél *s.n.* (*chim.*) Aliaj de nichel, mangan, aluminiu și siliciu, cu proprietăți deosebite, folosit în termotehnică. • /den. com.

alumín *s.n.* Varietate de caolin folosită în industria cauciucului ca material de umplutură. • /<fr. ***alumine***.

aluminát *s.m.* (*chim.*) Sare în care alumina joacă un rol de anhidridă acidă. • pl. *-ți.* /<fr. ***aluminate***.

alumínă *s.f.* (*chim.*) Trioxid de aluminiu, care în natură se găsește cristalizat (corindon) și care este folosit ca abraziv, pentru cimenturi dentare, în cromatografie etc. • /<fr. ***alumine***.

aluminifér, -á *adj.* Care conține aluminiu. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***aluminifère***.

aluminít *s.n.* (*chim.*) Porțelan foarte refractar, pe bază de alumină, din care se fabrică farfurii și creuzete. • /<fr. ***aluminite***.

alumíniu *s.n.* (*chim.*) Element chimic, metal ușor, de culoare argintie, cu conductibilitate termică și electrică bună, cu densitate mică, maleabil și ductil, care în natură se găsește sub formă de bauxită, criolit, feldspați și care este folosit în tehnică, la construcția de avioane și de automobile, la confecționarea cablurilor electrice, ca pigment în vopsitorie, pentru obținerea unor aliaje superioare etc. (*Al*). ◇ *Oxid de aluminiu* v. oxid. *Sulfat de aluminiu* v. sulfat. *Sulfat de aluminiu și de potasiu* v. sulfat. • și ***alumínium*** *s.n.* /<fr. ***aluminium***.

alumínium *s.n.* v. aluminiu.

aluminizá *vb. I. tr.* (*tehn.; compl. indică suprafețe de oțel*) A acoperi cu un strat de aluminiu, pentru a mări rezistența la oxidare și la coroziune. • prez.ind. *-ez.* /***aluminiu*** + ***-iza***.

aluminizáre *s.f.* (*tehn.*) Acțiunea de *a aluminiza* și rezultatul ei; alitare. • pl. *-ări.* /v. ***aluminiza***.

aluminós, -oásă *adj.* (*despre substanțe*) **1** Care conține aluminiu. **2** Care conține compuși de aluminiu. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***alumineux***.

aluminotermíe *s.f.* (*tehn.*) **1** Procedeu de obținere a temperaturilor ridicate (pînă la 3 000°C) prin reacția exotermă dintre pulberea de aluminiu și un oxid metalic, folosit la sudură, în bombele incendiare etc. **2** (*chim.*) Procedeu de obținere a metalelor în stare pură prin reducerea oxizilor metalici respectivi cu pulbere de aluminiu. • g.-d.-*iei.* /<fr. ***aluminothermie***.

aluminóză *s.f.* (*med.*) Inflamație cronică a plămînilor provocată de pătrunderea particulelor de aluminiu prin aerul inspirat, care apare la cei care lucrează în medii cu aluminiu. • pl. *-e.* /<fr. ***aluminose***, engl. ***aluminosis***; cf. lat. *alūmen, -inis* „alaun".

alúmn, -á *s.m., s.f.* **1** Discipol. **2** Elev. • pl. *-i, -e.* /<germ. ***Alumnus***, lat. ***alumnus, -i***.

alumnát *s.n.* Nume dat în Germania și în SUA internatului școlar. • pl. *-e.* /<germ. ***Alumnat***, fr. ***alumnat***.

alumosilicát *s.m.* (*mineral.*) Sare naturală a acizilor silicici, în a cărei moleculă o parte din ionii de siliciu sînt înlocuiți de cei de aluminiu. *Feldspații și mica sînt alumosilicați.* • pl. *-ți.* /<fr. ***alumosilicate***.

aiún *s.m.* (*bot.*) Arbust din familia betulaceelor, cu frunzele rotunde, cu florile monoice, cele mascule fiind sub formă de amenți, și cu fructele comestibile (*Corylus avellana*). ◇ *Alun turcesc* (sau *sălbatic, -de-pădure*) = arbust din familia betulaceelor, cu scoarța crăpată, cu frunzele mai lungi și mai mari decît ale celui descris mai sus, cu fructele comestibile, care crește în regiunile montane (*Corylus colurna*). *Șarpe-de-alun* v. șarpe. ◇ Expr. *A ajunge la resteul de alun* v. resteu. • pl. *-i.* /de la ***alună***, prin derivare regresivă.

alun

aluná *vb. I. tr.* (*pop.*) A deschide ochii cît aluna. • prez.ind.-*ez.* /***alună*** + ***-a***.

alunár *s.m.* **I 1** (*ornit.*) Pasăre de munte, cu penele cafenii stropite cu alb, de mărimea unei ciori, care se hrănește cu alune, ghindă, insecte (*Nucifraga caryocatactes*); gaiță-de-munte. **2** (*zool.*) Pîrș (*Glis glis*). **II** Desiș sau pădurice de aluni; aluniș. **III** (*înv.*) Vînzător de alune. • pl. *-i.* /***alună*** + ***-ar***.

alunáș *s.m.* Dim. al lui *alun.* pl. *-i.* /***alun*** + ***-aș***.

alúnă *s.f.* **1** Fruc[1] alunului, achenă comestibilă, de formă sferică sau ovoidală, care are la bază un înveliș verde, în formă de degetar. ◇ *Fașa alunei* v. fașă. *Alune turcești* v. turcesc. **2** (*bot.*) *Alună-de-pămînt* (sau *americană*) = plantă anuală din familia leguminoaselor, originară din America de Sud, cu florile galbene și cu fructul bogat în substanțe grase și proteice, care se dezvoltă în pămînt și este cultivată pentru semințele sale comestibile și uleiul alimentar extras din acestea (*Arachis hypogaea*); arahidă. • pl. *-e.* /lat. ****abellonam*** = ***abellana*** *[nux]*.

aluneá *s.f.* **I 1** Aluniță. **2** Numele unui dans popular. ◆ Melodie după care se execută acest dans. **II** (*bot.; la pl.*) **1** Coada-șoricelului (*Achilea millefolium*). **2** Plantă al cărei fruct are un gust asemănător cu al castanei și din frunzele căreia se face salată (*Bunium bulbocastanum*). **3** (*reg.*) Baraboi (*Chaerophyllum bulbosum*). • pl. *-ele.* /***alună*** + ***-ea***.

aluneásca *s.f. art.* Numele unui dans popular. ◆ Melodie după care se execută acest dans. /***alună*** + ***-easca***.

alunecă *vb. I. intr.* **1** (*despre ființe*) A-și pierde echilibrul (și a cădea), călcînd pe o suprafață lucioasă și umedă. *A alunecat pe poleiul de pe stradă.* <> Expr. *A aluneca pe sterp* v. sterp. *A aluneca* (sau *a cădea*) *pe panta...* (sau *pe o pantă...*) v. pantă. *A aluneca cu gîndul* v. gînd. **2** (*despre obiecte*) A se deplasa lin de la locul unde era așezat, fixat, susținut (și a cădea), fără a întîmpina rezistență. *Poșeta a alunecat de sub braț.* <> Expr. *A aluneca printre degete* v. deget. ◆ (*despre mase de roci, terenuri, zone etc.*) A se deplasa (lin), în pantă, desprinzîndu-se de masa în care este încorporat. *Malul rîului alunecă.* **3** (*despre corpuri aflate în contact*) A se deplasa tangențial, continuu pe o suprafață de contact netedă și lucioasă, fără a se rostogoli; a glisa. *Sania alunecă pe zăpadă.* **4** A se mișca lin, cu ușurință, fără a întîmpina rezistență. *Alunecă gîrla între sălcii* (IOSIF). <> Poet. *Și pas cu pas pe urma ei [Luceafărul] Alunecă-n odaie* (EMIN.). **5** Fig. A se îndepărta de o anumită conduită, normă, regulă etc.; a se lăsa ispitit; a greși. *În ultimul timp a alunecat mult din cauza anturajului.* • prez.ind. *alúnec.* /lat. ***lūbricāre.***

alunecáre *s.f.* **1** Pierdere a echilibrului (și cădere), în urma călcării pe o suprafață lucioasă și umedă; alunecătură, alunecuș. *Alunecarea pe gheață i-a fost fatală.* **2** Deplasare lină a unui obiect (și cădere) de la locul unde era așezat, fixat, susținut, fără a întîmpina rezistență. <> *Alunecare de teren* = deplasare a unei mase de roci pe o suprafață înclinată care este umectată puternic, formată, în mod obișnuit, din argile sau marne; rezultatul acestui fenomen. *Oglindă de alunecare* v. oglindă. **3** Mișcare, deplasare tangențială, continuă a unui corp pe o suprafață netedă și lucioasă, fără a se rostogoli; glisare. *Alunecarea saniei pe zăpadă.* **4** Mărime caracteristică mașinilor electrice asincrone. **5** Fig. Cădere în ispită; greșeală. • pl. *-ări.* /v. ***aluneca.***

alunecătór, -oáre *adj., s.n.* **1** *adj.* Care alunecă. **2** *s.n.* (*tehn.*) Piesă mobilă, la unele mașini și aparate, care se deplasează prin alunecare. **3** *s.n.* (*la armele de foc*) Plăcuță de oțel pe care alunecă înălțătorul pentru reglarea unghiului de tragere. **4** *s.n.* (*la acele macazurilor*) Piesă de reazem pe care alunecă acul. • pl. *-ori, -oare.* /***aluneca*** + ***-ător.***

alunecătúră *s.f.* Alunecare. • pl. *-i.* /***aluneca*** + ***-ătură.***

alunecós, -oásă *adj.* **1** (*despre suprafețe*) Pe care se alunecă ușor. *Parchet alunecos.* **2** (*despre corpuri aflate în contact*) Care alunecă. <> *Strat alunecos* v. strat. *Teren alunecos* v. teren. **3** Fig. (*despre oameni*) Care este viclean, inconstant, imprevizibil. *Este un om alunecos și prefer să-l evit.* <> Sinec. *Ochi alunecoși, inimă zburdalnică* (CAR.). • pl. *-oși, -oase.* și *lunecós, -oásă adj.* /***aluneca*** + ***-os.***

alunecúș *s.n.* **1** Loc alunecos. **2** Ghețuș. **3** Alunecare. • pl. *-uri.* /***aluneca*** + ***-uș.***

alunél *s.m.* **1** Dim. al lui *alun.* **2** *art.* Numele unui dans popular din Oltenia și Muntenia. ◆ Melodie după care se execută acest dans. **3** (*med.*) Aluniță. • pl. *-ei.* /***alun*** + ***-el.***

aiunét *s.n.* **1** Aluniș. **2** Colect. Mulțime de alune. • pl. *-uri.* /***alun*** + ***-et.***

alungá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică ființe*) A sili să plece dintr-un loc; a izgoni. *L-a alungat din casă.* **2** *tr.* A îndepărta, a goni, a respinge. *I-a alungat pe inamici.* **3** *tr.* (*compl. indică oameni*) A exila, a surghiuni. *L-a alungat din țară.* **4** *tr.* (*compl. indică ființe*) A alerga după..., a se lua după..., a goni din urmă; a fugări, a urmări. *Vede ieșind dintr-o pădure... cele șepte iepe alungate de un roi nemărginit de țînțari* (EMIN.). **5** *refl.* (*despre vite*) A fi în rut. **6** *tr.* Fig. (*compl. indică gînduri, senzații, sentimente*) A îndepărta, a elimina. *A reușit să-i alunge melancolia.* • prez.ind. *alúng.* /lat. ****allongare*** *<longus.*

alungáre *s.f.* Acțiunea de *a alunga* și rezultatul ei; îndepărtare, izgonire; alungat[1]. • pl. *-ări.* /v. ***alunga.***

alungát[1] *s.n.* Alungare. • /v. ***alunga.***

alungát[2], -á *adj.* Care este izgonit, fugărit, îndepărtat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***alunga.***

alungátor, -oáre *adj.* Care alungă. *Un cîntec... frumos și-alungător durerilor* (VLAH.). • pl. *-ori, -oare.* /***alunga*** + ***-ător.***

alungí *vb. IV.* **1** *refl., tr.* A (se) mări în lungime, a (se) întinde (subțiindu-se); a (se) lungi. *Fusta s-a alungit după spălare.* **2** *refl., tr.* A (se) prelungi, a (se) întinde. *Balconul se alungește în afară.* **3** *tr.* (*compl. indică băuturi, mîncăruri*) A subția (cu apă); a dilua. *Am alungit supa.* • prez.ind. *-esc.* /<fr. ***allonger.***

alungíre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *alungi* și rezultatul ei. ◆ (*tehn.*) Creștere relativă a lungimii unui corp datorită unei acțiuni externe (forță de întindere, încălzire), exprimată în procente față de lungimea inițială. • pl. *-i.* /v. ***alungi.***

alungít, -ă *adj.* Care are sau ia formă lunguiață; prelung. • pl. *-ți, -te.* /v. ***alungi.***

alunícă *s.f.* Aluniță. • pl. *-ci.* /***alună*** + ***-ică.***

aluníș *s.n.* Desiș sau pădurice de aluni; alunet. *La mijloc de codru des Toate păsările ies, Din huceag de aluniș* (EMIN.). • pl. *-uri.* /***alun*** + ***-iș.***

alunít *s.n.* (*mineral.*) Sulfat natural hidratat de aluminiu și potasiu, alb-gălbui, utilizat în industria vopselelor, a medicamentelor etc.; piatră-acră. • și *aluníță s.f.* /<fr. ***alunite.***

aluníță *s.f.* v. alunit.

aluníță *s.f.* **1** Dim. al lui *alună*; alună mică; alunea, alunică. **2** (*med.*) Mică excrescență pigmentată pe piele; alunea, alunel, alunică. • pl. *-e.* /***alună*** + ***-iță.***

alumíu, -íe *adj.* De culoarea alunei. • pl. *-ii.* /***alună*** + ***-iu.***

alunizá *vb. I. intr.* (*despre astronave*, ext., *despre astronauți*) A aseleniza. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***alunir.***

alunizáre *s.f.* Acțiunea de *a aluniza* și rezultatul ei; aselenizare. • pl. *-ări.* /v. ***aluniza.***

alurá [a'lyrə] *s.f.* **1** (*despre ființe, mai ales despre oameni*) Fel de a se mișca, de a merge. *Cellino, intimidat, și-a pierdut alura de grație* (CA. PETR.). ◆ Înfățișare. *Are o alură plăcută.* **2** Mod în care se deplasează un animal, în special un cal la pas, trap, galop. **3** (*sport*) Mod în care se desfășoară o acțiune individuală sau colectivă în întrecerile sportive. **4** Mod în care se desfășoară un eveniment, o întîmplare etc. *Întîlnirea a avut o alură festivă.* **5** Fig. Întorsătură pe care o ia un eveniment, o situație etc. *Faptele au luat o alură neobișnuită.* **6** (*mar.*) Unghi format de planul longitudinal-vertical al unei nave cu direcția vîntului. • pl. *-i.* /<fr. ***allure.***

aluviál, -ă *adj.* Care este format din aluviuni; aluvionar. • sil. *-vi-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***alluvial.***

aluvionár, -á *adj.* Aluvial. • sil. *-vi-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***alluvionnaire.***

aluvionáre *s.f.* (*geomorf.*) **1** (Proces de) depunere a materialelor transportate de rîuri, în albia, în lunca sau în porțiunea de vărsare a acestora; acumulare fluviatilă. **2** Procedeu de concentrare a minereurilor și cărbunilor, care constă în depunerea materialelor granulare aduse de un curent de apă într-un jgheab orizontal, în ordinea greutății lor specifice. • sil. *-vi-o-.* pl. *-ări.* /după fr. *alluvionnement.*

alúviu *s.n.* (*geol.*) Holocen. • /<lat. ***alluvium, -ii,*** germ. ***Alluvium.***

aluviúne *s.f.* (*geol.*) Depozit format din bolovani, pietriș, nisip, mîl etc., adus de apele curgătoare și depus pe fundul albiei, pe luncă sau la vărsare. • pl. *-i.* /<fr. ***alluvion,*** lat. ***alluvio, -onis.***

alúzie *s.f.* **1** Cuvînt, expresie, frază care se referă indirect la o persoană, la o situație etc. sau prin care se vizează, se sugerează ceva. *Fiecare cuvînt pe care mi-l spui mi se pare o aluzie* (SEBAST.). <> Expr. *A face aluzie la cineva* (sau *la ceva*) = a vorbi indirect despre cineva sau despre ceva; a viza pe cineva (sau ceva); a da să se înțeleagă ceva. **2** (*stil.*) Figură de gîndire bazată pe analogie, în care un cuvînt sau un enunț este folosit pentru a se evoca sau sugera în forme variate o realitate sau un eveniment cu semnificație generală ori abstractă. **3** (*psih.*) Act de comunicare laconică, incompletă (și indirectă) în baza unor implicații (subînțelesuri) ale contextului verbal și situațional. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *aluziúne s.f.* /<fr. ***allusion,*** lat. ***allusio, -onis,*** it. ***allusione.***

aluzíune *s.f.* v. aluzie.

aluzív, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care face aluzii. **2** (*despre vorbire, exprimare, privire etc.*) Care conține aluzii. *Fraza aluzivă l-a deranjat.* <> (*adv.*) *Privește aluziv și începe să zîmbească.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***allusif.***

alvá *s.f.* v. halva.

alvanít, -ă *s.m., s.f., adj.* v. arvanit.

alveo- Elem. de compunere „alveolă". • și *alveolo-.* /<fr. ***alvéo(lo)-***; cf. lat. *alveŏlus, -i* „cavitate mică".

alveocapilár, -ă *adj.* (*anat.*) Care aparține structurilor ce separă aerul alveolar de sînge. *Membrană alveocapilară.* <> *Barieră alveocapilară* = totalitatea structurilor care separă aerul alveolar de sînge. • sil. *-ve-o-.* pl. *-i, -e.* /***alveo-*** + ***capilar.***

alveográf *s.n.* Aparat pentru determinarea capacității făinii de a face cu apa un aluat bun; extensometru. • sil. *-ve-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***alvéographe.***

alveográmă *s.f.* Înregistrare la alveograf. • sil. *-ve-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***alvéogramme.***

alveolár, -ă *adj.* (*anat.*) **1** Care aparține alveolelor, care se referă la alveole. <> (*fon.*) *Consoană alveolară* (*și subst. f.*) = consoană articulată cu vîrful limbii la nivelul alveolelor dinților superiori. <> *Periost alveolar* v. periost. *Pioree alveolară* v. pioree. **2** Care are alveole. • sil. *-ve-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***alvéolaire.***

alveolát, -á *adj.* Cu alveole; în formă de alveolă. • sil. *-ve-o-.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***alvéolé.***

alveólă *s.f.* **1** (*med.*) Termen general utilizat în nomenclatura anatomică pentru a desemna o cavitate mică, saciformă, care conține aer, sau o structură organică. <> *Alveolă dentară* = fiecare dintre cavitățile sferice, de dimensiuni mici, situate în oasele maxilarelor, în care cresc dinții. *Alveolă pulmonară* = fiecare dintre cavitățile sferice, de dimensiuni microscopice, situate la extremitatea unei bronhiole. **2** Fiecare dintre celulele fagurelui, în care albinele depozitează mierea. *Alveolele fagurelui sînt hexagonale.* **3** Scobitură creată la suprafața unei roci în urma eroziunii chimice sau mecanice. <> *Alveolă eoliană* = mică excavație produsă de vînt în rocile tari (din regiunile deșertice). **4** (*bot.*) Fiecare dintre cavitățile în care sînt înfipți sîmburii unor fructe. **5** (*agron.*) Fiecare dintre găurile de la baza distribuitorului unei semănători în rînduri. **6** Fiecare dintre cavitățile balconetului unui frigider, în care se păstrează ouăle. **7** Gener. Cavitate (de mici dimensiuni). • sil. *-ve-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***alvéole***; cf. lat. *alveŏlus, -i* „cavitate mică".

alveolectomíe *s.f.* (*chir.*) Incizie la nivelul unei alveole dentare. • sil. *-ve-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***alvéolectomie***; cf. lat. *alveŏlus, -i* „cavitate mică", gr. *τομή* „tăiere, secțiune".

alveolíță *s.f.* (*med.*) Inflamație acută sau cronică a alveolelor dentare. • sil. *-ve-o-.* /<fr. ***alvéolite,*** engl. ***alveolitis***; cf. lat. *alveŏlus, -i* „cavitate mică".

alveolíză *s.f.* (*med.*) Distrugere, prin procese infecțioase sau degenerative, a alveolelor dentare. • sil. *-ve-o-.* /<fr. ***alvéolyse***; cf. lat. *alveŏlus, -i* <*alvĕus, -i* „cavitate", gr. *λύσις* „distrugere".

alveolo- v. alveo-.

alveoloclazíe *s.f.* (*med.*) Topire progresivă a procesului osos alveolar prin resorbția țesutului osos. • sil. *-ve-o-.* g.-d. *-iei.* /***alveolo-*** + ***-clazie.***

alveolón *s.n.* (*med.*) Punct craniometric situat la suprafața posterioară a alveolelor maxilare. • sil. *-ve-o-.* /<fr. ***alvéolon.***

alveolopalatál, -ă *adj.* (*fon.*; *despre consoane*) Care este articulat la limita alveolelor și a palatului dur. • sil. *-ve-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***alvéolo-palatal.***

alvín, -á *adj.* (*anat.*) Care aparține hipogastrului, care se referă la hipogastru. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***alvin.***

aivițắr *s.m.* Fabricant sau negustor de alviță. • pl. *-i.* și *halvițắr s.m.* /***alvițắ*** + ***-ar.***

alvíță *s.f.* **1** Produs alimentar zaharos, preparat din caramel, miere, nuci, migdale, esențe aromate și amidon sau albuș de ou. **2** (*la pl.*) Sortimente de alviță. • pl. *-e.* și *halvíță s.f.* /***alva*** + ***-iță.***

alvițắrie *s.f.* (*înv.*) Prăvălie unde se prepară sau se vinde alviță. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***alvițắr*** + ***-ie.***

amá *interj.* (*înv.*; *iron.*) Zău că..., zău așa. *Poftim! Vă închipuiți... îmbrăcat husărește... Ama! Frumos m-a prinde* (ALECS.). • /<tc. ***ama*** „însă", ngr. ***αμμά.***

amábil, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este prietenos, binevoitor, politicos. ◆ (*despre fapte, atitudini etc. ale oamenilor*) Care trădează, exprimă bunăvoință, politețe, prietenie. <> (*adv.*) *I-a răspuns amabil că poate să-l ajute.* **2** (*înv.*) Care este vrednic de a fi iubit. • pl. *-i, -e.* /<it. ***amabile,*** fr. ***aimable,*** lat. ***amabilis, -e.***

amábile *adv.* (*muz.*; *indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) În mod grațios, plăcut. • /<it. ***amabile.***

amabilitáte *s.f.* **1** Însușirea de a fi amabil, prietenos, binevoitor; bunăvoință, politețe. **2** Atitudine sau faptă amabilă. *În ultimul timp manifestă față de colegi o amabilitate exagerată.* **3** (*de obicei la pl.*) Compliment, frază măgulitoare. *La întîlnire, cele două prietene fac schimb de amabilități.* • pl. *-ăți.* /<fr. ***amabilité,*** lat. ***amabilitas, -atis.***

amagnétic, -ă *adj.* (*fiz.*; *despre materiale*) Care nu prezintă magnetism. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***amagnétique***.

amalgám *s.n.* **1** (*chim.*) Aliaj solid sau lichid obținut prin dizolvarea în mercur a unor metale. **2** Fig. Amestec de elemente disparate, eterogene. *Un amalgam de rase.* **3** (*med.*) Material utilizat pentru obturațiile dentare, format din argint și staniu. • pl. *-uri, -e.* /<fr. ***amalgame***, engl. ***amalgam***, lat. ***amalgama***; cf. gr. *μάλαγμα*, ar. *almulgam*.

amalgamá *vb. I. tr.* **1** (*chim.*) A face, a prepara un amalgam. **2** Fig. A amesteca elemente disparate, eterogene. *În pagina de ziar erau amalgamate tot felul de știri.* **3** (*lingv.*) A amesteca sensuri diferite. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***amalgamer***.

amalgamáre *s.f.* **1** (*chim.*) Preparare la rece a unui amalgam prin contactul direct al mercurului cu un metal. **2** Fig. Amestecare a unor elemente disparate, eterogene. **3** (*tehn.*) Procedeu de extragere, cu ajutorul mercurului, a aurului și argintului din minereuri în care se găsesc în stare nativă. • pl. *-ări.* /v. ***amalgama***.

amalgamatór *s.n.* (*tehn.*; și *amalgamator centrifug*) Aparat pentru extragerea minereurilor aurifere (prin folosirea forței centrifuge). • pl. *-oare.* /<fr. ***amalgamateur*** *[centrifuge]*.

amán *interj., subst.* **1** *interj.* (*înv.*) Îndurare! iertare! **2** *subst.* Expr. *A fi* (sau *a ajunge*) *la aman* = a fi (sau a ajunge) la mare strîmtoare. *Filozof de-aș fi simțirea-mi ar fi vecinic la aman!* (EMIN.). *A lăsa pe cineva la aman* = a părăsi pe cineva cînd are nevoie de ajutor. • /<tc. ***aman***.

amándea *interj.* (*înv., reg.*) Păzea! Pe ei! *Cum le-om zări, amandea pe ele!* (ALECS.). • /<tc. ***amade*** „gata, pregătit".

amandínă *s.f.* **1** Prăjitură preparată din ciocolată și cremă (de migdale). **2** Bomboană în formă de migdală, umplută cu cremă de ciocolată și tăvălită în cacao. • pl. *-e.* /<fr. ***amandine***.

amanét *s.n.* **1** (*jur.*) Gaj depus la o persoană fizică sau juridică. *Casă de amanet.* ◇ Loc.vb. *A pune ceva amanet* = a amaneta, a zălogi. **2** Obiect de preț lăsat ca garanție. **3** (*înv.*) Ostatic. *Ca să trăiască frățește fusese siliți să-și dea copiii amanet unul altuia* (GHICA). • pl. *-e.* /<tc. ***amanet***, ngr. ***αμανάτι***.

amanetá *vb. I. tr.* (*jur.*) A lăsa un obiect de preț ca garanție în schimbul unei sume de bani. • prez.ind. *-ez.* /***amanet*** + *-a*.

amanetáre *s.f.* Acțiunea de *a amaneta* și rezultatul ei; amanetat[1]. • pl. *-ări.* /v. ***amaneta***.

amanetát[1] *s.n.* Amanetare. • /v. ***amaneta***.

amanetát[2]**, -ă** *adj.* Care a fost pus amanet. • pl. *-ți, -te.* /v. ***amaneta***.

amaníta *s.f.* (*bot.*) Gen de ciuperci dintre cele mai otrăvitoare, care provoacă intoxicații grave manifestate prin semne și simptome brutale: greață, vomă, dureri abdominale, diaree, ducînd în cazul lipsei tratamentului de specialitate la apariția unor tulburări severe hepatice, renale, nervoase și, în final, la moarte (*Amanita*). • /<lat. șt. ***Amanita***; cf. gr. *ἀμανῖται* <*Ἄμανος*, lanț muntos între Siria și Capadocia.

amánt, -ă *s.m., s.f.* Persoană cu care o altă persoană (căsătorită) are relații de dragoste; iubit; (*pop.*) ibovnic. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***amant***, lat. ***amans, -ntis***, it. ***amante***.

amár, -ă *adj., s.n., interj.* **I** *adj.* **1** (*despre alimente, băuturi etc.*) Care are gustul caracteristic al pelinului, al fierii, al chininei; (*despre gust*) ca al pelinului, al fierii, al chininei. ◇ *Cireșe amare* = fructe ale cireșului amar. *Migdală amară* = fruct al unei specii de migdal, cu gust amar. (*chim., farm.*) *Sare amară* v. sare. *Pămînt amar* v. pămînt. ◇ Expr. *A avea un gust amar* = a fi deziluzionat. *Pîine amară* = mijloace de existență cîștigate cu multă trudă. *A avea* (sau *a-i fi cuiva*) *gura amară* v. gură. **2** Fig. Care trezește o suferință morală sau fizică; chinuitor, dureros. *E un ger amar, cumplit!* (ALECS.). ◆ (*adv.*; *în legătură cu vb. ca „a regreta", „a se căi" etc.*) Foarte mult, din tot sufletul; amarnic. *Regreta amar faptele întîmplate.* **3** Fig. (*despre stări sufletești, sentimente, manifestări etc. ale oamenilor*) Care trădează amărăciune, durere sufletească, tristețe; care provoacă tristețe, care întristează. *Un plîns amar mă-neacă* (EMIN.). **4** Fig. Plin de suferință; chinuit, necăjit; care aduce suferință. *Viață amară.* ◇ Expr. *A face cuiva zile amare* = a face cuiva necazuri. *A-și face* (sau *a-i face cuiva*) *inimă amară* v. inimă. ◆ (*adv.*) Strașnic, cumplit. *Am să te pedepsesc amar pentru nesocotința ta* (ISP.). **5** Fig. Răutăcios. *Își arătară antipatia lor... prin vorbe amare și împungătoare* (BĂLC.). **II** *s.n.* **1** Jale, tristețe. *Mă sculam mai plin de amar* (CAM.). **2** Suferință, chin, necaz. *Sînt suflet în sufletul neamului meu Și-i cînt bucuria și-amarul* (COȘB.). ◇ Expr. *A-i fi amar* = a suferi. *A-și vărsa amarul* = a-și spune durerea, suferința; a se jeli, a se tîngui. *A-și înghiți amarul* = a suferi în tăcere. *A bea tot amarul* = a simți toată amărăciunea unei întîmplări sau a unei vieți dureroase. *A-și mînca amarul împreună cu cineva* = a duce trai greu împreună cu cineva. **3** (*urmat de determ. introduse prin prep. „de"*) Mulțime, grămadă. *Amar de lume a venit să-l întîmpine.* **4** Gust amar; lucru amar. **III** *interj.* (*calc după sl. veche* ***горькъ***; *constr. cu dat. sau cu determ. introduse prin prep. „de"*) Vai! *Amar mie!... Ce-am fost eu și ce-am ajuns!* (ALECS.). ◇ Expr. (*A fi*) *vai* (*și amar*) *de pielea cuiva* v. piele. • pl. *-i, -e.* /lat. ***amarus***, ***-a***, ***-um***; cf. și sl. veche ***горькъ***.

amará *vb. I. tr.* (*mar.*) **1** (*compl. indică ambarcațiuni*) A lega cu un cablu de țărm sau de o altă navă. **2** A fixa un obiect pe o ambarcațiune astfel încît acesta să nu se deplaseze din cauza balansului. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***amarrer***.

amaráj *s.n.* (*mar.*) **1** Amarare. **2** Bordaj de susținere a unui obiect de pe navă. • /<fr. ***amarage***.

amaránt *s.m.* **1** (*bot.*) Plantă ornamentală, din familia amarantaceelor, cu florile mici, roșii sau albe, grupate în formă de spic. **2** (*bot.*) Arbore din familia leguminoaselor, originar din America de Sud, cu lemnul fin, de culoare violacee, din care se fac obiecte ornamentale și din care se extrage esența de terebentină. **3** Colorant roșu-albăstrui. • pl. *-ți.* /<fr. ***amarante***.

amarantácee *s.f.* (*bot.*; *la pl.*) Familie de plante erbacee, cu frunzele lungi, alterne sau opuse, cu florile unisexuate sau hermafrodite, grupate în inflorescențe în formă de spic sau în glomerule, care are ca tip amarantul (*Amarantaceae*); (*și la sg.*) plantă care face parte din această familie. *Creasta-cocoșului și moțul-curcanului fac parte din familia amarantaceelor.* • pl. *-cee.* /<fr. ***amarantacées***; cf. gr. *ἀμάραντος* „busuioc-roșu".

amaráre *s.f.* (*mar.*) Legare a unei nave de alta printr-un cablu. • pl. *-ări.* /v. ***amara***.

amáră *s.f.* (*mar.*) Funie, cablu cu care se leagă o ambarcațiune de țărm sau de o altă navă. • pl. *-e.* /<fr. ***amarre***.

amaríl, -á *adj.* (*med.*) Care ține de febra galbenă, care se referă la febra galbenă. *Virus amaril.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***amaril***; cf. sp. *amarillo* „galben".

amarilidácee *s.f.* (*bot.*; *la pl.*) Familie de plante erbacee, monocotiledonate, de obicei cu bulb și cu ovar inferior (*Amaryllidaceae*); (*și la sg.*) plantă care face parte din această familie. *Ghiocelul și narcisa fac parte din familia amarilidaceelor.* • pl. *-cee.* /<fr. ***amaryllidacées***.

amarílis *s.m.* (*bot.*) Plantă erbacee din familia amarilidacee, cu bulb, cu florile mari, roșii, portocalii sau roz. • /<fr. ***amaryllis***.

amarilis

amariná *vb. I. tr.* (*mar.*) A obișnui echipajul unei nave cu marea, cu viața de bord. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***amariner***.

amárnic, -ă *adj.* **1** Grozav, strașnic, crunt, cumplit. *Ger amarnic.* ◆ (*adv.*) Foarte tare, extraordinar. *Sirenele sunau amarnic.* ◇ (*ca determ. al unui adj. căruia îi dă val. de super. abs.*) *Amarnic de dureros.* **2** Fig. (*despre oameni; adesea iron.*) Inimos; curajos. • pl. *-ci, -ce.* /***amar*** + *-nic*.

amartizá *vb. I. intr.* (*despre astronave*) A lua contact cu planeta Marte venind de pe Pămînt. • prez.ind. pers. 3 *-ează.* /de la nm. pr. (planetă din sistemul solar) ***Marte*** + *-iza*, după *aluniza*.

amastíe *s.f.* (*med.*) Absență congenitală a țesutului mamar. • g.-d.-*iei.* /<fr. ***amastie***, engl. ***amastia***; cf. gr. *ἀ-* „fără", *μαστός* „mamelă".

amatofíte *s.f. pl.* (*bot.*) Plante care cresc pe terenuri nisipoase. • /<lat. șt. ***amathophytae***.

amatofobíe *s.f.* (*med.*) Teamă patologică de praf. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***amatophobie***, engl. ***amathophobia***.

amatór, -oáre *s.m., s.f., adj.* **1** (Persoană) căreia îi place ceva, care este dispusă să facă ceva, care are înclinație pentru ceva. *Este un mare amator de pictură.* ◇ *Artist amator* v. artist. ◆ Spec. (Persoană) care este dispusă să cumpere ceva. *Este un mare amator de pictură.* **2** (*în opoz. cu „profesionist"*) (Persoană) care are preocupări într-un anumit domeniu, fără a avea studii de specialitate și fără a face din ele o profesiune. *Pentru un amator, lucrarea d-tale este minunată* (CAR.). ◆ Diletant. *Nu este un bun specialist, este un amator.* • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***amateur***, lat. ***amator***, ***-oris***.

amatorísm *s.n.* **1** Practicare a unei ocupații ca amator. **2** Defect al unei persoane care desfășoară o activitate în mod superficial. • /***amator*** + *-ism*; cf. fr. *amateurisme*.

amatorístic, -á *adj.* (*deprec.*; *despre opere de artă, realizări, acțiuni etc.*) Care este făcut într-un mod neprofesionist, ca de un amator. • pl. *-ci, -ce.* /***amator*** + *-istic*.

amaurótic, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Bolnav) de amauroză. • sil. *-ma-u-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***amaurotique***.

amauróză *s.f.* (*med.*) Pierdere completă a vederii survenită în unele boli ale nervului optic, ale măduvei spinării sau creierului, în absența unor alterări oculare evidente. • sil *-ma-u-.* /<fr. ***amaurose***, engl. ***amaurosis***; cf. gr. *ἀμαύρωσις* „întunecare; slăbire".

amaxofobíe *s.f.* (*med.*) Teamă patologică de vehicule. • g.-d.-*iei.* /<fr. ***amaxophobie***; cf. gr. *ἅμαξα* „vehicul", *φόβος* „frică".

amaxomaníe *s.f.* Pasiune pentru vehicule. • g.-d.-*iei.* /<engl. ***amaxomania***.

amazoană *s.f.* **1** (*în mit. greacă*; *și nm. pr.*) Femeie aparținînd unui trib războinic de călărețe și luptătoare neîntrecute, de pe țărmul asiatic al Mării Negre, condus de o regină, din care erau excluși bărbații. **2** (*fam.*) Femeie care practică sportul călăriei. **3** Fig. Femeie luptătoare, cu atitudine bărbătească. • pl. *-e.* /<fr. ***amazone***; cf. gr. *ἀ-* „fără", *μαζός* „sîn".

amazoane (1)

amazonián, -ă *adj.* Care aparține zonei Amazonului, care se referă la zona Amazonului. • sil. *-ni-an.* pl. *-ieni, -iene.* /nm. pr. (fluviu în America de Sud) ***Amazon*** + *-ian*.

amazomít *s.n.* (*mineral.*) Varietate verde de feldspat microclin, folosită ca piatră semiprețioasă. • /<fr. ***amazonite***; cf. nm. pr. *Amazon*, rîu în America de Sud.

amazonomahíe *s.f.* (*în mit. greacă*) Lupta amazoanelor cu diverși eroi. ◆ Ext. Reprezentarea, în cazul monumentelor de artă clasică, a acestui fel de luptă. • g.-d.-*iei.* /<fr. ***amazonomachie*** <gr. *ἀμαζονομαχία*.

amăgeálă *s.f.* (*pop.*) **1** (*mai ales la pl.*) Înșelare, inducere în eroare; minciună; ext. viclenie. *Așa cu amăgele se prindeau pe vremea aceea flăcăii la oaste* (CR.). **2** Preocupare măruntă, naivă (cu care se amăgește cineva). *Vremea trecea cu amăgele și eu creșteam pe nesimțite* (CR.). **3** Ceea ce amăgește. • pl. *-eli, -ele.* /***amăgi*** + *-eală*.

amágéu *s.m., adj.* (*înv.*) **1** *s.m.* Șarlatan. **2** adj. Înșelător. • pl. *-ei.* /<ngr. ***μαγεύω***; cf. lat. *ammagire*.

amăgí *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică ființe*) A înșela cu vorbe sau purtări ademenitoare; a induce în mod conștient în eroare. *L-a amăgit cu tot felul de vorbe.*

2 *refl.* A se înșela, a-și face iluzii zadarnice. *S-a amăgit luni în șir că va reuși în afaceri.* **3** *tr.* (*compl. indică oameni*) A purta cu vorba. *O amăgește făcîndu-i doar promisiuni.* ◇ Expr. *A-și amăgi foamea* v. foame. **4** *tr.* (*compl. indică oameni*) A fermeca. *L-a amăgit pe bătrîn cu frumusețea ei și i-a luat banii.* **5** *tr.* A seduce. *A amăgit o fecioară.* **6** *tr.* A atrage, a ispiti, a tenta. *Perspectiva îl amăgește.* • prez.ind. *-esc.* /lat. ****ammagīre*** <gr. *μαγεύω* „a vrăji, a face farmece".

amágire *s.f.* **1** (*mai ales la pl.*) Înșelare, inducere în eroare; minciuni; ext. viclenie. **2** Iluzie; părere înșelătoare. *Promisiunea pe care i-a făcut-o e o amăgire.* **3** Ademenire, seducere. *Amăgirea unei fecioare.* **4** Ispitire, tentație. **5** Ceea ce amăgește; amăgeală. *S-a săturat de amăgiri.* • pl. *-i.* /v. ***amăgi***.

amăgít[1] *s.n.* Faptul de *a amăgi*. • /v. ***amăgi***.

amăgít[2]**, -ă** *adj.* Care este înșelat, ispitit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***amăgi***.

amăgitór, -oáre *adj.* Care amăgește, înșelător. ◇ (*subst.*) *Amăgitorul se înșală adesea pe sine.* • pl. *-ori, -oare.* /***amăgi*** + *-itor*.

amănúnt, -ă *s.n., adj.* **1** *s.n.* Element neesențial, secundar al unui obiect, al unui fenomen, al unui eveniment etc.; detaliu, amănunțime. *O preocupă cel mai mic amănunt al vestimentației.* ◇ *Comerț cu amănuntul* v. comerț. *Preț cu amănuntul* v. preț. ◇ Loc.adj., adv. *Cu amănuntul* = cu bucata, în cantități mici, în detaliu. *Vînzare cu amănuntul.* ◇ Loc.adv. (*Cu*) *de-amănuntul* sau *pînă în cele mai mici amănunte, în amănunt, în toate amănuntele* = pînă în cele mai mici detalii; amănunțit, minuțios. **2** *adj.* (*înv.*) Amănunțit. *Cercetarea amănuntă a feluritelor faze prin care graiul... a trecut* (ODOB.). • pl. *-te.* și (*reg.*) *amărúnt s.n.* /***a***[4] + ***mănunt***.

amănunți *vb. IV. tr.* **1** A da detalii, amănunte. **2** A fărîmița, a mărunți pămîntul prin apăsare, arare, prășire etc. • prez.ind. *-esc.* și (*reg.*) *amărunți vb. IV.* /***amănunt*** + *-i*.

amănunțíme *s.f.* Amănunt. • pl. *-i.* /***amănunt*** + *-ime*.

amănunțíre *s.f.* Acțiunea de *a amănunți* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***amănunți***.

amănunțít, -ă *adj.* **1** Care cuprinde multe amănunte; detaliat. *Raport amănunțit.* ◆ (*adv.*) În amănunt, pînă în cele mai mici amănunte. *A prezentat amănunțit situația.* **2** (*despre pămînt*) Afînat (prin săpare, arare, prășire etc.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***amănunți***.

amărăciúne *s.f.* **1** Stare sau sentiment de durere sufletească, de tristețe, de mîhnire, de supărare; amărîre. *Începu să plîngă de amărăciune.* **2** (*la pl.*) Întîmplare, împrejurare dureroasă, chinuitoare; chin. *O viață plină de amărăciuni.* **3** Amăreală. **4** (*mai ales la pl.*) Ceea ce are gust amar. **5** (*bot.*) Amărătăciune (*Senecio fuchsii*). • pl. *-i.* /***amar*** + *-ăciune*.

amărálță *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee din familia gențianaceelor, cu frunzele ascuțite și cu florile mici, galbene-aurii, care conțin un suc amar cu proprietăți tonice (*Cicendia filliformis*). • pl. *-e.* /***amăreală*** + *-uță*.

amărăștean, -ă *s.m., s.f.* (*fam.; mai ales la pl.*) Persoană săracă, amărîtă. • pl. *-eni, -ene.* /de la ***amărît***.

amărătăciúne *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee din familia compozitelor, cu tulpina roșiatică, cu frunzele ascuțite, cu florile galbene, mirositoare, îngrămădite în vîrful tulpinii, care crește în pădurile subalpine și pe lîngă pîraie (*Senecio fuchsii*); amărăciune. • pl. *-i.* /***amărît*** + *-ăciune*.

amăreálă *s.f.* **1** (Proprietate de a avea) gust amar; amărăciune. *Amăreala pelinului.* ◇ *Amăreala merelor și a perelor* = boală a fructelor de măr și păr, manifestată prin apariția pe acestea a unor pete, în dreptul cărora pulpa capătă un gust amar. **2** (*mai ales la pl.*) Ceea ce are gust amar. **3** (*bot.*) Plantă erbacee cu frunzele lanceolate, cu florile albastre sau roșii și cu fructele în formă de capsulă, care este folosită pentru proprietățile ei expectorante în afecțiunile pulmonare (*Polygala vulgaris*). • pl. *-eli.* /***amări*** + *-eală*.

amăríu, -íe *adj.* Amărui. • pl. *-ii.* /***amar*** + *-iu*.

amărí *vb. IV. refl., tr.* **1** A căpăta sau a face să capete gust amar. *Smîntîna s-a amărît.* **2** Fig. A (se) întrista, a (se) supăra, a (se) îndurera, a (se) mîhni. *Vestea primită l-a amărît peste măsură.* ◆ (*refl.*) A duce o viață amară, plină de suferințe. *Sînteți sănătoasă? –Iacă, mă amărăsc și eu pe aici, pe lîngă casă* (SLAV.). • prez.ind. *-ăsc.* /lat. ****amarīre***.

amăríre *s.f.* Faptul de *a se amări*; amărăciune. • pl. *-i.* /v. ***amări***.

amărît, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este mîhnit, îndurerat, necăjit. ◆ (*despre viață, trai etc.*) Trist, chinuit. *O să-mi împuținați amăritele zile ce mai am de trăit* (SADOV.). **2** (*despre oameni*) Prăpădit; nenorocit; sărac. ◇ (*subst.*) *Lîngă ușa bisericii erau cîțiva amărîți cerșind.* ◇ Ext. *Un amărît de salariu.* **3** (*despre obiecte, construcții etc.*) Învechit, uzat, ponosit; sărăcăcios. *Stătea într-o casă amărîtă.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***amări***.

amărúi, -úie *adj.* Cu gust (ușor) amar; amăriu. • pl. *-ui.* /***amar*** + *-ui*.

amărúnt *s.n.* v. amănunt.

amărunțélul *s.n. art.* Loc.adv. (*pop.*) *De-amărunțelul* = în amănunt, cu atenție, cu minuțiozitate. /***amărunt*** + *-el*.

amărunți *vb. IV.* v. amănunți.

ambalá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică obiecte*) A împacheta într-un material protector în vederea ușurării manipulării sau a transportării. **2** *tr.* (*mec.; compl. indică motoare sau,* ext., *mașini*) A mări foarte mult turația. *A ambalat motorul și a demarat în trombă.* ◇ (*refl.*) *Motorul s-a ambalat la vale și nu a mai avut controlul mașinii.* **3** *refl.* (*despre cai*) A începe să fugă foarte tare (fără a putea fi oprit). **4** *refl.* Fig. (*despre oameni*) A se avînta într-o acțiune sau într-o discuție aprinsă, la dans, la petrecere etc. *S-au ambalat într-o ceartă neplăcută.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***emballer***.

ambaláj *s.m.* **1** Împachetare. **2** Concr. Material sau obiect în care se împachetează ceva (pentru a fi transportat). **3** Mod de împachetare a mărfurilor (în vederea transportării). **4** (*fin.*) *Ambalaj de investiție* = cont. • pl. *-e.* /<fr. ***emballage***

ambaláre *s.f.* **1** Împachetare. **2** (*mec.*) Depășire a turației unui motor peste valoarea obișnuită. • pl. *-ări.* /v. ***ambala***.

ambalát[1] *s.n.* Faptul de *a ambala*. • /v. ***ambala***.

ambalát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre obiecte*) Care este împachetat într-un material protector în vederea ușurării manipulării sau a transportării. **2** Fig. (*despre oameni*) Care este pasionat (de ceva). • pl. *-ți, -te.* /v. ***ambala***.

ambár *s.n.* v. hambar.

ambarasá *vb. I. tr.* A provoca o încurcătură; a pune în încurcătură. • prez.ind.*-ez.* /<fr. ***embarrasser***.

ambarasánt, -ă *adj.* Care pune în încurcătură, care încurcă. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***embarrassant***.

ambarcá *vb. I.* v. îmbarca.

ambarcadér *s.n.* (*mar.*) Loc unde se îmbarcă mărfurile și călătorii pe un vapor. • pl. *-e.* /<fr. ***embarcadère***.

ambarcáție *s.f.* v. ambarcațiune.

ambarcațiúne *s.f.* (*mar.*) Vas plutitor (de dimensiuni mici), cu vîsle, vele sau motor. • pl. *-i.* g.-d. *-ii.* și *ambarcáție, îmbarcáție, îmbarcațiúne s.f.* /<fr. ***embarcation***.

ambardá *vb. I. intr.* (*mar.; despre vînt, curenți marini*) A determina o ambardee. • prez.ind. pers. 3 *-eazá.* /<fr. ***embarder***.

ambardée *s.f.* (*mar.*) Schimbare bruscă și necontrolată a direcției de navigație a unei nave din cauza curenților marini sau a vîntului. • pl. *-ee.* /<fr. ***embardée***.

ambarvále *s.f. pl.* (*în antic. romană*) Serbări ale vegetației, în cinstea zeului Marte, apoi a zeiței Ceres, celebrate la sfîrșitul lunii mai pentru purificarea ogoarelor și obținerea unei recolte bogate. • /<fr. ***ambarvales***, lat. ***ambarvalis, -e***; cf. lat. *Ambarvalia* <*amb-*„în jurul", *arvum, -i* „cîmp".

ambasádă *s.f.* **1** Reprezentanță diplomatică a unui stat pe lîngă autoritățile unei țări străine, condusă de un ambasador. **2** Colect. Funcționarii unei ambasade. **3** Clădire în care își are sediul o ambasadă. **4** (*înv.*) Misiune sau funcție de ambasador. *Îi dete logofeția cea mare, ministerul cel mai însemnat al țării, și îl întrebuință în mai multe ambasade* (BĂLC.). • pl. *-e.* /<fr. ***ambassade***, germ. ***Ambassade***.

ambasadór, -oáre *s.m., s.f.* **1** Reprezentant diplomatic cu rangul cel mai înalt al unui stat pe lîngă alt stat, șef al unei ambasade. **2** Persoană trimisă cu o misiune specială pe lîngă un stat sau un for internațional. *Cu titlu onorific, a fost numit ambasador al ONU pentru lupta antidrog.* **3** Persoană care transmite un mesaj umanitar sau de pace. *A fost considerat un ambasador al luptei împotriva exploatării copilului.* **4** Ext. (*fam.*) Persoană trimisă de cineva cu o anumită misiune. *Ca să ne împăcăm, l-am numit ambasador pe un coleg.* • pl. *-i.* /<fr. ***ambassadeur***, germ. ***Ambassadeur***, it. ***ambasciadore***.

ambázá *s.f.* (*geod.*) Parte inferioară a unui aparat topografic. • pl. *-e.* /<fr. ***embase***.

ámbe *num.colect.* v. ambele.

ambetá *vb. I. tr., refl.* (*fam.*) A (se) plictisi. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***embêter***.

ambetánt, -ă *adj.* (*înv.*) Plictisitor. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***embêtant***.

ambi- Elem. de compunere „amîndoi", „împreună". • /<fr. ***ambi-***; cf. lat. *ambo* „doi".

ambiánt, -ă *adj.* (*despre mediu, atmosferă*) Care se găsește în jur; înconjurător. • sil. *-bi-ant.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***ambiant***; cf. lat. *ambīre* „a înconjura".

ambiánță *s.f.* Mediu (fizic, social, moral, cultural etc.) în care trăiește cineva sau în care se află ceva; ambient, ambiental. • sil. *-bi-an-.* pl. *-e.* /<fr. ***ambiance***.

ambidextríe *s.f.* Capacitate de a se folosi în mod egal de ambele mîini. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***ambidextrie***; cf. lat. *ambo* „amîndoi", *dĕxter, -tra, -trum* „dreapta".

ambidéxtru, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care se folosește cu aceeași îndemînare de ambele mîini. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***ambidextre***; cf. lat. *ambo* „amîndoi", *dĕxter* „îndemînatic".

ambieláj *s.n.* (*mec.*) Ansamblu format din bielele arborelui cotit al unui motor. • sil. *-bi-e-.* pl. *-e.* /<fr. ***embiellage***.

ambiént *s.n.* Ambianță. *Ambientul a fost elevat.* • sil. *-bi-ent.* pl. *-uri.* /<fr. ***ambient***, lat. ***ambiens, -ntis*** <*ambīre* „a încercui", „a înconjura".

ambientál, -á *adj., s.n.* **1** *adj.* Care aparține ambientului, care se referă la ambient. *Sculptură ambientală.* **2** *s.n.* Ambianță. • sil. *-bi-en-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***ambiental***

ambigén *adj.* (*gram.; înv.*) *Genul ambigen* (*și subst. n.*) = genul neutru. *Substantiv ambigen* = substantiv neutru. • pl. *-e.* /<lat. ***ambigĕnus, -a, -um*** „corcit".

ambiguitáte *s.f.* **1** Caracterul a ceea ce este ambiguu, echivoc; lipsă de claritate, de precizie. **2** Concr. (*mai ales la pl.*) Cuvînt, expresie, afirmație ambiguă; amfibolie. **3** (*log.*) Eroare de raționament, bazată pe polisemantismul termenilor. • sil. *-gu-i-.* pl. *-ăți.* /<fr. ***ambiguïté***, lat. ***ambiguĭtas, -atis***.

ambiguizá *vb. I. tr.* A face să devină ambiguu. • sil. *-gu-i-.* prez.ind. *-ez.* /***ambiguu*** + *-iza*.

ambíguu, -uă *adj.* **1** (*despre cuvinte, enunțuri etc.*) Care are sens echivoc, neclar; amfibologic. *Răspuns ambiguu.* **2** (*despre caracter, personalitate*) Care se manifestă printr-o dualitate de calități diferite; care se caracterizează prin ambivalență. • sil. *-gu-u.* pl. *-ui, -ue.* /<fr. ***ambigu***, lat. ***ambigŭus, -ua, -um***.

ámbii, -ele *num.colect.* Amîndoi. *Ambii participă la concurs.* ◇ (*adj.; precedă subst.*) *Ambii prieteni.* • și (*înv.*) *ámbe num.colect.* /<it. ***ambi, ambe***, lat. ***ambō, ambae, ambo***.

ambiofoníe *s.f.* Metodă de modificare a acusticii unei săli prin mijloace electroacustice, pentru a crea ambianța sonoră adecvată unui anumit gen de programe. • sil. *-bi-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***ambiophonie***.

ambipár, -ă *adj.* (*bot.; despre muguri*) Care generează atît flori, cît și frunze. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***ambipare***.

ámbitus *s.n.* (*muz.*) Întindere a vocii unui cîntăreț sau a unui instrument de la sunetul cel mai grav la cel mai înalt. • pl. *-uri.* /<fr. ***ambitus***, germ. ***Ambitus***; cf. lat. *ambītus, -us* „orbită, curs".

ambíț *s.n.* v. ambiție.

ambíție *s.f.* **1** Dorință puternică de a face, de a realiza ceva. ◇ Loc.vb. (*fam.*) *A pune pe cineva* (sau *a se pune*) *la ambiție* = a (se) ambiționa. ◆ (*fam.*) Aspirație. ◇ *Om fără ambiție* = om fără personalitate, mototol. **2** Dorință (exagerată) de glorie, de onoruri, de parvenire. *A fi ros de ambiție.* **3** Concr. Ceea ce constituie obiect al dorinței (exagerate). *Tronul era ambiția lui.* • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *ambițiúne s.f.*, (*fam.*) *ambíț, ambíț s.n.* /<fr. ***ambition***, lat. ***ambitĭo, -onis***.

ambiționá *vb. I.* **1** *refl.* A avea ambiție; a dori, a rîvni sau a se strădui să facă, să realizeze ceva. *S-a ambiționat să-și ridice singur casa.* ◇ (*tr.*) *A ambiționat să-și termine studiile fără ajutor.* ◆ A se încăpățîna. *Se ambiționa să susțină un neadevăr evident.* **2** *tr.* (*compl. indică oameni*) A deștepta în cineva ambiția, dorința sau rîvna de a face, de a realiza ceva. *Încurajările tatălui l-au ambiționat.* **3** *tr.* (*înv.*) A rîvni. *Boierii... începură a ambiționa domnia* (C. NEGR.). • sil. *-ți-o-.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***ambitionner***.

ambiţiós, -oásă *adj.* **1** (*despre oameni*) Plin de ambiţie; mînat de ambiţie. *Ambiţios fiind, a cîştigat olimpiada naţională la probele sportive la care a participat.* ◇ (*subst.*) *Ambiţiosul trece adesea peste dorinţele celorlalţi.* **2** (*despre acţiuni, realizări etc. ale oamenilor*) Care denotă, trădează ambiţie; care este pornit din ambiţie. *Un proiect ambiţios.* • sil. *-ţi-os.* pl. *-oşi, -oase.* /<fr. ***ambitieux***, lat. ***ambitiōsus, -a, -um***.

ambiţiúne *s.f.* v. ambiţie.

ambivalént, -ă *adj.* Care prezintă ambivalenţă. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***ambivalent***.

ambivalénţă *s.f.* **1** (*psih.*) Dispoziţie general contradictorie sau bipolară a sistemului psihic, stare emoţional-volitivă, caracterizată prin activarea concomitentă a două tendinţe contrare faţă de unul şi acelaşi obiect sau situaţie. **2** Caracteristică a ceea ce conţine, denotă etc. două aspecte (total) diferite sau opuse. • pl. *-e.* /<fr. ***ambivalence***.

ambiversiúne *s.f.* (*psih.*) Reunire de două tendinţe egale (introversiune şi extroversiune). • /<engl. ***ambiversion***.

ambivért, -ă *s.m., s.f.* (*psih.*) Personalitate care prezintă ambiversiune. • pl. *-ţi, -te.* /<engl. ***ambivert***.

ambíţ *s.n.* v. ambiţie.

ámblio- Elem. de compunere „slab", „şters", „diminuat". • /<fr. ***ambly-***; cf. gr. *ἀμβλύς* „tocit, slab".

amblióp, -ă *s.m., s.f., adj.* (Bolnav) de ambliopie. • sil. *-bli-op.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***amblyope***.

ambliopíe *s.f.* (*med.*) Scădere a acuităţii vizuale fără o cauză organică aparentă, fiind uneori afectată percepţia culorilor. • sil. *-bli-o.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***amblyopie***, engl. ***amblyopia***; cf. gr. *ἀμβλύς* „tocit, slab", *ὤψ* „vedere".

amblipóde *s.f. pl.* (*paleon.*) Mamifere erbivore fosile eocene, cu picioarele terminate cu cinci degete scurte avînd copite la vîrf. • /<fr. ***amblypodes***; cf. gr. *ἀμβλύς* „tocit, slab", *πούς* „picior".

amblistóma *s.f.* (*zool.*) Gen de amfibieni, cu corpul lung de 15-25 cm, de culoare cărămizie cu pete mari, deschise, care trăiesc în America de Nord (*Amblystoma*). • /<fr. ***amblystome***; cf. gr. *ἀμβλύς* „tocit, slab", *στόμα* „gură".

ambosá *vb. I. tr.* (*mar.; despre nave*) A fixa, a lega de proră şi de pupă, astfel încît să nu-şi poată schimba poziţia. • prez.ind.-*ez.* /<fr. ***embosser***.

ambóu *s.n.* (*med.*) Piesă metalică cu secţiune conică, ce permite adaptarea acului pentru injecţie la seringi sau la un tub al aparatului de perfuzie. • pl. *-uri.* /<fr. ***embout***.

ambrá *vb. I. tr.* A parfuma cu ambră; a da un miros de ambră. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***ambrer***.

ambranşamént *s.n.* (*tehn.*) Ramificaţie secundară a unei linii ferate, a unei conducte de canalizare etc.; branşament. • pl. *-e.* /<fr. ***embranchement***.

ambrásá *s.f.* Cordon folosit pentru a ţine strîns mijlocul unei perdele sau al unei draperii. • pl. *-e.* /<fr. ***embrasse***.

ambrát, -á *adj.* **1** Care este parfumat cu ambră. ◆ Care miroase a ambră. **2** Care are culoarea chihlimbarului. • pl. *-ţi, -te.* /de la ***ambră***.

ambrazúră *s.f.* **1** (*milit.*) Deschizătură îngustă şi alungită în zidul exterior al unei fortificaţii prin care se execută trageri cu o armă. **2** (*arhit.*) Deschizătură într-un zid pentru montarea unei uşi sau a unei ferestre. • pl. *-i.* /<fr. ***embrasure***.

ámbră *s.f.* **1** Substanţă ceroasă brună-cenuşie, cu miros de mosc, formată în intestinul unei specii de caşalot, care se întrebuinţează în parfumerie; chihlimbar cenuşiu. **2** *Ambră galbenă* = chihlimbar. • pl. *-e.* /<fr. ***ambre***; cf. ar. *anbar*.

ambreiá *vb. I. tr.* (*mec.*) A cupla două mecanisme cu ajutorul ambreiajului. • prez.ind. *-iez.* /<fr. ***embrayer***.

ambreiáj *s.n.* (*mec.*) Organ de maşină care asigură o legătură temporară între doi arbori coaxiali, permiţînd cuplarea şi decuplarea comandate sau automate în timpul funcţionării. *Ambreiaj mecanic.* • pl. *-e.* /<fr. ***embrayage***.

ambreiáre *s.f.* v. ambreiere.

ambreiére *s.f.* (*mec.*) Cuplare a două mecanisme cu ajutorul ambreiajului. • pl. *-ieri.* şi *ambreiáre s.f.* /v. ***ambreia***.

ambroşáj *s.n.* (*med.*) Procedeu de imobilizare în caz de fracturi, care constă în introducerea unei tije metalice în cavitatea medulară a fragmentelor osoase fracturate. • pl. *-e.* /<fr. ***embrochage***.

ambroziác, -ă *adj.* **1** Care are parfum de ambrozie. **2** Care este minunat, fermecător. • sil. *-zi-ac.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***ambrosiaque***.

ambrózie *s.f.* **1** (*în mit. greacă*) Hrană aromată a zeilor, care dă tinereţe veşnică şi nemurire. **2** Ext. Băutură foarte bună. **3** (*bot.*). Plantă parfumată al cărei polen provoacă alergii severe (*Ambrozia*). • g.-d. *-iei.* /<lat. ***ambrosia, -ae***, fr. ***ambroisie***; cf. gr. *ἀμβροσία* „băutură care dă nemurire".

ambrozie (3)

ambulacrár, -ă *adj.* (*zool.*) Care aparţine ambulacrului, care se referă la ambulacru. ◇ *Aparat ambulacrar* v. aparat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***ambulacraire***.

ambuiácru *s.n.* (*zool.*) Organ de forma unui tub subţire, terminat de obicei cu o ventuză, caracteristic echinodermelor, care serveşte la locomoţie, respiraţie şi pipăit. *Ariciul-de-mare şi steaua-de-mare au ambulacru.* • pl. *-e.* /<fr. ***ambulacre***; cf. lat. *ambulacrum, -i* „loc de plimbare".

ambulánt, -á *adj.* Care se deplasează dintr-un loc în altul, care nu are un loc fix; care îşi exercită meseria deplasîndu-se dintr-un loc în altul. *Negustor ambulant.* ◇ Expr. *Cadavru ambulant* v. cadavru. ◇ Fig. *Bibliotecă ambulantă* = persoană foarte cultă. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***ambulant***.

ambulánţă *s.f.* (*med.*) **1** Instalaţie sanitară mobilă în spatele frontului, care dă primul ajutor răniţilor. ◇ *Ambulanţă de evacuare* v. evacuare. **2** Vehicul special amenajat, destinat transportului la spital al persoanelor accidentate sau grav bolnave; salvare. **3** *Serviciu de ambulanţă* = serviciu medical care asigură asistenţa urgenţelor. • pl. *-e.* /<fr. ***ambulance***; cf. lat. *ambulare* „a merge".

ambulanţă (2)

ambulatóriu, -ie *adj., s.n.* (*med.*) **1** *adj.* Care se referă la mers. ◇ *Automatism ambulatoriu* = mers automat, fără controlul conştiinţei. **2** *adj.* (*despre bolnavi*) Care nu este spitalizat. **3** *adj.* (*despre tratamente medicale*) Care se face în afara spitalului; care nu necesită spitalizare. **4** *s.n.* Instituţie medico-sanitară în care se acordă asistenţă medicală fără ca bolnavii să fie internaţi. • pl. *-ii.* /<fr. ***ambulatoire***, engl. ***ambulatory***, lat. ***ambulatorius, -a, -um*** „care se plimbă" <*ambulare* „a merge, a se plimba".

ambuscá *vb. I.* **1** *tr., refl.* (*milit.*) A (se) aşeza într-o ambuscadă. **2** *refl.* (*fam.*) A rămîne în spatele frontului prin diverse aranjamente. • prez.ind. *-chez.* /<fr. ***embusquer***.

ambuscádă *s.f.* (*milit.*) **1** Atac pregătit din timp şi executat prin surprindere asupra inamicului. **2** Loc amenajat şi ocupat de o subunitate militară, de o gherilă etc. în scopul executării unui atac prin surprindere. • pl. *-e.* /<fr. ***embuscade***.

ambuscát, -ă *adj., s.m.* (*milit.*) (Militar) scutit de instrucţie şi de front fără motive serioase. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***embusqué***.

ambuşúră *s.f.* (*muz.*) Parte a unui instrument muzical prin care se suflă aerul cu gura. • pl. *-e.* /<fr. ***embouchure***.

ambuteiá *vb. I. tr.* (*compl. arată căi rutiere sau de navigaţie*) A bloca cu vehicule, nave etc. • prez.ind. *-iez.* /<fr. ***embouteiller***.

ambuteiáj *s.n.* **1** Blocare a circulaţiei rutiere din cauza îngrămădirii (în dezordine), a aglomerării unor vehicule. ◆ Blocare într-un port sau într-un bazin a unor nave din cauza îngrămădirii lor într-un spaţiu mic. **2** (*fran.*) Îmbuteliere. • pl. *-e.* /<fr. ***embouteillage***.

ambuteiére *s.f* Ambuteiaj (1). • pl. *-i.* /v. ***ambuteia***.

ambutisá *vb. I. tr.* (*tehn.; compl. indică semifabricate din tablă*) A prelucra prin deformare plastică, la cald sau la rece, pentru a obţine capace, cutii, farfurii etc. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***emboutir***.

ambutisáre *s.f.* Acţiunea de *a ambutisa* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***ambutisa***.

ameiózá *s.f.* (*biol.*) Diviziune nucleară, fără meioză, care nu asigură numărul de cromozomi pentru formarea de gameţi. • pl. *-e.* /<fr. ***améiose***.

amelíe *s.f.* (*med.*) Anomalie congenitală care constă în absenţa totală a membrelor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***amélie***; cf. ngr. *ἀ-* „fără", *μέλος* „membru, parte a corpului".

ameliorá *vb. I.* **1** *refl.* (*despre stări, procese, situaţii etc.*) A se face mai bun; a se îmbunătăţi, a se îndrepta, a se perfecţiona. *Starea sănătăţii s-a ameliorat.* ◇ (*tr.*) *A ameliorat calitatea produselor.* **2** *tr.* (*compl. indică rase de animale, soiuri de plante etc.*) A supune ameliorării. • sil. *-li-o-.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***améliorer***.

ameliorábil, -ă *adj.* Care poate fi ameliorat. • sil. *-li-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***améliorable***.

amelioránt, -á *adj.* Care ameliorează; ameliorativ, ameliorator. • sil. *-li-o-.* pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***améliorant***.

amelioráre *s.f.* **1** Îmbunătăţire, îndreptare (a unei stări, situaţii etc.); ameliorare. **2** Proces de creare a unor noi rase de animale şi a unor noi soiuri de plante de cultură sau de îmbunătăţire a raselor şi a soiurilor existente. • sil. *-li-o-.* pl. *-ări.* /v. ***ameliora***.

ameliorát, -ă *adj.* Îmbunătăţit. • sil. *-li-o-.* pl. *-ţi, -te.* /v. ***ameliora***.

amelioratív, -á *adj.* Ameliorant. • sil. *-li-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***améliorатif***.

amelioratór, -oáre *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Ameliorant. **2** *s.m., s.f.* Persoană specializată în îmbunătăţiri funciare. • sil. *-li-o-.* pl. *-ori, -oare.* /***ameliora*** + *-tor*.

ameliorăţie *s.f.* **1** Ameliorare. **2** (*agric.; la pl.*) Îmbunătăţiri funciare. • sil. *-li-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi (*înv.*) *ameliorăţiúne s.f.* /<fr. ***amélioration***.

ameliorăţiúne *s.f.* v. ameliorăţie.

ameloblást *s.n.* Celulă epitelială a cărei funcţie esenţială este formarea matricei smalţului dentar; adamantoblast. • pl. *-e.* /<fr. ***améloblaste***, engl. ***ameloblast***; cf. fr. veche *amel* „smalţ", gr. *βλαστός* „germen".

ameloblastóm *s.n.* (*med.*) Adamantinom. • pl. *-oame.* /<fr. ***améloblastome***.

amenajá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică case, interioare, parcuri, grădini, terenuri etc.*) A aranja, a face să corespundă unui anumit scop, unor exigenţe estetice, unei anumite utilizări. *A amenajat o grădină de vară.* ◆ A pune în ordine; a face mai confortabil în vederea unei anumite utilizări. *A amenajat bucătăria cu aparatură modernă.* **2** (*tehn.*) A realiza o amenajare. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***aménager***.

amenajábil, -ă *adj.* (*despre case, interioare, parcuri, terenuri, grădini etc.*) Care se poate amenaja. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***aménageable***.

amenajaméntt *s.n.* **1** (*silv.*) Sistem de măsuri pentru organizarea exploatărilor forestiere, care cuprinde refacerea, ameliorarea, mărirea, protecţia şi exploatarea raţională a fondului forestier. **2** (*agron.*; şi *amenajament pastoral*) Sistem de măsuri privind organizarea, folosirea şi îmbunătăţirea unei păşuni pentru o anumită perioadă de timp. • pl. *-e.* /<fr. ***aménagement***.

amenajáre *s.f.* **1** Aranjare a unei case, a unui interior, a unui teren etc. pentru a corespunde unui anumit scop, unor exigenţe estetice, unei anumite utilizări. *Amenajare interioară.* **2** (*tehn.*) Ansamblu de lucrări prin care elementele unui sistem sînt structurate şi utilizate astfel încît să corespundă în condiţii cît mai bune scopului pentru care a fost realizat sistemul. **3** (*hidrotehn.*) *Amenajare hidraulică* = amenajare pentru prevenirea acţiunilor dăunătoare ale unui curs de apă şi pentru valorificarea resurselor lui potenţiale. • pl. *-ări.* /v. ***amenaja***.

amenaját, -ă *adj.* **1** (*despre case, interioare, parcuri, grădini, terenuri etc.*) Aranjat în vederea unui anumit scop, unor exigenţe estetice, unei anumite utilizări. **2** (*silv.*) Organizat după un plan definit, pentru exploatarea raţională a fondului forestier. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***amenaja***.

amendă[1] *vb. I. tr.* (*compl. indică oameni, instituții etc.*) A aplica o amendă. • prez.ind. *-ez.* /***amendă*** + *-a*.

amendă[2] *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică proiecte de acte normative, de tratate etc.*) A îmbunătăți, a îndrepta, a modifica prin amendamente. ◆ (*compl. indică declarații, opinii etc.*) A remarca erorile, a corecta. **2** (*agron.*) A îmbunătăți, a modifica unele însușiri ale solului cu amendamente. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***amender***.

amendábil, -ă *adj.* Care se poate amenda[2]. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***amendable***.

amendamént *s.n.* **1** Îmbunătățire, modificare adusă unui proiect de act normativ, de tratat etc. *Un amendament la legea privitoare la proprietate.* **2** (*agron.*) Operație de îmbunătățire a proprietăților fizico-chimice ale solului cultivat, pentru obținerea unor recolte mai mari. **3** (*agron.*) Substanță care se încorporează în sol în vederea ameliorării calității fizico-chimice a acestuia, a îmbunătățirii condițiilor de nutriție a plantelor. *Carbonatul de calciu este un amendament folosit frecvent.* • pl. *-e.* /<fr. ***amendement***.

amendáre[1] *s.f.* Acțiunea de *a amenda* și rezultatul ei; aplicare a unei amenzi; amendat[1]. • pl. *-ări.* /v. ***amendă***[1].

amendáre[2] *s.f.* **1** Îmbunătățire, modificare adusă unui proiect de act normativ, de tratat, unui text etc.; amendat[2]. **2** (*agron.*) Operație de îmbunătățire, de modificare a unor însușiri ale solului cu amendamente. • pl. *-ări.* /v. ***amendă***[2].

amendăt[1] *s.n.* Amendare[1]. • /v. ***amendă***[1].

amendát[2] *s.n.* Amendare[2]. • /v. ***amendă***[2].

amendát[3]**, -á** *adj.* Căruia i s-a aplicat o amendă. • pl. *-ți, -te.* /v. ***amendă***[1].

amendát[4]**, -ă** *adj.* **1** (*despre acte normative, tratate texte etc.*) Care este modificat prin amendamente. **2** (*despre soluri*) Care este îmbunătățit prin încorporarea unor amendamente. • pl. *-ți, -te.* /v. ***amendă***[2].

aménză *s.f.* Sancțiune în bani, care se aplică pentru nerespectarea unor obligații cu caracter administrativ, civil sau fiscal ori în cazul săvârșirii unor abateri, a unor infracțiuni. *Polițistul a aplicat mai multe amenzi.* ◆ Sumă de bani corespunzătoare sancțiunii. *A plătit amenda.* ◆ Proces-verbal în care se consemnează amenda. *A găsit o amendă pe parbriz.* • pl. *-zi.* /<fr. ***amende***.

amenințá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică oameni; de obicei urmat de determ. introduse prin prep. „cu" sau de compl. dr.*) A manifesta față de cineva intenția de a-i face rău (pentru a-l intimida sau a obține ceva). *L-a amenințat cu bătaia.* **2** (*compl. indică ființe; cu determ. introduse prin prep. „cu"*) A face un gest de amenințare. *L-a amenințat cu bățul.* ◇ (*intr.; cu determ. introduse prin prep. „asupra"*) *Amenință asupra lor și se făcură stane de piatră* (ISP.). **3** A constitui o primejdie pentru cineva sau ceva. *Terorismul amenință pacea.* **4** A fi pe punctul de a..., a fi gata să... *Malul erodat de ape amenință să se surpe.* **5** A anunța, a prevesti ceva rău, primejdios. *Nori grei amenință furtuna.* • prez.ind. *aménînț.* /lat. ***ammĭnaciare*** <*minaciae, -arum* „amenințări".

amenințáre *s.f.* **1** Manifestare, prin vorbe, gesturi etc., a intenției de a face rău cuiva. ◇ Expr. *A lua* (*pe cineva*) *cu amenințări* v. lua. **2** Pericol, primejdie. *Îl pîndește o amenințare cînd merge singur prin pădure.* **3** Periclitare, primejduire. *Amenințarea carierei lui.* **4** (*jur.*) Infracțiune care constă în alarmarea unei persoane prin manifestarea intenției de a săvârși față de ea sau față de o rudă apropiată o faptă infracțională. • pl. *-ări.* /v. ***amenințа***.

amenințát[1] *s.n.* Faptul de *a amenința.* • /v. ***amenințа***.

amenințát[2]**, -ă** *adj.* (*despre oameni*) Față de care s-a manifestat intenția de a-i face rău (pentru a-l intimida sau a obține ceva). • pl. *-ți, -te.* /v. ***amenințа***.

amenințátor, -oáre *adj.* Care amenință; care sperie, care îngrozește. *Situație amenințătoare.* ◇ (*adv.*) *Își privea amenințător rivalul.* • pl. *-ori, -oare.* /***amenințа*** + *-ător*.

amenitáte *s.f.* (*fran.*) Atitudine binevoitoare; amabilitate, politețe. /<fr. ***aménité***; cf. lat. *amoenĭtas, -atis*.

amenorée *s.f.* (*med.*) Absență a ciclului menstrual, normală în timpul sarcinii, alăptării, după menopauză, sau patologică, determinată de absența uterului sau a ovarelor, de un șoc psihic, în unele boli genetice, în dereglări hipotalamo-hipofizare etc. /<fr. ***aménorrhée***; cf. gr. *ἀ-* „fără", *μήν* „lună", *ῥέω* „a curge".

amensăl, -ă *adj.* (*biol.; despre organisme*) Care este inhibat în creștere de o altă specie. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***amensal***.

amént *s.m.* (*bot.*) Inflorescență a unor arbori sau arbuști, formată din flori mici, unisexuate, fără pedicel, fără periant (sau cu periant format din solzi), înșirate de-a lungul unui ax, care atîrnă ca un ciucure. *Alunii și sălciile au amenți.* • pl. *-ți.* /<it. ***amento***, lat. ***amentum, -i***.

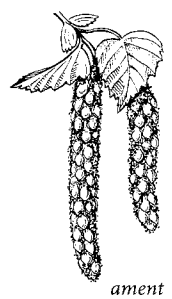

ament

amentácee *s.f.* (*bot.; la pl.*) Familie de plante lemnoase, cu inflorescența în formă de amenți; (*și la sg.*) plantă care face parte din această familie. *Fagul, nucul, alunul, stejarul fac parte din familia amentaceelor.* • pl. *-cee.* /<fr. ***amentacées***.

amentifér, -ă *adj.* (*bot.; despre plante*) A cărui floare este un ament. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***amentifère***.

amentiflóre *s.f. pl.* (*bot.*) Plante a căror floare este un ament. • /<germ. ***Amentifloren***.

americán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a SUA sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format în SUA; locuitorii SUA. **2** *adj.* Care aparține SUA sau americanilor, care se referă la SUA sau la americani; care este originar din SUA. ◆ (*subst. f.*) Limba engleză vorbită de americani, numită și anglo-americana, engleza americană. **3** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a continentului America sau este originară de acolo; (*la pl.*) locuitorii Americii de Nord sau ai Americii de Sud. **4** *adj.* Care aparține Americii de Nord sau Americii de Sud, care se referă la America de Nord, la America de Sud sau la locuitorii lor; care este originar din America de Nord sau din America de Sud. ◇ *Alună americană* v. alună. *Nuc american cenușiu* v. nuc. *Păstrăv american* v. păstrăv. *Pin american* v. pin. *Plan american* v. plan. *Sfredel american* v. sfredel. *Stejar roșu american* v. stejar. *Struț american* v. struț. • pl. *-i, -e.* /nm. pr. (continent) ***America*** + *-an*; cf. it. *americano*, fr. *américain*.

americanísm *s.n.* **1** Fel de a fi, cuvînt, expresie etc. proprii americanilor din SUA. **2** Tendință de a imita modul de viață al americanilor din SUA. • pl. *-e.* /<fr. ***américanisme***.

americaníst, -ă *s.m., s.f.* **1** Specialist în americanistică. **2** Adept al americanismului. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***américaniste***.

americanístică *s.f.* Studiul limbilor, culturilor și al civilizațiilor de pe continentul american. /<germ. ***Amerikanistik***.

americanizá *vb. I.* **1** *refl., tr.* A (se) transforma în american (din SUA). **2** *refl.* A se comporta ca americanii (din SUA). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***américaniser***.

americanizáre *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *americaniza.* • pl. *-ări.* /v. ***americaniza***.

américă *s.f.* (*înv.*) Pînză de bumbac de calitate inferioară. • /de la nm. pr. ***America***, continent al pămîntului.

americánesc, -eáscă *adj.* (*fam.*) Din America (din SUA); ca în America (în SUA). • pl. *-ești.* /***american*** + *-esc*.

americănéște *adv.* (*fam.*) În felul americanilor (din SUA). • /***american*** + *-ește*.

amerícіu *s.m.* (*chim.*) Element chimic, metal radioactiv, alb-argintiu din familia elementelor transuranice (*Am*). • și *americium s.n.* /<fr. ***américium***.

amerícium *s.n.* v. americiu.

amerindián, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* (*la pl. m.*) Nume generic dat populațiilor băștinașe din America, de rasă mongoloidă, numite mai ales indieni și piei-roșii, astăzi în mare măsură dispărute; (*și la sg.*) persoană care aparține uneia dintre aceste populații. *Aztecii, incașii, irochezii, mayașii, olmecii, toltecii sînt amerindieni.* **2** *adj.* Care aparține amerindienilor, care se referă la amerindieni. • sil *-di-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***Amérindiens, amérindien***; cf. fr. *Amér[ique] Indien*.

amerizá *vb. I. intr.* (*despre hidroavioane, nave cosmice*) A lua, prin coborîre, contact cu apa pe suprafața căreia alunecă pînă la oprire. • prez.ind. pers. 3 *-ează.* /<fr. ***amerrir***.

amerizáj *s.n.* Amerizare. • pl. *-e.* /<fr. ***amerrissage***.

amerizáre *s.f.* Acțiunea de *a ameriza* și rezultatul ei; coborîre, alunecare și oprire a unui hidroavion, a unei nave cosmice pe suprafața apei; amerizaj. ◇ *Tren de amerizare* v. tren. • pl. *-ări.* /v. ***amerizа***.

amerizór *s.n.* Dispozitiv al unui hidroavion, al unei nave cosmice, care permite amerizarea acestora. • pl. *-oare.* /***amerizа*** + *-or*.

améstec *s.n.* **1** Reunire de lucruri diverse; combinație formată din elemente diferite; amestecătură. *Salată preparată dintr-un amestec de crudități.* **2** (*chim., tehn.*) Produs obținut din două sau mai multe substanțe care își păstrează proprietățile caracteristice și care pot fi separate prin mijloace fizice. *Aerul este un amestec de gaze.* ◇ *Amestec omogen* v. omogen. **3** Îngrămădire întîmplătoare de obiecte; formație lipsită de unitate; amestecătură. *În cameră era un amestec de mobilă, cărți, haine.* **4** Implicare (necerută sau forțată) într-o acțiune, în treburile sau relațiile altora etc.; ingerință. *Neagă orice amestec în încurcăturile financiare de care era acuzat.* ◇ Expr. *A* (*nu*) *avea* (*vreun*) *amestec* = a (nu) avea (vreun) rol într-o afacere, a (nu) avea (vreo) legătură cu cineva sau ceva. **5** Încurcătură, încîlceală de idei, imagini, sentimente etc.; amestecătură. *În mintea lui era un amestec de fapte și amintiri difuze.* **6** Combinație întîmplătoare și fără sens. *Discursul lui e un amestec de inepții.* **7** (*înv.*) Intrigă. • pl. *-uri.* /de la ***amesteca***, prin derivare regresivă.

amestecá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică substanțe, lichide, lucruri etc.*) A pune laolaltă, a reuni (pentru a combina), a face un amestec. *A amestecat vopseaua cu diluantul.* **2** *tr.* (*compl. indică sosuri, creme etc.*) A mișca repede într-un vas, cu o lingură, o paletă etc. (în aceeași direcție). *Amestecă dulceața pentru a nu se prinde.* **3** *tr.* A încurca diverse lucruri între ele; a schimba ordinea, poziția (normală); ext. a provoca dezordine. *A amestecat, din greșeală, fișele.* **4** *refl., tr.* A nu (se) mai putea deosebi unele de altele; a (se) încurca, a (se) încîlci. *După atîția ani amintirile se amestecă.* **5** *refl.* (*despre populații*) A se schimba în urma pătrunderii unor elemente etnice străine. **6** *refl.* (*despre grupuri de ființe*) A pătrunde unele printre altele. *Caprele s-au amestecat cu oile.* **7** *refl.* (*despre ființe*) A se pierde, a dispărea într-o mulțime. *Reporterul s-a amestecat printre manifestanți.* **8** *refl.* (*despre oameni*) A interveni, a lua parte nechemat sau forțat într-o acțiune, într-o discuție etc. ◇ Expr. *A se amesteca unde nu-i fierbe oala* v. fierbe. *A se amesteca în ciorba cuiva* (sau *a altuia*) v. ciorbă. *A se amesteca ca mărarul în bucate* v. mărar. *A se amesteca* (*nepoftit* ori *nechemat*) *în vorbă* v. vorbă. **9** *refl.* (*despre oameni; cu determ. introduse prin prep. „în"*) A se interesa de ceva; a participa (din obligație) la ceva. *Un patron trebuie să se amestece în toate problemele firmei.* • prez.ind. *améstec.* /lat. ****ammixtĭcare***.

amestecáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *amesteca* și rezultatul ei. ◇ *Amestecare de sînge* v. sînge. • pl. *-ări.* /v. ***amesteca***.

amestecát, -ă *adj.* (*despre un tot, o grupare etc.*) Care este compus din elemente diferite; eterogen, împestrițat. ◇ *Sînge amestecat* v. sînge. • pl. *-ți, -te.* /v. ***amesteca***.

amestecătór *s.n.* (*tehn.*) Aparat sau mașină care servește la amestecarea unor substanțe pentru omogenizarea lor; malaxor. ◇ *Lup amestecător* v. lup. • pl. *-oare.* /***amesteca*** + *-ător*.

amestecătúră *s.f.* Amestec. • pl. *-i.* /***amesteca*** + *-ătură*.

ametabólă *adj.* (*entom.; despre insecte*) Care se dezvoltă fără metamorfoză. • pl. *-e.* /<fr. ***amétabole***.

ametíst *s.n.* (*mineral.*) Varietate de cuarț, de culoare violetă datorită prezenței ionilor de mangan, folosită ca piatră semiprețioasă. • pl. *-e.* /<fr. ***améthyste***; cf. gr. *ἀμέθυστος* „care înlătură starea de beție".

ametróp, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Persoană) care suferă de ametropie. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***amétrope***.

ametropíe *s.f.* (*med.*) Termen generic folosit pentru abaterile de la starea de emetropie a ochiului (astigmatism, miopie, hipermetropie). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***amétropie***, engl. ***ametropia***; cf. gr. *ἀ-* „fără", *μέτρον* „măsură", *ὄψ* „vedere".

amețeálă *s.f.* **1** (Stare de) pierdere a echilibrului din cauza unor tulburări vestibulare, circulatorii etc. *A simțit o amețeală puternică.* ◇ Expr. *A-l apuca amețeala* v. apuca. **2** Îmbătare (ușoară). **3** (*fam.*) (Stare

de) buimăceală, zăpăceală (din cauza unei emoții, a unei impresii puternice). *Era o ameteală în capul lui, încît nu știa ce să facă.* **4** Fig. (*fam.*) Stare de euforie, de încredere exagerată în propriile sale forțe. *S-a lăsat cuprins de ameteala succesului.* • pl. *-eli.* /***ameți*** + *-eală.*

ameți *vb. IV.* **1** *intr., tr.* A fi cuprins sau a aduce pe cineva în stare de ameteală. **2** *refl., tr.* A (se) îmbăta (ușor). **3** *refl., tr.* A (se) zăpăci (din cauza unei emoții, a unei impresii puternice). **4** *tr.* Fig. A aduce într-o stare de încîntare, de extaz. *O speranță de o dureroasă dulceață... îi amețea sufletul* (EMIN.). • prez.ind. *-esc.* /lat. **ammatire* <*mattus* „beat".

amețít, -ă *adj.* **1** Care este cuprins de ameteală. **2** Îmbătat (ușor). • pl. *-ți, -te.* /v. ***ameți***.

amețitór, -oáre *adj.* Care amețește. • pl. *-ori, -oare.* /***ameți*** + *-itor.*

amfetamínă *s.f.* (*farm.*) Amină simpaticomimetică, sub formă de lichid incolor, cu efect stimulator asupra sistemului nervos central și periferic. • pl. *-e.* /<fr. ***amphétamine***, engl. ***amphetamine***.

amfi- Elem. de compunere „din ambele părți", „dublu". • și *amfo-.* /<fr. ***amphi-***; cf. gr. *ἀμφί* „dublu", *ἄμφω* „ambii".

amfiartróză *s.f.* (*anat.*) Tip de articulație cu mobilitate redusă, cele două suprafețe osoase aflate în opoziție fiind conectate printr-un fibrocartilaj. • pl. *-e.* /<fr. ***amphiarthrose***, engl. ***amphiarthrosis***; cf. gr. *ἀμφί* „dublu" *ἄρθρον* „articulație".

amfibián *s.m.* (*zool.*) Batracian. • sil. *-bi-an.* pl. *-ieni.* /<fr. ***amphibien***.

amfibiología *s.f.* (*zool.*) Disciplină care se ocupă cu studiul amfibienilor. • sil. *bi-o-.* /<engl. ***amphibiology***.

amfibiónt *s.n.* (*biol.*) Organism cu viață terestră și acvatică. • sil. *bi-ont.* pl. *-e.* /<germ. ***Amphibion***.

amfíbiu, -ie *adj., s.n.* **I** *adj.* **1** (*despre ființe*) Care poate trăi și în apă și pe uscat; care are o etapă de dezvoltare în apă și alta pe uscat. *Crocodilul, foca, vidra sînt animale amfibii.* **2** Fig. Care are o natură sau un aspect dublu; care ține în același timp de două stări diferite. *A! tu ai slove amfibii, nici glasnice, nici neglasnice!* (C. NEGR.). **II** *s.n.* Vehicul special construit pentru a se putea deplasa atît pe uscat, cît și pe apă. <> (*adj.*) *Tanc amfibiu* v. tanc. • pl. *-ii.* /<fr. ***amphibie***; cf. gr. *ἀμφί* „dublu", *βίος* „viață".

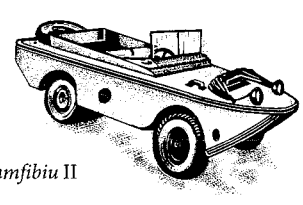

amfibiu II

amfiból *s.m.* (*mineral.*) Mineral cristalizat sau grup de minerale reprezentînd silicați hidratați de magneziu, fier, aluminiu, calciu sau sodiu, care este foarte răspîndit în rocile eruptive și în șisturile cristaline. • pl. *-i.* /<fr. ***amphibole***.

amfibolíe *s.f.* Ambiguitate. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***amphibolie***; cf. gr. *ἀμφιβολία* „nesiguranță, ambiguitate".

amfibolít *s.n.* (*mineral.*) Rocă metamorfică, alcătuită în cea mai mare parte din amfiboli. • pl. *-e.* /<fr. ***amphibolite***.

amfibológic, -ă *adj.* (*despre cuvinte, enunțuri etc.*) Ambiguu. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***amphibologique***.

amfibología *s.f.* (*ret.*) Construcție defectuoasă stilistică, sintactică etc. care poate da naștere la echivoc. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***amphibologie***; cf. gr. *ἀμφίβολος* „ambiguu", *λόγος* „vorbire".

amfibrăh *s.m.* (*vers.*) **1** Unitate ritmică în metrica antică greacă și latină, formată dintr-o silabă scurtă, una lungă, urmată de una scurtă. **2** Picior de vers, trisilabic, în metrica modernă, alcătuit dintr-o silabă accentuată precedată și urmată de două silabe neaccentuate. *Versul lui Alecsandri: „Din marginea lumii a nopții regină" este alcătuit din amfibrahi.* ◆ Ext. Vers format din amfibrahi. *În poeziile lui Eminescu apar mai mulți amfibrahi.* • pl. *-i, n. -uri.* /<fr. ***amphibraque***, lat. ***amphibrăchus***; cf. gr. *ἀμφίβραχυς* <*ἀμφί* „de amîndouă părțile", *βραχύς* „scurt".

amfibrăhic, -ă *adj.* (*despre versuri sau despre piciorul unui vers*) Care este format din amfibrahi. ◆ (*despre ritmul unui vers*) Care este obținut prin utilizarea amfibrahilor. *Ritmul amfibrahic admite accentul pe silabele 2, 5, 8, 11.* • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***amphibrachique***.

amfibríe *s.f.* (*bot.*) Încetare a dezvoltării în lungime a organelor unei plante și continuarea creșterii numai în grosime. • g.-d.-*iei.* /<fr. ***amphybrie***.

amficarión *s.n.* (*biol.*) Nucleu cu două seturi haploide de cromozomi. • sil.-*ri-on.* /<fr. ***amphicaryon***.

amficărp, -ă *adj.* (*bot.; despre plante*) Care prezintă amficarpie. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***amphicarpe***.

amficarpíe *s.f.* (*bot.*) **1** Caracteristica unor plante de a forma două tipuri de flori și de fructe. **2** Maturizare a fructelor în aer sau în sol. • g.-d.-*iei.* /<fr. ***amphicarpie***.

amficarpogén, -ă *adj.* (*bot.; despre plante*) Care produce fructele pe sol, dar cu maturație subterană. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***amphicarpogène***.

amficéntric, -ă *adj.* (*med.*) Care începe și sfîrșește în același vas arterial. • pl. *-ci, -ce.* /***amfi-*** + *-centric.*

amficotiledón, -ă *adj.* (*bot.*) Care are cotiledoanele concrescute. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***amphicotilédon***.

amficțión *s.m.* (*în Grecia antică*) Membru al unei amfictionii. • sil.-*ți-on.* pl. *-i.* /<fr. ***amphictyon***.

amficțiónic, -ă *adj.* Care aparține unui amfiction sau unei amfictionii. • sil. *-ți-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***amphictyonique***.

amficționíe *s.f.* (*în Grecia antică*) Uniune (religioasă) de triburi sau asociație de orașe-state, grupate în jurul unui sanctuar comun, avînd ca scop apărarea intereselor comune și a rezolvării diferendelor ivite între ele. • sil. *-ți-o-.* acc. și *amfictiónie.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***amphictyonie***; cf. gr. *Ἀμφικτιονία, ἀμφικτονεία* „vecini".

amfidérmă *s.f.* **1** Membrană externă a cortexului. **2** Cuticulă epidermică. • pl. *-e.* /***amfi-*** + ***dermă***.

amfidiploíd, -ă *adj.* (*biol.*) Care prezintă amfidiploidie. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***amphidiploïde***.

amfidiploidíe *s.f.* (*biol.*) Prezența în celulele somatice a unor seturi de cromozomi diploizi, provenind de la ambii genitori, ca urmare a hibridării. • sil. *-plo-i-.* g.-d.-*iei.* /<fr. ***amphidiploïdie***.

amfidrómic *adj.* (*geogr.*) *Punct amfidromic* = nivelul maxim al mareelor. • pl. *-ce.* /<fr. ***amphidromique***.

amfifótic, -ă *adj.* (*bot.; despre vegetale*) Care este heliofil primăvara și sciofil toamna. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***amphiphotique***.

amfigám, -ă *adj.* (*biol.*) Care prezintă amfigamie. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***amphigame***.

amfigamíe *s.f.* (*biol.*) Fuziune a două celule sexuate din care rezultă nuclei conjugați. • g.-d.-*iei.* /<fr. ***amphigamie***.

amfigén, -ă *adj.* (*bot.*) **1** Care are origine dublă. **2** (*despre organe vegetale*) Cu creștere la ambele extremități. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***amphigène***.

amfigenétic, -ă *adj.* (*biol.*) Care a rezultat prin amfigeneză. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***amphigénetique***.

amfigenéză *s.f.* **1** (*biol.*) Amfigonie. **2** Posibilitate a unor homosexuali de a întreține și relații heterosexuale. • /<fr. ***amphigenèse***.

amfigoníe *s.f.* (*biol.*) Înmulțire sexuată în care gameții uniți provin de la indivizi deosebiți. • g.-d.-*iei.* /<fr. ***amphigonie***; cf. gr. *ἀμφί* „dublu", *γονή* „naștere, sămînță".

amfigúric, -ă *adj.* (*despre scriere, vorbire, stil*) Care este confuz, obscur, neinteligibil. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***amphigourique***.

amfimăcru *s.m.* (*vers.*) Unitate ritmică în metrica antică greacă și latină, formată dintr-o silabă scurtă, una lungă, urmată de una scurtă. • pl. *-i.* /<fr. ***amphimacre***.

amfimixíe *s.f.* (*biol.*) Reproducere sexuată în care zigotul se formează prin contopirea gameților materni și paterni; cariomixie. • g.-d.-*iei.* /<fr. ***amphimixie***; cf. gr. *ἀμφί* „dublu", *μῖξις* „unire, amestecare, cuplare".

amfineurián *s.m.* (*zool.; la pl.*) Clasă de moluște marine inferioare, din regiunile de coastă, care au caractere arhaice (un inel nervos de la care pornesc patru cordoane nervoase în jurul esofagului) (*Amphineura*); (*și la sg.*) animal care face parte din această clasă. • sil. *-ne-u-ri-an.* pl. *-ieni.* /<fr. ***amphineures***; cf. gr. *ἀμφί* „dublu", *νεῦρον* „nerv".

amfión *s.m.* (*chim.*) Ion organic avînd două sarcini electrice contrare, pozitivă și negativă. • sil. *-fi-on.* pl. *-i.* /<fr. ***amphion***.

amfióx *s.m.* (*zool.*) Mic animal acvatic în formă de pește, cu corpul transparent, lung de 3-7 cm, cu scheletul de susținere format numai din notocordă, a cărui structură face legătura dintre nevertebrate și vertebrate, și care trăiește ascuns în nisip (*Branchiostoma lanceolatum*). • sil. *-fi-ox.* pl. *-cși.* și *amfióxus subst.* /<fr. ***amphioxus***; cf. gr. *ἀμφί* „dublu", *ὀξύς* „ascuțit".

amfióxus *subst.* v. amfiox.

amfiplásmă *s.f.* (*biol.*) Plasmă încă neseparată în nucleu și citoplasmă, la bacterii și cianoficee. • /<fr. ***amphiplasme***.

amfipód *s.n.* (*zool.; la pl.*) Clasă de crustacee cu corpul turtit lateral și cu două feluri de picioare, unele pentru sărit și altele pentru înotat, care trăiesc în apă dulce sau în mare; (*și la sg.*) animal care face parte din această clasă. • pl. *-e.* /<fr. ***amphipodes***; cf. gr. *ἀμφί* „dublu", *πούς, ποδός* „picior".

amfiprostíl *s.n.* (*în arhit. greacă și romană*) Templu antic dreptunghiular, cu un portic deschis din (patru) coloane, pe care se sprijină frontonul, pe fațada anterioară și un altul pe partea posterioară. • pl. *-uri.* /<fr. ***amphiprostyle***.

amfiptéră *s.f.* (*herald.*) Figură reprezentînd un șarpe sau un dragon înaripat. • pl. *-e.* /<fr. ***amphiptère***.

amfisárc *s.n.* (*bot.*) Fructul baobabului format dintr-o bacă indehiscentă multispermă, cu pericarpul consistent și cu mezocarpul cărnos. • pl. *-uri.* /<fr. ***amphisarque***.

amfispérm *s.n.* (*bot.*) Învelișul extern al seminței. • pl. *-e.* /<fr. ***amphisperme***.

amfitactísm *s.n.* (*bot.*) Atracție reciprocă a unor hife de sex diferit, pentru conjugare. • /<fr. ***amphitactisme***.

amfiteatrát, -ă *adj.* (*despre terenuri, balcoane etc.*) Care este dispus, construit în amfiteatru. • pl. *-ți, -te.* /***amfiteatru*** + *-at.*

amfiteátru *s.n.* **1** (*în antic.*) Edificiu destinat jocurilor publice, luptelor de gladiatori, de fiare sălbatice etc., de formă circulară sau ovală, de obicei neacoperit, avînd la mijloc o arenă înconjurată de trepte (gradene) și tribune pentru spectatori. <> Loc.adj., adv. (*la construcțiile antice și moderne*) *În amfiteatru* = (în plan) înclinat, în trepte. **2** Sală de cursuri, de spectacole etc. cu locurile așezate în trepte sau pe un plan înclinat. *La interesantele lecții de istoria țării, ținute de Kogălniceanu, amfiteatrul era totdeauna plin* (GHICA). ◆ Ext. Totalitatea spectatorilor dintr-o astfel de sală. *Interpretarea artistului a făcut amfiteatrul să vibreze.* **3** (*geomorf.*) Configurație a unor terenuri muntoase sau deluroase în etaje circulare. *Munții se depărtează într-un cerc larg, formînd un amfiteatru în care liniștea și lumina zilei se întorc* (BOGZA). <> *Amfiteatru morenic* = complex de materiale morenice, depozitate în cercuri concentrice în jurul unui ghețar. • pl. *-e.* /<fr. ***amphithéâtre***, lat. ***amphitheātrum***, *-i*, germ. ***Amfitheater***; cf. gr. *ἀμφιθέατρον*.

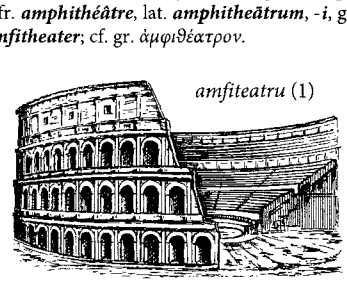

amfiteatru (1)

amfitéciu *s.n.* (*bot.*) Strat celular extern al capsulei mușchilor sau al apoteciului la licheni. • pl. *-cii.* /<fr. ***amphithèce***.

amfitériu *s.m.* (*paleon.*) Mamifer jurasic din care se presupune că au luat naștere marsupialele și mamiferele placentare. • pl. *-ii.* /<fr. ***amphithérium***.

amfitochíe *s.f.* (*biol.*) Formă de partenogeneză în care din ovulul fecundat pot rezulta indivizi de ambele sexe. • g.-d.-*iei.* /<fr. ***amphitokie***; cf. gr. *τόκος* „naștere".

amfitrión, -oánă *s.m., s.f.* Stăpînul unei case, al unei gospodării în raport cu oaspeții săi; gazdă. *Stau acum strînși roată împrejurul noului amfitrion, care făcea onorurile casei* (ANG.). • sil. *-tri-on.* pl. *-oni, -oane.* /<fr. ***amphitryon***; cf. nm. pr. *Amfitrion*, rege al Tirintului în mit. greacă, devenit personaj al unei comedii de Molière, caracterizat prin ospitalitate.

amfitróp, -ă *adj.* **1** (*biol.; despre ovule, embrioane*) Care este curbat în formă de potcoavă. **2** (*bot.; despre plante*)

Al cărei ovul este răsturnat astfel încît hilul are o poziție mediană. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***amphitrope***.

amfo- v. amfi-.

amfofíl, -ă *adj.* **1** (*biol.; despre celule*) Care prezintă afinitate egală pentru coloranți acizi sau bazici. **2** (*despre insecte*) Care înțeapă neselectiv atît omul, cît și animalele. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***amphophile***, engl. ***amphophilic***; cf. gr. *ἄμφω* „ambii", *φίλος* „prieten".

amfogén, -ă *adj.* (*biol.; despre organisme*) Care produce descendenți de ambele sexe. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***amphogène***.

amfoheterogomíe *s.f.* (*bot.*) Producere de urmași constanți pe o parte a ramurii, și cu segregare tipică a caracterelor, pe cealaltă parte a ramurii. • g.-d.-*iei*. /<fr. ***amphohétérogonie***.

amfolít *s.m.* (*chim.*) Compus amfoter. • pl. *-ți*. /<fr. ***ampholyte***, engl. ***ampholyte***; cf. gr. *ἄμφω* „ambii", *λυτός* „distrus, dizolvat".

ámforă *s.f.* (*în antic.*) **1** Vas mare (de lut) de formă ovoidală, sferică sau alungită, cu fundul adesea ascuțit, cu două toarte simetrice, în care se păstra și se transporta vinul, untdelemnul, grînele etc. *Din amfore de aur vars-al vieții dulce vin* (MACED.). ◇ *Amfore panatenaice* v. panatenaic. ◆ Conținutul unui astfel de vas. *S-a vărsat toată amfora.* **2** Veche unitate de măsură pentru lichide care corespundea, în perioada romană, cu cca 26 de litri. **3** Veche unitate de măsură a capacității interne a unei nave, egală cu cca 25 dm^3. • pl. *-e.* /<. fr. ***amphore***, lat. ***amphŏra, -ae***; cf. gr. *ἀμφορεύς* „amforă" <*ἀμφί* „de amîndouă părțile", *φέρω* „a duce".

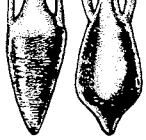

amfore (1)

amforétă *s.f.* Amforă mică. • pl. *-e.* /<it. ***anforetta***.

amfori- Elem. de compunere „amforă". • și *amforo-*. /<fr. ***amphori-***, ***amphoro***; cf. lat. *amphŏra, -ae* „amforă".

amfóric, -ă *adj.* (*despre sunete*) Care este asemănător zgomotului produs de suflarea într-un urcior gol. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***amphorique***.

amforifórm, -ă *adj.* Care are formă de amforă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***amphoriforme***.

amforísm *s.n.* (*med.*) Producere de zgomote cu caracter amforic (intensitate redusă, tonalitate ridicată, timbru metalic). • pl. *-e.* /<fr. ***amphorisme***, engl. ***amphoricity***; cf. lat. *amphŏra, -ae* „amforă".

amforo- v. amfori-.

amforofoníe *s.f.* (*fon.*) Emisie patologică a vocii, care capătă un timbru metalic. • g.-d.-*iei*. /<fr. ***amphorophonie***, engl. ***amphorophony***.

amforoidión *s.n.* (*în antic.*) Vas mic în formă de amforă, dar cu fundul plat. • sil. *-ro-i-di-on.* pl. *-oane.* /<gr. ***ἀμφορίδιον***.

amfotér, -ă *adj.* (*chim.; despre substanțe*) Care are proprietatea de a reacționa ca un acid în prezența unei baze și ca o bază în prezența unui acid. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***amphotère***, engl. ***amphoteric***; cf. gr. *ἀμφό τερος* „în două moduri".

amfotomíe *s.f.* (*med.*) Stare de hiperactivitate a sistemului nervos simpatic și a celui parasimpatic. • g.-d.-*iei*. /<fr. ***amphotonie***, engl. ***amphotony***; cf. gr. *ἄμφω* „ambii", *τόνος* „tensiune".

amfotróp, -ă *adj.* (*med.; despre virusuri*) Care este capabil să infecteze celulele din organismul oricărei specii. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***amphotrope***; cf. gr. *ἄμφω* „ambii", *τρέπω* „a întoarce, a schimba".

amhára *subst.* Populația majoritară a Etiopiei, de religie creștină (monofizită). ◇ *Limba amhara* = limba din familia afro-asiatică, ramura semitică, derivată din vechea etiopiană sau dintr-un dialect al ei, care a suferit modificări importante în fonetică, morfologie și sintaxă, precum și puternice infiltrații din cușitică în lexic, vorbită în Abisinia Centrală, Meridională și Occidentală, fiind de secole limba oficială a Imperiului Etiopian și, în prezent, a statului Etiopia. • /de la nm. pr. ***Amhara***, regiune istorică din N Etiopiei.

amhárică *s.f.* Limba amhara. • /nm. pr. (regiune istorică din N Etiopiei) ***Amhara*** + *-ică*.

ámia *s.f.* (*pisc.*) Pește din ordinul ganoizilor lung de cca 1 m, avînd corpul acoperit de solzi osoși și lungi, care trăiește în lacurile și în fluviile din America de Nord (*Amia calva*). • sil. *-mi-a.* /<lat. șt. ***amia***.

amiábil, -ă *adj.* **1** (*despre manifestări, atitudini ale oamenilor*) Înțelegător, prietenos; binevoitor. *Tratative amiabile.* ◆ (*adv.*) Prietenește. *Discuțiile au decurs amiabil.* **2** (*despre rezolvarea unor litigii, neînțelegeri*) Care se produce în urma unor negocieri. *Rezolvarea amiabilă a conflictului de muncă.* • sil. *-mi-a-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***amiable***.

amiánt *s.n.* v. amiantă.

amiántă *s.f.* (*mineral.*) Varietate de azbest, provenită din amfiboli, flexibilă, necombustibilă, inalterabilă la foc, rău conducătoare de căldură și electricitate, din care se execută filtre și țesături de protecție. • sil. *-mi-an-.* pl. *-e.* și ***amiánt*** *s.n.* /<fr. ***amiante***; cf. gr. *ἀ-*„fără", *μιαντός* „murdar, pătat".

amiantifér, -ă *adj.* Care conține amiantă. • sil.*-mi-an-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***amiantifère***.

amiantín, -ă *adj.* **1** Care este făcut din amiantă. **2** Care are culoarea alb-verzuie a amiantei. • sil. *-mi-an-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***amiantin***.

amiáz *s.n.* v. amiază.

amiáză *s.f., adv.* (*și complinit de „zi"*) **I** *s.f.* **1** Mijlocul zilei, momentul înălțării maxime a soarelui deasupra orizontului (corespunzător aproximativ orei 12). *Văzduhul neclintit al amiezii ne cocea ca în cuptor* (SADOV.). ◇ *Crucea amiezii* v. cruce. ◇ Loc.adj. *De amiază* = de prînz, de la ora prînzului. *Arșița de-amiază* (IOSIF). *Masa de amiază.* ◇ Loc.adv. *La* (sau *în*) *amiază* (sau *amiezi*) = la ora 12 ziua, în mijlocul zilei. *Pe la* (sau *către, aproape de, de*) *amiază* = pe la ora 12 ziua, pe la prînz. *Am ajuns aproape de amiază* (CA. PETR.). *De amiază, cînd a veni cerbul...*, *să ieși încetișor* (CR.). (*Soarele*) *e cruce amiazăzi* (*ori în crucea amiezii*) sau *soarele e* (*în*) *cruce amiazăzi* v. cruce. *Sub amiază* (sau *amiază-zi*) v. sub. ◇ Expr. *Ziua*(*-n*) *amiaza mare* = *a*) în plină zi, în toiul zilei. *Hai scoală... e ziua-n amiaza mare* (EMIN.); *b*) pe față, în văzul tuturor. *Escrocherii făcute ziua-n amiaza mare rămîn nepedepsite.* ◆ Fig. Mijlocul sau punctul culminant al vieții unui om. *Pentru mine a trecut soarele de amiază, am început a îmbătrîni* (SADOV.). **2** Concr. Locul unde ajunge soarele pe cer la ora 12 ziua; zenit. *Cînd era soarele în amiezi, firea tăcea* (EMIN.). **3** (*reg.*) Masă principală care se ia aproximativ la jumătatea zilei; prînz. **4** (*arh.*) Miazăzi, sud. *Luna-n jumătate se aprinse către amiază printre cetini* (SADOV.). **II** *adv.* La ora 12 ziua. *Pierisă soarele... tocma amiazăzi* (COSTIN). • pl. *-iezi.* și *amiáz, amiézi* *s.n., amiázi, amiázăzi* *s.f.* /lat. ***ad mĕdiam dīem***.

amiázăzi *s.f.* v. amiază.

amiázi *s.f.* v. amiază.

amíbă *s.f.* (*zool.*) Protozoar microscopic unicelular, care trăiește liber ori ca parazit, lipsit de membrană, format dintr-o masă protoplasmatică, cu unul sau mai multe nuclee și care se mișcă cu ajutorul pseudopodelor (*Amoeba proteus*). • scris și *amoébă*. pl. *-e.* /<fr. ***amibe***; cf. gr. *ἀμοιβή* „schimbare".

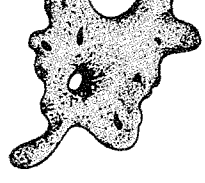

amibă

amibián, -ă *adj.* **1** (*med.; despre boli*) Care este provocat de o amibă. **2** (*zool.*) Care este specific amibelor. • sil. *-bi-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***amibien***.

amibiáză *s.f.* (*med.*) Boală parazitară, endemică în țările calde, provocată de ingestia chisturilor de amibe, transmisă mai ales prin apă, care poate evolua cronic, cu pusee de exacerbare. • sil. *-bi-a-.* pl. *-e.* /<fr. ***amibiase***, engl. ***amebiasis***.

amibiodál, -ă *adj.* Care este specific amibei. ◇ *Mișcare amibiodală* v. mișcare. • sil. *-bi-o-.* pl. *-i, -e.* /de la ***amibă***.

amibocít *s.n.* (*biol.*) Celulă animală sau vegetală care prezintă caracterele amibelor. • pl. *-e.* /<fr. ***amibocyte***.

amiboíd, -ă *adj.*(*biol.*) Care amintește de amibă și de comportarea ei. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***amiboïde***.

amíc, -ă *s.m., s.f.* (*fam.*) **1** Prieten. *Dă-mi voie să-ți spun că nu-mi ești amic cum te credeam* (CAR.). ◇ Fig. *S-a dus amorul, un amic Supus amîndurora* (EMIN.). ◆ Ext. Iubit. *O oră să fi fost amici, Să ne iubim cu dor* (EMIN.). **2** (*iron.*) Individ. *Se uită unul la altul, întrebîndu-se reciproc din ochi cine este amicul* (CAR.). • pl. *-ci, -ce.* /<lat. ***amīcus, -i***, it. ***amico***.

amicábil, -ă *adj.* (*latin.*) *Amical, prietenos. Mă-ntrebă... amicabil, însă destul de rece* (EMIN.). • pl. *-i, -e.* /<lat. ***amicabĭlis, -e***.

amicál, -ă *adj.* **1** Prietenos, prietenesc. *Acordîndu-mi o așa amicală și lingușitoare precădere, n-ai nimerit tocmai bine* (ODOB.). ◆ (*adv.*) Prietenește. *Tatăl meu primea amical pe tinichigiul de la Paşcani* (SADOV.). ◆ Familiar, afabil. *Comportament amical.* **2** (*sport; mai ales despre meciuri*) Care se desfășoară în afara competițiilor oficiale. *O partidă de fotbal amicală.* ◇ (*subst. n.*) *A cîștigat amicalul cu echipa străină.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***amical***, lat. ***amicālis, -e***.

amicalménte *adv.* În mod amical, prietenește. • /<fr. ***amicalement***; cf. it. *amichevolmente*.

amicíe *s.f.* (*înv.*) Amiciție. *Despre amicie sau despre prietenie* (PANN). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***amic*** + *-ie*.

amicíție *s.f.* Prietenie; (*înv.*) amicie. *Nu știe cît prețuiește pentru mine amiciția lui* (CAR.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<lat. ***amicitĭa, -ae***, it. ***amicizia***.

amicrobián, -ă *adj.* (*biol.*) Care nu conține microbi. • sil. *-bi-an-.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***amicrobien***.

amicroscópic, -ă *adj.* (*biol.*) Care nu poate fi văzut nici cu microscopul. • pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***amikroskopisch***, fr. ***amicroscopique***.

amidáză *s.f.* (*biochim.*) Enzimă din grupul hidrolazelor, care desface, prin hidroliză, legătura dintre carbon și azot din diferite substanțe, fixînd elementele apei. • pl. *-e.* /<fr. ***amidase***.

amídă *s.f.* (*chim.*) Derivat al amoniacului, obținut prin înlocuirea unuia sau mai multor atomi de hidrogen fie cu metale, fie cu rest acil. • pl. *-e.* /<fr. ***amide***, engl. ***amide***.

amidínă *s.f.* (*farm.*) Substanță organică pe bază de amidă, folosită în medicamentație. • pl. *-e.* /<fr. ***amidine***.

amidól *s.n.* (*fotogr.*) Substanță folosită ca developator în fotografie. • /<fr. ***amidol***.

amidón *s.n.* (*biochim., chim.*) Polizaharidă naturală constituită din resturi glucozice, care se prezintă sub formă de granule, cu structură cristalină, insolubilă în apă rece, care ia naștere în frunzele verzi ale plantelor sub acțiunea razelor soarelui, se regăsește în semințe, fructe, tubercule etc. și se folosește în industria alimentară (ca un constituent major al dietei), chimică, textilă etc. ◇ *Zahăr de amidon* v. zahăr. • /<fr. ***amidon***.

amidopiríná *s.f.* (*med.*) Medicament obținut din antipirină, cu acțiune febrifugă și analgezică și care, folosit în mod abuziv, devine toxic, provocînd leucemie; piramidon. • /<fr. ***amidopyrine***.

amidúră *s.f.* (*chim.*) Compus organic obținut din amoniac, prin înlocuirea unui atom de hidrogen cu un metal. • pl. *-i.* /<fr. ***amidure***.

amielíe *s.f.* (*med.*) Absența patologică a tecii de mielină la nivelul fibrelor nervoase. • sil. *-mi-e-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***amyélie***; cf. gr. *ἀ-*„fără", *μυελός* „măduvă".

amielínic, -ă *adj.* Care este lipsit de mielină. • sil.*-mi-e-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***amyélinique***.

amielotrofíe *s.f.* (*med.*) Atrofie a măduvei spinării. • sil. *-mi-e-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***amyélotrophie***.

amiézi *s.n.* v. amiază.

amiezítă *s.f.* Îmbrăcăminte rutieră permanentă, confecționată din beton asfaltic cu filer de var stins, preparată la cald și așternută la rece. • sil. *-mi-e-.* /<fr. ***amiésite***.

amigdal-Elem. de compunere „amigdală". • și *amigdalo-*. /<fr. ***amygdal***(***o***)*-*; cf. lat. *amygdala, -ae*, gr. *ἀμυγδάλη* „migdală".

amigdálă *s.f.* **1** (*anat.*) Orice organ în formă de migdală. ◆ Restr. Fiecare dintre cele două glande de natură limfatică, în formă de migdală, situate la intrarea gîtlejului, de o parte și de alta a omușorului. *Inflamație a amigdalelor.* **2** (*mineral.*) Cavitate veziculară de formă neregulată, de mici dimensiuni,

întîlnită frecvent în rocile vulcanice bazice. • pl. *-e.* /<fr. ***amygdale***; cf. gr. *ἀμυγδάλη*.

amigdalectomíe *s.f.* (*med.*) Ablația totală a celor două amigdale palatine. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***amygdalectomie***; cf. gr. *ἀμυγδάλη* „migdală", *ἐκτομή* „tăiere".

amigdalián, -ă *adj.* (*med.*) Care aparține amigdalelor, care se referă la amigdale. ◇ *Flegmon amigdalian* v. flegmon. • sil. *-li-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***amygdalien***.

amigdalifórm, -ă *adj.* Amigdaloid. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***amygdaliforme***.

amigdalítă *s.f.* (*med.*) Boală manifestată prin inflamarea (acută sau cronică) a amigdalelor palatine. • pl. *-e.* /<fr. ***amygdalite***; cf. gr. *ἀμυγδάλη* „migdală".

amigdalo- v. amigdal-.

amigdaloíd, -ă, *adj., s.n.* **1** *adj.* În formă de migdală; amigdaliform. **2** *s.n.* (*mineral.*) Rocă eruptivă a cărei masă conține substanțe de origini diferite în formă de migdale. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***amygdaloïde***; cf. gr. *ἀμυγδαλοειδής* „de forma unei amigdale".

amigdalotripsíe *s.f.* (*chir.*) Procedeu de ablațiune a amigdalelor palatine hipertrofiate, prin strivirea lor cu o pensă specială. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***amygdalotripsie***; cf. gr. *ἀμυγδάλη* „migdală", *τρῖψις* „frecare, zdrobire, sfărîmare".

amijí *vb. IV.* (*reg.*) **1** *tr.* (*despre oameni*) A ațipi. **2** *refl. impers.* Expr. *A se amiji de ziuă* = a se crăpa de ziuă. *Pe cînd se amija de ziuă..., a încărcat carul* (CR.). • prez.ind. *-esc.* /<sl. veche **мнѣѧтн, мнѣѩ** „a închide ochii", cu proteza lui ***a***[1], după *adormi, ațipi.*

amíjloc *adv.* (*înv.*) La mijloc. • accent. și *amijlóc.* /***a***[1] + ***mijloc***, cu proteza lui *a.*

amil[1]**-** Elem. de compunere „amidon". • și *amilo-.* /<fr. ***amyl(o)***-; cf. lat. *amylum, -i,* gr. *ἄμυλον* „amidon".

amíl[2] *s.m.* (*chim.*) Radical organic monovalent, provenit din pentan prin îndepărtarea unui atom de hidrogen, care intră în constituția compușilor amilici. • pl. *-i.* /<fr. ***amyle***.

amilacéu, -cée *adj.* (*chim.*) Care conține sau care este constituit din amidon. • pl. *-cei, -cee.* /<fr. ***amylacé***, engl. ***amylaceous***; cf. lat. *amylum, -i,* gr. *ἄμυλον* „amidon".

amilázǎ *s.f.* (*med.*) Enzimă produsă de pancreas, care, în timpul digestiei, transformă amidonul în maltoză și glucoză; diastază. • pl. *-e.* /<fr. ***amylase***, engl. ***amylase***; cf. lat. *amylum, -i,* gr. *ἄμυλον* „amidon".

amilazemíe *s.f* (*med.*) Prezența amilazei pancreatice în sînge. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***amylasémie***; cf. lat. *amylum, -i,* gr. *ἄμυλον* „amidon", gr. *αἷμα* „sînge".

amilazuríe *s.f.* (*med.*) Prezența amilazei în urină. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***amylasurie***, engl. ***amylasuria***; cf. lat. *amylum, -i,* gr. *ἄμυλον* „amidon", gr. *οὖρον* „urină".

amílic *adj.* (*chim.*) *Alcool amilic* = alcool aciclic saturat, derivat din pentan; pentanol. • pl. *-ci.* /<fr. ***amylique***.

amilifér, -á *adj.* (*chim.*) Care conține amidon. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***amylifère***.

amilo- v. amil-.

amilobactér *s.m.* (*biol.*) Bacterie anaerobă care atacă amidonul, zahărul și celuloza, producînd acidul butiric. • pl. *-i.* /<fr. ***amylobacter***.

amilodextrínă *s.f.* (*chim.*) Polizaharidă obținută prin hidroliza parțială a amidonului. • /<fr. ***amylodextrine***.

amilofagíe *s.f.* (*med.*) Aberație alimentară constînd în ingestia unor mari cantități de amidon. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***amylophagie***; cf. gr. *ἄμυλον* „amidon", *φαγεῖη* „a mînca".

amilogén, -ă *adj.* (*chim.*) Care produce amidon. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***amylogène***.

amilogenéză *s.f* (*chim.*) Proces de sinteză a amidonului. • /<fr. ***amylogenèse***.

amilográf *s.n.* (*tehn.*) Aparat care măsoară și înregistrează consistența gelului de amidon dintr-o făină, pentru a determina calitățile de panificație ale acesteia. • pl. *-e.* /<fr. ***amylographe***; cf. gr. *ἄμυλον* „amidon", *γράφω* „a scrie".

amilográmă *s.f.* (*tehn.*) Diagramă înregistrată la amilograf. • pl. *-e.* /<fr. ***amylogramme***.

amiloíd, -ă *s.f., adj.* (*chim.*) (Substanță) care seamănă cu amidonul. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***amyloïde***, engl. ***amyloid***; cf. lat. *amylum, -i,* gr. *ἄμυλον* „făină", „amidon", gr. *εἶδος* „formă".

amiloidóză *s.f.* (*med.*) Fenomen patologic ce constă în formarea și depozitarea în anumite organe și țesuturi, mai ales în ficat, rinichi și splină, a unei substanțe proteice amorfe, asemănătoare cu amidonul, care însoțește de obicei infecțiile cronice; amiloză. • sil. *-lo-i-.* /<fr. ***amyloïdose***; cf. gr. *ἄμυλον* „amidon", *εἶδος* „formă".

amilolític, -ă *adj.* (*chim.*) Care provoacă dezintegrarea amidonului. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***amylolytique***.

amilolíză *s.f.* (*chim.*) Descompunere hidrolitică a amidonului în zaharuri mai simple, în special sub acțiunea amilazelor. • /<fr. ***amylolyse***.

amilométru *s.n.* (*chim.*) Aparat pentru determinarea conținutului de amidon din tuberculii de cartofi. • pl. *-e.* /<fr. ***amylomètre***.

amilopectínă *s.f.* (*chim.*) Component al amidonului, cu structură ramificată, constituit din resturi glucozice, care alcătuiește învelișul exterior al granulelor de amidon, dizolvabil în apă numai prin încălzire, dînd soluții stabile de o mare viscozitate. • pl. *-e.* /<fr. ***amylopectine***.

amiloplást *s.n.* (*biol.*) Plastidă incoloră din celulele plantelor, constituită din amidon. • pl. *-e.* /<fr. ***amyloplaste***.

amilosférǎ *s.f.* (*biol.*) Plastidă globulară amilogenă cu rol nutritiv, din celulele vegetale. • pl. *-e.* /<fr. ***amylosphère***.

amilózǎ *s.f.* **1** (*chim.*) Constituent solubil al amidonului. **2** (*med.*) Amiloidoză. • pl. *-e.* /<fr. ***amylose***.

amílum *subst.* (*biol.*) Fecule. • /<lat. ***amylum, -i***.

amimíe *s.f.* (*med.*) Stare patologică ce constă în incapacitatea de exprimare prin mimică a stărilor afective, survenită în urma lezării unor regiuni corticale și subcorticale, manifestată prin facies inexpresiv, clipit rar, sărăcie a reacțiilor motorii și emoționale. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***amimie***, engl. ***amimia***; cf. gr. *ἀ-* „fără", *μιέομαι* „a imita".

amín *interj., s.n.* **1** *interj.* (*bis.; adesea repetat, ca formulă de încheiere a rugăciunilor sau, pronunțat de participanții la ritul liturgic, ca răspuns și asentiment la rugăciunile sau invocațiile preotului*) Așa să fie! *Doamne, fă ca acest izvor să fie ce-a fost mai înainte. –Amin! Zise Domnul* (EMIN.). ◇ Expr. *În veci de amin* = în vecii vecilor, pentru totdeauna. *Să-i fie dumisale moșie în veci de amin* (DOC.). ◆ (*fam.*) Adio! s-a terminat! **2** *s.n.* Expr. *Cît(u-i) aminul* sau *pînă* (ori *nici*) *la amin* = niciodată, nicidecum. *Nu se mai întoarce cît aminul!* (POP.). *Amin și Doamne-ajută,* formulă prin care cineva invocă ajutorul lui Dumnezeu pentru rezolvarea problemelor. • acc. și *ámin.* /<slav. **аминь, аминъ,** ngr. ***ἀμήν***; cf. ebr. *amen* „așa este cu adevărat".

aminárе *s.f.* (*chim.*) Introducere a radicalului *amino* în molecula unui compus. • /după fr. *amination.*

aminát *adj.* (*chim.*) *Acid aminat* = aminoacid. • pl. *-ți.* /<fr. ***aminé***.

amínă *s.f.* (*chim.*) Compus organic derivat din amoniac, obținut prin substituirea unuia sau mai multor atomi de hidrogen cu radicali organici, alchilici sau acrilici, care este folosit în sinteze chimice, la fabricarea unor medicamente, a unor detergenți, materiale plastice etc. • pl. *-e.* /<fr. ***amine***.

aminemíe *s.f.* (*med.*) Prezența în sînge a bazelor aminice. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***aminémie***.

amíno *subst.* (*chim.*) Grupare funcțională monovalentă rezultată prin eliminarea unui atom de hidrogen din molecula amoniacului. • /<fr. ***amino***.

aminoacétic *adj.* (*chim.*) *Acid aminoacetic* = glicocol. • /<fr. ***amino-acétique***.

aminoacíd *s.m.* (*biochim.*) Compus care conține în molecula sa una sau mai multe funcțiuni aminice și carboxilice (și care constituie un component de bază al proteinelor). • pl. *-izi.* /<fr. ***aminoacide***, engl. ***aminoacide***.

aminoacidemíe *s.f.* (*med.*) Prezența aminoacizilor în sînge. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***aminoacidémie***.

aminoaciduríe *s.f.* (*med.*) **1** Prezența aminoacizilor în urină. **2** Cantitatea de aminoacizi prezentă în urină. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***aminoacidurie***.

aminoalcoól *s.m.* (*biochim.*) Compus organic, avînd una sau mai multe grupe amino și hidroxil, care poate exista liber în regnul animal sau vegetal. • pl. *-i.* /<fr. ***aminoalcool***.

aminoalcoólic, -ă *adj.* Care ține de aminoalcool, care este specific aminoalcoolului. • pl. *-ci, -ce.* /***aminoalcool*** + *-ic.*

aminobenzén *s.m.* (*chim.*) Anilină. • pl. *-i.* /<fr. ***aminobenzène***.

aminofenazónă *s.f.* (*farm.*) Amidopirină. • /<fr. ***aminophénasone***.

aminofenól *s.m.* (*chim.*) Substanță care are în moleculă funcția fenolică și funcția aminică. • pl. *-i.* /<fr. ***aminophénol***.

aminolác *s.n.* (*chim.*) Rășină sintetică pe bază de formol și uree, folosită la fabricarea lacurilor. • pl. *-uri.* /den. com.

aminopeptidázǎ *s.f.* (*chim.*) Enzimă intestinală care catalizează scindarea legăturilor peptidice. • pl. *-e.* /<engl. ***aminopeptidase***, fr. ***aminopeptidase***.

aminoplást *s.n.* (*chim.*) Rășină sintetică obținută prin reacții de policondensare între formaldehidă și compuși cu grupare amino. • pl. *-e.* /<fr. ***aminoplaste***.

aminopolipeptidázǎ *s.f.* (*biol.*) Ferment secretat de mucoasa intestinală care descompune polipeptidele, pînă la aminoacizi. • /<fr. ***aminopolypeptidase***.

aminozaháruri *s.n. pl.* (*chim.*) Zaharuri care conțin în moleculă grupări aminice, vecine cu funcția carboxil, și care în natură se găsesc sub forma unor polizaharide, dintre care cea mai cunoscută este chitina. • /***amino-*** + ***zaharuri***, după fr. *amino-sucres,* germ. *Amino-zucker.*

amínte *adv.* Loc.vb. *A(-și) aduce aminte* = a(-și) aminti. *Adu-ți aminte ce ți-am spus odată* (CR.). *A lua aminte* = a ține seama de ceva, a nu trece cu vederea. *Cum puteam, ochi avînd, să nu văz, văzînd să nu iau aminte?* (D. GOL.). ◇ *Să luăm aminte,* formulă rostită de preot în biserică, înainte de a citi din *Evanghelie.* ◇ Expr. *A lua aminte la ceva = a)* a fi atent la ceva, a băga de seamă. *Își căuta de drum în treaba lui, fără să ia aminte la cele ce tot spuneau fetele* (ISP.); *b)* a se uita bine, a cerceta cu privirea, a observa cu atenție ceva. *Dete cîteva tîrcoale curții împărătești și luă aminte la toate amănunturile* (ISP.). (*înv.*) *A-i fi* (cuiva) *aminte* (de ceva) = a dori (să facă ceva), a avea chef (de ceva). *Nu mi-e aminte de plimbări. Aducere-aminte* v. aminte. *Luare-aminte* v. luare. • /***a***[4] + ***minte***.

aminteálă *s.f.* (*reg.*) Amintire. • pl. *-eli.* /***aminte*** *+-eală.*

amínteri *adv.* v. altminteri.

amintí *vb. IV.* **1** *refl.* (*constr. cu forma neacc. a pron. în dat.; adesea cu determ. introduse prin prep. „de", „despre"*) A-i reveni cuiva în minte un fapt, un lucru, o persoană din trecut sau de care uitase; a avea, a păstra în memorie pe cineva sau ceva; a-și aduce aminte, a rememora. *Spre a-ți aminti trecutele petreceri Condeiu-n mînă tu mi-l pui* (EMIN.). **2** *tr.* (*compl. indică fapte, acțiuni, oameni etc.*) A face pe cineva să-și aducă aminte de cineva sau de ceva, să-și rememoreze ceva. *Monumentele... aminteau poporului nesămuita glorie... a fericitului Traian* (ODOB.). ◇ (*intr.*) *Turnul acesta ne amintește de niște timpuri de barbarie* (C. NEGR.). ◆ (*intr.*) A fi asemănător, provocînd o rememorare a cuiva sau a ceva. *Trăsăturile lui amintesc de mama sa.* **3** *tr.* (*compl. indică întîmplări, evenimente, oameni etc.*) A menționa, a pomeni (în treacăt), a semnala (verbal sau în scris). *Autorul a amintit pe cei mai mulți specialiști care au cercetat subiectul discutat.* ◇ (*intr.*) *La aniversarea scriitorului, au amintit despre problemele legate de publicarea operei lui.* **4** *tr.* A avea clar în minte. *Cînd te simți singur, amintește-ți că Dumnezeu este cu tine.* • prez.ind. *-esc.* /***aminte*** *+ -i.*

amintíre *s.f.* **I 1** Păstrarea în memoria cuiva a unor fapte, întîmplări, persoane din trecut. *M-aș fi bucurat mai mult dacă nu mi-ar fi fost ochii în lacrimi la amintirea mamei* (SADOV.). ◇ Loc.adv. *În amintirea cuiva* (sau *a ceva*) = ca semn că cineva (sau ceva) nu a fost dat uitării. *Monument ridicat în amintirea eroilor patriei.* ◇ Expr. *A păstra amintirea* (*cuiva* sau *a ceva*) sau *a păstra* (*pe cineva* sau *ceva*) *în amintire* v. păstra. *A(-și) petrece* (*ceva*) *în amintire* v. petrece. ◇ Poet. *Mă găsesc iar... În trista amintire a visului frumos* (EMIN.). **2** Menționare, pomenire, semnalare (în scris sau verbal). *Lista conține și amintirea mănăstirilor pictate din Bucovina.* **II 1** Ceea ce este păstrat sau revine în memorie; lucru amintit. *O amintire, ca un reflex din altă viață se conturează înainte-mi* (SADOV.).

◇ Person. *Amintiri Tîrîiesc încet ca greieri Printre negre, vechi zidiri* (EMIN.). **2** Obiect (dăruit) care amintește de cineva sau de ceva; suvenir. *Vitrina era plină cu amintiri de la diferite festivaluri.* **3** (*la pl.*) Gen literar în care scriitorul evocă fapte dintr-o perioadă îndepărtată din propria sa viață, evenimente istorice la care a participat etc.; memorii. *Amintiri din copilărie* (CR.). • pl. *-i.* /v. ***aminti.***

amintít[1] *s.n.* Faptul de *a(-și) aminti.* • /v. ***aminti.***

amintít[2]**, -ă** *adj.* Care a fost pomenit, menționat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***aminti.***

amintitór, -oáre *adj.* Care amintește. • pl. *-ori, -oare.* /***aminti*** + *-(i)tor.*

amio- Elem. de compunere „degenerare musculară, slăbire a mușchilor". • /<fr. ***amyo-***; cf. gr. *ἀμύο* „fără mușchi".

amioplazíe *s.f.* (*med.*; și *amioplazie congenitală*) Boală ereditară familială transmisă dominant și caracterizată prin atrofie musculară generalizată fără contractură. • sil. *-mi-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***amyoplasie***; cf. gr. *ἀ-* „fără", *μῦς, μυός* „mușchi", *πλάσις* „formare, modelare".

amiostazíe *s.f.* (*med.*) Tremur muscular. • sil. *-mi-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***amyostasie.***

amiosteníe *s.f.* (*med.*) Scăderea forței musculare. • sil. *-mi-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***amyosthénie***, engl. ***amyosthenia***; cf. gr. *ἀ-* „fără", *μῦς, μυός* „mușchi", *σθένος* „forță, putere".

amiotaxíe *s.f.* (*med.*) Convulsii de origine reflexă; ataxie. • sil. *-mi-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***amyotaxie***; cf. gr. *ἀ-* „fără", *μῦς, μυός* „mușchi", *τάξις* „ordonare, aranjare".

amiotoníe *s.f.* (*med.*) Deficiența sau absența tonusului muscular; miatonie. • sil. *-mi-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***amyotonie***, engl. ***amyotonia***; cf. gr. *ἀ-* „fără", *μῦς, μυός* „mușchi", *τόνος* „tensiune".

amiotrófic, -ă *adj.* (*med.*) Care ține de amiotrofie, care se referă la amiotrofie. • sil. *-mi-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***amyotrophique.***

amiotrofíe *s.f.* (*med.*) (Denumire generică dată unui) grup de afecțiuni care au ca trăsătură comună atrofii musculare evolutive și sînt consecința unor leziuni degenerative ale neuronilor motori din măduva spinării; miatrofie. • sil. *-mi-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***amiotrophie***, engl. ***amyotrophy***; cf. gr. *ἀ-* „fără", *μῦς, μυός* „mușchi", *τροφή* „hrană".

amíră *s.m.* (*înv.*) Împărat, guvernator. *Amira, adecă sultanul Misirului* (DOS.). • /<ngr. ***αμηράς***; cf. rom. *amiroană.*

amirál *s.m.* **I** Cel mai mare grad în marina militară, corespunzător gradului de general-colonel din armata terestră. ◇ *Vas* (sau *navă*)*-amiral* = navă pe care se găsește comandantul unui grup de nave (amiralul) și care poartă pavilionul amiralului. *Pavilionul este înălțat brusc pe catargul navei-amiral* (CA. PETR.). ◆ Persoană care poartă acest grad. **II** Fluture de zi, mare, foarte frumos colorat, ale cărui larve trăiesc pe urzici (*Vanessa atalanta*). • pl. *-i.* /<fr. ***amiral***, germ. ***Admiral.***

amiralitáte *s.f.* Comandament suprem al marinei militare. ◆ Clădire în care își are sediul acest comandament. • pl. *-ăți.* /***amiral*** + *-itate*, după fr. *amirauté.*

amiroánă *s.f.* (*reg.*; *înv.*) Împărăteasă; boieroaică. • pl. *-e.* /<it. ***ammiralità***, germ. ***Admiralitat***; cf. *amira* +*-(oa)nă.*

amirós *s.n.* v. miros.

amirosí *vb. IV.* v. mirosi.

amirosíre *s.f.* v. mirosire.

amirositór, -oáre *adj.* v. mirositor.

amiruí *vb. IV.* v. mirui[2].

amistuí *vb. IV.* v. mistui.

amistuíre *s.f.* v. mistuire.

amistuít, -ă *adj.* v. mistuit.

amistuitór, -oáre *adj.* v. mistuitor.

amitótic, -ă *adj.* (*biol.*) Care ține de amitoză, care se referă la amitoză. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***amitotique.***

amitóză *s.f.* (*biol.*) Diviziune celulară directă care se produce prin strangulare, înmugurire etc., fără apariția cromozomilor și fără formarea fusului de diviziune; sciziparitate. • /<fr. ***amitose***, engl. ***amitosis***; cf. gr. *ἀ-* „fără", *μιτῶ* „a urzi, a țese".

amixíe *s.f.* **1** (*biol.*) Reproducere a unui organism pe cale asexuată (sciziparitate, înmugurire), caracteristică speciilor inferioare. **2** Restricție impusă membrilor unei colectivități de a contracta căsătorii cu parteneri din aceeași castă, rasă, religie etc. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***amixie.***

amînă *vb. I.* **1** *tr.* A lăsa îndeplinirea unei acțiuni pentru o dată ulterioară celei stabilite inițial; a nu îndeplini ceva la timpul hotărît. *Trebuia să-și ia concediu, dar și-a amînat plecarea.* ◇ (*abs.*) *De multe ori i-a venit flăcăului în cap să se însoare, dar... amîna din zi în zi* (CR.). **2** *tr.* (*jur.*; *compl. indică procese, cauze*) A fixa un alt termen (mai tîrziu) pentru judecare. *Deoarece au lipsit martorii acuzării, judecătorul a amînat procesul.* **3** *tr.* (*compl. indică oameni*) A purta cu vorba (de azi pe mîine). *Tata mă amîna cu momele* (CR.). **4** *tr.* (*despre adunări legislative*) A suspenda (pentru un anumit timp); a prelungi un termen; a proroga. **5** *intr.* (*înv.*) A întîrzia, a zăbovi. *Dumnezeul mieu, nu amîna!* (COR.). • prez.ind. *amîn.* /a^4 + ***mîne*** (***mîine***) + *-a.*

amînár *s.n.* v. amnar.

amînáre *s.f.* Acțiunea de *a amîna* și rezultatul ei. *Amînarea procesului.* ◇ Loc.adv. *Fără amînare* = îndată, neîntîrziat. *Trebuie să termini lucrarea fără amînare.* (*înv.*) *Cu amînare* = în tihnă. *Șezînd cu amînare și-adăstînd, Un țînțar... s-a pus pe urechea mistrețului* (PANN). • pl. *-ări.* /v. ***amîna.***

amînát[1] *adv.* (*înv.*, *reg.*) Tîrziu. *Îi punea masa cît de amînat* (PANN). • /v. ***amîna.***

amînát[2] *s.n.* (*înv.*) Amînare. • pl. *-uri.* /v. ***amîna.***

amînát[3]**, -ă** *adj.* **1** (*despre date, termene*) Care au fost prelungite, fixate la o dată ulterioară termenului inițial. *Dosarele care aveau termenele de rezolvare amînate au fost puse în dulap.* ◇ *Impozit amînat* v. impozit. **2** (*despre oameni*) Care au fost lăsați pentru o dată ulterioară. *Cetățenii amînați, nemulțumiți, au plecat de la ghișeu.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***amîna.***

amîndói, amîndóuă *num.colect.* (*și adj.*) Și unul, și altul; cei doi împreună sau laolaltă, în același timp; ambii. *Piaptănă și îmbracă la fel pe amîndouă surorile* (CR.). *Amîndoi priveau spre luminile nenumărate care tremurau, ca niște steluțe, în vale* (SADOV.). ◇ (*determină un pron.pers. care îl precedă*) *Nu e nici o asemănare între voi amîndoi* (C. NEGR.). • g.-d. (*cînd precedă subst.*) *amînduror, amîndoror,* (*cînd îl urmează sau îi ține locul*) *amîndurora, amîndorora.* /lat. ***amendui, -duae*** <*ambi dui.*

amnár *s.n.* **1** Bucată de oțel cu care se lovește cremenea spre a scoate scîntei pentru a aprinde fitilul sau iasca. *S-aducă un pac de tutun și hîrtie de țigară. Amnar și iască am eu* (SADOV.). ◇ Expr. *Cît ai da* (sau *ai scăpăra*) *din* (sau *în*) *amnar* = un timp foarte scurt, cît ai clipi din ochi. *Să nu se dezlipească de stăpînul său nici cît ai da din amnar* (ISP.). **2** Unealtă de oțel folosită la ascuțirea unor obiecte. *Paloșul scotea, Pe amnar îl da De și-l ascuțea* (POP.). ◇ Expr. *A trage pe amnar* v. trage. **3** (*reg.*) Fiecare dintre cei patru stîlpi de lemn care se pun la colțurile unei construcții țărănești, pentru a sprijini acoperișul. *Începe a chiti copacii trebuitori: ista-i bun de amînare, cela de tălpi* (CR.). ◆ Grindă orizontală de la stăvilarul unei mori, care leagă cei doi stîlpi bătuți în apă. **4** (*reg.*) Mîner de lemn cu ajutorul căruia se ține întinsă sau se strînge pînza la războiul de țesut. **5** (*reg.*) Dispozitiv cu ajutorul căruia se ridică sau se coboară fierul lat al plugului, pentru a se fixa adîncimea la care se ară pămîntul. • pl. *-e.* și (*reg.*) *amînár s.n.* /cf. lat. *mānuārĭus, -a, -um* „care se învîrte cu mîna" <lat. *manualis* „de mînă".

amnărúș *s.n.* (*reg.*) Dim. al lui *amnar.* ◇ (*la războiul de țesut*) *Cu lopățica și cu amnărușul se întinde pînza pe sul* (POP.). • pl. *-e.* /***amnar*** + *-uș.*

amnéstic, -ă *adj., s.n.* (*med.*) (Substanță) care provoacă pierderea memoriei. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***amnéstique***, engl. ***amnestic***; cf. gr. *ἀμνησία* „uitare".

amnézic, -ă *adj., subst.* (*med.*) **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care a fost atinsă de amnezie. **2** *adj., s.n.* (Substanță) care provoacă amnezie; amnestic. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***amnésique.***

amnezíe *s.f.* (*med.*, *psih.*) Incapacitate (totală sau parțială) de a memoriza sau de a reda date memorizate, întîlnită în ateroscleroza cerebrală, în paralizia generală progresivă, în traumatisme cranio-cerebrale etc. ◇ *Amnezie lacunară* v. lacunar. *Amnezie retrogradă* v. retrograd. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***amnésie***; cf. gr. *ἀμνησία* „uitare".

amnícol, -ă *adj.* Care crește pe lîngă rîuri. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***amnicŭlus, -i*** <*amnis, -is* „rîu".

amnio- Elem. de compunere „amnios". • /<fr. ***amnio-***; cf. gr. *ἀμνίον*, dim. lui *ἀμνός* „miel".

amniocentéză *s.f.* (*med.*) Puncție transabdominală efectuată la gravidă în scopul recoltării de lichid amniotic pentru diagnosticarea bolilor fătului în uter, pentru determinarea motricității fetale etc.; puncție amniotică. • sil. *-ni-o-.* /<fr. ***amniocentèse***, engl. ***amniocentesis***; cf. gr. *ἀμνίον* „membrană a fătului", *κέντησις* „înțepătură".

amniogenéză *s.f.* (*anat.*) Proces de formare și dezvoltare a sacului amniotic. • sil. *-ni-o-.* /<engl. ***amniogenesis***, fr. ***amniogenèse.***

amniografíe *s.f.* (*med.*) Radiografie a amniosului cu ajutorul unei substanțe de contrast, înlocuită astăzi cu ecografia. • sil. *-ni-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<engl. ***amniography***, fr. ***amniographie***; cf. gr. *ἀμνίον* „membrană a fătului", *γράφω* „a scrie".

amniós *s.n.* (*anat.*) Membrană internă subțire, transparentă, rezistentă, plină cu lichid amniotic, care învelește pînă la naștere fetusul la mamifere, la păsări și la reptile și are rol de protecție a fătului; punga apelor. • sil. *-ni-os.* pl. *-uri.* /<fr. ***amnios***, engl. ***amnion***; cf. gr. *ἀμνίον* „membrană a fătului".

amnioscopíe *s.f.* (*med.*) Observare endoscopică a lichidului amniotic și a cavității amniotice. • sil. *-ni-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***amnioscopie***, engl. ***amnioscopy***; cf. gr. *ἀμνίον* „membrană a fătului", *σκοπέω* „a vedea, a examina".

amniót, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* (*med.*) Care are amnios și alantoidă. **2** *s.f.* (*zool.*; *la pl.*) Grup de vertebrate al căror embrion are amnios și alantoidă; (*și la sg.*) animal care face parte din acest grup; alantoidian. • sil. *-ni-ot.* pl. *-iți, -ie.* /<fr. ***amniote.***

amniótic, -ă *adj.* (*anat.*) Care aparține amniosului, care se referă la amnios. *Vezicule destinate ocrotirii embrionului dezvoltat în cavitatea amniotică.* ◇ *Lichid amniotic* = lichid care se află în interiorul amniosului și apără embrionul, eliminîndu-se cu puțin timp înainte de naștere. • sil. *-ni-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***amniotique.***

amniotítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a amniosului. • sil. *-ni-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***amniotite.***

amnistiá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică infractori*) A acorda amnistie. ◆ Fig. A ierta, a trece cu vederea. **2** (*compl. indică fapte penale*) A scoate de sub sancțiunile legii. • sil. *-ti-a.* prez.ind. *-iez.* /<fr. ***amnistier.***

amnistiábil, -ă *adj* (*despre fapte penale*) Care poate fi amnistiat. • sil. *-ti-a-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***amnistiable.***

amnistiánt, -ă *adj.* Care atrage amnistia. • sil. *-ti-ant.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***amnistiant.***

amnistiát, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) căreia i se aplică o amnistie. • sil. *-ti-at.* pl. *-ți, -te.* /v. ***amnistia.***

amnistíe *s.f.* (*jur.*) Lege prin care se înlătură răspunderea penală pentru o infracțiune săvîrșită, anulîndu-se sau oprindu-se efectele sentinței. ◆ Efectul juridic al unei astfel de legi. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***amnistie***; it., lat. ***amnestia***, ngr. *αμνηστεία* și *αμνηστία*; cf. gr. *ἀμνηστία* „uitare, iertare".

amnistiére *s.f.* Acțiunea de *a amnistia* și rezultatul ei. • sil. *-ti-e-.* pl. *-i.* /v. ***amnistia.***

amóc *s.n.* **1** (*med.*) Boală psihică tropicală provocată de abuzul de stupefiante, excitante etc., manifestată prin tendință de fugă, atitudini periculoase și impulsuri criminale. **2** Fig. Izbucnire violentă, furie inexplicabilă. *A venit spre ei plin de amoc.* • scris și *amok.* pl. *-uri.* /<fr., engl. ***amok*** <cuv. malaysian „atac furios".

amoébă *s.f.* v. amibă.

amofós *s.n.* (*chim.*) Serie de îngrășăminte complexe, formate din amestecuri de fosfat primar de amoniu, fosfat secundar de amoniu, fosfați bruți, uneori și din sulfat de amoniu, al căror conținut în azot și fosfor variază în funcție de compoziția amestecului. • /<fr. ***ammophos***, germ. ***Ammophos.***

amofósca *s.n.* (*chim.*) Îngrășămînt chimic complex, care conține azot, fosfor și potasiu. • /<fr. ***ammophoska.***

amók *s.n.* v. amoc.

amonál *s.n.* (*chim.*) Exploziv de siguranță, format din nitrat de amoniu, trinitrotoluen și pulbere de aluminiu, care este folosit în exploatările miniere. • /<fr. ***ammonal.***

amoniác *s.n.* (*chim.*) **1** Gaz incolor, obținut din combinarea hidrogenului cu azotul, cu miros înțepător, înecăcios, solubil în apă, cu proprietăți bazice, întrebuințat la fabricarea acidului azotic, a sărurilor de amoniu, a îngrășămintelor azotoase, a

explozivelor etc. **2** Soluție de amoniac în apă, care are caracter bazic. • sil. *-ni-ac.* /<fr. ***ammoniac***; cf. lat. *ammonĭacum, -i*, gr. *ἀμμωνιακόν* „sare de amoniu" <nm. pr. *Amon*, zeu egiptean lîngă templul căruia, în Libia, se prepara cîndva această substanță.

amoniacál, -á *adj.* (*chim.*) Care conține amoniac; care are proprietăți de amoniac. <> *Apă amoniacală* v. apă. • sil. *-ni-a-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***ammoniacal***.

amoniacáți *s.m.pl.* (*chim.*) Compuși de coordinanță, obținuți prin adiția unui anumit număr de molecule de amoniac la diferiți ioni metalici. • sil. *-ni-a-*. /<fr. ***ammoniacate***.

amoniemíe *s.f.* (*med.*) Concentrația plasmatică a amoniacului liber. • sil. *-ni-e-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***ammoniémie***; cf. gr. *ἀμμωνιακόν* „sare de amoniu" <nm. pr. *Amon*, zeu egiptean lîngă templul căruia, în Libia, se prepara cîndva această substanță.

amonificáre *s.f.* (*biol.*) Descompunere a proteinelor din materia organică a solului sub acțiunea microorganismelor, avînd ca rezultat formarea amoniacului. • /de la ***amoniac***, după fr. *ammonification*.

amoniogenéză *s.f.* (*biol.*) Formare a amoniacului, la nivelul țesuturilor, în organism. • sil. *-ni-o-*. /<fr. ***ammoniogenèse***.

amonít[1] *s.m.* (*paleon.; la pl.*) Ordin de moluște cefalopode fosile (din paleozoic și mezozoic), cu cochilia în spirală sau rectilinie împărțită în mai multe compartimente; (*și la sg.*) moluscă aparținînd acestui ordin. • pl. *-ți.* /<fr. ***ammonite***; cf. lat. *Ammonis [cornu]* „cornul lui Amon", zeu egiptean.

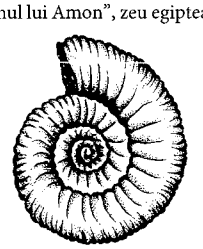

amonit[1]

amonít[2] *s.n.* (*chim.*) Exploziv constituit din azotat de amoniu și compuși nitrici. • /<germ. ***Ammonit***.

amonitíde *s.n. pl.* (*paleon.*) Ordin de cefalopode fosile cuprinzînd amoniții, ceratiții și goniatiții. • /<fr. ***ammonitidés***.

amóniu *s.n.* (*chim.*) Radical cu proprietățile unui metal monovalent, care intră în compoziția sărurilor amoniacale. *Clorura de amoniu se mai numește și țipirig.* <> *Acetat de amoniu* v. acetat. *Carbonat de amoniu* v. carbonat. *Sulfat de amoniu* v. sulfat. • /<fr. ***ammonium***.

amoniuríe *s.f.* (*med.*) Eliminare patologică a amoniacului prin urină. • sil. *-ni-u-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***ammoniurie***.

amonizáre *s.f.* (*biol.*) Transformare a azotului organic în azot amoniacal. • /după fr. *ammonisation*.

amonolíză *s.f.* (*chim.*) Fenomen de descompunere a combinațiilor chimice cu amoniac. • /<fr. ***ammonolyse***.

amónte *adv.* (*geogr.; în opoz. cu „aval"*) loc.adv. *În amonte* = pe cursul superior al unui rîu, spre izvor. *Trebuie să-i arunci momeala... în susul apei (peștele stînd întors cu botul în amonte)* (SADOV.). ◆ (*subst.*) Porțiune de teren situată în susul unei văi, în raport cu un punct dat de pe același traseu; cursul dinspre izvor al unui rîu. *Amontele rîului se cheamă „la Tartarău"* (SADOV.). • /<it. ***a monte***.

amontillado [amonti'lado] *s.n.* Vin din regiunea Xeres. • /<sp. ***amontillado***.

amór *s.n.* **1** (*astăzi mai ales poet. sau fam., glum., iron.*) Iubire, dragoste. *Mă dor de crudul tău amor A pieptului meu coarde* (EMIN.). <> Expr. *De amorul* (sau *de dragul*) *artei* v. artă. <> Person. *Ce copil supus, umilit este amorul* (EMIN.). ◆ Concr. Persoană iubită. *Soția profesorului meu de franceză era... primul meu amor secret* (SADOV.). ◆ Atașament, afecțiune, pasiune. *Cît amor de drept și bine, cîtă sinceră frăție* (EMIN.). **2** *Amor propriu* = prețuire (uneori exagerată) pentru propria persoană, sentiment al demnității provenit din conștiința propriei valori; mîndrie. **3** (*bot.*) Arbust din familia plumbaginaceelor, originar din Africa de Sud, cu florile de culoare albastră, care înfloresc în lunile mai-septembrie (*Plumbago copensis*). • pl. *-uri.* /<lat. ***amōr, -is***, it. ***amore***.

amorál, -ă *adj.* Care nu are noțiunea moralității, care este indiferent față de morală; care este în afara unui sistem moral sau care este lipsit de principii morale. *[Eroii lui Caragiale] cînd nu e vorba de „politică", devin imorali sau mai degrabă amorali* (IBR.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***amoral***.

amoralísm *s.n.* Concepție care preconizează o atitudine indiferentă față de morală; negare a oricărei morale, implicit a conștiinței morale. • /<fr. ***amoralisme***.

amoralíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Adept) al amoralismului. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***amoraliste***.

amoralitáte *s.f.* Atitudinea omului amoral; lipsă de moralitate. • /<fr. ***amoralité***.

amoráș *s.m.* **1** (*pop., fam.*) Dimin. al lui *amor*. *Amorașul nu l-oi spune* (POP.). ◆ Iubit. *Amorașul mi se-nsoară* (POP.). **2** (*a. plast.*) Reprezentare a zeului Amor ca un copil gol cu aripioare, purtînd (de obicei) un arc cu săgeți; amoretă. • pl. *-i.* /***amor*** + *-aș*.

amorétă *s.f.* **1** Statuetă de copil cu aripioare. **2** (*a. plast.*) Amoraș. • pl. *-e.* /<it. ***amoretto***, germ. ***Amorette***.

amoréz *s.m.* **1** (*astăzi fam., iron.*) Adorator, îndrăgostit, iubit. *Doi tineri scăpară, Gingașa Selmina și-amorezul său iubit* (C. NEGR.). <> Compar. *Plopii... Visători ca amorezii Stau de veghe la fereastră* (TOPÎR.). **2** *Prim-amorez* = actor care interpretează pe scenă rolul tînărului îndrăgostit; june prim. • pl. *-i.* /de la ***amoreză***.

amorezá *vb. I. refl.* (*astăzi fam., iron.; despre oameni*) A se îndrăgosti de cineva. *Un derviș... se-amorezase văzînd o fată cu trup subțire* (C. NEGR.). <> Ext. *Erai zeul unui mit olimpian... Și de care al meu suflet iubitor s-amorezase* (MACED.). ◆ A plăcea pe cineva sau ceva. *M-am amorezat de cristalurile de Murano.* • prez.ind. *-ez.* /***amorez*** + *-a*.

amorezát, -ă *adj.* (*astăzi fam., iron.*) Îndrăgostit. *D-aia se ținea dumneaei de capul meu să tot batem grădinile; era amorezată* (CAR.). <> (*subst.*) *Oare n-ai avut vreun alt amorezat?* (C. NEGR.). <> Expr. *A fi amorezat lulea* v. lulea. <> Fig. *Această întrerupere a unei vorbe amorezate pătrunse pe biata fată* (C. NEGR.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***amoreza***.

amoréză *s.f.* (*astăzi fam., iron.*) Iubită. *Sprijinea în brațe p-a lui scumpă amoreză* (C. NEGR.). • pl. *-e.* /<fr. ***amoureuse***.

amórf, -á *adj.* **1** (*chim., mineral.; despre substanțe*) Care nu prezintă o structură cristalină, regulată. **2** Care este necristalizat. **3** Fig. Care nu este organizat, diferențiat etc.; inform. **4** (*fam.*) Indiferent, nepăsător, moale; apatic. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***amorphe***; cf. gr. *ἄμορφος* „inform" <*ἀ-* „fără", *μορφή* „formă".

amorfíe *s.f.* **1** Lipsă de formă, de înfățișare precisă. **2** Lipsă totală de ordine în aranjarea spațială a atomilor în materia solidă. • g.-d. *-iei.* /<germ. ***Amorphie***.

amorfísm *s.n.* **1** (*biol.*) Stare a organismelor care, prin degenerescență, și-au pierdut forma specifică. **2** (*text.*) Lipsă de orientare a complexelor macromoleculare din masa fibrelor textile. • /<fr. ***amorphisme***.

amorfognozíe *s.f.* (*med.*) Imposibilitatea recunoașterii formei obiectelor prin pipăit, prin simțul tactil. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***amorphognosie***, engl. ***amorphognosia***; cf. gr. *ἀ-* „fără", *μορφή* „formă", *γνῶσις* „percepere, cunoaștere".

amoricăn *s.m.* (*bis.*) Discipol al lui Amaury de Bène, care a inițiat la Paris o doctrină panteistă (eretică), dezvoltată în sec. 13, care consideră că păcatul nu există în lume și că între cele trei ipostaze ale lui Dumnezeu (trinitatea creștină) este o perfectă identitate. • pl. *-i.* /<fr. *amauricien*; cf. nm. pr. *Amaury* de Bène, teolog francez.

amorós, -oásă *adj.* (*astăzi fam.*) **1** Plin de iubire, drăgăstos. *Amoroase porumbițe... zboară către dulcele lor cuib* (ODOB.). ◆ Care exprimă, manifestă iubire. *Ca o șoaptă amoroasă S-auzea în preajma lor* (ALEX.). <> Antit. *Amoroasă dulce spaimă* (EMIN.). **2** Care ține de dragoste, care se referă la dragoste. *Încheie c-o privire amoroasele-nțelegeri* (EMIN.). • pl. *-oși, -oase.* /<it. ***amoroso***, lat. ***amorosus***; cf. fr. *amoureux*.

amoroso [amo'rozo] *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Cu gingășie, duios, cu multă căldură. ◆ (*subst. n.*) Piesă muzicală la începutul căreia este menționată indicația *amoroso*. • /<it. ***amoroso***.

amorsá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică explozii, reacții chimice etc.*) A pregăti și a provoca declanșarea unui fenomen (printr-o acțiune exterioară). **2** A începe executarea, realizarea unor acțiuni. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***amorcer***.

amorsáj *s.n.* **1** (*constr.*) Strat de tencuială care asigură legătura dintre zidărie și grund. **2** (*chim.*) Declanșare a unei reacții de polimerizare prin adăugarea unor substanțe. **3** (*milit.*) Dispozitiv care provoacă aprinderea unei încărcături explozive. • pl. *-e.* /<fr. ***amorçage***.

amorsáre *s.f.* Acțiunea de *a amorsa*, de a declanșa un aparat, un dispozitiv, o reacție, de a începe să acționeze ceva; amorsat[1]. *Amorsarea unei pompe.* • pl. *-ări.* /v. ***amorsa***.

amorsát[1] *s.n.* Amorsare. • /v. ***amorsa***.

amorsát[2]**, -á** *adj.* (*despre explozii, reacții chimice etc.*) Care este pregătit și provocat din exterior. • pl. *-ți, -te.* /v. ***amorsa***.

amórsă *s.f.* **1** Dispozitiv de aprindere a unei încărcături de exploziv; capsă. ◆ Cantitate de pulbere așezată între dispozitivul de aprindere și încărcătura de azvîrlire a unei lovituri de artilerie. **2** Bandă neagră, opacă, de celuloid, care servește la încărcarea-descărcarea aparatelor cinematografice ori a casetelor de filme la lumină. ◆ (*cinemat.*) Detaliu plasat în prim-planul cadrului, cu scopul de a da imaginii profunzime. **3** (*inform.*) Serie de instrucțiuni care permit introducerea unui program. **4** *Amorsa drumului* = porțiune din traseul unui drum la intrarea în orașe, care are de obicei o lățime mai mare decît restul traseului. **5** Nadă, momeală (pentru pești). **6** (*med.*) Oligonucleotid care în anumite condiții (hibridat cu o matrice de acid nucleic) permite unei polimeraze să inițieze sinteza unui al doilea lanț complementar matricei. • pl. *-e.* /<fr. ***amorce*** <fr. veche *amordre* „a mușca, a tăia".

amortíbil, -ă *adj.* Amortizabil. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***amortible***.

amortisméntt *s.n.* (*econ.*) **1** Totalitatea plăților eșalonate ale unui împrumut; stingere treptată a unei datorii. **2** Evoluția deprecierii fizice și morale în timp a mijloacelor fixe. • pl. *-e.* /<fr. ***amortissement***.

amortizá *vb. I. tr.* **I** (*tehn.*) **1** A scădea progresiv, în timp, amplitudinea unei mărimi caracteristice pentru un fenomen de ondulație. **2** (*compl. indică șocuri, zgomote etc.*) A face ca să fie mai puțin violent; a atenua, a diminua, a slăbi. **II** (*econ.*) **1** (*compl. indică credite, de obicei pe termen lung*) A stinge treptat, prin plăți succesive sau prin răscumpărarea creanțelor. ◆ (*compl. indică investiții*) A recupera. **2** A înlocui treptat capitalul fix al unei societăți comerciale prin cote anuale repartizate asupra prețului de cost al produselor. <> (*refl.*) *Mașina se amortizează în 10 ani.* • prez.ind. *-ez.* /<it. ***ammortizzare***; cf. fr. *amortir*.

amortizábil, -ă *adj.* Care se poate amortiza. • pl. *-i, -e.* /<it. ***ammortizzabile***, fr. ***amortissable***.

amortizáre *s.f.* **I** Atenuare, diminuare, slăbire a unui șoc, a unui zgomot etc. **II** (*econ.*) **1** Stingerea treptată a creditelor pe termen lung prin plăți succesive sau prin răscumpărarea creanțelor. **2** Expresia bănească a capitalului fix care corespunde deprecierii morale și fizice ca urmare a uzurii în procesul de producție. ◆ Perioada de timp în care se amortizează un utilaj, o investiție. *Amortizarea utilajelor durează 5 ani.* **3** Înlocuirea treptată a capitalului fix al unei investiții prin cote anuale repartizate asupra prețului de cost al produselor. • pl. *-ări.* /v. ***amortiza***.

amortizát, -á *adj.* **1** (*despre șocuri, lovituri, zgomote etc.*) Atenuat, diminuat prin diverse metode. **2** (*despre credite*) Stins prin plată integrală. **3** (*despre utilaje*) Al cărui preț de cost a fost acoperit într-o anumită perioadă de timp. • pl. *-ți, -te.* /v. ***amortiza***.

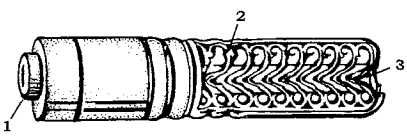

Amortizor (1) *„Maxim"*
(după numele inventatorului american Hiram Percy Maxim). Secțiune
1. Dulie pentru atașarea la armă.
2. Cameră pentru gaze.
3. Orificiu pentru glonț.

amortizór *s.n.* (*tehn.*) **1** Dispozitiv (mecanic) utilizat la amortizarea unui șoc, a unui zgomot sau a oscilațiilor periculoase sau nedorite ale unui sistem tehnic.

2 Piesă de piele care se leagă de cureaua brațului de lovire a suveicii pentru a-i amortiza intrarea în caseta din partea opusă. • pl. *-oare.* /<fr. ***amortisseur***.

amorțeálă *s.f.* Stare de insensibilitate trecătoare a corpului sau a unei părți a corpului față de durere, produsă de frig, de un accident, de o boală sau de utilizarea unor anestezice, droguri etc. *Căzu într-o amorțeală soră cu moartea* (ISP.). • pl. *-eli.* /***amorți*** + *-eală*.

amorți *vb. IV. intr.* **1** (*despre ființe*) A pierde temporar capacitatea de a reacționa la excitarea din afară; a fi, a rămînea ca mort, a încremeni. *Le-au cetit fermanul împărătesc... Au amorțit și s-au mîhnit* (N. COST.). ◆ (*despre corpul ființelor sau despre părți ale corpului lor*) A deveni inert, fără simțire. *Brațu-i amorțește, fiind rănit foarte greu* (C. NEGR.). ◇ Fig. *După suferiri multe, inima se împietrește... simțirea amorțește* (ALEX.). **2** (*despre unele animale*) A intra în perioada de hibernare. **3** A-și pierde vigoarea, forța; a slăbi în intensitate; a lîncezi. *După niște începuturi care promiteau ceva..., lucrarea noastră a amorțit cu desăvîrșire* (MAIOR.). ◇ (*tr. fact.*) *Iubirea-mi ai amorțit-o, Dar ea n-a putut să moară* (VĂCĂR.). • prez.ind. *-esc.* /lat. ****ammortîre***.

amorțíre *s.f.* **1** Stare trecătoare de insensibilitate, de nemișcare a trupului sau a unei părți a lui; amorțeală. ◇ Fig. *Totul zace-n neclintire, în adîncă amorțire* (ALECS.). **2** Fig. Indiferență, inerție. *Se-ntinde amorțirea în sufletu-mi amar* (EMIN.). • pl. *-i.* /v. ***amorți***.

amorțít, -ă *adj.* **1** (*despre ființe, despre corpul lor sau despre părți ale corpului*) Fără simțire, ca mort; rigid; înțepenit. *Dan, cu coatele amorțite, tocmai se ridica să plece* (VLAH.). ◇ (*adesea cu determ. introduse prin prep. „de" care arată cauza*) *Mergea încet, amorțit de frig.* ◇ Ext. *Și mă lasă pustiit, Vestejit și amorțit* (EMIN.). ◇ Fig. *Firea-și doarme somnul ei, Amorțită subt zăpadă* (TOPÎR.). ◆ (*despre cauze exterioare*) Care provoacă o stare de amorțire. *Un somn amorțit îi cuprinde trupul* (EMIN.). **2** (*despre animale care hibernează*) Cuprins de somnul hibernal. *Urșii stau toată iarna amorțiți.* **3** Fig. (*despre manifestări, atitudini ale oamenilor*) Care este lipsit de vigoare, de energie, de vioiciune. *Ar scălda mintea obosită și sufletul amorțit în roua întăritoare* (ODOB.). ◇ (*adv.*) *Și inima aceea ce geme de durere, Și sufletul acela ce cîntă amorțit* (EMIN.). ◆ (*despre sentimente*) Care este atenuat, slăbit, lipsit de intensitate. *Amorțită li-i durerea, le simțim ca-n vis pe toate* (EMIN.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***amorți***.

amovíbil, -ă *adj.* **1** (*despre funcționari publici*) Care poate fi mutat, revocat, înlocuit. **2** (*despre obiecte, piese, organe de mașini etc.*) Care poate fi separat de restul ansamblului fără ca acesta să se defecteze; deplasabil, mobil. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***amovible***, it. ***amovibile***; cf. lat. *amovēre* „a deplasa".

amovibilitáte *s.f.* Faptul de a fi amovibil. • /<fr. ***amovibilité***.

ampatamént *s.n.* **1** (*tehn.*) Distanța dintre axele osiilor extreme ale unui vehicul, ale jambelor unui aterizor. **2** (*constr.*) Soclu de zidărie. • pl. *-e.* /<fr. ***empattement***.

ampel- Elem. de compunere „viță-de-vie". și *ampelo-*. • /<fr. ***ampél(o)***-; cf. gr. *ἄμπελος*.

ampelidácee *s.f.* (*bot.*; *la pl.*) Familie de plante dicotiledonate dialipetale care are ca tip vița-de-vie; (*și la sg.*) plantă care face parte din această familie. • /<fr. ***ampélidacées***.

ampelo- v. ampel-.

ampelofág, -ă *adj., s.f.* (Insectă) care atacă vița-de-vie. • pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***ampélophag***.

ampelográf, -ă *s.m., s.f.* (*vit.*) Specialist în ampelografie. • pl. *-i.-e.* /<fr. ***ampélograph***.

ampelográfic, -ă *adj.* (*vit.*) Care ține de ampelografie, care se referă la ampelografie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***ampélographique***.

ampelografíe *s.f.* (*vit.*) Știință care se ocupă cu studiul genurilor, al speciilor și al varietăților de viță-de-vie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***ampélographie***.

ampelologíe *s.f.* (*vit.*) Știință care se ocupă cu experimentarea și cultivarea varietăților de viță-de-vie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***ampélologie***.

ampelópsis *s.m.* (*vit.*) Viță sălbatică, grimpantă, al cărei fruct este un ciorchine cu boabe mici, negre; (*pop.*) lăuruscă. • /<fr. ***ampélopsis***.

ampeloterapíe *s.f.* (*vit.*) Folosirea strugurilor în scop terapeutic; cură de struguri. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***ampélothérapie***.

ampenáj *s.n.* **1** Organ al unui avion, montat în partea din spate a fuzelajului, constituit din planuri orizontale și verticale (mobile și fixe), care servește la stabilizarea și la schimbarea direcției de zbor a avionului. **2** Ansamblu format din două planuri perpendiculare între ele, plasat în partea posterioară a unei bombe de avion sau a unei rachete neghidate, în scopul stabilizării acesteia. ◆ Analog. Aripioarele unui astfel de ansamblu. **3** Aripa unei săgeți. **4** (*meteor.*) Dispozitiv al unei giruete care indică direcția vîntului. • pl. *-e.* /<fr. ***empennage***.

ampér *s.m.* (*electr.*) Unitate de măsură a intensității curentului electric, egală cu intensitatea unui curent electric constant de un volt, care străbate un conductor cu rezistență de un ohm (*a*). • pl. *-i.* /<fr. ***ampère***; cf. nm. pr. André Marie *Ampère*, fizician francez.

amperáj *s.n.* (*electr.*) Intensitatea curentului electric, exprimată în amperi. ◆ Numărul amperilor care exprimă această intensitate. • pl. *-e.* /<fr. ***ampérage***.

ampermétru *s.n.* (*electr.*) Instrument de măsură a intensității curentului electric, gradat în amperi, care se leagă totdeauna în serie în cadrul circuitului al cărui curent îl măsoară. • pl. *-e.* /<fr. ***ampèremètre***.

amperóră *s.f.* (*electr.*) Unitate de măsură practică a cantității de electricitate, egală cu sarcina electrică care străbate un conductor prin care trece un curent de un amper, timp de o oră (*Ah*). • scris și *amper-oră*. pl. *-e.* /***amper*** + ***oră***, după fr. *ampère-heure*, engl. *ampere-hour*.

amperormétru *s.n.* (*electr.*) Instrument de măsură, gradat în amperore, a sarcinii electrice care trece printr-un circuit electric de curent continuu. • pl. *-e.* /***amperoră*** + ***metru***, după fr. *ampèreheuremètre*, engl. *ampere-hour meter*.

amperspíră *s.f.* (*electr.*) Unitate de măsură a tensiunii magnetice, egală cu tensiunea magnetică în lungul unei linii închise, produsă de o spiră prin care trece un curent electric cu intensitatea de un amper. • scris și *amper-spiră*. pl. *-e.* /***amper*** + ***spiră***; cf. it. *amperspira*.

ámpex *s.n.* (*telev.*) (Procedeu de) reluare rapidă a imaginilor de televiziune prin intermediul unei imprimări magnetice, în cadrul transmisiilor directe. • pl. *-uri.* /<engl., fr. ***ampex***.

ampicilmă *s.f.* (*farm.*) Penicilină semisintetică avînd activitate similară penicilinei G, dar activă și asupra unor germeni gramnegativi. ◆ Comprimat conținînd această penicilină. • pl. *-e.* /<fr. ***ampicilline***, engl. ***ampicillin***.

amplasá *vb. I. tr.* (*compl. indică instalații, mașini, construcții etc.*) A așeza, a fixa pe un anumit loc. • prez.ind. *-ez.* /*de la* ***amplasament***, prin derivare regresivă.

amplasamént *s.n.* **1** Loc pe care este sau urmează să fie instalat, construit ceva. *Comisia a analizat amplasamentul viitoarei școli.* ◆ Felul în care este poziționată o construcție. *Amplasamentul casei este greșit, avînd intrarea în partea de sus a pantei.* **2** (*milit.*) Lucrare genistică în care se instalează pentru tragere o piesă de artilerie (tun, obuzier etc.). • pl. *-e.* /<fr. ***emplacement***.

amplasáre *s.f.* Așezare, fixare pe un anumit loc a unei instalații, mașini, construcții etc. *A găsit loc suficient pentru amplasarea utilajelor.* ◆ Locul unde se amplasează ceea ce este sau urmează a fi instalat, construit etc.; amplasament. • pl. *-ări.* /v. ***amplasa***.

amplasát, -ă *adj.* Care este așezat, situat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***amplasa***.

amplectív, -ă *adj.* (*bot.*; *despre organe*) Care îmbrățișează complet alte organe. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***amplectif***

amplexáre *s.f.* (*med.*) (Mod de) investigare clinică prin palparea volumului a două regiuni simetrice ale corpului. • pl. *-ări.* /după fr. *amplexation*.

amplexi- Elem. de compunere „care cuprinde, care îmbrățișează". • /<fr. ***amplexi***-; cf. lat. *amplexus, -a, -um* <*amplecti* „a îmbrățișa".

amplexicául, -ă *adj.* (*bot.*; *despre frunze*) Care îmbrățișează tulpina. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***amplexicaule***.

amplexiflór, -ă *adj.* (*bot.*) Care îmbrățișează floarea. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***amplexiflore***.

amplexifoliát, -ă *adj.* (*bot.*; *despre plante*) Cu frunze amplexicaule. • sil. *-li-at.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***amplexifolié***.

amplexiúne *s.f.* Îmbrățișare, cuprindere; tratare sumară. • pl. *-i.* /<fr. ***amplexion***; cf. lat. *amplexĭo, -onis*.

ampliáție *s.f.* (*med.*) **1** Creșterea în dimensiuni în toate sensurile a cavității toracice în timpul inspirației. **2** Mărirea abdomenului în timpul sarcinii sau prin acumulare de lichid în peritoneu. • sil. *-pli-a-*. pl. *-ii.* /<fr., engl. ***ampliation***; cf. lat. *ampliatĭo, -onis* „mărire" <*ampliare* „a crește".

amplidínă *s.f.* (*electr.*) Dinam amplificator de curent continuu, cu flux magnetic transversal. • pl. *-e.* /<fr. ***amplidyn***, *engl.* ***amplidyne***.

amplifiántă *adj.* (*log.*) *Inducție amplifiantă* = inducție care generalizează pe baza trecerii de la constatări despre unele cazuri singulare dintr-o mulțime la toate elementele mulțimii. • sil. *-fi-an-*. pl. *-e.* /<fr. ***amplifiant***.

amplificá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A da sau a căpăta amploare, a (se) mări, a (se) lărgi, a (se) dezvolta (din punct de vedere cantitativ, intensiv etc.). *I se amplificau gesturile* (SADOV.). **2** *tr.* (*mat.*) A forma o fracție de aceeași valoare cu fracția dată prin înmulțirea numărătorului și a numitorului cu același număr. **3** *tr.* (*compl. indică valori electrice, acustice, optice*) A intensifica, a mări. • prez.ind. *amplífic.* /<lat. ***amplificare***, fr. ***amplifier***.

amplificáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a amplifica* și rezultatul ei; mărire, dezvoltare, lărgire; amplificație. **2** (*stil.*) Înlănțuire de figuri de stil prin care se reiau elementele unei idei sau ale unei descrieri pentru a se reda în chip gradat și viu imaginea unui eveniment, a unui obiect sau a unui tablou. ◇ (*ret.*) *Amplificare retorică* = dezvoltarea ideilor sau argumentelor într-un discurs, constituind o calitate, cînd cuprinsul este interesant și plăcut, sau un defect, atunci cînd nu conține nimic nou. **3** (*tehn.*) Operație de creștere a unor mărimi fizice sau matematice (curenți electrici, sunete etc.), obținută cu ajutorul unui amplificator. *Factor de amplificare.* ◇ *Amplificare parametrică* v. parametric. • pl. *-ări.* /v. ***amplifica***.

amplificát, -ă *adj.* **1** Care este dezvoltat, mărit. **2** (*despre valori electrice, acustice, optice*) Care este intensificat, mărit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***amplifica***.

amplificatív, -ă *adj.* Amplificator. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***amplificatif***.

amplificatór, -oáre *adj., s.n.* **1** *adj.* Care are proprietatea de a amplifica; amplificativ. **2** *s.n.* (*electr.*) Aparat sau dispozitiv electric ce mărește valorile caracteristice ale unor fenomene fizice (curenți, unde) cu ajutorul energiei luate de la o sursă separată; amplifier. *Amplificatorul unei stații radio.* ◇ *Amplificator operațional* = amplificator electric utilizat în calculatoarele analogice. *Amplificator de antenă* = amplificator anexat unei antene pentru asigurarea unei recepții îmbunătățite. *Amplificator stereofonic* = ansamblu de amplificatoare pentru transmisia stereofonică a sunetului. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***amplificateur***.

amplificáție *s.f.* Amplificare. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***amplification***.

amplifiér *s.n.* (*electr.*) Amplificator. • sil. *-fi-er.* pl. *-e.* /<engl. ***amplifier***.

amplifotografíe *s.f* (*med.*) Efectuarea de fotografii mărite geometric la amplificatorul de imagini. • g.-d. *-iei.* /***ampli[ficator]*** + ***fotografie***.

amplitúdine *s.f.* **1** Distanța dintre pozițiile extreme ale unui corp care oscilează; mărimea unei oscilații sau variații. ◆ (*muz.*) Intensitate vocală. *O voce de mare amplitudine.* ◆ Lungimea pasului unui cal. **2** (*mat.*) Distanță care separă punctele extreme ale unui arc de curbă. **3** (*astron.*) Mărime a arcului de orizont cuprins între punctul cardinal est și vest și punctul de pe orizont unde astrul răsare, respectiv apune. **4** Valoare absolută, maximă a elongației unei mărimi care variază periodic. ◇ (*meteor.*) *Amplitudine climatică* (sau *termică*) = diferența dintre valorile maximă și minimă înregistrate de un element meteorologic în evoluțiile sale periodice. **5** (*geogr.*) *Amplitudine marină* = variație de nivel cuprinsă între marea culminantă și marea joasă următoare. **6** Fig. Întindere, mărime a ariei de manifestare a unui fenomen; amploare. *Sociologii au analizat amplitudinea influenței tehnicii asupra dezvoltării copiilor.* • /<lat. ***amplitūdo***, ***-inis***, fr. ***amplitude***, it. ***amplitudine***.

amplitúner *s.n.* Aparat radioreceptor care funcționează simultan ca amplificator al semnalelor radiodifuzate sau provenite din citirea benzilor magnetice

(magnetofon, casetofon) și al semnelor lecturate de pe discuri (pick-up). • pl. *-e.* /den. com.; cf. *ampli[ficator]*, engl. *tuner.*

amploiáit, -ă *s.m., s.f.* v. amploiat.

amploáre *s.f.* Însușirea de a fi amplu; extindere, mărime, intensificare. *Jocurile Olimpice au o tot mai mare amploare.* ◇ Expr. *A lua amploare* = a se extinde. ◆ Importanță. *S-a dus să deștepte prieteni și neamuri... ca să dea mai multă amploare serbării sale* (SADOV.). • g.-d. *-orii.* /<fr. ***ampleur.***

amploiát, -ă *s.m., s.f.* **1** *s.m., s.f.* Funcționar de stat de grad inferior. *La sfîrșitul zilei plecaseră toți amploiații.* **2** *s.m.* Impiegat. • pl. *-ți, -te.* și *amploiáți, -ă s.m., s.f.* /<fr. ***employé.***

ámplu, -á *adj.* Mare, larg, dezvoltat (din punct de vedere cantitativ, intensiv etc.). ◇ Fig. *Îl întîmpină cu gesturi ample.* ◆ (*despre voce*) De mare intensitate. ◆ Care are multe amănunte; care este dezvoltat. *Urmă o dezbatere amplă asupra perspectivelor tînărului* (REBR.). ◆ Care este cuprinzător, extins. *Instrucțiuni ample.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***ample***, lat. ***amplus, -a, -um.***

ampolós, -oásă *adj.* (*despre stil*) Emfatic, umflat, bombastic. • pl. *-oși, -oase.* /<it. ***ampolloso.***

ampolozitáte *s.f.* (*stil.*) Emfază; retorism. • /<it. ***ampollosità.***

amprentă *vb. I. tr.* **I 1** (*jur.; compl. indică persoane cercetate, suspectate, infractori etc.*) A lua amprentele cuiva. **2** (*în stomatologie*) A imprima într-o masă plastică o parte a maxilarului în vederea confecționării unei proteze. **II** Fig. A lăsa o marcă asupra ceva sau cuiva; a marca profund. • prez.ind. *-ez.* /***amprentă*** + *-a.*

amprentáre *s.f.* Acțiunea de *a amprenta* și rezultatul ei. ◆ (*jur.*) Luare a amprentelor unei persoane, mai ales în cursul unei cercetări penale. • pl. *-ări.* /v. ***amprenta.***

ampréntă *s.f.* **1** Urmă lăsată de un obiect prin apăsare sau atingere pe o suprafață (plastică). ◇ *Amprentă digitală* (sau *palmară*) = (*mai ales la pl.*) urmă lăsată pe obiecte de țesuturile papilare ale unui deget (sau ale unei palme), caracterizate prin unicitate, care ajută la identificarea persoanei căreia îi aparțin. **2** Mulaj al maxilarului sau al unei părți din acesta, servind pentru lucrarea protezelor dentare, în sculptură etc. **3** *Amprentă vocală* = ansamblu al particularităților vocale specifice cuiva. **4** Fig. (*adesea în legătură cu verbele „a pune", „a lăsa"*) Efect al unei idei, stări psihice, întîmplări, al unei personalități asupra altor persoane. *Evenimentele istorice majore își lasă amprenta asupra mai multor generații.* ◆ Trăsătură specifică. *Amprenta inconfundabilă a unui mare artist.* • pl. *-e.* /<fr. ***empreinte.***

amprentă digitală

amprentologíe *s.f.* Studiul amprentelor (digitale). • g.-d. *-iei.* /<fr. ***empreintologie.***

ampresát, -ă *adj.* (*despre oameni*) Atent, amabil, prevenitor, curtenitor, zelos. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***empressé.***

ampríză *s.f.* **1** Lățime totală a fișiei de teren (public) pe care urmează să se construiască o șosea, o cale ferată, un dig etc. **2** Fig. Influență, ascendent, autoritate morală. • pl. *-e.* /<fr. ***emprise.***

ámpulă *s.f.* **1** (*zool.*) Organ de mers la echinoderme. **2** (*anat.*) Porțiune tubulară dilatată din structura unor formațiuni anatomice, în special a unui canal secretor. **3** (*bot.*) Veziculă aeriană pe frunzele sau pe tulpina unor plante plutitoare. **4** Fiolă, flacon. **5** Globul de sticlă al unui bec. • pl. *-e.* /<fr. ***ampoule***, engl. ***ampulla***; cf. lat. *ampulla, -ae* „vas mic pentru ulei sau parfum".

ampulifórm, -ă *adj.* În formă de ampulă, de veziculă. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***ampulliformis, -e.***

ampulóm *s.n.* (*med.*) Tumoare dezvoltată la nivelul unei ampule. • /<fr. ***ampullome.***

amputá *vb. I. tr.* (*chir.*) A separa de organism un membru, un segment de membru și, ext., orice structură anatomică, cu ajutorul unui instrument chirurgical, de obicei un bisturiu. ◆ A pierde accidental un (segment de) membru al corpului. ◆ Fig. (*compl. indică scrieri, compoziții, discursuri etc.*) A elimina o parte dintr-un întreg (ciopîrțind, diminuîndu-i valoarea). *Și-a retras articolul de la ziar, deoarece textul i-a fost amputat.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***amputer***, lat. ***amputare.***

amputáre *s.f.* (*chir.*) Acțiunea de *a amputa* și rezultatul ei. ◆ Secționarea chirurgicală sau traumatică, accidentală, a unui (segment de) membru; amputație. • pl. *-ări.* /v. ***amputa.***

amputát[1] *s.n.* Faptul de *a amputa.* • /v. ***amputa.***

amputát[2]**, -ă** *adj.* (*med.*) Care este retezat, tăiat, îndepărtat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***amputa.***

amputáție *s.f.* (*med.*) Amputare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *amputațiúne s.f.* /<fr. ***amputation***, engl. ***amputation***, lat. ***amputatĭo, -onis*** „tăiere".

amputațiúne *s.f.* v. amputație.

amú *adv.* (*pop.*) Acum. • /lat. ***ad-modo.***

amulétă *s.f.* Mic obiect căruia i se atribuie puteri magice de a aduce noroc, de vindecare, de protecție; talisman. • pl. *-e.* /<fr. ***amulette***, lat. ***amulētum, -i***; cf. ar. *hamula* „a purta".

amúrg *s.n.* Perioadă a zilei care urmează după apusul soarelui și ține pînă la venirea nopții (instalarea întunericului); înserare, crepuscul; amurgit. *Cîmpiile se scufundau tot mai mult în liniștea amurgului cald de sfîrșit de martie* (SADOV.). ◇ Loc.adv. *În* (sau *la*) *amurg* = cînd se lasă seara. *În amurg necunoscutul își plimba melancolia* (M. I. CAR.). ◇ Expr. *A da în amurg* = a amurgi, a se înnsera. *Cînd dete în amurg, ...ea pieri* (ISP.). ◇ Fig. *Un părete... fioros și cobitor ca urma unui păcat în amurgul conștiinței* (ODOB.). ◆ Fig. (și *amurgul vieții*) Bătrînețe, sfîrșitul vieții. *Mi-aștept amurgul* (BLA.). • pl. *-uri.* /***a***[4] **+ *murg*** „amurg".

amurgí *vb. IV. intr.* A se înnsera, a se întuneca. *Amurgea și zăream satul de subt culme* (SADOV.). ◇ Fig. *Sub dealuri amurgește zarea, Se-ntunecă prin văi cărarea* (COȘB.). • prez.ind. pers. 3 *-ește.* /***amurg*** *+-i.*

amurgít *s.n.* (*pop.*) Amurg. *Să-mi răcoresc viața la un amurgit de seară?* (VLAH.). • /v. ***amurgi.***

amúș *s.n.* (*reg.*) Groapă cu apă și var în care tăbăcarul pune pieile pentru argăsit. • pl. *-uri.* /cf. magh. *hamus, hamvas.*

amúși[1] *adv.* (*reg.*) Acum. • /***amu*** + ***și.***

amuși[2] *vb. IV. tr.* (*reg.*) A curăța părul de pe pieile scoase din amuș. • prez.ind. *amúș.* /***amuș*** *+-i.*

amuță *vb.I.* v. asmuți.

amuți, *vb. IV. intr.* A(-și) pierde facultatea de a vorbi; a deveni mut. ◆ Fig. (*despre ființe sau despre glas*) A înceta de a vorbi sau de a emite sunete; a tăcea (de frică, de emoție etc.). *Deodată Gore amuți, holbă sperioși ochii și... rămase ca împietrit* (M. I. CAR.). ◆ Fig. A se potoli, a se liniști. *Țipetele au amuțit.* ◆ Fig. (*despre obiecte*) A înceta să mai emită sunete, zgomote. *Și-i umbla totodată privirea de jur împrejur să nu amuțească nicovalele, să nu stea lucrătorii* (PAS). • prez.ind. *-esc.* /lat. ****ammutīre*** *<mūtus, -a, -um* „mut"; cf. rom. *muți.*

amuțíre *s.f.* **1** Faptul de *a amuți*; pierderea facultății de a vorbi. *Rea este amuțirea din lipsa organelor* (CANT.). ◆ Fig. Încetarea oricărui zgomot. *Amuțirea adîncă din jurul lui îl speria.* **2** Fenomen fonetic ce constă în pronunțarea din ce în ce mai puțin perceptibilă, pînă la dispariția totală, a unui sunet. *Amuțirea consoanei finale în cuvintele latine.* • pl. *-i.* /v. ***amuți.***

amuțít, -ă *adj.* Care a devenit mut, care a pierdut facultatea de a vorbi. ◆ Fig. Ca mut, fără glas; fără a scoate sunete. *Vulturii ce stau amuțiți pe crestele seci... învățau de la ei țipătul cel plîns al jalei* (EMIN.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***amuți.***

amuză *vb. I. tr., refl.* A (se) distra, a (se) înveseli, a (se) destinde. • prez.ind. *amúz.* /<fr. ***amuser.***

amuzamént *s.n.* Distracție, divertisment; înveselire, recreere. • pl. *-e.* /<fr. ***amusement.***

amuzánt, -ă *adj.* Care amuză; distractiv, vesel, nostim. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***amusant.***

amuzíe *s.f.* (*med.*) Formă de agnozie constînd în pierderea de către un subiect a abilității de a recunoaște, de a reproduce sau interpreta muzica (vocală sau instrumentală), în condițiile în care acuitatea auditivă nu este alterată. ◆ Ignoranță în ceea ce privește muzica. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***amusie***, engl. ***amusia***; cf. gr. *ἀμουσία* „lipsă de sensibilitate muzicală".

amvón *s.n.* (*bis.*) Construcție (estradă sau mic balcon) într-o biserică, de unde preotul își rostește predica sau citește *Evanghelia.* ◆ Fig. Instituția bisericească. • pl. *-uri, -oane.* și (*înv.*) *anvoánă s.f., anvón s.n.* /<slav. **амъвонъ**, ngr. *ἄμβων.*

an[1] *s.m.* **1** (*adesea însoțit de un adj., num.card., num. ord. sau de art.nehot.*) Unitate de măsură a timpului egală cu o rotație completă a Pămîntului în jurul Soarelui (revoluție); interval de timp (socotit de la 1 ianuarie) care corespunde unei rotații a Pămîntului în jurul Soarelui și care cuprinde 12 luni (reprezentînd 365 de zile, 5 ore, 48 de minute și 46 de secunde). *Un cal ca ăsta mă va costa solda pe un an* (CA. PETR.). ◇ (*adesea însoțit de atrib. „tot", „întreg", „încheiat"; cu determ. „de zile"; sugerează trecerea grea a timpului ca urmare a unor activități obositoare, dificile*). *Să-l slujești taman trei ani de zile* (CR.). ◇ (*mai ales precedat de un număr, indică vîrsta unei ființe sau vechimea unui lucru*) *Uita prea des că împlinisem cinsprezece ani* (SADOV.). *Scrinul avea cel puțin două sute de ani.* ◇ *Anul Nou* = ziua de 1 ianuarie (în care se serbează începutul unui an). *An calendaristic* (sau *comun, civil*) = perioadă cuprinsă între 1 ianuarie ora 0 și 31 decembrie, ora 24, cu 365 de zile, divizată în 12 luni. *An bisericesc* (sau *liturgic*) = an care începe la 1 septembrie și care cuprinde rînduiala sărbătorilor și a posturilor, precum și pomenirile morților din diferite momente ale unui an. *An bisect* v. bisect. *An bisextil* v. bisextil. *Cap de an* v. cap. *Anul dragonului* v. dragon. *Anul de grație...* v. grație. *An* (sau *anul*) *nou* ori *noul an* v. nou. *An secular* v. secular. *An sextil* v. sextil. *Anul* (*cel*) *vechi* v. vechi. ◇ Loc.adv. *În* (sau *la*) *anul...* = în cursul anului... *Eminescu s-a născut în anul 1850. La anul* = în cursul anului viitor. *Acum un an* (sau *doi ani etc.*) = cu un an (sau cu doi ani etc.) în urmă. *De ani și ani* = de mulți ani, de multă vreme. *An de* (sau *cu*) *an* = în fiecare an, mereu. *An cu an împărăția tot mai largă se sporește* (EMIN.). *La* (sau *într-*)*un an o dată* = o singură dată într-un an; rar. *Din an în an* = cu fiecare an ce trece, din ce în ce mai mult. *De la un an la altul* = cu trecerea anilor. *În toți anii* = mereu, totdeauna. ◇ Expr. *Cu anul* v. cu. *Întru mulți ani!* v. întru. *Pe an ce merge* v. merge. **2** Perioadă a timpului de față sau despre care se vorbește. *Anul în care trăim.* ◇ *Anul acesta* = anul curent. *Anul trecut* = anul încheiat, expirat. *Anul viitor* = anul care începe la 1 ianuarie viitor. **3** Perioadă de timp marcată de evenimente istorice, sociale, culturale, științifice etc. importante, de o personalitate sau caracterizat printr-o trăsătură dominantă. *Anul al doilea al tranziției a fost mai greu. Anii domniei regelui Carol I.* ◇ *Anul mîntuirii* v. mîntuire. **4** Perioadă de timp raportată la ceea ce se petrece sau considerată în raport cu unul sau mai multe caractere dominante. *Anul alegerilor generale. În anul literar 1980 au apărut nume noi în poezie.* ◆ Recolta dintr-un an. *Cum a fost anul la porumb?* **5** Moment din viața sau activitatea unui individ, determinat prin una sau mai multe fapte, întîmplări, situații etc. particulare. *Anul susținerii tezei de doctorat.* **6** Totalitatea persoanelor care trăiesc în aceeași perioadă de timp sau care aparțin aceleiași generații. *Spiritul progresist al acelui an.* **7** Interval de timp (nedeterminat). *Trec anii, trec lunile-n goană* (TOPÎR.). ◇ Loc.adv. *Cu anii* = ani întregi, ani îndelungați; foarte mult timp. *Dacă pleci acuma, nu ne vom mai vedea cu anii.* ◇ Expr. *Un car de ani!* v. car. *De* (*la*) *un cîrd de ani* v. cîrd. *De ani uitați* v. uitat. **8** Perioadă de timp favorabilă. *Erau anii împlinirii viselor.* ◇ (*cu un adj.pos. care indică apartenența*) *Anii noștri au fost în studențe.* **9** (*la pl.*) Perioadă de timp care corespunde unui stadiu de dezvoltare a unui organism; epocă, etapă, fază. *Anii copilăriei.* ◇ Expr. *A* (*nu*) *avea cei șapte ani de acasă* v. șapte. *A veni la sfîrșitul anilor* v. veni. ◆ Epocă din viață; vreme. *Anii petrecuți în prizonierat.* **10** Măsură a vîrstei unei ființe sau a vechimii unui lucru. *Casa are mulți ani.* ◇ Expr. *A-și purta* (sau *duce*) *bine* (sau *rău*) *anii* ori *a* (*nu*)*-și arăta anii* = a părea cineva mai tînăr (sau mai bătrîn) decît este efectiv. *A-i da cuiva un număr* (*oarecare*) *de ani* v. da. *A fi încărcat de ani* v. încărca. *A se lovi de* (sau *din*) *ani* (*cu cineva*) v. lovi. *A fi în anii maimuței* v. maimuță. *A fi în anii mînzului* v. mînz. (*A fi*) *nins de ani* v. nins. *Are numai* (*atîția...*) *ani pe un picior* v. picior. *A-și uita anii* v. uita. *A*(*-și*) *veni la vîrsta anilor* v. veni. ◆ Vîrsta cerută (de lege)

unei persoane pentru a accede la un post, la o funcție, pentru a putea candida etc. *Nu are anii pentru a candida ca senator.* ◆ Vechime în muncă. *Are treizeci de ani în aceeași instituție.* ◆ (*la pl.*) Vîrstă înaintată, bătrînețe. *La anii lui nu ar trebui să facă un efort prea mare.* **11** Perioadă de timp inferioară unui an, considerată în relație cu o activitate în derulare. *Se pregătea să treacă două clase într-un an* (M. I. CAR.). *Am simțit nevoia să audiez un an de zile un curs de matematici superioare* (CA. PETR.). ◆ Fază de studiu în unele forme de învățămînt. *S-a înscris la universitate în primul an.* ◇ (*urmat de determ.*) *Pentru ea n-ar însemna decît un an de școală* (M. I. CAR.). ◇ *An școlar* = perioadă de timp de la deschiderea școlii pînă la închiderea cursurilor. *An sabatic* v. sabatic. **12** Timp, moment, vreme, epocă în care se repetă periodic același lucru în aceleași condiții. *Anii în care se seamănă porumb alternează cu anii în care se seamănă lucernă.* **13** (*fin.*) *An financiar* (sau *bugetar*) = ziua de deschidere a unui cont, de la care începe calcularea profitului pînă la scadență. **14** (*astron.*) *An sideral* (sau *lunar, planetar*) = interval de timp de 365 de zile, 9 ore, 9 minute și 9 secunde dintre două treceri consecutive ale Soarelui prin același punct al orbitei sale aparente. *An tropic* (sau *astronomic, echinocțial, solar*) = interval de timp de 365 de zile, 5 ore, 48 de minute și 46 de secunde dintre două treceri consecutive ale Soarelui prin dreptul punctului echinocțial de primăvară. ◇ Compus: *an-lumină* = unitate de lungime pentru măsurarea distanțelor mari, egală cu distanța străbătută de lumină într-un an (9 461 de milioane km). • pl. *ani.* /lat. ***annum***.

an²- v. a²-.

ana¹- Elem. de compunere „în sens contrar, din nou, în sus, în afară". • /<fr. ***ana-***; cf. gr. *ἀνά* „din nou; prin, printre".

aná² *s.f.* Frînghie de care sînt suspendate cîrligele carmacelor. ◆ Frînghie cu plute care se agață de marginea superioară a mrejelor și a altor plase pescărești. • pl. *-ale.* /etimol. nec.

anabaptísm *s.n.* (*relig.*) Doctrină a unei secte religioase apărute în sec. 16, cu centrul la Münster, care susținea lipsa de valoare a botezului copiilor și preconiza necesitatea botezului la vîrsta adultă. ◆ Sectă religioasă (și politică) care susține această doctrină, preconizînd rebotezarea la vîrsta adultă. • /<fr. ***anabaptisme***; cf. gr. *ἀναβαπτισμός* „al doilea botez" <*ἀναβαπτίζω* „a cufunda din nou, a reboteza".

anabaptíst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al anabaptismului. **2** *adj.* Care aparține anabaptismului, care se referă la anabaptism. ◦ pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***anabaptiste***; cf. gr. *ἀναβαπτιστής*.

anabătic, -ă *adj.* **1** (*meteor.; despre vînturi*) Care posedă o componentă ascendentă. **2** (*med.*) Care crește, se mărește. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***anabatique***; cf. gr. *ἀναβαίνω* „a urca".

anabazín *s.n.* v. anabazină.

anabazínă *s.f.* Alcaloid toxic, extras dintr-o plantă sălbatică din Asia Centrală, cu acțiune asemănătoare cu cea a nicotinei. • și *anabazín s.n.* /<fr. ***anabasine***, germ. ***Anabasin***.

anabiózá *s.f.* (*biol.*) (Mod de) apărare a unor organisme care constă în reducerea temporară a proceselor vitale (prin hibernare sau anhidrobioză) din cauza condițiilor neprielnice de viață. • sil. *-bi-o-.* /<fr. ***anabiose***, engl. ***anabiosis***; cf. gr. *ἀναβίωσις* „reînviere" <*ἀνά* „din nou, iarăși", *βίωσις* „viață, mod de trai".

anabólic, -ă *adj.* (*fiziol.*) Care ține de anabolism, care se referă la anabolism. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***anabolique***.

anabolísm *s.n.* (*biol.*) Totalitatea proceselor biochimice care au loc în organismele vii, care permit asimilarea nutrimentelor și utilizarea lor în scopul elaborării de molecule în țesuturile vii; asimilație. • /<fr. ***anabolisme***, engl. ***anabolism***; cf. gr. *ἀναβολή* „ridicare, urcare".

anabolít *s.n.* (*biol.*) Produs format în timpul anabolismului. • /<fr. ***anabolite***.

anabolizánt, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* Care favorizează transformarea materiilor nutritive în țesuturi vii. **2** *s.n.* Steroid înrudit cu testosteronul, care favorizează producția de proteine. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***anabolisant***.

anacárd *s.n., s.m.* **1** *s.n.* Fructul anacardierului. **2** *s.m.* Anacardier. • pl. *n. -de, m. -zi.* /<fr. ***anacarde***; cf. gr. *ἀνακάρδιον* „asemănătoare unei inimioare".

anacardiacée *s.f. pl.* Familie de arbori sau arbuști lactescenți ori rășinoși din regiunile tropicale, avînd ca tip anacardierul. • sil. *-di-a-.* /<fr. ***anacardiacées***.

anacardiér *s.m.* Arbust tropical din al cărui fruct comestibil se extrage o substanță folosită la lustruirea mobilelor. • sil. *-di-er.* pl. *-i.* /<fr. ***anacardier***.

anacíclic, -ă *adj.* (*lit.; despre versuri*) Care prezintă totdeauna un sens, fie că sînt citite de la început, fie că sînt citite de la sfîrșit. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***anacyclique***; cf. gr. *ἀνακυκλικός* „care se întoarce" <*ἀνακυκλέω* „a se întoarce".

anaciditáte *s.f.* (*med.*) Lipsă de aciditate a sucului gastric. • /<fr. ***anacidité***, engl. ***anacidity***.

anaclázá *s.f.* **1** (*vers.*) Distribuire a unei silabe lungi la două picioare metrice. ◆ (*în metrica greacă și latină*) Înlocuirea unei silabe lungi cu una scurtă sau invers, în cadrul aceleiași unități ritmice sau la sfîrșitul unei unități ritmice și începutul celei care urmează. **2** (*ret.*) Figură prin care oratorul reia o propoziție sau o frază a adversarului în sens diferit sau contrar. • pl. *-e.* /<fr. ***anaclase***; cf. gr. *ἀνάκλασις* „curbare, întorsătură".

anaclinál, -ă *adj.* (*geol.; despre pante de teren, falii etc.*) Care este înclinat în sens contrar sensului de înclinare a straturilor. • pl. *i, -e.* /<engl. ***anaclinal***.

anaclític, -ă *adj.* (*psih.; despre oameni, situații etc.*) Care depinde de altcineva sau de altceva; în asociere cu, bazat pe... • pl. *-ci, -ce.* /<engl. ***anaclitic***, fr. ***anaclitique***; cf. gr. *ἀνακλιτικός* „pe care te poți sprijini".

anaclorhidríe *s.f.* (*med.*) Absența completă a acidului clorhidric din sucul gastric; aclorhidrie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***anachlorhydrie***; cf. gr. *ἀνά* „înapoi", *χλωρός* „verde, clor".

anacolút *s.n.* (*ret.*) Discontinuitate sau întrerupere voită a construcției sintactice, în propoziție sau frază, cauzată de neconcordanța dintre planul logic și cel gramatical al enunțului. Ex. *Dar eu, cînd mă gîndesc la locul nașterii mele, ...parcă-mi saltă și acum inima de bucurie!* (CR.). ◆ Procedeu stilistic bazat pe o asemenea discontinuitate. • pl. *-e.* /<fr. ***anacoluthe***, lat. ***anacolūthon***; cf. gr. *ἀνακόλουθος* „fără legătură, incoerent".

anacónda *s.f.* Șarpe semiacvatic neveninos, din America Centrală și America de Sud, lung de cca 7 m, care se hrănește cu păsări și cu mamifere (*Eunectes murinus*). • pl. *-e.* /<fr., sp. ***anaconda*** <cuv. singalez.

anacreóntic, -ă *adj., s.m., s.f.* (*lit.*) **I** *adj.* Care aparține, care este caracteristic temelor, stilului, tonalității și metriciii din poezia lui Anacreon, poet antic grec. ◇ *Vers anacreontic* = tip de vers (iambic, dimetru) caracteristic odelor atribuite lui Anacreon. ◆ (*despre stil*) În maniera poeziilor (erotice) de curte atribuite lui Anacreon, care se distingeau prin formele strălucite, dar superficiale, cu o grație delicată și tristă, cîntînd, la modul idilic, în special dragostea și plăcerile bahice. **II** *s.m., s.f.* Poet imitator al lui Anacreon. • sil. *-cre-on-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***anacréontique***, lat. ***anacreontĭcus, -a, -um***, gr. *ἀνακρεόντεια*; cf. nm. pr. *Ἀνακρέων*, poet antic grec.

anacreontísm *s.n.* (*lit.*) Imitație a poeziei anacreontice. • sil. *-cre-on-.* /<fr. ***anacréontisme***; cf. nm. pr. *Anacreon*, poet antic grec.

anacreontizá *vb. I. intr.* (*lit.*) A imita poeziile lui Anacreon. ◆ Ext. A cînta dragostea și plăcerile bahice. • sil. *-cre-on-.* prez.ind. *-ez.* /nm. pr. (poet antic grec) *Anacreon* + *-iza.*

anacrobiónt *s.n.* (*biol.*) Organism anaerob. • sil. *-bi-ont.* pl. *-e.* /<fr. ***anacrobiont***.

anacromátic, -ă *adj.* (*fiz.*) (*despre sisteme optice*) Care nu corectează aberațiile cromatice. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***anachromatique***.

anacrónic, -ă *adj.* **1** Care este discordant față de perioada, ideile, obiceiurile actuale sau în care este încadrat; învechit, desuet. **2** (*ist.*) Care conține un anacronism; anacronistic. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***anachronique***.

anacroníe *s.f.* (Termen care desemnează toate formele de) discordanță între timpul real al desfășurării evenimentelor și cronologia ideală a narării lor. • g.-d. *-iei.* /***ana¹-*** + ***acronie***.

anacronísm *s.n.* **1** Manifestare, deprindere, gîndire învechită, desuetă. **2** (*ist.*) Nepotrivire sau confuzie între fapte, evenimente etc. și epoca în care acestea sînt plasate. ◆ Introducere în prezentarea unei epoci a unor trăsături din altă epocă. ◆ Concr. Fapt, eveniment etc. încadrat greșit în timpul istoric. *În unele filme istorice se întîlnesc anacronisme.* • pl. *-e.* /<fr. ***anachronisme***; cf. gr. *ἀνά* „în urmă", *χρόνος* „timp".

anacronístic, -ă *adj.* Anacronic. • pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***anachronistisch***.

anacronizá *vb. I. tr., refl.* A face să devină sau a deveni anacronic. • prez.ind. *-ez.* /***anacronic*** + *-iza*, după engl. *anachronize*.

anacrotísm *s.n.* (*med.*) Anomalie a pulsului constînd în apariția unui mic croșet pe porțiunea sa ascendentă (în stenoza aortică sau în anevrismul aortic). • pl. *-e.* /<fr. ***anacrotism***, engl. ***anacrotism***; cf. gr. *ἀνά* „în sus", *κρότος* „bătaie", „lovitură".

anacrúză *s.f.* **1** (*muz.*) Notă sau grup de note care formează o măsură incompletă la începutul unei compoziții muzicale, precedînd primul timp tare al unei măsuri; auftact. **2** (*vers.*) Silabă (sau grup de silabe) de la începutul versului sau emistihului care nu face parte din impulsul metric și este nesemnificativă din punct de vedere al conținutului. Ex. *Cum lebădă viața ei toată visează un cîntec divin, Nu cîntecul undei murind pe luciul mării senin* (EMIN.). • pl. *-e.* /<fr. ***anacrouse***, it. ***anacrusi***; cf. gr. *ἀνάκρουσις* <*ἀνά* „înainte", *κροῦσις* „ciocănit".

anacrúzic, -ă *adj.* Care este bazat pe anacruză. • pl. *-ci, -ce.* /***anacruză*** + *-ic*.

anacústică *adj.* (*fiz.*) *Zonă anacustică* = spațiu cosmic (începînd la peste 160 km înălțime de la suprafața pămîntului) în care propagarea undelor sonore nu mai este posibilă. • pl. *-ce.* /<fr. ***anacoustique***.

anacuzíe *s.f.* (*med.*) Surditate totală; cofoză. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***anacousie***; cf. gr. *ἀν-* „fără", *ἀκουσις* „auz".

anadiplóză *s.f.* (*ret.*) Figură ce constă în reluarea unui cuvînt (grup de cuvinte) de la sfîrșitul unei unități sintactice sau metrice la începutul unității următoare; geminație, reduplicație, repetiție. Ex. *Veșnic este numai rîul: rîul este demiurg* (EMIN.). • pl. *-e.* /<fr. ***anadiplose***, it. ***anadiplosi***; cf. gr. *ἀναδίπλωσις* „dublare".

anadipsíe *s.f.* (*med.*) Sete exagerată. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***anadipsie***; cf. gr. *ἀνά* „în sus", *δίψα* „sete".

anadrenalísm *s.f.* (*med.*) Lipsa funcției glandelor suprarenale. • /<fr. ***anadrénalisme***.

anadróm, -ă *adj.* **1** (*bot.*) Care este orientat în sus, spre vîrf. **2** (*despre pești*) Care trăiește în mare, dar pentru reproducere urcă în apele dulci. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***anadrome***.

anaerób, -ă *adj.* **1** (*biol.; despre microorganisme*) Care nu se poate dezvolta în contact cu aerul; anaerobiotic. **2** (*biochim.; despre fenomene chimice*) Care se produce într-un mediu fără aer. • pl. *-i, -e.* /***an²-*** + ***aerob***, după fr. *anaérobie*; cf. gr. *ἀν-* „fără", *ἀήρ* „aer", *βίος* „viață".

anaerobíe *s.f.* (*biol.*) Viață a microorganismelor care nu pot trăi în aer. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***anaérobie***.

anaerobiótic, -ă *adj.* Anaerob; anoxibiotic. • sil. *-bi-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***anaérobiotique***.

anaerobióză *s.f.* (*biol.*) Formă de viață a unor microorganisme anaerobe; anoxibioză. • sil. *-bi-o-.* /<fr. ***anaérobiose***.

anaerofít, -ă *adj., s.f.* (*bot.*) (Plantă) anaerobă. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***anaérophyte***.

anafázá *s.f.* (*biol.*) A treia fază a diviziunii celulare prin mitoză, în cursul căreia cromozomii se dedublează, se separă și se dirijează de fiecare pereche cîte una, spre fiecare din polii celulei. • /<fr. ***anaphase***, engl. ***anaphase***; cf. gr. *ἀναφαίνω* „a apărea, a naște".

anafíe *s.f.* (*med.*) Lipsă sau pierdere a simțului tactil. • g.-d. *-iei.* /cf. gr. *ἀν-* „fără", *ἁφή* „pipăit".

anafilăctic, -ă *adj.* (*med.*) Cu caracter de anafilaxie, bazat pe anafilaxie. ◇ *Șoc anafilactic* = reacție violentă a organismului provocată de injectarea sau înghițirea unei anumite substanțe, de înțepătura unor insecte etc. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***anaphylactique***.

anafilatoxínă *s.f.* (*med.*) Substanță produsă la contactul organismului cu diverse substanțe străine, netolerate anterior și care determină creșterea permeabilității vasculare și contracția fibrelor netede și în final, în lipsa tratamentului specific, șocul anafilactic. • pl. *-e.* /<fr. ***anaphylatoxine***, engl. ***anaphylatoxin***; cf. gr. *ἀνά* „contra", *φύλαξις* „apărare", *τοξικόν* [φάρμακον] „otravă pentru vîrful săgeților".

anafilaxíe *s.f.* (*med.*) Sensibilitate crescută a organismului față de administrarea (repetată) de substanțe străine, netolerate anterior. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***anaphylaxie***; cf. gr. *ἀνά* „contra", *φύλαξις* „apărare".

anafór[1] *s.m.* (*lingv.*) Cuvînt sau grup de cuvinte care reia un cuvînt, exprimat anterior; substitut, anaforic. • pl. *-i.* /<engl. ***anaphor***.

anafór[2] *s.n.* (*reg.*) Vîrtej format de apă în lungul țărmurilor. • pl. *-oare.* /<ngr. ***αναφόρι***, tc. ***anafor***.

anaforá *s.f.* (*în sec. 18-19, în Țările Rom.*) **1** Raport scris adresat domnitorului (de către un mare dregător). **2** Proclamație a domnitorului. • pl. *-ale.* /<ngr. ***αναφορά***.

anaforá[1] *s.f.* **1** (*ret.*) Procedeu constînd în repetarea aceluiași cuvînt (sau grup de cuvinte) la începutul mai multor fraze, părți de frază, versuri pentru accentuarea unei idei sau pentru obținerea unor simetrii; epanaforă. Ex. *Aceleași păsări trec țipînd, Aceleași pietre-s pe pămînt, Aceleași stele noapte ard* (BLA.). **2** (*lingv.*) Fenomen sintactico-semantic de coeziune a discursului, constînd în reluarea printr-un substitut (numit *anafor* sau *anaforic*) a unui termen deplin referențial, exprimat anterior (numit *antecedent*). **3** (*hidrol.*) Ochi de apă, de tipul turbioanelor, pe brațele deltaice ale Dunării. • pl. *-e.* /<fr. ***anaphore***, engl. ***anaphora***, it. ***anafora***, lat. ***anaphŏra***, ***-ae***; cf. gr. *ἀναφορά* <*ἀνά* „înapoi", *φορά* „întoarcere".

anáforă[2] *s.f.* v. anafură.

anaforézá *s.f.* (*fiz.*) Deplasare spre anod a particulelor dintr-o soluție coloidală sub acțiunea unui corp electric. • pl. *-e.* /<fr. ***anaphorèse***; cf. gr. *ἀναφορῶ* „a duce în sus".

anafóric, -ă *adj., s.n.* (*lingv.*) **1** *adj.* (*despre cuvinte*) Care reia o noțiune, o idee exprimată anterior (în vederea accentuării ei). <> *Folosire anaforică* = utilizarea unui cuvînt (de obicei pronume) cu referire la un cuvînt exprimat anterior, în opoziție cu folosirea deictică. **2** *s.n.* Anafor; substitut. **3** *adj.* Care ține de anaforă, care se referă la anaforă. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***anaphorique***.

anafórniță *s.f.* Vas în care se ține anafura. • pl. *-e.* /***anaforă***[2] + *-niță*.

anafrodiziác, -ă *adj., subst.* **1** *adj., s.n.* (Substanță) care face să înceteze dorințele sexuale. **2** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care nu are dorințe sexuale sau ale cărei organe sexuale sînt atinse de atonie. • sil. *-zi-ac.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***anaphrodisiaque***, engl. ***anaphrodisiac***; cf. gr. *ἀν-* „fără", *ἀφροδισιακός* „sexual" <nm. pr. *Afrodita*, zeița dragostei la greci.

anafrodizíe *s.f.* (*med.*) Absență sau diminuare a apetitului sexual. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***anaphrodisie***; cf. gr. *ἀν-* „fără", *ἀφροδισία* „dorință sexuală".

anafrónt *s.n.* (*meteor.*) Front atmosferic deasupra căruia aerul cald are o mișcare ascendentă. • pl. *-uri.* /<fr. ***anafront***.

anăftema *s.f.* v. anatemă.

anáftima *s.f.* v. anatemă.

anáfură *s.f.* (*bis.*) **1** Bucățele de prescură care se împart credincioșilor la sfîrșitul liturghiei ortodoxe. **2** Partea centrală a liturghiei ortodoxe în timpul căreia se săvîrșește prefacerea Darurilor în Sfînta Taină a Împărtășaniei. ◆ Ext. Rugăciune euharistică. • și *anáforă, náforă, náfură* *s.f.* /<slav. (*а*)*нафора*, bg. ***нафора***, srb. ***nafora***; cf. mgr. *αναφορά* „oferire".

anagaláctic *adj.* (*astron.*) *Sistem anagalactic* = sistem astral care se află în afara galaxiei noastre, a Căii-Lactee. • pl. *-ce.* /***ana***[1]*-* + ***galactic***.

anagenézá *s.f.* (*biol.*) **1** Regenerare a țesuturilor vii distruse accidental. **2** Evoluție progresivă a unei specii. • /<fr. ***anagenèse***; cf. gr. *ἀναγέννησις* „regenerare".

anaglífă *s.f.* **1** Lucrare de sculptură în (baso)relief, realizată prin cizelură. **2** Procedeu stereoscopic pe baza căruia se obține imaginea în relief a unui obiect fotografiat, folosindu-se ochelari cu sticle de culori diferite, complementare. **3** Desen al unui corp geometric executat în două culori (roșu și albastru) care, privit cu ochelari speciali, dă imaginea unui corp în relief. • pl. *-e.* /<fr. ***anaglyphe***; cf. gr. *ἀναγλυφή* „sculptură în relief".

anaglífic, -ă *adj.* (*poligr.*) Anagliptic. • pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***anaglyphisch***.

anaglíptic, -ă *adj.* (*poligr.*) Imprimat în relief pentru a putea fi urmărit cu degetele de către orbi; anaglific. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***anagliptique***.

anagnóst *s.m.* **1** (*în Roma antică*) Sclav însărcinat să facă lectură în timpul mesei sau al băii stăpînilor. **2** (*bis.*) Treaptă inferioară a clerului, avînd funcția de a ajuta clericii la serviciul religios; ipodiacon. ◆ Slujitor bisericesc din clerul inferior. ◆ Persoană (de obicei băiat) care face diferite servicii în biserică. • pl. *-ști.* /<fr. ***anagnoste***; cf. gr. *ἀναγνώστης* „lector, cititor".

anagógic, -ă *adj.* Care ține de anagogie, care se referă la anagogie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***anagogique***.

anagogíe *s.f.* **1** (*lit.*) Trecere de la particular la general, de la literă la spirit. **2** (*teol.*) Una din cele patru interpretări medievale ale *Bibliei*, care se ridică de la sensul literar al textului la cel alegoric și spiritual. **3** Stare de elevație (mistică, spirituală, estetică); iluminare. • /<fr. ***anagogie***; cf. gr. *ἀναγωγή* „înălțare, educație".

anagramá *vb. I. tr.* A schimba ordinea literelor unui cuvînt pentru a obține un alt cuvînt; a transcrie sub formă de anagramă; a anagramatiza. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***anagrammer***.

anagramáre *s.f.* Acțiunea de *a anagrama* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***anagrama***.

anagramát, -ă *adj.* Care a fost transcris sub formă de anagramă. <> *Rebo anagramat* v. rebo. • pl. *-ți, -te.* /v. ***anagrama***.

anagramátic, -ă *adj.* Care formează o anagramă, de anagramă. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***anagrammatique***.

anagramatíst, -ă *s.m., s.f.* Autor de anagrame. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***anagrammatiste***.

anagramatizá *vb. I. tr.* A anagrama. • prez.ind. *-ez.* /***anagramat[ic]*** + *-iza*.

anagrámă *s.f.* **1** Schimbare a ordinii literelor unui cuvînt sau a unei fraze pentru a obține un alt cuvînt sau o altă frază. **2** Problemă enigmistică în care prin schimbarea ordinii dintr-un cuvînt, propoziție sau frază se obțin cuvinte, propoziții sau fraze cu alt înțeles. • pl. *-e.* /<fr. ***anagramme***, germ. ***Anagramm***; cf. gr. *ἀνάγραμμα* „inversare de litere".

anahorét, -ă *s.m., s.f.* (*relig.*) Pustnic, sihastru; eremit. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***anachorète***, lat. ***anachorēta, -ae***, it. ***anacoreta***; cf. gr. *ἀναχωρητής* „care se retrage".

anahorétic, -ă *adj.* De anahoret. ◆ Fig. Modest, sărăcăcios. *Viață anahoretică, plină de lipsuri.* • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***anachorétique***.

anahoretísm *s.n.* (*relig.*) Modul de viață al anahoreților; ascetism. • /<fr. ***anachorétisme***.

anál, -ă *adj.* (*anat.*) Care ține de anus; în sau din regiunea anusului. <> *Fisură anală* v. fisură. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***anal***.

analátic, -ă *adj.* (*tehn.*) **1** Care prezintă analatism. **2** (*impr.; despre obiective fotografice*) Cu distanță focală variabilă. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***anallatique***.

analatísm *s.n.* (*tehn.*) Proprietate optică a stadimetrului și a taheometrelor de a da direct, prin citire, distanța de la centrul aparatului foto la mira vizată. • /<fr. ***anallatism***.

analcíd *s.n.* (*înv.*) Insecticid puternic, întrebuințat mai ales pentru distrugerea păduchilor, a ploșnițelor, a puricilor și a țînțarilor; hexaclorciclohexan. • /den. com.

anále *s.f. pl.* **1** Scriere istorică în care sînt înregistrate cronologic întîmplările importante din viața unui popor, a unui oraș, a unei familii. ◆ Ext. Istoria scrisă a unui popor. **2** Publicație științifică anuală. • /<fr. ***annales***, lat. ***annales, -ium***.

analécte *s.f. pl.* Fragmente alese și reunite din opere de natură juridică, istorică sau științifică, ecleziastică, teologică, din literatura unui popor, a unei epoci etc.; crestomație. ◆ Titlul unor antologii savante. • /<fr. ***analectes***, ngr. ***ανάλεκτα***, pl. lui *ανάλεκτος* „cules"; cf. lat. *analecta, -ae*.

analéctic, -ă *adj.* Care ține de analecte, care se referă la analecte. • pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***analektisch***.

analémă *s.f.* Diagramă care dă declinația Soarelui și ecuația timpului pentru orice zi a anului. • pl. *-e.* /<fr. ***analemme***.

analépsă *s.f.* (*stil.*) Evocare ulterioară a unui eveniment (istoric). • pl. *-e.* /<fr. ***analepse***.

analepsíe *s.f.* (*med.*) Refacere a forțelor după o boală. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***analepsie***; cf. gr. *ἀνάληψις* „restabilire".

analéptic, -ă *s.n., adj.* (Medicament) întăritor, tonic, cu acțiune stimulativă asupra sistemului nervos central, în special asupra centrilor nervoși respiratori și circulatori. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***analeptique***, engl. ***analeptic***; cf. gr. *ἀναληπτικός* „care reface, vindecă".

analérgic, -ă *adj., s.n.* (Substanță) care nu provoacă alergie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***anallergique***.

analfabét, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** (Persoană) care nu știe să scrie și să citească; neștiutor de carte. **2** Fig. Ignorant, incult; incompetent. *Este complet analfabet în domeniul muzicii culte.* • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***analphabète***, lat. ***analphabetus***, ngr. ***αναλφάβητος***.

analfabetísm *s.n.* **1** Situația aceluia care nu știe să scrie și să citească; neștiință de carte. **2** (Fenomen social care constă în) existența unui anumit procent de populație care nu știe să citească și să scrie din lipsa educației. *Un program de combatere a analfabetismului.* • /<fr. ***analphabétisme***.

analgétic, -ă *adj., s.n.* Analgezic. • pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***analgetisch***, ***Analgetikum***.

analgézic, -ă *adj., s.n.* (Medicament) care calmează sau înlătură temporar durerea prin modificarea pragului senzațiilor dureroase sau prin creșterea toleranței la durere; analgetic. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***analgésique***, engl. ***analgesic***; cf. gr. *ἀναλγησία* „lipsa durerii, insensibilitate".

analgezíe *s.f.* (*med.*) Pierdere a sensibilității la durere, temporară sau definitivă, generalizată sau localizată, apărută în cursul unei boli sau secundară unei intoxicații ori acțiunii unor medicamente; analgie. • /<fr. ***analgésie***, engl. ***analgesia***; cf. gr. *ἀναλγησία* <*ἀν-* „fără", *ἄλγος* „durere".

analgezínă *s.f.* (*farm.*) Antipirină. • /<fr. ***analgésine***.

analgognozíe *s.f.* (*med.*) Incapacitate de înțelegere de către bolnav a unei dureri resimțite, însoțită de absența reacției de apărare. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***analgognosie***.

analgotimíe *s.f.* (*med.*) Indiferență afectivă la o durere perfect percepută, localizată și identificată. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***analgothymie***.

analíst[1] *s.m.* Autor de anale. • pl. *-iști.* /<fr. ***annaliste***.

analíst[2]**, -ă** *s.m., s.f.* **1** Persoană care face analize de specialitate în diferite domenii de activitate (politica, psihologie, sociologie, medicină etc.) <> (*inform.*) *Analist-programator* = persoană care studiază problemele ce urmează a fi rezolvate și identifică elementele folositoare tratamentului automat al acestora. (*econ.*) *Analist de piață* = persoană care se ocupă cu studiul situației, al tendinței prețelor de capital. ◆ Specialist în analiza matematică sau psihologică. **2** Persoană care dovedește o aptitudine deosebită în cunoașterea, în analiza și în descrierea sufletului omenesc. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***analyste***.

analístic, -ă *s.f., adj.* **1** *s.f.* Studiul analelor. **2** *adj.* Care ține de analistică, care se referă la analistică. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***annalistique***, germ. ***Annalistik***.

analític, -ă *adj.* **1** Care se bazează pe analiză, care procedează prin analiză. *Metodă analitică.* <> *Spirit analitic* = capacitate mentală de a disocia părțile componente ale unui întreg; persoană care are această capacitate. **2** (*despre forme gramaticale*) Alcătuit din două sau mai multe cuvinte. <> *Limbă analitică* = limbă flexionară (italiana, franceza) care exprimă raporturile gramaticale prin cuvinte izolate (prepoziții, particule adverbiale, verbe auxiliare) și prin topică, spre deosebire de limbile sintetice care se folosesc de modificări interne ale cuvintelor. **3** (*mat., fiz.*) Care folosește calculul algebric și infinitezimal. <> *Geometrie analitică* = ramură a geometriei care se ocupă cu studiul proprietăților figurilor geometrice cu ajutorul calculului algebric. **4** *Chimie analitică* = ramură a chimiei care se ocupă cu cercetarea elementelor componente ale substanțelor și a combinațiilor lor. *Balanță analitică* v. balanță. **5** (*filos.*) *Filosofie analitică* = direcție în filosofia contemporană, răspîndită mai ales în țările anglo-saxone, care consideră cercetarea filosofică drept o investigație științifică ce urmează criterii de rigoare și exactitate și se aplică mai ales studiului limbajului. *Judecată analitică* = (*în logica lui Kant*) judecata în care un concept al predicatului este conținut implicit în subiect, astfel încît e suficientă analiza subiectului pentru a obține predicatul. *Abstracție analitică* v. abstracție. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***analytique***, lat. ***analytĭcus, -a, -um***.

analitísm *s.n.* Faptul, însușirea de a fi analitic. • /***analit[ic]*** + *-ism*; cf. fr. *analytisme*.

analizá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică fenomene, procese etc.*) A cerceta descompunînd în părțile componente și examinînd fiecare element constitutiv, fiecare componentă, fiecare aspect în parte. <> (*refl. pas.*) *Un nu știu ce... cu neputință de a se analiza în amănunțime* (HASD.). **2** (*chim.*) A determina compoziția unei substanțe. *A analizat apa din rezervor.* **3** (*compl. indică texte, scrieri etc.*) A examina cu atenție în vederea unor concluzii documentate. *A analizat*

diploma și a constatat că e falsă. ◆ A examina sub aspect gramatical, literar, stilistic, artistic etc. *A analizat din punct de vedere gramatical doar prima frază.* **4** (*muz.*) A studia și a aprecia din punctul de vedere al formei, al fondului, al armoniei, al modulațiilor etc. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***analyser***.

analizábil, -ă *adj.* Care poate fi analizat. ◆ (*lingv.; despre cuvinte derivate*) În structura căruia se recunoaște atît afixul, cît și cuvîntul de bază existent în limbă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***analysable***.

analizáre *s.f.* Separare (teoretică) a unui obiect, fenomen, substanță etc. în părțile sale componente; examinarea fiecărui element în parte și a relațiilor dintre ele, stabilind în final concluziile. *Analizarea situației economice a fost amănunțită.* • pl. *-ări.* /v. ***analiza***.

analizatór, -oáre *subst.* **1** *s.m.* Ansamblu funcțional al sistemului nervos al organismului animal, constituit din receptori senzoriali, căile nervoase de transmisie și centrii corespunzători din scoarța cerebrală, care culege, transmite, analizează și sintetizează recepțiile senzoriale. **2** *s.n.* Aparat pentru realizarea unei determinări analitice. **3** *s.m., s.f.* Persoană care efectuează analize chimice. • pl. *-ori, -oare.* /***analiza*** + *-tor*, după fr. *analyseur*.

analíză *s.f.* (*în corelație cu „sinteză”*) **I 1** Metodă generală de studiu care constă în separarea (teoretică) a unui obiect sau fenomen în părțile sale componente, examinarea fiecărui element în parte și a relațiilor dintre ele, stabilind în final concluziile. *Sub aparență... nu e nimic absolut, nimic care să reziste oricărei analize* (CA. PETR.). ◇ *Analiză gramaticală* = stabilire a apartenenței morfologice și a funcțiilor sintactice ale cuvintelor care compun o propoziție și ale propozițiilor dintr-o frază. *Analiza discursului* = (*în lingv. computațională*) împărțirea discursului în unități sintactico-semantice cu ajutorul computerului; parsare. *Analiză literară* = studiere a unei scrieri literare prin cercetarea separată a diferitelor componente, aspecte, straturi, a ideilor, sentimentelor și sensurilor și punerea în evidență a valorii artistice a acesteia. *Analiză psihologică* = modalitate (medicală, literară) de investigare a psihicului uman; tratament psihoanalitic. *Analiză estetică* = analiză care se ocupă cu studierea elementelor estetice dintr-o operă de artă. *Analiză componențială* v. componențial. *Analiză contrastivă* v. contrastiv. *Analiză distribuțională* v. distribuțional. ◆ Cercetare, investigare amănunțită, sistematică, aprofundată a unei probleme, a unei realități, în vederea stabilirii unor concluzii documentate. *S-a făcut o analiză amănunțită a situației cercetării filologice.* ◇ Expr. *În ultimă analiză* = în concluzie, ca încheiere; în definitiv. **2** (*muz.*) Studiere a unei compoziții muzicale din punctul de vedere al formei, fondului, melodiei, armoniei, modulațiilor etc. **II 1** Metodă științifică de cercetare având drept scop stabilirea originii, a caracteristicilor fundamentale ale unor materii, numere, substanțe, ale unui complex de substanțe etc. ◇ *Analiză calitativă* v. calitativ. *Analiză cantitativă* v. cantitativ. *Analiză factorială* v. factorial. *Analiză marginală* v. marginal. *Analiză volumetrică* v. volumetric. **2** *Analiză chimică* = determinare calitativă și cantitativă a elementelor chimice, a compușilor lor și a diferitelor materiale; stabilirea compoziției chimice a unei substanțe prin descompunerea ei în elementele constitutive și determinarea lor. *Analiză biologică* = determinare a acțiunii fungicide sau insecticide a unui produs chimic. *Analiză electrochimică* v. electrochimic. **3** (*med.*; și *analiză biochimică*) Determinarea concentrațiilor diferitelor substanțe din organism (mai ales a constantelor biochimice) sau separarea componentelor unui produs biologic (în vederea combaterii bolilor). ◆ Investigare a unor secreții ale corpului (sînge, urină etc.) în vederea stabilirii unui diagnostic. *Mi-am făcut analizele.* ◆ Rezultatul acestei investigații. *Analizele au ieșit bune.* ◆ Buletin de analiză. *I-a dat medicului analizele recente.* **4** (*fiziol.*) *Analiză corticală* = funcție a scoarței cerebrale prin care se desprind însușirile generale și cele specifice ale obiectelor și fenomenelor din natură, reprezentînd o complexitate de stimuli care se adresează diferiților analizatori. **5** (*mat.*) *Analiză matematică* = ramură a matematicii care se ocupă cu studiul funcțiilor, limitelor, derivatelor și cu aplicațiile lor. *Analiză infinitezimală* = ramură a matematicii care se ocupă cu studiul aplicației conceptului de limită, în special al calculului infinitezimal. *Analiză funcțională* = studiul ecuațiilor funcționale. *Analiză algebrică* = algebră clasică. *Analiză combinatorie* v. combinatoriu. **6** (*fiz.*) *Analiza imaginii* = descompunere pe cale optică sau electronică a unei imagini în elemente simple, susceptibile a fi transformate în semnale electrice, transmise individual. *Analiză spectrală* v. spectral. **7** (*inform.*) *Analiza informației* = marcare a elementelor unei informații stocate. **8** (*log.*) *Analiză logică* = analiză a structurii logice a unui proces de gîndire, cu scopul verificării corectitudinii logice. **9** (*econ.*) *Analiză economică* = modalitate de studiere, cunoaștere și interpretare a activității economice la diferite niveluri de existență a acesteia. • pl. *-e.* /<fr. ***analyse***; cf. gr. *ἀνάλυσις* „descompunere”.

analizór *s.n.* (*electron.*) **1** Instrument pentru determinări analitice. **2** Dispozitiv optic cu care se studiază polarizarea luminii. **3** Orice aparat prevăzut cu un sistem de recepționare și de analiză a unor informații. ◇ *Analizor electronic* = aparat electronic pentru analiza armonică experimentală a semnalelor electronice. *Analizor logic* = aparat pentru trierea informațiilor venite de la părțile componente ale unui sistem. *Analizor de rețele* = sistem de prelucrare a datelor privind funcționarea rețelelor electrice. • pl. *-oare.* /<fr. ***analyseur***.

analobárā *s.f.* (*meteor.*) Curbă care unește pe o hartă punctele cu aceeași variație pozitivă a presiunii atmosferice. • pl. *-e.* /<engl. ***anallobar***.

analóg[1] *s.n.* (*bis.*) Pupitru înalt, mobil, pliabil, de o construcție specială, plasat în mijlocul bisericii, pe care se pun cărțile de cult în timpul slujbei ortodoxe. *Stăpînu-mi răsplăti, Lovindu-mă din fugă cu analogu-n spate* (C. NEGR.). • pl. *-uri.* și (*înv.*) *analóghion, analóghi, analógh̆iu s.n.* /<ngr. ***αναλόγιον***.

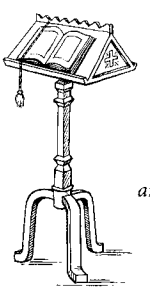

analog[1]

analóg[2] *s.n.* (*în adm. feud. din Mold.*) Cotă, taxă. • pl. *-uri.* și (*înv.*) *análogon, análogos, analóghion, analóghi subst.* /<ngr. ***ανάλογον***.

analóg[3]**, -oăgă** *adj.* **1** Care prezintă o analogie; care este asemănător, similar, corespunzător unui alt lucru sau unei alte împrejurări, situații etc. *Un sentiment de groază, analog cu cel pe care-l avem cînd ne visăm căzînd* (VLAH.). **2** (*biol.; despre organe animale*) Cu funcții identice, dar care se deosebesc ca structură și origine. • pl. *-ogi, -oage.* și *analógă adj.f.* /<fr. ***analogue***, lat. ***analōgus, -a, -um***; cf. gr. *ἀνάλογος*.

analógă *adj.f.* v. analog[3].

analóghi[1] *s.n.* v. analog[1].

analóghi[2] *subst.* v. analog[2].

analóghion[1] *s.n.* v. analog[1].

analóghion[2] *subst.* v. analog[2].

analóghiu *s.n.* v. analog[1].

analógic, -ă *adj.* **1** Întemeiat pe (o) analogie, produs prin analogie. *Raționament analogic.* ◇ (*adv.*) *A stabilit analogic o relație corectă între fenomene.* ◇ (*lingv.*) *Modificare analogică* = schimbare a unui element din limbă sub influența unui alt element asemănător. *Gîndire analogică* v. gîndire. **2** (*despre semnale electronice*) A cărui valoare poate fi reprezentată printr-o funcție continuă de timp, putînd lua o infinitate de valori în domeniul său de variație. **3** (*despre aparate, dispozitive, instrumente, sisteme; în opoz. cu „digital”*) Care generează, măsoară, prelucrează și stochează semnalele a căror valoare poate fi reprezentată printr-o funcție continuă de timp. ◇ *Ceas analogic* = ceas cu limbi. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***analogique***, lat. ***analōgicus, -a, -um***.

analogíe *s.f.* **1** Corespondență, asemănare (parțială) între două sau mai multe situații, obiecte, fenomene, noțiuni, funcții etc. *Între culturile romanice există numeroase analogii.* ◇ Loc.adv. *Prin analogie* = în mod analogic. **2** Metodă de studiu al unui sistem bazată pe corespondența dintre acesta și un alt sistem cunoscut, mai ușor de reprezentat. **3** (*biol.*) Asemănare relativă a două organe (de animale) analoage. **4** (*jur.*) Metodă de soluționare a unui caz neprevăzut de lege, dar asemănător cu unul anterior. **5** (*lingv.*) Fenomen care constă în modificarea formei sau uneori a sensului unui cuvînt sub influența unei alte forme sau a altui cuvînt în funcție de anumite criterii. **6** (*log.*) Argumentație care, pe baza asemănării a două sau mai multe elemente în unul sau mai multe aspecte, presupune asemănarea acestor elemente și în alte aspecte. *Raționament prin analogie.* • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***analogie***, lat. ***analōgĭa, -ae***; cf. gr. *ἀναλογία*.

analogísm *s.n.* **1** Analogie, echivalență. **2** (*log.*) Raționament prin analogie, în care derivarea unui enunț din altul se face pornind de la asemănările parțiale între două fenomene, ajungîndu-se la asemănări totale între ele. **3** (*lingv.*) Teorie a lui Aron Pumnul, care încerca să dea limbii române o ortografie practică și o explicație teoretică întemeiate pe principiile analogice. • /<fr. ***analogisme***.

analogíst *s.m.* Adept al teoriei lingvistice a lui Aron Pumnul. • pl. *-iști.* /***analogie*** + *-ist*.

analogizá *vb. I. intr.* (*lingv.*) A explica prin analogii. • prez.ind. *-ez.* /<engl. ***analogize***.

analogizánt, -ă *adj.* Care are la bază analogia; care se caracterizează prin analogii.• pl. *-ți, -te.* /de la ***analogie***.

analógon[1] *subst.* (*filos.*) Caz asemănător pentru toate lucrurile și fenomenele de același fel. • /<gr. ***ανάλογος***.

análogon[2] *subst.* v. analog[2].

análogos *subst.* v. analog[2].

analogríf *s.n.* Problemă enigmistică, îmbinare între anagramă și logogrif, constînd în eliminarea dintr-un cuvînt-bază a primei (sau ultimei) litere, ceea ce rămîne anagramîndu-se, pentru a se obține un alt cuvînt, și așa mai departe pînă cînd se ajunge la o singură literă. • pl. *-e.* /abr. de la ***ana[gramă] + lo[go]grif***.

anamnéstic, -ă *adj.* (*med.*) Care ține de anamneză, care se referă la anamneză; anamnezic. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***anamnestique***.

anamnéză *s.f.* **1** (*în filos. lui Platon*) Explicare a cunoașterii prin reamintirea ideilor pe care sufletul le-ar fi experimentat într-o existență anterioară, separată de corp. **2** (*psih.*) Cunoaștere, prin discuție directă sau anchetă, a evenimentelor și întîmplărilor celor mai semnificative din viața și activitatea unei persoane sau a unui grup. **3** (*med.*) Ansamblul informațiilor obținute de medic de la bolnav sau de la anturajul său asupra antecedentelor, a istoricului unei boli și a detaliilor legate de evoluția bolii. **4** (*bis.*) Parte a liturghiei care constă în rugăciuni rostite de preot în taină, în care se amintesc Patimile, Învierea și Înălțarea lui Hristos și conține oferta sacrificiului către Dumnezeu și cererea de a accepta sacrificiul. ◆ Rugăciune care se face în timpul unei mese la catolici. • pl. *-e.* /<fr. ***anamnèse***; cf. lat. *anamnesis*, gr. *ἀνάμνησις* „reamintire, rememorare”.

anamnézic, -ă *adj.* (*med.*) Anamnestic. • pl. *-ci, -ce.* /***anamneză*** + *-ic*

anamnióte *s.f. pl.* (*zool.*) Vertebrate cu embrionul lipsit de amnios și alantoidă. • sil. *-ni-o-.* /<fr. ***anamniotes***.

anamorfísm *s.n.* **1** (*bot.*) Evoluție morfologică progresivă la grupele de plante din timpurile geologice. ◆ Metamorfoză produsă în urma schimbării condițiilor de creștere. **2** Formarea de minerale noi, cu o compoziție mai complicată și cu densitate moleculară mai mare, din altele mai simple și cu densitate mai mică. • /<fr. ***anamorphisme***.

anamorfótic, -ă *adj.* **1** Care se referă la anamorfoză. **2** (*despre dispozitive optice*) Care permite modificarea distanței focale a unui obiectiv în plan orizontal sau vertical. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***anamorphotique***.

anamorfozá *vb. I. tr.* A deforma o imagine prin anumite procedee optice. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***anamorphoser***.

anamorfozáre *s.f.* **1** (*fiz.*) Deformare a unei imagini. **2** (*cinemat.*) Procedeu special de filmare în cinemascop, constînd în comprimarea imaginii astfel încît să se poată înregistra pe pelicula obținută imagini corespunzătoare ecranului lat. • pl. *-ări.* /v. ***anamorfoza***.

anamorfozát, -ă *adj.* Care este deformat față de aspectul obișnuit. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***anamorphosé***.

anamorfozátor *s.n.* Obiectiv folosit pentru anamorfozare. • pl. *-oare.* /<fr. ***anamorphosateur***.

anamorfóză *s.f.* **1** (*fiz.*) Deformare a imaginii unui obiect într-o oglindă curbă sau într-un sistem optic nesferic. ◆ Imagine deformată, grotesc (dată de o oglindă curbă). **2** (*cinemat.*) Procedeu optic de comprimare a imaginii, astfel încît să se poată înregistra pe pelicula cinematografică normală o imagine corespunzătoare ecranului lat. **3** (*a. plast.*) Efect optic, constînd în deformarea a ceea ce, văzut dintr-un anumit unghi, pare normal. **4** (*zool.*) Tip de metamorfoză în care larva are un număr mai mic de segmente față de adult. • pl. *-e.* /<fr. ***anamorphose***; cf. gr. *ἀνά* „peste", *μορφή* „formă".

ananăs *s.m.* (*bot.*) **1** Plantă erbacee perenă originară din țările calde, cu frunzele lungi așezate în spirală pe o tulpină scurtă, care poartă în vîrf o inflorescență simplă în formă de spic, purpurie-violacee, cultivată pentru fructele sale mari și cărnoase (*Ananas sativus*). **2** Fructul comestibil al acestei plante, cărnos, cu gust dulce-acrișor și foarte aromat. • pl. *-și.* /<fr. ***ananas***, sp. ***ananás***; cuv. tupi-guarani.

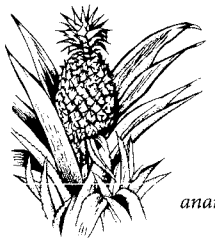

ananas (1)

---

anancăst, -ă *adj.* (*med.*) Anancastic. • pl. *-ști, -ste.* /de la ***anancastic***, prin derivare regresivă.

anancăstic, -ă *adj.* (*med.*) Obsesiv. ◇ *Psihopatie anancastică* = stare patologică în care o persoană se simte forțată să gîndească, să acționeze sau să simtă împotriva voinței sale, manifestînd slăbirea simțului realului, tendință spre anxietate, ipohondrie, nehotărîre și impresionabilitate. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***ancastique***, engl. ***anancastic***; cf. gr. *ἀναγκαστικός* „obligatoriu; coercitiv" <*ἀνάγκη* „necesitate, fatalitate".

anandríe *s.f.* (*biol.*) Lipsă sau pierdere a caracterelor sexuale masculine. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***anandrie***.

anándru, -ă *adj.* (*despre plante*) Care are flori fără caractere bărbătești. ◆ (*despre flori*) Fără stamine. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***anandre***; cf. gr. *ἀν* „fără", *ἀνήρ, ἀνδρός* „bărbat".

anănghie *s.f.* Situație dificilă, grea în care se află cineva; necaz, nevoie (bănească). *De era ananghie în țară, ...își astupa urechile* (VLAH.). ◇ Expr. *A fi* (sau *a se afla, a ajunge*) *la* (*mare*) *ananghie* = a fi, a se afla, a ajunge în mare strîmtoare; a da de necaz. *Ești la ananghie... Eu am un plan care te poate scăpa* (BART). • acc. și *ananghíe.* g.-d. *-iei.* /<ngr. ***ανάγκη*** „nevoie".

anantapodotón *s.n.* (*stil.*) Anacolut în care din două elemente corelative ale unei expresii alternative unul lipsește sau este înlocuit cu un cuvînt corespunzător, creîndu-se o elipsă sintactică cu efect de întrerupere sau de schimbare bruscă a firului gîndirii. • /<fr. ***anantapodotone***; cf. gr. *ἀνανταπόδοτον*.

anápăda *adv.* v. anapoda.

anapést *s.m.* (*vers.*) **1** (*în vers. antică greacă și latină*) Unitate ritmică formată din două silabe scurte urmate de una lungă. **2** (*în vers. modernă*) Unitate metrică alcătuită din două silabe neaccentuate urmate de una accentuată. Ex. *Ei dau vieții noastre În mormînt, în adîncul mormînt* (EMIN.). • pl. *-ști, n. -uri, -e.* /<fr. ***anapeste***, lat. ***anapaestus, -i***; cf. gr. *ἀνάπαιστον*.

anapéstic, -ă *adj.* (*despre versuri*) Care este format din anapești; care folosește anapestul. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***anapestique***, lat. ***anapaesticus, -a, -um***.

anaplasmóză *s.f.* (*med. vet.*) Boală parazitară la rumegătoare, provocată de unele protozoare. • pl. *-e.* /<fr. ***anaplasmose***.

anaplástic, -ă *adj.* (*med.*) Care aparține anaplastiei, care se referă la anaplastie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***anaplastique***.

anaplastíe *s.f.* (*med.*) Operație chirurgicală făcută cu scopul de a reda (prin autogrefă) forma normală a unei părți mutilate a corpului sau a unui organ mutilat. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***anaplastie***; cf. gr. *ἀνά* „din nou", *πλάσσω* „a forma".

anaplazíe *s.f.* (*biol., med.*) Stare a unui proces neoplazic în care arhitectura și unele caracteristici celulare sînt total diferite de cele ale țesutului de origine, unele avînd o dezvoltare incompletă sau anormală. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***anaplasie***, engl. ***anaplasia***; cf. gr. *ἀνά* „din nou", *πλάσις* „creație, facere".

anăpoda *adv., adj.invar.* (*pop.*) **1** *adv.* Pe dos, de-a-ndoaselea *Face treburile anapoda.* **2** *adv.* Altfel, în altă direcție decît trebuie. *Calul a pornit anapoda, direct pe arătură.* ◇ Expr. *Umblă anapoda* = umblă peste tot, hoinărește, neglijîndu-și datoriile (casnice). *Nu este acasă cu copiii. Umblă anapoda!* **3** *adv.* Fig. În mare dezordine, în neștire; orbește. *Își redactează scrierile anapoda.* **4** *adj.invar.* (*despre oameni*) Care este afurisit, ciudat, sucit. *Este un om cam anapoda, nu te poți înțelege cu el.* • și (*reg.*) *anápăda adv.* /<ngr. ***ανάποδα***.

anaptíxă *s.f.* (*fon.*) Modificare fonetică necondiționată constînd în introducerea unei vocale între două consoane în cadrul unui cuvînt. • pl. *-e.* /<fr. ***anaptyxe***; cf. gr. *ἀνά* „prin, printre", *πτύσσω* „a desfășura".

anarghiríe *s.f.* (*jur.; în epoca fanariotă*) Acceptarea cuiva de a se recunoaște dator pentru o sumă pe care nu a primit-o sau a primit-o parțial. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<ngr. ***αναργυρία***.

anárhic, -ă *adj.* Care se referă la anarhie, care este propriu anarhiei, care duce la anarhie. *Organizație extremistă anarhică.* ◆ Care dovedește indisciplină; dezorganizat, haotic. *Comportare anarhică.* = pl. *ci, ce.* /<fr. ***anarchique***, ngr. ***αναρχικός***.

anarhíe *s.f.* **1** Stare de dezorganizare, de dezordine, de haos într-o țară, într-o instituție etc. **2** Atitudine de indisciplină, nesupunere a individului față de legi sau față de o colectivitate organizată. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***anarchie***, rus. ***анархия***, germ. ***Anarchie***, lat. ***anarchia***, ngr. ***αναρχία***; cf. gr. *ἀναρχία* <*ἀνά* „fără", *ἀρχή* „conducător".

anarhísm *s.n.* **1** Ideologie socială și mișcare social-politică extremistă, apărută în a doua jumătate a sec. 19, care neagă necesitatea autorității statale și formele de organizare ale statului, ordinea și disciplina socială în general, proclamînd dreptul individului la o libertate neîngrădită. *Unii revoluționari ruși erau adepți ai anarhismului.* ◆ Ext. Atitudine de anarhist. *Anarhismul tinerilor.* **2** Stare, perioadă de anarhie. *Anarhismul a durat mai mult timp.* • /<fr. ***anarchisme***, rus. ***анархизм***, germ. ***Anarchismus***.

anarhíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Adept, partizan) al anarhismului. ◆ (*adj.*) Caracteristic anarhismului. *Acțiune anarhistă.* • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***anarchiste***, rus. ***анархист***, germ. ***Anarchist***.

anarhizánt, -ă *adj.* Care manifestă simpatie pentru anarhism. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***anarchisant***.

anarhosindicalísm *s.n.* Curent din mișcarea sindicală internațională, influențat de ideile anarhismului. • /<fr. ***anarcho-syndicalisme***, rus. ***анархосиндикализм***.

anarhosindicalíst, -ă *adj., s.m. f.* (Adept) al ideilor anarhosindicalismului. • pl. *-iști, -iste.* /<rus. ***анархосиндикалист***.

anarmónic, -ă *adj.* (*mat.*) *Raport anarmonic* = cîtul rapoartelor a patru puncte A, B, C, D coliniare, în care punctele C și D împart segmentul AB, segmentele fiind orientate. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***anharmonique***.

anartríe *s.f.* (*med.*) Incapacitate patologică a articulării sunetelor, în situația integrității organelor fonatoare, provocată de o leziune cerebrală localizată în zona nucleului lenticular; afemie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***anarthrie***, engl. ***anarthria***; cf. gr. *ἄναρθρος* „nearticulat".

anárți *s.m. pl.* (*ist.*) Populație, probabil celtică, din antichitate, care a trăit temporar și pe teritoriul Daciei, în sec. 3-1 î.Hr. • /<gr. ***Ἄνάρτοι***, lat. ***Anartes***.

anasărcă *s.f.* **1** (*med.*) Edem generalizat al țesutului celular subcutanat, cu acumulare de lichid în cavitățile seroase ale organismului, care apare în unele boli de inimă, de rinichi, de ficat etc.; anasarhie. **2** (*bot.*) Boală a plantelor, provocată de excesul de apă din țesuturi. • /<fr. ***anasarque***, germ. ***Anasarka***, engl. ***anasarca***; cf. gr. *ἀνά* „deasupra", *σάρξ, σαρκός* „carne".

anasarhíe *s.f.* Anasarcă. • g.-d. *-iei.* /<germ. ***Anasarkie***.

anaseísm *s.n.* (*geol.*) Undă seismică a cărei primă deplasare se produce dinspre epicentru spre exteriorul regiunii respective. • pl. *-e.* /***ana-*** + ***seism***.

anasîna *s.f.* (*reg.*) Expr. *A lua* (sau *a duce, a aduce* etc.) *cu anasîna* = a lua (sau a duce, a aduce etc.) cu forța. *O știucă... mai mare decît cea pe care i-o luase cu anasîna domnul căpitan* (SADOV.). • /<tc. ***anasını*** „înjurătură".

anasón *s.m.* (*bot.*) **1** Plantă erbacee aromatică din familia umbeliferelor, originară din Orient, cu florile mici și albe, cultivată pentru uleiul eteric și substanțele grase care se extrag din fructe, avînd diverse întrebuințări în industria alimentară și în cea farmaceutică (*Pimpinella anisum*). ◆ Fructul aromat și comestibil al acestei plante. ◆ Băutură alcoolică preparată din fructele acestei plante. **2** Compuse: *anason-mare* = molură (*Foeniculum vulgare*); *anason-stelat* (sau *-franțuzesc*) = mic arbust, originar din China și Japonia, din familia magnoliacee, cu frunzele persistente, aromatice, cu florile de culoare galben-verzuie, hermafrodite, și cu fructele în formă de stea (*Illicium anisatum*). • și *anisón s.m.* /<tc. ***anason***, ngr. ***ἀνισον***.

anastasimatár *s.n.* (*bis.*) Carte de cîntări religioase pe muzică bizantină (psaltică) referitoare la Învierea Domnului. • pl. *-e.* /<ngr. ***αναστάσιμος***, după *agheazmatar*.

anastátic, -ă *adj.* Care reproduce o tipăritură prin imprimare sau gravare cu ajutorul anumitor procedee chimice. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***anastatique***.

anastigmát *adj., s.n.* (Sistem de lentile) anastigmatic. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***anastigmate***.

anastigmátic, -ă *adj.* (*despre sisteme de lentile*) Care este construit din sticle speciale, care corectează toate aberațiile optice (astigmatismul) și dă o imagine clară; anastigmat. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***anastigmatique***.

anastigmatísm *s.n.* (*fiz.*) Calitate a unui sistem optic de a fi anastigmatic. • /<fr. ***anastigmatisme***.

anastilóză *s.f.* Operație de restaurare a unui monument prin amplasarea elementelor arhitectonice căzute la locul de origine. • pl. *-e.* /<fr. ***anastylose***.

anastomótic, -ă *adj.* (*med.*) Care aparține anastomozei, care se referă la anastomoză. • pl. *ci, -ce.* /<fr. ***anastomotique***.

anastomoză *vb. I. tr.* **1** (*med.*) A stabili chirurgical o legătură între două organe cavitare, între două vase sangvine etc. **2** (*bot.*) A îmbina, a lega diferite organe vegetale. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***anastomoser***.

anastomozáre *s.f.* (*med.*) Acțiunea de *a anastomoza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***anastomoza***.

anastomozát, -ă *adj.* **1** (*med.; despre vase sangvine, organe cavitare*) Care a fost unit prin anastomoză. **2** (*bot.; despre nervuri*) Ramificat și iarăși unit. **3** (*geogr.; despre traseul unui curs de apă*) Ramificat în numeroase brațe care se despart mereu și iarăși se reunesc. • pl. *-ți, -te.* /v. ***anastomoza***.

anastomóză *s.f.* **1** (*med.*) Comunicare naturală, patologică sau artificială (chirurgicală) a două conducte (vase sangvine, segmente ale tubului digestiv, căi biliare etc.) sau a unor nervi. **2** (*bot.*) Reunire a diferitelor organe vegetale (fibre, nervuri, vase). • pl. *-e.* /<fr. ***anastomose***, engl. ***anastomosis***; cf. gr. *ἀναστόμωσις* „deschidere".

anastrófă *s.f.* **1** (*stil.*) Figură retorică ce constă în inversarea topicii obișnuite a cuvintelor într-o propoziție cu scopul de a atrage atenția asupra unui amănunt. Ex. *Te uită cum ninge decembre* (BACOV.). **2** (*biol.*) Perioadă cu modificări rapide în formarea organismelor, în filogenie. • pl. *-e.* /<fr. ***anastrophe***, germ. ***Anastrophe***, gr. ***ἀναστροφή***.

anátema *s.f.* v. anatemă.

anatémă *s.f.* **1** (*bis.*) Excomunicare, îndepărtare a cuiva din rîndul credincioșilor; excludere din comuniunea Bisericii sub acuzația de erezie; afurisenie. ◆ Formula religioasă (afurisenia) prin care era cineva excomunicat. ◇ Expr. *A arunca* (sau *a rosti*) *anatema împotriva* (sau *asupra*) *cuiva, a lovi pe cineva cu anatema* = a afurisi. ◆ (*adj.*) Afurisit, blestemat, excomunicat de către biserică. *Era anathema acela ce va ținea pînă dospită* (MAL.). ◆ Ext. Blestem. **2** (*în Grecia antică*) Dar pe care grecii îl aduceau zeilor, punîndu-l pe altar. **3** (*la vechii evrei*) Jertfă adusă pe altar, care, fiind considerată ca încărcată cu păcatele și blestemele oamenilor, era destinată distrugerii pentru a potoli mînia lui Dumnezeu. • acc. și

anátemă. scris și *anathemă*. pl. *-e*. și *anátema*, (*înv.*) *anátima*, *anáftema*, *anáftima* *s.f.* /<m. gr. ***ανάθεμα***, lat. ***anathēma***, slav. ***анаѳема***.

anatemizá *vb. I. tr.* (*bis.*) A pronunța anatema asupra cuiva; a afurisi. <> Fig. *Pictorii nonconformiști au fost alungați, anatemizați.* • prez.ind. *-ez.* /***anatemă*** + *-iza*, după fr. *anathématiser*, lat. *anathemisare*; cf. ngr. *αναθεματίζω*.

anatemizáre *s.f.* (*bis.*) Acțiunea de *a anatemiza* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***anatemiza***.

anatemizát, -ă *adj.* (*mai ales despre persoane*) Asupra căruia s-a aruncat o anatemă. • pl. *-ți, -te*. /v. ***anatemiza***.

anatexíe *s.f.* (*geol.*) Transformare a rocilor din zonele adînci de peste 30 km ale scoarței pămîntului în mase compacte de gresie și granit. • g.-d.*-iei*. /<fr. ***anatexie***; cf. gr. *ἀνάτηξις* „topire".

anathémă *s.f.* v. anatemă.

anathyrosis [anati'rosis] *s.n.* (*arhit.*) Falț care mărginește fața anterioară a blocurilor de piatră dintr-un parament. • /<fr. ***anathyrosis***; cf. gr. *ἀναθυρόω* „a pune unul peste altul blocuri de construcție".

anatíde *s.f. pl.* (*ornit.*) Familie de păsări palmipede avînd ca tip rața; anseride. • /<fr. ***anatidés***; cf. lat. *anas, -tis* „rață".

anătima *s.f.* v. anatemă.

anatocísm *s.n.* (*fin.*) Capitalizare a dobînzii unei sume împrumutate; dobîndă la dobîndă. • pl. *-e*. /<fr. ***anatocisme***, lat. ***anatŏcismus***, *-i*; cf. gr. *ἀνατοκισμός*.

anatolián, -á *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Anatoliei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii Anatoliei. **2** *adj.* Care aparține Anatoliei sau anatolienilor, care se referă la Anatolia sau la anatolieni; care este originar din Anatolia. • sil. *-li-an*. pl. *-ieni, -iene*. /nm. pr. (partea asiatică a Turciei) ***Anatolia*** + *-ean*.

anatómic, -ă *adj.* **1** Care aparține anatomiei, care se referă la anatomie. <> *Piesă anatomică* v. piesă. **2** Care este modelat după forma corpului uman sau a unei părți a sale. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***anatomique***, lat. ***anatomĭcus***, *-a, -um*.

anatomíe *s.f.* **1** Știință care se ocupă cu studiul structurii organismelor vii și al relațiilor dintre diferite organe constitutive. *Anatomie aplicată* = parte a anatomiei care se ocupă cu diagnosticul și cu tratamentul bolilor. *Anatomie descriptivă* = parte a anatomiei care se ocupă cu descrierea formelor diferitelor organe. *Anatomie comparată* = parte a anatomiei care se ocupă cu compararea structurilor diferitelor plante și animale. *Anatomie patologică* = parte a anatomiei care se ocupă cu studiul modificărilor macrocosmice și microscopice, histochimice și citochimice în cursul unei boli, corelînd datele de morfologie cu semnele clinice și modificările biochimice. <> Fig. *Curiozitatea, ascunsă și vagă, despre anatomia sexuală a personalităților de noblețe* (CA. PETR.). **2** Disecție. ◆ Structura internă a unui organism sau organ. *Radiografia a relevat anatomia organelor interne.* **3** Formă exterioară, conformație a unui corp. *Atletul de la paralele are o anatomie solidă.* **4** Fig. Studiu, analiză minuțioasă, exhaustivă a unei probleme, a unui fenomen. *Scriitorul a efectuat o anatomie a societății sale.* • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***anatomie***, lat. ***anatomĭa***; cf. gr. *ἀνατομή* <*ἀνατέμνω* „a tăia".

anatomíst, -ă *s.m., s.f.* **1** Specialist în anatomie. **2** Persoană care se ocupă cu studiul anatomiei, care practică sau predă anatomia. • pl. *-iști, -iste*. /<fr. ***anatomiste***.

anatomo- Elem. de compunere „anatomie". • /<fr. ***anatomo-***; cf. gr. *ἀνατομή* „disecție".

anatomoclínică *adj.* (*med.*) *Metodă anatomoclinică* = metodă de observație constînd în a recunoaște pe viu, prin intermediul simptomelor precise, modificările patologice ale organelor profunde. • pl. *-ce*. /<fr. ***anatomo-clinique***.

anatomofiziológic, -ă *adj.* Care se referă la anatomia și la fiziologia corpului. • sil. *-zi-o-*. pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***anatomophysiologique***.

anatomopatológ, -ă *s.m., s.f.* Specialist în anatomopatologie. • pl. *-gi, -ge*. /de la ***anatomopatologic***, prin derivare regresivă; cf. fr. *anatomo-pathologiste*.

anatomopatológic, -ă *adj.* Care se referă la modificările patologice de structură ale organismului. ◆ Care ține de anatomopatologie. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***anatomopathologique***.

anatomopatológie *s.f.* Ramură a medicinei care se ocupă cu studiul modificărilor de formă sau de structură provocate de boală și, mai ales, al modificărilor țesuturilor microscopice provocate de leziuni anatomice. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***anatomopathologie***.

anatopísm *s.n.* (*psih.*) Ansamblu de tulburări care apar la unii emigranți ca urmare a neadaptării la noul mediu. • /<fr. ***anatopisme***.

anatoxínă *s.f.* (*microbiol.*) Toxină bacteriană (tetanică, diftерică etc.) care, prin acțiunea simultană a căldurii și a formolului, își pierde toxicitatea, dar își conservă proprietățile imunologice, fiind utilizată mai ales pentru obținerea unor vaccinuri. • pl. *-e*. /<fr. ***anatoxine***, engl. ***anatoxin***; cf. gr. *ανα* „din contra", *τοξινη* „toxină".

anatoxiterapíe *s.f.* (*med.*) Folosirea în scop terapeutic a anatoxinelor. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***anatoxithérapie***.

anatropísm *s.n.* (*bot.*) Curbare a plantelor în direcția factorului de excitație. • /<fr. ***anatropisme***.

anauxít *s.n.* (*mineral.*) Mineral cristalizat, de culoare albă, cu luciu sidefiu. • /<fr. ***anauxite***.

anavaccín *s.n.* (*med.*) Vaccin preparat cu anatoxină. • pl. *-uri*. /<fr. ***anavaccin***.

anavírus *s.n.* (*microbiol.*) Inframicrob devenit inactiv patologic sub acțiunea căldurii sau formolului, dar care își menține calitățile antigenice. • pl. *-și*. /<fr. ***anavirus***.

anazoturíe *s.f.* (*med.*) Diminuare sau suprimare a azotului în urină. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***anazoturie***.

ancablúră *s.f.* Unitate de măsură pentru lungime egală cu a zecea parte dintr-o milă marină (185,2 m). • pl. *-i*. /fr. ***encablure***.

ancadrámént *s.n.* **1** Chenar decorativ în relief, din piatră sau din lemn, care înconjoară o ușă, o fereastră etc. **2** Bordură îngustă de cărămidă, împrejmuire de vegetație scundă care mărginește un spațiu plantat. **3** Ansamblu de construcții, de plantații etc. care mărginesc o piață. • pl. *-e*. /<fr. ***encadrement***.

ancastrámént *s.n.* (*constr.*) Loc într-o zidărie în care se montează pasarela unui ponton, o schelă etc.; încastrare. • pl. *-e*. /<fr. ***encastrement***.

áncăr *s.n.* Șervețel ținut de chelneri în mînă sau sub braț. • /<germ. ***Hangerl***.

ánceps *s.n.* (*fon.*) Semn grafic care marchează, într-o anumită situație, cantitatea unei silabe. • /<lat. ***anceps, -ipitis***.

ancestrál, -á *adj.* **1** Care este transmis prin ereditate; ereditar. *Trăsături antropologice ancestrale.* **2** Strămoșesc. *Tradiții ancestrale.* • pl. *-i, -e*. /<fr. ***ancestral***.

ancherít *s.n.* (*mineral.*) Carbonat natural de calciu, magneziu și fier, cenușiu sau gălbui-brun, utilizat ca minereu de fier. • /<fr. ***ankérite***, engl. ***ankerite***.

anchetă *vb. I. tr.* A supune unei cercetări amănunțite; a face o anchetă. <> (*abs.*) *Cel care anchetează nu este politist.* • prez ind.*-ez*. /***anchetă*** + *-a*; cf. fr. *enquêter*.

anchetáre *s.f.* Acțiunea de *a ancheta* și rezultatul ei; anchetă. • pl. *-ări*. /v. ***ancheta***.

anchetatór, -oáre *s.m., s.f., adj.* (Persoană) care efectuează o anchetă. • pl. *-ori, -oare*. /***ancheta*** + *-tor*.

anchétă *s.f.* **1** (*jur.*) Cercetare făcută de o autoritate publică în scopul elucidării împrejurărilor în care s-a produs un eveniment, un fapt, o contravenție, o infracțiune etc., al identificării autorului și al stabilirii răspunderilor. *Anchetă preliminară.* <> *Anchetă penală* = investigație făcută pentru stabilirea vinovăției în situații sancționate de Codul Penal. *Comisie de anchetă* v. comisie. ◆ Ext. Cercetare făcută la fața locului, cu ascultare de martori, cu întrebări etc. pentru a se stabili ceva. *Ceruse forului superior școlar anchetă urgentă* (SADOV.). **2** Metodă de investigație științifică sau jurnalistică constînd în strîngerea materialului documentar prin cercetarea pe teren, pe bază de întrebări, a unor realități sociale, culturale vaste. *Anchetele lingvistice stau la baza alcătuirii atlaselor lingvistice.* ◆ Ext. Gen publicistic în care se prezintă rezultatele unor asemenea cercetări. **3** (*med.*) Cercetare metodică a cauzelor și a diferiților factori care determină apariția și desfășurarea unui fenomen, folosită mai ales în igienă, epidemiologie și în medicina socială. <> *Anchetă alimentară* = cercetare efectuată pentru studiul alimentației unei populații. <> *Anchetă epidemiologică* = metodă de bază în cercetarea epidemiologică, efectuată pe un eșantion reprezentativ al populației. *Anchetă a stării de sănătate a populației* = studiul complex și sistematic al numeroaselor aspecte ale sănătății populației. • pl. *-e*. /<fr. ***enquête***.

anchil- Elem. de compunere „înțepenire", „curbare". • și *anchilo-*. /<fr. ***ankyl(o)-***; cf. gr. *ἀγκύλος* „curbat, încovoiat".

anchilo- v. anchil-.

anchiloblefarón *s.n.* (*med.*) Aderență congenitală a pleoapelor. • pl. *-oane*. /<fr. ***ankyloblépharon***.

anchilocéras *s.n.* (*zool.*) Amonit cu cochilia spiralată, avînd porțiunea terminală curbată ca o cîrjă. • /***anchilo-*** + *-ceras*.

anchilocheilíe *s.f.* (*med.*) Sudare (congenitală) a buzelor. • sil. *-che-i-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***ankylocheilie***.

anchilodactilíe *s.f.* (*med.*) Diformitate constînd în sudura patologică a degetelor. • g.-d. *-iei*. /<engl. ***ankylodactyly***, fr. ***ankylodactylie***.

anchiloglosíe *s.f.* (*med.*) Aderență a limbii la gingii sau la peretele bucal. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***ankyloglossie***.

anchilostóm *s.m.* (*biol.*) Mic vierme nematod parazit al intestinului uman, care perforează vasele de sînge din intestin. (*Ankilostoma duodenale*). • pl. *-i*. /<fr. ***ankylostome***; cf. gr. *ἀγκύλος* „încovoiat", *στόμα* „gură".

anchilostomiáză *s.f.* (*med.*) Boală parazitară provocată de anchilostom care pătrunde în organism prin gură sau prin piele, formînd papulopustule, și se fixează (în număr mare) în mucoasa intestinală, unde provoacă inflamare și microhemoragii repetate. • sil. *-mi-a-*. pl. *-e*. /<fr. ***ankylostomiase***.

anchilozá *vb. I.* **1** *tr., refl.* (*med.*) A provoca sau a căpăta o anchiloză, a (se) înțepeni. *În urma loviturii, piciorul i s-a anchilozat.* **2** *refl.* Fig. A deveni grecoi, mărginit, sclav al rutinei în gîndire, în concepții etc. *Fantezia artistului s-a anchilozat.* • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***ankyloser***.

anchilozánt, -ă *adj.* (*med.*) Care anchilozează. • pl. *-ți, -te*. /<fr. ***ankylosant***.

anchilozáre *s.f.* (*med.*) Faptul de *a* (*se*) *anchiloza*; anchiloză. • pl. *-ări*. /v. ***anchiloza***.

anchilozát, -á *adj.* Care suferă de anchiloză. <> Fig. *Minte anchilozată.* • pl. *-ți, -te*. /v. ***anchiloza***.

anchilózá *s.f.* (*med.*) Diminuarea importantă sau suprimarea totală a mișcărilor unei articulații, în mod normal mobilă, care se produce după o afecțiune articulară, traumatism sau care este provocată chirurgical. <> Fig. *Atitudinea sa trădează anchiloza gîndirii.* • pl. *-e*. /<fr. ***ankylose***; cf. gr. *ἀγκύλωσις* „aplecare, curbatură, încovoiere".

anchiluríe *s.f.* (*med.*) Strîmtare patologică a uretrei. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***ankylurie***.

anchíră *s.f.* (*înv.*) Ancoră. • pl. *-e*. /<sl. veche ***анъкыра***.

áncie *s.f.* (*muz.*) Mică lamă elastică (de metal, de plastic, de lemn sau de trestie) fixată la gura unor instrumente de suflat (clarinet, oboi etc.) pentru a produce vibrații, sunete sau pentru a le intensifica. ◆ Termen generic în jazz pentru saxofoane și clarinete. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<it. ***ancia***.

ancilár, -ă *adj.* **1** Referitor la servitori; de slugă. **2** Subordonat, umil, slugarnic. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***ancillaire***; cf. lat. *ancilla, -ae* „servitoare".

anclanșá *vb. I. tr.* (*compl. indică mecanisme*) A angrena în vederea declanșării. ◆ A transmite o mișcare unei piese. • prez.ind. *-ez*. /<*fr.* ***enclencher***.

anclanșáre *s.f.* Acțiunea de *a anclanșa* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***anclanșa***.

anclávă *s.f.* v. enclavă.

ancolá *vb. I. tr.* A încleia. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***encoller***.

ancolăj *s.n.* Încleiere; ancolare. • pl. *-e*. /<fr. ***encollage***.

ancoláre *s.f.* Încleiere; ancolaj. • pl. *-ări*. /v. ***ancola***.

ancolură [anko'lyrə] *s.f.* Gîtul calului. • pl. *-i*. /<fr. ***encolure***.

ancombrámént *s.n.* **1** Afluență de oameni, materiale sau obiecte, care împiedică trecerea; îngrămădire, îmbulzeală. **2** (*tehn.*) Spațiu necesar pentru montarea, așezarea etc. unui utilaj, unui obiect etc. • pl. *-e*. /<fr. ***encombrement***.

ancombrănt, -ă *adj.* **1** (*despre obiecte*) Care împiedică trecerea printr-un spațiu; supărător; incomodant. **2** Fig. (*despre oameni*) Plictisitor, pisălog. *Un individ ancombrant și enervant.* • pl. *-ți, -te*. /<fr. ***encombrant***.

ancónă *s.f.* **1** Consolă care susține cornișa. **2** Placă așezată în altar, sculptată sau pictată. ◆ Nișă în care este așezată această placă. • pl. *-e*. /<it. ***ancona***.

anconéu *adj., s.m.* (*anat.*) (Mușchi) extensor al antebrațului, situat înapoia cotului. • pl. *-ei.* /<fr. *anconé.*

ancorá *vb. I.* **1** *intr.* A fixa o navă sau un corp plutitor de fundul apei cu ajutorul unei ancore. *Ancorează, marinare! Iată: noaptea s-a lăsat* (MACED.). ◆ Ext. A se opri, a ajunge (definitiv) undeva. *Am ancorat de cinci zile și aștept* (SEBAST.). ◆ Fig. (*tr., refl.*) A (se) fixa (pe o bază solidă). *Literatura lui este ancorată în cotidian.* **2** *tr.* A lega, a fixa un element de construcție, un sistem tehnic de o altă construcție, de un alt sistem tehnic sau de pămînt cu ajutorul unui ansamblu de piese (pentru a împiedica deplasarea sau răsturnarea lui). • prez.ind. *-ez.* /***ancoră*** *+ -a*; cf. it. *ancorare.*

ancoráj *s.n.* **1** (*mar.*) Loc unde se ancorează; ancorare. ◆ Taxă plătită pentru ancorare. **2** (*tehn.*) Fixare a unei piese sau a unei construcții metalice, de lemn etc. pe o zidărie. ◆ Ansamblu de piese care servesc la această fixare. **3** Sistem de cabluri care fixează un stîlp, o construcție înaltă etc. • pl. *-e, -uri.* /<it. ***ancoraggio***; cf. fr. *ancrage.*

ancoráre *s.f.* Acțiunea de *a ancora* și rezultatul ei; ancoraj. <> Fig. *Ancorarea oamenilor de știință în problemele de interes universal.* ◆ (*med.*) Realizarea unui sistem de legătură labilă între proteza dentară și dinții pe care se sprijină. • pl. *-ări.* /v. ***ancora.***

ancorát, -á *adj.* (*mar.*) Care este ancorat cu o ancoră. • pl. *-ți, -te.* /v. ***ancora.***

ancoratór *s.n.* (*mar.*) Dispozitiv pentru manevrarea și amorsarea ancorei la navele cu vele. • pl. *-oare.* /<it. ***ancoratore.***

áncoră *s.f.* **1** Piesă grea de oțel, avînd forma unei tije cu mai multe brațe (terminate cu gheare), legată de o navă printr-un lanț sau printr-o parîmă, care se coboară pe fundul apei, unde se agață pentru a fixa nava în loc. <> Expr. *A arunca* (sau *a lăsa*) *ancora* = a ancora; a se opri. *A ridica ancora* = *a*) (*despre vapoare*) a părăsi portul, a porni în larg; *b*) (*despre oameni*) a pleca, a porni pe mare; *c*) ext. (*fam.; despre oameni*) a pleca la drum. *Cînd a văzut că atmosfera s-a încins, a ridicat ancora.* **2** Bară (de metal) în formă de T sau de X care împiedică deplasarea sau dărîmarea zidurilor. ◆ Cablu care fixează stîlpi, coșuri înalte de fabrică, turnul unei sonde petroliere etc. **3** Fiecare dintre vergelele de oțel care asigură legătura dintre planșeele unei îmbrăcăminți rutiere de beton. • pl. *-e.* /<it. ***ancora***, lat. ***ancŏra, -ae***; cf. rom. *anchiră, anghiră.*

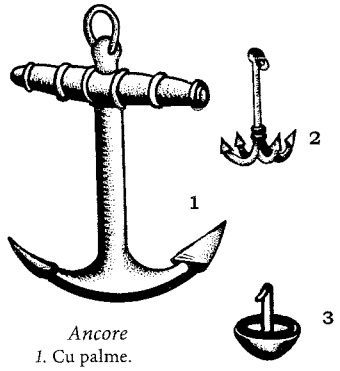

Ancore
1. Cu palme.
2. Tip cange.
3. Tip ciupercă.

ancorót *s.n.* (*mar.*) Ancoră mică folosită la ambarcațiile ușoare. • pl. *-e.* /<it. ***ancorotto.***

ancóșă *s.f.* **1** (*cinemat.*) Decupare pe marginea peliculei cinematografice, care acționează dispozitivul de schimbare a iluminării în timpul developării, al copierii. **2** (*electr.*) Canal practicat într-o piesă metalică pentru a introduce în el conductorii electrici

anconă (1)

ai unei înfășurări. **3** (*med.*) Defect de umplere cu substanță de contrast la nivelul unui organ cavitar (consecință a unui spasm). • pl. *-e.* /<fr. ***encoche.***

ancrasá *vb. I. refl.* **1** (*despre piese ale unui sistem tehnic, despre electrozii unei bujii etc.*) A se acoperi cu un strat de cărbune, de ulei ars, rugină etc., care împiedică funcționarea normală; a se murdări. ◆ Ext. (*despre mecanisme*) A se imobiliza din cauza impurităților. *Motorul mașinii s-a ancrasat.* **2** (*poligr.; despre tipare sau despre literele unui tipar*) A se îmbîcsi. • prez.ind. pers. 3 *-easă.* /<fr. ***encrasser.***

ancrasáre *s.f.* Depunere de praf și de reziduuri pe anumite piese ale unui sistem electric, tehnic, care împiedică funcționarea lor normală. • pl. *-ări.* /v. ***ancrasa.***

ancrasát, -ă *adj.* (*despre piese ale unui sistem tehnic, despre electrozii unei bujii etc.*) Care este acoperit cu un strat de cărbune, de ulei ars, rugină etc., ce împiedică funcționarea normală. • pl. *-ți, -te.* /v. ***ancrasa.***

andabát *s.m.* (*în antic. romană*) Gladiator a cărui cască nu avea deschizături pentru ochi, fiind astfel obligat să lupte orbește. • pl. *-ți.* /<lat. ***andabata, -ae***, fr. ***andabate.***

andalúz, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Andaluziei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) populație spaniolă care locuiește în Andaluzia; locuitorii Andaluziei. **2** *adj.* Care aparține Andaluziei sau andaluzilor, care se referă la Andaluzia sau la andaluzi; originar din Andaluzia • pl. *-i, -e.* /<fr. ***andalou, andalouse***; cf. nm. pr. *Andaluzia*, regiune autonomă în S Spaniei.

andaluzít *s.n.* (*mineral.*) Silicat natural de aluminiu, cristalizat rombic, cenușiu-roz sau brun, folosit în industria materialelor refractare. • /<fr. ***andalousite***; cf. nm.pr. *Andaluzia*, regiune autonomă în S Spaniei.

andaménto *s.n.* (*muz.*) Dezvoltare a subiectului într-o fugă. • /<it. ***andamento.***

andánte *adv., s.n.* (*muz.*) **1** *adv.* (*indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Cu ritm și intensitate moderate. **2** *s.n.* (Parte dintr-o) compoziție muzicală (sonată, simfonie) concepută pentru o asemenea execuție. • /<it. ***andante.***

andantíno *adv., s.n.* (*muz.*) **1** *adv.* Cu o mișcare puțin mai rapidă, mai vioaie decît andante. **2** *s.n.* (Parte dintr-o) compoziție muzicală executată în acest tempo. • /<it. ***andantino.***

andárt *s.m.* (*ist.*) **1** Haiduc grec din Peninsula Balcanică. **2** Partizan în luptele de eliberare a Greciei de sub dominația otomană. • pl. *-ți.* /<ngr. ***αντάρτης.***

andáli *vb. IV.* (*reg.*) **1** *intr.* A pleca la drum fără vreun scop, a hoinări; a hăndrăli, a tîndăli. **2** *tr.* (*compl. indică activități, fapte etc.*) A începe, a porni. • prez.ind. *-esc.* și *îndălui, îndulí, unduluí, undulí* vb. *IV.* /form. expr.; cf. magh. *indulni* „a pleca, a porni".

ăndăra *adv.* (*reg.*) Compus: *andăra-bandăra* = alandala. • /cf. magh. *handra-bandra* „flușturatic, năuc", rom. *handra-bandra, hondro-bondro.*

andezín *s.n.* (*mineral.*) Mineral din familia plagioclazilor, alcătuit din silicat de sodiu și de calciu. • /<fr. ***andésine.***

andezít *s.n.* (*mineral.*) Rocă vulcanică din structura porfirică, de culoare cenușie pînă la negru sau brună, folosită în construcții și la pietruirea drumurilor. • pl. *-e.* /<fr. ***andésite.***

andezitíc, -ă *adj.* Care este de natura andezitului. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***andésitique.***

andín, -ă *adj.* Care aparține munților Anzi, care se referă la munții Anzi; din Anzi. • /<fr. ***andin***; cf. nm. pr. *Anzi*, munți de-a lungul coastei vestice a Americii de Sud.

andívă *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee cultivată, din familia compozeelor, din ale cărei frunze albe, cărnoase, comestibile se pregătesc salate (*Cichorium endivia*); cicoare-de-grădină. ◆ Mugur hipertrofiat al acestei plante, comestibil, obținut printr-o cultivare specială la întuneric. • pl. *-e.* /<fr. ***endive.***

andocá *vb. I. tr.* (*mar.; compl. indică nave*) A aduce în docuri pentru reparații. • prez.ind. *-chez.* /<germ. ***eindocken.***

andosá *vb. I. tr.* (*fin.*) A indica în scris pe reversul unui cec, al unei polițe etc. numele persoanei împuternicite să încaseze contravaloarea cecului; a gira. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***endosser.***

andosáj *s.n.* (*în iluzionism*) Acțiune de palmaj practicat pe fața dorsală a degetelor, care permite a se arăta interiorul palmei perfect gol. • pl. *-e.* /<fr. ***endossage.***

andosamént *s.n.* (*fin.*) Mențiune scrisă pe dosul unui cec, al unei polițe etc., prin care se transferă proprietatea actului respectiv unei alte persoane; andosare, gir. • pl. *-e.* /<fr. ***endossement.***

andosánt, -ă *s.m., s.f.* (*fin.*) Persoană care andosează un cec sau o poliță; andosator. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***endossant.***

andosáre *s.f.* (*fin.*) Acțiunea de *a andosa* și rezultatul ei; andosament. • pl. *-ări.* /v. ***andosa.***

andosát, -ă *adj.* (*fin.; despre cecuri, polițe*) Care poartă (pe verso) numele persoanei împuternicite să încaseze contravaloarea. • pl. *-ți, -te.* /v. ***andosa.***

andosatár, -ă *s.m., s.f.* (*fin.*) Persoană care beneficiază prin andosare de un cec, de o poliță etc. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***endossataire.***

andosatór, -oáre *s.m., s.f.* (*fin.*) Persoană care andosează un cec, o poliță; andosant. • pl. *-ori, -oare.* • /***andosa+*** *-tor*, după fr. *endosseur.*

andr- Elem. de compunere „bărbat". • și *andro-.* /<fr. ***andr(o)***-; cf. gr. *ἀνήρ, ἀνδρός.*

andradít *s.n.* (*geol.*) Varietate de granat incolor sau brun, verde, negru, translucid, cu luciu gras sau rășinos. • /<engl. ***andradite***; cf. nm. pr. José Bonifácio de *Andrada* e Silva, geolog brazilian.

andragogíe *s.f.* Știință și practică a educației adulților. • g.-d. *-iei.* /***andr-*** *+ -agogie.*

andreá *s.f.* **1** Fiecare dintre tijele lungi (de diferite grosimi), cu vîrful ascuțit, cu care se împletesc obiecte de lînă, de bumbac etc. <> *Andrele circulare* = două astfel de tije legate între ele printr-un fir flexibil (din material plastic). **2** Ac mare pentru cusut saci, saltele etc. • pl. *-ele.* și (*reg.*) *îndreá, undreá* s.f. /etimol. nec.

andro- v. andr-.

androácă *s.f.* v. androc.

androblastóm *s.n.* (*med.*) **1** Tumoare benignă rară a testiculului, a celulelor Sertoli, care histologic se aseamănă cu testiculul fetal (provocînd uneori feminizare). **2** Tumoare benignă rară a ovarului, avînd structura unui adenom testicular, care afectează femeia tînără și poate determina masculinizare și hirsutism; arenom. • pl. *-oame.* /<engl. ***androblastoma.***

androc *s.n.* (*reg.*) Fustă de lînă lucrată la războiul țărănesc, cu dungi colorate, pe care o poartă mai ales femeile bătrîne. • pl. *-oace.* și *handróc, ondróc* s.n., *androácă, ondroácă* s.f. /<săs. ***ondor*** = germ. ***[unter] rock.***

androcefál, -ă *adj.* (*despre statui de animale*) Care are cap de om. • pl. *-i, -e.* /fr. ***androcéphale.***

androcéu *s.n.* (*bot.*) Totalitatea staminelor unei flori. • pl. *-cee.* /<fr. ***androcée***; cf. gr. *ἀνδρός* „bărbat", *οἰκία* „casă".

androcít *s.n.* (*bot.*) Celulă vegetativă formată în androconidie, care dă naștere unui anterozigot. • pl. *-e.* /<fr. ***androcyte.***

androconídie *s.f.* (*bot.*) Conidie care, în lipsa anteridiei, preia rolul organului sexual masculin, la unele ascomicete. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***androconidie.***

androcór, -ă *adj.* (*bot.; despre plante*) Care este răspîndit prin intermediul omului. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***androchore.***

androdinamíe *s.f.* (*bot.*) Însușire a florilor hermafrodite cu stamine bine dezvoltate, dar cu stigmat redus. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***androdynamie.***

androdióic, -ă *adj.* (*bot.; despre plante*) Care are flori masculine sau hermafrodite pe indivizi diferiți. • sil. *-di-o-.* pl. *-ci, -ce.* /***andro-*** *+* ***dioic.***

androecíe *s.f.* (*bot.*) Prezența numai de flori masculine pe aceeași plantă. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***androécie.***

androfilíe *s.f.* (*psih.*) Simpatie pentru bărbați. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***androphilie.***

androfítă *s.f.* (*bot.*) Plantă masculă din generația sexuată. • pl. *-e.* /<fr. ***androphyte.***

androfobíe *s.f.* (*psih.*) Teamă, repulsie patologică față de bărbați. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***androphobie***; cf. gr. *ἀνδρός* „bărbat", *φόβος* „teamă".

androfór *s.n.* (*bot.*) Peduncul rezultat din alungirea ultimului internod al peduncululul floral, pe care sînt prinse staminele. ◆ Peduncul care poartă anteridia. • pl. *-oare.* /<fr. ***androphore.***

androgametofór *s.m.* (*bot.*) Plantă care poartă organele de reproducere masculine. • pl. *-i.* /<fr. ***androgamétophore***.

androgamíe *s.f.* (*bot.*) Proces de fecundare a gametului mascul cu cel femel. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***androgamie***.

androgén, -ă *adj., s.m.* (*genet.*) **1** *adj.* (*despre femele*) Care produce numai descendenți masculi. **2** *adj., s.m.* (Hormon steroid) care are proprietatea de a dezvolta caracterele sexuale masculine. ◆ (*adj.; despre substanțe*) Care provoacă în organism modificări cu caracter masculinizat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***androgène***; cf. gr. *ἀνδρός* „bărbat", *γεννάω* „a naște".

androgenétic, -ă *adj.* (*genet.*) **1** Rezultat prin androgeneză; androgenic. **2** Cu cromozomi numai de origine paternă. **3** Care produce numai descendenți masculi. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***androgénétique***.

androgenéză *s.f.* (*genet.*) **1** Proces de producere a hormonilor masculini; androgenie. **2** Dezvoltare a unui organism dintr-o celulă care posedă numai material genetic patern. • /<fr. ***androgenèse***.

androgénic, -ă *adj.* (*genet.*) Androgenetic. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***androgénique***.

androgeníe *s.f.* (*genet.*) Androgeneză. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***androgénie***.

androgenoterapíe *s.f.* (*genet.*) Folosirea terapeutică a hormonilor androgeni. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***androgénothérapie***.

androgín, -ă *adj., subst.* **1** *adj., s.m.* (*anat.*) Hermafrodit. **2** *s.m., s.f.* (*în mit. greacă*) Ființă fabuloasă jumătate femeie, jumătate bărbat. **3** (*bot.*) (Floare) care are organe de reproducere atît masculine (androceu), cît și feminine (gineceu). **4** *s.n.* Problemă enigmistică ce constă în găsirea a două cuvinte care grafic par a fi unul femininul celuilalt sau invers, însă în realitate au înțelesuri diferite. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***androgyne***, lat. ***andrŏgynus, -i***; cf. gr. *ἀνδρόγυνος* <*ἀνδρός* „bărbat", *γυνή* „femeie".

androginíe *s.f.* **1** (*anat.*) Pseudohermafroditism parțial la bărbat, cu criptorhidie și unele caractere sexuale feminine, dar cu scrotul sudat și penisul cu glandul perforat. ◆ Anomalie congenitală care constă în prezența caracterelor sexuale secundare masculine la o persoană de sex feminin. **2** (*zool.*) Hermafroditism. **3** (*bot.*) Caracterul plantelor monoice care prezintă atît flori masculе, cît și femele distincte. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***androgynie***; cf. gr. *ἀνδρόγυνος* <*ἀνδρός* „bărbat", *γυνή* „femeie".

androíd, -ă *adj, s.m.* I *adj.* **1** Care prezintă caractere masculine. **2** Care are înfățișare de bărbat. II *s.m.* Robot, automat care imită corpul și comportamentul uman. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***androïde***; cf. gr. *ἀνδρός* „bărbat", *εἶδος* „formă".

androlatríe *s.f.* Divinizare a bărbatului. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***androlatrie***.

androlátru, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care practică androlatria. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***androlatre***.

andrológ, -ă *s.m., s.f.* (*med.*) Specialist în andrologie. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***andrologue***.

andrológic, -ă *adj.* Care ține de andrologie, care se referă la andrologie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***andrologique***.

andrologíe *s.f.* (*med.*) Ramură a medicinei care se ocupă cu studiul anatomiei, al fiziologiei și al patologiei aparatului genital masculin. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***andrologie***.

andromastíe *s.f.* (*med.*) Prezență la femei a mamelelor atrofiate, asemănătoare cu acelea ale unui bărbat. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***andromastie***.

andromedíde *s.f. pl.* (*astron.*) Meteoriți care cad într-o ploaie periodică pe la mijlocul lunii noiembrie, din direcția galaxiei Andromeda. • /<fr. ***andromédides***; cf. gr. *Ἀνδρομέδα*.

andropatíe *s.f.* (*med.*) Boală specifică bărbaților. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***andropathie***.

andropáuză (*med.*) Perioadă de involuție, începînd de la o vîrstă determinată, a funcției testiculare, ce determină scăderea testosteronului plasmatic, iar pe plan clinic scăderea libidoului, reducerea pilozității sexuale, tulburări cardiovasculare, neuropsihice, neurovegetative și osoase. ◆ Ansamblu de manifestări organice și psihice apărute la bărbați în această perioadă. • sil. *-pa-u-.* pl. *-e.* /<fr. ***andropause***; cf. lat. *pausa* „încetare", gr. *ανδρος, εἶδος* „bărbat".

androspór *s.m.* (*bot.; la criptogamele vasculare*) **1** Spor mascul. **2** Grăuntele de polen. • pl. *-i.* /<fr. ***androspore***.

androsteríl *s.m.* (*biol.*) Mascul steril, lipsit de capacitatea de a forma gameți masculi. • pl. *-i.* /<fr. ***androstérile***.

androsterón *s.m.* (*biol.*) Grup de hormoni derivați din steroli, cu acțiune androgenă și secretați de corticosuprarenală și de testicul, avînd o activitate mai slabă decît a testosteronului. • pl. *-i.* și *androsterónă* *s.f.* /<fr. ***androstérone***.

androsterónă *s.f.* v. androsteron.

androtíp *s.n.* Exemplar tipic mascul al unei specii. • pl. *-uri.* /<fr. ***androtype***.

androtropíe *s.f.* (*med.*) Predilecție a unor afecțiuni pentru sexul masculin. • g.-d. *-iei.* /***andro-*** + ***-tropie***.

andurănță *s.f.* **1** Capacitatea de a rezista la eforturi fizice; răbdare. **2** (*tehn.*) Rezistență a unui produs în condițiile funcționării la parametrii proiectați. ◆ Rezistență mecanică a (unui motor). • pl. *-e.* /<fr. ***endurance***.

aneantiză *vb. I.* **1** *tr.* A distruge, a face să dispară în întregime, a nimici. **2** *refl.* Fig. A se spulbera, a dispărea. *Speranțele i s-au aneantizat.* • sil. *-ne-an-.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***anéantir***.

aneantizáre *s.f.* Distrugere, dispariție totală. • sil. *-ne-an-.* pl. *-ări.* /v. ***aneantiza***.

aneantizăt, -ă *adj.* Care este distrus, nimicit; spec. care a fost ucis. • sil. *-ne-an-.* pl. *-ți, -te.* /v. ***aneantiza***.

anecdótă *s.f.* **1** Scurtă relatare a unui fapt mai puțin cunoscut sau mai deosebit, adesea hazlie, spirituală, cu un sfîrșit deosebit, neașteptat, cultivată și ca specie literară sau folclorică; snoavă. *Discutau politică, spuneau anecdote despre politicieni.* **2** Fapt puțin cunoscut din istorie, din viața social-politică sau din viața particulară a unei personalități. *Istoriile astea..., cînd se dădeau nume autentice – nu în simplă anecdotă – mă înnebuneau* (CA. PETR.). **3** Totalitatea întîmplărilor descrise într-o operă literară; intrigă, scenariu, acțiune epică. *Anecdota romanului era stufoasă.* • pl. *-e.* /<fr. ***anecdote***, germ. ***Anekdote***, ngr. ***ανέκδοτο(ν)***; cf. gr. *ἀνέκδοτος* „lucru inedit".

anecdótic, -ă *adj, s.f.* **1** *adj.* Cu caracter de anecdotă. *Relatarea evenimentelor era cam anecdotică.* **2** *s.f.* Schema desfășurării epice a unei povestiri, a unui film etc.; nucleu epic. *Am analizat anecdotica filmului.* ◆ Ext. Intrigă, scenariu. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***anecdotique***.

anecdotísm *s.n.* Caracter anecdotic. • /***anecdotă*** + ***-ism***.

anecdotíst, -ă *s.m., s.f.* Autor, povestitor de anecdote. • pl. *-iști, -iste.* /***anecdotă*** + ***-ist***.

anecdotiză *vb. I. intr.* A povesti anecdote. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***anecdotiser***.

anecforíe *s.f.* (*med.*) Ușoară stare de tulburare a memoriei, în care subiectul evocă, cu ajutorul anturajului, anumite evenimente care păreau uitate. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***an***^{2}- + ***coforie***; cf. lat. *ecforari* „a dezvălui, a exprima".

anecoíd, -ă *adj.* (*despre încăperi, spații etc.*) Lipsit de ecou. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***anéchoïde***.

anejaculáre *s.f.* (*med.*) Absența ejaculării în actul sexual. • pl. *-ări.* /***an***^{2}- + ***ejaculare***.

anelíd *s.n.* (*zool.; la pl.*) Încrengătură de viermi cu corpul cilindric, segmentat în numeroase inele, care se deplasează cu ajutorul unor perișori (*Annellides*); (*și la sg.*) vierme care face parte din această încrengătură. • pl. *-e.* /<fr. ***annélides***; cf. lat. *anellus, -i* „inel".

anemiá *vb. I. refl., tr.* A (se) îmbolnăvi de anemie, a ajunge sau a face să ajungă în stare de anemie din cauza unor boli, a oboselii excesive, a malnutriției etc. • sil. *-mi-a.* prez.ind. *-iez.* /<fr. ***anémier***.

anemiát, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** (Persoană) slăbită din cauza anemiei; (bolnav) de anemie. **2** Fig. (Persoană) lipsită de putere, de vigoare; anemic. ◇ (*adj.; despre realizări, creații etc. ale oamenilor*) *Scrierile anemiate ale unei generații lipsite de perspectivă.* • sil. *-mi-at.* pl. *-ți, -te.* /v. ***anemia***.

anémic, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care suferă de anemie. *E anemică, totdeauna a fost ea așa palidă* (VLAH.). **2** *adj.* Fig. Care este fără vlagă, slab; fără valoare. *Ultimul volum de versuri publicat este anemic.* • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***anémique***.

anemíe *s.f.* (*med.*) Boală determinată de scăderea cantitativă sau calitativă a globulelor roșii și a hemoglobinei din sînge, caracterizată prin slăbiciune și paloare. ◇ *Anemie pernicioasă* = formă gravă de anemie în care măduva oaselor nu mai poate forma globule roșii care scad, proporțional, mai mult decît cantitatea de hemoglobină. *Anemie hipercromă* = anemie macrocitară cu creșterea valorii globulelor roșii din sînge. *Anemie hipocromă* = anemie cu diminuarea valorii globulelor roșii din hemoglobină, fără diminuarea numărului lor. ◆ Scădere a cantității de hemoglobină funcțională, ca simptom în numeroase boli. ◆ Fig. Slăbiciune, lipsă de vigoare. *O societate care suferă de anemie nu se poate mobiliza pentru acțiuni constructive.* • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***anémie***; cf. gr. *ἀν-* „fără", *αἷμα* „sînge".

anemiére *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *anemia.* • sil. *-mi-e-.* pl. *-i.* /v. ***anemia***.

anemo- Elem. de compunere „vînt". /<fr. ***anémo-***; cf. gr. *ἄνεμος*.

anemocór, -ă *s.f., adj.* (*bot.*) (Plantă) care are fructe sau semințe adaptate pentru a fi răspîndite de vînt. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***anémochore***.

anemocórd *s.n.* (*muz.*) Armoniu cu corzi. • pl. *-e.* /<fr. ***anémocorde***.

anemoentomofilíe *s.f.* (*bot.*) Polenizare prin intermediul vîntului și al insectelor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***anémoentomophilie***.

anemofíl, -ă *adj., s.f.* (*bot.*) (Plantă) a cărei polenizare se face prin intermediul vîntului; anemogam. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***anémophile***; cf. gr. *ἄνεμος* „vînt", *φίλος* „prieten".

anemofilíe *s.f.* (*bot.*) Polenizare făcută prin intermediul vîntului; anemogamie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***anémophilie***.

anemofítă *s.f.* (*bot.*) Plantă anemofilă. • pl. *-e.* /<fr. ***anémophyte***.

anemofobíe *s.f.* (*med.*) Teamă patologică de vînt, de curenți de aer. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***anemophobia***, fr. ***anémophobie***.

anemogám, -ă *adj., s.f.* (*bot.*) Anemofil. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***anémogame***.

anemogamíe *s.f.* (*bot.*) Anemofilie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***anémogamie***.

anemogén, -ă *adj.* (*despre procese fizico-geologice*) Datorat acțiunii vîntului; eolian. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***anémogène***.

anemográf *s.n.* (*meteor.*) Aparat care înregistrează variațiile vitezei și direcției vîntului. • pl. *-e.* /<fr. ***anémographe***.

anemografíe *s.f.* (*meteor.*) Disciplină care se ocupă cu studierea vînturilor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***anémographie***; cf. gr. *ἄνεμος* „vînt", *γράφω* „a scrie"

anemográmă *s.f.* (*meteor.*) Diagramă înregistrată la anemograf. • pl. *-e.* /<fr. ***anémogramme***.

anemohidrocór, -ă *adj., s.f.* (*bot.*) (Plantă) ale cărei semințe sînt răspîndite prin intermediul vîntului și al apei. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***anémo-hydrochor***.

anemolítă *s.f.* Formație concreționară (stalactită, stalagmită etc.) deviată prin împingerea laterală a apei, care se evaporă datorită curenților de aer din galeriile subterane. • pl. *-e.* /<fr. ***anémolithe***.

anemométric, -ă *adj.* Care aparține anemometriei, care se referă la anemometrie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***anémométrique***.

anemometríe *s.f.* Știință care se ocupă cu studiul ansamblului de tehnici utilizate pentru măsurarea vitezei vîntului, a fluidelor gazoase în conducte, a unui avion în aer etc. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***anémométrie***.

anemométru *s.n.* Instrument folosit pentru măsurarea vitezei gazelor în conducte, a aerului în atmosferă, a unui avion în aer. • pl. *-e.* /<fr. ***anémomètre***; cf. gr. *ἄνεμος* „vînt", *μέτρον* „măsură".

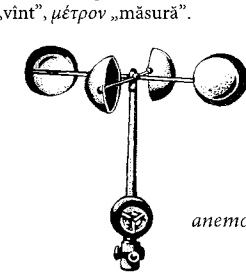

anemometru

anemomorfíe *s.f.* (*bot.*) Conformație specială a plantelor pentru a se apăra împotriva acțiunii vîntului. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***anémomorphie***.

anemónă *s.f.* **1** (*bot.; la pl.*) Gen de plante erbacee spontane sau cultivate, din familia ranunculaceelor,

cu frunzele păroase, cu florile mari, de diferite culori, care înfloresc de obicei primăvara (*Anemone*); (*și la sg.*) plantă care aparține acestui gen. ◆ Dediței (*Pulsatilla montana*). **2** (*zool.*) Compus: *Anemonă-de-mare* = actinie (*Actinia*). • pl. *-e.* /<fr. ***anémone***, lat. ***anĕmōnē***, ***-es***; cf. gr. *ἀνεμώνη* <*ἄνεμος* „vînt".

anemoscóp *s.n.* Instrument care indică direcția vîntului; giruetă. • pl. *-oape.* /<fr. ***anémoscope***; cf. gr. *ἄνεμος* „vînt", *σκοπέω* „mă uit".

anemospór *s.m.* (*bot.*) Spor împrăștiat de obicei prin vînt. • pl. *-i.* /<fr. ***anémospore***.

anemostát *s.n.* Aparat folosit pentru difuzarea în încăperi a aerului cald dintr-o instalație de încălzire centrală. • pl. *-e.* /<fr. ***anémostat***.

anemotróp *s.n.* Motor eolian; aeromotor. • pl. *-oape.* /<fr. ***anémotrope***.

anemotropísm *s.n.* Aerotropism. • /<fr. ***anémotropisme***.

anemozoocór, -ă *adj.* (*bot.*; *despre semințe, fructe, spori*) Care este răspîndit prin intermediul vîntului și al animalelor. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***anémozoochore***.

anencefál *s.m.* (*med.*) Monstru lipsit de creier. • pl. *-i.* /<fr. ***anencéphale***.

anencefálic, -ă *adj.* (*med.*) Care ține de anencefalie, care se referă la anencefalie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***anencéphalique***.

anencefalíe *s.f.* (*med.*) Malformație congenitală caracterizată print-un defect de închidere a părții din tubul neural corespunzînd encefalului. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***anencéphalie***.

anencefalomielíe *s.f.* (*med.*) Monstruozitate caracterizată prin lipsa creierului și a măduvei spinării. • sil. *-mi-e-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***anencéphalomyélie***.

aneozinofilíe *s.f.* (*med.*) Diminuare, pînă la dispariție, a numărului eozinofilelor din sînge, în infecțiile acute. • sil. *-e-o-.* g.-d. *-iei.* /<germ. ***Aneosinophilie***.

anepifizíe *s.f.* (*med.*) Apinealism. • g.-d. *-iei.* /***an***^{2} + ***epifiză*** + *-ie.*

anepigráf, -á *adj.* **1** (*despre monumente, monede etc.*) Care nu are nici un fel de inscripție; anepigrafic. **2** (*despre scrieri*) Care nu are titlu. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***anépigraphe***.

anepigráfic, -ă *adj.* Anepigraf. • pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***anepigraphisch***.

aneréză *s.f.* (*ret.*) Combatere directă a unui argument. • pl. *-e.* /<fr. ***anhersèse***.

anergíe *s.f.* **1** (*med.*) Starea unui organism care a pierdut capacitatea de a reacționa specific la un alergen sau antigen la care a fost sensibilizat anterior. **2** (*tehn.*) Energie termică corespunzătoare unui sistem fizic aflat în echilibru termodinamic cu mediul înconjurător, care nu poate fi transformată în lucru mecanic. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***anergie***; cf. gr. *ἔργον* „acțiune".

anergizánt, -á *adj.* **1** Care nu produce energie. **2** (*med.*) Care provoacă anergie. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***anergisant***.

anerisí *vb. IV.tr., refl.* (*jur.*; *înv.*) A (se) desființa, a (se) anula. • prez.ind. *-esc.* /<ngr. ***αναίρεσα***, aor. lui *αναιρώ*.

aneritropoiéză *s.f.* (*med.*) Neputință a măduvei oaselor de a produce eritrocite. /<fr. ***anerythropoïèse***.

aneritropsíe *s.f.* (*med.*) Incapacitatea de a percepe culoarea roșie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***anerytropsie***.

aneroíd *adj. Barometru aneroid* (*și subst. n.*) = barometru avînd ca element sensibil o capsulă de tablă subțire, ondulată, în interiorul căreia se află aer sub presiune, cu care se măsoară variațiile presiunii atmosferice. • pl. *-ide.* /<fr. ***anéroïde***; cf. gr. *νηρός* „umed".

anerosíe *s.f.* (*med.*) Lipsa erosului, a instinctului sexual; anerotism. • g.-d. *-iei.* /***an***^{2}- + ***eros*** + *-ie.*

anerotísm *s.n.* (*med.*) Anerosie. /<fr. ***anérotisme***.

anestétic, -ă *adj.* Care nu are caracter estetic; care este lipsit de estetică. • pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***anästhetisch***.

anesteziá *vb. I. tr.* A provoca, cu ajutorul unui anestezic, o stare de insensibilitate (la durere) a organismului sau a unei părți a corpului. <> Fig. (*glum.*) *De jale, s-a anesteziat cu o sticlă de țuică.* • sil. *-zi-a.* prez.ind. *-iez.* /<fr. ***anesthésier***.

anesteziábil, -ă *adj.* Care poate fi anesteziat. • sil. *-zi-a-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***anesthésiable***.

anesteziánt, -ă *adj., s.n.* (*med.*) Anestezic. • sil. *-zi-ant.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***anesthésiant***.

anestézic, -ă *adj., s.n.* (*med.*) (Medicament) care provoacă anestezie; anesteziant. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***anesthésique***.

anestezíe *s.f.* (*med.*) **1** Procedeu medical, realizat prin agenți fizici sau chimici, de diminuare sau de suprimare a sensibilității la durere; dispariție (provocată de anumite substanțe) a sensibilității corpului la durere, la nivel local sau general, care precedă o intervenție chirurgicală. *Un bolnav istovit de procedeele unei prea lungi operații fără anestezie* (CA. PETR.). <> *Anestezie totală* (sau *generală*) = anestezie a întregului corp, care sistează toate activitățile cerebrale, cu excepția celor strict vitale, provocînd și pierderea stării de conștiență. *Anestezie locală* = anestezie în care dispariția sensibilității dureroase este obținută într-un teritoriu limitat al corpului. *Anestezie rahidiană* = rahianestezie (prin străpungerea punctuală în lichidul cefalorahidian, în dura mater). *Anestezie peridurală* = anestezie efectuată în spațiul peridural. *Anestezie de conducere* = anestezie efectuată în anumite zone pentru secționarea chimică a nervului. **2** Absența sau dispariția unuia sau a mai multe tipuri de sensibilitate, spontan sau voluntar, în urma unor anumite boli (nervoase) • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***anesthésie***; cf. gr. *ἀναισθησία* „insensibilitate" <*ἀν* „fără", *αἴσθησις* „simțire".

anesteziére *s.f.* (*med.*) Reducere a sensibilității la durere cu ajutorul unui anestezic. ◆ Starea celui anesteziat. • sil. *-zi-e-.* pl. *-i.* /v. ***anestezia***.

anestezimétru *s.n.* (*med.*) **1** Aparat folosit pentru măsurarea cantității de anestezic într-o unitate de timp. **2** Aparat cu care se apreciază gradul de insensibilitate într-o anumită regiune a corpului. • pl. *-e.* /<fr. ***anesthésimètre***.

anesteziólog *s.m.* (*med.*) Anestezist. • sil. *-zi-o-.* pl. *-i.* /de la ***anesteziologie***, prin derivare regresivă.

anesteziológic, -ă *adj.* (*med.*) Care aparține anesteziologiei, care se referă la anesteziologie. • sil. *-zi-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***anesthésiologique***.

anesteziológie *s.f.* (*med.*) Ramură a medicinei care se ocupă cu studiul metodelor de anestezie și de susținere a funcțiilor vitale ale organismului în perioada perioperatorie. • sil. *-zi-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***anesthésiologie***.

anesteziológíst *s.m.* (*med.*) Anestezist. • sil. *-zi-o-.* pl. *-iști.* /<fr. ***anesthésiologiste***.

anestezíst, -ă *s.m., s.f.* (*med.*) Medic specialist în anestezie; anesteziolog, anesteziologist. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***anesthésiste***.

anetodermíe *s.f.* (*med.*) Atrofie musculoasă idiopatică a pielii, manifestată prin prezența de pete roșii-violacee, cu leziuni mici. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***anétodermie***.

anetói *s.m.* (*chim.*) Eter fenolic care este constituent al uleiului de anason și de mărar. • /<fr. ***anethol***.

aneuploíd, -ă *adj.* (*biol.*; *despre organisme*) Care are un număr de cromozomi în plus sau în minus față de cel normal. • sil. *-e-u-.* pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***aneuploïde***, engl. ***aneuploid***.

aneupioidíe *s.f.* (*biol.*) Stare a unui organism aneuploid, constînd în adăugarea sau scăderea numărului de cromozomi din nucleul celulelor somatice; heteroploidie. • sil. *-e-u-plo-i-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***aneuploïdie***.

aneuríe *s.f.* (*med.*) Slăbire a funcțiilor nervoase; aneuroză. • sil. *-e-u-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***aneurie***; cf. gr. *ἀν* „fără", *νεῦρον* „nerv".

aneurínă *s.f.* Vitamina B_1; tiamină. • sil. *-e-u-.* /<fr. ***aneurine***.

aneuróză *s.f.* (*med.*) Aneurie. • sil. *-e-u-.* pl. *-e.* /<fr. ***aneurose***.

aneusomíe *s.f.* (*med.*) Termen generic pentru anomaliile numerice sau structurale ale cromozomilor. • sil. *-e-u-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***aneusomie***, engl. ***aneusomy***; cf. gr. *ἀν* „fără", *eu* „bun", *σῶμα, -ατος* „corp".

anevóie *adv.* Cu greu, cu greutate, abia. <> (*adj.*) Anevoios. *Muncă îndelungată și anevoie.* <> Loc.adv. *Cu anevoie* = dificil, anevoios. <> Expr. *Loc* (sau *persoană*) *anevoie de apropiat* v. apropiat. • /***a***^{4} + ***nevoie***.

anevoínță *s.f.* (*înv.*) Dificultate, greutate. <> Loc.adv. *Cu* (*mare*) *anevoință* = cu (mare) greutate, cu greu, anevoie. *Cu mare anevoință se dezlipi calul de stăpînul său* (ISP.). • pl. *-e.* /***anevoie*** + *-ință*.

anevoiós, -oásă *adj.* Care este greu, obositor. *E un drum de care, anevoios* (CA. PETR.). ◆ (*adv.*) Cu dificultate. *Din cauza rănii se deplasează anevoios.* • pl. *-oși, -oase.* /***anevoie*** + *-os*.

anevrísm *s.n.* (*med.*) Formațiune vasculară cu aspect tumoral, localizată pe traiectul unei artere, care apare prin dilatația pereților arteriali și comunică cu lumenul acestora, urmată uneori de spargerea vasului respectiv. • pl. *-e.* /<fr. ***anévrisme, anévrysme***; cf. gr. *ἀνεύρυσμα* „dilatare".

anevrismál, -ă *adj.* (*med.*) Referitor la anevrism. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***anévrysmal***.

anevrismátic, -ă *adj.* Care se aseamănă cu un anevrism. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***anévrysmatique***.

anéx, -ă *adj.* Atașat unui lucru (principal); auxiliar, alăturat. • pl. *-cși, -xe.* /<fr. ***annexe***; cf. lat. *annexus* <*ad-nexus, -a, -um* „atașat".

anexă *vb. I. tr.* **1** A alătura, a adăuga, a atașa, a alipi la (de) ceva. *A anexat cererea la dosar.* **2** (*compl. indică țări, provincii, teritorii etc.*) A încorpora la o altă țară (prin forță). *Imperiul a anexat o insulă a unei țări vecine.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***annexer***.

anexáre *s.f.* Acțiunea de *a anexa* și rezultatul ei; anexiune. • pl. *-ări.* /v. ***anexa***.

anexăt, -ă *adj.* **1** Alăturat, alipit, adăugat la ceva. <> (*glum.*) *Inspirațiune care m-a făcut pentru ca să-ți fac aci anexata poezie* (CAR.). **2** (*despre teritorii*) Încorporat prin forță. *Provinciile anexate s-au eliberat cu greu.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***anexa***.

anéxă *s.f.* **1** Ceea ce este legat, unit de un lucru principal sau de un lucru de care depinde; adaos. **2** (*anat.*) Țesut, formație, organ a căror acțiune se însumează cu cea a altor organe, în cadrul unei formațiuni comune. <> *Anexe uterine* = ansamblu constituit de către ovare, trompe uterine și ligamentele uterului. *Anexă embrionară* = formație anatomică temporară a embrionului, la reptile, la păsări și la mamifere, care apare în cursul dezvoltării și care are rol de protecție, de nutriție, de respirație și de excreție. **3** Material documentar alăturat unui text, pe care îl completează sau îl lămurește. *Teza de doctorat are mai multe anexe.* **4** Parte secundară a unei publicații; apendice. **5** (*la pl.*) Dependințele unei gospodării. • pl. *-e.* /<fr. ***annexe***; cf. lat. *annexus* <*ad-nexus* „legat".

anexionísm *s.n.* (*polit.*) Politică de anexiune. • sil. *-xi-o-.* /<fr. ***annexionnisme***.

anexioníst, -ă *s.m., s.f., adj.* (*polit.*) **1** *s.m., s.f.* Adept al anexionismului. **2** *adj.* Care duce o politică de anexiune, care susține anexionismul, specific anexionismului. • sil. *-xi-o-.* pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***annexionniste***.

anexíta *s.f.* (*med.*) Inflamație a ovarelor și a trompelor uterine ca urmare a unei infecții. • pl. *-e.* /<fr. ***annexite***.

anexiúne *s.f.* Încorporare de către un stat prin forță a unui teritoriu aparținînd altui stat. • pl. *-i.* /<fr. ***annexion***, lat. ***annexio, -onis*** <*ad-nexio*.

anfiládă *s.f.* **1** (*arhit.*) Șir de clădiri, de portice, de camere sau de colonade care se succedă în linie dreaptă. <> Loc.adv. *În anfiladă* = în șir, în serie. **2** (*milit.*) *Tragere de anfiladă* = tragere în ținte înșirate perpendicular sau oblic față de frontul de tragere. • pl. *-e.* /<fr. ***enfilade***.

anfractuós, -oásă *adj.* Care este adînc și cu neregularități. • sil. *-tu-os.* pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***anfractueux***.

anfractuozitáte *s.f.* **1** Calitate a ceea ce este anfractuos. **2** (*anat.*) Cavitate profundă și neregulată. • sil. *-tu-o-.* pl. *-ăți.* /<fr. ***anfractuosité***.

angajá *vb. I.* **I 1** *tr., refl.* A (se) încadra ca salariat într-un loc de muncă (prin încheierea unui contract). <> (*abs.*) *Cu veșnicii lui ochelari negri, ...angajînd și concediind, mi se părea un adevărat noroc* (CA. PETR.). ◆ (*tr.*) A primi să efectueze o lucrare, o însărcinare specială etc. în condiții determinate. *A angajat o lucrare de sculptură.* <> (*refl. pas.*) *Se angajaseră lucrări la școală și la biserica elenă* (BART). **2** *refl.* A se obliga la ceva, a-și lua un angajament. *Constructorii s-au angajat să termine lucrarea mai devreme.* **3** *tr.* A contracta un angajament (cu cineva). *Angajează pe Caruso pentru un concert* (CA. PETR.). ◆ A închiria ceva. *Orchestra angajată de nuntași.* **4** *tr.* A atrage după sine o obligație, o răspundere. *Colaborările individuale nu angajează restul colectivului.* **II** *refl., tr.* **1** A (se) antrena într-o acțiune, într-o discuție. *S-a angajat inutil în polemică.* **2** (*milit.*) A începe, a porni o acțiune militară, obligînd inamicul la luptă. *Vor veni lupte mari în care se vor angaja toate unitățile* (CA. PETR.). <> Expr. *A se angaja în luptă* v. luptă.

ill 1 *refl., tr.* A apuca sau a face să apuce pe un anumit drum. *Mașina s-a angajat pe șoseaua de centură.* ◆ (*refl.*) A începe o manevră (de depășire a unui autovehicul, a unei nave etc.). *Șoferul s-a angajat într-o depășire riscantă.* **2** *refl.* (*despre avioane*) A intra (fără voia pilotului) într-o poziție nedorită, provocată de pierderea sau de excesul de viteză, de o comandă greșită etc. **3** *refl.* (*despre ancore*) A se prinde de un obiect aflat pe fundul apei. **IV** *tr.* (*sport; la hochei, la baschet; compl. indică pucul sau mingea*) A pune în joc. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***engager***.

angajamént *s.n.* **1** Obligație pe care și-o ia cineva de a face, de a realiza ceva printr-un act scris sau verbal. ◆ Fig. Promisiune solemnă. *L-a mirat angajamentul că nu va mai minți niciodată.* ◆ Obligație asumată în scris de o întreprindere față de bancă, la contractarea unui credit, cu privire la utilizarea și rambursarea acestuia. **2** Angajare a cuiva într-un loc de muncă. ◆ Concr. Contract prin care o persoană își pune serviciile sale la dispoziția unei alte persoane sau a unei instituții și care prevede condițiile de angajare. **3** (*la hochei sau la baschet*) Punere a pucului sau a mingii în joc. • pl. *-e*, (*înv.*) *-uri.* /<fr. ***engagement***.

angajánt, -á *adj.* Care angajează, care obligă la ceva; care este îmbietor, ispititor, atrăgător. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***engageant***.

angajáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a (se) angaja* și rezultatul ei. *O angajare totală în acțiunea de strîngere a fondurilor pentru acțiuni umanitare.* **2** Intrare a cuiva într-o afacere, într-o colaborare etc. *Angajarea sa a fost redusă, retrăgîndu-se repede din afacere.* • pl. *-ări.* /v. ***angaja***.

angajáț, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f., adj* (Persoană) încadrată într-un loc de muncă. ◆ (Militar) care servește pe baza unui angajament voluntar. **2** *adj.* (*despre oameni*) Care este încadrat într-un curent politic, social. ◆ (*despre artiști sau despre artă*) Care servește conștient o cauză. *Scriitorii angajați au făcut numeroase concesii principiale.* **3** *adj.* (*arhit.; despre coloane*) Care este zidită cel puțin cu jumătate din diametrul ei în zidul sau în stîlpul cu care face corp comun. • pl. *-ți, -te.* /v. ***angaja***.

angajatór, -oáre *s.m., s.f.* Persoană care încadrează pe cineva într-un loc de muncă. *Angajatorii au obligația de a încheia cu salariatul contracte de muncă.* • pl. *-ori, -oare.* /***angaja*** + *-tor*.

angará *s.f.* (*mai ales la pl.*) **1** (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) Nume generic dat obligațiilor în muncă (în folosul colectivității) impuse mai ales țărănimii; fiecare dintre aceste obligații. *Scutire de dări și angarale.* **2** Ext. (*la pl.*) Greutăți, dificultăți materiale; necazuri, belele. *Lucrătorii ceilalți... cîștigă mai puțin și au angarale mai multe* (PAS). **3** (*reg.; în forma „angărie”*) Pasăre de curte. • pl. *-ale.* și *angarie, angărie, hangará* *s.f.* /<tc. dial. ***angara***, mgr. ***ἀγγαρεία***.

angaríe[1] *s.f.* Rechiziționare de către un stat beligerant a unor bunuri mobile străine, plătind despăgubiri. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***angarie***.

angaríe[2] *s.f.* v. angara.

angărie *s.f.* v. angara.

angeítă *s.f.* (*med.*) Denumire generică dată tuturor inflamațiilor vasculare: arterită, flebită, limfangită etc.; vascularită. • pl. *-e.* /<fr. ***angéite***, engl. ***angeits***; cf. gr. *ἀγγεῖον* „vas”.

angel[1]**-** Elem. de compunere „înger”. • și *angelo-.* /<fr. ***angél(o)***-; cf. lat. *angĕlus, -i*, gr. *ἄγγελος*.

ángel[2] *s.m.* (*înv.*) Înger. *Tu ești angelul visurilor mele* (CAR.). • /<it. ***angelo***.

angélic, -ă *adj.* (Ca) de înger, îngeresc. *Gioconda, cu surîsul ei angelic, devenise aspră* (BART). ◆ Fig. De o excepțională frumusețe, puritate; serafic, nobil, pur, nepătat. *O ființă angelică și generoasă.* • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***angélique***, it. ***angelico***, lat. ***angĕlicus, -a, -um***, ngr. ***ἀγγελικός***.

angelícă *s.f.* v. anghelică.

angelínă *s.f.* v. anghelină.

angelísm *s.n.* Puritate, frumusețe, grație. • /<fr. ***angélisme***.

angelitáte *s.f.* Puritate angelică. • ***/angel-*** + *-itate*, după it. *angelicità*.

angelo- v. angel-.

angelolatríe *s.f.* (*teol.*) Adorarea îngerilor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***angélolâtrie***; cf. gr. *ἄγγελος* „înger”, *λατρεία* „cult, venerare”.

angelolátru, -ă *adj., s.m., s.f.* (*teol.*) (Persoană) care practică angelolatria. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***angélolâtre***.

angelológie *s.f.* (*teol.*) Parte a dogmaticii care tratează despre îngeri. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***angélologie***.

ángelus *s.n.* (*bis.*) Rugăciune la catolici către Fecioara Maria, anunțată de sunetul clopotelor, recitată dimineața, la amiază și seara, care începe cu cuvintele latine: *Angelus Domini nuntiavit Mariae* „îngerul Domnului o vesti pe Maria”. • /<lat. ***angelus*** „înger”.

angeografíe *s.f.* v. angiografie.

angevín, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Locuitor din Anjou; angioin. **2** *adj.* Care aparține provinciei Anjou sau locuitorilor ei, care se referă la provincia Anjou sau la locuitorii ei; originar din Anjou. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***angevin***; cf. nm. pr. *Anjou*, provincie istorică din Franța.

anghelést *s.n.* v. anghilest.

anghelícă *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee aromatică din familia umbeliferelor, cu tulpina cilindrică înaltă pînă la 2 m, cu frunzele mari, cu florile păroase albe-verzui, cu fructele ovale, a cărei rădăcină se întrebuințează în farmacie (*Angelica archangelica*). ◆ Băutură alcoolică tare preparată din (rădăcina de) anghelică, întrebuințată ca leac mai ales în durerile de stomac. *Am gustat de dimineață niște anghelică de casă* (CAR.). • și *angelícă* *s.f.* /<ngr. ***αγγέλικα***, fr. ***angélique***.

anghelínă *s.f.* (*bot.*) **1** Anghelică (*Angelica archangelica*). **2** Plantă erbacee aromatică din familia umbeliferelor, cu frunzele mari, cu florile albe-roșietice dispuse în umbele compuse, care crește în locuri umede din păduri, prin fînețe, în lunile iulie-septembrie (*Angelica silvestris*). • și *angelínă* *s.f.* /de la ***anghelică***, cu schimbare de suf.

anghemăht *s.n.* Mîncare cu carne (de pui sau de miel) gătită în sos alb de lămîie. • pl. *-uri.* /<germ. ***Eingemachte***.

anghenár *s.m.* v. anghinare.

anghenăre *s.f.* v. anghinare.

angherést *s.n.* v. anghilest.

angheríst *s.n.* v. anghilest.

anghílă *s.f.* (*iht.*) Pește teleosteean migrator, cu corpul în formă de șarpe, care migrează în Marea Sargasselor, unde, după depunerea icrelor, moare (*Anguilla anguilla*); țipar. • pl. *-e.* /<fr. ***anguille***, lat. ***anguilla, -ae***.

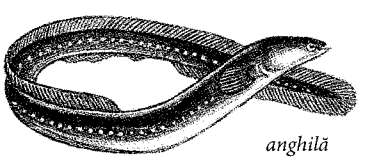

anghilă

anghilést *s.n.* (*înv.*) Octoih. • pl. *-uri.* și *anghilíst, anghelést, angherést, angheríst* *s.n.* /cf. rus. ***ангельскій***; cf. slav. ***ангѣльскъ*** „îngeresc”.

anghilíde *s.f. pl.* (*iht.*) Familie de pești teleosteeni avînd ca tip anghila. • /<fr. ***anguillidés***.

anghilíst *s.n.* v. anghilest.

anghinăr *s.m.* v. anghinare.

anghinără *s.f.* v. anghinare.

anghinăre *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee perenă din familia compozitelor, cu frunzele mari, spinoase, de culoare verde-albicioasă pe dos, cu florile roșii-violacee, învelite în solzi cărnoși, originară din regiunea mediteraneeană, cultivată atît pentru părțile florale consumate ca legume, cît și pentru florile sale întrebuințate în farmacologie (*Cynara scolymus*). ◇ Compuse: *anghinara-oilor* = plantă erbacee din familia compozitelor, cu rizomul gros, cu florile galben-aurii, reunite într-un capitul, care crește prin pășunile regiunii alpine, în lunile iulie-august (*Hypochaeris uniflora*); *anghinară-sălbatică* = scai măgăresc (*Onopordon*). • și (*pop.*) *anghenáre, anghinără* *s.f., anghenár, anghinár* *s.m.* /<ngr. ***αγκινάρα***.

anghínă[1] *s.f.* (*înv.*) Nanchin. • pl. *-e.* /<fr. ***nankin***, germ. ***Nanchin***; cf. nm. pr. *Nankin*, oraș în China.

anghínă[2] *s.f.* v. anghină.

anghinét *s.n.* Pînză mai fină decît anghina. • pl. *-uri.* /<fr. ***Nankinette***.

angi- Elem. de compunere „vas anatomic (sangvin, limfatic)”, „canal”, „receptacul”. • și *angio-.* /<fr. ***angi(o)***-; cf. gr. *ἀγγεῖον* „vas”.

angialgíe *s.f.* (*med.*) Durere la nivelul unui vas sangvin sau limfatic. • sil. *-gi-al-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***angialgie***.

angiectázic, -ă *adj.* (*med.*) Care se referă la angiectazie. • sil. *-gi-ec-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***angiectasique***.

angiectazíe *s.f.* (*med.*) Dilatare a unui vas sangvin sau limfatic. • sil. *-gi-ec-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***angiectasie***.

angiectomíe *s.f.* (*chir.*) Excizie a unui fragment dintr-un vas sangvin sau limfatic. • sil. *-gi-ec-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***angiectomie***.

angiectopíe *s.f.* (*med.*) Situare a unui vas sangvin sau limfatic în altă parte decît zona normală. • sil. *-gi-ec-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***angiectopie***.

angínă *s.f.* (*med.*) Inflamație acută a istmului gîtului și a faringelui, inclusiv a amigdalelor, însoțită de greutatea de a înghiți și de a respira. ◇ *Angină pectorală* = boală de inimă care se caracterizează prin dureri în spatele sternului, în regiunea inimii, și prin accese de asfixie ca urmare a unor alterări funcționale sau anatomice ale arterelor coronare. *Angină difterică* = difterie faringiană. *Anghină pultacee* v. pultaceu. • pl. *-e.* și (*pop.*) *anghínă* *s.f.* /<fr. ***angine***, engl. ***angina***; cf. lat. *angĭna, -ae* „sufocare” <*angĕre* „a strînge, a sufoca”, gr. *ἄγχω* „a sugruma”.

anginós, -oásă *adj.* (*med.*) Care aparține anginei, care se referă la anginā. • pl. *-oși, -oase.* ***/angină*** + *-os*.

angio- v. angi-.

angioblást *s.n.* (*med.*) Celulă embrionară generatoare a endoteliului cu destinație vasculară. • sil. *-gi-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***angioblaste***, engl. ***angioblast***; cf. gr. *ἀγγεῖον* „vas”, *βλαστός* „germen”.

angioblastóm *s.n.* (*med.*) Tumoare capilară malignă, cu localizare, cel mai frecvent, cerebrală. • sil. *-gi-o-.* pl. *-oame.* /<fr. ***angioblastome***.

angiocardiográf *s.n.* (*med.*) Aparat folosit în angiocardiografie. • sil. *-gi-o-; -di-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***angiocardiographe***.

angiocardiografíe *s.f.* (*med.*) Metodă de înregistrare a unei serii de radiografii ale cavităților inimii și ale vaselor mari de la baza inimii, după injectarea unei substanțe de contrast, intravenos sau direct în cavitățile cardiace drepte. • sil. *-gi-o-; -di-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***angiocardiographie***, engl. ***angiocardiography***; cf. gr. *ἀγγεῖον* „vas”; *καρδία* „inimă”, *γράφω* „a scrie”.

angiocardiopatíe *s.f.* (*med.*) Cardiopatie arterială. • sil. *-gi-o-; -di-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***angio-cardiopathie***.

angiocardíță *s.f.* (*med.*) Inflamație a inimii și a vaselor sangvine. • sil. *-gi-o-.* /<fr. ***angio-cardite***.

angiocheratóm *s.n.* (*med.*) Dilatație vasculară însoțită de un proces cheratozic. • sil. *-gi-o-.* /<fr. ***angiokératome***, engl. ***angiokeratoma***; cf. gr. *ἀγγεῖον* „vas”; *κέρας, -ατος* „corn”.

angiocolecistíță *s.f.* (*med.*) Inflamație a colecistului și a căilor biliare. • sil. *-gi-o-.* /<fr. ***angiocholécystite***.

angiocolecistografíe *s.f.* (*med.*) Radiografie a căilor biliare cu ajutorul unei substanțe de contrast opacă la raze X. • sil. *-gi-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***angiocholécystographie***; cf. gr. *ἀγγεῖον* „vas”; *χολή* „bilă”, *γράφω* „a scrie”.

angiocolítă *s.f.* (*med.*) Inflamația căilor biliare, mai ales din cauza unei obstrucții complete sau parțiale a căilor biliare principale, întîlnită în febra tifoidă, în calculoza biliară etc.; colangită. • sil. *-gi-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***angiocholite***.

angiodisplazíe *s.f.* (*med.*) Anomalie în dezvoltarea unui vas sangvin sau limfatic. • sil. *-gi-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***angiodysplasie***, engl. ***angiodysplasia***.

angioencefalografíe *s.f.* (*med.*) Radiografie a vaselor creierului cu ajutorul unei substanțe opace la razele X. • sil. *-gi-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***angio-encéphalographie***.

angioendotelióm *s.n.* (*med.*) Tumoare malignă a vaselor sangvine, caracterizată prin proliferarea celulelor endoteliului. • sil. *-gi-o-; -li-om.* pl. *-oame.* /<fr. ***angioendothéliome***.

angiofluorografíe *s.f.* (*med.*) Procedeu de obținere a imaginii fundului de ochi după injecția intravenoasă de fluoresceină. • sil. *-gi-o-flu-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***angiofluorographie***.

angiogenéză *s.f.* (*med.*) Dezvoltarea de noi vase de sînge în condiții normale sau patologice. • sil. *-gi-o-.* /<fr. ***angiogenèse***, engl. ***angiogenesis***; cf. gr. *ἀγγεῖον* „vas”, *γένεσις* „geneză, producere”.

angioglióm *s.n.* (*med.*) Formaţiune tumorală în care ţesutul intravascular este de tip glial. • sil. *-gi-o-gli-om.* pl. *-oame.* /<fr. ***angiogliome.***

angiográfic, -ă *adj.* (*med.*) Care ţine de angiografie, care se referă la angiografie. • sil. *-gi-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***angiographique.***

angiografíe *s.f.* (*med.*) **1** Studiu, descriere a vaselor dintr-un organism. **2** Radiografia vaselor sangvine după injectarea unei substanţe radioopace. • sil. *-gi-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi *angeografíe s.f.* /<fr. ***angiographie***; cf. gr. *ἀγγεῖον* „vas", *γράφω* „a scrie".

angiográmă *s.f.* (*med.*) Înregistrare radiografică obţinută prin angiografie. • sil. *-gi-o-.* pl. *-e.* /<germ. ***Angiogram.***

angiohemofílie *s.f.* (*med.*) Afecţiune caracterizată prin hemoragii repetate. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***angiohémophilie.***

angioín, -ă *s.m., s.f., adj.* Angevin. • pl. *-i, -e.* /<it. ***angioino.***

angiolipóm *s.n.* (*med.*) Angiom infiltrat în ţesutul adipos. • sil. *-gi-o-.* pl. *-oame.* /<fr. ***angiolipome.***

angiológic, -á *adj.* (*med.*) Care ţine de angiologie, care se referă la angiologie. • sil. *-gi-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***angiologique.***

angiologíe *s.f.* (*anat.*) Parte a anatomiei care se ocupă cu studiul vaselor sangvine şi limfatice şi al afecţiunilor lor. • sil. *-gi-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***angiologie***, engl. ***angiology***; cf. gr. *ἀγγεῖον* „vas", *λόγος* „ştiinţă".

angióm *s.n.* (*med.*) Tumoare vasculară circumscrisă, congenitală sau dobîndită, cu originea în capilarele sangvine sau limfatice şi care poate avea localizări diferite. • sil. *-gi-om.* pl. *-oame.* /<fr. ***angiome***, engl. ***angioma***; cf. gr. *ἀγγεῖον* „vas".

angiomalacíe *s.f.* (*med.*) Diminuare a elasticităţii unui vas sangvin sau limfatic. • sil. *-gi-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***angiomalacie.***

angiomatóză *s.f.* (*med.*) Boală, frecvent congenitală sau genetică, manifestată prin formarea de angioame multiple cutanate, pe suprafaţa pielii, în organele interne etc. • sil. *-gi-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***angiomatose.***

angiomegalíe *s.f.* (*med.*) Dilatare a vaselor sangvine. • sil. *-gi-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***angiomégalie***, engl. ***angiomegaly.***

angiomióm *s.n.* (*med.*) Tumoare formată din fibre musculare netede şi numeroase vase sangvine. • sil. *-gi-o-; mi-om.* pl. *-oame.* /<fr. ***angiomyome***, engl. ***angiomyoma***; cf. gr. *ἀγγεῖον* „vas"; *μῦς, μυός* „muşchi".

angionecróză *s.f.* (*med.*) Necroză a peretelui unui vas sangvin, venos sau capilar. • sil. *-gi-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***angionécrose***, engl. ***angionecrosis***; cf. gr. *ἀγγεῖον* „vas", *νέκρωσις* „mortificare".

angionefrografíe *s.f.* (*med.*) Radiografie a sistemului vascular renal cu ajutorul unei substanţe de contrast. • sil. *-gi-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***angionephrographie.***

angionevrectomíe *s.f.* (*chir.*) Rezecţie a vaselor sangvine şi a nervilor. • sil. *-gi-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***angionévrectomie.***

angiopancreatítă *s.f.* (*med.*) Inflamaţie ascendentă a căilor pancreatice. • sil. *-gi-o-; -cre-a-.* pl. *-e.* /<fr. ***angiopancréatite.***

angiopatíe *s.f.* (*med.*) Denumire generică pentru afecţiunile vasculare. • sil. *-gi-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***angiopathie***, engl. ***angionpathy***; cf. gr. *ἀγγεῖον* „vas", *πάθος* „boală".

angioplastíe *s.f.* (*chir.*) Procedeu chirurgical de refacere a unui vas sangvin sau limfatic prin sutură, dezobstrucţie sau dilatare. • sil. *-gi-o-.* g.-d. *-iei.* /<engl. ***angioplasty***, fr. ***angioplastie***; cf. gr. *ἀγγεῖον* „vas", *πλαστός* „modelat" <*πλάσσω* „a forma, a modela".

angioplegíe *s.f.* (*med.*) Paralizie vasculară. • sil. *-gi-o-.* g.-d. *-iei.* /***angio-*** + ***-plegie.***

angiopneumografíe *s.f.* (*med.*) Examen radiologic al vaselor pulmonare după injectarea unei substanţe de contrast pe cale venoasă sau prin cateterism al inimii. • sil. *-gi-o-pne-u-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***angiopneumographie***, engl. ***angiopneumography.***

angiorafíe *s.f.* (*chir.*) Sutură a unui vas sangvin. • sil. *-gi-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***angiorraphie.***

angioragíe *s.f.* (*med.*) Hemoragie arterială. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***angiorragie.***

angioreticulítă *s.f.* (*med.*) Inflamaţie a vaselor şi a sistemului reticulo-endotelial. • sil. *-gi-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***angio-réticulite.***

angioreticulóm *s.n.* (*med.*) Tumoare benignă a endocardului, de origine vasculară, cu punct de plecare în celulele epiteliale. • sil. *-gi-o-.* pl. *-oame.* /<fr. ***angioréticulome.***

angioscleróză *s.f.* (*med.*) Scleroză vasculară. • sil. *-gi-o-.* /<fr. ***angiosclérose.***

angioscóp *s.n.* (*med.*) Fibroscop adaptat pentru examenul intravascular. • sil. *-gi-o-.* pl. *-oape.* /<fr., engl. ***angioscope***; cf. gr. *ἀγγεῖον* „vas", *σκοπός* „observare".

angioscopíe *s.f.* (*med.*) Examen al vaselor capilare cu ajutorul angioscopului. • sil. *-gi-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***angioscopie.***

angiospásm *s.n.* (*med.*) Spasm vascular mai ales al micilor artere care induce o ischemie localizată în teritoriul corespunzător vaselor afectate. • sil. *-gi-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***angiospasme***, engl. ***angiospasm***; cf. gr. *ἀγγεῖον* „vas", *σπασμός* „spasm, convulsie, contracţie".

angiospasmódic, -ă *adj.* (*med.*) Care se referă la angiospasm; angiospastic. • sil. *-gi-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***angiospasmodique.***

angiospástic, -ă *adj.* (*med.; despre boli*) Care este însoţit de spasme vasculare (angiospasme). • sil. *-gi-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***angiospastique***, engl. ***angiospastic***; cf. gr. *ἀγγεῖον* „vas", *σπαστικός* „care trage înăuntru".

angiospérm, -ă *adj., s.f.* (*bot.*) **1** *adj.* (*despre plante*) Cu sămînţa închisă în fruct. **2** *s.f.* (*la pl.*) Încrengătură de plante cu seminţele închise în fruct; (*şi la sg.*) plantă care face parte din această încrengătură. • sil. *-gi-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***angiosperme***; cf. gr. *ἀγγεῖον* „vas", *σπέρμα* „sămînţă".

angiostenóză *s.f.* (*med.*) Strîmtare, îngustare a vaselor sangvine. • sil. *-gi-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***angiosténose***, engl. ***angiostenosis***; cf. gr. *ἀγγεῖον* „vas", *στένωσις* „îngustare".

angiostomíe *s.f.* (*chir.*) Incizie a unui vas sangvin, în scopul introducerii unei sonde sau ca prim timp într-o operaţie plastică. • sil. *-gi-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***angiostomie***, engl. ***angiostomy***; cf. gr. *ἀγγεῖον* „vas", *στόμα* „gură".

angiostrongiloidóză *s.f.* (*med*). Meningită benignă cu eozinofile, vindecabilă în general spontan, şi determinată de larva viermilor din specia *Angilostrongylus cantonensis*, după consumul de melci, crabi etc. • sil. *-gi-o-; -lo-i-.* /<fr. ***angiostrongylose***, engl. ***angiostrongylosis.***

angiotensmă *s.f.* (*med.*) Polipeptidă rezultată prin acţiunea reninei asupra angiotensinogenului, fiind cel mai puternic vasopresor cunoscut, şi care acţionează prin stimularea secreţiei de aldosteron a suprarenalei. • sil. *-gi-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***angiotensine***, engl. ***angiotensin***; cf. gr. *ἀγγεῖον* „vas", lat. *tensus* <*tendĕre* „a întinde, a încorda".

angiotensinogén *s.n.* (*med.*) Globulină de origine hepatică, element precursor al angiotensinei. • pl. *-e.* /<fr. ***angiotensinogène***, engl. ***angiotensinogen***; cf. gr. *ἀγγεῖον* „vas", lat. *tensus* <*tendĕre* „a întinde, a încorda", gr. *γεννάω* „a produce".

angioterapíe *s.f.* (*med.*) Folosire a arterelor, venelor şi capilarelor pentru introducerea medicamentelor în organism. • sil. *-gi-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***angiothérapie.***

angiotomografíe *s.f.* (*med.*) Ansamblul clişeelor tomografice realizate în cursul unei angiografii. • sil. *-gi-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***angiotomographie.***

angiotríb *s.n.* (*chir.*) Instrument folosit în angiotripsie. • sil. *-gi-o-.* /<fr. ***angiotribe.***

angiotripsíe *s.f.* (*chir.*) Efectuare a unei hemostaze prin compresie cu ajutorul angiotribului; vasotripsie. • sil. *-gi-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***angiotripsie.***

anglaise *s.f.* v. angleză.

angledózer *s.n.* Buldozer cu lamă orientabilă, care împinge pămîntul lateral. • /<fr. ***angledozer***; cf. engl. *angle* „oblic", *doze* „a ridica pămîntul cu buldozerul".

angléză *s.f.* Vechi dans popular de origine engleză, în măsură binară, în tempo viu, executat în grup, dansatorii schimbîndu-şi necontenit locul prin repetarea aceleiaşi figuri; contradans. ◆ Melodie după care se execută acest dans, întîlnită în suitele instrumentale din sec. 18. • scris şi *anglaise.* pl. *-e.* /<fr. ***anglaise.***

ăngli *s.m. pl.* (*ist.*) Populaţie germanică veche care a cucerit, în sec. 5, E Insulelor Britanice, de la care vine numele acestui teritoriu (*Anglia*). • /<fr. ***Angles.***

anglicăn, -ă *s.m., s.f., adj.* (*bis.*) **1** *s.m., s.f.* Adept al anglicanismului. **2** *adj.* Care aparţine anglicanismului sau anglicanilor, care se referă la anglicanism sau la anglicani. <> *Biserica Anglicană* = biserica oficială din Anglia, desprinsă din cea catolică în 1534 de către regele Henric VIII, cu principii fixate definitiv de Elisabeta I, în 1571, avînd doctrina inspirată din calvinism, iar organizarea de tip catolic, fiind condusă de rege şi recunoscînd primatul arhiepiscopului de Canterbury. *Comunitatea anglicană* = nume generic al instituţiilor religioase ale Bisericii Anglicane. *Comuniunea anglicană* = federaţie de biserici (anglicane, episcopale, protestante etc.) din întreaga lume, unite într-un consorţiu printr-o conferinţă a episcopilor care are loc o dată la zece ani şi este prezidată de arhiepiscopul de Canterbury, recunoscut ca mitropolit al lor. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***anglican***, engl. ***Anglican***, lat. med. ***anglicanus, -a, -um.***

anglicanísm *s.n.* (*bis.*) Religie de stat a Angliei, derivată din catolicismul reformat, constituită oficial în 1549, ca urmare a rupturii dintre regele Henric VIII şi Roma. ◆ Doctrina acestei religii. • /<fr. ***anglicanisme.***

anglicésc, -eáscă *adj.* (*înv.*) Englezesc. • pl. *-eşti.* /nm. pr. (parte a Marii Britanii) ***Anglia*** + *-icesc.*

anglicísm *s.n.* **1** (*lingv.*) Cuvînt, expresie proprii limbii engleze. ◆ Cuvînt, expresie de origine engleză, pătrunse într-o altă limbă (şi încă neadaptate la sistemul acesteia); englezism. **2** Caracteristică, obicei etc. tipic englezesc. • pl. *-e.* /<fr. ***anglicisme.***

anglicíst, -ă *s.m., s.f.* (*lingv.*) Specialist în filologia engleză; anglist. • pl. *-işti, -iste.* /<fr. ***angliciste.***

angliciză *vb. I.* **1** *tr.* A da un aer englezesc. ◆ (*lingv.; compl. indică vorbirea*) A da un accent englezesc, a împrumuta din particularităţile lingvistice ale limbii engleze. **2** *refl.* A lua un caracter englez, a imita modul de a fi, manierele englezilor. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***angliciser.***

anglicizánt, -ă *adj.* Care anglicizează. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***anglicisant.***

anglicizáre *s.f.* **1** Acţiune în urma căreia cineva sau ceva capătă un aer englezesc. ◆ Preluare, imitare a accentului sau a particularităţilor lingvistice englezeşti (în scriere sau în vorbire). **2** Imitare a modului de a fi, a manierelor englezilor. • pl. *-ări.* /v. ***angliciza.***

anglicizát, -ă *adj.* **1** Care a căpătat sau căruia i s-a dat un aer englezesc. ◆ (*lingv.*) Care preia sau imită accentul, particularităţile limbii engleze; care conţine numeroase împrumuturi din limba engleză. **2** (*despre oameni*) Care imită modul de a fi al unui englez. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***angliciza.***

ánglie *s.f.* (*înv., pop.*) **1** Numele unei stofe de calitate inferioară. *Nădragi de anglie* (CR.). **2** Oţel englezesc. **3** Creion. • acc. şi *anglíe.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /de la nm. pr. ***Anglia***; cf. srb. *anglija.*

anglíst, -ă *s.m., s.f.* (*lingv.*) Specialist în anglistică; anglicist. • pl. *-işti, -iste.* /<fr. ***angliste***, engl. ***Anglist.***

anglístică *s.f.* Disciplină care se ocupă cu studiul limbii, culturii şi civilizaţiei engleze şi a popoarelor de limbă engleză. • /<germ. ***Anglistik***, engl. ***Anglistics.***

anglo- Elem. de compunere „englez". • /<fr., engl. ***Anglo-***.

ănglo-american, -ă *adj.* Care aparţine englezilor şi americanilor, care se referă la englezi şi la americani. • pl. *-i, -e.* /***anglo-*** + ***american.***

anglo-americanísm *s.n.* Cuvînt, expresie, construcţie proprii limbii engleze vorbite în SUA. • pl. *-e.* /***anglo-*** + ***americanism.***

anglofíl, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care admiră şi aprobă tot ce este englezesc sau provine de la englezi. ◆ Angloman. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***anglophile.***

anglofilíe *s.f.* Iubire, admiraţie pentru englezi şi pentru manifestările, obiceiurile lor. ◆ Anglomanie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***anglophilie.***

anglofób, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care urăşte pe englezi şi obiceiurile lor. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***anglophobe.***

anglofobíe *s.f.* Ură faţă de englezi, faţă de tot ceea ce este englezesc. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***anglophobie.***

anglofón, -ă *adj., s.m., s.f.* (Vorbitor) de limbă engleză. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***anglophone.***

anglofonía *s.f.* Colectivitate constituită din popoarele anglofone. ◆ Însuşirea celui care este vorbitor de limbă engleză. *Scriitorul român prezentat este cunoscut şi pentru anglofonia lui.* • g.-d. *-iei.* /<fr. ***anglophonie.***

anglomán, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care are o admiraţie exagerată faţă de englezi şi faţă de obiceiurile lor. ◆ Anglofil. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***anglomane.***

anglomanie *s.f.* Admirație exagerată pentru englezi și mai ales pentru obiceiurile lor. ◆ Anglofilie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***anglomanie***.

anglo-normánd, -ă *adj.* Care se referă la Normandia și la Anglia de la cucerirea Angliei de către Wilhelm de Normandia, în 1066, pînă în sec. 14. ◆ (*subst. f.*) Dialectul francez vechi vorbit pe cele două coaste ale Mării Mînecii, după cucerirea Angliei de către normanzi. • pl. *-zi, -de.* /<fr. ***anglo-normand***.

anglo-saxón, -ă *s.m., adj.* **1** *s.m.* (*la pl.*) Populații germanice (angli, iuți, saxoni) care s-au deplasat de pe continent și au invadat Britannia în sec. 5-7, întemeind o serie de regate; (*și la sg.*) persoană care aparține uneia dintre aceste populații. ◆ Ext. (*la pl.*) Locuitorii de origine britanică din Commonwealth sau din SUA. **2** *adj.* Care aparține anglo-saxonilor sau civilizației popoarelor anglofone, care se referă la anglo-saxoni sau la civilizația popoarelor anglofone. ◆ (*subst. f.*) Limba germanică vorbită în Britannia în sec. 8-12; engleza veche. • pl. *i, -e.* /<fr. ***anglo-saxon***.

angoasá *vb. I. tr.* A da o stare de neliniște; a neliniști (profund). *Zgomotele repetate îl angoasează.* ◇ (*refl.*) *S-a angoasat din cauza așteptării rezultatului concursului.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***angoisser***.

angoasánt, -ă *adj.* Care produce angoasă. *Un individ angoasant.* • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***angoissant***.

angoasát, -ă *adj.* Care este (profund) neliniștit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***angoasa***.

angoásă *s.f.* **1** (*psih.*) Neliniște, îngrijorare, tulburare cauzată de o teamă puternică, nedeslușită, fără obiect real, concret, adesea patologică, de așteptare a unei suferințe iminente. **2** (*în filos. existențialistă*) (Stare de neliniște care rezultă din) sentimentul înstrăinării omului, al incompatibilității cu lumea înconjurătoare, din presentimentul greșelii posibile, a insecurității. ◆ Restr. Conștiința condiției umane de ființă muritoare. **3** (*med.*) Senzație de constricție în regiunea epigastrică, cu jenă respiratorie și cardiacă, accelerarea respirației și a pulsului, cu stare de rău general, care însoțește formele severe de anxietate. • pl. *-e.* /<fr. ***angoisse***; cf. lat. *angustĭa, -ae* „loc strîmt, îngust".

angóbă *s.f.* v. engobă.

angofrazíe *s.f.* (*med.*) Defect de vorbire constînd în intercalarea unor sunete repetate în fraze. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***angophrasie***; cf. lat. *angĕre* „a sugruma".

angoléz, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Angolei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care locuiește în Angola; locuitorii Angolei. **2** *adj.* Care aparține Angolei sau angolezilor, care se referă la Angola sau la angolezi; originar din Angola. • pl. *-zi, -ze.* /<fr. ***Angolais***.

ángor *s.n.* (*med.*) Angină. • /<fr. ***angor***, lat. ***angor, -ris***.

angóra *s.f. invar.* Nume dat unor specii de animale (pisici, iepuri, capre) cu păr lung și mătăsos, aparținînd unor rase originare din Turcia asiatică. ◆ Ext. (*și lînă de angora*) Părul unora dintre aceste animale, folosit în industria textilă. • acc. și *ángora.* /<fr. ***angora***; cf. nm. pr. *Angora* = *Ankara*, capitala Turciei.

angrená *vb. I.* **1** *refl.* (*despre sisteme de roți dințate*) A se cupla (spre a transmite o mișcare de rotație). ◇ Fig. *Mă gîndeam și la mine și la amantul ei – și nu știam cum i se angrenează gîndurile* (CA. PETR.). ◆ (*tr.*) A face ca dinții unei roți dințate să intre în locurile goale dintre cei ai altei roți dințate, transmițîndu-i mișcarea sa de rotație. **2** *tr., refl.* Fig. A antrena sau a fi antrenat într-o acțiune. ◇ (*construit cu dat. adnominal*) *Se angrenează inițiativelor ecologiste.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***engrener***.

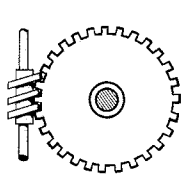

angrenaj cu melc

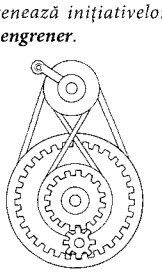

angrenaj planetar

angrenáj *s.n.* **1** Mecanism sau sistem de roți dințate care se îmbină unele în altele în vederea transmiterii unei mișcări. ◇ *Angrenaj cu lanț* = angrenaj făcut cu ajutorul unui lanț. **2** Fig. Sistem de relații, suită de întîmplări, concurs de împrejurări strîns legate unele de altele. *Nevasta își descoperise în angrenajul de lux posibilități noi* (CA. PETR.). • pl. *-e.* /<fr. ***engrenage***.

angrenáre *s.f.* **1** Îmbinarea unui sistem de roți dințate pentru transmiterea unei mișcări de rotație. **2** Fig. Antrenare a cuiva în desfășurarea unor acțiuni, evenimente, într-un curent de idei etc. • pl. *-ări.* /v. ***angrena***.

angrenát, -ă *adj.* (*despre roți dințate*) Care se îmbucă una într-alta (transmițîndu-și mișcarea). • pl. *-ți, -te.* /v. ***angrena***.

angró *adv., adj.invar., s.n.* **1** *adv., adj.invar.* (*despre vînzarea și cumpărarea mărfurilor*) În cantitate mare; cu ridicata, (*înv.*) cu toptanul. **2** *adj.invar.* (*despre depozite, magazine etc.*) Unde se vinde marfă cu ridicata. **3** *s.n.* Depozit, magazin etc. unde se vinde marfă cu ridicata. • scris și *en gros, engros.* pl. *-uri.* și *angrós adv., adj.invar., s.n., angróu s.n.* /<fr. ***en gros***.

angrós *adv., adj.invar.* v. angro.

angrosíst, -ă *s.m., s.f., adj.* (Persoană, întreprindere) care face comerț angro; (*înv.*) toptangiu. • pl. *-iști, -iste.* și *engrosíst, -ă s.m., s.f., adj.* /***angro*** + *-ist*; cf. germ. *Engrossist.*

angróu *s.n.* v. angro.

ángstrom *s.m.* (*metrol.*) Nanometru. • pl. *-i.* /<fr. ***angström, angstroem***; cf. nm. pr. Andres Jens *Ångström*, fizician suedez.

anguide [an'gide] *s.f. pl.* (*zool.*) Familie de reptile avînd ca tip șarpele. • /<fr. ***anguidés***.

angulár, -ă *adj.* Unghiular. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***angulaire***, lat. ***angŭlaris, -e***.

angulós, -oásă *adj.* **1** Cu unul sau mai multe unghiuri; colțuros. **2** (*despre fața omului*) Care are pomeți și maxilarul inferior mult în relief. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***anguleux***, lat. ***angŭlōsus, -a, -um***.

angusti- Elem. de compunere „îngust". • /<fr. ***angusti-***; cf. lat. *angustus, -a, -um.*

angusticlávă *s.f.* (*ist.*) **1** Fîșie îngustă de purpură cu care era tivită toga romană. **2** Togă tivită cu asemenea fîșie. • pl. *-e.* /<fr. ***angusticlave***; cf. lat. *angusticlavus, -i.*

anhedoníe *s.f.* (*med.*) Incapacitate de a resimți plăcerea în cursul unor acte care în mod normal o stimulează. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***anhedonia***, fr. ***anhédonie***; cf. gr. *ἀν-*„fără", *ἡδονή* „plăcere".

anhidrázá *s.f.* (*med.*) *Anhidrază carbonică* = enzimă care scindează reversibil acidul carbonic în bioxid de carbon și apă, avînd rol esențial în menținerea echilibrului acido-bazic; carboanhidrază. • /<fr. ***anhydrase [carbonique]***, engl. ***carbonic [anhydrase]***.

anhidremíe *s.f.* (*med.*) Diminuare a cantității de apă din sînge. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***anhydrémie***.

anhidrídă *s.f.* (*chim.*) Combinație chimică ce reprezintă produsul de deshidratare al unui acid anorganic sau organic, rezultat prin eliminarea unei molecule de apă intramolecular sau intermolecular. ◇ *Anhidridă carbonică* = dioxid de carbon. *Anhidridă acetică* = lichid incolor cu miros înțepător, folosit la fabricarea coloranților, a medicamentelor etc. *Anhidridă sulfuroasă* = dioxid de sulf. *Anhidridă arsenioasă* v. arsenios. *Anhidridă azotică* v. azotic. *Anhidridă azotoasă* v. azotos. *Anhidridă fosforoasă* v. fosforos. *Anhidridă maleică* v. maleic. • pl. *-e.* /<fr. ***anhydride***.

anhidrít *s.m.* (*chim.*) Sulfat anhidru natural de calciu, rombic, incolor, alb sau ușor colorat, sticlos, folosit în industria materialelor de construcție, în industria chimică, iar varietățile cristalizate la confecționarea unor obiecte ornamentale. • pl. *-ți.* /<fr. ***anhydrite***.

anhidro- Elem. de compunere „lipsa apei, deshidratare". • /<fr. ***anhydr(o)-***; cf. gr. *ἄνυδρος* „fără apă".

anhidrobiózá *s.f.* (*biol.*) Stare de deshidratare a unor organisme, animale sau vegetale, care se află în viața latentă. • sil. *-bi-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***anhydrobiose***.

anhidromielíe *s.f.* (*med.*) Lipsa lichidului cefalorahidian. • sil. *-mi-e-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***anhydromyélie***.

anhidrózá *s.f.* (*med.*) Stare patologică, congenitală sau dobîndită, ori funcțională, caracterizată prin absența sau insuficiența transpirației. • /<fr. ***anhydrose***, engl. ***anhidrosis***; cf. gr. *ἀν-*„fără" *ἱδρός* „transpirație".

anhídru, -ă *adj.* (*despre săruri, materiale*) Care nu conține apă; din care a fost îndepărtată apa. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***anhydre***; cf. gr. *ἄνυδρος* „fără apă".

anicónic, -ă *adj.* (*despre religii*) Fără icoane. ◆ Ext. Care nu recurge la reprezentări figurative. • pl. *-ci, -ce.* /***an***[1]*-* + ***iconic***.

aniconísm *s.n.* (*relig.*) Lipsa reprezentării figurate a unei divinități. • /***aniconic*** *+ -ism*.

anictéric, -ă *adj.* (*med.*) Care nu este însoțit de icter. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***anictérique***; cf. gr. *ἀν* „fără", *ἴκτερος* „gălbenare, icter".

anihilá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică efecte, acțiuni*) A zădărnici, a reduce la nimic, a înlătura, a nimici, a anula; a neutraliza. *Medicamentul a anihilat usturimile.* **2** Fig. (*compl. indică oameni*) A reduce la tăcere; a face să fie inofensiv. *A reușit să-i anihileze toate uneltirile.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***annihiler***, lat. ***annihilare*** <*nihil* „nimic".

anihilánt, -ă *adj.* Care anihilează; anihilator. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***annihilant***.

anihiláre *s.f.* Acțiunea de *a anihila* și rezultatul ei; anihilat[1]. **1** Reducere la tăcere, înlăturare a cuiva. **2** (*fiz.*) Proces prin care o particulă și o antiparticulă interacționează, transformîndu-se într-o particulă de altă natură. • pl. *-ări.* /v. ***anihila***.

anihilát[1] *s.n.* Anihilare. • /v. ***anihila***.

anihilát[2]**, -ă** *adj.* **1** Al cărui efect a fost anulat; a cărui acțiune a fost anihilată. **2** Fig. (*despre oameni*) Care a fost redus la tăcere. • pl. *-ți, -te.* /v. ***anihila***.

anihilatór, -oáre *adj.* Care anihilează; anihilant. • pl. *-ori, -oare.* /***anihila*** *+ -tor*; cf. fr. *annihilateur*.

amíl *s.n.* Plantă exotică din care se extrage indigoul; indigotier. • pl. *-e* /<fr. ***anil***; cf. ar. *an-nil*, pers. *nil* „albastru".

anilídă *s.f.* (*chim.*) Derivat de acilare al anilinei și al omologilor respectivi, obținut prin acțiunea acizilor, a clorurilor acide și a anhidridelor asupra acestora. • /<fr., engl. ***anilide***.

anilínă *s.f.* (*chim.*) Substanță chimică, ce se prezintă sub forma unui lichid uleios toxic, incolor, cu miros specific, obținut din nitrobenzen prin distilarea indigoului industrial etc., utilizat în industria medicamentelor, în industria textilă, în fabricarea de cerneluri și vopsele, în industria optică etc.; aminobenzen, fenilamină. ◇ *Negru-de-anilină* v. negru. • /<fr. ***aniline***, germ. ***Anilin***.

anilíngus *s.n.* (*med.*) (Practică sexuală constînd în) excitarea anusului cu limba sau cu buzele. • /<fr. ***anilingus***; cf. lat. *anus, -i* „șezut", *lingĕre* „a linge".

anilísm *s.n.* (*med.*) Intoxicație cu anilină, care se manifestă prin fenomene nervoase, hematologice (anemie) și tulburări digestive. • /<fr. ***anilisme***.

animá *vb. I. tr., refl.* A (se) face mai activ sau mai expresiv, mai pregnant; a da sau a căpăta mai multă viață; a (se) însufleți, a (se) înviora, a se înflăcăra. *Animați de-o nouă viață, Gîndăceii... La lumină ies în față* (ALECS.). ◇ Fig. *A animat petrecerea.* ◆ (*a. plast.*) A da viață prin culoare, luminozitate etc. *A animat peisajul reprezentînd răsăritul soarelui.* ◆ (*tr.*) A împinge spre ceva. *E animat de dorința de a învinge.* • prez.ind. *aním, -ez.* /<fr. ***animer***, lat. ***animare***.

animál, -ă *s.n., adj.* I *s.n.* **1** Organism viu înzestrat cu facultatea de a simți și de a se mișca, cu sistem nervos etc., necesitînd pentru existență oxigen și hrană organică. ◇ (*la Aristotel*) *Animal politic* = (*calc după gr. „ζῷον πολιτικόν"*) omul considerat ființă caracterizată prin participarea la viața socială și civilă. *Animal cu sînge cald* v. cald. *Animale sedentare* v. sedentar. *Animal cu sînge rece* v. sînge. *Animal superior* v. superior. ◆ Spec. Fiară. *Se temea să nu fie atacat de animalele pădurii.* ◇ Compar. *Ca un animal rănit... se aruncase într-un fotoliu și nu vorbea cu nimeni* (CA. PETR.). ◆ Restr. Vietate, jivină, dobitoc. **2** Animal de muncă, de curte, de carne sau care trăiește pe lîngă casa omului. *Ferme de animale.* ◇ (*iron.*) *Îmi plutea pe dinainte... Ba un soare, ba un rege, ba alt animal domestic* (EMIN.). ◇ *Creșterea animalelor* v. creștere. *Geografia animalelor* v. geografie. **3** Fig. Om brutal, grosolan, josnic, care se poartă ca un animal, fiind dominat de instincte. *S-a arătat a fi un animal lipsit de sentimente.* ◆ Om ignorant, neghiob. *Fără inteligență și rafinament, era un animal.* II *adj.* De animal, propriu animalelor. ◇ *Regn animal* = una din cele trei mari diviziuni ale corpurilor din natură, care cuprinde totalitatea animalelor. *Căldură animală* v. căldură. *Comunicare animală* v. comunicare. ◆ De natură organică. ◇ *Cărbune animal* v. cărbune. *Fildeș animal* v. fildeș.

Negru animal v. negru. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***animal***, lat. ***animālis, -e*** „ființă vie, animal" <*anĭma, -ae* „suflet, răsuflare".

animálcul *s.m.* (*biol.*; *înv.*) Spermatozoid. • pl. *-i.* /<fr. ***animalcule***.

animalculíst *s.m.* (*biol.*) Biolog adept al performismului din sec. 17-18, care susținea că în spermatozoid se află, miniaturizat, viitorul organism; spermatist. • pl. *-iști.* /<fr. ***animalculiste***.

animálic, -ă *adj.* **1** Care ține de animal, care se referă la animal. **2** (*în opoz. cu „spiritual"*) Exclusiv fiziologic. *Spaima i-a determinat o reacție bruscă, animalică.* ◇ (*adv.*) *Animalic, oamenii se strîng unii lîngă alții* (CA. PETR.) **3** Ext. (*despre atitudinea, comportarea oamenilor*) Care este brutal, bestial; degradant, inuman. *Strig cu o frenezie animalică* (CA. PETR.). • pl. *-ci, -ce.* /***animal*** + *-ic*; cf. germ. *animalisch*.

animaliér, -ă *adj., s.m.* **1** *adj.* Care ține de animal, care se referă la un animal sau la produsele de origine animală. *Biologia și economia animalieră.* **2** *adj.* (*despre genuri sau opere de artă*) Care reprezintă mai ales animale. *Picturi cu motive animaliere.* **3** *adj., s.m.* (Pictor, sculptor) specializat în reprezentarea animalelor. • sil. *-li-er.* pl. *-e* /<fr. ***animalier***.

animalitáte *s.f.* Stare, atitudine, comportare ca de animal; lipsă de simțire, de omenie. • /<fr. ***animalité***, lat. ***animalĭtas, -atis***.

animalizá *vb. I. tr., refl.* A coborî sau a face să coboare în starea de animal; a decădea, a (se) degrada, a (se) abrutiza. *Alcoolul l-a animalizat.* • prez.ind. *-ez* /<fr. ***animaliser***.

animalizáre *s.f.* **1** Dezumanizare, abrutizare. **2** Tratament chimic aplicat fibrelor textile vegetale pentru a le da proprietăți specifice fibrelor de natură animală sau pentru a le conferi afinitate față de coloranții specifici fibrelor animale cu care se amestecă. • pl. *-ări.* /v. ***animaliza***.

animáre *s.f.* Însuflețire, activare. • pl. *-ări.* /v. ***anima***.

animát, -ă *adj., s.n.* Însuflețit, plin de animație, viu. *O manifestare animată.* ◇ *Desen animat* = film alcătuit dintr-o suită de desene (peisaje, decoruri, personaje), grupate în jurul unei teme de obicei naive, a căror proiecție succesivă dă impresia de mișcare. • pl. *-ți, -te.* /v. ***anima***; cf. fr. *animé*.

animatísm *s.n.* (*relig.*) Concepție proprie populațiilor primitive despre caracterul spiritual, personal al fenomenelor naturii. • /<germ. ***Animatismus***.

animatíst, -ă *adj.* (*relig.*) Referitor la animatism. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***animatiste***.

animáto *adv.* (*muz.*; *indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Cu însuflețire, cu vioiciune, vioi. • /<it. ***animato***.

animatór, -oáre *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care însuflețește, stimulează sau inițiază o activitate, o acțiune, un spectacol. *Un bun animator al manifestărilor publice.* ◆ Promotor, inspirator. *Animatorul unui proiect european.* **2** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care animă un spectacol de varietăți, creînd atmosferă. **3** *s.m., s.f.* Creator de desene animate. **4** *s.f.* Femeie tînără, de moravuri ușoare, angajată în localuri de noapte. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***animateur***.

animáție *s.f.* **1** Mișcare continuă și zgomotoasă (de ființe, de vehicule). *Războiul... provoacă animație chiar în ținuturile retrase* (CA. PETR.). ◆ Însuflețire, agitație, vioiciune; larmă, gălăgie. *Dar deodată pe coline Scade animația* (TOPÎR.). **2** Tehnică cinematografică utilizată pentru crearea filmelor de desene animate. ◇ *Film de animație* = film care utilizează tehnica cinematografică a desenelor animate. ◆ Colectiv de artiști care creează filme de desene animate. **3** Participare afectivă. *În sufletul său se produce o animație puternică.* • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***animation***, lat. ***anĭmatĭo, -onis***.

animísm *s.n.* **1** (*relig.*) Formă primitivă a religiei, potrivit căreia obiectele și fenomenele naturii ar fi însuflețite, și care, în consecință, promovează credința în spirite și în existența unor duhuri ale obiectelor, ale plantelor, ale viețuitoarelor; spiritualizare, personificare a forțelor și a fenomenelor naturii. ◆ Credință potrivit căreia sufletul reprezintă substanța primordială și esențială a vieții, baza funcțiilor vegetative și a celor intelectuale. **2** (*filos.*) Identificare a principiului gîndirii cu cel al vieții organice. • /<fr. ***animisme***; cf. lat. *anĭma, -ae* „suflet".

animíst, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care ține de animism, care se referă la animism. **2** *s.m., s.f.* Adept al animismului. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***animiste***.

animologíe *s.f.* Ramură a etnologiei care se ocupă cu studiul sistemului conceptual sau al manifestărilor vieții spirituale referitoare la instituțiile sociale, artă, religie etc. a popoarelor primitive. • g.-d. *-iei.* /cf. lat. *anĭmus, -i* „spirit, inteligență, minte".

animozitáte *s.f.* **1** Atitudine ostilă față de cineva; ostilitate. *Animozitatea față de colaborator a dus la întreruperea proiectului.* **2** Neînțelegere între două persoane; repulsie, înverșunare, ură. *Și-au reluat disputa plină de animozitate.* • pl. *-tăți.* /<fr. ***animosité***, lat. ***animosĭtas, -atis***.

anín *s.m.* v. arin.

aniná *vb. I.* **1** *tr.* (*pop.*; *compl. indică haine, obiecte etc.*) A agăța, a spînzura. *Leagă turbinca la gură... ș-o anină într-un copac* (CR.). ◇ Fig. *Anină-n haina nopții Boabe mari de piatră scumpă* (EMIN.). Δ (*refl.*) *O lacrimă curată... i se anină de geană* (GÎRL.). **2** *refl.* Fig. (*fam.*) A se lega de cineva, a nu-i da pace; a căuta pricină (cuiva). *S-a aninat de fată pe stradă.* ◆ A se vîri nepoftit undeva, a se amesteca în vorbă. *S-anină printre acești mici și cîte-un handralău de cei mari* (POP.). • prez.ind. *anín.* /lat. ****annĭnare*** <*ad* + **ninna* „leagăn".

aninára *s.f.* **1** Acțiunea de *a (se) anina* și rezultatul ei. **2** Fig. Încercare de a se lega de cineva, căutînd ceartă. • pl. *-ări.* /v. ***anina***.

anínă *s.n.* v. arină[2].

aninătoáre *s.f.* **1** (*pop.*) Agățătoare, gaică. **2** Loc îngust în munți (stîncoși), unde se prinde vînatul. *Călăuza printre aninătorile... unde se ivește, șfiеț sau îngrozitor, vînatul de munte* (ODOB.). • pl. *-ori.* /***anina*** + *-ătoare*.

aníne[1] *s.m.* v. arin.

aníne[2] *s.f.* v. arină[1].

aniníș *s.n.* v. ariniș.

aniníște *s.f.* v. arinițe.

anión *s.m.* (*chim.*) Ion cu sarcină electrică negativă, care, sub acțiunea cîmpului electric, este dirijat spre anod. • sil. *-ni-on.* pl. *-i.* /<fr. ***anion***.

anionactív, -ă *adj.* (*chim.*) Care se bazează pe acțiunea, pe influența anionilor. ◇ *Rășină anionactivă* = anionit. • sil. *-ni-on-.* pl. *-i, -e.* /***anion*** + ***activ***; cf. germ. *anionaktiv*.

aniónic, -ă *adj.* (*chim.*) Care ține de anioni, care se referă la anioni. • sil. *-ni-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***anionisch***, fr. ***anionique***.

anionít *s.m.* (*chim.*) Substanță schimbătoare de ioni, de obicei rășină sintetică sau naturală, care reține anionii dintr-o soluție; rășină anionactivă. ◦ sil. *ni o-.* pl. *-ți.* /<fr. ***anionite***.

aniridíe *s.f.* (*med.*) Absența (bilaterală) congenitală a irisului. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***aniridie***; cf. gr. *ἀν-* „fără", *ἶρις, -ιδος* „iris".

anisét *s.n.* Lichior preparat din alcool, apă, zahăr și anason. • /<fr. ***anisette***.

anisián, -ă *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Primul etaj al triasicului mediu alpin; virglorian. **2** *adj.* Care aparține anisianului, specific anisianului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din anisian. • sil *-si-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***anisien***.

anisidínă *s.f.* Esență aromatică extrasă din anason, care se folosește la aromatizarea unor băuturi alcoolice. • pl. *-e.* /<fr. ***anisidine***.

anisól *s.m.* (*chim.*) Eter metilic al fenolului, lichid cu miros plăcut, folosit ca solvent și ca materie primă în industria chimică. • pl. *-i.* /<fr. ***anisol***.

anisón *s.m.* v. anason.

anistóric, -ă *adj.* Situat în afara realităților concret-istorice. • pl. *-ci, -ce.* /***an***[2]- + ***istoric***.

anistoricitáte *s.f.* Caracter anistoric. • /***anistoric*** + *-itate*.

anistorísm *s.n.* (*filos.*) Atitudine filosofică ce tinde să substituie studiul concret-istoric al realităților sociale prin speculații abstracte. • /***anistoric*** + *-ism*.

anișór *s.m.* Dim. al lui an[1] (de obicei cu referire la vîrsta copiilor). *Farmecă o fată de zece anișori* (BOL.). • pl. *-i.* /***an***[2] + *-ișor*.

aniversá *vb. I. tr.* (*compl. indică evenimente sau,* ext., *oameni, instituții etc.*) A sărbători împlinirea unui număr de ani de la data la care s-a petrecut un eveniment, de la nașterea cuiva, de la o inaugurare etc. • prez.ind. *-ez.* /de la ***aniversar***, prin derivare regresivă.

aniversár, -ă *adj.* Care amintește de un eveniment petrecut la aceeași dată cu unul sau mai mulți ani în urmă. *Ocazie aniversară.* ◆ Care se amintește în fiecare an. ◇ *Zi aniversară* v. zi. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***anniversaire***, it. ***anniversario***, lat. ***annĭversarĭus, -a, -um*** „anual".

aniversáră *s.f.* v. aniversare.

aniversáre *s.f.* Faptul de *a aniversa*; zi în care se aniversează un eveniment, o persoană, o instituție etc. • pl. *-ări.* și *aniversáră* *s.f.* /de la *[zi]* ***aniversară***, prin confuzie cu infinitivele lungi în *-are*.

aniz- Elem. de compunere „inegal". • și *anizo-*. /<fr. ***anis***(***o***)*-*; cf. gr. *ἄνισος* <*ἀν-* „fără", *ἴσος* „egal".

anizeiconíe *s.f.* (*med.*) Inegalitate a imaginilor percepute de fiecare din cei doi ochi. • sil. *-ze-i-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***aniséiconie***; cf. gr. *ἀν-* „fără", *ἴσος* „egal", *εἰκών, -όνος* „imagine".

anizo- v. aniz-.

anizocitóză *s.f.* (*med.*) Tulburare care apare în anemiile grave, caracterizată prin inegalitatea diametrelor globulelor roșii și albe. • pl. *-e.* /<fr. ***anisocytose***, engl. ***anisocytosis***; cf. gr. *ἀν-* „fără", *ἴσος* „egal", *κύτος* „celulă".

anizocoríe *s.f.* (*med.*) Anomalie congenitală constînd în inegalitate pupilară. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***anisocorie***, engl. ***anisocoria***; cf. gr. *ἀν-* „fără", *ἴσος* „egal", *κόρη* „pupilă".

anizocromíe *s.f.* (*med.*) Inegalitate de colorație a globulelor roșii din sînge. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***anisochromie***, engl. ***anisochromia***; cf. gr. *ἀν-* „fără", *ἴσος* „egal", *χρῶμα* „culoare".

anizodactíl, -ă *adj.* (*med.*: *despre degete*) Care prezintă anizodactilie. • pl. *-i, -e.* /<engl. ***anisodactylous***, fr. ***anisodactyle***.

anizodactilíe *s.f.* (*med.*) Inegalitate a degetelor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***anisodactylie***.

anizodónt, -ă *adj.* (*med.*) Heterodont. • pl. *-ți, -te.* /<germ. ***anisodont***, fr. ***anisodonte***.

anizodontíe *s.f.* (*med.*) Dezvoltare inegală și asimetrică a dinților omologi. • g.-d. *-iei.* /<germ. ***Anisodontie***, fr. ***anisodontie***.

anizofíl, -ă *adj., s.f* (*bot.*) (Plantă) cu frunze de forme și dimensiuni diferite. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***anisophylle***.

anizofilíe *s.f.* (*bot.*) Însușire a plantelor anizofile. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***anisophyllie***.

anizoforíe *s.f.* (*med.*) Strabism latent. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***anisophorie***, engl. ***anisophoria***; cf. gr. *ἄνισος* „inegal", *φέρω* „a purta".

anizogăm, -ă *adj.* (*biol.*) Care prezintă anizogamie. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***anisogame***.

anizogamét *s.m.* (*biol.*) Fiecare dintre cei doi gameți conjugați (femel și mascul), diferiți ca sex, structură, formă și dimensiuni; heterogamet. • pl. *-ți.* /<fr. ***anisogamète***.

anizogamíe *s.f.* (*biol.*) Heterogamie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***anisogamie***; cf. gr. *ἄνισος* „inegal", *γάμος* „căsătorie".

anizogeníe *s.f.* (*biol.*) Stare a gameților cu genotip diferit, la monohibrizii bisexuați. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***anisogénie***.

anizogín, -ă *adj.* (*bot.*; *despre flori*) Care are mai multe carpele decît sepale. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***anisogyne***.

anizognát, -ă *adj.* (*med.*) Care are maxilare asimetrice. • pl. *-ți, -te.* /<engl. ***anisognathous***, fr. ***anisognathe***.

anizogón, -ă *adj.* (*biol.*; *despre hibrizi*) Care prezintă caractere paterne combinate în măsură inegală. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***anisogone***.

anizomelíe *s.f.* (*med.*) Malformație caracterizată prin dezvoltarea inegală a membrelor. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***anisomelia***, fr. ***anisomélie***.

anizomenorée *s.f.* (*med.*) Menstruație cu ritm neregulat. • pl. *-ee.* g.-d. *-eei.* /<fr. ***anisomenorrhée***.

anizomerogamíe *s.f.* (*biol.*) Proces de unire a macrogameților cu microgameții. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***anisomérogamie***.

anizometríe *s.f.* Inegalitate a dimensiunilor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***Anisométrie***; cf. gr. *ἄνισος* „inegal", *μέτρον* „măsură",

anizometropíe *s.f.* (*med.*) Viciu de refracție cu formă și grad diferit la cei doi ochi. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***anisométropie***, engl. ***anisometropia***; cf. gr. *ἄνισος* „inegal", *μέτρον* „măsură", *ὤψ, ὠπός* „privire".

anizopetál, -ă *adj.* (*bot.*) Cu petalele inegale. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***anisopétale***.

anizoploíd, -ă *adj.* Care are un număr impar de cromozomi. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***anisoploïde***.

anizoscilometríe *s.f.* (*med.*) Inegalitate de amplitudine a oscilațiilor arteriale. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***anisoscillométrie***.

anizosfigmíe *s.f.* (*med.*) Inegalitate în amplitudinea pulsului arterial. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***anisosphygmie***.

anizostazíe *s.f.* (*geogr.*) Absența izostaziei într-o anumită regiune geografică. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***anisostasie***.

anizosteníe *s.f.* (*med.*) Inegalitate a tonusului în unele grupe de mușchi. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***anisosthénie***.

anizostilíe *s.f.* (*bot.*) Prezența de stile lungi și scurte la florile din aceeași specie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***anisostylie***.

anizotónic, -ă *adj.* (*biol.; despre soluții*) Care nu este în echilibru molecular cu mediul. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***anisotonique***.

anizotróp, -ă *adj.* (*fiz.; despre corpuri*) Care nu are aceleași proprietăți fizice în toate direcțiile, prezentînd caracteristici variate în funcție de direcția de măsurare și observare. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***anisotrope***, engl. ***anisotrop***; cf. gr. *ἄνισος* „inegal", *τροπή* „întoarcere".

anizotropíe *s.f.* **1** (*fiz.*) Proprietate a unui corp cu structură internă ordonată de a prezenta caracteristici mecanice, optice, electrice, magnetice etc. variate, în funcție de direcția de măsurare și de observare; eolotropie. **2** (*biol.*) Însușire a unui organ de a reacționa diferit la excitații externe. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***anisotropie***, engl. ***anisotropia***; cf. gr. *ἄνισος* „inegal", *τροπή* „întoarcere".

ankerít *s.n.* (*mineral.*) Carbonat dublu de calciu și fier. • /<engl. ***ankerite***; cf. nm. pr. M. I. *Anker*, mineralog austriac.

ankirínă *s.f.* (*med.*) Proteină globulară care leagă spectrina cu proteinele la nivelul membranei plasmatice eritrocitare. • pl. *-e.* /<fr. ***ankyrine***, engl. ***ankyrin***; cf. gr. *ἄγκυρα* „ancoră".

anluminá *vb. I. tr.* **1** (*a. plast.*) A adăuga aur și argint culorilor unei miniaturi medievale pentru a o face să strălucească. ◆ Ext. A orna cu miniaturi. **2** A împodobi cu ornamente, a înzorzona. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***enluminer***.

anluminúră *s.f.* (*a. plast.*) Pictură (miniatură) de manuscris medieval. • pl. *-i.* /<fr. ***enluminure***.

annátă *s.f.* (*ist.*) Redevență percepută de papalitate de la episcopii și abații nou instalați, echivalînd cu veniturile lor pe un an. • pl. *-e.* /<it. ***annata***, fr. ***annate***.

annóna *s.f.* **I** (*în Roma antică*) **1** Serviciu de aprovizionare cu produse agricole, creat de Augustus pentru aprovizionarea orașelor, a provinciilor și a armatei. ◆ Totalitatea celor mai importante produse agricole obținute dintr-un anumit teritoriu în fiecare an. ◆ Totalitatea cotelor (de hrană) distribuite periodic populației Romei. **2** Impozit cunoscut și sub denumirea de *annone militaris*, perceput în natură sau în bani, în principal de la populația rurală. **II** (*în Imperiul Bizantin*) Tain al soldaților. • /<lat. ***annōna, -ae***.

ano- Elem. de compunere „anus". • /<fr. ***ano-***; cf. lat. *anus, -i*.

anoá *s.m.* (*zool.*) Bivol mic, care trăiește în pădurile din insulele Moluce. • sil. *-no-a.* /<fr. ***anoa*** <cuv. malaysian.

anoblepsíe *s.f.* (*med.*) Sindrom caracterizat prin fixarea privirii în sus, ca urmare a devierii spastice a globilor oculari. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***anoblepsie***.

anód *s.m.* Electrod pozitiv al unei pile electrice, al unui aparat de electroliză etc., care captează electroni dintr-o baie de electroliză sau emiși de catod. • pl. *-zi.* /<fr. ***anode***.

anódic, -ă *adj.* Care ține de anod, care provine de la anod. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***anodique***.

anodín, -ă *adj.* **1** (*despre oameni sau despre manifestările, creațiile lor*) Fără importanță sau valoare; banal, neînsemnat, mediocru. *Stăruise și votase pentru modificarea anodină* (CAR.). ◆ Fără urmări, inofensiv. *Era doar o revoltă anodină.* **2** (*med.; despre remedii*) Care este destinat să calmeze durerile și care nu acționează asupra unei anumite boli. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***anodin***; cf. gr. *ἀνώδυνος* „fără durere".

anodíne *s.f.* (*med.*) Lipsă a durerii. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***anodynie***.

anodinitáte *s.f.* Caracter anodin. • ***/anodin*** *+-itate*.

anodónt, -ă *adj., s.f.* **I** *adj.* (*med.*) Fără dinți. **II** *s.f.* (*zool.*) Moluscă bivalvă (scoică) de apă dulce, cu șarniera fără dinți. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***anodonte***.

anodontíe *s.f.* (*med.*) Absența completă a dinților temporari și a dinților permanenți. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***anodontie***, engl. ***anodontia***; cf. gr. *ἀν-* „fără", *ὀδούς, ὀδόντος* „dinte".

anoétic, -ă *adj.* **1** (*psih.*) Care se referă la senzații și percepții, la trăiri subiective, individuale, la stări afective sau la alte stări noncognitive. ◆ Care este acceptat pasiv, fără organizare conștientă. **2** (*filos.*) Care nu are legătură cu cunoașterea sau gîndirea. • sil. *-no-e-.* pl. *-ci, -ce.* /<gr. ***ἀν-*** „fără", ***νοητικός*** „gînditor".

anofél *adj.* (*entom.*; și *țînțar anofel*) Gen de insecte care include un număr mare de specii de țînțari ale căror femele hematofage sînt vectoare, prin înțepături, ale unor agenți infecțioși, transmițînd în special microbul malariei (*Anopheles maculipennis*). • pl. *-i.* /<fr. ***anophèle***; cf. gr. *ἀνωφελής* „dăunător".

anofelísm *s.m.* Infestarea unei regiuni geografice cu țînțari din genul anofel. • /<fr. ***anophélisme***, engl. ***anophelism***.

anofelogén, -ă *adj.* (*despre terenuri, bălți etc.*) Care constituie un focar de dezvoltare a țînțarilor anofeli. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***anophélogène***.

anoftalmíe *s.f.* (*med.*) Absența congenitală a ambilor ochi. ◇ *Anoftalmie ciclopică* = monstruozitate congenitală caracterizată prin unirea ochilor și a orbitelor, dezvoltate rudimentar. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***anophtalmie***; cf. gr. *ἀν-* „fără", *ὀφθαλμός* „ochi".

anom- Elem. de compunere „neregulat, anormal". • și *anomo-.* /<fr. ***anom(o)***-; cf. gr. *ἄνομος*.

anomál, -ă *adj.* Care prezintă o anomalie; care se referă la o anomalie. ◆ Spec. Care are deficiențe fizice, senzoriale sau intelective. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***anomal***, it. ***anomalo***, germ. ***anomal***; cf. gr. *ἀνώμαλος* „inegal, neregulat", lat. med. *anōmalus, -a, -um*.

anomalíe *s.f.* **1** Ceea ce se abate de la normă, de la regula obișnuită, de la forma consacrată; defecțiune, neajuns, disfuncție. ◇ *Hartă de anomalii* v. hartă. ◆ Ext. Ceea ce constituie un defect (grav). *S-a constatat o anomalie la motor.* **2** (*med.*) Modificare patologică, congenitală sau dobîndită, a formei sau structurii unei formațiuni anatomice și a poziției acesteia. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***anomalie***, germ. ***Anomalie***; cf. lat. med. *anōmalia, -ae*, gr. *ἀνωμαλία*.

anóme *adv.* v. anume.

anómic, -ă *adj.* Care se caracterizează prin anomie; care se referă la anomie; neorganizat, dezorganizat. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***anomique***.

anomíe *s.f.* **1** Lipsă a legilor și a normelor morale într-o societate; dezordine, dezorganizare (într-o societate dată). ◆ Ext. Haos. **2** (*sociol.*) Stare de conflict între așteptările și necesitățile individului (sau ale unui grup social) și ideologia oficială, de guvernămînt; dezordine într-o societate dată. ◆ (*psih.*) Stare a indivizilor dezrădăcinați din mediul lor social, care sînt predispuși inadaptării, delincvenței etc. **3** (*med.*) Formă de afazie în care pacientul este incapabil să denumească persoane, localități sau obiecte și să păstreze capacitatea de a le recunoaște și utiliza. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***anomie***, engl. ***anomia***; cf. gr. *ἀν-* „fără", *νόμος* „regulă, lege".

anominăție *s.f.* (*ret.*) Figură sintactico-semantică constînd în repetarea unui nume propriu, de obicei de persoană, prin apelativul din care provine prin antanaclază. Ex. *Ce te pleci, Arbore? Arborii se pleacă numai de vijelie* (DELAVR.). • g.-d. *-iei.* /<fr. ***annomination***.

anomo- v. anom-.

anomodónte *s.f. pl.* (*paleon.*) Reptile fosile din ordinul teromorfelor, prezentînd caractere de mamifere, cu dinți reduși la doi canini puternici. • ***/anomo-*** *+ -odont*.

anomofíl, -ă *adj.* (*bot.*) Care are frunze neregulate, asimetrice. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***anomophylle***.

anóna *s.m.* (*bot.*) Arbore din America tropicală, cu fructele dulci, comestibile. • /<fr. ***anone***, sp. ***anón***; cuv. tupi-guarani.

anonacée *s.f. pl.* (*bot.*) Familie de plante dicotiledonate avînd ca tip anona. • /<fr. ***anonacées***.

anonichíe *s.f.* (*med.*) Absența tuturor unghiilor sau a unora dintre acestea, de obicei, congenitală și familiară. • pl. *-i.* /<fr. ***anonychie***, engl. ***anonychia***; cf. gr. *ἀν-* „fără", *ὄνυξ, ὄνυχος* „unghie".

anoním, -ă *adj., s.m, s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) cu nume necunoscut sau care nu-și indică numele. *Sfatul acestui înțelept și anonim sfetnic* (CANT.). **2** *adj.* (*despre texte, opere de artă*) Al cărui autor nu este cunoscut. *Puse pe perete tabloul anonim.* **3** *adj.* Fig. (*despre oameni sau despre realizările lor*) Care rămîne neștiut, necunoscut, obscur; fără personalitate. *O persoană anonimă care dorea să se remarce prin ceva.* ◆ (*despre obiecte, proprietăți*) Al cărui proprietar rămîne necunoscut. *Terenul anonim urma să fie amenajat într-un parc.* **4** *adj., s.f.* (Scrisoare) care este nesemnată. *În corespondență am dat și peste o scrisoare anonimă* (CA. PETR.). **5** *adj.* (*econ.*) *Societate (anonimă) pe acțiuni* = formă de organizare a unei întreprinderi al cărei capital este împărțit în acțiuni, acționarii respectivi nerăspunzînd de datorii decît în limita sumelor subscrise în vederea alcăturii capitalului acestuia. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***anonyme***, lat. ***anonymus, -a, -um***, germ. ***anonym***; cf. gr. *ἀνώνυμος* <*ἀν-* „fără", *ὄνομα* „nume".

anonimát *s.n.* **1** Starea celui care este anonim. *Pictorii bisericilor noastre au lucrat în anonimat.* ◇ Fig. *Scriitorul a ieșit din anonimat.* ◆ Faptul de a fi anonim. *Anonimatul unui adevărat creator nu poate să dureze.* **2** Situația a ceea ce este anonim. *Vechile traduceri au rămas în anonimat.* • /<fr. ***anonymat***.

anonimitáte *s.f.* Calitatea de a fi anonim. • ***/anonim*** *+ -itate*; cf. germ. *Anonymität*.

anonimografíe *s.f.* (*med.*) Tendință bolnăvicioasă de a scrie anonime. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***anonymographie***.

anopistográf, -ă *adj., s.n.* (Text) scris sau tipărit pe o singură față a foii; anopistografic. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***anopistograph***; cf. gr. *ἀν-* „fără", *ὄπισθεν* „în spate", *γράφω* „a scrie".

anopistográfic, -ă *adj.* Anopistograf. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***anopistographique***.

anopl- Elem. de compunere „neînarmat, neprotejat". • și *anoplo-.* /<fr. ***anopl(o)***-; cf. gr. *ἄνοπλος* <*ἀν-* „fără", *ὅπλον* „armă".

anoplastíe *s.f.* (*med.*) Operație plastică ori de refacere a anusului sau a întregii regiuni anale. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***anoplastie***.

anoplo- v. anopl-.

anoplotériu *s.m.* (*paleon.*) Animal erbivor fosil din eocenul superior. • pl. *-ii.* /<fr. ***anoplothérium***.

anoplúre *s.f. pl.* Ordin de insecte ectoparazite fără aripi, care cuprinde diferite specii de păduchi. • /<fr. ***anoploures***.

anoproctíe *s.f.* (*med.*) Anus artificial. • g.-d. *-iei.* ***/ano-*** *+ -proctie*; cf. gr. *πρωκτός* „anus".

anopsíe *s.f.* (*med.*) **1** Lipsa vederii. **2** Tip de strabism în care globul ocular este deviat în sus. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***anopsie***; cf. gr. *ἀν-* „fără", *ὤψ, ὠπός* „vedere".

anóptic *adj.* (*telev.*) *Sistem anoptic* = sistem de redare a imaginilor fără a folosi mijloace optice. • pl. *-ce.* /<fr. ***anoptique***.

anorectál, -ă *adj.* (*anat.*) Care se referă la anus și la rect. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***ano-rectal***.

anorectítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a anusului și a rectului. • pl. *-e.* ***/ano-*** *+ -rectită*.

anoréxic, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Persoană) care suferă de anorexie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***anorexique***.

anorexíe *s.f.* (*med.*) Diminuare marcată sau pierdere a poftei de mîncare, întîlnită în multe boli febrile, digestive, cronice etc.; inapetență. ◇ *Anorexie mintală* = diminuare sau repulsie față de alimente, însoțită de pierderea totală a poftei de mîncare, observată la bolnavi care prezintă tulburări psihopatice, în isterie sau în legătură cu un conflict familial. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***anorexie***; cf. gr. *ἀνορεξία* <*ἀν-* „fără", *ὄρεξις* „poftă".

anorexigén, -ă *adj., s.n.* (Medicament) care reduce senzația de foame. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***anorexigène***; cf. gr. *ἀν-* „fără", *ὄρεξις* „apetit", *γεννάω* „a produce".

anorgánic, -ă *adj.* (*chim.; despre corpuri*) În compoziția căruia intră numai substanțe din regnul mineral; care este lipsit de însușirile materiei vii; mineral. *Diamantul este anorganic* (MAIOR.). ◇ *Chimie anorganică* = ramură a chimiei care se ocupă cu studiul proprietăților chimice ale corpurilor minerale; chimie neorganică. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***anorganique***.; cf. gr. *ἀν-* „fără", *ὀργανικός*.

anorganician, -ă *s.m., s.f.* Specialist în chimia anorganică. • sil. *-ci-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***anorganicien***.

anorgasmíe *s.f.* (*med.*) Incapacitate de a ajunge la orgasm, în pofida oricăror stimulări sexuale adecvate, frecventă mai ales la femei. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***anorgasmy***.

anorhidíe *s.f.* (*med.*) Lipsă congenitală, accidentală sau ca urmare a extirpării chirurgicale a testiculelor ori lipsa secreției testiculare. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***anorchidie***; cf. gr. *ἀν-* „fără", *ὄρχις* „testicul"."

anormál, -ă *adj.* **1** Care se abate de la comportamentul normal; care este contrar regulilor, normelor obișnuite. *Discuțiile au dus la crearea unei situații conflictuale, anormale.* <> (*adv.*) *Din cauză că s-a purtat anormal, nu au ajuns la o înțelegere.* **2** (*deprec.; despre ființe*) Care prezintă infirmități fizice sau psihice. *I-a spus că îl consideră anormal și i-a recomandat un consult medical.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***anormal***, lat. ***anormalis, -e***.

anormalitáte *s.f.* Faptul de a fi anormal; situația, starea a ceea ce este anormal; anomalie. *Era dezamăgit văzînd că anormalitatea din jurul său a devenit generală.* • /***anormal*** + *-itate*.

anortít *s.n.* (*mineral.*) Feldspat plagioclaz de calciu, cu aspect cenușiu, sticlos, întîlnit în rocile eruptive bazice și în unele șisturi cristaline. • pl. *-e.* /<germ. ***Anorthit***, fr. ***anorthite***.

anosmíe *s.f.* (*med.*) Diminuare sau lipsă a simțului mirosului, cu cauze periferice (leziuni la nivelul zonei olfactive) sau centrale (leziuni ale scoarței cerebrale). • g.-d. *-iei.* /<fr. ***anosmi***, engl. ***anosmia***; cf. gr. *ἀν-* „fără", *ὀσμή* „miros".

anóst, -ă *adj.* (*despre oameni sau despre acțiuni, realizări etc. ale lor*) Plicticos, searbăd, fad, monoton, uniform. *Un joc despre care sînt de acord cu toții că e cît se poate de anost!* (VLAH.). • acc. și *ánost*. pl. *-oști, -ste.* /<ngr. ***ἄνοστος***.

anosteálă *s.f.* (*înv.*) **1** Plictiseală. *Să mai răsuflăm de zăduful și anosteala Capitalei* (VLAH.). **2** Persoană plicticoasă. • pl. *-eli.* /***anosti*** + *-eală*.

aností *vb. I. tr., refl.* (*înv.*) A (se) plictisi. *Cum mă anostește omul ăsta* (VLAH.). • prez.ind. *-esc.* /***anost*** + *-i*.

anostíe *s.f.* (*înv.*) Lipsă de gust, plictiseală. (*În parte:*) *Ce anostie!* (ALECS.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***anosti*** + *-ie*.

anostóză *s.f.* (*med.*) Atrofie a oaselor. • pl. *-e.* /<fr. ***anostose***.

anotímp *s.n.* Fiecare dintre diviziunile anului, care prezintă caractere specifice de climă și de lumină, avînd o durată de cîteva luni și al căror număr diferă după zonele climaterice. *În zonele temperate sînt patru anotimpuri: primăvara, vara, toamna, iarna, fiecare de aproximativ trei luni.* <> *Anotimpul cald* = vara. *Anotimpul rece* = iarna. <> Fig. *A dogorît un soare străin peste orașe, peste sate și cîmpuri, peste lume. Semnul altui anotimp* (SAHIA). ◆ Perioadă de timp cît durează fiecare dintre diviziunile anului. *A fost plecat un anotimp întreg.* pl. *-uri.* /***an*** + ***timp***, după germ. *Jahreszeit*.

anovaríe *s.f.* (*med.*) Lipsă sau atrofie a ovarelor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***anovarie***.

anovulatór, -oáre *adj.* (*med.; despre ciclu menstrual*) Care nu comportă ovulație. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***anovulatoire***.

anovulație *s.f.* (*med.*) Lipsă a ovulației în timpul ciclului menstrual. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***anovulation***, engl. ***anovulation***; cf. gr. *ἀν-* „fără", lat. șt. *ovulum* „ou mic".

anoxemíe *s.f.* (*med.*) Lipsă a unei bune oxigenări a sîngelui. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***anoxémie***, engl. ***anoxaemia***.

anoxibiótic, -ă *adj.* (*biol.*) Anaerobiotic. • sil. *-bi-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***anoxybiotique***.

anoxibióză *s.f.* (*biol.*) Anaerobioză. • sil. *-bi-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***anoxibiose***.

anóxic, -ă *adj.* (*med.*) Care ține de anoxie, care se referă la anoxie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***anoxique***.

anoxíe *s.f.* (*med.*) Tulburare patologică provocată de scăderea, sub valorile normale, a oxigenului din țesuturile organismului, de diminuarea circulației sangvine; hipoxie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***anoxie***, engl. ***anoxia***.

anozo- Elem. de compunere „nerecunoaștere a bolii". • /<fr. ***anoso***; cf. gr. *ἀν-* „fără" *νόσος* „boală".

anozodiaforíe *s.f.* (*med.*) Indiferență (euforică) manifestată de un bolnav față de propria-i boală. • sil. *-di-a-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***anosodiaphorie***; cf. gr. *διαφορά* „diferență".

anozognozíe *s.f.* (*med.*) Nerecunoaștere de către un bolnav a propriei sale boli. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***anosognosie***.

anozomelíe *s.f.* (*med.*) Defect de percepție care face imposibilă recunoașterea unui segment bolnav. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***anosomélie***.

anrobá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică alimente, medicamente etc.*) A acoperi cu un strat protector; a îngloba. **2** (*compl. indică materiale granulare*) A amesteca împreună cu un liant. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***enrober***.

anrobáre *s.f.* (*constr.*) Amestecare a unui material granular cu un liant. • pl. *-ări.* /v. ***anroba***.

anrocamént *s.n.* (*constr.*) Aglomerare de blocuri din piatră sau beton, de bolovani etc., care formează platforme de întărire, diguri etc. • pl. *-e.* /<fr. ***enrochement***, după *roc*ă.

ansámblu *s.n.* **1** Tot unitar rezultat din unirea unor elemente izolate (de același gen), corelate funcțional sau estetic; totalitate. *Un ansamblu arhitectonic modern.* <> Loc.adj. *De ansamblu* = general, unitar. *Analiză de ansamblu a economiei.* <> Loc.adv. *În ansamblu* = în esență; în totalitate, în general. *Privită în ansamblu, situația pare bună. Pe ansamblu* = în linii mari. **2** Colectiv de artiști. *Ansamblul teatrului.* **3** Grup de muzicieni care cîntă împreună, într-o formație. *Ansamblu de instrumentiști.* ◆ Compoziție muzicală scrisă pentru o astfel de formație. *Un ansamblu pentru instrumente de coarde.* • pl. *-uri, -e.* /<fr. ***ensemble***.

ansaménsi *s.m. pl.* (*ist.*) Populație antică, probabil de neam dacic, atestată în zona Someșului (România). • /<lat. ***Ansamenses***.

ánsă *s.f.* **1** Toartă curbată în formă de arc la un vas, la un coș etc. **2** (*med.*) Structură anatomică în formă de toartă, de buclă sau de inel. **3** (*biol.*) Fir metalic (de platină) terminat cu o buclă și fixat pe o tijă metalică, utilizat la însămînțarea mediilor de cultură cu bacterii. **4** (*electr.*) Tijă metalică folosită ca vîrf al unui pistol de lipit electric. **5** (*geomorf.*) Golf mic, rotunjit, format pe un sinclinal perpendicular pe țărm. **6** (*geogr.*) Retragere a malului unui rîu din cauza eroziunii. • pl. *-e.* /<fr. ***anse***, lat. ***ansa, -ae*** „buclă, inel".

anseríde *s.f. pl.* (*zool.*) Anatide. • /<fr. ***anséridés***.

anserifórmă (*ornit.; la pl.*) Ordin de păsări înotătoare cu gîtul lung, cu picioarele scurte avînd trei degete unite printr-o membrană și cu ciocul (lat) prevăzut pe margini cu lame cornoase sau cu zimți; palmipede, lamelirostre (*Anseriformes*); (*și la sg.*) pasăre care face parte din acest ordin; palmiped. *Printre anseriforme se numără lebedele, gîștele și rațele.* • pl. *-e.* și *anzerifórmă* *s.f.* /<fr. ***ansériforme***; cf. lat. *anser, -is* „gîscă".

ansilăj *s.n.* (*agron.*) Operație de conservare a nutreturilor verzi prin murare; însilozare. • pl. *-e.* /<fr. ***ensilage***.

anșoá *s.n., s.f.* **1** *s.n.* (*iht.*) Pește mic ce trăiește în Marea Mediterană și în Oceanul Atlantic. **2** *s.f.* Pastă preparată din carnea acestui pește, care se servește ca aperitiv. ◆ Fiecare dintre sorturile de pastă preparată din carne de pește. • pl. *anșoa.* /<fr. ***anchois***.

antablamént *s.n.* (*arhit.*) Element de arhitectură compus din arhitravă, friză și cornișă, așezat deasupra zidurilor sau coloanelor unei construcții, care susține acoperișul. • pl. *-e.* /<fr. ***entablement***.

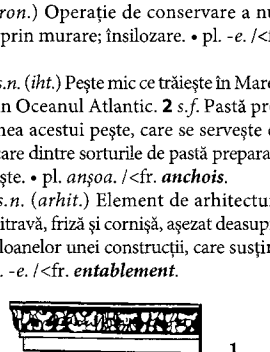

Antablament
1. Cornișă.
2. Friză.
3. Arhitravă.

antagónic, -ă *adj.* Care este opus ireductibil, care se află în antagonism; antagonist. *Poziția celor două partide este antagonică.* <> (*filos.*) *Contradicție antagonică* = contradicție care constituie conținutul procesului de dezvoltare și care nu se rezolvă decît prin distrugerea elementului vechi în favoarea celui nou. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***antagonique***.

antagonísm *s.n.* **1** (*log.*) Contradicție ireductibilă; situația de opoziție a contrariilor. ◆ Gener. Contradicție de neîmpăcat. *Antagonismul dintre retrograzi și progresiști.* **2** (*polit.*) Formă a contradicției dintre grupuri și clase, dintre state etc. cu interese fundamentale opuse. **3** (*med.*) Opoziție reciprocă între două acțiuni ale unor sisteme, organe, fenomene sau substanțe. ◆ (*fiziol.*) Opoziție funcțională între două sisteme, organe sau substanțe biochimice. **4** (*biol.*) Simbioză avantajoasă numai unuia dintre simbionți. <> *Antagonism microbian* = relație în care o specie microbiană exercită o acțiune defavorabilă asupra uneia sau a mai multe specii microbiene, cu care este asociată; antibioză. **5** Rivalitate între persoane, forțe, idei, interese. *Antagonismul dintre cei doi politicieni a dus la căderea guvernului.* • pl. *-e.* /<fr. ***antagonisme***, rus. ***антагонизм***; cf. gr. *ἀταγώνισμα*.

antagoníst, -ă *adj.* Care se află în antagonism (unul față de altul); antagonic. <> *Contradicție antagonistă* = contradicție antagonică. • pl. *-iști, -ste.* /<fr. ***antagoniste***, lat. ***antagonista, -ae***; cf. gr. *ἀνταγωνιστής* „adversar".

antagonizá *vb. I. tr., refl.* A deveni sau a face să devină antagonic. *Relațiile dintre cele două formații s-au antagonizat.* • prez.ind. *-ez.* /<engl. ***antagonize***.

antál *s.n.* (*reg.*) **1** Butoi mare de stejar (mai ales pentru vin și rachiu). *S-a slobozit oștenilor curții vinul pregătit în antale* (SADOV.). **2** Conținutul unui astfel de butoi. • pl. *-e.* /<ucr. ***антал***.

antáigic, -ă *adj., s.n.* (Medicament, substanță etc.) care calmează sau înlătură durerea, nevralgiile; analgezic, antinevralgic. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***antalgique***, engl. ***antalgic***; cf. gr. *ἀντί* „contra", *ἄλγος* „durere".

antalogá *vb. I. tr.* (*lit.; compl. indică texte*) A selecta pentru a alcătui o antologie sau pentru a include într-o antologie; antologiza. *„Biblioteca de poezie românească" ...antologhează în acest număr versurile lui Dosoftei* (PER.). ◆ Fig. A reține; a nu uita. *A antalogat principalele evenimente culturale ale anului.* • prez.ind. *-ghez.* /de la ***antologie***; cf. engl. *anthologize*.

antamá *vb. I. tr.* (*compl. indică discuții, proiecte etc.*) A începe, a deschide, a iniția. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***entamer***.

antanaclázá *s.f.* (*ret.*) Figură de stil care constă în repetarea succesivă a unui cuvînt, folosit anterior cu alt sens, din motive stilistice. *Ex. Cînd își pun copilu-n leagăn C-un picior încet îl leagăn* (EMIN.). • pl. *-e.* /<fr. ***antanaclase***; cf. gr. *ἀντανάκλασις* „repercusiune, refracție".

antanagógă *s.f.* (*ret.*) Răspuns la o acuzație; contraargument. • pl. *-oge.* /<fr. ***antanagoge***.

antántă *s.f.* Denumire dată unor alianțe politice și militare între state. ◆ Spec. (*art.*) Tripla Înțelegere. ◆ Ext. Înțelegere; alianță. • pl. *-e.* /<fr. ***entente*** „înțelegere".

ántapex *s.n.* (*astron.*) Punct pe cer, diametral opus apexului. • pl. *-uri.* /<germ. ***Antapex***.

antárctic, -ă *adj.* Care este situat într-o regiune opusă celei arctice, la Polul Sud sau în regiunea Polului Sud; care are caractere proprii acestei regiuni. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***antarctique***, lat. ***antarcticus, -a, -um***; cf. gr. *ἀνταρκτικός*.

ántă *s.f.* (*constr.*) Element de construcție decorativ și de întărire, de obicei un stîlp, situat la colțurile unui edificiu. • pl. *-e.* /<fr. ***ante***.

ante- Elem. de compunere „înainte", „în față", „anterior". • /<fr. ***anté-***; cf. lat. *ante*.

antebélic, -ă *adj.* De dinaintea unui război. • pl. *-ci, -ce.* /<it. ***antebellico***; cf. lat. *bellĭcus, -a, -um*.

antebrát *s.n.* (*anat.*) Segment al membrului superior al corpului omenesc, de la articulația cotului pînă la încheietura mîinii, cuprinzînd oasele cubitus și radius. • pl. *-e.* /***ante-*** + ***brat***, după fr. *avant-bras*, it. *antibraccio*; cf. lat. *ante* „înainte", *brachĭum, -ii* <gr. *βραχίων* „braț".

antecálă *s.f.* Parte a calei unei nave care se găsește sub nivelul mării. • pl. *-e.* /***ante-*** + ***cală***.

antecálcul *s.n.* Antecalculație. • pl. *-e.* /***ante-*** + ***calcul***.

antecalculá *vb. I. tr.* A calcula dinainte, a face un antecalcul. • prez.ind. *-ez.* /***antecalcul*** + *-a*.

antecalculáre *s.f.* Antecalculație. • pl. *-ări.* /v. ***antecalcula***.

antecalculáție *s.f.* Calcul anticipat al costului sau al prețului unui produs, al unui serviciu sau al unei lucrări; antecalcul. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* / ***ante-*** + ***calculație***.

antecambrián, -ă *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Ansamblul formațiunilor geologice care încep odată cu formarea primei scoarțe a pământului și țin până în paleozoic (care începe cu cambrianul). **2** *adj.* Care aparține antecambrianului, care se referă la antecambrian. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din antecambrian. • sil. *-i-an.* pl. *-ieni, -e.* /<fr. ***antécambrien***.

antecámeră *s.f.* v. anticameră.

antecedént, -ă *s.n., adj.* **I** *s.n.* **1** Fapt, întîmplare anterioară (similară) unei anumite date sau stări. **2** (*jur.*; și *antecedent penal*) Fapt penal existent în trecutul unui inculpat (de care instanța judecătorească ține seama la stabilirea pedepsei). **3** (*med.*; *la pl.*) Totalitatea faptelor sau circumstanțelor anterioare unei boli și care privesc starea de sănătate a subiectului examinat, a familiei și a ascendenților săi, studiate în vederea stabilirii diagnosticului și a tratamentului. **4** (*log.*) Primul termen al unei judecăți ipotetice, introdus prin conjuncția „dacă". ◆ Gener. Tot ceea ce poate constitui premisa, punctul de plecare într-o demonstrație. **5** (*muz.*) Prima secțiune a unei unități melodice structurată binar. ◆ Prima expunere tematică într-o lucrare elaborată prin tehnica contrapunctului. **6** (*lingv.*) Termenul deplin referențial care este reluat printr-un anafor. **II** *adj.* **1** (*despre oameni, fapte, manifestări etc.*) Care precedă în timp, care s-a întîmplat anterior. *Evenimentele s-au desfășurat după cum se aștepta din faptele antecedente.* **2** (*geomorf.*; *despre văi*) Care s-a constituit înaintea unei deformări tectonice. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***antécédent***, lat. ***antecēdens, -ntis*** <*antecedĕre* „a preceda".

antecedénță *s.f.* **1** Anterioritate. ◆ (*astron.*) Mers al planetelor, retrograd în aparență, de la răsărit la apus. **2** (*geomorf.*) Fenomen prin care un curs de apă își păstrează traseul său, indiferent de deformările provocate de fenomenele tectonice. **3** Precădere, preferință. • pl. *-e.* /<fr. ***antécédence***.

antecesór, -oáre *s.m., s.f.* **1** Predecesor, premergător. **2** (*milit.*; *înv.*; *la pl.*) Soldații care explorau zona înainte de sosirea grosului armatei. • pl. *-ori, -oare.* și *antecesóriu, -ie s.m., s.f.* /<it. ***antecessore***, lat. ***antecessor, -oris***.

antecesóriu, -ie *s.m., s.f.* v. antecesor.

anteclímax *s.n.* (*bot.*) Climax nou, către care evoluează vegetația, cînd i s-a oprit, dintr-o cauză oarecare, climaxul vechi. • pl. *-uri.* / ***ante-*** + ***climax***.

anteclíză *s.f.* (*geol.*) Platformă caracterizată printr-o ridicare a fundamentului cristalin, care provoacă o boltire a învelișului de roci sedimentare. • pl. *-e.* /<fr. ***anteclise***; cf. lat. *ante* „înainte", gr. *κλίσις* „înclinare".

antecreuzét *s.n.* (*tehn.*) Cuvă cilindrică pentru acumularea de fontă lichidă, la partea din față a creuzetului cubiloului și sub nivelul acestuia. • sil. *-cre-u-.* pl. *-e.* / ***ante-*** + ***creuzet***, după fr. *avant-creuset*.

antecuirásă *s.f.* (*milit.*) Blindaj inelar care protejează calota mobilă a turelelor, montat în construcția de zidărie sau beton a unei fortificații. • sil. *-cu-i-.* pl. *-e* / ***ante-*** + ***cuirasă***, după fr. *avant-cuirasse*.

antedátă *vb. I. tr.* (*compl. indică acte, scrisori etc.*) A pune o dată anterioară celei reale. • prez.ind. *-ez.* / ***ante-*** + ***data***, după fr. *antidater*.

antedatáre *s.f.* Faptul de *a antedata* un act, o scrisoare etc. • pl. *-ări.* și (*înv.*) *antidatáre s.f.* /v. ***antedata***.

antedátă *s.f.* Dată anterioară unei date reale. • pl. *-e.* / ***ante-*** + ***dată***, după fr. *antidate*.

antedeviz *s.n.* Evaluare scrisă prealabilă a prețului de cost al unei construcții proiectate; deviz de antecalculație. • pl. *-e.* / ***ante-*** + ***deviz***.

antediluvián, -ă *adj., s.n.* (Perioadă de timp) care aparține unei epoci străvechi a omenirii, dinainte de glaciația cuaternară, cînd se presupune că a avut loc potopul. *Animale antediluviene.* ◆ Fig. (*adj.*) Foarte vechi, străvechi. ◆ Fig. (*adj.*; *iron.*) Învechit, perimat, demodat. *Rochie antediluviană.* • sil. *-vi-an.* pl. *-ieni, -iene.* și *antideluvián, -ă adj.* /<fr. ***antédiluvien***; cf. lat. *ante* „înainte de...", *dīlŭvium, -ii* „potop".

antefíx *s.n.* (*arhit.*) Ornament (de pământ ars) așezat la marginea inferioară a acoperișului de olane al unui edificiu, servind uneori ca gargui. • pl. *-e.* /<fr. ***antéfixe***, lat. ***antefixa, -orum***.

antegárdă *s.f.* Avangardă. • pl. *-ărzi.* / ***ante-*** + ***gardă***, după it. *antiguardia*.

antehélix *s.n.* (*anat.*) Proeminența curbă a pavilionului urechii, situată anterior față de helix. • /<engl. ***antehelix***, fr. ***antéhélix***; cf. lat. *ante* „înainte", gr. *ἕλιξ* „spirală".

antehipofíză *s.f.* (*anat.*) Lobul anterior al hipofizei. • pl. *-e.* /<fr. ***antéhypophyse***; cf. lat. *ante* „înainte", gr. *ὑποφύομαι* „a crește din jos".

anteislámic, -ă *adj.* Preislamic. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***anteislamique***.

antelíe *s.f.* (*astron.*) Pată luminoasă, rotundă, care se formează pe cer în partea opusă Soarelui, la aceeași înălțime. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***anthélie***; cf. lat. *ante* „înainte", gr. *ἥλιος* „soare".

antemăsurătoáre *s.f.* Evaluare cantitativă referitoare la o lucrare sau la o operație, făcută (în scris) înaintea executării ei. • pl. *-ori.* / ***ante-*** + ***măsurătoare***, după fr. *avant-métré*.

antemeridián, -ă *adj.* De dinaintea amiezii, de dimineață sau din cursul dimineții. • sil. *-di-an.* scris și (*abr.*) *a.m.* sau *a.* pl. *-ieni, -iene.* /<lat. ***antemeridiānus, -a, -um***.

antemión *s.n.* (*arhit.*) Ornament spiral în formă de frunze și flori de lotus. • sil. *-mi-on.* pl. *-uri.* /<germ. ***Anthemion***.

antemion

antenát, -ă *adj., s.f.* (*entom.*) **1** *adj.* (*despre insecte, crustacee sau miriapode*) Care are antene. **2** *s.f.* (*la pl.*) Subîncrengătură de artropode prevăzute cu antene (insecte, miriapode și crustacee); (*și la sg.*) artropod care face parte din această subîncrengătură. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***antennates***, engl. ***antennate***.

antenatál, -ă *adj.* (*med.*) Care precedă nașterea. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***anténatal***, engl. ***antenatal***; cf. lat. *ante* „înainte", *natālis, -e* „de naștere".

anténă *s.f.* **1** (*zool.*) Fiecare dintre cele două firișoare mobile care se află la capul unor insecte, al crustaceelor și al miriapodelor, servind ca organ de simț. ◇ *Antene plumoase* v. plumos. **2** (*electron.*) Dispozitiv de transmitere în spațiu (*antenă de emisie*) sau de captare a undelor electromagnetice direct din spațiu (*antenă de recepție*), conectat la aparatele care funcționează pe baza acestui tip de unde, folosit în radiocomunicații. ◇ *Antenă directivă* = antenă care are proprietatea de a concentra radiațiile emise într-o anumită direcție sau de a favoriza recepția undelor incidente dintr-o anumită direcție. *Antenă parabolică* = antenă cu un ecran reflectorizant în formă de paraboloid, folosită pentru receptare și transmiterea la distanțe foarte mari și prin satelit. *Antenă colectivă* = antenă cu echipament electronic, care permite recepția posturilor de radio sau de televiziune la mai mulți abonați. *Antenă sinfazică* v. sinfazic. *Amplificator de antenă* v. amplificator. ◆ Fig. (*fam.*; *la pl.*) Sursă de informații. *A aflat repede ultimele vești pentru că are antenele lui.* **3** (*mar.*) Bară lungă și mobilă prinsă transversal de catarg printr-un scripete spre a ține o parte din pînzele unei corăbii. • pl. *-e.* /<fr. ***antenne***, lat. ***antenna, -ae*** „antenă de corabie".

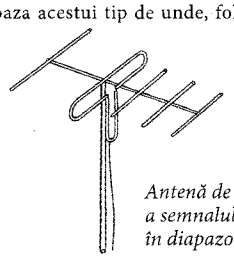

Antenă de recepție a semnalului de televiziune în diapazonul decimetric

antefix

antemíst *s.m.* Muncitor specializat în ancorarea și repararea antenelor de televiziune. • pl. *-iști.* / ***antenă*** + ***-ist***.

antenupțiál, -ă *adj.* Anterior căsătoriei; prenupțial. • sil. *-ți-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***anténuptial***.

antepăt *s.n.* (*sport*) Pană la pușca de vînătoare. • pl. *-uri.* / ***ante-*** + ***pat***.

antepathíe *s.f.* v. antipatie.

antepéndiu *s.n.* (*bis.*; *la catolici*) Piesă de stofă decorată, aplicată pe partea din față a mesei altarului. • pl. *-ii.* /<fr. ***antependium***.

antepenúltim, -ă *adj.* Care ocupă locul al treilea, de la sfîrșit, înainte de penultimul. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***antepaenultĭmus, -a, -um***, fr. ***antépénultième***.

antepórt *s.n.* Zonă la intrarea într-un port, înconjurată parțial de diguri de apărare și destinată staționării temporare a navelor; avanport. • pl. *-uri.* / ***ante-*** + ***port***, după fr. *avant-port*.

antepozíție *s.f.* **1** (*lingv.*) Antepunere; stare a cuvîntului, a particulelor antepuse. **2** (*med.*) Deplasarea globală a unui organ anterior. ◇ *Antepoziția uterului* = deplasare înainte a uterului, care conservă curbura sa normală. • g.-d. *-iei.* pl. *-ii.* /<fr. ***antéposition***, engl. ***anteposition***; cf. lat. *ante* „înainte", *positio, -onis* „punere".

anteproiéct *s.n.* Schiță sumară a unui proiect, care cuprinde numai elementele esențiale și caracteristice ale unei lucrări, determinate cu aproximație. • pl. *-e.* / ***ante-*** + ***proiect***, după fr. *avant-projet*.

antepúne *vb. III. tr.* A pune înainte. ◆ (*lingv.*) A folosi procedeul antepunerii. • prez.ind. *-pún.* / ***ante-*** + ***pune***, după fr. *antéposer*.

antepúnere *s.f.* (*lingv.*) Procliză; antepoziție. • pl. *-i.* /v. ***antepune***.

antéră *s.f.* (*bot.*) Mică umflătură, în formă de săculeț, în vîrful staminelor, în care se află polenul. • pl. *-e.* /<fr. ***anthère***; cf. lat. *anthĕra, -ae* <gr. *ἀνθηρά* „(iarbă) înflorită".

anteréu *s.n.* v. anteriu.

anterídie *s.f.* (*bot.*) Organ de înmulțire la unele plante inferioare (alge, mușchi ș.a.), în care iau naștere celulele sexuale masculine. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***anthéridie***.

anteriór, -oáră *adj.* **1** (*cu sens temporal*) Care precedă o anumită dată, un eveniment etc.; precedent. *Evenimentele anterioare războiului.* ◇ (*gram.*) *Viitor anterior* = timp verbal care exprimă o acțiune din viitor înaintea altei acțiuni din viitor. **2** (*cu sens local*) Care este situat înaintea sau în fața unui punct de referință. *Partea anterioară a clădirii.* ◇ (*adv.*) *O grădină plasată anterior școlii.* ◇ *Tren anterior* v. tren. **3** (*fon.*; *despre sunete*) Articulat în partea dinainte a cavității bucale. ◇ *Vocală anterioară* v. vocală. • sil. *-ri-or.* pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***antérieur***, lat. ***anterĭor, -oris***.

anterioritáte *s.f.* Însușirea de a fi anterior; prioritate în timp, precedență. • sil. *-ri-o-.* pl. *-ăți.* /<fr. ***antériorité***.

anteríu *s.n.* **1** Haină neagră, lungă pînă în pământ (încheiată cu nasturi de sus pînă jos), purtată ca semn distinctiv de preoții ortodocși (diaconi, preoți, episcopi), dar și de călugări și călugărițe; dulamă, reverendă, sutană. ◆ Analog. Caftan purtat de evrei. *Avea ovreiul pe el un anteriu lung* (STĂNC.). **2** Haină lungă, orientală, pe care o purtau în trecut boierii români, care se îmbrăca peste cămașă, se încingea cu un brîu și peste care se punea giubeaua. ◆ Restr. Halat de noapte. *Se dezbrăca de hainele sale și... se îmbrăca cu anteriul de noapte al coconului* (FIL.). **3** Haină lungă purtată în trecut de lăutari. **4** Haină țărănească înflorată pe piept, pe mîneci și pe guler, cu găitane de diferite culori, purtată deasupra celorlalte haine. • pl. *-ie, -eie.* și *anteréu, antiréu, antiríu s.n.* /<tc. ***anteri***, ngr. ***αντερί, αντερίον***; cf. nm. pr. *Antar*, erou legendar arab.

antero- Elem. de compunere „anteră, anteridie". • /<fr. ***anthéro-***; cf. gr. *ἀνθηρός* „înflorit".

anteroposteriór, -oáră *adj.* Care are direcția din față către spate. • sil. *-ri-or.* pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***antéropostérieur***.

anterozoíd *s.m.* (*bot.*) Celulă sexuală masculină a unor plante, formată în anteridie. • pl. *-izi.* /<fr. ***anthérozoïde***.

antesóclu *s.n.* (*arhit.*) Bază ieșită în afară a soclului unei clădiri. • pl. *-uri.* /<fr. ***antésocle***.

antestépă *s.f.* Silvostepă. • pl. *-e.* /***ante-*** + ***stepă***, după fr. *avant-steppe*.

antét *s.n.* Indicație tipărită în partea de sus a unei foi de hîrtie, a unui plic etc., cuprinzînd numele (denumirea), adresa, telefonul etc. ale unei instituții sau ale unei persoane, sigla unei firme, desene etc. *Foaie cu antet.* • pl. *-uri, -e.* /<fr. ***en-tête***.

antetítlu *s.n.* Text care apare înaintea titlului propriu-zis al unei cărți, cuprinzînd numele instituției sub ale cărei auspicii apare, numărul seriei, numele colecției etc. • pl. *-uri, -e.* /***ante-*** + ***titlu***, după fr. *avant-titre*.

antetrén *s.n.* Vehicul pe două roți, care se cuplează cu un tun, cu o bucătărie de campanie, cu o mașină agricolă etc. pe care le tractează. • pl. *-uri.* /***ante-*** + ***tren***, după fr. *avant-train*.

antetrúpiță *s.f.* (*agric.*) Piesă la plugurile perfecționate, cu ajutorul căreia se răstoarnă stratul de la suprafața brazdei. • pl. *-e.* /***ante-*** + ***trupiță***.

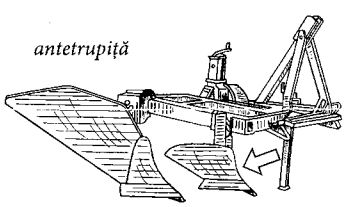
antetrupiță

antevérsie *s.f.* (*med.*) Îndoire, întoarcere sau deplasare anterioară a unui organ. • g.-d. *-iei.* pl. *-ii.* și ***anteversiúne*** *s.f.* /<fr. ***antéversion***.

anteversiúne *s.f.* v. anteversie.

antevorbitór, -oáre *s.m., s.f* Persoană care a vorbit, într-o adunare publică, înaintea altor persoane. • pl. *-ori, -oare.* /***ante-*** + ***vorbitor***, după germ. *Vorredner*.

antéză *s.f.* (*bot.*) Perioada de înflorire la plante. • pl. *-e.* /<fr. ***anthèse***; cf. gr. *ἄνθησις* „înflorire".

anthém *s.n.* (*muz.*) Compoziție corală sacră, similară cu motetul, pe texte biblice, specifică bisericii anglicane. • /<engl. ***anthem***.

anthipát *s.m.* v. antipat.

anti- Elem. de compunere „împotriva", „în contra", „opus". • /<fr. ***anti-***; cf. gr. *ἀντί* „contra".

antiacadémic, -ă *adj.* Care nu recunoaște principiile și valorile academice. ◆ (*despre artă*) Care este contrară academismului. • pl. *-ci, -ce.* /***anti-*** + ***academic***; cf. fr. *antiacademique*.

antiacíd, -ă *adj., s.n.* **1** *adj., s.n.* (*farm.*) (Medicament) care neutralizează aciditatea gastrică și calmează durerile provocate de hiperaciditate. **2** *adj.* (*despre materiale*) Care este rezistent la acțiunea acizilor. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***antiacide***; cf. gr. *ἀντί* „contra", lat. *acĭdus, -a, -um* „acru".

antiaderént, -ă *adj.* (*despre tigăi, oale etc.*) De care nu se prinde mîncarea. • pl. *-ți, -te.* /***anti-*** + ***aderent***.

antiaerián, -ă *adj., s.f.* (*milit.*) **I** *adj.* Care este destinat să lupte sau să apere împotriva atacurilor aeriene. ◇ *Apărare antiaeriană* = ansamblul măsurilor luate împotriva atacurilor aeriene. ◇ *Refugiu* (sau *adăpost*) *antiaerian* = loc special amenajat în care se refugiază populația în cazul unui atac aerian. **II** *s.f.* Artileria antiaeriană. • sil. *-ri-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***antiaérien***.

antiafrodiziác, -ă *adj., s.n.* (Medicament, regim) care calmează excitația sexuală. • sil. *-zi-ac.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***antiaphrodisiaque***.

antiagregánt, -ă *adj., s.n.* (Medicament) care inhibă agregarea trombocitelor. • pl. *-ți, -te.* /***anti-*** + ***agregant***; cf. gr. *ἀντί* „contra", lat. *aggregare* „a aduna la un loc".

antialcoólic, -ă *adj.* **1** Care combate alcoolismul. *Tratament antialcoolic.* **2** (*despre oameni*) Care nu consumă alcool; care luptă împotriva excesului de alcool. *Organizațiile antialcoolice.* ◇ (*subst.*) *Este un antialcoolic militant.* • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***antialcoolique***.

antialcoolísm *s.n.* Atitudine împotriva alcoolismului. • /<fr. ***antialcoolisme***.

antialérgic, -ă *adj., s.n.* (*farm.*) (Medicament) care previne sau combate alergia sau manifestările generale, cutanate, pulmonare sau sangvine, determinate de alergie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***antiallergique***, engl. ***antialergic***; cf. gr. *ἀντί* „contra", *ἄλλος* „altul", *ἔργον* „lucru, acțiune".

antiamaríl *adj.* (*med.; despre medicamente, remedii etc.*) Care se opune febrei galbene. • pl. *-i.* /<fr. ***antiamaril***, engl. ***amaril***; cf. gr. *ἀντί* „contra", sp. *amarillo* „galben".

antiamericán, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care este împotriva americanilor sau care se opune influenței și acțiunii SUA în lume. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***antiaméricain***.

antiamericanísm *s.n.* Atitudine antiamericană. • pl. *-e.* /<fr. ***antiaméricanisme***.

antianémic, -ă *adj., s.n.* **1** (*farm.*) (Medicament) care combate sau previne anemia. **2** (Agent) care servește la prevenirea sau la tratamentul anemiei. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***antianémique***, engl. ***antianemic***; cf. gr. *ἀντί* „contra", *ἀν* „fără", *αἷμα* „sînge".

antianginós, -oásă *adj., s.n.* (*farm.*) (Medicament) capabil să reducă frecvența și intensitatea crizelor anginoase. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***antiangineux***, engl. ***antianginal***; cf. gr. *ἀντί* „contra", lat. *angĭna, -ae* „sufocare".

antianticórp *s.m.* (*med.*) Anticorp capabil să interacționeze cu proteinele plasmatice și, prin urmare, cu anticorpii. • pl. *-i.* /<fr. ***anti-anticorps***; cf. gr. *ἀντί* „contra", lat. *corpus, -oris* „corp".

antiapartheid [antia'parthaid *sau* antia'partheid] *adj.invar.* Contra politicii de apartheid. *Manifestații antiapartheid.* • /***anti-*** + ***apartheid***.

antiapopléctic, -ă *adj., s.n.* (*farm.*) (Medicament) care se utilizează împotriva apoplexiei. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***antiapoplectique***.

antiaristocrátic, -ă *adj.* (*despre atitudini, manifestări*) Care este îndreptat împotriva aristocrației sau aristocratismului. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***antiaristocratique***.

antiaristotélic, -ă *adj.* Care se opune gîndirii lui Aristotel și soluției date de el la anumite probleme filosofice și științifice. • pl. *-ci, -ce.* /***anti-*** + ***aristotelic***.

antiaristotelísm *s.n.* Curent care s-a manifestat mai ales în sec. 16, care contesta progresiv valabilitatea și adevărul absolut al filosofiei și al științei aristotelice, mai ales în ceea ce privește principiile de mecanică, și refuza recursul necritic la autoritatea lui Aristotel. • /***anti-*** + ***aristotelism***.

antiarítmic, -ă *adj., s.n.* (*farm.*) (Medicament) folosit profilactic sau curativ în tulburările de ritm cardiac. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***antiarythmique***, engl. ***antiarrhythmic***; cf. gr. *ἀντί* „contra", *ἀ-* „fără", *ῥυθμός* „ritm".

antiártă *s.f.* **1** Curent în teoria și practica avangardei artistice a primelor decenii ale sec. 20, avînd un caracter contestatar față de arta tradițională (academică). **2** Lucrare produsă în acest spirit; producție antiartistică. **3** Gener. Artă lipsită de conținut, de valoare. • pl. *-e.* /<fr., engl. ***anti-art***.

antiartístic, -ă *adj.* (*despre opere, creații*) **1** Care nu respectă normele artei consacrate (academice). **2** Care este lipsit de valoare artistică. • pl. *-ci, -ce.* /***anti-*** + ***artistic***.

antiartrític, -ă *adj., s.n.* (*farm.*) (Medicament) contra artritei. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***antiarthritique***.

antiastmátic, -ă *adj., s.n.* (*farm.*) (Medicament) folosit împotriva astmului. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***antiasthmatique***.

antiatóm *s.m.* (*fiz.*) Atom constituit dintr-un antinucleu, în jurul căruia se află pozitroni (în loc de electroni). • pl. *-i.* /***anti-*** + ***atom***; cf. fr. *antiatome*.

antiatómic, -ă *adj.* Care este împotriva războiului sau armelor atomice. ◆ Care este destinat să apere, în cazul unui atac nuclear, de efectele radioactivității. *Adăpost antiatomic.* • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***antiatomique***.

antibacterián, -ă *adj.* (*biol.*) Substanță cu acțiune bactericidă sau bacteriostatică. • sil. *-ri-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***antibactérien***; cf. gr. *ἀντί* „contra", *βακτήριον*, dim. de la *βακτηρία* „baston".

antibalístic, -ă *adj.* Împotriva rachetelor balistice. *Rachete antibalistice.* • pl. *-ci, -ce.* /<engl. ***antiballistic***.

antibenzopirínă *s.f.* (*chim.*) Oleat de magneziu, rezistent față de acizii slabi și bun conducător de electricitate. • /***anti-*** + ***benzopirină***.

antibiográmă *s.f.* Procedeu de determinare *in vitro* a acțiunii unei serii de antibiotice aupra unui microb. • sil. *-bi-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***antibiogramme***, engl. ***antibiogram***; cf. gr. *ἀντί* „contra", *βίος* „viață", *γράμμα* „înscriere".

antibioterapíe *s.f.* (*med.*) (Termen generic pentru un) tratament cu antibiotice. • sil. *-bi-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***antibiothérapie***; cf. gr. *ἀντί* „contra", *βίος* „viață", *θεραπεία* „tratament".

antibiótic, -ă *s.n., adj.* **1** *s.n.* (*biol.*) Substanță organică solubilă, produsă de unele microorganisme animale sau vegetale, care are capacitatea de a distruge anumiți microbi sau de a le opri dezvoltarea, utilizată în tratamentul bolilor infecțioase. **2** *adj., s.n.* (*farm.*) (Medicament) care conține un antibiotic. **3** *adj.* (*med.*) Care ține de un antibiotic, care se face cu antibiotice. *Tratament medicamentos antibiotic.* **4** *adj.* (*biol.; despre unele specii*) Care inhibă activitatea altor specii. • sil. *-bi-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***antibiotique***; cf. gr. *ἀντί* „contra", *βίος* „viață".

antibiózá *s.f.* Inhibare a înmulțirii unui microorganism prin asocierea de germeni antagonici; antagonism microbian. • sil. *-bi-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***antibiose***.

antiblenorágic, -ă *adj., s.n.* (*farm.*) (Medicament) contra blenoragiei. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***antiblennorragique***.

antibonjurísm *s.n.* Concepție, atitudine de antibonjurist. • pl. *-e.* /***anti-*** + ***bonjurism***.

antibonjuríst, -ă *adj., s.m, s.f.* (Boiernaș conservator din perioada prepașoptistă) care se opunea bonjuriștilor, ironizîndu-i. • pl. *-iști, -iste.* /***anti-*** + ***bonjurist***.

antibotulínic, -ă *adj.* (*farm.*) Împotriva botulismului. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***antibotulinique***.

antibrahiál, -ă *adj.* (*anat.*) Referitor la antebrat. • sil. *-hi-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***antibrachial***.

antibronșític, -ă *adj., s.n.* (*farm.*) (Medicament) contra bronșitei. • pl. *-ci, -ce.* /***anti-*** + ***bronșitic***.

antibruiáj *s.n.* Ansamblu de contramăsuri care urmăresc înlăturarea bruiajului. • pl. *-e.* /<fr. ***antibrouillage***.

antiburghéz, -ă *adj.* (*despre atitudini, manifestări*) Îndreptat împotriva burgheziei sau a sistemului burghez. • pl. *-i, -e.* /***anti-*** + ***burghez***.

ántic, -ă *adj., s.m., s.f.* **I** *adj.* **1** Care aparține antichității, care se referă la antichitate; care a existat în trecutul îndepărtat sau datează de atunci; străvechi. *Memfis colo-n depărtare cu zidirile-i antice* (EMIN.). ◇ *Verde antic* v. verde. ◆ Fig. Care este sau pare foarte vechi; demodat. *Are niște concepții de-a dreptul antice.* ◆ Care aparține popoarelor din antichitate sau este caracteristic diferitelor aspecte ale culturii sau ale civilizației lor. *Neoclasicismul s-a bazat pe elemente ale culturii antice.* **2** În genul creațiilor din antichitate. *Stil antic.* ◆ Fig. Clasic. *Era un bătrîn de o frumusețe antică* (EMIN.). **II** *s.m., s.f.* (*mai ales la pl.*) Persoană aparținînd popoarelor din antichitate. • acc. și *antíc.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***antique***, lat. ***antīquus, -a, -um***, germ. ***antik***.

anticalofíl, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* (*despre stil*) Care exprimă, denotă, se manifestă prin anticalofilie. **2** *s.m., s.f.* Adept al anticalofiliei. • pl. *-i, -e.* /***anti-*** + ***calofil***.

anticalofilíe *s.f.* **1** Respingere, negare a calofiliei; atitudine împotriva calofiliei; anticalofilism. **2** Ext. Respingere a cultivării excesive a frumuseții stilistice. **3** Însușire a stilului de a fi mai puțin cizelat. • g.-d. *-iei.* /***anti-*** + ***calofilie***.

anticalofilísm *s.n.* Anticalofilie. • /***anticalofil*** + *-ism*.

anticámeră *s.f.* **1** Cameră de așteptare situată la intrarea într-un birou, într-un cabinet al unei persoane importante etc. ◇ Expr. *A face anticameră* = a aștepta (mult) pentru a fi primit în audiență sau la o consultație (medicală, juridică etc.). **2** Compartiment al camerei de combustie a unui motor în care se injectează combustibilul și începe arderea; cameră de precombustie. • pl. *-e.* și *antecámeră* *s.f.* /<it. ***anticamera***, ngr. ***αντικάμαρα***; cf. fr. *antichambre*.

anticáncer *adj.invar.* Împotriva cancerului. *Campanie de luptă anticancer.* • /***anti-*** + ***cancer***.

anticancerigén, -ă *adj., s.n.* (*farm.*) (Substanță, remediu, aliment) anticanceros. • pl. *-i, -e.* /***anti-*** + ***cancerigen***.

anticancerós, -oásă *adj.* (*med.*) Care previne sau combate cancerul; care luptă împotriva cancerului; antimitotic, antineoplazic. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***anti-***

cancéreux; cf. gr. *ἀντί* „contra", lat. *cancer, -ncri* „rac".

anticanónic, -ă *adj.* Care este împotriva canoanelor, care nu se supune canoanelor. • pl. *-ci, -ce.* /***anti-*** + ***canonic***.

anticapitalíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care este împotriva capitalismului sau capitaliștilor. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***anti-capitaliste***.

anticár[1] *adj.invar.* **1** (*despre arme*) Care acționează sau care slujește ca mijloc de apărare împotriva carelor de luptă. **2** Antitanc. • /***anti-*** + ***car*** *[de luptă]*, după fr. *antichar*.

anticár[2] *s.m.* Persoană care se ocupă cu achiziționarea și cu vînzarea de cărți vechi; buchinist. ◆ Cunoscător, colecționar sau vînzător de obiecte de artă (din antichitate). ◆ Ext. Arheolog. • pl. *-i.* și (*înv.*) *anticvár s.m.* /<fr. ***antiquaire***, lat. ***antiquarius, -ii***, germ. ***Antiquar***.

anticariát *s.n.* Societate comercială care achiziționează și vinde cărți vechi sau obiecte vechi de artă; anticărie. • sil. *-ri-at.* pl. *-e.* și (*înv.*) *anticvariát s.n.* /<germ. ***Antiquariat***, it. ***antiquariato***.

anticárie *adj.invar.* (*farm.*) (*despre substanțe*) Care combate cariile dentare sau care contribuie la prevenirea apariției cariilor. *Pastă de dinți anticarie.* • g.-d. *-iei.* /***anti-*** + ***carie***, după engl. *anticarious*.

anticatalíză *s.f.* Încetinire a vitezei sau oprire a unei reacții chimice de către unele substanțe cu acțiune inhibitoare; cataliză negativă. • pl. *-e.* /<fr. ***anticatalyse***.

anticatarál, -ă *adj., s.n.* (*farm.*) (Medicament) care combate sau care previne catarul. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***anticatarrhal***.

anticategoríe *s.f.* (*ret.*) Figură prin care se răspunde unor acuzații. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<gr. ***ἀντικατηγορία*** „contraacuzație".

anticatód *s.m.* (*fiz.*) Placă metalică în interiorul unui tub vidat care, bombardată de electronii emiși de catod, devine producător de raze X. • pl. *-zi.* /<fr. ***anticathode***.

anticaústică *s.f.* (*optic.*) Curbă ortogonală a razelor unui fascicul luminos, paralele cu o direcție sau emise de un izvor punctual, reflectate sau refractate de o curbă plană dată. • pl. *-ce.* /<fr. ***anticaustique***.

anticărbunós, -oásă *adj.* (*med.*; *despre seruri, vaccinuri*) Folosit pentru prevenirea și combaterea antraxului. • pl. *-oși, -oase.* /***anti-*** + ***cărbunos***.

anticăreásă *s.f.* **1** Soția anticarului[2]. **2** Vînzătoare de cărți vechi sau de obiecte de artă (din antichitate). • pl. *-ese.* /***anticar***[2] + ***easă***.

anticărésc, -eáscă *adj.* Care aparține anticarului[2], propriu anticarului. • pl. *-ești.* /***anticar***[2] + *-easă*.

anticăríe *s.f.* **1** Anticariat. **2** Concr. Obiect vechi de artă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***anticar***[2] + *-ie*.

anticelulític, -ă *adj.* Care previne sau combate celulita. *Cremă anticelulitică.* • pl. *-ci, -ce.* /***anti-*** + ***celulitic***.

anticéntru *s.n.* (*geol.*) Loc de pe suprafața pămîntului, diametral opus epicentrului unui cutremur. • pl. *-e.* /***anti-*** + ***centru***; cf. fr. *anticentre*.

antichímic, -ă *adj.* (*milit.*) Care este destinat protecției împotriva războiului cu arme chimice. • pl. *-ci, -ce.* /***anti-*** + ***chimic***.

antichitáte *s.f.* **1** Epocă îndepărtată a istoriei, în care s-au dezvoltat civilizațiile vechi; vechime. <> *Antichitatea clasică* = civilizația greco-romană, în general mediteraneeană. **2** (*mai ales la pl.*) Obiect (de artă) antic, monument vechi, rămășiță istorică. ◆ Ext. Obiect vechi și valoros. **3** Vechime. *Antichitatea statuii a fost confirmată.* • pl. *-ăți.* și (*înv.*) *anticitáte s.f.* /<fr. ***antiquité***, lat. ***antiquĭtas, -atis***, it. ***antichità***, germ. ***Antiquität***.

anticiclogenéză *s.f.* (*meteor.*) Ansamblul proceselor care determină formarea anticiclonilor. • /<fr. ***anticyclogenèse***.

anticiclón *s.n.* (*meteor.*) (Regiune care formează un) centru de presiune atmosferică mai înaltă decît în regiunile învecinate. • pl. *-oane.* /<fr. ***anticyclone***.

anticiclonál, -ă *adj.* (*meteor.*) Anticiclonic. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***anticyclonal***.

anticiclónic, -ă *adj.* (*meteor.*) Care se referă la anticiclon; cu caracter de anticiclon; anticiclonal. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***anticyclonique***.

anticinematográfic, -ă *adj.* Care nu corespunde principiilor artei cinematografice. • pl. *-ci, -ce.* /***anti-*** + ***cinematografic***.

anticipá *vb. I.* **1** *intr., tr.* A face sau a spune ceva înainte de o anumită dată (fixată) sau înaintea timpului cuvenit. *A anticipat opoziția adversarilor cu un discurs dur.* **2** *tr.* (*compl. indică fapte, manifestări, fenomene*) A prevedea producerea sau desfășurarea a ceva (luînd măsurile corespunzătoare). *A anticipat devalorizarea monedei naționale.* **3** *tr.* (*sport*; *compl. indică atacuri, acțiuni etc.*) A ghici următoarele decizii ale unui adversar. *Boxerul a anticipat lovitura de dreapta a adversarului.* **4** *tr.* (*în literatura de anticipație*) A imagina descoperiri științifice și consecințele posibile ale lor. **5** *tr.* (*compl. indică manifestări, curente, personalități artistice etc.*) A anunța. *Mișcarea de la 1821 o anticipă pe cea de la 1848.* • prez.ind. *-ez, antícip.* /<fr. ***anticiper***, lat. ***anticipare***.

anticipánt, -ă *adj.* Care anticipează. • pl. *-ți, -te.* /<engl. ***anticipant***.

anticipáre *s.f.* **1** Acțiune, declarație, faptă făcută înainte de o anumită dată (fixată) sau înaintea momentului potrivit; anticipație. *Anticiparea deplasării în străinătate i-a nedumerit pe colegi.* ◆ (*ret.*) Figură prin care sînt respinse dinainte obiecțiile care s-ar putea aduce. **2** Prezicere a unor fapte viitoare ale altcuiva, a unor situații, rezultate etc. *Anticiparea mișcărilor de trupe ale inamicului.* **3** (*fon.*) Pronunțare anticipată a unui sunet din silaba următoare. *Anticiparea elementului palatal în „cîine".* **4** (*lingv.*) Exprimare anticipată a subiectului sau a subiectivei, a complementului (in)direct și a subordonatelor completive (in)directe. **5** (*psih.*) Reacție care precedă stimulul la care corespunde adaptarea. <> *Anticipare operațională* = elaborarea prealabilă a structurilor necesare pentru învățare și formare progresivă a gîndirii. • pl. *-ări.* /v. ***anticipa***.

anticipát, -ă *adj.* **1** Realizat înainte de termenul sau de momentul cuvenit, fixat etc. *Nu se acceptă plata anticipată pentru unele servicii.* <> (*adv.*) *Și-a plătit anticipat abonamentul.* **2** *Alegeri anticipate* (*și subst.*) = alegeri care se organizează înainte de termenul fixat prin lege. *În urma demisiei guvernului, se vor organiza anticipatele.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***anticipa***.

anticipatív, -ă *adj.* Care anticipează. ◆ Care are caracter de anticipație. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***anticipatif***.

anticipatór, -oáre *adj., s.m. f.* (Persoană) care face anticipări. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***anticipateur***.

anticipáție *s.f.* **1** Anticipare. <> Loc.adv. *Cu anticipație* = înainte de termenul stabilit sau cuvenit. **2** (*muz.*) Sunet care apare înaintea acordului căruia îi aparține. **3** *Literatură* (sau *film*) *de anticipație* = literatură (sau film) în care subiectele se referă la viitor (de obicei într-o viziune științifico-fantastică). **4** (*med.*) Tendința unei boli de a debuta mai timpuriu și de a se prezenta sub forme mai severe de la o generație la alta. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *anticipațiúne s.f.* /fr. ***anticipation***, lat. ***anticipatĭo, -onis*** „presimțire".

anticipațiúne *s.f.* v. anticipație.

anticitáte *s.f.* v. antichitate.

anticivilizatór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care luptă împotriva civilizației, a progresului. • pl. *-ori, -oare.* /***anti-*** + ***civilizator***.

anticlasicíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Artist, curent) care este împotriva clasicismului sau a clasiciștilor. • pl. *-iști, -iste.* /***anti-*** + ***clasicist***.

anticlerícál, -ă *adj.* **1** Care este împotriva clerului și a (influenței) bisericii. *Discurs anticlerical.* ◆ Privitor la anticlericalism. **2** Care aparține anticlericalismului. *Manifestare anticlericală.* **3** Care dovedește ireligiozitate. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***anticlérical***.

anticlericalísm *s.n.* **1** Atitudine ostilă față de cler și de ierarhia clericală; respingere a bisericii ca instituție religioasă. **2** Respingere a influenței bisericii și a clerului în viața social-politică sau culturală. **3** Atitudine de ireligiozitate. • /<fr. ***anticléricalisme***.

anticlímax *s.n.* **1** Gradație descendentă. **2** Opoziție într-un context a două gradații, una ascendentă și alta descendentă. **3** (*ret.*) Figură care constă în dispunerea în ordine descrescătoare a intensitate și forță a unei serii de concepte sau cuvinte, în special în opoziție stilistică, cu o gradație ascendentă. Ex. *Mă bate vremea, mă bate ziua, mă bate clipa* (ARGH.). • pl. *-uri.* /<fr. ***anticlimax***.

anticlinál *s.n.* **1** (*geol.*) Parte a unei cute geologice ridicată în formă de boltă. **2** (*biol.*) Plan de diviziune celulară perpendicular pe axul central. • pl. *-e.* /<fr. ***anticlinal***.

anticlinóriu *s.n.* (*geol.*) Grupare de mai multe anticlinale, avînd zona centrală mai ridicată. • pl. *-ii.* și *anticlinórium s.n.* /<fr. ***anticlinorium***.

anticlinórium *s.n.* v. anticlinoriu.

anticlór *s.n.* **1** (*chim.*) Substanță care fixează clorul, formînd compuși netoxici, folosită la decolorarea pastei de celuloză sau a linii. **2** (*constr.*) Fontă anticorozivă. • /<fr. ***antichlore***.

anticoagulánt, -ă *adj., s.n.* (Medicament, substanță) care întîrzie sau împiedică coagularea sîngelui sau a unui sistem coloidal. • sil. *-co-a-.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***anticoagulant***, engl. ***anticoagulant***.

anticolesteról *adj.invar., s.n.* (Substanță) care diminuează colesterolul din sînge. • /***anti-*** + ***colesterol***.

anticoloniál, -ă *adj.* Care se opune, care este împotriva colonialismului. • sil. *-ni-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***anticolonial***.

anticolonialísm *s.n.* Mișcare social-politică îndreptată împotriva colonialismului. • sil. *-ni-a-.* pl. *-e.* /<fr. ***anticolonialisme***.

anticolonialíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care este, se manifestă împotriva colonialismului. • sil. *-ni-a-.* pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***anticolonialiste***.

anticomerciál, -ă *adj.* Care nu corespunde cerințelor comerțului. • sil. *-ci-al.* pl. *-i, -e.* /***anti-*** + ***comercial***.

anticomunísm *s.n.* (*polit.*) Teorie sau atitudine politică îndreptată împotriva sistemului comunist sau a doctrinei marxist-leniniste, maoiste etc. • /<fr. ***anti-communisme***.

anticomuníst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care este, se manifestă împotriva comunismului. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***anticommuniste***.

anticoncépție *s.f.* (*med.*) Infecundităte provocată prin metode anticoncepționale; contracepție. • g.-d. *-iei.* /***anti-*** + ***concepție***.

anticoncepționál, -ă *adj., s.n.* (Substanță, mijloc, procedeu) care previne sarcina prin împiedicarea fecundației; contraceptiv. *Pilule anticoncepționale.* • sil. *-ți-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***anticonceptionnel***.

anticonformísm *s.n.* Nonconformism. • pl. *-e.* /***anti-*** + ***conformism***; cf. fr. *anticonformisme*.

anticonformíst, -ă *adj., s.m., s.f.* Nonconformist. • pl. *-iști, -iste.* /***anti-*** + ***conformist***; cf. fr. *anticonformiste*.

anticongelánt, -ă *adj., s.n.* (Substanță) care face să scadă punctul de congelare a unui lichid. • pl. *-ți, -te.* /***anti-*** + ***congelant***; cf. fr. *anticongélant*.

anticonjúncție *s.f.* (*log.*) Incompatibilitate, funcție în logica propozițională. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***anti-*** + ***conjuncție***.

anticonstituționál, -ă *adj.* **1** Care este împotriva prevederilor constituției, care nu respectă constituția. **2** Care preferă o altă formă de guvernare decît cea constituțională. • sil. *-ți-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***anticonstitutionnel***.

anticonstituționalísm *s.n.* **1** Caracterul a ceea ce este anticonstituțional. **2** Mișcare pentru susținerea unei guvernări neconstituționale. • sil. *-ți-o-.* /<fr. ***anticonstitutionnalisme***.

anticonstituționalitáte *s.f.* Caracter anticonstituțional. • sil. *-ți-o-.* /***anticonstituțional*** + *-itate*.

anticonvulsív, -ă *adj., s.n.* (*farm.*) (Medicament, remediu) care calmează convulsiile fără a modifica funcționarea fiziologică a sistemului nervos central. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***anticonvulsif***.

anticorozív, -ă *adj., s.n.* (*chim.*) (Substanță) care previne coroziunea. • pl. *-i, -e.* /***anti-*** + ***coroziv***; cf. fr. *anticorosif*.

anticórp *s.m.* (*biol.*) Substanță proteică de tip globulinic prezentă în mod natural sau produsă în organism (sînge ori țesuturi) ca răspuns la pătrunderea unui antigen, îndeplinind funcția de apărare a organismului de infecții. • pl. *-i.* /<fr. ***anticorps***.

anticorúpție *s.f., adj.invar.* **1** *s.f., adj.invar.* (Manifestare, acțiune) care se opune, care este împotriva corupției. *S-a declanșat campania anticorupție.* **2** *adj.invar.* (*despre instituții, organisme*) Care este destinat eradicării corupției. *Parchetul Național Anticorupție.* • g.-d. *-iei.* /***anti-*** + ***corupție***.

anticreștín, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care este împotriva creștinismului sau a creștinilor. • pl. *-i, -e.* /***anti-*** + ***creștin***, după fr. *antichrétien*.

anticreștinísm *s.n.* Anticristianism. • /***anti-*** + ***creștinism***, după fr. *antichristianisme*.

anticréză *s.f.* v. antihreză.

anticriptogămic, -ă *adj., s.n.* (*chim.*) (Produs chimic) folosit pentru combaterea bolilor provocate de ciuperci. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***anticryptogamique***.

anticrist *s.m.* **1** (*în teol. creştină; şi nm. pr.*) Nume dat principiului răului, lui Messia cel neadevărat (Satana), care este împotriva lui Hristos şi a bisericii sale, îndemnînd pe oameni la rău, şi care, la sfîrşitul lumii, va deveni fiara apocaliptică, întemeind o lege nouă, fiind înfrînt definitiv de Hristos. **2** Ext. (*bis.*) Persoană care se ridică împotriva religiei creştine şi a bisericii; eretic, necredincios, păgîn. **3** Fig. Om foarte rău, nelegiuit, vicios. • pl. *-işti.* şi *antihrist s.m.* /<lat. tîrzie ***antichristus, -i***, slav. **антихристъ** <gr. *ἀντίχριστος* „dușman al lui Hristos"; cf. nm. pr. Iisus *Hristos* (*Cristos*).

anticristianísm *s.n.* Atitudine potrivnică creştinismului; anticreştinism. • sil. *-ti-a-.* /<fr. ***antichristianisme***.

anticrític, -ă *s.f., adj.* **1** *s.f.* Răspuns la o critică, critică a unei critici. **2** *adj.* Care ține de anticritică, care se referă la anticritică. • pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***Antikritik***, fr. ***anticritique***.

anticriticísm *s.n.* (*filos.*) Concepție, teorie care se opune criticismului. • /***anti-***+ ***criticism***.

anticulturál, -ă *adj.* (*despre atitudini, manifestări*) Care este împotriva culturii. • pl. *-i, -e.* /***anti-***+ ***cultural***.

antícva *s.f.* v. anticvă.

anticvár *s.m.* v. anticar[2].

anticvariát *s.n.* v. anticariat.

antícvă *s.f.sg.* Caracter de litere de tipar asemănătoare ca formă şi proporții cu cele folosite pe inscripțiile de pe monumentele din Roma Antică. • şi *antícva s.f.* /<lat. *[littera]* ***antiqua***.

antidatáre *s.f.* v. antedatare.

antidecapánt *s.n.* Substanță folosită pentru delimitarea întinderii suprafeței de lipire dintre două piese metalice. • pl. *-e.* /***anti-***+ ***decapant***.

antideflagránt, -ă *adj.* (*despre unele utilaje electrice*) Care poate fi folosit fără pericol în spații în care există materiale explozive. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***antidéflagrant***.

antideluvián, -ă *adj.* v. antediluvian.

antidemocrát, -ă *s.m., s.f.* Cel care este împotriva democrației. • pl. *-ți, -te.* /***anti-***+ ***democrat***.

antidemocrátic, -ă *adj.* **1** Care este opus democrației, spiritului democratic. **2** Care se manifestă împotriva democrației. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***antidémocratique***.

antidemocratísm *s.n.* Caracter antidemocratic; atitudine antidemocratică. • /***antidemocrat*** + *-ism*.

antidemocrație *s.f.* Falsă democrație. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***anti-***+ ***democrație***.

antidepresív, -ă *adj., s.n.* (*farm.*) (Medicament) care previne sau diminuează depresia nervoasă. • pl. *-i, -e.* /***anti-***+***depresiv***, după engl. *antidepressant*, fr. *antidépresseur*.

antiderapánt, -á *adj.* (*despre dispozitive, materiale etc.*) Care împiedică deraparea vehiculelor. *Iarna se folosesc lanțuri antiderapante.* • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***antidérapant***.

antidetonánt *s.m., adj.* (Substanță chimică, produs) care se adaugă unui amestec carburant spre a-i micșora detonația. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***antidétonant***.

antidetonánță *s.f.* Proprietate a unei benzine de a fi rezistentă la detonație. • pl. *-e.* /***anti-***+ ***detonanță***.

antidiabétic, -á *adj., s.n.* (*farm.*) (Medicament) care previne sau diminuează tulburările provocate de diabet. • sil. *-di-a-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***antidiabétique***, engl. ***antidiabetic***.

antidialéctic, -ă *adj.* (*filos.*) Care nu ține seama de principiile dialecticii sau este împotriva dialecticii. • sil. *-di-a-.* pl. *-ci, -ce.* /***anti-***+ ***dialectic***.

antidiaréic, -ă *adj., s.n.* (*farm.*) (Medicament) care are ca efect combaterea diareii. • sil. *-di-a-.* pl. *-ci, -ce.* /***anti-***+ ***diareic***; cf. fr. *antidiarrhéique*.

antidictatoriál, -ă *adj.* (*despre manifestări, atitudini*) Care este împotriva dictaturii. • sil. *-ri-al.* pl. *-i, -e.* /***anti-***+ ***dictatorial***.

antidifteric, -ă *adj., s.n.* (Medicament) care combate difteria. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***antidiphtérique***.

antidinástic *adj.* Care este împotriva dinastiei. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***antidynastique***.

antidisjúncție *s.f.* (*log.*) Rejecție, funcție în logica propozițională. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***anti-***+ ***disjuncție***.

antidiurétic, -ă *adj., s.n.* (*farm.*) (Medicament, substanță) care diminuează diureza. • sil. *-di-u-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***antidiurétique***, engl. ***antidiuretic***; cf. gr. *ἀντί* „contra", *διουρητικός* „care favorizează urinarea".

antidogmátic, -ă *adj.* Care respinge dogmatismul, care se manifestă împotriva dogmatismului. • pl. *-ci, -ce.* /***anti-***+***dogmatic***; cf. fr. *antidogmatique*, engl. *antidogmatic*.

antidogmatísm *s.n.* **1** Doctrină antidogmatică. **2** Atitudine antidogmatică. • /<fr. ***antidogmatisme***.

antidóping *adj.invar.* **1** (*despre teste*) Care depistează dopajul. *Rezultatul analizei antidoping a fost pozitiv.* ◇ *Control* (sau *test*) *antidoping* = control efectuat de autoritățile sportive pentru a identifica şi pedepsi folosirea substanțelor care îmbunătățesc artificial performanțele sportivilor sau ale animalelor utilizate în competiții sportive. **2** (*despre măsuri, atitudini, manifestări*) Contra dopajului. • /<engl. ***anti-doping***.

antidót *s.n.* **1** (*farm.*) Substanță care neutralizează acțiunea unei otrăvi, a unui virus etc. din organism printr-un mecanism fizic, chimic, biochimic sau farmacologic; contraotravă. ◆ (*în homeopatie*) Medicament destinat să atenueze o reacție excesivă determinată de administrarea altui medicament. **2** Fig. Remediu, leac; soluție. *Nu știa vreun antidot împotriva tristeții excesive.* • pl. *-uri.* /<fr. ***antidote***, engl. ***antidot***, lat. ***antidōtum, -i***; cf. gr. *ἀντίδοτον* <*ἀντι* „contra", *δοτός* „dat".

antidróg *s.n., adj.invar.* (*farm.*) (Substanță, mijloc, remediu) contra drogurilor. ◆ (*adj.*) Care se opune răspîndirii, traficului şi consumului de stupefiante, care luptă contra drogurilor sau are ca scop îngrijirea şi recuperarea narcomanilor. *Brigada antidrog.* • pl. *-uri.* /<fr. ***antidrogue***.

antidróm, -ă *adj.* Antidromic. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***antidrome***.

antidrómic, -ă *adj.* Care se propagă în direcție opusă căii obişnuite; antidrom. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***antidromique***, engl. ***antidromic***; cf. gr. *ἀντί* „contra", *δρόμος* „cursă, drum".

antidumping [ˌanti'dampiŋ] *s.n.* (*econ.*) Politică comercială de apărare a unei țări împotriva unui dumping străin, mai ales prin aplicarea unei taxe vamale protecționiste. • pl. *-uri.* /<engl. ***antidumping***.

antiecleziástic, -ă *adj.* Care este împotriva a tot ceea ce ține de biserică sau de cler. • sil. *-zi-as-.* pl. *-ci, -ce.* /***anti-***+ ***ecleziastic***.

antieconómic, -ă *adj.* Care exercită o proastă gestiune economică. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***antiéconomique***.

antiefracție *adj.invar.* (*despre încuietori, dispozitive etc.*) Care împiedică efracția, care semnalează orice pătrundere a unei persoane în spațiul controlat. • g.-d. *-iei.* /***anti-***+ ***efracție***.

antiegalitarísm *s.n.* (*polit.*) Curent ideologic care neagă posibilitatea egalității sociale a oamenilor pe considerente biologice. • /***anti-***+ ***egalitarism***.

antielectrón *s.m.* (*fiz.*) Pozitron. • /***anti-***+ ***electron***.

antiemétic, -ă *adj., s.n.* (*farm.*) (Medicament) care are acțiune împotriva vărsăturilor; antivomitiv. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***antiémétique***; cf. gr. *ἀντί* „contra", *ἐμετικός* „care produce vărsături".

antienzímă *s.f.* (*biol.*) Anticorp, agent sau enzimă cu acțiune neutralizantă specifică asupra unei enzime. • pl. *-e.* /<fr. ***antienzyme***; cf. gr. *ἀντί* „contra", *ἐν* „în", *ζύμη* „ferment, drojdie".

antiepidémic, -á *adj.* **1** Care combate epidemiile. **2** Care se folosește în lupta contra epidemiilor. • pl. *-ci, -ce.* /***anti-***+ ***epidemic***; cf. germ. *antiepidemisch*.

antiepiléptic, -ă *adj., s.n.* (*farm.*) (Medicament) contra epilepsiei. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***antiépileptique***.

antierói *s.m.* (*lit.*) Personaj negativ al unei opere literare tradiționale, ale cărui trăsături sînt opuse celor ale croului, sau personaj banal, anonim, lipsit de aură eroică, în literatura modernă. • pl. *-i.* /<fr. ***antihéros***.

antieroziúne *adj.invar.* (*despre amenajări*) Care previne sau combate procesul de eroziune. • /***anti-***+ ***eroziune***.

antiestétic, -ă *adj.* Care este împotriva (regulilor) esteticii. ◆ Care contravine simțului estetic. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***antiesthétique***, germ. ***antiästhetisch***.

antiestrogénic, -ă *adj.* (*farm.*) (Medicament) care combate acțiunea estrogenilor. • pl. *-e.* /<fr. ***anti-oestrogène***, engl. ***antiestrogen***; cf. gr. *ἀντί* „contra", *οἶστρος* „dorință, impuls", *γεννῶ* „a produce".

antiexantemátic, -ă *s.n., adj.* (*farm.*) (Medicament) utilizat la tratarea tifosului exantematic. • pl. *-ci, -ce.* /***anti-***+ ***exantematic***.

antifading [anti'fediŋ] *adj.invar.* (*despre instalații de radiocomunicații*) Care are proprietatea de a reduce fenomenele de fading. • /fr., engl. ***antifading***.

antifascísm *s.n.* **1** Mişcare social-politică orientată împotriva fascismului. **2** Atitudine antifascistă. • /<it. ***antifascismo***, germ. ***Antifascismus***, fr. ***antifascisme***.

antifascíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care este împotriva fascismului, care se opune fascismului, care are o atitudine antifascistă. • pl. *-işti, -iste.* /<fr. ***antifasciste***.

antifazát, -ă *adj.* (*fiz.; despre două mărimi armonice de aceeaşi frecvență*) Cu o diferență de fază care corespunde unei jumătăți de perioadă. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***antiphasé***.

antifază *s.f.* (*telec.*) Opoziție de fază. • pl. *-e.* /<fr., engl. ***antiphase***.

antifebríl, -ă *adj., s.n.* (*farm.*) (Medicament, substanță) care combate febra; febrifug. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***antifébrile***.

antifebrínă *s.f.* (*farm.*) Nume generic pentru medicamentele febrifuge şi analgezice. • /<fr. ***antifébrine***.

antifemimísm *s.n.* Atitudine, manifestare împotriva feminismului. • /***anti-***+ ***feminism***.

antifeminíst *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care este împotriva feminismului, care se opune feminismului, care are o atitudine antifeministă. • pl. *-işti, -iste.* /***anti-***+ ***feminist***.

antifermént *s.m.* (*farm.*) Substanță care previne sau împiedică acțiunea fermenților. • pl. *-ți.* /<fr. ***antiferment***.

antifermentatív, -á *adj.* Care are capacitatea de a împiedica fermentarea. • pl. *-i, -e.* /***anti-***+ ***fermentativ***.

antifetişísm *s.n.* (*psih.*) Aversiune față de anumite caracteristici fizice, vestimentare etc. ale sexului opus. • /***anti-***+ ***fetişism***.

antifetişíst, -á *adj.* Care este caracteristic, propriu antifetişismului. • pl. *-işti, -iste.* /***anti-***+ ***fetişism***.

antifeudál, -ă *adj.* (*despre atitudini, manifestări*) Care este împotriva feudalismului sau a feudalilor. • sil. *-fe-u-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***antiféodal***.

antifibrinolític *s.n.* (*biol.*) Ferment sangvin care în timpul coagulării împiedică fibrinoliza; antiplasmină. • pl. *-e.* /<engl. ***antifibrinolytic***; cf. gr. *ἀντί* „contra", lat. *fĭbra, -ae* „fibră", gr. *λυτικός* „care distruge".

antifilistímsm *s.n.* Atitudine, manifestare împotriva filistinismului. • /***anti-***+ ***filistinism***.

antifílm *s.n.* Film lucrat după alte reguli decît cele tradiționale. • /***anti-***+ ***film***.

antifilosófic, -ă *adj.* **1** Care este împotriva filosofiei. **2** Care este nepotrivit cu filosofia; nefilosofic. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***antiphilosophique***.

antifiscalísm *s.n.* Atitudine, manifestare împotriva fiscalismului (exagerat). • /***anti-***+ ***fiscalism***.

antiflatulént, -ă *adj., s.n.* (*farm.*) (Medicament) care combate flatulența. • pl. *-ți, -te.* /***anti-*** + ***flatulent***.

antiflogístic, -ă *adj., s.n.* (*farm.; înv.*) (Medicament) care combate procesele inflamatorii. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***antiphlogistique***, engl. ***antiphlogistic***; cf. gr. *ἀντί* „contra", *φλογιστός* „inflamabil".

antifón[1] *s.n.* (*muz.*) **1** Imn sau cîntare bisericească ce cuprinde versete sau parafrazări din psalmi care se repetă alternativ de două coruri sau de două voci, ca şi cum şi-ar răspunde reciproc. ◆ (*în liturghia catolică*) Verset recitat sau cîntat înainte de psalmul a cărui semnificație o evidențiază. **2** Cîntare repetată de două coruri, la slujba bisericească. • acc. şi (*înv.*) *antífon.* pl. *-oane.* /<slav. **антифонъ** <gr. *ἀντίφωνον*.

antifón[2] *s.n.* Corp elastic de mici dimensiuni, de forma unui dop, introdus în urechi pentru a le apăra de zgomote (intense). • pl. *-oane.* /<fr. ***antiphone***; cf. gr. *ἀντί* „contra", *φωνή* „sunet".

antifoná *vb. I tr.* A acoperi caroseria unui autovehicul cu un strat extern protector pentru atenuarea zgomotelor sau împotriva loviturilor. • prez.ind. *-ez.* /***anti-***+ ***fon*** + *-a*.

antifonár *s.n.* (*bis.*) Carte liturgică cuprinzînd antifoanele pentru tot anul, cu notele aferente pentru cîntece. ◆ Ext. Carte care conține părțile cîntate ale liturghiei. • pl. *-e.* /<ngr. ***αντιφωνάρι***; cf. lat. med. *antiphonarium*.

antifónic[1], -ă *adj.* (*bis.*; *despre cîntecul unui solist şi al unui cor sau despre două părţi ale corului*) Care se execută alternativ. • pl. *-ci, -ce.* /***antifon[1]***-+ *-ic.*

antifónic[2], -ă *adj.* (*despre materiale*) Care atenuează zgomotul. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***antiphonique***.

antifonie *s.f.* (*muz.*) (Nume pentru) modul de a cînta al unui solist cu un cor sau cîntarea alternativă a unor grupuri vocale ori instrumentale, care îşi răspund unul altuia. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***antiphonie***; cf. gr. *ἀντιφωνία* „cînt la octavă".

antiformánt *s.m.* (*fon.*) Zonă de minimă energie, situată între doi formanţi apropiaţi. • pl. *-ţi.* /<fr. ***antiformant***.

antifrázã *s.f.* (*ret.*) Procedeu stilistic constînd în afirmarea ironică sau eufemistică a opusului a ceea ce se vrea să se spună. Ex. *Roiesc ploşniţele roşii de ţi-i drag să te uiţi la ele!* (EMIN.). • pl. *-e.* /<fr. ***antiphrase***; cf. lat. *antĭphrasis, -is*, gr. *ἀντίφρασις.*

antifricţiúne *s.f. invar. Aliaj (de) antifricţiune* = aliaj pe bază de antimoniu, cu coeficient de frecare mic, folosit la căptuşirea cuzineţilor. • pl. *-i.* /<fr. ***antifriction***.

antifúngic, -ă *adj., s.n.* (*farm.*) (Medicament) care împiedică dezvoltarea ciupercilor, a micozelor cutanate; antimicotic. • pl *-ci, -ce.* /<fr. ***antifungique***; cf. gr. *ἀντί* „contra", lat. *fungus, -i* „ciupercă".

antifúrt *adj.invar., s.n.* (Dispozitiv) care împiedică furtul, semnalînd orice pătrundere a unei persoane în spaţiul protejat (maşină, locuinţă, magazin etc.), dînd alarma la faţa locului sau la distanţă, alertînd organele abilitate. ◆ Spec. Dispozitiv pentru maşină, care blochează roţile sau volanul, împiedicînd sustragerea acesteia. = /***anti-*** + ***furt***, după it. *antifurto*, fr. *antivol*.

antigáng *adj.invar.* **1** Care este prevăzut cu o instalaţie specială împotriva hoţilor. **2** Care este îndreptat împotriva bandelor de răufăcători. • /<fr. ***antigang***.

antigăz *adj.invar.* Care este contra gazelor; care protejează de gazele nocive. • /<it. ***antigas***.

antigél *s.n.* (*chim.*) Soluţie care coboară punctul de îngheţ al lichidelor din circuitul de răcire al motoarelor cu ardere internă pentru a evita îngheţarea în timpul iernii. • pl. *-uri.* /<fr. ***antigel***.

antigén *s.m.* (*med.*) Substanţă de natură proteică (toxină microbiană, venin de şarpe etc.) care, introdusă în organism, stimulează producerea de anticorpi. ◇ (*adj.*) *Reacţie antigen* v. reacţie. • pl. *-i.* /<fr. ***antigène***, engl. ***antigen***; cf. gr. *ἀντί* „contra", *γεννῶ γεννάω* „a produce".

antigenétic, -ă *adj.* Care este împotriva a tot ceea ce ţine de genetică. • pl. *-ci, -ce.* /***anti-*** + ***genetic***.

antigénic, -ă *adj.* Care se referă la antigeni. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***antigénique***.

antigenicitáte *s.f.* Proprietatea unei substanţe de a se comporta ca un antigen, provocînd formarea de anticorpi. • /<fr. ***antigénicité***, engl. ***anti-genicity***; cf. gr. *ἀντί* „contra", *γεννάω* „a produce".

antigenoterapíe *s.f.* (*med.*) Folosirea terapeutică a substanţelor care pot produce anticorpi. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***antigénothérapie***.

antigerminatív *s.n.* (*bot.*) Substanţă care împiedică germinarea plantelor. • pl. *-i.* /***anti-*** + ***germinativ***.

antiglobăl, -á *adj.* Care se opune globalizării economice, culturale etc. sau modului în care este pusă în practică. • pl. *-i, -e.* /***anti-*** + ***global***.

antiglobalizáre *s.f. invar.* Antiglobal. *Mişcări de stradă antiglobalizare.* • /***anti-*** + ***globalizare***.

antiglobulínă *s.f.* (*biol.*) Globulină din serul sangvin care acţionează ca un anticorp împotriva unei alte globuline care se comportă ca un antigen. • pl. *-e.* /<fr. ***antiglobuline***, engl. ***anti-globulin***; cf. gr. *ἀντί* „contra", lat. *globŭlus, -i*, dim. de la *glŏbus, -i* „glob".

antiglónţ *adj.invar. Vestă antiglonţ* = vestă de protecţie, folosită în poliţie şi în armată, confecţionată din materiale care împiedică pătrunderea gloanţelor. *Geam antiglonţ* = geam confecţionat din mai multe straturi, cel din mijloc conţinînd o folie specială de plastic, ce nu permite trecerea gloanţelor. • /***anti-*** + ***glonţ***.

antigrăf *s.n.* Copie scrisă de mînă de pe un original. • pl. *-e.* /<lat. ***antigraphum***, gr. ***ἀντίγραφον*** „copie, duplicat".

antigravitáţie *s.f.* Efect de anihilare a gravitaţiei prin utilizarea unor metode speciale sau cu ajutorul unor substanţe ipotetice. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***anti-*** + ***gravitaţie***; cf. fr. *antigravitation*.

antigravitaţionál, -ă *adj.* Care se opune acţiunii gravitaţiei. • sil. *-ţi-o-.* pl. *-i, -e.* /<it. ***antigravitazionale***.

antigrécesc, -eáscă *adj.* Care este îndreptat împotriva grecilor. • pl. *-eşti.* /***anti-*** + ***greceşti***.

antigrevíst, -ă *adj.* Îndreptat împotriva grevelor sau a greviştilor. *Reacţie antigrevistă a patronatului.* • pl. *-işti, -iste.* /***anti-*** + ***grevist***.

antigripáj *adj.invar.* (*despre uleiuri*) Care este împotriva gripării motoarelor. • /***anti-*** + ***gripaj***.

antigripál, -ă *adj., s.n.* (Medicament) care previne sau combate gripa. *Vaccin antigripal.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***antigrippal***.

antigrizutós, -oásă *adj.* (*despre aparate, maşini electrice*) Care este prevăzut cu dispozitive speciale de protecţie împotriva exploziei, în scopul folosirii în minele de cărbuni cu emanaţii de grizu. • pl. *-oşi, -oase.* /<fr. ***antigrisouteux***.

antigutós, -oásă *adj., s.n.* (*farm.*) (Medicament) utilizat în tratamentul gutei. • pl. *oşi, -oase.* /<fr. ***antigoutteux***; cf. gr. *ἀντί* „contra", lat. *gutta, -ae* „picătură".

antiguvernamentál, -ă *adj.* Care este împotriva guvernului. *Mişcări de protest antiguvernamentale.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***antigouvernemental***.

antihabsburgíc, -ă *adj.* Care este împotriva dinastiei habsburgice. • pl. *-ci, -ce.* /***anti-*** + ***habsburgic***.

antihaló *s.n.* Strat absorbant de protecţie, format dintr-un lac sau dintr-o gelatină colorată, care acoperă un film sau o placă fotografică, ce împiedică formarea efectului de halo. • pl. *-uri.* /<fr. ***antihalo***.

antihelmíntic, -ă *adj., s.n.* (*farm.*) (Medicament) care se foloseşte pentru combaterea viermilor intestinali; vermifug. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***antihelminthique***, engl. ***antihelminthic***; cf. gr. *ἀντί* „contra", *ἕλμινς, -ινθος* „vierme, parazit".

antihemofílic, -ă *adj., s.n.* (Factor, substanţă, medicament) contra hemofiliei. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***antihémophilique***.

antihemolític, -ă *adj., s.n.* (*farm.*) (Medicament) care neutralizează sau previne acţiunea hemolizinei. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***antihémolytique***, engl. ***antihemolytic***; cf. gr. *ἀντί* „contra", *αἷμα, -τος* „sînge", *λύσις* „distrugere".

antihemorágic, -ă *adj., s.n.* (*farm.*) (Medicament) care opreşte sau combate hemoragiile. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***antihémorragique***, engl. ***antihemorrhagic***; cf. gr. *ἀντί* „contra", *αἷμα* „sînge", *ῥήγνυμι* „a ţîşni, a izbucni".

antihemoroidál, -ă *adj., s.n.* (*farm.*) (Medicament) împotriva hemoroizilor. • sil. *-ro-i-.* pl. *-i, -e.* /<engl. ***antihemorrhoidal***.

antihipertensív, -ă *adj., s.n.* (*farm.*) (Medicament) care diminuează tensiunea arterială. • pl. *-i, -e.* /***anti-*** + ***hipertensiv***.

antihipnótic, -ă *adj., s.n.* (*farm.*) (Medicament) împotriva somnului patologic. • pl. *-ci, -ce.* /<engl. ***antihypnotic***, fr. ***antihypnotique***.

antihistamínic, -ă *adj., s.n.* (*farm.*) (Medicament) care se foloseşte împotriva alergiei, atenuînd sau blocînd efectele produse de histamină. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***antihistaminique***, engl. ***antihistaminic***; cf. gr. *ἀντί* „contra", *ἱστός* „ţesătură".

antihistaminoterapíe *s.f.* (*med., farm.*) Folosirea terapeutică a substanţelor antihistaminice. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***antihistaminothérapie***.

antihitlerísm, -ă *s.m., s.f., adj.* (Persoană) care este, se manifestă împotriva hitlerismului, care se opune hitlerismului, doctrinei şi practicilor adepţilor lui Hitler. • pl. *-işti, -iste.* /***anti-*** + ***hitlerist***.

antiholéric, -ă *adj.* (*farm.*) (Medicament) care previne sau combate holera. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***anticholérique***.

antihormón *s.m.* (*biol.*) Substanţă de protecţie aflată în serul sangvin, care este produsă de organism în cazul unui tratament îndelungat cu hormoni, acţionînd asupra organismului, ţesutului sau a celulelor. • pl. *-i.* /<fr. ***antihormone***, engl. ***anti-hormone***; cf. gr. *ἀντί* „contra", *ὁρμῶν* „care stimulează".

antihrézã *s.f.* (*jur.*) Cedarea către creditor a venitului unui bun imobil aparţinînd debitorului. ◆ Contract prin care debitorul sau un terţ încredinţează creditorului, drept garanţie a creditului, un bun imobil ale cărui venituri servesc pentru plata dobînzilor şi a creditului. • pl. *-e.* şi *anticrézã s.f.* /<fr. ***antichrèse***; cf. gr. *ἀντίχρησις.*

antihríst *s.m.* v. anticrist.

antiigiénic, -ă *adj.* Contrar igienei. • sil. *-gi-e-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***antihygiénique***.

antiimágo *s.n.* (*biol.*) Acţiune antiepidemică de combatere a formelor adulte ale insectelor transmiţătoare de diferite boli. • /***anti-*** + ***imago***.

antiimperialísm *s.n.* Mişcare social-politică îndreptată împotriva imperialismului. • sil. *-ri-a-.* /***anti-*** + ***imperialism***; cf. fr. *anti-impérialisme*.

antiimperialíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care este împotriva doctrinei imperialismului sau care se manifestă împotriva imperialismului. • sil.*-ri-a-.* /***anti-*** + ***imperialist***, după rus. *антиимпериалистический*.

antiindúcţie *s.f.* (*telec.*) Eliminare sau reducere a efectelor inductive perturbatoare dintre circuite paralele. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***anti-induction***.

antiinfecţiós, -oásă adj. Care este împotriva infecţiilor, care combate sau previne infecţiile. • sil. *-ţi-os.* pl. *-oşi, -oase.* /***anti-*** + ***infecţios***, după fr. *antiinfectieux*.

antiinflamatór, -oáre *adj., s.n.* (*farm.*) (Medicament, substanţă chimică) care previne sau opreşte un proces inflamator. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***anti-inflammatoire***, engl. ***anti-inflammatory***; cf. gr. *ἀντί* „contra", lat. *inflammare* „a da foc".

antiinflaţioníst, -ă *adj.* (*despre măsuri, iniţiative etc.*) Care previne şi combate inflaţia. • sil. *-ţi-o-.* pl. *-işti, -iste.* /<fr. ***anti-inflationniste***.

antiintelectuál, -ă *adj.* Care este îndreptat împotriva intelectualilor; care nu este interesat de activităţi intelectuale, care respinge orice preocupare intelectuală. *O atitudine antiintelectuală.* • sil. *-tu-al.* pl. *-i, -e.* /<engl. ***anti-intellectual***.

antiintelectualísm *s.n.* **1** Atitudine critică faţă de tendinţa de folosire excesivă a abstracţiilor, a operaţiilor logico-intelectuale în interpretarea fenomenelor. **2** Concepţie care neagă posibilitatea cunoaşterii ştiinţifice a adevărului cu ajutorul raţiunii; raţionalism. • sil. *-tu-a-.* /***anti-*** + ***intelectualism***; cf. rus. *антиинтеллектуализм*.

antiintelectualíst, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care ţine de antiintelectualism, care se referă la antiintelectualism. **2** *s.m., s.f.* Adept al antiintelectualismului. • sil. *-tu-a-.* pl. *-işti, -iste.* /***anti-*** + ***intelectualist***; cf. rus. *антиинтеллектуалист*.

antiischémic, -ă *adj., s.n.* (*farm.*) (Medicament) cu acţiune vasodilatatoare limitată la anumite teritorii, capabil să amelioreze irigaţia deficitară la nivelul membrelor, al creierului, al vaselor coronariene. • pl. *-ci, -ce.* /***anti-*** + ***ischemic***.

antiistorísm *s.n.* Concepţie şi metodă care respinge sau ignoră principiul istoric în considerarea şi analiza proceselor şi fenomenelor. • /***anti-*** + ***istorism***.

antijivráj *s.n.* (*av.*) Sistem tehnic montat pe un avion pentru prevenirea sau remedierea efectelor jivrajului. • pl. *-e.* /<fr. ***antigivraje***.

antijivrănt, -ă *adj., s.n.* (Substanţă) care împiedică jivrajul. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***antigivrant***.

antijunimísm *s.n.* Atitudine, concepţie antijunimistă. • /***anti-*** + ***junimism***.

antijunimíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care este împotriva junimismului. • pl. *-işti, -iste.* /***anti-*** + ***junimist***.

antilatimíst, -ă *s.m., s.f., adj.* (Persoană) care este împotriva curentului latinist (din Transilvania). • pl. *-işti, -iste.* /***anti-*** + ***latinist***.

antileucémic, -ă *adj., s.n.* (*farm.*) (Substanţă chimică) cu capacitatea de a bloca mitozele, folosită în tratamentul leucozelor şi al leucemiilor. • sil. *-le-u-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***antileucémique***.

antiliberál, -ă *s.m., s.f., adj.* (Persoană) care este împotriva liberalismului şi a liberalilor, care combate liberalismul. *Atitudine antiliberală.* • pl. *-i, -e.* /***anti-*** + ***liberal***.

antilíric, -ă *adj.* Care este împotriva lirismului. • pl. *-ci, -ce.* /***anti-*** + ***liric***.

antiliteratúră *s.f.* (*lit.*) **1** Creaţie literară experimentală care neagă valoarea principiilor, a procedeelor estetice general acceptate, tradiţionale. **2** Creaţie literară lipsită de valoare artistică. • pl. *-i.* /***anti-*** + ***literatură***, după fr. *antilittérature*.

antilocápră *s.f.* (*zool.*) Antilopă americană care trăieşte în preriile şi deşerturile din V Americii de Nord, din Canada pînă în N Mexicului. • pl. *-e.* /<lat. şt. ***antilocapra***.

antilocapríde *s.f. pl.* (*zool.*) Familie de mamifere rumegătoare, reprezentată prin antilocapră. • /<lat. şt. ***antilocapridae***.

antilogarítm *s.m.* (*mat.*) Număr corespunzător unui logaritm dat. • pl. *-i.* /<fr. ***antilogarithme***.

antilogíe *s.f.* **1** (*filos.*) Contradicţie între două idei sau între două expresii de aceeaşi forţă, dar opuse. **2** (*psih.*) Acţiune ilogică, provocată de un impuls inconştient şi contrară principiilor acceptate de subiectul conştient. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***antilogie***, it. ***antilogia***; cf. gr. *ἀντιλογία*.

antilogísm *s.n.* (*log.*) Metodă de verificare a silogismelor. • /***anti-*** *+ -logism*.

antilópă *s.f.* (*zool.*) **1** Mamifer rumegător paricopitat, din familia bovinelor, cu trupul suplu, cu coarnele de formă variată, cu picioarele lungi şi subţiri şi cu coada scurtă, răspîndit în Africa şi în Asia. **2** Pielea tăbăcită a acestui mamifer sau material care imită această piele, din care se confecţionează pantofi, mănuşi, genţi. *Poşetă de antilopă.* • pl. *-e.* /<fr. ***antilope***.

antilopă (1)

antilopíde *s.f. pl.* (*zool.*) Familie de rumegătoare cavicorne, africane sau indiene, cuprinzînd antilopa, gazela etc. • /<fr. ***antilopides***.

antiluétic, -ă *adj., s.n.* (*farm.*) (Medicament) împotriva sifilisului; antisifilitic. • sil. *-lu-e-.* pl. *-ci, -ce.* /***anti-*** *+* ***luetic***; cf. fr. *antiluétique*.

antimăfia *adj.invar.* Care este împotriva mafiei; care se preocupă de combaterea mafiei şi a acţiunilor sale. • pl. /***anti-*** *+* ***Mafia***; cf. nm. pr. *Mafia*, organizaţie secretă creată în Sicilia şi extinsă în SUA, care promovează crima organizată.

antimagnétic, -ă *adj.* (*tehn.*) Care este insensibil la cîmpuri magnetice. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***antimagnétique***.

antimaláric, -ă *adj., s.n.* (*farm.*) (Medicament) împotriva malariei; antipaludic. • pl. *-ci, -ce.* /***anti-*** *+* ***malaric***; cf. fr. *antimalarique*.

antimarxísm *s.n.* Opoziţie faţă de marxism sau faţă de marxişti. • /<germ. ***Antimarxismus***.

antimarxíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care este, se manifestă împotriva marxiştilor sau care neagă ideologia marxistă. • pl. *-işti, -iste.* /***anti-*** *+* ***marxist***, după rus. *антимарксистский*.

antimaterialísm *s.n.* Doctrină sau practică opusă materialismului. • sil. *-ri-a-.* /***anti-*** *+* ***materialism***.

antimaterialíst, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care este contra teoriei materialiste. **2** *adj.* (*despre teorii, idei*) Care se opune materialismului (istoric). • sil. *-ri-a-.* pl. *-işti, -iste.* /<engl. ***antimaterialist***.

antimatérie *s.f.* (*fiz.*) (Denumire pentru o) substanţă ipotetică alcătuită din antiparticule, care prin aspect şi prin însuşiri fizice nu diferă de substanţa corpurilor din lumea înconjurătoare, dar, în situaţia în care ar intra în contact cu materia propriu-zisă, ambele s-ar anihila spontan, degajînd o mare cantitate de energie; antisubstanţă. • g.-d. *-iei.* /***anti-*** *+* ***materie***, după fr. *antimatière*.

antimălúric, -ă *adj., s.n.* (Substanţă) folosită pentru combaterea mălurii cerealelor. • pl. *-ci, -ce.* /***anti-*** *+* ***mălură*** *+ -ic*.

antimăluríre *s.f.* Operaţie de combatere a mălurii cerealelor prin tratarea cu substanţe antimălurice. • pl. *-i.* /***anti-*** *+* ***mălurire***.

antimătreáţă *adj.invar. Şampon antimătreaţă* = şampon care are în compoziţie substanţe ce combat mătreaţa sau previn apariţia acesteia. • /***anti-*** *+* ***mătreaţă***.

antimefític, -ă *adj., s.n.* (Substanţă, remediu etc.) care combate mirosurile urîte. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***antiméphitique***.

antimemórii *s.f. pl.* (*lit.*) Creaţie literară cu caracter evocator care respinge procedeele consacrate ale genului memorialistic. • /<fr. ***antimémoires***.

antimeridián *s.n.* (*geogr.*) Meridian diametral opus altuia. • sil. *-di-an.* pl. *-e.* /<fr. ***antiméridien***.

antimetábolă *s.f.* **1** (*ret.*) Figură de stil care constă în repetarea aceloraşi cuvinte în ordine inversă, prin care se schimbă de obicei sensul comunicării; antimetalepsă, antimetateză. Ex. *Copilul rîde: Înţelepciunea şi iubirea mea e jocul! Tînărul cîntă: Jocul şi-nţelepciunea mea-i iubirea! Bătrînul tace: Iubirea şi jocul meu e-nţelepciunea!* (BLA.). **2** Anagramă. • pl. *-e.* /<fr. ***antimétabole***.

antimetabolít *adj., s.n.* (*med.*) (Substanţă) asemănătoare ca structură unui anumit metabolit care perturbă metabolismul. • pl. *-ţi.* /<fr. ***antimétabolite***, engl. ***antimetabolite***; cf. gr. *ἀντί* „contra", *μεταβολή* „întoarcere; schimbare".

antimetaiépsă *s.f.* (*ret.*) Antimetabolă. • pl. *-e.* /<fr. ***antimétalepse***.

antimetatéză *s.f.* (*ret.*) Antimetabolă. • pl. *-e.* /<fr. ***antiméthathèse***.

antimezón *s.m.* (*fiz.*) Antiparticulă a mezonului. • pl. *-i.* /<fr. ***antiméson***.

antimicótic, -ă *adj., s.n.* (*farm.*) (Medicament) care distruge ciupercile microscopice sau inhibă creşterea lor; antifungic. • pl. *-ci, -ce.* /<fr., engl. ***antimycotic***; cf. gr. *ἀντί* „contra", *μύκης, -ητος* „ciupercă".

antimicrobián, -ă *adj., s.n.* Antibacterian. • sil. *-bi-an.* pl. *-ieni, -iene.* /***anti-*** *+* ***microbian***; cf. fr. *antimicrobien*.

antimigrenós, -oásă *adj., s.n.* (Remediu) împotriva migrenei. • pl. *-oşi, -oase.* /<fr. ***antimigraineux***.

antimilitarísm *s.n.* Concepţie şi mişcare internaţională de masă îndreptată împotriva militarismului şi a războaielor. • /<fr. ***antimilitarisme***.

antimilitaríst, -ă *adj., s.m., s.f* (Persoană, stat etc.) care luptă împotriva militarismului şi a războaielor. • pl. *-işti, -iste.* /<fr. ***antimilitariste***.

antimínă *adj.invar.* (*milit.*) Care protejează împotriva minelor sau permite identificarea acestora şi le împiedică explozia. • /***anti-*** *+* ***mină***; cf. engl. *anti-mine*.

antiministeriál, -ă *adj.* Care se opune unei decizii ministeriale; care se opune guvernului sau politicii sale. • sil. *-ri-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***antiministériel***.

antimitótic, -ă *adj., s.n.* (*farm.*) **1** (Substanţă, factor) care împiedică mitoza. **2** (Medicament) folosit în tratamentul unor forme de cancer. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***antimitotique***, engl. ***antimitotic***; cf. gr. *ἀντί* „contra", *μίτος* „aţă, fir".

antimodél *s.n.* Ceea ce nu reprezintă un model; ceea ce refuză, nu recunoaşte modelele. • pl. *-e.* /***anti-*** *+* ***model***.

antimoderníst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care se opune modernismului. • pl. *-işti, -iste.* /***anti-*** *+* ***modernist***.

antimonárhic, -ă *adj.* Îndreptat împotriva monarhiei; care se opune monarhiei; antimonarhist. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***antimonarchique***.

antimonarhíst, -ă *adj.* Antimonarhic. • pl. *-işti, -iste.* /<fr. ***antimonarchiste***.

antimoniát *s.m.* (*chim.*) Sare a acidului antimonic. • sil. *-ni-at.* pl. *-ţi.* /<fr. ***antimoniate***.

antimónic *adj.* (*chim.*) *Acid antimonic* = acid al antimoniului. • /<fr. ***antimonique***.

antimónie *s.f.* v. antimoniu.

antimoníl *s.m.* (*chim.*) Ion oxigenat care ia naştere în urma tratării unor săruri de stibiu cu apă. • /<fr. ***antimonyle***.

antimomít *s.m.* (*chim.*) Stibină. • pl. *-ţi.* /<fr. ***antimonite***.

antimóniu *s.n.* (*chim.*) Element chimic, metaloid de culoare albă-cenuşie, cu aspect metalic, cu numeroase folosiri în industrie (sub formă de aliaje) sau în farmacie (combinaţii otrăvitoare sau de interes terapeutic) (*Sb*); stibiu. • şi (*înv.*) *antimónie s.f.* /<lat. ***antimonium***, fr. ***antimoine***, germ. ***Antimon***.

antimoniúră *s.f.* (*chim.*) Combinaţie lineară a antimoniului cu metalele, care de multe ori prezintă structuri tipice aliajelor. • pl. *-i.* /<fr. ***antimoniure***.

antimonopolíst, -ă *adj.* Care este împotriva monopolurilor, care combate monopolismul. • pl. *-işti, -iste.* /<engl. ***antimonopolist***, rus. ***антимонопольный***.

antimonovérb *s.n.* Problemă enigmistică în care exprimarea se face printr-un cuvînt ce trebuie transformat într-un monoverb, urmînd ca apoi acestuia să i se dea o altă soluţie. • pl. *-e.* /***anti-*** *+* ***monoverb***.

antimuncitorésc, -eăscă *adj.* (*despre manifestări, atitudini etc. ale oamenilor*) Care este îndreptat împotriva (intereselor) muncitorilor. • pl. *-eşti* /***anti-*** *+* ***muncitoresc***.

antinaturalísm *s.n.* Doctrină, atitudine contrară naturalismului filosofic sau artistic. ◆ Ext. Predilecţie pentru tot ce nu este natural. • /<fr. ***antinaturalisme***.

antinaţionál, -ă *adj.* (*despre manifestări, atitudini etc. ale oamenilor*) Care este îndreptat împotriva propriei naţiuni, contrar intereselor sau aspiraţiilor unei naţiuni. sil. *-ţi-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***antinational***; cf. germ., engl. *antinational*.

antinaţionalísm *s.n.* Sentiment, doctrină, mişcare politică ce denigrează sentimentul, spiritul naţional. ◆ Ext. Atitudine politică de combatere a naţionalismului exagerat. • sil. *-ţi-o-.* /<fr. ***antinationalisme***; cf. engl. *antinationalism*.

antinaţionalíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care se opune naţionalismului. • sil. *-ţi-o-.* pl. *-işti, -iste.* /<fr. ***antinationaliste***.

antinazíst, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* (*despre oameni sau despre manifestări, atitudini etc. ale lor*) Care se opune, care este ostil nazismului; antifascist. **2** *s.m., s.f.* Persoană care este împotriva nazismului; antifascist. • pl. *-işti, -iste.* /***anti-*** *+* ***nazist***; cf. germ. *antinazistisch*.

antinefrétic, -ă *adj., s.n.* (*farm.*) (Medicament) care este recomandat sau prescris în tratamentele împotriva colicilor renale. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***antinéphrétique***.

antineoplázic, -ă *adj., s.n.* (*farm.*) (Medicament) care este recomandat sau prescris în tratamentele împotriva neoplasmului, împiedicînd diviziunea şi proliferarea celulară, în cancere sau leucemii; anticanceros, antineoplazic. • sil. *-ne-o-.* pl. *-ci, -ce.* /***anti-*** *+* ***neoplazic***.

antineutrám *s.m.* v. antineutrino.

antineutrín*o* *s.m.* (*fiz.*) Antiparticulă a unui neutrino, care apare în procesele nucleare. • sil. *-ne-u-.* şi *antineutrín s.m.* /<fr. ***antineutrino***, engl. ***antineutrino***.

antineutrón *s.m.* (*fiz.*) Antiparticulă a neutronului, a cărui masă este egală cu cea a protonului, dar care are o sarcină electrică nulă şi se poate observa în spaţiul cosmic. • sil. *-ne-u-.* pl. *-i.* /<fr. ***antineutron***.

antinevrálgic, -ă *adj., s.n.* (*farm.*) (Medicament, substanţă etc.) care calmează sau înlătură durerea, nevralgiile; antalgic. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***antinévralgique***.

antinicotínic, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* (*med.*) Care diminuează, încercînd să combată efectele nicotinei. *Gumă de mestecat cu acţiune antinicotinică.* **2** *s.n.* (*farm.*) Substanţă folosită pentru atenuarea pînă la combatere a efectelor nicotinei. • pl. *-ci, -ce.* /***anti-*** *+* ***nicotinic***.

antinión *s.n.* (*anat., antrop.*) Punctul cel mai proeminent al glabelei, opus inionului. • sil. *-ni-on.* pl. *-i.* /***anti-*** *+* ***inion***.

antinodál, -ă *adj.* (*optic.*) *Puncte antinodale* = puncte în care mărimea unghiulară are valoarea de −1. • pl. *-i, -e.* /***anti-*** *+* ***nodal***; cf. engl. *antinode*.

antinómic, -ă *adj.* (*log., lit.*) Care ţine de antinomie, care se referă la antinomie. *Caracter antinomic.* ◆ Restr. (*despre două teze filosofice*) Care formează o antinomie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***antinomique***.

antinomíe *s.f.* **1** (*log., lit.*) Contradicţie aparentă sau reală între două teze demonstrabile separat, în egală măsură; ext. aporie, paradox. *Concilierea antinomiilor.* **2** (*filos.; la Kant*) Contradicţie la care ajunge raţiunea pură atunci cînd încearcă să explice lumea. ◆ Conflict dialectic între teză şi antiteză. **3** (*teol.*) Metodă teologică aplicată doctrinei despre Dumnezeu şi, în general, dogmelor credinţei, prin care se presupune neconcordanţa dintre definiţiile formale şi conţinutul transcendent al credinţei. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***antinomie***, lat. ***antinomĭa, -ae***; cf. gr. *ἀντινομία* <*ἀντί* „contra", *νόμος* „lege".

antinomísm *s.n.* **1** (*filos.*) Tendinţă de negare a legilor sau a legităţii. **2** (*teol.; la unele secte gnostice, medievale etc.*) Doctrină care propovăduieşte, în numele supremaţiei graţiei divine, opoziţia faţă de Lege înţeleasă în sens religios (după *Vechiul Testament*); • /<fr. ***antinomisme***, germ. ***Antinomismus***.

antinomíst, -ă *s.m., s.f.* (*teol.*) Adept al antinomismului. *Controversa antinomiştilor protestanţi din sec. 16.* • pl. *-işti, -iste.* /<germ. ***Antinomist***; cf. fr. *antinomiste*.

antinomosíe *s.f.* (*teol.*) Atitudine ostilă legii sacre sau celei profane. • g.-d. *-iei.* /cf. gr. *ἀντί* „contra", *νόμος* „lege".

antinucleár, -ă *adj.* (*despre oameni sau despre manifestări, atitudini etc. ale lor*) Care este împotriva (fabricării și folosirii) armelor nucleare. ◆ Care este împotriva folosirii energiei nucleare din cauza pericolului de poluare nucleară. • sil. *-cle-ar.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***antinucléaire***, engl. ***antinuclear***.

antinucléu *s.n.* (*fiz.*) Nucleu atomic ipotetic alcătuit din antiprotoni și antineutroni. • pl. *-ei.* /***anti-*** + ***nucleu***.

antioccidentalísm *s.n.* Atitudine de opoziție față de Occident și de occidentalism. • /***anti-*** + ***occidentalism***.

antiól *s.m.* (*farm.*) Medicament folosit în tratamentul intoxicațiilor cu alcool. • sil. *-ti-ol.* /***anti-*** + ***[alco]ol***.

antioncogén, -ă *adj., s.n.* (*farm.*) (Medicament) care este prescris împotriva cancerului. • pl. *-i, -e.* /***anti-*** + ***oncogen***.

antioráș *s.n.* Periferie. *În unele zone suprapopulate, orașul-centru, împreună cu periferiile sale denumite anti-orașe, se desființează pe zeci de km* (PER.). • scris și *anti-oraș.* pl. *-e.* /***anti-*** + ***oraș***.

antioxidánt *adj., s.m.* (*chim., farm.*) (Substanță, medicament) care împiedică sau întîrzie procesul de oxidare; antioxigen. *Fenolul este un antioxidant.* • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***antioxydant***.

antioxigén *s.n.* (*chim.*) Antioxidant. *Unele amine sînt antioxigene.* • pl. *-e.* /***anti-*** + ***oxigen***; cf. fr. *anti-oxygène*.

antipalágă *s.f.* (*ret.*) Anacolut în care discontinuitatea sintactică reprezintă o abatere de la congruența cauzală în propoziție; schimbare reciprocă, permutare a cazurilor și a modurilor. • pl. *-ge.* /<it. ***antipallage***; cf. gr. *ἀνθυπαλλαγή* „schimbare a cazului".

antipalúdic, -ă *adj., s.n.* (*farm.*) (Substanță) care este utilizată în profilaxia sau în tratamentul curativ al paludismului; antimalaric. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***antipaludique***; cf. gr. *ἀντί* „contra", lat. *palus, -udis* „mlaștină".

antipapál, -ă *adj.* Care se opune Papei și autorității sale. • pl. *-i, -e.* /<it. ***antipapale***.

antipápă *s.m.* (*bis.*) Papă a cărui alegere nu a fost canonică și care uzurpă autoritatea suveranului pontif legitim, al cărui pontificat nu este recunoscut de către Biserica Catolică. *Ultimul antipapă a fost Amedeu de Savoia (Felix V), ales în anul 1439.* ◆ Uzurpator al papalității. • pl. *-i.* /<it. ***antipapa***, fr. ***antipape***; cf. lat. *antipapa*.

antipapísm *s.n.* (*bis.*) **1** Stare a Bisericii Catolice în perioada în care aceasta este condusă de un antipapă. **2** Atitudine care constă în nerecunoașterea supremației suveranului pontif, în opoziția față de autoritatea sa. • /<fr. ***antipapisme***.

antiparaléi, -ă *adj.* (*mat.; despre vectori*) Care sînt paraleli și cu sensuri opuse. ◆ (*geom.; despre două drepte în raport cu alte două drepte*) Care formează un patrulater inscriptibil. *Cuplul de drepte antiparalele.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***antiparallèle***; cf. engl. *antiparallel*.

antiparalelográm *s.n.* (*mat.*) Patrulater concav cu două laturi egale și paralele; contraparalelogram. • pl. *-e.* /<germ. ***Antiparallelogramm***.

antiparastáză *s.f.* (*ret.*) Figură retorică prin care se urmărește să se probeze că un fapt incriminat este, din contra, demn de laudă, merituos. • pl. *-e.* /<fr. ***antiparastase***; cf. gr. *ἀντιπαράστασις* „demonstrație contrară".

antiparazít, -ă *adj.* (*electrotehn.; despre dispozitive, antene etc.*) Care previne, combate sau reduce perturbațiile electromagnetice de origine externă în transmisiile radiofonice. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***antiparasite***.

antiparazitár, -ă *adj., s.n.* (*farm.*) (Medicament) care combate bolile provocate de paraziți animali sau vegetali. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***antiparasitaire***.

antiparkinsonián, -ă *adj., s.n.* (*farm.*) (Medicament) care atenuează simptomele bolii lui Parkinson. *Antiparkinsonienele acționează asupra sistemului nervos parasimpatic.* • sil. *-ni-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***antiparkinsonien***.

antiparlamentár, -ă *adj., s.m., s.f.* (*polit.*) (Persoană) care este împotriva parlamentarismului sau a parlamentarilor. *Discursuri antiparlamentare.* • pl. *-i, -e.* /***anti-*** + ***parlamentar***; cf. fr. *antiparlementaire*.

antiparlamentarísm *s.n.* (*polit.*) Concepție potrivnică parlamentarismului, ostilă sistemului parlamentar. • /<fr. ***antiparlementarisme***.

antipartículă *s.f.* (*fiz.*) Particulă elementară avînd aceeași masă, aceeași viață medie și același spin cu particula fundamentală la care este asociată și de care diferă prin semnul sarcinii electrice și prin anumite particularități fizice. *Așa cum materia este constituită din particule, antimateria se constituie din antiparticule* (PER.). • pl. *-e.* /<fr. ***antiparticule***.

antipartínic, -ă *adv., adj.* (*polit.*) (Care este îndreptat) împotriva ideologiei partidului din care face parte sau împotriva aplicării acestei ideologii. • pl. *-ci, -ce.* /***anti-*** + ***partinic***, după rus. *антипартийный*.

antipáste *s.f. pl.* (*culin.*) Gustări reci asortate (salate de fructe de mare, anșoa, măsline etc.) servite ca aperitiv în Italia și în restaurante cu specific italian. • /<it. ***antipasto*** „aperitiv, gustare" <lat. *ante* „înainte", *pastus, -us* „mîncare".

antipát *s.m.* (*ist.; înv.*) Proconsul (care avea și funcție de judecător). • /scris și *anthipát.* pl. *-ți,* (*înv.*) *-ti.* /<gr. ***ἀνθύπατος*** „proconsul".

antipathíe *s.f* v. antipatie.

antipátic, -ă *adj.* (*în opoz. cu „simpatic"; despre oameni sau despre manifestări, acțiuni, opinii etc. ale lor*) Care inspiră antipatie; dezagreabil, neplăcut, nesuferit. *Chiriac e un om antipatic, singurul personaj în adevăr antipatic din piesă* (IBR.). ◇ (*subst.*) *A devenit un antipatic în ultimul timp.* ◇ Expr. *A-i fi* (cuiva) (ceva sau cineva) *antipatic* = a nu putea suferi pe cineva, a fi dezagreabil, detestabil, respingător. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***antipathique***; cf. it. *antipatico*.

antipatíe *s.f* (*în opoz. cu „simpatie"*) Sentiment de aversiune, de repulsie, de pornire, uneori de ostilitate instinctivă, irațională, nejustificată, față de cineva sau de ceva; resentiment. *Îl privea pe Deliu... simțind în același timp antipatie și admirație pentru acest bărbat frumos* (BART). • scris și (*înv.*) *antipathie* pl. *-ii.* -g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *antepathíe s.f.* /<fr. ***antipathie***, lat. ***anthipathīa, -ae***; cf. gr. *ἀντιπάθεια* <*ἀντί* „contra", *πάθος* „pasiune".

antipatizá *vb. I. tr.* (*compl. indică ființe, lucruri, situații etc.*) A avea sau a-și manifesta sentimentul de antipatie. *Nu știu de ce, dar îl antipatizez pe acest om.* • prez.ind. *-ez.* /***antipatie*** + *-iza*.

antipatogén, -ă *adj.* (*med.*) Care este împotriva bolilor, care combate boala. • pl. *-i, -e.* /<engl. ***anti-pathogen***, fr. ***antipathogène***.

antipatriót, -ă *s.m., s.f.* Persoană lipsită de patriotism sau care acționează împotriva propriei patrii. *Este un antipatriot declarat.* • sil. *-tri-ot.* pl. *-ți, -te.* /***anti-*** + ***patriot***.

antipatriótic, -ă *adj.* (*despre acțiuni, manifestări, creații etc. ale oamenilor*) Care este îndreptat împotriva propriei patrii, care este ostil intereselor acesteia; care este lipsit de patriotism. *Acțiune antipatriotică.* • sil. *-tri-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***antipatriotique***.

antipatriotísm *s.n.* Convingere, atitudine antipatriotică. • sil. *-tri-o-.* /<fr. ***antipatriotisme***.

antipământ *s.n.* (*fiz., astron.*) Presupusă planetă simetrică și opusă Pământului. • /***anti-*** + ***pământ***.

antipelagrós, -oásă *adj.* (*med.*) Care este îndreptat împotriva pelagrei, care combate pelagra. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***antipellagreux***.

antipepsínă *s.f.* (*biol.*) Antiferment al pepsinei. • pl. *-e.* /<fr. ***antipepsine***.

antiperistáltic, -ă *adj.* (*med.*) *Mișcări antiperistaltice* = mișcări care contractă intestinul, stomacul și esofagul, făcînd ca alimentele să fie împinse de-a lungul tubului digestiv în sens invers celui normal. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***antipéristaltique***.

antiperistaltísm *s.n.* (*med.*) Activitate a tubului digestiv care constă în contracții inverse sensului normal (de la intestinul gros spre tractul digestiv superior). ◆ Ansamblul mișcărilor antiperistaltice. • /<fr. ***antipéristaltisme***; cf. gr. *ἀντί* „contra", *περισταλτικός* „care are propietatea de a se contracta".

antipersonál *adj.invar.* (*milit.; despre arme și mașini de război*) Care este folosit numai împotriva omului, cu scopul de a-l ucide. *Mine antipersonal.* • /<fr. ***antipersonnel***; cf. engl. *antipersonnel*.

antiperspiránt *s.n., adj.invar.* (*farm.*) (Preparat, substanță) care ajută la prevenirea sau la reducerea transpirației; antisudorific, antisudoral, antitranspirant. *Spray antiperspirant.* • pl. *-e.* /<engl. ***antiperspirant***.

antipestilențiál, -ă *adj., s.n.* (*farm.*) **1** *adj.* Care este împotriva mirosurilor fetide, pestilențiale. **2** *s.n.* Remediu contra mirosurilor dezagreabile. • sil. *-ți-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***antipestilentiel***.

antipiésă *s.f.* (*lit.*) Piesă de teatru care nu respectă procedeele dramatice consacrate și care promovează o nouă estetică; antiteatru ◆ Gener. Piesă fără valoare artistică; parodie a unei piese. • pl. *-e.* /<fr. ***antipièce***.

antipiogén, -ă *adj., s.n.* (*mineral.*) (Substanță) care împiedică autoaprinderea cărbunilor. • sil. *pi-o-.* pl. *-i, -e.* /***anti-*** + ***piogen***.

antipirétic, -ă *adj., s.n.* (*farm.*) (Medicament, preparat etc.) care este recomandat în stările febrile, avînd ca efect scăderea temperaturii corpului; antifebril, antitermic, febrifug. *Aspirina este un antipiretic.* • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***antipyrétique***; cf. gr. *ἀντί* „opus", *πυρετικός* „de febră".

antipirínă *s.f.* (*farm.*) **1** Medicament sub formă de cristale albe, cu gust amărui, folosit ca febrifug și calmant; analgezină, fenazonă. *Antipirina se folosește împotriva febrei.* **2** *Antipirină salicilică* = salipirină, salicilat de antipirină. • pl. *-e.* /<fr. ***antipyrine***, germ. ***Antipyrin***; cf. gr. *ἀντί* „contra", *πῦρ* „foc", „febră".

antiplasmínă *s.f.* (*biol.*) Antifibrinolitic. • /<fr. ***antiplasmine***; cf. engl. *antiplasmin*.

antipód *s.m., s.n.* I *s.m.* **1** (*geogr., astron.*) Loc sau punct (imaginar) de pe suprafața Pământului total opus ca așezare față de alt loc sau față de alt punct (imaginar). *Polul Nord este la antipodul Polului Sud.* ◆ Ext. Loc foarte îndepărtat. *Pleacă la antipozi.* ◆ Fig. Persoană, lucru, fapt, idee etc. în totală opoziție cu altă persoană, alt lucru, alt fapt, altă idee etc. *El reprezintă antipodul rațiunii.* **2** (*înv.*) Persoană, grup de persoane, popor care, prin raportare la o altă persoană, grup de persoane sau la un alt popor, locuiește într-un punct de pe glob diametral opus. **3** (*mat.*) Pereche de puncte diametral opuse pe o sferă. **4** (*chim.*) *Antipozi optici* = substanțe chimice, stereoizomere, cu aceleași proprietăți fizice și chimice, optic active, la care, din cauza existenței unei asimetrii, așezarea atomilor în moleculă sau a moleculelor în rețeaua cristalină este nesimetrică, astfel că substanțele prezintă o configurație asemănătoare cu cea a unui obiect și a imaginii sale în oglindă. II *s.n.* (*bot.; la pl.*) Cele trei celule situate la baza sacului embrionar al angiospermelor, care participă la fecundarea și la dezvoltarea embrionului. • pl. *m. -zi, n. -de.* /<fr. ***antipode***; cf. lat. *antipŏdes, -um*, gr. *ἀντίποδες* <*ἀντί* „contra", *πούς, ποδός* „picior".

antipodál, -ă *adj.* Care se află, este situat la antipozi; antipodic. *Punct antipodal. Meridian antipodal.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***antipodal***, engl. ***antipodal***.

antipodáră *s.f.* (*mat.*) Curbă a cărei podară în raport cu un punct este o curbă dată. • pl. *-e.* /<fr. ***antipodaire***.

antipódic *adj.* Care este diametral opus. *Pe cît de antipodice au fost cele două interpretări, pe atît de unitar s-a arătat publicul în simpatia sa* (PER.). • pl. *-ci, -ce.* /***antipod*** + *-ic*; cf. germ. *antipodisch*.

antipoém *s.n.* (*lit.*) Poem care nu respectă procedeele lirice specifice și care promovează, ilustrează o nouă estetică. ◆ Ext. Poem fără valoare artistică. • pl. *-e.* /***anti-*** + ***poem***.

antipoétic, -ă *adj.* (*lit.; despre creații lirice*) Care este contrar poeziei, spiritului și formei acesteia. • pl. *-ci, -ce.* /***anti-*** + ***poetic***; cf. fr. *antipoétique*.

antipoezíe *s.f.* (*lit.*) Poezie care nu respectă estetica liricii și care ilustrează o nouă estetică. *Ce este la urma urmelor antipoezia? Absența poeziei* (PER.). ◆ Ext. Poezie fără valoare artistică. • sil. *-po-e-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***anti-*** + ***poezie***.

antipól *s.m.* (*mat.*) Simetricul, în raport cu centrul unei conice, al polului unei drepte în raport cu acea dreaptă. • pl. *-i.* /***anti-*** + ***pol***; cf. engl. *antipole*.

antipolără *s.f.* (*mat.*) Polară, în raport cu o conică, a simetricului unui punct în raport cu centrul conicei respective. • pl. *-e.* /***anti-*** + ***polară***; cf. fr. *antipolaire*.

antipólio *adj.invar.* (*med.*) Care este utilizat împotriva poliomielitei. • sil. *-li-o.* scris și *anti-polio.* /abr. de la ***antipoliomielitic***.

antipoliomielític, -ă *adj., s.n.* (Medicament, vaccin) administrat în scopul prevenirii sau combaterii poliomielitei. • sil. *-li-o-mi-e-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***antipoliomyélitique***.

antipolític, -ă *adj.* (*despre oameni sau despre manifestări, atitudini etc. ale lor*) Care este contra politicii. *Face declarații antipolitice.* ◇ (*subst.*) *Se declară a fi un antipolitic.* • pl. *-ci, -ce.* /***anti-*** + ***politic***; cf. fr. *antipolitique*.

antipoluánt, -ă *adj., s.m.* **1** *adj.* (*despre procedee, substanțe, bacterii etc.*) Care este folosit împotriva poluării. ◆ (*despre instalații, automobile etc.*) Care nu poluează sau a cărui poluare este nesemnificativă. *La salonul de automobile au fost prezentate câteva modele antipoluante.* **2** *s.m.* Substanță, procedeu, dispozitiv etc. utilizat în combaterea poluării. *Folosește antipoluanți eficienți.* • sil. *-lu-ant.* pl. *-ți, -te.* /***anti-*** + ***poluant***, după engl. *antipollution.*

antipoluáre *s.f.* Acțiunea de a combate, prin diferite metode, poluarea. *Experți în domeniul antipoluării.* <> (*adj.*) *Măsuri antipoluare* • sil. *-lu-a-.* pl. *-ări.* /***anti-*** + ***poluare.***

antipopulár, -ă *adj.* (*despre manifestări, atitudini, concepții etc. ale oamenilor*) Care este îndreptat împotriva poporului, contra intereselor și voinței acestuia. *Legi antipopulare.* ◆ Care nu se bucură de simpatie în rîndul oamenilor; nepopular. *Restricțiile bugetare sînt antipopulare.* • pl. *-i, -e.* /***anti-*** + ***popular.***

antipórno *adj. inv.* (*despre măsuri, atitudini etc.*) Care este (îndreptat) împotriva pornografiei. *Șeful brigăzii antiporno.* • /***anti-*** + ***porno[grafie]***.

antipornográfic, -ă *adj.* (*despre măsuri, atitudini etc.*) Antiporno. • pl. *-ci, -ce.* /***anti-*** + ***pornografic.***

antipozitivíst, -ă *adj.* Care este împotriva pozitivismului. • pl. *-iști, -iste.* /***anti-*** + ***pozitivist.***

antiprogresíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care este împotriva progresului; conservator. • pl. *-iști, -iste.* /***anti-*** + ***progresist.***

antiprotón *s.m.* (*fiz.*) Particulă elementară, identică cu protonul, însă cu sarcina electrică negativă, instabilă, care nu se păstrează decît în vid absolut, nu se dezintegrează în mod spontan și care, în contact cu un proton, formează un mezon, eliberîndu-se o cantitate mare de energie. *Protonului îi corespunde antiprotonul, tot cu sarcină negativă* (PER.). • pl. *-i.* /<*fr.* ***antiproton.***

antiprotrombínă *s.f.* (*biol.*) Anticoagulant care împiedică transformarea protrombinei în trombină. • pl. *-e.* /***anti-*** + ***protrombină.***

antipruriginós, -oásă *adj., s.n.* (*farm.*) (Medicament, cremă, tratament) care suprimă pruritul. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***antiprurigineux***; cf. gr. *ἀντί* „contra", lat. *prurīgo, -inis* „mîncărime".

antiprurític, -ă *adj., s.n.* (*farm.*) Antipruriginos. • pl. *-ci, -ce.* /<engl. ***antipruritic.***

antipsihiátric, -ă *adj.* (*psih.*) Care ține de antipsihiatrie, care se referă la antipsihiatrie. *Practică antipsihiatrică.* • sil. *-hi-a-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***antipsychiatrique.***

antipsihiatríe *s.f.* (*psih.*) Doctrină conform căreia bolile mintale reprezintă consecința agresiunilor sociale ale unei societăți bolnave, care utilizează mijloace terapeutice violente. ◆ Restr. Practică terapeutică adaptată acestui curent, evidențiind desprinderea de procedeele psihiatriei clasice. • sil. *-hi-a-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***antipsychiatrie***, engl. ***antipsychiatry***; cf. gr. *ἀντί* „contra", *ψυχή* „suflet", *ἰατρεία* „vindecare".

antipsihiátru *s.m.* (*psih.*) Psihiatru adept al antipsihiatriei. • sil. *-hi-a-.* pl. *-i.* /<fr. ***antipsychiatre.***

antipsihótic, -ă *adj., s.n.* (*med.*) (Medicament, terapie etc.) care combate tulburările mintale. *La ora actuală sînt utilizate ca antipsihotice neurolepticile.* • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***antipsychotique***, engl. ***antipsychotic***; cf. gr. *ἀντί* „contra", *ψυχή* „suflet".

antipsoriázis *adj.invar., s.n.* (*farm.*) (Medicament) folosit pentru combaterea psoriazisului. • sil. *-ri-a-.* /***anti-*** + ***psoriazis.***

antiptóză *s.f.* (*ret.*) Figură de stil realizată (la nivel morfologic) prin substituirea unor cuvinte pe baza echivalenței cazurilor. • /<fr. ***antiptose***; cf. gr *ἀντίπτωσις* „înlocuire a unui caz prin altul" <*ἀντί* „în locul", *πτῶσις* „caz".

antipublicitár, -ă *adj.* Care combate publicitatea, care se opune publicității; contrar regulilor publicității. *Campania antipublicitară va ataca succesiv toate tipurile de anunțuri* (PER.). • pl. *-i, -e.* /***anti-*** + ***publicitar.***

antipúrici *adj.invar.* (*despre preparate, substanțe*) Care este toxic pentru puricii animalelor de casă. <> *Colier antipurici* v. colier. • /***anti-*** + ***purici.***

antiputríd, -ă *adj., s.n.* (*farm.*) (Medicament) care împiedică putrefacția; antiseptic. *Fenolul este un antiputrid.* • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***antiputride.***

antirăbic, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* (*med.*) Care este folosit contra turbării, care previne turbarea. *Măsuri antirabice.* **2** *s.n.* (*farm.*) Vaccin contra turbării. <> (*adj.*) *Vaccin antirabic.* • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***antirabique***; cf. lat. *rabies, -ei* „turbare".

antirachétă *s.f., adj.invar.* (*milit.*) **1** *s.f.* Rachetă destinată distrugerii unei alte rachete lansate care încă nu și-a atins ținta. **2** *adj.invar.* Care preîntîmpină acțiunea unei rachete, care distruge, anihilează o rachetă. *O rachetă antirachetă cu rază scurtă de acțiune... a pulverizat în aer, în plin zbor razant, un Exocet din prima generație* (PER.). • /***anti-*** + ***rachetă***, după engl. *antimissile.*

antirădar *adj.invar.* (*milit., tehn.; despre dispozitive, aparate etc.*) Care perturbă sau anihilează funcționarea unui radar. ◆ Restr. Care detectează prezența unui radar. • acc. și *antiradár.* /<fr., engl. ***antiradar.***

antirahític, -ă *adj.* (*med.*) Care previne sau combate rahitismul. *Tratament antirahitic.* • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***antirachitique.***

antirasiál, -ă *adj.* (*polit.*) Antirasist. • sil. *-si-al.* pl. *-i, -e.* /***anti-*** + ***rasial***; cf. engl. *antiracial.*

antirasísm *s.n.* (*polit.*) Opoziție față de doctrinele rasiste, față de reacțiile rasiste. *Antirasism militant.* • /<fr. ***antiracisme***, engl. ***antiracism.***

antirasíst, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* (*despre manifestări, atitudini, concepții etc. ale oamenilor*) Care este împotriva rasismului. *Manifestație antirasistă.* **2** *s.m., s.f.* Adept al antirasismului. *Este un antirasist agresiv.* • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***antiraciste***, engl. ***antiracist.***

antiraționál, -ă *adj.* (*despre oameni sau despre manifestări, atitudini etc. ale lor*) Care este contrar rațiunii, împotriva rațiunii. ◆ Irațional. • sil. *-ți-o-.* pl. *-i, -e.* /***anti-*** + ***rațional***; cf. fr. *antirationnel.*

antiraționalísm *s.n.* (*filos.*) Concepție care contestă raționalismul. *Antiraționalism mistic.* • sil. *-ți-o-.* /<fr. ***antirationalisme.***

antiraționalíst, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care este antirațional. **2** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care se manifestă împotriva curentului raționalist. • sil. *-ți-o-.* pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***antirationaliste.***

antirăzbóinic, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care este împotriva războiului. • pl. *-ci, -ce.* /***anti-*** + ***războinic.***

antirealísm *s.n.* (*filos.*) **1** Contestare, negare a realității obiective, a existenței, a legilor ei, a mijloacelor de a o cunoaște. **2** Spec. Contestare a realismului în literatură, în estetică etc. • sil. *-re-a-.* /<fr. ***antiréalisme.***

antirealíst, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* (*despre atitudini, manifestări, creații ale oamenilor*) Care este ostil sau care este îndreptat împotriva realismului sau a realității. *Concepție antirealistă.* **2** *s.m., s.f.* Adept al antirealismului. • sil. *-re-a-.* pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***antiréaliste.***

antireclámă *s.f.* Reclamă rău făcută, neinspirată, care nu suscită interesul publicului sau care deservește produsul respectiv. *Această parodie de publicitate, această antireclamă a fost difuzată duminică 5 noiembrie* (PER.). ◆ Campanie de publicitate prin care o firmă urmărește denigrarea unui produs al unei firme concurente. • pl. *-e.* /***anti-*** + ***reclamă.***

antirefléx, -ă *adj., s.n.* (*optic.*) (Strat subțire, transparent) care reduce reflexiile produse de suprafețele opace. ◆ (*adj.invar.*) Care elimină sau atenuează reflexia luminii. *Lentile antireflex.* • pl. *-cși, -xe.* /***anti-*** + ***reflex***; cf. fr. *antireflet.*

antireformíst, -ă *adj.* (*polit.; despre oameni sau despre manifestări, atitudini etc. ale lor*) Care este împotriva reformismului; contrareformist. *Mișcare antireformistă.* • pl. *-iști, -iste.* /***anti-*** + ***reformist.***

antiregalísm *s.n.* (*polit.*) Concepție politică aparținînd celor care se opun monarhiei ca formă de guvernămînt. • /***anti-*** + ***regalism.***

antiregalíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (*polit.*) **1** *adj.* (*despre oameni sau despre manifestări, creații ale lor*) Care este îndreptat împotriva regalității. *Sprijinitor al sentimentelor antiregaliste ale timpului.* **2** *s.m., s.f.* Persoană, partid etc. care luptă împotriva regalității. *Susține că este un antiregalist.* • pl. *-iști, -iste.* /***anti-*** + ***regalist.***

antireligiós, -oásă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care este ostilă sau care se opune dogmelor, preceptelor etc. oricărei forme de religie. *Sentimente antireligioase.* • sil. *-gi-os.* pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***antireligieux.***

antirenínă *s.f.* (*biol.*) Anticorp al reninei care inhibă efectele enzimatice ale acesteia. • pl. *-e.* /<engl. ***antirennin.***

antirepublicán, -ă *adj., s.m., s.f.* (*polit.*) **1** *adj.* (*despre manifestări, atitudini etc. ale oamenilor*) Care este împotriva republicanismului și a republicanilor. *Convingeri antirepublicane.* **2** *s.m., s.f.* Persoană, partid etc. care luptă împotriva ideilor republicane, împotriva republicii, ca sistem de guvernare, și a republicanilor. *Acest antirepublican își declară deschis ideile reacționare.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***antirépublicaine.***

antirepublicanísm *s.n.* (*polit.*) Concepție contrară republicanismului; atitudine, politică antirepublicană. • /***anti-*** + ***republicanism***; cf. fr. *antirépublicanisme.*

antiréu *s.n.* v. anteriu.

antireumátic, -ă *adj., s.n.* (*farm.*) Antireumatismal. • sil. *-re-u-.* pl. *-ci, -ce.* /***anti-*** + ***reumatic***; cf. engl. ***antirheumatic.***

antireumatismál, -ă *adj., s.n.* (Medicament) care combate reumatismul; antireumatic. • sil. *-re-u-.* pl. *-i, -e.* /***anti-*** + ***reumatismal***; cf. fr. *antirheumatismal.*

antirevanșárd, -ă *adj.* (*polit.*) Care este împotriva spiritului revanșard; contrar politicii revanșarde. • pl. *-zi, -de.* /***anti-*** + ***revanșard.***

antirevizionísm *s.n.* (*polit.*) Aversiune, ostilitate față de revizionism. • sil. *-zi-o-.* /<fr. ***antirévisionnisme.***

antireviziomíst, -ă *adj.* (*polit.*) Care ține de antirevizionism, care se referă la antirevizionism. • sil. *-zi-o-.* pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***antirévisionniste.***

antirevoluționár, -ă *adj., s.m.* (*polit.*) **1** *adj.* (*despre manifestări, atitudini etc. ale oamenilor*) Care se opune revoluției sau ideologiei acesteia. *Reacții antirevoluționare.* **2** *s.m.* Persoană care este împotriva unei revoluții sau a ideologiei acesteia; contrarevoluționar. • sil. *-ți-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***antirévolutionnaire.***

antirezonánt, -ă *adj.* (*fiz.*) Care se află în stare de antirezonanță. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***antirésonnant***, engl. ***antiresonant.***

antirezonánță *s.f* (*fiz.*) Stare de vibrație opusă rezonanței. • /<fr. ***antirésonnance***, engl. ***antiresonance.***

antiríd *adj.invar.* (*cosmet.; despre produse*) Care încetinește procesul de ridare, care se folosește contra ridurilor. *Cremă antirid.* • /<fr. ***antirides.***

antiríu *s.n.* v. anteriu.

antiromán *s.n.* (*lit.*) (Gen de) roman apărut în deceniul al patrulea al sec. 20, în cadrul noului val al literaturii franceze, care promovează o nouă estetică, bazată pe reflectarea unei realități „nude", „imediate", cît mai puțin alterată de procedee artistice convenționale. *Antiromanul, nume dat de J. P. Sartre literaturii romanești ce a urmat după „Străinul" lui A. Camus* (PER.). ◆ Ext. Roman fără valoare artistică. • pl. *-e.* /<fr. ***antiroman***; cf. engl. *anti-novel.*

antiromántic, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* (*despre oameni sau despre manifestări, creații ale lor*) Care se opune romantismului; care este realist, practic. **2** *s.m., s.f.* Persoană care este împotriva romantismului. ◆ Persoană cu spirit realist, practic. • pl. *-ci, -ce.* /<engl. ***anti-romantic.***

antiromânésc, -eáscă *adj.* Care este împotriva românilor sau a României; care aduce prejudicii românilor sau României. *A considerat că legea este antiromânească.* • pl. *-ești.* /***anti-*** + ***românesc.***

antirugín *s.n.* Substanță (sub formă de soluție) cu care se îndepărtează rugina de pe obiecte. • /***anti-*** + ***rugin[ă]***.

antischéting *s.n.* (*electron.*) Dispozitiv de reglaj la pick-up-uri, pentru compensarea forței centripete. • scris și *antiskáting.* pl. *-uri.* /<engl. ***antiskating*** <*skate* „a patina".

antisclavagísm *s.n.* (*polit.*) Mișcare pentru abolirea sclaviei. ◆ Concepție, atitudine împotriva sclavagismului. • /***anti-*** + ***sclavagism.***

antisclavagíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (*polit.*) (Persoană) care se opune sclavagismului din perioada contemporană. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***antiesclavagiste.***

antisclerótic, -ă *adj., s.n.* (*farm.*) (Medicament) folosit în tratarea sclerozei. • pl. *-ci, -ce.* /***anti-*** + ***sclerotic.***

antiscorbútic, -ă *adj., s.n.* (*farm.*) (Medicament, remediu) împotriva scorbutului. *Lămîia este un antiscorbutic.* • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***antiscorbutique.***

antiseboréic, -ă *adj., s.n.* (*farm.*) (Medicament) care este folosit în tratamentul simptomatic al seboreei și al acneei. • sil. *-re-ic.* pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***antiseborrheisch***, fr. ***antiséborréique.***

antisecretór, -oáre *adj., s.n.* (*farm.*) (Medicament) folosit în inhibarea unei secreții. • pl. *-ori, -oare.* /***anti-*** + ***secretor***.

antisegregaționíst, -ă *adj., s.n.* (*polit.*) **1** *adj.* (*despre oameni sau despre manifestări, creații ale lor*) Care este împotriva segregației rasiale. **2** *s.n.* Persoană, organizație etc. care militează împotriva discriminării rasiale. • sil. *-ți-o-.* pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***antiségrégationniste***.

antiseísmic, -ă *adj.* (*mai ales despre construcții*) Care este rezistent la cutremur. *Casă antiseismică* (PER.). • pl. *-ci, -ce.* /***anti-*** + ***seismic***.

antiseléně *s.f.* (*astron.*) Pată luminoasă, asemănătoare anteliei, care se formează pe cer în raport cu Luna. • pl. *-e.* /<it. ***anti-selene***.

antisemít, -ă *adj., s.m., s.f.* (*polit.*) **1** *adj.* (*despre oameni sau despre manifestări, creații ale lor*) Care ține de antisemitism, care se referă la antisemitism. *Atitudine antisemită.* **2** *s.m., s.f.* Persoană care admite sau care practică antisemitismul. *Antisemiții au format partide extremiste.* • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***antisémite***.

antisemític, -ă *adj.* (*despre manifestări, atitudini etc. ale oamenilor*) Antisemit. *Persecuția antisemitică din timpul hitlerismului.* • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***antisémitique***.

antisemitísm *s.n.* Atitudine (afirmată în plan politic, social, religios) ostilă față de evrei, care ia amploare pe la sfîrșitul Evului Mediu, în special în Europa Centrală, culminînd cu exterminarea evreilor organizată de naziști în perioada 1933-1945. *Antisemitismul nu este de origine germană: el este rus, polonez, francez* (ION.). • /<fr. ***antisémitisme***.

antisepsíe *s.f.* (*med.*) **1** Denumire generală pentru metodele de combatere a infecțiilor septice prin distrugerea sistematică a bacteriilor patogene în locurile unde acestea se află. **2** Orice procedeu de reducere semnificativă a florei microbiene de la nivelul pielii sau al membranelor mucoase. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***antisepsie***; cf. gr. *ἀντί* „contra", *σηπτικός* „putrezit, infectat".

antiséptic, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* (*med.*) Care previne sau combate infecțiile microbiene sau care împiedică putrefacția. *Pansament antiseptic.* **2** *s.n.* (*farm.*) Substanță chimică, bacteriostatică sau bactericidă, aplicabilă pe țesuturile vii, care împiedică dezvoltarea microbilor patogeni. *Acidul fenic e un puternic antiseptic.* ◆ Ext. (*fam.*) *Ironia este un extraordinar antiseptic.* • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***antiseptique***, engl. ***antiseptic***; cf. gr. *ἀντί* „contra", *σηπτικός* „putrezit, infectat".

antiseptizáre *s.f.* (*ind. lemnului*) Tratare a materialului lemnos cu diverse antiseptice pentru a se preveni atacul unor ciuperci sau al unor insecte asupra acestuia. • pl. *-ări.* /***antisept[ic]*** + ***-izare***.

antisér *s.n.* (*farm.*) Ser sangvin de origine animală sau umană care conține anticorpi specifici unui antigen determinat, obținuți prin inocularea acestui antigen, și care este utilizat pentru imunizarea pasivă, adică introducerea de anticorpi deja produși într-un organism, pentru apărarea împotriva unei boli cu risc imediat. • pl. *-uri.* /<fr. ***antisérum***, engl. ***antiserum***; cf. gr. *ἀντί* „contra", lat. *sērum, -i* „zer".

antisiaiagóg, -ă *adj., s.n.* (*fiziol.*) (Factor) care diminuează sau stopează secreția salivară. • sil. *-si-a-.* /<fr. ***antisialagogue***, engl. ***antisialagogue***.

antisicatív *s.m.* (*chim.*) Substanță care se adaugă uleiurilor vegetale, cernelii etc. pentru a le reduce viteza de uscare. • pl. *-i.* /<fr. ***antisicatif***.

antisifilític, -ă *adj., s.n.* (*farm.*) (Medicament) împotriva sifilisului; antiluetic, spirocid. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***antisyphilitique***.

antisimétric, -ă *adj.* **1** Care este opus simetriei. **2** (*fiz.; despre sisteme*) Care, printr-o transformare simetrică față de un centru de simetrie, dobîndește proprietăți opuse celor inițiale. **3** (*mat.; despre funcții*) Care își schimbă semnul prin permutarea variabilelor. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***antisymétrique***.

antisimetríe *s.f.* **1** (*fiz.*) Însușire, proprietate a unui sistem fizic de a fi antisimetric. **2** (*mat.*) Însușire, proprietate a unei funcții matematice de a fi antisimetrică. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***antisymétrie***.

antisindicál, -ă *adj.* (*polit.*) Care este îndreptat împotriva sindicatelor sau împotriva drepturilor, intereselor, solicitărilor etc. acestora. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***antisyndical***.

antisindicalíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (*polit.*) Persoană care este împotriva sindicatului. • pl. *-iști, -iste.* /***anti-*** + ***sindicalist***.

antisioníst, -ă *adj., s.m., s.f.* (*polit.*) **1** *adj.* (*despre manifestări, atitudini etc. ale oamenilor*) Care este ostil sionismului sau adepților lui. *Mișcare antisionistă.* **2** *s.m., s.f.* Persoană care se opune sionismului sau adepților acestei mișcări. • sil. *-si-o-.* pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***antisioniste***.

antiskáting *s.n.* v. antisicheting.

antísm *s.n.* **1** Situația celui care se opune restricțiilor, abuzurilor, totalitarismului etc. **2** Acțiune de protest împotriva cuiva sau a ceva. • pl. *-e.* /<fr. ***antisme***.

antisociál, -ă *adj.* **1** Care este contrar ordinii sociale; care nu respectă regulile de conviețuire în societate, care constituie un pericol pentru societate. *Manifestări antisociale.* ◇ (*psih.*) *Reacție antisocială* = dereglare a personalității care îl împinge pe individ să fie într-un conflict cronic cu societatea. ◆ (*despre oameni*) Care nu se poate integra în societate. *Statul izolează indivizii antisociali.* **2** Care afectează o parte a membrilor unei societăți sau societatea în întregul ei. *Măsuri antisociale.* **3** (*filos.*) Care nu explică fenomenele de infrastructură prin cauze sociale. • sil. *-ci-al.* pl. *-i, -e.* /<fr ***antisocial***.

antisocialíst, -ă *adj.* (*polit.; despre oameni sau despre manifestări, creații ale lor*) Care este ostil socialismului. • sil. *-ci-a-.* pl. *-iști, -iste.* /***anti-*** + ***socialist***.

antisolár, -ă *adj.* (*despre obiecte, loțiuni, creme etc.*) Care protejează împotriva soarelui, a radiațiilor solare. *Husă antisolară, pentru automobile.* ◇ *Lumină antisolară* v. lumină. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***antisolaire***.

antisoporífic, -ă *adj., s.n.* (*farm.*) (Medicament, substanță) împotriva somnului, a stărilor de somnolență. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***antisoporifique***.

antisoviétic, -ă *adj., s.m., s.f.* (*polit.; înv.*) (Persoană) care era împotriva sovieticilor, a ideologiei sovietice, a sistemului sovietic sau a Uniunii Sovietice. *Discurs antisovietic.* ◆ (Persoană) care lupta contra sovieticilor sau a Uniunii Sovietice. • sil. *-vi-e-.* pl. *-ci, -ce.* /***anti-*** + ***sovietic***; cf. germ. *antisowjetisch*, fr. *antisoviétique*.

antisovietísm *s.n.* (*înv.*) Politică, atitudine antisovietică. • sil. *-vi-e-.* /<germ. ***Antisowjetismus***; cf. fr. *antisoviétisme*.

antispaníol, -ă *adj.* Care este împotriva a tot ceea ce este spaniol. • sil. *-ni-ol.* pl. *-i, -e.* /***anti-*** + ***spaniol***.

antispasmátic, -ă *adj., s.n.* (*farm.*) Antispasmodic. • pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***antispasmatisch***.

antispasmódic, -ă *adj., s.n.* (*farm.*) (Substanță, medicament) care este recomandat împotriva spasmelor; antispasmatic, antispastic, spasmolitic. *Atropina este un antispasmodic.* • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***antispasmodique***.

antispást *s.n.* (*în vers. antică greacă și latină*) Picior de vers compus din patru silabe: două silabe lungi între două silabe scurte. • pl. *-uri.* /<lat. ***antispastus, -i***, fr. ***antispaste***; cf. gr. *ἀντίσπαστος*.

antispástic, -ă *adj., s.n.* (*farm.*) Antispasmodic, spasmolitic. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***antispastique***, germ. ***antispastisch***; cf. gr. *ἀντί* „contra", *σπασμός* „spasm".

antisportív, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care este împotriva sportului, a practicării acestuia. ◆ (*despre gesturi, atitudini etc. ale oamenilor*) Care este contrar spiritului sportiv; nesportiv. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***antisportif***.

antispumánt, -ă *adj., s.n.* (*chim.*) (Substanță sau amestec de substanțe) care distruge spumele și care este folosit în industria săpunului, a zahărului sau petrolieră. • pl. *-ți, -te.* /***anti-*** + ***spumant***; cf. fr. *antiécumeux*.

antíst *s.n.* (*reg.*) **1** (*bis.*) Epitrop, efor. *Antist al bisericii.* **2** Primar. *Antist al satului.* • pl. *-iști.* /<lat. ***antistes, -is*** <*antistare* „a sta înainte"; cf. și germ. *Vorsteher* „conducător; administrator".

antistatál, -ă *adj.* (*polit.; despre manifestări, atitudini etc. ale oamenilor*) Care este îndreptat împotriva intereselor statului. • pl. *-i, -e.* /***anti-*** + ***statal***; cf. rus. *антигосударственный*.

antistátic, -ă *adj., s.n.* (*tehn.*) **1** (Substanță) care împiedică sau care limitează electrizarea statică a fibrelor chimice, a materialelor plastice sau a cauciucurilor. *Mochetă antistatică.* **2** (Substanță) care neutralizează din punct de vedere electric discurile folosite la înregistrarea și la reproducerea sunetelor. ◆ (Substanță) care limitează depunerea prafului. *Folosește pentru mobilă spray antistatic.* • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***antistatique***.

antistatizáre *s.f.* (*tehn.*) **1** Acțiunea de a împiedica electrizarea unui material alcătuit din fibre sintetice prin tratarea cu o substanță antistatică. **2** Acțiunea de a neutraliza din punct de vedere electric discurile folosite la înregistrarea și la reproducerea sunetelor. • pl. *-ări.* /de la ***antistatic***.

antisteríl, -ă *adj. s.n.* (*med.*) (Factor) care previne sau care combate sterilitatea. • pl. *-i, -e.* /***anti-*** + ***steril***.

antistrés *adj.invar., s.n.* **1** *adj.invar.* (*despre obiecte*) Care nu provoacă stres, care protejează împotriva stresului. *Fiind silențioasă și prevenitoare a greșelilor, a fost numită „mașină de scris antistres"* (PER.). **2** *adj.invar.* Care urmărește combaterea stresului. *Vitamine antistres.* **3** *s.n.* (*geol.*) Acțiune opusă stresului, în cadrul metamorfismului, care are ca rezultat formarea unor minerale noi sub influența presiunii litostatice. • scris și *antistress, anti-stress.* /***anti-*** + ***stres***.

antistréss *adj.invar., s.n.* v. antistres.

antistrófă *s.f.* **1** (*în teatrul antic grec*) A doua stanță (în triada strofă-antistrofă-epodă) a unei poezii lirice, cu o schemă (metrică) identică cu a strofei, cîntată de cor cu melodie distinctă. ◆ Ext. (*în tragedia greacă*) Replică a corului care repeta strofa. **2** (*ret.*) Repetare a cuvintelor în ordine inversă în vers sau în frază. ◆ Figură retorică prin care se repetă același cuvînt de mai multe ori într-o frază. • pl. *-e.* /<fr. ***antistrophe***, lat. ***antistrŏpha, -ae***; cf. gr. *ἀντιστροφή*.

antisubmarín *adj.invar.* (*milit.*) Care este folosit împotriva navelor de luptă submersibile. ◆ Care detectează submarinele. • /***anti-*** + ***submarin***; cf. fr. *anti-sous-marin*, engl. *antisubmarine*.

antisubstánță *s.f.* (*fiz.*) Antimaterie. • /<fr. ***antisubstance***.

antisudorál, -ă *adj., s.n.* (*fiziol.*) (Produs) care inhibă perspirația exagerată, dar este utilizat și în cazurile normale, ca dezodorizant; antiperspirant, antisudorific, antitranspirant. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***antisudoral***.

antisudorífic, -ă *adj., s.n.* (*farm.*) (Substanță) care reduce sau care împiedică secreția glandelor sudoripare; antiperspirant, antisudoral, antitranspirant. • pl. *-ci, -ce.* /***anti-*** + ***sudorific***; cf. engl. *antisudorific*.

antisulfamídă *s.f.* (*farm.*) Denumire generică pentru substanțele care se opun acțiunii bacteriostatice a sulfamidelor. • /<fr. ***antisulfamide***.

antișóc *adj.invar.* (*tehn.; despre materiale, dispozitive etc.*) Care amortizează șocul sau unda de șoc. *Mașina are un sistem antișoc.* ◆ Care poate suferi șocuri fără a se strica. *Ceasuri antișoc.* ◦ /<fr. ***antichoc***.

antiștiințífic, -ă *adj.* (*despre manifestări, creații ale oamenilor sau despre concepte, idei etc.*) Care este contrar principiilor științei, adevărului științific și progresului; care este în dezacord cu știința. *S-au aprobat modificări ortografice antiștiințifice.* • sil. *-ști-in-.* pl. *-ci, -ce.* /***anti-*** + ***științific***; cf. fr. *antiscientifique*.

antitabăc *adj.invar.* Antitabagic. *La Londra a avut loc ziua națională anti-tabac* (PER.). • scris și *anti-tabac.* /<fr. ***antitabac***.

antitabágic, -ă *adj.* (*despre metode, tratamente etc.*) Care este (folosit) împotriva tutunului și a fumatului; antitabac. *Ofensivă antitabagică* (PER.). • pl. *-ci, -ce.* /***anti-*** + ***tabagic***.

antitalént *s.n.* Persoană care demonstrează, arată, trădează lipsă de talent, de vocație, ext., de îndemînare, de pricepere, de iscusință într-un anumit domeniu de activitate. *Este un antitalent într-ale bucătăriei.* • pl. *-e.* /***anti-*** + ***talent***.

antitănc *adj.invar.* (*milit.; despre arme sau despre mijloace de apărare*) Care este folosit în lupta contra tancurilor, în cazul unui atac cu blindate; anticar. *Șanț antitanc.* ◇ *Pușcă antitanc* v. pușcă. • /<fr. ***antitank***.

antiteátru *s.n.* (*lit.*) Teatru care neagă procedeele dramatice consacrate și care ilustrează o nouă estetică, încercînd să reducă dramaturgia la elementele ei esențiale; teatrul absurdului. ◆ Antipiesă. • pl. *-e.* /<fr. ***antithéâtre***, engl. ***antitheatre***.

antitéhnic, -ă *adj.* **1** (*despre atitudini, manifestări etc. ale oamenilor*) Care este împotriva tehnicii, care se opune tehnicii. *Răspîndesc absurdități antitehnice în numele unor „valori umane" nebuloase.* (PER.). **2** (*despre oameni*) Care nu se pricepe la tehnică; care demonstrează, arată, trădează lipsă de talent tehnic. • pl. *-ci, -ce.* /***anti-*** + ***tehnic***.

antitérmic, -ă *adj.* (*farm.*) Anticaloric, antifebril, antipiretic, febrifug. ◇ (*subst. n.*) *Aspirina este un antitermic.* • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***antithermique***.

antitéro *adj.invar.* (*milit.; despre unități armate*) Care este special antrenat pentru lupta împotriva teroriștilor. *Trupe antitero.* • /abr. de la ***anti*terorist**.

antiterorísm *s.n.* (*polit.*) Ansamblu de măsuri, prevederi etc. luate la nivel național sau internațional în lupta împotriva terorismului. • /***anti-*** + ***terorism***.

antiteroríst, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care este sau care luptă împotriva terorismului. *Echipă antiteroristă.* **2** *adj.* Care ține de lupta împotriva terorismului, care se referă la lupta împotriva terorismului. *Măsuri antiteroriste.* • pl. *-iști, -iste.* /***anti-*** + ***terorist***; cf. fr. *antiterroriste*.

antitetánic, -ă *adj., s.n.* (*farm.*) (Medicament) care previne sau combate tetanosul; antitetanos. *Vaccin antitetanic.* • pl. *-ci, -ce.* /***anti-*** + ***tetanic***; cf. fr. *antitétanique*.

antitetános *adj.invar.* (*farm.*) Antitetanic. *Vaccin antitetanos.* • /***anti-*** + ***tetanos***.

antitétic, -ă *adj.* **1** (*ret.*) Care conține sau care formează o antiteză; care folosește antiteza. *Expresii antitetice.* ◆ Ext. Care este contrar, opus; contradictoriu. *Poziții antitetice.* **2** (*filos.*) Care se opune principiului prim, enunțat în teză. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***antithétique***; cf. gr. *ἀντιθετικός* „care face opoziție sau contrast".

antitéză *s.f.* **1** (*log.*) Opoziție dialectică între două fenomene, noțiuni, idei, judecăți etc. *Relații de antiteză.* **2** (*ret.*) Figură de stil care are la bază contrastul dintre două idei, fenomene, situații, personaje, expresii etc., ce se reliefează, se evidențiază reciproc. Ex. *Ea un înger ce se roagă –El un demon ce visează* (EMIN.). **3** Fig. Opoziție totală între două sau mai multe lucruri ori între două sau mai multe persoane. *Cei doi colaboratori erau într-o permanentă antiteză.* **4** (*filos.; la Kant*) Propoziție radical contrară tezei și formînd, împreună cu aceasta, o antinomie. ◆ (*la Hegel*) Al doilea moment al triadei teză–antiteză–sinteză, reprezentînd schema dezvoltării dialectice a „ideii absolute" și care, împreună cu teza, duce la sinteză. • pl. *-e.* /<fr. ***antithèse***, germ. ***Antithese***; cf. lat. *antithĕsis, -is*, gr. *ἀντίθεσις* „opoziție".

antitífic, -ă *adj., s.n.* (*farm.*) (Medicament, vaccin) care previne sau care combate febra tifoidă; antitifoid. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***antityphique***.

antitifoíd, -ă *adj.* (*farm.*) Antitific. *Vaccin antitifoid.* • pl. *-izi, -ide.* /<engl. ***antityphoid***.

antitireotróp, -ă *adj., s.n.* (*biol.*) (Factor) care împiedică acțiunea sau secretarea hormonului tireotrop. • sil. *-re-o-.* pl. *-i, -e.* /***anti-*** + ***tireotrop***.

antitiroidián, -ă *adj., s.n.* (*farm.*) (Substanță, medicament) care împiedică formarea hormonilor tiroidieni și care combate hipertiroidia. • sil. *-ro-i-di-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***antithyroïdien***; cf. gr. *ἀντί* „contra", *θυρεός* „pavăză, scut", *εἶδος* „formă".

antitón *s.n.* (*tipogr.*) Emulsie formată din ulei de in, gumă arabică și acid fosforic, folosită pentru combaterea fenomenului de tonare. • pl. *-uri.* /***anti-*** + ***ton[are]***.

antitotalitár, -ă *adj.* (*polit.*) Care este îndreptat împotriva totalitarismului; antitotalitarist. *Atitudine antitotalitară.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***antitotalitaire***.

antitotalitarísm *s.n.* (*polit.*) Concepție politică sau atitudine antitotalitară. • /***antitotalitar*** + ***-ism***.

antitotalitaríst, -ă *adj.* (*polit.*) Antitotalitar. • pl. *-iști, -iste.* /***anti-*** + ***totalitarist***.

antitóxic, -ă *adj., s.n.* (*farm.*) (Substanță) care acționează împotriva unei toxine. *Ser antitoxic.* • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***antitoxique***, engl. ***antitoxic***; cf. gr. *ἀντί* „contra", *τοξικόν* (*φάρμακον*) „(otravă) pentru vîrful săgeților".

antitoxínă *s.f.* (*med.*) **1** Anticorp specific pentru o anumită toxină. **2** Antiser purificat, obținut prin imunizarea unor animale cu toxine sau veninuri, și utilizat terapeutic ca mijloc de imunizare pasivă contra infecțiilor cu agenți toxici. • pl. *-e.* /<fr. ***antitoxine***, engl. ***antitoxin***; cf. gr. *ἀντί* „contra", *τοξικόν* (*φάρμακον*) „(otravă) pentru vîrful săgeților".

antitradiționalíst, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* (*despre oameni sau despre manifestări, creații ale lor*) Care este împotriva tradițiilor, care se opune tradiționalismului. **2** *s.m., s.f.* Persoană care se manifestă împotriva tradițiilor, care se opune tradiționalismului. • sil. *-ți-o-.* pl. *-iști, -iste.* /***anti-*** + ***tradiționalist***; cf. fr. *anti-traditionnel*.

antitrăgus *s.n.* (*anat.*) Proeminență a lobului urechii, opusă și posterioară tragusului. • /<fr. ***antitragus***; cf. gr. *ἀντιτράγος*.

antitranspiránt, -ă *adj., s.n.* (*farm.*) (Substanță) care combate efectele transpirației; antisudorific, antisudoral, antiperspirant. *Acum există o gamă largă de antitranspirante pe piață.* • pl. *-ți, -te.* /***anti-*** + ***transpirant***.

antitrinitár, -ă *adj. s.m., s.f.* (*teol.*) **1** *adj.* Care aparține antitrinitarismului, care se referă la antitrinitarism. **2** *s.m., s.f.* Adept al antitrinitarismului. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***antitrinitaire***.

antitrinitarísm *s.n.* (*teol.*) Doctrină religioasă, apărută în sec. 2-4 d.Hr. în Asia Mică, reluată în timpul Reformei și propagată în prezent de protestanții raționaliști, care neagă dogma creștină privitoare la Sfînta Treime, la Dumnezeu, Unul în Ființă și întreit în: Tatăl, Fiul și Sfîntul Duh. • /<fr. ***antitrinitairisme***.

antitripsínă *s.f.* (*biochim.*) Substanță care inhibă acțiunea tripsinei. • /<engl. ***antitrypsin***, fr. ***antitrypsine***.

antitrómbă *s.f.* (*geogr.*) Trombă marină descendentă, vîrtej, sorb gigantic cu adîncime de zeci de metri, în care apa se învîrtește cu mare viteză. • pl. *-e.* /***anti-*** + ***trombă***.

antitrombínă *s.f.* (*biochim.*) Substanță din sîngele circulant care împiedică formarea fibrinei și a cărei lipsă poate provoca tromboza. • pl. *-e.* /<fr. ***antithrombine***, engl. ***antit-thrombin***; cf. gr. *ἀντί* „contra", *θρόμβος* „cheag".

antitromboplastínă *s.f.* (*biochim.*) Inhibitor natural al coagulării sîngelui. • /<fr. ***antithromboplastine***.

antitrombótic, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* (*biochim.*) Care se opune procesului de tromboză. **2** *s.n.* (*farm.*) Medicament care are această proprietate. • pl. *-ci, -ce.* /<engl. ***antithrombotic***; cf. gr. *ἀντί* „contra", *θρόμβος* „cheag".

antitrombozínă *s.f.* (*biochim.*) Substanță formată în ficat și în alte organe, care circulă în sînge, împiedicînd coagularea. • /<fr. ***antithrombosine***.

antitrúst *adj.invar.* (*despre legi, reglementări, instituții*) Care, pentru a apăra libertatea concurenței, se opune formării monopolurilor, extinderii trusturilor. *Lege antitrust.* • /<fr. ***antitrust***, engl. ***anti-trust***.

antituberculós, -oásă *adj., s.n.* (*farm.*) (Medicament) care acționează împotriva bacilului Koch, împiedicînd dezvoltarea tuberculozei. *Vaccinare antituberculoasă.* • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***antituberculeux***; cf. gr. *ἀντί* „contra", lat. *tubercŭlum, -i* „umflătură mică".

antitumorál, -ă *adj.* (*med.*) Care previne sau combate tumorile. • pl. *-i, -e.* /***anti-*** + ***tumoral***; cf. fr. *antitumoral*, it. *antitumorale*.

antitusív, -ă *adj., s.n.* (*farm.*) (Medicament, preparat etc.) care calmează tusea. *Sirop antitusiv.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***antitussif***.

antiulcerós, -oásă *adj., s.n.* (*farm.*) (Medicament, preparat etc.) care combate ulcerul (gastroduodenal). *Tratament antiulceros.* • pl. *-oși, -oase.* /***anti-*** + ***ulceros***; cf. fr. *antiulcéreux*, gr. *ἀντί* „contra", lat. *ulcus, -eris* „rană".

antiumán, -ă *adj.* (*despre oameni sau despre manifestările lor*) Care este lipsit de omenie; care este contrar atitudinilor, sentimentelor umane; antiumanitar. *Are un comportament crud, antiuman.* • pl. *-i, -e.* /***anti-*** + ***uman***; cf. fr. *antihumain*.

antiumanísm *s.n.* (*filos.*) Orientare, concepție care neagă posibilitatea ființei umane de a se desăvîrși, precum și demnitatea, valoarea acesteia. • /***anti-*** + ***umanism***.

antiumanitár, -ă *adj.* (*despre acțiuni, concepte etc.*) Care este împotriva sentimentelor omenești; care este ostil drepturilor și libertăților omului. • pl. *-i, -e.* /***anti-*** + ***umanitar***.

antiunioníst, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** (*polit.*) (Persoană) care este împotriva unirii a două țări, a două provincii sau religii. **2** (*ist.*) (Persoană) care era împotriva unirii Principatelor Române. • sil. *-ni-o-.* pl. *-iști, -iste.* /***anti-*** + ***unionist***.

antiunivérs *s.n.* (*fiz.*) Univers ipotetic alcătuit din antimaterie. • /***anti-*** + ***univers***; cf. fr. *anti-univers*.

antivariólic, -ă *adj., s.n.* (*farm.*) (Medicament, ser, vaccin) care imunizează organismul împotriva variolei. • sil. *-ri-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***antivariolique***.

antivedétă *s.f.* Artist sau sportiv a cărui conduită denotă antivedetism. ◆ Care nu are veleități de vedetă. • pl. *-e.* /***anti-*** + ***vedetă***; după engl., fr. *anti-star*.

antivedetísm *s.n.* Atitudine a unui artist sau sportiv opusă vedetismului. • /***anti-*** + ***vedetism***.

antivegetatív, -ă *adj.* Care nu permite vegetația. • pl. *-i, -e.* /***anti-*** + ***vegetativ***.

antivenéric, -ă *adj., s.n.* (*farm.*) (Medicament) care combate bolile venerice. • pl. *-ci, -ce.* /***anti-*** + ***veneric***; cf. fr. *antivénérien*.

antivemín *s.n.* (*farm.*) Ser care conține antitoxine specifice pentru veninul unor animale sau insecte. • /***anti-*** + ***venin***; cf. gr. *ἀντί* „contra", lat. *venēnum, -i* „otravă".

antiveninós, -oásă *adj.* (*med.*) Care neutralizează veninul. • pl. *-oși, -oase.* /***anti-*** + ***veninos***; cf. fr. *antivénéneux*.

antivibrátor, -oáre *adj.* (*tehn.; despre sisteme tehnice*) Care împiedică transmiterea vibrațiilor de o anumită frecvență. • pl. *-ori, -oare.* /***anti-*** + ***vibrator***; cf. fr. *anti-vibrateur*.

antivirál, -ă *s.n., adj.* (*farm.*) **1** *s.n.* Substanță, medicament care împiedică multiplicarea virușilor. **2** *adj.* Care îndepărtează acțiunea virușilor; antivirotic. *Tratament antiviral.* ◆ Care distruge virușii. *A utilizat un dezinfectant antibacterian și antiviral.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***antiviral***, engl. ***antiviral***; cf. gr. *ἀντί* „contra", lat. *vīrus, -i* „otravă, infecție".

antivirín *s.n.* (*biol.*) Substanță folosită în combaterea maladiilor virotice. • /***anti-*** + ***vir[us]*** + ***-in***, den. com.

antivirótic, -á *adj.* Antiviral (2). • pl. *-ci, -ce.* /***anti-*** + ***virotic***.

antivírus *s.n.* **1** (*biol.*) Substanță care împiedică dezvoltarea virușilor. **2** (*inform.*) Program de calculator care poate să detecteze și să distrugă virușii. ◇ (*adj.invar.*) *Program antivirus.* • pl. *-uri.* /<fr. ***antivirus***, engl. ***antivirus***.

antivitamínă *s.f.* (*biochim.*) Substanță naturală sau sintetică cu acțiune contrară acțiunii vitaminei asupra organismului (avînd structura chimică analogă cu a vitaminei corespunzătoare). *Antivitamina K este un anticoagulant.* • pl. *-e.* /***anti-*** + ***vitamină***; cf. fr. *anti-vitamine*.

antivoál *s.n.* (*fotogr.*) Substanță chimică ce se adaugă unui revelator pentru a împiedica voalarea materialului fotosensibil în procesul de developare. • /***anti-*** + ***voal***; cf. fr. *anti-voile*.

antivomitív, -ă *adj., s.n.* (*farm.*) (Medicament) care are rolul de a combate vărsăturile; antiemetic. • pl. *-i, -e.* /***anti-*** + ***vomitiv***; cf. fr. *anti-vomitif*, gr. *ἀντί* „anti", lat. *vomitare* „a vărsa".

antixeroftálmic, -ă *adj., s.n.* (*farm.*) (Medicament) care împiedică evoluția xerozei. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***antixérophtalmique***.

antizgómot *adj.invar.* (*tehn.; despre dispozitive*) Care atenuează zgomotul; antifonic. *Avioanelor care nu prezintă garanția anti-zgomot le este rezervată o singură pistă* (PER.). • scris și *anti-zgomot.* /***anti-*** + ***zgomot***; după fr. *anti-bruit*.

antizímic, -ă *adj., s.n.* (*biochim.*) (Substanță) care împiedică procesul de fermentație; antizimotic. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***antizymique***.

antizimótic, -ă *adj., s.n.* (*biochim.*) Antizimic. • pl. *-ci, -ce.* /<engl. ***antizymotic***.

anto- Elem. de compunere „floare". • /<fr. ***anth(o)-***; cf. gr. *ἄνθο* <*ἄνθος* „floare".

antobiologíe *s.f.* (*biol.*) Biologie florală. • sil. *-bi-o-.* g.-d. *-iei.* /***anto-*** + ***biologie***.

antocárp *s.n.* (*bot.*) Fruct înconjurat de un caliciu cu tendință de creștere. • /<fr. ***anthocarpe***.

antocián *s.m.* (*bot., biochim.*) Pigment din sucul plantelor care dă florilor, fructelor și frunzelor culoarea roșie, albastră, violetă sau verde. • sil. *-ci-an.* pl. *-ieni.* /<fr. ***anthocyane***; cf. gr. *ἄνθος* „floare", *κυανός* „albastru-închis".

antoclór *s.n.* (*bot., biochim.*) Pigment din sucul unor flori care dă acestora culoarea galbenă. • /<fr. ***anthochlore***.

antódiu *s.n.* (*bot.*) Calatidiu. • pl. *-ii.* /<fr. ***anthode***.

antofág, -ă *adj.* (*entom.; despre insecte*) Care mănîncă numai florile unei plante. • pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***anthophage***.

antofíl, -ă *adj.* (*bot.*) Floricol. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***anthophile***.

antofilít *s.n.* (*geol.*) Amfibol care conține fier și magneziu, având culoare galben-cenușie sau brun-verzuie, cu luciu sticlos, care se întâlnește în unele șisturi cristaline și peridote sub formă de mase granulare compacte, radiare, columnare, adeseori fibroase. • pl. *-e.* /<fr. ***anthophyllite***.

antofítă *s.f.* (*bot.*; *la pl.*) Denumire generică pentru plantele cu flori; (*și la sg.*) plantă care face parte din acest grup; fanerogamă, spermatofită. • pl. *-e.* /<fr. ***anthophytes***; cf. gr. *ἄνθος* „floare", *φυτόν* „plantă".

antofitóză *s.f.* (*bot.*) Boală a plantelor provocată de alte plante cu flori, parazite sau semiparazite. • pl. *-e.* /<fr. ***anthophytose***.

antofór *s.n.* (*bot.*) Axă florală, între caliciu și corolă, care poartă petalele, staminele și pistilul. • pl. *-e.* /<fr. ***anthophore***.

antogenéză *s.f.* (*bot.*) Formarea florilor din elementele vegetale ale plantei. • /***anto-*** + ***geneză***.

antolít *s.n.* (*paleon.*) Plantă fosilă în formă de floare. • pl. *-e.* /<fr. ***antholithe***.

antolíză *s.f.* (*bot.*) **1** Metamorfoză regresivă a organelor florale. **2** Separare sau multiplicare a elementelor florale. • /<fr. ***antholyse***.

antologábil, -ă *adj.* (*lit.*; *despre texte*) Care merită să fie inclus, să figureze într-o antologie. *Mature și candide, grave, versurile lui... sînt antologabile* (PER.). ◆ Ext. Care este demn de reținut, de memorat. *O glumă antologabilă.* • pl. *-i, -e.* /***antologa*** + ***-bil***.

antologáre *s.f.* (*lit.*) Acțiunea de *a antologa* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***antologa***.

antologát, -ă *adj.* (*lit.*; *despre texte, opere*) Care a fost inclus, introdus într-o antologie. *Piesele antologate... sînt grupate pe criteriul tematic* (PER.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***antologa***.

antologatór *s.m.* (*lit.*) Antologist. *Gustul acestor „antologatori" e, în chip aproape general, vetust și totuși despotic* (PER.). • pl. *-i.* /***antologa*** + *-tor*.

antologhíe *s.f.* v. antologie.

antológhion *s.n.* (*bis.*; *înv.*) Carte religioasă ortodoxă care conține slujbele pentru sărbătorile sfinților de peste an. • sil. *-ghi-on.* /<ngr. ***ἀνθολόγιον***.

antológic, -ă *adj.* **1** (*lit.*) Care aparține antologiei, care se referă la antologie; care este reprezentativ, demn de a fi inclus într-o antologie. *Pagini antologice.* **2** Exager. (*fam.*) Remarcabil, memorabil. *A făcut un gest antologic.* • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***anthologique***.

antologíe *s.f.* **1** (*lit.*) Culegere de texte beletristice reprezentative, selectate din operele unuia sau mai multor autori; florilegiu, crestomație. *Antologie de poezie lirică.* <> Ext. *O antologie a cinematografiei.* **2** (*bot.*) Studiu sistematic al florilor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *antologhíe* *s.f.* /<fr. ***anthologie***, germ. ***Anthologie***, ngr. ***ανθολογία*** „florilegiu".

antologíst, -ă *s.m., s.f.* (*lit.*) Autor de antologii; antologator. *Verbul critic al antologistului a fixat creația lui V.S. în două fraze lapidare* (PER.). • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***anthologiste***.

antologiză *vb. I. tr.* (*lit.*; *compl. indică texte*) A antologa. • prez.ind. *-ez.* /***antologie*** + *-iza*.

antonesciăn, -ă *adj., s.m., s.f.* (*ist., polit.*) **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care a aderat, care a susținut politica lui Ion Antonescu. **2** *adj.* Care este specific politicii lui Ion Antonescu; care se referă la Ion Antonescu și la politica lui. • sil. *-ci-an.* pl. *-ieni, -iene.* /nm. pr. (om de stat român) *Ion* ***Antonescu*** + *-ian*.

antoniăn, -ă *s.m.* (*numism.*) Monedă romană dintr-un aliaj de cupru cu argint, emisă de împăratul Caracalla în 215 d.Hr., valorînd 2 denari. • sil. *-ni-an.* pl. *-ieni.* /<lat. ***antoniānus***, *-a*, *-um*.

antonícă *s.f.* (*bot.*) Numele unor specii de plante erbacee din familia umbeliferelor: *a*) plantă erbacee cu tulpina umflată sub articulații, cu florile albe și cu fructele aromatice, care crește prin tufișuri și prin poieni umede în pădurile de munte (*Chaerophyllum aromaticum*); *b*) anghelică (*Archangelica officinalis*); *c*) (*reg.*) angelină sălbatică (*Angelica sylvestris*). • pl. *-ci.* și *antonígă* *s.f.* /nm. pr. ***Anton*** + *-ică*.

antonígă *s.f.* v. antonică.

antoním, -ă *s.n.* **1** (*lingv.*) Cuvînt care în raport cu alt cuvînt (din aceeași sferă semantică) are sens contrar, opus. *„Cald" și „rece" sînt antonime.* <> (*adj.*) *Cuvinte antonime.* **2** Joc în care trebuie să se caute un cuvînt opus altuia, indicat sau care reiese dintr-o definiție. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***antonyme***; cf. gr. *ἀντί-* „împotriva", *ὄνομα* „nume".

antonímic, -ă *adj.* (*lingv.*; *despre cuvinte, sensuri etc.*) Care se află în raport de antonimie, care ține de antonime, care se referă la antonime. *Serii antonimice. Valori antonimice.* • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***antonymique***; cf. germ. *antonymisch*.

antonimíe *s.f.* (*lingv.*) Relație semantică binară în care sensurile cuvintelor sînt opuse. *Între sensurile cuvintelor pot exista mai multe tipuri de relații semantice: omonimia, paronimia, sinonimia, antonimia etc.* • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***antonymie***.

antonín *s.m.* (*bis.*) Călugăr aparținînd uneia dintre congregațiile catolice, fondate în sec. 16 și 17, care considerau că regulile lor provin de la Sfîntul Anton (cca 251-356) și care se dedicau îngrijirii bolnavilor de lepră. • pl. *-i.* /<fr. ***antonin***.

antonomáj *s.n.* (*pom.*) Acțiune de strîngere și de distrugere a gărgărițelor care atacă florile de măr. • pl. *-e.* /<fr. ***anthonomage***.

antonomasíe *s.f.* (*ret.*) Antonomază. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<it. ***antonomasia***; cf. ngr. *αντονομασία*, lat. *antonomasĭa*, *-ae*.

antonomázǎ *s.f.* (*ret.*) Figură de stil care se realizează prin substituirea reciprocă a unui nume propriu cu unul comun (sau cu o perifrază), numai dacă unul îl caracterizează pe celălalt; antonomasie. Ex. *Bardul de la Mircești este V. Alecsandri.* • pl. *-e.* /<fr. ***antonomase***; cf. lat. *antonomasĭa*, *-ae*, gr. *ἀντονομάζω* <*ἀντί* „contra", *ὀνομάζω* „a numi" <*ὄνομα* „nume".

antonpannésc, -ă *adj.* (*lit.*) **1** Care aparține (creației) lui Anton Pann. *Creație antonpannescă.* **2** În maniera, în stilul lui Anton Pann. *Scrie versuri antonpannești.* • pl. *-ești.* /nm. pr. (scriitor român) ***Anton Pann*** + *-esc*.

antorísm *s.n.* (*ret.*) Procedeu stilistic care constă în înlocuirea unui cuvînt cu altul, considerat mai exact sau mai expresiv, mai elocvent. • /<fr. ***anthorisme***; cf. gr. *ἀντί* „contra", *ὁρισμός* „definire".

antotaxíe *s.f.* (*bot.*) Mod de dispunere a florilor pe tulpini sau pe ramuri. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***anthotaxie***.

antotropísm *s.n.* (*bot.*) Ansamblul mișcărilor de curbare a florilor sub influența factorilor externi. • /<fr. ***anthotropisme***.

antovérb *s.n.* (*log.*) Problemă enigmistică în care este prezentat un cuvînt sub forma unui text literar sau a unei ilustrații și se cere aflarea antonimului acestuia. • pl. *-e.* /***anto[nim]*** + ***verb***.

antoxantínă *s.f.* (*bot., biochim.*) Pigment din sucul plantelor care dă petalelor florilor culoarea galbenă. • /<fr. ***anthoxanthine***.

antozít *s.m.* (*med.*) Făt mai mult sau mai puțin format. • pl. *-ți.* /<fr. ***anthozit***.

antozoár *s.n.* (*zool.*; *la pl.*) Clasă de celenterate marine, sedentare, reprezentată de polipi izolați sau grupați în colonii, fixați sau liberi, cuprinzînd coralii și anemonele de mare (*Anthozoa*); (*și la sg.*) animal care face parte din această clasă; coralier. • sil. *-zo-ar.* pl. *-oare.* /<fr. ***anthozoaires***; cf. gr. *ἄνθος* „floare", *ζῷον* „animal", *ζοάριον* „animal mic".

antrac- Elem. de compunere „cărbune". • și *antraco-* /<fr. ***anthrac(o)***-; cf. gr. *ἄνθραξ*, *-ακος* „cărbune".

antracén *s.m.* (*chim.*) Hidrocarbură aromatică, polinucleară, condensată linear, sub formă de cristale incolore, cu fluorescență violetă, care se obține din uleiul acestei hidrocarburi prin cristalizare și care se folosește ca intermediar la obținerea materiilor colorante, în sinteze, în analiza organică, în medicină ca antiseptic etc. • și (*înv.*) *antracénă* *s.f.* /<fr. ***anthracène***; cf. gr. *ἄνθραξ*, *-ακος* „cărbune".

antracénă *s.f.* v. antracen.

antracénic, -ă *adj.* (*chim.*) Care este derivat din antracen; care conține antracen. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***anthracénique***.

antrachinónă *s.f.* (*chim.*) Substanță organică din clasa chinonelor, derivată din antracen, alcătuită din cristale de culoare gălbuie, care servește ca materie primă în sinteza unor coloranți. • /<fr. ***anthraquinone***.

antrachinónic, -ă *adj.* (*chim.*) Care este derivat din antrachinonă. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***anthraquinonique***.

antracít *s.n.* (*miner.*) Cărbune de pământ de calitate superioară, de culoare neagră, lucioasă, având în compoziția sa un procent mare de carbon, fiind un prețios combustibil, caracterizat prin arderea lentă, fără fum. *Are o haină de culoarea antracitului.* ◆ (*adj.invar.*) De culoarea gri foarte închis, dar strălucitor. *O rochie gri antracit.* • /<fr. ***anthracite***; cf. gr. *ἄνθραξ*, *-ακος* „cărbune".

antracitós, -oásă *adj.* (*despre minereuri, minerale, obiecte*) Care are aspect de antracit. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***anthraciteux***.

antracnóză *s.f.* (*bot.*) Boală a plantelor provocată de unele ciuperci parazite (microscopice) și care se manifestă prin apariția de pete brun-roșietice sau galben-portocalii pe frunze, tulpini și fructe. *Antracnoza fasolei.* • pl. *-e.* /<fr. ***anthracnose***; cf. gr. *ἄνθραξ* „cărbune", *νόσος* „boală".

antraco- v. antrac.

antracoíd, -ă *adj.* (*med., med. vet.*) **1** Care are culoarea cărbunelui. *Tumoră antracoidă.* **2** Care se aseamănă cu antraxul. *Furuncul antracoid.* • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***anthracoïde***, engl. ***anthracoid***; cf. gr. *ἄνθραξ*, *-ακος* „cărbune", *εἶδος* „formă".

antracosilicóză *s.f.* (*med.*) Pneumoconioză minerală provocată de inhalarea pulberilor de cărbune și de silice. • /<fr. ***anthraco-silicose***, engl. ***anthracosilicosis***; cf. gr. *ἄνθραξ*, *-ακος* „cărbune", lat. *sĭlex*, *-icis* „piatră tare, granit".

antracoterapíe *s.f.* (*med.*) Folosire terapeutică a carbonului. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***anthracothérapie***.

antracotériu *s.m.* (*paleon.*) Mamifer artiodactil fosil, din neozoic, de talia unui rinocer, descoperit în special în sedimentele de cărbune, din care s-a dezvoltat porcul mistreț. • pl. *-ii.* /<lat. șt. ***anthracotherium***.

antracóză *s.f.* (*med.*) Boală profesională a minerilor cauzată de inhalarea cronică a pulberilor de cărbune. • pl. *-e.* /<fr. ***anthracose***; cf. gr. *ἄνθραξ*, *-ακος* „cărbune".

antráct *s.n.* Pauză între două acte sau între două părți ale unei reprezentații (teatrale, muzicale, cinematografice etc.). *Ne întîlnim cînd începe primul antract.* ◆ Ext. (*muz.*) Piesă muzicală care se interpretează în această pauză; intermezzo. *Antractele acestei piese m-au entuziasmat.* • pl. *-e*, (*înv.*) *-uri.* și (*înv.*) *intráct* *s.n.* /<fr. ***entracte*** <*entre actes* „între acte".

antrál, -ă *adj.* (*anat.*) Care ține de antrul piloric, care se referă la antrul piloric. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***antral***.

antranílic *adj. m.* (*chim.*) *Acid antranilic* = pulbere cristalină, incoloră sau gălbuie, solubilă în apă, în alcool și în eter, folosită ca reactiv de identificare și de determinare a cuprului, a mercurului, a plumbului, a nitriților etc., și ai cărei esteri, cu miros de flori, sînt întrebuințați în parfumerie; acid aminobenzoic. • /<fr. ***anthranilique***.

antranól *s.m.* (*chim.*) Alcool obținut prin reducerea antrachinonei cu staniu și acid acetic, folosit în sinteza coloranților. • pl. *-i.* /<fr. ***anthranol***.

antrănx *s.m.* v. antrax.

antravón *s.n.* (*med. vet.*) Dispozitiv pentru imobilizarea calului în vederea unei operații. • pl. *-oane.* /<engl. ***entravon***.

ăntrax *s.n.* **1** (*med. vet., med.*) Boală infecțioasă acută a animalelor de fermă, produsă de *Bacillus anthracis*, care poate fi transmisă la om prin contact cu părul, pielea sau dejecțiile animalelor bolnave și care se manifestă clinic prin leziuni cutanate sau viscerale; (*pop., reg.*) cărbune, dalac, bubă-neagră, bubă rea. *S-au semnalat cazuri izolate de antrax în cîteva localități de pe malul Dunării.* **2** (*mineral.*; *înv.*) Rubin. • acc. și *antráx.* și (*înv.*) *antránx* *s.n.*, *antráxă* *s.f.* /<fr. ***anthrax***; cf. gr. *ἄνθραξ* „cărbune".

antráxă *s.f.* v. antrax.

antreă *s.f.* v. antreu.

antrectomíe *s.f.* (*chir.*) **1** Ablațiune a pereților unui antru anatomic. **2** Rezecție a antrului piloric. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***antrectomie***, engl. ***antrectomy***; cf. lat. *antrum*, *-i*, gr. *ἄντρον* „peșteră, cavitate", *ἐκτομή* „excizie".

antreiáș *s.n.* Dim. al lui *antreu*; antrețel. • pl. *-e.* /***antreu*** + *-aș*.

antrelác *s.n.* v. entrelacs.

antrelúță *s.f.* Antrețel. • pl. *-e.* /***antreu*** + *-uță*.

antrén *s.n.* Animație, însuflețire, vioiciune, bună dispoziție. *O petrecere plină de antren.* • /<fr. ***entrain***.

antrená *vb. I.* **I 1** *tr.* (*compl. indică oameni*) A atrage într-o acțiune; a angaja, a mobiliza. *Lupta împotriva terorismului antrenează tot mai multe țări.* **2** *tr.* A împinge, a tîrî. *Îl antrenează în acțiuni nebunești.* **3** *refl.* Fig. A se ambala, a se aprinde, a se înfierbînta, a se înflăcăra. *S-a antrenat în discuții sterile.* **4** *tr.* (*mec.*; *compl. indică organe de mașină, mașini*) A atrage după sine, a pune în mișcare, a mișca. *Pistonul antrenează o bielă.* **5** *tr.* (*despre corpuri, mase în mișcare*; *compl. indică materiale, obiecte etc.*) A atrage într-o deplasare.

Torentul antrenează trunchiurile copacilor smulși. **II** *tr., refl.* A (se) pregăti prin exerciții metodice (fizice, tactice, psihologice și teoretice) pentru a obține rezultate optime (într-o competiție). *Se antrenează pentru campionatul de tenis.* ◆ (*fam.*) A exersa. *Se antrenează în fața oglinzii pentru discursul pe care urmează să-l țină a doua zi.* ◇ (*glum.*) *Te cam lupți cu berile astea! –Mă antrenez și eu pentru concediu.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***entraîner***.

antrenábil, -ă *adj.* (*despre ființe*) Care poate fi antrenat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***entraînable***.

antrenaménte *s.n.* **1** (*sport*) Proces complex și sistematic de pregătire, de instruire a unei persoane sau a unei echipe, a unui animal etc., pentru a avea o bună comportare pe timpul desfășurării unei competiții, în scopul obținerii unor performanțe. *Antrenamentul unui cal presupune multă răbdare.* ◇ (*fam., glum.*) *Se spune că are antrenament în dragoste.* **2** (*zootehn.*) Exercițiu metodic la care este supus un organ, un aparat sau întregul organism animal, în scopul obținerii unei producții superioare. **3** (*med.*) Proces de întărire a organismului și de ameliorare a capacității de muncă, consecutiv modificărilor funcționale și structurale care au loc în organism sub influența exercițiului și a efortului crescut progresiv. ◆ Exercițiu sistematic în vederea dezvoltării fizice sau în vederea realizării unor performanțe speciale. **4** (*psih.*) *Antrenament autogen* = metodă psihoterapeutică și psihoprofilactică, folosită inițial în tratamentul unor afecțiuni psihosomatice; (*astăzi*) metodă de pregătire psihologică a oamenilor normali, sănătoși, care desfășoară activități ce implică utilizarea maximă a posibilităților lor fizice și psihice (aviatori, cosmonauți, sportivi etc.). • pl. *-e.* /<fr. ***entraînement***.

antrenánt, -ă *adj.* **1** (*despre manifestări, acțiuni etc.*) Care atrage, care stimulează, care mobilizează. *O inițiativă antrenantă.* **2** (*despre oameni sau despre realizări, manifestări etc. ale lor*) Care este agreabil, amuzant, distractiv, plăcut, atrăgător. *Un spectacol antrenant.* ◆ Ext. Care este plin de antren, dinamic, pasionant. *Muzică antrenantă.* • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***entraînant***.

antrenáre *s.f.* Acțiunea de *a (se) antrena* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***antrena***.

antrenát, -ă *adj.* **1** Care este pregătit prin exerciții fizice și metodice. **2** Care este stimulat pentru o discuție, pentru o activitate etc. **3** Care este implicat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***antrena***.

antrenór, -oáre *subst.* **1** *s.m., s.f.* (*sport*) Persoană calificată care se ocupă cu antrenarea unui sportiv, a unei echipe, a unui animal, în scopul obținerii unor performanțe competiționale. *Antrenorul echipei de rugby.* ◇ Compus: *antrenor-jucător* = persoană care are dubla funcție de antrenor și de jucător. **2** *s.n.* (*tehn.*) Utilaj folosit pentru a antrena un organ de mașină sau o mașină. ◆ Spec. Portsatelit. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***entraîneur***.

antrenorát *s.n.* (*sport*) Calitatea de a antrena sportivi. *Antrenoratul nu este un diletantism* (PER.). ◆ Funcția de antrenor. ◆ Perioadă de timp cît durează această funcție. • pl. *-e.* /***antrenor*** + *-at*.

antrepózit *s.n.* (*com.*) Clădire special amenajată pentru depozitarea unor mari cantități de mărfuri sau de materiale cu scopul de a fi conservate, de a fi supuse unui control vamal etc. • pl. *-e.* /<fr. ***entrepôt***, după *depozit*.

antrepozitá *vb. I. tr.* (*com.; compl. indică mărfuri, materiale etc.*) A depozita într-un antrepozit. • prez.ind. *-ez.* /***antrepozit*** + *-a*, după fr. *entreposer*.

antrepozitár, -ă *s.m., s.f.* (*com.*) Persoană care are sau care stochează mărfuri, materiale etc. într-un antrepozit. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***entrepositaire***.

antrepozitáre *s.f.* (*com.*) Acțiunea de *a antrepozita* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***antrepozita***.

antreprenór, -oáre *s.m., s.f.* (*econ.*) **1** Persoană (fizică sau juridică) care execută lucrări în antrepriză; persoană care conduce o antrepriză. **2** Tip de agent economic, reprezentativ în economia de piață, care adoptă un comportament de esență activă și novatoare, specific sistemelor economice bazate pe concurență, risc și inițiativă privată; întreprinzător. ◇ *Antreprenor general* = antreprenor care contractează totalitatea lucrărilor prevăzute într-un proiect și devizul corespunzător și care răspunde pentru execuție în fața beneficiarului, indiferent dacă execută lucrările cu forțe proprii sau folosind subantreprenori. ◆ (*constr.*) Întreprinzător în construcții. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***entrepreneur***.

antreprenoriál, -ă *adj.* (*econ.*) Care ține de un antreprenor, care se referă la un antreprenor. • sil. *-ri-al.* pl. *-i, -e.* /***antreprenor*** + *-al*.

antreprenoriát *s.n.* (*econ.*) Conducere a unei antreprize. • sil. *-ri-at.* pl. *-e.* /***antreprenor*** + *-iat*.

antrepríză *s.f.* (*econ.*) **1** Sistem de organizare și de executare a unor lucrări industriale, de construcții, comerciale etc. pe bază de contract inițial și eșalonare a operațiilor. ◇ Expr. *A da în antrepriză* = a da o lucrare spre executare unei întreprinderi sau unui antreprenor. *A lua în antrepriză* = a prelua conducerea unei lucrări. ◆ Spec. Întreprindere care execută lucrări în acest sistem; lucrarea propriu-zisă. **2** Afacere comercială sau industrială. • pl. *-e.* /<fr. ***entreprise***, germ. ***Entreprise***.

antresól *s.n.* (*constr.*) Mezanin. *Se mută într-un antresol.* • pl. *-uri.* /<fr. ***entresol***.

antreșă *s.f.* (*cor.; înv.*) Săritură în dans cu răsucire. *Nu poți face o singură antreșa.* (C. NEGR.). • /<fr. ***entrechat***.

antrét *s.n.* v. antreu.

antretoáză *s.f.* **1** (*constr.*) Fiecare dintre grinzile transversale care leagă grinzile principale ale unui pod. **2** (*tehn.*) Bară care servește la legarea a două piese dintr-un mecanism și la menținerea lor fixă, la o anumită distanță. **3** (*ind.*) Piesă metalică cilindrică, găurită axial, folosită pentru consolidarea pereților unui cazan cu abur. • pl. *-e.* /<fr. ***entretoise***.

antretuí *vb. IV. tr.* **1** (*compl. indică obiecte*) A aduce împreună, a strînge, a reuni. **2** (*compl. indică probleme, sarcini etc.*) A rezolva, a termina ceva repede, a îndeplini. **3** (*compl. indică clădiri sau societăți, asociații etc.*) A întemeia, a fonda. • prez.ind. *-iesc.* /cf. fr. *entrée* „început".

antrețél *s.n.* Dim. al lui *antreu. Debaraua este într-un antrețel.* • pl. *-e.* /***antret*** + *-el*.

antréu *s.n.* **1** (*constr.*) Prima încăpere (de mici dimensiuni) a unei locuințe, în care se intră venind de afară și din care se pătrunde în alte încăperi; vestibul. *M-am coborît în antret* (ALECS.). **2** (*culin.; mai ales la pl.*) Fel de mîncare care se servește înainte de felul principal. *Pune platourile cu antreuri pe masă.* • pl. *-uri.* și (*pop.*) *antrét s.n.*, (*înv.*) *antreá s.f.* /<fr. ***entrée***; cf. ngr. *αντρέ*.

antricót *s.n.* (*culin.*) Sortiment de carne (de vită, de porc sau de oaie) care, împreună cu osul, este tăiată din partea superioară a coastelor. *A cumpărat antricot și mușchi de porc.* ◆ Felie tăiată dintr-un astfel de sortiment de carne. *A pus pe grătar două antricoate de porc.* ◆ Ext. Friptură preparată din această carne; cotlet. *Aș dori să comand un antricot de vită cu salată.* • pl. *-oate.* /<fr. ***entrecôte***.

antrítă *s.f.* (*med.*) **1** Inflamație a mucoasei antrului mastoidian la sugar. **2** Inflamație a antrului piloric. • /<fr. ***antrite***, engl. ***antritis***; cf. lat. *antrum, -i*, gr. *ἄντρον* „peșteră".

antro- Elem. de compunere „cavitate, antru". • /<fr. ***antro-***; cf. gr. *ἄντρον* „grotă, peșteră".

antrocelulotomíe *s.f.* (*chir.*) Excizie a apofizei mastoidei. • g.-d. *-iei.* /***antro-*** + ***celulotomie***.

antroduodenostomíe *s.f.* (*chir.*) Operație care constă în legarea antrului piloric cu duodenul. • sil. *-du-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***antroduodénostamie***.

antromastoidíță *s.f.* (*med.*) Inflamație a antrului și a mastoidei. • sil. *-to-i-.* /<fr. ***antromastoïdite***.

antrop- Elem. de compunere „(referitor la) om". • și *antropo-.* /<fr. ***anthrop(o)-***; cf. gr. *ἄνθρωπος* „om".

antrópic *adj.* Care este determinat de acțiunea omului; antropogen. ◇ *Fenomen antropic* = fenomen antropogen. • pl. *-ce.* /<fr. ***anthropique***.

antropiloréctomíe *s.f.* (*chir.*) Rezecție a antrului piloric, în caz de ulcer. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***anthropylorectomie***.

antropilorítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a antrului piloric. • /<fr. ***anthropylorite***.

antropísm *s.n.* (*teol.*) Concepție teologică, înrudită cu antropocentrismul și cu antropomorfismul, potrivit căreia omul, făcut după chipul și asemănarea lui Dumnezeu, constituie scopul suprem al creației, fiind astfel opus întregii naturi. • /<fr. ***anthropisme***; cf. gr. *ἄνθρωπος* „om".

antropo- v. antrop-.

antropobiocenóză *s.f.* (*biol.*) Biocenoză componentă a ecosistemelor umane. • sil. *-bi-o-.* /<fr. ***anthropobiocénose***; cf. gr. *ἄνθρωπος* „om", *βίος* „viață", *κοινός* „comun".

antropobiologíe *s.f.* (*biol.*) Ramură a biologiei care se ocupă cu studiul speciei umane și al maimuțelor antropoide. • sil. *-bi-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***anthropobiologie***.

antropocéntric, -ă *adj.* (*filos.*) Care aparține antropocentrismului, care se referă la antropocentrism; care raportează totul la om. *Teorie antropocentrică.* • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***anthropocentrique***.

antropocentrísm *s.n.* (*filos.*) Concepție idealistă potrivit căreia omul este centrul universului, iar binele umanității, scopul final al tuturor lucrurilor. • /<fr. ***anthropocentrisme***.

antropochimíe *s.f.* (*chim.*) Parte a chimiei care, prin analiza țesutului și a humerusului corpului uman, determină principiile imediate ale organizării rasei umane. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***anthropochimie***.

antropoclimatologíe *s.n.* Știință care se ocupă cu studiul efectelor climei asupra omului. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***anthropoclimatologie***.

antropocór, -ă *adj.* (*despre plante sau animale*) Care este răspîndit de către om sau prin intermediul mijloacelor create de acesta. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***anthropochore***.

antropocoríe *s.f.* (*bot.*) Mod de răspîndire a plantelor antropocore. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***anthropochorie***; cf. gr. *ἄνθρωπος* „om", *χωρέω* „a se răspîndi".

antropofág, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care se hrănește cu carne de om; canibal. *Copiii își mîncau părinții, ca în insulele antropofagilor* (SADOV.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***antropophage***, lat. ***anthropŏphagus, -i***; cf. gr. *ἄνθρωποφάγος* <*ἄνθρωπος* „om" , *φαγεῖη* „a mînca".

antropofagíe *s.f.* Obișnuință sau faptă a unei persoane de a se hrăni cu carne de om în scop ritual, magic sau din necesitate; canibalism. *Antropofagia este încă răspîndită în Oceania.* • g.-d. *-iei.* /<fr. ***anthropophagie***; cf. lat. *anthropophagia, -ae*, gr. *ἀνθρωποφαγία* <*ἄνθρωπος* „om", *φαγεῖη* „a mînca".

antropofíl, -ă *adj., s.f. pl.* **1** *adj.* (*despre plante și animale*) Care crește, trăiește în apropierea așezărilor omenești. *Șobolanul este un animal antropofil.* **2** *s.f. pl.* (*bot.*) Plante polenizate artificial. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***anthropophile***.

antropofilíe *s.f.* (*entom.*) Tendință a unor insecte de a înțepa omul. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***anthropophilie***.

antropofíță *s.f.* (*bot.*) Plantă cultivată. • pl. *-e.* /<fr. ***anthropophite***.

antropofób, -ă *adj., s.m., s.f.* (*psih.*) (Persoană) care suferă de antropofobie; (persoană) care urăște oamenii sau care se teme de alți oameni. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***anthropophobe***.

antropofobíe *s.f.* (*psih.*) Teamă patologică de oameni, ură patologică față de oameni, mizantropie excesivă; exantropie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***anthropophobie***; cf. gr. *ἄνθρωπος* „om", *φόβος* „teamă".

antropofoníe *s.f.* (*fon.*) Fonetică fiziologică. • g.-d. *-iei.* /***antropo-*** + *-fonie*.

antropogén, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* Care este determinat de acțiunea omului; antropic. ◇ *Fenomen antropogen* = fenomen provocat prin acțiunea omului, cu urmări asupra evoluției reliefului, vegetației și climei; fenomen antropic. **2** *s.n.* (*geol.*) Cuaternar. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***anthropogène***.

antropogenétic, -ă *adj.* (*antrop.*) Care aparține antropogenezei, care se referă la antropogeneză. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***anthropogénétique***.

antropogenéză *s.f.* (*antrop.*) Ramură a antropologiei care se ocupă cu studiul originii, evoluției și dezvoltării speciei umane. ◆ Proces al apariției și evoluției omului ca specie. • /<fr. ***anthropogenèse***, germ. ***Anthropogenese***; cf. gr. *ἄνθρωπος* „om", *γένεσις* „naștere".

antropogeníe *s.f.* (*antrop.*) Antropogeneză. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***anthropogénie***, germ. ***Anthropogenie***.

antropogeografíe *s.f.* (*geogr.*) Ramură a geografiei care se ocupă cu studiul populației și al așezărilor omenești, în raport cu mediul natural; geografie umană, geografia populației, geografie antropologică. • sil. *-ge-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***antropogéographie***.

antropogoníe *s.f.* Parte a mitologiei și a teologiei la diverse popoare, care își propune să explice originea

omului și primele sale acțiuni pe pământ. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***anthropogonie.***

antropográfic, -ă *adj.* (*antrop.*) Care ține de antropografie, care se referă la antropografie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***anthropographique.***

antropografíe *s.f.* (*antrop.*) Știință care se ocupă cu studiul trăsăturilor fizionomice specifice raselor și tipurilor umane. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***anthropographie.***

antropoíd, -ă *adj., s.n.* (*zool.*) **1** *adj.* (*despre unele maimuțe*) Care se aseamănă cu omul; antropomorf. *Asemănare izbitoare cu maimuțele antropoide de azi* (PER.). **2** *s.n.* (*la pl.*) Grup de maimuțe superioare, asemănătoare cu omul, lipsite de coadă, răspîndite în regiunea tropicelor din Africa, în insulele Sumatra și Kalimantan; (*și la sg.*) maimuță care face parte din acest grup. *Astăzi există numai patru forme de antropoide: gibonul, urangutanul, cimpanzeul și gorila.* • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***anthropoïde***; cf. gr. *ἀνθρωποειδής* „care are formă umană" <*ἄνθρωπος* „om", *εἶδος* „formă".

antropolatríe *s.f.* (*relig.*) **1** Adorație a omului, dragoste exagerată față de oameni, reflex al unei erezii creștine (erezia nestoriană) care neagă divinitatea lui Iisus Hristos. **2** Cult al divinității reprezentate sub formă omenească. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***anthropolâtrie***; cf. gr. *ἀνθρωπολατρεία* <*ἄνθρωπος* „om", *λατρεία* „adorație, cult".

antropolátru, -ă *adj., s.m., s.f.* (*relig.*) **1** (Persoană) care manifestă o dragoste exagerată pentru oameni. **2** (Persoană) care adoră divinitatea reprezentată sub formă umană. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***anthropolâtre***; cf. gr. *ἀνθρωπολάτρης* „adorator al unui om".

antropolít *s.n.* (*paleon.*) Fosilă umană petrificată. • pl. *-e.* /<fr. ***anthropolithe.***

antropológ, -ă *s.m., s.f.* Persoană care se ocupă cu studiul antropologiei. • pl. *-ogi, -oge.* /<fr. ***anthropologue***, germ. ***Anthropologe***; cf. gr. *ἀνθρωπολόγος* „care vorbește despre om".

antropológic, -ă *adj.* Care aparține antropologiei, care se referă la antropologie. *Într-un album antropologic, am văzut reconstituirea ipotetică a pitecantropului pe cale de a deveni om* (IBR.). <> *Școală antropologică* = *a*) (*jur.*) școală întemeiată de C. Lombroso în a doua jumătate a sec. 19, care concepe infracțiunea ca un produs al factorilor biologici, iar pe infractor ca pe un criminal înnăscut, ignorîndu-se astfel rolul factorilor sociali; *b*) (*sociol.*) orientare apărută în a doua jumătate a sec. 19, care susține că viața socială a popoarelor este determinată de caracteristicile anatomofiziologice ale rasei. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***anthropologique***, germ. ***anthropologisch.***

antropología *s.f.* Știință care se ocupă cu studiul originii, evoluției și varietății biologice a omului, în corelație cu condițiile naturale, socioeconomice și culturale. *Descoperirile din domeniul geneticii au avut mari influențe și în antropologie.* <> *Antropologie fizică* (sau *biologică, somatică*) = știință care se ocupă cu studiul variațiilor, în timp și spațiu, ale caracteristicilor morfologice ale omului, îndeosebi prin măsurători ale oaselor; antropometrie. *Antropologie socială și culturală* = disciplină care se ocupă cu studiul faptelor de cultură prin interpretarea cărora pot fi înțelese structurile sociale și ființa umană. *Antropologie filosofică* = ramură a filosofiei care se ocupă cu studiul problematicii omului pe baza generalizării rezultatelor disciplinelor speciale despre ființa umană (psihologia, etnografia, sociologia, lingvistica etc.). *Antropologie teologică* = concepere și definire a omului în raport cu principiul creator al universului sau ca supus al lui Dumnezeu. *Antropologie criminală* = ramură a antropologiei care are ca obiect studiul biologic al infractorilor. *Antropologie a scriitorului* = metodă științifică bazată pe analogia de structură și dezvoltare între operă și autorul ei, care permite înțelegerea scriitorului în relația sa cu opera. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***anthropologie***, germ. ***Anthropologie***; cf. gr. *ἀνθρωπολόγος* <*ἄνθρωπος* „om", *λόγος* „cuvînt, studiu".

antropologísm *s.n.* (*filos.*) Concepție materialistă care consideră omul (în mod abstract) numai ca pe o ființă naturală, independentă de condițiile social-istorice în care se dezvoltă. • /<fr. ***anthropologisme.***

antropométric, -ă *adj.* (*antrop.*) Care ține de antropometrie, care se referă la antropometrie. *Măsurători antropometrice. Serviciu antropometric.* <> *Indice antropometric* v. indice. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***anthropométrique.***

antropométrie *s.f.* (*antrop.*) Ansamblul de tehnici utilizate pentru măsurarea diferitelor părți ale corpului uman și stabilirea unor relații speciale între aceste părți, cu utilizare în antropologie și în anatomia artistică. *Laborator de antropometrie.* <> *Antropometrie judiciară* = metodă de identificare a criminalilor, bazată pe studiul dimensiunilor corpului uman, al formei acestuia și al amprentelor (digitale). • g.-d. *-iei.* /<fr. ***anthropométrie***; cf. gr. *ἄνθρωπος* „om", *μέτρον* „măsură".

antropomórf, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* (*despre unele animale*) Care este asemănător (ca formă) cu omul; antropoid. *Maimuțe antropomorfe.* **2** *adj.* (*relig.*) Care aparține antropomorfismului, care se referă la antropomorfism; caracteristic antropomorfismului. *Credință antropomorfă.* **3** *adj.* (*despre obiecte de artă sau despre reprezentări ornamentale*) Care are formă umană sau care reprezintă forma umană. *Figurine antropomorfe și zoomorfe.* **4** *s.n.* (*zool.*) Antropoid. *Urangutanul face parte din clasa antropomorfelor.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***anthropomorphe***; cf. gr. *ἀνθρωπόμορφος* „cu formă umană" <*ἄνθρωπος* „om", *μορφή* „formă".

antropomórfic, -ă *adj.* Care aparține antropomorfismului, care se referă la antropomorfism. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***anthropomorphique.***

antropomorfíde *s.n. pl.* (*zool.*) Antropoide. • /<fr. ***anthropomorphides.***

antropomorfísm *s.n.* **1** (*filos.*) Concepție potrivit căreia se atribuie unor lucruri sau unor fenomene ale naturii forme, însușiri și sentimente omenești. **2** (*relig.*) Credință prin care se atribuie divinităților chip, sentimente și pasiuni omenești. *Antropomorfismul politeiștilor greci.* **3** (*a. plast.*) Curent specific antichității clasice, reluat în Renaștere, care situează omul și trăsăturile sale în centrul preocupărilor artistice. • /<fr. ***anthropomorphisme.***

antropomorfíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (*filos., relig.*) (Persoană) care admite antropomorfismul. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***anthropomorphiste.***

antropomorfizá *vb. I. tr.* **1** (*filos.*) A atribui unui lucru, unui fenomen însușiri umane; a umaniza. **2** (*relig.*) A atribui unei divinități chip și pasiuni, sentimente omenești. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***anthropomorphiser.***

antropomorfizáre *s.f.* (*filos., relig.*) Acțiunea de *a antropomorfiza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***antropomorfiza.***

antropomorfóză *s.f.* (*biol.*) Totalitatea modificărilor morfologice în procesul de antropogeneză. • /<fr. ***anthropomorphose.***

antroponím *s.n.* (*lingv.*) Antroponimic. • pl. *-e.* /<fr. ***anthroponyme.***

antroponímic, -ă *adj., s.n.* (*lingv.*) **1** *adj.* Care aparține antroponimiei, care se referă la antroponimie; antroponomastic. *Dicționar antroponimic.* **2** *s.n.* Nume de persoană; antroponim. *„Matei" este un antroponimic.* • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***anthroponymique.***

antroponimíe *s.f.* (*lingv.*) **1** Ramură a lingvisticii care se ocupă cu studiul numelor de persoană; antroponomastică. **2** Totalitatea numelor de persoană dintr-o localitate, dintr-o regiune sau dintr-o limbă. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***anthroponymie***; cf. gr. *ἄνθρωπος* „om", *ὄνομα, -ατος* „nume (de persoană)".

antroponomástic, -ă *adj., s.f.* (*lingv.*) **1** *adj.* Antroponimic. *Cercetări antroponomastice.* **2** *s.f.* Antroponimie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***anthroponomastique***; cf. gr. *ἄνθρωπος* „om", *ὀνομαστικός* „de nume propriu".

antroponosologíe *s.f.* (*med.*) Disciplină care se ocupă cu studiul bolilor speciei umane. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***anthroponosologie.***

antropopatíe *s.f.* **1** (*psih.*) Formă de delir caracterizată prin convingerea individului că în corpul său coexistă una sau mai multe ființe umane pe care le percepe și ale căror voci le aude. **2** (*relig.*) Atribuire de însușiri și de sentimente umane unor lucruri, unor procese naturale sau unor animale. ◆ Reprezentare a divinității, în unele sisteme religioase, ca ființă cu trăiri omenești; antropopatism. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***anthropopathie.***

antropopatísm *s.n.* (*relig.*) Antropopatie. • /<fr. ***anthropopathisme.***

antropopitéc *s.m.* (*paleon.*) Primat fosil considerat intermediar între maimuță și om. • pl. *-ci.* /<fr. ***anthropopithèque***; cf. gr. *ἄνθρωπος* „om", *πίθηκος* „maimuță".

antropoplastíe *s.f.* (*antrop.*) Reconstituire a formelor anatomice ale unor specii dispărute pornind de la schelete sau de la unele oase ale scheletelor descoperite. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***anthropoplastie.***

antropopsihologíe *s.f.* Folclor; folcloristică. • g.-d. *-iei.* /***antropo-*** + ***psihologie.***

antroposféră *s.f.* Sfera socioeconomică a pământului; totalitatea așezărilor omenești și a relațiilor acestora cu mediul de viață. • /***antropo-*** + ***sferă.***

antroposomatología *s.f.* (*med.*) Disciplină care se ocupă cu studiul structurii și funcțiilor organice ale corpului uman. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***anthroposomatologie***; cf. gr. *ἀνθρωπο-, σῶμα, -ατος* „corp", *λόγος* „discurs".

antropospeología *s.f.* Ramură a speologiei care se ocupă cu studiul resturilor umane fosile din peșteri. • sil. *-spe-o-.* g.-d. *-iei.* /***antropo-*** + ***speologie.***

antropoștiință *s.f.* (*antrop.*) Denumire generică pentru diferite ramuri ale antropologiei. • sil. *-ști-in-.* pl. *-e.* /***antropo-*** + ***știință.***

antropotéhnică *s.f.* (*antrop.*) Arta (sau tehnica) dezvoltării armonice (biologice și culturale) a omului, a speciei umane. • /<fr. ***anthropotechnique.***

antropozófic, -ă *adj.* (*relig.*) Care ține de antropozofie, care se referă la antropozofie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***anthroposophique.***

antropozofíe *s.f.* **1** (*relig.*) Concepție influențată de teozofie, care consideră dezvoltarea și purificarea psihică și spirituală drept mijloc principal pentru a accede la cunoașterea lumii imperceptibile. **2** (*filos.*) Doctrină filosofică (întemeiată în 1913 de Rudolf Steiner) ce afirmă existența unei lumi spirituale la care omul poate accede prin revelație. • g.-d *-iei.* /<fr. ***anthroposophie.***

antropozóic, -ă *adj., s.n.* (*geol.*) (Care datează, care este din) perioada cuaternară, caracterizată prin apariția omului. • sil. *zo-ic.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***anthropozoïque.***

antropozoología *s.f.* (*antrop.*) Ramură a antropologiei care se ocupă cu studiul raporturilor (anatomice, evolutive etc.) între oameni și animale, în special primate. • sil. *-zo-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***anthropozoologie.***

antropozoonóză *s.f.* (*med.*) Boală comună omului și animalelor vertebrate. • sil. *-zo-o-.* pl. *-e.* /<germ. ***Anthropozoonose.***

antrostomíe *s.f.* **1** (*chir.*) Deschidere a unui antru, pentru drenare. **2** (*în stomatologie*) Lărgire operatorie a deschiderii buzelor pentru a se ușura accesul în cavitatea bucală. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***antrostomie.***

antrotomíe *s.f.* (*chir.*) Operație care constă în deschiderea antrului mastoidian. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***antrotomie.***

ántru *s.n.* (*anat.*) Cavitate naturală, osoasă sau viscerală a corpului uman. <> *Antru mastoidian* (sau *pietros*) = cavitate voluminoasă, cu aer, existentă în porțiunea mastoidiană a temporalului și care comunică cu urechea mijlocie. *Antru piloric* = porțiunea joasă, aproape orizontală a stomacului, care comunică cu duodenul prin pilor. • pl. *-e.* /<fr. ***antre***, lat. ***antrum, -i*** „cavitate, scobitură"; cf. gr. *ἄντρον* „grotă, cavernă".

antúm, -ă *adj.* (*despre scrieri*) Care este publicat în timpul vieții autorului. *Opere antume.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***anthume.***

antură *vb. I.* **1** *tr., refl.* A (se) înconjura (de...). *S-a anturat de oameni inteligenți și rafinați.* **2** *tr.* Fig. A copleși (cu atenții, cu devotament, cu grijă). *Era anturată de mai mulți colegi.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***entourer.***

anturáj *s.n.* Grup de persoane care constituie mediul social particular, intim, familiar al cuiva, care înconjoară pe cineva; ambianță, cadru, cerc, mediu. *Spiridon... vorbește curat, dar, de pe acum, a învățat și el cîteva expresii de la anturajul său* (IBR.). ◆ Compania, societatea, tovărășia în care se află sau în care trăiește cineva. *A petrecut ore agreabile în anturajul ei.* • pl. *-e.* /<fr. ***entourage.***

anturát, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care este căutat, admirat, susținut sau asistat de numeroase persoane. *O femeie foarte anturată.* • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***entouré.***

anțărț *adv.* (*reg.*) **1** Acum doi ani. **2** (*în legătură cu „mai"*) Acum cîțiva ani. *Mai anțărț la iarmaroc, la Fălticeni, mă duc la un cofetar ca să ieu înghețată* (ALECS.). • și *anțérț* *adv.* /lat. ***anno tertio.***

anțérț *adv.* v. anțărț.

anuál, -ă *adj., adv.* **I** *adj.* **1** Care durează, ține, rezistă, trăiește un an sau care se împlinește, se desăvîrșește de-a lungul unui an. *Plantă anuală.* <> *Ciclu anual* v. ciclu. **2** Care se petrece, are loc o dată pe an sau în fiecare an. *Tribut anual.* **3** Care corespunde unui an. *Buget anual.* **II** *adv.* **1** O dată pe an sau în fiecare an. *Premiile Oscar se decernează anual.* **2** Pe tot anul. *Au stabilit să facă plata anual.* • sil. *-nu-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***annuel***, lat. ***annuālis, -e***.

anualitáte *s.f.* (*econ.*) Însușirea, calitatea a ceea ce este anual, a ceea ce ține, este valabil pentru un an. *Anualitatea bugetului.* • sil. *-nu-a-.* /<fr. ***annualité***.

anuár *s.n.* Publicație periodică anuală care conține date statistice, informații etc. despre o întreprindere, o instituție, o țară, un domeniu de activitate etc. *Caută adresa în anuar.* ◆ Publicație anuală a unei instituții științifice. *Anuar de lingvistică și istorie literară.* • sil. *-nu-ar.* pl. *-e.* /<fr. ***annuaire***; cf. lat. *anŭus, -a, -um* „care revine în fiecare an".

anucleár, -ă *adj.* (*biol.; despre eritrocite*) Care este lipsit de nucleu. • sil. *-cle-ar.* pl. *-i, -e.* /***a***^{2}-+ ***nuclear***.

anucleát, -ă *adj., s.f.* (*biol.*) (Celulă) care este lipsită de nucleu. • sil. *-cle-at.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***annucléé***.

anuitáte *s.f.* (*fin.*) Sumă (incluzînd o parte din capital și dobînda corespunzătoare) plătită în fiecare an spre a lichida treptat o datorie, un credit. ◆ Ext. Sumă ce se plătește anual pentru o asigurare. • sil. *-nu-i-.* pl. *-ăți.* /<fr. ***annuité***; cf. lat. *annŭus, -a, -um* „anual".

anul- Elem. de compunere „inel". • și *anulo-.* /<fr. ***anul(o)***-; cf. lat. *anŭlus, -i* „cerc, inel".

anulá *vb. I.* **1** *tr.* (*jur.; despre organe de jurisdicție; compl. indică acte, măsuri, hotărîri, prevederi, norme etc.*) A declara nul, fără valoare; a abroga, a invalida, a suprima. *Curtea de apel a anulat decizia tribunalului.* <> (*refl. pas.*) *Legea se anulează.* ◆ (*compl. indică contracte, tratate etc.*) A desface, a rezilia. *A anula un testament.* <> (*refl. pas.*) *Căsătoria la catolici se anulează numai de Papă.* ◆ Ext. A contramanda, a revoca. *Zborul spre București a fost anulat.* ◆ Analog. (*compl. indică idei, ipoteze, concepte etc.*) A infirma; a răsturna. *Savantul german a anulat teoria formulată de lingvistul francez.* ◆ Gener. (*compl. indică texte, paragrafe, cuvinte scrise*) A elimina, a înlătura; a șterge, a tăia. *A anulat un rînd din text.* **2** *tr.* Fig. A desființa, a distruge, a nimici; a anihila, a neutraliza, a paraliza. *Frica îi anula orice mișcare.* **3** *tr.* Fig. A contracara, a împiedica, a zădărnici. *A anulat efectele dăunătoare ale poluării.* **4** *refl. recipr.* A deveni nul prin acțiune reciprocă; a se compensa. *Cele două forțe se anulează reciproc.* **5** *tr.* (*mat.*) A egala cu zero o expresie matematică. ◆ A obține valoarea zero pentru anumite valori date parametrilor. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***annuler***, lat. ***admullare***.

anulábil, -ă *adj.* Care poate sau trebuie să fie anulat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***annulable***.

anulabilitáte *s.f.* (*jur.*) Posibilitate a unui act, a unui document etc. de a fi anulat. • /<fr. ***annulabilité***.

anulár, -ă *adj.* Care are (sau care se referă la) forma unui inel. *Ligament anular al gambei.* <> *Deget anular* = deget pe care se poartă de obicei un inel (mai ales verigheta); inelar. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***annulaire***, lat. ***anulāris, -e*** <*anŭlus, -i* „inel".

anuláre *s.f.* **1** Acțiunea de *a (se) anula* și rezultatul ei. **2** (*jur.*) Sancțiune civilă constînd în suprimarea retroactivă, de regulă, a efectelor unui act juridic încheiat în condițiile nerespectării dispozițiilor legale; nulitate relativă; anulație. **3** (*jur.*) Desființare a unui act ilegal al administrației de stat de către organul ierarhic superior. **4** (*psih.*) *Anulare retroactivă* = mecanism psihologic care îl determină pe subiect să gîndească și să se comporte ca și cum o serie de acte, cuvinte, gînduri anterioare ale acestuia nu ar fi avut loc niciodată. • pl. *-ări.* /v. ***anula***.

anulát, -ă *adj.* **1** (*jur.; despre acte, măsuri, dispoziții etc.*) Care este declarat nul; abrogat, invalidat, suprimat. *Convenție anulată.* ◆ (*despre contracte, tratate etc.*) Care este desfăcut, reziliat. *Contract de închiriere anulat.* ◆ Ext. Care este contramandat, revocat. *Întîlnire anulată.* **2** (*despre texte, litere, cifre etc.*) Care este eliminat, înlăturat, scos; peste care au fost trase una sau mai multe linii; barat, șters, tăiat. *Un paragraf anulat.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***anula***.

anulatív, -ă *adj.* (*jur.*) Care anulează. *Sentință anulativă.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***annulatif***.

anulație *s.f.* (*jur.*) Anulare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *anulațiúne s.f.* /<fr. ***annulation***.

anulațiúne *s.f.* v. anulație.

anulítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a unui anulus. • pl. *-e.* /<fr. ***annulite***.

anulo- v. anul-.

anulocít *s.n.* (*anat.*) Eritrocit subțire, în formă de inel. • pl. *-e.* /<fr. ***annulocyte***.

anuloplastíe *s.f.* (*chir.*) Reparație chirurgicală a unui orificiu anular. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***annuloplastie***.

anúlus *s.n.* (*anat.*) Formație inelară în jurul unei deschideri. • /<lat. ***anŭlus, -i***.

anumărá *vb. I.* v. număra[1].

anumărâre *s.f.* v. numărare.

anumărât, -ă *adj.* v. numărat[2].

anúme *adv., adj.invar.* **I** *adv.* **1** (*înv.; uneori, precedat de prep. „pre"*) Pe nume, după nume; cu numele de... *Avea numai doi copii, o fată, anume Artemis, și un fecior, numit Febus Apolon* (ODOB.). **2** (*cu val. explic.; adesea precedat de adv. „și"*) Adică; iată care; vasăzică. *Prima filă, anume contrapagina.* **3** (*purtînd accentul în frază*) Dinadins, înadins, în mod expres, în mod intenționat, în mod special. *De cînd mă hotărîsem să las vînatul în pace, el parc-anume își bătea joc de mine* (GAN.). ◆ Cu scopul...; oare? *Trăit-ai anume ca astfel să mori?* (EMIN.). **4** În mod precis, exact, întocmai. *Aș fi vrut să-ți știu anume Gîndul tău, pe cel mai drag* (COȘB.). <> (*cu determ. care indică dimensiunea, cantitatea etc.*) *Cît anume cumpărăm?* **5** (*înv.*) Avînd încredințarea că..., fiind de părere că...; în ideea că... *Și pre Vasile Vornicul, anume că este și el unul den greci, au zvîrlit unul cu un os și l-au lovit în cap* (COSTIN). **6** (*înv.*) Sub motiv, sub pretext că...; după cum se presupune. *Cu oștile gata era, anume spre părțile Moscului* (COSTIN). **II** *adj.invar.* **1** Care este deosebit, special; aparte, specific, particular. *Aceia își pun straie anume* (SADOV.). **2** Oarecare, oarece. *Vorbește cu un anume dispreț.* **3** (*mai ales în legătură cu noțiuni, unități, mărimi temporale*) Care este hotărît, precizat, stabilit. *Într-o zi anume, știută numai de noi, ne vom reîntîlni.* ◆ Care este cunoscut, știut. *Mă refer la o persoană anume.* **4** (*precedînd un subst. la pl.*) Unii, anumiți, niște. *Programului anunțat i s-au adus anume modificări.* • și (*reg.*) *anúmea, anóme adv.* /***a***^{4} + ***nume***.

anúmea *adv.* v. anume.

anumít, -ă *adj.* **1** (*mai ales în legătură cu noțiuni, unități, mărimi temporale*) Care este hotărît, fixat, precizat, specificat, stabilit. *Într-o anumită zi, primăvara, se strîng la un loc o sumedenie de șerpi* (POP.). ◆ Ext. Care este cunoscut, știut. *Îți recomand o anumită persoană, ai încredere în ea.* **2** Care este deosebit, special; care este aparte, specific, particular. *Cînd auzea numele meu, cățelandru își ciulea în anumit chip urechile* (SADOV.). <> *A avea ușa deschisă (într-un anumit loc)* v. deschis. *Într-un anumit sens* v. sens. **3** Unul; oarecare. *Se uită cu un anumit dispreț la ei.* • pl. *-ți, -te.* /***anume*** + ***-it***, după germ. *bestimmt*.

anunciatór *s.n.* (*tehn.*) Aparat care semnalează unele modificări sau unele abateri în timpul funcționării unui sistem tehnic. • sil. *-ci-a-.* pl. *-oare.* /<fr. ***annonciateur***; cf. lat. *adnuntiator -oris*.

anúnciu *s.n.* v. anunț.

anúnț *s.n.* (*adesea cu determ. care indică specificul, destinația etc.*) Înștiințare (scrisă, difuzată prin afișare sau prin intermediul mass-media), prin care se face cunoscut ceva publicului; afiș; aviz, comunicare, încunoștințare, înștiințare, mesaj. *Am pus un anunț la avizier că închiriez camera.* <> *Anunț matrimonial* v. matrimonial. *Anunț mortuar* v. mortuar. <> Loc.vb. *A face un anunț* = a anunța. *La TV se fac anunțuri repetate în legătură cu dispariția acelui copil.* ◆ Restr. Spot. ◆ Conținutul unei asemenea înștiințări. *Anunțul se referea la întîlnirea absolvenților din anul 1990.* ◆ Ext. Foaie volantă sau spațiu dintr-un ziar, dintr-o emisiune de radio sau de televiziune cu diferite înștiințări. • pl. *-uri.* și (*înv.*) *anúnciu s.n.* / <lat. ***annuntius***, it. ***annunzio***, ***annuncio***, fr. *annonce*.

anunțá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A da de știre, a face cunoscut, a aduce la cunoștință, a vesti, a încunoștința, a spune; a aviza, a comunica, a informa, a înștiința, a transmite. *Te anunț că hotărîrea mea rămîne nestrămutată* (SADOV.). *El își anunță întoarcerea.* <> (*refl. recipr.*) *Oamenii se anunță între ei despre ce se întîmplă în sat.* <> Fig. *Cele dintîi flori, ce anunță primăvara la triștii călători* (BOL.). ◆ A declara. *Anunț ședința deschisă.* <> (*abs.; la jocul de cărți*) *Anunță cînd etalezi.* **2** *tr.* A vesti sosirea cuiva, rostindu-i numele. *O slugă mă anunță* (C. NEGR.). <> (*refl. impers.*) *I se anunță o vizită.* **3** *refl.* (*despre oameni*) A-și spune numele, a trimite un mesaj sau a-și trimite cartea de vizită (cu un mesaj) atunci cînd intenționează să facă o vizită, să acceadă într-o instituție etc. *S-a anunțat că va veni, iar consiliul de administrație îl așteptă.* **4** *tr.* A indica, a prevesti; a face, a lăsa să se întrevadă. *Aceste simptome anunță sfîrșitul său apropiat.* <> Analog. *Eseurile sale poetice anunță un temperament meditativ.* <> (*refl. impers.*) *Se anunță vreme bună.* △ Expr. *A se anunța de zori* v. zori. <> Fig. *Spinoza anunță liberalismul secolului 18.* • prez.ind. *anúnț.* /<fr. ***annoncer***, it. ***annunciare***, ***annunziare***, lat. ***annuntiare*** = *adnuntiare*.

anunțáre *s.f.* Acțiunea de *a anunța* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***anunța***.

anunțătór, -oáre *adj., s.n.* **1** *adj.* Care anunță, vestește sau prevestește ceva. *Nori anunțători de ploaie.* **2** *s.n.* Prevestitor, vestitor. *Ghioceii sînt anunțătorii primăverii.* • pl. *-ori, -oare.* /***anunța*** + *-tor*; cf. fr. *annonciateur*, lat. *annuntiator*.

anúră *s.f.* (*zool.; la pl.*) Ordin de amfibieni (cuprinzînd broaștele) fără coadă în stadiul de adult, cu membrele adaptate pentru salt (*Anura*); (*și la sg.*) animal care face parte din acest ordin. • pl. *-e.* /<fr. ***anoure***, ***anoures***; cf. gr. *ἀν-*„fără", *οὐρά* „coadă".

anúric, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care suferă de anurie. **2** *adj.* Care ține de anurie, care se referă la anurie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***anurique***.

anuríe *s.f.* (*med.*) Încetare patologică a secreției de urină, întîlnită în bolile grave de rinichi; (*pop.*) zăbreală. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***anurie***; cf. gr. *ἀν-* „fără", *οὖρον* „urină".

ănus *s.n.* (*anat.; la oameni și la majoritatea animalelor*) Orificiu la extremitatea rectului, prin care sînt eliminate materiile fecale; (*pop.*) cur. *Are o fistulă la anus.* <> (*chir.*) *Anus artificial* = orificiu anal artificial, deschis printr-o operație chirurgicală, care suplinește funcțiile anusului natural. *Anus contra naturii* = orificiu anal deschis printr-o operație chirurgicală într-un punct diferit de cel în care este poziționat anusul natural, de obicei în zona abdomenului, prin care să poată fi evacuate materiile fecale (într-o pungă specială), în cazul ocluziilor intestinale, al tumorilor la nivelul intestinului gros etc. • pl. *-uri.* /<fr. ***anus***, lat. ***anus, -i***.

anuscóp *s.n.* (*med.*) Instrument metalic în forma unui tub, utilizat pentru examinarea anusului, a canalului anal și a părții inferioare a rectului; proctoscop. • /<fr. ***anuscope*** <lat. *anus, -i* „șezut", gr. *σκοπός* „observator" <*σκοπέω* „a observa".

anuscopíe *s.f.* (*med.*) Examinare a canalului anal cu ajutorul anuscopului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***anuscopie***.

an-vără *adv.* (*pop.*) În timpul verii de anul trecut; vara trecută. *An-vară recolta de grîu a fost bună.* • /***an*** + ***vară***.

anvelopánt, -ă *adj.* (*tehn.*) Care înfășoară; care învăluiește. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***enveloppant***.

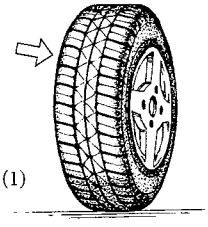

anvelopă (1)

anvelópă *s.f.* **1** Înveliș gros din cauciuc vulcanizat, cu inserții textile și întăriture metalice, utilizat la roțile de vehicul. *Am anvelope noi de mașină.* **2** Înveliș exterior al unei mingi de fotbal, de baschet etc. confecționat din piele foarte groasă și rezistentă, din material plastic etc. (în care se află camera cu aer). *Mingile de baschet au anvelopă portocalie.* **3** Învelitoare de carte; supracopertă. **4** (*nav.*) Partea exterioară a căldării unui vapor. **5** (*a. plast.*) Atmosferă difuză care învăluie figurile dintr-un tablou, obținută prin atenuarea contrastelor cromatice. • pl. *-e.* /<fr. ***enveloppe***.

anvergúră *s.f.* **1** Desfășurare, întindere. *Un proiect arhitectonic cu o anvergură amplă.* **2** Fig. Importanță, amploare, deschidere a unei acțiuni, a unui proiect, a unei opere etc. *Acest eveniment a căpătat anvergură.* ◇ Loc.adj. *De mare anvergură* = făcut pe plan mare; vast, atotcuprinzător. *Reprezentație de mare anvergură.* ◆ Capacitate, valoare (a unei persoane). *Anvergura deosebită a unui artist.* **3** Distanța dintre vîrfurile (cele două extremități ale) aripilor întinse la păsări, la fluturi. *Anvergura condorului atinge 4 metri.* ◆ Analog. (*tehn.*) Distanța dintre extremitățile aripilor unui avion, unui planor, măsurată perpendicular pe axa longitudinală. • pl. *-i.* /<fr. ***envergure.***

anvizajá *vb. I. tr.* A considera, a examina; a lua în considerare. *A anvizaja avantajele unei situații.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***envisager***.

anvoánă *s.f.* v. amvon.

anvón *s.n.* v. amvon.

anxietáte *s.f.* (*psih.*) Sentiment de pericol iminent și nedeterminat, de teamă nemotivată, de așteptare încordată, care apare în unele boli nervoase, însoțit de o stare de rău, de agitație, de diverse fenomene neurovegetative caracteristice angoasei (palpitații, transpirație abundentă, spasme respiratorii, senzație de constricție epigastrică etc.). *Anxietatea, tensiunea interioară a personajului revelă stările autorului.* ◆ Gener. Frămîntare, grijă, îngrijorare, neliniște; teamă, temere. *Unii oameni trăiesc într-o perpetuă stare de anxietate.* • sil. *-xi-e-.* pl. *-ăți.* /<fr. ***anxiété***, engl. ***anxiety***, lat. ***anxietas, -atis***.

anxiogén, -á *adj., s.n.* (*psih.*) (Substanță, agent, situație) care provoacă, suscită anxietate sau angoasă. *Trăiește într-o atmosferă anxiogenă.* • sil. *-xi-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ~~***anxiogène***~~, engl. ***anxiogenic***; cf. lat. *anxius, -a, -um* „neliniștit, chinuit", gr. *γενάω* „a produce".

anxiolític, -á *adj., s.n.* (*farm.*) (Medicament) care atenuează sau reduce anxietatea; tranchilizant. *Anxioliticul este un deconectant prescris în nevroze și psihoze.* • sil. *-xi-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***anxiolytique***, engl. ***anxiolytic***; cf. lat. *anxius, -a, -um* „neliniștit, chinuit", gr. *λυτικός* „care relaxează".

anxiós, -oásă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care își face griji sau care are temeri nemotivate, care este neliniștit, îngrijorat, temător, încordat. *Este o persoană anxioasă.* **2** *adj.* (*despre manifestări, atitudini etc. ale oamenilor*) Care trădează neliniște, îngrijorare, teamă, încordare. *Are o privire anxioasă.* • sil. *-xi-os.* pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***anxieux***.

anzeriformă *s.f.* v. anseriformă.

aoáce *adv.* (*reg.*) **1** Acolo. **2** Aici. • și (*reg.*) *aoáci, aoácea, oáci adv.* /lat **ad hocce*; cf. *încoace.*

aoácea *adv.* v. aoace.

aoáci *adv.* v. aoace.

aoáre *adv.* v. aorea.

aoárea *adv.* v. aorea.

aoileó *interj.* v. aoleu.

aoleá *interj.* v. aoleu.

aoleálă *s.f.* (*reg.*) Văicăreală. ◆ Spec. Cîntec trist, interpretat în timpul nunții, cu scopul de a îndulșoa mirii. ◆ (*glum.; în forma „daoleală"*) Cîntec interpretat la bărbieritul mirelui. • pl. *-eli.* și *daoleálă s.f.* /***aoli*** + *-eală*.

aoleó *interj.* v. aoleu.

aoléu *interj.* Exclamație care exprimă: *a)* Suferință, durere, necaz, supărare; a!, ah!, au!, i!, o!, ofl, oh!, vai! *Aoleu, nu mă strînge-așa de mînă* (COȘB.). ◇ (*cu sens atenuat*) *Aoleo și vai de mine, Aș juca și nu știu bine* (POP.). ◇ (*adesea ca refren în poezia pop.*) *Mă rup cînii și mă latră. Aoleo!* (POP.). ◇ (*subst.*) *Fuge de la aoleu și dă peste oleoleo* (PANN). *b)* Surprindere, spaimă. *Aoleu, te pomenești că și tu ai fugit* (PAS). *Aoleo, dar zmeii, cînd simțiră! Unde veneau cu o falcă în cer și cu una în pămînt* (ISP.). ◇ (*însoțind o amintire*) *Aoleu!... în fiecare par cîte un cap de om* (ISP.). *c)* Regret, compătimire, admirație, amenințare etc. *Aoleo, măi hoț de dor, N-am topor să te omor!* (POP.). *d)* Admirație. *Aoleu, că frumoasă te-ai mai făcut! e)* Dor, dorință. *Aoleu, ce aș mai pleca departe!* • sil. *a-o-.* acc. și *aóleu.* și *aoleó, aolió, aleó, aoleá, aoló, aléu, alíu, aoileó, auleá, auleó, auléu, aulíu, aleléu, ileó, oleleó, oleoleó oleó, oléu, hoilioleó, oiloiló, uliuliú interj.* /***a***(*u*) + ***le***(***le***); cf. *alei.*

aolí *vb. IV.* (*pop.*) **1** *tr.* A boci, a jeli; a deplînge. *Cu soru-sa ședea de multe ori plîngînd și hăolindu-l* (DOS.). **2** *refl.* A se tîngui, a se jelui, a se lamenta, a se văita, a se căina. *Nația... merită soarta ce îndură și să cade să se aolească* (JIP.). **3** *intr.* (*în poezia pop.*) A plînge. *Aolește, puiculiță, Pînă ești la măiculiță* (HASD.). • sil. *a-o-.* prez.ind. *-esc.* și *aulí, dăolí, dăulí, hăolí, hăulí vb. IV.* /de la ***aoleo***.

aolícă *interj.* (*pop.; glum.*) Dim. al lui *aoleu.* Exclamație care exprimă un regret vag, o mustrare blîndă, surprindere. *Aolică, lică, floare!... Nu m-ai abate din cale!* (ALECS.). • sil. *-a-o-.* și *aulícă, aulíco, aulíca, daolícă interj.* /***aoleu*** + *-ică*.

aolió *interj.* v. aoleu.

aolitúră *s.f.* (*pop.*) Lamentare. • sil. *a-o-.* pl. *-uri.* /***aoli*** + *-tură*.

aoló *interj.* v. aoleu.

áor *s.n.* v. aur.

aorár *s.n.* v. orar[1].

aórea *adv.* (*înv., pop.; adesea repet.*) Cîteodată, uneori, cînd și cînd; cînd..., cînd..., ba..., ba...; alăturea, alocurea. *Și acolo în prăpaste un zmău trăgîndu-să, și aorea rînjind* (DOS.). • sil. *a-o-.* și *aoárea, aoáre, aóri adv.* /***a***[4] + ***oare***; cf. alb. *ahere.*

aóri *adv.* v. aorea.

aoríst *s.n.* (*gram.*) Timp verbal al indicativului în unele limbi indo-europene (sanscrita, greaca, paleoslava etc.) care exprimă aspectul momentan al unei acțiuni trecute (nedeterminată, indefinită). ◇ *Aorist sigmatic* = aorist care se formează prin inserarea sufixului *-s* între tema verbală și desinențele personale; aorist slab. • sil. *a-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***aoriste***, germ. ***Aorist***, gr. ***ἀόριστος*** „nedeterminat" <*ἀ-* „fără", *ὁριστός* „definit", „determinat".

aorístic, -á *adj.* (*gram.*) Care ține de aorist, care se referă la aorist. *Aspect aoristic al unei acțiuni.* • sil. *a-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***aoristique***.

aort- Elem. de compunere „aortă". • și *aorto-.* /<fr. ***aort(o)***-; cf. gr. *ἀορτή* „aortă".

aórtă *s.f.* (*anat.*) **1** (*la animale vertebrate și la om*) Artera principală care pornește din ventriculul stîng al inimii și care constituie trunchiul comun al arterelor ce transportă sîngele oxigenat în tot corpul. *Anevrism al aortei.* ◇ *Cîrja aortei* v. cîrjă. (*adj.*) *Arteră aortă* v. arteră. **2** (*la unele nevertebrate*) Vas pulsator cu funcție de inimă. • sil. *a-or-.* pl. *-e.* /<fr. ***aorte***; cf. gr. *ἀορτή* „aortă".

aortectazíe *s.f.* (*med.*) Dilatație a aortei. • sil. *a-or-.* g.-d. *-iei.* /<fr ***aortectasie***.

aortectomíe *s.f.* (*chir.*) Extirpare, ablațiune a unei părți din aortă. • sil. *a-or-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***aortectomie***.

aórtic, -ă *adj.* (*med.*) Care ține de aortă, care se referă la aortă. ◇ *Bulb aortic* v. bulb. *Stenoză aortică* v. stenoză. • sil. *a-or-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***aortique***.

aortítă *s.f.* (*med.*) Inflamație cronică (a tunicii externe) a aortei. *Aortita apare în boli ca sifilisul sau reumatismul.* • sil. *a-or-.* pl. *-e.* /<fr. ***aortite***.

aorto- v. aort-.

aortoarteriografíe *s.f.* (*med.*) Radiografie a aortei și a ramificațiilor ei. • sil. *a-or-; -ri-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***aorto-arteriographie***.

aortoclazíe *s.f.* (*med.*) Ruptură a aortei. • sil. *a-or-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***aortoclasie***.

aortografíe *s.f.* (*med.*) Examinare radiologică a aortei, injectată, în prealabil, cu o substanță de contrast hidrosolubilă. • sil. *a-or-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***aortographie***.

aortogrămă *s.f* (*med.*) Clișeu obținut în urma unei aortografii. • sil. *a-or-.* pl. *-e.* /<engl. ***aortogram***.

aortorafíe *s.f.* (*chir.*) Sutură a aortei. • sil. *a-or-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***aortorafie***.

aortostenóză *s.f.* (*med.*) Îngustare patologică a pereților aortei. • sil. *a-or-.* /<fr. ***aortosténose***.

aortotomíe *s.f.* (*chir.*) Incizie longitudinală în peretele ventral al aortei. • sil. *a-or-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***aortotomie***.

aóstru *s.n.* v. austru.

apadână *s.f.* (*arhit.*) Sală a tronului în palatele regilor persani. • pl. *-e.* /<fr. ***apadâna***.

apagógic, -ă *adj.* (*log.*) *Raționament* (sau *argument*) *apagogic* ori *demonstrație apagogică* = demonstrație indirectă care constă în dovedirea adevărului unei afirmații prin demonstrarea, argumentarea, dovedirea absurdității contrariului; reducere la absurd; apagogie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***apagogique***.

apagogíe *s.f.* (*log.*) Demonstrație apagogică. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***apagogie***; cf. gr. *ἀπαγωγή* „reducere (la absurd)".

apalașián, -ă *adj.* (*geogr.*) Care ține de Apalași, care se referă la Apalași. ◇ *Relief apalașian* = relief caracterizat prin munți alcătuiți din roci cristaline, în care eroziunea a fost reactivată prin înălțare. • sil. *-și-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***appalachien***; cf. nm. pr. *Apalași*, sistem muntos caledonian în America de Nord.

apált *s.n.* (*com.; înv.*) Drept (sau autorizație) de vînzare a unor bunuri de consum, acordat numai unor negustori. *O sută de testele de la apaltul cărților de gioc* (ALECS.). • pl. *-uri.* /<it. ***appalto***.

apanágiu *s.n.* v. apanaj.

apanáj *s.n.* **1** (*în Ev. Med.*) Parte dintr-un domeniu regal dăruită de suverani fraților mai mici sau, gener., fiilor din marile familii domnitoare, drept consolare pentru excluderea acestora de la domnie; proprietate sau venit anual (din averea țării) acordat de suverani membrilor familiei regale sau, ext., altcuiva. *Moldova se hotărî de apanagiu fanarioților* (C. NEGR.). **2** Bun material care se atribuie cuiva sau care este acaparat în mod exclusiv de cineva. ◆ Fig. Ceea ce este propriu unei persoane. *Răbdarea e apanajul omului. Cititul este apanajul tău.* • pl. *-e, -uri.* și (*înv.*) *apanágiu s.n.* /<fr. ***apanage***, it. ***appannaggio***; cf. lat. *panis, -is* „pîine".

apăr *s.m.* (*înv.*) **1** Persoană care vindea apă; sacagiu. **2** Corăbier; luntraș. **3** (*astron.*) Numele constelației Vărsătorul. • pl. *-i.* /***apă*** + *-ar*; cf. lat. *aquarius, -ii.*

aparát *s.n.* **1** (*adesea cu determ. care indică felul sau destinația*) Sistem de piese destinat efectuării unei operații mecanice, tehnice, științifice etc.; restr. mașină, dispozitiv, instrument. ◇ *Aparat electric* = sistem tehnic ale cărui elemente esențiale sînt parcurse de curent electric sau au sarcini electrice. *Aparat fotografic* (sau *de fotografiat*) = dispozitiv optic cu ajutorul căruia se fotografiază. *Aparat de proiecție* = sistem tehnic destinat proiectării unui film (la cinematograf). *Aparat de ochire* = dispozitiv montat la o armă de foc, pentru luarea liniei de ochire, în vederea executării unei trageri precise. *Aparat de fotoreproducere* = aparat fotografic de dimensiuni mari, folosit în tehnica grafică pentru reproducerea originalelor. *Aparat de lectură* = aparat prevăzut cu o lupă puternică și cu un ecran luminos, servind la citirea microfilmelor și a microcopiilor. *Aparat de radio* = aparat de recepție radiofonică; radio. *Aparat de reazem* = aparat sau element de construcție care asigură rezemarea unei construcții în anumite condiții. *Aparat telegrafic* = aparat folosit pentru producerea, recepția și transformarea semnalelor telegrafice. *Aparat de conectare* v. conectare. (*Aparat de*) *radio portativ* v. portativ. *Aparat de treierat* v. treiera. *Aparat de luat vederi* v. vedere. ◆ (*fam.; fără determ., cu sensul subînțeles*) Telefon. *Vino la aparat, te caută colegul.* ◇ Expr. *La aparat!*, formulă de răspuns a unei persoane chemată la telefon, pentru a preciza că este ea însăși cea căutată. ◆ (*aeron.; determ. de obicei prin „de zbor"*) Avion. *Mă simt liber numai la bordul aparatului meu* (*de zbor*). ◇ *Aparat* (sau *aparate*) *de bord* = sistem de instrumente care asigură buna funcționare și controlul unui avion. ◆ (*med.*) Ansamblu de piese care susțin, mențin sau înlocuiesc o parte din corp, un membru sau un organ. *Aparat auditiv* = dispozitiv prin care se compensează artificial pierderea parțială a auzului. *Aparat dentar* = dispozitiv care se fixează pe dantură pentru corectarea poziției dinților. ◆ (*sport; de obicei cu determ. „de gimnastică"*) Obiect special construit la care se execută exerciții (de gimnastică) specifice. *Capra, inelele, paralele sînt aparate de gimnastică.* ◇ Expr. (*fam., glum.*) *Treci la aparat!*, formulă adresată unei persoane pentru a o impulsiona să se apuce de o activitate pe care o amînă, invocînd diferite motive. *Mi-e o foame de lup! Pune-ți șorțul și treci la aparat!* **2** (*tehn.*) Sistem care transformă o energie în alta. *Gazogenele sînt aparate de transformare statică a energiei.* **3** (*anat., biol.*) Ansamblu de organe anatomice care concură la realizarea unei anumite funcții fundamentale în organism; sistem. ◇ *Aparat ambulacrar* = sistem de tuburi (canale ambulacrare), cu rol important în locomoția echinodermelor. *Aparat stridulant* = organ special, prezent la unele insecte, cu ajutorul căruia se produc anumite sunete sau zgomote particulare. *Aparat digestiv* = ansamblu de organe speciale care realizează digestia. *Aparat cardiovascular* v. cardiovascular. *Aparat circulator* v. circulator. *Aparat*

colector v. colector. *Aparat depurator* v. depurator. *Aparat excretor* v. excretor. *Aparat fonator* v. fonator. *Aparat locomotor* v. locomotor. *Aparat respirator* v. respirator. *Aparat urinar* v. urinar. *Aparat urogenital* v. urogenital. **4** (*biol.*) *Aparat Golgi* = sistem de membrane citoplasmatice, prezent în mod constant în celulele nucleate, constituit din vezicule şi sacule, cu rol în legarea glucidelor şi lipidelor de proteine. *Aparat mitotic* = ansamblu de structuri prezente în celulă la fiecare diviziune mitotică. **5** (*jur., polit.*) Totalitatea serviciilor şi a persoanelor dintr-o instituţie. ◇ *Aparat de stat* = ansamblul organelor de stat; personalul acestor organe (prin care se îndeplinesc funcţiile statului). *Aparat comercial* = ansamblul antreprizelor care participă la distribuirea bunurilor de consum sau la realizarea unor servicii în domeniul comerţului. *Aparat poliţienesc* = ansamblul forţelor de poliţie dintr-o ţară. *Aparat legislativ* v. legislativ. **6** Ansamblul procedeelor şi al mijloacelor care sînt folosite într-o anumită muncă sau care servesc pentru un anumit scop. *Vase de lut lucrate cu mîna, fără roată, cu tot primitivul aparat al epocei paleolitice* (ODOB.). ◇ *Aparat ştiinţific* = totalitatea mijloacelor de investigaţie şi de interpretare folosite într-o cercetare (ştiinţifică). (*filol.*) *Aparat critic* = totalitatea variantelor, a notelor explicative, a ipotezelor, a comentariilor filologice ori de istorie literară, care însoţesc un text editat în mod ştiinţific, erudit. **7** (*geol.*) *Aparat vulcanic* = structură geologică, în formă de con, rezultată în urma răcirii şi întăririi lavei provenite de la o erupţie vulcanică. **8** Desfăşurarea solemnă a unui eveniment; pompă. ◆ Ext. Totalitatea elementelor necesare desfăşurării solemne a unui eveniment. • pl. *-e.* /<germ. ***Apparat***, fr. ***appareil***, it. ***apparato***, lat. ***apparatus***, ***-us***; cf. fr. *appareil.*

aparatáj *s.n.* (*tehn.*) Totalitatea aparatelor, a sistemelor tehnice folosite într-un anumit domeniu de activitate. *Aparataj electric.* • pl. *-e.* /***aparat*** + *-aj*, după fr. ***appareillage***.

aparátcic *s.m.* (*astăzi peior.*) Funcţionar al unei instituţii, organizaţii din fosta URSS, aflat la un post de conducere şi, ca regulă, membru al partidului comunist; ext. persoană care face carieră în cadrul unui partid politic pentru a ocupa posturi de conducere, reprezentant al unui aparat de stat. *Între mine... şi un aparatcik al vechiului regim eventual reconvertit... cine e mai bine?* (PER.). • scris şi *aparatcik.* /<fr. ***apparatchik***; cf. rus. *аппарачик.*

aparátcik *s.m.* v. aparatcic.

aparatúră *s.f.* (*tehn.*) Totalitatea aparatelor, a sistemelor tehnice care asigură funcţionarea, controlul şi reglarea unei instalaţii, a unei maşini etc.; ext. aparataj. *Spitalul a fost utilat cu aparatură modernă.* • pl. *-i.* /***aparat*** + *-ură*; cf. germ. *Apparatur.*

apáre[1] *s.f.* (*înv.*) Vas de apă, vas în care se ţinea apa. *Veniş în Cana Galileei ş-ai blagoslovit apările şi apa în vin ai premenit* (DOS.). • pl. *-ări.* /lat. ***aqualem***.

apáre[2] *vb. III.* v. apărea.

apareiáj *s.n.* (*arhit.*) Mod de tăiere şi aşezare a materialului de construcţie (piatră, cărămidă etc.) pe faţada unei clădiri, astfel încît materialul să-şi păstreze aspectul natural. ◆ Ext. Mod de decorare a unui edificiu. • sil. *-re-iaj.* pl. *-e.* /<fr. ***appareillage***.

aparént, -ă *adj., adv.* **I** *adj.* **1** (*în opoz. cu „real”*) Care constituie o aparenţă; care este altfel decît pare la prima vedere; nereal, imaginar. ◇ *Greutate aparentă* v. greutate. *Moarte aparentă* v. moarte. *Orbită aparentă* v. orbită. ◆ Ext. Care este fals, iluzoriu, înşelător. *Linişte aparentă.* **2** (*în opoz. cu „ascuns”, „invizibil”*) Care este clar, limpede, lămurit, evident, vizibil. *În Iaşi... agitaţiunea era mai aparentă, se lucra mai pe faţă* (GHICA). ◇ *Semidiametru aparent* v. semidiametru. **3** (*constr.*) *Cărămidă aparentă* = cărămidă specială, de calitate superioară, care este folosită la zidirea unor faţade şi care rămîne netencuită. **4** (*jur.*) *Servitute aparentă* = servitute care se arată (de la prima vedere) prin locuri vizibile (uşi, ferestre etc.). **II** *adv.* În aparenţă. *Aparent, ai dreptate.* • pl. *-ţi*, *-te.* şi (*înv.*) *aparínte adj.invar.* /<fr. ***apparent***, lat. ***apparens***, ***-ntis***.

aparénţă *s.f.* Înfăţişare exterioară, perceptibilă prin simţuri, adesea înşelătoare, neconformă cu realitatea, a obiectelor, a fenomenelor, a persoanelor etc. *Afişează o aparenţă de calm.* ◇ (*mai ales la pl.*) *Aparenţele sînt înşelătoare.* ◇ Loc.adv. *În aparenţă* = judecînd după exterior, la prima vedere, la o cercetare superficială. *Mare descoperire şi grea –în aparenţă* (MAIOR.). ◇ Expr. *A salva aparenţele* = *a*) a respecta convenienţele sociale; *b*) a reuşi să ascundă, să mascheze (sub o înfăţişare amăgitoare, iluzorie, înşelătoare) o realitate neplăcută. *Deşi era supărat pe ea, îi zîmbea, încercînd să salveze aparenţele. După toate aparenţele* v. după. *A judeca după aparenţe* v. după. *Falsă aparenţă* v. fals. • pl. *-e.* şi *aparínţă s.f.* /<fr. ***apparence***, lat. ***apparentia***, ***-ae***.

apareuníe *s.f.* (*med.*) Incapacitatea sau imposibilitatea de a împlini, de a executa un act sexual. • sil. *-re-u-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***apareunie***, engl. ***apareunia***; cf. gr. *ἀ-* „fără”, *πάρευνος* „care se culcă alături; soţ”.

aparínte *adj.invar.* v. aparent.

aparínţă *s.f.* v. aparenţă.

aparitór *s.m.* **1** (*în antic. romană*) Nume generic dat slujbaşilor publici (lictori, scribi, secretari, crainici etc.) care însoţeau pe magistraţii romani, pe preoţi, ca şi pe împărat. ◆ Persoană care purta acest nume. **2** (*în Ev. Med.*) Mic slujbaş (aprod, pedel) la unele instituţii (judecătorii, universităţi etc.). • pl. *-i.* /<lat. ***apparitor***, ***-oris***, fr. ***appariteur***.

apariţie *s.f.* **1** Faptul de *a apărea*, de a se arăta privirii; ivire. *Apariţia lui în discotecă ne-a uimit, căci ştiam că nu-i place să danseze.* ◇ Loc.vb. *A-şi face apariţia* = a apărea, a se ivi. *Profesorii şi-au făcut apariţia în sala de examen.* ◆ Moment iniţial al unui proces (în curs de dezvoltare); geneză, naştere. *Odată cu apariţia omului, s-a schimbat total faţa planetei.* **2** Ieşire de sub tipar (a unei cărţi, a unui text, a unui periodic etc.); publicare, tipărire. *Apariţia acestui articol a stîrnit vii polemici.* ◇ Loc.adj. *În curs de apariţie* = pe cale de a fi publicat. *O nouă ediţie critică a operei lui Arghezi este în curs de apariţie.* **3** Concr. Viziune, vedenie; nălucă, spectru. *A avut o apariţie de coşmar.* ◇ (*admirativ*) *Printre celelalte invitate, ea a fost o apariţie sclipitoare.* • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi (*înv.*) *apariţiúne s.f.* /<fr. ***apparition***, lat. ***apparitio***, ***-onis***.

apariţiúne *s.f.* v. apariţie.

apartamént *s.n.* Diviziune principală a unei clădiri, a unui imobil, compusă din mai multe camere şi dependinţe şi care serveşte, de obicei, ca locuinţă (stabilă sau temporară). *Am un apartament cu patru camere, două băi şi un balcon mare.* ◇ *Apartament nupţial* = ansamblu de încăperi într-un hotel, constituind o unitate, mobilate luxos, şi care este rezervat numai de perechi de tineri căsătoriţi recent, pentru perioada de după nuntă. ◆ (*la pl.*) Complexul camerelor şi sălilor rezervate locuinţei private a fiecărui membru al unei familii regale sau princiare. *După ceremonie, regina s-a retras în apartamentele sale.* ◆ (*fam., glum.; la pl.*) Cameră lipsită de confort, în care locuieşte, silit de împrejurări, cineva. *Mergeam deseori în garsoniera lui sărăcăcioasă şi strîmtă, în „vastele lui apartamente”.* • pl. *-e*, (*înv., pop.*) *-uri.* /<fr. ***appartement***, it. ***appartamento*** <*appartare* „a separa”.

apárte[1] *adv., adj.invar.* **I** *adv.* **1** În mod separat, deosebit (de...) *Stă aparte de ceilalţi.* ◆ Pe lîngă. *Aparte de ceea ce deja ştii, i-am mai dat şi casetofonul.* **2** (*în piesele de teatru, ca didascalie*) Ca şi cum un personaj ar vorbi cu sine însuşi, dar cu glas tare, adresîndu-se numai publicului, căruia îi împărtăşeşte astfel intenţiile sau sentimentele sale, presupunîndu-se că ceilalţi actori prezenţi pe scenă nu aud nimic. (*Tare*)... *eu sînt tocmit cu jumătatea.* (*Aparte*) *Jumătatea cealaltă este la mine* (CAR.). **II** *adj.invar.* **1** Care este distinct, separat. *Codrul Tigheciului... forma un ţinut aparte* (DOC.). **2** Care este deosebit, special, neobişnuit, extraordinar; care este caracteristic, specific, particular, insolit; ext. care este straniu, ciudat, bizar. *Are o frumuseţe aparte.* • /***a***[4] + ***parte***, după fr. *à part.*

apárte[2] *s.n.* v. aparteu.

apartenént, -ă *adj.* Care aparţine (cuiva) de drept. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***appartenant***, it. ***appartenente***.

apartenénţă *s.f.* **1** (*mai ales cu determ. introduse prin prep. „la”*) Faptul de a aparţine cuiva sau de a ţine, de a depinde, de a fi legat de cineva sau de ceva. *Şi-a recunoscut apartenenţa la partidul de opoziţie.* **2** (*mat.*) Calitate, proprietate a unui element de a face parte dintr-o mulţime. *Relaţie (matematică) de apartenenţă.* ◇ *Grup de apartenenţă* v. grup. **3** Provenienţă. *Care este apartenenţa acestei maşini?* • pl. *-e.* /<fr. ***appartenance***, it. ***appartenenza***.

apartéu *s.n.* (*în teatru*) Replică spusă aparte cuiva; scurt monolog, rostit cu glas scăzut de un actor, ca pentru sine, care să poată fi auzit numai de publicul spectator. • pl. *-uri.* şi *aparté s.n.* /<fr. ***aparté***.

apartheid [a'partheid *sau* a'partheid] *s.n.* (*polit.*) Politică de discriminare rasială practicată sistematic din 1948 (după victoria în alegeri a partidului naţionalist) pînă în anul 1991 de guvernul Republicii Africa de Sud împotriva populaţiei autohtone de culoare şi a minorităţilor asiatice. *Apartheid-ul, adică „dezvoltarea separată” a grupurilor etnice, ...şi-a pus amprenta pe toate laturile vieţii din această ţară* (PER.). • /<engl., fr. ***apartheid*** <cuv. afrikaans.

apartíd, -ă *adj.* (*polit.*) Apartinic. • pl. *-izi, -ide.* /***a***[4] + ***partid***.

apartídic, -á *adj.* (*polit.*) Apartinic. • pl. *-ci, -ce.* /***apartid*** + *-ic.*

apartínic, -ă *adj.* (*polit.*) Care nu face parte din nici un partid politic sau din nici o organizaţie politică; apartid, apartidic. *Organizaţie apartinică.* • pl. *-ci, -ce.* /***a***[4] + ***partinic***, după rus. *беспартийный.*

apartinitáte *s.f.* (*polit.*) Situaţie a celui care nu face parte din nici un partid politic. • pl. *-ăţi.* /***a***[4] + ***partinitate***, după rus. *беспартийность.*

aparţinátor, -oáre *s.m., s.f., adj.* (*jur.*) (Persoană fizică sau juridică) care este proprietarul unui bun mobil sau imobil, al unui contract, al unei tutele etc. • pl. *-ori, oare.* /***aparţine*** + *-ător.*

aparţíne *vb. III. intr.* (*adesea constr. cu dat.*) **1** A ţine, a depinde de cineva sau de ceva. *Firma aparţine patronului italian.* ◆ A fi proprietatea cuiva. *Această bijuterie îmi aparţine.* ◇ Fig. *Iubirea aparţine metaficului.* ◆ A face parte dintr-o anumită categorie socială, dintr-o anumită familie, organizaţie etc. *El aparţine magistraturii.* **2** A fi de competenţa..., a-i reveni cuiva. *Decizia aparţine preşedintelui.* • prez. ind. *aparţín*, (*înv., pop.*) *aparţíu.* şi (*înv.*) *aparţíneá vb. II.* /<fr. ***appartenir***, după *a ţine.*

aparţíneá *vb. II.* v. aparţine.

apastóp *s.n.* (*chim.; înv.*) Produs cu proprietatea de a izola şi de a proteja construcţiile de infiltraţii. • /***apa*** + ***stop***.

apáş *s.m.* **1** (*la pl.*) Numele unui trib de amerindieni din sudul SUA (bazinul fluviilor Colorado şi Rio Grande del Norte), renumiţi pentru obiceiurile, curajul, spiritul războinic şi dibăcia în luptă, precum şi pentru ferocitatea lor; (*şi la sg.*) persoană care face parte din acest trib. **2** (*fam.; înv.*) Derbedeu, huligan; hoţ, bandit, tîlhar. • pl. *-i.* /<fr. ***apache***.

apátic, -ă *adj.* Care este cuprins de apatie, care manifestă sau care trădează apatie, indiferenţă, indolenţă, nepăsare, pasivitate. *O persoană apatică pe care nu o interesa nimic din ce se întîmplă în jur.* ◇ (*subst.*) *În fond, e un apatic.* ◆ Fig. Care este rece, distant. *Atitudine apatică.* • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***apathique***, it. ***apatico***.

apatíe *s.f.* **1** (*filos.*) Ideal moral la cinici, stoici şi epicurei de perfecţiune contemplativă a spiritului la care se ajunge prin exerciţiul virtuţii, care determină libertatea interioară înţeleasă ca indiferenţă faţă de pasiunile şi emoţiile umane, de plăcerile sensibile şi de evenimentele externe în general. **2** Stare de indiferenţă, lipsă de interes (adesea patologică) faţă de orice activitate, faţă de lumea înconjurătoare; lipsă de energie, de vlagă; indiferenţă, indolenţă, inerţie, nepăsare, pasivitate, placiditate. *Se lasă copleşit de apatie.* ◆ Fig. Atitudine rece, distantă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***apathie***, lat. ***apathia***, ***-ae***; cf. gr. *ἀπάθεια* „calm sufletesc, insensibilitate”, „absenţa oricărui afect, insensibilitate”< *ἀ-* „fără”, *πάθος* „afecţiune, dragoste”.

apatít *s.n.* (*mineral.*) Fosfat natural de calciu, de culoare verde smarald, albastră sau galbenă, întîlnit ca mineral accesoriu în special în rocile magmatice, care se prezintă sub formă de mase granulare compacte, fin cristalizate, şi care se foloseşte la fabricarea îngrăşămintelor minerale, la extragerea fosforului (producerea chibriturilor) sau serveşte ca liant ceramic pentru abrazivi. • şi *apatítă s.f.* /<fr. ***apatite***.

apatítă *s.f.* v. apatit.

apatitóză *s.f.* (*med.*) Pneumonioză provocată de inhalarea prafului de apatit. • /<fr. ***apatitose***.

apatríd, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care este fără cetățenie, care nu are cetățenia nici unui stat. ◆ (Om) fără patrie. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***apatride***; cf. gr. *á-*„fără", *πατρίς, -ίδος* „patrie".

apatridíe *s.f.* (*jur.*) Situație în care se găsește un apatrid, stare de apatrid. • *-g.-d. -iei.* /<fr. ***apatridie***.

apatúrii *s.f.* (*în Grecia antică; la pl.*) Sărbători solemne ale familiilor ateniene și ioniene în cinstea zeiței Afrodita, a lui Zeus și a Atenei, care durau trei zile (ulterior, patru zile) și care celebrau vechea organizare a orașului Atena. • /<fr. ***apaturies***; cf. gr. *Ἀπατούρια*.

apáus *s.n.* v. paos.

ápă *s.f.* **I 1** Lichid incolor, inodor, transparent și insipid, compus binar al oxigenului cu hidrogenul, care formează unul dintre învelișurile pămîntului, fiind cel mai răspîndit solvent și avînd un rol foarte important în natură. *Era nevoie de multă apă - și apa o scotea din gîrla cu care se învecina curtea lui* (PAS). ◇ Zic. *O furtună într-un pahar de* (sau *cu*) *apă*, se spune cînd în jurul unui eveniment sau al unei persoane se iscă o mare agitație, însă neîntemeiată, fără suport. ◇ *Apa din atmosferă* = apă în stare lichidă, gazoasă sau solidă care se găsește în partea inferioară a atmosferei (troposferă). *Apă dulce* = *a*) (*în opoz. cu „apă marină"*) apă de izvoare și de rîuri, precum și din unele lacuri sau iazuri; *b*) apă potabilă. *Pești de apă dulce. Apă marină* = (*în opoz. cu „apă dulce"*) apa mărilor și a oceanelor, cu un grad ridicat de salinitate (35%) și cu o densitate mai mare decît apa dulce. *Apă potabilă* = apă cu un conținut minim de substanțe minerale, folosită în alimentație. *Apă minerală* (sau, *înv., gazoasă, carbogazoasă*) = *a*) apă cu un conținut variabil de săruri, de gaze, de substanțe minerale sau de elemente radioactive, care îi conferă proprietăți terapeutice, curative; *b*) ext. sifon, borviz. Δ (și *eliptic, urmat de numele localității unde se află izvoare de ape minerale; introdus prin prep. „de"*) *Apă de Slănic. Apă plată* = apă minerală lipsită de un conținut de gaz carbonic dizolvat, neacidulată, recomandată mai ales în bolile de stomac sau în cele renale. *Sînt tot mai căutate așa-numitele ape plate, adică ape minerale lipsite de un conținut preponderent de gaz carbonic dizolvat* (PER.). *Apă de zăcămînt* = apă care saturează parțial rocile din zona zăcămintelor de hidrocarburi și, total, rocile din zona acviferă a unui zăcămînt de țiței, cu care este singenetică. *Apă de constituție* = apă legată foarte puternic în rețeaua cristalină a unor substanțe chimice, care nu poate fi îndepărtată fără distrugerea rețelei cristaline. *Apă de cristalizare* = apă reținută de unele substanțe cristaline, formînd cristalohidrați. *Apă degradată* = apă în care se varsă dejecții sau ape reziduale, industriale sau menajere. *Apă reziduală* = apă cu impurități sau cu substanțe toxice, evacuată din unități economice, instituții, blocuri etc., utilizată în procesele tehnologice. *Apă epurată* = apă din care au fost îndepărtate, prin procedee mecanice, chimice etc., substanțele nocive. *Apă industrială* = apă folosită în industrie ca materie primă, ca reactant, ca agent de răcire etc. *Apă dură* (sau *aspră*) = apă cu un conținut ridicat de săruri de calciu și de magneziu, peste limita admisă pentru a fi folosită ca apă potabilă sau industrială. *Apă moale* = *a*) (*în opoz. cu „apă aspră"*) apă care conține săruri în cantitate mică; *b*) (*reg.*) apă sălcie. *Circuitul apei în natură* v. circuit. *Apă curentă* v. curent. *Gaz de apă* v. gaz. *Înălțime coloană de apă* v. înălțime. *Jocuri de apă* v. joc. *Pușcă de apă* v. pușcă. *Restituție de apă* v. restituție. *Saltea de apă* v. saltea. *Apă metalică* v. metalic. *Apă meteorică* v. meteoric. *Apă termală* v. termal. ◇ Expr. *Apă chioară* (sau *curată, goală*) = *a*) apă de băut. *Azi am băut doar apă chioară, atît am fost de ocupat*; *b*) (*iron.*) băutură alcoolică sau aliment lichid excesiv diluat. *Sleite de apa chioară a cazanelor..., infanteriile grăbeau spre pădurea morții* (CAM.); *c*) vorbe lipsite de conținut. *Miron Iuga n-asculta discursul prefectului. El disprețuia mijloacele acestea de-a încurca pe săteni cu apă chioară* (REBR.). *A bate* (sau *a pisa*) *apa în piuă* (*să se aleagă unt* sau *untul*) = a vorbi mult și fără rost, repetînd aceleași lucruri și plictisind pe cei din jur. *Degeaba mai bați apa-n piuă să s-aleagă unt, că nu s-alege niciodată* (CR.). *A* (*se*) *îmbăta cu apă rece* (sau *chioară*) = a (se) amăgi, a duce sau a se lăsa dus cu vorba; a da cuiva sau a-și face iluzii, speranțe deșarte; a (se) înșela. *Nu mai spune la povești! Să ne-mbeți cu apă rece* (DUL.). *A fierbe* (*pe cineva*) *fără apă* = a provoca (cuiva) necazuri, a chinui (pe cineva) fără milă, a face (cuiva) zile fripte. *Vezi, așa-i place, să mă fiarbă fără apă! A fi* (*toți*) *o apă* (*și un pămînt*) = a fi la fel, a avea aceeași fire, același caracter. (*înv.*) *A face o apă din...* = a egala, a uniformiza, a șterge deosebirile dintre... *A face o apă din toate acele popoare... iată ceea ce se frămîntase... în creierii lui Iosif al II-lea* (ODOB.). *A intra la apă* = *a*) (*despre țesături*) a-și micșora dimensiunile după înmuierea în apă sau după spălare; *b*) (*fam.; glum.; despre oameni*) a slăbi foarte tare. *De cînd nu te-am văzut ai cam intrat la apă!*; *c*) (*fam.; despre oameni*) a ajunge într-o situație grea, neplăcută. *Îți spun că a intrat la apă rău de tot, mai ales că s-a certat și cu șeful cel mare. A lua* (sau *a prinde*) *apă* = *a*) (*despre obiecte de îmbrăcăminte sau despre încălțăminte*) = a fi permeabil, a lăsa să pătrundă apa. *Au fost atîtea bălți după ploaia de ieri, încît mi-a fost imposibil să nu prind apă*; *b*) (*despre ambarcațiuni*) a avea o spărtură prin care pătrunde apa, a se umple de apă. *A băga* (pe cineva) *la apă* = a provoca (cuiva) mari neplăceri, necazuri, a face (cuiva) un rău. *L-a băgat la apă partenerul de afaceri, după cearta pe care au avut-o în legătură cu acțiunile. A nu avea* (*nici*) *după ce bea apă* = a nu avea ce mînca; a fi foarte sărac. *A scoate apă* (*și*) *din piatră* (*seacă*) = a realiza, a obține etc. (ceva) cu orice preț, dovedind ingeniozitate, istețime, depunînd toate eforturile și trecînd peste orice greutate. *Cu una cu alta, mai cu ce avea de la părinți, scoase apă din piatră și ajunse a fi jinduit de multe fete în sat* (DELAVR.). *A căra apă la puț* = *a*) a face un lucru inutil; *b*) a face încercări zadarnice. *A nu fi* (cineva) *cu toată apa* = a nu judeca normal, a nu fi în toate mințile. *Tu nu ești cu toată apa* (SLAV.). (*glum., iron.*) *Ia cu apă!*, se spune cuiva, în derîdere, în momentul în care nu și-a atins scopul propus, nu a reușit să ducă la bun sfîrșit o acțiune sau căruia nu i-au ieșit planurile așa cum se așteptau. *Nu te mai amări atîta! Tura asta iei cu apă, data viitoare va fi mai bine. L-a făcut ceapă cu apă* v. ceapă. *A duce* (sau *a căra*) *apa cu ciurul* v. ciur. *A căra* (sau *a duce*) *apă cu ciurul* (*la nunta cuiva*) v. ciur. *A bea apă clocotită și a mînca foc* v. clocotit. *A căra apă-n Dunăre* v. Dunăre. *A căra apă la fîntînă* v. fîntînă. *A face* (*tot o apă și*) *un pămînt* (sau *una cu pămîntul*) v. pămînt. *A vinde apă la sacagiu* v. sacagiu. ◆ Restr. (*pop.; fam.*) Ploaie. *În sfîrșit s-a îndurat Dumnezeu și ne-a dat apă din cer.* ◇ Expr. *Apă de ploaie* = *a*) vorbe fără conținut, vorbe goale, palavre, baliverne. *Ordinul dat de dumneavoastră e apă de ploaie* (CA. PETR.); *b*) concr. lucru fără valoare. *Tot ce a făcut e apă de ploaie. La baliga moale puțintică apă trebuie* v. baligă. ◆ Restr. Cantitate limitată din acest lichid. *Spală în cîteva ape 70 dramuri de orez* (DRĂGHICI). ◇ *Castel de apă* v. castel. *Cîntar de apă* v. cîntar. *Gură de apă* v. gură. *Turn de apă* v. turn. ◇ (*în credințe și superstiții*) *Apă vie* = (*de obicei în corelație. cu „apă moartă"*) apă cu proprietăți magice, miraculoase, care are puterea de a însănătoși, de a întineri sau de a învia pe cineva. *Să-mi aducă trei smicele de măr dulce și apă vie... de unde se bat munții în capete* (CR.). *Apă moartă* = apă miraculoasă care închide, vindecă rănile sau care unește, îmbină părțile corpului unui om tăiat în bucăți. *Turnă apă moartă peste toate rănile și se închegă carnea* (ISP.). (*în descîntece*) *Apă neîcepută* = apa scoasă (într-o anumită zi) prima oară dintr-o fîntînă sau adusă de la un izvor, din care nu a băut nimeni, folosită mai ales în practicile vrăjitorești. *Apă sfințită* (sau *mare*) = agheasmă. *Ți-am adus și ție de la biserică niște apă sfințită. Apă închegătoare* v. închegător. ◇ (*fam.*) Expr. *A trage apa* (după ceva sau după cineva) = a se rupe complet de trecut; a nu mai fi interesat de cineva sau de ceva, a face abstracție de o întîmplare sau de o persoană. *Gata, nu te mai gîndi. Trage apa! A semăna* (*cu cineva*) *ca două picături de apă* v. picătură. *Nici o gură de apă* v. gură. *A sta cu picioarele în apă rece* v. picior. *A sorbi* (*pe cineva*) *dintr-o* (sau *într-o*) *lingură de apă* (ori *într-un pahar de apă*) v. sorbi. ◆ Ext. Fîntînă, puț, cișmea. *Du-te la apă și adu o găleată plină.* **2** Masă de apă formînd un rîu, un lac, o mare etc. *De murmur duios de ape Ea trezit-atunci tresare* (EMIN.). ◇ Zic. *Are să* (sau *trebuie să*) (*mai*) *treacă* (sau *să curgă*) (*multă*) *apă pe gîrlă* (sau *pe Dunăre, pe vale etc.*), se spune cînd este nevoie de o lungă perioadă de timp pentru a se împlini o dorință a cuiva, pentru a se realiza ceva. *Trebuie să mai treacă multă apă pe Moldova, pînă ce-i învăța tu atîtea și-atîtea* (SADOV.). *Minte de înghețată* (sau *încheagă*) *apa* (sau *apele*), se spune despre o persoană care nu este sinceră, care spune minciuni mari. *Apa trage la matca ei și omul la teapa lui*, se spune despre oameni care au aceeași personalitate sau au țeluri comune, sînt de aceeași factură sufletească; spune-mi cu cine te însoțești ca să-ți spun cine ești. *Singele apă nu se face*, se spune despre rudele de sînge, care nu-și pot renega familia din care provin. *Ulciorul* (sau *tigva*) *nu merge de multe ori la apă*, se spune în momentul în care o persoană, după ce a reușit de mai multe ori, în același mod, să-și atingă scopul, nu mai are sorți de izbîndă aplicînd aceeași metodă. *Apa trece, pietrele rămîn*, se spune cu referire la perenitatea naturii în raport cu fragilitatea, condiția de muritor a ființei umane. (*reg.*) *Șapte ape în chisăliță*, se spune despre o relație de rudenie, care este foarte îndepărtată. ◇ (*cu determ. în gen. care indică numele rîului, al fluviului etc.*) *Abia către amiază ajunseră la apa Bistriței* (SADOV.). ◇ (*în constr. care indică o distanță foarte mare*) *Trecînd peste nouă mări, peste nouă țări și peste nouă ape mari...* (CR.). ◇ *Apă curgătoare* = apă de suprafață care curge pe o albie înclinată (torenți, rîuri, fluvii) și care se varsă în altă apă mai mare. *Pîrîul este o apă curgătoare. Apă stătătoare* (sau *stagnantă*) = apă de suprafață care se adună în depresiuni (ale scoarței terestre) (lacuri, mări, oceane, bălți, mlaștini). *Pești de apă stătătoare, Cu năvodul pescuiți* (ALECS.). *Apă subterană* = apă (de origine exogenă și endogenă) care circulă prin mediul poros-permeabil din scoarța Pămîntului, formînd straturi acvifere; apă freatică. *Ape continentale* = apele de suprafață și apele subterane ale unui continent. *Apă moartă* = apă în mișcare foarte lentă sau cu întrerupere de scurgere. *Laguna este o apă moartă.* (*jur.*) *Ape teritoriale* = porțiune a mării sau a oceanului care este situată de-a lungul coastelor unui stat și care face parte din teritoriul statului respectiv. *Ape interioare* = rîurile, fluviile, lacurile și canalele situate pe teritoriul unui singur stat; mările interioare, apele porturilor și ale golfurilor interioare care sînt supuse suveranității statului respectiv. *Apă adîncă* = fig. om calm, potolit în aparență, care are însă o fire ascunsă. *Coama apei* v. coamă. *Curs de apă alogen* v. alogen. *Bonitarea apelor* v. bonitare. *Cădere de apă* v. cădere. *Ceapă de apă* v. ceapă. *Cota apelor* v. cotă. *Cumpăna apelor* sau *cumpănă de ape* v. cumpănă. *Izma apei* v. izmă. *Lăstun de apă* v. lăstun. *Linie de apă a unei nave* v. linie. *Polo pe apă* v. polo. *Pînză de apă subterană* v. pînză. *Purice-de-apă* v. purice. *Apă salmastră* v. salmastru. *Șarpe-de-apă* v. șarpe. *Viul apei* (sau *de apă*) v. viu. ◇ (*în mit. românească*) *Apa Sîmbetei* = rîu care se varsă în iad. *Apa Duminicii* = rîu care se varsă în rai. *Apele albe* = apă în care se scaldă zînele. *Joia apelor* v. joi. ◇ Loc.adj. *Pe apă* = trecător, frivol. *Să le scriu, cum cere lumea, vro istorie pe apă?* (EMIN.). ◇ Loc.adv. (*în legătură cu verbe ca „a vorbi", „a spune"*) *Ca* (*de*) *pe apă* sau *ca apa* = în mod curgător, fluent; pe dinafară. *Le spui toate ca de pe apă* (SB.). *Știe poezia ca pe apă. În josul apei* v. jos. *În susul apei* v. sus. ◇ Expr. (*fam.*) *A*(*-i*) *merge* (cuiva, ceva) *ca din apă* = a se desfășura (o acțiune) conform așteptărilor (cuiva); a se realiza perfect, în concordanță cu dorința cuiva. *A se bate ca apa de maluri* = a se frămînta, a se zbate, a se agita fără rost, inutil. *Degeaba te bați ca apa de maluri, că tot nu se mai poate rezolva nimic. A-l lua apa* (pe cineva) = a fi smuls din obiceiurile lui pe neașteptate; a reacționa altfel decît se așteaptă cineva; a se lăsa la voia întîmplării. *Omu-i din fire îndărătnic și uneori îl ia apa fără-de-veste* (RĂD.). *Deseori cade pe gînduri, îl ia apa, vorbești cu el și n-aude. A ști* (sau *a vedea*) *în ce apă* (sau *ape*) *se adapă* (sau *se scaldă*) *cineva* = a cunoaște gîndurile, intențiile, starea sufletească sau deprinderile, apucăturile cuiva. *Nu încerca să mă convingi, căci știu în ce ape se scaldă. A o scălda* (sau *a se scălda*) *în două ape* = a fi evaziv, a ocoli răspunsul; a evita să începă o acțiune; a avea o atitudine echivocă. *Cînd i se punea o întrebare, o scălda în două ape. A-l lăsa* (pe cineva) (*să se scalde*) *în apele lui* = a permite (cuiva) să facă ceea ce dorește; a nu deranja, a lăsa (pe cineva) în pace. *Orice mîngîiere a mea era de prisos. L-am lăsat în apele lui* (SADOV.). *A pluti în apele cuiva* = a fi de aceeași părere cu cineva; a urma pe cineva orbește. *Sper... că... îți*

voi fi intrat cu totul în plac și că deocamdată mă pot răsfăța plutind pe deplin în apele tale (ODOB.). *A nu fi în apele sale* sau *a nu fi în toate apele* = a fi indispus sau abătut. *Iorgule... ai ceva care-mi tăinuiești... Nu ești în apele dumitale* (ALECS.). *A-i veni* (cuiva) *a-i ajunge* (cuiva) *apa la gură* (sau *la gît*) = a se afla într-o situație foarte grea, dificilă, a fi în mare primejdie; a ajunge la capătul răbdării, la limita insuportabilului. *Alegea totdeauna vremurile cele mai grele... cu gînd ca, văzînd Mihai că-i vine apa la gură, să făgăduiască tot ce va cere* (ISP.). *A trece prin* (*mai multe*) *ape* = a îndura, a pătimi. *Prin cîte ape n-a trecut el* (DOC.). *A spăla* (sau *a da*) (*ceva*) *în mai multe ape* = a spăla în mai multe rînduri de apă. (*înv.*) *Ce pe apă nu curge* = foarte puțin, aproape nimic. *Le plăteau* (*dascălilor*) *ce pe apă nu curge* (GHICA). *A-i veni* (cuiva) *apa* (sau *apă*) *la moară* sau *a veni apă* (sau *apa*) (*și*) *la* (sau *pe*) *moara cuiva* = a începe să-i meargă (cuiva) bine, a se schimba împrejurările în favoarea cuiva. *Îi venise acum și lui Dănilă apa la moară* (CR.). *A-i lua* (sau *a-i tăia*) (cuiva) *apa de la moară* = *a*) a crea (cuiva) condiții nefavorabile, a priva (pe cineva) de anumite avantaje de care s-a bucurat; *b*) a face (pe cineva) să nu mai poată spună nimic, a reduce (pe cineva) la tăcere, a nu mai permite (cuiva) să vorbească. *A pescui în apă tulbure* = a profita de o situație confuză pentru a trage foloase personale. *Nimica nu mai am de spus. Să vină de vor alții ca să-nceapă A pescui-n această tulbure apă* (BEN.). *A se duce* (sau *a da*) *pe apa sîmbetei* (sau *a Dunării, a gîrlei*) = a (se) distruge, a (se) pierde, a (se) prăpădi, a (se) risipi. *Azi se duce pe apa sîmbetei o limbă de porumbițe, mîine o livadă întreagă* (REBR.). *Dacă s-ar duce pe apa Dunării și a sîmbetei toți ciocoii, poate că n-ar fi rău* (PAS). (*glum., iron.*) (*Adus*) (*ca*) *de* (*pe*) *ape* = (*despre modul cum se îmbracă sau cum arată cineva*) neîngrijit, neglijent. *Arată parcă-i adus de ape. A se uita ca-ntr-o apă adîncă* = a privi în gol. *A scăpa căciula pe apă* = a pierde prilejul, ocazia (fără voie). *A călca apa* v. călca. *A crește ca din apă* v. crește. *A trăi ca frunza pe apă* v. frunză. *Ca fulgul pe apă* v. fulg. *A-i da cuiva apă la moară* v. moară. *A turui ca la moara fără apă* v. moară. *A mîna apa la moara sa* v. moară. *Minte de se opresc apele în loc* v. opri. *Pescuitor în apă tulbure* v. pescuitor. *A trăi* (sau *a se simți, a o duce*) *ca peștele în apă* v. pește. *În ce ape se scaldă?* v. scălda. *A slobozi apa* (sau *apele*) *mortului* v. slobozi. *A ști* (*ceva*) *ca apa* v. ști. *A trece prin foc și prin apă* v. trece. *A trece pe cineva prin toate apele* v. trece. ◆ (*mai ales la pl., determ. uneori prin „a rîului", „a mării" etc.*) Întreaga cantitate de apă a unui rîu, a unei mări etc. *Au venit apele mari. Focul meu a-l stinge nu pot cu toate Apele mării* (EMIN.). ◇ Poet. *Șa-le rîurilor ape ce sclipesc fugind în ropot* (EMIN.). ◇ Fig. *Apele limpezi ale conștiinței* (PER.). **3** Fig. (*mai ales la pl.; uneori repet.*) Joc de culori, asemănător cu, sau amintind de, undele apei, pe care îl fac în lumină anumite obiecte lucioase (metale, mătăsuri etc.). *Își piaptănă părul negru... care undează, făcînd ape, ape la lumina a două fețnice cu trei ramuri* (DELAVR.). ◆ Ext. Transparență, puritate, strălucire a unei pietre prețioase. *Lua fiecare inel, fiecare pereche de cercei, le ridica în fața ochilor, le făcea să-și joace apele* (DUMITRIU). ◆ Analog. Fața, luciul oglinzii. *Oglinda era cu rame și cu apa împîclită* (CE. PETR.). ◇ *Apa morților* v. mort. **II 1** (*chim.; urmat de determ. care arată felul, compoziția etc.*) Denumire a unor preparate lichide industriale, farmaceutice, de parfumerie etc. ◇ *Apă de clor* = apă care conține clor (trei volume de clor într-un volum de apă), folosită ca decolorant în industria textilă și a hîrtiei, în menaj etc. *Apă de var* = soluție de hidroxid de calciu, preparată din var nestins și apă, avînd proprietăți antidiareice și antiacide; lapte de var. *Apă de plumb* = soluție de acetat de plumb, dulce, toxică, folosită în medicină, în industria textilă etc.; zahăr de plumb. *Apă amoniacală* = produs secundar obținut în procesul de cocsificare a cărbunilor, care conține săruri de amoniu. *Apă de barită* = soluție de hidroxid de bariu, întrebuințată pentru absorbția dioxidului de carbon. *Apă-grea* = apă în care atomul de hidrogen este înlocuit cu izotopul greu al hidrogenului, deuteriu, folosită ca moderator de neutroni în centralele nucleare și la studierea mecanismului reacțiilor chimice. *Apă regală* = amestec de acid clorhidric și acid nitric concentrat (trei volume acid clorhidric și un volum acid nitric), care are proprietatea de a ataca metalele, inclusiv aurul și platina. (*pop.*) *Apă tare* = acid azotic, acid nitric. *Apă boricată* v. boricat. *Apă de brad* v. brad. *Apă de colonie* (sau, *înv., de colonia*) v. colonie. *Apă de Javel* v. javel. *Apă de melisă* v. melisă. *Apă oxigenată* v. oxigenat. *Apă sedativă* v. sedativ. *Sticlă de apă* v. sticlă. *Apă de trandafir* v. trandafir. **2** Denumire a unor secreții apoase ale corpului (uman sau animal): *a*) Lacrimi. *Bărbia i-o ridică, s-uită-n ochii plini de apă* (EMIN.). ◇ Expr. *A da apă la șoareci* = a plînge. *b*) Salivă. ◇ Expr. *A-i lăsa* (cuiva) *gura apă* (după ceva) = a dori (ceva) foarte mult, a avea poftă (de ceva). *Le lăsa gura apă la toți după așa bucățică* (ISP.). *c*) Sudoare, transpirație. *Din cînd în cînd își scotea batista din buzunar, ștergea apa de pe obrajii dogoriți* (CE. PETR.). ◇ Expr. *A fi* (sau *a se face*) (*tot*) (*numai*) *apă* (sau *o apă*) = a fi foarte transpirat. *Calul era numai o apă de atîta alergătură. Lac de apă* v. lac. (*A fi* sau *a se face*) *pic de apă* v. pic. *d*) Lichid secretat de organism în anumite boli. *Apă la genunchi.* ◇ Expr. *A lăsa apă* = (*cu referire la un animal*) a sparge o umflătură pentru a permite să se scurgă lichidul colectat. ◆ (*med.*) Lichid amniotic. ◇ Expr. *A i se tăia* (sau *a i se rupe*) (cuiva) *apa* = (*despre femei însărcinate*) a începe să i se scurgă lichidul amniotic, semn că nașterea este iminentă. **3** (*pop.*) Denumire a unor boli: *a*) Ciroză hidrică, hidropizie, dropică. *b*) *Apă la plămîni* = pleurezie. *c*) *Apă la cap* = hidrocefalie. ◇ Expr. *A avea apă la cap* = a fi prost, a fi idiot. *d*) *Apa trîndului* = dizenterie. *e*) *Apă-albă* = albeață; cataractă. *f*) *Apă-neagră* = glaucom. *g*) *Pungă de apă* v. pungă. **III** (*bis.; înv., pop.*) *Apă-botează* = Bobotează. ◆ (*reg.*) Agheasmă sfințită la nașterea pruncului. • pl. *-e.* /lat. ***aquam.***

apădúc *s.n.* v. apeduct.

apădúcere *s.n.* v. apeduct.

apăi *adv.* v. apoi.

apără *vb. I.* **1** *tr.* (*adesea urmat de determ. introduse prin prep. „de", „contra", „împotriva"*) A interveni în ajutorul cuiva (sau a ceva) pentru a-l susține împotriva unei acțiuni ostile, a unor acuzații etc.; a feri, a proteja (pe cineva) printr-o intervenție promptă. *S-a împlinit vorba ceea: apără-mă de găini, că de cîni nu mă tem!* (CR.). ◇ (*compl. indică idei, teorii, noțiuni etc.*) *Alexandru cel Mare... apără vitejește independența* (BĂLC.). ◇ Expr. *A apăra cu pieptul* (*pe cineva* sau *ceva*) v. piept. ◆ (*compl. indică teritorii, localități etc.*) A păzi; a menține prin luptă. *A apărat multă vreme cetatea.* ◆ (*refl.; despre atacuri, acțiuni ostile*) A se împotrivi. *Ea se apără c-o mînă, Însă totuși lui se lasă* (EMIN.). ◆ (*refl.*) A se proteja de o agresiune, de lovituri etc. *Au venit... și m-au lovit; m-am apărat cît am putut* (SADOV.). **2** *tr.* A pune la adăpost de o primejdie, de un pericol, de frig, de ploaie etc.; a feri, a ocroti, a păzi, a proteja. *Eu? Îmi apăr sărăcia și nevoile și neamul...* (EMIN.). ◇ Expr. (*abs.*) *Doamne-apără!* (sau *-feri*), ori (*tr.*) *feri-ne, Doamne!* = *a*) cu nici un preț, pentru nimic în lume. *Eu de-aș fi femeie, nu l-aș lua, Doamne apără!* (C. NEGR.); *b*) eufem. (*pop.*) denumire a diavolului. *O fi Doamne-apără... să ne facem cruce și să zicem: Feri-ne, Doamne!* (POP.). **3** *tr.* (*compl. indică oameni sau acțiuni, manifestări, opinii etc. ale lor*) A susține, respingînd obiecțiile aduse. *El apără ideile profesorului său în această polemică.* ◆ (*jur.*) A pleda cauza cuiva în instanță. *Avocatul care-mi apărase procesul... nu-mi dăduse vești tocmai bune* (SADOV.). ◆ (*refl.*) A aduce în sprijinul său argumente necesare pentru a dovedi că este acuzat, învinuit pe nedrept; a se dezvinovăți, a se disculpa; a se justifica, a se scuza. *Ce-ai strigat, mă, tu, guleratul ăsta?... -Eu, nimic! s-a apărat acesta* (PAS). ◇ Fig. *N-aveți de ce-mi mulțămi, s-a apărat unchețul meu* (SADOV.). **4** *tr.* (*înv.; compl. indică oameni*) A reține, a opri, a împiedica să întreprindă o acțiune. *Nu era nime... să mă apere să nu întru în beserecă* (DOC.). ◆ Ext. A determina, a convinge să-și schimbe părerea, drumul etc.; a abate. *Iară boierii toți îl apăra de acea cale să nu se ducă den țară și den domnie* (COSTIN). **5** *tr.* (*înv.*) A încerca să oprească, să împiedice; a interzice. *Ca păcatele mele să nu apere a veni aicea Duhul Tău* (ZOBA). **6** *tr.* (*înv.*) A refuza, a respinge. *Vrerea buzelor lui n-ai apărat lui* (DOS.). ◆ (*refl.; mai ales despre pretenții, dorințe*) A se opune, a se împotrivi. *S-a apărat de dorințele lui și a fugit.* **7** *refl.* (*despre obligații, îndatoriri etc.*) A evita, a ocoli, a preîntîmpina, a preveni. *Ce, pentru că o datorie... e anevoioasă, sîntem oare în drept a ne apăra de dînsa?* (BĂLC.). **8** *tr.* (*jur.; înv.*) A scuti de o prestație, de o obligație financiară. *Să fie apărat de tot birul visteriei* (DOC.). • prez.ind. *ápăr.* /lat. ***apparare*** „a face preparative de apărare; a pregăti, a dispune".

apărăie *s.f.* (*pop.*) Apărie. *Face și o apăraie prin casă de s-a îndrăcit de ciudă hîrca de la bucătărie* (CR.). ◇ Fig. *Din bucătăria de vară curgea în bătătură o apăraie de lumină sîngerie* (DAN). • g.-d. *-iei.* / ***apă*** + *-ăraie.*

apărare *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *apăra* și rezultatul ei. **1** Împotrivire, rezistență în fața unui atac, a unui pericol sau a unei primejdii. *Găsiră în depărtare un lup groaznic... Îndată se și gătiră de apărare* (ISP.). ◇ *Instinct de apărare* = reflex de împotrivire, de autoprotecție manifestat de ființe față de atacuri, de acțiuni ostile, de agresiuni ale mediului etc. **2** Intervenție în sprijinul cuiva (sau a ceva); ferire, ocrotire, sprijin. *Apărare împotriva incendiilor.* ◇ Expr. *A lua apărarea cuiva* (sau a *ceva*) = a apăra pe cineva (sau ceva), a sprijini pe cineva într-o situație grea; a pleda în favoarea cuiva. *I-am luat apărarea, auzind atîtea învinuiri nedrepte ce-i erau adresate.* ◆ Concr. Cineva sau ceva care apără, protejează, intervine în ajutorul cuiva sau a ceva. *Este singura mea apărare.* **3** (*milit.*) Una dintre formele principale de luptă prin care se urmărește oprirea ofensivei inamicului; totalitatea măsurilor luate în acest scop; defensivă. *Armata se află în apărare.* ◇ *Apărare națională* = ansamblu de măsuri și acțiuni având caracter intern și internațional, luate în scopul asigurării independenței, suveranității și integrității teritoriale a unei țări. *Apărare activă* = apărare care folosește contraatacuri, pentru a slăbi și a nimici forțele inamice. *Apărare pasivă* = totalitatea mijloacelor de apărare a populației civile a unei țări luate împotriva atacurilor aeriene (adăposturi, camuflaj, măști de gaze etc.). *Apărare antiaeriană* = *a*) ansamblul mijloacelor utilizate și al măsurilor luate împotriva atacurilor aeriene; *b*) diviziune a forțelor armate ale unei țări. *Linie de apărare* v. linie. ◆ Totalitatea măsurilor luate pentru oprirea ofensivei inamicului. *Generalul a organizat minuțios apărarea.* ◆ Ext. Cei care luptă pentru paza unui teritoriu. *Apărarea a respins ultimul atac.* **4** (*jur.*) Susținere a unei cauze în fața justiției; pledoarie. *Acuzatului i se garantează dreptul de apărare.* ◇ *Legitimă apărare* v. legitim. ◆ Concr. Parte într-un proces care apără cauza cuiva. *Apărarea are cuvîntul!* ◇ *Banca apărării* v. bancă. **5** Concr. (*sport*) Grup de jucători dintr-o echipă care au rolul de a apăra, de a proteja propria poartă. *Pentru acest meci antrenorul a regîndit apărarea, înlocuind cîțiva fotbaliști.* ◇ *Apărare siciliană* v. sicilian. **6** (*med.*) *Apărare musculară* = contracție provocată și dureroasă a mușchilor peretelui abdominal, care dispare la palparea progresivă și reflectă o inflamație localizată. *Apărare imunitară* = capacitate a organismului de a se proteja prin intermediul sistemului imunitar. **7** (*psihanal.*) Operație prin care un subiect, confruntat cu o reprezentare insuportabilă, o refulează, întrucît nu are mijloace pentru a o lega rațional de alte cunoștințe. ◇ *Mecanisme de apărare* = procese parțial inconștiente ale eului pentru a-și proteja integritatea. • pl. *-ări.* /v. ***apăra.***

apărát, -ă *adj.* **1** Care este adăpostit, ferit, ocrotit, păzit, protejat, sigur. *Un loc mai apărat.* **2** (*înv.*) Care este interzis, oprit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***apăra.***

apărămînt *s.n.* (*înv.*) Apărare, ocrotire, protecție, sprijin. *Apărămînt și depărtare a tot răul* (DOS.). • pl. *-minte, -uri.* / ***apăra*** + *-mînt.*

apărătór, -oáre *adj., s.m., s.f.* **I 1** *adj.* (*mai ales despre obiecte*) Care apără, protejează sau sprijină. *Scut apărător* (C. NEGR.). **2** *s.m., s.f.* Persoană care apără sau sprijină pe cineva sau ceva; ocrotitor, protector, susținător. *Tata îmi era totdeauna apărător* (SADOV.). ◇ (*bis.; ca atribut al lui Dumnezeu*) Dumnezeu este apărătorul credincioșilor săi. **3** *s.m., s.f.* (*jur.*) Persoană care apără cauza cuiva în instanță; avocat. *N-avem apărător, domnule președinte, pentru că n-am putut să-l plătim cît ne-a cerut* (BUJ.). **4** *s.m.* (*sport*) Jucător (dintr-o echipă) care apără zona propriei porți; fundaș, stoper. *Cel mai bun apărător al echipei naționale de fotbal.* **II** *s.f.* **1** Nume dat unor obiecte, unor dispozitive (tehnice) cu rol protector. *Apărătoarea roților trăsurii.*

2 Gardă. *Apărătoare la sabie.* **3** (*înv.*) Evantai. *Își mișcă apărătoarea, pentru a ascunde emoțiunea* (C. NEGR.). **4** (*reg.*) Ceatlău, prăjină. *Apărătoare la protapul saniei.* **5** (*reg.*) Streașină la casă. **III** *s.f.* (*bot.*) **1** Plantă erbacee din familia labiatelor, cu tulpina dreaptă, păroasă, cu frunzele ovale și florile purpurii, care crește în lunile iulie-august prin tufișuri, la margini de pădure, prin locuri necultivate (*Clinopodium vulgare*); somnișor. **2** Izmă-proastă, busuioc-de-cîmp (*Mentha pulegium*). • pl. *-ori, -oare.* /***apăra*** + *-ător.*

apărătúră *s.f.* **I 1** (*milit.; înv.*) Fortificație, întăritură. *Apărătură... a toată creștinătatea* (SIM. D.). **2** (*înv.*) Mijloc de apărare, de protecție. *Mir..., apărătură de către toate primejdele și boale fără leac* (DOS.). **3** (*înv.*) Piedică, obstacol. **II 1** (*pop.*) Loc îngrădit, pădure rară din care este interzis a se tăia lemne; branițe, opritură. **2** (*reg.*) Pădure tăiată, unde le este interzis oamenilor să umble. • pl. *-uri.* /***apăra*** + *ătură.*

apăreá *vb. II. intr.* **1** (*în opoz. cu „a dispărea”*) A se arăta în fața cuiva, a deveni vizibil cuiva, a se ivi. *Pe botul gros al lui Colțun apărură picături mari de sînge* (SADOV.). ◇ Expr. *A apărea ca din pămînt* (*din iarbă verde*) v. pămînt. ◆ (*despre iarbă, frunze ale copacilor etc.*) A încolți, a ieși. *A apărut iarba. Copacului i-au apărut frunzele.* ◆ (*despre aștri sau despre lumina produsă de aceștia*) A răsări, a se ridica; a miji. *A apărut luna.* ◆ A se arăta (cuiva) sub o înfățișare, a lua (pentru cineva) un anumit aspect; a se înfățișa, a se revela. *Cîmpia apare în toată splendoarea ei.* ◆ A avea o viziune. *Cînd dormea, i-a apărut bunica moartă de mulți ani.* ◆ A se prezenta, a se arăta. *Pînă la urmă va apărea un martor.* ◇ Expr. *A apărea pe* (sau *în*) *arenă* v. arenă. ◆ A rezulta. *Dacă se au în vedere probele, vina lui apare clară.* ◆ (*fam.*) A părea. *Dădaca îmi apărea oarecum comică* (SADOV.). **2** A se naște. *Copilul a apărut pe lume după o grea intervenție chirurgicală.* ◆ (*despre procese sociale, idei etc.*) A lua naștere. *După revoluție a apărut o nouă ordine socială.* ◆ (*despre fenomene ale naturii*) A se isca, a începe, a se porni, a se produce, a se stîrni. *A apărut din senin o furtună.* ◆ (*despre manifestări ale oamenilor*) A încolți, a se înfiripa. *Un zîmbet apăru pe fața lui.* **3** A interveni, a se întîmpla, a surveni. *A apărut o schimbare.* ◆ Restr. A începe. *A apărut o epidemie.* **4** (*despre publicații*) A ieși de sub tipar; a se publica, a se tipări. *A apărut un nou tom din dicționar.* ◆ (*despre filme, spectacole*) A fi oferit publicului. *Filmul a apărut pe ecrane la o lună de la terminarea turnării.* • prez.ind. *apár.* și (*pop.*) *apáre vb. III.* /lat. ***apparēre,*** după *părea.*

apărie *s.f.* Apă multă vărsată pe jos; apăraie. *Un lighean de lut cu ibric pentru spălat în mijlocul odăii, apărie pe jos, gunoi și gîndaci fojgăind în toate părțile* (CR.). • g.-d. *-iei.* /***apă*** + *-ărie.*

apărút, -ă *adj.* **1** Care a devenit vizibil. **2** (*despre cărți, publicații etc.*) Care este ieșit de sub tipar. • pl. *-ți, -te.* /v. ***apărea.***

apás *s.n.* (*înv.*) **1** Asuprire, opresiune, apăsare. *Apăsul nevoii* (DOS.). **2** Mîhnire, supărare; durere. *Fiul către părinte, de apăsul ce are, să jăluiește* (CANT.). • /de la ***apăsa,*** prin derivare regresivă.

apăsá *vb. I.* **1** *tr.* A se lăsa cu toată greutatea asupra unui lucru, a exercita o presiune asupra unui corp; a presa, a comprima. Apasă pedala de accelerație ◇ (*abs.*) *Se îndreaptă către butonul de alarmă și apasă.* ◇ (*cu determ. care indică instrumentul acțiunii*) *Apăsa cu mîna capul bolnavului* (PER.). ◇ (*compl. indică părți ale corpului*) *Gîndind că dorm, șireato, apeși gura ta de foc Pe-ai mei ochi închiși ca somnul* (EMIN.). ◇ (*intr.*) *O mînă era strîns apăsată pe inimă* (EMIN.). ◇ Ext. *Sosește un om... cu pălăria apăsată pe ochi* (SB.). ◇ Fig. *Singurătatea îl apăsa dureros* (CE. PETR.). △ (*abs.*) *În dricul verii apăsa arșiță nemilostivă subt cer alburiu* (SADOV.). ◆ (*compl. indică obiecte*) A fi prea greu pentru a fi purtat de cineva. *Ori zaua te-apasă Ori șaua te-ndeasă... De duci așa greu Trupușorul meu?* (ALECS.). **2** *intr.* Fig. (*despre cuvinte, fraze etc.*) A evidenția, a sublinia, a accentua în timpul vorbirii. *„Totul este să fii drept, nepărtinitor și neinteresat”, și apasă pe acest din urmă cuvînt* (PER.). ◇ (*eliptic*) *Du-te, apăsă el, pleacă acum și nu mai aștepta* (PRED.). **3** *tr.* Fig. (*despre oameni*) A asupri, a oprima, a persecuta; a exploata, a împila, a tiraniza. *Streini prinți... ne-apăsară* (ALEX.). **4** *tr.* Fig. (*despre manifestări, situații, necazuri etc.*) A face să sufere, a chinui, a copleși, a covîrși, a neliniști, a frămînta. *O greutate îmi apăsa inima* (C. NEGR.). ◇ Expr. *A-l apăsa* (*pe cineva*) *gîndul* v. gînd. • prez.ind. *apás.* /lat. ***appensare.***

apăsáre *s.f.* Acțiunea de *a apăsa* și rezultatul ei. **1** Presiune, presare; strînsoare. *Apăsarea exercitată de greutățile puse pe capac l-au îndoit.* ◆ Greutate, povară, sarcină. *Mijlocul li se frînge de apăsarea armelor.* **2** Fig. Asuprire, oprimare; împilare, exploatare. *Secolul al 19-lea... a ridicat pe om din robie și din apăsare la egalitate și la libertate* (GHICA). **3** Starea celui chinuit, copleșit de durere, de griji materiale sau morale, de regrete etc. *De cîteva zile aveam o neliniște, o apăsare, o frică nelămurită* (VLAH.). • pl. *-ări.* /v. ***apăsa.***

apăsát, -ă *adj.* **1** (*despre obiecte*) Care este comprimat, presat. *Butonul apăsat arată că aparatul este pornit.* **2** (*despre pumni*) Care este greu, plin de forță. *Ursan, pletos ca zimbrul... Cu brațul de bărbat, cu pumnul apăsat* (ALECS.). **3** (*despre mers, pași etc.*) Care este energic (și sacadat); îndesat, sigur. *Venea și de pe șosea... greu, apăsat, tropot de pași* (DUMITRIU). ◇ (*adv.*) *Încordat, începu să se plimbe călcînd apăsat cu tocurile în puntea de lemn* (BART). **4** (*despre modul de exprimare a cuiva*) Care denotă hotărîre, fermitate; răspicat; ext. care este energic, poruncitor. *Ba o să se poată... adaose... cu vorbă apăsată* (ISP.). ◇ (*adv.*) *Își încolăcăcea mînile pe după gîtul lui, șoptind încet, dar apăsat: Mă iubești?* (NĂD.). ◆ (*despre senzații, manifestări etc.*) Care este puternic, intens. *Mă arde-n spate! Zise fata c-un geamăt apăsat* (EMIN.). **5** Fig. Care este asuprit, copleșit, chinuit; necăjit, trist. *Fața lui trasă și fină, din care nu se putuse încă șterge amărăciunea unei tinereți apăsate* (EMIN.). ◆ Care este dens, greu, încărcat. *Ardeau lămpi somnoroase, răspîndind dungi de galbănă lumină prin aerul apăsat* (EMIN.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***apăsa.***

apăsátor, -oáre *adj., s.n.* **I** *adj.* **1** Care este copleșitor, covîrșitor, împovărător; greu de suportat, chinuitor. *În fața frumosului... singurătatea devine apăsătoare* (M. I. CAR.). ◆ Care este deprimant, dezolant, sumbru. *Gînduri apăsătoare.* ◆ Care este aspru, sever. *Începe a plînge în inima sa, lovit fiind în adîncul sufletului de apăsătoarele cuvinte ale părintelui său* (CR.). **2** Care asuprește, oprimă, împilează. *Tiranie apăsătoare.* **II** *s.n.* **1** (*tehn.*) Mecanism la mașinile de cusut care apasă pe placa mașinii materialul, pentru a putea fi fixat și deplasat; călcător, ceapraz. **2** (*reg.*) Mai. *Apăsător de bătut pari.* • pl. *-ori, -oare.* /***apăsa*** + *-ător.*

apăști *vb. IV.* v. apesti.

apăștire *s.f.* v. apestire.

apăștít, -á *adj.* v. apestit.

apătós, -oásă *adj.* Care conține multă apă, care este îmbibat cu apă; apos. *Podelele jucau... sub roatele butcii și aruncau în sus... stropi de noroi apătos* (GHICA). • pl. *-oși, -oase.* /lat. ****aquatōsus, -a, -um***; cf. *apos.*

apătoșá *vb. I. intr.* **1** (*înv.; despre apele din rîuri, fluvii etc.*) ◆ (*înv.; refl.; despre albiile unor ape*) A se umple cu apă. *Și părăuăle s-apătoșară, De băură toți și s-adapară* (DOS.). **2** (*pop.*) A se umezi, a se muia; a se scurge. (*Bubele dulci*) *nu dor la fel, ci numai apătoșază* (POP.). • prez.ind. *-ez.* /v. ***apătos.***

apectomíe *s.f.* (*chir.*) Îndepărtare (chirurgicală) a apexului unei rădăcini dentare cu granulom. • g.-d. *-iei.* /***ap[ex]*** + *-ectomie.*

apedúc *s.n.* v. apeduct.

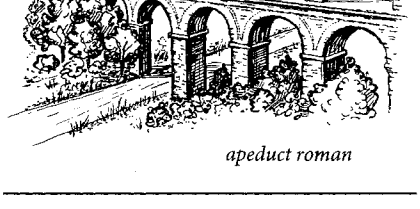

apeduct roman

apedúct *s.n.* **1** (*hidrotehn.*) Ansamblu de construcții și de instalații (subterane sau la suprafața pămîntului) care servesc la captarea, transportarea și distribuția apei. ◇ (*ist.*) *Apeduct roman* = ansamblu de canale artificiale, uneori suspendate pe arcade înalte, lungi de mai mulți km, care transportau apa în oraș. **2** (*anat.*) Nume dat mai multor canale din corpul omenesc. *Apeductele urechii.* • pl. *-e,* (*înv., pop.*) *-uri* și (*pop.*) *apedúc, apădúc, apădúcere s.n.* /<lat. ***aquaeductus, -us,*** fr. *aqueduc,* după *apă.*

apeductiér *s.m.* (*hidrotehn.*) Persoană specializată în lucrări de apeducte. *Ne trebuie 40 de lăcătuși, cinci sudori, trei apeductieri* (CĂLUG.). • sil. *-ti-er.* pl. *-i.* /***apeduct*** + *-ier.*

apeirofobíe *s.f.* (*psih.*) Teamă excesivă, nejustificată, de infinit. • sil. *-pe-i-.* g.-d. *-iei.* /<engl. ***apeirophobia***; cf. gr. *ἄπειρος* „infinit”, *φόβος* „teamă, frică”.

ápeiron *s.n.* (*filos.; în concepția lui Anaximandru*) Principiul, elementul primar și cauza materială a lucrurilor, materia indeterminată și infinită, din care s-au dezvoltat, treptat, cele patru elemente determinante (aerul, apa, focul și pămîntul). • /<gr. ***ἄπειρον.***

apél *s.n.* **1** Citire cu glas tare sau strigare a numelor unor persoane dintr-un colectiv, de obicei în ordine alfabetică, în scopul verificării prezenței lor. *Profesorul face apelul.* ◇ *Lipsă la apel* = absent. **2** Chemare scrisă sau orală adresată unei colectivități sau unei persoane; îndemn. *Apel lansat către electorat.* **3** Cerere, rugăminte. *Un apel pentru ajutorarea sinistraților.* ◇ Loc.vb. *A face apel la cineva* (sau *la ceva*) = a cere concursul, ajutorul cuiva; a solicita; a se adresa cuiva cu o rugăminte. *A trebuit să facă apel și la bărbatul ei* (REBR.). ◇ Fig. *Să mă spele de insulte, nu mă-ncerc să fac apel La un veac ce nu cuprinde decît patimă în el* (MACED.). **4** (*jur.*) Acțiune ordinară de atac într-o instanță superioară împotriva unei hotărîri judecătorești, pentru a obține anularea unei sentințe date de o instanță inferioară și pentru rejudecarea în fond a litigiului. ◇ *Curte de apel* v. curte. *Drept de apel* v. drept. ◇ Loc.adj. *Fără* (*drept de*) *apel* = lipsit de dreptul de a ataca hotărîrea unei instanțe de judecată. △ Fig. *Își da păreri, sentințe fără apel, asupra manevrei vaselor în port* (BART). ◇ Expr. *A face apel* = a întenta recurs (contra unei sentințe date de o instanță) la instanța superioară. *A declara apel* v. declara. **5** Semnal sonor sau luminos produs pentru a indica cererea de a se stabili o legătură telefonică sau telegrafică. *Răspunde la apelul telefonului.* ◇ *Indicativ de apel* (sau *de apel radio*) v. indicativ. ◆ Apelare. *Fiecare apel se plătește.* **6** (*inform.*) *Instrucțiune de apel* = instrucțiune care permite executarea unei porțiuni dintr-un program cu nume particular. • pl. *-uri.* /<fr. ***appel,*** germ. ***Appell.***

apelá *vb. I.* **1** *intr.* A se adresa cuiva cu o rugăminte, a solicita ceva; a cere concursul, ajutorul cuiva. *Numai la tine pot să apelez în aceste circumstanțe.* **2** *tr.* A telefona. *Apelează serviciul de „informații” ca să afli numărul lui de acasă.* **3** *intr.* (*jur.; înv.*) A se adresa unei instanțe judecătorești superioare pentru a anula o sentință dată de o instanță inferioară. **4** *tr.* (*inform.*) A cere, a încerca să obțină date, informații printr-un program; a face să funcționeze un program. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***appeler***; cf. lat. *appellare* „a da (cuiva) cuvîntul”.

apelábil, -ă *adj.* **1** (*jur.*) În privința căruia se poate face apel. **2** (*fam.; despre abonații unor rețele de telefonie fixă sau mobilă ori despre posturi telefonice*) Al cărui număr de telefon este valid; al cărui telefon funcționează sau este conectat la rețea. *Am plătit astăzi factura. De mîine sînt apelabil.* ◆ (*despre numere de telefon*) La care se poate apela. *Numărul nu mai este apelabil; postul s-a desființat.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***appelable.***

apelánt, -ă *s.m., s.f.* (*jur.*) Persoană care face apel împotriva unei sentințe judecătorești. *Apelantul nu s-a prezentat în instanță.* ◇ (*adj.*) *Parte apelantă.* • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***appelant,*** lat. ***appellans, -ntis.***

apeláre *s.f.* Acțiunea de *a apela* și rezultatul ei. ◆ (*inform.*) Mod de transfer al parametrilor noi, actuali ai unei proceduri. ◇ *Apelare prin adresă* = comunicare a adreselor locațiilor de memorie în care se află valorile parametrilor. *Apelare prin valoare* = copierea valorii unui parametru nou, actual într-o locație de memorie asociată parametrului formal corespunzător. • pl. *-ări.* /v. ***apela.***

apelát, -ă *adj.* (*despre telefoane, numere de telefon*) Care este solicitat pentru o convorbire telefonică. *Numărul apelat este momentan ocupat.* ◇ (*despre utilizatori ai unui post telefonic*). *Abonatul apelat nu răspunde.* ◆ (*subst.*) Persoană care utilizează un post telefonic. *Apelatul a răspuns imediat.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***apela.***

apelatív, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* (*lingv.; despre substantive*) Care se aplică unei clase, unui gen, unei specii întregi, cu referire la ființe sau lucruri; general, generic. *Scit era un nume apelativ pentru toate popoarele nomade de la nordul la estul Europei* (ȘĂIN.). **2** *s.n.* (*lingv.*) Substantiv comun prin care se denumește, se caracterizează (prin trăsături generale) o persoană, un obiect, o specie etc. și care se opune numelor proprii sau altor categorii de substantive. *Îl cheamă cu apelativul: „Băiete!".* ◆ Atribut, calificativ. *Pentru el a folosit apelativul „străluciť".* ◆ Termen de adresare către o persoană având o anumită funcție, demnitate etc. *Pentru cardinali se folosește apelativul „monsenior".* **3** *adj.* (*jur.; despre instanțe*) Care judecă apelurile. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***appellatif***, lat. ***appelativus***, it. ***appellativo***, germ. ***Appellativ***.

apelativizá *vb. I. tr.* (*gram.*) A transforma un termen în apelativ. • prez.ind. *-ez.* /***apelativ*** + *-iza*.

apelativizáre *s.f.* (*gram.*) Acțiunea de *a apelativiza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***apelativiza***.

apelație *s.f.* **1** Denumire, calificare, nume. **2** (*jur.; înv.*) Apel. *Hotărîrea aleșilor judecători va avea apelație la înaltul Divan* (DOC.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *apelațiúne s.f* /<lat. ***appellatio, -onis***, fr. ***appellation***, germ. ***Appellation***.

apelațiúne *s.f.* v. apelație.

apélla *s.f. sg.* (*polit.; în Grecia antică*) Adunarea poporului în Sparta, din care făceau parte toți cetățenii cu drepturi depline trecuți de 30 de ani, care hotăra pacea și războiul și care desemna, prin aclamații, eforii, membrii gerusiei și pe cei doi regi. • /<gr. ***ἀπέλλα***.

apelpesíe *s.f.* v. apelpisie.

apelpiseálă *s.f.* (*înv.*) Disperare. • pl. *-eli.* /***apelpisi*** + *-eală*.

apelpisí *vb. IV. tr.* (*grec. înv.; compl. indică oameni*) A dispera (sau a aduce la disperare), a deznădăjdui; a exaspera. • prez.ind. *-esc.* /<ngr. ***απέλπισα***, aor. lui *απελπίζω* „a dispera".

apelpisíe *s.f.* (*grec. înv.*) Stare de deznădejde, de disperare sau de exasperare. *Nu o lăsa singură, mergi cu dînsa, mă tem să nu cadă în apelpisie* (ALECS.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *apelpesíe s.f.* /<ngr. ***απελπισία***.

apelpisít, -ă *adj., s.m., s.f.* (*înv.*) **1** *adj.* (*despre ființe*) Care este scos din sărite, enervat, exasperat, disperat. *Mița* (*apelpisită*): *„Nu mai voi să știu de nimic!"* (CAR.). **2** *s.m., s.f.* Nebun, smintit, turbat. *De-i face un pas mai mult, trag clopoțelul să vie slugile, și te leg butuc, ca pe un apelpisit* (ALECS.). **3** *adj.* (*iron.*) Extraordinar, faimos. *Ce tutun bun se vindea în București, ce vinuri apelpisite* (ROS.). • pl. *-ți, -te.* și *apilpisít, -ă adj.* /v. ***apelpisi***.

apendic- Elem. de compunere „apendice". • și *apendico-*. /<fr. ***appendic(o)***-; cf. lat. *appendix, -icis* „adaos".

apendicalgíe *s.f.* (*med.*) Durere simțită la nivelul apendicelui. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***appendicalgie***.

apéndice *s.n.* **1** (*anat.*) Mică prelungire a tubului intestinal în partea de jos a cecumului (la om și la maimuțele antropoide), în formă de deget de mănușă sau de vierme. ◆ Parte accesorie, suplimentară sau dependentă atașată unei structuri anatomice. *Acest apendice al șirei spinării are și el o însemnătate* (ODOB.). ◇ *Apendice xifoid* v. xifoid. **2** (*zool.*) Organ sau parte componentă a unor aparate anatomice la artropode, la arahnide, la crustacee etc. **3** Parte secundară a unui obiect, care se prezintă ca o prelungire, ca o completare a acestuia. ◇ Fig. *Joacă rol de apendice al acestui grup.* **4** Analog. Anexă, adaos, supliment la o publicație; addenda. *În apendicele lucrărilor științifice se dau indicații bibliografice.* **5** (*fon.*) Element fonic suplimentar care însoțește articularea unui sunet. • acc. și *apendíce*. pl. *-ce, -ci.* și (*înv.*) *apéndix s.n.* /<fr. ***appendice***, lat. ***appendix, -icis***, germ. ***Appendix***.

apendicectomíe *s.f.* (*chir.*) Ablațiune a apendicelui vermicular. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***appendicectomie***, engl. ***appendicectomy***; cf. lat. *appendix, -icis* „adaos, supliment", gr. *ἐκτομή* „excizie".

apendicíță *s.f.* (*med.*) Inflamația acută sau cronică a apendicelui vermicular. ◆ Boală care constă în această inflamare și care se manifestă prin crize dureroase. • pl. *-e.* /<fr. ***appendicite***, engl. ***appendicitis***; cf. lat. *appendix, -icis* „adaos, supliment".

apendico- v. apendic-.

apendicocél *s.n.* (*med.*) Hernia apendicelui vermicular. • /<fr. ***appendicocèle***, engl. ***appendicocele***; cf. lat. *appendix, -icis* „adaos, supliment", gr. *κήλη* „hernie, tumoră".

apendicostomíe *s.f.* (*chir.*) Deschidere a apendicelui la piele și crearea unui drenaj al conținutului cecal spre exterior. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***appendicostomie***.

apendícul *s.n.* (*anat.*) Apendice mic. • pl. *-e.* /<fr. ***appendicule***.

apendiculár, -ă *adj.* Care formează un apendice; în formă de apendice, care se referă la apendice. *Organ apendicular.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***appendiculaire***.

apéndix *s.n.* v. apendice.

apepsiníe *s.f.* (*med.*) Absență a pepsinei în sucul gastric. • g.-d. *-iei.* /***a***^{2}- + ***pepsină***.

apercépe *vb. III. tr.* (*psih.*) A percepe, a sesiza; a asimila. • prez.ind. *apercép.* /<germ. ***appercipieren***, ***apperzipieren***.

aperceptíbil, -ă *adj.* (*psih.*) Care poate fi perceput, care poate fi obiect al percepției. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***aperceptible***.

aperceptibilitáte *s.f.* (*psih.*) Calitatea de a fi perceput. • pl. *-ăți.* /<fr. ***aperceptibilité***.

aperceptív, -ă *adj.* (*psih.*) Care ține de apercepție, care se referă la apercepție. ◇ *Cunoștințe aperceptive* = cunoștințe obținute prin apercepție. *Lipsa unei mase de cunoștințe aperceptive* (IBR.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***aperceptif***.

aperceptivitáte *s.f.* (*psih.*) Caracterul a ceea ce este aperceptiv. • /v. ***aperceptiv***.

apercépție *s.f.* **1** (*psih.*) Integrare a percepțiilor în experiența cognitivă individuală anterioară. **2** (*filos.*) Conștiință de sine sau a trăirilor lăuntrice, în contrast cu „percepția", care desemnează conștiința lumii exterioare. • g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *apercepțiúne. s.f.* /<fr. ***aperception***.

apercepțiúne *s.f.* v. apercepție.

aperiódic, -ă *adj.* **1** Care nu variază periodic (în timp); care este lipsit de periodicitate, aciclic. *Curenții aperiodici ai mării.* **2** (*fiz.*) Care atinge fără oscilații o poziție de echilibru. *Galvanometru aperiodic.* • sil. *-ri-o.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***apériodique***; cf. engl. *aperiodic*.

aperistaltísm *s.n.* (*fiziol.*) Lipsă a peristaltismului. • /<fr. ***apéristaltisme***.

aperitív *s.n.* **1** Gustare care se ia înainte de masa propriu-zisă; mizilic. *Pentru că mîncarea nu era gata, gazda i-a servit cu un aperitiv.* **2** Băutură alcoolică luată înainte de masă pentru a stimula pofta de mîncare. *Vă servesc o țuiculiță bună ca aperitiv.* • pl. *-e.* /<fr. ***apéritif***, lat. ***aperitivus***; cf. it. *aperitivo*.

apersonalizáre *s.f.* (*psih.*) Depersonalizare nevrotică, caracterizată prin imposibilitatea de a fi responsabil (cu propria viață). • /***a***^{2}- + ***personalizare***.

apersonalizáție *s.f.* (*psih.*) Reprimare de către cineva a trăirilor proprii și preluare a trăirilor, a experiențelor sufletești ale altor persoane (cu care se identifică afectiv). • g.-d. *-iei.* /de la ***apersonalizare***.

apért, -ă *adj.* (*latin.; despre flori, muguri, preflorație sau despre zone, terenuri etc.*) Care este deschis, desfăcut; neacoperit. • pl. *-ți, -te.* /<lat. ***apertus, -a, -um***.

apérto *adj.invar.* (*muz.*) **1** (*despre sunete*) Care este deschis. **2** (*despre instrumente de suflat*) Fără surdină. • /<it. ***aperto***.

apertométru *s.n.* (*fotogr.*) Instrument pentru determinarea aperturii obiectivelor microscopice fotografice. • /<fr. ***apertomètre***, engl. ***apertometer***.

apertúră *s.f.* **1** Deschidere, deschizătură, gaură, orificiu. *O mică apertură prin care aerul poate intra* (PONI). *Receptacolul... poartă pe apertura sa sepalele* (D. GREC.). **2** (*fon.*) Grad de deschidere a canalului fonator al gurii în timpul articulației unui fonem. **3** (*anat.*) Grad de deschidere a unei cavități. **4** (*zool.*) Orificiu de deschidere a cochiliei gasteropodelor (melcilor). ◆ Spațiu creat prin depărtarea celor două valve ale cochiliei lamelibranhiatelor (scoicilor). ◆ Orificiul prin care protoplasma foraminiferelor comunică cu exteriorul. **5** (*fotogr.*) Caracteristică a obiectivelor microscopice, fotografice etc., dată de unghiul sub care se vede diametrul primei lentile din punctul de intersecție al axei obiectivului cu planul obiectivului; unghiulație. • pl. *-i.* /<fr. ***aperture***, it. ***apertura***, lat. ***apertūra, -ae*** „deschidere"<*aperīre* „a deschide".

apesteálă *s.f.* v. pesteală.

apestí *vb. IV.* **I 1** *intr.* (*înv.*) A întîrzia, a zăbovi. **2** *tr.* (*pop.*) A amîna; a aștepta pe cineva cu o datorie. *Mai apestește-mă, nenișorule, că nu fug din sat!* (POP.). **II** *intr.* (*înv.*) A ațipi. • prez.ind. *-esc.* și (*pop.*) *apăștí, apeștí vb. IV.* /***a***^{4} + ***peste***; cf. sl. veche **опоздати** „a întîrzia".

apestíre *s.f.* (*înv.*) Acțiunea de *a apesti* și rezultatul ei. *Nemții fără apestire vor să între în țară* (DION.). • și *apăștíre, apeștíre s.f.* /v. ***apesti***.

apestít, -ă *adj.* (*înv.*) Întîrziat, amînat. ◇ (*calc după slav.* **медноязычьнъ**) *Cel apestit la limbă* (MAR.). (*calc după slav.* **размъшленнїе**, gr. *διαλογισμός*) *Cugetare apestită* (MAR.). • pl. *-ți, -te.* și *apăștít, -ă adj.* /v. ***apesti***.

apeștí *vb. IV.* v. apesti.

apeștíre *s.f.* v. apestíre.

apetál, -ă *s.f., adj.* (*bot.*) **1** *s.f* (*la pl.*) Grup de plante dicotiledonate, cu florile reduse, lipsite de petale; (*și la sg.*) plantă care face parte din acest grup. **2** *adj.* (*despre flori,* ext., *despre plante*) Care nu are petale. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***apétale***; cf. gr. *ἀ-*„fără", *πέταλον* „petală".

apeténță *s.f.* Tendință, înclinație naturală a cuiva spre ceea ce îl poate satisface. *Are o mare apetență spre tot ceea ce înseamnă noutate.* ◆ Concr. Poftă, plăcere, dorință. • /<fr. ***appétence***, it. ***appetenza***, lat. ***appetentĭa, -ae*** <*appetĕre* „a dori".

apetisánt, -ă *adj.* (*despre mîncăruri, băuturi*) Care trezește, stimulează pofta de mîncare; bun, delicios, gustos, plăcut, savuros, suculent. *Prăjitură apetisantă.* ◆ Fig. (*despre oameni*) Care este atrăgător, ispititor, seducător. *Este o femeie apetisantă.* • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***appétisant***.

apetít *s.n.* Poftă de mîncare. *Singur numele bucatelor era de ajuns ca să-mi taie apetitul* (C. NEGR.). ◆ Ext. Înclinație a cuiva spre ceea ce îi poate împlini o nevoie organică, un instinct; dorință imperioasă. *Voi face să-i treacă băiatului apetitul după amorezele mele!* (I. NEGR.). ◇ *Apetit sexual* = dorință sexuală; libidou. • pl. *-uri.* /<fr. ***appétit***, germ. ***Appetit***; cf. lat. *appĕtitus, -us* „poftă, dorință"<*appetĕre* „a dori".

apetitív, -ă *adj.* (*fam.*) Prin care se dorește sau se vrea ceva. • pl. *-i, -e.* /***apetit*** + *-iv*; cf. engl. *appetitive*.

apetíție *s.f.* Dorință, rîvnă; tendință de a satisface o nevoie; apetit. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***appétition***, lat. ***appetītĭo, -onis***.

ăpex *s.n.* **1** Creștet, vîrf; extremitate. ◆ (*anat.*) Extremitate, vîrf, punct culminant al unei formațiuni anatomice. *Apex pulmonar. Apex dentar.* ◆ (*zool.*) Vîrful cochiliei gasteropodelor și lamelibranhiatelor, corespunzător extremității posterioare. ◆ (*geol.*) Punctul de înălțime maximă a unei structuri anticlinale, în urmărirea dezvoltării ei pe direcție. **2** (*în Roma antică*) Bonetă a flaminilor. **3** (*în grafia literelor latine*) Semn diacritic în forma unei mici bare verticale care marchează vocalele lungi. ◆ Ext. Semn diacritic care, pus deasupra unei litere sau a unui număr, avea diferite funcții (în ortografie, în matematică etc.). **4** (*astron.*) Punct de pe bolta cerească, situat în constelația Hercule, spre care se îndreaptă sistemul solar. • pl. *-uri.* /<fr. ***apex***, lat. ***apex, apicis***; cf. engl. *apex*.

apexiăn, -ă *adj.* (*anat.*) Care se referă la extremitatea unui organ (anatomic) de formă conică. • sil. *-xi-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***apexien***.

apexítă *s.f.* (*med.*) **1** Inflamație a țesutului osos a vîrfului stîncii temporalului. **2** Inflamație a porțiunii apexiene a dintelui. • /<fr. ***apexite***.

apexocardiográmă *s.f.* (*med.*) Curbă rezultată din înregistrarea grafică a șocului apexian. • sil. *-di-o-.* pl. *-e.* /***apex*** + ***cardiogramă***.

api- Elem. de compunere „(referitor la) albină". • /<fr. ***api***-; cf. lat. *apis, -is* „albină".

a piacére *loc.adv.* (*muz.*) După plac, după dorință, alegînd singur nuanțele de interpretare. • /<it. ***a piacere***.

apic- Elem. de compunere „vîrf, extremitate". • și *apico-*. /<fr. ***apic(o)***-, it. ***apico***-; cf. lat. *apex, apicis*.

apicál, -ă *adj.* **1** (*anat.*) Care este situat la extremitatea, la capătul unui organ. *Rezecție apicală.* **2** (*fon.*) Care se articulează prin apropierea vîrfului limbii de dinți, de alveole sau de bolta palatului. *Sînt consoane apicale „d", „t", „l".* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***apical***, germ. ***apikal***, it. ***apicale***, engl. ***apical***; cf. lat. *apex, apicis* „vîrf".

apicectomíe *s.f.* (*med.*) Intervenție chirurgicală prin care se extirpă porțiunea apicală a rădăcinii unui dinte. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***apicectomy***; cf. it. *apicectomia*.

apico- v. apic-.

apícol, -ă *adj.* Care se obține, care provine de la albine; care ține de apicultură, care se referă la apicultură. *Comercializează produse apicole.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***apicole***; cf. lat. *apis, -is* „albină", *colĕre* „a îngriji, a se ocupa cu, a cultiva".

apicolízá *s.f.* (*med.*) **1** Operație de turtire a vîrfului unui plămîn prin decolare pleuro-parietală. **2** Leziune a extremității rădăcinii dentare, consecință a unor infecții cronice parodontale sau a unor carii dentare complicate. • /<fr. ***apicolyse***, engl. ***apicolysis***; cf. lat. *apex, -icis* „vîrf", gr. *λύσις* „distrugere, descompunere".

apiculát, -ă *adj.* (*bot.; despre unele frunze sau despre unele fructe*) Care se termină cu un vîrf ascuțit și scurt. *Antere apiculate* (D. GREC.). • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***apiculé***, engl. ***apiculate***; cf. lat. *apex, apicis* „vîrf, creștet".

apicultór, -oáre *s.m., s.f.* Persoană care se ocupă cu creșterea albinelor; albinar, prisăcar, stupar. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***apiculteur***.

apicultúră *s.f.* **1** Creșterea albinelor; albinărit, prisăcărit, stupărit. **2** (*zootehn.*) Ramură a zootehniei care se ocupă cu studiul creșterii și îngrijirii raționale a albinelor, în scopul obținerii și folosirii produselor apicole și al polenizării culturilor agricole. • /<fr. ***apiculture***; cf. lat. *apis, -is* „albină", *cultūra, -ae* „cultivare, îngrijire".

apídă *s.f.* (*entom.; la pl.*) Familie de insecte himenoptere, care cuprinde albinele și bondarii; (*și la sg.*) insectă care face parte din această familie. • pl. *-e.* /<fr. ***apidés***; cf. it. *apidi* <lat. șt. *Apidae*.

apidologíe *s.f.* (*biol.*) Studiul biologic al albinei domestice. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***apidologie***.

apifitoterapíe *s.f.* (*med.*) Terapie cu extrase din plante și produse apicole. • g.-d. *-iei.* /***api-*** + ***fitoterapie***.

apifobíe *s.f.* (*psih.*) Teamă patologică de albine. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***apiphobia***, fr. ***apiphobie***.

apifórm, -ă *adj.* Care are forma unei albine. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***apiforme***.

apifúg, -ă *adj.* (*despre preparate cu miros respingător*) Care îndepărtează albinele. • pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***apifuge***.

apilarníl *s.n.* (*farm.*) Produs apicol avînd la bază larvele de albine, utilizat în cosmetică sau consumat, în general sub formă de drajeuri, în scop terapeutic, datorită acțiunii sale biostimulatoare. • /den. com.

apilpisít *adj.* v. apelpisit.

apinealísm *s.n.* (*med.*) Insuficiență a secreției glandei pineale; anepifizie. • sil. *-ne-a-.* /<fr. ***apinéalisme***.

apiól *s.n.* (*farm.*) Ulei volatil extras din semințele de pătrunjel, al cărui principiu activ, apiolina, servește la declanșarea menstruației și ca febrifug. • sil. *-pi-ol.* /<fr. ***apiol***; cf. lat. *apĭum, -ii* „pătrunjel".

apiolínă *s.f.* (*farm.*) Principiu activ extras din apiol, folosit ca emenagog. • sil. *-pi-o-.* /<fr. ***apioline***.

apiologíe *s.f.* Studiu științific al albinelor. • sil. *pi-o-.* g.-d. *-iei.* /<engl. ***apiology***.

apipăí *vb. IV.* v. pipăi.

apirén, -ă *adj.* (*bot.; despre fructe*) Care nu are sîmbure, care este fără sîmbure. *Banana este un fruct apiren.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***apyrène***, lat. ***apyrēnus, -a, -um***; cf. gr. *ἀπύρηνος* <*ἀ-* „fără" *πυρήν, -ῆνος* „sîmbure".

apirétic, -ă *adj.* (*med.; despre pacienți*) Care are temperatura corpului în limite normale. ◆ (*despre procese patologice*) Care nu este însoțit de febră; afebril. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***apyrétique***; cf. gr. *ἀπύρετος* <*ἀ-* „fără" *πυρετός* „febră".

apiretogén, -ă *adj.* (*med.*) Care nu provoacă febră. • pl. *-i, -e.* /cf. gr. *ἀπύρετος* <*ἀ-*„fără", *πύρετος* „febră", *γεννάω* „a produce".

apirexíe *s.f.* (*med.*) Absență a febrei în cazul unor boli. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***apyrexie***; cf. gr. *ἀπυρεξία* <*ἀ-*„fără", *πύρεξις* „febră".

apiterapeút *s.m.* (*med.*) Medic specialist în apiterapie. • sil. *-pe-ut.* pl. *-ți.* /***api*** + ***terapeut***.

apiterapeútic, -ă *adj.* (*med.*) Care utilizează produsele apicole în scop terapeutic. *Utilizarea acestor căpăcele pe cale apiterapeutică devine tot mai frecventă* (PER.). • sil. *-pe-u-.* pl. *-ci, -ce.* /***api-*** + ***terapeutic***.

apiterápic, -ă *adj.* (*med.*) Care se referă la apiterapie; de apiterapie. *Medicament natural apiterapic.* • pl. *-ci, -ce.* /***apiterap[ie]*** + *-ic*.

apiterapíe *s.f.* (*med.*) Tratament cu produse apicole (mai ales cu revin la albine). *Apiterapia... se bazează atît pe proprietățile tămăduitoare ale veninului de albine, cît și pe efectul excitant produs* (PER.). • g-d. *-iei.* /***api-*** + ***terapie***; cf. fr. *apithérapie*, it. *apiterapia*.

apituitarísm *s.n.* (*med.*) Suprimare a funcției hipofizei. • sil. *-tu-i-.* /<fr. ***apituitarisme***.

aplá *adj.* (*înv.*) Simplu, firesc, natural, obișnuit; popular. *Grecii vorbesc în casă grecească apla.* ◇ Expr. (*reg.*) *A rămîne* (*ceva*) *apla* = a rămîne baltă, nerezolvat. • /<ngr. ***απλά***.

aplacentál, -ă *adj.* (*anat.*) Care este lipsit de placentă. • pl. *-i, -e.* /<engl. ***aplacental***.

aplacentáră *s.f.* (*zool.; la pl.*) Grup de mamifere inferioare lipsite de placentă; metateriene; (*și la sg.*) mamifer care aparține acestui grup. • pl. *-e.* /<fr. ***aplacentaires***.

aplaná *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică neînțelegeri, certuri, conflicte etc.*) A înlătura, a face să dispară (prin minimalizarea importanței); a atenua, a liniști, a potoli. *Era maestru în a aplana discuțiile în contradictoriu.* ◇ (*refl. pas.*) *Conflictul s-a aplanat cu ușurință.* **2** (*compl. indică terenuri*) A face să fie plan, a nivela; a netezi. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***aplanir***.

aplanáre *s.f.* Acțiunea de *a aplana* și rezultatul ei. **1** Liniștire, potolire. *Aplanarea neînțelegerilor dintre marele duce Nicolae și generalul Todleben* (MAIOR.). **2** Ansamblul lucrărilor de netezire a unui drum, a unui teren etc. **3** (*mec.*) Prelucrare a suprafeței unei piese pentru a o aduce la forma plană. • pl. *-ări.* /v. ***aplana***.

aplanát, -ă *adj.* (*optic.*) *Obiectiv aplanat* = obiectiv fotografic compus din două sisteme optice simetrice, care formează imagini nedeformate. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***aplanat***.

aplanétic, -ă *adj.* (*optic.*) Care prezintă aplanetism. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***aplanétique***.

aplanetísm *s.n.* (*optic.*) Proprietate a unui sistem optic de a fi stigmatic pentru punctele din vecinătatea axei sale, formînd pentru un obiect plan, perpendicular pe axă, o imagine de asemenea plană, perpendiculară pe această axă. • /<fr. ***aplanétisme***.

aplano- Elem. de compunere „nemișcat, imobil". • /<fr. ***aplano-***; cf. gr. *ἀπλανής* „nemișcat, stabil".

aplanogamét *s.m.* (*biol.*) Gamet neciliat, fără mobilitate. • pl. *-ți.* /<fr. ***aplanogamète***.

aplanogametánge *s.m.* (*biol.*) Organ al plantelor în care se formează aplanogameții. • /<fr. ***aplanogamétange***.

apláos *s.n. sg.* v. aplauze.

aplástic, -ă *adj.* **1** Care este lipsit de structură sau de o formă bine definită. **2** (*med.*) Care nu prezintă indicii de regenerare a globulelor roșii. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***aplastique***.

aplát *s.n.* (*a. plast.*) Tentă de o singură culoare. • /<fr. ***aplat***.

aplatizá *vb. I. tr.* A face plat; a turti prin presare (denivelările). *Această mașină aplatizează orice obiect din fier.* ◇ (*refl. pas.*) *Se aplatizează orice denivelare a suprafeței obiectului de prelucrat.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***aplatir***.

aplatizáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a aplatiza* și rezultatul ei. **2** (*fiz.*) Modificare a parametrilor unor elemente de circuit electric sau a serviciului unor agregate, făcută cu scopul de a reduce variațiile unei anumite mărimi într-un anumit interval de timp. *Aplatizarea curbei de sarcină a unui consumator de energie electrică.* **3** (*geol.*) Proces natural prin care prundișurile de formă sferoidală capătă o formă plată. *Aplatizarea unei movile.* • pl. *-ări.* /v. ***aplatiza***; cf. fr. *aplatissement*.

aplatizát, -ă *adj.* Care este plat, care este turtit prin presare. ◇ Fig. *O poezie anostă și aplatizată.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***aplatiza***.

aplaudá *vb. I.* **1** *intr.* A bate din palme în semn de aprobare, de admirație, de entuziasm, de mulțumire etc. *Auzitorii așa mult au aplaudat, Cît dulapurile toate în arhivă s-au mișcat* (ALEX.). ◇ (*tr.*) *Aplaudă frenetic schime, cîntece și jocuri* (EMIN.). **2** *tr.* Fig. A-și exprima mulțumirea, aprobarea, admirația etc. față de cineva sau de ceva. *Ei vor aplauda, desigur, biografia subțire Care s-o-ncerca s-arate că n-ai fost vrun lucru mare* (EMIN.). **3** *refl.* Fig. (*fam.*) A se felicita. *El se aplaudă în gînd pentru că avusese curajul să-i spună adevărul.* • sil. *-pla-u-.* prez.ind. *aplaud.* /<fr. ***applaudir***, it. ***applaudire***, lat. ***applaudĕre*** „a izbi cu putere; a aplauda".

aplaudác *s.m.* (*fam.; peior.*) **1** Persoană care aplaudă în special pe cei ce dețin puterea. *Peste tot echipa de aplaudaci (15-20) a fost prezentă* (PER.). **2** Persoană conformistă, obedientă. *Atît de mulți aplaudaci se dau disidenți* (PER.). • sil. *-pla-u-.* pl. *-ci.* /***aplauda*** + *-ac*.

aplaudáre *s.f.* Acțiunea de *a aplauda* și rezultatul ei. ◆ (*înv.; la pl.*) Aplauze. *Sala era plină..., aplaudări din toate părțile* (RUSSO). • sil. *-pla-u-.* pl. *-ări.* /v. ***aplauda***.

aplaudát, -ă *adj.* Care, datorită calităților de excepție, stîrnește aplauze. *A fost cel mai aplaudat actor de pe scenă.* • sil. *-pla-u-.* pl. *-ți, -te.* /v. ***aplauda***.

aplaudatór *s.m.* (*înv.*) Persoană care aplaudă. • sil. *-pla-u-.* pl. *-ori.* /***aplauda*** + *-tor*.

apláudă *s.f.* v. aplauze.

apláus *s.n.* v. aplauze.

apláuze *s.n. pl.* Bătăi (spontane) din palme în semn de aprobare, de mulțumire, de admirație, de entuziasm etc.; aplaudări. *Oamenii de duh priimiră cu aplaude astă satiră* (C. NEGR.). ◇ *Aplauze la scenă deschisă* = (*mai ales în spectacole de teatru, de operă*) aplauze destinate de public unui artist în cursul unei reprezentații. *Cu astfel de sală iei aplauze la scenă deschisă* (CA. PETR.). ◆ Fig. Aprobare, admirație exprimată de cineva pentru faptele cuiva. *Nu aștepta aplauze după ce ai făcut un lucru serios.* • sil. *-pla-u-.* și (*înv.*) *apláudă s.f*, *apláus, apláos s.n.* /<it. ***applauso***, lat. ***applausus, -us*** „izbire cu zgomot", germ. ***Applaus***.

aplázic, -ă *adj.* (*med.; despre țesuturi, organe*) Care prezintă aplazie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***aplasique***.

aplazíe *s.f* (*med.*) Absența congenitală sau dezvoltarea insuficientă, defectuoasă a unui țesut sau a unui organ. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***aplasie***; cf. gr. *ἀ-*„fără", *πλάσις* „formare".

aplecá *vb. I.* **1** *tr.* A face să-și schimbe poziția (verticală) prin îndoire, prin orientare spre planul orizontal, a îndoi, a înclina, a pleca. *Îi îndoi grumajii și-l supuse, și-l aplecă la pămînt* (DELAVR.). ◇ (*refl.*) *Se aplecă atent spre geamul deschis* (BART). Δ (*cu determ. introduse prin prep. „de„*) *Giustino s-apleacă de șale și-ncetinel își pune muzica jos* (VLAH.). ◇ Expr. *A apleca balanța în partea* (ori *în favoarea*) *cuiva* v. balanță. *A apleca cîntarul în partea* (ori *în favoarea*) *cuiva* v. cîntar. ◆ (*refl.*) A saluta reverențios, înclinîndu-și bustul spre persoana întîlnită; a se ploconi. *S-a aplecat în dreapta și în stînga, la toți cei din bisericâ!* (ISP.). ◇ Expr. *A se apleca înainte* v. înainte. **2** *tr.* Fig. A supune. *Religia – o frază de dînșii inventată Ca cu a ei putere să vă aplece-n jug!* (EMIN.). ◇ (*refl.*) *Au pornit batalioane de cătane... Să rupă-n roți pe cei ce nu s-apleacă* (BEN.). **3** *refl. unipers.* Expr. (*fam.*) *A i se apleca* = *a*) a i se face greață (din cauza mîncării); a face o indigestie; *b*) fig. a-i fi silă, a căpăta dezgust pentru cineva sau ceva. **4** *refl.* Fig. (*înv.*) A simți atracție pentru ceva, a înclina către ceva, a opta pentru ceva; a se preocupa de ceva sau de cineva. *S-a aplecat către învățătură.* **5** *tr.* (*pop.*) A alăpta. *Noi i-am hrănit și i-am crescut, în brață i-am purtat și la sîn i-am aplecat* (CANT.). • prez.ind. *aplec.* /lat. ***applicare***.

aplecáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *apleca* și rezultatul ei. **1** Înclinare, încovoiere, îndoire, curbare. *Aplecările vasului pe mare* (BART). **2** Fig. Predispoziție, înclinație pentru ceva; pornire, tendință. *Are o aplecare firească spre artă.* ◆ (*înv.*) Dispoziție sufletească. *Într-o asemenea aplecare se află cel ce, lucrînd, a scăpat de vreo mare primejdie* (MARC.). **3** (*pop.*) Alăptare. *Aplecare la sîn.* **4** (*fam.*) Indigestie; greață. • pl. *-ări.* /v. ***apleca***; cf. și ngr. *κλίσις*.

aplecát[1] *s.n.* (*pop.*) **1** (*med.; la pl.*) Greață, indigestie; aplecătură. *Bolnavul de aplecate simte o greutate la stomah.* (POP.). **2** Alăptare. *La vreamea aplecatului, venia capra de la turmă* (DOS.). • pl. *-e.* /v. ***apleca***.

aplecát[2]**, -ă** *adj.* **1** Care și-a schimbat poziția (verticală) prin îndoire, prin înclinare spre planul orizontal; înclinat, plecat; lăsat, strîmb; oblic, piezîș. *Înaintea lui Mihai erau steagurile... care se țineau aplecate în semn de supunere* (ISP.). ◇ (*adv.*) *Casa stătea cam aplecat.* **2** Fig. Care are înclinație, aptitudini pentru ceva. *Fire aplecată spre visare.* **3** Fig. (*înv.*) Care este supus, obedient. *Slugă prea aplecată și umilită, carele... nu va nici să se clătească din loc* (ȚICHIND.). **4** (*pop.*) Care este alăptat. *Copil aplecat la sîn.* ◆ (*înv.; subst.*) Nou-născut, sugar, prunc. *Ca un aplecat la maică-sa* (DOC.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***apleca***.

aplecăciúne *s.f.* (*pop.*) **1** Plecăciune. *Se apropie cu mare aplecăciune și cu dulce căutătură a ochilor* (ȚICHIND.). **2** Fig. Aplecare, înclinație. *Sînt oameni cu aplecăciune spre mîncare.* • pl. *-i.* /***apleca*** + *-ăciune*.

aplecătór, -oáre *s.f., s.m., adj.* **1** *s.f.* (*pop.*) Oaie cu lapte care nu mai are miel, dar la care poate să sugă mielul altei oi. *Oile cu lapte, cînd le taie mieii, se cheamă „aplecători"* (POP.). **2** *s.f.* (*pop.*) Parte a unui acoperiș, mai înclinată și mai aproape de pămînt decît celelalte părți. **3** *adj.* (*înv.*) Care dă să sugă, care alăptează. *Vrea-vei să-ți chem o femeie aplecătoare, din evrei, și-ț va apleca cuconul?* (DOS.). **4** *s.m.* (*înv.*) Bărbat care se ocupă de creșterea și de îngrijirea unui copil. • pl. *-ori, -oare.* /***apleca*** + *-tor*; cf. *plecătoare.*

aplecătură *s.f.* (*pop.*) **1** Înclinare, îndoire, plecare. **2** (*med.*) Greață, indigestie; aplecat[1]. • pl. *-i.* /***apleca*** + *-ătură.*

aplecúș[1] *s.m.* (*reg.; la sg.*) Miel de lapte. • pl. *-i.* /***apleca*** + *-uș.*

aplecuș[2] *s.n.* (*pop.*) Coastă, pantă, povîrniș. *Numai împiedicînd roatele carului vom putea trece aplecușul ăsta* (PAV.). • pl. *-uri.* /***apleca*** + *-uș.*

aplecușát, -ă *adj.* (*înv.*) Care este îndoit, înclinat, încovoiat. ◆ (*despre oameni*) Care este adus de spate, cocoșat, gîrbovit. • pl. *-ți, -te.* /de la ***apleca***, prin apropiere de *gheboșat.*

aplicá *vb. I.* **1** *tr.* A pune un lucru, un obiect pe (sau peste) alt lucru, alt obiect, pe (ori peste) o parte a corpului, cu scopul de a le fixa, de a le uni, de a le face să adere, să se prindă, să se lipească, să se întipărească. *A aplicat un strat de var pe perete.* ◇ (*constr. cu pron. în dat.*) *Actorul își aplică barbă și mustăți.* ◇ (*refl. pas.*) *La costume femeiești se aplică benzi de stofă, de dantelă etc.* **2** *tr.* (*compl. indică teorii, proiecte, legi etc.*) A pune în practică; a folosi, a întrebuința, a utiliza. *A aplicat o nouă metodă.* ◆ (*compl. indică proceduri, tratamente etc. medicale*) A administra, a face. *Îi aplică un tratament cu antibiotice.* **3** *tr.* (*compl. indică hotărîri judecătorești, sentințe*) A da. *Sentința aplicată de judecător a fost blîndă.* ◇ Loc.vb. *A aplica* (cuiva) *o corecție* = a pedepsi (pe cineva) cu bătaia. *Tata nu ar fi fost în stare să-mi aplice... o corecție bine meritată* (SADOV.). ◇ Expr. *A-i aplica cuiva rigorile legii* v. rigoare. *A(-i) aplica* (*cuiva*) (*un*) *sechestru* v. sechestru. ◇ Ext. *I-a aplicat un pumn în plină figură.* ◆ A executa. *I-a aplicat zece lovituri de bici.* **4** *tr.* A pune un domeniu al artei, al științei etc. în serviciul altuia. *A aplicat arta la industrie.* **5** *tr.* (*compl. indică reguli, principii etc.*) A raporta la un caz particular, concret. *Aplica hotărîrile sale și altor membri ai familiei.* ◇ (*refl. impers.*) *Era din soiul acel amfibiu... căruia se poate aplica proverbul moldovenesc: „Nici cîne, nici ogar"* (C. NEGR.). **6** *refl.* (*înv.*) A se dedica, a se consacra. *Se aplică negoțului.* • prez.ind. *aplic.* /<fr. ***appliquer***, it. ***applicare***, lat. ***applicare*** „a pune pe, la".

aplicábil, -ă *adj.* Care poate fi aplicat. *Această veche maximă rămîne din nefericire aplicabilă și în starea actuală a așa-numitei culturi* (MAIOR.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***applicable***, engl. ***applicable***.

aplicabilitáte *s.f.* Posibilitatea de a fi aplicat, de a fi pus în practică. *Orice asemenea constatare are numaidecît aplicabilitatea ei practică* (MAIOR.). • /<fr. ***applicabilité***, engl. ***applicability***.

aplicánt *s.m.* Persoană care face o cerere de finanțare a unui proiect, de acordare a unei burse etc. • pl. *-ți.* /de la ***aplica***.

aplicáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a* (*se*) *aplica* și rezultatul ei. **2** Punere a unui lucru peste alt lucru cu scopul de a le fixa, a le uni etc. *Aplicare a unei etichete pe sticlă.* **3** (*adesea constr. cu vb. „a pune"*) Punere în practică; folosire, întrebuințare, utilizare. *Am avut ocaziunea de a pune în aplicare învățăturile și poveștile ce se găsesc în cartea ta* (ODOB.). ◆ Executare, îndeplinire. *Aplicarea unei sentințe.* **4** Fig. Înclinație, aptitudine, talent. *Aplicarea îmi lipsește și n-am darul însemnat A strica și a preface cîte sînt de îndreptat* (ALEX.). • pl. *-ări.* /v. ***aplica***.

aplicát, -ă *adj.* **1** Care este fixat, lipit de (sau pe) ceva. ◇ *Broderie aplicată* = motiv de broderie care se realizează prin fixarea și prin conturarea unor bucăți de țesătură pe altă stofă. *Perne de catifea cu broderii aplicate* (CĂL.). ◇ *Artă aplicată* v. artă. *Anatomie aplicată* v. anatomie. **2** (*despre unele științe sau domenii de cercetare*) Care se pune imediat în practică; care are aplicații practice. *Matematică aplicată.* **3** (*despre oameni*) Care este înzestrat, talentat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***aplica***.

aplicatív, -ă *adj.* **1** Care se poate pune în practică, care este legat de practică. **2** (*bot.*) Care este alipit pe alt organ fără aderență. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***applicatif***; cf. engl. *applicative.*

aplicativitáte *s.f* Caracter aplicativ. • /<fr. ***applicativité.***

aplicátor *s.n.* (*med., cosmet.*) Instrument folosit pentru aplicarea unui remediu, a unei substanțe pe o suprafață cutanată sau pe suprafața unei mucoase. • pl. *-oare.* /<fr. ***applicateur***, engl. ***applicator.***

aplicáție *s.f.* **1** Acțiunea de *a aplica* și rezultatul ei. ◆ Concr. Ceea ce se aplică, se fixează pe ceva. *Rochie de stofă cu aplicații.* ◆ Ext. Obiect astfel realizat. **2** Punere în practică; folosire, întrebuințare, utilizare. *O simplă teorie, fără nici o aplicație.* ◇ *Școală de aplicație* = instituție școlară (grădiniță, gimnaziu, liceu) atașată pe lîngă o instituție de pregătire a cadrelor, în care se face practică pedagogică. (*milit.*) *Aplicație tactică* = formă de pregătire a comandamentelor și a trupelor, care constă în rezolvarea practică a unor situații ipotetice de luptă. (*mec.*) *Punct de aplicație* = punct de pe un corp, asupra căruia se exercită o forță. **3** (*econ.*) Operație de vînzări-cumpărări simultane, în același curs de bursă, în cadrul bursei sau în afara ei. **4** (*mat.*) Funcție. **5** (*inform.*) Program sau complex de programe destinat unei folosiri specifice, precum elaborarea de texte, gestionarea de baze de date, contabilitatea. *Lucrez cu mai multe aplicații deschise.* ◇ *Aplicație în timp real* = aplicație care impune prelucrarea imediată a datelor, timp scurt de răspuns, interacțiune frecventă utilizator-sistem de calcul, fiabilitate în funcționare, securitate a informației. **6** Fig. Aptitudine, înclinație, talent. *Are aplicație pentru pictură.* ◆ (*înv.*) Rîvnă, silință, sîrguință. *Aplicația la învățătură* (C. NEGR.). **7** Cerere (de finanțare a unui proiect, de acordare a unei burse etc.), redactată pe un formular tip, emis de instituția care urmează să o evalueze. *Aplicațiile se pot depune pînă la sfîrșitul anului.* • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *aplicațiúne* *s.f.* /<fr. ***application***, lat. ***applicatio, -onis***, engl. ***application***; cf. it. *applicazione.*

aplicațiúne *s.f.* v. aplicație.

aplícă *s.f.* **1** Ornament în relief care se fixează pe suprafața unui obiect sau pe un element de construcție. *Paftalele și aplicele... vorbeau... despre viața aspră a acestor plugari, ciobani și ostași* (CE. PETR.). **2** Corp de iluminat care se fixează pe perete. *Mi-am cumpărat o aplică nouă pentru bucătărie.* • pl. *-ce,* (*pop.*) *-ci.* /<fr. ***applique***.

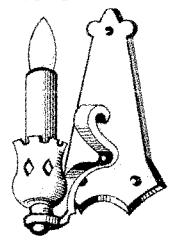

aplică (2)

aplít *s.n.* (*mineral.*) Rocă eruptivă cu aspect granular fin, de culoare deschisă (avînd în compoziție cuarț și feldspat). • /<fr. ***aplite***, germ. ***Aplit***, engl. ***aplite***; cf. gr. *ἁπλόος* „simplu".

aplómb *s.n.* **1** Prezență de spirit, dezinvoltură, îndrăzneală, siguranță. *Mă uimește de fiecare dată aplombul său.* ◆ (*peior.*) Aroganță, impertinență, tupeu. *Îmi răspunde imediat, cam cu aplomb.* **2** Direcție verticală; verticalitate. ◆ (*zootehn.*) Poziție și direcție a membrelor animalelor în raport cu pămîntul și cu planul median al corpului. • /<fr. ***aplomb*** <*à plomb* „perpendicular"; cf. engl. *aplomb.*

aplústră *s.f.* (*mar.; în antic.*) Piesă (din lemn) a unei corăbii, plasată la pupă și ornată cu banderole. • pl. *-e.* /<fr. ***aplustre***, lat. ***aplustra, -orum***.

apnée *s.f.* (*med.*) Oprire temporară, voluntară sau involuntară, a respirației. • /<fr. ***apnée***; cf. gr. *ἀ-* „fără", *πνέω* „a respira".

apneumíe *s.f.* (*biol.*) Absență a plămînilor, proprie amfibienilor terestri cu respirație cutanată. • sil. *-pne-u-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***apneumie***.

apo- Elem. de compunere „depărtare", „diferențiere", „separare". • /<fr. ***apo-***; cf. gr. *ἀπό* „departe; din, de la".

apocalíps *s.n.* **1** (*bis.*) Ultima carte a *Noului Testament* atribuită tradițional Sfîntului Ioan Evanghelistul, numit și Sfîntul Ioan Teologul, care conține revelațiile avute de acesta în insula Patmos în legătură cu sfîrșitul lumii (bogată în viziuni simbolice, profetice și escatologice, greu de descifrat). *La apocalipsis zice* (BIBLIA 1688). ◇ Loc.adj. *De apocalips* = apocaliptic. *A avut atunci, întîia lui viziune de apocalips* (G. M. ZAMF.). ◇ Poet. *Deodată, deasupra văii, ...o lumină roșiatică se revarsă, umplînd noaptea cu culoarea de sînge a apocalipsului* (BOGZA). ◆ Ext. Scriere escatologică (de obicei apocrifă). **2** Sfîrșitul lumii. **3** Fig. Situație dezastruoasă, catastrofală. *Toată săptămîna a'fost un apocalips din cauza furtunilor.* • și *apocalípsă* *s.f.*, (*înv.*) *apocalípsis* *subst.* /<fr. ***apocalypse***, lat. ***apocalypsis, -is*** <gr. *ἀποκάλυψις* „revelație„<*ἀποκαλύπτω* „a dezvălui".

apocalípsă *s.f.* v. apocalips.

apocalípsis *subst.* v. apocalips.

apocalíptic, -ă *adj.* Care aparține apocalipsului, care se referă la apocalips. *Norii negri, grei, se învolburau, ...tîrîndu-se pe pămînt ca niște animale apocaliptice* (DAN). ◇ *Literatură apocaliptică* = complexul cărților ebraico-creștine scrise între sec. 2 î.Hr. și 2 d.Hr., conținînd viziuni, simboluri și profeții (în legătură cu originea și sfîrșitul lumii). ◇ Exager. *Are o viziune apocaliptică asupra economiei românești.* ◆ Ext. Care are aspectul unei catastrofe; care este fantastic, groaznic, îngrozitor, înspăimîntător, terifiant. *În mijlocul acestei apocaliptice revărsări de ape, coliba lor pare o barcă de naufragiați* (BOGZA). ◆ Fig. Care este obscur (și simbolic). *Cam apocaliptice... unele locuri... din scriere* (SB.). • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***apocalyptique***, germ. ***apokalyptisch***: cf. gr. *ἀποκαλυπτικός*

apocárp, -ă *adj.* (*bot.*) Care prezintă apocarpie. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***apocarpe***.

apocarpíe *s.f.* (*bot.*) Formație a florii unei plante în care carpelele nu sînt unite în pistil. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***apocarpie***.

apocarterésis *subst.* Sinucidere prin inanițiie. • /<gr. ***ἀποκαρτέρησις***.

apocatastázá *s.f.* **1** (*teol.*) Învățătură din sec. 2-3, promovată de Origen și alți scriitori bisericești, declarată eretică în sec. 6, conform căreia la Sfîrșitul lumii va fi desființat și toți păcătoșii vor primi în cele din urmă iertarea lui Dumnezeu. **2** (*în filos. stoică*) Reconstituirea lumii, în toate detaliile ei, după distrugerea totală. • /<fr. ***apocatastase***; cf. gr. *ἀποκατάσταοις* „restaurare".

apocéntru *s.n.* (*astron.*) Punct al orbitei unui corp ceresc unde acesta se află la cea mai mare distanță de corpul central în jurul căruia se mișcă. • pl. *-e.* /<fr. ***apocentre***; cf. engl. *apocentre.*

apocinacée *s.f.* (*bot.; la pl.*) Familie de plante dicotiledonate, erbacee sau lemnoase, cu frunzele opuse, florile hermafrodite cu petale unite, care secretă latex și care sînt originare din regiunile tropicale și mediteraneene; (*și la sg.*) plantă care face parte din această familie. • pl. *-cee.* /<fr. ***apocynacées***; cf. it. *apocinacee.*

apocodeínă *s.f.* (*farm.*) Alcaloid obținut din clorhidrat de codeină. • /<fr. ***apocodéine.***

apocopă *vb. I. tr.* (*fon.*) A produce o apocopă. • prez.ind. *-ez.* /<germ. ***apokopieren.***

apocopát, -ă *adj.* (*fon.; despre cuvinte*) Care este scurtat în partea finală. *Infinitivele în românește sînt forme apocopate.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***apocopa***.

apocópă *s.f.* **1** (*fon.*) Dispariția unui sunet sau a unui grup de sunete de la sfîrșitul unui cuvînt. *De la cuvîntul „fără" s-a ajuns, prin apocopă, la „făr".* **2** (*med.*) Fractură cu pierderea unui fragment de os. • pl. *-e.* /<fr. ***apocope***, lat. ***apocŏpe***; cf. gr. *ἀποκοπή* <*ἀποκόπτω* „a tăia, a reteza".

apocríf, -ă *adj.* **1** (*despre scrieri, documente*) Care este de o autenticitate îndoielnică; care este atribuit, în mod eronat, unui anumit autor; nesigur, neautentic. **2** *adj., s.n.* (*relig.*) (Scriere religioasă) care conține texte parabiblice, necanonice, avînd caracter imaginativ, simbolic și moral religios, scrise pentru explicarea *Bibliei. „Epistolia" sau „Visul Maicii Domnului" este un apocrif.* ◆ (*adj.*) Care nu este recunoscut drept canonic de către biserica creștină. ◇ *Evanghelii apocrife* v. evanghelie. ◆ (*s.n.*) Scriere care nu este cuprinsă în canonul ebraic al *Vechiului Testament*, dar care figurează în traducerea grecească a acestuia, *Septuaginta.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***apocryphe***, lat.

apocrỹphus, -a, -um; cf. gr. *ἀπόκρυφος* „ascuns, secret" <*ἀποκρύπτω*.

apocrín, -ă *adj., s.f.* (*biol.*) (Glandă) care, odată cu secreția endocrină, elimină și o parte a protoplasmei. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***apocrine***, engl. ***apocrine***; cf. gr. *ἀπό* „de la", *κρίνω* „a secreta".

apocrisiár *s.m.* (*ist.*) **1** (*în Imperiul Bizantin și*, ext., *în Imperiul Otoman*) Persoană însărcinată cu transcrierea în provincii a răspunsurilor și a edictelor emise de împărat (sau de sultan). *Mahomet II au poruncit voievodului Valahiei, prin apocrisiariul lui, să meargă la el* (ȘINC.). **2** (*bis.*) Mandatar, delegat al capilor bisericii creștine (papi, patriarhi); înalt demnitar al bisericii creștine. ◆ Ambasador, reprezentant al episcopilor pe lîngă mitropoliți și patriarhi. ◆ (*în Franța, în sec. 9-10*) Cancelar imperial, ulterior inspector regal pentru Roma, numit de Papă. • sil. *-si-ar.* ***apocrisárius*** *s.m.* /<lat. ***apocrisiarius***, ***-ii*** <m. gr. *ἀποκρισιάριος* „cel ce dă sau duce răspuns; ambasador, legat", *ἀπόκρισις* „răspuns, însărcinare".

apocromát, -ă *s.n., adj.* (*fotogr.*) (Obiectiv) apocromatic. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***apochromat***; cf. engl. *apochromat.*

apocromátic, -ă *adj.* (*despre obiective fotografice*) A cărui aberație cromatică a fost corectată pentru trei culori: roșu, galben și violet. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***apochromatiques***; cf. engl. *apochromatic.*

apód, -ă *s.n., adj.* (*zool.*) **1** *s.n.* (*la pl.*) Ordin de batracieni lipsiți de membre, având corpul vermiform, inelat (*Apoda*); (*și la sg.*) batracian care face parte din acest ordin. **2** *adj.* (*despre unele animale*) Care este lipsit de picioare sau de labe. ◆ Ext. (*despre unii pești*) Care este lipsit de înotătoare. *Țiparul este apod.* • pl. *-zi, -de.* /<fr. ***apode***; cf. gr. *ἄπους, ἄποδος*, <*ἀ-* „fără", *πούς, ποδός* „picior".

apodíctic, -ă *adj.* (*log.; despre raționamente, judecăți, demonstrații etc.*) Care exprimă raporturi și legături necesare între fenomene. *Se numește judecată... apodictică aceea în care se arată necesitatea sau imposibilitatea afirmării predicatului despre subiect* (MAI.). ◆ Ext. Care nu admite opoziție sau replică; indiscutabil, categoric, incontestabil. *Paragrafe... a căror confuziune nu se poate acoperi prin tonul apodictic în care își expun cuprinsul lor* (MAI.). • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***apodictique***, lat. ***apodictĭcus, -a, -um***; cf. gr. *ἀποδεικτικός* „convingător, demonstrativ".

apodicticitáte *s.f.* (*log.*) Caracter apodictic. • /<fr. ***apodicticité***.

apodíe *s.f.* (*genet.*) Absența congenitală a picioarelor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***apodie***.

apodióxis *s.n.* (*ret.*) Figură retorică, care constă în respingerea unui argument ca fiind absurd. • sil. *-di-o-.* /<fr. ***apodioxis***; cf. gr. *ἀποδίωξις* „expulzare".

apodóză *s.f.* (*gram.*) Propoziție principală într-o perioadă condițională, care exprimă consecința primei părți. *În fraza „Dacă ai carte ai parte", apodoza este „ai parte".* • /<fr. ***apodose***, lat. ***apodōsis***; cf. gr. *ἀπόδοσις* „restituire".

apoenzímă *s.f.* (*biochim.*) Componentă proteică a unei enzime heteroproteice, care determină specificitatea enzimei și viteza de reacție catalitică. • pl. *-e.* /<fr. ***apoenzyme***, engl. ***apoenzime***; cf. gr. *ἀπό* „din, de la", *ἐν* „în", *ζύμη* „ferment, drojdie".

apoétic, -ă *adj.* (*lit.*) Care este lipsit de poezie, care nu are valoare poetică; prozaic. • pl. *-ci, -ce.* /a^2- + ***poetic***.

apofántic, -ă *adj.* (*log.*) Care subliniază existența unui raport printr-o afirmație sau printr-o negație. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***apophantique***; cf. gr. *ἀποφαντικός* „afirmativ".

apoferitmă *s.f.* (*biochim.*) Proteină de la nivelul mucoasei intestinale care captează fierul din alimentele digerate și asigură traversarea lui prin mucoasa intestinală, sub formă de feritină. • /<fr. ***apoferritine***, engl. ***apoferritin***; cf. gr. *ἀπό* „din, de la", lat. *ferrum, -i* „fier".

apofiiaxíe *s.f.* (*med.*) Slăbire a imunității organismului. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***apophylaxie***.

apofilít *s.n.* (*geol.*) Mineral din grupul zeoliților, care se găsește în cavitățile rocilor efuzive de tipul bazalturilor. • /<fr. ***apophylite***.

apofíte *s.f. pl.* (*bot.*) Plante de origine autohtonă, devenite antropocore, ușor adaptabile în culturi. • /<fr. ***apophytes***.

apofizár, -ă *adj.* (*anat.*) Care se referă la apofiză, care ține de apofiză. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***apophysaire***.

apofíză *s.f.* **1** (*anat.*) Proeminență osoasă fără centru independent de osificare pe care, de obicei, se inserează mușchii, tendoanele și ligamentele. <> *Apofiză coracoidă* v. coracoid. *Apofiză palatină* v. palatin. *Apofiză stiloidă* v. stiloid. *Apofiză transversă* v. transvers. *Apofiză zigomatică* v. zigomatic. **2** (*arhit.*) Mulură concavă care leagă fusul unei coloane de baza ei. **3** (*geol.*) Ramificație cilindrică sau filoniană a zăcămintelor, a rocilor eruptive etc., care pătrunde în rocile înconjurătoare. • pl. *-e.* /<fr. ***apophyse***, lat. ***apophўsis, -is***; cf. gr. *ἀπόφυσις* „excrescență, proeminență".

apofizítă *s.f.* (*med.*) Osteită limitată la o apofiză. • /<fr. ***apophysite***.

apofoníe *s.f.* (*lingv.*) Alternanță vocalică ce constă în schimbarea vocalei radicale a unui cuvînt conform unor legi constante; ablaut. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***apophonie***; cf. gr. *ἀπό* „din, de la", *φωνή* „sunet".

apoftegmátic -ă *adj.* (*lit.*) Care are caracter de apoftegmă; care cuprinde o apoftegmă. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***apophtegmatique***.

apoftégmă *s.f.* (*lit.*) Maximă, sentință aparținînd unei personalități celebre (din antichitate); adagiu, aforism, dicton. *Apoftegmele celor șapte înțelepți ai Greciei* (ȘĂIN.). • pl. *-e.* /<fr. ***apophtegme***; cf. gr. *ἀπόφθεγμα* <*ἀποφθέγγομαι* „a rosti".

apogalaxíe *s.f.* (*astron.*) Poziție corespunzătoare celei mai mari distanțe față de galaxia noastră. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***apogalaxie***.

apogám -ă *adj.* (*biol.*) Apogamic. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***apogame***.

apogámic, -ă *adj.* (*biol.*) Care prezintă apogamie; apogam. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***apogamique***.

apogamíe *s.f.* (*biol.*) Formare a embrionului vegetal din oricare celulă a sacului embrionar, cu excepția oosferei, întîlnită la unele fanerogame și la ferigi. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***apogamie***, engl. ***apogamy***; cf. gr. *ἀπό* „departe de... ", *γαμός* „unire".

apogeníe *s.f.* (*biol.*) Pierderea capacității de reproducere a unui organism vegetal. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***apogénie***.

apogéu *s.n.* **1** (*astron.; în opoz. cu „perigeu"*) Punctul cel mai depărtat de Pămînt de pe orbita unui astru, a unui satelit natural sau artificial. *Soarele este la apogeu la 5 iulie.* **2** (*adesea în legătură cu vb. „a fi", „a ajunge la"*) Punct culminant în dezvoltarea unui fenomen, a unei acțiuni etc. *Actor aflat la apogeul carierei.* <> (*înv.; precedat de prep. „în"*) *Puterea otomanilor... era pe atunci în apogeul său* (C. NEGR.). • pl. *-gee.* /<fr. ***apogée***; cf. lat. *apogeus* <gr. *ἀπόγειος* „departe de Pămînt" <*ἀπό* „departe de... ", *γῆ* „pămînt".

apogiatúră *s.f.* (*muz.*) Ornament cu valoare mai mică decît nota principală, pe care o precedă la interval de un ton sau de un semiton. • sil. *-gi-a-.* pl. *-i.* /<it. ***appoggiatura***.

apói *adv., adj.* **I** *adv.* **1** (*cu sens temporal; adesea în corelație cu „întîi"*) După aceea, pe urmă, la urmă. *Feciorul craiului... zice rămas bun fraților săi și apoi încalecă și pornește* (CR.). <> (*uneori precedat de „că", „mai", „mai de", „și"*) *Poate mai de apoi a veni cineva* (CR.). <> Loc.adv. *Mai apoi de* = după, în urma... *Mai apoi de aceștia, de toți, veni samariteanul* (VARL.). <> Expr. (*înv.*) *Mai apoi de toate* = la urma urmelor. *Mai apoi de toate îi tăiară și cinstitul cap* (DOS.). *De joi pînă mai (de-)apoi = a)* (*iron.*) puțin (timp). *Ținură și ei prietenie, de joi pînă mai apoi!; b)* exager. la nesfîrșit, fără termen fix; niciodată. *Amîna din zi în zi și de joi pînă joi pînă mai apoi* (CR.); *c)* ușor, lesne. *Uită, de joi pînă mai apoi* (BARO.). *Și apoi?* = ce urmează? *Mi-ai mai povestit asta! Zi mai departe. Și apoi?...* **2** (*cu sens conces.*) La urma urmelor..., în definitiv. *Și-apoi, cînd este la adicălea, te-aș întreba, ca ce fel de zăticneală ai putea să întîmpini din pricina asta?* (CR.). ◆ De altfel, în al doilea rînd. *Am alte priorități, și apoi nu mă interesează concursul.* **3** (*cu sens local*) În continuare, mai departe. *După colț este un restaurant, apoi un cinematograf.* **4** (*cu val. de conj.; în legătură cu o prop. cond., în corelație cu conj. „dacă" sau „de", precedat de „că" sau „dar" și urmat de „tot" sau „atunci"*) Atunci, în cazul acesta. *Dacă tu, tată, nu poți să-mi dai, apoi sînt nevoit să cutreier toată lumea* (ISP.). *Nu-i mămuca, nu-i mămuca! D-apoi cine-i, dacă nu-i ea?* (CR.). ◆ (*cu elipsa prop. cond.*) Dacă e așa..., așa fiind..., dar atunci. *Șugui-ești, măi omule, ori ți-e într-adins? – Ba nu șuguiesc...! – Apoi dar, te văd că ești bun mehenghi!* (CR.). ◆ (*în formă interog., purtînd acc. pe prima silabă, exprimă indiferență*) Ei și! nu are importanță! *De-ar ști mama! Vai, să știe Ce-i fac azi, mi-ar da ea mie! D-apoi! N-am să fiu tot fată, Voi fi și nevast-odată* (COȘB.). **5** (*adesea precedat de conj., cu sensul determ. de înțelesul frazei precedente; cu val. de conj.*) *a)* Prin urmare, deci. *O, minte, de fală plină, ce tu ție nu-ți pui stavili, Apoi cum poți, slăbănoago, altor patimi să dai pravili?* (CON.). *b)* (*uneori precedat de „dar" sau „da"*) Doar. *D-apoi pentru vrednicia lui mi l-a dat tata!* (CR.). ◆ (*întărit prin „doar"*) Căci. *Apoi doar eu nu-s de acele de care crede el: n-am sărit peste garduri... de cînd sînt!* (CR.). *c)* (*precedat de „și"*) Încă. *Un dușman de lup – ș-apoi știți care? – chiar cumătrul caprei – trăgea cu urechea* (CR.). *d)* (*precedat de „și"*) Pe lîngă asta, și încă, unde mai pui că... *Ș-apoi, pe vremile acelea, țările erau bîntuite de războaie* (CR.). *e)* Vezi! ei! *Nu mai vine lupul, moș Nichifor? – Apoi, na! ești de tot poznașă și d-ta; prea des vrei să vie* (CR.). *f)* (*întărînd o advers.; uneori precedat de „și", „da"*) Dar. *Ceapă cu mămăligă? D-apoi neam de neamul meu n-a mîncat așa bucate!* (CR.). *g)* Cu toate acestea. *Voi vă ziceți români, ș-apoi vorbiți o limbă pre care eu n-o înțeleg!* (C. NEGR.). *h)* (*în corelație cu „după ce" și urmat de conj. „și" indică o acțiune cumulativă*) Mai, pe lîngă asta; nu numai..., ci și... *Viespea, după ce miere nu face, apoi și împunge* (POP.). *i)* (*precedat de conj. „că"*) Altminteri. *Fii cuminte, c-apoi te bat. j)* (*în amenințări*) *De cînd ați pus voi stăpînire pe mine? zise Gerilă. Apoi nu mă faceți din cal măgar, că vă veți găsi mantaua cu mine* (CR.). *k)* (*precedat de conj. „și" servește drept introducere, mai ales în poezie, în strigături sau proverbe*) *Ș-apoi lin, dorule, lin, Că puica-i pe loc străin; Ș-apoi rar, dorule, rar, Că puica-i pe loc amar!* (POP.). *l)* (*urmat de interj. „de", „dă", servește la introducerea unui răspuns evaziv, cu sens conces. sau cuprinzînd în sine o scuză*) *Ce este mai gras pe lumea asta?... – Apoi de, cucoane, ce să fie mai gras decît porcul meu din ogradă?* (ISP.). **II** *adj.* **1** Loc.adj. (*înv.; precedat sau nu de art. dem. „cel"*) (*Cel*) *de apoi* = cel din urmă, ultim, extrem. *Vreau să viu să te mai văd pentru cea de apoi dată* (CON.). <> (*subst.*) *Eu sînt alfa și omega, începutul și săvîrșitul, cel dintîi și cel de apoi* (N. T. 1648). <> (*eliptic*) *După aceea trăi fără de coconi și altul nu mai născu, ce acesta-i fu și întîi și apoi* (DOC.). <> Loc.adv. (*În sau la*) *cea (mai) de apoi* = în cele din urmă. *La cea de apoi, s-au înstrăinat de neamul său* (NEC.). <> Loc.subst. *Cea (mai) de apoi* = sfîrșit. *Este cale, carea omului dreaptă să pare, iară cea mai de apoi a ei duce la moarte* (CANT.). **2** (*relig.*) *Vremea* (sau *ziua, veacul, județul, venirea*) (sau, *înv., pop., cea*) *de apoi = a)* perioadă de timp (nedeterminată) cînd va avea loc sfîrșitul lumii; *b)* existența de după moarte, viața de apoi; *c)* Judecata de Apoi. *Cina de apoi* v. cină. *Conacul de apoi* v. conac. *Judecata (lui Dumnezeu) de apoi* v. judecată. *Lumea de apoi* v. lume. *A da mangărul cel de apoi* v. mangăr. • acc. și (*pop.*) *ápoi.* și (*pop.*) *păi, poi,* (*reg.*) *apăi* *adv.* /lat. ****appos*** <*ad-post.*

apokinú *s.n.* (*gram.*) Folosire a unei părți de propoziție subordonată la două cuvinte regente. • /<gr. *ἀπό κοινοῦ* „în comun".

apolinăr, -ă *adj.* **1** (*în mit.*) Apolinic. **2** (*ist.*) *Jocuri apolinare* = jocuri instituite la Roma în cinstea zeului Apollo, organizate prima dată în 212 î.Hr., la sugestia unui oracol, care au devenit anuale în 208 î.Hr. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***apollinaire***; cf. lat. *ludi apollinares.*

apoliníăn, -ă *adj.* Apolinic. ◆ (*despre corpul uman*) Care are linii perfecte și armonioase. • sil. *-ni-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***appollinien***.

apolínlc, -ă *adj.* **1** (*în mit.*) Care se referă la zeul Apollo; apolinar, apolinian. *Cult apolinic.* ◆ Ext. Care este luminos, senin, echilibrat. *Atmosferă apolinică.* **2** (*în opoz. cu „dionisiac"; în concepția lui Nietzsche; despre o atitudine în artă sau în cultură*) Care este orientat spre ordine, măsură, echilibru și armonie, caracterizat printr-o contemplare senină, detașată; care gîndește clar, care este lucid, rațional. • pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***apollinisch***; cf. nm. pr. *Apollo*, zeu în mit. greacă.

apolinísm *s.n.* Caracter apolinic. • /***apolin[ic]*** + ***-ism***.

apolític, -ă *adj.* **1** Care nu se ocupă cu politica; care este în afara politicii, a confruntărilor politice.

Organizație apolitică. **2** Care acceptă, care susține sau care practică apolitismul. *Atitudine apolitică.* ◇ (*subst.*) *Voiau... să demonstreze că I. L. Caragiale este... un „apolitic”* (PER.). • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***apolitique***, it. ***apolitico***.

apolitísm *s.n.* Indiferență, dezinteres față de viața și activitatea politică. • /<fr. ***apolitisme***, rus. ***аполитизм***.

apológ *s.n.* (*lit.*) Scurtă povestire (în versuri sau în proză) care cuprinde o învățătură morală practică, prezentată într-o formă alegorică, atribuind însușiri omenești unor animale sau lucruri. *Apologul ca și proverbul au fost totdeauna înțelepciunea națiunilor* (C. NEGR.). • pl. *-uri,* (*înv.*) *-oage.* /<fr. ***apologue***, lat. ***apolŏgus, -i***; cf. gr. *ἀπόλογος* „povestire”.

apologét *s.m.* **1** (*teol.*) Scriitor care în sec. 2-4 d.Hr. apăra creștinismul de atacurile evreilor sau ale învățaților păgîni. **2** Persoană care laudă exagerat (și adesea interesat) pe cineva sau ceva; susținător fervent al cuiva sau a ceva, panegirist; apologist. *Nu se ferește să fie un apologet al egalitarismului.* • pl. *-ți.* /<germ. ***Apologet***; cf. it. *apologeta.*

apologétic, -ă *adj., s.f.* **I** *adj.* Care conține un elogiu, o laudă entuziastă (și exagerată), care are caracterul unei apologii. *Critică apologetică.* **II** *s.f.* **1** Ramură a teologiei care are ca scop apărarea creștinismului (de atacurile altor religii sau ale ateilor) și dovedirea existenței lui Dumnezeu prin argumente istorice și raționale. *Apologetică distructivă.* **2** Apărare sau justificare părtinitoare, elogiere neîntemeiată a unei idei, a unei doctrine, a unei persoane etc. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***apologétique***; cf. lat. *apologēticus, -a, -um* <gr. *ἀπολογητικός* <*ἀπολογοῦμαι* „a se apăra, a face apologie”.

apologetísm *s.n.* Elogiu, laudă exagerată; apologie. • /***apologet*** + *-ism.*

apologíe *s.f.* **1** (*în Atena antică*) Discurs ținut de un condamnat în apărarea sa. *Apologia lui Socrate.* ◆ Ext. Discurs sau scriere în care se urmărește apărarea sau elogierea unei persoane, a unei idei, a unei doctrine etc.; panegiric. **2** (*adesea constr. cu vb. „a face”*) Elogiu, laudă entuziastă (și adesea exagerată) adusă unei persoane, unei idei etc. ◆ Apărare (servilă și interesată) a cuiva sau a ceva. *Au făcut apologia șefului lor.* • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***apologie***, lat. ***apologĭa, -ae***; cf. gr. *ἀπολογία* <*ἀπολογοῦμαι* „a se apăra, a face apologie”.

apologísm *s.n.* Discurs ironic, în care oratorul îi face adversarului o concesie minoră. • /***apologie*** + *-ism.*

apologíst *s.m.* **1** Apologet al cuiva sau a ceva. *La erorile contemporane... carul de apologiști... stă în proporție inversă cu valoarea... obiectului lăudat* (MAIOR.). **2** (*în Atena antică*) Autor de apologii. • pl. *-iști.* /<fr. ***apologiste***, it. ***apologista***; cf gr. *ἀπολογητής.*

apologizá *vb. I. tr.* A face o apologie. *A apologizat lucrarea artistului.* • prez.ind. *-ez.* /***apologie*** + *-iza*; cf. it. *apologizzare* <gr. *ἀπολογίζομαι* „a vorbi pentru a se apăra, a se autoapăra”.

apomagmátic, -ă *adj.* (*mineral.; despre agregate cristaline sau amorfe*) Care se formează în crăpăturile scoarței terestre din soluții reziduale magmatice. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***apomagmatique***.

apomeiózá *s.f.* (*biol.*) Eliminare a meiozei în procesul de formare a generației asexuate, la plante. • sil. *-me-io-.* /<fr. ***apoméiose***.

apométru *s.n.* (*tehn.*) Aparat de înregistrare a cantității de apă care trece printr-o conductă într-un anumit interval de timp; contor pentru apă. *Astăzi ne-am instalat apometre de apartament.* • pl. *-e.* /***apă*** + ***metru***.

apomíctic, -ă *adj.* (*biol.*) Care prezintă apomixie. • pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***apomiktisch***; cf. engl. *apomictic.*

apomixíe *s.f.* (*biol.*) Înmulțire fără fecundație la organisme cu diferențiere sexuală, realizată prin agamospermie, clonare sau transplantare. *Apogamia și partenogeneza sînt cazuri de apomixie.* • g.-d. *-iei.* /<fr. ***apomixie***; cf. engl. *apomixis* <gr. *ἀπό* „departe de... ”, *μῖξις* „amestec”.

apomórf, -ă *adj.* (*biol.; despre organisme*) Care rezultă din diviziunea unei anumite specii. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***apomorphe***.

apomorfínă *s.f.* (*chim., farm.*) Derivat al morfinei, sintetizat sub forma unei substanțe albe, cu gust amar, fără a avea acțiune analgezică sau hipnotică, fiind folosit ca emetic sau ca expectorant. • /<fr. ***apomorphine***; cf. engl. *apomorphine.*

aponevrectomíe *s.f.* (*chir.*) Rezecție chirurgicală a unei aponevroze. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***aponévrectomie***, engl. ***aponevrectomy***; cf. gr. *ἀπονεύρωσις* <*ἀπό* „din, de la”, *νεῦρον* „nerv”, *ἐκτομή* „excizie”.

aponevrótic, -ă *adj.* (*anat.*) Care ține de aponevroză, care se referă la aponevroză. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***aponévrotique***.

aponevrotomíe *s.f.* (*chir.*) Secționare sau incizie a unei aponevroze. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***aponévrotomie***.

aponevrózá *s.f.* (*anat.*) Structură anatomică formată din fibre conjunctive încrucișate, constituind o membrană albă, rezistentă, care continuă un mușchi, servind la inserția osoasă a acestuia sau la unirea cu mușchii vecini. *Aponevroză abdominală.* • pl. *-e.* /<fr. ***aponévrose***; cf. gr. *ἀπονεύρωσις* <*ἀπό* „din, de la”, *νεῦρον* „nerv, fibră”.

aponevrozítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a unei aponevroze. • /<fr. ***aponévrosite***.

apopléctic, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* (*med.*) Care aparține apoplexiei, care se referă la apoplexie. ◇ *Ictus apoplectic* = apoplexie. **2** *adj.* (*despre oameni*) Care este predispus la apoplexie. **3** *s.m., s.f.* Persoană care a suferit o apoplexie. *Astăzi a fost internat în secția de neurologie a spitalului un apoplectic.* • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***apoplectique***, lat. ***apoplecticus, -a, -um*** <gr. *ἀποπληκτικός* „atins de apoplexie”.

apoplectifórm, -ă *adj.* Care prezintă simptomele apoplexiei. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***apoplectiforme***, engl. ***apoplectiform***.

apoplexíe *s.f.* **1** (*med.*) Pierdere bruscă a conștiinței, cu menținerea circulației și a respirației, urmată de paralizie, comă, cauzată cel mai adesea de o hemoragie cerebrală, mai rar de o embolie sau o tromboză a unei artere centrale; ictus apoplectic, atac, dambla. *O apoplexie trăsnitoare curmase firul zilelor sale* (C. NEGR.). ◇ *Apoplexie momentană* v. momentan. ◇ Expr. *A lovi pe cineva apoplexia* = a avea un atac cerebral. *L-a lovit iar apoplexia și doctorii nu mai dau nici o speranță de scăpare* (CAR.). **2** (*med.*) Analog. Orice hemoragie masivă în interiorul unui organ (în urma rupturii unui vas sangvin). ◆ Zonă de necroză hemoragică apărută ca o consecință a unei perturbări circulatorii funcționale. **3** (*bot.*) Boală a plantelor caracterizată prin uscarea bruscă a acestora din cauza căldurilor excesive. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *apoplixíe* *s.f.* /<fr. ***apoplexie***, lat. ***apoplexia, -ae*** <gr. *ἀποπληξία* <*ἀποπλήσσω* „a lovi, a izbi”.

apoplixíe *s.f.* v. apoplexie.

apoptóză *s.f.* (*med.*) Moarte celulară izolată și programată, care încheie ciclul celular normal al unei celule și creează condiții fiziologice pentru înlocuirea sa. • pl. *-e.* /<fr. ***apoptose***, engl. ***apoptosis***; cf. gr. *ἀπόπτωσις* „cădere” <*ἀποπίπτω* „a cădea din”.

aporém *s.n.* (*filos.*) Raționament dialectic care conduce la contradicție. • pl. *-e.* /<germ. ***Aporem***.

aporétic, -ă *adj., s.m., s.f.* (*filos.*) **1** *adj.* Care are aspectul unei aporii, care aparține unei aporii; de aporie, care se referă la aporie. *Raționament aporetic.* **2** *s.m.* Discipol al filosofului sceptic Piron. ◇ (*adj.*) *Filosofi aporetici.* **3** *s.f.* (*la grecii antici*) Metodă de a descoperi contradicțiile și dificultățile teoretice în scopul stabilirii adevărului sau al argumentării unui dubiu agnostic. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***aporétique***; cf. gr. *ἀπορητικός* <*ἀπορέω* „a ezita, a se îndoi”.

aporíe *s.f.* **1** (*în filos. antică*) Problemă insolubilă sau contradicție de raționament, provocată de faptul că două raționamente contrare sînt la fel de valabile. ◇ *Aporiile lui Zenon* = argumente formulate de filosofil grec Zenon împotriva ideii evidente a existenței mișcării, pe baza conceperii acesteia ca succesiune de momente discontinue. ◆ Ext. Imposibilitate de a decide între două argumentări contradictorii. **2** Îndoială, neîncredere, nesiguranță, incertitudine; dificultate, ezitare, șovăire. *Nu văz nici un spor de la tine; aceasta mă pune în mare aporie* (FIL.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***aporie***, lat. ***aporĭa, -ae***; cf. gr. *ἀπορία* „dificultate, impas” <*ἀ-* „fără”, *πόρος* „trecere, ieșire”.

apórt[1] *interj.* Comandă prin care se îndeamnă un ciine să aducă vînatul doborît sau un obiect aruncat. *Tu dresai... pe prepelicarul tău ca să asculte la semnalele consacrate: „Pst!”, „Pil” și „Aport!”* (ODOB.). ◇ Expr. (*subst.*) *A face aport* = (*despre ciini*) a aduce în dinți vînatul împușcat sau un obiect aruncat anume. *Eu fac aport și joc ca omul, în picioare* (DON.). • pl. *-uri.* /<fr. ***apporte*** <*apporter* „a aduce”.

apórt[2] *s.n.* **1** Contribuție (materială, intelectuală, morală etc.) a unei persoane sau a unei colectivități la o acțiune, la o activitate comună. *Un valoros aport la dezvoltarea cercetărilor biologice.* **2** (*jur., fin.*) Totalitatea bunurilor mobile sau imobile, bani sau alte valori pe care un asociat sau un acționar le aduce într-o societate comercială. ◆ Capital investit de un asociat sau de un acționar într-o societate comercială. *Doi asociați au cel mai mare aport de capital.* • pl. *-uri.* /<fr. ***apport*** <*apporter* „a aduce”.

aportá *vb. I. tr.* (*despre ciini*) A aduce (în dinți) vînatul împușcat sau un obiect aruncat. • prez.ind. pers. 3 *-ează.* /<fr. ***apporter***.

aportáj *s.n.* Aportare. • pl. *-e.* /<fr. ***apportage***.

aportáre *s.f.* Acțiunea de *a aporta* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***aporta***.

aportát *s.n.* Aportare. *Ciinele se deprinde ușor la aportat.* • /v. ***aporta***.

aportór *s.n.* Ciine de vînătoare deprins prin dresaj să aducă în dinți vînatul doborît. *Prepelicarul este un bun aportor.* • pl. *-i.* /<fr. ***apporteur***.

após, -oásă *adj., s.f.* **1** *adj.* Care conține (prea) multă apă; apătos. *Un teren apos.* ◆ (*despre rîuri sau nori*) Care este bogat în apă. *Pe cer se alungau nori grei, apoși, plumburii* (PER.). **2** *adj.* Care seamănă cu apa; care e de natura sau de felul apei; zeros. *Laptele e albicios și apos* (PER.). ◇ Fig. *Din ochii ei... curgeau șiroaie de mărgăritare apoase* (EMIN.). ◆ (*despre substanțe*) Seros. *„Struna” e o umflătură a pielei, plină de materie apoasă, care se face cele mai adeseori printre degete* (PER.). ◇ (*med.*) *Umoare apoasă* v. umoare. ◆ (*despre culori*) Care este deschis; spălăcit. *Era un om subțire, înalt, cu ochii de-un albastru apos și limpede* (CE. PETR.). ◆ (*despre mîncăruri*) Care este moale, lipsit de consistență; subțire. *Tocănița e cam apoasă.* **3** *s.f.* (*înv.*) Mare. *Apoasa o trecu în vad, ca pe uscat* (DOS.). • pl. *-oși, -oase.* /lat. ***aquōsus, -a, -um***.

aposiopézá *s.f.* (*ret.*) **1** Întrerupere a vorbirii; reticență. **2** Figură de stil constînd în întreruperea unei propoziții sau fraze din cauza grabei ori a emoției sau pentru că interlocutorul poate înțelege singur ce ar urma să fie spus. • sil. *-si-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***aposiopèse***, it. ***aposiopesi***; cf. lat. *aposiopēsis, -is*, gr. *ἀποσιώπησις* <*ἀποσιωπάω* „a tăcea; a trece sub tăcere”.

apositíe *s.f.* (*psih.*) Aversiune, dezgust față de hrană. • g.-d. *-iei.* /<gr. ***ἀπό*** „departe de”, ***σῖτος*** „grîu, pîine”.

apospermíe *s.f.* (*biol.*) Reproducere fără fecundare sau fără semințe, pe cale vegetativă. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***apospermie***.

aposporíe *s.f.* (*bot.*) Reproducere a unui gametofit diploid direct din sporofit, fără meioză. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***aposporie***.

apostasíe *s.f.* v. apostazie.

apostát, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (*teol.*) (Persoană) care a renunțat la propria religie, care a săvîrșit o apostazie; renegat. *Se făcuse apostat, turcindu-se* (VĂCĂR.). **2** *adj.* Ext. Care renegă total o doctrină, un partid etc.; răzvrătit, rebel, revoltat. *Ea, o inimă de aur – El, un suflet apostat* (EMIN.). • pl. *-ți, -te.* și (*înv.*) *apostáta s.m.* /<fr. ***apostat***, it. ***apostata***, lat. ***apostăta, -ae***; cf. gr. *ἀποστάτης* „rebel”.

apostáta *s.m.* v. apostat.

apostazíe *s.f.* **1** (*teol.*) Renunțare publică la propria religie (spre a îmbrățișa, de obicei, o alta). ◆ Spec. Renunțare la viața monahală și intrare în viața laică. ◆ Analog. Renegare a unei doctrine, a unei concepții etc. **2** Ext. Revoltă, răzvrătire împotriva unei ordini prestabilite. **3** (*ist.; în epoca bizantină*) Delictul de trădare împotriva Imperiului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *apostasíe* *s.f.* /<fr. ***apostasie***, lat. ***apostasĭa, -ae***; cf. gr. *ἀποστασία* <*ἀπόστασις* „desprindere, îndepărtare”.

apostémá *s.f.* v. apostimă.

a posteriórі *loc.adj., loc.adv.* (*filos.; în opoz. cu „a priori”*) **1** *loc.adj.* (*despre propoziții*) Care exprimă faptul că adevărul sau falsitatea pot fi cunoscute prin referire la experiență. *Toată sinteza experienței, așa numitele cunoștințe „a posteriori”, înfățișează numai cazuri izolate* (MAIOR.). **2** *loc.adv.* Bazat pe experiență, în urma experienței senzoriale concrete. *Teoriile stabilite a posteriori au fost corecte.* • sil. *-ri-o-.* scris și *aposteriori.* /<loc. lat. ***a posteriori*** „din ceea ce urmează”.

aposteriorísm *s.n.* (*filos.*) Teorie, concepție conform căreia toate cunoștințele se obțin prin experiența individuală din timpul vieții. • sil. *-ri-o.* /<fr. ***aposteriorisme.***

aposterioríst, -á *adj., s.m., s.f.* (*filos.*) (Persoană) care folosește raționamentele a posteriori; pozitivist, deductivist. • sil. *-ri-o-.* pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***aposteriorieste.***

apostíe *s.f.* (*anat.*) Lipsă congenitală a prepuțului. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***aposthie***; cf. gr. *ἀ-* „fără", *πόσθη* „prepuț".

apostíl *s.n.* v. apostilă.

apostílă *s.f* **1** Notă, comentariu, adaos pe marginea unei scrieri. **2** (*jur.*) Rezoluție scrisă pe o cerere, pe un raport sau pe un alt act oficial; ext. semnătură pusă pe un asemenea act. *Serviciul... era de a citi toate petițiunile... și de a le adresa autorităților respective cu apostila domnească* (GHICA). • pl. *-e.* și (*înv.*) *apostíl s.n.* /<fr. ***apostille*** <lat. *post illa* „notă".

apostílb *s.m.* (*fiz.*) Unitate fotometrică de măsură a luminanței. • pl. *-i.* /<germ. ***Apostilb.***

apostímă *s.f.* **1** (*med.*; *înv.*) Abces; tumoare. **2** Fig. (*reg.*) Atac cardiac. *I-am spus-o; nu puteam să mai rabd, că făceam apostimă (la inimă)!* (POP.). • pl. *-e.* și *apostémă s.f.* /<ngr. ***απόστημα.***

apóstol *s.m., s.n.* (*bis.*) **I** *s.m.* **1** Fiecare dintre cei doisprezece ucenici ai lui Iisus Hristos (Simon zis Petru, Andrei, Iacov, Ioan, Toma, Filip, Bartolomeu, Matei, Iacov al lui Alfeu, Iuda al lui Iacov, Simon Zelotul și Iuda Iscarioteanul, înlocuit după moarte cu Matia), aleși de El înșuși, pe care i-a trimis în lume să propovăduiască *Evanghelia* și care au organizat Biserica Creștină. <> *Apostolul neamurilor* = Sfîntul Apostol Pavel, considerat tot unul dintre apostoli, numit astfel pentru că a predicat la cele mai multe popoare. *Apostol mincinos* = calificativ dat de Sfîntul Apostol Pavel celor care contestau chemarea și veracitatea apostolatului său, defăimîndu-l și prigonindu-l, ca și iudeii; fiecare dintre contestatarii apostolatului Sfîntului Apostol Pavel. **2** Ext. Primul predicator al creștinismului dintr-o țară păgînă; misionar. *Sfîntul Patrick, apostolul Irlandei.* **3** Fig. Persoană care se dedică (cu pasiune) propagării unei doctrine, unei idei etc. *Drept vestitorule apostol Al unei vremi ce va să vie* (GOGA). **II** *s.n.* (*la sg.*) **1** Carte destinată lecturilor liturgice, care conține, pentru fiecare zi, cîte un scurt fragment din *Faptele Sfinților Apostoli* sau din scrierile apostolice ale *Noului Testament*; praxiu. ◆ Ext. Volum care cuprinde acest capitol. *Apostolul, Psaltirea, ca apa le citesc* (C. NEGR.). **2** Lectura biblică în cadrul Sfintei Liturghii (ortodoxe), care se rostește în mijlocul bisericii de către cîntăreț. • pl. *-i.* și (*înv.*) *apóstul s.m.* /<slav. **апостолъ**; cf. gr. *ἀπόστολος* „trimis".

apostolát *s.n.* (*bis.*) Misiunea de apostol; propovăduirea învățăturii lui Hristos; activitatea unui apostol. *Apostolatul ucenicilor lui Hristos.* ◆ Fig. Misiune (grea) îndeplinită cu sfințenie, cu dăruire, cu devotament; propagare a unei idei, a unei doctrine, a unei învățături etc. *Întreaga lui carieră a fost un apostolat.* • /<fr. ***apostolat***, lat. ***apostŏlatus, -us.***

apóstolă *s.f.* (*bis.*; *înv.*) Femeie-apostol. *Se face apostolă, mărturisind la toți învierea fiului ei* (DOS.). • pl. *-e.* /***apostol*** + *-ă.*

apostolésc, -eáscă *adj.* (*bis.*) **1** Care este întemeiată de apostoli, care propovăduiește învățătura apostolilor; care este potrivit cu învățătura sau cu tradiția apostolilor. *Cred într-una sfîntă, sobornicească și apostolească biserică.* **2** Care ține de apostoli; în maniera apostolilor; apostolic. *O viață apostolească.* • pl. *-ești.* /***apostol*** + *-esc.*

apostolésțe *adv.* (*bis.*) În felul apostolilor, așa cum făceau apostolii. *N-au făcut cumu-i îngerește și apostolește* (DOC.). <> Expr. *A merge* (sau *a o lua, a pleca* etc.) *apostolește* = (*după lat. „per pedes apostolorum"*) a parcurge distanțe mari pe jos. • /***apostol*** + *-ește.*

apostólic, -ă *adj.* (*bis.*) **1** Care vine de la apostoli; conform învățăturii sau tradiției apostolilor; apostolesc. *El urmează porunca apostolică* (C. NEGR.). <> *Simbolul apostolic* = Crezul, simbol al credinței. **2** Care aparține apostolilor, care se referă la apostoli. *Apostolica figură a fericitului Nicodem* (HASD.). *Părinții apostolici* = scriitorii creștini de la sfîrșitul sec. 1 și începutul sec. 2 d.Hr., care au fost ucenici direcți ai apostolilor sau ai discipolilor acestora; (*și la sg.*) fiecare dintre acești scriitori creștini. *Părintele apostolic Clement Romanul a redactat celebra „Epistolă către corinteni", în care îndeamnă la unitatea bisericii creștine.* **3** Care emană de la Sfîntul Scaun; care aparține Papei, care se referă la Papă; pontifical. *Brevă apostolică.* <> *Scrisori apostolice* = enciclice papale. *Binecuvîntare apostolică* = binecuvîntarea Papei. *Majestate apostolică* = titlu dat de Papă Casei de Austria. *Delegat apostolic* = persoană desemnată de Papă pentru a informa Vaticanul în problemele religioase dintr-un anumit teritoriu. *Nunțiu apostolic* = prelat-ambasador al Sfîntului Scaun într-o țară străină. *Scaunul Apostolic* v. scaun. *Vicar apostolic* v. vicar. • pl. *-ci, -ce.* și (*înv.*) *apostolicésc, -eáscă adj.* /<fr. ***apostolique***, lat. ***apostŏlicus, -a, -um*** <gr. *ἀποστολικός* <*ἀπόστολος* „trimis".

apostolicésc, -eáscă *adj.* v. apostolic.

apostolicéște *adv.* (*bis.*; *înv.*) Expr. *A se plimba apostolicește* = a se plimba pe jos, a merge apostolește. *De două ceasuri de cînd ne plimbam apostolicește prin dealuri și prin văi, nu ne hrănisem decît cu priveliști poetice* (ALECS.). • /***apostolic*** + *-ește.*

apostolíe *s.f.* (*bis.*) Apostolat. *Se fece săborul... întru cinstita apostolie a svinților Petru și Pavel* (DOS.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***apostol*** + *-ie.*

apostróf[1] *s.n.* (*gram.*) Semn ortografic în formă de virgulă, așezat în partea de sus a cuvîntului (’), prin care se notează dispariția accidentală a unuia sau a mai multor sunete în rostire. *În „las' că ne mai întîlnim" apostroful marchează absența sunetului „ă".* • pl. *-uri,* (*înv.*) *-e.* și (*înv.*) *apostrófă s.f.* /<fr. ***apostrophe***, lat. ***apostrŏphus***, germ. ***Apostroph***; cf. gr. *ἀπόστροφος* „în altă direcție".

apostróf[2] *s.f.* v. apostrofă[1].

apostrofá *vb. I. tr.* **1** (*ret.*) A se adresa direct cuiva, întrerupîndu-și brusc discursul (sau cursul povestirii) pentru a-l atenționa sau pentru a-l mustra; a adresa cuiva o apostrofă. *În parlament... un orator apostrofează pe adversarul său* (I. NEGR.). ◆ Ext. (*actual*) A întrerupe (voit) discursul cuiva pentru a face anumite precizări, pentru a completa povestirea cu unele amănunte sau pentru a ieși în evidență, captînd atenția auditoriului asupra sa. *Lasă-mă, te rog, să-mi termin ideea, nu mă mai apostrofa de atîtea ori!* **2** A se adresa cuiva pe un ton aspru, dur, pentru a-l mustra sau pentru a-i reproșa ceva. *Faptul că m-a apostrofat în fața ta nu mi-a picat tocmai bine.* <> Fig. *Părea că toate laolaltă apostrofează luna, Că fiecare broască se ceartă cu o stea* (TOPÎR.). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***apostropher.***

apostrofáre *s.f.* Acțiunea de a *apostrofa* și rezultatul ei; apostrofă[1], apostrofat[1]. *Nu ajungi nicăieri cu apostrofările astea.* • pl. *-ări.* /v. ***apostrofa.***

apostrofát[1] *s.n.* Faptul de a *apostrofa*; apostrofare. • /v. ***apostrofa.***

apostrofát[2]**, -ă** *adj.* Căruia i se adresează pe un ton mușcător. • pl. *-ți, -te.* /v. ***apostrofa.***

apostrófă[1] *s.f.* **1** (*ret.*) Figură care constă în întreruperea bruscă a expunerii de către orator sau de către autor, apelînd la exclamație ori interogație, pentru a se adresa direct unei persoane reale sau imaginare ori unui obiect personificat. *Auzi freamătul întunericului sporind, Prietene?* (VIN.). **2** Mustrare, imputare, reproș adresat cuiva pe un ton dur, violent. *E cumplit să ai așa o nevastă, care la cinci minute îți adresează o apostrofă.* • pl. *-e.* și (*înv.*) *apostróf s.n.* /<fr. ***apostrophe***, lat. ***apostrŏpha, -ae***; cf. gr. *ἀποστροφή* <*ἀποστρέφω* „a se întoarce; a deturna".

apostrófă[2] *s.f.* v. apostrof[1].

apóstul *s.m.* v. apostol.

apotecár *s.m.* (*reg.*) Farmacist. • pl. *-i.* și *apoticár, poticár s.m.* /<lat. med. ***apothecarĭus, -ii***, germ. ***Apotheker***; cf. fr. *apothicaire*, rus. *аптекарь*, pol. *aptekarz.*

apotécă *s.f.* (*reg.*) Farmacie. *Cercară toate leacurile din apoteci* (POP.). • pl. *-ci.* și (*înv.*) *aptícă,* (*reg.*) *aftícă, potícă, apotícă s.f.* /<germ. ***Apotheke*** <lat. *apothēca, -ae* „celar" <gr. *ἀποθήκη* „prăvălie, depozit"; cf. magh. *patika.*

apotéciu *s.n.* (*bot.*) Organ reproducător în formă de cupă, la ascomicete și licheni, în care se formează ascele. • /<fr. ***apothécie***; cf. gr. *ἀποθήκη* „depozit".

apotémă *s.f.* (*geom.*) Perpendiculară dusă din centrul unui poligon regulat pe mijlocul oricăreia dintre laturile sale. ◆ Rază a unui cerc înscris într-un poligon regulat. ◆ Înălțime a unuia dintre triunghiurile care formează fețele unei piramide. • pl. *-e.* /<fr. ***apothème***; cf. gr. *ἀπόθεμα* <*ἀποτίθημι* „a coborî; a pune jos".

apoteótic, -ă *adj.* Care aparține apoteozei, de apoteoză, care se referă la apoteoză; ca de apoteoză; care are un caracter fastuos, triumfal, grandios. *Refuză convenția apoteoticului și așază... întreaga curgere a faptelor în matca vieții obișnuite* (PER.). • sil. *-te-o-.* pl. *-ci, -ce.* /***apote[ozã]*** + *-otic,* prin analog. cu *hipnoză-hipnotic.*

apoteozá *vb. I. tr.* (*în antic. romană*) A trece un erou sau un împărat în rîndul zeilor; a diviniza, a deifica, a zeifica. *După moarte, împăratul August a fost apoteozat.* ◆ Ext. A acorda cuiva onoruri extraordinare, a aduce cuiva laude exagerate, a ridica pe cineva în slavă; a glorifica, a preamări, a slăvi. <> Fig. *Nu sîntem... dintre acei care apoteozează trecutul nostru idilic* (HOG.). • sil. *-te-o-.* prez.ind. *-ez.* /***apoteză*** + *-a*; cf. fr. *apothéoser.*

apoteozáre *s.f.* Acțiunea de *a apoteoza* și rezultatul ei. *Culmea moftangiului savant: a-și comanda statua încă din viață și a prezida la inaugurarea ei și la apoteozarea sa* (CAR.). • sil. *-te-o-.* pl. *-ări.* /v. ***apoteoza.***

apoteózã *s.f.* **1** (*în antic. romană*) Ceremonie, solemnitate, festivitate în cadrul căreia un erou decedat sau un împărat în viață era trecut în rîndul zeilor; divinizare, zeificare. <> Poet. *Poeții lor nu găseau în univers destule metafore... pentru apoteoza eroilor* (EMIN.). ◆ Ext. Onoruri extraordinare acordate cuiva; elogiere, glorificare, preamărire, slăvire a unei persoane sau a unui eveniment. *Asistă chiar în viață l-a sale apoteoze* (ALECS.). **2** (*în teatrul grec.*) Transformare finală a eroului în divinitate, obținută scenic prin mașini care dădeau impresia unei acțiuni miraculoase. *Apoteoza Medeei.* **3** (*în coregr. din sec. 19*) Scenă finală, adeseori simbolică, în care întreaga trupă se prezenta publicului în costume fastuoase într-un cadru feeric. <> Fig. *Lumea pare deodată o frescă... prin frumusețe, printr-o înfățișare totală de apoteoză* (BOGZA). ◆ Încheiere solemnă a unei piese muzicale. ◆ Analog. Spectacol măreț, grandios. *Jocurile de artificii erau o apoteoză de culori.* **4** (*a. plast.*) Temă și titlu al unor reprezentări care tind să glorifice, adeseori în formă alegorică, personaje, familii, orașe, națiuni, instituții sau evenimente istorice. *„Apoteoza monarhiei spaniole" de Tiepolo.* • sil. *-te-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***apothéose***, lat. ***apŏtheōsis, -is***; cf. gr. *ἀποθέωσις* „trecere în rîndul zeilor".

apoticăr *s.m.* v. apotecar.

apotícă *s.f.* v. apotecă.

apotróp, -ă *adj.* (*bot.*; *despre ovule*) Care este prins lateral pe peretele placentar. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***apotrope.***

apotropáic, -á *adj., s.n.* (*relig.*) (Obiect sau, ext., practică, formulă magică) care, după credințele transmise de diferite culturi primitive, este în măsură să îndepărteze sau să anuleze efectele unor spirite malefice, ale unui eveniment, să fereasă de boli, de farmece, de nenoroc etc. ◆ (Care se referă la sau care ține de) talisman ori amuletă. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***apotropaïque***; cf. gr. *ἀποτρόπαιος* <*ἀποτρέπω* „a respinge, a îndepărta".

apotropéu *s.n.* (*relig.*) Talisman, formulă, practică magică având rolul de a îndepărta duhurile rele, bolile, farmecele. • pl. *-ee.* /<gr. ***ἀποτρόπαιον.***

apotropísm *s.n.* (*bot.*) Curbare a plantelor în sens contrar direcției factorului de excitație. • /<fr. ***apotropisme.***

apozá *vb. I. tr.* A pune, a aplica. *A apoza un afiș pe un perete.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***apposer.***

apozáre *s.f.* Acțiunea de *a apoza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***apoza.***

apozémă *s.f.* Infuzie de plante (la care se adaugă anumite medicamente); decoct. • pl. *-e.* /<fr. ***apozème***; cf. gr. *ἀπόζεμα* „decoctie".

apozimázã *s.f.* (*biochim.*) Component proteic (sensibil la temperaturi mari) al zimazei. • pl. *-e.* /<fr. ***apozymase***; cf. engl. *apozymase.*

apozitív, -á *adj.* (*gram.*) Apozițional. <> *Propoziție apozitivă* = propoziție apozițională. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***appositif.***

apozíție *s.f.* **1** (*gram.*) Atribut (substantival, pronominal sau numeral) care se află în același caz cu substantivul determinat (de obicei în cazul nominativ). *În fraza: „Văd poeți ce-au scris o limbă ca un fagure de miere: Cichindeal gură de aur", „gură de aur" este apoziție pe lîngă numele „Cichindeal".*

2 (*biol.*) Creștere în grosime a membranelor celulare prin depunere succesivă de noi straturi. **3** (*med.*) Punerea în contact a două elemente (substanțe, fragmente de os fracturat). ◇ *Apoziție periosteală* = reacția periostului față de o agresiune locală, manifestată prin activitate osteogenică, vizibilă radiologic. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și (*înv.*) *apozițiúne s.f.* /<fr. ***apposition***, lat. ***appositĭo, -onis*** <*apponĕre* „a pune alături".

apozițional, -á *adj.* (*gram.*) Cu valoare de apoziție; care ține de apoziție, care se referă la apoziție; apozitiv. ◇ *Propoziție apozițională* = propoziție subordonată care are, în frază, rolul unei apoziții. • sil. *-ți-o-*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***appositionnel***.

apozițiúne *s.f.* v. apoziție.

appassionáto *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei compoziții*) Cu pasiune, plin de însuflețire. *Allegro appassionato.* ◇ (*subst.*) *La appassionato orchestra a cîntat magistral.* • /<it. ***appassionato***.

apprentí *s.m.* (*înv.*) **1** Tînăr care învață o meserie sub îndrumarea unui maistru, unui instructor etc. **2** Fig. Începător. • scris și *apranti*. /<fr. ***apprenti***; cf. lat. *appre(he)ndĕre* „a învăța".

approcsimá *vb. I. tr.* v. aproxima.

appropiátiv, -ă *adj.* v. apropiativ.

appropiatór, -órie *adj.* v. apropiator.

appropriáție *s.f.* v. apropriație.

approsimáre *s.f.* v. aproximare.

approvisionáre *s.f.* v. aprovizionare.

approximá *vb. I. tr.* v. aproxima.

approximatíf *adj., adv.* v. aproximativ.

approximatív, -ă *adj.* v. aproximativ.

approximáție *s.f.* v. aproximație.

appús *s.n.* v. apus[1].

apractoagnozíe *s.f.* (*med.*) Apraxie asociată cu agnozie. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***apracto-agnosie***.

apractofagíe *s.f.* (*med.*) Apraxie alimentară. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***aproctophagie***.

apragmátic, -ă *adj.* (*psih.*) Care ține de apragmatism, care se referă la apragmatism. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***apragmatique***.

apragmatísm *s.n.* (*psih.*) Imposibilitatea de a întreprinde acțiuni eficace în vederea atingerii unui scop, chiar dacă acesta este evident și, cel puțin aparent, dorit de subiect. *Apragmatism sexual.* • /<fr. ***apragmatisme***, engl. ***apragmatism***; cf. gr. *ἀ-*„fără", *πραγματεία* „lucrare, ocupație".

aprantí *s.m.* v. apprenti.

apraștén *s.n.* (*reg.*) Înjurătură. • /etimol. nec.

aprávăț *adv.* (*reg.*) **1** Alături. **2** Aproape. • /***a*[4] + *pravăț***.

apráxic, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care este bolnavă, care suferă de apraxie. **2** *adj.* Care ține de apraxie, care se referă la apraxie. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***apraxique***.

apraxíe *s.f.* (*med.*) Incapacitate patologică de coordonare a mișcărilor voluntare, în condițiile păstrării funcțiilor musculare și senzoriale, fără să existe fenomene paretice sau ataxice, fără leziuni cerebrale, striate sau cerebeloase. *Apraxie oculară.* • g.-d. *-iei*. /<fr. ***apraxie***; cf. gr. *ἀ-*„fără", *πρᾶξις* „acțiune, activitate".

aprecáție *s.f.* (*lit.*) Formulă de încheiere. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<lat. ***appreccatio, -onis***.

aprecía *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică bunuri, mărfuri etc.*) A determina, a stabili prețul sau valoarea; a calcula, a evalua, a estima. *Experții au apreciat valoarea automobilului la 50 000 de euro.* ◇ (*refl. impers.*) *Se apreciază o creștere a producției.* ◆ Analog. (*compl. indică spații, parametri, mărimi, greutăți etc.*) A determina cu aproximație; a socoti (ceva) din ochi. *Nu pot aprecia viteza cu care conduce.* ◆ (*refl.; despre unități monetare prin raportare la o monedă etalon sau la alte monede*) A crește în valoare. *Forintul s-a apreciat în raport cu dolarul.* **2** Fig. (*compl. indică ființe sau lucruri*) A prețui (calitățile) la justa valoare; a stima, a admira, a respecta. *Un artist foarte apreciat în Europa.* ◇ (*compl. indică acțiuni, manifestări etc. ale oamenilor*) *Apreciez promptitudinea cu care intervine în situațiile critice.* ◇ (*refl. recipr.*) *Au ajuns să se aprecieze unul pe celălalt.* ◇ Expr. *A aprecia ceva* sau *pe cineva într-o lumină oarecare* v. lumină. ◆ Ext. (*compl. indică spectacole, opere de artă etc.*) A evalua din punctul de vedere al categoriilor estetice o operă; a avea o judecată favorabilă asupra unei opere; a plăcea, a gusta. *Specialiștii au făcut aprecierea tablourilor prezentate la concurs.* ◆ Restr. A fi recunoscător. *Apreciez ajutorul tău.* **3** (*compl. indică stări, situații, fapte etc.*) A înțelege; a percepe, a sesiza. *Are un spirit ascuțit dacă știe să aprecieze asemenea nuanțe.* **4** A socoti (că...), a considera (că...), a conchide; a opina. *Juriștii apreciază că trebuie făcute unele modificări în legislație.* ◆ (*compl. indică proiecte, lucrări etc.*) A aviza. *A apreciat favorabil proiectul acestui arhitect.* • sil. *-ci-a*. prez.ind. *-iez*. și (*înv.*) *apreției vb. I.* /<fr. ***apprécier***, lat. ***appretiare***.

apreciábil, -á *adj.* (*despre mărimi, cantități, distanțe etc.*) Care poate fi apreciat, estimat; ext. care este (destul de) mare, (destul de) mult; considerabil, important, notabil. *A plătit o sumă apreciabilă pentru apartament.* ◇ (*adv.*) *A luat apreciabil în greutate.* ◆ Ext. Care este evident, însemnat, vădit, vizibil. *O ameliorare apreciabilă a stării pacientului.* • sil. *-ci-a-*. pl. *-i, -e*. și (*înv.*) *apreciábil, -ă adj.* /<fr. ***appréciable***.

apreciát, -ă *adj.* (*despre oameni sau despre manifestări, creații ale lor*) Care se bucură de prețuire, de stimă; prețuit, respectat, stimat. *Se simte, în sfîrșit, un artist apreciat.* • sil. *-ci-at*. pl. *-ți, -e*. și (*înv.*) *apreciát, -ă adj.* /v. ***aprecia***.

apreciatív, -á *adj.* Care constituie, prezintă sau conține o apreciere. *Privire apreciativă.* • sil. *-ci-a-*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***appréciatif***.

apreciatór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care apreciază (estimează, evaluează). • sil. *-ci-a-*. pl. *-ori, -oare*. și (*înv.*) *apreciatór, -oáre adj.* /***aprecia*** + *-tor*; cf. engl. *appreciator*.

apreciáție *s.f.* Apreciere. • sil. *-ci-a-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și (*înv.*) *apreciațiúne, apreției, aprețiațiúne s.f.* /<fr. ***appréciation***.

apreciațiúne *s.f.* v. apreciație.

apreciére *s.f.* **1** Estimare, evaluare cantitativă, valorică etc.; calcul, măsurare, socotire. *Nu se pricepe la aprecierea distanțelor.* ◆ (*în opoz. cu „depreciere"*) Creștere în valoare a unor monede. *O apreciere sensibilă a monedei europene față de dolar.* **2** Părere, opinie, judecată. *O apreciere corectă a situației politice.* ◇ Expr. *A face aprecieri* = a formula, a emite anumite păreri asupra valorii unei persoane sau a unui lucru. *Face aprecieri nefondate ori de cîte ori vine vorba despre colegul său. A lăsa* (ceva) *la aprecierea cuiva* = a supune (ceva) părerii, judecății sau opiniei cuiva; a lăsa pe cineva să constate și să hotărască singur (într-o problemă). *Odată lansată, cartea este lăsată la aprecierea criticilor și, bineînțeles, a publicului.* **3** Prețuire, respect, stimă; considerație, recunoaștere. *Se bucură de aprecierea colegilor.* **4** (*econ.*) *Aprecierea stocurilor* = creșterea pe piață a valorii stocurilor, cauzată în general de inflație. *Apreciere valutară* = creștere a valorii monedei unei țări, exprimată în unitatea monetară a altei țări. • sil. *-ci-e-*. pl. *-i*. și *apreciáre*, (*înv.*) *apretiére s.f.* /v. ***aprecia***.

ápreg, -ă *adj., adv.* v. aprig.

aprehendá *vb. I. tr.* **1** A prinde, a pune mîna (pe cineva), a aresta; a înhăța. **2** Fig. A deveni neliniștit la gîndul (apariției) unui posibil pericol; a se teme de ceva. *Examenul îl aprehendează.* • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***appréhender***; cf. lat. *apprehendĕre* „a sesiza, a prinde (cu mintea)".

aprehénsie *s.f.* v. aprehensiune.

aprehensiúne *s.f.* **1** Teamă vagă, frică nedeslușită (cauzată de eventualitatea apariției unui pericol). *Ochii aceia mici și întunecați... dădeau nu știu ce fior de primejdie ascunsă... ce-ți inspiră o frică instinctivă, ca aprehensiunea morții* (VLAH.). **2** Capacitate de a cuprinde cu mintea, de a înțelege, de a sesiza ceva; comprehensiune. *Are o aprehensiune clară a aritmeticii.* • pl. *-i*. și (*înv.*) *aprehénsie s.f.* /<fr. ***appréhension***, lat. ***apprehensĭo, -onis*** „catalepsie"; „inteligență".

aprehensív, -ă *adj.* Care exprimă, care trădează sau care simte aprehensiune; temător, neîncrezător; timid. *Spirit aprehensiv.* • pl. *-i, -e*. /<fr. ***appréhensif***.

apreschí *s.n.* **1** Gheață călduroasă de iarnă care se încalță după schiat. *[Vînd] apreschiuri 40, radiocasetofon stereo* (PER.). **2** (*impr.*) Perioadă de timp petrecută în mod plăcut (repaus, amuzament etc.) de sportivi după schiat. *Un nou termen în ziaristica română: „apreschi", prin care se înțelege întreaga gamă de posibilități de agrement posibile de practicat după schi* (PER.). • pl. *-uri*. /<fr. ***après-ski***.

apresór *s.m.* (*bot.*) Organ de fixare sau de absorbție al unor plante. • pl. *-ori*. /<engl. ***appressor***.

aprét *s.n.* **1** (*ind. text.*) Substanță, preparat utilizat la tratarea țesăturilor și a fibrelor textile pentru a le face neșifonabile, impermeabile, ignifuge, mai pline, mai rigide, mai lucioase etc.; scrobeală. **2** (*ind. piel.*) Substanță specială care se aplică, în timpul finisării, pe suprafața pielor tăbăcite pentru a le da luciu și pentru a le proteja. **3** Apretare. *Apretul pînzei este bine realizat.* • pl. *-uri*. /<fr. ***apprêt***.

apretá *vb. I. tr.* (*compl. indică țesături, fibre textile, piei, hîrtie etc.*) A trata cu apret sau a aplica un apret; a scrobi. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***apprêter***.

apretáj *s.n.* (*ind. text., ind. piel.*) Apretare. • pl. *-e*. /<fr. ***apprêtage***.

apretáre *s.f.* (*ind. text., ind. piel.*) Acțiunea de *a apreta* și rezultatul ei; scrobire; apret. *După spălare se face și apretarea unor rufe.* • pl. *-ări*. /v. ***apreta***.

apretát, -ă *adj.* (*despre țesături, fibre textile, piei, hîrtie etc.*) Care a fost supus apretării, care a fost tratat cu apret; scrobit. • pl. *-ți, -te*. /v. ***apreta***.

apretór, -oáre *s.m., s.f.* (*ind. text., ind. piel.*) Lucrător calificat care apretează țesături, piei etc. *Apretor de pînzeturi.* • pl. *-ori, -oare*. /<fr. ***apprêteur***.

apretúră *s.f.* (*ind. text., ind. piel.*) **1** Apretare. ◆ Ext. Totalitatea operațiilor (fierbere, înălbire, călcare, vopsire, imprimare etc.) la care este supus un produs textil sau din piele în vederea finisării. **2** Concr. Instalație, secție dintr-o întreprindere textilă în care se execută apretura. • pl. *-i*. /<germ. ***Appretur***, fr. ***apprêture***.

aprețiá *vb. I.* v. aprecia.

aprețiábil, -á *adj.* v. apreciabil.

aprețiát, -ă *adj.* v. apreciat.

aprețiatór, -oáre *s.m., s.f.* v. apreciator.

aprețiáție *s.f.* v. apreciație.

aprețiațiúne *s.f.* v. apreciație.

aprețiére *s.f.* v. apreciere.

aprețuí *vb. IV. tr.* (*înv.*) A aprecia, a prețui. *Ah! domnule, sîntem meniți amîndoi a ne cunoaște ș-a ne aprețui* (ALECS.). • prez.ind. *-iesc*. /de la ***aprecia***, prin apropiere de *prețui*.

aprețuíre *s.f.* (*înv.*) Apreciere, prețuire. *Într-aceste din urmă cuvinte găsim o aprețuire dreaptă și nimerită a versurilor* (ODOB.). • pl. *-i*. /v. ***aprețui***.

aprețuít, -ă *adj.* (*înv.*) Apreciat. • pl. *-ți, -te*. /v. ***aprețui***.

apriát, -ă *adj.* (*înv.; despre acțiuni, manifestări etc. ale oamenilor*) Care este clar, limpede, precis. *Lucrurile... se pot tîlcui cu cuvinte apriate* (ȚICHIND.). ◇ (*adv.*) *Ochii lui vedeau apriat muncile groaznice ce aveau îndată să-l ajungă* (ODOB.). • sil. *-pri-at*. pl. *-ți, -te*. /cf. it. *aprire, aperto*, după *adevărat*.

ápric, -á *adj., adv.* v. aprig.

áprig, -ă *adj.* **1** (*despre caracterul oamenilor*) Care este iute, înflăcărat, impetuos, nestăpînit; impulsiv. *Firea lui aprigă și zvăpăiată* (VLAH.). ◆ (*despre animale*) Care este sălbatic, focos. *De-aș avea, pe gîndul meu, Un cal aprig ca un leu* (ALECS.). ◆ (*despre manifestări ale oamenilor*) Care este înverșunat, violent, aprins; ext. pasionat, înflăcărat. *Ceartă aprigă.* ◇ (*adv.*) *Șoferul răsuci aprig volanul* (REBR.). ◆ (*despre sentimente, trăiri etc.*) Care este cumplit, înfiorător, sfîșietor. *De multă vreme se strînsese în inimile lor dorul aprig de țară* (SADOV.). ◆ (*despre fenomene atmosferice, intemperii*) Care este intens, puternic, năprasnic. *Furtună aprigă.* ◇ (*adv.*) *Crivățul suflă aprig.* **2** (*despre oameni*) Care este aspru, crud, feroce, nemilos, necruțător, rău; înverșunat, strașnic. *La mînie era aprig* (NEC.). ◆ (*despre fizionomia, manifestările etc. ale oamenilor*) Care exprimă asprime, îndîrjire, înverșunare. *Agapia... venea asupra lor cu priviri aprige* (SADOV.). ◇ (*adv.*) *Văd... că are ce învăța și de la tine fiul tău... a rostit aprig duduca Leana* (SADOV.). ◆ (*despre situații, evenimente etc.*) Care este cumplit, sîngeros. *Între eroi avu loc o luptă aprigă.* ◆ Ext. (*despre competiții*) Care este disputat; aprins. *Întrecere sportivă aprigă.* **3** (*despre oameni; constr. cu prep. „la"*) Care este lacom, hrăpăreț. *Petru Vodă... fiind aprig la prăzi* (N. COST.). ◇ (*adv.*) *Aprig mai bea omul ăsta!* ◇ Fig. *Vulturii... cei suri, al căror cioc ascuțit și aprig la pradă răsare hidos din ale lor grumazuri... golașe* (ODOB.). **4** Fig. (*înv.; despre regiuni, teritorii etc.*) Cu înfățișare sălbatică, primejdios; care este greu de străbătut. *Se cațără p-un munte stîncos, înalt și aprig* (C. NEGR.).

• pl. *-gi, -ge.* şi *(înv.) ápreg, -ă, ápric, -ă adj.* /cf. lat. *aprīcus, -a, -um* „expus la soare".

aprigíme *s.f. (înv.)* Vehemenţă, impetuozitate. • */aprig + -ime.*

aprііmí *vb. IV. tr. (înv.)* A primi. *Cerul a apriimit sfîntul tău duh* (MIN.). • prez.ind. *-esc.* /*a*[1]*-+ priimi.*

aprijúne *s.f. (înv.)* Vehemenţă. *Nu cădeam de acord şi-l... combăteam cu aprijune* (SB.). • */aprig + -iune.*

apríl *s.m. invar.* v. aprilie.

aprílie *s.m. invar.* A patra lună a anului, care urmează după martie şi are 30 de zile. *În luna aprilie înfloresc pomii.* ◇ Poet. *Tu rămîi în floare ca luna lui april* (EMIN.). ◆ Poet. Primăvară. *Curînd-curînd aprilul Va topi ce-a mai rămas din ger* (BEN.). • şi *(reg.) apríl s.m. invar.* /<slav. **априлъ**; cf. m. gr. *ἀπρίλιος.*

aprínde *vb. III.* **I 1** *tr. (despre foc)* A face să înceapă să ardă; a cuprinde, a învălui. *Focul, iscat dintr-un chibrit aruncat pe jos, a aprins aripa stîngă a clădirii.* **2** *tr. fact. (compl. indică focul sau corpuri combustibile)* A face să ardă; a aţîţa, a încinge. *Copila... Foc în vatră vrea s-aprindă* (COŞB.). ◆ A da foc, a pune foc. *Moş Nichifor îşi aprinde luleaua* (CR.). ◇ Expr. *A-şi aprinde paie* (sau, *reg., scaii*) *în cap* = a-şi atrage o neplăcere, un necaz sau nemulţumirea cuiva, a se băga singur în încurcături, în belea; a o păţi, a o încurca (cu cineva); a provoca brusc iritarea cuiva fără intenţie. *Văzînd eu că mi-am aprins paie-n cap cu asta, am şterpelit-o de-acasă* (CR.). *(în Ev. Med., în Ţările Rom.) A-şi aprinde rogojini în cap* = a se prezenta (în grup) în faţa unui conducător, a unui organ legislativ etc., avînd rogojini aprinse deasupra capului, pentru a atrage atenţia asupra unor nedreptăţi, a unor abuzuri (comise de către o oficialitate). *Cînd au ieşit împăratul la geamie, ei şi-au aprins rogojini în cap şi au dat arz la împăratul, jăluind pre Nicolai-Vodă* (NEC.). *A aprinde butoiul cu pulbere* v. butoi. *A aprinde ciubuc* v. ciubuc. ◆ *(compl. indică materii care servesc la încălzit)* A consuma, a arde. *Dacă ştiam că nu vin, n-aş fi aprins atîtea lemne în sobă.* ◇ Fig. *Ultimele raze roşietice ale soarelui mai aprindeau vîrfurile copacilor* (BUJ.). ◆ *(refl.)* A începe să ardă, a lua foc. *Aş fi luat două lemne uscate şi le-aş fi frecat unul de altul pînă ce s-ar fi aprins* (DRĂGHICI). ◇ Poet. *[În grădină]... trandafirii S-aprind prin crengi* (ANG.). ◇ Fig. *Pe drumul de la Săcele Vine dorul mîndrei mele; Ş-aşa vine de fierbinte, De-aş sta-n drumu-i, m-aş aprinde* (POP.). ◆ *(tr.; compl. indică cuptoare)* A încinge, a înfierbînta; a arde. *Pentru ca să coci o pîine, doar n-o să aprinzi cuptorul!* **3** *refl.* A se consuma prin foc. *Materii ignifuge, care nu se aprind.* ◇ Expr. *(fam.) A i se aprinde* (cuiva) *creierii* (sau *circuitele*) *(în cap)* = a nu (mai) putea judeca limpede, a nu (mai) înţelege, a nu (mai) pricepe (ceva); a nu mai avea randament. *Mi s-au aprins creierii în cap tot gîndindu-mă cum să rezolv problema asta. A i se aprinde* (cuiva) *călcîiele (după cineva)* v. călcîi. *A i se aprinde* (sau *a-i sfîrîi*) *inima* (după cineva) v. inimă. **4** *tr. (mai ales despre oameni; compl. indică obiecte, cetăţi, construcţii, oraşe etc.)* A distruge prin foc, a incendia. *Decît să mă dezbăr de ea, Mai bine-aprind tot satul* (COŞB.). ◇ *(refl.) Unde mi-ţi începu a face o gălăgie, de credeai că s-a aprins tîrgul* (ISP.). ◆ Fig. *(refl.; despre revolte, conflicte etc.)* A izbucni, a se declanşa, a se dezlănţui. *Răscoala, după ce-a părut înăbuşită, s-a aprins iar* (SADOV.). **5** *tr. abs. (înv., pop.; despre arme de foc)* A lua foc; a împuşca. *Beizade Alecu rămase cu pistolul înălţat, fără a putea aprinde* (SADOV.). ◆ *(refl.; despre arme)* A se descărca, a lua foc. *Pistoalele-ntindea, Dar nici unul s-aprindea* (ALECS.). **II 1** *tr., refl.* A face sau a începe să lumineze. *Cînd s-a-nnoptat bine, au aprins luminările* (CAR.). ◇ *(refl.) Încep să s-aprindă luminile pe la case* (VLAH.). ◇ Expr. *(fam.) A i se aprinde* (cuiva) *beculeţele* = a face conexiuni logice, a înţelege, a-i pica fisa. *Cu cît îl asculta mai atent, cu atît i se aprindeau mai tare beculeţele. (arg.) A i se aprinde* (cuiva) *felinarele* = a străluci intens, viu, de bucurie, de satisfacţie, de plăcere, de mirare etc. *Cînd am văzut atîta bănet în portofelul lui, mi s-au aprins felinarele.* ◇ *(compl. indică lumina electrică) Aprinde, te rog, lumina!* ◆ Ext. *(tr.)* A scăpăra. *Aprinde odată bricheta, că nu văd nimic!* ◆ Analog. A face să funcţioneze un aparat electric legîndu-l la o priză sau apăsînd pe un buton; a da drumul, a deschide. *Aprinde radioul.* ◆ Fig. *(refl.; despre ochi, privire)* A începe să strălucească datorită unei stări sufleteşti intense; a scăpăra. *Ochii i se aprindeau de fiecare dată cînd o întîlnea.* **2** *refl. (despre aparate electrice)* A funcţiona, a merge. *Televizorul nu se aprinde.* ◇ Spec. *(despre motoare cu explozie) Dacă motorul nu se aprinde, trebuie verificate în primul rînd bujiile.* ◆ Restr. *(despre ecranele unor aparate)* A deveni luminos. *Cînd apeşi o tastă, ecranul mobilului se aprinde.* ◆ *(despre corpuri incandescente)* A lumina, a străluci. *Un soare de s-ar stinge-n cer, S-aprinde iarăşi soare* (EMIN.). **3** *refl. (despre corpul omului)* A resimţi o căldură intensă, de febră; a avea sau a face febră. *Simt cum mă aprind tot, mă ia cu friguri, semn de răceală.* ◆ *(despre ochi)* A străluci intens din cauza febrei. *Ochii i se aprindeau în cap, frisoanele îi zguduiau tot trupul.* **4** *refl.* Fig. *(despre oameni)* A se înfierbînta, a se încălzi. *M-am aprins din cauza dansului.* ◆ Ext. A se anima, a se încinge. *Treptat, atmosfera s-a aprins şi au încins cu toţii o mare horă.* ◆ Restr. A arde, a ustura. *Mîncarea era atît de iute, că mi s-a aprins gura.* **5** *refl. (despre var)* A intra în efervescenţă. *Cînd toarnă pietrarii apă în var... se aprinde* (DRĂGHICI). **6** *refl. (despre fîn, cereale, făină etc.)* A se strica în urma unui început de fermentare; a se încinge. *Sămînţa... se întoarnă des, ca să nu se aprindă şi să se mucegăiască* (I. ION.). **7** *refl. (med.; înv.)* A se umfla, a se inflama. *De la muşcătură i s-a aprins mîna.* ◆ *(despre oameni, cai, vite)* A suferi o congestie pulmonară. **III** *refl.* **1** *(despre fizionomie; adesea determ. prin „la faţă")* A se înroşi (de emoţie, de enervare, de ruşine, de plăcere etc.); a se îmbujora. *M-aprind la faţă ori de cîte ori îl simt în preajmă.* ◇ *(tr.) Petrecerile holteiei, a cărora... aducere aminte le aprindea feţele* (C. NEGR.). ◇ *(pop.; tr.; constr. cu dat. pron.pers.) Domnul faţa-şi aprindea... Curtenii cu toţi sărea, Poarta curţii închidea* (ALECS.). **2** Fig. *(despre sentimente, pasiuni etc.)* A izbucni, a se declanşa, a se produce, a lua naştere. *Nebunia s-a aprins brusc în el.* ◇ Expr. *A se aprinde baliga în cineva* v. baligă. ◆ *(tr.)* A provoca, a face să se ivească (în mod impetuos); a deştepta. *Gingaşa frumuseţă... Aprinde dulce dor* (ALECS.). ◆ Ext. *(tr.)* A incita, a aţîţa, a întărîta, a stîrni, a trezi, a tulbura, a exalta. *O poveste ce aprinde imaginaţia.* ◇ Expr. *A-i aprinde cuiva creierii* v. creier. ◆ Analog. *(tr.)* A înfierbînta, a înfoca. *Focul dragostei îmi aprinde sîngele.* **3** *(despre oameni; constr. cu prep. „de")* A fi cuprins de un sentiment puternic, foarte viu, profund; a se înflăcăra, a se pasiona, a se anima, a se exalta. *Oricine o videa De dor mare s-aprindea* (ALECS.). ◆ A se întărîta, a-şi ieşi din fire, a se enerva, a se irita, a se înfuria. *Cînd auzi aceste vorbe, se aprinse de furie.* ◇ Expr. *A se aprinde foc* = a se înfuria foarte tare. *A se aprinde lesne* = a se înfuria uşor. *(înv.; tr.) A-şi aprinde poalele* = a se face foc şi pară. *Duca Vodă... să tulbură tare şi-ş aprinsă poaleli* (NEC.). • prez.ind. *aprínd,* (*înv., reg.*) *aprínz.* /lat. ***appre(he)ndĕre*** „a apuca, a prinde, a cuprinde, a lua".

apríndere *s.f.* **1** Acţiunea de *a (se) aprinde* şi rezultatul ei. ◇ *(fiz.) Punct de aprindere* = temperatura cea mai joasă la care un combustibil lichid emite o cantitate suficientă de vapori, care pot da, în contact cu aerul înconjurător, un amestec exploziv. *Temperatură de aprindere* v. temperatură. **2** Fig. Înfocare, înflăcărare, exaltare, pasiune. *În aprinderea lor, numeau pe cei bătrîni „rujini învechite"* (CR.). ◇ Loc.adv. *Cu aprindere* = cu ardoare, cu pasiune. *Mulţimea... tropăie şi discută cu aprindere* (CE. PETR.). **3** *(med.; pop.) Aprindere de plămîni* = congestie pulmonară. *Aprindere de ochi* = oftalmie. *Aprindere de creieri* = meningită. *Aprindere de maţe* = gastrită. **4** *(tehn.)* Iniţierea arderii amestecului combustibil în camera de combustie a unui motor cu ardere internă. **5** *(electrotehn.)* Stabilirea descărcării electrice într-o lampă cu arc voltaic, într-un tub cu vapori de mercur etc. • pl. *-i.* /v. ***aprinde.***

apríns[1] *s.n.* **1** Faptul de *a (se) aprinde,* aprindere. ◇ Expr. *(Pe) la* (sau *în, după*) *aprinsul lumînărilor* = la căderea nopţii, seara. *Domnu-inginer al nostru... trimisese răspuns că va intra la dumnealui acasă la un ceas după aprinsul lumînărilor* (SADOV.). **2** Incendiere. *Aşa s-au împăcat şi tocmit, ca toate ... furtuşagurile, aprinsurile şi vărsările de sînge, de tot să încete* (ŞINC.). **3** *(pop.)* Pneumonie. *Boala „aprinsul", atît la cai, precum şi la vite cornute* (POP.). • pl. *-uri.* /v. ***aprinde.***

aprínş[2]**, -ă** *adj.* **1** *(despre foc)* Care se află în stare de ardere, încins, arzînd. *Foc aprins în sobă.* ◇ Ext. *(despre corpuri combustibile sau despre unele obiecte) Luînd un tăciune aprins, s-au pogorît în peşteră, de au făcut foc* (DRĂGHICI). Δ Expr. *A sta (ca) pe cărbuni (aprinşi)* v. cărbune. **2** *(despre obiecte, despre construcţii etc.)* Care este incendiat. *Imobil aprins.* ◆ Fig. *(despre oameni)* Care este cuprins de iubire; îndrăgostit. *Băiatul e aprins tot după colega lui.* **3** *(despre surse de lumină)* Care arde dînd lumină; incandescent. ◆ Care este luminat. *Becurile aprinse luminau feeric.* ◇ Analog. *Ecranul aprins al calculatorului.* ◆ Fig. *(despre ochi)* Strălucitor. *Copilul... îi urmărea cu ochi aprinşi* (SAHIA). **4** Ext. *(despre aparate electrice)* Care este pus în funcţiune. *Radioul este aprins.* **5** Care este încins, înfierbîntat, ars; ext. uscat. *Bea cu buzele aprinse o cană plină cu apă rece. Nisipuri aprinse (de căldură).* ◆ Analog. *(despre oameni)* Care are febră; febril. ◆ *(pop.; despre animale)* Care are pneumonie. *Caii ce sînt aprinşi şi tuşesc foarte tare, se vindecă* (POP.). **6** Fig. *(despre oameni sau despre firea, temperamentul lor)* Care este pasionat, înflăcărat, entuziast; aprig, dîrz. *Are o fire aprinsă.* ◆ Care este înverşunat, impulsiv, sălbatic. *Un om aprins care nu suportă să fie contrazis.* ◆ *(despre acţiuni, manifestări etc. ale oamenilor)* Care trădează, exprimă pasiune, înflăcărare; ardent, înfocat, însufleţit. *Ducem o discuţie aprinsă.* ◇ *(adv.) Jocul se-ncinge sălbatic şi-aprins* (COŞB.). ◆ Care este îmbujorat, roşu (la faţă). *Ea îl fixa... roşie, cu obrajii aprinşi* (BART). ◆ Care este înroşit (de un aflux de sînge). *Caii... cu coame răsfirate, Cu nările aprinse... La sunete de luptă pe cîmp îşi luau zborul* (ALEX.). ◆ *(despre culori)* Care este intens, puternic, violent; ext. *(despre obiecte)* care are o culoare vie. *Purta un taior de un roşu-aprins.* **7** *(despre cereale, făină, fîn etc.)* Care este încins, alterat. • pl. *-şi, -se.* /v. ***aprinde.***

aprinzătór, -oáre *subst., adj.* **I** *s.n.* **1** Instrument sau obiect pentru aprins ceva. ◆ *(reg.)* Chibrit. ◆ *(pop., fam.; s.f.)* Brichetă. **2** Dispozitiv special care produce aprinderea fitilului unei încărcături explozive. **3** *(miner.)* Dispozitiv de aprindere a lămpilor de siguranţă din mine, care permite reaprinderea acestora fără a le deschide. **4** *(tehn.)* Dispozitiv de aprindere a ţiţeiului la nivelul stratului productiv, în cazul aplicării metodei de exploatare a zăcămîntului prin combustie subterană. **II** *s.m., s.f. (înv.)* Persoană care are ocupaţia de a aprinde ceva. *Aprinzătorii de felinare s-au pus în grevă.* **III** *adj. (înv.)* **1** Inflamabil. *Răşină şi alte materii aprinzătoare* (BĂLC.). **2** Fig. Excitant. *Ceapa, ardeiul, hreanul... fierte dezmiardă trupul, iar crude sînt aprinzătoare* (PISC.). • pl. *-ori, -oare.* şi *(înv., reg.) aprinzătóriu, -oáre adj., s.n.* /***aprinde*** *+ -ător.*

aprinzátóriu, -oáre *adj., s.n.* v. aprinzător.

apriórі *loc.adj., loc.adv. (filos.; în opoz. cu „a posteriori")* **1** *loc.adj.invar. (despre propoziţii)* Care exprimă faptul că adevărul sau falsitatea pot fi cunoscute fără referire la experienţă, aceasta fiind necesară doar pentru a înţelege termenii propoziţiei. *Există judecăţi sintetice a priori?* (MAIOR.). **2** *loc.adv.* Anterior experienţei, înainte de orice considerare a faptelor; în mod aprioric. *Conchidem prin inducţiune ceea ce afirmasem a priori, că poezia cea adevărată nu este decît un simţămînt... în formă estetică* (MAIOR.). • sil. *-pri-o-.* scris şi *apriori.* /<loc. lat. ***a priori*** „din ceea ce precedă".

aprióric, -ă *adj. (filos.; la Descartes, Leibniz şi Kant; despre cunoştinţe)* Care este anterior oricărei experienţe; independent de experienţă, bazat numai pe raţiune. *Omenirea, împinsă în sufletul ei de forma aprioric a cauzalităţii, se urcă şi se coboară pe scara timpului* (MAIOR.). ◆ *(la Kant)* Transcendental. • sil. *-pri-o-.* pl. *-ci, -ce.* /***a priori*** *+ -ic,* după germ. *apriorisch.*

aprioríSm *s.n. (filos.; în opoz. cu „empirism" şi „relativism"; la Kant şi la discipolii acestuia)* Concepţie filosofică potrivit căreia intelectul este înzestrat cu idei înnăscute, existînd posibilitatea unei cunoaşteri generale, independente de experienţă; transcendentalism. ◆ Ext. Denumire a oricărei filosofii întemeiate pe principii, dogme sau idei preconcepute, imuabile, şi nu pe experienţă. • sil. *-pri-o-.* /<germ. ***Apriorismus,*** fr. ***apriorisme.***

aprioríst, -ă *s.m., s.f., adj. (filos.)* **1** (Persoană) care judecă a priori. **2** (Adept) al apriorismului. • pl. *-pri-o-.* pl. *-işti, -iste.* /<fr. ***aprioriste.***

aprioristic, -ă *adj., adv.* (*filos.*) (Într-un mod) care ține de apriorism, (într-un mod) care se referă la apriorism. *Kant a întemeiat concepția aprioristică a spațiului și a timpului.* • sil. *-pri-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***aprioristisch***.

aprioritáte *s.f.* (*filos.*) Caracter aprioric. *Kant susține aprioritatea spațiului și a timpului.* ◆ Ext. Apriorism. *Vrea să deducă formele spațiului, în contra aprioricității lui Kant, din impresiile obiectelor din „afară" de noi* (MAIOR.). • sil. *-pri-o-*. /<fr. ***apriorité***, germ. ***Apriorität***.

aproápe *adv., s.m. art.* **I** *adv.* (*în opoz. cu „departe"*) **1** (*exprimă un raport local*) La o distanță mică (în spațiu) în raport cu ceva sau cu cineva; nu departe, în apropiere, în preajmă, în vecinătate. *Munții erau aproape* (SADOV.). <> Zic. *Genunchele cu mult mai aproape decît călciîele la trup* v. trup. <> (*constr. cu forma neacc. a pron.pers. în dat.*) *Toți aproape-mi se adună* (VĂCĂR.). <> (*cu determ. introduse prin prep. „de", indicînd pers., locul sau obiectul față de care cineva se află la o distanță mică*) *Au ajuns aproape de Tecuci* (C. NEGR.). <> (*precedat de prep., cu sensul determ. de acestea*) *Pînă aproape de...* = pînă la o distanță mică de... *De la Ocea pînă aproape de Grumăzești a ținut numai o fugă* (CR.). *Pe aproape (de...)* = prin apropiere, nu (tocmai sau prea) departe (de...). *S-aude un zgomot de pași pe aproape* (BOL.). *De aproape* = *a*) din apropiere; *b*) ext. (foarte) bine, amănunțit; temeinic. *Ca în cămara ta să vin, Să te privesc de-aproape, Am coborît cu-al meu senin* (EMIN.); *c*) (*adj.; determ. o pers. de care cineva este legat prin prietenie sau prin grade de rudenie*) apropiat, intim. *Zici că mi-e amic –Bun. –Amic de-aproape? –Da.* (CAR.). <> (*inițării prin prep. „de", indică apropierea imediată*) *Vino să-l vezi mai de de-aproape.* <> (*subst.*) *Că și-aproapele-i departe, Cînd de draga te desparte* (BELDI.). <> Loc.adv. *Din aproape în aproape* = progresiv, gradat, treptat. *Merge cu analiza din aproape în aproape.* <> Loc.vb. *A-i sta* (*cuiva*) *aproape* v. sta. <> Expr. *A cunoaște* (pe cineva) *de aproape* = a cunoaște (pe cineva) foarte bine. *Nu-mi spune mie ce-i poate pielea! Îl cunosc de aproape. A avea* (pe cineva) *aproape* = *a*) a-și pune (toată) încrederea în cineva. *Gheorghiță Apostol Păharnicul, pre carele îl avea Nicolai Vodă aproape* (COSTIN); *b*) a avea simpatie sau dragoste pentru cineva. *Aproape de mintea omului* = ușor de înțeles. *Ține aproape!*, formulă prin care se atrage cuiva atenția: *a*) ca să nu se abată de la ruta prestabilită, din drum; *b*) să stea în apropierea cuiva sau prin preajmă. (*înv.*) *A lua în de-aproape cercetare* = a face o cercetare amănunțită. *A fi aproape de ceva* (sau *de cineva*) *ca turcul de împărtășanie* v. împărtășanie. *A ține* (*pe cineva*) *de aproape* v. ține. ◆ La distanță mică unul față de altul. *Tablourile sînt puse prea aproape.* **2** (*exprimă un raport temporal*) La un interval mic de timp (în trecut sau în viitor) față de prezent; peste puțin timp, în curînd, în scurtă vreme. *Iarna e aproape.* ◆ (*despre anumite perioade de timp*) Aproximativ, circa, dar mai puțin de cifra menționată. *S-au scurs aproape cinci ani și nu s-a schimbat deloc.* <> Loc.adv. *Aproape de...* = cu puțin timp înainte de... *Era aproape de miezul nopții* (C. NEGR.). <> (*precedat de prep.*) *Pe aproape de cîntători, Scaraoschi... pornește la locul știut* (CR.). <> (*adesea în legătură cu abstracte vb.*) *Cînd aproape de ieșit, n-au așteptat fata să iasă toți din biserică* (POP.). **3** (*exprimă un raport modal*) Cam, mai, aproximativ, circa, vreo. *„Cum ne-a fi scris de la Dumnezeu sfîntul!", zise Zaharia cu glasul aproape stins* (CR.). <> (*adesea constr. cu conj. „că", „să" sau cu infin.; uneori repet.*) Gata, mai-mai, cît pe ce, puțin lipsea ca..., pe punctul de... *Cînd, aproape-aproape să pun mîna pe dînsul, i-am pierdut urma* (CR.). <> (*constr. cu prep. „de"*) *S-a supărat atît de tare încît era aproape de infarct.* ◆ Ceva mai puțin (decît...). *Rochia asta mă costă aproape toată leafa.* ◆ (*despre păreri, idei etc.*) Relativ. *Are o idee aproape nouă.* **4** (*constr. cu prep. „de„*) Alături. *Ne-am simțit aproape de familia îndoliată.* **II** *s.m. art.* (*mai ales în textele relig.*) Orice om (în raport cu altul, considerat apropiat); semen. *Să iubești pe aproapele tău ca pe tine însuți* (BIB.). • /lat. ***ad-prŏpe***.

aprobá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică acțiuni, opinii, manifestări etc.*) A încuviința, a fi de acord, a consimți; a admite, a accepta; a fi de aceeași părere cu cineva. *Eu... nu aprob zisele poetului* (ODOB.). <> (*intr.*) *Toți aprobară din cap* (REBR.). **2** A rezolva în mod favorabil o cerere, o propunere; ext. a autoriza printr-un act. *Directorul i-a aprobat cererea.* <> (*refl. pas.*) *Propunerea s-a aprobat în plen.* <> (*refl. impers.*) *Se aprobă*, formulă, de obicei scrisă, prin care o autoritate rezolvă în mod favorabil o cerere, un deviz etc. <> Ext. (*glum.*) *Propun să bem o bere. –Subscriu, zise Mircea. –Se aprobă!, rîse Andrei.* **3** Fig. A aprecia (ca fiind demn de laudă). *Aprob conduita sa în societate. Îi aprob inițiativa.* ◆ (*refl.*) A considera ca bună propria sa atitudine. *D-ta te aprobi acuma, cînd poți judeca lucrurile mai rece?* • prez.ind. *aprób*, (*înv.*) *-ez.* /<lat. ***approbare***; cf. fr. *approuver*.

aprobabilitáte *s.f* Pornirea, tendința de a-și da asentimentul la propunerile interlocutorului. • /<fr. ***approbabilité***.

aprobáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a aproba* și rezultatul ei. <> Expr. *A pune aprobarea* v. pune. **2** Concr. Act (verbal sau scris) prin care se rezolvă în mod favorabil (și oficial) o cerere, un deviz etc. *Îi puse pe masă aprobarea obținută de la primărie.* **3** (*polit.*) Agrement. *Aprobare acordată unui diplomat străin.* **4** Consens, acord. *În privința reformelor, guvernul a făcut apel la aprobarea populației.* **5** Fig. Judecată favorabilă; apreciere. *S-a auzit un murmur de aprobare.* • pl. *-ări*. /v. ***aproba***.

aprobát, -ă *adj.* Care este încuviințat, consimțit. • pl. *-ți, -te*. /v. ***aproba***.

aprobatív, -ă *adj.* (*despre manifestări, gesturi, atitudini ale oamenilor*) Care marchează, exprimă sau implică o aprobare; aprobator. *Vlad făcu un semn aprobativ.* <> (*adv.*) *Ele surîd aprobativ.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***approbatif***; cf. lat. *approbativus*.

aprobativitáte *s.f.* Tendință exagerată de a aproba pe cineva. • /<fr. ***approbativité***.

aprobatór, -oáre *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care exprimă o aprobare; aprobativ. *Ton aprobator.* **2** *s.m., s.f.* Persoană care aprobă. *Este un aprobator a tot ceea ce apare nou pe piață.* • pl. *-ori, -oare*. și (*înv.*) *aprobătór, -oáre, aprobătóriu, -órie adj., s.m., s.f.* /***aproba*** + *-tor*; cf. fr. *approbateur*, lat. *approbātor, -oris*.

aprobáție *s.f.* (*înv.*) Aprobare. *O înaltă aprobație* (DOC.). • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și (*înv.*) *aprobațiúne s.f.* /<fr. ***approbation***; cf. lat. *approbātio, -onis*.

aprobațiúne *s.f.* v. aprobație.

aprobăluí *vb. IV. tr.* (*înv., reg.*) A aproba. • prez. ind. *-iesc.* /***aproba*** + *-ălui*.

aprobătór, -oáre *adj., s.m., s.f.* v. aprobator.

aprocsimatív, -ă *adj., adv.* v. aproximativ.

aprocsimáție *s.f.* v. aproximație.

aproctíe *s.f.* (*med.*) Anomalie care constă în lipsa congenitală a anusului. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***aproctie***; cf. gr. *a-*„fără", *πρωκτός* „anus".

apród *s.m.* **1** (*în trecut*; și *aprod de curte*) Fiu de boier dat (de mic) la curtea domnească pentru a sluji ca paj sau ca scutier (pe lîngă domn) pînă la atingerea vîrstei la care poate fi boierit. *Aprozii atunce... nu era din oameni proști... ce era tot feciori de boieri* (NEC.). **2** (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) Dregător al curții domnești, cu atribuții variate (administrative, fiscale, juridice). *La boierii cei mai de cinste aprozii îmbla cu poruncile domnești* (CRON.). <> *Aprod de tîrg* = slujbaș însărcinat cu încasarea sumelor datorate de cineva unui particular sau fiscului; perceptor. *Aprod de divan* = slujbaș însărcinat să aducă la judecată pe împricinați. (*Vel-*)*vornic de aprozi* v. vornic. ◆ Ext. (*înv.*) Mesager. *Venea aprozi de la Foca, de-i spunea necredința către împăratul* (MOXA). **3** (*reg.*) Erou. ◆ Ext. Dorobanț. **4** (*actual*) Slujbaș care păzește sălile și introduce publicul în unele instituții (mai ales în sălile de ședințe ale tribunalelor); ușier. • pl. *-zi*. /<magh. ***apród*** „paj, ucenic" <*apró* „mic".

aprofundá *vb. I. tr.* (*compl. indică probleme, teorii etc.*) A cerceta temeinic, a studia serios; a adînci, a pătrunde cu mintea. *Studiul început a fost aprofundat și finalizat cu succes de cercetători.* ◆ Fig. (*înv.; compl. indică oameni*) A cunoaște foarte bine, în profunzime, caracterul sau sufletul (cuiva). *Cît de jos trebuie să fi căzut, ca o asemenea creatură să mă aprofundeze!* (C. NEGR.). • scris și *approfunda*. prez.ind. *-ez*. /<fr. ***approfondir***.

aprofundáre *s.f.* Acțiunea de *a aprofunda* și rezultatul ei; a cerceta temeinic, amănunțit o problemă, un lucru. *Pentru examen este necesară aprofundarea materiei.* • scris și *approfundare*. pl. *-ări*. /v. ***aprofunda***.

aprofundát, -ă *adj.* (*despre probleme, teorii etc.*) Care este cercetat temeinic, în amănunt; care reprezintă rezultatul unei cercetări profunde, serioase. <> (*Ciclu de*) *studii aprofundate* v. studiu. • pl. *-ți, -te*. /v. ***aprofunda***.

apropiá[1] *vb. I.* **I** (*cu sens local; în opoz. cu „a (se) depărta", „a (se) îndepărta", „a (se) distanța"*) **1** *refl.* A se deplasa (a se duce, a merge, a veni, a se așeza) în spațiu tot mai (sau foarte) aproape de cineva sau de ceva. *Cînd [capra] s-apropie bine, ce să vadă?* (CR.). <> (*cu determ. introduse prin prep. „de", indicînd locul, persoana sau obiectul de care se face apropierea*) *Trenul se apropie de Iași.* <> (*înv.; constr. cu dat.*) *Apropiați-vă lui Dumnezeu* (COD. VOR.). <> *Loc* (sau *persoană*) *greu* (sau *anevoie*) *de apropiat* = loc (sau persoană) la care se ajunge cu greu. *Un loc anevoie de apropiat... [era] cetatea lui Negru Vodă* (BĂLC.). <> Expr. *A nu te putea apropia de cineva* = a nu reuși să vorbești sau să te înțelegi cu cineva. *E atît de sălbatic, încît nimeni n-a reușit vreodată să se apropie de el. A nu te putea apropia de ceva* = a nu putea să obții sau să cumperi ceva (din cauza prețului prea mare). *Nu te poți apropia de unele produse că sînt prea scumpe.* (*înv.*) *A se apropia cu tîrgul* = a cădea la învoială. *A* (*i*) *se apropia* (cuiva) *funia de* (ori *la*) *stejar* (sau *țăruș*) v. funie. *A* (*i*) *se apropia* (cuiva) *funia de* (sau *la*) *par* v. par. ◆ Fig. A atinge, a ajunge la...; a mai avea puțin pînă la... *Mă apropii de adevăr. Se apropie de rezultatul dorit.* **2** *tr.* A duce, a aduce, a așeza mai aproape de cineva sau de ceva. *Apropie scaunul de masă, te rog!* ◆ (*compl. indică uși, ferestre etc. deschise*) A micșora distanța pînă aproape de închidere. *Apropie, te rog, geamul, că s-a cam răcit afară.* ◆ A lega. *Apropie tulpinile florilor într-un buchet.* ◆ A strînge. *Nu e frumos cum stai. Apropie-ți picioarele!* ◆ (*milit.*) A uni. *Apropiați rîndurile!* ◆ (*pop.*) A veni aproape de ceva sau de cineva; a ajunge lîngă... *Apropia cîmpia de casă.* <> Expr. *A apropia mălaiul din traistă* = a cheltui (aproape) tot. **II** *refl.* (*cu sens temporal; în opoz. cu „a se îndepărta"*) **1** (*unipers.*) A fi, a se afla aproape de un anumit moment, de un anumit interval de timp etc. *Se apropie concediul.* <> Expr. *A se apropia de ziuă* = a începe să se facă ziuă. *A i se apropia vremea* = a fi aproape de moarte. **2** A fi pe punctul să împlinească o anumită vîrstă, a ajunge aproape de o anumită vîrstă. *Mă apropii de 35 de ani.* <> (*pop.; tr.*) *O să mor cînd oi apropia suta* (STANCU). **III** Fig. *refl.* **1** A avea însușiri sau trăsături asemănătoare, comune, identice (cu cineva sau cu ceva); a aduce, a se asemăna, a se compara. *Limba română se apropie tare mult de cea italiană.* <> (*tr.*) *Vor căta vieții tale Să-i găsească pete multe, răutăți și mici scandale – Astea toate te apropie de dînșii* (EMIN.). ◆ (*înv.; constr. cu infin. sau cu conjunct.*) A fi cît pe ce să... *Se apropia Avram a intra în Eghipet* (BIBLIA 1688). <> (*înv.; intr.*) *Apropia să cadă în prăpastie* (DOS.). **2** A-și face prieten pe cineva sau a se împrieteni cu cineva; a deveni mai intim cu cineva. *Dureri sau veselie, orice vie simțire M-apropie de tine cu-o dulce înfrățire* (ALECS.). ◆ A se ataşa, a se lega (sufletește) de cineva. *M-am apropiat mult de această fată.* ◆ Analog. (*tr., refl.*) A(-și) atrage pe cineva de partea sa. *În condițiile impuse de candidatură trebuie să-mi apropii și dușmanii!* • sil. *-pi-a*. prez.ind. *-ii*, (*înv.*) *-iu, -iez*. /lat. ***appropiare***.

apropiá[2] *vb. I.* v. apropria.

apropiábil, -ă *adj.* (*înv.*) **1** Accesibil. **2** Care poate fi apropiat. • sil. *-pi-a-*. pl. *-i, -e.* /***apropia***[1] + *-bil*.

apropiáre *s.f.* v. apropiere.

apropiáș, -ă *adj., s.m., s.f.* (*înv.*) (Vecin) care stă, locuiește aproape. • sil. *-pi-aș*. pl. *-i, -e.* /***apropia***[1] + *-aș*.

apropiát[1] *s.n.* (*înv.*) Apropiere. *Temîndu-se Vasilie Vodă ca după apropietul oștilor ungurești să nu facă și ei vreo zarvă în Curte, i-au omorît* (COSTIN). • sil. *-pi-at*. și (*reg.*) *apropiét s.n.* /v. ***apropia***[1].

apropiát[2]**, -ă** *adj., sm., s.f.* **I** *adj.* **1** (*cu sens local; în opoz. cu „îndepărtat"*) Care este, se află aproape, care este situat în apropiere de cineva sau de ceva; care se află la distanță mică. *Du-te la magazinul cel mai apropiat și cumpără niște zahăr.* ◆ Care a ajuns aproape de cineva sau de ceva. *În unele popoare îmbătrînite, ...apropiate de peire, se vede ...strîngerea ideilor conducătoare* (IORGA). ◆ Analog. Care este des. *Împletitură cu ochiuri apropiate.* ◆ Adunat, strîns. *Stai cu picioarele apropiate!* **2** (*cu sens temporal; în opoz. cu „îndepărtat"*) Care este, se află în timp la

o mică distanță de prezent. *Nu simțiți apropiatul freamăt de furtună?* (BEN.). **3** (*cu sens modal*) Care este apropape la fel, care seamănă (unul cu altul); asemănător, asemenea; analog, similar. *Două elemente apropiate.* **4** (*despre grade de rudenie sau rude*) De grad mic sau care face parte dintre rudele de aproape. *La ceremonie au participat numai rudele apropiate.* **5** Fig. (*despre oameni*) Care este demn de încredere, bun, intim. *Prietenul cel mai apropiat.* ◆ Ext. (*despre raporturi între oameni*) Care este strîns, intim. *Acum sînt în relații apropiate.* **6** (*înv.; despre oameni*) Care este prietenos, afabil. *Și el și ea sînt oameni apropiați, budulaci, ospătăreți și miloși* (JIP.). **II** *s.m., s.f.* (*în opoz. cu „străin”*) Prieten (intim); rudă. *Am chemat la ziua mea numai pe apropiații mei.* • sil. *-pi-at.* pl. *-ți, -te.* și (*reg.*) *apropiét, -ă adj.* /v. ***apropia***[1].

apropiatív, -ă *adj.* (*înv.*) Aproximativ. • sil. *-pi-a-.* scris și *aproppiativ.* pl. *-i, -e.* și (*reg.*) *apropietív, -ă adj.* /***apropiat***[1] + ***aproximativ***, prin contaminare.

apropiatór, -órie *adj.* (*înv.*) **1** Care apropie, așază mai aproape de cineva sau de ceva. **2** Iminent. • sil. *-pi-a-.* scris și *appropiator.* pl. *-ori, -orii.* /***apropia*** + *-tor.*

apropiáție *s.f.* v. apropriație.

apropiátor, -oáre *adj., s.m., s.f.* v. apropietor.

apropiélnic, -ă *adj.* (*înv.*) Care este apropiat; prietenos, afabil. • sil. *-pi-el-.* pl. *-ci, -ce.* /***apropia***[1] + *-elnic.*

apropiére *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *apropia* și rezultatul ei. **1** (*local; în opoz. cu „depărtare”*) Venire (tot) mai aproape de cineva sau de ceva. *Copoii vestesc apropierea vînătului* (ODOB.). <> (*temporal*) *Urmele de întuneric se destrămau, piereau, gonite de apropierea zilei* (MIH.). ◆ Vecinătate, stare a lucrului apropiat; preajmă, jur. <> Loc.adv. *În apropiere* = *a*) la mică distanță de cineva sau de ceva; aproape, în vecinătate. *Locuiește în apropiere*; *b*) de la mică distanță, de (foarte) aproape. *Intra îmbrăcată ca un băiat, ca în noaptea aceea cînd se văzură pentru întîia oară în apropiere* (EMIN.). *Prin apropiere* = undeva (pe) aproape. *Se aud acordurile unui vals prin apropiere. Din apropiere* = de aproape, de la mică distanță. *Venim din apropiere.* <> Loc.prep. *Din apropierea...* = de lîngă..., nu departe de... *Din apropierea castelului venea zgomot de arme. În apropierea...* = în jurul..., în preajma... *În apropierea noului an.* **2** Prezență a cuiva (simțită ca o instanță sau ca o forță). *Cînd îi simt apropierea, mă ia cu fiori.* **3** Asemănare, concordanță, corespondență, similitudine. *Se poate stabili o apropiere între aceste două situații.* **4** Relație strînsă între două persoane, grupuri de persoane etc.; prietenie. *Este cunoscută deja apropierea dintre cei doi colegi.* **5** Înțelegere; împăcare. *Orice încercare de apropiere între cei doi este sortită eșecului.* **6** (*înv.*) Proprietate, însușire, caracteristică. <> Loc.adv. *Cu apropiere* = cu aproximație. <> Expr. *A-i veni* (cuiva) *cu apropiare* = a-i veni (cuiva) la îndemînă. • sil. *-pi-e-.* pl. *-i.* și *apropiáre s.f.* /v. ***apropia***[1].

apropiét[1] *s.n.* v. apropiat[1].

apropiét[2]**, -ă** *adj.* v. apropiat[2].

apropietív, -á *adv.* v. apropiativ.

apropiétnic, -ă *adj.* (*înv.; despre oameni*) Prietenos. • sil. *-pi-et-.* pl. *-ci, -ce.* /***apropiet*** + *-nic.*

apropietór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (*înv.*) **1** *adj., s.m., s.f.* (*în Biblie*) (Persoană dușmănoasă) care se apropie (amenințător) de cineva. *Izbăvește cu pac[e] sufletul mieu de apropietorii de mere* (PS.). **2** *adj.* Care are un grad mic. • sil. *-pi-e-.* pl. *-ori, -oare.* și *apropiátór, -oáre, apropietóriu, -oáre adj., s.m., s.f.* /***apropia***[1] + *-(ă)tor.*

apropietóriu, -oare *adj., s.m, s.f.* v. apropietor.

apropietúră *s.f.* (*înv.*) Loc de apropiere. • sil. *-pi-e-.* pl. *-i.* /***apropia***[1] + *-ură.*

apropiós, -oásă *adj., adv.* (*înv.*) Aproximativ. • sil. *-pi-os.* pl. *-oși, -oase.* /***apropia***[1] + *-os.*

apropișór *adv.* Dim. al lui *aproape.* <> *Aproape-apropișor* = (de) foarte aproape. *De aproape-apropișor, Mama are ajutor* (POP.). • /***aproape*** + *-ișor.*

apropitár, -ă *s.m., s.f.* v. proprietar.

apropó *adv., s.n.* **I** *adv.* (*adesea urmat de determ. introduse prin prep. „de”*) Fiindcă a venit vorba (de asta), bine că mi-am amintit; în legătură cu asta; cu această ocazie; în această privință; ce voiam să spun! *Apropo de Vlad! Ce mai știi despre el?* **II** *s.n.* **1** (*adesea la pl.*) Aluzie (răutăcioasă) la adresa cuiva. *M-am sătur de apropourile lui.* <> Expr. *A face un apropo* (sau *apropouri*) ori *a bate un apropo* (sau *apropouri*) = a face aluzii (uneori la adresa vieții intime a cuiva). *Lasă femeia în pace! Ce tot bați atîtea apropouri?* ◆ Ext. Propunere deocheată. *Cînd se îmbată, unii bărbați fac apropouri supărătoare.* **2** Propunere făcută pe ocolite. *Mi-a făcut un apropo să-i dau niște bani.* **3** (*înv.*) Prezență de spirit. *Are și apropo, galantonul* (ALECS.). <> Expr. (*fam.*) (*A face ceva*) *la apropont* = a interveni la momentul oportun. *Dacă nu era cucoana, să sară pentru mine tocmai la apropont, mă rupea!* (CAR.). ◆ Vorbă spusă la timp. *Apropourile lui Cilibi Moise.* • scris și (*înv.*) *à propos.* pl. *-uri.* și *apropós adv., apropóu s.n.*, (*înv.*) *apropózito adv.*, (*formă coruptă*) *apropónt s.n.* /<fr. ***à-propos***; cf. it. *a proposito.*

apropónt *s.n.* v. apropo.

apropós *adv.* v. apropo.

apropóu *s.n.* v. apropo.

apropózito *adv.* v. apropo.

aproppiatív, -á *adj.* v. apropiativ.

apropriá *vb. I. tr.* **1** (*constr. cu dat. pron.pers.*) A-și însuși un lucru sau un bun (străin). *[Heliade] își atribuia și-și apropria toate evenimentele politice* (GHICA). **2** A face (ceva) să devină potrivit pentru un anumit scop; a potrivi ceva, a face să corespundă, a adapta. *Își apropriase discursul evenimentului.* • sil. *-pri-a.* prez.ind. *-iez.* și (*înv.; prin confuzie*) *apropiá.* /<fr. ***approprier***, lat. ***appropriare*** <*ad* + *proprius* „al meu; propriu”.

apropriábil, -ă *adj.* Care poate fi apropriat. • sil. *-pri-a-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***appropriable.***

apropriáre *s.f.* v. apropriere.

apropriát, -ă *adj.* **1** (*jur.; despre lucruri, bunuri etc.*) Care a fost luat în stăpînire de altcineva; însușit. *Un teren apropriat.* **2** (*cu determ. în dat.*) Care este potrivit, apt (pentru o destinație), adaptat (unui scop, unei împrejurări), corespunzător; adecvat. *Muncă de cercetare în laborator, cu instrumente specifice, apropriate.* • sil. *-pri-at.* pl. *-ți, -te.* /v. ***apropria.***

apropriáție *s.f.* (*înv.*) Apropriere de cineva sau de ceva. • sil. *-pri-a-.* scris și (*înv.*) *appropriație.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *apropriațiúne, apropriațióne*, (*prin confuzie*) *apropiáție s.f.* /<fr. ***appropriation***, lat. ***appropriatio, -onis***, it. ***appropriazione.***

apropriațióne *s.f.* v. apropriație.

apropriațiúne *s.f.* v. apropriație.

apropriére *s.f.* **1** (*jur.*) Acțiunea de *a*(*-și*) *apropria* lucruri, bunuri etc.; atribuire, însușire. *Apropriera unui lucru care nu i se cuvine de drept.* **2** (*econ.*) Totalitatea mijloacelor de însușire a unor bunuri. <> (*înv.*) *Legea aproprierii* = legea proprietății private. • sil. *-pri-e-.* pl. *-i.* și (*înv.*) *apropriáre s.f.* /v. ***apropria.***

aprosexíe *s.f.* (*psih.*) Fenomen prezent în oligofrenie, demență, tumori frontale etc., care se manifestă printr-o formă gravă de slăbire, de tulburare a atenției voluntare, prin neobservarea noului în ambianță și, în consecință, prin incapacitatea de concentrare asupra unor anumite activități, idei, fapte. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***aprosexie***, engl. ***aprosexie*** ; cf. gr. *á-* „fără”, *πρόσεξις* „atenție”.

aprosimá *vb. I. tr.* v. aproxima.

aprosimáre *s.f.* v. aproximare.

aprosimatív, -ă *adj.* v. aproximativ.

aprosimăție *s.f.* v. aproximație.

aprosimățiúne *s.f.* v. aproximație.

aprossimá *vb. I. tr.* v. aproxima.

aprossimatív, -ă *adj.* v. aproximativ.

aprossimăție *s.f.* v. aproximație.

aprová *vb. I. intr., refl.* (*mar.; despre nave*) A (se) înclina longitudinal din cauza încărcăturii neuniforme, cu pupa mai sus decît prora. • prez.ind. pers. 3 *-ează, apróvă.* /cf. *prova.*

aprováre *s.f.* (*mar.*) Înclinare a unei nave către proră, ca urmare a încărcării neuniforme. • pl. *-ări.* /v. ***aprova.***

aprovát[1] *s.n.* (*mar.*) Aprovare. • pl. *-uri.* /v. ***aprova.***

aprovát[2]**, -ă** *adj.* (*mar.; despre nave*) Care este înclinat longitudinal, cu pupa mai sus decît prora (din cauza încărcăturii neuniforme). • pl. *-ți, -te.* /v. ***aprova.***

aprovisioná *vb. I. tr.* v. aproviziona.

aprovisionáre *s.f.* v. aprovizionare.

aprovizioná *vb. I. tr.* A asigura (pentru o perioadă de timp) cele necesare traiului, a procura (din timp) hrană, provizii, materiale etc.; a chivernisi. *Îl aprovizionez pentru iarnă.* <> (*refl.*) *Dacă mă hotărăsc să fac curățenie, trebuie să mă aprovizionez cu materiale.* <> Fig. *Din nefericire, își aprovizionează sufletul cu trăirile altora.* ◆ (*glum., iron.; refl.*) A-și încărca (din lăcomie, de foame etc.) farfuria, paharul, ext. burta, buzunarul pînă la refuz. *Da' știu că te-ai aprovizionat! rîse, privindu-i farfuria plină ochi cu mîncare.* ◆ (*compl. indică magazine, centre comerciale etc.*) A alimenta, a umple (mai ales cu materiale, mărfuri). *Mi-am cumpărat o mașină ca să aprovizionez magazinul.* ◆ A furniza. *Centrala aprovizionează orașul cu apă.* ◆ Ext. (*compl. indică conturi bancare*) A face o depunere, un vărsămînt. *Dacă tot am primit banii aceștia, mă duc să-mi aprovizionez contul.* ◆ (*milit.; compl. indică arme de foc*) A încărca magazia armei cu cartușele care urmează a fi introduse în țeavă. • sil. *-zi-o-.* prez.ind. *-ez.* și (*înv.*) *aprovisioná vb. I.* /<fr. ***approvisionner.***

aprovizionár, -ă *s.m., s.f.* (*înv.*) Aprovizionator. • sil. *-zi-o-.* pl. *-i, -e.* /***aproviziona*** + *-ar.*

aprovizionáre *s.f.* **1** (*adesea urmat de determ. introduse prin prep. „cu”*) Acțiunea de *a aproviziona* și rezultatul ei. *Se apropie iarna. Trebuie să ne facem aprovizionarea cu lemne.* **2** Spec. Serviciul dintr-o întreprindere sau dintr-o instituție care se ocupă cu aprovizionarea. <> *Cooperativă de aprovizionare și desfacere* v. cooperativă. ◆ Ext. Personalul de la aprovizionare. • sil. *-zi-o-.* scris și (*înv.*) *approvisionare.* pl. *-ări.* și (*înv.*) *aprovisionáre, aprovisióne, aprovisiúne s.f.* /v. ***aproviziona.***

aprovizionát[1] *s.n.* Aprovizionare. • sil. *-zi-o-.* /v. ***aproviziona.***

aprovizionát[2]**, -ă** *adj.* **1** Care este asigurat cu produse alimentare, cu materiale etc. în cantitate mare, și variată, pentru o perioadă (mai lungă). *Aceasta este o piață foarte bine aprovizionată.* **2** Care este dotat cu utilaje, materiale etc. *Echipă de construcții aprovizionată cu utilaje de ultimă oră.* • sil. *-zi-o-.* pl. *-ți, -te.* /v. ***aproviziona.***

aprovizionatór, -oáre *s.m., s.f., adj.* (*înv.*) (Persoană) care se ocupă cu aprovizionarea. • sil. *-zi-o-.* pl. *-ori, -oare.* și (*înv.*) *provizionatór s.m.* /***aproviziona*** + *-tor.*

aproximá *vb. I. tr.* **1** A determina, cu o mică eroare, valoarea unei mărimi; a estima. *Nu pot decît să aproximez distanța pînă la München.* <> (*refl.*) *Cantitatea se aproximează în funcție de necesități.* **2** (*înv.*) A realiza (artizanal) substitutul unui obiect tehnic, respectînd numai anumite cerințe. • scris și (*înv.*) *aprosima, approxima, approxima, aprossima.* prez.ind. *-ez.* /<lat. ***approximare***, fr. ***approximer.***

aproximáre *s.f.* Faptul de *a aproxima.* ◆ Spec. *Aproximarea imaginii* = procedeu de codificare a imaginii ce urmează a fi transmisă (și prelucrată), folosind un număr redus de cifre binare. • scris și *approsimare, aprosimare.* pl. *-ări.* /v. ***aproxima.***

aproximatív, -á *adj., adv.* **I** *adj.* Care este apropape de o mărime dată, aproape exact, aproape real. *Cît mă costă cheltuielile casei pe lună? Stai să-ți fac un calcul aproximativ!* ◆ Ext. (*iron.*) Care este vag, imprecis; îndoielnic și nesatisfăcător; superficial. *Are cunoștințe aproximative în domeniu.* **II** *adv.* **1** Cam, aproape, circa, vreo, în jur de...; în mare, grosso modo. *Cît plătești, aproximativ, telefonul pe lună?* **2** (*despre abstracte*) Relativ. *O idee aproximativ nouă.* • scris și (*înv.*) *approximativ, aprocsimativ, aprossimativ, aprosimativ.* pl. *-i, -e.* și *aproximatíf adj., adv.* /<fr. ***approximatif.***

aproximăție *s.f.* Evaluare, apreciere apropape exactă a unei mărimi, a unei situații etc. *Aceste rezultate nu sînt decît aproximații.* <> Loc.adv. *Cu* (*oarecare*) (sau *prin*) *aproximație* = aproximativ; pe cît posibil mai exact în funcție de anumite date (cunoscute). *–Cît te-a costat? –Cu aproximație, cam 500.* ◆ (*mat.*) Diferența dintre valoarea exactă a unei mărimi și valoarea (aproximativă) obținută printr-un calcul sau folosită într-un calcul. <> *Cu aproximație de...* = cu eroare de... *Cu aproximație mare* = cu eroare mare. • scris și (*înv.*) *approximație, aprocsimație, aprosimație, aprossimație.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *aprosimățiúne, aproximațiúne s.f.* /<fr. ***approximation***; cf. lat. *approximare.*

aproximațiúne *s.f.* v. aproximație.

aprozár *s.n.* Magazin specializat în vînzarea de produse agroalimentare. <> Expr. (*fam.*) *A vorbi* (sau *a se comporta*) *ca la aprozar* = a se exprima (sau a se manifesta) într-un mod vulgar, grosolan, necuviincios, nepoliticos. • pl. *-e.* /***apro[vizionare]*** + ***zar[zavat]***.

aprozarist, -ă *s.m., s.f.* Vînzător într-un aprozar. ◆ Compar. (*deprec.*) Persoană incompetentă. *Gîndești ca un aprozarist.* ◆ (*fam.; deprec.*) Persoană needucată. *Te porți ca un aprozarist.* • pl. *-iști, -iste.* /***aprozar*** + *-ist.*

aprozăriță *s.f.* Vînzătoare într-un aprozar. ◆ Ext. (*deprec.*) Femeie care are un limbaj (și un comportament) nepoliticos, grosolan, mahalagesc. • pl. *-e.* /***aprozar*** + *-iță.*

aprozél *s.m.* (*pop.*) Dim. al lui *aprod. Stă murgul legat... Și pe el mi-l țin patru aprozei* (POP.). • pl. *-ei.* /***aprod*** + *-el.*

aprozíe *s.f.* **1** (*în trecut*) Demnitatea de aprod. *Această breaslă a aproziei, la Domnii cei vechi... s-au păzit rînduiala cinstei lor* (CRON.). **2** (*actual*) Slujba, meseria de aprod (mai ales în instituții judiciare). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***aprod*** + *-ie.*

aprozodíe *s.f.* (*psih.*) Monotonie a discursului, simptom comun schizofreniei, epilepsiei și maladiei lui Parkinson. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***aprosodie.***

aprozopíe *s.f.* (*med.*) Malformație congenitală constînd în absența feței. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***aprosopie***; cf. gr. *ἀ-*„fără”, *πρόσωπον* „față”.

aprumută *vb. I. tr.* (*înv.*) A împrumuta. *Aprumută păcătosul și nu toarnă* (PS.). • prez.ind. *aprumút.* /adv. ****a-prumut*** = ***împrumut*** + *-a.*

apsidál, -ă *adj.* **1** (*astron.*) Care ține de apsidă, care se referă la apsidă. **2** (*mat.; despre suprafețe*) Care derivă dintr-o altă suprafață, după o lege a geometriei particulare. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***apsidal.***

apsídă *s.f.* (*astron.*) Fiecare dintre cele două puncte extreme ale axei mari a orbitei eliptice descrise de un corp ceresc în jurul altuia. ◇ *Linia apsidelor* = axa cea mare a elipsei pe care se află apsidele. *Apsidă inferioară* = periheliu. *Apsidă superioară* = afeliu. • pl. *-ide,* (*înv.*) *-izi.* /<fr. ***apside***, lat. med. ***apsida, -ae*** <*apsis, -idis* <gr. *ἁψίς, -ίδος* „boltă, arc”.

apsihognozíe *s.f.* (*psih.*) Pierdere a conștiinței propriei valori. • g.-d. *-iei.* /***a***[2] + ***psihognozie.***

apsitiríe *s.f.* (*med.*) Afonie extremă, caracterizată prin imposibilitatea de a emite mai mult de un murmur. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***apsithyrie***; cf. gr. *ψίθυρος* „murmur, șoaptă”.

apșoără *s.f.* Dim. al lui *apă.* **1** Apă (de băut). *Caii de frîu că-și luau, La fîntînă că-i duceau, Cu apșoară-i adăpau* (POP.). **2** Apă mică; pîrîiaș; rîuleț. *Cu acest mijloc umblă pre acea apșoară, ce nu este nici cît a patra parte din Dîmbovița* (D. GOL.). **3** (*reg.*) Bășică plină cu apă, care se sparge la o vită înainte de a făta. • pl. *-e.* și *apușoáră* *s.f.* /***apă*** + *-ușoară.*

apt, -ă *adj.* (*despre oameni; adesea urmat de determ.*) Care este capabil, bun, potrivit (pentru..., sau să...); care are dispoziție pentru (ceva), care poate face (ceva). *Apt pentru serviciul militar.* ◆ (*jur.*) Care se înscrie în condițiile cerute de lege. *Apt a contracta un împrumut.* • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***apte***, lat. ***aptus, -a, -um.***

aptangíc *s.n.* v. altîngic.

aptér, -ă *adj., s.f.* **I** *adj.* **1** (*entom.; despre insecte*) Care este lipsit de aripi. **2** (*bot.; despre plante sau despre părți ale lor*) Care este lipsit de expansiuni foliolare sau membranoase în formă de aripi. **3** (*arhit.; despre temple antice*) Care este proiectat și construit fără colonade laterale. **II** *s.f.* (*zool.; la pl.*) Grup de insecte inferioare, din ordinul hemipterelor, lipsite de aripi; (*și la sg.*) insectă care face parte din acest grup. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***aptère***; cf. gr. *ἀ-* „fără”, *πτερόν* „aripă”.

apterigíde *s.f.* (*ornit.; la pl.*) Familie de păsări cuprinzînd genul *Apterix.* • /<fr. ***aptérygidés.***

apterigótă *s.f.* (*entom.; la pl.*) Subclasă de insecte inferioare, lipsite de aripi ametabole, care sînt bine conservate în chihlimbarul de pe țărmul Mării Baltice; (*și la sg.*) insectă care face parte din această subclasă. • pl. *-e.* /<fr. ***aptérygotes***; cf. gr. *ἀ-* „fără”, *πτερυγωτός* „înaripat”.

aptérix *s.m.* (*ornit.*) Pasărea kiwi (*Apteryx australis*). • pl. *-cși.* /<fr. ***aptéryx***; cf. gr. *ἀ-*„fără”, *πτέρυξ* „aripă”; v. și engl. *apteryx.*

aptialíe *s.f.* (*med.*) Asialie. • sil. *-ti-a-.* pl. *-ii.* g. -d. *-iei.* /<fr. ***aptyalie.***

aptialísm *s.n.* (*med.*) Asialie. • sil. *-ti-a-.* pl. *-e.* /<fr. ***aptyalisme.***

aptícă *s.f.* v. apotecă.

aptitudinál, -ă *adj.* Care ține de aptitudine, care se referă la aptitudine. • pl. *-i, -e.* /<engl. ***aptitudinal.***

aptitúdine *s.f.* **1** Însușire psihică individuală care condiționează îndeplinirea unei anumite activități, a unei acțiuni; înclinație, dispoziție (naturală), dar. *Are aptitudini sportive clare.* **2** Acuitate, simț. *Are o aptitudine profundă pentru nuanțe.* **3** Capacitate, posibilitate; competență, inteligență. *Aptitudini intelectuale.* • pl. *-i.* /<fr. ***aptitude***, lat. ***aptitudo, -inis.***

apțián, -ă *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Ultimul etaj al cretacicului inferior. **2** *adj.* Care aparține apțianului, specific apțianului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din apțian. • sil. *-ți-an.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***aptien.***

apucă *vb. I.* **I 1** *tr.* A lua, a prinde (cu mîna, în brațe, cu ajutorul unui instrument, al unui mecanism etc. pentru a schimba locul, pentru a utiliza, pentru a ține etc.). *Fata babei... dă să apuce o plăcintă, să-și potolească foamea* (SB.). ◇ (*urmat de determ. introduse prin prep. „de”, „de după”, „pe după” care arată partea de care se ia, se prinde ceva*) *Apucăm pe bunic de mînă.* ◇ (*refl. recipr.*) *Merg apucîndu-se de mînă.* ◇ (*tr.; urmat de determ. introduse prin prep. „de” care arată partea sau capătul de care este luat un obiect sau chiar obiectul însuși*) *Apucă mătura de coadă.* ◇ (*intr.*) *Apucă de volanul mașinii.* ◇ Expr. (*tr., intr.*) *A apuca putere* = a prinde vlagă, a se întări. *[Mînjilor să li se dee ovăz] pentru ca să apuce putere* (ECON.). (*pop.; abs.*) *A apuca la suflet* = a prinde curaj. *De atunci ceilalți boieri ce era închiși și cei ascunși au mai apucat la suflet(e), cu nădejde de viață* (COSTIN). (*înv., reg.*) *A-și apuca sufletul* = a sufla din greu. *Cînd s-au arătat acea măguiață neagră pe la miezul nopții... au fugit... abia apucîndu-și sufletul de spaimă* (POP.). *A apuca* (*pe cineva*) *de ochi* = *a*) a atrage prin frumusețe. *Peisajul mă apucă de ochi*; *b*) (*despre culori*) a ieși în evidență. *[Culorile], zice poporul, ...„te apucă de ochi”* (MARI.); *c*) a face pe cineva să creadă lucruri nereale, un neadevăr. *A apuca pe cineva* (*ca*) *în clește* v. clește. *A apuca ceva de coadă* v. coadă. *A apuca pe cineva de guler* v. guler. *A apuca* (*pe cineva*) *de moț* v. moț. *A apuca luleaua neamțului* (*cu zale cu tot*) v. neamț. *A apuca* (pe cineva) *de obraz* v. obraz. *A apuca pe cineva de păr* v. păr. *A apuca răsuflarea* v. răsuflare. *A apuca pe cineva de subsuoară* (ori *de subsuori*) sau *subsuoară* (ori *subsuori*) v. subsuoară. *A apuca* (*pe cineva*) *în unghii* v. unghie. ◇ Fig. *Calul... îi spuse cum să apuce lucrurile ca să meargă la izbîndă* (ISP.). ◆ (*tr.; determ. prin „în brațe”*) A îmbrățișa. *S-a răpezit și a apucat în brațe pe tînărul ce intrase* (C. NEGR.). ◇ Expr. *A apuca armele* = a începe războiul. *A apuca cap de funie* = a găsi un punct de plecare. (*reg.*) *A apuca* (pe cineva) *pe-a mînile* = a se bate după cineva. *Pe vremea aceea era bine să fii harabagiu în Tîrgul Neamțului; că te apucau pe-a mînile... aveai mușterei, de nu erai bucuros* (CR.). ◆ A lua cu putere, a înșfăca, a smulge. *Nu știu cine mă oprește să nu-ți sfărîm măselele din gură cu buzduganul acesta, zise apucînd măciuca* (C. NEGR.). ◆ (*înv.*) A lua pe cineva îndepărtîndu-l de un pericol, a elibera; a salva, a scăpa. *Acela, carele m-au apucat din mînile diavolului* (VARL.). ◆ (*despre animale*) A prinde cu dinții, cu ghearele, cu labele, cu trompa etc.; a înhăța. *Auzi miercăitul unui iepure ca și cînd îl apucase ogarul* (ISP.). ◆ (*despre oameni sau despre animale*) A prinde cu gura pentru a mînca. *O răpciugă de cal... apucă o gură de jăratic* (CR.). ◇ Expr. *A apuca foc cu gura* = a se expune pericolului pentru cineva. (*abs.*) *A apuca ca lupul* = a mînca lacom; a înșfăca. *Dîndu-le* (*oilor*) *fîn, au văzut că apucă ca lupii, că era fripte de foame* (POP.). *A apuca luna cu dinții* v. lună. **2** *tr.* Fig. A cuprinde, a îmbrățișa cu ochii, cu privirea. *Trece peste drum ca să poată apuca toată fațada dintr-o singură căutătură* (CAR.). ◇ Meton. *În depărtări se-ntindeau, cît apuca ochiul, cîmpuri aurii cu spicele coapte* (CAR.). ◆ A lua cunoștință de ceva (cu urechea, cu mintea); a percepe; a pricepe, a înțelege. *Din a lor treacăt să apuc Acele dulci cuvinte, De care azi abia mi-aduc Aminte* (EMIN.). ◆ (*înv.; determ. prin „cu vorbe”, „cu cuvinte”*) A ademeni, a ispiti, a atrage. *Cu cuvinte bine apuca-i și dareri mari le da... pentru ca să se lepede de Hristos* (VARL.). **3** *tr.* A pune mîna (în grabă) pe ce are la îndemînă; a lua, a-și însuși ceva la repezeală. *Năpădiră asupra lui și-i mai trîntiră în cap cu bolovani și cu ce-au apucat* (CR.). ◇ (*abs.*) *Ce e dulce și mai dulce... Și din el toată lumea poate ca s-apuce?* (POP.). ◇ Loc.adv. *Pe apucate* sau *pe apucatele* = în mod superficial, la întîmplare, în fugă, în grabă. *Ce viață-l așteptа pe el?... Un copist avizat a se cultiva pe apucate* (EMIN.). ◇ Expr. (*pop.*) *Îi apucă mîna la toate* = a se pricepe (cîte puțin) la toate. ◆ (*precedat de „a putea”*) A primi, a căpăta. *Scîndurile să le vinzi, poți apuca pe ele pînă la 100 de lei* (CAR.). ◆ (*despre rude*) A pune mîna pe o moștenire. *Neamurile lui de-abia așteaptă să moară, bucuroși fiind că doară ar apuca ceva* (ȚICHIND.). ◆ (*înv.*) A răpi. *Cela ce va apuca – ce se zice „va răpi”– pre vreo muiere.* (PRAV.). ◆ (*înv., pop.*) A ajunge din urmă pe cineva care se află în mișcare. *S-a grăbit să-i mai apuce pe cei care se depărtaseră mult.* ◆ A captura. *Apucase oștile lui Ștefan pre o samă de nemți netrecuți [peste rîu]* (COSTIN). ◆ Ext. (*pop.*) A surprinde, a lua (pe cineva) pe neașteptate. *Vreun creștin, de-l întîlneam, Averile-i împărțeam, Cu doi cai de-l apucam, Unu-i dam, unu-i luam* (POP.). ◆ (*înv.*) A pune stăpînire pe ceva. *Petru, cu agiutoriu de la unguri, au apucat țara* (UR.). ◇ Expr. *A apuca loc* = a reuși să ocupe un loc (rămas liber, cînd este aglomerație etc.). *Acum e bine de cine a apucat loc la infirmerie* (SAHIA). (*intr.*) (*Care*) *pe unde apucă* = (care) pe unde nimerește. *Cătanele erau culcate pe jos, care pe unde apucase* (POP.). ◆ Ext. A suporta, a îndura. *Caii aleargă cît le apucă piciorul* (ALECS.). ◇ Expr. (*înv.*) *Abia apuc* = aștept cu nerăbdare să... **4** *refl.* A se prinde, a se agăța, a se ține (cu mîinile) de ceva sau de cineva. *„Ah, ce foc simt că mă arde!” strigă bolnavul, apucîndu-se cu mîinile de pîntece* (C. NEGR.). ◇ (*refl. recipr.*) *Ei de brîie s-apucau Și la luptă se luau* (POP.). ◇ Expr. *A se apuca de bihă* v. bihă. *A se apuca de coadă* v. coadă. ◆ A se lua, a porni la luptă. *Ercule dovedi pe acel dulău și-l omorî... Apoi se apucă și cu balaurul* (ISP.). ◇ Expr. *A se apuca la* (sau *în*) *colți* = *a*) (*despre ciini*) a se mușca; a se încăiera; *b*) ext. (*despre oameni*) a se lua la ceartă. *A se apuca de piept cu cineva* v. piept. ◆ (*refl. recipr.*) A se lua de mînă cu cineva (pentru a forma o horă, a dansa, a juca ceva etc.). *Trebuie să ne apucăm de mîini ca să jucăm hora!* ◆ Fig. A sări (la cineva), a ataca (pe cineva). *Zîna... s-au apucat cu furie de dînsul, ca să-i scoată ochii* (POP.). ◆ (*pop.; urmat de prep. „de”*) A se lega de cineva, a se da la cineva; a avea relații cu cineva. *Frunză verde, frunză verde, S-or lăsat feciorii de fete Și s-or apucat de neveste* (POP.). ◇ Expr. *A se apuca de capul cuiva* = a nu (mai) lăsa în pace (pe cineva). ◆ (*pop.*) A bîrfi; a critica. *La o casă cînd se duc, Dă-i de nu-s față s-apuc* (MUM.). **5** *tr.* (*despre fenomene ale naturii, evenimente etc.*) A surprinde; a ajunge, a prinde. *Furtuna i-a apucat în cîmp.* **6** *tr.* Fig. (*despre stări fizice sau sufletești*) A cuprinde (pe neașteptate); a copleși, a-l năpădi. *Seara îl apucau tot felul de gînduri negre* (VLAH.). ◇ Expr. *A apuca pe cineva foamea* (sau *setea, somnul etc.*) = a i se face (cuiva) foame, sete, somn etc. *Au apucat-o o foame atît de mare, cît nu mai putea merge* (POP.). *A*(*-l*) *apuca groaza* (sau *groază, cu groază*) (pe cineva) = a se îngrozi. *A-l apuca* (*toate*) *furiile* (sau *toți dracii*) = a se enerva foarte tare. *Nu-mi mai adu aminte de asta, că mă apucă toți dracii. A-l apuca nervii* = a avea un acces, o criză de nervi, de furie. *Zi-i tu, că dacă deschid gura, mă apucă nervii. A-l apuca pîrțagul* = a se enerva (brusc), a sări (cuiva) mușchii; a-și ieși din pepeni. *A-l apuca amețeala* = *a*) a nu mai putea accepta, suporta, tolera ceva; a fi foarte afectat de ceva. *La auzul veștilor proaste simți că-l apucă amețeala*; *b*) a ameți. *Deodată m-a apucat amețeala și avui sentimentul că mă prăbușesc dacă nu mă sprijin de ceva.* (*fam.*) *Cînd te-apucă, mult te ține?* = n-ai de gînd să (mai) înțelegi odată? *Luluța* (*rîde, pierdută*). – *Bîrzoiu: Sărmana copilă! Mult o ține, cînd o apucă?* (ALECS.). *Ce te-a apucat?*, se zice în semn de mirare, de consternare sau de nemulțumire cînd cineva comite un act nepotrivit, neașteptat, surprinzător. *Florin: Acuși o împlinești cu mine! –Florica: Dec! Ce te-o apucat?* (ALECS.). *A-l apuca* (*pe cineva*) *bîzdîcul* v. bîzdîc. *A-l apuca pe cineva gustul să...* v. gust. *A-l apuca hachițele* v. hachițe. *A-l apuca pe cineva strechea* v. streche. ◇ Meton. *Îl apucă capul.* **7** *tr.* Fig. A trage (pe cineva) la răspundere (pentru o datorie neachitată, pentru o pagubă adusă cuiva etc.); a lua din scurt. *Apucase pe ciobanul, Paguba să-i împlinească* (PANN). ◇ (*constr. cu prep. „de”*) *Vizitiul răspunse, că vreun fur i le-a șters... și n-avea pe cine apuca de ele* (ISP.). **II 1** *tr.* A ajunge, a sosi la timp pentru a (mai) găsi o

persoană, un vehicul etc. care sînt sau ar putea fi pe punctul de a pleca. *Se grăbește să apuce autobuzul.* **2** *tr.* (*compl. indică oameni, personalități, evenimente etc.*) A ajunge să trăiască atîta încît să poată cunoaște pe cineva sau să fie martor la ceva. *Nu mai apuc eu așa primăvară ca la Nada-Florilor* (SADOV.). ◆ (*la trecut*) A fi (o vreme) contemporan cu cineva, a trăi în același timp cu... *Pe mă-sa n-a apucat-o* (VLAH.). ◆ Ext. A fi martorul unei stări de fapt. ◇ Expr. (*pop.*) *De cînd (m-)am apucat* = de cînd pot să-mi amintesc. ◆ Analog. (*la viitor*) A trăi, a vedea. *Nu cred să mai apucăm vremile cînd vom călători cu rachetele pe Marte!* ◇ (*în blesteme și în jurăminte*) *Să dea Dumnezeu să n-apuc ziua de mîine, dacă te mint!* ◇ Expr. (*înv.*) *A apuca prilejul* = a profita de o ocazie, de un moment favorabil. *Apuc prilejul de a-ți arăta recunoștința mea* (KOGĂL.). ◆ (*tr., intr.; adesea cu complinirile „din moși-strămoși", „din tată-n fiu" etc.*) A moșteni (un obicei, o deprindere etc.); a primi ceva prin tradiție. *Acest obicei l-am apucat din moși-strămoși.* **3** *tr.* (*urmat de vb. la inf. sau la conjunct.*) A începe, a ajunge să facă ceva; a fi pe punctul de a face ceva. *Apucase a cînta găina la casa lui, și cocoșul nu mai avea nici o trecere* (CR.). ◇ (*refl.*) *Românului îi e greu pînă se apucă, că de lăsat, îndată se lasă* (CR.). ◇ (*refl.; cu determ. introduse prin prep. „de"*) *Nu te apuca de multe trebi odată!* (C. NEGR.). ◇ Expr. (*înv.*) *A o apuca* = a o lua; a începe. *Zicînd acestea, o apucă popa și mai cu răul, și mai cu gura, la Pepelea* (POP.). *A se apuca de treabă* v. treabă. ◇ Ext. *Haiducia de-oi lăsa, Plugul dac-oi apuca, Pe mălai mi te-oi da* (POP.). ◆ (*refl.; urmat de determ. nominale introduse prin prep. „de"*) A îmbrățișa o carieră, o meserie etc. *Să lași pensionul și să te apuci de avocatură* (VLAH.). ◆ (*înv.; intr.*) A recurge la... *Neputînd [să o înduplece] cu siloghizme, apucă cu dezmierdări* (DOS.). ◆ (*refl.; constr. cu sup.*) A se deda (la ceva). *S-a apucat de fumat.* ◇ Expr. (*pop.; intr.; indicînd starea materială*) *A apuca la* (ceva) = a ajunge la... *Zis-a badea că mi-a da Două rațe și-un rățoi, Să mi-apuc și eu la boi* (POP.). ◆ (*în constr. neg.; urmat de vb. la inf. sau la conjunct.*) A avea (încă) puțin timp ca să mai facă ceva. *N-apucă să facă zece-douăzeci de pași, și iată că se pomeni cu dînsul dinaintea lui* (ISP.). ◇ (*cu val. de auxil., arătînd că două acțiuni sînt aproape concomitente; adesea în legătură cu „bine"*) *N-apucase... a agiunge bine acasă, și moș Nichifor și trăsese căruța dinaintea ușei* (CR.). ◆ (*înv.; intr.*) A întîrzia, a zăbovi. *Puținel de n-ai hi apucat, era să mă arunce în tartor* (DOS.). ◆ A face, a întreprinde ceva. *Mă gîndesc, Ce s-apuc, ce să muncesc, Pînea să-mi agonisesc* (POP.). **4** *intr.* (*reg.*) A ajunge, a deveni, a purcede. *Acum, de cînd a apucat măricel, [băiatul] ni-e de mare trebuință* (POP.). **III** *tr.* (*compl. indică drumuri, căi etc.*) A se angaja pe un drum, a urma o anumită cale, a porni într-o direcție oarecare; a se îndrepta. *Apucă... calea luminoasă ce ducea în lună* (EMIN.). ◇ Expr. *A apuca calea* v. cale. *A apuca cale* (ori *calea*) *întoarsă* v. cale. *A apuca lumea în cap* v. cap. *A apuca cîmpii* v. cîmp. *A apuca alt drum* v. drum. *A o apuca la picior* v. picior. *A o apuca la talpă* v. talpă. ◇ Ext. *O caleașcă trecu în fuga cailor..., apucă ulița Sf. Ilie.* (C. NEGR.). ◇ (*refl.*) *Ne-am apucat de cale* (DOS.). ◆ (*intr.*) A porni, a se îndrepta. *Cum ieși din sat, apuci de-a dreptul prin pădurea lupului* (ALECS.). ◇ Expr. *A apuca care încotro* = a merge fiecare în altă direcție. *A* (*o*) *apuca hăisa* = a se abate de la linia (de conduită) cuvenită. *A* (*o*) *apuca pe căi* (sau *pe cărări, pe drumuri*) *greșite* sau *a* (*o*) *apuca pe de lături* = a-și face de cap, a se destrăbăla. *A* (*o*) *apuca pe drum(ul)* (*cel*) *bun* (sau *pe calea cea bună*) = a se cuminți, a se îndrepta. *Vreau să mă-mpac cu Măria ta, că văd că n-apucasem pe drumul cel bun* (POP.). *A apuca înainte* = *a*) a merge înaintea cuiva; a înainta, a continua drumul. *El, amărît, apucă înainte; b*) a merge, a pleca mai iute decît altcineva, a i-o lua înainte, a-l întrece. *Calul său falnic, ușoară nălucă... ce la săgeată nainte apucă, În dar o să-l ducă sultanului lor!* (MACED.); *c*) fig. a anticipa; a preveni. *Eu de mult aveam de gînd să sfătuiesc pre Măria Ta la aceasta, dar văd că înțelepciunea Măriei Tale a apucat mai nainte* (C. NEGR.). (*fam.*) *A* (*o*) *apuca cu gura înainte* = a se grăbi să răspundă (fără a lăsa pe altul să sfîrșească vorba), a nu lăsa pe altcineva să vorbească. *Pot să am nădejde în voi? – Să n-ai nici o grijă, mămucă, apucară cu gura înainte cei mai mari* (CR.). *A* (*o*) *apuca înainte ca curva* (*cu*) *prăjina* = a se arăta indignat, revoltat atunci cînd este vinovat, pentru a nu da timp celorlalți să-i facă reproșuri. *A apuca la dreapta* v. drept. *A apuca vandra* v. vandră. ◇ Ext. *Lăsa-m-oi de rezește, Să apuc în haiducie, Ca să-mi fac sfînta dreptate* (POP.). ◇ Fig. *Sănătatea mea a apucat pe o cale satisfăcătoare* (ALECS.). ◆ Fig. A întreprinde ceva; a-și orienta existența după anumite repere. *Orice drum vei apuca, Dumnezeu te va însoți* (MARC.). ◆ (*înv.; intr.*) A se adresa cuiva. *Fiind domnul tînăr și neștiind rîndul țării, au apucat unii cu dări la musaipi* (NEC.). ◇ (*refl.*) *Apucatu-s-au Mircea Vodă pentru trebile crăiesei... la împărăția turcului* (N. COST.). **IV** *refl.* (*reg.*) A se angaja la ceva. *Cel ce se apucă să postească lunea, aceluia, în multe privințe, îi merge bine* (POP.). ◆ A se angaja la cineva, a se prinde, a se tocmi. *Hai să ne apucăm argați la popa* (POP.). ◆ A se obliga solemn; a se îndatora (la ceva). *Cantemir Vodă n-au ținut parola, cum s-au apucat, cînd l-au pus domn* (NEC.). ◆ Ext. A (se) jura. *Tare s-au apucat serdarul că nu știe nimic* (COSTIN). ◆ (*înv.; complinit prin „chezaș"*) A se pune chezaș. *S-au apucat chizeș la Poartă solul inglezului.* (NEC.). ◇ Expr. (*înv.*) *A se apuca pe jurămînt* = a se jura, a se lega (cu jurămînt). *Pe giurămînt s-apuca, Stăpînii să hărățească Și slugile să-i privească!* (POP.). *A se apuca de lege ca să jure* = a jura pe *Biblie*. *A se apuca la* (sau *în*) *rămășag* = a face prinsoare, a face un pariu cu cineva. *El s-apucă la rămășag... că are să scoată apă din piatră* (POP.). *A se apuca pe cap* v. cap. • prez.ind. *apúc.* /lat. (***ab***)***occupare*** sau ***aucupare*** „a vîna păsări".

apucáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *apuca* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***apuca***.

apucát[1] *s.n.* **1** Faptul de *a* (*se*) *apuca* sau de a fi apucat. **2** (*înv.*) Prădare, jefuire. *[Cumanii] cu tîlhușaguri și cu apucatul a trăi era obicinuiți* (CANT.). **3** (*med.; pop.*) Dureri convulsive la copiii mici, colici. *În Muntenia... „răul copiilor" se mai numește și „apucat"* (POP.). **4** (*pop.*) Epilepsie. *Descîntec de apucat.* • pl. *-uri, -e.* /v. ***apuca***.

apucát[2]**, -á** *adj.* (*în superstiții; despre oameni*) Care este chinuit, muncit de diavol etc. ◆ Care se enervează repede, care se manifestă cu violență; țicnit, nebun, smintit. *Baba scrîșni din dinți ca apucată* (EMIN.). ◇ (*subst.*) *Se scutură din gînduri, sare ca un apucat pe movila de țărînă proaspătă* (GALAN). ◇ Loc.adv. *Ca apucații* sau *ca niște apucați, ca un apucat* = *a*) ca nebunii. *Nu vă mai purtați ca apucații!; b*) cu pasiune. *O iubește ca un apucat.* ◆ (*pop.; despre copii*) Care este bolnav de colici. *Unele romînce din Muntenia, scăldînd copiii „apucați" ...rostesc următorul descîntec...* (POP.). ◆ (*pop.; despre lucruri*) Care este făcut în fugă. • pl. *-ți, -te.* /v. ***apuca***.

apucátór, -oáre *adj., s.f., s.n.* **1** *adj.* Care apucă, cu care se apucă. **2** *adj.* Fig. (*peior.*) Care-și însușește (cu lăcomie) ce nu este al său; lacom, hrăpăreț. *Tătarii sînt lupi apucători* (CRON.). ◇ (*subst. m.*) *Zahei, din apucătoriu fu miluitoriu* (VARL.). **3** *s.n.* (*tehn.*) (Parte a unui) aparat cu care se apucă o greutate pentru a o ridica sau a o transporta. **4** *s.f.* Fiecare dintre cele două fălci ale unui clește. **5** *s.n.* (*la un instrument de apucat*) Gheară. **6** *s.f.* (*bot.; reg.*) Talpa-gîștei (*Leonurus cardiaca*). • pl. *-ori, -oare.* și (*înv.*) ***apucătóriu***, *-oáre adj., s.m.* /***apuca*** + *-tor.*

apucătóriu, -oáre *adj.* v. apucător.

apucătúră *s.f.* **1** Prindere cu mîna. *Luat dintr-o apucătură.* **2** (*înv., pop.*) Prădare, jefuire. *Cine nu lucrează nimic și... trăiește din jafuri, din jumuleli, din apucături... este trintor* (JIP.). ◆ Ext. Răpire. **3** (*reg.*) Avere, bogăție. ◇ *Om cu apucătură* = om bogat. **4** (*pop.; mai ales la pl.*) Îndemînare, iscusință, pricepere, abilitate, destoinicie. *Are apucături de orator și se pregătește pentru senat* (PER.). ◆ (*reg.; peior.; la pl.*) Șiretlic, tertip. **5** Fig. (*mai ales la pl.*) Mod de a fi, purtare, comportare, conduită; manieră. *Ce-i cu apucăturile astea, băiete?* ◆ Deprindere, obicei, tabiet. *Are apucăturile lui zilnice.* ◆ Fire, năravi. *Acum i-am cunoscut apucăturile.* **6** (*pop.*) Dureri convulsive, cîrcei. *Suferă de apucătură.* ◆ Durere de stomac; crampă, colice, spasm. *„Apucătura" este cînd doare tare la stomah* (POP.). ◆ Intoxicație (cu mercur). *Apucătură, adecă boală venită din argint-viu dat, din dușmănie, într-o băutură* (POP.). • pl. *-i.* /***apuca*** + *-(ă)tură*.

apucít *s.n.* v. apuțit.

ápud *prep.* (abr. *ap.; indică o citare preluată de la alt autor, nu din original*) După. • /lat. ***apud*** „la".

apuitór, -oáre *adj.* v. apunător.

apuitóriu, -oáre *adj.* v. apunător.

ápuli *s.m.* (*la pl.*) Trib dacic din zona orașului Apulum din centrul Transilvaniei. • /<lat. ***Apŭli, -orum***; cf. nm. pr. *Apulum*, oraș roman, actualmente Alba-Iulia din România.

apunătór, -oáre *adj.* (*despre aștri*) Care apune. ◆ Fig. Care se sfîrșește, care încetează. • pl. *-ori, -oare.* și (*înv.*) *apuitór, -oáre, apuitóriu, -oáre, apunătóriu, -oáre adj.* /***apune*** + *-(ă)tor.*

apunătóriu, -oáre *adj.* v. apunător.

apúne *vb. III. intr.* **1** (*în opoz. cu „a răsări"; despre aștri; la pers. 3*) A dispărea sub orizont; a asfinți. *Pe cînd oastea se așază, iată soarele apune* (EMIN.). **2** Fig. A fi în declin, a decădea; a-și pierde faima, puterea, strălucirea etc. *Puterea împărăției turcești a apus de mult.* ◆ Ext. (*despre oameni*) A muri, a pieri. *Tudor Vladimirescu... apusese între Goleși și Tîrgoviște, în zarea însîngerată a trădării* (GAL.). ◇ Expr. (*fam.*) *A*(*-i*) *apune* (cuiva) *steaua* = a-și pierde poziția, faima; a decădea; a muri. ◆ (*înv.; despre ochi*) A orbi. *Robinson... pătimea de grele friguri; plecase capul, îi apusese ochii* (DRĂGHICI). • prez.ind. *apún*, (*înv., pop.*) *apúi.* /lat. ***apponĕre*** „a alătura, a împreuna".

apúnere *s.f.* Acțiunea de *a apune* și rezultatul ei. **1** (*despre aștri; mai ales despre soare*) Trecere sub orizont; asfințit. *Painjenișul cel roș... se prefăcu într-un cer rumenit de apunerea soarelui* (EMIN.). **2** Fig. Declin, decădere, dispariție. *Apunerea comunismului.* ◆ Ext. (*înv.*) Desconsiderare; ponegrire, calomniere. *Nu numai că defaimă pre români, ci încă și urmări după voia sa trage, spre micșorare și spre apunerea românilor* (MAI.). • pl. *-i.* /v. ***apune***.

apuntá *vb. I. intr.* (*av.; despre avioane, elicoptere*) A ateriza pe puntea unui portavion. *Un avion militar... nu a reușit să apunteze duminică pe portavionul american* (PER.). • prez.ind. pers. 3 *-ează.* /<fr. ***apponter***, după *punte*.

apuntáj *s.n.* (*av.*) Apuntare. • pl. *-e.* /<fr. ***appontage***.

apuntamént *s.n.* (*mar.*) Platformă (sau punte) (de lemn) de-a lungul malurilor unei ape, servind la acostarea ambarcațiunilor. • pl. *-e.* /<fr. ***appontement***.

apuntaménte *s.f. pl.* (*econ.; înv.*) Retribuție fixă (lunară sau anuală) a unui funcționar (în special din sectorul particular). • /<fr. ***appointements***.

apuntáre *s.f.* (*av.*) Acțiunea de *a apunta* și rezultatul ei; manevră de aterizare, de așezare a unui avion pe puntea unei nave portavion; apuntizare. *Pistă de apuntare.* • pl. *-ări.* /v. ***apunta***.

apuntizá *vb. I. intr.* (*av.*) A apunta. • prez.ind. pers. 3 *-ează.* /***apunta*** + *-iza*.

apuntizáre *s.f.* (*av.*) Apuntare. • pl. *-ări.* /v. ***apuntiza***.

apupá *vb. I. intr., refl.* (*mar.; despre nave*) A se înclina (longitudinal) cu prora mai sus decît pupa (din cauza încărcării neuniforme). • prez.ind. pers. 3 *apúpă.* /<fr. ***appouper***, it. ***appoppare***.

apupáre *s.f.* (*mar.*) Înclinare a unei nave către pupa, din cauza încărcăturii repartizate neuniform. • pl. *-ări.* /v. ***apupa***.

apúrurea *adv.* (*înv.*) Pururi. *Cei drepți vor fi apururea fericiți.* ◇ Loc.adv. *De-apururea* = pururi, încontinuu; etern, veșnic. *Cu ieri viața ta o scazi, Și ai cu toate astea-n față De-apururi ziua cea de azi* (EMIN.). • și *apúruri* adv. /***a***[4] + ***pururea***.

apúruri *adv.* v. apururea.

apús[1] *s.n.* (*în opoz. cu „răsărit"*) **1** Faptul de *a apune*; trecere a unui astru sub orizont; asfințit. *Priveam apusul soarelui.* ◇ Fig. *Încă mi-aduc aminte de groaza ce simțeam, Cînd la apusul zilei scheletul lor priveam* (ALEX.). ◆ Privelițe oferită de soare cînd apune. *Apusurile erau ca sîngele* (GÎRL.). **2** Moment al zilei cînd apune soarele; amurg, asfințit, înserare, seară. *Ei se sfătuiră Pe l-apus de soare Ca să mi-l omoare Pe cel moldovean* (POP.). **3** Loc pe orizont unde apune soarele; unul dintre cele patru puncte cardinale situat pe direcția unde apune soarele; vest. *Steteam la colibă, pe prunduri, Privind peste mare-n apus* (IOSIF). ◇ (*pop.*) *Apus-miazăzi* = sud-vest. *Înspre apus-miazăzi vin mănăstirile Agapia, ...Văraticul* (CR.). ◇ Expr. *A vorbi una de la răsărit și alta de la apus* = a vorbi incoerent, confuz. *A sta cu un picior la răsărit și cu altul la apus* = *a*) a nu avea un domiciliu stabil; *b*) a fi nestatornic. *Cu un ochi la răsărit și cu altul la apus*

v. răsărit. ◆ Ext. Regiune, țară situată spre vest; occident. ◇ Expr. *Răsăritul și apusul* sau *(de la) răsărit și (de la) apus* v. răsărit. ◆ Populația, locuitorii regiunilor, țărilor din vest; occidentalii. *Și Apusul își împinse toate neamurile-ncoace* (EMIN.). **4** Fig. Dispariție, sfîrșit. *Simțea că se află la apusul vieții.* ◆ Declin, decădere, prăbușire. ◇ Expr. *A se pleca spre apus* v. pleca. • scris și *(înv.) appus*. pl. *-uri, (înv.) -e*. /v. ***apune***.

apús², -á *adj.* **1** *(despre aștri)* Care a apus. *Stele apuse.* **2** Fig. Dispărut pentru totdeauna. *Rîul sfînt ne povestește... despre vremi apuse, sure* (EMIN.). ◆ *(despre ochi)* Care este fără vedere; stins. *Și-au deschis ochii care erau cu totul apuși* (DRĂGHICI). ◆ Fig. *(despre glorie, cariere etc.)* Care a decăzut, a cărui amintire s-a șters din memoria colectivă. *Gloria apusă a unor eroi.* • pl. *-și, -se*. /v. ***apune***.

apusál, -ă *adj.* *(înv.)* Vestic. • pl. *-i, -e*. /***apus***[1] + *-al*.

apusán, -ă *adj.* v. apusean.

apuseán, -ă *adj., s.m., s.f. (în opoz. cu „răsăritean")* **1** *adj.* Care se află la apus; vestic. *Orașele apusene ale țării.* **2** *adj.* Care aparține apusului Europei (și Americii); caracteristic vieții de acolo; occidental. *Avem... marfă apuseană, adusă prin Ardeal* (IORGA). **3** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a unei țări din Occident, locuitor din apusul Europei (sau din America); occidental; *(și la pl.)* popoarele din Occident. **4** *adj. Biserica Apuseană* = Biserica Catolică. • pl. *-eni, -ene*. și *(reg.) apusán, -ă adj.* /***apus***[1] + *-ean*.

apușoárá *s.f.* v. apșoară.

apuți *vb. IV. intr. (înv., reg.)* A mirosi (a ceva neplăcut). • prez.ind. *apúț, -esc*. /de la ***puți***, cu proteza lui *a*[1], după *amirosi, apipăi*.

apuțít *s.n. (înv.)* **1** Miros neplăcut. **2** Simțul mirosului. • și *apucít s.n.* /v. ***apuți***.

aquamanila [ˌakvama'nila] *s.f. (în Ev. Med.)* Vas de majolică sau de bronz, folosit mai ales de către preoți pentru spălarea mîinilor înainte de slujbă, spec., în unele ceremonii religioase, precum spălarea picioarelor în Joia Mare.• /<fr. ***aquamanile***; cf. lat. *aquaemanīle, -is <aqua, -ae* „apă", *manus, -us* „mînă".

aquapolis [akva'polis] *s.n.* Oraș acvatic (al viitorului), în literatura de anticipație. • /cf. lat. *aqua, -ae* „apă", gr. *πόλις* „oraș".

aquifoliacee [akvifolia'tʃee] *s.f. pl.* Familie de plante decorative, de mici dimensiuni (arbuști), de obicei cu flori unisexuate. • sil. *-li-a-*. /<lat. șt. ***Aquifoliaceae***.

ar *s.m. (metrol.)* Unitate de măsură pentru suprafețe de teren (mai ales agricole), egală cu 100 m^2. • pl. *ari*. și *(reg.) ără, ára* și, prin confuzie cu „arie[1]", *árie s.f.* /<fr. ***are***; cf. lat. *arĕa, -ae* „suprafață".

ára[1] *s.m. (ornit.)* Papagal mare din America de Sud, viu colorat și cu coada lungă (*Ara macao*). • /<fr. ***ara*** <cuv. tupi-guarani.

ara[1]

ará[2] *vb. I. tr.* A tăia și a răsturna cu plugul brazde de pămînt în vederea pregătirii solului pentru cultivare. *Tractoarele ară pămîntul.* ◇ *(abs.) Se vedeau pluguri... arînd* (SADOV.). ◇ Poet. *Am arat țarina tristeții* (BEN.). • prez.ind. *ar*. /lat. ***arare***.

ára[3] *s.f.* v. ar.

aráb, -ă *s.m., adj.* **1** *s.m. (la pl.)* Grup de popoare semite (de religie musulmană), care locuiesc în țările din Orientul Apropiat și Mijlociu, din Asia de S-V și din N Africii; *(și la sg.)* persoană care face parte din populația de bază a acestor țări sau este originară de acolo. *La pașa vine un arab* (COȘB.). **2** *adj.* Care aparține țărilor arabe sau arabilor, care se referă la țările arabe sau la arabi; originar din țările arabe; arabic, arăbesc. *Literatură arabă.* ◇ *Arta arabă* = artă care constituie o sinteză între elementele mesopotamiene, persane și bizantine, cu influențe ale tradiției locale, prezentînd în construcții (moschei, palate, mausolee) curtea interioară încadrată de porticuri, în artele decorative ornamentul geometric și floral, o mare înflorire cunoscînd miniatura și caligrafia. *Cifră arabă* = simbol grafic (de origine indiană), reprezentînd fiecare dintre elementele sistemului de scriere în numerația zecimală, răspîndit în Europa în sec. 13. *Cal arab* = cal de rasă pentru călărie și tracțiune ușoară, originar din Peninsula Arabia. *El se avîntă pe calul său arab* (EMIN.). ◆ *(subst. f.)* Limba din familia afro-asiatică, ramura semitică, vorbită de arabi. *Araba se citește de la dreapta la stînga.* • pl. *-i, -e*. și *(înv.) aráv s.m.* /<fr. ***arabe***, lat. ***arabus, -a, -um***; cf. slav. **арабъ**, **арабъ**, gr. *Ἄραψ, -αβος*<cuv. ar. „nomad care trăiește sub cort".

arabá *s.f.* v. haraba.

arababúră *s.f.* v. harababură.

arabagíu *s.m.* v. harabagiu.

arabésc *s.n., s.f.* **1** *s.n.* Ornamentație specifică artei arabe, constînd în combinații variate de linii și de motive geometrice sau din motive vegetale, împletite simetric. *Parcu-ntreg cu arabescuri albe-negre Părea... ca sub un clopot magnific de cleștar* (CA. PETR.). ◆ Motiv decorativ ornamental cu împletituri bizare utilizat la bijuterii. ◆ Analog. Linie sinuoasă, elegantă, formată din curbe; spirală, volută. *Fumul de țigară descrie arabescuri în aer.* **2** *s.n. (ret., stil.)* Mod de exprimare caracterizat prin exces de ornamente; procedeu stilistic ce reflectă acest mod de exprimare. **3** *s.n. (muz.)* Ornament muzical. **4** *s.f. (muz.)* Scurtă compoziție muzicală cu o linie melodică bogat ornamentată, avînd caracter grațios și avîntat. *Două „Arabescuri" de Debussy.* **5** *s.n. (cor.)* Figură de dans (în baletul clasic, preluată în gimnastică și în patinaj artistic) în care un picior este întins orizontal înapoi, iar brațele și trunchiul sînt întinse înainte. • pl. *-uri, -ești, (înv.) -esce*. și *arabéscă s.f.* /<fr. ***arabesque***, it. ***arabesco***.

arabéscă *s.f.* v. arăbesc.

arabí *adj.invar. (despre oi)* Care face parte din rasa caracul de culoare neagră. ◇ *(subst.)* Pielicică provenită de la mieii de culoare neagră. • /cf. nm. pr. *Arabia*.

arábic, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* Arab. **2** *adj. Gumă arabică* = substanță vîscoasă și lipicioasă, obținută din lichidul secretat de unele specii de salcîm (*Acacia*) (sau pe cale sintetică), care este folosită mai ales ca adeziv pentru hîrtie. **3** *s.f. (la sg. art.)* Cafea originară din Arabia. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***arabique***.

arábil, -ă *adj. (despre pămînt)* Care se poate ara, care este bun de arat și de cultivat; cultivabil. *Teren arabil.* • pl. *-i, -e*. /<fr. ***arable***; cf. lat. *arabĭlis, -e <arare* „a ara".

arabinóză *s.f. (chim.)* Monozaharidă cu cinci atomi de carbon în moleculă. • /<germ. ***Arabinose***, engl. ***arabinose***.

arabísnı *s.n.* **1** *(înv.)* Fel, înfățișare arabică. *Relativul arabism al acestor localități* (HASD.). **2** Cuvînt, expresie, construcție împrumutate dintr-o limbă de origine arabă sau proprii numai limbilor arabe. *În vocabularul lui au pătruns niște arabisme.* **3** Particularitate a civilizației arabe. **4** Mișcare politică și culturală care vizează unirea tuturor popoarelor arabe. • pl. *-e*. /<fr. ***arabisme***.

arabíst, -ă *s.m., s.f.* Specialist în arabistică. *Cîte manuscrise arabe sînt în lume? La această întrebare răspunde... lucrarea arabiștilor leningrădeni* (PER.). • pl. *-iști, -iste*. /<germ. ***Arabist***; cf. it. *arabista*.

arabístică *s.f.* Disciplină care se ocupă cu studiul limbii, istoriei, culturii, civilizației etc. popoarelor arabe. • /***arabist*** + *-ică*; cf. germ. *Arabistik*.

arabiză *vb. I. tr.* A face (să devină) arab sau a da caracter (social-cultural) arab. *Arabizează administrația.* • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***arabiser***.

arabizánt, -ă *adj.* Care arabizează. *Politică arabizantă.* • pl. *-ți, -te*. /<fr. ***arabisant***.

arabizáre *s.f.* Acțiunea de *a arabiza* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***arabiza***.

arabizát, -ă *adj.* Care a devenit arab sau care a căpătat un caracter sociocultural arab. • pl. *-ți, -te*. /v. ***arabiza***.

arabofón, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care vorbește limba arabă. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***arabophone***.

arác[1] *s.m.* **1** Par lung (înalt de 1-2 m) și subțire care, înfipt în pămînt, servește la susținerea viței-de-vie, a fasolei, a ramurilor pomilor etc. *Viile se mlădiau încărcate cu ciorchini, pe aracii plecați puțin de greutatea rodului* (DELAVR.). **2** *(înv.)* Băț cu crestături folosit de ciobani pentru măsurarea cantității de lapte, prin introducerea lui în vas. **3** *(înv.)* Lineal. **4** *(înv.)* Spațiu dintre liniile unei hîrtii liniate. **5** Expr. *(înv., pop.) A fi de un arac* = *(despre soare)* a fi de-o suliță pe cer. • pl. *-ci*. și *(reg.) harác, harág, hărág, hărác, arág s.m.* /<ngr. ***χαράκι***.

arác[2] *s.n.* Rachiu de orez sau din must de nucă de cocos, de culoare gălbuie și cu miros puternic, asemănător la gust cu romul. • /<fr. ***arack, arak*** <ar. *araq*.

arác[3] *s.n. (reg.)* Șanț pentru scurgerea apei. • pl. *-ce*. și *(reg.) aróc s.n.* /<magh. ***árok*** <tc. *herek*.

aracán *s.m.* v. sărăcan.

aracceevísm *s.n.* Atitudine despotică, brutală a unui conducător. • /<nm. pr. (ministru țarist) ***Aracceev*** + *-ism*; cf. rus. *аракчеевщина*.

aracée *s.f. (bot.; la pl.)* Familie de plante erbacee (sau, rar, lemnoase), monocotiledonate perene, care cresc mai ales în zonele tropicale; *(și la sg.)* plantă care face parte din această familie. *Filodendronul este o aracee.* • pl. *-ee*. /<fr. ***aracées***; cf. lat. șt. *Araceae*.

aracét *s.n. (chim., ind.)* Acetat de polivinilin, sub formă de pastă fluidă, cleioasă, densă, folosit ca adeziv. *Dacă lipești talpa la pantof cu aracet, cred c-o să mai țină un timp.* • den. com.

aracetín *s.n. (chim., ind.)* Substanță cleioasă care lipește obiecte din diferite materii. • /***aracet*** + *-in*.

arachídă *s.f.* v. arahidă.

arág *s.m.* v. arac.

aragáz *s.n.* **1** Mașină de gătit care folosește gazul metan drept combustibil; plita acestei mașini de gătit. *Mi-am cumpărat un aragaz nou.* ◆ Ext. Mașină de gătit care folosește curentul electric. **2** Denumire comercială dată în trecut gazului petrolier lichefiat. • pl. *-e, -uri*. /***A[stra] R[omână]*** + ***gaz***.

arágna *adv. (înv., reg.)* Într-o rînă. • /<bg. ***на ръка*** (***на рака***).

aragonéz, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Aragonului sau este originară de acolo; *(la pl. m.)* locuitorii Aragonului. **2** *adj.* Care aparține Aragonului sau aragonezilor, care se referă la Aragon sau la aragonezi; care este originar din Aragon. ◇ *Jotă aragoneză* = variantă aragoneză a jotei. ◆ *(subst. f.)* Dialectul spaniol vorbit de un număr redus de aragonezi. **3** *adj.* Care se referă la regatul Aragonului sau la suveranii săi. *Dinastia aragoneză.* **4** *s.f. (muz.)* Dans popular de origine spaniolă, din regiunea Aragon. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***aragonaise***; cf. nm. pr. *Aragon*, provincie în Spania.

aragonít *s.n. (mineral.)* Carbonat natural de calciu cristalizat, de culoare alb-gălbuie, violetă sau cenușie, cu luciu sticlos, constituind masa principală a perlelor, care formează stratul de sidef al cochiliilor moluștelor, fiind utilizat la confecționarea unor obiecte ornamentale. • pl. *(înv.) -e*. și *aragonítă s.f.* /<fr. ***aragonite***.

aragonítă *s.f.* v. aragonit.

arahídă *s.f. (bot.)* Plantă leguminoasă tropicală, cultivată pentru fructele sale comestibile, bogate în grăsimi (*Arachis hypogaea*). *Cultură de arahide.* ◆ Restr. Fructul acestei plante, ale cărui semințe sînt comestibile; alună-de-pămînt, alună-americană. *Unt de arahide.* • pl. *-e*. și *(înv.) arachídă s.f.* /<fr. ***arachide***.

arahidă

arahn- Elem. de compunere „referitor la păianjen sau la pînza de păianjen". • și *arahno-*. /<fr. ***arachn(o)***-; cf. gr. *ἀράχνη* „păianjen".

arahnefobíe *s.f. (psih.)* Teamă patologică de păianjeni sau, ext., de insecte. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<engl. ***arachnephobia***.

arahnid *s.n.* v. arahnidă.

arahnídă *s.f.* (*zool.*; *la pl.*) Clasă de artropode terestre, având corpul format dintr-un cefalotorace cu șase perechi de apendice și din abdomen (*Arachnida*); (*și la sg.*) animal care face parte din această clasă. *Păianjenul, scorpionul sînt arahnide.* • pl. *-e.* și *arahníd s.n.* /<fr. ***arachnide***; cf. gr. *ἀράχνη* „păianjen".

arahno- v. arahn-.

arahnodactilíe *s.f.* (*med.*) Formație congenitală caracterizată prin lungirea excesivă a degetelor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***arachnodactylie***.

arahnoídă *s.f.* (*anat.*) Membrană fină conjunctivă, care învelește creierul și măduva spinării la mamifere, interpusă între dura mater și pia mater, de care este separată prin spațiul subarahnoidian, ocupat de lichidul cefalorahidian. • pl. *-ide.* /<fr. ***arachnoïde***; cf. gr. *ἀραχνοειδής* „cu înfățișare de păianjen" <*ἀράχνη* „păianjen", *εἶδος* „formă, înfățișare, aspect".

arahnoidéu, -ée *adj.* Care este asemănător pînzei de păianjen. • sil. *-no-i-.* pl. *-ei, -ee.* /<fr. ***arachnoïdien***; cf. gr. *ἀραχνοειδής*.

arahnoidián, -ă *adj.* **1** (*anat.*) Care aparține arahnoidei, care se referă la arahnoidă. **2** Care are finețea unei pînze de păianjen. • sil. *-no-i-di-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***arachnoïden***.

arahnoidítă *s.f.* (*med.*) Infiltrat celular, inflamator sau neoplazic, al leptomeningelui, cu evoluție cronică și cu tendință către înglobare și comprimare a elementelor sistemului nervos central sau periferic, în vecinătatea cărora se dezvoltă. • sil. *-no-i-.* pl. *-e.* /<fr. ***arachnoïdite***.

arahnológ, -ă *s.m., s.f.* Specialist în arahnologie. • pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***arachnologue***.

arahnológic, -ă *adj.* **1** Care ține de arahnologie, care se referă la arahnologie. **2** Care aparține arahnologilor, care se referă la arahnologi. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***arachnologique***.

arahnologíe *s.f.* (*zool.*) Ramură a zoologiei care se ocupă cu studiul arahnidelor; araneologie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***arachnologie***.

arahnóză *s.f.* (*psih.*) Stare morbidă provocată de arahnide. • /<fr. ***arachnose***.

arăld *s.m.* v. herald.

araliacée *s.f.* (*bot.*; *la pl.*) Familie de plante dicotiledonate, arbori și arbuști, rar plante erbacee, cu frunzele adînc lobate, cu florile actinomorfe grupate în umbele simple sau compuse, cu fructul bacă sau drupă; (*și la sg.*) plantă care face parte din această familie. *Iedera este o araliacee.* • sil. *-li-a-.* pl. *-cee.* /<fr. ***araliacées***.

aralíc *s.n.* (*înv., reg.*) **1** Loc. ◆ Ext. Luminiș. **2** Ocazie. **3** Ajutor. ◇ Expr. *A face cuiva aralîc* = a ajuta (pe cineva). • pl. *-uri.* /<tc. ***aralk***.

arăm *s.m.* v. haram.

aramáic, -ă *adj., s.f.* (Limba) care face parte din grupul de limbi și dialecte din familia afro-asiatică, ramura semitică, și care formează, împreună cu cananeeana, subgrupul occidental nordic, reprezentînd una dintre cele mai importante limbi ale antichității, vorbită de arameeni (în care sînt scrise unele cărți ale *Bibliei*). • sil. *-ma-ic.* pl. *-ci, -ce.* și *araméic adj., s.f.* /<germ. ***aramaisch***, it. ***aramaico***, engl. ***Aramaic***; cf. ebr. *aramaik* <nm. pr. *Aram*, personaj biblic.

arămă *s.f.* **1** (*chim.*) Cupru. *Se bate miezul nopții în Clopotul de-aramă* (EMIN.). ◇ *Sulfat de aramă* v. sulfat. ◇ (*pop.*; *în basme și în credințe*) *De treci codri de aramă... auzi mîndra glăsuire a pădurii de argint* (EMIN.). ◇ Expr. *A-și da* (sau *a-și arăta*) *arama* (*pe față*) = a-și dezvălui caracterul (urît), firea ascunsă, asemenea banilor de aramă de pe care se lua stratul subțire de argint. *Prea v-ați arătat arama jefuind această țară* (EMIN.). (*pop., fam.*) *A bate* (*la cineva*) *ca la aramă* = a bate (pe cineva) zdravăn. ◇ Fig. *Brațe de aramă* (DOS.). **2** Meton. Clopot. *Lung intonă arama cobitoare Sonorul imn funebru al celor care mor* (MACED.). ◆ (*înv.*) Tun; pușcă. *Cînd auzii glasul aramei tunătoare... electrică schinteie simții* (ALEX.). **3** (*înv.*) Colect. Bani, monede. *Anticarul, la patima-i supus, Culege veche-aramă ce nu mai are curs* (ALEX.). ◇ Ext. (*înv., pop.*; *în forma „arămi"*) *Hop, săracu nunu-mare, Că-i fălos, da nu-i bănos, Că și-o ros căldările, De-o făcut arămile* (POP.). **4** (*la pl.*; *în forma „arămuri"*). Obiecte, mai ales vase, făcute din cupru. *Șaluri, bani, argintării, arămuri... căzură în stăpînirea oștirilor lui Mihai* (ISP.). **5** (*bot.*; *reg.*) Firicea (*Poa bulbosa*). • pl. *-uri,* (*înv.*) *aréme, arămi, aráme s.n.* /lat. **aramen* = ***aeramen, -aminis***.

arameán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m.* (*la pl.*) Populație semitică (al cărei strămoș, potrivit *Vechiului Testament*, a fost Aram, fiul al cincilea al lui Sem, fiul cel mare al lui Noe) care s-a stabilit, începînd cu a doua jumătate a milen. 2 î.Hr., în nordul și centrul Mesopotamiei (Asiria, Babilonia), în Palestina și în Siria; (*și la sg.*) persoană care aparținea acestei populații. **2** *adj.* Care aparține populației arameenilor, care se referă la arameeni. ◆ (*subst. f.*) Limba vorbită de arameeni; aramaica. • sil. *-me-an.* pl. *-eeni, -eene.* /<fr. ***araméen***; cf. nm. pr. *Aram*, personaj biblic.

araméic, -ă *adj., s.f.* v. aramaic.

aramét *s.n.* (*pop.*; *fam.*) Colect. **1** Cantitate mare de aramă. ◆ Bani de aramă. ◆ Vase de aramă. **2** Obiecte din aramă. ◆ Restr. Podoabe de aramă. • pl. *-uri.* și *arămét, ărămét s.n.* /***aramă*** + *-et*.

aramín, -ă *s.m., s.f.* v. haramin.

arână *s.f.* v. hrană.

aráncă *s.f.* v. harancă.

arane- Elem. de compunere „păianjen". • și *araneo-.* /<fr. ***arané***(***o***); cf. lat. *araněa, -ae*.

araneíd, -ă *s.f., adj.* **1** *s.f.* (*la pl.*) Ordin de arahnide care cuprinde păianjenii (*Araneida*); (*și la sg.*) exemplar care face parte din acest ordin. **2** *adj.* Care aparține araneidelor, care se referă la araneide. ◆ Fig. Care are finețea unei pînze de păianjen. • pl. *-e.* /<fr. ***araneíde***.

araneo- v. *arane-*.

araneológie *s.f.* (*zool.*) Arahnologie. • sil. *-ne-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***araneólogie***.

arangeá *vb. II.* v. aranja.

arángel *s.m.* v. arhanghel.

arangemínt *s.n.* v. aranjament.

arănghel *s.m.* v. arhanghel.

arangiá *vb. I.* v. aranja.

arangiaméntă *s.n.* v. aranjament.

arangiáre *s.f.* v. aranjare.

arangiăt, -ă *adj.* v. aranjat.

arangiatór *s.m.* v. aranjator.

arănie *s.f.* (*reg.*) **1** Vas de aramă cilindric (de circa doi decalitri) cu toarte groase, folosit pentru fierberea rufelor și a vopselelor. **2** Tavă mare de aramă. • pl. *-ii.* și *arămíe s.f.* /<bg. ***арания***.

aranjá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică lucruri, obiecte*) A pune în ordine, în (bună) rînduială; a ordona, a rîndui. *Aranjează cărțile în bibliotecă.* ◆ A clasa, a tria, a distribui. *Aranjez florile în vaze.* ◆ (*compl. indică texte, lucrări etc.*) A sistematiza, a structura. ◇ Fig. *Îmi aranjez gîndurile.* Δ (*refl.*) *Ideile se aranjează de la sine.* ◆ Ext. A retușa, a corecta. *A aranjat întregul material în vederea susținerii publice a discursului.* **2** *tr., refl.* A(-și) potrivi ținuta exterioară. *Își aranjează cravata.* ◆ (*tr.*; *compl. indică părul, coafura etc.*) A așeza, a îndrepta, a potrivi. *Mă duc la coafor să-mi aranjez puțin părul.* ◆ A (se) găti, a (se) dichisi. *Mă aranjez pentru teatru.* ◆ Restr. A (se) machia; a(-și) face unghiile. ◆ (*tr.*; *compl. indică obiecte dintr-o încăpere*) A îndrepta; a pune, a aranja (în poziția inițială). *Închide geamul și aranjează perdeaua!* ◆ (*tr.*; *compl. indică camere sau locuințe*) A decora. *A aranjat camera cu mult bun gust.* ◆ Analog. (*tr.*; *compl. indică haine, confecții*) A ajusta. *Sacoul îmi este cam larg și-l duc la croitoreasă să mi-l aranjeze.* ◆ Fig. (*tr.*; *compl. indică prețuri*) A face să fie convenabil. *Pentru dumneavoastră, că-mi sînteți client vechi, mai umblu la preț, îl mai aranjez.* ◇ (*constr. cu pron. în dat.*) *L-a prins aranjîndu-și notele în carnet.* ◇ Expr. (*fam.*) *A aranja* (*ceva*) *pe cineva* = *a*) (*despre obiecte de vestimentație, coafuri etc.*) a-i sta bine; a fi pe stilul cuiva. *Pălăria asta nu mă aranjează, orice-ai spune!*; *b*) a-i conveni, a-i pica bine, a-i veni la socoteală; a-i fi pe placul, a satisface. *Orarul mă aranjează.* ◆ Gener. (*fam.*; *tr.*; *compl. indică jocuri, întreceri sportive etc.*) A mășlui; a sabota. *Vorbesc cum să aranjeze meciul de box de a doua zi.* ◆ Fig. (*fam.*; *tr.*; *compl. indică oameni*) A face (cuiva) un rău; a da (cuiva) o lecție; a bate zdravăn. *Lasă că te aranjez eu!* ◇ Expr. (*fam.*) *A aranja* (*bine*) (pe cineva) = *a*) a bate zdravăn; a desfigura. *L-au prins noaptea la un colț de stradă și l-au aranjat*; *b*) a distruge pe cineva; *c*) (*arg.*) a omorî. *A aranjat-o urît, cu un cuțit de bucătărie. A aranja* (pe cineva) *la buzunar* (sau *la buzunare*) sau *a aranja buzunarul* (cuiva) = a prăda, a jefui (pe cineva); a fura. *În piață, dacă nu ești atent, băiețiii te și aranjează la buzunar!* ◆ A vorbi pe cineva de rău; ext. a pîrî, a denunța. *Cum s-a trezit în fața șefilor, l-a și aranjat.* **3** *tr.* (*compl. indică instalații, utilaje etc.*) A face să funcționeze în bune condiții; a repara. *Ocupă-te un pic de lampă și aranjeaz-o, că s-a stricat.* ◆ (*compl. indică imaginea, luminozitatea, intensitatea sonoră etc.*) A regla. *Aranjează luminile reflectoarelor.* **4** *tr.* A pregăti; a prepara. *A aranja cele necesare pentru călătorie.* ◆ (*tr.*; *compl. indică mese*) A așterne, a pune. *Aranjează repede masa!* ◆ (*tr.*; *compl. indică paturi*) A face. *Aranjează patul în sufragerie!* ◆ (*compl. indică terenuri*) A pregăti în vederea unor lucrări agricole. *Aranjează un colț de curte ca să facă straturi.* ◆ (*tr.*; *compl. indică locuințe*) A amenaja în vederea primirii unor oaspeți. *Trebuie să aranjăm camerele repede, că începe sezonul.* **5** *refl.* A se instala confortabil, a se face comod. *M-am aranjat comod la geam.* **6** *tr.* A conveni cu cineva să facă într-un anume fel; a organiza, a orîndui; a pune la cale. *A aranja o afacere.* **7** *tr.* A potrivi, a face în așa fel încît... *A aranjat astfel treburile încît rezultatele să se vadă cît mai repede.* ◆ A rezolva. *S-a dus în oraș să aranjeze niște treburi.* ◇ Expr. (*fam.*) *Se aranjează!* = se rezolvă! *A*(*-și* sau *a-i*) *aranja ploile* v. ploaie. **8** *refl.* A-și face o situație, un rost în viață. *Am auzit că băiatul tău s-a aranjat: are casă, mașină, un serviciu bun.* ◇ (*tr.*; *constr. cu pron. în dat.*) *Și-a aranjat fiica într-un post bun.* ◇ (*peior.*) *Știm noi cum se aranjează unii!* ◆ (*fam.*; *urmat de determ. „cu casa", „cu locuința" etc.*) A se stabili (cu domiciliul). *S-au aranjat cu casa la Botoșani.* ◆ (*fam.*; *urmat de determ. „la casa..."*) A se căsători. *De doi ani s-au aranjat la casa lor.* ◆ (*fam.*) A nu mai putea ieși (decît cu greutate) dintr-o situație (neplăcută); spec. a o încurca. *M-a auzit șefu pe holuri bîrfindu-l. M-am aranjat!* **9** *tr.* (*muz.*) A prelucra, a transcrie o bucată muzicală pentru instrumente sau voce. ◆ A realiza un aranjament (orchestral). *A aranjat o piesă pentru orchestră.* • prez.ind. *-ez.* și (*înv.*) *arangeá vb. II., arangiá vb. I.* /<fr. ***arranger***, it. ***arrangiare***.

aranjamént *s.n.* **1** Faptul de a aranja (într-un anumit fel); felul în care este aranjat ceva. *Un anumit aranjament al tablourilor.* ◆ Ext. Decorare; amenajare. *E frumos aranjamentul acestui apartament.* **2** Acord, înțelegere, învoială; măsuri luate pentru realizarea unei afaceri, a unei căsătorii etc. *Conform aranjamentului, vor primi 50% din profit.* ◆ (*com.*; *înv.*) Stabilirea unei norme la anumite tranzacții, la tocmeli, la falimente. ◆ Ext. (*fam.*; *la pl.*) Afaceri dubioase, necinstite. *A ieșit pe primul loc în urma unor aranjamente.* **3** (*muz.*) *Aranjament muzical* = prelucrare a unei compoziții muzicale fie prin simplificarea sau prin amplificarea acesteia, fie prin transcrierea pentru instrumente sau voce. **4** (*mat.*) Fiecare dintre grupele de obiecte luate dintr-un ansamblu și care se deosebesc între ele prin natura sau prin ordinea elementelor. • pl. *-e.* și (*înv.*) *arangiamént, arangemînt s.n.* /<fr. ***arrangement***, it. ***arrangiamento***.

aranjáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *aranja* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* și (*înv.*) *arangiáre s.f.* /v. ***aranja***.

aranját, -ă *adj.* **1** Care este pus în ordine, în (bună) rînduială; ordonat, organizat, rînduit, sistematizat. *Material documentar aranjat.* **2** (*despre oameni*) Cu ținuta exterioară îngrijită; cochet, elegant. *Are grijă să fie mereu aranjată.* ◆ (*fam.*) Care a fost bătut zdravăn. ◆ (*despre jocuri, întreceri sportive etc.*) Mășluit; sabotat. ◆ (*despre concursuri, angajări în serviciu, licitații etc.*) Al cărui rezultat a fost viciat; care nu s-a desfășurat conform legii. *Anul acesta examenul de rezidențiat nu a fost aranjat.* **3** (*despre oameni*) Care s-a realizat, care și-a făcut un rost în viață. *Are tot ce-și dorește. Este un om aranjat.* **4** (*despre înțelegeri, afaceri etc.*) Care a fost convenit (de comun acord). *E o treabă deja aranjată.* **5** (*despre piese muzicale*) Care este prelucrat pentru instrumente sau voce. • pl. *-ți, -te.* și (*înv.*) *arangiát, -ă adj.* /v. ***aranja***.

aranjatór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (*înv.*) **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care aranjează o afacere, care pune la cale ceva. **2** *s.m., s.f.* (*muz.*) Persoană care efectuează aranjamentul unei compoziții muzicale; aranjor. • pl. *-ori, -oare.* și (*înv.*) *arangiatór s.m.* /***aranja*** + *-(a)tor*; cf. și it. *arrangiatore*.

aranjór, -oáre *s.m., s.f.* **1** Persoană care adaptează un roman, o piesă de teatru sau care aranjează o

compoziție muzicală pentru alte instrumente. **2** (*muz.*) Aranjator. ◆ (*în jazz*) Persoană care scrie muzica pentru orchestră după o temă. ◆ (*înv.*) Persoană care aranjează dansurile la baluri. • pl. *-ori*, *-oare*. /<fr. ***arrangeur***; cf. engl. *arranger*.

arap *s.m.* (*pop.*) **1** Arab, maur. ◆ Ext. Persoană care face parte dintr-o populație africană sau asiatică negroidă. **2** Gener. Om cu pielea și cu părul de culoare neagră. *Se pomeni cu doi arapi negri ca fundul ceaunului* (ISP.). ◇ Expr. *A face buze de arap* v. buză. **3** (*fam.*) Poreclă dată țiganilor. **4** (*entom.*) Soi de lăcustă cafenie sau neagră, cu aripile dinainte înguste și negre, iar cele dinapoi mari și roșii, care produce un sunet pîrîitor cînd zboară; căluț negru, cosaș negru, lăcustă roșie, pîrîitoare. • pl. *-i*. și *haráp s.m.* /<bg. ***apan*** (***апанин***); cf. ngr. *αράπης*.

arápă *s.f.* v. aripă.

arápcă *s.f.* (*înv.*) **1** (*pop.*) Femeie din Arabia. **2** (*relig.*) Femeie asiatică originară din regiunile situate în vecinătatea Arabiei; arăboaică, arăpoaică. ◇ (*adj.*) *Moisi... muiere harapcă au luat* (BIBLIA 1688). **3** Negresă. • pl. *-ce*. și *harápcă s.f.* /<bg. ***арапка***.

arăpe *s.f. pl.* (*bot.*; *reg.*) Ridichi (*Raphanus sativus*). • /etimol. nec.

arapínă *s.f.* (*înv.*, *pop.*; *glum.*) Poreclă dată țiganilor. *O arapină neagră ca fundul căldării* (ISP.). • pl. *-e*. și *harapínă s.f.* /<ngr. ***αραπίνα***, srb. ***arapina***, ***harapina***, aug. lui *arap*.

arăpnic *s.n.* v. harapnic.

arár[1] *adv.* (*în opoz. cu „ades”, „adesea”, „adeseori”*) Rar, rareori, arareori. *Arar se vede fîre de om trecînd prin sat* (DELAVR.). • și *aráre adv.* /***a***[4] + ***rar***.

arár[2] *s.n.*, *s.m.* **1** *s.n.* (*reg.*) Țesătură groasă și rară, din păr de capră, din care se făceau traiste pentru cai, se confecționau corturi sau cu care se acopereau căruțele. **2** *s.n.* (*reg.*) Coviltir acoperit cu acest fel de țesătură de corturi. **3** *s.n.* (*pop.*) Giulgiu. **4** *s.m.* (*reg.*) Sac mare din pînză groasă. **5** *s.m.* (*reg.*) Sac mare pentru lînă. ◆ Ext. Cantitatea de lînă cît încape într-un astfel de sac. • pl. *n. -e*, *m. -i*. și (*înv.*, *pop.*) *harár*, *harál*, *aráriu s.n.*, *arári*, *urári s.m.* /<tc. ***harâr***.

aráre[1] *s.f.* Acțiunea de *a ara* și rezultatul ei; arat. *Merg în zori la arare*. • pl. *-ări*. /v. ***ara***[2].

aráre[2] *adv.* v. arar[1].

aráreori *adv.* (*în opoz. cu „adeseori”*) Rar, rareori, arar. *El nu pleda decît arareori* (REBR.). • /***arare***[2] + ***ori***.

arări *s.m.* v. arar[2].

arăriu *s.n.* v. arar[2].

arăsna *adv.* v. razna.

arastá *s.f.* (*reg.*) **1** Piață dintr-un oraș (mic). **2** Uliță strîmtă, cu prăvălii vechi, din centrul unui oraș. • pl. *-le*. /<tc. ***ârastè*** „piață”.

arát[1] *s.n.* **1** Brăzdare a pămîntului cu plugul pentru însămînțare. *Cînd venea primăvara... ieșeau oamenii la arat* (C. NEGR.). ◆ Ext. (*pop.*) Timpul cînd se fac arăturile. *Din arat, pînă-n cărat* (POP.). **2** (*pop.*) Arătură. **3** (*pop.*; *art.*) Plugușor. *Umblă cu colindatul mai mult... băieții cei mici, pe cînd toți ceilalți umblă de regulă cu „aratul”* (MARI.). • pl. *-uri*. /v. ***ara***[2].

arát[2]**, -ă** *adj.* (*despre pămînt*) Care a fost brăzdat cu plugul. *Răzoarele arate*. • pl. *-ți*, *-te*. /v. ***ara***[2].

aratóriu, -ie *adj.* (*înv.*) **1** (*despre unelte*) Care servește la arat. **2** Referitor la agricultură. • pl. *-ii*. și *arătóriu*, *-ie adj.* /<fr. *[instruments]* ***aratoire***; cf. lat. *aratōrĭus*, *-a*, *-um* <*arare* „a ara”.

arațél *s.m.* v. arățel.

arăți *s.m. pl.* Crescători de vite, constituind principala clasă a producătorilor agricoli din Mongolia. • /<rus. ***apam***, cf. mongol *ard* „păstor, agricultor”.

arațiél *s.m.* v. arățel.

araucán, -ă *s.m*, *s.f.*, *adj.* **1** *s.m.* (*la pl.*) Amerindieni din sudul regiunilor centrale ale statului Chile și din V Argentinei care trăiesc azi în rezervații; (*și la sg.*) persoană care aparține acestor amerindieni. **2** *adj.* Care aparține araucanilor, care se referă la araucani. ◆ (*subst. f.*) Limba amerindiană vorbită de araucani. • sil. *-ra-u-*. pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***Araucans***.

araucária *s.f. invar.* (*bot.*) Specie de conifer originar din America de Sud și Australia, cultivat pentru calitățile sale ornamentale (plantă decorativă de apartament) (*Araucaria angustifolia*); pin-de-Chile. • sil. *-ra-u-*. /<fr. ***araucaria***; cf. nm. pr. *Arauco*, regiune sudică din Chile.

araucariacée *s.f.* (*bot.*; *la pl.*) Familie de conifere, cu frunzele totdeauna verzi, răspîndite în America de Sud și Australia și cultivate, în general, ca plante decorative (de apartament), avînd ca tip araucaria; (*și la sg.*) conifer care face parte din această familie. • sil. *-ra-u-*; *-ri-a-*. pl. *-cee*. /<fr. ***araucariacées***.

arăv *s.m.* v. arab.

aravón *s.n.* v. arvună.

aravónă *s.f.* v. arvună.

aravoní *vb. IV.* v. arvuni.

aravoníre *s.f.* v. arvunire.

arăzna *adv.* v. razna.

ără[1] *conj.* v. iar.

ără[2] *s.f.* v. ar.

arăbésc, -eáscă *adj.* Arab. *Avea vodă-Calimah o iapă arăbească* (SADOV.). • pl. *-ești*. /***arab*** + *-esc*.

arăbéște *adv.* Ca arabii, după obiceiul arabilor. *Se îmbracă arăbește*. ◆ (*subst.*) Limba arabă. *Spune ceva pe arăbește*. • /***arab*** + *-ește*.

arăbíme *s.m.* Arăpime. • /***arab*** + *-ime*.

arăboáică *s.f.* **1** Femeie din neamul arabilor, (*pop.*) arăpoaică, (*înv.*) arapcă. *Unor arăboaice le este interzis a-și arăta chipul*. **2** Gener. Femeie cu înfățișare de arăboaică. **3** Ext. (*impr.*) Negresă. • pl. *-ce*. /***arab*** + *-oaică*.

arăcél *s.m.* (*pop.*) Arac (foarte mic și foarte subțire). • pl. *-cei*. și (*înv.*, *pop.*) *arăgél*, *hărăgél s.m.* /***arac*** + *-el*.

arăcí *vb. IV. tr.* (*compl. indică viața-de-vie ori alte plante agățătoare*) A pune pe araci sau a susține cu araci. • prez.ind. *-esc*; și (*înv.*, *pop.*) *hărăcí*, *hărăgí vb. IV.* /v. ***arac***[1].

arăcít[1] *s.n.* Faptul de *a arăci*. *Arăcitul viei*. • și (*înv.*) *hărăcít*, *hărăgít s.n.* /v. ***arăci***.

arăcít[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre viața-de-vie sau despre plante agățătoare*) Care este susținut cu araci. **2** (*reg.*) *Fată arăcită* = fată bătrînă. **3** (*reg.*; *în forma „hărăgit”*) Pocit. • pl. *-ți*, *-te*. și (*înv.*, *pop.*) *hărăcít*, *-ă*, *hărăgít*, *-ă adj.* /v. ***arăci***.

arădeán, -ă *s.m.*, *s.f.*, *adj.* **1** *s.m.*, *s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a orașului Arad sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii Aradului. **2** *adj.* Care aparține Aradului sau arădenilor, care se referă la Arad sau la arădeni; originar din Arad. • pl. *-eni*, *-ene*. /nm. pr. (oraș în România) ***Arad*** + *-ean*.

arădeáncă *s.f.* Femeie care face parte din populația de bază a orașului Arad sau este originară de acolo. • pl. *-ence*. /***arădean*** + *-că*.

arădică *vb. I.* v. ridica.

arădicătúră *s.f.* v. ridicătură.

arăduce *vb. III.* v. răduce[1].

arăduí *vb. IV.* (*reg.*) **1** *intr.* A pleca, a porni, a apuca spre..., a se îndrepta spre... *În 13 decembrie au arăduit Matei Vodă către Țarigrad* (ȘINC.). ◇ (*pop.*; *refl.*) *Mă arăduiesc către satul mieu* (POP.). **2** *intr.* (*urmat de vb. la inf.*) A începe, a porni. *Au arăduit a se certa* (PER.). **3** *refl.* (*despre surse de apă*) A izvorî. • prez.ind. *arădui*, *-iesc*. /<magh. ***eredni*** „a porni, a începe”.

arăgél *s.m.* v. arăcel.

arămá *vb. I.* v. arămi.

arămár *s.m.* Persoană care confecționează sau care vinde obiecte de aramă. ◆ Spec. Căldărar. • pl. *-i*. și (*pop.*) *arămáriu s.m.* /***aramă*** + *-ar*.

arămáre *s.f.* v. arămire.

arămáriu *s.m.* v. arămar.

arămăt[1] *s.n.* v. arămit[1].

arămăt[2]**, -ă** *adj.* v. arămit[2].

arămărie[1] *s.f.* **1** Atelier, fabrică sau prăvălie de obiecte de aramă. ◆ Spec. Căldărărie. **2** Negoț cu aramă sau cu obiecte de aramă. **3** Obiecte de aramă. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***aramă*** + *-ărie*.

arămărie[2] *s.f.* Meseria de arămar. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***arămar*** + *-ie*.

arămăn, -ă *s.m*, *s.f.*, *adj.* v. aromân.

arămânáș *s.m.* v. aromânaș.

arămânésc, -eáscă *s.n.* v. aromânesc.

arămânéște *adv.* v. aromânește.

arămânime *s.f.* v. aromânime.

arămeásă *s.f.* (*înv.*) Măsură de capacitate (din aramă) egală cu o oca sau cu o jumătate de oca. *Aduc... o arămeasă de vin chihlimbariu* (FIL.). • pl. *-ese*. /***aramă*** + *-easă*.

arămét *s.n.* v. aramet.

arămí *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică obiecte de metal, cufundate în soluții de săruri de cupru*) A acoperi cu un strat subțire de aramă; a cupra. **2** *tr.* (*compl. indică obiecte*) A da culoare arămie. **3** *refl.* A căpăta culoare arămie. • prez.ind. *-esc*. și *arămá vb. I.* /***aramă*** + *-i*.

arămíe *s.f.* v. aranie.

arămioárá *s.f.* (*înv.*) Ban (mărunt) de aramă. • pl. *-e*. /***aramă*** + *-ioară*, după slav. ***мѣдьникъ***.

arămíre *s.f.* **1** Acoperire a unui obiect de metal cu un strat subțire de aramă. **2** Spec. Depunere a unui strat de aramă în interiorul țevii unui tun ca urmare a frecării repetate a proiectilelor pe ghinturi. • pl. *-i*. și (*înv.*) *arămáre s.f.* /v. ***arămi***.

arămít[1] *s.n.* (*pop.*) Arămire. • pl. *-uri*. și *arămát s.n.* /v. ***arămi***.

arămít[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre obiecte metalice*) Care este acoperit cu un strat subțire de aramă; cuprat. *Vas arămit*. **2** Care are culoarea aramei. *Frunzele aveau o tentă arămată*. • pl. *-ți*, *-te*. și *arămát*, *-ă adj.* /v. ***arămi***.

arămíu, -íe *adj.*, *s.n.* **1** *adj.* Care are culoarea (galben-roșcată) specifică aramei. *Undele arămii ale părului* (GAL.). ◇ (*adv.*) *Para focului se gată... Doar jeraticul tîrziu Luminează arămiu* (DEȘ.). **2** *s.n.* Culoarea aramei; galben-roșcat. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***aramă*** + *-iu*.

arămíz *s.n.* (*reg.*) **1** Arnici de bumbac sau de mătase. **2** Gener. Mătase. • pl. *-uri*. /etimol. nec.

arămói[1] *s.n.* (*pop.*) Rachiu foarte tare. • /etimol. nec.

arămói[2] *s.n.* (*reg.*) Pămînt moale rămas după retragerea apei care-l acoperise. • /etimol. nec.

arămuí[1] *vb. IV. tr.* (*înv.*) Arămi. • prez.ind. *-iesc*. /***aramă*** + *-ui*.

arămúi[2]**, -ie** *adj.* (*înv.*) Arămiu. • pl. *-ui*, *-uie*. /***aramă*** + *-ui*.

arămuíre *s.f.* (*înv.*) Arămire. • pl. *-i*. /v. ***arămui***.

arămuít[1] *s.n.* (*înv.*, *pop.*) Arămit. *N-avem cai de potcovit, Nici căldări de arămuit* (POP.). • pl. *-uri*. /v. ***arămui***.

arămuít[2]**, -ă** *adj.* (*înv.*, *pop.*) Arămit. • pl. *-ți*, *-te*. /v. ***arămui***.

arăní *vb. IV.* v. hrăni.

arăpésc, -eáscă *adj.* (*pop.*) **1** Care aparține arapilor, care se referă la arapi; arăbesc, arab. *Pe metalice tripede ard parfumuri arăpești* (MACED.). **2** Ext. Care aparține rasei negroide; negru. *Faci să ne creadă lumea popoare hărăpești* (I. NEGR.). **3** (*subst. f.*) Numele unui dans popular din Dobrogea. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-ești*. și *hărăpésc*, *-eáscă adj.* /***arap***[2] + *-esc*.

arăpéște *adv.* (*înv.*) Ca arapii, în felul sau în limba arapilor; arăbește. • /***arap***[2] + *-ește*.

arăpíe *s.f.* (*înv.*) loc.adv. *Pe arăpie* = arăbește. • /***arap***[2] + *-ie*.

arăpílă *s.m.* (*fam.*) Om cu pielea și cu părul de culoare neagră (ca de arap). *Alei, arăpilă, Alei măi buzilă!* (ALECS.). • /***arap***[2] + *-ilă*.

arăpíme *s.f.* **1** (*pop.*) Mulțime de arapi; totalitatea arapilor; arăbime. *Face de se miră toată arăpimea* (BOL.). **2** (*înv.*) Țara locuită de arapi. • /***arap***[2] + *-ime*.

arăpoáică *s.f.* **1** (*pop.*) Femeie care face parte dintr-o populație africană negroidă; arăboaică; gener. femeie cu pielea și cu părul de culoare neagră; ext. negresă. *Arăpoaica spuse vizitiului unde să meargă* (ISP.). **2** Spec. (*reg.*; *și*, *adj.*, *găină arăpoaică*) Găină cu oasele, carnea și creasta vinete. • pl. *-ce*. și (*înv.*, *reg.*) *harăpoáică s.f.* /***arap***[2] + *-oaică*.

arárí *vb. IV.* v. rări.

arăriél *s.m.* (*bot.*; *reg.*) **1** Plantă erbacee din familia boraginaceelor, cu frunzele verzi-albicioase, acoperite cu un puf fin și cu florile roșu-închis, mai rar albe, cu miros greu, care crește pe coline uscate, pe pămînt calcaros (*Cynoglossum officinale*). **2** Plantă erbacee din familia boraginaceelor, cu florile albastre, rar albe (*Borago officinalis*); limba-mielului. • sil. *-ri-el*. pl. *-i*. /etimol. nec.

arărít *s.n.* (*înv.*) Dare impusă de proprietar asupra recoltei obținute. • /***ara***[2] + *-ărit*.

arăstós *subst.* Expr. (*reg.*) *A-și lua* (sau *a zice cuiva*) *arăstos* = *a*) a spune adio (cuiva); *b*) a-și pierde speranța. • /***a***[4] + ***răm[îi] s[ănă]tos***.

arăstuí *vb. IV. tr.* (*reg.*) A vesti cununia a doi tineri la biserică. • prez.ind. *-iesc*. /<magh. ***ereszteni***.

arăstuíre *s.f.* (*reg.*) Acțiunea de *a arăstui* și rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. ***arăstui***.

arătá *vb. I.* **1** *tr.* A face să fie văzut; a expune intenționat privirilor cuiva. *Mi-a arătat ieri un răvaș de la dînsa* (C. NEGR.). ◇ (*refl. impers.*) *La televizor se arată multe scene de violență*. ◇ Expr. (*refl.*) *A se arăta doctorului*

(sau *la doctor*) = *a*) a se lăsa examinat de medic; *b*) a se duce la un consult medical. (*fam.*; *vulg.*; *tr.*) *A-i arăta* (cuiva) *fundul* (sau *curul*) = *a*) a trata pe cineva cu totală desconsiderare; *b*) a întoarce cuiva ostentativ spatele (pentru a-i arăta cît este de supărat). *A arăta cuiva coltucul* v. coltuc. *A-i arăta cuiva cotul* v. cot. *A arăta pumnul* (*cuiva*) v. pumn. *A arăta la soare* v. soare. *A arăta spatele* v. spate. ◆ A revela. *Oglinda... ar arăta Întreagă frumusețea ta* (VĂCĂR.). ◆ A dezvălui, a prezenta o caracteristică. *[Ulițele Iașilor] înfățișînd la toți zece pași un nou punct de privire, arată o varietate drăgălașă* (C. NEGR.). ◆ (*mai ales cu pron. în dat.*) A expune public (la vedere), a etala; a întinde. *Își arată marfa în vitrina frumos ornată.* ◆ Ext. A exhiba. *Face orice ca să-și arate bogăția.* ◆ A pune în evidență, a accentua, a marca, a sublinia. *Haina arată bine talia.* ◆ A da la iveală, a dezvălui. *Reportajul arată starea țării.* ◇ Expr. *A arăta pricină* = a învinui (pe cineva). ◆ A lăsa să se vadă. *Rîdea arătîndu-și dinții* (DUMITRIU). ◇ Expr. (*fam.*) *A-și arăta călcîiele* = a o lua la sănătoasa. *A-și arăta obrajii* = a-și cere scuze. *A-și arăta armele* v. armă. *A-și arăta colții* v. colț. *A-și arăta coarnele* v. corn. *A-și arăta fasolea* (sau *fasolile*) v. fasole. *A-și arăta ghearele* v. gheară. *A-și arăta nasul* (*la iveală*) v. nas. *A-și arăta unghiile* v. unghie. ◇ Fig. *Cerul stele-și arată, Solii dulci ai lungii liniști* (EMIN.). ◆ A descrie, a istorisi, a nara, a povesti, a prezenta, a relata. *Autorul arată subiectul piesei.* ◇ Expr. *A arăta cuvînt* = a face cunoscut. ◆ A înfățișa, a reda, a reprezenta cu mijloace specifice artei. *L-a întrebat ce vrea să arate pictorul în tablou.* ◆ (*înv.*; *despre oameni*) A denunța. *L-am arătat la poliție.* **2** *intr.* A indica printr-un gest persoana sau lucrul asupra căruia se atrage atenția. *Își mișcă puțin mîna și arătă la nora cea mare și la păretele despre răsărit* (CR.). ◇ (*tr.*; *cu indicarea instrumentului acțiunii*) *Îi arată cu mîna direcția.* ◇ Expr. (*tr.*) *A-i arăta* (cuiva) *ușa* = a da afară (pe cineva), a goni. *A-i arăta* (cuiva) *drumul* = *a*) a îndruma (pe cineva). *A dăruit fata cu o gresie și i-a arătat drumul pe unde ar putea să se ducă* (POP.); *b*) a alunga, a izgoni (pe cineva). *L-a urecheat bine, arătîndu-i apoi drumul* (POP.). *A arăta* (pe cineva sau ceva) *cu degetul* = *a*) a indica, a identifica (îndreptînd degetul în direcția respectivă) (pe cineva sau ceva). *Unde-ai văzut-o? – Uite-acolo, zise, arătîndu-mi-o cu degetul*; *b*) a acuza, a supune oprobriului public. *În lume nu mai ridică privirea din pămînt, căci toți îl arată cu degetul. A arăta* (*cuiva*) *bacăul* v. bacău. *A arăta* (*pe cineva* sau *ceva*) *din ochi* v. ochi. ◆ (*tr.*) A indica o măsură, o direcție etc.; a trasa. *Steaua cea polară i-arată a lui cale* (EMIN.). ◆ (*tr.*; *despre ceasuri sau arătătoarele lor*) A marca ora, minutul și secunda; a indica timpul. *Am privit ceasornicul: lăbuțele de ginganie arătau ora două jumătate* (SADOV.). ◆ (*tr.*; *despre aparate de măsură*) A înregistra indicînd o anumită valoare. *Termometrul arată o temperatură ridicată.* **3** *tr.* A da o explicație, a face o expunere sau o demonstrație (pentru a lămuri, pentru a dovedi sau pentru a convinge). *Vînzătorul i-a arătat cum funcționează aparatul.* ◇ Expr. *A arăta* (cuiva) *cîte parale face sfanțul* v. sfanț. ◆ A adeveri, a atesta, a certifica, a confirma. *Toate arată cele spuse anterior.* ◆ A preciza, a spune; ext. a scrie, a susține. *După cum am arătat, situația nu s-a schimbat.* ◇ Expr. (*înv.*) *A arăta cu scriptură* = a scrie. ◆ A menționa, a semnala, a specifica. *Vom arăta următoarele recomandări.* ◆ A cita, a aminti, a pomeni. *Situația proprietății este arătată într-un document.* ◆ A indica. *Tabelul arată rezultatul concursului.* ◆ (*intr.*) A face lecții (cu cineva), a ajuta la pregătirea temelor școlare; a face pe cineva să înțeleagă. *Îi arată la matematică.* ◆ A îndruma, a da indicații. *Prometeu le arătă oamenilor ce să facă cu focul.* ◇ Expr. (*fam.*) *Îți* (*ii, vă etc.*) *arăt eu* (*ție, lui etc.*)! = te (îl, vă etc.) învăț eu minte! *Lasă că-i arăt eu lui! striga Bucșan* (SADOV.). (*eliptic*) *Dacă ți-e vorba așa... ți-oi arăta eu!* (C. NEGR.). ◆ (*jur.*; *înv.*) A proba, a dovedi. *Otrăvitul este un lucru foarte cu nevoie să-l arate neștine* (PRAV.). ◆ (*înv.*) A demasca. *Vru să le arate hoțiile.* ◆ Ext. (*înv.*) A prevesti. *[Anul acesta] arată mult rod în grîu* (PER.). **4** *tr.* (*în opoz. cu „a ascunde”, „a tăinui”*) A da pe față, a mărturisi, a destăinui. *Sfătuiește tinerii, arătîndu-le deschis ce greutăți vor avea de întîmpinat în viitor.* ◇ Expr. *A* (*nu*)*-și arăta anii* v. an. ◆ A manifesta, a exterioriza (prin vorbe, gesturi sau atitudini). *A ta iubire c-un suspin arat-o* (EMIN.). ◇ (*refl.*) *Gheorghe s-a arătat a fi un om prea brutal și prea ursuz* (CAR.). ◇ Expr. *A-și arăta părerea* = a spune ceea ce gîndește, care-i sînt intențiile. (*abs.*) *Nu prea arăți!* = nu prea pari om de ispravă. (*refl.*) *A se arăta cu ponos* = a fi supărat. *Șede badea mînios și s-arată cu ponos* (POP.). *Nu te arăți!* sau *Nu se arată!*, se spune despre cineva care nu-și exteriorizează sentimentele, care nu lasă să se vadă ceea ce gîndește. *E bine că reușești să te abții la nervi, că nu te arăți. A-și arăta arama* (*pe față*) v. aramă. ◆ (*urmat de o prop. compl. directă*) A servi ca indiciu, ca dovadă; a trăda. *Fața lui roșie ca morcovul... arată că pentru el viața n-avusese zile negre* (C. NEGR.). ◆ A da dovadă de..., a dovedi. *În împrejurarea asta au arătat înțelepciune* (SADOV.). ◇ Expr. *A arăta* (cuiva) *răceală* = a se purta distant, rece (cu cineva). ◆ (*înv.*; *refl.*) A acționa, a face. *El, fiind om drept, s-au arătat cu slujbe credincioase către Aladin* (VĂCĂR.). ◆ (*înv.*) A deveni, a se face, a fi. *Cei cu ochi, călăuză la cei fără de ochi pururea să se arate* (POP.). ◆ Spec. A face să fie (într-un anumit fel); a învesti. *Pre mine Domnul lui Israil... m-au arătat împărat lumii* (BIBLIA 1688). **5** *intr.* A părea (după chip sau înfățișare) într-un anumit fel; a avea o anumită înfățișare. *Straiele acestea pocite fac să arăți... sfrijit și închircit* (CR.). ◇ Expr. (*fam.*) *A arăta bine* (sau *rău, ca dracul, ca naiba*) = a avea o înfățișare sănătoasă, plăcută (sau bolnăvicioasă, neplăcută, obosită). *Ce-ai făcut astă-noapte, că arăți ca dracul?! A arăta ca scos din raclă* (sau *din sicriu*) = *a*) a avea o înfățișare de muribund; *b*) a avea o figură tristă. *A nu-și arăta vîrsta* = a părea mai tînăr decît vîrsta pe care o are. ◆ (*înv.*) A părea. *Oastea moschicească arăta peste seamă de multă* (NEC.). ◆ A semăna (cu...). *Arată a fi mai mult o proză versificată.* ◆ (*refl.*) A se da drept altceva decît ceea ce este; a poza; ext. a se preface. *Nu te arăta dascăl, pînă a nu fi ucenic* (POP.). ◆ (*refl.*) A avea aparența, a avea aerul. *Poartă condeiu la ureche, ca să se arate procopsit* (POP.). ◇ (*refl. unipers.*) *Se arată a fi vreme bună.* ◇ Expr. (*impers.*) *Pe* (sau *după*) *cît* (ori *cum*) *se arată* = după cum pare, pe cît se poate vedea, după aparențe. *A i se arăta* (cuiva) = *a*) (*înv.*) a i se părea. *I s-au arătat, de văzu, că se cutremură casa* (DOS.); *b*) (*pop.*) a-i merge bine, a avea noroc. *Sîmbăta poate-aș lucra, Dacă mi s-ar arăta. Odată am și lucrat, Dar nu mi s-a arătat: M-a lovit o boală-n cap* (POP.); *c*) (*pop.*) a-i merge rău. *Dacă... se înfruptă în vreuna din aceste zile, atunci spun că nu li se arată, adică, că le merge rău* (MARI.). **6** *refl.* A apărea, a se ivi (pe neașteptate), a-și face apariția. *În fund, pe cer albastru, în zarea depărtată, La răsărit, sub soare, un negru punct s-arată* (ALECS.). ◇ Expr. *A se arăta la lumină* (sau *la lumina zilei*) v. lumină. ◇ Fig. *Acum întîiași dată vedem ideea de unitate a se arăta* (BĂLC.). ◆ (*refl. impers.*) A se vădi. *Prea v-ați bătut joc de limbă, de străbuni și obicei, Ca să nu s-arate-odată ce sînteți: niște mișei!* (EMIN.). ◆ A se vedea, a se zări. *Nu se arăta cu săptămînile pe la cursuri.* ◆ (*despre boli*) A apărea, a veni. *Pre multe locuri vor fi beteșuguri și se va arăta ciuma* (PER.). ◆ A se înfățișa undeva, a se prezenta. *S-a arătat la proces.* ◆ A fi de față; a veni. *Doritorii de a lua în arendă aceste moșii... să se arate aice, în Iași* (DOC.). ◆ Ext. A ieși, a încolți. *Se arată colțul ierbii.* ◇ Fig. *Un surîs se arată pe chipul tău.* ◆ (*despre aștri*) A răsări; a se ridica. *Se arată luna.* ◆ (*despre zori*) A miji. *Se arată zorii.* **7** *refl.* (*relig.*; *despre zeități, ființe supranaturale, Dumnezeu*) A apărea cuiva într-o viziune, într-un vis etc.; a se revela. *Dumnezeu i s-a arătat lui Moise ca un foc.* • prez.ind. *arăt.* /lat. ***arrectare.***

arătánie *s.f.* (*pop.*) Monstru; pocitanie. *Baba hrăni șarpele... Mai bine i-ar fi venit la socoteală... un băiețaș sprinten și oblu ca un fir de brad, decît arătania cea de șarpe, rece ca sloiul de gheață* (MERA). ◆ Concr. (*fam.*) Fantomă, nălucă, stafie, strigoi. *Umbli noaptea de parc-ai fi o arătanie.* • pl. *-ánii.* g.-d. *-iei.* /***arăta*** *+ -anie.*

arătáre *s.f.* **1** Faptul de a fi, de a se ivi sub privirile, în apropierea sau în raza de acțiune a cuiva; vedere. *Arătarea lui în mijlocul mulțimii i-a liniștit pe protestatari.* ◇ (*după gr. „ἐπιφάνεια”*) *Arătarea Domnului* = Boboteaza. ◇ Loc.adv. *La arătare* = *a*) în fața tuturor; în public. *Faptele lui..., la arătare să le mărturisești* (NEC.); *b*) pe față; în aparență. *La arătare ținea păgînește, iară într-ascuns era creștini* (VARL.); *c*) de ochii lumii. *Să nu facem milostenie la arătare* (VARL.); *d*) (*jur.*) argumentat, cu dovezi, convingător. *Bărbatul trebuie să vădească foarte la arătare preacurvia ei* (PRAV.); *e*) (*fam.*) după inspirația de moment. ◇ Expr. (*pop.*) *A fi la arătare* = a fi aproape. *Să nu cați la băț prea tare, Că el ți-i la arătare Tot pentru neascultare* (POP.). *A pune la arătare* = a pune ceva în adevărata lumină. (*înv.*) *A scoate la arătare* = a dovedi. *Cine va putea să scoată la arătare creștinătatea lui?* (ANTIM). (*A fi*) *de arătare* = (a fi bun) de exemplu, de model. *Să-i cadză mîna dreaptă, de-arătare tuturor!* (DOS.). *A veni la arătare* v. veni. ◆ (*înv.*) Manifestare a divinității. *Astăzi este... arătarea tainii cei din veac* (PER.). **2** (*înv.*, *pop.*; *urmat de prep. „de”*) Manifestare (a unui sentiment). *Cîte săltări și alte arătări de bucurie arăta el!* (DRĂGHICI). ◆ (*jur.*) Dovadă, mărturie, probă. *Cei bătrîni primesc cu mulțumire arătările de supunere ce le aduc cei tineri* (ISP.). ◆ Îndrumare. ◇ *Chip și arătare* = exemplu și pildă. *A lui viață Mîntuitoriul nostru pusu-o-au chip și arătare vieții celor... ce asculta pre el* (COR.). *Această îndreptare de lege... cu toată mintea, înțelepția, arătarea, supunerea și îndreptarea.* (ÎNDR.). ◆ Expunere; declarație. *Arătarea făcută de istorici.* ◆ Denunțare. *Ne-am încredințat că... arătările lor sînt minciuni* (DOC.). ◆ Plîngere, reclamație. *Veți înțălege din jalobă arătarea și cerirea ce fac jăluitorii* (DOC.). ◇ Expr. *A face arătare* = a reclama. *Am făcut arătările necesare* (SB.). **3** Înfățișare, aspect. *O frunte naltă... ochii suri, boltiți adînc în capul cel înțelept și barba lungă... îi da arătarea unui înțelept din vechime* (EMIN.). **4** Halucinație, vedenie. *Această fermecătoare și amăgitoare arătare* (SANDU-A.). ◆ (*înv.*) Semn (rău) prevestitor. *Au lăcrimat icoana Maicii Preacurate, ...care adevărat au fost semne și arătare de perirea a mulți creștini* (CRON.). ◆ Monstru; stafie, fantomă. *Nu-i cunoșteai: oameni sînt, draci sînt, ori alte arătări!* (CR.). **5** (*astron.*; *înv.*) Meteor; stea căzătoare. **6** (*calc după germ. „Schauspiel”, „Vorstellung”*) Manifestare publică; spectacol. *Duminecă va fi o mare arătare, cu pantomima italienească* (DOC.). • pl. *-ări.* /v. ***arăta***; cf. și ngr. *„ἐπιφάνεια*, germ. *Schauspiel.*

arătăt *s.n.* (*înv.*) **1** (*relig.*) Viziune. *Din arătatul sviinților îngeri, să-mplură de bărbăție* (DOS.). **2** Expr. *A face arătat* = a prezenta o situație. *Toamna, după ce să rădică tot lucrul pămîntului, să vie la domnie, să facă arătat* (DOC.). • pl. *-uri.* /v. ***arăta.***

arătăcíos, -oásă *adj.* (*înv.*; *despre oameni*) Arătos. ◆ (*iron.*) Care se crede arătos. • pl. *-oși, -oase.* /***arăta*** *+ -cios.*

arătătór, -oáre *s.n.*, *adj.* **I** *s.n.* **1** Degetul al doilea de la mînă (cu care se arată); index. *Lelea Ileana își culegea cu arătătorul drept lacrimile* (SADOV.). ◇ (*adj.*) *Ne-am împuns fiecare vîrful degetului arătător* (SADOV.). **2** (*la instrumentele de măsurat*) Indicator care arată greutatea, direcția, timpul etc. *Arătătorul ceasului indica ora zece.* **3** Baghetă (sau băț din lemn ori din metal) care se folosește mai ales în școli, pentru a arăta ceva (în special pe o planșă, pe o hartă etc.) *Elevul luă arătătorul de pe catedră și se îndreptă spre planșa de anatomie.* **4** (*înv.*) Persoană care te face să vezi, să înțelegi un lucru. *Arătătoriule de cele sfinte!* (MIN.). **II** *adj.* (*înv.*) **1** Care arată; ext. care te face să înțelegi ceva. *Credința amu iaste chipul nădejdiei, și lucrurilor cealea nevăzutelor arătătoare* (COR.). **2** (*gram.*) *Modul arătător* = modul indicativ. *În pornirea cea dintîi a timpului de acum, modului arătătoriu* (MAI.). *Pronume arătător* = pronume demonstrativ. • pl. *-ori, -oare.* și (*înv.*) *arătătóriu s.n.* /***arăta*** *+ -ător.*

arătătóriu *s.n.* v. arătător.

arătătúră *s.f.* (*înv.*) **1** Semnalare printr-un gest. ◆ Poruncă. **2** Nălucire, vedenie. *Nu cu mintea văzut-au pre Domnul, sau în arătătură, ce cu toată firea era* (DOC.). ◆ Concr. Monstru. *Cu totul barbari, sau mai bine zicînd niște arătături* (DRĂGHICI). • pl. *-i.* /***arăta*** *+ -ătură.*

arătór, -oáre *adj.*, *s.m.* **1** *adj.* (*despre pămînt*) Arabil. *Pămînturile cele arătoare nu se pot agonisi fără de gunoi* (ECON.). ◇ *Loc arător* = teren arabil. *Pămîntul ce se lucrează se zice loc arător* (POP.). **2** *adj.* (*despre animale*) Care trage la plug. *Vaca stearpă și boii arători* (ȚICHIND.). **3** *s.m.* (*înv.*) Plugar. *Arătorul... silește boii săi cei grei la pas* (VĂCĂR.). • pl. *-ori, -oare.* și (*înv.*)

arătóriu, -oáre adj., s.m. /***ara***[2] + *-ător*; cf. lat. *aratorius, -a, -um* „care se poate ara; care se întrebuințează la arat".

arătóriu[1]**, -ie** *adj.* v. aratoriu.

arătóriu[2]**, -ie** *adj., s.m.* v. arător.

arătós, -oásă *adj.* (*despre ființe*) Care este frumos, chipeș; care are o înfățișare măreață, impunătoare. *Un cal foarte arătos și mare* (N. COST.). ◆ (*despre lucruri*) Cu aspect plăcut, frumos; mare, impozant. *Cetatea lui era mică și puțin arătoasă* (ODOB.). ◇ Fig. *Toate acestea sînt fapte arătoase* (PER.). • pl. *-oși, -oase.* /***arăta*** + *-os.*

arătoșénie *s.f.* Însușirea de a fi arătos; arătoșie. • g.-d. *-iei.* /***arătos*** + *-enie.*

arătoșíe *s.f.* Arătoșenie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***arătos*** + *-ie.*

arătúră *s.f.* **1** Acțiunea de *a ara* și rezultatul ei; arat. *Trebuie să muncești la arătura cîmpului* (ISP.). ◇ Spec. *Loc de arătură* = teren arabil. *Au cumpărat... în Călinet alt loc de arătură* (DOC.). ◆ (*înv.*) Recolta de pe un loc arat și semănat. **2** Concr. Pămînt arat; țarină, ogor. *Călcau mai mult prin arătură decît prin mijlocul șoselei* (PAS). ◇ Expr. *A o lua pe arătură* = *a)* a merge pe unde nu trebuie, a greși drumul; *b)* a face greșeli după greșeli, a o lua razna. **3** (*înv.*) Timpul aratului. *Plugul nou, ușor, lucrat în hier rumânesc, să hie gata la arătura lui* (JIP.). • pl. *-i.* /lat. ***araturam.***

arățél *s.m.* (*bot.*) **1** Arăriel (2) (*Cynoglossum officinale*); limba-cîinelui. **2** Arăriel (1) (*Borrago officinalis*); limba-mielului, otrățel. • pl. *-i.* și *arațél, arațiél, atrățél s.m.* /<magh. ***aratzél.***

arávoáná *s.f.* v. arvună.

arăvón *s.n.* v. arvună.

arávóná *s.f.* v. arvună.

arăvoní *vb. IV.* v. arvuni.

arăvonisí *vb. IV. tr.* (*înv.*) A arvuni. • prez.ind. *-esc.* /<mgr. ***αρραβωνίζω.***

arbagíc *s.n.* v. arpagic.

arbagícă *s.f.* v. arpagic.

arbaléstră *s.f.* (*înv.*) Arbaletă. • pl. *-e.* /<fr. ***arbalèstre.***

arbalétă *s.f.* (*în trecut*) Armă de aruncat săgeți sau proiectile, formată dintr-un arc montat pe un suport, acționat manual sau printr-un mecanism. ◆ Ext. (*actual*) Armă folosită la vînătoarea sub apă. • pl. *-e.* /<fr. ***arbalète***; cf. lat. *arcŭballista, -ae* „balistă cu arc".

arbaletriér *s.m., s.n.* **1** *s.m.* (*milit.; în trecut*) Ostaș care lupta cu arbaleta. **2** *s.n.* (*constr.*) Parte a acoperișului care susține învelitoarea propriu-zisă. • sil. *-tri-er.* pl. *m. -i, n. -e.* /<fr. ***arbalétrier.***

arbălț *s.n.* v. orbalț.

arbánáș *s.m.* (*înv., pop.*) Albanez. *Pir, craiul epiroților, adecă a arbănașilor* (COSTIN). ◆ Ext. Arnăut. • pl. *-i.* și (*pop.*) *albánáș s.m.* /<bg. ***арбанас.***

arbiáș *s.n.* (*milit.; pop.*) Dim. al lui *arbiu.* • pl. *-e.* /***arbiu*** + *-aș.*

arbír *s.n.* v. arbiu.

arbitră *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică litigii, dispute, diferende etc.*) A soluționa în calitate de arbitru. *Disputa celor doi a fost arbitrată de un juriu.* **2** (*fin.*) A face o evaluare în calitate de arbitru. **3** (*sport*) A conduce desfășurarea regulamentară a unei întreceri sau a unei competiții, stabilind rezultatele obținute de competitori. *A arbitra un meci de fotbal.* **4** Fig. A avea un cuvînt hotărîtor într-o neînțelegere, într-o anumită situație. *A arbitrat cu calm problemele familiei sale.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***arbitrer.***

arbitrábil, -á *adj.* (*despre contestații, conflicte etc.*) Care poate fi rezolvat, soluționat prin arbitraj. *Este o dispută arbitrabilă.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***arbitrable.***

arbitragíst *s.m.* (*fin.*) Persoană care se ocupă cu arbitrajul de bursă. • pl. *-iști.* /<fr. ***arbitragiste.***

arbitrágiu *s.n.* v. arbitraj.

arbitráj *s.n.* **1** (*jur.*) Soluționare a unui litigiu, a unui diferend de către o persoană sau de către o instituție autorizată. ◇ *Arbitraj internațional* = judecarea neînțelegerilor dintre state de către un arbitru ales de ele sau de către o instanță internațională. *Arbitraj de stat* = organ de stat cu sarcini de soluționare a litigiilor patrimoniale dintre (sau cu) organizațiile de stat. **2** (*sport*) Conducere a unei aplicații tactice, a unei competiții sportive de către un arbitru. *Arbitrajul meciului a fost contestat.* ◆ Hotărîre luată de un arbitru (sau de către o comisie de arbitri). *Arbitrajul greșit a viciat rezultatul meciului.* **3** (*fin.*) Operație bancară de aflare a celei mai avantajoase piețe pentru cumpărarea sau pentru vînzarea valorilor de bursă (valută, acțiuni, aur etc.). • pl. *-e,* (*înv.*) *-uri.* și *arbitrágiu s.n.* /<fr. ***arbitrage.***

arbitrái, -á *adj.* (*jur.*) Care este hotărît de arbitri. *Judecată arbitrală.* ◆ Care este compus, alcătuit din arbitri. *Consiliu arbitral.* • pl. *-e.* /<fr. ***arbitral***; cf. lat. *arbitrālis, -e.*

arbitrár, -ă *adj., s.n.* I *adj.* **1** Care pornește dintr-o hotărîre luată după propria apreciere, subiectiv, fără a ține seama de părerea altcuiva, de adevăr etc.; abuziv, despotic, samavolnic. *Potoliră cîrtirile poporului asupra acestei urmări arbitrare* (I. NEGR.). ◇ (*adv.*) *Funcționarilor publici nu le este îngăduit a se purta arbitrar cu lumea.* **2** (*despre acțiuni, manifestări etc.*) Care este făcut, ales la întîmplare. *O alegere arbitrară.* ◇ (*adv.*) *Judecă persoanele arbitrar.* **3** (*mat.; despre constante, numere, funcții etc.*) Care este ales la întîmplare; oarecare. ◇ *Cantitate arbitrară* = cantitate căreia i se atribuie o valoare oarecare. II *s.n.* Faptă, acțiune, situație arbitrară. *N-aș voi să văd guvernul și dinastia... amestecate cu idei de injustiție și de arbitrar* (MAIOR.). • pl. *-i, -e.* și *arbitrárіu, -ie adj.* /<fr. ***arbitraire***; cf. lat. *arbitrarĭus, -a, -um.*

arbitráre *s.f.* Acțiunea de *a arbitra* și rezultatul ei. *Mai există și greșeli de arbitrare.* • pl. *-ări.* /v. ***arbitra.***

arbitraricéște *adv.* (*înv.*) În mod samavolnic; abuziv. • /***arbitrar*** + *-icește.*

arbitrarietáte *s.f.* v. arbitraritate.

arbitraritáte *s.f.* **1** Caracterul a ceea ce este arbitrar. **2** Concr. Atitudine sau act subiectiv. ◆ Atitudine sau act abuziv; samavolnicie. • pl. *-ăți.* și *arbitrarietáte s.f.* /***arbitrar*** + *-ietate.*

arbitráriu *adj.* v. arbitrar.

arbitrát *s.n.* (*sport*) Arbitrare. ◆ Ext. Ocupația unui arbitru. • pl. *-uri.* /v. ***arbitra.***

arbítriu, -ie *s.n.* v. arbitru[2].

arbítru[1] *s.m.* **1** Instanță, organizație aleasă pentru a soluționa un litigiu. **2** (*fin.*) Expert numit de tribunal și însărcinat să-și exprime părerea într-o afacere. ◇ *Arbitru de stat* = angajat al arbitrajului de stat, care judecă litigiile patrimoniale dintre organele și instituțiile de stat, dintre organizațiile și întreprinderile economice ale statului. **3** (*sport*) Persoană care conduce desfășurarea unei competiții sportive. *Jocul se oprește la fluierul arbitrului.* ◇ *Arbitru secund* v. secund. **4** Persoană care contribuie la rezolvarea unei neînțelegeri, a unui diferend. *Te prevenisem. Nu sînt bun de arbitru* (SEBAST.). **5** Fig. Judecător suprem, stăpîn absolut. *Europa cea mare... este arbitrul dispunător de statele cele mici* (MAIOR.). ◆ Persoană liberă să decidă și să acționeze după propria voință. *E arbitrul propriei vieți.* **6** Fig. Ceea ce dă norma, stabilește o cultură, o deprindere etc. *Concurența este arbitrul economiei.* ◇ Analog. *Arbitrul eleganței* v. eleganță. • pl. *-i.* /<fr. ***arbitre,*** lat. ***arbiter, -ris.***

arbítru[2] *s.n.* Putere de hotărîre proprie omului. *[Viața limbii] se produce în majoritate cu forța fatală a legilor naturale, și nu după arbitriul reflecțiunii individului* (MAIOR.). ◇ *Liber* (sau *liberul*) *arbitru* = posibilitatea, libertatea omului de a hotărî după propria sa voință. • și (*înv.*) *arbítriu s.n.* /<lat. ***arbĭtrĭum, -ii*** „voință, bun plac".

arbíu *s.n.* (*milit.; înv.*) Vergea cu care se curăța sau se încărca pușca. *Se pune în țeavă un glonț și se împinge cu arbiul, pînă ajunge în capăt* (ISP.). • pl. *-ie.* și *arbír, arghír s.n.* /<tc. ***harbi.***

arbor[1]-Elem. de compunere „arbore". • și *arbori-.* /<fr. ***arbor***(***i***)*-*; cf. lat. *arbor, -is.*

árbor[2] *s.m.* v. arbore.

arborá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică steaguri, pavilioane etc.*) A înălța (pe o clădire, pe catargul unei nave etc.). *Îi place să arboreze un drapel pe balcon.* ◇ (*refl. pas.*) *Cînd se intră în apele teritoriale ale unei țări, se arborează drapelul țării respective.* ◆ (*nav.*) A monta catargele unei nave. **2** Ext. (*compl. indică haine, obiecte de podoabă etc.*) A afișa, a etala cu ostentație. *Ți-a plăcut rochia pe care a arborat-o sărbătorita la petrecere?* ◇ (*cu pron. în dat.*) *La teatru și-a arborat colierul primit cadou.* ◇ Fig. (*compl. indică atitudini*) *Arborează un aer de superioritate.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***arborer.***

arborádă *s.f.* (*nav.*) Ansamblu format din catargele și vergile unei nave (care formează scheletul de susținere a pînzelor). • pl. *-e.* /***arbor*** + *-adă.*

arboráre *s.f.* Acțiunea de *a arbora* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***arbora.***

arboráș *s.m.* Dim. al lui *arbore.* • pl. *-i.* /***arbore*** + *-aș.*

arborát[1] *s.n.* Faptul de *a arbora.* • /v. ***arbora.***

arborát[2]**, -ă** *adj.* (*despre steaguri, pavilioane etc.*) Care este înălțat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***arbora.***

árbore *s.m.* **1** (*bot.*) Nume generic dat plantelor cu trunchi înalt (peste 4 m) și puternic, lemnos și cu mai multe ramuri cu frunze care formează o coroană; copac. *Ne plimbăm prin pădure, printre arbori.* ◇ *Arbore mamut* v. mamut. *Arbore de probă* v. probă. *Temperamentul arborilor* v. temperament. ◇ Compuse: *arbore-de-cacao* = plantă lemnoasă din familia sterculiaceelor, specifică zonei tropicale (Africa și America de Sud), înaltă de 8-10 m, cu florile și fructele fixate direct pe trunchi, ale cărei semințe sînt folosite în industria alimentară (*Theobroma cacao*); *arbore-de-cafea* = plantă lemnoasă din familia rubiaceelor, înaltă de 4-5 m, cu florile albe sau roz, cultivată în țările Americii Latine, în Africa și în Asia, ale cărei semințe, bogate în cofeină, sînt folosite în industria alimentară și în cea farmaceutică (*Coffea arabica*); *arbore-de-camfor* = plantă lemnoasă din familia lauraceelor, înaltă de 10-15 m, cultivată în China și în Japonia, din tulpina și din frunzele căreia se extrage camforul (*Cinnamomum camphora*); *arbore-de-cauciuc* = plantă lemnoasă din familia euforbiaceelor, înaltă de 15-20 m, originară din America de Sud (din bazinul Amazonului), din

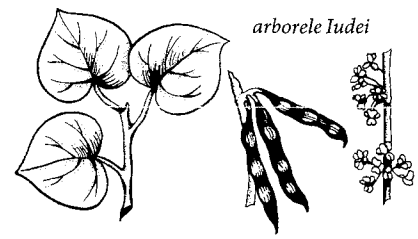

arborele Iudei

scoarța căreia se extrage cauciucul natural (un suc lăptos, care, în contact cu aerul, se coagulează, dînd cauciucul brut) (*Hevea brasiliensis*); *arbore-de-chinină* = plantă lemnoasă din familia rubiaceelor, care se cultivă în America de Sud, din a cărei scoarță se extrage chinina (*Cinchona*); *arbore-de-cuișoare* = plantă lemnoasă din familia mirtaceelor, originară din insulele Moluce, dar cultivată mai ales în Madagascar, ai cărei muguri florali sînt folosiți drept condiment (*Eugenia caryophyllata*); *arbore-de-pîine* = plantă lemnoasă din familia moraceelor, cultivată în zonele tropicale din Asia și America, cu tulpina înaltă (10-15 m) și foarte groasă, al cărei fruct mare, sferic, cu gust de pîine, se consumă fiert sau copt (*Artocarpus incisa*); *arborele-vieții* = *a)* plantă lemnoasă din familia cupresaceelor, originară din Extremul Orient, înaltă de pînă la 40 m, cu coroana deasă și cu frunzele mici, solzoase, cultivată în parcuri (*Thuja orientalis*); tuia; *b)* fig. schemă reprezentînd evoluția omului de-a lungul vieții sale; *c)* (*med.*) secțiune a cerebelului înfățișînd o structură ca de arbore; (*reg.*) *arbore-puturos* = cenușer (*Ailanthus altissima*); *arbore-de-Iudea* sau *arborele Iudei* (ori *lui Iuda*) = plantă lemnoasă din familia leguminoaselor, ale cărei flori roz apar în buchete pe trunchi și pe ramuri, cultivată ca plantă de ornament (*Cercis siliquastrum*); *arbore-schinoșel* = măr pădureț (*Malus sylvestris*); *arbore-mamut* = arbore de dimensiuni impresionante. *Sequoia, arborele-mamut... atinge înălțimi de pînă la 15 m.* ◆ Restr. Pom. *Din arbori atîrnau mănunchiuri de fructe, mere rumene, pere verzi și prune albăstrii* (SADOV.). **2** Fig. (și *arbore genealogic*) Reprezentare grafică (sub forma unui arbore cu numeroase ramuri) care înfățișează filiația membrilor unei familii, indicînd numele acestora și gradele de înrudire dintre ei. ◇ (*relig.*) *Arborele lui Iesei* = reprezentare iconografică a arborelui genealogic al lui Iisus Hristos născut din stirpea lui David, fiul lui Iesei. ◆ Ext. (și *arbore genealogic*) Originea cuiva, filiația membrilor unei familii. *Cercetînd documentele, și-a putut stabili arborele genealogic.* **3** *Arbore enciclopedic* = tablou în care cunoștințele omenești din diferite domenii sînt reprezentate sub formă de arbore. (*log.*) *Arborele lui Porfir* = schemă a diviziunii sugerată în *Isagoga* filosofului neoplatonician din Școala din Alexandria, Porfir, care pornește, prin diviziune dihotomică, de la

genul suprem (substanța) și ajunge la infima specie și la indivizi. (*în Vechiul Testament*) *Arborele cunoașterii (binelui și răului)* = pomul din Rai, ale cărui fructe au fost interzise lui Adam și Evei. **4** (*tehn.*) Organ de mașină (de formă cilindrică), de obicei din oțel, care primește și transmite o mișcare prin rotația în jurul axei sale, solicitat mai ales la torsiune și încovoiere; fus. ◇ *Arbore motor* = arbore care transmite mișcarea de rotație de la motor la sistemul antrenant. *Arbore cotit* = arbore cu unul sau mai multe coturi articulate cu biele, care transformă mișcarea rectilinie alternativă în mișcare de rotație continuă; vilbrochen. *Arbore canelat* = arbore care are pe suprafața exterioară șanțuri (caneluri) longitudinale. *Arbore electric* = sistem de acționare electrică cu mai multe motoare, care asigură turații riguros egale diferitelor mecanisme ale unei instalații (de laminat, de fabricat hîrtie etc.). *Arbore planetar* v. planetar. **5** (*mar.*) Catarg. ◇ *Arborele mare* = catargul principal. *Arborele mic* = trinchet. *Arborele gabier* = catarg care susține gabia. **6** (*chim.*) *Arbore de plumb* sau *arborele lui Saturn* = grupare (arborescentă) de mici cristale de plumb, formată în jurul unei lame care a fost cufundată într-o soluție de sare de plumb. **7** (*mat.*) Structură de date în care fiecare dată conține puncte de referință la celelalte. **8** (*inform.*) Graf orientat aciclic, în care relația dintre noduri este unică, cu proprietăți specifice: un singur nod, numit rădăcină, fără predecesori, iar orice alt nod, în afară de rădăcină, are un singur predecesor. **9** (*lingv.*) Reprezentare grafică a structurii de constituenți a unei fraze. *Arborele lui Chomsky.* ◆ Reprezentare grafică a unei familii de limbi. *Arborele limbilor indo-europene.* **10** (*med.*; *înv.*) *Arbrul circulator* = sistemul sangvin. • pl. *-i.* și (*pop.*) *árbor*, (*înv.*) *árbur, árbure s.m.* /lat. ***arborem.***

arborescént, -ă *adj.* Care are aspectul unui arbore; care este ramificat asemenea crengilor unui arbore. *Rețea electrică arborescentă.* • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***arborescent***; cf. lat. *arborescens, -ntis*, it. *arborescente.*

arborescénță *s.f.* Stare sau formă (ca) a unei plante arborescente. • pl. *-e.* /<fr. ***arborescence***; cf. it. *arborescenza.*

arborét *s.n.* **1** (*silv.*) Totalitate a arborilor dintr-o porțiune de pădure (omogenă). ◆ Porțiune de pădure caracterizată printr-o vegetație omogenă ca specie, vîrstă etc., deosebită de restul pădurii din jur. **2** (*mar.*) Partea superioară a catargului unei nave. • pl. *-e, m. -ți.* /<lat. ***arborētum, -i.***

arborétum *s.n. invar.* (*silv.*) **1** Loc plantat cu arbori. ◆ Restr. Pepinieră silvică. **2** Grădină botanică. ◆ Spec. Grădină pentru cultura experimentală a unor arbori. • /<fr. ***arboretum***; cf. lat. *arborētum, -i.*

arbori- v. arbor.

arboricíd, -ă *adj., s.n.* (Substanță) care servește la distrugerea anumitor plante lemnoase sau la devitalizarea rădăcinilor. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***arboricide.***

arborícol, -á *adj.* **1** (*despre insecte, animale sau plante*) **1** Care trăiește în sau printre arbori, care crește, se dezvoltă pe arbori. *Păsări arboricole.* **2** (*bot.*) Care se referă la arboricultură. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***arboricole.***

arboricultór, -óare *s.m., s.f.* (*bot.*) Persoană care se ocupă cu arboricultura. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***arboriculteur.***

arboricultúră *s.f.* (*bot.*) Disciplină care se ocupă cu studiul culturii arborilor și arbuștilor, în special a celor ornamentali și fructiferi. • /<fr. ***arboriculture.***

arborifórm, -ă *adj.* Care are înfățișare de arbore. • pl. *-i, -e.* /***arbori-*** + ***formă.***

arborizá *vb. I. tr.* A cultiva arbori. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***arboriser.***

arborizát, -ă *adj.* (*mineral.*) Care prezintă arborizații. *Agat arborizat.* • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***arborisé.***

arborizáție *s.f.* **1** (*mineral.*) Desen natural în unele minerale, reprezentînd ramuri de arbori. *Arborizația onixului.* ◆ Analog. Desen natural reprezentînd o arborescență pe geamurile înghețate. **2** (*anat.*) *Arborizație protoplasmatică* = dendrită. • g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *arborizațiúne s.f.* /<fr. ***arborisation.***

arborizațiúne *s.f.* v. arborizație.

arbovíróză *s.f.* (*med.*) Denumire generică a bolilor determinate de grupul de virusuri *Arbovirus*, unele putînd afecta exclusiv animalele vertebrate, iar altele și omul. • pl. *-e.* /<fr. ***arbovirose***, engl. ***arbovirosis.***

arbovírus *s.n.* (*med.*) Termen generic pentru un grup de virusuri transmise prin înțepăturile artropodelor hematofage (țînțari, căpușe), în organismul cărora virusurile se multiplică. • pl. *-uri.* /<fr. ***arbovirus***, engl. ***arbovirus*** <*arbo*, abr. de la *ar[thropod]-bo[rne]* „transportat de artropode"; cf. lat. *vīrus, -i* „otravă, infecție".

arbúj *s.m.* v. harbuz.

árbur *s.m.* v. arbore.

árbure *s.m.* v. arbore.

arbúscul *s.m.* **1** (*bot.*) Tufă mică, avînd aspect de copăcel; arbore mic. **2** (*anat.*) Organ foarte mic, ramificat ca un arbore. • pl. *-i.* /<fr. ***arbuscule***; cf. lat. *arbuscŭla, -ae.*

arbúst *s.m.* (*bot.*) Plantă lemnoasă de talie mică, ce se ramifică de la bază în formă de tufă, neformînd o coroană distinctă; copăcel, tufar. *Agrișul este un arbust.* • pl. *-ști.* /<fr. ***arbuste***; cf. lat. *arbustum, -i.*

arbustív, -ă *adj.* (*despre vegetație*) Care are caracter de arbust; care este constituit din arbuști. *Culturi arbustive.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***arbustif.***

arbúz *s.m.* v. harbuz.

arbuzărie *s.f.* v. harbuzărie.

arc[1] *s.n.* **1** Armă (primitivă) de aruncat săgeți, alcătuită dintr-o vargă flexibilă ușor încovoiată și o coardă prinsă de extremitățile vergii. *Lănci scînteie lungi în soare, arcuri se întind în vînt* (EMIN.). ◇ Expr. *A avea mai multe* (sau *alte*) *coarde la arc* = a dispune de mai multe mijloace pentru a-și atinge scopul. ◆ Analog.

arc (1) *și săgeți*

Ceea ce are forma încovoiată ca a unui arc. *Observă în fugă arcul sprîncenei și mărimea curioasă a pleoapelor* (D. ZAMF.). ◇ (*anat.*; *pop.*, *fam.*) *Arcul ochiului* = iris. ◇ Poet. *În zadar vă mai încercați să întindeți arcul vieții!* (MARC.). **2** (*mat.*) Porțiune dintr-o circumferință sau dintr-o linie curbă. *Arc de cerc.* **3** (*arhit.*) (Element de) construcție făcut din piatră sau din cărămizi, de formă arcuită, care leagă două ziduri, două coloane etc., și care susține structura descărcînd greutatea acesteia pe părțile pe care le unește. ◇ *Arc butant* = construcție în formă de semiarc, ridicată în exteriorul unui edificiu pentru a neutraliza împingerea boltelor gotice pe intersecția ogivelor. *Arc rampant* = arc cu reazemele inegale, denivelate. *Arc de triumf* (sau *triumfal*) = *a*) monument (roman) în formă de portic, cu una sau mai multe arcade, decorat bogat (cu basoreliefuri și inscripții) amplasat pe o arteră de circulație sau într-o piață, reluat în arhitectura modernă, ridicat în amintirea sau pentru sărbătorirea unui evenimen însemnat; *b*) construcție decorativă provizorie în formă de poartă boltită, împodobită cu verdeață, lampioane etc. *Cheie de arc* v. cheie. *Arc polilobat* v. polilobat. ◆ Poet. Boltă. *Cu-ncetu-nsearează și stele izvorăsc Pe-a cerului arcuri măreț* (EMIN.). **4** (*tehn.*) Organ de mașină destinat legăturii elastice dintre două piese, confecționat de obicei din oțel, alamă etc., care are proprietatea de a reveni la forma inițială după ce a fost supus unei solicitări. *Arcuri de automobil.* ◆ (*la ceas*) Resort. ◆ (*la fotolii, canapele*) Drot. *Un jeț pipernicit..., avînd... arcurile slăbite și înfundate* (TELE.). ◆ Spec. (*la trăsuri*) Resort în formă de spirală pentru amortizarea șocurilor produse de rostogolirea roților. *Butci cu arcurile poleite* (FIL.). ◇ Expr. (*fam.*) *Parc-ar fi pe arcuri*, se spune: *a*) despre o persoană sprintenă (și suplă), ageră; *b*) despre o persoană care este foarte ocupată, care are permanent ceva de făcut. ◇ Fig. *Munca asta... puhăvește mintea și-i slăbește arcurile pentru totdeauna* (VLAH.). **5** (*fiz.*) *Arc electric* (sau *voltaic*) = descărcare electrică foarte luminoasă între doi electrozi prin care circulă un curent de mare intensitate sub tensiune relativ mică. *Spectacolul*

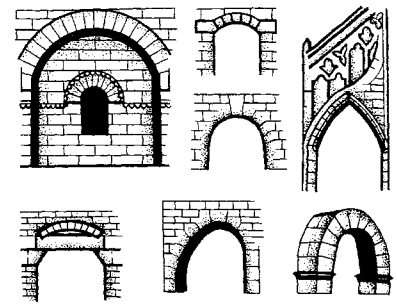

arce (3)

neprețuit... care se va dezlănțui fără preget, scăldat în aceeași orgie luminoasă de arcuri voltaice și răcorit de briza umedă a mării (CE. PETR.). **6** (*fiziol.*) *Arc reflex* = unitate funcțională a sistemului nervos alcătuită dintr-un receptor senzorial, un organ efector și un circuit de neuroni care asigură realizarea reflexelor. ◆ (*med.*) Structură anatomică, normală sau patologică, avînd aspectul unei linii curbe.

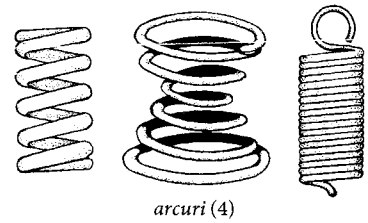

arcuri (4)

7 (*geogr.*) Formă curbată a unui tip de relief. *Arc muntos.* **8** (*geol.*) *Arc vulcanic* = regiune alungită, ușor arcuită, constituită din vulcani activi sau din produse ale unor vulcani vechi, care se poate dezvolta continental sau în cadrul unui lanț insular. **9** (*tipogr.*) Acoladă. **10** (*muz.*) Linie curbă care leagă notele. **11** (*muz.*; *pop.*) Arcuș. **12** (*pop.*) Pirostrii. • pl. *-uri, -ce.* și (*înv.*) *hárc s.n.* /lat. ***arcum.***

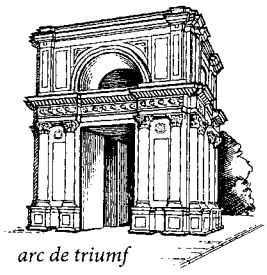

arc de triumf

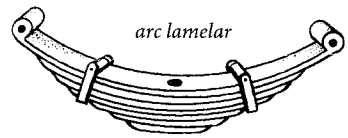

arc lamelar

arc[2] *subst. invar.* (*med.*) Infectare a organismului cu virusul care provoacă sida, care se manifestă printr-o simptomatologie minoră. • /abr. de la engl. ***A[ids] R[elated] C[omplex]*** „sindrom asociat cu sida".

arcá[1] *s.f.* **1** (*constr.*; *reg.*; *mai ales la pl.*) Temelie. **2** Fig. (*înv.*) Protector (în special pentru sprijinitorii domnilor români la Înalta Poartă). *Dedesă știre și la arcalele sale, ce avea la împărăție, de sila ce-i făcea Vasilie Vodă* (COSTIN). • pl. *-ale.* /<tc. ***arca*** „spate, sprijin, protecție".

arcá[2] *vb. I. tr., refl.* A (se) arcui, a (se) încovoia. *A arca un fier.* • prez.ind. *-chez.* /<fr. ***arquer.***

arcăci *s.n.* **1** (*pesc.*) Îngrăditură rotundă de nuiele, trestie sau stuf (de forma unui țarc), făcută de pescari pentru prinderea și păstrarea peștilor în bălți iarna. **2** (*zootehn.*) Îngrăditură pentru separat oile. **3** (*reg.*) Vale. ◆ Ext. Loc adăpostit. • pl. *-ce.* /<tc. ***arkač.***

arcádă *s.f.* **1** (*arhit.*) Element arhitectonic format din unul sau mai multe arce și din elementele care le susțin (zid, coloană, stîlp). ◇ Fig. *Darnica iarnă... prefăcuse crengile copacilor în arcade de argint* (ANG.). ◆ Spec. Motiv decorativ constînd din înscrierea ritmică a unor arce de cerc. **2** (*anat.*) Structură anatomică osoasă, fibroasă sau vasculară de formă arcuită. ◇ *Arcadă dentară* = arc format de ansamblul dinților unui maxilar, superior sau inferior. *Arcadă zigomatică* v. zigomatic. ◆ (și *arcadă sprîncenară*) Partea curbată

de la baza osului frontal, deasupra ochiului. *Lovitura i-a spart arcada.* **3** *(geol.)* Microrelief de forma unui arc suspendat; portal. **4** *(în șelărie)* Fiecare dintre părțile unei șei, sub formă de punte arcuită. **5** *(pom.)* *Arcadă de rodire* = curbura unei ramuri datorită aplecării sub greutatea rodului. • pl. *-e.* /<fr. ***arcade***.

arcádia *s.f.* *(lit.)* Curent literar italian și european, promotor al neoclasicismului în poezie, ale cărui principii au fost elaborate de membrii academiei „Arcadia" (întemeiată la Roma, în 1690), care orientau poezia către idealul pentru o viață senină, idilică, în mijlocul naturii, separată de realitate, recomandînd simplitatea și claritatea elegiei grecești și latine, ca reacție la supraîncărcarea barocă, și ai cărei reprezentanți de marcă au fost G. B. Zappi, P. Metastasio, E. Manfredi. • sil. *-di-a.* /<it. ***arcadia***; cf. nm. pr. *Arcadia*, provincie din Grecia antică, patria mitică a artei bucolice.

arcadián, -ă *adj.* Care aparține Arcadiei, care se referă la Arcadia; originar din Arcadia. ◆ Ext. Care se caracterizează prin simplitate rustică. • sil. *-di-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***arcadien***.

arcádic, -ă *adj.* *(lit.)* Care se referă la creația poetică a Arcadiei. ◆ Ext. Pastoral, bucolic, idilic, simplu. *Atmosferă arcadică.* • pl. *-ci, -ce.* /<it. ***arcadico***.

arcadiér *s.m.* Membru al academiei poetice „Arcadia", care avea ca model poezia pastorală antică. • sil. *-di-er.* pl. *-i.* /<germ. ***Arkadier***; cf. it. *arcade*.

arcáic, -ă *adj.*, *s.n.* v. arhaic.

arcaísm *s n.* v. arhaism.

arcaístic *adj.* v. arhaistic.

arcán[1] *s.n.* **1** Laț pentru prinderea sau pentru prinderea animalelor, în special a vitelor. *Zaporojenii au prins cu arcanele cîțiva harmasari tineri* (SADOV.). ◇ Expr. *A prinde* (sau *a duce* ori *a ochi*) *cu arcanul* = *a)* *(în trecut)* a prinde (cu ajutorul arcanului) și a lua cu forța în armată. *Pe bădița Vasile îl prinsese la oaste cu arcanul* (CR.); *b)* a aduce, a lua pe cineva cu forța. ◆ *(înv.)* Funie lungă, răsucită din păr de cal, cu un laț la unul din capete, folosită ca armă de luptă sau la vînat. *Înarmați Cu săgeți, cu buzdugane Și la brîie cu arcane* (ALECS.). **2** Dans popular românesc, cu ritm binar, răspîndit în N Moldovei, asemănător cu sîrba. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-e.* și *harcán, (reg.) arcaná, arcaneá s.f.* /<ucr. ***аркан***, tăt. ***arkan***.

arcán[2] *s.n.* **1** *(mai ales la pl.)* Taină, secret; mister. *Abia... Timotei Cipariu a reușit... să pătrunză în arcanele străvechii literaturi naționale* (ODOB.). ◆ Fig. Loc tainic, ascuns. *În arcane de pădure ce spăimîntă, Frunza trece lîngă frunză și copac lîngă copac* (MACED.). **2** *(înv.)* Operație misterioasă a alchimiștilor. ◆ Ext. Preparat ținut secret, rezervat adepților alchimiei. • pl. *-e.* și *(înv.) alcán s.n.* /<fr. ***arcane***.

arcaná *s.f.* v. arcan[1].

arcáná *s.f.* *(mai ales la pl.)* Denumire dată cărților de Tarot. ◇ *Arcană majoră* = fiecare dintre cele 22 de cărți principale care descriu partea profund ezoterică a artei divinatorii a Tarotului. • pl. *-e.* /<engl. ***arcana***, fr. ***arcane***.

arcaneá *s.f.* v. arcan[1].

arcángel *s.m.* v. arhanghel.

arcár *s.m.* *(înv.)* Persoană care confecționează sau vinde arcuri. • pl. *-i.* și *arcáriu s.m.* /***arc***[1] + *-ar*; cf. lat. *arcuarius, -ii*.

arcáriu *s.m.* v. arcar.

arcáș *s.m.* **1** *(milit.; înv.)* Oștean înarmat cu arc; persoană care trage cu arcul. *Cete de arcași... umblă pe uliți* (C. NEGR.). **2** *(astron.; la sg.; art.)* Constelație din emisfera australă, compusă din 146 de stele vizibile cu ochiul liber; Săgetătorul. **3** *(ist., înv.)* Pompier (la sat), membru al unei societăți tradiționale țărănești, întemeiată în amintirea arcașilor lui Ștefan cel Mare. ◆ Ext. *(la pl.)* Asociația acestor pompieri. • pl. *-i.* /***arc***[1] + *-aș*.

arcaș (1)

arcát, -ă *adj.* Arcuit. *Sprîncenele arcate fruntea albă i-o încheie* (EMIN.). • pl. *-ți, -te.* /***arc***[1] + *-at*; cf. fr. *arqué*.

arcatúră *s.f.* *(arhit.)* Element arhitectural decorativ (uneori zugrăvit pe zid), alcătuit dintr-o succesiune de arcade, de dimensiuni mici. • pl. *-i.* /<fr. ***arcature***.

arcăț *s.m.* v. acaț.

árcă *s.f.* *(nav.)* Corabie. ◇ *Arca lui Noe* = *a)* (în *Vechiul Testament*) corabia lui Noe, construită de acesta pentru a-și salva de potop familia și perechile de animale menite să repopuleze pămîntul după retragerea apelor; *b)* fig. îngrămădire eterogenă de oameni și animale. *(înv.) Arca alianței* = chivotul legii. ◇ Fig. *Mai fericit ca legendarul Noe, Din toată omenirea inundată În arca mea nu am decît o fată... Deasupra lumii noi plutim în voie* (TOPÎR.). • pl. *-ce.* /<it. ***arca***, lat. ***arca, -ae***.

arcăní *vb. IV. tr.* *(înv.)* A prinde cu arcanul. • prez. ind. *-esc.* /v. ***arcan***.

arcárie *s.f.* **1** *(înv.)* Cartierul arcarilor. **2** *(pop.)* Cantitate mare de arcuri. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***arcar*** + *-ie*.

arcășél *s.m.* Dim. al lui *arcaș*. ◆ Spec. *(înv.)* Denumire dată lui Cupidon. • pl. *-ei.* /***arcaș*** + *-el*.

arcășíe *s.f.* **1** *(înv.)* Arta de a trage cu arcul. *Murad... se duce... Să-nvingă-n arcășie pe Ild-Tozcoparan* (ALECS.). **2** *(reg.)* Corporație de pompieri (sătești). • g.-d. *-iei.* /***arcaș*** + *-ie*.

arceár *s.n.* v. arcer[1].

arcér[1] *s.n.* *(reg.)* **1** Cute din lemn (de arțar), care a stat mulți ani în apă și s-a pietrificat. **2** Piatră naturală de ascuțit bricele sau coasa. ◇ Fig. *Acești noi, de nu-și ascuțea mintea cu arcearele celor vechi, nu ar fi izvodit aflările ce au scos* (VÎRN.). • pl. *-e.* și *arceár, arcériu s.n., alcériu s.m.* /cf. it. reg. *acciaro* <*acciaio* „oțel".

arcér[2] *s.m.* v. arțar[1].

arcériu[1] *s.m.* v. arțar.

arcériu[2] *s.n.* v. arcer[1].

archaísm *s.n.* v. arhaism.

archaístic, -ă *adj.* arhaistic.

archebúză *s.f.* *(milit.; în Ev. Med.)* Armă de foc portabilă, anterioară muschetei și puștii. *Printre mii de săbii și mii de archebuze* (ALECS.). • pl. *-e.* /<fr. ***arquebuse***.

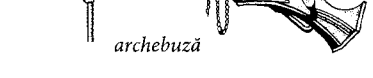
archebuză

archebuzíer *s.m.* *(milit.; în Ev. Med.)* Soldat înarmat cu archebuză. • sil. *-zi-er.* pl. *-i.* /<fr. ***arquebusier***.

archeológ, -ă *s.m., s.f.* v. arheolog.

archeológic, -ă *adj.* v. arheologic.

archeologíe *s.f.* v. arheologie.

archetíp *s.n.* v. arhetip.

árchi *adv.* *(muz.)* Indicație pentru instrumentele de coarde cu arcuș (din orchestra simfonică). • /<it. ***archi*** „arcușuri".

archidiácon *s.m.* v. arhidiacon.

archidiaconát *s.n.* v. arhidiaconat.

archidiaconésc, -eáscă *adj.* v. arhidiaconesc.

archidiaconíe *s.f.* v. arhidiaconie.

archidiecezán, -ă *adj.* v. arhidiecezan.

archidiecéză *s.f.* v. arhidieceză.

archiducál, -ă *adj.* v. arhiducal.

archiducát *s.n.* v. arhiducat.

archidúce *s.m.* v. arhiduce.

archiducésă *s.f.* v. arhiducesă.

archiepíscop *s.m.* v. arhiepiscop.

archiepiscopál, -ă *adj.* v. arhiepiscopal.

archiepiscopát *s.n.* v. arhiepiscopat.

archiepiscopíe *s.f.* v. arhiepiscopie.

archieraticón *s.n.* v. arhieraticon.

archieresc, -eáscă *adj.* v. arhieresc.

archiereú *s.m.* v. arhiereu.

archieríe *s.f.* v. arhierie.

archimandríe *s.f.* v. arhimandrie.

archimandrít *s.m.* v. arhimandrit.

archipástor *s.m.* v. arhipăstor.

archipástoresc, -eáscă *adj.* v. arhipăstoresc.

archipelág *s.n.* v. arhipelag.

archíș *s.m.* *(bot.; reg.)* Ienupăr (*Juniperus communis*). • pl. *-i.* /etimol. nec.

archít *s.m.* *(bot.; reg.)* **1** Curpen (*Clematis vitalba*). **2** Ienupăr (*Juniperus communis*). • pl. *-ți.* /cf. ngr. *ἀρκευθος*.

architectónic, -ă *adj., s.f.* v. arhitectonic.

architecturál, -ă *adj.* v. arhitectural.

architectúră *s.f.* v. arhitectură.

architrávă *s.f.* v. arhitravă.

archívă *s.f.* v. arhivă.

archiviólă *s.f.* *(muz.; înv.)* Vechi instrument cu coarde din familia violelor, înlocuit de contrabas și violoncel. • sil. *-vi-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***archi-viole***.

arciár *s.m.* v. arțar.

arciáriu *s.m.* v. arțar.

arcifórm, -ă *adj.* Care este în formă de arc. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***arciforme***.

árco *adv.* *(muz.)* Indicație potrivit căreia urmează să se cînte cu arcușul, după un pizzicato. • /<it. ***arco*** „arcuș".

arcós, -oásă *adj.* *(înv.)* Care este arcuit. • pl. *-oși, -oase.* /***arc***[1] + *-os*.

arcosólium *s.n.* *(arhit.)* Nișă funerară (arcuită) săpată în zid, în care se încastra sarcofagul, amplasată mai ales într-o catacombă. • sil. *-li-um.* /<fr. ***arcosolium***; cf. it. *arcosolio* <lat. *arcus, -us* „arc", *solĭum, -ii* „tron, mormînt".

arcózá *s.f.* *(mineral.)* Gresie foarte bogată în feldspați, formată prin dezagregarea și sedimentarea rapidă a graniturilor și gnaisurilor, folosită, uneori, ca piatră de moară, pentru construcția de șemineuri etc. • /<fr. ***arkose***.

arcșór *s.n.* v. arcușor.

árctic, -ă *adj.* *(geogr.; în opoz. cu „antarctic")* Care este situat la Polul Nord sau în apropierea acestuia; care are caractere specifice regiunii polare nordice; septentrional, boreal. ◇ *Regiune arctică* = nume generic dat pămînturilor continentale și insulare din cuprinsul sau din vecinătatea Oceanului Arctic, la nord de Cercul Polar de Nord. *Zonă arctică* = cea mai nordică zonă fizico-geografică a pămîntului, care cuprinde cea mai mare parte a Arcticii. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***arctique***, lat. ***arcticus, -a, -um***; cf. gr. *ἀρτικός* <*ἄρκτος* „*urs*; *Ursa-Mare*".

arctofíl, -ă *adj.* *(bot.; despre plante)* Care crește în regiunile nordice. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***arctophile***.

arcuát, -ă *adj.* Arcuit, încovoiat; arcat. • sil. *-cu-at.* pl. *-ți, -te.* /<lat. ***arcuātus, -a, -um***.

arcubalístă *s.f.* *(înv.)* Arbaletă. • pl. *-e.* /<lat. ***arcŭballista, -ae***.

arcuí *vb. IV. tr.* A îndoi în formă de arc; a încovoia. *A arcui o bară metalică.* ◇ *(intr.)* *Mîna dreaptă intra, se umplea în semănătoarea atîrnată de gît, brațul drept se întindea, arcuia frumos* (SANDU-A.). ◇ Ext. *(refl.)* *Sprîncenele se lăsau în jos arcuindu-se pe deasupra ochilor* (SADOV.). ◆ *(refl.; despre bîrne, tavane etc.)* A se deforma la mijloc; a se bolti. *Această grindă începe a se arcui* (CS.). ◆ *(tr.)* A construi în formă de arc. *Au arcuit un pod peste prăpastie.* ◆ Fig. *(fam.)* A bate; a pedepsi. • prez.ind. *-iesc.* /***arc***[1] + *-ui*.

arcuíre *s.f.* **1** Faptul de *a (se) arcui*. ◆ Încovoiere elastică a unei piese lungi. *Arcuirea unei ramuri.* ◆ Curbare, flexiune. *Mișcări de arcuire a corpului.* ◆ Deformare a unor bîrne, tavane etc. *Abia acum văd arcuirea tavanului.* **2** Concr. Formă arcuită; curbură. *Numai ochii... sub arcuirea sprîncenelor crescute, abia de se mișcau* (ARD.). • pl. *-i.* /v. ***arcui***.

arcuít, -ă *adj.* Care este îndoit în formă de arc; curb, curbat, încovoiat. *Avea niște sprîncene bine arcuite* (ISP.). ◆ *(despre construcții)* Care este prevăzut cu arcade; arcat. *Chilioare cu tinde lungi și arcuite* (ODOB.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***arcui***.

arcuitór, -oăre *adj.* Care (se) arcuiește. • sil. *-cu-i-.* pl. *-ori, -oare.* /***arcui*** + *-tor*.

arcuitúră *s.f.* **1** Parte în formă de arc a unui obiect (încovoiat). **2** Arcuire. • sil. *-cu-i-.* pl. *-i.* /***arcui*** + *-(i)tură*.

arculéț *s.n.* Dim. al lui *arc*. *Făcu lațuri și un arculeț* (ISP.). • pl. *-e.* /***arc***[1] + *-uleț*.

arcúș *s.n., s.m. sg.* **1** *s.n.* *(muz.)* Vergea de lemn între capetele căreia se întind fire de păr de cal, care servește la producerea sunetelor unor instrumente cu coarde. ◇ Expr. *A trage din arcuș* (sau *cu arcușul*) = a cînta din vioară. *Trăgea Dinică cu arcușul de te ardea la inimă* (GHICA). **2** *s.m.* Meton. Artist care cîntă la un instrument cu coarde. • pl. *-uri,* *(înv.) -e.* /***arc***[1] + *-uș*.

arcușór *s.n.* Arculeț. • pl. *-oare.* și *arcșór s.n.* /***arc***[1] + *-ușor*.

arcúț *s.n.* Dim. al lui *arc*. • pl. *-e.* /***arc***[1] + *-uț*.

árde *vb. III.* **I** *(predomină ideea de combustie; despre foc, instalații etc.)* **1** *intr.* A fi aprins sau a fi în funcție,

producînd temperaturi înalte pentru încălzit, pentru prepararea alimentelor, ca izvor de energie în industrie etc. *Noaptea... arde focul în cămin* (EMIN.). ◆ (*tr.; compl. indică cuptoare*) A încinge, a încălzi, a înfierbînta. *Înainte de a face pîinea, gospodina arde cuptorul.* ◇ (*refl. pas.*) *Cuptorul se arde întîi, apoi se bagă plăcintele.* **2** *tr.* (*compl. indică materiale, materii prime etc.*) A consuma în vederea producerii de temperaturi înalte pentru necesități casnice sau industriale. *Iarna locuitorii ard mari cantități de lemn sau de gaze naturale.* ◇ (*refl.*) *Cărbunii se ard în sobă.* ◇ (*intr.*) *Pe vatra veche ard... Trei vreascuri rupte dintr-un gard* (COȘB.). ◇ Expr. (*fam.*) *A arde gaz* (sau *gazul*) *de pomană* (sau *degeaba*) = a pierde timpul, a trîndăvi. *Nu-i ard* (cuiva) *tăciunii în vatră* = a fi necăjit. **3** *tr.* (*despre curentul electric, despre lemne, gaze și alte materiale combustibile*) A se consuma pentru a răspîndi lumină, căldură etc. *Pe străzi lumina arde toată noaptea.* ◆ (*intr.*) A degaja căldură. *Cu gerul ăsta, noroc că avem caloriferul care arde tot timpul.* ◆ (*despre surse de lumină sau despre lumina însăși*) A lumina. *Arde-n candel-o lumină cît un sîmbure de mac* (EMIN.). ◆ Fig. A luci, a străluci. *Pe cerul albastru-închis ardeau stropii de aur* (SADOV.). ◇ Poet. (*despre ochi, privire*) *Cînd te văd zîmbind copilărește... Privirea-mi arde* (EMIN.). ◇ Expr. (*fam.; despre obiecte*) *Arde de curat ce e* = strălucește de curățenie. **II** (*predomină ideea de mistuire, de distrugere, de nimicire, mai ales prin acțiunea focului*) **1** *tr.* (*compl. indică obiecte, orașe etc.*) A distruge, a preface în cenușă. *Năvălitorii au ars orașul.* ◇ Expr. (*intr.*) *A-i arde cămașa pe el* v. cămașă. **2** *intr.* A fi aprins. *Casa arde de cîteva ore.* ◇ Zic. *Satul* (sau *țara, lumea*) *arde și baba se piaptănă!*, se spune despre cineva care este preocupat de lucruri mărunte, neînsemnate, cînd în jurul lui se petrec evenimente importante, grave. ◇ Expr. (*pop.*) *A arde la cineva* = a fi incendiu la o casă, într-o gospodărie. ◇ Fig. *În gîndu-mi trece vîntul, capul arde pustiit* (EMIN.). **3** *tr.* (*despre foc*) A provoca arsuri și chiar moartea prin foc. *Focul îi arde pe vrăjmași.* ◇ (*în imprec. sau formule afective; la conjunct., adesea în forma „arză”*) *Ce frumoasă se făcu Și mîndră, arză-o focul!* (EMIN.). **4** *tr.* (*despre oameni*) A da foc, a incendia; a băga în foc; a incinera. *Necunoscătorii au ars toate documentele vechi.* **III** (*predomină ideea de deteriorare, stricare, rănire prin foc, prin căldură excesivă, prin acțiunea unor substanțe chimice etc.*) **1** *tr.* A produce cuiva o rană prin foc. *M-ai ars cu țigara.* ◇ Expr. *A arde cu fierul roșu* = *a)* a face unui animal un semn distinctiv cu un fier înroșit în foc; *b)* fig. a stigmatiza, a înfiera (pe cineva). **2** *tr.* (*compl. indică mîncăruri*) A (se) strica, a-și altera gustul pentru că a fost expusă acțiunii focului mai mult decît era necesar. *Am uitat de friptură și am ars-o.* ◇ (*refl.*) *S-a ars carnea și a căpătat un gust amar.* **3** *tr.* (*despre substanțe chimice*) A distruge, a provoca arsuri (totale sau parțiale). *Stropii de acid sulfuric i-au ars haina.* **4** *refl.* (*despre becuri, siguranțe, aparate electrice*) A se strica din cauza unui scurtcircuit, a uzurii, a unui curent electric prea puternic etc. *Ni s-a ars ieri frigiderul.* **IV** *tr.* (*predomină ideea de prelucrare, de curățare prin foc, de utilizare a focului*) **1** (*compl. indică obiecte de lut, din ceramică, de sticlă etc.*) A expune acțiunii focului în procesul de fabricație. *Olarul a ars în cuptor mai multe oale și străchini.* ◇ Expr. (*înv.*) *A arde un coș* = a curăța prin arderea funiginii depuse pe pereți. **2** A trece o flacără peste o anumită suprafață pentru a coji vopseaua veche, pentru a da un anumit aspect etc. **3** (*compl. indică instrumente, mai ales ascuțite*) A dezinfecta trecînd prin flacără. *Înainte de a-și scoate așchia de sub piele, arde acul.* ◆ (*compl. indică răni*) A cauteriza. **4** Ext. (*compl. indică compact-discuri*) A inscripționa. **V** (*predomină ideea de căldură foarte mare, de dogoare, de arșiță*) **1** *intr.* (*despre soare*) A răspîndi căldură mare; a dogori; a fi fierbinte. *Cînd arde soarele, e semn de ploaie.* ◇ Expr. (*pop., fam.; tr.*) *A arde* (pe cineva) *soarele la cap* = a căpăta insolație. ◇ Restr. (*despre unele aparate electrice sau despre sobe, cămine etc.*) *Arde teracota sobei, de nu poți ține mîna pe ea.* **2** *tr.* A înnegri, a bronza (excesiv), a pîrli. *Am mîndră tinerea... Și îi arde soarele Pieptul cu mărgelele!* (POP.). ◇ (*refl.*) *Am stat prea mult la soare și m-am ars.* **3** *refl.* (*pop.; constr. cu prep. „în” sau „la”*) A se încălzi la soare, la un foc etc. *Văzu pre acest om arzîndu-să în soare* (DOS.). **VI** (*predomină ideea de disconfort, de senzație usturătoare provocată de foc, de căldură*) **1** *refl., tr.* A suferi sau a face să sufere o durere fizică vie la atingerea cu focul sau cu un obiect foarte fierbinte; a se frige. *De ce mi-am făcut clește? Ca să nu mă ard* (CR.). ◇ Zic. *Cine s-a ars cu ciorbă suflă și-n iaurt* (sau, *reg., în chișleac*) = cine a pățit o dată un necaz, devine prevăzător. ◇ Ext. *Urzica îl ardea pe mîni și pe obraz* (PER.). ◆ A (se) opări. *S-a ars cu apă fierbinte.* ◆ (*tr.*) A produce o senzație asemănătoare cu o arsură. *Un vînt aspru... ardea obrazurile ca un brici* (SADOV.). ◇ Fig. *Ochii mari și grei mă dor, Privirea ta mă arde* (EMIN.). ◆ Fig. (*tr.*) A spune (cuiva) ceva caustic, neplăcut. *Știi că m-ai ars... zise părintele Duhu, luîndu-și tălpășița* (CR.). ◇ Expr. *A arde* (pe cineva) (*cu vorba*) = *a)* a critica aspru (pe cineva); *b)* a ironiza (pe cineva). ◆ Fig. (*fam.; tr.*) A păcăli, a înșela; a frige. *Dacă poate, îi arde pe toți la buzunare.* ◇ (*refl.*) *N-a știut cum să pună problema și s-a ars, pierzînd 2 milioane.* **2** *intr.* (*fam.; despre ființe*, ext., *despre părți ale corpului lor*) A avea febră. *Mîna ei ardea* (C. NEGR.). ◆ (*despre ochi*) A străluci de febră. *Ochii-i ard în friguri și buza-i sîngerată* (EMIN.). ◇ Expr. (*fam.*) *A-i arde călcîiele* (sau *tălpile*) *după cineva* = a fi îndrăgostit. *A-i arde călcîiele* (sau *tălpile*) *după ceva* = *a)* a fi mînat de o dorință mare; *b)* a nu (mai) avea astîmpăr. *A arde* (*cuiva*) *buza* (*de* sau *după ceva*) v. buză. ◇ Poet. *Azi ard hainele pe mine, Mi-e greu capul, ca de lut* (COȘB.). ◇ Fig. *Ileana... simțește Că-i arde plînsul în priviri* (COȘB.). ◆ Fig. (*despre gît, gură etc.; constr. cu pron. în dat.*) A suferi de sete. *Îmi arde gura din cauza căldurii.* ◆ (*glum.; despre gît, gură etc.*) A-și dori numai un anume fel de băutură. *Îmi arde gîtul după o bere!* ◆ A se înroși tare (din cauza unei stări emotive). *Îi ard obrajii de rușine.* **VII** *tr.* (*predomină ideea de durere fizică, de suferință*) **1** (*fam.; compl. indică bice, nuiele etc.*) A bate; a șfichiui. *Cînd nu erau cuminți, tatăl îi ardea cu nuiaua.* ◇ (*compl. instr. devine compl. direct*) *Puteam să nu-i ard vreo trei nuiele?* (BEN.). ◆ (*complinit prin „palme”, „pumni”*) A lovi, a trage. *Îi arse o palmă de văzu stele verzi.* ◇ Expr. (*fam.*) *A-i arde cîteva* = a bate cu lovituri puternice și iuți. **2** Ext. (*fam.; constr. cu dat. etic*) A face (ceva) cu pasiune, cu repeziciune. *Scriu destul de citeț. –Ia stai aici pe scaun, să-i ardem o probă* (STANCU). ◇ (*despre cîntece, dansuri etc.*) *Altul... îmi arde cîte-o horă din fluier* (POP.). **3** (*fam.; compl. indică băuturi*) A bea foarte repede. **4** (*fam.; vulg.*) A avea relații sexuale. **VIII** *intr.* Fig. (*determ. prin „de dor”, „de iubire”, „de nerăbdare” etc.*) A fi cuprins de un sentiment profund, puternic, foarte viu. *Ard de dorința să ne vedem* (CAR.). ◇ (*refl.; despre inimă, suflet etc.*) *Vai, vai, vai, inima mea... Mult se arde și se frige Și n-are gură să strige* (POP.) ◇ Expr. (*fam.*) *Arde să...* (sau *de a...*) = a aștepta cu nerăbdare. *Ardem să isprăvim lucrul cît mai curînd* (POP.-BĂN.). *A-i arde* (cuiva) *de ceva* = a simți o dorință (arzătoare); a fi preocupat de ceva sau de cineva, a avea dispoziția să...; a avea chef. *Lui nu-i arde de mîncare* (ISP.). *A nu-i arde cuiva de glumă* v. glumă. (*tr.*) *A arde pe cineva la inimă* v. inimă. *A-i arde pipota de nerăbdare* v. pipotă. *A-i arde* (*cuiva*) *sufletul de* (sau *după*) *ceva* v. suflet. *A arde la suflet* v. suflet. • prez.ind. *ard*, (*înv., pop.*) *arz*. /lat. ***ardĕre* = *ardēre***.

ardéi *s.m.* (*bot.*) Plantă erbacee anuală din familia solanaceelor (introdusă în Europa în sec. 16, din America de Sud), cu florile albe și cu fructele bace verzi, roșii sau galbene, întrebuințate în alimentație (*Capsicum annuum*). ◆ Restr. Fructul acestei plante (uneori cu gust iute), întrebuințat ca aliment sau condiment. ◇ (*culin.; mai ales la pl.*) *Ardei umplut* = ardei umplut cu compoziție de sarmale (carne tocată condimentată și orez). △ Expr. (*glum., iron.*) *Parcă-i un ardei umplut*, se spune despre o persoană (foarte) grasă. *Făină de ardei* = boia. *Ardei țucăr* v. țucăr. ◇ Expr. (*fam.*) *A pune ardei pe* (sau *peste*) *rană* = a înrăutăți și mai mult o situație. *A da* (cuiva) *cu ardeiul pe la nas* = a întărîta (pe cineva). *A fi iute ca ardeiul* = *a)* a nu avea astîmpăr; *b)* a fi foarte rapid. *A fi tăios ca ardeiul* = a fi usturător. *A freca* (pe cineva) *ca pe ardei* = a chinui pe cineva (purtîndu-l degeaba pe drumuri, purtînd discuții fără relevanță etc.). ◇ Compuse: *ardei-american* sau *ardei-de-Caiene* = varietatea *Capsicum frutescens*; *ardei bucureștean* = cornul-caprei (*Capsicum longum*); *ardei-cireașă* = ardei, varietatea *Capsicum cersiforme*; *ardei gras* = specie de ardei mare și cărnos, varietatea *Capsicum grossum*; *ardei iute* = specie de ardei mic, de formă lunguiață și ascuțită, cu gust iute; pipăruș, chipăruș, ciușcă, țușcă; (*reg.*) *ardei sălbatic* = busuioc-sălbatic (*Galinsoga parviflora*); *ardeiul-broaștei* = iarbă-roșie (*Polygonum persicaria*); *ardeiul-dracului* (sau *ardeiul-porcului*) = dintele-dracului (*Polyganum hydropiper*). ◆ Fig. Om cu fire iute sau aspră. *Este un ardei fără astîmpăr.* • pl. *ardei*. /***arde*** + *-ei*.

ardeiá *vb. I.* **1** *tr.* (*culin.*) A condimenta (o mîncare) cu ardei iute (sau cu boia, piper etc.); a iuți. ◆ Ext. A pipera. ◇ (*refl.*) *Mîncarea s-a ardeiat cam tare.* **2** *refl.* Fig. (*fam.; despre oameni*) A se irita, a se supăra (ușor). *Ce te-ai ardeiat așa pentru o glumă?* **3** *intr.* (*înv.*) A pișca (la limbă). • prez.ind. *-iez*. /***ardei*** + *-a*.

ardeiáre *s.f.* v. ardeiere.

ardeiáș *s.m.* **1** Dim. al lui *ardei*. **2** (*bot.; reg.*) Compuse: barba-împăratului (*Mirabilis jalapa*); iarbă-roșie (*Polygonum persicaria*). • pl. *-i*. /***ardei*** + *-aș*.

ardeiát, -ă *adj.* **1** (*despre mîncăruri*) În care s-a pus (mult) ardei sau alte condimente iuți (piper, boia etc.). ◇ (*adv.*) *Îmi place să mănînc ardeiat și sărat.* ◇ *Prețuri ardeiate* = prețuri exagerate. ◇ Expr. (*înv.; adv.*) *A vinde ardeiat* = a vinde la preț mare. **2** Fig. (*despre oameni*) Care se aprinde, care se supără ușor; irascibil. *Nu se putea calma. Era ardeiat rău de tot.* **3** Fig. Care este usturător și dureros. *Șarga... simțea cîte două-trei sfichiuri ardeiate de bici* (Urech). • pl. *-ți, -te*. /v. ***ardeia***.

ardeiére *s.f.* (*culin.*) Condimentare cu ardei iute, cu boia etc. ◆ Ext. Piperare. • pl. *-i*. și (*înv.*) *ardeiáre s.f.* /***ardeia*** + *-ere*.

ardeleán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Ardealului sau este originară de acolo; transilvănean; (*la pl. m.*) locuitorii Ardealului. **2** *adj.* Care aparține Ardealului sau ardelenilor, care se referă la Ardeal sau la ardeleni; originar din Ardeal. **3** *s.f. art.* Dans popular românesc cu ritm binar, răspîndit în Ardeal și în Banat; ardeleanca, ardeleneasca, abrudeana, hațegana, lugojeana, someșeana. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-eni, -ene*. /nm. pr. (provincie istorică a României) ***Ardeal*** + *-ean*.

ardeleáncă *s.f.* **1** Femeie care face parte din populația de bază a Ardealului sau este originară de acolo; transilvăneancă. **2** (*art.*) Ardeleana. • pl. *-ce*. /***ardelean*** + *-că*.

ardelenésc, -eăscă *adj., s.f.* **1** *adj.* Care aparține Ardealului sau ardelenilor, care se referă la Ardeal sau la ardeleni; din Ardeal; de ardelean; în felul ardelenilor. **2** *s.f. art.* Ardeleana. **3** *s.f., adj.* (Grai) care este vorbit de populația din Ardeal. • pl. *-ești*. /***ardelean*** + *-esc*.

ardelenéște *adv.* **1** În felul ardelenilor, ca ardelenii; ca în Ardeal. **2** În graiul ardelenesc sau cu particularitățile acestuia. • /***ardelean*** + *-ește*.

ardelení *vb. IV. tr., refl.* A (se) ardeleniza. • pl. *-esc*. /v. ***ardelean***.

ardelenísm *s.n.* **1** Curent de promovare a problemelor Ardealului. ◆ Ext. Prețuire excesivă a însușirilor ardelenilor și a Ardealului. **2** Însușire caracteristică ardelenilor. **3** (*lingv.*) Cuvînt, expresie, construcție (gramaticală) caracteristice vorbirii ardelenilor. • pl. *-e*. /***ardelean*** + *-ism*.

ardeleníza *vb. I. tr.* A-și însuși caracteristicile ardelenilor, modul de manifestare, de vorbire al ardelenilor. • prez.ind. *-ez*. /***ardelean*** + *-iza*.

ardenéz, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care locuiește în zona munților Ardeni sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) populație care locuiește în zona munților Ardeni. **2** *adj.* Care aparține departamentului Ardennes din Franța ori masivului muntos Ardennes (Ardeni) sau locuitorilor din Ardeni, care se referă la Ardeni sau la locuitorii din Ardeni; care este originar din Ardeni. **3** *s.m.* Rasă de cai de tracțiune, puternici, cu corpul masiv (talia 150-160 cm și greutatea 650-670 kg), folosită pentru transporturi grele. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***ardennais***; cf. nm. pr. *Ardennes*, munți în Franța.

ardént, -ă *adj.* **1** (*despre oameni sau manifestări ale lor*) Care este înfocat, înflăcărat, aprins, pasionat. *Nicu Bălcescu... inteligent, ardent și entuziast* (GHICA). **2** (*mar.; despre nave*) Care, sub acțiunea vîntului, se

întoarce cu prora în direcția din care bate vîntul, pentru a suporta mai bine acțiunea valurilor. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***ardent***, it. ***ardente***, lat. ***ardens, -ntis***.

ardență *s.f.* **1** Înflăcărare, ardoare; patimă. **2** (*mar.*) Întoarcere a unei nave cu prora în direcția din care bate vîntul. • pl. *-e.* /<it. ***ardenza***, fr. ***ardence***.

árdere *s.f.* **1** Faptul de *a* (*se*) *arde*. ◇ *Motor cu ardere internă* v. motor. *Motor cu ardere externă* v. motor. *Temperatura de ardere* v. temperatură. **2** (*chim.*) Reacție chimică însoțită de dezvoltare de căldură și de emisie de lumină, considerată ca reacție de combinare a unei substanțe cu oxigenul. **3** (*biol.*; *la pl.*) Proces de descompunere prin oxidare a substanțelor vii din organism. *Ai arderile bune. De-aia ești așa de slabă.* **4** (*relig.*; *la vechii evrei*) Act ritualic ce consta în mistuirea prin foc, pe altar, a unor animale sacrificate. ◇ *Ardere-de-tot* = jertfă. *Aduseră arderi de tot lui Dumnezău* (BIBLIA 1688). • pl. *-i.* /v. ***arde***.

ardézie *s.f.* (*geol.*) Gresie argiloasă sau argilă cu granule fine, de culoare neagră-cenușie, care se poate desface ușor în foi subțiri, utilizate la acoperirea caselor, ca dale pentru pardoseli, la confecționarea meselor de biliard și, în trecut, a tăblițelor de scris pentru școlarii începători. *I-a întins abecedarul și o tăbliță de ardezie* (SADOV.). • pl. *-ii.* g. -d. *-iei.* /<it. ***ardesia***; cf. fr. *ardoise*.

ardicá *vb. I.* v. ridica.

ardicáre *s.f.* v. ridicare.

ardicát, -ă *adj.* v. ridicat².

ardicătúră *s.f.* v. ridicătură.

ardoáre *s.f.* Înflăcărare, pasiune, însuflețire, forță, vitalitate. *Ardoarea tinereții.* ◇ Loc.adv. *Cu ardoare* = cu înflăcărare, cu pasiune, înflăcărat, însuflețit. *Cîntați cu mai multă ardoare!* ◆ Ext. Zel, rîvnă, sîrguință. *Ardoarea lui pentru proiecte serioase e de admirat.* • /<fr. ***ardeur***, lat. ***ardor, -oris***, it. ***ardore***.

ardométru *s.n.* (*fiz.*) Pirometru cu radiație folosit pentru temperaturi înalte. • pl. *-e.* /<germ. ***Ardometer***.

arduvíe *s.f.* v. hardughie.

areál¹ *s.n.* Suprafață specifică de răspîndire a unei specii, a unei familii de plante sau de animale, a unor fenomene naturale etc. • sil. *-re-al.* și (*înv.*) *ariál s.n.* /<germ. ***Areal***; cf. it. *areale*.

areál², -ă *adj.* Care este în afara realității; ireal. • sil. *-re-al.* pl. *-i, -e.* /<it. ***areale***.

à rebours [are'bur] *loc.adv.* Din contra, pe dos, invers. • /<fr. ***à rebours***.

aréci *interj.* v. hareci.

arecífă *s.f.* (*mineral.*) Crustă lateritică dură, asemănătoare unei zguri, cimentată de hidroxidul de fier, ce apare în solurile de savană. • /<fr. ***arrecife***, sp. ***arrecife***.

arefléxie *s.f.* (*med.*) Absență a reflexelor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***aréflexie***; cf. gr. *ἀ-*„fără", lat. *reflexus, -a, -um* „întors".

arefóre *s.f. pl.* (*în Grecia antică*) Tinere fecioare, slujitoare ale zeiței Atena, care duceau pe cap coșuri cu obiecte sacre pînă la grădina sanctuarului, în timpul Panateneelor. • /<fr. ***arhéphores***.

arég *s.n.* (*geogr.*) Erg. • /<germ. ***Areg***.

aréic, -ă *adj.* (*geol.*; *despre sol*) Care este lipsit de rețea hidrografică permanentă; arid, secetos. *Sahara este o regiune areică.* • sil. *-re-ic.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***aréique***; cf. gr. *ἀ-*„fără", *ῥέω* „a curge".

areísm *s.n.* Stare a unei regiuni areice. • /<fr. ***aréisme***.

aren- Elem. de compunere „nisip". • și *areno-*. /<fr. ***aren(o)-***; cf. lat. *arēna, -ae*.

arenacéu, -ée *adj.* (*geol.*) **1** (*despre roci*) Care s-a format din nisipuri. ◆ (*subst. n.*) Țesutul unor foraminifere fosile, formate din particule fine de nisip. **2** (*despre pămînt*) Care are consistența nisipului; nisipos. • pl. *-cei, -cee.* /<fr. ***arénacé***; cf. lat. *arenacĕus, -a, -um* <*arēna, -ae* „nisip".

arenár *s.m.* (*în antic. romană*) Nume dat gladiatorilor care luptau în arenă. • pl. *-i.* /<lat. ***arenarĭus, -ii***.

arenária *s.f.* (*bot.*) Plantă cariofilacee cu florile albastre și roz, care crește pe stînci și nisipuri. • /<fr. ***arénaria***; cf. it. *arenaria*.

arenárie *s.f.* **1** Carieră de nisip. **2** (*ist.*) Nume dat catacombelor romane, considerate greșit, în momentul descoperirii, drept cariere de nisip. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<lat. ***arēnarĭa, -ae***; cf. it. *arenario*.

arénă *s.f.* **1** (*în antic. romană*) Spațiu circular așternut cu nisip, cu rumeguș etc. din mijlocul unui amfiteatru antic, unde se desfășurau reprezentațiile și luptele. ◆ Ext. Ansamblul construcțiilor care deserveau acest spațiu. *A vizitat arenele romane.* ◆ Analog. (*actual*) Spațiul din mijlocul unui circ (modern) unde se desfășoară reprezentațiile. **2** Construcție în stil de amfiteatru antic (destinată concertelor, reprezentațiilor teatrale, luptelor cu tauri etc.). ◇ Expr. *A intra* (sau *a apărea*) *pe* (sau *în*) *arenă* = a se manifesta activ într-un domeniu. ◆ Ext. Teren amenajat special pentru desfășurarea unei competiții sportive, împrejmuit cu tribune pentru spectatori; stadion. **3** Fig. Domeniu, loc, sferă de desfășurare a unei activități. *Făcusem abia primii pași în arena literară* (MACED.). **4** (*petrogr.*) Sediment continental neconsolidat, provenit prin acumularea materialelor de dezagregare a rocilor granitice și gnaisice. **5** (*chim.*) Hidrocarbură care conține în moleculă unul sau mai multe nuclee benzeice; hidrocarbură aromatică. • pl. *-e.* /<fr. ***arène***, it. ***arena***, lat. ***arēna, -ae*** „nisip".

arendá *vb. I. tr.* (*compl. indică mai ales bunuri imobiliare*) A da sau a lua în arendă. ◆ A încheia un contract prin care una dintre părți (proprietarul unui bun) dă temporar în exploatare celeilalte părți (arendașul) acest bun contra unei rente. *A arendat terenul său de la țară.* • prez.ind. *-ez.* și (*înv., reg.*) *arîndá vb. I.* /***arendă*** + *-a*.

arendáre *s.f.* Acțiunea de *a arenda* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* și (*înv., reg.*) *arîndáre s.f.* /v. ***arenda***.

arendáș *s.m.* Persoană care ia în arendă un bun (mai ales o proprietate agricolă mai întinsă) sau dreptul de a exploata un bun. ◇ Fig. *Moldavia se hotărî de apanaj fanarioților. Un veac se mulse țara de acești arendași* (C. NEGR.). • pl. *-i.* și (*înv.*) *arîndáș s.m.* /***arendă*** + *-aș*; cf. magh. *arendás*.

arendát¹ *s.n.* Arendare. *Sînt oameni care trăiesc din arendatul moșiilor.* • și (*înv., reg.*) *arîndát s.n.* /v. ***arenda***.

arendát², -ă *adj.* (*despre bunuri*) **1** Care a fost dat în arendă. *Proprietarul a luat bani mulți de pe pămîntul arendat.* **2** Care a fost luat în arendă. *A lucrat cu grijă terenul arendat.* • pl. *-ți, -te.* și *arîndát, -ă adj.* /v. ***arenda***.

aréndă *s.f.* **1** Cedare temporară a dreptului de exploatare a unor bunuri, pe un timp determinat, în schimbul unei rente; folosire, exploatare a unui bun în astfel de condiții. ◇ *A da pămîntul în* (sau *cu*) *arendă* v. da. *A lua* (*ceva*) *în arendă* v. lua. **2** Ext. Sumă plătită de arendaș proprietarului pentru arendarea unui bun. • pl. *-zi, -de.* și (*înv., reg.*) *arîndă , arîndă s.f.* /<rus. ***аренда***, pol. ***arenda***; cf. magh. *arenda*.

arendășél *s.m.* (*înv.*) Dim. al lui *arendaș*. • pl. *-ei.* /***arendaș*** + *-el*.

arendășésc, -eáscă *adj.* (*înv.*) Care aparține arendașului, care se referă la un arendaș. *O brișculiță arendășească, tîrîtă de trei căluși* (ODOB.). • pl. *-ești.* și (*înv., reg.*) *arîndășésc, -eáscă adj.* /***arendaș*** + *-esc*.

arendășí *vb. IV. intr.* (*înv.*) A fi arendaș, a avea ocupația de arendaș. *Nu mai voia să arendășească* (SANDU-A.). ◆ (*iron.*) A face pe arendașul. • prez. ind. *-esc.* /v. ***arendaș***.

arendășíe *s.f.* (*înv.*) Ocupația de arendaș. ◆ Exploatare a unui bun prin arendare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv., reg.*) *arîndășíe s.f.* /***aredaș*** + *-ie*.

arendășíță *s.f.* (*înv.*) **1** Nevastă (tînără) de arendaș. **2** Femeie (tînără) care ține în arendă un bun. • pl. *-țe.* și (*înv., reg.*) *arîndășíță s.f.* /***arendaș*** + *-iță*.

arendășoáică *s.f.* (*înv.*) **1** Nevastă de arendaș (antipatică, rea etc.). **2** Ext. Femeie (antipatică, rea etc.) care ține un bun în arendă. • pl. *-ce.* și (*reg.*) *arîndășoáică s.f.* /***arendaș*** + *-oaică*.

arendășói *s.m.* (*înv.*; *deprec.*) Arendaș (gras, urît, rău etc.). • pl. *-oi.* /***arendaș*** + *-oi*.

arenduí *vb. IV. tr.* (*înv.*) A arenda. • prez. *-iesc.* /***arenda*** + *-ui*.

arenduíre *s.f.* (*înv.*) Arendare. • pl. *-i.* /v. ***arendui***.

aremícol, -ă *adj.* (*biol.*) Care trăiește, se dezvoltă, crește în nisip. *Plantă arenicolă.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***arénicole***; cf. it. *arenicolo*.

arenizáre *s.f.* (*geol.*) Transformare în nisip a rocilor cristaline. • prez.ind. pers. 3 *-ează.* /cf. fr. *arénisation*.

areno- v. aren-.

arenóm *s.n.* (*med.*) Androblastom. • /<fr. ***arénome***.

areo¹- Elem. de compunere „ca aerul", „puțin dens", „rarefiat". • /<fr. ***aréo-***, it. ***areo-***; cf. gr. *ἀραιός* „puțin dens".

areo²- Elem. de compunere „suprafață, areal". • /<fr. ***aréo-***; cf. lat. *arĕa, -ae* „loc, suprafață".

areografíe *s.f.* (*astron.*) Studiul descriptiv al răspîndirii planetelor. ◆ Restr. Studiul descriptiv al planetei Marte. • sil. *-re-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***aréographie***; cf. nm. pr. *Ares*, zeul războiului în mit. greacă, Marte în mit. romană.

areolár, -ă *adj.* **1** (*anat.*) Care aparține areolei, care se referă la areolă. ◇ *Țesut areolar* = țesut cu areolă. **2** (*mat.*) Care aparține ariei, care se referă la arie. **3** (*fiz.*) *Viteză areolară* = cantitate ce caracterizează la un moment dat aria descrisă de raza vectoare care definește poziția unui mobil față de un punct fix. **4** (*geomorf.*; *despre eroziuni*) Care acționează lateral. • sil. *-re-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***aréolaire***.

areólă *s.f.* (*anat.*) **1** Suprafață delimitată a pielii, colorată diferit de restul tegumentului. ◆ Cerc roșiatic care înconjoară o zonă inflamată a pielii. **2** Suprafața inelară pigmentată din jurul mamelonului. **3** Parte a irisului care include pupila. **4** Spațiu mic între fibrele țesutului celular. ◆ (*la pl.*) Cavități aflate în țesutul spongios al epifizelor oaselor lungi și în interiorul oaselor scurte și late, delimitate de lamele osoase (trabecule) care conțin măduva osoasă roșie (hematogenă). • sil. *-re-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***aréole***; cf. lat. *areŏla, -ae* „spațiu mic".

areolifórm, -á *adj.* Care este în formă de groapă. • sil. *-re-o-.* pl. *-i, -e.* /<lat. ***areoliformis, -e***.

areolíță *s.f.* (*med.*) Inflamație superficială a areolei. • sil. *-re-o-.* /<fr. ***aréolite***, germ. ***Areolitis***.

areologíe *s.f.* **1** (*lingv.*) Studiu al distribuției ariilor dialectale pe un anumit teritoriu. **2** (*biol.*) Disciplină care se ocupă cu studiul ariei de răspîndire a unor specii vegetale. • sil. *-re-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***aréologie***.

areométric, -ă *adj.* (*fiz.*) Care se referă la areometrie, de areometrie. • sil. *-re-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***aréométrique***.

areométrie *s.f.* (*fiz.*) Parte a fizicii care se ocupă cu studiul măsurării densității lichidelor (cu areometrul). • sil. *-re-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***aréométrie***.

areométru *s.m.* (*fiz.*) Instrument care servește la determinarea densității unui lichid sau a concentrației unei soluții prin cufundarea în lichidul respectiv. • sil. *-re-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***aréomètre***; cf. gr. *ἀραιός* „subțire, rarefiat", *μέτρον* „măsură".

areopág *s.n.* (*în Grecia antică*) Cel mai vechi tribunal din Atena, cu sediul pe colina lui Ares, ale cărui atribuții, inițial ample și de factură politică, au fost reduse în sec. 5 î.Hr. la judecarea crimelor. ◇ Poet. *Nucii bătrîni și gravi sînt asemeni unor mature areopaguri, pline de cumpătare și înțelepciune* (BOGZA). ◆ Fig. Adunare de savanți, de artiști de mare valoare etc., reuniți pentru a examina o problemă extrem de importantă. *În fața areopagului european, guvernul nostru se află redus la insuficiența partidului său* (MAIOR.). • sil. *-re-o-.* pl. *-uri.* și (*înv.*) *ariopág s.n.* /<fr. ***aréopage***, it. ***areopago***, lat. ***areopagus, -i***; cf. gr. *Ἄρειος πάγος* = colina lui Ares, tribunalul suprem la greci.

areopagít *s.m.* (*în Grecia antică*) Membru al areopagului. • sil. *-re-o-.* pl. *-ți.* /<fr. ***aréopagite***, lat. ***areopagītes, -ae***; cf. gr. *ἀρειοπαγίτης*.

areopicnométru *s.m.* (*fiz.*) Instrument compus dintr-un areometru și un picnometru, folosit pentru determinarea densității lichidelor. • sil. *-re-o-.* pl. *-e.* /***areo¹-*** + ***picnometru***.

areostíl *s.m.* (*arhit.*) **1** Sistem arhitectonic în care coloanele sînt dispuse la o distanță de trei diametre una de cealaltă în grupuri de cîte două și așezate uneori pe un piedestal comun. **2** Intercolonament spațios și aerat. • sil. *-re-o-.* pl. *-uri.* /<fr. ***aréostyle***; cf. gr. *ἀραιός* „rar, spațiat", *στῦλος* „coloană".

árepă *s.f.* v. aripă.

arést *s.n.* **1** (*jur.*) Deținere (din ordinul unei autorități) sub pază legală a unei persoane (care comite sau care este bănuită că a comis o infracțiune); arestare, detenție, întemnițare. ◇ *Stare de arest* = situația unei persoane private de libertate prin sentință judecătorească. *Arest la domiciliu* = (sentință judecătorească de) efectuare a detenției la domiciliul inculpatului. *Arest preventiv* v. preventiv. **2** Conăr. Loc unde sînt ținuți cei arestați; închisoare, temniță. *Tînărul a fost dus în arestul poliției.* ◇ Loc.vb. *A băga la arest* = a aresta. • pl. *-uri.* și (*înv., reg.*) *aréști s.m., aréște, aríștă, aríște s.f.* /<germ. ***Arrest***, it. ***arresto***.

arestá *vb. I. tr.* (*jur.*; *compl. indică oameni*) A ține pe cineva sub pază legală (în vederea unui proces sau a cercetărilor judiciare) în temeiul unui mandat de arestare emis de procuror sau de organul de jurisdicție penală; a închide, a arestui. ◆ (*compl. indică bunuri materiale*) A reține ca urmare a comiterii unei infracțiuni, a încălcării unor legi etc. *I-a arestat mașina și încearcă să o obțină plătind o amendă.* • prez. ind. *-ez.* /***arest*** + *-a*, după fr. *arrêter*.

arestánt, -ă *s.m., s.f.* (*înv.*) Persoană arestată. • pl. *-ți, -te.* /<germ. ***Arrestant***.

arestáre *s.f.* (*jur.*) Acțiunea de *a aresta* și rezultatul ei; arestuire. ◇ *Mandat de arestare* v. mandat. • pl. *-ări.* /v. ***aresta***.

arestát, -ă *adj., s.m., s.f.* (*jur.*) (Persoană) care se află în stare de arest. • pl. *-ți, -te.* /v. ***aresta***; cf. it. *arrestato*.

arestuí *vb. IV. tr.* (*pop.*) A aresta. • prez. *-iesc.* /***arest*** + *-ui*.

arestuíre *s.f.* (*pop.*) Arestare. • pl. *-i.* /v. ***arestui***.

aréște *s.f.* v. arest.

aréști *s.m.* v. arest.

arét[1] *s.n.* Poziție caracteristică a unui câine de vânătoare când simte sau când vede vânatul. ◇ *Câine de aret* = *a*) câine de vânătoare dresat să semnaleze prezența vânatului prin oprire într-o poziție specifică; *b*) prepelicar. ◆ (*interj.*) Comanda „stai" adresată câinelui de vânătoare. • pl. *-uri.* /<fr. ***arrêt***.

arét[2] *s.m.* v. arete.

aretá *vb. I. intr.* (*despre câinii de vânătoare*) A se opri într-o poziție fixă, cu botul întins și cu una din labele de dinainte ridicată, imediat ce zărește sau simte vânatul; a ponta. • prez.ind. pers. 3 *arétă.* /<fr. ***arrêter***.

aréte *s.m.* **1** (*inv., pop.*) Berbec. *Areții săltară* (DOS.). ◆ Ext. Cocoș lăsat de prăsilă. ◆ (*la pl.*) Ziua de desfacere a stînei, când se separă berbecii de oi, sărbătorită printr-o petrecere. **2** (*milit.; în antic. și în Ev. Med.*) Mașină de război folosită la spargerea zidurilor unei cetăți asediate; berbec. **3** (*astron.; la sg.*) Constelația berbecului. • pl. *-ți.* și (*prin analog.*) *arét, haréte,* (*înv.*) *ariéte s.m.* /lat. ****arētem*** = ***arietem***.

areţél *s.m.* v. atrățel.

árfă *s.f.* v. harpă.

arfimandrít *s.m.* v. arhimandrit.

arfiríu *s.m.* v. arhiereu.

ărgal *s.m.* (*zool.*) Mamifer erbivor paricopitat, rumegător, din genul oilor sălbatice, răspîndit în Asia Centrală. • /<germ. ***Argali***; cf. it. *argali* <cuv. persan.

argal

ărgas *s.m.* (*entom.*) Gen de acarieni care trăiesc ca paraziți pe om și pe animale, hrănindu-se cu sîngele acestora, și care pot transmite maladii infecțioase. • /<fr. ***árgas***.

argăt, -ă *s.m., s.f.* (*în trecut*) Persoană angajată pentru muncile agricole, pentru creșterea vitelor sau pentru muncile din gospodăria stăpînului. *I-am fost argat în tinerețea mea* (POPA). • pl. *-ți, -te.* și (*reg.*) *hargát, hărgát s.m.* /<ngr. ***αργάτης*** „muncitor"; cf. bg. *ара̀мин* (*ара̀мин*).

argavăn *s.m.* v. argovan.

argăsár *s.m.* (*înv.*) Tăbăcar. • pl. *-i.* /***argăsi*** + *-ar*.

argăsăríe *s.f.* (*înv.*) **1** Industria tăbăcirii pieilor de animale. **2** Meșteșugul tăbăcarului. ◆ Atelierul tăbăcarului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***argăsar*** + *-ie*.

argăsăríță *s.f.* (*reg.*) **1** Femeie care se îndeletnicește cu prelucrarea pieilor de animale. **2** Nevastă de tăbăcar. • pl. *-e.* /***argăsar*** + *-iță*.

argăseálă *s.f.* (*ind.*) **1** Argăsire. **2** Concr. Amestec de substanțe (alaun, clorură de sodiu etc.), folosit la argăsire. ◇ Expr. (*înv.*) *A se duce în putina cu argăseală* = a se prăpădi. • pl. *-eli.* și (*reg.*) *arghisálă, arghiseálă s.f.* /***argăsi*** + *-eală*.

argăsí *vb. IV.* **1** *tr.* (*ind.; compl. indică piei, blănuri*) A prelucra cu argăseală pentru a face trainic, impermeabil și flexibil; a tăbăci, a dubi. **2** *tr., refl.* Fig. (*înv.*) A (se) farda. *Își argăsesc obrazul cu dresuri* (I. GOL.). **3** *refl.* Fig. A se supăra, a se necăji; a se certa cu cineva. *Ion Gloabă... se argăsea acum cu argații, care îl luau peste picior* (PAS). • prez.ind. *-esc.* și (*reg.*) *arghisí vb. IV.* /<ngr. ***άργασα***, aor. lui *αργάζω*.

argăsíre *s.f.* (*pop.*) Acțiunea de *a argăsi* și rezultatul ei; argăseală, tăbăcire. • pl. *-i.* și (*reg.*) *arghisíre s.f.* /v. ***argăsi***.

argăsít[1] *s.n.* Faptul de *a argăsi*; argăsire. *A dus pieile la argăsit.* • pl. *-uri.* și (*reg.*) *arghisít s.n.* /v. ***argăsi***.

argăsít[2]**, -ă** *adj.* (*despre piei, blănuri*) Care este prelucrat pentru a deveni trainic și impermeabil; tăbăcit, dubit. *Făcu piei argăsite* (BIBLIA 1688). • pl. *-ți, -te.* și (*reg.*) *arghisít, -ă adj.* /v. ***argăsi***.

argăsitór, -oáre *adj.* (*ind.; despre oameni*) Care argăsește piei, blănuri. ◇ (*subst.*) *Cunoscînd pre un argăsitoriu, s-au băgat slugă la dînsul* (BĂR.). ◇ Fig. *Om trăit pe mare sub un vînt argăsitor* (MACED.). • pl. *-ori, -oare.* și (*reg.*) *arghisitóriu, -oáre adj.* /***argăsi*** + *-itor*.

argăsitoríe *s.f.* (*înv.*) **1** Meșteșugul argăsitorului. **2** Atelierul argăsitorului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***argăsitor*** + *-ie*.

argăsitúră *s.f.* Argăseală după ce a fost întrebuințată. • pl. *-i.* /***argăsi*** + *-itură*.

argățél *s.m.* (*pop.*) Dim. al lui *argat. Am tare multe trebi... și numai cu un argățel ce-l am de-abia pot dovedi* (CR.). • pl. *-ei.* și (*reg.*) *hargățél s.m.* /***argat*** + *-el*.

argățésc, -eáscă *adj.* (*înv.*) Care aparține argatului, care se referă la argat. • pl. *-ești.* și (*reg.*) *hargățésc, -eáscă adj.* /***argat*** + *-esc*.

argățéște *adv.* (*înv.*) În felul argaților. *Se poartă argățește.* • /***argat*** + *-ește*.

argățí *vb. IV. intr.* (*în trecut*) A munci ca argat. *Mă duc în lume să-mi caut norocul. Destul am argățit* (ISP.). ◇ (*tr.*) *Argății un bogătan Pînă crescui băietan* (POP.). ◆ Ext. A sluji din greu și aproape pe degeaba în folosul cuiva. • prez.ind. *-esc.* și (*reg.*) *hargățí, hărgățí vb. IV.* /***argat*** + *-i*.

argățíe *s.f.* (*în trecut*) Starea argatului; slujba, munca de argat. *Feții mei din argăție, Luați tot ce este al meu* (ALECS.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***argat*** + *-ie*.

argățíme *s.f.* (*în trecut*) Mulțime de argați; totalitatea argaților. *Se strînsese toată argățimea și slujitorimea* (SADOV.). • /***argat*** + *-ime*.

argeá *s.f.* (*pop.*) **I 1** (*ind. casnică*) Război de țesut. *Nevasta lui... băga pînza în argea și țesea* (VIS.). ◆ Ext. Fiecare dintre cele două scînduri transversale care unesc extremitățile războiului de țesut; blană, chingă, scîndură, spetează, stinghie. ◆ (*în plutărit*) Fiecare dintre cele două grinzi legate de marginile opuse ale unei plute pentru a o întări și pentru a împiedica desfacerea ei. **2** Bordei dreptunghiular, acoperit cu stuf, în care se așază vara războiul de țesut, iar iarna se țin stupii. ◆ Restr. Construcție rudimentară de scînduri în care se așază, vara, războiul de țesut. **II 1** (*arhit.*) Boltă a unei clădiri, mai ales a unei biserici. *Împrejurul columnelor se află o galerie circulară, boltită... în argea* (ODOB.). ◆ Spec. Firidă boltită. *Locul din altar, destinat pentru stareț... se numește „argeaua" starețului* (DOC.). ◆ Ext. Gîrliciul pivniței. **2** Casa la începutul construirii ei, cînd sînt puși numai stîlpii și căpriorii. ◆ Restr. Acoperiș. *La ridicarea argelei (acoperișului) unei case, se leagă pe vîrf un șumuiag de paie* (PER.). **III** Spec. Trunchi care în exploatările de păduri se așază pe laturile potecilor de alunecare. ◆ (*la pl.*) Butuci (lungi) puși la marginea unei grămezi de lemne pentru a le sprijini și a le împiedica să cadă. • pl. *-gele.* și (*reg.*) *harjeá s.f.* /cf. tc. *arğa*, gr. *ἄργιλλα, ἀργελλα*.

argentafín, -ă *adj.* (*chim.; despre substanțe, celule*) Care se colorează prin sărurile de argint. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***argentaffine***.

argentafinóm *s.n.* (*med.*) Neoplasm care se dezvoltă din celulele argentafine ale organelor derivate din intestinul primitiv, cu evoluție frecvent latentă și care poate ajunge la un volum considerabil. • /<fr. ***argentaffinome***, engl. ***argentafinoma***; cf. lat. *argentum, -i* „argint", *affinis, -e* „învecinat".

argentăn *s.n.* (*chim.*) Aliaj de cupru, nichel și zinc, folosit la fabricarea unor obiecte casnice, în special a tacîmurilor de masă. • pl. *-e.* /<fr. ***argentan***.

argenti- Elem. de compunere „argint"; „în legătură cu (sau ca) argintul". • și *argento-.* /<fr. ***argenti-***; cf. lat. *argentum, -i*.

argentifér, -ă *adj.* (*mineral.*) Care conține (mult) argint; argintos. *Zăcămînt argentifer.* • pl. *-i, -e.* și *argintifér, -ă adj.* /<fr. ***argentifère***.

argentín *s.n.* (*ind.*) Praf de staniu folosit în imprimarea textilă și la fabricarea hîrtiei. • /<fr. ***argentine***.

argentínă *s.f.* (*bot.; reg.*) Coada-racului (*Potentilla anserina*); argindeană. • pl. *-e.* /etimol. nec.

argentinián, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Argentinei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care locuiește în Argentina; locuitorii Argentinei. **2** *adj.* Care aparține Argentinei sau argentinienilor, care se referă la Argentina sau la argentinieni; care este originar din Argentina. *Tangou argentinian.* • sil. *-ni-an.* pl. *-ieni, -iene.* /nm. pr. (stat în America de Sud) ***Argentina*** + *-ean*.

argentít *s.n.* (*mineral.*) Sulfură naturală de argint cristalizată în sistemul cubic sau rombic, de culoare cenușiu-negricioasă, cu luciu metalic, care constituie principalul minereu de argint; argirit, argiroză. • pl. *-uri.* /<fr. ***argentite***.

argento- v. argenti-.

argentométru *s.n.* (*fiz.*) Aparat pentru măsurarea conținutului în argint al unei soluții. • pl. *-e.* /<fr. ***argentomètre***.

argentotipíe *s.f.* (*tehn.*) Procedeu de multiplicare prin fotoreproducere, în care developarea se face succesiv în soluție de nitrat de argint și de oxalat de potasiu. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***argentotypie***.

argentúră *s.f.* (*bot.; reg.*) Argințică (*Dyras octopetala*). • pl. *-i.* /cf. *argint*.

argenţícă *s.f.* v. argințică.

argenţít, -ă *adj.* v. argintat[2].

argeşeán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a județului Argeș sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii județului Argeș. **2** *adj.* Care aparține județului Argeș sau argeșenilor, care se referă la județul Argeș sau la argeșeni; originar din județul Argeș. • pl. *-eni, -ene.* /nm. pr. (județ în România) ***Argeș*** + *-ean*.

argeşeáncă *s.f.* **1** Femeie originară din județul Argeș. ◆ Locuitoare din județul Argeș. **2** (*reg.*) Pește migrator care urcă în rîurile din regiunea Muscelului venind de pe Argeș. • pl. *-ence.* /***argeșean*** + *-că*.

arghezián, -ă *adj.* Care aparține (operei) lui Arghezi, care se referă la Arghezi sau la opera sa. ◆ În maniera lui Arghezi. • sil. *-zi-an.* pl. *-ieni, -iene.* /nm. pr. (poet român) Tudor ***Arghezi*** + *-an*.

arghír *s.n.* v. arbiu.

arghiro- Elem. de compunere „în legătură cu banii", „bani", „argint". • și *argiro-.* /<ngr. ***άργυρος*** „argint".

arghirofíl, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Om) care este lacom de bani. **2** *adj.* Care aparține arghirofilului, care se referă la arghirofil. *L-a cuprins un nesaț arghirofil.* • pl. *-i, -e.* /<ngr. ***αργυρόφιλος***.

arghirofilíe *s.f.* Lăcomie de bani. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<ngr. ***αργυροφιλία***.

arghisálă *s.f.* v. argăseală.

arghiseálă *s.f.* v. argăseală.

arghisí *vb. IV.* v. argăsi.

arghisíre *s.f.* v. argăsire.

arghisít[1] *s.n.* v. argăsit[1].

arghisít[2]**, -ă** *adj.* v. argăsit[2].

arghisitóriu, -ie *s.m., s.f., adj.* v. argăsitor.

argíl *s.n.* v. argilă.

argílă *s.f.* (*geol.*) Rocă sedimentară alcătuită din silicați, fragmente de organisme etc., utilizată în ceramică, în sculptură, la fabricarea cimentului, în industria materialelor refractare, la purificarea uleiurilor etc. ◇ *Argilă refractară* = argilă cu temperatura de topire de peste 1 580°C, folosită pentru fabricarea unor obiecte de ceramică, creuzete etc. rezistente la temperaturi înalte. *Argilă expandată* = material de construcție spongios, obținut prin încălzirea argilei feruginoase la peste 1 100°C, folosit la confecționarea unor betoane ușoare. *Argilă roșie abisală* = rocă sedimentară care se găsește la adîncimi de peste 8 000 m în mări și în oceane și provine din descompunerea rocilor efuzive submarine și din material terigen adus de apele curgătoare din denudația continentală. ◆ Ext. Humă, lut. ◇ Fig. *Văzusem obrazul lelei Ileana și-mi apărură apoi mumiile de argilă ale bătrînilor* (SADOV.). • pl. *-e.* și (*înv.*) *argíl s.n.* /<fr. ***argile***; cf. lat. *argilla, -ae* <gr. *ἄργι(λ)λος* <*ἀργός* „alb".

argili- v. argilo-.

argilifér, -ă *adj.* Argilos. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***argillifère.***
argilít *s.n.* (*geol.*) Rocă rezultată din deshidratarea și recristalizarea argilei. • /<fr. ***argilite.***
argilizá *vb. I. tr.* (*tehn.*) **1** A forma minerale argiloase prin alterarea silicaților. **2** (*compl. indică roci*) A impermeabiliza prin umplerea fisurilor cu argilă. • prez.ind. *-ez.* /***argilă*** + *-iza.*
argilizáre *s.f.* (*tehn.*) **1** Formare de minerale argiloase prin alterarea silicaților. **2** Procedeu de impermeabilizare și de consolidare a unor roci sau a unor fundații prin injectarea unei suspensii de argilă. • pl. *-ări.* /v. ***argiliza.***
argilo- Elem. de compunere „argilă". • și *argili-.* /<fr. ***argili-***; cf. lat. *argilla, -ae.*
argilolít *s.n.* (*geol.*) Tuf vulcanic provenit din riolite și din porfire conținînd cuarț. • /<fr. ***argilolit.***
argilós, -oásă *adj.* Care conține (multă) argilă; lutos. *Teren argilos.* ◆ Fig. (*despre oameni sau despre fața oamenilor*) Care are un aspect pământiu. *Ten argilos.* • pl. *-oși, -oase.* /***argilă*** + *-os*; cf. fr. *argilleux*, it. *argilloso.*
argilotróf, -ă *adj.* (*despre terenuri*) Care conține mari cantități de argilă în suspensie. • pl. *-i, -e.* /***argilo-*** + *-trof.*
arginázá *s.f.* (*biochim.*) Enzimă solubilă care acționează asupra argininei, cu rol esențial în urogeneză, și care se găsește în cantitate mare (mai ales) în ficatul mamiferelor. • pl. *-e.* /<fr. ***arginase***, engl. ***arginase.***
argindeánă *s.f.* (*bot.*; *reg.*) Coada-racului (*Potentilla anserina*); argentină. • pl. *-ene.* /etimol. nec.
arginină *s.f.* (*biochim., farm.*) Aminoacid produs prin hidroliza proteinelor și care participă la sinteza ureii în ficat. • pl. *-e.* /<fr. ***arginine***, engl. ***arginine***; cf. gr. *ἀργινόεις* „alburiu".
argínt *s.n., s.m.* **1** *s.n.* (*chim.*) Element chimic, metal prețios, alb-cenușiu strălucitor, moale, maleabil și ductil, stabil față de aer și oxigen, cu cea mai mare conductibilitate electrică și calorică dintre elemente, utilizat la confecționarea podoabelor, a monedelor, a unor obiecte uzuale, instrumente medicale, la fabricarea oglinzilor etc. (*Ag*). *Flori de tei el are-n părul-i și la șold un corn de-argint* (EMIN.). ◇ *Nuntă de argint* = a douăzeci și cincea aniversare a căsătoriei cuiva; petrecere organizată cu acest prilej. *Azotat de argint* v. azotat. *Bromură de argint* v. bromură. *Clorură de argint* v. clorură. *Etalon de argint* v. etalon. *Nitrat de argint* v. nitrat. ◇ Poet. *Cuvintele Domnului sînt argint lămurit* (BIBLIA 1688). ◆ Fig. Culoare de un alb strălucitor care simbolizează de obicei puritatea. *O față mai albă ca argintul crinului* (EMIN.). *Pădurea de argint* = pădure de mesteacăn alb. **2** *s.n.* Ext. (*la pl.*) Obiecte (mai ales vase) de argint; argintărie. *Au luat multe arginturi și odoare* (CRON.). **3** *s.m.* (*înv., pop.*) Ban, monedă de argint. *Cadavrul cel jalnic pe-argint, nemilosul, îl vinde* (COȘB.). ◆ Gener. (*la pl.*) Sumă de bani pe care o are cineva la un moment dat. *A pierdut toți arginții la ruletă.* ◆ Ext. Avere în bani (de argint). *Decît cu argintul în ladă Și cu nevasta neroadă, Mai bine cu lada goală Și cu nevasta marghioală* (POP.). ◇ (*înv.*) *Iubire de argint* sau *iubirea argintului* = arghirofilie. *La puținteș se află acest dar, ca să nu-i biruiască... iubirea argintului* (CRON.). *Iubitor de argint* = arghirofil. **4** *s.n.* (și *medalie de argint*) Medalie acordată celui clasificat pe locul al doilea la o competiție (sportivă). *A luat argintul la olimpiadă.* **5** *s.n.* (*pop.*) Compus: *argint-viu* = *a*) mercur. *Parcă are argint-viu într-însa* (ALECS.); *b*) fig. om plin de energie, iute, sprinten. *Feciorii... începură să se miște cu o hărnicie al cărei argint-viu nici nu se bănuia a fi în mădulările lor mari* (SADOV.). **6** *s.n.* (*bot.*; *reg.*) Mei-păsăresc (*Lithospermum arvense*). • pl. *n. -uri, m. -ți.* /lat. ***argentum.***
argintá *vb. I. tr.* (*tehn.*; *compl. indică obiecte metalice*) A acoperi cu un strat subțire de argint, pentru a proteja contra agenților externi sau pentru a conferi un aspect mai frumos. ◆ Fig. A face să aibă strălucirea argintului. *Luna argintește tot Egiptul antic* (EMIN.). • prez.ind. *-ez.* și (*înv.*) *argintí, argínți vb. IV.* /***argint*** + *-a.*
argintár *s.m.* **1** Persoană care confecționează sau care vinde obiecte din argint; ext. bijutier, giuvaiergiu. *Împăratul chemă... pe argintarul și-i porunci să-i facă o cloșcă cu pui cu totul și cu totul de aur* (ISP.). **2** Mobilă în care se păstrează argintăria din casă. *Sufrageria se compune dintr-o bibliotecă..., un bufet, un argintar și o masă extensibilă* (PER.). • pl. *-i.* și (*înv.*) *argintáriu s.m.* /***argint*** + *-ar.*
argintáre *s.f.* Acțiunea de *a arginta* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* și *argințíre s.f.* /v. ***arginta.***
argintăriu *s.m.* v. argintar.
argintát[1] *s.n.* Argintare. • și *argintít, argințít s.n.* /v. ***arginta.***
argintát[2]**, -ă** *adj.* Care este acoperit cu un strat de argint. *Vin crai cu argintate coifuri* (GOGA). ◆ Fig. Cu luciu de argint, argintiu. *Catarg și pînze argintate Abia ușor sînt legănate* (MACED.). • pl. *-ți, -te.* și (*înv.*) *argintít, -ă, argințít, -ă, argințít, -ă adj.* /v. ***arginta.***
argintăreásă *s.f.* (*înv.*) **1** Soție de argintar. **2** Fabricantă sau vînzătoare de obiecte din argint. • pl. *-ese.* /***argintar*** + *-easă.*
argintărie[1] *s.f.* **1** Colect. Obiecte de argint. *Străvechea mea argintărie... sclipea pe masă* (ANG.-IOS.). ◆ Cusături cu fir de argint pe haine, pe șeile cailor etc. *Patru ciohodari... îmbrăcați în haine cu sîrmă și cu argintării* (DION.). **2** Arta de a lucra în argint obiecte, bijuterii. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***argint*** + *-ărie.*
argintărie[2] *s.f.* **1** Atelier unde se prelucrează argintul. **2** Magazin în care se vînd obiecte de argint. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***argintar*** + *-ie.*
argintí *vb. IV.* v. arginta.
argintícă *s.f.* v. argințică.
argintifér, -ă *adj.* v. argentifer.
argintít[1] *s.n.* v. argintat[1].
argintít[2]**, -ă** *adj.* v. argintat[2].
argintíu, -íe *adj.* **1** Care are culoarea și strălucirea argintului; argintos, argintat. *Miroase florile-argintii* (EMIN.). ◇ (*adv.*) *[Dunărea] se zărește sclipind argintiu la lumina soarelui* (BASS.). ◇ *Paltin argintiu* v. paltin. *Plop argintiu* v. plop. *Vulpe argintie* v. vulpe. ◆ Fig. (*despre păr*) Cărunt. *A sa barbă ca zăpada, a lui plete argintii* (C. NEGR.). **2** Fig. (*despre sunete, voce etc.*) Care sună ca argintul; cristalin, limpede. • pl. *-ii.* și (*înv.*) *argințíu, -íe adj.* /***argint*** + *-iu.*
argintós, -oásă *adj.* **1** (*despre terenuri*) Care conține argint, bogat în argint; argentifer. **2** Cu luciu (sau cu aspect) ca al argintului; argintiu. *Arată-mi-te iară-n haină lungă de mătasă, care pare încărcată de o pulbere-argintoasă* (EMIN.). ◇ Fig. *Memfis se înalță, argintos gînd al pustiei* (EMIN.). **3** (*despre sunete, voce etc.*) Sonor, limpede, argintiu. *Da! da!... zise ea cu glăscior argintos* (EMIN.). • pl. *-oși, -oase.* /***argint*** + *-os.*
argintuí *vb. IV. tr.* **1** A arginta. ◇ Fig. (*refl.*) *Izvorul... s-argintuiește de alba lună care-l ninge* (MACED.). **2** A fereca în argint. • prez.ind. *-iesc.* /***argint*** + *-ui.*
argintuít[1] *s.n.* (*înv.*) Argintare. • pl. *-uri.* /v. ***argintui.***
argintuít[2]**, -ă** *adj.* (*înv.*) **1** Argintat. ◇ Fig. *Luna nu se mai văzu decît în mărginile argintuite ale norului* (SLAV.). **2** Care este ferecat cu argint. *Carte argintuită.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***argintui.***
argințăl *s.n.* v. argințel.
argințél *s.n.* (*pop.*) Dim. al lui *argint.* **1** Argint, apreciat pentru valoarea și pentru frumusețea sa. *Un cal... Cu șaua de argințel* (POP.). **2** Culoare argintie. ◇ Expr. *A bate în argințel* = a fi aproape argintiu. *Porumb alb, cu gușa verde... Ciocu-i bate-n argințel* (POP.). **3** Bani de argint. *Beu argințălul meu* (POP.). • pl. *-ei.* și (*reg.*) *argințăl s.n.* /***argint*** + *-el.*
argințí *vb. IV.* v. arginta.
argințícă *s.f.* (*bot.*; *reg.*) **1** Mic arbust din familia rozaceelor, care crește în zona alpină, cu frunzele verzi, lucioase pe partea superioară și albe pe partea inferioară, și cu florile moi, albe (*Dryas octopetala*). **2** Mei-păsăresc (*Lithospermum arvense*). **3** Coada-racului (*Potentilla anserina*). **4** *Argințel-de-grădină* = armurariu (*Sylibum marianum*). **5** *Argințel-de-pădure* = splină (*Chrysosplenium alternifolium*). • pl. *-ele.* și *argințícă, argintícă s.f.* /***argint*** + *-ică.*
argințíre *s.f.* v. argintare.
argințít[1] *s.n.* v. argintat[1].
argințít[2]**, -ă** *adj.* v. argintat[2].
argințíu, -íe *adj.* v. argintiu.
argiríe *s.f.* (*med.*) Leziune a pielii caracterizată prin colorație anormală, brun-roșcată a tegumentelor, consecutivă unui contact profesional cu săruri de argint sau prin administrare terapeutică prelungită; argirism, argiroză. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***argyrie***; cf. engl. *argyria.*
argirísm *s.n.* (*med.*) Intoxicație terapeutică sau profesională determinată de argint sau de sărurile acestuia, care provoacă colorația pielii și a conjunctivelor; argirie, argiroză. • pl. *-e.* /<fr. ***argyrisme***; cf. it. *argirismo.*
argirít *s.n.* (*mineral.*) Argentit. • pl. *-e.* /<fr. ***argyrite.***
argiro- v. arghiro-.
argirofíl, -ă *adj.* (*despre substanțe*) Care are afinitate pentru sărurile de argint. • pl. *-i, -e.* /<engl. ***argyrophil***, germ. ***argyrophil.***
argirózá *s.f.* **1** (*mineral.*) Argentit. **2** (*med.*) Argirism; argirie. • pl. *-e.* /<fr. ***argyrose.***
argól *s.n.* (*chim.*) Depozit de cristale roșietice-cafenii, compus în special din tartrat acid de potasiu, care se formează pe pereții vaselor în care fermentează mustul. • /<fr. ***argol.***
argón *s.n.* (*chim.*) Element chimic, gaz rar, incolor și inodor, obținut prin distilarea fracționată a aerului lichid, care este întrebuințat la umplerea becurilor electrice și a tuburilor luminescente (Ar). • /<fr. ***argon.***
argonaút *s.m.* **1** (*la pl.*; *în mit. greacă*; și *nm. pr.*) Totalitatea eroilor (Orfeu, Castor, Pollux, Tezeu etc.) care au plecat din Tesalia, sub conducerea lui Iason, pe corabia Argo, în Colhida (S Caucazului), ca să aducă lîna de aur. **2** Ext. Navigator îndrăzneț. ◆ Fig. Aventurier pornit în căutare de aur. **3** (*zool.*) Specie de moluscă cefalopodă din mările calde, colorată în galben-auriu, cafeniu, roz, albastru, violet, pe fond argintiu, a cărei femelă secretă o cochilie pergamentoasă în care stau ouăle (*Argonauta argo*). • acc. și (*înv.*) *argonáut.* pl. *-ți.* /<fr. ***argonaute***; cf. nm. pr. gr. *Ἀργοναύτης* „navigator de pe nava Argos".
argonaútic, -ă *adj.* Care aparține argonauților, care se referă la argonauți. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***argonautique.***
argót *s.n.* v. argou.
argótic, -ă *adj.* Care aparține argoului, care se referă la argou, de argou. ◇ (*adv.*) *Vrea să șocheze vorbind argotic.* ◇ *Vocabular argotic* = vocabular care conține (exclusiv) cuvinte din argou. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***argotique.***
argotísm *s.n.* (*lingv.*) Cuvînt, expresie argotică. • pl. *-e.* /<fr. ***argotisme.***
argotíst, -ă *s.m., s.f.* (*lingv.*) Specialist în studiul argourilor. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***argotiste.***
argotizá *vb. I. tr.* A vorbi în argou. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***argotiser.***
argotizánt, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care argotizează, care are un vocabular argotic (excesiv). • pl. *-ți, -te.* /***argotiza*** + *-ant.*
argóu *s.n.* (*lingv.*) Limbaj convențional codificat, înțeles numai de inițiați, utilizat de un grup social restrîns (vagabonzi, delincvenți, studenți, elevi etc.), care se opune convenienței și care, pentru a nu fi înțeles de restul societății (mai ales de autorități), folosește, în special oral, împrumuturi din limbi străine sau cuvinte cu sensuri schimbate, cuvinte dialectale sau arhaice, derivate etc., avînd o mare expresivitate. ◇ *Argou nonconvențional* v. nonconvențional. • pl. *-uri.* și (*înv.*) *argót s.n.* /<fr. ***argot.***
argován *s.m.* (*bot.*; *reg.*) Liliac (*Syringa vulgaris*). • și *argaván s.m.* /cf. magh. *boroslán.*
argumént *s.n.* **1** Raționament sau, gener., orice probă menită să dovedească sau să respingă ceva. *Nu-l poate convinge decît cu argumente solide.* ◇ *Argument apagogic* v. apagogic. *Argumente contondente* v. contondent. ◇ Expr. *A-și epuiza argumentele* = a termina de enumerat elementele unei argumentații în favoarea tezei susținute (fără a fi convins interlocutorul). **2** Expunere pe scurt a conținutului unei opere, a unui studiu etc. **3** (*mat.*) Variabilă independentă a unei funcții. ◆ (*inform.*) Dată folosită drept cheie în cursul unei sortări sau în cursul unei căutări într-un fișier. ◆ Unghiul dintre semiaxa reală și dreapta care unește originea cu afixul unui număr complex, măsurat în sens trigonometric direct. • pl. *-e,* (*înv.*) *-uri.* /<fr. ***argument***, lat. ***argūmentum, -i***, germ. ***Argument.***
argumentá *vb. I. tr.* A susține, a întări, a dovedi, a demonstra ceva cu argumente. *Și-a argumentat temeinic propunerea.* ◇ (*refl.*) *Tezele trebuie să se argumenteze.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***argumenter***, lat. ***argumentari***, germ. ***argumentieren.***
argumentábil, -ă *adj.* Căruia i se pot găsi argumente; care se poate argumenta. • pl. *-i, -e.* /***argumenta*** + *-bil.*
argumentáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a argumenta* și rezultatul ei. ◆ Totalitatea argumentelor aduse în sprijinul unei afirmații; argumentație. **2** (*log.*) Ra-

ționament prin care se demonstrează ceva pe baza argumentelor aduse. • pl. *-ări.* /v. ***argumenta.***

argumentát[1] *s.n.* Argumentare. • /v. ***argumenta.***

argumentát[2]**, -á** *adj.* **1** (*despre idei, propuneri etc.*) La care s-a adus un argument (valabil, convingător etc.). *O propunere argumentată.* **2** Ext. (*despre cercetări, analize etc.*) Care este (foarte) bine informat. *A primit un studiu argumentat care l-a convins.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***argumenta.***

argumentatív, -ă *adj.* Care argumentează; care conține argumente. *Demonstrație argumentativă solidă.* <> Loc.adj. *În mod argumentativ* = prin argumentare. ◆ Ext. Care este rațional, logic. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***argumentatif.***

argumentatór, -oáre *s.m., s.f., adj.* (Persoană) care argumentează abuziv. • pl. *-ori, -oare.* /***argumenta*** *+ -tor.*

argumentáție *s.f.* **1** Totalitatea argumentelor aduse pentru a dovedi ceva; argumentare. *Argumentație prezentată convingător.* **2** (*ret.*) Totalitatea tehnicilor folosite pentru a convinge un auditoriu. **3** Ext. Discurs (sau text) persuasiv sau care prezintă argumente, informații convingătoare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *argumentațiúne s.f.* /<fr. ***argumentation***, lat. ***argumentatĭo, -onis***, germ. ***Argumentation.***

argumentațiúne *s.f.* v. argumentație.

árgus *s.m.* **1** Om cu privirea ageră, pătrunzătoare; om care păzește ceva cu mare grijă. **2** (*ornit.*) Gen de păsări palmipede din ordinul galinaceelor, din familia fazanidelor, cu penele împestrițate, care trăiesc în arhipelagul Malaysiei. **3** (*entom.*) Specie de fluturi pe ale căror aripi sînt pete rotunde. **4** (*pisc.*) Specie de pești cu pete rotunde, ca niște ochi. • pl. *-și.* /<fr. ***argus***; cf. nm. pr. *Argus*, monstru mitologic cu mulți ochi.

argút, -ă *adj.* **1** Care este ascuțit, penetrant, pătrunzător. **2** (*bot.; despre frunze, fructe etc.*) Care se termină cu un vîrf lung și ascuțit; acuminat. • pl. *-ți, -te.* /<lat. ***argūtus, -a, -um***, it. ***arguto***.

argúție *s.f.* **1** Argumentare sofistică bazată pe fapte nesemnificative sau nesigure. **2** Subtilitate (exagerată) în argumentare. • acc. și (*înv.*) *argúție.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<lat. ***argutĭa, -ae***, it. ***arguzia***; cf. fr. *argutie.*

arhaíc, -ă *adj., s.n.* **I** *adj.* Care aparține vremurilor străvechi, specific acestor vremuri. *Epocă arhaică.* <> Fig. *Casa avea un aer arhaic.* ◆ (*lingv.; despre cuvinte, expresii, construcții etc.*) Care este foarte vechi și ieșit de mult din uz. <> *Cuvînt arhaic* = arhaism. ◆ (*despre stilul operelor de artă*) Care aparține unei perioade anterioare celei clasice și în special clasicismului antic. **II** (*geol.*) **1** *s.n.* Cea mai veche eră geologică, care a durat circa trei miliarde de ani și care, împreună cu algonkianul, formează precambrianul. **2** *adj.* Care aparține arhaicului, specific arhaicului; care se referă la această perioadă; arheian, azoic. *Roci arhaice.* **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din arhaic. • acc. și (*înv.*) *arhaíc.* pl. *-ci, -ce.* și *arcáic, -ă adj., s.n.* /<fr. ***archaïque***, it. ***arcaico***.

arhaicitáte *s.f.* Caracter arhaic; vechime. • sil. *-ha-i-.* /<it. ***arcaicità***.

arhaiciză *vb. I. tr.* A arhaiza. • sil. *-ha-i-.* prez.ind. *-ez.* /***arhaic*** *+ -iza.*

arhaísm *s.n.* (*lingv.*) Cuvînt, sens sau formă fonetică, construcție gramaticală, expresie etc., care aparține, în evoluția limbii, unei perioade depășite, care este pe cale de dispariție sau ieșit din uz, reintrodus în scris datorită influenței tradiției sau folosit ulterior în scopuri stilistice. ◆ Restr. Cuvînt arhaic. • pl. *-e.* și (*înv.*) *archaísm, arcaísm s.n.* /<fr. ***archaïsme***, it. ***arcaismo***.

arhaístic, -ă *adj.* (*despre cuvinte, expresii*) Care imită vocabularul (sau stilul) arhaic. • pl. *-ci, -ce.* scris și *archaístic* și (*înv.*) *arcaístic, -ă adj.* /<fr. ***archaïstique***, germ. ***archaistisch***.

arhaitáte *s.f.* Stare arhaică. ◆ Caracter arhaic. *A surprins arhaitatea ultimului roman.* • sil. *-ha-i-.* pl. *-ăți.* /***arhai[c]*** *+ -itate.*

arhaizá *vb. I. tr.* (*lit.*) A da aspect arhaic limbii, stilului etc. prin folosirea unor elemente lingvistice vechi. • sil. *-ha-i-.* prez.ind. *-ez.* /***arhaic*** *+ -iza.*

arhaizánt, -ă *adj.* (*lingv., lit.*) Cu aspect arhaic; care recurge la mijloace de exprimare ieșite din uz. ◆ Care se inspiră din modele arhaice. *Poezie arhaizantă.* • sil. *-ha-i-.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***archaïsant***, it. ***arcaizzante***.

arhaizáre *s.f.* Acțiunea de *a arhaiza* și rezultatul ei. ◆ Spec. Utilizare a cuvintelor, a formelor gramaticale și fonetice ieșite din uz. • sil. *-ha-i-.* pl. *-ări.* /v. ***arhaiza.***

arhángel *s.m.* v. arhanghel.

arhánghel *s.m.* **1** (*relig.*) Spirit situat deasupra îngerilor în ierarhia cerească. <> Compar. *Cu glasul și ochirea-ți de arhanghel* (ALECS.). **2** (*bis.*) *Sfinții Arhangheli* = sărbătoare ortodoxă consacrată arhanghelilor Mihail și Gavriil, în ziua de 8 noiembrie; Sfinții Voievozi. <> *Vara Sfinților Arhangheli* v. vară. **3** (*bis.*) Colac (mai mare) rotund, care se face din patru bucăți de aluat împletite ce au deasupra patru cruci formate din același aluat și care face parte din primul grup de colaci ce se aduce la biserică pentru pomenire. **4** (*reg.; glum.*) Bici (sau băț) cu care se pedepsesc copiii obraznici. • scris și (*înv.*) *arhággel, archágel.* pl. *-i.* și (*înv., pop.*) *arhángel, arcángel, arángel, aránghel, haránghel, hrángel s.m.* /<slav. **архангелъ**, gr. ***ἀρχάγγελος***.

arhanghelésc, -eáscă *adj.* (*bis.; înv.*) De arhanghel. • pl. *-ești.* /***arhanghel*** *+ -esc.*

arhăr *s.m.* (*zool.*) Ovină sălbatică, strămoș al majorității raselor actuale de oi cu coada lungă (merinos, țigaie etc.), răspîndită în munții Asiei Centrale, vînată pentru carne și blană. • /<engl. ***arhar.***

arhe- v. arheo.

arhebactérii *s.f.* (*microbiol.; la pl.*) Grup de procariote care prezintă un metabolism adaptat condițiilor ce au existat pe pămînt în perioada apariției vieții. • /***arhe-*** *+* ***bacterii.***

arhebiózá *s.f.* Originea vieții pe pămînt. • sil. *-bi-o-.* /<fr. ***arhébiose.***

arhegón *s.n.* (*bot.*) Organ de reproducere în formă de butelie, în care se formează gameții femeli, caracteristic mușchilor, ferigilor și gimnospermelor. • pl. *-oane.* /<fr. ***archégone***; cf. gr. *ἀρχέγονος* „primă sursă"; „creator".

arhegoniátă *s.f.* (*bot.; la pl.*) Grup de plante care au ca organ vegetativ caracteristic arhegonul; (*și la sg.*) plantă care face parte din acest grup. *Mușchiul este o arhegoniată.* • sil. *-ni-a-.* pl. *-e.* și *argegoniátă s.f.* /<fr. ***archegoniate***; cf. lat. *archegoniatae.*

arheián, -ă *adj., s.n.* (*geol.*) Arhaic. • sil. *-he-ian.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***archéen.***

arheo- Elem. de compunere „vechi", „primar", „originar", „primitiv". • și *arhe-.* /<fr. ***archéo-***, it. ***archeo-***; cf. gr. *ἀρχαῖος* „vechi".

arheoastronomíe *s.f.* Disciplină care se ocupă cu studiul datelor astronomiei arhaice după simbolurile iconografice din preistorie. *Președintele conferințelor internaționale „Oxford" pentru arheoastronomie... a răspuns invitației... de a vizita Sarmisegetusa Regia* (PER.). • sil. *-he-o-.* g.-d. *-iei.* /***arheo-*** *+* ***astronomie.***

arheobactérie *s.f.* (*biol.*) Organism procariot capabil să trăiască în condiții extreme de temperatură sau de salinitate, considerat ca formă primordială în evoluție (*Archaeobacteria*). • sil. *-he-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***arché(o)bactérie***, engl. ***archeobacteria***; cf. gr. *ἀρχαῖος* „vechi", lat. șt. *bacterium* <gr. *βακτήριον*, dim. de la *βακτηρία* „baston".

arheocéte *s.n. pl.* (*paleon.*) Mamifere cetacee vechi, adaptate la viața marină, care au apărut în eocenul inferior (*Archaeoceti*). • sil. *-he-o-.* /<fr. ***archéocétes.***

arheochimíe *s.f.* Disciplină a chimiei care se ocupă cu aplicarea studiilor de chimie la cercetările arheologice. • sil. *-he-o-.* g.-d. *-iei.* /***arheo-*** *+* ***chimie.***

arheocivilizáție *s.f.* Civilizație a unei societăți arhaice. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***archéocivilisation.***

arheocultúră *s.f.* Cultură a unei societăți arhaice. ◆ Spec. Sinteză a arhetipurilor sau modelelor primare ale culturii din perioada antropogenezei pînă în perioada diferitelor etnogeneze. • sil. *-he-o-.* pl. *-i.* /***arheo-*** *+* ***cultură.***

arheoetnologíe *s.f.* Paleontologie. • sil. *-he-o-.* g.-d. *-iei.* /***arheo-*** *+* ***etnologie.***

arheofíte *s.f. pl.* (*paleon.*) Plante antropofite răspîndite încă din culturile preistorice. • sil. *-he-o-.* /<fr. ***archéophytes.***

arheofízică *s.f.* Știință de graniță care preconizează, pentru cercetările arheologice, folosirea metodelor și aparatelor de care face uz geofizica. • sil. *-he-o-.* /***arheo-*** *+* ***[geo]fizică.***

arheográf, -ă *s.m., s.f.* Specialist în arheografie. • sil. *-he-o-.* pl. *-i, -e.* /de la ***arheografie***, prin derivare regresivă.

arheografíe *s.f.* **1** Disciplină auxiliară a istoriei care se ocupă cu descoperirea și publicarea textelor și a manuscriselor antice. **2** Reprezentare prin desen, prin pictură sau prin sculptură a unor scene antice. • sil. *-he-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***archéographie.***

arheológ, -ă *s.m., s.f.* Specialist în arheologie. • sil. *-he-o-.* scris și (*înv.*) *archeolog.* pl. *-ogi, -oge.* /<fr. ***archéologue***, germ. ***Archäolog.***

arheológic, -ă *adj.* Care aparține arheologiei, care se referă la arheologie. <> *Sit arheologic* v. sit. • sil. *-he-o-.* scris și (*înv.*) *archeologic.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***archéologique***, germ. ***archäologisch***, it. ***archeologico.***

arheológíe *s.f.* Știință care se ocupă cu studiul trecutului istoric al omenirii pe baza interpretării vestigiilor (culturilor) materiale. • sil. *-he-o-.* scris și (*înv.*) *archeologie.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *arhiología s.f.* /<fr. ***archéologie***, ngr. ***αρχαιολογία***, germ. ***Archäologie***; cf. gr. *ἀρχαῖος* „vechi", *λόγος* „cuvînt, studiu".

arheométric, -ă *adj.* Care ține de arheometrie, care se referă la arheometrie. • sil. *-he-o-.* pl. *-ci, -ce.* /***arheometrie*** *+ -ic.*

arheometríe *s.f.* Disciplină de graniță între arheologie și fizică-chimie, bazată pe transformarea informației arheologice într-una cantitativă, măsurabilă. • sil. *-he-o-.* g.-d. *-iei.* /***arheo-*** *+ -metrie.*

arheoptéris *s.m.* (*paleon.*) Criptogamă vasculară fosilă, caracteristică pentru devonianul superior. • sil. *-he-o-.* /***arheo-*** *+ -pteris.*

arheoptérix *s.n.* (*paleon.*) Cea mai veche pasăre fosilă (din mezozoic), de mărimea unui porumbel, care prezintă caractere de reptilă, descoperită în jurasicul din Germania. • sil. *-he-op-.* /<fr. ***archéoptéryx.***

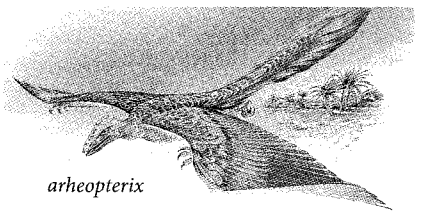

arheopterix

arheozóic, -ă *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* A doua eră geologică, în care au apărut primele semne de viață; proterozoic. **2** *adj.* Care aparține arheozoicului, specific arheozoicului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din arheozoic. • sil. *-he-o-zo-ic.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***archéozoïque.***

arhespór *s.m.* (*bot.*) Celulă care dă naștere, prin diviziune, celulelor-mamă sporifere. • pl. *-i.* /<fr. ***archéspore.***

arhetíp *s.n.* **1** Model originar care stă la baza unui mit, a unei legende sau a unei lucrări. ◆ Spec. Model după care se face, se execută o lucrare. ◆ Concr. Prototip. ◆ Restr. (*filol.*) Original (manuscris, tipăritură etc.) după care s-au făcut cópii, reproduceri. **2** (*filos.; la Platon*) Tip, model originar, ideal al obiectelor sensibile considerate cópii imperfecte ale acestuia. *Obiectele sensibile sînt cópii imperfecte ale arhetipului.* **3** (*psihanal.; la Jung*) Imagine avînd caracter simbolic, specifică inconștientului colectiv, sintetizînd experiențele originare ale umanității. • scris și (*înv.*) *archetíp.* pl. *-uri,* (*înv.*) *-e.* /<fr. ***archétype***, lat. ***archetўpum, -i***; cf. gr. *ἀρχέτυπον* „model originar".

arhetipál, -ă *adj.* Arhetipic. • pl. *-i, -e.* /***arhetip*** *+ -al.*

arhetípic, -ă *adj.* **1** Care constituie, reprezintă un arhetip; care ține de arhetip, care se referă la arhetip; arhetipal, prototipic. **2** Care este ideal, desăvîrșit. • pl. *-ci, -ce.* /***arhetip*** *+ -ic*; cf. germ. *archetypisch.*

arhéu *s.n.* (*filos.*) Esență a tuturor fenomenelor, prototip al tuturor ființelor și lucrurilor; forță vitală; principiu. • /<it. ***archè***, fr. ***archée***; cf. gr. *ἀρχή* „principiu", lat. șt. *Archaeus.*

arhi- Elem. de compunere „mai mare peste...", „foarte". • /<fr. ***archi-***, lat. ***archi-***, it. ***archi-, arci-***; cf. gr. *ἄρχω* „a comanda".

arhiaglomerát, -ă *adj.* Foarte aglomerat. Magazinul *era arhiaglomerat.* • pl. *-ți, -te.* /***arhi-*** *+* ***aglomerat.***

arhicancelár *s.m.* (*ist.*) Prim-cancelar și secretar al curiei papale; protonotar. • pl. *-i.* /***arhi-*** *+* ***cancelar.***

arhicárp *s.n.* (*bot.*) Organ reproducător femel al oscomicetelor. • /<fr. ***arhicarpe.***

arhicunoscút, -ă *adj.* Foarte cunoscut. *Un banc arhicunoscut.* • pl. *-ți, -te.* /***arhi-*** *+* ***cunoscut.***

arhidiácon *s.m.* (*bis.*) Primul diacon de pe lîngă un episcop. ◆ Ext. Titlu onorific care se dă diaconilor; protodiacon. ◆ Carte care cuprinde rînduieli şi slujbe bisericeşti, de pe care oficiază arhiereul, episcopul. • sil. *-di-a-*. acc. şi (*reg.*) *arhidiacón*. scris şi (*înv.*) *archidiacon*. pl. *-i.* /<slav. **архиднаконъ**, gr. ***ἀρχιδιάκονος***.

arhidiaconát *s.n.* (*bis.*) **1** Slujire liturgică specifică arhidiaconului. **2** Demnitate a unui arhidiacon; atribuţiile unui arhidiacon. • sil. *-di-a-*. scris şi (*înv.*) *archidiaconat*. pl. *-e.* /<lat. ***archidiaconatus, -us***.

arhidiaconésc, -ească (*bis.*) *adj.* Care provine de la un arhidiacon; care aparţine unui arhidiacon, care se referă la un arhidiacon. • sil. *-di-a-*. scris şi (*înv.*) *archidiaconesc*. pl. *-eşti.* /***arhidiacon*** + *-esc*.

arhidiaconíe *s.f.* (*bis.*) Arhidiaconat. • sil. *-di-a-*. scris şi (*înv.*) *archidiaconie*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<gr. ***ἀρχιδιακονία***.

arhidiecezán, -ă *adj.* (*bis.*) Care ţine de o arhidiecezăă, care se referă la o arhidiecezăă. • sil. *-di-e-*. scris şi (*înv.*) *archidiecezan*. pl. *-i, -e.* şi *arhidiocezán, -ă adj.* /<fr. ***archidiocésain***.

arhidiecézăă *s.f.* (*bis.*; *la catolici*) Arhiepiscopie. • sil. *-di-e-*. scris şi (*înv.*) *archidiecezăă*. pl. *-e.* şi *arhidiocézăă*, (*reg.*) *arhidieţézăă s.f.* /<lat. ***archidioecēsis, -eseos***.

arhidieţézăă *s.f.* v. arhidiecezăă.

arhidiocezán, -ă *adj.* v. arhidiecezan.

arhidiocézăă *s.f.* v. arhidiecezăă.

arhiducăl, -ă *adj.* (*ist.*) Care provine de la un arhiduce; care aparţine unui arhiduce, care se referă la arhiduce. • scris şi (*înv.*) *archiducal*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***archiducal***.

arhiducát *s.n.* (*ist.*) **1** Teritoriu aparţinînd unui arhiduce sau unei arhiducese. **2** Demnitatea de arhiduce; funcţia de arhiduce. • scris şi (*înv.*) *archiducat*. pl. *-e.* /<lat. ***archiducatus, -us***; cf. fr. *archiduché*, it. *arciducato*.

arhidúcă *s.m.* v. arhiduce.

arhidúce *s.m.* (*ist.*) Titlu dat prinţilor de Habsburg din fosta Casă Imperială a Austriei. ◆ Bărbat care purta acest titlu. • scris şi (*înv.*) *archiduce*. pl. *-ci.* şi (*înv.*) *arhidúcă, arhidúx s.m.* /<lat. ***archidux, -cis***, fr. ***arhiduc***; cf. it. *arciduca*.

arhiducéăsă *s.f.* v. arhiducesă.

arhiducésă *s.f.* (*ist.*) **1** Titlu dat prinţeselor de Habsburg din fosta Casă Imperială a Austriei. ◆ Femeie care purta acest titlu. **2** Soţie de arhiduce. • scris şi (*înv.*) *archiducesă*. pl. *-e.* şi (*înv.*) *arhiduceásă s.f.* /<fr. ***archiduchesse***; cf. it. *arciduchessa*.

arhidúx *s.m.* v. arhiduce.

arhiepíscop *s.m.* (*bis.*) **1** Rang superior treptei de episcop; primul între episcopi. **2** Episcop care conduce o eparhie importantă; Înalt Prea Sfinţit (la ortodocşi). **3** Ext. Mitropolit. • acc. şi (*înv.*) *arhiepiscóp*. scris şi (*înv.*) *archiepiscop*. pl. *-i.* /<slav. **архиепископъ**.

arhiepiscopál, -ă *adj.* (*bis.*) Care aparţine unui arhiepiscop sau unei arhiepiscopii, care se referă la un arhiepiscop sau la o arhiepiscopie; dat de un arhiepiscop. • scris şi (*înv.*) *archiepiscopal*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***archiépiscopal***; cf. lat. *archiepiscopalis, -e*.

arhiepiscopát *s.n.* (*bis.*) Arhiepiscopie. • scris şi (*înv.*) *archiepiscopat*. pl. *-e.* /<lat. ***archiepiscopatus, -us***; cf. fr. *archiépiscopat*.

arhiepiscopíe *s.f.* (*bis.*) **1** Eparhie condusă de un arhiepiscop; arhidiecezăă, arhiepiscopat. **2** Demnitatea (sau funcţia) de arhiepiscop. **3** Sediul, reşedinţa unui arhiepiscop. • scris şi (*înv.*) *archiepiscopie*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /slav. **архиепископия**.

arhierárh *s.m.* (*bis.*) Cel mai mare în rang dintre ierarhii unei biserici. • scris şi (*înv.*) *archierarh*. pl. *-i.* /***arhi-*** + ***ierarh***.

arhierátic *s.n.* v. arhieraticon.

arhieraticón *s.n.* (*bis.*) Carte în care sînt scrise ceremoniile ce intră în competenţa unui arhiereu. • scris şi (*înv.*) *archieraticon*. şi *arhierátic s.n.* /<gr. ***ἀρχιερατικόν***.

arhieréi *s.m.* v. arhiereu.

arhierésc, -ească *adj.* (*bis.*) Care ţine de arhiereu, care se referă la un arhiereu. *Episcopul sta în strana arhierească* (CR.). ◇ *Strană arhierească* v. strană. • scris şi (*înv.*) *archieresc*. pl. *-eşti.* /***arhiereu*** + *-esc*.

arhiereú *s.m.* I (*bis.*) **1** Nume generic pentru gradele superioare ale clerului ortodox (episcop, arhiepiscop, mitropolit) care derivă din treapta de episcop. ◆ Persoană care are unul dintre aceste grade; arhipăstor, ierarh. **2** Spec. Episcop fără eparhie sau fără jurisdicţie episcopală, dar care oficiază ceremoniile prescrise în arhieraticon. **II** (*în relig. greacă antică*) Nume dat sacerdoţilor de rang înalt. • scris şi (*înv.*) *archiereu*. pl. *-i.* şi (*înv., pop.*) *arfiríu, arhieréi, arhiréu s.m.* /<slav. **архиерей**; cf. gr. *ἀρχιερεύς* „mare preot".

arhieríe *s.f.* (*bis.*) **1** Demnitatea, funcţia, rangul de arhiereu; arhipăstorie. **2** Eparhie condusă de un arhiereu. **3** Reşedinţă a unui arhiereu. • scris şi (*înv.*) *archierie*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<m. gr. ***ἀρχιερεία***.

arhifoném *s.n.* (*fon.*) Unitate fonologică superioară fonemului, caracterizată prin îmbinarea unor trăsături distinctive provenind din mai multe foneme înrudite. • pl. *-e.* /<fr. ***archiphonème***.

arhigén *s.n.* (*gram.*) Tip de gen gramatical dedus din genurile gramaticale clasice ale primului nivel de repartizare a acestora. • /***arhi-*** + ***gen***.

arhiinteresánt, -ă *adj.* Foarte interesant. • pl. *-ţi, -te.* /***arhi-*** + ***interesant***.

arhilóc *adj.* (*poet.*) *Vers arhiloc* (*şi subst. n.*) = vers antic (atribuit poetului grec Arhiloh) format din şapte sau din trei picioare. *Mare arhiloc* = vers compus din patru dactili (sau spondei) şi trei trohei. *Mic arhiloc* = vers format din trei picioare, cu doi dactili şi o silabă. • pl. *-uri.* / de la nm. pr. ***Arhiloh***, poet grec din sec. 7 î.Hr.; cf. lat. *archilochīus, -a, -um*.

arhilochián *adj.* (*vers.*; *despre unele sisteme metrice folosite de Horaţiu*) Care se grupează în strofe de structuri diferite, în dactili sau în dactili şi iambi. • sil. *-chi-an-*. pl. *-e.* /<fr. ***archiloquien***.

arhimandríe *s.f.* (*bis.*) **1** Demnitatea (sau funcţia) de arhimandrit. **2** Mănăstire care are ca stareţ un arhimandrit. ◦ scris şi (*înv.*) *archimandrie*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<ngr. ***αρχιμανδρεία***.

arhimandrít *s.m.* (*bis.*) **1** Titlul cel mai înalt care derivă din treapta de preot călugăr, de obicei purtat de stareţul unei mănăstiri ortodoxe mari sau de călugări cu funcţie înaltă pe lîngă o episcopie. ◆ (şi *arhimandrit de scaun*) Titlu dat (în semn de cinste) călugărilor ortodocşi cu o slujbă mai înaltă pe lîngă o episcopie. **2** Persoană care are acest titlu. • scris şi (*înv.*) *archimandrit*. pl. *-ţi.* şi (*pop.*) *arfimandrít s.m.* /<slav. **архимандритъ, архимъдритъ**, ngr. ***αρχιμανδρίτης***.

arhimicétă *s.f.* (*bot.*; *la pl.*) Clasă de ciuperci primitive unicelulare microscopice, parazite sau saprofite, cu înmulţire asexuată (prin zoospori) sau sexuată (prin izogamie) (*Archimycetes*); (*şi la sg.*) ciupercă aparţinînd acestei clase. • pl. *-e.* /<fr. ***archimicètes***.

arhimilionár, -ă *s.m., s.f., adj.* (Persoană) foarte bogată; multimilionar. • sil. *-li-o-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***archimillionnaire***.

arhiología *s.f.* v. arheologie.

arhipástor *s.m.* (*bis.*) Arhiereu. • scris şi (*înv.*) *archipăstor*. pl. *-i.* şi (*înv.*) *arhipăstóriu s.m.* /***arhi-*** + ***păstor***.

arhipăstorésc, -eăscă *adj.* (*bis.*) Arhieresc. • scris şi (*înv.*) *archipăstoresc*. pl. *-eşti.* /***arhi-*** + ***păstoresc***.

arhipăstorie *s.f.* (*bis.*) **1** Rangul de arhipăstor; arhierie. **2** Timp cît cineva are rangul de arhipăstor. ◆ Timpul în care o episcopie e cîrmuită de un anumit arhipăstor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***arhipăstor*** + *-ie*.

arhipăstóriu *s.m.* v. arhipăstor.

arhipél *s.n.* v. arhipelag.

arhipelág *s.n.* (*geogr.*) Grup de insule situate într-o mare sau într-un ocean, pe praguri submarine sau pe platforme continentale, la distanţe relativ mici unele de altele, care au de obicei o origine comună (continentală, coraligenă, vulcanică) şi o structură geologică asemănătoare, formînd un tot geografic şi economic. *În oceanul Pacific sînt numeroase arhipelaguri.* ◇ Fig. *Arhipelagul de insule îngheţate de la ţărm, plutind rătăcitor pînă se pierde în largul mării* (BART). • scris şi (*înv.*) *archipelag*. pl. *-uri.* şi *arhipél s.n.* /<it. ***arcipelago***, ngr. ***αρχιπέλαγος***.

arhiplín, -ă *adj.* Plin peste măsură, pînă la limita maximă posibilă, pînă la refuz. *Săli arhipline.* • pl. *-i, -e.* /***arhi-*** + ***plin***.

arhipopulát, -ă *adj.* Foarte populat. *O zonă arhipopulată.* • pl. *-ţi, -te.* /***arhi-*** + ***populat***.

arhireacţionár, -ă *adj.* Extrem de reacţionar; ultrareacţionar. • sil. *-re-ac-ţi-o-*. pl. *-i, -e.* /***arhi-*** + ***reacţionar***.

arhiréu *s.m.* v. arhiereu.

arhistratég *s.m.* **1** (*în Grecia antică*) Comandant suprem al armatei. **2** (*bis.*) Arhanghel. • pl. *-gi.* şi (*înv.*) *arhistratíg s.m.* /<fr. ***arhistratège***; cf. gr. *ἀρχιστράτηγος*.

arhistratíg *s.m.* v. arhistrateg.

arhitéct, -ă *s.m., s.f.* **1** *s.m., s.f.* Specialist în proiectarea şi construirea clădirilor. ◇ *Arhitect-şef* = persoană responsabilă cu arhitectura într-o instituţie, într-un oraş etc. *Arhitect-decorator* = arhitect care se ocupă cu decorarea clădirilor sau cu scenografia. *Arhitect-designer* = arhitect specializat ca designer. *Arhitectpictor* = arhitect care se ocupă în acelaşi timp şi cu pictura (murală). ◆ Fig. Creator al unei concepţii privind relaţiile politice interstatale. **2** *s.m.* (*bis.*) *Arhitectul suprem* = Dumnezeu. • şi (*înv.*) *arhitécton, arhitéctor, arhitectór s.m.* /<fr. ***architecte***, it. ***architetto***, lat. ***architectus, -i***; cf. gr. *ἀρχιτέκτων* „maestru constructor".

arhitécton *s.m.* v. arhitect.

arhitectónic, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* Care aparţine arhitecturii, din domeniul arhitecturii; care este folosit în arhitectură; arhitectural. *Frumoase creaţii arhitectonice.* ◆ Fig. Care este alcătuit sistematic, după un plan riguros. *Critica raţiunei pure are datoria de-a trasa planul în mod arhitectonic* (EMIN.). ◆ (*adv.*) După regulile arhitecturii. *Arhitectonic, oraşul e un succes.* **2** *s.f.* (*filos.*) Construcţie sistematică a unui şir de idei. *„Arhitectonica raţiunii pure" e titlul unui capitol din „Critica raţiunii pure".* **3** *s.f.* Îmbinare artistică a elementelor constitutive ale unei construcţii. *A admirat arhitectonica vilei.* ◇ Fig. *Prima noastră secţiune a avut a face cu arhitectonica declamaţiunei artistice.* • scris şi (*înv.*) *architectonic*. pl. *-ci, -ce.* şi *arhitectonicésc, -eáscă adj.* /<lat. ***architectōnĭcus, -a, -um***, fr. ***architectonique***, germ. ***Architektonik***; cf. gr. *ἀρχιτεκτονικός*.

arhitectonicésc, -eáscă *adj.* v. arhitectonic.

arhitectonicéşte *adv.* După regulile arhitecturii. • /***arhitectonic*** + *-eşte*.

arhitéctor *s.m.* v. arhitect.

arhitectură *vb. I. tr.* (*compl. indică opere, creaţii artistice*) A construi cu rigoare. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***architecturer***.

arhitecturál, -ă *adj.* Arhitectonic. • scris şi (*înv.*) *architectural*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***architectural***.

arhitectúră *s.f.* **1** Ştiinţa şi arta de a proiecta şi construi clădiri, grădini, pieţe sau monumente potrivit anumitor proporţii şi reguli determinate de caracterul şi de destinaţia acestora. ◇ *Arhitectură militară* = ştiinţa şi arta de a construi fortificaţii. *Arhitectură navală* = ştiinţa şi arta de a construi vapoare, porturi etc. *Arhitectură peisagistă* = ştiinţa şi arta de a interveni asupra peisajului, a mediului urban sau a spaţiului fizic locuit de om în scopul obţinerii unui spaţiu cu valenţe estetice sau pentru a-l face mai funcţional

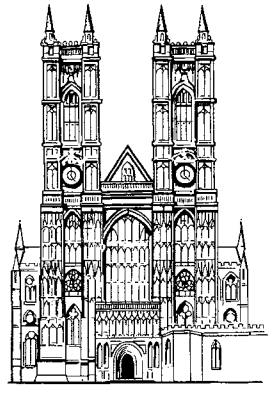

arhitectură gotică

Arhitectură-sculptură = curent apărut după al Doilea Război Mondial, ca reacţie la cubismul arhitecturii în peisaj prin apropierea aspectului ei exterior de forma sculpturală sau chiar prin crearea unor sculpturi locuibile. **2** Ext. Planul, stilul sau caracterul distinctiv al uneia sau al mai multor clădiri. ◆ Ext. Aspectul compoziţional, structura unei lucrări, a unei opere. *Arhitectura unui roman.* ◆ Fig. Structură sufletească. *Era un suflet cu arhitectura cea mai simplă şi mai frumoasă* (GAL.). **3** Totalitatea manifestărilor arhitectonice dintr-un anumit loc şi dintr-o anumită perioadă. *Arhitectura franceză din sec. 19.* ◇ *Arhi-*

tectură latină v. latin. *Arhitectura lombardă* v. lombard. ◆ Totalitatea manifestărilor arhitectonice avînd caracteristici comune de stil. *Arhitectura gotică.* **4** (*inform.*) *Arhitectura calculatoarelor* = asamblarea subsistemelor funcționale într-un computer pentru a obține performanțele impuse în condiții de cost avantajoase. *Arhitectura unui software* = structura unui program. • scris și (*înv.*) *architectură.* pl. *-i.* /<fr. ***architecture***, lat. ***architectūra, -ae.***

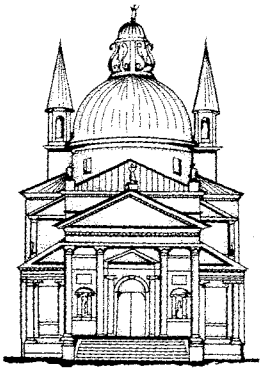

arhitectură renascentistă

arhitrávă *s.f.* **1** (*arhit.*) Element arhitectonic orizontal (în arhitectura clasică) așezat pe două elemente portante (capiteluri ale coloanelor, pilaștri etc.), care închide în partea de sus o structură de formă pătrată și susține greutatea antablamentului, fiind caracteristic ordinului arhitectonic; epistil. **2** (*constr.*) Piesă de susținere verticală, din lemn. • scris și (*înv.*) *architravă.* pl. *-e.* /<fr. ***architrave***.

arhitravée *s.f.* (*arhit.*) Cornișă care se leagă direct cu arhitrava, fără friză. • pl. *-ee.* /<fr. ***architravée.***

arhív *s.n.* v. arhivă.

arhivă *vb. I. tr.* (*compl. indică documente, scrieri etc.*) A clasa în arhive după criterii prestabilite. *Arhivează manuscrise.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***archiver***.

arhivár *s.m.* Funcționar însărcinat cu păstrarea și clasarea actelor sau a documentelor unei arhive; (*înv.*) condicar. • pl. *-i.* și (*înv., pop.*) *arhiváriu s.m.* /***arhivă*** + *-ar*; cf. germ. *Archivar*, lat. *archivarius.*

arhivăriu *s.m.* v. arhivar.

arhívă *s.f.* **1** Totalitatea actelor sau a documentelor privind istoria unei țări, a unui oraș, a unei instituții, a unei familii sau persoane etc.; locul unde se păstrează aceste acte, documente, aranjate după anumite criterii care să faciliteze găsirea lor. <> *Arhivele statului* = instituție care se ocupă cu păstrarea, sistematizarea și studiul științific al documentelor importante referitoare la trecutul unei țări. (*lingv.*) *Arhivă fonogramică* = totalitatea textelor înregistrate (pe bandă magnetică sau pe discuri) în cursul unor anchete lingvistice întreprinse în scopul adunării sistematice a acestor texte. **2** Instituție sau serviciu (în cadrul unei instituții, al unei întreprinderi etc.) care păstrează aceste acte sau documente; ext. locul unde sînt depozitate aceste acte sau documente. *Un colț întunecos... din arhiva unei cancelarii și atmosfera... cafenelei - asta era toată viața lui* (EMIN.). • scris și (*înv.*) *archivă.* pl. *-e,* (*înv., reg.*) *-uri.* și (*reg.*) *arhív s.n.* /<fr. ***archives***, germ. ***Archiv***; cf. lat. *archīvum, -i.*

arhivíst *s.m.* **1** (*înv.*) Arhivar. **2** Specialist în arhivistică. • pl. *-iști.* /<fr. ***archiviste***; cf. it. *archivista.*

arhivístic, -á *s.f., adj.* **1** *s.f.* Știință auxiliară a istoriei care se ocupă cu studiul și organizarea arhivelor (ordonarea, clasificarea, conservarea documentelor, actelor etc.). **2** *adj.* Care ține de arhivistică, care se referă la arhivistică. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***archivistique***, it. ***archivistica***, germ. ***Archivistik***.

arhivoeconomíe *s.f.* Ramură a arhivisticii care cercetează și stabilește condițiile optime de depozitare și de conservare a documentelor. • g.-d. *-iei.* /***arhivă*** + ***economie***, după it. *archiveconomia.*

arhivología *s.f.* Ramură a arhivisticii care se ocupă cu studiul istoriei arhivelor și al fondurilor arhivistice. • g.-d. *-iei.* /***arhivă*** + *-logie.*

arhivóltă *s.f.* (*arhit.*) (Ansamblu de) muluri care conturează partea superioară a unui arc, a unei arcade, a unei uși, a unei ferestre sau a unui portal. • pl. *-e.* /<fr. ***archivolte***, it. ***archivolto.***

arhivotehníe *s.f.* Ramură a arhivisticii care se ocupă cu problemele științifice, juridice și practice ale selecționării, organizării și valorificării documentelor. • g.-d. *-iei.* /***arhivă*** + *-tehnie.*

árhon *s.m.* (*în epoca fanariotă, pînă la mijlocul sec. 19; urmat de un nm. pr. sau de un nume de rang*) Titlu de politețe cu care se adresa cineva unui boier. *Plecăciune, arhon sărdar* (ALECS.). • și *árhonda s.m.* /<gr. ***ἄρχων, ἄρχοντας*** „domn".

árhonda *s.m.* v. arhon.

arhondár *s.m.* (*bis.*) Călugăr care administrează arhondaricul și primește oaspeții într-o mănăstire. • pl. *-i.* și (*înv.*) *arhontár s.m.* /<ngr. ***αρχοντάρης***.

arhondáric *s.n.* (*bis.*) Clădire sau aripă a unei clădiri, dintr-o mănăstire, rezervată oaspeților. • pl. *-ce, -uri.* și (*înv.*) *arhontáric s.n.* /<ngr. ***αρχονταρίκι.***

arhondăreásă *s.f.* (*bis.*) Arhondăriță. • pl. *-ese.* și (*înv.*) *arhontăreásă s.f.* /***arhondar*** + *-easă.*

arhondárie *s.f.* (*bis.*) Arhondaric. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *arhontárie s.f.* /<ngr. ***αρχοντάριον***.

arhondáriță *s.f.* (*bis.*) Călugăriță care administrează o arhondărie și primește oaspeții mănăstirii; arhondăreasă. • pl. *-e.* /***arhondar*** + *-iță.*

arhondologhíe *s.f.* v. arhondologie.

arhondologíe *s.f.* **1** Istorie a nobilimii. *Letopisețele noastre și arhondologia ne arată curat* (FIL.). ◆ Concr. Registru, repertoriu al familiilor nobile dintr-o țară. *M-aș încuiba frumos în arhontologhie* (ALECS.). **2** Noblețe, boierie. *Mi-am bătut joc totdeauna de arhontologhie* (ALECS.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *arhondologhíe, arhontologíe, arhontologhíe s.f.* /<ngr. ***αρχοντολόγιον***.

arhónt *s.m.* v. arhonte.

arhontár *s.m.* v. arhondar.

arhontáric *s.n.* v. arhondaric.

arhontát *s.n.* (*în Grecia antică*) **1** Demnitatea de arhonte. **2** Durata unui mandat de arhonte. • pl. *-e.* /<fr. ***archontat***.

arhontăreásă *s.f.* v. arhondăreasă.

arhontárie *s.f.* v. arhondărie.

arhónte *s.m.* (*în Grecia antică*) Titlu dat magistraților care conduceau republica ateniană. ◆ Persoană care avea acest titlu. • pl. *-ți.* și (*înv.*) *arhónt s.m.* /<fr. ***archonte***; cf. lat. *archon, -ntis*, gr. *ἄρχων, -οντος* <*ἄρχω* „a conduce".

arhontologhíe *s.f.* v. arhondologie.

arhontologíe *s.f.* v. arhondologie.

ária *s.m.* v. arie[3].

ariál *s.n.* v. areal[1].

arián[1], -ă *adj., s.m., s.f.* (*bis.*) **1** *adj.* Care ține de arianism, care se referă la arianism. *Doctrină ariană.* **2** *s.m., s.f.* Adept al arianismului. ◆ Ext. (*reg.*) Armean. • sil. *-ri-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<slav. ***аріанинъ***; cf. fr. *arien.*

arián[2], -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* (*la pl.*) Denumire veche dată popoarelor indo-europene; denumire actuală pentru popoarele indo-iraniene; (*și la sg.*) persoană care aparține unuia dintre aceste popoare. ◆ (Termen folosit de rasiști, mai ales de naziști, pentru a denumi, în general) populațiile albe considerate pure etnic și strămoșii germanilor, în special. **2** *adj.* Care aparține arienilor, care se referă la arieni. ◆ (*subst. f.*) Indo-europeană. • sil. *-ri-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***aryen***.

arianíe *s.f.* v. arienie.

arianísm *s.n.* (*bis.*) Doctrină religioasă creștină, întemeiată de preotul Arie în sec. 4 d.Hr., care nega unitatea și consubstanțialitatea celor trei entități ale Trinității, precum și divinitatea lui Iisus Hristos, răspîndită mai ales printre popoarele germanice creștine (vandali, vizigoți, ostrogoți), declarată eretică de Sinodul Ecumenic de la Niceea (325). • sil. *-ri-a-.* /<fr. ***arianisme***.

aribál *s.n.* (*în antic.*) Vas mic grecesc sferic, cu gît foarte strîmt și cu buza răsfrîntă, lată, folosit mai ales la păstrarea uleiurilor parfumate. • pl. *-e.* /<gr. ***ἀρύβαλλος*** „pungă".

ariboflavinóză *s.f.* (*med.*) Boală rară, determinată de carența în vitamina B_2 (riboflavina) din alimentație. • /<fr. ***ariboflavinose***, engl. ***ariboflavinosis***.

ăric, -ă *adj.* (*înv.*) Arian. • pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***arisch***.

aríce *s.m.* v. arici[1].

ariceálă *s.f.* **1** (*med. vet.*) Boală de piele la cai și la unele bovine, manifestată prin inflamarea pielii la chișiță. *Eu rămîn... să stricnesc caii ori să-i curăț de ariceală* (SADOV.). **2** (*vit.*) Boală a viței-de-vie, provocată de bacteria *Agrobacterium tumefaciens*, care se manifestă prin apariția unor umflături noduroase pe părțile lemnoase ale plantei. • pl. *-eli.* /***arici*** + *-eală.*

aríci[1] *s.m.* **1** (*zool.*) Mamifer insectivor din familia erinaceidelor, cu botul ascuțit, coada scurtă și corpul gros, acoperit pe spate cu țepi, care se face ghem cînd simte primejdia (*Erinaceus europaeus*). <> Loc. adj. (*Ca*) *de arici* = (*despre piele*) zgribulită de frig, de frică; ca de găină. <> Expr. (*pop.*) *Parcă i-a spus*

arici (1)

(sau *i-a șoptit*) *ariciul la ureche*, se spune despre cineva care a luat o hotărîre înțeleaptă sau a presimțit, a bănuit ceva. *L-a îndemnat ariciul*, se spune despre cineva care a luat o hotărîre greșită. (*fam.*) *Barbă de arici* sau *arici de barbă* = barbă deasă și țepoasă. *O barbă de arici cărunt* (SADOV.). (*Zbîrlit*) *ca un arici* = supărăcios, ursuz. *Nu mai sta așa, zbîrlit ca un arici, că n-am vrut să te supăr. A se face* (*mic, ghem etc.*) *ca un arici* = a se retrage în sine, a nu mai reacționa la stimulii din jur; a tăcea. *A se strînci ca un arici* v. strînci. <> Compus: *arici-de-mare* = animal echinoderm marin, avînd corpul sferic, turtit la cei doi poli, acoperit cu numeroși spini (*Echinus melo*). ◆ Fig. (Epitet pentru o) persoană răutăcioasă, ironică. *Iar ți-ai necăjit prietenii, ariciule!* **2** (*bot.; reg.*) Nume dat mai multor plante: *a*) ciumăfaie (*Datura stamonium*); *b*) rostogol (*Echinops sphaerocephalus*); *c*) mușchi formînd tufe, cu frunzele ascuțite, cu dințișori ascuțiți pe margini și pe dos, care crește pe marginea drumurilor, în locuri nisipoase și argiloase, în păduri pînă la 2 500 m altitudine (*Pogonatum urnigerum*); *d*) varietate de grîu cu spicul des (*Triticum compactum*); *e*) tăciune (*Ustilago tritici*). **3** (*pop.*) Bubă. ◆ (*reg.*) Herpes. ◆ (*reg.*) Bătătură în talpă. ◆ (*reg.; la pl.*) Hemoroizi. ◆ (*reg.*) Cancer. **4** (*med. vet.*) Nume dat unor boli ale vitelor, cailor și mieilor; ariceală.

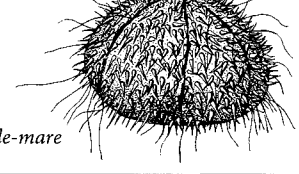

arici-de-mare

5 (*pop.*) Horă. ◆ Dans comic la nuntă, în care un dansator imită mișcările ariciului. **6** (*tehn.*) Unealtă, instrument pentru îndepărtarea crustei depuse pe pereții interiori ai unor canale (cu secțiune circulară), formată dintr-un cilindru central în care sînt înfipte neregulat tije de oțel. **7** (*milit.*) Element de baraj împotriva infanteriei sau tancurilor, alcătuit din trei pari sau grinzi metalice dispuse cruciș. **8** Panglică, bandă prevăzută cu țepi fini (pe o parte) care, fixată pe fiecare dintre marginile unui obiect de îmbrăcăminte, de încălțăminte, ale unui ambalaj etc., este folosită la închiderea acestora prin întrepătrundere cu o altă margine pufoasă. • pl. *arici.* și (*pop., reg.*) *aríce, harici s.m.* /lat. ***erīcium***.

arici[2] *vb. IV. refl.* **1** (*despre oameni*) A se strînge ghem, ca ariciul. **2** (*despre părul oamenilor*) A se zbîrli. **3** (*despre vite*) A se îmbolnăvi de ariceală. • prez. ind. *-esc.* /v. ***arici***[1].

aricioáică *s.f.* (*zool.*) Femela ariciului. • pl. *-ce.* /***arici*** + *-oaică.*

arid, -ă *adj.* **1** (*despre soluri, regiuni*) Care este lipsit de umezeală; uscat; neroditor, neproductiv, sterp. *În pustiul arid necheza calul* (EMIN.). <> Fig. *Un suflet arid.* **2** (*climat.*) Care este specific regiunilor cu climă continentală excesivă, în care evaporarea este mai mare decît cantitatea precipitațiilor căzute. **3** Fig. Care este sărac în idei, în imagini; sec, plictisitor, greoi. *A vizionat un film arid.* • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***aride***, lat. ***aridus, -a, -um*** „uscat".

aridicá *vb. I.* v. ridica.
aridicát, -ă *adj.* v. ridicat[2].
ariditáte *s.f.* **1** Uscăciune (a solului, a aerului etc.). **2** (*geogr.*) Caracter climatic specific regiunilor cu climă continentală excesivă, în care evaporarea este mai mare decît cantitatea precipitațiilor căzute. **3** Fig. Lipsă de sensibilitate sufleteasă. *Își simțea sufletul cuprins de ariditate.* ◆ Caracter dificil al unui subiect, al unui text lipsit de expresivitate. *Criticii au remarcat ariditatea cărții.* • /<fr. ***aridité***, lat. ***ariditas, -atis***.
aridizá *vb. I. refl.* (*despre zone, regiuni*) A deveni arid. • prez.ind. pers. 3 *-ează*. /***arid*** + *-iza*.
árie[1] *s.f.* **1** Loc (circular) special amenajat pentru treieratul cerealelor; arman. *El ieșea cu trăsurica la arie* (SADOV.). ◇ *Clucer de arie* v. clucer. ◇ Poet. *Mii de valuri senine, strălucite... trieră aria mării încet și melodios* (EMIN.). ◆ Ext. Suprafață (circulară) în jurul unui obiect. ◇ Fig. *Se cerneau mărunțel razele soarelui, presărînd aria umbrită cu boabe calde de lumină* (VLAH.). ◆ Spec. Suprafață circulară pe care se aleargă (se dă la coardă) un cal pentru a se învăța cu călăritul. *Un copil... a intrat în aria calului: calul l-a călcat în picioare* (DELAVR.). **2** Suprafață de teren sau platformă (de scînduri) pe care se așază cărămizile la uscat, se montează unele elemente de construcție, se prepară betonul etc. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /lat. ***aream***.
árie[2] *s.f.* **1** (*mat.*) Măsură a unei suprafețe închise de o figură geometrică plană, exprimată numeric. *Aria cercului.* ◇ *Arie de plutire* = aria suprafeței orizontale rezultată din intersecția unui corp plutitor cu planul de plutire. *Arie laterală* v. lateral. **2** (Suprafață, teritoriu considerat ca) zonă de răspîndire a unui fenomen, a unui grup de plante sau de animale, a unui fapt de limbă etc.; areal. ◇ (*lingv.*) *Arie lingvistică* = zonă de răspîndire a unei limbi, a unui dialect, a unui fenomen lingvistic. *Arie laterală* (sau *periferică*) = zonă lingvistică de la marginea teritoriului de formare a unei limbi sau a unui grup de limbi înrudite. *Arie dialectală* = zonă de răspîndire a unui dialect. *Arie continuă* = teritoriu pe suprafața căruia un fenomen de limbă este răspîndit în mod continuu. (*arheol.*) *Arie culturală* = teritoriu pe care sînt documentate anumite categorii de materiale cu aceleași caracteristici, specifice unei anumite perioade de timp și care, împreună, alcătuiesc o cultură. ◆ Fig. Întindere. *Stelele înfloreau vioaie pe aria cerului* (SADOV.). **3** (*astron.*) Spațiu străbătut într-un timp dat de raza vectoare a unei planete. **4** (*geol.*) *Arie continentală* = zonă de rigiditate accentuată a scoarței terestre, situată în afara zonelor de orogeneză. **5** (*anat.*) Suprafață delimitată morfologic sau funcțional. ◇ *Arie de asociație* = fiecare dintre zonele funcționale ale scoarței cerebrale care stabilesc legături intracorticale. *Arie cardiacă* = regiunea precordială, localizată la nivelul hemitoracelui stîng. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***aire***, engl. ***areae***; cf. lat. *arĕa, -ae* „arie".
árie[3] *s.f.* (*muz.*) Compoziție vocală avînd caracter liric, rezervată solistului, cu acompaniament de orchestră, de pian etc., reprezentînd un fragment dintr-o operă, operetă, oratoriu, cantată etc. ◆ Piesă instrumentală avînd caracter cantabil. ◆ Ext. Cîntec, melodie. *Arii pentru balet.* • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și (*înv.*) *áer s.n.* /<it. ***aria***, germ. ***Arie***.
árie[4] *s.m.* **1** (*înv.*) Om rău. ◇ Expr. *A fi arie* = a fi rău la inimă. **2** Fig. (*pop.*) Eretic. • pl. *-ii*. /<slav. **аріи**; cf. nm. pr. *Arie*, întemeietorul unei doctrine religioase creștine considerată eretică.
arienésc, -eáscă *adj.* (*bis.*) Care aparține arianismului, specific arianismului, care se referă la arianism. • sil. *-ri-e-*. pl. *-ești*. /***arian***[1] + *-esc*.
arienísm *s.f.* (*înv.*) Arianism. • sil. *-ri-e-*. g.-d. *-iei*. și (*înv.*) *arianíe s.f.* /***arian***[2] + *-ie*.
arier- Elem. de compunere „în urmă". • /<fr. ***arrière***.
arierát, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Om) care este înapoiat mintal, insuficient dezvoltat din punct de vedere psihic. **2** *s.f. pl.* (*fin.*) Datorii bănești restante, nerambursate la scadență. • sil. *-ri-e-*. pl. *-ți, -te*. /<fr. ***arriéré***; cf. lat. *ad retro* <*retro* „înapoi".
arierație *s.f.* (*med.*) Înapoiere mintală. • sil. *-ri-e-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***arriération***.
arierbéc *s.n.* (*constr.*) Partea din aval a unui picior de pod, avînd, de obicei, formă semicirculară sau ogivală, care împiedică formarea vîrtejurilor și ușurează scurgerea apei. • sil. *-ri-er-*. pl. *-uri* /<fr. ***arrière-bec***.
arierdúnă *s.f.* (*geol.*) Dună aflată în partea dinspre uscat a unui complex de dune litorale. • sil. *-ri-er-*. pl. *-e*. /<fr. ***arrière-dune***.
ariergárdă *s.f.* (*milit.*; *în opoz. cu „avangardă"*) Subunitate sau unitate militară care se deplasează în urma forțelor principale, pentru a le asigura securitatea sau pentru a strînge informații. • sil. *-ri-er-*. pl. *-ărzi*. /<fr. ***arrière-garde***, germ. ***Arriergarde***.
arierplájă *s.f.* (*geol.*) Porțiune de plajă dintre linia atinsă de apele cele mai mari și baza falezei. • pl. *-e*. /<fr. ***arrière-plage***.
arierplán *s.n.* Linie de perspectivă situată la cea mai mare depărtare de privitor; ultimul plan. ◇ Fig. *În arierplan* = *a)* într-o poziție inferioară; *b)* fig. în umbră. • sil. *-ri-er-*. pl. *-e*. /<fr. ***arrière-plan***.
ariétă *s.f.* (*muz.*) Arie scurtă (și ușor de executat). • sil. *-ri-e-*. pl. *-e*. /<fr. ***arriette***, it. ***arietta***.
ariéte *s.m.* v. arete.
arîl[1] *s.m.* (*chim.*) Radicalul organic monovalent derivat de la o hidrocarbură aromatică prin îndepărtarea unui atom de hidrogen din moleculă. • pl. *-i*. /<fr. ***aryle***.
arîl[2] *s.n.* (*bot.*; *la fructe*) Parte cărnoasă, viu colorată, care acoperă parțial (sau total) sămînța; arilod. • pl. *-e*. /<fr. ***arille***.
ariláre *s.f.* (*chim.*) Introducere (pe cale chimică) a unui radical aril în molecula unui compus organic. • pl. *-ări*. /după fr. *arylation*.
arilát, -ă *adj.* (*bot.*; *despre semințele fructelor*) Care este prevăzut cu aril[2]. • pl. *-ți, -te*. /<fr. ***arillé***; cf. lat. *arillatus*.
arilód *s.n.* (*bot.*; *la fructe*) Aril[2]. • pl. *-uri*. /<fr. ***arillode***.
arilódiu *s.n.* (*bot.*; *la fructe*) Aril fals, format prin lărgirea marginii micropilului seminței. • pl. *-ii*. /<lat. ***arillodium*** <*arillus*.
arím *s.m.* v. arin.
arimá *vb. I. tr.* (*nav.*; *compl. indică încărcătură, balast etc.*) A repartiza și a fixa la bordul unei nave (sau aeronave) pentru a obține menținerea echilibrului acesteia. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***arrimer***.
arimáj *s.n.* (*nav.*) Arimare. • pl. *-e*. /<fr. ***arrimage***.
arimáre *s.f.* (*nav.*) Acțiunea de *a arima* și rezultatul ei; arimaj. ◇ *Indice de arimare* v. indice. • pl. *-ări*. /v. ***arima***.
arimór *s.m.* (*nav.*) Persoană care se ocupă cu arimarea; stivuitor. • pl. *-i*. /<fr. ***arrimeur***.
arín *s.m.* (*bot.*) **1** Nume dat mai multor specii de arbori sau de arbuști din familia betulaceelor, cu frunzele ovale, dințate, lipicioase pe partea superioară și păroase pe partea inferioară, cu florile verzui-roșietice, în formă de spic, care cresc pe malurile rîurilor de munte și prin păduri umede de șes și sînt întrebuințați pentru împădurirea terenurilor umede (*Alnus*); arbore sau arbust care face parte din familia betulaceelor. *Dintre ramuri de arin Melancolic cornul sună* (EMIN.). ◇ *Arin alb* = arbore înalt pînă la 20 m, cu frunzele ovale, dințate, cenușii și păroase pe partea posterioară (*Alnus incana*). *Arin negru* = arbore înalt pînă la 28 m, cu frunzele aproape rotunde, lipicioase (*Alnus glutinosa*). *Arin-de-munte* (sau *verde*) = arbust înalt pînă la 4 m, cu frunzele mici, ovale sau eliptice, dințate (*Alnus viridis*). ◆ Fructul arinului. **2** (*pop.*) Pădure tînără. **3** (*pop.*) Lăstar. ◆ Ext. Lăstăriș. • pl. *-i*, (*pop.*) *-e*. și (*reg.*) *anín, aníne, arínde, arím, aríne s.m.* /lat. ****alninum*** <*alnus, -i*.

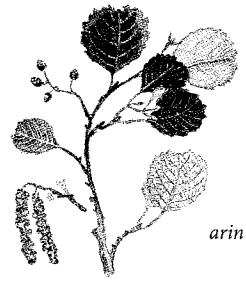
arin negru

armă[1] *s.f.* (*bot.*) Inflorescența arinului, din care se extrage un colorant negru. • pl. *-e*. și (*reg.*) *anîne s.f., arîră s.n.* /de la ***arin***.
arínă[2] *s.f.* (*înv.*) Nisip. *O mulțime de cuconi, ca arina mării de mulți* (DOS.). ◆ Spec. (*reg.*) Nisipul fin al rîurilor. ◆ (*reg.*) Nisip cu pietre. ◆ Ext. Plajă. • pl. *-e*. și (*reg.*) *anínă s.n.* /lat. ***arēnam***.
aríndă *s.f.* v. arendă.
arínde *s.m.* v. arin.
aríne *s.m.* v. arin.
arinencefalíe *s.f.* (*med.*) Anencefalie parțială constînd în lipsa rinencefalului. • g.-d. *-iei*. /<engl. ***arrhinencephalia***.
ariníș[1] *s.n.* Pădurice de arini. • pl. *-uri*. și (*reg.*) *aninís s.n.* /***arin*** + *-iș*.
arimíș[2] *s.n.* (*înv.*) Deșert, pustiu. *Arinișurile Egiptului* (C. NEGR.). • pl. *-uri, -e*. /***arină***[1] + *-iș*.
arimíște *s.f.* Loc acoperit cu arini, pădurice de arini; ariniș. *Sara vine din ariniști* (EMIN.). • acc. și *aríniște*. pl. *-i*. și (*reg.*) *aninîște s.f.* /***arin*** + *-iște*.
arinós, -oásă *adj.* (*înv.*) Nisipos; acoperit cu nisip. • pl. *-oși, -oase*. /lat. ***arenōsum, -am***.
ariopág *s.n.* v. areopag.
arioplán *s.n.* v. aeroplan.
ariór *s.m.* v. alior.
arioso [ari'ozo] *adv., s.n.* (*muz.*) **1** *adv.* (*indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Cu gravitate, patetic. **2** *s.n.* Fragment dintr-o operă, operetă, cantată, dintr-un oratoriu etc., apropiat ca structură și mod de executare de arie și de recitativ. *La arioso cîntărețul a luat cu succes acuta.* • sil. *-ri-o-*. /<it. ***arioso***.
arióstic, -ă *adj.* (*lit.*) Propriu lui Ariosto; în felul lui Ariosto, în maniera scrierilor lui Ariosto. ◆ (*peior.*) Emfatic. • sil. *-ri-os-*. pl. *-ci, -ce*. /nm. pr. (poet italian) ***Ariosto*** + *-ic*.
aripá *vb. I.* v. înaripa.
aripát, -ă *adj.* **1** Care are aripi; înaripat. *Se umplu casa cu niște jivine aripate* (ISP.). ◆ Fig. Însuflețit, avîntat. *Vorbe aripate.* **2** (*despre fructe și semințe*) Care este prevăzut cu un apendice în formă de aripă. **3** (*tehn.*) Care este prevăzut cu dispozitive în formă de aripă sau aripioară. **4** (*cineget.*; *despre păsări*) Care este împușcat în aripă. ◆ Ext. Care este atins de alice numai la aripă. *Căzură amîndouă [ghițele]... –A doua-i mai aripată* (SADOV.). • pl. *-ți, -te*. /v. ***aripă***.
áripă *s.f.* **1** Organ de zbor al păsărilor, al unor insecte și al unor mamifere (liliecii). ◇ *Bătaie de aripă* (sau *de aripi*) v. bătaie. ◇ Expr. *A face* (sau *a prinde, a face, a-i crește*) *aripi* = *a)* (*despre puii de păsări*) a fi suficient de dezvoltat ca să zboare; *b)* (*despre oameni*) a căpăta independență, curaj; *c)* fig. (*despre oameni*) a se înflăcăra. *A avea aripi la picioare* = a alerga foarte repede. *A fi împușcat* (sau *lovit*) *sub aripă* = (*despre oameni*) a fi sub influența alcoolului. *A-i tăia* (sau *a-i frînge*) *cuiva aripile* = a face (pe cineva) să-și piardă curajul, avîntul; a descuraja. *A se duce pe aripi de vînt* v. vînt. ◇ Fig. *Pe aripi de munte și stînci de asfalt Castelul se-nalță* (EMIN.). ◆ Analog. Brațul omului. *Stai liniștit! Nu mai da atîta din aripi.* ◇ Expr. *A lua* (sau *a prinde, a înșfăca, a umfla*) (pe cineva) *de o aripă* = a smulge (pe cineva) cu forța dintr-un loc, a lua pe sus. ◆ Fig. Avînt, însuflețire. *Cîntecul să-ți dea aripi.* ◆ Fig. (*adesea determ. prin „protectoare", „ocrotitoare"*) Ocrotire, protecție. *Ai dat peste belșug luîndu-te sub aripa dumisale* (CR.). ◇ Expr. *A lua* (*pe cineva*) *sub aripa sa* v. lua. ◆ Ext. Organ de zbor al unor ființe mitologice sau fantastice (îngeri, demoni, harpii, hipogrif, Pegas, Hermes, Cupidon). **2** (*iht.*) Înotătoare. *Aripa crapului.* **3** (*entom.*) Compus: *aripa-zînelui* = fluture mic, alb, cu aripile din față despicate în două, iar cele din spate despicate în trei părți în forma unei pene de gîscă (*Pterophorus pentadactylus*). **4** (*bot.*) Membrană a unor fructe și semințe care servește la răspîndirea lor cu ajutorul vîntului. **5** (*tehn.*) Nume dat unor obiecte, părți ale unor aparate etc. care au forma, funcțiunea sau poziția aripilor: *a)* (*aeron.*) Organ al unui avion sau al unei nave asupra căruia se exercită în cea mai mare parte forța aerodinamică sau hidrodinamică de sustentație și a cărui secțiune transversală are un profil aerodinamic. ◇ *Plan de aripă* v. plan. *b)* (*la vehicule*) Carcasă de protecție deasupra roții unui vehicul. *c)* (*la moara de vînt și de apă*) Fiecare dintre lopețile fixate pe roata morii și care, împinse de vînt sau de apă, pun în mișcare pietrele; fofează. *d)* (*la moara de apă*) Fiecare dintre cele două scînduri laterale care mărginesc scocul ce duce apa la moară. *e)* (*la războiul de țesut; la pl.*) Crucișă, cumpănă, răscruce, spetează. *f)* (*la grapa articulată*) Fofează. *g)* Fiecare dintre cele două extreme ale fundului unui butoi; sîrc. ◇ *Stîlpul aripei* v. stîlp. *h)* (*nav.*) Fișie de pînză care prelungește pînza inferioară a corabiei. *i)* Pulpana unei haine. *Umflai*

mantaua de-o aripă (HOG.). *j*) (*anat.*) Fiecare dintre cele două părți laterale ale nasului. **6** (*arhit.*) Partea extremă a unei clădiri în raport cu o parte considerată principală. *În aripa din stînga a casei era biblioteca.* ◆ Corp secundar al unei clădiri care formează un unghi cu corpul principal al acesteia. ◆ Zid lateral de sprijin a portalului unui tunel sau la culeea unui pod, care susține terasamentele sau taluzurile de la capete. ◇ *Aripa bisericii* = streașina de la cel mai de sus turn. **7** (*milit.*) Capăt, margine, flanc al unei armate terestre sau navale dispuse în ordine de bătaie sau aflate în marș. **8** (*sport*) Fiecare dintre jucătorii plasați în marginea terenului de joc; extremă. **9** Fig. Fracțiune de o anumită orientare politică din cadrul unei organizații, al unui partid. *Ca urmare a unor disensiuni, partidul are acum mai multe aripi.* • acc. și *arípă*. pl. *-i*, (*înv.*) *-e*. și (*înv., reg.*) *arápă, árepă, árpie, háripă, hărípă* s.f. /lat. ***alapa*** „palmă".

aripioáră *s.f.* **1** Dim. al lui *aripă*. ◇ Poet. *P-ale vîntulețe cu line aripioare Ca un miros de raze în spațiu voi să zbor* (BOL.). **2** (*iht.*) Înotătoare. **3** (*tehn.; la piese, instrumente, ustensile, aparate, mașini etc.*) Parte proeminentă având forma unei aripi mici. **4** (*av.*) Parte mobilă a unei aripi de avion, care servește pentru comandă și control; eleron. • pl. *-e*. /***aripă*** + *-ioară*.

arírá *s.n.* v. arină[1].

aristárh *s.m.* (*ret.*) Critic sever, dar drept. • /<fr. ***aristarque***; cf. nm. pr. *Aristarh* din Samotrace, critic și gramatician grec din sec. 2 î.Hr.

aristăt, -ă *adj.* (*despre frunze*) Cu un vîrf lung și subțire ca o țepușă. • pl. *-ți, -te*. /<fr. ***aristée***.

arístă *s.f.* (*bot.*) Organ filiform tare, țepos, din vîrful spiculețelor la unele graminee. • pl. *-e*. /<lat. ***arista, ae*** „spic".

aristocrát, -ă *s.m., s.f., adj.* (Persoană) care aparține aristocrației. *Damele aristocrate din Florența* (ALECS.). ◇ Fig. *Bietele mele flori plebee, cum o să se simtă de umilite, cînd vor primi vizita acestor aristocrate* (C. NEGR.). ◆ Ext. (Persoană) care este nobilă, distinsă (printre ceilalți). *Talentul, cultura și eleganța îl făceau să fie un aristocrat printre cei din breasla lui.* • pl. *-ți, -te*. /<fr. ***aristocrate***, germ. ***Aristokrat***.

aristocrátic, -ă *adj.* **1** Care aparține aristocrației, care este propriu aristocrației, care se referă la aristocrație. *Originea ei aristocratică* (VLAH.). ◆ (*adv.*) Ca aristocrații. *Rîzi aristocratic* (COȘB.). **2** Care este condus de o aristocrație. *Stat aristocratic.* • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***aristocratique***, lat. ***aristocraticus***, germ. ***aristokratisch***; cf. gr. *ἀριστοκρατικός*.

aristocratísm *s.n.* Atitudine, concepție aristocratică. ◆ Eleganță, distincție (ca de nobil). • /<fr. ***aristocratisme***.

aristocratizá *vb. I.* **1** *tr.* A da caracter aristocratic. *Și-a aristocratizat exprimarea.* **2** *refl.* A-și însuși o manieră sau o concepție aristocratică. *Poezia s-a aristocratizat.* • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***aristocratiser***.

aristocratizáre *s.f.* Acțiunea de *a (se) aristocratiza* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***aristocratiza***.

aristocrație *s.f.* **1** Categorie, grup social care se bucură de mari privilegii datorate originii, bogăției și poziției sale. **2** (*în Grecia antică*) Formă de guvernare oligarhică în care puterea era deținută de un grup de persoane considerate superioare din punct de vedere moral și intelectual, identificate ulterior cu nobilii (prin naștere). **3** (*în Ev. Med.*) Categoria nobililor care dețin puterea în stat; boierime, nobilime. **4** Totalitatea celor care excelează într-un grup, într-o activitate. *La festival se afla toată aristocrația cinematografiei.* ◇ *Aristocrație intelectuală* = elită intelectuală. **5** Noblețe conferită de excelența unor calități spirituale, de obicei opusă nobleței prin naștere. *Aristocrația spiritului.* **6** (*înv.*) *Aristocrație muncitorească* = categorie de muncitori bine plătiți, aflată sub influența patronilor. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***aristocratie***, lat. ***aristocratia***, germ. ***Aristokratie***; cf. gr. *ἀριστοκρατία*.

aristofánic, -ă *adj., s.n.* (*lit.*) **1** *adj.* Care caracterizează comediile lui Aristofan; în genul comediilor lui Aristofan. **2** *s.n.* Vers antic (utilizat frecvent de Aristofan), alcătuit din șapte silabe cu trei picioare (un dactil și doi trohei). • pl. *-ci, -ce*. /<germ. ***aristophanisch***; cf. nm. pr. *Aristofan*, scriitor comic din Grecia antică.

aristofórm, -ă *adj.* (*bot.*) În formă de aristă. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***aristoforme***.

aristolóh *s.n.* (*bot.*) Plantă apetală cățărătoare, cu florile galbene în formă de tub, cultivată pentru umbrare. • pl. *-e*. /<fr. ***aristoloche***.

aristolohiácee *s.f.* (*bot.; la pl.*) Familie de plante erbacee și arbuști având ca tip aristolohul; (*și la sg.*) plantă care face parte din această familie. • sil. *-hi-a-*. pl. *-cee*. /<fr. ***aristolochiacées***.

aristón *s.n.* (*muz.*) Vechi aparat muzical asemănător unei flașnete, care, acționat cu o manivelă, execută mecanic ariile înregistrate pe cilindri sau pe discuri din carton ori din tablă perforată. • pl. *-oane*. /<fr. ***ariston***.

aristotelián, -ă *adj., s.m., s.f.* (*filos.*) **1** *adj.* Aristotelic; aristotelician. **2** *s.m., s.f.* Adept al aristotelismului. • sil. *-li-an*. pl. *-ieni, -iene*. /<nm. pr. filosof din Grecia antică ***Aristotel*** + ***-ian***.

aristotélic, -á *adj.* (*filos.*) Care aparține lui Aristotel, care este propriu lui Aristotel; întemeiat pe principiile, pe ideile lui Aristotel. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***aristotélique***.

aristotelícian, -ă *adj.* Aristotelian. • sil. *-ci-an*. pl. *-ieni, -iene*. /<fr. ***aristotélicien***.

aristotelísm *s.n.* (*filos.*) **1** Concepția filosofică a lui Aristotel care, avînd ca punct de plecare recunoașterea primordialității naturii față de cunoaștere, arată că generalul există în lucrurile individuale, că esența există în obiecte și că lucrurile materiale concrete percepute prin simțuri sînt adevărate „substanțe", realități primordiale și independente. **2** Răspîndirea și studiul doctrinei aristotelice, adoptarea, practicarea deliberată (și pervertirea) acestei doctrine de diferite grupuri. **3** (Termen generic desemnînd) gîndirea filosofilor și școlilor filosofice care s-au ocupat cu studierea lucrărilor lui Aristotel, preluînd în întregime sau în parte tezele, metodele de gîndire ale acestuia. • /<fr. ***aristotélisme***.

aristotelizá *vb. I. tr.* (*filos.*) A susține principiile lui Aristotel. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***aristoteliser***.

aristotelizáre *s.f.* Faptul de *a aristoteliza*. • pl. *-ări*. /v. ***aristoteliza***.

arîștă *s.f.* v. arest.

arîște *s.f.* v. arest.

arișveríș *s.n.* v. alișveriș.

aritenoíd *s.n., adj.* (*anat.*) (Cartilaj mobil al laringelui) care întinde coardele vocale. • /<fr. ***aryténoïde***, engl. ***arytenoid***; cf. gr. *ἀρυταινοιδής* <*ἀρύταινα* „pîlnie", *εἶδος* „formă".

aritenoidectomíe *s.f.* (*chir.*) Extirpare a aritenoidului. • sil. *-no-i-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***aryténoïdectomie***.

aritenoidítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a cartilajului aritenoid sau a mușchilor care se inserează pe aceasta. • sil. *-no-i-*. pl. *-e*. /<fr. ***aryténoïdite***, engl. ***arytenoiditis***; cf. gr. *ἀρυταινοιδής* „în formă de pîlnie".

aritm- v. aritmo-.

aritmétic, -ă *s.f., adj., adv.* (*mat.*) **1** *s.f.* Parte a matematicii care se ocupă cu studiul proprietăților elementare ale numerelor prime. ◆ Manual, tratat de aritmetică. **2** *adj.* Care aparține aritmeticii, care se referă la aritmetică. ◇ *Medie aritmetică* v. medie. *Progresie aritmetică* v. progresie. *Sumă aritmetică* v. sumă. **3** *adv.* Prin procedee aritmetice. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***arithmétique***, lat. ***arithmēticus, -a, -um***; cf. gr. *ἀριθμητική [τέχνη]*, *ἀριθμητικός* <*ἀριθμός* „număr".

aritmetícián, -ă *s.m., s.f.* (*mat.*) Specialist în aritmetică. • sil. *-ci-an*. pl. *-ieni, -iene*. /<fr. ***arithméticien***.

arítmic, -ă *adj.* Care este lipsit de ritm (regulat). • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***arythmique***; cf. gr. *ἀ-* „fără", *ῥυθμός* „ritm".

aritmíe *s.f.* **1** (*med.*) Anomalie (iregularitate sau dispariție) a unui ritm. ◇ *Aritmie cardiacă* = tulburare în activitatea inimii, manifestată prin dereglarea ritmului și a intensității contracțiilor mușchiului cardiac. ◆ (*înv.*) Dereglare a ritmului de funcționare a unui organ. **2** (*vers.*) Neregularitate în succesiunea silabelor accentuate ale unui vers. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***arythmie***, engl. ***arrhytmia***; cf. gr. *ἀ-* „fără", *ῥυθμός* „ritm".

arítmo- Elem. de compunere „număr", „numărătoare". • și *aritm-*. /<fr. ***arithmo-***; cf. gr. *ἀριθμός*.

aritmofobíe *s.f.* (*psih.*) Teamă patologică de numirea cifrelor. • g.-d. *-iei*. /***aritmo-*** + ***fobie***.

aritmográf *s.n.* (*tehn.*) Aparat care efectuează și înregistrează mecanic operații aritmetice. • pl. *-e*. /<fr. ***arithmographe***; cf. gr. *ἀριθμός* „număr", *γράφω* „a scrie".

aritmografíe *s.f.* (*mat.*) Descriere a numerelor. • g.-d. *-iei*. /***aritmo-*** + ***grafie***.

aritmográf *s.n.* Joc de cuvinte încrucișate în care literele cuvintelor sînt înlocuite cu cifre, astfel încît o anumită cifră să reprezinte una și aceeași literă în toate cuvintele jocului. • pl. *-e*. /<germ. ***Arithmogriph***; cf. gr. *ἀριθμός* „număr", *γρῖφος* „enigmă".

aritmologíe *s.f.* (*mat.*) Studiul proprietăților numerelor (independent de operațiile care pot fi efectuate cu ele) și al măsurătorilor mărimilor. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***arithmologie***.

aritmomán, -ă *s.m., s.f., adj.* (*psih.*) (Persoană) care suferă de aritmomanie. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***arithmomane***.

aritmomaníe *s.f.* (*psih.*) Obsesie patologică a numerelor și a operațiilor aritmetice, în care bolnavul efectuează calcule multiple și inutile, deși este conștient de inutilitatea lor. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***arithmomanie***, engl. ***arithmomania***; cf. gr. *ῥυθμός* „număr", *μανία* „nebunie".

aritmométru *s.n.* (*tehn.*) Aparat cu ajutorul căruia se efectuează, manual sau mecanic, operații aritmetice. • pl. *-e*. /<fr. ***arithmomètre***; cf. gr. *ἀριθμός* „număr", *μέτρον* „măsură".

ariúl *s.m.* v. alior.

ariváj *s.n.* (*nav.*) Intrare în port a unei nave. ◆ Ext. sosire (pe apă) a unui transport de mărfuri. • pl. *-e*. /<fr. ***arrivage***.

arivísm *s.n.* Ambiție, dorință de a parveni cu orice preț. ◆ Comportare de arivist. • pl. *-e*. /<fr. ***arrivisme***.

arivíst, -ă *s.m., s.f., adj.* (Persoană) care vrea să parvină la o situație în societate prin orice mijloace. • pl. *-iști, -iste*. /<fr. ***arriviste***.

arîdícá *vb. I.* v. ridica.

arîndá *vb. I.* v. arenda.

arîndáre *s.f.* v. arendare.

arîndáș *s.m.* v. arendaș.

arîndát[1] *s.n.* v. arendat[1].

arîndát[2]**, -á** *adj.* v. arendat[2].

arîndá *s.f.* v. arendă.

arîndălui *vb. IV. tr.* (*înv.*) A arenda. • prez.ind. *-iesc*. /***arîndă*** + ***-lui***.

arîndășésc, -eáscă *adj.* v. arendășesc.

arîndășíe *s.f.* v. arendășie.

arîndășíță *s.f.* v. arendășiță.

arîndășoáică *s.f.* v. arendășoaică.

arîndeá *s.f.* v. rindea.

arîndunéá *s.f.* v. rîndunea.

aríng[1] *s.n.* (*reg.*) Clopot de biserică. • pl. *-uri*. /etimol. nec.

aríng[2] *s.m.* v. hering.

arîní *vb. IV.* v. hrăni.

arjún *s.n.* v. ajun.

arlechín *s.m., s.n.* **1** *s.m.* Personaj buf din vechea comedie italiană (*commedia dell'arte*), care reprezenta tipul servitorului ignorant, de o șiretenie bine ascunsă, mereu înfometat și care purta mască și un costum pestriț, format din romburi de mai multe culori. ◇ Compar. (*deprec.*) *S-a îmbrăcat ca un arlechin.* ◆ Fig. Om (politic) fără principii, care își schimbă des opiniile, opțiunile, trecînd de la un partid la altul prin mai multe partide. **2** *s.n.* Culisă așezată în spatele fiecăruia dintre pereții laterali ai unei scene, pentru a permite micșorarea lățimii acesteia; fiecare dintre extremitățile laterale, din față, ale scenei. **3** *s.n.* Fiecare dintre reflectoarele din fața scenei. • pl. *m. -i, n. -e*. și (*înv.*) *harlechín s.m.* /<it. ***arlecchino***, fr. ***arlequin***, germ. ***Harlekin***.

arlechinádă *s.f.* **1** Piesă de teatru bufă, reprezentată în Franța de comedianți italieni, în care personajul principal este un arlechin. ◆ Farsă, bufonerie a arlechinului. **2** Fig. Gest, atitudine, comportare, acțiune ridicolă. *Arlechinadă politică.* • pl. *-e*. /<it. ***arlecchinata***, fr. ***arlequinade***.

arlechinát, -ă *adj.* Ca de arlechin. ◆ Fig. Împestrițat. *Stil arlechinat.* • pl. *-ți, -te*. /***arlechín*** + ***-at***.

arlechinésc, -eáscă *adj.* Caraghios, bufon, buf. • pl. *-ești*. /<it. ***arlecchinesco***.

arm *s.n.* (*înv., reg.*) Partea de sus a piciorului animalelor, între genunchi și pulpă; spată, but. *Arse bicișca armurile lui Bălan și calul porni* (SANDU-A.). ◇ Expr. *La umăr arm!* v. umăr. ◆ Ext. (*la oameni*) Coapsă, șold. *Picioarele-l dureau din armuri, de nu le mai simțea* (SANDU-A.). • pl. *-uri*. și *ármur, ármure s.n.* /lat. ***armum***.

armá *vb. I. tr.* **1** (*milit.; compl. indică arme de foc*) A manipula mecanismul de aprindere astfel ca, la

apăsarea trăgaciului, să fie acționat percutorul. ◆ (*pop.; tr., refl.*) A (se) înarma. *[Emirul] robii-și armează* (MACED.). **2** (*constr.*) A dota cu o armătură o piesă, un element de construcție din beton etc. în scopul măririi rezistenței acestora. ◆ A consolida o galerie de mină prin montarea unei armături. **3** (*mar.*) A lansa în serviciu o navă cu întreg utilajul necesar. Expr. *A arma barca* = a da echipajului dispoziții pentru a intra în barcă și a fi gata de a primi ordine. ◆ A introduce ramele unei ambarcații în furcheți sau dame. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***armer***, it. ***armare***, lat. ***armare***.

armádă *s.f.* **1** (*la spanioli*) Flotă de mari proporții. ◇ *Invincibila armadă* = nume dat uriașei flote spaniole trimise în 1588 de regele Filip II împotriva Angliei, învinsă și apoi distrusă aproape în totalitate de furtuni. **2** Gener. Flotă. *O armadă de cincizeci de corăbii* (GORJ.). **3** (*înv.*) Armată. *Armia Moscului... ca o milă mică de la armadia neprietenului au stătut* (N. COST.). • pl. *-e*, (*înv.*) *-i*. și (*înv.*) *armádie, armáde* *s.f.* /<fr., sp. ***armada***, ngr. ***αρμάδα***.

armáde *s.f.* v. armadă.

armádie *s.f.* v. armadă.

armaméntˈ *s.n.* (*milit.*) **1** Totalitatea mijloacelor tehnice de luptă care intră în dotarea unei subunități sau unități militare, a unor categorii de trupe etc. **2** Complex al unei nave de luptă, format din echipaj, provizii, combustibil și muniții. • pl. *-e.* /<fr. ***armament***, lat. ***armamentum, -i***.

armán *s.n.* (*înv., reg.*) **1** Arie. *Le-am dat bani să secere și să lucreze la arman* (SADOV.). ◆ Loc îngrădit lîngă casă (sau pe cîmp) unde se treieră, se pune fînul sau paiele, se închid vitele etc. **2** Conac în care locuia administratorul unei ferme și unde se înmagazina recolta. **3** Ladă zincată în care se țin acoperite cu o pînză umedă foile de tutun înainte de a fi prelucrate la mașinile de tăiat. **4** (*în forma „armean”*) Cerc la suprafața apei. *Fiecare strop de apă... face cîte-un armean* (*cerc*) *împrejurul lui* (ISP.). ◇ Expr. *Jocul în arman* (sau *trei armene*) = joc cu arșice (sau cu bani de metal) care se aruncă în (trei) cercuri desenate pe pămînt. • pl. *-ene*. și *harmán, armeán* *s.n.* /<tc. ***harman***.

armáncă *s.f.* v. armeancă.

armangíu *s.m.* (*înv.*) **1** Lucrător cu ziua la un arman. **2** Argat care păzește armanul. • pl. *-gii.* /<tc. ***harmany***.

armăr *s.n.* (*reg.*) Dulap în care se păstrează haine, vase sau alimente. • pl. *-e.* /lat. ***armarium***.

armáre *s.f.* Acțiunea de *a arma* și rezultatul ei. ◆ (*milit.; înv.*) Înarmare. ◆ (*constr.*) Operație de așezare și fixare a unei armături. ◇ *Carcasă de armare* v. carcasă. *Procent de armare* v. procent. • pl. *-ări.* /v. ***arma***.

armarzăr *s.n.* v. arzmahzar.

armasár *s.m.* v. armăsar.

armáș *s.m.* **1** (*în trecut, în Țările Rom.*) *Mare armaș* (și *marele-armaș, vel-armaș, armaș-mare*) = dregător domnesc de rang înalt însărcinat cu prinderea și cercetarea hoților, a ucigașilor, cu executarea pedepselor capitale, cu comanda artileriei și cu alte atribuții militare sau cu executarea creanțelor. **2** (*în trecut, în Țările Rom.*) Fiecare dintre subalternii direcți ai marelui-armaș. **3** (*înv., pop.*) Om înarmat care îndeplinește rolul de soldat (în timp de război) și de paznic înarmat (în timp de pace). ◆ Spec. Jandarm. **4** *De-a armașul* = numele unui joc de copii, în care un participant aplică celorlalți lovituri la palmă cu o batistă înnodată. **5** (și, *adj., vin armaș*) (Numele unui) soi de vin (tare) de Cotnari. • pl. *-i.* /***armă*** + *-aș*.

armát, -ă *adj.* **1** Înarmat. *Cu brațul tău armat pasul soartei l-ai schimbat* (ALECS.). ◇ Fig. *Codri bogați, Tot cu corbi armați Și cu corn în frunte* (POP.). **2** (*milit.; despre conflicte*) Însoțit de acțiuni militare, de ciocniri războinice. ◇ *Forță* (sau *putere*) *armată* = orice mijloc militar. *Intervenție armată* = acțiune militară pentru rezolvarea unui conflict. **3** (*despre arme de foc*) Care este pregătit pentru tragere. **4** (*despre acțiuni ostile*) La care se folosesc arme (de foc). ◇ *Agresiune armată* v. agresiune. *Conflict armat* v. conflict. *Jaf armat* v. jaf. **5** (*constr.*) Prevăzut cu o armătură. ◇ *Beton armat* v. beton. *Geam armat* (sau *de siguranță*) v. geam. **6** (*bot.; despre tulpini, frunze, flori*) Care este prevăzut cu organe de apărare; spinos. • pl. *-ți, -te.* /v. ***arma***.

armatán *s.n.* (*geogr.*) Vînt continental fierbinte, foarte uscat, care bate dinspre Sahara și Africa Occidentală spre E și N-E (Oceanul Atlantic). • /<fr. ***harmattan***.

armátă *s.f.* (*milit.*) **1** Totalitatea forțelor militare ale unui stat; (*înv.*) oaste, oștire, armie. ◇ *Armată de ocupație* = armată care ocupă militar o țară învinsă. *Forțe armate* v. forță. *Armată permanentă* v. permanent. *Armată teritorială* v. teritorial. ◆ Mare unitate operativă, constituită din mai multe mari unități tactice. ◇ *Corp de armată* v. corp. *Armată expediționară* v. expediționar. ◆ Gener. Unitate militară. **2** Serviciu militar. ◇ Expr. *A face armata* = a executa serviciul militar. *Tinerii vor face armata numai la cerere. A lua* (*pe cineva*) *la* (sau *în*) *armată* v. lua. *A(-și) satisface armata* v. satisface. *A păși cu stîngul, ca la armată* v. stîng. **3** Fig. (*mai ales cu determ. care indică felul, componența*) Colectivitate care acționează în vederea unui scop comun. *În campania electorală a activat o armată de propagandiști.* ◇ *Armata salvării* (sau *mîntuirii*) = organizație religioasă evanghelică fondată de W. Booth în 1865 și reformată în 1878, care se inspira din disciplina militară rigidă și avea drept scop ajutarea și mîntuirea creștină a săracilor și a defavorizaților. △ (*glum.*) *Nu-l miști din loc nici cu armata salvării.* ◆ Mulțime, șir, cîrd. *În fața magazinului nou deschis s-a adunat o armată de oameni.* • pl. *-e.* /<it. ***armata***.

armatór *s.m.* **1** (*nav.*) Persoană fizică sau juridică avînd în exploatare nave comerciale; proprietar de nave. ◆ Persoană care echipează o navă în scopuri comerciale. **2** (*miner.*) Muncitor specializat în montarea construcțiilor de susținere a galeriilor de mină. • pl. *-i.* /<fr. ***armateur***, it. ***armatore***; cf. lat. *armator, -oris*.

armatúră *s.f.* v. armătură.

armazár *s.n.* v. arzmahzar.

ármă *s.f.* **1** (*milit.*) Obiect, unealtă, aparat, mașină etc. care se utilizează în lupta împotriva inamicului, la vînat, în unele probe sportive etc. ◇ *Armă de foc* = armă cu pulbere explozivă (revolver, pușcă, tun etc.). *Armă albă* = armă cu lamă de oțel (sabie, baionetă, cuțit etc.), destinată luptei corp la corp. *Armă automată* = armă de foc la care armarea se face fără intervenția omului, astfel că loviturile se succed fără întrerupere atît cît se apasă pe trăgaci. *Armă de nimicire în masă* = mijloc de exterminare, pe arii extinse, la care forța de nimicire este constituită din energia nucleară, din nocivitatea unor substanțe sau din anumiți agenți patogeni. *Camarad* (sau *frate*) *de arme* = tovarăș de luptă. *Fapte de arme* = acțiuni în lupte, bătălii. *Permis de port-armă* = licență pentru deținerea unei arme de foc. *Armă atomică* v. atomic. *Armă bacteriologică* v. bacteriologic. *Armă biologică* v. biologic. *Arme chimice* v. chimic. *Arme nucleare* v. nuclear. *Armă cu repetiție* v. repetiție. *Armă de vînătoare* v. vînătoare. ◇ Expr. *A fi* (sau *a se afla*) *sub arme* = a face serviciul militar. *A lua armele* = a începe o luptă, un război; a ataca pe cineva. *A depune armele* = *a*) a se preda, a se declara învins; *b*) fig. a ceda (în fața unor argumente solide). *La arme!* = comandă (sau îndemn) de a se pregăti de luptă. *A apuca armele* v. apuca. *A arunca armele* v. arunca. *A chema sub arme* v. chema. *A ține arma în cumpănire* v. cumpănire. *A închina armele* v. închina. *A întoarce armele* v. întoarce. *A lăsa armele* v. lăsa. *A lua arma la umăr* v. umăr. *A pune* (*o armă*) *la ochi* v. ochi. *A prezenta arma* v. prezenta. *A pune armele jos* v. pune. *A purta arma* v. purta. *A ridica armele* (sau *arma*) *contra* (sau *împotriva, asupra*) *cuiva* v. ridica. ◆ Meton. Armată. *Pornind împăratul armele în Europa... luă Beligradul* (VĂCĂR.). ◆ Spec. Parte dintr-o armată specializată și dotată pentru un anumit fel de luptă; serviciu militar specializat în acest sens. *La ce armă ai servit?* ◇ *Arme speciale* v. special. ◆ (*la pl.*) Armament. *Și-a luat armele din dotare.* ◆ (*la pl.*) Carieră militară. *Se dedică armelor.* ◆ Ext. Orice lucru care poate servi unei ființe la atac sau la apărare. *Arma cîinilor sînt dinții.* **2** (*herald.; la pl.*) Ansamblul semnelor heraldice de pe o stemă, de pe un blazon etc. **3** *Armă ecologică* = nume generic dat metodelor și tehnicilor de război destinate modificării condițiilor normale ale mediului înconjurător al inamicului. **4** (*la pl.*) Scrimă. *Maestru de arme.* **5** Fig. Mijloc de apărare sau de combatere pe planul ideilor, al politicii etc. *Cea mai de preț armă a sa este răbdarea.* ◇ (*glum.*) *Limba este arma femeilor.* ◇ Expr. *A bate* (pe cineva) *cu propriile lui arme* = a învinge (pe cineva) cu propriile argumente. *A scoate* (sau *a-și arăta*) *armele* = a recurge la orice mijloc (uneori extrem) pentru a se apăra (de amenințări, de critici etc.) sau pentru a-și impune punctul de vedere. *Armă cu două tăișuri* = mijloc de atac periculos, care se poate întoarce și împotriva celui care o folosește. • pl. *-e.* /lat. ***armarium***.; cf. fr. *arme*.

armánesc, -eáscă *adj., s.f.* v. armenesc.

armăsár *s.m.* **I** Cal mascul necastrat, folosit, de regulă, ca reproducător. ◆ Ext. Cal falnic, mîndru, iute. ◇ Expr. *A face din țînțar armăsar* sau *a face calul armăsar* v. face. ◆ Fig. Bărbat recunoscut pentru potența sa. **II** Analog. (*pop.*) **1** (*la car, la căruță etc.*) Cuiul care se bagă prin capătul proțapului și care prinde jugul. ◆ Partea mai ridicată dintr-un proțap care nu este alcătuit dintr-o bucată; cătușă, armăsărel. **2** (*la plug*) Aparat cu care se îndreaptă la plug rotița la mic sau la mare. **3** (*la moară*) Element cu ajutorul căruia se dă drumul (sau se îngreunează) piatra morii; tălpoaie. **4** (*la războiul de țesut*) Slobozitor. **III** (*tipogr.*) Bilă care conduce platforma mașinii de tipărit în mișcare de du-te-vino la imprimare. **IV** (*arg.*) Cîntar fals. • pl. *-i.* și (*pop.*) *armăsáriu, armasár, harmasár, harmăsár, harmăsáriu* *s.m.* /lat. ***admissarium***.

armăsáriu *s.m.* v. armăsar.

armăsăráș *s.n.* Dim. al lui *armăsar*; armăsărel, armăsăruș. • pl. *-i.* /***armăsar*** + *-aș*.

armăsărél *s.m.* Dim. al lui *armăsar*. **1** Armăsar mic și tînăr. **2** Analog. (*pop.; la car*) Cuiul mai gros, aproape de jug, care prinde cătușa de proțap (împreună cu alte cîteva cuie mai mici) și se prelungește pînă la pămînt pentru a ține jugul ridicat. • pl. *-ei.* și (*pop.*) *hărmăsărél* *s.m.* /***armăsar*** + *-el*.

armăsărésc, -eáscă *adj., adv.* (Ca) de armăsar. • pl. *-ești.* și (*pop.*) *hărmăsărésc, -eáscă* ***adj.***, *adv.* /***armăsar*** + *-ește*.

armăsărește *adv.* Ca armăsarii. • /***armăsar*** + *-ește*.

armăsărít *s.n.* **1** Împreunare a unor iepe cu un armăsar. **2** Ext. Taxă luată de proprietarul armăsarului pentru armăsărit. • /***armăsar*** + *-it*.

armăsăroáică *s.f.* (*deprec.*) Femeie de moravuri ușoare (foarte voinică). • pl. *-ce.* /***armăsar*** + *-oaică*.

armăsărúș *s.m.* Dim. al lui *armăsar*; armăsărel. • pl. *-i.* /***armăsar*** + *-uș*.

armășál *s.m.* v. armășel.

armășél *s.m.* (*în trecut, în Țările Rom.*) Ostaș subaltern al marelui armaș, încadrat, în disciplina militară, în cete răspîndite în fiecare ținut, comandate de un vătaf sau căpitan. • pl. *-ei.* și *armășál* *s.m.* /***armaș*** + *-el*.

armășésc, -eáscă *adj.* Care ține de (marele-)armaș sau de armășie, care se referă la (marele-)armaș sau la armășie. • pl. *-ești.* /***armaș*** + *-esc*.

armășéște *adv.* Ca armașii. • /***armaș*** + *-ește*.

armășí *vb. IV. tr.* (*înv.*) **1** A învesti pe cineva în funcția de armaș. **2** Fig. A chinui precum chinuiau armașii pe osîndiți. ◆ Spec. A martiriza. • prez.ind. *-esc.* /***armaș***+ *-i*.

armășíe *s.f.* (*înv.*) **1** Funcția de mare-armaș. **2** Perioadă cît dura această funcție. **3** Instituție condusă de un vel-armaș. **4** Fig. Chinuire; oprimare. *Toată lumea... va odihni de armășia lui* (DOS.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***armaș*** + *-ie*.

armășoáie *s.f.* (*înv.*) Soție de armaș. • pl. *-oaie.* /***armaș*** + *-oaie*.

armătúră *s.f.* **1** (*tehn.*) Totalitatea aparatelor, instrumentelor sau dispozitivelor de comandă, de control, de reglare sau de siguranță montate la instalații, cazane, rezervoare, mașini etc. **2** (*constr.*) Totalitatea vergelelor de oțel, legate între ele, puse în interiorul elementelor de construcție din beton sau din alte materiale pentru a le mări rezistența. ◆ Piese de oțel montate pe piloți de lemn, pentru protecție în timpul baterii acestora în pămînt. ◆ Construcție de lemn, de beton armat, de metal etc., care servește la susținerea unei galerii de mină, a unui tunel etc. **3** (*electrotehn.*) Parte componentă, cu o anumită funcție, a unui aparat, a unei mașini sau a unei instalații electrice. ◆ Fiecare dintre conductoarele unui condensator electric. ◆ Partea mobilă a circuitului magnetic al unui electromagnet. ◆ Înveliș metalic protector al unui cablu electric. **4** (*muz.*) Armură. **5** (*biol.*) *Armătură bucală* = totalitatea pieselor anatomice care alcătuiesc aparatul bucal al insectelor și al crustaceelor. **6** Fig. Ceea ce susține,

servește ca bază a diferitelor părți ale unui tot; osatură, schelet. *Armătura unui roman.* **7** (*milit.; înv.*) Armură. *Să-mbrăcară cu platoșile, în toată armătura* (DOS.). ◆ Ext. (*pop.*) Echipament folosit în lupte. ◇ *Ofițer cu armătura* = ofițer care are în supraveghere și gestionare armamentul unei unități militare. ◆ Spec. Arsenal. **8** (*herald.; înv.; la pl.; după fr. „armoires"*) Herb, stemă (a unei țări). • pl. *-i.* și (*pop.*) *armatúră s.f.* /<fr. ***armature***, lat. ***armatūra***, ***-ae***, după *armă*.

armân, -ă *s.m., s.f., adj.* v. aromân.

armânáș *s.m.* v. aromânaș.

armâncá *s.f.* v. aromâncă.

armânésc, -eáscă *adj.* v. aromânesc.

armânéște *adj.* v. aromânește.

armâníme *s.f.* v. aromânime.

armeán[1], -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m.* (*la pl.*) Populație de origine indo-europeană care s-a stabilit în sec. 6 î.Hr. în podișul dintre munții Caucaz și Taurus; (*și la sg.*) persoană care aparține acestei populații. **2** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Armeniei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuiește în Armenia; locuitorii Armeniei. **3** *adj.* Care aparține Armeniei sau armenilor, care se referă la Armenia sau la armeni; originar din Armenia. ◇ *Biserica armeană* = biserică creștină monofizită, fondată la sfîrșitul sec. 3 și începutul sec. 4, care s-a desprins de Biserica Ortodoxă în sec. 5.◆ (*subst. f.*) Limba izolată din familia indo-europeană, grupul oriental, vorbită de armeni, care în forma clasică (veche) era limba liturgică a bisericii armenești, împărțită astăzi în două dialecte principale. • pl. *-eni, -ene,* (*înv.*) *-i, -e.* /<slav. **армѣнинъ**, m.gr. ***Ἀρμένιος***.

armeán[2] *s.n.* v. arman.

armeáncă *s.f.* Femeie care face parte din populația de bază a Armeniei. • pl. *-ence.* și *armáncă s.f.* /***armean*** + ***-că***.

armelín *s.m.* v. hermelină.

armendím *s.m.* v. arminden.

arméndina *s.f. art.* v. arminden.

armenésc, -eáscă *adj., s.f.* **1** *adj.* Armean. *Obicei armenesc.* ◇ (*pop.*) *Vizită armenească* = vizită foarte lungă. ◇ (*pop.*) Compus: *cuc-armenesc* = pupăză. **2** *s.f. art.* Numele unui dans popular nedefinit mai îndeaproape. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-ești.* și (*pop.*) *arminésc, -eáscă, armănésc, -eáscă adj., s.f.* /***armean*** + ***-esc***.

armenéște *adv.* Ca armenii, în felul armenilor; în limba armeană. ◆ (*subst.*) Limba armeană. • /***armean*** + ***-ește***.

armeníst, -ă *s.m., s.f.* Specialist în cultura și civilizația armeană. • pl. *-iști, -iste.* /***armean*** + ***-ist***.

ármie *s.f.* (*înv.*) Oaste, armată. *În urma lor se-ntinde falnic armia română* (EMIN.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<rus. ***армия***.

armilár, -ă *adj.* (*astron.*) *Sferă armilară* = ansamblu de cercuri concentrice reprezentînd cerul și mișcarea aștrilor și având în centru un glob ce reprezintă Pămîntul. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***armillaire***.

armindár *s.m.* v. arminden.

armínden *s.m.* (*pop.*) **1** Sărbătoare populară de primăvară la români, corespunzătoare cu 1 mai, cînd este și ziua Sfîntului Ieremia. **2** (*la pl.*) Ramuri verzi care se pun în ziua de 1 mai la poarta, ușa sau ferestrele caselor. • pl. *-i,* (*reg.*) *-(n)geni.* și *armendín, armindár, armínder s.m., arméndina s.f. art.* /<slav. **нєремиинъ дьнь** „ziua sfîntului *Ieremia*".

armínder *s.m.* v. arminden.

arminésc, -eáscă *adj.* v. armenesc.

arminián, -ă *adj., s.m., s.f.* (*teol.*) (Adept) al arminianismului. • sil. *-ni-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***arminien***.

arminianísm *s.n.* (*teol.*) Doctrină protestantă, fundată de episcopul reformat olandez Arminius, care combătea predestinarea absolută a teoriei calviniste, susținînd că omul este salvat sau pedepsit de Dumnezeu în funcție de credința și perseverența lui, care a fost condamnată de sinodul din Dordrecht (1618). • sil. *-ni-a-.* /***arminian*** + ***-ism***, după fr. *arminisme*; cf. nm. pr. J. *Arminius*.

armistíție *s.f.* v. armistițiu.

armistițiu *s.m.* (*jur.*) Acord între părțile beligerante în vederea încetării temporare a operațiilor militare. • pl. *-ii.* și (*înv.*) *armistíție s.f.* /<fr. ***armistice***, lat. ***armistitium***, it. ***armistizio***.

armoaríi *s.f. pl.* (*herald.*) Arme, semne simbolice adoptate ca emblemă de o familie nobilă, de o corporație, de un oraș etc.; blazon, herb, stemă. • și (*înv.*) *armorii s.f. pl., armoríe s.f.* /<fr. ***armoiries***.

armoniá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A (se) pune în armonie. *Culorile se armoniază.* **2** *intr.* A trăi, a fi în armonie cu cineva sau cu ceva. *I se zăreau dinții albi..., armoniind plăcut cu mustața-i gălbuie* (POP.-BĂN.). • sil. *-ni-a.* prez.ind. *-iez.* și (*înv.*) *harmoní, harmonií vb. IV.* /<fr. ***harmonier***.

armónic, -ă *adj., s.f.* **I** *adj.* **1** Care este bazat pe principiile armoniei; armonios. *O melodie armonică și caldă.* **2** (*fiz.; despre mărimi fizice periodice*) A cărei variație este descrisă de o funcție care satisface ecuația lui Laplace; sinusoidal. ◇ *Sunete armonice* = sunete de diferite înălțimi a căror frecvență reprezintă un multiplu întreg al unei frecvențe fundamentale. *Oscilație armonică* = oscilație a unei mărimi care variază periodic, după anumite legi. **3** (*geom.*) *Diviziune armonică* = ansamblu de patru puncte coliniare, din care două împart segmentul celorlalte două în același raport. **II** *s.f.* (*fiz.*) Vibrație sinusoidală care însoțește vibrația fundamentală de același tip și a cărei frecvență este un multiplu întreg al frecvenței vibrației fundamentale. • pl. *-ci, -ce.* și (*înv.*) *harmónic, -ă adj.* /<fr. ***harmonique***, lat. ***harmonĭcus, -a, -um***, it. ***armonico***, ngr. ***ἁρμονικός***.

armónică *s.f.* **1** (*muz.*) Instrument muzical portativ cu ancii metalice, în care sunetul este produs prin vibrația unei coloane de aer acționată de un burduf manual. ◇ *Armonică de gură* = muzicuță (de gură) ◇ Expr. *A (se) face* (sau *a se strînge*) *armonică* = a se plia; a (se) turti. *Pălărie făcută armonică.* ◇ Fig. *Pielea vînătă i se întinse mai tare pe armonica uscată a coastelor* (CAM.). ◆ Acordeon de dimensiuni mai reduse, acționat prin butoane. **2** (*tehn.*) Dispozitiv avînd formă de burduf, cu mai multe articulații pliante. **3** Fig. (*la haine*) Încrețitură. *Se uita cu reproș la armonica pantalonilor.* • pl. *-ci.* și (*înv.*) *harmónică s.f.* /<germ. ***[Zieh]harmonika***, it. ***armonica***.

armonie *s.f.* **1** Potrivire desăvîrșită a părților unui întreg; acord, concordanță, proporționalitate, simetrie. *Totu-i vis și armonie* (EMIN.). **2** (*stil.*) Succesiune de unități prozodice care produc un efect armonios; cadență. ◆ Eufonie. *Armonia vocii.* ◇ *Armonie imitativă* = efect stilistic, onomatopeic, obținut prin alăturarea unor cuvinte ale căror sunete succesive sugerează zgomote din natură. *Versul lui Eminescu „vîjîind ca vijelia și ca plesnetul de ploaie" este un exemplu de armonie imitativă.* **3** (*lingv.*) *Armonie vocalică* = fenomen fonetic caracteristic unor limbi (fino-ugrice, turco-tătare ș.a.), care constă în potrivirea de timbru a vocalelor din elementele alcătuitoare ale unui cuvînt. **4** (*muz.*) Concordanță fonică între mai multe sunete produse simultan (de voci sau de instrumente muzicale). *În toată această armonie de sunete se simțea perfect tehnica maestrului* (VLAH.). ◇ (*iron.*) *Un cîntec jalnic și necioplit, Încît de aspra lui armonie Toată pădurea s-a îngrozit* (ALEX.). ◇ *Armonie ascendentă* v. ascendent. *Corn de armonie* v. corn. ◇ Poet. *Adormind de armonia Codrului bătut de gînduri, Flori de tei deasupra noastră Or să cadă rînduri-rînduri* (EMIN.). ◆ (*înv.*) Concert (de orchestră) *Mîne... va fi... serenadă cu muzică și armonie la redută* (C. NEGR.). ◆ Parte a teoriei muzicale care se ocupă cu studiul acordurilor (în compoziție), al raporturilor dintre ele, al legilor înlănțuirii lor etc. **5** (*a. plast.*) *Armonie cromatică* = concordanță deplină între culorile unei opere de artă, obținută fie prin analogia, fie prin contrastul tonurilor folosite. **6** (*filos.; la Leibniz*) *Armonie prestabilită* = concordanță între trup și suflet sau între toate monadele existente în lume, care nu rezultă din acțiunea uneia asupra celeilalte, ci din dezvoltarea lor paralelă, dinainte stabilită de Dumnezeu. **7** Bună înțelegere, concordie între două sau mai multe persoane, colectivități etc. *Mă miram singur cum am putut ajunge să stabilim, în armonie, atîtea puncte importante* (GAL.). ◇ Expr. *A trăi în* (*perfectă* sau *deplină*) *armonie* (cu cineva) = a se înțelege (foarte bine) cu cineva; a conviețui în liniște, în pace. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv., reg.*) *harmoníe s.f.* /<fr. ***harmonie***, it. ***armonia***, lat. ***harmonia, -ae***; cf. gr. ***ἁρμονία*** „îmbinare, acord".

armoniós, -oásă *adj.* Care are armonie, plin de armonie, ale cărui părți componente formează un tot bine închegat și echilibrat, proporționat, plăcut, consonant; spec. melodios. *O noapte lină... revărsa în lume armonioase șoapte* (ALECS.). ◇ (*adv.*) *Numele... m-a lovit armonios și plăcut* (SADOV.). • sil. *-ni-os.* pl. *-oși, -oase.* și (*înv., reg.*) *harmoniós, -oásă adj.* /<fr. ***harmonieux***, it. ***armonioso***.

armoníst, -ă *s.m., s.f.* (*muz.*) **1** Persoană specializată în teoria armoniei. **2** Persoană care cîntă la armonică sau la armoniu. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***harmoniste***, germ. ***Harmonist***.

armonístic, -ă *adj.* Care se referă la armonie. • pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***harmonistisch***.

armóniu *s.n.* (*muz.*) Instrument muzical cu claviatură, asemănător cu orga, la care sunetele sînt produse de vibrarea unor ancii metalice libere (în loc de tuburi) la presiunea aerului ieșit dintr-un burduf acționat cu pedale. • pl. *-ii.* și (*înv.*) *armónium s.n.* /<germ. ***Harmonium***.

armónium *s.n.* v. armoniu.

armonizá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică sunete, culori etc.*) A pune în armonie, a face să fie armonios. *Compozitorul armonizase strălucit melodia cu textul.* ◇ (*refl.*) *Roșul se armonizează bine cu negrul.* ◇ (*intr.*) *Era îmbrăcată... într-o rochie simplă de mătase roșie, armonizînd de minune cu pielea... de culoarea coajei de castană* (BART). **2** *tr.* (*muz.*) A face acompaniamentul de voci sau de instrumente muzicale la o melodie. **3** *tr.* A potrivi părțile unui întreg, a stabili un acord, o concordanță, o proporționalitate, o simetrie etc. *Programele electorale sînt armonizate cînd se face o coaliție.* **4** *tr., refl.* Fig. A (se) stabili relații de înțelegere, de prietenie, de concordie între persoane, colectivități etc. *Această atmosferă... forma ea însăși o legătură între ei și-i armoniza pe toți pentru timpul cît dura* (MAIOR.). • prez.ind. *-ez.* și (*înv.*) *harmonizá vb. I.* /<fr. ***harmoniser***, it. ***armonizzare***, lat. ***harmonisare***.

armonizáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *armoniza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***armoniza***.

armonizát, -ă *adj.* **1** Care este pus în armonie. **2** Care a devenit armonios. • pl. *-ți, -te.* /v. ***armoniza***.

armonográf *s.n.* (*mec.*) Aparat mecanic cu ajutorul căruia se pot obține serii de curbe cu aspect grafic armonios, inedit. • pl. *-e.* și (*înv.*) *harmonográf s.n.* /<fr. ***harmonographe***.

armoráre *s.f.* v. armurare.

armoriál, -á *adj., s.n.* **1** *adj.* Care se referă la armoarii, la blazon, la embleme, la steme. **2** *s.n.* Colecție de armoarii (ca mărturie a nobleței). • sil. *-ri-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***armorial***.

armoriát, -ă *adj.* (*herald.; despre blazoane, steme*) Care este ornat cu elemente simbolice, emblematice. • sil. *-ri-at.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***armorié***.

armoríe *s.f.* v. armoarii.

armoríi *s.f. pl.* v. armoarii.

armstrongít *s.n.* (*mineral.*) Mineral rar, de culoare maro-deschis, cu aspect mătăsos, din familia compușilor zirconiului, descoperit recent în sudul deșertului Gobi, denumit astfel în cinstea lui Neil Armstrong, primul om care a pășit pe suprafața Lunii. • /nm. pr. (astronaut american) *Neil* ***Armstrong*** + ***-it***.

ármur *s.m.* v. arm.

armurár[1] *s.m.* **1** (*bot.*) Plantă medicinală erbacee din familia compozitelor, cu frunzele superioare lucioase și cele inferioare colțuroase și spinoase, cu florile purpurii, folosită pentru vindecarea unei boli a vitelor (*Sylibum marianum*). **2** (*med. vet.*) Armurare. • pl. *-i.* și (*pop.*) *armuráre, armurárie, armoráre s.f.,* (*reg.*) *armuráriu s.m.* /cf. *arm, armurare*.

armurár[2] *s.m.* v. armurier.

armurár[3] *s.m.* v. armurare[1].

armuráre[1] *s.f.* **1** (*pop.*) Boală a vitelor, care se manifestă prin umflături la picioarele de dinapoi; armurar, armurariță. ◆ (*reg.*) Bubă la picioarele dinapoi ale vitelor. ◆ Spec. Paralizie a picioarelor de dinapoi ale vitelor tinere. ◆ (*la cai*) Răpciugă. **2** (*pop.*) Dalac. • și (*pop., reg.*) *armurár, armuráriu s.m., harmuráre s.f.* /lat. **armoralis*.

armuráre[2] *s.f.* v. armurar[1].

armurárie *s.f.* v. armurar[1].

armurárița *s.f.* **1** (*pop.*) Armurare[1]. • pl. *-e.* și *armurărița s.f.* /***armurare***[2] + ***-iță***.

armuráriu[1] *s.m.* v. armurar[1].

armuráriu[2] *s.m.* v. armurare[1].

armúră *s.f.* **1** (*milit.; în antic. şi în Ev. Med.*) Echipament din metal, din piele etc. pentru protecţia unui războinic. *În armura lui albastră El apare lin din unghi* (EMIN.). <> Fig. *Armura învechită a ştiinţei pure... era... acoperită cu vopseaua elocinţei, pentru a-i ascunde rugina* (PER.). **2** (*text.*) Mod de împletire a firelor de urzeală cu firele de bătătură dintr-o ţesătură. *Armură de tricot.* **3** (*electr.*) Înveliş protector al unui cablu electric. **4** (*muz.*) Totalitatea semnelor de alteraţie (diezi, bemoli) plasate la începutul portativului, care servesc la identificarea tonalităţii unei lucrări muzicale; armătură. • pl. *-i.* şi (*înv., reg.*) *harmúră s.f.* /<fr. ***armure***.

armură din zale

armurărie *s.f.* **1** Meseria de armurier. **2** Loc unde se fabrică, se repară sau se vînd arme (de foc). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi (*înv.*) *armurerie s.f.* /<fr. ***armurerie***.

armurăríţă *s.f.* v. armurăriţă.

ármure *s.m.* v. arm.

armurerie *s.f.* v. armurărie.

armurier *s.m.* Persoană care fabrică, repară sau vinde arme (de foc). <> (*milit.; înv.*) Persoană însărcinată cu păstrarea şi cu întreţinerea armamentului într-o unitate militară. *Armurierul regimentului.* • sil. *-ri-er.* pl. *-i.* şi (*pop.*) *armurár s.m.* /<fr. ***armurier***.

arnáut *s.m.* **1** (*în Ev. Med., în Ţările Rom.*) Ostaş mercenar (iniţial albanez) angajat în garda domnească ori în suita boierilor. *Fusese arnăut în vremea domnului Ioniţă Struza* (ALECS.). <> Ext. Servitor înarmat, angajat de boieri mai ales pentru paza personală (îndeplinind adesea şi serviciul de lacheu). *Un arnăut mustăcios intră şi întinse stăpînului său un lung ciubuc* (C. NEGR.). <> (*pop.; la nunţile ţărăneşti*) Flăcăi care poartă pe spate şi pe piept curele încrucişate, cu nasturi. <> Ext. (*pop.; la pl.*) Bucăţi mici de metal strălucitor, cu care se împodobesc anumite haine sau accesorii. *Şase năfrămi de in, Cu fluturi cusute, Cu arnăuţi bătute* (POP.). **2** (*înv.*) Albanez. *Vasile Lupu era de neam arnăut* (ŞĂIN.). **3** Poteraş. *Arnăuţii se izbea, Armele de foc scotea Şi-n Codrean le slobozea* (ALECS.). **4** (*bot.*; şi, *adj., grîu arnăut*) Specie de grîu de primăvară cu bobul mare şi lunguieţ, de culoare galben-deschis. **5** (*pop.*) Dans la nunţile ţărăneşti, după masa de cununie. <> Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-ţi.* /<tc. ***arnavut***.

arnăuţél *s.m.* (*pop.*) Dim. al lui *arnăut.* • sil. *-nă-u-.* pl. *-ei.* /***arnăut*** + *-el.*

arnăuţésc, -eáscă *adj., s.f.* **1** *adj.* Care aparţine arnăuţilor, care este specific arnăuţilor, care se referă la arnăuţi. *Unul... purta un costum arnăuţesc* (C. NEGR.). **2** *s.f.* Dans popular introdus în epoca fanariotă de arnăuţii domneşti, răspîndit în satele din jurul Bucureştiului. <> Melodie după care se execută acest dans. • sil. *-nă-u-.* pl. *-eşti.* /***arnăut*** + *-esc.*

arnăuţéşte *adv.* Ca arnăuţii, în felul arnăuţilor. *Costumat arnăuţeşte* (ALECS.). • sil. *-nă-u-.* /***arnăut*** + *-eşte.*

arnăuţíme *s.f.* Mulţime de arnăuţi; totalitatea arnăuţilor. *Tudor găseşte pe Iordache şi pe Farmache instalaţi acolo cu arnăuţimea lor* (GHICA). • sil. *-nă-u-.* /***arnăut*** + *-ime.*

arnéză *s.f.* (*stil.*) Figură de stil prin care se evidenţiază însuşiri legate de o calitate omenească, pentru a arăta că cineva nu are această calitate. • pl. *-e.* /<fr. ***arnèse***.

árni *s.m.* (*zool.*) Bivol sălbatic din S-E Asiei şi al Indoneziei, strămoş al bivolului domestic. • /<germ. *Arni.*

arníc *s.n.* v. arnici.

árnică *s.f.* (*bot.*) **1** Plantă medicinală erbacee din familia compozitelor, cu florile galben-portocalii şi fructele achene negricioase, a cărei tinctură este întrebuinţată pentru vindecarea rănilor (*Arnica montana*); podbal-de-munte, carul-pădurilor, iarba-soarelui. **2** (*reg.*) Solovîrviţă (*Inula britanica*). **3** (*reg.*) Cununiţă (*Spirarea ulmifolia*). **4** (*reg.*) Tîlhărea (*Mycelis muralis*). • acc. şi *arnícă.* pl. *-ci.* /<germ. ***Arnika***; cf. lat. *arnica.*

arníci *s.n.* (*text.*) Bumbac răsucit într-un singur fir şi vopsit în diferite culori, întrebuinţat la cusutul înfloriturilor pe cămăşi, pe ştergare etc. *Mîndra... şede la masă şi coasă Cu arnici şi cu mătasă* (POP.). <> Spec. Aţă de bumbac roşie sau mov. • şi (*înv., pop.*) *arníc, arníciu, narníciu s.n.* /cf. srb. *jarenica.*

arníciu *s.n.* v. arnici.

aróc *s.n.* v. arac[3].

arogá *vb. I. tr.* (*constr. cu pron. în dat.*) A-şi atribui (abuziv, fără temei) o calitate sau un drept. *Şi-a arogat drepturi care nu i se cuveneau.* <> Expr. *A-şi aroga dreptul de...* v. drept. • prez.ind. *aróg.* /<fr. ***arroger***, lat. ***arrogare***.

arogánt, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care se consideră mai presus de ceilalţi, care se poartă cu aroganţă, cu înfumurare. *A devenit un arogant.* **2** *adj.* (*despre manifestări, atitudini etc. ale oamenilor*) Care exprimă, trădează aroganţă, îngîmfare. *Are o atitudine arogantă.* <> (*adv.*) Cu aroganţă; obraznic. *Se poartă arogant.* • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***arrogant***, lat. ***arrogans, -ntis***.

arogánţă *s.f.* Purtare (sfidătoare şi obraznică) a cuiva care se crede superior; atitudine mîndră şi dispreţuitoare; înfumurare, impertinenţă, trufie. *Aroganţa sa este enervantă.* <> Loc.adv. *Cu aroganţă* = arogant. *Vorbeşte cu aroganţă.* • pl. *-e.* /<fr. ***arrogance***, lat. ***arrogantia***.

arogáre *s.f.* (*jur.*) Atribuire abuzivă a unui drept, a unei calităţi. • pl. *-ări.* /v. ***aroga***.

arogát, -á *adj.* (*jur.*) Care a fost atribuit abuziv. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***aroga***.

aróm *s.n.* v. aromă.

aromá *vb. I.* v. aromi.

aromát[1] *s.n.* (*mai ales la pl.*) Substanţă (vegetală) cu miros şi gust plăcut şi puternic, întrebuinţată ca parfum, medicament sau condiment; mirodenie. *Tămîia, scorţişoara, piperul, vanilia sînt aromate.* • acc. şi (*înv.*) *arómat.* pl. *-e.* şi (*înv.*) *aromátă s.f.* /<slav. **ароматъ**, ngr. ***ἄρωμα, ἀρώματος***; cf. şi fr. *aromate.*

aromát[2]**, -á** *adj.* Care are aromă, cu aromă; aromatic, parfumat. *Aş bea un ceai foarte aromat.* <> Poet. *Nopţi senine şi aromate* (IOSIF). • pl. *-ţi, -te.* /v. ***aroma***.

aromátă *s.f.* v. aromat[1].

aromaterapíe *s.f.* v. aromoterapie.

aromátic, -ă *adj.* **1** Care are sau răspîndeşte aromă; care conţine aromate; care este aromat, parfumat, înmiresmat. *Oţet aromatic.* <> *Scoarţă aromatică* v. scoarţă. **2** (*chim.; despre substanţe*) Care are în moleculă un ciclu cu o structură specifică, prezentînd o reactivitate specială, caracterizată atît prin reacţii de adiţie, cît şi de substituţie. *Hidrocarbură aromatică.* • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***aromatique***, lat. ***aromaticus, -a, -um***, germ. ***aromatisch***, ngr. ***αρωματικός***.

aromatizá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică substanţe, preparate, alimente etc.*) A da un miros sau un gust plăcut cu ajutorul aromatelor. **2** (*chim.*) A obţine (prin diverse procedee chimice) o hidrocarbură aromatică. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***aromatiser***, lat. ***aromatizare***; cf. it. *aromatizzare.*

aromatizánt, -ă *adj., s.n.* (*chim.*) (Substanţă naturală sau obţinută artificial) care se adaugă unui produs (alimentar) pentru a-i da un miros plăcut. • pl. *-ţi, -te.* /***aromatiza*** + *-ant*; cf. it. *aromatizzante.*

aromatizáre *s.f.* Acţiunea de *a aromatiza* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***aromatiza***.

aromatizát, -ă *adj.* (*despre substanţe, preparate, alimente etc.*) Căruia i s-a dat un miros sau un gust plăcut cu ajutorul aromatelor. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***aromatiza***.

arómă *s.f.* Miros plăcut, specific, tare, persistent; miresmă, parfum. *Aroma îmbătătoare a unei cafele turceşti* (EMIN.). <> Spec. Substanţă care dă unui produs alimentar un miros (şi gust) plăcut. *A pus arome în cozonac.* • pl. *-e.* şi (*înv.*) *aróm s.n.* /<fr. ***arôme***, lat. it. ***aroma***, germ. ***Aroma***.

aromân, -ă *s.m, s.f., adj.* **1** *s.m.* (*la pl.*) Populaţie românească ce a migrat în jurul sec. 9-10 de la Dunăre şi s-a stabilit în diferite regiuni din S Peninsulei Balcanice (Serbia, Macedonia, Albania, Grecia etc.); (*şi la sg.*) persoană care aparţine acestei populaţii; macedoromân. **2** *adj.* Care aparţine aromânilor, care se referă la aromâni. <> (*subst. f.*) Dialectul limbii române vorbit de aromâni. • pl. *-i, -e.* şi *arămân, -ă, armân, -ă, arumân, -ă s.m., s.f., adj.* /de la ***armân***; cf. lat. *rōmanus, -a, -um*, modificat după *român.*

aromânáş *s.m.* Dim. al lui *aromân.* • pl. *-i.* şi *arămânáş, armânáş, arumânáş s.m.* /***aromân*** + *-aş.*

aromâncă *s.f.* Femeie care face parte din grupul meridional al poporului român răspîndit în Peninsula Balcanică (mai ales în Epir şi în Macedonia); femeie aromână. • pl. *-ce.* şi *armâncă s.f.* /***aromân*** + *-că.*

aromânésc, -eăscă *adj.* Aromân. • pl. *-eşti.* şi *arămânésc, -eáscă, armânésc, -eáscă, arumânésc, -eáscă adj.* /***aromân*** + *-esc.*

aromânéşte *adv.* Ca aromânii, în felul aromânilor, în dialectul aromân. <> (*subst.*) Dialectul aromân. • şi *arămânéşte, armânéşte, arumânéşte adv.* /***aromân*** + *-eşte.*

aromâníme *s.f* Colectivitate a aromânilor; mulţime de aromâni. • şi *arămâníme, armâníme, arumâníme s.f.* /***aromân*** + *-ime.*

aromeálă *s.f.* Stare de somnolenţă, de somn uşor şi plăcut; picoteală. *Fiorul... l-a trezit din aromeală* (CAR.). <> Fig. (*înv.*) Ademenire, seducere; ispitire. *Nu putu răbda arumeala idolilor* (DOC.). • pl. *-eli,* (*înv.*) *-ele.* şi (*înv.*) *arumeálă s.f.* /***aromi*** + *-eală.*

aromí *vb. IV.* **1** *tr.* A ameţi printr-un miros îmbătător. *Florile m-au aromit Şi somn greu am adormit* (POP.). <> Ext. (*înv.*) A seduce, a ademeni, a amăgi. *L-aromise să poarte hanger pre ascuns* (MOXA). **2** *intr.* A fi cuprins de un somn uşor, plăcut (şi scurt); a aţipi, a dormita. *Băiatul pe verdele ţărm aromeşte* (IOSIF). <> Fig. *Sufletul meu aromeşte la al apelor murmur* (MACED.). **3** *tr.* Fig. A potoli, a linişti. *Cu lacrămile-acuma durerea-mi aromez* (ALECS.). **4** *tr.* (*înv.*) A afuma cu mirodenii. • prez.ind. *-esc.* şi *aromá vb. I,* (*înv.*) *arumí vb. IV.* /***aromă*** *+-i.*

aromíre *s.f.* Acţiunea de *a aromi* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***aromi***.

aromít, -ă *adj.* **1** Care este plin de arome, de miresme; care este parfumat, înmiresmat, îmbătător. *Văzduhul era calm şi aromit.* **2** Aţipit. *Sta îngenuncheat... dinaintea acelei zîne aromite* (ODOB.). <> Fig. *Am simţit în auzul pînă atunci aromit zvoana cîntăreţilor mici de baltă* (SADOV.). • pl. *-ţi, -te.* /v. ***aromi***.

aromitór, -oáre *adj.* **1** Care răspîndeşte un miros plăcut, îmbătător. *Ziua... era lină, cu adieri aromitoare din fineţuri* (SADOV.). **2** Care îmbie la somn, care adoarme. *Privighetoarea tace-n frunze-aromitoare* (MACED.). <> (*adv.*) *E atît de bine şi de aromitor pe iarbă verde, la umbră deasă!* (DELAVR.). • pl. *-ori, -oare.* şi (*înv.*) *arumitór, -oáre adj.* /***aromi*** + *-tor.*

aromorfóză *s.f.* (*biol.*) Complex de modificări morfologice cu rol preponderent în procesul evoluţiei filogenetice. • /<fr. ***aromorphose***; cf. gr. *αἴρω* „a ridica".

aromoterapíe *s.f.* (*med.*) Metodă terapeutică bazată pe efectul produselor chimice mirositoare din uleiurile volatile, extrase din diverse plante. • g.-d. *-iei.* şi *aromaterapíe s.f.* /<fr. ***aromothérapie***, engl. ***aromatherapy***.

arondá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică terenuri, teritorii etc.*) A împărţi în zone locale pentru o mai bună administraţie. **2** (*compl. indică oameni sau cartiere, zone etc.*) A repartiza la un anumit centru de distribuire a unor produse, a unor mărfuri, la o şcoală, la un centru de vot etc; a face să aparţină de... *La secţia de votare nr. 1 au fost arondate cele mai multe persoane.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***arrondir***.

arondáre *s.f.* Acţiunea de *a aronda* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /<fr. ***aronda***.

arondát, -ă *adj.* **1** (*despre terenuri, teritorii etc.*) Care a fost împărţit în zone pentru o mai bună administrare. **2** (*despre oameni sau despre cartiere, zone etc.*) Care a fost repartizat la un anumit centru de distribuire a unor produse, medicamente, la o şcoală etc. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***aronda***.

arondismént *s.n.* (*în Franţa*) Subdiviziune administrativă a departamentelor şi a marilor oraşe. *Parisul are 20 de arondismente.* • pl. *-e.* /<fr. ***arrondissement***.

arpacáş *s.n.* **1** (*agric.*) Produs alimentar obţinut prin decorticarea boabelor de grîu, de orz sau de mei. *Ciorbă cu arpacaş.* **2** (*bot.; reg.*) Arpagic (*Allium schoenoprasum*). • acc. şi (*reg.*) *árpacaş.* pl. *-uri.* şi (*reg.*) *arpăcáş s.n.* /<magh. ***árpakása***.

arpacíc *s.m.* v. arpagic.

arpacícă *s.f.* v. arpagic.

arpagíc *s.n.* (*bot.*) **1** Plantă erbacee din familia liliaceelor, cu florile purpurii, care face cepe mici, întrebuinţate pentru răsădit şi la gătit (*Allium schoenoprasum*). **2** Ceapă de dimensiuni mici, obţinută din seminţe şi care, răsădită, produce ceapa

pentru consum. **3** (*reg.*) Ceapă (*Allium cepa*). **4** (*reg.*) Haşmă (*Allium ascalonicum*). **5** (*reg.*) Pur (*Allium rotundum*). • şi (*reg.*) *arbagíc, arpacíc, harpagíc s.m., arbagícă, arpacícă, harpagícă, harbagícă, harpacícă s.f.* /<tc. ***arpacek***, bg. ***арпаджик***.

arpagón *s.m.* v. harpagon.

árpă *s.f.* v. harpă.

arpăcăş *s.n.* v. arpacaş.

arpegiă *vb. I. tr.* (*muz.; compl. indică pasaje*) A executa în arpegiu. • sil. *-gi-a.* prez.ind. *-iez.* /<it. ***arpeggiare***.

arpégio *s.n.* v. arpegiu.

arpegióne *s.n.* (*muz.*) Vechi instrument cu coarde şi arcuş, asemănător cu chitara, dar avînd mărimea unui violoncel. • /<it. ***arpeggione***, germ. ***Arpeggione***.

arpégiu *s.n.* (*muz.*) Executare succesivă a notelor unui acord, de la grav la acut sau, mai rar, invers; înălţime a treptelor principale dintr-o gamă. *Arpegiu în do major.* <> Poet. *Cearcă prin horn a lui arpegii* (ANG.-IOS.). ◆ Spec. Semn grafic pus înaintea unui acord spre a arăta că trebuie executat ca arpegiu. • pl. *-gii.* şi (*înv.*) *arpégio, arpéj s.n.* /<it. ***arpeggio***.

arpéj *s.n.* v. arpegiu.

arpentágiu *s.n.* v. arpentaj.

arpentáj *s.n.* (*topogr.*) **1** (Metodă de) întocmire a unui plan topografic prin folosirea instrumentelor de măsurat lungimi. **2** Tehnica măsurării pe teren a parcelelor cadastrale. **3** Evaluare a unei suprafeţe de teren. • şi (*înv.*) *arpentágiu s.n.* /<fr. ***arpentage***.

arpentór *s.m.* (*topogr.*) Specialist în arpentaj. • pl. *-ori.* /<fr. ***arpenteur***.

ărpie *s.f* v. aripă.

ars, -ă *adj.* **I** (*predomină ideea de combustie; despre foc, instalaţii etc.*) **1** Care este aprins sau este în funcţie, producînd temperaturi înalte pentru încălzit, pentru prepararea alimentelor, ca izvor de energie în industrie etc. *Lemnele arse au dat căldură suficientă.* **2** (*despre curentul electric, gaze, lemne etc.*) Consumat. **II** (*predomină ideea de mistuire, de distrugere, de nimicire mai ales prin acţiunea focului*) **1** (*despre obiecte, oraşe etc.*) Care este distrus, mistuit de foc. *E linişte pe dealuri ca-ntr-o mînăstire arsă* (COŞB.). **2** (*cu determ. introd. prin prep. „de", care indică focul*) Pîrlit, pîrjolit. *Pămînt ars de focuri* (CON.). **III** (*predomină ideea de deteriorare, stricare, rănire prin foc, prin căldură excesivă, prin acţiunea unor substanţe chimice etc.*) **1** Care este stricat prin expunerea prea îndelungată la acţiunea focului, a unor substanţe chimice etc. <> (*glum.*) *Miroase a creier ars*, se spune cînd atmosfera denotă o intensă activitate intelectuală. **2** (*despre mîncare*) Înnegrit de foc, afumat. **3** (*despre materiale*) Degradat în urma unui tratament termic sau a aburirii la o temperatură prea înaltă. *Bucatele le-a făcut afumate, arse şi sleite* (CR.). **4** (*despre becuri, siguranţe, aparate electrice*) Care este stricat de un scurt circuit, de un curent electric prea puternic, de uzură etc. **IV** (*predomină ideea de prelucrare prin foc*) **1** Care a fost supus acţiunii focului cu un scop anumit; întărit prin foc. *Cărămidă arsă.* <> *Oţel ars* = oţel care, prin supraîncălzire, a devenit sfărîmicios. *Zahăr ars* v. zahăr. <> Expr. *A-i trece* (sau *a-i da*) (*cuiva*) *un fier ars prin inimă* v. fier. **2** (*a. plast.; despre obiecte de lemn, de metal etc.*) Pirogravat. **3** (*despre ace, cuţite etc.*) Care a fost trecut prin foc pentru dezinfectare. ◆ Fig. (*înv.*) Care este pur, curat. *Cuvintele Domnului, cuvinte curate, argint ars* (COR.). **V** (*predomină ideea de căldură foarte mare, de dogoare, de arşiţă*) **1** Care este uscat, pîrjolit, ofilit (de soare, de secetă, de ger, de vînt, de brumă etc.). *Pustiul ars al Africii. Copacii au frunzele arse de ger.* <> (*despre obraz, buze etc.*) *Abia îşi mai putea mişca buzele arse de febră.* **2** (*despre gură, gît, limbă*) Care prezintă senzaţia de uscăciune din pricina setei, a febrei. *Îşi simţea limba arsă.* **3** (*despre oameni*) Înnegrit de soare, bronzat excesiv. **VI** (*predomină ideea de disconfort, de senzaţie usturătoare provocată de foc, de căldură*) **1** (*despre oameni*) Care a suferit arsuri grave sau care a murit într-un incendiu. <> (*subst.*) *L-au dus la spital, internîndu-l la secţia de arşi.* <> Expr. *A sări* (sau *a striga*) *ca ars* = a sări (sau a ţipa) repede, instantaneu (de spaimă, de indignare, de surprindere). *Hamură sări ars din pat* (SADOV.). *A trece ca ars* = a trece repede, iute, ca fulgerul. *A sări ars în picioare* v. picior. *A rămîne ars* v. rămîne. ◆ (*despre părţi ale feţei, ale corpului fiinţelor*) Care a suferit arsuri. *Un mutilat cu obrazul ars* (SAHIA). ◆ (*cu determ. introd. prin prep. „de"*) Fulgerat. *El apucă pe Făt-Frumos şi-l azvîrli în nourii cei negri şi plini de furtună ai cerului... Ars de fulgere – nu căzu din el decît o mînă de cenuşă* (EMIN.). **2** (*despre oameni*) Torturat cu foc (sau cu obiecte incandescente). ◆ (*despre animale*) Înfierat. **VII** (*predomină ideea de durere fizică, de suferinţă*) Care este înroşit, pîrlit, băşicat, crăpat (de soare, de vînt etc.). *A venit de la plajă cu trupul ars.* **VIII** Fig. **1** (*despre inimă, suflet etc.*) Care este distrus, zdrobit, pustiit. *Pe noi să ne laşi tocma acum... cu inima arsă şi fără nici un sprijin?* (CR.). <> Poet. Trist, întunecat; adînc. *El din dalbe Tinereţe, Pîn' la arse Bătrîneţe, Fiu dintr-însul n-a făcut* (POP.). **2** (*pop.*) Care este păcălit, indus în eroare, înşelat de cineva sau de ceva. *M-am ars cu afaceri dintr-astea.* • pl. *-şi, -se.* /v. ***arde***.

arsătúră *s.f.* **1** Ardere; arsură. *Nu s-a îndurat nimeni să vie a mă scuti de arsătura de toate zilele* (ISP.). ◆ Ext. (*pop.*) Febră. *Plămădită cu ţuică se bea de arsătură la inimă şi umflătură în capul pieptului* (LEON). ◆ (*pop.; şi arsături de soare*) Pistrui sau pete pe obraz. *Căzu de pe faţa lui arsăturile de soare şi îi rămase chipul curat şi luminat* (ISP.). **2** (*înv.*) Jertfă. *Oltariul arsăturei la jirtvă den lemn de setim* (PO). • pl. *-i.* /***ars*** + ***-ătură***.

arsén *s.n.* (*chim.*) **1** Element chimic, semimetal de culoare cenuşie cu luciu argintiu, cu mai multe forme alotropice, colorate diferit, ale cărui combinaţii sînt foarte toxice, folosit în aliaje pentru mărirea durităţii (*As*). <> *Trioxid de arsen* = pulbere fină sau masă sticloasă, translucidă sau amorfă, de culoare albă sau gălbuie, foarte toxică care se foloseşte ca insecticid sau raticid; şoricioaică. **2** Arsenic. • /<germ. ***Arsen***.

arsenál *s.n.* (*milit.*) **1** Întreprindere militară în care se repară (eventual se fabrică şi se depozitează) armament. *Arsenalul armatei.* **2** Totalitatea mijloacelor de luptă. ◆ Fig. Totalitatea mijloacelor de care se serveşte cineva într-o acţiune, în exercitarea unei profesiuni etc. *Arsenalul criticului.* • pl. *-e.* /<fr. ***arsenal***.

arseniát *s.n., adj.* (*chim.*) **1** *s.n.* Sare a acidului arsenic. **2** *adj.* Care conţine arsen. <> *Hidrogen arseniat* = compus al arsenului trivalent cu hidrogenul, gaz incolor, cu miros de usturoi, foarte toxic. • sil. *-ni-at.* pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***arséniate***.

arsénic[1] *s.n., adj.* (*chim.*) **1** *s.n.* Pulbere fină, albă, cu miros de usturoi, foarte toxică; arsen. **2** *adj. Acid arsenic* = acid al arsenului pentavalent, rezultat din combinarea arsenului cu acid azotic concentrat, care se prezintă sub formă de cristale albe higroscopice, solubile în apă, şi este folosit în sinteze de laborator. • acc. şi (*înv.*) *arseníc.* şi (*înv.*) *arsenícă s.f.* /<fr. ***arsenic***, lat. ***arsenicum***.

arsenís[2] *s.m.* v. arşinic.

arsenicál, -ă *adj.* (*chim.*) De arsenic, care conţine combinaţii de arsenic. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***arsenical***.

arsenícă[1] *s.f.* v. arsenic[1].

arsenícă[2] *s.f.* v. arşinic.

arsenicísm *s.n.* (*med.*) Intoxicaţie cu arsenic. • /<fr. ***arsenicisme***.

arseniemíe *s.f.* (*med.*) Prezenţă în sînge a arsenicului. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***arseniémie***.

arsenifér, -ă *adj.* (*despre terenuri, minerale*) Care conţine arsen. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***arsénifère***.

arseniós *adj.* (*chim.*) *Acid arsenios* = acid oxigenat al arsenului trivalent, care nu este cunoscut în stare liberă, ci numai ca anhidridă sau sub formă de săruri. *Anhidridă arsenioasă* = trioxid al arsenului, pulbere fină, albă, foarte toxică pentru om, folosită ca insecticid şi raticid. • sil. *-ni-os.* pl. *-oşi, -oase.* /<fr. ***arsénieux***.

arsenít *s.m.* (*chim.*) Sare a acidului arsenios care, datorită proprietăţilor toxice, e folosită ca insecticid şi erbicid. • pl. *-ţi.* /<fr. ***arsénite***.

arseniúră *s.f.* (*chim.*) Combinaţie binară a arsenului cu un metal. • pl. *-i.* /<fr. ***arséniure***.

arsenobenzén *s.n.* (*chim.*) Substanţă cu formulă analogă azobenzenului, conţinînd arsen, care se prezintă sub formă de cristale galbene şi care formează numeroşi derivaţi, utilizaţi în medicină. • pl. *-i.* /<fr. ***arsénobenzène***.

arsenolít *s.m.* (*chim.*) Anhidridă arsenioasă naturală. • pl. *-ţi.* /<germ. ***Arsenolith***, fr. ***arsénolithe***; cf. germ. *Arsen* „arsen", gr. *λίθος* „piatră".

arsenopirítă *s.f.* (*mineral.*) Minereu din care se obţine arsen, prin încălzire în absenţa aerului; mispichel. • pl. *-e.* /<fr. ***arsénopyrite***.

arsenoterapíe *s.f.* (*med.*) Folosire a compuşilor arsenici în scop terapeutic. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***arséno-therapie***.

arsíne *s.f. pl.* (*chim.*) Compuşi organici ai arsenului, consideraţi derivaţi de la hidrogen arseniat prin înlocuirea parţială sau totală a hidrogenului cu radicali organici, folosiţi ca gaze de luptă. • /<fr. ***arsines***.

ársis *s.n.* (*vers.*) **1** Silabă neaccentuată. **2** Ridicare a vocii. **3** Accent tonic. • /<fr. ***arsis***, lat. ***arsis***, ***-is***.

arsói, -oáie *adj., s.m., s.f.* v. arzoi.

arsúră *s.f.* **1** Faptul de a arde, de a dogori; arşiţă. *Nici un pic de adiere nu astîmpăra arsura* (DELAVR.). **2** Leziune a pielii sau a mucoasei provocată de foc, de căldură sau de alţi agenţi fizici, ca radiaţiile, frigul, electricitatea. *Fiindcă a stat prea mult la soare, s-a ales cu arsuri pe tot corpul.* **3** Parte a unui obiect atinsă sau stricată, distrusă de acţiunea focului sau a unei substanţe corozive. *A încercat să cureţe arsura de pe colţul mesei.* ◆ Stricăciune produsă pe un obiect de acţiunea focului sau a unei substanţe corozive. *Parchetul era plin de arsuri.* **4** Senzaţie dureroasă, usturătoare pricinuită de o boală, de sete, de o lovitură etc., localizată în diverse regiuni ale corpului. *Dă-mi o pară... ca să-mi răcoresc arsura gîtlejului* (C. NEGR.). <> Fig. *Unde-i văz ochii ca mura, Mă apucă-n piept arsura* (POP.). **5** Loc unde a ars o pădure sau părţi ale unei păduri. **6** Strat de oxid produs pe suprafaţa unei piese metalice în timpul laminării la cald, al forjării sau al tratamentului termic. • pl. *-i.* /lat. ***arsūram***.

arşeníc *s.m.* v. arşinic.

arşéţă *s.f.* v. arşiţă.

arşíc *s.n.* **1** Os al articulaţiei piciorului, deasupra copitelor, la vite; os al articulaţiei genunchiului, la picioarele (de dinapoi ale) mieilor şi caprelor, folosit la un joc de copii. **2** (*la pl.*; şi *de-a arşicele* sau *în, cu arşice*) Numele unui joc de copii în care se folosesc arşice, care se aruncă (înspre un cerc trasat pe pămînt) astfel încît acestea să cadă într-o anumită poziţie. *Băieţii azvîrleau cu mingea şi cu arşicele* (FIL.). • pl. *-ce.* şi *arşícă s.f.*, (*reg.*) *aşíc s.n.* /<tc. ***aşık*** „oscior".

arşicár *s.m.* Persoană pasionată de jocul cu arşice. • pl. *-i.* /***arşic*** + *-ar*.

arşícă *s.f.* v. arşic.

arşín *s.m.* (*înv., reg.*) Veche unitate de măsură pentru lungime, egală cu 0,7112 m. • pl. *-i,* (*înv.*) *-uri.* /<rus. ***аршин***.

arşiníc *s.m., s.f.* (*bot.*) **1** *s.m.* Plantă erbacee ornamentală din familia carofilaceelor, cu florile roşii, albe sau pestriţe, originară din Orient, care se cultivă ca plantă ornamentală (*Lychnis chalcedonica*). **2** *s.f.* (*în forma „arsenică"*) Brumărele (*Phlox paniculata*). **3** *s.m.* (*reg.*) Compus: *arşinic-de-cătun* = rujă (*Sediun rosea*). • pl. *-ci.* şi *arseníc, arşeníc s.m., arsenícă, arşinícă s.f.* /etimol. nec.

arşinícă *s.f* v. arşinic.

ărşiţă *s.f.* **1** Căldură mare şi dogoritoare (a soarelui); dogoare, zăduf, caniculă. *Arşiţa cea dogoritoare a zilei* (EMIN.). <> Fig. *O, cuvînt fără seamăn „frate",... Cîtă răcoare aduci tu în arşiţa pribegiei mele* (CA. PETR.). **2** (*pop.*) Senzaţie de căldură (şi de sete) pe care o are omul bolnav; gener. febră (mare), temperatură. *Ce are mititelul? –Ce să aibă? Ia, arşiţă, că te dogoreşti de el* (PER.). <> Fig. *Ciobanul... nu-şi mai putu stăpîni inima-i cea plină de arşiţa ruşinii, a ciudei şi a dorului de răzbunare* (GAL.). • acc. şi (*înv., reg.*) *arşíţă.* pl. *-e.* şi *arşéţă s.f.* /lat. ****arsīciam*** „care arde".

artán *s.n.* v. hartan.

ártă *s.f.* **1** Formă a activităţii umane care are drept scop producerea unor valori estetice şi care foloseşte mijloace de exprimare cu caracter specific; totalitatea operelor (dintr-o epocă, dintr-o ţară etc.) care aparţin acestei activităţi. *Arta românească interbelică.* <> *Om de artă* = persoană care desfăşoară o activitate artistică sau care studiază probleme de artă. *Arte plastice* (sau *figurative, vizuale*) = *a*) cele trei domenii artistice: pictură, sculptură, arhitectură care au ca scop reproducerea formelor prin modelarea unui material, a unei culori etc.; *b*) totalitatea creaţiilor artistice din aceste arte. *Critic de artă* = critic specializat în analiza şi comentarea creaţiilor plastice. *Istoria artelor* = studiu istoric ce are ca obiect dezvoltarea artelor figurative, în special evaluarea estetică a fiecărei opere, a fiecărui artist, identificarea, clasificarea, succesiunea diferitelor şcoli, formarea fiecărei personalităţi

artistice, aprecierea istorică a influențelor, iconografia, evoluția mijloacelor tehnice. *Arte frumoase* = denumire dată grupului de arte alcătuit din pictură (și grafică), sculptură, în trecut și arhitectură, poezie, muzică și dans. *Cea de a șaptea artă* = cinematografia. *Artă dramatică* = teatru. *Artă regizorală* = punere în scenă, montare, regie. *Artă scenică* = scenografie. *Artă sacră* = ansamblu de creații artistice cu finalitate religioasă. *Artă populară* = ansamblu de creații artistice, de obicei anonime, realizate de popor (literatură, muzică, dansuri, obiecte de artă plastică sau de artă decorativă). *Artă decadentă* = (*în concepția proletcultistă*) artă considerată a avea un conținut imoral pentru că nu promova valorile culturii proletare. *Artă săracă* = tendință artistică apărută în a doua jumătate a sec. 20, care refuză mijloacele de expresie convenționale (pînza, culorile) și folosește materiale elementare de origine vegetală, animală, minerală. *Artă abstractă* v. abstract. *Autonomia artei* v. autonomie. *Axiologia artei* v. axiologie. *Artă cibernetică* v. cibernetic. *Artă cinematografică* v. cinematografic. *Artă cinetică* v. cinetic. *Artă conceptuală* v. conceptual. *Maestru emerit al artei* v. maestru. *Artă minimală* v. minimal. *Artă mentală* v. mintal. *Artă naivă* v. naiv. *Artă nonfigurativă* v. nonfigurativ. *Reflectare în artă* v. reflectare. *Artă rupestră* v. rupestru. *Semantica artei* v. semantic. *Sociologia artei* v. sociologie. <> Loc.adj. *De artă* = artistic. <> Expr. (*fam.*) *De amorul* (sau *de dragul*) *artei* = (în mod) dezinteresat. ◆ Spec. Produs cultural-artistic din domeniile: pictură, sculptură, poezie, arhitectură, muzică, dans. <> *Obiect de artă* v. obiect. ◆ Complex de trăsături, tendințe specifice unor creații din anumite zone, țări, regiuni, perioade istorice etc. *Arta bizantină*. <> *Arta arabă* v. arab. *Artă brîncovească* v. brîncovenesc. *Artă flamandă* v. flamand. *Artă gotică* v. gotic. *Artă italiană* v. italian. *Artă mesopotamiană* v. mesopotamian. *Artă mozarabă* v. mozarab. *Artă mudejară* v. mudejar. *Arta paleocreștină* v. paleocreștin. *Arta persană* v. persan. *Artă preistorică* v. preistoric. *Arta sasanidă* v. sasanid. ◆ Complex de calități proprii unui artist care se relevă în opera caracteristică a artistului și care îl disting de opera altor creatori. *Criticul a făcut o analiză amplă a artei lui Van Gogh.* ◆ Ext. Activitatea celui care interpretează pe scenă, la televiziune etc. opere dramatice sau muzicale. *Spectatorii au apreciat arta actorilor principali.* **2** *Artă poetică* = totalitatea de reguli, principii despre natura și funcția poeziei al cărei scop diferă de la o epocă la alta în funcție de perioadele în care s-au fixat regulile conform preferințelor, gusturilor etc. *Artă pentru artă* sau *artă pură* = poetică apărută în Franța la începutul sec. 19, care formulează teza autonomiei absolute a artei față de societate, ca reflex al dezacordului dintre adepții tezei și mediul social existent, și care era îndreptată împotriva didacticismului și academismului. *Artă cu tendință* = poetică, opusă artei pentru artă, ce promovează urmărirea unei anumite teze, atitudini ideologice, sociale sau morale în actul artistic. **3** *Arte liberale* = (*în învățămîntul medieval*) denumire dată disciplinelor studiate în facultatea de filosofie (*facultas artium*), grupate în două cicluri: *trivium* (gramatica, retorica, dialectica) și *quadrivium* (aritmetica, geometria, astronomia și teoria muzicii), științe care nu cădeau sub incidența directă a religiei. *Arte libere* v. liber. **4** Îndemînare deosebită într-o activitate; pricepere, iscusință, măiestrie. ◆ Îndeletnicire care cere îndemînare și anumite cunoștințe. <> *Arte grafice* = *a*) arte care țin de trasarea de linii sau semne pe suprafețe plane; *b*) tehnica reproducerii și a multiplicării, sub formă de imprimate sau de cărți, a originalelor scrise sau desenate, de obicei în creion, cărbune, cretă sau peniță. *Artă decorativă* (sau *aplicată*) = activitate care, prin recuperarea unor tehnici artizanale, urmărește conferirea unei note artistice obiectelor de uz comun. *Artă industrială* = producerea în sistem industrial de obiecte cărora li se recunoaște o valoare estetică. *Artă militară* = parte a științei militare care se ocupă cu studiul teoriei și practicii pregătirii și ducerii acțiunilor de luptă și a războiului. *Artă culinară* v. culinar. *Arte marțiale* v. marțial. *Arte somptuare* v. somptuar. **5** Modul de a face un lucru pentru a ajunge la un scop determinat, capacitatea de a ști cel mai bine să se servească de ceva. *Cunoaște arta de a trăi bine.* ◆ Viclenie, artificiu, manevră șireată. *O artă diabolică de a întoarce situația în favoarea sa.* • pl. *-e.* /<fr. ***art***, lat. ***ars, artis***, it. ***arte***.

artefáct[1] *s.n.* **1** (*hist.*) Falsă imagine (produsă uneori artificial) care apare în preparatele histologice din cauza unor tehnici defectuoase de fixare sau de colorare (pe lama microscopului), în cazul unui examen de laborator sau al unor experimente. **2** Structură de origine artificială sau accidentală apărută în cursul observării sau al experimentării unui fenomen natural. **3** (*cib.*) Semnal parazit supus unei informații, în semnificația căreia joacă un rol nul sau negativ. • pl. *-e.* /<fr. ***artefact***; cf. lat. *arte factus* <lat. *ars, artis* „meșteșug", *factus, -a, -um* „făcut".

artefáct[2] *s.n.* Obiect (de artă), produs al activității umane. ◆ Ext. Structură artistică. • pl. *-e.* /<engl. ***artefact***.

artefíce *s.m.* **1** Meșter; meșteșugar, muncitor. **2** Creator, artist. **3** Fig. Om dibaci, îndemînatic, iscusit. • pl. *-ci.* /<it. ***artefice***.

artéră *s.f.* **1** (*anat.*) Vas care conduce sîngele oxigenat, propulsat de ventriculele inimii, către diferite organe și țesuturi. <> *Arteră aortă* = aortă. *Arteră pulmonară* = arteră care conduce sîngele din ventriculul drept la plămîni, pe care îi oxigenează. *Arteră cefalică* v. cefalic. *Arteră colaterală* v. colateral. *Arteră coronală* v. coronal. *Artere coronare* v. coronar. *Arteră pedioasă* v. pedios. *Arteră perilobulară* v. perilobular. **2** Cale importantă de transport și de comunicație terestră (șosea, cale ferată) sau canal navigabil cu trafic intens. *Una dintre arterele Europei este și Dunărea.* <> *Arteră de penetrație* v. penetrație. *Arteră de rocadă* v. rocadă. ◆ Analog. Stradă importantă cu circulație și cu dimensiuni foarte mari. *Acest bulevard este artera orașului.* **3** (*tehn.*) Conductă hidraulică principală de alimentare, prin care se transportă apa spre locul de consum. **4** (*electr.*) Linie electrică de alimentare, prin care se transportă energie spre locul de consum. • pl. *-e*, (*înv.*) *-i.* și (*reg.*) *artérie* *s.f.* /<fr. ***artère***, engl. ***artery***; cf. lat. *arteria, -ae*, gr. *ἀρτηρία* „arteră".

artere- v. arteri-.

artereo- v. arteri-.

arteri- Elem. de compunere „arteră". • și *arterio-, artere-, artereo-*. /<fr. ***artéri(o)***-; cf. lat. *arteria, -ae*, gr. *ἀρτηρία*.

arteriál, -ă *adj.* (*anat.*) Care aparține arterelor, care se referă la artere. <> *Presiune arterială* v. presiune. *Tensiune arterială* v. tensiune. ◆ (*despre sînge*) Care circulă prin artere. • sil. *-ri-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***artériel***.

artérie *s.f.* v. arteră.

arteriectazíe *s.f.* (*med.*) Dilatare a arterelor. • sil. *-ri-ec-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***artériectasie***.

arteriectomíe *s.f.* (*chir.*) Rezecție a unui segment arterial și a plexului simpatic care îl înconjoară. • sil. *-ri-ec-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***artériectomie***, engl. ***arteriectomy***; cf. lat. *artera, -ae*, gr. *ἀρτηρία* „arteră", *ἐκτομή* „excizie".

arteriectopíe *s.f.* (*med.*) Situare anormală a unei artere. • sil. *-ri-ec-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***artériectopie***.

arterio- v. arteri-.

arteriocentéză *s.f.* (*med.*) Puncție arterială. • sil. *-ri-o-.* pl. *-e.* /***arterio-*** + ***-centeză***.

arterioflebítă *s.f.* (*med.*) Arterită complicată cu flebita venelor învecinate. • sil. *-ri-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***artério-phlébite***.

arterioflebografíe *s.f.* (*med.*) Radiografie a unei artere și a ramificațiilor ei. • sil. *-ri-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***artériophlébographie***.

arteriográf *s.f.* (*med.*) Sfigmograf. • sil. *-ri-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***artériographe***.

arteriografíe *s.f.* (*med.*) Radiografie a unei artere după injectarea intravasculară a unei substanțe de contrast; sfigmografie. • sil. *-ri-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***artériographie***, engl. ***arteriography***; cf. lat. *arteria, -ae*, gr. *ἀρτηρία* „arteră", *γράφω* „a scrie".

arteriográmă *s.f.* (*med.*) Imagine a unei artere obținută prin arteriografie; sfigmogramă. • sil. *-ri-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***artériogramme***, engl. ***arteriogram***; cf. lat. *arteria, -ae*, gr. *ἀρτμια* „arteră", *γράφω* „a scrie".

arteriolár, -ă *adj.* (*med.*) Care se referă la artere. • sil. *-ri-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***artériolaire***.

arteriólă *s.f.* (*med.*) Ramură fină, terminală a unei artere, care leagă arterele de capilare. • sil. *-ri-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***artériole***, engl. ***arteriole***; cf. lat. *arteriola* „arteră mică".

arteriolít *s.n.* (*med.*) Concrețiune calcaroasă aflată în pereții arterelor sclerozate sau într-un trombus arterial. • sil. *-ri-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***artériolithe***.

arteriologíe *s.f.* (*med.*) Ramură a anatomiei care se ocupă cu studiul arterelor. • sil. *-ri-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***artériologie***.

arteriomalacíe *s.f.* (*med.*) Înmuiere a unui țesut arterial. • sil. *-ri-o-.* g.-d. *-iei.* /<engl. ***arteriomalacia***.

arteriométru *s.n.* (*med.*) Instrument pentru măsurarea diametrului unei artere. • sil. *-ri-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***artériomètre***.

arterionecróză *s.f.* (*med.*) Proces de necrozare a arterelor. • sil. *-ri-o-.* /<fr. ***artérionécrose***.

arteriopatíe *s.f.* (*med.*) Denumire generică pentru afecțiunile pereților arteriali. • sil. *-ri-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***artériopathie***, engl. ***arteriopathy***; cf. lat. *arteria, -ae*, gr. *ἀρτηρία* „arteră", *πάθος* „boală, suferință".

arteriopiezografíe *s.f.* (*med.*) Piezografie arterială. • sil. *-ri-o-pi-e-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***artériopiézographie***.

arteriopiezográmă *s.f.* (*med.*) Piezogramă arterială. • sil. *-ri-o-pi-e-.* pl. *-e.* /<fr. ***artériopiézogramme***.

arterioplastíe *s.f.* (*chir.*) Refacere a unui perete arterial. • sil. *-ri-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<engl. ***arterioplasty***.

arteriorafíe *s.f.* (*chir.*) Sutură chirurgicală a unei artere. • sil. *-ri-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***artériorrafie***.

arterioragíe *s.f.* (*med.*) Hemoragie a unei artere. • sil. *-ri-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***arteriorragie***.

arteriosclerótic, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Persoană) care suferă de arteriscleroză. • sil. *-ri-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<it. ***arteriosclerotico***.

arteriosclerózǎ *s.f.* (*med.*) Stare patologică, caracterizată prin îngroșarea și sclerozarea pereților arterelor și arteriolelor, cu pierderea elasticității acestora, care atinge în special vasele inimii, rinichilor și vasele cerebrale și apare mai frecvent la persoanele în vîrstă, fiind însoțită, de obicei, de creșterea tensiunii arteriale. • sil. *-ri-o-.* /<fr. ***artériosclérose***, engl. ***arteriosclerosis***; cf. lat. *arteria, -ae*, gr. *ἀρτμια* „arteră", *σκλήρωσις* „induratie, întărire".

arteriospásm *s.n.* (*med.*) Contracție spasmodică a pereților arteriali. • sil. *-ri-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***artério-spasme***.

arteriostenózǎ *s.f.* (*med.*) Îngustare patologică a arterelor. • sil. *-ri-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***artériosténose***.

arteriotóm *s.n.* (*chir.*) Instrument folosit în arteriotomie. • sil. *-ri-o-.* pl. *-oame.* /<fr. ***artériotome***.

arteriotomíe *s.f.* (*chir.*) Incizie longitudinală sau transversală a peretelui unei artere, prin care se asigură accesul în lumenul vascular. • sil. *-ri-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***artériotomie***; cf. lat. *arteria, -ae*, gr. *ἀρτηρία* „arteră", *τομή* „tăietură".

arteriotripsíe *s.f.* (*chir.*) Operație de strivire a peretelui arterial. • sil. *-ri-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***artériotripsie***.

arterítă *s.f.* (*med.*) Termen generic pentru bolile provocate de leziuni ale peretelui arterial, indiferent de origine. • pl. *-e.* /<fr. ***artérite***, engl. ***arteritis***; cf. lat. *arteria, -ae*, gr. *ἀρτηρία* „arteră".

arterític, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care suferă de arterită. **2** *adj.* Care ține de arterită, care se referă la arterită. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***artéritique***.

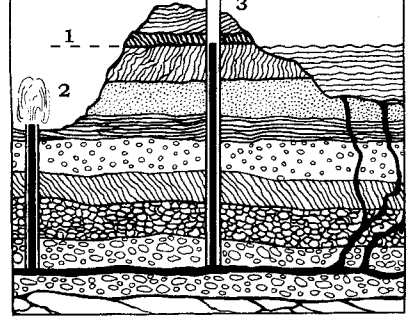

Izvor artezian

1. Nivelul apei. *2.* Izvor artezian. *3.* Fîntînă obișnuită.

arteziăn, -ă *adj.* (*hidrol.*) *Izvor artezian* = izvor care țîșnește (cu presiune) din pămînt, în mod natural sau prin foraj, dintr-o pînză de apă sub presiune. *Fîntînă*

arteziană sau (*înv.*) *puț artezian* (*și subst.*) = fîntînă din care apa țîșnește (în sus), ca urmare a presiunii realizate prin mijloace artificiale, cu scop decorativ. • sil. *-zi-an*. pl. *-iene*. /<fr. ***artésien***; cf. nm. pr. *Artois*, provincie istorică din N Franței, unde a fost săpată pentru prima dată o fîntînă de acest fel.

articliér, -ă *s.m., s.f.* (*înv.; iron.*) Ziarist care scrie articolul de fond; columnist. *Părăsind proza cu conținut social – care promitea o articlieră de har și substanță – deveni poeta en titre a revistei* (PER.). • sil. *-cli-er*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***articlier***.

artíclu *s.n.* v. articol.

artícol *s.n.* **1** (*mai ales cu determ. care indică domeniul, felul etc.*) Gen publicistic cuprinzînd expunerea și demonstrarea succintă a unor situații, idei, prezentarea unor opinii politice, științifice, economice etc. *A citit cu mult interes ultimul articol publicat într-o revistă de specialitate.* ◇ *Articol de fond* = articol care exprimă punctul de vedere al redacției unei publicații periodice (ziar, revistă etc.) asupra unei probleme importante, de actualitate; editorial. *Cezar scrie grăbit articolul de fond* (VLAH.). *Articol-program* = articol care cuprinde concepția generală și programul de activitate al unei publicații periodice la începutul apariției sale. **2** (*jur.*) Diviziune într-un document oficial, legislativ, juridic etc., marcată de obicei printr-un număr de ordine sau printr-o literă. *Articolele Constituției*. **3** (*econ.*) Diviziune într-un buget, într-un plan financiar, într-o calculație etc., care arată fie sursa sau natura unui venit, fie natura, destinația sau beneficiarul unei cheltuieli. ◇ *Articol contabil* = reflectarea distinctă în conturi a unei operații economice, cuprinzînd, în afară de denumirea contului, data, suma și explicația. **4** (*com.*) Tip de produs avînd caracteristici distincte (de mărime, model, culoare etc.) în cadrul unui sortiment de produse. *Are articole cosmetice de foarte bună calitate.* ◇ *Articol de papetărie* v. papetărie. ◆ Gener. Orice obiect sau lucru care se vinde în comerț. *În acest magazin există o gamă variată de articole.* ◇ *Articole de fantezie* v. fantezie. **5** (*gram.*) Parte de vorbire flexibilă care individualizează substantivul, adjectivul sau (mai rar) alte părți de vorbire și care marchează diverse funcții gramaticale ale cuvintelor pe care le însoțește. ◇ *Articol demonstrativ* (sau *adjectival*) v. adjectival. *Articol definit* v. definit. *Articol* (*hotărît* sau *definit*) *enclitic* v. enclitic. *Articol genitival* v. genitival. *Articol hotărît* v. hotărît. *Articol nehotărît* v. nehotărît. *Articol partitiv* v. partitiv. **6** (*lingv.*) Cuvînt dintr-o limbă determinată, dintr-un dialect, dintr-un autor etc., dispus, împreună cu alte cuvinte, după anumite criterii și însoțit de obicei de definiție, de explicarea sensurilor, de forme flexionare și variante etc., inclus într-un dicționar, glosar etc. **7** (*inform.*) Element logic al unei înregistrări dintr-un fișier, constituind cea mai mică unitate de informație utilă prelucrată de un program. **8** (*zool.*) Fiecare dintre fragmentele care alcătuiesc diferite părți ale corpului crustaceelor, insectelor și acarienilor. ◆ Gener. Fiecare dintre segmentele care formează un organism sau organ vegetal. • pl. *-e*. și (*înv., reg.*) *articul*,

articulúș, artículu s.n. /<lat. ***artículus, -i***, it. ***articolo***, fr. ***article***, germ. ***Artikel***.

articoláș *s.n.* Dim. al lui *articol*; articol (de ziar) de mici dimensiuni. *Trebuie să public repede ceva, măcar un articolaș.* ◆ (*deprec.*) Articol fără valoare, neînsemnat sau prost scris. *Cum poate să apară într-un ziar care, chipurile, se respectă, asemenea articolaș?* • pl. *-e*. /***artícol*** + ***-aș***.

artícul *s.n.* v. articol.

articulá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică sunete, cuvinte, propoziții etc.*) A emite cu ajutorul organelor de vorbire. *De-abia putu articula cîteva cuvinte de mulțumire* (REBR.). ◆ (*muz.*) A executa o serie de sunete succesive la un instrument muzical sau cu vocea. **2** *tr.* (*gram.; compl. indică art.hot. sau nehot.*) A pune, a adăuga unui substantiv, unui adjectiv sau unui echivalent al lor. ◇ (*refl. pas.*) *Substantivul se articulează cînd este însoțit de un determinativ.* **3** *refl.* (*despre elementele unui sistem tehnic, despre oase etc.*) A se lega prin articulații. *Mîna se articulează la umăr.* **4** *tr.* (*fam.*) A bate. *Mama mă mai articulează cînd nu sînt cuminte.* ◇ Expr. *A articula* (cuiva) *o palmă* (sau *una, vreo două* etc.) = a bate, a lovi cu palma, a plesni. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***articuler***, lat. ***articulare***.

articulár, -ă *adj.* **1** (*anat.*) Care aparține unei articulații, care se referă la o articulație; care se produce la articulațiile corpului. ◇ *Capsule articulare* v. capsulă. **2** (*med.*) *Reumatism articular* = reumatism al articulațiilor. *A contractat un reumatism articular acut* (CAR.). • pl. *-i, -e*. /<fr. ***articulaire***, lat. ***articulāris, -e***.

articuláre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *articula* și rezultatul ei; articulație. ◇ *Punct de articulare* v. punct. **1** (*jur.*) Argumentare bazată pe articole de lege. **2** (*fon.*) Modelare a curentului de aer expirat, produsă în cavitatea bucală, cu participarea diverselor organe articulatorii. • pl. *-ări*. /v. ***articula***.

articulát, -ă *adj.* **1** (*despre sunete, cuvinte etc.*) Care este pronunțat, rostit deslușit cu ajutorul organelor vorbirii. ◇ *Limbaj* (sau *grai*) *articulat* ori *vorbire articulată* = limbajul uman. **2** (*gram.; despre subst. sau despre un echivalent al lor*) Care are articol. *Substantiv articulat.* **3** Care a fost demonstrat într-un mod clar, bine structurat. *O argumentație filosofică bine articulată.* **4** (*zool.; despre organisme sau organe*) Cu articulații, format din articulații, din articole. *Insectele, arahnidele și crustaceele au corpul articulat.* ◆ (*subst. f. pl.*) Insecte. ◆ (*subst. f. pl.*) Crustacee. **5** (*bot.; despre tulpini*) Care este format din noduri și internoduri. ◆ (*subst. f. pl.*) Plante cu tulpina articulată. • pl. *-ți, -te*. /v. ***articula***; cf. fr. *articulé*.

articulatóriu, -ie *adj.* Referitor la articulare; care determină articularea. • pl. *-ii*. /<fr. ***articulatoire***.

articulație *s.f.* **1** (*anat.*) Legătură (prin intermediul ligamentelor) mobilă, semimobilă sau fixă între două sau mai multe oase, la vertebrate; locul acestei legături; încheietură. *Articulația cotului.* ◇ *Articulație semimobilă* = amfiartroză. *Articulație tibiotarsiană* v. tibiotarsian. *Articulație trapezometacarpiană* v. trapezometacarpian. **2** (*zool.*) Legătură mobilă a segmentelor la artropode. **3** (*tehn.*) Cuplă mobilă care permite rotirea relativă a celor două elemente componente în jurul uneia sau a două axe ori în jurul unui punct. *Articulație cardanică.* **4** (*lingv.*) *Bază de articulație* v. bază. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și (*înv.*) *articulațiúne s.f.* /<fr. ***articulation***, lat. ***articulatio, -onis***.

articulație (3)

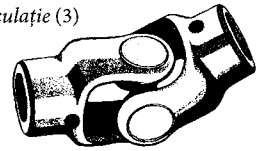

articulațiúne *s.f* v. articulație.

articulúș *s.n.* v. articol.

artificiál, -ă *adj.* (*în opoz. cu „natural”*) **1** (*despre lucruri, obiecte etc.*) Care este făcut de mîna omului, imitînd un produs al naturii, care nu este natural; fals, artificios, contrafăcut. *Pe-o movilă-artificială E pagoda argintată* (MACED.). ◇ *Anus artificial* v. anus. *Bazalt artificial* v. bazalt. *Blană artificială* v. blană. *Cloșcă artificială* v. cloșcă. *Cord-plămîn artificial* v. cord. *Elemente artificiale* v. element. *Fibră artificială* v. fibră. *Fildeș artificial* v. fildeș. *Hibernare artificială* v. hibernare. *Hibernație artificială* v. hibernație. *Inteligență artificială* v. inteligență. *Însămînțare artificială* v. însămînțare. *Latex artificial* v. latex. *Limbaj artificial* v. limbaj. *Lînă artificială* v. lînă. *Mușcă artificială* v. mușcă. *Orizont artificial* v. orizont. *Palat artificial* v. palat. *Reverberație artificială* v. reverberație. *Rinichi artificial* v. rinichi. *Satelit artificial* v. satelit. *Selecție artificială* v. selecție. *Talpă artificială* v. talpă. ◆ Ext. (*despre oameni* sau *despre înfățișarea, trăsăturile etc. ale lor*) Care și-au supus trupul sau părți ale trupului unor intervenții de chirurgie plastică. *După atîtea operații a căpătat o frumusețe artificială.* ◆ (*deprec.; mai ales despre femei*) Care utilizează prea mult machiaj, modificîndu-și (în mod strident) trăsăturile naturale ale chipului. **2** (*despre oameni*) Care este nesincer, prefăcut; afectat. *De la prima vedere îți dai seama cît este de artificială, chiar și cu prietenii.* ◆ (*despre manifestări, atitudini, sentimente etc. ale oamenilor*) Care exprimă, trădează lipsă de naturalețe, de sinceritate, fățărnicie; forțat, studiat. *Gesturi artificiale.* ◇ (*adv.*) *Rîde artificial.* **3** Care este făcut după criterii subiective, arbitrare. *Clasificare artificială.* ◇ (*adv.*) *Elemente îmbinate artificial.* • sil. *-ci-al*. pl. *-i, -e* și (*înv.*) *artifițiál, -ă adj.* /<fr. ***artificiel***, lat. ***artificiālis, -e***.

artificialísm *s.n.* **1** Caracter artificial al unui lucru, al unei manifestări etc. **2** (*psih.*) Concepție aparținînd psihopedagogului elvețian Jean Piaget, potrivit căreia copilul atribuie obiectelor naturale o geneză artificială, considerîndu-le create de oameni în scopuri utilitare. • sil. *-ci-a-*. /***artificial*** + ***-ism***; cf. fr. *artificialisme*.

artificialitáte *s.f.* Caracterul a ceea ce este artificial; lipsă de naturalețe; artificiozitate. *Artificialitatea exprimării artistice.* • sil. *-ci-a-*. pl. *-ăți*. /***artificial*** + ***-itate***; cf. fr. *artificialité*.

artificializá *vb. I. tr., refl.* A face să fie sau a deveni artificial. • sil. *-ci-a-*. prez.ind. *-ez*. /***artificial*** + ***-iza***.

artificializáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *artificializa* și rezultatul ei. • sil. *-ci-a-*. pl. *-ări*. /v. ***artificializa***.

artificializát, -ă *adj.* Care a fost transformat prin artificializare. • sil. *-ci-a-*. pl. *-ți, -te*. /v. ***artificializa***.

artificialménte *adv.* În mod artificial. • sil. *-ci-al-*. /<fr. ***artificiellement***, it. ***artificialmente***.

artificiér *s.m.* **1** (*tehn.*) Persoană specializată în fabricarea artificiilor. **2** (*tehn. milit.*) Militar specializat în manipularea, folosirea și întreținerea explozibililor. **3** (*miner., constr.*) Muncitor specializat în producerea exploziilor în exploatările miniere, în construcții etc. • sil. *-ci-er*. pl. *-i*. și (*înv.*) *artifițiér s.m.* /<fr. ***artificier***.

artificiós, -oásă *adj.* Artificial. *Floare artificioasă de dugheană* (MARI.). ◇ (*adv.*) *Se exprimă artificios.* • sil. *-ci-os*. pl. *-oși*, *-oase*. și (*înv.*) *artifițiós, -oásă adj.* /<lat. ***artificiōsus, -a, -um*** „meșteșugit”; cf. fr. *artificieux*.

artificiozitáte *s.f.* Caracter artificial; artificialitate. • sil. *-ci-o-*. pl. *-ăți*. /***artificios*** + ***-itate***.

artifíciu *s.n.* **1** Mijloc, procedeu ingenios folosit pentru a împodobi, a îmbunătăți sau a modifica realitatea. *Folosește mici artificii ca să-și ascundă cearcănele.* ◇ (*mat.*) *Artificiu de calcul* = procedeu care permite rezolvarea unei probleme într-un mod mai simplu și mai ingenios decît procedeele obișnuite. ◆ Argument specios în susținerea unei teze, a unui raționament etc. *Vom discuta aici metoda: ...numai modul discutării, artificiul argumentărilor* (MAIOR.). ◆ Ext. Podoabă (inutilă). *Pana roșie de la pălărie e doar un artificiu.* **2** Mijloc ingenios, aflat la limita legalității, a corectitudinii, a bunului-simț, de a ieși dintr-o situație dificilă; șmecherie. *Recurge la fel de fel de artificii ca să nu fie nevoit să-și plătească datoria.* **3** (*mai ales la pl.*) Dispozitiv cu un amestec de substanțe chimice și carburanți care, prin aprindere, produce efecte de lumină și culoare și care se folosește în semnalizări luminoase, la producerea fumului pentru scenă, la spectacole (în aer liber). ◇ *Foc* (sau *joc*) *de artificii* = *a*) suită de trageri de artificii (în aer liber), care produc jerbe de flăcări colorate și efecte sonore, cu ocazia unei sărbători; *b*) fig. acțiune, fapt, sentiment lipsite de substanță, superficiale, dar care impresionează pe moment. *Relația noastră a fost doar un foc de artificii.* ◇ Poet. *Ziua, închizînd ochii, te afunzi într-o noapte roșie, care joacă împrejurul tău și își scînteiază buchetele de artificii violete și albastre* (DELAVR.). ◆ Dispozitiv artizanal, format dintr-o sîrmă scurtă în vîrful căreia se află un amestec pirotehnic, care, aprins, produce o flacără decorativă și mici scîntei. • pl. *-ii*. și (*înv.*) *artifițiu s.n.* /<fr. ***artifice***, lat. ***artificium, -ii***

artifițiál, -ă *adj.* v. artificial.

artifíție *s.n.* v. artificiu.

artifițiér *s.m.* v. artificier.

artifițiós, -oásă *adj.* v. artificios.

artilér *s.m.* v. artilerist.

artilére *s.f.* v. artilerie.

artiléri *s.f.* v. artilerie.

artilérie *s.f.* **1** (*milit.*) Ansamblu de guri de foc (cu accesorii) care este folosit pentru a arunca proiectile grele la distanță mare (avînd ca principale armamente tunul, obuzierul, aruncătorul de mine). ◇ *Baraj de artilerie* v. baraj. *Duel de artilerie* v. duel. *Pregătire de artilerie* v. pregătire. ◆ Parte a armatei specializată în mînuirea acestor armamente. *Artileria s-a deplasat spre nord.* ◇ *Artilerie de cîmp* = artilerie care folosește tunul și obuzierul de calibru mic și care poate fi întrebuințată numai la șes sau pe teren puțin accidentat. *Artilerie de coastă* = artilerie care asigură apărarea litoralului (trăgînd contra obiectivelor navale). *Artilerie grea* = artilerie care are în dotarea

unităților sale tunuri și obuziere de mare calibru. ◇ Fig. *Un ropot fără întrerupere și nedeslușit vestea de pretutindeni apropierea prăpăstioasă a artileriei cerești* (HOG.). ◆ Spec. Specialitate militară care se ocupă cu studiul artileriei și cu tehnicile de mînuire a ei. **2** Fig. Atacuri și critici numeroase (într-o polemică). *În perioada alegerilor toți își scot artileria la bătaie.* • acc. și (*înv.*) *artilerie*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și (*pop.*) *artilére, artiléri, altilére s.f.* /<fr. ***artillerie***, rus. ***артиллерия***; cf. germ. *Artillerie*.

artileríst *s.m.* (*milit.*) Militar dintr-o unitate de artilerie. *Artileriștii prusieni zic că cetatea aceasta nu se poate lua* (C. NEGR.). • pl. *-iști*. și (*pop.*) *artilér s.m.* /<germ. ***Artillerist***, rus. ***артиллерист***.

artilerístic, -ă *adj.* (*milit.*) Care ține de artilerie, care se referă la artilerie. • pl. *-ci, -ce*. /<rus. ***артиллерийский***.

artimón *s.n.* (*nav.*) Catargul amplasat la pupă, la navele (cu pînze) cu trei catarge. • pl. *-oane*, (*înv.*) *-uri*. /<fr. ***artimon***, it. ***artimone***; cf. lat. *artēmo, -onis*, gr. *ἀρτέμων*.

artinskián, -ă *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Etaj al permianului inferior de facies marin, din platforma rusă, corespunzător autunianului. **2** *adj.* Care aparține artinskianului, specific artinskianului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din artinskian. • sil. *-ski-an*. pl. *-i, -e*. /<rus. ***артинский***; cf. nm. pr. *Artinsk*, localitate în Federația Rusă.

artio- Elem. de compunere „par, pereche; simetrie". • /<fr. ***artio-***; cf. gr. *ἄρτιος* „par".

artiodactíl, -ă *s.n., adj.* **1** *s.n.* (*la pl.*) Ordin de mamifere erbivore terestre, cu piciorul terminat cu două degete mari, dezvoltate (acoperite cu cîte o copită) și cu două degete mici, reduse; (*și la sg.*) animal care face parte din acest ordin; paricopitat. *Boul este un artiodactil.* **2** *adj.* Care aparține artiodactilelor, care se referă la artiodactile. • sil. *-ti-o-*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***artiodactyles***; cf. gr. *ἄρτιος* „cu soț, par", *δάκτυλος* „deget".

artioploíd, -ă *adj.* (*biol.; despre organisme poliploide*) Cu un număr par de seturi cromozomiale. • sil. *-ti-o-*. pl. *-izi, -ide*. /<fr. ***artioploïde***.

artiozoáre *s.n. pl.* (*zool.*) Animale metazoare cu simetrie bilaterală, cuprinzînd anelidele, moluștele, artropodele etc. • sil. *-ti-o-*. /<fr. ***artiozoaires***.

artíst, -ă *s.m., s.f.* **1** Persoană de talent care activează într-un domeniu al artei; creator de opere de artă. *Brâncuși este considerat un artist de talie mondială.* ◇ *Artist plastic* v. plastic. ◇ Fig. *Imaginațiunea în veci fecundă a unicului și marelui nostru artist, a poporului român* (ODOB.). ◆ Restr. (și *artist de cinema*) Actor. *Toma Caragiu va rămîne unul dintre cei mai îndrăgiți artiști de comedie românească.* ◇ (*în perioada comunistă*) *Artist al poporului* = titlu de supremă distincție care se acorda unui artist. *Artist dramatic* v. dramatic. **2** Ext. Persoană care dă dovadă de o iscusință deosebită, de talent, de aptitudini etc. într-o anumită îndeletnicire, într-o anumită profesiune etc. *Un croitor bun trebuie să fie un artist.* ◇ *Artist amator* = persoană cu o anumită profesiune, care (în timpul liber) se ocupă cu teatrul, cu pictura etc. fără a avea studii de specialitate în aceste domenii. *Este unul dintre artiștii amatori ai Teatrului Ludic din Iași. Artist afișist* v. afișist. ◇ Expr. (*fam.*) *A se da* (cineva) *artist* (față de cineva) = a se lăuda fără motiv pentru a impresiona pe cei din jur; a fi infatuat; a se considera cel mai bun într-un anumit domeniu, profitînd de ignoranța celorlalți. *Cînd îmi merge, mă dau și eu artist.* • pl. *-iști, -iste*. /<fr. ***artiste***, it. ***artista***, lat. ***artista***, germ. ***Artist***.

artístic, -ă *adj.* Care aparține artei sau artiștilor, care se referă la artă sau la artiști; din domeniul artei. *Creație artistică.* ◇ *Brigadă artistică* v. brigadă. *Curent artistic* v. curent. *Măiestrie artistică* v. măiestrie. *Program artistic* v. program. *Proprietate artistică* v. proprietate. *Reflectare artistică* v. reflectare. ◆ Care este făcut, executat cu artă, cu talent. *Dansul e în adevăr o artă... Firește, este un dans artistic* (CA. PETR.). ◇ (*adv.*) *Brodează artistic.* ◇ *Interpretare artistică* v. interpretare. *Lucrare artistică* v. lucrare. *Patinaj artistic* v. patinaj. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***artistique***.

artísticește *adv.* Din punct de vedere artistic. *Artisticește vorbind, statuia este o reușită.* ◆ În mod artistic. *Lucrarea a fost realizată artisticește.* • ***/artistic*** *+ -ește*.

artisticitáte *s.f.* Caracter artistic. *Lucrarea dă dovadă de o artisticitate deosebită.* • /<it. ***artisticità***.

artistísm *s.n.* Fetișizare a mijloacelor de expresie, circumscriere a mijloacelor artistului doar la procedeele formale ale unei comunicări. • ***/artist*** *+ -ism*.

artizán *s.m.* **1** Persoană care execută produse de artizanat; meșteșugar care lucrează cu artă. *La tîrgul de oale au venit mulți artizani.* ◆ Fig. Autor, realizator, creator a ceva. *Este un începător de drumuri, un artizan.* **2** (*în Ev. Med.*) Meșteșugar. • pl. *-i*. /<fr. ***artisan***.

artizanál, -ă *adj.* Care aparține artizanilor sau artizanatului, care se referă la artizani sau la artizanat, de artizanat. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***artisanal***.

artizanát *s.n.* **1** Meșteșug (tradițional) practicat cu artă; arta artizanului. ◇ *Produse de artizanat* = produse (cu specific național) de uz casnic-gospodăresc, lucrate artistic de către meșteșugari. ◆ Unitate comercială specializată în vînzarea produselor de artizanat. ◆ Sediul unei asemenea unități comerciale. **2** Totalitatea artizanilor; breaslă care reunește pe artizani. • pl. *-e*. /<fr. ***artisanat***.

artnápping *s.n.* (*americ.*) Furt de obiecte de artă. • pl. *-uri*. /<engl. ***artnapping***.

artoásă *s.f.* v. artos.

artofór *s.n.* (*bis.*) Vas în care se păstrează anafura. • pl. *-e, -uri, m. -i*. și (*înv.*) *artofóriu, artofórion s.n.* /<ngr. ***αρτοφόρος***; cf. gr. *ἀρτοφόριον* „coș pentru pîine".

artofórion *s.n.* v. artofor.

artofóriu *s.n.* v. artofor.

ártos *s.n.* (*bis.*) Pîine cu destinație liturgică. ◆ Astfel de pîine care, după Paști, în Săptămîna Luminată, este pusă în mănăstiri, spre închinare, lîngă icoana Învierii, printr-o procesiune specială. • și *artoásă s.f.* /<ngr. ***ἄρτος***.

artotécă *s.f.* **1** Colecție de obiecte de artă. **2** Secție ce împrumută acasă tablouri și alte obiecte de artă. *În cadrul librăriei municipale din Köln a luat ființă... o artotecă* (PER.). • pl. *-ci*. ***/artă*** *+ -tecă*, după *cinematecă, cartotecă, discotecă*.

artr- Elem. de compunere „articulație, încheietură". • și *artro-*. /<fr. ***arthr(o)-***; cf. gr. *ἄρθρον* „articulație".

artrálgic, -ă *adj.* (*med.*) Care se referă la artralgie. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***arthralgique***.

artralgíe *s.f.* (*med.*) Durere a articulațiilor, de obicei izolată, care apare în reumatism după eforturi fizice prelungite. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***arthralgie***; cf. gr. *ἄρθρον* „articulație", *ἄλγος* „durere".

artrectomíe *s.f.* (*chir.*) Rezecție a unei articulații. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***arthrectomie***; cf. gr. *ἄρθρον* „articulație", *ἐκτομή* „excizie".

artrítă *s.f.* (*med.*) Artropatie acută sau cronică în care inflamarea articulațiilor s-a produs în urma unei infecții microbiene. • pl. *-e*. /<fr. ***arthrite***, lat. ***arthritis, -idis***; cf. gr. *ἀρθρῖτις* „gută" <*ἄρθρον* „articulație".

artrític, -ă *adj, s.m., s.f.* (*med.*) **1** *adj.* Care este cauzat de artrită sau de artritism, care este caracteristic artritei sau artritismului. **2** *s.m., s.f.* Persoană care suferă de artrită sau de artritism. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***arthritique***, lat. ***arthriticus, -a, -um***.

artritísm *s.n.* (*med.*) Predispoziție constituțională la unele boli articulare și de nutriție. ◆ Ext. Boală articulară sau de nutriție provocată de această predispoziție. *Guta este un artritism.* • /<fr. ***arthritisme***.

artro- v. artr-.

artrocél *s.n.* (*med.*) Acumulare patologică de lichid în articulații. • pl. *-e*. /<fr. ***arthrocèle***.

artrocentéză *s.f.* (*med.*) Puncție a unei articulații. • pl. *-e*. /<fr. ***arthrocentèse***.

artroclazíe *s.f.* (*chir.*) Rupere a unei anchiloze fibroase. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<engl. ***arthroclasis***.

artrodéză *s.f.* (*chir.*) Procedeu chirurgical de suprimare a mobilității unei articulații prin fuzionarea epifizelor celor două extremități implicate. • pl. *-e*. /<fr. ***arthrodèse***, engl. ***arthrodesis***; cf. gr. *ἄρθρον* „articulație", *δέσις* „legare".

artrodíe *s.f.* (*anat.*) **1** Articulație mobilă cu suprafețele articulare plane. **2** Alunecare a unei suprafețe articulare pe o alta. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***arthrodie***.

artrodiníe *s.f.* (*med.*) Durere articulară vagă și nedeterminată; artralgie. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***arthrodynie***.

artrofít *s.n.* (*med.*) Mic fragment osteo-cartilaginos sau cartilaginos, aflat liber într-o cavitate articulară și care prin deplasare poate provoca o blocare a articulației respective. • pl. *-e*. /<fr. ***arthrophyte***, engl. ***arthrophyte***; cf. gr. *ἄρθρον* „articulație, excrescență", *φυτόν* „plantă, vegetație".

artrogenéză *s.f.* (*med.*) Proces de formare a oaselor. • pl. *-e*. ***/artro-*** *+* ***geneză***.

artrografíe *s.f.* (*med.*) Explorare radiologică a cavității articulare după injectarea unui produs radioopac hidrosolubil, a aerului etc. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***arthrographie***; cf. gr. *ἄρθρον* „articulație", *γράφω* „a scrie".

artrolíză *s.f.* (*chir.*) Secționare a capsulei articulare și a ligamentelor acesteia în scopul redării mobilității articulației anchilozate. • pl. *-e*. /<fr. ***arthrolyse***, engl. ***arthrolysis*** ; cf. gr. *ἄρθρον* „articulație", *λύσις* „distrugere; dezlegare".

artrologíe *s.f.* (*anat.*) Ramură a anatomiei care se ocupă cu studiul articulațiilor; desmologie. • /<fr. ***arthrologie***, engl. ***arthrology***; cf. gr. *ἄρθρον* „articulație", *λόγος* „știință"; „cuvînt".

artromalacíe *s.f.* (*med.*) Hiperlaxitate ligamentară. • g.-d. *-iei*. ***/artro-*** *+* ***-malacie***.

artromér *s.n.* (*biol.*) Fiecare dintre părțile unui organism articulat. • /<engl. ***arthromere***.

artrométru *s.n.* (*med.*) Instrument pentru măsurarea unghiului de mobilitate a articulațiilor. • pl. *-e*. /<engl. ***arthrometer***.

artropatíe *s.f.* Nume generic pentru bolile articulare. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***arthropathie***; cf. gr. *ἄρθρον* „articulație", *πάθος* „suferință".

artroplástică *s.f.* (*chir.*) Artroplastie. • /<germ. ***Arthroplastik***.

artroplastíe *s.f.* (*med.*) Refacere a unei articulații alterate și anchilozate în scopul redării mobilității acesteia; artroplastică. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***arthroplastie***; cf. gr. *ἄρθρον* „articulație", *πλάσσω* „a modela".

artropneumografíe *s.f.* (*med.*) Radiografie a unei articulații în care s-a introdus aer. • sil. *-pne-u-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***arthro-pneumographie***.

artropód *s.n.* (*zool.; la pl.*) Încrengătură de animale nevertebrate, care au corpul format din inele articulate, cu membrele perechi, simetrice și articulate și cu scheletul extern chitinos; (*și la sg.*) animal care face parte din această încrengătură. *Crustaceele, păianjenii, miriapodele, insectele sînt artropode.* ◇ (*adj.*) *Animal artropod.* • pl. *-e*. /<fr. ***arthropodes***; cf. gr. *ἄρθρον* „articulație", *πούς, ποδός* „picior".

artrorizá *s.f.* (*chir.*) Operație prin care se obține limitarea mișcărilor la nivelul unei articulații, formîndu-se un prag osos în calea mișcărilor articulare. • pl. *-e*. /<fr. ***arthrorise***, engl. ***arthrorisis***; cf. gr. *ἄρθρον* „articulație", *ὁρίζω* „a limita".

artroscóp *s.n.* (*med.*) Endoscop adaptat pentru examinarea interiorului cavităților articulare. • pl. *-oape*. /<engl. ***arthroscope***, fr. ***arthroscope***; cf. gr. *ἄρθρον* „articulație", *σκοπέω* „a examina".

artroscopíe *s.f.* (*med.*) Explorare vizuală a cavității articulare cu ajutorul artroscopului. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<germ. ***Arthroskopie***, engl. ***arthroscopy***.

artrosífilis *s.n.* (*med.*) Sifilis localizat în articulații. • pl. *-uri*. /<fr. ***arthrosyphilis***.

artrosinovíță *s.f.* (*med.*) Inflamație a sinovialei unei articulații. • pl. *-e*. /<fr. ***arthrosynovite***.

artrospór *s.m.* (*biol.*) Spor format prin segmentarea bazipetală a hifelor miceliene. • pl. *-i*. /<fr. ***arthrospore***.

artrotomíe *s.f.* (*chir.*) Incizie a unei articulații. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***arthrotomie***.

artróză *s.f.* Boală articulară cronică de tip deformant, caracterizată prin distrucția cartilajelor articulare, cauzată de unele tulburări de nutriție. • pl. *-e*. /<fr. ***arthrose***.

artrózic, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Bolnav) de artroză. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***arthrosique***.

artterapíe *s.f.* (*psih.*) Terapie prin artă, bazată pe stimularea creativității artistice a bolnavilor psihici. • g.-d. *-iei*. ***/artă*** *+* ***terapie***.

arț *s.m.* v. harți.

arțág *s.n.* **1** (*pop.; fam.*) Pornire spre ceartă, chef de ceartă, gust de sfadă. *În ziua aceea [învățătorul] se sculase cu arțag, de aceea copiii tremurau ca varga așteptîndu-i întrebările* (CAR.). ◇ Expr. *Plîns cu arțag* = plîns nervos care, cu cît încerci să-l domolești, cu

atît se întețește. *A avea* (sau *a fi pus pe*) *arțag* = a fi pus pe ceartă. *A-și găsi arțagul cu cineva* = a se trezi într-o dispută cu cineva care are chef de ceartă. *Vai de mămulica mea!... De-acum mi-am găsit arțagul cu cucoana* (ALECS.). *Tot arțagul își găsește pîrțagul* = orice naș își are nașul. **2** (*milit.; înv.*) Hărțuire; încăierare ușoară între forțe armate inamice. *În aceste arțaguri otomanii pierdură treizeci de mii de ai lor* (KOGĂL.). ◆ Ext. Luptă. • pl. *-uri*. și (*înv., pop.*) *harțág, hărțág* s.n. /<magh. ***harcag***.

arţagáş *adj.* v. arțăgaș.

arţár *s.m.* **1** (*bot.*) Arbore din familia aceraceelor (înrudit cu paltinul), cu lemnul alb, tare și rezistent, cu frunzele opuse și fructele aripate, care crește prin pădurile montane și este adesea cultivat ca plantă ornamentală (*Acer platanoides*). *Salcia pletoasă, socul mirositor, alunii mlădioși, arțarii cu poighițe roșii, carpenii stufoși... cresc amestecați* (ODOB.). ◆ (*reg.*) Nume dat mai multor varietăți ale arțarului: *a*) jugastru (*Acer campestre*); *b*) (și *arțar tătăresc*) gladiș (*Acer tataricum*); *c*) salcîm; *d*) (și *arțar alb* sau *-de-codru*) platan (*Acer pseudoplatanus*). **2** (*pop.; în forma „arțariu"; la războiul de țesut*) Drug mic, subțire și rotund (sau în patru muchii), care se pune de-a curmezișul laturilor din față ale stativelor. • pl. *-i*. și (*reg.*) *arțáriu, harțár, arcér, arcériu, arciár, arciáriu, ațár* s.m. /probabil lat. ***arcearium** <*arcus, -us* „arc".

arţáriu *s.m.* v. arțar.

ârţă *s.f* v. harță.

arţágáş, -ă *adj.* (*înv.*) Certăreț, arțăgos. • pl. *-i, -e*. și *arțagáș, -ă, hărțágáș, -ă* adj. /***arțag*** + *-aș*.

arţágós, -oásă *adj.* (*pop.; fam.*) Certăreț. *Femeie arțăgoasă.* ◇ (*subst.*) *Manea, sluiul, Și uriiul, Manea, grosul, Și-arțăgosul* (POP.). ◇ (*adv.*) *Îmi răspunde arțăgos la orice îl întreb.* ◇ Fig. *Apele umflate și arțăgoase ale Siretului* (ODOB.). • pl. *-oși, -oase*. și (*reg.*) *arțígós, -oásă, harțágós, -oásă, hărțágós, -oásă* adj. /***arțag*** + *-os*.

arţăráş *s.m.* **1** (*bot.*) Dim. al lui *arțar*. **2** (*muz.*) Numele unei hore, nedefinită mai îndeaproape. ◆ Melodie după care se execută această horă. • pl. *-i*. /***arțar*** + *-aș*.

arţărél *s.m.* (*bot.; reg.*) Dim. al lui *arțar*. • pl. *-ei*. /***arțar*** + *-el*.

arţegánă *s.f.* v. hațegan.

arţi *s.m.* v. harți.

arţígós, -oásă *adj.* v. arțăgos.

arumán, -ă *s.m., s.f., adj.* v. aromân.

arumánăş *s.m.* v. aromânaș.

arumánésc, -eáscă *adj., s.n.* v. aromânesc.

arumânéşte *adv.* v. aromânește.

arumâníme *s.f.* v. aromânime.

arumeálă *s.f.* v. aromeală.

arumí *vb. IV.* v. aromi.

arumitór, -oáre *adj.* v. aromitor.

aruncá *vb. I.* **I 1** *tr.* A face, printr-o mișcare violentă, ca ceva (sau cineva) să ajungă la o oarecare distanță de locul în care se află în spațiu sau într-un loc determinat; a proiecta, a propulsa. *Puse să-i facă un buzdugan de fier, îl aruncă în sus de despică bolta ceriului* (EMIN.). ◇ Expr. *A*(*-și*) *arunca ochii* (ori *privirea*) sau *a arunca o privire* (ori *o ochire, o căutătură* = *a*) a privi repede și în treacăt; *b*) a cerceta sumar. *A arunca ocheade* = a privi galeș, semnificativ (flirtînd). *A arunca o vorbă* (sau *un cuvînt*) = *a*) a spune ceva în treacăt; *b*) a face o aluzie. *A arunca* (*ceva*) *în cumpănă* v. cumpănă. *A arunca* (*cuiva*) *mănușa* v. mănușă. *A arunca o privire repede de sus în jos și de jos în sus asupra cuiva* v. sus. *A arunca* (*cuiva*) *o țiflă* v. tiflă. *Vorbă aruncată în vînt* v. vînt. ◆ (*compl. indică obiecte*) A face să dispară azvîrlind undeva unde nu se vede. *El băgă de seamă că muierea aruncase ceva sub pat* (ISP.). ◇ Expr. (*abs.*) *Parc-arunci în Olt* = *a*) lucrezi fără spor; *b*) lucrezi în pierdere (de timp, de material, de bani). ◆ (*înv., pop.; compl. indică gloanțe, săgeți*) A trage. *Oliolio, ciocoi bogate! Ici de-ai trece, din păcate, Să-ți arunc doi glonți în spate* (POP.). ◆ (*în anumite probe de atletism, în jocurile cu mingea etc.*) A azvîrli la o țintă anumită sau cu un scop precis. ◇ Ext. *La circ m-au fascinat cei care aruncă cuțite.* ◆ (*în baschet; constr. cu „la coș"*) A înscrie puncte. *A reușit să arunce la coș de la mijlocul terenului.* ◆ Fig. (*compl. indică probleme, necazuri, abuzuri etc.*) A face să cadă asupra cuiva. *I-a aruncat în spate toate grijile casei.* ◇ Loc.vb. *A arunca pizmă* = a pizmui. *A arunca urgie* = a urgisi. *A arunca scîrbă* = a scîrbi. *A arunca năpasta* = a năpăstui. *A-și arunca nădejdea spre cineva* = a nădăjdui. *A arunca discordie* = a învrăjbi. ◇ Expr. *A arunca grija* (*spre cineva*) = a-și destăinui grijile cuiva. ◆ A învinovăți pe cineva pentru ceva. *Grigorie Vodă... socotisă să nu arunce asupra lor pierzarea acei oști împărătești* (N. COST.). ◇ Expr. *A arunca vina asupra cuiva* (sau *pe cineva*) = a învinovăți. *A arunca* (*ceva*) *în capul cuiva* = a învinovăți pe cineva, pentru a scăpa de o responsabilitate, de o răspundere, de o pedeapsă. *A-i arunca cuiva în față ceva* = a-i aduce cuiva reproșuri aspre. *A arunca anatema împotriva* (sau *asupra*) *cuiva* v. anatemă. *A arunca* (*ceva*) *în spinarea cuiva* v. spinare. ◆ (*înv.; compl. indică biruri, dări, impozite*) A împovăra pe cineva în mod abuziv. *Să poată afla mijloacele lesnicioase a arunca pe țară biruri mai multe* (ZIL.). ◆ (*pop.; în credințe și superstiții*) A vrăji pe cineva, făcîndu-i farmece. *Suratele mele... se sfătuiră Să mi-arunce făcătură* (POP.). ◇ Expr. *A arunca bobii* = a ghici în bobi. *A* sau *a-și arunca sorți* ori *sorții* v. soartă. **2** *tr.* (*compl. indică năvoade, undițe*) A lansa în apă. *Trebuie să înveți să arunci o lansetă.* ◇ Expr. *A arunca ancora* v. ancoră. **3** *tr.* A împrăștia, a răspîndi. *Se vedeau în cameră haine aruncate peste tot.* ◆ (*compl. indică semințe*) A împrăștia pe un teren, pe un sol pentru a semăna. ◇ Poet. *Cu mîna plină, Arunc semințe de lumină* (BEN.). ◆ Ext. (*compl. indică bani*) A cheltui, a irosi, a risipi. *Aruncă banii pe toate prostiile.* ◇ Expr. *Aruncă* (*cu*) *banii în cîini* (sau *în vînt, pe fereastră*), se spune despre cineva foarte bogat, care-și permite cheltuieli exorbitante. *A arunca* (*cu*) *banii în baltă* v. baltă. *A arunca în vînt* sau *a arunca în cele patru vînturi* v. vînt. **4** *tr.* (*mai ales cu determ. locale introduse prin prep. „de", „la" sau „în"*) A trînti ceva (sau pe cineva) (în grabă), a izbi; a face să cadă. *Era atît de nervos, că aruncă paharul de pămînt. L-a aruncat la pămînt dintr-o lovitură.* ◇ Expr. *A arunca armele* = a îndepărta o armă de la sine, semnificînd renunțarea la luptă; a se preda. ◇ Fig. *Văd că sufer greu, și primăvara în loc să-mi facă bine... mă aruncă de două ori în pat pînă acum* (BÂLC.). ◆ (*despre vînt, puhoaie etc.*) A trînti la pămînt, a doborî. *Vîntul de aseară a aruncat un copac bătrîn la pămînt.* ◆ (*construit cu dat.*) A da cuiva ceva, azvîrlind. *Le aruncă o pungă de bani* (C. NEGR.). ◆ (*sport*) A pasa. *Îi aruncă mingea pe partea dreaptă, atacantul o prinde și înscrie.* ◇ Expr. *A arunca de la margine* = a repune mingea în joc de la marginea terenului. ◆ (*compl. indică haine, obiecte etc.*) A pune pe sau peste; a lua în (mare) grabă. *Mi-am aruncat o jachetă pe spate.* ◇ Expr. *A arunca un văl* (sau *vălul uitării*) *peste* (sau *asupra*) v. văl. ◆ (*compl. indică obiecte de îmbrăcăminte, de încălțăminte*) A-și depărta de la sine cu mișcări rapide. *Mi-am aruncat pantofii de cum am intrat pe ușă.* ◇ Expr. *A-și arunca vălul de pe față* = a-și da la iveală adevăratul caracter, adevărata fire. ◆ Fig. (*compl. indică vorbe, cuvinte*) A scrie sau a rosti ceva în grabă (fără a medita prea mult). *Aruncă două cuvinte pe un petec de hîrtie* (REBR.). ◇ Expr. *A arunca vorbe* = (*despre retori, oratori*) a vorbi pompos și fără conținut. *Toți aceia care vorbe mari aruncă, Numai banul îl vînează* (EMIN.). **5** *tr.* (*compl. indică obiecte*) A îndepărta de la sine (printr-o mișcare bruscă) ca fiind rău, nefolositor, fără valoare, inutil sau vătămător; a lepăda. *Strălucitele-i veșminte le aruncă el, de groază* (ALEX.). ◇ (*refl. impers.*) *Nu ne mai trebuie pantofii. Se aruncă!* ◇ Expr. *A arunca peste bord* v. bord. *A arunca la coș* v. coș. *A arunca la fier vechi* v. fier. ◆ (*compl. indică lichidul dintr-un recipient*) A vărsa, a deșerta, a goli. *Aruncă apa din cană, să-ți pun ceai.* ◆ (*despre fenomene, forțe ale naturii*) A îndepărta ceva dintr-un loc printr-o mișcare violentă, a duce un lucru dintr-un loc în altul izbindu-l. *Valurile l-au aruncat la mal.* **6** *tr.* A oferi. *Nu dați sfintele cîinilor, nici aruncați mărgăritarele voastre înaintea porcilor* (BIBLIA 1688). **7** *tr.* (*compl. indică mirosuri, gaze, fum, vapori etc.*) A scoate, a da afară; a emite. ◇ Fig. *O văzură venind... aruncînd văpaie din gura ei ca dintr-un cuptor* (ISP.). *Armăsarii... Aruncă largi nechezuri* (ALECS.). ◆ (*compl. indică lumini sau umbre*) A răspîndi, a împrăștia, a proiecta. *O lampă îi arunca lumina în față* (VLAH.). ◇ Expr. *A arunca* (*o*) *lumină* (*asupra unei chestiuni*) v. lumină. ◆ Fig. (*despre ochi*) A străluci intens (de enervare, de furie, ademenitor etc.). *Ochii ei aruncau scîntei.* ◆ A face să țîșnească în sus, să se împrăștie de jur-împrejur; a azvîrli cu putere afară. *Vulcanul a aruncat pietre și lavă.* ◇ Expr. *A arunca* (*ceva*) *în aer* = *a*) a distruge (ceva) printr-o explozie, cu ajutorul unui exploziv; *b*) a provoca o mare tulburare. *Vestea a aruncat în aer redacția*; *c*) a provoca mari neajunsuri, pagube. *Criza a aruncat în aer afacerile de la bursă.* **8** *tr.* Fig. A face ca cineva să ajungă într-o anumită situație (rea); a împinge pe cineva la ceva. *Nu pot descrie starea în care mă aruncase indiferența lui.* ◇ Zic. *Fă-mă, mamă, val de tei Și m-aruncă-ntre femei* (POP.). ◇ Expr. *A arunca pe cineva în* (sau *la*) *închisoare* = a închide, a întemnița. *A arunca* (pe cineva) *pe drumuri* (sau *pe străzi, pe stradă, în stradă*) sau *a arunca* (pe cineva) *pradă* (sau *în brațele*) *mizeriei* (ori *foamei*) = *a*) a da (pe cineva) afară din casă sau, ext., dintr-un serviciu; *b*) a lipsi (pe cineva) de cele necesare traiului; a sărăci (pe cineva). *A arunca* (pe cineva) (*pe ușă*) *afară* v. afară. *A arunca pe cineva în brațele cuiva* v. braț. *A arunca* (*pe cineva*) *în pustiu* v. pustiu. **9** *intr.* (*adesea constr. cu prep. „cu", avînd val. instr.*) A da cu ceva în cineva, a azvîrli cu ceva după cineva; a izbi, a lovi. *Aruncă în păsări cu pietre.* ◇ (*abs.*) *Bărbatul acesta aruncă cu mîna stîngă, e stîngaci.* ◇ Loc.adv. (*pop.*) *Cît ai arunca cu securea* (sau *toporul, bățul, praștia, piatra, zburătura*) = la mică distanță. ◇ Expr. (*pop.*) *A-și arunca* (*ca buhaiul*) *țărînă după* (sau *în*) *cap* (ori *pe spinare*) = a se păgubi prin acțiuni necugetate, făcute la mînie. (*fam.*) *A-i arunca cuiva pe cineva în spinare* = a încerca să se descotorosească de cineva, dîndu-l în sarcina, în răspunderea altuia. (*înv.*) *A arunca cu funia* = a măsura în lungime. *A arunca cu noroi în* (sau *pe*) *cineva* = a dezonora, a defăima, a calomnia pe cineva. (*pop.*) *A arunca* (*din*) *ochișori* = a cocheta; a trage ocheade. *Cînd arunci din ochișor, Arde sufletu-mi de dor* (POP.). *A arunca în lună* v. lună. *A arunca cuiva ceva în nas* v. nas. *A arunca* (*cu*) *piatra* sau (*cu*) *pietre* (*în cineva*) v. piatră. *A arunca* (*cu*) *piatra* (sau *pietre*) *în grădina cuiva* (sau *a vecinului*) v. piatră. *A arunca cuiva cu praf în ochi* v. praf. *A arunca pulbere în ochi* (sau *în ochii cuiva*) v. pulbere. *A*(*-i*) *arunca cuiva cu sare în ochi* v. sare. *A arunca* (*cuiva*) (*cu*) *șperlă în ochi* v. șperlă. *A arunca moartea în țigani* v. țigan. ◆ (*cu determ. „capul", „mîna"*) A clătina nervos. *Împăratul... cam arunca cîteodată din cap* (NEC.). ◆ (*despre animale*) A lovi cu o parte a corpului sau, restr., cu picioarele, cu copitele de dinapoi. *Iapa nărăvașă aruncă cu copitele.* **II** *refl.* **1** (*despre ființe, mai ales despre oameni; constr. cu prep. „în", „la", „spre", „după", „asupra", „înaintea"*) A se deplasa cu impetuozitate către o persoană sau un lucru, într-o anumită direcție, a se repezi, a se azvîrli, a se precipita. *Cînd au auzit bubuitura, s-au aruncat la pămînt.* ◇ Expr. *A se arunca în brațele primului venit* = a accepta relații intime după o perioadă foarte scurtă de la prima întîlnire. *A se arunca de gîtul cuiva* v. gît. *A se arunca în gura lupului* v. lup. *A se arunca la picioarele cuiva* v. picior. ◇ Fig. *Se-aruncă orbește în vîltoarea pariurilor.* ◆ A se năpusti. *Vulturul s-a aruncat asupra prăzii.* ◇ Expr. *A se arunca cu capul înainte* = a nu judeca înainte de a începe o acțiune; a lua decizii la repezeală, fără a analiza, în prealabil, situația sau faptele; a se aventura, ext. a risca. *A se arunca pe cal* = a încăleca dintr-o săritură. *Amîndoi pe cai s-aruncă* (BOL.). *A se arunca în foc pentru cineva* v. foc. *A se arunca cum se aruncă lupii la miei* v. lup. ◆ (*refl. recipr.*) A se repezi, a se încăiera. *S-au aruncat din nou unul asupra celuilalt.* ◆ Spec. (*în sporturile extreme*) A-și da drumul de la înălțime (pentru a atinge o țintă aflată undeva, jos). *S-a aruncat în hău cu coarda elastică.* ◆ (*fam., glum.*) A se sinucide. *Hai, zi mai repede, că-s curios! Ce?! Vrei să m-arunc?* ◇ (*unipers.*) *Îți vine să te-arunci, de prost ce e.* ◆ Ext. (*despre ape curgătoare*) A se vărsa; a se rostogoli. *Multe rîuri s-aruncă din strîmtorile Carpaților în roditoarele noastre cîmpii* (VLAH.). **2** Fig. A se abandona fără reținere, a se consacra (cuiva). *[Eminescu părăsi] și această trupă, pentru a se arunca cu cea mai mare încordare în studii felurite la Viena* (MAIOR.). **3** A se așeza în grabă; a se lăsa pe ceva. *Obosită, s-a aruncat în pat.* **4** Expr. (*pop.*) *A se arunca în partea cuiva* v. parte. • prez.ind. *arúnc*. /lat. ***averruncare, eruncare**.

aruncáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *arunca* și rezultatul ei; aruncătură. ◆ (*sport*) Probă atletică de azvîrlire a discului, a suliței, a greutății etc. • pl. *-ări*. /v. ***arunca***.

aruncát[1] *s.n.* **1** (*pop.*) Semănat. **2** (*în credințe pop.*) Boală provocată de vrăji. **3** Loc.adv. *Pe aruncate* = în dezordine. • pl. *-uri*. /v. ***arunca***.

aruncát[2]**, -á** *adj.* Care a fost trimis, printr-o mișcare violentă, cu viteză, la o distanță oarecare; azvîrlit. ◇ (*sport*) *Stil aruncat* = stil care constă în ridicarea halterei pînă la piept, apoi în înălțarea ei bruscă prin întinderea (rapidă a) brațelor în sus; stil în sport. • pl. *-ți, -te*. /v. ***arunca***.

aruncátor, -oáre *subst.* **1** *s.m., s.f.* (*sport*) Atlet specializat în aruncarea discului, a suliței, a greutății etc. **2** *s.n.* (*milit.*; și *aruncător de mine, de grenade*) Armă de foc cu țeava neghintuită, cu pereți subțiri, ușor transportabilă, cu care se aruncă mine, grenade etc. la distanță; brand. ◇ *Aruncător de flăcări* = armă cu care se proiectează un jet de lichid inflamabil (care ia foc în aer) la o anumită distanță. ◆ Spec. Dispozitiv, în cutia închizătorului armei de foc, care aruncă tuburile cartușelor trase. **3** *s.n.* (*tehn.*) *Aruncător de spumă* = dispozitiv de stingere a incendiilor, care produce dioxid de carbon într-o masă de substanță spumoasă. • pl. *-ori, -oare*. /***arunca*** + *-ător*.

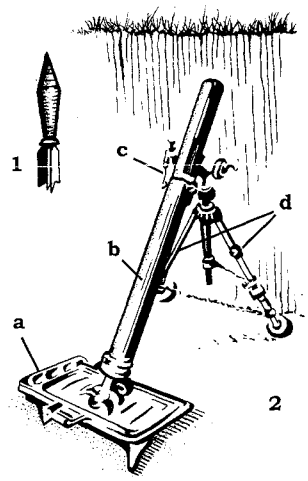

Aruncător de mine (de bombe)

1. Proiectil (mină sau bombă). *2.* Aruncător: *a.* suport; *b.* țeavă; *c.* dispozitiv de ochire; *d.* suport telescopic cu două picioare (biped).

aruncătúră *s.f.* **1** Aruncare. ◇ Expr. *Aruncătură de ochi* = fel de a se uita; căutătură. *Moștenise de la Iordan... aruncătura de ochi într-o parte* (SADOV.). *Dintr-o aruncătură de ochi* = deodată; numaidecît, imediat. **2** Distanță la care ajunge un obiect aruncat. ◇ Expr. *La o aruncătură de băț* = foarte aproape. **3** Săritură. • pl. *-i*. /***arunca*** + *-ătură*.

aruspíce *s.m.* (*în antic. etruscă și romană*) Preot care prezicea viitorul, cercetînd mărunțaiele animalelor aduse ca jertfă. • pl. *-ci*. /<fr. ***aruspice***, lat. ***haruspex, -icis***.

arvál *s.m.* (*în antic. romană*) Fiecare dintre membrii unui colegiu religios al zeiței Dia, divinitate agricolă, format din 12 preoți, care purtau coroană de spice și fîșii de lînă albă, conducînd ceremoniile numite „Ambarvale", în luna mai, cu o durată de trei zile. • pl. *-i*. /<fr. ***arvale***.

arvanít, -á *s.m., s.f., adj.* (*înv.*) Albanez. *Știu destule limbi străine, încai despre o românească pot zice, fără să mă laud, că o știu cu temei, măcar că de viță sînt arvanit* (CAR.). • pl. *-ți, -te*. și *alvanít, -ă s.m., s.f., adj.* /<ngr. ***αρβανίτης***.

arvát, -ă *s.m., s.f., adj.* (*înv.*) **1** *s.m., s.f., adj.* Croat. *Vorovindu-se amîndoi, s-au clătit den Iliric, țara arvaților* (N. COST.). **2** *s.m.* (*milit.*) Mercenar. **3** *s.m.* (*deprec.*) Zavergiu jefuitor. • pl. *-ți, -te*. /<slav. **хърватъ, хърватинъ** „croat".

arvícol, -ă *adj.* (*despre plante, animale*) Care crește sau trăiește pe cîmp. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***arvicol***; cf. lat. *arvum, -i* „cîmp".

arvoánă *s.n.* v. arvună.

arvocát *s.m.* v. avocat.

arvocátăr *s.m.* v. avocat.

arvóná *s.f.* v. arvună.

arvoní *vb. IV.* v. arvuni.

arvoníre *s.f.* v. arvunire.

arvonít, -ă *adj.* v. arvunit.

arvonitór, -oáre *s.m., s.f., adj.* v. arvunitor.

arvún *s.n.* v. arvună.

arvuná *vb. I.* v. arvuni.

arvunáre *s.f.* (*înv.*) Arvunire. • pl. *-ări*. /v. ***arvuna***.

arvúnă *s.f.* **1** (*pop.; fam.*) Acont. *Să punem mînă de la mînă ce avem și ce-om mai putea aduna... să facem arvuna, c-apoi nu ne-om lăsa noi de rușine și n-om plăti* (REBR.). ◇ Fig. *Pe oamenii ăștia care dau arvună de făgăduieli și jurăminte nu prea îi iau în serios* (BASS.). **2** Ext. (*înv.*) Amanet. *Și el zise: „Ce arvună îți voi da?" Și ea zise: „Inelul tău și zgarda și toiagul ce-ți este în mînă"* (BIBLIA 1688). **3** Spec. (*înv.*; *mai ales la pl.*) Daruri făcute la logodnă, care angajează ambele părți la căsătorie. *Cînd să va strica logodna, atunci arvunele, adică darurile de la logodnă, să dau înapoi* (CARAG.). **4** (*econ.*) Sumă de bani remisă de cumpărător vînzătorului ca garanție a tranzacției, atunci cînd are loc o comandă. • pl. *-e*. și (*înv., pop.*) *arăvoánă, arvoná , arvoánă, arăvónă, s.f., aravón, aravóná, arăvón, arvún s.n.* /<ngr. ***αρραβών, αρραβώνας*** „arvună; logodnă".

arvuní *vb. IV.* (*pop.*) **1** *tr.* (*compl. indică mărfuri, produse etc.*) A aconta. *Am arvunit o mașină de transport.* ◆ A angaja munca sau serviciile cuiva ca lucrător, ca servitor, ca lăutar etc., dîndu-i arvună. *Am arvunit muzica pentru nuntă.* ◆ Fig. A obține de la cineva un angajament pentru o favoare. *„Cîte sufletе mi-ai arvonit?..." „Ia, mai nemica, stăpîne...; numai un om a venit azi în pădure; dar ș-acela a scăpat de mine"* (CR.). ◆ Spec. (*înv.*) A logodi. **2** *refl.* (*despre oameni*) A se angaja, a se tocmi în slujba cuiva. *De-ar veni un Tudorel, Arvuni-m-aș eu la el!* (PAS). ◆ (*refl. recipr.*) A lua un angajament reciproc, a se lega, a se înțelege. *După ce ne arvonim noi și pe la anul, cu jurămînt, să umblăm tot împreună, ne-am despărțit* (CR.). • prez.ind. *-esc*. și *aravoní, arăvoní, arvoní vb. IV.*, (*înv.*) *arvuná vb. I.* /v. ***arvună***.

arvuníre *s.f.* (*pop.*) Acțiunea de *a* (*se*) *arvuni* și rezultatul ei. • pl. *-i*. și *aravoníre, arvoníre s.f.* /v. ***arvuni***.

arvunít, -á *adj.* (*despre oameni*) Care este angajat într-o achiziție, într-o afacere etc. prin dare de arvună. ◆ (*despre obiecte*) Care este tocmit prin dare de arvună. *Mașină arvunită.* • pl. *-ți, -te*. și *arvonít, -ă adj.* /v. ***arvuni***.

arvunitór, -oáre *s.m., s.f., adj.* (Persoană) care tocmește pe cineva sau ceva dînd arvună. • pl. *-ori, -oare*. și *arvonitór, -oáre s.m., s.f., adj.* /***arvuni*** + *-itor*.

arz *s.n.* (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) Memoriu, reclamație, plîngere (împotriva domnitorului) adresată de către domnii, boierii sau membrii clerului din țările române mai ales sultanului sau marelui vizir al Porții Otomane; arzmahzar, arzihal. *În loc au trimis împăratul de i-au luat cărțile și au cetit arzul cel de jalbă asupra lui Vasilie Vodă* (COSTIN). • pl. *-uri*. /<tc. ***arz***.

arzahál *s.n.* v. arzihal.

arzătór, -oáre *adj., s.m., s.n.* I *adj.* **1** (*despre foc, surse de căldură*) Care arde, care dogorește, care frige; fierbinte; torid. ◇ *Nor arzător* v. nor. ◇ Ext. *Cînd fierbinte razimi fruntea de-arzătorul meu obraz Fericit mă simt atunci* (EMIN.). ◇ Fig. *Ochii cei mai veseli ascund lacrimi arzătoare* (MACED.). **2** Fig. (*despre manifestări, atitudini, situații etc.*) Care este puternic, intens; deosebit (de mare, de important). *Document de o arzătoare actualitate* (PER.). ◆ (*despre sentimente, privire etc.*) Care este intens, înfocat. *Nu-mi pot stăpîni dorința arzătoare de a-l revedea.* ◆ (*despre necazuri, suferințe*) Chinuitor. *Nu-și putea potoli durerea arzătoare.* ◆ Care cere o soluție imediată, urgentă; care nu poate fi amînat. *Problemă arzătoare.* II *s.m.* (*tehn.*) Muncitor calificat care încinge cuptoarele în fabrici. III *s.n.* (*tehn.*) **1** Aparat care servește la amestecarea unui combustibil cu o parte din aerul necesar arderii, în scopul producerii căldurii. **2** Focar. *Aragazul are trei arzătoare.* • pl. *-ori, -oare*. /***arz***, prez.ind. al lui *arde* + *-ător*.

arzehál *s.n.* v. arzihal.

arzihál *s.n.* (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) Plîngere prezentată de un particular sultanului sau marelui-vizir. *Au făcut Matei Vodă arzahal sau răvaș de jalbă la singur împăratul* (COSTIN). • și *arzahál, arzehál, arzohál, arzuhál, harzoval s.n.* /<tc. ***'arzi hal, 'arzu hal*** „petiție".

arzmahzár *s.n.* (*în Ev. Med.*) Arz. • pl. *-uri, -e*. și *armazăr, armarzăr, arzmarzár, arzumazár s.n.* /<tc. ***'arzi mahzar***.

arzmarzár *s.n.* v. arzmahzar.

arzoáică *s.f., adj.* (*fam.*) (Femeie) care este focoasă; arzoaie. • pl. *-ce*. /***arzoaie*** + *-că*.

arzohál *s.n.* v. arzihal.

arzói, -oáie *adj., subst.* **1** *adj.* (*înv.*) Arzător, dogoritor, torid. *Soarele arzoi al Proveniței* (ODOB.). ◇ Fig. *Tatăl, om matur și vîrtos, avea scrise pe fața sa părească și posomorîtă și-n ochii săi arzoi și-ncruntați strășnicia caracterului său* (ODOB.). **2** Fig. *adj., s.m., s.f.* (*fam.*) (Persoană) care este focoasă, pasională; arzoaică. **3** *s.f.* (*în mit. pop. rom.*) Personaj care arde, care incendiază. **4** *s.m., s.f.* (*reg.*) Persoană rapidă în mișcări, iute. **5** *s.n.* (*reg.*) Mîncare din lapte fiert și mămăligă. • pl. *-oi, -oaie*. și (*înv.*) *arsói adj.* /***arz***, prez.ind. al lui *arde* + *-oi*.

arzós, -oásă *adj.* **1** (*înv.; despre obiecte*) Care se aprinde ușor; inflamabil. ◇ Fig. *De ce ai sufleri arzoase?* (PANN). **2** (*pop.; despre culori, obiecte etc.*) Viu, înfocat, aprins. *Poame frumoase, Cele mai arzoase* (POP.). • pl. *-oși, -oase*. /***arz***, prez.ind. al lui *arde* + *-os*.

arzuhál *s.n.* v. arzihal.

arzulíu, -íe *adj.* (*iron.*) Arzător, fierbinte, înfocat. *Tu ești Gerilă?...Tu trebuie să fii, pentru că și focul îngheață lîngă tine de arzuliu ce ești* (CR.). • pl. *-ii*. și (*înv.*) *arzuríu, -íe adj.* /<tc. ***arzülü***; cf. *arde*.

arzumazár *s.n.* v. arzmahzar.

arzuríu, -íe *adj.* v. arzuliu.

as *s.m.* **1** Fiecare dintre cele patru cărți de joc marcată cu un singur punct sau semn, care este considerată, de obicei, ca avînd cea mai mare valoare între cărțile de aceeași culoare; birlic. *O cioară... Neagră ca un as de pică* (TOPÎR.). ◇ Expr. (*fam.*) *A avea un as în mînecă* = a păstra în secret o dovadă, un argument, o soluție care pot fi salvatoare în momente grele. *A scoate asul din mînecă* = a scoate, în ultimul moment, soluția salvatoare, explicația potrivită. **2** (*în antic. romană*) Monedă romană de bronz, folosită ca unitate monetară. ◆ Unitate de greutate romană egală cu o libră (327,5 grame). **3** Fig. Persoană care se distinge în mod cu totul deosebit într-un domeniu oarecare prin pricepere sau îndemînare; (*fam.*) maestru. *Eram un as al gramaticii franceze* (SADOV.). **4** (*sport*; *în tenisul de cîmp*) Lovitură prin care se obține un punct direct din serviciu. ◆ Punctul marcat prin această lovitură. • pl. *așí*. /<lat. ***as, assis***, fr. ***as***, it. ***asso***; cf. ngr. *άσος*.

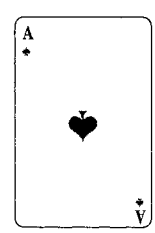

as de pică

asáb *s.m.* (*milit.; înv.*) Soldat din armata Imperiului Otoman. • pl. *-i*. /etimol. nec.

asacríe *s.f.* (*anat.*) Anomalie constînd în absența osului sacru. • g.-d. *-iei*. /a^2- + ***sacr[um]*** + *-ie*.

asált *s.n.* **1** (*milit.*) Atac decisiv pentru cucerirea unui loc întărit, a unui obiectiv sau pentru a sparge rezistența inamicului; atac, iureș, năvală; ext. asediu. *Avem tunuri de cîmp, nu de asalt* (C. NEGR.). ◇ *Batalion de asalt* = batalion de șoc. *Asalt la baionetă* v. baionetă. *Car de asalt* v. car. ◇ Expr. *A da asalt* = a ataca; a năvăli. *A lua cu asalt* = *a*) a cuceri printr-un atac hotărîtor; *b*) fig. a asalta pe cineva sau ceva; a da năvală, a se înghesui la... *În ziua reducerilor cumpărătorii au luat cu asalt magazinele.* ◇ Fig. *Cupidon... vrea să mă lovească prin întreite asalturi* (C. NEGR.). ◆ (*înv.*) Ultimul moment al atacului. **2** Fig. Acțiune sau luptă hotărîtă (în politică, ideologie etc.). *Asaltul împotriva sărăciei.* **3** (*sport*) Luptă, exercițiu, întrecere de floretă; figură de luptă în sportul cu floreta. • pl. *-uri*. /<it. ***assalto***, lat. ***assaltus***.

asaltá *vb. I. tr.* **1** (*milit.; compl. indică cetăți, locuri întărite, obiective etc.*) A ataca decisiv, cu forțe armate, pentru a cuceri. **2** Fig. (*compl. indică oameni, instituții etc.*) A copleși cu insistențe, cu rugăminți, cu cereri etc. *L-au asaltat cu întrebările.* ◆ (*compl. indică*

magazine, zone de agrement, mijloace de circulație etc.) A da năvală, a se înghesui la..., către... *Turiștii au asaltat stațiunile de pe litoral.* • prez.ind. *-ez, (înv.) asált.* /<it. ***assaltare***.

asaltáre *s.f.* Acțiunea de *a asalta* și rezultatul ei; asalt. • pl. *-ări.* /v. ***asalt***.

asaltát, -ă *adj.* **1** Care a fost atacat cu forțe militare. **2** Fig. (*despre persoane, instituții, magazine etc.*) Care este copleșit cu insistențe, cu rugăminți, cu cereri etc. • pl. *-ți, -te.* /v. ***asalta***.

asaltatór, -oáre *s.m., s.f.* (*milit.*) Persoană care asaltează. • pl. *-ori, -oare.* /<it. ***assaltatore***.

asaltíst *s.m.* (*milit.; fam.*) Aviator militar dintr-o unitate de asalt. • pl. *-iști.* /***asalt*** + *-ist*.

asamblá *vb. I. tr.* **1** (*tehn.*) A reuni, a îmbina într-o anumită ordine elementele unui sistem. *A asambla un motor.* **2** (*inform.*) A efectua o asamblare. • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***assembler***.

asambláj *s.n.* **1** (*tehn.*) Asamblare. ◆ Sistem format din două sau mai multe elemente tehnice îmbinate sau articulate. **2** (*fotogr.*) Fotogramă obținută prin îmbinarea mai multor fotograme parțiale. • pl. *-e.* /<fr. ***assemblage***.

asambláre *s.f.* **1** (*tehn.*) Acțiunea de *a asambla* și rezultatul ei; asamblat[1]. **2** (*inform.*) Operația de convertire a unui program în limbaj de mașină de către asamblor. ◇ *Limbaj de asamblare* = limbaj de programare cu care se scriu coduri folosind abrevieri care pot fi înțelese de oameni. • pl. *-ări.* /v. ***asambla***.

asamblát[1] *s.n.* (*tehn.*) Asamblare. • /v. ***asambla***.

asamblát[2], -á *adj.* Care este îmbinat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***asambla***.

asambléuză *s.f.* v. asambleză.

asambléză *s.f.* (*tehn.*) Mașină de asamblat cabluri electrice. • pl. *-e.* și *asambléuză s.f.* /<fr. ***assembleuse***.

asamblór, -oáre *subst.* **1** *s.m., s.f.* Muncitor specialist în asamblarea pieselor, a subansamblelor și în pregătirea unui produs complet finit. **2** *s.n.* (*inform.*) Program special care prelucrează instrucțiunile scrise în limbaj de asamblare, traducîndu-le în coduri ale limbajului-mașină. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***assembleur***.

asaná *vb. I. tr.* **1** *tr.* (*hidrotehn.*) A înlătura surplusul de ape dintr-o regiune (în scopuri economice, de salubritate sau estetice) prin lucrări hidrotehnice ample. ◆ Ext. A seca (o apă stătătoare). ◇ (*refl. pas.*) *Se asanează bălțile.* **2** *tr.* (*med.*) A elimina un focar de infecție. **3** *tr.* (*econ.; compl. indică monede*) A echilibra; a stabiliza. **4** *tr., refl.* Fig. A (se) îmbunătăți, a (se) redresa; a (se) însănătoși. *Prin schimbarea antrenorului, atmosfera din clubul sportiv s-a asanat.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***assainir***, germ. ***assanieren***; cf. lat. *sanare* „a vindeca".

asanáre *s.f.* **1** (*hidrotehn.*) Acțiunea de *a asana* și rezultatul ei; asanat[1]. **2** (*econ.*) Lichidare a unei stări de fapt, a unui proces sau fenomen cu caracter negativ existent la un moment dat în economie sau într-un sector al acesteia, cu scopul de a crea condițiile pentru realizarea cerințelor momentului respectiv. • pl. *-ări.* /v. ***asana***.

asanát[1] *s.n.* Asanare. • /v. ***asana***.

asanát[2], -ă *adj.* De pe care s-a înlăturat surplusul de apă. • pl. *-ți, -te.* /v. ***asana***.

asanatór, -oáre *adj., subst.* **1** *adj., s.m., s.f.* (*hidrotehn.*) (Persoană) care asanează. **2** *s.n.* Produs chimic, aparat electric care înlătură mirosurile urîte. • pl. *-ori, -oare.* /***asana*** + *-tor*, după fr. *assainisseur*.

asár *adv.* v. aseară.

asără *adv.* v. aseară.

asasén *s.m.* v. asasin.

asasín, -ă *s.m., s.f.* Persoană care omoară (premeditat) pe cineva; criminal, ucigaș. ◆ (*la pl.*) Numele unei secte musulmane extremiste din sec. 12-13 care săvîrșea numeroase crime după ce membrii ei se drogau cu hașiș. ◆ Fig. (*adj.*) Care răneşte; care provoacă iritare. *Purtare asasină.* ◆ (*glum.; adj.*) Seducător. *Privire asasină.* • pl. *-i, -e.* și (*înv.*) *asasén s.m.* /<fr. ***assassin***, it. ***assassino***; cf. arab. *hašaši*, pl. de la *hašiš* „mîncători de hașiș".

asasiná *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică oameni*) A omorî pe cineva cu premeditare. ◇ Ext. (*glum.; compl. indică animale*) *A asasinat bietul porc de Crăciun.* ◇ Fig. (*glum.*) *Dirijorul a asasinat simfonia.* **2** Fig. (*fam.*) A plictisi, a enerva, a obosi pe cineva cu insistențele. *M-a asasinat tot drumul cu sporovăiala.* • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***assassiner***.

asasináre *s.f.* Acțiunea de *a asasina* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***asasina***.

asasinát[1] *s.n.* Omor cu premeditare. • pl. *-e.* /v. ***asasina***; cf. fr. *assassinat*.

asasinát[2], -ă *adj.* (*despre oameni*) Care a fost omorît (cu premeditare). • pl. *-ți, -te.* /v. ***asasina***.

asaúl *s.m.* (*milit.; înv.*) (Persoană cu) rangul de subhatman la cazacii zaporojeni. *Au șezut Timuș, aicea în Iași, cu asaulii, polcovnicii și atamanii săi* (COSTIN). • pl. *-i.* /<tc. ***yasaul***; cf. rus. *ecayл* „căpitan de cazaci".

asămălui *vb. IV.* v. asemălui.

asámână *vb. I.* v. asemăna.

asămănáre *s.f.* v. asemănare.

asămănát, -ă *adj.* v. asemănat.

asămănátor, -oáre *adj.* v. asemănător.

asámine *adj., adv.* v. asemenea.

asămînă *vb. I.* v. asemăna.

asămînáre *s.f.* v. asemănare.

asámînăt, -ă *adj.* v. asemănat.

asămînătór, -oáre *adj.* v. asemănător.

asămuí *vb. IV.* v. asemui.

asán, -ă *s.m., s.f.* v. asin.

asbést *s.n.* v. azbest.

ascaríd *s.m.* (*zool.; la pl.*) Familie de viermi paraziți care trăiește în tubul digestiv al omului și al unor animale (*Ascaridae*); (*și la sg.*) vierme care face parte din această familie. ◆ Spec. Limbric. • pl. *-izi.* și (*înv.*) *ascarídă s.f.* /<fr. ***ascaride***, lat. ***ascarida***; cf. gr. *ἀσκαρίς, -ίδος*.

ascarídă *s.f.* v. ascarid.

ascaridióză *s.f.* (*med.; la oameni și la animale*) Boală parazitară cauzată de infestarea cu ascarizi și diversitatea de tulburări care rezultă consecutiv acesteia, îndeosebi gastrointestinale. • sil. *-di-o-.* /<fr. ***ascaridiose***; cf. gr. *ἀσκαρίς* „limbric" <*ἀσκαίρω* „a tresălta, a fremăta".

áscă *s.f.* (*biol.*) Celulă-mamă în formă de măciucă sau de sac alungit, producătoare și purtătoare de spori interni, proprie unor ciuperci. • pl. *-ce.* /<fr. ***asque***; cf. gr. *ἀσκός* „burduf".

ascendént, -ă *adj., subst.* **I 1** *adj.* (*în opoz. cu „descendent"*) Care urcă; suitor. *Ritm ascendent al unor versuri = serie metrică sau metru care începe cu o poziție slabă.* ◇ (*anat.*) *Fibre (nervoase) ascendente* = fibre nervoase care transmit la scoarța cerebrală informația dobîndită. (*mat.*) *Progresie ascendentă* = progresie ai cărei termeni cresc. (*muz.*) *Armonie ascendentă* = armonie care ia naștere dintr-o suită ce urcă. *Gamă ascendentă* = gamă care urcă de la tonuri grave la tonuri ascuțite. (*lingv.*) *Diftong ascendent* = diftong în care primul element este o semivocală, iar al doilea o vocală. **2** (*astron.; despre aștri*) Care se înalță deasupra liniei orizontului. ◇ *Nod ascendent* = punct în care planeta traversează de la Sud la Nord ecliptica. **3** Fig. Care se dezvoltă progresiv (de la inferior la superior, de la simplu la complex etc.); cu caracter progresiv. *Ritmul economic a fost ascendent.* **II** *s.m., s.f.* (*jur.; mai ales la pl.*) Rudă în linie directă, care face parte dintr-o generație anterioară. ◇ (*adj.*) *Linie ascendentă* = linie genealogică ce suie de la fiu la părinți etc. **III** *s.n.* **1** (*cu determ. introduse prin prep. „asupra"*) Autoritate morală. *Știe... cît ascendent moral și intelectual exercită asupră-mi* (CAR.). **2** (*astron.*) Înălțare a unui astru deasupra orizontului. *Studia ascendența stelei pe bolta cerească.* **3** (*astrol.*) Parte a cerului, aflată deasupra orizontului în momentul nașterii cuiva; semn zodiacal ridicat deasupra orizontului estic, la naștere. *Are ascendentul în Balanță.* • pl. *-ți, -te.* și (*înv.*) *ascendénte adj., s.n.* /<lat. ***ascendens, -ntis***, fr. ***ascendant***.

ascendénte *adj., s.n.* v. ascendent.

ascendénță *s.f.* **1** (*în opoz. cu „descendență"*) Linie de rudenie ascendentă care urcă de la fiu la părinți etc. *Are o ascendență modestă.* ◆ Concr. Familie din care se trage cineva, origine a cuiva. *Tînărul a dorit să-și cunoască ascendenții.* **2** (*astrol.*) Influența secundară exercitată de una dintre cele douăsprezece zodii, în funcție de configurația astrală din momentul nașterii cuiva. • pl. *-e.* și (*înv.*) *ascendínță s.f.* /<fr. ***ascendance***, it. ***ascendenza***.

ascendínță *s.f.* v. ascendență.

ascensioná *vb. I. tr.* A face o ascensiune. • sil. *-si-o-.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***ascensionner***.

ascensionál, -á *adj.* Care tinde (sau face) să urce, să suie; suitor, urcător. *Traiectorie ascensională.* • sil. *-si-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***ascensionnel***.

ascensiúne *s.f.* **1** Mișcare de jos în sus a unui mobil. ◆ (*fiz., șt. nat.*) Ridicare a unui fluid, a unui lichid într-un tub capilar, într-o tijă etc. **2** Suire, urcare (pe un munte). *Ascensiunea piscului este anevoioasă.* ◆ (*aeron.*) Înălțare în atmosferă (cu un balon, cu un avion etc.). **3** Fig. Dezvoltare, creștere, evoluție a cuiva (pe scară profesională, socială). *I-am urmărit cu interes ascensiunea.* ◇ Loc.adv. *În ascensiune* = în creștere, în progres. ◆ Proces de cucerire a puterii de către o organizație politică. **4** (*bis.; în iconografia creștină*) Simbol al înălțării la cer a omului după moarte (închipuit cu brațele ridicate, ca în rugăciune, și cu picioarele îndoite sub el, ca în prosternare). • pl. *-i.* /<lat. ***ascensio, -onis***, fr. ***ascension***.

ascensív, -ă *adj.* Ascendent. • pl. *-i, -e.* /de la ***ascensiune***.

ascensór *s.n.* Instalație (cabină sau platformă care se deplasează pe ghidaje fixe) pentru transportul pe verticală al persoanelor sau al materialelor (în clădirile cu mai multe etaje, în mine, între puncte de niveluri diferite ale unui oraș etc.); lift. ◇ *Cabină de ascensor* v. cabină. *Casa ascensorului* v. casă. *Patină de ascensor* v. patină. • pl. *-oare.* /<fr. ***ascenseur***; cf. lat. *ascensor* „care se urcă" <*ascendĕre* „a se urca".

ascét, -ă *s.m., s.f.* (*relig.*) Pustnic, sihastru, eremit, anahoret. ◇ Compar. *În ultimul timp duce o viață ca de ascet.* ◆ Fig. Persoană care (în societate) duce o viață austeră și retrasă. *Ascetul era tot mai izolat și prefera să studieze decît să se întîlnească cu prietenii.* • pl. *-ți, -te.* și (*înv.*) *aschít, aschét s.m.* /<fr. ***ascète***; cf. gr. *ἀσκητής* „deprins, exercitat cu..." <*ἀσκέω* „a se exercita în...; a-și întări trupul prin exerciții".

ascétic, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* (*relig.*) Care aparține ascetului, ascetismului sau ascezei, care se referă la ascet, la ascetism sau la asceză; contemplativ, mistic. *Viață ascetică.* ◇ (*adv.*) *Trăiește ascetic.* **2** *s.f.* (*teol.*) Ramură a teologiei care se ocupă cu analiza doctrinei perfecțiunii creștine și a modului de a o atinge și cu studiul vieții și operei marilor asceți creștini. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***ascétique***; cf. gr. *ἀσκητικός*.

ascetísm *s.n.* **1** (*teol.*) Doctrină religioasă care preconizează un mod de viață extrem de auster, restrîngerea la maximum a satisfacerii trebuințelor materiale, detașarea de orice plăcere etc., pentru ca prin post, abstinență, rugăciune și meditație să se obțină purificarea spirituală și desăvîrșirea morală și, prin aceasta, apropierea de divinitate. **2** (*relig.*) Mod de viață preconizat de ascetism; sihăstrie, pustnicie, schimnicie, anahoretism, asceză. ◆ Fig. Viață austeră și retrasă pe care o duce cineva în mijlocul societății. • /<fr. ***ascétisme***.

ascetizá *vb. I. tr., refl.* (*teol.*) A da sau a căpăta un caracter ascetic. *Nu-l mai recunoști, s-a ascetizat.* ◆ Fig. A chinui. *Un popor care a fost ascetizat timp de 4 decenii s-a obișnuit cu privațiunile de tot felul* (PER.). • prez.ind. *-ez.* /***ascet*** + *-iza*.

ascézā *s.f.* **1** (*teol.*) Ascetism. *Asceza unui pustnic.* ◆ Ext. Ansamblu de exerciții fizice și spirituale (considerate purificatoare), practicate de unii călugări creștini, musulmani, budiști etc. **2** Fig. Viață austeră și retrasă impusă benevol. *A intrat în starea de asceză.* • pl. *-e.* /<fr. ***ascèse***; cf. gr. *ἄσκησις* „exercițiu, ocupație".

aschét, -ă *s.m., s.f.* v. ascet.

aschimódie *s.f.* (*pop.; fam.; peior.*) Persoană (foarte) urîtă. *Ai mai văzut așa aschimodie de om?* • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<ngr. ***ασχημάδα*** <gr. *ἄσχημος* „urît, diform".

aschít, -ă *s.m., s.f.* v. ascet.

ascídie *s.f.* **1** (*zool.; la pl.*) Clasă de animale marine inferioare, care au corpul în formă de sac și care trăiesc fixate în zona litorală nisipoasă (mai ales pe stînci) (*Ascidia*); (*și la sg.*) animal care face parte din această clasă. **2** (*bot.*) Organ în formă de cupă, constituit din unele frunze, la plantele carnivore. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***ascidie***; cf. gr. *ἀσκίδιον* „săculeț".

ascifér, -ă *adj.* (*bot.*) Care poartă asce. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***ascifère***.

ascítă *s.f.* (*med.*) Acumulare de lichid (seros) în peritoneu, care provoacă creșterea în volum a abdomenului; hidropizie abdominală. • pl. *-e.* /<fr. ***ascite***, engl. ***ascites*** ; cf. gr. *ἀσκίτης* <*ἀσκός* „burduf".

ascític, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) **1** *adj.* Care aparține ascitei, care se referă la ascită. **2** *adj., s.m. s.f.* (Persoană) care suferă de ascită. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***ascitique***.

asclepiád *s.m., s.n.* **1** *s.m.* (*în vers. greacă și latină*) Vers care ia numele presupusului său inventator, poetul grec Asclepiade, care are două forme: asclepiadul minor, de 12 silabe, și asclepiadul major de 16 silabe, reelaborat de Horațiu. ◇ (*adj.*) *Vers asclepiad.* ◆ Strofă cu structură variabilă, formată în principal din astfel de versuri. **2** *s.n.* (*bot.*) Plantă erbacee perenă cu florile albastre parfumate și cu fructul îngroșat și cărnos (*Gentiana asclepiadea*), întrebuințată în medicină și în industria parfumurilor. **3** *s.m.* (*ist.*) Membru al corporației medicilor greci. • sil. *-pi-ad.* pl. *m. -zi, n. -de.* și *asclepiadéu s.m.* /<fr. ***asclépiade***, lat. ***asclepiadēum [metrum]***; cf. nm. pr. *Asclepiade*, poet antic grec, Asclepios, zeul tămăduirii la romani.

asclepiadacée *s.f.* (*bot.*; *la pl.*) Familie de plante dicotiledonate, erbacee sau lemnoase, cu latex, cu frunzele opuse, cu florile hermafrodite gamopetale și cu semințele prevăzute cu un smoc de peri lungi; (*și la sg.*) plantă care face parte din această familie. • sil. *-pi-a-.* pl. *-cee.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***asclépiadacée***; cf. lat. *asclepiadaceae*, gr. *ἀσκληπιάς, -άδος* „iarba-fiarelor".

asclepiadéu *s.m.* v. asclepiad.

asco- Elem. de compunere „ască". • /<fr. ***asco-***; cf. gr. *ἀσκός* „burduf, pungă, sac".

ascocárp *s.n.* (*bot.*; *la unele ciuperci*) Formație rezultată din împletirea hifelor, în care se formează ascele. • pl. *-e.* /<fr. ***ascocarpe***.

ascogén, -ă *adj.* (*bot.*; *despre flori*) Care produce asce. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***ascogène***.

ascolichén *s.m.* (*bot.*; *la pl.*) Clasă de licheni formați dintr-o ciupercă și o algă verde sau albastră; (*și la sg.*) lichen care face parte din această clasă. • pl. *-i.* /<fr. ***ascolichenes***.

ascomicétă *s.f.* (*bot.*; *la pl.*) Clasă de ciuperci saprofite (parazite sau care trăiesc în simbioză), care au corpul vegetativ format, de obicei, din filamente și care se înmulțesc prin spori produși de o ască (*Ascomycetes*); (*și la sg.*) ciupercă care face parte din această clasă. • pl. *-e.* /<fr. ***ascomycètes***; cf. gr. *ἀσκός* „burduf", *μύκης* „ciupercă".

ascórbic *adj.* (*farm., chim.*) *Acid ascorbic* = numele științific al vitaminei C. • pl. *-ci.* /<fr. ***ascorbique***.

ascorbicurie *s.f.* (*med.*) Prezența acidului ascorbic în urină; ascorburie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***ascorbicurie***.

ascorbinemie *s.f* (*med.*) Prezența acidului ascorbic în sânge. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***ascorbinémie***.

ascorburie *s.f.* (*med.*) Ascorbicurie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***ascorburie***.

ascospór *s.m.* (*bot.*) Spor format în interiorul unei asce. • pl. *-i.* /<fr. ***ascospore***; cf. gr. *ἀσκός* „burduf", *σπορά* „sămânță".

ascultă *vb. I.* **1** *tr.* (*despre ființe*) A-și încorda auzul pentru a percepe un sunet sau un zgomot, a se strădui să audă. *Mă înfior cînd ascult crivățul.* ◇ Expr. *A asculta teacă de pămînt* v. teacă. *A asculta țîncul-pămîntului* v. țînc. ◆ Spec. (*despre animale*) A ciuli urechile pentru a auzi ceva. *Ciinele ascultă atent, cu botul în vînt.* ◆ (*med.*) A ausculta. *Medicul ascultă bătăile inimii cu stetoscopul.* ◆ A auzi. *În privighetori să-mi pară Glasul Linei că-l ascult* (COȘB.). ◆ A trage cu urechea. *Ascult la ușă ce se vorbește înăuntru.* **2** *intr.* A fi atent la ceea ce se spune, se cîntă etc. *Eu sînt dator să spun povestea și vă rog să ascultați* (CR.). ◇ (*în corelație cu vb. „a sta", arată o acțiune de durată*) *Ele plîng, și mi se strînge Inima cum stau și-ascult* (COȘB.). ◇ (*intr.*; *urmat de determ. introduse prin prep. „la", indică persoana sau instrumentul care se face auzit*) *Foicică, mărăcine, Ascultați, boieri, la mine* (POP.). ◇ Expr. (*tr.*) *A asculta liturghia* = a participa la slujba bisericească. *A asculta cu zece urechi* v. zece. ◆ (*compl. indică cursuri, discursuri, conferințe etc.*) A audia. *Astăzi vine un mare profesor la Universitate și ține o prelegere. Mă duc să-l ascult.* ◆ (*compl. indică elevi, studenți etc.*) A examina oral. *Profesorul îl ascultă la matematică.* ◆ (*jur.*) A audia un martor (într-un proces). **3** *tr.* (*compl. indică vorbe, afirmații etc.*) A acorda importanță, a lua în considerație. *Zici că-s mîndră și n-am vrut Ca s-ascult vorbele tale?* (COȘB.). **4** *tr.* A da urmare, a se conforma unui ordin, unui sfat etc.; a face întocmai cum vrea cineva. *Te voi sluji cum am slujit și pe tată-tău. Numai să m-asculți* (ISP.). ◇ (*intr.*; *adesea urmat de determ. introduse prin prep. „de"*) *Copilul ascultă mai mult de tatăl său.* ◇ (*refl. pas.*) *E bine să se asculte de sfatul medicului.* ◇ Expr. (*intr.*) *A asculta de cuvîntul cuiva* v. cuvînt. ◇ Fig. *Mi-am ascultat inima și-am venit să te îmbrățișez* (GAL.). ▵ (*intr.*) *Am ascultat de bunul-simț, care-mi spunea să-l las în plata Domnului.* ◆ A îndeplini o dorință, o rugăminte a cuiva. *Chemarea-mi asculta-vei? Din neguri reci plutind te vei desface?* (EMIN.). • prez.ind. *ascúlt.* /lat. ***ascultare*** = ***auscultare***.

ascultáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a asculta* și rezultatul ei; ascultat[1]. ◇ Expr. *A da cuiva* (*o clipă de*) *ascultare* = a da cuiva atenție, importanță. *A fi* (*sau a sta, a rămîne etc.*) *sub ascultarea cuiva* = *a*) a fi în slujba, sub autoritatea, sub comanda, sub stăpînirea cuiva; *b*) a face voia cuiva. **2** (*bis.*) Făgăduință de deplină supunere față de biserică, față de superiorul bisericesc sau față de duhovnic, făcută de monahi. ◆ Ucenicie făcută de cel ce intră în monahism. • pl. *-ări.* /v. ***asculta***.

ascultát[1] *s.n.* Ascultare. • /v. ***asculta***.

ascultát[2], -ă *adj.* **1** Care este auzit. **2** Care este audiat. **3** Care este examinat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***asculta***.

ascultátor, -oáre *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* (*despre ființe*) Care ascultă; supus, docil. *Fata moșneagului... era frumoasă, harnică, ascultătoare* (CR.). ◇ Fig. *Coborau pe ascultătoarele valuri ale fluviului* (EMIN.). **2** *s.m., s.f.* (*mai ales la pl.*) Persoană care ascultă o povestire, un concert, o conferință etc., auditor; ext. asistență, auditoriu, public. *Noul post de radio are numeroși ascultători.* ◇ Fig. *Mii de brazi sînt ascultătorii... acestui mare cîntec, neoprit, al apelor* (BOGZA). • pl. *-ori, -oare.* /***asculta*** + *-ător*.

ascúnde *vb. III. tr.* **1** A așeza într-un loc în care să nu poată fi văzut și găsit; a sustrage (intenționat) vederii. *Unde ai ascuns cheile?* ◇ (*refl.*) *Se ascunse sub pod* (ISP.). ◇ Loc.adv. *În sau pe* (*ori, înv., sub*) *ascuns* = tainic, pe furiș. *Fata, într-ascuns, îi făcu merinde* (EMIN.). ◇ Expr. *A ascunde acul în miere* v. ac. *A se ascunde după deget* v. deget. ◇ Fig. *Nu poți ascunde rînduielile firii* (DEȘ.). ◆ (*compl. indică fugari, infractori etc.*) A adăposti pentru a nu fi găsit. *L-a ascuns în pivniță și nu l-a găsit poliția.* ◆ (*cu determ. introduse prin prep. „cu", indicînd instrumentul acțiunii*) A acoperi, a pune la adăpost de priviri indiscrete; a feri; a masca. *Perdeaua ascunde un dulap cu haine.* ◇ (*constr. cu pron. în dat.*) *Cu mîinile-amîndouă eu fața îmi ascund* (EMIN.). ◆ (*refl.*) A se feri de cineva din cauza rușinii, a sfielii, a fricii etc. *Copilul, de rușine se ascunde după ușă.* ◇ (*adesea cu determ. introduse prin prep. „cu", indicînd lucrul ascuns*). *Mă ascund cu capul sub plapumă.* ◆ (*despre soare, lună, stele*) A intra în nori. *Luna se ascunsese* și se făcu întuneric. **2** (*compl. indică sentimente, gînduri, fapte etc.*) Fig. A face să nu fie cunoscut, știut, înțeles de alții; a disimula; a tăinui. *Spînul... nu știa cum să-și ascundă ura* (CR.). ◇ (*refl.*) *În cuvintele lui se ascunde un mare adevăr.* **3** A împiedica vederea. *Zidul înalt ascunde grădina.* • prez.ind. *ascúnd, (înv., reg.) ascúnz*; perf. smp. *ascúnsei*; part. *ascúns.* /lat. ***abscondĕre***.

ascúndere *s.f* Acțiunea de *a ascunde* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***ascunde***.

ascúns[1] *s.n.* **1** Enigmă, taină, tîlc. *Nu putea el ghici ascunsul vorbelor bătrînului* (ISP.). **2** Ascundere. *Ascunsul sub pat nu e totdeauna salvator.* ◇ *De-a ascunsul* sau *de-a* (*v-ați*) *ascunselea* = numele unui joc de copii în care unul închide ochii (și numără, de obicei pînă la o sută, din zece în zece, rostind în final o formulă-tip) pînă se ascund ceilalți, pe care apoi îi caută. **3** (*înv.*) Ascunzătoare, ascunziș. *Au auzit toate sfaturile... zmeoaicelor și, ieșind din ascunsul său, au zburat la căruță* (POP.). ◇ Expr. *În ascunsul inimii* (sau *sufletului*) = în adîncul conștiinței. *El era împăcat cu cugetul său și se bucura în ascunsul sufletului său de izbîndele sale* (ISP.). • pl. *-uri, -e.* /v. ***ascunde***.

ascúns[2], -ă *adj.* **1** Așezat intenționat într-un loc în care să nu poată fi văzut și găsit; pitit, dosit. *Ne-om da sărutări pe cale, Dulci ca florile ascunse* (EMIN.). ◇ *Economie ascunsă* v. economie. ◆ Care este ferit de privirile oamenilor, dosnic; ext. camuflat, secret. *O intrare ascunsă ducea către o capelă.* ◆ Care este îndepărtat, izolat. *Un sat ascuns între munți.* ◆ Fig. Care nu este încă descoperit, valorificat sau folosit. *Calități ascunse.* **2** (*despre oameni*) Care are obiceiul să-și ascundă gîndurile sau faptele. *Era un om tăcut și ascuns.* ◆ (*despre faptele, gîndurile, intențiile oamenilor*) Care nu este dezvăluit nimănui; tăinuit, secret. *Ai vreun gînd ascuns?... Vrei să fugi?* (ALECS.). ◆ (*despre creații, idei, sensuri etc.*) Care este criptic, enigmatic, misterios; ocult. *Textul are un sens ascuns.* ◆ (*despre astre*) Care este acoperit cu nori sau ceață. • pl. *-și, -se.* /v. ***ascunde***.

ascunzătór, -oáre *s.f., s.m., adj.* **1** *s.f.* Loc în care se poate ascunde cineva sau ceva. *În această ascunzătoare vei găsi niște haine* (ISP.). ◇ Fig. *O suflare de vînt..., furișîndu-se din ascunzătoarea-i răcoroasă de frunziș întunecos, se abătu... peste întinderea înflorită din fața mea* (HOG.). **2** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care se ascunde. • pl. *-ori, -oare.* /***ascunz***, prez.ind. al lui *ascunde* + *-ător, -ătoare*.

ascunzíș *s.n.* **1** Loc tainic, ferit de priviri. *Ascunzișul nostru era ferit și de pescarii cu vîrșe* (SADOV.). ◇ (*urmat de determ. care indică obiectul care oferă o ascunzătoare*) *Figura lui, atîta cît se vedea din ascunzișul blănii, arăta supărare* (PAS). ◇ Fig. *În ascunzișul sufletului simțea că are dreptate.* **2** Fig. Taină, secret. *Era un om cu multe ascunzișuri.* ◇ Loc.adv. *Cu ascunzișuri* = fără sinceritate; tainic. *Se poartă cu ascunzișuri.* • pl. *-uri.* /***ascunz***, prez ind. al lui *ascunde* + *-iș*.

ascuți *vb. IV. tr.* **1** (*compl. indică arme albe, unelte, instrumente chirurgicale etc. sau lamele lor*) A face mai tăios. *Înainte de cosit, țăranul își ascute coasa.* ◆ A face să aibă vîrf (înțepător). *Ascut un creion colorat.* **2** Fig. (*constr. cu pron. în dat.*) A face (mai) ager, (mai) pătrunzător. ◇ (*refl.*; *despre oameni sau despre manifestările lor*) *Văzu că începe a judeca altfel... Pasămite se ascuțise la minte* (ISP.). ◇ Expr. (*fam.*) *A-și ascuți limba* (sau *condeiul, pana*) = a se pregăti de un atac verbal (sau scris) împotriva cuiva. *A-și ascuți cuvîntul* = a fi atent la modul în care se exprimă, a-și șlefui felul de a vorbi. *A-și ascuți glasul* (sau *vocea*) = a ridica tonul la cineva. *A se ascuți la cineva* = a țipa, a ridica tonul la cineva. *A-și ascuți colții* (sau *dinții*) = (*despre oameni*) a se obrăznici; a se pregăti să replice violent. *A-și ascuți inima* sau (*refl.*) *a se ascuți la inimă, a i se ascuți inima* = a căpăta curaj. (*fam.*) *A se ascuți* (*la față*) = a slăbi foarte tare. *A ascuți auzul* v. auz. *A-și ascuți urechile* v. ureche. *A-și ascuți creierul* v. creier. ◆ (*compl. indică stări de spirit, conflicte sociale, politice, economice etc.*) A face să fie (mai) acut, (mai) dîrz, (mai) neîmpăcat; a intensifica, a înteți, a spori. *Aceste polemici au ascuțit la maximum lupta dintre noi.* ◇ (*refl.*) *Contradicțiile dintre soți se ascut pe zi ce trece.* • prez.ind. *ascút, (înv.; reg.) ascúț, -țésc* ; conjunct. *să ascút, (reg.) să ascúț*; imper. *ascúte!* /probabil lat. ****excotire*** <*cos, cotis* „gresie"; cf. lat. **exacutīre* <*exacūtus* „acut".

ascuțíme *s.f.* **1** Faptul de *a fi ascuțit*. **2** Fig. Agerime (a minții), pătrundere, perspicacitate, acuitate; subtilitate. *Din copilărie, mintea lui Costan prinse ascuțime* (CAM.). ◇ Loc.adv. *Cu ascuțime* = *a*) hotărît, ferm. *E o problemă care trebuie rezolvată cu ascuțime*; *b*) cu pricepere, cu dibăcie. *Un fleac de omuleț, ...dar îi umblă limba cu ascuțime* (SADOV.). • pl. *-i.* /***ascuți*** + *-ime*.

ascuțíre *s.f.* Acțiunea de *a ascuți* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***ascuți***.

ascuțíș *s.n.* Tăiș sau vîrf ascuțit al unui obiect (mai ales al unei arme). *Jură-mi-te pe ascuțișul paloșului tău* (CR.). ◇ Expr. *A trece* (pe cineva) *prin* (sau *sub, pe sub*) *ascuțișul sabiei* (sau *fierului*) sau *a trece* (*pe cineva*) *pe sub ascuțișul săbiei* v. trece. ◇ Analog. *Marea e acum cenușie și netedă ca un atlas pe care-l sfîșie ascuțișul vaporului* (VL.). ◆ Fig. Expresivitate; finețe, subtilitate. *[Poetul tînăr] trebuie... să deprindă a cîntări cuvintele, a le cunoaște ascuțișurile* (PER.). • pl. *-uri.* /***ascuți*** + *-iș*.

ascuțít[1] *s.n.* Faptul de *a ascuți*. ◇ *Piatră de ascuțit* v. piatră. • pl. *-uri.* /v. ***ascuți***.

ascuțít[2], -ă *adj.* **I** **1** (*despre obiecte*) Care este prevăzut cu muchie tăioasă sau cu vîrf tăios. *Împrejur gard nu era, ci numai niște lungi țărușe ascuțite* (EMIN.). *Paloș ascuțit.* ◇ Analog. *Culmea ascuțită a dealului.* **2** (*geom.*) *Unghi ascuțit* = unghi mai mic de 90 de grade. **3** (*fon.*) *Accent ascuțit* v. accent. **II** Fig. **1** (*despre minte*) Care este ager, pătrunzător, perspicace; fin, subtil. *Are o minte ascuțită.* ◇ Expr. *Ascuțit la minte* = deștept. ◇ Analog. *În mine e... curiozitatea ascuțită*

a unei experiențe de psihologie (IBR.). ◆ Ext. (*despre auz*) Care percepe sunetele de intensitate foarte mică. *Întotdeauna a avut un auz ascuțit.* **2** (*despre senzații, sentimente etc.*) Care este intens, viu; puternic. *O durere ascuțită, crudă, îi pătrunde inima* (EMIN.). ◇ (*adv.*) *Rănile vechi... nu dor așa de ascuțit ca cele nouă* (SP. POP.). ◇ Analog. (*despre căldură, frig*) *Căldura ascuțită a focului ne bătea în față* (SADOV.). ◆ Ext. (*despre mirosuri*) Care este pătrunzător; tare; iute. *În noaptea de vară... plutea subt bolți, puternică, mireasma ascuțită a rășinei de brad* (SADOV.). **3** (*despre conflicte, ciocniri etc.*) Care se desfășoară într-un mod violent, înverșunat. ◆ (*despre stări sociale, lupte politice*) Care se află într-un punct conflictual culminant; acut. **4** (*despre vorbe*) Care este aspru, tăios; usturător. *Grigoriță are dreptate... a început cuvînt ascuțit gospodina* (SADOV.). **5** (*despre chip, înfățișare*) Care este slab, uscat. ◇ Expr. (*glum.*) *A fi ascuțit ca lupta de clasă* = a fi foarte slab. **6** (*despre privire*) Care străpunge; care este sfredelitor; tăios. *Nu i-am putut suporta privirea ascuțită.* ◆ (*despre zîmbet*) Care este ironic, răutăcios. *Către veselia ucraineanului se răsuci Cocor, cu zîmbetu-i ascuțit* (SADOV.). **7** (*despre sunete, glas, rîs*) Care este strident (și subțire). *Are un rîs supărător, ascuțit.* ◇ (*adv.*) *Pe fînețe, o pasăre țipa ascuțit* (SADOV.). ◆ (*despre exprimare, stil etc.*) Care este tăios, nemilos. *A suportat din partea lui o critică ascuțită.* ◇ Expr. *A avea limbă* (sau *limba*) *ascuțită* v. limbă. • pl. *-ți, -te.* /v. ***ascuți***.

ascuțitór, -oáre *s.f., s.m.* **1** *s.f.* Unealtă (sau dispozitiv, instrument) de ascuțit obiectele tăioase sau cele terminate cu un vîrf. *Mi-am cumpărat o ascuțitoare pentru creioane.* **2** *s.m.* Persoană specializată în ascuțirea obiectelor tăioase; tocilar. • pl. *-ori, -oare.* /***ascuți*** + *-tor.*

ascuțitoríe *s.f.* (*ind.*) Atelier sau secție a unei fabrici unde se ascut obiecte tăioase. • pl *-ii.* g.-d. *-iei.* /***ascuțitor*** + *-ie.*

ásdic *s.n.* (*mar.*) Aparat de detectat submarinele, precum și bancurile de nisip submarine, bancurile de pești etc., prin ultrasunete; sonar. • /<fr. ***asdic***, abr. de la. engl. *A[nti] S[ubmarine] D[etection] I[nvestigation] C[ommittee]* „Comitetul de Detectare și Investigare Anti Submarină".

aseáme *adj., adv.* v. asemenea.

aseămene *adj., adv.* v. asemenea.

aseámenea *adj., adv.* v. asemenea.

aseáminea *adj., adv.* v. asemenea.

aseár *adv.* v. aseară.

aseárа *adv.* În seara zilei precedente. *Am fost aseară la teatru.* ◇ (*precedat de prep., cu sensul determ. de acestea*) *Pînă aseară* = pînă la începutul serii precedente. *Nu l-am văzut pînă aseară. De aseară* = începînd din seara precedentă. *Nu știu unde e, că nu l-am văzut de aseară.* • și (*reg.*) *asără, asár, aseár adv.* /***a***^{4} + ***seară***.

asecá *vb. I. tr.* A deseca. ◆ Spec. A evacua apa din puțurile de mină în curs de săpare, din rocile sau substanțele minerale utile etc. • prez.ind. *aséc.* /de la ***seca***, după fr. *assécher*; cf. lat. *assiccare* <*siccare* „a seca".

asecáre *s.f.* Acțiunea de *a aseca* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***aseca***.

asecát, -ă *adj.* (*despre terenuri*) Desecat. ◆ Spec. (*despre puțuri de mină, roci, substanțe minerale*) Din care s-a evacuat apa. • pl. *-ți, -te.* /v. ***aseca***.

asecurá *vb. I.* v. asigura.

asecuráre *s.f.* v. asigurare.

asecurát, -ă *adj., s.m., s.f.* v. asigurat.

asediá *vb. I. tr.* (*milit.; compl. indică locuri întărite, cetăți, orașe etc.*) A supune unui asediu. ◇ Fig. *A fost asediat de mulțimea entuziastă.* ◆ Ext. A înconjura, a bloca accesul sau ieșirea. *Greviștii au asediat clădirea administrației.* ◆ Fig. (*compl. indică oameni, mai ales femei*) A insista foarte mult pe lîngă cineva în vederea atingerii unui scop; a deranja cu cereri dese și insistente. *M-a asediat cu întrebările.* • sil. *-di-a.* prez.ind. *-iez.* /<it. ***assediare***.

asediát, -ă *adj.* (*milit.; despre cetăți, orașe, locuri întărite etc.*) Care este încercuit și atacat de forțe armate. ◆ Fig. (*despre oameni*) Care este asaltat cu rugăminți, cereri etc. • sil. *-di-at.* pl. *-ți, -te.* /v. ***asedia***.

asediatór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (*milit.*) (Armată, persoană) care asediază o cetate, un oraș, locuri întărite etc. • sil. *-di-a-.* pl. *-ori, -oare.* /***asedia*** + *-tor*; cf. it. *assediatore.*

asediére *s.f.* (*milit.*) Acțiunea de *a asedia* și rezultatul ei; asediu. • sil. *-di-e-.* pl. *-i.* /v. ***asedia***.

asédiu *s.n.* (*milit.*) Încercuire de durată și atacare cu forțe armate a unui loc întărit, a unei cetăți, a unui oraș etc. pentru a le cuceri. ◇ *Stare de asediu* = stare a unei localități, a unei țări etc. (apărută în împrejurări excepționale), care constă în acordarea unor drepturi speciale armatei, poliției etc. și în suspendarea unor libertăți democratice. ◇ Fig. *Politicianul a rezistat asediului întrebărilor incomode ale ziariștilor.* • pl. *-ii.* /<it. ***assedio***, lat. ***assedium***.

aseísmic, -ă *adj.* (*despre zone geografice*) Care este lipsit de cutremure; în care nu se produc cutremure. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***aséismique***.

aseismicitáte *s.f.* (*geol.*) Absență a fenomenelor seismice într-o zonă geografică. • sil. *-se-is-.* pl. *-ăți.* /<fr. ***aséismicité***.

aseitáte *s.f.* (*filos.; în scolastica tîrzie*) Caracterul unei entități de a avea în ea însăși cauza și principiul propriei sale existențe. *Aseitatea lui Dumnezeu.* • sil. *-se-i-.* /<lat. ***aseĭtas, -atis***.

aselenizá *vb. I. intr.* (*despre astronave*, ext., *despre astronauți*) A lua contact cu suprafața Lunii, venind de pe Pămînt; a se așeza pe Lună; a aluniza. • prez.ind. *-ez.* /***a***^{4} + nm. pr. (Luna, în mit. greacă) ***Selene*** + *-iza.*

aselenizáre *s.f.* (*astron.*) Faptul de *a aseleniza*; alunizare. *Cu o oră înaintea aselenizării, orașele americane arătau ca părăsite* (PER.). • pl. *-ări.* /v. ***aseleniza***.

asemántic, -ă *adj.* (*lingv.; despre unități lingvistice*) Care este lipsit de sens. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***asémantique***.

asemăluí *vb. IV. tr., refl.* (*înv.*) A (se) asemăna. • prez.ind. *-esc.* și *asămăluí vb. IV.* /***a***^{4} + ***semălui***.

asemăná *vb. I.* **1** *refl.* A avea însușiri, trăsături comune cu altcineva sau cu altceva, a fi la fel, analog, similar cu cineva sau cu ceva; a semăna. *Copilul se asemăna mamei lui.* ◇ Poet. *Atît de fragedă, te-asameni Cu floarea albă de cireș* (EMIN.). **2** *tr.* A socoti la fel cu altul, a considera la fel ca altul, a situa pe același plan; a asemui, a compara. *Gardul, în copilărie, Veșnic l-am asemănat C-un nebun care-a plecat Razna pe cîmpie* (COȘB.). ◇ (*refl. pas.*) *Este un sunet cărui altul nu se poate asemăna* (C. NEGR.). ◇ (*refl.*) *Tu vrei un om să te socoți, Cu ei să te asameni?* (EMIN.). **3** *tr.* (*înv.; despre terenuri denivelate*) A aduce la același nivel; a nivela, a netezi. ◇ Expr. *A asemăna cu pămîntul* = a face una cu pămîntul; a distruge în totalitate. *Era atunci Tîrgoviștea oraș foarte mare... Ale lui măreție ziduri vremea le-a ruinat și le-a asemănat cu pămîntul* (BĂLC.). • prez.ind. *asémăn.* și (*înv.*) *asămănă, asemărá, (reg.) asămînă vb. I.* /lat. ***assimilare***.

asemănáre *s.f.* **1** Faptul de *a* (*se*) *asemăna*; analogie, similitudine. ◇ Loc.adv. *După* (sau, *înv., pre*) *chipul și asemănarea cuiva* ori *după chip și asemănare* = întocmai, leit, la fel (cu cineva sau cu ceva). *Și-și ia un suflet de noră întocmai după chipul și asemănarea celei dintîi* (CR.). ◇ Expr. *A avea asemănare* v. avea. ◆ (*mat.*) Corespondență între punctele a două figuri în care raportul lungimilor segmentelor omoloage este constant. **2** Comparație, comparare. *Asemănarea ce-o faci nu-i bună.* ◇ Loc.adj., adv. *Fără asemănare* = (care este) extraordinar, incomparabil. ◇ Loc.adv. (*înv.*) *În asemănare cu...* = în comparație cu... *Cît mă simțeam de mic în asemănare cu băietul acel ce scria sară și vie în trei osebite feluri?* (C. NEGR.). ◇ Expr. *A face o asemănare între...* = a compara. • pl. *-ări.* și (*înv.*) *asămănáre, asămînáre s.f.* /v. ***asemăna***.

asemănát, -ă *adj.* (*înv.*) Asemănător. *Aflăm la noi obiecte antice, asemănate cu altele multe ce s-au descoperit aiurea* (ODOB.). ◆ (*adv.*) În conformitate cu..., conform cu... *Îndată ce Mihai Vodă se întoarse în capitala țării, asemănat cu înțelegerea ce avusese cu Bathori, el chemă pe ceaușul turcesc* (BĂLC.). • pl. *-ți, -te.* și (*înv.*) *asămănát, -ă, asămînát, -ă adj.* /v. ***asemăna***.

asemănátor, -oáre *adj.* (*adesea constr. cu dat. sau cu prep. „cu"*) Care seamănă cu cineva sau cu ceva; similar, asemenea, analog. *Avea pantofii asemănători cu ai lui.* • pl. *-ori, -oare.* și (*înv.*) *asămănátór, -oáre, asămînátór, -oáre adj.* /***asemăna*** + *-ător.*

asemărá *vb. I.* v. asemăna.

aséme *adj., adv.* v. asemenea.

asémene *adj., adv.* v. asemenea.

asémenea *adj.invar., adv.* I *adj.invar.* **1** Care seamănă (cu cineva sau cu ceva); asemănător, deopotrivă, la fel. *Ochii ei negri asemenea sînt Cu negrele boabe-ale murii* (COȘB.). ◇ *Reducere a termenilor asemenea* v. reducere. *Termeni asemenea* v. termen. ◇ Poet. *E un adînc asemene Uitării celei oarbe* (EMIN.). ◆ (*geom.; înv.*) Care au unghiurile corespunzătoare egale și laturile corespunzătoare proporționale. *Teorema lui Thales aplicată la triunghiuri asemenea.* **2** Astfel (de...), atare. *Înainte de a bea... a îngînat cuvintele potrivite în asemenea împrejurări* (SADOV.). ◇ Loc.adv. *În* (ori *într-un*) *asemenea caz* v. caz. ◆ (*dînd val. de super. cuv. următor*) Atît de..., așa de... (mare, puternic, bun, rău etc.). *Nu mai văzuse asemenea frumusețe.* ◇ (*precedat de art.nehot.*) *O asemenea fată nu se mai află în sat.* ◇ (*precizat printr-un al doilea adj., care precedă sau urmează subst.*) *Zi că nu-ți venea să pornești la drum... cu asemenea om vrednic și de-a pururea vesel* (CR.). **II** *adv.* **1** Tot așa, în același fel, deopotrivă (de...), așijderea. *Asemene... și cel mijlociu plecă și el spre apus* (ISP.). *Asemenea a rezolvat și ea exercițiul.* ◇ Loc.adv. *De asemenea* v. de. **2** Pe lîngă aceasta, încă, mai; cu acest prilej. *Voi să știi asemenea cît te iubesc de tare* (EMIN.). • și (*înv., reg.*) ***aseáme, aseámene, aseámenea, aseáminea, aséme, asémene, asémeni, asémerea, asémine, aséminea, asămine, asémini*** *adj.invar., adv.* /lat. ***assimilem***.

asémeni *adj., adv.* v. asemenea.

asémerea *adj., adv.* v. asemenea.

asemíe *s.f.* (*med.*) Tulburare a limbajului mimic constînd în incapacitatea de a folosi semnele pentru înțelegerea și exprimarea ideilor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***asémie***, engl. ***asemia***; cf. gr. *ἀ-* „fără", *σημα* „semn".

asémine *adj., adv.* v. asemenea.

aséminea *adj., adv.* v. asemenea.

asemuí *vb. IV. tr.* (*de obicei urmat de determ. introduse prin prep. „cu"*) **1** A asemăna, a pune alături, a compara. *Cînd îi auzisem întîi numele, cu mare mirare îl asemuisem lui Carol cel Mare* (SADOV.). ◇ (*refl.*) *Vînătorii proclamă că nimic pre pămînt nu se poate asemui cu plăcerea vînătoriei* (ODOB.). **2** (*înv.*) A confunda. *A asemuit-o cu altcineva.* • prez.ind. *-iesc.* și *asămuí vb. IV.* /***a***^{4} + ***seamă*** + *-ui.*

asemuíre *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *asemui.* • pl. *-i.* /v. ***asemui***.

asemuít, -ă *adj.* Asemănător cu..., asemenea, identic, la fel. • pl. *-ți, -te.* /v. ***asemui***.

asén *s.m.* v. asin.

asentimént *s.n.* (*adesea constr. cu subst. în dat.; mai ales în legătură cu vb. „a cere", „a da", „a avea"*) Consimțămînt, aprobare, încuviințare dată cuiva pentru a face ceva. *Vrea să se căsătorească doar cu asentimentul părinților.* ◇ Expr. *A fi în asentimentul cuiva* = a proceda în conformitate cu dorința cuiva; a avea aprobarea cuiva într-o acțiune. • pl. *-e.* /<fr. ***assentiment***.

asénție *s.f.* v. esență.

asepsíe *s.f.* (*med.*) Metodă de sterilizare a instrumentelor chirurgicale, a locului unde se face operația etc. cu ajutorul căldurii, a ultrasunetelor, a razelor ultraviolete etc. ◆ Absență a microbilor în urma aplicării acestei metode. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***asepsie***; cf. gr. *ἀ-* „fără", *σῆψις* „infecție, putrefacție".

aséptic, -ă *adj.* (*med.; despre instrumente chirurgicale, săli de operație etc.*) Care este în stare de asepsie; lipsit de microbi, sterilizat. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***aseptique***.

aseptizá *vb. I. tr.* (*med.; compl. indică instrumente chirurgicale, săli de operație etc.*) A face să fie aseptic; a steriliza. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***aseptiser***.

aseptizáre *s.f.* Acțiunea de *a aseptiza* și rezultatul ei; sterilizare. • pl. *-ări.* /v. ***aseptiza***.

asertă *vb. I. tr.* (*lingv.*) A enunța. • prez.ind. *-ez.* /de la ***asertiv***.

asertív, -ă *adj.* (*filos.*) Care are caracter de aserțiune; care conține o aserțiune; asertoric. *Propoziție asertivă.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***assertif***, engl. ***assertive***; cf. it. *assertivo.*

asertivitáte *s.f.* (*med.*) Caracteristică a unei persoane care își exprimă cu ușurință punctul de vedere și interesele, fără anxietate, fără a le nega pe ale celorlalți. • /<fr. ***assertivité***, engl. ***assertivity***.

asertóric, -ă *adj.* (*filos.; despre propoziții, judecăți*) Care are caracterul unei aserțiuni, asertiv; care

exprimă constatarea unei situații. *Judecată asertorică.* • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***assertorique***; cf. germ. *assertorisch.*

aserțiúne *s.f.* (*log.*) Enunț (afirmativ sau negativ) care este dat ca adevărat. ◆ Gener. Afirmație. *Nu vă voi oferi nici o aserțiune pe care să n-o justifice o notă în josul paginii* (HASD.). • pl. *-i.* /<fr. ***assertion***, lat. ***assertĭo, -onis*** <*asserĕre* „a pretinde; a afirma".

aserví *vb. IV. tr.* (*compl. indică țări, popoare, grupuri sociale, persoane*) A subordona, a supune unor interese sau puteri străine ori unor grupuri dominante, a aduce la stadiul de dependență absolută; a subjuga, a înrobi. • prez.ind. *-esc.* /<fr. ***asservir.***

aservíre *s.f.* Acțiunea de *a aservi* și rezultatul ei; supunere deplină. • pl. *-i.* /v. ***aservi.***

aservít, -ă *adj.* (*despre grupuri, popoare, persoane etc.*) Care este supus intereselor altor grupuri, popoare, persoane decît acelea din care face parte. • pl. *-ți, -te.* /v. ***aservi.***

aservitór, -oáre *adj.* Care aservește. • pl. *-ori, -oare.* /***aservi*** + *-tor.*

asesór, -oáre *s.m., s.f.* (*jur.*) **1** (*în trecut*) Reprezentant al poporului în unele complete de judecată. ◆ Persoană aleasă, pe timp limitat, pentru a participa la judecarea unor procese penale sau civile. ◇ *Asesor popular* = judecător atașat pe lîngă președinții tuturor instanțelor, în afară de Curtea Supremă, ales de sindicate și numit de Ministerul Justiției. **2** Ajutor al unui judecător (în diferite sisteme judiciare). • pl. *-ori, -oare.* /<lat. ***assesor, -oris***, fr. ***assesseur***, germ. ***Assessor.***

asesorát *s.n.* (*jur.*) Funcția de asesor. • pl. *-e.* /<fr. ***assessorat.***

asexualitáte *s.f.* (*med.*) Lipsă a dorinței, a interesului sexual, fără vreo cauză organică. • sil. *-xu-a-.* /<engl. ***asexuality.***

asexuát, -ă *adj.* (*despre plante și animale*) Care este lipsit de caractere de apartenență la unul dintre sexe. ◇ *Reproducere asexuată* = înmulțire prin spori sau prin diviziune, fără fecundație. ◆ Ext. (*relig.; despre îngeri*) Care nu are sex. • sil. *-xu-at.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***asexué.***

asezoná *vb. I. tr.* (*culin.*) A pune ingrediente într-o mîncare pentru a-i da un gust bun (picant). ◆ Fig. (*iron.*) A adăuga ceva la un lucru pentru ca acesta să fie mai atractiv, mai deosebit. *Își asezonează discursul cu glume.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***assaisonner.***

asezonáre *s.f.* Acțiunea de *a asezona* și rezultatul ei. ◆ Fig. Operație care face ca un lucru să fie mai atractiv, mai deosebit. • pl. *-ări.* /v. ***asezona.***

asezonát, -ă *adj.* (*despre mîncăruri*) Care conține ingrediente. ◆ Fig. Ornamentat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***asezona.***

asfált *s.n.* (*tehn.*) **1** (*chim.*) Componentă de culoare închisă a petrolului, care provine din hidrocarburile superioare prin condensare oxidativă și prin reacții de polimerizare, obținîndu-se asfalt artificial prin suflare de aer în păcura asfaltoasă, concentrată și încălzită, folosită la fabricarea îmbrăcăminților rutiere sau a izolațiilor hidrofuge. ◇ *Drișcă pentru asfalt* v. drișcă. ◆ Ext. Drum, trotuar acoperit cu asfalt. *După trecerea iernii, asfaltul este plin de gropi.* **2** Bitum natural. • pl. *-uri.* /<fr. ***asphalte***; cf. lat. *asphaltus*, gr. *ἄσφαλτος.*

asfaltá *vb. I. tr.* (*compl. indică șosele, străzi, drumuri etc.*) A acoperi cu un strat de asfalt. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***asphalter***, germ. ***asphaltieren.***

asfaltáj *s.n.* Strat de asfalt aplicat pe suprafața unui element de construcție. • pl. *-e.* /<fr. ***asphaltage.***

asfaltáre *s.f.* Acțiunea de *a asfalta* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***asfalta.***

asfaltát, -ă *adj.* (*despre drumuri, șosele, străzi etc.*) Care este acoperit cu un strat de asfalt. ◇ *Carton asfaltat* v. carton. • pl. *-ți, -te.* /v. ***asfalta.***

asfaltatór *s.m.* Asfaltor. • pl. *-ori.* /***asfalta*** + *-tor.*

asfalténe *s.f. pl.* (*chim.*) Constituenți ai asfalturilor formați din hidrocarburi cu masă moleculară mare, insolubili în fracțiuni de petrol, solubili în sulfură de carbon, care dau bitumului calitatea de aglomerant. • /<fr. ***asphaltènes.***

asfáltic, -ă *adj.* (*despre drumuri, straturi etc.*) Care conține asfalt, impregnat sau acoperit cu asfalt; asfaltos. *Pe șosea s-a aplicat stratul asfaltic.* • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***asphaltique.***

asfaltiér *s.n.* (*nav.*) Navă amenajată pentru transportat asfalt. • sil. *-ti-er.* pl. *-e.* /<fr. ***asphaltier.***

asfaltít *s.n.* (*mineral.*) Amestec natural de bitum și materii organice. • /<fr. ***asphaltite.***

asfaltizáre *s.f.* (*chim.*) Transformare naturală lentă a țițeiului în asfalt; transformare a bitumului din păcura asfaltică în asfalt. • pl. *-ări.* /***asfalt*** + *-iza*, după fr. *asphaltisation.*

asfaltogén, -á *adj.* Care produce asfalt. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***asphaltogène.***

asfaltór *s.m.* Muncitor specializat în lucrări de asfaltare; asfaltator. • pl. *-i.* /<fr. ***asphalteur.***

asfaltós, -oásă *adj.* Asfaltic. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***asphalteux.***

asféric, -ă *adj.* (*despre suprafețe curbe*) Care nu este sferic. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***asphérique.***

asfigmíe *s.f.* (*med.*) Absență temporară a pulsului. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***asphygmie.***

asfinți *vb. IV. intr.* **1** (*despre aștri*) A dispărea sub orizont, a apune, a scăpăta. *Luna în cer au asfințit* (CR.). ◆ Fig. A merge spre declin, a se apropia de sfîrșit. *A asfințit epoca lui.* **2** Poet. (*despre ochi*) A se închide (de somn). *Picura de somn și din cînd în cînd îi asfințeau ochii* (SADOV.). • prez.ind. pers. 3 *-ește*, (*reg.*) *asfinte.* și *sfinți vb. IV.* /***a*⁴ + *sfînt.***

asfințíre *s.f.* Faptul de *a asfinți*; asfințit. *Au adormit... pînă la asfințirea soarelui* (DRĂGHICI). ◆ Fig. Declin al unei vieți, al unei cariere etc.; ext. sfîrșit. • pl. *-i.* și *sfințíre s.f.* /v. ***asfinți.***

asfințít *s.n.* **1** Asfințire, apus. *Văzu că soarele dă în asfințit* (ISP.). ◆ Momentul dispariției unui astru la orizont; spec. moment al zilei cînd apune soarele. *Este sara-n asfințit Și noaptea o să-nceapă* (EMIN.). ◇ Loc.adv. *Pe asfințite* = pe la asfințit. ◇ Fig. *Caii ceilalți... întorceau spre calul cîrnului cîte un ochi plin de un asfințit roșu* (CAM.). **2** Fig. Declin, decădere; sfîrșit. *Privește fără spaimă l-al vieții asfințit* (ALECS.). **3** Punct cardinal situat în partea orizontului unde apune soarele; apus. *Dincolo de apă, pe colinele dinspre asfințit, se întind ogoarele Mălurenilor* (SADOV.). • pl. *-uri,* (*înv.*) *-e.* și *sfințít s.n.* /v. ***asfinți.***

asfixiá *vb. I. tr., refl.* A provoca sau a suferi o asfixie. ◆ A omorî sau a muri prin asfixie. ◆ Ext. (*tr.*) A provoca senzația de sufocare. *În centrul orașului fumul mașinilor asfixiază trecătorii.* • sil. *-xi-a.* prez.ind. *-iez.* /<fr. ***asphyxier.***

asfixiánt, -ă *adj., s.m.* (Gaz) care provoacă asfixie; sufocant, înăbușitor. ◇ Fig. *Insistențele lor erau asfixiante.* • sil. *-xi-ant.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***asphyxiant.***

asfixiáre *s.f.* v. asfixiere.

asfixiát, -ă *adj.* Care a suferit o asfixie; sufocat. • sil. *-xi-at.* pl. *-ți, -te.* /v. ***asfixia.***

asfíxic, -ă *adj.* (*med.*) Care se referă la asfixie, care se referă la asfixie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***asphyxique.***

asfixíe *s.f.* (*med.*) **1** Stare de sufocare prin imposibilitatea schimburilor respiratorii în urma înecării, a strangulării, a inhalării de gaze toxice, ca simptom al unor boli etc. **2** Moarte prin asfixie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***asphyxie***; cf. gr. *ἀσφυξία* „încetare a pulsului".

asfixiére *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *asfixia* și rezultatul ei. • sil. *-xi-e-.* pl. *-i.* și (*înv.*) *asfixiáre s.f.* /v. ***asfixia.***

asfodél *s.n.* (*bot.*) Plantă de grădină (mediteraneeană), bulboasă, din familia liliaceelor, cu florile albe, regulate și hermafrodite din care se poate extrage alcool, considerată de greci și de romani drept floarea sacră a morților și a regatului umbrelor (*Asphodelus microcarpus*). • pl. *-e.* și *asfodélă s.f.* /<fr. ***asphodèle***; cf. gr. *ἀσφόδελος*, lat. *asphodĕlus, -i.*

asfodélă *s.f.* v. asfodel.

asfolít *s.n.* Beton asfaltic dur, rezistent la temperaturi joase, folosit la executarea unor îmbrăcăminți rutiere permanente. • /<fr. ***aspholithe.***

ashram [aʃ'ram] *s.n.* (*relig.*) Ermitaj, loc de retragere colectivă, unde discipolii se adună în jurul propovăduitorului spre a primi învățătura de la un guru. • pl. *-uri.* /<fr. ***ashram*** <cuv. sanscr.

asiadolár *s.m.* (*econ.*) Denumire generică dată dolarilor și celorlalte valute care fac obiectul tranzacțiilor pe piețele din Singapore și Hong Kong. • sil. *-si-a-.* pl. *-i.* /nm. pr. (continent) ***Asia*** + ***dolar.***

asialíe *s.f.* (*med.*) Absență sau diminuare a secreției salivare; aptialism. • sil. *-si-a-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***asialie***, engl. ***asialia***; cf. gr. *ἀ-* „fără", *σίαλον* „salivă".

asiánic, -á *adj.* (*ret.*) Care aparține asianismului, care se referă la asianism; propriu asianismului. • sil. *-si-a-.* pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***asianisch.***

asianísm *s.n.* (*ret.; în opoz. cu „aticism"*) Tendință a oratoriei elenistice și romane către un stil înflorit, patetic, amplu ritmat și afectat, care imita stilul elocvenței oratorilor din Asia Mică. • sil. *-si-a-.* /<germ. ***Asianismus***, engl. ***Asianism.***

asiát, -ă *adj., s.m., s.f.* Asiatic. • sil. *-si-at.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***asiate.***

asiátic, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m.* (*la pl.*) Populație care trăiește în Asia; (*și la sg.*) persoană care face parte din fiecare dintre populațiile de bază ale Asiei sau este originară de acolo. **2** *adj.* Care aparține Asiei sau asiaticilor, care se referă la Asia sau la asiatici; originar din Asia. ◆ Fig. Care este plin de fast, de farmec oriental, care este excesiv, somptuos, ca în vechile monarhii din Orient. *O cameră luxoasă cu decorații asiatice.* • sil. *-si-a-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***asiatique***, lat. ***asiatĭcus, -a, -um.***

asiaticéște *adj.* (*înv.*) Asiatic. • sil. *-si-a-.* /***asiatic*** + *-ește.*

asiatísm *s.n.* Ideologie autohtonă asiatică, care variază după cum se face referire la India sau la Japonia. • sil. *-si-a-.* /<fr. ***asiatisme.***

asiatístică *s.f.* Disciplină care se ocupă cu studiul culturii, limbilor și literaturii popoarelor din Asia. • sil. *-si-a-.* /***asiat*** + *-istică.*

asibilá *vb. I. tr., refl.* (*fon.*) A da sau a căpăta caracterele unei consoane africate (sub influența vocalelor *i* sau *e* care urmează). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***assibiler.***

asibiláre *s.f.* (*fon.*) Fenomen fonetic care constă în transformarea unei consoane ocluzive în consoană africată (sub influența vocalei *e* sau *i* care urmează); asibilație • pl. *-ări* /v. ***asibila.***

asibilație *s.f.* (*fon.*) Asibilare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *asibilațiúne s.f.* /<fr. ***assibilation.***

asibilațiúne *s.f.* v. asibilație.

asiduitáte *s.f.* Stăruință, silință, sîrguință. *Lucrează cu asiduitate.* ◆ Insistență, perseverență, tenacitate în realizarea unui scop. *Asiduitatea lui este de invidiat.* • sil. *-du-i-.* /<fr. ***assiduité***, lat. ***assiduĭtas, -atis*** „repetare a aceleiași acțiuni; sîrguință".

asíduu, -uă *adj.* Care este stăruitor, silitor, sîrguitor. *Muncă asiduă.* ◆ Care este insistent, perseverent, tenace. *Este un asiduu cititor al clasicilor.* ◆ (*adv.*) Neîncetat, fără preget. *Lucrează asiduu la teza de doctorat.* • sil. *-du-u.* pl. *-ui, -ue.* /<fr. ***assidu***, lat. ***assidŭus, -a, -um*** <*assidĕre* „a stărui".

asiétă *s.f.* **1** (*nav.*) Înclinare longitudinală a unei nave din cauza repartizării neuniforme a încărcăturii. **2** (*av.*) Unghi format de linia longitudinală sau transversală a avionului cu orizontala. **3** (*fin.; înv.*) Mod de fixare a impozitelor datorate statului, în funcție de fiecare subiect impozitabil, de materialul impozabil și de impozitul datorat statului. • sil. *-si-e-.* pl. *-e.* /<fr. ***assiette.***

asignà *vb. I. tr.* **1** A fixa, a determina. *A asignat data întîlnirii.* **2** (*jur.*) A chema în justiție. **3** (*econ.*) A afecta un fond pentru plata unei datorii, a unei rente. ◆ (*reg.*) A emite un mandat de plată. **4** A atribui unei mărimi un indice, un semn oarecare etc. **5** (*înv.*) A repartiza cuiva ceva ce i se cuvine sau de care trebuie să aibă grijă. • prez.ind. *-ez.* /<lat. ***assignare***, fr. ***assigner.***

asignáre *s.f.* **1** Determinare a unei părți sau a unei responsabilități. **2** (*econ.*) Afectarea unui fond pentru plata unei datorii, a unei rente. ◆ (*reg.*) Emitere a unui mandat de plată. **3** Indicare printr-un indice, printr-un semn oarecare etc. **4** (*telec.*) Repartizare a frecvențelor de lucru pentru diferite stații de radiocomunicații. **5** (*inform.*) Operație în limbajele de programare prin care unei variabile i se dă o valoare; atribuire. • pl. *-ări.* /<fr. ***assignation.***

asignát *s.n.* (*fin.*) **1** Bon de tezaur emis de Adunarea Națională Franceză în timpul Revoluției din 1789, pentru a finanța datoria publică, convertibil în aur, a cărui valoare era garantată de vînzarea bunurilor naționalizate de revoluție. **2** Nume dat în trecut bancnotei în unele țări. ◆ Numele primelor bilete de stat create în Rusia de Ecaterina II, în 1768. • pl. *-e.* /<fr. ***assignat.***

asignație *s.f.* (*înv.*) **1** (*econ.*) Cambie dată la ordinul unei terțe persoane. **2** (*fin.*) Asignat. *Un vas de argint prețuit 1500 ruble asignații* (C. NEGR.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *asignațiúne s.f.* /<lat. ***assignatĭo, -onis***, fr. ***assignation.***

asignațiúne *s.f.* v. asignație.

asigură *vb. I.* **1** *tr.* A oferi o garanție (pentru înfăptuirea unui lucru); a pregăti, a face ceva în mod sigur, durabil; a garanta. *Se cuvine ca vînătorul... să dea nevinovaților săi adversari un răgaz ce în curînd îi va asigura tot lui o spornică și dăinuitoare izbîndă* (ODOB.). **2** *tr.* A da cuiva garanții asupra unui lucru, a unui fapt; a încredința. *M-a asigurat vărul Iancu... că se pregătește un proiect de biruri* (ALECS.). ◆ (*refl.*) A-și lua toate măsurile de precauție, de siguranță. *M-am asigurat că ușa e închisă, trăgînd de mîner.* ◆ (*refl.*) A se convinge. *Vreau să mă asigur că mîine pleacă din oraș.* **3** *tr., refl.* A încheia un contract de asigurare pentru persoane sau bunuri. *Mi-am asigurat apartamentul împotriva inundațiilor.* **4** *refl.* A se îngriji să aibă toate cele necesare. *M-am asigurat cu provizii pentru iarnă.* **5** *tr.* (*tehn.*) A realiza împiedicarea desfacerii sau deplasării elementelor asamblate ale unui sistem tehnic. *Asigură portiera.* • prez.ind. *asígur, (înv.) -ez.* și *(înv.) asecurá vb. I.* /***a*⁴ + sigur** + *-a*; cf. fr. *assurer*, it. *assicurare.*

asigurare *s.f.* Acțiunea de *a (se) asigura* și rezultatul ei. **1** Încredințare, promisiune fermă. *Am primit asigurarea că va veni la timp.* **2** (*econ.*) Operație financiară, decurgînd dintr-un contract sau dintr-o obligație prevăzută de lege, prin care asigurătorul se obligă ca în schimbul unei sume primite periodic să despăgubească pe asigurat pentru pierderile pe care acesta le-ar suferi în urma unor întîmplări independente de voința lui (accidente, cutremure, incendii, furturi etc.). *Asigurare contra inundațiilor.* <> (*la pl.*) *Asigurări sociale (de stat)* = formă de ocrotire a populației prin asigurarea (de către stat), în schimbul unei cotizații lunare, de indemnizații, prestări de servicii în cazul bolii, invalidității, bătrîneții etc. *Asigurări de sănătate* = formă a asigurărilor prin care persoanele asigurate au dreptul la servicii medicale, materiale și la medicamente. ◆ Concr. Contract, poliță în care se specifică obligația asigurătorului ca în schimbul unei sume primite periodic să despăgubească pe asigurat pentru pierderile pe care acesta le-ar suferi în urma unor întîmplări independente de voința lui (accidente, cutremure, incendii, furturi etc.). <> *Casă de asigurare* v. casă. *Asigurare paușală* v. paușal. *Poliță de asigurare* v. poliță. *Primă de asigurare* v. primă. *Asigurare pe viață* v. viață. **3** Ext. Apărare, pază, protecție. *Măsuri de asigurare contra hoților.* • pl. *-ări.* și *(înv.) asecurâre s.f.* /v. ***asigura.***

asigurát, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care a devenit sigur, garantat, durabil. **2** *adj., s.m., s.f.* (*jur.*) (Persoană, instituție) care a încheiat o convenție, un contract de asigurare. **3** *s.m., s.f.* Salariat care beneficiază de asigurările sociale. • pl. *-ți, -te.* și *(înv.) asecurát adj., s.m., s.f.* /v. ***asigura.***

asiguratór, -oáre *adj., s.m., s.f.* v. asigurător.

asiguratóriu, -ie *adj.* De asigurare, pentru asigurare. *Clauză asiguratorie.* • pl. *-ii.* /***asigura*** + *-toriu.*

asigurătór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (*jur.*) (Persoană, instituție etc.) care face asigurări de persoane. <> *Sechestru asigurător* = sechestru ordonat de justiție pentru garantarea intereselor și a drepturilor părților împricinate. • pl. *-ori, -oare.* și *asiguratór, -oáre adj., s.m., s.f.* /***asigura*** + *-ător.*

asilabíe *s.f.* (*med.*) Formă de afazie constînd în incapacitatea de a uni fonemele în silabe (deși pacientul recunoaște literele separat). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***asyllabie.***

asilogístic, -ă *adj.* (*log.*) Care nu poate fi exprimat sub formă de silogism. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***asyllogistique.***

asimbolíe *s.f.* (*med.*) (Denumire generică prin care este desemnat) ansamblul dezorganizării funcțiilor cerebrale simbolice: limbajul, mișcarea, recunoașterea. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***asymbolie***, engl. ***asymbolia***; cf. gr. *ἀ-* „fără", *σύμβολον* „semn, marcă distinctivă".

asimétric, -ă *adj.* Care este lipsit de simetrie; nesimetric. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***asymétrique.***

asimetríe *s.f.* **1** (Starea sau caracterul a) ceea ce este asimetric; disimetrie. **2** (*log., mat.*) Proprietate a relațiilor între doi termeni, care nu este valabilă și în sens invers. **3** (*psih.*) *Asimetrie funcțională* = caracteristică a funcțiilor analogice din cele două emisfere cerebrale și a organelor de simț perechi de a avea o dezvoltare inegală, unul dintre centrii dispuși simetric fiind mai activ și ocupînd o poziție funcțională dominantă. **4** (*econ.*) *Asimetrie de piață* = situație de eșec a pieței care apare ca urmare a informării incomplete sau diferențiate a agenților economici. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***asymétrie***, gr. ***ἀσυμμετρία.***

asimilá *vb. I.* **1** *tr.* A transforma materiile nutritive introduse în organism în substanțe proprii acestuia. *Organismul lui a asimilat bine acest medicament.* **2** *tr., refl.* A se integra sau a face să se integreze în alt grup social sau național prin pierderea trăsăturilor caracteristice proprii (limbă, obiceiuri etc.). *Emigranții s-au asimilat cu ușurință în noua țară.* **3** *tr., refl.* A (se) face egal, asemănător, de același rang, similar cu altă ființă, cu alt obiect, cu alt fenomen etc. *Postul a fost asimilat aceluia de secretar de stat.* **4** *tr.* (*compl. indică opinii, cunoștințe etc.*) A-și însuși (temeinic); a învăța. *La matematici... învățasem... fără să asimilez nimic* (GAL.). **5** *tr., refl.* (*fon.*) A (se) transforma sub influența altui sunet aflat în apropiere. **6** *tr.* (*compl. indică idei, tehnologii noi, materiale etc.*) A introduce în viața cotidiană sau în procesele de fabricație. *În industria cosmetică au fost asimilate noi produse.* **7** *tr.* (*econ.; compl. indică fonduri, finanțări etc.*) A prelua utilizînd. *Trebuie să asimileze fondurile UE.* • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***assimiler***, lat. ***assimilare.***

asimilábil, -ă *adj.* Care poate fi asimilat, care se asimilează (ușor). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***assimilable.***

asimiiáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a (se) asimila* și rezultatul ei. **2** (*fon.*) Fenomen fonetic constînd în transformarea unui sunet sub influența altuia aflat în apropiere, în sensul dobîndirii unei caracteristici asemănătoare; asimilație. <> *Asimilare progresivă* = transformare a unui sunet sub influența altuia care îl precedă. *„Șosea" s-a transformat prin asimilare progresivă în „șușa". Asimilare regresivă* = transformare a unui sunet sub influența altuia care îl urmează. *Forma „derector" prezintă o asimilare regresivă.* **3** (*psih.*) Proces de integrare a condițiilor de mediu la structura internă a organismului. **4** *Asimilare biologică* = introducerea laptelui matern în circuitul substanțial al organismului nou-născutului. **5** *Asimilare socială* = proces prin care indivizii sau grupurile aparținînd unor culturi sau medii sociale diferite se transformă organizîndu-se. • pl. *-ări.* /v. ***asimila.***

asimilát, -á *adj.* **1** (*despre mîncare, despre substanțe introduse în organism etc.*) Care este transformat în substanțe necesare organismului. **2** Care este integrat într-un anumit grup social sau național. **3** (*despre cunoștințe*) Care este însușit temeinic. *Datele noi de matematică erau asimilate.* **4** (*despre tehnologii, idei etc.*) Care este introdus în cotidian. • pl. *-ți, -te.* /v. ***asimila.***

asimilatív, -ă *adj.* Care are însușirea de a asimila; asimilator. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***assimilatif.***

asimilatór, -oáre *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care face pe cineva să se integreze în alt grup social sau național prin pierderea trăsăturilor caracteristice proprii (limbă, obiceiuri etc.). *Forța asimilatoare a unei mari puteri internaționale.* **2** *s.m.* Persoană care urmărește asimilarea forțată a unui grup social sau național. **3** *s.m., s.f.* Persoană care asimilează o cultură străină. **4** *adj.* Care asimilează idei, tehnologii noi, materiale etc. • pl. *-ori, -oare.* /***asimila*** + *-tor*; cf. fr. *assimilateur.*

asimilație *s.f.* **1** (*fiziol.*) Fază a metabolismului în care materiile nutritive introduse în organism sînt transformate în substanțe proprii acestuia; anabolism. **2** (*bot.*) *Asimilație clorofiliană* = proces fiziologic prin care plantele verzi sintetizează (cu ajutorul luminii solare absorbite de clorofilă) substanțele organice din dioxidul de carbon și din apă și eliberează oxigen; fotosinteză. **3** (*mineral.*) *Asimilație magmatică* = interacțiune a unei magme cu rocile înconjurătoare, care are ca rezultat formarea unor roci eruptive hibride. **4** (*fon.*) Asimilare. <> *Asimilație progresivă* = *asimilare* progresivă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *(înv.) asimilațiúne s.f.* /<fr. ***assimilation***, lat. ***assimilatio, -onis.***

asimilațiúne *s.f.* v. asimilație.

asimilísm *s.n.* Integrare în cultura țării adoptive; asimilare (1). *Împotriva asimilismului s-a pronunțat... într-un text din 1942* (PER.). • /***asimila*** + *-ism.*

asimptomátic, -ă *adj.* (*despre boli*) Care nu determină simptome clinice, care rămîne latent. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***asymptomatique***, engl. ***asymptomatic***; cf. gr. *ἀ-* „fără", *συμπτωματικός* „ceea ce survine împreună, coincidență".

asimptótă *s.f.* (*geom.*) Linie (dreaptă) de care se apropie o curbă plană, fără a o atinge la o distanță finită. • pl. *-e.* /<fr. ***asymptote***; cf. gr. *ἀσύμπτωτος* „care nu se intersectează, care nu coincide".

asimptótic, -ă *adj.* (*geom.*) Care aparține asimptotei, care se referă la asimptotă; ca o asimptotă. <> Expr. (*adv.*) *A tinde asimptotic* = a se apropia din ce în ce mai mult și a se atinge la infinit. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***asymptotique.***

asín, -ă *s.m., s.f.* (*zool.; înv.*) Măgar (*Equus asinus*). *Gheorghiță coborîse cu ciobanii, cu oile, cu asinii și dulăii la vale la iernat* (SADOV.). • acc. și (*reg.*) *ásin.* pl. *-i, -e.* și (*reg.*) *asắn, -ă, asín, -ă, asén, -ă s.m., s.f.* /lat. ***asinum, -am.***

asinăpsă *s.f.* (*biol., genet.*) Absență a împerecherii cromozomilor omologi, în profaza meiotică. • /<fr. ***asynapse.***

asinăș *s.m.* Dim. al lui *asin*; asin mic; asinel. • pl. *-i.* /***asin*** + *-aș.*

asinclitísm *s.n.* (*med.*) Mod asimetric de angajare și coborîre a fătului în bazinul matern. • /<fr. ***asynclitisme.***

asincrón, -ă *adj.* **1** (*despre mișcări, fenomene*) Asincronic. **2** (*tehn.; despre mașini electrice sau despre modul lor de funcționare*) Care are turația rotorului diferită de aceea a cîmpului magnetic al statorului. <> *Motor asincron* = motor electric cu curent alternativ a cărui viteză depinde de sarcina pe care o are, și nu de frecvența curentului. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***asynchrone***; cf. gr. *σύνχρονος* „contemporan".

asincrónic, -ă *adj.* (*despre fenomene, mișcări etc.*) Care nu se produce în același timp. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***asynchronique.***

asincronísm *s.n.* (Starea sau caracterul a) ceea ce este asincronic. ◆ (*cinemat.*) Efect cinematografic bazat pe neconcordanța dintre coloana vizuală și cea sonoră. • pl. *-e.* /<fr. ***asynchronisme.***

asindét *s.n.* (*ret.*) Figură de stil care constă în suprimarea conjuncțiilor copulative într-o frază, pentru a-i da expresie, dinamism. • pl. *-e.* și *asíndeton s.n.* /<lat. ***asynděton***, fr. ***asyndète***; cf.gr. *ἀσύνδετον.*

asindétic, -ă *adj.* (*ret.*) Care aparține asindetului, care se referă la asindet. • pl. *-ci, -ce.* /<it. ***asindetico***, fr. ***asyndétique.***

asíndeton *s.n.* v. asindet.

asindéză *s.f.* (*genet.*) Incapacitate a cromozomilor omologi de a forma perechi în cursul meiozei. • /<fr. ***asyndèse.***

asinél *s.m.* Dim. al lui *asin.* • pl. *-ei.* /***asin*** + *-el.*

asinergíe *s.f.* (*med.*) Incapacitate patologică de a îndeplini simultan diferite mișcări elementare care intră în constituirea unei activități motrice, din cauza dereglării succesiunii contracțiilor musculare care participă la un gest esențial; disinergie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***asynergie***; cf. gr. *ἀ-* „fără", *συνεργία* „cooperare".

asinián, -ă *adj.* (*înv.*) Care este propriu asinului; de asin. • sil. *-ni-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***asinien.***

asinitáte *s.f.* (*înv.*) Măgărie. • pl. *-ăți.* /<it. ***asinità.***

asintáctic, -ă *adj.* (*gram.; despre cuvinte compuse*) Care nu este format pe baza regulilor sintactice de îmbinare a cuvintelor. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***asyntactique.***

asintaxíe *s.f.* (*lingv.*) Limbaj lipsit total de structură gramaticală, constînd într-o succesiune de cuvinte care își păstrează semnificația. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***asyntaxia.***

asirián, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *s.m.* (*la pl.*) Populație semitică, care a trăit în statul sclavagist Asiria (2003-612 î.Hr.) și ulterior în Mesopotamia; (*și la sg.*) persoană care aparținea acestei populații; persoană care făcea parte din această populație sau era originară de acolo. **2** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populațiile de bază ale Irakului, Iranului, Siriei și Transcaucaziei sau este originară de acolo; (*la pl.*) populație semitică, care trăiește în Irak, Iran, Siria și Transcaucazia. **3** *adj.* Care aparține Asiriei sau asirienilor, care se referă la Asiria sau la asirieni; originar din Asiria. • sil. *-ri-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***assyrien***; cf. nm. pr. *Asiria.*

asiriáncă *s.f.* Asiriană. • sil. *-ri-an-.* pl. *-ience.* /***asirian*** + *-că.*

asirio-babilonián, -ă *adj.* Care se referă la Asiria și la Babilonia, considerate ca unitate lingvistică, istorică și culturală. *Civilizația asiro-babiloniană.* • sil. *-ri-o-; -ni-an.* pl. *-ieni, iene.* /***asirian*** + ***babilonian.***

asiriológ, -ă *s.m., s.f.* Specialist în asiriologie. • sil. *-ri-o-.* pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***assyriologue.***

asiriologíe *s.f.* (*arheol.*) Disciplină care se ocupă cu studiul istoriei, culturii, limbii asirienilor, al civilizației mesopotamiene. • sil. *-ri-o-*. g.-d. *-iei*. și (*înv.*) *asirologíe s.f.* /<fr. ***assyriologie***.

asirologíe *s.f.* v. asiriologie.

asistá *vb. I.* **1** *intr.* (*adesea constr. cu prep. „la”*) A fi de față, a lua parte (la...), a fi prezent, a participa (la ceva). *A asistat la ședință.* ◆ A coparticipa având un rol secundar. *Rezidentul îl asistă la operație.* **2** *tr.* (*compl. indică bolnavi, handicapați, persoane în vîrstă, defavorizate etc.*) A acorda asistență medicală, materială etc.; a sta lîngă cineva pentru a-l ajuta, pentru a-l apăra etc. *Organizația umanitară a asistat un mare număr de persoane cu handicap locomotor.* **3** *tr.* (*jur.; despre avocați*) A se prezenta alături de o persoană în fața unui organ de jurisdicție pentru a-i apăra interesele. *Doi avocați l-au asistat la proces.* • prez.ind. *asíst*, (*înv.*) *-ez.* /<fr. ***assister***, lat. ***assistĕre*** „a fi de față”.

asistáre *s.f.* Faptul de *a asista*. • pl. *-ări*. /v. ***asista***.

asistát, -ă *s.m., s.f., adj.* (Persoană) care beneficiază de asistență socială. • pl. *-ți, -te*. /v. ***asista***.

asistént, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** (Persoană) care asistă la ceva. *Asistenții au primit vestea cu bucurie.* **2** (Persoană) care asistă pe cineva (moral, medical, juridic, material) pentru a da ajutor. <> *Asistent social* = persoană care asistă un individ, o familie, o colectivitate care se află într-o situație defavorizată. *Asistent medical* = cadru tehnic mediu specializat în munca medico-sanitară (care dă ajutor unui doctor). *Asistent managerial* = (*calc după engl. „assistant manager”*) persoană care lucrează în strînsă legătură cu conducătorul unei întreprinderi, al unui proiect etc., căruia îi oferă consultanță tehnică, specializată sau profesională. **3** (și *asistent universitar*) Funcție didactică în învățămîntul superior, între preparator și lector. ◆ Persoană care deține această funcție. • pl. *-ți, -te*. /<fr., engl. ***assistant***, germ. ***Assistent***, lat. ***assistens, -ntis***.

asisténță *s.f.* **1** Asistare, prezență la ceva. *A avut loc înmormîntarea...în asistența unui public puțin numeros* (EMIN.). ◆ Concr. Colect. Totalitatea persoanelor care asistă la ceva (în special la o conferință sau la un spectacol; public. *Întreaga asistență s-a ridicat în picioare.* **2** Sprijin, ajutor (moral, medical, juridic, material etc.). *Bătrînul s-a bucurat de o asistență atentă.* <> *Asistență socială* = sistem de ajutorare acordat unui individ, unei familii, unei colectivități care se află într-o situație defavorizată. *Asistență medicală* = îngrijire a bolnavilor de către un personal calificat (la domiciliu sau la o instituție medico-sanitară). *Asistență juridică* = ajutor competent, de specialitate, dat unei persoane pentru a-și susține drepturile în fața justiției. *Asistență psihologică* = totalitatea acțiunilor, măsurilor și îngrijirilor acordate de o persoană specializată în vederea întăririi, fortificării și însănătoșirii psihice a unui om. **3** *Asistență mutuală* = înțelegere, colaborare politică, economică și militară între state pentru realizarea unor obiective de interes comun sau pentru apărarea comună împotriva unui (eventual) atac armat. **4** *Asistență tehnică* = serviciu de reparare a defecțiunilor unei mașini, instalații, ale unui aparat etc. furnizat clienților de un producător sau vînzător de bunuri de folosință îndelungată. • pl. *-e*. /<lat. ***assistentia***, fr. ***assistance***.

asistólic, -á *adj.* (*med.*) Care ține de asistolie, care se referă la asistolie. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***asystolique***.

asistolíe *s.f.* (*med.*) **1** Slăbire a sistolei cardiace, în special în ultima fază a bolilor cardiace. ◆ (*impr.*) Insuficiență cardiacă totală. **2** Insuficiență funcțională a unui organ (ficat, stomac, intestin). • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***asystolie***; cf. gr. *ἀ-* „fără”, *συστολή* „contracție”.

asíză *s.f.* (*constr.*) Fiecare dintre straturile orizontale de cărămidă, piatră etc. care alcătuiesc zidăria unei construcții. • pl. *-e*. /<fr. ***assise***.

asín, -ă *s.m., s.f.* v. asin.

askári *s.m.* (*milit.; înv.*) Soldat indigen din vechile trupe germane și italiene. • /<fr. ***askari*** <cuv. ar.

áslo *s.n. sg.* (*med.*) Test pentru depistarea infecției produse de streptococul hemolitic, constînd în evidențierea anticorpului ce neutralizează streptolizina. • /abr. de la ***a[nti]s[trepto]l[izina]o***.

asmátic, -ă *adj., s.m., s.f.* v. astmatic.

asmaţúc *s.m.* v. hasmațuchi.

asmaţúchi *s.m.* v. hasmațuchi.

asmaţúic *s.m.* v. hasmațuchi.

ásmă *s.f.* v. astmă.

asmăţúi *s.m.* v. hasmațuchi.

asmoníe *s.f.* v. iasomie.

asmuţá *vb. I.* v. asmuți.

asmuţáre *s.f.* v. asmuțire.

asmuţí *vb. IV. tr.* **1** (*compl. indică cîini*) A îndemna (prin strigăte caracteristice) să urmărească, să atace un om sau un animal; a întărîta. **2** Fig. (*compl. indică oameni*) A stîrni, a instiga, a îndemna pe cineva la acțiuni violente, dușmănoase; ext. a incita la ceartă sau la revoltă. *Îl asmuțea la bătaie.* <> (*refl.*) *Își făcură din ochi, asmuțindu-se asupra gușatului* (DELAVR.). **3** Fig. A excita. *Și-asmuțea gîndul, îl gonea din muchie în muchie, de p-un plai pe altul* (DELAVR.). • prez.ind. *asmút, -țesc*. și *asmuțá, azmuțá, amuțá vb. I., azmuți vb. IV.* /cf. lat. pop. **ex-mucciare, am-muciare*.

asmuţíre *s.f.* Acțiunea de *a asmuți* și rezultatul ei. • pl. *-i*. și *asmuțáre, azmuțáre, azmuțíre s.f.* /v. ***asmuți***.

asmuţít, -á *adj.* **1** (*despre cîini*) Care se repede, îndemnat de stăpîn, la un om sau la un animal; întărîtat. **2** Fig. (*despre oameni*) Care este incitat la ceartă sau la violență. • pl. *-ți, -te*. /v. ***asmuți***.

asocіá *vb. I.* **1** *refl.* (*recipr.*) A se uni, a se grupa (cu cineva) în vederea unui scop comun. *S-au asociat pentru întemeierea unei fundații culturale.* **2** *tr.* A face să ia parte, împreună cu alții, la o acțiune, la o inițiativă, la o afacere etc. *Tatăl său l-a asociat la afacere.* <> (*refl.*) *Se asociaseră acum cîțiva ani, dar s-au certat de la bani și s-au despărțit.* ◆ Ext. (*refl.*) A susține opinia exprimată de altcineva. *Mă asociez celor spuse de colegi.* **3** *tr.* A lega, a înlănțui între ele (pe bază de asociații logice, după anumite legi psihologice). *Să asociem sentimentele de atunci cu cele de acum.* <> (*refl.; despre idei sau despre stări sufletești*) *Ideile se asociază, totul devine limpede.* • sil. *-ci-a*. prez.ind. *-iez*. și (*înv.*) *asoțiá vb. I.* /<fr. ***associer***, lat. ***associare***.

asociábil, -ă *adj.* Care se poate asocia. • sil. *-ci-a-*. pl. *-i, -e*. /***asocia*** + *-bil*.

asociál, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care nu este adaptat vieții sociale; care este refractar la integrarea socială. *Este un tip ciudat, asocial.* ◆ (*despre fapte*) Care este contrar intereselor societății. • sil. *-ci-al*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***asocial***.

asocialitáte *s.f.* Însușirea de a fi asocial. • sil. *-ci-a-*. /***asocial*** + *-itate*.

asociát, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care s-a unit cu alta (sau cu altele) pentru atingerea unui scop comun. ◆ (Persoană) care face parte dintr-o asociație. **2** *s.m., s.f.* Ext. Partener de afaceri. ◆ Restr. Fiecare dintre participanții la capitalul social al unei societăți comerciale cu răspundere limitată. <> *Asociat unic* = persoană care a înființat singură o societate comercială cu răspundere limitată. **3** *adj.* (*despre idei, despre stări sufletești etc.*) Care este unit, înlănțuit, legat cu altul. <> *Sunet asociat* v. sunet. **4** *adj.* (*psih.; despre idei*) Care decurge din altă idee. • sil. *-ci-at*. pl. *-ți, -te*. și *asoțiát, -ă adj., s.m., s.f.* /v. ***asocia***; cf. it. *associato*.

asociatív, -ă *adj.* **1** Care aparține unei asociații, care se referă la o asociație. ◆ (*despre memorie*) Care evocă imagini prin asociație. **2** (*mat.; despre operații*) Care dă același rezultat, independent de felul în care sînt grupate elementele unui grup ordonat. *Adunarea și înmulțirea sînt asociative.* • sil. *-ci-a-*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***associatif***.

asociativitáte *s.f.* **1** Proprietate a memoriei de a fi asociativă. **2** (*mat.*) Proprietatea unei operații matematice de a fi asociativă. • sil. *-ci-a-*. pl. *-ăți*. /<fr. ***associativité***.

asociáție *s.f.* **1** Grupare de persoane (fizice sau juridice) organizată pe baza unui statut în vederea realizării unui scop comun (științific, cultural, artistic, sportiv). <> *Asociație secretă* v. secret. ◆ (și *asociație de proprietari*) Grupare a unor proprietari de locuințe (la bloc), cu atribuții juridice, pentru rezolvarea unor probleme financiare, administrative etc. ◆ Ext. Sediul acestei grupări. *Mă duc la asociație să plătesc întreținerea.* ◆ Ext. Conducerea acestei grupări. *A anunțat asociația că s-a redus numărul de persoane în apartament.* **2** (*psih.*) Proprietate a psihicului de a lega între ele diferite imagini senzoriale, idei etc., apariția unei reprezentări determinînd în conștiință o altă reprezentare asemănătoare sau întîlnită anterior. <> *Arie de asociație* v. arie. ◆ Ext. Legătură între reprezentări, idei etc. pe baza acestei proprietăți. <> Expr. *A face asociații* = a găsi legăturile între reprezentări, idei etc. pe baza acestei proprietăți. **3** (*biol.*) Grup de plante (sau de animale), format din mai multe specii caracteristice unui anumit mediu de viață, care ocupă un anumit areal. **4** (*chim.*) *Asociație moleculară* = reunire a două sau a mai multe molecule identice care influențează proprietățile fizice ale corpurilor. **5** (*astron.*) *Asociație de stele* = grupare în descompunere de zeci de stele, cu origine comună, care se răspîndesc treptat în spațiu. **6** (*econ.*) *Asociație comercială* = organizație a firmelor care acționează în același domeniu al afacerilor, reprezentîndu-le interesele. *Asociație economică* = grup de persoane fizice sau juridice reunite pe baza unui interes comun și a liberei inițiative, în scopul folosirii în comun a anumitor mijloace. • sil. *-ci-a-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și (*înv.*) *asociațiúne, asoțiáție, asoțiațiúne s.f.* /<fr. ***association***.

asociaţionál, -ă *adj.* Asociativ. • sil. *-ci-a-ți-o-*. pl. *-i, -e*. /***asociație*** + *-onal*.

asociaţionísm *s.n.* **1** (*psih.*) Concepție psihologică (răspîndită mai ales în sec. 17-19), care pune la baza vieții sufletești asociația. **2** (*filos.*) Doctrină filosofică potrivit căreia asociația anumitor stări elementare de conștiință explică dezvoltarea vieții intelectuale. • sil. *-ci-a-ți-o-*. /<fr. ***associationnisme***.

asociaţioníst, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care aparține asociaționismului, care se referă la asociaționism. **2** *s.m., s.f.* Adept al asociaționismului. • sil. *-ci-a-ți-o-*. pl. *-iști, -iste*. /<fr. ***associationniste***.

asociaţiúne *s.f.* v. asociație.

asociére *s.f.* **1** Grupare a unor persoane, a unor colectivități, a unor țări etc. pentru realizarea unui scop. *Asocierea țărilor dezvoltate pentru demararea unui program științific.* **2** Alăturare la un grup, la o activitate comună a mai multor persoane. *Asociere la societățile umanitare.* **3** Susținere a cuiva sau a opiniei, atitudinii cuiva. *O asociere sinceră la ideile inovatoare.* **4** (*psih.*) Stabilire de relații între idei, stări etc., după anumite legi psihologice. *O asociere între cauză și efect.* • sil. *-ci-e-*. pl. *-i*. /v. ***asocia***.

asolá *vb. I. tr.* (*agric.; compl. indică terenuri*) A cultiva în asolamente. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***assoler***.

asolamént *s.n.* (*agric.*) Tehnică a împărțirii unui teren cultivabil în mai multe loturi (în raport cu numărul de tipuri de plante care urmează a fi cultivate) și a repartizării plantelor, prin rotație, pe un număr de ani, pe un lot anumit, în vederea creșterii fertilității solului și a sporirii producției. • pl. *-e*. și (*înv.*) *asolemént s.n.* /<fr. ***assolement***.

asoláre *s.f.* (*agr.*) Cultivare a pămîntului în asolamente. • pl. *-ări*. /v. ***asola***.

asolemént *s.n.* v. asolament.

asomá *vb. I. tr.* **1** A ameți animalele la abator, printr-o lovitură puternică, înainte de sacrificare. **2** Fig. A stingheri (puternic) pe cineva, a deranja, a inoportuna. ◆ Ext. A lovi (de moarte). • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***assommer***.

asomáre *s.f.* Acțiunea de *a asoma* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***asoma***.

asomatofíte *s.f. pl.* (*bot.*) Plante inferioare care nu provin din celulele somatice, fiind lipsite de țesuturi permanente. • /<fr. ***asomatophytes***.

asomatognozíe *s.f.* (*med.*) Pierdere a capacității cuiva de a recunoaște existența unei părți a propriului corp sau a întregului corp. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***asomatognosie***; cf. gr. *ἀ-* „fără”, *σῶμα*, *-ατος* „corp”, *γνῶσις* „cunoaștere, știință”.

asomatór[1] *s.m.* **1** Persoană care execută operația de asomare (într-un abator). **2** Fig. Ucigaș; bătăuș. • pl. *-ori*. /***asoma*** + *-tor*, după fr. *assomeur*.

asomatór[2] *s.n.* (*tehn.*) Aparat, instalație pentru asomarea animalelor înainte de sacrificare. • pl. *-oare*. /cf. fr. *assomoir*.

asonánt, -ă *adj.* (*vers.*) Care produce asonanță; care este în asonanță; care se referă la asonanță. • pl. *-ți, -te*. /<fr. ***assonant***; cf. it. *assonante*.

asonánță *s.f.* **1** (*vers.*) Rimă imperfectă sprijinită numai pe identitatea ultimelor vocale începînd cu cea accentuată. **2** (*stil.*) Repetare a aceleiași vocale accentuate într-un vers sau într-o frază, însoțită de consoane asemănătoare, pentru a produce efecte expresive. ◆ Corespondență de sunete. *Lumina lunii*

pline alunecă în casă (PILL.) ◆ Corespondență de sunete. • pl. *-e.* /<fr. ***assonance***, it. ***assonanza***.

asoníe *s.f.* v. iasomie.

asortá *vb. I.* **1** *tr.* A așeza, a pune laolaltă diferite lucruri pentru a forma un tot armonios. *Designerul va ști să-mi asorteze culorile în apartament.* **2** *refl.* A se potrivi (ca aspect, ca nuanță etc.). *Bluza se asortează cu fusta.* **3** *tr.* (*com.*) A aproviziona (o unitate comercială) cu mărfuri variate. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***assortir*** <*sorte* „fel, soi".

asortábil, -ă *adj.* Care poate fi asortat. • pl. *-i, -e.* /***asorta*** + *-bil.*

asortáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *asorta* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***asorta***.

asortát, -ă *adj.* **1** (*despre lucruri*) Care se potrivește, care se armonizează (la culoare, la mărime, la calitate). **2** (*com.; despre unități comerciale*) Care este aprovizionat cu mărfuri variate. *Magazin asortat.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***asorta***.

asortimént *s.n.* (*ind.; com.*) Ansamblu de produse sau de mărfuri de aceeași categorie, dar de forme, calități etc. diferite. *Un bogat asortiment de prăjituri.* • pl. *-e.* /<fr. ***assortiment***.

asoțiá *vb. I.* v. asocia.

asoțiát, -ă *adj., s.m., s.f.* v. asociat.

asoțiáție *s.f.* v. asociație.

asoțiațiúne *s.f.* v. asociație.

aspalozóm *s.m.* (*med.*) Monstru cu eventrație mediană sau laterală. • /<fr. ***aspalosome***; cf. gr. *ἀσπάλαξ* „cârtiță".

asparágină *s.f.* (*farm., chim.*) Aminoacid neesențial, constituent al proteinelor, amidă a acidului aspartic, prezent în numeroase vegetale (mlădițele de sparanghel, rădăcinile de nalbă etc.), folosit ca diuretic. • /<fr. ***asparagine***.

asparágus *s.m.* (*bot.*) Plantă ornamentală din familia liliaceelor, cultivată pentru frunzulițele ei fine, foarte decorative (*Asparagus silvestris*). • pl. *-și.* /<fr. ***asparagus***; cf. lat. *asparagus, -i.*

aspartám *s.n.* (*farm.*) Tip de edulcorant de sinteză. *Sucuri îndulcite sintetic cu aspartam* (PER.). • /<fr. ***aspartam***(*e*).

aspártic *adj.* (*chim.*) *Acid aspartic* = aminoacid dicarboxilic, răspândit în proteine, cu rol important în reacțiile de transaminare și transdezaminare, care furnizează azot vegetalelor pentru sintezele biologice. • /<fr. ***aspartique***.

aspéct *s.n.* **1** Fel de a se prezenta al unei ființe sau al unui lucru; înfățișare. *Șiroaiele ploaiei... deteră capului său aspectul unui berbec plouat* (EMIN.). <> Loc.prep. *Sub aspectul...* = din punctul de vedere al..., sub raportul...; în raport cu... <> Expr. *A lua aspectul* v. lua. *A lua un nou aspect* v. lua. **2** Fiecare dintre felurile sub care se prezintă sau pe care le poate prezenta un fenomen, o situație, o însușire etc.; nuanță. *A examinat problema sub toate aspectele.* **3** (*gram.*) Categorie gramaticală caracteristică anumitor limbi, care arată stadiul de realizare a acțiunii exprimate de verb. **4** (*astron.*) Diferitele poziții opuse ale Soarelui, ale planetelor și sateliților, așa cum apar văzute de pe Pământ. • pl. *-e,* (*înv.*) *-uri.* /<fr. ***aspect***, germ. ***Aspekt***, lat. ***aspectus***, ***-us*** <*aspicĕre* „a privi".

aspectá *vb. I. tr.* (*despre edificii sau despre planete*) A fi orientate într-o anumită direcție. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***aspecter***.

aspectív, -ă *adj.* (*gram.*) Aspectual. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***aspectif***.

aspectomát *s.n.* (*tehn.*) Aparat de proiecție cu schimbare automată a diapozitivelor, diaproiector cu telecomandă. • pl. *-e.* /<germ. ***Aspektomat***.

aspectós, -oásă *adj.* v. aspectuos.

aspectuál, -ă *adj.* (*gram.*) Care se referă la aspectul verbal; aspectiv. • sil. *-tu-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***aspectuel***.

aspectuós, -oásă *adj.* Care are un aspect plăcut, prezentabil etc. *Este o clădire aspectuoasă, impozantă.* • sil. *-tu-os.* pl. *-uoși, -uoase.* și *aspectós, -oásă adj.* /***aspect*** + *-uos.*

aspergíl *s.m.* (*bot.*) Mucegai care se dezvoltă pe substanțe dulci. • pl. *-i.* /<fr. ***aspergillus***; cf. lat. *aspergillus* „pământuf".

aspergilále *s.f. pl.* (*bot.*) Ordin de ciuperci ascomicete cuprinzând mucegaiurile (*Aspergillus*). • /<fr. ***aspergillales***.

aspergilifórm, -ă *adj.* Care se prezintă, este în formă de pământuf. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***aspergilliforme***.

aspergilóm *s.n.* (*med.*) Tumoare granulomatoasă formată de colonii ale ciupercii *Aspergillus fumigatus* la nivelul bronhiilor sau al unei cavități pulmonare preexistente. • /<fr. ***aspergillome***, engl. ***aspergilloma***; cf. lat. *aspergĕre* „a împrăștia, a răspândi".

aspergilóză *s.f.* (*med.*) Boală provocată la om și la animale (mai ales la păsări și albine) de ciuperca *Aspergillus fumigatus*, caracterizată prin apariția de leziuni pulmonare cu hemoptizie, leziuni cutanate etc. • /<fr. ***aspergillose***, engl. ***aspergillosis*** ; cf. lat. *aspergĕre* „a împrăștia, a răspândi".

asperitáte *s.f.* **1** Proprietatea de a fi aspru (la pipăit), zgrunțuros. ◆ Concr. Partea zgrunțuroasă, aspră a unei suprafețe. **2** Fig. Asprime, lipsă de delicatețe, de suplețe. *Asperitățile caracterului.* ◆ Ext. Parte aridă în firea sau în scrisul cuiva. *Asperitățile stilului autorului.* • pl. *-ăți.* /<fr. ***aspérité***, lat. ***asperĭtas***, ***-atis***.

aspermátic, -ă *adj.* (*med.*) Lipsit de spermă. • pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***aspermatisch***.

aspermatísm *s.n.* (*med.*) Imposibilitate de producere sau de evacuare a lichidului seminal; sterilitate masculină. • /<germ. ***Aspermatismus***, fr. ***aspermatisme***.

aspermíe *s.f.* (*med., med. vet.*) Absență a ejaculării (la om și la animale) ca urmare a obstrucției căilor de excreție a lichidului seminal sau a inhibiției psihice; lipsă a spermei. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***aspermie***.

aspersá *vb. I. tr.* A pulveriza apa pentru irigare. ◆ Fig. A împroșca. *Spune o mulțime de lucruri interesante și adevărate, dar ne și aspersează cu un potop de „epitete ornante"* (PER.). • prez.ind. *-ez.* /de la ***aspersor***, prin derivare regresivă.

aspersáre *s.f.* (*agric.*) Stropire cu aspersorul. *Irigații prin aspersare.* • pl. *-ări.* /v. ***aspersa***.

aspersiúne *s.f.* (*agric.*) Stropire a solului sau a unui material analog, a corpului omenesc, cu apă sau cu o soluție lichidă sub formă de picături (asemănătoare cu ploaia); ploaie artificială. • pl. *-i.* /<fr. ***aspersion***, lat. ***aspersĭo***, ***-onis***.

aspersív, -á *adj.* Care se referă la aspersiune. • pl. *-i, -e.* /<engl. ***aspersive***.

aspersór *s.n.* (*tehn.*) Dispozitiv de pulverizare a apei (aduse prin conducte), sub formă de picături imitînd ploaia, care este folosit la irigarea terenurilor agricole; dispersor. • pl. *-oare.* /<fr. ***aspersoir***.

aspíc *s.n.* (*culin.*) Substanță gelatinoasă, obținută din zeamă concentrată de oase și de carne, prin fierbere, limpezire și răcire, care se folosește ca garnitură la unele mîncăruri reci; piftie, răcituri. *Pui în aspic.* • pl. *-uri.* /<fr. ***aspic***.

aspídă *s.f.* (*înv., pop.*) Șarpe veninos din Egipt sau Libia, cu gîtul umflat; viperă, năpîrcă. *Au trecut prin codri și pustietăți... în care fojgăiau balauri, aspide veninoase* (CR.). <> *Aspida-Cleopatrei* = cobra egipteană (*Naia haie*). ◆ Fig. Femeie rea. *Ce are a face el cu maică-sa? Poate ea să fie o aspidă; el ce-i de vină?* (PER.). ◆ Fig. Ființă șireată, înșelătoare. *„Așa ți-i tocmeala, aspidă?" zise balauroaica. „Aha, că urît m-ai păcălit!"* (POP.). • pl. *-e.* /<slav. **аспида**; cf. gr. *ἀσπίς, -ίδος*.

aspidístra *s.f.* (*bot.*) Plantă de apartament din familia liliaceelor, cu frunzele late, lucioase, de culoare verde-închis. • /<fr. ***aspidistra***, lat. ***aspidistra***; cf. gr. *ἀσπίδιον* „scut mic".

aspidocéras *s.m.* (*paleon.*) Moluscă cefalopodă fosilă din jurasicul superior, cu cochilie ornamentală răsucită spre partea dorsală. • /<lat. ***aspidoceras***.

aspirá *vb. I.* **1** *tr.* (*despre ființe*) A trage aerul în plămîni, a inspira. ◆ Ext. A inhala, odată cu aerul, și alte substanțe sub formă de pulbere, gaze etc. *Aspiră tutun pe nas.* ◆ (*intr.*) A face curățenie (cu aspiratorul). *Am aspirat puțin prin casă.* ◆ Spec. (*despre pompe; compl. indică lichide, gaze, praf etc.*) A trage în sus; a absorbi. **2** *tr.* (*fon.*) A pronunța, a rosti un sunet astfel încît, înainte sau simultan cu articularea lui, coardele vocale să aibă poziția de inspirație, sunetul fiind însoțit sau precedat de o spirantă laringală, notată aproximativ prin litera „h". **3** *intr.* Fig. A năzui, a tinde spre ceva. *Aspiră la o viață demnă.* • prez.ind. *aspir.* /<fr. ***aspirer***, lat. ***aspirare***.

aspiránt, -ă *adj., s.m., s.f.* **I** *adj.* Care aspiră gaze, lichide, substanțe pulverulente etc. *Pompă aspirantă.* **II 1** *s.m., s.f.* Fig. Persoană care aspiră, care tinde, care năzuiește la ceva, care dorește să obțină ceva. *Aspiranți la titlul de medic primar.* **2** *s.m.* (*mar.; înv.*) Primul grad de ofițer în marina militară. ◆ Ofițer care are acest grad. ◆ (*în unele țări*) Tînăr practicant pe o navă civilă în vederea obținerii gradului de ofițer stagiar; elev-ofițer. **3** *s.m., s.f.* (*în trecut*) Absolvent al unei facultăți care se pregătea, sub conducerea unui profesor, scriind o disertație, pentru a obține titlul de „candidat în științe"; (*în unele țări*) doctorand. **4** *s.m.* (*pom.*) Arbore de cea mai bună calitate, selecționat dintre candidații unui arboret. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***aspirant***, rus. ***аспирант***.

aspirantúră *s.f.* (*înv.*) (*în trecut; în unele țări*) Sistem de pregătire postuniversitară și academică a specialiștilor în vederea obținerii titlului de „candidat în științe", echivalent cu cel de doctor. ◆ (*în unele țări*) Doctorantură. • pl. *-i.* /<rus. ***аспирантура***.

aspiráre *s.f.* Acțiunea de *a aspira* și rezultatul ei; aspirație. ◆ (*fon.*) Introducerea sunetului „h" între secvențele vocalice ale unui cuvînt. • pl. *-ări.* /v. ***aspira***.

aspirát[1] *s.n.*Aspirare. • /v. ***aspira***.

aspirát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre aer*) Inspirat. ◆ Ext. (*despre substanțe*) Inhalat. ◆ (*tehn.; despre aer sau apă*) Tras cu pompa. **2** (*fon.; despre sunete*) Pronunțat, rostit cu aspirație. • pl. *-ți, -te.* /v. ***aspira***.

aspirátor, -oáre *adj., s.n.* **1** *adj.* Care aspiră gaze, lichide, substanțe pulverulente etc. **2** *s.n.* (*tehn.*) Aparat pentru aspirarea fumului, a prafului, a gazelor etc. ◆ (*în alcătuirea pompelor*) Tub care aspiră lichide, gaze etc. • pl. *-ori, -oare.* și (*înv.*) *aspirătór, -oáre, aspirătóriu, -oáre adj., s.m., s.f.* /<fr. ***aspirateur***.

aspirație *s.f.* **1** Acțiunea de *a aspira* și rezultatul ei. ◆ Deplasare a unui fluid într-o conductă prin micșorarea presiunii aerului la capătul acesteia. **2** (*fon.*) Zgomot produs prin frecarea aerului la trecerea lui prin laringe, în timpul pronunțării unor sunete. **3** (*med.*) Pătrundere în căile aeriene a unor lichide (sînge, lichid amniotic, apă, vomă) care pot produce asfixie mecanică sau pneumonie. ◆ Metodă de extragere a conținutului lichid dintr-o cavitate sau dintr-o plagă. **4** Fig. Năzuință, dorință puternică. *Aspirațiile mele nu prea au sorți de izbîndă.* **5** (*psih.*) *Nivel de aspirație* = nivel pe care subiecții speră să-l atingă în executarea unei activități specifice și standardizate, care se evaluează prin raportarea succesului real la succesul presupus. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *aspirație s.f.* /<fr. ***aspiration***; lat. ***aspiratĭo***, ***-onis***.

aspirațional, -ă *adj.* De aspirație. *Orizont aspirațional firesc.* • sil. *-ți-o-.* pl. *-i, -e.* /de la ***aspirație***.

aspirațiúne *s.f.* v. aspirație.

aspirátor, -oáre *adj., s.m., s.f.* v. aspirator.

aspirátoriu, -oáre *adj., s.m., s.f.* v. aspirator.

aspiriná *s.f.* (*farm.*) Denumire comercială brevetată a acidului acetilsalicilic. ◆ Comprimat conținînd acid acetilsalicilic, folosit ca medicament febrifug, antiinflamator și calmant. • pl. *-e.* /<fr. ***aspirine***, germ. ***Aspirin***.

asporogén, -ă *adj.* (*biol., zool.*) Care nu produce sau nu se înmulțește prin spori. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***asporogène***.

aspreálă *s.f.* Asprime. *Aspreala pielii.* <> Fig. *I-a vorbit cu aspreală.* • pl. *-eli.* /***aspri*** + *-eală*.

aspréte *s.m.* (*zool.*) Specie de pește de rîu, cenușiu-brun, mic, acoperit cu solzi mărunți și aspri (*Romanichthys valsanicola*). • pl. *-ți.* /***aspru***[2] + *-ete*.

asprí *vb. IV.* **1** *tr.* A face să devină aspru; a se înăspri. *Gerul asprește pielea feței.* <> (*refl.*) *Mîinile i s-au asprit de la munca pămîntului.* **2** *refl.* Fig. (*mai ales despre vreme*) A se face frig. ◆ (*despre firea, comportamentul oamenilor*) A deveni (mai) dur, mai puțin îngăduitor, (mai) sever, (mai) irascibil. *De atîtea necazuri, caracterul ei s-a asprit.* • prez.ind. *-esc.* /***aspru***[2] + *-i*.

aspríme *s.f.* **1** Proprietate a unui obiect de a fi aspru (la pipăit, la gust etc.). *L-a deranjat asprimea excesivă a vinului.* **2** Fig. Atitudine severă față de cineva; severitate, strășnicie. *Se temea de asprimea tat-său* (CR.). <> Loc.adv. *Cu asprime* = aspru, cu severitate. *Îmi vorbește cu asprime.* ◆ Vigoare, tărie, forță, putere mare. *Asprimea vîntului.* **3** Concr. (*la pl.*) Parte aspră, neșlefuită a unui obiect. ◆ Ext. Loc greu de urcat. *Se urcă... prin strîmtorile și asprimile munților* (SADOV.). • pl. *-i.* /***aspru***[2] + *-ime*.

aspríre *s.f.* Faptul de *a se aspri*. • pl. *-i.* /v. ***aspri***.

asprișór[1] (*înv., reg.*) *s.m., s.f.* **1** *s.m.* Bănuț (de argint). **2** *s.f.* (*bot.*) Turiță (*Agrimonia cupatoria*). • pl. *-ori.* /***aspru***[1] + *-ișor*.

aspriṣór², -oáră *adj., adv.* (Cam) aspru. • pl. *-ori, -oare.* /*aspru²* + *-işor.*

asprít, -ă *adj.* **1** (*despre oameni sau despre părţi ale corpului lor*) Care a devenit aspru; înăsprit. *Din cauza suferinţelor, a devenit un om asprit.* ◆ Ext. Îndîrjit. *Avea înaintea sa numai feţe asprite.* **2** (*despre vinuri*) Care a devenit înţepător la gust. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***aspri.***

aspríu, -íe *adj.* Care este cam aspru. ◆ (*despre vinuri*) Care este (cam) înţepător la gust. *Vinul aspriu fierbea* (SADOV.). • pl. *-ii.* /***aspru²*** + *-iu.*

áspru¹ *s.m.* (*înv.*) Monedă turcească de argint de valoare mică, cu circulaţie în ţările române începînd din sec. 15. *Mircea cel Bătrîn plătea Turciei... un tribut de 3 000 de aspri* (DOC.). • pl. *-i.* /<ngr. *ἄσπρος* „alb".

áspru², -ă *adj.* **I 1** Care nu este neted; cu suprafaţa zgrunţuroasă, care dă (la pipăit) o senzaţie specifică, neplăcută, de zgîriere. *Cearşaful este aspru.* ◇ Fig. *Poezia noastră din veacul al XVI-lea... e moale şi netedă, nu aspră şi ciotoroasă* (C. NEGR.). ◆ (*despre fire de păr*) Care este tare şi ţepos. *Are un păr foarte aspru.* ◆ (*despre perii*) Cu firele tari şi ţepoase. *Trebuie să curăţ covorul cu o perie aspră.* **2** (*despre vinuri*) Care are gust înţepător şi astringent. ◆ *Apă aspră* v. apă. **II** Fig. **1** (*despre fenomene atmosferice, intemperii etc.*) Care este intens, puternic; înverşunat. *Ger aspru.* ◇ (*adv.*) *Vîntul suflă aspru.* **2** (*despre stări, situaţii etc.*) Care provoacă suferinţe, care este greu de îndurat. *Arabul căzuse în aspră robie* (MACED.). ◆ (*despre acţiuni, manifestări etc.*) Care este înverşunat. *Un cîmp de aspră luptă* (ALECS.). ◇ (*adv.*) *Luptă aspru pentru medalie.* **3** (*despre oameni sau despre manifestările, caracterul lor*) Care este lipsit de indulgenţă, sever, neînduplecat, necruţător; dur, nemilos; riguros, exigent. *O, cît e de aspru el, cît e de frumoasă fata lui!* (EMIN.). ◇ (*adv.*) *Se comportă prea aspru cu băiatul.* ◇ Fig. *Pe rege-l prind fiori, Un stol de gînduri aspre trecu peste-a lui frunte* (EMIN.). **4** (*despre voce sau despre vorbe*) Care supără auzul; care este sever, dur. *Are un glas aspru, tunător.* ◇ (*adv.*) *Vorbeşte iute, aspru, fără să-l privească.* • pl. *-i, -e.* /lat. ***aspĕ, spra, aspĕrum.***

aspumá *vb. I. intr.* (*înv.*) A face spume; a spumega. *Valuri... aspumînd a sa răceală* (COR.). • prez.ind. *-ez, aspúm.* /lat. ***expumare***; cf. *spūma, -ae.*

assái *adv.* (*muz.*) Destul de, foarte. ◇ *Allegro assai* = mai repede decît allegro. *Adagio assai* = mai rar decît adagio. • /<it. ***assai.***

assaméză *s.f.* (*lingv.*) Limba indo-europeană din ramura indo-iraniană, grupul indic de est, vorbită în N Assamului, stat în E Indiei. • /<fr. ***assamaise.***

assembler [ə'semblər] *s.n.* (*tehn.; la sg.*) Asamblor specific unor microcalculatoare. ◆ Limbaj de asamblare a microcalculatoarelor. • /<engl. ***assembler.***

assíze *s.f. pl.* (*în Ev. Med.*) **1** Adunări care reuneau pe suzeran şi vasalii săi, în cadrul cărora se discutau probleme juridice, administrative etc. sau erau adoptate hotărîri. ◆ Spec. Adunări ale reprezentanţilor regalităţii şi ale regiunilor din Franţa şi Anglia, la care erau adoptate hotărîri juridice, administrative etc. ◆ (*şi la sg.*) Hotărîre juridică sau administrativă adoptată la assize. **2** Tribunal care judeca crimele. • /<fr. ***assises.***

astá¹ *vb. I.* **1** *intr.* A sta alături de cineva. ◆ A fi în slujba cuiva. **2** *intr.* A apărea. **3** *tr.* A preda pe cineva. • prez.ind. *astáu.* /lat. ***astare.***

ásta² *pron.dem., adj.dem.* v. ăsta.

astacicultúră *s.f.* Ramură a acviculturii care se ocupă cu creşterea şi exploatarea raţională a racilor. • /cf. lat. *astacus, -i* „rac".

astár *s.n.* (*com.; înv.*) Pînză groasă care servea (mai ales) pentru căptuşeală de haine sau pentru acoperit faţa morţilor, pentru împodobit caii domneşti, ca strecurătoare etc. *Ce văd eu acu..., mai bine cu astarul pe ochi, în pămînt, să nu mai văd, să nu mai ştiu* (VLAH.). • pl. *-e, -uri.* şi *astáriu s.n.* /<tc. ***astar***; cf. ngr. *αστάρι* „căptuşeală".

astăriu *s.n.* v. astar.

astătic, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* (*fiz.*) Care este în echilibru în toate poziţiile. ◆ (*despre acul magnetic*) Care este astfel dispus, încît să fie în echilibru indiferent de acţiunile exercitate asupra lui de către un cîmp magnetic în care a fost plasat. ◇ *Echilibru astatic* = echilibru indiferent. **2** *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Persoană) care suferă de astazie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***astatique.***

astatín *s.n.* v. astatiniu.

astatíniu *s.n.* (*chim.*) Element radioactiv, care face parte din familia halogenilor (*At*). • şi *astatín s.n.* /<germ. ***Astatinium***, fr. ***astatine***; cf. gr. *ἄστατος* „instabil".

astatizáre *s.f.* (*fiz.*) Procedeu de mărire a sensibilităţii unor sisteme deformabile faţă de acţiunile deformante, prin micşorarea stabilităţii acestor sisteme. • pl. *-ări.* /după fr. *astatisation.*

astazíe *s.f.* (*med.*) Imposibilitate patologică de menţinere în poziţie verticală, ca urmare a necoordonării neuromusculare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr ***astasie***; cf. gr. *ἀ-* „fără", *στάσις* „staţionare, şedere pe verticală".

astazo- Elem. de compunere „dezechilibru". • /<fr. ***astaso-***; cf. gr. *ἀστασία* „instabilitate".

astazoabazíe *s.f.* (*med.*) Incapacitate de a sta în picioare şi de a merge. • g.-d. *-iei.* /***astazo-*** + ***abazie***; cf. fr. *astasie-abasie.*

astazobazofobíe *s.f.* (*psih.*) Teamă nemotivată care apare la unii bolnavi atinşi de tulburări de echilibru, la ridicarea în picioare sau în timpul mersului. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***astasobasophobie.***

ăstă *pron.dem., adj.dem.* v. ăsta.

astăreálă *s.f.* (*reg.*) Căptuşeală. ◆ Ext. Căptuşeală de scînduri aşezată pe un schelet de lemn, care susţine un strat de material sau şindrila, ţigla ori tabla constituind acoperişul unei case sau care susţine o boltă de beton în timpul turnării etc. • pl. *-eli.* şi *astereálă s.f.* /***astări*** + *-eală.*

astărí *vb. IV. tr.* **1** (*înv.*) A căptuşi o haină cu căptuşeală (de mătase). **2** (*reg.*) A acoperi un schelet de lemn cu astăreală. • prez.ind. *-esc.* /***astar*** + *-i*; cf. tc. *astarmalak.*

astăríre *s.f.* Acţiunea de *a astări* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***astări.***

ástăz *adv.* v. astăzi.

ăstăzi *adv.* **1** În ziua de faţă, în ziua în curs (între ieri şi mîine); azi. *Rău mi-a mai mers astăzi!* (CR.). ◇ Loc.adv. *De astăzi (înainte)* = începînd de acum, de acum (încolo sau înainte). *Nu mai vreau să-l văd de astăzi înainte. De astăzi în...* = exact după trecerea timpului indicat. *De astăzi în trei săptămîni am examen. De astăzi încolo* v. încolo. ◆ (*subst. m. invar.*) Ziua care este în curs. *Acest astăzi va rămîne neuitat.* ◆ (*în corel. cu „mîine"*) *a*) Zi cu zi, zi după zi. *Şi astăzi şi mîine tot caută de lucru. b*) Cînd..., cînd. *Astăzi hotărăşte, mîine se răzgîndeşte, nu mai ştie ce vrea.* ◇ Loc.adv. *În ziua de astăzi* = azi. *A venit în ziua de astăzi, dimineaţă. De ieri pînă astăzi* = într-un timp neaşteptat de scurt; imediat. *Nu am avut timp să mă gîndesc de ieri pînă astăzi. Ba* (sau *cînd*) *astăzi, ba* (sau *cînd*) *mîine* ori *cînd ieri, cînd astăzi,* se spune despre cineva nestatornic. *Astăzi-mîine* = în curînd, zilele acestea; foarte repede, imediat. *Nu mai fi supărat, că astăzi-miine ne întîlnim iar.* ◇ Expr. *Ieri ca (şi) astăzi* = totdeauna. ◆ (*în corelaţie cu „ieri" sau cu „mîine", exprimînd ideea de nestatornicie, de progres sau de contrast*) Cînd..., cînd... *Astăzi ici, mîine cole...La Ţarigrad ajungea* (POP.). ◆ (*fam.; în constr. imper. sau exclam. care exprimă graba ori nerăbdarea vorbitorului*) Acum, mai repede. *Mai vii astăzi, că trebuie să ajung şi la spital!* **2** În epoca prezentă, în prezent, în timpul sau în vremea de acum, în zilele noastre (între trecut şi viitor); restr. acum. *Dar ca săgeată de bogat Nici astăzi domn pe lume nu-i* (COŞB.). ◇ Loc.adv. *În ziua de astăzi* = în prezent. *În ziua de astăzi este o modă să porţi cît mai mulţi cercei în ureche. Pînă în ziua* (sau *în ziulica*) *de astăzi* ori *pînă astăzi* = pînă acum, pînă în vremea actuală, pînă azi. *De atunci şi pînă astăzi colonii de lumi pierdute Vin din sure văi de chaos* (EMIN.). *De ieri pînă astăzi* sau (*înv.*) *de astăzi-de mîine* = instabil şi nesigur. ◆ (*în corelaţie cu „ieri" sau cu „mîine", exprimînd continuitatea sau durata lungă*) Zi cu zi, zi după zi, zi de zi. *Ieri scandal, astăzi scandal, m-am săturat!* • şi (*reg.*) *ástăz adv.* /***astă*** + ***zi***; cf. lat. *ista die.*

asteatóză *s.f.* (*med.*) Absenţă a secreţiilor adipoase ale pielii; xeroză, xeroftalmie. • sil. *-ste-a-.* pl. *-e.* /<fr. ***astéatose.***

asteísm *s.f.* (*ret.*) Figură de stil care constă în deghizarea unei laude sau a unei flatări sub aparenţa blamului sau a reproşului. Ex. *Mintiosule, de unde vii? O vulpe pe măgar văzînd l-a întrebat* (DON.). • pl. *-e.* /<fr. ***astéisme***; cf. gr. *ἀστεϊσμός* „urbanitate".

asten- Elem. de compunere „oboseală, slăbire". • şi *asteno-.* /<fr. ***asthén(o)***-; cf. gr. *ἀσθένος* „fără forţă, slăbit".

asteniá *vb. I. tr., refl.* (*med.*) A (se) asteniza. • sil. *-ni-a.* prez. *-iez.* /***astenie.***

asténic, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) **1** *adj.* Care aparţine asteniei, care se referă la astenie. **2** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care suferă de astenie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***asthénique.***

astenía *s.f.* (*med.*) Diminuarea generală a energiei şi a performanţelor organismului (oboseală intensă şi prelungită, slăbiciune fizică, scădere a capacităţii de muncă intelectuală etc.) fără relaţie cauză-efect cu un efort. ◆ (*fam.*) Stare de irascibilitate şi proastă dispoziţie permanentă. *Are vreo astenie de nu te mai poţi înţelege cu el.* • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***asthénie***; cf. gr. *ἀσθένεια* <*ἀ-*„fără", *σθένος* „putere, forţă".

astenizá *vb. I. refl., tr.* (*med.*) A (se) îmbolnăvi de astenie. • prez.ind. *-ez.* /***astenie*** + *-iza.*

astenizáre *s.f.* (*med.*) Acţiunea de *a (se) asteniza* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***asteniza.***

astenizát, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Persoană) care suferă de astenie. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***asteniza.***

asteno- v. asten-.

astenobiózá *s.f.* (*biol.*) Fază de activitate redusă care intervine temporar în viaţa unor specii de insecte. • sil. *-bi-o-.* /<fr. ***asthénobiose.***

astenocoríe *s.f.* (*med.*) Reflex pupilar întîrziat la lumină. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<engl. ***asthenocoria***, fr. ***asthénocorie***; cf. gr. *ἀσθένος* „fără putere", *κόρη* „pupilă".

astenofobíe *s.f.* (*psih.*) Teamă excesivă şi nemotivată de oboseală. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<engl. ***asthenophobia.***

astenologíe *s.f.* (*med.*) Studiu ştiinţific al debilităţii. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<engl. ***asthenology.***

astenonevrótic, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) **1** *adj.* Care ţine de astenia nervoasă, care se referă la astenia nervoasă. **2** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care suferă de astenie nervoasă. • pl. *-ci, -ce.* /***asteno-*** + ***nevrotic.***

astenopíe *s.f.* (*med.*) Scădere a capacităţii funcţionale a ochiului care constă în imposibilitatea concentrării susţinute a vederii din cauza muşchilor oculari, a obosirii nervului optic sau din cauza unor deficienţe ale retinei; oboseală oculară. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***asthénopie***; cf. gr. *ἀσθενής* „bolnav, slăbit", *ὤψ* „vedere".

astenosféră *s.f.* (*geogr.*) Parte constituentă a pămîntului, situată imediat sub litosferă, între adîncimile de 70 şi 700 km, cu viscozitate scăzută, materia fiind într-un stadiu de fuziune parţială, cu scădere accentuată a vitezei undelor seismice. • pl. *-e.* /<fr. ***asthénosphère.***

astenospermíe *s.f.* (*med.*) Scăderea generalizată a vitalităţii spermatozoizilor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***asthénospermie***, engl. ***asthenospermia.***

astér¹ *s.m.* **1** (*bot.*) Plantă erbacee decorativă de grădină, cu flori colorate în diferite tonuri de roz şi violet (*Aster amellus*); steliţă. **2** (*biol.*) Formaţie filamentoasă cu aspect radiant care înconjoară centrosfera unei celule; astrosferă. • pl. *-i.* /<fr. ***aster***; cf. gr. *ἀστήρ* „stea".

aster²- v. astro-.

astereálă *s.f.* v. astăreală.

astereognozíe *s.f.* (*med.*) Incapacitate patologică de a recunoaşte formele obiectelor numai prin palpare, ca urmare a unor leziuni nervoase. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***astéréognosie***; cf. gr. *ἀ-*„fără", *στερεός* „tare", *γνῶσις* „cunoaştere".

asterídă *s.f.* (*zool.; la pl.*) Clasă de echinoderme marine, care au corpul alcătuit dintr-un disc central de la care pornesc cinci (sau mai multe) braţe în direcţie radială (*Asterias*); (*şi la sg.*) animal care face parte din această clasă. *Steaua-de-mare este o asteridă.* • pl. *-e.* /<fr. ***astérides***; cf. gr. *ἀστήρ* „stea".

astérie *s.f.* (*zool.*) Stea-de-mare (*Asterias*). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***astérie.***

asterísc *s.n.* **1** (*tipogr., lingv.*) Semn grafic de forma unei steluţe (*), care se pune după un cuvînt pentru a indica trimiterea la o notă sau înaintea elementelor (lexicale) neatestate şi reconstituite etc. ori a formelor şi expresiilor neacceptabile din punct de vedere gramatical sau semantic. ◆ Semn grafic de forma unei steluţe prin care se separă unităţi de text (subcapitole). **2** (*bis.*) Obiect liturgic format din două semicercuri de metal preţios, avînd în punctul de intersecţie o cruce, care simbolizează steaua văzută de magi la Naşterea Domnului. • pl. *-uri.* /<fr. ***astérisque***, lat. ***astĕriscus***, ***-i***; cf. gr. *ἀστερίσκος* „stea mică, steluţă".

asterísm *s.n.* **1** (*mineral.*) Proprietate a unor minerale de a prezenta, în masa lor, cercuri luminoase în lumina reflectată prin ele în diferite direcții. **2** (*astron.*) Constelație. • pl. *-e.* /<fr. ***astérisme.***

astero- v. astro-.

asteroíd *s.m.* (*astron.*) Fiecare dintre planetele mici ale sistemului solar, puțin strălucitoare, ale căror orbite se află, în general, între orbitele planetelor Marte și Jupiter; planetoid. *Adonis, Apollo, Ceres, Eros, Hermes, Icar, Iunona, Vesta sînt asteroizi.* • pl. *-izi, n. (înv.) -ide.* /<fr. ***astéroïde***; cf. gr. *ἀστεροειδής* „ca o stea" <*ἀστήρ* „stea", *εἶδος* „aspect".

asteroním *s.n.* (*tipogr.*) Steluță, grup de steluțe sau de litere urmate de steluțe care înlocuiesc, într-o scriere, numele autorului, al unui personaj etc. • pl. *-e.* /<fr. ***astéronyme***; cf. gr. *ἀστήρ* „stea", *ὄνομα* „nume".

asteropsíe *s.f.* (***med.***) Formă de agnozie vizuală constînd în imposibilitatea de localizare a obiectelor apropiate, care par plasate în același plan în spațiu. • g.-d. *-iei.* /***astero-*** + ***-opsie.***

asteroxílon *s.m. sg.* (*paleon.*) Criptogamă vasculară din devonian, cu tulpină subterană și aeriană, acoperită cu frunze mici în partea bazală, cu înmulțirea prin spori. • /<lat. ***Asteroxylon***; cf. gr. *ἀστήρ* „stea", *ξύλον* „lemn".

asterozoáre *s.n. pl.* (*zool.*) Clasă de echinoderme marine având corpul alcătuit dintr-un disc central cu cinci brațe radiale; stele-de-mare. • sil. *-zo-a-.* /***astero-*** + ***-zoare.***

ástfel *adv.* (*în opoz. cu „altfel"*) **1** În modul acesta, în acest fel, așa. *De-un veac el șede astfel – de moarte-uitat, bătrîn* (EMIN.). <> Expr. *Dacă pot (ca) să mă exprim astfel* v. exprima. *A fi* (sau *a sta*) *treaba astfel* v. treabă. ◆ (*referindu-se la ceva ce urmează să fie spus*) În felul următor. *Un glas de jale Șoptind s-aude astfel prin vînt...: Cînd vine noaptea, fugi* (ALECS.). **2** (*introduce o prop. consec. sau concl.; adesea precedat de „și" sau urmat de „că"*) (Așa) încît; prin urmare, așadar, deci; în consecință. *Îl vede azi, îl vede mîni, Astfel dorința-i gata* (EMIN.). **3** (*exprimînd o compar.*) Așa, într-un mod asemănător cu... <> (*în corelație cu „ce", „cum", „precum", uneori întărit prin „tot"*) *Precum pulberea se joacă în imperiul unei raze..., Astfel într-a veciniciei noapte pururi adîncă, Avem clipa, avem raza, care tot mai ține încă* (EMIN.). <> (*adj.; legat prin prep. „de" de subst. determ.*) *Un astfel de comportament este de neacceptat.* <> Expr. *Tot astfel* v. tot. **4** (*indică măsura sau gradul*) Atît, așa (de tare, de mult), în așa grad (mod, chip etc.) *Nu se putea domiri el cum de [în] cîteva zile s-au schimbat astfel locurile* (ISP.). <> (*în corelație cu „încît", „că", „de", purtînd acc. în frază*) *Văzură palatul strălucind astfel, de la soare te puteai uita, dar la dînsul ba* (ISP.). • acc. și *astfél.* și (*reg.*) *ásfel, ástfeliu adv.* /***[într-]ast + fel.***

ástfeliu *adv.* v. astfel.

astián, -ă *adj., s.n.* (*geol.*) **1** *s.n.* Ultimul etaj al pliocenului de facies marin din Europa de vest, caracterizat prin formațiuni de nisipuri galbene de la Asti, care conțin o bogată faună de moluște. **2** *adj.* Care aparține astianului, specific astianului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din astian. • sil. *-ti-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***astien***; cf. nm. pr. *Asti*, localitate în Piemont (Italia).

astigmát, -ă **1** *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Persoană) care suferă de astigmatism. **2** *adj., s.n.* (*fiz.*) (Sistem optic) astigmatic. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***astigmate***; cf. germ. *Astigmat.*

astigmátic, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* (*optic; despre sisteme optice, imagini*) Care este deformat din cauza astigmatismului, care prezintă astigmatism. **2** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care suferă de astigmatism. **3** *adj.* Care ține de astigmatism, care se referă la astigmatism. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***astigmatique***, germ. ***astigmatisch.***

astigmatísm *s.n.* **1** Aberație a unui sistem optic ce formează o imagine întinsă pentru un obiect punctiform. **2** (*med.*) Ametropie consecutivă unui defect de curbură a corneei sau cristalinului pe diferite meridiane, care determină faptul că lumina nu mai este focalizată într-un punct al retinei, imaginile fiind percepute anormal. • pl. *-e.* /<fr. ***astigmatisme***; cf. gr. *ἀ-*„fără", *στίγμα* „pată; marcă, semn".

astigmométru *s.n.* (*optic.*) Aparat pentru măsurarea gradului de astigmatism. • pl. *-e.* /<fr. ***astigmomètre.***

astimpărá *vb. I.* v. astîmpăra.

astîmpăr *s.n.* (*la sg.; adesea în constr. neg., cu vb. „a avea", „a afla", „a găsi"*) Odihnă, liniște, tihnă, pace. *Nu-și mai găsea astîmpăr în scaun* (SADOV.). <> *Fără astîmpăr = a)* loc.adj. neastîmpărat. *Parcă-i o căprită fără astîmpăr* (SADOV.); *b)* loc.adv. necontenit, întruna. *Se zbate fără astîmpăr; c)* neobosit. *Muncește fără astîmpăr toată ziua.* <> Expr. *A nu da (cuiva) astîmpăr* = a nu lăsa (pe cineva) în pace. *Dragostea mea către maică-mea nu-mi dă nici un astîmpăr* (SB.). *A nu-și găsi astîmpărul* v. găsi. • și (*pop.*) *stîmpăr s.n.* /de la ***astîmpăra***, prin derivare regresivă.

astîmpărá *vb. I.* **1** *refl.* (*despre oameni,* ext., *despre pasiuni, sentimente*) A se liniști, a se potoli; a se cumineți. *Cum nu te mai astîmperi! De ce-ai scos băietul din casă pe vremea asta?* (CR.). ◆ A se calma. *Se boceau de nu se mai puteau astîmpăra* (CR.). ◆ Ext. (*despre evenimente, acțiuni etc.*) A înceta să se manifeste, a se domoli. *Ducîndu-se oaspeții nuntași pe acasă și astîmpărîndu-se toate, s-au dus tinerii la somnul cel de cununie* (POP.). **2** *tr.* (*compl. indică națiuni, popoare etc.*) A face inofensiv; a supune. *Chinurile și ucisurile... n-au astîmpărat poporul* (SADOV.). **3** *tr.* (*compl. indică senzații, necesități fiziologice sau psihice*) A face să scadă (în intensitate), a face să înceteze. *M-am dus pînă la șipot, ca să-mi astîmpăr arșița* (SADOV.). <> (*refl.*) *Durerea i s-a astîmpărat.* **4** *tr.* (*compl. indică arșiță, ger etc.*) A face să fie suportabil; a tempera. *Aerul joacă, fierbe și nici un pic de adiere nu astîmpără arsura* (DELAVR.). <> (*refl. pas.*) *Să se astîmpere [apa cea fierbinte] cu altă apă rece* (DRĂGHICI). • prez.ind. *astîmpăr.* și (*pop.*) *stîmpărá,* (*reg.*) *astimpărá vb. I.* /lat. ****ex-temperare.***

astîmpărâre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *astîmpăra* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* și (*pop.*) *stîmpărâre s.f.* /v. ***astîmpăra.***

astîmpărát[1] *s.n.* Astîmpărare. • pl. *-uri.* /v. ***astîmpăra.***

astîmpărát[2]**, -ă** *adj.* Care este domolit, liniștit, potolit. *Copil astîmpărat.* • pl. *-ți, -te.* și (*pop.*) *stîmpărát, -ă adj.* /v. ***astîmpăra.***

astm *s.n.* (*med.*) Sindrom respirator cronic determinat de cauze multiple, caracterizat prin greutate în expirație, accese de sufocare, prin nevoia imperioasă de aer, urmate de regulă de o expectorație mucoasă. <> *Astm bronșic* = astm provocat de spasmul mușchilor bronhiolelor, în urma unei stări alergice. *Astm cardiac* = dispnee paroxistică nocturnă asociată unei cardiopatii cu insuficiență ventriculară stîngă. ◆ Ext. Infecție pulmonară cronică. ◆ Restr. Iritare locală a aparatului respirator. • pl. *-uri.* și *ástmă, ásmă s.f.* /<fr. ***asthme***, lat. ***asthma***, ***-atis***; cf. gr. *ἆσθμα* „respirație grea, dispnee".

astmátic, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care suferă de astm. *Olimpia grasă, astmatică, abia se mișca* (BART). **2** *adj.* Care este cauzat de astm; care aparține astmului, care se referă la astm. *Tuse astmatică.* • pl. *-ci, -ce.* și *asmátic, -ă adj., s.m., s.f.* /<fr. ***asthmatique***, lat. ***asthmaticus, -a, -um.***

astmatifórm, -ă *adj.* (*med.*) Care prezintă simptome de astm. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***asthmatiforme.***

ăstmă *s.n.* v. astm.

astmogén, -ă *adj.* (*med.*) Care produce crize de astm. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***asthmogène.***

astomíe *s.f.* (*med.*) Absență congenitală a orificiului bucal. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***astomie.***

astrafobíe *s.f.* (*psih.*) Teamă patologică de fulgere. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***astraphobie***; cf. gr. *ἀστραπή* „fulger", *φόβος* „teamă".

astragáci *s.n.* (*reg.; în cizmărie*) **1** Unealtă în formă de hîrleț folosită la întins talpa. **2** Instrument de lemn cu cîrlig pentru întors cizmele pe față după ce au fost cusute. *Gazda... se proslăvea pe cuptor, între... calupuri, astrăgaci, bedreag, dichici și alte custuri tăioase* (CR.). • pl. *-ce.* și *astrăgáci s.n.* /cf. sl. veche **стъргачь**, magh. *asztergázni* „a da la strung", bg. *стъргалка* „răzuitor".

astragál *s.n., s.m.* **I** *s.n.* **1** (*anat.*) Primul dintre oasele mari ale tarsului, de formă curboidă; talus. **2** (*arhit.*) Mulură rotunjită care împodobește extremitatea superioară a unei coloane la baza capitelului. *Din brîul superior, adică din astragalele stîlpilor... se porneau numeroase ciubuce sau nervure* (ODOB.). **II** *s.m.* (*bot.*) Plantă din familia papilionaceelor, care produce o gumă lipicioasă (*Astragalus boeticus*). • pl. *-e.* /<fr. ***astragale***, lat. ***astragalus***, ***-i***; cf. gr. *ἀστράγαλος* „vertebră; oscior".

astragalectomíe *s.f.* (*chir.*) Extirpare a astragalului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***astragalectomie.***

astragán *s.n.* v. astrahan.

astrahán *s.n.* **1** Pielicică de miel din rasa caracul, cu lîna mătăsoasă, foarte fină și buclată. ◆ Haină (de damă) confecționată din astfel de blană. **2** (*bot.*) Compuse: *astrahan-alb* = varietate de mere văratice, cu coajă albă-verzuie, cu dungi roșii și cu miez alb; *astrahan-roșu* = varietate de mere văratice, cu coaja roșu-închis și cu miezul roșiatic. • pl. *-uri.* și *astragán s.n.* /de la nm. pr. ***Astrahan***, oraș în Federația Rusă; cf. rus. *Астрахань*, fr. *astrakan.*

astrál, -á *adj.* (*astron.*) Care aparține aștrilor, care se referă la aștri; care vine de la aștri; sideral. *Universul astral.* <> (*subst. n.*) *În astral se produc fenomene stranii.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***astral***, lat. ***astralis***, ***-e.***

astralísm *s.n.* (*astron.*) Astralitate. • /***astral*** + ***-ism.***

astralít *s.m.* Exploziv detonant de siguranță, mai puțin distrugător decît dinamita și fără gaze toxice, folosit în mine, saline, cariere și la lucrări de derocare. • pl. *-ți.* și *astralítă s.f.* /<fr. ***astralite***, germ. ***Astralit.***

astralitáte *s.f.* (*astrol.*) Caracter astral; astralism. • pl. *-ăți.* /***astral*** + ***-itate.***

astralítă *s.f.* v. astralit.

astralón *s.n. sg.* (*chim.*) Copolimer termoplastic obținut din clorură de vinil și acrilat de metil, folosit la prepararea plăcilor, foilor sau filmelor transparente, neinflamabile și rezistente la apă. • /<fr. ***astralon.***

astrágăci *s.n.* v. astragaci.

astringént, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* (*despre unele substanțe*) Care are proprietatea de a contracta țesuturile organismului. ◆ Restr. Care face gura pungă. *Lămîia e astringentă.* **2** *s.n.* (*chim., med.*) Substanță chimică, medicament care, coagulînd albuminoidele, opresc secrețiile și hemoragiile, fiind folosite pentru tratamentul rănilor și al bolilor de piele. *Taninul este un astringent.* • pl. *-ți, -te.* și (*reg.*) *adstringént, -ă adj., s.n.* /<fr. ***astringent***, lat. ***astringens***, ***-ntis*** <*astringĕre* „a strînge".

astringénță *s.f* Proprietate a unor substanțe de a fi astringente. • /<fr. ***astringence.***

astro- Elem. de compunere „(referitor la) aștri, univers"; „stea"; „astral", „cosmic". • și *aster-, astero-.* /<fr. ***astro-***, ***astér(o)-***; cf. lat. *aster, -is*, gr. *ἄστρον* „astru".

astrobiológ, -ă *s.m., s.f.* Specialist în astrobiologie. • sil. *-bi-o-.* pl. *-ogi, -oge.* /***astrobiologie***, prin derivare regresivă.

astrobiologíe *s.f.* Știință care se ocupă cu studiul vieții de pe alte planete; exobiologie. • sil. *-bi-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***astrobiologie***; cf. rus. *астробиология.*

astroblást *s.n.* (*anat.*) Celulă glială triunghiulară cu expansiuni citoplasmatice implantate pe pereții vaselor. • pl. *-e.* /<fr. ***astroblaste.***

astroblastóm *s.n.* (*anat.*) Tumoare primară a sistemului nervos central, care se dezvoltă din astrocite. • pl. *-oame.* /<fr. ***astroblastome***, engl. ***astroblastoma***; cf. gr. *ἄστρον* „stea", *βλαστός* „germen".

astrobotánică *s.f.* Știință care se ocupă cu studiul vieții plantelor de pe alte planete. • /<germ. ***Astrobotanik***, fr. ***astrobotanique.***

astrobotaníst, -ă *s.m., s.f.* Specialist în astrobotanică. • pl. *-iști, -iste.* /***astro-*** + ***botanist.***

astrocít *s.n.* (*anat.*) Celulă de țesut nervos proprie emisferelor cerebrale, caracterizată prin prelungiri protoplasmatice sau fibroase de formă stelată. • pl. *-e.* /<fr. ***astrocyte***, engl. ***astrocyte***; cf. gr. *ἄστρον* „stea", *κύτος* „cavitate, cutie; celulă".

astroclímat *s.n.* (*astron.*) Totalitatea factorilor care contribuie la stabilirea unui loc adecvat pentru observații astronomice cu instrumente optice perfecționate. *În funcție de condițiile meteorologice și de astroclimat, cometa va fi vizibilă de la Observator* (PER.). • pl. *-e.* /<fr. ***astroclimat.***

astroclúb *s.n.* (*astron.*) Club în care se studiază astronomia. • pl. *-uri.* /***astro-*** + ***club.***

astrocompás *s.n.* (*nav.*) Instrument de navigație în mările polare care indică direcția cu ajutorul unei alidade ce vizează un astru. • pl. *-uri.* /***astro-*** + ***compas.***

astrodóm *s.n.* (*arhit.*) Cupolă transparentă a marilor aeroporturi. • pl. *-uri.* /<fr. ***astrodôme***, engl. ***astrodome.***

astrodróm *s.n.* (*aeron.*) Cosmodrom. • pl. *-uri.* /<fr. ***astrodrome.***

astrófic, -ă *adj.* (*lit.*; *despre versuri*) Care se succed liber, fără a respecta o structură de strofă. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***astrophique***.

astrofízic, -ă *adj., s.f.* (*astron.*) **1** *s.f.* Ramură a astronomiei care se ocupă cu studiul structurii și al compoziției corpurilor cerești și materiei interstelare, al proceselor din interiorul aștrilor, al interacțiunilor dintre ei etc. **2** *adj.* Care aparține astrofizicii, care se referă la astrofizică. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***astrophysique***.

astrofizician, -ă *s.m., s.f.* (*astron.*) Persoană specializată în astrofizică. *Astrofizicienii... au stabilit că păturile superioare ale atmosferei planetei Venus se rotesc în jurul planetei cu viteza unui automobil de curse* (PER.). • sil. *-ci-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***astrophysicien***.

astrofobíe *s.f.* (*psih.*) Teamă patologică de fenomene atmosferice sau cosmice (uragane și furtuni, tunete și fulgere, cutremure etc.). • g.-d. *-iei.* /***astro-*** + ***fobie***.

astrofotográfic, -ă *adj.* (*astron.*) Care ține de astrofotografie, care se referă la astrofotografie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***astrophotographique***.

astrofotografíe *s.f.* (*astron.*) Parte a astrofizicii care folosește fotografia ca metodă și mijloc de investigație pentru determinarea (numărului) aștrilor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***astrophotographie***, germ. ***Astrophotographie***.

astrofotogrammetríe *s.f.* (*astron.*) Ramură a fotogrammetriei cu aplicații în măsurările astronomice, care folosește determinări pe cale stereoscopică. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***astrophotogrammétrie***.

astrofotométric, -ă *adj.* (*astron.*) Care ține de astrofotometrie, care se referă la astrofotometrie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***astrophotométrique***.

astrofotometríe *s.f.* (*astron.*) Ramură a astrofizicii practice care se ocupă cu măsurarea strălucirii corpurilor cerești; fotometrie astronomică. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***astrophotométrie***.

astrofotométru *s.n.* (*astron.*) Aparat folosit în astrofotometrie. • pl. *-e.* /<engl. ***astrophotometer***.

astrogeologíe *s.f.* (*astron.*) Geologie a aștrilor. • sil. *-ge-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***astrogéologie***.

astrognozíe *s.f.* (*astron.*) Ramură a astronomiei care se ocupă cu studiul aștrilor și al constelațiilor, cu denumirea și pozițiile lor reciproce. • g.-d. *-iei.* /***astro-*** + ***gnozie***.

astrográf *s.n.* (*astron.*) **1** Lunetă astronomică, folosită pentru determinarea poziției aștrilor prin fotografiere. **2** Aparat cu care se fotografiază spectrele aștrilor. • pl. *-e.* /<fr. ***astrographe***.

astrografíe *s.f.* (*astron.*) Ramură a astronomiei care se ocupă cu descrierea aștrilor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***astrographie***.

astroídă *s.f.* (*astron.*) Curbă plană descrisă de un punct al unui cerc prin rostogolirea acestuia în interiorul altui cerc fix și cu raza de patru ori mai mare decît a primului. • pl. *-e.* /<fr. ***astroïde***; cf. gr. *ἄστρον* „astru", *εἶδος* „formă".

astrolăb *s.m.* **1** (*astron.*) Instrument folosit pentru măsurarea poziției aștrilor și a înălțimii lor deasupra orizontului. **2** (*mat.*; *înv.*) Vechi instrument pentru măsurarea unghiurilor. • pl. *-i.* și *astroláv, astroláviu s.m.* /<fr. ***astrolabe***; cf. lat. *astrolabium*, gr. *ἀστρολάβος* <*ἄστρον* „stea", *λαμβάνω* „a lua, a prinde".

astrolatríe *s.f.* (*relig.*) Cult al aștrilor considerați zei, practicat de multe popoare din vechiul Orient (sumerieni, asirieni, babilonieni, egipteni). • g.-d. *-iei.* /<fr. ***astrolâtrie***; cf. it. *astrolatria*.

astroláv *s.m.* v. astrolab.

astroláviu *s.m.* v. astrolab.

astrológ, -ă *s.m., s.f.* (*astrol.*) Persoană care practică astrologia. ◆ Ext. Astronom. • pl. *-gi, -ge.* și (*înv.*) *astrológhi, -óghe s.m., s.f.* /<fr. ***astrologue***, lat. ***astrológus, -i***.

astrológhi, -óghe *s.m., s.f.* v. astrolog.

astrologhíe *s.f.* v. astrologie.

astrológic, -ă *adj.* (*astrol.*) Care aparține astrologiei, care se referă la astrologie. ◇ *Literatură astrologică* = literatură cu caracter divinatoriu, întemeiată pe credința în influența aștrilor asupra destinului. *An astrologic* = ciclu solar anual care începe odată cu echinocțiul de primăvară (21 martie). • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***astrologique***, lat. ***astrologicus, -a, -um***.

astrologíe *s.f.* Arta descifrării și prezicerii destinelor individuale sau colective pe baza studierii poziției și mersului aștrilor, a constelațiilor sau pe baza altor fenomene cerești. *El deschise... un manuscript de zodii... O astrologie mai mult de origine bizantină* (EMIN.). • g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *astrologhíe s.f.* /<fr. ***astrologie***, lat. ***astrologia, -ae***; cf. gr. *ἀστρολογία* <*ἄστρον* „astru", *λόγος* „cuvînt, studiu".

astrometeorologíe *s.f.* (*meteor.*) Studiul fenomenelor meteorologice care au loc în atmosfera planetelor. • sil. *-te-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***astrométéorologie***.

astrométric, -ă *adj.* (*astron.*) Care ține de astrometrie, care se referă la astrometrie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***astrométrique***.

astrometríe *s.f.* (*astron.*) Ramură a astronomiei care se ocupă cu stabilirea poziției aștrilor, cu determinarea coordonatelor geografice ale locului, a orei exacte etc. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***astrométrie***; cf. gr. *ἄστρον* „astru", *μέτρον* „măsură".

astrométru *s.n.* (*astron.*) Aparat fotometric pentru măsurarea și compararea gradului de luminozitate a aștrilor. • pl. *-e.* /<germ. ***Astrometer***.

astronáut, -ă *s.m., s.f.* (*astron.*) Persoană cu pregătire tehnică, științifică, medicală, psihologică etc. specială, care călătorește în spațiul cosmic cu o astronavă; cosmonaut. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***astronaute***, engl. ***astronaut***, it. ***astronauta***; cf. gr. *ἄστρον* „astru", lat. *nauta, -ae* „navigator".

astronaútic, -ă *adj., s.f.* (*astron.*) **1** *s.f.* Știință care se ocupă cu studiul mijloacelor și al posibilităților de zbor în spațiul cosmic (ale cărei baze teoretice au fost puse de Țiolkovski, Goddard și Oberth); cosmonautică. **2** *adj.* Care aparține astronauticii, care se referă la astronautică; de astronautică. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***astronautique***, it. *astronautica*.

astronautícián, -ă *s.m., s.f.* (*astron.*) Persoană specializată în astronautică. • sil. *-na-u-*; *-ci-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***astronauticien***.

astronávă *s.f.* (*astron.*) Navă destinată zborului în spațiul cosmic; cosmonavă, navă cosmică. • pl. *-e.* /***astru*** + ***navă***, după fr. *astronef*.

astronavigáție *s.f.* (*astron., aeron.*) Controlul și navigația vehiculelor spațiale; navigație spațială. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***astronavigation***.

astroním *s.n.* Nume propriu de corpuri cerești. • pl. *-e.* /<fr. ***astronyme***.

astronóm, -ă *s.m., s.f.* **1** (*astron.*) Persoană specializată în astronomie. *Parcă-l văd pe astronomul cu al negurii repaus, Cum ușor, ca din cutie, scoate lumile din chaos* (EMIN.). **2** (*înv., pop.*) Astrolog. • pl. *-i, -e.* și (*pop.*) *hastronóm s.m.* /<fr. ***astronome***, lat. ***astronōmus, -i***.

astronómic, -ă *adj.* **1** (*astron.*) Care aparține astronomiei, care se referă la astronomie. *Studii astronomice.* ◇ *An astronomic* v. an. *Înclinație astronomică* v. înclinație. *Latitudine astronomică* v. latitudine. *Refracție astronomică* v. refracție. *Unitate astronomică* v. unitate. **2** Fig. Care este de proporții foarte mari; uriaș, imens, colosal, fabulos. *Se vehiculează niște cifre astronomice în legătură cu mărirea impozitelor.* • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***astronomique***, lat. ***astronomĭcus, -a, -um***.

astronomíe *s.f.* Știință care se ocupă cu studiul aștrilor, al mișcării, evoluției, structurii și al compoziției lor, precum și cu studiul sistemelor de aștri, al galaxiilor și al universului. ◇ *Astronomie nautică* = ramură a astronomiei, cu aplicare în navigația maritimă. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***astronomie***, lat. ***astronomĭa, -ae***; cf. gr. *ἀστρονομία* <*ἄστρον* „astru", *νόμος* „lege".

astroscóp *s.n.* (*astron.*) Telescop astronomic folosit pentru examinarea sumară a mișcării aștrilor dintr-o anumită zonă. • pl. *-oape.* /<fr. ***astroscope***.

astroscopíe *s.f.* (*astron.*) Examinare a bolții cerești. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<germ. ***Astroskopie***.

astrosféră *s.f.* (*biol.*) Aster. ◆ Masa centrală a unui aster, exclusiv radiațiile acestuia. • pl. *-e.* /<fr. ***astrosphère***.

astrospectrografíe *s.f.* (*astron.*) Ramură a astrofizicii care se ocupă cu studiul caracteristicilor spectrale ale corpurilor cerești. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***astrospectrographie***.

astrospectroscopíe *s.f.* (*astron.*) Cercetare a spectrelor aștrilor pentru a deduce componența și stările fizice ale acestora. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***astrospectroscopie***.

ástru *s.m., s.n.* **1** *s.m., s.n.* (*astron.*) Corp ceresc natural (stea, planetă, satelit) care se vede pe bolta cerească datorită luminii proprii sau a celei primite de la alt corp ceresc. ◇ Compar. *Baudelaire a luminat ca un astru cerul literaturii franceze.* ◆ Ext. Stea sau planetă care se află în cosmos. **2** *s.m.* Fig. Creator, artist de mare renume; om ilustru. *Bach, un astru al muzicii polifonice.* • pl. *m. aștri,* (*înv.*) *astri, n. astre.* /<fr. ***astre***, lat. ***astrum, -i***; cf. gr. *ἄστρον* „constelație, stea".

astrucá *vb. I.* (*înv., reg.*) **1** *tr.* A îngropa; a înmormînta. *Dacă pier, să mă astrucați* (SADOV.). **2** *tr., refl.* A (se) acoperi, a (se) înveli. ◇ (*refl. pas.*) *Vînturi mari au aburat, Florile s-au scuturat Și urme s-au astrucat* (POP.). ◇ Ext. (*refl.*) *Mama-pădurii... pre o ureche se culcă și cu alta se astrucă* (POP.). ◇ Fig. *Pusei dorul căpătîi Și cu gîndul m-astrucai* (POP.). • prez.ind. *astrúc.* și (*reg.*) *astruncá*, după *arunca, astrupá*, după *astupa*, prin metateză, *asturcá, azdrucá vb. I.* /lat. ****astruĭcare = astruĕre***.

astrucáre *s.f.* (*înv., reg.*) Acțiunea de *a* (*se*) *astruca* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***astruca***.

astrucát[1] *s.n.* (*înv., reg.*) Astrucare. • pl. *-uri.* /v. ***astruca***.

astrucát[2] *adj.* (*înv., reg.*) **1** Înmormîntat. **2** Învelit, acoperit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***astruca***.

astruncá *vb. I.* v. astruca.

astrupá *vb. I.* v. astruca.

astupá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică găuri, crăpături, deschizături*) A închide, a umple, a acoperi, a înfunda; a face să nu se mai vadă, acoperind. *Spurcata astupă toate găurile casei* (ISP.). ◇ (*refl. pas.*) *Canalul descoperit se va astupa cu ciment.* ◇ Expr. *A astupa găuri* = a reuși să realizeze unele lucruri strict necesare; a plăti (din) datorii. *A-și astupa urechile = a*) a pune (intenționat) mîinile la urechi pentru a nu auzi ceva sau pe cineva. *Cînd trece un tren pe lîngă mine îmi astup urechile.* △ (*constr. cu un compl. instr.*) *Îmi astup urechile cu o pernă, să nu mai aud muzica de la vecini*; *b*) fig. a nu voi să audă, să cunoască, să știe ceva (sau de, despre) cineva. *A-i astupa* (cuiva) *gura cu țărînă* = a omorî (pe cineva). ◆ (*compl. indică sticle*) A pune dop. *Astupă apa minerală, că iese tot gazul!* ◇ (*compl. indică oale, tigăi etc.*) *Astup oala, ca să nu mai iasă aburi.* ◆ (*compl. indică țevi, conducte*) A închide; a obtura. *Trebuie să astup gaura țevii ca să nu mai picure apa.* ◇ Spec. (*refl.*) *Lumenul unui organ tubular se poate astupa.* **2** (*compl. indică intrări, deschizături*) A închide, a bara, a opri accesul. *A astupat intrarea în peșteră cu pietre.* ◇ (*compl. indică uși, ferestre*) A zidi spațiul respectiv, desființînd accesul. *Astup ușa dintre sufragerie și bucătărie.* ◆ (*compl. indică drumuri, cărări etc.*). A face inaccesibil și impracticabil; a acoperi, a înfunda, restr., a troieni. *O dă în frig și ninsoare cumsecade, și într-un buc ne astupă calea* (CR.). ◇ Loc.vb. *A astupa un drum* = a închide un drum sau a-l face să nu se mai cunoască. *Au astupat drumul și a făcut un gard.* ◇ Expr. *A-și astupa nasul* = a-și pune mîinile la nas (sau a se ține cu degetele de nas), pentru a nu inspira mirosuri neplăcute. *Trecînd pe lîngă grajduri, a fost nevoit să-și astupe nasul.* ◇ Fig. *Înalt și întunecat, malul din dreapta ne astupă vederea* (VLAH.). **3** A acoperi, a înveli ceva, astfel încît să nu se mai vadă, să nu mai fie recunoscut, să nu mai străbată cineva sau ceva. *În sobă arsem un foc strașnic; îl învălisem și astupasem, căci era ger afară* (CR.). ◇ (*refl. pas.*) *Fața noului-născut se astupă seara cu o pînză subțire, transparentă, ca o sită, ca să fie ferit de țînțari.* ◇ Expr. *A-i astupa* (*cuiva*) *ochii = a*) a împiedica pe cineva să vadă realitatea, ceva rău sau care trebuie să rămînă ascuns; *b*) a mitui pe cineva. *Magdian* (*dîndu-i punga*): *Na cu ce să-ți astupi ochii!* (ALECS.); ◆ (*compl. indică urme*) A șterge, a face să dispară. *Dacă vrei să nu ne găsească, trebuie să ne astupăm urmele.* ◆ A acoperi ceva cu pămînt, cu frunze etc.; ext. a înmormînta. *Vîntul ridicat-a tot nisipul din pustiuri, Astupînd cu el orașe* (EMIN.). ◆ Fig. (*compl. indică sunete, voci etc.*) A face să nu se mai audă altceva (printr-o intensitate mărită). *Zgomotul ciocanelor astupă vocea lui Vlad.* ◆ (*înv., pop.*) A șterge din mintea, din memoria oamenilor; a ascunde. *Se umplu de mare bucurie, unde auzi acea veste, gîndind că-și va astupa greșala lui ce făcusă* (NEC.). ◆ A înăbuși. *Mihai, după ce astupă în țară comploturile iscate de intrigile turcilor, se pregătește pentru noi triumfuri* (BĂLC.). • prez.ind. *astúp.* /lat. ****a(d)stuppare***.

astupáre *s.f.* Acțiunea de *a astupa* și rezultatul ei; astupat. • pl. *-ări.* /v. ***astupa***.

astupát[1] *s.n.* Astupare. ◆ Spec. (*reg.*) Constipație. • pl. *-uri.* /v. ***astupa***.

astupát[2]**, -ă** *adj.* Care este umplut, închis, înfundat. *Gaură astupată.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***astupa***.

astupător, -oáre *adj., s.m., s.f.* **1** (Obiect) cu care se astupă. **2** (Obiect) cu care se înveleşte. • pl. *-ori.* / ***astupa*** + *-(ă)tor.*

astupúş *s.n.* (*reg.; fam.*) Dop confecţionat din diverse materiale (lemn, sticlă etc.). *Pescarul luă astupuşul cel de plumb şi astupă vasul* (GORJ.). ◆ Ext. Bucăţică de cîrpă mototolită, folosită pentru astupat diferite orificii. ◆ Analog. Cocoloş din hîrtie cu care se astupă ceva (mai ales gura sticlelor). • pl. *-uri.* / ***astupa*** + *-uş.*

asturcá *vb. I.* v. astruca.

astúrică *adj.* (*geol.*) *Fază asturică* = fază tectogenetică a megaciclului hercinic, desfăşurată între carboniferul mediu şi cel superior. • /nm. pr. (regiune în N Spaniei) ***Asturia*** + *-ic.*

astúţie *s.f.* **1** Şiretenie, viclenie, perfidie. ◆ Concr. Şiretlic, înşelătorie, vicleşug. **2** Subtilitate, fineţe, ingeniozitate. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***astuce***, lat. ***astutia***, ***-ae***; cf. it. *astuzia.*

astuţiós, -oásă *adj.* (*despre oameni*) **1** Şiret, viclean. **2** Fin, subtil, ingenios; spiritual. • sil. *-ţi-os.* pl. *-oşi, -oase.* /<fr. ***astucieux.***

asúd *s.m. sg.* **1** Sudoare, transpiraţie, năduşeală. *Vine Barbul de la plug... Cu trupul plin de asud* (POP.). **2** Spec. Secreţie grasă a pieii ovinelor, cu care se impregnează lîna, devenind moale şi impermeabilă. **3** (*bot.; reg.*) Compus: *asudul-calului* (sau *asudul-capului*) = osul-iepurelui (*Ononis spinosa*). • pl. *-uri.* /de la ***asuda***, prin derivare regresivă.

asudá *vb. I. intr.* **1** (*despre oameni, animale*) A secreta sudoare (prin porii pielii); a transpira, a năduşi. *Cîteodată asuda noaptea, şi dimineaţa se scula obosit, indispus* (VLAH.). ◆ Expr. (*iron.*) *A asuda sub limbă* = *a)* a se plînge că a muncit din greu, fără să fi făcut în realitate (mai) nimic; *b)* (*fam.*) a-i fi frig. *A nu-i asuda nici limba*, se spune atunci cînd este acuzat de lene un om foarte muncitor. *A nu asuda de vorba cuiva* = a nu-i păsa de spusele cuiva. *A-i asuda* (*cuiva*) *urechea* (*pentru ceva*) = a aştepta plin de nerăbdare o veste. <> Fig. (*tr.*) *Trecutul meu asudă lacrimi* (BEN.). ◆ Ext. (*despre plante, mai ales despre frunzele lor*) A elimina apă sub formă de vapori. *Cînd frunzele asudă, trebuie şterse cu o cîrpă curată.* **2** (*despre obiecte*) A se aburi; a face condens. *Pereţii asudă.* ◆ A scoate aburi. *Aburii se ridică molatici în tavan de pe mămăliga ce asudă pe fund* (VLAH.). **3** Fig. (*despre oameni*) A munci din greu, depunînd mari eforturi; a-şi da silinţa, a osteni, a trudi. *Voi, carii... asudaţi şi vă trudiţi Muncind literatură* (VĂCĂR.). • prez.ind. *asúd,* (*înv.*) *-ez.* /lat. ***assudare.***

asudáre *s.f.* Acţiunea de *a asuda* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***asuda.***

asudát[1] *s.n.* Transpiraţie, asudare. • pl. *-uri.* /v. ***asuda.***

asudát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre fiinţe*) Plin de sudoare; transpirat, năduşit. *Ofiţerii îşi şterseră frunţile asudate* (SADOV.). ◆ Fig. (*despre lucruri*) Aburit. *Prin geamurile asudate abia străbate o lumină bolnavă şi fumurie* (VLAH.). **2** Fig. (*despre oameni*) Obosit, trudit. *Femeia, asudată, abia mai putea răsufla.* • pl. *-ţi, -te.* /v. ***asuda.***

asumá *vb. I. tr.* **1** (*constr. cu dat.*) A lua ceva asupra sau pe seama sa; a se angaja să îndeplinească ceva. *A-şi asuma o răspundere.* ◆ A-şi aroga ceva. *Îmi asum drepturile de autor.* **2** (*filos.*) A accepta ca ipoteză o judecată pentru a constata consecinţele care rezultă din ea; a presupune. • prez.ind. *asúm,* (*înv.*) *-ez.* /<fr. ***assumer***, lat. ***assumĕre.***

asumáre *s.f.* Acţiunea de *a asuma* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***asuma.***

asumát[1] *s.n.* Asumare. • /v. ***asuma.***

asumát[2]**, -ă** *adj.* Care este luat asupra sa. *Responsabilitate asumată.* ◆ Promis, arogat. *Proiecte asumate.* • pl. *-ţi, -te.* /v. ***asuma.***

asúmpţie *s.f.* (*filos.*) Actul de a asuma, de a presupune. ◆ (*log.*) Premisă minoră. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi (*înv.*) *asumpţiúne* *s.f.* /<engl. ***assumption***, it. ***Assunzione***, lat. ***Assumptio, -onis.***

asumpţiúne *s.f.* v. asumpţie.

asúpra *prep.* (*constr. cu gen.*) **1** (*local*) Peste; deasupra. *Se apleacă asupra lui.* ◆ (*urmat de determ. cantitative, stabileşte extinderea unei realităţi, a unei stări etc. prin orientarea înspre un reper*) *Se abat nori grei asupra oraşului.* <> (*stabileşte o relaţie ce exprimă supraordonarea unei realităţi faţă de sfera, domeniul etc. asupra cărora îşi exercită autoritatea*) *Acest rege domneşte asupra unui popor întreg.* <> (*stabileşte declanşarea unei circumstanţe asupra unei fiinţe sau a unui obiect*) *Temperatura avu... o deosebită influenţă asupra fizicului meu* (C. NEGR.). <> (*indică superioritatea prin depăşire în importanţă, în valoare*) *Triumful ştiinţei asupra naturii* (BĂLC.). <> Expr. *A avea* (ceva) *asupra sa* = a purta (ceva) cu sine. *Are actele asupra sa. Nici un hoţ nu mărturiseşte de bunăvoie cînd n-a fost prins asupra faptului* (REBR.). *A lua* (sau *a avea*) (ceva) *asupra sa* (ori *asupră-şi*) = a se însărcina cu ceva; a-şi lua (sau a avea) o răspundere; a răspunde de un lucru încredinţat; a-şi asuma o vină. *Dorea ca... să împlinească slujba ce şi-o luase asupră-şi* (ISP.). **2** (*local, indicînd direcţia unei acţiuni*) Înspre, spre. *Spînul repede îşi aţinteşte privirile asupra lui Harap-Alb* (CR.). **3** (*introduce numele persoanei, numele obiectului sau un substitut al acestora; în fraze în care domină ideea de năpustire, de distrugere, de năpăstuire etc.*) *Numai aşa îl putem scăpa de urgia care-i asupra lui* (SADOV.). ◆ (*acţiunea porneşte cu intenţii duşmănoase*) În contra; împotriva. *Ursul se repezise asupră-i.* (ODOB.). <> *A şedea asupra cuiva* v. şedea. ◆ (*după cuvinte care exprimă un sentiment de ură, de mînie etc.*) Faţă de..., împotriva; pe. *Destul ai viclenit asupra tatălui meu!* (EMIN.). **4** (*introduce numele persoanei, al obiectului la care se referă cineva în fraze în care se exprimă o cugetare, un gînd*) Cu privire la...; despre. *Discuţie asupra atomilor. Părere asupra subiectului cărţii.* ◆ (*în fraze în care se exprimă un sentiment*) Pentru; de. *Numai dragostea ce am asupra domniei tale mă poate răscumpăra* (SADOV.). **5** (*temporal*) În preajma..., aproape de...; către. *Asupra iernii coboară la locuri largi şi-şi pun turmele la iernat în bălţi* (SADOV.). <> Expr. *Asupra nopţii* v. noapte. • şi (*înv.*) *asúpră,* (*înv., reg.*) *asúpre prep.* /lat. ***ad-supra.***

asúpră *prep.* v. asupra.

asúpre *prep.* v. asupra.

asupreálă *s.f.* (*pop.*) Asuprire. • pl. *-eli.* /***asupri*** + *-eală.*

asuprí *vb. Iv. tr.* (*compl. indică oameni*) A încălca drepturile cuiva; a nedreptăţi. *Nu-mi lua dreptul la replică, nu mă mai asupri atîta!* ◆ A vorbi (în general rău) despre cineva, a calomnia; a învinovăţi pe nedrept. *De multe ori mă asupreşte cu vorbe grele în faţa prietenilor.* ◆ Spec. (*compl. indică grupuri sociale, colectivităţi etc.*) A prigoni, a oprima, a împila; a persecuta. <> Expr. *A asupri cerbicea cuiva* v. cerbice. ◆ (*impr.*) A chinui. *Boală... ce asupreşte pe bieţii ieşeni* (C. NEGR.). • prez.ind. *-esc.* /***asupra*** + *-i.*

asuprire *s.f.* Acţiunea de *a asupri* şi rezultatul ei; asupreală. • pl. *-i.* /v. ***asupri.***

asuprít, -á *adj., s.m., s.f.* (Om) nedreptăţit; prigonit, oprimat, exploatat. ◆ Ext. (Om) chinuit. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***asupri.***

asupritór, -oáre *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care asupreşte (pe cineva). **2** *adj.* (*despre oameni, manifestări, acţiuni ale lor*) Care nedreptăţeşte, care împovărează (pe cineva). *Impozite asupritoare.* • pl. *-ori, -oare.* /***asupri*** + *-tor.*

asúra *s.m.* (*în mit.; vedică la pl.*) Creaturi inferioare adversare ale zeilor, care împrăştie discordie pe pămînt. • /<fr. ***asura.***

asurzí *vb. Iv. intr.* A-şi pierde auzul, a deveni surd. *Cînd oi chiui eu, ai să asurzeşti* (CR.). ◆ (*tr. fact.*) A face ca cineva să-şi piardă (temporar) auzul. *L-a lovit atît de tare încît l-a asurzit.* ◆ Exager. (*despre sunete puternice, zgomote etc.*) A face pe cineva să nu mai audă sau să nu mai poată înţelege un anumit lucru; a ameţi, a buimăci, a zăpăci. *Să ne ferim de întîlnirea lui, dacă nu vrem să ne asurzească* (C. NEGR.). <> (*refl. pas.*) *Ţi se asurzeau urechile de răcnetele surugiilor* (PAS). <> (*în constr. pleonastice*) *Toată strada e-n picioare, Asurzită de urechi* (D. BOT.). • prez.ind. *-esc,* (*înv.*) *asúrd.* /lat. ****assurdīre.***

asurzíre *s.f.* Acţiunea de *a asurzi* şi rezultatul ei. ◆ (*fon.*) Pierdere a caracterului sonor; afonizare. *Asurzirea consoanelor sonore.* • pl. *-i.* /v. ***asurzi.***

asurzít[1] *s.n.* Asurzire. • /v. ***asurzi.***

asurzít[2]**, -á** *adj.* Surd. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***asurzi.***

asurzitór, -oáre *adj.* (*despre sunete, zgomote sau surse de zgomote*) Care asurzeşte. ◆ Ext. (Extrem de) intens, puternic. *O muzică asurzitoare.* <> (*adv.*) *Vorbeşte asurzitor.* • pl. *-ori, -oare.* /***asurzi*** + *-tor.*

asús *s.n.* Partea detaşabilă la formularele dintr-un chitanţier; chitanţă. • /<fr. ***assus.***

asúş *s.n.* Partea care nu se detaşează la borderourile, chitanţele, formularele etc. confecţionate sub formă de carnete; cotor. • pl. *-e.* /<fr. ***assouche.***

asvîrlí *vb. Iv.* v. azvîrli.

asvîrlíre *s.f.* v. azvîrlire.

asvîrlitór, -oáre *adj., s.f.* v. azvîrlitor.

asvîrlitúră *s.f* v. azvîrlitură.

aş *interj.* (*fam.*) **1** (*exprimă respingerea unei afirm.*) Vorbă să fie! nici vorbă! nici gînd! ferească Dumnezeu! *A trecut ieri pe la tine? – Aş! Asta-mi mai lipsea!* **2** (*exprimă dezamăgirea*) Da de unde! ţi-ai găsit! *Scot capu pe fereastră şi încep a striga: „...Stăi, opreşte, ţine caii!" Aş! nime n-auzea* (ALECS.). <> Expr. *Ei aş!,* exprimă surpriza faţă de ceva ce pare incredibil; nu mai spune! *Mi-a dat un ciubuc bun. – Ei aş!* • şi *áşa, aşi interj.* /cf. tc. *haşa* „nicidecum, deloc, în ruptul capului".

aşá *adv., adj.invar.* **I** *adv.* (*modal*) **1** În felul, chipul, modul acesta; astfel. *Colo bătrînul dascăl... Uscăţiv aşa cum este, gîrbovit şi de nimic, Universul fără margini e în degetul lui mic* (EMIN.). <> Loc.adj. *Aşa-zis* sau *aşa-numit* = pe nedrept sau convenţional numit astfel; pretins, fals, aparent, impropriu. *Aşa-zisul doctor a fost trimis după gratii.* <> Expr. *Aşa o fi* = e posibil; poate, probabil. *Nu te contrazic, aşa o fi. Aşa să fie!* = amin. *Fie şi aşa* = da. *Eşti de acord cu noi? – Fie şi aşa, de data asta. Aşa-i* sau *aşa este* = da. *Cred că nu are dreptate. – Aşa este. Nu-i aşa* (sau *nu este aşa*) = nu. *Şi aşa* = în orice caz; oricum, tot. *Spune-i să vină şi el, că şi aşa nu a mai fost pe la noi de jumătate de an. Şi* (*mai*) *aşa, şi* (*mai*) *aşa* (sau *altmintrelea*) = şi într-un fel, şi într-altul; în amîndouă felurile, în ambele feluri. *Putem rezolva exerciţiul şi aşa, şi aşa. Ori aşa, ori aşa* = sau într-un fel, sau într-altul. *Hai dă răspuns... ori aşa, ori aşa* (CR.). *Aşa..., aşa...* = după cum..., astfel. *Aşa spune, aşa facem. Cînd aşa* (sau *o dată*) *aşa, cînd* (sau *o dată*) *aşa* = o dată într-un fel, o dată într-alt fel. *Aşa şi aşa* = *a)* nu prea bine, binişor; potrivit; nici prea bine, nici prea rău. *Cum te simţi? Aşa şi-aşa; b)* nu mare lucru; *c)* mediocru; *d)* în felul în care s-a arătat. *Tînăru... a făcut aşa şi aşa, şi numaidecît a plecat* (ISP.). *Azi aşa, mîine aşa* sau *tot aşa şi iar aşa* = făcînd mereu în acest fel, mereu la fel. *Azi aşa, mîine aşa, a cheltuit toţi banii. Tot aşa şi iar aşa,* exprimă un îndemn pentru a continua un joc, un dans etc. *Nici aşa* = *a)* oricum ar fi, tot. *Nu-i dau sfaturi, căci nici aşa nu mă ascultă; b)* nu în acest mod. *Înţeleg multe, dar nici aşa! Nici aşa, nici aşa* = nici într-un fel, nici într-altul. *Ia* sau *iacă aşa* (sau *uite-aşa*)! = *a)* (*dem.*) În felul acesta. *Să aibi tu puterea mea... lumea aceasta ai purta-o, uite-aşa, pe degete* (CR.). *b)* (*folosit de vorbitor ca o introducere la cele ce urmează*) Fără rost. *Vorbeşti şi tu, ia aşa, în dodii cîteodată* (CR.). *c)* Cum am spus. *Şi iaca aşa, oameni buni, s-a izbăvit Ipate şi de dracul, şi de babă* (CR.). *d)* (*exclam.*) Exprimă reacţia faţă de surprinderea (sau opoziţia) cuiva; pentru că aşa vreau; după bunul plac. *Uite-aşa. Eu nu vreau să mai vorbesc cu el. e)* (*în strigături*) În felul indicat mai jos. *Foaie verde, iac-aşa! Dragu-mi-i de dumneata* (POP.). *Aşa să ştii* (sau *să ştie, să ştiţi*) ori *aşa să-mi* (sau *să-ţi, să ne etc.*) *ajute Dumnezeu etc.* = sigur că da. *A zice că este aşa* = a afirma. *A zice că nu este* (sau *nu-i*) *aşa* = a nega. *Numai aşa* v. numai. ◆ (*concl.; adesea precedat de „şi", se foloseşte pentru a relua firul povestirii sau pentru a rezuma cele povestite anterior*) În concluzie. *Şi aşa, s-a păgubit sărmana capră şi de cei doi iezi, da şi de cumătru-său, lupul, păgubaşă a rămas* (CR.). <> Loc. conj. *Aşa că...* = deci. *Aşa că tot mai bine e acasă.* <> Expr. *Aşa-zicînd* sau *ca să zic aşa* = pentru a spune astfel; adică. *Aşa fiind* = în împrejurările acestea, în aceste circumstanţe; aşadar. ◆ (*echivalent, ca sens, cu un pron.dem.*) Aceste, acele lucruri. *Dac-am auzit aşa, am zis şi eu în gîndul meu că are întrucîtva dreptate maica dăsăgăriţa* (CR.). ◆ (*urmat de explicaţii, citări*) După cum se va vedea, după cum se va spune; în felul următor. *Glasu-i jalnic aşa cînta: „Crai nou, strălucite!"* (ALECS.). <> (*urmat de o prop. secundară introdusă prin conj. „să", „că", „de"*) *Aşa veni împrejurarea, de nici Împăratul Verde nu cunoştea nepoţii săi* (CR.). ◆ (*în rugăminţi, asigurări, mărturii*) *a)* Cum am arătat. *Tată, iată, ia şi acest lapte... unge-te şi cu dînsul, aşa te rog* (ISP.). *b)* După cum îţi spun. *Aşa să trăiesc! zise Iancul rîzînd* (C. NEGR.). **2** În acelaşi fel, în acelaşi mod. *Aşa să faci şi tu.* <> Expr. *Şi aşa*

mai departe (prescurtat *ş.a.m.d.*) = et caetera. *Mai tot aşa* = cam la fel. *Şi eu mai tot aşa am păţit* (CR.). *Tot aşa* v. tot. **3** Întocmai, exact (cum se spune); da. *Ai să faci aşa?* ◇ Expr. *Aşa e?* ori *aşa-i, nu-i aşa?* = *(exprimînd solicitarea aprobării interlocutorului)* am dreptate? (sau nu am?). *Nu-i aşa, jupîneşică?* (CR.). *Aşa?* sau *cum aşa?* = *(exprimînd surprinderea)* adevărat să fie? *Aşa?* sau *aşa stă treaba?!* = *(exprimînd indignarea, mînia)* va să zică astfel stau lucrurile?! *Aşa, da!* sau *vezi, aşa!* = *(exprimînd aprobarea)* aprob, sînt de acord cu ceea ce spui (sau faci) acum. *(pop., fam.; glum.) Mai aşa* = *a)* desigur, firește. *Aşa-i c-a venit rîndul meu? – Mai aşa* (CR.); *b)* nu prea tare. *Tu s-o joci, da mai aşa, Liniştit, cum joci pe-o soră* (COŞB.). *Cam aşa* = după cum zici, ai (măcar în parte) dreptate; aproximativ în felul acesta. *Te-ai ţinut după noi şi ştii unde mergem noi noaptea. – Cam aşa* (ISP.). *Chiar aşa* = întocmai. *Chiar aşa s-a întîmplat. (glum.) Aşa zău* sau *zău aşa!* = incredibil. *(pop.) Hop aşa!* = bravo! ◆ *(pop.; urmînd după un adj.)* Cum s-ar putea crede, cum este de obicei. *Doi copii, ...nu frumoşi aşa, ci cum n-au mai fost, dar nici nu vor mai fi* (POP.). **4** *(urmat de o prop. consec. sau explic.)* Atît de...; atît de mult (tare, bine etc.), într-atîta. *Grăim, doamnă, cătră tine, Nu din gură, ci din carte, Că ne eşti aşa departe* (EMIN.). ◇ *(accentuează sensul unui adj., al unui adv. sau al unei loc.adv. de care se leagă prin prep. „de")* *Eşti aşa de frumoasă!* ◇ *(intercalat între art.nehot. şi un adj.)* *Lăudau pe fiul de împărat pentru o aşa nimerită şi neaşteptată alegere* (ISP.). ◇ *(în legătură cu num. nehot.)* *Ce v-aţi adunat aşa mulţi?* (DUMITRIU). **5** *(cu sensul reieşind din context) a)* La întîmplare, la nimereală, într-o doară. *Vorbeşte şi el aşa. b)* După bunul plac; oricum. *Fata nu-i de cele de pe drumuri, s-o luaţi numai aşa, cum s-ar întîmpla* (CR.). *c)* Dintr-o dată, ca din senin; pe nesimţite, fără a-şi da seama. *Mi-a venit, aşa, să te îndemn să tai meriiăia* (ISP.). *d)* Cu uşurinţă, uşor, repede. *Nu-l înjugi aşa, cu buna, Pe viţel* (COŞB.). *e) (exprimă o restricţie, o rezervă sau redă o afirm. vagă)* *Noi tot ne facem feliul, aşa, cîteodată* (CR.). *f)* Pe degeaba, fără alte pretenţii. *Ci-s copilă tinerea... Şi dau gură num-aşa* (POP.). **II** *adj.invar.* **1** *(precedă subst. determ.)* Asemenea, atare...; care este atît de mare, de mult, de frumos etc. *Aşa nuntă şi aşa veselie, mai rar* (ISP.). ◇ *(precedă un subst. determ. de un adj.)* *Dădeau din umere, neştiind să răspundă la aşa întrebare ciudată* (CR.). ◇ Expr. *Mai aşa* = nu prea bun (sau frumos, mult etc.). *Era un copil mai aşa, nu-l prea ajuta mintea. Aşa ceva* = cam ca acesta, un astfel de lucru, un lucru ca acesta. *Nu mai auzise pînă atunci de aşa ceva. Aşa ceva mi-ar trebui şi mie. A fi aşa ceva!* = a fi într-un mod care supără, care depăşeşte măsura. ◆ *(urmează după subst. determ.; adesea precedat de prep. „de")* În felul acesta, cum se vede. *Dacă ţi-i vorba de-aşa, ai să-ţi rupi ciochinele umblînd* (CR.). ◇ Expr. *Dacă-i aşa treaba...* = în aceste condiţii... **2** *(pop.; urmează după un subst. sau un adj.; adesea precedat de „numai")* Simplu, obişnuit; de rînd. *Humuleştii şi pe vremea aceea nu era numai aşa, un sat de oameni fără căpătîi* (CR.). • şi *(înv., reg.)* **aşă**, **aşé**, **aşeá**, **aşiá**, **şa**, **aşí** *adv., adj.* /lat. ***eccum-sic***.

aşadár *adv.* Deci, prin urmare, va să zică; astfel. *Aşadar, te-ai hotărît să ne vizitezi.* • şi *(înv.)* *aşadáră adv.* /***aşa*** + ***dar***.

aşadáră *adv.* v. aşadar.

aşadzá *vb. I.* v. aşeza.

aşáeşi *adv.* v. aşaşi.

aşánti *s.m.* *(ist.)* *(la pl.)* Populaţie negroidă din Ghana şi Coasta de Fildeş, care, în sec. 18, a creat regatul cu acelaşi nume, Aşanti, cunoscut pentru cultura sa avansată, şi care a fost cucerit la sfîrşitul sec.19 de englezi. • /<fr. ***achanti***.

aşarná *vb. I. tr., refl.* A (se) îndîrji, a (se) înverşuna; a (se) pasiona. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***acharner***.

aşáşi *adv.* *(înv., reg.)* **1** *(modal)* Chiar, tocmai. *Să meargă cu ea aşaşi de-a dreptul la mormîntul copilului* (POP.). ◆ Chiar aşa. *Mai bine te du acasă, aşaşi te rog* (POP.). ◆ *(în forma „aşîş")* Aşa încît. *Hai să-i ascundem noi doi... aşîş să nu-i găsească nici dracul* (ALECS.). **2** *(temporal)* Îndată, numaidecît, imediat; pe loc. *„Am s-o împuşc". Şi aşaşi scoate un pistol* (POP.). • şi *aşắşi, aşîşi, aşắeşi, aşiáşi, aşíşi adv.* /***aşa*** + ***şi***.

aşazá *vb. I.* v. aşeza.

aşazáre *s.f.* v. aşezare.

aşazát, -ă *adj.* v. aşezat[2].

aşắ *adv., adj.* v. aşa.

aşắjdere *adv.* v. aşijderea.

aşắjdirea *adv.* v. aşijderea.

aşắşi *adv.* v. aşaşi.

aşázá *vb. I.* v. aşeza.

aşázáre *s.f.* v. aşezare.

aşázát, -ă *adv., adj.* v. aşezat.

aşázătór, -oáre *adj., s.m., s.f.* v. aşezător.

aşázătóriu, -órie *adj., s.m., s.f.* v. aşezător.

aşázătúră *s.f.* v. aşezătură.

áşcă *s.f.* v. haşcă[2].

áşche *s.f.* v. aşchie.

aşchiá *vb. I. tr.* *(compl. indică materiale lemnoase, metale etc.)* A tăia sau a rupe în aşchii, în şuviţe sau în fîşii. ◆ *(ind.)* A prelucra un obiect prin înlăturarea surplusului de material sub formă de aşchii. • sil. *-chi-a.* prez.ind. *-iez.* /***aşchie*** + *-a*.

aşchiabilitáte *s.f.* Însuşirea de a putea fi tăiat sau rupt în aşchii, în şuviţe, în fîşii. • sil. *-chi-a-.* /de la ***aşchia***.

aşchiát, -ă *adj.* Desfăcut în aşchii mari de lemn, în şuviţe din care a sărit o aşchie; ştirbit. • sil. *-chi-at.* pl. *-ţi, -te.* /v. ***aşchia***.

áşchie *s.f.* **1** Bucată mică, subţire, de formă neregulată, care se desprinde (complet) sau care sare dintr-un material (lemn, piatră, os etc.) prin cioplire, prin spargere etc. *Îi intraseră în şold... cîteva aşchii de obuz* (SADOV.). ◇ ***Fărîmător de aşchii*** v. fărîmător. ◇ Analog. *Mănînc o aşchie de caş.* ◇ Poet. *Se rup de ţarini aşchiile ploii* (LESN.). **2** Fig. Înţepătură, împunsătură; săgeată; ironie. *Cu excepţia unor aşchii satirice... satira politică... este nesemnificativ reprezentată în antologia de faţă* (PER.). **3** Fig. Mic (de statură) şi slab. *O aşchie de fată.* • sil. *-chi-e.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi *(înv.)* *áşche, (reg.) háşchie, iáşchie, ieşchie s.f.* /lat. pop. ***ascla*** = ***astŭla***, ***-ae*** sau ***assŭla***, ***-ae***.

aşchiére *s.f.* Acţiunea de *a aşchia* şi rezultatul ei. *Prelucrare prin aşchiere.* • sil. *-chi-e-.* pl. *-i.* /v. ***aşchia***.

aşchietór, -oáre *adj., s.m., s.f.* *(ind.)* (Muncitor) care aşchiază. • sil. *-chi-e-.* pl. *-ori, -oare.* /***aşchia*** + *-tor*.

aşchioárá *s.f.* *(pop.)* Aşchiuţă. • sil. *-chi-oa-.* pl. *-e.* /***aşchie*** + *-ioară*.

aşchiós, -oásă *adj.* *(despre materiale)* Care se desface cu uşurinţă în aşchii. • sil. *-chi-os.* pl. *-oşi, -oase.* /***aşchie*** + *-os*.

aşchiúţă *s.f.* Dim. al lui *aşchie*; aşchioară. ◆ *(fam.)* Om (mai ales copil) slab. *Copilul era o aşchiuţă neastîmpărată.* • pl. *-e.* /***aşchie*** + *-uţă*.

aşé *adv., adj.* v. aşa.

aşeá *adv., adj.* v. aşa.

aşeştánie *s.f.* v. sfeştanie.

aşezá *vb. I.* **I** *refl.* **1** *(despre fiinţe, în special despre oameni; adesea determ. prin „jos")* A se pune pe ceva sau undeva pentru a şedea. *Mă aşez pe un taburet.* ◇ *(tr.)* *Aşază copilul lîngă dînsa şi îi dă să mănînce.* ◇ Expr. *A se aşeza la masă* = a lua loc la masă (pentru a mînca). *S-aşază toţi la masă, cum li-s anii, cum li-i rangul* (EMIN.). ◆ A se pune pe pămînt. *Ajunşi în poiană, ne aşezăm.* ◆ A se lungi pe jos. *Aşterne pătura şi se aşază într-o rînă.* ◇ *(cu determ. care indică o nouă poziţie)* *Se aşază în genunchi.* ◇ *(tr.)* *Aşază copilul cu faţa în sus.* ◇ Expr. *A se aşeza în pat* = a se întinde în pat; a se culca. *A se aşeza greceşte* v. greceşte. *A se aşeza luntre şi punte* v. luntre. *A aşeza (pe cineva) la scară* v. scară. *A se aşeza turceşte* v. turceşte. ◆ A poposi. *Merseră pînă sub dîmb; acolo se aşezară tăcuţi* (SADOV.). ◇ *A se aşeza de* (sau *pe*) *mas* v. mas. ◆ *(despre păsări, insecte etc.)* A se lăsa din zbor pe ceva pentru a se odihni. *Un roi de albine... umblau bezmetice..., neavînd loc unde să se aşeze* (CR.). ◇ Poet. *Un luceafăr se aşază pe fruntea ei* (ISP.). ◆ *(despre substanţe care sînt în suspensie în lichide; adesea determ. prin „la fund")* A se lăsa în jos, a se depune. *Cînd se limpezeşte vinul, drojdia se aşază la fund.* ◆ *(despre lichide în fermentaţie)* A se limpezi. *Vinul nou se toarnă în butoaie numai după ce s-a aşezat.* **2** Fig. *(despre oameni)* A se linişti după o zi agitată, după o alergătură, un zbucium etc. *După o zi de alergătură, în sfîrşit s-a aşezat.* ◆ *(despre fenomene, elemente ale naturii)* A înceta să se mai manifeste, a se potoli, a se astîmpăra. *Erupţia vulcanului parcă s-a mai aşezat.* ◇ Ext. *Apa se aşază între maluri..., netedă ca o oglindă* (VLAH.). ◆ Spec. *(despre vînt)* A slăbi în intensitate sau a înceta să mai bată. ◇ Fig. *(despre evenimente)* *Să lăsăm lucrurile să se aşeze de la sine.* **3** Fig. *(despre anotimpuri sau despre fenomene meteorologice,* ext., *despre acţiuni de lungă durată)* A se produce; a porni, a începe să se manifeste; a se pune (cu stăruinţă) pe.... *Nu se aşază ploaie adevărată pînă la înserat* (SADOV.). ◇ *(urmat de determ. introduse prin prep. „pe", indică acţiunea)* *Într-o noapte... mă aşezasem pe somn* (GHICA). ◇ Expr. *A se aşeza la lucru* = a începe să facă o treabă, a se apuca de treabă (cu mult zel). *A se aşeza pe* (sau *la*) *ceva* = a începe să facă ceva cu multă sîrguinţă şi conştiinciozitate. *Ce face colega? – S-a aşezat la computer! A se aşeza pe ospătat* (sau *pe ospătate*) v. ospătat. ◆ *(urmat de vb. la conjunct.)* A începe o acţiune cu care este de acord, pe care vrea să o facă. *M-am aşezat să mănînc.* **4** *(despre oameni)* A se stabili, a se instala (cu locuinţa) într-o localitate, într-un loc, într-un ţinut anumit, venind din altă parte. *Am venit să m-aşez aici, la Bucureşti* (CAR.). ◇ *(tr.)* *După ce ne-a aşezat bunicul în gazdă... la una Irinuca, apoi ne-a dus pe la profesori* (CR.). ◇ Fig. *Supărarea s-a aşezat la inima mea.* ◆ A se posta, a se instala. *S-a aşezat în faţa uşii, nelăsînd-o să plece.* ◆ *(tr.; compl. indică străjeri, corpuri de pază, armament etc.)* A posta în anumite locuri pentru a supraveghea, a păzi, a apăra. *A aşezat blindate în punctele-cheie ale oraşului.* ◇ *(refl. pas.)* *Să se aşeze gărzi în faţa palatului.* ◆ *(complinit de „la casa lui")* A-şi întemeia un cămin, o familie, o gospodărie. ◆ A se adăposti. *Să ne aşezăm aici, sub streaşină, pînă trece ploaia.* **II** **1** *tr.* *(de obicei cu determ. modale)* A pune într-un anumit fel, într-o anumită ordine sau după un anumit tipic; a rîndui, a aranja, a dispune. *Printre straturile bogate erau aşezate oale cu flori* (SADOV.). ◇ *(abs.)* *Deretica smucind şi aşeza trîntind* (SADOV.). ◇ *(refl. pas.)* *Fuioarele se aşază grămadă.* ◇ Expr. *A aşeza la un loc* (sau *laolaltă*) = a pune diferite elemente (de acelaşi fel sau eterogene) în acelaşi loc, a aduna, a strînge la un loc. *Aşezăm farfuriile la un loc. A aşeza masa* = a pregăti masa şi cele necesare mîncării; a pune masa. *A aşeza în ordine* = a pune în ordine, a pune ordonat sau aşa cum trebuie; a face ordine. *Şi-a aşezat cărţile în ordine. A aşeza deoparte* = *a)* a sorta, a alege; a pune separat. *Scoicile pe care le găsim pe malul lacului trebuie să le aşezăm deoparte; b)* a păstra; a rezerva. *Biletele acestea le aşez deoparte. Sînt pentru o cunoştinţă; c) (compl. indică bani)* a economisi. *Am aşezat deoparte, în sertar, ceva bani, pentru cazul în care mă îmbolnăvesc. A aşeza cu sfoară* (sau *ca după sfoară*) v. sfoară. ◇ Fig. *(refl.)* *Tot mai trainic s-aşază în istorie filele* (DEŞ.). ◆ *(despre obiecte de îmbrăcăminte, ţinută)* A potrivi. *Îşi aşază şalul pe umeri. Îşi aşază papucii în picioare.* ◆ *(despre păr, fire de păr, şuviţe)* A(-şi) netezi; a(-şi) aranja. *Îşi aşază părul în coc.* ◆ *(despre machiaj)* A retuşa. ◆ A pregăti, a aranja cu un anume scop. *Poruncea şi aşeza lucrurile de călătorie* (ISP.). **2** *tr.* *(urmat de determ. locale introduse prin prep. „la")* A întinde, a expune, a lăsa o vreme undeva, cu un anumit scop. *Aşază pătura la soare, să se usuce.* ◆ *(compl. indică obiecte)* A feri, a pune la adăpost. *Aşază borcanele cu murături pe raft, să nu se spargă.* **3** *tr.* A acoperi, a aşterne, a pune deasupra; a întinde. *Aşază faţa de masă.* ◇ Fig. *Aburul locomotivei aşeza un văl dens peste peisaj.* ◆ *(refl.; despre zăpadă, praf, nisip etc.)* A se aşterne formînd un strat mai mare sau mai mic, care acoperă obiecte sau suprafeţe; a se depune. ◆ Ext. *(despre brumă, gheaţă)* A se forma şi a se întinde, a acoperi. *Vezi, rîndunelele se duc, Se scutur frunzele de nuc, S-aşază bruma peste vii* (EMIN.). ◇ Poet. *Iarna aşază un văl de promoroacă peste cîmpii.* ◆ *(muz.; compl. indică note)* A scrie note pe un portativ. ◆ Ext. A compune. ◆ *(compl. indică obiecte)* A pune (ceva) la îndemînă, a oferi cuiva ceva din proprie iniţiativă sau la cerere. *Ţi-am aşezat medicamentele pe noptieră.* ◆ A lăsa din mînă sau de la sine pe ceva sau pe undeva; a depune, a lăsa jos. *Aşază cuţitul pe masa de la bucătărie. Îşi aşază veriga pe birou.* ◆ A face să intre într-un spaţiu mărginit; a pune în sau sub ceva; a introduce, a băga, a vîrî în... *Aşază stiloul în penar.* ◆ Ext. A depune. *Aşază moaştele Sfîntului Andrei în Catedrala Mitropolitană.* ◇ *(introducerea mai multor elemente se face prin aranjare în...)* *Aşază florile în vază.* ◇ Expr. *(fam.)* *A aşeza la locul său pe cineva* = a înmormînta; a depune într-un mormînt. ◆ Spec. *(compl. indică inele)* A vîrî în deget. *I-a aşezat în deget inelul de logodnă.* ◆ Spec. *(despre unelte de pescuit)*

A face să intre sau a lăsa să intre complet într-un lichid. *Aşază undiţele la rîu.* ◆ Fig. A aduna, a strînge la un loc; a pune în bună rînduială ceva. *Mai aşază-mi gîndurile, Să-mi isprăvesc rîndurile* (POP.). **4** *intr.* (*pop.*; *mai ales despre logodne, căsătorii*) A pune la cale; a proiecta, a plănui. *Tînărul nostru-mpărat Pe aici a mai umblat Şi cu cei bătrîni au aşezat* (POP.). **III** *tr.* **1** (*compl. indică obiecte*) A pune, a face să stea undeva, a lua şi a aşeza într-un anumit (sau în alt loc), a aşeza pe..., la..., sub... etc. *Aşez hainele pe pat.* ◆ A face să ocupe locul (dinainte) stabilit ca fiindu-i propriu sau cel mai potrivit, a da un anumit loc (adecvat). *Mama Anghelina aşezase lampa în fereastra bucătăriei* (SADOV.). ◆ (*urmat, uneori, de determ. modale*) A potrivi cum trebuie într-un anumit fel; a pune ceva la locul potrivit pentru a sta bine, în siguranţă, în ordine etc. *Aşază bine perdeaua.* ◇ (*refl. pas.*) *Merele se aşază frumos pe o tavă.* ◇ Expr. *A aşeza la loc* = a pune la locul de unde a fost luat. *A a aşeza la* (sau *după*) *spate* v. spate. ◇ Fig. *Unde e cuconu Ioniţă, cel care aşeza vorba în sfat?* (HOG.). ◆ (*compl. indică alimente*) A expune acţiunii focului pentru a prepara, a fierbe, a coace, a prăji, a încălzi. *Aşază ibricul pe foc, să facem un ceai.* ◆ (*despre construcţii*) A amplasa. *A aşezat magazinul în apropiere de un fast-food.* ◇ Analog. (*compl. indică părţi ale corpului omenesc*) *Aşază mîna pe cartea sfîntă.* ◆ Spec. (*despre părţi ale corpului omenesc, mai ales despre membre; adesea cu complinirea „la loc”*) A trata punînd la loc. *Aşază pielea la loc, pune el ce pune la rană şi pe loc se tămăduieşte* (CR.). ◆ (*în basme; despre construcţii*) A face, a dura; a ridica; a clădi. *Împăratul... aşeză îndată un pod de aramă, se făcu lup şi se ascunse sub pod* (ISP.). **2** (*despre evenimente, fapte istorice etc.*) A înfăţişa un fapt într-o anumită lumină. *Datoria noastră au fost să aşezăm bătălia de la Războieni în tot adevărul* (PER.). ◆ Spec. A aprecia prin raportare la alte persoane, acţiuni, fapte, situaţii etc., situînd pe plan valoric după importanţă, mod de a acţiona etc.; a situa într-o ierarhie; a considera, a socoti. *Critica modernă îl aşază între marii poeţi ai lumii.* ◇ (*refl.*) *Nu-i place să se aşeze mai presus de alţii.* **3** (*înv.*) A dispune, a decreta, a hotărî. *A dat mănăstirii patru mori..., aşezînd care sate au să le păzească* (ODOB.). ◆ (*despre dări, impozite, legi, obiceiuri etc.*) A institui, a statornici, a stabili, a fixa. *Dăjdiile erau aşezate pe toţi deopotrivă* (BĂLC.). **IV** *tr.* A procura, a găsi cuiva o situaţie mai bună, a aranja (pe cineva) într-o situaţie mai bună; a căpătui (pe cineva). *Ioana a crescut copiii şi i-a aşezat pe toţi bine* (REBR.). ◆ A instala, a numi, a desemna, a alege pe cineva într-o funcţie, într-o demnitate, pe o treaptă într-o ierarhie etc. *L-au aşezat rector.* ◇ Loc.vb. *A (se) aşeza în scaun* v. scaun. ◇ Expr. (*tr., refl.*) *A (se) aşeza domn, a (se) aşeza în domnie, a aşeza pe scaun* = a (se) instala la domnie. ◆ (*refl.*) A-şi asuma o funcţie, un rol de conducere. *Aşază-te în fruntea armatei!* • prez.ind. pers. 3 *aşéz*, pers. 3 *aşáză*. şi (*reg.*) *aşazá, aşăzá, aşa(d)zá vb. I.* /lat. ***assediare**.

aşezáre *s.f.* **1** Acţiunea de *a* (*se*) *aşeza* şi rezultatul ei. **2** Loc unde se află (stabilit) cineva sau ceva. ◆ Grup de locuinţe, de construcţii care alcătuiesc un mediu de viaţă umană. ◇ *Aşezare omenească* v. omenesc. ◆ (*arheol.*) Loc pe care se păstrează urme de locuire ale oamenilor din vechime. **3** Mod de organizare (socială). • pl. *-ări*. şi (*reg.*) *aşazáre, aşăzáre, aşazáre s.f* /v. ***aşeza***.

aşezát[1] *s.n.* **1** Aşezare. **2** (*înv.*) Fixare a impozitelor. • /v. ***aşeza***.

aşezát[2]**, -ă** *adj.* (*despre oameni sau despre manifestări ale lor*) Care este liniştit, serios, cuminte. *Din copil neastîmpărat ce eram, mă făcui un băiat aşezat şi înţelept* (SLAV.). ◆ (*uneori determ. prin „la minte”*) Care este chibzuit, cumpătat. *Bunicul... era aşezat la mintea lui* (CR.). ◇ (*adv.*) *Moşneagul grăia aşezat şi cumpănit* (SADOV.). • pl. *-ţi, -te*. şi (*reg.*) *aşazát, aşăzát, aşazát, -ă adj.* /v. ***aşeza***.

aşezămînt *s.n.* **1** Instituţie, fundaţie. ◇ *Aşezămînt cultural* (sau *de cultură*) = fundaţie culturală. **2** (*înv.*) Descălecare. ◆ Ext. Colonizare. *De la aşezămîntul romanilor în Dachia* (CANT.). **3** (*înv.*) Aşezare omenească. *Vor fi descrise... unele vechi silişti sau aşezăminte de sate şi tîrguri părăsite* (ODOB.). **4** (*înv.*) Dispoziţie dată de un împărat, de un domnitor etc.; regulament. *Aşezămîntul organic.* **5** (*înv., pop.*) Înţelegere, tocmeală. • pl. *-minte*, (*înv.*) *-uri*. /***aşeza*** + *-(ă)mînt*.

aşezătór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (*înv.*) (Persoană) care s-a stabilit (cu locuinţa) într-o localitate, într-un ţinut, într-un anumit loc etc. *Fiecare pămîntean aşezător... punea să i se clădească... acareturile şi casa după fantazia momentului* (SADOV.). • pl. *-ori, -oare*. şi (*reg.*) *aşăzátor*, (*înv.*) *aşăzătóriu adj., s.m., s.f.* /***aşeza*** + *-(ă)tor*.

aşezătúră *s.f.* Suprafaţă de teren situată la un nivel mai jos decît împrejurimile; depresiune (de teren). *[Băhniţa] era pe-o aşezătură, sub culme* (SADOV.). • pl. *-i*. şi (*reg.*) *aşăzătúră s.f.* /***aşeza*** + *-ură*.

aşi[1] *interj.* v. aş.

aşi[2] *adj.invar., adv.* v. aşa.

aşiá *adj.invar., adv.* v. aşa.

aşiáşi *adv.* v. aşaşi.

aşíc *s.n.* v. arşic.

aşíjdere *adv.* v. aşijderea.

aşíjderea *adv.* (*înv., pop.*) Tot aşa, la fel; (de) asemenea. *Avînd un cocoş de soi, a cumpărat şi o găină aşijderea de soi* (ISP.). • acc. şi (*reg.*) *aşijdérea*. scris şi (*înv.*) *aşíşderea*. şi (*pop.*) *aşăjdere, aşăjdirea, aşíjdere, aşíjderi, aşíjdire*, (*înv.*) *aşíjderele, aşíjderelea, aşíjdere adv.* /prin contamin. (*înv.*) ***aşi***, de la *aşa*, cu srb. (***tako***) ***djere*** „tot aşa”.

aşíjderele *adv.* v. aşijderea.

aşíjderelea *adv.* v. aşijderea.

aşíjderi *adv.* v. aşijderea.

aşíjdire *adv.* v. aşijderea.

aşíşderea *adv.* v. aşijderea.

aşíşi *adv.* v. aşaşi.

aşíşdere *adv.* v. aşijderea.

aşíşi *adv.* v. aşaşi.

aşkenázi *s.m. pl., adj.invar.* ♦ *s.m. pl.* Populaţie evreiască (după tradiţia biblică descendentă din Iafet) stabilită în N Siriei şi, în Evul Mediu, în ţările germane, de unde a migrat în V şi E Europei, care vorbeşte idiomul german idiş, avînd obiceiuri şi ritualuri deosebite de cele ale sefarzilor sau ale altor evrei. **2** *adj.* Care aparţine aşkenazilor, care se referă la aşkenazi. *Rit aşkenazi.* • /<fr. ***Ashkénaze, askenades*** <cuv. ebraic.

aştáptă *vb. I.* v. aştepta.

aşteptá *vb. I. tr.* **1** A sta undeva, într-un loc, pentru a vedea pe cineva (care urmează să vină) etc.; a adăsta. *Te aştept de un sfert de oră.* ◇ (*abs.*) *Tot aştepta, doar o veni Flăcăul mai curînd* (COŞB.). ◇ Loc.adv. *Pe aşteptate* = în aşteptare; aşteptînd mult. *Unde eşti bădiţă, frate, De mă laşi pe aşteptate?* (POP.). *Pe neaşteptate* = prin surprindere, brusc, deodată. (*iron.*) *La sfîntul-aşteaptă* sau *la moş-aşteaptă* = niciodată. *La sfîntul-aşteaptă s-a împlini dorinţa lui* (CR.). ◇ Expr. *A se lăsa aşteptat* = a ajunge (voit) în întîrziere. *A aştepta* (*pe cineva*) *cu braţele deschise* v. braţ. *A aştepta ca pe un codru verde* v. codru. *A aştepta* (*pe cineva*) *cu colaci calzi* v. colac. *A aştepta* (*pe cineva*) *cu patruzeci de ochi* v. patruzeci. *A aştepta* (*pe cineva*) *cu plăcinte calde* v. plăcintă. ◆ Fig. (*compl. indică evenimente, întîmplări, situaţii etc.*) A urma să se producă, să aibă loc. *Întoarce-te, te-ndreaptă Spre-acel pămînt rătăcitor Şi vezi ce te aşteaptă* (EMIN.). ◇ Expr. *Îşi aşteaptă ignatul* v. ignat. ◆ A sta un anumit interval de timp pînă intervine, se produce un anumit fapt, pînă apare ceva. *Am aşteptat autobuzul mai mult de un sfert de oră.* ◇ Expr. *A aştepta colaci calzi* v. colac. **2** A avea răbdare, a da cuiva răgaz pentru a face ceva, pentru a-şi îndeplini o obligaţie, o promisiune, pentru a-şi achita o datorie; a păsui, a îngădui. *Dacă mă rogi, te aştept cu banii. Aşteaptă o secundă!* ◇ Expr. *A aştepta pînă se coace pietroiul* v. coace. ◆ A sta la îndoială; a ezita; a zăbovi. *Cînd mai vede şi această mare minunăţie, nici mai aşteaptă să ieie apă, ci fuga la stăpînă-sa* (CR.). ◆ (*intr.; la imper.*) Stai puţin! *Aşteaptă, cîrjaliule, că eu îţi sînt popa de-acu* (ALECS.). ◆ (*intr.*) Spec. (*despre obiecte*) A fi aşezat undeva în vederea unei utilizări. *Mătura aşteaptă după uşă.* ◆ (*despre proiecte, lucrări, probleme etc.*) A urma să fie îndeplinit sau rezolvat. *Teza aşteaptă să fie scrisă.* **3** A lăsa să treacă timpul în speranţa să... sau că...; a trage nădejde, a spera. *Tocmai de la una ca d-ta ţi-ai găsit să aştept eu ajutor?* (CR.). ◆ (*refl.*) A crede, a-şi închipui; a prevedea; a conta (pe ceva). *Strînse o dată pe zmeu, tocmai cînd el nu se aştepta* (ISP.). ◇ Expr. *A* (*nu*) *se aştepta la una ca asta* = a (nu) fi pregătit pentru ceva. ◆ (*refl., tr.*) A spera, a se încrede în cineva sau ceva. *A aşteptat foarte multe de la copilul său.* • prez.ind. *aştépt*. şi (*înv., reg.*) *aştáptă vb. I.* /lat. ***astĕctāre** = **adspectare**; cf. *deşteptа*.

aşteptáre *s.f.* Acţiunea de *a aştepta* şi rezultatul ei. ◇ *Sală de aşteptare* = sală special amenajată pentru călătorii care aşteaptă un mijloc de transport la mare distanţă. *Listă de aşteptare* = listă secundară în care sînt trecute persoanele care nu au primit ceea ce au solicitat şi care au prioritate dacă apar oferte noi. ◇ Loc.adj., adv. *Peste* (sau *sub*) *aşteptări* = neaşteptat de bun (sau de slab); mai mult (sau mai puţin) decît se vedea, se spera sau se prevedea. *Am cheltuit la mare peste aşteptări.* ◇ Expr. *A fi în aşteptare* = *a*) a fi nerăbdător; *b*) a fi pregătit pentru... *În aşteptarea a ceva* = în timpul rămas pînă cînd ceva se va întîmpla. ◆ Perioada de timp care se scurge aşteptînd ceva. *Aşteptarea a durat trei ore.* ◆ Starea sufletească a cuiva care aşteaptă. *Aşteptare chinuitoare.* ◆ Expectativă. *A rămas în aşteptare.* ◇ *Orizont de aşteptare* v. orizont. ◆ Speranţă, încredere. ◇ Expr. *A înşela aşteptările* (*cuiva*) v. înşela. • pl. *-ări*. /v. ***aştepta***.

aşteptát[1] *s.n.* Aşteptare. • pl. *-uri*. /v. ***aştepta***.

aşteptát[2]**, -á** *adj.* **1** Care este previzibil; care se speră să se întîmple. *Rezultatele aşteptate.* **2** Care urmează să vină. *Autobuzele aşteptate au sosit.* **3** În care se crede. *Întîlnirea aşteptată nu a mai avut loc.* **4** Care se crede că se va întîmpla. *Dragostea aşteptată.* • pl. *-ţi, -te*. /v. ***aştepta***.

aştérne *vb. III.* **1** *tr.* (*compl. indică pînzeturi, covoare etc.*) A întinde ceva pe o suprafaţă (pentru a o acoperi). *Se dete jos de pe cal şi-şi aşternu mantaua pe năsipul încă fierbinte* (EMIN.). ◇ Expr. *A aşterne ceva la picioarele cuiva* v. picior. ◇ Fig. *Sta... neclintită, aşternîndu-şi privirea... pe dunga vînătă a drumului* (VLAH.). ◆ (*refl.; despre zăpadă, brumă, praf etc.*) A se aşeza, a se depune. ◆ Fig. (*refl.*) A se lăsa, a se răspîndi peste sau de jur-împrejur. *Se aşternuse o tăcere, încît se auzea de-afară vuietul plopilor* (CAM.). ◇ Expr. *A se aşterne seara* v. seară. *A se aşterne vălul uitării peste...* v. văl. ◆ A răspîndi pe suprafaţa unui drum materialul necesar pentru construcţia (sau întreţinerea) îmbrăcămintei rutiere. ◇ Expr. *A aşterne cu piatră* = a pietrui. *A aşterne un drum* = a pietrui un drum. ◆ A împrăştia, a răspîndi pe jos, încît să formeze un strat (care se nivelează). *Aşterne criblură pe asfaltul cald.* ◇ (*refl. pas.*) *Cînd ninge, se aşterne nisip pe trotuare.* ◇ (*refl.*) *Frunzele se aştern pe jos.* ◇ Poet. (*refl.*) *Eu priveam la cernerea de fulgi din juru-mi, la covorul alb ca o lînă moale de miel care se aşternea pretutindeni* (SADOV.). ◇ Fig. (*refl.*) *Se aştern peste noi anii.* **2** *tr.* A pregăti (şi a întinde) aşternutul sau, ext., patul pentru culcare. *A aşternut patul cu cearşafuri curate.* ◇ Fig. *Dac-am văst că nu mai vii... Pusei dorul căpătîi, Urîtul mi-l aşternui* (POP.). ◆ A pregăti pe masă toate cele necesare pentru a mînca. ◇ Expr. *A aşterne masa* v. masă. ◆ (*în basme; refl.*) A se acoperi; a se umple. *Masa... se va aşterne cu tot felul de mîncări şi băuturi* (POP.). **3** *tr.* A pune pe hîrtie, pe pînză, pe portativ pentru a scrie, a picta, a compune. ◇ Expr. (*înv.*) *A aşterne o plîngere* = a se jelui în scris; a depune o plîngere înaintea cuiva. *A aşterne ceva pe hîrtie* v. hîrtie. **4** *refl.* (*despre fiinţe*) A se întinde (orizontal) pe jos, a se culca la pămînt, a se lungi. *Plutonul se aşternu la pămînt* (CAM.). ◇ (*tr.*) *Ostaşii îl aduseră mort, îl aşternură în zăpadă* (DUMITRIU). ◇ Expr. *A se aşterne la drum* = a porni la drum lung. *A se aşterne drumului* (sau *cîmpului, pămîntului, vîntului etc.*) = a fugi sau a merge foarte repede. *A se aşterne ţărînii* v. ţărînă. ◆ Analog. (*despre obiecte, materiale etc.*) A se răsturna. *A aşternut cimentul pe jos.* ◆ Fig. (*refl.*) A se apuca temeinic, serios sau în tihnă de o treabă. *Se aşterne pe învăţat.* **5** *tr.* (*pop.*) A trînti, a culca pe cineva la pămînt (printr-o lovitură). ◇ Expr. (*înv.*) *A aşterne* (pe cineva) *la scară* v. scară. ◆ Ext. A ucide pe cineva. ◆ Fig. A unelti, a pune la cale. *Tu le faci bine şi ele îţi aştern moarte* (POP.). • prez.ind. *aştérn*. /lat. ***astĕrnĕre**.

aştérnere *s.f.* Acţiunea de *a* (*se*) *aşterne* şi rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. ***aşterne***.

aşternút[1] *s.n.* **1** Faptul de *a* (*se*) *aşterne*. **2** Concr. Totalitatea obiectelor care servesc la pregătirea patului (sau a locului) pentru dormit; rufărie de pat. ◆ Ext. Pat astfel pregătit. ◇ Expr. *A cădea* (sau *a pica*) *la aşternut* = *a*) (*la ghicitul în cărţi*) a prevesti venirea cuiva (străin) în casă; *b*) (*fam.; iron.*) a ceda cu uşurinţă

unui bărbat. *A avea așternut cu cineva* = a întreține relații sexuale cu cineva. *A pîngări așternutul cuiva* v. pîngări. **3** Concr. Materiale puse în culcușul animalelor (mai ales pe timp de iarnă). ◆ Ext. Culcuș (pentru animale). **4** (*tipogr.*) Înveliș de materiale elastice cu care se acoperă cilindrul preselor de tipar pentru repartizarea uniformă a presiunii pe suprafața hîrtiei. **5** (*pesc.*) Pari de fier cu care se fixează gardurile de baraj. ◆ Lanț de fier. • pl. *-uri.* /v. ***așterne.***

așternút², -á *adj.* **1** (*despre covoare, pături, cearșafuri etc.*) care este întins pe jos, pe pat etc. **2** (*despre paturi*) Aranjat pentru culcare. **3** (*despre mese*) Aranjat pentru a mînca. • pl. *-ți, -te.* /v. ***așterne.***

at¹ *s.m.* (*fin.*) Monedă divizionară în Laos, valorînd a suta parte dintr-un kip. • /<fr. ***at.***

at² *s.m.* (*reg.*) **1** Cal dobrogean; armăsar. **2** Cal turcesc. • pl. *ați.* și *hat s.m.* /<tc. ***at*** „cal", bg. ***am, xam*** „armăsar".

atác *s.n.* **1** (*milit.*) Acțiune de luptă ofensivă prin care se urmărește nimicirea sau capturarea inamicului și distrugerea unor obiective ale acestuia. <> *Atac la baionetă* v. baionetă. *Direcție de atac* v. direcție. *Atac în fleșă* v. fleșă. *Atac în trombă* v. trombă. ◆ Spec. Moment culminant al acestei ofensive. ◆ (*înv.; la sg. art.*) Semnal (de trompetă) care anunță începerea atacului. *În liniștea nopții s-a auzit atacul.* **2** Agresiune împotriva unei persoane, a unui stat etc. *Iuțeala atacului neașteptat îi oprește în loc* (VLAH.). **3** (*sport*) Inițiativă în joc. *Hagi conduce atacul.* ◆ Mișcare de începere a unei partide sau a unei reprize. ◆ Totalitatea jucătorilor care alcătuiesc grupul ofensiv al unei echipe (de fotbal, handbal etc.). *Atacul s-a retras spre linia de mijloc.* **4** Fig. Acțiune, campanie violentă și susținută (prin manifestații, greve etc.) împotriva unei situații, a unei ideologii, a unei concepții etc. sau împotriva unor persoane, grupări etc. ◆ (*fam.*) Insultă, afront. *N-am vrut să-ți fac un atac.* **5** (*jur.*) *Cale de atac* = mijloc prin care se cere reexaminarea unei hotărîri judecătorești care nu satisface una dintre părți. *Cale de atac extraordinară* = cale de atac îndreptată împotriva unor hotărîri judecătorești definitive. **6** (*med.*) Apariție bruscă, violentă ca manifestare, a unei afecțiuni acute sau a unui episod acut dintr-o afecțiune cronică; acces, criză, șoc.<> *Atac de panică* v. panic. ◆ (*pop.*) Congestie cerebrală; apoplexie. ◆ (*pop.*) Tuberculoză pulmonară; hemoptizie. <> Expr. *Ciocnit de atac* v. ciocnit. **7** (*fon.*) Mișcare articulatorie a coardelor vocale, care marchează începutul pronunțării unei vocale. **8** (*muz.*) Moment în care o voce sau un instrument începe să cînte. ◆ Emisiune mai accentuată a unui sunet. **9** (*tehn.*) Gen de transmisie între mașina motoare și mașina de acționat sau între mașina generatoare și motorul acționat de ea. **10** (*la șah*) Plan strategic care se pune în aplicare printr-o serie de mișcări agresive, care urmăresc să amenințe, direct sau indirect, mai ales regele sau regina adversarului. • pl. *-uri.* /<fr. ***attaque***, it. ***attacco.***

atacá *vb. I.* **1** *tr.* (*milit.*) A începe sau a duce, a efectua un atac. ◆ Fig. (*fam.*) A se repezi să mănînce sau să bea. **2** *tr.* A comite o agresiune împotriva unei persoane, a unui stat etc. ◆ (*fam.*) A cere cuiva o sumă de bani sau un obiect fără intenția restituirii. *L-a atacat pe unchiul său să-i dea bani pentru meci.* **3** *intr.* (*sport*) A avea sau a lua inițiativa într-un joc, într-o întrecere sportivă. *Fotbalistul preia mingea, atacă!* **4** Fig. A duce o campanie violentă și susținută (prin manifestații, greve etc.) împotriva unei situații, a unei ideologii etc. sau împotriva unor persoane, grupări etc.; a critica, a acuza. **5** *tr.* (*jur.*; și *„a ataca în justiție"* sau *„în instanță"*) A cere în justiție anularea sau modificarea unui act sau unei hotărîri. <> (*refl. pas.*) *Testamentul se poate ataca.* <> Expr. (*jur.*) *A ataca* (*prin înscriere*) *în fals* = a reclama (în justiție) că actul e fals și a cere suportarea consecințelor legale. **6** *tr.* A distruge prin oxidare, roadere, ardere etc.; a roade; a arde. *Rugina atacă fierul.* ◆ (*pop.*; *refl.*) A se contamina cu un microb. <> Expr. *A se ataca la plămîni* = a se îmbolnăvi de tuberculoză pulmonară. ◆ (*fam.*; *refl.*) A se enerva, a se irita, a se înfuria; a se simți jignit, atins; a-i fi ciudă. *Cînd îl vede în mașina lui luxoasă, se atacă.* **7** *tr.* Fig. A începe să studieze o problemă; a aborda (o problemă, un subiect, o discuție). ◆ (*fam.*; *compl. indică opinii, planuri, intenții etc.*) A contrazice; a nega. *Atacă planul de guvernare prezentat în parlament.* **8** *tr.* (*muz.*) A începe executarea unei bucăți muzicale. *Atacă solo-ul în forță.* **9** *tr.* (*tehn.*; *despre mașini*) A acționa. • prez.ind. *atác* și *atácă vb. I.* /<fr. ***attaquer***, it. ***attaccare.***

atacábil, -ă *adj.* Care poate fi atacat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***attaquable.***

atacabilitáte *s.f.* Însușirea de a fi atacabil. • /***atacabil*** + *-itate.*

atacánt, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care atacă pe cineva sau ceva. **2** *s.m., s.f.* (*sport*) Jucător care face parte din linia de înaintași a unei echipe sportive. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***attaquant.***

atacáre *s.f.* Acțiunea de *a ataca* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***ataca.***

atacát¹ *s.n.* Atacare. • pl. *-uri.* /v. ***ataca.***

atacát², -á *adj., s.m., s.f.* (*pop.*) (Persoană) bolnavă de tuberculoză. • pl. *-ți, -te.* /v. ***ataca.***

atacatór, -oáre *s.m., s.f.* Persoană care atacă; agresor; atacant. ◆ (*la șah*) Jucătorul cu piesele albe. • pl. *-ori, -oare.* /***ataca*** + *-tor.*

atagán *s.n.* v. iatagan.

atamán *s.m.* **1** (*ist.*; *înv.*) Căpetenie de cazaci. *Au șezut Timuș aicea în Iași, cu asaulii, polcovnicii și atamanii săi* (COSTIN). **2** (*pesc.*; *reg.*) Șef al unei echipe de pescari. • pl. *-i.* /<rus., ucr. ***атаман.***

ataracsíe *s.f.* v. ataraxie.

ataráxic, -á *adj., subst.* **1** *adj., s.n.* (*farm.*) (Medicament) care are o puternică acțiune calmantă asupra sistemului nervos central; tranchilizant, anxiolitic. **2** *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Persoană) care suferă de ataraxie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***ataraxique.***

ataraxíe *s.f.* **1** (*în filos. greacă*) Stare de liniște, de seninătate sufletească, de renunțare la orice sentimente și pasiuni sau dominare a pasiunilor, care are drept rezultat indiferența față de lume, considerată de filosofia antică (în special de școala epicureică) drept ideal uman; calea spre fericire, spre binele suprem. **2** (*med.*) Stare patologică de pasivitate, de inactivitate a unui organ, a unei funcții etc. **3** (*psih.*) Stare psihică a unor bolnavi, caracterizată prin nepăsare și prin afișarea ostentativă a unui aer de superioritate față de semeni. **4** Atitudine și comportare ascetică. • scris și (*înv.*) *ataracsíe.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***ataraxie***; cf. gr. *ἀ-* „fără", *ταραξίς* „tulburare".

atáre *adj.nehot.* Astfel de...; asemenea. *O atare problemă.* <> Loc.conj. *Ca atare* = deci, prin urmare, în consecință. *Nu poate veni. Ca atare, ne schimbăm programul de mîine.* • pl. *-i.* g.-d. *atari.* /lat. ***eccum-talem.***

atáș *s.n.* Cutie metalică (cu formă aerodinamică), pe una sau pe mai multe roți, prinsă lateral de o motocicletă, pentru a transporta persoane sau materiale. • pl. *-e,* (*pop.*) *-uri.* /<fr. ***attache*** „legătură".

ataș́á *vb. I.* **1** *tr.* A alătura (vremelnic) de ceva sau de cineva; a lipi; a anexa. *Atașez la dosar actele necesare.* <> (*refl. pas.*) *Locomotiva se ataș́ează trenului.* ◆ (*în croitorie; compl. indică părți ale obiectelor de îmbrăcăminte, accesorii etc.*) A îmbina însăilînd, a uni cosînd. *Ataș́ez un volan la fustă.* **2** *refl.* Fig. A se lega sufletește de cineva sau de ceva. *M-am ataș́at de automobilul meu.* ◆ Spec. A se îndrăgosti. *S-a ataș́at de această fată.* **3** *tr.* (*inform.*) A insera un fișier extern (document, fotografie, executabil etc.) într-un mesaj e-mail. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***attacher***, engl. ***attach.***

ataș́ábil, -ă *adj.* **1** (*despre obiecte*) Care poate fi ataș́at. *Glugă ataș́abilă.* **2** Fig. (*despre ființe*) Care este sociabil; prietenos. *Este atît de simpatică, de ataș́abilă, încît nu se poate să nu o îndrăgești.* • pl. *-i, -e.* /***ataș́a*** + *-bil;* cf. fr. *attachable.*

ataș́ámént *s.n.* **1** Fig. Afecțiune (puternică și durabilă), atitudine devotată față de cineva sau de ceva. *Dă dovadă de ataș́ament față de părinții adoptivi.* ◆ Dependență sufletească de cineva sau de ceva. *Ataș́ament dus la extrem.* **2** (*tehn.*) *Caiet* (sau *carnet*) *de ataș́ament* = registru sau jurnal de șantier, în care se notează zilnic, pentru o evidență strictă, toate operațiunile efectuate la o lucrare, în vederea întocmirii situațiilor de plată. **3** (*econ.*) Atribuția serviciului de investiții al unei întreprinderi. **4** (*actual; impr.; la pl.*) Anexe. ◆ Ext. Lucruri (considerate) nefolositoare. • pl. *-e.* /<fr. ***attachement.***

ataș́amentíst, -ă *s.m., s.f.* (*tehn.*) Persoană care completează caietul (sau carnetul) de ataș́ament. *Firmă de construcții angajează normator și ataș́amentist cu vechime* (PER.). • pl. *-iști, -iste.* /***ataș́ament*** + *-ist.*

ataș́ánt, -ă *adj.* **1** Care este atrăgător; atractiv, captivant; interesant, pasionant. *Foarte ataș́ant în rolul unui personaj-invadator* (PER.). **2** (*despre firi, caractere*) Care este apropiat, cald, afectuos, prietenos. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***attachant.***

ataș́áre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *ataș́a* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***ataș́a.***

ataș́át, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* (*despre obiecte*) Care este alăturat, alipit de ceva. ◆ (*despre ființe*) Care este apropiat de cineva; devotat, credincios. **2** *s.m., s.f.* (*diplom.*) Cel mai mic grad în ierarhia membrilor unei reprezentanțe diplomatice a unui stat. ◆ Persoană care are acest grad. ◆ Consilier al șefului unei reprezentanțe diplomatice într-o problemă de specialitate. *Ataș́at cultural.* **3** *adj.* (*despre documente*) Care este inserat într-un mesaj e-mail. • pl. *-ți, -te.* /v. ***ataș́a***; cf. fr. *attaché.*

atávic, -ă *adj.* **1** Care provine de la strămoși, care are origini foarte îndepărtate. *Credințe atavice.* **2** (*biol.*) Care aparține atavismului, care se referă la atavism; transmis prin atavism. *Trăsături atavice.* • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***atavique***; cf. lat. *atavus, -i* „strămoș".

atavísm *s.n.* (*biol.*) **1** Apariția, la un descendent (vegetal sau animal), după mai multe generații, a unor caractere (fizice sau psihice) improprii tipului respectiv, dar care aparțin ascendenților îndepărtați; tendința de a reproduce un tip ancestral. **2** (*la pl.*; *fam.*; *deprec.*) Ansamblu de caractere ereditare. *Nu e normal. Are niște atavisme!* • pl. *-e.* /<fr. ***atavisme***; cf. lat. *atavus, -i* „strămoș".

atax- Elem. de compunere „dezordine". • și *ataxo-.* /<fr. ***atax****(****o****)-*; cf. gr. *ἀταξία* „dezordine".

atáxic, -á *adj., s.m., s.f.* (*med.*) **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care suferă de ataxie; tabetic. **2** *adj.* (*despre mișcări*) Neregulat. ◆ (*despre bolile psihice*) Care apar sau se manifestă periodic. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***ataxique.***

ataxíe *s.f.* (*med.*) Tulburare motorie nonparalitică, urmare a lezării unor căi nervoase sau a centrilor nervoși coordonatori ai mișcărilor, ce se caracterizează printr-o proastă coordonare a mișcărilor. <> *Ataxie locomotrice* = tabes. ◆ Gener. Neregularitate a unor funcții fiziologice. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***ataxie***; cf. gr. *ἀ-* „fără", *τάξις* „ordine".

ataxo- v. atax-.

ataxoadinamíe *s.f.* (*med.*) Tulburare a dinamogenezei, caracterizată prin scăderea tonusului motor în același timp cu diminuarea forței musculare. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***ataxoadynamie.***

ataxofemíe *s.f.* (*în logopedie*) Tulburare în coordonarea musculaturii aparatului fonator. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***ataxophémie***; cf. gr. *ἀ-*„fără", *τάξις* „ordine", *φημί* „a vorbi".

ataxofobíe *s.f.* (*psih.*) Fobie față de dezordine. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***ataxophobie.***

ataxoparaplegíe *s.f.* (*med.*) Combinare a ataxiei cu paralizia, ca urmare a leziunii simultane a coloanelor posterioare și laterale ale măduvei spinării. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***ataxoparaplégie.***

atácá *vb. I.* v. ataca.

atărnát, -ă *adj.* v. atîrnat.

atebríná *s.f.* (*farm., chim.*) Derivat al acridinei, care se folosește, ca medicament, în tratamentul curativ și preventiv al malariei și al teniazei; mepacrină. • /<fr. ***atébrine.***

atefobíe *s.f.* (*psih.*) Teamă patologică de ruine, de dărîmături. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***atephobia***; cf. nm. pr. *Ate*, personificarea greșelii și a pasiunii oarbe la greci, care provoca unele calamități, împingea la crimă, reprezentînd și pedeapsa divină care urma.

atéhnic, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care nu are talent tehnic; care nu se pricepe la tehnică. • pl. *-ci, -ce.* /***a***²*-* + ***tehnic.***

ateísm *s.n.* (*filos.*) Refuzul credinței în Dumnezeu, fie pe temeiul că are sens dar este fals să se afirme că Dumnezeu există, fie că o asemenea afirmație este lipsită de sens și, ca atare, nu este nici adevărată, nici falsă. ◆ Formă de gîndire și de viață care se diferențiază de punctul de vedere al credinței religioase sau filosofice oficiale a propriei comunități, accentuată de materialism, panteism, epicureism. <> *Ateism practic* = atitudine prin care se adoptă o atitudine de indiferență sceptică față de existența lui Dumnezeu. ◆ Restr. (și *ateism teoretic*) Doctrină care neagă existența lui Dumnezeu, considerat ca principiu unitar, personal și transcendent al universului.

• /<fr. ***athéisme***, lat. ***atheismus***, ngr. ***atheismós***; cf. gr. *ἀ-* „fără", *θεός* „zeu".

ateíst, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care aparține ateismului sau ateilor, care se referă la ateism sau la atei. *Doctrină ateistă.* **2** *s.m., s.f.* Ateu. *Dionis... era un ateist superstițios* (EMIN.). ◇ (*adj.*) *Om ateist.* • pl. *-iști, -iste.* și (*înv.*) *atheíst, -ă adj., s.m., s.f.* /<fr. ***athéiste***, lat. ***atheista***.

ateístic, -ă *adj.* Care aparține ateilor, de ateism sau de ateist. • pl. *-ci, -ce.* /***ateist*** + *-ic.*

ateíu, -ie *adj., s.m., s.f.* v. ateu.

atél[1]**-** Elem. de compunere „incomplet, defectuos". • și *atelo-.* /<fr. ***atél(o)***-; cf. gr. *ἀτελής*.

atéi[2] *s.m.* (*zool.*) Maimuță originară din America de Sud, cu membrele și coada foarte lungi, de care se folosește pentru a sta agățată în copaci (*Ateles*). • /<fr. ***atèle***; cf. gr. *ἀτελής* „incomplet".

ateláglu *s.n.* v. atelaj.

ateláj *s.n.* **1** Ansamblu format din animalele de tracțiune ale unui vehicul și harnașamentul lor. ◆ Ext. Animalele împreună cu vehiculul pe care îl trag. ◆ Vehicul care este deplasat prin tracțiune animală. *Atelajele cu doi cai circulau pe ulițe.* **2** Fel de a înhăma sau de a înjuga animalele de tracțiune la un vehicul. ◆ Spec. Harnașament pentru caii unui atelaj. **3** Echipament de legătură dintre două vehicule. • pl. *-e.* și (*înv., reg.*) *atelágiu s.n.* /<fr. ***attelage***.

atelajiér *s.m.* (*agric.*; *înv.*) Lucrător într-o întreprindere (agricolă) care răspunde de atelaje. • sil. *-ji-er.* pl. *-i.* /***atelaj*** + *-ier.*

ateláná *s.f.* (*în teatrul antic roman*) Piesă de teatru bufă sau satirică, jucată de tineri, cu originea în orașul Atella din Campania. • pl. *-e.* /<fr. ***atellane***, lat. *[fabula] **atellana***, farsă cu măști fixe și schimburi de replici lascive și grosolane, care s-a răspîndit la Roma în timpul lui Sylla (sec. 2-1 î.Hr.).

atélă *s.f.* **1** (*med.*) Dispozitiv, de obicei în formă de lamă subțire, din metal, material plastic, lemn, ghips etc., improvizat sau confecționat special și utilizat pentru imobilizarea de urgență (provizorie sau definitivă) a fracturilor sau a luxațiilor. **2** (*pop.*) Parte a jugului, din metal sau din lemn. • pl. *-e.* /<fr. ***attelle***; cf. lat. *hastella* „băț mic".

atelectazíe *s.f.* (*med.*) Turtire, colabare (parțială sau totală) a unui plămîn sau a unui segment pulmonar din cauza lipsei aerului alveolar, provocată de stenoze sau de obstrucții bronșice, și avînd drept urmare suprimarea funcției respiratorii în zona pulmonară respectivă. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***atélectasie***; cf. gr. *ἀτελής* „incomplet", *ἔκτασις* „extindere".

atelencefăl *s.m.* (*med.*) Monstru care prezintă atelencefalie. • pl. *-i.* /<fr. ***atélencéphale***.

atelencefalíe *s.f.* (*med.*) Dezvoltare incompletă a encefalului. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***atéléncéphalie***.

atelíe *s.f.* (*med.*) Absență congenitală a mamelonului. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***athélie***; cf. gr. *ἀ-* „fără" *θηλή* „mamelon".

ateliér *s.n* **1** (*tehn.*) Loc, încăpere, local amenajat, utilat cu uneltele sau cu mașinile necesare, în care se desfășoară o activitate meșteșugărească sau industrială. ◇ *Atelier-școală* = atelier în școli cu profil tehnic în care elevii învață o meserie și realizează diverse produse. ◆ Parte dintr-o întreprindere industrială în care se execută aceeași operație tehnologică sau același tip de produs. ◆ Totalitatea muncitorilor care lucrează într-un atelier. **2** (*a. plast.*) Încăpere sau grup de încăperi în care își desfășoară activitatea un pictor, un sculptor, un fotograf etc. ◆ Artiștii, elevii sau studenții care lucrează sub îndrumarea aceluiași maestru într-un atelier. ◇ *Lucrare de atelier* = lucrare care corespunde stilistic unui mare artist dar, dată fiind mai slaba ei calitate, se presupune a fi fost executată de elevii săi. **3** Fig. Centru de producție artistică-literară. *[Cenaclurile literare] sînt ateliere în care viitorii noștri creatori își fac ucenicia* (PER.). ◇ *Glume* (sau *farse*) *de atelier* = glume specifice unui grup profesional, în special artistic. *Secrete de atelier* = secrete de creație. ◇ Expr. *A nu fi ieșit din atelier* = (*despre opere de artă*) a fi în faza proiectării, a experimentării, a elaborării, anterioară finalizării. • sil. *-li-er.* pl. *-e.* și (*pop.*) *atilér s.n.* /<fr. ***atelier***.

atelo- v. atel[1]-.

atelocardíe *s.f.* (*med.*) Anomalie caracterizată prin dezvoltarea incompletă a inimii. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***atelocardia***.

atelocheilíe *s.f.* (*med.*) Malformație caracterizată prin dezvoltarea incompletă a mîinilor. • sil. *-che-i-.* g.-d. *-iei.* /<engl. ***atelocheilia***.

atelocheiríe *s.f.* (*med.*) Malformație caracterizată prin dezvoltarea incompletă a buzelor. • sil. *-che-i-.* g.-d. *-iei.* /<engl. ***atelocheiria***.

atelochinezíe *s.f.* (*med.*) Imposibilitate a uneia dintre extremitățile corpului de a executa mișcări. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***atélokinésie***.

ateloglosíe *s.f.* (*med.*) Defect congenital de dezvoltare a limbii. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***ateloglossia***.

atelognatíe *s.f.* (*med.*) Monstruozitate caracterizată prin lipsa parțială a maxilarelor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***atélognatie***.

atelomielíe *s.f.* (*med.*) Anomalie congenitală constînd în dezvoltarea incompletă a măduvei spinării. • sil. *-mi-e-.* g.-d. *-iei.* /<engl. ***atelomyelia***.

atelopodíe *s.f.* (*med.*) Anomalie constînd în dezvoltarea defectuoasă a picioarelor. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***atelopodia***.

ateloprozopíe *s.f.* (*med.*) Malformație caracterizată prin dezvoltarea incompletă a feței. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***atéloprosopie***.

atelostomíe *s.f.* (*med.*) Anomalie constînd în dezvoltarea incompletă a gurii. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***atélostomie***.

atemátic, -ă *adj.* (*lingv.*; *despre cuvinte*) În care sufixul sau desinența se adaugă direct la rădăcină, fără vocala tematică; lipsit de vocală tematică. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***athématique***; cf. germ. *athematisch*.

atematísm *s.n.* (*muz.*) Metodă de compoziție care neagă principiul clasic al construcției tematice. • /***a***[2]*-* + ***tematism***.

a témpo *loc.adv.* (*muz.*; *indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) (Revenind) la același tempo (de mai înainte); în tactul prescris. • /<it. ***a tempo***.

atemporál, -ă *adj.* (*despre fenomene, noțiuni etc.*, ext., *despre oameni sau despre manifestări ale lor*) Care nu este determinat, influențat, legat de condiții istorice date; care nu este supus modificărilor sau transformărilor ce se petrec în timp; fără legătură cu timpul, cu trecerea timpului, acronic. ◆ (*lingv.*; *despre forme verbale*) Care nu exprimă un timp, care este în afara timpului, care transcende timpul. • pl. *-i, -e.* /***a***[2] *+* ***temporal***; cf. engl. *atemporal*, fr. *atemporel*.

atemporalitáte *s.f.* Considerare, apreciere sau interpretare, analizare, explicare a unui fenomen în afara cadrului concret istoric. ◆ Calitatea de a fi atemporal, condiția a ceea ce este atemporal. • pl. *-ăți.* /<it. ***atemporalità***.

atenánsă *s.f.* (*mai ales la pl.*) Corp secundar al unei case (folosit ca bucătărie, spălătorie etc.); dependință. ◆ Parte secundară a unei locuințe; acaret. • pl. *-e.* și (*reg.*) *atenánță s.f.* /<fr. ***attenance***.

atenánță *s.f.* v. atenansă.

atenéu *s.n.* **1** (*în Grecia antică*) Templu consacrat cultului zeiței Atena, folosit ca școală, în care se întîlneau oratorii și poeții greci (pentru a-și citi operele). ◆ Ext. (*la romani*) Nume al unui institut de instruire superioară fondat la Roma de împăratul Adrian și destinat predării filosofiei, retoricii, gramaticii și dreptului. **2** Nume dat unor instituții cultural-științifice. ◆ Clădire în care își desfășoară activitatea aceste instituții. • pl. *-ee.* /<fr. ***athénée***, lat. ***Athenaeum***; cf. gr. *Ἀθήναιον* „templu al zeiței Atena".

atenián, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Atenei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii Atenei. **2** *adj.* Care aparține Atenei sau atenienilor, care se referă la Atena sau la atenieni; originar din Atena. ◇ *Civilizația ateniană* = civilizația din epoca lui Pericle (sec. 5 î.Hr.). • sil.*-ni-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***athénien***.

atént, -ă *adj.* (*despre ființe*) **1** Care manifestă atenție față de cineva sau de ceva; care urmărește concentrat un lucru, care are atenția îndreptată spre cineva sau spre ceva. ◆ Care este făcut cu atenție, cu grijă; amănunțit, riguros, serios. *Cercetare atentă a textelor vechi.* ◇ (*adv.*) *Cercetează atent rezultatele analizelor.* ◆ Spec. (*despre ochi, auz*) Care trădează atenție; care este iscoditor; pătrunzător. *Are privirea atentă la tot ce se petrece în jur.* ◇ (*adv.*) *Ascultă atent vorbele ei.* ◆ Ext. Prevăzător, precaut; grijuliu; circumspect. *Este atent cînd păşeşte.* ◇ (*adv.*) *Conduce atent.* **2** Care este amabil, binevoitor, politicos. *Sînt întotdeauna atent cu prietenii.* **3** (*fam.*) Care oferă cuiva daruri, cadouri în schimbul unor servicii. *Dacă-mi aprobă cererea, o să fiu atent cu el.* • pl. *-ți, -te.* /lat. ***attentus***.

atentá *vb. I. intr.* (*urmat de determ. introduse prin prep. „la"*) **1** (*jur.*) A comite, a săvîrși un atentat. ◆ (*adesea glum.*) A pune în primejdie ceva (considerat valoros). *A atentat la onoarea nevestei prietenului său.* **2** Fig. A încălca, a nesocoti, a viola (un drept, un principiu etc.). *A atentat la siguranța financiară a fabricii.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***attenter***, lat. ***attentare***.

atentáre *s.f.* Faptul de *a atenta.* • pl. *-ări.* /v. ***atenta***.

atentát *s.n.* **1** (*jur.*) Faptă, acțiune violentă, criminală îndreptată contra vieții și integrității corporale a unei persoane (sau contra unei colectivități), spec., contra unui șef de stat sau de guvern. ◆ Acțiune violentă prin care se încearcă uciderea uneia sau mai multor persoane în scopuri politice. *Atentatul terorist de la Londra.* ◆ Acțiune violentă prin care se încearcă distrugerea unui obiect (valoros). *Statuia „Pietà" a lui Michelangelo a fost victima unui atentat.* **2** Fig. Încercare de încălcare a unui drept, de distrugere a unei idei, a unei doctrine, a unei stări de fapt, de răsturnare a ordinii sociale sau politice a unui stat etc. *Atentat la bunele moravuri.* ◆ Restr. Acțiune prin care se încearcă distrugerea reputației cuiva. *Ceea ce s-a scris în ziare a fost un mîrșav atentat la persoana sa.* ◇ *Atentat la pudoare* v. pudoare. • pl. *-e.* /<fr. ***attentat***.

atentátor, -oáre *s.m., s.f., adj.* (Persoană) care comite un atentat. • pl. *-ori, -oare.* /***atenta*** *+ -tor*; cf. fr. *attentatoire*.

atentatóriu, -ie *adj.* (*jur.*; *despre acte, măsuri*) Care atentează la viața, integritatea, libertatea etc. cuiva. • pl. *-ii.* /<fr. ***attentatoire***.

atentísm *s.n.* (*polit.*) Politică, atitudine de tergiversare și de oportunism în luarea deciziilor importante, așteptînd evenimentele. • /<fr. ***attentisme***.

atentíst, -á *adj., s.m., s.f.* (*polit.*) **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care practică atentismul. **2** *adj.* Care aparține atentismului, care se referă la atentism. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***attentiste***.

atentív, -ă *adj.* (*înv.*) Care ascultă, privește, acționează cu atenție; atent, concentrat. *Figura... atentivă* (VLAH.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***attentif***, engl. ***attentive***.

aténție *s.f.* **1** (*psih.*) Activitate psihică complexă (conștientă sau inconștientă) de orientare și concentrare în mod clar și precis asupra unui obiect sau a unei activități din mediul ambiant. ◇ *Atenție spontană* = atenție provocată instantaneu, involuntar de un obiect care iese în evidență. *Atenție plurală* v. plural. **2** Interes, grijă, preocupare (specială) a cuiva pentru ceva. *A manifestat o atenție deosebită față de cîteva studii ale cercetătorilor.* ◇ Expr. *În atenția cuiva* = reclamînd luarea-aminte specială a cuiva. *A da* (sau *a acorda*) *atenție* (unei probleme) = a considera ca important. *A atrage atenția* (sau *luarea-aminte a*) *cuiva* v. atrage. *În centrul atenției* v. centru. ◆ Precauție, prudență; circumspecție. *Conduce cu atenție.* ◇ Expr. *Atenție la...* = ia seama la... ◆ (*cu val. de interj.*) Ascultă! bagă de seamă! ia seama! fii atent! ◇ Expr. (*fam.*) *Atenție la cotitură* = pericol! **3** (*adesea precedat de prep. „cu"*) Atitudine de bunăvoință, de amabilitate față de cineva; solicitudine, amabilitate. *Îl tratează cu atenție pe solicitator.* ◆ Ext. Gest, faptă amabilă. *Atenția celor din jur l-a impresionat.* ◇ Loc.vb. *A (nu) da* (sau *acorda*) *atenție* (cuiva) = a (nu) fi amabil, curtenitor (cu cineva), a (nu) arăta solicitudine față de... ◆ Considerație, apreciere, respect, prețuire. *Se bucură de mare atenție din partea lumii științifice.* ◆ Concr. (*fam.*) Dar, cadou oferit cuiva în schimbul unor (mici) servicii. *I-am dat o atenție pentru că m-a ajutat să ridic mobila pînă la etajul cinci.* ◆ Restr. Mită. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *atențiúne s.f.* /<fr. ***attention***, it. ***attenzione***, lat. ***attentio, -onis***.

atenționá *vb. I. tr.* **1** A face atent pe cineva, a atrage atenția cuiva asupra a ceva.; a preveni. *Te atenționează să nu traversezi la culoarea roșie a semaforului.* **2** (*fam.*) A oferi cuiva un cadou, a răsplăti pentru un serviciu solicitat. ◆ Restr. A mitui pe cineva. • sil. *-ți-o-.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***attentionner***; cf. *atenționare*.

atenționáre *s.f.* Faptul de a *atenționa.* • sil. *-ți-o-.* pl. *-ări.* /v. ***atenționa***.

atențiúne *s.f.* v. atenție.

atenuá *vb. I. tr.* A micșora intensitatea unui fenomen, a reduce importanța sau gravitatea unui fapt.

◇ (*refl. pas.*) *În urma negocierilor, nemulțumirea s-a atenuat.* ◇ (*refl.*) *Durerea i s-a atenuat.* • sil. *-nu-a.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***atténuer***, lat. ***attenuare***.

atenuánt, -ă *adj.* Care atenuează. ◇ (*jur.*) *Circumstanțe atenuante* = *a)* totalitatea împrejurărilor, a situațiilor etc. care contribuie la micșorarea vinii și a pedepsei unui inculpat; *b)* fig. (*fam.*) fapt care poate duce la aprecierea indulgentă a unei stări de lucruri condamnabile. • sil. *-nu-ant.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***atténuant***.

atenuáre *s.f.* Acțiunea de *a atenua* și rezultatul ei. • sil. *-nu-a-.* pl. *-ări.* /v. ***atenua***.

atenuát, -ă *adj.* Care este micșorat (în importanță, în intensitate etc.). *Zgomot atenuat.* • sil. *-nu-at.* pl. *-ți, -te.* /v. ***atenua***.

atenuatór *s.n.* **1** (*telec.*) Circuit electric introdus într-un lanț de transmisie cu scopul atenuării undelor de anumite frecvențe. **2** (*tehn.*) Dispozitiv montat în tuburile de ventilație, care comunică cu atmosfera și servește la micșorarea zgomotului. • sil. *-nu-a-.* pl. *-oare.* /***atenua*** + *-tor*; cf. fr. *atténuateur*.

aterínă *s.f.* (*iht.*) **1** Pește teleosteean marin, care are corpul turtit, aproape transparent, cu o dungă argintie pe mijloc, folosit mai ales ca nadă (*Atherina mochon*). **2** Pește teleosteean marin, osos, cu două dungi longitudinale argintii strălucitoare, folosit pentru alimentație sau ca nadă (*Atherina hepsetus*). • pl. *-e.* și (*înv.*) *atherínă s.f.* /<gr. ***ἀθερίνη***.

aterisá *vb. I.* v. ateriza.

aterisáj *s.n.* v. aterizaj.

aterisamént *s.n.* (*geogr.*) Depozit de aluviuni transportate de ape. • pl. *-e.* /<fr. ***atterrissement***.

aterisáre *s.f.* v. aterizare.

aterisór *s.n.* v. aterizor.

aterizá *vb. I. intr.* **1** (*aeron.; despre avioane, nave spațiale etc.*) A efectua toate operațiile necesare pentru a reveni, a se opri și a se așeza pe sol. ◇ Analog. (*despre insecte zburătoare, păsări*) *O vrabie a aterizat pe balconul meu.* ◆ (*mar.; despre nave*) A se apropia de țărm și a acosta. ◆ Spec. A descoperi, din larg, țărmul, și a însemna pe hartă punctul unde va acosta nava. ◆ (*glum.*) A cădea (în ceva). *Pisica a aterizat în cada plină cu apă.* ◆ (*despre obiecte azvîrlite prin aer, aruncate cu forță intenționat sau accidental*) A lovi. *I-a aterizat un măr în cap.* ◆ Fig. (*fam.; despre oameni*) A sosi, a apărea pe neașteptate. *Acum am aterizat din tren.* ◇ Expr. *Parc-ai (fi) aterizat (acum) de pe* (sau *din*) *Lună, (planeta) Marte, de la Tropice, din pădure* etc., se spune despre persoane care dau impresia de ignoranță într-un domeniu, de naivitate (din punctul de vedere al interlocutorului). (*arg.*) *A-i ateriza cuiva vreo două focuri* = a pocni pe cineva, a-i da cuiva cîteva palme. **2** (*sport*) A atinge, a lua contact cu solul (după o săritură). • prez.ind. *-ez.* și *aterisá vb. I.* /după fr. *atterrir*.

aterizáj *s.n.* **1** Aterizare. **2** (*mar.*) Loc unde o navă poate să acosteze. ◆ Spec. Stabilire a poziției exacte a unei nave pe mare. • pl. *-e.* și *aterisáj s.n.* /<fr. ***atterrissage***.

aterizáre *s.f.* Acțiunea de *a ateriza* și rezultatul ei; aterizaj, aterizat[1]. ◇ (*aeron.*) *Aterizare forțată* = aterizare de urgență, mai ales din cauza unei avarii a avionului, pe orice fel de teren. *Pistă de aterizare* (sau *de teren*) v. pistă. *Tren de aterizare* v. tren. • pl. *-ări.* și *aterisáre s.f.* /v. ***ateriza***.

aterizát[1] *s.n.* Aterizare. • /v. ***ateriza***.

aterizát[2], -ă *adj.* **1** (*despre avioane, nave spațiale etc.*) Care a revenit, s-a oprit sau s-a așezat pe sol. **2** (*mar.; despre nave*) Care s-a apropiat de țărm și a acostat. **3** Fig. (*despre oameni*) Care a venit pe neașteptate. **4** (*despre sportivi*) Care a atins pământul după un salt. • pl. *-ți, -te.* /v. ***ateriza***.

aterizór *s.n.* (*aeron.*) Tren de aterizare. • pl. *-oare.* și *aterisór s.n.* /<fr. ***atterrisseur***.

atermál, -ă *adj.* Care se referă la apele minerale reci. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***athermal***.

atermán, -ă *adj.* (*fiz.; despre corpuri*) Care nu permite trecerea căldurii. *Mediu aterman.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***athermane***.

atérmic, -ă *adj.* (*fiz.; despre transformări*) Care nu degajă și nu absoarbe căldură. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***athermique***.

atero- Elem. de compunere „în legătură cu ateromul; de aterom". • /<fr. ***athéro-***; cf. gr. *ἀθήρ* „pleavă".

aterogén, -ă *adj.* (*med.; despre factorii implicați în procesul de aterogeneză*) Care produce ateroame. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***athérogène***; cf. gr. *ἀθήρ* „pleavă", *γεννῶ* „a produce".

aterogenéză *s.f.* (*med.*) Proces de formare a plăcilor de aterom. • /<fr. ***athérogenèse***, engl. ***atherogenesis***; cf. gr. *ἀθήρη* „terci de făină", *γένεσις* „producere".

ateróm *s.n.* (*med.*). Depozit de substanțe grase și de colesterol pe pereții vaselor sangvine. • pl. *-oame.* /<fr. ***athérome***; cf. gr. *ἀθήρωμα* „chist sebaceu".

ateromatós, -oásă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Persoană) care suferă de ateromatoză. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***athéromateux***.

ateromatóză *s.f.* (*med.*) Stare patologică cauzată de prezența în număr mare a plăcilor de aterom în pereții arterelor mari și mijlocii. • pl. *-e.* /<fr. ***athéromatose***; cf. gr. *ἀθήρη* „terci de făină".

ateroscleróză *s.f.* (*med.*) Proces patologic complex caracterizat prin distrugerea fibrelor elastice ale pereților arteriali, înlocuirea lor cu fibre conjunctive colagene (scleroză), cu depunere de colesterol și calciu (ateroame). • /<fr. ***athérosclérose***, engl. ***atherosclerosis***; cf. gr. *ἀθήρη* „terci de făină", *σκλήρωσις* „îndurare, întărire".

atestá *vb. I. tr.* **1** A face dovada; a confirma un adevăr. *Istoria ne atestă prezența populațiilor migratoare.* ◆ A exista, a figura într-un document, într-un act, într-un text etc. *Personajul acesta este atestat documentar.* **2** A confirma pe cineva într-o anumită funcție sau într-o anumită calitate. *L-a atestat profesor universitar.* • prez.ind. *atést*, (*înv.*) *-ez.* /<fr. ***attester***, lat. ***attestari***.

atestáre *s.f.* Acțiunea de *a atesta* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***atesta***.

atestát[1] *s.n.* Act (oficial) prin care se atestă un titlu, un premiu, o demnitate. *Îți voi trimite atestat că am primit cinci premii* (KOGĂL.). ◆ Spec. Certificat sau diplomă de studii. *Trebuie să-mi ridic atestatul de la universitate.* ◇ *Atestat ergonomic* = document de confirmare a respectării principiilor ergonomice în realizarea unui produs, garantînd faptul că parametrii constructivi și funcționali ai acestuia sînt corespunzători obținerii unei productivități bune. • pl. *-e,* (*înv.*) *-uri.* /<germ. ***Attestat***, lat. ***attestatun***.

atestát[2], -ă *adj.* **1** Care este confirmat, dovedit. **2** (*jur.*) Pentru care s-a depus mărturie. **3** (*despre cuvinte*) Care este prezent într-un text. *Cuvintele atestate au fost trecute într-o listă alfabetizată.* **4** (*despre oameni*) Care este confirmat într-o anumită funcție sau calitate. *Cercetător atestat.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***atesta***.

atestăție *s.f.* Atestare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *atestațiúne s.f.* /<lat. ***attestatio, -onis***, fr. ***attestation***.

atestațiúne *s.f.* v. atestație.

atetóză *s.f.* (*med.*) Tulburare motrice care constă în mișcări involuntare, lente, aritmice, neregulate și cu amplitudine mică, localizate în special la extremitățile membrelor (mîini și picioare), accentuată de emoții și de activitate intelectuală. • pl. *-e.* /<fr. ***athétose***, engl. ***athetosis***; cf. gr. *ἄθετος* „nefixat; impropriu; invalid".

atetózic, -ă *adj.* (*med.*) Care ține de atetoză, care se referă la atetoză. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***athétosique***.

ateu, -ée *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care aderă la ateism; (persoană) care nu are nici o religie, care neagă existența lui Dumnezeu și, în general, a oricărei divinități. ◇ Ext. (*despre doctrine, idei*) *O concepție atee.* • pl. *-ei, -ee.* și (*înv.*) *atéiu, -ée adj., s.m., s.f.* /<fr. ***athée***, lat. ***atheus, -i***; cf. gr. *ἄθεος* <*ἀ-* „fără", *θεός* „zeu".

átex *s.n.* (*ind.*) Material termoizolant și fonoizolant, fabricat din fibre de lemn. • pl. *-uri.* /den. com.

atheíst, -ă *adj., s.m., s.f.* v. ateist.

atherínă *s.f.* v. aterină.

atíc[1] *s.n.* (*arhit.*) *s.n.* **1** Parte a antablamentului, deasupra cornișei, împodobită cu pilaștri, menită să mascheze marginea acoperișului și jgheaburile. **2** Etaj scund așezat deasupra cornișei, imediat sub acoperiș, la nivelul fațadei sau retras. **3** (*med.*) *s.f.* Porțiunea superioară a casei timpanului. • acc. și *átic.* pl. *-ce, -uri.* /<fr. ***attique***, it. ***attico***

átic[2], -ă *adj.* Care aparține Aticii sau Atenei (situată în Atica) ori locuitorilor lor, care se referă la Atica sau la Atena ori la locuitorii lor; originar din Atica sau din Atena. ◇ *Dialect atic* = dialect antic grec vorbit în Atica, care stă la baza limbii grecești comune (*koiné*). *Frumusețe atică* = frumusețe perfectă, ideală. ◆ Care se distinge prin bun-gust și spirit. ◇ *Sare atică* = ironie subtilă, fină, în felul aticilor. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***attique***; cf. lat. *atticus, -a, -um*, gr. *ἀττικός* <nm. pr. *Atica*, provincie în Grecia antică.

aticísm *s.n.* **1** (*stil.*) Stil caracterizat prin măsură, eleganță, puritate și rafinament, specific scrierilor vechilor greci (atenieni). **2** Curent în retorică afirmat la Roma la jumătatea sec. 1 d.Hr., care susținea un ideal de sobrietate și simplitate, refuzînd ornamentele stilistice, al cărui model îl constituie oratorii atici din sec. 4 î.Hr., susținut și de școala analogică din Alexandria. **3** Formă particulară aparținînd dialectului atic. *Poate vrun pedant... Aticismul limbii tale o să-l pună la cîntari* (EMIN.). • pl. *-e.* /<fr. ***atticisme***, lat. ***atticismus***; cf. gr. *ἀττικισμός*.

aticíst, -ă *s.m., s.f.* (*lit.*) (Persoană) care imită scrierile atice. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***atticiste***, it. ***atticista***.

atilér *s.n.* v. atelier.

atimhormíe *s.f.* (*psih.*) Scădere accentuată a afectivității și deficit al dinamismului vital ce apare în schizofrenie, din care derivă toate simptomele esențiale ale bolii: dezinteres, inerție, lipsă de afectivitate. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***athymhormie***.

atímic, -ă *adj., s.m., s.f.* (*psih.*) (Persoană) care este atinsă de atimie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***athymique***.

atimíe *s.f.* **1** (*psih.*) Absență a manifestărilor afective, stare de indiferență, de inactivitate totală, frecventă la persoanele bolnave de schizofrenie. **2** (*med.*) Absența timusului, manifestată prin deficit anabolic, imunitar și perturbări ale hematopoiezei. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***athymie***, engl. ***athymia***; cf. gr. *ἀ-* „fără", *θυμός* „principiu vital; pasiune".

atingátor, -oáre *adj.* (*înv.*) **1** Care ține de..., care se referă la..., privitor la... *Cuprinsul [baladei]... atingător de țările românești* (ODOB.). **2** Fig. Jignitor, supărător; ofensator. *Cît sînt de atingătoare vorbele lui!* **3** Fig. Înduioșător, emoționant, impresionant. *Scene atingătoare, al căror erou era el, copilul binefăcător* (VLAH.). • pl. *-ori, -oare.* /***atinge*** + *-ător*.

atínge *vb. III.* **1** *tr.* (*compl. indică ființe, părți ale corpului, obiecte, suprafețe etc.*) A lua contact direct, dar superficial, ușor sau în treacăt cu cineva sau cu ceva printr-o apăsare ușoară. *A atins statueta din greșeală.* ◇ (*cu indicarea instrumentului acțiunii*) *Cu geana ta m-atinge pe pleoape* (EMIN.). ◇ (*intr.*) *Dracul... atingea și mai des cu friptura sa de slănina lui Pepelea* (POP.). ◇ (*refl.; urmat de determ. introduse prin prep. „de"*) *Cînd s-a atins de mijlocul ei dang! a plesnit cercul* (CR.). ◇ Expr. *A nu (mai) atinge pămîntul* = *a)* a dansa atît de absorbit, atît de sprinten și de grațios, încît pare că pierde contactul cu pămîntul; *b)* a fugi foarte repede; *c)* a fi (extrem de) fericit; *d)* a ajunge pînă la cineva sau la ceva; *e) a fi (foarte) mîndru, a fi (foarte) fudul. A atinge cerul* = a fi foarte înalt. *A atinge luna cu mîna* v. lună. *A nu (i) se atinge somnul de pleoape* (sau *de cineva*) v. somn. ◇ Poet. *Simțea gîndurile lui cum o ating și-o dezmiardă* (VLAH.). ◇ Fig. (*refl. unipers.*) *Paznic era un balaur... de care nu se atingea somnul* (ISP.). **2** *tr.* A lovi, a izbi (ușor). *L-a atins pe umăr.* ◇ Expr. *O femeie să nu o atingi nici* (*măcar*) *cu o floare,* trebuie să protejezi pe cineva, să te porți delicat cu cineva (în special cu o femeie). *A nu atinge* (pe cineva) *nici cu un deget* sau (*refl.*) *a nu se atinge nici cu un deget* (de cineva) = *a)* a nu lovi (pe cineva), a nu provoca suferință (cuiva); *b)* a sta departe (sau la o distanță apreciabilă) de cineva, astfel încît să nu vină în contact direct. *A atinge pe cineva la coarda sensibilă* (sau *simțitoare*) v. coardă. *A atinge pe cineva unde-l doare* v. durea. *A atinge* (*pe cineva*) *la manșetă* v. manșetă. ◆ (*fam.*) A trage cuiva o bătaie; a lovi cu putere. *L-a atins zdravăn, că nu s-a mai ridicat.* ◇ Expr. *A atinge la bilă* v. bilă. *A fi atins la bilă* v. bilă. *A atinge pe cineva la etaj* v. etaj. ◆ Fig. (*refl. impers.*) A aduce prejudicii, a provoca pagube; a vătăma, a leza. *S-a atins de instituția justiției.* ◇ Expr. (*tr.*) *A atinge pe cineva la pungă* (sau *la buzunar*) = a pricinui cuiva o pagubă bănească, reținîndu-i o sumă sau obligîndu-l la cheltuieli nedorite. ◇ Fig. (*intr.*) *Este atins de boală.* ◆ Fig. A jigni, a insulta, a ofensa. *Oșlobanu, prost, prost, dar să nu-l atingă cineva cu cît îi negru sub unghie, că-și azvîrle țărnă după cap ca buhaiul* (CR.). ◇ (*glum.*) *Atinge-mă cu niște bani.* ◆ Fig. A impresiona, a înduioșa, a mișca; a îndupleca (provocînd înțelegere, milă). *Atins de farmecul vieții, Mă simt o forță-n univers* (VLAH.). **3** *refl.* (*urmat de determ. introduse prin prep. „de"*) A se apropia de ceva

cu scopul de a trage, de a lua, de a-şi însuşi etc. *Nimeni nu s-a putut atinge de împărăţia mea* (ISP.). <> Expr. *A nu se atinge de mîncare* = a nu mînca. *A nu se atinge* (*cineva*) *de lucrurile altuia* = a nu lua ceva ce nu-i aparţine. **4** *tr.* A pomeni, a menţiona, a aminti, a vorbi în treacăt despre ceva. *Problema este numai atinsă, nu şi rezolvată.* ◆ (*înv.*; *refl.*) A avea o legătură sau o înrudire cu ceva, a se referi la ceva. *Nu trebuie să cerem de la vînători o preţuire rece şi nepărtinitoare a întîmplărilor şi a izbînzilor ce se ating de arta lor favorită* (ODOB.). **5** *tr.* A ajunge la o anumită distanţă (în spaţiu sau în timp) sau la o anumită limită (valorică). *Dolarul a atins astăzi valoarea cea mai mare din luna aceasta.* • prez.ind. *atíng*, (*înv.*, *reg.*) *atínd*; perf. smp. *atínsei*, (*înv.*, *reg.*) *atínşu*; part. *atíns*. /lat. ***attingĕre***.

atíngere *s.f.* Acţiunea de *a* (*se*) *atinge* şi rezultatul ei; atins[1]. <> Expr. *A intra* (sau *a fi*, *a veni*, *a ajunge* etc.) *în atingere cu...* = a intra (a fi, a veni, a ajunge etc.) în contact cu..., în relaţii cu... *A aduce atingere* (cuiva sau a ceva) = a provoca prejudicii, neajunsuri (cuiva sau a ceva). *El vîna aurul şi tot mai uimiţi erau cei ce veneau în atingere cu el* (AGÂR.). *Extremele se ating* v. extrem. • pl. *-i*. /v. ***atinge***.

atíns[1] *s.n.* Atingere. • /v. ***atinge***.

atíns[2], -á *adj.* **1** Care este contactat. **2** Pînă la care s-a ajuns. *Alpiniştii erau încîntaţi de cota atinsă.* **3** Fig. (*despre oameni*) Care este impresionat. **4** Care este menţionat. *Subiectul atins îi interesa foarte tare.* **5** Care este lovit. *Piciorul atins îl durea tare.* **6** Care este jignit. *Orgoliul atins l-a determinat să facă lucruri necugetate.* • pl. *-şi*, *-se*. /v. ***atinge***.

atípic, -ă *adj.* Care se abate de la caracteristicile obişnuite tipului, care este deosebit de tipul comun. *Are un comportament atipic.* <> (*adv.*) *Se manifestă atipic.* • pl. *-ci*, *-ce*. /<fr. ***atypique***.

atipicitáte *s.f.* Însuşirea de a fi atipic; atipie. • ***/atipic*** + *-itate*.

atipíe *s.f.* Atipicitate. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***atypie***.

atirdisí *vb. IV.* v. atîrdisi.

atireóză *s.f.* (*med.*) Lipsă a glandei tiroide. • sil. *-re-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***athyréose***.

atiroidíe *s.f.* (*med.*) Absenţă totală a secreţiei tiroidiene. • sil. *-ro-i-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***athyroïdie***.

atişerím *s.m.* v. hatişerif.

atitíc *adj.invar.* v. atîtica.

atitíca *adv.*, *adj.* v. atîtica.

atitudinál, -ă *adj.* Care ţine de atitudine, care se referă la atitudine. • pl. *-i*, *-e*. /<it. ***attitudinale***.

atitúdine *s.f.* **1** Ţinută sau poziţie a corpului. *Tabloul prezintă personaje în atitudini rigide.* **2** Fel de a fi sau de a se comporta (care reprezintă o anumită concepţie sau care exprimă o anumită dispoziţie sufletească); comportare. *S-a purtat frumos cu bătrîna. M-a impresionat atitudinea lui.* ◆ (*psih.*) Modalitate relativ constantă de raportare a individului sau grupului faţă de anumite laturi ale vieţii sociale şi faţă de propria persoană. ◆ Fig. Poziţie faţă de un eveniment sau de un aspect al realităţii. *Ziaristul a prezentat atitudinea ministrului faţă de cele întîmplate.* <> Expr. *A lua atitudine* = *a*) a-şi manifesta poziţia, a-şi afirma (cu hotărîre) punctul de vedere; *b*) a critica. • pl. *-i*. /<it. ***attitudine***, fr. ***attitude***.

atînt *adv.*, *adj.* v. atît.

atîrdiseálă *s.f.* (*înv.*) Supralicitare. • pl. *-eli*. ***/atîrdisi*** + *-eală*.

atîrdisí *vb. IV. intr.* (*înv.*) A supralicita. *În localul unde se ţinea mezatul... se puse să atirdisească* (I. NEGR.). • prez.ind. *-esc*. şi *atirdisí vb. IV.* /<ngr. ***αρτήρισα***, aor. lui *αρτηρ(δ)ίζω*.

atîrná *vb. I.* **I 1** *intr.* A sta suspendat, a cădea liber în jos, ca urmare a acţiunii forţei de gravitaţie, fiind prins sau agăţat de ceva. *Braţul ei atîrnă leneş peste marginea de pat* (EMIN.). <> Expr. *A atîrna ghimpii de cineva* v. ghimpe. <> Fig. *Pe cer atîrna o uriaşă perdea de flăcări* (REBR.). **2** *tr.* (*compl. indică obiecte; urmat de determ. care arată obiectul, locul etc. de care se agaţă, introduse prin prep. „de", „la", „în"*) A agăţa, a suspenda (de ceva), lăsînd să cadă liber în jos. *Îmi atîrn haina în cuier.* <> (*despre unele plante parazite sau agăţătoare*) *Un scai îmi atîrnă de picior.* <> Expr. *A atîrna cuiva belciugul în nas* v. belciug. *A atîrna ceva la ciochină* (sau *la ciochine*) v. ciochină. *A-i atîrna cuiva lingurile* (ori *lingura*) *de gît* v. lingură. <> Fig. *Somnul începuse a-mi atîrna greu pleoapele peste ochi* (HOG.). ◆ (*înv.*) A spînzura (un condamnat). *Cu moarte să se omoare, În furci să-l atîrne* (ISP.). **3** *refl.* A se agăţa (cu mîinile) de cineva sau de ceva. *Fata se atîrnă de gîtul iubitului.* <> Fig. *S-atîrnă sufletu-mi de ochii Cei plini de lacrimi şi noroc* (EMIN.). **4** *tr.* Fig. (*despre necazuri, pericole etc.*) A fi iminent să se producă. *Simţea cum nenorocirea îi atîrnă deasupra capului.* **II** *intr.* **1** A se apleca spre pămînt (sub o greutate sau din lipsă de putere). *Crengile atîrnă de rod.* <> Expr. (*arg.*) *A-i atîrna cuiva boaşele* = *a*) a fi foarte bătrîn; *b*) ext. a nu mai putea procrea (din cauza vîrstei). **2** A avea o anumită greutate (relativ mare); a cîntări (mult). *Atîrnă la cîntar şi hainele.* ◆ Fig. A fi de mare preţ; a valora (mult). *Puindu-le în cumpănă, i se păru că atîrnă mai mult vorbele femeii* (ISP.). <> Expr. *A atîrna de azi pînă mîine* = (*despre oameni*) *a*) a fi nehotărît; *b*) a fi leneş. **III** *intr.* A fi dependent de cineva, a fi sub ascultarea sau sub stăpînirea cuiva. *Nu atîrn de nimeni.* <> Expr. *A atîrna la* (sau *de*) *mîna* (ori *voia*, *mila etc.*) *altuia* = a fi la cheremul, la dispoziţia altcuiva. ◆ A depinde de ceva; a fi condiţionat de ceva. <> (*impers.*) *Vreau să cumpăr trusa asta pentru cineva, dar atîrnă şi de preţ.* <> Expr. *A atîrna* (*numai*) *de un* (sau *într-un*) *fir de păr* (sau *de aţă*) v. fir. • prez.ind. *atîrn*. /a^4 + ***tîrn***.

atîrnáre *s.f.* Acţiunea de *a* (*se*) *atîrna* şi rezultatul ei; dependenţă de cineva sau de ceva; subordonare. • pl. *-ări*. /v. ***atîrna***.

atîrnát[1] *s.n.* Atîrnare. • pl. *-uri*. /v. ***atîrna***.

atîrnát[2], -ă *adj.*, *s.m.* **1** *adj.* Care atîrnă; aplecat spre pămînt. *O mîndră salce cu lungi ramuri atîrnate* (C. NEGR.). **2** *s.m.* (*constr.*; *reg.*; *la pl.*) Stîlpii care sprijină streaşina casei ţărăneşti. • pl. *-ţi*, *-te*. şi *atărnát*, *-ă adj.* /v. ***atîrna***.

atîrnătoáre *s.f.* **1** Agăţătoare. **2** (*bot.*) Plantă erbacee ornamentală cu florile mici roz-purpurii, aşezate în fascicule (*Zerbina pendula*). • pl. *-ori*. ***/atîrna*** + *-ătoare*.

atît, atíta *adv.*, *pron.nehot.*, *adj.nehot.* **I** *adv.* **1** În asemenea măsură, aşa de mult, de tare, de bine, de scump etc. *Nu mai dondăni atîta din gură* (CR.). <> (*acc. sensul unui adj. sau al unui adv., de care se leagă prin prep. „de"*) *S-au făcut ca ceara albă faţa roşă ca un măr Şi atîta de subţire, să o tai c-un fir de păr* (EMIN.). <> Expr. *Atît..., cît* (sau *cum*)... = în acelaşi grad, număr, preţ etc. ca şi... *Sînt atît de fericit, cît nu-ţi poţi imagina. Atît..., cît şi...* = şi..., şi...; nu numai..., ci (şi)... *Trebuie să voteze atît cei din ţară, cît şi cei din străinătate. Nu atît...cît* (*mai ales* sau *mai cu seamă*) = în astfel de grad, în asemenea măsură, în mai mare măsură... decît... *Nu atît faptul că ai minţit m-a supărat, cît faptul că n-ai avut curajul să recunoşti. Încă* (sau *mai*) *pe atît* = dublu. *Vreau să cumpăr încă pe atît. Tot atît*(*a*) v. tot. *Mi-e tot atîta* v. tot. **2** (*indică o gradaţie*) Expr. *Cu atît mai bine* (sau *mai rău*) = e mai convenabil (sau mai dezavantajos). *Dacă nu vine azi, cu atît mai rău pentru el. Cu atît mai mult* = mai ales că. *Te rog să păstrezi tu biletele, cu atît mai mult că nu ştiu dacă voi ajunge la timp. Atît mi-a* (sau *ţi-a*, *i-a etc.*) *fost*, se spune pentru a arăta ivirea iminentă a unei neplăceri, a unui pericol etc.; s-a terminat cu... *Cînd văzu fiul împăratului că zîna lipseşte, atîta-i fu. Căzu la boală* (ISP.). *Atît*(*a*) (*numai* sau *doar*) *că...* = numai că..., doar că..., cu singura deosebire că... *Moşneagul a rămas liniştit din partea babei. Numai atîta că moşneagul... a rămas pleşuv şi spetit* (CR.). *Cu cît..., cu atît* = *a*) pe măsură ce..., tot mai mult..., în mod gradat; *b*) în mod proporţional. *Cu cît el rîde mai tare, cu atît ea se enervează mai mult. Atît*(*a*)..., *atît*(*a*)... = în măsura în care...; în mod echivalent. *Atîta ştiu, atîta fac.* **3** (*restrictiv*) Numai acest (singur) lucru, mai mult nu. *Eu atît îţi spun: să înveţi.* **II** *pron.nehot.* (*mai ales în forma „atîta"*) **1** (*înlocuieşte un nm. sau o prop. care exprimă un număr, o măsură, o cantitate etc.*) *Cum dai măslinele...? –Atît* (DELAVR.). <> Expr. *Nici atîta* = în şi mai mică măsură, şi mai puţin (decît). *Se uită el în dreapta, nu vede nimica; se uită în stînga, nici atîta* (CR.). *Atîta*(*-i*) *tot* sau *atîta şi nimic mai mult* (sau, *fam.*) *atîta tot şi lada-n pod!* = asta e! cu asta am încheiat! să nu aştepţi mai mult! *Atîta îţi trebuie!* (sau, *pop.*) *atîta ţi-i leacul!* = ai s-o păţeşti, va fi vai şi amar de tine!; *Atîta îţi trebuie* = atît aşteaptă, nu mai poate răbda. **2** (*înlocuieşte un nm., indicînd un singur sau un ultim lucru care trebuie realizat*) Numai aceasta, acest singur lucru. *Atîta te rog: nu pleca!* <> Expr. *Atîta e de mine* = s-a isprăvit cu mine. **III** *adj.nehot.* (*mai ales în forma „atîta"*) **1** Care este aşa de mult, de tare, de bine etc. *Era... hămesit de foame de-atîta umblat* (CR.). <> (*cu val. de pron.nehot.*) *S-au adunat atîţia, că nu mai erau locuri pe scaune. Şi banii? –N-am atîţia cîţi mi-ar trebui.* <> (*întărit prin repet.*) *Ciudat de unde avea şi fata aceasta să-i spuie atîtea şi atîtea* (BASS.). <> Loc.adv. *De atîtea ori* = aşa de des, adeseori, adesea. *Te ridicam de subsuori De-atîtea ori, de-atîtea ori* (EMIN.). <> Expr. *Atîta pagubă (în ciuperci)!* sau *atîta rău!* = nu-i nimic, nu are importanţă!; ei, şi? *Atîta grijă!* = nu-mi pasă. *Ce mai atîta vorbă?* = *a*) ce să mai vorbim? ce mai tura-vura?; *b*) prea multă vorbă pentru nimic. **2** Care este numai acesta, care este ultimul. *Dumneata atîta copilă ai* (SADOV.). <> Expr. *Atîta lucru* = lucru de nimic; motiv neînsemnat. *Pentru-atîta lucru Ai plîns* (COŞB.). • pl. *atîţi*(*a*), *atîtea*. g.-d. *atîtor* şi *atîtora*. şi (*înv.*) *atînt adv.*, *adj.* /lat. ***eccum-tantum***.

atîtic *adv.*, *adj.* v. atîtica.

atîtíca *adj.invar.* Care este foarte mic, o nimica toată. *Îi întinse un bilețel numai atîtica, îndoit în patru* (SADOV.). <> (*subst.*) *Dintr-atîtica s-o făcut coşcoge fătoi!* (ALECS.). ◆ Cîtuşi de puţin. *N-am găsit la omul ăsta măcar atîtica rău* (CAR.). • şi (*pop.*) *atîtic*, *atitíc*, *atitíca adj.invar.* ***/atît*** + *-ică*.

atîticúţa *adj.* (*fam.*) Atîtica. • ***/atîtica*** + *-uţă*.

atîtúca *adj.* (*pop.*) Atîtica. • ***/atît*** + *-ucă*.

atîtúţa *adj.* (*pop.*) Atîtica. • ***/atît*** + *-uţă*.

atlánt *s.m.* **1** (*arhit.*) Statuie care reprezintă un bărbat (într-o atitudine de efort), folosită ca element de susţinere (în locul unei coloane) sau ca pilastru; telamon. **2** (*la pl.*) Locuitori ai legendarei Atlantida. • pl. *-ţi*. /<fr. ***atlante***, it. ***atlante***; cf. nm. pr. *Atlas* (personaj mitologic pedepsit să poarte pe umeri bolta cerească).

atlant (1)

atlántic, -ă *adj.* (*geogr.*) Care aparţine Oceanului Atlantic sau ţărilor din jurul lui, care se referă la Oceanul Atlantic sau la ţările din jurul lui. *Coasta atlantică.* ◆ Restr. (*polit.*, *milit.*) Care aparţine ţărilor din Organizaţia Pactului Atlanticului de Nord (NATO); care se referă la ţările acestei organizaţii. <> Spec. *Locomotivă Atlantic* v. locomotivă. • pl. *-ci*, *-ce*. /<fr. ***atlantique***; cf. lat. *atlanticus*, *-a*, *-um*, gr. *ἀτλαντικός*.

atlantísm *s.n.* (*polit.*) Doctrină a partizanilor Pactului Atlanticului de Nord. • /<fr. ***atlantisme***.

atlantíst, -ă *adj.*, *s.m.*, *s.f.* (*polit.*) (Partizan) al atlantismului. • pl. *-işti*, *-iste*. /<fr. ***atlantiste***.

atlantizá *vb. I. refl.* (*polit.*, *milit.*) A adera la Pactul Atlanticului de Nord (NATO). • prez.ind. *-ez*. ***/atlantic*** + *-iza*.

atlantizáre *s.f* (*polit.*, *milit.*) Faptul de *a* (*se*) *atlantiza*. • pl. *-ări*. /v. ***atlantiza***.

atlantozáur *s.m.* (*paleon.*) Dinozaurian uriaş din mezozoic, asemănător cu brontozaurul (*Atlantosaurus*). • sil. *-za-ur*. pl. *-i*. /<fr. ***atlantosaure***; cf. gr. *ἄτλας*, *-αντος* „titan".

atlás[1] *s.n.* **1** (*geogr.*; şi *atlas geografic*) Lucrare de cartografie care conţine hărţi geografice, cu explicaţii şi date în legătură cu regiunile respective. **2** *Atlas lingvistic* = lucrare care prezintă pe hărţi răspîndirea teritorială a diferitelor fapte de limbă. *Atlas folcloric* = colecţie de hărţi care înfăţişează răspîndirea teritorială a diferitelor producţii şi motive folclorice. *Atlas cultural* = emisiune de radio sau de televiziune care cuprinde informaţii culturale. ◆ Ext. Colecţie de stampe sau desene folosită ca material documentar ilustrativ într-un domeniu ştiinţific. **3** (*anat.*) Prima vertebră cervicală, în formă circulară, care se articulează cu osul occipital şi cu axisul (suportînd întreaga greutate a capului). • pl. *-e*, (*înv.*) *-uri*. /<fr. ***atlas***; cf. nm. pr. *Atlas*, personaj mitologic a cărui figură a fost tipărită pe prima culegere de hărţi, în 1595, a flamandului G. Mercatore.

atlás[2] *s.n.* v. atlaz.

atláz *s.n.* (*text.*) Ţesătură lucioasă pe o singură faţă, mai groasă decît satinul, folosită mai ales pentru rochii

de seară, pentru căptușeli, fețe de plapumă etc. *Rochie de atlaz.* <> Fig. *Luna plutește bălaie... Pe-un nor de atlaz* (MACED.). • pl. *-uri, -e.* și *atlás, (înv.) acláz, agláz* *s.n.* /<tc. ***atlas***.

atlét, -ă *s.m., s.f.* **1** (*sport*) Persoană care practică atletismul. *Atleții români sînt apreciați în lumea întreagă.* ◆ Persoană cu o constituție fizică robustă (și armonioasă). ◆ Fig. Luptător înflăcărat în susținerea unei cauze, a unei doctrine etc. *Atlet al libertății.* **2** (*în antic.*) Luptător profesionist la serbările și jocurile publice. ◆ Ext. Om înzestrat cu o forță fizică ieșită din comun. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***athlète***, lat. ***athlēta, -ae***; cf. gr. *ἀθλητής* <*ἆθλον* „luptă".

atlétic, -ă *adj., s.f.* (*sport*) **1** *adj.* Care aparține unui atlet sau atletismului, care se referă la un atlet sau la atletism; ca de atlet. *Are o ținută atletică.* **2** *s.f. Atletică ușoară* = atletism. *Atletică grea* = sport cu halterele. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***athlétique***, lat. ***athlēticus, -a, -um***.

atletísm *s.n.* (*sport*) Ramură sportivă care cuprinde probe de alergări și de marș (pe diferite distanțe), de sărituri (în lungime, în înălțime, cu prăjina etc.), de aruncări (cu discul, cu sulița, cu ciocanul) sau probe combinate (pentatlon, decatlon); atletică ușoară. ◆ Profesia sau ocupația atletului. • /<fr. ***athlétisme***.

atlodím *s.m.* (*med.*) Monstru cu două capete articulate la un singur corp. • pl. *-i.* /<fr. ***athlodyme***.

atloíd, -ă *adj.* (*anat.*) Care aparține atlasului, care se referă la atlas. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***atloïde***.

atmán *s.m.* **1** (*în relig. hindusă*) Principiu unificator conștient al ființelor și lucrurilor pământene, precum și al pământului cu universul. **2** (*filos.*) Suflet. • pl. *-i.* /<fr. ***atman*** <cuv. indian „respirație".

atmidométru *s.n.* (*biol.*) Instrument pentru măsurarea cantității de lichid evaporat de o plantă în atmosferă într-un timp dat; atmometru. • pl. *-e.* /<fr. ***atmidomètre***; cf. gr. *ἀτμίς, -ίδος* „vapor, abur".

atmo-Elem. de compunere „aer". • /<fr. ***atmo-***; cf. gr. *ἀτμός* „abur".

atmofíl, -ă *adj.* (*chim.; despre elemente chimice*) Care intră în componența atmosferei pământești. • pl. *-i, -e.* /<germ. ***atmophil***.

atmolíză *s.f.* (*fiz., chim.*) Separare a unui amestec de gaze în componenți, utilizînd difuziunea lor printr-un perete poros. • pl. *-e.* /<fr. ***atmolyse***.

atmométru *s.n.* Atmidometru. • pl. *-e.* /<engl. ***atmometer***.

atmosféră *s.f* **1** (și *atmosferă terestră*) Înveliș gazos, alcătuit din aer, care înconjoară Pământul fără o limită superioară precisă (trecînd treptat în spațiul interplanetar), a cărui masă reprezintă 0,000 001 din masa globului pământesc și care este alcătuit din troposferă, stratosferă, mezosferă, ionosferă și exosferă. ◆ Restr. Partea inferioară a atmosferei terestre, care este cea mai apropiată de sol și în care se produc fenomenele meteorologice obișnuite; troposferă. <> *Atmosferă grea* v. greu. *Atmosferă încărcată* v. încărcat. *Umiditatea atmosferei* v. umiditate. **2** Spec. Aerul specific unei țări, unui loc. *Atmosfera umedă a muntelui.* ◆ Restr. Aerul care se respiră într-un loc de către ființe. *Dimineața te deșteptai într-o atmosferă groasă și grea* (C. NEGR.). **3** Fig. Mediu (lumea naturală, materială, socială sau morală) în care se trăiește, considerat în raport cu influența pe care o are asupra ființelor care trăiesc în acest mediu; climat, ambianță. *Atmosfera leneșă și flegmatică a cafenelei* (EMIN.). ◆ Fig. Stare de spirit creată în jurul cuiva sau a ceva. *Prînzul s-a isprăvit într-o atmosferă de ghețărie* (SADOV.). <> Expr. *A face atmosferă* = a crea o anumită dispoziție celor din jur. **4** (*chim.*) Gaz sau amestec de gaze creat într-un spațiu limitat, în care au loc reacții chimice. **5** (*fiz.*) *Atmosferă fizică* (sau *standard, normală*) = unitate de măsură pentru presiune, egală cu forța exercitată pe centimetru pătrat de o coloană de mercur înaltă de 760 mm, la 0°C (*atm*). ◆ (și *atmosferă tehnică*) Unitate de măsură a presiunii, egală cu un kilogramforță pe centimetru pătrat (*at*). • pl. *-e.* /<fr. ***atmosphère***; cf. gr. *ἀτμόσφαιρα* <*ἀτμός* „abur", *σφαῖρα* „sferă".

atmosféric, -ă *adj.* Care aparține atmosferei, care se referă la atmosferă; din atmosferă. <> *Agent atmosferic* v. agent. *Depresiune atmosferică* v. depresiune. *Descărcare atmosferică* v. descărcare. *Front atmosferic* v. front. *Impurități atmosferice* v. impuritate. *Maree atmosferică* v. maree. *Perturbații atmosferice* v. perturbație. *Plancton atmosferic* v. plancton. *Precipitații atmosferice* v. precipitație. *Presiune atmosferică* v. presiune. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***atmosphérique***; cf. it. *atmosferico*.

atmosferizá *vb. I.* **1** *refl.* (*mineral.; despre roci*) A se dizolva sau a se descompune sub influența agenților atmosferici. **2** *tr., refl.* Fig. A (se) integra într-o anumită atmosferă, într-un anumit colectiv. • prez. ind. *-ez.* /***atmosferă*** + *-iza*.

atmosferizáre *s.f.* Acțiunea de *a (se) atmosferiza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***atmosferiza***.

atoáte-v. atot-.

atoateștiutór, -oáre *adj., s.m., s.f.* v. atotștiutor.

atoatevăzătór, -oáre *adj., s.m., s.f.* v. atotvăzător.

atoateziditór *s.m.* v. atotziditor.

atól *s.m.* (*geomorf.*) Insulă, în mările calde, formată din schelete de corali și aluviuni, care are aspect de inel, cu unele întreruperi, cu diametru variabil (putînd ajunge pînă la 50 km) și care are la mijloc un lac de tip lagună adîncă (uneori pînă la 100 m), care comunică sau nu cu marea prin mici canale. • pl. *-i.* /<fr. ***atoll***.

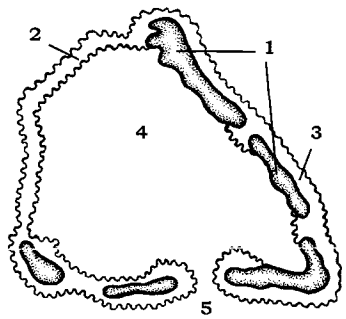

Atol

1. Insulițe.
2. Recif coralier de barieră.
3. Recif coralier marginal.
4. Lagună.
5. Trecătoare.

atóm *s.m.* **1** (*fiz., chim.*) Cea mai mică parte dintr-un element chimic care păstrează însușirile acestuia, considerat a fi ultimul element constitutiv al corpurilor, care poate lua parte la reacții chimice sau poate intra în combinații chimice. <> *Atom marcat* = trasor, indicator radioactiv. *Atom liber* = atom care nu este atras de nici un nucleu. <> Compus: *atom-gram* = cantitate dintr-un element chimic a cărui masă, exprimată în grame, este egală cu masa atomică a elementului respectiv. **2** (*sociol.*) *Atom social* = cea mai mică unitate viabilă a matricei sociometrice, nucleul tuturor relațiilor socioafective care s-au constituit în jurul unui individ. • pl. *-i.* și (*înv.*) *atómă* *s.f.* /<fr. ***atome***, lat. ***atŏmus, -a, -um***; cf. gr. *ἄτομος* „indivizibil".

atomăl *s.n.* (*fotogr.*) Revelator fotografic pentru granulație foarte fină. • pl. *-e.* /<germ. ***Atomal***, den. com.

atomár, -ă *adj.* Elementar, primar; de bază. *Structura atomară a textului.* • pl. *-i, -e.* /***atom*** + *-ar*.

atómă *s.f.* v. atom.

atómic, -ă *adj.* (*fiz., chim.*) Care aparține atomului, care se referă la atomi; alcătuit din atomi. <> *Model atomic* = reprezentare simplificată, schematică a structurii atomului, pentru a explica proprietățile acestuia. *Teorie atomică* = teorie conform căreia materia nu este divizibilă la infinit, ci este formată din atomi, considerați, în trecut, compacți și indestructibili, iar astăzi particule care pot fi separate. *Energie atomică* = energie nucleară. *Masă atomică* = greutate atomică. *Notație atomică* = notare a elementelor bazată pe greutatea lor atomică. *Număr atomic* = număr de protoni ai unui atom, egal cu numărul de ordine din sistemul periodic al elementului respectiv. *Reactor atomic* sau *pilă atomică* = reactor nuclear. *Armă atomică* = armă de nimicire în masă, a cărei explozie este generată de o reacție de fisiune nucleară în lanț, producînd o lumină orbitoare și o undă de șoc foarte puternică și împrăștiind în atmosferă pulberi radioactive. *Eră atomică* = eră a utilizării (pașnice a) energiei atomice. *Fizica atomică* v. fizic. *Greutate atomică* v. greutate. *Orbital atomic* v. orbital. *Spectru atomic* v. spectru. <> Loc.adj. *De proporții atomice* = microscopic. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***atomique***.

atomicitáte *s.f.* **1** (*fiz., chim.*) Valență atomică. **2** (*econ.*) Caracteristică a unei piețe care este compusă din numeroși cumpărători și vînzători, fără ca vreunul dintre ei să fie preponderent. • pl. *-ăți.* /<fr. ***atomicité***.

atomísm *s.n.* **1** (*filos.*) Doctrină filosofică, formulată încă din antichitate de gînditorii greci Leucip și Democrit, potrivit căreia materia este discontinuă (nu se poate diviza la infinit), fiind rezultatul unor combinații spontane și întîmplătoare de atomi (concepuți inițial ca particule ultime, indivizibile) în mișcare neîntreruptă. **2** (*fiz., chim.*) Teorie științifică modernă a structurii și a proprietăților atomilor. **3** Cercetare științifică sau concepție care reduce un ansamblu la elementele lui simple. <> *Atomism logic* = concepție logico-filosofică potrivit căreia, pentru a asigura înțeles propozițiilor, acestea trebuie să fie compuse din unități fundamentale (atomice) referitoare la entități de bază ale căror relații alcătuiesc stările de lucruri din lumea nelingvistică. • /<fr. ***atomisme***.

atomíst, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care aparține atomismului, care se referă la atomism. **2** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care admite, susține sau propagă atomismul. ◆ Spec. (Persoană) care se ocupă cu studiul atomului; specialist în fizica atomică. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***atomiste***.

atomístic, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* Atomist. **2** *s.f.* (*filos.*) Sistemul filosofic al atomiștilor. **3** *s.f.* (*fiz.*) Fizică nucleară. • pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***atomistisch***; cf. fr. *atomistique*.

atomizá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică lichide*) A transforma în picături foarte fine; a pulveriza. **2** *tr., refl.* (*fiz., chim.*) A (se) desface în atomi. ◆ Analog. A (se) fărîmița. **3** *tr.* A adapta ceva ritmului erei atomice. • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***atomiser***.

atomizáre *s.f.* Acțiunea de *a atomiza* și rezultatul ei. ◆ (*chim.*) Metodă de uscare care constă în pulverizarea soluțiilor sau a suspensiilor într-un curent de aer cald. • pl. *-ări.* /v. ***atomiza***.

atomizát[1] *s.n.* Atomizare. • /v. ***atomiza***.

atomizát[2]**, -ă** *adj.* **1** Desfăcut în atomi. **2** Fărîmițat, pulverizat. **3** (*despre lichide*) Transformat în picături foarte fine. • pl. *-ți, -te.* /v. ***atomiza***.

atomizatór *s.n.* (*ind.*) Mic recipient (cilindric) sau dispozitiv pentru pulverizarea fină a unui lichid, utilizat la vopsit, la dezinfectare etc.; atomizor. • pl. *-oare.* /***atomiza*** + *-tor*

atomizór *s.n.* (*ind.*) Atomizator. ◆ Spec. Atomizator utilizat pentru pulverizarea parfumurilor. • pl. *-oare.* /<fr. ***atomiseur***.

atomo-Elem. de compunere „de atom". • /<fr. ***atomo-***.

atomoeléctric, -ă *adj.* (*fiz.*) Care se bazează pe electricitatea produsă cu ajutorul energiei atomice. *Centrală atomoelectrică.* • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***atomoélectrique***.

atomomaníe *s.f.* (*polit.*) Preocupare obsedantă pentru arma atomică. ◆ (*înv.*) Psihoză politică a anglo-americanilor legată de arma atomică. • g.-d. *-iei.* /***atomo-*** + ***manie***.

atomoterapíe *s.f.* (*med.*) Tratament cu izotopi radioactivi. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***atomo-*** + ***terapie***.

atón, -ă *adj.* **1** (*med.; despre țesuturi musculare*) Care suferă de atonie; care este fără vigoare, lipsit de vitalitate; atonic. ◆ (*despre privire*) Care este lipsit de expresie. **2** (*lingv.; despre vocale, silabe, cuvinte*) Care nu este accentuat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***atone***.

atonál, -ă *adj.* (*muz.*) Care este compus după principiile atonalismului. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***atonal***.

atonalísm *s.n.* (*muz.*) Curent sau procedeu în compoziția muzicală modernă (începutul sec. 20), caracterizat prin negarea legilor organizării armonice a sunetelor (a principiilor tonalității). • pl. *-e.* /<fr. ***atonalisme***.

atonalitáte *s.f.* (*muz.*) Lipsă de tonalitate, de armonie, de linie muzicală definită. • pl. *-ăți.* /<fr. ***atonalité***.

atónce *adv.* v. atunci.

atóncea *adv.* v. atunci.

atónci *adv.* v. atunci.

atónic, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) **1** *adj.* Care aparține atoniei, care se referă la atonie. ◆ Ext. Lipsit de forță, de putere, de vlagă. *Țesut atonic.* **2** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care suferă de atonie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***atonique***.

atoníe *s.f.* (*med.*) Diminuare a tonicității normale a unui organ contractil. <> *Atonie musculară* = diminuarea tonusului muscular. ◆ Ext. Stare fizică ce se manifestă prin lipsă de putere, de forță, de vlagă; moliciune. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***atonie***, engl. ***atony***; cf. cf. gr. *ἀ-*„fără", *τόνος* „tensiune, forță".

atonísm *s.n.* (*relig.*) Cult monoteist, instituit de faraonul Amenhotep IV Akhenaton, în sec. 14 î.Hr., care consta în adorarea discului solar (*Aton*), considerat ca manifestare vizibilă a divinității. • /nm. pr. (Soarele, la vechii egipteni) ***Aton*** *+ -ism.*

atonít, -á *adj.* (*bis.*) Care aparține muntelui Athos, care caracterizează viața monahală de la muntele Athos, care se referă la tradiția, caracteristicile vieții monahale de la muntele Athos. *A vizitat mănăstirile atonite.* ◆ (*subst.*) Călugăr care trăiește în una din mănăstirile de la Muntele Athos. • pl. *-ți, -te.* /de la nm. pr. gr. *Ἄθωνας*.

atopíe *s.f.* (*med.*) Stare de hipersensibilitate sau de alergie, pe fondul unei predispoziții ereditare. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***atopie***, engl. ***atony***; cf. gr. *ἄτοπος* „în afara locului normal".

atot- Elem. de compunere „pe deplin", „complet", „desăvîrșit". • și *atoáte-.* /a^4 + ***tot***.

atotbiruitór, -oáre *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care triumfă; triumfător, victorios. *Idee atotbiruitoare.* **2** *s.m. art.* (*bis.*) Dumnezeu. • pl. *-ori, -oare.* /***atot-*** + ***biruitor***.

atotcotropitór, -oáre *adj. s.m., s.f.* (Persoană) care cotropește totul. • pl. *-ori, -oare.* /***atot-*** + ***cotropitor***.

atotcunoscătór, -oáre *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care cunoaște totul. **2** *s.m. art.* (*bis.*) Dumnezeu. • pl. *-ori, -oare.* /***atot-*** + ***cunoscător***.

atotcuprinzátór, -oăre *adj., s.m. art.* **1** *adj.* Care cuprinde totul; care cuprinde aspecte foarte largi, foarte variate, foarte numeroase ale unei probleme, ale unei activități etc. **2** *s.m. art.* (*bis.*) Dumnezeu. • pl. *-ori, -oare.* /***atot-*** + ***cuprinzător***.

atotînțelegátor, -oáre *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care înțelege sau pretinde că le înțelege pe toate. **2** *s.m. art.* (*bis.*) Dumnezeu. • pl. *-ori, -oare.* /***atot-*** + ***înțelegător***.

atotmiiostív, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care manifestă o milă, o compasiune deosebită pentru cei săraci, pentru cei aflați în suferință. • pl. *-i, -e.* /***atot-*** + ***milostiv***.

atotputérnic, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) cu putere nelimitată, care poate orice. *Viața cea mare, atotputernică* (REBR.). **2** *s.m. art.* (*bis.*) Dumnezeu. • pl. *-ci, -ce.* /***atot-*** + ***puternic***, după lat. *omnipŏtens, -ntis.*

atotputernície *s.f.* Putere nelimitată, autoritate absolută. *Atotputernicia divină* (MAIOR.). • g.-d. *-iei.* /***atotputernic*** + *-ie*, după lat. *omnipotentĭa, -ae.*

atotștiitór, -oáre *adj., s.m., s.f.* v. atotștiutor.

atotștiutór, -oăre *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care știe tot; (persoană) căreia nu i se poate ascunde ceva. <> Fig. *Reverse dulci cîntări atoateștiutoarea* (EMIN.). • sil. *-ști-u-.* pl. *-ori, -oare.* și (*înv., reg.*) *atotștiitór, -oáre, atotștiutóriu, -oáre, atoateștiutór, -oáre, adj., s.m., s.f.* /***atot-*** + ***știutor***, după fr. *omniscient.*

atotștiutóriu *adj., s.m., s.f.* v. atotștiutor.

atotțiitór, -oáre *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care stăpînește tot. **2** *s.m. art.* (*bis.*) Dumnezeu. • sil. *-ți-i-.* pl. *-ori, -oare.* și (*înv.*) *atotțiitóriu, -oáre adj., s.m., s.f.* /***atot-*** + *țiitor.*

atotțiitóriu, -oáre *adj., s.m., s.f.* v. atotțiitor.

atotvăzátór, -oăre *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care vede (și înțelege) tot, care vede (și înțelege) foarte multe. ◆ (*bis.*; *s.m. art.*) Dumnezeu. • pl. *-ori, -oare.* și *atoatevăzátór, -oáre adj.* /***atot-*** + ***văzător***.

atotziditór *s.m. art.* (*bis.*) Dumnezeu. • și *atoateziditór s.m. art.* /***atot-*** + ***ziditor***.

atóxic, -ă *adj.* (*despre substanțe*) Care este lipsit de toxicitate, neotrăvitor; inofensiv. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***atoxique***.

atrabilár, -ă *adj.* (*psih.*; *despre temperamente*) Care aparține tipului umoral melancolic. ◆ (*despre oameni*) Care este melancolic. ◆ Ext. Care este posac. • pl. *-i, e.* /<fr. ***atrabilaire***.

atrabíla *s.f.* (*med.*) Substanță de culoare închisă despre care se presupune că ar fi secretată de glandele suprarenale și că ar provoca melancolia; bilă neagră. ◆ Ext. Melancolie; ipohondrie. • pl. *-e.* /<fr. ***atrabile***; cf. lat. *ater, atra, atrum* „negru", *bīlis, -is* „bilă".

atrabiliár, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care este irascibil, iritabil; care este coleric. • sil. *-li-ar.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***atrabiliaire***, it. ***atrabiliare***.

atractánți *s.m. pl.* (*biol.*) Substanțe produse de insecte (sau de alte organisme) pentru a atrage indivizi de sex opus, polenizatori ori pradă, sau sintetizate în laborator și industrial pentru a fi folosite în combaterea dăunătorilor. • /***atract[iv]*** *+ -ant.*

atractív, -ă *adj.* (*despre oameni sau despre manifestări, creații etc. ale lor*) Care atrage; care este atrăgător, captivant. *Mi-a spus o poveste atractivă.* <> (*despre natură, elemente ale naturii, obiecte etc.*) *Marea va fi întotdeauna atractivă pentru turiști.* <> (*adv.*) *Se manifestă atractiv, fascinant.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***attractif***, lat. ***attractivus***.

atractivitáte *s.f.* Însușirea de a fi atrăgător. *Spectacol de o mare atractivitate.* • pl. *-ăți.* /***atractiv*** *+ -itate.*

atracție *s.f.* **1** Putere, forță de a atrage ceva după sine, de a trage ceva spre sine. *Muzica a exercitat o atracție deosebită.* <> Expr. *Centru* (sau *punct*) *de atracție* = centru (sau punct) care atrage, care suscită interes sau către care se tinde. *Un mare complex comercial, punct de atracție pentru localnici, dar și pentru turiști. Produs de atracție* v. produs. ◆ Farmec, ispită, interes pe care cineva sau ceva le exercită asupra altcuiva. *Nu poate rezista atracției pentru computer.* ◆ Seducție, fascinație. *Atracție sexuală.* **2** Înclinație, simpatie puternică pe care o ființă o simte față de alta sau față de ceva; îmbold de a se apropia de cineva sau de ceva. *Atracția copiilor față de cei mai mari decît dînșii.* **3** (*mai ales la pl.*) Ceea ce atrage, farmecă, ademenește, distrează. *Atracțiile naturii sînt nelimitate.* <> *Număr de atracție* = număr deosebit din programul unui circ, varieteu etc., foarte apreciat de public. ◆ (*la pl.*) Totalitatea spectacolelor (de divertisment), a jocurilor, a aparatelor sportive etc. oferite pentru distracția publicului. *Părinții i-au promis că vor merge în parcul de distracții cu numeroase atracții și pentru cei mari.* **4** (*fiz., chim.*) Forță care tinde să apropie corpurile între care se exercită. <> (*fiz.*) *Atracție universală* = lege după care toate corpurile din univers se atrag unele pe altele cu o forță direct proporțională cu masa lor și invers proporțională cu pătratul distanței dintre ele. *Atracție magnetică* (sau *electrică*) = putere a unui magnet sau a unui corp electrizat de a atrage alte corpuri. *Atracție capilară* = capilaritate. (*chim.*) *Atracție moleculară* = forță de coeziune pe care o au în sine moleculele unui corp. **5** (*lingv.*) Abatere a unor cuvinte sub influența vecinătății altor cuvinte. <> *Acord prin atracție* = abatere de acord de la regulile limbii literare, constînd în acordul cu termenul cel mai apropiat, și nu cu termenul sau termenii care ar trebui să impună acordul. Ex. *Mă necăjește ipocrizia și lașitatea. Atracție paronimică* = abatere care face ca termenul mai frecvent în limbă să-l atragă pe cel mai puțin cunoscut, substituindu-i-se. *În cazul atracției paronimice intervine și etimologia populară, de exemplu „renumerație" pentru „remunerație".* • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *atracțiúne s.f.* /<fr. ***attraction***, lat. ***attractio, -onis***.

atracțiós, -oásă *adj.* (*înv.*) Care este atrăgător, atractiv; captivant. *Un muzical atracțios și de bun-gust* (PER.). • sil. *-ți-os.* pl. *-oși, -oase.* /***atracție*** *+ -os.*

atracțiozitáte *s.f.* (*înv.*) Caracter atracțios; atractivitate. *Un concurs cu multe valențe de atracțiozitate* (PER.). • sil. *-ți-o-.* pl. *-ăți.* /***atracțios*** *+ -itate.*

atracțiúne *s.f.* v. atracție.

atrăge *vb. III. tr.* **1** (*compl. indică ființe*) A determina (adesea prin vicleșug) să vină sau să se ducă undeva, să intre într-o afacere etc. *Colonii de lumi pierdute... Sînt atrase în viață de un dor nemărginit* (EMIN.). <> Expr. *A atrage în cursă* (*pe cineva*) v. cursă. **2** (*compl. indică oameni sau manifestări, acțiuni, creații etc. ale lor*) A exercita o fascinație sau a simți o atracție. *Mă atrage modul în care vorbește.* <> Expr. *A atrage atenția* (sau *luarea-aminte a*) *cuiva* = *a)* a face ca atenția, privirile (cuiva) să se îndrepte spre sine. *Ținuta sa atrage atenția celor din sală*; *b)* a face ca atenția (cuiva) să se îndrepte spre un fapt important, neglijat pînă în acel moment. *Ne-a atras atenția asupra acestui amănunt, care putea rezolva problema*; *c)* a avertiza, a preveni. *Nu ne îmbrăcaserăm gros, deși mama ne atrăsese atenția că e frig astăzi. Extremele se atrag* v. extrem. ◆ Fig. A fermeca, a ademeni, a ispiti, a tenta. *Toate micile mizerii unui suflet chinuit Mult mai mult îi vor atrage decît tot ce ai gîndit* (EMIN.). **3** A avea drept consecință; a determina. *Condamnarea penală atrage după sine destituirea din funcție.* <> Fig. *Gestul său i-a atras aprecierea populației.* <> (*constr. cu pron. în dat.*) *Și-a atras simpatia tuturor.* **4** (*fiz.*; *compl. indică obiecte*) A exercita o atracție; a trage ceva la sine. *Magnetul atrage fierul.* <> (*refl. recipr.*) *Sarcinile electrice de sens contrar se atrag.* **5** A aduce la sine. *Orașul a atras multe fonduri europene.* • prez.ind. *atrág*; perf. smp. *atrăséi*; part. *atrás.* /a^4 + ***trage***, după fr. *attirer.*

atrágere *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *atrage* și rezultatul ei. *S-a organizat atragerea de fonduri pentru acțiuni caritabile.* • pl. *-i* /v. ***atrage***.

atramentáre *s.f.* (*metalurg.*) Tratament termochimic al pieselor de oțel, prin încălzire în baie cu soluție de fosfat de fier și de mangan. • pl. *-ări.* /cf. germ. *Atramentverfaren*, lat. *atramentum, -i* „culoare neagră".

atrápă *s.f.* **1** Farsă, cursă, păcăleală. **2** Obiect destinat să păcălească, să inducă în eroare (pentru amuzament). **3** Manechin din plastic, lemn sau cauciuc care imită silueta unei păsări de vînat pentru a ademeni alte păsări. ◆ Ext. Mulaj. • pl. *-e.* /<fr. ***attrape***.

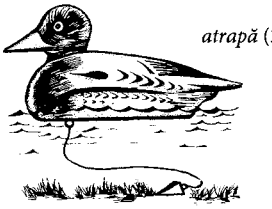

atrapă (3)

atrás, -á *adj.* **1** Care a fost adus la sine, către sine. *Fondurile atrase au fost bine utilizate de primărie.* **2** Dus cu sine; cu atenția polarizată către ceva. *Persoanele atrase au participat cu entuziasm la campanie.* • pl. *-și, -se* /v. ***atrage***.

atrăgátor, -oáre *adj.* **1** (*despre ființe*) Care atrage prin calitățile sale (plăcute); atractiv, seducător, ispititor. *Este o femeie atrăgătoare.* <> (*despre manifestări, creații etc. ale oamenilor*) *A fost un spectacol atrăgător.* <> (*adv.*) *Se îmbracă atrăgător.* **2** (*despre acțiuni ale oamenilor sau despre idei, planuri, perspective etc.*) Care promite foloase, care dă satisfacții, care place; fascinant. *Munca lui e atrăgătoare.* • pl. *-ori, -oare.* /***atrage*** *+ -ător.*

atrățél *s.m.* v. *arățel.*

atreíd, -ă *s.m., s.f.* v. atrid.

atrépsic, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Nou-născut) care suferă de atrepsie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***athrepsique***.

atrepsíe *s.f.* (*med.*) Boală cronică gravă de nutriție la sugarii hrăniți artificial, caracterizată printr-o slăbire extremă, adesea ireversibilă. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***athrepsie***; cf. gr. *ἀ-* „fără", *θρέψις* „nutriție".

atrezíe *s.f.* (*anat.*) Absența congenitală sau ocluzia unui orificiu sau a unui conduct natural. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***atrésie***; cf. gr. *ἀ-* „fără", *τρῆσις* „orificiu".

atriál, -á *adj.* (*anat.*) Care ține de atriu, care se referă la atriu. <> *Flutter atrial* v. flutter. • sil. *-tri-al.* pl. *-i, -e.* /***atriu*** *+ -al.*

atribuí *vb. IV. tr.* (*constr. cu dat.*) **1** (*compl. indică terenuri, sume de bani etc.*) A repartiza, a împărți, a distribui. *Atribuie oamenilor locuri de casă.* ◆ (*compl. indică premii, distincții etc.*) A da, a acorda, a conferi; a decerna. *Îi este atribuit premiul pentru cel mai bun regizor al anului.* ◆ (*despre oameni*; *compl. indică bunuri, obiecte etc.*; *constr. cu pron. în dat.*) A se considera proprietarul de drept a ceva; a-și aroga, a-și însuși. *Își atribuie casa care nu i se cuvine de drept.* ◆ (*compl. indică defecte, calități, semnificații etc.*) A considera ca propriu cuiva. *Atribuie unui cuvînt un sens greșit.* **2** (*despre oameni*; *compl. indică fapte, manifestări etc. ale oamenilor*) A pune pe seama, în socoteala cuiva. *Radu deveni iarăși trist, și ai casei atribuiră aceasta grijii de școală* (VLAH.). ◆ Ext. A învinui. <> (*refl. pas.*) *Căderea năprasnică a lui Bucșan... mi se atribuia tot mie* (SADOV.). ◆ A se afirma drept cauza unui fenomen. *Și-a atribuit destituirea lui din funcția de director.* ◆ Spec. (*compl. indică opere de artă, manuscrise, rezultatele unor cercetări etc.*) A recunoaște, a stabili paternitatea. *Specialiștii atribuie această lucrare lui Rembrandt.* ◆ A

se da drept autorul unei opere. *Îşi atribuie, fără scrupule, libretul.* • prez.ind. *atríbui, (înv.)* -*iesc.* /<fr. ***attribuer***, lat. ***attribuĕre***.

atribuíre *s.f.* Acţiunea de *a atribui* şi rezultatul ei; atribuit[1]. ◆ (*inform.*) Operaţie în limbajele de programare prin care unei variabile i se dă o valoare; asignare (5). • pl. -*i.* /v. ***atribui***.

atribuít[1] *s.n.* Atribuire. • /v. ***atribui***.

atribuít[2], -ă *adj.* **1** Care este dat celui în drept. **2** Care este cerut de către cineva în virtutea unui drept. **3** Care este repartizat cuiva. **4** (*despre fapte*) Care este considerat a fi rezultatul acţiunii cuiva. *Victoria este atribuită celor doi pivoţi.* **5** (*despre opere*) Care este recunoscut ca fiind creat de cineva anume. *Sculptura este atribuită lui Brâncuşi.* • pl. -*ţi*, -*te.* /v. ***atribui***.

atribút *s.n.* **1** Însuşire (esenţială) fără de care un lucru, un fenomen, o persoană etc. nu poate fi conceput. *Mersul este atributul omului.* <> Ext. *Fabricarea fierului şi a metalelor este atributul unei societăţi dezvoltate.* ◆ Concr. Semn distinctiv convenţional reprezentînd personaje mitologice, figuri alegorice etc.; simbol, emblemă. *I-a înmînat atributele regalităţii.* <> *Atributele lui Dumnezeu* = caracteristicile lui Dumnezeu căruia teologia îi atribuie în cel mai înalt grad trăsăturile pozitive şi îi neagă orice imperfecţiune. ◆ (*filos.*) Proprietate esenţială a unei substanţe. <> Analog. *Halatul alb este atributul profesiei de medic.* **2** (*gram.*) Parte secundară a propoziţiei care determină un substantiv sau un echivalent al acestuia. **3** Ext. Calificativ, apelativ. *„Puşti" este un atribut pentru băieţei.* **4** (*înv.*) Titlu. *Îşi lua, pe lîngă titlul de mare-maestru al ordinului constantinian, şi alte atribute politice* (IORGA). • pl. -*e*, (*înv.*) -*uri.* /<fr. ***attribut***, lat. ***attribūtum***, -***i*** <*attribuĕre* „a da, a atribui".

atributív, -ă *adj.* **1** Care exprimă un atribut. **2** (*gram.*) Care are funcţie de atribut. <> *Propoziţie atributivă* = propoziţie secundară care îndeplineşte în frază funcţia de atribut pe lîngă un substantiv sau un echivalent al acestuia în propoziţia regentă. • pl. -*i*, -*e.* /<fr. ***attributif***.

atribúţie *s.f* **1** Sferă de autoritate, de competenţă, de activitate a cuiva. *Totalitatea atribuţiilor militare sînt concentrate acum în mîinile unui singur om.* <> *Conflict de atribuţii* (sau *atribuţiuni*) v. conflict. **2** Însărcinare, muncă dată cuiva spre îndeplinire, responsabilitate care ţine de resortul unei funcţii. *Una din atribuţiile ei era să facă dimineaţa cafeaua.* <> Expr. *A cădea în atribuţiile cuiva* v. cădea. • pl. -*ii.* g.-d. -*iei.* şi *atribuţiúne s.f.* /<fr. ***attribution***, lat. ***attributĭo***, -***onis***.

atribuţiúne *s.f* v. atribuţie.

atrichíe *s.f.* (*med.*) Lipsă (congenitală) a părului. • pl. -*ii.* g.-d. -*iei.* /<fr. ***atrichie***; cf.gr. *ἀ-* „fără", *τριχός* „păr".

atríd, -ă *s.m., s.f., adj.* (*în mit. greacă*) **1** *s.m., s.f.* Patronimic purtat de descendenţii regelui Atreu, în particular Agamemnon şi Menelaos. ◆ (*la pl. m.*) Familie de eroi descendenţi ai lui Atreu, al cărei principal reprezentant, regele Agamemnon, conducătorul grecilor în expediţia victorioasă împotriva Troiei, a căzut victimă blestemului atras asupra stirpei de nelegiuirile lui Atreu; (*şi la sg.*) fiecare dintre membrii acestei familii. **2** *adj.* Care aparţine familiei atrizilor, care se referă la această familie. *El a trimis pierzătoare boli şi moarte prin gloate, Pentru că Atreidul mustrase pe preotul Chrise* (EMIN.) • pl. -*izi*, -*ide.* şi (*înv.*) *atreíd*, -*ă s.m., s.f.* /<fr. ***Atrée***, ***atrides***; cf. nm. pr. *Atreu*, personaj mitologic grec.

atríţie *s.f.* v. atriţiune.

atriţiúne *s.f* **1** (*fiz.*) Îndepărtare a particulelor de pe suprafaţa granulelor minerale prin frecare umedă. ◆ Abraziune. **2** Uzură a pietrelor unei îmbrăcăminţi rutiere (din cauza frecării între ele). • pl. -*i.* şi *atrítie s.f.* /<fr. ***attrition***.

átriu *s.n.* v. atrium.

átrium *s.n.* **1** (*arhit.; în casele romane*) Curte interioară, din care se intra în camera principală, de obicei înconjurată de un portic, prevăzută cu un acoperiş avînd o deschizătură în mijloc, prin care apa de ploaie cădea într-un bazin săpat în pardoseală. **2** (*arhit.; în bis. paleocreştine*) Spaţiu deschis (înconjurat de porţiuni) la intrarea unei bazilici. **3** (*geol.*) Culoar care înconjoară un con vulcanic secundar îmbucat în craterul unui vulcan mai vechi. **4** (*anat.; în forma „atriu"*) Auricul. • sil. -*tri-um.* şi *átriu s.n.* /<lat. ***atrium***, -***ii***.

atróce *adj.invar.* (*despre oameni şi despre caracterul acestora*) Care este de o cruzime ce suscită oroare şi reprobare; care este fioros, cumplit. *Un tiran atroce.* <> (*despre acţiuni ale oamenilor*) *Crimă atroce.* ◆ (*despre acţiuni, manifestări, situaţii etc.*) Care este imposibil sau foarte greu de suportat; groaznic, înfiorător, înspăimîntător. *Durere atroce.* <> Exager. (*fam.*) *Eşti un guraliv atroce.* • /<fr. ***atroce***, it. ***atroce***; cf. lat. *atrox*, -*cis*.

atrocitáte *s.f.* Însuşirea de a fi atroce. *Dă dovadă de atrocitate.* ◆ Concr. Faptă, acţiune care denotă cruzime. *În lagăre s-au comis atrocităţi de neimaginat.* • pl. -*ăţi.* /<fr. ***atrocité***, lat. ***atrocĭtas***, -***atis***, it. ***atrocità***.

atrofiá *vb. I. refl.* (*med., bot.; despre ţesuturi sau despre organe*) A suferi un proces de atrofie; a se diminua, a se reduce; a slăbi, a-i scădea puterile. *Muşchii i se atrofiază.* <> Fig. *I se atrofiază ideile.* • sil. -*fi-a.* prez.ind. -*iez.* /<fr. ***atrophier***.

atrofiánt, -ă *adj.* (*med.*) Care cauzează atrofierea. • sil. -*fi-ant.* pl. -*ţi*, -*te.* /<fr. ***atrophiant***.

atrofiáre *s.f* v. atrofiere.

atrofiát, -ă *adj.* (*med., bot.; despre ţesuturi sau despre organe*) Care a suferit un proces de atrofie; redus, slăbit. • sil. -*fi-at.* pl. -*ţi*, -*te.* /v. ***atrofia***.

atrófic, -ă *adj.* (*med.*) Care este provocat de atrofie, care este atins de atrofie. • pl. -*ci*, -*ce.* /<fr. ***atrophique***.

atrofíe *s.f.* (*med.*) Diminuarea de volum a unei mase celulare, a unui ţesut sau a unui organ din cauza unui deficit de aport nutriţional sau de activitate funcţională. • pl. -*ii.* g.-d. -*iei.* /<fr. ***atrophie***, lat. ***atrophĭa***; cf. gr. *ἀ-* „fără", *τροφή* „hrană".

atrofiére *s.f.* (*med.*) Faptul de *a se atrofia.* • sil. -*fi-e-.* pl. -*i.* şi (*înv.*) *atrofiáre s.f.* /v. ***atrofia***.

atropínă *s.f.* (*chim., farm.*) Alcaloid extras din *Atropa belladona* (aflat în mătrăgună, măselariţă, laur, ciumăfaie etc.), care inhibă efectele stimulării fibrelor ganglionare parasimpatice, iar în doze mari are acţiune centrală, folosit ca antispastic, ca dilatant al pupilei etc. • pl. -*e.* /<fr. ***atropine***; cf. lat. *atropa* „mătrăgună".

atropinizá *vb. I. tr.* (*med.*) A administra atropină în scop terapeutic. • prez.ind. -*ez.* /v. ***atropină***.

atropinizáre *s.f.* (*med.*) Administrare a atropinei în scop terapeutic. • pl. -*ări.* /v. ***atropiniza***.

atropísm *s.n.* (*med.*) Intoxicaţie cu atropină (sau cu beladonă). • /<fr. ***atropisme***.

atrupamént *s.n.* (*milit.*) Grupare de unităţi militare. ◆ Ext. Adunare de oameni care fac mult zgomot. • pl. -*e.* /<fr. ***attroupement***.

áttic, -ă *adj.* (*geol.*) *Fază attică* = fază tectogenetică în miocenul superior în bazinul Parathetys, care a avut drept efect separarea ariei centrale a acestuia de cea estică. • pl. -*ci*, -*ce.* /<fr. ***attique***.

atú *s.n.* **1** (*la jocul de cărţi*) Carte (sau culoare) căreia i se atribuie valoarea cea mai mare. <> Expr. *A tăia cu atu* v. tăia. **2** Fig. Element care, într-o anumită împrejurare, conferă cuiva superioritate, un avantaj sau o şansă în plus. *Are atuul vîrstei.* • pl. -*uuri*, -*ale.* /<fr. ***atout***.

atúnce *adv.* v. atunci.

atúncea *adv.* v. atunci.

atúnci *adv.* (*în opoz. cu „acum"*) **1** (*temporal*) În momentul acela (despre care este vorba), pe vremea aceea. *Atunci eram student.* <> (*în imprec.*) *Atunci s-ajungi tu, sfrijitule, cînd îi mînca alivenci de la mine* (ALECS.). <> (*adj.*) *Nu pot să uit nici patul de atunci, Patul acela fără saltele* (JEB.). <> Loc.adv. *Pe atunci* = (cam) pe vremea aceea. *Pe atunci nu erau cluburi, presă, bulevard* (GHICA). *Pînă atunci* = *a*) pînă în momentul acela (din trecut). *În primăvara acestui an, hanul făcea dever ca niciodată pînă atunci* (PAS); *b*) pînă va sosi momentul acela. *Să aşteptăm venirea mamei; pînă atunci nu putem face nimic. De* (*pe*) *atunci* (*încoace*) = *a*) începînd din momentul trecut indicat şi pînă în prezent. *De-atunci negura eternă se desface în fîşii, De atunci răsare lumea, lună, stele şi stihii* (EMIN.); *b*) încă din vremea aceea. *De pe atunci se vedea că are talent la desen. De atunci încolo* v. încolo. <> Expr. *Atunci şi nici atunci* = niciodată; nici măcar dacă s-ar întîmpla imposibilul. *Să-l văd cînd mi-oi vedea ceafa; atunci şi nici atunci* (CR.). *E mult de atunci* v. mult. **2** (*temporal, modal*) Într-un moment care este concomitent cu o acţiune sau urmînd imediat după aceasta. *Încep să lucrez şi atunci sună telefonul.* <> (*în corelaţie cu „cînd", evidenţiază momentul sau împrejurarea desfăşurării acţiunii*) *Atunci cînd spaima crudă fiori suflă prin lume... Îmi place a sta singur* (ALECS.). <> Loc.adv. *Tot atunci* = în acelaşi timp. *O namilă de om mînca brazdele de pe urma a 24 de pluguri şi tot atunci striga în gura mare că crapă de foame* (CR.). *Chiar* (sau *tocmai*) *atunci* = *a*) chiar în clipa aceea. *Îmi cumpărasem o rochie chiar atunci, din oraş; b*) cu foarte puţin timp înainte. *Noroc că tocmai atunci sosise pustnicul* (ISP.). *Atunci e atunci* = atunci va fi momentul crucial, hotărîtor. **3** (*conces. sau cond., cu rol restrictiv*) (Numai) în acest caz, numai astfel; numai cu această condiţie. *Dacă te interoghează, ce te faci atunci?* ◆ (*cu rol de conj. concl.*) Deci, aşadar, în acest caz. *Nu merg azi la cumpărături. -Atunci mă duc singur.* • şi (*pop.*) *atúnce, atúncea*, (*reg.*) *atónce, atóncea, atónci adv.* /lat. ***ad*** + ****tunc-ce***.

aţár *s.m.* v. arţar.

áţă *s.f.* **1** (*text.*) Fir textil (de bumbac, de in, de cînepă etc.), subţire, lung şi răsucit, folosit la cusut, la fabricarea ţesăturilor, la legat etc. *Epocele se-nşiră ca mărgelele pe aţă* (EMIN.). <> (*milit.; înv.*) *Ofiţer de aţă* = ofiţer de administraţie sau intendenţă, care avea tresă albă pe epolet. <> Expr. *Cusut cu aţă albă* = *a*) se spune despre ceva care este evident fals, neadevărat, mincinos. *Povestea lui este cusută cu aţă albă; b*) se spune despre ceva de care îţi dai imediat seama, care sare în ochi. *A întinde aţa* (*să nu se rupă*) = a depăşi (prin comportare) limita îngăduită, a întrece orice măsură. *Ştie că îl simpatizez şi-i tolerez multe, dar, în ultima vreme, prea a întins aţa. A se ţine* sau *a sta* (*numai*) *în aţă* = *a*) (*despre ţesături*) a fi pe punctul de a se rupe, de a se destrăma; *b*) a fi în mare primejdie; *c*) (*despre viaţă*) a fi aproape de sfîrşit. *A-l trage aţa spre* (sau *la*) *ceva* = a fi mînat de o forţă tainică, de un imbold irezistibil (spre o ţintă). *Du-te, băiete, dacă te trage aţa la moarte* (ISP.). *Mai multă aţă decît faţă*, se spune despre un obiect zdrenţuit, ros, jerpelit. *Nici un cap* (sau *capăt, fir*) *de aţă* = absolut nimic. *Numai văru-meu... nu luase nici un capăt de aţă* (CR.). *Pînă-ntr-un* (sau *la un*) *cap* (sau *capăt*) sau *pînă la un cap de aţă* = absolut tot, pînă la cel mai mic rest. *A spune* (sau *a povesti*) *din fir pînă-n aţă* = a mărturisi tot, a povesti cu toate amănuntele. *Nu face aţa cît faţa* = după un efort mare, rezultatele sînt minime, sub aşteptări. *Mai scumpă aţa decît faţa* = este mai costisitoare execuţia decît materia primă. *Viaţă cusută cu aţă* = viaţă plină de lipsuri materiale, de privaţiuni. (*pop.*) *A rămîne cu* (sau *a găsi în pungă*) *aţa mămăligii* = a nu mai avea nimic, a rămîne foarte sărac. *A fi cu şerpar de aţă* = a fi foarte sărac. *A atîrna* (sau *a se ţine, a sta*) (*numai*) *de un* (sau *într-un*) *fir de aţă* v. fir. *A se mîntui aţa de pe ghem* v. ghem. ◆ Ext. Mosor, papiotă sau ghem de aţă. *A cumpărat aţă albă pentru maşina de cusut.* ◆ (*înv.*) Şir de mărgele. ◆ (*la pl.*) Feluri (sau culori) diferite de aţă. ◆ (*glum.; la pl.*) Îmbrăcăminte zdrenţuită. *Care de care mai chipos şi mai îmbrăcat, de se tîrîau aţele şi curgeau oghelele după dînşii* (CR.). **2** Analog. Fir, fibră, membrană etc. asemănătoare cu o aţă sau care are diverse întrebuinţări. *Croind cîte-o pereche de opinci... a petrecut cîte-o pereche de aţă neagră de păr de cal prin cele nojiţe* (CR.). <> (*chir.*) *Aţă chirurgicală* = fibră de origine organică sau anorganică (cu proprietatea de a se resorbi, autotopi), utilizată pentru suturi sau ligaturi. (*med.*) *Aţă dentară* = fir subţire şi elastic care se foloseşte pentru curăţarea dinţilor. *Aţă pescărească* v. pescăresc. ◆ Fibră extrasă din tulpina unor plante (textile). ◆ Fibră care se desprinde de păstaia unor plante leguminoase (fasole, mazăre) cînd acestea se maturizează. *Ghiveciul de păstăi avea multe aţe.* ◆ Fibră de carne. <> (*pop.*) *Aţa limbii* = membrană care uneşte faţa inferioară a limbii cu mucoasa gurii. *Aţa buricului* = cordon ombilical. ◆ (şi *aţa cuţitului*) Fişie subţire, fir de metal care se formează la ascuţirea, pe tocilă, a uneltelor tăioase. <> Fig. (*pop.; în credinţe*) *Aţa vieţii* = firul vieţii (cuiva), tors de ursitoare; ursită. ▵ Expr. *A i se tăia aţa vieţii* = a muri. ◆ Firul din pînza de păianjen. ◆ (*adv.*) Fără să se abată din drum, drept, direct la... <> Expr. *A merge aţă* v. merge. *A se ţine aţă de un drum* v. ţine. *A o ţine aţă* v. ţine. **3** Ext. (*înv.*) Frînghie. ◆ Funie cu care se trage clopotul. <> (*constr.*) *Aţa zidarului* = sfoară cu o bucată de plumb la un capăt, care serveşte ca indicator al direcţiei verticale; fir cu plumb. (*la războiul de ţesut*) *Aţele ţiţelor* = sforile cu care se leagă ţiţele de scripeţi. ◆ (*ţes.; reg.*) O parte a urzitoarei. ◆ (*ţes.; reg.*) O parte

a sucalei. **4** Îndoitura cu muchie ascuţită a răzuitorului, care serveşte la desprinderea aşchiilor subţiri. **5** Fig. Dîră subţire. *De sub ierburi aromate se prelingea o apă transparentă de apă* (CE. PETR.). *Aţe de fum se ridicau în tavanul murdar* (DUN.). ◆ (*la pl.*) Dîre băloase. **6** Compuse: *aţă-de-mare* = *a*) (*bot.*) plantă acvatică cu tulpina scurtă şi foarte ramificată, cu frunzele filiforme şi cu florile verzui, care creşte în apele limpezi sărate (*Ruppia rostellata*); *b*) (*zool.*) peşte teleosteean marin cu corpul filiform, cu o singură înotătoare şi cu coada transformată în organ apucător (*Nerophis ophidion teres*); (*bot.*; *reg.*) *aţa-apei* = *a*) muşchi din familia batramiaceelor, de culoare verde-gălbuie, care creşte, în tufe dese, pe malul apelor (*Philonitis fontana*); *b*) bungeag (*Muiucu undulatum*); *c*) mătasea-broaştei. • pl. *-e*. /lat. ***aciam***.

aţícă *s.f.* Dim. al lui *aţă*. ◆ (*text.*) Pînză de bumbac, rară şi subţire, de culoare gălbuie. ◆ (*reg.*) Bumbac răsucit în două, din care se face urzeala pînzei. ◆ Ext. Pînză ţesută din acest bumbac şi din arnici. • pl. *-ci*. /***aţă*** + *-ică*.

aţifélnic *s.n.* (*chim.*; *înv.*) Acid fenic. • pl. *-ce*. /de la ***acid fenic***, prin etimol. pop.

aţíne *vb. III. refl.* (*despre fiinţe*) **1** (*adesea întărit prin „la drum", „la potecă" etc.*) A sta în calea cuiva (pîndindu-i trecerea); a pîndi trecerea, calea cuiva. *Se aţineau la drumuri şi-i pofteau pe negustori la ei* (PAS). ◇ (*tr.*; *compl. indică drumuri, căi, cărări etc.*) *De la mare la Hotin, mereu calea ne-o aţin* (EMIN.). ◇ Fig. *Iubirile care-s mici Se aţin pe la potici* (ALECS.). ◆ (*cu determ. introduse prin prep. „după"*) A se ţine după cineva; a urmări. *Cînd luna se strecoară printre nouri, prin pustii, Tu cu lumea ta de gînduri după ea să te aţii?* (EMIN.). **2** A sta sau a fi gata (pregătit) pentru a prinde ceva (care încearcă să scape). *Mă aţin prin preajmă să prind buchetul miresei.* ◇ (*cu determ. introduse prin prep. „cu", indicînd instrumentul acţiunii*) *Scotea la lumină reţeaua, în care se zbăteau peştişorii argintii. Eu mă aţineam cu cofăielul* (SADOV.). ◇ Expr. (*fam.*) *Aţine-te!* = *a*) fii gata! *Cînd auzeam noi de masă, tăbăram pe dînsa, ş-apoi aţine-te gură!* (CR.); *b*) fii tare! abţine-te! *Gata cu plînsul! Aţine-te!* • prez.ind. *aţin*, (*înv.*, *pop.*) *aţíu*. şi *aţíneá vb. II.* /lat. ****attenēre** = **attinēre***.

aţíneá *vb. II.* v. aţine.

aţíntí *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică ochii*, ext., *privirea, căutătura etc.*) A îndrepta ţintă spre cineva sau ceva; a pironi. *Spînul... îşi aţinteşte privirile asupra lui Harap-Alb* (CR.). ◇ (*compl. indică anumite organe ale corpului fiinţelor*) *Cîinele îşi aţinteşte urechile.* ◇ (*refl.*) *Ochii tuturor se aţintiră asupra mea.* ◇ (*intr.*; *constr. cu prep. „la", „spre" etc.*; *despre oameni sau despre manifestări ale lor*) *Junele, a cărui atenţiune era aţintită la cea mai mică mişcare... auzi şi el acest zgomot* (FIL.). **2** *tr.* (*compl. indică arme de foc*) A îndrepta spre o ţintă, a ochi. *Aţinteşte revolverul asupra hoţului.* **3** *intr.* Fig. (*înv.*) A năzui, a aspira, a tinde. *Libertatea-n faţa lumii a aprins un mîndru soare Ş-acum neamurile toate către dînsul aţintesc* (ALECS.). • prez.ind. *-esc*. /***a**⁴* + ***ţinti***.

aţíntíre *s.f.* Acţiunea de *a aţinti* şi rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. ***aţinti***.

aţíntít, -á *adj.* **1** (*despre ochi, privire*) Care este fixat, îndreptat, pironit asupra cuiva sau a ceva. *Priveam cu ochii aţintiţi o floare de ametist* (SADOV.). ◆ (*despre atenţie*) Care este concentrat. ◇ (*adv.*) *Ea rămase singură... gîndindu-se aţintit ce are de făcut a doua zi* (SADOV.). **2** (*despre arme de foc*) Care este îndreptat spre o ţintă. • pl. *-ţi*, *-te*. şi (*reg.*) *aţíntít, -á adj.* /v. ***aţinti***.

aţípeálă *s.f.* Faptul de *a aţipi*; stare a celui aţipit; moţăială. *Mă trezii din aţipeală şi mă cam durea capul.* ◆ Fig. Apatie, lîncezeală; moleşeală. *De cînd l-a părăsit, el este într-o continuă aţipeală.* • pl. *-eli*. /***aţipi*** + *-eală*.

aţípi *vb. IV. intr.* (*despre fiinţe*) A începe să doarmă, a fi cuprins de un somn uşor (şi de scurtă durată); a aromi. *Abia aţipisem, că şi sună telefonul.* • prez. ind. *-esc*. /lat. ****attepīre** <ad* + *tepēre*.

aţípíre *s.f.* Faptul de *a aţipi*. • pl. *-i*. /v. ***aţipi***.

aţípít[1] *s.n.* Aţipeală. • pl. *-uri*. /v. ***aţipi***.

aţípít[2]**, -á** *adj.* (*despre fiinţe*) Care a fost cuprins de un somn uşor (şi de scurtă durată). • pl. *-ţi*, *-te*. /v. ***aţipi***.

aţíşoárá *s.f.* Dim. al lui *aţă*. *Mărgele înşirate pe o aţişoară.* • pl *-e*. /***aţă*** + *-işoară*.

aţíţá *vb. I.* v. aţîţa.

aţíţáre *s.f.* v. aţîţare.

aţíţát, -á *adj.* v. aţîţat.

aţíţátór, -oáre *adj., subst.* v. aţîţător.

aţíntít, -á *adj.* v. aţintit.

aţîţá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică focul*) A aprinde sau a face să ardă mai bine. *Aţîţă focul şi pune ceaunul de mămăligă* (SADOV.). ◇ Fig. (*compl. indică stări sufleteşti, sentimente*) *Aceste cuvinte îi aţîţară ambiţia.* △ (*refl.*) *Durerea se aţîţă în sufletul său.* **2** Fig. (*compl. indică oameni*) A întărîta, a incita, a instiga, a face să se învrăjbească. *Aţîţă oamenii să iasă în stradă.* ◆ (*compl. indică cîini*) A asmuţi. *Auzind zgomot, aţîţă cîinii.* ◆ A excita. *Fotografiile deocheate îl aţîţau.* • prez.ind. *aţîţ*. şi (*înv.*) *aţíţá vb. I.* /lat. ****attitiare** <ad* + *tītīo*, *-onis* „tăciune".

aţîţáre *s.f.* Acţiunea de *a aţîţa* şi rezultatul ei. • pl. *-ări*. şi (*înv.*) *aţíţáre s.f.* /v. ***aţîţa***.

aţîţát, -á *adj.* (*despre oameni, despre organismul sau despre sentimentele, acţiunile lor*) Care este întărîtat sau excitat; care este exaltat. *Îmi simt nervii aţîţaţi.* • pl. *-ţi*, *-te*. şi (*înv.*) *aţíţát, -á adj.* /v. ***aţîţa***.

aţîţátór, -oáre *adj.* Care aţîţă, care întărîtă; provocator; excitant. *Miros aţîţător.* ◆ (*pop.*; *subst.*) Persoană care îndeamnă la acţiuni (sociale, politice) reprobabile sau care provoacă înteţirea unui rău. *Au fost aţîţător de păgîni asupra creştinilor* (UR.). • pl. *-ori*, *-oare*. şi (*înv.*) *aţíţátór, -oáre adj.* /***aţîţa*** + *-ător*.

aţós, -oásă *adj.* **1** (*mai ales despre plante sau despre cojile unor fructe*) Care are în structură fibre sau filamente; fibros. ◆ (*despre păstăile unor plante, mai ales despre fasole*) Care are aţe. ◆ (*despre cărnuri comestibile*) Care este lipsit de frăgezime. *Carnea de vită e cam aţoasă.* **2** Fig. (*despre oameni*) Care are un caracter inabordabil, dur, îngîmfat; care este încăpăţînat sau supărăcios. *Fata asta e cam aţoasă, mai ales cînd vorbeşte cu băieţii.* • pl. *-oşi*, *-oase*. /***aţă*** + *-os*.

aţúcá *s.f.* Dim. al lui *aţă*. • pl. *-ci*. /***aţă*** + *-ucă*.

au[1] *adv., conj.* (*înv., pop.*) **1** *adv.* (*interog.*) Oare? *Tu bine ai ştiut ale cui sînt moşiile acestea! Au nu ţi-au arătat ţie moşneagul locul?* (POP.). ◇ (*întărit prin „oare"*) *Au nu-nţelegi tu, oare, Cum că eu cu sînt nemuritor?* (EMIN.). ◆ (*precedînd o interog. neg.*) E oare admisibil să...? *Că ştii, maică –au nu ştii? –Că-s trei rîuri* (POP.). ◆ (*fals neg.*) Doar nu vrei să susţii că... *Au nu ţi-am dat paralele, ce-atîta vorbă?* ◇ Compuse: *au-unde* = oriunde. *Şi au-unde va întra, ziceţi stăpînului casei...* (N. T. 1648); *au-doar* = *a*) nu cumva crezi că...? *Au-doar vei cîştiga?*; *b*) dacă. *Întrebînd de oameni, au-doară l-au văzut undeva* (VARL.); *c*) sau şi dacă..., de asemenea dacă... *Carele va face trei furtuşaguri, să-l spînzure, înţelegînd că aceaste furtuşaguri le-au făcut tot într-un loc, au-doară şi aiurea, într-alt loc, s-au fost certat pentru aceastea* (PRAV.); *d*) şi poate..., sau poate... *Velicico hatmanul..., neavînd nici cu cine, au-doară nici noroc la război..., pe unde mergea, îl tot bătea* (NEC.); *e*) poate fiindcă... *Ştiu să-şi piarză numele cel rău, au-doară mai la vîrstă venisă, au doară chivernisise viaţa lui* (NEC.). **2** *conj.* (*disj.*; *leagă două noţiuni identice ca sens, deosebite ca formă*) Sau, ori. *Uniforma lui, au portul, era albastru* (PANN). ◇ (*leagă două alternative, exprimînd nesiguranţa în alegere*) *Cine-i mai frumos, eu au femeia mea?* (POP.). ◇ (*în constr. cu „ba", care exprimă alternativa între o afirmaţie sau o neg.*) *Nu ştiu dacă broaştele pot să mănînce mălaiul, au ba* (ISP.). ◆ (*repet.*) Fie..., fie... *De va şti că vor să ucigă pre cineva, au cu otravă, au cu armă* (PRAV.). ◆ (*repet.*) Din două, una. *Au mă joacă, au mă lasă, Au te du la dracu-acasă!* (POP.). ◆ (*repet.*) Într-un fel sau într-altul. *Să te vatăm, au trupeşte, au sufleteşte* (ANTIM). ◇ (*în constr. cu „veri", „oare", care exprimă îndoiala*) *Să aibă a-ş strînge pre ai lui oameni... unde i-ar afla..., au în sat domnesc, veri boieresc, au călugăresc* (DOC.). ◇ (*repet., în interog., cere exprimarea clară a opţiunii interlocutorului*) *Cucule, pasăre sură, Ce tot cînţi la noi pe şură? Au ţi-i foame, au ţi-i sete, Au ţi-i dor de codru verde?* (POP.). ◆ (*cond.*) Sau dacă nu... *Stătut-au, şi împotriva muscalilor, să facă pace cu turcii, au se va scula şi ei cu război asupra lor* (DION.). • /lat. ***aut***.

au[2] *interj.* Exclamaţie care exprimă diverse stări şi sentimente (durere fizică, mirare, surprindere, bucurie etc.). *Au! Ce mă doare spatele!* • /onomat.

áuă *s.f.* **1** (*înv.*) Strugure. ◇ ***Sînge de auă*** v. sînge. **2** (*reg.*) Varietate de strugure cu boabele mărunte şi dese. • sil. *a-uă*. /lat. ***ūvam***.

aubadă [o'badə] *s.f.* (*lit.*) Poezie de dragoste a poeţilor provensali exprimînd durerea îndrăgostiţilor siliţi să se despartă în zorii zilei. • sil. *a-u-*. pl. *-e*. /<fr. ***aubade***.

auctoriál, -ă *adj.* Care aparţine autorilor, care se referă la autori; de autor. *Discuţii privitoare la drepturile auctoriale.* • sil. *-ri-al*. pl. *-i*, *-e*. /***autor*** + *-ial*, după lat. *auctor*, *-ris*.

aucţiúne *s.f.* (*com.*) Vînzare publică a unor bunuri. ◆ Spec. Vînzare la licitaţie. • sil. *a-uc-*. pl. *-i*. /<lat. ***auctio***, ***-onis***; cf. germ. *Auction*.

aucúba *s.n.* (*fitopat.*) *Mozaicul aucuba* = boală a cartofului, a tomatelor etc., care este provocată de un virus şi se manifestă prin apariţia unor pete galbene pe frunze. • sil. *a-u-*. /<fr. ***aucuba***.

audi- v. audio[1]-.

audiá *vb. I. tr.* **1** A asculta un martor (în legătură cu fapte care pot duce la lămurirea unui proces, a unei situaţii conflictuale etc.), a lua depoziţia unui martor. **2** (*compl. indică lecţii, cursuri, prelegeri*) A asista, a frecventa, a participa. *Am audiat cursul universitar al lui Nicolae Manolescu.* ◆ Spec. (*compl. indică înregistrări sonore, emisiuni radiofonice etc.*) A asculta. *Audiez cu mare plăcere concertele Filarmonicii din Viena, transmise la radio.* • sil. *a-u-di-a*. prez.ind. *-iez*. /de la ***audienţă***, ***auditor***, după lat. *audīre*.

audiát, -ă *adj.* **1** (*despre martori*) Care este ascultat într-un proces. **2** (*despre muzicieni sau despre bucăţi muzicale*) Care este ascultat de public la un concert. **3** (*despre emisiuni sau înregistrări*) Care este ascultat. **4** (*despre cursuri universitare, prelegeri, conferinţe etc.*) Care este ascultat de elevi, studenţi etc. • sil. *-di-at*. pl. *-ţi*, *-te*. /v. ***audia***.

audíbil, -ă *adj.* (*despre cursuri, prelegeri, concerte etc.*) Care poate fi audiat. ◆ (*fiz.*; *despre vibraţii sonore*) Care poate fi auzit. • sil. *a-u-*. pl. *-i*, *-e*. şi *auzíbil, -ă adj.* /<fr. ***audible***, lat. ***audibilis***, ***-e***.

audibilitáte *s.f.* (*fiz.*) Proprietate a unei unde sonore de a putea fi auzită. ◆ (*med.*) Limitele între care un sunet începe să fie perceput şi provoacă o senzaţie dureroasă. • sil. *a-u-*.pl. *-ăţi*. /<fr. ***audibilité***, engl. ***audibility***; cf. lat. *audibilis*, *-e* „care poate fi auzit".

audiént, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f., adj.* (*jur.*) (Persoană) care audiază un martor la un proces. **2** *s.m., s.f., adj.* (Persoană) care audiază o conferinţă, un curs universitar, un concert etc.; auditor, ascultător. *Public audient.* **3** *s.m., s.f.* Spec. Persoană care asistă la cursurile unei şcoli (superioare), fără a fi înscrisă printre elevii sau studenţii ordinari şi fără a susţine examene. • sil. *a-u-di-ent*. pl. *-ţi*, *-te*. /<lat. ***audiens***, ***-ntis***.

audiénţă *s.f.* **1** Întrevedere (oficială) acordată (la cerere) cuiva de către o persoană care deţine o funcţie de răspundere. ◇ Loc.vb. *A primi în audienţă* = a acorda (la cerere) o întrevedere oficială unei persoane. *A cere o audienţă* = a solicita unei persoane oficiale o întrevedere. ◆ Restr. Timpul cît durează o audienţă. *Audienţa a durat doar cinci minute.* **2** Atenţie, înţelegere, interes din partea auditorului (pentru un discurs, pentru un spectacol, pentru un concert etc.). *Discursul s-a remarcat printr-o audienţă deosebită.* ◇ Expr. *A avea audienţă* = *a*) a trezi interesul unui public numeros; a avea un public numeros; *b*) a avea influenţă asupra unui număr mare de persoane. ◆ Ext. Acceptare entuziastă a ceva; reuşită, succes. *A constatat audienţa de care s-au bucurat propunerile sale.* **3** Public, auditoriu (la o conferinţă, la un curs, la un concert etc.). *S-a auzit o voce din audienţă.* ◆ Număr calculat de persoane care urmăresc un anumit post sau emisiune de radio sau de televiziune. *Se fac uneori concesii la posturile de televiziune pentru creşterea audienţei.* ◇ *Indice de audienţă* v. indice. **4** (*jur.*) Şedinţă publică a tribunalului în care sînt ascultate părţile şi pledoariile şi în care este pronunţată sentinţa. • sil. *a-u-di-en-*. pl. *-e*. şi (*înv.*) *audiénţie*, *audínţă s.f.* /<fr. ***audience***, lat. ***audientia***, ***-ae***, it. ***audienza***, engl. ***audience***.

audiénţie *s.f.* v. audienţă.

audiére *s.f.* Acţiunea de *a audia* şi rezultatul ei. ◆ Ascultare a martorilor într-un proces, într-o anchetă etc. • sil. *a-u-di-e-*. pl. *-i*. /v. ***audia***.

audínţă *s.f.* v. audienţă.

audio¹- Elem. de compunere „(referitor la) auz", „servind la auz", „solicitînd auzul"; „referitor la frecvențele sonore audibile". • și *audi-*. /<fr. ***audio-***, it. ***audio-***.

áudio² *adj.invar.* Care servește la înregistrarea, la transmiterea și la perceperea auditivă. *Înregistrare audio.* <> *Sistem audio* v. sistem. • sil. *a-u-di-o.* /<fr. ***audio***; cf. lat. *audio* „aud".

audiofón *s.n.* (*tehn., med.*) Aparat acustic folosit de hipoacuzici pentru amplificarea sunetelor. • sil. *a-u-di-o-*. pl. *-oane.* /<fr. ***audiophone***.

audiofonologíe *s.f.* (*med.*) Disciplină care se ocupă de patologia organelor de fonație și de audiție. • sil. *a-u-di-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***audiophonologie***.

audiofrecvénță *s.f.* (*fiz.*) Frecvență a unei unde sonore care este percepută de auz. • sil. *a-u-di-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***audiofréquence***.

audiográf *s.n.* (*tehn.*) Audiometru înregistrator. • sil. *a-u-di-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***audiographe***.

audiografíe *s.f.* (*med.*) Înregistrare grafică a rezultatelor audiometrice. • sil. *a-u-di-o-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***audiographie***.

audiográmă *s.f.* (*med.*) Înregistrare grafică a intensității și frecvenței sunetelor percepute de o persoană în timpul examenului audiometric, pentru a determina acuitatea auditivă. ◆ Grafic care indică acuitatea auditivă a unei persoane. • sil. *a-u-di-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***audiogramme***.

audiológ, -ă *s.m., s.f.* (*med.*) Medic specializat în audiologie. • sil. *a-u-di-o-*. pl. *-gi, -ge.* /<germ. ***Audiologe***.

audiológic, -ă *adj.* (*med.*) Care aparține audiologiei, care se referă la audiologie. *Cercetări audiologice.* • sil. *a-u-di-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***audiologique***; cf. it. *audiologico.*

audiologíe *s.f.* (*med.*) Disciplină care se ocupă cu studiul problemelor legate de auz. • sil. *a-u-di-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***audiologie***; cf. it. *audiologia.*

audiomát *s.n.* (*tehn.*) Sistem de evaluare a audienței unei emisiuni. • sil. *a-u-di-o-*. /<fr. ***audiomat***.

audiométric, -ă *adj.* (*med.*) Care aparține audiometriei, care se referă la audiometrie. • sil. *a-u-di-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***audiométrique***; cf. it. *audiometrico.*

audiometríe *s.f.* (*med.*) (Metodă de) măsurare a acuității auditive a unei persoane (cu ajutorul audiometrului). • sil. *a-u-di-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***audiométrie***; cf. it. *audiometria.*

audiométru *s.n.* (*med.*) Aparat generator de sunete pure de intensitate variabilă, pentru explorarea și măsurarea acuității auditive și pentru efectuarea audiogramelor. • sil. *a-u-di-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***audiomètre***; cf. it. *audiometro*; lat. *audire* „a auzi", gr. *μέτρον* „măsură".

audioprotectór *s.n.* (*tehn.*) Dispozitiv care are rolul de a proteja urechile de zgomotele prea puternice. • sil. *a-u-di-o-*. pl. *-oare.* /<it. ***audioprotettore***.

audioșáh *s.n.* (*electron.*) Casetă care oferă ascultătorului posibilitatea de a audia prelegeri, comentarii despre partide de șah, anecdote șahiste sau de a rezolva probleme și exerciții șahiste. • sil. *a-u-di-o-*. /***audio²*** + ***șah***.

audiovídeo *adj.invar.* Care ține de radiodifuziune și televiziune; care este alcătuit din radiodifuziune și televiziune. *Mijloace audiovideo de informare.* • sil. *a-u-di-o-*; *-de-o.* /***audio²*** + ***video***.

audiovizív, -ă *adj.* (*înv.*) Audiovizual. • sil. *a-u-di-o-*. pl. *-i, -e.* /<it. ***audiovisivo***.

audiovizuál, -ă *adj.* (*despre mijloace de comunicare și de informare*) Care se bazează pe perceperea auditivă și vizuală. *A fost dat în folosință un laborator audiovizual..., folosit pentru predarea limbilor străine* (PER.) ◆ (*subst. n.*) Totalitatea mijloacelor de comunicare și de informare în masă bazate pe acest fel de percepții. • sil. *a-u-di-o-*; *-zu-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***audio-visuel***.

áudit *s.n.* **1** Proces prin care persoane competente într-un domeniu colectează și evaluează (independent) probe pentru a-și forma o opinie asupra gradului de corespondență între cele observate și anumite criterii prestabilite. **2** (*contab.*) Revizie contabilă detaliată a conturilor unui agent economic, făcută cu scopul de a descoperi erori sau fraude. • acc. și *audít.* sil. *a-u-.* pl. *-uri.* /<fr. ***audit***, engl. ***audit, auditing***; cf. lat. *audītus, -us* „ascultare".

auditá *vb. I. tr., intr.* A efectua o revizie contabilă. • sil. *a-u-.* prez.ind. *-ez.* /***audit*** + *-a*.

auditáre *s.f.* Acțiunea de *a audita* și rezultatul ei. • sil. *a-u-.* pl. *-ări.* /v. ***audita***.

auditív, -ă *adj.* Care aparține auzului, care se referă la auz; care realizează auzul. *Percepție auditivă.* <> (*anat.*) *Nerv auditiv* = nerv care transmite creierului senzațiile acustice. (*psih.*) *Tip auditiv* = persoană care percepe lumea exterioară mai ales prin intermediul sunetelor. *Aparat auditiv* v. aparat. • sil. *a-u-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***auditif***, it. ***auditivo***.

auditór¹, -oáre *s.m., s.f., adj.* (Persoană) care asistă la un curs, o conferință, o prelegere etc., care ascultă un concert, o înregistrare etc.; ascultător, audient. • sil. *a-u-.* pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***auditeur***; cf. lat. *audītor, -oris.*

auditór² *s.m.* Persoană specializată într-un domeniu care exercită activități de audit în paralel cu alte activități. • sil. *a-u-.* pl. *-i.* /<engl. ***auditor***.

auditór³ *s.m.* (*înv.; jur.*) Judecător militar. • sil. *a-u-.* pl. *-i.* /<lat. ***auditor***, germ. ***Auditor***.

auditóriu *s.n.* **1** Totalitatea auditorilor. ◆ Fig. Totalitatea cititorilor unui scriitor. **2** Sală de cursuri sau de prelegeri într-o școală (de grad superior). ◆ Spec. Sală pentru audiții muzicale sau teatrale, pentru emisiuni radiofonice sau înregistrări cinematografice. **3** Asistență, public (la o conferință, la un curs, la un concert etc.). • sil. *a-u-.* pl. *-ii.* /<fr. ***auditoire***, ***auditorium***, lat. ***auditorĭum***, ***-ii***.

auditríce *s.f.* (*înv.*) Auditoare. • sil. *a-u-.* /<fr. ***auditrice***, it. ***auditrice***.

audiție *s.f.* Faptul de *a audia.* **1** *Audiție muzicală* = manifestare muzicală publică de mai mică amploare decît concertul. <> Loc.adj., adv. *În primă audiție* = (care este prezentat) pentru prima dată publicului. ◆ Probă preliminară în muzică, teatru, la radio și televiziune. *În urma audiției a primit rolul solicitat.* **2** (*jur.; înv.*) Ascultare a martorilor. **3** Identificare a sunetelor prin simțul auditiv; auz. <> (*psih.*) *Audiție colorată* = particularitate a unor persoane de a asocia constant imagini colorate la auzirea unor anumite sunete. **4** (*electron.*) Recepționare a semnalelor audio în radiofonie. • sil. *a-u-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *audițiúne* *s.f.* /<fr. ***audition***, lat. ***auditĭo, -onis***.

audițiúne *s.f.* v. audiție.

auftáct *s.n.* (*muz., vers.*) Anacruză. • pl. *-uri.* /<germ. ***Auftakt***.

augít *s.n.* (*chim.*) Piroxen monoclinic aluminos de culoare brun-verzuie, translucid, important constituent al rocilor magnetice efuzive bazice, varietățile alterate fiind utilizate în industria coloranților. • sil. *a-u-.* pl. *-e.* /<fr. ***augite***.

augitít *s.n.* (*geol.*) Rocă magnetică efuzivă ultrabazică, formată din sticlă vulcanică brună cu fenocristale de augit. • sil. *a-u-.* /<fr. ***augitite***.

augmént *s.n.* (*gram.*; și *augment silabic, augment temporal*) Vocală (sau silabă) adăugată în unele limbi indo-europene la începutul unei forme verbale pentru a marca trecutul indicativului. • sil. *a-ug-.* pl. *-e,* (*înv.*) *-uri.* /<fr. ***augment***, lat. ***augmentum***, ***-i*** „creștere".

augmentá *vb. I. tr.* A mări, a spori (prin adăugarea unor elemente de același fel). • sil. *a-ug-.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***augmenter***, lat. ***augmentare*** <*augĕre* „a crește".

augmentáre *s.f* Acțiunea de *a augmenta* și rezultatul ei. ◆ (*muz.*) Lărgire a valorii notelor în repetarea unei teme sau a unui motiv. • sil. *a-ug-.* pl. *-ări.* /v. ***augmenta***.

augmentatív, -ă *adj., s.n.* (*gram.*) **1** (Afix) care servește la formarea unui cuvînt nou ce denumește un obiect, o ființă etc. cu dimensiuni mai mari sau cu însușiri superioare față de obiectul, ființa etc. desemnate prin cuvîntul de bază. *Un sufix augmentativ este „-oi".* **2** (Cuvînt) care este format cu un augmentativ. • sil. *a-ug-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***augmentatif***.

augmentáție *s.f.* Acțiunea de *a augmenta* și rezultatul ei; creștere, sporire. • sil. *a-ug-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *augmentațiúne* *s.f.* /<lat. ***augmentatio***, ***-onis***, fr. ***augmentation***.

augmentațiúne *s.f.* v. augmentație.

augúr *s.m., s.n.* **1** *s.m.* (*în antic.; la vechile populații italice, mai ales la etrusci, precum și la romani*) Preot (roman) căruia i se atribuia facultatea de a prevesti viitorul sau de a interpreta voința zeilor după zborul și cîntecul păsărilor, după măruntaiele animalelor sacrificate, după vise ori după fenomene ale naturii ca fulgere, tunete etc. ◆ Ext. Persoană care prevestește viitorul sau anunță un eveniment. **2** *s.n.* Prevestire, prezicere făcută de un augur; auspiciu. <> Expr. *A fi de bun* (sau *de rău*) *augur* = *a)* a fi semn bun (sau rău); *b)* a exista premise ca ceva să (se) sfîrșească în mod favorabil (sau nefavorabil). • pl. *m. -i, n. -e.* /<lat. ***augur, -is*** „ghicitor, prevestitor", fr. ***augure*** „prevestire".

augurá *vb. I. tr.* (*compl. indică semne, evenimente etc.*) A interpreta ca prevestire, ca augur; a prevesti, a prezice. *Imaginațiunea poporului augurase de aci că acest prunc va fi pieirea țării* (BĂLC.). ◆ Ext. A ura. • prez.ind. *-ez.* /<it. ***augurare***, fr. ***augurer***; cf. lat. *augurari.*

augurál, -á *adj.* Care aparține augurilor, care se referă la auguri. *Știință augurală.* • pl. *-i, -e.* /<lat. ***augurālis, -e***.

auguráre *s.f.* Faptul de *a augura.* • pl. *-ări.* /v. ***augura***.

augurát *s.n.* (*în antic.*) **1** Demnitate, funcție a augurilor. ◆ Fig. Profeție. **2** Templu construit după consultarea augurilor. • pl. *-e, -uri.* /v. ***augura***; cf. lat. *augurātus, augurātum* (*templum*).

áugust¹ *s.m. sg.* A opta lună a anului, care urmează după iulie și are 31 de zile; gustar. • acc. și *augúst.* și (*înv., pop.*) *ágost, águstru, ávgust* *s.m.* /<lat. ***augustus*** <nm. pr. Octavian *Augustus*, împărat roman (63 î.Hr. - 14 d.Hr.).

augúst², -ă *s.m., adj.* **1** *s.m.* (*în antic. romană*) Titlu (de cinste) dat de senatul roman împăraților, începînd cu Octavian Augustus. ◆ Ext. Împărat. **2** *adj.* (*ca epitet acordat monarhilor sau membrilor familiilor princiare*) Preamărit, slăvit. *Exemplul dat de augustul meu strămoș, Caiu Ulpiu Traian* (ODOB.). **3** *adj.* Fig. Maiestuos, măreț, impunător. *Din culmile auguste ale munților... se lăsa insinuant frigul nopții* (GAL.). • pl. *-ști, -ste.* /<lat. ***augustus, -a, -um***, fr. ***auguste***.

augustál *s.m.* Preot sau ofițer atașat persoanei împăratului roman, lui August. • pl. *-i.* /<fr., lat. ***augustal***.

augustín *s.m., adj.* (*bis.*) (Ordin catolic de călugări) care urmează anumite reguli, stabilite pe baza scrierilor teologului și filosofului Augustin; augustinian. ◆ Restr. (*s.m.*) Călugăr din ordinul Sfîntului Augustin. • pl. *-i.* /<lat. ***augustinus***; cf. nm. pr. Sfîntul *Augustin*.

augustinián *s.m., adj.* Augustin. *Canonici augustinieni.* • sil. *-ni-an.* pl. *-ieni.* /<fr. ***augustinien***.

augustinísm *s.n.* (*teol.*) **1** Totalitatea doctrinelor filosofice și teologice ale Sfîntului Augustin, între care se disting cele privitoare la păcatul originar, grația divină, liberul arbitru, predestinarea. **2** Curent în gîndirea creștină teologică și filosofică, care acceptă și apără doctrinele Sfîntului Augustin. ◆ Spec. Doctrina augustinienilor, fondată pe scrierile Sfîntului Augustin. • /<fr. ***augustinisme***.

águstru *s.m.* v. august¹.

auí *vb. IV.* ăui. • prez.ind. *-iesc.* /form. onomat.

auiálă *s.f.* (*pop.*) Zgomot confuz, monoton și prelung. *După ce m-am odihnit..., surd la auiala întinsă a satului, m-am sculat* (DELAVR.). ◆ Ext. Sunet metalic, țiuit. *S-a stîns de tot, de tot auiala din urmă a acioaiei* (CAR.). • sil. *a-u-.* pl. *-ieli.* și *hauiálă* *s.f.* /***aui*** + ***-eală***.

aúl *s.n.* (*geogr.*) Sat de munte în Crimeea, în Caucaz și în Asia Centrală. *Era la noi un stăpîn de aul care poposise... la o margine de lac* (SADOV.). • pl. *-e.* /<rus. ***ayn***.

ăulă *s.f.* **1** Sală mare într-o instituție de învățămînt, destinată festivităților, conferințelor, cursurilor etc. *Aulă universitară.* <> *Aula magna* = sală de mari dimensiuni în universități, rezervată ceremoniilor sau ocaziilor solemne. **2** (*în Ev. Med.*) Curte princiară. **3** (*în antic. romană*) Curte în fața locuinței patricienilor, în jurul căreia se grupau dependințele. • sil. *a-u-.* pl. *-e.* /<lat. ***aula***, ***-ae*** „curte", germ. ***Aula***.

auleá *interj.* v. aoleu.

auleó *interj.* v. aoleu.

auléu *interj.* v. aoleu.

aulí *vb. IV.* v. aoli.

aúlic, -ă *adj.* **1** Care aparține curții unui suveran, care se referă la curtea unui suveran. <> *Consiliu aulic* = tribunalul suprem în vechiul imperiu germanic. *Consilier aulic* = titlu onorific dat înalților funcționari la curtea Habsburgilor și, ulterior, profesorilor universitari (în Austria). *Poet aulic* = poet de curte. **2** (*despre limbaj, stil*) Care este nobil, ilustru, cult,

rafinat. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***aulique***, lat. ***aulicus, -a, -um*** <*aula, -ae* „curte".

aulíca *interj.* v. aolică.

aulícă *interj.* v. aolică.

aulíco *interj.* v. aolică.

aulíu *interj.* v. aoleu.

aúlos *s.m.* (*muz.; în Grecia antică*) Instrument muzical de suflat cu ancie dublă, care însoțea procesiunile dionisiace. • /<gr. ***avλός***.

áun *s.m.* (*țes.*) Măsură de lungime egală cu 1,18 m, folosită la stabilirea raportului între lungime și greutatea firelor. • pl. *-i.* /<fr. ***aune***.

áur *s.n.* **1** (*chim.*) Element chimic, metal prețios de culoare galbenă, strălucitor, maleabil și ductil, bun conducător de căldură și de electricitate, care se găsește în natură în stare nativă (însoțind cuarțul, pirita, galena etc.) și în nisipuri aurifere și care se folosește pentru a fabrica obiecte de podoabă și de artă, monede etc., servind și ca etalon al valorii (*Au*). <> *Secolul de aur* = (*în Grecia antică*) perioada de maximă înflorire a civilizației elene (sec. 5 î.Hr.). *Epocă de aur* = perioadă de înflorire și strălucire a vieții materiale și spirituale. *Nuntă de aur* = aniversare a cincizeci de ani de la data celebrării unei căsătorii; petrecere organizată cu acest prilej. *Mai avem oleacă și apoi putem sărbători nunta noastră de aur* (REBR.). *Bula de aur* v. bulă. *Veacul de aur* v. veac. *Vîrsta de aur* v. vîrstă. *Vițelul de aur* v. viței. <> Loc.adj. *De aur* = *a*) care este (parțial) din aur. *Ceas de aur*; *b*) (*despre concurenți*) care a cîștigat o medalie de aur (olimpic). *Fetele de aur ale echipei de gimnastică*; *c*) care are culoarea galbenă strălucitoare a aurului. *Soarele va cerne colb de aur* (EMIN.); *d*) (*despre părul oamenilor*) blond; *e*) valoros ca aurul; *f*) splendid, măreț. *Zilele de aur a scripturilor române* (EMIN.); *g*) (*despre oameni*) foarte bun, milos. *Este o femeie de aur*; *h*) (*despre vise, idealuri etc.*) intangibil. *Al vieții vis de aur ca un fulger, ca o clipă-i* (EMIN.). <> Expr. (*fam.*) *Inimă de aur* = (*despre ființe*) bun sau milos. *A-i fi gura* (sau a *avea gură*) *de aur*, se spune despre cineva care prevede cuiva împlinirea unor lucruri favorabile. *Gură de aur* = persoană care vorbește mult și frumos, foarte convingător. *Fie-ți gura de aur!* = să se împlinească prevestirea ta favorabilă. *A fi o mină de aur* = *a*) a fi o sursă de profituri considerabile; *b*) fig. (*despre oameni*) a fi valoros, important pentru cei din jur. *Aur bătut la faur* = metal ordinar care imită aurul. *Cruce de aur!* v. cruce. *A avea inimă de aur* v. inimă. *A avea limbă de aur* v. limbă. *A fi* (sau *a rămîne*) *scris cu litere de aur* v. literă. ◆ Foaie subțire, pojghiță din aur. *S-a șters aurul de pe tava de argint.* ◆ Fig. Văpaie, strălucire (ca a aurului). *Luna revărsa tot aurul ei în odaia lui* (EMIN.). **2** Lucru extrem de valoros, de prețios (din cauza raritații sale). <> *Aur alb* = *a*) apa (ca izvor de energie); *b*) (*med.*) aliaj de metale utilizat în stomatologie; *c*) aliaj de aur și paladiu, argint, nichel, zinc etc. folosit în fabricarea unor obiecte de podoabă. *Inel placat cu aur alb. Aur negru* = *a*) cărbune (de pămînt); *b*) țiței, petrol. *Aur verde* = *a*) pădurea ca bogăție vegetală naturală; vegetație; *b*) restr. pădure. *Aur coronar* v. coronar. <> Fig. *Colaboratorul său este aur curat.* **3** Fir, ață făcută din aur (sau imitînd aurul) care se folosește la cusut (țesături sau broderii ornamentale). *Un așternut Cu aur țesut* (ALECS.). ◆ Ext. (*mai ales în basme*) Veșmînt (scump) țesut din asemenea fire. *Împăratul era îmbrăcat numai în aur* (POP.). <> (*adv.*) *La coșarul dărîmat Stă boierul răzimat, Numai aur îmbrăcat* (POP.). **4** Colect. Bani (de aur); avere, bogăție. *Are vistieria plină cu aur.* <> *Acoperire în aur* v. acoperire. *Clauză de aur* v. clauză. *Etalon de aur* v. etalon. <> Expr. *A înota în aur* = a fi foarte bogat. *Sete de aur* = lăcomie de bani, goană după avere; avariție. *Plată în aur* = plată făcută cu aur sau (astăzi) cu un echivalent al aurului. *A plăti cu* (sau *în*) *aur* = a plăti cu bani foarte mulți, a plăti foarte scump. *A făgădui munți de aur* = a promite lucruri imposibile. *A plăti cu greutatea* (cuiva) *în aur* = a plăti o sumă foarte mare de bani. *Să-l cîntărești în aur*, se spune despre cineva sau despre ceva care este (de) neprețuit. *Să-mi fi dat* (cineva) *tot aurul din lume*, se spune pentru a evidenția faptul că cineva este deosebit de discret sau de onest. (*înv.*) *A cîntări cu aur* = a plăti pentru un obiect o cantitate egală cu greutatea lui. *A(-și) mînca aurul cu lingura* (sau *cu linguroiul*) v. mînca. *Se scaldă în aur* v. scălda. ◆ Fig. Belșug. **5** (și *medalie de aur*) Medalie acordată celui clasificat pe locul întîi la o competiție (sportivă). *A luat aurul la olimpiadă.* • pl. (*înv.*) *-uri, -i.* și (*reg.*) *áor s.n.* /lat. ***aurum***.

aurá *vb. I. tr.* A auri. • sil. *a-u-*. prez.ind. *-ez.* /***aur*** + *-a*.

auramína *s.f.* (*chim.*) Colorant de culoare galbenă pe bază de cetonă, de clorură de amoniu și de zinc, folosit pentru vopsirea materialelor textile (lînă, bumbac, mătase etc.) sau a hîrtiei. • sil. *a-u-*. pl. *-e.* /<fr. ***auramine***, germ. ***Auramin***.

aurár *s.m.* **1** Persoană care lucrează în aur (și în argint); giuvaiergiu, bijutier. <> (*adj.*) *Țigan aurar* = zlătar. ◆ Spec. Negustor de obiecte din aur și argint. **2** Lucrător care extrage aur din mine sau din nisipul rîurilor; băieș. ◆ Ext. Țigan rudar care scotea aur din rîuri, îl prelucra sau îl vindea. • sil. *a-u-*. pl. *-i.* și (*reg.*) *aurárіu s.m.* /***aur*** + *-ar*.

aurăriu *s.m.* v. aurar.

auráș *s.n.* Aurel. • sil. *-a-u-*. pl. *-e.* /***aur*** + *-aș*.

aurát, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* Aurit. **2** *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee din familia compozitelor, cu florile marginale albe, iar cele centrale formînd un disc galben (*Chrysanthemum leucanthemum*); mărgărită. • sil. *-a-u-*. pl. *-ți, -te.* /v. ***aura***.

áură *s.f.* **1** Nimb, aureolă. *Lumina vie și moale a apusului era adunată pe spatele fâpturii lui albe ca o aură* (CA. PETR.). **2** Boare, adiere. *Ca dulci aure ce zbor* (BOL.). **3** (*med.*) Stare specifică (de neliniște) ce precedă (și semnalizează) apropierea unei crize de epilepsie. **4** Spec. Radiație energetică emanată de oameni. *Este un om deosebit. Are har, are aură.* ◆ Ext. Atmosferă mistică. • sil. *a-u-*. pl. *-e.* /<lat. ***aura***, ***-ae***; cf. fr. *aura*.

aurărie *s.f.* **1** Colect. Obiecte (în special bijuterii) din aur. *L-au vîrît... într-o odaie cu aurării pe părești* (SADOV.). **2** (*înv.*) Atelier de prelucrare a a metalelor prețioase. ◆ Ext. Magazin în care se vindeau obiecte din aur. **3** (*înv., pop.*) Mină de aur. • sil. *a-u-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***aur*** + ***-ărie***.

aúrea *adv.* v. aiurea.

aurél, -eá *adj., s.m., s.f.* (*pop.*) **I** *adj.* Care este auriu. <> (*despre păr*) *Perișoru-i aurel, Ca mătasa subțirel* (ALECS.). <> Poet. *Carte cu litere-aurele* (BOL.). **II** *s.m.* **1** (*pop.*) Dim. al lui *aur. Stejărel cu frunze de aurel* (POP.). **2** Broderie cu fir de aur. *Șede Neagoe călare P-un cal galben grîngurel Șaua-noată-n aurel* (POP.). **3** (*reg.*) Soi de struguri albi cu boabele mărunte, lunguiețe. ◆ Spec. Vin obținut din astfel de struguri. **III** *s.f.* (*bot.*) Arbust din familia verbenaceelor, originar din America, cu florile galben-portocalii, cu fructul negru la maturitate, cultivat ca plantă decorativă (*Lantana camara*). • sil. *a-u-*. pl. *-ei, -ele.* /***aur*** + *-el*.

aureolá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică mai ales chipuri reprezentate pictural*) A înconjura cu o aureolă. **2** Fig. (*compl. indică oameni*) A încununa, a glorifica (pentru calitățile sau pentru faptele sale). *Învingătorul s-a văzut aureolat de mulțime.* • sil. *a-u-re-o-*. prez. ind. *-ez.* /<fr. ***auréole***.

aureoláre *s.f.* Acțiunea de *a aureola* și rezultatul ei. • sil. *a-u-re-o-*. pl. *-ări.* /v. ***aureola***.

aureolát, -ă *adj.* **1** (*despre oameni sau despre obiecte pictate ori despre obiecte care au calitatea de a iradia lumină*) Care este înconjurat cu aureolă. <> Fig. *Chipurile lor îmi apărură în amintire aureolate* (SADOV.). **2** Fig. (*despre oameni*) Care a devenit cunoscut, celebru (pentru calitățile sau faptele sale); care este plin de glorie, de faimă. *Personajele aureolate ale antichității continuă să reprezinte surse de inspirație.* • sil. *a-u-re-o-*. pl. *-ți, -te.* /v. ***aureola***; cf. fr. *auréolé*.

aureólă *s.f.* **1** (*în pictură*) Cerc luminos (aurit) cu care pictorii înconjoară capul lui Dumnezeu, al Fecioarei Maria sau al sfinților, semn al sacrului, al sfințeniei și al divinului; nimb, aură. <> Ext. *Marele Traian, încununat cu o aureolă circulară..., stă în picioare* (ODOB.). <> Poet. *Chipul alb al Floricicăi, ...încremenit în aureola de lumină țăsută în jurul ei de razele de aur în pulbere ale soarelui* (HOG.). **2** Fig. Strălucire, splendoare a oamenilor sau a manifestărilor, a creațiilor lor; glorie, faimă. *În prezent, opera sa capătă aureola binemeritată.* **3** (*fiz.*) Zonă mai puțin luminoasă care înconjoară o flacără, un arc electric etc. **4** Zonă pe suprafața unui obiect, variat colorată, în care există o tranziție continuă de la o culoare la alta. **5** (*petrogr.*) *Aureolă de contact* = zonă de transformare a rocilor din vecinătatea unui corp eruptiv. *Aureolă hidrotermală* = zona din jurul unui coș vulcanic, în care rocile sînt metamorfozate sub acțiunea soluțiilor hidrotermale. *Aureolă geochimică* (sau *de dispersiune*) = zonă din jurul unor zăcăminte de substanțe minerale utile care prezintă un conținut ridicat în elemente chimice ce alcătuiesc acel zăcămînt și care se formează odată cu zăcămîntul sau prin alterarea acestuia. **6** (*telec.*) Fenomen de iluminare parazită, sub formă de inele concentrice care apar în jurul punctelor luminoase de pe ecranul tubului cinescop (din cauza unor reflexii multiple). **7** Efect nedorit de zonă luminoasă pe mărcile poștale litografiate. **8** (*astron.*) Halo în jurul unui astru. • sil. *a-u-re-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***auréole***, it. ***aureola***, lat. *[corona] **aureŏla***.

aureomicínă *s.f.* (*chim., farm.*) Antibiotic cu structură caracterizată printr-un grup de patru cicluri benzenice condensate, extras ca produs metabolic din culturile de *Streptomyces aureofaciens*, care se prezintă sub formă de pulbere cristalină, gălbuie, cu gust amar, puțin solubilă în apă și care se folosește, sub formă de clorhidrat, în tratamentul unor infecții, al unor viroze etc. ◆ Ext. Flacon, fiolă, capsulă etc. care conține acest antibiotic. • sil. *a-u-re-o-*. pl. *-e* /<fr. ***auréomycine***; cf. lat. *aurĕus, -a, -um* „excelent", gr. *μύκης* „ciupercă".

auréus *s.m.* (*numism.*) Monedă romană de aur. <> *Codex aureus* v. codice. • sil. *a-u-re-us.* /<lat. ***aurĕus, -i***.

aurí *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică obiecte*) A acoperi cu un strat subțire de aur, a polei sau a sufla cu aur. *La sfîrșit, sculptorul își aurește lucrarea.* ◆ Fig. A da o strălucire ca de aur, a face să pară de aur. *Soarele aurește vîrful copacilor.* <> (*refl.*) *Sub privirea-i s-aurește Unda lină din Bosfor* (BOL.). **2** *tr.* Spec. (*compl. indică dinții oamenilor*) A îmbrăca în aur. **3** *refl.* (*în basme*) A se preface în aur. *Îndată i se auri lîna* (ISP.). **4** *tr.* (*înv., reg.*) A alege aurul din nisip (prin spălare). • sil. *a-u-*. prez.ind. *-esc.* și *daurí vb. IV.* /***aur*** + *-i*.

aúric, -ă *adj.* (*mar.; despre vele*) Care este în formă de trapez. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***aurique***, it. ***aurica***.

aurícă *s.f.* Aurel. • pl. *-ele, -ici.* /***aur*** + *-ică*.

aurícul *s.n.* (*anat.*) Fiecare dintre cele două despărțituri superioare ale inimii (la om), care comunică cu ventriculele; atriu. • sil. *a-u-*. pl. *-e.* și (*înv.*) *aurículă s.f.* /<fr. ***auricule***, lat. ***auricŭla***, ***-ae***.

auriculár[1] *s.m.* (*anat.*) Al cincilea deget al mîinii (degetul mic). • sil. *a-u-*. pl. *-i.* /<fr. ***auriculaire***.

auricular², -á *adj., s.n.* **I** *adj.* (*anat.*) **1** Care aparține urechii, care se referă la ureche. *Nervi auriculari.* ◆ Ext. Care seamănă cu urechea, care este în formă de ureche. ◆ (*despre oameni*) *Martor auricular* = persoană care a auzit cu urechile sale cele relatate de cineva. **2** Care aparține auriculului, care se referă la auricul; din regiunea auriculului. **II** *s.n.* (*electron.*) Accesoriu al aparatelor radioreceptoare și telefonice, care permite ascultarea individuală, la ureche, a transmisiunilor. • sil. *a-u-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***auriculaire***.

auricularizáre *s.f.* (*lit.*) Filtrarea diegezei prin auz, fragmente ale narațiunii în care povestitorul nu vede, ci aude.

auriculát, -á *adj.* (*anat.*) **1** Care este înzestrat cu auricule. **2** Care este în formă de auriculă. • sil. *a-u-*. pl. *-ți, -te.* /<fr. ***auriculé***

aurículă[1] *s.f.* (*anat.*) Pavilionul urechii, urechea externă. • sil. *a-u-*. pl. *-e.* /<fr. ***auricule***, lat. ***auricŭla***, ***-ae***.

aurículă[2] *s.f.* v. auricul.

aurifér, -ă *adj.* (*despre terenuri, roci, rîuri etc.*) Care conține aur. • sil. *a-u-*. pl *-i, -e.* /<fr. ***aurifère***, lat. ***aurifer, -a, -um***.

auríga *s.m.* (*în antic.*) Conducător al unui car de curse în întreceri, simbol al calmului, al stăpînirii de sine și al dominării pasiunilor. • sil. *a-u-.* /<lat. ***aurīga, -ae***.

aurignacián, -ă *s.n., adj.* (*arheol.*) **1** *s.n.* Primul subetaj al paleoliticului superior corespunzător bazei postglaciarului (pleistocen), caracterizat prin fosile de *Homo sapiens*, unelte de silex fin, prin apariția uneltelor de os și a artei figurative și prin faună de climă rece. **2** *adj.* Care aparține aurignacianului, specific aurignacianului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi arheologice din aurignacian. • sil. *a-u-*; *-ci-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***aurignacien***.

aurínă *s.f.* (*chim.*) Compus chimic de culoare aurie, folosit pentru a colora hîrtia în roşu. • sil. *a-u-*. /<fr. ***aurine***; cf. lat. *aurinus* „al aurului".

auripigmént *s.m.* (*chim.*) Sulfură naturală de arsen, folosită ca vopsea galbenă; orpiment. • sil. *a-u-*. pl. *-ţi*. şi *aurpigmént s.m.* /<lat. ***auripigmentum, -i***; cf. germ. *Auripigment*.

auríre *s.f.* Acţiunea de *a auri* şi rezultatul ei. • sil. *a-u-*. pl. *-i*. şi (*pop.*) *daurire s.f.* /v. ***auri***.

aurít, -ă *adj.* **1** (*despre obiecte*) Care este acoperit, suflat cu un strat subţire de aur sau imitînd poleiala aurului; poleit. *Statuie aurită*. ◆ (*în basme*) Care este de aur. *Palate aurite* (ALECS.). ◇ Expr. *Fie-ţi* (sau *să-ţi fie* etc.) *gura aurită!* = să se realizeze ceea ce spui, ceea ce afirmi! *A avea* (sau *a-i fi*) *gura aurită* = se spune despre cineva care face prevestiri favorabile (confirmate anterior, prin alte prevestiri împlinite). **2** (*despre veşminte, broderii etc.*) Care este cusut, brodat sau ţesut cu fir de aur sau auriu. *Zobonul de stofă aurită* (C. NEGR.). **3** Care este de culoarea aurului; auriu. *Plete aurite*. **4** Fig. Strălucit; frumos; fericit. *Îi promitea... că o soartă aurită o aşteaptă* (EMIN.). ◇ *Veacul aurit* v. veac. • sil *a-u-*. pl. *-ţi, -te*. şi (*pop.*) *daurít, -ă adj.* /v. ***auri***.

auríu, -íe *adj., s.n., s.f.* I *adj.* **1** Care are culoarea aurului sau reflexe de aur. *Mere coapte, aurii* (ISP.). ◇ *Sturz auriu* v. sturz. *Şarpe auriu* v. şarpe. ◆ (*despre păr*) Blond. *Îşi face la coafor şuviţe aurii*. **2** Fig. Care este frumos, măreţ, strălucitor. *Visuri aurii*. **II 1** *s.n.* Culoare ca a aurului; galben. *Auriul frezilor şi mirosul lor mă ameţea*. **2** *s.f.* (*vit.*) Soi de struguri albi. • sil. *a-u-*. pl. *-ii*. şi (*pop.*) *daurîu, -íe adj.* /***aur*** + *-iu*.

auro- Elem. de comp. „aur; ca aurul". • /de la ***aur***.

aurolác *s.n., s.m.* **1** *s.n.* (*chim.*) Produs industrial de culoare aurie cu luciu metalic, obţinut din lac amestecat cu bronz şi diluat cu eter, folosit în pictură sau pentru lucrări de vopsitorie. **2** *s.m.* (*pop.*) Persoană cu o stare materială precară, care inhalează eterul din aurolac ca drog, pentru efectele lui halucinogene. ◇ (*adj.*) *Copil aurolac*. ◆ Ext. (*peior.*) Om prost, redus mintal. • sil. *a-u-*. pl. *n. -uri, m. -ci*. /***auro-*** + ***lac***.

auróră *s.f.* **1** (*astron.*) Lumină roşie-portocalie produsă de soare, dimineaţa, înainte de răsărit; zori. *Aurora se iveşte vestitoare a dimineţii* (C. NEGR.). ◇ *Aurora boreală* (sau *polară, australă*) = lumină difuză, de culoare verde-pal sau roşiatică, care apare în timpul nopţii, pe bolta cerească, în regiunile polare (de nord şi de sud), sub forma unui arc din care ţîşnesc raze, benzi, coroane etc. ◇ Personif. *Aurora, o nimfă de soare prea iubită, Se deşteaptă* (ALEX.). ◆ Restr. Interval de timp cu lumină difuză, înainte de răsăritul soarelui. **2** Fig. Început al unei epoci, al unei acţiuni etc. *Artistul a reprezentat pentru ei aurora picturii*. • sil. *a-u-*. pl. *-e*. /<fr. ***aurore***, lat. ***aurōra, -ae***.

aurós, -oásă *adj.* **1** (*despre ape, terenuri*) Care este bogat în aur; aurifer. *Aurosul năsip al apelor* (HASD.). **2** Auriu, aurit. ◆ Fig. Strălucitor, luminos. *Stelele voioase scutură-n aer coamele-auroase* (BOL.). • sil. *a-u-*. pl. *-oşi, -oase*. /***aur*** + *-os*.

auroterapíe *s.f.* (*med.*) Crisoterapie. • sil. *a-u-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***aurothérapie***.

aurpigmént *s.n.* v. auripigment.

auscultá *vb. I. tr.* (*med.; compl. indică zgomotele inimii sau ale plămînilor*) A asculta prin aplicarea directă a urechii în zona de proiecţie a organului investigat sau cu stetoscopul, în vederea stabilirii unui diagnostic; a asculta. • prez.ind. *auscúlt*. /<fr. ***ausculter***; cf. lat. *auscultare* „a asculta cu atenţie".

auscultáre *s.f.* (*med.*) Acţiunea de *a ausculta* şi rezultatul ei; auscultaţie. • pl. *-ări*. /v. ***ausculta***.

auscultáţie *s.f.* (*med.*) Faptul de *a ausculta*; auscultare. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. şi (*înv.*) *auscultaţiúne s.f.* /<fr. ***auscultation***; cf. lat. *auscultatĭo, -onis*.

auscultaţiúne *s.f.* v. auscultaţie.

auspíciu *s.n.* **1** (*în antic.*) Prevestire făcută de auguri din interpretarea zborului, a cîntecului sau a mărunţaielor păsărilor (înainte de începerea unei acţiuni); augur. **2** Fig. Premise. ◇ Expr. *Sub cele mai bune auspicii* = în împrejurări extrem de favorabile. **3** Fig. Protecţie, ocrotire, sprijin. ◇ Expr. *Sub auspiciile cuiva* = sub patronajul, sub egida, sub protecţia cuiva. • sil. *a-us-*. pl. *-cii*. şi (*înv.*) *auspíţiu s.n.* /<fr. ***auspice***, lat. ***auspicium, -ii*** <*avis, -is* „pasăre", *specĕre* „a examina".

auspíţiu *s.n.* v. auspiciu.

austenítă *s.f.* (*chim.*) Soluţie solidă de carbon în fier, constituent structural al unor oţeluri. • sil. *a-us-*. /<fr. ***austénite***.

austér, -ă *adj.* **1** (*despre oameni sau despre viaţa, manifestările etc. ale lor*) Care este sobru, grav, cumpătat; sever, aspru. *De cînd i-a murit soţia duce un trai auster*. ◇ (*adv.*) *Se poartă auster cu ceilalţi*. **2** Fig. Lipsit de ornamente, de podoabe. *Holul era auster, umbros* (CE. PETR.). ◇ (*adv.*) *Se îmbracă auster*. • sil. *a-us-*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***austère***, lat. ***austērus, -a, -um***.

austerítáte *s.f.* **1** Calitate a oamenilor, a vieţii sau a manifestărilor lor de a fi auster; sobrietate, cumpătare; severitate. ◇ Fig. *Liniile pline de austeritate ale faţadei clădirii*. **2** (*econ.*) Totalitatea limitărilor impuse de guvern cheltuielilor publice sau dorite în consumul privat pentru a ajunge la o însănătoşire economică. *Buget de austeritate*. • sil. *a-us-*. pl. *-ăţi*. /<fr. ***austérité***, lat. ***austeritas, -atis***; cf. it. *austerità*.

austrál[1] *s.m.* (*fin.*) Unitate monetară din Argentina. • pl. *-i*. /<sp. ***austral***.

austrál[2]**, -ă** *adj.* (*geogr.; în opoz. cu „boreal"*) Care este spre (sau de la, dinspre) Polul Sud; sudic. ◇ *Aurora australă* v. aurora. *Coroana australă* v. coroană. *Emisfera australă* v. emisferă. • sil. *a-us-*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***austral***, lat. ***australis, -e***.

australián, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populaţia de bază a Australiei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuieşte în Australia; locuitorii Australiei. **2** *adj.* Care aparţine Australiei sau australienilor, care se referă la Australia sau la australieni; care este originar din Australia. ◆ (*subst. f.*) Una dintre cele trei mari familii de limbi vorbite în Oceania, alături de austroneziană şi papua. • sil. *a-us-*; *-li-an*. pl. *-ieni, -iene*. /nm. pr. (continent) ***Australia*** + *-an*; cf. fr. *australien*.

australiáncă *s.f.* Australiană. • sil. *a-us-*; *-li-an-*. pl. *-ience*. /***australian*** + *-că*.

australoíd, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** (*la pl.*) Populaţie de rasă neagră, cu păr creţ şi nas lat din Australia şi Oceania; (*şi la sg.*) persoană care aparţine acestei populaţii; persoană care face parte din populaţia de bază a Australiei şi a Oceaniei sau este originară de acolo. **2** *adj.* Care aparţine Australiei şi Oceaniei sau australoizilor, care se referă la Australia şi Oceania sau la australoizi; originar din Australia şi Oceania. • sil. *a-us-*. pl. *-izi, -ide*. /<fr. ***australoïde***; cf. gr. *εἶδος* „aspect".

australopitéc *s.m.* (*paleon.*) Maimuţă fosilă evoluată din era terţiară, originară din Africa de sud-est, care avea însuşiri apropiate de cele umane (în dentiţie, în structura craniului) şi poziţie bipedă (*Australopithecus*). • sil. *a-us-*. pl. *-ci*. /<fr. ***australopithèque***; cf. lat. *australis, -e* „de sud", gr. *πίθηκος* „maimuţă".

austriác, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populaţia de bază a Austriei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuieşte în Austria; locuitorii Austriei. **2** *adj.* Care aparţine Austriei sau austriecilor, care se referă la Austria sau la austrieci; care este originar din Austria. **3** *adj.* (*sport*) *Joc* (sau *pariu*) *austriac* = joc (sau pariu) la cursele de cai, constînd în indicarea cailor cîştigători în şapte curse succesive. *Premiu austriac* = premiu acordat cîştigătorului jocului (sau pariului) austriac. • sil. *a-us-tri-ac*. pl. *-ieci, -iece*. /<it. ***austriaco***.

austrián, -ă *s.m., s.f., adj.* (*înv.*) Austriac. • sil. *a-us-tri-an*. pl. *-ieni, -iene*, (*înv.*) *-iani, -iane*. /nm. pr. (stat în Europa) ***Austria*** + *-an*.

áustrică *adj.* (*geol.*) *Fază austrică* = fază tectogenetică a ciclului geotectonic alpin, care s-a petrecut spre sfîrşitul cretacicului, ducînd (pe teritoriul României) la formarea primelor generaţii de structuri tectonice în Carpaţi. • /<fr. ***austrique***.

austriecésc, -eáscă *adj.* (*înv.*) Austriac. • sil. *a-us-tri-e-*. pl. *-eşti*. /***austriac*** + *-esc*.

austriecéşte *adv.* Ca în Austria; ca austriecii. • sil. *a-us-tri-e-*. /***austriac*** + *-eşte*.

áustro-asiátică *adj.* (*lingv.*) *Limba austro-asiatică* (*şi subst. f.*) = familie de limbi (munda, monkhmer, malacca, nicobareza şi miao-yao) vorbite în Asia de Sud-Est. • sil. *a-us-*; *-si-a-*. pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***austro-asiatique***.

austromarxísm *s.n.* (*polit., filos.*) Curent apărut în interiorul social-democraţiei din Austria, în ultimul deceniu al sec. 19, care neagă ideea revoluţiei proletare şi a dictaturii proletariatului, susţinînd teza integrării paşnice a capitalismului în socialism, teoria autonomiei naţional-culturale, iar, în filosofie, situîndu-se pe poziţiile idealismului neokantian. • sil. *a-us-*. /<germ. ***Austromarxismus***.

austromarxíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (*polit., filos.*) **1** *adj.* Care aparţine austromarxismului, care se referă la austromarxism. **2** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care aderă la austromarxism. • sil. *a-us-*. pl. *-işti, -iste*. /<germ. ***Austromarxist***.

austroneziáná *s.f.* (*lingv.*) *Limba austroneziană* (*şi subst. f.*) = una dintre cele trei mari familii de limbi vorbite în Oceania, alături de cea australiană şi papua. • sil. *a-us-*; *-zi-a-*. pl. *-iene*. /<fr. ***austronésienne***.

aústro-ungár, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** Persoană care făcea parte din populaţia de bază a Imperiului Austro-Ungar sau era originară de acolo; (*la pl. m.*) populaţie care locuia în Imperiul Austro-Ungar; locuitorii Imperiului Austro-Ungar. **2** *adj.* Care aparţinut Austro-Ungariei sau austro-ungarilor, care se referă la Austro-Ungaria sau la austro-ungari; originar din Austro-Ungaria. • sil. *a-us-*. pl. *-i, -e*. /de la nm. pr. ***Austro-Ungaria***, stat constituit din Imperiul Austriac şi Regatul Ungar (1867-1918), prin derivare regresivă.

aústru *s.n.* **1** (*meteor.; în opoz. cu „crivăţ"*) Vînt secetos care bate în ţara noastră din sud-vest, în Banat, Oltenia şi Muntenia. *Veni austrul cel răsunător şi topi zăpezile* (SADOV.). **2** (*geogr.; înv.*) Punct cardinal de unde bate austrul. • şi (*reg.*) *agóstru, aóstru s.n.* /lat. ***austrum***.

aúş *s.m.* (*înv., reg.*) **1** Moş. ◆ Analog. Bunic. ◆ Ext. Unchi. **2** Strămoş. • pl. *-i*. şi *aiúş s.m.* /lat. ***avum***.

auşél *s.m.* (*ornit.*) **1** Mică pasăre insectivoră cu penele brune-măslinii pe spate, albicioase-gălbui pe abdomen, cu o pată galben-roşcată pe cap şi cu ciocul negru (*Regulus regulus*); sfredeluş, tartalac, găinuşă, ochiul-boului. **2** Pasăre din familia piţigoiului, cu aripile şi coada negre, cu spatele roşu-aprins, cu creştetul şi guşa albe (*Aegithalus pendulinus*); piţigoi-pungaş. **3** (şi *auşel-cu-cap-roşiatic*) Pasăre care are în vîrful capului pene lungi de culoare roşie, înconjurate de pene galbene, mărginite cu o dungă neagră catifelată (*Regulus ignicapillus*). • sil. *a-u-*. pl. *-ei*. /***auş*** + *el*.

aut *adv., s.n.* (*sport*) **1** *adv.* În afara terenului de joc. ◇ Expr. (*fam.*) *Aut!* = ieşi afară! **2** *s.n.* Situaţie în care mingea iese în afara terenului de joc. ◇ *Aut de poartă* = ieşirea mingii în afara terenului de joc, din spaţiul porţii. ◆ Ext. Penalizare aplicată de arbitru jucătorului sau echipei care a scos mingea din teren. • pl. *-uri* /<engl. ***out*** „afară".

autárchic, -ă *adj.* v. autarhic.

autarchíe *s.f.* v. autarhie.

autárhic, -ă *adj.* (*polit.*) Care are caracter de autarhie. *Stat autarhic*. ◆ Care aparţine autarhiei, care se referă la autarhie. • sil. *a-u-*. pl. *-ci, -ce*. şi (*înv.*) *autárchic, -ă adj.* /<it. ***autarchico***; cf. fr. *autarchique*.

autarhíe *s.f.* **1** Politică prin care o ţară (sau un grup de ţări) tinde spre crearea unei economii naţionale închise, prin izolare economică, acoperirea necesităţilor prin producţia internă, şi limitarea relaţiilor (economice) la anumite zone. **2** Stat care practică autarhia. ◆ Stare de autoizolare economică a unui stat. ◇ Fig. *Autarhie intelectuală*. **3** Capacitatea unei instituţii publice, mai ales teritoriale, de a-şi administra propriile interese în mod autonom, printr-o activitate cu aceeaşi valabilitate juridică precum cea a statului; autoadministrare. **4** (*în filos. cinică şi stoică*) Autosuficienţă a înţeleptului pentru care virtutea şi fericirea e atinsă prin eliberarea de pasiunile care îl leagă de lume şi de ceilalţi. **5** Ext. Independenţă a indivizilor faţă de toate convenţiile sociale, considerate ca străine naturii. • sil. *a-u-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***autarchie***, it. ***autarchia***; cf. gr. *αὐταρχία* <*αὐτός* „însuşi", *ἄρχω* „a comanda".

autecológie *s.f.* Ramură a ecologiei care se ocupă cu studiul relaţiilor individului sau ale organismului cu mediul. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***autécologie***.

auténtic, -ă *adj.* **1** (*despre obiecte sau evenimente*) Care este conform cu realitatea, cu adevărul, care nu poate fi pus la îndoială sau contestat. *Îmi povesteşte o întîmplare autentică*. ◇ Ext. (*despre oameni*) *Este un muntean autentic*. **2** (*mai ales despre realizări, creaţii etc. ale oamenilor*) Care este recunoscut ca fiind propriu unui autor sau unei epoci. *Este o autentică figurină de Tanagra*. **3** (*jur.; despre acte*) Care este

întocmit cu respectarea formelor legale. <> *Testament autentic* v. testament. **4** (*despre opere de artă, creații artistice etc.*) Care corespunde celor mai înalte exigențe; care cultivă, în mod original și desăvîrșit, un înalt ideal estetic. *În ultimul spectacol am văzut artă autentică.* • sil. *a-u-*. pl. *-ci, -ce*. și (*înv.*) *avténtic, -ă adj.* /<fr. ***authentique***, germ. ***autentisch***, lat. ***authenticus, -a, -um***; cf. gr. *αὐθεντικός* „care are autoritate".

autenticitáte *s.f.* Faptul sau însușirea de a fi autentic. • sil. *a-u-*. /<fr. ***authenticité***.

autentificá *vb. I. tr.* **1** (*jur.; compl. indică acte*) A face să devină autentic; a legaliza. **2** (*compl. indică opere de artă, documente vechi etc.*) A stabili, a confirma autenticitatea, în urma unei examinări minuțioase. *Specialiștii au autentificat un tablou de Monet.* • sil. *a-u-*. prez.ind. *autentific*. /<fr. ***authentifier***, germ. ***authentifizieren***.

autentificáre *s.f.* Acțiunea de *a autentifica* și rezultatul ei. • sil. *a-u-*. pl. *-ări*. /v. ***autentifica***.

autentificát, -á *adj.* (*jur.; despre acte*) Care este întărit, învestit cu formele legate; legalizat. • sil. *a-u-*. pl. *-ți, -te*. /v. ***autentifica***.

autentificáție *s.f.* Autentificare. • sil. *a-u-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<it. ***autentificazione***.

autigén, -á *adj.* (*geol.*) Care este format odată cu roca în componența căreia se află. • sil. *a-u-*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***autigène***.

autísm *s.n.* (*psih.*) Stare patologică manifestată prin trăire intensă, excesivă, a propriei vieți interioare și pierderea contactului vital cu realitatea, cu lumea exterioară, întîlnită în unele forme de psihoze infantile sau ca manifestare tipică a schizofreniei la adult. • sil. *a-u-*. /<fr. ***autisme***, engl. ***autism***; cf. gr. *αὐτός* „însuși".

autíst, -á *adj., s.m., s.f.* (*psih.*) **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care suferă de autism. **2** *adj.* Autistic. <> *Memorie autistă* v. memorie. • sil. *a-u-*. pl. *-iști, -iste*. /<fr. ***autiste***.

autístic, -ă *adj.* (*psih.*) Care aparține autismului, care se referă la autism; autist. • sil. *a-u-*. pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***autistique***.

auto¹- Elem. de compunere „în sine însuși", „prin sine însuși", „de la sine", „cu mijloace proprii". • și (*înv.*) *avto-*. /<fr. ***auto-***; cf. gr. *αὐτός* „însuși".

auto²- Elem. de compunere „automat", „automatizat", „automatizare"; „automobil"; „de automobil". • /<fr. ***auto-***<*automobile*.

aúto³ *s.n.* (*lit.*) Dramă sacră într-un act, scrisă în Spania și Portugalia, în sec. 15. • sil. *a-u-*. pl. *-uri*. /<sp. ***auto***.

aúto⁴ *s.n., adj.invar.* **1** *s.n.* (*fam.*) Automobil. <> (*adj.*) *Conducător* (*conducătoare*) *auto* v. conducător. *Radar auto* v. radar. **2** *adj.invar.* (*despre transporturi*) Care se face cu un vehicul cu tracțiune mecanică. ◆ (*despre tracțiune*) Care se face, care acționează automat. **3** *adj.invar.* Care este necesar, care este utilizat la automobile. *Și-a cumpărat mai multe piese auto.* • sil. *a-u-*. /<fr. ***auto***.

autoabrogáre *s.f.* (*jur.*) Abrogare a unei legi la termenul fixat în prevederile ei. • sil. *a-u-*. pl. *-ări*. /***auto¹-*** + ***abrogare***.

autoacceptáre *s.f.* Acceptare de bunăvoie a unei situații, atitudini, conduite. • pl. *-ări*. /***auto¹-*** + ***acceptare***.

autoacceptát, -á *adj.* Care a fost acceptat de bunăvoie. • sil. *a-u-*.pl. *-ți, -te*. /***auto¹-*** + ***acceptat***.

autoaccidentá *vb. I. refl.* (*despre ființe*) A se accidenta singur. *Bătînd un cui, m-am autoaccidentat.* • sil. *a-u-*. prez.ind. *-ez*. /***auto¹-*** + ***accidenta***.

autoaccidentáre *s.f.* Faptul de *a se autoaccidenta*. • sil. *a-u-*.pl. *-ări*. /v. ***autoaccidenta***.

autoaccidentát, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care a suferit un accident din vină proprie. • sil. *a-u-*. pl. *-ți, -te*. /v. ***autoaccidenta***.

autoacuzá *vb. I. refl.* (*despre oameni*) A se acuza pe sine însuși. *S-a declarat gata să se autoacuze* (PER.). • sil. *a-u-*. prez.ind. *-acúz*. /***auto¹-*** + ***acuza***.

autoacuzáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a se autoacuza* și rezultatul ei. **2** (*psih.*) Formă de delir în care bolnavul se învinuiește de fapte imaginare. • sil. *a-u-*. pl. *-ări*. /v. ***autoacuza***.

autoacuzáție *s.f.* Autoacuzare. • sil. *a-u-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***autoaccusation***.

autoadaptá *vb. I. refl.* (*despre ființe sau despre organismul acestora*) A se adapta prin eforturi proprii, fără ajutorul cuiva. <> Fig. *Mașinile de calcul... se pot autoadapta și autoeduca* (PER.). • sil. *a-u-*. prez. ind. *-ez*. /***auto¹-*** + ***adapta***.

autoadaptáre *s.f.* Faptul de *a se autoadapta*. • sil. *a-u-*. pl. *-ări*. /v. ***autoadapta***.

autoadaptát, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care s-a autoadaptat. • sil. *a-u-*. pl. *-ți, -te*. /v. ***autoadapta***.

autoadezív, -ă *s.n., adj.* (*tehn.*) (Bandă) care este impregnată cu o substanță specială și care se lipește prin simplă apăsare, fără a fi nevoie să fie umezită; autocolant. *Etichete cu autoadezive* (PER.). <> (*adj.*) *Poster autoadeziv.* • sil. *a-u-*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***autoadhésif***.

autoadminístrá *vb. I. refl.* (*econ., fin.*) **1** (*despre oameni*) A-și administra bunurile, averea prin mijloace proprii. **2** (*despre localități, instituții etc.*) A se administra prin mijloace proprii. • sil. *a-u-*. prez. ind. *-ez*. /***auto¹-*** + ***administra***.

autoadminístráre *s.f.* (*econ., fin.*) Faptul de *a se autoadministra*. • sil. *a-u-*. pl. *-ări*. /v. ***autoadministra***.

autoadminístrație *s.f.* (*econ., fin.*) **1** Autoadministrare. **2** Ansamblu al organelor executive ale unei diviziuni teritoriale sau ale unei instituții care se autoadministrează. ◆ Colect. Personal care formează o autoadministrație. ◆ Ext. Local unde își desfășoară activitatea o autoadministrație. • sil. *a-u-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***auto¹-*** + ***administrație***.

autoadmirá *vb. I. refl.* (*despre ființe*) A se admira. • sil. *a-u-*. prez.ind. *-admír*. /***auto¹-*** + ***admira***.

autoadmirare *s.f.* Faptul de *a se autoadmira*. • sil. *a-u-*. pl. *-ări*. /v. ***autoadmira***.

autoadmirație *s.f.* Autoadmirare. • sil. *a-u-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***auto¹-*** + ***admirație***.

autoafirmá *vb. I refl.* (*despre ființe*) **1** A se afirma singur, fără ajutorul cuiva. **2** A-și afirma propriile idei și propria personalitate. • sil. *a-u-*. prez.ind. *-afírm*. /***auto¹-*** + ***afirma***.

autoafirmáre *s.f.* Faptul de *a se autoafirma*. • sil. *a-u-*.pl. *-ări*. /v. ***autoafirma***.

autoaglomeráre *s.f.* (*ind.*) Autoaglutinare. • sil. *a-u-*. pl. *-ări*. /***auto¹-*** + ***aglomerare***.

autoaglutináre *s.f.* **1** (*ind.*) Proces prin care unii cărbuni pot fi brichetați, prin încălzire, în forme, fără lianți. **2** (*med.*) Aglutinarea eritrocitelor unui subiect de către serul sangvin propriu. • sil. *a-u-*. pl. *-ări*. /***auto¹*** + ***aglutinare***, după fr. *autoagglutination*.

autoagresiúne *s.f.* (*psih.*) **1** Agresiune împotriva propriei ființe. **2** Stare patologică în care organismul produce substanțe nocive împotriva unora dintre propriile sale celule, țesuturi sau organe. • sil. *a-u-*. pl. *-i*. /<fr. ***autoagression***.; cf. gr. *αὐτός* „sine însuși", lat. *aggressĭo, -onis* „atac".

autoalármă *s.f.* (*electron.*) Radioreceptor care înregistrează automat semnalele de pericol. • sil. *a-u-*. pl. *-e*. /<fr. ***auto-alarme***.

autoamăgí *vb. IV. refl.* (*despre ființe*) A se amăgi (intenționat). *N-o să-l mai găsească niciodată. Se autoamăgește.* • sil. *a-u-*. prez.ind. *-esc*. /***auto¹-*** + ***amăgi***.

autoamăgíre *s.f.* **1** Acțiunea de *a se autoamăgi* și rezultatul ei. **2** (*filos.*) Stare asemănătoare, dar nu identică, celei de ignoranță sau de opinie falsă, care constă într-o cecitate motivată față de fapte ce sînt indezirabile sau inacceptabile pentru individul respectiv. **3** (*psih.*) Distorsiune inconștientă a aprecierii unei stări de lucruri, menită să satisfacă mobilurile individului. • sil. *a-u-*. pl. *-i*. /v. ***autoamăgi***.

autoamăgit, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care se autoamăgește. • sil. *a-u-*. pl. *-ți, -te*. /v. ***autoamăgi***.

autoambulánță *s.f.* Autovehicul carosat și utilat pentru transportul bolnavilor, al accidentaților sau al răniților; autosalvare, autosanitară. • sil. *a-u-*. pl. *-e*. /***auto²-*** + ***ambulanță***.

autoamfíbiu *s.n.* (*auto., milit.*) Automobil care se poate deplasa atît pe uscat, cît și pe apă. • sil. *a-u-*. pl. *-ii*. /***auto²-*** + ***amfibiu***; cf. it. *autoanfibio*.

autoamorsáre *s.f.* (*tehn.*) Amorsare spontană a unei mașini sau a unei reacții, fără intervenția unui agent exterior. • sil. *a-u-*. pl. *-ări*. /***auto¹-*** + ***amorsare***.

autoanalizá *vb. I. refl.* (*despre oameni*) A-și orienta investigația și meditația spre propria persoană, pentru obținerea unei imagini despre sine. ◆ Spec. A se supune introspecției. • sil. *a-u-*. prez.ind. *-ez*. /***auto¹-*** + ***analiza***.

autoanalizáre *s.f.* Autoanaliză. • sil. *a-u-*. pl. *-ări*. /v. ***autoanalizare***.

autoanalíză *s.f.* Investigație și meditație orientate spre propria persoană pentru obținerea unei imagini despre sine; analiză a propriei personalități, a propriilor fapte. ◆ Spec. Introspecție. • sil. *a-u-*. pl. *-e*. /***auto¹-*** + ***analiză***; cf. fr. *autoanalyse*.

autoanclanșáre *s.f.* (*electr.*) Anclanșare automată. • sil. *a-u-*. pl. *-ări*. /***auto¹-*** + ***anclanșare***, după fr. *autoenclenchement*.

autoanticórp *s.m.* (*biol.*) Anticorp produs de organism (în cazuri patologice) direcționat împotriva propriilor celule sau țesuturi. • sil. *a-u-*. pl. *-i*. /***auto¹-*** + ***anticorp***, după fr. *auto-anticorps*; cf. gr. *αὐτός* „sine însuși", *ἀντί* „contra", lat. *corpus, -oris* „corp".

autoantigén *s.m.* (*biol.*) Antigen propriu organismului care stimulează formarea de anticorpi împotriva sa (autoanticorpi) în organismul căruia îi aparține. • sil. *a-u-*. pl. *-i*. /<fr. ***auto-antigène***; cf. gr. *αὐτός* „sine însuși", *ἀντί* „contra", *γενάω* „a produce".

autoapărá *vb. I. refl.* (*despre ființe sau despre organismul lor*) A se apăra singur, prin mijloace proprii. • sil. *a-u-*. prez.ind. *-ápăr*. /***auto¹-*** + ***apăra***.

autoapărare *s.f.* Apărare prin mijloace proprii. • sil. *a-u-*. pl. *-ări*. /v. ***autoapăra***, după fr. *autodéfense*.

autoaprecіá *vb. I. refl.* A-și aprecia propriile calități și defecte. • sil. *a-u-*; *-ci-a*. prez.ind. *-iez*. /***auto¹-*** + ***aprecia***.

autoapreciére *s.f.* Faptul de *a se autoaprecia*. • sil. *a-u-*; *-ci-e-*. pl. *-i*. /v. ***autoaprecia***.

autoaprínde *vb. III. refl.* (*fiz.*) A se aprinde spontan, fără intervenția unei surse exterioare de căldură. • sil. *a-u-*. prez.ind. *-aprínd*. /***auto¹-*** + ***aprinde***.

autoaprindere *s.f.* **1** Aprindere spontană a unei substanțe combustibile, din cauza creșterii locale a temperaturii substanței pînă la punctul de aprindere. **2** Aprindere spontană a unor grămezi de cărbuni în urma reacțiilor exotermice din zona de contact cu oxigenul atmosferic. • sil. *a-u-*. pl. *-i*. /***auto¹-*** + ***aprindere***.

autoaprovizioná *vb. I refl.* (*despre ființe sau despre unități comerciale*) A se aproviziona prin posibilități, prin mijloace proprii. • sil. *a-u-*; *-zi-o-*. prez.ind. *-ez*. /***auto¹-*** + ***aproviziona***.

autoaprovizionáre *s.f.* Acțiunea de *a se autoaproviziona* și rezultatul ei. • sil. *a-u-*; *-zi-o-*. pl. *-ări*. /v. ***autoaprovizіona***.

autoaprovizionát, -á *adj.* Care s-a aprovizionat singur. • sil. *a-u-*; *-zi-o-*. pl. *-ți, -te*. /v. ***autoaprovizіona***.

autoasigurá *vb. I. refl.* (*despre ființe sau despre instituții, societăți etc.*) A se asigura (singur). • sil. *a-u-*. prez.ind. *-asígur*. /***auto¹-*** + ***asigura***.

autoasiguráre *s.f.* Acțiunea de *a se autoasigura* și rezultatul ei. • sil. *a-u-*. pl. *-ări*. /v. ***autoasigurare***.

autoatelіér *s.n.* **1** Atelier mobil (instalat pe un autovehicul), folosit la depanare sau la reparații curente necesare vehiculelor de transport, mașinilor agricole etc. **2** Autodepanare. • sil. *a-u-*; *-li-er*. pl. *-e*. /***auto²-*** + ***atelier***.

autoatribuí *vb. IV.* (*despre oameni; constr. cu pron. în dat.*) A-și atribui ceva. • sil. *a-u-*. prez.ind. *-atríbui*. /***auto¹-*** + ***atribui***.

autoatribuíre *s.f.* Faptul de *a-și atribui* ceva. • sil. *a-u-*. pl. *-i*. /v. ***autoatribui***.

autobalsám *s.n.* Unguent pentru mașini. *Au apărut noi articole de cosmetică auto: cleaner special..., autopolish, autobalsam* (PER.). • sil. *a-u-*. pl. *-uri*. /***auto²-*** + ***balsam***.

autobánd *s.n.* (*transp.*) Autostradă. *Plecam la 5 jumătate dimineața pe autoband ca să ajung la 7 acolo* (PER.). • sil. *a-u-*. /<germ. ***Autoband***.

autobasculántă *s.f.* Autocamion prevăzut cu benă basculantă, destinat transportului în vrac al materialelor friabile, pulverulente sau semifluide. • sil. *a-u-*. pl. *-e*. /***auto²-*** + ***basculantă***.

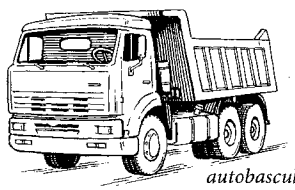

autobasculantă

autobáză *s.f.* Centru de întreținere, de reparație și de garare a unor autovehicule (de obicei autobuze). • sil. *a-u-*. pl. *-e.* /***auto²-*** + ***bază***; cf. rus. *автобаза.*

autobénă *s.f.* Vehicul auto prevăzut cu benă. • sil. *a-u-*. pl. *-e.* /***auto²-*** + ***benă***.

autobetoniéră *s.f.* Betonieră montată pe cadrul unui camion. • sil. *a-u-*; *-ni-e-*. pl. *-e.* /***auto²-*** + ***betonieră***.

autobiciuí *vb. IV. refl.* **1** A se biciui. *Se autobiciuiește, ca să nu mai simtă durerea din suflet.* **2** A se autoflagela. *Unii călugări se autobiciuiesc.* ◆ Fig. A se autocritica fără menajamente. *Se autobiciuiește public pentru fapta sa.* • sil. *a-u-*. prez.ind. *-iesc.* /***auto¹-*** + ***biciui***.

autobiciuíre *s.f.* Faptul de *a se autobiciui*; autoflagelare. • sil. *a-u-*. pl. *-i.* /v. ***autobiciui***.

autobiográfic, -ă *adj.* Care aparține autobiografiei, care se referă la autobiografie; care conține o autobiografie, care are caracter de autobiografie. • sil. *a-u-*; *-bi-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***autobiographique***; cf. it. *autobiografico.*

autobiográfie *s.f.* **1** Biografie a unei persoane făcută de ea însăși (în scris). **2** (*lit.*) Operă literară aparținînd genului epic, în care autorul își povestește viața. • sil. *a-u-*; *-bi-o-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***autobiographie***, it. ***autobiografia***; cf. gr. *αὐτός* „însuși", *γράφω* „a scrie".

autobiografísm *s.n.* (*lit.*) Tendință a unui scriitor de a se constitui în protagonist al propriei opere, de a face legături între experiența proprie și temele pe care le tratează. ◆ Ext. Tendință a artiștilor (moderni) de a-și construi opera în jurul propriei persoane. • sil. *a-u-*; *-bi-o-.* /<fr. ***autobiographisme***.

autoblindát *s.n.* (*milit.*) **1** Vehicul blindat, cu roți sau cu șenile, cu armament ușor, folosit mai ales în misiuni de recunoaștere. **2** Automobil blindat. • sil. *a-u-*. pl. *-e.* /***auto²-*** + ***blindat***; cf. it. *autoblindato.*

autoblocáj *s.n.* (*tehn.*) Dispozitiv de blocare automată a sistemelor de semnalizare, de macazuri etc. • sil. *a-u-*. pl. *-e.* /<fr. ***autoblocage***.

autoblocánt, -ă *adj.* (*tehn.*) Care prevede o blocare automată. ◆ Care este prevăzut cu un autoblocaj. • sil. *a-u-*. pl. *-ți, -te.* /<it. ***autobloccante***.

autobréc *s.n.* Automobil cu caroserie închisă, destinat transportului unui număr redus de persoane. • sil. *a-u-*. pl. *-uri.* /***auto²-*** + ***brec***.

autobronzánt, -ă *adj., s.n.* (Produs) care bronzează fără a expune corpul la soare. *Cremă autobronzantă.* • sil. *a-u-*. pl. *-ți, -te.* /***auto¹-*** + ***bronzant***.

autobús *s.n.* v. autobuz.

autobúz *s.n.* Automobil având caroseria închisă sau parțial decapotabilă, folosit la transportul în comun al unui număr mare de persoane. *Iau autobuzul de la autogară.* • sil. *a-u-*. pl. *-e, -uri.* și (*înv.*) *autobús s.n.* /<fr. ***autobus***, germ. ***Autobus***.

autobuzíst, -ă *s.m., s.f.* Om care face parte din personalul autobuzelor. • sil. *a-u-*. pl. *-iști, -iste.* /***autobuz*** + ***-ist***.

autocaiculá *vb. I. refl.* (*fin.*) A-și calcula singur impozitele sau alte sume de bani care urmează a fi plătite. • sil. *a-u-*. prez.ind. *-ez.* /***auto¹-*** + ***calcula***.

autocalculáre *s.f.* (*fin.*) Acțiunea de *a autocalcula* și rezultatul ei. • sil. *a-u-*. pl. *-ări.* /v. ***autocalcula***.

autocalculáție *s.f.* (*fin.*) Autocalculare. • sil. *a-u-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***auto¹-*** + ***calculație***.

autocalomniá *vb. I. refl.* A se calomnia (singur). *Pentru a îndepărta orice bănuială, s-a autocalomniat.* • sil. *a-u-*; *-ni-a.* prez.ind. *-iez.* /***auto¹-*** + ***calomnia***.

autocalomníe *s.f.* Calomnie la adresa propriei persoane. *Autocalomnia este utilă uneori.* • sil. *a-u-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***auto¹-*** + ***calomnie***.

autocalomniére *s.f.* Faptul de *a se autocalomnia.* • sil. *a-u-*; *-ni-e-*. pl. *-i.* /v. ***autocalomnia***.

autocámeră *s.f.* Autovehicul a cărui caroserie a fost astfel modificată încît să se poată instala o cameră de luat vederi pivotantă, pentru a filma sportivii, artiștii etc. mai de aproape (și în bune condiții). • sil. *a-u-*. pl. *-e.* /***auto²-*** + ***cameră***.

autocamión *s.n.* Autovehicul de dimensiuni mari, prevăzut cu caroserie deschisă, cu platformă sau cu benă, folosit pentru transportul de materiale, de mărfuri etc. <> *Autocamion basculant* v. basculant. • sil. *a-u-*; *-mi-on.* pl. *-oane.* /***auto²-*** + ***camion***.

autocamionétă *s.f.* Automobil mai mic decît autocamionul, folosit pentru transportul de materiale, de mărfuri etc.; camionetă. • sil. *a-u-*; *-mi-o-*. pl. *-e.* /***auto²-*** + ***camionetă***.

autocaptá *vb. I. refl.* (*hidrotehn.; despre ape curgătoare*) A-și capta propriile ape. • sil. *a-u-*. prez.ind. pers. 3 *-ează.* /***auto¹-*** + ***capta***.

autocaptáre *s.f.* (*hidrotehn.*) Fenomen caracteristic regiunilor carstice, prin care un rîu își captează propriile ape. • sil. *a-u-*. pl. *-ări.* /v. ***autocaptare***.

autocaptór (*tehn.*) Aparat cu ajutorul căruia se iau probe de aer din lucrările miniere (subterane). • sil. *a-u-*. pl. *-oare.* /***auto²-*** + ***captor***.

autocár *s.n.* Autovehicul de mare capacitate, folosit la transportul în comun al unui număr mare de persoane (mai ales în excursii). *Au închiriat un autocar de la o firmă străină.* • sil. *a-u-*. pl. *-e.* /<fr. ***autocar***.

autocaracterizá *vb. I refl.* A-și caracteriza propria persoană; a se autodefini. *Se autocaracterizează drept supărăcios și ursuz.* • sil. *a-u-*. prez.ind. *-ez.* /***auto¹-*** + ***caracteriza***.

autocaracterizáre *s.f.* Faptul de *a se autocaracteriza. Diriginta le-a cerut copiilor să scrie, fiecare, o autocaracterizare.* • sil. *a-u-*. pl. *-ări.* /v. ***autocaracteriza***.

autocaravánă *s.f.* **1** Autovehicul amenajat ca laborator pentru proiecția de filme. **2** Caravană de autovehicule. • sil. *a-u-*. pl. *-e.* /***auto²-*** + ***caravană***; cf. it. *autocaravan.*

autocarosiér *s.m.* Muncitor specializat în construcția de caroserii (de automobil). • sil. *a-u-*; *-si-er.* pl. *-i.* /***auto²-*** + ***carosier***.

autocárt *s.n., adj.* (*sport*) (Sport) care este practicat cu cartul; autocarting. • scris și *autokárt.* /***auto²-*** + ***cart***.

autocárting *s.n.* Sport practicat cu cartul; autocart. • sil. *a-u-*. pl. *-uri.* /***auto²-*** + ***carting***.

autocartográf *s.n.* (*tehn.*) Aparat pentru obținerea de planuri și de hărți prin restituția automată a fotogramelor. • sil. *a-u-*. pl. *-e.* /<fr. ***autocartographe***; cf. it. *autocartografo.*

autocasetofón *s.n.* (*electron.*) Casetofon conceput special pentru a fi încastrat în bordul unui autovehicul. • sil. *a-u-*. pl. *-oane.* /***auto²-*** + ***casetofon***.

autocatalízá *s.f.* (*chim.*) Catalizare a unei reacții de către un produs, care ia naștere din reacția respectivă, putînd mări sau micșora viteza de reacție. • sil. *a-u-*. pl. *-e.* /***auto¹-*** + ***catalizá***; cf. fr. *autocatalyse.*

autocălíre *s.f.* (*metalurg.*) Călire a unor oțeluri bogat aliate, prin încălzire peste punctul de transformare și prin răcire în aer liber. • sil. *a-u-*. pl. *-i.* /***auto¹-*** + ***călire***.

autocefál, -á *adj.* (*bis.; despre biserici ortodoxe naționale*) Care se autoguvernează, care depinde de autoritatea propriului sinod. *Biserica română a devenit autocefală în 1885.* • sil. *a-u-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***autocéphale***; cf. gr. *αὐτός* „însuși", *κεφαλή* „cap".

autocefalíe *s.f.* (*bis.*) Conducere de sine stătătoare a unei biserici ortodoxe naționale; independență, neatîrnare a bisericii față de patriarhia ecumenică de la Constantinopol. • sil. *a-u-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***autocéphalie***; cf. gr. *αὐτοκέφαλος.*

autocenzurá *vb. I. refl.* (*despre oameni*) A-și cenzura propriile gînduri, idei, scrieri, acțiuni etc. *Într-o asemenea societate trebuie să-și autocenzureze vorbele.* • sil. *a-u-*. prez.ind. *-ez.* /***auto¹-*** + ***cenzura***, după fr. *autocensurer.*

autocenzuráre *s.f.* Faptul de *a se autocenzura. Bate prea mult monedă pe autocenzurare.* • sil. *a-u-*. pl. *-ări.* /v. ***autocenzura***.

autocenzúră *s.f.* (*lit.*) Cenzură spontană a autorului asupra propriei sale opere mai ales cu scopul de a o face conformă directivelor autorității publice. *Autorul este sever cu sine însuși, apelează deseori la autocenzură.* ◆ Fig. Atenție asupra propriei conduite, asupra propriului mod de a se exprima în public. *Autocenzura nu se potrivea firii lui libertine.* • sil. *a-u-*. pl. *-i.* /<fr. ***autocensure***, it. ***autocensura***.

autocertificáre *s.f.* Declarare pe propria răspundere a unor detalii personale ca data și locul nașterii, domiciliul etc., semnată de declarant, care înlocuiește un certificat eliberat de o instituție publică. • sil. *a-u-*. pl. *-ări.* /***auto¹*** + ***certificare***.

autochestionáre *s.f.* (*psih.*) Tehnică bazată pe afirmarea dublului status cognitiv al fiecărei personalități în cadrul interacțiunii umane: statusul de observat și statusul de observator. • sil. *a-u-*. pl. *-ări.* /***auto¹-*** + ***chestionare***.

autocirculáție *s.f.* (*fiz.*) Menținere a deplasării apei în circuitul închis de vaporizare al unor căldări acvatubulare. • sil. *a-u-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***autocirculation***.

autocisternă *s.f.* Autovehicul special carosat, prevăzut cu o cisternă (montată pe șasiu) pentru transportul lichidelor. *Trebuie să mai așteptăm, căci abia au venit autocisternele cu benzină.* ◆ Restr. Conținutul unei autocisterne. ◆ Ext. Autocisternă împreună cu ceea ce conține. *La intrarea pe pod au fost cîntărite autocisternele.* • sil. *a-u-*. pl. *-e.* /***auto²-*** + ***cisternă***; cf. it. *autocisterna.*

autocitá *vb. I refl.* (*despre oameni*) A se cita pe sine însuși. *Nu intenționa să se autociteze.* • sil. *a-u-*. prez.ind. *-ez.* /<it. ***autocitare***.

autocitáre *s.f.* Faptul de *a se autocita. Autocitarea nu este recomandată decît în rare situații.* • sil. *a-u-*. pl. *-ări.* /v. ***autocita***.

autoclaustră *vb. I refl.* (*despre oameni*) A se claustra singur, de bunăvoie. *De cînd a părăsit-o, ea s-a autoclaustrat.* • sil. *a-u-*; *-cla-us-*. prez.ind. *-ez.* /***auto¹-*** + ***claustra***; cf. fr. *autoclaustrer.*

autoclaustráre *s.f.* Faptul de *a se autoclaustra. Trebuie să termini odată cu autoclaustrarea asta!* • sil. *a-u-*; *-cla-us-*. pl. *-ări.* /v. ***autoclaustra***.

autoclaustrát, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care s-a claustrat singur, de bunăvoie. • sil. *a-u-*; *-cla-us-*. pl. *-ări.* /v. ***autoclaustra***.

autocláv *s.n.* v. autoclavă.

autoclávă *s.f.* (*tehn.*) **1** Recipient metalic, închis etanș, în care se produc procese fizice și chimice sub presiune, la temperaturi ridicate și care servește la efectuarea unor reacții, la sterilizări etc. **2** Capac care închide ermetic un recipient și se menține închis prin presiunea din interior. • sil. *a-u-*. pl. *-e.* și *autocláv s.n.* /<fr. ***autoclave***; cf. gr. *αὐτός* „însuși", lat. *clavis, -is* „cheie".

autoclavizá *vb. I. tr.* (*ind.; despre anumite materiale*) A trata cu aburi sub presiune în instalații industriale prevăzute cu autoclave. • sil. *a-u-*. prez.ind. *-ez.* /***autoclavă*** + ***-iza***.

autoclavizáre *s.f.* (*ind.*) Acțiunea de *a autoclaviza* și rezultatul ei. • sil. *a-u-*. pl. *-ări.* /v. ***autoclaviza***.

autoclavizát, -ă *adj.* (*mai ales despre beton*) Care este fabricat în condiții de autoclavă; care este tratat cu aburi sub presiune. *Betonul celular autoclavizat are proprietăți superioare de izolator termic și fonic* (PER.). • sil. *a-u-*. pl. *-ți, -te.* /v. ***autoclaviza***.

autocolánt *s.n.* (*ind.*) Etichetă sub formă de ornamente, litere, desene etc., impregnată cu o substanță specială, care se lipește fără a fi umezită; autoadeziv. *Ziarele sînt pline de oferte pentru executarea de autocolante* (PER.). • sil. *a-u-*. pl. *-e.* /<fr. ***autocollant***.

autocolimáție *s.f.* (*optic.*) Corectare mecanică a erorii de colimație a unei lunete. • sil. *a-u-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***autocollimation***; cf. it. *autocollimazione.*

autocoloáná *s.f.* Coloană de autovehicule. *Vă amintiți, desigur, de autocoloana românească ce a inaugurat traseul România-Lahore-Pakistan.* (PER.). • sil. *a-u-*. pl. *-e.* /***auto²-*** + ***coloană***; cf. it. *autocolonna.*

autocomándă *s.f.* (*în legătură cu anumite dispozitive, aparate etc.*) Comandă automată. • sil. *a-u-*. pl. *-enzi.* /<fr. ***autocommande***.

autocombínă *s.f.* Combină autopropulsată. • sil. *a-u-*. pl. *-e.* /***auto¹-*** + ***combină***.

autocompátimí *vb. IV. refl.* A se compătimi, a-și plînge de milă. • sil. *a-u-*. prez.ind. *-esc.* /***auto¹-*** + ***compătimi***.

autocompresór *s.n.* (*tehn.*) **1** Autovehicul cu compresor. **2** Ciocan pneumatic. • sil. *a-u-*. pl. *-oare.* /***auto²-*** + ***compresor***.

autocomutatór *s.n.* (*electr.*) Comutator automat. • sil. *a-u-*. pl. *-oare.* /<fr. ***autocommutateur***.

autoconcurá *vb. I. refl.* (*despre oameni*) A se concura pe sine însuși. • sil. *a-u-*. prez.ind. *-ez.* /***auto¹-*** + ***concura***.

autoconcuráre *s.f.* Acțiunea de *a se autoconcura* și rezultatul ei. • sil. *a-u-*. pl. *-ări.* /v. ***autoconcura***.

autocondúce *vb. III. refl.* (*despre colectivități, întreprinderi, subdiviziuni teritoriale etc.*) A conduce, în mod independent, o activitate socială, economică etc., prin propriii reprezentanți. • sil. *a-u-*. prez. ind. *-condúc.* /***auto¹-*** + ***conduce***.

autocondúcere *s.f.* Conducere a activității sociale, economice etc. a unei întreprinderi, a unei sub-

diviziuni teritoriale de însăşi colectivitatea care desfăşoară această activitate sau de către reprezentanţii ei. • sil. *a-u-*. pl. *-i.* /v. ***autoconducere***, după fr. *autogestion*.

autoconservá *vb. I. refl.* (*psih.*; *despre fiinţe*) A-şi menţine, a-şi cruţa, a-şi apăra propria viaţă, propria existenţă (în orice condiţii). *Ştie ca nimeni altul să se autoconserve.* • sil. *a-u-*. prez.ind. *-consérv.* /***auto***^{1}*-* + ***conserva***.

autoconserváre *s.f.* (*psih.*) Faptul de *a se autoconserva. Este înzestrat cu un extraordinar spirit de autoconservare.* ◆ Ext. Acţiune întreprinsă pentru a-şi apăra existenţa. • sil. *a-u-*. pl. *-ări.* /v. ***autoconserva***; cf. it. *autoconservazione*.

autoconservát, -ă (*psih.*; *despre oameni*) Care ştie să-şi cruţe forţele sau să-şi apere propria existenţă. • sil. *a-u-*. pl. *-ţi, -te.* /v. ***autoconserva***.

autoconstrînge *vb. III. refl.* A-şi impune să facă ceva dificil, să renunţe la ceva. • sil. *a-u-*. prez.ind. *-constrîng.* /***auto***^{1}*-*+ ***constrînge***.

autoconstrîngere *s.f.* Acceptarea de bunăvoie a unor condiţii, situaţii dificile, renunţarea prin proprie voinţă la cineva sau la ceva. • sil. *a-u-*. pl. *-i.* /v. ***autoconstrînge***.

autoconsúm *s.n.* (*econ.*) Folosire de către un producător a produselor realizate de el pentru consumul propriu. • sil. *a-u-*. pl. *-uri.* /***auto***^{1}*-*+ ***consum***; cf. it. *autoconsumo*, fr. *autoconsommation*.

autocontáiner *s.n.* Autovehicul destinat transportului containerelor. • sil. *a-u-*. pl. *-e.* /***auto***^{2}*-*+ ***container***.

autocontemplá *vb. I refl.* (*despre oameni*) A se contempla pe sine însuşi. *Îmbrăcase rochia nouă şi acum se autocontempla în oglindă.* • sil. *a-u-*. prez.ind. *-contémplu.* /<fr. ***autocontempler***.

autocontempláre *s.f.* (*psih.*) Acţiunea de *a se autocontempla* şi rezultatul ei. *Starea de autocontemplare, dacă nu se reduce la câteva momente, poate să devină cu uşurinţă narcisism.* • sil. *a-u-*. pl. *-ări.* /v. ***autocontempla***.

autocontról *s.n.* **1** (*psih.*) Operaţie complementară comenzii, care constă în supravegherea propriilor reacţii şi comportamente, precum şi în ponderarea, accelerarea sau suspendarea lor. **2** (*fiziol.*) Supraveghere permanentă şi control exercitat asupra funcţionării proceselor metabolice care au loc în propriul organism. **3** Control exercitat de către lucrători sau de către unităţi economice asupra rezultatelor activităţii lor. ◆ Restr. (*tehn.*) Control automat. • sil. *a-u-*. pl. *-uri, -oale.* /***auto***^{1}*-*+ ***control***, după engl. *self-control*; cf. fr. *autocontrôle*, it. *autocontrollo*.

autocontrolá *vb. I. refl.* (*despre oameni*) A-şi controla propriile fapte sau propriile reacţii. *Băiete, ar trebui să te autocontrolezi, să încerci să-ţi schimbi limbajul „de cartier".* • sil. *a-u-*. prez.ind. *-ez.* /***autocontrol*** + *-a*; cf. it. *autocontrollare*.

autocontroláre *s.f.* Acţiunea de *a se autocontrola* şi rezultatul ei. • /v. ***autocontrola***.

autoconvínge *vb. III. refl.* A se convinge pe sine însuşi de ceva. • sil. *a-u-*. prez.ind. *-convíng.* /***auto***^{1}*-*+ ***convinge***.

autocopiatór, -oáre *adj.* (*despre hîrtie*) Care are o faţă acoperită cu o substanţă în general incoloră dar care se colorează la apăsare, permiţînd imprimarea mai multor foi în acelaşi timp. • sil. *a-u-*; *-pi-a-*. pl. *-ori, -oare.* /***auto***^{1}*-* + ***copiator***.

autocópie *s.f.* Reproducere a unei scrisori sau a unui desen în mai multe exemplare. • sil. *a-u-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***autocopie***.

autocór, -ă *adj., s.f.* (*bot.*) (Plantă) care îşi împrăştie seminţele prin deschiderea bruscă a fructelor. *Fasolea este o plantă autocoră.* • sil. *a-u-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***autochore***, germ. ***Autochore***; cf. it. *autocoro*.

autocorectá *vb. I. refl.* (*despre oameni*) A se corecta singur, a încerca să-şi îndrepte defectele, deficienţele. • sil. *a-u-*. prez.ind. *-ez.* /***auto***^{1}*-*+ ***corecta***.

autocorectáre *s.f.* **1** Acţiunea de *a se autocorecta* şi rezultatul ei. **2** Verificare directă şi autonomă de către un elev a exactităţii propriilor răspunsuri. • sil. *a-u-*. pl. *-ări.* /v. ***autocorecta***.

autocorécţie *s.f.* **1** (*tehn.*) Dispozitiv automat pentru corectarea unei mărimi. **2** (*în legătură cu defecte fizice, cu acţiuni sau manifestări ale oamenilor*) A încerca să îndrepte sau să nu mai repete. *Se impune autocorecţia mersului la acest copil.* • sil. *a-u-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***autocorrection***; cf. it. *autocorrezione*.

autocoreláre *s.f.* Corelare pe care şi-o face cineva singur, de bunăvoie. • sil. *a-u-*. pl. *-ări.* /***auto***^{1}*-*+ ***corelare***.

autocoríe *s.f.* (*bot.*) Împrăştiere a seminţelor fără ajutorul agenţilor externi. • sil. *a-u-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<it. ***autocoria***.

autocrát, -á, *adj., s.m., s.f.* (*ist., polit.*) **1** (Conducător al unui stat) care are, prin lege şi tradiţie, puteri absolute, nelimitate; autocrator. ◆ (*în trecut*; *s.m., s.f.*) Apelativ pentru ţarul Rusiei. **2** Fig. (Persoană) care impune tiranic voinţa sa altor persoane (inferioare ierarhic). • sil. *a-u-*. pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***autocrate*** <gr. *αὐτοκρατής* <*αὐτός* „însuşi", *κράτος* „putere; dominare"; cf. it. *autocrate, autocrata*.

autocrátic, -á *adj.* (*polit.*) Care are caracter de autocraţie; care are puteri absolute. *Guvern autocratic.* ◇ (*adv.*) *Conduce autocratic.* • sil. *a-u-*. pl. *-ci, -ce.* şi (*înv.*) *autocraticésc, -eáscă adj.* /<fr. ***autocratique***; cf. it. *autocratico*.

autocraticésc, -eáscă *adj.* v. autocratic.

autocraticéşte *adv.* (*polit.*) Autocratic. • sil. *a-u-*. /***autocratic*** + *-eşte*.

autocratísm *s.n.* (*polit.*) Concepţie, doctrină bazată pe autocraţie. ◆ Fig. Ext. Atitudine, comportare autocrată. • sil. *a-u-*. /***autocrat*** + *-ism*; cf. fr. *autocratisme*.

autocrátor *s.m.* (*înv.*) Autocrat. • sil. *a-u-*. pl. *-i.* şi *aftocrátor, avtocrátor s.m.* /<ngr. ***αυτοκράτωρ***.

autocraţíe *s.f.* (*polit.*) **1** Formă de guvernare în care întreaga putere a statului este concentrată în mîna unei singure persoane; tiranie, absolutism. **2** Stat cu formă de guvernare autocratică. ◇ Fig. *Impune la serviciu un adevărat regim de autocraţie.* • sil. *a-u-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***autocratie***, it. ***autocrazia***.

autocrític, -á *s.f., adj.* **1** *s.f* Analiză critică a activităţii şi comportării proprii. ◇ (*fam.*; *glum.*) *Am greşit. Îmi fac autocritica!* ◆ (*polit.*; *în comunism*) Metodă de educare şi de îmbunătăţire a activităţii care consta în criticarea propriei activităţi sau a propriului comportament, în recunoaşterea greşelilor sau a lipsurilor, arătînd cauzele şi stabilind modalităţile de îndreptare, de corectare. **2** *adj.* (*despre oameni sau despre manifestări, acţiuni ale lor*) Care este bazat pe autocritică, care este pătruns de spiritul autocriticii; care se referă la autocritică. *Trebuie să-ţi formezi ochiul, să fii autocritic cu propriile-ţi lucrări.* • sil. *a-u-*. pl. *-ci, -ce.* /***auto***^{1}*-*+ ***critic***, după rus. *самокритика*; cf. şi fr. *autocritique*, it. *autocritico*.

autocritícă *vb. I. refl.* (*despre oameni*) A se critica pe sine însuşi. • sil. *a-u-*. prez.ind. *-crític.* /***auto***^{1}*-*+ ***critica***; cf. fr. *autocritiquer*.

autocritícáre *s.f.* Acţiunea de *a se autocritica* şi rezultatul ei. • sil. *a-u-*. pl. *-ări.* /v. ***autocritica***.

autocromíe *s.f.* **1** (*tipogr.*) Tipar colorat executat în poligrafie prin combinarea a două procedee de imprimare diferite. **2** (*tipogr.*) Procedeu de realizare a reproducerilor colorate prin tipărire succesivă a mai multe culori peste o autotipie alb-negru. **3** (*fotogr.*) Reproducere, fotografie obţinută prin autocromie. • sil. *a-u-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<germ. ***Autochromie***; cf. it. *autocromia*.

autoctón, -á *s.m., s.f., adj.* v. autohton.

autoculturalizáre *s.f.* Culturalizare prin forţe proprii. • sil. *a-u-*. pl. *-ări.* /***auto***^{1}*-*+ ***culturalizare***.

autocunoáşte *vb. III. refl.* (*psih.*; *despre oameni*) A se cunoaşte pe sine însuşi, a-şi cunoaşte propria persoană. • sil. *a-u-*. prez.ind. *-cunósc.* /***auto***^{1}*-*+ ***cunoaşte***.

autocunoáştere *s.f.* Faptul de *a se autocunoaşte.* ◆ (*psih.*) Metodă de cunoaştere a propriei persoane prin introspecţie. • sil. *a-u-*. pl. *-i.* /v. ***autocunoaşte***.

autocurăţá *vb. I. refl.* (*despre oameni sau despre părţi ale organismului lor ori despre unele dispozitive, aparate etc.*) A se curăţa singur. *Comunicări cu privire la mecanismele prin care căile respiratorii ale omului sînt capabile să se autocureţe* (PER.). • sil. *a-u-*. prez.ind. *-cúrăţ.* /***auto***^{1}*-*+ ***curăţa***.

autocurăţáre *s.f.* Acţiunea de *a se autocurăţa* şi rezultatul ei. *I-a fost ataşat un mecanism pentru autocurăţare.* • sil. *a-u-*. pl. *-ări.* /v. ***autocurăţa***.

autocurăţítor, -oáre *adj.* (*despre unele substanţe, materiale, dispozitive etc.*) Care are proprietatea de a se curăţa singur. *Email autocurăţitor* (PER.). • sil. *a-u-*. pl. *-ori, -oare.* /***autocurăţa*** + *-itor*.

autodafé *s.n.* **1** (*în Ev. Med.*) Proclamarea solemnă a sentinţei inchizitorului, urmată de abjurare din partea condamnatului sau de arderea lui pe rug, dacă acesta refuza abjurarea. ◆ Ardere pe rug a celor condamnaţi de inchiziţie (mai ales în sec. 16, în Spania şi în Portugalia) pentru erezie şi ceremoniile însoţitoare. ◆ Spec. Ceremonie în cursul căreia cei condamnaţi de inchiziţie pentru erezie erau obligaţi să declare că revin la credinţa părăsită. **2** Ext. Ardere în public a operelor (cărţi, tablouri etc.) socotite eretice în timpul inchiziţiei, sau nocive în timpul fascismului etc. **3** Gener. Acţiune care duce la distrugerea prin foc; ardere, nimicire prin foc. • sil. *a-u-*. pl. *-uri.* şi (*înv.*) *autodaféu s.n.* /<fr. ***autodafé***, it. ***autodafè***; cf. port. *auto da fé* „act de credinţă".

autodaféu *s.n.* v. autodafe.

autodeclanşá *vb. I. refl.* (*despre anumite mecanisme, dispozitive explozibile sau despre explozii*) A se declanşa automat. • sil. *a-u-*. prez.ind. *-ez.* /***auto***^{1}*-*+ ***declanşa***.

autodeclanşáre *s.f.* Faptul de *a se autodeclanşa.* • sil. *a-u-*. pl. *-ări.* /v. ***autodeclanşa***.

autodeclanşatór *s.n.* (*fotogr.*) Mecanism care este destinat punerii în mişcare, în mod automat, a obturatorului aparatului fotografic după un anumit interval de timp. • sil. *a-u-*. pl. *-oare.* /***auto***^{1}*-*+ ***declanşator***.

autodefiní *vb. IV. refl.* (*despre oameni*) A se defini pe sine însuşi, a se autocaracteriza. *Scriitorul se autodefineşte cel mai bine.* • sil. *a-u-*. prez.ind. *-esc.* /***auto***^{1}*-*+ ***defini***.

autodefiníre *s.f.* Faptul de *a se autodefini.* • sil. *a-u-*. pl. *-i.* /v. ***autodefini***.

autodefiníţie *s.f.* Caracterizare a propriei persoane. *O autodefiniţie scumpă lui Green: „În mine e un alt om care e supărat pe mine"* (PER.). • sil. *a-u-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***auto***^{1}*-*+ ***definiţie***.

autodemascá *vb. I. refl.* (*despre oameni*) A se demasca singur, a se trăda. *S-a autodemascat fără să-şi dea seama.* • sil. *a-u-*. prez.ind. *-demásc.* /***auto***^{1}*-*+ ***demasca***.

autodemascáre *s.f.* Faptul de *a se autodemasca.* • sil. *a-u-*. pl. *-ări.* /v. ***autodemasca***.

autodemascát, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care s-a demascat singur. • sil. *a-u-*. pl. *-ţi, -te.* /v. ***autodemasca***.

autodentárá *s.f.* (*med.*) Autovehicul amenajat pentru tratamente stomatologice. • sil. *a-u-*. pl. *-e.* /***auto***^{2}*-*+ ***dentară***.

autodenumí *vb. IV. refl.* (*despre oameni*) A se denumi pe sine. • sil. *a-u-*. prez.ind. *-esc.* /***auto***^{1}*-*+ ***denumi***.

autodenumíre *s.f.* Faptul de *a se autodenumi.* ◆ Ext. Nume pe care şi-l dă cineva lui însuşi. • sil. *a-u-*. pl. *-i.* /v. ***autodenumi***.

autodenúnţ *s.n.* (*jur.*) Act prin care cineva se autodenunţă. • sil. *a-u-*. pl. *-uri.* /***auto***^{1}*-*+ ***denunţ***.

autodenunţá *vb. I. refl.* (*despre oameni*) A se denunţa singur. *După ce şi-a omorît iubita, s-a dus la poliţie şi s-a autodenunţat.* • sil. *a-u-*. prez.ind. *-denúnţ.* /***auto***^{1}*-*+ ***denunţa***; cf. it. *autodenunziare*.

autodenunţáre *s.f.* Acţiunea de *a se autodenunţa* şi rezultatul ei. • sil. *a-u-*. pl. *-ări.* /v. ***autodenunţa***.

autodenunţát, -á *adj.* (*despre oameni*) Care s-a autodenunţat. • sil. *a-u-*. pl. *-ţi, -te.* /v. ***autodenunţa***.

autodepaná *vb. I. tr.* A repara un autovehicul în locul unde acesta a rămas în pană. • sil. *a-u-*. prez.ind. *-ez.* /***auto***^{2}*-*+ ***depana***.

autodepanáre *s.f.* Reparare a autovehiculelor pe traseu sau remorcare a acestora pînă la un atelier (în cazurile de avarii sau defecţiuni mai grave). ◆ Ext. Autoatelier pentru autodepanare. • sil. *a-u-*. pl. *-ări.* /v. ***autodepana***.

autodepăşí *vb. IV. refl.* (*despre oameni*) A-şi depăşi propriile rezultate, propriile realizări (anterioare). • sil. *a-u-*. prez.ind. *-esc.* /***auto***^{1}*-*+ ***depăşi***.

autodepăşíre *s.f.* **1** Acţiunea de *a se autodepăşi* şi rezultatul ei. **2** (*psih.*) Atitudine faţă de sine şi de propria evoluţie prin activitate; lege fundamentală a personalităţii; principiu al formării caracterului şi a capacităţilor. • sil. *a-u-*. pl. *-i.* /v. ***autodepăşi***.

autodescríe *vb. III. refl.* (*despre oameni*) A se descrie. *Se autodescrie veridic.* • sil. *a-u-*. prez.ind. *-descríu.* /***auto***^{1}*-*+ ***descrie***.

autodescríere *s.f.* Faptul de *a se autodescrie.* • sil. *a-u-*. pl. *-i.* /v. ***autodescrie***.

autodescrípţie *s.f.* Autodescriere. • sil. *a-u-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***auto***^{1}*-*+ ***descripţie***.

autodesființá *vb. I. refl.* (*despre organe legislative, asociații, întreprinderi etc.*) A se desființa de la sine; a se autodizolva. *Camera deputaților s-a autodesființat.* ◇ Fig. *Prin enormitățile debitate, politicianul s-a autodesființat.* ◇ Spec. (*despre anumite tipuri de aparatură, substanțe etc.*) *Robotul a fost programat ca, după un anumit interval de timp, să se autodesființeze.* • sil. *a-u-*; *-fi-in-*. prez.ind. *-ez.* /***auto***¹-+ ***desființa***.

autodesființáre *s.f.* Acțiunea de *a se autodesființa* și rezultatul ei. *Fabrica este în prag de autodesființare.* • sil. *a-u-*; *-fi-in-*. pl. *-ări.* /v. ***autodesființa***.

autodesvoltá *vb. I.* v. autodezvolta.

autodesvoltáre *s.f.* v. autodezvoltare.

autodesvoltát, -á *adj.* v. autodezvoltat.

autodeșurubáre *s.f.* Deșurubare provocată de vibrații. • sil. *a-u-*. pl. *-ări.* /***auto***¹-+ ***deșurubare***.

autodeterminá *vb. I. refl.* (*despre provincii sau despre popoare, națiuni etc.*) A aplica principiul autodeterminării, a decide singur în problemele politice, economice, administrative, culturale, naționale. • sil. *a-u-*. prez.ind. *-detérmin.* /***auto***¹-+ ***determina***; cf. fr. *autodétermination*.

autodetermináre *s.f.* Faptul de *a se autodetermina*. ◆ (*polit.*) Principiu potrivit căruia orice națiune are dreptul fundamental de a-și alege, fără intervenții din afară, statutul politic și calea de dezvoltare economică, socială și culturală. ◆ Ext. Ansamblu de măsuri, acte normative care pun în practică principiul autodeterminării. • sil. *a-u-*. pl. *-ări.* /v. ***autodetermina***, după rus. *самоопределение*, fr. *autodétermination*.

autodezagregábil, -á *adj.* (*fiz., chim.*) Care se dezagregă de la sine. *Ciment autodezagregabil.* • sil. *a-u-*. pl. *-i*, *-e.* /***auto***¹-+ ***dezagregabil***.

autodezmințí *vb. IV. refl.* (*despre oameni*) A-și nega propriile afirmații, a se dezice pe sine însuși. • sil. *a-u-*. prez.ind. *-dezmínt.* /***auto***¹-+ ***dezminți***.

autodezmințíre *s.f.* Faptul de *a se autodezminți*. • sil. *a-u-*. pl. *-i.* /v. ***autodezminți***.

autodezvoltá *vb. I. refl.* (*despre oameni sau*, ext., *despre state, națiuni etc.*) A se dezvolta prin forțe proprii, fără ajutor din afară. • sil. *a-u-*. prez.ind. *-dezvólt.* și (*înv.*) *autodesvoltá vb. I.* /***auto***¹-+ ***dezvolta***.

autodezvoltáre *s.f.* Acțiunea de *a se autodezvolta* și rezultatul ei. • sil. *a-u-*. pl. *-ări.* și (*înv.*) *autodesvoltáre s.f.* /v. ***autodezvolta***.

autodezvoltát, -á *adj.* (*despre oameni sau despre țări, națiuni etc.*) Care s-a dezvoltat prin sine însuși, cu forțe proprii, fără ajutor din afară. • sil. *a-u-*. pl. *-ți*, *-te.* și *autodesvoltát, -á adj.* /v. ***autodezvolta***.

autodiagnostícá *vb. I. refl.* (*med.*) A-și pune singur un diagnostic. *Un doctor se autodiagnostichează ușor.* • sil. *a-u-*; *-di-ag-*. prez.ind. *-chez.* /***auto***¹-+ ***diagnostica***.

autodiagnosticáre *s.f.* **1** (*med.*) Acțiunea de *a se autodiagnostica* și rezultatul ei. *Autodiagnosticarea nu este o soluție fericită, trebuie apelat la specialiști.* **2** (*tehn.*) Control al condițiilor și al funcționării părților unui aparat, motor etc. realizat automat de un sistem electronic sau mecanic cu care este dotat aparatul.• sil. *a-u-*; *-di-ag-*. pl. *-ări.* /v. ***autodiagnostica***.

autodictáre *s.f.* (*pedag.*) Reproducere în scris a unui text memorat. *Astăzi avem la școală o autodictare.* • sil. *a-u-*. pl. *-ări.* /***auto***¹- + ***dictare***.

autodidáct, -ă *s.m., s.f.* (*pedag.*) Persoană care s-a instruit singură, în afara școlii și fără profesor. ◇ (*adj.*) *Pictor autodidact.* • sil. *a-u-*. pl. *-ți*, *-te.* /<fr. ***autodidacte***; cf. gr. *αὐτοδίδακτος* <*αὐτός* „însuși”, *διδάσκω* „a învăța”.

autodidáctic, -ă *adj.* (*pedag.*) Care aparține autodidactului, care se referă la autodidact. • sil. *a-u-*. pl. *-ci*, *-ce.* /<fr. ***autodidactique***.

autodidacticísm *s.n.* (*pedag.*) **1** Instruire a unei persoane în afara unei instituții de învățământ sau fără ajutorul unui profesor. ◆ Gener. Formație științifică de autodidact. **2** Concepție care promovează ideea de a fi autodidact. • sil. *a-u-*. /***autodidactic*** + *-ism*; cf. fr. *autodidactisme*, it. *autodidattismo*.

autodidacticíst, -á *s.m., s.f.* Autodidact. ◆ Spec. Adept al autodidacticismului. • sil. *a-u-*. pl. *-iști*, *-iste.* /***autodidactic*** + *-ist*.

autodidaxíe *s.f.* (*înv.*) Autodidacticism. • sil. *a-u-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /cf. gr. *αὐτός* „însuși”, *δίδαξις* „învățare”, „instruire”.

autodigéstie *s.f.* (*biol.*) Digestia unui țesut dintr-un organ sub acțiunea secreției proprii. • sil. *a-u-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***autodigestion***; cf. it. *autodigestione*.

autodínă *s.f.* (*telec.*) Montaj radiofonic pentru recepția undelor nemodulate, în care se folosește același tub electronic ca detector și ca oscilator. • sil. *a-u-*. pl. *-e.* /<fr. ***autodyne***.

autodiscipliná *vb. I. refl.* A se disciplina singur. • sil. *a-u-*. prez.ind. *-ez.* /***auto***¹-+ ***disciplina***.

autodisciplinăre *s.f.* Faptul de *a se autodisciplina*. • sil. *a-u-*. pl. *-ări.* /v. ***autodisciplina***.

autodisciplínă *s.f.* Disciplină care este liber consimțită; disciplină pe care și-o impune cineva. • sil. *a-u-*. pl. *-e.* /***auto***¹-+ ***disciplină***.

autodistrúge *vb. III. refl.* (*despre oameni sau*, spec., *despre unele mecanisme, aparate etc.*) A se distruge singur. • sil. *a-u-*. prez.ind. *-distrúg.* /***auto***¹-+ ***distruge***, după fr. *autodétruire*.

autodistrúgere *s.f.* Faptul de *a se distruge* singur. ◆ (*milit.*) Dispozitiv cu care sînt dotate unele proiectile, torpile etc. care provoacă distrugerea lor automată, în cazul în care nu și-au atins ținta. • sil. *a-u-*. pl. *-i.* /***auto***¹-+ ***distrugere***, după fr. *autodestruction*.

autodizolvá *vb. I. refl.* **1** (*despre organizații, societăți, asociații etc.*) A se desființa prin hotărîre proprie. **2** (*despre autorități*) A-și înceta activitatea în urma unei hotărîri luate conform prevederilor legale. • sil. *a-u-*. prez.ind. *-dizólv.* /***auto***¹-+ ***dizolva***.

autodizolváre *s.f.* Faptul de *a se autodizolva*. • sil. *a-u-*. pl. *-ări.* /v. ***autodizolva***.

autodocumentá *vb. I. refl.* (*despre oameni*) **1** A se documenta singur, fără ajutorul unui specialist. *Am cercetat arhivele de istorie și m-am autodocumentat.* **2** Ext. A se lămuri singur în legătură cu ceva sau cu cineva. ◇ (*glum.*) *Voiam să știu mai multe despre cățelul ăsta și m-am autodocumentat: m-a mușcat!* • sil. *a-u-*. prez.ind. *-ez.* /***auto***¹-+ ***documenta***.

autodocumentáre *s.f.* Acțiunea de *a se autodocumenta* și rezultatul ei. *Munca de autodocumentare este chinuitoare, dacă nu știi nimic despre acel domeniu.* • sil. *a-u-*. pl. *-ări.* /v. ***autodocumenta***.

autodominá *vb. I. refl.* (*psih.*) A se domina pe sine însuși. *Nu mai dau frîu liber pasiunilor, am reușit să mă autodomin.* • sil. *a-u-*. prez.ind. *-dómin*, acc. și *-domín.* /***auto***¹-+ ***domina***.

autodominăre *s.f.* Faptul de *a se autodomina*. • sil. *a-u-*. pl. *-ări.* /v. ***autodomina***.

autodotá *vb. I. refl.* **1** (*despre întreprinderi, instituții, asociații etc.*) A-și procura prin mijloace proprii cele necesare activității sau funcționării; a se autoutila, a se înzestra. *Ne-am autodotat, pentru o perioadă, cu aparatajul necesar.* **2** (*despre oameni*) A-și achiziționa din resurse proprii bunuri personale. *În sfîrșit, mi-am cumpărat un birou! M-am autodotat!* • sil. *a-u-*. prez.ind. *-ez.* /***auto***¹-+ ***dota***.

autodotáre *s.f.* Acțiunea de *a se autodota* și rezultatul ei; autoutilare. *La Universitatea... din Cluj-Napoca s-a amenajat, prin autodotare, un laborator-școală* (PER.). • sil. *a-u-*. pl. *-ări.* /v. ***autodota***.

autodotát, -á *adj.* (*despre întreprinderi, instituții, asociații etc.*) Care și-a procurat cele necesare activității sau funcționării prin mijloace proprii. • sil. *a-u-*. /***auto***¹-+ ***dotat***.

autodrezínă *s.f.* (*ferov.*) Drezină autopropulsată. • sil. *a-u-*. pl. *-e.* /***auto***²-+ ***drezină***.

autodríc *s.n.* Mașină mortuară. • sil. *a-u-*. pl. *-uri.* /***auto***²-+ ***dric***.

autodróm *s.n.* **1** Teren special amenajat pentru pregătire și perfecționare în tehnica conducerii automobilelor. **2** Teren special amenajat pentru cursele de automobile. • sil. *a-u-*. pl. *-uri*, *-oame.* /<fr. ***autodrome***; cf. gr. *δρόμος* „pistă”.

autodrúm *s.n.* (*transp.*) Drum construit pentru a asigura circulația în bune condiții a autovehiculelor. • sil. *a-u-*. pl. *-uri.* /***auto***²- + ***drum***, după fr. *autoroute*, germ. *Autobahn*.

autodúbă *s.f.* Automobil prevăzut cu o dubă, folosit pentru transportul de materiale, produse alimentare, de corespondență etc.; dubă. • sil. *a-u-*. pl. *-e.* /***auto***²-+ ***dubă***.

autodubíță *s.f.* Automobil prevăzut cu o dubiță. *A avut loc un accident între două autodubițe.* • sil. *a-u-*. pl. *-e.* /***auto***²-+ ***dubiță***.

autodúmper *s.n.* Autocamion care are cupă metalică basculantă. • sil. *a-u-*. pl. *-e.* /***auto***²-+ ***dumper***; cf. germ. *Auto-Dumper*.

autoechilibrá¹ *vb. I. refl.* **1** (*despre acrobați, sportivi etc.*) A-și găsi singur echilibrul, fără sprijin din afară, evitînd căderea. **2** (*psih.*) A-și găsi singur echilibrul sufletesc, liniștea interioară. • sil. *a-u-*. prez.ind. *-ez.* /***auto***¹-+ ***echilibra***.

autoechilibrá² *vb. I. tr.* (*compl. indică roțile autovehiculelor*) A echilibra. • sil. *a-u-*. prez.ind. *-ez.* /***auto***²-+ ***echilibra***.

autoechilibráre¹ *s.f.* Faptul de *a se autoechilibra*¹. • sil. *a-u-*. pl. *-ări.* /v. ***autoechilibra***¹.

autoechilibráre² *s.f.* Faptul de *a autoechilibra*². • sil. *a-u-*. pl. *-ări.* /v. ***autoechilibra***².

autoecranizáre *s.f.* (*cinemat.*) Ecranizare după o lucrare proprie. • sil. *a-u-*. pl. *-ări.* /***auto***¹-+ ***ecranizare***.

autoeducá *vb. I. refl.* (*pedag.*) A se educa pe sine însuși. • sil. *a-u-*. prez.ind. *-edúc.* /***auto***¹-+ ***educa***; cf. it. *autoeducare*.

autoeducáre *s.f.* (*pedag.*) Faptul de *a se autoeduca*. • sil. *a-u-*. pl. *-ări.* /v. ***autoeduca***.

autoeducatív, -ă *adj.* Care ține de autoeducație, care se referă la autoeducație. • sil. *a-u-*. pl. *-i*, *-e.* /***autoeducat*** + *-iv*.

autoeducáție (*pedag.*) Activitate conștientă de dezvoltare a propriei personalități și conduite, conform unor modele și cerințe și în baza unor eforturi personale. • sil. *a-u-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***auto***¹-+ ***educație***; cf. it. *autoeducazione*.

autoelogiá *vb. I. refl.* (*despre oameni*) A-și aduce singur elogii. • sil. *a-u-*. prez.ind. *-iez.* /***auto***¹-+ ***elogia***.

autoelogiére *s.f.* Faptul de *a se autoelogia*. • sil. *a-u-*; *-gi-e-*. pl. *-i.* /v. ***autoelogia***.

autoelógiu *s.n.* Elogiu adus sieși. • sil. *a-u-*. pl. *-gii.* /***auto***¹-+ ***elogiu***.

autoemoționá *vb. I. refl.* (*psih.*) A se emționa pe sine însuși. • sil. *a-u-*; *-ți-o-*. prez.ind. *-ez.* /***auto***¹-+ ***emționa***.

autoemoționáre *s.f.* Faptul de *a se autoemționa*. • sil. *a-u-*; *-ți-o-*. pl. *-ări.* /v. ***autoemționa***.

autoencomiástic, -ă *adj.* **1** Care se laudă pe sine însuși. **2** Care are caracter de autoelogiu. • sil. *a-u-*; *-mi-as-*. pl. *-ci*, *-ce.* /***auto***¹-+ ***encomiastic***.

autoepurație *s.f.* (*tehnol.*) Proces de purificare naturală a apelor reziduale vărsate în ape de suprafață, prin acțiunea bacteriilor aerobe. • sil. *a-u-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***auto***¹-+ ***epurație***; cf. it. *autoepurazione*.

autoerijá *vb. I. refl.* A se ridica la o condiție superioară pe sine însuși. • sil. *a-u-*. prez.ind. *-ez.* /***auto***¹-+ ***erija***.

autoerijáre *s.f.* Faptul de *a se autoerija*. • sil. *a-u-*. pl. *-ări.* /v. ***autoerija***.

autoerotísm *s.n.* (*psih.*) Formă de manifestare a impulsiei sexuale, în măsura în care impulsia nu se orientează spre alte persoane sau spre obiecte exterioare, ci se satisface în propriul corp al subiectului. • sil. *a-u-*. /***auto***¹- + ***erotism***.

autoetanșáre *s.f.* Autoclavizare. ◆ (*constr.*) Realizare a impermeabilității unui dig ca urmare a proprietăților materialelor de construcție. • sil. *a-u-*. pl. *-ări.* /v. ***auto***¹-+ ***etanșare***.

autoevaluá *vb. I. refl.* A-și evalua propriile merite sau valoarea propriei activități. • sil. *a-u-*; *-lu-a.* pl. *-ări.* /***auto***¹- + ***evalua***.

autoevaluáre *s.f.* Faptul de *a se autoevalua*. • sil. *a-u-*; *-lu-a-*. pl. *-ări.* /***autoevalua***.

autoevidențiá *vb. I. refl.* A se evidenția pe sine însuși; a-și pune în evidență propria persoană. • sil. *a-u-*; *-ți-a.* prez.ind. *-iez.* /***auto***¹-+ ***evidența***.

autoevidențiére *s.f.* Faptul de *a se autoevidenția*. • sil. *a-u-*; *-ți-e-*. pl. *-i.* /v. ***autoevidența***.

autoexámen *s.n.* **1** Examen al propriei conștiințe. **2** Examen al propriei activități. **3** Examen al propriului aspect, al propriei înfățișări. • sil. *a-u-*. pl. *-e.* /***auto***¹-+ ***examen***.

autoexaminá *vb. I. refl.* **1** A-și examina propria conștiință. **2** A-și examina propria activitate. **3** A-și examina propriul aspect. • sil. *a-u-*. prez.ind. *-ez.* /***auto***¹-+ ***examina***.

autoexaminăre *s.f.* Faptul de *a se autoexamina*. • sil. *a-u-*. pl. *-ări.* /v. ***autoexamina***.

autoexcavátor *s.n.* Excavator prevăzut cu motor propriu pentru propulsie, care este montat, de obicei, pe cadrul unui autocamion sau tractor. • sil. *a-u-*. pl. *-oare.* /***auto***²-+ ***excavator***.

autoexcitá *vb. I. refl.* A se excita singur. • sil. *a-u-*. prez.ind. *-excít.* /***auto***[1]*-+* ***excita***; cf. fr. *autoexciter*.

autoexcitáre *s.f.* Acțiunea de *a se autoexcita* și rezultatul ei; autoexcitație. • sil. *a-u-*. pl. *-ări.* /v. ***autoexcita***.

autoexcitáție *s.f.* **1** Autoexcitare. **2** (*electr.*) Excitație magnetică a unui generator electric în care curentul de excitație este produs de el însuși. • sil. *a-u-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***auto***[1]*-+* ***excitație***; cf. fr. *auto-excitation*.

autoexigéntă *s.f.* Exigență manifestată față de propria persoană. *Autoexigența – condiție determinantă a actului de creație* (PER.). • sil. *a-u-*. pl. *-e.* /***auto***[1]*-+* ***exigență***.

autoexplicá *vb. I. refl.* A da explicații pentru propriile acțiuni sau manifestări. • sil. *a-u-*. prez.ind. *-explíc.* /***auto***[1]*-+* ***explica***.

autofagíe *s.f.* (*med.*) **1** Consumare a propriilor țesuturi de către un organism supus inaniției. **2** Stare morbidă, observată în unele boli mintale, constînd în ingestia de către bolnav a unor fragmente provenind din propriul corp. • sil. *a-u-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***autophagie***, it. ***autofagia***; cf. gr. *αὐτός* „însuși", *φαγεῖη* „a mînca".

autofagocitóză *s.f.* (*biol.*) Absorbție și distrugere a celulelor de către fagocitele propriului organism. • sil. *a-u-*. /<fr. ***autophagocytose***.

autofecundá *vb. I. refl.* (*biol.; despre unele plante hermafrodite și despre animale inferioare*) A se fecunda prin sine însuși. • sil. *a-u-*. prez.ind. pers. 3 *-ează.* /***auto***[1]*-+* ***fecunda***.

autofecundáre *s.f.* (*biol.*) Fecundare rezultată în urma unirii a două elemente sexuale provenite de la unul și același individ, la unele plante și specii inferioare de animale. • sil. *a-u-*. pl. *-ări.* /v. ***autofecunda***, după fr. *autofécondation*.

autofecundáție *s.f.* (*biol.*) Autofecundare. • sil. *a-u-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***auto***[1]*-+* ***fecundație***.

autofertllitáte *s.f.* (*pom.*) Proprietate a unor specii de pomi fructiferi de a lega rod în urma fecundației cu polenul propriu. • sil. *a-u-*. /<fr. ***auto-fertilité***.

autofinanțá *vb. I. refl.* (*econ.; despre întreprinderi, instituții etc.*) A se finanța din fonduri proprii. • sil. *a-u-*. prez.ind. *-ez.* /***auto***[1]*-+* ***finanța***.

autofinanțáre *s.f.* (*econ.*) Faptul de *a se autofinanța*. • sil. *a-u-*. pl. *-ări.* /v. ***autofinanța***.

autofinanțát, -ă *adj.* (*econ.*) Care se finanțează din fonduri proprii. • sil. *a-u-*. pl. *-ți, -te.* /v. ***autofinanța***.

autoflagelá *vb. I. refl.* **1** (*bis.*) A se biciui singur; a se supune unor torturi fizice pentru răscumpărarea păcatelor. ◆ Fig. A-și cauza suferințe morale. *Mă autoflagelez acum pentru prostia pe care am făcut-o.* **2** Fig. A face exces de autocritică. *M-aș autoflagela, dacă aș scrie asta în articol.* • sil. *a-u-*. prez.ind. *-ez.* /***auto***[1]*-+* ***flagela***.

autoflagelăre *s.f.* Acțiunea de *a se autoflagela* și rezultatul ei; autoflagelație, autobiciuire. • sil. *a-u-*. pl. *-ări.* /v. ***autoflagela***.

autoflageiăție *s.f.* Autoflagelare. • sil. *a-u-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (înv.) *autoflagelațiúne s.f.* /***auto***[1]*-+* ***flagelație***; cf. fr. *autoflagellation*.

autoflagelațiúne *s.f.* v. autoflagelație.

autofócus *s.n.* (*fotogr.*) Dispozitiv special pentru focalizarea automată a obiectivului unui aparat fotografic, a unui proiector etc. • sil. *a-u-*. pl. *-uri.* /***auto***[2]*-+* ***focus***.

autofón, -ă *adj.* (*muz.; despre unele instrumente*) Care produce sunete exclusiv prin vibrarea componentelor sale elastice, fără ajutorul unei tensiuni speciale. • sil. *a-u-*. pl. *-i, -e.* /***auto***[1]*-+* ***fon***.

autofonie *s.f.* (*muz.*) Rezonanță penibilă și obsedantă a propriei voci. • sil. *a-u-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***autophonie***; cf. it. *autofonia*.

autoformăție *s.f.* Educație prin sine însuși. • sil. *a-u-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***auto***[1]*-+* ***formație***; cf. it. *autoformazione*.

autofréză *s.f.* (*tehn.*) Freză autopropulsată. • sil. *a-u-*. pl. *-e.* /***auto***[2]*-+* ***freză***.

autofrigorífică *s.f.* (*tehn.*) Autovehicul cu sistem de răcire special pentru transportarea mărfurilor perisabile. • sil. *a-u-*. pl. *-ce.* /***auto***[2]*-+ [mașină]* ***frigorifică***.

autofrînă *vb. I. refl.* (*despre mecanisme*) A-și opri singur mișcarea din cauza frecării exercitate pe suprafețele de contact. • sil. *a-u-*. prez.ind. *-ez.* /***auto***[1]*-+* ***frîna***.

autofrînáre *s.f.* Acțiunea de *a se autofrîna* și rezultatul ei. ◆ Dispozitiv care intră în funcțiune la depășirea unei anumite viteze. • sil. *a-u-*. pl. *-ări.* /v. ***autofrîna***.

autofurajá *vb. I. refl.* (*despre întreprinderi agricole, gospodării etc.*) A se aproviziona cu furaje prin mijloace proprii. • sil. *a-u-*. prez.ind. *-ez.* /***auto***[1]*-+* ***furaja***.

autofurajáre *s.f.* Acțiunea de *a se autofuraja* și rezultatul ei. • sil. *a-u-*. pl. *-ări.* /v. ***autofuraja***.

autofurgón *s.n.* Furgon autopropulsat. • sil. *a-u-*. pl. *-oane.* /***auto***[1]*-+* ***furgon***; cf. it. *autofurgone*.

autofurgonétă *s.f.* Furgonetă autopropulsată, folosită pentru transportul de mărfuri. • sil. *a-u-*. pl. *-e.* /***auto***[1]*-+* ***furgonetă***.

autogăm, -ă *adj., s.f.* (*bot.*) (Plantă) care se caracterizează prin autogamie. • sil. *a-u-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***autogame***.

autogamíe *s.f.* **1** (*bot.*) Fecundație a florilor unei plante prin polenul produs în aceeași floare. **2** (*biol.*) Autofecundare la organismele monocelulare prin unirea a două nuclee formate în aceeași celulă. • sil. *a-u-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***autogamie***; cf. gr. *αὐτός* „însuși", *γαμός* „unire, căsătorie".

autogará *vb. I. tr., refl.* A (se) parca. • sil. *a-u-*. prez.ind. *-ez.* /***auto***[2]*-+* ***gara***.

autogaráj *s.n.* Garaj pentru automobile. • sil. *a-u-*. pl. *-e.* /***auto***[2]*-+* ***garaj***.

autogáră *s.f.* (*transp.*) Gară pentru mijloace de transport în comun (microbuze, autobuze, autocare) • sil. *a-u-*. pl. *-ări.* /***auto***[2]*-+* ***gară***.

autogén, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* (*metalurg.*) *Sudură autogenă* = tip de sudură a pieselor metalice care folosește energia termică produsă prin arderea acetilenei în oxigen. **2** *s.n.* (*tehn.*) Aparat pentru sudură autogenă. **3** *adj.* Care îmbină ceva prin sine însuși. **4** *adj.* Care există prin sine însuși; care se generează de la sine. <> (*psih.*) *Training autogen* = totalitatea tehnicilor psihoterapeutice bazate pe destinderea spontană a subiectului care se concentrează asupra lui însuși. *Antrenament autogen* v. antrenament.• sil. *a-u-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***autogène***; cf. it. *autogeno*.

autogenétic, -ă *adj.* Care aparține autogenezei, care se referă la autogeneză. • sil. *a-u-*. pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***autogenetisch***.

autogenéză *s.f.* (*biol.*) Teorie susținută de naturalistul german Haeckel, care absolutizează acțiunea factorilor interni ereditari în dezvoltarea individului, negînd rolul mediului ambiant. • sil. *a-u-*. /<fr. ***autogénèse***; cf. gr. *αὐτός* „însuși", *γένεσις* „naștere".

autogenie *s.f.* (*biol.*) Capacitate a unui organism vegetal de a se reproduce. • sil. *a-u-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***autogénie***.

autogestioná *vb. I. refl.* (*fin.*) A-și face singur gestiunea afacerilor; a funcționa pe bază de autogestiune. • sil. *a-u-; -ti-o-*. prez.ind. *-ez.* /***auto***[1]*-+* ***gestiona***.

autogestionár, -ă *adj., s.m., s.f.* (*fin.*) (Persoană, instituție etc.) care are gestiune proprie. • sil. *a-u-; -ti-o-*. pl. *-i, -e.* /***auto***[1]*-+* ***gestionar***.

autogestionăre *s.f.* (*fin.*) **1** Gestionare de către o persoană a propriilor afaceri. **2** Operație prin care manevrarea banilor și gestionarea afacerii se face de una și aceeași persoană. • sil. *a-u-; -ti-o-*. pl. *-ări.* /v. ***autogestiona***.

autogestiúne *s.f.* (*fin.*) **1** Autogestionare. **2** Gestionare a unei întreprinderi de către angajații ei. ◆ Ext. Gestionarea unei instituții, unei asociații etc. de către cei care activează în interiorul ei. *Autogestiunea unui azil.* • sil. *a-u-; -ti-u-*. pl. *-i.* /***auto***[1]*-+* ***gestiune***; cf. fr. *autogestion*.

autoghidăj *s.n.* (*tehn.*) Procedeu care permite unui corp, dispozitiv mobil să-și dirijeze el însuși mișcarea; ghidaj automat. • sil. *a-u-*. pl. *-e.* /<fr. ***autoguidage***.

autoghidăt, -ă *adj.* (*despre rachete, bombe etc.*) Care își dirijează singur mișcarea către ținta destinată. • sil. *a-u-*. pl. *-ți, -te.* /cf. fr. *autoguidé*.

autogír (*aeron.*) Aeronavă echipată cu o elice de propulsare, antrenată de un motor, și cu o elice de suspensie, care se rotește liber în jurul unui ax vertical prin forța realizată de deplasarea aeronavei. • sil. *a-u-*. pl. *-e.* /<fr. ***autogire***.

autognóză *s.f.* (*psih.*) Cunoaștere de sine însuși. • sil. *a-u-*. pl. *-e.* /<fr. ***autognose*** <gr. *αὐτός* „însuși", *γνῶσις* „cunoaștere".

autognózic, -ă *adj.* (*psih.*) Care aparține autognozei, care se referă la autognoză. • sil. *a-u-*. pl. *-ci, -ce.* /***autognoză***+ *-ic*; cf. fr. *autognostique*.

autogól *s.n.* (*sport*) Gol involuntar în propria poartă. *Autogolul a adus echipei adversare egalarea.* • sil. *a-u-*. pl. *-uri.* /***auto***[1]*-+* ***gol***, după engl. *own goal* „gol propriu".

autogonflăbil, -ă *adj.* (*nav.; despre echipamentul de salvare de la bordul navelor*) Care se umflă automat în contact cu apa. • sil. *a-u-*. pl. *-i, -e.* /***auto***[1]*-+* ***gonflabil***; cf. it. *autogonfiabile*.

autogospodărí *vb. IV. refl.* (*econ.*) A se gospodări prin forțe și mijloace proprii. *De cînd m-a părăsit servitoarea, mă autogospodăresc.* • sil. *a-u-*. prez.ind. *-esc.* /***auto***[1]*-+* ***gospodări***.

autogospodărire *s.f.* (*econ.*) Acțiunea de *a se autogospodări* și rezultatul ei. • sil. *a-u-*. pl. *-i.* /v. ***autogospodări***.

autográf, -ă *adj., s.n.* **I 1** *adj.* (*despre acte, texte, opere etc.*) Care este scris de mîna autorului. *Scrisoare autografă.* **2** *s.n.* Act, text scris de mîna autorului; olograf. <> Expr. *A împărți autografe* = a-și pune semnătura (la cererea admiratorilor) pe o fotografie, pe o carte proprie, pe un afiș, pe un album etc. ◆ Ext. Operă scrisă de un anumit autor. *După moartea scriitorului, i-au fost vîndute toate autografele.* **3** *adj.* (*fam.; despre semnături*) Care este scris cu propria mînă. **II** *s.n.* (*fotogr.*) Aparat fotogrammetric care se folosește la măsurarea corpurilor cu ajutorul fotogramelor terestre. • sil. *a-u-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***autographe***; cf. it. *autografo* <lat. *autographus, -a, -um* <gr. *αὐτός* „însuși", *γράφω* „a scrie".

autografiá *vb. I. tr.* (*tipogr.*) A reproduce prin autografie. • sil. *a-u-; -fi-a.* prez.ind. *-iez.* /<fr. ***autographier***.

autografiát, -ă *adj.* (*tipogr.*) Care este reprodus prin autografie. • sil. *a-u-; -fi-at.* pl. *-ți, -te.* /v. ***autografia***.

autográfic, -ă *adj.* (*tipogr.*) Care ține de autografie, care se referă la autografie. • sil. *a-u-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***autographique***; cf. it. *autografico*.

autografíe *s.f.* (*tipogr.*) Procedeu prin care se reproduce pe piatră litografică sau pe o hîrtie specială un text, un desen etc. ◆ Concr. Text, desen etc. astfel reprodus. • sil. *a-u-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***autographie***.

autografiére *s.f.* (*tipogr.*) Acțiunea de *a autografia* și rezultatul ei. • sil. *a-u-; -fi-e-.* /v. ***autografia***.

autografísm *s.n.* (*anat.*) Dermatografie. • /<fr. ***autographisme***.

autográmă[1] *s.f.* (*înv.*) Scrisoare sau semnătură autografă. • sil. *a-u-*. pl. *-e.* /<germ. ***Autogramm***.

autográmă[2] *s.f.* Telegramă pentru automobiliști, afișată la pompele de benzină. • sil. *a-u-*. pl. *-e.* /<fr. ***autogramme***.

autogravúră *s.f.* (*tipogr.*) Velografie. • sil. *a-u-*. pl. *-i.* /<germ. ***Autogravüre***.

autográder *s.n.* (*const.*) Greder autopropulsat, la care comenzile de lucru se fac mecanic. • sil. *a-u-*. pl. *-e.* /***auto***[2]*-+* ***greder***.

autogréfă *s.f.* (*med.*) Autoplastie. *Autogrefa valvelor inimii* (PER.). • sil. *a-u-*. /<fr. ***autogreffe***.

autogunoléră *s.f.* Autovehicul pentru transportul gunoiului. • sil. *a-u-*. pl. *-e.* /***auto***[2]*-+* ***gunoieră***.

autoguvernă *vb. I. refl.* (*polit.; despre state*) A se conduce singur, fără amestec străin. • sil. *a-u-*. prez.ind. *-ez.* /***auto***[1]*-+* ***guverna***.

autoguvernăre *s.f.* (*polit.*) Faptul de *a se autoguverna*. • sil. *a-u-*. pl. *-ări.* /v. ***autoguverna***.

autoháltă *s.f.* (*auto.; înv.*) Haltă pentru autobuze. • sil. *a-u-*. pl. *-e.* /***auto***[2]*-+* ***haltă***.

autohemoterapíe *s.f.* (*med.*) Metodă terapeutică, astăzi mai puțin practicată, prin care se recoltează sînge de la un pacient și i se injectează intramuscular pentru proteinoterapie și autovaccinoterapie, utilizată în unele boli alergice (astm, urticarie). • sil. *a-u-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***autohémothérapie***; cf. gr. *αὐτός* „însuși", *αἷμα* „sînge", *θεραπεία* „tratament".

autoheterodínă *s.f.* (*telec.*) Oscilator realizat prin cuplarea circuitelor de anod și de grilă ale unui etaj cu triodă. • sil. *a-u-*. pl. *-e.* /<fr. ***autohétérodyne***.

autohtón, -ă *adj., subst.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care s-a născut și s-a dezvoltat pe teritoriul unde trăiește; băștinaș, indigen. ◆ Spec. (Plantă, animal) originar dintr-o anumită regiune. **2** *adj.* (*lingv.; despre limbi, graiuri, cuvinte etc.*) Care este socotit drept cel mai vechi dintre graiurile sau limbile vorbite într-un

ținut. *Se presupune că „mînz" este un cuvînt autohton.* **3** *s.n.* (*geol.*) Formație geologică care se găsește în locul unde s-a format și peste care au fost împinse (de mișcările tectonice) roci (mai vechi) din regiunile învecinate. **4** *adj.* (*mineral.; despre zăcăminte de cărbuni*) Care s-a format pe locul de origine al plantelor din care provine. • sil. *a-u-*. pl. *-i, -e.* și *autoctón, -ă s.m., s.f., adj.* /<fr. ***autochtone***, it. ***autoctono***; cf. gr. *αὐτός* „însuși", *χθών* „pămînt, ținut".

autohtoníe *s.f.* **1** Calitatea de a fi autohton. **2** Autohtonism. • sil. *a-u-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***autohton*** + *-ie.*

autohtonísm *s.n.* **1** Ansamblu de trăsături autohtone. ◆ Ext. Exagerare a trăsăturilor specifice și a valorilor unei colectivități naționale. **2** Caracter autohton; autohtonitate. • sil. *a-u-*. pl. *-e.* /***autohton*** + *-ism*; cf. fr. *autochtonisme.*

autohtoníst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care explică aproape orice prin specificul autohton. *Concepție autohtonistă.* • sil. *a-u-*. pl. *-iști, -iste.* /***autohton*** + *-ist.*

autohtonitáte *s.f.* Autohtonism, autohtonie. • sil. *a-u-.* /***autohtonie*** + *-itate.*

autohtonizá *vb. I. tr., refl.* A da sau a lua caracter autohton. • sil. *a-u-*. prez.ind. *-ez.* /***autohton*** + *-iza*; cf. it. *autoctonizzare.*

autohtonizáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) ***autohtoniza*** și rezultatul ei. • sil. *a-u-*. pl. *-ări.* /v. ***autohtoniza.***

autohtonizát, -á *adj.* Care a căpătat caracter autohton. • sil. *a-u-*. pl. *-ți, -te.* /v. ***autohtoniza.***

autoignorá *vb. I. refl.* A se ignora, a se neglija, a nu lua în seamă propria persoană, propria existență. • sil. *a-u-*. prez.ind. *-ignór.* /***auto***¹-+ ***ignora.***

autoignoráre *s.f.* Faptul de *a se autoignora.* • sil. *a-u-*. pl. *-ări.* /v. ***autoignora.***

autoiluzioná *vb. I. refl.* A-și face singur iluzii; a se autoamăgi. • sil. *a-u-; -zi-o-.* prez.ind. *-ez.* /***auto***¹-+ ***iluziona.***

autoiluzionáre *s.f.* Faptul de *a se autoiluziona.* • sil. *a-u-; -zi-o-.* pl. *-ări.* /v. ***autoiluziona.***

autoimitá *vb. I. refl.* A se imita pe sine însuși. • sil. *a-u-*. prez.ind. *-imít.* /***auto***¹-+ ***imita.***

autoimitáre *s.f.* Faptul de *a se autoimita.* • sil. *a-u-*. pl. *-ări.* /v. ***autoimita.***

autoimprecáție *s.f.* Blestem la adresa propriei persoane pentru o greșeală, pentru nerespectarea unei afirmații, a unei hotărîri, a unei promisiuni etc. *Să mă bată Dumnezeu dacă mai fur!* • sil. *a-u-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***auto***¹-+ ***imprecație.***

autoimpúne *vb. III. refl.* **1** A-și fixa singur o contribuție bănească. **2** (*fin.*) A-și calcula singur un impozit, potrivit legii. **3** A-și impune de bunăvoie o atitudine, o conduită etc. *Și-a autoimpus să termine lucrarea într-o lună.* • sil. *a-u-*. prez.ind. *-impún.* /***auto***¹-+ ***impune.***

autoimpúnere *s.f.* **1** Contribuție bănească fixată și dată de bunăvoie de către o colectivitate pentru o lucrare de interes public. **2** (*fin.*) Calculare de către sine însuși a impozitelor. • sil. *a-u-*. pl. *-i.* /***auto***¹-+ ***impunere.***

autoimún, -ă *adj.* (*med.*) Care este dirijat împotriva țesuturilor propriului organism. <> *Boală autoimună* = boală în care tulburările clinice și leziunile sînt rezultatul perturbării mecanismelor de imunitate. ◆ (*despre organisme*) Care prezintă imunitate. • sil. *a-u-*. pl. *-i, -e.* /***auto***¹-+ ***imun***; cf. engl. *autoimmune.*

autoimunitáte *s.f.* (*biol.*) Proces patologic care constă în producerea de anticorpi îndreptați împotriva propriilor constituenți ai organismului. • /***auto***¹-+ ***imunitate.***

autoimunizáre *s.f.* (*med.*) Producere de anticorpi față de substanțele propriului organism. • sil. *a-u-*. pl. *-ări.* /***auto***¹-+ ***imunizare.***

autoincendiá *vb. I. tr., refl.* A-și da singur foc și din proprie voință (pentru a ameninț, pentru a avea un beneficiu bănesc etc.). *S-a autoincendiat în fața sediului întreprinderii.* <> (*cu pron. în dat.*) *Își autoincendiază automobilul, ca să înșele societatea de asigurări.* • sil. *a-u-; -di-a.* prez.ind. *-iez.* /***auto***¹-+ ***incendia.***

autoincendiére *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *autoincendia* și rezultatul ei. *Autoincendierea, mijloc de protest al budiștilor împotriva regimului* (PER.). • *sil. a-u-; -di-e-.* pl. *-i.* /v. ***autoincendia.***

autoinductánță *s.f.* (*fiz.*) Autoinducție. • sil. *a-u-*. pl. *-e.* /***auto***¹-+ ***inductanță.***

autoindúcție *s.f.* (*fiz.*) Fenomen de producere a unei forțe electromotoare într-un circuit din cauza cîmpului magnetic al curentului electric variabil care trece prin el; selfinducție. • sil. *a-u-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***auto-induction.***

autoinfécție *s.f.* (*med.*) Infectare a unui organism cu microbii nepatogeni pe care îi poartă în sine și care devin la un moment dat patogeni. • sil. *a-u-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***auto***¹-+ ***infecție***; cf. fr. *auto-infection.*

autoinfestáție *s.f.* (*med.*) Infestație cu forme infecțioase ale unui parazit care se găsește deja în organism. • sil. *a-u-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***auto***¹-+ ***infestație.***

autoinoculá *vb. I. tr.* (*compl. indică seruri*) A-și inocula singur. <> Fig. *Și-a autoinoculat aceste idei prostești și, acum, nu mai scapă de obsesii.* • sil. *a-u-*. prez.ind. *-ez.* /***auto***¹-+ ***inocula.***

autoinstruí *vb. IV. refl.* A se instrui singur. • prez. ind. *-iesc.* /***auto***¹-+ ***instrui.***

autoinstruíre *s.f.* Faptul de *a se autoinstrui.* • pl. *-i.* /v. ***autoinstrui.***

autointitulá *vb. I. refl.* A-și atribui un nume, un titlu (uneori, în mod nejustificat); a se autodenumi. *Așa-zise „drame de tip nou", care se autointitulează „de avangardă"* (PER.). • sil. *a-u-*. prez.ind. *-ez.* /***auto***¹-+ ***intitula.***

autointituláre *s.f.* Faptul de *a se autointitula.* • sil. *a-u-*. pl. *-ări.* /v. ***autointitula.***

autointoxicáție *s.f.* (*med.*) Intoxicație provocată ca urmare a formării de substanțe toxice în propriul organism. • sil. *a-u-; -ți-e.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***auto-intoxication.***

autoinvitá *vb. I.* A se invita la cineva sau undeva, la o întîlnire, la o manifestare, fără a aștepta o invitație de la gazde, de la organizatori etc. • sil. *a-u-*. prez. ind. *-invít.* /***auto***¹- + ***invita.***

autoironíe *s.f.* Ironie la adresa propriei persoane, îndreptată asupra propriilor realizări sau nerealizări etc. *Are un dezvoltat simț al autoironiei.* • sil. *a-u-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***auto***¹-+ ***ironie.***

autoironizá *vb. I. refl.* A se supune autoironiei, a se ironiza pe sine însuși. • sil. *a-u-*. prez.ind. *-ez.* /***auto***¹-+ ***ironiza.***

autoironizáre *s.f.* Faptul de *a se autoironiza.* • sil. *a-u-*. pl. *-ări.* /v. ***autoironiza.***

autoizolá *vb. I. refl.* A se izola pe sine însuși, de bunăvoie. *Nemulțumit, s-a autoizolat de cei din jur.* • sil. *a-u-*. prez.ind. *-ez.* /***auto***¹-+ ***izola.***

autoizoláre *s.f.* Acțiunea de *a se autoizola* și rezultatul ei. • sil. *a-u-*. pl. *-ări.* /v. ***autoizola.***

autoizotérmă *s.f.* Mașină de transport dotată cu o instalație specială, care menține o temperatură constantă. *Autoizoterma... era sigilată* (PER.). • sil. *a-u-*. pl. *-e.* /***auto***²-+ ***izotermă.***

autoîncărcător *s.n.* **1** Autovehicul care încarcă automat mărfuri, obiecte etc. **2** Autovehicul pentru transportul pe distanțe scurte al unor materiale. • sil. *a-u-*. pl. *-oare.* /***auto***¹-+ ***încărcător.***

autoîncîntáre *s.f.* Automulțumire. • sil. *a-u-*. pl. *-ări.* /***auto***¹-+ ***încîntare.***

autoînsămînțá *vb. I. refl.* (*despre plante*) A se însămînța natural, prin căderea și fixarea semințelor într-un loc fertil. • sil. *a-u-*. prez.ind. pers. 3 *-ează.* /***auto***¹-+ ***însămînța.***

autoînsămînțáre *s.f.* (*bot.*) Faptul de *a se autoînsămînța.* • sil. *a-u-*. pl. *-ări.* /v. ***autoînsămînța.***

autojustificá *vb. I. refl.* A se justifica față de sine însuși. • sil. *a-u-*. prez.ind. *-justífic.* /***auto***¹-+ ***justifica***; cf. fr. *auto-justifier.*

autojustificáre *s.f.* Faptul de *a se autojustifica.* • sil. *a-u-*. pl. *-ări.* /v. ***autojustifica.***

autokărt *s.n., adj.* v. autocart.

autolaboratór *s.n.* Laborator instalat într-un autovehicul. • sil. *a-u-*. pl. *-oare.* /***auto***²-+ ***laborator.***

autolatríe *s.f.* (*înv.*) Adorare a propriei persoane. ◆ Exagerare a eului propriu. • sil. *a-u-*. g.-d. *-iei.* /<it. ***autolatria***; cf. gr. *αὐτός* „sine însuși", *λατρεία* „adorare, cult".

autolibrárie *s.f.* Librărie (mobilă) instalată într-un autovehicul. • sil. *a-u-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***auto***²-+ ***librărie.***

autoliníști *vb. IV. refl.* A se liniști pe sine însuși. ◆ Ext. A deveni pasiv și lipsit de vigilență în urma unor reușite, în urma unui mare stres care epuizează fizic și psihic organismul. • sil. *a-u-*. prez.ind. *-esc.* /***auto***¹-+ ***liniști.***

autoliníștire *s.f.* **1** Acțiunea de *a se autoliniști* și rezultatul ei. **2** (*psih.*) Proces de conștiință prin care o persoană își judecă propriile fapte, motivîndu-le, pentru a găsi împăcarea cu sine. • sil. *a-u-*. pl. *-i.* /v. ***autoliniști.***

autolít *s.n.* (*geol.*) Rocă magmatică înglobată în altă rocă, împreună provenind din aceeași magmă (inițială). • sil. *a-u-*. pl. *-e.* /<fr. ***autolithe.***

autolític, -ă *adj.* (*geol.*) Care ține de autoliză, care se referă la autoliză. • sil. *a-u-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***autolytique.***

autolízá *s.f.* (*biol.*) **1** Proces spontan de degradare enzimatică a unor celule, a unui țesut sau a unui organism sub acțiunea enzimelor proprii. **2** Distrugere a celulelor de către serul sangvin propriu. • sil. *a-u-*. pl. *-e.* /<fr. ***autolyse***, engl. ***autolysis***; cf. gr. *αὐτός* „sine însuși", *λύσις* „distrugere".

autoluminatór, -oáre *adj.* (*despre geamuri*) Care are proprietatea de a-și schimba culoarea la diferite ore ale zilei, în funcție de intensitatea luminii. • sil. *a-u-*. pl. *-oare.* /***auto***¹-+ ***luminator.***

automacará *s.f.* Macara montată pe șasiul unui autocamion, folosită la lucrări de depanare, de încărcare, de transport etc. • sil. *a-u-*. pl. *-ale.* /***auto***²-+ ***macara,*** după germ. *Autokran*, rus. *автокран*; cf. fr. *auto-grue.*

automacaragíu *s.n.* (*ind.*) Muncitor care lucrează cu automacaraua. • sil. *a-u-*. pl. *-gii.* /***auto***²-+ ***macaragiu.***

automagazím *s.n.* Magazin (mobil) amenajat într-un autovehicul. • sil. *a-u-*. pl. *-e.* /***auto***²-+ ***magazin.***

automasáj *s.n.* Masaj făcut de sine însuși. • sil. *a-u-*. pl. *-e.* /***auto***¹-+ ***masaj.***

automát, -á *adj., s.n.* (*tehn.*) **I** *adj.* **1** (*despre aparate, mașini etc.*) Care este acționat printr-un dispozitiv mecanic sau electronic, fără intervenția directă a omului. *Strung automat.* <> *Sistem automat în circuit închis* = sistem care controlează îndeplinirea comenzilor și înlătură eventualele abateri; sistem care este capabil de autoverificare, de autoreglare și de autoadaptare. *Pilot automat* (*de comandă*) = mecanism folosit la bordul navelor sau al aeronavelor care, plecînd de la datele furnizate de un sistem de navigație, permite deplasarea pe o rută prestabilită, fără intervenția pilotului. *Cîntar automat* v. cîntar. *Pian automat* v. pian. ◆ (*despre anumite operații*) Care se efectuează prin acțiunea unui dispozitiv mecanic, electronic etc. *Conectare automată la rețea.* <> (*adv.*) *Sistemul se deblochează automat.* **2** (*milit.*) *Armă automată* (*și subst. n.*) = armă de foc la care armarea, extragerea tubului gol și reîncărcarea se fac fără intervenția omului. ◆ Restr. Pistol-mitralieră. *Unii actori stau numai cu automatul în mînă și împușcă la infinit, fără să omoare pe nimeni.* **3** Fig. (*despre manifestări sau despre acțiuni ale oamenilor*) Care se face, se execută de la sine, în mod reflex, fără participarea rațiunii sau a voinței. *Gest automat.* <> (*adv.*) *Răspunde automat.* ◆ (*adv.*) Care se întîmplă într-un timp scurt, drept consecință a unui alt fapt. *Creșterea prețului la gaze duce automat la mărirea tuturor prețurilor.* **II** *s.n.* **1** Aparat sau mașină care, după primirea unei comenzi, efectuează o anumită operație sau un complex de operații fără intervenția omului. ◆ (*mec.; la motoarele de automobil*) Dispozitiv cu ajutorul căruia se pornește motorul. ◆ (*inform.*) Model matematic folosit pentru studiul echipamentelor și al proceselor de prelucrare a informației numerice, constituind abstractizarea unui dispozitiv de prelucrare a informației. <> *Automat programabil* = echipament de prelucrare a informației, care este folosit pentru aplicații în timp real, avînd un limbaj de programare simplificat și oferind posibilități de conexiune cu calculatoare numerice. ◆ (*cib.*) Sistem definit de o mulțime de semnale de intrare, de stări interne și de semnale de ieșire, astfel că pentru orice semnal care intră în sistem, acesta produce un semnal de ieșire care depinde de starea internă în care se găsește sistemul. **2** Aparat care conține dulciuri, băuturi răcoritoare, cafea etc. pentru vînzare, distribuite prin declanșarea unui dispozitiv special în urma introducerii de monede într-un orificiu și apăsarea pe un buton. ◆ Spec. Aparat pentru jocuri (de noroc). **3** Fig. Persoană lipsită de voință și de inițiativă, care face totul mecanic. *Nu are nici*

un pic de sensibilitate, este un automat. • sil. *a-u-*. pl. *-ți, -te.* /<fr. ***automate***, germ. ***Automat***.

automátic, -ă *adj., s.f.* **I** *adj.* **1** (*tehn.*) Care funcționează singur, cu ajutorul unui mecanism, fără intervenția omului. **2** Fig. Care se face de la sine, în mod automat. *[Labele urșilor]... se ridică și se așază cu o regularitate automatică* (ANG.). <> (*adv.*) *Învață automatic niște lucruri care nu aveau să-i fie niciodată de folos.* **II** *s.f.* Ramură a științei și a tehnicii care se ocupă cu studiul metodelor și al mijloacelor de conducere automată a proceselor tehnice (fără participarea directă a omului). • sil. *a-u-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***automatique***.

automatician, -ă *s.m., s.f.* (*tehn.*) Automatist. • sil. *a-u-*; *-ci-an*. pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***automaticien***.

automatísm *s.n* **1** Caracterul a ceea ce este automatic; mișcare (ca) de automat. **2** (*fiziol., psih.*) Posibilitate a organismului uman și animal (căpătată pe bază de deprindere) de a repeta întocmai anumite mișcări, fără o dirijare conștientă a lor și cu o cît mai mică risipă de energie. <> *Automatism ambulatoriu* v. ambulatoriu. ◆ Concr. Mișcare, gest stereotip la care nu participă conștiința. *Datul din picior este deja, la el, un automatism.* ◆ Ext. Expresie repetată inconștient (la infinit). *Automatisme lingvistice.* **3** (*a. plast.*) Modalitate de creație a suprarealiștilor, în care opera este realizată prin mișcarea automată a mîinii. • sil. *a-u-*. pl. *-e.* /<fr. ***automatisme***.

automatíst, -ă *s.m., s.f.* (*tehn.*) Specialist în automatică. • sil. *a-u-*. pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***automatiste***.

automatizá *vb. I.* **1** *tr.* A modifica un aparat sau un dispozitiv component al acestuia, pentru a funcționa automat. **2** *tr.* (*tehn.; compl. indică întreprinderi, societăți etc.*) A înzestra cu aparatură, cu utilaje automate <> (*glum.; refl.*) *De cînd cu mixerele astea, ne-am automatizat și noi.* **3** *refl.* Fig. (*despre acțiuni, gesturi, mișcări etc.*) A dobîndi caracter de automat. *Ai impresia că gesturile unor oameni s-au automatizat.* • sil. *a-u-*. prez.ind. *-ez.* /<fr. ***automatiser***.

automatizáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a* (*se*) *automatiza* și rezultatul ei; folosire a automatelor în procesul de producție. **2** (*psih.*) *Automatizarea acțiunilor psihomotorii* = proces de transformare, prin exercițiu, a acțiunilor instituite și conduse conștient în acțiuni relativ detașate de decizia și controlul conștient. • sil. *a-u-*. pl. *-ări.* /v. ***automatiza***.

automatizát, -ă *adj.* **1** (*despre întreprinderi, societăți etc.*) Care este înzestrat cu aparatură, cu utilaje automate. **2** (*despre aparate sau despre părți componente ale lor*) Care este modificat pentru a funcționa automat. **3** Fig. (*despre gesturi, deprinderi etc.*) Care dobîndește caracter de automat, de robot; care pare lipsit de sentimente, de sensibilitate. *Părea a fi un robot; gesturile lui erau automatizate, indiferente.* • sil. *a-u-*. pl. *-ți, -te.* /v. ***automatiza***.

automăturătoáre *s.f.* Autovehicul pentru măturatul străzilor. • sil. *a-u-*. pl. *-ori.* /***auto***²-+ ***măturătoare***.

automedicáție *s.f.* (*med.*) Tratament medicamentos inițiat de un bolnav pentru sine, fără recomandarea medicului. *În folosirea medicamentelor psihotrope trebuie evitată automedicația* (PER.). • sil. *a-u-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***automédication***; cf. gr. *αὐτός* „sine însuși", lat. *medicatĭo, -onis* „medicație".

autometamorfísm *s.n.* (*geol.*) Proces de transformare a rocilor eruptive consolidate sub influența soluțiilor fierbinți, provenite din propria lor magmă. • /sil. *a-u-*. <fr. ***autométamorphisme***.

automistificá *vb. I. refl.* A-și înșela propria persoană. • sil. *a-u-*. prez.ind. *-mistífic.* /***auto***¹-+ ***mistifica***.

automistificáre *s.f.* Faptul de *a se automistifica*. • sil. *a-u-*. pl. *-ări.* /v. ***automistifica***.

automișcáre *s.f.* **1** Mișcare care își are cauza în însuși obiectul care se mișcă. **2** (Stare de) mișcare, dezvoltare neîntreruptă, continuă a naturii și a componentelor societății, cauzată de contradicțiile interne proprii. • sil. *a-u-*. pl. *-ări.* /***auto***¹-+ ***mișcare***.

automitraliéră *s.f.* (*milit.*) Automobil blindat, prevăzut cu un tun și cu mai multe mitraliere. • sil. *a-u-*; *-li-e-*. pl. *-e.* /***auto***²-+ ***mitralieră***.

automnál, -ă *adj.* v. autumnal.

automobíl, -ă *s.n., adj.* **1** *s.n.* Autovehicul cu caroserie închisă sau deschisă, cu suspensie elastică pe patru (rar, trei sau șase) roți pneumatice, mișcat de un motor cu explozie internă, cu aburi, cu electricitate sau cu aer comprimat, care este folosit în special la transportul de persoane. <> (*milit.*) *Automobil blindat* v. blindat. *Automobil convertibil* v. convertibil. <> Compuse: *automobil-capcană* = automobil folosit în atentate teroriste, cu material exploziv la bord, care este plasat în locuri publice unde urmează a fi detonat; *automobil-caravană* = autovehicul adaptat pentru a servi ca locuință, rulotă de camping etc. **2** *adj.* (*despre vehicule*) Care se mișcă cu ajutorul unui motor propriu. • sil. *a-u-*. pl. *-i, -e.* și (*înv.*) *otomobíl, -ă adj., s.n.* /<fr. ***automobile***, germ. ***Automobil***.

automobilísm *s.n.* **1** (*sport*) Sport în care concurenții conduc automobile în competiții pentru a stabili performanțe. ◆ Ext. Turism cu automobilul. **2** (*tehn.*) Ramură a cercetării și tehnicii care se ocupă cu producerea, construcția unor noi tipuri de automobil. **3** Tehnică de întreținere optimă a unui automobil. • sil. *a-u-*. și (*înv.*) *otomobilísm s.n.* /<fr. ***automobilisme***.

automobilíst, -ă *s.m., s.f.* **1** Persoană care practică automobilismul. **2** Persoană care conduce un automobil. **3** Specialist în automobilism. • sil. *a-u-*. pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***automobiliste***.

automobilístic, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* Care ține de automobil sau de automobilism, care se referă la automobil sau la automobilism. **2** *s.f.* Ramură a cercetării științifice și tehnice care se ocupă cu studiul producerii unor noi tipuri de automobil. • sil. *a-u-*. pl. *-ci, -ce.* /***automobilist*** + *-ic*; cf. it. *automobilistico*.

automodél *s.n.* Autovehicul în miniatură, prevăzut cu un sistem de propulsie și de comandă. • sil. *a-u-*. pl. *-e.* /***auto***²-+ ***model***; cf. fr. *auto-modèle*.

automodelá¹ *vb. I. refl.* A se modela pe sine însuși. • sil. *a-u-*. prez.ind. *-ez.* /***auto***¹-+ ***modela***.

automodelá² *vb. I. tr.* (*auto.; compl. indică automobile*) A proiecta și a construi. • sil. *a-u-*. prez.ind. *-ez.* /***auto***²-+ ***modela***.

automodelăre¹ *s.f.* Faptul de *a se automodela*. • sil. *a-u-*. pl. *-ări.* /v. ***automodela***¹.

automodelăre² *s.f.* Acțiunea de *a automodela* și rezultatul ei. • sil-*a-u-*. pl. *-ări.* /v. ***automodela***².

automodelísm *s.n.* (*sport*) Ramură sportivă tehnică-aplicativă care se ocupă cu construirea de automodele. • sil. *a-u-*. /***automodel*** + *-ism*; cf. fr. *automodélisme*.

automodelíst, -ă *s.m., s.f.* Persoană care practică automodelismul. • sil. *a-u-*. pl. *-iști, -iste.* /***automodel[ism]*** + *-ist*; cf. fr. *automodéliste*.

automorfísm *s.n.* (*mat.*) Izomorfism care rezultă din aplicarea unei mulțimi asupra ei înseși. • sil. *a-u-*. /<fr. ***automorphisme***.

automortificá *vb. I. refl.* A se mortifica pe sine însuși. • sil. *a-u-*. prez.ind. *-mortífic.* /***auto***¹-+ ***mortifica***.

automortificáre *s.f.* Faptul de *a se automortifica*. • sil. *a-u-*. pl. *-ări.* /v. ***automortifica***.

automotór *s.n.* (*ferov.*) Vehicul de cale ferată autopropulsat, folosit pentru transportul rapid de călători. <> (*adj.*) *Tren automotor* = tren local sau de lux, format din unul sau din două vagoane, care utilizează un motor propriu în locul locomotivei. • sil. *a-u-*. pl. *-oare.* /<fr. ***automoteur***.

automulțumíre *s.f.* Mulțumire de sine (nu întotdeauna justificată, adesea exagerată) la care ajunge cineva în urma unor reușite (de multe ori fără a aștepta aprecierile celorlalți) și care duce la suficiență, stagnare, lipsă de vigilență sau la regres; autoîncîntare. • sil. *a-u-*. /***auto***¹-+ ***mulțumire***.

automutilá *vb. I. refl.* A se mutila singur, intenționat (de obicei pentru a se sustrage de la îndeplinirea unor obligații sau ca urmare a unui dereglaj psihic). • sil. *a-u-*. prez.ind. *-ez.* /***auto***¹-+ ***mutila***.

automutiláre *s.f.* Acțiunea de *a se automutila* și rezultatul ei. **1** (*med.*) Mutilare, rănire (cu un obiect) a propriei persoane sau manifestare de autopedepsire întîlnită în depresiile profunde și în schizofrenie. **2** Mutilare a propriului corp provocată voluntar în scopul obținerii unui avantaj. *Automutilarea soldaților pe front era pedepsită de curtea marțială.* • sil. *a-u-*. pl. *-ări.* /v. ***automutila***; cf. gr. *αὐτός* „sine însuși", lat. *mutilatĭo, -onis* „mutilare".

automutlát, -ă, *adj., s.m. s.f.* (Persoană) care s-a mutilat singură. • sil. *a-u-*. pl. *-ți, -te.* /v. ***automutila***.

autonegá *vb. I. refl.* A se nega pe sine însuși. • sil. *a-u-*. prez.ind. *-nég.* /***auto***¹- + ***nega***.

autonegáre *s.f.* Faptul de *a se autonega*. • sil. *a-u-*. pl. *-ări.* /v. ***autonega***.

autoním, -ă *adj.* (*despre lucrări, opere artistice etc.*) Care este publicat sub numele adevărat al autorului. • sil. *a-u-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***autonyme***.

autonóm, -ă *adj.* **1** (*despre state, ținuturi etc.*) Care se bucură de autonomie, care are conducere proprie. *Regiune autonomă.* ◆ Restr. Care se administrează singur, deși aparține unei organizații (politice, economice etc.) mai vaste. *Regie autonomă.* **2** Fig. (*despre oameni*) Care este liber, care nu depinde de nimeni; independent. *Tinerii tind să fie autonomi.* • sil. *a-u-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***autonome***, it. ***autonomo***; cf. gr. *αὐτόνομος*.

autonomíe *s.f.* **1** (*polit.*) Drept (al unui stat, al unei regiuni, al unei naționalități sau al unei minorități etc.) de a se administra singur în anumite domenii, cu excepția celor de competența organelor centrale ale statului. <> *Autonomie locală* = autonomie pe care statul o recunoaște unităților teritoriale mai mici (comune, județe etc.) și care cuprinde și dreptul de a adopta o orientare politică și administrativă independentă de cea a statului și a organelor sale centrale. *Autonomie universitară* = dreptul universităților publice de a lua singure anumite hotărîri legate de procesul de învățămînt, de programe științifice, de încadrarea și promovarea personalului didactic, de repartizarea fondurilor etc. **2** (*econ.*) *Autonomie financiară* = situație a unui serviciu care își stabilește singur încasările și cheltuielile, avînd gestiune financiară independentă de aceea a organului care l-a creat și care îl controlează. **3** (*fiziol.*) Funcționare independentă a unui organ sau a unui sistem, nesubordonată controlului voluntar. <> (*psih.*) *Autonomia voinței* = libertate a voinței pe baza legilor morale interne, independent de cauzele externe sau de pornirile afective. **4** Fig. Situație a persoanei care nu depinde de nimeni, care are deplină libertate în acțiunile sale și se supune legilor, normelor proprii, dispunînd liber de propria voință; libertate de acțiune sau de dezvoltare. *Regizorul a pretins autonomie totală pînă la încheierea filmărilor.* **5** (*tehn.*) Distanță maximă sau timp maxim pe care o poate parcurge un vehicul cu motor (avion, navă etc.), fără a avea nevoie să se alimenteze cu combustibil. ◆ Capacitate a unui mecanism de a funcționa o anumită perioadă de timp fără a se alimenta cu energie. *Generatorul are o autonomie de 15 minute.* **6** (*a. plast., lit.*) *Autonomia artei* (sau *a esteticului*) = diferențiere a artei și a valorilor ei de celelalte forme ale conștiinței sociale și de valorile corespunzătoare acestora. • sil. *a-u-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***autonomie***, it. ***autonomia***; cf. gr. *αὐτονομία*.

autonomísm *s.n.* **1** Tendință spre autonomie. **2** (*polit.*) Concepție avînd ca principiu autonomia. ◆ Spec. Sistem de organizare politică, economică, administrativă bazată pe autonomism. **3** (*a. plast., lit.*) Atitudine teoretică ce exagerează autonomia esteticului. • sil. *a-u-*. /<fr. ***autonomisme***, it. ***autonomismo***.

autonomíst, -ă *s.m., s.f.* Adept al autonomismului. • sil. *a-u-*. pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***autonomiste***.

autonomístic, -ă *adj.* Care este caracteristic autonomiștilor; de autonomist. • sil. *a-u-*. pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***autonomistisch***.

autonomizá *vb. I. tr., refl.* A face să fie autonom, a deveni autonom. • sil. *a-u-*. prez.ind. *-ez.* /***autonom*** + *-iza*; cf. fr. *autonomiser*.

autonomizáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *autonomiza* și rezultatul ei. • sil. *a-u-*. pl. *-ări.* /v. ***autonomiza***.

autoobservá *vb. I. refl.* (*psih.*) A-și analiza propria persoană și viață (psihică). A-și observa propria conștiință. • sil. *a-u-*. prez.ind. *-obsérv.* /***auto***¹- + ***observa***.

autoobserváre *s.f.* (*psih.*) Faptul de *a se autoobserva*; analizare a vieții psihice proprii; introspecție. • sil. *a-u-*. pl. *-ări.* /v. ***autoobserva***.

autoobservație *s.f.* (*psih.*) Autoobservare. • sil. *a-u-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***auto***¹-+ ***observație***.

autoobstácol *s.n.* (*psih.*) Obstacol pe care cineva și-l creează singur, fără voie. • sil. *a-u-*. pl. *-e.* /***auto***¹- + ***obstacol***.

autoorganizáre *s.f.* Organizare a unei structuri, a unui organism etc., independentă de factori externi. ◆ (*biol., psih.*) Caracteristică logică a sistemelor evolutive (biologice, psihice, sociale) de a-și elabora

noi forme de organizare, noi metode sau structuri interne. • sil. *a-u-*. /***auto***[1]-+ ***organizare***.

autooscilație *s.f.* (*telec.*) Oscilație electrică întreținută, spontană și nedorită, care se poate produce în aparatele electronice din cauza unui cuplaj parazit între circuite. • sil. *a-u-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***autooscillation***.

autooxidáre *s.f.* (*chim.*) Oxidare lentă numai sub acțiunea oxigenului din aer, la temperatură ordinară. • sil. *a-u-*. pl. *-ări*. /***auto***[1]-+ ***oxidare***, după fr. *autooxydation*.

autopastișá *vb. I. refl.* (*despre artiști*) A copia genul sau procedeele artistice folosite în lucrările proprii. *Este oare firesc ca un foarte tînăr poet... să se autopastișeze?* (PER.). • sil. *a-u-*. prez.ind. *-ez*. /***auto***[1]-+ ***pastișa***.

autopastișáre *s.f.* (*lit.*) Acțiunea de *a se autopastișa* și rezultatul ei. • sil. *a-u-*. pl. *-ări*. /v. ***autopastișa***.

autopastíșă *s.f.* (*lit.*) Pastișă a propriilor creații. *Nu poate continua experiența... fără riscul de a transforma în manieră, adică în autopastișă* (PER.). • sil. *a-u-*. pl. *-e*. /***auto***[1]-+ ***pastișă***.

autopedepsíre *s.f.* Faptul de a se pedepsi singur. • sil. *a-u-*. pl. *-i*. /***auto***[1]-+ ***pedepsire***.

autoperfecționá *vb. I. refl.* A se perfecționa prin eforturi proprii. • sil. *a-u-*; *-ți-o-*. prez.ind. *-ez*. /***auto***[1]-+ ***perfecționa***.

autoperfecționáre *s.f.* Acțiunea de *a se autoperfecționa* și rezultatul ei. *Talentul adevărat nu-i lipsit niciodată de simțul autoperfecționării continue* (PER.). • sil. *a-u-*; *-ți-o-*. pl. *-ări*. /v. ***autoperfecționa***.

autopérie *s.f.* Vehicul prevăzut cu perii, pentru curățarea străzilor. • sil. *a-u-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***auto***[2]-+ ***perie***.

autopersiflá *vb. I refl.* A se persifla pe sine însuși. • sil. *a-u-*. prez.ind. *-ez*. /***auto***[1]-+ ***persifla***.

autopersifláre *s.f.* Acțiunea de *a se autopersifla* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***autopersifla***.

autopilót *s.m.* (*aeron., auto.*) Pilot automat. • sil. *a-u-*. pl. *-ți*. /<fr. ***autopilote***, germ. ***Autopilot***.

autoplástic, -ă *adj.* (*med.*) Care ține de autoplastie, care se referă la autoplastie. • sil. *a-u-*. pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***autoplastique***.

autoplastíe *s.f.* (*chir.*) Transfer chirurgical al unui țesut, al unui fragment de organ sau al unui organ distrus (sau bolnav) dintr-o regiune a corpului în altă regiune a corpului aceluiași individ. • sil. *a-u-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***autoplastie***, it. ***autoplastia***; cf. gr. *αὐτός* „însuși”, *πλάσσω* „a modela, a forma”.

autoplúg *s.n.* Dispozitiv împins de un autovehicul (în special de un camion) pentru spălarea străzilor vara și pentru deszăpezirea lor iarna. • sil. *a-u-*. pl. *-uri*. /***auto***[2]-+ ***plug***.

autopolenizáre *s.f.* (*bot.*) Polenizare a florilor închise cu propriul lor polen, rezultat din staminele aceleiași flori în care se află și pistilul; cleistogamie. • sil. *a-u-*. pl. *-ări*. /***auto***[1]-+ ***polenizare***, după fr. *autopollinisation*.

autopoliploíd, -ă *adj., s.m., s.f.* (*biol.*) (Organism) care are mai mult de două serii de cromozomi omologi, rezultați prin multiplicarea numărului de bază. • sil. *a-u-*. pl. *-izi, -ide*. /<fr. ***autopolyploïde***.

autopómpă *s.f.* (*tehn.*) Pompă (de incendiu) montată pe un autocamion și acționată de motorul acestuia. • sil. *a-u-*. pl. *-e*. /<fr. ***autopompe***.

autopormíre *s.f.* (*mec.; în legătură cu motoarele asincrone*) Fenomen de reintrare automată în funcționare normală. • sil. *a-u-*. pl. *-i*. /***auto***[1]- + ***pornire***.

autoportrét *s.n.* **1** (*lit.*) Prezentare a propriei persoane în proză sau versuri, cuprinzînd atît aspectul fizic, cît și, mai ales, calitățile morale. **2** (*a. plast.*) Prezentare a propriei persoane a artistului, prin mijloace specifice; portret al unui artist, realizat de el însuși. • sil. *a-u-*. pl. *-e*. /***auto***[1]-+ ***portret***; cf. fr. *autoportrait*.

autopregătíre *s.f.* Totalitatea acțiunilor întreprinse de un subiect pentru obținerea unor rezultate deosebite. ◆ (*psih.*) Luptă cu sine însuși în vederea ameliorării unor rezultate aflate la limita superioară a posibilităților fizice și psihice. • sil. *a-u-*. /***auto***[1]-+ ***pregătire***.

autoprezentá *vb. I. refl.* A se prezenta drept cineva sau ceva. *El s-a autoprezentat drept contabil-șef*. • sil. *a-u-*. prez.ind. *-prezínt*. /***auto***[1]-+ ***prezenta***.

autoproclamá *vb. I. refl.* A se proclama singur, a se învesti cu anumite titluri. • sil. *a-u-*. prez.ind. *-proclám*. /***auto***[1]-+ ***proclama***.

autoproclamáre *s.f.* Faptul de *a se autoproclama*. • sil. *a-u-*. pl. *-ări*. /v. ***autoproclama***.

autoprogramá *vb. I. refl.* (*despre mașini, aparate, dispozitive etc.*) A se programa automat, fără intervenție din exterior. ◆ Analog. (*despre oameni*) A-și alcătui singur un program de activitate. • sil. *a-u-*. prez. ind. *-ez*. /<fr. ***autoprogrammer***.

autoprogramáre *s.f.* Faptul de *a se autoprograma*. • sil. *a-u-*. pl. *-ări*. /v. ***autoprograma***.

autoproiectór *s.n.* (*tehn.*) Proiector montat pe un autovehicul. • sil. *a-u-*. pl. *-oare*. /<fr. ***autoprojecteur***.

autopropulsá *vb. I. refl.* (*despre vehicule, mașini etc.*) A se deplasa folosind o sursă proprie de energie. • sil. *a-u-*. prez.ind. *-ez*. /***auto***[1]- + ***propulsa***.

autopropulsát, -ă *adj.* (*despre vehicule, mașini etc.*) Care se deplasează prin utilizarea unei surse proprii de energie. • sil. *a-u-*. pl. *-ți, -te*. /***auto***[1]-+ ***propulsat***; cf. fr. *autopropulsé*.

autopropúlsie *s.f.* (*tehn.*) Propulsie a unui vehicul realizată cu echipament special (motor, reactor, vele etc.) propriu. • sil. *a-u-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***autopropulsion***.

autopropulsór, -oáre *adj., s.n.* (*tehn.*) (Dispozitiv) care asigură autopropulsia. • sil. *a-u-*. pl. *-oare*. /<fr. ***autopropulseur***.

autopropúne *vb. III. refl.* A se propune singur (pentru o funcție, o demnitate, o sarcină etc.). • sil. *a-u-*. prez.ind. *-propún*. /***auto***[1]- + ***propune***.

autoprotectór, -oáre *adj.* (*despre obiecte*) Care se autoprotejează. *Tub cinescop autoprotector* (PER.). • sil. *a-u-*. pl. *-ori, -oare*. /***auto***[1]-+ ***protector***.

autoprotejá *vb. I. refl.* A se proteja prin mijloace proprii. *Diverse viețuitoare se autoprotejează împotriva frigului* (PER.). • sil. *a-u-*. prez.ind. *-ez*. /***auto***[1]- + ***proteja***.

autoprotejáre *s.f.* Acțiunea de *a se autoproteja* și rezultatul ei. • sil. *a-u-*. pl. *-ări*. /v. ***autoproteja***.

autoproteját, -ă *adj.* Care se protejează prin mijloace proprii. • sil. *a-u-*. pl. *-ți, -te*. /***auto***[1]- + ***protejat***; cf. fr. *autoprotégé*.

autopsiá *vb. I. tr.* (*med.*) A face o autopsie. • sil. *a-u-*; *-si-a*. prez.ind. *-iez*. /<fr. ***autopsier***.

autopsiát, -ă *adj.* (*med.; despre cadavre*) Care a suferit o autopsie, căruia i s-a făcut o autopsie. • sil. *a-u-*; *-si-at*. pl. *-ți, -te*. /v. ***autopsia***.

autopsíe *s.f.* **1** (*med.*) Disecție a unui cadavru și examinare anatomică a organelor lui interne pentru a stabili cauza morții sau pentru studiu; necropsie. ◆ Fig. Cercetare amănunțită. *Economistul a făcut o autopsie a situației financiare a fabricii*. **2** (*filos.*) Stare de contemplare a dumnezeirii, în care spiritul contemplator își pierde individualitatea. • sil. *a-u-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***autopsie***, it. ***autopsia***; cf. gr. *αὐτοψία* <gr. *αὐτός* „însuși”, *ὄψις* „vedere”.

autopsiér, -ă *s.m., s.f.* (*med.*) Medic sau asistent medical specializat în autopsii. • sil. *a-u-*; *-si-er*. pl. *-i, -e*. /***autopsie*** + ***-er***.

autopsiére *s.f.* Acțiunea de *a autopsia* și rezultatul ei. • sil. *a-u-*; *-si-e-*. pl. *-i*. /v. ***autopsia***.

autopuniție *s.f.* (*psih.*) Conduită a unor persoane afectate de nevroze sau de psihoze, care suferă de un sentiment de culpabilitate nemotivat, cu risc de automutilare sau chiar de suicid. • sil. *a-u-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***autopunition***; cf. gr. *αὐτός* „sine însuși”, lat. *punitio, -onis* „pedeapsă”.

autór, -oáre *s.m., s.f* **1** Persoană care creează o operă literară, artistică, științifică sau publicistică. ◇ *Drept de autor* = *a*) totalitatea normelor juridice care reglementează relațiile sociale stabilite în legătură cu creația unei opere literare, artistice sau științifice; *b*) totalitatea drepturilor morale și materiale recunoscute de lege creatorului unei astfel de opere; *c*) concr. sumă de bani care revine creatorului unei opere literare, artistice sau științifice din vînzarea, reprezentarea, reproducerea sau executarea operei. *Coală de autor* v. coală. *Autor dramatic* v. dramatic. *A lua* (*pasaje* sau *idei*) *dintr-un autor* v. lua. *Pluralul autorului* v. plural. ◇ Expr. (*fam.*) *După unii autori* = potrivit părerilor unora. ◆ Spec. Scriitor; romancier; dramaturg. *Autorii antici*. ◆ (*cinemat.*) Scenarist. ◆ (*muz.*) Compozitor. **2** Persoană care face, care produce sau comite ceva. *Este autorul unei inițiative de salvare a monumentului istoric*. ◇ *Autor moral* = persoană care influențează pe o alta la săvîrșirea unei acțiuni. ◆ Creator, fondator. *Autorul unei fundații culturale*. ◆ Inventator. *J. Watt este autorul mașinii cu aburi*. ◆ Spec. Persoană care săvîrșește o infracțiune; făptaș. *Autorul accidentului a fugit de la locul faptei*. **3** (*bis.*) (Atribut al lui) Dumnezeu, Creatorul. • sil. *a-u-*. pl. *-ori, -oare*. și (*înv.*) *autóre, avtór, s.m.* /<fr. ***auteur***, lat. ***auctor, -oris***, germ. ***Autor***.

autoradiocasetofón *adj.* (*electron.*) Radiocasetofon pentru automobile. • sil. *a-u-*; *-di-o-*. pl. *-oane*. /***auto***[2]-+ ***radio***[2] + ***casetofon***.

autoradiográfic, -á *adj.* (*med.*) Care se referă la imaginea radiografică a unui organ ce conține un produs radioactiv. • sil. *a-u-*; *-di-o-*. pl. *-ci, -ce*. /***autoradiografie*** + *-ic*.

autoradiográfie *s.f.* (*med.*) Imagine a unui organ care conține un produs radioactiv, obținută pe o peliculă fotografică sau radiografică. • sil. *a-u-*; *-di-o-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***autoradiographie***.

autorapíd *s.n.* (*mec.*) Automotor cu viteză de tren rapid. • sil. *a-u-*. pl. *-e*. /***auto***[2]-+ ***rapid***.

autoráș *s.m.* (*deprec.*) Dim. al lui *autor*. *În căptușeala fiecărui autoraș găsești materia fulminantă a unui critic* (VLAH.). • sil. *-a-u-*. pl. *-i*. /***autor*** + ***-aș***.

autóre *s.m.* v. autor.

autoreceptáre *s.f.* (*pom.*) Uscare a tulpinii puieților din cauza lipsei luminii (sau din altă cauză naturală). • sil. *a-u-*. pl. *-ări*. /***auto***[1]-+ ***receptare***.

autoreclámă *s.f.* Reclamă făcută de cineva propriilor realizări. ◆ Ext. Reclamă făcută de cineva propriilor calități. • sil. *a-u-*. pl. *-e*. /<fr. ***autoréclame***.

autoreferát *s.n.* **1** (*lit.*) Scurtă expunere făcută de un autor asupra lucrării sale. **2** Expunere făcută de un candidat cu prilejul susținerii tezei de doctorat. • sil. *a-u-*. pl. *-e*. /***auto***[1]-+ ***referat***, după rus. *автореферат*.

autorefractór *s.n.* (*med.*) Aparat pentru examinarea automată a vederii. • sil. *a-u-*. pl. *-oare*. /***auto***[2]-+ ***refractor***.

autoregeneráre *s.f.* Regenerare prin sine însuși. • sil. *a-u-*. pl. *-ări*. /***auto***[1]-+ ***regenerare***.

autoreglá *vb. I. refl.* (*despre mecanisme sau aparate*) A se regla în mod automat. • sil. *a-u-*. prez.ind. *-ez*. /***auto***[2]-+ ***regla***; cf. fr. *autorégler*.

autoreglábil, -ă *adj.* Care se poate regla în mod automat. • pl. *-i, -e*. /v. ***autoregla***.

autoregláj *s.n.* (*tehn.*) Reglare automată; autoreglare. • sil. *a-u-*. pl. *-e*. /<fr. ***autoréglage***.

autoregláre *s.f.* (*tehn.*) Acțiunea de *a* (*se*) *autoregla* și rezultatul ei; autoreglaj. ◆ Spec. Proprietate a unui sistem biologic sau cibernetic de a recepționa informația, de a o transmite elementelor sistemului și de a selecționa răspunsul adecvat. • sil. *a-u-*. pl *-ări*. /v. ***autoregla***.

autoreînnoí vb. IV. A se înnoi singur. • sil. *a-u-*. prez.ind. *-iesc*. /***auto***[1]-+ ***reînnoi***.

autorelaxáre *s.f.* (*med.*) Relaxare normală, pe cale naturală, fără administrare de calmante. • sil. *a-u-*. pl. *-ări*. /***auto***[1]-+ ***relaxare***.

autoremorchér *s.n.* Autotrailer. • pl. *-e*. /***auto***[2]-+ ***remorcher***.

autorepará *vb. I. refl.* A se repara prin resurse proprii. *Pneu care se autorepară* (PER.). • sil. *a-u-*. prez. ind. *-repár*. /***auto***[1]-+ ***repara***.

autoreplicáre *s.f.* (*biol.*) Proprietate a unei molecule de a da naștere unei noi molecule identice. • sil. *a-u-*. pl. *-ări*. /***auto***[1]-+ ***replicare***.

autoréplică *s.f.* (*lit.*) Replică pe care un autor și-o dă sieși. • sil. *a-u-*. pl. *-ci*. /***auto***[1]-+ ***replică***.

autoreprodúcere *s.f.* (*biol.*) Însușire caracteristică materiei vii, prin care organismele își asigură, în mod automat și sigur, urmași. • sil. *a-u-*. pl. *-i*. /***auto***[1]-+ ***reproducere***, după fr. *autoreproduction*.

autorepróș *s.n.* Repros pe care și-l face cineva pentru anumite gînduri, fapte, manifestări considerate ulterior nepotrivite, greșite. • sil. *a-u-*. pl. *-uri*. /***auto***[1]-+ ***repros***.

autoreproșá *vb. I. tr.* A-și reproșa sieși ceva. • sil. *a-u-*. prez.ind. *-ez*. /***auto***[1]-+ ***reproșa***.

autorespéct *s.n.* Respect față de propria persoană. • sil. *a-u-*. /***auto***[1]-+ ***respect***.

autoridicátor, -oáre *adj.* (*tehn.*) Care se ridică și coboară automat. *Platforme autoridicătoare* (PER.). • sil. *a-u-*. pl. *-ori, -oare*. /***auto***[1]-+ ***ridicător***.

autoritár, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care uzează (uneori excesiv) de autoritatea sa, care caută să-și impună voința proprie sau care găsește satisfacție în faptul de a fi ascultat, de a da dispoziții. *De cînd a ajuns*

director, este autoritar. ◇ *Regim autoritar* = regim politic în care toate puterile sînt concentrate în mîinile unei singure persoane sau organism, limitînd sau negînd rolul opoziției și libertățile individuale. ◆ (*despre manifestări ale oamenilor*) Care impune ascultare, care nu admite replică. *Atitudine autoritară.* ◆ Restr. (*despre modul de a vorbi sau despre privirile oamenilor*) Care este imperativ, poruncitor. *Mi s-a adresat cu un ton autoritar.* ◇ (*adv.*) *Îmi răspunde autoritar.* • sil. *-a-u-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***autoritaire***, it. ***autoritario***.

autoritarísm *s.n.* **1** Caracter, atitudine autoritară. **2** (*polit.*) Sistem bazat pe supunere necondiționată față de autoritate. **3** Sistem de educare efectuată exclusiv prin impunerea autorității cadrelor didactice. • sil. *-a-u-*. pl. *-e.* /<fr. ***autoritarisme***.

autoritaríst, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care ține de autoritarism, care se referă la autoritarism. **2** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care practică autoritarismul. ◆ (Adept) al autoritarismului. • sil. *-a-u-*. pl. *-iști, -ste.* /***autoritar*** + *-ist*.

autoritáte *s.f.* **1** Impunere de către un subiect a unei influențe asupra altui subiect, cu scopul ca acesta din urmă să se conformeze și să asculte; influența, general acceptată, a unei persoane sau organizații, instituții în diferite sfere ale vieții sociale. *Este foarte importantă autoritatea părinților în educarea unui copil.* ◇ Expr. *A ieși din autoritatea cuiva* v. ieși. ◇ Fig. *Autoritatea credinței.* **2** (*jur.*) Putere, drept de a emite dispoziții obligatorii sau de a impune ascultare în temeiul unei calități sau împuterniciri. *Este recunoscută autoritatea guvernului de a acționa în caz de calamități.* ◇ *Autoritatea lucrului judecat* = principiu în baza căruia o cauză judecată definitiv nu poate fi readusă în fața justiției. **3** (*adm.*) Organ sau complex de organe, instituții care au putere și funcții specifice, cu caracter obligatoriu. *Autoritatea pentru privatizare.* ◇ *Autoritate tutelară* = organ de protecție a persoanelor lipsite de capacitatea de exercițiu (minorul sub 14 ani și interzisul judecătoresc) sau cu capacitatea de exercițiu restrînsă (minorul care a împlinit 14 ani) ori a intereselor celor ce nu se pot apăra singuri (din cauza unei infirmități sau boli). *Autoritate constituită* v. constituit. *Autoritate de resort* v. resort. ◆ Calitate, competență. *Nu am autoritatea să iau această decizie.* **4** (*la pl.*) Putere politică (și administrativă) într-un stat. ◆ Totalitatea persoanelor care aparțin acestei puteri. *Au participat și autoritățile la acest eveniment.* ◇ *Autorități civile și militare* = magistrații, funcționarii și ofițerii superiori învestiți cu autoritate. *Autorități locale* v. local. **5** (*pedag.*) *Autoritate educativă* = calitate a persoanei sau a grupării educative, constînd în ascendentul față de copii și tineri, în posibilitatea dominării acestora, în capacitatea de a li se impune și a obține permanent, din partea lor, recunoașterea rolului educativ pe care îl îndeplinesc. **6** Fig. Prestigiu, trecere, vază, considerație de care se bucură cineva sau ceva. *El se bucură de o mare autoritate.* ◆ Concr. Persoană care impune prin prestigiul și munca sa, prin calitățile și cunoștințele sale, devenind o autoritate morală.; restr. specialist de elită. *Este o autoritate în domeniu.* ◇ *Principiu al autorității* = principiu potrivit căruia o teză filosofică sau științifică este considerată valabilă nu intrinsec, ci datorită autorității celui care o susține. *Pluralul autorității* (sau *al maiestății*) v. plural. • sil. *-a-u-*. pl. *-ăți.* /<fr. ***autorité***, lat. ***auctoritas, -atis***; cf. și engl. *authority*.

autorizá *vb. I. tr.* **1** (*jur.*) A împuternici, a învesti pe cineva sau ceva cu o autoritate (publică); a delega. *Îl autorizează să meargă în teritoriu ca observator.* **2** (*jur.*) A încuviința printr-un act al administrației de stat înființarea ca persoană juridică a unei organizații de interes public, a unei societăți comerciale etc. *A autorizat o nouă societate de consultanță.* ◇ (*refl. pas.*) *Simpla funcționare a unei societăți comerciale se autorizează de organele abilitate.* **3** (*compl. indică acțiuni, manifestări ale oamenilor*) A îndreptăți, a permite, a îngădui, a justifica. *Felul tău de a te purta cu Mihai ar fi autorizat pe oricine să creadă că-ți place* (D. ZAMF.). • sil. *-a-u-*. prez.ind. *-ez.* /<fr. ***autoriser***.

autorizáre *s.f.* Acțiunea de *a autoriza* și rezultatul ei. ◆ Concr. Autorizație. *I-a arătat autorizarea primită.* • sil. *-a-u-*. pl. *-ări.* /v. ***autoriza***.

autorizát, -ă *adj.* (*jur.*) **1** Care este împuternicit cu o autoritate (publică), care este învestit într-o funcție publică. *Organ autorizat.* **2** Care are autorizație prealabilă de la persoana sau de la autoritatea de care depinde aprobarea. *Firmă de notariat autorizată.* ◇ *Traducere autorizată* = *a*) traducere făcută cu asentimentul autorului și aprobată de el; *b*) traducere (de acte, documente oficiale) a cărei conformitate cu originalul este recunoscută de instituțiile statului. *Traducător autorizat* = persoană abilitată să efectueze traduceri de acte, de documente oficiale etc. **3** Căruia i se permite să facă sau să spună ceva. *Purtător de cuvînt autorizat.* **4** Care primește dreptul să-și exercite autoritatea. *Specialist autorizat.* ◆ Care aparține unei persoane competente într-un anumit domeniu sau care are o autorizație. *O părere autorizată.* • sil. *a-u-*. pl. *-ți, -te.* /v. ***autoriza***.

autorizáție *s.f.* **1** (*jur.*) Permisiune, încuviințare sau împuternicire (oficială) pentru exercitarea unui drept sau pentru realizarea unei acțiuni. *Îi dă autorizația să îl reprezinte.* **2** Concr. Document oficial prin care se acordă cuiva un drept sau o împuternicire, se dovedește autorizarea etc. *Autorizație pentru traducere.* • sil. *a-u-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *autorizațiúne s.f.* /<fr. ***autorisation***.

autorizațiúne *s.f.* v. autorizație.

autorlíc *s.n.* (*iron.*) Pretenția de a fi autor (cu orice preț). • sil. *a-u-*. pl. *-uri.* /***autor*** + *-lîc*.

autorotáție *s.f.* (*fiz.*) Mișcare de rotație a unei suprafețe portante sau a unui avion, cînd această mișcare se întreține de la sine. • sil. *a-u-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***autorotation***.

autorulótă *s.f.* Rulotă autopropulsată. • sil. *a-u-*. pl. *-e.* /***auto***^{2}- + ***rulotă***.

autorutiér, -ă *adj.* (*auto.; despre trafic, comunicate etc.*) Care aparține transportului auto, care se referă la transportul auto. *Am ascultat la radio buletinul autorutier.* • sil. *a-u-*; *-ti-er.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***autoroutier***.

autós *s.m. pl.* (*lit.*) *Autos sacramentales* = drame alegorice într-un act, cu subiect religios, ilustrînd dogme catolice, care, în Spania medievală, se reprezentau în piețe publice. • sil. *a-u-*. /<sp. ***autos***.

autosalvá *vb. I. refl.* A se salva pe sine însuși. • sil. *a-u-*. prez.ind. *-ez.* /***auto***^{1}- + ***salva***.

autosalváre^1 *s.f.* Faptul de *a se autosalva*. • sil. *a-u-*. pl. *-ări.* /v. ***autosalva***.

autosalváre^2 *s.f.* (*med.*) Mașină a stației de salvare; autosanitară, autoambulanță. • sil. *a-u-*. pl. *-ări.* /***auto***^{2}- + ***salvare***.

autosanitárá *s.f.* (*med.*) Automobil special echipat pentru transportul persoanelor bolnave, rănite etc.; autosalvare, autoambulanță. • sil. *a-u-*. pl. *-e.* /***auto***^{2}- + ***sanitară***.

autoscárá *s.f.* Autovehicul cu un schelet în formă de turn cu scară pentru lucrări sau intervenții la înălțime. *Pentru a interveni la etajul patru, unde se declanșase incendiul, a fost nevoie de autoscară* (PER.). • sil. *a-u-*. pl. *-ări.* /***auto***^{2}- + ***scară***.

autoscópic, -ă *adj.* (*psih.*) Care ține de autoscopie, care se referă la autoscopie. • sil. *a-u-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***autoscopique***.

autoscopíe *s.f.* **1** (*psih.*) Simptom al unor boli caracterizat prin faptul că bolnavul crede că se vede pe sine însuși în fața sa. **2** Gener. Totalitatea observațiilor efectuate asupra propriei persoane. *După această autoscopie în cea mai bună tradiție folclorică, poetul introduce brusc un motiv grav* (PER.). • sil. *a-u-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***autoscopie***; cf. gr. *αὐτός* „însuși”, *σκοπέω* „a privi, a examina”.

autoscréper *s.n.* Autovehicul prevăzut cu un screper. • sil. *a-u-*. pl. *-e.* /***auto***^{2}- + ***screper***.

autoselectór *s.n.* (*tehn.*) Incubator pentru clocirea icrelor, cu circulație lentă de apă, care permite selectarea și evacuarea de la sine a ouălor moarte. • sil. *a-u-*. pl. *-oare.* /***auto***^{1}- + ***selector***.

autoserví *vb. IV. refl.* A se servi singur (într-un magazin, într-un local de alimentație publică). • sil. *a-u-*. prez.ind. *-esc.* /de la ***autoservire***, prin derivare regresivă.

autoservice [auto'servis] *s.n.* **1** Stație de întreținere a autovehiculelor. **2** Service pentru automobile. • sil. *a-u-*. pl. *-uri.* /<engl. ***auto service***.

autoservíre *s.f.* **1** Acțiunea de *a se autoservi* și rezultatul ei. **2** (*com.*) Procedeu de vînzare care elimină sau reduce la minim munca vînzătorilor, permițînd clienților să-și aleagă direct și să se servească singuri cu mărfurile expuse în magazin sau cu mîncărurile din localuri de alimentație publică. ◆ Concr. Magazin sau local de alimentație publică în care se practică acest procedeu. • sil. *a-u-*. /***auto***^{1}- + ***servire***, după engl. *self-service*; cf. rus. *самообслуживание*.

autosesizá *vb. I. refl.* (*despre parchet, organe de control, instituții etc.*) A inițiа o acțiune de control, o anchetă, a se sesiza din oficiu, cercetînd situații semnalate în presă, sau de către structuri, persoane etc. • sil. *a-u-*. prez.ind. *-ez.* /***auto***^{1}- + ***sesiza***.

autosifón *s.n.* (*tehn.*) Dispozitiv alcătuit dintr-o mică butelie de acid carbonic și un tub, atașat la un recipient de metal care înveliește o sticlă, în care se prepară sifonul la domiciliu. • sil. *a-u-*. pl. *-oane.* /***auto***^{1}- + ***sifon***; cf. fr. *autosiphon*.

autosincronizáre *s.f.* (*electr.*) Operație simplificată de conectare a generatoarelor sincronice în paralel cu rețeaua. • sil. *a-u-*. pl. *-ări.* /***auto***^{1}- + ***sincronizare***.

autospeciálă *s.f.* Autovehicul avînd caroseria adaptată unor transporturi, operații sau servicii speciale. • sil. *a-u-*; *-ci-a-*. pl. *-e.* /***auto***^{2}- + ***specială***.

autospórt *s.n.* Automobil destinat curselor de viteză, dotat cu un motor foarte puternic, avînd centrul de greutate așezat cît mai jos și o caroserie specială, care să permită o cît mai mică frecare cu aerul și atingerea unei viteze mari. • sil. *a-u-*. pl. *-uri.* /***auto***^{2}- + ***sport***.

autostáție *s.f.* **1** Stație de autobuze. **2** Stație de întreținere a automobilelor. • sil. *a-u-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***auto***^{2}- + ***stație***.

autostăpînire *s.f.* Stăpînire de sine. • /***auto***^{1}- + ***stăpînire***.

autosterílă, -ă *adj.* (*bot.; despre plante*) Care prezintă autosterilitate. • sil. *a-u-*. pl. *-i, -e.* /***auto***^{1}- + ***steril***.

autosterilitáte *s.f.* (*bot.*) Incapacitate a unor specii de plante de a lega rod prin fecundarea florilor cu polen propriu. • sil. *a-u-*. pl. *-ăți.* /***auto***^{1}- + ***sterilitate***.

autostimuláre *s.f.* Stimulare cu mijloace proprii. • pl. *-ări.* /***auto***^{1}- + ***stimulare***.

autostivuitór *s.n.* Mașină folosită la stivuit. • sil. *a-u-*; *-vu-i-*. pl. *-oare.* /***auto***^{2}- + ***stivuitor***.

autostóp *s.n.* **1** (*tehn.*) Instalație de semnalizare luminoasă așezată la intersecția străzilor, care servește la dirijarea circulației. **2** (*ferov.*) Instalație de oprire automată a unui tren atunci cînd linia nu este liberă, dacă mecanismul răspunde cu întîrziere la apariția semnalului de oprire. **3** (*electron.*) Mecanism de oprire automată (la unele aparate video, combine muzicale etc.). **4** (*adesea constr. cu vb. „a face”*) Procedeu prin care o persoană parcurge (gratuit) itinerarul propus, oprind un autovehicul și apelînd la bunăvoința conducătorului auto (care merge în aceeași direcție) de a-l lua în mașină. • sil. *a-u-*. pl. *-uri.* /<fr. ***auto-stop***.

autostopíst, -ă *s.m., s.f.* Persoană care face autostopul. *Nu obișnuiesc să iau în mașină autostopiști.* • sil. *a-u-*. pl. *-iști, -iste.* /***autostop*** + *-ist*, după fr. *auto-stoppeur*; cf. it. *autostoppista*.

autostrádă *s.f.* Șosea modernă de mare capacitate, rezervată exclusiv circulației autovehiculelor, construită astfel (cu două pînă la patru benzi pe un sens și cu cele două sensuri de circulație separate între ele) încît să permită un trafic intens și viteze mari. • sil. *a-u-*. pl. *-ăzi.* /<it. ***autostrada***, fr. ***autostrade***.

autostropitoáre *s.f.* Autovehicul folosit pentru stropitul (și spălatul) străzilor. • sil. *a-u-*. pl. *-ori.* /***auto***^{2}- + ***stropitoare***.

autostudiá *vb. I. refl.* **1** A se studia pe sine însuși. *Se autostudiază în oglindă.* **2** (*psih.*) A se autocontrola. • sil. *a-u-*; *-di-a.* prez.ind. *-iez.* /***auto***^{1}- + ***studia***.

autosudáre *s.f.* Sudare a unui material sau a unui țesut fără intervenția specială a cuiva. • sil. *a-u-*. pl. *-ări.* /***auto***^{1}- + ***sudare***.

autosudúră *s.f.* (*tehn.*) Sudură autogenă. • sil. *a-u-*. pl. *-i.* / /***auto***^{1}- + ***sudură***.

autosugéstie *s.f.* (*psih.*) Sugestie involuntară sau intenționată exercitată asupra propriei persoane; influențare insistentă a propriei conduite sau conștiințe prin anumite reprezentări, idei, dorințe, care capătă caracter predominant. ◆ Ext. Stare a persoanei care s-a autosugestionat. • sil. *a-u-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *autosugestiúne s.f.* /<fr. ***autosuggestion***.

autosugestioná *vb. I. refl.* (*psih.*) A se sugestiona pe sine însuși. • sil. *a-u-*; *-ti-o-*. prez. *-ez.* /***auto***^{1}- + ***sugestiona***; cf. fr. *autosuggestionner*.

autosugestionáre *s.f.* (*psih.*) Faptul de *a se autosugestiona*. • sil. *a-u-*; *-ti-o-*. pl. *-ări*. /v. ***autosugestiona***.
autosugestionát, -ă *adj.* Care se sugestionează. • sil. *-a-u-*; *-ti-o-*. pl. *-ți, -te*. /v. ***autosugestiona***.
autosugestiúne *s.f.* v. autosugestie.
autosupravegheá *vb. II. refl.* (*psih.*) A se supraveghea pe sine însuși. • sil. *a-u-*. prez.ind. *-ghez*. /***auto***[1]*-+* ***supraveghea***.
autosupraveghére *s.f.* (*psih.*) Faptul de *a se autosupraveghea*. • sil. *a-u-*. pl. *-i*. /v. ***autosupraveghea***.
autoșasíu *s.n.* **1** Șasiu pentru autovehicule. **2** Șasiu lipsit de caroserie. • sil. *a-u-*. pl. *-uri*. /***auto***[2]*-+* ***șasiu***.
autoșenílă *s.f.* (*milit.*) Autovehicul echipat cu șenile, destinat transportului pe terenuri accidentate. • sil. *a-u-*. pl. *-e*. /<fr. ***autochenille***.
autoșenilétă *s.f.* Autocamion echipat cu roți în față și cu două șenile propulsoare în locul roților din spate. • sil. *a-u-*. pl. *-e*. /***autoșenilă*** *+ -etă*.
autotaxáre *s.f.* Compostarea, de către călători, a biletelor de călătorie în mijloacele de transport în comun. • sil. *a-u-*. pl. *-ări*. /***auto***[1]*-+* ***taxare***.
autotélic, -ă *adj.* (*filos.*) Care își are scopul în sine; cu finalitate lăuntrică, imanentă. • sil. *a-u-*. pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***autotélique*** <gr. *αὐτός* „însuși”, *τέλος* „scop”.
autoterapíe *s.f.* (*med.*) Vindecare pe cale naturală a unei boli, fără ajutor medical. • sil. *a-u-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***autothérapie***; cf. gr. *αὐτός* „însuși”, *θεραπεία* „îngrijire, tratament”.
autotést *s.n.* (*psih.*) Chestionar la care răspunde însuși autorul, pe baza unor coeficienți numerici stabiliți pentru fiecare întrebare. • sil. *a-u-*. pl. *-e*. /<fr. ***autotest***.
autotipíe *s.f.* (*tipogr.*) **1** Procedeu fotochimic de realizare a unui clișeu zincografic care redă nuanțele de umbră și lumină prin descompunerea imaginii în puncte sau în linii de diverse mărimi. **2** Clișeu obținut prin autotipie. • sil. *a-u-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***autotypie***.
autotomíe *s.f.* **1** (*zool.*) Pierdere reflexă și spontană, în caz de primejdie, a unei părți a corpului (coadă, apendice etc.), care ulterior se poate regenera. **2** (*bot.*) Capacitate a unor organisme vegetale de a pierde și apoi de a reface unele părți ale organismului. • sil. *a-u-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***autotomie***; cf. gr. *αὐτός* „însuși”, *τομή* „tăiere”.
autotopagnozíe *s.f.* (*psih.*) Tulburare a imaginii despre propriul corp, caracterizată prin pierderea posibilităților de localizare a părților corpului, uneori asociată cu sentimentul pierderii unui segment sau altul. • sil. *a-u-*. g.-d.*-iei*. /<engl. ***autotopagnosia***, fr. ***autotopoagnosie***; cf. gr. *αὐτός* „însuși”, *τόπος* „loc”, *ἀ-* „fără”, *γνῶσις* „cunoaștere”.
autotopí *vb. IV. refl.* Care se topește singur. • prez. ind. *-esc*. /***auto***[1]*-+* ***topi***.
autotoxínă *s.f.* (*fiziol.*) Toxină produsă de un organism prin el însuși. • sil. *a-u-*. pl. *-e*. /***auto***[1]*-+* ***toxină***; cf. fr. *autotoxine*.
autotractát, -ă *adj.* (*despre rulote, containere etc.*) Care este tras sau care este pus în mișcare de un autovehicul. • sil. *a-u-*. pl. *-ți, -te*. /***auto***[2]*-+* ***tractat***.
autotractór *s.n.* **1** Autovehicul de tracțiune, prevăzut cu un tractor de mare putere, montat pe roți de cauciuc, de metal sau pe șenile. **2** Autocamion pentru orice teren, cu dublu-diferențial în spate (uneori cu tracțiune și în față), echipat cu cabestan. **3** Autoșenilă mică. • sil. *a-u-*. pl. *-oare*. /***auto***[2]*-+* ***tractor***; cf. fr. *autotracteur*.
autotracțiúne *s.f.* Tracțiune care se face cu mijloace auto proprii. • sil. *a-u-*. pl. *-i*. /***auto***[2]*-+* ***tracțiune***; cf. fr. *autotraction*.
autotrafíc *s.n.* Trafic de autovehicule. • sil. *a-u-*. pl. *-uri*. /***auto***[2]*-+* ***trafic***; cf. it. *autotraffico*.
autotrăiler *s.n.* Vehicul folosit pentru transportul pieselor grele. • sil. *a-u-*. pl. *-e*. /***auto***[2]*-+* ***trailer***.
autotransformatór *s.n.* (*electr.*) **1** Transformator electric în care înfășurările (primară și secundară) sînt cuplate atît inductiv, cît și conductiv. **2** Transformator electric cu o singură înfășurare și cu trei borne, două externe, pentru tensiunea înaltă, și una intermediară, care, împreună cu cîte una din cele externe, constituie bornele pentru tensiunea joasă. • sil. *a-u-*. pl. *-oare*. /<fr. ***autotransformateur***.
autotransfúzie *s.f.* (*med.*) Transfuzie la un bolnav a propriului sînge, recoltat înainte de operație, în cursul intervenției chirurgicale la care acesta este supus. • sil. *a-u-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***autotransfusion***.
autotransplánt *s.n.* (*med.*) Prelevare și transplantare a unui fragment de țesut într-o altă parte a corpului aceleiași persoane. • sil. *a-u-*. pl. *-uri*. /<fr. ***autotransplant***.
autotranspórt *s.n.* Transport efectuat cu un autovehicul. ◆ Spec. Transport efectuat cu autocamionul • sil. *a-u-*. pl. *-uri*. /***auto***[2]*-+* ***transport***.
autotransportór *subst.* **1** *s.n.* (*milit.*) Autovehicul militar blindat, de luptă, destinat transportului de infanteriști. **2** *s.m., s.f.* Persoană care lucrează pe o mașină de transportat materiale. • sil. *a-u-*. pl. *-oare*. /***auto***[2]*-+* ***transportor***; cf. it. *autotrasportatore*.
autotratamént *s.n.* (*med.*) Tratament medical aplicat fără o indicație medicală autorizată. • pl. *-e*. /***auto***[1]*-+* ***tratament***.
autotrén *s.n.* Autovehicul cu una sau mai multe remorci. • sil. *a-u-*. pl. *-uri*. /***auto***[2]*-+* ***tren***; cf. it. *autotreno*.
autotreníst *s.m.* (*transp.*) Șofer de autotren. • sil. *a-u-*. pl. *-iști, -iste*. /***autotren*** *+ -ist*; cf. it. *autotrenista*.
autotróf, -ă *adj.* (*biol.*; *despre organisme vegetale*) **1** Care este capabil să sintetizeze independent substanțele organice de cele anorganice, pentru hrană. **2** Care își produce singur substanțele de care are nevoie. • sil. *a-u-*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***autotrophe***; cf. gr. *αὐτός* „însuși”, *τροφή* „hrană”.
autotrófic, -ă *adj.* (*biol.*) **1** Autotrof. **2** Care aparține autotrofiei, care se referă la autotrofie. • sil. *a-u-*. pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***autotrophique***.
autotrofíe *s.f.* (*biol.*) Mod de hrănire specific organismelor autotrofe. • sil. *a-u-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***autotrophie***.
autotún *s.n.* (*milit.*) **1** Mașină de luptă echipată cu o piesă de artilerie. **2** Tun de calibru mare, tractat de un autovehicul. • sil. *a-u-*. pl. *-uri*. /***auto***[2]*-+* ***tun***, după fr. *autocanon*.
autoturísm *s.n.* Automobil cu caroserie închisă sau deschisă, prevăzut, în general, cu patru roți pneumatice, destinat transportului unui număr redus de persoane (avînd o capacitate de 2-7 locuri); turism. • sil. *a-u-*. pl. *-e*. /***auto***[2]*-+* ***turism***.
autoturíst, -ă *s.m., s.f.* **1** Șofer al unui autoturism. **2** Persoană care călătorește cu un autoturism. • sil. *a-u-*. pl. *-iști, -iste*. /<fr. ***autotouriste***.
autoturístic, -ă *adj.* Care aparține autoturismului sau autoturiștilor, care se referă la autoturism sau la autoturiști. • sil. *a-u-*. pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***autotouristique***.
autotúrn *s.n.* Autovehicul prevăzut cu o platformă mobilă, care se poate înălța și roti, montată la partea superioară a unui schelet în formă de turn sau a unui stîlp telescopic, folosit la executarea operațiilor de instalație și de întreținere a liniilor electrice aeriene. • sil. *a-u-*. pl. *-uri*. /***auto***[2]*-+* ***turn***, după germ. *Autoturn[wagen]*.
autoutilá *vb. I. refl.* A se utila din resurse proprii. • sil. *a-u-*. prez.ind. *-ez*. /***auto***[1]*-+* ***utila***.
autoutiláre *s.f.* Acțiunea de *a se autoutila* și rezultatul ei. • sil. *a-u-*. pl. *-ări*. /v. ***autoutila***.
autoutilitáră *s.f.* Autovehicul de capacitate mică, destinat transporturilor curente, folosit de întreprinderi și de unități comerciale. • sil. *a-u-*. pl. *-e*. /***auto***[2]*-+* ***utilitar***; cf. it. *autoutilitaria*.
autovaccín *s.n.* (*med.*) **1** Vaccin preparat din culturi ale unuia sau mai multor microbi recoltați din corpul pacientului, căruia îi va fi administrat pentru a obține o cît mai bună imunizare. **2** Injectare cu sînge venos sau ser sangvin, făcută bolnavului de la care s-a recoltat, cu scopul de a-i mări imunitatea. • sil. *a-u-*. pl. *-uri*. /<fr. ***autovaccin***.
autovaccinà *vb. I.* (*med.*) **1** *tr.* A face cuiva un autovaccin. **2** *refl.* A se vaccina pe sine însuși. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***autovacciner***.
autovaccináre *s.f.* (*med.*) Acțiunea de *a* (*se*) *autovaccina* și rezultatul ei. • sil. *a-u-*. pl. *-ări*. /***autovaccina***.
autovalorificá *vb. I.* **1** *refl.* A se valorifica pe sine însuși. **2** *tr.* (*compl. indică calitățile, bunurile, realizările etc. proprii*) A valorifica. • sil. *a-u-*. prez.ind. *-valorific*. /***auto***[1]*-+* ***valorifica***.
autovalorificáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *autovalorifica* și rezultatul ei. • sil. *a-u-*. pl. *-ări*. /***autovalorifica***.
autovehícul *s.n.* Vehicul terestru autopropulsat, suspendat pe roți, șenile sau tălpi de alunecare, care servește la transportul oamenilor sau al bunurilor. • sil. *a-u-*. pl. *-e*. /***auto***[2]*-+* ***vehicul***; cf. fr. *autovéhicule*.
autoverificá *vb. I. refl.* (*despre oameni*) A-și verifica rezultatele, cunoștințele proprii. • sil. *a-u-*. prez. ind. *-verific*. /***auto***[1]*-+* ***verifica***.
autoverificáre *s.f.* Faptul de *a se autoverifica*. • sil. *a-u-*. pl. *-ări*. /v. ***autoverifica***.
autovindecáre *s.f.* Faptul de a se vindeca singur, fără ajutorul medicilor, al medicamentelor. • sil. *a-u-*. pl. *-ări*. /***auto***[1]*-+* ***vindecare***.
autovulcanizá *vb. I. refl.* (*despre anumite materiale*) A se lipi. *Produsul... prin pulverizare se autovulcanizează și capătă caracteristicile cauciucului* (PER.). • sil. *a-u-*. prez.ind. pers. 3 *-ează*. /***auto***[1]*-+* ***vulcaniza***.
autozóm *s.m.* (*biol.*) Nume dat cromozomilor din celulele somatice, care, împreună cu alozomii, alcătuiesc genomul. • sil. *a-u-*. pl. *-i*. /<fr. ***autosome***.
autumnál, -ă *adj.* Care aparține toamnei, care se referă la toamnă; tomnatic. ◇ *Punct autumnal* = punct de pe ecliptică prin care trece soarele la echinocțiul de toamnă. • sil. *a-u-*. pl. *-i, -e* și *automnál, -ă adj.* /<lat. ***autumnalis, -e***, fr. ***automnal***; cf. it. *autunnale*.
autunian, -ă [otuni'an] *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Etaj inferior al permianului de facies continental din V Europei, reprezentat prin unele gimnosperme, pești ganoizi, stegocefali, reptile etc. **2** *adj.* Care aparține autunianului, specific autunianului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din autunian. • sil. *a-u-*; *-ni-an*. pl. *-ieni, -iene*. /<fr. ***autunien***; cf. nm. pr. *Autun*, oraș în Franța.
autunit [otu'nit] *s.n.* (*geol.*) Mineral de uraniu. • pl. *-e*. /<fr. ***autunite***; cf. nm. pr. *Autun*, oraș în Franța.
auversian , -ă [oversi'an] *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Partea superioară a etajului lutețian și al doilea etaj al eocenului, considerat de unii autori etaj sau subetaj al paleogenului. **2** *adj.* Care aparține auversianului, specific auversianului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din auversian. • sil. *-si-an*. pl. *-ieni, -iene*. /<fr. ***auvérsien***.
auxília *s.f.* (*în armata romană*) Formațiune tactică permanentă de luptă, cu caracter auxiliar, alcătuită din trupe de mercenari sau aliați. • sil. *a-u-*; *-li-a*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<lat. ***auxilia***.
auxiliár, -ă *adj., subst.* **1** *adj., s.n.* (Element) care ajută la ceva, care se află pe plan secundar. *Situația apărută este un factor auxiliar pentru rezolvarea conflictului.* **2** *adj., s.n.* (*gram.*) (Parte de vorbire) care exprimă raporturi între cuvinte ◇ *Verb auxiliar* = (verb) care ajută la formarea timpurilor, a modurilor compuse etc. *Verbele auxiliare în limba română sînt: a fi, a avea, a vrea* (*a voi*). **3** *adj.* (*mat.*) Cu ajutorul căruia se poate rezolva mai ușor o problemă. **4** *s.n.* Ajutor, sprijin. *Acest document este un auxiliar prețios pentru cercetarea perioadei respective.* **5** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care ajută pe cineva la ceva. ◇ (*milit.*) *Corp auxiliar* sau *trupe auxiliare* = soldați care luptă sub steagul unei alte națiuni. *Serviciu auxiliar* = serviciu militar (de birou) îndeplinit de persoane inapte pentru serviciul de front. ◆ Restr. Persoană care aparține unui serviciu auxiliar. **6** *adj.* (*muz.*) *Notă auxiliară* = notă care se adaugă pentru înfrumusețare uneia dintre notele care alcătuiesc un acord sau o melodie. • sil. *a-u-*; *-li-ar*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***auxiliaire***, lat. ***auxiliāris, -e***, it. ***ausiliare***.
auxiliaritáte *s.f.* Însușirea, calitatea de a fi auxiliar. • sil. *a-u-*. /<fr. ***auxiliarité***.
auxíliu *s.n.* (*latin.*) **1** Ajutor. **2** (*med.*) Leac. • sil. *a-u-*; *-li-u*. pl. *-ii*. /<lat. ***auxilĭum, -ii***.
auxínă *s.f.* (*biol.*) Substanță hormonală vegetală care condiționează creșterea plantelor, avînd importante aplicații fitotehnice. • sil. *a-u-*. pl. *-e*. /<fr. ***auxine***; cf. gr. *αὔξησις* „creștere”.
auxo- Elem. de compunere „de creștere”, „de stimulare”. • /<fr. ***auxo-***; cf. gr. *αὔξω* „a mări, a crește”.
auxocróm *s.m.* **1** (*chim.*) Grupă de atomi care, introduși în molecula unei combinații organice colorate, face să se închidă și să se intensifice culoarea acesteia și îi conferă afinitate pentru materialul pe care se află. **2** (*biol.*) Hormon vegetal care stimulează sinteza pigmenților. • sil. *a-u-*. pl. *-i*. /<fr. ***auxochrome***; cf. gr. *αὔξω* „a mări, a crește”, *χρῶμα* „culoare”.
auxológic, -ă *adj.* Care ține de auxologie, care se referă la auxologie. • sil. *a-u-*. pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***auxologique***.
auxologíe *s.f.* Știință care se ocupă cu studiul creșterii organismelor. • sil. *a-u-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<it. ***auxologia***; cf. gr *αὔξω* „a mări, a crește”, *λόγος* „studiu”.

auxometríe *s.f.* Parte a dendrometriei care se ocupă cu studiul metodelor de măsurare a creşterii arborilor şi arboreturilor. • sil. *a-u-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***auxométrie***; cf. gr. *αὔξω* „a mări, a creşte", *μέτρον* „măsură".

auxométru *s.n.* Aparat folosit în auxometrie. • sil. *a-u-*. pl. *-e*. /<fr. ***auxomètre***.

auxonómic, -ă *adj.* (*silv.*) Care ţine de auxonomie, care se referă la auxonomie. • sil. *a-u-*. pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***auxonomique***.

auxonomíe *s.f.* (*silv.*) Ştiinţă care se ocupă cu studiul legilor dezvoltării şi creşterii arborilor şi arboreturilor. • sil. *a-u-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***auxonomie***; cf. gr. *αὔξω* „a mări, a creşte", *νόμος* „lege".

auxopátic, -ă *adj.* (*med.*) Care ţine de auxopatie, care se referă la auxopatie. • sil. *a-u-*. pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***auxopatique***.

auxopatíe *s.f.* (*med.*) Tulburare a creşterii. • sil. *a-u-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***auxopathie***; cf. gr. *αὔξω* „a mări, a creşte", *πάθος* „boală".

auxospór *s.m.* (*biol.*) Zigot al diatomeelor, format din conjugarea a doi indivizi care nu se mai pot divide. • sil. *a-u-*. pl. *-i*. /<fr. ***auxospore***; cf. gr. *αὔξω* „a creşte", *σπόρος* „germen, sămînţă".

aúz *s.n.* **1** Unul dintre cele cinci simţuri (la vertebrate şi la unele nevertebrate superioare) cu ajutorul căruia se percep sunetele, se înregistrează direct intensitatea, distanţa, precum şi variaţiile acestora, al cărui organ este urechea (la om şi la celelalte vertebrate); capacitatea de a percepe sunetele cu ajutorul acestui simţ. *Nu prea vede, dar are un auz foarte dezvoltat.* ◇ *Auz muzical* = însuşirea de a distinge corect succesiunea şi înălţimea precisă a sunetelor muzicale. *Auz absolut* = auz muzical înnăscut, foarte fin, care distinge raporturile dintre sunete fără un reper dat. ◇ Loc.adv. *Din auz* = din auzite. Loc.prep. *În* (sau *întru*) *auzul tuturor* (*oamenilor*) = în faţa celorlalţi; în mod public. ◇ Expr. *A-i lua* (cuiva) *auzul* = a asurzi (pe cineva). *Nichifor avea o biciuşcă... cu care pocnea de-ţi lua auzul* (CR.). *A-şi ascuţi auzul* = a-şi încorda atenţia pentru a percepe sunete de intensitate slabă. *Atent... îşi ascuţi auzul, aplecînd capul să prindă cu urechea cadenţa slabă a paşilor din depărtare* (BART). *A-i veni* (cuiva) *auzul* = a-şi recăpăta auzul după o perioadă de surzenie. *A bate la auz* v. bate. (*A fi*) *rău la auz* v. rău. ◇ Ext. *Această credinţă... îi va deschide văzul şi auzul lăuntric* (PER.). ◆ Fig. Ureche. *Îi şopteşte la auz cîteva glume.* ◇ Expr. *A ajunge în auzul cuiva* = a i se aduce la cunoştinţă. **2** Faptul de *a auzi*; auzire. ◇ Expr. *La* (sau *întru*) *auzul* = auzind acestea. *La auzul acestor cuvinte s-a bucurat.* **3** (*înv.*) Comunicare din partea cuiva; povestire. ◆ Ext. Veste, ştire, zvon. *Auzit-am, Dumnezeule, auzul tău* (MIN.). • pl. *-uri*. /de la ***auzi***.

auzí *vb. IV.* **1** *intr.* A avea simţul auzului. *Ce înţelegi tu prin a trăi? Înţeleg să simt, să văd, să aud* (CĂL.). ◇ (*întărit prin „cu urechile"*) *Aud cu urechile astea încă bine, nu mă poţi păcăli.* ◇ (*în forma neg., în corelaţie. cu „a vedea"*) *Cel mai mare surd sau orb este acela care nu voieşte să audă sau să vază* (PANN). ◇ Exager. (*exprimă insensibilitatea faţă de realitatea înconjurătoare*) *Aş vrea să nu mai văd, să nu mai aud* (PER.). ◇ Sinec. *Două urechi aud mai bine decît una.* **2** *tr.* (*compl. indică sunete, zgomote etc.*) A percepe şi a distinge cu ajutorul simţului auzului. *Aude o bîzîitură înăbuşită* (CR.). ◇ Expr. *A auzi găun* v. găun. *A nu* (*se*) *auzi nici ţipătul* (sau *ţipetă*) v. ţipăt. ◇ Sinec. *Ce-mi aud urechile?* (SADOV.). ◆ Spec. A distinge şi a înţelege sensul sunetelor vorbirii. *Alo? Nu aud foarte bine ce spuneţi.* ◇ (*compl. indică sursele de proveniență a sunetelor*) *N-auzi tu de departe cocoşul răguşit?* (EMIN.). ◇ (*refl.*) *Spune prostii cu ghiotura, dar nu se aude.* ◇ (*refl. pas.*) *Ia! S-aude pupăza!* (SADOV.). ◇ (*refl. recipr.*) *Dă muzica mai încet, ca să ne auzim unii cu alţii.* ◇ (*refl. impers.*) *Se-aude tunînd.* ◇ Expr. (*abs.*) *N-aude, na vede* (*na greul pămîntului şi uşorul vîntului*) = *a*) nume folosit de un erou din basme pentru a-şi chema ajutoarele; *b*) se face că nu ştie nimic; *c*) este insensibil la impresii din exterior. *Eu spun, eu aud* = degeaba vorbesc, nu mă ascultă nimeni, nimeni nu mă bagă în seamă. (*refl. impers.*) *Să se audă musca* (*zburînd*)*!* = să fie tăcere, linişte deplină! *A se auzi ca din* (sau *dintr-o*) *pivniţă* v. pivniţă. ◇ Exager. *Îi trase o palmă de auzi cîinii în Giurgiu* (ISP.). **3** *tr.* (*compl. indică vorbele, spusele cuiva*) A lua seama, a fi atent; a asculta. *A auzit toate sfaturile primite.* ◇ (*la imper.*) *Ia auzi ce-ţi spun!* ◇ Expr. *I-auzi!* = fii atent la... (*intr.*) *I-auzi măi!* (sau *frate, nene, soro* ori *colo, vorbă etc.* sau, *repet., auzi! auzi!*), exprimă mirarea, surprinderea în faţa celor relatate de interlocutor. *Acum are şi casă, şi maşină. –Ia-auzi frate! S-a ajuns!* ◆ (*muz.; tr.*) A asculta şi a analiza calitatea sau valoarea sunetelor muzicale. ◆ Ext. (*compl. indică interpreţi de muzică sau concerte, spectacole*) A asculta (în calitate de spectator); a audia. *Ce artişti! Îi aud pentru prima dată în „Carmen".* ◆ (*compl. indică oameni, fenomene etc. percepute anterior*) A readuce în memorie vorbele cuiva, sunetele etc. cuiva sau a ceva; a-şi aminti. *Îl aud şi acum pe bunicul cum îmi spunea poveşti.* **4** *intr.* A înţelege, a pricepe. *S-a făcut că nu aude că trebuie să lucreze mai bine.* ◇ (*interog.; adesea mascînd o ameninţare*) *Să-ţi faci tema, că de nu, adio televizor! Ai auzit?* ◇ (*tr.*) *Mergi la noapte, cînd doarme, şi-l loveşte cu buzduganul chiar în frunte, auzitu-m-ai?* (POP.). ◆ (*ca răspuns la o chemare, la un apel*) Poftim? ce doreşti? cum ai spus? *Jupîneşică, jupîneşică! –Aud, moş Nechifor, răspunse Malca tresărind, spăimîntată* (CR.). ◆ (*interog.; încheie o declaraţie sau o afirm. considerată a fi fără replică*) Poţi tăgădui? mă mai poţi contrazice? *Ce ţi-am spus să faci cît lipsesc de acasă? Aud?* **5** *tr.* (*compl. indică evenimente, povestiri, discuţii etc.*) A lua cunoştinţă de ceva. *Ţii tu minte cîte-n lume-ai auzit, Ce-ţi trecu pe dinainte, cîte singur ai vorbit?* (EMIN.). ◇ (*intr.*) *Am auzit despre expoziţia de la Palat.* ◇ Expr. *A-şi auzi vorbe* (sau *rău, multe etc.*) = a-i ajunge (cuiva) la cunoştinţă lucruri (de obicei neplăcute) pe care le spune altcineva despre el. *Şi apoi! vorba ceea: fă bine să-ţi auzi rău!* (CR.). *A auzi cu urechile lui* v. ureche. ◆ (*pop.; despre divinitate; compl. indică oameni sau fapte, manifestări, dorinţe etc. ale oamenilor*) A lua cunoştinţă (din rugăciunile cuiva), a asculta. *S-a rugat din tot sufletul să-i audă Dumnezeu necazul.* ◇ Expr. *Să te-audă Dumnezeu!* = să se împlinească cele pe care (mi) le doreşti! **6** *tr.* (*compl. indică veşti, ştiri, informaţii etc.*) A afla. *Poate că ai auzit ce i s-a întîmplat ziaristului.* ◇ (*intr.; urmat de determ. introduse prin prep. „despre"*) *Veţi mai auzi despre mine!* ◇ Loc.adv. *Din auzite* = din cîte a aflat cineva de la alţii, din zvon public. *Îl cunosc din auzite.* ◇ Expr. (*intr.*) *Auzind aşa...* = aflînd acestea... *A auzi de cineva* (sau *de ceva*) = a cunoaşte pe cineva (sau ceva) din reputaţie, din cele ce se spun despre el. *Am auzit de tine, da de văzut, nu te-am văzut* (EMIN.). *A nu mai auzi de cineva* sau (*pop.*) *de numele cuiva* = a nu mai şti, a nu mai afla nimic despre cineva; a pierde urma (cuiva). *N-am mai auzit nimic de el de vreo trei ani. A nu* (*mai*) *voi să audă de cineva* sau *numele cuiva* = a rupe orice relaţii, orice legătură cu cineva. *M-a părăsit cînd eram mică. Nu mai vreau s-aud de ea. A auzi din* (sau *de la*) *moşi-strămoşi* (sau *din oameni, de la strămoşi, din bătrîni*) = a cunoaşte tradiţiile orale. *Să auzim de bine!* formulă de urare la despărţire. *A auzi de numele cuiva* v. nume. *A nu-i* (*mai*) *auzi cuiva de nume* v. nume. *A nu-l auzi nici pămîntul* v. pămînt. *A auzi de rost* v. rost. *A nu i se auzi* (*cuiva*) *de veste* v. veste. *A nu vrea să audă* (*de...*) v. vrea. **7** *refl. impers.* A se vorbi, a se zvoni. *Se aude că se va schimba moneda naţională.* ◇ (*refl. pas.*) *Nu se-aude!* = *a*) nu se vorbeşte; *b*) nu se află; *c*) nu există; *d*) nu se poate întîmpla. **8** *refl. recipr.* A comunica unul cu altul (la telefon); a sta de vorbă. *Noroc cu celularele astea, că ne mai auzim şi noi!* • sil. *a-u-*. prez.ind. *aúd*, (*înv., pop.*) *aúz*. /lat. ***audīre***.

auzíbil, -ă v. audibil.

auzíre *s.f.* Faptul de *a auzi*; auz. *S-a bucurat la auzirea rezultatului.* • sil. *a-u-*. pl. *-i*. /v. ***auzi***.

auzít, -ă *adj.* **1** Care a fost perceput cu ajutorul auzului. *Zgomotele auzite l-au speriat.* **2** Care a fost aflat, cunoscut. *Ştirile auzite nu l-au bucurat.* • sil. *a-u-*. pl. *-ţi, -te*. /v. ***auzi***.

auzítor, -oáre *s.m., s.f* (*înv.*) Auditor. *Auzitorii aşa mult au aplaudat, Cît dulapurile toate în arhivă s-au mişcat* (ALEX.). • sil. *a-u-*. pl. *-ori, -oare*. /***auzi*** + *-tor*.

avaét *s.n.* **1** (*în sec. 18-19, în Ţara Rom.*) Impozit încasat de la cei care erau numiţi în slujbe, într-o funcţie, pentru obţinerea unor drepturi, a unor beneficii etc. *Mi-a oprit şi havaetul judecăţii* (FIL.). **2** (*înv.*) Taxă (dare, dajdie) plătită la vamă (pentru vite) sau la trecerea unui pod. **3** (*înv.*) Dijmă, zeciuială percepută pentru fabricarea ţuicii la povernele altora. • pl. *-uri*. şi *havaét s.n.* /<tc. ***havaet*** „venituri".

avál[1] *adv.* (*geogr.; în opoz. cu „amonte"*) Loc.adv. *În aval* = *a*) (*în legătură cu poziţia unui punct de pe cursul unei ape*) mai aproape de vărsare; *b*) (*în comparaţie cu alt punct de referinţă*) spre vărsare, în josul apei; *c*) urmînd cursul unei ape. ◆ (*subst.*) Partea, direcţia către care curge o apă. • /<fr. ***aval***.

avál[2] *s.n.* (*fin.*) Garanţie specială de plată a unei cambii. • pl. *-uri*. /<fr. ***aval***.

avalánşă *s.f.* **1** (*geogr.*) Masă de zăpadă care se desprinde de pe coasta unui munte şi se rostogoleşte la vale (antrenînd în mişcare şi pietrele, copacii etc. întîlniţi în cale); lavină. *Avalanşele pot fi provocate şi artificial, prin explozii.* **2** Fig. (*urmat de determ.*) Cantitate mare şi năvalnică (de...). *Mă prăbuşesc sub avalanşa de jucării.* ◇ Expr. *Avalanşă verbală* (sau *de cuvinte*) = debit verbal excesiv. • pl. *-e*. /<fr. ***avalanche***.

avaleá *s.f.* v. havalea.

avalíst *s.m.* (*econ.*) Persoană fizică sau juridică, alta decît girantii, care garantează în plus plata cambiei. • pl. *-işti*. /<fr. ***avaliste***, germ. ***Avalist***.

avalizá *vb. I. tr.* (*fin.*) A garanta o cambie. • prez. ind. *-ez*. /<fr. ***avaliser***.

avalizáre *s.f.* (*fin.*) Operaţiune care constă în garantarea de către o persoană a îndeplinirii obligaţiilor asumate de unul dintre semnatarii unei cambii. • pl. *-ări*. /v. ***avaliza***.

avan[1]- Elem. de compunere „înainte", „anterior (în timp sau în spaţiu)". • şi *avant-*. /<fr. ***avant***.

avăn[2]**, -á** *adj.* (*pop.*) **1** (*despre acţiuni, fenomene, elemente ale naturii etc.*) Care este strașnic, grozav, cumplit (de tare, de mare etc.). *Într-o groapă mare arde-un foc avan* (EMIN.). ◇ (*adv.*) *Am auzit că vine avan Siretul* (SADOV.). ◇ Expr. *Avan de...* = foarte, extrem de..., grozav de... *Rosturile împărăţiei mele sînt avan de grele şi încurcate* (PER.). **2** (*despre oameni*) Care este aprig, hain. *Vezi cît eşti de avan, moş Nichifor, cum îţi încarci sufletul de păcate* (CR.). ◇ Fig. *Moartea-i tare neastîmpărată şi avană* (CR.). ◆ Ext. Care este isteţ, viclean. *Cine gîceşte cuvîntul dintr-odată, se consideră ca mai avan* (POP.). • pl. *-i, -e*. /<tc. ***avvan*** „perfid", ngr. ***αβάνης*** „calomniator".

aván[3] *s.n.* v. havan[1].

avanbéc *s.n.* (*arhit.*) Parte a unui picior de pod situată către punctul de unde curge apa, amenajată special pentru a-l proteja împotriva presiunii apei şi a corpurilor transportate de ea. • pl. *-uri*. şi *avantbéc s.n.* /<fr. ***avant-bec***.

avancrónică *s.f.* (*jurnal.*) Cronică a unui spectacol, scrisă înainte de premieră. • pl. *-ci*. /<fr. ***avant-chronique***, după *avanpremieră, avanscenă*.

avandúnă *s.f.* (*geol.*) Dună litorală paralelă cu ţărmul, formată pe partea dinspre mare. • pl. *-e*. /<fr. ***avant-dune***.

avanfósă *s.f.* (*geol.*) Depresiune alungită, relativ îngustă, a scoarţei terestre, situată la limita dintre un lanţ muntos cutat şi o platformă. • pl. *-e*. /<fr. ***avant-fossé***.

avangárdă *s.f.* **1** (*milit.*) Subunitate sau unitate care se deplasează în faţa forţelor principale ca element de siguranţă. *Nu confunda avantgarda unei armate cu nişte soldaţi răzleţi* (MAIOR.). ◆ Fig. Forţă conducătoare. *Avangarda în lupta împotriva corupţiei.* ◇ Loc.adj. *De avangardă* = *a*) care merge în frunte, care deschide drumul. *Detaşament de avangardă*; *b*) care luptă împotriva formelor şi tradiţiilor consacrate (în literatură şi în artă). *Revistă de avangardă.* **2** Mişcare artistică inovatoare, care joacă (prin noutăţile aduse) rol de precursor pentru alte mişcări moderniste. • pl. *-ărzi*. şi (*înv.*) *avanguárdie, avangvárdie, avantgárdă s.f.* /<fr. ***avant-garde***, germ. ***Avantgarde***; cf. it. *avanguardia*, rus. *авангард*.

avangardísm *s.n.* **1** (*în lit. şi arte*) Nume generic pentru curente şi grupări literar-artistice (futurism, cubism, dadaism, suprarealism etc.) apărute la începutul sec. 20, care încercau să spargă canoanele artei tradiţionale, academice şi să impună cu ostentaţie noutatea, recurgînd la formule îndrăzneţe sau radicale, uneori excentrice. **2** Atitudine prin care, neţinîndu-se seama de etapa respectivă, se recurge la măsuri premature. *A lăsat avangardismul de-o parte ca să facă un plan coerent.* • pl. *-e*. /***avangardă*** + *-ism*.

avangardíst, -á *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* (*despre creații ale oamenilor sau despre idei, opinii etc.*) Care aparține avangardismului sau avangardiștilor, care se referă la avangardism sau la avangardiști. **2** *s.m., s.f.* Adept al avangardismului. ◆ Restr. Membru al unei mișcări de avangardă. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***avant-gardiste***.

avanguárdie *s.f.* v. avangardă.

avangvárdie *s.f.* v. avangardă.

avánie *s.f.* (*înv.; mai ales la pl.*) Asuprire, împilare, oprimare; tratament umilitor. *Toate aceste avanii ale turcilor sleiseră răbdarea poporului* (BĂLC.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *avánie s.f.* /<ngr. *αβανιά* „oprimare, opresiune; calomnie".

avanplájă *s.f.* (*geogr.*) Sector de plajă situat între linia atinsă de apele cele mari și linia apelor celor mai mici (flux și reflux). • pl. *-e.* /<fr. ***avant-plage***.

avanpórt *s.n.* (*nav.*) Zonă amenajată la intrarea într-un port, apărată parțial de diguri, destinată staționării temporare a navelor. • pl. *-uri.* /<fr. ***avant-port***.

avanpóst *s.n.* **1** (*milit.*) Subunitate de siguranță, instalată pe o direcție probabilă de atac a inamicului, în fața forțelor principale proprii aflate în staționare sau în apărare. ◆ Întăritură de frontieră sau în afara unui ansamblu fortificat. ◆ Ext. Poziție pe care se află un avanpost. *Bandele de cerchezi... ispiteau... a înainta pînă în preajma avanposturilor noastre* (ODOB.). **2** Fig. Element izolat care precedă o aglomerare de elemente asemănătoare. • pl. *-uri.* și *avantpóst s.n.* /fr. ***avant-poste***.

avanpremiéră *s.f.* Spectacol dat ca ultimă repetiție, înaintea unei premiere teatrale, cinematografice, muzicale etc., în fața unui cerc de specialiști și invitați; repetiție generală. ◇ Loc.adv. *În avanpremieră* = *a*) înainte de premiera unui spectacol. *Filmul a fost prezentat în avanpremieră în orașul unde s-a filmat*; *b*) fig. înainte de producerea evenimentului așteptat. *În avanpremieră, cei doi concurenți au avut o dispută pe scări și apoi au intrat în studio.* ◇ Fig. *Apariția unor protestatari în partid a reprezentat o avanpremieră.* • sil. *-mi-e-.* pl. *-e.* și (*înv.*) *avantpremiéră s.f.* /<fr. ***avant-première***.

avanrádă *s.f.* (*constr.*) Lucrare care este executată cu scopul de a preveni afluirile și care este plasată în amonte față de o construcție hidraulică. • pl. *-e.* /<fr. ***avant-rade***.

avánș *s.n.* **1** (*econ.*) Sumă de bani, cantitate de bunuri dată sau primită cu anticipație în contul unor servicii, al unor materiale, la încheierea unui contract etc. ◇ Expr. *În avans* = care este efectuat mai devreme decît era prevăzut. *Se dau salariile în avans.* ◆ Plată a unei părți dintr-o sumă a cărei scadență e mai tîrziu. ◆ Spec. Mică parte din prețul unui obiect cumpărat în rate, care trebuie plătită în momentul achiziționării. *Am plătit pentru televizor un avans mic.* **2** Fig. (*la pl.*) Primele demersuri pentru încheierea unei afaceri, a unei alianțe, pentru o înțelegere, pentru înfiripărea unei legături. *Este hotărîtă să nu-i mai răspundă la avansuri.* ◇ Expr. *A face* (*cuiva*) *avansuri* = *a*) a încerca să obțină prietenia sau dragostea cuiva prin promisiuni, lingușiri, concesii (de ordin etic) etc.; *b*) a încerca să obțină prietenia sau dragostea cuiva făcînd primul pas. **3** Interval (exprimat în unități de timp, lungime, frecvență), poziție, avantaj cu care cineva sau ceva este înaintea altcuiva sau a ceva. *Are un avans considerabil față de adversar.* **4** (*tehn.*; *la mașini-unelte*) Înaintare a uneltei sau a piesei de prelucrat, perpendicular pe direcția de tăiere, pentru a se ataca o nouă așchie, a cărei lățime depinde de spațiul parcurs de piesă prin această deplasare. ◆ (*la mașini cu mișcare rotativă*) Înaintare a piesei de prelucrat sau a sculei în timpul unei rotații. ◆ (*la mașini-motoare*) Admisiune și evacuare a amestecului motor. ◆ (*la mașini termice*) Injecție și evacuare a combustibilului în cilindru înainte ca pistonul să fi ajuns la punctul mort. ◆ Concr. (*la motoarele cu explozie*) Manetă cu care se reglează momentul aprinderii combustibilului în camera de explozie. • pl. *-uri.* /<fr. ***avance***.

avansá *vb. I. tr., intr.* **1** *intr.* (*despre oameni*) A înainta, a merge (pentru a se apropia de o țintă urmărită). *Am avansat pînă la colț, apoi mi s-a oprit motorul.* ◆ (*despre lucrări realizate, întreprinse de oameni*) A progresa, a se dezvolta. *Lucrările de renovare a clădirii avansează anevoios.* ◇ (*despre state, națiuni*) *Acest stat a avansat extraordinar în ultimii ani.* ◇ Fig. *Educația lui a avansat.* **2** *tr.* (*compl. indică oameni*) A promova, într-un grad, într-o funcție ierarhică (superioară). *L-a avansat în postul de contabil-șef.* ◇ (*intr.*) *A avansat foarte repede, fiind deosebit de capabil.* **3** *tr.* (*compl. indică sume de bani, bunuri materiale etc.*) A da, a acorda, a plăti cu anticipație. *A avansat suma necesară pentru cumpărarea mobilei.* ◆ (*fam.*) A împrumuta (pe cineva). *Ți-am avansat un milion pînă săptămîna viitoare, la salariu.* ◆ Spec. A face o investiție. **4** *tr.* (*compl. indică idei*) A anticipa, a lansa. *Îmi place ideea pe care a avansat-o.* ◆ A face o afirmație, pentru a începe, a deschide o discuție. *Nu și-a imaginat că, avansînd o banală propunere, toți vor începe să-și spună părerea.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***avancer***, it. ***avanzare***.

avansáre *s.f.* Acțiunea de *a avansa* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***avansa***.

avansát, -á *adj.* **1** (*despre oameni sau despre acțiuni, manifestări ale lor*) Care a ajuns la o treaptă de dezvoltare înaintată, la un stadiu înaintat; progresat, dezvoltat. *Cultură avansată.* ◇ (*subst.*) *Cursuri de limba engleză pentru începători și avansați.* **2** (*despre sume de bani*) Care a fost plătit anticipat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***avansa***.

avanscénă *s.f.* (*în sălile de reprezentații teatrale sau de operă*) **1** Partea de dinainte a scenei, cuprinsă între cortină și rampă. *Prologul se interpretează în avanscenă.* **2** Fiecare dintre cele două loji pentru spectatori, situate imediat lîngă scenă, de o parte și de alta a sălii. • pl. *-e.* și (*înv.*) *avant-scénă s.f.* /<fr. ***avant-scène***, it. ***avanscena***.

avánt[1]- v. avan[1]-.

avánt[2] *s.n.* v. avantaj.

avantagiá *vb. I.* v. avantaja.

avantagiáre *s.f.* v. avantajare.

avantagiós, -oásă *adj.* v. avantajos.

avantágiu *s.n.* v. avantaj.

avantáj *s.n.* **1** Folos, profit mai mare, pe care îl obține cineva (în raport cu ceva sau cu altcineva). *Am înțeles cum ai procedat. Dar ai vreun avantaj din asta?* ◇ Loc.adv. *În avantajul...* = în folosul... *Totul este gîndit în avantajul nostru.* ◇ Fig. *Nu e nici un avantaj să te certi cu lumea.* ◆ Beneficiu, dar. *Nu pot să nu mă bucur de avantajele tehnicii de calcul.* **2** Favoare, privilegiu de care se bucură cineva sau ceva. *Are avantajul de a-l cunoaște personal.* ◆ Favoare pe care o primește cineva. *I se acordă mari avantaje.* **3** Superioritate (a cuiva sau a ceva față de altcineva sau de altceva) bazată pe o situație, pe o împrejurare (mai) favorabilă. *În întrecerea de a cuceri inima fetei, se află în avantaj, fiind mai galant.* **4** (*sport*) Diferență în plus pe care o are un sportiv sau o echipă sportivă față de adversari. *Echipa de fotbal a gazdelor are un avantaj de două goluri.* ◆ (*la fotbal*; și *legea avantajului*) Normă care îi permite arbitrului să nu pedepsească un fault dacă echipa al cărei jucător a fost faultat reușește să continue acțiunea. ◆ (*la tenis*) Punct marcat de unul dintre jucători cînd aceștia se află la egalitate, avînd cîte 40 de puncte fiecare. **5** (*polit.*) *Avantaj reciproc* = principiu de bază al relațiilor internaționale contemporane, decurgînd din egalitatea suverană a statelor, potrivit căruia raporturile dintre ele trebuie să se întemeieze pe respectarea intereselor lor naționale și internaționale, pe dezvoltarea lor de sine stătătoare, în condițiile progresului tuturor statelor. • pl. *-e,* (*înv.*) *-uri.* și (*înv.*) *avantágiu,* (*reg.*) *avánt s.n.* /<fr. ***avantage***, it. ***avvantaggio***.

avantajá *vb. I. tr.* (*compl. indică mai ales ființe*) **1** A acorda un avantaj. *Această situație îl avantajează.* ◆ A favoriza. *Profesorul nu l-a avantajat la examen pe nepotul său.* ◆ A ajuta, a susține; a părtini. *Directorul îl avantajează.* **2** (*despre obiecte vestimentare, accesorii, culori, coafuri etc.*) A scoate în relief calitățile fizice ale cuiva sau a-i masca defectele. *Nu pe toată lumea avantajează culoarea roșie.* • prez.ind. *-ez.* și (*înv.*) *avantagiá vb. I.* /<fr. ***avantager***, it. ***avvantaggiare***.

avantajánt, -ă *adj.* Avantajos. • pl. *-ți, -te.* /***avantaja*** + *-ant*.

avantajáre *s.f.* Acțiunea de *a avantaja* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* și (*înv.*) *avantagiáre s.f.* /v. ***avantaja***.

avantaját, -á *adj.* Care se află în avantaj, într-o situație favorabilă. Față de ceilalți se simțea cel mai avantajat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***avantaja***.

avantajós, -oásă *adj.* **1** Care oferă un avantaj; prielnic, favorabil. *Circumstanțe avantajoase.* ◆ (*despre afaceri, oferte etc.*) Care este bănos, profitabil; rentabil. *Societatea comercială a primit o ofertă avantajoasă.* ◆ (*despre prețuri, mărfuri etc.*) Care este convenabil; care este ieftin. *La piață prețurile sînt mai avantajoase decît în magazine.* **2** (*despre vestimentație, culori etc.*) Care scoate în relief calitățile fizice ale cuiva sau care îi maschează defectele. *Îmbrăcăminte avantajoasă pentru siluete mai pline.* • pl. *-oși, -oase.* și *avantagiós, -oásă adj.* /<fr. ***avantageux***.

avantbéc *s.n.* v. avanbec.

avantgárdă *s.f.* v. avangardă.

avánti *interj.* Înainte. • /<it. ***avanti***.

avantpóst *s.n.* v. avanpost.

avantpremiéră *s.f.* v. avanpremieră.

avantrén *s.n.* **1** (*la pluguri și semănători cu tracțiune animală*) Partea anterioară, compusă dintr-o osie și două roți, destinată menținerii direcției și stabilității utilajului în timpul lucrului. **2** (*text.*) Ansamblu de valțuri cu dinți și caneluri dintr-un dispozitiv de cardare, care zdrobesc resturile vegetale atașate de flocoanele de lînă. • pl. *-uri.* /<fr. ***avant-train***.

avant-scénă *s.f.* v. avanscenă.

avár[1]**, -ă** *adj.* (*despre oameni*) Care este lacom de a cîștiga bani și refuză să cheltuiască sau să dăruiască ceva; zgîrcit. ◇ (*subst.*) *Nu apela la avarul acela să te ajute.* ◇ Fig. *O lampă-ntinde limbă-avară și subțire* (EMIN.). ◆ Ext. Econom. ◇ *Avar la vorbă* = care vorbește (foarte) puțin. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***avare***, lat. ***avarus, -a, -um***; cf. it. *avaro*.

avár[2]**, -ă** *s.m., adj.* **1** *s.m.* (*la pl.*) Populație turcică de rasă mongolo-tătară, nomadă, originară din Mongolia, așezată în timpul marii migrațiuni a popoarelor de la începutul Evului Mediu în Cîmpia Panonică, unde a creat un stat (568-796), distrus de franci și de bulgari și care la jumătatea sec. 6 au ajuns la gurile Dunării, efectuînd expediții de jaf în Muntenia și Dobrogea; (*și la sg.*) persoană care aparține acestei populații; persoană care făcea parte din populația de bază a statului avar sau era originară de acolo. *Logodnica lui Arald, stăpîn peste avari* (EMIN.). **2** *adj.* Care aparține avarilor, care se referă la avari. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***Avares***, lat. ***Avares***.

avariá *vb. I. tr., refl.* A face să sufere sau a suferi o avarie; a (se) strica, a (se) deteriora. *În urma impactului, mașina s-a avariat.* ◇ Fig. (*glum.*) *Mă simt cam avariat după chermeza de aseară.* • sil. *-ri-a.* prez.ind. *-iez.* /<fr. ***avarier***; cf. it. *avariare*.

avariáre *s.f.* v. avariere.

avariát, -á *adj.* (*despre mărfuri, instalații, aparate etc.*) Care a suferit o avarie; care este deteriorat, stricat. *Are doar un automobil avariat.* • sil. *-ri-at.* pl. *-ți, -te.* /v. ***avaria***.

avárie *s.f.* **1** (*mai ales în legătură cu sisteme tehnice*) Stricăciune, deteriorare (însemnată, gravă). **2** (*înv.*) Pagubă suferită prin deprecierea unor mărfuri. **3** (*mar.*; *înv.*) *Avarie totală* = naufragiu. • acc. și *avaríe.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***avarie***; cf. it. *avaria*.

avariére *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *avaria.* • sil. *-ri-e-.* pl. *-i.* și (*înv.*) *avariáre s.f.* /v. ***avaria***.

avariție *s.f.* Însușirea de a fi avar; preocupare excesivă pentru bani, zgîrcenie. *Avariția este o boală grea.* • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *avarițiúne s.f.* /<lat. ***avaritia, -ae***, fr. ***avarice***; cf. it. *avarizia*.

avarițiós, -oásă *adj.* (*despre oameni*) Care manifestă avariție în lucruri mărunte; meschin. • sil. *-ți-os.* pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***avaricieux***.

avarițiúne *s.f.* v. avariție.

avăș *s.n.* (*silv.*) Loc liber, curățat de arbuști și de mărăcini. • pl. *-uri.* /<magh. ***avas***.

avăt *s.m.* (*iht.*) Pește răpitor de apă dulce, din familia ciprinidelor, asemănător cu crapul, lung de 50-60 cm, cu spinarea verzuie (*Aspius aspius*). • pl. *-ți.* /etimol. nec.

avatár *s.n.* (*relig.*; *mai ales în brahmanism și hinduism*) Coborîre a unei divinități pe pămînt. ◆ Spec. Fiecare din cele zece incarnări ale zeului Vishnu. ◆ Ext. Reincarnare succesivă în oameni sau în animale a unei ființe. ◆ Fig. Transformare, schimbare neprevăzută (și chinuitoare) care intervine în evoluția unei ființe sau a unui lucru; metamorfoză. *Se simte epuizat de avatarurile prin care a trecut.* • pl. *-uri, -ii, -e.* /<fr. ***avatar*** <sanscr. *avatara* „coborîre".

ávă[1] *s.f.* (*pesc.*) Unealtă de pescuit, formată din trei fișii de plasă, așezate vertical în apă cu ajutorul unor bucăți de plută prinse la marginea lor superioară și al unor bucăți de plumb la cea inferioară. • pl. *-e.* /<tc. *av* „vînătoare", bg. *авджилък, авджия*.

ávă[2] *s.m.* (*înv.*) Părinte, tată. ◆ Ext. (*bis.*) Nume dat călugărilor bătrîni. ◆ Spec. Abate. *La noi... nu-i ca în țara acestui avă franțuz* (SADOV.). • pl. *-i.* /<ngr. *αββάς*.

avănie *s.f.* v. avanie.

ăve *interj.* Salut! • /<lat. *ave*, imper. lui *avēre* „a se simți bine".

aveá *vb. II.* **I** *tr.* **1** (*compl. indică obiecte, bunuri materiale*) A stăpîni, a poseda, a deține. *Am o mașină roșie.* <> (*urmat de determ. introduse prin prep. „de la", indicînd proveniența obiectului posedat*) *Am casa de la bunici.* <> (*urmat de determ. introduse prin prep. „de", indicînd destinația obiectului posedat*) *Îi croșetează o față de masă, s-o aibă de zestre.* <> (*compl. indică raporturi de rudenie, de prietenie etc.*) *Mi s-au dus în pribegie doi feciori ce-am avut* (SADOV.). *Aseară am avut musafiri.* <> Loc.vb. *A avea asemănare* = a se asemăna. *A avea bănuială* (sau, *înv., prepus*) = a bănui. *A avea o ceartă* = a se certa. *A avea în cinste* = a cinsti. *A avea ființă* (*pe lume*) = *a)* a exista; *b)* a se naște. *A avea iertare* = a fi iertat. *A avea mare laudă* = a fi lăudat. *A avea scăpare* = a scăpa. *A avea spor* = a spori. *A avea trai* (sau *viață*) = *a)* a trăi; *b)* a (mai) putea trăi (cu cineva). *A avea* (*un*) *vis* = *a)* a visa; *b)* fig. a năzui spre ceva. (*înv.*) *A avea întîmplare* = a i se întîmpla. *A avea efect* v. efect. *A avea cuvînt de laudă* v. laudă. *A avea nădejde* v. nădejde. *A avea speranță* (sau *speranța*) *că...* v. speranță. *A avea speranțe* v. speranță. *A avea* (*vreo*) *vină* v. vină. *A avea zor* v. zor. <> Expr. (*fam.*) *Ce-am avut și ce-am pierdut* = *a)* n-am ce pierde; *b)* puțin îmi pasă; *c)* sărac am fost, sărac am rămas. *A avea ac de* (sau *pentru*) *cojocul cuiva* v. ac. *A avea ceva la activul său* v. activ. *A nu avea* (*nici*) *după ce bea apă* v. apă. *A avea un as în mînecă* v. as. *A avea bani* (*strînși*) *la ciorap* v. ban. *A avea cărți bune* v. bun. (*A avea*) *o casă de copii* v. casă. *A nu avea nici casă, nici masă* v. casă. *A nu avea nici cămașă pe el* v. cămașă. *A avea* (*mare*) *căutare* v. căutare. *A avea cheag* v. cheag. *A avea casă deschisă* (*cuiva*) v. deschis. *A avea franci* v. franc. *A nu avea* (*nici o*) *para frîntă* v. frînt. *A avea o gloată de copii* v. gloată. *A avea bani groși* v. gros. *A nu avea* (*nici o*) *lăscaie* (*frîntă* sau *chioară*) v. lăscaie. *A avea casă și masă* v. masă. *A nu avea ce pune* (*nici*) *pe o măsea* sau *nici cît* (*să*) *pui pe o măsea* v. măsea. *A nu avea nici mîță la casă* v. mîță. *A nu avea moarte* v. moarte. *A avea* (*un mare*) *morcov* v. morcov. *A nu avea* (*nici o*) *para* (*chioară*) v. para. *A nu avea nici cer, nici pămînt* v. pămînt. *A nu avea nici o perdea* v. perdea. *A avea ceva după perdea* v. perdea. *A avea* (*un*) *preț* v. preț. *A nu avea* (*nici*) *cățel, a nu avea* (*nici*) *purcel* v. purcel. *A avea mașină la scară* v. scară. *A nu avea* (*nici* sau *nici un*) *sfanț* v. sfanț. *A nu avea para de ștreang* v. ștreang. *A nu avea nici tăciune în vatră* v. tăciune. *A avea avere cît praful de pe tobă* v. tobă. *A nu avea vad* v. vad. *A nu mai avea nici* (sau *decît*) *cenușă în vatră* v. vatră. <> Fig. *Părinții au dreptate de cele mai multe ori.* ◆ (*compl. indică realizări, creații ale oamenilor*) A fi autor al (unor scrieri, tablouri, compoziții muzicale etc.). *Shakespeare are multe piese după care s-au realizat ecranizări.* <> Loc.vb. *A avea copii* v. copil. ◆ (*mai ales în legătură cu determ. locale sau temporale*) A se afla, a se găsi în posesia a ceva, în preajma cuiva etc. *Noi avem în veacul nostru acel soi ciudat de barzi Care-ncearcă prin poeme să devie cumularzi* (EMIN.). <> (*în legătură cu determ. locale, indică poziția unor obiecte în raport cu altele sau cu cineva*) *Ia ce-ți place din ceea ce am dinainte* (ISP.). <> (*compl. indică nume de persoane*) *Are numele de mare Don Juan.* **2** (*compl. indică recompense, mai ales în bani*) A primi, a căpăta, a obține, a cîștiga. *Cine-o zice „Nițu vine" Are-un galben de la mine* (POP.). **3** A dispune, a profita, a se bucura de ceva. *Trebuie să am un ceas de odihnă cînd vin de la serviciu.* <> Loc.vb. *A avea* (ceva) *la dispoziție* v. dispoziție. <> Expr. *A avea vreme* = *a)* a dispune de timp pentru a face ceva sau pentru a se ocupa de cineva; *b)* a fi liber sau disponibil. *A nu avea odihnă* = *a)* a fi mereu activ; *b)* (*fig.*) a fi neliniștit. *A nu avea chip să...* = a nu reuși să... *A avea voie* (sau *permisiunea*) *să...* = a-i fi permis să... *A avea folos* (sau *cîștig*) = a profita. *Atîta bine* (sau *folos, cîștig*) *să am!*, formulă prin care se garantează adevărul celor exprimate. *A* (*nu*) *avea zile* (sau *zilișoare*) = a (nu) mai trăi. *A* (*nu*) *avea zile bune* (cu cineva) = a (nu) (mai) trăi în pace (cu cineva). *A avea ocazia* (sau *prilejul*) = a i se da posibilitatea. *A* (*nu*) *avea acces* v. acces. *Ce am eu de acolo?* v. acolo. *A avea acoperire* v. acoperire. *A avea audiență* v. audiență. *A-și avea cîntecul său* v. cîntec. *A avea credit* v. credit. *A avea crezămînt* v. crezămînt. *A avea* (pe cineva) *la degetul* (*cel*) *mic* v. deget. *A avea ușa deschisă* (*într-un anumit loc*) v. deschis. *A avea dreptul* (sau *drept*) *să...* (ori *de a...*) v. drept. *A avea dreptate să...* v. dreptate. *A avea garanția că...* v. garanție. *A avea întîietate* v. întîietate. *A avea liber* v. liber. *A avea mînă liberă* v. mînă. *A nu mai avea zile multe* v. mult. *A nu mai avea mult* v. mult. *A avea noroc de cineva* (sau *de ceva*) v. noroc. *A avea noroc* (sau *norocul*) *că...* v. noroc. *A avea onoarea să...* (sau *a..., de a...*) v. onoare. *A nu* (*mai*) *avea pace* v. pace. *A* (*nu*) *avea parte de cineva* (sau *de ceva*) v. parte. *A avea de partea sa* v. parte. *A avea pile* v. pilă. *A nu avea* (*nicăieri*) *popas* (sau *popasuri*) v. popas. *A avea presă bună* (sau *proastă*) v. presă. *A avea priză la cineva* (sau *asupra cuiva*) v. priză. *A avea proptele* v. proptea. *A avea puteri depline* v. putere. *A avea răsunet* v. răsunet. *A avea recurs la...* v. recurs. *A nu avea rînd de...* v. rînd. *A avea rezon* v. rezon. *A nu mai avea nici un rost* v. rost. *A avea rude la Ierusalim* v. rudă. *A avea sfinți* (sau *sfinții lui*) (*la Ierusalim*) v. sfînt. *A nu* (*mai*) *avea stare* v. stare. *A* (*nu*) *avea timp* (*pentru ceva*) v. timp. *A avea trai bun* (sau *rău*) (*cu cineva*) v. trai. *A avea trecere* v. trecere. *A avea ultimul cuvînt* v. ultim. *A avea viitor* v. viitor. *A avea zile* v. zi. ◆ (*compl. indică funcții, ranguri etc.*) A deține, a ocupa. *Are o mare funcție în minister.* <> Expr. *A avea un post* (sau *o slujbă etc.*) = a ocupa, a deține un post. *A avea o meserie* (sau *o profesiune etc.*) = a cunoaște (și a practica) o meserie (sau o profesiune etc.). *A avea loc* = *a)* a găsi un loc; *b)* a se întîmpla. *A avea* (ceva) *pe mînă* = a dispune de... *A avea* (ceva) *la îndemînă* = *a)* a avea (ceva) în imediata sa apropiere; *b)* a se putea folosi ușor (de ceva). (*intr.*) *Nici acasă n-am de coasă* = *a)* nu mă grăbesc; *b)* nu am nici o treabă; *c)* a fi în relație de rudenie cu cineva; *d)* a fi în relație de subordonare cu cineva; *e)* a fi într-o relație afectivă cu cineva. (*înv.*) *A-și avea un loc* = a ocupa un loc. *A avea* (*ceva*) *la bază* v. bază. *A nu avea căpătîi* v. căpătîi. *A nu mai avea loc de cineva* v. loc. *A nu avea ce lucra* v. lucra. *A nu avea de lucru* v. lucru. *A avea treabă* v. treabă. *A avea de treabă* v. treabă. ◆ A se folosi de serviciile cuiva sau de ceva. *Are un avocat bun.* <> Expr. *A avea* (pe cineva) *la* (sau *sub*) *mînă* = a ține (pe cineva) în puterea sa. (*fam.*) *A avea o femeie* = a întreține relații sexuale cu o femeie. *A avea slugi din butuci* v. butuc. *A avea pe cineva la cheremul său* v. cherem. *A avea în degetul* (*cel*) *mic* v. deget. *A avea* (*pe cineva*) *sub* (sau *la*) *porunca sa* v. poruncă. **4** A fi compus, alcătuit din ceva. *Blocul are zece etaje.* ◆ A fi înzestrat sau prevăzut cu ceva. *De-ar avea codrul ista gură să spuie cîte a văzut...* (CR.). <> Expr. *A avea cap* (sau *minte*) = a fi deștept. *A avea ținere-de-minte* (sau *memorie*) = a putea să-și amintească multe lucruri. *A avea gură rea* = a prevesti evenimente rele (care se împlinesc). *A avea inimă* = *a)* a fi curajos; *b)* a fi milos. *A* (*nu*) *avea nas* = *a)* a (nu) avea miros fin; *b)* a (nu) fi (prea) îndrăzneț, a (nu) cuteza; *c)* a (nu) avea autoritate sau trecere. *A* (*nu*) *avea obraz* = a fi nerușinat. *A avea ochi* = *a)* a vedea bine; *b)* a se arăta priceput în a aprecia un lucru dintr-o privire; a distinge esențialul. *A avea curaj* (sau *îndrăzneală*) = a fi curajos. *A avea putere* = a fi puternic. *A avea bunătate* = a fi bun. *A avea răutate* = a fi rău. *A avea dar* (sau *talent*) = a fi talentat. *A avea* (*a*)*plecare* = a avea înclinație spre... *A avea haz* = a provoca rîsul. *A avea pe vino-ncoace* = a fi atractiv. *A avea șansă* = a fi favorizat de soartă; a fi norocos. *A avea rost să...* = a fi potrivit să... *A avea rînduială* = a se desfășura potrivit unei anumite ordini și rațiuni. *A avea deprindere* = a obișnui să... *A avea năravuri* = *a)* (*despre cai*) a fi nărăvaș; *b)* (*despre oameni*) a avea un viciu. *A nu avea* (*nici*) *un Dumnezeu* = *a)* (*despre oameni*) a fi necredincios; *b)* (*despre mîncăruri, băuturi etc.*) a fi lipsit de gust, de miros, de buchet etc.; *c)* (*despre obiecte vestimentare*) care este croit prost și nu se așază bine; *d)* (*despre obiecte*) a fi lipsit de valoare; *e)* (*despre atitudini, gînduri, idei etc.*) a fi lipsit de sens. *A nu avea nici un chichirez* = *a)* (*despre afirmații, idei etc.*) a nu avea nici o logică; *b)* (*despre glume*) a nu avea nici un haz. *A avea aerul* v. aer. *A avea mintea* (sau *creierul*) *aerisit* v. aerisit. *A avea mai multe* (sau *alte*) *coarde la arc* v. arc. *A avea aripi la picioare* v. aripă. *A avea* (*h*)*arțag* v. arțag. *A avea gura aurită* v. aurit. *Toată lelea își are bacăul ei* v. bacău. *A avea nouă băieri la pungă* v. baieră. *A avea pufușor pe botișor* v. botișor. *Cînd o avea broasca păr* v. broască. *A avea burtă* v. burtă. *A avea sîngele cald* v. cald. *A nu avea nici un canon* v. canon. *A avea cap ușor* v. cap. *A avea cap greu* v. cap. *A nu avea cap să...* v. cap. *A nu avea cherestea* v. cherestea. *A avea coarne* v. corn. *A avea colți* (sau *un colț*) v. colț. *A avea condei* v. condei. *A* (*nu*) *avea conștiință* v. conștiință. *A avea o conștiință foarte largă* v. conștiință. *A nu avea creierii acasă* v. creier. *A avea un creier electronic* v. creier. *A avea culoare* v. culoare. *A avea darul vorbirii* v. dar. *A avea darul să...* (sau *de a...*) v. dar. *A avea darul beției* v. dar. *A avea degete lungi* v. deget. *A avea ochii deschiși* v. deschis. *A avea limba dezlegată* v. dezlegat. *A avea doxa la cap* v. doxă. *A avea fler* v. fler. *A avea gură* (sau *gura*) (*mare*) v. gură. *A avea o gură cît o șură* v. gură. *A nu avea gură să răspunzi* (sau *să spui*) *ceva* v. gură. *A avea inimă bună* (ori *de aur, largă*) v. inimă. *A avea inima deschisă* v. inimă. (*A avea*) *inimă haină* (sau *sălbatică, de piatră, împietrită*) v. inimă. *A avea inima întreagă* v. întreg. *A avea lacăt la gură* v. lacăt. *A avea mînă largă* v. larg. *A avea limbă lungă* v. limbă. *A avea limbă lată* v. limbă. *A avea limbă de aur* v. limbă. *A avea limbă* (sau *limba*) *ascuțită* (sau *rea, veninoasă, otrăvită, de șarpe*) v. limbă. *A nu avea limbă în gură* (sau *de grăit*) v. limbă. *A avea lipici* (*la vorbă*) v. lipici. *A avea urechi de lup* v. lup. *A avea peri de lup* v. lup. *A avea memoria* (sau *o memorie*) (*cam*) *scurtă* v. memorie. *A avea memorie de elefant* v. memorie. *A avea somnul mieilor* v. miel. *A avea mînă strînsă* v. mînă. *A avea mînă ușoară* v. mînă. *A avea mînă bună* v. mînă. *A avea mîna curată* (sau *mîinile curate*) v. mînă. *A avea mînă* (sau *mîna*) *lungă* v. mînă. *A avea mînă scurtă* v. mînă. *A avea noroc porcesc* (sau *orb, chior, cu carul*) v. noroc. *A avea nouă vieți* (sau *suflete*) v. nouă. *A avea obraz gros* (sau *de scoarță*) v. obraz. *A avea obraz subțire* v. obraz. *A avea gură pocită* v. pocit. *A avea gură scîrboasă* v. scîrbos. *A avea* (*o*) *mînă bună* (sau *rea*) v. mînă. *A avea muzicuță* v. muzicuță. *A avea nervi* v. nerv. *A avea obicei* (sau *obiceiul, de obicei*) v. obicei. *A nu avea ochi să vezi pe cineva* v. ochi. *A nu avea ochi decît pentru cineva* v. ochi. *A avea numai suflet în oase* v. os. *A avea osînză* (*la Rusalii*) v. osînză. *A avea palmă grea* v. palmă. *A avea pană* (*frumoasă*) v. pană. *A avea papagal* v. papagal. *A avea ochii* (*și urechile*) *în patru* v. patru. *A avea păr pe limbă* v. păr. *A avea pielea groasă* v. piele. *A avea piept* v. piept. *A avea ochi de pisică* v. pisică. *A avea norocul porcului* v. porc. (*A avea*) *prezență de spirit* v. prezență. *A avea cheag la pungă* v. pungă. *A avea simț de răspundere* (sau *simțul răspunderii*) v. răspundere. *A avea ochi răi* v. rău. *A avea replică* v. replică. *A avea rînză* v. rînză. *A avea seu la rărunchi* v. rărunchi. *A nu avea* (*nici*) *sfînt* (*nici Dumnezeu*) v. sfînt. *A avea sînge în vine* v. sînge. *A nu mai avea* (*nici*) *o picătură de sînge în obraz* v. sînge. *A avea mîinile pătate de sînge* v. sînge. *A avea spate* (*tare*) v. spate. *A avea minte sprintenă* v. sprinten. *A avea stofă* (*de*) v. stofă. (*A avea*) *stomac de struț* v. struț. *A avea nas subțire* v. subțire. *A* (*nu*) *avea cei șapte ani de acasă* v. șapte. *A nu avea cap, ci tigvă* v. tigvă. *A avea cerbice țepănă* v. țepăn. *A avea țîță* v. țîță. ◆ A conține, a cuprinde. *Lucrarea are și o anexă.* **5** A ține, a duce, a purta. *Se repezi să-i ia sacoșa grea pe care o avea în mînă.* <> Expr. *A avea* (*pe cineva* sau *ceva*) *în gînd* (sau *în minte, în cuget*) = *a)* a fi preocupat (de cineva sau de ceva); *b)* a avea intenția să facă ceva. *A avea* (ceva) *pe conștiință* = a suferi mustrări de conștiință. *A avea* (ceva) *pe capul său* = a avea o responsabilitate (nedorită). *A avea pe cineva în tașcă* = a avea (pe cineva) în puterea sa. (*înv.; refl.*) *A se avea pre sine* = (*despre femei*) a avea menstruație. *A avea* (*ceva*) *numai pe buze* v. buză. *A avea în buzunar* (*pe cineva*) v. buzunar. *A avea cuvîntul* (*într-o ședință, într-o adunare etc.*) v. cuvînt. *A avea sub epitropie* (*pe cineva*) v. epitropie. *A avea*

în evidență v. evidență. *A avea evidența* (*cuiva* sau *a ceva*) v. evidență. *A avea ceva pe inimă* v. inimă. (*Merge* ori *calcă*) *parcă are ouă-n poală* v. ou. *A avea* (*pe cineva*) *în palmă* v. palmă. *A avea o piatră pe inimă* v. piatră. *A avea în pîntece* v. pîntece. *A avea pe dracul în pungă* v. pungă. *A avea* (*ceva*) *în sînge* v. sînge. *A avea ceva pe suflet* (sau, *înv., la sufletul său*) v. suflet. *A avea șapte* (sau *nouă*) *suflete* v. suflet. *A avea ceva la sufletul său* v. suflet. *A avea sufletul în oase* v. suflet. *A avea* (*pe cineva* sau *ceva*) *în buzunarul de la vestă* v. vestă. ◆ A fi îmbrăcat cu ceva. *Avea un sacou bleumarin.* ◆ A fi încălțat cu ceva. *Avea pantofi negri.* **6** Expr. *A avea* (pe cineva sau ceva) *de fală* = a se mîndri cu ceva. *A avea* (pe cineva) *la* (sau *în*) *inima sa* = a iubi pe cineva. *A avea pe cineva cu bine* (sau *cu drag*) = a iubi pe cineva. *A avea* (pe cineva) *în dragoste* = a iubi. *A avea drag pe cineva* sau (*refl. recipr.*) *a se avea dragi* = a (se) iubi. (*refl.*) *A se avea bine cu cineva* = *a*) a fi prieten cu cineva, a se înțelege bine cu cineva; *b*) a fi în relații de dragoste cu cineva. *A se avea rău cu cineva* = *a*) a fi certat cu cineva, a nu se înțelege cu cineva; *b*) a se dușmăni. *A avea* (pe cineva) *aproape* v. aproape. *A avea ceva sau pe cineva însemnat* (ori *scris*) *la catastif* v. catastif. *A avea pe cineva în coaste* v. coastă. *A avea pe cineva la ochi buni* (sau *răi*) v. ochi. *A* (*nu*) *avea* (*pe cineva*) *la stomac* v. stomac. *A nu avea pe cineva la suflet* v. suflet. **7** (*compl. indică măsuri de suprafață, de greutate, de volum etc.*) A fi de o anumită dimensiune, greutate etc. *Încăperea are cinci metri înălțime și trei metri lungime.* ◇ Expr. *A nu* (*mai*) *avea margini* = *a*) (*despre spații*) a fi foarte întins; *b*) (*despre însușiri*) a întrece orice măsură, a fi într-un grad peste măsură de mare. *A nu avea nici coadă, nici căpătîi* v. căpătîi. *A nu avea nici cap, nici coadă* v. coadă. *A nu avea egal* v. egal. *A nu* (*mai*) *avea număr* v. număr. *A nu-și avea pereche* v. pereche. *A nu* (*mai*) *avea seamăn* (*pe lume*) v. seamăn. *A nu avea soție* v. soție. ◆ (*compl. indică noțiuni temporale*) A fi de o anumită vîrstă. *Fata are 22 de ani.* ◇ Expr. *Are numai* (*atîția...*) *ani pe un picior* v. picior. *Să tot aibă...* v. tot. **8** (*compl. indică senzații, sentimente, stări etc.*) A fi cuprins, copleșit; a simți. *Am o mare sete.* ◇ Zic. *Cînd casa ta are sete, nu vărsa apa pe drumuri* v. sete. ◇ Loc.vb. *A nu avea păs de...* v. păs. ◇ Expr. *Ce ai?* = *a*) ce (necaz sau durere) ți s-a întîmplat? ce ți-e?; *b*) de ce te împotrivești?; *c*) ce-ți pasă? *N-are nimic!* = *a*) nu i s-a întîmplat nici un rău; *b*) n-are nici o importanță. *A avea milă* = *a*) a stîrni mila cuiva; *b*) a simți milă pentru cineva. *A avea bucurie* = a se bucura. *A avea dor* = a-i fi dor. *A avea* (*o*) *dorință* = a dori. *A avea iubire* = a iubi. *A avea presimțiri* = a presimți (ceva). *A avea teamă* (sau *groază*) = a se înspăimînta. *A avea un of* = a fi necăjit. *A avea ciudă* (pe cineva) = a urî pe cineva. *A avea boală pe cineva* v. boală. *A avea capricii* v. capriciu. *A avea chef de ceva* v. chef. *A avea complexe* v. complex. *A avea mustrări de cuget* v. cuget. *A avea draci* ori *a avea pe dracul în el* v. drac. *A avea dragoste să...* v. dragoste. *A* (*nu*) *avea grijă* (*de cineva* ori *de ceva*) v. grijă. *A avea grijă* (*să...*) v. grijă. *A avea gust de...* v. gust. *A avea hachițe* v. hachițe. *A avea impresia că...* v. impresie. *A avea foame de lup* (ori *foamea lupului*) v. lup. *A avea milă de...* v. milă. *A nu avea milă* (*undeva* sau *la cineva*) v. milă. *A avea nădejde în...* v. nădejde. *A avea necaz* (*pe cineva*) v. necaz. *A avea nevoie de cineva* (sau *de ceva*) v. nevoie. *A nu avea* (*nici o*) *nevoie* (*de cineva* sau *de ceva*) v. nevoie. *A avea oftică* (*pe cineva*) v. oftică. *A avea pasă bună* (sau *proastă* sau *rea*) v. pasă. *A avea păs pe cineva* v. păs. *A avea rușine* v. rușine. *A nu avea saț* v. saț. *A avea sămînță de vorbă* v. sămînță. *A avea semne* v. semn. *A avea senzația că...* v. senzație. *A avea silă* v. silă. ◆ (*compl. indică boli, afecțiuni etc.*) A suferi de... *Are varice.* ◇ Expr. *A avea dureri de cap* = *a*) a-l durea capul; *b*) fig. a fi îngrijorat. *A avea friguri* = *a*) a suferi de malarie; *b*) fig. a fi foarte nerăbdător și emoționat. *A avea pe dracul* (sau *pe naiba*) = *a*) a avea un rău inexplicabil; *b*) a nu avea nimic; *c*) a fi foarte rău. *A nu avea nici pe dracul* = *a*) a fi sănătos; *b*) a nu avea nimic. (*pop.*) *A avea peri răi* = a avea o boală de ochi provocată de genele prea lungi, care irită globul ocular. *A avea beteșug* = a fi infirm. *A avea un gust amar* v. amar. *A nu avea aer* v. aer. *A avea albeață* v. albeață. *A avea capul cît bania* sau *a avea capul bania* v. bania. *A avea bube în cap* v. bubă. *A avea ceață în creieri* v. ceață. *A avea fum* (ori *mucegai*) *în creier* v. creier. *A avea capul ca dovleacul* v. dovleac. *A avea stupit la furcă* v. furcă. *A avea un ghimpe la* (ori *în*) *inimă* (sau *cuget*) v. ghimpe. *A avea gîdilici la limbă* v. gîdilici. *A nu avea grețuri* v. greață. *A avea gura amară* (ori *rea*) sau *a avea fiere în gură* v. gură. *A avea igrasie la cap* (sau *la mansardă*) v. igrasie. *A avea limbariță* v. limbariță. *A avea mișcorici* v. mișcorici. *A avea mîncări la limbă* v. mîncări. *A avea mîncărime de* (sau *la*) *limbă* v. mîncărime. *A avea mîncărime la degete* v. mîncărime. *A avea nervii slabi* v. nerv. *A avea orbul găinilor* v. orb. *A avea perdea la ochi* v. perdea. *A avea piper pe limbă* v. piper. *A nu avea somn* v. somn. *A avea un văl pe ochi* v. văl. *A avea un vierme la inimă* v. vierme. *A avea viermi* (*neadormiți*) sau *a avea viermi în cur* v. vierme. *A avea vierme la limbă* v. vierme. **9** (*compl. indică idei, gînduri etc.*) A-i trece ceva prin minte; a fi preocupat de... *Nu mai fi supărat. Cred că am o idee.* ◇ Expr. *A avea de gînd* = a se gîndi. *A avea de grijă* = a fi atent la ceva. *A avea baiul cu...* v. bai. *A avea în considerare* v. considerare. *A avea* (*de*) *gînd să...* v. gînd. *A avea intenții serioase* (*cu...*) v. intenție. *A avea în privire* v. privire. *A avea în socoteală* v. socoteală. *A avea altă socotință* v. socotință. *A avea* (*ceva*) *în supraveghere* v. supraveghere. *A avea* (*cuiva*) *de știre* v. știre. *A avea pe cineva* (sau *ceva*) *în vedere* v. vedere. **II** *tr.* **1** (*urmat de un vb. la inf., conjunct. sau supin*) *a*) A trebui să... *Are de făcut curățenie.* ◇ (*al doilea vb. este subînțeles*) *Am examen* = trebuie să dau un examen. *Am o conferință* = trebuie să țin o conferință. *Am ședință* = trebuie să asist la o ședință. *b*) (*în formă neg.*) A fi destul să... *N-au avut decît cu ochiul ori cu mîna semn a face, Și apusul își împinse toate neamurile-ncoace* (EMIN.). *c*) (*în formă neg.*) A nu putea să... *N-am a mă plînge de nimic* (ISP.). *d*) A fi în drept, a i se cuveni. *Să faci tocmală că, după ce ți-i împlini anii, să ai a lua din casa lui ce-i vrea tu* (CR.). ◇ Expr. (*eliptic*) *N-ai decît!* = *a*) fă cum vrei! treaba ta! ești liber să...; *b*) încearcă numai, dacă îndrăznești!; *c*) nu-mi pasă. *N-are decît să... și...* = e suficient să... pentru a... *A avea de furcă cu cineva* (sau *cu ceva*) = *a*) a avea dificultăți; *b*) a avea mult de luptat împotriva cuiva. *A avea* (*de-*)*a face cu cineva* (sau *cu ceva*) = *a*) a avea ceva comun cu...; *b*) a intra în relații cu...; *c*) a o păți, a suporta consecințele faptelor sale. *A nu avea nimic a face* = a nu avea nici o legătură (unul cu altul). *Ce spui tu nu are nimic a face cu ce s-a întîmplat. A nu avea* (*de-a face*) *nici în clin, nici în mînecă* (cu ceva sau cu cineva) = *a*) a nu cunoaște pe cineva; *b*) a nu avea nimic comun cu cineva, a nu avea nici o legătură cu cineva sau cu ceva. *N-are a face!* = *a*) nu se potrivește; *b*) nu are nimic comun cu... *A avea ceva* (*de împărțit*) *cu cineva* = *a*) a purta necaz cuiva; *b*) a nu putea suferi pe cineva, a antipatiza. *A* (*nu*) *avea* (*vreun*) *amestec* v. amestec. *A avea cîștig de cauză* v. cauză. *A avea cu cineva un cuvînt* v. cuvînt. *A avea o explicație cu cineva* v. explicație. *A nu* (*mai*) *avea încotro* v. încotro. *A avea de lucru cu cineva* (sau *cu ceva*) v. lucru. *A avea pat* (*cu cineva*) v. pat. *A avea pîră* (*cu cineva*) v. pîră. *A avea pricină* (*cu cineva*) v. pricină. *A avea raport* v. raport. *A avea soție* (*cu cineva*) v. soție. *A nu avea trai* (*cu cineva*) v. trai. *A avea treabă cu cineva* (sau *undeva*) v. treabă. *A avea o vorbă* (sau *de vorbă*) *cu cineva* v. vorbă. **2** (*urmat de un vb. la inf. sau conjunct.*) A ști (cum..., cînd..., unde..., cine..., ce...), a putea, a găsi. *N-avea cui să lese moștenirea urii lui* (EMIN.). *Multe sînt de făcut și puține de vorbit dacă ai cu cine te înțelege* (CR.). ◇ Expr. *A nu* (*mai*) *avea ce zice* = *a*) a nu (mai) ști; *b*) a rămîne fără replică *A nu* (*mai*) *avea ce face* = a nu (mai) putea... *A nu avea pentru ce* = a nu avea nici un motiv. *A* (*nu*) *avea cînd să...* = a nu mai avea timpul necesar să... *N-am avut cînd să-ți răspund la scrisoare. N-are cum* = *a*) nu este posibil; *b*) nu există modalitatea de a... *A* (*nu*) *avea unde* = a nu exista spațiu disponibil. (*intr.*) *A avea de știre* = a ști. *A nu mai avea unde să-și pună capul* v. cap. *A nu avea ce-și face capului* v. cap. *N-ai* (sau *n-aveți*) *pentru ce* (ori *de ce*) v. ce. *A nu avea* (*nici un*) *chip să...* v. chip. *A avea cunoștință de ceva* v. cunoștință. *A nu avea ce face cu...* v. face. *Ce are a face?* v. face. *A nu avea habar* (*de* sau *despre ceva* ori *cineva*) v. habar. *A* (*nu*) *avea idee* (*de ceva*) v. idee. *A nu avea ce împărți* sau *a nu avea nimic de împărțit* (*cu cineva*) v. împărți. *A avea un limbaj comun* v. limbaj. *A* (*nu*) *avea ce pune pe masă* v. masă. *A* (*nu*) *avea ce mînca* v. mînca. *A* (*nu*) *avea mod* (*să...* sau *de a...*) v. mod. *A* (*nu*) (*mai*) *avea obraz* (*să...*) v. obraz. *A* (*nu*) *avea unde să*(*-și*) *plece capul* (ori *trupul, oasele*) v. pleca. *A nu avea nici ce pune în gură* v. pune. *A* (*nu*) *avea de ros* v. roade. *A nu avea zor să...* (sau *de a...*) v. zor. ◆ (*unipers.*) A fi, a exista, a se găsi. *N-are cine să mă aline.* ◇ Expr. *Are cine te căca, are cine te spăla* v. căca. *Are* (sau *n-are*) *cine* v. cine. **III** (*cu val. de vb. auxil.*) **1** (*servește la formarea perf. c.*) *Au venit aseară.* **2** (*servește la formarea modului cond.-opt.*) *Am vorbit cu Anca și mi-a spus că ar trece mîine pe la noi.* **3** (*urmat de un vb. la conjunct., servește la formarea unui viitor pop. și fam.*) *Dacă n-oi ști eu, cine altul are să știe?* (CR.). *Curînd veți să mă plîngeți; în van veți să mă chemați* (SADOV.). **4** (*în constr. periфrastice*) A urma să..., a fi pe punctul de a... *În revărsatul zorilor avea să plece din nou* (BART.). • prez.ind. *am* (*înv.*) *aib, ai, are, avem, aveți, au,* (III 1) *am, ai, a, am, ați, au,* (III 2) *aș, ai, ar, am, ați, ar,* prez. conjunct. pers. 2 *ai* și (*reg.*) *aibi,* pers. 3 *aibă,* (*înv.*) *aivă,* (*reg.*) *aibe.* /lat. ***habēre.***

avén *s.n.* v. avenă.

avenánt *s.n.* (*jur.*) Act scris care constată modificările aduse clauzelor inițiale ale unui contract sau tratat. • pl. *-e.* /<fr. ***avenant.***

avénă *s.f.* (*geol., geogr.*) Prăpastie circulară formată în roci calcaroase, în care se scurg adesea apele de suprafață; pîlnie. • pl. *-e.* și *avén s.n.* /<fr. ***aven***; cf. lat. *avēna, -ae.*

avenída *s.f.* (*constr.*) Stradă mare, bulevard în Spania, în Portugalia, în America Latină. • pl. *-s.* /<sp. ***avenida.***

aventurá *vb. I. refl.* (*despre oameni*) A întreprinde o acțiune îndrăzneață, riscantă, primejdioasă, a se expune riscului, a se hazarda. *Se aventurează noaptea în pădure.* ◇ Fig. *Se aventurează într-o relație de dragoste.* • prez.ind. *-ez.* și (*înv.*) *avînturá vb. I.* /<fr. ***aventurer***, it. ***avventurare.***

aventurăre *s.f.* Acțiunea de *a se aventura* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***aventura.***

aventúră *s.f.* **1** Acțiune îndrăzneață, riscantă, neobișnuită, extraordinară (bazată, de obicei, pe noroc). *Gustul aventurii este foarte dezvoltat la el.* ◆ Acțiune, întreprindere în cursul căreia apar întîmplări surprinzătoare, imprevizibile. *Trăiește în această expediție marea aventură a vieții sale.* ◇ Loc.adj. *De aventură* = (*mai ales la pl.; despre cărți, filme etc.*) care este plin de neprevăzut, de inedit, de suspans. ◆ Întreprindere dubioasă, necinstită. **2** Legătură amoroasă întîmplătoare (și trecătoare, pasageră), frivolă; escapadă. ◇ *Aventură galantă* v. galant. ◆ Intrigă amoroasă. • pl. *-i.* /<fr. ***aventure***; cf. it. *avventura* <lat. *adventura* <*advenīre* „a sosi".

aventuriér, -ă *s.m., s.f.* **1** Persoană care caută aventuri, care se implică în aventuri, căreia îi plac aventurile. *Este un visător, un aventurier.* ◇ (*adj.*) *Călător aventurier.* **2** (*deprec.*) Om fără căpătîi, vagabond, derbedeu. *S-a angajat de zeci de ori, umblă prin toată țara... E un aventurier.* ◇ (*adj.*) *Un băiat aventurier, care vrea să epateze printr-o rebeliune specifică vîrstei.* • sil. *-ri-er.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***aventurier***; cf. it. *avventuriero.*

aventurín *s.n.* (*mineral.*) Varietate de cuarț cu numeroase foițe de mică galbene sau verzui, care reflectă puternic lumina. • /<fr. ***aventurine.***

aventurísm *s.n.* **1** Spirit de aventură. ◆ Faptă de aventurier. **2** Înclinație de a acționa în mod pripit, tendință de a lua decizii periculoase, hotărîri la repezeală. *În știință nu se acceptă aventurismul.* • pl. *-e.* /<fr. ***aventurisme.***

aventuríst, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* (*despre oameni și despre acțiunile, manifestările lor*) Care are caracter de aventură, care ține de aventură; care este înclinat spre aventură; care se referă la aventură. *A întreprins afaceri cam aventuriste.* **2** *s.m., s.f.* Aventurier. • pl. *-iști, -iste.* /***aventură*** + ***-ist.***

aventurós, -oásă *adj.* **1** (*despre manifestări, creații etc. ale oamenilor*) Care este plin de aventuri; care constituie o aventură. *Viață aventuroasă.* **2** (*despre oameni*) Care umblă după aventuri, căruia îi plac acțiunile îndrăznețe și riscante. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***aventureux***, it. ***avventuroso.***

avenue [av'ny *sau* 'evənju] *s.f* (*constr.*) Magistrală, bulevard. ◆ Restr. Alee care conduce la o locuință. • /<fr. ***avenue***, engl. ***avenue***.

averăge *s.n.* v. averaj.

averáj *s.n.* (*sport*) Raportul dintre punctele marcate la adversar și cele primite de la acesta de către o echipă, într-un campionat sau competiție sportivă. ◇ Compuse: *coș-averaj* = averaj la baschet; *gol-averaj* = averaj la fotbal. • pl. *-e*. și (*înv.*) *averáge* *s.n.* /<engl. ***average***.

avére *s.f.* **1** (*mai ales la pl.*) Totalitate a bunurilor care se află în posesia unei persoane sau a unei colectivități; avut, avuție, bogăție, stare. *A strîns nenumărate averi.* ◇ (*urmat de determ. introduse prin prep. „în", indică specificul*) *Are strînsă o avere bunicică în bani și vinațuri bine îngrijite* (CAR.). ◇ *Avere națională* = bogăția unei națiuni. (*înv.*) *Avere mișcătoare* = bunuri mobile. *Avere nemișcătoare* = bunuri imobile. *Avere mobilă* v. mobil. ◇ Loc.adj. *Cu avere* = (*despre oameni*) bogat. *S-a căsătorit cu un bărbat cu avere.* ◇ Expr. *A avea avere* = a fi bogat. *A face avere* = a agonisi. *A pierde averea* = a deveni sărac, a sărăci. (*pop.*) *A se bucura de* (sau *la*) *avere* = a fi lacom de bani. (*iron.*) *Asta-i toată averea mea* (sau *a ta, a lui etc.*) = asta este tot ce am (sau ai, are etc.), tot ce posed (sau posezi, posedă etc.). *A(-și) mînca averea cu lingura* (sau *cu linguroiul*) v. mînca. *Se scaldă în averi* v. scălda. *A(-i) vinde* (*cuiva*) (*averea*) *cu toba* (ori *la tobă*) v. tobă. *A avea avere cît praful de pe tobă* v. tobă. ◇ Fig. *Fata asta e o avere la casa omului.* ◆ Exager. Sumă foarte mare de bani. *Excursia m-a costat o avere.* ◆ (*econ.*) Parte dreaptă a unui cont sau a unei partide; credit. **2** Fig. Totalitatea experiențelor și a cunoștințelor înmagazinate în mintea cuiva. *Averea sufletească este mai presus de bani.* **3** Fig. Ceea ce are cineva mai de preț, mai valoros din punct de vedere sentimental, intelectual, artistic etc. și care nu poate fi echivalat în bani. *Își luă copilul în brațe arătîndu-le celorlalți averea ei.* • pl. *-i*. /v. ***avea***.

averoísm *s.n.* (*filos.*) **1** Doctrina lui Averroes. **2** Curent în filosofia medievală occidentală (începînd din sec. 13) având la bază învățătura lui Averroes, care susținea că materia și mișcarea sînt veșnice și că nu au fost create, negînd nemurirea sufletului și viața de apoi. • scris și *averroism*. /<fr. ***averroïsme***; cf. nm. pr. *Averroes*, numele latinizat al filosofului arab din Spania Abu al-Walid Mohammed ibn Ruchd.

averoíst, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care aparține averoismului, care se referă la averoism. **2** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care aderă la averoism. • pl. *-iști, -ste*. /<fr. ***averroïste***.

averroísm *s.n.* v. averoism.

avérs *s.n.* (*în opoz. cu „revers"; mai ales la sg.*) Față a unei monede sau a unei medalii, înfățișînd chipul emițătorului, stema țării etc. • pl. *-uri*. /<fr. ***avers***; cf. lat. *aversus, -a, -um* „opus".

avers

avérsă *s.f.* (*meteor.*) Ploaie abundentă bruscă și de scurtă durată. *Averse locale.* ◇ *Aversă de zăpadă* = cădere abundentă de zăpadă de scurtă durată. ◇ Loc.adj. *În averse* = (*despre precipitații*) în cantitate mare și de scurtă durată. • pl. *-e*. /<fr. ***averse***.

aversiúne *s.f.* Sentiment de dezgust sau de antipatie profundă față de cineva sau de ceva; repulsie. *Nu-și poate stăpîni aversiunea față de el.* • pl. *-i*. /<fr. ***aversion***, lat. ***aversĭo***, ***-onis***.

avertínă *s.f.* (*chim., farm.*) Pulbere cristalină, cu gust și miros aromatic, folosită ca anestezic de bază, administrat pe cale rectală. • pl. *-e*. /<fr. ***avertine***.

avertismént *s.n.* **1** Înștiințare prealabilă, prevenire (asupra unui risc sau a unei primejdii). *Arma jandarmului se clătina ca un avertisment* (REBR.). ◆ Semnal de avertizare *Mașina repeta... același avertisment ascuțit ca un țipăt mînios* (REBR.). ◆ Amenințare, intimidare. *Incendierea mașinii judecătorului a fost un avertisment din partea mafiei.* **2** Înștiințare din partea unei autorități sau a unui superior prin care se atrage atenția cuiva asupra unei greșeli. ◆ Sancțiune (administrativă) aplicată cuiva pentru o abatere disciplinară, prin care se atrage atenția acestuia că va fi sancționat mai aspru la o nouă abatere. ◇ Expr. *A da cuiva un avertisment* = a atrage atenția cuiva să nu repete o greșeală. **3** (*sport*) Sancțiune aplicată de arbitru unui sportiv pentru joc neregulamentar (și care, la repetarea abaterii, poate fi urmată de o sancțiune mai aspră). **4** (*jur.*) Demers prin care un stat atrage atenția altui stat asupra consecințelor defavorabile pentru relațiile internaționale pe care le pot avea încălcările normelor de drept internațional de către acesta. **5** (*jur.; înv.*) Înștiințare de plată a impozitelor (care menționează sancțiunile aplicate în caz de neplată la termen). **6** (*jur.*) Solicitare adresată unui ziar de către o autoritate de încetare a publicării unor anumite articole (tendențioase, calomnioase, injurioase, pornografice etc.) sub amenințarea suspendării. ◆ Atenționare, sub amenințarea iminenței unei sancțiuni, în legătură cu calitatea și conținutul unui articol de presă, al unui interviu, al unei emisiuni etc. • pl. *-e*. /<fr. ***avertissement***.

avertizá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică oameni, țări*) A atrage atenția, a preveni asupra pericolelor la care se expune cineva dacă întreprinde o anumită acțiune sau asupra consecințelor unei acțiuni pe care intenționează să o săvîrșească. *Te avertizez că mîine îți vine inspecția.* **2** A amenința. *Vă avertizez că voi lua măsuri dacă nu faceți ce vă spun.* **3** (*sport*) A sancționa pentru joc neregulamentar, atenționînd sportivul că la repetarea abaterii va urma o sancțiune mai aspră. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***avertir***.

avertizáre *s.f.* Acțiunea de *a avertiza* și rezultatul ei. ◇ *Iluminat de avertizare* v. iluminat. • pl. *-ări*. /v. ***avertiza***.

avertizát, -ă *adj.* (*despre oameni*) Căruia i s-a atras atenția, care a fost prevenit (asupra unor pericole). *O persoană avertizată poate să se salveze la timp.* • pl. *-ți, -te*. /v. ***avertiza***.

avertizór *s.n.* (*tehn.*) **1** Aparat de semnalizare optică sau acustică a unei avarii (la un sistem tehnic), a unui pericol. ◇ *Baliză avertizoare* v. baliză. *Placă avertizoare* v. placă. **2** Radioreceptor în stare permanentă de funcționare și care acționează ca un releu, semnalizînd apariția sau dispariția unui cîmp electromagnetic variabil de frecvență egală cu cea pentru care este acordat. **3** (*jur.*) *Avertizor public* = persoană care face în interes public, cu bună credință o sesizare cu privire la orice faptă care presupune o încălcare a legii, a deontologiei profesionale sau a principiilor bunei administrări, a eficienței, eficacității, economicității și transparenței. *Legea avertizorului public* = lege referitoare la persoanele care fac acest tip de sesizări. • pl. *-oare*. /***avertiza*** + *-or*, după fr. *avertisseur*.

áves *s.f. pl.* (*biol.*) Clasă de vertebrate; păsări. • /<lat. ***aves***.

avésta *s.f.* (*relig.; la sg.*) Colecția cărților sacre ale zoroastrismului, elaborată începînd cu prima jumătate a mileniului 1 î.Hr. și definitivată în sec. 3-7 d.Hr. (sub dinastia Sasanizilor). • /de la ***avestică***.

avéstică *s.f.* Limbă indo-europeană din ramura indo-iraniană, grupul iranian, dispărută, în care a fost scrisă colecția cărților sacre ale lui Zoroastru. • /<it. ***avestico*** <pers. medie *apastāk* „text fundamental".

avestíța *s.f* (*pop.; în credințe; la sg.*) Numele unui duh rău care omoară copiii înainte de a se naște sau imediat după naștere. ◆ Ext. Carte care conține formule magice împotriva avestiței și care se pune la căpătîiul nou-născuților. • și *avistríța* *s.f.* /<slav. вѣшть, bg. ***вещица***.

avgár *s.n.* v. advar.

avgíu *s.n.* (*milit.; înv.*) Vînător care aproviziona masa domnească în timp de pace, iar în timp de război făcea parte din tabăra domnitorului. ◇ Compus: *avgi-bașa* = căpitan al avgiilor. • pl. *-gii*. /<tc. ***avi***.

ávgust *s.m.* v. august.

avi- Elem. de compunere „(de) pasăre", „referitor la păsări". • /<fr. ***avi-***; cf. lat. *avis, -is*.

aviár, -ă *adj.* Care ține de păsări, care se referă la păsări. ◇ *Gripă aviară* = boală gravă contagioasă a păsărilor, cu sfîrșit letal, care se poate transmite și la om. *Tifoză aviară* v. tifoză. • sil. *-vi-ar*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***aviaire***.

aviasán *s.n.* (*av., med.*) Aviație sanitară. ◆ Concr. Avion al aviasanului. • sil. *-vi-a-*. /abr. de la ***avia[ție]*** + ***san[itară]***.

aviátic, -ă *adj.* Care ține de aviație, care se referă la aviație; aeronautic. *Producție aviatică.* ◇ *Bază aviatică* v. bază. *Miting aviatic* v. miting.• sil. *-vi-a-*. pl. *-ci, -ce*. /<germ. ***aviatisch***.

aviatór, -oáre *s.m., s.f.* (*aeron.*) Persoană care pilotează un avion sau care face parte din echipajul unui avion (ori al altei aeronave). • sil. *-vi-a-*. pl. *-ori, -oare*. /<fr. ***aviateur***.

aviáție *s.f.* **1** Navigație aeriană cu aparate mai grele decît aerul. *O descoperire importantă în aviație.* ◆ Tehnică a navigației cu aeronave. **2** Ramură a aeronauticii care se ocupă de construcția și de funcționarea aeronavelor. ◇ *Aviație civilă* (sau *comercială*) = ansamblul aeronavelor, instalațiilor și personalului care se folosesc la transportul călătorilor și al mărfurilor, în scopuri utilitare, sanitare, turistice etc. *Aviație sanitară* = aviație destinată transportului bolnavilor (cazuri grave), al răniților și accidentaților, precum și al medicamentelor, sîngelui pentru transfuzii etc. *Aviație sportivă* = ramură sportivă în care se practică aeromodelismul, planorismul, parașutismul, zborul cu motor și construirea de micromodele. ◆ Totalitate a aeronavelor unei țări, ale unei societăți comerciale etc. ◆ (*milit.*; și *aviație militară*) Forță aeriană militară care cuprinde totalitatea avioanelor militare ale unei armate. ◆ Diviziune a armatei care cuprinde această forță. *Vărul meu face armata la aviație.* ◆ Spec. Armă aeriană. ◇ *Aviație de bombardament* = aviație militară destinată acțiunilor de bombardare. *Aviație de vînătoare* (sau *de luptă*) = aviație militară destinată să împiedice, prin luptă, acțiunile aeriene ale inamicului. *Aviație de recunoaștere* = aviație militară care face operații de recunoaștere pe teritoriul inamicului. *Patrulă de aviație* v. patrulă. • sil. *-vi-a-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și (*înv.*) *aviațiúne* *s.f.* /<fr. ***aviation***; cf. it. *aviazione*.

aviațiúne *s.f.* v. aviație.

avícol, -ă *adj.* Care aparține aviculturii, care se referă la avicultură. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***avicole***.

avicultór, -oáre *s.m., s.f.* **1** Persoană specializată în avicultură. **2** (*arg.*) Hoț, găinar. *Modeștilor hoți de buzunare, „găinarilor", li se spune elevat „avicultori"* (PER.). • pl. *-ori, -oare*. /<fr. ***aviculteur***; cf. lat. *avis, -is* „pasăre", *cultor, -oris* „cultivator".

avicultúră *s.f.* Știință care se ocupă cu creșterea rațională a păsărilor de curte și cu îmbunătățirea speciilor și raselor de păsări de curte în scopuri economice. ◆ Profesiune bazată pe această știință. • pl. *-i*. /<fr. ***aviculture***; cf. lat. *avis, -is* „pasăre", *cultūra, -ae* „creștere".

avíd, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care este stăpînit de dorințe puternice, arzătoare. *Avid de putere.* ◆ Care este cuprins de interes, de pasiune. *Avid de cunoaștere.* ◇ (*adv.*) *Citește avid o carte.* ◇ Fig. *Căutau toți cu ochii avizi... în largul oceanului* (BART). ◆ (*peior.*) Care este cuprins de o poftă necumpătată, de lăcomie; lacom, nesățios. *Avid de avere.* • pl. *-izi, -ide*. /<fr. ***avide***, lat. ***avĭdus, -a, -um***; cf. it. *avido*.

aviditáte *s.f.* Însușirea de a fi avid; manifestare care trădează această însușire; pasiune, interes foarte puternic pentru ceva. *S-a remarcat prin aviditatea cu care citește carte după carte.* ◆ (*peior.*) Lăcomie, poftă nesățioasă. *Mănîncă cu aviditate.* • pl. *-ăți*. /<fr. ***avidité***, lat. ***avidĭtas, -atis***; cf. it. *avidità*.

avídoma *adv.* v. aidoma.

avifáună *s.f.* (*biol.*) Totalitate a speciilor de păsări. • sil. *-fa-u-*. pl. *-e*. /***avi-*** + ***faună***; cf. germ. *Avifauna*.

aviochímic, -ă *adj.* (și *tratament aviochimic*) Care se referă la tratamentul modern al plantelor cu substanțe chimice împrăștiate din avion. • sil. *-vi-o-*. pl. *-ci, -ce*. /***avion*** + ***chimic***.

aviofón *s.n.* (*tehn.; înv.*) Tub acustic folosit de membrii echipajului unui avion pentru a comunica între ei în timpul zborului. • sil. *-vi-o-*. pl. *-oane*. /<fr. ***aviophone***; cf. rus. *авиафон*.

avión *s.n.* (*aeron.*) Vehicul aerian care se menține în aer datorită unor aripi și se deplasează cu ajutorul

elicei și al motoarelor sau al reactoarelor; aeroplan. *Călătorim cu avionul până la Roma.* ◇ *Avion cu reacție* = avion dotat cu motoare termice reactive care pot fi aeroreactoare (cu sau fără compresor) și motoare-rachetă (în general pentru viteze supersonice). *Avion proiectil* = aparat de zbor fără pilot, care transportă o încărcătură explozivă. *Avion cargou* = avion destinat transportului de mărfuri. *Avion cisternă* = avion amenajat ca o cisternă, utilizat în stingerea incendiilor. *Avion-laborator* = avion amenajat ca un laborator. *13 avioane-laborator și cel puțin doi sateliți vor culege date asupra straturilor atmosferice* (PER.). *Avion convertibil* v. convertibil. *Avion delta* v. delta. *Avion remorcher* v. remorcher. *Avion supersonic* v. supersonic. ◇ Expr. *Par avion* = mod de expediere a scrisorilor, coletelor etc. prin poștă rapidă, asigurată de transporturile aeriene. (*fam.*) *A se*

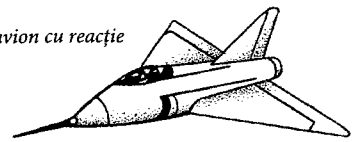

avion cu reacție

simți ca-n avion = *a*) a se simți rău; *b*) a se găsi într-o situație nesigură, incertă. • sil. *-vi-on.* pl. *-oane.* /<fr. ***avion***.

avionál *s.n.* (*ind. av.*) Aliaj de aluminiu cu cupru, magneziu, mangan și siliciu, folosit în construcții aeronautice. • sil. *-vi-o-.* pl. *-e.* /***avion*** **+** ***al[uminiu]***.

avionétă *s.f* (*aeron.*) Avion mic (de turism, pentru sport, școală etc.). • sil. *-vi-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***avionnette***.

avionór *s.m.* (*aeron.*) Constructor de avioane. • sil. *-vi-o-.* pl. *-i.* /<fr. ***avionneur***.

avioprăfuitór *s.n.* (*aeron.*) Avion prevăzut cu un aparat de prăfuit culturile agricole; mașină de prăfuit. • sil *-vi-o-*; *-fu-i-.* pl. *-oare.* /***avio[n]*** **+** ***prăfuitor***.

aviosondáj *s.n.* (*meteor.*) Sondaj meteorologic realizat cu ajutorul unui avion. • sil *-vi-o-.* pl. *-e.* /***avio[n]*** **+** ***sondaj***.

aviostropitór *s.n.* (*aeron.*) Avion echipat cu un aparat de stropit culturile agricole. • sil *-vi-o-.* pl. *-oare.* /***avio[n]*** **+** ***stropitor***.

avirulént, -ă *adj.* (*med.*; *despre unii germeni patogeni*) Care este lipsit de virulență. • pl. *-ți, -te.* /<germ. ***avirulent***; cf. gr. *ἀ-*„fără", lat. *virŭlentus, -a, -um* „otrăvitor".

avíso *s.n.* v. avizo.

avistríța *s.f.* v. avestița.

avitál, -ă *adj.* (*fiziol.*) Care este lipsit de caractere vitale. • pl. *-i, -e.* /***a***^{2}**+** ***vital***.

avitaminóză *s.f.* (*med.*) Orice afecțiune sau ansamblu de tulburări care survin ca urmare a lipsei îndelungate din organism a uneia sau a mai multe vitamine legată în general de o carență alimentară sau de un defect de resorbție digestivă. • pl. *-e.* /<fr. ***avitaminose***; cf. gr. *ἀ-* „fără", lat. *vīta, -ae* „viață".

avivá *vb. I. tr.* **1** (*text.*) A da o nuanță mai vie culorii țesăturilor sau pieilor colorate, prin tratarea lor cu soluții ale unor acizi organici sau ale unor săruri. **2** (*med.*) A face să sîngereze fețele unei plăgi sau fistule, pentru a se suda după cicatrizare. **3** Fig. A răscoli o mare durere, o suferință. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***aviver***.

aviváre *s.f.* Acțiunea de *a aviva* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***aviva***.

avíz *s.n.* **1** Document prin care se face o înștiințare (publică) cu caracter oficial. *Am primit un aviz de la secția financiară a primăriei. Aviz conform* v. conform. ◇ *Aviz epidemiologic* v. epidemiologic. ◆ Spec. Scrisoare prin care un comerciant înștiințează pe cineva despre un act de comerț. *A trimis clientului un aviz de expediție a mobilei.* ◇ *Aviz de plată* = înștiințare prin care cineva este informat că trebuie să achite o anumită sumă de bani. *Aviz telefonic* v. telefonic. ◇ Expr. (*glum.*) *Aviz amatorilor*, se spune pentru a atrage atenția cuiva care pare să aibă un interes în problema în discuție. **2** Punct de vedere (favorabil), comunicat în scris de către un organ competent, asupra unor probleme cu privire la care, potrivit legii, a fost consultat sau i s-a cerut acordul de către un alt organ. *Este necesar avizul de construcție.* ◆ Rezoluție a unei autorități competente într-o anumită problemă. *S-a cerut avizul serviciului de contabilitate.* ◇ *Aviz consultativ* v. consultativ. ◇ Expr. *A-și da avizul* = *a*) a-și exprima punctul de vedere (favorabil); *b*) (*despre autorități*) a aproba. ◆ Spec. Recomandare, prescripție. *Iau medicamentele după avizul doctorului.* ◆ Apreciere, verdict. *Se așteaptă cu interes avizul publicului.* ◆ Asentiment, acord, permisiune. *Nu întreprinde nimic fără avizul părinților.* • pl. *-e,* (*înv.*) *-uri.* /<fr. ***avis***; cf. it. *avviso* <lat. *ad* „la", *vīsus, -us* „vedere, gîndire".

avizá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică oameni*) A înștiința din timp (printr-un aviz). *L-a avizat că trebuie să-și facă formele pentru concediu.* ◆ A face o comunicare oficială (printr-un aviz). *Sînt avizat de sosirea coletului.* ◆ A atrage atenția în legătură cu o problemă, a avertiza. *L-am avizat că e necesar să plece mîine.* ◆ A aprecia. *A avizat favorabil cererea.* ◆ A-și da acordul printr-un aviz; a aproba. *A avizat acest proiect.* **2** *intr.* A-și exprima părerea autorizată într-o problemă la care a fost solicitat. ◇ Expr. *A aviza la...* = *a*) a se gîndi la ceva ce urmează a fi făcut; *b*) a recurge la (ceva); *c*) (*despre o autoritate*) a decide. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***aviser***; cf. it. *avvisare.*

avizáre *s.f.* Faptul de *a aviza.* • pl. *-ări.* /v. ***aviza***.

avizát, -á *adj.* (*despre oameni*) Căruia i s-a atras atenția asupra a ceva, care a fost prevenit, informat, pregătit. ◆ Care dă dovadă de competență (într-un anumit domeniu). *În domeniul său, este o persoană avizată.* ◆ (*despre acte, documente oficiale*) Pe care cineva și-a dat avizul (favorabil). • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***avisé***.

aviziér *s.n.* Afișier. • sil. *-zi-er.* pl. *-e.* /***aviz*** **+** *-er*.

avizó *s.n.* (*milit.*) **1** Vas de război de tonaj mic și cu viteză mare, dotat cu armament ușor de artilerie, care transmite comenzile, ordinele, care face recunoașteri în cadrul unei escadre. **2** (*înv.*) Mic vas de război folosit în misiuni de recunoaștere sau pentru transmiterea avizelor, a ordinelor sau a poștei. • pl. *-uri.* și (*înv.*) *avíso s.n.* /<fr. ***aviso***, it. ***avviso***.

avizór *s.m.* Agent, funcționar al unei instituții, care aduce avize abonaților. • pl. *-i.* /***aviz*** **+** *-or*.

avînt *s.n.* **1** Vioiciune, energie, forță în mișcări. *Avîntul deosebit cu care au fost începute lucrările la noul sediu.* ◇ Loc.vb. *A-și lua avînt* = *a*) a se avînta; *b*) a-și lua elan. ◇ Fig. *De pe sul cu mult avînt Ies odele încet cu-ncetul* (COȘB.). **2** Fig. Însuflețire, elan, entuziasm. *E mînat de avîntul specific tinerilor.* ◆ Impetuozitate, temperament. *Cîntați cu mai mult avînt.* ◆ Patos, vervă. *E cunoscut avîntul stilului său.* **3** Dezvoltare rapidă, creștere, progres deosebit (într-un domeniu, într-o epocă etc.). *Avînt cultural.* ◇ Expr. *A lua avînt* = *a*) a se dezvolta vertiginos; *b*) a crește cu repeziciune. *A-i tăia cuiva avîntul* = *a*) a opri cuiva mișcarea plină de elan; *b*) a opri cuiva tendința spre progres; *c*) a nimici entuziasmul cuiva (pentru ceva). **4** (*econ.*) Fază a ciclului economic în care producția se desfășoară, de regulă, pe o bază tehnică nouă, depășind punctul cel mai înalt atins în ciclul anterior, în timpul crizei. • pl. *-uri.* /de la ***avînta***, prin derivare regresivă.

avîntá *vb. I.* **1** *refl.* (*despre ființe sau despre obiecte cărora li se imprimă mișcarea*) A se repezi, a se îndrepta plin de însuflețire și cu hotărîre (spre cineva sau ceva), a-și lua avînt. *El se avîntă pe calul său arab* (EMIN.). ◇ (*tr. fact.*) *O răsăritură a inimii îl avîntase spre locul unde ochii săi puteau să zărească pe zîna înflăcăratelor sale visări* (ODOB.). ◆ (*fam.*) A cuteza prea mult. *Nu te avînta așa, vezi-ți lungul nasului!* ◇ Fig. *Sufletul ce se avîntă Cîntă* (MACED.). ◆ A-și deschide drum cu îndrăzneală, înfruntînd piedicile. *Vezi de-aceea-i încruntat Și s-avîntă și se crede Că-i bărbat* (COȘB.). ◇ Fig. *Se avîntă în neantul cunoașterii.* **2** *tr.* (*compl. indică ființe, obiecte etc.*) A împinge, a proiecta repede și cu putere, cu energie înainte. *Cîteva voinicești lovituri de lopată avîntară micul vas departe de coastă* (ODOB.). ◆ A imprima o mișcare violentă, a da un impuls. *Și-a avîntat pușca în spate* (AGÂR.). ◆ A insufla avînt, a însufleți. *Se duce să avînte armata cea crăiască, Și cu românii aprigi în piept să se lovească* (ALECS.). • prez.ind. *avînt.* /***a***^{4}**+** ***vînt*** **+** *-a*.

avîntáre *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *avînta.* • pl. *-ări.* /v. ***avînta***.

avîntát, -ă *adj.* (*despre ființe*) Care este plin de avînt, cu avînt. *O persoană tînără și avîntată.* ◆ (*despre acțiuni, manifestări etc.*) Care este vioi, însuflețit, entuziast. *Discurs avîntat.* ◇ (*adv.*) *Vorbește tot mai avîntat.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***avînta***.

avînturá *vb. I.* v. aventura.

avocádo *s.n.* Fructul arborelui tropical *Persea americana*, din familia lauraceelor, în formă de pară, uleios, de culoare verde-gălbuie, parfumat, avînd o greutate de cca 300 gr. *Își prepară singură o masă de pulpă de avocado* (PER.). • pl. *avocado.* /<fr. ***avocado***; cf. port. *abacado.*

avocát, -ă *s.m., s.f.* (*jur.*) Persoană care, pe baza calificării și profesiunii sale, are calitatea de a acorda asistență juridică celor interesați. *Mă sfătuiesc cu avocatul meu.* ◆ Persoană căreia i se dă dreptul de a apăra interesele sau de a reprezenta afacerile cuiva într-o instanță judecătorească. *Avocatul care-mi apărase procesul... nu-mi dăduse vești tocmai bune* (SADOV.). ◇ *Avocat din oficiu* = avocat numit de judecător în cazul în care inculpatul nu are posibilitatea de a-și plăti un avocat. *Avocat public* = reprezentant al ministerului public în fața unei instanțe. *Avocatul poporului* = (denumire introdusă odată cu dezbaterile pe marginea Constituției postdecembriste și care desemnează o) persoană însărcinată să-i apere pe cetățeni de abuzurile de putere ale administrației. *Avocat consultant* = avocat care nu pledează în instanță și oferă doar consultații juridice. *Avocat pledant* = avocat care este autorizat să pledeze, să susțină o cauză a uneia dintre părțile implicate în proces în fața unei instanțe judecătorești (în schimbul unui onorariu). *Nu mai puteam suporta... pleava de vorbărie a avocaților pledanți* (TEOD.). *Avocatul diavolului* = *a*) (*calc după lat. „advocatus diaboli"*) preot însărcinat să ridice toate obiecțiile posibile într-un proces de canonizare pentru ca acestea să poată fi rezolvate definitiv; *b*) fig. persoană care susține intenționat, într-o discuție, o părere contrară tezei expuse, în scop dialectic. *Colegiu de avocați* v. colegiu. ◆ Fig. (*iron.*) Persoană care se face apărătorul alteia sau al unui principiu, al unei teorii. *Este un bun avocat al libertății de gîndire.* ◇ Expr. *A se face* (sau *a fi*) *avocatul cuiva* = a lua insistent apărarea cuiva. • pl. *-ți, -te.* și (*înv.*) *advocát,* (*reg.*) *advocátăr, arvocát, arvocátăr, avrocátăr, avroocátăr, avucát s.m.* /<fr. ***avocat***, lat. ***advocātus, -i***, germ. ***Advokat***.

avocatlíc *s.n.* (*pop.*; *deprec.*) Șiretenie avocățească; chichiță avocățească. ◆ Obicei avocățesc. • pl. *-uri.* și *advocatlíc s.n.* /***avocat*** **+** *-lîc*.

avocatúră *s.f.* (*jur.*) Profesie de avocat. *Practică avocatura.* • pl. *-i.* și (*înv.*) *advocatúră s.f.* /<germ. ***Advokatur***, it. ***avvocatura***.

avocațiál, -ă *adj.* (*jur.*) Avocațional. • sil. *-ți-al.* pl. *-i, -e.* și (*înv.*) *advocațiál, -ă adj.* /***avocat*** **+** *-ial*.

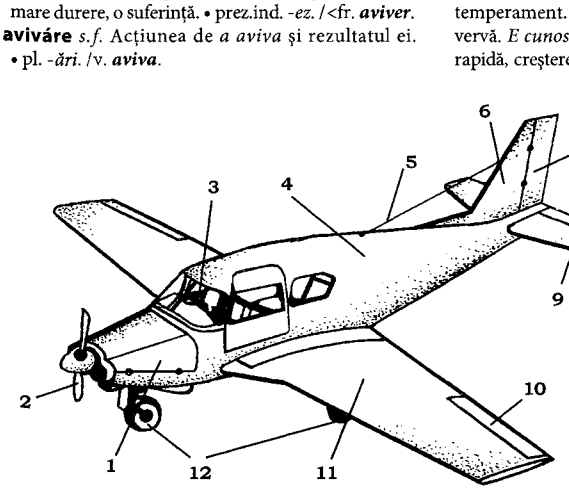

Avion ușor
(capacitate: 4 pasageri)

1. Motor.
2. Elice.
3. Carlingă.
4. Fuzelaj.
5. Antenă.
6. Derivă.
7. Cîrmă.
8. Profundor.
9. Stabilizator.
10. Eleron.
11. Aripă.
12. Tren de aterizare.

avocațional, -ă *adj.* (*jur.*) Care aparține avocatului sau avocaturii, care se referă la avocat sau la avocatură; avocațial. • sil. *-ți-o-*. pl. *-i, -e.* și (*înv.*) *advocațional, -ă adj.* /*avocat* + *-[i]onal.*

avocățél *s.m.* (*deprec.*) Avocat neînsemnat, lipsit de notorietate. *Fiică de... avocățel... Moftangioaica* (CAR.). • pl. *-ei.* /*avocat* + *-el.*

avocățésc, -eáscă *adj.* (*jur.*) Care ține de avocat, specific avocatului. *Metehne avocățești.* • pl. *-ești.* și (*înv.*) *advocățésc, -eáscă adj.* /*avocat* + *-esc.*

avocățéște *adv.* (*fam.*) În maniera avocaților; ca un avocat. *Gesticulează avocățește.* • /*avocat* + *-ește.*

avocățíme *s.f.* (*jur.*) Totalitatea avocaților; corpul, breasla avocaților. • pl. *-i.* și (*înv.*) *advocățíme s.f.* /*avocat* + *-ime.*

avórt *s.n.* (*med.*) Expulzia spontană sau provocată a embrionului, anterior limitei minime de viabilitate (180 de zile), sau a fetusului, înainte ca acesta să poată trăi în afara organismului matern. ◆ Fig. Eșec. *După atîta muncă la proiect, a rezultat un avort.* • pl. *-uri.* /de la *avorta*, prin derivare regresivă.

avortá *vb. I. intr.* (*med.*) A suferi sau a-și provoca un avort. ◆ Fig. A eșua, a suferi un eșec. • prez.ind. *-ez.* /<fr. *avorter.*

avortáre *s.f.* Faptul de *a avorta.* • pl. *-ări.* /v. *avorta.*

avortát, -á *adj.* (*med.; despre embrioni, fetuși*) Care a fost expulzat în afara organismului matern. • pl. *-ți, -te.* /v. *avorta.*

avortón *s.m.* **1** (*med.*) Ființă născută înainte de termen. **2** (*deprec.*) Om degenerat, cu mari deficiențe (fizice sau psihice); stîrpitură. **3** Fig. Operă (literară, artistică) ratată, nerealizată. *Romanul lui e un avorton.* • pl. *-i.* /<fr. *avorton.*

avrám *s.m.* (*bot.; reg.*) Varietate de prun care face fructe galbene, foarte gustoase. • pl. *-i.* /de la *avramă*, prin derivare regresivă.

avrămă *s.f.* (*bot.; reg.*) Varietate de prună. • pl. *-e.* /<ngr. *αβράμηλο.*

avrámeásă *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee medicinală, veninoasă, din familia scrofulariaceelor, cu florile albe sau roz, care crește prin livezi (*Gratiola officinalis*); veninariță. • pl. *-ese.* /<rus. *аврам.*

avrámeáscă *s.f.* Avrămeasă (*Gratiola officinalis*). • pl. *-ești.* /de la *avrămeasă*, cu schimbare de suf.

avrámúț *s.m.* (*arg.*) Aur (cumpărat de contrabandiști). • pl. *-i.* /etimol. nec.

avrocátăr *s.m.* v. avocat.

avroocátăr *s.m.* v. avocat.

avténtic, -ă *adj.* v. autentic.

avto- v. auto[1]-.

avtocrátor *s.m.* v. autocrator.

avtór *s.m.* v. autor.

avuábil, -ă *adj.* Care poate fi mărturisit. *N-are pînă acum nici o profesie avuabilă* (VLAH.). • sil. *-vu-a-.* pl. *-i, -e.* /<fr. *avouable.*

avucát *s.m.* v. avocat.

avúlsie *s.f.* v. avulsiune.

avulsiúne *s.f.* **1** (*jur.*) Smulgere de către ape a unei porțiuni de mal din pămîntul unui proprietar și alipirea acesteia la pămîntul altui proprietar riveran. **2** (*med.*) Extracție, extirpare prin smulgere a unei formațiuni anatomice care prezintă alterări patologice; evulsie. *Avulsiune dentară.* • pl. *-i.* și *avúlsie s.f.* /<fr. *avulsion*, engl. *avulsion*; cf. gr. *ἀ* „fără", lat. *avulsio, -onis* <*avulsus*, part. trecut al lui *avellĕre* „a trage, a smulge".

avunculát *s.n.* (*sociol.*) Raport de autoritate între unchiul după mamă și copiii sorei lui (nepoți), care predomină în societățile cu descendență matriliniară, corespunzînd raportului tată-fiu în societățile patriliniare. • pl. *-e.* /cf. lat. *avunculus, -i* „unchi după mamă".

avút[1] *s.n.* Avere, avuție. *Tot avutul ei este o găină, un cățel și o pisică* (ISP.). ◇ (*jur.*) *Avut obștesc* = totalitatea bunurilor aflate în proprietatea statului, a organizațiilor obștești etc. ◆ Concr. Bani. *Și-a depus tot avutul la bancă.* și (*pop.*) *avútă s.f.* • pl. *-uri.* /v. *avea.*

avút[2], -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care are o stare materială foarte bună; bogat, înstărit. *Este o familie avută.* ◇ (*subst.*) *Avuții nu cred săracilor.* ◆ Ext. (*despre obiecte*) Care are un conținut bogat; care este îmbelșugat, valoros. *Mai avută va fi prada decît singur te gîndești* (MACED.). **2** Fig. (*despre oameni*) Care are numeroase calități. *Un om avut la suflet.* ◆ Care este foarte învățat, are multe și diverse cunoștințe. ◆ Care are multe rude, mulți prieteni, multe cunoștințe. • pl. *-ți, -te.* /v. *avea.*

avútă *s.f.* v. avut[1].

avuție *s.f.* Avere, bogăție. *Nu-i așa că avuțiile-s amăgitoare?* (ODOB.). ◇ *Avuție națională* (sau *a unei țări*) = totalitatea valorilor materiale și spirituale de care dispune o țară, un popor la un moment dat; patrimoniu național. *Putincios din avuție* v. putincios. ◇ Expr. *A-și pune avuția pentru cineva* v. pune. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /*avut* + *-ie.*

avúz *s.n.* v. havuz.

ax[1] *s.n.* **1** (*tehn.*) Organ de mașină de formă cilindrică (din oțel), care susține elementele cu mișcare de rotație; fus, osie. ◇ *Ax cardanic* v. cardanic. *Ax planetar* v. planetar. **2** (*anat.*) *Ax hipotalamo-hipofizar* = concept anatomo-fiziologic formulat pe baza relațiilor neuro-hormonale între hipotalamus și hipofiză. *Ax cerebrospinal* = complex morfofuncțional format din creier și din măduva spinării; nevrax. **3** (*econ.*) *Ax promoțional* = element psihologic, motor al conținutului publicității, care se face în jurul unui produs nou. • pl. *-e, -uri.* și *áxă s.f.* /<fr. *axe*, lat. *axis, -is*; cf. germ *Achse.*

ax[2] *s.n.* v. axă[1].

axá *vb. I.* **1** *tr.* (*tehn.; compl. indică piese cilindrice*) A aduce în poziția în care axa de simetrie sau de rotație coincide cu o axă dată; a centra. ◆ Spec. (*compl. indică obiecte*) A construi în jurul unei axe date. **2** *tr., refl.* Fig. A (se) orienta, a (se) desfășura într-un anumit sens, a (se) concentra în jurul a ceva, a (se) susține pe baza unei anumite situații, combinații etc. *În prezentarea de față ne-am axat numai pe figura domnitorului moldav.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. *axer.*

axantopsíe *s.f.* (*med.*) Imposibilitate de a distinge culoarea galbenă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. *axantopsie.*

axáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *axa* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. *axa.*

axát, -á *adj.* **1** (*tehn.; despre piese cilindrice*) Care este adus în poziția în care axa de simetrie sau de rotație coincide cu o axă dată; centrat. ◆ Spec. (*despre obiecte*) Care este construit în jurul unei axe date. **2** Fig. Care este orientat, desfășurat într-un anumit sens, care este concentrat în jurul a ceva, care este susținut pe baza unei anumite situații, combinații etc. • pl. *-ți, -te.* /v. *axa.*

áxă[1] *s.f.* **1** (*mat.*) Dreaptă care se consideră a fi orientată într-un anumit sens (pozitiv) de parcurs; dreaptă orientată. ◇ *Axă de simetrie* = axă în raport cu care o figură dată este simetrică. *Axa numerelor* = dreaptă prevăzută cu un punct de origine, de la care se continuă imaginar spre + și -infinit, pe ea găsindu-și locul toate numerele. ◆ (*geom.*) Linie dreaptă care delimitează părțile simetrice ale unei figuri plane sau în spațiu. ◇ *Axa unei piramide* = dreaptă care unește vîrful piramidei și mijlocul bazei. *Axa unei prisme* = dreaptă care unește centrele celor două baze. *Axa unei elipse* = dreaptă care unește cele două focare. *Axă radicală* v. radical. ◆ (*optic.*) Dreaptă dusă de la un punct luminos la centrul optic al unei lentile. **2** Linie dreaptă care ocupă o anumită poziție într-un sistem tehnic. ◇ *Axă neutră* = linia din secțiunea transversală a unei bare supuse la încovoiere sau la solicitare axială excentrică pe care eforturile unitare normale sînt nule. *Axa unei nave* = linie imaginară în jurul căreia se fac diferite mișcări de oscilație și rotație ale navei. *Axă de ruliu* = axa longitudinală a unui avion. *Axă de tangaj* = axa perpendiculară pe planul longitudinal de simetrie al unui avion și care trece prin centrul de greutate al acestuia. *Axa unei străzi* (sau *axul drumului*) = linie (continuă) care împarte strada în două direcții de mers. **3** (*fiz.*) Dreaptă imaginară sau reală, care trece prin centrul unui corp și în jurul căreia acel corp se rotește sau se poate roti. ◆ (*astron.*) Dreaptă imaginară în jurul căreia se execută mișcarea de rotație a unui corp ceresc. ◇ *Axa lumii* = prelungire a dreptei imaginare care unește polii pămîntului pînă la intersecția cu sfera cerească. **4** (*mineral.*) Direcția sau orientarea față de care un cristal prezintă simetrie; totalitatea direcțiilor care se intersectează într-un punct sub diferite unghiuri, față de care se raportează fețele cristalului. **5** (*geol.*) *Axă de ridicare* = linie (a direcției) după care s-a făcut ridicarea unui șir de munți. **6** Ext. Alianță politică între state, denumită mai ales după numele capitalelor lor. *Axa Roma-Berlin-Tokyo.* • pl. *-e.* și *ax s.n.* /<fr. *axe*, lat. *axis, -is*, germ. *Achse.*

áxă[2] *s.f.* v. ax[1].

axeroftól *s.m.* (*chim., farm.*) Vitamina A. • /<fr. *axerophtol.*

axiál, -ă *adj.* Care este situat pe o axă, în raport cu o axă; care aparține unei axe, care se referă la o axă. • sil. *-xi-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. *axial.*

axilár, -ă *adj.* **1** (*anat.*) Care se află la subsuoară; care se referă la axilă. ◇ (*med.*) *Placentație axilară* v. placentație. **2** (*bot.*) Care pornește de la ramificația unei ramuri cu trunchiul sau a frunzei cu ramura. • pl. *-i, -e.* /<fr. *axillaire.*

axílă *s.f.* **1** (*anat.*) Regiune situată între partea superioară și internă a brațului și partea laterală a toracelui, la adult, în mod normal, piloasă; subsuoară. **2** (*bot.*) Locul unde se unește ramura cu trunchiul unei plante sau frunza cu ramura. • acc. și *áxilă.* pl. *-e.* /<fr. *axile*, lat. *axilla, -ae* „subsuoară".

axiliflór, -ă *adj.* (*bot.; despre plante*) Care are flori axilare. • pl. *-i, -e.* /<fr. *axiliflore.*

axio- Elem de compunere „(de) valoare". • /<fr. *axio-*; cf. gr. *ἄξιος* „care este valoros".

axiológic, -ă *adj.* (*filos.*) Care aparține axiologiei, care se referă la axiologie. • sil. *-xi-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. *axiologique.*

axiológie *s.f.* (*filos.*) Disciplină filosofică ce se ocupă cu studiul sistematic al originilor, esenței, clasificării, ierarhizării și funcției sociale a valorilor. ◆ Teorie generală a valorilor. ◇ *Axiologia artei* = perspectivă specifică asupra artei (alături de cea ontologică, gnoseologică sau sociologică) care pune în centrul ei valoarea operei. • sil. *-xi-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. *axiologie*, germ. *Axiologie*; cf. gr. *ἀξία* „valoare", *λόγος* „cuvînt, studiu".

axióm *s.n.* v. axiomă.

axióma *s.f.* v. axiomă.

axiomátic, -ă *adj., s.f.* (*log.*) **1** *adj.* Care se întemeiază pe o axiomă; care are caracter de axiomă. ◇ *Metodă axiomatică* = metodă științifică de expunere care, pornind de la propoziții prime, numite axiome, deduce noi propoziții, numite teoreme. ◇ Loc.adv. *În mod axiomatic* = *a*) cu certitudine; *b*) valabil fără demonstrație. **2** *s.f.* Disciplină care se ocupă cu studiul înlănțuirii corecte a axiomelor în vederea asigurării corectitudinii fundamentelor matematicii și a utilizării corecte a deducției în științe, pentru evidențierea fără omisiuni a noțiunilor primare. ◆ Totalitatea axiomelor. ◆ Spec. Demonstrație prin axiome (a unei idei, a unei teorii etc.). ◆ Concr. Culegere de axiome. • sil. *-xi-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. *axiomatique.*

axiomatizá *vb. I. tr.* (*log.*) **1** (*compl. indică cunoașterea*) A reduce la un șir de axiome. **2** (*compl. indică sisteme de axiome*) A elabora. • sil. *-xi-o-.* prez.ind. *-ez.* /<fr. *axiomatiser.*

axiomatizáre *s.f* (*log.*) Acțiunea de *a axiomatiza* și rezultatul ei. • sil. *-xi-o-.* pl. *-ări.* /v. *axiomatiza.*

axiómă *s.f.* **1** (*filos.*) Adevăr fundamental general acceptat fără demonstrație, fiind evident prin el însuși. **2** (*log.*) Enunț prim și nedemonstrat, din care se deduc, pe baza anumitor reguli, alte enunțuri (teoreme). **3** (*mat.*) Propoziție nedemonstrată dar adevărată care, împreună cu definițiile noțiunilor care intervin și, eventual, cu alte propoziții de același fel, servește la fundamentarea și demonstrarea teoremelor într-un anumit capitol al matematicii. **4** (*econ.*) *Axiomă informațională* = postulat care stă la baza tranziției de la societatea industrială la societatea cunoașterii, conform căruia tehnologiile informaționale asociate cu cunoașterea și comunicațiile modifică atît procesul de producție, cît și conceptele ontologice și epistemologice existente, dar și societatea în sine. • sil. *-xi-o-.* pl. *-e.* și (*înv.*) *axióm s.n., axióma s.f.* /<fr. *axiome*; cf. lat. *axiōma, -atis*, gr. *ἀξίωμα* „opinie" <*ἄξιος* „adevărat".

axiométru *s.n.* (*mar.*) Dispozitiv montat în fața timonei unei nave, care indică permanent unghiul de cîrmă. • sil. *-xi-o-.* pl. *-e.* /<fr. *axiomètre.*

axión *s.n.* (*în Biserica Ortodoxă*) Imn religios de slavă a lui Dumnezeu, în care se repetă cuvintele „e vrednic", sau alte expresii sinonime. ◆ Spec. Imn asemănător cu axionul care se intona la întronarea domnitorului sau a mitropolitului. *Cîntăreții soborului începeau, cu glasuri destul de aspre, axion pentru slava Măriei*

sale (SADOV.). • acc. și *áxion*. sil. *-xi-on*. pl. *-oáne*. /<ngr. *ἄξιον [εστίν]* „vrednic [este]".

áxis *s.n.* **1** (*anat.*) A doua vertebră cervicală, care se articulează cu atlasul și a cărei apofiză odontoidă constituie pivotul mișcărilor de rotație ale capului. **2** (*bot.*) Tulpina principală sau cilindrul central la plante. • pl. *-uri*. /<lat. ***axis, -is***, fr. ***axis***.

axolót *s.m.* (*zool.*) Larvă a unei specii de salamandră (*Amblystoma mexicanum*) originară din Mexic, de culoare gri spre negru, care se poate reproduce în stadiul larvar. • pl. *-ți*. /<fr. ***axolotl*** <cuv. aztec.

axométru *s.n.* (*optic.*) Aparat pentru determinarea axului cilindric al unei lentile. • pl. *-e*. /fr. ***axomètre***.

axón *s.m.* (*hist.*) Prelungire a corpului neuronului prin care influxul nervos se propagă centrifug, de la corpul celulei spre altă celulă sau spre un organ efector; neurit. • pl. *-i*. /<fr. ***axone***; cf. gr. *ἄξων* „axă".

axonométric, -ă *adj.* (*geom.*) Care ține de axonometrie, care se referă la axonometrie. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***axonométrique***.

axonometríe *s.f.* (*geom.*) Metodă de reprezentare a obiectelor spațiale pe un plan, astfel ca imaginea obținută să sugereze spațial obiectul. ◆ Disciplină care se ocupă cu studiul reprezentărilor axonometrice. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***axonométrie***.

axúnge *s.m.* (*farm.*) Produs obținut prin topirea grăsimii de porc, folosit ca emolient și ca bază pentru unguente. • /<fr. ***axonge*** <lat. *axungia, -ae*.

ayatolláh *s.m.* (*relig.*) Șef religios la musulmanii șiiți, a cărui autoritate se bazează pe recunoașterea unanimă a calităților sale de eminent teolog și jurist, de persoană înțeleaptă, ireproșabilă moralmente și devotată colectivității. • pl. *-i*. /<fr. ***ayatollah*** <cuv. arab.

aymará *s.m.* (Denumire pentru) amerindienii din Peru și din Bolivia, care trăiesc în jurul lacului Titicaca și pe versantele estice ale Anzilor și care sînt de religie creștină (catolică). • /<fr. ***aymara***.

az[1] *s.m. invar.* **1** Prima literă a alfabetului chirilic, corespunzînd sunetului *a*. **2** Sunetul notat cu această literă. **3** Semn grafic pentru această literă (**а**). • /<sl. veche **азъ**.

az[2] *adv.* v. azi.

azalée *s.f.* (*bot.*) Nume dat mai multor arbuști ornamentali exotici din familia ericaceelor, cu florile mari, roșii, roz sau albe (*Azalea*); fiecare dintre arbuștii care poartă acest nume. • pl. *-ee*. /<fr. ***azalée***; cf. gr. *ἀζαλέος* „uscat".

azăp *s.m.* (*în Ev. Med., în Imperiul Otoman; la pl.*) Ostași turci (pedeștri) constituind vechea poliție otomană, care trăiau din prada de război, fiind primii expuși atacului dușmanului. *Voi, timarioți, azapi, ieniceri* (BOL.). • pl. *-i, -izi*. /<tc. ***azeb***.

azărd *s.n.* v. hazard.

ázămă *s.f., adj.* v. azimă.

azămioáră *s.f.* v. azimioară.

azămíu *adj.* v. azimiu.

azbést *s.n.* (*mineral.*) Silicat natural de calciu și magneziu, de culoare albă sau verzuie, fibros, mătăsos, rezistent la foc și la alcalii și cu calități de izolator sonor, electric și termic. • acc. și *ázbest*. pl. *-uri*. și *asbést s.n.* /<fr. ***asbeste***; cf. lat. *asbestos, -i* „nestins".

azbestolít *s.n.* (*constr.*) Material de construcție ușor, rezistent și ignifug, fabricat din fibre scurte de azbest, care se folosea în trecut pentru acoperișuri. • pl. *-uri*. /<fr. ***asbestolythe***.

azbestóză *s.f.* (*med.*) Boală pulmonară profesională, provocată de inhalarea îndelungată a particulelor fine de azbest. • pl. *-e*. /<fr. ***asbestose***.

azbocimént *s.n.* (*constr.*) Material de construcție obținut dintr-un amestec de ciment Portland cu fibre de azbest, folosit sub formă de plăci, de tuburi etc. • acc. și *azbocíment*. pl. *-uri*. ***/azb[est] + ciment***; cf. rus. *асбоцемент*.

azbotextolít *s.n.* (*constr.*) Material electroizolant obținut prin presare din țesături de azbest impregnate cu rășini fenolice. • pl. *-uri*. ***/azb[est] + textolit***; cf. fr. *asbeste*, gr. *λίθος* „piatră".

azbúche *s.f.* (*înv.*) **1** Alfabet chirilic. ◇ Expr. *A fi la azbuche* = a fi abia la începutul învățăturii. **2** Fig. Învățătură, știință. ◇ (*iron.*) *Ce-o mai învățat? Trebuie să fie acu plin de azbuche ca un stup* (ALECS.). • pl. *-i*. /<sl. veche **азъбоукы** <**азъ** „a", **боукъı** „b".

azbucoávnă *s.f.* (*înv.*) Abecedar. • pl. *-e*. /<slav. **азъбоуковъно**.

azdrucá *vb. I.* v. astruca.

azeotróp, -á *adj.* (*despre un amestec de substanțe lichide*) Care prezintă azeotropism; azeotropic. • sil. *-ze-o-*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***azéotrope***.

azeotrópic, -ă *adj.* (*chim.; despre un amestec de substanțe lichide*) Care distilează la o temperatură constantă pentru o anumită presiune, avînd aceeași compoziție în stare lichidă și în stare de vapori; azeotrop. • sil. *-ze-o-*. pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***azéotropique***.

azeotropíe *s.f.* Azeotropism. • sil. *-ze-o-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***azéotropie***.

azeotropísm *s.n.* (*fiz.*) Proprietate a unui amestec de substanțe lichide de a da prin fierbere vapori cu aceeași compoziție; azeotropie. • sil. *-ze-o-*. /<fr. ***azéotropisme***; cf. gr. *ἀ-* „fără", *ζέω* „a fierbe".

azér, -ă *s.m., s.f., adj.* Azerbaidjan. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***Azeris***.

azerbaidján, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Azerbaidjanului sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) populație care s-a format, care locuiește în Azerbaidjan; locuitorii Azerbaidjanului. **2** *adj.* Care aparține Azerbaidjanului sau azerbaidjenilor, care se referă la Azerbaidjan sau la azerbaidjeni; care este originar din Azerbaidjan. ◆ (*subst. f.*) Limba din familia altaică, ramura turcică, vorbită în Azerbaidjan • pl. *-eni, -ene*. /de la nm.pr. (stat în S-V Asiei) ***Azerbaidjan***.

azi *adv.* **1** În ziua de față, în ziua care este în curs; astăzi. *Azi mergem la film.* ◇ Loc.adj. *De azi* = *a*) din ziua în curs, de astăzi. *Ziua de azi a fost cumplită*; *b*) începînd din ziua prezentă. *De azi promit să fiu cuminte.* ◇ Expr. *De azi în... zile* = peste... zile. *De azi în două zile avem concediu. În cîte* (*ale lunii*) *e* (*azi*)*?* v. cît. ◇ Compuse: *azi-dimineață* = în dimineața acestei zile. *Nu m-am putut trezi azi-dimineață*; *azi-noapte* = în noaptea care tocmai a trecut. *Azi-noapte n-am dormit bine.* ◆ (*subst. m. invar.*) Ziua care este în curs. *Sădesc în azi un tainic mîine* (BEN.). **2** (*în corelație cu „mîine"*) *a*) Zi cu zi, zi după zi. *Îl vede azi, îl vede mîni, Astfel dorința-i gata* (EMIN.); *b*) Cînd..., cînd. *Azi aici, mîine-n Focșani, ce-am avut și ce-am pierdut* (CAR.). ◇ Expr. *De ieri pînă azi* = *a*) într-un timp neașteptat de scurt. *S-a prăpădit de ieri pînă azi*; *b*) în mod neașteptat. *A rezolvat problema de ieri pînă azi. Ba azi, ba mîine* = *a*) exprimă ideea de amînare continuă; *b*) exprimă ideea de nesiguranță. *Azi-mîine* = *a*) zi de zi; *b*) în mod repetat; *c*) în curînd, în scurt timp; *d*) cînd și cînd. *De azi pe mîine* = *a*) amînat la nesfîrșit; *b*) provizoriu. *A trăi* (sau *a o duce*) *de azi pe mîine* = *a*) a trăi necăjit, strîmtorat, în sărăcie; *b*) a trăi fără speranțe de viitor; *c*) a fi gata să moară. *Cu azi, cu mîine* = încet-încet. *Cu azi, cu mîine, a făcut cunoștință Kir Ianulea cu fel de fel de negustori. Azi așa, mîine așa* sau *tot așa și iar așa* v. așa. *A atîrna de azi pînă mîine* v. atîrna. *Azi hîr, mîine hați* v. hați. *De azi, de ieri* v. ieri. **3** În epoca prezentă, în timpul sau în vremea de acum. *Azi nu mai vezi în pernele caleștii, Conițe lustruite de huzururi* (CASS.). ◇ (*precedat de prep., cu sensul determ. de acestea*) *Pînă azi* = pînă (în clipa de) acum. *Nu mi s-a mai întîmplat așa ceva pînă azi. De azi* (*înainte* sau *încolo*) = *a*) de acum înainte, de aici înainte; *b*) în viitor. *De azi înainte, eu să fiu în locul tău nepotul împăratului* (CR.). *De cu azi* = din timp. *Pentru drumul cel de mîne De cu azi te pregătește* (EMIN.). ◇ Expr. *Ziua de azi* = timpul de față. *Ziua de azi nu ne prea dă satisfacții. În ziua de azi* = în contemporaneitate, în zilele noastre. *În ziua de azi este greu să mai faci economii.* ◆ Chiar acum. *Ce iubesc, mamei nu-i place... De-ar plăcea mamei ca mie, Azi m-aș duce-n cununie* (POP.). • și (*pop.*) *az* adv. /lat. ***hac die***.

azídă *s.f.* (*chim.*) Derivat organic sau metalic al acidului azothidric care, prin încălzire, se descompune uneori cu explozie. • pl. *-e*. /<fr. ***azide***.

azigós, -oásă *adj.* (*med.; despre formațiuni anatomice*) Impar. ◇ *Vână azigoasă* = fiecare din cele trei vene impare care leagă, de-a lungul coloanei vertebrale toracice, vena cavă superioară și vena cavă inferioară. • scris și *azygós*. pl. *-oși, -oase*. /<fr. ***azygos***; cf. gr. *ἀ-* „fără", *ζυγός* „element care îmbină două obiecte într-un ansamblu".

azíl *s.n.* **1** (*mai ales în legătură cu vb. ca „a cere", „a solicita", „a găsi", „a da", „a oferi"*) Loc unde cineva găsește ocrotire, adăpost, refugiu. *Vîlcea dragă și iubită, Un azil, și cel din urmă, de la tine viu să cer!* (MACED.). ◇ (*jur.*) *Drept de azil* = drept al cuiva de a se stabili pe teritoriul unei țări al cărei cetățean nu este. *Azil politic* = acordare de către un stat a dreptului de intrare și stabilire pe teritoriul său unei persoane străine persecutate în țara sa din motive politice. ◆ (*în antic. și în dreptul canonic actual*) Inviolabilitate acordată persoanei care se refugiază într-un loc sacru (templu sau biserică); loc inviolabil, în care găseau scăpare cei refugiați. **2** Instituție de asistență socială și medicală pentru întreținerea vîrstnicilor, a infirmilor, a copiilor orfani etc. ◆ Ext. Local în care funcționează o astfel de instituție. *S-a construit un nou azil de bătrîni în oraș.* • pl. *-uri, -e*. /<fr. ***asile***, lat. ***asylum, -i*** „loc inviolabil"; cf. it. *asilo*, gr. *ἀ-* „fără", *σύλη* „jefuire".

azilánt, -ă *adj., s.m., s.f.* (*jur.*) (Persoană) care s-a stabilit într-o altă țară în virtutea statutului de refugiat politic. • pl. *-ți, -te*. ***/azil*** + *-ant*; cf. germ. *Azylant*, fr. *asilé*.

ázimă *s.f., adj.* **1** *s.f.* Turtă de făină de grîu sau de secară, făcută din aluat nedospit și coaptă de obicei sub spuză (consumată de mozaici la Paști sau folosită de catolici la împărtășanie). *Făcură o azimă, luară și nițică legumă, le puseră la traistă și plecară* (ISP.). **2** *adj.* (*reg.; în forma „azmă"; despre legume*) Care este crud. ◆ (*despre legume*) Care nu s-a murat bine. ◇ *Varză azmă* = *a*) varză dulce; *b*) varză acră; *c*) varză negătită, nepreparată. • acc. și *azímă*. pl. *-e*. și (*reg.*) *ázămă, ázîmă, ázmă s.f., adj.* /<ngr. ***ἄζυμος*** „nedospit" <*τα ἄζυμα* „Paștele evreilor".

azimioáră *s.f.* Dim. al lui *azimă*. *Neica... mi-a spus de aseară Ca să-i fac o azimioară* (POP.). • pl. *-oare*. și (*pop.*) *azmioáră, ázămioáră s.f.* ***/azimă*** + *-ioară*.

azimíu, -íe *adj.* Care este ca azima. • pl. *-ii*. și *ázămíu adj.* ***/azimă-*** + *-iu*.

azimút *s.n.* (*geogr., geofiz.*) Unghi format de un plan vertical fix, de obicei planul meridian al unui loc, cu planul vertical care trece prin locul respectiv și printr-un punct dat și care se măsoară de la sud spre vest. • pl. *-uri*. /<fr. ***azimut***, it. ***azimut***; cf. ar. *as-sumût*, pl. lui *as-samt* „direcția", „calea".

azimutál, -á *adj.* (*geogr., geofiz.*) Care aparține azimutului, care se referă la azimut. ◇ *Cerc azimutal* = instrument pentru măsurători astronomice și geodezice de unghiuri orizontale, avînd un cerc orizontal de diametru mult mai mare decît al teodolitului. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***azimutal***, it. ***azimutale***.

azínă *s.f.* (*chim.*) Combinație chimică organică cu inele de șase atomi și doi sau mai mulți heteroatomi, dintre care cel puțin unul este azot. • /<fr. ***azine***.

ázîmă *s.f.* v. azimă.

ázmă *s.f., adj.* v. azimă.

azmioáră *s.f.* v. azimioară.

azmuță *vb. I.* v. asmuți.

azmuțăre *s.f.* v. asmuțire.

azmuți *vb. IV.* v. asmuți.

azmuțíre *s.f.* v. asmuțire.

aznă *s.f.* v. hazna.

ázo *s.n.* (*chim.*) Prefix care indică prezența într-un compus organic a grupării -N = N -. • /<fr. ***azo***.

azobenzén *s.m.* (*chim.*) Azoderivat în care cei doi radicali hidrogenocarbonați sînt radicali fenil. • pl. *-i*. /fr. ***azobenzène***.

azoderivát *s.m.* (*chim.*) Compus organic care conține gruparea „azo", legată de doi radicali hidrocarbonați. • pl. *-ți*. /<fr. ***azodérivé***.

azóic, -ă *adj.* **1** (*despre medii*) Care este lipsit de viață animală. ◆ (*despre terenuri*) Care este lipsit de fosile. **2** (*despre compuși organici*) Care conține gruparea „azo". • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***azoïque***.

azonál, -ă *adj.* (*geogr.*) Fără zone; care nu formează zone (compacte). • pl. *-i, -e*. /<germ. ***azonal***.

azoospermíe *s.f.* (*med.*) Absență a spermatozoizilor din lichidul seminal, care determină sterilitatea. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***azoospermie***; cf. gr. *ἀ-* „fără", *ζῷον* „animal", *σπέρμα* „sămînță".

azót *s.n.* (*chim.*) Element chimic, gaz mai ușor decît aerul, incolor, inodor și insipid, parte componentă a aerului (în proporție de aproximativ patru cincimi), element esențial al țesuturilor vegetale și animale obținut industrial prin distilarea aerului lichid, care este întrebuințat la umplerea becurilor electrice, la obținerea amoniacului, a acidului azotic, a cianamidei de calciu etc. (*N*); nitrogen. ◇ *Protoxid de azot* v. protoxid. • /<fr. ***azote***; cf. gr. *ἀ-* „fără", *ζωή* „viață".

azotát[1] *s.m.* (*chim.*) Sare a acidului azotic, formată prin reacția dintre acesta și o bază; nitrat. ◇ *Azotat*

de argint = sare de argint a acidului azotic, care se prezintă sub formă de cristale rombice, incolore, solubile în apă și în alcool, caustică, antiseptică, astringentă, coagulantă și care se utilizează în chimia analitică și preparativă, în industria fotografică și cinematografică, la fabricarea oglinzilor și în medicină, la dezinfectări și cauterizări. *Azotat de potasiu* = sare de potasiu a acidului azotic cu potasiul, folosită ca îngrășământ, ca oxidant și ca fondant; salpetru-de-India. *Azotat de sodiu* = sare de sodiu a acidului azotic cu sodiul, folosită ca îngrășământ și oxidant; salpetru-de-Chile. • pl. *-ți.* /<fr. ***azotate***.

azotát², **-ă** *adj.* (*chim.*) Care conține azot. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***azoté***.

azotémic, -ă *adj.* (*med.*) Care aparține azotemiei, care se referă la azotemie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***azotémique***.

azotemíe *s.f.* (*med.*) **1** Cantitate (normală) de azot care există în sînge (sub formă de uree, acid uric etc.). **2** Creștere anormală a concentrației ureii din sînge, întîlnită în nefritele cronice. • g.-d. *-iei.* /fr. ***azotémie***.

azothídric *adj.* *Acid azothidric* = lichid incolor, toxic, volatil, exploziv. • /<fr. ***azothydrique***.

azótic, -ă *adj.* (*chim.*) *Acid azotic* = acid anorganic, oxigenat al azotului, lichid incolor, coroziv, agent oxidant puternic, care la concentrația de 98% aprinde lemnul, hîrtia și distruge țesuturile, întrebuințat la fabricarea îngrășămintelor, a explozivilor, a fibrelor artificiale, a coloranților etc.; acid nitric, apă-tare. *Anhidridă azotică* = oxid al azotului în starea cinci de oxidare, care în reacție cu apa formează acidul azotic. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***azotique***.

azotiperítă *s.f.* (*milit.*) Substanță toxică vezicantă de luptă, analoagă iperitei, dar conținînd azot în loc de sulf. • pl. *-e.* /<fr. ***azotypérite***.

azotít *s.m.* (*chim.*) Sare a acidului azotos, formată prin reacția dintre acesta și o bază; nitrit. • pl. *-ți.* și *azotítă s.f.* /<fr. ***azotite***.

azotítă *s.f.* v. azotit.

azotobactér *s.n.* (*bacter.*) Bacterie aerobă care trăiește în sol și este capabilă să fixeze azotul atmosferic, transformîndu-l în azot organic. • pl. *-e.* /<fr. ***azotobacters***.

azotobactérie *s.f.* (*bacter.*) Azotobacter. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /de la ***azotobacter***, după *bacterie*.

azotobacterín *s.n.* Îngrășământ bacterian alcătuit din culturi artificiale de azotobacterii; azotogen. • /<germ. ***Azotobakterin***.

azotogén *s.n.* Azotobacterin. • /<germ. ***Azotogen***.

azotométru *s.n.* (*tehn., chim.*) Aparat prevăzut cu un tub gradat, în care se poate colecta și măsura azotul (sau alt gaz) rezultat fie din arderea unei substanțe care conține azot, fie prin altă reacție chimică; nitrometru. • pl. *-e.* /<germ. ***Azotometer***; cf. fr. *azotomètre*.

azotós *adj.* (*chim.*) Care conține azot în stare de oxidare trei. ◇ *Acid azotos* = acid oxigenat al azotului în stare de oxidare trei, instabil, cunoscut numai în soluție apoasă, care are atît caracter oxidant, cît și reducător; acid nitros. *Anhidridă azotoasă* = oxid al azotului trivalent, anhidrida acidului azotos, lichid albastru-închis, stabil numai la temperaturi joase. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***azoteux***.

azotúră *s.f.* (*chim.*) Combinație chimică derivată de la amoniac prin înlocuirea tuturor atomilor de hidrogen cu alte elemente; nitrură. ◇ *Azotură de magneziu* = combinație binară a azotului cu magneziu, care se prezintă sub formă de cristale de culoare cenușie-verde, insolubile în apă. • pl. *-i,* (*înv.*) *-e.* /<fr. ***azoture***.

azoturíe *s.f.* (*med.*) Eliminare (anormală) de azot prin urină sub formă de uree și compuși azotați (urați). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***azoturie***, engl. ***azoturia***; cf. gr. *οὐρέω* „a urina".

aztéc, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* (*la pl.*) Uniune de triburi amerindiene din America Centrală, stabilită pe teritoriul actualului Mexic, care în sec. 15 a ajuns la o strălucită civilizație, distrusă de conchistadorii spanioli conduși de Hernando Cortés (1519-1521); (*și la sg.*) persoană care aparține acestei uniuni de triburi. **2** *adj.* Care aparține aztecilor, care se referă la azteci. ◆ (*subst. f.*) Limba din familia de limbi utah-aztecă vorbită de azteci. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***Aztèque***.

aztecănă *s.f.* (*lingv.*) Grup de idiomuri amerindiene. • /de la ***aztec***.

azulénă *s.f.* (*chim.*) Hidrocarbură care se găsește în uleiurile eterice extrase din plante și în unele gudroane, utilizată ca infuzii pentru gargarism. • pl. *-e.* /<germ. ***Azulen***.

azúr *s.n.* Nuanță de albastru-verzui-deschis, ca cerul senin. *Eterul și cu marea unesc azurul lor* (BOL.). ◇ Compar. *Ochii lui albaștri ca azurul... dovedeau curaj* (C. NEGR.). ◆ Ext. Albastrul cerului senin. *Azurul cerului.* ◇ (*adj.*) *Din tainica pădure Apare luna mare cîmpiilor azure* (EMIN.). ◆ Concr. (*a. plast.*) Vopsea de culoarea cerului senin. • pl. *-uri.* /<fr. ***azur***, it. ***azzurro***; cf. ar. *lāzuward* „lapislazuli".

azurá *vb. I. tr.* (*text.; compl. indică produse textile de culoare albă*) A albăstri ușor pentru a îndepărta slaba colorație galbenă, în urma acțiunii luminii și a oxigenului din aer. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***azurer***.

azuráre *s.f.* (*text.*) Acțiunea de *a azura* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***azura***.

azurát, -ă *adj.* **1** (*despre produse textile de culoare albă*) Care a fost albăstrit ușor, pentru a se preveni îngălbenirea. **2** (*despre obiecte*) Căruia i s-a dat culoarea azur. **3** Azuriu. *Raze și umbre pe marea azurată se joc* (BOL.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***azura***.

azurée *s.f.* (*a. plast.; la pl.*) Trăsături din jurul desenelor sau gravurilor care îndeplinesc rolul umbrelor. • /<germ. ***Azuree[linien]***.

azurít *s.n.* (*mineral.*) Carbonat bazic natural de cupru, cristalizat, de culoare albastră, întrebuințat ca piatră de ornament, minereu de cupru și, pulverizat, ca materie colorantă. • /<fr. ***azurite***.

azuríu, -íe *adj., s.n.* **1** *adj.* Care este de culoare albastru-verzui-deschis. *[Rîurile] șerpuiesc..., desfășurînd undele lor azurii* (ODOB.). **2** *s.n.* Culoarea albastru-verzui-deschis ca a cerului senin. *Urme scămoșate de nori albicioși împietriseră în liniștea văzduhului, pătînd din loc în loc azuriul cerului* (MIH.). • pl. *-ii.* /***azur*** + *-iu*.

azvîrlí *vb. IV.* (*în concurență cu „zvîrli"*) **I** *tr.* (*compl. indică obiecte*) **1** A face să se îndepărteze la o distanță oarecare în spațiu sau într-un loc determinat printr-o mișcare bruscă, energică, rapidă și violentă. *Cine-a azvîrli buzduganul ista mai tare în sus, ai aceluia să fie banii* (CR.). ◇ (*exprimă intenția de a atinge, de a lovi pe cineva*). *Azvîrle bîta după lup.* ◇ (*compl. indică proiectile, săgeți etc.*) *Azvîrle o ploaie de săgeți asupra dușmanului.* ◇ (*în jocurile cu mingea*) *Azvîrle mingea la coș.* ◇ *A fi azvîrlit cu țăpoiul* (ori *din țăpoi*) v. țăpoi. ◇ Fig. *Luna azvîrle o rază palidă.* ◆ (*constr. cu dat.*) A da cuiva ceva, aruncîndu-i-l. *Azvîrle-mi și mie prosopul acela, te rog!* ◆ (*compl. indică haine, obiecte etc.*) A pune pe deasupra ori peste ceva. *Mi-am azvîrlit un sacou pe umeri și am ieșit repede afară.* **2** (*urmat de determ. locale introduse prin prep. „de", „la", „în"*) A trînti ceva (sau pe cineva) în grabă, a izbi, a face să cadă. *De nervi, azvîrli cana de pămînt.* ◆ (*despre vînturi, puhoaie etc.; compl. indică obiecte, copaci etc.*) A doborî. *Vîntul bate cu tărie și azvîrle pomii la pămînt.* **3** (*compl. indică gaze, fum, vapori etc.*) A face să se deplaseze afară printr-o mișcare bruscă și rapidă; a da afară (din sine), a arunca. *Balaurul azvîrle foc pe nări.* ◆ (*compl. indică ape curgătoare*) A izvorî cu presiune. ◆ A erupe. *Vulcanul azvîrle lavă.* ◆ (*compl. indică lumini sau umbre*) A răspîndi, a împrăștia, a proiecta. *Lampa azvîrle raze tremurătoare.* ◆ A străluci intens (de enervare, de furie, de teamă etc.) *Ochii ei azvîrleau scîntei.* **4** (*compl. indică lucruri considerate nefolositoare sau vătămătoare*) A da la o parte, a lepăda. *Azvîrle scrisoarea la coș.* ◆ A se debarasa, a se elibera. *Azvîrli geanta, ca să poată fugi.* ◆ (*compl. indică lichidele din recipiente*) A vărsa, a deșerta, a goli. *Azvîrle ceaiul, că stă în ibric de două zile!* ◇ (*fam.*) *Azvîrle pe gît un păhărel de țuică.* ◆ (*constr. cu dat.; compl. indică obiecte de îmbrăcăminte sau de încălțăminte*) A-și îndepărta ceva de la sine cu mișcări rapide. *Și-a azvîrlit haina pe pat.* ◆ Fig. A se dispensa de cineva (în mod josnic). *După ce a ajutat-o să se realizeze, îl azvîrle ca pe o cîrpă.* ◆ (*despre fenomene ale naturii; compl. indică lucruri, ființe*) A îndepărta dintr-un loc printr-o mișcare violentă, a duce dintr-un loc în altul izbindu-l. *Valurile au azvîrlit cufărul la mal.* **5** (*compl. indică bani*) A cheltui, a irosi, a împrăștia, a risipi. *Azvîrle banii numai pe prostii.* ◇ Expr. *A azvîrli* (*cu*) *banii în baltă* v. baltă. *A azvîrli* (*cu*) *banii pe fereastră* v. fereastră. *A azvîrli* (*cu*) *banii în vînt* v. vînt. **6** Fig. (*compl. indică ființe*) A face să ajungă într-o anumită situație (rea, grea etc.); a împinge la ceva. *Nu te gîndești că ai azvîrlit o familie în cea mai neagră disperare?* ◇ Expr. *A azvîrli* (pe cineva) *pe drumuri* (sau *pe străzi, pe stradă, în stradă*) = a arunca (pe cineva) pe drumuri, v. arunca. **7** Fig. (*compl. indică ochii, privirea*) A se uita. *Azvîrle în jur priviri disperate.* ◆ A privi în treacăt, în fugă. *Își azvîrle ochii pe fereastră.* ◆ A cerceta, a examina sumar. *Să azvîrlim repede o privire asupra științelor trecutului.* **8** (*compl. indică cuvinte, fraze etc.*) A spune în treacăt, ca din întîmplare (uneori, fără să se gîndească). *I-a azvîrlit o poantă și nu s-a prins. Nu te supăra, a azvîrlit și el o vorbă!* **II** *intr.* **1** (*constr. cu prep. „cu", avînd val. instr.*) A arunca ceva asupra cuiva (pentru a lovi, pentru a alunga etc.). *Azvîrle cu pietre în grauri.* ◇ Loc.adv. *Cît ai azvîrli cu securea* (sau *cu toporul, cu praștia, cu bățul, cu o zburătură, cu un lemn*) = foarte aproape. ◇ Expr. *A azvîrli cu piatra în șatră* = *a*) a lovi cu vorba de departe; *b*) a face aluzie la ceva sau la cineva. (*tr.*) *A azvîrli praf în ochii lumii* = a zvîrli praf în ochii lumii, v. zvîrli. *A azvîrli* (*și*) *cu barda în lună* (sau *în Dumnezeu*) v. bardă. *A azvîrli în lună* v. lună. *A azvîrli cu pălăria după lună* v. pălărie. *A azvîrli* (*cuiva*) (*cu*) *șperlă în ochi* v. șperlă. ◆ (*despre oameni sau părți ale corpului lor*) A face o mișcare bruscă. *Cînd e nervos, copilul azvîrle din picioare.* **2** (*despre animale de ham*) A lovi brusc și puternic cu picioarele, a izbi; a fi nărăvaș. *Iapa începu a azvîrli cu copitele de dinapoi.* **III** *refl.* (*despre ființe; constr. cu prep. „asupra", „în", „la", „spre" etc.*) **1** A se deplasa (impetuos, cu mare avînt) către o persoană sau către un lucru; a se repezi, a se precipita. *S-a azvîrlit în brațele lui, plîngînd.* ◇ Fig. *Se azvîrle în lumea jocurilor de noroc.* ◆ A se năpusti. *Se azvîrle în luptă.* ◆ (*refl. recipr.*) A se încăiera. *Se azvîrl unul asupra celuilat, gata să-și scoată ochii.* ◇ (*despre vînturi, ploi etc.*) *Crivățul se azvîrle cu furie în geamuri.* ◆ A ajunge într-un punct, într-un loc aflat dincolo de un obstacol, de o limită, printr-o săritură. *Mă azvîrl peste gard* (CR.). ◆ A face un salt pentru a ajunge pe un loc mai ridicat, mai înalt. *Se azvîrle în șa.* ◆ Ext. A-și da drumul să cadă de la înălțime. *Se azvîrle în apă de la trambulină.* ◆ Analog. (*despre ape curgătoare*) *Rîul s-azvîrle de pe coasta muntelui.* **2** A se așeza în grabă; a se lăsa pe ceva. *Obosită, se azvîrle îmbrăcată în pat.* ◆ A se băga, a se vîrî, a intra. *Se azvîrli în mașină și porni în trombă.* **3** Fig. A se abandona fără reținere. *Se azvîrle în muncă.* • prez.ind. *azvîrl,* (*reg.*) *-esc.* și *asvîrlí vb. IV.* /***arunca*** + ***zvîrli***, prin contaminare.

azvîrlíre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *azvîrli* și rezultatul ei. • pl. *-i.* și *asvîrlíre s.f.* /v. ***azvîrli***.

azvîrlít, -ă *adj.* Care a fost îndepărtat cu putere, aruncat, expulzat. *După erupția vulcanului, pietrele azvîrlite au acoperit casele.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***azvîrli***.

azvîrlítă *s.f.* (*reg.*) Azvîrlitură. *Nu era departe casa bătrînului... Numai aci, în apropierea oborului, două azvîrlite de calea Moșilor, în dreapta* (SLAV.). ◇ *De-a azvîrlita* = numele unui joc de copii, care constă în aruncarea cît mai departe a unei pietre, a unui băț etc. ◇ Expr. *A da de-a azvîrlita* = *a*) a azvîrli, a arunca ceva cît colo; *b*) a rostogoli (azvîrlind). • pl. *-e.* /v. ***azvîrli***.

azvîrlitór, -oáre *adj., s.f.* **1** *adj.* (*despre oameni*) Care aruncă, care azvîrle. ◇ (*subst. m.*) *Aceleași pietre... au fost... lăsate pe seama ostașilor atașați pe lîngă legiuni în calitate de... azvîrlitori de pietre* (ODOB.). **2** *s.f.* (*în plutărit*) Partea în contrapantă a unor jilipuri, pe care lemnele purtate de apă sar în grămadă. • pl. *-ori, -oare.* și *asvîrlitór, -oáre adj., s.f.* /***azvîrli*** + *-tor*.

azvîrlitúră *s.f.* Faptul de *a azvîrli*; aruncătură. ◆ Distanță pînă la care ajunge un obiect aruncat de cineva; azvîrlită. ◇ Expr. *O azvîrlitură* (*de băț*) = o distanță (foarte) mică, aproape. *Stă la o azvîrlitură de băț. La o azvîrlitură de suliță* v. suliță. • pl. *-i.* și *asvîrlitúră s.f.* /***azvîrli*** + *-tură*.

azygós *adj.* v. azigos.

azzurri *s.m. pl.* (*sport*) Membrii echipei naționale de fotbal a Italiei. • /<it. ***azzurri*** <sg. *azzurro* „sportiv care reprezintă Italia, purtînd echipament de culoare albastră".

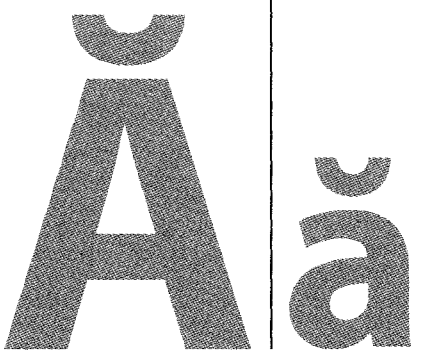

ă *s.m. invar.* **1** A doua literă a alfabetului limbii române. **2** Sunetul corespunzător acestei litere (vocală medială, cu deschidere mijlocie, nerotunjită). **3** Semn grafic pentru această literă (*ă, Ă*).

ăl, a *pron.dem., adj.dem.* v. ăla.

ăla, ăia *pron.dem., adj.dem. (pop.; fam.)* **1** *pron.dem. (înlocuieşte numele unei fiinţe sau al unui lucru, indicînd depărtarea acestora, în spaţiu sau în timp, de subiectul vorbitor,* şi, *înv., reg., în formele „ăl", „a"; în opoz. cu „ăsta")* Acela, aceea. *Moşia beiului, a din Vădastra* (DUMITRIU). *Te-a căutat iar ăla. Eşti ăl care a spart geamul?* <> *Ăl de...* = acela care. *Ăl de ştie carte are patru ochi.* <> Expr. *Altă aia* = ciudăţenie; monstru. *Se minuna ca de altă aia* (ISP.). *Alte-alea = a)* toane; nebunie. *Apucată ca de alte-ale, o rupse la fugă* (ISP.); *b)* epilepsie; paralizie. *Toate alea* = tot ce trebuie. *Puse toate alea la cale pentru drum* (ISP.). *De ce..., de aia...* = cu cît..., cu atît... *De ce joc, de-aia aş juca* (POP.). *Cîte alea toate* = fel de fel de lucruri. *Vorba ăluia* = cum se spune. **2** *adj.dem. (arată că obiectul desemnat de subst. determ. este mai depărtat, în spaţiu sau în timp, de subiectul vorbitor; de obicei postpus subst. determ.;* şi, *înv., reg., în formele „ăl", „a", antepuse subst. determ.)* Acel, aceea. *S-a dus vremea aia cînd puteam să fac orice.* ◆ *(reg.; iron.; mai ales în constr. neg.; în forma „ăl")* Renumit; cine ştie ce. *Ce doar nu eşti ăl voinic, Ci, bade, eşti de nimic* (POP.). • pl. *ăia, alea.* g.-d. sg. *ăluia, ăleia,* pl. *ălora.* şi *(înv., reg.) ăl, a,* pl. *ăi, ale,* g.-d. sg. *ălui, ălei,* pl. *ălor pron.dem., adj.dem.* / lat. ***illum, illa.***

ălalalt, ălalaltă *pron.dem., adj.dem.* v. ălălalt.

ălălalt, ăialaltă *pron.dem., adj.dem. (pop.; fam.)* Celălalt. • acc. şi *ălălált, aialáltă.* pl. *ălălalţi, alălalte.* g.-d. sg. *ăluilalt, ăleilalte,* pl. *ălorlalţi, ălorlalte.* şi *(reg.) ălalalt, ălalaltă, ăllalt, ăllaltă, áilaltă pron.dem., adj.dem.* ***/ăl + alalt.***

ăllalt, ăllaltă *pron.dem., adj.dem.* v. ălălalt.

ără *interj.* v. ira.

ărăt *s.m.* v. aret.

ăst, ăstă *pron.dem., adj.dem.* v. ăsta.

ăsta, ăsta *pron.dem., adj.dem. (pop.; fam.)* **1** *pron.dem. (înlocuieşte numele unei fiinţe sau al unui lucru, indicînd apropierea acestora, în spaţiu sau în timp, de subiectul vorbitor; în opoz. cu „ăla")* Acesta, aceasta. *Asta o cicăleşte toată ziua. Ăst de aici este creionul meu.* **2** *adj.dem. (arată că obiectul desemnat de subst. determ. este mai aproape, în spaţiu sau în timp, de subiectul vorbitor; postpus subst. determ.;* şi, *înv., reg., în formele „ăst", „ăstă", antepuse subst. determ.)* Acest, această. *Copilul ăsta i-a adus numai bucurii. Ia să mai odihnesc oleacă aste bătrîneţe* (CR.). *Ion ăsta era o fire închisă* (AGÂR.). ◆ *(despre noţiuni temporale)* De acum sau dintr-un viitor foarte apropiat. *Seara asta sîntem invitaţi la cină, la naşi. Rămîi aici în astă noapte* (CR.). <> Loc.adv. *(De) astă dată* = de data aceasta; acum. *Astă dată plecară de dimineaţă.* ◆ *(precedă subst. „noapte", „iarnă", „primăvară", „vară", „toamnă")* Precedent, trecut. *Cînd a fost astă-primăvară la mine, mi-a lăsat nişte cărţi* (C. NEGR.). • pl. *ăştia, astea.* g.-d. sg. *ăstuia, f asteia, ăsteia,* pl. *ăstora.* şi *(înv., reg.) ăst, ăstă,* pl. *ăşti, aste,* g.-d. sg. *ăstui, f. astei, ăstei,* pl. *ăstor pron.dem., adj.dem.* /lat. ***istum, ista, istud.***

ăstalalt, ăstalaltă *pron.dem., adj.dem.* v. ăstălalt.

ăstalant, ăstalantă *pron.dem., adj.dem.* v. ăstălalt.

ăstălalt, ăstălaltă *pron.dem., adj.dem. (pop.; fam.)* Cestălalt. • acc. şi *ăstălált, astăláltă.* pl. *ăştilalţi, astelalte.* g.-d. sg. *ăstuilalt, ăsteilalte,* pl. *ăstorlalţi, ăstorlalte.* şi *(reg.) ăstalalt, ástalaltă, ăstalant, ástalantă, ăstălant, ástălantă pron.dem., adj.dem.* ***/ăst + alalt.***

ăstălant, ăstălantă *pron.dem., adj.dem.* v. ăstălalt.

ăşmăndău *s.m.* v. hajmandău.

ăui *vb. IV.* v. hăui.

ăuire *s.f.* v. hăuire.

ăuít[1] *s.n.* v. hăuit[1].

ăuít[2]**, -ă** *adj.* v. hăuit[2].

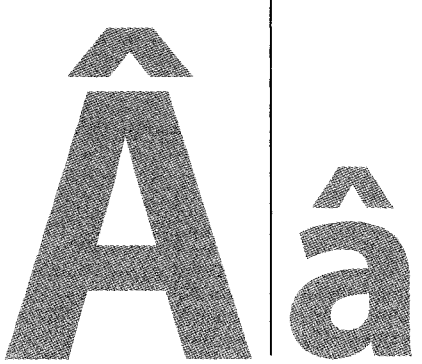

â *s.m. invar.* **1** A treia literă a alfabetului limbii române. **2** Sunetul corespunzător acestei litere (vocală velară, închisă, nerotunjită). **3** Semn grafic pentru această literă (*á, Â*).

Bb

b *s.m. invar.* **I 1** A patra literă a alfabetului limbii române. **2** Sunetul corespunzător acestei litere (consoană ocluzivă bilabială sonoră). **3** Semn grafic pentru această literă (*b, B*). **II 1** (*muz.*) Notație literală pentru sunetul *si bemol* în țările germanice. **2** (*chim.*) Simbol pentru *bor*. **3** (*meteor.*) Simbol pentru o zonă cu presiune atmosferică scăzută. **4** (*fiz.*) Simbol pentru inducția magnetică. **5** (*fiz.*) Simbol pentru *bel* (*b*). **6** (*chim.*) Simbol pentru un complex de vitamine (*B*). **7** (*med.*) Numele unei grupe sangvine (*B II*). • pronunț. și *be*.

ba *adv.* **1** (*fam.*) În nici un caz, nicidecum. ◇ (*negînd fraza întreagă*) *Ți-e sete? – Ba!* ◇ (*în interog.; urmînd după un vb. afirm., pune în fața celui chestionat o alternativă*) *Mănînci ori ba? – Ba!* ◇ (*arată că ceva poate fi și altfel decît s-a spus înainte*) *E lung pămîntul, ba e lat* (COȘB.). ◇ Expr. *Ca mai ba!* sau *nici* (*cam*) *mai ba!, nici ba!* = nici nu poate fi vorba! nici pomeneală! *A doua zi, Nică Oșlobanu ca mai ba să deie pe la școală* (CR.). *A zice ba* = *a*) a se opune, a se împotrivi. *Nu zi ba, de te-oi cuprinde, Nime-n lume nu ne vede* (EMIN.); *b*) a refuza. *Nu accept să zici ba.* (*A nu zice* sau *a nu spune*) *nici da, nici ba* = a nu se pronunța (într-o problemă), a nu spune nimic. *Da sau ba?* = răspunde clar! *Ba una, ba alta* = multe și de toate. *La soare te poți uita, dar la dînsa* (sau *la dînsul*) *ba* v. soare. *Vodă da* (sau *vrea*) (*și* sau *iar, dar*) *Hîncu ba* v. vodă. ◆ Nici vorbă!, nici pomeneală! *Bătu o dată. Dar ca să răspunză cineva, ba* (ISP.). **2** (*exprimă opoz. față de ideea din prop. anterioară; de obicei cu reluarea vb.*) *Nu vreau să merg. – Ba vrei!* ◇ (*întărind pe „nu”*) *Mă duc la film. – Ba n-ai să te duci!* ◇ (*întărind pe „da” prin care se răspunde la o prop. interog.-neg. sau se rectifică ideea din prop. neg. anterioară*) *N-ai voie. – Ba da, am. N-ai bani? – Ba da, am.* **3** (*arată o gradație, de obicei întărind adv. sau loc.adv. „încă”, „chiar”, „unde mai pui că…” etc.*) Mai mult, în plus, pe deasupra. *Ba să vezi… posteritatea este încă și mai dreaptă* (EMIN.). ◇ Loc.conj. *Ba și* (sau *chiar*) = *a*) chiar și; *b*) încă și. **4** (*în corelație cu el însuși, avînd rol de conj. disj.*) Sau… sau; cînd… cînd; acum… acum; aci… aci. *Îmi plutea pe dinainte cu al timpului amestic Ba un soare, ba un rege, ba alt animal domestic* (EMIN.). ◇ Expr. *Ba e albă, ba e neagră* (sau *ba e laie, ba e bălaie*) = *a*) nu știi ce să mai crezi; *b*) se contrazice singur. *Ba ceea…, ba ceea…* v. cela. (*Ba*) *că*(*-i*) *teacă,* (*ba*) *că*(*-i*) *pungă* v. teacă. *Ba* (*că*) (*e*) *tunsă, ba* (*că*) (*e*) *rasă* sau *c-o fi tunsă, c-o fi rasă* v. tuns. **5** Expr. (*cu slăbirea ideii de opoz.*) *Ba bine că nu!* = sigur că da! evident! se-nțelege! *Ba că chiar!* = (*iron.*) n-ai prea nimerit-o! *Ba asta-i vorbă!* = nicidecum! deloc! nici nu mă gîndesc! *Ba că bine zici!* = *a*) este o idee bună; *b*) ai dreptate! *Ba* (*nu*) *zău* sau *nu zău* v. zău. • /<bg., ucr. ***ба***, pol., srb. ***ba***.

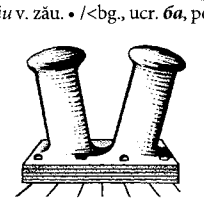

baba[1]

babă[1] *s.f.* (*mar.*) Dispozitiv cilindric, de 40-60 cm, din fontă sau oțel, în formă de mosor, fixat pe puntea navelor sau pe cheiuri, de care se leagă parîmele navelor acostate; bintă. • pl. *-ale.* /<tc. ***baba***.

babă[2] *s.f.* Prăjitură din aluat moale și pufos, îmbibat în rom, în formă de ciupercă. • /<it. ***babà***, fr. ***baba***.

babác *s.m.* v. babacă.

babácă *s.m.* (*reg.*) **1** (*astăzi fam., glum.*) Tată. *Prima datorie pe care am învățat-o eu a fost să respect pe babaca și pe neneaca* (SADOV.). ◇ Expr. *Trai, neneaco, cu banii babachii,* se spune: *a*) despre cineva care duce o viață fără griji cu banii tatălui său; *b*) despre cineva care duce o viață fără griji cu banii altuia. ◆ (*la pl.*) Părinți (bătrîni). *Ce să caute babacii la petrecerea puștanilor?* **2** Fig. (*iron.*) Elev repetent. **3** Fig. Elev mai înalt decît colegii săi. • pl. *-ci.* g.-d. *-chii.* și *babác, băbác, băbácă s.m.* /<ngr. ***μπαμπάκας***.

babacióc, -oácă *s.m., s.f.* (*reg.*) Persoană urîtă. • pl. *-oci, -oace.* /***babac*** + *-(i)oc.*

babadám *s.m.* Expr. (*pop.*) *De cînd Adam babadam* (sau *anadan-babadan*) = *a*) din vremea lui Adam; *b*) din tată în fiu; *c*) de multă vreme. • pl. *-i.* și *babadán s.m.* /<tc. ***babadam***.

babadán *s.m.* v. babadam.

babáie *s.m.* (*reg.; fam.*) Tată. • pl. *-ai.* g.-d. *-iei.* /<tc. ***baba***.

babalâu *s.m.* v. băbălău.

babaleár *s.m.* v. bacaliar.

babalíc *s.m.* **1** (*fam., deprec.*) Bărbat bătrîn și neputincios. ◆ (*iron.*) Bărbat îmbătrînit înainte de vreme; bărbat ramolit. ◆ Bărbat cu obiceiuri, deprinderi de om bătrîn. **2** (*înv.*) Titlu de respect cu care se adresa cineva unei persoane de vîrstă înaintată. **3** (*tehn.; pop.; la morile de vînt*) Stîlp gros de lemn care străbate ca o axă verticală centrul morii pentru ca roata să poată fi învîrtită în bătaia vîntului. **4** (*constr.; pop.*) Stîlp de la marginea prispei caselor țărănești. • pl. *-ci.* și (*reg.*) *babalúc, băbălóg, bobolíc, bubulúc s.m.* /<tc., srb. ***babaluk***.

babalúc *s.m.* v. babalîc.

babán, -á *adj., s.f.* **I** *adj.* **1** (*arg., fam.; despre ființe*) Care este mare, voinic. ◆ (*despre capturi vînătorești, pescărești etc.*) Care are dimensiuni apreciabile. *A prins o știucă babană.* ◇ (*despre porții de mîncare*) *A mîncat o friptură babană.* ◇ (*despre obiecte*) *Și-a cumpărat un televizor baban.* ◆ Care este dolofan. **2** (*despre oameni*) Care este bătrîn (gras, bogat). *Tinerica și-a găsit un soț baban.* **II** *s.f.* **1** (*pop.*) Oaie bătrînă, știrbă. **2** (*pop.; peior.*) Babă. **3** (*reg.; la cuptoare*) Parte unde se fierbe zerul și jintuiala. **4** (*reg.; la pl.*) Lațuri cu care își încheie țăranii pieptarele. • pl. *-i, -e.* și *bábán, -ă adj., bábánă s.f.* /***babă*** + *-an.*

babár *s.m.* v. băbar.

babárcă *s.f.* v. băbîrcă.

babareásă *s.f.* v. băbăreasă.

babaróí *s.m.* (*reg.*) Văduv care vrea să se recăsătorească. • pl. *-oi.* /***bábar*** + *-oi.*

babarós *s.n.* (*arg.; mai ales la pl.*) Zar (de os), folosit la jocul de barbut. ◆ Ext. Barbut. • pl. *-oase, -oaze.* /etimol. nec.

babarúgă *s.f.* v. băbălugă.

babáu *subst. invar.* v. baubau.

babáua *s.f. invar.* v. baubau.

bábă *s.f.* **I 1** (și *peior.*) Femeie care are vîrstă înaintată; bătrînă, (*fam.*) babetă, (*reg.*) băbătie. ◇ *Zilele babei* (sau *babelor*) sau *babele* = primele nouă sau douăsprezece zile ale lunii martie, cu vreme schimbătoare. *Baba turcea* v. turcă. ◇ Expr. *A trecut baba cu colaci* (sau *cu colacul*) v. colac. *A tăia ca dinții babei* v. tăia. (*A fi*) *ca o* (sau *cu obraz de*) *babă turcească* v. turcesc. ◇ Compuse: *Baba-Dochia* = patroana primelor nouă zile ale lunii martie (zilele babei), numită după Sfînta Evdochia, care este serbată la 1 martie; *Baba-Marta* = prima din cele nouă sau douăsprezece babe, care, în tradiția populară, personifică zilele începutului lunii martie; *baba-hîra* (sau *-hora, -sora, -țora, -țura, -țoandră*) = femeie bătrînă care încearcă să joace în rîndul tinerilor. ◆ (*hipocor.*) Mătușă. ◆ (*fam., glum.*) Soție (căsătorită de mai mulți ani). ◇ Expr. *Știe cît baba mea* = nu știe nimic. ◆ (*peior.*) Fată bătrînă nemăritată. **2** (*reg.*) Bunică. ◆ Moașă. ◇ *Babă de buric* v. buric. ◆ Mamă. **3** Spec. Femeie bătrînă care încearcă să vindece bolile prin metode empirice, prin vrăji, prin descîntece etc. ◇ Compuse: (*în credințele pop.*) *Baba-Cloanța* (*-Cotoroanța*) = vrăjitoare rea și primejdioasă; *Baba-Coaja* = spirit necurat și răuvoitor, care omoară copiii nebotezați. **4** (*De-a*) *baba-oarba* = joc de copii în care unul dintre ei, legat la ochi, încearcă să-i prindă pe ceilalți. *De-a baba-gaia* = joc de copii în care unul dintre ei, care face pe cloșca, își apără „puii” înșiruți, în linie, în spatele lui, împotriva altuia care face pe gaia; de-a puia-gaia. (*reg.*) *De-a baba-huța* = joc în care copilul este așezat pe stinghia ușii, care este împinsă ca să se deschidă și să se închidă. *De-a baba și unchești* = joc la priveghiul mortului, în care cineva cu ochii acoperiți are un ciomag și încearcă, lovind în toate părțile, să găsească o altă persoană. **II 1** (*iht.*) Zglăvoacă (*Cottus gobio*). **2** (*entom.*) Larvă a cărăbușului (*Melolonta vulgaris*). ◇ Compus: *cîinele-babei* = larva unor fluturi sub formă de vierme mare, păros, cu cîrlig chitinos la unul dintre capete. **3** (*bot.; reg.*) Compus: (*reg.*) *colțul-babei* = știuletele porumbului, cînd are boabele foarte rare. **III 1** (*pop.*) Bîrnă de sprijin. ◆ Ext. Trunchi de lemn pentru sprijinit greutăți sau corpuri voluminoase. **2** (*constr.; pop.; la case*) Grindă longitudinală de lemn, așezată de-a lungul unui zid, pe care se reazemă bîrnele unui acoperiș sau grinzile unui planșeu. ◆ (*la poduri*) Element de construcție, format din una sau două grinzi așezate pe capul piloților. ◆ (*la mori*) Fiecare dintre stîlpii care sprijină podul morii în locul unde e coșul prin care se toarnă grăunțele de măcinat. ◆ Stîlp de lemn gros, care trece prin talpa morii de vînt. **3** (*pop.*) Bețișor folosit la fixarea beteliei ițarilor. **4** (*la îmbrăcăminte*) Parte a unei copci în formă de toartă (numită și *femeiușcă*), în care se prinde cealaltă parte a copcii, în formă de cîrlig (numită *moș*). ◆ Ext. Încheietoare. **5** (*pop.; la războiul de țesut*) Fiecare dintre cei doi dinți mai groși de la marginile spatei. ◆ (*țes.; la pl.*) Capetele de fire care rămîn pe sul fără a mai putea fi țesute. **6** Scobitură în lemnul gardului. **7** Gaură în pămînt la jocul copiilor „de-a popicul și de-a cotca”. **IV** (*geomorf.*) Stîncă izolată, sub formă de ciupercă, modelată prin degradarea periglaciară diferențială a unor strate dispuse orizontal, care este șlefuită ulterior de vîntul încărcat cu firicele de gheață. **V** (*culin.; reg.*) Colac cu stafide. **VI** (*anat.; reg.*) Burtă. • pl. *-e.* /<bg., ucr. ***баба***, srb., pol. ***baba***; cf. rus. *баба* „bîrnă”.

babăú *s.f.* v. bobou.

babbít *s.n.* v. babit.

bábcă *s.f.* v. batcă[1].

babéin *s.n.* v. mabein.

babélic, -ă *adj.* **1** Din Babel. **2** Care este gigantic, uriaș. **3** Care este amestecat. ◆ Care este haotic. **4** Fig. Care

este extrem de încurcat, de confuz. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***babélique***; cf. nm. pr. biblic Turnul *Babel.*

babétă[1] *s.f.* (*fam.*) Femeie bătrînă; babă. • pl. *-e.* /***babă*** *+ -etă.*

babétă[2] *s.f.* v. bavetă.

babéte *s.m.* (*iht.*) Zglăvoacă (*Cottus gobio*). • pl. *-ți.* /etimol. nec.

babeţică *s.f.* v. baveţică.

babeurre [ba'bœr] *s.n. sg.* (*înv.*) Preparat alimentar dietetic, uşor acidulat, derivat din lapte de vacă crud sau fiert, parţial degresat, folosit în alimentaţia sugarului. • /<fr. ***babeurre.***

babézia *s.f.* (*biol.*) Sporozoar parazit al sîngelui bovinelor din Texas. • g.-d. *-iei.* /<germ. ***Babesia***; cf. lat. *Babesia* sau *Babesiella*, după numele medicului român Victor Babeş.

babíc *s.n. sg.* (*culin.; reg.*) Un fel de salam, cu mult piper roşu, preparat la Crăciun şi consumat la Paşti. • /etimol. nec.

bábie *s.f.* (*bot.; reg.*) Smoc de seminţe din vîrful fuşteiului cepei sau al usturoiului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /etimol. nec.

babiloneán, -á *s.m., s.f., adj.* v. babilonian.

babiloneáncă *s.f.* Babiloniană. • pl. *-ence.* /***babilonian*** *+ -că.*

babilonésc, -eáscă *adj.* (*înv.*) Babilonic. • pl. *-eşti* şi *vavilonésc, -eáscă adj.* /nm. pr. (oraş antic în Mesopotamia) ***Babilon*** *+ -esc.*

babilonián, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* (*la pl.*) Populaţie semitică ce a trăit în statul sclavagist Babilon, în milen. 2-1 î.Hr., dezvoltînd o bogată cultură materială şi spirituală; (*şi la sg.*) persoană care aparţinea acestei populaţii; persoană care făcea parte din populaţia de bază a Babilonului sau era originară de acolo. **2** *adj.* Care aparţine Babilonului sau babilonienilor, care se referă la Babilon sau la babilonieni; babilonic. *Cultura babiloniană.* ◆ (*subst. f.*) Dialect akkadian vorbit în Mesopotamia. • sil. *-ni-an.* pl. *-ieni, -iene.* şi *babiloneán, -ă s.m., s.f., adj.* /nm. pr. (oraş antic în Mesopotamia) ***Babilon*** *+ -ean*; cf. fr. *babylonien.*

babilónic, -á *adj.* **1** Care aparţine Babilonului sau babilonienilor, care se referă la Babilon sau la babilonieni; babilonian, (*înv.*) babilonesc. ◆ Din vremea Babilonului <> *Robia babilonică* = perioada exilului iudeilor în Babilon, în vremea regelui Nabucodonosor. **2** Care este uriaş, enorm, măreţ, somptuos. ◆ Fig. Exuberant. • pl. *-ci, -ce.* /<lat. ***babylōnĭcus, -a, -um***; cf. germ. *babylonisch.*

babilonie *s.f.* (*pop.*) **1** Vorbire sau scriere încîlcită, confuză. *În teza de licenţă e o babilonie.* **2** Învălmăşeală mare, dezordine, zăpăceală; situaţie confuză, haotică. *E o adevărată babilonie în bucătărie.* • acc. şi (*înv.*) *babilónie.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi (*înv.*) *vavilonie s.f.* /nm. pr. (oraş antic în Mesopotamia) ***Babilon*** *+ -ie.*

babína *s.f.* (*zool.*) Partea groasă, care atîrnă, a buzelor unor animale. • pl. *-e.* /<fr. ***babine.***

babirúsa *s.f.* (*zool.*) Porc sălbatic din insulele Moluce (Malaysia), avînd corpul fără păr şi coltii de pe maxilar în sus, străbătînd pielea botului. • pl. *-e.* /<fr. ***babiroussa.***

babísm *s.n.* Curent (religios) desprins din islamismul şiit, avînd caracter antifeudal şi anticolonial, fondat în sec. 19 de persanul Mirza Ali Muhammad din Shiraz, supranumit Bab. ◆ Doctrină a acestui curent. • /<fr. ***babisme***, it. ***babismo***; cf. nm. pr. *Bab*, în arabă „poartă".

babít *s.n.* (*metalurg.*) Aliaj pe bază de staniu, stibiu şi cupru, cu temperatura de topire joasă, rezistent la frictiune, utilizat în construcţia lagărelor de alunecare. • scris şi *babbit.* /<fr., engl. ***babbitt.***

babiţă[1] *s.f.* **1** (*ornit.*) Pelican (*Pelecanus onocrotalux*). **2** (*zool.*) Melc fără cochilie. **3** (*bot.; la pl.*) Ciuperci avînd pălăria foarte tare, care cresc pe fagi şi mesteceni, din care se obţine iasca (*Polyporus fomentarius*). ◆ Ciuperci avînd pălăria acoperită cu un strat de peri alipiţi, cu aspect albicios, devenind, ulterior, brun şi negricios, care cresc pe meri, pruni şi sălcii şi din care se fac iasca, fitile pentru candele etc. (*Polyporus igniarius*). **4** (*mineral.; reg.*) Piatră de var. ◆ Marmură. **5** (*tehn.; reg.*) Fierăstrău mare, cu o lamă dinţată lungă, avînd cîte un mîner la fiecare dintre cele două capete, de care trag doi oameni. **6** (*ţes.; reg.*) Bucată de lemn care ţine spata în vătale. • pl. *-e.* şi (*reg.*) *băbiţă s.f.* /<bg. ***бабенце, бабище, бабуш***, srb. ***babica.***

bábiţă[2] *s.f.* (*adesea la pl.*) **1** (*pop.*) Diaree a sugarilor. ◆ Boală a copiilor la schimbarea dinţilor de lapte, care se manifestă prin umflarea burţii, dureri mari şi diaree. **2** (*reg.*) Boală cu ameţeli şi dureri de cap. <> Expr. *Are babiţe*, se spune despre cineva care se supără din orice. • pl. *-e.* /<bg. ***бабушу.***

babói *s.m.* **1** (*iht.*) Nume generic dat peştilor mici de apă dulce. **2** (*iht.; reg.*; şi *baboi ghebos*) Biban (*Percu fluviatilis*). **3** (*iht.; reg.*; şi *baboi de nisip, baboi de glod*) Guvid (*Gobius*). **4** (*arg.*) Şef de bandă. • pl. *-oi.* şi (*reg.*) *băbói s.m.* /<bg. ***бабой.***

baboiáş *s.m.* (*iht.*) Dim. al lui *baboi.* • pl. *-i.* /***baboi*** *+ -aş.*

babón *s.n.* v. bubon.

babórd *s.n.* (*nav.*) Partea din stînga a unei nave (privind de la pupă spre pro ră). ◆ Marginea longitudinală din stînga a fuzelajului unui avion (privind spre partea de dinainte a avionului). • pl. *-uri.* /<fr. ***bâbord***, it. ***babordo.***

babórnă *s.f.* (*culin.; reg.*) Mîncare sărăcăcioasă, preparată din pîine uscată opărită şi amestecată cu brînză. • pl. *-e.* /etimol. nec.

babórniţă *s.f.* (*peior.*) Babă urîtă şi rea, supărăcioasă, arţăgoasă; cotoroanţă, (*reg.*) bahorniţă. ◆ Vrăjitoare. • pl. *-e.* şi (*reg.*) *băbórniţă s.f.* /***babă*** *+* ***bahorniţă***, prin contaminare; cf. srb. *baburina.*

báboşă *s.f.* (*ornit.; reg.*) Pelican (*Pelecanus onocrotalux*). • pl. *-e.* /cf. ***babiţă***[1].

babú *s.m. sg.* (*reg.*) Nene. • /cf. *babă.*

babuín *s.m.* (*zool.*) Maimuţă mare, cinocefală, cu buzele proeminente. ◆ Fig. (*fam.*) Om ridicol, prostănac. *L-a părăsit pe babuin şi i-a luat toţi banii.* • sil. *-bu-in.* pl. *-i.* /<fr. ***babouin.***

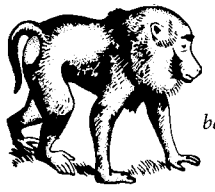

babuin

babúşcă[1] *s.f.* (*iht.*) Peşte de apă dulce, lung de 10-12 cm, argintiu pe spate, alb pe abdomen şi cu înotătoarele roşii, răspîndit în bălţi şi iazuri (*Rutilus rutilus*); ocheană, (*reg.*) bălos. • pl. *-şte.* /<bg. ***бабушка.***

babúşcă[2] *s.f.* v. băbuşcă.

babuvísm *s.n.* (*polit.*) Doctrină politică din timpul Revoluţiei Franceze din 1789, întemeiată de Babeuf, care promova (utopic) înfăptuirea egalităţii politice şi economice depline. • /<fr. ***babouvisme***; cf. nm. pr. François Noël *Babeuf*, revoluţionar francez.

babuvíst, -á *s.m., s.f., adj.* (*polit.*) **1** *s.m., s.f.* Adept al babuvismului. **2** *adj.* Care aparţine babuvismului sau babuviştilor, care se referă la babuvism sau la babuvişti. • pl. *-işti, -iste.* /<fr. ***babouviste.***

baby ['bebi sau 'beibi] *s.m. invar.* v. bebe.

baby-cart ['bebikart] *s.n.* Cart pentru copii (în parcurile de distracţii). • /***baby*** *+* ***cart.***

baby-sitter [bebi'sitər] *s.m., s.f.* Persoană angajată pentru a îngriji, a supraveghea copiii în timpul în care părinţii nu sînt acasă. • /<engl. ***baby-sitter.***

bac[1] *s.n.* **1** (*mar.*) Platformă plutitoare sau ambarcaţie cu fundul şi capetele plate, folosită pentru transport (de oameni, de autovehicule etc.) de la un mal la celălalt al unei ape sau pentru serviciile auxiliare ale unei nave; pod umblător, (*reg.*) brod, brudină. ◆ Ext. (*aeron.*) Avion special echipat pentru transportul automobilelor şi al pasagerilor. **2** (*sport*) Instalaţie fixă, cu anexe asemănătoare unei ambarcaţii, amenajată în aer liber, pe apă sau într-o încăpere, folosită la iniţierea şi la antrenarea canotorilor, caiacişti lor şi canoiştilor. **3** (*tehn.*) Recipient, vas de sticlă, de metal sau ebonită, folosit de obicei pentru depozitarea unui lichid, dar şi pentru diverse utilizări industriale. ◆ Ext. Conţinutul unui bac. ◆ Analog. Cuvetă, bazin. • pl. *-uri.* /<fr. ***bac.***

bac[2] *s.n.* **1** (*tehn.*) Element al sculelor şi dispozitivelor de strîngere (menghine, mandrine etc.) cu care se prind piesele în vederea prelucrării lor. **2** (*sport*) Piesă în care se fixează vîrful bocancului legat de schiuri; falcă. • pl. *-uri.* /<germ. ***Backe.***

bac[3] *s.n.* (*la jocurile de cărţi*) **1** Bacara. **2** Suma de (zece sau) douăzeci de puncte de pe cărţile unui jucător, la jocul de (bacara sau) maca. • pl. *-uri.* /<fr. ***bac.***

bac[4] *s.n.* (*fam.*) Examen de bacalaureat. • pl. *-uri.* /<fr. ***bac***, abr. de la *baccalauréat.*

bacál *s.m.* v. băcan[1].

bacalá *s.f.* v. bacalea.

bacalaureát *subst.* (*pedag.*) **1** *s.n.* Examen general susţinut după absolvirea cursurilor liceale, a cărui promovare dă dreptul la înscrierea într-o instituţie de învăţămînt superior. ◆ Titlu obţinut în urma acestui examen. **2** *s.m., s.f.* Persoană care a promovat examenul de bacalaureat. • sil. *-la-u-re-at.* pl. *n. -uri, m., f. -ţi, -te.* şi (*pop.*) *bacaloreát subst.* /<fr. ***baccalauréat***, lat. ***baccalaureatus.***

bacalbáşă *s.n.* (*în trecut*) Staroste al breslei băcanilor. • pl. *-i.* /<tc. ***bacalbaşa.***

bacaleá *s.f.* (*iht.*) Peşte oceanic de culoare cenuşie, cu pete galbene, comercializat sărat (*Gadus morrhua*). • pl. *-ele.* şi *bacalá s.f.* /cf. ngr. *μπακαλάς.*

bacaleár *s.m.* v. bacaliar.

bacaliár *s.m.* (*iht.*) Bacalea. • sil. *-li-ar.* şi *babaleár, bacalear s.m.* /cf. *bacalea.*

bacaloreát *subst.* v. bacalaureat.

bacanálă *s.f., adj.* **I** (*în mit. romană*) **1** *s.f.* (*la pl., în forma „Bacanalii"*; şi *nm. pr.*) Sărbătoare, cu muzică, dansuri, jocuri şi petreceri licenţioase, în cinstea zeului Bachus. ◆ Fig. Petrecere zgomotoasă şi destrăbălată; orgie. **2** *adj.* Care este consacrat zeului Bachus. ◆ Fig. Orgiastic. **II** *s.f.* (*muz.*) Piesă instrumentală sau orchestrală, din perioada clasică şi romantică, cu ritm alert, punctat cu acorduri şi sonorităţi ample. • pl. *-i, -e, f.* şi *-ii.* /<fr. ***bacchanale***, lat. ***Bacchanalĭa, -ium*** „sărbătorile lui Bachus".

bacántă *s.f.* **1** (*în antic. romană*) Preoteasă a zeului Bachus care celebra bacanalele; menadă. ◆ Fiecare dintre însoţitoarele zeului Bachus. **2** Fig. Femeie cu purtări libertine, destrăbălată. • pl. *-e.* /<fr. ***bacchante***, it. ***baccante***; cf. lat. *bacchans, -ntis* <*bacchari* „a celebra sărbătorile lui Bachus".

bacará[1] *s.f.* Cristal de calitate superioară, din care se confecţionează bijuterii, obiecte decorative etc. ◆ Obiect fabricat din acest cristal. • pl. *-ale.* /<fr. ***baccarat***; cf. nm. pr. *Baccarat*, localitate în Franţa unde s-a înfiinţat în 1764 manufactura care producea aceste cristale.

bacará[2] *s.f.* **1** Numele unui joc de cărţi în care nouarii au valoare maximă, iar decarii sînt egali cu zero; bac[3], maca. **2** Decar fără valoare la bacara. • pl. *-ale.* /<fr. ***baccara.***

bácă *s.f.* (*bot.*) Fruct cu pericarp cărnos, indehiscent, cu pieliţa subţire şi cu miezul zemos, în care se află seminţele. *Coacăza este o bacă.* • pl. *-ce.* /<lat. ***ba(c)ca, -ae***, it. ***bacca.***

bacău *subst.* Expr. (*pop.*) *A-şi găsi bacăul* (cu cineva) = *a)* a găsi persoana care să-l înveţe minte; *b)* a da de bucluc (cu cineva), a o păţi. *A-i arăta* (cuiva) *bacăul* = a ameninţa cu bătaia (pe cineva). *Toată lelea îşi are bacăul ei* = a da peste omul potrivit. • /<magh. ***bakó*** „călău".

bacceá *s.f.* (*peior.*) Bătrîn ramolit, cu idei învechite. *Du-te pînă nu iese bacceaua, hoaşca* (M. I. CAR.). • pl. *-ele.* /etimol. nec.

baccelí *vb. IV. refl.* (*despre oameni*) **1** (*deprec.*) A îmbătrîni, a se ramoli, a deveni baccea. **2** (*fam.*) A se îngrăşa. • prez.ind. *-esc.* /***baccele***, pl. lui *baccea* + *-i.*

baccelíre *s.f.* Faptul de *a se bacceli.* • pl. *-i.* /v. ***bacceli.***

baccelít, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care s-a ramolit. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***bacceli.***

bacceván *s.m.* (*turc. înv.*) Negustor de legume. • pl. *-i.* /<tc. ***bagcevan.***

bachelítă *s.f.* (*chim.*) Răşină fenolică sintetică, obţinută prin condensarea fenolului cu aldehida formică, utilizată ca material electroizolant şi pentru fabricarea unor obiecte de uz industrial sau casnic. • pl. *-e.* /<fr. ***bakélite***; cf. nm. pr. Leo Hendrik *Baekeland*, chimist american de origine belgiană.

baci[1]**-** Elem. de compunere „bacă". • /<engl. ***bacci-***; cf. lat. *ba(c)ca, -ae.*

baci[2] *s.m.* **1** Cioban care conduce o stînă. ◆ Fig. Conducător. *Ţineţi minte cuvintele lui Ştefan, care v-a fost baci pînă la adînci bătrîneţe* (DELAVR.). ◆ Spec. Cioban însărcinat cu prepararea brînzei, a urdei şi a untului. **2** (*la jocul de arşice*) Cel care cîştigă şi are dreptul de a arunca primul arşicul. • pl. *baci.* /etimol. nec.

bacifér, -ă *adj.* (*bot.; despre plante*) Care are ca fruct o bacă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***baccifère.***

bacifórm, -ă *adj.* (*bot.*) În formă de bacă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***bacciforme.***

bacíl[1]- Elem. de compunere „bacil". • și *bacili-*, *bacilo-*. /<fr. ***bacill(i)-***, ***bacillo-***; cf. lat. *bacillum*, *-i* „bastonaș".

bacíl[2] *s.m.* (*microbiol.*) Tip de bacterie caracterizată printr-un aspect morfologic alungit, sugerînd forma unui bastonaș. <> *Bacil botulinic* v. botulinic. *Bacil lactic* v. lactic. • pl. *-i*. /<fr. ***bacille***, lat. lat. ***bacillus, -i***.

bacilár, -ă *adj.* **1** (*med.*; *despre boli*) Care este produs de bacili. **2** (*microbiol.*) Care se referă la bacili, care are formă de bacil. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***bacillaire***.

bacilemíe *s.f.* (*med.*) **1** Infecție generalizată, cauzată de pătrunderea bacililor în sînge. **2** Analiză de laborator pentru a stabili stadiul infecției bacilare. ◆ Concr. Rezultatul acestei analize. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***bacillémie***.

bacili- v. bacil[1]-.

bacilicíd, -ă *adj., s.n.* (*farm.*) (Medicament) care distruge bacilii. • pl. *-zi, -de*. /<engl. ***bacillicide***.

bacilifér, -ă *adj.* (*med.*) Care este purtător de bacili. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***bacillifère***.

bacilifórm, -ă *adj.* Care are forma unui bacil. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***bacilliforme***.

bacilo- v. bacil[1]-.

bacilofobíe *s.f.* (*psih.*) Teamă patologică, nejustificată, de bacili, de bolile provocate de aceștia. • g.-d. *-iei*. /<engl. ***bacillophobia***.

baciloscopíe *s.f.* (*med.*) Test de căutare a bacilului tuberculozei în organele, în excrețiile și în produsele patologice ale unui bolnav. ◆ Concr. Film realizat în urma acestui test. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***bacilloscopie***.

bacilóză *s.f.* (*med.*) Boală provocată de bacili. ◆ Restr. Tuberculoză (pulmonară). • pl. *-e*. /<fr. ***bacillose***.

baciluríe *s.f.* (*med.*) Prezență a bacililor în urină. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***bacillurie***.

bacitracínă *s.f.* (*farm.*) Antibiotic de origine bacteriană, activ față de anumiți bacili. • /<fr. ***bacitracine***.

bacivór, -ă *adj.* (*biol.*) Care se hrănește cu bace. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***baccivore***.

back-cross ['bekkros] *s.n.* (*biol.*) Încrucișare a unui hibrid cu unul dintre părinți. • /<engl. ***back-cross***.

background ['bekgraund] *s.n.* **1** (*muz.*; *mai ales în jazz*) Fundal sonor (melodic, armonic, ritmic) care susține și completează partea solistică, instrumentală sau vocală. **2** (*cinemat.*) Tehnică de filmare la care fundalul este obținut prin retroproiecție. **3** (*inform.*) Fundal. **4** Gener. Context, cadru (al unei acțiuni, al unui eveniment etc.). ◆ Totalitatea circumstanțelor, condițiilor și experiențelor care contribuie la formarea psihologică și culturală a unui individ. *În grupul de tineri, el era singurul cu un background diferit.* • pl. *-uri*. /<engl. ***background***.

backhand ['bekhend] *s.n.* (*sport.*; *în tenis*) **1** Partea din afară a rachetei de tenis ținută în mînă. ◆ Ext. Lovitură a mingii care se execută răsucind trunchiul spre stînga, cu ducerea piciorului drept peste cel stîng, urmată de retragerea rachetei spre partea stîngă și înapoi. **2** Rever. • pl. *-uri*. /<engl. ***backhand***.

backspace ['bekspeis] *s.n.* (*inform.*) Tastă care șterge caracterul din stînga cursorului. • pl. *-uri*. /<engl. ***backspace***.

baclavá *s.f.* (*culin.*) Prăjitură, de origine orientală, preparată din foi de plăcintă umplute cu nuci, migdale, fistic etc., pisate și muiate în miere de albine (sau în sirop de zahăr). • pl. *-ale*. /<tc. ***baklava***.

baclíu *s.n.* (*reg.*) Minciună. <> Expr. *A tăia la baclii* = a minți. • pl. *-ii*. /etimol. nec.

băcnița *s.f.* (*reg.*) Cursă de șobolani. ◆ Gener. Cursă. • pl. *-e*. /etimol. nec.

bacóf *s.n.* (*pese.*) Măciucă scurtă, folosită pentru a omorî peștii mari. • pl. *-oafe*. /etimol. nec.

bacon ['beikən] *s.n.* (*culin.*) Șuncă specială (tăiată în felii subțiri), preparată din carne sau din costiță de porc dezosată, sărată și afumată. • /<engl. ***bacon***.

baconian, -ă [beikəni'an] *adj., s.m., s.f.* (*filos.*) **1** *adj.* Care este specific baconismului, care se referă la baconism; care aparține lui Francis Bacon. **2** *s.m., s.f.* Adept al baconismului. • sil. *-ni-an*. pl. *-ieni, -iene*. /<fr. ***baconien***; cf. nm. pr. Francis *Bacon*, filosof englez.

baconism [beikə'nism] *s.n.* (*filos.*) Filosofia lui Francis Bacon, care a pus bazele metodei inductive moderne prin combaterea scolasticii și a metodei deductive, impulsionînd dezvoltarea științelor prin aplicarea largă a observației și experimentului. • /<fr. ***baconisme***.

baconián, -ă *adj.* **1** Care aparține (operei) lui Bacovia, care se referă la (opera lui) Bacovia. **2** În maniera operei lui Bacovia. • sil. *-vi-an*. pl. *-ieni, -iene*. /nm. pr. (poet român) *George* ***Bacovia*** + *-ian*.

bacovianísm *s.n.* (*poet.*) Caracteristică a creației bacoviene, care exprimă sentimentul izolării, o nostalgie surdă și incurabilă, monotonia vieții citadine, obsesia morții, nevroze și plictisul halucinant al periferiei provinciale. • sil. *-vi-a-*. /***bacovian*** + *-ism*.

bacșíș *s.n.* **1** Mică recompensă în bani care se dă de obicei servitorilor, birjarilor, chelnerilor, portarilor, hamalilor, cameristelor, factorilor poștali etc. pentru calitatea unui serviciu deja plătit sau datorat de drept. *Pentru că i-a servit impecabil, i-a lăsat chelnerului un bacșiș gras.* ◆ Ext. Recompensă în bani dată cuiva (în special unor funcționari publici, unor persoane cu funcții importante de conducere etc.), peste plata cuvenită, pentru un serviciu personal (de obicei ilegal), pentru a cîștiga bunăvoința sau protecția cuiva etc. *Ai un bacșiș de la mine dacă-mi faci rost de piesa asta pentru mașină în două ore.* <> Expr. *A da cuiva bacșiș* v. da. **2** (*milit.*; *înv.*) Remunerație (considerabilă) pentru servicii militare deosebite. • pl. *-uri*. /<tc. ***bahșiș***.

bacteri- Elem. de compunere „(referitor la) bacterie", „de bacterie". • și *bacterio-*. /<fr. ***bactéri(o)***-; cf. lat. *bacterium*, gr. *βακτήριον* „bastonaș".

bacteriacée *s.f. pl.* (*microbiol.*) Familie de microorganisme care cuprinde bacteriile avînd celula în formă de bastonaș cilindric (bacili, vibrioni, spirili). • sil. *-ri-a-*. /<fr. ***bactériacées***.

bacteriăn, -ă *adj.* (*microbiol.*) Care aparține bacteriilor, care se referă la bacterii. <> *Floră bacteriană* v. floră. *Pat bacterian* v. pat. ◆ (*despre boli*) Care este produs de bacterii. • sil. *-ri-an*. pl. *-ieni, -iene*. /<fr. ***bactérien***.

bactericíd, -ă *adj., s.n.* (*farm.*) (Preparat, substanță) care distruge bacteriile. • pl. *-izi, -ide*. /<fr. ***bactéricide***.

bacteridíe *s.f.* (*microbiol.*) Bacterie mare, imobilă. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***bactéridie***.

bactérie *s.f.* (*microbiol.*) Nume generic dat microorganismelor unicelulare de natură vegetală (reprezentînd forma primitivă de structură celulară), care se înmulțesc prin diviziune directă, unele dintre ele provocînd boli infecțioase, și care sînt folosite în industria farmaceutică (la prepararea antibioticelor, vitaminelor), în industria alimentară (la prepararea derivatelor de lapte, alcoolurilor) etc. <> *Bacterii feruginoase* v. feruginos. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***bactérie***; cf. gr. *βακτηρία* „baston".

bacteriemíe *s.f.* (*med.*) Prezența, în sînge, a unor bacterii care pot produce o infecție localizată. ◆ Concr. Rezultatul acestei analize. • sil. *-ri-e-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***bactériémie***.

bacterifórm, -ă *adj.* În formă de bacterie. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***bactériforme***.

bacterio- v. bacteri-.

bacteriocecidíe *s.f.* (*microbiol.*) Creștere anormală a țesuturilor pe diferite organe ale plantelor, din cauza acțiunii unor bacterii. • sil. *-ri-o-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***bactéricécidie***.

bacteriocít *s.n.* (*microbiol.*) Hematie foarte alungită, care ia forma unui bacil. • sil. *-ri-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***bactériocyte***.

bacteriocitóză *s.f.* (*med.*) Prezența bacteriocitelor în sînge. • sil. *-ri-o-*. /<fr. ***bactériocytose***.

bacteriocolíe *s.f.* (*med.*) Prezența germenilor bacterieni în fiere. • sil. *-ri-o-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***bactériocolie***.

bacteriofág *s.m.* (*microbiol.*) Organism microscopic (tip de virus) care infectează celula bacteriană, provocînd disoluția acesteia, cu importanță profilactică și terapeutică. • sil. *-ri-o-*. pl. *-gi*. /<fr. ***bactériophage***.

bacteriofagíe *s.f.* (*microbiol.*) Distrugerea bacteriilor de către bacteriofagi. • sil. *-ri-o-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***bactériophagie***.

bacteriofagoterapíe *s.f.* (*med.*) Tratamentul unor infecții prin administrarea de bacteriofagi specifici. • sil. *-ri-o-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***bactériophagothérapie***.

bacteriofíte *s.f. pl.* (*microbiol.*) Clasă de microorganisme schizofite cuprinzînd bacteriile. • sil. *-ri-o-*. /<fr. ***bactériophytes***.

bacteriofobíe *s.f.* (*psih.*) Teamă patologică de bacterii, de microorganisme. • sil. *-ri-o-*. g.-d. *-iei*. /<engl. ***bacteriophobia***.

bacteriolític, -ă *adj.* (*microbiol.*) Care produce bacterioliză. • sil. *-ri-o-*. pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***bactériolytique***.

bacteriolíză *s.f.* (*microbiol.*) Dizolvarea bacteriilor sub acțiunea anticorpilor specifici, a bacteriofagilor și a agenților chimici sau ca urmare a morții bacteriilor. • sil. *-ri-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***bactériolyse***.

bacteriolizínă *s.f.* (*microbiol.*) Anticorp (ferment) din serul sangvin imun, care distruge bacteriile. • sil. *-ri-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***bactériolysine***.

bacteriológ, -ă *s.m., s.f.* (*microbiol.*) Specialist în bacteriologie. • sil. *-ri-o-*. pl. *-gi, -ge*. /<fr. ***bactériologue***.

bacteriológic, -ă *adj.* (*microbiol.*) Care aparține bacteriilor sau bacteriologiei, care se referă la bacterii sau la bacteriologie. <> *Armă bacteriologică* = mijloc criminal de exterminare în masă a unei populații, constînd în răspîndirea de bacterii care provoacă boli infecțioase grave; armă biologică. • sil. *-ri-o-*. pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***bactériologique***.

bacteriología *s.f.* (*microbiol.*) Ramură a microbiologiei care se ocupă cu studiul diferitelor specii de bacterii, al proprietăților lor și al relațiilor acestora cu medicina, agricultura sau cu industriile specializate. • sil. *-ri-o-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***bactériologie***.

bacteriometríe *s.f.* (*microbiol.*) Analiză a unui mediu bacterian. • sil. *-ri-o-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***bactériométrie***.

bacteriopéxic, -ă *adj.* (*microbiol.*) Care ține de bacteriopexie, care se referă la bacteriopexie. • sil. *-ri-o-*. pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***bactériopexique***.

bacteriopexíe *s.f.* (*microbiol.*) Fixare a bacteriilor în organism. • sil. *-ri-o-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***bactériopexie***.

bacteriorízā *s.f.* (*geol.*) Totalitatea florei bacteriene care trăiește în rizosferă. • sil. *-ri-o-*. /<fr. ***bactériorhise***.

bacterioscópic, -ă *adj.* (*med.*) Care ține de bacterioscopie, care se referă la bacterioscopie. • sil. *-ri-o-*. pl. *-ci, -ce*. /<engl. ***bacterioscopic***.

bacterioscopíe *s.f.* (*med.*) Examen al unui preparat microscopic efectuat pentru depistarea prezenței bacteriilor. ◆ Concr. Rezultatul acestui examen. • sil. *-ri-o-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***bactérioscopie***.

bacteriostátic, -ă *adj., s.n.* (*farm.*) (Medicament, substanță) care împiedică dezvoltarea bacteriilor. • sil. *-ri-o-*. pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***bactériostatique***.

bacteriostáză *s.f.* (*microbiol.*) Împiedicarea înmulțirii bacteriilor prin bacteriostatice. • sil. *-ri-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***bactériostase***.

bacterioterapíe *s.f.* (*med.*) Metodă de tratament care folosește microbi capabili să distrugă germeni patogeni. • sil. *-ri-o-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***bactériothérapie***.

bacteriotoxemíe *s.f.* (*med.*) Intoxicație generală cauzată de răspîndirea, în sînge, a toxinelor unor bacterii. ◆ Concr. Buletin de analiză referitor la o astfel de intoxicație. • sil. *-ri-o-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***bactériotoxémie***.

bacteriotoxínă *s.f.* (*med.*) Toxină produsă de bacteriile patogene. • sil. *-ri-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***bactériotoxine***.

bacteriotróp, -ă *adj.* (*med.*; *despre substanțe chimice*) Care are proprietatea de a se fixa (de preferință) pe anumite bacterii. • sil. *-ri-o-*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***bactériotrope***.

bacteriotropínă *s.f.* (*microbiol.*) Opsonină. • sil. *-ri-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***bactériotropine***.

bacterióză *s.f.* (*med.*) Nume generic pentru bolile infecțioase provocate de bacterii. • sil. *-ri-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***bactériose***.

baciuríe *s.f.* (*med.*) Prezența bacteriilor în urină. ◆ Concr. Buletin de analiză referitor la prezența bacteriilor în urină. • sil. *-ri-u-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***bactériurie***.

bacterivór, -ă *adj.* (*biol.*; *despre organisme*) Care se hrănește cu bacterii. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***bactérivore***.

bacteroíd, -ă *adj.* Care are aspect de bacterie. • pl. *-izi, -ide*. /<engl. ***bacteroid***.

bactriánă *s.f.* (*zool.*) Cămilă cu două cocoașe, domesticită în Asia. • sil. *-tri-a-*. pl. *-iene*. /<fr. ***bactrienne***; cf. nm. pr. *Bactria*, regiune istorică în Afganistan.

baculifórm, -ă *adj.* În formă de bastonaș. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***baculiforme***; cf. lat. *bacŭlus*, *-i* „băț".

baculít *s.m.* (*paleon.*) Cefalopod amonit cu cochilia dreaptă, care a trăit în cretacicul superior. • pl. *-ți*. /<fr. ***baculite***; cf. lat. *bacŭlus*, *-i* „bastonaș".

badaghérniță *s.f.* (*pop.*) Femeie bătrînă, greoaie în mișcări. ◆ Ext. Femeie bătrînă, rea, care învrăjbește oamenii. • pl. *-e*. /cf. *baborniță*.

badahîrcă *s.f.* v. bahadîrcă.

badaliúrce *s.f. pl.* (*reg.*) Cartofi. • /cf. *brandraburcă*.

badán *s.n.* v. bădan.

badaná *s.f.* v. bidinea.

badánă *s.f.* v. bădan.

báde *s.m. sg. (pop.)* **1** Termen politicos de adresare (la sat) către un bărbat mai în vîrstă; nene. ◆ Restr. Termen cu care se adresează fraţii mai mici fratelui mai mare. ◆ Ext. Termen de adresare al unei femei către un bărbat matur. **2** Termen dezmierdător, afectuos (de adresare) folosit de femei pentru bărbatul iubit. ◆ Iubit, ibovnic. **3** *(deprec.; în opoz. cu „orăşean")* Ţăran. ◇ *Badea Ion* = om prost. • art. *badea*; vocat. *bade, badeo*. şi *(reg.)* *bádiu s.m.* /cf. bg. *бame*, srb. *baća, bato*, magh. *bátya*.

badián *s.m. (bot.)* **1** Arbust din Extremul Orient, cu frunzele, florile, tulpina şi fructele plăcut mirositoare, cultivat pentru substanţele aromatice conţinute, care sînt întrebuinţate în industria farmaceutică, la fabricarea lichiorurilor, în medicină etc. *(Illicium anisatum)*. ◆ Restr. Fructul acestui arbust. **2** Anason franţuzesc *(Illicium verum)*. • sil. *-di-an*. pl. *-i*. /<fr. ***badiane***, germ. ***Badian***.

badiéră *s.f.* v. bandieră.

badijoná *vb. I. tr.* **1** *(med.; compl. indică organe sau părţi bolnave ale corpului)* A unge (în scop anestezic, preventiv sau curativ) cu o pensulă, cu un tampon, cu un pămătuf de vată înmuiate într-o soluţie medicamentoasă. ◇ *(refl.) Se badijonează în gît în faţa oglinzii.* **2** *(pom.; compl. indică trunchiuri de copaci)* A unge cu o soluţie specială, pentru a distruge insectele şi ouăle lor. ◇ *(refl. pas.) Merii se vor badijona în cursul zilei de mîine.* **3** *(constr.; compl. indică suprafeţele poroase ale şoselelor asfaltate)* A unge cu o soluţie impermeabilă (un ulei special), pentru a astupa fisurile fine, pentru a feri de degradare etc. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***badigeonner***.

badijonáj *s.n.* Badijonare. • pl. *-e*. /<fr. ***badigeonnage***.

badijonáre *s.f.* Acţiunea de *a (se) badijona* şi rezultatul ei; badijonaj. • pl. *-ări*. /v. ***badijona***.

badím *s.m. (bot.; reg.)* Migdal. • pl. *-i*. /<srb. ***badem***.

badiná *vb. I. intr. (fran.)* A glumi. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***badiner***.

badináj *s.n. (fran.)* Glumă, şagă. • pl. *-e*. /<fr. ***badinage***.

badináre *s.f.* Faptul de a glumi. • pl. *-ări*. /v. ***badina***.

badineríe *s.f.* **1** *(muz.)* Piesă instrumentală cu ritm vioi, caracter glumeţ, vesel (din suitele franceze şi germane din sec. 18). **2** Dans francez de origine populară, în măsură binară, avînd caracter glumeţ. ◆ Melodie după care se execută acest dans. **3** *(fran.)* Glumă. ◆ Copilărie, joacă. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***badinerie***.

bádiu *s.m.* v. bade.

badlands ['bedlendz] *s.n. (geomorf.)* Teren cu nenumărate ravene şi ogaşe, dispuse unele lîngă altele, care degradează puternic solul, roca de tip argilos apărînd în general la suprafaţă. ◆ Restr. Teren argilos degradat de ape torenţiale, cu văi lipsite de vegetaţie, caracteristic regiunilor (semi)aride. ◆ Ext. Teren al cărui sol este impropriu agriculturii. • /<engl. ***badlands*** <*bad* „rău", *land* „teren".

badminton ['bedminton] *s.n. (sport)* Joc sportiv asemănător cu tenisul, originar din China şi Japonia, practicat cu o minge mică prevăzută cu pene sau cu un fel de aripioare speciale, în care mingea aruncată cu racheta se joacă fără să atingă solul, iar numărătoarea punctelor se face ca la volei. • pl. *-uri*. /<engl. ***badminton***; cf. nm. pr. *Badminton*, reşedinţa ducelui de Beaufort, în Anglia.

badoácă *s.f. (reg.)* Cutie de lemn pentru păstrarea obiectelor mărunte. • pl. *-ce*. /<magh. ***bödke***.

badóc *s.m.* v. badog.

badóg *s.m. (reg.)* **1** Tinichea. ◆ Spec. Vas de tinichea în care se depozitează untura. ◆ Restr. Conţinutul unui astfel de vas. **2** Bidon. ◆ Restr. Conţinutul unui bidon. **3** Cutie de conserve. ◆ Restr. Conţinutul unei cutii de conserve. • pl. *-gi*. şi *badóc s.m.* /<magh. ***bádog***.

badragánie *s.f. (reg.)* **1** Umflătură pe corp. ◆ *(fam., glum.)* Penis. **2** Diaree, cufureală. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /cf. *bîzdîganie*.

baedeker ['bedekər] *s.n.* Ghid turistic al unui oraş sau al unei ţări. • pl. *-e*. /<germ. ***Baedeker***; cf. nm. pr. Karl *Baedeker*, editor şi scriitor german care a alcătuit pentru prima dată o colecţie de asemenea ghiduri.

baedéră *s.f.* v. baidir.

baerám *s.n.* v. bairam.

baeramlíc *s.n.* v. bairamlîc.

baftagíu *s.m. (fam.)* **1** Om cu noroc. **2** Om care umblă după cîştiguri uşoare, nemuncite. • pl. *-gii*. şi *baftangíu s.m.* /***baftă*** + *-(a)giu*.

baftán *s.m. (reg.)* Om lacom, care nu se mai satură de mîncare. ◆ Ext. Om avid, avar, care nu se mai satură de averi. • pl. *-i*. /***baftă*** + *-an*.

baftangíu *s.m.* v. baftagiu.

báftă *s.f. (fam.)* **1** Noroc, şansă. *I-a urat baftă la examen.* **2** Trecere, prestigiu de care se bucură cineva. ◆ Ext. Cinste. • pl. *-e*. /<ţig. ***baht***; cf. tc. *baht* „noroc", „vază".

bagá *s.f. (ind.)* Materie cornoasă, obţinută prin prelucrarea carapacei broaşteloi-ţestoase, folosită pentru fabricarea de piepteni, brăţări, tabachere, pentru ornamentarea mobilei etc. • pl. *-ale*. /<tc. ***baga***.

bagabónd, -oándă *adj., s.m., s.f.* v. vagabond.

bagabónt, -oántă *s.m., s.f.* v. vagabond.

bagadél *s.n.* v. bagatelă.

bagáj *s.n.* **1** Totalitatea lucrurilor care se iau într-o călătorie, într-o deplasare etc. ◇ *Casă* (sau *birou, sală*) *de bagaje* = birou special amenajat în incinta unei gări sau autogări unde pot fi depuse spre păstrare, pentru un timp scurt, bagajele călătorilor. *Vagon de bagaje* = vagon de cale ferată special amenajat pentru transportul bagajelor (mai voluminoase). ◇ Expr. *A-şi face bagajele* = *a*) a se pregăti de plecare; *b*) a pleca. *A face cuiva bagajele* = a da pe cineva afară (din casă), a goni. *A da la bagaje* = a preda bagajele la serviciul special al staţiei de cale ferată pentru a fi transportate la destinaţia indicată. ◆ *(înv.)* Totalitatea lucrurilor care se luau într-o expediţie militară. **2** Ext. Sacoşă, plasă etc. încărcate cu mărfuri, obiecte etc. *A venit de la piaţă cu bagaje grele.* **3** Fig. *(cu determ. care indică felul, calitatea, cantitatea etc.)* Totalitatea cunoştinţelor acumulate de cineva. *Are un bagaj de cunoştinţe cinematografice de invidiat.* • pl. *-e*. /<fr. ***bagage***, lat. ***bagagium***, germ. ***Bagage***.

bagálii *s.n. pl. (înv.)* Bagaje. • /<it. ***bagagli***.

bagásá *s.f. (ind.)* Material fibros, reziduu în urma extragerii conţinutului trestiei-de-zahăr. • /<fr. ***bagasse***.

bagateá *s.f.* v. bagatelă.

bagatél *s.n.* v. bagatelă.

bagatélă *s.f.* **1** Lucru, fapt, întîmplare etc. de mică importanţă, de valoare neînsemnată; fleac. *Ce ai păţit e o bagatelă în comparaţie cu ce mi s-a întîmplat ieri.* ◇ Concr. *Ar fi bine să nu cumperi toate bagatelele.* **2** *(muz.)* Piesă muzicală instrumentală de scurtă durată (de obicei avînd conţinut liric), pe o temă uşoară, variată ca expresie şi formă; bluetă. • pl. *-e*. şi *(înv.)* *bagatél, bagadél s.n., bagateá, băgătélă s.f.* /<it. ***bagattella***, fr. ***bagatelle***, germ. ***Bagatelle***.

bagatelizá *vb. I. tr. (compl. indică lucruri, fapte, idei etc.)* A diminua, a micşora (pe nedrept) importanţa, valoarea etc.; a minimaliza, a subaprecia, a desconsidera. • prez.ind. *-ez*. /***bagatelă*** + *-iza*; cf. germ. *bagatellisieren*.

bagatelizáre *s.f* Faptul de *a bagateliza*; minimalizare, subestimare, subapreciere. • pl. *-ări*. /v. ***bagateliza***.

bagatír *s.m. (înv.)* Viteaz. • pl. *-i*. /<rus. ***богатырь***.

bagaúzi *s.m. pl. (în antic.)* Denumire pentru colonii şi sclavii din Gallia şi din Hispania, participanţi la răscoalele antiromane din sec. 3-5. • /<fr. ***bagaudes***.

bagdadíe *s.f. (reg.)* Plafon, tavan (din stucaturi). *Neculai rămase cu ochii în bagdadie, gîndindu-se adînc* (SADOV.). ◆ Spec. Tavan de biserică ornamentat. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. şi *bagradíe, bagladeá s.f.* /<tc. ***bağdâdi*** „din Bagdad".

bageá *s.f. (constr.; reg.)* Bageacă. • pl. *-le*. şi *bageáuă s.f.* /<tc. ***bâğa***; cf. bg. *баджа*.

bageác *s.n.* v. bageacă.

bageácă *s.f. (constr.; reg.)* Mică deschizătură (în formă de ferestruică) în acoperişul caselor ţărăneşti, al şurilor etc., prin care pătrunde lumina şi care serveşte, uneori, drept horn; lucarnă, *(reg.)* bagea. • pl. *-eci*. şi *bageác, bageág s.n., bageágă, băgeágă, begeácă s.f.* /***bagea*** + ***ogeac***, prin contaminare; cf. tc. *bâğa*.

bageág *s.n.* v. bageacă.

bageágă *s.f.* v. bageacă.

bageáuă *s.f.* v. bagea.

baghétă *s.f.* **I 1** Beţişor subţire, de lungime variabilă, flexibil; nuieluşă, vărguţă. **2** *(în poveşti)* Nuieluşă vrăjită cu care se fac minuni. ◆ Analog. Beţişorul folosit de prestidigitatori în executarea scamatoriilor. **II** *(muz.)* **1** Vărguţă, bastonaş subţire de lemn, de os, de material plastic etc., folosit de dirijor pentru a bate măsura şi pentru a conduce orchestra sau corul. ◇ Expr. *Sub bagheta...* = sub conducerea dirijorală. ◆ Sinec. Dirijorul unei orchestre simfonice. *Orchestra a fost condusă de o baghetă celebră.* ◆ Fig. Modul de interpretare, măiestria, talentul unui dirijor. **2** Beţişor de formă variată cu care sînt lovite membranele, coardele sau lamele unor instrumente muzicale. **3** Vergea de lemn pe care stă întins părul arcuşului. **III 1** *(tehn.)* Vergea de metal, de sticlă, de lemn etc. cu variate întrebuinţări tehnice. ◆ Tijă metalică sau piesă cilindrică, subţire, îndeplinind o anumită funcţie într-un sistem tehnic. **2** *(constr., arhit.)* Mulură mică cu secţiune semicirculară, netedă sau decorată, de culoare diferită de cea a mulurii principale, plasată la extremitatea superioară a pereţilor unei încăperi sau la marginea superioară a tapetelor ce acoperă pereţii unei încăperi. **3** Element ornamental aşezat lateral pe o pagină de carte, de catalog etc. **4** *(text.)* Ajur sau dungă ornamentală la ciorapi, pe partea exterioară a gleznelor. **5** *(culin.)* Pîine albă, lungă şi subţire, preparată dintr-un aluat special, specific patiseriei franceze. **6** *Baghetă de prospecţiune* = nuieluşă în formă de V pe care o folosesc solomonarii pentru a descoperi, în pămînt, apă sau anumite zăcăminte miniere. **7** *(milit.; înv.)* Vergea subţire de metal întrebuinţată la curăţarea şi la încărcarea armelor de foc. • pl. *-e*. /<fr. ***baguette***; cf. it. *bacchetta*.

baghionétă *s.f.* v. baionetă.

baghiunétă *s.f.* v. baionetă.

bagí-beşlíc *s.n.* v. bagi-başlîc.

bagionétă *s.f.* v. baionetă.

bagladeá *s.f.* v. bagdadie.

baglamá *s.f.* v. balama.

baglámă *s.f.* v. balama.

bagnét *s.n.* v. baionetă.

bagradíe *s.f.* v. bagdadie.

baháda *s.f. (geomorf.)* Cîmpie de acumulare formată pe fundul depresiunilor din regiunile aride şi semiaride. • /<fr. ***bahada***; cf. sp. *bajada*.

bahadîrcá *s.f. (reg.)* **1** Femeie grasă. **2** Femeie bătrînă care face pe tînăra. • pl. *-ce*. şi *bahodîrcă, badahîrcă s.f.* /<ucr. ***бахамурка***, pol. ***bohaterka***.

bahahúi, -ie *adj., s.f. (reg.)* **1** *adj. (despre oameni)* Nebun. **2** *s.f* Femeie proastă. **3** *s.f.* Matahală. • /form. expr.

bahamét *s.m.* v. bahmet.

baharáucă *s.f. (reg.)* Bahadîrcă. • sil. *-ra-u-*. pl. *-ce*. /form. expr.

baharoásă *s.f. (reg.)* Bahadîrcă. • pl. *-e*. /form. expr.

báhic, -á *adj., s.m.* **1** *adj.* Care se referă la zeul Bachus; închinat, consacrat lui Bachus. ◆ Ext. Care se referă la băutură; de băutură; de chef. ◇ *Cîntec bahic* = cîntec de petrecere, cîntec de pahar. **2** *s.m. (vers.)* Picior metric (antic) format dintr-o silabă scurtă şi două lungi. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***bachique***, lat. ***bacchĭcus, -a, -um***; cf. nm. pr. *Bachus*, zeul vinului la romani.

bahmét *s.m. (zool.; înv.)* Cal tătăresc (din Bugeac). • pl. *-ţi*. şi *bahamét s.m.* /<rus. ***бахмать***, tăt. ***bahmat*** „cal mare".

báhnă *s.f. (reg.)* Loc mlăştinos, acoperit cu iarbă, cu papură sau cu stuf; smîrc, *(reg.)* bahniţă. *Cîteva vite pasc într-o bahnă* (SADOV.). • pl. *-e*. /<ucr. ***бахно***.

báhniţă[1] *s.f (reg.)* Bahnă. • pl. *-e*. /***bahnă*** + *-iţă*.

báhniţă[2] *s.f. (peior.; reg.)* Ţigan (bătrîn). ◆ Analog. Pocitanie, urîţenie. • pl. *-e*. /cf. *bahorniţă*.

bahodîrcă *s.f.* v. bahadîrcă.

bahór *s.n. (pesc.)* Cîrlig fixat la capătul unui băţ de lemn, cu care se agaţă şi se scot din apă peştii mari, prinşi la pripoane şi carmace. • pl. *-oare*. /<rus. ***багор***.

bahórniţă *s.f. (reg.)* Babornită. • pl. *-e*. /<srb. ***bahornica***.

baht *s.m. (fin.)* Unitate monetară în Thailanda; tical. • /<engl. ***baht***.

bai[1] *interj. (reg.)* Nicidecum. ◇ Expr. *A zice bai* = *a*) a se împotrivi; *b*) a refuza. • şi *báio, báiu interj.* /***ba*** + ***io*** „eu".

bai[2] *s.n.* **1** *(fam.)* Necaz, încurcătură, supărare; belea, bucluc. ◇ Expr. *Nu-i* (*nici un*) *bai* (*că...*) sau *de asta nu* (*mi*)*-i bai* = nu face nimic, nu e nici o pagubă. *N-are bai* (*de...*) = este indiferent. *A avea baiul* (cuiva) = a băga în seamă pe cineva. *A avea baiul cu...* = a avea greutăţi cu... *A avea bai cu cineva* = *a*) a avea o afacere cu cineva; *b*) a avea de furcă cu cineva. *Ce-i baiul?* = ce este? *Am bai cu...* = mă doare (ceva). *Ce bai ai?* = ce-ţi lipseşte? *Baiul cela* (sau *cel rău*) = epilepsie. **2** *(reg.)* Vină. ◇ Expr. *A (nu) da bai* (cuiva) = a (nu) învinovăţi (pe cineva). • pl. *-uri*. şi *(reg.)* *báiu s.n.* /<magh. ***baj***.

baiadér *s.m.* v. baidir.

baiadéră *s.f.* Dansatoare indiană care execută dansuri rituale sau laice. ◆ Ext. Dansatoare la teatru sau la circ. • pl. *-e.* /<fr. ***bayadère***; cf. port. *bailadeira.*

baián *s.m., s.n.* (*muz., lit.*) **1** *s.m.* Cîntăreț de balade, de origine rusă sau ucraineană. **2** *s.n.* Armonică de mînă, cu butoni în loc de clape, folosită de baiani. • pl. *m. -i, n. -e.* /<rus. ***баян***.

baiarác *s.n.* v. bairac.

baiaractár *s.m.* v. bairactar.

baiarám *s.n.* v. bairam.

baibafír *s.n.* (*țes.; pop.*) Fir de aur folosit la brodat. • pl. *-e.* și (*reg.*) *başbafír, başfír,* (*înv.*) *baibazîr s.n.* /<tc. ***baibafir, bašfir, bašvafir, baibazyr***.

baibarác *s.n.* **1** (*înv.*) Haină de culoare roșie. **2** (*reg.*) Haină scurtă (de doc), pînă la brîu, purtată la țară, mai ales de copii și de femei. • pl. *-ce.* și (*înv.*) *băibărác,* (*reg.*) *buibărác, buibălác s.n.* /<tc. ***bai-barak***; cf. și ucr. *баїбарак.*

baibazîr *s.n.* v. baibafir.

báică *s.f.* (*reg.*) Moașă. • pl. *-ce.* /<srb. ***babka***; cf. *maică.*

baidél *s.n.* v. baidir.

baidér *s.n.* v. baidir.

baideráș *s.n.* (*text.; înv.*) Dim. al lui *baider.* • pl. *-e.* /***baider*** + *-aș.*

baidír *s.n.* (*text.*) **1** (*înv.*) Șal. **2** (*reg.*) Fular de bumbac sau de lînă colorată. • pl. *-e.* și *baidér, baiadér, baidél s.n., baedéră s.f.* /<fr. [*étoffe*] ***bayadère***, germ. ***Beider***.

báie[1] *s.f.* **I 1** Cufundare a (unei părți a) corpului în apă, într-o soluție etc., în scop igienic, curativ, pentru relaxare, divertisment etc.; scăldat, îmbăiere. *Vreau să fac o baie.* **2** Cadă, vas special în care se pune apă sau un alt lichid pentru îmbăiat; (*pop.*) feredeu. *Mi-am cumpărat o baie mai mare.* ◆ Apă, soluție etc. în care se îmbăiază cineva. *Nu-mi place baia fierbinte.* ◇ Expr. *Baie de sînge* = *a)* cantitate mare de sînge pierdut de cineva; *b)* măcel. *Cald ca în baie* = foarte cald. (*reg.*) *Tot* (sau *cam*) *de-o baie* = de aceeași categorie sau de același fel. **3** (și *baie publică*) Clădire special amenajată și dotată cu instalații pentru îmbăiere. *Baia publică s-a închis pentru reparații.* ◇ *Baie turcească* = *a)* baie caldă de abur, urmată de duș și de masaj; saună; *b)* clădire special amenajată pentru acest tip de baie. **4** Încăpere (într-o locuință particulară) special amenajată pentru îmbăiere. ◆ Restr. Veceu. ◇ Expr. *A se duce la baie* = a se duce la veceu. **5** Analog. (*cu determ.*) Expunere a corpului (gol), în scop igienic sau curativ, la acțiunea apei, a soarelui, a aerului etc. **6** Recipient de lemn, de metal etc. în care se pune mai ales o soluție chimică etc. în vederea unor operații tehnologice sau chimice. ◆ Ext. Lichidul, soluția în care se introduc, pentru a fi tratate chimic, diferite materiale. **II** (*la pl.*) Stațiune balneară. *Anul acesta, din cauza reumatismului, trebuie să mă duc la băi.* • pl. *băi.* /lat. ***bannea*** = ***balnea***.

báie[2] *s.f.* (*reg.*) Mină (din care se extrag minerale, metale etc.). *Băi de aur.* ◇ *Vîlva băii* = v. vîlvă. • pl. *băi.* /<magh. ***bánya***.

báie[3] *s.f.* (*geomorf.*) Golf mic, în lungul țărmurilor lacustre și marine. • pl. *băi.* /<fr. ***baie***.

báier *s.n.* v. baieră.

baierác *s.n.* v. bairac.

baierám *s.n.* v. bairam.

baieramlíc *s.n.* v. bairamlîc.

báieră *s.f.* **1** (*mai ales la pl.*) Curea (subțire), sfoară etc. cusută sau atașată la un obiect pentru a-l putea transporta, atîrna, strînge, închide etc. *Apucă baierile sacoșei pline și porni încet spre casă.* ◇ (*pop.*) *Băierile inimii* (sau *baierul pieptului*) = valvele inimii. ◇ Expr. *A* (*i se*) *rupe* (cuiva) *băierile inimii* = a provoca cuiva sau a simți o mare durere (fizică ori morală). = *A-și dezlega băierile inimii* = a se destăinui. *A ofta* (sau *a striga, a rîde*) *din băierile inimii* = a ofta (sau a striga, a rîde) foarte tare, din toate puterile. ◆ Fig. Adîncime, fund. *Tetis chemă pe Briareu ca să iasă din băierile adînci ale pămîntului* (ODOB.). **2** (*la pl.*) Șnur, ață etc. cu care se leagă, se strînge sau se încheie un obiect de vestimentație. *Își rupse... băierile cămășii* (SLAV.). ◆ Sfoară, șnur cu care se leagă gura unei pungi. *În chimir se amestecau, pe lîngă băierele pungii, lanțugul briceagului* (SADOV.). ◇ Expr. *A lega* (sau *a strînge*) *băierile pungii* (sau *la pungă, de la pungă*) = a face economii, a deveni econom. *A avea nouă băieri la pungă* = a fi (foarte) zgîrcit. *A tăia* (cuiva) *băierile pungii* = a face (pe cineva) să-ți dea bani. *A deznoda băierile pungii* v. deznoda. **3** (*mar.; pop.*) Ochi de frînghie sau de piele fixat de marginea unei bărci, prin care se trece vîsla. **4** (*pop.; în credințe; în forma „baier"*) Împletitură descîntată care se pune la gîtul copiilor bolnavi; amuletă. **5** Compus: (*bot.*) *baiera-ungurului* = plantă erbacee, cu tulpina ramificată, cu florile în mici capitule violaceu-deschis (*Centaurea micranthos*). • pl. *-i,* (*pop.*) *băieri.* și (*înv., reg.*) *báiră s.f., báier, báir, báior s.n.* /lat. ***baiulus, baiula***.

baiéu *s.n.* Bandaj al roții unei biciclete (de curse), format dintr-o cameră de cauciuc cu pereții subțiri, îmbrăcată într-o anvelopă. • pl. *-uri.* și *boaióu s.n.* /<fr. ***boyau***.

baiiág *s.n.* (*tehn.*) Adaos care se pune între două piese în contact pentru reglarea jocului dintre ele. • pl. *-uri.* /<germ. ***Beilage***.

bainét *s.n.* v. baionetă.

bainíță *s.f.* (*metalurg.*) Constituent structural al oțelurilor, obținut prin transformarea austenitei. • sil. *ba-i-.* pl. *-e.* /<germ. ***Bainit***.

bain-marie [‚benma'ri] *s.n.* (*culin.*) Mod de a fierbe un aliment (încet, pentru a nu se prinde, pentru a se coagula lent etc.), prin așezarea recipientului în care se află alimentul respectiv în apa care fierbe într-un alt recipient, pus direct pe flacără. *Crema se prepară la bain-marie.* ◆ Ext. Apă clocotită în care se fierb, în recipiente, alimente. *Scufundă borcanele cu murături în bain-marie.* • /<fr. ***bainmarie*** „baia Mariei", soră a lui Moise, căreia i se atribuie lucrări de alchimie.

báio *interj.* v. bai[1].

baión *s.n.* Dans modern brazilian, de origine populară. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • /<sp. ***bayón***.

baionétă *s.f.* **1** (*milit.*) Armă albă în formă de sabie scurtă, care se poate fixa la țeava puștii. ◇ *Atac* (sau *asalt*) *la baionetă* = luptă corp la corp, în care se folosește pușca cu baioneta pusă. ◆ Fig. (*la pl.*) Militari care poartă baionetă. *Îl apărau niște baionete iscusite.* ◆ Ext. Armată, trupă, efectiv de soldați. *După călărești veneau baionetele.* **2** (*tehn.*) *Îmbinare în baionetă* = îmbinare demontabilă a două piese care se fixează una într-alta prin împingere și rotire cu un sfert sau cu o jumătate de cerc. **3** (*tehn.*) Tăietură în segmenții pistoanelor, care permite trecerea de abur sau de gaze. **4** (*miner.*) *Baionetă de extracție* = dispozitiv pentru agățarea și desprinderea garniturii prăjinilor de foraj la o anumită adîncime. • pl. *-e.* și *baghionétă, baghiunétă, bagionétă s.f., bagnét, bainét s.n.* /<fr. ***baïonnette***, it. ***baionetta***, germ. ***Bajonett***, ngr. ***μπαγιονέττα***; cf. nm. pr. *Bayonne,* oraș în Franța, unde se presupune că a fost inventată această armă.

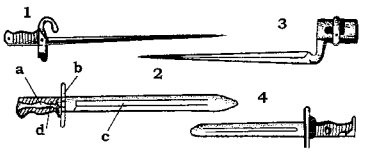

Baionete (1)
1, 2. Baionete de tip sabie:
a. mecanism de atașare la țeava puștii;
b. gardă;
c. lamă;
d. mîner.
3. Baionetă din sec. 18-19.
4. Model de baionetă din dotarea Armatei Statelor Unite ale Americii.

báior *s.n.* v. baieră.

báioș *adv.* (*reg.*) Greu. • /<magh. ***bájos***.

báipas *s.n.* v. bypass.

baipasá *vb. I. tr.* (*compl. indică probleme, obstacole etc.*) A ocoli, a evita. • prez.ind. *-ez.* /***baipas*** + *-a*.

báir *s.n.* v. baieră.

bairác *s.n.* (*milit.*) **1** (*în armata turcească și în cea română din epoca fanariotă*) Steag de mătase foarte lat. *Și eu am purtat bairacul, și eu am giucat hora unirii* (ALECS.). **2** (*în trecut*) Unitate militară (de voluntari) care servea sub același drapel. • sil. *ba-i-.* pl. *-ce, -uri.* și (*înv.*) *baiarác, baierác s.n.* /<tc. ***bayrak***.

bairactár *s.m.* (*înv.*) Bărbat care purta bairacul. • sil. *ba-i-.* pl. *-i.* și *baiaractár s.m., bairactáriu, baeractár s.n.* /<tc. ***bairâk-dâr***.

bairactáriu *s.n.* v. bairactar.

bairaiám *s.n.* v. bairam.

bairám *s.n.* **1** (*relig.*) Numele a două mari sărbători religioase musulmane, care se celebrează după postul Ramadanului. ◇ Compus: *bairam-peșcheș* = dar pe care îl trimiteau domnii români cu ocazia acestor sărbători. **2** (*fam.*) Petrecere, chef mare. *Mergem seara asta la un bairam.* • pl. *-uri.* și (*înv.*) *baerám, baierám, baiarám, bairaiám, bariâm s.n.* /<tc. ***bayram***.

bairamlíc *s.n.* (*în trecut*) Dar oferit sultanului (și altor demnitari turci) cu prilejul bairamului musulman. • pl. *-uri.* și *baeramlíc, baraimlíc, bariamlíc, baieramlíc s.n.* /<tc. ***bairâmlyk***.

báiră *s.f.* v. baieră.

baisse [bes] *s.f.* (*fin.*) Speculație la bursă practicată la operațiuni de vînzări pe termen, constînd în vînzarea titlurilor de valoare sau a mărfurilor la un curs ridicat cu scopul de a le răscumpăra, la expirarea termenului, la un curs mai scăzut. • /<fr. ***baisse*** „scădere".

bait *s.m.* v. byte.

baiț *s.n.* (*com., ind.*). Soluție cu o compoziție chimică variată, folosită la colorarea lemnului, la fixarea coloranților pe fibrele textile, la pregătirea pieilor pentru tăbăcire etc. • pl. *-uri.* /<germ. ***Beize***.

báiu[1] *interj.* v. bai[1].

báiu[2] *s.n.* v. bai[2].

bajoaiér *s.n.* (*hidrotehn.*) **1** Perete lateral al unei ecluze. **2** Fiecare dintre cele două plutitoare laterale ale unui doc plutitor. • pl. *-e.* /<fr. ***bajoyer***.

bajocián, -ă *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Etajul inferior al jurasicului mediu. **2** *adj.* Care aparține bajocianului, specific bajocianului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din bajocian. • sil. *-ci-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***bajocien***; cf. nm. pr. *Bayeux,* oraș în N Franței.

bajocorí *vb. IV.* v. batjocori.

bajocoríre *s.f.* v. batjocorire.

bajocorít, -ă *adj.* v. batjocorit[2].

bajócură *s.f.* v. batjocură.

bajocurí *vb. IV.* v. batjocori.

bajocoríre *s.f.* v. batjocorire.

bajocurít, -á *adj.* v. batjocorit[2].

bajór *s.n.* v. bujor.

bakunínism *s.n.* (*polit.*) Teorie anarhistă în Rusia, în a doua jumătate a sec. 19, cu puternice influențe proudhoniste, care considera statul și religia ca principalele obstacole în calea năzuinței omului spre libertatea neîngrădită. • /nm. pr. (revoluționar rus) *Mihail Aleksandrovici* ***Bakunin*** + *-ism*.

bal[1] *s.n.* Petrecere (publică) cu dans, organizată (seara sau noaptea) într-o sală special pregătită în acest scop. *N-auzi cîntări, nu vezi luminile de baluri* (EMIN.). ◇ *Bal mascat* = bal la care participanții sînt deghizați și poartă mască. *Balul bobocilor* v. boboc. *Bal costumat* v. costumat. ◇ Expr. *Dacă-i bal, bal să fie* = *a)* petrecere fără restricții; *b)* acțiune fără restricții. *Ori la bal, ori la spital* = trebuie mers pînă la capăt cu orice risc, nu trebuie să se dea înapoi după ce s-a luat o hotărîre. ◆ (*pop.*) Petrecere în sărbătorile Crăciunului. • pl. *-uri.* /<fr. ***bal***, ngr. ***μπάλλος***, germ. ***Ball***, magh. ***bál***.

bal[2] *s.n.* (*înv.*) Balot (de mărfuri). *Se depozita marfa în baluri* (ARD.). • pl. *-uri.* și *bálă s.f.* /<fr. ***balle***, germ. ***Ballen***.

balabán[1] *s.m.* (*ornit.; înv.*) Specie de șoim. • pl. *-i.* /<tc. ***balaban***.

balabán[2] *s.m.* (*iht.; reg.*) Chefal-mare (*Mugil cephalus*). • pl. *-i.* /<tc. ***balâbân***.

balabústă *s.f.* **1** (*fam., deprec.*) Femeie grasă și diformă. **2** (*glum.*) Nevastă, soție. **3** (*înv.*) Soție de evreu. • pl. *-e.* și *balavúștă s.f.* /<ebr. ***baal-habaita***.

balabúșcă *s.f.* (*culin.; reg.*) Turtă din mălai făcută de fetele de la țară în seara Sfîntului Andrei. • pl. *-și.* /etimol. nec.

baládă *s.f.* **I** (*lit.*) **1** Creație epică în versuri (de origine populară), cu subiecte diverse, în care predomină eroicul, fantasticul, legendarul, preluată și valorificată adesea în literatura cultă; cîntec bătrînesc. **2** Specie a poeziei lirice medievale franceze și italiene, cu formă fixă (trei strofe a cîte opt versuri și un catren final). **3** *Baladă romantică* = povestire fantastică în versuri (scurte), într-un stil alert, apărută în Anglia și cultivată de poeții romantici europeni. **II** (*muz.*) Compoziție (vocală) cu acompaniament de pian, tipică pentru perioada romantică, avînd un ritm lent și un caracter epic descriptiv. ◆ (*jazz*) Interpretare rapsodică

a unei piese de către un solist acompaniat de orchestră prin acorduri line. • pl. *-e.* /<fr. ***ballade***; cf. lat. *ballare* „a dansa".

baladésc, -éscă *adj., s.n.* (*lit.*) **1** *adj.* (*despre stilul unei lucrări*) Care are caracter de baladă, care aparține baladei, care se referă la baladă; baladier. **2** *s.n.* Ceea ce este specific baladei. *Baladescul unei creații.* • pl. *-ești.* /<germ. ***balladesk***.

baládic, -ă *adj.* (*lit.*) Care se referă la baladă. • pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***balladisch***.

baladiér, -ă *adj.* (*lit.*) Baladesc. • sil. *-di-er.* pl. *-i, -e.* /***baladă*** + *-(i)er.*

baladín, -ă *s.m., s.f.* (*lit.; în vechiul teatru francez*) Comediant, măscărici, paiață. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***baladin***; cf. *baller* „a dansa".

baladíst *s.m.* (*lit.*) Autor sau cîntăreț de balade. • pl. *-iști.* /***baladă*** + *-ist.*

baladizá *vb. I. intr.* (*despre creații literare sau muzicale*) A da caracter de baladă. • prez.ind. *-ez.* /***baladă*** + *-iza.*

baladizáre *s.f.* Acțiunea de *a baladiza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***baladiza***.

baladór *s.n., s.m.* **1** *s.n.* (*tehn.*) Element de angrenaj al unui schimbător de viteză compus dintr-un ax cu una sau cu mai multe roți dințate, care se pot deplasa longitudinal. **2** *s.m.* Persoană căreia îi place să se plimbe. ◆ Joker. • pl. *n. -oare, m. -ori.* /<fr. ***baladeur***.

balafón *s.n.* (*muz.*) Instrument (african) de percuție, asemănător cu xilofonul, format din lame de lemn tare, acordate diatonic; marimbă, marimbafon. • pl. *-oane.* /<fr. ***balafon***.

balăfră *s.f.* (*fam.*) Rană (în lung) făcută pe obrazul cuiva cu o armă albă. ◆ Ext. Cicatrice rămasă după vindecarea acestei răni. • pl. *-e.* /<fr. ***balafre***.

balagán *s.n.* (*reg.*) Cort. ◆ Ext. Șatră. • pl. *-e.* /<rus. ***балаган***.

balaián, -ă *adj.* (*glum., iron.; despre oameni*) Balaoacheș. • pl. *-ieni, -iene.* /***bălai*** + *-(i)an.*

balaláică *s.f.* (*muz.*) Instrument muzical popular rusesc, alcătuit dintr-o cutie de rezonanță de formă triunghiulară, cu trei coarde. • pl. *-ci.* /<rus. ***балалайка***.

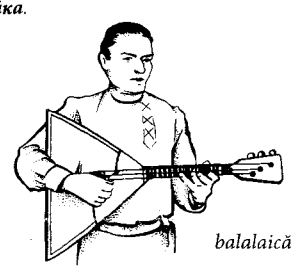

balalaică

balamá *s.f.* (*tehn.*) Mic dispozitiv metalic, format din două piese articulate pe un ax, dintre care cel puțin una se învîrtește după montare în jurul axului, spre a permite unei uși, unei ferestre, unui capac de ladă etc. să se închidă și să se deschidă prin rotire parțială; șarnieră, țîțînă. *Ușa scîrțîie din balamale.* ◆ Fig. (*fam.; la pl.*) Încheieturi, articulații ale corpului. *Spunea că de bătrînețe îl dor balamalele.* ◇ Expr. *A-i* (sau *a i se*) *slăbi*

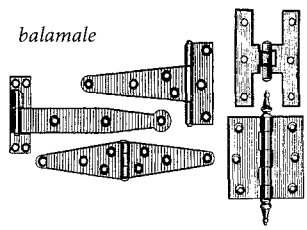

balamale

sau *a i se muia* (cuiva), *a nu-l* (*mai*) *ajuta* (sau *ține*) (pe cineva) *balamalele* = a-și pierde vigoarea (din cauza bătrîneții, a oboselii, a fricii). *A-i tremura* (cuiva) *balamalele* = a se teme. *A scoate* (pe cineva) *din balamale* = a enerva, a scoate (pe cineva) din sărite. *A-și sări* (sau *a-și ieși*) *din balamale* = *a*) a o lua razna, a înnebuni; *b*) a se enerva foarte tare, a se mînia. *Nu vă vine a crede că mi-am sărit din balamale* (PRED.). *A strînge* (pe cineva) *în balamale* = a constrînge, a sili (pe cineva) să facă ceva; a obliga, a forța (pe cineva) să recunoască ceva. • pl. *-ale.* și (*înv.*) *baglamá, baglámă, blagamá, băglamá s.f.* /<tc. ***bağlama***.

balamúc *s.n.* **1** Clinică (în trecut) pentru alienați mintal; ospiciu, casă de nebuni. ◆ Ext. (Clădirea împreună cu pacienții și personalul medical din această clinică. ◇ *A fi bun de dus la balamuc* = a fi nebun. *Parc-ar fi de la balamuc,* se spune despre cineva care se comportă bizar, ca un nebun. **2** Fig. Gălăgie mare, tărăboi, scandal, dezordine. ◇ Expr. *Parc-ar fi la balamuc,* se spune despre *a*) un loc în care este mare zgomot, hărmălaie, tămbălău; *b*) un loc unde este o mare dezordine (a lucrurilor). ◆ Necazuri, griji. • pl. *-uri.* /de la nm. pr. ***Balamuc***, localitate din județul Ialomița, unde se afla un ospiciu.

balamút, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** (*înv.*) (Om) seducător. ◆ Ext. (*pop.*) (Om) mincinos. ◆ (*adj.; despre cărțile de la jocurile de noroc*) Care este măsluit. **2** (*înv.*) (Om) bîrfitor. **3** (*pop.*) (Om) care este mut din naștere. ◆ Spec. (Om) care este bîlbîit. • pl. *-ți, -te.* /<ucr., rus. ***балamym***.

balamuți *vb. IV. tr.* (*înv.*) A bîrfi. • prez.ind. *-esc.* /***balamut*** + *-i*; cf. ucr. *балamymumu*.

balamuțíe *s.f.* (*înv.*) Bîrfă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***balamut*** + *-ie.*

balan¹- Elem. de compunere „gland"; „ghindă". • și *balano-.* /<fr. ***bâlan(o)***-; cf. gr. *βάλανος* „ghindă".

balán² *s.m.* (*zool.*) Mic crustaceu fixat pe rocile litorale sau pe cochilii. • pl. *-i.* /<fr. ***balane***, lat. ***balanus, -i***.

baláncă *s.f.* (*reg.*) Băț lung, mai subțire la un capăt și mai gros la celălalt capăt. ◇ *De-a balanca* = joc de copii, în care este aruncată balanca. • pl. *-ănci.* /etimol. nec.

balánga *interj.* (*de obicei repet.*) Cuvînt care imită sunetul unui clopot (mare); bang. • și *balánga interj.* / onomat.

balánga *interj* v. balang.

balángă *s.f.* (*agric.*) Talangă (la gîtul animalelor domestice). ◆ Ext. Sunetul produs de balangă. • pl. *-ăngi.* /de la ***balang***.

balanifér, -ă *adj.* (*bot.; despre arbori sau arbuști*) Care poartă ghinde. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***balanifère***.

balanifórm, -ă *adj.* Care este în formă de ghindă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***balaniforme***.

balamítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a mucoasei glandului. • pl. *-e.* /<fr. ***balanite***.

balano- v. balan-.

balanocél *s.n.* (*med.*) Hernie a glandului. • /<fr. ***balanocèle***.

balanofág, -ă *adj.* (*despre animale*) Care se hrănește cu ghindă. • pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***balanophage***.

balanografíe *s.f.* (*bot.*) Studiul științific al ghindelor și al stejarului. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***balanographie***.

balanoíd, -ă *adj.* Care are aspect de ghindă. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***balanoïde***.

balanoplastíe *s.f.* (*chir.*) Operație de refacere a glandului penian. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<engl. ***balanoplasty***.

balanopostíță *s.f.* (*med.*) Inflamație simultană a glandului și a prepuțului. • pl. *-e.* /<fr. ***balano-posthite***.

balanoragíe *s.f.* (*med.*) Inflamația gonoreică a glandului penian. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***balanorrhagia***.

balanotomíe *s.f.* (*chir.*) Secționare a glandului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***balanotomie***.

baláns *s.n.* (*fiz.*) Mișcare de pendulare a unui obiect; pendulare, legănare. ◇ *Balans al culorilor* = reglare a semnalelor video ale unui sistem de televiziune în culori, pentru obținerea reproducerii fidele a culorilor. *Balans stereofonic* = reglaj al unui sistem stereofonic pentru a egaliza nivelurile sonore ale canalelor. • pl. *-uri.* /de la ***balansa***, prin derivare regresivă; cf. fr. *balancement*.

balansá *vb. I. tr.* **1** (*fiz.; compl. indică corpuri solide*) A imprima o mișcare oscilatorie în jurul unei axe (orizontale). *Balansează scaunul.* ◆ (*refl.*) A se înclina cînd într-o parte, cînd în alta. *Se balansează pe scaun.* ◆ Fig. (*intr.*) A fi nehotărît, a oscila. *Balansează între a-și cumpăra o combină muzicală sau un frigider.* **2** (*econ.; compl. indică părțile unei balanțe, ale unui cont etc.*) A aduce la același nivel, a echilibra, a face să fie egale. **3** Fig. (*înv.*) A crea un echilibru între doi factori; a cumpăni. *Cercă atunci a balanța puterea boierilor* (BĂLC.). • prez.ind. *-ez.* și (*înv.*) *balanță vb. I.* /<fr. ***balancer***; cf. *balanță*.

balansáre *s.f.* Acțiunea de *a balansa* și rezultatul ei; legănare. • pl. *-ări.* și (*înv.*) *balanțáre s.f.* /v. ***balansa***.

balansiér *s.n.* **1** (*tehn.*) Element al unui mecanism, articulat cu un reazem așezat între extremități, care poate transmite o mișcare oscilatorie de la o extremitate la cealaltă, reglînd mișcarea mecanismului; balansor. ◇ *Balansierul orologiului* (sau *al pendulei*) = limba (sau pendulul) ceasornicului. **2** Spec. Bară lungă și subțire utilizată de acrobații pe sîrmă pentru a-și menține echilibrul. **3** (*entom.; la pl.*) Organ de echilibru pentru zbor la insectele diptere, în formă de măciucă, situat pe metatorace. • sil. *-si-er.* pl. *-e.* și (*înv.*) *balanțiér s.n.* /<fr. ***balancier***.

balansímă *s.f.* (*mar.*) Parîmă de metal sau de cînepă care susține vergile încrucișate ale catargului unei nave cu pînze sau stîlpii bigelor de încărcare montate pe nave. • pl. *-e.* /<fr. ***balancine***.

balansoár *s.n.* **1** Fotoliu care se balansează pe două tălpi curbate; (*fran.*) berceuse. **2** Scîndură, placă (de lemn), susținută la mijloc pe un punct fix de sprijin, pe ale cărei extremități se așază două persoane (mai ales copii) imprimîndu-i mișcări de ridicare și de coborîre prin balans. **3** Scrînciob mare. • pl. *-oare.* și (*înv.*) *balansór s.n.* /<fr. ***balançoire***.

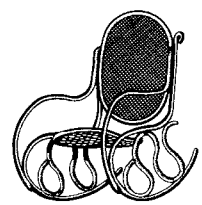

balansoar (1)

balansór¹ *s.n.* (*tehn.*) Balansier. • pl. *-oare.* /***balansa*** + *-or.*

balansór² *s.n.* v. balansoar.

balánt, -ă *adj.* (*despre brațe, picioare etc.*) Care atîrnă, care se balansează. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***ballant***.

balantidióză *s.f.* (*med.*) Boală intestinală, analogă cu amibioza, provocată de un infuzor ciliat, care se manifestă prin diaree cu scaune mucosangvinolente. • sil. *-di-o.* /<fr. ***balantidiose***.

balanță *vb. I.* v. balansa.

balanțăre *s.f.* v. balansare.

balánță *s.f.* **1** (*metrol.*) Instrument pentru măsurarea greutății corpurilor prin echilibrarea lor cu greutăți etalonate. ◇ = *Balanță analitică* = balanță folosită în analize chimice cantitative (care poate fi cu oscilație liberă sau cu amortizor, cu greutăți aparte sau cu sisteme automate, care permit așezarea greutăților fără a deschide cutia balanței) pentru cîntăriri de mare precizie, cu aproximări de 0,1-0,2 mg. *Balanță cu basculă* = balanță în care echilibrarea corpurilor se realizează cu greutăți-etalon de zece ori mai mici. *Balanță hidrostatică* v. hidrostatic. *Balanță romană* v. romană. *Balanță zecimală* v. zecimal. ◇ Expr. *A pune în balanță* = *a*) a compara două lucruri sau două

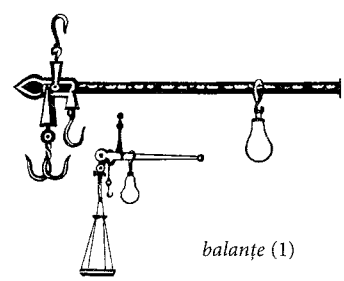

balanțe (1)

fapte, atitudini, idei diferite; *b*) a ține seama de fapte, de argumente înainte de a lua o hotărîre. *A ține balanța dreaptă* = a fi nepărtinitor. *A apleca* (sau *a înclina*) *balanța în partea* (sau *în favoarea cuiva*) = a ține partea cuiva; a părtini pe cineva. *Aspectul plăcut a înclinat balanța în favoarea ei.* **2** (*econ., fin.*) Comparație, raportare între indicatorii care trebuie să fie corelați, echilibrați. ◇ *Balanță materială* = balanță cu indicatorii exprimați în unități naturale. *Balanța economiei naționale* = sistem de balanțe și de tabele corelate care reflectă într-o formă sintetică procesul reproducției din cadrul economiei naționale a unei țări. *Balanță comercială* = balanță care exprimă raportul pe o anumită perioadă, de obicei un an, dintre valoarea exportului și cea a importului unei țări. *Balanță de plăți* = balanță care exprimă raportul pe o anumită perioadă, de obicei un an, dintre totalitatea încasărilor și plăților

unei ţări în relaţiile sale cu străinătatea. *Balanţă de conturi* (sau *de decontare*) = balanţă care reflectă raportul dintre creanţele şi obligaţiile apărute într-o anumită perioadă, de obicei un an, în relaţiile unui stat cu alte state, indiferent de termenul scadenţei lor. *Balanţă de venituri şi cheltuieli* = balanţă care exprimă raportul dintre veniturile şi cheltuielile unei întreprinderi, instituţii etc. *Balanţă de verificare* = balanţă care reflectă raportul, de regulă de egalitate, dintre totalul rulajelor ori soldurilor debitoare şi creditoare ale conturilor unei contabilităţi. ◆ Concr. Tabel, situaţie care are ca obiect asemenea comparaţie sau raportare. **3** (*astron.*; *art.*; *nm. pr.*) Numele unei constelaţii din emisfera australă, situată între Oficus şi Fecioară. **4** (*astrol.*; şi *nm. pr.*) Una dintre cele douăsprezece zodii ale anului, cuprinsă între 23 septembrie şi 22 octombrie. ◆ Unul dintre cele douăsprezece semne ale zodiacului, reprezentînd o balanţă. ◆ Persoană născută în această zodie. • pl. *-e.* şi (*pop.*) *palánţă s.f.* /<fr. ***balance***.

balanţiér *s.n.* v. balansier.

balaoăcheş, -á *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (*glum., iron.*) (Om) negricios, oacheş; (*glum., iron.*) balaian. **2** *s.m., s.f.* (*deprec.*) Ţigan. • pl. *-i, -e.* /***bălai*** + ***oacheş***.

baláor *s.m.* v. balaur.

balást *s.n.* **1** (*constr.*) Amestec natural de nisip şi pietriş, folosit la prepararea betonului, la pietruirea şoselelor etc. **2** (*ferov.*) Strat de pietriş, folosit ca pat elastic pentru aşezarea traverselor de cale ferată. **3** Lest (nisip, pietriş etc.) de saci, cu care se încarcă o navă pentru a-şi mări pescajul în scopul menţinerii elicei la adîncimea optimă, al aducerii punţii la o anumită cotă etc. sau care reglează ridicarea în aer a unui aerostat. **4** Fig. Ceea ce îngreuiază inutil pe cineva sau ceva, ceea ce constituie o povară pentru cineva sau ceva. *Trebuie să scape de balastul acelor amintiri.* ◆ Ceea ce poate fi eliminat; umplutură. *În acest articol e mult balast.* **5** (*nav.*) Compartiment etanş al unui submarin, care se umple cu apă sau cu aer, pentru a asigura scufundarea acestuia sau ridicarea lui la suprafaţă. • pl. *-uri.* /<fr. ***ballast***, engl. ***ballast***.

balastá *vb. I. tr.* **1** (*constr.*; *compl. indică şosele, terenuri etc.*) A acoperi cu balast. **2** (*compl. indică nave, aerostate etc.*) A încărca cu balast; a lesta. **3** (*tehn.*; *compl. indică cilindri compresori*) A încărca pentru a mări greutatea. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***ballaster***.

balastáre *s.f.* Acţiunea de *a balasta* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***balasta***.

balastiéră *s.f.* (*miner.*) Carieră (aluvială) de nisip sau de pietriş. • sil. *-ti-e-.* pl. *-e.* /<fr. ***ballastière***.

balastór *s.n.* (*constr.*) Maşină utilizată pentru balastarea liniilor de cale ferată. • pl. *-oare.* /***balasta*** + *-or*.

balăstru *s.n.* (*mat.*) Compas folosit la trasarea de cercuri mari, format dintr-un braţ cu manşon la partea superioară, de care este legat un al doilea braţ care se arcuieşte şi poartă un creion. • /<germ. ***Balaster***.

baláş *s.n.* (*înv.*) Varietate de rubin de culoare roşu-deschis, spre portocaliu. • pl. *-uri.* /<it. ***balascio***.

baláta *s.f.* (*chim.*) Substanţă gumoasă extrasă din laptele unui arbore originar din Antile, asemănătoare cu gutaperca şi cauciucul, care este folosită la fabricarea izolanţilor, la impregnarea curelelor de transmisie etc. • /<fr. ***balata***, sp. ***balata***.

balátă *s.f.* Baladă medievală care se cîntă pe o melodie de dans, interpretată, de obicei, în cor. • pl. *-e.* /<it. ***ballata***.

baláur *s.m.* **1** (*în mit. rom.*) Animal fantastic, monstruos şi vorace, care întruchipează răul, reprezentat sub formă de şarpe (înaripat) uriaş, cu coada lungă, cu unul sau mai multe (şapte, nouă sau douăsprezece) capete, cu limbile ascuţite, vărsînd foc pe gură. ◇ *Balaur de şarpe* sau *şarpe-balaur* = monstru tîrîtor. ◇ Fig. *Vîntul sporea... Din aşfinţit veni cu hărnicie balaurul nourilor* (SADOV.). **2** Fig. Om extrem de crud, care trăieşte din munca altora. **3** (*iron.*) Poreclă dată ţiganilor (mai ales lăutarilor). **4** (*astron.*; *pop.*; *art.*; şi *nm. pr.*) Constelaţia Dragonului, situată în emisfera boreală. **5** (*zool.*) Şarpe neveninos, lung de circa 2 m, de culoare galbenă, răspîndit în Dobrogea şi în S Moldovei (*Elaphe quatuorlineata*). **6** (*pesc.*; *reg.*) Cerc de scînduri care încinge luntrea pe marginea gurii. **7** (*constr.*; *reg.*) Grindă groasă pe care se bate podeaua la poduri. **8** (*reg.*) Zmeu înălţat de copii. • sil. *-la-ur.* pl. *-i.* şi (*înv., pop.*) *baláure, bălăur*, (*reg.*) *baláor s.m.* /cuv. autoh.; cf. alb. *bollë* „şarpe", srb. *blavor*.

baláure *s.m.* v. balaur.

balauréi *s.m.* (*pop.*) Dim. al lui *balaur*. • sil. *-la-u-.* pl. *-ei.* şi *bălăurél s.m.* /***balaur*** + *-el*.

balauroáică *s.f.* (*în mit. rom.*) Femela balaurului, care poate fi mama sau nevasta acestuia. ◇ Compar. *Ca o balauroaică mi se sumeţea împotrivă* (ODOB.). • sil. *-la-u-.* pl. *-ce.* şi *bălăuroáică s.f* /***balaur*** + *-oaică*.

balavúştă *s.f.* v. balabustă.

bálă[1] *s.f.* **1** (*în mit. rom.*) Monstru, dihanie, fiară groaznică. *Necuratul de zmeu, bala dracului* (ISP.). ◆ Ext. Fiară sălbatică. *Trebuie să fie o bală de lup* (SADOV.). ◇ Expr. (*reg.*) *A fi altă bală* = a avea ceva necurat, drăcesc. *A fugi ca de altă bală* = a fugi nebun (de ceva rău). **2** Fig. Femeie desfrînată şi murdară. • pl. *-e.* /etimol. nec.

bálă[2] *s.f.* v. bal[2].

bálă[3] *s.f.* sg. v. bale.

balbăş *s.n.* (*înv.*) Mied, hidromel. • /cf. tc. *bal başy* „miere de cea mai bună calitate".

balbísm *s.n.* (*med.*) Balbuţie. • /<fr. ***balbisme***.

balboá *s.m.* (*fin.*) Unitate monetară a statului Panama. • sil. *-bo-a.* /<fr. ***balboa***; cf. nm. pr. Vasco de *Balboa*, explorator spaniol.

balbotínă *s.f.* v. bolbotină.

balbuţíe *s.f.* (*med.*) Tulburare de articulare a cuvintelor, caracterizată prin repetarea sunetelor sau a silabelor şi prin folosirea unor pauze care întrerup vorbirea; balbism. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /cf. fr. *balbu-tiement*.

balcaniádă *s.f.* Perioadă dintre două jocuri balcanice. ◆ Ext. Jocuri balcanice. • sil. *-ni-a-.* pl. *-e.* /nm. pr. (munţi în S-E Europei) ***Balcani*** + *-iadă*; cf. germ. *Balkaniade*.

balcánic, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* (*la pl. m.*) Populaţie care locuieşte în Peninsula Balcanică; (*şi la sg.*) persoană care face parte din populaţia de bază a Peninsulei Balcanice sau este originară de acolo. *Balcanicii au invadat vestul Europei.* **2** *adj.* Care aparţine regiunii munţilor Balcani sau Peninsulei Balcanice, care se referă la Balcani sau la Peninsula Balcanică. ◇ (*sport*) *Jocuri balcanice* = întreceri organizate periodic (pe ramuri sportive) între reprezentanţii ţărilor situate în regiunea balcanică. (*lingv.*) *Limbi balcanice* = grup de limbi care se vorbesc în regiunea Balcanilor. ◆ Care aparţine locuitorilor Peninsulei Balcanice, care este specific locuitorilor Peninsulei Balcanice. *Spirit balcanic.* • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***balkanique***; cf. nm. pr. *Balcani*, munţi în S-E Europei.

balcanísm *s.n.* **1** Cuvînt sau construcţie sintactică specifică unor limbi balcanice. *Limbaj împestriţat cu balcanisme.* **2** (*adesea deprec.*) Fenomen specific mentalităţii şi moravurilor din zona Peninsulei Balcanice. *Balcanismul s-a infiltrat adînc în conştiinţa unor români.* ◆ Ext. Comportare care reflectă astfel de mentalităţi şi moravuri. *Mă deranjează balcanismul său.* • pl. *-e.* /nm. pr. (munţi în S-E Europei) ***Balcani*** + *-ism*; cf. germ. *Balkanismus*.

balcaníst, -ă *s.m., s.f.* Balcanolog. • pl. *-işti, -iste.* /<germ. ***Balkanist***.

balcanístică *s.f.* Ramură a ştiinţelor istorice şi filologice care se ocupă cu studiul limbilor, al folclorului, al etnografiei şi al istoriei popoarelor balcanice; balcanologie. ◆ Spec. Filologie balcanică. • /nm. pr. (munţi în S-E Europei) ***Balcani*** + *-istică*, după *italianistică, lingvistică, folcloristică* etc.; cf. germ. *Balkanistik*.

balcanizá *vb. I. tr., refl.* (*adesea deprec.*) A da sau a căpăta un caracter balcanic. *Refuză să accepte ideea că obiceiurile vor continua să se balcanizeze.* • prez. ind. *-ez.* /<germ. ***balkanisieren***, fr. ***balkaniser***.

balcanizáre *s.f.* (*adesea deprec.*) Faptul de *a (se) balcaniza*. • pl. *-ări.* /v. ***balcaniza***.

balcanológ, -á *s.m., s.f.* Specialist în balcanologie; balcanist. • pl. *-gi, -ge.* /de la ***balcanologie***, prin derivare regresivă; cf. germ. *Balkanologe*.

balcanologíe *s.f.* Balcanistică. • g.-d. *-iei.* /<germ. ***Balkanologie***, fr. ***balkanologie***.

bălcă[1] *s.f.* (*reg.*) Vale puţin adîncă, lungă, cu pante line. • pl. *bălci.* /<rus. ***балка***.

bálcă[2] *s.f.* (*constr.*; *reg.*) Grindă la baza casei, pe zidul de temelie, pe care se construieşte prispa sau pridvorul. • pl. *-ce, bălci.* şi *bálşă s.f.* /<germ. ***Balken***.

balcí-báşa *s.m.* v. balgi-başa.

balcí-başlíc *s.n.* v. balgi-başlîc.

balcí-beşlíc *s.n.* v. balgi-başlîc.

balcíc *s.n.* (*reg.*) Loc nămolos sau acoperit (în mod permanent) de bălţi. • pl. *-uri.* /<tc. ***balcic***.

balcíz, -á *adj.* (*reg.*) **1** (*despre oameni*) Care este foarte urît (la faţă şi la corp); hîd, diform. *Nic-a lui Costache cel răguşit, balcîz şi răutăcios, nu mai avea stăpînire asupra mea* (CR.). **2** (*despre privire*) Care este chiorîş. ◇ (*adv.*) *Mii şi mii, privindu-mă balcîz, Hohotesc* (LESN.). • pl. *-i, -e.* /etimol. nec.

balcón *s.n.* (*constr.*) **1** Platformă situată pe unul dintre pereţii exteriori ai unei clădiri, susţinută pe capete de grinzi, pe console sau pe coloane, înconjurată de o balustradă şi comunicînd cu interiorul prin una sau mai multe uşi. *Fumez o ţigară pe balcon.* **2** Parte a unei săli de spectacol, de conferinţe etc. situată deasupra parterului sau a lojelor, cu locuri pentru spectatori. *Pentru spectacolul din seara asta nu mai erau locuri decît la balcon.* **3** (*arg.*; *la pl.*) Sîni de femeie foarte mari şi rotunzi. • pl. *-oane,* (*înv.*) *-uri.* /<fr. ***balcon***, it. ***balcone***, ngr. ***μπαλκόνι***, germ. ***Balkon***.

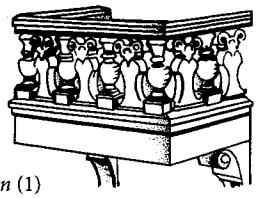

balcon (1)

balconáş *s.n.* Dim. al lui *balcon*. *Nu prea mă pot folosi de balconaşul garsonierei.* • pl. *-e.* /***balcon*** + *-aş*.

balconét *s.n.* **1** (*tehn.*) Spaţiu, compartiment (mic) în uşa unui frigorifer, unde se depozitează ouă, sticle etc. **2** (*fam.*) Sutien. • pl. *-e, -uri.* /<fr. ***balconnet***, it. ***balconnet***.

baldác *s.n.* v. baltag.

baldachín *s.n.* **1** Acoperămînt decorativ, susţinut pe stîlpi, împodobit cu perdele sau cu stofe scumpe şi aşezat deasupra unui pat, a unui tron laic sau ecleziastic, a unui amvon, a unui catafalc etc. **2** Ext. (*arhit.*) Lucrare în marmură, lemn sculptat, bronz etc. care imită baldachinul. **3** (*în trecut*) Acoperămînt din stofă scumpă care se punea deasupra unui demnitar laic sau eclesiastic în timpul unei solemnităţi, al unei procesiuni etc. • pl. *-uri, -e.* şi (*înv.*) *baldahín s.n.* /<fr. ***baldaquin***, germ. ***Baldachin***; cf. it. *baldacchino* „stofă de mătase de Bagdad".

baldachin (1)

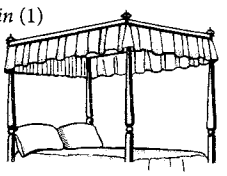

baldahín *s.n.* v. baldachin.

baldír, -ă *subst.* (*reg.*) **1** *s.n.* Stomac de vită. ◆ Ext. Stomac de animale. **2** *s.n.* Analog. Pîntece (la om). **3** *s.m., s.f.* (*iron.*) Persoană (în special femeie) grasă, mătăhăloasă. • pl. *-i, -e, n. -uri.* şi *băldír, băldír subst.* /<tc. ***baldyr***.

bále *s.f. pl.* **1** Salivă (groasă, spumoasă) care se prelinge din gura oamenilor sau din botul animalelor. ◇ (*în superstiţii*) *Balele vrăjmaşului* = balele dracilor (sau ale altor duhuri rele) care, curgînd pe pămînt, aduc oamenilor tot felul de nenorociri. *Balele sfintelor* = fîntînă (sau izvor) care, într-o anumită perioadă, nu are apa bună de băut. ◇ Expr. (*fam.*) *A-i curge* (cuiva) *balele după ceva* (sau *cineva*) = a dori mult ceva sau pe cineva. *A lăsa* (pe cineva) *în balele lui* = a lăsa să-şi facă voia. **2** (*iht.*) Materie mucilaginoasă care acoperă corpul peştilor. **3** (*zool.*) Materie vîscoasă lăsată de melci în mers. • şi (*pop.*) *bálă s.f. sg.* /cf. lat. **baba*.

baleárcă *s.f.* v. balercă.

bálegă *s.f.* v. baligă.

baleiá *vb. I. tr.* **1** (*telec.*; *compl. indică suprafeţele ecranelor luminescente ale unor tuburi catodice*) A parcurge cu un fascicul electronic. **2** A trece în revistă. *Baleiază decenii bune de istorie americană* (PER.). **3** Fig. A mătura, a izgoni. • prez.ind. *-iez.* /<fr. ***balayer***.

baleiáj *s.n.* **1** (*tehn.*) Evacuare forţată a gazelor de ardere din cilindrul unui motor cu ardere internă cu ajutorul unui curent de aer sau de carburant proaspăt. **2** (*telec.*)

Deplasare ordonată şi periodică a spotului luminos pe ecranul unui osciloscop, al unui televizor, al unui radiolocator etc. • pl. *-e.* /<fr. ***balayage.***

baleiére *s.f.* Acţiunea de *a baleia* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***baleia.***

baléná *s.f.* **1** (*zool.; la pl.*) Gen de mamifere acvatice, din ordinul cetaceelor, răspîndite în toate oceanele, dar mai ales în zonele reci şi temperate, lungi de 10-20 m şi cu greutatea de circa 150 de tone, cu capul mare şi cu gura largă, avînd în loc de dinţi nişte lame cornoase lungi (fanoane), corpul fusiform şi membrele anterioare transformate în lopeţi, care se vînează pentru carne, grăsime, fanoane şi piele (*Balaena*); (*şi la sg.*) mamifer care aparţine acestui gen. *Cea mai răspîndită specie este balena albastră.* <> *Ceară de balenă* v. ceară. **2** (*fam., deprec.*) (Epitet pentru o) persoană extrem de grasă. **3** (*ind.*) Lamelă flexibilă, fabricată din lamele cornoase de balenă, din oţel, din materiale plastice etc., folosită la confecţionarea corsetelor, a umbrelelor, la fixarea gulerelor cămăşilor etc. **4** Spetează din lemn sau din material plastic la ambarcaţiile de sport. **5** (*astron.; art.; nm. pr.*) Constelaţie din emisfera australă situată între Eridan şi Vărsător. • pl. *-e.* /<fr. ***baleine,*** lat. ***balaena, -ae.***

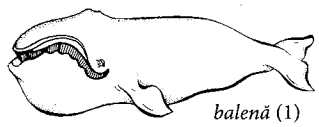

balenă (1)

baleníde *s.f. pl.* (*zool.*) Familie de cetacee cuprinzînd balenele. • /<fr. ***baléinidés.***

baleniér, -ă *adj., s.m.* **1** *adj.* Care se referă la pescuitul balenelor. **2** *s.m.* Marinar specializat în vînarea balenelor. • sil. *-ni-er.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***baleinier.***

baleniéră *s.f.* (*nav.*) **1** Navă uşoară şi rapidă, echipată special pentru vînarea balenelor. **2** Ambarcaţie uşoară şi rapidă (cu motor), care face parte din echipamentul navelor mari şi este folosită pentru transportul persoanelor la ţărm. **3** Şalupă rapidă (cu motor) folosită la pescuitul pe mare, la salvarea naufragiaţilor, pentru vizite oficiale etc. • sil. *-ni-e-.* pl. *-e.* /<fr. ***baleinière.***

balércă *s.f.* (*reg.*) Butoiaş. <> Expr. *A face gîtul leică* (sau *gura*) *şi pîntecele balercă* v. leică. ◆ Ext. Conţinutul unei balerci. • pl. *-ci.* şi *balearcă, barílcă, balírcă, bălércă, beleárcă* *s.f.* /<ucr. ***барилка.***

balercúţă *s.f.* (*reg.*) Dim. al lui *balercă.* • pl. *-e.* /***balercă*** + *-uţă.*

balerín, -á *s.m., s.f.* **1** (*cor.*) Persoană care practică baletul; (*înv.*) baletist. <> Compuse: *prim-balerin* = solist al unui ansamblu de balet; *balerin-coregraf* = balerin care regizează un spectacol de balet. **2** *s.m. pl.* Încălţăminte femeiască uşoară, cu talpa plată, asemănătoare pantofilor de dans. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***ballerin, ballerine,*** it. ***ballerino, ballerina.***

baléstră *s.f.* **1** (*sport; la scrimă*) Salt, fandare. **2** (*milit.; înv.*) Balistă. • pl. *-e.* /<it. ***balestra.***

balét *s.n.* **1** (*cor., muz.*) Gen de dans artistic figurativ, executat după o compoziţie muzicală, apărut, în Europa, în epoca Renaşterii, dezvoltîndu-se începînd din sec. 16 (cînd apare şi termenul). *Prefer baletul dansului modern.* ◆ Spectacol alcătuit din dans (ca element principal), muzică şi (uneori) pantomimă. ◆ Compoziţie muzicală scrisă pentru astfel de reprezentaţii. *A ascultat baletul „Lacul lebedelor" de Ceaikovski.* ◆ Acţiune scenică alcătuită din dans, muzică şi (uneori) pantomimă, inserată într-un spectacol. **2** Ansamblu, trupă de balerini şi balerine. *Baletul Operei din Bucureşti.* <> *Corp de balet* v. corp. **3** Fig. Alternanţă de date, ştiri, fapte care se suprapun. *Baletul informativ din timpul situaţiei de criză.* • pl. *-e,* (*înv.*) *-uri.* /<fr. ***ballet,*** it. ***balletto.***

baletá *vb. I. intr.* **1** (*deprec.*) A dansa (prost). **2** (*fam.*) A ţopăi, a umbla săltînd. *Nu mai baleta atîta prin casă!* • prez.ind. *-ez.* /<it. ***ballettare.***

baletíst, -ă *s.m., s.f.* (*cor.; înv.*) Balerin. • pl. *-işti, -iste.* /***balet*** + *-ist.*

baleúţă *s.f.* v. băliuţă.

balgheméz *s.n.* v. balimez[1].

balgí-băşa *s.m.* (*în Ev. Med.*) **1** (*în Ţările Rom.*) Trimis al Porţii care strîngea mierea şi ceara necesară seraiului. **2** (*în Mold.*) Trimis al hanului tătăresc care lua tributul în miere. • acc. şi *balgí-başá.* pl. *-i.* şi *balcí-băşa* *s.m.* /<tc. ***balğy-başi.***

balgí-başlíc *s.n.* (*în Ev. Med., în Ţările Rom.*) Tributul în natură încasat de balgi-başa. • pl. *-uri.* şi *balgí-beşlíc, baleí-başlíc, balcí-beşlíc, bagí-beşlíc* *s.n.* /<tc. ***balğy-başlyk.***

balgí-beşlíc *s.n.* v. balgi-başlîc.

balgíu *adj., s.m.* (*în Ev. Med.*) (Turc) care cumpăra miere din Ţările Române pentru aprovizionarea Porţii Otomane. • pl. *-gii.* /<tc. ***balğy.***

balhúi *s.n.* (*reg.*) **1** Mocirlă. ◆ Ext. Baltă mare. **2** Braţ părăsit, plin de apă, al unui rîu care şi-a schimbat albia. **3** Bulbuci de ploaie. • pl. *-uri, -oaie.* şi *bălhúi, bîlhói* *s.n.* /cf. *bahnă.*

bali *vb. IV. tr.* (*arg.; compl. indică obiecte, bani*) A fura. • pl. *-esc.* /etimol. nec.

balíc *s.m.* (*înv.; arg.; în limbajul liceenilor şi al studenţilor*) Student de anul întîi; boboc. • pl. *-ci.* /<ţig. ***balih*** „purceluş".

bălie *s.f.* (*reg.*) Vas mare, circular, făcut din doage scurte, pentru spălatul rufelor sau pentru îmbăierea copiilor mici. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<ucr. ***балія.***

balieméz *s.n.* v. balimez[1].

băligă *s.f.* Excrement al animalelor mari (taurine, cabaline etc.), avînd diverse utilizări în agricultură (ca îngrăşămînt), în construcţii (rurale) etc.; băligar. <> *Baligă de vită botezată* = excrement de om. <> Expr. (*pop.*) *(A o trînti) ca baliga în gard* = (a spune o) vorbă nepotrivită. *La baliga moale puţintică apă* (sau *ploaie*) *trebuie,* se spune cu referire la persoanele slabe din fire, care cedează psihic cu uşurinţă în faţa unor încercări, întîmplări etc. (*fam.*) *Viţelul după baligă se cunoaşte ce bou o să se facă* = omul se cunoaşte din copilărie cît va fi de prost. *A se aprinde baliga în cineva* = a se supăra. *A face singe în baligă* = a se lăuda cu lucruri pe care nu poate să le facă. ◆ Fig. Om moale, fără voinţă sau fără energie. • pl. *-gi, -ge.* şi (*reg.*) *bálegă* *s.f.* /cf. srb. *balega,* alb. *baigë.*

baliméz[1] *s.n.* (*milit.; în Ev. Med.*) Tun de asediu de calibru mare; bombardă. • pl. *-uri.* şi *balieméz, balgheméz, baliniéz* *s.n.* /<tc. ***balyeméz.***

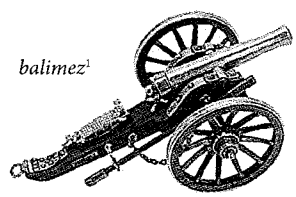

balimez[1]

baliméz[2]**, -ă** *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* (*despre pisici*) A cărei rasă, de tip siamez, îşi are originea în insulele Bali. **2** *s.m., s.f.* Pisică din insulele Bali, cu blana bogată, albă cu gri la extremităţi şi cu ochii albaştri. • pl. *-i, -e.* /<engl. ***Balimese.***

baliniéz *s.n.* v. balimez[1].

balírcă *s.f.* v. balercă.

balíre *s.f.* (*arg.*) Acţiunea de *a bali* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***bali.***

balist- Elem. de compunere „mişcare, oscilaţie", „azvîrlire". • şi *balisto-.* /<fr. ***balist(o)-***; cf. lat. *ballista, -ae* „maşină de azvîrlit pietre" <gr. *βάλλω* „a arunca".

balístă *s.f.* (*milit.; în antic. romană*) Maşină de război, folosită pentru lansarea de suliţe şi de proiectile de plumb, fier sau piatră asupra (obiectivelor) duşmanului; (*înv.*) baleştră. • pl. *-e.* /<lat. ***ballista, -ae,*** it. ***balista,*** fr. ***baliste.***

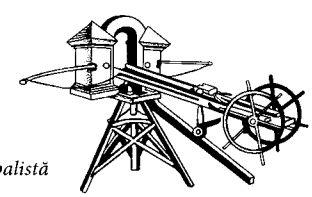

balistă

balístic, -ă *s.f., adj.* **I** *s.f.* (*mec.*) Ramură a mecanicii teoretice care se ocupă cu studiul mişcării libere a corpurilor grele aruncate în spaţiu pe o direcţie diferită de verticală sau de orizontală. **II** *adj.* **1** (*mec.*) Care aparţine balisticii, care se referă la mişcarea proiectilelor în spaţiu. <> *Pendul balistic* = pendul (masiv) folosit pentru determinarea vitezei proiectilelor. *Curbă balistică* = traiectorie a unui proiectil din momentul lansării pînă la atingerea obiectivului. **2** (*bot.; despre seminţe, fructe*) Care este diseminat prin expulzare. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***balistique,*** it. ***balistica, balistico.***

balistician, -ă *s.m., s.f.* (*mec.*) Specialist în balistică. • sil. *-ci-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***balisticien.***

balistítă *s.f.* (*chim.*) Pulbere de azvîrlire fără fum, cu o flacără vie, strălucitoare. • pl. *-e.* /<fr. ***balistite.***

balisto- v. balist-.

balistocardiográf *s.n.* (*med.*) Aparat folosit în balistocardiografie. • sil. *-di-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***balistocardiographe.***

balistocardiografíe *s.f.* (*med.*) Înregistrare a oscilaţiilor transmise corpului de contracţiile inimii şi de propulsia sîngelui în aortă; cardiobalistografie. • sil. *-di-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***balistocardiographie.***

balistocardiográmă *s.f.* (*med.*) Înregistrare făcută la balistocardiograf. • sil. *-di-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***balistocardiogramme.***

balistofobíe *s.f.* (*psih.*) Teamă patologică de proiectile, explozii şi arme de foc. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***ballistophobia.***

balistográf *s.n.* (*fotogr.*) Aparat fotografic special, utilizat la fotografierea unor obiective care se mişcă foarte repede. • pl. *-e.* /<fr. ***batistographe.***

balivérnă *s.f.* (*fam.; mai ales la pl.*) Vorbă lipsită de importanţă sau născocită; palavră, vorbă de clacă. *Cui debitezi dumneata asemenea baliverne?* (SADOV.). • pl. *-e.* /<fr. ***baliverne.***

balizá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică diverse puncte de pe un teren, aerodromuri, piste sau trasee aeriene*) A marca prin balize. **2** (*compl. indică puncte primejdioase pe mare sau pe ape curgătoare*) A fixa o baliză. • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***baliser.***

balizáj *s.n.* **1** (şi *balizaj hertzian*) Delimitare cu ajutorul unor semnale optice, acustice sau de radio a unui spaţiu, a unui drum de navigaţie aeriană sau maritimă. **2** Semnalizare cu balize. ◆ (*în sporturile nautice*) Marcare a culoarelor sau a distanţei de parcurs. **3** Ansamblu de balize aşezate într-un anumit loc, pe un anumit teren. • pl. *-e.* /<fr. ***balisage.***

balizáre *s.f.* Acţiunea de *a baliza* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***baliza.***

balizát, -ă *adj.* **1** (*despre diverse puncte de pe un teren, aerodromuri, piste sau trasee aeriene*) Care este marcat prin balize. **2** (*despre puncte primejdioase pe mare sau pe ape curgătoare*) Care este marcat prin balize. <> *Stîncă balizată* v. stîncă. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***baliza.***

balíză *s.f.* **1** Semnal fix sau instalaţie de semnalizare, de diferite forme şi culori, care marchează zone navigabile, locuri de aterizare, piste de concurs etc. <> *Baliză avertizoare* = semnal fix aşezat înaintea semnalelor de cale ferată. **2** Construcţie din lemn sau din metal, ce se ridică deasupra unui punct geodezic sau topografic, care serveşte la semnalizarea poziţiei punctului respectiv în timpul diverselor operaţiuni de ridicare. • pl. *-e.* <fr. ***balise.***

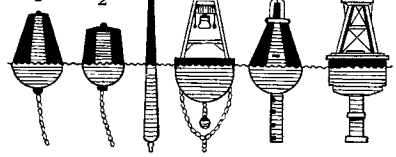

Tipuri de balize (1)

1. Conică.
2. Cilindrică.
3. Tip scondru.
4. Cu clopot.
5. Cu fluier.
6. Cu felinar.

balizór *s.m., s.n.* **1** *s.m.* Persoană care instalează sau supraveghează balizele. **2** *s.n.* (*mar.*) Navă special amenajată pentru instalarea de balize. • pl. *m. -ori, n. -oare.* /<fr. ***baliseur.***

bálmaş *s.n.* v. balmoş.

bálmăj *s.n.* v. balmoş.

bálmeş *s.n.* v. balmoş.

bálmoş *s.n.* Mîncare (ciobănească) preparată, de obicei, din caş dulce de oaie fiert în lapte (sau în unt) la care se adaugă puţin mălai. <> Expr. (*reg.*) *A se îmbia ca ţiganul la balmoş* = a se invita (ca ţiganul) la chilipir sau (mai ales) la mîncare şi la băutură fără plată. • pl. *-e, -uri.* şi (*reg.*) *bálmuş, bálmuj, bálmaş, bálmăj, bálmeş* *s.n.* /cf. magh. *bálmos.*

bálmuj *s.n.* v. balmoş.
balmuji *vb. IV.* v. bălmăji.
balmujíre *s.f.* v. bălmăjire.
bălmuş *s.n.* v. balmoş.
balneár, -ă *adj.* **1** Care ţine de băile curative, care se referă la băile curative. *Cură balneară.* ◇ *Staţiune balneară* = localitate unde se găsesc băi curative pentru anumite boli. *Microstaţiune balneară* v. microstaţiune. **2** Privitor la băile de mare. • sil. *-ne-ar.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***balnéaire***, lat. ***balnĕarĭus, -a, -um.***
balneo- Elem. de compunere „de băi, balnear". • /<fr. ***balnéo-***, lat. ***balnĕum, -i*** „baie".
balneoclimatéric, -á *adj.* Balnear şi climateric; balneoclimatic. • sil. *-ne-o-.* pl. *-ci, -ce.* /***balneo-*** + ***climateric.***
balneoclimátic, -ă *adj.* Balneoclimateric. • sil. *-ne-o-.* pl. *-ci, -ce.* /***balneo-*** + ***climatic***; cf. fr. *balnéoclimatique.*
balneofizioterápic, -ă *adj.* (*med.*) Care ţine de balneofizioterapie, care se referă la balneofizioterapie. • sil. *-ne-o-; -zi-o-.* pl. *-ci, -ce.* /de la ***balneofizioterapie.***
balneofizioterapíe *s.f.* (*med.*) (Metodă de) tratament al unor boli prin fizioterapie în mediul balnear. • sil. *-ne-o-; -zi-o-.* g.-d. *-iei.* /***balneo-*** + ***fizioterapie.***
balneogeologíe *s.f.* (*geol.*) Studiul relaţiilor dintre apele minerale şi structura geologică de care aparţin. • sil. *-ne-o-; -ge-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***balnéogéologie.***
balneografíe *s.f.* Descriere a staţiunilor balneare. • sil. *-ne-o-.* g.-d. *-iei.* /<germ. ***Balneographie.***
balneokinetoterapíe *s.f.* (*med.*) Tratament al unor boli prin mişcare în mediu balnear. • sil. *-ne-o-.* g.-d. *-iei.* /***balneo-*** + ***kinetoterapie.***
balneológ, -ă *s.m., s.f.* (*med.*) Medic specializat în balneologie. • sil. *-ne-o-.* pl. *-gi, -ge.* /de la ***balneologie,*** prin derivare regresivă; cf. fr. *balnéologue*, germ. *Balneologe.*
balneológic, -ă *adj.* (*med.*) Care ţine de balneologie, care se referă la balneologie. • sil. *-ne-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***balnéologique***, germ. ***balneologisch.***
balneológie *s.f.* (*med.*) Ramură a medicinei interne care se ocupă cu studiul acţiunii profilactice şi terapeutice a factorilor balneoclimatici, a apelor minerale şi termale, a nămolurilor etc. • sil. *-ne-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***balnéologie***, germ. ***Balneologie.***
balneoterápic, -ă *adj.* (*med.*) Care ţine de balneoterapie, care se referă la balneoterapie. • sil. *-ne-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***balnéothérapique.***
balneoterapíe *s.f.* (*med.*) Tratare a bolilor prin întrebuinţarea metodică a apelor termale sau minerale şi a nămolurilor. • sil. *-ne-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***balnéothérapie.***
balo- Elem. de compunere „aruncare, expulzare". • /<fr. ***ballo-***; cf. gr. *βάλλω* „a arunca".
balográf *s.n.* (*mec.*) Instrument pentru măsurarea vitezei proiectilelor. • pl. *-e.* /<germ. ***Ballograph.***
balón[1] *s.n.* **1** (*aeron.*) Aerostat alcătuit dintr-o învelitoare impermeabilă umplută cu un gaz mai uşor decît aerul, de care se ataşează o nacelă. ◇ *Balon captiv* = balon legat de un punct fix cu cabluri, pentru a nu se ridica mai sus de o anumită înălţime. *Balon de protecţie* = balon captiv care împiedică trecerea avioanelor deasupra unei regiuni. ◇ Expr. (*fam.*) *A lua* (pe cineva) *în balon* = *a)* a rîde de cineva; *b)* a-şi bate joc, a ironiza (pe cineva). ◇ Compuse: (*meteor.*) *balon-sondă* = balon liber, umplut cu hidrogen, care transportă spre înălţimi aparatura necesară măsurării presiunii, temperaturii şi umezelii aerului, uneori a radiaţiei solare şi a vîntului; *balon-pilot* = balon liber, umplut cu hidrogen, care se lansează în atmosferă şi se urmăreşte cu unul sau două teodolite, în scopul măsurării vitezei vîntului la diferite altitudini. **2** Obiect din cauciuc foarte subţire, mai ales în formă de sferă, umplut cu aer sau cu un gaz uşor. ◇ *Balon de încercare* = *a)* mic balon căruia i se dă drumul pentru a cunoaşte direcţia vîntului; *b)* fig. idee sau ştire lansată pentru a se constata opinia sau reacţia publicului ori a unei persoane în legătură cu o anumită problemă. **3** *Balon de săpun* = *a)* băşică formată din clăbuci de săpun; *b)* fig. vorbă goală, amăgitoare. *Toate promisiunile au fost baloane de săpun.* **4** (*sport*) Minge de diferite forme folosită la anumite jocuri sportive, alcătuită dintr-un înveliş din piele, cauciuc sau material plastic (şi o cameră elastică umplută cu aer). ◇ *Sportul cu balonul rotund* v. sport. ◇ Expr. *A juca balonul* v. juca. **5** (*mar.*) Velă triunghiulară la ambarcaţiile de regate. **6** (*electron.*) Înveliş etanş al incintei vidate sau umplute cu gaz sub presiune joasă a unei lămpi electrice, a unui tub electronic etc. **7** (*chim.*) Vas sferic de sticlă, cu unul sau mai multe gîturi, folosit în laborator în anumite operaţii chimice. ◇ *Balon de oxigen* = *a)* rezervor de oxigen prevăzut cu un tub de aspiraţie, întrebuinţat la reanimarea unui bolnav; *b)* fig. ajutor nesperat, salvator. *Scăderea inflaţiei a fost un balon de oxigen pentru industrie.* • pl. *-oane.* /<fr. ***ballon.***
balón[2] *s.n.* Balonzaid. • pl. *-oane.* /abr. de la ***balonzaid.***
balonà *vb. I. tr., refl.* **1** A (se) umfla, a (se) rotunji ca un balon. *Rufele întinse pe sîrmă se balonează în bătaia vîntului.* **2** (*med.*) A se umfla sau a face să se umfle din cauza acumulării de gaze de fermentaţie din intestine. *Apa minerală mă balonează.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***ballonner.***
balonáj *s.n.* (*fiz.*) Lăţime a secţiunii transversale a unui pneu aflat sub presiune maximă. • pl. *-e.* /***balon*** + *-aj.*
baionáre *s.f.* **1** Faptul de *a (se) balona.* **2** (*med.*) Meteorism. • pl. *-ări.* /v. ***balona.***
balonáş *s.n.* Dim. al lui *balon.* • pl. *-e.* /***balon*** + *-aş.*
balonát, -ă *adj.* **1** (*despre obiecte*) Care este umflat, rotunjit (ca un balon). **2** (*despre abdomen*) Care este umflat din cauza gazelor acumulate în intestine. ◆ (*despre oameni*) Care are abdomenul umflat. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***balona.***
balonét *s.n.* (*aeron.*) **1** Compartiment din interiorul unui balon sau al unui dirijabil, umplut cu un gaz mai uşor decît aerul. **2** Dispozitiv de plutire al aripilor de hidroavion. • pl. *-e.* /<fr. ***ballonnet.***
balonzáid *s.n.* **1** Ţesătură impermeabilă de bumbac, de mătase sau de material plastic. **2** Pardesiu de ploaie confecţionat dintr-o astfel de ţesătură; balon, trenci. • acc. şi *balónzaid.* pl. *-e.* /<germ. ***Ballonseide.***
balospór *s.m.* (*bot.*) Ascospor expulzat din ască. • pl. *-i.* /<fr. ***ballospore.***
balót *s.n.* **1** Pachet mare de mărfuri sau de diverse obiecte special ambalate (pentru a fi transportate). **2** Spec. Pachet de lînă, de bumbac etc. **3** Spec. Legătură mare de rufe, de haine etc. **4** *Oţel-balot* = bandă de oţel folosită la confecţionarea cercurilor de butoaie, a şinelor de roţi de căruţă, la ambalarea mărfurilor etc. • pl. *n. -uri, m. -ţi.* /<fr. ***ballot.***
balotá[1] *vb. I. tr.* (*compl. indică mărfuri, obiecte etc.*) A strînge în baloturi. • prez.ind. *-ez.* /***balot*** + *-a.*
balotá[2] *vb. I. intr.* (*mar.; despre ambarcaţii*) A se mişca într-o parte şi într-alta; a oscila. *Nava balotează în valuri.* • prez.ind. pers. 3 *-ează.* /<fr. ***ballotter.***
balotádă *s.f.* (*echit.*) Mişcare de dresaj înalt, în care calul execută cu toate picioarele deodată o săritură în sus şi înapoi, fiind suspendat în aer. • pl. *-e.* /<germ. ***Ballotade.***
balotáj *s.n.* **1** Situaţie care se creează la alegeri cînd nici unul dintre candidaţi nu întruneşte majoritatea legală de voturi. **2** Repetare a alegerilor cu candidaţii plasaţi pe primele două locuri atunci cînd nici unul nu a obţinut numărul necesar de voturi la primul scrutin. • pl. *-e.* /<fr. ***ballottage***, germ. ***Ballotage.***
balotáre[1] *s.f.* Strîngere în baloturi. • pl. *-ări.* /v. ***balota***[1].
balotáre[2] *s.f.* (*mar.*) Acţiunea de *a balota*[2] şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***balota***[2].
balotát *s.n.* Faptul de *a balota*[1]. /v. ***balota***[1].
bálsa *s.m. invar.* **1** (*bot.*) Arbore tropical din America, cu lemnul uşor şi tare, folosit la confecţionarea machetelor de avion sau de ambarcaţii, a plutelor etc. **2** Lemn foarte uşor şi tare, provenit din acest arbore. • /<fr. ***balsa***; cf. sp. *balsa.*
balsăm *s.n.* **1** Esenţă puternic parfumată, extrasă din răşinile unor arbori şi din alte substanţe vegetale sau obţinută sintetic, folosită ca preparat aromat şi curativ. ◆ Fig. Miros foarte plăcut. **2** Compus: *balsam-de-Canada* = răşină naturală, folosită la prepararea plasturilor, la lipirea lentilelor, în industria ceramică etc. **3** Substanţă aromată folosită la îmbălsămarea cadavrelor. **4** Produs cosmetic şi farmaceutic aromat, cu proprietăţi emoliente. **5** Fig. Alinare, mîngîiere, consolare. • pl. *-uri.* /<it. ***balsamo***, lat. ***balsămum.***
balsámic, -ă *adj.* **1** Care ţine de balsam, care se referă la balsam; ca de balsam; (*înv.*) balsamiu. **2** Care are proprietăţile balsamului. **3** Care conţine balsam. **4** *Oţet balsamic* = oţet aromat, produs printr-o tehnică specială, utilizat la condimentarea alimentelor. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***balsamique.***
balsamifér, -ă *adj.* (*mai ales despre arbori*) Care secretă balsam. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***balsamifère.***
balsaminacée *s.f.* (*la pl.*) Familie de plante erbacee, cu florile zigomorfe, hermafrodite, care are ca tip balsamina; (*şi la sg.*) plantă care face parte din această familie. • pl. *-cee.* /<fr. ***balsaminacées.***
balsamínă *s.f.* (*bot.*) Plantă ornamentală, originară din India, cu florile albe-roşietice sau pestriţe, aşezate la subsuoara frunzelor şi cu fructele în formă de capsulă, care se deschid brusc la atingere (*Impatiens balsamina*). • pl. *-e.* /<fr. ***balsamine.***
balsamíu, -íe *adj.* (*înv.*) Balsamic. • pl. *-ii.* /***balsam*** + *-iu.*
balsamuí *vb. IV. tr.* **1** (*înv.*) A îmbălsăma. **2** A umple aerul cu miros foarte plăcut. • prez.ind. *-iesc.* /***balsam*** + *-ui.*
bálşa *s.f.* v. balcă[2].
balt, -ă *adj.* (*înv.*) Baltic. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***balte.***
baltác *s.n.* v. baltag.
baitág *s.n.* **1** Topor mic şi uşor, cu coada lungă, uneori cu două tăişuri, care este folosit şi ca armă. **2** Lovitură aplicată cu baltagul. *I-a dat un baltag peste mînă.* **3** (*în Ev. Med., în Mold.*) Semn distinctiv al demnităţii de agă. **4** Secure (ferecată sau ţintuită) pe care o purtau haiducii. • pl. *-uri, -ge.* şi *baldác, baltác s.n.* /<tc. ***baltak.***

baltag (1)

baltagíu *s.m.* (*în trecut*) Soldat care era înarmat cu baltage. • pl. *-gii.*/<tc. ***baltacı.***
báltă *s.f.* **1** (*hidrol.*) Porţiune largă din luncă, în care apa din inundare stagnează mult, uneori tot anul, cu lacuri temporare sau permanente, cu gîrle, avînd o vegetaţie acvatică bogată şi o faună specifică; ext. lac. ◇ Expr. *A rămîne* (sau *a sta, a zăcea*) *baltă* = a fi lăsat în părăsire; a nu fi dus pînă la capăt; a fi întrerupt; a fi nerezolvat; a stagna, a nu mai înainta. *A da cu bîta în baltă* = a face o gafă. *A lăsa* (*ceva* sau *pe cineva*) *baltă* = a abandona; a nu se mai ocupa, a nu se mai interesa de cineva sau de ceva. *Voi să răspundă ceva, dar se răzgîndi, lăsă totul baltă* (SADOV.). *A o lăsa baltă* = a renunţa la... *A arunca* (sau *a azvîrli, a zvîrli*) (*cu*) *banii în baltă* = *a)* a cheltui fără socoteală, a fi risipitor; *b)* a cheltui banii pe lucruri nefolositoare şi de proastă calitate. *Cît papură în baltă* v. papură. *Cînd o cînta ştiuca în baltă* v. ştiucă. *Trosc cu bîta-n baltă!* v. trosc. *A vinde peştele din baltă* v. vinde. **2** Întindere de apă stătătoare; zonă de luncă inundabilă, cu locuri în care stagnează apa. **3** Groapă cu apă sau cu mocirlă; apa (de ploaie) dintr-o groapă. *Maşina a trecut printr-o baltă şi l-a stropit pe haine.* **4** Exager. Cantitate mare de lichid vărsat (pe jos). *Baltă de sînge.* • pl. *bălţi.* /probabil sl. veche **БЛАТО**; cf. alb. *baltë.*
bältic, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* (*la pl. m.*) Populaţie care locuieşte în una din Ţările Baltice sau în regiunile învecinate Mării Baltice; (*şi la sg.*) persoană care face parte din populaţia de bază a Ţărilor Baltice sau este originară de acolo. **2** *adj.* Care aparţine Ţărilor Baltice sau regiunilor învecinate Mării Baltice; originar din Ţările Baltice; (*înv.*) balt. ◇ *Limbi baltice* (*şi subst. f.*) = ramură de limbi indo-europene din grupul oriental, din care fac parte letona şi lituaniana. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***baltique***; cf. nm. pr. Marea *Baltică*, mare în N-E Europei.
baltístică *s.f.* Ştiinţă care se ocupă cu studiul limbilor şi literaturilor baltice. • /***balt[ic]*** + *-istică.*
balustrádă *s.f.* **1** (*constr.*) Element de construcţie folosit ca rezemătoare, mărginind o scară, un balcon etc., pentru a forma o trecere obligatorie sau pentru a împiedica prăbuşirea în gol sau ca element arhitectonic. *Balustrada cerdacului.* **2** Apărătoare care se află la marginea unei punţi de navă, a unei pasarele etc., pentru siguranţa persoanelor şi a maşinilor. • pl. *-e.* /<fr. ***balustrade.***
balústră *s.f.* v. balustru.
balústru *s.m.* **1** Fiecare dintre stîlpii (de lemn, de beton, de piatră etc.) ai unei balustrade. **2** Parte laterală a capitelului ionic. **3** Compas special pentru trasarea cercurilor foarte mici. ◇ *Compas cu balustru* v. compas. • pl. *-ştri.* şi *balústră s.f.* /<fr. ***balustre***; cf. it. *balaustro*.
balzacián, -ă *adj.* **1** Care aparţine (operei) lui Balzac, privitor la (opera lui) Balzac, care este specific operei lui Balzac. **2** În genul operei lui Balzac. • sil. *-ci-an.*

pl. *-ieni, -iene.* /nm. pr. (scriitor francez) *Honoré de* ***Balzac*** *+ -ian.*

balzacianísm *s.n.* **1** Ceea ce este specific operei lui Balzac. **2** Tendință de a prelua și de a cultiva teme, motive etc. balzaciene; imitație a operei lui Balzac. • sil. *-ci-a-.* /***balzacian*** *+ -ism.*

bam[1] *interj.* (*adesea repet.*) Cuvînt care imită sunetul unui clopot (mare). • /onomat.

bam[2] *s.n.* Metodă de prognoză în activitatea de afaceri, în tranzacțiile de bursă, bazată pe factori aleși selectiv. • /<engl. ***bam.***

bámă *s.f.* **1** (*bot.*) Plantă anuală leguminoasă, din familia malvaceelor, originară din India, cu frunzele mari, cordiforme, cu florile galbene avînd mijlocul brun sau violaceu, cu fructele în formă de capsulă, păroase, de culoare verde, comestibile (*Hibiscus esculentus*). **2** Restr. Fructul comestibil al bamei. • pl. *-e.* și (*reg.*) *bámbă s.f.* /<tc. ***bamya, bamye;*** cf. și bg. *бамя, бамия.*

bámbă *s.f.* v. bamă.

bambínă *s.f.* (*fam.*) (Apelativ hipocoristic pentru o) fată tînără. • pl. *-e.* /<it. ***bambina.***

bambíno *s.m. invar.* (*fam.*) Copil mic. • /<it. ***bambino.***

bámbu *s.m.* v. bambus.

bămbură *s.f.* (*reg.*) **1** Învălmășeală de oameni. ◇ Loc.adv. *De-a bambura* = în dezordine. ◇ Expr. *A bate bambura* = a umbla haimana. **2** Persoană care are chef de ceartă. • pl. *-e.* /cf. magh. *bámba, bámbu,* rom. *brambura.*

bámbus *s.m.* **1** (*bot.*) Nume generic pentru plantele exotice, arborescente, din familia gramineelor, cu tulpina dreaptă, lemnoasă, cilindrică, goală pe dinăuntru, înaltă pînă la 25 m, foarte rezistentă (*Bambusa*); arbore care face parte din această familie. ◆ Restr. Mugurii sau frunzele acestei plante, folosite la prepararea unor produse culinare orientale. *Salată de bambus.* **2** Restr. Tulpina bambusului, folosită ca material de construcție, la împletitul coșurilor, al rogojinilor, la confecționat mobilă, bastoane etc. • pl. *-și.* și *bámbu s.m.* /<germ. ***Bambus,*** fr. ***bambou;*** cuv. malaez.

bampír *s.m.* v. vampir.

ban[1] *s.m.* **I** (*fin.*) **1** (*mai ales la pl.*) Echivalent general al valorii mărfurilor (fiind el însuși o marfă); monedă de metal sau de hîrtie recunoscută ca mijloc de schimb și de plată. *Banii au apărut la sfîrșitul comunei primitive.* ◇ Expr. *A lua ceva de* (sau *drept*) *bani buni* = a crede că un lucru este adevărat. *Bani de buzunar* (sau *de cheltuială*) = bani destinați cheltuielilor mărunte, zilnice. *Bani gheață* (sau *buni, lichizi, gata, peșin, numărați*) = bani în numerar, disponibili, cu care se poate plăti imediat. *Călătorul cel milos a plătit în bani peșin* (GALAN). *Băiat* (sau *fecior, copil*) *de bani gata* = fiu (copil) de oameni bogați care face cheltuieli extravagante cu banii primiți sau moșteniți de la părinți; ext. om cheltuitor, risipitor. *A trăi* (*pe lîngă cineva*) *ca banul cel bun* = a se bucura de mare considerație (din partea cuiva), a fi foarte prețuit de cineva. (*pop., fam.*) *A umbla cu doi bani în trei pungi* = a încerca să înșeli (pe cineva cu ceva). (*reg.*) *A fi în banii lui* = a nu fi în pagubă. *Trai, neneaco, cu banii babachii* v. babacă. *A bate bani* v. bate. *Bani cash* v. cash. *A depune bani* v. depune. *Bani grei* v. greu. *A avea bani groși* v. gros. *A împinge bani groși* v. gros. *A împinge* (cuiva) *bani* v. împinge. *A trăi ca banul în punga săracului* v. pungă. *A tăia bani* v. tăia. *A trage banul prin barbă* v. trage. *A împrumuta* (sau *a lua*) *bani țigănești* v. țigănesc. *A ușura* (pe cineva) *de bani* v. ușura. **2** Unitate monetară și monedă, egală cu a suta parte dintr-un leu; restr. monedă de cea mai mică valoare. *O pîine costă 80 de bani.* ◇ Zic. *Ai dat un ban să te prinzi în danț și nu poți scăpa să dai un sfanț* v. sfanț. ◇ Expr. *A nu face* (ori *a nu plăti*) *un ban* (*chior*) sau *doi bani* = a nu valora nimic, a nu avea nici o valoare. *A nu da doi bani pe cineva* (sau *pe ceva*) = a disprețui, a nu aprecia pe cineva sau ceva. *A da bani pe miere* v. miere. *Tot doi bani și un ort* v. ort. *A nu-i face pielea* (*nici*) *doi bani* (sau *nici o ceapă degerată*) sau *a nu-i plăti pielea* (*nici*) *un ban* v. piele. *Zero lei, zero bani* v. zero. ◆ *Ban roșu* = monedă care valora un sfert dintr-un ban vechi. **3** (*la pl.*) Avere în numerar. *Cum să nu cheltuiască, că doar nu dă din banii lui.* ◇ Expr. *A face bani* = a agonisi bani; a cîștiga bani; a face avere. *A fi plin* (ori *doldora*) *de bani* sau *a se culca pe bani, a se juca cu banii* = *a*) a fi foarte bogat; *b*) a nu da importanță banilor. *A avea bani* (*strînși*) *la ciorap* (ori *la saltea*) sau *a strînge bani la ciorap* (ori *la saltea*), *a strînge bani albi pentru zile negre* = *a*) a avea sau a strînge economii; a economisi; *b*) ext. a fi zgîrcit. *A fi* (sau *a lăsa pe cineva*) *în banii lui* = a fi (sau a lăsa pe cineva) liber să facă ce vrea. *A arunca* (sau *a azvîrli, a zvîrli*) (*cu*) *banii pe fereastră* v. fereastră. *A*(*-și*) *mînca banii cu lingura* (sau *cu linguroiul*) v. mînca. *A scutura* (pe cineva) *de bani* v. scutura. *A ședea pe bani* v. ședea. *A tremura după bani* v. tremura. *A arunca* (*cu*) *banii în vînt* v. vînt. **4** (*înv., reg.*) Măsură echivalentă cu jumătate de gram de aur. **II 1** Compus: (*bot.; reg.*) *banul-popii* = *a*) gălbenele (*Lysimachia punctata*); *b*) drețe (*Lysimachia nummularia*). **2** (*biol.*) Bănuț. • pl. *-i.* /etimol. nec.

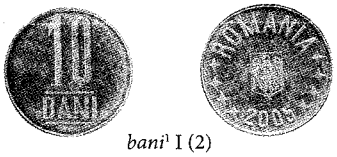

bani[1] I (2)

ban[2] *s.m.* **I** (*în Ev. Med.*) **1** (*în Ungaria*) Guvernator al unei regiuni de graniță. **2** (*la slavii de sud*) Titlu purtat de unii demnitari cu atribuții politice, administrative, judecătorești și militare. ◆ Persoană care avea acest titlu. **3** (*în Țara Rom.*) Rang de mare dregător după sec. 15. ◆ Persoană care avea acest rang. **4** (și *mare ban*) Titlu purtat de boierul care guverna Banatul Severinului și apoi Oltenia (sfîrșitul sec. 15–1831). ◆ Boier care purta acest titlu și care era primul demnitar după domn, în ierarhia dregătorilor. ◇ Expr. *Voia la dumneata* (*ca la banul Ghica*) v. voie. **5** (*în Mold.*) Dregător domnesc (în sec. 17). **II** Compus: (*pop.*) *banul-Mărăcine* = dans popular asemănător cu hora. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-i.* /cf. magh. *bán,* srb. *ban.*

banál, -ă *adj.* **1** (*despre realizări, creații etc. ale oamenilor*) Care este lipsit de originalitate, care nu se distinge prin nimic. *Un volum de poezii banale.* **2** (*despre situații, fapte etc.*) Care este comun, obișnuit, de mică importanță. *Nu a impresionat pe nimeni cu soluția banală propusă.* ◆ Care este cunoscut de toată lumea. *La teză s-a dat o problemă banală.* **3** (*despre persoane sau despre viața, existența lor*) Care este lipsit de strălucire, de farmec. *Un tînăr banal și plictisitor.* ◆ (*despre înfățișarea oamenilor*) Care nu are nimic deosebit, atractiv. *Are un chip banal, inexpresiv.* **4** (*despre mărfuri*) Care este de proastă calitate. *Folosea un parfum banal.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***banal.***

banalitáte *s.f.* **1** Caracterul a ceea ce este banal; fel de a fi comun, lipsit de originalitate. *Criticii au observat banalitatea muzicii de film.* **2** Concr. Lucru obișnuit, comun. *Nu pierde timpul cu banalități.* ◆ Vorbă, idee etc. banală. *Spune numai banalități.* **II** (*în Ev. Med., în Europa Apuseană*) Cedare de către senior a dreptului de folosire a unor utilități proprii în favoarea comunității. • pl. *-ăți.* /<fr. ***banalité.***

banalizá *vb. I. refl., tr.* A deveni sau a face să devină banal. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***banaliser.***

banalizáre *s.f* Acțiunea de *a* (*se*) *banaliza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***banaliza.***

banalizát, -ă *adj.* **1** Care a devenit banal. **2** (*ferov.*) *Linie banalizată* = linie pe care trenurile pot circula (în anumite condiții) în ambele sensuri. • pl. *-ți, -te.* /v. ***banaliza.***

banán *s.m., adj.invar., s.n. invar.* **1** *s.m.* (*bot.*) Arbore tropical, cu tulpina cărnoasă, cu frunzele late și lungi, cu fructele comestibile, care cresc în ciorchini mari (*Musa paradisiaca*); bananier. **2** *adj.invar., s.n. invar.* (De) culoare galbenă (ca banana) cu nuanțe de verzui sau portocaliu. • pl. *m. -i.* /de la ***banană,*** prin derivare regresivă.

banánă *s.f.* **1** (*bot.*) Fruct al bananului, care are culoarea galbenă, forma lunguiață și miezul făinos, zaharos și aromat. **2** (*tehn.*) Piesă metalică, de forma unei fișe mici, acoperită parțial sau total cu un manșon izolant, care se montează, de obicei, la capătul unui cordon electric, pentru a stabili un contact conductiv amoviabil sau pentru a permite trecerea unui semnal digital, optic etc. • pl. *-e.* /<fr. ***banane.***

bananiér *s.m.* (*bot.*) Banan (*Musa paradisiaca*). • sil. *-ni-er.* pl. *-i.* /<fr. ***bananier.***

banát *s.n.* **1** Dregătoria de ban. **2** Rang de ban în ierarhia boierească. **3** Provincie sau ținut administrat de un ban. **4** Numele unui dans popular, asemănător cu brîul. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-e.* /***ban***[2] *+ -at.*

banatít *s.n.* (*geol.*) Rocă eruptivă, cu structură granitică, formată la sfîrșitul cretacicului în Banat și în Munții Apuseni, care se utilizează ca material de construcție. • pl. *-e.* /<fr. ***banatite;*** cf. nm. pr. *Banat,* provincie istorică în România.

bánă *s.f.* Bucată de lemn, de plută, de tablă, folosită de pescari pentru a marca locul unde au pus carmacele. • pl. *-e.* /etimol. nec.

banc[1] *s.n.* **I 1** (*geomorf.*) Îngrămădire de nisip, pietriș sau nămol, formată pe fundul mărilor ori al apelor curgătoare, care ajunge uneori pînă la suprafața apei, periclitînd navigația. *Barca s-a izbit într-un banc de nisip.* **2** Grup mare de pești sau de scoici, care apar în diferite perioade ale anului într-un anumit loc. **3** *Banc de gheață* = masă uriașă de gheață plutitoare, care se întîlnește în mările polare. *Banc de ceață* = ceață care apare pe suprafețe restrînse, sub influența condițiilor locale. **II 1** (și *banc de lucru*) Masă sau platformă special amenajată, pe care pot fi montate dispozitive, utilaje, instalații folosite pentru efectuarea unor operații caracteristice unei profesii manuale. *Banc de tîmplărie.* **2** *Banc de probă* = instalație pentru controlul calității tehnice ale unor motoare. **3** Postament, suport care susține o mașină-unealtă. **4** Banchetă la ambarcații mici. • pl. *-uri.* /<fr. ***banc.***

banc[2] *s.n.* **1** Numele unui joc de cărți. **2** (*fam.*) Scurtă anecdotă glumeață. ◆ Ext. Minciună. • pl. *-uri.* /<germ. ***Bank.***

banc[3] *s.n.* v. bancă[1].

bancagiu *s.m.* (*fam.*) Persoană care spune bancuri. • pl. *-gii.* /***banc***[2] *+ -agiu.*

báncaizăn *s.n.* **1** Bucată de fier fixată la bancul tîmplarului, care servește ca opritor al scîndurilor date la rindea. **2** Piesă de fier cu care se fixează în perete un dulap, o bibliotecă etc. • pl. *-e.* /<germ. ***Bankeisen.***

bancár, -ă *adj.* (*fin.*) Care aparține băncii, privitor la bancă, specific băncii. ◇ *Capital bancar* = capital bănesc de care dispun băncile și din care se acordă împrumuturi cu dobîndă. *Concern bancar* v. concern. *Consorțiu bancar* v. consorțiu. *Cont bancar* v. cont. *Credit bancar* v. credit. *Depozit bancar* v. depozit. *Garanție bancară* v. garanție. *Interdicție bancară* v. interdicție. *Împrumut bancar* v. împrumut. • pl. *-i, -e.* /<it. ***bancario,*** fr. ***bancaire.***

báncă[1] *s.f.* **1** Scaun lung și îngust, cu sau fără spetează, pentru două sau mai multe persoane. ◇ = *Banca apărării* = locurile dintr-o sală de tribunal destinate avocaților care apără pe acuzați. *Banca acuzaților* = locurile dintr-o sală de tribunal ocupate de acuzați. *Bancă ministerială* v. ministerial. **2** Scaun (cu pupitru în față) pe care stau elevii în clasă. ◇ Loc.adv. (*De*) *pe băncile școlii* = (de) la școală, din (sau în) timpul petrecut la școală. ◇ Expr. *A sta* (sau *a rămîne*) *în banca sa* = *a*) a sta pasiv, la locul lui, indiferent față de orice inițiativă; *b*) a fi docil. **3** (*mar.*) *Banca catargului* = banca unei ambarcații prin care trece catargul. • pl. *bănci.* și (*reg.*) *banc s.n.* /<fr. ***banc,*** germ. ***Bank,*** ngr. ***μπάγκος.***

báncă[2] *s.f.* **1** (*fin.*) Instituție financiară care execută operații de plată și de credit (și organizează circulația bănească). ◇ *Bancă de emisiune* = bancă învestită de autoritatea de stat cu dreptul de a emite bancnote. *Bancă comercială* (sau *de depozit*) = bancă specializată în păstrarea temporară a capitalurilor disponibile, în acordarea de credite și în efectuarea de operații de comision. *Bancă de credit ipotecar* = bancă specializată în acordarea de împrumuturi (pe termen lung), garantate cu bunuri imobiliare, pentru achiziția de locuințe, de terenuri etc. *Bancă de investiții* = bancă specializată, prin care se constituie, la dispoziția clienților, fondurile necesare pentru lucrările de reconstrucție și de investiții. *Bilet de bancă* v. bilet. **2** (*inform.*) *Bancă de date* (sau *de informații*) = set

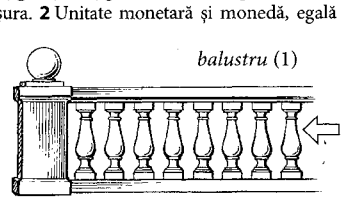

balustru (1)

(mare) de informații stocate pe suport electronic și apelate prin intermediul calculatorului; bază de date. **3** (*med.*) *Bancă de organe* = laborator în care se asigură prezervarea în condiții riguroase a unor țesuturi, a sîngelui sau a unor organe în vederea trasplantării. **4** (*la unele jocuri de cărți*) Sumă pe care bancherul o ține în fața lui pentru a plăti cîștigurile celorlalți jucători. ◇ Expr. *A sări* (sau *a face să sară*) *banca* (*în aer*) = a cîștiga întreaga sumă existentă în joc. *A sparge banca* = a cîștiga (dintr-o dată) toți banii puși în joc de bancher. • pl. *bănci*. /<it. ***banca***, fr. ***banque***, germ. ***Bank***, ngr. ***μπάγκα***, engl. ***bank***.

bancărută *s.f.* v. bancrută.

banchér *s.m.* **1** (*fin.*) Posesor de capital bănesc, care, cu titlu de împrumut și în schimbul unei dobînzi sau al unei părți din profit, pune capitalul său la dispoziția altor persoane sau instituții. **2** (*fin.*) Proprietar sau mare acționar al unei bănci. **3** (*la unele jocuri de cărți*) Persoană care conduce jocul și dispune de o sumă suficientă de bani pentru a acoperi mizele celorlalți jucători. • pl. *-i*. și (*înv.*) *banchiér s.m.* /<fr. ***banquier***, it. ***banchiere***, germ. ***Bankier***, ngr. ***μπαγκ(ι)έρης***.

bancherésc, -eáscă *adj.* (*înv.*) Care aparține bancherului, specific bancherului. • pl. *-ești*. /***bancher*** + *-esc*.

banchét[1] *s.n.* **1** Masă festivă, dată în cinstea unei persoane sau cu prilejul unui eveniment deosebit; festin. **2** Fig. *Banchetul vieții* (sau *lumii*) = plăcerile vieții. • pl. *-e*, (*înv.*) *-uri*. /<fr. ***banquet***, germ. ***Bankett***.

banchét[2] *s.n.* v. banchetă.

banchétă *s.f.* **1** Bancă mică (capitonată), fără spetează. **2** Bancă sau canapea montată în vehicule. ◆ Spec. Canapea în compartimentele vagoanelor de cale ferată. **3** Porțiune orizontală, relativ îngustă, în formă de treaptă, amenajată în lungul unui terasament sau al unui taluz, pentru a-i spori stabilitatea. ◆ Rambleu format din excedentul de material excavat. **4** (*hidrotehn.*) Construcție accesorie a unui dig. **5** (*milit.*) *Banchetă de tragere* = bandă îngustă de teren sau de zidărie pe care stau trăgătorii, la adăpostul parapetelor lucrărilor de fortificații. **6** (*echit.*) Obstacol natural format dintr-o movilță acoperită cu iarbă. **7** (*geomorf.*) *Banchetă litorală* = platformă de abraziune foarte îngustă care se formează la piciorul unei faleze stîncoase în timpul fluxului sau al furtunilor. • pl. *-e*. și (*înv.*) *banchét s.n.* /<fr. ***banquette***.

banchiér *s.m.* v. bancher.

banchína *s.f.* Grindă de lemn așezată pe sol, pe care se sprijină stîlpii unei schele. • pl. *-e*. /<it. ***panchina***, ***banchina***.

banchíst, -ă *s.m., s.f.* (*fam.*) Persoană care creează sau povestește glume, bancuri. • pl. *-iști, -iste*. /***banc***[2] + *-ist*.

banchíză *s.f.* **1** (*geomorf.*) Îngrămădire de ghețuri plutitoare, formate în regiunile polare, de-a lungul țărmurilor mărilor. **2** (*miner.*) Picior de susținere, construit la baza unui puț de mină în curs de săpare, care sprijină zidăria de deasupra, pînă cînd aceasta face priză. • pl. *-e*. /<fr. ***banquise***.

bancnótă *s.f.* (*fin.*) Hîrtie-monedă emisă de o bancă (națională), folosită ca mijloc de plată. • pl. *-e*. /<germ. ***Banknote***, fr. ***bank-note***, engl. ***banknote***.

bánco *s.n. invar.* **1** (*la unele jocuri de cărți*) Totalitatea mizelor depuse de jucători. **2** Expr. *A face banco* = (*la jocul de bacara*) a susține singur miza jocului împotriva băncii. • /<it., fr. ***banco***.

bancocrát, -ă *s.m., s.f.* Adept al bancocrației. • pl. *-ți, -te*. /<fr. ***bancocrate***.

bancocrație *s.f.* Afirmare puternică a puterii politice a capitalului bancar. • pl. *-ii*. g. -d. *-iei*. /<fr. ***bancocratie***.

bancomát *s.n.* Automat securizat aparținînd unei bănci, care eliberează bani în numerar persoanelor fizice sau permite plata unor facturi, accesul la cont făcîndu-se pe baza unui card magnetic. • pl. *-e*. /<fr., it. ***bancomat***, den. com.

bancrút *s.m.* (*fin.*) Bancrutar. • pl. *-ți*. /<germ ***Bankrott***.

bancrutá *vb. I. intr.* (*fin.*) A da faliment. • prez.ind. *-ez*. /<germ. ***bankrottieren***.

bancrutár, -ă *s.m., s.f.* (*fin.*) Persoană care a dat faliment; bancrut. • pl. *-i, -e*. /***bancrută*** + *-ar*, după fr. *banqueroutier*.

bancrútă *s.f.* (*fin.*) Faliment al unei firme, instituții etc., însoțit de nereguli financiare făcute în dauna creditorilor, prin proastă administrare sau prin operațiuni frauduloase. ◇ *Bancrută simplă* = bancrută determinată de proastă gestiune, care este considerată delict. *Bancrută frauduloasă* = bancrută determinată de fraudă, care este considerată infracțiune. • pl. *-e*. și (*înv.*) *bancărútă s.f.* /<fr. ***banqueroute***, it. ***bancarotta***.

bancurist *s.m.* (*glum.*) Persoană care face glume, bancuri. • pl. *-iști*. /***bancuri***, pl. lui *banc*[2] + *-ist*.

band *s.n.* [bend] (*muz.*) Bandă. • /<engl. ***band***.

bánda[1] *interj.* (*mar.*) Comandă de rotire a cîrmei la maximum. • /<it. ***banda***.

bandá[2] *vb. I. refl.* (*mar.; despre nave*) A se înclina pe un bord din cauza vîntului sau a depozitării defectuoase a încărcăturii. • prez.ind. pers. 3 *-ează*. /cf. it. *bandare*, fr. *bander*.

bandăgiu *s.n.* v. bandaj.

bandáj *s.n.* **I** (*med.*) **1** Bandă (de tifon) care este aplicată pe un segment al corpului în scopul menținerii unui pansament, realizării unei compresiuni, imobilizării unei fracturi sau luxații, menținerii unui mediu steril etc. **2** Pansament. **3** *Bandaj pentru hernie* = cerc de oțel elastic, îmbrăcat în pînză și cu o perniță la capăt, care apasă pe locul unei hernii inghinale. **II 1** Față de pînză cu care boxerii își înfășoară pumnii pe sub mănuși. **2** Fișie de cauciuc care învelește mînerul diferitelor aparate sportive, pentru evitarea alunecării din mînă. **3** Coroană inelară de oțel sau de cauciuc, care se montează pe obada unei roți de vehicul pentru a o proteja. **4** Căptușeală în forma unei benzi care se înfășoară pe o țeavă, pe o vargă de metal etc. **5** Inel de sîrmă cu care se consolidează înfășurările rotoarelor mașinilor electrice. **6** (*miner.; la pl.*) Dulapi laterali așezați în lungul unui tunel sau al unei galerii; căptușeală. • pl. *-e*. și (*înv.*) *bandágiu s.n.* /<fr. ***bandage***.

bandajá *vb. I. tr., refl.* A(-și) aplica un bandaj. • prez.ind. *-ez*. /***bandaj*** + *-a*.

bandajáre *s.f.* Acțiunea de *a (se) bandaja* și rezultatul ei; aplicare a unui bandaj . • pl. *-ări*. /v. ***bandaja***.

bandaját, -ă *adj.* Pe care s-a aplicat un bandaj. • pl. *-ți, -te*. /v. ***bandaja***.

bandajíst *s.m.* (*înv.*) Fabricant sau vînzător de bandaje. • pl. *-iști*. /<fr. ***bandagiste***.

bándă[1] *s.f.* **1** Grup, ceată de răufăcători care acționează sub conducerea unui șef; clică, șleahtă. *Bandă de hoți*. **2** (*fam., glum.*) Grup de prieteni (care sînt mereu împreună). **3** (*muz.*) Ansamblu muzical instrumental; band. **4** (*fam.*; și *bandă militară*) Fanfară. **5** (*înv.*) Ceată de soldați aflați sub aceeași bandieră. • pl. *-e*. /<fr. ***bande***, germ. ***Bande***, it. ***banda***; cf. și engl. *band*.

bándă[2] *s.f.* **1** Fișie flexibilă (de material textil, metal, cauciuc, hîrtie etc.), de grosime mică, avînd lungimea mult mai mare decît lățimea, cu care se leagă, se înfășoară, se întărește etc. ceva; bantă. ◇ *Bandă adezivă* v. adeziv. **2** Fișie cu care se împodobește (pe margini) un obiect de îmbrăcăminte. **3** (*anat.*) Fișie de țesut în formă de panglică sau de cordon care leagă sau unește două organe. ◆ (*biol.*) Parte a cromozomului, clar evidențiată, de culoare mai închisă sau mai deschisă. **4** *Bandă rulantă* (sau *de transport, continuă*) = fîșie lată de piele, de cauciuc, de plăci metalice etc., pe care se transportă automat bagaje, materiale, piese fabricate ori în curs de fabricație, persoane; conveier. *Bandă rulantă-școală* = sistem de organizare a producției pe bandă, în scopuri didactice. *Lucru* (sau *producție*) *pe* (sau *în*) *bandă* (*rulantă*) = lucru (sau producție) în flux, care, pentru a trece de la o fază sau de la o operație a ciclului de fabricație la alta, folosește banda rulantă. *Bandă transportoare* v. transportor. ◇ Fig. *Școala scoate absolvenți be bandă rulantă*. **5** *Bandă izolantă* (sau *izolatoare, de izolație*) = fișie de țesătură de bumbac sau de mătase, simplă sau impregnată, uleiată ori cauciucată, cu care se izolează electric conductoarele și înnădirile sau se consolidează înfășurările electrice. **6** (și *bandă magnetică*) Fișie din material plastic pe care este dispersată uniform o pulbere feromagnetică fină, folosită pentru înregistrarea magnetică a semnalelor, a informațiilor etc. ◇ *Bandă de magnetofon* (sau *de casetofon*) = bandă magnetică pe care se imprimă și de pe care se pot reproduce sunete cu ajutorul magnetofonului (sau al casetofonului). ◇ *Bandă etalon* = bandă magnetică cu înregistrări speciale pentru reglarea sau verificarea parametrilor unui magnetofon sau ale unui magnetoscop. **7** *Bandă de imagini* = peliculă cinematografică. ◇ *Bandă sonoră* = coloana sonoră a unei pelicule cinematografice. **8** *Bandă desenată* = serie de desene, însoțite de un text scurt. **9** *Bandă de circulație* = fîșie lungă, delimitată din partea carosabilă a unui drum, rezervată circulației în același sens (a unui singur șir de vehicule). **10** Fiecare dintre marginile elastice ale unei mese de biliard. **11** (*herald.*) Figură diagonală care unește unghiul drept de sus al unui scut cu unghiul stîng de jos. **12** Margine a pistei de popice. ◇ Expr. *A da* (sau *a lua*) *banda* = a atinge cu bila marginea pistei popicelor. **13** Șină care leagă cele două țevi ale unei puști de vînătoare. **14** (*electron.*) Grup de frecvențe vecine sau apropiate ale unei radiații electromagnetice ori sonore. **15** (*mar.*) Înclinare a unei nave pe un bord din cauza vîntului sau a depozitării defectuoase a încărcăturii. • pl. *benzi*. /<fr. ***bande***, germ. ***Band***.

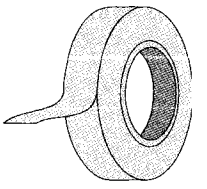

bandă izolantă

bandcerămică *s.f.* Ceramică neolitică din Europa, care se caracterizează prin decorul de benzi incizate, excizate sau pictate. • /<germ. ***Bandkeramik***.

bandelétă *s.f.* **1** Bentiță. **2** (*anat.*) Mănunchi de fibre conjunctive sau nervoase. • pl. *-e*. /<fr. ***bandelette***.

banderíe *s.f.* **1** (*în Ev. Med.*) Ceată de oameni înarmați care însoțeau un nobil. **2** (*milit.*) Detașament de infanterie. • pl. *-ii*. g. -d. *-iei*. /<fr. ***banderie***.

banderíla *s.f.* Suliță mică, împodobită cu fîșii de pînză multicolore, pe care toreadorii o înfig în ceafa sau în spatele taurului, pentru a-l înfuria. • pl. *-e*. /<fr ***banderille***; cf. sp. *banderilla*.

banderiliér *s.m.* Toreador care înfige banderilele în ceafa sau în spatele taurului. • sil. *-li-er*. pl. *-i*. /<fr., sp. ***banderillero***.

banderolá *vb. I. tr.* A aplica o banderolă pe o carte, pe o cutie etc. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***banderoler***.

banderólă *s.f.* **1** Fișie de hîrtie petrecută (sau lipită) în jurul unui ambalaj sau pe locul lui de deschidere, pentru a împiedica desfacerea lui, ca mijloc de control al integrității mărfii ambalate etc. **2** Bandă de hîrtie care împiedică deschiderea unui volum recent apărut sau leagă mai multe volume ale unei lucrări și pe care se imprimă, de obicei, reclama editurii. **3** Brasardă în jurul brațului unei persoane. *Greviștii purtau banderolă albă pe brațul stîng*. **4** Steguleț care servește ca semn distinctiv (prins în vîrful unei lănci, al unui catarg etc.). **5** (*a. plast.*) Fișie pictată sau sculptată (cu o inscripție) care este pusă în mîna unor personaje sau care încadrează o figură. *Icoanele aveau în partea superioară banderole arcuite*. • pl. *-e*. /<fr. ***banderole***.

bandiéră *s.f.* **1** Steag al unei țări înălțat pe navele sale și pe clădirile unde se află rezidenții ei în străinătate. ◆ Steguleț folosit pe vapoare, la diferite semnalizări. **2** Steag al unei unități militare. **3** (*înv.*) Steag, drapel. • sil. *-di-e-*. pl. *-e*. și *badiéră s.f.* /<it. ***bandiera***, fr. ***bandiere***, ngr. ***μπαντιέρα***.

bandít *s.m.* **1** Persoană care face parte dintr-o bandă de răufăcători; tîlhar. ◇ *Bandit de drumul mare* v. drum. **2** Ext. Persoană care comite o infracțiune (gravă). **3** (*fam.*) Ticălos. • pl. *-ți*. /<fr. ***bandit***, it. ***bandito***, germ. ***Bandit***.

banditésc, -eáscă *adj.* De bandit; tîlhăresc. • pl. *-ești*. /***bandit*** + *-esc*.

banditéște *adv.* Ca bandiții. • /***bandit*** + *-ește*.

banditísm *s.n.* Atitudine, comportare, faptă de bandit. • /<fr. ***banditisme***.

bandleader ['bend,lider] *s.m.* (*muz.*) **1** Conducător al unei formații instrumentale. **2** Șef de orchestră. • pl. *-i*. /<engl. ***bandleader***.

bándol *subst.* (*reg.*) Cîrpă, obială. • /cf. pol. *bandela*.

bandólă *s.f.* (*muz.*) Instrument muzical cu coarde, asemănător cu bandura. • pl. *-e*. /<sp. ***bandola***.

bandoneón *s.n.* (*muz.*) Acordeon mic hexagonal. • pl. *-oane*. /<fr. ***bandonéon***.

bandotecár, -ă *s.m., s.f.* Persoană care are în grijă o bandotecă. • pl. *-i, -e*. /***bandotecă*** + *-ar*.

bandotécă *s.f.* Colecție de benzi (de magnetofon). ◆ Mobilă, cameră în care se păstrează o astfel de colecție. • pl. *-ci*. /<germ. ***Bandoteck***.

bandóu *s.n.* **1** Panglică legată în jurul capului sau al frunții. **2** Șuviță de păr. **3** (*arhit.*) Boltă îngustă care formează ancadramentul intrării într-un tunel.

◆ Mulură orizontală ieșită ușor în relief. • pl. *-uri.* /<fr. ***bandeau.***

bandúlă *s.f.* (*mar.*) Piesă de lemn, în formă de pară, îngreuiată cu plumb și fixată la capătul unei frînghii subțiri, care se aruncă pe țărm, pentru a se lega de ea și a se trage parîmele de acostare. • pl. *-e.* /<it. ***bandola.***

banduliéră *s.f.* Bandă de pînză, de piele etc., pusă de-a curmezișul pieptului, de la umăr la coapsa opusă, pentru a susține sabia, pușca etc. <> Loc.adv. *În bandulieră* = purtat de-a curmezișul pieptului sau al spatelui. • sil. *-li-e-.* pl. *-e.* /<fr. ***bandoulière.***

bandurăr *s.m.* (*muz.; înv.*) Bandurist. • pl. *-i.* /***bandură***[2] + *-ar.*

bandúră[1] *s.f.* (*reg.*) **1** Cîrpă de pînză groasă și aspră (de șters praful). **2** (Epitet pentru o) femeie de moravuri ușoare. • pl. *-e.* /cf. *bandol.*

bandúră[2] *s.f.* (*muz.*) Instrument muzical popular ucrainean, asemănător cu o chitară cu gîtul scurt, prevăzut cu 8 pînă la 24 de coarde, care emite sunete prin ciupire. • pl. *-i.* /<ucr. ***бандура.***

banduríst, -ă *s.m., s.f.* (*muz.*) Cîntăreț din bandură; (*înv.*) bandurar. • pl. *-iști, -iste.* /***bandură***[2] + *-ist.*

bandy ['bendi] *s.n.* (*sport*) Hochei pe gheață care se practică cu mingea în loc de puc, pe un teren de fotbal (în țările scandinave). • /<engl. ***bandy.***

bándzeg *s.n.* Fierăstrău cu o pînză lată de oțel. • pl. *-uri.* /<germ. ***Bandsäge.***

bang[1] *interj.* (*adesea repet.*) Cuvînt care imită sunetul produs de un clopot sau prin lovirea unui obiect metalic; dang. • pl. *-uri.* /onomat.; cf. engl., fr. *bang.*

bang[2] *s.n.* (*fiz.*) *Bang sonic* = zgomot puternic produs în momentul în care un corp în mișcare depășește viteza sunetului. • /<engl. *[sonic] **bang.***

bángăt *s.n.* (*pop.*) Dangăt. • pl. *-e.* /***bang*** + *-ăt.*

banián *s.m.* (*bot.*) Smochin cu numeroase rădăcini adventive aeriene, verticale, răspîndit în India; smochinul pagodelor. • sil. *-ni-an.* pl. *-ieni.* /<fr. ***banian***; cuv. hindi.

baniéră *s.f.* (*în Ev. Med.*) **1** Steag sub care se adunau navele unui senior. ◆ Stindard în formă trapezoidală, pe corăbii. **2** Unitate militară. • sil. *-ni-e-.* pl. *-e.* /<fr. ***bannière.***

bániță *s.f.* **1** (*în trecut*) Unitate de măsură de capacitate pentru cereale, a cărei valoare a variat (în provinciile românești) între 21 și 34 l. **2** Vas special (din doage) cu această capacitate; conținutul unui asemenea vas. <> Expr. *A avea capul cît banița* sau *a avea capul baniță* = *a*) a avea dureri de cap; *b*) a fi mahmur (după o petrecere). (*reg.*) *A da cu banița și a scoate cu ciurul* (sau *cu lingura*) = a da mulți bani împrumut și a-i primi foarte greu înapoi. • pl. *-e.* /<bg. ***баница.***

banjó *s.n.* (*muz.*) Instrument muzical cu coarde, asemănător cu mandolina, originar din N Africii, care are cutia de rezonanță rotundă, făcută din piele, cu gîtul lung, cu 5 pînă la 9 coarde, și care emite sunete prin ciupire. • pl. *-uri.* /<fr. ***banjo***; cuv. amerindian.

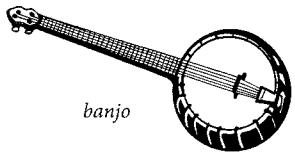

banjo

banjoíst, -ă *s.m., s.f.* (*muz.*) Cîntăreț la banjo. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***banjoïste.***

banking ['benkiŋ] *s.n.* (*fin.*) Activitate bancară. <> *Internet banking* = efectuare de operații bancare la distanță prin intermediul internetului. *Principiu banking* = ansamblu de idei privind politica monetară, reprezentat de un grup de economiști englezi din sec. 19, care susțineau că mijloacele de circulație nu se pot reduce numai la aur, ci trebuie completate cu banii de credit emiși de bănci pe baza scontării polițelor comerciale. • /<engl. ***banking.***

banner ['benər] *s.n.* **1** Bucată mare de pînză, material plastic etc., suspendată deasupra unei străzi importante, pe o clădire etc., pe care se inscripționează un slogan, titlul și data unei manifestări, numele unui produs etc. **2** (*inform.*) Inserție publicitară pe o pagină de internet, formată, în general, dintr-o imagine sau dintr-o animație cu un link la site-ul produsului căruia i se face reclamă. • pl. *-e.* /<engl. ***banner.***

bántam *s.m.* **1** (*ornit.*) Rasă de găini pitice, originare din insula Java, ai cărei cocoși sînt folosiți pentru lupte; exemplar care aparține acestei rase. **2** (*sport*) Categoria „cocoș" la box (în care sînt încadrați boxerii cu o greutate între 51 și 54 kg). • pl. *-i.* /<engl. ***bantam.***

bántă *s.f.* **1** Bandă[2]. **2** Fîșie de pînză cusută pe marginea gulerului și a mînecilor cămășilor. **3** (*înv.*) Șină de metal cu care se strîngeau baloturile de mărfuri pentru expediere. **4** (*înv.; la pl.*) Cătușe, obezi. • pl. *benți, bente.* /<rus. ***бант(а).***

bántu *s.m. invar., adj.invar.* **1** *s.m. invar.* Populație africană negroidă, de o mare diversitate antropologică, din Africa Ecuatorială și Meridională. **2** *adj.invar.* Care se referă la populația bantu, specific pentru populația bantu. **3** *adj.invar.* (*lingv.*) *Limbi bantu* = grup mare de limbi aglutinante negroafricane, din Africa Centrală și Meridională, cu structură gramaticală și lexic apropiate. • acc. și *bantú.* /<fr. ***bantou.***

bantustán *s.n.* Regiune, teritoriu etc. rezervat negrilor sub regimul rasist din Republica Africa de Sud. • pl. *-e.* /<eng. ***bantustown.***

bantustanizáre *s.f.* Politică a regimului rasist din Republica Africa de Sud, care urmărea izolarea negrilor în bantustane. <> Fig. *S-a opus bantustanizării unei țări europene.* • pl. *-ări.* /***bantustan*** + *-izare.*

baobáb *s.m.* (*bot.*) Arbore tropical din Africa și Asia, înalt de 12-22 m, cu circumferința trunchiului pînă la 48 m, cu ramurile foarte mari, cu tulpina ajungînd pînă la un diametru de 20 m, cu fructele mari, lunguiețe, numite pîinea maimuțelor (*Adansonia digitata*). • pl. *-i.* și *boabáb s.m.* /<fr. ***baobab***; cuv. ar.

baobab

baptísm *s.n.* (*relig.*) Doctrină și confesiune creștină protestantă, care consideră că botezul trebuie să fie acordat numai adulților ce se căiesc de păcatul originar. *Baptismul a fost fondat în Anglia, la începutul sec. 17.* • /<fr. ***baptisme.***

baptismál, -ă *adj.* (*bis.*) Care servește pentru botez. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***baptismal.***

baptíst, -ă *s.m., s.f., adj.* (*relig.*) **1** *s.m., s.f.* Adept al baptismului. **2** *adj.* Care aparține baptismului sau baptiștilor, privitor la baptism sau la baptiști. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***baptiste.***

baptistér *s.n.* v. baptisteriu.

baptistériu *s.n.* **I** (*bis.*) **1** Edificiu special construit lîngă o biserică catolică, destinat oficierii botezului. **2** Spațiu, capelă în interiorul unei biserici catolice unde se oficiază botezul. **3** (*în trecut; la catolici*) Vas din piatră, marmură etc., amplasat în biserică, în care se botezau copiii. **II** (*ist.*) Bazin de înot în termele antice. • pl. *-ii.* și *baptistér s.n.* /<lat. ***baptisterium***; cf. și fr. *baptistère*, it. *battistero.*

bar[1] *s.m.* (*fiz.*) Unitate de măsură a presiunii atmosferice, egală cu un milion de barii. • pl. *-i.* /<fr. ***bar***; cf. gr. *βάρος* „greutate".

bar[2] *s.n.* **1** Local în care se vînd băuturi alcoolice, cafea etc. și în care consumatorii sînt serviți stînd în picioare sau pe scaune înalte, în fața unei tejghele sau pe scaune la mese. <> *Bar-cafea* = bar în care se bea cafea; café-bar. *Bar-discotecă* = bar cu specific de discotecă; disco-bar. **2** Restr. Tejghea (special amenajată) în localurile publice sau în casele cu arhitectură modernă, la care se prepară și se servesc băuturi. **3** Dulap sau compartiment într-un dulap de sufragerie în care se păstrează sticlele cu băuturi alcoolice (fine). **4** Local de noapte cu program muzical-distractiv; cabaret, night-club. • pl. *-uri.* /<fr., engl. ***bar.***

bar[3] *s.n.* (*pop.*) **1** (*la unele jocuri de copii*) Spațiu, loc de odihnă și de refugiu dinainte stabilit de jucători. **2** Linia de fund la jocul de oină. • pl. *-uri.* /etimol. nec.

bară *vb. I tr.* **1** A împiedica, a întrerupe, a opri trecerea, intrarea, circulația (pe un drum). *Troienele barează șoseaua.* **2** A trage una sau mai multe linii pe un text scris, pentru a arăta că este anulat. ◆ A face un semn specific într-o rubrică a unui formular pentru a arăta că nu există date referitoare la rubrica respectivă. **3** (*compl. indică ape curgătoare*) A stăvili, a zăgăzui. **4** Fig. (*compl. indică acțiuni, evenimente etc.*) A împiedica. *I-a barat accesul la cultură.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***barrer.***

barabáftă *s.f.* (*nav.; înv.*) Corabie de război. • pl. *-e.* și *brandváhtă s.f.* /<germ. ***Brandwacht***, rus. ***бранд-вахта.***

barabán *s.n., s.m.* (*reg.*) **1** *s.n.* Tobă folosită mai ales la vînzarea sau licitarea unor bunuri. **2** *s.m.* Toboșar care cheamă la vînzarea sau licitarea unor bunuri. • pl. *n. -e, m. -i.* și *barabánă s.f.* /<rus. ***барабан.***

barabánă *s.f.* v. baraban.

barabói *s.m.* (*reg.*) **I** (*bot.*) **1** Plantă erbacee din familia umbeliferelor, cu tulpina înaltă, cu frunzele penate, cu florile albe și cu rădăcina comestibilă, în formă de bulb (*Chaerophyllum bulbosum*). <> Expr. *A nu plăti un baraboi* = a nu valora nimic. **2** Cartof (*Solanum tuberosum*). **II** Numele unui dans popular asemănător cu hora. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-oi.* și *barlabói, barlói s.m.* /<bg. ***барабой,*** magh. ***barabolya.***

barabúlă *s.f.* (*bot.; reg.*) Cartof (*Solanum tuberosum*). • pl. *-e.* /<ucr. ***бараболя.***

barabúliște *s.f.* (*reg.*) Ogor cultivat cu cartofi. • pl. *-i.* /***barabulă*** + *-iște.*

barabúșcă *s.f.* (*bot.; reg.*) Cartof (*Solanum tuberosum*). • pl. *-ște.* /***baraboi*** + *-ușcă.*

barăc, -ă *s.m., s.f.* (*zool.; reg.*) **1** Cîine cu blană și mustăți mari. **2** Copoi. • pl. *-ci, -ce.* și *bărác, -ă s.m., s.f.* /<tc. ***baraq.***

baracamént *s.n.* Ansamblu de barăci. • pl. *-e.* /<fr. ***baraquement***, it. ***baraccamento.***

barácă *s.f.* **1** Construcție provizorie din scînduri, din panouri demontabile sau din zidărie, care poate servi ca locuință, birou, depozit etc. *Barăcile circului erau așezate în cerc.* **2** (*reg.*) Casă de vară, construită în grădină. **3** Construcție din scînduri, mobilă (pe roți), care servea ca bucătărie pentru negustorii și artiștii din bîlciuri, pentru aprovizionarea trupelor pe front etc. • pl. *-ăci.* și (*reg.*) *barátcă s.f.* /<fr. ***baraque***, it. ***baracca***, ngr. ***μπαράκα.***

baracúdă *s.f.* (*iht.*) Pește de mare din Antile, înrudit cu știuca. • pl. *-e.* /<fr. ***barracuda.***

barágă *s.f.* v. barangă.

baraglădină *s.f.* (*peior.*) Țigan sau țigancă (grasă). • pl. *-e.* /cf. *baroi*, sl. veche **гладьнъ** „flămînd".

baragnozíe *s.f.* (*med.*) Pierdere a capacității de a percepe diferența în aprecierea greutății obiectelor. • pl. *-ii.* g. -d. *-iei.* /***baro-*** + ***agnozie.***

baraimlíc *s.n.* v. bairamlic.

baráj *s.n.* **1** (*hidrotehn.*) Construcție așezată transversal în albia unui curs de apă, pentru a ridica nivelul apei în amonte, pentru a crea o rezervă de apă, o cădere de apă pentru hidrocentrale etc.; stăvilar, zăgaz. *Barajul de la Porțile de Fier.* <> *Lac de baraj natural* v. lac. **2** (*miner.*) Lucrare din scînduri sau din pînză cauciucată, executată pentru a reduce curentul de aeraj în vederea stingerii incendiilor. **3** Piedică, barieră. *Baraj de sîrmă ghimpată.* **4** (*milit.*) Lucrare de fortificație, făcută pentru a opri înaintarea inamicului. <> *Baraj de artilerie* = tir de artilerie executat pentru a împiedica acțiunea terestră sau aeriană a inamicului. *Foc de baraj* = tragere care acoperă cu o ploaie de proiectile o suprafață de teren, pentru a deveni inaccesibilă inamicului. *Baraj de mine* (*terestre* sau *marine*) = dispozitiv sau grupare de mine (terestre sau marine) așezate camuflat într-o anumită regiune,

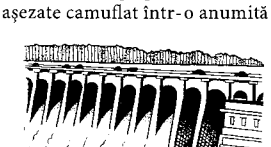

baraj (1)

pentru a împiedica trecerea oamenilor, a vehiculelor, a vaselor etc. **5** (*sport*) Întrecere între doi sau mai mulți sportivi ori între două sau mai multe echipe aflate la egalitate, pentru a se putea departaja într-un clasament oficial. **6** (*psih.*; și *baraj psihic*) = Tulburare a cursului gîndirii, caracterizată prin întreruperea momentană și involuntară a discursului sau a acțiunii, prezentă în disociația mentală din schizofrenie. **7** Fig. Piedică în calea unei acțiuni. • pl. *-e.* /<fr. ***barrage.***

barajíst *s.m.* Persoană care supraveghează și asigură întreținerea unei instalații de captare a apei. • pl. *-iști.* /<fr. ***barragiste***.

baranestezíe *s.f.* (*med.*) Pierdere a sensibilității la presiune a țesuturilor profunde. • pl. *-i.* g.-d.*-iei.* /<fr. ***baranesthésie***; cf. gr. *βάρος* „greutate", *ἀναισθησία* „insensibilitate".

barángă *s.f.* **1** (*pop.*) Lup bătrîn care conduce o haită și care începe primul să urle. **2** (*reg.*) Taur care conduce o cireadă și căruia i se atîrnă clopotul la gît. **3** (*reg.*) (Epitet pentru o) persoană căreia îi place să facă scandal. • pl. *-e.* și (*reg.*) *barágă s.f.* /cf. magh. *beregni* „a mugi".

baráre *s.f.* Acțiunea de *a bara* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***bara***.

barát', **-ă** *adj.* **1** (*despre drumuri, intrări etc.*) Care este închis, blocat; a cărui trecere este împiedicată sau interzisă. **2** (*despre texte, litere, cifre etc.*) Peste care s-a tras una sau mai multe linii. • pl. *-ți, -te.* /v. ***bara***; cf. fr. *barré.*

barát² *s.n.* v. berat.

barátă *s.f.* **1** Aparat de omogenizare și emulsionare, folosit la fabricarea margarinei. **2** (*text.*) Tobă metalică, cu perete dublu pentru răcire, fixată la dispozitivul în care se tratează celuloza pentru obținerea fibrelor de viscoză. • pl. *-e.* /<fr. ***baratte***.

barátcă *s.f.* v. baracă.

barateríe *s.f.* Fraudă făcută de căpitanul unui vas sau de un membru al echipajului. • pl. *-ii.* g -d. *-iei.* /<fr. ***baraterie***, it. ***baratteria***.

baratrométru *s.n.* Instrument cu care se măsoară rapiditatea și direcția curenților marini. • pl. *-e.* /<***baratromètre***; cf. gr. *βάραθρον* „prăpastie, abis".

báră *s.f.* **1** Bucată de lemn, de metal, din material plastic etc. cu lungimea mare în raport cu lățimea și grosimea, care are diferite întrebuințări. *Se ține de bară pentru a nu cădea la un viraj al autobuzului.* ◆ Profil metalic cu secțiunea rotundă sau poligonală, obținut la cald prin laminare sau la rece prin trefilare. ◆ Piesă (metalică) lungă, rezistentă, componentă a unui ansamblu, a unei mașini etc., care are rolul de a proteja de lovituri. *Automobilele au bare de protecție în față și în spate.* **2** Conductor neizolat, cu secțiunea relativ mare, folosit în construcția mașinilor și aparatelor electrice, precum și în instalații electrice. **3** (*sport*) Fiecare dintre cele trei bîrne din care este construită poarta la unele jocuri sportive. ◆ Ext. Șut în stîlpul porții, la unele jocuri sportive. <> Expr. (*arg.*) *A o da în bară* = a rata; a greși. **4** (*gimn.*) *Bară fixă* = aparat de gimnastică format dintr-o vergea groasă de metal, instalată la o anumită înălțime între doi stîlpi, pe care se execută diferite exerciții. **5** Barieră care desparte pe judecători de avocați și de împricinați. ◆ Ext. Loc pe care îl ocupă avocații într-o sală de judecată în timpul pledoariei. **6** Semn grafic de forma unei linii (verticale), folosit pentru a separa părți dintr-un text. *Versurile se despart prin bare.* **7** (*muz.*; și *bară de măsură*) Linie verticală care taie portativul, folosită pentru a separa măsurile. ◆ Ridicătură de metal, liniară, dispusă transversal pe tastiera unor instrumente cu coarde, indicînd locurile în care se pot produce, prin ciupire, sunetele de o anumită înălțime. **8** (*herald.*) Figură diagonală care unește unghiul stîng de sus al unui scut cu unghiul drept de jos. **9** Prag de nisip sau de mîl, situat la adîncime mică, la gura de vărsare a unui fluviu. **10** Val de mare care urcă odată cu fluxul de la gura unui fluviu spre amonte. • pl. *-e.* /<fr. ***barre***.

barbacánă *s.f.* **1** Lucrare de fortificație plasată în fața accesului într-o cetate, la un cap de pod etc., alcătuită dintr-un spațiu îngust, delimitat de ziduri, și un element defensiv (turn, bastion, etc.). **2** (*arhit.*) Deschidere îngustă și înaltă în zidul unui turn, al unui coridor etc., pentru aerisire și lumină. **3** Deschidere îngustă, lăsată într-un zid de sprijin, într-o culee de pod etc., pentru scurgerea apei colectate în spatele acestora. • pl. *-e.* /<fr. ***barbacane***, it. ***barbacane***; cf. ar. *barbakkaneh* „galerie".

barbadénsis *s.m.* (*bot.*) Specie de bumbac care produce fire de calitate superioară. • /<lat. ***barba densis***.

barbár, **-ă** *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* (*în antic.*) Nume dat de vechii greci și romani celui care nu era grec sau roman. **2** *s.m.* (*la pl.*) Nume generic pentru popoarele care au năvălit la începutul Evului Mediu în Europa; (*și la sg.*) persoană care aparține fiecăruia dintre aceste popoare. **3** *s.m., s.f., adj.* (Om) păgîn. **4** *s.m., s.f., adj.* Fig. (Persoană) care se comportă necivilizat, care are purtări grosolane, care este incapabilă de a înțelege cultura; (om) crud, sălbatic, grosolan. ◆ (*adj.*; *despre fapte, manifestări, atitudini etc. ale oamenilor*) Care exprimă, trădează cruzime, sălbăticie, lipsă de civilizație. *A apreciat că purtarea lui cu animalele este barbară.* ◆ (*adv.*) În mod crud, sălbatic, grosolan. *L-a bătut barbar.* • acc. și *bárbar.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***barbare***, lat. ***barbărus, -a, -um, barbaricus***, ngr. ***βάρβαρος, βαρβαρικός***.

barbaríe *s.f.* **1** Stare rudimentară de dezvoltare socială și culturală în care se află un popor, un grup de oameni, un om; (*înv.*) barbarism. ◆ Sălbăticie. **2** Concepție, atitudine, comportare etc. care arată lipsă de respect, dispreț, ură față de cultură și civilizație. ◆ Concr. Faptă care rezultă dintr-o asemenea concepție; cruzime, sălbăticie. • pl. *-ii.* g. -d. *-iei.* /<fr. ***barbarie***, lat. ***barbaria***.

barbarísm *s.n.* **1** (*înv.*) Barbarie. **2** (*lingv.*) Termen, construcție etc. de origine străină, folosite fără a fi necesar și fără a fi asimilate de limba care le-a împrumutat; element de jargon. • pl. *-e.* /<fr. ***barbarisme***, lat. ***barbarismus, -i***, ngr. ***βαρβαρισμός***.

barbarizá *vb. I. tr.* (*compl. indică popoare, grupuri de oameni etc.*) A aduce în stare de barbarie. • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***barbariser***.

barbarolalíe *s.f.* (*med.*) Vorbire neinteligibilă, sacadată, la bolnavii de schizofrenie. • g.-d.*-iei.*/<fr. ***barbarolalie***.

bărbă *s.f* **I 1** Păr care crește la bărbați pe bărbie și pe obraji. <> Expr. *A șopti în barbă* = a spune ceva încet, numai pentru sine. *A rîde* (sau *a-și rîde*) *în barbă* = a rîde pe ascuns, în sine. *A se trage de barbă cu cineva* = a fi în relații apropiate cu cineva. *A-și da barba pe mîna altuia* = a se lăsa la discreția altuia. *A purta* (sau *a fi cu*) *gîsca în barbă* (sau *a-i ieși brînza în barbă*) = a-i încărunți cuiva barba. *A pune o barbă cuiva* = a înșela pe cineva. *A pune* (sau *a trage*) *bărbi* = a minți. *A o lua în barbă* = a avea necazuri mari din cauza cuiva; a fi respins de cineva. *A da banii prin barbă* = a freca de barbă sau de bărbie primii bani încasați într-o zi

barba-caprei

sau la o afacere, pentru a avea noroc. *A face dîră prin barbă* v. dîră. *A-i ninge în barbă* v. ninge. *A-și smulge barba* v. smulge. *A smulge barba cuiva* v. smulge. *Cînd va face spînul barbă* v. spîn. *A se șterge pe barbă* v. șterge. **2** (*anat.*) Bărbie. **3** Smoc de păr pe care îl au unele animale sub bot. *Țap cu barbă.* **4** (*bot.*) Țepii sau țepușele de la spicele cerealelor. *Barba grîului.* **II** Compuse: (*bot.*; *pop.*) *barba-boierului* (sau *-leului*) = chica-voinicului (*Nigella damascena*); *barba-caprei* = *a*) bărboasă (*Andropogon ischaemum*); *b*) merișor (*Buxus sempervirens*); *c*) crețișoară (*Dryodron coralloides*); *d*) crețușcă (*Filipendula ulmaria*); *e*) gheață (*Cryophytum cristallinum*); *barba-ciutei* = iarba-fiarelor (*Cynancum vincetoxicum*); *barba-cucului* = poroinic (*Orchis*); *barba-dracului* = tortel (*Cuscuta epithymum*); *barba-împăratului* = *a*) plantă erbacee din familia nictaginaceelor, cu florile roșii, galbene, albe sau pestrițe, plăcut mirositoare, originară din America de Sud, cultivată ca plantă decorativă, a cărei rădăcină are proprietăți purgative (*Mirabilis jalapa*); *b*) neghină (*Agrosthema githago*); *c*) lalea pestriță (*Fritillaria imperialis*); *barba-lupului* = plantă erbacee din familia compozitelor, cu florile galbene și cu fructele achene (*Crispis biennis*); *barba-ungurului* = plantă erbacee din familia cariofilaceelor, cu numeroase tulpini, cu florile albe sau roz, plăcut mirositoare, care crește numai în Carpații României, pe roci calcaroase (*Dianthus spiculifolius*); *barba-ursului* = coada-calului (*Equisetum arvense*); *barba-lui-Tatin* (sau *-tatei*) = tătăneasă (*Symphitum officinale*). • pl. *bărbi.* /lat. ***barba, -ae***.

barbecue [barbe'ky] *subst.* Grătar cu mangal pentru pregătirea mîncării în aer liber. • /<fr. ***barbecue***, it. ***barbecue***; cf.sp. *barbacoa*; cuv. amerindian.

barbelát, -ă *adj.* (*bot.*; *despre organe ale plantelor*) Care este prevăzut cu țepi filiformi, curbați. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***barbelé***.

barbét *s.m.* (*zool.*) Cîine prepelicar cu părul lînos și creț, folosit în special la vînătoarea de baltă. • pl. *-ți.* /<fr. ***barbet***.

barbétă¹ *s.f.* **1** Fiecare dintre cele două smocuri de barbă lăsate să crească pe părțile laterale ale feței. *Purta niște venerabile barbete după moda veche* (BART). **2** (*mar.*) Parîmă scurtă, legată de un inel fixat la proră, care este folosită pentru legarea unei ambarcații de o navă sau de chei. • pl. *-e.* /<it. ***barbetta***.

barbétă² *s.f.* **1** (*milit.*) Platformă de pămînt de pe care tunurile pot trage pe deasupra parapetului unei fortificații. ◆ Blindaj circular fix la tunurile navale. **2** Piesă de îmbrăcăminte feminină care acoperă capul, confecționată din dantelă neagră, ale cărei capete se înnoadă sub bărbie și se lasă să atîrne pe piept. • pl. *-e.* /<fr. ***barbette***.

barbián, -ă *adj.* **1** Care aparține (operei) lui Ion Barbu, care este specific (operei) lui Ion Barbu, care se referă la opera Ion Barbu. **2** În genul operei lui Ion Barbu. • sil. *-bi-an.* pl. *-ieni, -iene.* /nm. pr. (poet român) *Ion Barbu* + *-ian*.

barbifér, -ă *adj.* (*despre plante*) Prevăzut cu un smoc de peri lungi. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***barbifère***.

barbíșă *s.f.* (*înv.*) Barbișon. • pl. *-e.* /<fr. ***barbiche***.

barbișón *s.n.* Barbă (scurtă) lăsată să crească numai pe vîrful bărbiei; cioc, țăcălie, (*înv.*) barbișă. • pl. *-oane.* /<fr. ***barbichon***.

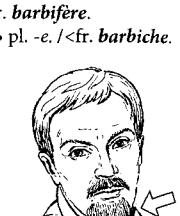

barbișon

barbitál *s.n.* (*med.*) Hipnotic barbituric administrat pe cale orală, cu acțiune lentă, de lungă durată, care potențează acțiunea analgezicelor. • /<fr. ***barbital***, engl. ***barbital***.

barbitón *s.n.* (*muz.*; *în antic. greacă*) Instrument muzical mare, asemănător cu lira. • pl. *-oane.* /<fr. ***barbiton***; cf. gr. *βάρβιτον*.

barbitúric, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* (*chim.*) *Acid barbituric* = substanță sintetică, rezultată prin condensarea ureei, care stă la baza multor medicamente sedative, hipnotice, anestezice etc. **2** *adj., s.n.* (*farm.*) (Substanță, medicament) care are acțiune calmantă, sedativă, anticonvulsivă, anestezică. ◆ (*subst. f.*) Termen generic pentru ansamblul medicamentelor hipnotice derivate din acidul barbituric. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***barbiturique***.

barbiturísm *s.n.* (*med.*) Totalitatea tulburărilor care apar în intoxicațiile acute sau cronice cu barbiturice; și care se manifestă prin lene intelectuală, apatie, lipsă de inițiativă și deviații comportamentale. • /<fr. ***barbiturisme***.

barbizá *vb. I. intr.* A scrie în maniera poetului Ion Barbu. • prez.ind. *-ez.* /nm. pr. (poet român) *Ion Barbu* + *-iza*.

barbotá *vb. I. tr.* (*chim., fiz.*; *compl. indică gaze dispersate în bule mici*) A trece forțat printr-un lichid. • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***barboter***.

barbotáj *s.n.* **1** (*chim., fiz.*) Trecere forțată a unui gaz dispersat în bule mici printr-un lichid; barbotare. **2** (*tehn.*) Sistem de ungere a unei mașini, realizat prin împroșcarea lubrifiantului pe suprafețele de uns. • pl. *-e.* /<fr. ***barbotage***.

barbotáre *s.f.* (*chim., fiz.*) Barbotaj. • pl. *-ări.* /v. ***barbota***.

barbotín *s.n.* (*tehn.*) Roată dințată care antrenează vinciul ancorelor sau șenila unor vehicule. • pl. *-e.* /<fr. ***barbotin***.

barbotínă *s.f.* Masă ceramică fluidă din care se fasonează (prin turnare în forme de ipsos) produse ceramice cu profil complicat și cu goluri interioare. • pl. *-e.* /<fr. ***barbotine***.

barbotór *s.n.* (*chim., fiz.*) Recipient folosit pentru barbotaj. • pl. *-oare.* /<fr. ***barboteur***.

barbún *s.m.* (*iht.*) Pește teleosteean, de culoare roșiatică, cu înotătoarele galbene, cu două fire lungi în formă de mustăți sub falca inferioară și cu carnea foarte gustoasă (*Mullus barbatus*). • pl. *-i.* /<ngr. ***μπαρμπούνι***, srb. ***barbun***.

barbút *s.n.* Joc de noroc cu zaruri. • /<tc. ***barbut***.

barbútă *s.f.* Monedă veche a cărei valoare a variat după epoci și care a circulat la începutul sec. 19 în provinciile românești. • pl. *-e.* /etimol. nec.

barc *s.n.* (*mar.*) Corabie cu mai multe catarge, cu velatură pătrată, al cărei ultim catarg are vele trapezoidale. • pl. *-uri.* /<fr. ***barque***, it. ***barco***.

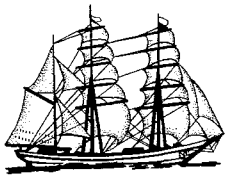

barc

barcagíu *s.m.* (*mar.*) Persoană care (are meseria de a) conduce o barcă. • pl. *-gii.* /***barcă*** + *-agiu.*

barcánă *s.f.* (*geomorf.*) Dună de nisip, în formă de potcoavă sau de semilună, cu convexitatea orientată perpendicular pe direcția vîntului, atingînd 20-40 m înălțime și 200-800 m lungime și lățime. • pl. *-e.* /<fr. ***barkhane***.

barcarólă *s.f.* (*muz.*) **1** Cîntec al gondolierilor venețieni. **2** Compoziție muzicală cu caracter liric și mișcare ritmică, imitînd unduirea sau cadența valurilor. • pl. *-e.* /<it. ***barcarola***, fr. ***barcarolle***.

barcáz *s.n.* (*mar.*) Ambarcație pescărească de lemn, cu o capacitate de 10-100 de tone, care navighează cu pînze sau remorcată. • pl. *-uri.* /<rus. ***баркас***.

bárcă *s.f.* (*mar.*) Ambarcație mică de lemn, de cauciuc etc., cu vîsle, pînze sau motor. ◇ Expr. *A tîrî barca pe uscat* v. tîrî. • pl. *bărci.* /<it. ***barca***, fr. *barque*, germ. ***Barke***.

1

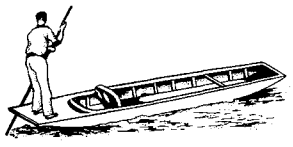

2

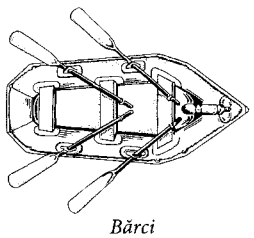

3

Bărci

1. Obișnuită.
2. Cu fundul plat.
3. De salvare (vedere de sus).

barchentmă *s.f.* (*mar.*) Velier care are un arbore cu pînze pătrate și 2-4 arbori cu pînze trapezoidale. • pl. *-e.* /<it. ***barchettina***; cf. germ. *Barchent*.

barchét *s.n.* v. barhet.

bard *s.m.* **1** (*la vechii celți*) Poet care compunea și recita cîntece războinice și religioase. **2** Gener. Poet (de importanță națională). *Din lungul horelor amestecate, Barzii ridic-a lor glasuri bărbate* (EMIN.). *Bardul de la Mircești.* • pl. *barzi.* /<fr. ***barde***, it. ***bardo***.

bardăc *s.n., s.m.* v. bărdacă.

bardácă *s.f.* v. bărdacă.

bardahán *s.n.* v. burduhan.

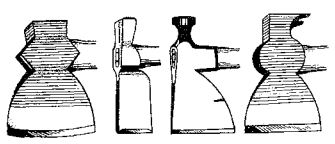

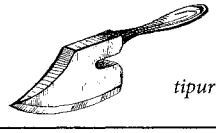

tipuri de bărzi (1)

bárdă *s.f.* **1** Unealtă pentru cioplitul lemnului, cu tăișul lat și cu coada scurtă (curbată lateral); (*în trecut*) secure folosită ca armă de luptă. *Bardă-n mînă apuca Și-n tătari se arunca* (ALECS.). ◇ Expr. *A fi cioplit (numai) din bardă* = *a)* (*despre obiecte*) a fi încă nefinisat; *b)* (*despre oameni*) a fi prost crescut, bădăran, grosolan. *A da* (sau *a azvîrli, a zvîrli*) *și cu barda în lună* (ori *în Dumnezeu*) = *a)* a fi nesocotit sau nebun; *b)* a fi recalcitrant; a se răzvrăti. **2** Lovitură dată cu această secure. *După barda pe care a primit-o în cap, oșteanul nu s-a mai ridicat.* **3** (*astron.; pop.; art.*; și *nm. pr.*) Constelația Perseu. • pl. *bărzi.* /<magh. ***bárd***.

bardéziu *s.n.* (*mar.*) Ansamblu de bîrne dispuse longitudinal în cala unei nave pentru a evita deplasarea încărcăturii. • /după fr. *bardis*.

bardíș *s.n.* v. bardișă.

bárdișă *s.f.* (*în trecut*) Armă asemănătoare halebardei, cu coada de lemn, lungă. • pl. *-e.* și *bardíș s.n.* /<pol. ***berdysz***.

bardór *s.n.* (*tehn.*) Macara mobilă, folosită pe șantierele de construcție. • pl. *-oare.* /<fr. ***bardeur***.

bardóu *s.m.* (*zootehn.*) Hibrid obținut prin încrucișarea dintre armăsar și măgăriță (*Equus hinnus*). • pl. *-oi.* /<fr. ***bardot***.

baréj *s.n.* v. bariș.

bárem[1] *adv.* Măcar, cel puțin. *Barem să-mi fi dat și mie un exemplar din extrasele primite de la editură.* • și *báremi, bárim adv.* /<tc. ***barim***, bg. ***барем***, srb. ***barem***.

barém[2] *s.n.* **1** Tabel în care sînt prezentate, gata calculate, valorile unor elemente sau date, în funcție de alte elemente sau date variabile. **2** Minimum de rezultate care trebuie obținute pentru a trece dintr-o etapă de concurs (sportiv) la etapa imediat următoare. **3** (*sport*) Normă stabilită de un for superior, pe care trebuie să o realizeze un sportiv sau o echipă pentru a se putea califica într-o competiție oficială. **4** (*psih.*) Tablou care indică o scară de măsuri, organizată pe centile, privind trăsături variabile fizice, psihice, pedagogice, folosit în orientarea și selecția profesională. **5** Nivel al unei contribuții financiare, stabilit în prealabil. • pl. *-e, -uri.* /<fr. ***barème***; cf. nm. pr. François *Barrême*, matematician francez din sec. 17.

báremi *adv.* v. barem[1].

barestezíe *s.f.* (*med.*) Sensibilitate profundă a țesuturilor și a organelor la variațiile de presiune și de greutate. • pl. *-ii.* g. *-d. -iei.* /<fr. ***baresthésie***; cf. gr. *βάρος* „greutate", *αἴσθησις* „senzație, percepție".

baretár *s.m.* (*ind. text.*) Muncitor specializat în implantarea acelor pe barete. • pl. *-i.* /***baretă***[1] + *-ar*.

barétă[1] *s.f.* **1** Bentiță de piele, de pînză etc. cu care se încheie un pantof. **2** Inel plat de metal, cu formă și culoare anume stabilite, care servește la fixarea și susținerea unei decorații sau a unei medalii și purtînd o mențiune onorifică sau care se poate purta în locul însemnului decorației. ◆ Panglica unei decorații. **3** (*electr.*) *Baretă de acumulator electric* = piesă conducătoare de electricitate, de care se sudează racordurile plăcilor de aceeași polaritate cu piesa polară a acumulatorului. **4** (*constr.*) Perete de beton (armat) turnat în pămînt pentru lucrări de fundații. **5** (*ind. text.*) Pînză cauciucată pe care se implantează ace pentru pieptănatul fibrelor textile. • pl. *-e.* /<fr. ***barrette***.

barétă[2] *s.f.* **1** Căciuliță de postav sau de catifea, cu trei sau patru colțuri, purtată de unii preoți catolici și, în trecut, de unii soldați din Occident. **2** Bonetă pătrată. • pl. *-e.* /<fr. ***barrette***, it. ***berretta***, ***berretto***.

baretór *s.n.* (*telec.*) Instrument de fier sau de wolfram, montat într-un balon de sticlă umplut cu hidrogen la presiune joasă, care, introdus într-un circuit electric, menține constantă intensitatea curentului. • pl. *-oare.* /<engl. ***barretter***.

barhént *s.n.* v. barhet.

barhét *s.n.* (*ind. text.*) Țesătură de bumbac (cu desene), flanelată pe o față sau pe ambele fețe. • pl. *-e.* și *barchét, barhént s.n.* /<germ. ***Barchent***.

barhetát *s.n.* (*ind. text.*) *Mașină de barhetat* = mecanism de scămoșat țesăturile pentru barhet, finet etc. • /***barhet*** + *-at*.

barhidrométru *s.n.* Instrument pentru măsurarea presiunii apei la diferite adîncimi. • pl. *-e.* /<fr. ***barhydromètre***.

bari- Elem. de compunere „greutate", „presiune". • /<fr. ***bary-***; cf. gr. *βαρύς* „greu", „profund".

bariamlíc *s.n.* v. bairamlîc.

baribál *s.m.* (*zool.*) Urs negru american. • pl. *-i.* /<fr. ***baribal***.

bărăic, -ă *adj.* (*meteor.*) Care ține de presiunea atmosferică, care se referă la presiunea atmosferică. ◇ *Sistem baric* = formă de repartiție a presiunii în atmosferă, în regiuni cu presiune ridicată sau scăzută. *Cîmp baric* v. cîmp. *Gradient baric* v. gradient. *Talveg baric* v. talveg. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***barique***.

baricadă *vb. I. tr., refl.* **1** A (se) închide, a (se) bloca cu o baricadă pentru a împiedica trecerea sau intrarea. *Baricadează ușa cu mobile din casă.* **2** Fig. A (se) izola de cineva sau de ceva. *S-a baricadat în sine și nu vrea să mai vorbească cu prietenii săi.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***barricader***.

baricadáre *s.f.* Acțiunea de *a (se) baricada* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /*v. **baricada***.

baricádă *s.f.* Întăritură improvizată din diferite obiecte și materiale, pentru întreruperea circulației sau pentru apărare, de obicei în timpul luptelor de stradă sau al acțiunilor cu caracter insurecțional. ◇ Expr. *A muri pe baricadă* (sau *baricade*) = a muri luptînd pentru o idee. *A fi pe baricadă* = *a)* a fi la datorie; *b)* a fi combativ. *A fi de cealaltă parte a baricadei* = a fi în tabăra adversă. • pl. *-e.* /<fr. ***barricade***.

baricéntric, -ă *adj.* (*fiz.*) Care se referă la baricentru. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***barycentrique***.

baricéntru *s.n.* **1** (*fiz.*) Centrul de greutate al unui corp. **2** (*geom.*) Punctul de întîlnire a medianelor unui triunghi. • pl. *-e.* /<fr. ***barycentre***; cf. gr. *βαρύς* „greu", *κέντρον* „centru".

bárie *s.f.* (*fiz.*) Unitate de măsură pentru presiune, egală cu presiunea unei forțe de o dină pe un centimetru pătrat. • pl. *-ii.* g. *-d. -iei.* /<fr. ***barye***; cf. gr. *βαρύς* „greu".

bariéră *s.f.* **1** Bară mobilă, acționată manual sau mecanizat, care este așezată, temporar, ca obstacol transversal pe o șosea (la intersecția cu o cale ferată, la intrarea într-un oraș etc.), pentru a opri circulația. ◆ Spec. Bară mobilă plasată la intrarea pe o autostradă cu plată, la intrarea într-o parcare, și care se ridică după achitarea taxei de acces. ◆ Loc unde se întretaie o șosea cu o linie ferată. ◆ Punct de intrare într-un oraș, unde se încasau, în trecut, taxele pe mărfurile aduse spre vînzare. ◆ Ext. Periferie. **2** (*fiz.*) *Barieră luminoasă* = fascicul luminos folosit pentru comanda unui fotoreleu, în vederea semnalizării prezenței corpurilor străine într-o anumită zonă. *Barieră de potențial* = spațiu în care energia potențială prezintă un maxim, fiind greu de traversat de particulele cu energie mică. **3** (*echit.*) Linie de plecare la cursele de cai; start. **4** (*psih.*) Mijloc de apărare psihică datorat unei motivații negative, care duce la ignorare, refuz, abandon. **5** (*sport*) Stare care marchează limitele posibilităților biologice sau psihologice ale unui sportiv în efortul fizic. **6** (*geomorf.*) *Barieră coraligenă* = recif. *Barieră de gheață* = abrupt al banchizei, orientat spre mare, cu înălțimi de 200-1 000 m, din care se desprind aisberguri. *Barieră coralieră* v. coralier. **7** (*econ.*) *Bariere netarifare* = instrumente ale politicilor necomerciale, folosite de stat pentru a proteja economia națională împotriva concurenței altor țări. *Bariere vamale* = obstacole cuprinse într-un sistem de măsuri și instrumente prin care statul urmărește să apere și să protejeze economia națională de concurența străină. **8** (*med.*) *Barieră alveolocapilară* = totalitatea structurilor care separă aerul alveolar de sînge. *Barieră placentară* = barieră semipermeabilă alcătuită din țesut fetal, care separă circulația embriofetală de cea maternă. **9** (*biol.*) *Barieră reproductivă* = ansamblul proceselor biologice, etologice, ecologice, fiziologice, morfologice etc. care reprezintă un obstacol în realizarea unei încrucișări între indivizi ai aceleiași specii sau de specii diferite. **10** Fig. Obstacol, piedică într-o acțiune. ◇ *Barieră socială* = ceea ce face dificil sau imposibil accesul dintr-o grupare socială ierarhic inferioară într-o grupare socială superioară. • sil. *-ri-e-.* pl. *-e.* /<fr. ***barrière***.

barifonie *s.f.* Voce cu timbru gros. • g. *-d. -iei.* /<engl. ***baryphonia***.

barigiroscóp *s.n.* Instrument giroscopic care este folosit pentru a se pune în evidență mișcarea de rotație a pămîntului. • pl. *-oape.* /<fr., engl. ***barygyroscope***.

bariglosíe *s.f.* (*med.*) Dificultate în pronunțarea cuvintelor. • g. *-d. -iei.* /<fr. ***baryglossie***; cf. gr. *βαρύς* „greu", *γλῶσσα* „limbă".

baríl *s.m.* Unitate de măsură pentru capacitate, în special pentru petrol, egală cu 158,98 l în SUA și cu 163,5 l în Marea Britanie. • pl. *-i.* /<fr. ***baril***; cf. engl. *barrel.*

barilalíe *s.f.* (*med.*) Tulburare de limbaj manifestată prin dificultăți în articularea cuvintelor, devenite neinteligibile. • g.-d.-*iei.*/<fr. ***barylalie.***

barílcă *s.f.* v. balercă.

bărim *adv* v. barem[1].

barimetríe *s.f.* (*zool.*) Determinare aproximativă a greutății animalelor vii prin calcularea dimensiunilor corpului și organelor lor. • g. -d. *-iei.* /<fr. ***barymétrie***; cf. gr. *βάρος* „greutate", *μέτρον* „măsură".

barimétru *s.n.* Instrument pentru determinarea intensității zgomotelor. • pl. *-e.* /<fr. ***barymètre.***

barimorfóză *s.f.* Influență a forței de gravitație asupra organelor plantelor. • /<fr. ***barymorphose.***

bariolăj *s.n.* (*muz.*) Executare rapidă a unei succesiuni de sunete, trecînd alternativ de la o coardă la alta. • sil. *-ri-o-.* /<fr. ***bariolage.***

bariolăt, -ă *adj.* Care este desenat cu dungi de culori asortate bizar; ext. pestriț. • sil. *-ri-o-.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***bariolé.***

barión *s.m.* (*fiz.*) Nume generic dat particulelor elementare grele. • sil. *-ri-on.* pl. *-i.* /<engl. ***barion.***

bariónic, -ă *adj.* (*fiz.*) Care aparține barionului, care se referă la barion. • sil. *-ri-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***baryonique.***

barisféră *s.f.* (*geol.*) Partea centrală a globului pământesc, cu raza de 3500 km și cu densitate foarte mare, alcătuită din metale grele (nichel și fier) disociate și gazificate; centrosferă. • pl. *-e.* /<fr. ***barysphère.***

bariș *s.n.* **1** Broboadă de lînă, subțire și ușoară. *Pieptănată, cu bariș albastru pe cap* (STANCU). <> Expr. (*pop.*) *A-și da barișul pe ceafă* = a se face de rîs; a încălca regulile bunei-cuviințe. **2** Stofă de lînă foarte subțire. • pl. *-e.* și *baréj, baríz s.n.* /<fr. ***barège***; cf. nm. pr. *Barèges*, localitate în Franța, în munții Pirinei.

barít *s.n.* v. barită.

barítă *s.f.* (*chim.*) Baritină. <> *Apă de barită* v. apă. • pl. *-e.* și *barít s.n.* /<fr. ***baryte.***

baritifér, -á *adj.* (*despre minereuri*) Care conține barită. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***barytifère.***

baritimíe *s.f.* (*psih.*) Tulburare de afectivitate manifestată prin dificultate în exprimarea emotivității. • g.-d. *-iei.* /***bari-*** + ***-timie.***

baritínă *s.f.* (*chim.*) Sulfat natural de bariu, folosit în tehnologia forajelor, la prepararea sărurilor de bariu, a unor coloranți, a hîrtiei etc.; barită. • /<fr. ***barytine.***

baríton *s.n., s.m.* (*muz.*) **1** *s.n.* (Registru de) voce bărbătească intermediară între tenor și bas. **2** *s.m.* Cîntăreț a cărui voce se plasează în acest registru. **3** *s.n.* Instrument de suflat din alamă, care are, într-o orchestră, un rol analog cu acela al baritonului într-un cor. • acc. și *baritón.* pl. *n. -oane, -uri, m. -i.* /<it. ***baritono***, fr. ***baryton***; cf. gr. *βαρύτονος* „care sună grav".

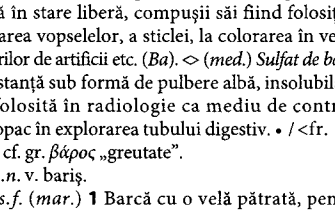

bariton (3)

baritonál, -ă *adj.* De bariton; ca al baritonului. *O frumoasă voce baritonală.* • pl. *-i, -e.* /<germ. ***baritonal.***

baritóză *s.f.* (*med.*) Pneumoconioză minerală provocată de inhalarea particulelor de bariu. • pl. *-e.* /<fr. ***barytose.***

báriu *s.n.* (*chim.*) Element chimic, metal alcalino-pămîntos, moale, alb-argintiu, care nu se găsește în natură în stare liberă, compușii săi fiind folosiți la fabricarea vopselelor, a sticlei, la colorarea în verde a focurilor de artificii etc. (*Ba*). <> (*med.*) *Sulfat de bariu* = substanță sub formă de pulbere albă, insolubilă în apă, folosită în radiologie ca mediu de contrast radioopac în explorarea tubului digestiv. • /<fr. ***baryum***; cf. gr. *βάρος* „greutate".

bariz *s.n.* v. bariș.

bárjă *s.f.* (*mar.*) **1** Barcă cu o velă pătrată, pentru pescuitul pe rîuri. **2** Ambarcație (de mare tonaj) cu fundul plat, fără propulsie proprie, împinsă de altă navă. • pl. *-e.* /<fr. ***barge.***

barlabói *s.m.* v. baraboi.

barlói *s.m.* v. baraboi.

barlóng, -ă *adj.* **1** Care este mai lung într-o parte decît în alta. **2** (*arhit.*) *Plan barlong* = plan dreptunghiular al unei travee, cu latura din față mai lungă. • pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***barlong.***

bărman *s.m.* Bărbat care servește la un bar. <> Proprietar al unui bar. • pl. *-i.* /<fr., engl. ***barman.***

bărmaniță *s.f.* Femeie care servește la un bar. • pl. *-e.* /***barman*** + ***-iță.***

barn *s.m.* (*fiz.*) Unitate de suprafață egală cu 10^{-28} m^2, folosită în fizica nucleară pentru a exprima valoarea secțiunii eficace. • pl. *-i.* /<fr. ***barn.***

baro- Elem. de compunere „greutate", „presiune". /<fr. ***barro-***, it. ***baro-***; cf. gr. *βάρος* „greutate".

baroáná *s.f.* Baroneasă. • pl. *-e.* /de la ***baron***; cf. fr. *baronne.*

baróc, -á *adj., s.n.* **1** *adj., s.n.* (Stil artistic) care se caracterizează prin cultivarea monumentalității și a libertății formelor, a bogăției ornamentației arhitecturale etc. și care s-a afirmat în Europa, în sec. 17, încadrîndu-se între sfîrșitul Renașterii și începuturile iluminismului. **2** *adj.* (*despre construcții, mobilă, sculptură, pictură etc.*) Care este realizat în stil baroc. *Catedrală barocă.* **3** *adj., s.n.* (Stil literar) care se caracterizează prin patetism și tematică extravagantă,

catedrală barocă

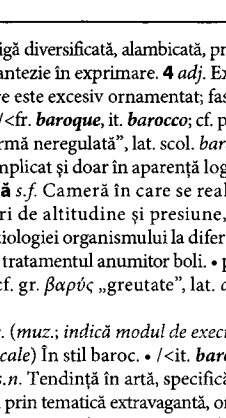

printr-o intrigă diversificată, alambicată, printr-o mare libertate și fantezie în exprimare. **4** *adj.* Ext. Care este încărcat, care este excesiv ornamentat; fastuos; greoi. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***baroque***, it. ***barocco***; cf. port. *barroco* „perlă cu formă neregulată", lat. scol. *barocco* „tip de silogism complicat și doar în aparență logic".

barocămeră *s.f.* Cameră în care se realizează microclimaturi de altitudine și presiune, servind la studierea fiziologiei organismului la diferite înălțimi, precum și la tratamentul anumitor boli. • pl. *-e.* /***baro-*** + ***cameră***; cf. gr. *βαρύς* „greutate", lat. *caměra, -ae* „cameră".

barócco *adv.* (*muz.*; *indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) În stil baroc. • /<it. ***barocco.***

barochísm *s.n.* Tendință în artă, specifică barocului, caracterizată prin tematică extravagantă, ornamentație excesivă, efecte șocante; barocitate. • /<it. ***barocchismo***, fr. ***baroquisme.***

barochíst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al barochismului. **2** *adj.* Care aparține barochismului sau barochiștilor, care se referă la barochism sau la barochiști. • pl. *-iști, -iste.* /<it. ***barocchista.***

barochizá *vb. I. tr.* A imita stilul baroc; a adapta ceva stilului baroc. • prez.ind. *-ez.* /<germ. ***barockisieren.***

barochizánt, -ă *adj.* Care are caracter voit baroc. • pl. *-ți, -te.* /***barochiza*** + ***-ant.***

barochizáre *s.f.* Acțiunea de *a barochiza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***barochiza.***

barocitáte *s.f.* Barochism. • /***baroc*** + ***-itate.***

barocórá *adj., s.f.* (*bot.*) (Plantă) la care însămînțarea se face prin simpla cădere a semințelor. • pl. *-e.* /<fr. ***barochore.***

barocoríe *s.f.* Însămînțare pe arealul propriu, datorită greutății fructelor și a semințelor. • pl. *-ii.* g. -d. *-iei.* /<fr. ***barochorie.***

barofíl, -á *adj.* (*bot.*; *despre organisme vegetale*) Care este capabil să trăiască la presiuni mari (în mări și oceane). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***barophile***; cf. gr. *βάρος* „greutate", *φιλέω* „a iubi".

barofób, -á *adj.* (*biol.*; *despre organisme*) Care trăiește în medii de viață cu presiuni atmosferice scăzute. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***barophobe.***

barofobíe *s.f.* (*psih.*) Teamă patologică de gravitație. • g.-d. *-iei.*/<fr. ***barophobie.***

baroforéză *s.f.* (*fiz.*) Difuzie a particulelor dintr-o suspensie sub influența gravitației. • pl. *-e.* /<fr. ***baroforeuse.***

barognozíe *s.f.* Capacitate de a aprecia, fără a vedea, greutatea obiectelor. • g. -d. *-iei.* /<fr. ***barognosie***; cf. gr. *βάρος* „greutate", *γνῶσις* „cunoaștere".

barográf *s.n.* (*fiz.*) Barometru care înregistrează automat curba înălțimilor atinse de un avion. • pl. *-e.* /<fr. ***barographe.***

barográmă *s.f.* (*fiz.*) Curbă care reprezintă variațiile presiunii atmosferice înregistrate la barograf. • pl. *-e.* /<fr. ***barogramme***; cf. gr. *βάρος* „greutate", *γράμμα* „scriere".

barói *s.m.* v. garoi.

barométric, -ă *adj.* (*fiz.*) **1** Care ține de barometru, care se referă la barometru. **2** Care se referă la presiunea atmosferică. <> *Dorsală barometrică* v. dorsal. *Maxim barometric* v. maxim. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***barométrique.***

barométrie *s.f.* Parte a fizicii care se ocupă cu studiul tehnicilor și al aparatelor de măsurare a presiunii atmosferice. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***barométrie.***

barométru *s.n.* (*fiz.*) Instrument pentru măsurarea presiunii atmosferice. • pl. *-e.* /<fr. ***baromètre***; cf. gr. *βάρος* „greutate", *μέτρον* „măsură".

barón *s.m.* **1** (*în Ev. Med., în apusul și centrul Europei*) Cel mai mare grad nobiliar în ierarhia feudală, format din cei care primiseră feuda direct de la rege, de care depindeau feudalii mai mici, avînd drepturi absolute pe domeniile lor. <> Persoană aparținînd acestui grad nobiliar. **2** Titlu de noblețe superior cavalerului și inferior vicontelui. <> Persoană care are acest titlu. **3** (*iron., peior.*) Persoană foarte bogată care și-a obținut averea prin mijloace ilegale. *Baronii noștri post-comuniști, care speră astfel să-și păstreze titlurile, profiturile și scaunele* (CTP). • pl. *-i.* /<fr. ***baron***, germ. ***Baron***, it. ***barone***; cf. lat. *baro, -onis.*

baronarcózá *s.f.* (*med.*) Anestezie generală, realizată prin inhalarea unui amestec de gaze la o presiune mai mare decît cea atmosferică, care se folosește mai ales în chirurgia toracică. • pl. *-e.* /<fr. ***baronarcose***; cf. gr. *βάρος* „greutate", *νάρκη* „amorțeală, înțepenire".

baroneásă *s.f.* **1** (*în Ev. Med., în apusul și centrul Europei*) Nobilă care poseda o baronie; baroană. **2** Soție sau fiică de baron; baroană, (*înv.*) baroniță. • pl. *-ese.* /***baron*** + ***-easă.***

baronét *s.m.* (*în Anglia*) Titlu de noblețe ereditar superior cavalerului și inferior baronului. <> Persoană care are acest titlu (cu dreptul de a folosi apelativul *sir* pentru bărbați, respectiv *lady* pentru femei). • pl. *-ți.* /<fr. ***baronnet.***

baroniál, -ă *adj.* Care aparține baronilor, specific baronilor. • sil. *-ni-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***baronnial.***

baronía *s.f.* **1** Titlu de baron. **2** Domeniu al unui baron sau al unei baronese. • pl. *-ii.* g. -d. *-iei.* /<fr. ***baronnie***, it. ***baronia***, germ. ***Baronie.***

baroníță *s.f.* (*înv.*) Baroneasă. • pl. *-e.* /***baron*** + ***-iță.***

baroreceptór *s.m.* (*fiziol.*) Terminație nervoasă senzitivă, situată în peretele unui vas sangvin, sensibilă la variațiile de presiune din interiorul vasului, care conține un tip de receptor senzorial pentru care stimulul este reprezentat de o variație de presiune a unor lichide din organism sau din exteriorul organismului; presoreceptor. • pl. *-i.* /<fr. ***barorécepteur***, engl. ***baroreceptor***; cf. gr. *βάρος* „greutate", lat. *receptus* <*recipere* „a primi".

barós *s.n.* Ciocan de oțel, foarte mare și greu, cu pana dreaptă, folosit în fierărie, minerit etc. • pl. *-oase, -uri.* /<țig. ***baros.***

barosán, -ă *adj., s.m., s.f.* (*fam.*) **1** *adj.* (*despre obiecte*) Mare și greu. **2** *adj., s.m., s.f.* Fig. (*iron., peior.*) (Persoană) foarte bogată (și influentă). *Cîțiva barosani s-au așezat la masa din centrul restaurantului.* • pl. *-i, -e.* /***baros*** + ***-an.***

baroscóp *s.n.* Aparat în formă de balanță, cu care se evidențiază existența presiunii atmosferice și aplicarea principiului lui Arhimede la gaze. • pl. *-oape.* /<fr. ***baroscope.***

barosensíbil, -ă *adj.* Care este sensibil la modificările de presiune arterială sau atmosferică. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***barosensible.***

barosensibilitáte *s.f.* **1** Sensibilitate la modificările presiunii arteriale. **2** Sensibilitate a organismului, a unui organ sau a unei zone din organism la variațiile presiunii atmosferice. • pl. *-ăți.* /<fr. ***barosensibilité***, engl. ***barosensitivity***; cf. gr. *βάρος* „greutate".

barostát *s.n.* (*fiz.*) Aparat pentru menținerea unei presiuni constante. • pl. *-e.* /<fr. ***barostat.***

barót *s.n.* Semipreparat din fondant sau ciocolată şi miez de nucă, alune, migdale. • pl. *-uri.* /<fr. ***barrot.***

barotaxíe *s.f.* (*biol.*) Sensibilitate a organismelor la modificările presiunii mediului în care trăiesc. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***barotaxie.***

baroterapíe *s.f.* (*med.*) Tratare a unor boli cu ajutorul unor presiuni determinate sau al aerului comprimat. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***barothérapie.***

barotermográf *s.n.* Aparat prevăzut cu un dispozitiv înregistrator, care măsoară concomitent presiunea atmosferică şi temperatura aerului. • pl. *-e.* /<germ. ***Barothermograph.***

barotermohigrográf *s.n.* Aparat care înregistrează concomitent variaţiile presiunii, temperaturii şi umidităţii. • pl. *-e.* /***baro-*** + ***termohigrograf.***

barotermométru *s.n.* Aparat format dintr-un barometru şi un termometru, cu care se măsoară concomitent presiunea atmosferică şi temperatura aerului. • pl. *-e.* /<fr. ***barothermomètre.***

barotraumátic, -ă *adj.* (*med.*; *despre boli*) Care este provocat de modificările presiunii atmosferice. • sil. *-tra-u-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***barotraumatique.***

barotraumatísm *s.n.* (*med.*) Traumatism provocat de variaţiile bruşte şi repetate ale presiunii ambiante. • sil. *-tra-u-.* pl. *-e.* /<fr. ***barotraumatisme***; cf. gr. *βάρος* „greutate", *τραῦμα* „rană".

barotróp, -ă *adj.* (*fiz.*; *despre distribuţia presiunii şi a densităţii*) În care suprafeţele atmosferice sînt izobare. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***barotrope.***

barotropísm *s.n.* (*biol.*) Reacţie a materiei vii la modificările de presiune. • /<fr. ***barotropisme.***

baróu *s.n.* Corp al avocaţilor, organizat pe lîngă un tribunal sau o curte de apel. ◆ Sediul acestui corp de avocaţi. • pl. *-uri.* /<fr. ***barreau.***

barránco *subst. invar.* (*geomorf.*) Totalitatea văilor formate de ape pe flancurile unui con vulcanic din materii de extruziune slab cimentate. • şi *barráncos subst.invar.* • /<sp. ***barrancos*** „făgaşe".

barráncos *subst.invar.* v. barranco.

barremián, -ă *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Ultimul etaj al cretacicului inferior. **2** *adj.* Care aparţine barremianului, specific barremianului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din barremian. • sil. *-mi-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***barrémien.***

barşón *s.n.* (*reg.*) Catifea roşie. • pl. *-oane.* /<magh. ***bársony.***

bártă *s.f.* (*reg.*) **1** Podoabă în formă de cunună, împodobită cu flori sau cu mărgele. **2** Panglică împletită din paie, care se pune pe pălărie sau cu care se încing fetele peste brîu. **3** Panglică împodobită purtată de fete în ziua nunţii, peste cununa de flori. • pl. *-e.* /<germ. ***Borten.***

bárter *s.n.* (*com.*) Acord, în practica comercială, prin care părţile convin să schimbe între ele mărfuri de valori egale; troc. • pl. *-e.* /<engl. ***barter.***

bărţiţă *s.f.* (*reg.*) Pojghiţă care se formează pe borş sau pe zeama de varză murată. • pl. *-e.* /etimol. nec.

bartolinítă *s.f.* (*med.*) Inflamaţie acută sau cronică (de natură gonococică) a glandelor vestibulului vaginului. • pl. *-e.* /<fr. ***bartholinite.***

bartonián, -ă *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Ultimul etaj al eocenului (delimitat în Anglia). **2** *adj.* Care aparţine bartonianului, specific bartonianului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din bartonian. • sil. *-ni-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***bartonien.***

barză albă

bárză *s.f.* (*ornit.*) **1** Pasăre migratoare, din ordinul picioroangelor, cu ciocul roşu, cu gîtul şi picioarele foarte lungi şi cu penele de obicei albe, afară de vîrfurile aripilor care sînt negre (*Ciconia ciconia*); cocostîrc. **2** *Barză grivă* (sau *neagră, cernită*) = specie de barză cu aripile negre. • pl. *berze.* /cuv. autoh.; cf. alb. *bardhë.*

barzói *s.m.* (*zool.*) Rasă de cîini de vînătoare, originară din Rusia, cu părul lung şi foarte rapizi; cîine care aparţine acestei rase. • pl. *-oi.* /<rus. ***борзый.***

bas *s.n., s.m.* (*muz.*) **1** *s.n.* Registrul cel mai de jos al vocii bărbăteşti. ◆ Sunetul cel mai grav al unui acord muzical. **2** *s.m.* Cîntăreţ a cărui voce se plasează în acest registru. ◇ *Bas-bariton* = bas cu calităţi vocale de bariton. **3** *s.n.* Instrument care deţine în orchestră un rol analog cu acela al basului într-un cor. • pl. *n.-uri, m. -şi.* /<it. ***basso***, fr. ***basse.***

basál, -ă *adj.* (*muz.*) De bas. • pl. *-i, -e.* /***bas*** + ***al.***

basamác[1] *s.n.* (*pop.*) **1** Rachiu (colorat) de calitate inferioară. **2** Fig. Lovitură puternică. • pl. *-ce, -uri.* /<tc., srb. ***basamak*** „grad".

basamác[2] *s.n.* (*pop.*) **1** Stîlp întrebuinţat la construirea coşarelor. **2** Treaptă la scară. **3** Scară la o casă. • pl. *-ce.* /<tc. ***basamak.***

basarabeán, -ă *s.m., s.f., adj.* (*ist.*) **1** *s.m., s.f.* Persoană care făcea (sau face, prin ext.) parte din populaţia de bază a Basarabiei; (*la pl. m.*) locuitorii Basarabiei. **2** *adj.* Care aparţine Basarabiei sau basarabenilor; care se referă la Basarabia; originar din Basarabia. • pl. *-eni, -ene.* / nm. pr. (provincie istorică românească situată între Prut şi Nistru) ***Basarabia*** + ***-ean.***

basarabeáncă *s.f.* Femeie din Basarabia. • pl. *-ence.* / ***basarabean*** + ***-că.***

basc[1] *s.n.* Parte a unei jachete (sau fuste) care, pornind din talie, acoperă şoldurile. • /<fr. ***basque.***

basc[2]**, -ă** *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populaţia de bază a Ţării Bascilor sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) populaţie preindo-europeană care s-a format, care locuieşte în Ţara Bascilor. **2** *adj.* Care aparţine Ţării Bascilor sau bascilor, care se referă la Ţara Bascilor sau la basci; care este originar din Ţara Bascilor. ◆ (*subst. f.*) Limba izolată neindo-europeană, probabil rămăşiţă a unui grup de limbi mediteraneene preindo-europene, vorbită de basci. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***basque***; cf. nm. pr. *Ţara Bascilor*, regiune aflată pe ambele versante ale munţilor Pirinei, în Spania şi Franţa, azi comunitate autonomă în Spania.

basc[3] *s.n.* v. bască[1].

báscă[1] *s.f.* Beretă cu marginile îndoite înăuntru. • pl. *băşti.* şi *basc s.n.* /<fr. *[beret]* ***basque.***

báscă[2] *s.f.* (*înv.*) Lînă tunsă de pe oi. • /cuv. autoh.; cf. alb. *baske.*

băschet *s.n., s.m.* **1** *s.n.* (*sport*) Joc disputat între două echipe de cîte cinci jucători, care marchează punctele făcînd să treacă mingea printr-un coş de sfoară împletită, fixat de un panou înalt pe terenul echipei adverse; baschetbal. **2** *s.m.* (*mai ales la pl.*) Încălţăminte de sport asemănătoare unor ghete de pînză, cu talpa groasă. • pl. *m. -ţi.* /<fr. ***basket.***

báschetbal *s.n.* (*sport*) Baschet. • scris şi (*înv.*) *basket-ball.* /<engl., fr. ***basket-ball.***

baschetbalíst, -ă *s.m., s.f.* Sportiv care practică baschetbalul. • pl. *-işti, -iste.* /***baschetbal*** + ***-ist.***

baschíná *s.f.* (*reg.*) Bluză de stambă, ajustată deasupra şoldurilor, cu marginile largi, formînd creţuri mari, pe care o poartă femeile (la ţară). • pl. *-e.* /<fr. ***basquine.***

basculá *vb. I. intr.* (*despre corpuri, părţi ale unor maşini etc.*) A face o mişcare de balansare în jurul unei axe orizontale care nu trece prin centrul de greutate (pentru a descărca ceva). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***basculer.***

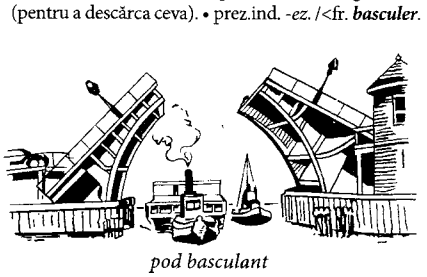

pod basculant

basculánt, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* Care basculează sau poate bascula; care se balansează. ◇ *Autocamion* (sau *camion, vagon*) *basculant* = autocamion (sau camion, vagon) a cărui platformă se ridică şi se înclină pentru a descărca materialele transportate. *Pod basculant* v. pod. **2** *s.f.* Platformă (cu obloane) sau vagon care se poate ridica şi înclina într-o parte pentru a descărca, prin răsturnare, materialele transportate. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***basculant.***

basculáre *s.f.* Acţiunea de *a bascula* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***bascula.***

basculatór *s.n.* Dispozitiv care serveşte la răsturnarea unui vas sau a unui vagonet, pentru a-l goli de conţinut. • pl. *-oare.* /***bascula*** + ***-ator***, după fr. *basculeur.*

bascúlă *s.f.* **1** (*tehn.*) Aparat care permite cîntărirea corpurilor grele cu ajutorul unor greutăţi (de o sută de ori) mai mici. ◇ *Bascul de locomotivă* = sistem compus din mai multe cîntare, montat pe un canal special, care este folosit la cîntărirea locomotivelor şi la verificarea repartizării greutăţilor pe fiecare osie. *Balanţă cu bascul* v. balanţă. **2** Scîndură sau pîrghie mobilă, aşezată în cumpănă pe un suport. ◆ (*ist.*) Scîndură mobilă a ghilotinei pe care se aşeza corpul condamnatului. **3** Partea metalică a armelor de vînătoare cu ţevi mobile. **4** (*sport*) Aparat de gimnastică pentru executarea diferitelor sărituri acrobatice. **5** Dispozitiv care permite modificarea poziţiei, în plan vertical şi orizontal, în raport cu axa optică, a unei părţi a aparatului fotografic. • pl. *-e.* /<fr. ***bascule.***

baseball ['beisbol] *s.n.* Joc sportiv naţional nord-american, asemănător cu oina. • /<engl. ***base-ball.***

basedov *s.n.* v. basedow.

basedovián, -ă *adj., s.m., s.f.* v. basedowian.

basedow ['bazedov *sau* baze'dov] *s.n.* (*med.*) Boală endocrină care se manifestă prin creşterea în volum a glandei tiroide, exoftalmie, tulburări cardiovasculare, tremurături digitale fine, scădere ponderală, diaree, termofobie, transpiraţii, insomnii, nervozitate etc.; boala lui Basedow. • scris şi *basedov, bazedov.* /<fr. *[maladie de]* ***Basedow***; cf. nm. pr. Karl Adolf von *Basedow*, medic german.

basedowian, -ă [bazedovi'an] *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care prezintă caracteristicile bolii lui Basedow. • scris şi *basedovian.* sil. *-vi-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***basédowien.***

basét *s.m.* **1** (*zool.*) Rasă de cîini de vînătoare, cu corpul lunguieţ, cu picioarele scurte, cu urechile lungi şi cu pete roşietice sau negre pe corp, folosiţi pentru scoaterea din vizuină a vulpilor şi a bursucilor; cîine care aparţine acestei rase. **2** (*ornit.*) Rasă franceză de găini cu picioarele foarte scurte; găină care aparţine acestei rase. • pl. *-ţi.* /<fr. ***basset.***

basic ['beizik] *s.n.* (*inform.*) Limbaj de programare a calculatoarelor, folosit mai ales în regim convenţional şi interpretativ. • /<engl. ***basic***, abr. de la *B[eginner's] A[ll purpose] S[ymbolic] I[nstruction] C[ode].*

basic-english ['beizik,ingliʃ] *subst.* (*lingv.*) Formă simplificată a limbii engleze, avînd la bază un minimum de cuvinte şi reguli gramaticale, care a fost creată (în anii 1926-1930) cu scopul de a servi ca limbă internaţională. • /<engl. ***basic-english.***

basidiál, -ă *adj.* (*bot.*) Care aparţine basidiei, care se referă la basidie. • scris şi *bazidial.* sil. *-di-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***basidial.***

basídie *s.f.* (*bot.*) Organ special la basidiomicete pe care se formează sporii. • scris şi *bazidie.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<germ. ***Basidie***; cf. fr. *baside.*

basidio- Elem. de compunere „basidie". • scris şi *bazidio-.* /<fr. ***basidio-***; cf. gr. *βασίδιον* „bază mică".

basidiocárp *s.n.* (*biol.*) Organ de fructificaţie care produce basidiospori. • scris şi *bazidiocarp.* sil. *-di-o-.* /<fr. ***basidiocarpe.***

basidiofór, -ă *adj., s.m.* **1** *adj.* Care poartă basidii. **2** *s.m.* Suport al basidiilor. • scris şi *bazidiofor.* sil. *-di-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***basidiophore.***

basidiomicétă *s.f.* (*bot.*; *la pl.*) Clasă de ciuperci saprofite şi parazite, cu sporii la exterior, pe basidii, care cuprinde specii comestibile, specii otrăvitoare şi specii care produc boli la plante; (*şi la sg.*) plantă care face parte din această clasă. • scris şi *bazidiomicetă.* sil. *-di-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***basidiomycète.***

basidiospór *s.m.* (*bot.*) Spor produs de basidii. • scris şi *bazidiospor.* sil. *-di-o-.* pl. *-i.* /<fr. ***basidiospore.***

basiléu *s.m.* **1** (*în Grecia homerică*) Titlu purtat de regi. ◆ Persoană care avea acest titlu. **2** (*în Atena antică*) Titlu purtat de cel de al doilea arhonte, care păstra între atribuţiile sale religioase vechea funcţie sacră a regilor. ◆ Persoană care avea acest titlu. **3** Titlu oficial al regilor persani pînă la cucerirea arabă. ◆ Persoană care avea acest titlu. **4** Conducător al unei entităţi politice barbare. **5** Titlu purtat de împăraţii bizantini începînd cu sec. 7 d.Hr. ◆ Persoană care avea acest titlu. • scris şi *bazileu.* pl. *-ei.* /<fr. ***basileus***; cf. gr. *βασιλεύς* „rege".

basilicále *s.f. pl.* v. vasilicale.

basilísă *s.m.* Soţie a unui basileu. • scris şi *bazilisă*. pl. *-e.* /<it. ***basilissa***.

basión *s.n.* (*anat.*) Punct craniometric de la marginea anterioară a găurii occipitale, în locul unde planul mediosagital al craniului intersectează planul găurii mari occipitale.• sil. *-si-on.* pl. *-e.* /<fr ***basion***; cf. lat. *basis*, gr. *βάσις* „bază".

basíst *s.m.* (*muz.*) Instrumentist care cîntă la contrabas sau la un alt instrument cu timbru grav, de bas. • pl. *-işti.* /<fr. ***bassiste***.

băsket-ball *s.n.* v. baschetbal.

basm *s.n.* **1** Specie în proză a epicii (populare), a cărei naraţiune are elemente fantastice, supranaturale care simbolizează forţele binelui şi ale răului în lupta pentru şi împotriva fericirii omului. *Ascultau la gura sobei basmul povestit de bunic.* <> Loc.adj. *De basm* = fantastic, ireal. *Atmosferă de basm.* <> Expr. (*fam.*) *A se face de basm* = a se face de rîs. *Basm cu cocoşul roşu* v. cocoş. **2** Fig. Născocire, minciună. *Nu-mi spune basme, ci relatează exact cum a fost.* • pl. *-e*, (*pop.*) *-uri.* /<slav. **БАСНЬ**.

basmá *s.f.* **1** Bucată de pînză, de mătase etc. (colorată), pătrată sau triunghiulară, folosită de femei pentru a-şi înveli capul, spre a lega sau a duce ceva în ea, ca batistă etc. <> Expr. *A scoate pe cineva basma curată* = a scăpa pe cineva de o învinuire. *A scăpa basma curată* = a scăpa cu bine dintr-o încurcătură. **2** (*reg.*) Balot de tutun (de calitate superioară), care prezintă un mod special de împachetare. • pl. *-ale*, şi (*înv.*) *băsmá s.f.* /<tc. ***basma***.

basmagíu *s.m.* v. basmangiu.

basmangíu *s.m.* (*înv.*) Fabricant sau negustor de basmale. • pl. *-gii*, şi *basmagíu s.m.* /<tc. ***basmacı***.

băsnă *s.f.* (*înv.*) Povestire, relatare mincinoasă, falsă; (*înv.*) băsnire. • pl. *-e.* /<srb. ***basna***.

basón *s.n.* (*muz.*) **1** Fagot. **2** Mod de a cînta la orgă care seamănă cu timbrul de oboi în registre grave. • pl. *-oane.* /<fr. ***basson***.

basoreliéf *s.n.* (*a. plast.*) Lucrare de sculptură în care figurile ies în relief din fondul cu care fac corp comun. • sil. *-li-ef.* pl. *-uri.* şi (*înv.*) *basoreliév*, *basreliéf s.n.* /<it. ***bassorilievo***, fr. ***bas-relief***, germ. ***Basrelief***.

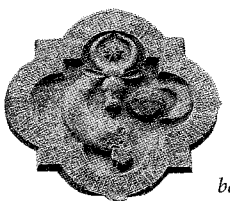

basorelief

basoreliév *s.n.* v. basorelief.

basreliéf *s.n.* v. basorelief.

bassétto *s.n.* (*muz.*) Instrument muzical cu coarde şi arcuş, din sec. 18-19, asemănător contrabasului. • /<it. ***bassetto***.

bast *s.n.* (*bot.*) Strat fibros care se găseşte între partea lemnoasă a tulpinii de în şi scoarţa exterioară. • pl. *-uri.* /<germ. ***Bast***.

básta *adv.* (*fam.*) Ajunge! destul! gata! <> Expr. (*Şi*) *cu asta basta* = am terminat, am încheiat discuţia. • /<it. ***basta***.

bastárd, -á *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* (Copil) care este din afara căsătoriei; (copil) nelegitim. **2** *s.m., s.f.* Analog. (*bot., zool.*) Plantă sau animal rezultat din încrucişarea a două specii diferite; corcitură. **3** *adj.* (*despre scriere*) Batard. • pl. *-zi*, *-de.* /<it. ***bastardo***, germ. ***Bastard***.

bastardá *vb. I. tr.* (*agron.*) A hibrida. • prez.ind. *-ez.* /<germ. ***bastardieren***.

bastárni *s.m. pl.* Populaţie de origine germanică, ce a migrat din regiunea dintre Oder şi Elba în principal în spaţiul de la răsărit de Carpaţi, ajungînd în sec. 2 î.Hr., în regiunea Dunării inferioare, fiind asimilată parţial de geto-daci. • /<lat. ***Bastarnae***, ***-arum***.

bastídă *s.f.* **1** (*milit.*) Construcţie mică, provizorie, ridicată pentru a ataca o fortificaţie. **2** (*în Ev. Med.*) Oraş fortificat pentru apărarea unui stat seniorial sau a unui domeniu. • pl. *-e.* /<fr. ***bastide***; cf. fr. veche *bastir* „a construi".

bastílie *s.f.* **1** (*în Ev. Med.*) Construcţie dintr-un sistem de fortificaţii. **2** (*în Ev. Med.*) Castel întărit. **3** Fig. Închisoare. • pl. *-ii.* g. -d. *-iei.* /<fr. ***bastille***.

bastiménţ *s.n.* (*milit.*) Navă (de război) de dimensiuni mari. • pl. *-e.* /<it. ***bastimento***, fr. ***bâtiment***.

bastingáj *s.n.* (*mar.*) Totalitatea chesoanelor, a dulapurilor şi rastelelor în care se păstrează efectele echipajului pe o navă. • pl. *-e.* /<fr. ***bastingage***.

bastión *s.n.* (*milit.*) Lucrare de fortificaţie, în formă poligonală sau cilindrică, protejată în exterior de un şanţ, care este construită, de obicei, la colţurile unei fortăreţe, pentru a o apăra; (*înv.*) başcă. • sil. *-ti-on.* pl. *-oane.* /<fr. ***bastion***, germ. ***Bastione***, it. ***bastione***, lat. ***bastio, -onis***.

bastionál, -ă *adj.* Care aparţine bastionului, care se referă la bastion. <> *Centură bastională* v. centură. • sil. *-ti-o-.* pl. *-i*, *-e.* /***bastion*** + *-al*.

bastón *s.n.* **1** Obiect de forma unui băţ (curbat sau cu măciulie la un capăt), folosit mai ales ca sprijin în mers. <> *Baston de mareşal* = baston scurt, purtat de un mareşal, ca semn al autorităţii. ◆ (*bis.*; *înv.*) Cîrjă de arhiereu. **2** Lovitură dată cu un baston. *A primit un baston pe spinare.* **3** (*sport*) Băţ de diferite dimensiuni, folosit de gimnaşti. ◆ Băţ de mărimi diferite, folosit în gimnastica medicală, cu scop corectiv. **4** (*mar.*) Bară la bordul unei nave, utilizată pentru ridicarea pavilionului, pentru susţinerea tendei etc. **5** (*ind. alim.*) Baton. *Baston de zahăr ars.* **6** (*arg.*) *Baston desfundat* = puşcă. **7** Fig. (*arg.*; *la pl.*) Picioare subţiri. **8** (*jar.*; *în limbajul elevilor*) Nota 1. • pl. *-oane.* /<it. ***bastone***; cf. lat. *bastum* <*bastare* „a purta".

bastonádă *s.f.* Bătaie cu bastonul; mulţime de lovituri date cuiva cu bastonul. • pl. *-e.* /<fr. ***bastonnade***, it. ***bastonata***.

bastonáş *s.n.* Dim. al lui *baston.* <> (*anat.*) *Bastonaşe retiniene* = celule senzoriale ale retinei, bogate în rodopsină. • pl. *-e.* /***baston*** + *-aş*.

bastonátă *s.f.* Element grafic caracteristic scrierii de mînă. • pl. *-e.* /<de la ***baston***.

basúto *subst.* Populaţie africană negroidă, din familia bantu, care locuieşte în Lesotho şi în unele regiuni ale Africii de Sud. • /de la nm. pr. ***Basuto[land]***, denumirea protectoratului britanic devenit, odată cu independenţa, regatul Lesotho din S Africii.

baş[1]- Elem. de compunere „principal", „cu gradul cel mai înalt", „de frunte". • /<tc. ***baş***.

baş[2] *adv.* (*reg.*) Chiar, tocmai. *Aşa-i fata de frumoasă, Frumoasă e baş ca noaptea* (POP.). • /<srb. ***baš***.

baş[3] *s.m.* **1** (*înv.*) Căpetenie. **2** (*înv.*) Staroste al unei bresle de meseriaşi sau de negustori. **3** (*mar.*; *reg.*) Capătul din faţă al bărcii. • pl. *-i.* /<tc. ***baş***.

baş-agá *s.m.* (*milit.*; *în Ev. Med.*) Comandant al unui detaşament din armata otomană. • pl. *-ale.* /<tc. ***başağa***.

başbafír *s.n.* v. baibafir.

baş-beşleágă *s.m.* (*milit.*; *în Ev. Med.*) Persoană care avea rangul de comandant suprem al ostaşilor de poliţie turcească. • pl. *-egi.* /***baş***[1]- + ***beşleagă***.

baş-boiér *s.m.* (*în Ev. Med., în Ţările Rom.*) Persoană care avea rangul de cel mai de seamă boier al ţării; ext. boier mare. *Baş-boierul purta hanger la brîu* (GHICA). • pl. *-i.* /***baş***[1]- + ***boier***.

baş-bulucbáş *s.m.* (*milit.*; *în Ev. Med.*) Căpetenie a bulucbaşilor, care, ca şef al gărzii domneşti, supraveghea închisoarea curţii. • pl. *-i.* /<tc. ***başbölükbaşı***.

başbuzúc *s.m.* **1** (*în Ev. Med., în Imperiul Otoman*) Voluntar turc ce nu primea soldă şi care trăia din prăzi, din jafuri. **2** (*la pl.*) Trupe de călăreţi turci, care, în sec. 19, aveau atribuţii de jandarmi. **3** Fig. Persoană violentă şi grosolană, care încalcă regulile de convieţuire socială. • pl. *-ci.* şi *başibuzúc s.m.* /<tc. ***başıbozuk*** „trupe neregulate".

báşca *adv., prep.* (*pop., fam.*) **1** *adv.* Despărţit; deosebit; separat. **2** *adv.* Expr. *Una spunem, başca ne-nţelegem* = altfel, în chip deosebit. *Una vorbim şi başca ne-nţelegem* (CAR.). **3** *prep.* În afară de..., nepunînd la socoteală... *La curte tot am ajuns ca o sută cincizeci de rumâni, başca muierile, başca plozii* (STANCU). • /<tc. ***başka***.

baş-caimacám *s.m.* Şeful caimacanilor. • pl. *-i.* şi *baş-caimacán s.m.* /<tc. ***baş kaymakam***.

baş-caimacán *s.m.* v. baş-caimacam.

báşcă *s.f.* **1** (*milit.*; *în trecut*) Încăpere secretă amenajată în locuinţe între două niveluri sau într-un turn de apărare. **2** (*milit.*; *înv.*) Bastion. **3** (*înv., reg.*) Beci. **4** (*arg.*) Închisoare. • pl. *băşti.* şi *báştă s.f.* /<pol. ***baszta***.

baş-ceaúş *s.m.* (*milit.*; *în Ev. Med.*) Persoană care avea grad de ofiţer superior (cu dif erite atribuţii). • pl. *-i.* /***baş***[1]- + ***ceauş***.

báşchie *s.f.* Ciocan cu vîrful prevăzut cu un şanţ în formă de V, folosit la baterea cercurilor metalice ale butoaielor. • pl. *-ii.* g. -d. *-iei.* /<bg. ***бъския***.

baş-ciohodár *s.m.* **1** (*în Ev. Med., în Imperiul Otoman*) Prim-camerier al sultanului. **2** (*în Ev. Med., în Ţările Române*) Prim cămăraş al domnului (cu diferite funcţii administrative). • pl. *-i.* şi *baş-ciuhodár s.m.* /<tc. ***baş çuhadar***.

baş-ciuhodár *s.m.* v. baş-ciohodar.

başfír *s.n.* v. baibafir.

başibuzúc *s.m.* v. başbuzuc.

başkír, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populaţia de bază a Başkiriei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuieşte în Başkiria; locuitorii Başkiriei. **2** *adj.* Care aparţine Başkiriei sau başkirilor, care se referă la Başkiria sau la başkiri; care este originar din Başkiria. ◆ (*subst. f.*) Limba din familia altaică, ramura turcică, vorbită de başkiri. • pl. *-i, -e.* /<rus. ***башкир***, fr. ***bachkir***; cf. nm. pr. *Başkiria*, republică în Federaţia Rusă.

başoáldă *s.f.* (*arg.*) Femeie grasă, greoaie, neglijentă; (*arg.*) başoldină. ◆ Femeie uşuratică, destrăbălată. • pl. *-e.* /form. expr.

başoldínă *s.f.* (*arg.*) Başoaldă. • pl. *-e.* şi *başordínă s.f.* /de la ***başoaldă***.

başordínă *s.f.* v. başoldină.

baş-răzéş *s.m.* (*înv.*) Răzeş de frunte. *Eu sînt Harţă, baş-răzăş, Cunoscut tocmai prin Ieş* (ALECS.). • pl. *-i.* /***baş***[1]- + ***răzeş***.

baştán, -ă *adj.* (*arg.*) Care este valoros, bogat. • pl. *-i*, *-e.* /de la ***báştă***, după *baban*, *barosan*.

báştă *s.f.* v. başcă.

báştină *s.f.* **1** Origine. <> Loc.adj. *De baştină* = originar, autohton, de origine. *Ţara de baştină.* <> Loc.adj., adv. *Din baştină* = din moşi-strămoşi. **2** (*înv.*) Proprietate ereditară de mai multe generaţii în aceeaşi familie. • pl. *-i.* /<srb. ***baština***, bg. ***бащина***.

bătáj *s.n.* (*ind. text.*) **1** Operaţie de lovire repetată cu bătătoarea a masei de material fibros desfăcut în prealabil în procesul filării. **2** Utilaj cu ajutorul căruia se execută această operaţie. • pl. *-e.* /<fr. ***battage***.

batál[1] *s.m.* (*zool.*) Berbec castrat în vederea îmbunătăţirii calităţii cărnii şi a lînii. <> Expr. (*pop.*; *adv.*) *A sta batal la uşă* = a se ţine de capul cuiva. *A sta batal pe lucru* = a stărui. • pl. *-i.* /cf. tc. *battâl* „nevolnic"; „uriaş", „enorm".

batál[2] *s.n.* (*ind. petrol.*) Groapă de formă paralelipipedică, de dimensiuni mari, săpată în apropierea unei sonde, care serveşte la depozitarea noroiului de circulaţie sau la colectarea imediată a ţiţeiului produs la sondele care erup liber. • pl. *-e.* /etimol. nec.

batálă *s.f.* v. vătală.

batalión *s.n.* **1** (*milit.*) Subunitate militară compusă din două sau mai multe companii. <> *Batalion de asalt* v. asalt. *Batalion de marş* v. marş. **2** Ext. (*mai ales la pl.*) Mulţime de fiinţe (incolonate). • sil. *-li-on.* pl. *-oane.* /<germ. ***Bataillon***, rus. ***батальон***, it. ***battaglione***, fr. ***bataillon***.

batalionár, -ă *adj.* (*milit.*) Care aparţine unui batalion, care se referă la un batalion. • sil. *-li-o-.* pl. *-i*, *-e.* /<fr. ***bataillonaire***.

batalíst *s.m.* Pictor de scene de război. • pl. *-işti.* /<it. ***battaglista***.

batánt, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* (*despre uşi, ferestre etc.*) Care se închide singur printr-o mişcare de rotaţie limitată în jurul unei axe verticale, situate la una dintre margini. **2** *s.n.* Panou mobil la o poartă sau la o uşă, care serveşte la deschiderea-închiderea acesteia. • pl. *-ţi*, *-te.* /<fr. ***battant***.

batárd, -á *adj.* (*despre scriere*) Care are caractere combinate din scrierea rondă şi din cea cursivă ◆ (*despre peniţe*) Care are o formă specială pentru a servi la acest fel de scriere. ◆ (*subst. f.*) Caracter de literă cu care se execută acest fel de scriere. • pl. *-zi*, *-de.* /<fr. ***bâtard***.

batárdă *s.f.* (*culin.*) Pîine preparată dintr-un aluat special, specific patiseriei franceze, care este mai scurtă decît bagheta. • pl. *-e.* /<fr. *[pain]* ***bâtard***.

batardóu *s.n.* (*hidrotehn.*) Împrejmuire etanşă, executată în mijlocul unei ape, în interiorul căreia, după evacuarea apei, se execută diverse lucrări de fundaţii,

de reparații de poduri etc. ◆ Ext. Spațiul astfel delimitat. • pl. *-uri.* /<fr. ***batardeau***.

batarísm *s.n.* (*med.*) Tulburare de limbaj, care rezultă din accelerarea exprimării verbale, avînd drept urmare o incorectă pronunțare a cuvintelor. • /engl. ***battarism***.

batát, -ă *s.m., s.f.* (*bot.*) **1** *s.m.* Plantă perenă din familia convolvulaceelor, cu tulpina lungă, tîrîtoare, cu frunzele mari și cu florile albe sau roz, cultivată în țările cu climă caldă pentru rădăcinile sale groase, comestibile, bogate în amidon, vitamine și zahăr (*Ipomoea batatas*); cartof dulce. **2** *s.f.* Restr. Tuberculul acestei plante. • pl. *-ți, -te.* /<rus. ***батат***, it., sp. ***batata***.

batáv, -ă *s.m., adj.* **1** *s.m.*, (*la pl.*) Populație germanică ce locuia, în antichitate, pe teritoriul Olandei de azi; (*și la sg.*) persoană care aparține acestei populații. **2** *adj.* Care aparține batavilor, privitor la batavi. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***Bataves***.

bátă *s.f.* **1** (*la pl.*) Cingătoare îngustă și lungă, țesută din lînă de diferite culori. ◇ Expr. *A da pe bete* (pe cineva) = a da de gol (pe cineva). *A da* (pe cineva) *pe bete afară* = a goni, a da afară (pe cineva). **2** (*reg.*) Betelie. • pl. *bete.* /lat. • ***bitta*** = ***vitta***, ***-ae*** „legătură".

bátăr *adv., conj.* (*reg.*) **1** *adv.* Cel puțin, măcar, barem. *Ce focul, bade, te ține, De nu vii seara la mine, Batăr la două-trei zile?* (POP.). **2** *conj.* Deși, cu toate că. *Batăr că sînt singur, nu mă tem.* • și *bátîr adv., conj.* /<mag. ***bátor***.

bátcă[1] *s.f* **1** (*iht.*) Pește teleosteean, verde-albăstrui pe spate și argintiu pe abdomen, asemănător cu plătica (*Blicca björkna*). **2** (*ornit.*; *reg.*) Pelican (*Pelecanus onocrotalus*). • pl. *-ce, bătci.* și *bábcă s.f.* /<ucr. ***бабка***, după *bate*.

bátcă[2] *s.f.* (*reg.*) Nicovală mică pe care se ascute coasa, bătînd-o cu ciocanul. • pl. *-ce.* /cf. *bate*.

bátcă[3] *s.f.* (*înv., reg.*) **1** Monedă mică. **2** Unitate de măsură egală cu un sfert de gram. • pl. *-ce.* /<magh. ***batka***.

bátcă[4] *s.f.* (*reg.*) Capcană pentru prinderea rozătoarelor mici. • pl. *-ce.* /etimol. nec.

báte *vb. III.* **I 1** *tr.* (*compl. indică ființe*) A lovi repetat și violent (cu palma, cu bățul, cu biciul etc.) pentru a pedepsi, pentru a constrînge etc. *L-a bătut pînă a leșinat. Arestații erau bătuți la tălpi. Cînd era obraznic îl bătea la palmă cu linia.* ◇ Expr. *A bate* (pe cineva) *măr* (sau, *pop., furcă, ciobănește*) = a bate (pe cineva) foarte tare. (*A fi*) *bătut în* (sau *la*) *cap* = (a fi) prost sau nebun. *A-și bate firea cu* (ori *pentru, de*) *ceva* = a se gîndi cu insistență la ceva, a se interesa mult de ceva, a-i păsa de ceva. *A-l bate* (pe cineva) *gîndul* (sau *mintea*) ori, *refl., a se bate cu mintea* (sau *cu gîndul, cu gîndurile*) = a fi obsedat de un gînd, de o idee (care îl îndeamnă să facă ceva); a intenționa, a plănui să...; a fi preocupat de ceva. *A-l bate grija* = a fi îngrijorat, a fi neliniștit din cauza unei griji. = (*refl.*) *A se bate cu pumnii în piept* = *a*) a se mîndri, a se lăuda; *b*) a face caz de ceva. *A se bate cu mîna* (sau *cu palma*) *peste gură* = a se lovi peste gură ca pedeapsă pentru cuvinte, afirmații spuse nesocotit sau într-o situație neașteptată ori îngrozitoare. *A-și bate capul cu* (ori *pentru, de*) *ceva* v. cap. *A bate pe cineva pe datorie* v. datorie. *A bate* (pe cineva) *de-i merg* (sau *să-i meargă*) *fulgii* v. fulg. *A bate* (pe cineva) *gros* v. gros. *A fi bătut cu leuca* (*în cap*) v. leucă. *A se bate cu capul de pereți* (sau *de toți pereții*) v. perete. *A bate piersic* (pe cineva) v. piersic. *A bate* (pe cineva) *de-i iese* (sau *să-i iasă*) *untul* v. unt. **2** *tr.* (*compl. indică oameni sau părți ale corpului lor*) A atinge, a lovi ușor cu mîna, pentru a atrage atenția, pentru a arăta încredere, bunăvoință etc. ◇ Expr. *A bate capul cuiva* sau *a bate pe cineva la cap* = *a*) a se ține stăruitor de cineva; *b*) a insista; a cicăli. *A bate palma* (sau, *arg., laba*) *cu cineva* = a se învoi (din preț) strîngîndu-și mîna reciproc; a se înțelege (în privința unei tranzacții). *Bate laba aici... și ai să bem aldămașul* (CA. PETR.). (*refl. recipr.*) *A se bate cu cineva pe burtă* = a fi în relații strînse cu cineva. *A-i bate cuiva obrazul* v. obraz. *A bate* (pe cineva) *pe umăr* v. umăr. ◆ (*compl. indică animale*) A lovi ușor cu mîna, pentru a mîngîia sau a liniști. *A bătut cățelul pe spate și l-a luat cu el.* **3** *tr.* (*compl. indică ființe*) A izbi de ceva. *L-a bătut cu capul de pereți.* ◇ Expr. *A bate* (pe cineva) *la cap* = (*despre sobe, mașini de călcat etc.*) a provoca cuiva dureri de cap (din cauza căldurii, emanației de gaze etc.). (*intr.*) *A bate la ochi* (sau, *rar, la urechi, la auz*) = *a*) a trezi cuiva luarea-aminte, interesul, bănuiala; *b*) a face impresie, a se remarca. **4** *tr.* (*compl. indică armate, state etc.*) A înfrînge, a birui în luptă, în război. *Mihai Viteazul a bătut oastea turcească la Călugăreni.* ◇ Expr. *A bate* (pe cineva) *cu propriile lui arme* v. armă. **5** *refl.* (*despre popoare, armate etc.*) A purta război; a se război; (*despre persoane*) a se lupta cu arme. *Românii s-au bătut eroic pentru independență.* ◇ Loc. vb. (*refl. recipr.*) *A se bate în duel* = a se duela. ◇ Expr. *A se bate cu morile de vînt* v. moară. (*Parcă*) *se bat turcii la gura lui* v. turc. **6** *refl.* (*recipr.*) (*despre ființe*) A se lua la bătaie (cu cineva), a se încăiera (cu cineva). *Urșii se bat pentru fagurele cu miere.* ◇ Expr. *A se bate în parte* = a se lupta între ei fără ca nimeni să iasă învingător. *A se bate pentru* (sau *după*) *ceva* = a dori foarte mult ceva, a-i plăcea foarte mult un lucru. *A se bate cu moartea* = a fi în agonie. (*Parcă*) *se bat calicii* (sau *lupii, nebunii*) *la* (ori *în*) *gura cuiva*, se spune despre cineva foarte înfometat, care mănîncă mult și cu lăcomie sau despre cineva care vorbește repede. *A se bate singur* sau *de capul său* = a-și îndrepta comportamentul. *A se bate cap în cap* = a fi în opoziție, în contradicție; a nu se potrivi. *A se bate de muscă* v. muscă. *A se bate ca orbii* (*la tîrguri*) v. orb. *A se bate ca orbeții* v. orbeț. ◆ (*despre oameni*) A se măsura, a se întrece în luptă. *Să ne batem în luptă dreaptă.* **7** *tr.* A învinge un adversar într-un joc, într-un concurs (sportiv). *M-a bătut la șah.* ◇ Expr. *A bate toate recordurile* v. record. **8** *tr.* (*despre încălțăminte, ham, șa etc.*; *compl. indică oameni sau animale*) A freca, a roade, a produce răni. *Mă bat pantofii.* **9** *tr.* (*compl. indică oameni*) A pedepsi. *Dumnezeu l-a bătut pentru ceea ce a făcut.* ◇ (*la imper.*; *în imprec.*) *Bată-l Dumnezeu!* ◇ Expr. (*glum.*) *Bătu-te-ar norocul* (sau *hazul, pustia*), se spune pentru a exprima simpatia, mirarea, indignarea. *Să mă bată Dumnezeu* (sau *crucea, Maica Precista*), se spune ca jurămînt pentru a fi crezut. *Bată-l vina!* v. vină. **II** *tr.* **1** (*compl. indică substanțe, materii alimentare etc.*) A lovi de repetate ori (într-un vas), cu ustensile speciale (de bucătărie), pentru a amesteca, a freca, a frăgezi etc. *Bate smîntîna pentru a face frișcă.* ◇ Expr. (*fam.*) *A bate putineiul* = a obține unt din lapte sau din smîntînă. *A bate apa în piuă* (*să se aleagă unt* sau *untul*) v. apă. *A bate ca într-un putinei deocheat* v. putinei. *A bate în sită* (*și*) *în covată* v. sită. **2** (*compl. indică metale înroșite în foc*) A lovi repetat cu ciocanul sau cu barosul pentru a da o anumită formă. ◇ Expr. *A bate bani* = a fabrica monede de metal. *A bate para în cenușă* v. cenușă. *A bate fierul cît e* (sau *pînă-i*) *cald* v. fier. *A bate moneda* v. moneda. *A bate moneda* (*din* sau *cu ceva*) v. moneda. **3** A lovi, de repetate ori, tăișul coasei, cu un ciocan, pentru a-l ascuți. ◇ Expr. *A bate pe cineva ca pe-o coasă rea* v. coasă. **4** (*compl. indică cuie, nituri etc.*) A înfige, a vîrî în ceva, prin lovituri repetate (cu ciocanul, cu maiul etc.). *Bat cuie în perete pentru tablouri.* **5** A fixa un obiect ținîndu-l în ceva. *Bate capacul lăzii. A bătut tablourile pe perete. Coroană bătută cu diamante.* ◇ Expr. *A bate* (cuiva) *căciula-n creștet* v. creștet. *A* (*o*) *bate la papuc* v. papuc. *A-i bate* (cuiva) *scîndura* v. scîndură. *A bate țăruș* v. țăruș. **6** (*la războiul de țesut*) A îndesa cu spata firele bătelii. **7** (*compl. indică cereale, păstăi uscate etc.*) A îmblăti, a dezghioca. *Bate fasolea.* ◇ Expr. *A bate ca la* (sau *în*) *fasole* v. fasole. *A bate ca în păpușoi* v. păpușoi. **8** (*compl. indică plante textile*) A zdrobi, prin lovituri repetate (cu o bîtă sau cu un mai), pentru a se desprinde firele. *Bat inul.* **9** A lovi cu o prăjină crengile unui pom fructifer, pentru a face să cadă fructele. *Au bătut toți nucii din livadă.* ◇ Expr. *A-i bate* (cuiva) *perele* v. pară. **10** (*compl. indică covoare, pături, haine etc.*) A scutura de praf (cu bătătorul). **11** (*compl. indică instrumente muzicale, obiecte etc.*) A lovi ritmic (cu mîna, cu ciocănele etc.), pentru a produce sunete muzicale sau ritmice. *Bate toba ca un adevărat maestru. Călugărul bate toaca de vecernie.* ◇ Expr. (*intr.*) *A bate clopotul de mort* v. clopot. *A bate darabana* v. darabană. *A bate în drîmbă* v. drîmbă. *A bate cuiva în strună* (ori *în struna cuiva*) v. strună. *A bate tamburina* (pe ceva) v. tamburină. *A bate toaca* v. toacă. *A bate toba* v. tobă. *A bate toba* (*la urechea*) *surdului* v. tobă. *A-i bate* (cuiva) *toba* (sau *în tobă*) v. tobă. *A bate toaca pe vătrai* v. vătrai. **12** A da repetat cu un băț în apa (sau pe sub pietrele din apa) unui rîu, pentru a alunga peștii din ascunzători. **13** A bătători pămîntul; ext. a lovi pămîntul cu piciorul de repetate ori, tropăind sau jucînd. *Bat pămîntul tropăind* (COȘB.). ◇ Expr. *A bate talpa* (*la pămînt*) v. talpă. ◆ Ext. (*pop.*; *compl. indică jocuri*) A juca, a dansa cu patos. *[Polca] o băteam vîrtos cînd eram mic* (ALECS.). **14** (*compl. indică obiecte, materiale etc.*) A izbi repetat, cu un instrument, în diferite scopuri. *Bate doagele butoiului.* ◇ Exp. *A ajunge să bată buștenii* v. buștean. *A bate șaua* (*ca*) *să* (*se*) *priceapă* (sau *înțeleagă*) *iapa* (ori *calul*) v. șa. **15** (*compl. indică substanțe, materii etc.*) A îndesa prin apăsări repetate (într-un recipient). *Bate tutunul în pipă cu degetul.* ◇ Expr. *A bate în* (sau *sub*) *tipar* v. tipar. **16** A azvîrli mingea la distanță, lovind-o; ext. a se juca cu mingea. *Toată ziua bate mingea pe stradă.* **17** A amesteca cărțile de joc; a juca mult cărți. *Își duce veacul numai în străinătăți... acolo bate cărți și petrece* (SADOV.). ◇ Expr. *A bate o carte* (sau *cărțile*) = a învinge cartea altuia cu o carte mai mare. **18** A face mereu aceeași cale; a umbla mult pe un drum. *Numai eu rămas același, Bat mereu același drum* (EMIN.). ◇ Expr. *A bate cale lungă* = a merge mult. *A bate pasul pe loc* = a nu progresa. *A-i bate* (cuiva) *gîndul* (*undeva*) = a-i merge gîndul la...; a fi înclinat, aplecat spre... *A bate cu gîndul* (*departe*) v. gînd. ◆ A umbla întruna prin..., a frecventa des ceva; a cutreiera. *Multe mări am trecut, Multe țări am bătut* (POP.). ◇ Expr. *A bate prundurile* (sau *podurile*) = a umbla de colo pînă colo (fără nici un scop); a hoinări. *Toată ziua bate prundurile după scăldat* (CR.). *A bate cîmpii* = *a*) a vorbi vrute și nevrute; a aiuri; *b*) a ocoli un subiect care nu convine să fie discutat. *A bate bambura* v. bambură. *A bate ceamburul* v. ceambur. *A bate drumul* (ori *drumurile*) v. drum. *A bate laturile* v. latură. *A bate maidanul* (sau *maidanele*) v. maidan. *A bate marginile* v. margine. *A bate străzile* v. stradă. **III** *intr.* **1** (*despre oameni*; *urmat de determ. introduse prin prep. „în" sau „la"*) A lovi în ceva (cu degetele, pumnii etc.), făcînd zgomot, pentru a fi auzit, pentru a atrage atenția etc.; a ciocăni (cu putere). *Începu să bată cu pumnii în ușă.* ◇ Expr. *A bate la ușa cuiva* = a veni la cineva pentru a-i cere ajutor material. *A bate în crilă* v. crilă. *A bate din pinteni* (*de bucurie*) v. pinten. *A bate la toate porțile* (sau *la porțile cuiva*) v. poartă. *A bate la ușă* v. ușă. *A bate pe la ușile oamenilor* v. ușă. ◇ Fig. *Iarna bate la ușă.* **2** (*despre oameni*; *cu determ. introduse prin prep. „cu" sau „în"*) A lovi tare în ceva, pentru a-și arăta mînia, nerăbdarea sau pentru a intimida, a amenința pe cineva. *Nerăbdător, bate cu picioarele în ușă, pentru a i se deschide mai repede. Izbucnește cu furie, bătînd cu pumnii în masă.* **3** (*despre oameni*; *cu determ. introduse prin prep. „din" sau „în"*) A lovi în ceva cu o parte a corpului; a face, cu mîinile, picioarele etc., o mișcare relativ regulată (lovind în ceva). *Băteau din călcîie, ca să se încălzească.* ◇ Expr. *A bate din* (sau *în*) *palme* = *a*) a lovi palmele pentru a-și manifesta un sentiment de bucurie, de aprobare; a aplauda; *b*) a lovi palmele pentru a chema pe cineva. *A bate în pumni* = a lovi un pumn de altul pentru a face în ciudă cuiva. *A bate din picioare* = a tropăi. *A bate din gură* = a vorbi în zadar. (*tr.*) *A bate mătănii* = a îngenunchea și a atinge fruntea cu pămîntul de mai multe ori la rînd, în semn de cucernicie sau de pocăință. *A bate tactul* = *a*) a lovi (ușor) un obiect cu mîna, piciorul etc. sau a imita lovirea lui în ritmul unei bucăți muzicale sau al unui vers; *b*) a marca, prin mișcări regulate (cu mîna, piciorul sau bagheta), fiecare tact al unei bucăți muzicale. *A bate în* (sau *într-un*) *lemn* = a face gestul lovirii cu degetul a unui obiect din lemn pentru a împiedica producerea unui necaz, a unei boli, a unui ghinion, sau pentru a menține o situație favorabilă, un cîștig, o stare bună de sănătate. *A bate în* (sau *din*) *buze* v. buză. *A-și bate limba*(*-n gură*) *de pomană* v. limbă. *A bate măsura* v. măsură. *A bate* (*în*) *orb* (*la mașina de scris, la computer*) v. orb. *Bătînd* (sau *cît ai bate*) *din* (sau *în*) *palme* v. palmă. *A bate din picior* v. picior. *A bate din pinteni* v. pinten. ◆ (*despre păsări*; *cu determ. „din aripi"*) A face mișcarea de zbor, lovind aerul cu aripile. *Au prins a bate din aripi cocoșii* (SADOV.). ◆ (*despre cîini*; *cu determ. „din coadă"*) A da din coadă. *[Cățeaua] se lipi de pămînt schelălăind, apoi prinde a bate din coadă* (SADOV.). **4** (*despre organe sau părți ale corpului*) A avea pulsații ritmice; a palpita, a pulsa, a zvicni (în mod normal sau din cauza unei emoții, a unei boli). *De frică, inima începu să-i bată cu putere.* ◇ (*refl.*) *Mi se bate tîmpla dreaptă.* ◇ Expr. *A i se bate limba-n gură* (*ca calicii la pomană*) v. limbă. **5** (*despre cîini*) A lătra (scurt și la intervale egale). *Cînd*

se apropie lupii de stînă, cîinii încep să bată. **IV** *intr.* **1** (*despre vînt*) A sufla. *A început să bată crivățul.* ◇ Expr. *Slab de-l bate vîntul* v. slab. *A-i bate* (cuiva) *vîntul în traistă* v. traistă. *A-i bate vîntul în buzunar(e)* v. vînt. *A vedea dincotro bate vîntul* v. vînt. *A-l bate vîntul* (pe cineva) v. vînt. **2** (*despre ploaie, grindină, brumă*) A cădea (lovind, stricînd) peste semănături, livezi etc. *Bătînd grindina, toată recolta este compromisă.* ◇ Expr. *A fi bătut de brumă* v. brumă. **3** (*despre ape, valuri etc.*) A se lovi, a se izbi de maluri, diguri etc. *Valurile bat zidurile cetății.* **4** (*despre aștri*) A-și trimite razele pînă la...; a se reflecta în...; spec. (*despre soare*) a încălzi puternic. *Peste albele izvoare Luna bate printre ramuri* (EMIN.). *La amiază soarele bate puternic.* ◇ (*tr.*) *Mă bate soarele în ochi.* **5** (*despre arme de foc*) A trage, a trimite proiectilul pînă la o anumită distanță, pînă într-un anumit punct. *Această pușcă bate departe.* ◆ (*înv.*) A bombarda. *Bătea partea de sus a cetății cu zece tunuri* (BĂLC.). **6** (*despre culori; urmat de determ. introduse prin prep. „în”*) A se apropia de..., a da în..., a avea o nuanță de... *Avea un splendid păr negru care bătea în albastru.* ◇ Expr. *A bate în arginței* v. arginței. **V** *intr.* **1** (*despre instrumente muzicale, clopote, ceasornice etc.*) A emite sunete muzicale sau ritmice (care au o anumită semnificație). *Se aud clopotele cum bat. Orologiul a bătut de cinci ori.* ◇ (*tr.*) *San-Marc sinistru miezul nopții bate* (EMIN.). **2** (*înv.; despre telegraf*) A emite ţăcănitul prin care se transmit mesajele telegrafice. ◇ Expr. (*tr.*) *A bate o telegramă* (sau *o depeșă*) = a transmite o telegramă. **VI** *intr.* **1** (*adesea determ. prin „cu vorba”*) A face aluzie critică (la ceva sau la cineva); a aduce vorba. *Ei! Acu înțeleg eu unde bate vorba lui!* (CAR.). ◇ Expr. *A bate un apropo* (sau *apropouri*) v. apropo. *A bate* (cuiva) *pontul* v. pont. **2** Expr. *A-și bate joc de cineva* (sau *de ceva*) = *a*) a lua în rîs; a trata superficial ceva sau pe cineva; *b*) a întreține raporturi sexuale prin înșelătorie sau (mai ales) cu forța; a necinsti, a viola pe cineva; *c*) a profana, a pîngări ceva. **3** Expr. *A bate în retragere* = *a*) a se replia, a se retrage din luptă; *b*) fig. a renunța să mai susțină ceva cu aceeași tărie; a retracta cele spuse mai înainte; a ceda, a o lăsa mai moale. **4** Expr. (*înv.; fam.*) *A bate cu cineva* = a avea simpatie pentru cineva. • prez.ind. *bat.* /lat. ***batt(u)ĕre***.

batél *s.n.* (*mar.*) Vaporaș. • pl. *-e.* /<it. ***battello***.

bateliér *s.m.* (*mar.*) **1** Conducător al echipajului unui batel. **2** Matelot din echipajul unui batel. • sil. *-li-er.* pl. *-i.* /<it. ***battelliere***; cf. fr. *batelier*.

bátere *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *bate* și rezultatul ei; bătut. • pl. *-i.* /v. ***bate***.

bateríe *s.f.* **1** (*milit.*) Subunitate de artilerie, formată dintr-un număr variabil de plutoane, tunuri, rachete etc.; aparatura și mijloacele de transport necesare. ◆ Terasament care protejează tunurile în poziție de tragere. ◆ Ansamblul tunurilor de același calibru de pe o navă; spațiul rezervat instalării acestora. **2** (*tehn.*) Grup de aparate, dispozitive sau piese identice ori asemănătoare, asamblate sau montate în același loc, care sînt asociate în vederea executării unei operații.

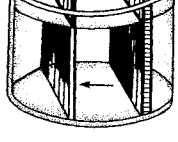

Baterie electrică
1. Carbon (pol pozitiv).
2. Zinc (pol negativ).

Baterie de condensatoare. **3** (*tehn.; și baterie electrică*) Generator de curent electric continuu produs prin conversia energiei rezultate din reacțiile chimice din interiorul dispozitivului în energie electrică. ◆ Dispozitiv de mici dimensiuni în care lichidul electrolitic este imobilizat de substanțe inerte și care se folosește pentru alimentarea cu energie a aparatelor de mici dimensiuni (ceasuri, radiouri, jucării etc.). ◆ Denumire dată altor tipuri de generatoare de energie electrică, a căror funcționare nu se bazează pe reacții electrochimice. ◇ *Baterie solară* = sursă de energie formată dintr-un grup de generatoare fotoelectrice cu semiconductori, care transformă energia solară în energie electrică. ◇ Expr. *A-și încărca bateriile* v. încărca. **4** (*zootehn.; la pl.*) *Baterii de creștere* = ansamblu de cuști de lemn sau de metal (suprapuse),

baterie (5)

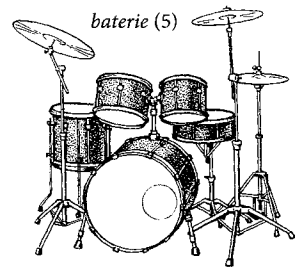

folosite la creșterea intensivă a păsărilor, purceilor, iepurilor de casă etc. **5** (*muz.*) Ansamblul instrumentelor de percuție dintr-o orchestră. ◆ Instrument alcătuit din mai multe elemente de percuție. ◆ Formulă ritmică realizată cu bateria. **6** (*psih.*) *Baterie de teste* = ansamblu de teste care vizează un anume aspect al structurii psihologice a cuiva. **7** Vas cu gheață folosit pentru a răci băuturile. ◆ Ext. (Sticlele cu) băutură care se află într-un asemenea vas. ◆ Ext. Un litru de vin și o sticlă de sifon (sau de apă minerală) luate împreună. • pl. *-ii.* g. -d. *-iei.* /<fr. ***batterie***, it. ***batteria***, germ. ***Batterie***, ngr. ***μπαταρία***.

bateríst, -ă *s.m., s.f.* (*muz.*) Cîntăreț la baterie. • pl. *-iști, -iste.* /***baterie*** + *-ist*.

bathonian, -ă [batoni'an] *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Etajul superior al jurasicului mediu. **2** *adj.* Care aparține bathonianului, specific bathonianului, care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din bathonian. • sil. *-ni-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***bathonien***.

bati- Elem. de compunere „adînc”, „adîncime”. • și *bato²-*. /<fr. ***bathy***; cf. gr. *βαθύς* „adînc”, „profund”.

batiál, -ă *adj.* (*hidrol.*) Care este din zona oceanică cuprinsă între 200 și 2 500 m adîncime. ◇ *Regiune batială* = porțiune din mare sau din ocean care corespunde cu taluzul continental, aproximativ între 2 000 și 2 800 m (unde se depun nisipuri și mîluri). • sil. *-ti-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***bathyal***.

batíc[1] *s.n.* **1** Țesătură subțire imprimată în culori (după o metodă originară din insula Java). **2** Basma subțire și colorată. • pl. *-uri, -ce.* /<fr. ***batik***, germ. ***Batic***.

batíc[2] *s.n.* v. embatic.

baticentéză *s.f.* (*med.*) Puncție profundă efectuată cu ajutorul unui instrument chirurgical. • pl. *-e.* /<fr. ***bathycentèse***.

batiestezíe *s.f.* (*med.*) Sensibilitate profundă care rezultă din stimularea receptorilor musculotendinoși. • g. -d. *-iei.* /<fr. ***bathyesthésie***, engl. ***bathy(a)esthesia***; cf. gr. *βαθύ* „adîncime”, *αἴσθησις* „senzație, percepție”.

batigráf *s.n.* (*hidrol.*) Batimetru înregistrator. • pl. *-e.* /<fr. ***bathygraphe***; cf. gr. *βαθύ* „adîncime”, *γράφω* „a scrie”.

batigráfic, -ă *adj.* (*hidrol.*) Care aparține batigrafiei, care se referă la batigrafie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***bathygraphique***.

batigrafíe *s.f.* (*hidrol.*) Măsurare a adîncimii apei în mări și oceane. • pl. *-ii.* g. -d. *-iei.* /<fr. ***bathygraphie***.

batigrámă *s.f.* (*hidrol.*) Diagramă care reprezintă fundul unei mări sau al unui ocean. • pl. *-e.* /<***bathygramme***.

batimétric, -ă *adj.* (*hidrol.*) **1** Care se referă la batimetru sau la batimetrie. ◇ *Curbă batimetrică* v. curbă. **2** *Curbură batimetrică* = linie care unește punctele de adîncime egală pe o batigramă. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***bathymétrique***.

batimetríe *s.f.* **1** (*hidrol.*) Ramură a hidrometriei care se ocupă cu măsurarea adîncimii apei în oceane, mări, lacuri, rîuri etc. **2** Distribuție pe verticală a organismelor care trăiesc într-un anumit mediu. • g. -d. *-iei.* /<fr. ***bathymétrie***; cf. gr. *βαθύ* „adîncime”, *μέτρον* „măsură”.

batimétru *s.n.* (*hidrol.*) Aparat care măsoară adîncimea apei din oceane, mări, lacuri, rîuri etc. • pl. *-e.* /<fr. ***bathymètre***.

batipelágic, -ă *adj.* (*geogr.*) Care se referă la zonele oceanice de mare adîncime. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***bathypélagique***.

batiplanctón *s.n.* (*biol.*) Plancton din zonele marine de mare adîncime. • /<fr. ***bathyplancton***.

batipnée *s.f.* Respirație profundă. • /<fr. ***bathypnée***.

batír *s.n.* Fir de bumbac răsucit ușor, mai gros decît ața de cusut, care este folosit la însăilat. • pl. *-e.* /<fr. ***bâtir***.

batireométru *s.n.* (*hidrol.*) Instrument pentru înregistrarea direcției și vitezei curenților marini. • sil. *-re-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***bathyrhéomètre***.

batiscáf *s.n.* (*mar.*) Submarin de mici dimensiuni care permite explorarea la mari adîncimi. • pl. *-uri.* /<fr. ***bathyscaphe***.

batisféră *s.f.* (*mar.*) Nacelă sferică etanșă, suspendată de o navă, înzestrată cu echipament special pentru cercetări submarine. • pl. *-e.* /<fr. ***bathysphère***; cf. gr. *βαθύ* „adîncime”, *σφαῖρα* „sferă”.

batíst *s.n.* Țesătură albă, foarte subțire, din fire de bumbac sau de in. • pl. *-uri.* /<fr. ***batiste***.

batístă *s.f.* Bucată mică pătrată de pînză sau de mătase, tivită pe margini, folosită pentru șters nasul, fața, mîinile etc. ◇ Expr. *A ieși basma* (sau, *fam., batistă*) *curată* v. ieși. • pl. *-e.* /<fr. ***batiste***.

bătíșe *s.f.* (*reg.*) Curte. • pl. *-i.* /***bate*** + *-işte*.

batitermográf *s.n.* Aparat care poate înregistra temperatura apei pînă la adîncimea de 200 m. • pl. *-e.* /<fr. ***bathythermographe***.

batíu *s.n.* (*tehn.*) **1** Construcție (de fontă sau de oțel) pe care se montează mecanismele sau dispozitivele unui sistem tehnic și prin intermediul căreia acesta se poate fixa pe o platformă. **2** Cadru pe care se montează mecanismele mașinilor-unelte. • pl. *-uri.* /<fr. ***bâti***.

bátîr *adv., conj.* v. batăr.

batjóc *s.n.* (*înv.*) Bătaie de joc. • pl. *-uri.* /***bate*** + ***joc***, prin contaminare.

batjócoră *s.f.* v. batjocură.

batjocorí *vb. IV.* **1** (*compl. indică oameni*) A face de rîs, de rușine (prin vorbe, fapte etc.); ext. a lua în rîs; a umili, a înjosi. *L-a batjocorit în fața vecinilor că e leneș.* **2** (*compl. indică fete, femei*) A necinsti; spec. a viola. • prez.ind. *-esc.* și (*reg.*) *bajocorí, bajocurí, batjocurí vb. IV.* /***batjocură*** + *-i*.

batjocoríre *s.f.* Faptul de *a batjocori*; batjocorit. • pl. *-i.* și *bajocoríre, bajocuríre s.f.* /v. ***batjocori***.

batjocorít[1] *s.n.* Batjocorire. • /v. ***batjocori***.

batjocorít[2]**, -ă** *adj.* **1** Care este făcut de rușine, de rîs, de ocară; care este umilit. **2** (*despre fete, femei*) Care este necinstită. • pl. *-ți, -te.* și *bajocorít, -ă, bajocurít, -ă adj.* /v. ***batjocori***.

batjocoritór, -oáre *adj.* **1** (*despre oameni*) Care batjocorește. **2** (*despre gesturi, vorbe*) Cu care cineva batjocorește; de ocară, insultător. *Îi vorbi cu o voce batjocoritoare.* ◇ (*adv.*) *Rîde batjocoritor.* **3** (*despre ton, privire etc.*) Care exprimă dispreț, desconsiderare. • pl. *-ori, -oare.* /***batjocori*** + *-itor*.

batjócură *s.f.* **1** Luare în rîs, bătaie de joc; (*fam.*) bășcălie. ◇ Expr. *A fi* (sau *a ajunge, a se face*) *de batjocură* = a fi (sau a ajunge, a se face) de rîs, a deveni ridicol. *A lua* (pe cineva sau ceva) *în batjocură* v. lua. **2** Vorbă, faptă etc. de insultă, de ocară. • pl. *-i.* și *bajócură, batjócoră s.f.* /sg. refăcut după ***batjocuri***, pl. lui *batjoc*.

batjocurí *vb. IV.* v. batjocori.

batman ['betmen] *s.m.* Ofițer în armata britanică, șef de apuntare. • pl. *-i.* /<engl. ***batman*** „om-liliac”.

batmo- Elem. de compunere „excitabilitate”. • /<fr., engl. ***bathmo-***; cf. *βάθμος* „treaptă, grad”.

batmotróp, -ă *adj.* (*biol.*) Care se referă la excitabilitatea fibrei musculare. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***bathmotrope***.

batmotropísm *s.n.* (*biol.*) Însușire a fibrelor musculare de a fi batmotrope. • /<fr. ***bathmotropisme***.

bato[1]**-** Elem. de compunere „(rug de) mure”. • /<fr. ***bato-***; cf. gr. *βάτος*.

bato[2]**-** v. bati-.

batóc *s.n.* v. batog.

batocróm *s.n.* (*fiz.*) Efect de închidere a culorii unei substanțe, produs de un grup de atomi introduși în molecula substanței respective. • /<fr. ***bathochrôme***; cf. gr. *βάθος* „adîncime”, *χρῶμα* „culoare”.

batofobíe *s.f.* (*psih.*) Teamă patologică de adîncime. • g. -d. *-iei.* /<fr. ***bathophobie***; cf. gr. *βάθος* „adîncime”, *φόβος* „frică”.

batóg *s.n.* Spinare de morun sau de nisetru, sărată și afumată. ◆ Ext. Carne de pește sărată și afumată. • pl. *-uri.* și *batóc s.n.* /<srb. ***batok***, rus. ***бамое***.

batografíe *s.f.* (*bot.*) Batologie[2]. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***batographie***.

batojít, -á *adj.* (*reg.; despre oameni*) Care nu are putere; care este vlăguit (de bătrînețe). • pl. *-ți, -te.* /<rus. ***баможный***.

batolít *s.m.* (*geol.*) Rocă în formă de masiv, care a luat naștere prin răcirea și consolidarea magmei în interiorul scoarței terestre. • pl. *-ți.* /<fr. ***batholite***.

batologíe[1] *s.f.* Repetiție de cuvinte sau de fraze, inutilă și plictisitoare. • g.-d. *-iei.*/<fr. ***battologie***.

batologíe[2] *s.f.* (*bot.*) Studiu și descriere sistematică a speciilor de mure; batografie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***batologie***.

batométru *s.n.* (*hidrol.*) Instrument pentru recoltarea probelor de aluviuni sau de apă de mare de la diferite adîncimi. • pl. *-e.* /<fr. ***bathomètre***.

batón *s.n.* **1** Bucată (de ciocolată, de vanilie, de ceară etc.) lunguiață sau în formă de bastonaș; baston. **2** Produs de panificație avînd forma lunguiață. • pl. *-oane.* /<fr. ***bâton***.

batóză *s.f.* (*agric.*) Mașină agricolă care desface boabele din spice, din păstăi, de pe știuleții de porumb etc. și le separă de celelalte părți ale plantei. • pl. *-e.* /<fr. ***batteuse***.

batrac- Elem. de compunere „broască". • și *batraco-.* /<fr. ***batrach(o)***-; cf. gr. *βάτραχος* .

batracián *s.m.* (*zool.*; *la pl.*) Clasă de vertebrate cu pielea golașă, umedă, cu inima tricamerală și cu temperatura variabilă, care trăiesc în apă și pe uscat, dezvoltîndu-se prin metamorfoză (*Amphibia*); (*și la sg.*) animal care face parte din această clasă. *Broaștele, salamandrele și apodele sînt batracieni.* • sil. *-ci-an.* pl. *-ieni.* /<fr. ***batracien***; cf. gr. *βάτραχος* „broască".

batraco- v. batrac-.

batracocultúră *s.f.* Ranicultură. • /***batraco-*** **+** ***cultură***.

batracofág, -ă *adj.* Care se hrănește cu broaște. • pl. *-gi, -ge.* /***batraco-*** **+** ***-fag***.

batracofobíe *s.f.* (*psih.*) Teamă patologică de broaște. • g.-d. *-iei.* /***batraco-*** **+** ***fobie***.

batracoíd, -ă *adj.* Care are aspect de broască. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***batrachoïde***.

batracospérm, -ă *adj.* Care este asemănător cu ouăle de broască. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***batrachosperme***.

batro- Elem. de compunere „proeminență, protruzie". • /<fr. ***bathro***-; cf. gr. *βάθρον* „treaptă, soclu".

batrocefál, -ă *s.m., s.f., adj.* (*med.*) (Persoană) care prezintă batrocefalie. • pl. *-i, -e.* /***batro-*** **+** ***-cefal***.

batrocefalíe *s.f.* (*med.*) Deformare a craniului caracterizată prin protruzia posterioară a occipitalului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***batrocefal*** **+** ***-ie***.

batsman ['betsmen] *s.m.* (*la crichet*) Jucător din ofensiva echipei. • pl. *-i.* /<engl. ***batsman***.

battement [bat'man] *s.n.* (*cor., scrimă*) Mișcare a piciorului liber înainte, înapoi sau lateral, cu sau fără deplasare de pe sol. • /<fr. ***battement***.

battúta *s.f.* (*muz.*) **1** Accent. **2** Măsură, tact. • /<it. ***battuta***.

batúră *s.f.* (*mar.*) Șanț pe ambele laturi ale chilei unei nave de lemn, pe care se prind coastele și bordajul. • pl. *-e.* /<it. ***battura***.

bau *interj.* (*de obicei repet.*) Cuvînt care imită urletul lupului și cu care se sperie, de obicei în glumă, copiii. • /onomat.

baubáu *subst. invar.* Personaj imaginar cu care se sperie copiii mici. • și *babáu subst. invar., babáua s.f. invar.* /de la ***bau***, prin repetiție.

baud [bo] *s.m.* Unitate de viteză în transmisiunile telegrafice, care corespunde transmiterii unui punct din alfabetul Morse pe secundă. • /<fr. ***baud***; cf. nm. pr. Émile *Baudot*, inginer francez.

baudelairian, -ă [bodleri'an] *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care aparține (operei) lui Charles Baudelaire, care este specific operei lui Charles Baudelaire. *Motiv baudelairian.* **2** *adj.* Care se referă la (opera lui) Charles Baudelaire. **3** *s.m., s.f.* Poet care scrie în maniera lui Charles Baudelaire. • pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***baudelairien***; cf. nm. pr. Charles *Baudelaire*, poet francez.

baudelairianism [bodleria'nism] *s.n.* **1** Caracteristică de bază a poeziei lui Baudelaire. **2** Imitație a poeziei lui Charles Baudelaire. • /***baudelairian*** **+** ***-ism***.

bauxít *s.n.* v. bauxită.

bauxítă *s.f.* (*mineral.*) Minereu alcătuit din hidroxizi de aluminiu, limonit, cuarț, opal etc., de culoare roșie-brună, mai rar, albă-gălbuie sau neagră, folosit ca materie primă pentru obținerea aluminiului, la fabricarea materialelor refractare, a abrazivelor etc. • sil. *ba-u-.* pl. *-e.* și ***bauxít*** *s.n.* /<fr. ***bauxite***; cf. nm. pr. Les *Baux*, localitate în Franța, unde se găsesc astfel de minereuri.

bauxític, -ă *adj.* Care conține bauxită. • sil. *ba-u-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***bauxitique***.

bavárd, -ă *adj.* (*despre oameni*) **1** Care este vorbăreț, limbut. **2** Care este indiscret. • pl. *-zi, -de.* /<fr. ***bavard***.

bavardáj *s.n.* (*psih.*) Hiperactivitate verbală, lipsită de consistență în ce privește conținutul de idei și informații; vorbărie, flecăreală, trăncăneală. • /<fr. ***bavardage***.

bavaréz, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Bavariei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii Bavariei. **2** *adj.* Care aparține Bavariei sau bavarezilor, care se referă la Bavaria sau la bavarezi; originar din Bavaria. • pl. *-i, -e.* /nm. pr. (land în Germania) ***Bavaria*** **+** ***-ez***.

bávă *s.f.* (*bot.*) Parte a peretelui unei gogoși de mătase din care se extrage mătasea superioară. • pl. *-e.* /<it. ***bava***, fr. ***bave***.

bavétă *s.f.* **1** Șervet de pînză, de plastic etc. care se prinde sub bărbia copiilor mici, în timpul mesei; (*fam.*) bărbiță. **2** Partea de sus a unui șorț. **3** (*constr.*) Șorț de tablă, montat deasupra coamei, la acoperiș. **4** Apărătoare de cauciuc pusă la roțile din spate ale unui autovehicul, pentru a diminua stropirea roților. • pl. *-e.* și *babétă s.f.* /<fr. ***bavette***.

baveţícă *s.f.* Dim. de la *bavetă*. • pl. *-ele.* și *babeţícă s.f.* /***bavetă*** **+** ***-ică***.

bavúră *s.f.* **1** (*tehn.*) Surplus de material rezultat la elaborarea unor semifabricate prin matrițare, forjare, turnare etc. **2** (*tipogr.*) Contur îngroșat lăsat de o cerneală de proastă calitate. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***bavure***.

bax *s.n.* Cutie (de diferite dimensiuni) în care se ambalează cutii mai mici cu produse de același fel. *Un bax de țigări are douăzeci de pachete.* ◆ Conținutul unei asemenea cutii. *S-a băut un bax de sucuri.* • scris și *box.* pl. *-uri.* /<engl. ***box***.

bayóu *s.n.* (*geomorf.*) **1** Canal care traversează terenurile mlăștinoase. **2** Lac în formă de semicerc, format pe bucla unui meandru abandonat. • pl. *-uri.* /<fr., engl. ***bayou***.

bază *vb. I. refl.* **1** A se sprijini, a se întemeia pe ceva. *Argumentele se bazau pe cercetările din ultimii ani.* ◇ (*tr.*; *constr. cu pron. în dat.*) *Își baza demonstrația pe fapte concrete.* **2** A avea încredere în sprijinul moral sau material al cuiva, a avea nădejde în cineva; a se bizui (pe cineva sau pe ceva). *În afaceri s-a bazat numai pe persoanele bine cunoscute.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***baser***.

bazacónie *s.f.* **1** Lucru bizar, de necrezut; ciudățenie. *Îi băga în cap fel de fel de bazaconii.* **2** (*fam.*) Poznă, năzbîtie. *Face o mulțime de bazaconii.* • pl. *-ii.* g.-d.-*iei.*/<sl. veche ***безаконие***.

bazál, -ă *adj.* **1** Care aparține bazei unui corp, unei clădiri etc., care se referă la această bază. **2** (*anat.*) Care constituie baza unui organ sau a unei structuri celulare. ◇ *Membrană bazală* = membrană formată dintr-o țesătură de fibre, pe care se sprijină epiteliul unui țesut conjunctiv. **3** (*biol.*) *Metabolism bazal* = cantitatea de calorii produse într-o oră, în condiții de repaus al organismului, raportată la un metru pătrat din suprafața corpului; consum minim de energie al unui organism pentru asigurarea funcțiilor vitale. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***basal***; cf. lat. *basis*, gr. *βάσις*.

bazált *s.n.* (*geol.*) Rocă eruptivă, dură, compusă din minerale bogate în magneziu și fier, care se întrebuințează ca material de construcție, la pavaje etc. ◇ *Bazalt artificial* = cărămidă obținută printr-un amestec de lut, nisip și var. • pl. *-uri.* /<fr. ***basalte***, lat. ***basaltes***.

bazáltic, -ă *adj.* Care conține bazalt, de bazalt. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***basaltique***.

bazaltínă *s.f.* Piatră obținută din bazalt concasat. • pl. *-e.* /<fr. ***basaltine***.

bazaméntˌ *s.n.* **1** Piedestal. **2** Temelie. • pl. *-e.* /<it. ***basamento***.

bazaóchi, -oáche *adj.* (*reg.; despre oameni*) **1** Care se uită încrucișat, șașiu. **2** Care este nebunatic, poznaș, ștrengar. • pl. *-ochi, -oache.* /cf. ucr. ***безокий***.

bazár *s.n.* Complex comercial de tip oriental, format dintr-un șir de prăvălii și tarabe, unde se vînd obiecte diverse. ◆ Ext. Piață; tîrg. • pl. *-uri, -e.* și *pazár s.n.* /<fr. ***bazar***, ngr. ***παζάρι***, germ. ***Basar***, cuv. persan.

bazardă *vb. I. tr.* (*fam.*) A se debarasa de ceva cît mai rapid; a vinde de urgență, indiferent de preț. • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***bazarder***.

bazát, -ă *adj.* (*fam.; despre persoane*) Care este foarte bun (într-un anumit domeniu), care impresionează (prin ceva). • pl. *-ți, -te.* /v. ***baza***.

bază *s.f* **I 1** Partea de jos (mai largă și mai solidă) care susține un corp, o clădire, un element de construcție etc. *Baza coloanei.* ◇ Expr. *A fi la baza a ceva* = a forma temelia a ceva. *A avea* (ceva) *la bază* = a se întemeia pe ceva sigur. *A pune bazele a ceva* = a întemeia, a funda. *A sta la baza a ceva* v. sta. **2** Partea inferioară a unui obiect, a unui organ etc. *Baza muntelui. Baza plămînului.* **3** (*geom.*) Latură a unui triunghi sau a unui poligon ori față a unui poliedru, care se reprezintă, de obicei, în poziție orizontală. *Baza unei prisme.* **4** Dreaptă care servește ca linie de pornire pentru construirea unei serii de triunghiuri topografice. **5** (*mat.*) Număr real, pozitiv și diferit de 1, la care se face logaritmarea. ◇ *Baza puterii unui număr* = număr care se ridică la puterea indicată de exponent. **6** Ceea ce constituie temeiul, elementul fundamental, esențial a ceva. *Moralitatea politicienilor trebuie să aibă baze solide.* ◇ Loc.adj. *De bază* = fundamental, esențial. *Fără bază* = neîntemeiat. ◇ Loc.adv. *Pe* (sau *în*) *baza...* sau *pe bază de... = a)* în conformitate cu..., pe principiul... *Este angajat pe baza actelor din dosar; b)* având drept principal element component... *Alifiile folosite sînt pe bază de aloe.* ◇ Expr. *În baza legii* v. lege. ◆ Element principal al unei substanțe chimice sau farmaceutice. **7** (*econ.*) *Bază economică* = totalitatea relațiilor de producție într-o etapă determinată a dezvoltării sociale. *Bază de impozitare* = valoare la care se aplică procentul de impozitare. **8** Loc de concentrare a unor oameni, trupe, materiale etc., pentru o anumită activitate. *Bază de aprovizionare.* ◇ (*milit.*) *Bază aeriană* (sau *aviatică*) = aeroport militar. *Bază navală* = port militar. *Bază militară* (sau *operativă*) = zonă special amenajată și dotată cu instalații, în care sînt concentrate unități, mijloace și materiale de luptă spre a servi pentru pregătirea și efectuarea de operații militare. *Bază spațială* = loc, natural sau artificial, unde se desfășoară activități spațiale. **9** (*sport*) *Bază sportivă* = teren, complex de terenuri, de săli etc. special amenajate și dotate pentru practicarea diferitelor sporturi. **10** (*electron.*) Electrod corespunzător zonei dintre două joncțiuni ale unui tranzistor. ◇ *Bază de timp* = unitate funcțională a unor aparate electronice care generează impulsuri la intervale precise de timp. **11** (*lingv.*) *Bază de articulație* = totalitatea caracteristicilor articulatorii specifice fiecărei limbi sau fiecărui dialect. **12** (*anat.*) *Baza craniului* = partea craniului care închide cutia craniană spre ceafă. **13** (*inform.*) *Bază de date* = fișier alcătuit din înregistrări formate din cîmpuri și un set de operații de căutare, sortare, recombinare etc.; bancă de date, bancă de informații. **14** (*și bază de machiaj*) Orice cremă sau lichid incolor care se aplică pe obraz pentru a-l pregăti pentru machiaj. ◆ Lac incolor protector care se aplică pe unghii înaintea laculuiˌ colorat. **II** (*chim.*) Substanță chimică, alcătuită dintr-un atom metalic legat cu unul sau mai mulți hidroxili, care albăstrește hîrtia roșie de turnesol, are gust leșietic și, în combinație cu un acid, formează o sare. *Soda caustică este o bază puternică.* ◆ Gener. Substanță care poate fixa protonii eliberați de un acid. • pl. *-e.* /<fr. ***base***.

bázedov *s.n.* v. basedow.

bazedovián, -ă *adj., s.m., s.f.* v. basedowian.

bazi- Elem. de compunere „fundament, bază"; „alcalin, bazic". • /<fr. ***basi***-; cf. gr. *βάσις* „bază".

bázic, -ă *adj.* (*chim.*; *despre substanțe*) Care are proprietățile unei baze. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***basique***.

bazicitáte *s.f.* (*chim.*) **1** Proprietate a unor substanțe de a se comporta ca o bază. **2** Concentrația în ioni hidroxil a unei soluții. **3** Numărul de atomi de hidrogen ai unei molecule de acid care pot fi înlocuiți cu ioni metalici. • /***bazic*** **+** ***-itate***.

bazidiál, -ă *adj.* v. basidial.

bazídie *s.f.* v. basidie.
bazidio- v. basidio-.
bazidiocárp *s.n.* v. basidiocarp.
bazidiofór, -ă *adj., s.m.* v. basidiofor.
bazidiomicétă *s.f.* v. basidiomicetă.
bazidiospór *s.m.* v. basidiospor.
bazificáre *s.f.* (*chim.*) Trecere a unui corp chimic la starea de bază. • pl. *-ări.* /de la ***bază***, după fr. *basification.*
bazifil, -ă *adj.* (*bot.; despre plante*) Care preferă solurile alcaline. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***basiphile.***
bazifíx, -ă *adj.* (*bot.; despre anterele staminelor*) Care este fixat la bază. • pl. *-cşi, -xe.* /<fr. ***basifixe.***
bazifúg, -ă *adj.* (*bot.; despre organe vegetale*) Care se dezvoltă de la bază spre vîrf. • pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***basifuge.***
bazigamíe *s.f.* (*biol.*) Fecundaţie la care tubul polinic pătrunde în sacul embrionar prin regiunea şalazei. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***basigamie.***
bazigíniu *s.n.* (*bot.*) Suport al pistilului ridicat deasupra nivelului de inserţie al unor verticile florale. • pl. *-ii.* /<lat. ***basigynium***, fr. ***basigyne.***
bazilár, -ă *adj.* (*anat.*) **1** Care formează baza unui organ. **2** Care este plasat la baza unui organ. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***basilaire.***
bazilát, -ă *adj.* Care are baza lăţită. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***basilé.***
bazilaterál, -ă *adj.* Care este situat lateral la bază. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***basilatéral.***
baziléu *s.m.* v. basileu.
bazilián, -ă *s.m., s.f., adj.* (*relig.*) **1** *s.m., s.f.* Călugăr sau călugăriţă din ordinul Sfîntului Vasile. **2** *adj.* Care aparţine ordinului Sfîntului Vasile sau bazilienilor, care se referă la ordinul Sfîntului Vasile sau la bazilieni. ◆ (*despre monahismul ortodox*) Care respectă regula Sfîntului Vasile. • sil. *-li-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***basilien***; cf. nm. pr. *Basil* „Vasile".
bazilícal, -ă *adj.* Care aparţine unei bazilici, care se referă la o bazilică. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***basilical.***
bazilicále *s.f. pl.* v. vasilicale.
bazilícă *s.f.* **1** (*la romani*) Edificiu public de mari proporţii, de formă dreptunghiulară, împărţit în lungime, prin şiruri de coloane, în trei sau cinci părţi (nave), care servea ca loc de judecată, bursă comercială, loc de adunări. **2** Biserică creştină din perioada veche (începînd cu sec. 4), împărţită în interior în trei sau cinci părţi prin şiruri de coloane. ◆ Ext. Biserică sau catedrală catolică de mari proporţii. *Bazilica San Pietro din Roma.* • pl. *-ci.* /<lat. ***basīlĭca, -ae***, fr. ***basilique.***
bazilísă *s.f.* v. basilisă.
bazilísc[1] *s.m.* (*zool.*) Şopîrlă cu gîtul scurt, cu limba groasă, care are pe cap o excrescenţă epidermică triunghiulară, iar pe spate şi pe coadă o creastă dinţată mobilă. • pl. *-işti.* /<it. ***basilisco***; cf. ngr. *βασιλίσκος.*
bazilísc[2] *s.m.* v. vasilisc.

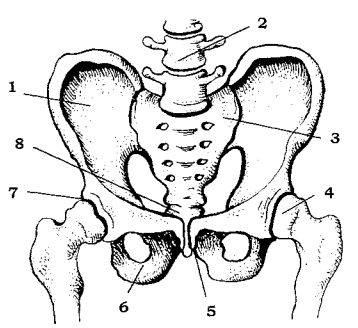

Bazin (7)

1. Osul iliac (numit şi *coxal*). *2.* Vertebre lombare. *3.* Osul sacral sau sacrum. *4.* Capul femurului. *5.* Simfiza pubiană. *6.* Ischion. *7.* Cavitatea cotiloidă. *8.* Coccis.

bazín *s.n.* **1** Rezervor deschis (de mari dimensiuni), construit din piatră, ciment etc., alimentat dintr-o apă curgătoare, fîntînă, conductă etc., care are diverse utilizări. *Bazin de decantare.* **2** (*sport*; şi *bazin de înot*) Construcţie specială pentru practicarea înotului, a unor jocuri sportive, pentru sărituri de pe trambulină etc. **3** (*mar.*; şi *bazin portuar*) Parte a unui port, special amenajat, unde staţionează navele. **4** (*geogr.*; şi *bazin hidrografic*) Regiune limitată de cumpăna apelor, din care un rîu, un fluviu, un lac etc. îşi colectează apele. **5** (*geogr.*; şi *bazin oceanic*) Regiune foarte întinsă a scoarţei terestre, mai coborîtă faţă de continente, acoperită cu mase importante de ape. *Bazinul Oceanului Atlantic.* **6** (*geogr.*) Regiune în care s-au acumulat anumite depozite sedimentare, bogate în zăcăminte. *Bazin carbonifer.* **7** (*anat.*) Regiune a scheletului osos situată în partea inferioară a trunchiului, cu aspectul unei cavităţi delimitate de o centură osoasă (sacrumul şi coccisul posterior, continuate, bilateral, de oasele iliace, unite anterior prin simfiza pubiană); pelvis. • pl. *-e.* /<fr. ***bassin.***
bazinérv, -ă *adj.* (*bot.; despre frunze*) Care are nervuri divergente de la baza limbului. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***basinerve.***
bazinét *s.n.* **1** (*anat.*) Segment superior, dilatat, al canalului excretor al rinichiului, care face legătura dintre hil şi ureter; pelvis renal. **2** (*geogr.*) Porţiune lărgită din valea unui rîu la ieşirea lui din chei, formată prin eroziune laterală. **3** Mic vas folosit în practica medicală, în spitale etc. pentru colectarea urinei şi a materiilor fecale la pacienţii imobilizaţi la pat. • pl. *-e.* /<fr. ***bassinet.***
bazio- Elem. de compunere „baza craniului". • /<fr. ***basio-***; cf. gr. *βάσις* „suport, bază".
bazioním *s.n.* (*bot.*) Nume de bază în sistematica plantelor. • sil. *-zi-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***basionyme.***
baziotríb *s.m.* (*chir.*) Istrument utilizat în embriotomie pentru perforarea şi zdrobirea craniului fetusului mort. • sil. *-zi-o-.* pl. *-i.* /<fr. ***basiotribe***, engl. ***basiotribe***; cf. gr. *βάσις* „bază", *τρίβειν* „a freca".
bazipetál, -ă *adj.* (*bot.; despre plante; în opoz. cu „acropetal"*) La care organele se dezvoltă începînd de la vîrf spre bază. • pl. *-i, -e.* /<germ. ***basipetal.***
bazitón, -ă *adj.* (*bot.; despre plante*) Care are o dezvoltare mai pronunţată în partea bazală. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***basitone.***
bazivertebrál, -ă *adj.* (*med.*) Care aparţine centrului unei vertebre, care se referă la centrul unei vertebre. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***basivertébral***, engl. ***basivertebral***; cf. lat. *basis* „bază", *vertebra* <*vertere* „a întoarce".
băzna *s.f.* (*zootehn.*) Varietate de porci de culoare neagră, cu o dungă albă, crescută pentru producţia de carne şi de grăsime, creată în localitatea Bazna. • /de la nm. pr. ***Bazna***, localitate în România.
bazo- Elem. de compunere „mers, deplasare"; „bazic". • /<fr. ***baso-***; cf. gr. *βάσις* „bază".
bazocitopemíe *s.f.* (*med.*) Absenţa leucocitelor bazofile din sînge. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***basocytopénie.***
bazofíl, -ă *adj., s.n.* (*biol.*) (Leucocită) care are afinitate pentru coloranţii bazici. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***basophile***; cf. gr. *βάσις* „bază", *φίλος* „atras".
bazofilíe *s.f.* (*biol.*) **1** Proprietate a unei structuri celulare sau tisulare de a prezenta afinitate selectivă pentru coloranţii bazici. **2** (*impr.*) Prezenţă excesivă a leucocitelor bazofile. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***basophilie.***
bazofobíe *s.f.* (*psih.*) Teamă morbidă de a cădea în mers. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***basophobie***; cf. gr. *βάσις* „mers", *φόβος* „teamă".
bazón *s.n.* Bucată de stofă, de pînză sau de piele, aplicată mai ales pe partea din spate a pantalonilor, a chiloţilor, pentru a-i cîrpi sau întări. • pl. *-oane.* /etimol. nec.
bazoná *vb. I. tr.* (*compl. indică pantaloni, chiloţi etc.*) A pune un bazon; a cîrpi cu bazoane. • prez.ind. *-ez.* /***bazon*** + *-a.*
bazonát, -ă *adj.* (*despre pantaloni, chiloţi etc.*) Care este cîrpit cu bazoane. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***bazona.***

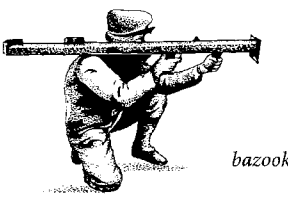

bazooka

bazooka [ba'zuka] *s.f.* (*milit.*) Armă antitanc portabilă, folosită pentru prima dată de americani în cel de al Doilea Război Mondial. • /<engl. amer. ***bazooka.***
bă *interj.* (*fam.; deprec.*) Măi! • /etimol. nec.
băbăc *s.m.* v. babacă.
băbăcă *s.m.* v. babacă.
băbăicâ *s.f.* (*reg.*) **1** Vîslă. **2** Lopată. • pl. *-băici.* şi *bobáică* *s.f.* /<ucr. ***бабаїка.***
băbăn, -ă *adj.* v. baban.
băbănă *s.f.* v. babană.
băbăr *s.m.* (*pop.*) **1** (*iron.*) Bărbat mai în vîrstă căruia îi plac fetele tinere. **2** (*glum.*) Bărbat însurat. **3** (*glum.*) Bărbat mai în vîrstă neînsurat. **4** (*iron.*) Bărbat căruia îi place să stea cu babele. • pl. *-i.* şi *babár* *s.m.* /***babă*** + *-ar.*
băbăcúţă *s.m.* (*inv., reg.*) Dim. al lui *babacă.* • pl. *-i.* /***babacă*** + *-uţă.*
băbălácă *s.f.* (*culin.; reg.*) Fel de mîncare preparată din ouă. • pl. *-ce.* /etimol. nec.
băbălău *s.m.* (*reg., iron.*) **1** Om bătrîn şi neputincios. **2** Om înalt şi prost. • pl. *-ăi.* şi *babalău* *s.m.* /***babă*** + *-ălău.*
băbălóg *s.m.* v. babalîc.
băbălúc *s.m. invar.* Loc.adv. (*reg.*) *Din băbăluc* = din moşi-strămoşi, din timpuri străvechi. • /<srb. ***babaluk.***
băbălúgă *s.f.* (*reg.*) Paparudă. • pl. *-ge.* şi *babarúgă* *s.f.* /<srb. ***baba-ruga.***
băbăreásă *s.f.* (*reg.*) Femeie bătrînă (care ştie să lecuiască, să descînte, să ghicească). • pl. *-ese.* şi *babareásă* *s.f.* /de la ***babă***; cf. *bobăreasă.*
băbătíe *s.f.* **1** (*reg.*) Babă. ◆ Nevastă bătrînă. **2** (*inv., reg.*) Dispozitiv (de tablă) aşezat deasupra vetrei sau cuptorului, la casele fără coş, pentru a capta fumul şi scînteiele. • pl. *-ii.* g. -d. *-iei.* şi *băbătúie* *s.f.* /***babă*** + *-ătie.*
băbătúie *s.f.* v. băbătie.
băbésc, -eăscă *adj., s.f.* **1** *adj.* (*adesea iron. sau peior.*) După felul, obiceiul şi portul babelor. *Cochetărie bătrînească.* ◇ *Vorbe* (sau *fleacuri*) *băbeşti* = vorbe cărora nu trebuie să li se dea importanţă. *Leacuri băbeşti* = mijloace empirice cu care se încearcă vindecarea unor boli. *Socoteală băbească* = calcul făcut în mod simplist, empiric; fig. judecată greşită, îngustă. **2** *s.f.* (şi *băbească neagră*) Soi românesc de viţă-de-vie, cu strugurii rămuroşi, cu boabele rotunde, de culoare neagră-albăstrie, din care se produc vinuri roşii. ◆ Vin obţinut din acest soi de viţă-de-vie. • pl. *-eşti.* /***babă*** + *-esc*; cf. nm. pr. *Babele*, sat lîngă Odobeşti, România, cunoscut pentru cultura viţei-de-vie.
băbéşte *adv.* Ca babele. *Se îmbracă băbeşte.* ◇ Expr. *A socoti* (sau *a face socoteli, a o lua*) *băbeşte* = a face calcule în mod simplist, empiric. • /***babă*** + *-eşte.*
băbí *vb. IV. refl.* (*fam.*) **1** A deveni babă. ◆ A se comporta ca o babă. **2** A îmbătrîni înainte de vreme. • prez.ind. *-esc.* /***babă*** + *-i.*
băbiţă *s.f.* v. babiţă[1].
băbîrcă *s.f., s.m.* **1** *s.f.* (*iron.*) Femeie trecută. **2** *s.m.* Moşneag mic, slab şi spîn. • pl. *-ci.* şi *babárcă* *s.f.* /<bg. ***баберка.***
băbói[1] *s.m.* (*deprec.*) Aug. al lui *babă.* • pl. *-oi.* /***babă*** + *-oi.*
băbói[2] *s.m.* v. baboi.
băbórniţă *s.f.* v. baborniţă.
băbúşcă *s.f.* (*pop.*) **1** Băbuţă. **2** (*ornit.*) Sticlete (*Carduelis carduelis*). **3** (*ornit.*) Scatiu (*Carduelis spinus*). **4** (*ornit.*) Pasăre cîntătoare îmbătrînită. • pl. *-uşti.* şi *babúşcă* *s.f.* /<rus. ***бабушка.***
băbút *s.n.* (*reg.*) Vîrtejul carului. • pl. *-uri.* /etimol. nec.
băbúţă *s.f.* Dim. al lui *babă*; (*pop.*) băbuşcă. • pl. *-e.* /***babă*** + *-uţă.*
băcán[1] *s.m.* **1** Proprietar al unei băcănii. **2** Negustor care vinde cu amănuntul diverse produse alimentare (într-o băcănie). • pl. *-i.* şi (*reg.*) *bacál* *s.m.* /<tc. ***bakkal.***
băcăn[2] *s.m.* **1** (*bot.*) Arbore tropical, originar din America Centrală, al cărui lemn, de culoare roşie, este folosit în tîmplăria fină şi la extragerea unui colorant roşu (*Haematoxylon campechianum*). **2** Lemn de băcan din care se obţine, prin fierbere, un colorant roşu. **3** Colorant roşu obţinut din acest lemn. • pl. *-i.* /<tc. ***bakam.***
băcălíe[1] *s.f.* (*înv.*) Băcăniţă. • pl. *-ii.* g. -d. *-iei.* /cf. *băcan*[1], *băcănie.*
băcălíe[2] *s.f.* v. băcănie.
băcăní[1] *vb. IV.* **1** *tr.* A vopsi cu băcan[2]. **2** *refl.* (*despre femei*) A se farda. **3** *tr.* A însemna oile cu vopsea. • prez.ind. *-esc.* /***băcan***[2] + *-i.*
băcăní[2] *vb. IV.* v. bocăni.
băcănie *s.f.* **1** Prăvălie în care se vînd diferite produse alimentare. ◇ Expr. *A se face de băcănie* = a se face de rîs. **2** (*la sg.*) Ocupaţia băcanului. **3** (*înv.; la pl.*) Mirodenii, condimente. • pl. *-ii.* g. -d. *-iei.* şi (*reg.*) *băcălíe* *s.f.* /***băcan***[1] + *-ie.*
băcăníme *s.f.* (*înv.*) **1** Mulţime de băcani. **2** Totalitatea băcanilor dintr-o localitate. • pl. *-i.* /***băcan***[1] + *-ime.*

băcănioáră *s.f.* Dim. al lui *băcănie*. • sil. *-ni-oa-*. pl. *-e*. /*băcănie* + *-ioară*.

băcăniță *s.f.* (*înv.*) **1** Femeie care vinde într-o băcănie. **2** Soția băcanului; (*înv.*) băcălie. • pl. *-e*. /*băcan*[1] + *-iță*.

băcăuan, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Bacăului sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii Bacăului. **2** *adj.* Care aparține Bacăului sau băcăuanilor, care se referă la Bacău sau la băcăuani; originar din Bacău. • pl. *-i, -e*. /nm. pr. (oraș în România) *Bacău* + *-an*.

băcăuáncă *s.f.* Femeie care face parte din populația de bază a Bacăului sau este originară de acolo. • pl. *-ce*. /*băcăuan* + *-că*.

băcí *vb. IV. intr.* (*reg.*) A băciui. • prez.ind. *-esc*. /*baci* + *-i*.

băcíe *s.f.* (*reg.*) **1** Stînă. **2** Colibă în care stau ciobanii și unde se prepară brînzeturile. • pl. *-ii*. g. -d. *-iei*. /*baci* + *-ie*.

băcít *s.n.* **1** Ocupația baciului. **2** (*în trecut*) Parte din produsele stînei care se dădea baciului drept plată. • /*baci* + *-it*.

băcíță *s.f.* **1** Femeie care conduce o stînă. **2** Soția baciului. • pl. *-e*. /*baci* + *-iță*.

băciuí *vb. IV. intr.* (*reg.*) **1** A prepara brînzeturi; (*reg.*) a băci. **2** Fig. A întîrzia mult într-un loc (izolat). ◆ A se opri des la o casă. **3** Fig. A stărui mereu pe lîngă cineva, pentru ceva. • prez.ind. *-iesc*. /*baci* + *-ui*.

băciuíre *s.f.* (*reg.*) Acțiunea de *a băciui* și rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. *băciui*.

băcuiáță *s.f.* (*reg.*) Față de pernă folosită ca desagă. • pl. *-iețe*. /etimol. nec.

bădăn *s.n.* (*reg.*) **1** Vas mare. ◆ Conținutul acestui vas. **2** Cazan mare în care se prepară vin sau țuică. ◆ Conținutul acestui cazan. • pl. *-e*. și *badână s.f.*, *badán s.n.* /<srb. *badan*.

bădădăí *vb. IV. intr.* (*reg.*) A umbla fără rost, de colo-colo. *Și de-atunci, ca mai ba să-l vadă cineva bădădăind pe ulițile Iașilor* (CR.). • prez.ind. *-iesc*. și *bădăduí vb. IV.* /form. expr.; cf. magh. *bódologni*.

bădăduí *vb. IV.* v. bădădăi.

bădărán, -ă *s.m., s.f., adj.* (Persoană) nepoliticoasă, cu apucături grosolane; mitocan, mojic. • pl. *-i, -e*. /cf. magh. *badaró*.

bădărăncă *s.f.* Femeie nepoliticoasă, cu apucături grosolane; mitocancă, mojică. • pl. *-ce*. /*bădăran* + *-că*.

bădărănésc, -eáscă *adj.* Care ține de bădăran, propriu bădăranilor; care arată bădărănie; bădărănos. • pl. *-ești*. /*bădăran* + *-esc*.

bădărănéște *adv.* Ca bădăranii. • /*bădăran* + *-ește*.

bădărănie *s.f.* **1** Însușirea de a fi bădăran. **2** Atitudine, faptă, vorbă de bădăran; grosolănie, mitocănie. • pl. *-ii*. g. -d. *-iei*. /*bădăran* + *-ie*.

bădărănós, -oásă *adj.* Bădărănesc. • pl. *-oși, -oase*. /*bădăran* + *-os*.

bădărău *s.n.* (*reg.*) **1** Mămăligă. ◆ Mămăligă prăjită cu unt și cașcaval. **2** Pîine cu legume. • pl. *-aie*. /cf. magh. *badar* „amestecat".

bădíc *s.m.* v. bădică.

bădícă *s.m.* (*pop.; mai ales la vocat.*) Bădiță. *Cu bine, bădică Vasile, ...a șoptit și Culai* (SADOV.). ◆ Iubit, ibovnic. • pl. *-ci*. și *bădíc s.m.* /*bade* + *-ică*.

bădicúț *s.m.* v. bădicuță.

bădicúță *s.m.* (*pop.*) Dim. al lui bădică. • pl. *-i*. și *bădicúț s.m.* /*bădică* + *-uță*.

bădíe *s.m.* (*pop.; fam.; mai ales la vocat.*) **1** Termen de respect cu care cineva se adresează unei persoane mai în vîrstă. **2** Termen de respect cu care cineva se adresează unui frate mai mare; nene. • pl. *-ii*. g. -d. *-iei*. /*bade* + *-ie*.

bădișór *s.m.* (*pop.*) Bădiță. • pl. *-i*. /*bade* + *-ișor*.

bădíț *s.m.* v. bădiță.

bădíță *s.m.* (*pop.; fam.; mai ales la vocat.*) **I 1** Dim. al lui *bade*; (*pop.*) bădică. *Dumneata, bădiță Haralambie, vii la noi ca din întîmplare* (SADOV.). **2** Termen de dezmierdare adresat de femei bărbatului iubit. *Măi bădiță, omule, Sămăna-ți-aș numele Prin toate grădinile* (POP.). ◆ Iubit, ibovnic. **II** Termen de respect cu care cineva se adresează unui frate mai mare; nene. *Soră-mea Catrina zice atunci cu mirare: I-auzi, bădiță!* (CR.). • pl. *-i*. și *bíță, bădíț s.m.* /*bade* + *-iță*.

bădițéi *s.m.* (*pop.*) Dim. al lui *bădiță*; (*pop.*) bădițică. • pl. *-ei*. /*bădiță* + *-el*.

bădițícă *s.m.* (*pop.*) Bădițel. • pl. *-ci*. /*bădiță* + *-ică*.

băftós, -oásă *s.m., s.f., adj.* (*fam.*) (Persoană) care are baftă. • pl. *-oși, -oase*. /*baftă* + *-os*.

băgă *vb. I.* **I** (*în opoz. cu „a scoate"*) **1** *tr.* (*compl. indică obiecte, ființe etc.; urmat de determ. locale introduse prin prep. „în", „la", „sub"*) A introduce, a pune, a vîri într-un loc, într-un spațiu etc. mărginit (închis sau acoperit). *Bagă cheia în broască.* ◇ Expr. *A băga* (ceva) *în gură* = a mînca. *A băga* (ceva) *în* (sau *la*) *cap* = a reține ceva; a pricepe bine (ceva). *A băga* (cuiva ceva) *în cap* = *a*) a face pe cineva să înțeleagă bine ceva, să se convingă de ceva; *b*) a face pe cineva să creadă ceva (neadevărat), să fie obsedat de ceva. *A-și băga capul în foc* = a-și pune viața în pericol. *A-și băga mîna în sînge* = a face moarte de om. *A băga pe cineva la apă* v. apă. *A-și băga botul* (*peste tot* sau *unde nu-i fierbe oala*) v. bot. *A băga în buzunar* v. buzunar. *A băga în buzunar* (pe cineva) v. buzunar. *A-și băga carnea în* (sau *la*) *saramură* v. carne. *A băga pe toți într-o ciorbă* v. ciorbă. *A-și băga coada în ceva* v. coadă. *Își bagă, și-a băgat dracul coada* (*în...*) v. coadă. *A*(*-și*) *băga mîinile pînă-n* (sau *pînă la*) *coate* v. cot. *A-și băga capul* (*sănătos* sau *teafăr, zdravăn* etc.) *sub evanghelie* v. evanghelie. *A-și băga mințile în cap* v. minte. *A-și băga nasul* (*în ceva* sau *undeva, în toate, peste tot, unde nu-i fierbe oala*) v. nas. *A băga* (pe cineva) *în sîn* v. sîn. *A-i băga cuiva un șarpe în sîn* v. șarpe. *A-și băga mințile în traistă* v. traistă. ◆ A face să intre în ceva izbind; a vîrî, a împlînta. *A băgat cuțitul în el.* ◇ Expr. *A băga cuiva sula în coastă* (sau *coaste*) v. sulă. ◆ A introduce, a face să treacă printr-un orificiu, printr-o deschidere etc. *Bag ața prin urechea acului.* ◇ Expr. *A-și băga capul în laț* v. laț. **2** *tr.* (*compl. indică ființe; urmat de determ. locale introduse prin prep. „în", „la", „sub", „înlăuntrul" sau de adv. de loc*) A face, a determina, a obliga să intre într-un spațiu închis sau acoperit; a duce, a mîna în... (sau sub...). *A băgat pisica în casă.* ◇ Expr. *A băga pe cineva* (*de viu*) *în groapă* (sau *în pămînt*) = *a*) a omorî pe cineva cu zile; *b*) a-i produce cuiva necazuri foarte mari (care să-l coste viața); *c*) a înmormînta. *A băga pe cineva sub masă* = *a*) a îmbăta pe cineva (făcîndu-l să cadă sub masă); *b*) a învinge pe cineva într-o acțiune, într-o discuție etc. *A băga pe cineva sub covată* = *a*) a întrece pe cineva (umilindu-l); *b*) a învinge, a birui pe cineva. *A băga* (*boii, vitele etc.*) *în cîrd cu cineva* = *a*) a se întovărăși cu cineva (pentru lucrările agricole sau ale păstoritului); *b*) ext. a se asocia cu cineva; a-și face de lucru cu cineva. *A băga pe cineva la mijloc* = *a*) a înconjura; *b*) a pune pe cineva să medieze un conflict. (*pop.*) *A băga oile în lapte* = *a*) a despărți oile de miei și a începe a le mulge; *b*) ext. a înțărca mieii. *A băga pe cineva în cofă* v. cofă. *A băga pe cineva* (*de viu*) *în mormînt* v. mormînt. *A băga* sau *a-și pune* (*boii, vitele etc.*) *la* (sau *în*) *plug cu cineva* v. plug. ◆ (*determ. prin „în lanțuri", „în fiare"*) A lega. *În temniță, l-a băgat în lanțuri.* **3** *tr.* (*cu determ. ca „în închisoare", „în temniță", „la ocnă", „la răcoare" etc.*) A întemnița, a închide. *Pentru furt l-a băgat în închisoare.* ◇ Expr. *A băga în lanțuri* (sau *în lanț*) (pe cineva) v. lanț. *A băga la umbră* v. umbră. **4** *refl.* (*despre oameni sau animale; urmat de determ. locale introduse prin prep. „în", „sub", „între", „printre", „după" sau de adv. de loc*) A intra într-un loc îngust, închis, acoperit sau într-o mulțime, cu intenția de a se ascunde, de a se face nevăzut etc. *S-a băgat sub streașină cînd a început ploaia. Pentru a i se pierde urma s-a băgat în mulțimea de pe stradă.* ◇ Expr. *A se băga în ochii cuiva* = *a*) a se face cu insistență observat de cineva, spre a-i cîștiga încrederea, spre a-l convinge despre ceva; *b*) a arăta cuiva (cu insistență) dovezi de simpatie, de dragoste (interesată). *A* (*i*) *se băga*) (*pe*) *sub piele* sau (*pe*) *sub pielea cuiva* v. piele. *A se băga în sufletul cuiva* v. suflet. ◆ A se ascunde. *S-a băgat sub pat de frica hoților.* ◆ (*reg.; urmat de determ. introduse prin prep. „la", „pe la", „pînă la"*) A se abate. *Și la crîșmă se băga Și vin cerea o oca* (POP.). **5** *refl.* (*despre ființe*) A se îmbulzi, a se înghesui, a se îngrămădi. *Nu vă mai băgați așa în mine!* **6** *tr.* A îndesa, a înfunda, a trage. *Bagă căciula pe cap.* **7** *tr.* (*compl. indică sume de bani*) A plasa, a investi (într-o marfă, într-o întreprindere etc.). *A băgat o mulțime de bani în firmă.* **8** *tr.* (*fam.; compl. indică produse alimentare*) A aduce în magazine. *Au băgat pîine proaspătă.* **II 1** *tr., refl.* A (se) plasa în ceva sau undeva; a (se) angaja într-un serviciu. *L-am băgat funcționar la primărie.* ◇ Expr. (*refl.*) *A se băga la stăpîn* = *a*) a intra slugă la cineva; *b*) a fi obligat să asculte de voința altei persoane prin angajamentul făcut. *A se băga în* (ori *la*) *codru* v. codru. (*A se băga*) *slugă* (sau *argat*) *la dîrloagă* v. dîrloagă. *A băga în pîine* (*pe cineva*) v. pîine. ◆ (*pop.; tr.; cu determ. „la oaste", „cătană", „în cătănie", „în cătane"*) A lua (pe cineva) la armată; a înrola. *Femeia plîngea că i-au băgat feciorul la oaste.* **2** *refl.* (*pop.; fam.; despre oameni; urmat de un vb. la conjunct.*) A se angaja să facă ceva. *Mă bag să curăț grădina.* ◆ A se amesteca într-o afacere, într-o discuție etc. *S-a băgat într-o treabă necinstită.* ◇ Expr. *A se băga în cîrcotă* (cu cineva) v. cîrcotă. *A se băga ca* (ori *cum se bagă*) *musca-n lapte* v. muscă. *A se băga în terciul cuiva* v. terci. *A se băga* (*nepoftit* ori *nechemat*) *în vorbă* v. vorbă. **3** *tr.* (*pop.; fam.; compl. indică acte*) A înainta autorităților competente. *Am băgat plîngere la tribunal. Au băgat actele de căsătorie la Starea civilă.* ◇ Loc.vb. *A băga pîră* (după cineva) v. pîră. ◇ Expr. *A băga instanție* v. instanță. **4** *tr.* (*compl. indică oameni; cu determ. introduse prin prep. „în", „la"*) A aduce pe cineva într-o situație neplăcută sau dificilă. *Prin intervenția făcută a băgat-o în necazuri.* ◇ Loc.vb. *A băga pe cineva în groază* (sau *în toate grozile morții*) = a speria, a înfricoșa, a îngrozi pe cineva. *A intra boala în cineva* (sau *în oasele cuiva*) v. intra. *A-și băga viața în nevoi* sau *a băga* (pe cineva) *la* (*mare* sau *grea*) *nevoie* v. nevoie. *A băga spaima în cineva* sau *a*(*-l*) *băga pe cineva* (ori *pe toți*) *în spaimă* (ori *spaime*) v. spaimă. *A băga* (pe cineva) *în sperieți* (sau *în toți sperieții*) v. speriat. ◇ Expr. *A băga pe cineva în boală* (ori, *fam., în boale, în toate boalele*) sau *a*(*-i*) *băga cuiva boala în oase* = *a*) a tulbura pe cineva sufletește; a impresiona pe cineva; a face pe cineva să-și piardă cumpătul; a supăra, a irita, a enerva pe cineva; *b*) a înspăimînta, a îngrozi pe cineva. *A băga pe cineva în draci* = a necăji pe cineva; a întărîta pe cineva. *A băga zîzanie* (sau *vrajbă, intrigă*) = a învrăjbi. (*pop.*) *A băga* (cuiva) *vină* = a acuza, a învinui, a învinovăți pe cineva. *A* (*se*) *băga în* (ori *la*) *belea* v. belea. *A se băga în datorii* v. datorie. *A băga pe cineva la* (*o*) *idee* (ori *la idei*) v. idee. *A băga pe cineva la fabrica de pumni* v. fabrică. *A băga un fitil* (sau *fitiluri, fitile*) (împotriva cuiva) v. fitil. *A băga intrigi* v. intrigă. *A o băga pe mînecă* v. mînecă. *A băga în nebuneli* v. nebunealâ. *A băga* (cuiva) *frica* (sau *spaima, groaza, fiorii* etc.) *în oase* v. os. *A* (*se*) *băga în răcori* (ori *în toate răcorile*) v. răcoare. *A băga rîcă* v. rîcă. *A băga o șopîrlă* v. șopîrlă. *A băga* (pe cineva) *în viteză* v. viteză. **5** *tr.* Expr. *A băga în seamă* (pe cineva sau ceva) sau, *pop., a băga seamă cuiva* (ori *la cineva, la ceva*) = a da atenție cuiva sau la ceva; a lua în seamă pe cineva sau ceva; ext. a stima. *A băga de seamă* sau *a băga seama la ceva, a băga seama că...* = a avea grijă de ceva, a fi atent la ceva; a remarca, a observa, a constata. *El băga de samă că gîndirile lui adesa se transformau în șiruri ritmice* (EMIN.). (*Cum*) *bag de seamă* (sau *seama*) = după cum mi se pare. (*refl.*) *A se băga de seamă* = a se observa, a se remarca (ceva). (*Nici*) *nu știu*, (*nici*) *n-am văzut* (*nici în seamă n-am băgat*) v. și. **6** *intr.* (*fam.; cu val. de interj.*) A începe o acțiune. *Zice către naistul care se odihnea: Maestre, bagă!* • prez.ind. *bag*. /probabil cuv. autoh; cf. ngr. *βάζω*, de la *βάλλω*.

băgăre *s.f.* **1** Acțiune de *a* (*se*) *băga* și rezultatul ei. **2** *Băgare în seamă* = considerație, stimă. *Băgare de seamă* = v. seamă. ◇ Loc.adv. *Cu băgare de seamă* v. seamă. ◇ Expr. *A trage băgare de seamă* v. trage. • pl. *-ări*. /v. *băga*.

băgăcíos, -oásă *adj.* (*fam.*) Băgăreț. • pl. *-oși, -oase*. /*băga* + *-ăcios*.

băgăréț, -eáță *adj.* (*fam.*) Care se amestecă insistent în toate; (*fam.*) băgăcios. • pl. *-eți, -ețe*. /*băga* + *-ăreț*.

băgătélă *s.f.* v. bagatelă.

băgătór, -oáre *adj.* (*mai ales iron.*) *Băgător de seamă* = *a*) care observă, care este atent la ceva; *b*) care nu are un rol precis într-o acțiune. ◆ (*fam.; subst.*) Controlor, supraveghetor. • pl. *-ori, -oare*. /*băga* + *-ător*.

băgău *s.n.* (*reg.*) **1** Tutun rămas în lulea, pe care unii îl mestecă. **2** Materie cleioasă, de culoare galbenă, care conține multă nicotină și care se depune, după fumat, pe pereții interiori ai pipei. • pl. *-uri*. /<magh. *bagó*.

băgeágă *s.f.* v. bageacă.

băglamă *s.f.* v. balama.

băgrín *s.m.* (*bot.; reg.*) **1** Salcîm (*Robinia pseudoacacia*). **2** Salcîm-galben (*Laburnum nagyroides*). • pl. *-i*. /<srb. *bágrena*.

băhlui *s.n.* v. balhui.

băhní *vb. IV. refl.* (*reg.; mai ales despre apă*) A se bîhli. • prez.ind. pers. 3 *-eşte.* /***bahnă*** + *-i.*

băhnít, -ă *adj.* (*reg.; mai ales despre apă*) Care este bîhlit, stătut, clocit. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***băhni.***

băhnós, -oásă *adj.* (*reg.*) Mlăştinos, mocirlos. • pl. *-oşi, -oase.* /***bahnă*** + *-os.*

băi[1] *vb. IV. refl.* (*înv., reg.*) A face baie; a se scălda. • prez.ind. *-iesc.* /***baie***[1] + *-i.*

băi[2] *vb. IV. intr.* (*pop.*) A lucra într-o mină (de aur). • prez.ind. *-iesc.* /***baie***[2] + *-i.*

băiaş[1] *s.m.* Bărbat care serveşte într-o baie publică. • pl. *-ieşi.* şi (*reg.*) *băiéş s.m.* /***baie***[1] + *-aş.*

băiáş[2] *s.m.* v. băieş[1].

băiát *s.m.* **1** Copil de sex bărbătesc. <> *Băiat din flori* = copil nelegitim; bastard. ◆ (*pop.; la pl.*) Copii (indiferent de sex). **2** Persoană de sex bărbătesc care a depăşit nu de mult timp vîrsta copilăriei; ext. tînăr; adolescent. *Băieţii de la şcoală au făcut o echipă de fotbal.* <> (*cu nuanţă afectivă; cu referire la persoane mai în vîrstă; de obicei la vocat.*) *Bun băiat!* <> *Băiat de familie* = descendent al unei familii deosebite (ca poziţie socială, intelectuală sau prin ereditate). *Băiat de bani gata* v. ban. <> Expr. *A-i sfîrîi tîrtiţa după băieţi* v. tîrtiţă. **3** Fiu, fecior (în raport cu părinţii săi). *Băiatul ei este acum student.* **4** Tînăr angajat la un stăpîn, la un patron. *Băiete, să speli bine vasele.* <> (*în trecut*) *Băiat de prăvălie* = *a*) adolescent care învaţă comerţul, lucrînd într-un magazin; *b*) ext. vînzător comercial. *Băiat de* (sau *în*) *casă* = valet. **5** (*în regimul comunist din România*; şi *băiat cu ochi albaştri; de obicei la pl.*) Securist. **6** (*fam.*) Coleg. *După program am fost cu băieţii la o bere.* **7** (*arg.*) *Băiat de băiat* sau *băiat, băiat* = persoană care se bucură de aprecierea, de admiraţia membrilor unor bande, a unor găşti, ca urmare a unor însuşiri sau abilităţi deosebite ori datorită respectării regulilor lumii interlope. • pl. *-ieţi.* şi (*reg.*) *băiét s.m.* /etimol. nec.

băiátă *s.f.* (*reg.*) Fată; fetiţă. • pl. *-iete.* /***băiat*** + *-ă.*

băibărác *s.n.* v. baibarac.

băiéş[1] *s.m.* **1** Lucrător într-o mină (de aur). **2** (*reg.*) Proprietar al unei mine. **3** (*reg.*) Lucrător la o carieră de piatră sau de var. • pl. *-i.* şi *băiáş s.m.* /***baie***[2] + *-aş.*

băiéş[2] *s.m.* v. băiaş[1].

băieşág *s.n.* (reg.) **1** Lucrul în mină. **2** Regiune minieră. • pl. *-uri.* şi *băişág s.n.* /<magh. ***bányaság.***

băieşíme *s.f.* (*reg.*) Totalitatea băieşilor, mulţime de băieşi. • /***băieş***[1] + *-ime.*

băieşíţă[1] *s.f.* Femeie care serveşte într-o baie publică. • pl. *-e.* /***băiaş***[1] + *-iţă.*

băieşíţă[2] *s.f.* (*reg.*) **1** Soţie de băieş[1]. **2** Femeie care lucrează într-o mină. • pl. *-e.* /***băieş***[1] + *-iţă.*

băiét *s.m.* v. băiat.

băietán *s.m.* Băiat mai mare. • pl. *-i.* şi (*reg.*) *băieţán s.m.* /***băiat*** + *-an.*

băietánă *s.f.* (*reg.*) Fetişcană. • pl. *-e.* /***băietan*** + *-ă.*

băietánaş *s.m.* Dim. al lui *băietan.* • pl. *-i.* şi *băitánaş s.m.* /***băietan*** + *-aş.*

băieţán *s.m.* v. băietan.

băieţándru *s.m.* Băiat mai măricel. • pl. *-i.* /***băiat*** + *-andru.*

băieţaş *s.m.* Băieţel. • pl. *-i.* şi (*reg.*) *băiţáş s.m.* /***băiat*** + *-aş.*

băieţél *s.m.* **1** Dim. al lui *băiat*; băieţaş, (*pop.; fam.*) băieţică. **2** Dans popular asemănător cu brîul. ◆ Melodie după care se execută acest dans. **3** (*bot.; mai ales la pl.*) Plantă erbacee, din familia scrofulariaceelor, cu tulpina simplă, cu frunzele păroase, cu florile albastre, care creşte prin fînete, păşuni (*Veronica spicata*). • pl. *-ei.* şi (*reg.*) *băiţél s.m.* /***băiat*** + *-el.*

băieţésc, -eáscă *adj.* (*despre înfăţişare, comportare, maniere, ţinută etc.*) De băiat, care este specific băieţilor. • pl. *-eşti.* /***băiat*** + *-esc.*

băieţéşte *adv.* Ca băieţii. • /***băiat*** + *-eşte.*

băieţí *vb. IV. refl.* (*despre fete*) A se comporta ca un băiat. • prez.ind. *-esc.* /***băiat*** + *-i.*

băieţícă *s.m.* (*pop., fam.; de obicei la vocat.*) Băieţel. • /***băiat*** + *-ică.*

băieţíme *s.f.* (*fam.*) Mulţime de băieţi. • /***băiat*** + *-ime.*

băieţísm *s.n.* Specific al caracterului de băiat (întîlnit la o fată). • pl. *-e.* /***băiat*** + *-ism.*

băieţói *s.m.* **1** (*deprec., glum.*) Aug. al lui *băiat.* **2** (*deprec.*) Fată cu apucături de băiat. • pl. *-oi.* /***băiat*** + *-oi.*

băieţós, -oásă *adj.* **1** (*despre înfăţişare, comportare, maniere, ţinută etc.*) De băiat; specific băieţilor. **2** (*deprec.; despre fete*) Care are apucături de băiat. • pl. *-oşi, -oase.* /***băiat*** + *-os.*

băimăreán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populaţia de bază a municipiului Baia Mare sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii municipiului Baia Mare. **2** *adj.* Care aparţine municipiului Baia Mare sau băimărenilor, care se referă la Baia Mare sau la băimăreni; originar din Baia Mare. • pl. *-eni, -ene.* /nm. pr. (oraş în România) ***Baia Mare*** + *-ean.*

băimăreáncă *s.f.* Femeie care face parte din populaţia de bază a municipiului Baia Mare sau este originară de acolo. • pl. *-ence.* /***băimărean*** + *-că.*

băişág *s.n.* v. băieşag.

băitánaş *s.m.* v. băietănaş.

băiţáş *s.m.* v. băieţaş.

băiţă *s.f.* Dim. al lui *baie*[1]. • pl. *-e.* /***baie***[1] + *-iţă.*

băiţél *s.m.* v. băieţel.

băiţuí *vb. IV. tr.* A acoperi suprafaţa unui corp cu baiţ. • prez.ind. *-iesc.* /***baiţ*** + *-ui.*

băiţuít *s.n.* Faptul de *a băiţui.* • pl. *-uri.* /v. ***băiţui.***

băjenár *s.m.* (*înv.*) Persoană care îşi părăsea, vremelnic, casa, ţinutul, ţara, din cauza unor invazii, a unor persecuţii, a unor catastrofe etc. • pl. *-i.* şi *bejánár, bejenár s.m.* /***băjeni*** + *-ar.*

băjenări *vb. IV. intr.* (*înv.; despre oameni*) A băjeni. • prez.ind. *-esc.* şi *bejănări vb. IV.* /***băjenar*** + *-i.*

băjenărie *s.f.* (*înv.*) Băjenie. • pl. *-ii.* g. *-d. -iei.* şi *bejănărie, bejenerie s.f.* /***băjenar*** + *-ie.*

băjenărít[1] *s.n.* (*înv.*) Băjenie. • şi *bejănărít s.n.* /v. ***băjenări.***

băjenărít[2]**, -ă** *adj.* (*înv.; despre oameni*) Care îşi părăsea, vremelnic, casa, ţinutul, ţara din cauza unor invazii, a unor persecuţii, a unor catastrofe etc. *Ţăranii băjenăriţi s-au retras în munţi.* • pl. *-ţi, -te.* /v. ***băjenări.***

băjení *vb. IV. refl., intr.* (*înv.; despre oameni*) A-şi părăsi, vremelnic, casa, ţinutul, ţara din cauza unor invazii, a unor persecuţii, a unor catastrofe etc.; (*înv.*) a băjenări. • prez.ind. *-esc.* şi *bejăní, bejení vb. IV.* /de la ***băjenie,*** prin derivare regresivă.

băjénie *s.f.* (*înv.*) Fugă vremelnică a populaţiei din cauza unor invazii, a unor persecuţii, a unor catastrofe etc.; ext. timpul petrecut în această situaţie; (*înv.*) băjenărie, băjenărit. • pl. *-ii.* g. *-d. -iei.* şi *bejánie, bejénie s.f.* /<sl. veche **бѣжанїе**.

băl, -ă *adj.* (*reg.*) **1** (*despre oameni sau despre părul lor*) Blond. **2** (*despre animale, mai ales despre oi*) Alb pe tot corpul sau numai pe bot. • pl. *-i, -e.* /<sl. veche **бѣлъ**.

bălái, -e *adj.* **1** (*despre oameni sau despre părul lor*) Blond. **2** (*despre animale*) Cu părul alb; bălan. *Vacă bălaie.* <> Expr. (*pop.*) *Ori laie, ori bălaie* v. lai. *Nici laie, nici bălaie* v. lai. *Că e laie, că-i bălaie* sau *ba e laie, ba-i bălaie* v. lai. *A nu spune nici laie, nici bălaie* v. spune. ◆ (*subst. f.*) Nume care se dă vacilor sau iepelor albe. <> Expr. (*fam.*) *A înţărcat bălaia* = s-a terminat cu posibilitatea de a profita de slăbiciunea, naivitatea sau munca altuia. (*pop.*) *Nici lupul pe bălaie, nici bălaia pe lup,* se spune atunci cînd se încheie o afacere, cu un preţ care nu este nici cel cerut, nici cel oferit. *A intrat bălaia în sat* = s-a luminat de ziuă. • pl. *-ai, -aie.* /***băl*** + *-ai.*

bălán, -ă *adj.* **1** (*despre oameni sau despre părul lor*) Blond. *Ieşi, copile cu părul bălan, afară şi rîde la soare, doar s-a îndrepta vremea* (CR.). ◆ (*în superstiţii; iron.; subst. m.*) Dracul. **2** (*despre animale*) Cu părul alb; bălai. *Cal bălan* ◆ (*subst.*) Cal sau iapă cu părul alb. <> Expr. (*pop.*) *Popa era călare pe bălană şi întreba de iapă,* se spune despre un om uituc sau zăpăcit. *E mîncat ca bălana de ham,* se spune despre o persoană care se află în mare sărăcie. **3** (*despre plante, mai ales despre cereale*) De culoare deschisă, galben spre alb. • pl. *-i, -e.* /***băl*** + *-an.*

bălăur *s.m.* v. balaur.

bălăbăneálă *s.f.* (*pop., fam.*) Mers nesigur; mişcare legănată sau împleticită; (*pop.*) bălălăială. • pl. *-eli.* /***bălăbăni*** + *-eală.*

bălăbăni *vb. IV.* **1** *refl.* (*despre oameni*) A se deplasa într-o parte şi într-alta, cu mişcări legănate, şovăitoare (ca un om beat); (*pop.*) a se bălălăi, a se bălăngăi, a se bălăngăni, (*reg.*) a se bănănăi. ◆ (*despre părţi ale corpului sau,* ext., *despre obiecte care atîrnă*) A se mişca într-o parte şi într-alta, a oscila, a se legăna sau a face să oscileze, să se legene. <> (*tr.*) *Îşi bălăbănea mîinile pe lîngă corp.* **2** *tr.* A face pe cineva să se mişte sau să se aplece, fără voia lui, într-o parte ori într-alta; a hurduca, a zgîlţîi. **3** *refl.* Fig. (*pop., fam.; despre oameni; urmat de determ. introduse prin prep. „cu”*) A se lupta, a se zbate pentru a învinge o greutate. ◆ A se certa, a se ciorovăi cu cineva. *Cît s-a bălăbănit mama cu tata din pricina mea, tot pe-a mamei a rămas!* (CR.). • prez.ind. *-esc.* /form. expr.; cf. *bălăngăi, bălăngăni.*

bălăbăníre *s.f.* Acţiunea de *a* (*se*) *bălăbăni* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***bălăbăni.***

bălăbánít[1] *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *bălăbăni.* • /v. ***bălăbăni.***

bălăbánít[2]**, -ă** *adj.* (*despre mers, paşi*) Care este legănat, şovăitor. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***bălăbăni.***

bălăcăreálă *s.f.* (*fam.*) Ceartă cu proferare de injurii; scandal. *Vin alegerile generale, începe marea bălăcăreală* (DIN.). • pl. *-eli.* /***bălăcări*** + *-eală.*

bălăcări *vb. IV.* **1** *refl., intr.* (*pop., fam.*) A (se) bălăci. **2** *refl., tr.* Fig. (*fam.*) A (se) certa, a (se) batjocori, spunînd sau spunîndu-şi cuvinte injurioase. • prez. ind. *-esc.* /cf. srb. *balakati.*

bălăcăríe *s.f.* (*reg.*) **1** Vorbă injurioasă, trivială. **2** Ceartă. • pl. *-ii.* g. *-d. -iei.* /***bălăcări*** + *-ie.*

bălăceálă *s.f.* Joacă, zbenguială prin apă (la scăldat). • pl. *-celi.* /***bălăci*** + *-eală.*

bălăcí *vb. IV. refl., intr.* A (se) juca, a se zbengui în apă (la scăldat); (*pop.; fam.*) a (se) bălăcări. ◆ Ext. (*despre porci; refl.*) A se tăvăli prin noroi. • prez.ind. *-cesc.* /<bg. ***балакам.***

bălăcíre *s.f.* Acţiunea de *a* (*se*) *bălăci* şi rezultatul ei; bălăcit. • pl. *-i.* /v. ***bălăci.***

bălăcít *s.n.* Bălăcire. • /v. ***bălăci.***

bălăícă *adj.* (*pop.*) Bălăioară. • pl. *-ieli.* /***bălai*** + *-ică.*

bălăiél, -iá *adj.* (*pop.*) Bălăior. • pl. *-iei, -iele.* /***bălai*** + *-el, -ea.*

bălăiór, -oáră *adj.* Dim. al lui *bălai*; (*pop.*) bălăiel, bălăică, bălănel, bălănuţ, (*reg.*) bălăuc, băluţ. • pl. *-ori, -oare.* /***bălai*** + *-ior.*

bălălăí *vb. IV.* (*pop.*) **1** *refl.* (*despre oameni*) A (se) bălăbăni. **2** *refl., tr.* (*despre părţi ale corpului sau,* ext., *despre obiecte care atîrnă*) A (se) mişca într-o parte şi alta. • prez.ind. *-iesc.* /form. expr.

bălălăiálă *s.f.* (*pop.*) Bălăbăneală. • pl. *-ieli.* /***bălălăi*** + *-eală.*

bălălău *adj.invar.* (*reg.*) Care se bălăbăneşte. *Ivan atunci se întoarce..., cu capul bălălău într-o parte* (CR.). • /***bălălăi*** + *-ău.*

bălăncăí *vb. IV.* v. bălăngăi.

bălánél, -eá *adj.* (*pop.*) Bălăior. • pl. *-ei, -ele.* /***bălan*** + *-el.*

bălăngăí *vb. IV.* (*pop.*) **1** *refl.* (*despre oameni*) A se bălăbăni. **2** *refl., tr.* (*despre părţi ale corpului* sau, ext., *despre obiecte care atîrnă*) A (se) mişca într-o parte şi în alta. • prez.ind. *-iesc.* şi *bălăncăí vb. IV.* /***balang*** + *-ăi.*

bălăngăít *s.n.* (*pop.*) Faptul de *a* (*se*) *bălăngăi.* • sil. *-gă-it.* /v. ***bălăngăi.***

bălăngăní *vb. IV.* **1** *intr.* (*despre clopote, tălăngi*) A suna (tare). *Clopotul bălăngăneşte.* **2** *refl.* (*pop.; despre oameni*) A se bălăbăni. **3** *tr.* (*pop.; compl. indică părţi ale corpului* sau, ext., *obiecte care atîrnă*) A deplasa, a mişca într-o parte şi în alta. *Mergea şovăitor bălăngănindu-şi mîinile.* <> (*refl.*) *Geamul deschis se bălăngănea cu zgomot.* • prez.ind. *-esc.* /***balang*** + *-ăni.*

bălăngănít *s.n.* Sunetul clopotului (de la biserică). • pl. *-uri.* /v. ***bălăngăni.***

bălăngănitór, -oáre *adj.* (*despre clopote*) Care bălăngăneşte. • pl. *-ori, -oare.* /***bălăngăni*** + *-itor.*

bălănúţ, -ă *adj.* (*pop.*) Bălăior. • pl. *-i, -e.* /***bălan*** + *-uţ.*

bălăríe *s.f.* **1** (*mai ales la pl.*) Buruiană înaltă şi stufoasă care creşte pe locuri necultivate. **2** Loc (necultivat) năpădit de buruieni. • pl. *-ii.* g. *-d. -iei.* /***bîlie*** + *-ărie.*

bălăştioágă *s.f.* (*reg.*) Băltoacă. • pl. *-oage.* /cf. ***băltoacă,*** ***ştioalnă.***

bălăténie *s.f.* (*reg.*) **1** Monstru, fiară groaznică. **2** Şarpe mare. **3** Animal mic şi degenerat. • pl. *-ii.* g. *-d. -iei.* /cf. ***bală***[1].

bălăúc, -ă *adj.* (*reg.*) Bălăior. • pl. *-ci, -ce.* /***bălai*** + *-uc.*

bălăurél *s.m.* v. balaurel.

bălăuroáică *s.f.* v. balauroaică.

bălbísă *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee din familia labiatelor, cu tulpina înaltă, acoperită cu peri aspri, cu florile roşii sau, rar, albe (*Stachys silvatica*). • pl. *-e.* /etimol. nec.

băldír *subst.* v. baldîr.

băldír *subst.* v. baldîr.

bălegá *vb. I.* v. băliga.

bălegăr *s.n., s.m.* v. băligar.

bălércă *s.f* v. balercă.

bălgăr *s.m.* v. bulgar.

băligă *vb. I. refl.* (*despre animale*) A-şi elimina baliga. • prez.ind. pers. 3 *băligă.* şi *bălegá vb. I.* /***baligă*** + *-a.*

băligár *s.n., s.m.* **I** *s.n.* **1** Baligă. **2** Amestec de baligă şi paie, folosit ca îngrăşământ sau combustibil. ◇ Expr. *A se vîrî ca musca în băligar* v. muscă. ◆ (*înv., reg.*) Groapă în care se depozitează acest amestec. **3** (*reg.*) Amestec de băligar şi lut folosit la lipitul caselor (ţărăneşti). **II** *s.m.* (*entom.*; şi *gîndac de băligar*) Gîndac negru care trăieşte mai mult în baligă (*Geotrupes stercorarius*). • pl. *n.* **-e**, *m.* **-i**. şi *bălegár s.n., s.m.* / ***baligă*** + *-ar*.

bălígos, -oásă *adj.* **1** (*reg.*) Care este amestecat cu baligă. **2** (*reg.*) Care este plin de baligă. **3** Fig. (*fam.*; *despre oameni*) Care este fără energie, moale (ca o baligă). • pl. *-oşi, -oase.* / ***baligă*** + *-os*.

băliúţă *s.f.* (*pop.*) Dim. al lui *balie*. • sil. *-li-u-*. pl. *-e.* şi *baleúţă s.f.* / ***balie*** + *-uţă*.

bălmăjeálă *s.f.* (*pop.*; *fam.*) Faptul de a bălmăji. • pl. *-eli.* şi *bolmojeálă s.f.* / ***bălmăji*** + *-eală*.

bălmăjí *vb. IV. tr.* (*pop.*; *fam.*) **1** A amesteca, a încurca mai multe lucruri. **2** A ameţi pe cineva cu vorba; a încurca, a zăpăci. **3** A spune ceva încurcat, îngăimat sau fără rost; a îngăima. • prez.ind. *-esc.* şi *balmují, bălmojí, bolmojí vb. IV.* / ***balmoş*** + *-i*.

bălmăjíre *s.f.* (*pop.*; *fam.*) Faptul de *a bălmăji*. • pl. *-i.* şi *balmujíre s.f.* /v. ***bălmăji***.

bălmojí *vb. IV.* v. bălmăji.

bălos, -oásă *adj., s.m.* **1** *adj.* Care are bale, care este plin de bale, căruia îi curg balele. ◆ Ext. Care este murdar, scîrbos. **2** *adj.* (*despre vin, moare de varză etc.*) Care curge gros şi inegal; care s-a îngroşat (ca balele). **3** *s.m.* (*iht.*; *reg.*) Babuşcă (*Rutilus rutilus*). • pl. *oşi, -oase.* / ***bale*** + *-os*.

băloşá *vb. I.* v. băloşi.

băloşél *s.m.* **1** (*bot.*) Ciupercă necomestibilă, din familia agariaceelor, cu miros neplăcut, cu pălărie galbenă-roşiatică, cu piciorul gros şi alb, care are un gust acru, greţos (*Russula foetens*). **2** (*iht.*; *reg.*) Grindel (*Nemachilus barbatulus*). • pl. *-ei.* / ***bălos*** + *-el*.

băloşí *vb. IV.* **1** *refl., tr.* A lăsa bale; a (se) umple de bale. **2** *refl.* (*despre vin, zeamă de varză etc.*) A deveni bălos. • prez.ind. *-esc.* şi (*reg.*) *băloşá vb. I.* / ***bălos*** + *-i*.

băloşíre *s.f.* **1** Faptul de *a (se) băloşi*. **2** Boală a unor vinuri care se tulbură şi devin vîscoase (întinzîndu-se ca uleiul). • pl. *-i.* /v. ***băloşi***.

băloşít, -ă *adj.* (*despre vin, zeamă de varză etc.*) Care a devenit bălos. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***băloşi***.

bălsămá *vb. I. tr.* (*înv.*) A îmbălsăma. • prez.ind. *-ez.* şi *bălsămí vb. IV.* / ***balsam*** + *-a*.

bălsămát, -ă *adj.* (*înv.*) Îmbălsămat. • pl. *-ţi, -te.* şi *bălsămít, -ă adj.* /v. ***bălsăma***.

bălsămí *vb. IV.* v. bălsăma.

bălsămít, -ă *adj.* v. bălsămat.

băltác *s.n.* (*reg.*) Băltoacă. • pl. *-ce.* / ***baltă*** + *-ac*.

băltăcél *s.n.* v. băltăgel.

băltăcí *vb. IV.* (*înv., reg.*) **1** *tr.* (*despre ape*; *compl. indică terenuri, locuri etc.*) A inunda. **2** *intr., refl.* (*despre apă*) A stagna, formînd o baltă. **3** *refl.* (*despre terenuri, locuri etc.*) A se inunda. • prez.ind. pers. 3 *-ceşte.* / ***băltăc*** + *-i*.

băltăgél *s.n.* Dim. al lui baltag. • pl. *-e.* şi (*reg.*) *băltăcél s.n.* / ***baltag*** + *-el*.

băltăréţ, -eáţă *adj., s.m.* **1** *adj.* De baltă; din regiunea bălţilor. *O parte din fîn era băltăreţ.* **2** *s.m.* (*art.*) Vînt călduţ şi umed, care bate dinspre miazăzi. *Băltăreţul suflă dinspre Dunăre.* • pl. *-eţi, -eţe.* / ***baltă*** + *-ăreţ*.

băltău *s.n.* (*reg.*) Baltă mare. • pl. *-aie.* / ***baltă*** + *-ău*.

bălti *vb. IV. intr., refl.* (*despre apă*) A stagna, formînd o baltă. • prez.ind. pers. 3 *-eşte.* / ***baltă*** + *-i*.

bălticícă *s.f.* Băltiţă. • pl. *-cele.* / ***baltă*** + *-icică*.

băltíre *s.f.* Băltit. • pl. *-i.* /v. ***bălti***.

băltíş *s.n.* Teren băltos; loc cu multe bălţi; cîmp mocirlos. • pl. *-uri, -e.* / ***baltă*** + *-iş*.

băltít[1] *s.n.* Faptul de *a bălti*; băltire. • /v. ***bălti***.

băltít[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre ape*) Care stagnează, formînd o baltă. **2** (*despre terenuri*) Care este plin de bălţi. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***bălti***.

băltíţă *s.f.* Dim. al lui *baltă*; bălticică, băltuţă. • pl. *-e.* / ***baltă*** + *-iţă*.

băltoácă *s.f.* **1** Baltă (mare) cu apă murdară, stătută şi mocirloasă; bălăştioagă, băltac. **2** Adunătură sau scursură de apă de ploaie în gropile drumurilor, curţilor etc. **3** Exager. Cantitate mare de lichid vărsat pe jos. *Băltoacă de sînge.* • pl. *-ce.* şi *băltoágă s.f.* / ***baltă*** + *-oacă*.

băltoágă *s.f.* v. băltoacă.

băltói *s.n.* Baltă mare. • pl. *-oaie.* / ***baltă*** + *-oi*.

băltós, -oásă *adj.* **1** (*despre terenuri, locuri etc.*) Care este plin de bălţi; ext. care este mlăştinos, mocirlos. **2** (*despre rîuri*) Care formează bălţi în urma deselor revărsări. • pl. *-oşi, -oase.* / ***baltă*** + *-os*.

băltúţă *s.f.* Băltiţă. • pl. *-e.* / ***baltă*** + *-uţă*.

bălţá *vb. I. tr.* (*fam.*) **1** A vopsi în culori ţipătoare şi neasortate. **2** A tărca. • prez.ind. *-ez.* /de la ***bălţat***, prin derivare regresivă.

bălţát, -ă *adj.* **1** (*despre animale sau păsări*) Care are părul, penele, pielea de mai multe culori, care are dungi sau pete de altă culoare, de obicei mai deschise sau albe. *Vacă bălţată.* **2** (*despre haine, stofe etc.*) Care are multe culori (ţipătoare); care este colorat fără gust. **3** (*iron.*; *despre oameni*) care este îmbrăcat fără gust; care este îmbrăcat în haine orăşeneşti. • pl. *-ţi, -te.* /lat. ***balteatus, -a, -um***.

bălţătúră *s.f.* (*pop.*) **1** Pată de culoare deschisă la animale. **2** Obiect colorat ţipător sau în culori multe şi neasortate. • pl. *-i.* / ***bălţat*** + *-ură*.

bălúşcă *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee, din familia liliaceelor, cu florile albe (*Ornithogalum umbellatum*). • pl. *-uşte.* / ***băl*** + *-uşcă*.

bălúţ, -ă *adj.* (*reg.*) Bălăior. • pl. *-i, -e.* / ***băl*** + *-uţ*.

bălvăn *s.m.* (*pop.*) **1** Butuc mare de lemn. **2** Bîrnă. **3** Trunchi de arbore, curăţat de ramuri pentru a fi tăiat la joagăr. • pl. *-i.* şi *bulván s.m.* /<srb. ***balvan***.

bămbăc *s.m.* v. bumbac.

bănăt *s.n.* (*pop.*; *fam.*) **1** Stare de durere sufletească, de tristeţe, de jale. *Se depărta de sat Bătrînul, slab, cu ochii plini de lacrimi şi bănat* (COŞB.). ◇ Expr. *A-i fi bănat* = a-i fi jale; a-i părea rău. **2** Supărare, necaz, ciudă. ◇ Loc.vb. *A purta bănat* v. purta. ◇ Expr. *A nu(-i) fi* (cuiva) *cu bănat* = a nu lua în nume de rău vorba cuiva; a nu supăra pe cineva. *Şi de n-o fi cu bănat, Domnul nostru ar vrea să vază pe măritul împărat* (EMIN.). **3** Învinuire, reproş, imputare. *Poate că nu veţi aduce bănat nici gramaticului, nici profesorului,...ci întîmplării* (CR.). **4** Bănuială; suspiciune. *De bănat nu se teme, pentru că face totul pe faţă.* • pl. *3 -uri.* /<magh. ***bánat***.

bănănăí *vb. IV. refl.* (*reg.*) A se bălăbăni. • prez.ind. *bănănăi, -iesc.* /form. expr.

bănăríe *s.f.* **1** (*înv.*) Monetărie. **2** (*reg.*) Bănet. • pl. *-ii.* g. -d. *-iei.* / ***ban***[2] + *-ărie*.

bănărít *s.n.* (*reg.*) Bănet. • pl. *-uri.* / ***ban***[2] + *-ărit*.

bănăţéan, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populaţia de bază a Banatului sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii Banatului. **2** *adj.* Care aparţine Banatului sau bănăţenilor, care se referă la Banat sau la bănăţeni; originar din Banat; bănăţenesc. • pl. *-eni, -ene.* /nm. pr. (provincie istorică în România) ***Banat*** + *-ean*.

bănăţeáncă *s.f.* Femeie care face parte din populaţia de bază a Banatului sau este originară de acolo. • pl. *-ence.* / ***bănăţean*** + *-că*.

bănăţenésc, -eáscă *adj.* Bănăţean. • pl. *-eşti.* / ***bănăţean*** + *-esc*.

bănăţenéşte *adv.* Ca în Banat, ca bănăţenii. ◆ În graiul bănăţean. / ***bănăţean*** + *-eşte*.

băncăluí *vb. IV.* v. boncălui.

băncós, -oásă *adj.* (*fam.*; *despre oameni*) Care face bancuri, glume; glumeţ. • pl. *-oşi, -oase.* / ***banc***[2] + *-os*.

băncúţă[1] *s.f.* Dim. al lui *bancă*[1]. • pl. *-e.* / ***bancă***[1] + *-uţă*.

băncúţă[2] *s.f.* **1** (*în trecut, în Ţările Rom.*) Monedă mică de argint, în valoare de 50 de bani. ◆ Monedă de mică valoare (10-20 de creiţari). **2** (*arh.*; *la pl.*) Bani, parale. • pl. *-e.* /<germ. ***Bankozettel***.

băndurícă *s.f.* (*reg.*) Dim. al lui *bandură*[1]. • pl. *-i.* / ***bandură***[1] + *-ică*.

băneásca *s.f. art.* Numele unui dans popular. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • /cf. *ban*[1].

bănésc[1]**, -eáscă** *adj.* (*fin., econ.*) De bani; în bani; relativ la bani. *Valori băneşti.* ◇ *Sistem bănesc* = organizare a circulaţiei banilor, stabilită prin lege, care cuprinde metalul monetar, unitatea bănească, emisiunea şi circulaţia banilor etc. *Capital bănesc* v. capital. *Circulaţie bănească* v. circulaţie. *Reformă bănească* v. reformă. • pl. *-eşti.* / ***ban***[1] + *-esc*.

bănésc[2]**, -eáscă** *adj.* (*în Ev. Med.*) Care ţine de ban[2], care se referă la ban sau la bănie. • pl. *-eşti.* / ***ban***[2] + *-esc*.

bănéşte *adv.* Cu privire la bani, la avere; din punctul de vedere al banilor. • / ***ban***[1] + *-eşte*.

bánét *s.n.* Bani mulţi; avere mare în bani; (*reg.*) bănărie, bănărit. • / ***ban***[1] + *-et*.

băní *vb. IV.* (*în Ev. Med., în Ţările Rom.*) *tr.* A învesti pe cineva cu titlul de ban[2] ◆ (*intr.*) A exercita funcţia de ban[2]. • prez.ind. *-esc.* / ***ban***[2] + *-i*.

bănícă *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee din familia campanulaceelor, cu florile de culoare albastră, rar, albă, dispuse în capitule globuloase, care creşte în regiunea alpină şi subalpină (*Phyteuma orbiculare*). • pl. *-ci.* /etimol. nec.

bănicér *s.m.* **1** Meseriaş care face coşuri sau baniţe din coajă de tei. **2** Persoană care măsoară grîu sau alte cereale cu baniţa. **3** (*reg.*) Bănicioară. • pl. *-i.* / ***baniţă*** + *-ar*.

bănicioáră *s.f.* Dim. al lui *baniţă*; (*reg.*) bănicer. • pl. *-e.* / ***baniţă*** + *-ioară*.

bănie *s.f.* (*în Ev. Med., în Ţările Rom.*) **1** Funcţia sau rangul de ban[2]. ◆ Ext. Timp cît cineva îşi exercită funcţia de ban. **2** Reşedinţa banului. • pl. *-ii.* g. -d. *-iei.* / ***ban***[2] + *-ie*.

bánişór[1] *s.m.* (*în Ev. Med., în Ţările Rom.*) Boier subaltern al banului[2]. • pl. *-i.* / ***ban***[2] + *-işor*.

bănişór[2] *s.n.* Dim. al lui *ban*[1]. • pl. *-i.* / ***ban***[1] + *-işor*.

bánós, -oásă *adj.* **1** (*despre ocupaţii, meserii etc.*) Care aduce bani mulţi; productiv, lucrativ. *Meşteşug bănos.* **2** (*pop.*; *despre oameni*) Care are bani mulţi; care este bogat, avut. **3** (*reg.*) Care costă bani mulţi; scump. *Să ia şi s-aleagă Sculuri de mătase D-ale mai bănoase.* (POP.). • pl. *-oşi, -oase.* / ***ban***[1] + *-os*.

bănuí *vb. IV.* **1** *tr.* A presupune (avînd în vedere unele aparenţe); a presimţi, a avea intuiţia că... *Am bănuit că nu va veni la premieră.* ◇ (*refl. impers.*) *Se bănuieşte că poate fi copilul lui.* **2** *tr.* A lua cunoştinţă de ceva mai mult ghicindu-i sau presimţindu-i prezenţa; a întrezări. *După lumini, bănuia oraşul în apropiere.* **3** *tr.* A considera pe cineva ca autor al unei fapte (rele); a suspecta. *L-a bănuit de crimă.* ◆ (*fam.*) A fi gelos pe cineva. **4** *intr.* (*reg.*) A se supăra pe cineva; a-i face cuiva mustrări. *Stăpîne, să nu bănuieşti, da am să zic şi eu o vorbă* (CR.). **5** *intr.* (*reg.*) A regreta, a-i părea rău. *Iubeşte, mîndră, iubeşte, Da ia seama ce iubeşti, Nu cumva să bănuieşti* (POP.). • prez.ind. *-iesc.* /<magh. ***bán*** „a regreta", „a se căi".

bănuiálă *s.f.* **1** Presupunere, supoziţie; presimţire. *O bănuială neîntemeiată.* **2** Atitudine de neîncredere faţă de cineva sau de ceva; presupunere că cineva are o vină sau o anumită intenţie; suspiciune. *Era cuprins de bănuieli.* ◇ Expr. *A nu-i fi cu bănuială*, se spune pentru a exprima o scuză sau o părere de rău. **3** (*reg.*) Gelozie. • pl. *-ieli,* (*înv.*) *-iele.* / ***bănui*** + *-eală*.

bănuiélnic, -ă *adj.* (*fam.*) Bănuitor. • pl. *-ci, -ce.* / ***bănuială*** + *-nic*.

bănuíre *s.f.* Acţiunea de *a bănui* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***bănui***.

bănuít, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este presupus ca vinovat; care atrage asupra sa bănuieli; suspect. ◆ (*subst.*) Persoană presupusă că a săvîrşit o infracţiune, fără a exista însă dovezi suficiente pentru a putea fi pusă sub acuzare. **2** (*reg.*) Care este supărat, mîhnit. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***bănui***.

bănuitór, -oáre *adj.* (*despre oameni*) **1** Care are bănuieli; care este înclinat spre bănuială; care este suspicios; (*fam.*) bănuielnic. *Nu fi aşa bănuitoare, soro; cine să fie aci ori să se ia după noi?* (ISP.). **2** (*fam.*) Gelos. • sil. *-nu-i-.* pl. *-ori, -oare.* / ***bănui*** + *-tor*.

bănúţ *s.m.* **1** Dim. al lui *ban*[1]; monedă de valoare sau de dimensiune mică. ◆ (*la pl.*) Bani mulţi. **2** (*biol.*) Germenul oului fecundat; ban[1]. **3** (*bot.*) Plantă erbacee decorativă, din familia compozitelor, cu frunzele aşezate în rozetă şi cu florile frumos colorate, dispuse în capitule (*Bellis perennis*); bănuţel, părăluţă. • pl. *-i.* / ***ban***[1] + *-uţ*.

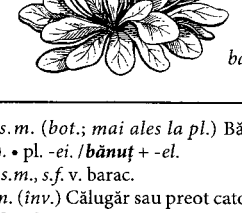

bănuţ (3)

bănuţél *s.m.* (*bot.*; *mai ales la pl.*) Bănuţ (*Bellis perennis*). • pl. *-ei.* / ***bănuţ*** + *-el*.

bărác, -ă *s.m., s.f.* v. barac.

bărát[1] *s.m.* (*înv.*) Călugăr sau preot catolic. • pl. *-ţi.* /<magh. ***barát***.

bărát[2] *s.n.* v. berat.

bărăgán *s.n.* **1** (*geomorf.*) Şes întins, care are caractere de stepă, cu secetă vara şi cu viscole iarna. **2** Fig. Loc

fără hotar și fără stăpîn, pustiu și îndepărtat. • pl. *-uri.* /etimol. nec.

bărăní *vb. IV. intr. (reg.)* A cere ceva insistent și repetat. • prez.ind. *-esc.* /etimol. nec.

bărăție *s.f. (înv.)* Biserică sau mănăstire catolică. • pl. *-ii.* g. -d. *-iei.* /***bărat*** + *-ie.*

bărbát, -ă *s.m., adj.* **I** *s.m.* **1** Persoană adultă de sex masculin. <> *Bărbat de stat* v. stat. <> Loc.adj. *De bărbat* = bărbătesc. *Voce de bărbat.* <> Loc.adv. *(Ca) de la bărbat la bărbat* = ca între bărbați. <> Expr. *A nu ști de bărbat* v. ști. ◆ Soț (în raport cu soția sa). <> Expr. *A pus bărbatul cîrpa* v. cîrpă. *A(-i) da cuiva de bărbat pe cineva* v. da. *Și-a găsit hîrbul capacul, tigva dopul și lelea bărbatul* v. tigvă. **2** Om puternic, curajos, de acțiune. **II** *adj.* **1** *(despre oameni)* Care este curajos, voinic, puternic; activ. **2** *(despre acțiuni, manifestări etc. ale oamenilor)* Care trădează bărbăție, curaj, vitejie. • pl. *-ți, -te.* /lat. ***barbatus, -i.***

bărbăcúț *s.m.* v. berbecuț.

bărbărie *s.f. (pop.)* **1** Barbă mare. **2** Fig. Bărbat (bătrîn) bărbos. • pl. *-ii.* g. -d. *-iei.* /***barbă*** + *-ărie.*

bărbătésc, -ească *adj.* **1** De bărbat, care aparține bărbaților, caracteristic bărbaților, privitor la bărbați. <> *Parte bărbătească* v. parte. **2** Care exprimă bărbăție; care este plin de energie, puternic, voinic, viril; curajos, viteaz. • pl. *-ești.* /***bărbat*** + *-esc.*

bărbătește *adv.* **1** Ca bărbații, în felul bărbaților. *Fata se îmbracă bărbătește.* **2** Cu bărbăție, cu curaj. *Se luptă bărbătește.* **3** În mod matur. *Judecă bărbătește.* • /***bărbat*** + *-ește.*

bărbătoáie *s.f. (peior.)* Femeie cu apucături sau trăsături bărbătești. • pl. *-oaie.* /***bărbat*** + *-oaie.*

bărbătói *s.m. (peior.)* **1** Bărbat mare și voinic. **2** Bărbat cu manifestări grosolane. **3** Femeie cu atitudini, manifestări sau trăsături bărbătești. • pl. *-oi.* /***bărbat*** + *-oi.*

bărbătós, -oásă *adj.* **1** *(despre bărbați)* Care are aspect viril; care este curajos, energic, viteaz. **2** Ext. Care are însușiri de bărbat. *Fată bărbătoasă.* • pl. *-oși, -oase.* /***bărbat*** + *-os.*

bărbătoși *vb. IV. refl. (fam.; despre adolescenți, tineri)* A face pe bărbatul; a-și da aere de om matur. • prez.ind. *-esc.* /***bărbătos*** + *-i.*

bărbătúș *s.m.* **1** Mascul al unor animale sau păsări. *Ciocîrlanul este bărbătușul ciocîrliei.* **2** *(fam.)* Bărbățel. • pl. *-i.* /***bărbat*** + *-uș.*

bărbățél *s.m.* Dim. al lui *bărbat*; spec. soțior; *(fam.)* bărbătuș. • pl. *-ei.* /***bărbat*** + *-el.*

bărbăție *s.f.* **1** Faptul de a fi bărbat. **2** Vîrsta de maturitate a bărbatului. **3** Virilitate. **4** Putere; curaj, vitejie. **5** Ext. Organul genital masculin. • pl. *-ii.* g. -d. *-iei.* /***bărbat*** + *-ie.*

bărbíe *s.f.* **1** *(anat.)* Parte a feței care se află sub buza inferioară și care formează o proeminență (rotunjită); barbă. ◆ (și *bărbie dublă*) Gușa de sub bărbie la persoanele grase. **2** Parte cărnoasă care atîrnă sub falca de jos la unele animale. **3** *(la pl.)* Piele, sub formă a două lame roșii, cărnoase, care atîrnă de o parte și de alta sub ciocul găinilor. **4** *(muz.)* Bărbier. **5** *(pesc.)* Partea de sus a saltelei unei lese pe care se îngrămădesc bolovani pentru a o ține pe fundul apei. **6** *(reg.)* Adîncitura de lîngă muchia toporului. • pl. *-ii.* g. -d. *-iei.* /***barbă*** + *-ie.*

bărbiér *s.m., s.n.* **1** *s.m.* Frizer. ◆ Fig. *(fam.)* Om mincinos, lăudăros. **2** *s.n. (muz.)* Dispozitiv mic de lemn aplicat la baza cutiei de rezonanță a unei viori, pe care se sprijină bărbia violonistului; bărbie. • sil. *-bi-er.* pl. *m. -i, n. -e.* /it. ***barbiere***, ngr. ***μπαρμπέρης***.

bărbiereálă *s.f.* **1** Faptul de a se bărbieri. **2** Fig. *(fam.)* Minciună, lăudăroșenie. • sil. *-bi-e-.* pl. *-eli.* /***bărbieri*** + *-eală.*

bărbierésc, -ească *adj.* Care ține de bărbier, care se referă la bărbier. • sil. *-bi-e-.* pl. *-ești.* /***bărbier*** + *-esc.*

bărbierí *vb. IV.* **1** *tr., refl.* A(-și) tăia barba; a se rade. **2** *refl.* Fig. *(fam.)* A se lăuda mințind. **3** *tr.* Fig. *(fam.)* A înșela, a păcăli. • sil. *-bi-e-.* prez.ind. *-esc.* /***bărbier*** + *-i.*

bărbierie *s.f. (înv.)* **1** Meseria de bărbier. <> Expr. *A învăța bărbieria pe capul cuiva* = a deprinde o meserie, făcînd ca altul să suporte riscurile nedibăciei lui. **2** Frizerie. • sil. *-bi-e-.* pl. *-ii.* g. -d. *-iei.* /***bărbier*** + *-ie.*

bărbierít[1] *s.n.* Faptul de *a (se) bărbieri.* • sil. *-bi-e-.* /v. ***bărbieri.***

bărbierít[2]**, -ă** *adj.* **1** *(despre bărbați)* Care are barba rasă. **2** Fig. *(fam.)* Înșelat, mințit. • sil. *-bi-e-.* pl. *-ți, -te.* /v. ***bărbieri.***

bărbieríță *s.f. (înv.)* Frizerița. • sil. *-bi-e-.* pl. *-e.* /***bărbier*** + *-iță.*

bărbioáră *s.f. (fam.)* Dim. al lui *bărbie*; *(fam.)* bărbiuță. • sil. *-bi-oa-.* pl. *-e.* /***bărbie*** + *-ioară.*

bărbișoáră *s.f. (bot.; reg.)* **1** Plantă erbacee din familia cruciferelor, cu frunzele albicioase, cu florile galben-deschis, devenite albe mai tîrziu, care crește în locuri nisipoase (*Alyssum minimum*). **2** Ciucușoară (*Alyssum calycinum*). **3** Albiță (*Alyssum desertorum*). • pl. *-e.* /***barbă*** + *-işoară.*

bărbíță *s.f. (fam.)* **1** Bavetă. **2** Bărbuță. • pl. *-e.* /***barbă*** + *-iță.*

bărbiúță *s.f. (fam.)* Bărbioară. • sil. *-bi-u-.* pl. -e. /***bărbie*** + *-uță.*

bărbînță *s.f. (reg.)* **1** Vas de lemn, făcut din doage, în care se păstrează lapte, brînză etc. **2** Vas de lemn în care se pune brînza la sărat. **3** *(înv.; în Mold.)* Taxă care se plătea pentru a intra în breasla ciubotarilor. • pl. *-e.* și *berbeníță, berbínță* s.f. /<magh. ***berbence, börbönce.***

bărbói *s.n. (fam.)* Aug. al lui *barbă.* • pl. *-oaie.* /***barbă*** + *-oi.*

bărbós, -oásă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m.* (Bărbat) care are barbă (lungă și deasă); care nu s-a bărbierit de mai multe zile. **2** *s.f. (bot.)* Plantă erbacee, cu frunzele păroase și cu florile pătate cu roșu, verde sau violet, dispuse în spice cilindrice (*Andropogon ischaemum*); barba-caprei. • pl. *-oși, -oase.* /***barbă*** + *-os.*

bărbúnc *s.n.* v. verbunc.

bărbușoáră *s.f.* **1** *(fam.)* Bărbuță. **2** *(bot.)* Plantă erbacee din familia cruciferelor, cu florile galbene, plăcut mirositoare (*Erysimum wittmanni*). **3** *(bot.)* Albiță (*Alyssum desertorum*). **4** *(bot.)* Micsandră galbenă (*Erysimum repandum*). • pl. *-e.* /***barbă*** + *-uşoară.*

bărbúță *s.f.* Dim. al lui *barbă*; *(fam.)* bărbiță, bărbușoară. • pl. *-e.* /***barbă*** + *-uță.*

bărcúță *s.f.* Dim. al lui *barcă.* • pl. *-e.* /***barcă*** + *-uță.*

bărdăc *s.n., s.m.* v. bărdacă.

bărdácă *s.f.* **1** Vas mic, cilindric, de lut sau de lemn, cu toartă, sau cană, ulcică folosite pentru băut. **2** Vas de lemn de formă cilindrică, folosit ca unitate de măsură pentru lichide, de o oca. ◆ Conținutul unui astfel de vas. ◆ Vasul împreună cu conținutul lui. **3** *(bot.)* Varietate indigenă de prune lunguiețe și puțin înguste spre coadă. ◆ Fructul acestei varietăți de prune. • pl. *-ce.* și *(pop.) bărdác, bardác s.n., s.m., bardácă s.f.* /<tc. ***bardak.***

bărdăn *s.n.* v. bîrdan.

bărdáș *s.m. (reg.)* Lemnar, tîmplar. • pl. *-i.* /***bardă*** + *-aș.*

bărdăcúță *s.f. (pop.)* Dim. al lui *bărdacă.* • pl. *-e.* /***bărdacă*** + *-uță.*

bărdăhán *s.n.* v. burduhan.

bărdăși *vb. IV. tr. (reg.)* A bărdui. • prez.ind. *-esc.* /***bărdaș*** + *-i.*

bărdíță *s.f.* Dim. al lui *bardă.* • pl. *-e.* /***bardă*** + *-iță.*

bărduí *vb. IV. tr.* A ciopli cu barda; *(reg.)* a bărdăși. • prez.ind. *-iesc.* /***bardă*** + *-ui.*

bărduíre *s.f.* Acțiunea de *a bărdui* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***bărdui.***

bărnáci, -ce *adj. (reg.)* **1** *(despre față, piele)* De culoare închisă. **2** Ext. *(despre oameni)* Oacheș. • pl. *-ci, -ce.* /<magh. ***barna.***

bărzáun *s.m. (entom.)* **1** Bondar (*Rombus terrestris*). **2** Gărgăun (*Vespa crabro*). • pl. *-i.* /form. expr.

bărzói *s.m. (ornit.; fam.)* Bărbătușul berzei. • pl. *-oi.* /***barză*** + *-oi.*

băsádă *s.f.* v. beseadă.

băseărecă *s.f.* v. biserică.

băsmă *s.f.* v. basma.

băsmălúță *s.f.* Dim. al lui *basma.* • pl. *-e.* /***basmale,*** pl. lui *basma* + *-uță.*

băsnár *s.m. (înv.)* Persoană care spune sau născocește basne, povestiri mincinoase, relatări false. • pl. *-i.* /***basnă*** + *-ar.*

băsní *vb. IV. intr. (arh.)* A scorni basne, povestiri mincinoase, relatări false. • prez.ind. *-esc.* /***basnă*** + *-i.*

băsníre *s.f. (înv.)* Basnă. • pl. *-i.* /v. ***băsni.***

băşcăíi *vb. IV. tr. (fam.)* A face de rîs pe cineva. • prez.ind. *-esc.* /etimol. nec.

băşcălíe *s.f.* **1** *(fam.)* Batjocură. <> Loc.adv. *În băşcălie* = în bătaie de joc. *Răspunde în băşcălie.* <> Expr. *(fam., arg.) A lua* (pe cineva) *în băşcălie* sau *a face băşcălie* (de cineva), *a face de băşcălie* (pe cineva) = a-și bate joc de cineva, a face de rîs pe cineva. **2** *(pop.)* Ceartă. • pl. *-ii.* g. -d. *-iei.* /etimol. nec.

băşcăliós, -oásă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f., adj.* (Persoană) care își bate joc de cineva. ◆ *(iron.)* (Persoană) care exagerează cu glumele, care nu ia nimic în serios. **2** *adj. (despre manifestări, acțiuni etc. ale oamenilor)* Care denotă, trădează luarea în rîs a cuiva sau a ceva. • pl. *-oși, -oase.* /***băşcăli*** + *-os.*

băşí *vb. IV. refl., intr. (pop.)* A elimina gaze intestinale prin anus. • prez.ind. *-esc.* și *beși vb. IV.* /lat. ***vissīre.***

băşică *vb. I.* **1** *tr., refl.* A face sau a produce băşici; a (se) umple de băşici. **2** *refl.* Analog. *(pop.; despre zugrăveli, tencuieli, ziduri etc.)* A se coșcovi. • prez.ind. *băşic.* și *(pop.) beşică vb. I.* /***băşică*** + *-a.*

băşicáre *s.f.* Acțiunea de *a (se) băşica* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* și *(pop.) beşicáre s.f.* /v. ***băşica.***

băşicát, -ă *adj.* **1** Care este plin de băşici, care are băşici. **2** *(pop.)* În formă de băşică. **3** *(pop.; despre zugrăveli, tencuieli, ziduri etc.)* Care este coșcovit. • pl. *-ți, -te.* și *(pop.) beşicát, -ă adj.* /v. ***băşica.***

băşícă *s.f.* **1** *(anat.)* Sac membranos din corpul oamenilor și al animalelor, în care se strîng secreții ale organismului. <> *Băşica fierii* v. fiere. *Băşica udului* v. ud. ◆ Sac membranos din corpul unui animal, în special din corpul porcului, uscat, care este folosit ca burduf, pungă etc. ◆ *(iht.;* și *băşică înotătoare)* Organ intern, plin cu aer, care ajută peștii la plutire, îndeplinind și funcția de respirație și de emitere sau de întărire a sunetelor. **2** *(med.)* Umflătură a pielii care conține o materie lichidă (seroasă). *Din cauza arsurii, mîna i s-a acoperit cu băşici.* **3** *(mai ales la pl.)* Mică umflătură, plină cu aer, care se formează la suprafața lichidelor (în timpul fierberii), a aluatului (în urma dospirii) etc. **4** Obiect (de sticlă) în formă sferică. **5** *(arg.)* Minge (de fotbal). • pl. *-ci.* și *(pop.) beşică s.f.* /lat. ****bessīca*** = ***vēsīca, -ae.***

băşicós, -oásă *adj., s.f.* **1** *adj.* Care are băşici. **2** *s.f. (bot.)* Arbust ornamental, din familia leguminoaselor, înalt de 2-3 m, care are frunzele compuse, florile galbene și fructele în formă de păstăi (*Colutea arborescens*); *(reg.)* băşină. **3** *s.f. (bot.; reg.)* Compus: guşa-porumbelului (*Silene cucubalus*). • pl. *-oși, -oase.* și *(pop.) beşicós, -oásă adj.* /***băşică*** + *-os.*

băşicúță *s.f.* Dim. al lui *băşică.* • pl. *-e.* și *(pop.) beşicúță s.f.* /***băşică*** + *-uță.*

băşínă *s.f.* **I** *(pop.)* Gaz intestinal eliminat prin anus; pîrț, flatulație, *(pop.)* beș. **II** *(bot.; reg.)* **1** Compuse: *băşina-porcului* = *a*) specie de ciupercă (*Lycoperdon gemmatum*); *b*) buretele-cerbilor (*Scheroderma aurantiacum*); *băşina-calului* (sau *-lupului, -vulpii*) = specie de ciupercă necomestibilă (*Globaria gigantea*). **2** Băşicoasă (*Colutea arborescens*). **3** Traista-ciobanului (*Capsella bursa pastoris*). • pl. *-i.* și *(reg.) beşínă s.f.* /lat. ****vissīna.***

băşinós, -oásă *adj., s.m., s.f. (pop.)* **1** (Persoană) care elimină des gaze intestinale prin anus. **2** *(deprec.)* (Persoană) care este lipsită de curaj, de fermitate. • pl. *-oși, -oase.* și *(reg.) beşinós, -oásă adj., s.m., s.f.* /***băşină*** + *-os.*

băşinúță *s.f. (pop.)* Dim. al lui *băşină.* • pl. *-e.* și *(reg.) beşinúță s.f.*/***băşină*** + *uță.*

băştináş, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care aparține unei populații care trăiește din timpuri străvechi pe același loc; aborigen, autohton, indigen. • pl. *-i, -e.* /***baştină*** + *-aș.*

bătăie *s.f.* **I 1** Lovitură repetată dată de cineva cuiva cu mîna, cu un băț etc.; spec. pedeapsă corporală, prin lovire. *I-a dat o bătaie zdravănă.* <> *Bătaie la tălpi* = *(în trecut)* lovituri date la tălpi ca pedeapsă. *Bătaie la palmă* = *(în trecut)* lovituri date la palmă (cu linia) elevilor ca pedeapsă. *Bătaie de moarte* (sau *soră cu moartea*) = bătaie strașnică. <> Loc.vb. *A (se) lua la bătaie* = a (se) bate. <> Expr. *A mînca (o) bătaie* = *a*) a primi bătaie de la cineva, a fi bătut; *b*) a fi învins (într-o competiție, într-o luptă, într-o acțiune etc.). *A stinge* (sau *a snopi, a zvînta*) *în bătaie* (sau *în bătai*) (pe cineva) = a bate (pe cineva) foarte tare, foarte rău. *A da bătaie* (sau *bătăi*) = a face ceva foarte repede; a grăbi, a zori. *Bătaie de joc* = batjocură, luare în rîs; ext. faptă urîtă. *A lua* (pe cineva) *în bătaie de joc* = a lua (pe cineva) în batjocură, în rîs. *A administra cuiva o bătaie* v. administra. *Cal de bătaie* v. cal. *Bătaie de cap* v. cap. *O mamă de bătaie* v. mamă. *A mîntui pe cineva în bătaie* v. mîntui. *A omorî* (pe cineva) *în bătaie* v. omorî. *A răzbi* (pe cineva) *cu bătaia* (sau *în bătaie, în bătăi*)

v. războ. *A face* (pe cineva) *tobă de bătaie* v. tobă. *A-i da* (sau *a-i trage*) (cuiva) *un toc de bătaie* v. toc. ◆ Totalitatea loviturilor reciproce pe care şi le dau între ele două sau mai multe persoane. *Bătaia dintre ei n-a durat mult timp.* **2** (*pop.*) Bătălie, luptă; război. *Urlă cîmpul şi de tropot şi de strigăt de bătaie* (EMIN.). ◆ (*înv.*) Bombardament; asalt. *Tot sfatul hotărî bătaia Tîrgovişteі* (BĂLC.). **3** Înfrîngere, eşec. *Echipa a suferit prima bătaie pe teren propriu.* **4** Expr. *A pune ceva la bătaie* = *a*) a oferi ceva, spre a fi consumat, cheltuit etc.; *b*) a risca (ceva). **5** (*biol.*) Fecundarea icrelor. *Bătaia peştilor.* **6** (Perioadă de) împerechere, împreunare a unor animale sau păsări. *Bătaia cocoşilor-de-munte.* **7** (*pop.*) Lătrat scurt şi ritmic al cîinilor. **II 1** Lovire (repetată) a unui obiect (de sau cu altul). ◇ *Bătaia porumbului* = lovire repetată a cocenilor de porumb cu un băţ, pentru desfacerea boabelor. **2** Lovitură dată într-un obiect; bocăneală, ciocănit. *Se aud bătăi în uşă.* **3** Lovitură a vatalei la războiul de ţesut. ◆ (*ţes.*) Băteală, bătătură. **4** Stîrnire a peştelui prin lovirea apei (cu un băţ). **5** Goană, hăituială a vînatului. **6** *Bătaie de aripă* (sau *de aripi*) = fîlfîit. **7** (*med.*) Fiecare dintre contracţiile cardiace; pulsaţie. **8** Zgomot (ritmic) produs de un mecanism în funcţiune, de un motor etc. *Bătaia pendulei.* **9** Fenomen dăunător care apare la mişcarea de rotaţie a unui corp solid cînd axa lui geometrică nu coincide cu axa de rotaţie. *Rulmenţii au o bătaie.* **10** Zgomot anormal, periodic, determinat de funcţionarea defectuoasă a unui element dintr-un mecanism. *Bătaia planetarelor.* **11** Distanţă pînă la care poate ajunge un proiectil, o săgeată etc. sau pînă la care poate acţiona o instalaţie emiţătoare ori de aruncare. *Bătaia unui radio-emiţător.* ◇ Expr. *În bătaia puştii* (sau *a gloanţelor*) = în sfera de acţiune a puştii (sau a gloanţelor); ext. într-o zonă periculoasă. ◆ Fel în care o armă trimite proiectilul; traiectoria unui proiectil. **12** Distanţă pînă la care poate vedea cineva; rază vizuală. **13** Adiere. *Bătaia vîntului.* **14** Cădere a ploii, a grindinei etc. *Stătea zgribulit în bătaia ploii.* **15** Arşiţă, dogoreală. *Cerul se dogoreşte, ca de bătaia unei flăcări* (VLAH.). **16** Lumină. *În bătaia farului, peisajul era splendid.* **17** (*muz.*) Indicare a măsurii, într-un anumit tempo, prin mişcări ale mîinii sau ale baghetei. **18** (*sport*) Zonă în care sînt aliniaţi jucătorii la oină. **19** (*sport*) Loc optim pe care îl alege un sportiv pentru o săritură. • pl. *-ăi.* g.-d. *-ăii.* /lat. ***batt(u)alia***.

bătăiáş *s.m.* Gonaci, hăitaş. • pl. *-i.* /***bătaie*** + *-aş*.

bătăiós, -oásă *adj.* (*despre fiinţe, mai ales despre oameni*) **1** Căruia îi place să se bată sau să se certe; violent, impulsiv. *Un politician bătăios.* **2** Fig. Combativ. *Şef bătăios.* • pl. *-oşi, -oase.* /***bătaie*** + *-os*.

bătăiţă *s.f.* (*fam.*) Dim. al lui *bătaie.* • pl. *-e.* /***bătaie*** + *-iţă*.

bătălíe *s.f.* **1** Luptă între armate, grupuri etc., desfăşurată pe suprafeţe întinse, într-un timp mai mult sau mai puţin îndelungat (care angajează forţe importante). *Poveştile bătrîne şi glumeţe ale ostaşilor înălbiţi în bătălie şi nevoi* (EMIN.). ◇ Fig. *Viaţa e o bătălie continuă.* **2** Fig. Efort, mobilizare pentru îndeplinirea unui scop. *A iniţiat o bătălie nemiloasă împotriva imposturii artistice.* • pl. *-ii.* g. -d. *-iei.* /<ngr. *μπατάλια*, it. ***battaglia***, lat. ***battalia***, fr. ***bataille***.

bătătărnică *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee din familia compozitelor, cu frunzele ascuţite, cu florile galbene şi cu fructele achene acoperite cu peri aspri, care creşte prin tufişuri, pe marginea pădurilor, prin locuri umede şi pe lîngă vii (*Senecio erucifolius*). • pl. *-ce.* /***bătăt[or]+ [h]arnică***, prin contaminare.

bătătór[1]**, -oáre** *adj.* Care bate. ◇ Expr. *Bătător la ochi* = care atrage atenţia; izbitor, evident. • pl. *-ori, -oare.* /***bate*** + *-ător*.

bătătór[2]**, -oáre** *s.n., s.f.* **I** *s.n.* **1** Băţ, obiect împletit în formă de palmă etc. cu care se bat covoare, păturі, perne etc., pentru a le curăţa de praf. ◆ Suport pe care se aşază covoarele, cuverturile etc. pentru a fi bătute. **2** Băţ subţire, cu o rotiţă de lemn cu găurele la un capăt, cu care se bate laptele (prins) sau smîntîna în putinei, pentru a se alege untul. **3** Parte a meliţei, pe care se aşază, transversal, inul sau cînepa pentru a fi meliţate. **4** Unealtă de grădinărie cu care se tasează pămîntul după semănat. **5** (*tipogr.*) Bucată de lemn dreptunghiulară sau pătrată cu care se bat uşor literele la tipărire, pentru a se aşeza la nivel, cînd se dă corectura sau se începe tipărirea. **6** (*sport*) Băţ folosit în base-ball. **II** *s.f.* **1** Lopăţică cu care se bate pînza (cînd se înălbeşte) sau rufele (cînd se spală). **2** (*ind. text.*) Maşină care măreşte prin batere gradul de destrămare şi de curăţare a bumbacului înainte de cardare. • pl. *-oare.* /lat. ***batt(u)atorium***; cf. *bate*.

bătătorí *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică pămînt, drumuri etc.*) A tasa, a îndesa, a presa pentru a-l face compact, pentru a-l netezi etc.; a bătuci. **2** *refl.* A face bătături în palme, pe tălpi etc. • prez.ind. *-esc.* şi (*pop.*) *bătăturí vb. IV.* /***bătătură*** + *-i*.

bătătoríre *s.f.* Acţiunea de *a* (*se*) *bătători* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***bătători***.

bătătorít[1] *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *bătători.* • /v. ***bătători***.

bătătorít[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre pămînt, drumuri etc.*) Tasat; netezit prin bătătorire; ext. pe care se umblă mult; bătucit, bătut. **2** (*despre palme, mîini, tălpi*) Cu bătături; bătucit. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***bătători***.

bătătórniţă *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee din familia compozitelor, cu florile de culoare galbenă, dispuse în capitule (*Senecia erucifolius*). • pl. *-e.* /***bătător*** + *-niţă*.

bătătúră *s.f.* **1** Teren bătătorit (în faţa casei). ◆ Ext. (*pop.*) Curte (la casele ţărăneşti). **2** Îngroşare a pielii pe degete, pe tălpi sau în palme. ◇ Expr. *A călca pe cineva pe bătătură* (sau *pe bătături*) = a atinge pe cineva unde îl doare mai tare; a supăra (foarte tare) pe cineva. **3** (*ţes.*) Băteală, bătaie. *Surtucul lui... era mai mult urzeală decît bătătură* (EMIN.). **4** (*pop.*) Bătaie (în uşă, în fereastră etc.). **5** (*pop.*) Adiere. *Bătătura vîntului.* • pl. *-i.* /lat. ***battitura***, ***-ae***.

bătături *vb. IV.* v. bătători.

bătăúş, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) căreia îi place să (se) bată; persoană care caută prilej sau motiv de bătaie. • pl. *-i, -e.* /***bate*** + *-uş*.

băteálă *s.f.* **1** (*ţes.*) Totalitatea firelor care se introduc transversal, cu ajutorul suveicii, prin rostul firelor de la urzeală, pentru a forma ţesătura; bătătură, bătaie. ◆ (*reg.*) Vatale. ◆ (*reg.*) Ansamblul braţelor spetezelor la războiul de ţesut. **2** (*reg.*) Titirez la moară. **3** Expr. (*pop.*) *A sta băteală* (*pe capul*) *cuiva* = a sta de capul cuiva să... • pl. *-eli.* /***bate*** + *-eală*.

bătélişte *s.f.* (*reg.*) **1** Loc sau pămînt bătătorit (de vite). ◆ Loc în care stau de obicei animalele (sălbatice). **2** Loc de adunare, de întîlnire a oamenilor. *În cierul Cucului... era băteliştea flăcăilor şi a fetelor* (CR.). **3** Cărare; drum bătătorit. • pl. *-i.* /***bate*** + *-elişte*.

bătrîiór, -oáră *adj.* **1** Dim. al lui *bătrîn.* **2** Care este cam bătrîn. • pl. *-ori, -oare.* şi *bătrîniór, -oáră adj.* /***bătrîn*** + *-ior*.

bătrîn, -ă *adj., s.m., s.f.* **I** *adj.* **1** (*în opoz. cu „tînăr”*) Care trăieşte de mulţi ani, care este înaintat în vîrstă; (*reg.*) bît. *Om bătrîn.* ◇ *Crai bătrîn* v. crai. *Fată bătrînă* v. fată. *Fecior bătrîn* v. fecior. *Mamă bătrînă* v. mamă. ◆ (*despre înfăţişarea, faţa etc. ale unei persoane*) Care trădează bătrîneţe, care şi-a pierdut frăgezimea. *Faţă ridată şi bătrînă.* **2** Care există de foarte mult timp; din vremuri îndepărtate; de demult. *Oraş bătrîn.* ◆ (*despre băuturi*) Vechi. *Ţuică bătrînă.* **3** (*fam.*; *despre profesionişti*) Care are mulţi ani de activitate. *El e bătrîn în serviciul lui şi ştie foarte multe.* ◇ Expr. *A fi cătană bătrînă* v. cătană. **II** *s.m., s.f.* **1** (*în opoz. cu „tînăr”*) Persoană înaintată în vîrstă; moş, moşneag, unchiaş. *Sînt grei bătrînii de pornit, Dar de-i porneşti sînt grei de-oprit* (COŞB.). ◇ *Sfatul bătrînilor* = (*ist.*) consiliu format din bărbaţii mai în vîrstă dintr-o comunitate, care avea rolul de a reglementa viaţa comunităţii. (*înv.*) *Bătrînii satului* = reprezentanţii comunali, aleşi dintre oamenii în vîrstă. ◇ Loc.adj., adv. *Din bătrîni* = din vremuri îndepărtate, din moşi-strămoşi. **2** (*la pl. m.*) Strămoşi, cei care au trăit în timpuri îndepărtate. *Cuvinte din bătrîni.* **3** (*fam.*; *m. sg.*) Tată; (*f. sg.*) mamă; (*m. pl.*) părinţi. *În vacanţă bătrînii mi-au dat mai mulţi bani.* **4** (*în limbajul studenţilor; în opoz. cu „boboc”*) Student din anii mari. • pl. *-i, -e.* /lat. ***betranus***, ***-a***, ***-um*** = ***veteranus***.

bătrînátic, -ă *adj.* (*despre oameni*) Bătrînicios. • pl. *-ci, -ce.* /***bătrîn*** + *-atic*.

bătrînciós, -oásă *adj.* v. bătrînicios.

bătrînél *adj., s.m.* Dim. al lui *bătrîn.* • pl. *-ei.* /***bătrîn*** + *-el*.

bătrînésc, -eáscă *adj.* **1** Care este caracteristic bătrînilor, potrivit pentru bătrîni. *Ţicuri bătrîneşti.* **2** Care a rămas de la (sau din) bătrîni; de demult. ◇ *Vorbă bătrînească* = proverb, zicătoare. *Cîntec bătrînesc* v. cîntec. • pl. *-eşti.* /***bătrîn*** + *-esc*.

bătrînéşte *adv.* Ca bătrînii, în felul bătrînilor. • /***bătrîn*** + *-eşte*.

bătrînét *s.n.* Bătrînime. • /***bătrîn*** + *-et*.

bătrînéţe *s.f.* **1** Stadiu în evoluţia organismelor care apare după maturitate şi care se caracterizează prin scăderea treptată a funcţiilor fiziologice; vîrstă înaintată a unui om sau animal. ◇ *Bătrîneţe grele* v. greu. ◇ Expr. (*A ajunge* sau *a trăi etc.*) *pînă la adînci bătrîneţe* v. adînc. *A veni în vîrstă* (sau *la vreme*) *de* (*adînci*) *bătrîneţe* v. veni. **2** Bătrînime. • /***bătrîn*** + *-eţe*.

bătrînícă *adj., s.f.* Dim. al lui *bătrînă.* • pl. *-ci, -ele.* /***bătrînă*** + *-ică*.

bătrînicios, -oásă *adj.* (*despre oameni*) **1** Care a îmbătrînit înainte de vreme; bătrînatic; gener. care este bătrîn. *Însoţitoarea unei namile bătrînicioase ce purta pe piept niscai insigne* (Din.). **2** Care are înfăţişare, apucături etc. de om bătrîn; bătrînatic. *Un tînăr cu un aer bătrînicios.* • pl. *-oşi, -oase.* şi *bătrînciós, -oásă adj.* /***bătrîn*** + *-icios*.

bătrînímе *s.f.* Mulţime de bătrîni; bătrînet, bătrînéţe. • /***bătrîn*** + *-ime*.

bătrîniór, -oără *adj.* v. bătrîior.

bătrîníş *s.m.* (*bot.*) Plantă erbacee ornamentală, din familia compozitelor, cu frunzele lanceolate, cu florile albe-gălbui, care este originară din America (*Erigeron canadensis*). • pl. *-i.* /***bătrîn*** + *-iş*.

bătucí *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică pămînt, drumuri etc.*) A bătători. **2** *refl.* (*despre piele, palme, tălpi*) A face bătături. *I s-au bătucit palmele.* **3** *refl.* (*despre fructe*) A se lovi, a se zdrobi. • prez.ind. *-esc.* /***bate*** + *-uci*.

bătucít, -ă *adj.* Care este bătătorit. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***bătuci***.

bătút[1] *s.n.* Batere. /v. ***bate***.

bătút[2]**, -ă** *adj., s.f.* **I** *adj.* **1** (*despre fiinţe*) Care este sau a fost lovit (pentru a fi pedepsit). ◇ Expr. *A se da bătut* v. da. **2** (*despre bani*) Numerar. ◇ *Bani bătuţi* = bancnote de valoare mare. **3** (*despre substanţe, materii alimentare etc.*) Care este lovit repetat cu ustensile speciale (de bucătărie) pentru a fi amestecat, frecat, frăgezit etc. *Albuş bătut.* **4** (*despre ţesături, tricotaje*) Care este des, ţesut strîns. **5** (*despre cereale, păstăi uscate etc.*) Desprins de cocean, spic, pai etc. prin loviri repetate. **6** (*despre pămînt, drumuri etc.*) Bătătorit. *Foaie verde bob năut, Lungu-i drumul şi bătut* (POP.). ◇ Zic. *Pe cărarea bătută nu creşte iarba* v. creşte. **7** (*despre flori sau*, ext., *despre unele plante*) Care are mai multe rînduri de petale sau de frunze aşezate strîns, îndesat; învolt. *Trandafir bătut.* **8** *Lapte bătut* = lapte fermentat, cu gust acrişor. **II** *s.f.* Numele mai multor dansuri populare, care se caracterizează prin bătăi ritmice din mîini şi din picioare. ◆ Melodie după care se execută fiecare dintre aceste dansuri. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***bate***.

băţ *s.n.* **1** Bucată de lemn lungă şi subţire (tăiată dintr-o ramură de copac), cu diverse întrebuinţări. ◇ Expr. *A pune* (cuiva) *beţe în roate* = a face (cuiva) dificultăţi (pentru a zădărnici o acţiune sau un plan). *A-şi lua traista în băţ* = a pleca. *A rămîne cu traista în băţ* = a sărăci. *A vorbi* (sau *a răspunde*) *de-a băţul* = a vorbi (sau a răspunde) în răspăr. (*pop.*) *A da* (*ca cîinele*) *prin băţ* = a fi foarte îndrăzneţ, necumpătat şi obraznic. *La o aruncătură de băţ* v. aruncătură. *O azvîrlitură* (*de băţ*) v. azvîrlitură. *Caută a băţ* v. căuta. *Tinereţe-n două beţe* v. tinereţe. *Cu traista în băţ* sau *traistă-n băţ* v. traistă. *La* (sau *ca de*) *o* (ori *două, trei etc.*) *zvîrlituri* (sau *zvîrlituri*) *de băţ* v. zvîrlitură. ◆ (*adv.*) Drept, rigid. *Stă băţ.* **2** Ext. Lovitură dată cu băţul. *A primit zece beţe la palmă.* **3** *Băţ de chibrit* = chibrit. ◇ Expr. *Nici* (*măcar*) *un băţ de chibrit* = nimic. **4** Piesă în formă de vergea, care intră în alcătuirea unor obiecte, unelte, maşini etc. *Beţele tobei.* • pl. *beţe.* /etimol. nec.

băţós, -oásă *adj.* **1** Drept, ţeapăn (ca un băţ). *Lumînările drepte şi băţoase* (DELAVR.). **2** (*despre plante, legume*) Care are tulpina lemnoasă. *Cînepă băţoasă. Fasole băţoasă.* **3** (*despre oameni sau despre firea lor*) Care este rigid, lipsit de flexibilitate. *Caracter băţos.* • pl. *-oşi, -oase.* /***băţ*** + *-os*.

băună *vb. I. intr.* (*pop.*) **1** (*despre lupi*) A urla. **2** (*despre vite*) A mugi. **3** (*despre copii*) A ţipa; ext. a geme, a se văita. • sil. *bă-u-*. prez.ind. *băun, -ez.* şi *băuní vb. IV.* /lat. ***baubulare***.

băuní *vb. IV.* v. băuna.

băút[1] *s.n.* **1** Faptul de a înghiţi, de a bea un lichid. *Se recomandă băutul apei proaspete.* **2** Consumare de băuturi alcolice (în cantitate mare). *Băutul este un viciu.* ◇ Expr. *A da de băut* v. da. *A se trece din băut* v. trece. • /v. ***bea***.

băút², **-ă** *adj., s.f.* **1** *adj.* Care a băut apă și și-a astîmpărat setea. *Vitele băute au fost duse la păşune.* **2** *adj.* (*despre oameni*) Care a băut (mai mult decît trebuie) băuturi alcoolice; care este în stare de ebrietate; beat. *Era vesel, dar cam băut.* **3** *s.f.* (*fam.*) Petrecere, sindrofie. *După o băută zdravănă, era mahmur două zile.* • pl. *-ți, -te.* și *beút, -ă adj.* /v. ***bea***.

băutór, **-oáre** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care are obiceiul de a bea (mult) alcool; beție. • sil. *bă-u-.* pl. *-ori, -oare.* /***bea*** + *-tor*.

băutúră *s.f.* **1** Lichid potabil (care conține alcool). **2** Consum mare de alcool. ◇ Expr. *A (nu) ține la băutură* = a (nu) rezista la consumarea (exagerată) a lichidelor alcoolice. *A da peste cap băutura* v. cap. *A fi dîrz de băutură* v. dîrz. *A o duce* (sau *a petrece*) (*tot*) *într-o mîncare și într-o băutură* v. mîncare. *A i se sui cuiva băutura la* (ori *în*) *cap* v. sui. *A ține* (pe cineva) *pe mîncare și pe băutură* v. ține. *A i se urca cuiva băutura la cap* v. urca. ◆ Ext. (*fam.*) Chef, petrecere. *De ziua lui a făcut o băutură straşnică.* **3** (*pop.*) Medicament care se bea. • sil. *bă-u-.* pl. *-i.* și (*reg.*) *beutúră s.f.* /lat. ****bibitura***.

băuturícă *s.f.* (*fam.*) Dim. al lui *băutură*. • sil. *bă-u-.* pl. *-ci.* /***băutură*** + *-ică*.

băzară *s.f.* v. bezer.

băzmăn *s.n.* v. bezmăn.

bea *vb. II.* **1** *tr.* A înghiți, a consuma un lichid. ◇ Expr. *A bea paharul pînă la fund* = a îndura o supărare, un necaz pînă la capăt. *A bea tot amarul* v. amar. *A nu avea* (*nici*) *după ce bea apă* v. apă. *A bea apă clocotită și a mînca foc* v. clocotit. *Doar n-am băut cucută* (*ca să...*) v. cucută. *Doar n-am băut gaz* v. gaz. *A bea dintr-o înghițitură* v. înghițitură. *A bea dintr-un pahar* (cu cineva) v. pahar. *A bea paharul morții* (ori *de moarte*) v. pahar. *Vrei, nu vrei, bea Grigore agheasmă* v. vrea. ◆ A sorbi, a suge. ◇ Poet. *Văd fluturi albaştri uşori Roind și bînd miere din flori* (EMIN.). **2** *intr.* A consuma băuturi alcoolice. ◇ Expr. (*fam.*) *A bea în cinstea* (sau *pentru succesul*) *cuiva* = a sărbători pe cineva. *A bea la botul calului* v. bot. *A-și bea* (*și*) *mințile* v. minte. *A se pune pe mîncat și pe băut* v. mînca. *A bea* (*cîte*) *un păhărel* v. păhărel. *A bea în* (ori *pentru, reg., de*) *sănătatea* (cuiva) v. sănătate. *A bea ca în tîrg* v. tîrg. *A bea de-i* (sau *pînă-i*) *trosnesc* (sau *să-i trosnească*) *urechile* (sau *fălcile*) v. trosni. *A ține* (pe cineva) *pe mîncat și pe băut* v. mînca. *Bea de usucă* v. usca. ◆ (*tr.*) A sărbători (printr-o petrecere, printr-un chef) pe cineva; a consuma băuturi în cinstea și pe cheltuiala altuia. **3** *intr.* A cădea în patima beției. *A început să bea.* **4** *tr.* A cheltui, a risipi bani, avere etc. pe băutură. ◇ Expr. *A-și bea și cămașa* v. cămașă. **5** *tr.* Expr. (*pop.*) *A bea tutun* (sau *o țigară*) = a fuma. *A bea ciubuc* v. ciubuc. *Cît ai bea o țigară* ori *în cîtă vreme ai bea o țigară* v. țigară. • prez.ind. *beau.* /lat. ***bĭbĕre***.

beagle ['bigəl] *s.m.* (*zool.*) Cîine de vînătoare, de rasă englezească, mic, robust, cu urechile lungi, plate și cu mirosul foarte fin. • /<engl. ***beagle***.

beat¹ [bit] *s.n. invar., adj.invar.* **I** *s.n. invar.* (*muz.*) **1** Stil în rockul modern (și în jazz), apărut în deceniul al șaptelea al sec. 20, care se caracterizează prin accentuarea tuturor celor patru timpi ai unei măsuri. ◆ (*adj.*) Care aparține acestui stil. **2** Bătaie. **3** Timp forte al unei măsuri. **4** Prezență a tobei mari în formațiile instrumentale. **II** *adj.invar. Generația beat* = mișcare socială a tinerilor din SUA, în anii 1950, consecință a deziluziei provocate de tensiunile politice internaționale, care s-a manifestat printr-o reacție împotriva valorilor tradiționale și a modului de trai din societatea modernă industrializată, printr-o atitudine de respingere a convențiilor sociale, prin îmbrăcăminte extravagantă și consum de droguri. ◆ Grup de scriitori non-conformiști ca tematică și stil, asociați cu această mișcare. • /<engl. ***beat***.

beat², **-ă** *adj.* (*despre oameni*) **1** Care a băut (mai mult decît trebuie) băuturi alcoolice; care este în stare de ebrietate; băut. ◇ Expr. *Beat lemn* (ori *clampă, criță, cuc, frînt, lemn, mangă, mort, tun, turtă etc.*) *de beat* = beat peste măsură, foarte beat. *Eu și Nae Ipingescu, ipistatul, beat frînt* (CAR.). **2** Fig. Care este copleșit de o emoție puternică, tulburat de un sentiment puternic, de o stare sufletească foarte plăcută. *Beat de iubire.* ◇ Expr. *Beat de cap* = amețit; zăpăcit. • pl. *beți, bete.* /lat. ***bĭbĭtus, -a, -um***.

beatífic, **-ă** *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care produce bucurie spirituală. **2** *s.m., s.f.* Persoană care trăiește o bucurie spirituală. • sil. *be-a-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***béatifique***.

beatifică *vb. I. tr.* (*în Biserica Catolică*) A trece o persoană decedată în rîndul fericiților Bisericii, care reprezintă primul grad de sfințenie. • sil. *be-a-.* prez.ind. *beatífic.* /<lat. ***bĕatificare***, it. ***beatificare***; cf. fr. *béatifier*.

beatificáre *s.f.* Faptul de *a beatifica*. • sil. *be-a-.* pl. *-ări.* /v. ***beatifica***.

beatitúdine *s.f.* Stare de fericire deosebită, de euforie; echilibrare spirituală superioară. • sil. *be-a-.* /<lat. ***bĕatĭtūdo, -ĭnis***, it. ***beatitudine***; cf. și fr. *béatitude*.

beatnic ['bitnik] *s.m.* **1** Persoană care face parte din generația beat. **2** Ext. Persoană care respinge ideile convenționale și condiționările sociale. • pl. *-ci.* /<engl. ***beatnik***.

bebé *s.m.* (*fam.*) **1** Bebeluș. ◇ *Bebe-eprubetă* = copil născut ca urmare a unei inseminări artificiale. **2** Copil drăgălaș (în primii ani din viață). • scris și *baby.* acc. și *bébe.* și *bébi s.m.* /<fr. ***bébé***, engl. ***baby***.

bebelúș *s.m.* Copil în primele luni de viață; (*fam.*) bebe. • pl. *-i.* /***bebe*** + *-ăluș*.

bebelúșă *s.f.* (*glum.*) Fată tînără. • pl. *-e.* /***bebeluș*** + *-ă*.

bébi *s.m.* v. bebe.

bec¹ *s.m.* (*sport*) Fundaș la jocul de fotbal. • pl. *-ci.* /<engl. ***back***.

bec² *s.n.* **1** Sferă sau pară de sticlă cu un soclu (prin care se montează la o lampă) și cu un filament în interior, care devine incandescent și luminează cînd este străbătut de un curent electric; ext. orice corp de iluminat electric. ◇ *Bec de siguranță* = siguranță care

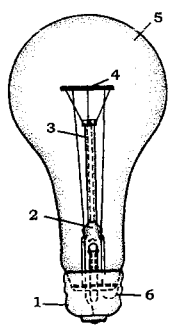

Bec electric cu incandescență

1. Soclu.
2. Dispozitiv de etanșare.
3. Tub de sticlă.
4. Filament.
5. Balon de sticlă.
6. Conductori de curent.

oprește un aparat, o instalație etc. în caz de deranjament. *Bec de control* = *a*) lampă electrică portativă, cu care se încearcă dacă un circuit electric prezintă sau nu o întrerupere; *b*) bec electric montat pe un tablou de distribuție pentru a semnaliza anumite deranjamente. *Bec cu incandescență* v. incandescență. ◇ Expr. (*fam.*) *A face* (sau *a curăța*) *ceva bec* = a face ceva să strălucească de curățenie. *A fi* (sau *a cădea, a călca*) *pe bec* = *a*) a fi sau a ajunge într-o situație fără ieșire; a i se înfunda; *b*) a rămîne uimit; *c*) (*fam.*) a cădea în mîinile poliției; *d*) (*arg.*) a rămîne însărcinată. *A-i stinge* (cuiva) *becul* v. stinge. **2** Sită a unei lămpi de gaz. **3** Arzător special de laborator pentru combustia

tipuri de becuri² (1)

gazelor, care permite reglarea accesului aerului și al gazului, arderea făcîndu-se cu flacără luminoasă sau neluminoasă, în funcție de necesități. **4** (*tehn.*) *Bec de sudură* = ajutaj de sudură prin care iese amestecul de gaz combustibil și gaz carburant. **5** (*constr.*) Mulură la partea de jos a ferestrei, care împiedică prelingerea apei de ploaie pe fațadă. • pl. *-uri.* /<fr. ***bec***.

becăr *s.m.* (*muz.*) Semn grafic pe portativ care, pus înaintea notei, anulează un bemol sau un diez anterior, redînd notei tonul normal. • pl. *-i.* /<fr. ***bécarre***.

becáță *s.f.* (*ornit.*) Pasăre migratoare, din familia picioroangelor, ordinul caradriiformelor, cu ciocul lung, cu carnea gustoasă, care trăiește în regiuni mlăștinoase (*Capella gallinago* sau *media*); becațină. • pl. *-e.* /<ngr. ***μπεκάτσα***; cf. și fr. *bécasse*.

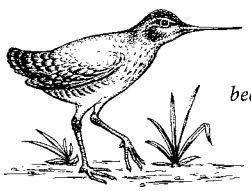

becață

becațínă *s.f.* (*ornit.*) Pasăre înrudită cu becața, dar mai mică (*Scolopax gallinula*); berbecuț. • pl. *-e.* /<fr. ***bécassine***, după *becață*.

becér *s.m.* (*în epoca fanariotă, în Țările Rom.*) Boier de rang inferior, însărcinat cu supravegherea bucătăriei domnești. ◆ Ext. Bucătar domnesc. • pl. *-i.* /***beci*** + *-ar*.

beceríe *s.f.* (*înv.*) Bucătărie domnească. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***becer*** + *-ie*.

bechér *s.m.* (*fam.*) Burlac. *Cum becher? – Adică necăsătorit* (CAR.). • pl *-i.* /<tc. ***bekâr***.

becheráș *s.m.* (*fam.*) Dim. al lui *becher*. • pl. *-i.* /***becher*** + *-aș*.

bechi *subst.* v. bechiu.

bechíe *s.f.* (*nav.*) **1** Dispozitiv format dintr-un suport cu patină sau cu o roată, care servește la rezemarea avionului pe sol, fiind de obicei așezat la coada fuzelajului acestuia. **2** Piesă de metal care protejează elicea unei ambarcații cu motor ce navighează în ape puțin adînci. **3** Proptea care împiedică răsturnarea unei nave naufragiate. • pl. *-ii.* g. *-d. -iei.* /<fr. ***béquille*** *[de queue]*.

béchiu *subst.* Expr. (*reg.*) *A nu ști* (sau *a nu zice, a nu pomeni, a nu pricepe nici*) *bechiu* = a nu ști (sau a nu zice, a nu pomeni, a nu pricepe) nimic, nici un cuvînt. *Nu mi-o pominit nici bechiu de „Isaia dănțuiește”* (ALECS.). *Nici bechiu* = nimic, deloc. • și *bechi subst.* /<magh. ***bétű*** „litera b”.

beci *s.n.* **1** Pivniță. **2** Închisoare (la subsolul unei clădiri). • pl. *-uri.* /cf. cuman. ***peč*** „cuptor; peșteră”.

becísnic, **-ă** *adj., s.m., s.f.* (*pop.*) **1** (Om) lipsit de personalitate, de inteligență; (om) nepriceput, incapabil; (om) vrednic de compătimire. **2** (Om) debil, neputincios, bolnăvicios. ◆ (Bărbat) impotent. **3** (Om) nemernic, ticălos, netrebnic. • pl. *-ci, -ce.* și *bicísnic, -ă adj., s.m., s.f.* /<sl. veche ***бєзчьстьникъ*** „fără cinste”.

becísnicíe *s.f.* (*pop.*) **1** Slăbiciune fizică, neputință. **2** Nemernicie, ticăloșie. • pl. *-ii.* g. *-d. -iei.* /***becisnic*** + *-ie*.

becquerel [bekə'rel] *s.m.* (*fiz.*) Unitate de măsură a radioactivității care înlocuiește, în sistemul internațional, vechea unitate curie. • /<fr. ***becquerel***; cf. nm. pr. Henri *Becquerel*, fizician francez.

becquerelít [bekere'lit] *s.n.* Mineral radioactiv de uraniu. • /<fr. ***bécquerelite***; cf. nm. pr. Henri *Becquerel*, fizician francez.

beculéț *s.n.* Dim. al lui *bec.* ◇ Expr. *A i se aprinde* (cuiva) *beculețele* v. aprinde. • pl. *-e.* /***bec*** + *-uleț*.

bedén *s.n.* (*înv.*) **1** Creastă a unui zid de fortificație. **2** Bucată de blană. • pl. *-uri.* /<tc. ***beden***.

bedérniță *s.f.* v. naberderniță.

bedón *s.n.* (*muz.*) Tobă mare. • pl. *-oane.* /<fr. ***bedon***.

bedreág *s.n.* (*reg.*) Scaun sau banc de lucru pentru lemnar, rotar, cizmar. • pl. *-uri.* /cf. magh. *bederegni*.

beduín, **-ă** *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* (*la pl. m.*) Populație arabă nomadă și seminomadă din Peninsula Arabia și din N Africii, de religie mahomedană; (*și la sg.*) persoană care aparține acestei populații. **2** *adj.* Care aparține beduinilor, privitor la beduini. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***bédouin***.

bée *interj.* v. behehe.

beep [bip] *s.n.* **1** Semnal sonor de avertizare emis de un aparat de comunicații; țiuit. **2** (*fam.*) Semnal scurt dat cuiva prin sunarea la telefon fără a aștepta să se răspundă. ◇ Expr. *A da un beep* = a apela o persoană (pe telefonul mobil) fără a efectua convorbirea, în baza unei convenții dinainte stabilite. *Dă-mi un beep cînd ai terminat ședința.* • scris și *bip.* pl. *-uri.* /<engl. ***beep***.

beeper ['bipər] *s.n.* (*telecom.*) Pager. • /<engl. ***beeper***.

beethovenian, **-ă** *adj.* [betoveni'an] **1** Care aparține lui Beethoven sau creației sale, care se referă la Beethoven sau la creația sa. **2** În maniera lui Beethoven. • pl. *-ieni, -iene.* /nm. pr. (compozitor german) *Ludwig van* ***Beethoven*** + *-ian*.

begárd *s.m.* Membru al unei mişcări catolice reformatoare, apărută în Flandra în sec. 13, ulterior declarată eretică. • pl. *-zi.* /<fr. ***bégard***.

begeácă *s.f.* v. bageacă.

beghináj *s.n.* (*bis.; în Belgia şi Olanda*) Comunitate de beghine. • pl. *-e.* /<fr. ***béguinage***.

beghínă *s.f.* (*bis.; în Belgia şi Olanda*) Femeie care trăieşte într-o confrerie religioasă, instituită în sec. 12, ale cărei membre pronunţă doar un jurămînt de castitate şi ascultare, fără a se călugări. • pl. *-e.* /<fr. ***béguine***.

beglerbég *s.m.* v. beilerbei.

beglerbéi *s.m.* v. beilerbei.

begoniacée *s.f.* (*bot.; la pl.*) Familie de plante erbacee perene sau frutescente monoice, care are ca tip begonia; (*şi la sg.*) plantă care face parte din această familie. • sil. *-ni-a-.* pl. *-cee.* /<fr. ***bégoniacées***.

begónie *s.f.* (*bot.*) Nume dat mai multor specii de plante decorative, cu florile albe, roz sau roşii (*Begonia*); plantă care aparţine fiecărei dintre aceste specii. • pl. *-ii.* g. *-d. -iei.* /<fr. ***bégonia***; cf. nm. pr. Michel *Bégon*, intendent general la San-Domingo.

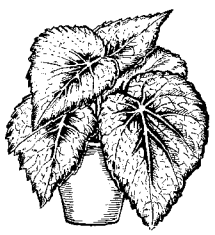

begonie

---

behavioralism [biheiviora'lism] *s.n.* (*polit.*) Direcţie politologică americană, care îşi propune să studieze, cu mijloace multidisciplinare, comportamentul politic. • /după engl. amer. *behavioral [sciences].*

behaviorism [biheivio'rism] *s.n.* (*psih.*) Teorie apărută la începutul sec. 20, promovată de J. B. Watson, care punea la baza psihologiei studiul comportamentului, al relaţiei dintre stimul şi răspuns, eliminînd din cercetarea psihologică conştiinţa, fenomenele vieţii psihice interioare. • /<engl. ***behavio(u)rism***, fr. ***béhaviorisme***.

behaviorist, -ă [biheivio'rist] *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* (Adept) al behaviorismului. **2** *adj.* Care aparţine behaviorismului sau behavioriştilor, care se referă la behaviorism sau la behavioriştii. • pl. *-işti, -iste.* /<engl. ***behaviorist***, fr. ***béhavioriste***.

behăí *vb. IV. intr.* (*despre oi şi capre*) A scoate strigătul caracteristic speciei. ◆ Fig. (*despre oameni*) A cînta urît. ◆ A plînge zgomotos. • prez.ind. *béhăi, -iesc.* /***bee(h)*** + ***-ăi***.

behăít *s.n.* Faptul de *a behăi*; strigăt specific oilor şi caprelor; behăitură. ◆ Fig. Plîns zgomotos. • pl. *-uri.* /v. ***behăi***.

behăitór, -oáre *adj.* Care behăie. • sil. *-hă-i-.* pl. *-ori, -oare.* /***behăi*** + ***-itor***.

behăitúră *s.f.* Behăit. • sil. *-hă-i-.* pl. *-i.* /***behăi*** + ***-itură***.

behehé *interj., subst.* **1** *interj.* Cuvînt care imită strigătul oilor sau al caprelor. **2** *subst.* (*pop.*) Miel; oaie. **3** *subst.* (*pop.*) Capră. • şi *bée interj.* /form. expr.

bei *s.m.* **1** Titlu nobiliar în ţările din Orientul Apropiat şi Mijlociu. ◆ Persoană care avea acest titlu. ◇ Expr. *A dormi ca un bei* v. dormi. **2** (*în Ev. Med., în Imperiul Otoman*) Guvernator al unei provincii turceşti sau al unui teritoriu supus turcilor. ◆ Persoană care avea acest titlu. **3** (*în Ev. Med., în Ţările Rom.*) Titlu dat de turci domnilor din Ţările Române. ◆ Persoană care avea acest titlu. **4** (*în sec. 19-20, în Turcia*) Titlu acordat unor ofiţeri superiori şi unor înalţi funcţionari. ◆ Persoană care avea acest titlu. • pl. *bei.* /<tc. ***bey***.

beilerbéi *s.m.* Guvernator general al unei provincii din Imperiul Otoman. • pl. *-ei.* şi *beglerbég, beglerbéi s.m.* /<tc. ***beylerbeyi*** „beiul beiilor".

beilíc *s.n.* (*în Ev. Med., în Ţările Rom.*) **1** Conac, palat în care erau găzduiţi beii şi alţi trimişi oficiali ai Porţii Otomane în Ţările Române. **2** Vînzare forţată de oi, făcută în favoarea sultanului, la preţuri fixate de turci; dijmă (de oi). **3** Muncă gratuită în folosul unui bei sau al boierilor români. • pl. *-uri.* /<tc. ***beylik***.

beizadé *s.f.* v. beizadea.

beizadeá *s.f.* (*arh.*) Fiu de domn; principe. • pl. *-ele.* şi *beizadé s.f.* /<tc. ***beyzadé*** „fiu de prinţ".

bej *adj.invar., s.n.* **1** *adj.invar.* Cafeniu foarte deschis. **2** *s.n.* Culoare cafenie foarte deschisă. ◆ (*la pl.*) Nuanţe de bej. • pl. *-uri.* /<fr. ***beige***.

bejănár *s.m.* v. băjenar.

bejănári *vb. IV.* v. băjenări.

bejănárie *s.f.* băjenărie.

bejănárit *s.n.* v. băjenărit[1].

bejámi *vb. IV.* v. băjeni.

bejánie *s.f.* v. băjenie.

bejenár *s.m.* v. băjenar.

bejeneríe *s.f.* v. băjenărie.

bejení *vb. IV.* v. băjeni.

bejénie *s.f.* v. băjenie.

bel[1] *s.m.* (*fiz.*) Unitate de măsură pentru intensitatea sunetelor, reprezentînd raportul logaritmic dintre intensitatea undei sonore măsurate şi intensitatea la pragul de audibilitate (*b*). • pl. *-i.* /<fr. ***bel***; cf. nm. pr. Alexander Graham *Bell*, fizician american.

bel[2]**, -ă** *adj.* (*înv.*) Frumos. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***belle***, it. ***bella***.

beladónă *s.f.* **1** (*bot.*) Mătrăgună (*Atropa belladonna*). **2** Extract vegetal obţinut din frunzele, seminţele şi rădăcinile de beladonă, bogate în alcaloizi, care, în doze mici, are acţiune antispastică, sedativă. • pl. *-e.* /fr. ***belladone***, it. ***belladonna*** „doamnă frumoasă".

belalíu, -íe *adj.* (*reg.*) **1** Dificil, anevoios. *Aplicaţia doftoriilor externe e mai belalie* (CAR.). **2** (*despre oameni*) Mofturos, capricios. *Sînt un om cu tabieturi şi belaliu la drum* (CAR.). • pl. *-ii.* /<tc. ***belâlı***.

belarús, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populaţia de bază a Republicii Belarus sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuieşte în Republica Belarus; locuitorii Republicii Belarus. **2** *adj.* Care aparţine Republicii Belarus sau belaruşilor, care se referă la Republica Belarus sau la belaruşi; care este originar din Republica Belarus. ◆ (*subst. f.*) Limba indo-europeană din familia slavă, grupul oriental, vorbită de belaruşi. • pl. *-şi, -se.* şi *bielorús, -ă, belorús, -ă s.m., s.f., adj.* /<rus. ***белорус***, fr. ***biélorusse***; cf. nm. pr. Republica *Belarus* (Bielorusia), stat în E Europei.

belcánto *s.n.* (*muz.*) **1** Stil de interpretare vocală, specific operei italiene între sec. 17 şi începutul sec. 19, care urmăreşte linia melodică şi virtuozitatea interpretării. **2** Muzică de operă care promovează acest stil. • /<it. ***bel canto***.

belciúg *s.n.* **1** Verigă sau inel de metal, asamblat cu o scoabă sau cu un şurub de fixare, care serveşte la legarea sau fixarea unui lanţ, a unui cablu etc. ◇ Expr. *A pune* (sau *a atîrna*) *cuiva belciugul în nas* = *a)* a pune stăpînire pe cineva; *b)* a avea pe cineva la mînă. *A duce pe cineva cu belciugul* (*de nas*) = a conduce pe cineva după propriul interes (înşelîndu-l). (*fam.*) *A* (*nu*) *fi cîştigat la belciuge* = a (nu) fi considerat o persoană căreia i se poate pretinde orice fel de serviciu. **2** (*hidrol.*) Lac în formă de semicerc, format pe bucla unui meandru părăsit. • pl. *-e.* /<sl. veche **бѣлчюгъ**.

belciugát, -ă *adj.* (*pop.; despre coarnele animalelor*) Care este încovoiat (în formă de spirală). • pl. *-ţi, -te.* /***belciug*** + ***-at***.

béldie *s.f.* (*reg.*) **1** Prăjină lungă şi subţire; par lung. **2** Tulpină la unele plante erbacee. **3** Fişie din coaja unui copac. **4** (*mai ales la pl.*) Buruieni, bălării. • pl. *-ii.* g. *-d. -iei.* şi *bîldie s.f.* /etimol. nec.

béldiţă *s.f.* (*iht.*) Peşte teleosteean de apă dulce, asemănător cu obleţul, cu spinarea albastră-verzuie, avînd pe părţile laterale cîte două linii paralele întrerupte (*Alburnoides bipunctatus*). • pl. *-e.* /etimol. nec.

beleá *s.f.* (*fam.*) **1** Întîmplare (neprevăzută) care pricinuieşte neplăceri şi de care se scapă cu greutate; bucluc, pacoste. ◇ Expr. *A* (*se*) *vîrî* sau *a* (*se*) *băga în* (ori *la*) *belea* = a intra sau a face pe cineva să intre într-o încurcătură. *A da de belea* sau *a-şi găsi beleaua* (cu cineva), *a-i cădea cuiva beleaua pe cap* = a da de necaz, a o păţi. *A intra într-o belea* v. intra. **2** Fiinţă care provoacă numai necazuri, neplăceri, încurcături. *Omul ăsta e o mare belea.* ◇ Expr. *A-i cădea* (cuiva) *belea* (*pe cap*) v. cădea. *Bună ziua am* (sau *ai, a etc.*) *dat, belea pe cap mi-am* (sau *ţi-ai, şi-a etc.*) *căpătat* v. zi. • pl. *-ele.* /<tc. ***belâ***.

beleárcă *s.f.* v. balercă.

bele-árte *s.f. pl.* Arte frumoase (pictura, sculptura, gravura, arhitectura, muzica). • /<it. ***belle arti***.

belemnít *s.m.* (*paleon.*) Gen de moluscă fosilă, din clasa cefalopodelor, care avea un os intern de susţinere. • pl. *-ţi.* /<fr. ***bélemnite***.

beletríst *s.m.* (*lit.*) Scriitor de beletristică. • pl. *-işti.* /<germ. ***Belletrist***.

beletrístic, -ă *adj., s.f.* **1** *s.f.* (*lit.*) Literatură artistică. **2** *adj.* (*lit.*) Care aparţine literaturii artistice, privitor la literatura artistică. **3** *s.f.* (*înv.*) Ştiinţe frumoase (gramatica, elocvenţa şi poezia). • pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***belletristisch, Belletristik***.

bélfer *s.m.* (*deprec.*) **1** (*reg.*) Învăţător; profesor. **2** (*fam.*) Om care trăieşte în lux. • pl. *-i.* /<idiş ***Belfer*** = germ. *Beihelfer*.

belgi *s.m. pl.* Uniune de triburi celtice şi germanice care au populat, în antichitate, teritoriul dintre Sena şi Rin, fiind supuse de romani în sec. 1 î.Hr. • /<fr. ***Belges***.

belgián, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populaţia de bază a Belgiei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuieşte în Belgia; locuitorii Belgiei. **2** *adj.* Care aparţine Belgiei sau belgienilor, care se referă la Belgia sau la belgieni; originar din Belgia. • sil. *-gi-an.* pl. *-ieni, -iene.* /nm. pr. (stat în Europa) ***Belgia*** + ***-ean***.

belgiáncă *s.f.* Femeie care face parte din populaţia de bază a Belgiei sau este originară de acolo. • sil. *-gi-an-.* pl. *-ience.* /***belgian*** + ***-că***.

belí *vb. IV.* (*pop.*) **1** *tr.* A jupui. *Unu beleşte un cal* (PRED.). ◇ Expr. *A-i beli cuiva obrazul* = a face pe cineva de ruşine. *A*(*-şi*) *beli dinţii* (sau *buzele*) = a rîde (prosteşte). *A*(*-şi*) *beli ochii* = a deschide ochii mari, a se uita cu mirare, prosteşte (la ceva). *A-şi beli fasolea* (sau *fasolile*) v. fasole. *A beli ţapul* (sau *ţapii*) v. ţap. **2** *tr., refl.* A (se) juli. *Şi-a belit faţa.* **3** *tr.* (*compl. indică plante*) A decoji. **4** *tr.* Fig. (*compl. indică oameni*) A jefui. *Datornicii se plîngeau că-i belea cămătarul.* • prez.ind. *-esc.* /<sl. veche **бѣлити**.

belicísm *s.n.* Atitudine sau doctrină a celor care preconizează folosirea forţei, a războiului pentru rezolvarea problemelor internaţionale. • /<fr. ***bellicisme***.

belicíst, -ă *adj., s.m.* **1** *adj.* De război. **2** *s.m.* Partizan al războiului; războinic. • pl. *-işti, -iste.* /<fr. ***belliciste***.

belicós, -oásă *adj.* (*iron., peior.*) **1** Care are atitudine războinică, bătăioasă, agresivă. **2** Amenînţător. • pl. *-oşi, -oase.* /<lat. ***bellicōsus, -a, -um***, it. ***bellicoso***, fr. ***belliqueux***.

beliéră *s.f.* Verigă de care se atîrnă sabia. • sil. *-li-e-.* pl. *-e.* /<fr. ***bélière***.

beligeránt, -ă *adj.* (*despre state, armate etc.*) Care se află în stare de război. ◇ (*subst.*) *Între beligeranţi s-a stabilit un armistiţiu.* • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***belligérant***, lat. ***belligĕrans, -ntis***.

beligeránţă *s.f.* Stare, calitate de beligerant; stare de război. • /<fr. ***belligérance***.

belinográf *s.n.* Aparat care transmite imaginile la distanţă, prin mijloace telegrafice. • pl. *-e.* /<fr. ***bélinographe***; cf. nm. pr. Édouard *Belin*, fizician francez.

belinografíe *s.f.* (*fiz.*) Procedeu prin care imaginile sînt transmise la distanţă, folosind firul telefonic sau undele radiofonice. • pl. *-ii.* g. *-d. -iei.* /<fr. ***bélinographie***.

belinográmă *s.f.* (*fiz.*) Imagine transmisă prin belinograf. • pl. *-e.* /<fr. ***bélinogramme***.

belíre *s.f.* (*pop.*) Acţiunea de *a* (*se*) *beli* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***beli***.

belít, -ă *adj.* (*pop.*) **1** Care a fost jupuit, lovit, rănit. *Genunchi belit.* ◆ Fig. Jigărit, prăpădit. **2** (*despre ochi*) Bulbucat. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***beli***.

belítă *s.f.* Exploziv de siguranţă, folosit în minele de cărbuni. • pl. *-e.* /<fr ***bellite***.

belon- Elem. de compunere „vîrf ascuţit, ac". • şi *belono-.* /<fr. ***bélon***(***o***)*-*; cf. gr. *βελόνη*.

belomíde *s.n. pl.* (*iht.*) Familie de peşti teleosteeni marini, din ordinul beloniformelor. • /<lat. ***belonidae***.

belonifórm *s.n.* (*iht.; la pl.*) Ordin de peşti care cuprinde peştii oşoşi marini, cu corpul alungit şi cilindric, avînd ca tip zăganul; (*şi la sg.*) peşte care face parte din acest ordin. • pl. *-e.* /<fr. ***bélonıforme***.

belono- v. belon-.

belonofobíe *s.f.* (*psih.*) Teamă patologică de înţepăturile cu acul. • g.-d. *-iei.* /***belono-*** + ***fobie***; cf. gr. *βελόνη* „ac", *φόβος* „teamă".

belorús, -ă *s.m., s.f., adj.* v. belarus.

belótă *s.f.* Numele unui joc de cărți care se joacă pe puncte, cu 32 de cărți, între doi, trei sau patru jucători. • /<fr. ***belote***.

belșíță *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee ornamentală, originară din insulele Antile, cu frunzele mari, verzi sau purpurii și cu florile roz-roșii, galbene sau pestrițe (*Canna indica*). • pl. *-e.* /etimol. nec.

belșúg *s.n.* Cantitate îndestulătoare de bunuri (necesare traiului); abundență, bogăție. <> Loc.adv. *Din belșug* = din plin; în cantitate mare. • și (*reg.*) *bielșúg, bilșúg, bivșúg s.n.* /<magh. ***bőség***.

belteá *s.f.* v. peltea.

belúgă *s.f.* (*zool.*) Cetaceu asemănător cu narvalul, de culoare albă, care trăiește în mările arctice. • pl. *-gi.* /<fr. ***beluga***.

belvedére *s.f.* **1** Terasă (acoperită) sau pavilion pe un loc ridicat, care permite o largă perspectivă. **2** Ext. Loc de unde se poate privi departe. • pl. *-i.* /<fr. ***belvédère***, it. ***belvedere***.

belzebút *s.m.* **1** Unul dintre numele diavolului; restr. căpetenie a diavolilor. **2** Fig. Om rău. • pl. *-ți.* /<fr. ***Belzébuth*** „demon, căpetenia duhurilor rele".

bémberg *s.n.* **1** Țesătură de mătase artificială, folosită pentru lenjerie. **2** Fir de mătase artificială din care se face această țesătură. • /<fr. ***bemberg***.

bemól *s.m.* (*muz.*) Semn grafic, asemănător cu litera „b", pus înaintea unei note sau la începutul unui portativ, pentru a indica coborîrea înălțimii sunetului cu un semiton. • pl. *-i.* /<fr. ***bémol***, it. ***bemolle***.

bemolizá *vb. I. tr.* (*muz.*) A pune bemolul înaintea unei note sau la începutul unui portativ. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***bémoliser***.

bemolizát, -ă *adj.* (*fon.; despre sunete*) Care este caracterizat prin coborîrea intensității cu un semiton, cu ajutorul bemolului. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***bémolisé***.

bénă *s.f.* **1** Platformă închisă, cuvă a unui autocamion în care se transportă beton sau alte materiale. **2** Cupă metalică la macarale, elevatoare etc. în care se plasează materialul de ridicat și de transportat. • pl. *-e.* /<fr. ***benne***.

benchét *s.n.* (*fam.*) Petrecere mare. *Benchetul începe cu glume late* (Russo). • pl. *-e, -uri.* /<ucr. ***бенкет***.

benchetuí *vb. IV. intr.* (*fam.*) A chefui. • prez.ind. *-iesc.* /***benchet*** + *-ui*.

benchetuiálă *s.f.* (*fam.*) Petrecere, chef. • pl. *-ieli.* /***benchetui*** + *-eală*.

benchi *s.n.* v. benghi.

benchiúșă *s.f.* v. benghiușă.

bendél *s.n.* (*reg.*) Bucată de corn pe care cizmarul, cînd taie marginea tălpii, o pune între talpă și piele pentru a nu tăia pielea. • pl. *-e, -uri.* /<germ. ***Bändel*** „cureluță".

bénding *s.n.* (*muz.*) Procedeu de alternare a folosirii arcușului cu ciupirea coardelor (la contrabas). • pl. *-uri.* /<engl. *bending*.

bendíță *s.f.* v. bentiță.

bendíx *s.n.* (*la automobile, avioane etc.*) Mecanism care permite angrenarea pinionului demarorului cu coroana dințată de pe volantul motorului. • pl. *-uri.* /<fr. ***bendix***.

benedictín, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* (*bis.*) Călugăr (sau călugăriță) dintr-un ordin catolic întemeiat în sec. 6 de Sfîntul Benedict de Nursia. <> *Muncă de benedictin* = muncă intelectuală minuțioasă și de lungă durată. **2** *adj.* (*bis.*) Care aparține benedictinilor, privitor la benedictini. ◆ Fig. Laborios, harnic, muncitor. **3** *s.f.* Băutură spirtoasă, fină, de culoare galbenă, cu gust dulce, obținută prin macerarea în alcool a unor plante aromate, preparată la început de benedictinii francezi. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***bénédictin***; cf. nm. pr. Sfîntul *Benedict* de Nursia.

benedicțiúne *s.f.* (*bis.*) Grație divină, binecuvîntare (solemnă). • pl. *-i.* /<lat. ***bĕnĕdictio, -ōnis***, fr. ***bénédiction***.

benéfic, -ă *adj.* Care este favorabil, binefăcător. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***bénéfique***, lat. ***beneficus, -a, -um***.

beneficiá *vb. I. intr.* (*cu determ. introduse prin prep. „de"*) **1** A avea anumite avantaje care decurg dintr-o situație; a profita. *A beneficiat de un ajutor nesperat.* **2** A profita de rezultatele unei hotărîri juste, de anumite calități etc. *Beneficiază de o inteligență deosebită.* **3** (*econ.*) A obține un profit financiar din activitatea unei societăți comerciale, pe baza deținerii unor acțiuni ale acesteia. • prez.ind. *-iez.* /<fr. ***bénéficier***.

beneficiál, -ă *adj.* (*bis.; înv.*) Care se referă la beneficiile bisericești. • sil. *-ci-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***bénéficial***.

beneficiár, -ă *s.m., s.f.* Persoană, colectivitate sau instituție care beneficiază de ceva; destinatar al unor bunuri materiale sau al unor servicii; (*înv.*) beneficient. • sil. *-ci-ar.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***bénéficiaire***, lat. ***beneficiarius, -i***.

beneficiént, -ă *s.m., s.f.* (*înv.*) Beneficiar. • sil. *-ci-ent.* pl. *-ți, -te.* /<germ. ***Benefiziant***.

beneficiére *s.f.* **1** Deținere a unor avantaje care decurg dintr-o situație. **2** (*econ.*) Obținere a unui profit financiar din activitatea unei societăți comerciale, pe baza deținerii unor acțiuni ale acesteia. **3** Profitare de rezultatele unei acțiuni juste. • sil. *-ci-e-.* pl. *-i.* /v. ***beneficia***.

benefíciu *s.n.* **1** Folos, profit, cîștig pe care îl are cineva din ceva. *Beneficiile din învățătură se arată în timp.* **2** (*econ.*) Profit financiar al unei întreprinderi sau al unei activități comerciale, reprezentînd diferența dintre veniturile realizate și investiții. <> (*jur.*) *Beneficiu de inventar* = drept de care se bucură un moștenitor de a accepta condiționat o succesiune, în sensul că nu va plăti datoriile succesorului decît în măsura activului primit, stabilit prin inventar. *Cotă de beneficiu* v. cotă. <> Expr. *Sub beneficiu de inventar* = în mod provizoriu, sub rezerva de a controla și verifica înainte de a admite ceva. *Sîntem dispuși, din contra, să primim propunerea sub beneficiu de inventar, cînd vine mai cu seamă din partea unei persoane direct interesată în cestiune cum este d-sa* (EMIN.). **3** (*psihanal.*) Idee generală potrivit căreia formarea simptomelor permite subiectului o reducere a tensiunilor generate de o situație conflictuală, în conformitate cu principiul plăcerii. **4** (*înv.*) Spectacol de binefacere. **5** (*bis.; la catolici*) Complex de bunuri stabilit de către autoritatea ecleziastică, al căror venit este destinat întreținerii titularului unei demnități bisericești. **6** (*în Ev. Med.*) Concesionare făcută de un proprietar de pămînturi către un comisionar, în schimbul prestării anumitor servicii. • pl. *-cii,* (*rar*) *-uri.* /<lat. ***beneficium, -ii***, fr. ***bénéfice***, it. ***beneficio, benefizio***, germ. ***Benefiz***.

bene-merenti *s.m.* Numele unei medalii românești, instituită de regele Carol I în 1876 și acordată personalităților culturale și științifice. • /<lat. ***bene-merenti*** „celui care binemerită".

benetitále *s.f. pl.* (*paleon.*) Ordin de plante gimnosperme inferioare, fosile, cu trunchiul scurt și masiv, terminat la partea superioară cu un buchet de frunze, care fac trecerea la angiosperme. • /<fr. ***bennetittales***.

benevól, -ă *adj.* (în opoz. cu *„obligatoriu"*) Care este făcut de bunăvoie, nesilit; facultativ. *Participarea la aceste cursuri este benevolă.* <> *Contribuție benevolă* = sumă sau taxă al cărei cuantum îl stabilește plătitorul. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***bénévole***, lat. ***bĕnĕvŏlus, -a, -um***.

benevolénță *s.f.* (*înv.*) Bunăvoință. • /<lat. ***benevolentia***.

bénga *s.m. invar.* (*fam.; mai ales în imprecații*) Diavol. <> Expr. *A-l lua benga* (pe cineva) = a-l lua dracul, a o păți; a muri. • și *zbenga s.m. invar.* /<țig. ***benga*** „țigan".

bengál, -ă *adj.* **1** *Foc bengal* = foc de artificii, puternic și viu colorat. Δ Fig. *Îți par banalități, fantezii ușoare, un foc bengal de cuvinte* (DEMETR.). **2** Bengalez. • pl. *-i, -e.* /<fr. *[feu de] **Bengale***; cuv. hindi.

bengaléz, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* (*la pl.*) Populație indo-europeană din regiunile de pe malurile cursului inferior al fluviilor Gange și Brahmaputra; (*și la sg.*) persoană aparținînd acestei populații. **2** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Bengalului sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii Bengalului. **3** *adj.* Care aparține bengalezilor, privitor la bengalezi; bengal. • /nm. pr. (regiune în India și Bangladesh) ***Bengal*** + *-ez*.

bengalí *s.m. invar., adj.invar.* **1** *s.m. invar.* (*ornit.*) (Nume dat mai multor) păsări mici, asemănătoare vrabiei, cu penajul colorat în albastru ori cafeniu, care trăiesc în regiunile calde ale Africii, Arabiei și Indiei. **2** *adj.invar.* (*lingv.*) *Limba bengali* (*și subst. f.*) = limba indo-europeană, din ramura indo-iraniană, grupul indic de est, vorbită în Bengal (India) și în Bangladesh. • acc. și *bengáli.* /<fr. ***bengali***; cf. nm. pr. *Bengal*, regiune în India și Bangladesh.

benghi *s.n.* **1** (*pop.*) Mic semn negru (natural sau artificial) pe obraz sau pe trup. *Gurița-i cu benghi negru ca un gîndăcel pe-o floare* (ALECS.). **2** Ext. (*pop.*) Pată (pe obraz). *Avea un benghi pe obraz făcut cu cerneală.* **3** (*în superstiții*) Semn făcut pe fruntea cuiva ca să fie ferit de deochi. *Și-mi făcea apoi cîte un benchi boghet în frunte, ca să nu-și prăpădească odorul!* (CR.). **4** (*reg.*) Semn pe față din cauza unei lovituri. *A căzut și și-a făcut un benghi în frunte.* **5** (*pop.*) Varietate a jocului de arșice. *Jocul în zbenghi* (ISP.). • pl. *-uri,* (*pop.*) *-ghi.* și (*pop.*) *benchi,* (*reg.*) *zbenghi, bobénchi s.n.* /cf. tc. *benek* „pată", „aluniță".

benghiúș *s.n.* v. benghiușă.

benghiúșă *s.f.* (*reg.; la căruță*) Lemn pe care se sprijină partea de sus a leucii și de care se reazemă loitrele. • pl. *-e.* și *benghiúș s.n., benchiúșă s.f.* /<ucr. ***бендюга, бендюги***.

bengós, -oásă *adj.* (*fam.*) Care este vesel, glumeț. • pl. *-oși, -oase.* /<țig. ***benga***, vocat. lui *beng* „drac".

bengúț, -ă *adj.* (*reg.*) **1** Ciudat. **2** Rău. • pl. *-i, -e.* /de la ***benga***.

benígn, -ă *adj.* **1** (*med.; despre boli*) Care este lipsit de gravitate, care este ușor tratabil; care nu dă complicații sau stări grave sau nu prezintă caracteristici de malignitate. *Tumoră benignă.* ◆ (*despre medicamente*) Care vindecă durerile. **2** Care este bun, cumsecade. • pl. *-i, -e.* și (*înv.*) *benín, -ă adj.* /<lat. ***bĕnignus, -a, -um***, fr. ***bénin, -igne***.

benignitáte *s.f* (*med.*) **1** Caracteristică a unei boli care se vindecă fără vreo dificultate. **2** Ansamblu de criterii anatomopatologice care definesc tumorile necanceroase. • /<fr. ***bénignité***.

benín, -ă *adj.* v. benign.

beninéz, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Beninului sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii Beninului. **2** *adj.* Care aparține Beninului sau beninezilor, care se referă la Benin sau la beninezi; originar din Benin. • /nm. pr. (stat în Africa) ***Benin*** + *-ez*.

beníș *s.n.* v. biniș.

benișél *s.n.* v. binișel.

benjamín *s.m.* **1** Cel mai mic copil al unei familii; copil iubit, răsfățat. **2** Cel mai tînăr membru al unui grup. • pl. *-i.* /<fr. ***benjamin***; cf. nm. pr. *Benjamin* [„Veniamin"], personaj biblic, ultimul și cel mai iubit copil al lui Iacov.

benoár *s.n.* Lojă situată la nivelul parterului. • pl. *-e.* și *benuár s.n.* /<fr. ***baignoire***.

benoclá *vb. I. refl.* (*fam.*) A privi cu atenție, a iscodi cu privirea. • prez.ind. *-ez.* /***benoclu*** + *-a*.

benóclu *s.n.* v. binoclu.

bent *s.n., adj.invar.* (*turc.*) **1** *s.n.* (*reg.*) Mică vale cu sau fără apă curgătoare. **2** *s.n.* Ochi de apă adînc. **3** *s.n.* Mocirlă. **4** *adj.invar.* Fig. (*înv.; despre oameni*) Ascuns. • pl. *n. -uri.* /<tc. ***bend***.

bentál, -ă *adj., s.n.* (*biol.*) **1** *adj.* Bentonic. **2** *s.n.* Bentos. • pl. *-i, -e.* /<germ. ***benthal***.

béntic, -ă *adj.* (*biol.*) Bentonic. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***benthique***.

bentíță *s.f.* Dim. al lui *bantă*; bandeletă. • pl. *-e.* și *bendíță s.f.* /***bantă*** + *-iță*.

bento- Elem. de compunere „adînc, adîncime". • /<fr. ***bentho-***; cf. gr. *βένθος*.

bentofág, -ă *adj.* (*biol.; despre organisme*) Care se hrănește cu vietuitoare bentonice. • pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***benthophage***.

bentofíl, -ă *adj., s.m.* (*iht.*) (Pește) care își depune icrele pe un substrat vegetal, pietros sau nisipos. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***benthophile***.

bentofíte *s.f. pl.* (*bot.*) Plante fixate pe fundul mărilor sau al apelor dulci, alcătuind fitobentosul. • /<lat. ***benthophytae***.

bentogén, -ă *adj.* (*geol.; despre sedimente marine*) De origine organică. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***benthogène***.

bentográf *s.n.* Aparat cu care se poate fotografia fundul mării la adîncimi foarte mari. • pl. *-uri.* /<fr. ***benthographe***.

bentónic, -ă *adj.* (*biol.; despre animale sau plante*) Care trăiește pe fundul apelor; bental, bentic. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***benthonique***, germ. ***Bentonisch***; cf. gr. *βένθος* „adîncime".

bentonít *s.n.* (*geol.*) Rocă sedimentară argiloasă, alcătuită din silicat de aluminiu hidratat, coloidal, cu proprietăți absorbante, folosită ca decolorant, dezodorizant, la purificarea uleiurilor etc. • și *bentonítă s.f.* /<fr. ***bentonite***, cf. nm. pr. Fort *Benton*, localitate în SUA.

bentonítă *s.f.* v. bentonit.

béntos *s.n.* (*biol.*) Totalitatea organismelor vegetale și animale care trăiesc pe fundul bălților, lacurilor, mărilor și oceanelor; bental. • /<fr. ***benthos***, cf. gr. *βένθος* „adîncime".

bentoscóp *s.n.* Aparat sferic de scufundare, ataşat printr-un cablu de o navă de cercetări. • pl. *-oape.* /*bentos* + *-scop.*
benuár *s.n.* v. benoar.
benzaldehídă *s.f.* (*chim.*) Primul termen al seriei aldehidelor aromatice, lichid incolor, cu miros de migdale amare, folosit în parfumerie, în industria coloranţilor etc.; aldehidă benzoică. • pl. *-e.* /<fr. *benzaldéhyde.*
benzamídă *s.f.* (*chim.*) Amidă a acidului benzoic, cristalizată, solubilă în apă caldă şi alcool, folosită în sinteze organice. • pl. *-e.* /<fr. *benzamide.*
benzedrínă *s.f.* (*farm.*) Medicament de sinteză, cu rol simpaticomimetic, folosit ca excitant al sistemului nervos central, care înlătură temporar somnul şi foamea; amfetamină. • pl. *-e.* /<fr. *benzédrine.*
benzén *s.m.* (*chim.*) Primul termen al seriei hidrocarburilor aromatice, lichid incolor, volatil, insolubil în apă, toxic, obţinut din gudroanele cărbunilor de pământ sau din petrol şi întrebuinţat ca materie primă la fabricarea unor compuşi organici, în sinteza coloranţilor, a medicamentelor, a parfumurilor etc., fiind bun solvent. • pl. *-e.* /<fr. *benzène.*
benzénic, -á *adj.* (*chim.*; *despre compuşi chimici sau grupuri moleculare*) În a cărui compoziţie intră benzenul; care aparţine familiei benzenului. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. *benzénique.*
benzenísm *s.n.* (*med.*) Benzolism. • pl. *-e.* /<fr. *benzénisme.*
benzensulfónic *adj.* (*chim.*) *Acid benzensulfonic* = acid obţinut prin acţiunea acidului sulfuric asupra benzenului. • /<fr. *benzène-sulfonique.*
benzidínă *s.f.* (*chim.*) Bază organică, toxică, ce cristalizează în foiţe incolore, strălucitoare, solubile în alcool, care se utilizează în industria coloranţilor şi ca reactiv analitic. • pl. *-e.* /<fr. *benzidine.*
benzíl[1] *s.m.* (*chim.*) Radical monovalent considerat ca derivat de la toluen prin îndepărtarea unui atom de hidrogen. • pl. *-i.* /<fr. *benzyle.*
benzíl[2] *s.m.* (*chim.*) Substanţă aromatică, cristalizată sub formă de prisme triunghiulare de culoare galbenă, insolubilă în apă, foarte solubilă în benzen, folosită în sinteze organice, la prepararea unor medicamente etc. • /<fr. *benzile.*
benzilidén *s.m.* (*chim.*) Radical divalent considerat derivat de la toluen prin eliminarea a doi atomi de hidrogen. • /<fr. *benzylidène.*
benzínă *s.f.* Amestec lichid de hidrocarburi, obţinut prin distilarea primară a ţiţeiului, prin cracare sau sinteză, uşor inflamabil, cu miros caracteristic, care este folosit drept combustibil în motoarele cu ardere internă. ◇ *Benzină grea* v. greu. *Staţie de benzină* v. staţie. ◇ Expr. *A pune benzină pe foc* v. foc. • pl. *-e.* /<fr. *benzine.*
benzinărie *s.f.* **1** Depozit de benzină. **2** Loc special amenajat pentru aprovizionarea automobilelor cu carburant. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /*benzină* + *-ărie.*
benziodarónă *s.f.* (*med.*) Derivat iodat de cumarină, folosit ca medicament cu acţiune antispastică şi vasodilatatoare coronariană. • sil. *-zi-o-.* /<fr. *bensiodarone.*
benzipirén *s.n.* (*med.*) Substanţă extrasă din gudron, folosită în oncologie. • /<engl. *benzipiren.*
benzoát *s.m.* (*chim.*) Sare sau ester al acidului benzoic. ◇ *Benzoat de sodiu* = substanţă cristalizată, solubilă în apă, cu acţiune antifermentativă, întrebuinţată ca dezinfectant intestinal şi la prepararea conservelor. *Benzoat de benzil* = lichid uleios, incolor, cu miros plăcut, solubil în alcool, întrebuinţat în terapeutica medicală şi în industria parfumurilor. • sil. *-zo-at.* pl. *-ţi.* /<fr. *benzoate.*
benzóe *s.f.* (*chim.*) Produs natural vegetal, solid, care conţine răşini, acid benzoic, acid cinamic şi un ulei volatil, folosit în medicină (ca astringent, antipruriginos, antimicotic etc.) şi la prepararea unor parfumuri şi lacuri; smirnă. • /<fr. *benzoë*, germ. *Benzoe.*
benzofenónă *s.f.* (*chim.*) Cetonă aromatică, obţinută sintetic prin distilarea benzoatului de calciu, sub formă de substanţă cristalizată, solubilă în alcool şi eter, folosită în industria coloranţilor, a medicamentelor şi în parfumerie. • /<fr. *benzophénone.*
benzóic *adj.* (*chim.*) *Acid benzoic* = acid organic aromatic, extras din smirnă sau obţinut sintetic, care se prezintă sub formă de cristale incolore şi care este folosit în medicină, în parfumerie şi în industria coloranţilor. *Aldehidă benzoică* = benzaldehidă. • sil. *-zo-ic.* /<fr. *benzoïque.*
benzoíl *s.m.* (*chim.*) Radical monovalent derivat de la acidul benzoic prin eliminarea grupării hidroxil. • pl. *-i.* /<fr. *benzoyl.*
benzoiláre *s.f.* (*chim.*) Introducere a radicalului benzoil în molecula unui compus organic. • sil. *-zo-i-.* pl. *-ări.* /după fr. *benzoylation.*
benzól *s.m.* (*chim.*) Amestec de benzen, toluen şi xilen, sub formă de lichid volatil, inflamabil, rezultat din distilarea gudroanelor de huilă, întrebuinţat drept carburant la motoarele cu combustie internă şi ca antiparazitar extern la animale. • /<fr. *benzol.*
benzolísm *s.n.* (*med.*) Totalitatea tulburărilor determinate de intoxicaţia cu benzen sau cu derivaţi ai acestuia; benzenism. • /<fr. *benzolisme.*
benzonaftól *s.m.* (*chim.*) Pulbere cristalină, albă, insipidă, solubilă în alcool, folosită ca antiseptic în infecţiile intestinale. • /<fr. *benzonaphtol.*
benzonitríl *s.m.* (*chim.*) Nitril al acidului benzoic, lichid cu miros de migdale amare, toxic, folosit ca intermediar în sinteza organică. • /<fr. *benzonitrile.*
benzopirínă *s.f.* (*chim.*) Substanţă gudronată care se găseşte în fumul de ţigară. • /<fr. *benzopirine.*
benzopurpurínă *s.f.* (*chim.*) Substanţă roşie, unul dintre cei mai importanţi coloranţi pentru bumbac. • /<fr. *benzopurpurine.*
benzpirén *s.n.* (*chim.*) Hidrocarbură cu nuclee benzenice condensate, prezentă în gudroanele provenite de la distilarea uscată a cărbunilor de pământ şi de la arderea tutunului, care este puternic cancerigenă. • /<germ. *Benzpyrien*, engl. *benzpiren.*
beotísm *s.n.* Lipsă de gust, de preocupări intelectuale, vulgaritate, bădărănie. ◆ Spec. Caracter rudimentar în stil şi în limbă. • sil. *be-o-.* /<fr. *béotisme*; cf. nm. pr. *Beoţia*, regiune istorică în Grecia centrală.
beoţián, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m.* (*la pl.*) Populaţie de origine greacă, care locuia în Beoţia, regiune istorică din Grecia centrală; (*şi la sg.*) persoană care făcea parte din această populaţie. **2** *adj.* Care aparţinea Beoţiei sau beoţienilor; care se referă la Beoţia sau la beoţieni; originar din Beoţia. **3** *s.m., s.f., adj.* (Om) ignorant, lipsit total de preocupări intelectuale (cu aluzie la reputaţia locuitorilor Beoţiei antice). • sil. *be-o-ţi-an.* pl. *-ieni, -iene.* <fr. *béotien*; cf. nm. pr. *Beoţia*, regiune istorică în Grecia centrală.
berăr *s.m.* **1** Specialist în fabricarea berii. **2** Negustor care ţine o berărie. • pl. *-i.* /*bere*[1] + *-ar.*
berát *s.n.* (*în Ev. Med., în Ţările Rom.*) Diplomă sau brevet de învestitură dat de Înalta Poartă, mai ales domnilor ţărilor româneşti, la instalarea în domnie; firman. • pl. *-uri.* şi *barát, bărát, bereát* s.n. /<tc. *berat.*
beratlúi *s.m.* (*înv.*) Posesor al unui berat. • pl. *-lii.* /<tc. *beratly.*
berărească *s.f.* **1** Fabricantă de bere; berăriţă. **2** Soţie a berarului; berăriţă. • pl. *-ese.* /*berar* + *-easă.*
berărie *s.f.* **1** Local în care se bea bere; braserie; ext. restaurant. **2** Fabrică de bere. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /*bere*[1] + *-ărie.*
berăriţă *s.f.* Berăreasă. • pl. *-e.* /*berar* + *-iţă.*
berbánt *s.m.* (*fam.*) Bărbat afemeiat; crai. ◆ Pungaş, derbedeu. • pl. *-ţi.* /<ngr. *μπερμπάντης*, it. *birbante.*
berbantlíc *s.n.* (*fam.*) Purtare, faptă de berbant; (*înv.*) berbănţie. • pl. *-uri.* /*berbant* + *-lîc.*
berbănţíe *s.f.* (*înv.*) Berbantlîc. • pl. *-ii.* g.-d.-*iei.* /*berbant* + *-ie.*

berbec II (3)

berbéc *s.m.* **I 1** (*zool.*) Masculul oii; arete. ◇ *Berbece bătut* (sau *întors*) = berbec castrat. *Cornul berbecului* = ornament cusut pe ie. **2** (*astron.*; *art.*; *nm. pr.*) Constelaţie din emisfera boreală, prin dreptul căreia trece Soarele între 21 martie şi 21 aprilie. **3** (*astrol.*; şi *nm. pr.*) Una dintre cele douăsprezece zodii ale anului, cuprinsă între 21 martie şi 21 aprilie. ◆ Unul dintre cele douăsprezece semne ale zodiacului, reprezentînd, de obicei, un berbec. ◆ Persoană născută în această zodie. *Copilul lui este berbec.* **II 1** Greutate mare, acţionată mecanic sau manual, care, prin cădere, serveşte la baterea pilonilor, la bătucit pământul, la spargerea bucăţilor mari de fontă etc. **2** Piesă de lovire, din oţel sau din fontă, a unor maşini de lucru (ciocan mecanic, sonetă etc.). ◇ *Berbec hidraulic* = veche maşină de ridicat apa, care folosea energia loviturilor de berbec produse prin închiderea şi deschiderea automată alternativă a două supape. *Lovitură de berbec* v. lovitură. **3** (*în antic. şi în Ev. Med.*) Maşină de război din lemn, avînd un drug lung, suspendat pe lanţuri şi terminat cu un vîrf de fier ca un cap de berbec, întrebuinţată la spargerea zidurilor şi porţilor unei cetăţi asediate. **III** (*geomorf.*; *la pl.*) Stînci proeminente, rotunjite şi lustruite de gheţari. • pl. *-ci.* şi (*pop.*) *berbéce* s.m. /lat. pop. *berbēcem* = *vervex, -ēcis.*
berbecár[1] *s.m.* **1** Păstor de berbeci. **2** (*înv., pop.*) Sărbătoare populară celebrată pe 26 septembrie. • pl. *-i.* /*berbec* + *-ar.*
berbecăr[2] *s.n.* (*reg.*) Cojoc lung, cu lînă mare. • pl. *-e.* /*berbec* + *-ar.*
berbecát, -ă *adj.* (*pop.*; *despre capul unui animal*) Care are fruntea bombată ca a berbecului; (*despre botul sau fruntea unui animal*) cu profil convex. • pl. *-ţi, -te.* /*berbec* + *-at.*
berbecárie *s.f.* **1** Ţarc, îngrăditură unde se ţin berbecii despărţiţi de oi. **2** Cîrd de berbeci aleşi dintre oi (toamna, după Sfînta Maria). **3** Locul unde păşunează berbecii. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /*berbec* + *-ărie.*
berbéce *s.m.* v. berbec.
berbecél *s.m.* **1** (*zool.*) Berbecuţ. **2** (*ornit.*; *pop.*) Pasăre cenuşie sau roşiatică pe spate, cu aripile şi coada negre (*Lanius excubitor*); sfrîncioc mare. **3** Compus: (*bot.*; *pop.*) *berbecel-roşiatic* = şofran (*Carthamus tinctorius*). **4** (*vit.*) Strugure cu boabe mici, dese, ruginii şi dulci. • pl. *-ei.* /*berbec* + *-el.*
berbecésc, -ească *adj.* **1** Care caracterizează pe berbeci, care este specific berbecilor. **2** Fig. (*despre oameni*) Care este încăpăţînat. • pl. *-eşti.* /*berbec* + *-esc.*
berbecéşte *adv.* **1** Ca un berbec. **2** Fig. Cu stăruinţă. **3** Fig. Cu încăpăţînare. • /*berbec* + *-eşte.*
berbecí *vb. IV. tr.* A izbi, a lovi puternic. • prez.ind. *-esc.* /*berbec* + *-i.*
berbecícă *s.f.* (*ornit.*) Femela berbecelului. • pl. *-cele.* /*berbecel* + *-ică.*
berbecúţ, -á *s.m., s.f.* **1** Dim. al lui *berbec*; berbecel. **2** Miel de un an. **3** (*ornit.*) Becaţină (*Scolopax gallinula*). **4** (*bot.*) Papură (*Typha angustifolia*). • pl. *-i, -e.* şi (*reg.*) *bărbăcúţ* s.m. /*berbec* + *-uţ.*
berbeleáca *s.f. art.* v. berbeleacul.
berbeleácul *s.n. art.* Loc.adv. *De-a berbeleacul* (sau *berbeleaca*) = de-a rostogolul, peste cap. • şi *berbeleáca* s.f. *art.* /cf. *berbec.*
berbelíc *s.n.* (*înv.*) Ustensile ale bărbierului. *Berbelicuri pentru ras* (ALECS.). • pl. *-uri.* /<tc. *berberlik.*
berbeníţă *s.f.* v. bărbînţă.
berbér, -ă *s.m., adj.* **1** *s.m.* (*la pl.*) Populaţie hamito-semită din N Africii, urmaşă a vechilor libieni, de religie mahomedană; (*şi la sg.*) persoană care face parte din această populaţie. **2** *adj.* Care aparţine berberilor, care se referă la berberi. ◆ (*subst. f.*) Limba din familia afro-asiatică, ramura libico-berberă, vorbită de berberi. • pl. *-i, -e.* /<fr. *berbère*; cf. lat. *barbarus.*
berber-başă *s.m.* (*în Ev. Med., în Ţările Rom.*) Bărbierul-şef de la curtea domnească. • pl. *-i, -ale.* /<tc. *berber-başa.*
berberidacée *s.f.* (*bot.*; *la pl.*) Familie de plante dicotiledonate, dialipetale, perene, erbacee şi lemnoase, cu frunzele simple sau compuse şi cu florile hermafrodite, răspîndite în regiunile temperate ale emisferei nordice; (*şi la sg.*) plantă care face parte din această familie. • pl. *-cee.* /<fr. *berbéridacées.*
berberíţă *s.f.* (*bot.*; *reg.*) Dracilă. • pl. *-e.* /etimol. nec.
berbínţă *s.f.* v. bărbînţă.
berc[1] *s.n.* (*reg.*) Dumbravă, pădurice. • pl. *-uri.* /<magh. *berek.*
berc[2]**, beărcă** *adj.* **1** (*despre animale*) Cu coada scurtă sau scurtată. ◆ Care este fără coadă. ◆ Spec. (*despre boi sau vaci*) Cu coada fără şfichi. **2** (*despre căciuli*) Fără vîrf, fără ţugui; teşit. **3** (*despre cămăşi*) Scurt. • pl. *-ci, -ce.* /cf. germ. *brecha.*
bércă *s.f.* **1** Oaie cu lîna creaţă şi mică. **2** Lîna bercăi, de obicei vopsită. • pl. *-ce.* /cf. srb. *birka*, pol. *biera, bierka.*

berceuse [ber'sœz] *s.f.* **1** (*muz.*) Piesă instrumentală care exprimă un sentiment de duioşie, având la bază un cîntec de leagăn. **2** (*fran.*) Balansoar. • /<fr. ***berceuse***.

béreˡ *s.f.* Faptul de *a bea*. • /v. ***bea***.

béreˢ *s.f.* **1** Băutură alcoolică slabă, obţinută prin fermentarea unei infuzii sau a unui decoct de malţ şi flori de hamei. <> *Bere blondă* v. blond. **2** (*eliptic*) Recipient cu bere; ţap, halbă, sticlă de bere. *A cumpărat o bere.* ◆ Conţinutul recipientului. *A băut o bere.* • pl. *-i.* /<germ. ***Bier***, după *bereˡ*.

bereát *s.n.* v. berat.

berechét *s.n., s.m.* (*reg.*) **1** *s.n.* Belşug, abundenţă. ◆ (*adv.*) Din belşug, din abundenţă. *A agonisit berechet.* **2** *s.n.* Noroc, prosperitate (neaşteptată). **3** *s.m.* (*adesea iron.*) Om care aduce belşug, noroc. *Ştiu că eşti berechet bun* (CR.). **4** *s.m.* (*fam.*) Om şiret, mincinos; şmecher; haimana. *Nu te pune... cu toţi berecheţii* (*Contemporanul*). • pl. *n.-uri, m. -ţi.* /<tc. ***bereket***.

beregátă *s.f.* (*pop.*) **1** Laringe; ext. gîtlej. <> Expr. *A avea beregata curcanului* = a înghiţi repede şi pe nemestecate. **2** Parte a gîtului unde se află laringele. **3** Gît. <> *Nodul beregatei* v. nod. <> Expr. *A tăia beregata cuiva* = a ucide pe cineva tăindu-i gîtul. *A-şi spăla beregata* v. spăla. • pl. *-e.* /probabil cuv. autoh.

beregănă *vb. I. intr.* (*reg.*) A striga din toate puterile. • prez.ind. *berégăn.* /etimol. nec.

bereglăş *s.* (*reg.*) Parte bătută cu scînduri la pridvorul casei. • /cf. *berluială*.

berét *s.n.* v. beretă.

berétă *s.f.* Şapcă moale, fără cozoroc, pe care o poartă mai ales marinarii; ext. bască. <> *Beret goliardic* v. goliardic. • pl. *-e.* şi *berét s.n.* /<fr. ***béret***, it. ***berretta***.

bergamáscă *s.f.* **1** (*muz.*) Vechi dans şi cîntec popular italian, în măsură binară şi cu ritm viu, care era interpretat de un grup de femei şi bărbaţi aşezaţi în cerc. ◆ Melodie după care se execută acest dans. **2** (*zool.*) Rasă de oi din Italia; oaie care aparţine acestei rase. • /<fr. ***bergamasque***, it. ***bergamasco***; cf. nm. pr. *Bergamo*, oraş în N Italiei.

bergamót, -ă *adj.* v. pergamut.

bergamút, -ă *adj.* v. pergamut.

berger [ber'ʒer] *s.m.* (*zool.*) Rasă de cîini ciobăneşti, folosiţi la paza turmelor; cîine care face parte din această rasă. • pl. *-i.* /<fr. ***berger***.

bergerétă *s.f.* (*muz.*) Mică arie cu subiect şi aspect pastoral. • pl. *-e.* /<fr. ***bergerette***.

berginizáre *s.f.* **1** (*chim.*) Procedeu de obţinere a benzinei sintetice prin hidrogenarea cărbunilor fosili. **2** Procedeu tehnologic de obţinere a zahărului alimentar din celuloză. • pl. *-ări.* /după fr. *berginisation*; cf. nm. pr. Friedrich *Bergius*, industriaş şi chimist german.

bergsonián, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Adept) al bergsonismului. **2** *adj.* Care se referă la Bergson, la bergsonism sau la bersonieni. • sil. *-ni-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***bergsonien***.

bergsonísm *s.n.* Doctrina filosofică a lui Henri Bergson, a cărei categorie centrală este „durata" şi care susţine că adevărul nu este accesibil cunoaşterii ştiinţifice, gîndirii logice, ci numai intuiţiei. • /<fr. ***bergsonisme***; cf. nm. pr. Henri *Bergson*, filosof şi scriitor francez.

béri-béri *s.n.* (*med.*) Boală cauzată de lipsa cronică a vitaminei B_1 din organism, ca urmare a unor deprinderi alimentare (alimente sterilizate prin căldură, orez decorticat), care se manifestă prin tulburări cardiace şi nervoase, paralizie musculară, astenie şi care apare în special în ţările din Extremul Orient. • /<fr. ***béribéri***; cuv. cingalez repetat „slăbiciune extremă".

bericícă *s.f.* Dim. al lui *bereˡ*. *Bericică blondină... cu un hering sărăţel* (CAR.). • pl. *-cele.* /***bereˡ*** + *-icică*.

beríl *s.n.* (*mineral.*) Silicat natural de beriliu şi aluminiu, sub formă de cristale prismatice, incolore sau divers colorate, folosit ca piatră semipreţioasă, la prepararea unor aliaje speciale etc. • pl. *-uri.* /<fr. ***béryl***, lat. ***bēryllus, -i***; cf. gr. *βήρυλλος*.

beriliózǎ *s.f.* (*med.*) Pneumopatie profesională provocată de inhalarea pulberilor de beriliu. • sil. *-li-o-.* /<fr. ***béryllioze***, engl. ***berylliosis***.

beríliu *s.n.* (*chim.*) Element chimic, metal alb-cenuşiu, casant, dur şi uşor, puţin răspîndit în natură, care este folosit în unele aliaje uşoare (cărora le conferă rezistenţă, duritate şi stabilitate faţă de agenţii fizico-chimici), la fabricarea anumitor oţeluri speciale şi ca moderator sau reflector de neutroni în reactoarele nucleare (*Be*). • şi *berílium s.n.* /<fr. ***béryllium***.

berílium *s.n.* v. beriliu.

berjéră *s.f.* Fotoliu larg şi adînc, cu spătar înalt, uşor prelungit lateral. • pl. *-e.* /<fr. ***bergère***.

berkeleian, -ă [berkli'an] *adj., s.m., s.f.* (*filos.*) **1** *adj., s.m., s.f.* (Adept) al berkeleismului. **2** *adj.* Care se referă la George Berkeley sau la berkeleism. • pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***berkeleyen***.

berkeleism [ber'klism] *s.n.* (*filos.*) Sistem filosofic antiştiinţific care susţine că însuşirile lucrurilor şi înseşi lucrurile nu sînt decît senzaţii ale omului, cauza acestor senzaţii fiind Dumnezeu. • /<fr. ***berkeleysme***, cf. nm. pr. George *Berkeley*, filosof irlandez.

berkéliu *s.n.* (*chim.*) Element chimic sintetic, din familia actinidelor (*Bk*). • şi *berkélium s.n.* /<engl. ***berkelium***; cf. nm. pr. *Berkeley*, universitate în California, SUA.

berkélium *s.n.* v. berkeliu.

berlínă *s.f.* **1** (*înv.*) Trăsură în formă de cupeu, cu patru locuri (fabricată pentru prima oară în Berlin). **2** Caroserie de automobil cu patru uşi şi cu patru geamuri mobile laterale. ◆ Maşină avînd acest tip de caroserie. <> (*adj.*) *Dacie berlină*. • pl. *-e.* /<fr. ***bérline***, it. ***berlina***.

berlínetă *s.f.* Automobil tip berlină, de mici dimensiuni. • pl. *-e.* /<it. ***berlinetta***.

berluí *vb. IV. tr.* (*reg.*) A căptuşi . • prez.ind. *-iesc.* /<magh. ***béllelni***.

berluiálă *s.f.* (*pop.*; *la casele ţărăneşti*) Parte bătută cu scînduri la pridvorul casei. • pl. *-ieli.* /***berluí*** + *-ială*.

bérmă *s.f.* **1** Banchetă lată de cca un metru, amenajată pe taluzurile mai înalte pentru a le mări stabilitatea. **2** Trecere îngustă între şanţ şi grămada de pămînt rezultată din săparea lui. • pl. *-e.* /<fr. ***berme***; cf. ol. *berm* „taluz".

bermúdă *s.f.* Şort pînă la genunchi. • pl. *-e.* /<fr. ***bermuda***, engl. ***Bermuda*** *[shorts]*; cf. nm. pr. *Bermude*, arhipelag în Oceanul Atlantic.

bernardín¹, -ă *s.m., s.f.* (*bis.*) Călugăr (sau călugăriţă) aparţinînd unei congregaţii desprinse din ordinul benedictinilor în sec. 12, printr-o reformă făcută de Bernard de Clairvaux. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***bernardin***; cf. nm. pr. Sfîntul *Bernard* de Clairvaux.

bernardín² *s.m.* (*zool.*) Rasă de cîini, originară din Elveţia, de talie mare, cu părul lung, de culoare albă, cu pete roşcate, dresaţi special pentru descoperirea persoanelor rătăcite (iarna) în munţi; cîine care face parte din această rasă; saint-bernard. • pl. *-i.* /<germ. ***Bernhardiner***.

bérnă *s.f. Pavilion* (sau *drapel*) *în bernă* = pavilion (naţional) coborît pe jumătate, în semn de doliu. • /<fr. ***berne***.

bernevéci *s.m. pl.* (*reg.*) Pantaloni ţărăneşti largi, făcuţi din stofă groasă; iţari. • şi *bernevíci, bernivíci s.m. pl.* /<bulg. ***benevreci***.

bernevíci *s.m. pl.* v. berneveci.

bernivíci *s.m. pl.* v. berneveci.

bernsteinian, -ă [bernʃtaini'an] *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Adept) al bernsteinismului; bernsteinist. **2** *adj.* Care se referă la bernsteinism, la Eduard Bernstein sau la bernsteinieni. • pl. *-ieni, -iene.* /nm. pr. (conducător al social-democraţiei reformiste germane) *Eduard* ***Bernstein*** + *-ian*.

bernsteinism [bernʃtai'nism] *s.n.* Curent în social-democraţia internaţională, apărut la sfîrşitul sec. 19 şi începutul sec. 20, în Germania, care a încercat să interpreteze, de pe poziţii eclectice şi în spirit reformist, tezele fundamentale ale filosofiei şi economiei politice ale marxismului. • /nm. pr. (conducător al social-democraţiei reformiste germane) *Eduard* ***Bernstein*** + *-ism*.

bernsteinist, -ă [bernʃtai'nist] *adj., s.m., s.f.* Bernsteinian. • pl. *-işti, -işte.* /nm. pr. (conducător al social-democraţiei reformiste germane) *Eduard* ***Bernstein*** + *-ist*.

berriasián, -ă *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Primul etaj al cretacicului inferior. **2** *adj.* Care aparţine berriasianului, specific berriasianului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din berriasian. • sil. *-rri-a-si-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***berriasien***; cf. nm. pr. *Berrias*, localitate în Franţa.

bersaliér *s.m.* Soldat din trupele de infanterie italiene, corespunzător vînătorilor de munte români. • sil. *-li-er.* pl. *-i.* /<it. ***bersagliere***.

bértă *s.f.* Broboadă mare de lînă cu ciucuri, purtată de femei pe cap sau pe umeri. • pl. *-e.* /<fr. ***berthe***.

bertillonaj [bertijo'naʒ] *s.n.* Sistem de identificare a criminalilor, bazat pe măsurători antropometrice. • /<fr. ***bertillonage***, cf. nm. pr. Alphonse *Bertillon*, criminolog francez.

bertíţă *s.f.* (*reg.*) Dim. al lui *bartă*. • pl. *-iţe.* /v. ***bartă***.

bertón *s.n.* (*mar.*) Barcă cu vîsle pliantă, din pînză cauciucată, folosită la bordul submarinelor şi al navelor mici. • pl. *-oane.* /<fr. ***berthon***.

bervínă *s.f.* v. verbină.

besacté *s.f.* v. besactea.

besacteá *s.f.* (*înv.*) Cutioară sau lădiţă (de lemn) frumos ornamentată, în care se păstrau bijuterii, obiecte de cusut, tutun etc. • pl. *-ele.* şi (*reg.*) *besacté, besacteá s.f.* /<ngr. ***μπεζαχτάς***, tc. ***beştahta***.

besánt *s.m.* (*ist.*) Veche monedă de aur din Imperiul Bizantin. • pl. *-ţi.* /<fr. ***besant***; cf. lat. *byzantium*, monedă din Bizanţ.

besăctelúţă *s.f.* Dim. al lui *besactea*. • pl. *-e.* /***besactea*** + *-ăluţă*.

béschie *s.f.* **1** Fierăstrău mare format dintr-o pînză cu dinţi mari, mai lată la mijloc decît la capete, prevăzut cu două mînere pentru a putea fi acţionat de două persoane. **2** (*reg.*; *în forma „bişchie"*) Cuţit cizmăresc. **3** (*reg.*; *în forma „bişche"*) Instrument tăios pentru făcut jgheabul şindrilelor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi *béşchie*, (*reg.*) *bíşche, bíşchie s.f.* /<tc. ***biçki***; cf. şi bg. ***бичкия***.

beseádă *s.f.* **1** (*înv.*) Convorbire; vorbă. *Domnul duse-se dacă svîrşi beseada cu Avraam* (P. Or.). **2** (*reg.*) Anecdotă; ghicitoare. • pl. *-e.* şi (*înv., reg.*) *básádă s.f.* /<slav. **бесѣда**, magh. ***beszéd***.

besecteá *s.f.* v. besactea.

bessi *s.m. pl.* Nume dat de romani tribului trac aşezat în antichitate pe teritoriul dintre munţii Balcani şi munţii Rodopi. • /<lat. ***Bessi, -orum***.

bestiál, -ă *adj.* **1** De bestie; animalic; sălbatic, fioros. *O poftă bestială de a sfîşia îi apucase pe amîndoi* (VLAH.). **2** Care este de o cruzime feroce; crud, inuman. *Trupele de ocupaţie au avut atitudini de o cruzime bestială.* <> (*adv.*) *Se poartă bestial cu adversarii.* **3** Fig. (*fam.*) Formidabil, grozav. *Filmul de ieri a fost bestial.* **4** Fig. (*fam.*) Foarte dificil. *Problema de la examen a fost bestială.* • sil. *-ti-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***bestial***, lat. ***bestialis, -e***.

bestialitáte *s.f.* **1** Fire, atitudine, pornire bestială; animalitate, ferocitate, cruzime. **2** Faptă bestială, monstruozitate. ◆ Perversiune sexuală constînd în săvîrşirea actului sexual cu animale. • sil. *-ti-a-.* pl. *-ăţi.* /<fr. ***bestialité***.

bestializă *vb. I. tr., refl.* A deveni sau a face să devină bestial. • sil. *-ti-a-.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***bestialiser***.

bestiár¹ *s.m., s.n.* **1** *s.m.* (*în Roma antică*) Gladiator, prizonier de război sau răufăcător care lupta cu fiarele sălbatice în arene sau în circuri. **2** *s.n.* Loc în care sînt închise animale sălbatice. • sil. *-ti-ar.* pl. *m. -i, n. -e.* /<lat. ***bestiarius, -ii***, fr. ***bestiaire***.

bestiár² *s.n.* **1** (Gen de) lucrare didactică medievală, cuprinzînd culegeri de fabule sau de povestiri despre animale reale sau imaginare care reprezintă alegoric viciile sau calităţile umane. **2** Iconografie animalieră a unei opere sau a unui ansamblu de opere. • sil. *-ti-ar.* pl. *-e.* /<fr. ***bestiaire***, lat. ***bestiarius, -a, -um***.

béstie *s.f.* **1** Animal sălbatic, fiară. <> Compar. *S-a purtat ca o bestie cu bietul copil.* **2** Fig. Om cu fire de fiară, crud, sălbatic; brută. *I-a reproşat că este o bestie fără suflet.* • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<it., lat. ***bestia***.

bestseller [best'selər] *s.n.* **1** Carte, disc etc. cu un mare succes de vînzare, mare succes de librărie. ◆ Ext. Autor al unei lucrări (beletristice) de mare succes. **2** Articol sau produs foarte căutat la un moment dat. • /<engl. ***best-seller*** „care se vinde cel mai bine".

beş *s.m.* **1** (*pop.*) Băşină. **2** Compus: (*bot.*; *reg.*) *beşul-calului* = gogoaşă (*Lyscopordon bovista*). **3** (*arg.*) Anus. **4** (*în limbajul copiilor*) Minge. • pl. *-i.* /de la ***beşină***, prin derivare regresivă.

beşamél *s.n.* (*culin.*) Sos alb făcut cu făină fiartă în lapte şi unt. • /<fr. ***béchamel***; cf. nm. pr. Louis de *Béchamel*, renumit gurmand francez din sec. 17.

béşchie *s.f.* v. beschie.

beşí *vb. IV.* v. băşi.

beşică *vb. I.* v. băşica.

beşicáre *s.f.* v. băşicare.

beşicát, -ă *adj.* v. băşicat.

beşícă *s.f.* v. băşică.

beşicós, -oásă *adj., s.f.* v. băşicos.

beşicúţă *s.f.* v. băşicuţă.

beşínă *s.f.* v. băşină.
beşinúţă *s.f.* v. băşinuţă.
beşleágă *s.m.* **1** (*milit.; înv.*) Căpitan de beşlii. *Rămăsese un turc ce-au fost beşleagă la Dumitraşco Vodă* (N. COST.). **2** Fig. (*iron.*) Om bătrîn, ramolit, prost. • pl. *-egi.* şi *beşlí-agă s.m.* /<tc. ***beşli ağası***.
beşlegíe *s.f.* (*înv.*) Rangul de beşleagă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***beşleagă*** + *-ie.*
beşlí-agă *s.m.* v. beşleagă.
beşlíc *s.m.* (*înv.*) **1** Monedă turcească de cinci parale, care a circulat şi în Ţara Românească. **2** Bucată rotundă de pîslă care se punea sub obiectul ce se poartă pe cap. *Cu tipsiile aşezate, cu mult echilibru, pe beşlice - cercuşoare de pîslă - de pe cap* (Ral.). • pl. *-ci.* şi *beşlíg s.n.* /<tc. ***beşlik***.
beşlíg *s.n.* v. beşlic.
beşlíu *s.m.* (*înv.*) **1** (*milit.*) Soldat (turc) de cavalerie, care făcea serviciul de curier domnesc sau de jandarm. *Baş-beşleaga... porunceşte beşliilor, ostaşi de poliţie turceşti* (DOC.). **2** (*milit.; la pl.*) Corp de cavalerie alcătuit din astfel de soldaţi. **3** (*milit.; după 1821, în Ţările Rom.*) Soldat turc rămas pentru menţinerea ordinii (care comitea tot felul de abuzuri). **4** (*pop.*) Hoţ, jefuitor. *Sturze, sturzule, haramgiule, tu beşliule!* (POP.). • pl. *-ii.* /<tc. ***beşli***.
beşteleálă *s.f.* (*fam.*) Ocară. • pl. *-eli.* /***beşteli*** + *-eală*.
beşteli *vb. IV.* tr. (*fam.*) A face pe cineva de ocară, a mustra (cu asprime) pe cineva. • prez.ind. *-esc.* /*cf. feşteli.*
beşteliíre *s.f.* Ocărîre. • pl. *-i.* /v. ***beşteli***.
beşteliít, -ă *adj.* Care este făcut de ocară; care este mustrat. • pl. *-iţi, -te.* /v. ***beşteli***.
béta *s.m. invar.* **I 1** A doua literă a alfabetului grecesc, corespunzînd sunetului „*b*". **2** Sunetul corespunzător acestei litere (consoană bilabială explozivă). **3** Semn grafic pentru această literă (*β, B*). **II** (*fiz.*) *Radiaţie beta* = radiaţie constituită din particule beta. *Particulă beta* v. particulă. (*inform.*) *Test beta* v. test.• /<gr. ***βῆτα***, fr. ***bêta***.
betacísm *s.n.* (*lingv.*) Pronunţare alterată a consoanelor *b* şi *p*. • /<engl. ***betacism***.
betaglobulínă *s.f.* (*med.*) Una din cele patru fracţiuni proteice globulinice care se separă la electroforeză, reprezentînd, în mod normal, 9-15% din proteinele plasmatice. • pl. *-e.* /<fr. ***béta-globuline***, engl. ***beta-globulin***; cf. gr. *β*, a doua literă a alfabetului, lat. *globulus*, dim. al lui *globus* „glob".
betaínă *s.f.* (*chim.*) **1** (*de obicei la pl.*) Săruri interne de trimetilamoniu ale aminoacizilor, solide, uşor solubile în apă, care se găsesc în plante şi animale. **2** Sare internă de trimetilamoniu a glicocolului, care se găseşte în sfecla-de-zahăr. • sil. *-ta-i-.* pl. *-e.* /<fr. ***bétaïne***; cf. lat. *beta „sfeclă"*.
betaterapíe *s.f.* (*med.*) Radioterapie în care se utilizează radiaţiile beta emise de izotopii radioactivi. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***bétathérapie***; cf. gr. *β*, a doua literă a alfabetului, *θεραπεία* „tratament".
betatrón *s.n.* (*fiz.*) Accelerator ciclic de particule, utilizat în fizica nucleară pentru accelerarea electronilor pînă la energii de sute de megaelectronvolţi. • pl. *-oane.* /<fr. ***bêtatron***, engl. ***betatron***; cf. gr. *β*, a doua literă a alfabetului, *ἤλεκτρον* „chihlimbar".
beteág, -ă *adj., s.m., s.f.* (*pop.*) **1** (Om) infirm, schilod. *Nu căta că-i cam beteag la nas* (ALECS.). **2** (Om) bolnav. *De o lună nevasta lui e cam beteagă.* • pl. *-egi, -ege.* /<magh. ***beteg***.
beteálă *s.f.* **1** Fir lung de metal auriu sau argintiu. ◆ Spec. Podoabă făcută din asemenea fire (pentru mirese, brazi de Crăciun etc.). *Mirele... avea un smoc mare de beteală în piept* (GAN.). **2** (*bot.; reg.*) Orzoaică-de-baltă (*Vallisneria spiralis*). ◆ Mătasea porumbului. • pl. *-ele,* (*pop.*) *-i.* şi *peteálă s.f.* /<ngr. *πετάλιο(ν)*.
betegeálă *s.f.* (*pop.*) Infirmitate. ◆ Spec. Epilepsie. • pl. *-eli.* şi *betejeálă s.f.* /***betegi*** + *-eală*.
betegí *vb. IV.* **1** *tr., refl.* (*pop.*) A provoca cuiva o infirmitate sau a rămîne infirm; a (se) schilodi. **2** *refl.* (*reg.*) A face o hernie. **3** *refl.* (*reg.*) A se îmbolnăvi. **4** *tr., refl.* (*reg.*) A (se) răni. • prez.ind. *-esc.* şi *betejí vb. IV.* /***beteag*** + *-i*.
betegíe *s.f.* (*reg.*) Infirmitate. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi *betejíe s.f.* /***beteag*** + *-ie*.
betegíre *s.f.* **1** (*pop.*) Infirmitate. **2** (*reg.*) Hernie. **3** (*reg.*) Îmbolnăvire. **4** (*reg.*) Rană. • pl. *-i.* şi *betejíre s.f.* /v. ***betegi***.
betegít, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** (*pop.*) (Om) care este infirm. **2** (*reg.*) (Om) care are hernie. **3** (*reg.*) (Om) care este bolnav. **4** (*reg.*) (Om) care este rănit. • pl. *-iţi, -te.* şi *betejít, -ă adj.* /v. ***betegi***.
betegós, -oásă *adj.* **1** (*reg.*) Bolnăvicios. **2** (*înv.*) Plin de boli; aducător de boli. • pl. *-oşi, -oase.* /***beteag*** + *-os*.
betejeálă *s.f.* v. betegeală.
betejí *vb. IV.* v. betegi.
betejíe *s.f.* v. betegie.
betejíre *s.f.* v. betegire.
betejít, -ă *adj.* v. betegit.
betél *s.m., s.n.* **1** *s.m.* (*bot.*) Mic arbust tropical, din familia piperaceelor, cu tulpini grimpante, care se cultivă în India şi Indonezia pentru frunzele sale, cu gust înţepător, folosite la mestecat şi în vopsitorie, pentru a colora în roşu (*Piper bettle*). **2** *s.n.* Mastic considerat drog, realizat dintr-o frunză de betel îndoită, un bob de var nestins şi un sfert din nuca *Areca catechu.* • pl. *m. -i, n. -e.* /<fr. ***bétel***, port. ***betel***.
betelíe *s.f.* **1** Fişie îngustă cusută în partea de sus a pantalonilor, a fustei etc.; bată. **2** Tivitură în partea de sus a pantalonilor, a fustei etc., prin care se trece un şiret etc.; ext. margine tivită la gîtul sau la mînecile cămăşii sau ale iei. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /de la ***bată***.
beteşúg *s.n.* **1** (*pop.*) Infirmitate, invaliditate. ◆ Fig. Defect moral; cusur. *Răbdarea asta, cu anii, i-a devenit beteşug* (CAM.). ◆ Fig. Defecţiune. *Motorul maşinii are un beteşug.* **2** (*reg.*) Boală. *Beteşug de tuse.* • pl. *-uri.* /<magh. ***betegség***.
betón *s.n.* **1** (*constr.*) Amestec de pietriş, nisip, ciment (sau alt liant) şi apă, care se transformă într-o masă rezistentă prin întărire, fiind folosit ca material de construcţie. <> *Beton armat* = beton, turnat peste o armătură de vergele metalice, destinată să preia eforturile de întindere. *Beton vibrat* = beton de ciment a cărui compactitate este sporită, după turnarea în cofraje, prin imprimarea unor oscilaţii rapide, cu ajutorul unor aparate speciale. *Saltea de beton* v. saltea. **2** (*adj.; sport*) Sistem de apărare folosit în unele jocuri sportive (mai ales în fotbal), constînd în utilizarea supranumerică a jucătorilor în linia defensivă. ◆ Fig. (*fam.; adj.invar.; despre argumentaţii, demonstraţii etc.*) Puternic, solid; de neatacat. *În sprijinul propunerii sale a adus un argument beton.* ◆ Fig. (*fam.; adj.invar.; despre persoane, în special despre femei tinere*) Care arată foarte bine, care este extrem de atrăgător. • pl. *-oane.* /<fr. ***béton***.
betoná *vb. I. tr.* (*constr.*) A turna betonul moale în cofrajele unei construcţii, în săpăturile de fundaţii etc. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***bétonner***.
betonáj *s.n.* (*constr.*) Betonare. • pl. *-e.* /<fr. ***bétonnage***.
betonáre *s.f.* (*constr.*) Turnare a betonului moale în cofrajele unei construcţii, în săpăturile unei fundaţii etc.; betonaj • pl. *-ări.* /v. ***betona***.
betonát, -ă *adj.* **1** (*constr.*) Construit sau acoperit cu beton. *Alee betonată.* **2** (*sport.; despre apărare*) Foarte eficientă. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***betona***.
betónică *s.f.* (*bot.*) Vindecea (*Betonica officinalis*). • pl. *-ci.* /<lat. ***betonica***.
betoniér *s.m.* (*constr.*) Betonist. • sil. *-ni-er.* pl. *-i.* /***beton*** + *-ier*; cf. fr. *bétonnier*.

betonieră

betoniéră *s.f.* (*constr.*) Maşină pentru prepararea şi pentru transportul betonului. • sil. *-ni-e-.* pl. *-e.* /<fr. ***bétonnière***.
betoníst, -ă *s.m., s.f.* (*constr.*) Muncitor, tehnician sau inginer specializat în lucrări de beton; betonier. • pl. *-işti, -iste.* /***beton*** + *-ist*.
betomít *s.n.* (*constr.*) Bloc prefabricat de beton, folosit la executarea îmbrăcămintelor de tunel. • pl. *-e.* /<fr. ***bétonite***.
betonoscóp *s.n.* (*constr.*) Aparat pentru determinarea calităţii betonului, prin măsurarea vitezei de trecere a impulsurilor (ultra)sonice. • pl. *-oape.* /<fr. ***bétonoscope***.
betterave [be'trav] *adj.invar., s.n. invar.* (De) culoare roşu-închis, ca sfecla. • /<fr. ***betterave***.
betulacée *s.f.* (*bot.; la pl.*) Familie de plante lemnoase, dicotiledonate, cu florile unisexuate monoice, grupate în amenţi, care se polenizează prin intermediul vîntului; (*şi la sg.*) plantă care face parte din această familie. • pl. *-cee.* /fr. ***bétulacées***; cf. lat. *bĕtulla, -ae* „mesteacăn".
betylă *s.f.* (*la arabi*) Piatră care însoţea tribul în deplasările sale, purtată ca obiect sacru, ocrotitor, într-un cort montat pe o cămilă, cu un cortegiu de prezicători, toboşari şi femei dansînd. • pl. *-e.* /<fr. ***bétyle***; cf. ebr. *Beth-El* „casa Domnului".
beţíe *s.f.* **1** Stare de intoxicaţie cu alcool în care se află un om şi care se caracterizează prin ameţeală, tulburare a minţii etc.; stare de ebrietate. *Beţia din cap nu le mai iese* (CR.). ◆ Deprinderea de a consuma alcool în mari cantităţi; alcoolism, etilism. *Să se ferească de lene şi beţie* (C. NEGR.). <> Expr. *A da în darul beţiei* = a deveni alcoolic. *A avea* (sau *a lua*) *darul beţiei* v. dar. **2** Petrecere la care se bea foarte mult alcool; chef. *Au ţinut-o tot într-o beţie.* **3** *Beţie rece* (sau *albă, cu stupefiante*) = stare de ameţeală, de hiperexcitaţie sau de halucinaţie provocată de introducerea stupefiantelor în organism; intoxicaţie provocată de stupefiante; toxicomanie. *Beţia adîncurilor* = stare de euforie cauzată de creşterea azotului din sînge la persoane care coboară la mari adîncimi în mări sau oceane. *Beţie de cuvinte* = înşirare bombastică de cuvinte, stil umflat. **4** Fig. Stare sufletească de tulburare, de uitare de sine etc., provocată de o emoţie puternică. *Beţia succesului.* **5** Pornire nestăpînită, furie. *O adevărată beţie de a risipi, de a-şi arăta toată vanitatea ei de fată bogată* (VLAH.).• pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***beat*** + *-ie*.
beţigáş *s.n.* Beţişor. • pl. *-e.* /de la ***băţ***.
beţişór *s.n.* Dim. al lui *băţ*; beţigaş. • pl. *-oare.* /***băţ*** + *-işor*.
beţív, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care are patima beţiei; (om) alcoolic, băutor. <> Expr. *Beţiv împărătesc* = beţiv mare, alcoolic. **2** *adj.* (*despre băuturi spirtoase*) Tare. **3** *adj.* (*entom.*) *Musculiţă beţivă* = musculiţă care trăieşte în roiuri în jurul vaselor cu băuturi alcoolice (*Drosophila melanogaster*); musculiţă de vin. **4** *adj.* (*despre plante*) Care cere multă apă. • pl. *-i, -e.* /cf. lat. **bĭbĭtīvus, -a, -um.*
beţivăn, -ă *adj., s.m., s.f.* (*pop.; fam., deprec.*) Aug. al lui *beţiv.* • pl. *-i, -e.* /***beţiv*** + *-an*.
beţiváncă *s.f.* (*pop.; fam., deprec.*) Femeie care are patima beţiei. • pl. *-nci.* /***beţivan*** + *-că*.
beţivăneálă *s.f.* (*fam.*) Petrecere cu beţie. • pl. *-eli.* /***beţivan*** + *-eală*.
beţivăní *vb. IV. intr., refl.* (*fam., glum.*) A petrece cu băutură; a se îmbăta. • prez.ind. *-esc.* /***beţivan*** + *-i*.
beţiví *vb. IV.* **1** *intr.* (*înv.*) A petrece în beţie. **2** *refl.* (*fam., glum.*) A bea un pic mai mult. **3** *refl.* A chefui. • prez.ind. *-esc.* /***beţiv*** +*-i*.
béucă *s.f.* (*reg.*) **1** Pîrîu adînc şi cu gropi pe coasta muntelui. **2** Prăpastie. **3** Adîncitură strîmtă între dealuri împădurite. <> Expr. *A da* (sau *a intra*) *în bîucă* = a conduce o căruţă într-o beucă. • pl. *-ci.* şi *bîúcă s.f.* /etimol. nec.
beút, -ă *adj.* v. băut[2].
beutúră *s.f.* v. băutură.
béuţă *s.f.* (*reg.*) **1** Pietricică albă şi rotundă, ce se găseşte prin rîuri. **2** Cremene. **3** Cuarţ. • pl. *-e.* /<srb. ***bioce***.
bevatrón *s.n.* (*fiz.*) Accelerator de particule, utilizat în fizica nucleară, capabil să dea electronilor o energie de ordinul unui miliard de electronvolţi; cosmotron. • pl. *-oane.* /<fr. ***bévatron***.
bez *adv.* (*arh.*) Afară de..., lăsînd la o parte...; fără. <> *Bez Vlaşca şi Teleormanul* = afară de alte foloase (mai ales ilicite). • /<sl. veche **безъ, без**.
bezeá *s.f.* **1** (*fam.*) Sărutare simbolică trimisă cuiva cu vîrful degetelor. **2** (*culin.*) Prăjitură făcută din albuş de ou bătut cu zahăr. • pl. *-ele.* /<fr. ***baiser***.
bézer *s.m.* (*reg.*) **1** Mezenter. ◆ Ext. Grăsimea de pe intestine. **2** Fig. Bărbia oamenilor graşi. **3** Analog. Încreţitura la gulerul cămăşilor bărbăteşti. • pl. *-i.* şi *băzară, bîzară s.f.* /etimol. nec.
bézmăn *s.n.* (*înv.*) **1** Impozit pentru cîrciumă. **2** Închiriere a unui teren pe o perioadă îndelungată sau fără termen. • şi *bézmen, băzmăn s.n.* /<ucr. ***безмун***.
bezmănár *s.m.* (*înv.*) **1** Embaticar. **2** Slujbaş care strîngea bezmănul. • pl. *-i.* /***bezmăn*** + *-ar*.
bézmen *s.n.* v. bezmăn.
bezmétec, -ă *adj.* v. bezmetic.

bezmétic, -ă *adj.* **1** Fără rost, fără căpătîi; ext. zăpăcit, năuc; (*pop.*) bezmeticit. ◇ (*adv.*) *Umblă bezmetic.* **2** (*înv.; despre stupi*) Fără matcă sau cu matca stearpă. • pl. *-ci, -ce.* şi *bezmétec, -ă adj.* /<ucr. ***безматок*** „[stup] fără matcă".

bezmeticí *vb. IV.* (*pop.*) **1** *intr.* A umbla bezmetic, fără rost. **2** *refl.* A deveni năuc, zăpăcit. • prez.ind. *-esc.* /***bezmetic*** + *-í.*

bezmeticít, -ă *adj.* (*pop.*) Bezmetic. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***bezmetici.***

beznátic, -ă *adj.* (*înv.*) **1** Întunecos. **2** Umbros. • pl. *-ci, -ce.* /***beznă*** + *-atic.*

béznă *s.f.* **1** Întuneric mare, de nepătruns. ◇ *Întuneric beznă* = întunecime desăvîrşită, întuneric adînc. ◆ Fig. Neştiinţă, ignoranţă. *Cititul i-a îndepărtat bezna din minte.* **2** Negură groasă. **3** (*bis.*) Adîncul iadului. • pl. *-e.* /<sl. veche ***бездъна***.

bezoár[1] *s.m.* Rasă de capre sălbatice care trăieşte în munţii stîncoşi din Creta, din Asia Mică şi din Caucaz; capră care face parte din această rasă (*Capra aegagrus*). • pl. *-i.* /<engl. ***bezoar.***

bezoár[2] *s.n.* Concreţiune calculoasă formată din resturi vegetale sau din păr, care se întîlneşte în stomacul sau în intestinele unor animale (erbivore) şi uneori la om. • /<fr. ***bézoard.***

bhakti ['bakti] *subst.* **1** Termen în literatura filosofico-religioasă sanscrită, desemnînd calea spre contopirea cu divinitatea. **2** Orientare literară şi religioasă apărută în S Indiei în sec. 5-6. • /cuv. sanscr. „devotament".

bi- Elem. de compunere „de două ori", „dublu". • şi *bis-.* /<fr. ***bi-***; cf. lat. *bis* „de două ori".

biacíd *adj., s.m.* (*chim.*) (Compus) care posedă două funcţii acide; diacid. • pl. *-izi.* /<fr. ***biacide.***

biacuminát, -ă *adj.* (*bot.; despre frunze, fructe etc.*) Care este terminat cu două vîrfuri. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***biacuminé.***

blánco *adj.* (*fin.*) În alb, necompletat. • /<it. *[in]* ***bianco.***

bianuál, -ă *adj., adv.* **1** (Care se produce sau care apare) de două ori pe an. ◆ (*adj.; despre plante*) Care poate da două recolte pe an. **2** (Care se produce sau care apare) o dată la doi ani; bienal. ◆ (*adj.; despre plante*) Care are un ciclu de vegetaţie de doi ani. • sil. *-nu-al.* pl. *-i, -e.* /***bi-*** + ***anual***; cf. fr. *bisannuel.*

biapiculát, -ă *adj.* (*bot.; despre unele organe*) Care are două vîrfuri; care este despicat la vîrf. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***biapiculé.***

biarticulát, -ă *adj.* Care are două articulaţii. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***biarticulé.***

bías *s.n.* Tendinţă de îndepărtare de valoarea medie. ◆ (*psih.*) Orice deformare a anchetelor. • /<engl. ***bias*** „oblic, înclinat".

biatlón *s.n.* (*sport*) Concurs atletic combinat care reuneşte două probe. ◆ Ext. probă sportivă constînd în alergări pe schiuri pe o distanţă de 20 km şi trageri cu arma la ţintă în diverse puncte ale traseului. • pl. *-oane.* /<rus. ***биатлон***, fr. ***biathlon***; cf. gr. *ἆθλον* „competiţie, luptă".

biatlonist, -ă *s.m., s.f.* (*sport*) Sportiv care participă la un biatlon. • pl. *-işti, -iste.* /***biatlon*** + *-ist.*

biatómic, -ă *adj.* (*chim.; despre substanţe*) Care are molecula formată din doi atomi; diatomic. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***biatomique.***

biaxiál, -ă *adj.* Care are două axe. • sil. *-xi-al.* pl. *-i, -e.* /<engl. ***biaxial.***

biáz *s.n.* (*turc.; în epoca fanariotă*) Hîrtie cu semnătură sau pecete în alb. *Îi trimitea şi biazuri, cu pecetea Măriei Sale, ca să scrie după cum va găsi cu cale* (KOGĂL.). • sil. *bi-az.* pl. *-uri.* /<tc. ***beyaz.***

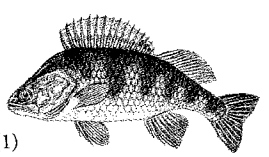

biban (1)

bibán *s.m.* **1** (*iht.*) Peşte teleosteean, răpitor, de apă dulce, cu laturile corpului acoperite cu dungi negre transversale, cu carnea albă, gustoasă (*Perca fluviatilis*); baboi. ◇ *Biban-soare* = peşte teleosteean, răpitor, dăunător pisciculturii, lung de 10-20 cm, verde-albăstrui, originar din America de Nord (*Lepomis gibbosus*). **2** Fig. (*reg.*) Om căruia îi place să bea şi să mănînce. • pl. *-i.* /<bg. ***бибан.***

bibăzic, -ă *adj.* (*chim.*) Dibazic. ◇ *Acid bibazic* = acid care conţine într-o moleculă doi atomi de hidrogen, care pot fi înlocuiţi printr-un metal. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***bibasique.***

bibelóu *s.n.* Mic obiect de artă, decorativ, pentru interior. • pl. *-uri.* /<fr. ***bibelot.***

bíber *s.m.* **1** (*zool.*) Castor (*Castor canadensis*). **2** Blană de castor. **3** Haină confecţionată din blană de castor. • pl. *-i.* /<germ. ***Biber.***

biberét *s.m.* **1** Blăniţă de culoare maro-roşcată imitînd blana de biber, obţinută prin sacrificarea mieilor carnabat de cîteva luni. **2** Pluş de culoare gri sau maro, din lînă sau din fibre sintetice, cu tuşeu moale, folosit pentru gulere, căciuli etc. • pl. *-ţi.* /<germ. ***Biberet.***

biberón *s.n.* Flacon, sticlă etc. la care se ataşează o tetină şi care serveşte la alăptarea artificială a sugarilor. ◆ Vîrful în formă de mamelon al unei tetine. • pl. *-oane.* /<fr. ***biberon***; cf. lat. *bibitus* <*bibere* „a bea".

bíbi[1] *interj.* Cuvînt prin care cineva (mai ales un copil) este oprit să atingă ceva (murdar, fierbinte etc.). ◆ (*subst.; în limbajul copiilor*) Durere. • /onomat.

bibí[2] *subst. invar.* (*fran.; fam.*) Termen de mîngîiere pentru cineva drag, iubit. • /<fr. ***bibi.***

bibíc[1] *s.m.* (*ornit.*) Nagîţ (*Vanellus vanellus*). • pl. *-ci.* /<magh. ***bibic.***

bibíc[2]**, -ă** *s.m., s.f.* (*fam.*) Termen de dezmierdare adresat unei persoane iubite; (*fam.*) bibiloi. *Bibicule, Mangafaua pleacă mîine* (CAR.). • pl. *-ci, -ce.* /cf. *bibi*[2].

bibilícă *s.f.* **1** (*ornit.*) Pasăre domestică, de mărimea unei găini, cu penele negre-cenuşii, împestriţate cu alb, care are o proeminenţă cornoasă pe frunte (*Numida meleagris*); pichere. **2** (*bot.*) Plantă erbacee din familia liliaceelor, cu florile pestriţe, cu pete albe, violete sau roşii, ocrotită prin lege (*Fritillaria meleagris*). **3** Fig. (*fam.*) Iubită, amantă. • pl. *-ci.* /cf. bg. *бибa*, srb. *biba.*

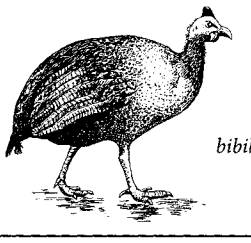

bibilică (1)

bibilói *s.m.* **1** (*ornit.*) Masculul bibilicii. **2** Fig. (*fam.*) Bibic[2]. • pl. *-oi.* /de la ***bibilică***, cu schimbare de suf.

bibíluri *s.n. pl.* Dantelă lucrată cu acul sau cusătură cu colţişori (aplicată la guler, la mîneci sau la poalele cămăşii); gener. lucruri migăloase. • /<ngr. ***μπιμπίλα*** „tiv", „bordură".

bíblic, -ă *adj.* **1** Care aparţine *Bibliei*, care se referă la *Biblie. Text biblic.* ◆ Care este asemănător cu *Biblia*; ca în *Biblie. O atmosferă biblică.* ◆ (*despre societăţi, asociaţii etc.*) Care se ocupă cu studiul şi cu răspîndirea învăţăturilor *Bibliei.* **2** Din vremurile evocate în *Biblie.* ◆ Ext. Străvechi. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***biblique.***

biblicíst *s.m.* Specialist în studiul *Bibliei*; biblist. • pl. *-işti.* /***biblic*** + *-ist.*

bíblie *s.f.* **1** Culegere de texte sacre ale mozaismului (*Vechiul Testament*) şi ale creştinismului (*Vechiul* şi *Noul Testament*); carte care cuprinde aceste texte. ◇ *Studenţii în Biblie* v. student. **2** Fig. Carte fundamentală a unei literaturi, a unei ştiinţe etc. *Cartea apărută este biblia ziariştilor.* **3** Fig. Carte voluminoasă. *O biblie întreagă aud că a cităit* (C. NEGR.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<lat. ***biblia, -ae.***

biblio- (*bibl.*) Elem. de compunere „carte". • /<fr. ***biblio-***; cf. gr. *βιβλίον* „carte".

bibliobúz *s.n.* (*bibl.*) Automobil amenajat ca bibliotecă itinerantă. • sil. *-bli-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***bibliobus.***

biblioclást, -ă *s.m., s.f.* Cel care manifestă tendinţa (patologică) de a distruge sau mutila cărţile. • sil. *-bli-o-.* pl. *-aşti, -aste.* /<germ. ***Biblioklast.***

biblioclastíe *s.f.* Act patologic de negare, de distrugere a cărţilor. ◆ Atitudine de respingere şi condamnare a unor lucrări înainte de a fi citite. • sil. *-bli-o-.* g.-d. *-iei.* /***biblioclast*** + *-ie.*

bibliofág, -ă *adj., s.m., s.f.* (*entom.*) (Insectă sau acarian) care se hrăneşte cu celuloza din hîrtie, distrugînd cărţile şi actele. • sil. *-bli-o-.* pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***bibliophague***; cf. gr. *βιβλίον* „carte", *φαγεῖν* „a mînca".

bibliofíl, -ă *s.m., s.f., adj.* (*bibl.*) **1** *s.m., s.f., adj.* (Persoană) care iubeşte şi colecţionează cărţi preţioase, frumoase şi rare. **2** *adj.* (*despre cărţi, ediţii etc.*) Care este rar, frumos şi preţios, editat în condiţii grafice deosebite, de lux. • sil. *-bli-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***bibliophile***; cf. gr. *βιβλίον* „carte", *φιλέω* „a iubi".

bibliofilíe *s.f.* (*bibl.*) **1** Pasiunea de a cunoaşte, de a evalua şi de a colecţiona cărţi preţioase, frumoase şi rare. **2** Ramură a bibliologiei care se ocupă cu studiul cărţilor sub raportul rarităţii şi al valorii lor artistice. • sil. *-bli-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***bibliophilie.***

bibliofilístic, -ă *adj., adv.* (*bibl.*) **1** *adj.* De bibliofil. **2** *adv.* Din punct de vedere bibliofil; ca bibliofilii. • sil. *-bli-o-.* pl. *-ci, -ce.* /***bibliofil*** + *-istic.*

bibliofílm *s.n.* (*bibl.*) Copie fotografică pe film cu bandă îngustă, a unui text (de valoare). • sil. *-bli-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***bibliofilm.***

bibliofób, -ă *s.m., s.f.* Duşman al cărţilor. • sil. *-bli-o-.* pl. *-i, -e.* /<germ. ***Bibliophobe***, engl. ***bibliophobe.***

bibliofobíe *s.f.* (*psih.*) Aversiune patologică, ură faţă de cărţi, albume, biblioteci. • sil. *-bli-o-.* g.-d. *-iei.* /<germ. ***Bibliophobie***, engl. ***bibliophobia.***

bibliográf, -ă *s.m., s.f.* (*bibl.*) Specialist în bibliografie. • sil. *-bli-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***bibliographe.***

bibliografiá *vb. I. tr.* (*bibl.*) A selecţiona, a clasifica, a descrie şi a ordona publicaţiile dintr-un anumit domeniu sau referitoare la o profesie. • sil. *-bli-o-; -fi-a.* prez.ind. *-iez.* /<germ. ***bibliographieren***, fr. ***bibliographier.***

bibliográfic, -ă *adj.* (*bibl.*) Care ţine de bibliografie, care se referă la bibliografie. ◇ *Adresă bibliografică* v. adresă. *Index bibliografic* v. index. *Manşetă bibliografică* v. manşetă. • sil. *-bli-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***bibliographique.***

bibliográfie *s.f.* (*bibl.*) **1** Ramură a bibliologiei care se ocupă cu studiul tipăriturilor, al ediţiilor de opere literare, cu descrierea, aprecierea, sistematizarea şi răspîndirea publicaţiilor. **2** Listă (cu indicaţii asupra autorului, titlului, anului şi locului tipăririi) a scrierilor care se referă la o anumită problemă. ◆ Material informativ asupra unei probleme. ◆ Totalitatea operelor unui autor. **3** Listă, publicaţie (periodică) cuprinzînd titluri recent apărute. ◆ Carte care cuprinde repertorii bibliografice. • sil. *-bli-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***bibliographie***; cf. gr. *βιβλίον* „carte", *γράφω* „a scrie, a descrie".

bibliografiére *s.f.* (*bibl.*) Selecţionare, clasificare, descriere şi ordonare a publicaţiilor dintr-un anumit domeniu sau referitoare la o profesie. • sil. *-bli-o-; -fi-e-.* pl. *-i.* /v. ***bibliografia.***

bibliolatríe *s.f.* Acceptarea şi interpretarea literală a textului biblic. • sil. *-bli-o-.* g.-d. *-iei.* /<engl. ***bibliolatry.***

bibliológ, -ă *s.m., s.f.* (*bibl.*) Specialist în bibliologie. • sil. *-bli-o-.* pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***bibliologue.***

bibliológic, -ă *adj.* (*bibl.*) Care se referă la bibliologie. • sil. *-bli-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***bibliologique.***

bibliologíe *s.f.* (*bibl.*) Ştiinţă care se ocupă cu studiul cărţii ca fenomen al vieţii social-culturale, care tratează istoria, tehnica alcătuirii unei cărţi, răspîndirea şi conservarea cărţilor. • sil. *-bli-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***bibliologie***; cf. gr. *βιβλίον*, „carte", *λόγος*, „studiu".

bibliomán, -ă *s.m., s.f.* (Persoană) care are o pasiune excesivă pentru cărţi, pentru raritatea, legătura, ediţiile lor. • sil. *-bli-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***bibliomane.***

bibliomaníe *s.f.* Pasiune exagerată pentru cărţi. • sil. *-bli-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***bibliomanie***; cf. gr. *βιβλίον*, „carte", *μανία*, „nebunie".

bibliometríe *s.f.* (*bibl.*) Studiu cantitativ şi, eventual, statistic al producţiei, difuzării şi consumului de carte. • sil. *-bli-o-.* g.-d. *-iei.* /***biblio-*** + ***-metrie.***

biblioráft *s.n.* Clasor de carton în formă de carte pentru păstrarea corespondenţei, a actelor etc. • sil. *-bli-o-.* pl. *-uri.* /***biblio[tecă]*** + ***raft.***

biblioráma *s.f.* Titlu de rubrică cu conţinut complex (cronici, comentarii, noutăţi etc.) din lumea cărţii. • sil. *-bli-o-.* /***biblio-*** + ***-rama.***

bibliotecár, -ă *subst., adj.* (*bibl.*) **1** *s.m., s.f.* Persoană care are în grija sa administrarea unei biblioteci. **2** *s.n.* Program care permite crearea, actualizarea şi utilizarea unei biblioteci. **3** *adj.* Care se referă la bibliotecă. • sil. *-bli-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***bibliothécaire***, germ. ***Bibliothekar***, ngr. ***βιβλιοθηκάριος.***

bibliotécă *s.f.* **1** Cameră, sală în care se păstrează şi se citesc cărţile. ◆ Mobilă, raft pentru păstrarea cărţilor. ◆ Mobilier destinat încăperii în care se păstrează şi se citesc cărţile. **2** (*bibl.*) Colecţie (publică sau particulară) de cărţi, manuscrise, publicaţii periodice

etc., aranjate și clasate într-o anumită ordine. ◆ Instituție de cultură în care se adună, se organizează și se păstrează fonduri de publicații (cărți, reviste etc.) și manuscrise pentru a fi folosite de cititori. <> *Bibliotecă volantă* v. volant. *Bibliotecă ambulantă* = v. ambulant. **3** Nume dat unor colecții de cărți prezentînd, din punct de vedere grafic și tematic, un caracter unitar, și care sînt tipărite de aceeași editură. **4** (*inform.*) Colecție organizată de seturi de instrucțiuni, programe sau fișiere de date. • sil. *-bli-o-*. pl. *-ci*. /<fr. ***bibliothèque***, lat. ***bibliothĕca, -ae***, germ. ***Bibliothek***, ngr. ***βιβλιοθήκη***.

biblioteconómic, -ă *adj.* (*bibl.*) Care aparține bibliotecomiei, care se referă la biblioteconomie. • sil. *-bli-o-*. pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***bibliothéconomique***.

biblioteconomíe *s.f.* (*bibl.*) Ramură a bibliologiei care se ocupă cu studiul formării, organizării și administrării bibliotecilor. • sil. *-bli-o-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***bibliothéconomie***.

bibliotecúță *s.f.* Dim. al lui *bibliotecă*. • sil. *-bli-o-*. pl. *-e*. /***bibliotecă*** + ***-uță***.

bibliotéhnică *s.f.* Tehnica producerii materiale a unei cărți. • sil. *-bli-o-*. /***biblio-*** + ***tehnică***, după fr. *bibliotechnie*.

biblioterapíe *s.f.* (*med.*) Metodă de tratament în psihiatrie prin lecturi selecționate. • sil. *-bli-o-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***bibliothérapie***.

biblíst, -ă *s.m., s.f.* Specialist în studiul *Bibliei*; biblicist. • pl. *-iști, -iste*. /<fr. ***bibliste***.

biblístică *s.f.* Studiul *Bibliei*. • /<germ. ***Biblistik***.

biblóc *s.m.*(*med.*) Perturbare a conducției electrice în cele două ramuri ale fasciculului Hiss (bloc de ramură bilateral). • pl. *-uri*. /fr. ***bibloc***, engl. ***biblok***.

bic *s.m.* (*zool.*; *reg.*) **1** Taur. **2** Mînzat. **3** Bou. • pl. *bici*. /<bg. ***бик***, srb. ***bik***.

bicáblu *adj.invar.* Care funcționează cu două cabluri. *Funicular bicablu*. • /***bi-*** + ***cablu***.

bicamerál, -ă *adj.* (*polit.*; *despre sisteme politice*) În care organul legislativ este alcătuit din două camere (adunări) reprezentative. *Parlamentul bicameral al României este format din Camera Deputaților și Senat*. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***bicaméral***.

bicameralísm *s.n.* (*polit.*) Bicamerism. • /<fr. ***bicaméralisme***.

bicamerísm *s.n.* (*polit.*) Sistem politic cu un organ legislativ alcătuit din două camere (adunări; bicameralism). • /<fr. ***bicamérisme***.

bicapsulár, -ă *adj.* (*biol.*; *despre fructe compuse*) Cu două carpele asemănătoare unor capsule. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***bicapsulaire***.

bicarbonát *s.m.* (*chim.*) Sare acidă a acidului carbonic, rezultată prin înlocuirea unui atom de hidrogen cu un metal. <> *Bicarbonat* (*de sodiu*) = sare albă solubilă în apă, folosită la prepararea prafului de copt și în farmacie. • pl. *-ți*. /<fr. ***bicarbonate***.

bicarpelár, -ă *adj.* (*bot.*; *despre gineceu*) Care este format din două carpele. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***bicarpelaire***.

bicáș *s.n.* (*reg.*) **1** Cremene. **2** Bolovan alb, cristalin; sarea-mîței. **3** Piatră albă folosită la fabricarea sticlei. • /<magh. ***békasó***.

bicatenár, -ă *adj.* (*chim.*; *despre molecule*) Care este alcătuită din două lanțuri polimerice legate între ele. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***bicaténaire***, engl. ***bicatenary***; cf. lat. *bis* „de două ori”, *catenarius* „carbon”.

bicefál, -ă *adj.* **1** (*despre animale*) Care are două capete. **2** (*med.*; *despre feți*) Monstru cu două capete. **3** Fig. (*despre state, conduceri etc.*) Care are doi conducători. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***bicéphale***.

bicefálic, -ă *adj.* Bicefal. • pl. *-ci, -ce*. /***bicefal*** + ***-ic***.

bicefalíe *s.f.* Starea unui animal care este bicefal. • g.-d. *-iei*. /***bicefal*** + ***-ie***.

bicentenár, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* Care durează de două secole, care a împlinit două sute de ani. **2** *s.n.* Împlinire a două secole de la un eveniment (important); a doua suta aniversare a unui eveniment. ◆ Sărbătoare organizată cu acest prilej. • pl. *-i, -e*. /<***bi-*** + ***centenar***, după fr. *bicentenaire*.

bicéntric, -ă *adj.* Care are două centre. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***bicentrique***.

bíceps *s.m.* (*anat.*) Mușchi cu două ligamente la extremitatea superioară. ◆ Restr. Mușchiul brațului, dintre umăr și cot, care face să se îndoaie antebrațul. • pl. *-pși*. /<fr. ***biceps***; cf. lat. *bĭceps, -cipĭtis* „cu două capete”.

bichér *s.m.* (*reg.*) Om care se ține numai de petreceri, de chefuri și de ștrengării. *Toți bicherii te sărută* (POP.). • pl. *-i*. /<magh. ***betyár*** „șmecher”, „ștrengar”.

bicherí *vb. IV. tr.* (*reg.*) **1** A face sau a se ține de chefuri, de petreceri și de ștrengării. **2** A hoți, a tîlhări. **3** A face sau a repara un lucru pe îndelete, migălind. *Moș Nichifor... nu știu ce bichirea și cisluia prin prejurul căruței* (CR.). • prez.ind. *-esc*. /***bicher*** + ***-i***.

bichon [bi'ʃon] *s.m.* Rasă de cîini de talie mică, cu părul lung, cu botul subțire, cu nasul negru și cu craniul plat; cîine care aparține acestei rase. • pl. *-i*. /<fr. ***bichon***.

bici *s.n.* **1** Obiect alcătuit dintr-o curea sau dintr-o împletitură de curele, mai rar de cînepă, legată de un băț, cu care se îndeamnă animalele la mers, se aplică lovituri oamenilor sau animalelor etc. *Plesni de patru părți ale curților cu un bici* (ISP.). <> Expr. *A lua biciul* v. lua. ◆ Lovitură dată cu acest obiect. *Surugiul... dădu fugarilor cîteva bice* (SADOV.). <> Expr. (*reg.*) *A porni* (sau *a purcede*) *în bici* = a porni imediat, în goană. *Leșii au purces în bici spre cetate* (Costin). *A da bici* v. da. *A aduce* (pe cineva) *în pleasna de bici* v. pleasnă. *Cît ai plesni din bici* v. plesni. **2** Fig. Flagel, nenorocire. *Într-o zi a căzut bici de foc pe căminul nostru* (DELAVR.). <> *Biciul lui Dumnezeu* = om foarte rău, crud, răzbunător. <> Expr. *A face din căcat* (sau *rahat*) *bici* (*și să mai și plesnească*), exprimă imposibilitatea de a face un lucru de calitate din nimic. **3** (*muz.*) Instrument muzical de percuție, alcătuit din două lame de lemn, care, lovite, reproduc zgomotul loviturii de bici. **4** (*vit.*) Coardă la vița-de-vie, roditoare de un an, crescută în prelungirea coardei de doi ani. • pl. *-ce*. și (*reg.*) *zbici* s.n. /<sl. veche ***бичь***.

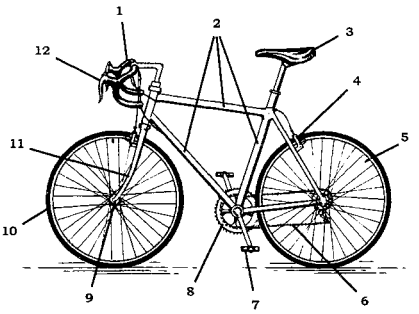

Bicicletă (1)

1. Ghidon.	*7.* Pedală.
2. Cadru.	*8.* Roată dințată.
3. Șa.	*9.* Butucul roții.
4. Frînă.	*10.* Cauciuc.
5. Valvă.	*11.* Furcă.
6. Lanț.	*12.* Maneta de frînă.

biciclétă *s.f.* **1** Vehicul cu două roți așezate una în spatele celeilalte, dintre care cea din urmă este o roată motrice, pusă în mișcare, prin intermediul unui lanț, de două pedale acționate cu picioarele. <> *Bicicletă-tandem* = bicicletă pentru două persoane, fiecare acționînd cîte o pereche de pedale. *Bicicletă ergometrică* v. ergometric. <> Expr. (*fam.*) *A*(*-i*) *lua* (cuiva) *caii* (sau *boii*) *de la bicicletă* = a nu avea ce-i face. **2** Fig. (*iron.*) Ochelari. *Și-a pus bicicleta pe nas*. • pl. *-e*. /<fr. ***bicyclette***.

bicíclic, -ă *adj.* **1** (*chim.*) Care are două cicluri. ◆ (*despre compuși organici*) Care conține două cicluri închise în formulă. **2** (*bot.*) Care este dispus în două verticile sau cercuri. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***bicyclique***.

bicicíist, -ă *s.m., s.f.* **1** Persoană care umblă pe bicicletă. **2** Ciclist. **3** Fig. (*iron.*) Ochelarist. • pl. *-iști, -iste*. /<fr. ***bicycliste***.

bicíclu *s.n.* Velociped cu două roți inegale, dintre care prima este roata motoare. • pl. *-e*. /<fr. ***bicycle***.

bicínie *s.f.* (*muz.*) Compoziție, la început pentru două, apoi pentru mai multe voci, prezentă în muzica polifonică. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<lat. ***bicinium***.

bicísnic, -ă *adj., s.m., s.f.* v. becisnic.

bicișór *s.n.* v. biciușor.

biciuí *vb. IV.* **1** *tr., refl.* A (se) lovi cu biciul sau cu un instrument similar; a flagela. *Să-l biciuiască cu vine crude* (DOS.). ◆ (*tr.*) A lovi cu ceva (subțire ca biciul), producînd usturime. *În fuga nebună ierburile îl biciuiau și i se încolăceau ca șerpii de picioare* (GÎRL.). **2** *tr.* Fig. A critica, a satiriza fără cruțare. *În aceste comedii, Caragiale biciuiește o concepție* (IBR.). • prez.ind. *-iesc, biciui*. și (*reg.*) *zbiciuí vb. IV.* /***bici*** + ***-ui***.

biciuiálă *s.f.* Biciuire. • sil. *-ciu-ia-*. pl. *-ieli*. /***biciui*** + ***-eală***.

biciuíre *s.f.* **1** Lovire cu biciul; biciuială. ◆ Lovire cu un obiect asemănător cu biciul; flagelare. **2** Fig. Critică usturătoare; satirizare. • sil. *-ciu-i-*. pl. *-i*. /v. ***biciui***.

biciuít[1] *s.n.* Faptul de *a biciui*. • sil. *-ciu-it*. /v. ***biciui***.

biciuít[2]**, -ă** *adj.* **1** Care este lovit cu biciul sau cu un obiect asemănător cu biciul. **2** Fig. Criticat aspru; satirizat. • sil. *-ciu-it*. pl. *-ți, -te*. /v. ***biciui***.

biciuitór, -oáre *adj.* **1** Care biciuiește; usturător. *Vînt biciuitor*. **2** Fig. (*despre manifestări, acțiuni etc. ale oamenilor*) Care este deosebit de critic. *O cronică cinematografică biciuitoare*. • sil. *-ciu-i-*. pl. *-ori, -oare*. /***biciui*** + ***-tor***.

biciuléț *s.n.* Biciușor. • pl. *-e*. /***bici*** + ***-uleț***.

biciuluí *vb. IV.* (*înv.*) A prețui(ăl)ui; a evalua, a aprecia. *Am adunat birău și cu jurații satului... ca să biciuluim via și moșia lui* (DOC.). • prez.ind. *-iesc*. /<magh. ***becsül***.

biciúșcă *s.f.* **1** Cravașă. **2** Bici scurt și subțire. *Moș Nichifor avea o biciușcă de cele de cînepă, împletită de mîna lui* (CR.). • pl. *-și*. /***bici*** + ***-ușcă***.

biciușcúță *s.f.* Dim. al lui *biciușcă*. • pl. *-e*. /***biciușcă*** + ***-uță***.

biciușór *s.n.* Dim. al lui *bici*; biciuleț, biciuț. *Ne aduce, dar de școală nouă, un drăguț de biciușor de curele, împletit frumos* (CR.). • pl. *-oare*. și *bicișór* s.n. /***bici*** + ***-ușor***.

biciúț *s.n.* Biciușor. • pl. *-e*. /***bici*** + ***-uț***.

bíckford *s.n.* Cordon de materie fuzantă pentru aprinderea explozivelor, care arde lent, permițînd utilizarea la distanță a acestora. • /<fr. ***bickford***; cf. nm. pr. William *Bickford*, inginer englez.

biclonál, -ă *adj.* (*med.*) Care prezintă dublă reproducere. *În cazul cancerului biclonal, malignitatea poate proveni din două celule fără nici o legătură între ele*. • pl. *-i, -e*. /***bi-*** + ***clonal***.

biclorúră *s.f.* (*chim.*) Compus care conține doi atomi de clor. • pl. *-i*. /<fr. ***bichlorure***.

bicolór, -ă *adj.* Care are două culori. *Steguleț cu prapore de mătase bicolore: albastru și galben* (BĂLC.). ◆ Spec. (*subst.*) Formație de două culori la jocul de remi. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***bicolore***.

biconcáv, -ă *adj.* (*în opoz. cu „biconvex”*) Care are două fețe concave opuse. *Lentilă biconcavă*. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***biconcave***.

biconcavitáte *s.f.* Însușire de a fi biconcav. • /***biconcav*** + ***-itate***.

biconvéx, -ă *adj.* (*în opoz. cu „biconcav”*) Care are două fețe convexe opuse. *Lentilă biconvexă*. • pl. *-ecși, -exe*. /<fr. ***biconvexe***.

biconvexitáte *s.f.* Însușirea de a fi biconvex. • /***biconvex*** + ***-itate***.

bicórd, -ă *adj., s.n.* (*muz.*) **1** *adj.* (*despre instrumente muzicale*) Care are două coarde. **2** *adj.* (*despre acorduri*) Care este cîntat pe două coarde. **3** *s.n.* Acord de două note muzicale. • pl. *-zi, -de*, *n. -uri*. /<it. ***bicordo***.

bicordatúră *s.f.* (*muz.*) Gamă dublă executată pe instrumente cu coarde. • pl. *-i*. /<it. ***bicordatura***.

bicórn, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* Bicornat. **2** *s.n.* Pălărie bărbătească (de uniformă) cu două colțuri, care se mai poartă și azi în Occident de către academicieni, diplomați, militari etc. la solemnități. **3** (*anat.*) *Uter bicorn* = uter cu jumătatea superioară dublă. • pl. *-i, -e*, *n. -uri*. /<fr. ***bicorne***; cf. lat. *bicornis, -e* „cu două coarne”.

bicornát, -ă *adj.* Care are două antene sau coarne; bicorn. • pl. *-ți, -te*. /<engl. ***bicornate***, fr. ***bicornu***.

bicotidián, -ă *adj.* Care are loc de două ori pe zi. • sil. *-di-an*. pl. *-ieni, -iene*. /<fr. ***biquotidien***.

bicromát *s.m.* (*chim.*) Sare obținută prin tratarea cu acid a cromatului unui metal. <> *Bicromat de potasiu* = sare de potasiu a acidului bicromic, cristalizată, portocalie, întrebuințată ca agent oxidant, în metalurgie, în industria sticlei, în tăbăcărie. • pl. *-ți*. /<fr. ***bichromate***.

bicromatíc, -ă *adj.* Care este în două culori. • pl. *-ci, -ce*. /***bi-*** + ***cromatic***.

bicromíc, -ă *adj.* (*chim.*) Care are doi atomi de crom. • pl. *-ci, -ce*. /fr. ***bichromique***.

bicromíe *s.f.* (*tipogr.*) Tipar în două culori. ◆ Decor pictat în două culori. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***bichromie***.

biculturalísm *s.n.* Coexistență a două culturi naționale, implicînd contactul a două limbi în aceeași țară. • /<fr. ***biculturalisme***.

bicuspíd, -ă *adj.* (*despre formații anatomice*) Care are două vîrfuri. *În inimă există o valvulă bicuspidă*.

• pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***bicuspide***; cf. lat. *bis* „de două ori", *cuspis, -ĭdis* „vîrf".

bidactílie *s.f.* (*med.*) Anomalie congenitală în care la o mînă sau la un picior sînt numai două degete. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***bidactyly***.

bidé *s.n.* v. bideu.

bidéu *s.n.* Instalație igienică (pentru femei), prevăzută cu robinet, servind pentru toaleta intimă. • pl. *-uri, -ee.* și *bidé s.n.* /<fr. ***bidet***.

bidibíu *s.m.* v. bidiviu.

bididíu *s.m.* v. bidiviu.

bidigănie *s.f.* (*reg.*) Dihanie. *Ilinca, uitînd păruiala și văzînd groaza ce dase în boieri pentru cele două bidigănii, se simțea mulțumită* (AGÂR.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /cf. *bîzdîganie*.

bidimensionál, -ă *adj.* Care are două dimensiuni. *Este un exemplu perfect de om bidimensional* (CTP) • sil. *-si-o-.* pl. *-i, -e.* /***bi-*** + ***dimensional***.

bidimensionalitáte *s.f.* Însușirea a ceea ce este bidimensional. • sil. *-si-o-.* /<***bidimensional*** + *-itate*.

bidinár *s.m.* **1** Fabricant de bidinele. **2** Vînzător de bidinele. **3** Spoitor de case. • pl. *-i.* /***bidinea*** + *-ar*.

bidinăreásă *s.f.* **1** Fabricantă de bidinele. **2** Vînzătoare de bidinele. **3** Spoitoare de case. • pl. *-ese.* /***bidinar*** + *-easă*.

bidinéa *s.f.* **1** Pensulă mare, de obicei rotundă (cu coadă lungă), pentru văruit, făcută mai ales din păr de porc. *În via părăginită... parc-ar fi scuturat cineva bidinele înmuiate în roșu, galben și albastru pe d-asupra cîmpiei* (DELAVR.). <> Compar. *Barbe cît badanalele de mari* (CR.). **2** (*vulg.*) Organ genital feminin. • pl. *-ele.* și (*reg.*) *badaná s.f.* /<tc. ***badana***.

bidinelúță *s.f.* Dim. al lui *bidinea*. • pl. *-e.* /***bidinele***, pl. lui *bidinea* + *-uță*.

bidirecțiónal, -ă *adj.* Care are loc, care se propagă în două direcții. • pl. *-i, -e.* /<***bi-*** + ***direcțional***.

bidiviu *s.m.* Cal tînăr, iute și frumos. *Călare pe un bidiviu ce arunca pe nările nasului trîmbe de fum* (DELAVR.). <> (*adj.*) *Poștalioane cu opt cai bidivii* (DELAVR.). • pl. *-ii.* și (*reg.*) *bidibíu, bididíu s.m.* /<tc. ***bedevî***.

bidón *s.n.* Vas de tablă, de material plastic etc., destinat păstrării sau transportului lichidelor. ◆ Spec. Vas de tablă (învelit cu postav sau cu piele) în care se păstrează apa sau alte băuturi în excursii, marșuri etc. *Soldații ieșeau din gropi, strîngîndu-se în jurul căruțelor, cu gamelele și bidoanele* (CAM.). • pl. *-oane.* /<fr. ***bidon***.

bidonvíl *s.n.* v. bidonville.

bidonville [bidon'vil] *s.n.* Cartier de locuințe mizere, improvizate din deșeuri industriale, din tabla bidoanelor uzate etc., unde locuiește populația săracă a unui oraș. • scris și *bidonvil.* pl. *-uri.* /<fr. ***bidonville*** <*bidon* „bidon", *ville* „oraș".

bié *s.n.* **1** Linie, direcție oblică. <> Loc.adj., adv. *În* (sau *pe*) *bie* = oblic. **2** Concr. (*în croitorie*) Fîșie de material textil tăiată oblic. • sil. *bi-e.* pl. *-uri.* /<fr. ***biais***.

biedermeier ['bidərmajer] *adj.* (*a. plast.*) *Stil biedermeier* = stil de mobilier din prima jumătate a sec. 19, caracterizat prin forme simple, suprafețe netede, lemn curbat, cu aspect general greoi, exprimînd gustul pentru confort și pentru viața intimă de familie. • /de la nm. pr. ***Biedermeier***, personaj din poemele scriitorului german Eichrodt, întruchipare a filistinului burghez.

biéf *s.n.* (*hidrol.*) Porțiune a unui curs de apă sau a unui canal cuprinsă între două brațe, ecluze sau baraje. • sil. *bi-ef.* pl. *-uri.* /<fr. ***bief***.

biélă *s.f.* (*mec.*) Organ de mașină în formă de bară articulată, care transmite mișcarea unei alte piese sau care transformă mișcarea rectilinie în mișcare de rotație și invers. • sil. *bi-e-.* pl. *-e.* /<fr. ***bielle***.

bielétă *s.f.* Bielă de dimensiuni mici, articulată la capul unei biele principale, în motoarele cu mai mulți cilindri. • sil. *bi-e-.* pl. *-e.* /<fr. ***biellette***.

bielorús, -ă *s.m., s.f., adj.* v. belarus.

bielșúg *s.n.* v. belșug.

bienál, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* **1** Care durează doi ani; bianual. ◆ (*despre plante*) Care dă roade în al doilea an de vegetație. *Varza e o plantă bienală.* **2** Care are loc sau apare o dată la doi ani. *Congres bienal.* **II** *s.f.* Manifestare artistică (expoziție, festival, tîrg) care se organizează la fiecare doi ani. *Bienala de la Veneția.* • sil. *bi-e-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***biennal***, lat. ***biennalis, -e***, it. ***biennale***.

biéniu *s.n.* Interval de doi ani. • sil. *bi-e-.* /<lat. ***bienn̆ium, ii***, it. ***biennio***.

biet, biátă *adj.* **1** (*precedă nume de ființe*) Care este vrednic de milă, de plîns; sărman. *De aici înainte, vai și amar de bietele vrăbii de pe garduri* (ODOB.). ◆ (*despre morți*) Care este regretat. *L-am auzit pe tata șoptind: Așa a prigonit-o și pe biata maică-ta* (SADOV.). **2** Vrednic de dispreț; fără însemnătate, fără valoare. Îl considera doar un biet profesor fără bani. • pl. *-ți, -te.* /cf. sl. veche **бѣдьнъ**, lat. *vĭētus, vētus*.

bifá[1] *vb. I. tr.* **1** A face un mic semn (în formă de „v") anumitor cuvinte, cifre sau rînduri dintr-o listă etc. pentru anulare, punere în evidență; a însemna, a marca. *Bifați răspunsurile corecte.* **2** Fig. A rezolva. *A mai bifat încă o treabă.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***biffer***.

bifá[2] *vb. I. tr.* (*la jocul de cărți*) **1** A numi ponta. **2** A se retrage. • prez.ind. *-ez.* /etimol. nec.

bifactoriál, -ă *adj.* Care depinde de doi factori sau categorii de factori. • sil. *-ri-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***bifactorial***.

bifamiliál, -ă *adj.* Care aparține la două familii. *Locuință bifamilială.* • pl. *-i, -e.* /***bi-*** + ***familial***.

bifáre *s.f.* **1** Marcare printr-un mic semn (în formă de „v") a anumitor cuvinte, cifre sau rînduri dintr-o listă etc. pentru anulare, punere în evidență, marcare etc. **2** Fig. Rezolvare. *Începe cu bifarea treburilor mai grele.* • pl. *-ări.* /v. ***bifa***[1].

bifát[1] *s.n.* Faptul de *a bifa*[1]. • /v. ***bifa***[1].

bifát[2]**, -ă** *adj.* **1** Care este marcat printr-un mic semn (în formă de „v"). **2** Fig. Rezolvat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***bifa***[1].

bifazát, -ă *adj.* (*electron.*) Difazat. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***biphasé***.

bifázic, -ă *adj.* (*electron.*) Difazat. • pl. *-ci, -ce.* /***bifaz[at]*** + *-ic*.

bifér, -ă *adj.* (*bot.; despre plante*) Care înflorește și dă roade de două ori pe an. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***bifère***.

bifíd, -ă *adj.* **1** (*anat.; despre vase de sînge, canale, oase, mușchi etc.*) Care este despărțit în două în lungime; bifidat. *Uter bifid.* **2** (*biol.; despre organe*) Care este despicat (incomplet) în două, care formează două vîrfuri. *Frunză bifidă.* • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***bifide***, lat. ***bifidus, -a, -um***.

bifidát, -ă *adj.* (*anat.*) Bifid. • pl. *-ți, -te.* /***bifid*** + *-at*.

bifilár, -ă *adj.* (*electron.; despre cabluri electrice*) Care este format din doi conductori izolați între ei. ◆ (*mec.; despre suspensii*) Care are două fire paralele. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***bifilaire***, engl. ***biphilar***.

biflór, -ă *adj.* (*bot.; despre plante*) Care are două flori. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***biflore***.

bifocál, -ă *adj.* **1** (*despre lentile*) Care are două distanțe focale diferite. **2** (*despre ochelari*) Care este prevăzut cu lentile bifocale. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***bifocal***.

bifoliát, -ă *adj.* (*bot.; despre plante*) Care are două foliole; difil, bifoliolat. • sil. *-li-at.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***bifolié***.

bifolículă *s.f.* (*bot.*) Fruct uscat, dehiscent, format din două folicule. • /<fr. ***bifollicule***.

bifoliolát, -ă *adj.* (*bot.*) Bifoliat. • sil. *-li-o-.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***bifoliolé***.

bifór, -ă *adj.* **1** (*arhit.; în stilul gotic; despre ferestre, uși etc.*) Care este împărțit în două printr-o colonetă, fiecare despărțitură fiind terminată printr-un arc. **2** (*med.*) *Uter bifor* = malformație a uterului al cărui col prezintă două orificii. • pl. *-i, -e.* /<it. ***bifora***; cf. lat. *bīfŏris, -e* „cu două deschideri".

bifórm, -ă *adj.* Care are două forme. • pl. *-i, -e.* /<germ. ***biform***, lat. ***biformis, -e***.

bíftec *s.n.* Friptură din mușchi de vacă, la grătar sau la tigaie, puțin prăjită. <> *Biftec tartar* v. tartar. • acc. și *bifték.* pl. *-uri.* /<fr. ***bifteck***, engl. ***beefsteak*** <*beef* „bou", *steak* „bucată".

bifuncțiónal, -ă *adj.* Care are două funcții. *Pod bifuncțional.* • sil. *-ți-o-.* pl. *-i, -e.* /*bi-* + ***funcțional***.

bifurcă *vb. I. refl.* (*despre drumuri, artere etc.*) A se împărți în două. • prez.ind. pers. 3 *bifúrcă.* /<fr. ***bifurquer***.

bifurcáre *s.f.* Împărțire în două a unui drum, a unei artere etc.; bifurcație. ◆ Concr. Loc unde se bifurcă ceva. • pl. *-ări.* /v. ***bifurca***.

bifurcát, -ă *adj.* (*despre drumuri, artere etc.*) Care se împarte în două. • pl. *-ți, -te.* /v. ***bifurca***.

bifurcáție *s.f.* Bifurcare. ◆ Loc unde se bifurcă un drum, o arteră etc. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***bifurcation***.

bifuzelát, -ă *adj.* (*av.; despre avioane*) Care are două fuzelaje. • pl. *-ți, -te.* /***bi-*** + ***fuzelat***.

big[1] *s.n.* **1** Linie de îndoire executată prin presare pe suprafața unei foi de carton. **2** Mașină asemănătoare unei prese cu care se fac biguri. • pl. *-uri.* /<germ. ***Biga***.

big[2] *s.n.* (*înv.*) Unitate comercială complexă. • pl. *-uri.* /abr. de la ***b[ăcănie] i[ndustriale] g[ospodina]***, den. com.

bigám, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care are două soții, respectiv, doi soți. ◆ (*jur.*) (Persoană) culpabilă de a fi contractat două căsătorii în paralel. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***bigame***, lat. ***bĭgamus, -i***.

bigamíe *s.f.* (*jur.*) Infracțiune care constă în încheierea de către o persoană căsătorită a unei noi căsătorii, fără să fi fost desfăcută legal căsătoria anterioară. ◆ Situația unei persoane bigame. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<lat. ***bigamia***, fr. ***bigamie***, germ. ***Bigamie***, ngr. ***βιγαμία***.

bigăz *s.n.* Amestec de două gaze folosit drept combustibil. • pl. *-e.* /***bi-*** + ***gaz***.

bígă[1] *s.f.* **1** Macara specială întrebuințată la bordul navelor pentru încărcarea sau descărcarea mărfurilor. **2** (*arg.*) Penis. • pl. *bigi.* /<fr. ***bigue***.

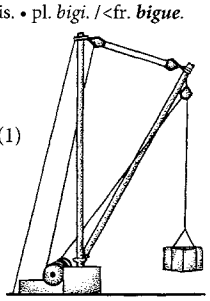

bigă[1] (1)

bígă[2] *s.f.* Car roman, de obicei cu două roți, tras de doi cai, folosit și la curse. • pl. *-ge.* /<lat. ***biga, -ae***.

big band [big'bend] *s.n.* (*muz.*) Ansamblu mare orchestral de jazz, avînd peste 20 de instrumentiști. • /<engl. ***big band***.

big bang [big'beŋ] *s.n.* (*astron.*) Marea explozie (ipotetică) a atomului primitiv de materie, care a inițiat expansiunea universului observabil. • /<engl. ***big bang*** *[theory]*.

bigeminát, -ă *adj.* **1** (*bot.; despre frunze*) Al cărei pețiol comun se divide în două pețioluri secundare. **2** (*anat.; despre puls*) A cărui pulsație normală este urmată de o extrasistolă. **3** (*arhit.; despre golul unei ferestre, al unei uși*) Care este divizat în patru părți. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***bigéminé***.

bigemimísm *s.n.* (*med.*) Aritmie cardiacă, manifestată printr-o grupare repetată de două sistole, compusă dintr-o sistolă normală urmată de o extrasistolă mai slabă. • /<fr. ***bigéminisme***; cf. lat. *bigeminus* „dedublat".

bigenéric, -a *adj.* (*bot.; despre plante*) Provenit din două genuri deosebite; hermafrodit. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***bigénérique***; cf. lat. *bis* „de două ori".

bigi-bígi *s.n. invar.* (*ind. alim.*) Pastă gelatinoasă comestibilă (roșie), dulce, amestecată cu miez de nucă, asemănătoare cu rahatul. *Coșurile pline de bunătăți, acadele și bigi-bigi pentru plozi* (G. M. ZAMF.). • /<tc. ***cici bici***.

bignónia *s.f.* (*bot.*) Arbore decorativ, cu frunzele foarte mari, în formă de inimă, cu florile albe, originar din America și din Asia. • /<fr. ***bignonia***; cf. nm. pr. Jean *Bignon*, bibliotecar al lui Ludovic al XV-lea.

bignoniacée *s.f.* (*bot.; la pl.*) Familie de plante gamopetale, exotice, cuprinzînd plante lemnoase ca bignonia, catalpa etc.; (*și la sg.*) plantă care face parte din această familie. • sil. *-ni-a-.* pl. *-cee.* /<fr. ***bignoniacées***.

bigót, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care se conformează strict tuturor preceptelor rituale ale unei religii; (om) habotnic. *Cui sîntem datori cu acest nou păcat?... Clerului bigot și ignorant* (C. NEGR.). • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***bigot***.

bigoterie *s.f.* Bigotism. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***bigoterie***.

bigotísm *s.n.* Atitudine, comportare de bigot; bigoterie. • /<fr. ***bigotisme***.

bigrílă *s.f.* (*electron.*) Tub electronic cu două grile. • pl. *-e.* /<fr. ***bigrille***.

biguanídă *s.f.* (*med.*) Substanță derivată din guanidină, folosită în tratamentul diabetului, care, administrat pe gură, potențează acțiunea insulinei fără a crește secreția acesteia. • /<fr. ***biguanide***, engl. ***biguanide***.

bigudíu *s.n.* Obiect de toaletă, confecționat din metal, material plastic etc., de obicei cilindric, în jurul căruia se răsucește o șuviță de păr pentru a o ondula. *Și-a pus părul pe bigudiuri.* • pl. *-uri.* /<fr. ***bigoudi***.

biguíná [bi'ginə] *s.f.* **1** Dans popular din Antile, cu tempo lent și cu caracter melancolic. ◆ Melodie după

care se execută acest dans. **2** Dans originar din insula Martinica, în tempo rapid, cu ritm și acompaniament caracteristice. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • /<sp., fr. ***biguine***; cuv. din Antile.

bihari *s.f.* (*lingv.*) Limba indo-europeană din ramura indo-iraniană, grupul indic de est, vorbită în India și Nepal. • /<fr. ***bihari***.

bihebdomadár, -ă *adj., s.n.* (Publicație) care apare de două ori pe săptămînă; bisăptămînal. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***bihebdomadaire***.

bihindisí *vb. IV.* v. bindisi.

bihoreán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a județului Bihor sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii Bihorului. **2** *adj.* Care aparține Bihorului sau bihorenilor, care se referă la Bihor sau la bihoreni; originar din Bihor. • pl. *-eni, -ene.* /nm. pr. (județ în România) ***Bihor*** + *-ean.*

bihoreáncă *s.f.* Femeie născută și crescută în județul Bihor. ◆ Locuitoare din județul Bihor. • pl. *-ence.* /***bihorean*** + *-că.*

bihúncă *s.f.* (*reg.*) Trăsură ușoară pe patru roți, trasă de obicei de un singur cal, cu o banchetă așezată de-a lungul pe care conducătorul stă călare. • pl. *-ci.* /<ucr. ***бізунки***.

biiodúră *s.f.* (*chim.*) Sare care conține două molecule de iod. • /<fr. ***biiodure***.

bijectív, -ă *adj.* (*mat.; despre funcții*) Care este în același timp surjectivă și injectivă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***bijectif***.

bijécție *s.f.* (*mat.*) Funcție bijectivă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***bijection***.

bijói *s.n.* (*reg.*) **1** Șipot; izvor. **2** Fel de fîntînă. • pl. *-oaie.* /form. expr.

bijú *s.n.* (*fam.*) Bijuterie. *Și-a pus bijuurile la gît și a plecat la plimbare.* • pl. *-uri.* /<fr. ***bijoux***.

bijutérie *s.f.* **1** Obiect de podoabă făcut din metal nobil (și pietre prețioase); giuvaier, (*fam.*) biju. ◆ Fig. Lucru elegant și de mare preț. *Casa pe care și-a construit-o este o bijuterie.* ◆ Fig. (fam.) Persoană dragă, considerată valoroasă, plină de calități. *Soția lui este o bijuterie.* **2** Magazin, atelier specializat în confecționarea și vînzarea bijuteriilor, a giuvaiericalelor etc. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***bijouterie***.

bijutiér *s.m.* Persoană care execută sau vinde bijuterii; giuvaiergiu. • sil. *-ti-er.* pl. *-i.* /<fr. ***bijoutier***.

bikíni *s.n.* Costum de baie feminin alcătuit din două piese de dimensiuni foarte reduse. • /<engl., fr. ***bikini***, den. com.

bikinián, -ă *adj.* **1** Care este din atolul Bikini, care aparține atolului Bikini. **2** Fig. Pustiu, gol, de apocalips atomic; șocant, exploziv. • sil. *-ni-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<engl. ***bikinian***; cf. nm. pr. *Bikini*, atol în Oceanul Pacific.

bilabiăi, -ă *adj.* (*fon.; despre sunete*) La articularea cărora participă amîndouă buzele. *„P" și „b" sînt consoane bilabiale.* ◇ (*subst. f.*) *În unele graiuri, bilabialele sînt palatalizate.* • sil. *-bi-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***bilabial***.

bilabiăt, -ă *adj.* (*bot.; despre corola sau caliciul unei flori*, ext., *despre flori*) Care seamănă cu buzele unei guri deschise. *Gura-leului este o floare bilabiată.* • sil. *-bi-at.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***bilabié***.

bilánț *s.n.* **1** (*econ.*) Tablou contabil al activului și pasivului unei întreprinderi sau activități financiare, economice, tehnice etc. într-o perioadă de timp. **2** Fig. Situație finală, rezultat sintetic al unei acțiuni, al unei activități etc. *Bilanțul unui an de guvernare.* ◇ Expr. *A face bilanțul* = a rezuma, caracterizînd și apreciind rezultatele. **3** (*electr.*) *Bilanț energetic* = calcul efectuat pe principiul conservării energiei privind sursele, repartiția și consumul energiei. **4** (*biol., med.*) Analiză cantitativă a diferitelor elemente (minerale, glucide, lipide, proteine, lichide etc.) primite și cedate de organism, de obicei, în cadrul unui proces fiziologic. • pl. *-uri.* /<germ. ***Bilanz***, it. ***bilancio***, fr. *bilan.*

bilanțiér, -ă *adj., s.n.* (*econ.*) **1** *adj.* Care are caracter de bilanț; care se referă la bilanț. **2** *s.n.* Registru de înscriere a bilanțurilor. **3** *adj. Contabil bilanțier* = contabil specializat în bilanțuri. • sil. *-ți-er.* pl. *-i, -e.* /<it. ***bilanciere***.

bilaterál, -ă *adj.* **1** Care are două părți (sau două laturi) opuse, simetrice. **2** Care privește în același timp două laturi sau două aspecte (fundamentale) ale unui întreg. **3** (*econ.*) *Solduri bilaterale* = solduri care arată activul și pasivul. **4** (*bot.; despre organele plantelor*) Care este așezat la dreapta și la stînga unei axe. **5** (*jur.; despre contracte, convenții*) Care angajează reciproc cele două părți contractante; bipartit. ◇ *Tratat bilateral* = tratat semnat între două state. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***bilateral***.

bilateralísm *s.n.* (*în com. internațional*) Acord între două țări în privința bunurilor și serviciilor pe care le schimbă între ele. • pl. *-e.* /***bilateral*** + *-ism.*

bilateralitáte *s.f.* Însușirea de a fi bilateral. • /***bilateral*** + *-itate.*

bílă[1] *s.f.* (*biol.*) Produs de secreție al ficatului, cu viscozitate mare și culoare variind de la galben-auriu la brun-verzui, cu gust amar și care, excretat în intestinul subțire, are rol fiziologic în digestie; fiere. • pl. *-e.* /<fr. ***bile***, lat. ***bilis, -is***.

bílă[2] *s.f.* **1** Obiect sferic de lemn, sticlă, metal etc. cu variate utilizări (cu care se joacă popice, biliard, care se folosește la rulmenți, la votare etc.). ◇ (*jur.*) *Vot cu bile* = formă de vot secret prin care votantul își exprimă opțiunea cu ajutorul a două bile, introducînd bila albă în urna albă și bila neagră în urna neagră pentru vot pozitiv sau invers pentru vot negativ. **2** (*înv.; cu compliniri ca „albă", „roșie", „neagră"*) Notă care se dădea în trecut la unele facultăți. *Bilă albă* = *a*) (*în opoz. cu „bilă neagră"*) bilă de culoare albă, care se pune în urnă la vot (în parlament), însemnînd vot pentru; vot pentru un candidat; *b*) calificativ între „foarte bine" și „bine". Δ Fig. *Are o bilă albă la capitolul „sinceritate".* *Bilă roșie* = calificativ între „bine" și „suficient". *Bilă neagră* = calificativ de „insuficient". Δ Fig. *Merită o bilă neagră pentru incompetență.* **3** (*fam.*) Cap, inteligență. *Bravo, ai fost deștept! Ai o bilă grozavă.* ◇ Expr. *A atinge la bilă* = a lovi în cap. *A fi atins la bilă* = a fi țicnit. • pl. *-e.* /<fr. ***bille***.

bílă[3] *s.f.* (*reg.*) Trunchi (subțire), mai ales de brad, întrebuințat în construcții, la schele. • pl. *-e.* /<bg. ***било***.

bildungsromán *s.n.* (*lit.*) Roman care înfățișează procesul de formare a personalității eroului principal sub acțiunea educației și a experienței directe; roman de formare. *„Anii de ucenicie ai lui Wilhelm Meister" de Goethe este un bildungsroman.* • pl. *-e.* /<germ. ***Bildungsroman*** <*Bildung* „formare", „constituire".

bildungsromanésc, -ă *adj.* (*lit.*) Care ține de bildungsroman. • pl. *-ești.* /***bildungsroman*** + *-esc.*

bilentílă *s.f.* (*fiz.*) Sistem optic format din două semilentile, obținute prin secționarea în diametru a unei lentile convergente. • pl. *-e.* /***bi-*** + ***lentilă***.

bilét *s.n.* **1** Scrisoare foarte scurtă, de cîteva rînduri. *Mi-a lăsat un bilet prin care mă anunța că nu poate să mă mai aștepte.* **2** Bucată de hîrtie cuprinzînd o informație scrisă sau tipărită. *Un bilet cu două numere de telefon.* **3** Mic imprimat care confirmă un drept (de a ocupa un loc la un spectacol, de călătorie cu un vehicul, de a participa la un joc etc.). *Nu e voie să umbli cu trenul fără bilet* (CAR.). ◇ *Bilet de favoare* v. favoare. (*Bilet de*) *ieșire în oraș* v. ieșire. *Bilet de intrare* v. intrare. *Bilet de voie* v. voie. **4** (*fin.*) *Bilet de bancă* = bancnotă. *Bilet de* (sau *la*) *ordin* = titlu de credit prin care semnatarul se angajează față de beneficiar să plătească o anumită sumă de bani, la scadență; cambie. *Bilet ipotecar* = hîrtie de valoare emisă de stat și garantată cu ipoteci asupra unor domenii ale acestuia. *Bilete de tezaur* = bani de hîrtie neconvertibili, puși în circulație de stat, de obicei în cupiuri mai mici decît bancnotele. (*fam.*) *Bilet verde* = dolar. • pl. *-e.* /<fr. ***billet***, it. ***biglietto***, germ. ***Billett***.

bilétă *s.f.* Semifabricat din oțel cu secțiunea pătrată, din care se laminează bare, sîrme etc. sau din care se stanțează diferite piese. • pl. *-e.* /<fr. ***billette***.

bilețél *s.n.* Dim. al lui *bilet*. *Mi-a trimis un bilețel prin care îmi spunea că... îl cheamă la București* (DUMITRIU). • pl. *-e.* /***bilet*** + *-el.*

bilharzíe *s.f.* (*med.*) Schistosomă. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***bilharzie***; cf. nm. pr. Theodor Maximilian *Bilharz*, naturalist german care a descoperit acest parazit.

bilharziózā *s.f.* (*med.*) Schistosomiază. • /<fr. ***bilharziose***.

bili- Elem. de compunere „bilă, fiere". • și *bilio-.* /<fr., germ., engl. ***bili***(*o*)*-*; cf. lat. *bīlis, -is* „fiere".

biliár, -ă *adj.* (*fiziol.*) Care se referă la bilă, care formează bilă. ◇ = *Calcul biliar* = piatră care se formează la vezicula biliară. *Funcție biliară* = ansamblu de procese prin care se produce bila. *Acizi biliari* = acizi organici aflați în bilă care formează, cu o serie de substanțe insolubile în apă, combinații moleculare solubile în apă, resorbite de organism prin mucoasa intestinală. *Radiomanometrie biliară* v. radiomanometrie. *Veziculă biliară* v. veziculă. • sil. *-li-ar.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***biliaire***.

biliárd[1] *s.n.* Joc în care un număr de bile din fildeș sau dintr-un plastic special sînt deplasate pe o masă dreptunghiulară prin lovirea uneia dintre ele cu tacul, pentru a intra în găurile mesei. ◆ Masă dreptunghiulară cu margini înalte și găuri pe laterale, acoperită cu postav verde, pe care se joacă acest joc. ◆ Local în care se joacă acest joc. • sil. *-li-ard.* pl. *-e.* /<fr. ***billard***, it. ***biliardo***, rus. ***бильярд***.

biliárd[2] *s.n.* (*mat.*) Bilion. • sil. *-li-ard.* pl. *-e.* /<fr. ***billard***, ngr. ***μπιλ(λ)ιάρδο***, germ. ***Billard***.

biliargíu *s.m.* (*fam.*) Jucător (pasionat) de biliard. • sil. *-li-ar-.* pl. *-gii.* /***biliard*** + *-giu.*

bilicultúră *s.f.* (*med.*) Însămînțarea bilei recoltate steril, prin tubaj duodenal, în medii de cultură adecvate în vederea depistării unor agenți microbieni. • pl. *-i.* /***bili-*** + ***cultură***; cf. lat. *bilis* „fiere", *cultura* „cutivare".

biligén, -ă *adj.* (*fiziol.*) Care produce bilă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***biligénique***.

biligenéză *s.f.* (*fiziol.*) Proces de producere a bilei. • /<fr. ***biligenèse***.

bilíngv, -ă *adj.* **1** (*despre persoane*) Care vorbește în mod curent și la fel de bine două limbi. *Populație bilingvă.* **2** Care este scris în două limbi. *Inscripție bilingvă.* ◇ *Dicționar bilingv* = dicționar care cuprinde cuvintele unei limbi traduse (și explicate) în altă limbă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***bilingue***, lat. ***bilinguis, -e***.

bilingvísm *s.n.* (*lingv.*) Fenomen de utilizare curentă a două limbi de către aceeași persoană sau de un grup social. • /<fr. ***bilinguisme***.

biliniár, -ă *adj.* (*mat.; despre forma unui polinom liniar și omogen*) Care are două grupe diferite de variabile. • sil. *-ni-ar.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***bilinéaire***.

bilio- v. bili-.

bilión *s.n.* (*mat.*) Număr egal cu un milion de milioane (în Anglia, Germania, România etc.) sau cu o mie de milioane (în SUA, Rusia, Franța); biliard. *În fiecare s-aruncă 94000 și 188000 de bilioane de masă meteorică* (EMIN.). • sil. *-li-on.* pl. *-oane.* /<fr. ***billion***.

biliopatíe *s.f.* (*med.*) Denumire generică pentru afecțiunile bilei. • sil. *-li-o-.* g.-d. *-iei.* /***bilio-*** + ***patie***.

bilioprív, -ă *adj.* (*med.*) Care este provocat de lipsa bilei. • sil. *-li-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***bilioprive***.

biliós, -oásă *adj.* (*med.*) **1** Care suferă de un exces de secreție biliară; care are la bază o secreție biliară excesivă. ◇ *Ten bilios* = ten galben. *Temperament bilios* = temperament irascibil. *Flux bilios* v. flux. **2** Fig. Melancolic. *Un om bilios.* **3** (*înv.; despre boli*) Biliar. • sil. *-li-os.* pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***bilieux***, lat. ***bīliōsus, -a, -um***.

biliragíe *s.f.* (*med.*) Scurgere parțială sau totală a bilei către exterior. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***bilirragie***.

bilirubínă *s.f.* Pigment biliar de culoare roșie, derivat al hemoglobinei, prezent în sînge, în bilă, în calculii biliari. • /<fr. ***bilirubine***; cf. lat. *bilis, -is* „bilă", *ruber, -bra, -brum* „roșu".

bilirubinemíe *s.f.* (*med.*) Prezența în concentrație normală a bilirubinei în sînge. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***bilirubinémie***; cf. lat. *bilis* „fiere", *ruber, -bra, -brum* „roșu", gr. *αἷμα, -ατος* „sînge".

bilirubinuríe *s.f.* (*med.*) Prezența patologică a bilirubinei în urină. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***bilirubinurie***; cf. lat. *bilis* „fiere", *ruber, -bra, -brum* „roșu", gr. *οὖρον* „urină".

biliuríe *s.f.* (*med.*) Prezența de pigmenți sau săruri biliare în urină. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***biliurie***.

biliverdínă *s.f.* Pigment biliar de culoare verde, rezultat în urma oxidării bilirubinei. • /<fr. ***biliverdine***; cf. lat. *bilis, -is* „bilă", *viridis, -e* „verde".

bill *s.n.* (*în Anglia*) **1** Proiect de lege propus parlamentului englez. **2** Lege votată de parlament. • pl. *-uri.* /<engl., fr. ***bill***.

bilobăt, -ă *adj.* (*bot.; despre frunze*) Care este alcătuit din doi lobi. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***bilobé***.

bilobectomíe *s.f.* (*chir.*) Rezecție a doi lobi de la nivelul plămînului drept (superior și mediu sau mediu și inferior). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***bilobectomie***, engl. ***bilobectomy***; cf. lat. *bis* „de două ori", gr. *λοβός* „lob", *ἐκτομή* „excizie".

bilóc *adj.invar.* (*despre avioane*) Care are două locuri; biplas. • /***bi-*** + ***loc***, după fr. *biplace*.

bilocație *s.f.* Posibilitatea cuiva de a se afla în același timp în două locuri diferite, mai ales ca urmare a despărțirii prin moarte a spiritului de corp; decorporație. • g.-d. *-iei.* /***bi-*** + ***locație***.

biloculár, -ă *adj.* (*bot., anat.; despre organe*) Care are două cavități separate de un perete. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***biloculaire.***

biloculăre *s.f.* (*anat.*) Deformare patologică a unui organ anatomic, care constă în împărțirea acestuia în două loji. • pl. *-ări.* /<fr. ***biloculation.***

bilogíe *s.f.* (*lit.*) Dilogie. • pl. *-gii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***bilogie.***

bilolíză *s.f.* (*anat.*) Liză bacteriană în prezența bilei sau a sărurilor biliare. • pl. *-e.* /***bilă***[1] **+ *liză***[1].

bilón *s.m., s.n.* **I** *s.m.* **1** Aliaj monetar în compoziția căruia intră în cea mai mare parte sau exclusiv metale comune. **2** (*fin.*) Monedă divizionară, cu valoare intrinsecă, inferioară valorii sale nominale. <> *Monedă de bilon* v. monedă. **II** *s.n.* (*agric.*) Ridicătură de pământ de-a lungul unui rînd de plante cultivate. • pl. *-m. -i, n. -oane.* /<fr. ***billon.***

bilonáre *s.f.* (*agric.*) Executare a biloanelor. • pl. *-ări.* /după fr. *billonnage.*

bilșúg *s.n.* v. belșug.

bilunár, -ă *adj.* Care se face, se produce sau apare de două ori pe lună; bimensual. *Revistă bilunară.* • pl. *-i, -e.* /***bi-*** **+ *lunar***, după fr. *bimensuel.*

bilúță *s.f.* **1** Dim. al lui *bilă.* **2** (*arg.; la pl.*) Testicule. • pl. *-e.* /***bilă*** **+ *-uță.***

bimán, -ă *adj.* (*ca atribut al omului*) Care are două mîini. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***bimane.***

bimanitáte *s.f.* Caracter biman. • /***biman*** **+ *-itate.***

bímbașă *s.m.* **1** (*înv.; în armata turcă din sec. 19*) Comandant peste 1000 de soldați. *Am să-mi durez o pereche de poturi arnăuțești, să par că-s bimpașa Sava* (ALECS.). **2** (*fam.*) Expr. *A trăi ca* (*un*) *bimbașă* = a trăi în belșug. *La mine trăiți ca bimpașa, se lăuda jupîn Moțatu* (STANCU). • pl. *-i.* și *bímpașă s.m.* /<tc. ***binbași.***

bimediánă *s.f.* (*mat.*) Segment de dreaptă care unește, într-un patrulater, mijloacele a două laturi opuse, ori, într-un tetraedru, mijloacele a două muchii opuse. • sil. *-di-a-.* pl. *-e.* /***bi-*** **+ *mediană.***

bimémbru, -ă *adj.* Care are două membre, care are doi membri; care este alcătuit din două părți; care se bazează pe două elemente (principale). <> (*gram.*) *Propoziție bimembră* = propoziție în care sînt exprimate și subiectul și predicatul. • pl. *-i, -e.* /<it. ***bimembre.***

bimensuál, -ă *adj.* (*despre publicații*) Care apare de două ori pe lună; bilunar. *Revistă bimensuală.* • sil. *-su-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***bimensuel.***

bimestriál, -ă *adj.* Care are loc, care se produce sau care apare din două în două luni. *Revistă bimestrială.* • sil. *-tri-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***bimestriel,*** it. ***bimestrale.***

biméstru *s.n.* Interval, perioadă de două luni. • pl. *-e.* /<fr. ***bimestre.***

bimetál *s.n.* **1** Semifabricat (tablă, bandă, sîrmă etc.) compus din două straturi de metale diferite, reunite prin presare, laminare, tragere, lipire, sudare etc., pentru a se obține combinații cu proprietăți deosebite. **2** Organ, dispozitiv sensibil alcătuit din două rigle de metale diferite sudate, care, prin deformări în urma dilatației termice, poate servi pentru controlul temperaturilor. • pl. *-e.* /<fr. ***bimétal,*** germ. ***Bimetall.***

bimetálic, -ă *adj.* **1** Care este format din două metale diferite. **2** (*despre sisteme monetare*) Care este bazat pe bimetalism; bimetalist. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***bimetallique.***

bimetalísm *s.n.* (*fin.*) **1** Sistem monetar bazat pe valoarea a două metale-etalon, aur și argint. **2** Teorie care preconizează o asemenea bază a sistemului bănesc. • /<fr. ***bimétallisme.***

bimetalíst, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* (*despre sisteme monetare*) Bimetalic. **2** *adj., s.m., s.f.* (Adept) al teoriei bimetalismului. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***bimétalliste.***

bimilenár, -ă *adj.* Care are o vechime sau o durată de (aproximativ) două mii de ani. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***bimillénaire.***

bimiiéniu *s.n.* Perioadă de două mii de ani. • sil. *-niu.* pl. *-ii.* /***bi-*** **+ *mileniu.***

bimodál, -ă *adj.* Care prezintă două moduri distincte. ◆ Care se referă la distribuția frecvenței unor rezultate în cercetări psihologice cînd ele prezintă două moduri. • pl. *-i, -e.* /***bi-*** **+ *modal.***

bimoleculár, -ă *adj.* (*fiz.; chim.; despre reacții*) În care intervin două molecule. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***bimoléculaire.***

bimotór, -oăre *adj.* (*despre vehicule*) Care are două motoare. ◆ (*subst. n.*) Avion cu două motoare. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***bimoteur.***

bímpașă *s.m.* v. bimbașă.

bimzuíre *s.f* Operație de polizare prin care se obțin piei cu suprafață catifelată și cu grosime uniformă. • pl. *-i.* /<germ. ***Bimsen.***

biná *s.f.* **1** (*înv.*) Clădire în construcție sau în reparație. *I-am dat drumul pe schelă, ca să iasă pe la spatele binalei, pe portița dinspre maidan* (CAR.). ◆ (*înv.*) Clădire, construcție de mari dimensiuni. **2** (*la pl.*) Obiecte de tîmplărie destinate unei construcții (uși, ferestre etc.). *Ateliere de binale.* • pl. *-ale.* /<tc. ***bina.***

binagíu *s.m.* (*înv.*) **1** Constructor. *Asta meșterul Dincă binagiul mi-a făcut-o; a tencuit zidul de la poartă* (CAR.). **2** Antreprenor de construcții. • pl. *-gii.* /***bina*** **+ *-giu.***

binár, -ă *adj.* **1** Format din două unități; divizibil cu doi. **2** (*chim.; despre compuși, sisteme fizico-chimice etc.*) Constituit din două elemente, din două substanțe etc. ◆ (*despre aliaje*) Care este compus din două elemente. **3** (*muz.; despre succesiuni ritmice, despre măsuri sau despre forme muzicale*) Compus din două elemente ritmice. <> *Subdiviziune binară* = subdiviziune a unui timp în două, patru sau opt părți egale. **4** (*bot.; despre plante*) Cu organele dispuse cîte două. <> *Nomenclatură binară* v. nomenclatură. **5** (*mat.*) A cărui bază este numărul doi (folosește numai cifrele 0 și 1). *Sistemul de numerație binar.* <> (*log., mat.*) *Relație binară* = relație care are loc între doi termeni. *Reprezentare binară* v. reprezentare. **6** (*astron.*) *Stea binară* = stea dublă. **7** (*lingv.; în teoria lui Roman Jakobson*) *Opoziție binară* = relația dintre două trăsături fonologice distincte care se exclud reciproc. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***binaire,*** engl. ***binary,*** lat. ***bīnārius, -a, -um.***

binarísm *s.n.* (*lingv.*) Teorie fonologică bazată pe ipoteza opozițiilor binare. • /<fr. ***binarisme.***

binaríst, -ă *adj.* (*lingv.*) Care se referă la binarism. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***binariste.***

binaritáte *s.f.* (*mat.*) Însușirea de a se divide în două elemente. • /***binar*** **+ *-itate.***

binaurál, -ă *adj.* (*anat.*) Binauricular. • sil. *-a-u-.* pl. *-i, -e.* /<engl. ***binaural.***

binauriculár, -ă *adj.* (*anat.*) Care se referă la ambele urechi, care implică prezența ambelor urechi; binaural. • sil. *-na-u-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***binauriculaire.***

bínder *s.n.* Strat de beton asfaltic folosit ca strat de legătură între fundația unui drum și stratul de uzură, ca fundație la trotuarele de asfalt etc. • /<germ. ***Binder.***

bindisí *vb. IV. intr.* (*reg.; construit cu prep. „de”*) A-i păsa, a se sinchisi de ceva. *Mama… ne înpăpăia, dar noi parcă ne bindiseam de asta?* (CR.). • prez.ind. *-esc.* și (*înv.*) *bihindisí vb. IV.* /<ngr. ***μπεγέντισα,*** aor. lui *μπεγεντίζω.*

bíne *adv., s.n.* (*în opoz. cu „rău”*) **I 1** *adv.* În mod prielnic, în mod favorabil, avantajos, util; după cum își dorește cineva, spre mulțumirea cuiva; în concordanță cu regulile eticii sociale, în mod cuviincios, cum se cere. *Cîtu-i lumea pe sub soare, Nu-i bine ca-n șezătoare* (POP.). <> Expr. *A trăi bine* = a duce o viață plăcută, ușoară, lipsită de griji. *Pînă codrul frunza-și ține, Toți voinicii trăiesc bine* (POP.). *A*(*-i*) *merge* (*treburile*) *bine* = a prospera, a avea succes, noroc. *Nu i-a mers bine în acea zi* (CR.). *A sta bine* = a fi bogat, avut. *A*(*-i*) *fi cuiva bine* sau *a fi bine de cineva* = a avea parte de liniște, de mulțumire, de bunăstare etc. *A*(*-i*) *prinde* (cuiva) *bine* (un lucru, o învățătură, o întîmplare) = a-i fi de folos, a-i fi prielnic. *A-i veni* (cuiva) *bine* (*să…, ca să…, de…, de a…, a…*) = a-i fi bine (să…); a-i fi pe plac, comod, convenabil (să…); a-i fi (cuiva) la îndemînă (să…), a găsi momentul prielnic (să…); a fi avantajat de o situație prielnică. *A fi* (sau *a trăi*) *bine cu cineva* = a fi în relații de bună înțelegere, apropiate cu cineva; a se înțelege, a o duce bine cu cineva. *A primi bine pe cineva* = a primi prietenește, cu dragoste. (*fam., iron.*) *Bine ți-a făcut!* = așa trebuia, așa se cuvenea să-ți facă (pentru purtarea ta urîtă, condamnabilă)! *A ajunge bine* v. ajunge. *Cu atît mai bine* v. atît. *A se avea bine cu cineva* v. avea. *A-i cădea bine* v. cădea. *A fi bine de cineva* sau *a-i fi cuiva bine* v. fi. *A o începe bine* v. începe. *Bine născut* v. născut. *A-i părea* (cuiva) *bine* v. părea. *A-i pica* (cuiva) *bine* (ceva) v. pica. *A fi bine situat* v. situat. (*A fi*) *bine văzut* v. vedea. *A-i veni* (cuiva) *bine cu…* (sau *că…*) v. veni. <> (*în formule de salut, de întîmpinare, de urare*) *Bine ai* (sau *ați*) *venit* (*sănătos, sănătoși*)! *Fii* (sau *fiți*) *bine venit* (*veniți*)! *Bine te-am* (sau *v-am*) *găsit* (*sănătos, sănătoși*)! Δ Expr. *Mai rămîneți cu bine* v. mai. *Îmi pare bine* (*de cunoștință*) v. părea. *Rămîi cu bine!* v. rămîne. *Umblă cu bine!* v. umbla. (*A fi*) *bine venit* v. venit. **2** Mult și prielnic. *A mîncat bine.* <> *Bine hrănit* v. hrănit. <> Expr. *Hăt și bine* v. hăt. *Mult și bine* v. mult. **3** Expr. *A se face bine* = a se însănătoși. *A se simți bine* = a fi sănătos. *A*(*-i*) *face* (cuiva) *bine* (mîncarea, băutura, plimbarea etc.). (*Ce*), *nu ți-e bine?* = *a*) (ce), nu ești sănătos? ai o slăbiciune fizică?; *b*) (ce), ești nebun? nu ești în toate mințile? **4** În concordanță cu regulile sau canoanele esteticii; agreabil, frumos, minunat. *Cîntă și dansează bine.* <> Expr. *A o aduce* (*bine*) *din condei* v. aduce. *A* (*se*) *îmbrăca bine* v. îmbrăca. *A*(*-i*) *sta* (cuiva) *bine* v. sta. *A* (*nu*)*-i suna bine la* (sau *în*) *urechi* (sau *ureche*) v. suna. ◆ (*fam.; adj.; despre oameni*) Armonios dezvoltat, plăcut la vedere. *Un bărbat bine.* <> Expr. *A arăta bine* v. arăta. *A-și purta* (sau *duce*) *bine anii* v. an. *A se ține bine* v. ține. **5** În concordanță cu adevărul, cu corectitudinea; clar, precis, exact. <> Expr. *A vedea bine* = a-și da seama. *Văd eu bine că nu vrei să mă ajuți. Să știu bine că mor, și nu mă las pînă nu-mi aflu dreptatea! Ba bine că nu!* v. ba. *A fi bine inspirat* v. inspirat. *Bine intenționat* v. intenționat. *A judeca bine despre sine* v. judeca. *Nu-l vede bine de drag* v. vedea. **6** (*avînd val. unei afirm.*) Da, desigur. *Bine, am să procedez cum vrei tu!* ◆ De acord cu ceva. *Bine, Maria, poți să pleci.* <> Expr. *Ei bine…* = după cum spuneam… *Ba că bine zici!* v. ba. (*Că*) *bine zici* v. zice. ◆ Cu grijă, cu atenție. *Uită-te bine și învață.* **7** Deplin, în întregime, complet. *E cherchelit bine. Cămașă bine călcată.* ◆ (*la compar.*) Mult. *A fost plecat doi ani și mai bine.* **II** *s.n. sg.* **1** Ceea ce este util, favorabil, prielnic; ceea ce aduce mulțumire sau folos cuiva; ceea ce este conform unui ideal, moralei; ceea ce este recomandabil din punct de vedere etic. <> *Om de bine* = om care acționează în folosul, în sprijinul celor din jurul său, care ajută pe cei din jurul său. *Facere de bine* v. facere. <> Loc.adv. *De bine de rău* v. rău. <> Expr. *A face* (cuiva) (*un mare*) *bine* = a ajuta (pe cineva) la nevoie. *A face cuiva bine cu ceva* = a împrumuta pe cineva cu ceva. *A vorbi* (pe cineva) *de bine* = a lăuda (pe cineva). *Să-ți* (sau *să vă*) *fie de bine!* = *a*) să-ți (sau să vă) fie de (sau cu) folos!; *b*) (*iron.*) se spune cuiva care a procedat (greșit) împotriva sfaturilor primite. *A i se urî cu binele* sau *a da binelui cu piciorul* = a disprețui o situație bună. *A nu face a bine* = a nu fi semn bun. *Parcă nu faceți a bine!* (CR.). *A lua* (pe cineva) *cu binele* v. lua. *A se lua pe lîngă cineva cu binele* v. lua. *A nu fi a bine* v. fi. *A-i gîndi cuiva bine* v. gîndi. *A grăi* (*de*) *bine* (*de cineva*) v. grăi. *A-i ieși cuiva de bine* v. ieși. *A învăța de bine pe cineva* v. învăța. *A lua* (ceva) *în nume de bine* v. lua. *A meni a bine* v. meni. *A nu*(*-i*) *mirosi* (*a*) *bine* v. mirosi. *A lua în nume de bine* (pe cineva) v. nume. *A vrea* (cuiva) *binele* (sau *bine*) v. vrea. *A zburda de bine* v. zburda. ◆ Faptă bună. *Binele ades vine pe urmele mîhnirii* (ALEX.). <> Loc.adv. *De-a binele*(*a*) = așa cum trebuie; bine de tot. *Afară se întunecase de-a binelea* (SADOV.). *Cu binele* = cu blîndețe. <> Expr. *A întoarce binele făcut* v. întoarce. **2** (*filos.; art.; calc după gr. „ἀγαθός”, germ. „das Gut”*) Obiectul moralei ca știință. • /lat. ***bĕne.***

binecrescút, -ă *adj.* Care a primit o educație aleasă ◆ Care se comportă cuviincios; manierat. • pl. *-ți, -te.* /***bine*** **+ *crescut,*** după fr. *bien-élevé.*

binecugetá *vb. I. intr.* A se gîndi îndelung; a reflecta. *Regele, binecugetînd, nu s-a adresat la dînsul* (EMIN.). • prez.ind. *binecúget.* /***bine*** **+ *cugeta.***

binecunoscút, -ă *adj.* Care este foarte cunoscut. • pl. *-ți, -te.* /***bine*** **+ *cunoscut.***

binecuvíntă *vb. I.* v. binecuvînta.

binecuvîntá *vb. I. tr.* **1** (*despre Dumnezeu*) A revărsa grația divină; a blagoslovi. ◆ (*despre preoți*) A invoca harul divinității asupra unui lucru sau asupra oamenilor; a blagoslovi. <> Ext. *Binecuvintează-mă, tată, și rămîi sănătos!* (CR.). ◆ Analog. A dori prosperitate și fericire cuiva (invocînd adesea numele lui Dumnezeu). **2** A lăuda, a slăvi pe Dumnezeu. ◆ Analog. A lăuda, a preamări pe cineva în semn de recunoștință. <> Ext. *Binecuvînta ziua în care a cunoscut-o.* • prez.ind. *-ez,* (*înv.*) *binecuvînt.* și (*înv.*) *binecuvintá vb. I.* /***bine*** **+ *cuvînta,*** după slav. **благословити,** lat. *benedicere.*

binecuvîntáre *s.f.* **1** (*relig.*) Acțiune sacră pe care o îndeplinește un rabin, preot sau imam pentru a atrage grația divină asupra cuiva sau a ceva. <> *Binecuvîntare apostolică* v. apostolic . ◆ Revărsare a grației divine; blagoslovire. <> Fig. *Ploaia asta a fost o binecuvîntare.* ◆ Concr. Cuvintele cu care se binecuvîntează. ◆ (*la pl.*)

Grupare de imne care proslăvesc Învierea Domnului sau invocă mila divină la moartea unui creştin. **2** Urare de prosperitate şi fericire, cu invocarea numelui lui Dumnezeu. **3** Slăvire în semn de recunoştinţă; preamărire. **4** Expr. *Cu* (sau *sub*) *binecuvîntarea cuiva* = cu consimţământul, învoirea cuiva. *Lui Lăpuşneanu Vodă i-a dat pocal de otravă chiar doamna sa, sub binecuvîntarea părintelui mitropolit Teofan* (SADOV.). *A(-şi) da binecuvîntarea* = a fi de acord (cu ceva); a aproba. • pl. *-ări*. /v. ***binecuvînta***.

binecuvîntát, -ă *adj.* **1** Care a primit binecuvîntare (religioasă). *Untdelemn binecuvîntat.* <> Fig. *Aici pămîntul nostru e binecuvîntat, El varsă rîuri de aur* (BOL.). ◆ Fig. Care este înzestrat, talentat, dotat. *A afirmat că tînărul este un pianist binecuvîntat.* **2** (*despre lucruri*) Care are o acţiune binefăcătoare. *Ploi binecuvîntate căzuseră la vreme* (GAL.). ◆ Care este fericit, norocos. *Zi binecuvîntată.* **3** (*despre cauze, motive etc.*) Bine întemeiat, îndreptăţit, justificat. • pl. *-ţi, -te*. /v. ***binecuvînta***.

binecuvîntătór, -oáre *adj.* Care binecuvîntează. • pl. *-ori, -oare*. /***binecuvînta*** + *-(ă)tor*.

binedispúne *vb. III. tr., refl.* A face să se simtă sau a se simţi bine. *Vestea l-a binedispus.* • prez.ind. *binedispún*. /***bine*** + ***dispune***.

binefáce *vb. I. intr.* (*înv.*) A face bine. • prez.ind. *binefác*. /***bine*** + ***face***.

binefácere *s.f.* **1** Faptă bună, ajutor dat cuiva. *Nu ştia unde l-ar găsi, ca să-i mulţumească pentru atîtea binefaceri ce primise de la dînsul* (CR.). <> *Societate de binefacere* = asociaţie care are ca scop ajutorarea celor aflaţi în nevoie. **2** Deprindere de a face bine. *Binefacerea trebuie să fie virtutea bogătului.* **3** Fig. Folos, avantaj. *Binefacerile păcii.* • pl. *-i*. /***bine*** + ***facere***, după lat. *bĕnĕfacĕre*.

binefăcătór, -oăre *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care face bine, care foloseşte. *O lumină caldă, binefăcătoare se lasă din cer, pămîntul aburește* (VLAH.). **2** *s.m., s.f.* Persoană care face bine altora. *Ce vom face acum şi noi pentru binefăcătorul nostru?* (ISP.). • pl. *-ori, -oare*. /***bine*** + ***făcător***, după fr. *bienfaiteur, bienfaisant*.

binefăcút, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care este viguros, robust, voinic, trupeş. *Frumos şi binefăcut, el n-a avut multă greutate a cîştiga inima ei* (C. NEGR.). • pl. *-ţi, -te*. /***bine*** + ***făcut***.

bineînţelés *adv.* Desigur, firește. • /***bine*** + ***înţeles***, după fr. *bien entendu*.

binemerítă *vb. I. intr.* (*cu determ. introduse prin prep. „de la”*) A cîştiga dreptul la recunoştinţa cuiva. *A binemeritat de la patrie* (ALECS.). • prez.ind. *binemérit*. /***bine*** + ***merita***.

binemeritát, -ă *adj.* Care este obţinut pe drept; meritat cu prisosinţă. *Iată dar sfîrşitul binemeritat a celui care a trădat Basarabia pentru ca s-ajungă domn* (EMIN.). • pl. *-ţi, -te*. /v. ***binemerita***.

binemirositór, -oáre *adj.* Care miroase frumos; parfumat, aromat. • pl. *-ori, -oare*. /***bine*** + ***mirositor***.

binéţe *s.f. pl.* Expr. (*pop.*) *A(-şi) da* (sau *a-şi face*) *binețe* = a (se) saluta. *Şi-au dat binețe şi-au tăcut* (COŞB.). *După ce-şi făcură binețele cuvenite... înaintară spre scările casei* (CR.). <> Poet. *Lanurile-mi dau binețe* (LESN.). • /de la ***bine aţi*** *[venit]*.

binevenít, -ă *adj.* Care se produce la momentul oportun; a cărui venire produce bucurie. • pl. *-ţi, -te*. /***bine*** + ***venit***, după fr. *bienvenu*.

binevestí *vb. IV. intr.* (*înv.*) A propăvădui binele. • prez.ind. *-esc*. /***bine*** + ***vesti***.

binevoí *vb. IV. tr.* **1** A avea o dispoziţie, o atitudine favorabilă faţă de o cerere, de o plîngere etc.; a avea bunătatea, bunăvoinţa să... *Eu stau aicea la masa la care aţi binevoit a mă pofti* (SADOV.). ◆ (*fam., iron.*) A catadicsi. *A binevoit să-mi răspundă, după ce l-am întrebat de trei ori!* **2** A crede, a găsi de cuviinţă. *Va hotărî cum va binevoi; eu nu mă amestec!* (SADOV.). • prez.ind. *-iesc*. /***bine*** + ***voi***.

binevoíre *s.f.* (*înv.*) Atitudine favorabilă faţă de cineva sau de ceva. • pl. *-i*. /v. ***binevoi***.

binevoít, -ă *adj.* (*înv.*) **1** Care este dorit. **2** Care este binecuvîntat. • pl. *-ţi, -te*. /v. ***binevoi***.

binevoitór, -oáre *adj.* (*despre oameni sau manifestări ale acestora*) Care arată sau are bunăvoinţă. *Tata a tăcut, cu acelaşi zîmbet binevoitor pe faţă* (SADOV.). <> (*subst.*) *Compuse o anonimă către Neagu din partea unei binevoitoare* (BART). ◆ Ext. Care este amabil, prietenos. • sil. *-vo-i-*. pl. *-ori, -oare*. /***binevoi*** + *-tor*.

bíngo *s.n.* Joc de noroc asemănător loteriei. <> Expr. *A face* (sau *a avea*) *bingo* = a fi primul care completează integral cartonaşul cu numere, cîştigînd astfel premiul. *Bingo!* = am reuşit! • /<fr., engl. ***bingo***.

biniou [bini'u] *s.n.* (*muz.*) Termen generic pentru instrumentele muzicale de suflat. • /<fr. ***biniou***.

biníş *s.n.* (*înv.*) **1** Cavalcadă. **2** Haină boierească lungă de ceremonie, cu mînecile largi şi despicate, strînsă pe bust şi largă la poale, căptuşită cu blană şi devenită cu timpul îmbrăcăminte a vechilor lăutari. *Anteriu de atlas vişiniu, încins cu şal de Ţarigrad, cu biniş de postav albastru-închis* (FIL.). **3** Expr. (*pop.*) *Cinci inşi p-un biniş*, se spune cînd mai mulţi inşi împart un lucru puţin valoros. • pl. *-uri*. şi (*înv., reg.*) *beníş* s.n. /<tc. ***biniş***.

binişél *s.n.* (*înv.*) Dim. al lui *biniş*. • pl. *-e*. şi *benişél* s.n. /v. ***biniş***.

binişlíu *s.m.* (*înv.*) Persoană care purta biniş. ◆ Ext. Curtean. • pl. *-ii*. /<tc. ***binişlı***.

binişór *adv.* Dim. al lui *bine*. ◆ Cu băgare de seamă; fără grabă, cu calm. *Pune binişor vaza pe ciment.* <> Expr. *Şezi binişor!* = fii cuminte! astîmpără-te! *Stai cu binişorul* v. sta. *Stai binişor!* v. sta. ◆ Cu blîndeţe, prietenos. *Văzînd-o supărată, o alintă binişor pe obraz.* <> Expr. (*subst.*) (*A lua pe cineva* sau *a o lua*) *cu binişorul* = (a proceda) cu blîndeţe, cu răbdare, cu tact. • /***bine*** + *-işor*.

binóclu *s.n.* **1** Instrument optic format din două lunete identice paralele, folosit pentru a privi obiectele aflate la distanţă. *Ofiţerii urmăreau cu binoclurile căderea ghiulelelor* (SADOV.). **2** (*med.*) Pansament care acoperă amîndoi ochii. • pl. *-uri*. şi (*fam.*) *benóclu* s.n. /<fr. ***binocle***, lat. ***binoculus***; cf. lat. *bini, -ae, -a* „cîte doi”, *ocŭlus, -i* „ochi”.

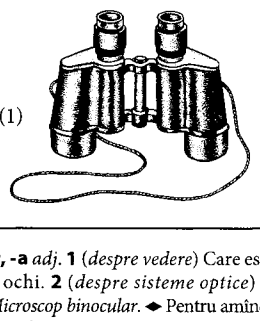

binoclu (1)

binoculăr, -a *adj.* **1** (*despre vedere*) Care este realizat cu ambii ochi. **2** (*despre sisteme optice*) Cu două oculare. *Microscop binocular.* ◆ Pentru amîndoi ochii. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***binoculaire***.

binóm, -ă *adj., s.n.* (*mat.*) **I** *adj.* (*despre ecuaţii*) Care este format din doi termeni. **II** *s.n.* **1** Expresie algebrică formată din suma sau diferenţa a două monoame. <> *Binomul lui Newton* = formulă prin care Newton a stabilit dezvoltarea puterilor întregi ale unui binom. **2** Ext. Ansamblu de două elemente considerate global. • pl. *-oame*. /<fr. ***binôme***, lat. ***binomium, -ii***; cf. gr. *vómoç* „parte”.

binomiál, -ă *adj.* Care se referă la binom; binomic. • sil. *-mi-al*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***binomiale***.

binómic, -ă *adj.* Binomial. • pl. *-ci, -ce*. /<germ. ***binomisch***.

binominalísm *s.n.* Sistemul nomenclaturii binare. • /<fr. ***binominalisme***.

binormálă *s.f.* (*mat.*) Dreaptă care trece printr-un punct al unei curbe şi este perpendiculară pe planul oscilator al acesteia în punctul dat. • pl. *-e*. /<fr. ***binormale***.

bíntă *s.f.* (*mar.*) Piesă de metal de care se leagă navele, fixată la bord sau la chei; baba. • pl. *-e*. /<it. ***binda***, engl. ***bitt***, fr. ***bitte***.

binucleát, -ă *adj.* (*biol.; despre celule*) Care are două nuclee. • sil. *-cle-at*. pl. *-ţi, -te*. /<engl. ***binucleate***.

bio- Elem. de compunere „(referitor la) viaţă”. • /<fr. ***bio-***; cf. gr. *βίος*, „viaţă”.

bioactív, -ă *adj.* (*despre substanţe*) Care prezintă un efect sau care declanşează un răspuns la nivelul ţesuturilor vii. • sil. *bi-o-*. pl. *-i, -e*. /***bio-*** + ***activ***.

bioacumulăre *s.f.* (*pedol.*) Proces de acumulare în sol a substanţelor organice în urma descompunerii resturilor vegetale şi animale, care contribuie la fertilizarea pămîntului. • sil. *bi-o-*. /***bio-*** + ***acumulare***, după fr. *bioaccumulation*.

bioacústic, -ă *s.f., adj.* **1** *s.f.* Ramură a biofizicii care se ocupă cu producerea, structura şi funcţia semnalelor acustice la organismele vii. **2** *adj.* Care ţine de bioacustică, care se referă la bioacustică. • sil. *bi-o-*. pl. *-ci, -ce*. /<germ. ***Bioakustik***, engl. ***bioacustics***.

bioacusticiăn, -ă *s.m., s.f.* Specialist în bioacustică. • sil. *bi-o-*. pl. *-ieni, -iene*. /***bioacustică*** + ***-ian***.

bioamplificatór *s.n.* (*med.*) Aparat electronic folosit la amplificarea biopotenţialelor musculare. • sil. *bi-o-*. pl. *-oare*. /<fr. ***bioamplificateur***.

bioanalíză *s.f.* Inventariere a manifestărilor somatice care apar în bolile psihice. • sil. *bi-o-*. pl. *-e*. /***bio-*** + ***analiză***.

bioartificiál, -ă *adj.* (*med.; despre organe proteice*) Care are o structură hibridă: o parte biologică, alcătuită din ţesut viu şi o parte artificială. • sil. *bi-o-*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***bioartificiel***; cf. gr. *βίος* „viaţă”, lat. *ars, artis* „artă”, *facere* „a face”.

bioastronaútic, -ă *s.f., adj.* **1** *s.f.* Ştiinţă care se ocupă cu studiul reacţiilor diferitelor organisme, în special ale omului, în timpul zborurilor cosmice; biocosmonautică. **2** *adj.* Care ţine de bioastronautică, care se referă la bioastronautică. • sil. *bi-o-*. pl. *-ci, -ce*. /<germ. ***Bioastronautik***, fr. ***bioastronautique***; cf. gr. *βίος* „viaţă”, *ἄστρον* „astru”, *ναυτική* „navigaţie”.

biobibliográfic, -ă *adj.* Care aparţine biobibliografiei, care se referă la biobibliografie. • sil. *bi-o-*; *-bli-o-*. pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***biobibliographique***.

biobibliografíe *s.f.* Scriere care cuprinde date privind biografia unui autor şi lista analitică a lucrărilor lui. • sil. *bi-o-*; *-bli-o-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***biobibliographie***.

bioblást *s.n.* (*biol.*) **1** Substanţă ipotetică vie, componentă fundamentală a citoplasmei. **2** Celulă capabilă să trăiască independent. • sil. *bi-o-*. /<fr. ***bioblaste***.

biocalorimetríe *s.f.* Utilizarea calorimetriei pentru măsurarea cantităţii de căldură produse de o fiinţă vie. • sil. *bi-o-*. g.-d. *-iei*./<fr. ***biocalorimétrie***; cf. gr. *βίος* „viaţă”, lat. *calor, -oris*, „căldură”, gr. *μέτρον* „măsură”.

biocatalizatór *s.m.* Substanţă organică sintetizată de organismele vii cu rol activant în reacţiile biologice. *Enzimele sînt biocatalizatori.* • sil. *bi-o-*. pl. *-i*. /***bio-*** + ***catalizator***; cf. germ. *Biokatalysator*.

biocenologíe *s.f.* Ramură a ecologiei care se ocupă cu studiul biocenozelor. • sil. *bi-o-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***biocénologie***.

biocenométru *s.n.* Dispozitiv pentru colecţionarea de nevertebrate mici din ierburi. • sil. *bi-o-*. pl. *-e*. /***bioceno[ză]*** + ***-metru***.

biocenótic, -ă *adj.* Care ţine de biocenoză, care se referă la biocenoză. • sil. *bi-o-*. pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***biocénotique***.

biocenóză *s.f.* (*biol.*) **1** Totalitatea organismelor vegetale şi animale care se află într-un echilibru dinamic dependent de mediu, care populează un biotop. **2** Orice relaţie între organisme. • sil. *bi-o-*. /<fr. ***biocénose***; cf. gr. *βίος* „viaţă”, *κοινός* „în comun”.

biocéntric, -ă *adj.* (*psih.*) Care ţine de biocentrism. • sil. *bi-o-*. pl. *-ci, -ce*. /<germ. ***biozentrisch***.

biocentrísm *s.n.* (*psih.*) Concepţie care abordează de pe o poziţie fiziologică motivaţia unui comportament psihic. • sil. *bi-o-*. /***bio-*** + ***centrism***.

biocerámic, -ă *s.f., adj.* (*med.*) **1** *s.f.* Tip de argilă pe bază de oxid de aluminiu pur, substituent al materialului osos. **2** *adj.* Care este făcut din bioceramică. *Proteză bioceramică.* • sil. *-bi-o-*. pl. *-ci, -ce*. /***bio-*** + ***ceramică***.

biochímic, -ă *adj.* Care aparţine biochimiei, care se referă la biochimie. <> *Analiză biochimică* v. analiză. • sil. *bi-o-*. pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***biochimique***.

biochimíe *s.f.* Ştiinţă care se ocupă cu studiul structurii şi sintezei substanţelor constitutive ale organismelor vii şi al proceselor chimice care reprezintă baza fenomenelor vieţii, în condiţii normale şi patologice; chimie biologică. • sil. *-bi-o-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***biochimie***; cf. gr. *βίος* „viaţă”, *χειμεία* „alchimie”.

biochimíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care este specializată în biochimie. • sil. *-bi-o-*. pl. *-işti, -iste*. /***biochimie*** + ***-ist***.

biocibernétic, -ă *adj.* Care aparţine biociberneticii, care se referă la biocibernetică. • sil. *bi-o-*. pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***biocybernétique***.

biocibernétică *s.f.* Ramură a ciberneticii care se ocupă cu studiul principiilor şi al mecanismelor concrete ale comenzii, al reglării, conservării, prelucrării şi transmiterii de informaţie în sistemele biologice, folosind metode matematice, modelare analoagă etc. • sil. *bi-o-*. /<fr. ***biocybernétique***, engl. ***biocybernetics***; cf. gr. *βίος* „viaţă”, *κυβερνητική* „arta de a guverna”.

biocíclu *s.n.* (*biol.*) **1** Ciclu de viață evolutiv al unui organism. **2** Totalitatea transformărilor ciclice din natură implicînd toate organismele vii. **3** Subdiviziune a biosferei care cuprinde biocenozele din principalele medii de viață. • sil. *bi-o-*. pl. *-uri.* /<fr. ***biocycle***.

biocíd, -ă *adj., s.n.* (*biol.*) (Substanță) care împiedică înmulțirea microorganismelor. • sil. *bi-o-*. pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***biocide***.

biocinétic, -ă *adj.* Care aparține biocineticii, care se referă la biocinetică. • sil. *bi-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***biocinétique***.

biocinétică *s.f.* Știință care se ocupă cu studiul mișcării organismelor vii. • sil. *bi-o-*. /<fr. ***biocinétique***.

biocîmp *s.n.* (*biol.*) Cîmp de acțiune specific organismelor vii, în care fenomenele electromagnetice se interferează cu fenomenele bioenergetice. • sil. *bi-o-*. pl. *-uri.* /***bio-*** + ***cîmp***.

bioclimátic, -ă *adj.* Bioclimatologic. • sil. *bi-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***bioclimatique***.

bioclimatológ, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care este specializată în bioclimatologie. • sil. *bi-o-*. pl. *-ogi, -oge.* /<fr. ***bioclimatologue***.

bioclimatológic, -ă *adj.* Care aparține bioclimatologiei, care se referă la bioclimatologie; bioclimatic. • sil. *bi-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***bioclimatologique***.

bioclimatológie *s.f.* Ramură a climatologiei care se ocupă cu studiul efectelor factorilor de climat asupra ființelor vii, îndeosebi asupra sănătății umane. • sil. *bi-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***bioclimatologie***, engl. ***bioclimatology***.

biocoloíd *s.m.* Substanță coloidală prezentă în celulele și țesuturile vii. • sil. *bi-o-*. /<engl. ***biocolloid***.

biocombustíbil *s.m.* Combustibil de origine organică. • sil. *bi-o-*. pl. *-i.* /***bio-*** + ***combustibil***.

biocompatíbil, -ă *adj.* (*despre materiale organice sau anorganice*) Care, introdus în organism, nu exercită efecte nocive locale sau generale. *Polimer biocompatibil.* • sil. *bi-o-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***biocompatible***, engl. ***biocompatible***; cf. gr. *βίος* „viață", lat. *compatior* „a suferi împreună cu".

biocompléx *s.n.* Ansamblu de specii de organisme animale și vegetale instalate într-o navă spațială pentru cercetări în cosmos. • sil. *bi-o-*. /***bio-*** + ***complex***.

biocomunicáție *s.f.* Comunicație în domeniul biologic. • sil. *bi-o-*. g.-d. *-iei.* /***bio-*** + ***comunicație***.

bioconștiínță *s.f.* Formă de conștiință a lumii vii, cu referire la animale, în special la cele mai evoluate. • sil. *bi-o-*. /***bio-*** + ***conștiință***.

biocór *s.n.* (*biol.*) **1** Zonă delimitată în care se întîlnesc aceleași condiții de viață. **2** Grupare de plante și de animale în cadrul unui biotop. • sil. *bi-o-*. /<fr. ***biochor***, germ. ***Biochor***.

biocoríe *s.f.* (*biol.*) Asociație temporară, în cadrul unei biocenoze, de organisme legate între ele printr-un factor climatic sau alimentar. • sil. *bi-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***biochorie***.

biocosmétică *s.f.* Cosmetică în care tratamentul este de tip biologic. • sil. *bi-o-*. /***bio-*** + ***cosmetică***.

biocosmonaútică *s.f.* Bioastronautică. • sil. *bi-o-*. /<germ. ***Biokosmonautik***.

biocriminalístică *s.f.* Domeniu de cercetare criminalistică a probelor biologice, în scopul administrării de probe judiciare. • sil. *bi-o-*. /***bio-*** + ***criminalistică***.

biocróm *s.n.* Pigment de natură biologică. • sil. *bi-o-*. /<fr. ***biochrome***.

biocronológie *s.f.* Știință care se ocupă cu studiul vieții în funcție de timp. • sil. *bi-o-*. g.-d. *-iei.* /<germ. ***Biochronologie***.

biocultúră *s.f.* Cultură a plantelor fără a se utiliza produse chimice, bazîndu-se exclusiv pe folosirea îngrășămintelor organice. • sil. *bi-o-*. /***bio-*** + ***cultură***.

biocurént *s.m.* Energie electrică produsă în țesuturile și organele vii; electricitate de origine animală. *În scoarța cerebrală există biocurenți.* • sil. *bi-o-*. pl. *-ți.* /***bio-*** + ***curent***.

biodébit *s.n.* Cantitate de substanțe organice, bacterii etc. pe care apa în mișcare a unui rîu le spală de pe fund și le transportă în interval de un an. • sil. *bi-o-*. /***bio-*** + ***debit***.

biodegradábil, -ă *adj.* (*despre materiale, produse industriale etc.*) Care se degradează sub acțiunea unor agenți biologici. ◆ (*despre orice compus organic*) Care poate fi descompus prin acțiunea unor enzime. • sil. *bi-o-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***biodégradable***, engl. ***biodegradable***; cf. gr. *βίος* „viață", lat. *degradare* „a degrada".

biodegradáre *s.f.* **1** Proces de descompunere, de distrugere a unui compus organic biodegradabil. **2** Serie de procese prin care sistemele vii transformă substanțele chimice în compuși mai puțin nocivi pentru mediu. • sil. *bi-o-*. pl. *-ări.* /***bio-*** + ***degradare***, după fr. *biodégradation*.

biodérmă *s.f.* (*biol.*) Totalitatea organismelor din biocenoza unei ape care trăiesc pe plante acvatice sau pe tegumentul animalelor acvatice. • sil. *bi-o-*. /<fr. ***bioderme***, it. ***bioderma***; cf. gr. *βίος* „viață", *δέρμα* „piele".

biodetéctor *s.n.* (*biol.*) Organ de simț al organismelor vii. • sil. *bi-o-*. pl. *-oare.* /***bio-*** + ***detector***.

biodeterioráre *s.f.* (*biol.*) **1** Studiul dinamicii funcțiilor organice vitale ale ființelor vii. **2** Degradare a documentelor de arhivă, a clădirilor etc. sub acțiunea factorilor biologici. • sil. *bi-o-*; *-ri-o-*. pl. *-ări.* /***bio-*** + ***deteriorare***.

biodinámic, -ă *s.f., adj.* (*biol.*) **1** *s.f.* Studiul dinamicii funcțiilor organice vitale ale ființelor. **2** *adj.* Care aparține biodinamicii, care se referă la biodinamică. • sil. *bi-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***biodynamique***.

biodisponibilitáte *s.f.* (*med.*) Proprietatea unui principiu activ al unui medicament de a fi resorbit în cantitate suficientă și destul de rapid pentru a fi eficient. • sil. *bi-o-*. /***bio-*** + ***disponibilitate***, după fr. *biodisponibilité*.

biodiversitáte *s.f.* (*biol.*) Diversitate din punctul de vedere al elementelor biologice. • sil. *bi-o-*. /***bio-*** + ***diversitate***.

biodozimétru *s.n.* (*fiz.*) Aparat pentru stabilirea cantității de raze ultraviolete necesare spre a produce un eritem minim. • sil. *bi-o-*. pl. *-e.* /***bio-*** + ***dozimetru***.

bioecologíe *s.f.* Ecologie a plantelor și animalelor. • sil. *bi-o-*. g.-d. *-iei.* /***bio-*** + ***ecologie***.

bioeconómic, -ă *adj.* Care ține de bioeconomie, care se referă la bioeconomie. • sil. *bi-o-*. pl. *-ci, -ce.* /***bioeconomie*** + ***-ic***.

bioeconomíe *s.f.* **1** Știință care se ocupă cu studiul economiei naturii, a biosferei. **2** Știință care se ocupă cu studiul economiei societății, precum și al efectelor sale asupra biosferei. • sil. *bi-o-*. g.-d. *-iei.* /***bio-*** + ***economie***.

bioeléctric, -ă *adj.* Care aparține bioelectricității, care se referă la bioelectricitate. • sil. *bi-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<engl. ***bioelectric***.

bioelectricitáte *s.f.* Ansamblu de fenomene electrice care însoțesc fenomenele fiziologice. • sil. *bi-o-*. /<fr. ***bioélectrcité***, engl. ***bioelectricity***.

bioelectrogenéză *s.f.* Capacitate a unei structuri vii de a produce biocurenți. • sil. *bi-o-*. /***bio-*** + ***electrogeneză***.

bioelectrónic, -ă *s.f., adj.* (*biol.*) **1** *s.f.* Parte a biologiei moleculare care se ocupă cu studiul acțiunilor electrice între moleculele celulelor și cele ale substanțelor care intervin în metabolismul celular. **2** *adj.* Care ține de bioelectronică, care se referă la bioelectronică. • sil. *bi-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***bioéléctronique***.

bioelemént *s.n.* Element chimic din structura materiei vii. • sil. *bi-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***bioélément***.

bioenergétic, -ă *s.f., adj.* **1** *s.f.* Ramură a biofizicii care se ocupă cu studiul surselor energetice și al transformărilor de energie în organismele vii. **2** *adj.* Care ține de bioenergetică, care se referă la bioenergetică. • sil. *bi-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***bioénergétique***, engl. ***bioenergetic, bioenergetics***.

bioenergeticiăn, -ă *s.m., s.f.* **1** Specialist în bioenergie. **2** Terapeut care reglează energia vitală din corpul uman. • sil. *bi-o-*; *-ci-an.* pl. *-ieni, -iene.* /***bioenergetic*** + ***-ian***.

bioenergíe *s.f.* **1** Energia consumată sau eliberată în procedele biologice. **2** (*psih.*) Doctrină psihologică elaborată de Wilhelm Reich, medic și psihanalist austriac, în cadrul căreia, pe baza „energiei somatice" și a „energiei mentale", sînt formulate diferite practici terapeutice, utilizînd contactul corporal, masajul sau eliberarea expresiei emoționale. • sil. *bi-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***bioénergie***, engl. ***bioenergy***; cf. gr. *βίος* „viață", *ἐνέργεια* „acțiune, forță".

bioenergonomíe *s.f.* Ramură a energonomiei care pune accentul pe comportarea organismului în timpul efortului, în procesul muncii. • sil. *bi-o-*. g.-d. *-iei.* /***bio-*** + ***energonomie***.

bioenergoterapeút, -ă *s.m., s.f.* Persoană care vindecă bolile prin calitățile sale bioenergetice. • sil. *bi-o-*; *-pe-ut.* pl. *-ți, -te.* /***bio-*** + ***energo-*** + ***terapeut***.

bioétică *s.f.* Știință care are drept obiect studiul și examenul sistemic al comportamentului uman în domeniul științelor vieții și ale sănătății, analizat în lumina valorilor și principiilor morale, stabilind reguli și principii, precum respectul vieții și respectul autodeterminării persoanei (interzicerea comercializării corpului uman și a traficului de organe, a publicității asupra donatorilor, a comerțului cu embrioni și gameți). • sil. *bi-o-e-*. /<fr. ***bioéthique***, engl. ***bioetics***; cf. gr. *βίος* „viață", *(τὰ) ἠθικά* „etică".

biofág, -ă *adj.* (*biol.*) Care se hrănește cu organisme vii. • sil. *bi-o-*. pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***biophague***.

biofenomenologíe *s.f.* Știință care se ocupă cu studiul fenomenelor vieții. • sil. *bi-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***biophénoménologie***.

biofíl, -ă *adj.* **1** (*despre viețuitoare*) Care se dezvoltă pe organisme vii. **2** (*despre elemente chimice*) Care se concentrează în corpul viețuitoarelor. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***biophile***.

biofilaxíe *s.f.* (*biol.*) Ansamblu de mecanisme defensive ale organismului. • sil. *bi-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***biophylaxie***.

biofilíe *s.f* Dragoste de viață; instinct de conservare. • sil. *bi-o-*. g.-d. *-iei.* /***bio-*** + ***-filie***.

biofilmografíe *s.f.* Descriere a vieții și activității cineaștilor. • sil. *bi-o-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***bio-*** + ***filmografie***.

biofíltru *s.n.* (*biol.*) Instalație pentru purificarea apei poluate a canalelor cu ajutorul bacteriilor aerobe; filtru bacterian. • sil. *bi-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***biofiltre***.

biofíte *s.n. pl.* (*biol.*) Microorganisme care nu produc tulburări organismelor-gazdă. • sil. *bi-o-*. /<fr. ***biophytes***.

biofízic, -ă *s.f., adj.* **1** *s.f.* Știință de graniță, ramură a biologiei, care se ocupă cu studiu fenomenelor biologice utilizînd principiile, conceptele, metodele și tehnicile fizicii. **2** *adj.* Care ține de biofizică, care se referă la biofizică. • sil. *bi-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***biophysique***, rus. ***биофизика***; cf. gr. *βίος* „viață", *φύσις* „natură".

biofiziciăn, -ă *s.m., s.f.* Specialist în biofizică. • sil. *bi-o-*; *-ci-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***biophysicien***.

biofónd *s.n.* (*biol.*) Totalitatea speciilor și comunităților dintr-un spațiu sau dintr-un habitat. • sil. *bi-o-*. /***bio-*** + ***fond***.

biofór *s.m.* (Nume dat unor) determinanți genetici din cromozomi, constituiți din molecule susceptibile de variații ereditare. • sil. *bi-o-*. pl. *-i.* /<germ. ***Biophor***.

biofotogenéză *s.f.* Bioluminescență. • sil. *bi-o-*. /<fr. ***biophotogenèse***.

biofotón *s.m.* Radiație luminoasă emisă de unele substanțe din organismele vii. • sil. *bi-o-*. pl. *-i.* /<fr. ***biophoton***.

biogăz *s.n.* Gaz rezultat prin descompunerea substanțelor organice, folosit drept combustibil; biometan. • sil. *bi-o-*. pl. *-e.* /<germ. ***Biogas***.

biogén, -ă *adj., subst.* I *adj.* **1** (*despre roci*) Care rezultă din sedimentarea țesuturilor vii. *Calcar biogen.* **2** (*despre elemente chimice*) Care a contribuit la apariția vieții pe pămînt. II (*subst.*) Îngrășămînt agricol obținut din culturi de bacterii bogate în azot. • sil. *bi-o-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***biogène***.

biogeneratór *s.m.* Generator de biogaz. • sil. *bi-o-*. pl. *-oare.* /***bio-*** + ***generator***.

biogenétic, -ă *s.f., adj.* **1** *s.f.* Știință care se ocupă cu studiul apariției și evoluției vieții; biogenie. **2** *adj.* Care aparține biogenezei, care se referă la biogenetică. • sil. *bi-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***biogénétique***.

biogenéză *s.f.* **1** Teorie conform căreia orice organism provine dintr-un alt organism similar, opunîndu-se teoriei generației spontane. **2** Crearea unui organism viu. • sil. *bi-o-*. /<fr. ***biogenèse***, germ. ***Biogenese***; cf. gr. *βίος* „viață", *γένεσις* „naștere, origine".

biogeníe *s.f.* (*biol.*) Biogenetică. • sil. *bi-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***biogénie***.

biogenosféră *s.f.* Înveliș de la suprafața pămîntului care prezintă condiții pentru apariția și dezvoltarea vieții. • sil. *bi-o-*. /***bio-*** + ***genosferă***.

biogeocenológie *s.f.* Ramură a biologiei care se ocupă cu studiul distribuției geografice a comunităților vegetale și animale. • sil. *bi-o-ge-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***biogéocénologie***.

biogeocenóză *s.f.* Complex unitar natural al suprafeței pămîntului în cadrul căruia biocenoza și părțile corespunzătoare de sol, apă și aer se condiționează reciproc; ecosistem. • sil. *bi-o-ge-o-*. /<fr. ***biogéocénose***.

biogeochímic, -ă *adj.* Care ține de biogeochimie, care se referă la biogeochimie. • sil. *bi-o-ge-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<***biogeochimie***.

biogeochimíe *s.f.* Ramură a geochimiei care se ocupă cu studiul compoziției chimice a biosferei. • sil. *bi-o-ge-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***biogéochimie***.

biogeográf, -ă *s.m., s.f.* Specialist în biogeografie. • sil. *bi-o-ge-o-*. pl. *-i, -e.* /<fr. *biogéographe.*

biogeográfic, -ă *adj.* Care ține de biogeografie, care se referă la biogeografie. • sil. *bi-o-ge-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***biogéographique***.

biogeográfie *s.f.* Știință care se ocupă cu studiul repartiției organismelor animale și vegetale pe suprafața pământului. • sil. *bi-o-ge-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***biogéographie***.

biogeosféră *s.f.* Înveliș al pământului în care este concentrată substanța vie. • sil. *bi-o-ge-o-*. /<fr. ***biogéosphère***.

bioglass *subst.* Material asemănător sticlei (descoperit recent), care dă rezultate bune în realizarea protezelor medicale. • sil. *bi-o-*. /<engl. ***bioglass***.

bioglífă *s.f.* (*geol.*) Urmă lăsată de viețuitoarele fosile pe straturile sedimentare. • sil. *bi-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***bioglyphe***.

biognóză *s.f.* Studiul cunoașterii proceselor care au loc în materia vie. • sil. *bi-o-*. /***bio-*** + ***gnoză***.

biográf, -ă *s.m., s.f.* Autor de biografii. • sil. *bi-o-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***biographe***.

biografiá *vb. I. tr.* A scrie o biografie. • sil. *bi-o-; -fi-a.* prez.ind. *-iez.* /***biografie*** + *-a*.

biográfic, -ă *adj.* Care aparține biografiei, care se referă la biografie. *Amănunte biografice.* • sil. *bi-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***biographique***.

biografícește *adv.* Din punctul de vedere al biografiei, al evenimentelor din viața cuiva. • /***biografie*** + *-icește*.

biografíe *s.f.* **1** Expunere (scrisă și comentată) care prezintă (comentează și analizează) în scopuri documentare, istorice, portretistice, literare etc. viața unei persoane. *Toți cîți s-au îndeletnicit cu scrierea istoriei nu ne-au dat decît biografia stăpînitorilor* (BĂLC.). **2** Viața unei persoane; totalitatea evenimentelor din existența sa. *O persoană cu o biografie nefericită.* • sil. *bi-o-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***biographie***, germ. ***Biographie***.

biografísm *s.n.* **1** Tendință de a acorda elementelor biografice un rol exagerat în explicarea unei opere. **2** Metodă folosită în critica și istoria literară de a explica opera unui creator în primul rînd prin elemente biografice. • sil. *bi-o-*. /***biografie*** + ***-ism***.

biografíst, -ă *adj.* Care aparține biografismului, care este propriu biografismului. • sil. *bi-o-*. pl. *-iști, -iste.* /***biografi[e]*** + ***-ist***.

biográmă *s.f.* (*biol.*) Prezentare grafică a unui biosistem sau a variațiilor lui în timp. • sil. *bi-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***biogramme***.

biogrúpă *s.f.* (*biol.*) Un număr oarecare de plante și animale naturalizate (conservate) și situate într-un cadru ce redă sau se aseamănă cu mediul lor natural. • sil. *bi-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***biogroupe***.

bioindicatór *s.m.* (*biol.*) Plantă sau animal folosit ca indicator al anumitor parametri. • sil. *bi-o-*. pl. *-i.* /***bio-*** + ***indicator***.

bioindústrie *s.f.* Utilizarea de microorganisme, de culturi vegetale sau animale în diferite industrii (farmaceutică, chimică, alimentară), pentru producerea de energie etc. • sil. *bi-o-*. g.-d. *-iei.* /***bio-*** + ***industrie***.

bioinformátică *s.f.* Totalitatea mijloacelor tehnice utilizate pentru cercetarea fenomenelor biologice; informatică biologică. • sil. *bi-o-*. /***bio-*** + ***informatică***.

bioinformáție *s.f.* Informație din sistemele biologice cu rol în reglare, comunicație, reflectare, conservare și transmitere în spațiu și timp. • sil. *bi-o-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***bioinformation***, engl. ***bioinformation***; cf. gr. *βίος* „viață”, lat. *informatio, -onis* „schiță, informație”.

bioinginér *s.m.* Specialist în bioinginerie. • sil. *bi-o-*. pl. *-i.* /***bio-*** + ***inginer***, după engl. *bioengineer*.

bioingineríe *s.f.* **1** Domeniu de frontieră cuprinzînd ansamblu de tehnici și de cunoștințe utilizate pentru conceperea și aplicarea în practică a unor procedee, dispozitive sau aparate utile în biologie și în diferite domenii medicale. **2** Inginerie genetică. • sil. *bi-o-*. g.-d. *-iei.* /***bio-*** + ***inginerie***, după engl. *bioengineering*.

bioîngrășământ *s.n.* Îngrășământ de tip biologic. • sil. *bi-o-*. pl. *-minte.* /***bio-*** + ***îngrășământ***.

biolít *s.n.* (*geol.*) Rocă organogenă; organolit. • sil. *bi-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***biolithe*** germ. ***Biolith***; cf. gr. *βίος* „viață”, *λίθος* „piatră”.

biolíză *s.f.* (*biol.*) Descompunere a materiei organice sub acțiunea organismelor vii. • sil. *bi-o-*. /<fr. ***biolyse***, engl. ***biolysis***.

biolocáție *s.f.* Procedeu biofizic de detecție și localizare bazat pe captarea selectivă a emisiunilor energetice generate în cursul procesului de descompunere în timp a materialelor arheologice. • sil. *bi-o-*. g.-d. *-iei.* /***bio-*** + ***locație***.

biológ, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care este specializată în biologie. • sil. *bi-o-*. pl. *-gi, -ge.* /<germ. ***Biolog***, fr. ***biologue***, it. ***biologo***.

biológic, -ă *adj.* **1** Care aparține biologiei, care se referă la biologie. <> *Chimie biologică* = biochimie. *Fizică biologică* = biofizică. *Agricultură biologică* v. agricultură. *Analiză biologică* v. analiză. *Antropologie biologică* v. antropologie. *Geografie biologică* v. geografie. **2** (*despre preparate*) Care are la bază materia vie. <> *Armă biologică* = armă purtătoare de viruși sau de bacterii dăunătoare vieții. • sil. *bi-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***biologique***.

biologíe *s.f.* Știință care se ocupă cu studiul organismelor vii, animale și vegetale, al formei, structurii și mecanismelor de funcționare ale fiecărui organism și ale părților componente, al ciclului de reproducere, de dezvoltare și de evoluție a diferitelor specii, al raporturilor acestora cu mediu etc. <> *Biologie moleculară* = ramură a biologiei care se ocupă cu studiul structurii și funcției moleculelor caracteristice structurilor vii. *Biologie cosmică* v. cosmic. • sil. *bi-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***biologie***, engl. ***biology***; cf. gr. *βίος* „viață”, *λόγος* „studiu”.

biologísm *s.n.* Doctrină care consideră fenomenele fizice, psihice și sociale drept manifestări biologice. • sil. *bi-o-*. /<fr. ***biologisme***.

biologíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Adept) al biologismului. • sil. *bi-o-*. pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***biologiste***.

biologizánt, -ă *adj.* Care extinde principiile teoretice și metodologice ale biologiei în alte domenii. *Concepție filosofică biologizantă.* • sil. *bi-o-*. pl. *-ți, -te.* /<fr. ***biologisant***.

bioluminescént, -ă *adj.* (*despre organisme*) Care produce bioluminescență. • sil. *bi-o-*. pl. *-ți, -te.* și *bioluminiscént, -ă adj.* /<fr., engl. ***bioluminescent***.

bioluminescénță *s.f.* **1** Proprietate a unor organisme vii (bacterii, insecte, pești etc.) de a produce lumină prin oxidarea unei substanțe proprii (luciferina). *Aripile licuricilor prezintă luminescență.* **2** Luminescență produsă de unele organisme vii datorită unor reacții biologice; biofotogeneză. • sil. *bi-o-*. și ***bioluminiscéntă*** *s.f.* /<fr., engl. ***bioluminescence***.

bioluminiscént, -ă *adj.* v. bioluminescent.

bioluminiscéntă *s.f.* v. bioluminescență.

bióm *s.n.* Complex ecologic care se formează în raport cu un anumit mediu ambiant. • sil. *bi-om.* pl. *-uri.* /<germ. ***Biom***, it. ***bioma***.

biomagnetísm *s.n.* **1** Capitol al biofizicii care se ocupă cu studiul cîmpurilor magnetice generate de structurile biologice, precum și cu acțiunea acestora asupra organismelor vii. **2** Proprietate a organismelor vii de a genera cîmpuri magnetice. • sil. *bi-o-*. /<fr. ***biomagnétisme***.

biomásă *s.f.* (*biol.*) **1** Totalitatea ființelor vii (vegetale și animale) raportată la o anumită unitate de suprafață și de timp. **2** Materie biologică. *Gaz metan din biomasă.* • sil. *bi-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***biomasse***, engl. ***biomass***.

biomatemátic, -ă *s.f., adj.* **1** *s.f.* Domeniu interdisciplinar bazat pe aplicarea principiilor matematicii în biologie. **2** *adj.* Care aparține biomatematicii, care se referă la biomatematică. • sil. *bi-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***biomathématique***.

biomatematiciăn, -ă *s.m., s.f.* Specialist în biomatematică. • sil. *bi-o-; -ci-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***biomathématicien***.

biomateriál *s.n.* Substanță utilizată pentru fabricarea de proteze sau de organe artificiale, implantabile sau nu, ori de materiale utilizate în explorări sau în laboratoare de analize.• sil. *bi-o-; -ri-al.* /***bio-*** + ***material***; cf. gr. *βίος* „viață”, lat. *materia* „materie, material”.

biomecánic, -ă *s.f., adj.* **1** *s.f.* Domeniu al biofizicii în cadrul căruia sunt aplicate principii și legi ale mecanicii în studiul biosistemelor. **2** *adj.* Care aparține biomecanicii, care se referă la biomecanică. • sil. *bi-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***biomécanique***, engl.***biomechanics***; cf. gr. *βίος* „viață”, lat. *mechanicus*, gr. *μηχανή* „mașină”.

biomedicál, -ă *adj.* Care aparține biomedicinei, care se referă la biomedicină. • sil. *bi-o-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***biomedical***, engl. ***biomedical***.

biomedicínă *s.f.* Domeniu interdisciplinar bazat pe transferul de principii teoretice și metodologice între cibernetică, biofizică, biochimie, biologie moleculară, biologie celulară și medicină. • sil. *bi-o-*. /<fr. ***biomédicine***, engl. ***biomedicine***; cf. gr. *βίος* „viață”, lat. *medicina* „medicină”.

biometán *s.n.* Biogaz. • sil. *bi-o-*. /***bio-*** + ***metan***.

biometeorológ, -ă *s.m., s.f.* Specialist în biometeorologie. • sil. *bi-o-; -te-o-*. pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***biométéorologue***.

biometeorológic, -ă *adj.* Care aparține biometeorologiei, care se referă la biometeorologie. • sil. *bi-o-; -te-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***biométéorologique***.

biometeorológie *s.f.* Domeniu de frontieră între meteorologie și ecologie care se ocupă cu studiul influenței exercitate de variațiile elementelor meteorologice asupra organismelor vii: temperatură, umiditate, presiune atmosferică etc. • sil. *bi-o-; -te-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***biométéorologie***, engl. ***biometeorology***.

biométric, -ă *adj.* Care se referă la biometrie. <> *Pașaport biometric* = pașaport care conține un cip cu informații personalizate, unice pentru un individ (imaginea feței, amprente digitale etc.) ◆ (*despre sisteme de securitate computerizate*) Care este capabil să recunoască amprentele digitale, timbrul vocii, matricele vaselor de sînge de pe retină, chiar ritmul de lucru la tastele unui calculator sau la clapele unei mașini de scris, pentru identificare și permiterea accesului în interiorul unei clădiri ori instalații, la un birou, la o mașină de scris sau computer. • sil. *bi-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***biométrique***.

biometríe *s.f.* **1** Metodă de cercetare a organismelor și organelor vii prin metode statistice și ale calculului probabilităților. **2** Totalitatea măsurătorilor efectuate asupra organismelor vii. • sil. *bi-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***biométrie***, engl. ***biometrics***; cf. gr. *βίος* „viață”, *μέτρον* „măsură”.

biométru *s.n.* Denumire generică pentru instrumentele de măsurare a stării de sănătate. • sil. *bi-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***biomètre***.

biomicínă *s.f.* (*farm.*) Aureomicină. • sil. *bi-o-*. /<fr. ***biomycine***.

biomicroscóp *s.n.* Microscop binocular cuplat la un dispozitiv special care permite iluminarea intensă și focalizată a unei suprafețe reduse.• sil. *bi-o-*. pl. *-oape.* /<fr. ***biomicroscope***, engl. ***biomicroscop***; cf. gr. *βίος* „viață”, *μικρός* „mic”, *σκοπέω* „a examina, a cerceta”.

biomicroscopíe *s.f.* **1** (*biol.*) Studiul microscopic al celulelor și țesuturilor vii. **2** (*med.*) Examinare cu un microscop special a diferitelor părți ale ochiului. • sil. *bi-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***biomicroscopie***.

biomorfísm *s.n.* Interpretare a particularităților psihice ca fiind determinate de particularități morfologice constituționale. • sil. *bi-o-*. /<fr. ***biomorphisme***.

biomorfogenéză *s.f.* (*biol.*) Proces de dezvoltare a caracterelor biologice și morfologice ale organismelor în funcție de condițiile de existență. • sil. *bi-o-*. /***bio-*** + ***morfogeneză***.

biomorfóză *s.f.* (*biol.*) **1** Totalitatea modificărilor structurale și funcționale suferite de organismele vii din momentul concepției pînă la moarte. **2** Acțiunea morfogenetică a organismelor vii asupra altor organisme. • /<fr. ***biomorphose***; cf. gr. *βίος* „viață”, *μορφή* „formă”.

biomotór *s.n.* (*med.*) Aparat pentru respirație artificială. • sil. *bi-o-*. pl. *-oare.* /<germ. ***Biomotor***.

bión *s.m.* (*biol.*) Organism individual, vegetal sau animal. • sil. *bi-on.* pl. *-i.* /<fr. ***bion***; cf. gr. *βίος* „viață”, *ὄν, ὄντος* „ființă”.

bionecróză *s.f.* (*med.*) Proces de disoluție a unui țesut organic, provocată de leziuni distrofice. • sil. *bi-o-*. /***bio-*** + ***necroză***.

biónic, -ă *s.f., adj.* **1** *s.f.* Știință care se ocupă cu studiul proceselor biologice și al structurii organismelor vii, cu scopul de a găsi în ele modele pentru crearea unor dispozitive utile în știință sau tehnică; biotehnică. <> *Bionică informațională* = ramură a bionicii care se ocupă cu studiul mecanismelor de recepție, stocare, prelucrare și transmitere a informației la sistemele biologice, pentru transpunerea lor în tehnica informa-

țională. **2** *adj.* Care aparține bionicii, care se referă la bionică. • sil. *bi-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***bionique***.

bionician, -ă *s.m., s.f.* Specialist în bionică; bionist. • sil. *bi-o-*; *-ci-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***bionicien***.

bioníst, -ă *s.m., s.f.* Bionician. • sil. *bi-o-*. pl. *-iști, -iste.* /***bion(ică)*** + ***-ist***.

bionomíe *s.f.* Știință care se ocupă cu studiul formelor de manifestare și al legilor vieții. • sil. *bi-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***bionomie***.

bionóză *s.f.* (*biol.*) Tulburare a activității normale a unui organism produsă de un agent patogen viu. • sil. *bi-o-*. /<fr. ***bionose***.

biopatografíe *s.f.* (*med.*) Totalitatea manifestărilor patologice suferite de un individ în decursul existenței sale. • sil. *bi-o-*. g.-d. *-iei.* /***bio-*** + ***pato-*** + ***grafie***.

biopatologíe *s.f.* Patologie privită din perspectivă biologică. • sil. *bi-o-*. g.-d. *-iei.* /***bio-*** + ***patologie***.

biopesticíd *s.n.* Pesticid produs de un organism viu. • sil. *bi-o-*. pl. *-e.* /***bio-*** + ***pesticid***.

bioplásmă *s.f.* (*biol.*) Materie organică vie care intră în constituția tuturor viețuitoarelor. • sil. *bi-o-*. /<fr. ***bioplasme***; cf. gr. *βίος* „viață”, *πλάσμα* „formație”.

bioplást *s.n.* **1** Particulă citoplasmatică vie capabilă de a se reproduce singură. **2** Material plastic degradabil, obținut din polimeri și amidon. • sil. *bi-o-*. /<engl. ***bioplast***.

biopiástic, -ă *adj.* Care se referă la proprietatea celulelor vii de a se reface în urma distrugerilor suferite. • sil. *bi-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***bioplastique***.

biopoiéză *s.f.* (*biol.*) Totalitatea proceselor care au contribuit la apariția organismelor vii. • sil. *bi-o-*. /<fr. ***biopoïèse***; cf. gr. *βίος* „viață”, *ποιέω* „a face”.

biopoliméri *s.m. pl.* (*biochim.*) Polimeri implicați în procesele vieții. • sil. *bi-o-*. /<germ. ***Biopolymeren***.

biopolític, -ă *adj.* Care aparține biopoliticii, care se referă la biopolitică. • sil. *bi-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***biopolitisch***.

biopolítică *s.f.* **1** Concepție politică ce explică acțiunile de agresiune și de aservire prin argumentul superiorității biologice al unei anumite rase. **2** Studiere a influenței factorilor biologici asupra politicii. • sil. *bi-o-*. /<fr. ***biopolitique***, germ. ***Biopolitik***.

biopotențiál *s.n.* (*biol.*) Diferența de potențial electric ce se produce în structurile vii datorită proceselor de bioelectrogeneză. • sil. *bi-o-*; *-ți-al.* /<engl. ***biopotential***; cf. gr. *βίος* „viață”, lat. *potens* „puternic”.

biopotențór *s.n.* (*med.*) Aparat care stimulează irigarea sangvină și distribuția hormonală, acționînd benefic asupra sistemului nervos și asupra mușchilor organelor genitale. • sil. *bi-o-*. pl. *-oare.* /***biopotențial*** + ***-or***.

biopreparát *s.n.* (*biol.*) **1** (Fragment de) organism animal sau vegetal conservat pentru a fi utilizat în cercetările științifice, în scopuri didactice etc. **2** Preparat conținînd microorganisme în stare latentă, folosit pentru combaterea insectelor dăunătoare. • sil. *bi-o-*. pl. *-e.* /***bio-*** + ***preparat***.

biópsic, -ă *adj.* (*med.*) Care aparține biopsiei, care se referă la biopsie. • sil. *bi-op-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***biopsique***.

biopsíe *s.f.* (*med.*) Prelevare, pe cale chirurgicală sau prin puncție aspiratorie, a unui fragment de țesut sau a unui organ dintr-un organism viu în scopul efectuării unui examen necesar diagnosticului. • sil. *bi-op-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***biopsie***, engl. ***biopsy***; cf. gr. *βίος* „viață”, *ὄψις* „vedere”.

biopsíhic, -ă *adj.* Care aparține biopsihologiei, care se referă la biopsihologie. • sil. *bi-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<engl. ***biopsychical***.

biopsihologíc, -ă *adj.* Psihobiologic. • sil. *bi-o-*. pl. *-ci, -ce.* /***biopsihologie*** + ***-ic***.

biopsihologíe *s.f.* Psihobiologie. • sil. *bi-o-*. g.-d. *-iei.* /<engl. ***biopsychology***.

bioradiocomunicáție *s.f.* (*telec.*) Radiocomunicație biologică. • sil. *bi-o-*; *-di-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***bioradiocommunication***.

bioreactór *s.n.* (*biol.*) Incintă în care se derulează o reacție chimică ce este catalizată de enzime sau celule vii, utilizată în scopuri experimentale sau industriale. • sil. *bi-o-re-ac-*. pl. *-oare.* /***bio-*** + ***reactor***.

biorítm *s.n.* (*biol.*) Ritm al activității organismului condiționat de particularitățile biologice individuale. • sil. *bi-o-*. pl. *-uri.* /<fr. ***biorythme***; cf. gr. *βίος* „viață”, *ῥυθμός* „ritm”.

biorítmic, -ă *adj., s.f.* (*biol.*) **1** *adj.* Care aparține bioritmului, care se referă la bioritm. **2** *s.f.* Studiul bioritmurilor. • sil. *bi-o-*. pl. *-ci, -ce.* /***bioritm*** + ***-ic***.

bioritmográmă *s.f.* (*biol.*) Reprezentare grafică a evoluției unui bioritm. • sil. *bi-o-*. pl. *-e.* /***bioritm*** + ***-gramă***, după *diagramă*.

bioritmológie *s.f.* (*biol.*) Studiu științific al bioritmurilor. • sil. *bi-o-*. g.-d. *-iei.* /***bioritm*** + ***-logie***.

biosatelít *s.m.* Satelit cu organisme vii (bacterii, virusuri, animale) la bord, în scopuri experimentale. • sil. *bi-o-*. pl. *-ți.* /<engl., fr. ***biosatellite***.

bioscóp *s.n.* Aparat folosit în bioscopie. • sil. *bi-o-*. pl. *-oape.* /<engl. ***bioscope***.

bioscopíe *s.f.* Observare a proceselor vitale; studiul vieții pe bază de observații. • sil. *bi-o-*. g.-d. *-iei.* /<engl. ***bioscopy***.

biosecvénță *s.f.* Secvență de soluri asemănătoare care diferă între ele prin felul și numărul organismelor pe care le conține. • sil. *bi-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***bioséquence***.

biosénzor *s.m.* Sistem de detecție și măsurare alcătuit dintr-o structură vie (bioreceptor) asociată cu o componentă electronică (transductor). • sil. *bi-o-*. pl. *-i.* /<engl. ***biosensor***; cf. gr. *βίος* „viață”, lat. *sensorium* „organ de simț”.

biosestón *s.n.* Totalitatea componentelor vii dintr-un seston. • sil. *bi-o-*. pl. *-oane.* /<fr. ***bioseston***.

biosféră *s.f.* (*biol.*) Totalitatea organismelor vii care trăiesc pe pământ, în apă și în partea inferioară a atmosferei. • sil. *bi-o-*. /<fr. ***biosphère***; cf. gr. *βίος* „viață”, *σφαῖρα* „sferă”.

biosintéză *s.f.* (*biol.*) Sinteză a unui compus chimic la nivelul celulei vii. • sil. *bi-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***biosynthèse***; cf. gr. *βίος* „viață”, *σύνθεσις* „compunere; sinteză”.

biosistém *s.n.* (*biol.*) Grup de doi indivizi din specii diferite care conviețuiesc în același spațiu. • sil. *bi-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***biosystème***.

biosistemátică *s.f.* Biotaxie. • sil. *bi-o-*. /***bio-*** + ***sistematică***.

biosociál, -ă *adj.* Care ține de factorii biologici și sociali. • sil. *bi-o-*; *-ci-al.* pl. *-i, -e.* /***bio-*** + ***social***.

biosociológic, -ă *adj.* Care aparține biosociologiei, care se referă la biosociologie. • sil. *bi-o-*; *-ci-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***biosociologique***.

biosociológie *s.f.* Concepție care explică viața socială și politică mai ales prin factorii biologici, reduși la noțiunea de rasă. • sil. *bi-o-*; *-ci-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***biosociologie***.

biospectroscopíe *s.f.* Examinare a țesuturilor vii cu ajutorul spectroscopului. • sil. *bi-o-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***bio-*** + ***spectroscopie***.

biospeológ, -ă *s.m., s.f.* Specialist în biospeologie. • sil. *bi-o-spe-o-*. pl. *-gi, -ge.* /de la ***biospeologie***, prin derivare regresivă.

biospeológic, -ă *adj.* Care aparține biospeologiei, care se referă la biospeologie. • sil. *bi-o-spe-o-*. pl. *-ci, -ce.* /***biospeologie*** + ***-ic***, după fr. *biospéléologique*.

biospeológie *s.f.* Ramură a biologiei care se ocupă cu studiul faunei și florei peșterilor. • sil. *bi-o-spe-o-*. g.-d. *-iei.* /***bio-*** + ***speologie***; cf. fr. *biospéléologie*.

biostatístic, -ă *s.f., adj.* **1** *s.f.* Statistică aplicată la studiul și interpretarea structurilor și fenomenelor caracteristice vieții. **2** *adj.* Care aparține biostatisticii, care se referă la biostatistică. • sil. *bi-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***Biostatistik***, engl. ***biostatistics***.

biostazíe *s.f.* (*geol.*) Fază de stabilitate în evoluția reliefului datorată absenței eroziunii, în condițiile existenței unui strat permanent de vegetație. • sil. *bi-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***biostasie***.

biostereométric, -ă *adj.* Care aparține biostereometriei, care se referă la biostereometrie. • sil. *bi-o-*; *-re-o-*. pl. *-ci, -ce.* /de la ***biostereometrie***.

biostereométrie *s.f.* (*med.*) Metodă de diagnostic prin care, cu ajutorul unui computer, se obțin din fotografii bidimensionale ale corpului diagrame conținînd liniile de contur ale acestuia, în scopul detectării diformităților coloanei vertebrale și aplicării corecte a protezelor. • sil. *bi-o-*; *-re-o-*. g.-d. *-iei.* /***bio-*** + ***stereometrie***.

biostimulá *vb. I. tr.* (*med.*) A stimula creșterea și rezistența organismului cu ajutorul biostimulatorilor. • sil. *bi-o-*. prez.ind. *-ez.* /***bio-*** + ***stimula***, după fr. *biostimuler*.

biostimuláre *s.f.* (*med.*) Stimulare a creșterii și a rezistenței organismului cu ajutorul biostimulatorilor. • sil. *bi-o-*. pl. *-ări.* /v. ***biostimula***.

biostimulatór, -oáre *adj., s.m.* (*med.*) (Substanță) care stimulează asimilația, regenerarea țesuturilor și sporește imunitatea organismului; biostimulent. • sil. *bi-o-*. pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***biostimulateur***; cf. gr. *βίος* „viață”, lat. *stimulare* „a stimula, a îmboldi”.

biostimulatóriu, -ie *adj.* (*med.*) Care ajută la regenerarea țesuturilor. *Cremă biostimulatorie.* • sil. *bi-o-*. pl. *-ii.* /***bio-*** + ***stimulatoriu***.

biostimulént, -ă *adj., s.m.* (*med.*) Biostimulator. • sil. *bi-o-*. pl. *-ți, -te.* /<fr. ***biostimulant***.

biostimulínă *s.f.* (*med.*) Substanță de natură necunoscută, produsă în țesuturile grefate, care stimulează regenerarea țesuturilor. • sil. *bi-o-*. /<fr. ***biostimuline***.

biostratigráfic, -ă *adj.* Care aparține biostratigrafiei, care se referă la biostratigrafie. • sil. *bi-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<engl. ***biostratigraphic***.

biostratigrafíe *s.f.* Știință care se ocupă cu studiul răspîndirii și al succesiunii organismelor de-a lungul erelor geologice. • sil. *bi-o-*. g.-d. *-iei.* /<engl. ***biostratigraphie***.

biostratonomíe *s.f.* Parte a paleontologiei care se ocupă cu studiul condițiilor în care au fost înglobate în depozitele sedimentare fosilele vegetale și animale de-a lungul erelor geologice. • sil. *bi-o-*. g.-d. *-iei.* /<germ. ***Biostratonomie***.

biostructúră *s.f.* Structură biologică a materiei vii. • sil. *bi-o-*. pl. *-i.* /***bio-*** + ***structură***.

biót *s.m.* (*fiz.*) Unitate de măsură pentru intensitatea curentului electric, egală cu 10 amperi (*bi*). • sil. *bi-ot.* pl. *-ți.* /<fr. ***biot***; cf. nm. pr. Jean-Baptiste *Biot*, fizician francez.

biotactísm *s.n.* (*biol.*) Atracție exercitată de o celulă asupra alteia. • sil. *bi-o-*. /<fr. ***biotactisme***.

biotár *s.n.* Obiectiv fotografic foarte luminos. • sil. *bi-o-*. /<germ. ***Biotar***, den. com.

biotaxíe *s.f.* Ramură a biologiei care stabilește regulile de clasificare a organismelor vii; biosistematică, biotaxonomie. • sil. *bi-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***biotaxie***; cf. gr. *βίος* „viață”, *τάξις* „aranjare, ordine”.

biotaxonomíe *s.f.* Biotaxie. • sil. *bi-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***biotaxonomie***.

biotéhnic, -ă *s.f., adj.* **1** *s.f.* Bionică. **2** *adj.* Care aparține biotehnicii, care se referă la biotehnică. • sil. *bi-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<engl. ***biotechnics***.

biotehnicián, -ă *s.m., s.f.* Persoană specializată în biotehnică. • sil. *bi-o-*; *-ci-an.* pl. *-ieni, -iene.* /***bio-*** + ***tehnician***.

biotehnológic, -ă *adj.* Care aparține biotehnologiei, care se referă la biotehnologie. • sil. *bi-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***biotechnologie***.

biotehnológie *s.f.* **1** Studiu al corelațiilor dintre parametrii civilizației tehnologice și adaptabilitatea ființei umane. **2** Utilizarea în tehnică a microorganismelor (bacterii, drojdii, mucegaiuri etc.), a culturilor de celule vegetale și animale pentru producerea de substanțe necesare în agricultură și în industria alimentară, în medicină și în industria farmaceutică etc. • sil. *bi-o-*. g.-d. *-iei.* /<germ. ***Biotechnologie***.

biotelemétric, -ă *adj.* Care aparține biotelemetriei, care se referă la biotelemetrie. • sil. *bi-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***biotélémétrique***.

biotelemetríe *s.f.* Ramură a biologiei care se ocupă cu studiul de la distanță, cu aparate adecvate, al parametrilor proprii organismelor vii. • sil. *bi-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***biotélémétrie***, engl. ***biotelemetry***.

bioterapeút, -ă *s.m., s.f.* (Medic) specialist în bioterapie. • sil. *bi-o-*. pl. *-ți, -te.* /<fr. ***biothérapeute***.

bioterapíe *s.f.* **1** Metodă de terapie neconvențională prin utilizarea substanțelor biologice (vaccinuri, extracte tisulare, produse organice etc.) sau a unor produse organice. ◆ Ext. Tratament înglobînd toate remediile naturale (fitoterapie, fizioterapie, homeopatie, apiterapie etc.). **2** Transmiterea de către organismul unui individ a unei cantități de energie către organismul altui individ, în scopul ameliorării stării psihosomatice a acestuia din urmă. • sil. *bi-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***biothérapie***, engl. ***biotherapy***; cf. gr. *βίος* „viață”, *θεραπεία* „tratament”.

biotermogenéză *s.f.* (*biol.*) Proces biofizic de transformare a energiei chimice în căldură, la nivel celular. • sil. *bi-o-*. /<fr. ***biothermogenèse***.

biotést *s.n.* Test pentru determinarea cantitativă a unor substanțe biologic active direct în organismul viu. • sil. *bi-o-*. pl. *-e.* /***bio-*** + ***test***.

biótic, -ă *s.f., adj.* **1** *s.f.* Ramură a biologiei care se ocupă cu studiul diferitelor aspecte calitative ale organismelor vii. **2** *adj.* Care se referă la activitatea vitală; care se referă la viață; de viață. <> *Factori biotici* v. factor. **3** *adj.* Care

este produs prin activitatea organismelor vii. • sil. *bi-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***biotique***.

biotínă *s.f.* Vitamina B_8. • sil. *bi-o-*. /<fr. ***biotine***.

biotíp *s.n.* (*biol.*) Grup de organisme vii (vegetale sau animale) cu structură genetică identică. • sil. *bi-o-*. pl. *-uri.* /<fr., engl. ***biotype***; cf. gr. *βίος* „viață", *τύπος* „tip, model".

biotipológic, -ă *adj.* Care aparține biotipologiei, care se referă la biotipologie. • sil. *bi-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***biotypologique***.

biotipologíe *s.f.* **1** Ramură a biologiei care se ocupă cu studiul biotipurilor. **2** Știință care se ocupă cu studiul relațiilor posibile între structura corpului și comportamentul psihologic. • sil. *bi-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***biotypologie***, engl. ***biotypology***; cf. gr. *βίος* „viață", *τύπος* „tip, model", *λόγος* „studiu".

biotít *s.n.* (*geol.*) Varietate de mică, de culoare neagră, verde sau brună. • sil. *bi-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***biotite***.

biotolerat, -ă *adj.* (*med.*) Care este acceptat de organism. • sil. *bi-o-*. pl. *-ți, -te.* /***bio-*** + ***tolerat***.

biotóm *s.n.* (*med.*) Aparat folosit în tomografii. • sil. *bi-o-*. /<fr. ***biotome***.

biotomíe *s.f.* Studiul structurii unui animal sau a unei plante prin disecție. • sil. *bi-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***biotomie***.

biotónus *s.n.* Raportul dintre asimilație și dezasimilație în organism. • sil. *bi-o-*. /<lat., fr. ***biotonus***; cf. gr. *βίος* „viață", *τόνος* „ton, tensiune".

biotóp *s.n.* Mediu geografic limitat în care trăiește, în condiții omogene, un grup relativ specific de plante și animale constituind o biocenoză, un habitat. • sil. *bi-o-*. pl. *-uri.* /<fr. ***biotope***, engl. ***biotope***; cf. gr. *βίος* „viață", *τόπος* „loc".

biotransformáre *s.f.* Transformare suferită de substanțele străine introduse în organism.• sil. *bi-o-*. pl. *-ări.* /***bio-*** + ***transformare***, după fr. *biotransformation*, engl. *biotransformation*.

biotranspórt *s.n.* **1** Vehicule puse în mișcare prin forța musculară a omului. **2** (*biol.*) Deplasarea unei soluții printr-o barieră biologică fără alterarea soluției. • sil. *bi-o-*. /***bio-*** + ***transport***.

biotrofic, -ă *adj.* Care se referă la trofia țesuturilor. *Terapie biotrofică.* • sil. *bi-o-*. pl. *-ci, -ce.* /***bio-*** + ***trofic***.

biotrón *s.n.* (*med.*) Cameră aclimatizată, izolată complet de factorii meteorologici nocivi ai mediului ambiant, destinată unor tratamente medicale. • sil. *bi-o-*. pl. *-oane.* /<fr., engl. ***biotron***.

biotropísm *s.n.* (*biol.*) **1** Mărire a virulenței unui microorganism latent sub influența unor agenți chimici, fizici sau de origine bacteriană. **2** Proprietate a unor microbi sau virusuri de a nu se putea dezvolta decît în organisme vii. • sil. *bi-o-*. /<fr. ***biotropisme***; cf. gr. *βίος* „viață", *τρέπω* „a întoarce".

biovulár, -ă *adj.* (*biol.*) Care provine din două ouă diferite; bivitelin; dizigot. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***biovulaire***, engl. ***biovular***; cf. lat. *bis* „de două ori", *ovulum* „ou mic".

biovulát, -ă *adj.* (*med.*; *despre ovare*) Care prezintă două ovule. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***biovulé***.

bioxíd *s.m.* (*chim.*) Dioxid. ◇ *Bioxid de carbon* = dioxid de carbon. • pl. *-izi.* /<fr. ***bioxyde***.

biozóm *s.m.* (*biol.*) Unitate organică și funcțională din citoplasmă. • sil. *bi-o-*. pl. *-i.* /<fr. ***biosome***.

bip *s.n.v.* beep.

bipăc *s.n.* (*cinemat.*) **1** Pachet de două pelicule cu emulsiile în contact, fiecare sensibilă la altă culoare pentru o singură expunere. **2** Procedeu de filmare combinată, avînd ca scop efectuarea unor trucaje dificile (dublarea unui personaj sau introducerea într-un decor a unor elemente pentru a realiza căderi de la înălțime etc.). • /<engl. ***bipack***.

bipál, -ă *adj.* (*despre elici*) Care are două pale. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***bipale***.

bipárk *s.n.* Dispozitiv care permite gararea a două vehicule pe locul destinat pentru unul singur, prin suprapunere pe o platformă superioară. • pl. *-uri.* /<fr. ***bipark***.

bipartíd, -ă *adj.* Care este constituit din două partide politice. ◇ *Sistem bipartid* = sistem politic format din două partide puternice (sau poluri) (care se succed la putere). • pl. *-zi, -de.* /***bi-*** + ***partid***.

bipartidísm *s.n.* Bipartism. • /***bipartid*** + *-ism*.

bipartísm *s.n.* Formă de guvernămînt constituită din două partide politice; bipartidism. • /<fr. ***bipartisme***.

bipartít, -ă *adj.* **1** Care este alcătuit din două părți, care prezintă două secțiuni. **2** (*despre convenții, înțelegeri etc.*) La care participă două părți (două state, două partide etc.); bilateral. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***bipartite***, lat. ***bipartītus, -a, -um***.

bipartíție *s.f.* (*bot.*) Diviziune în două părți (a unei celule, a unui nucleu). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***bipartition***, lat. ***bipartītio, -ōnis***.

bipatríd, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care are dublă cetățenie (prin păstrarea celei anterioare). • pl. *-izi, -ide.* /***bi-*** + ***[a]patrid***.

bipáí *vb. IV. tr.* (*fam.*) A suna la telefon pe cineva, fără a aștepta ca acesta să răspundă, în scopul transmiterii unui semnal (în urma unei convenții). • prez.ind. *bípăi, -iesc.* /***bip*** + *-ăi*.

bipătrát, -ă *adj.* (*mat.*; *despre ecuații algebrice*) Care conține necunoscuta în doi termeni, dintre care unul are un exponent de două ori mai mare decît exponentul celuilalt. • pl. *-ți, -te.* /***bi-*** + ***pătrat***, după fr. *bicarré*.

bipéd, -ă *adj., subst.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Ființă) care are două picioare, care stă sau umblă în două picioare. **2** *s.n.* Denumire dată unei perechi de picioare la animalele patrupede. • pl. *-ezi, -ede.* /<fr. ***bipède***, lat. ***bĭpes, -ĕdis***.

bipediculát, -ă *adj.* Care are două pedicule. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***bipédiculé***.

bipén, -ă *adj.* Care are două aripi. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***bipenne***, lat. ***bipennis, -e***.

bipenát, -ă *adj.* (*bot.*; *despre frunze compuse*) Care are pețiolurile secundare dispuse în perechi pe pețiolul principal și foliolele dispuse în același mod pe pețiolurile secundare. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***bipenné***; cf. lat. *bis* „doi", *penna, -ae* „pană".

bipenatifíd, -ă *adj.* (*bot.*; *despre frunze compuse*) Care are limbul divizat în mai multe segmente dispuse penat. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***bipennatifide***.

bipenatipartít, -ă *adj.* (*bot.*; *despre frunze compuse*) Penat partit cu lobi din nou penat partiți. • pl. *-ți, -te.* /<lat. ***bipennatipartitus, -a, -um***.

bipénă *s.f.* (*ist.*) Secure romană cu două tăișuri. • pl. *-e.* /<fr. ***bipenne***, lat. ***bĭpennis, -e***.

bipenifórm, -ă *adj.* (*anat.*; *despre mușchi*) Ale cărui fibre se inserează angular pe două fețe ale unui tendon central. • pl. *-i, -e.* /<engl. ***bipenniform***.

bipetál, -ă *adj.* (*bot.*; *despre flori*) Care are două petale. • pl. *-i, -e.* /***bi-*** + ***petală***.

bipiéd *s.n.* Suport cu două picioare. • sil. *-pi-ed.* pl. *-e.* /<fr. ***bipied***.

bipiácă *s.f.* (*electron.*) Tub electronic cu doi anozi și un catod, folosit pentru detecție și ca element redresor. • pl. *-ăci.* /***bi-*** + ***placă***.

biplán *s.n.* (*av.*) Avion cu două aripi de același tip, așezate paralel una deasupra celeilalte. • pl. *-e.* /<fr. ***biplan***.

biplás *adj.invar.* (*despre avioane*) Biloc. • /<fr. ***biplace***.

bipód *adj.* (*mar.*) *Catarg bipod* = catarg cu două picioare. • pl. *-e.* /<fr. ***bipode***.

bipolár, -ă *adj.* **1** Care are doi poli, care are două extremități opuse. **2** (*despre mașini, aparate electrice*) Care are doi poli magnetici. **3** (*despre unele organisme marine*) Care trăiește în cele două regiuni polare ale pămîntului. **4** (*mat.*) *Coordonate bipolare* = sistem de coordonate în care un punct este determinat prin distanțele la două puncte fixe. **5** (*med.*; *despre tulburări afective*) În care pot apărea, deopotrivă, episoade maniacale și depresie. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***bipolaire***, engl. ***bipolar***; cf. lat. *bis* „de două ori", *polus* „pol".

bipolarísm *s.n.* **1** (*polit.*) Teorie în relațiile internaționale potrivit căreia două centre de putere polarizează în jurul lor principalele forțe mondiale. **2** Sistem politic în cadrul căruia partidele se grupează în două orientări politice opuse. • /<fr. ***bipolarisme***.

bipolaritáte *s.f.* Stare a unui corp bipolar. • pl. *-ăți.* /<fr. ***bipolarité***.

biprísmă *s.f.* Aparat pentru producerea interferențelor luminoase. • pl. *-e.* /<fr. ***biprisme***.

bir *s.n.* **1** (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) Impozitul principal perceput de domnie de la țărani și meșteșugari; gener. (*pop.*) impozit; taxă. ◇ Expr. *A da bir cu fugiții* = *a)* a dispărea; *b)* a fugi într-un mod laș dintr-un loc. **2** (*înv.*) Tribut. *Dau ca bir [mamei-pădurilor] tot al zecelea din copiii supușilor mei* (EMIN.). **3** (*reg.*) Leafă. **4** (*pop.*) *Birul miresei* = banii sau darurile care se strîng de la meseni pentru noii căsătoriți. **5** (*pop.*) *Biru(-i) greu* = numele unui dans țărănesc. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-uri.* /<magh. ***bér***.

birapórt *s.n.* (*mat.*) Raport anarmonic al celor patru puncte în care o secantă intersectează dreptele dintr-un fascicul de patru drepte. • /<fr. ***birapport***.

birár *s.m.* (*arh.*) Încasator de biruri; perceptor. *De mirare cum n-a ajuns acest popor la stîngere totală. Stăteau asupra lui stolurile prădalnice ale birarilor* (SADOV.). • pl. *-i.* /***bir*** + *-ar*.

birăíță *s.f.* (*înv., reg.*) Soția birăului. *Birăița noastră-i doamnă* (POP.). • pl. *-e.* /***birău*** + *-iță*.

birău *s.m.* (*înv., reg.*) Primar rural. • pl. *-ăi.* /<magh. ***biró***.

bireactór, -oáre *adj., s.n.* (Avion) propulsat de două turboreactoare. • sil. *-re-ac-*. pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***biréacteur***.

birefringént, -ă *adj.* (*despre medii optice, cristale*) Care prezintă fenomenul de birefringență. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***biréfringent***.

birefringénță *s.f.* (*fiz.*) **1** Dublarea, în urma trecerii printr-un mediu optic, a unei raze de lumină care se transformă în două raze refractare. **2** Proprietate a unor medii de a produce, datorită anizotropiei lor optice, fenomenul de dublă refracție. • pl. *-e.* /<fr. ***biréfringence***.

birémă *s.f.* (*ist.*) Navă romană de război cu două rînduri de vîsle suprapuse. • pl. *-e.* /<fr. ***birème***, lat. ***bĭrēmis, -is***.

birjár *s.m.* Vizitiu (și proprietar) al unei birje. • pl. *-i.* /***birjă*** + *-ar*.

bírjă *s.f.* Trăsură de piață; droșcă. • pl. *-e.* /<ucr. ***біржа***.

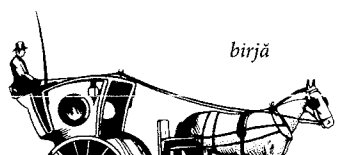

birjă

birjărésc, -eáscă *adj.* **1** Care aparține birjarului, de birjar. **2** Fig. (*despre fapte, cuvinte*) Care este grosolan, necioplit, vulgar. *I-a adresat cuvinte birjărești.* • pl. *-ești.* /***birjar*** + *-esc*.

birjăréște *adv.* **1** Ca birjarii, în felul birjarilor. **2** Fig. Necivilizat, trivial. *Vorbește birjărește.* • /***birjar*** + *-ește*.

birjăríe *s.f.* Ocupația birjarului. • g.-d. *-iei.* /***birjar*** + *-ie*.

birlíc *s.m., s.n.* **1** *s.m.* (*la jocul de cărți*) As. *Dă-mi un birlic, dă-mi un zece ochi, un popă, o preoteasă sau orice altă carte* (FIL.). **2** *s.m.* (*înv.*; *în limbajul școlarilor*) Nota unu. *La școală profesorii ne amenințau cu birlicul* (POP.). **3** *s.n.* Spetează verticală la zmeul cu care se joacă copiii. *Mai trebuie smeului un cap și un birlic* (FIL.). • pl. *m. -ci, n. -uri.* /<tc. ***birlik***.

birlicél *s.m.* Dim. al lui *birlic*. • pl. *-ei.* /***birlic*** + *-cel*.

birmán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Birmaniei sau care este originară de acolo; birmanez; (*la pl. m.*) popor de rasă mongoloidă, care s-a format, care locuiește în Birmania; locuitorii Birmaniei. **2** *adj.* Care aparține Birmaniei sau birmanilor, care se referă la Birmania sau la birmani; care este originar din Birmania; birmanez. ◆ (*subst. f.*) Limba din familia sino-tibetană, ramura tibeto-birmană, vorbită de birmani. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***birman***; cf. nm. pr. *Birmania*, stat în Asia.

birmanéz, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f., adj.* Birman. **2** *s.f.* Rasă de pisici care este originară din Birmania, cu ochii albaștri și cu blana lungă și deasă, de culoare maro-deschis, cu extremitățile maro-închis; pisică care face parte din această rasă. • pl. *-i, -e.* /***birman*** + *-ez*.

bírnic, -á *s.m., s.f.* (*înv.*) **1** Persoană care era supusă la bir; gener. contribuabil. *Venitul se alcătuia din zeciuiala birnicilor* (I. ION.). **2** Tributar. *Crăia ungurească este birnică scaunului Papii* (CANT.). • pl. *-ci, -ce.* /***bir*** + *-nic*.

birocrát, -ă *s.m., s.f.* **1** Persoană care dă o importanță exagerată formalităților în dauna fondului. **2** Funcționar în birourile unei administrații. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***bureaucrate***.

birocrátic, -ă *adj.* Care aparține birocratismului sau birocraților, care se referă la birocratism sau la birocrați; care se caracterizează prin birocratism. *Să dăm un exemplu de ce este natura birocratică* (EMIN.). ◇ *Centralism birocratic* v. centralism. • pl. *-ci, -ce.* și (*înv.*) *biurocrátic, -ă adj.* /<fr. ***bureaucratique***, germ. ***bürokratisch***.

birocratísm *s.n.* **1** Interpretare și aplicare formalistă, cu complicații inutile, a legilor, a dispozițiilor în rezolvarea problemelor administrative, organizatorice etc.; birocrație, funcționarism. **2** Sistem de conducere propriu statelor care utilizează un aparat birocratic (administrativ, polițienesc, militar) foarte numeros, în scopul impunerii prin forță a dominației minorității asupra majorității. • /***birocrat*** + ***-ism***; cf. fr. *bureaucratisme*, rus. *бюрократизм*.

birocratizá *vb. I. tr., refl.* A (se) transforma în birocrat, a trata în mod birocratic, a face să fie birocratic. *Primarul a birocratizat excesiv administrația locală.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***bureaucratiser***.

birocratizáre *s.f.* Faptul de a deveni birocratic, de a se afla sub influența birocrației. • pl. *-ări.* /v. ***birocratiza***.

birocratizát, -ă *adj.* Care s-a transformat într-un birocrat, care este tratat în mod birocratic. • pl. *-ți, -te.* /v. ***birocratiza***.

birocrație *s.f.* **1** Birocratism. **2** (*înv.*) Totalitatea funcționarilor care alcătuiesc birourile administrației publice. • g.-d. *-iei.* și (*înv.*) ***biurocrație*** *s.f.* /<fr. ***bureaucratie***.

birótic, -ă *s.f., adj.* **1** *s.f.* (*inform.*) Ramură a informaticii care se ocupă cu studiul folosirii calculatoarelor în munca de birou și în activitățile conexe acesteia. **2** *adj.* Care aparține biroticii, care se referă la birotică. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***bureautique***.

biróu *s.n.* **1** Masă de scris, cu sertare și compartimente (în care se țin hârtii, documente etc.). **2** Local, parte dintr-un local sau încăpere în care se află una sau mai multe mese de scris. ◆ Mobilierul necesar unei astfel de încăperi. **3** Serviciu public unde lucrează funcționari, specialiști etc. ◇ Expr. (*A lucra sau a rezolva* etc.) ***din birou*** = (a lucra, a rezolva etc.) fără a cunoaște realitățile, birocratic. ◆ Ext. Funcționarii unui astfel de serviciu. **4** Grup de persoane cu funcții de conducere executivă a unor organizații politice, de masă, obștești, științifice, internaționale, a unui organ administrativ. **5** Grup de membri ai unei adunări, însărcinat să conducă lucrările (sau activitatea) acesteia. ◆ Reunire a președintelui, a vicepreședinților și a secretarilor unei adunări legiuitoare. **6** *Birou de plasare* = birou care se ocupă cu plasarea șomerilor într-un serviciu. *Birou de bagaje* v. bagaj. *Birou de mișcare* v. mișcare. • pl. *-uri.* /<fr. ***bureau***.

birr *s.n.* Unitate monetară în Etiopia. • /<engl., fr., it. ***birr***; cuv. etiopian.

birșág *s.n.* (*reg.; maghiar.*) Amendă. *Cine nu va asculta de cuvîntul cărții noastre, să fie birșag 12 florinți* (DOC.). • pl. *-uri.* /<magh. ***birság***.

birșăgălui *vb. IV. tr.* (*reg.*) A amenda. • prez.ind. *-iesc.* și *birșăgluí, birșegălui, birșiguí, birșluguí vb. IV.* /de la ***birșag***; cf. magh. *berságolni*.

birșăgluí *vb. IV.* v. birșăgălui.

birșegăluí *vb. IV.* v. birșăgălui.

birșiguí *vb. IV.* v. birșăgălui.

birșluguí *vb. IV.* v. birșăgălui.

birt *s.n.* **1** Restaurant (mic și modest); ospătărie. *Fost-a taica băutor Ș-a rămas la birt dator* (POP.). **2** (*înv.*) Han. *Ajungînd la Iași, trase la cel mai bun birt* (C. NEGR.). • pl. *-uri.* /<srb. ***birt***.

birtáș *s.m.* Persoană care ține un birt. *Nenea Christodor, fost tejghetar, fost birtaș, acum moșier și liberal* (DELAVR.). • pl. *-i.* /***birt*** + *-aș*.

birtășíță *s.f.* Soția birtașului; femeie care ține un birt; birtășoaică. *Birtășița-i frumușică... Birtășița bărbat n-are* (POP.). • pl. *-e.* /***birtaș*** + *-iță*.

birtășoáică *s.f.* Birtășiță. • pl. *-oaice.* /***birtaș*** + *-oaică*.

biruí *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică dușmani, adversari etc.*) A învinge, a înfrînge, a bate; a ieși biruitor. *Rădică oștii asupra lui Baiazit și-l birui* (MOXA). ◇ Poet. *Soarele biruise cu desăvîrșire, risipind negurile și umplînd de strălucire tăpșanul Timișului* (SADOV.). **2** *tr.* Fig. (*compl. indică sentimente, pasiuni, manifestări etc.*) A(-și) înfrîna, a(-și) stăpîni. *Biruie-ți durerea* (RUSSO). **3** *tr.* Fig. A fi stăpînit, copleșit de un sentiment, de o emoție etc. *Era gata să-l biruie ciuda, dar se stăpîni* (DUMITR.). **4** *intr.* (*pop.; mai ales în constr. neg.*) A fi în stare, a putea, a ajunge (să...); a face față. *Petre nu biruia cu răspunsurile* (REBR.). **5** *tr.* (*compl. indică ținuturi, țări*) A stăpîni, a domni. **6** *tr.* (*pop.*) A îndupleca. *Fie-sa îl birui cu rugăciunile* (ISP.). **7** *tr., refl.* A avea bogății, a fi avut. ◇ Expr. *A se birui bine* = a fi bogat. **8** *refl.* (*reg.*) A-și măsura puterile. *Turcule, bolîndule, Dar... ai de gînd să te lovești, Cu noi să te biruiești?* (POP.) • prez.ind. *bírui, -iesc.* /<magh. ***bír***.

biruínță *s.f.* **1** Victorie, izbîndă. *A credinței biruință cătа orice cavaler* (EMIN.). **2** (*înv.*) Stăpînire politică, autoritate, dominație. *Por împăratul... avea treizeci și șase de limbi supt biruința lui* (ALEXAN.). • pl. *-e.* /***birui*** + *-ință*.

biruíre *s.f.* **1** (pop.) Victorie, biruință. *Biruirea pe care a avut-o asupra dușmanilor.* **2** (*înv.*) Dominație; stăpînire; biruită. • pl. *-i.* /v. ***birui***.

biruít, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* Care a fost învins. **2** *s.f.* (*înv.*) Stăpînire. *Lasă [să] fim noi sub biruita ta* (P. OR.). • pl. *-iți, -ite.* /v. ***birui***.

biruitór, -oáre *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f., adj.* (Persoană, armată etc.) care biruie, care învinge; învingător. *Și gonind biruitoare, tot veneau a țării steaguri* (EMIN.). ◇ (*subst.*) *Gingașa Ruxanda ajunse să fie parte biruitorului* (C. NEGR.). ◇ Loc.vb. *A ieși biruitor* v. ieși. **2** *s.m., s.f.* (*înv.*) Stăpînitor. *Domnul și biruitorul țării Moldovei* (PRAV.). • sil. *-ru-i-.* pl. *-ori, -oare.* /***birui*** + *-tor*.

bis[1]- v. bi-.

bis[2] *adj.invar., interj., s.n.* **1** *adj.invar.* (*pe lîngă un număr*) A doua oară; repetat. *Numărul 7 bis.* **2** *interj.* Exclamație prin care publicul solicită unui artist, unui ansamblu repetarea unui număr dintr-un program artistic, a unei arii etc. **3** *s.n.* Număr prezentat a doua oară la cererea publicului sau ca supliment de program. • pl. *-uri.* /<fr. ***bis***, lat. ***bis*** „de două ori".

bisá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică un număr din programul artistic al unei reprezentații, o arie etc.*) A cere din public repetarea, reluarea. **2** A repeta la cererea publicului (o arie, un număr dintr-un program artistic etc.). **3** (*fam.*) A repeta un an școlar. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***bisser***.

bisanuál, -ă *adj.* **1** Bienal. **2** (*despre plante*) Care înflorește și fructifică în al doilea an. *Varza este o plantă bisanuală.* • sil. *-nu-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***bisannuel***.

bisáre *s.f.* **1** Cerere din partea publicului de repetare a unui număr dintr-un program artistic, a unei arii etc. **2** Repetare, la cererea publicului, a unui număr dintr-un program artistic, a unei arii etc. • pl. *-ări.* /v. ***bisa***.

bisát, -ă *adj.* **1** (*despre numere dintr-un program artistic, arii etc.*) Care a fost solicitat să se repete. *Aria bisată a încîntat publicul.* **2** (*despre artiști*) Care a fost solicitat să repete un număr dintr-un program artistic, o arie etc. *Pianistul bisat s-a bucurat că a avut succes.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***bisa***.

bisáct *adj. An bisect* = an de 366 de zile, care se repetă din patru în patru ani și care are luna februarie formată din 29 de zile; bisextil. • pl. *-ți.* /<fr. ***bissexte***, engl. ***bisect***, lat. ***bisextus, -a, -um***.

bisectór, -oáre (*geom.*) **1** *adj.* Care împarte în două părți egale, în două diedre egale. ◇ *Plan bisector* = plan care împarte un unghi diedru în două diedre egale. **2** *s.f.* Semidreaptă cu originea în vîrful unui unghi, interioară lui și formînd unghiuri congruente cu laturile acestuia. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***bissecteur***.

biseculár, -ă *adj.* Care are o vechime sau o durată de două secole. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***biséculaire***.

bísel *s.n.* Dispozitiv folosit la osiile unor locomotive, care ajută la înscrierea în curbe și care este format dintr-un cadru triunghiular articulat la un capăt pe șasiul locomotivei, iar cu capătul celălalt fixat pe o osie alergătoare. • pl. *-uri.* /<fr. ***bissel***; cf. nm. pr. Levi *Bissel*, inginer american.

bisémic, -ă *adj.* (*lingv.; despre cuvinte*) Care are două sensuri diferite, în funcție de context. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***bisémique***.

biseriát, -ă *adj.* (*bot., zool.*) Care este dispus pe două rînduri sau serii. • sil. *-ri-at.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***bisérié***.

bisérică *s.f.* **1** Clădire destinată celebrării unui cult creștin; Casa Domnului. *Am grăit... în biserică, propoveduind cuvîntul lui Dumnezeu* (Antim). ◇ Expr. *A lua calea bisericii* = a deveni evlavios, pios. *A* (*nu*) *fi ușă de biserică* = *a*) a (nu) respecta morala religioasă, a (nu)-și îngădui abateri de la morala religioasă, a (nu) duce o viață pioasă; *b*) a (nu) fi cinstit, a (nu) fi corect. *A nu fi dus* (*de multe ori*) *la biserică* = *a*) a nu da importanță conveniențelor sociale; *b*) a nu se sfii să spună cuiva în față lucruri neplăcute. *A fi cheie de biserică* v. cheie. *A șopoti în biserică* v. șopoti. *A veni de la biserică* v. veni. ◆ Adunare a credincioșilor. *Biserica s-a înfiorat de jalea orfanilor.* ◆ Parohie. **2** Instituția creștinismului în ansamblu. ◇ *Om al bisericii* v. om. *Părinții bisericii* v. părinte. **3** (*cu determ.*) Comunitate religioasă de același cult. *Majoritatea românilor țin de Biserica Ortodoxă.* ◇ *Biserica Catolică* v. catolic. *Biserică colegială* v. colegial. *Biserică confesională* v. confesional. *Biserică pravoslavnică* v. pravoslavnic. *Biserica Răsăriteană* v. răsăritean. *Biserica Română* v. roman. **4** Fig. Învățătura morală de la biserică. *Biserica deschide pe om* (CR.). **5** *Biserică-necropolă* = biserică în care se găsesc morminte și cripte. **6** Compus: (*entom.*) *biserica-dracului* = ploșniță de plante (*Pentatoma beccarum*). • pl. *-ci.* și (*înv.*) ***băseárecă*** *s.f.* /lat. ***basílica, -ae***.

bisericésc, -eáscă *adj.* Care aparține bisericii, care se referă la biserică; ecleziastic. *Jignire a dogmelor bisericești* (CR.). ◇ *An bisericesc* v. an. *Față bisericească* v. față. *Slavona bisericească* v. slavon. • pl. *-crești.* /***biserică*** + *-esc*.

bisericéște *adv.* **1** Ca la biserică. *Începea să cînte pe nas, bisericește* (PAS). **2** Din punctul de vedere al Bisericii; în ceea ce privește Biserica. *Se duse în Ardeal, în țara care atîrna bisericește... de principatul Brîncoveanului* (DOC.). • /***biserică*** + *-ește*.

bisericós, -oásă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care respectă dogmele Bisericii, (persoană) care merge des la biserică; (om) evlavios, bigot. *Mircea-cel-mare a fost în genere un principe puțin bisericos* (HASD.). ◇ Fig. *Cu zîmbiri de curtezană și cu ochi bisericoși* (EMIN.). • pl. *-oși, -oase.* /***biserică*** + *-os*.

bisericúță *s.f.* **1** Dim. al lui *biserică. Au făcut o bisericuță de lemn pe deal.* **2** Fig. (*fam.*) Cerc de prieteni; gașcă. *Fiecare are bisericuța lui.* ◇ Expr. *A face bisericuțe* = a se grupa (într-o adunare) în funcție de interese, preferințe etc. ◆ Cerc îngust de oameni uniți de un interes comun în dauna societății din care fac parte; coterie. *Totul se rezolva dacă făceai parte dintr-o bisericuță.* • pl. *-e.* /***biserică*** + *-uță*.

biséxt, -ă *s.f., adj.* **1** *s.f., adj.* (*în calendarul iulian*) (Ziua) care se adaugă la fiecare patru ani, după 28 februarie. **2** *s.f.* A douăzeci și noua zi a lunii februarie. **3** *adj.* (*impr.*) Bisect. • pl. *-ecști, -exte.* /<lat. ***bisextus, -a, -um***.

bisextíl *adj. An bisextil* = an bisect. • pl. *-i.* /<fr. ***bissextil***, lat. ***bis*(*s*)*extilis, -e***.

bisexuál, -ă *adj.* **1** (*biol.; despre plante și animale*) Care are organe de reproducere ale ambelor sexe; bisexuat, hermafrodit. **2** (*despre oameni*) Care întreține relații sexuale cu parteneri de ambele sexe. • sil. *-xu-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***bisexuel***, it. ***bisessuale***.

bisexualísm *s.n.* Atracție manifestată pentru ambele sexe; bisexualitate. • sil. *-xu-a-.* /***bi-*** + ***sexualism***, după it. *bisessualismo*.

bisexualitáte *s.f.* **1** (*biol.*) Starea unui organism care prezintă caracteristicile celor două sexe; hermafrodit. **2** Bisexualism. • sil. *-xu-a-.* /<fr. ***bisexualité***; cf. lat. *bis* „de două ori", *sexualis* „referitor la sex".

bisexuát, -ă *adj.* (*biol.; despre plante și animale*) Bisexual. • sil. *-xu-at.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***bissexué***.

bisiláb, -ă *adj., s.n.* (*lingv.; despre cuvinte*) Bisilabic. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***bissylabe***.

bisilábic, -ă *adj., s.n.* (*lingv.*) (Cuvînt) format din două silabe; bisilab, disilabic. • pl. *-ci, -ce.* /***bi-*** + ***silabic***; cf. fr. *bissyllabique*.

bisimétric, -ă *adj.* Care prezintă două planuri de simetrie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***bisymétrique***.

bisinóză *s.f.* (*med.*) Boală pulmonară profesională cronică, probabil de natură alergică, determinată de inhalarea pulberii de bumbac în cursul prelucrării industriale a acestuia. • pl. *-e.* /<fr. ***byssinose***; cf. gr. *βύσσος* „bumbac".

bísmarck *s.n.* Scrumbie marinată și preparată cu maioneză. • pl. *-uri.* /<germ. ***Bismarck***.

bísmut *s.n.* (*chim.*) Element chimic, metal alb-cenușiu, lucios, cu reflexe roșietice, casant, folosit în aliaje ușor fuzibile în industrie și ale cărui săruri au întrebuințări în medicină (*Bi*). • acc. și *bismút*. /<fr. ***bismuth***.

bismutát *s.m.* (*chim.*) Sare oxigenată a bismutului. • pl. *-ți*. /<fr. ***bismuthate***.

bismutíl *s.m.* (*chim.*) Radical monovalent al bismutului, care se formează la hidroliza sărurilor de bismut. • /<fr. ***bismuthyle***.

bismutímă *s.f.* (*chim.*) Sulfură naturală de bismut, de culoare albă-cenușie, care constituie principalul minereu de bismut. • /<fr. ***bismuthine***.

bismutísm *s.n.* (*med.*) Intoxicație cu săruri de bismut. • /<fr. ***bismuthisme***.

bismutít *s.n.* (*chim.*) Mineral care conține bismut. • /<fr. ***bismuthite***.

bismutomanie *s.f.* (*med.*) Obicei morbid de a ingera bismut în doze mari. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***bismuthomanie***.

bismutoterapíe *s.f.* (*med.*) Întrebuințare terapeutică a sărurilor de bismut. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***bismuthothérapie***.

bisociáție *s.f.* **1** (*lingv.*) Asociație între doi termeni foarte îndepărtați ca sens. **2** (*psih.*) Principiu operațional al creativității. • sil. *-ci-a-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /*bi-* + *[a]sociație*.

bisónic, -ă *adj.* (*despre viteze*) De (peste) două ori mai mare decît viteza sunetului. • pl. *-ci, -ce*. /***bi-*** + ***sonic***.

bisór *s.n.* (*pop.*) Calcopirită. • /<slav. **бнсьръ, бнсъръ, бнсєръ**.

bispiralát, -ă *adj.* Care este în dublă spirală. • pl. *-ți, -te*. /<fr. ***bispiralé***.

bistabíl, -ă *adj.* (*despre dispozitive*) Care este capabil să aibă două stări stabile. • pl. *-i, -e*. /<engl. ***bistable***.

bistratificát, -ă *adj.* (*despre soluri, minerale*) Care este format din două straturi diferite ca vîrstă, natură, textură etc. • pl. *-ți, -te*. /<fr. ***bistratifié***.

bístriț, -ă *adj.* (*bot.; reg.*) *Prune bistrițe* = prune brumării. *Prun bistrițe* = varietate de prun care rodește prune brumării. • pl. *-i, -e*. /de la nm. pr. ***Bistrița***[*-Năsăud*], județ în România; cf. săs. *bästrz, bistritz*, magh. *beszterce*.

bistrițeán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a orașului Bistrița sau a județului Bistrița-Năsăud ori este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii din orașul Bistrița sau din județul Bistrița-Năsăud. **2** *adj.* Care aparține orașului Bistrița sau județului Bistrița-Năsăud ori bistrițenilor; care se referă la orașul Bistrița sau la județul Bistrița-Năsăud ori la bistrițeni; originar din orașul Bistrița sau din județul Bistrița-Năsăud. • pl. *-eni, -ene*. /nm. pr. (oraș în România) ***Bistrița*** + *-ean*.

bistrițeáncă *s.f.* Femeie născută și crescută în orașul Bistrița sau în județul Bistrița-Năsăud. ◆ Locuitoare din orașul Bistrița sau din județul Bistrița-Năsăud. • pl. *-ence*. /***bistrițean*** + *-că*.

bistró *s.n.* v. bistrou.

bistróu *s.n.* Mic local în care se servește rapid, consumîndu-se aperitive, băuturi alcoolice, răcoritoare. • pl. *-uri*. și *bistró s.n.* /<fr. ***bistro***.

bístru *adj.invar., s.n.* (De) culoare brun-închis. • /<fr. ***bistre***.

bisturíu *s.n.* Instrument chirurgical, avînd forma unui cuțit de dimensiuni mici, cu lamă fixă, mobilă sau repliabilă în mîner, utilizat la incizii, în operații chirurgicale, disecții etc. <> *Bisturiu electric* = bisturiu folosit în chirurgia modernă, care realizează secțiunea cu ajutorul curenților electrici de înaltă frecvență și care permite secționarea țesuturilor și coagularea prin cauterizare a capilarelor. • pl. *-ie*. /<fr. ***bistouri***.

bisturnáj *s.n.* (*med. vet.*) Procedeu învechit de castrare la taur și berbec, prin torsionarea manuală a fiecărui testicul în interiorul pungii testiculare. • /<fr. ***bistournage***.

bisúlc, -ă *adj.* (*despre animale*) Care are copitele despicate. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***bisulque***, lat. ***bĭsulcus, -a, -um***.

bisulfát *s.m.* (*chim.*) Sare a acidului sulfuric, în care numai unul din cei doi atomi de hidrogen este înlocuit cu un metal; sulfat acid. • pl. *-ți*. /<fr. ***bisulfate***.

bisulfít *s.m.* (*chim.*) Sare a acidului sulfuros, în care numai unul din cei doi atomi de hidrogen este înlocuit cu un metal; sulfit acid. • pl. *-ți*. /<fr. ***bisulfite***.

bisulfític, -ă *adj.* (*chim.*) Care ține de bisulfit, care se referă la bisulfit. <> *Leșie bisulfitică* v. leșie. • pl. *-ci, -ce*. /***bisulfit*** + *-ic*.

bisulfúră *s.f.* (*chim.*) Sulfură a cărei moleculă conține doi atomi de sulf. • pl. *-i*. /<fr. ***bisulfure***.

bísus *s.n.* (*zool.*) Fascicul de filamente secretate de unele moluște lamelibranhiate, prin care animalul se fixează pe ceva. • /<fr. ***byssus***; cf. gr. *βύσσος* „bumbac".

bíșche *s.f.* v. beschie.

bíșchie *s.f.* v. beschie.

bișnițár *s.m.* (*fam.*) Persoană care face afaceri dubioase, care realizează profituri personale pe căi necinstite, ilegale. • pl. *-i*. /***bișniță*** + *-ar*.

bișniță *s.f.* (*fam.*) Afacere măruntă (necinstită); găinărie. • pl. *-e*. /<engl. ***business***.

bíșof *s.n.* Băutură alcoolică fierbinte, obținută prin macerarea în vin a lămîii sau portocalei. • /<fr. ***bichof***, engl. ***bishof***, germ. ***Bischof***.

biștár *s.m.* (*arg.; la pl.*) Bani. • pl. *-i*. /<țig. ***bišto*** „al douăzecilea".

bit *s.m.* **1** (*inform.*) Cea mai mică unitate de informație pe care o poate manipula calculatorul, echivalentă cu alegerea uneia din două alternative echiprobabile. **2** Cifră în sistemul de numerație binară. • pl. *biți*. /<fr., engl. ***bit*** <*bi*[*nary digi*]*t* „cifră binară".

bitáng, -ă *s.m., s.f.* (*reg.*) **1** Vagabond, ștrengar. **2** Copil nelegitim; bastard. • pl. *-gi, -ge*. /<magh. ***bitang***.

bitemátic, -ă *adj.* (*muz.*) Care ține de bitematism, care se referă la bitematism. ◆ Cu două teme. • pl. *-ci, -ce*. /<it. ***bitematico***.

bitemátism *s.n.* (*muz.*) Principiu de compoziție care presupune existența a două teme principale diferite ca profil și tonalitate în cadrul unei forme muzicale mai ample (sonate, simfonii, cvartete). • /<it. ***bitematismo***, fr. ***bithématisme***.

bíter[1] *s.n.* Piesă la o batoză sau la o combină de cereale păioase, care dirijează și uniformizează stratul de material ce intră în aparatul de batere. • /<engl. ***beater*** „bătător".

bíter[2] *s.n.* v. bitter.

bitérn *s.m.* (*chim.*) Apă curată rezultată din evaporarea apei de mare în procesul de obținere a sării marine. • /<engl., fr. ***bittern***.

bítie *s.f.* (*bis.; înv.*) Întîia carte a *Pentateuhului*, *Geneza*. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și *bítie s.f.* /<slav. **бътие**, bg. ***бит***.

bitmíc, -ă *s.m., adj.* **1** *s.m.* (*la pl.*) Populație care locuia în Bithynia sau era originară de acolo; (*și la sg.*) persoană care aparținea acestei populații sau era originară de acolo; locuitorii Bithyniei. **2** *adj.* Care aparține Bithyniei sau bitinicilor, care se referă la Bithynia sau la bitinici; care era originar din Bithynia. • pl. *-ci, -ce*. /nm. pr. (regiune istorică în N-V Asiei Mici) ***Bithynia*** + *-ic*.

bitirmeá *s.f.* (*înv.*) Învoială privind o compensație bănească. • pl. *-ele*. /<tc. ***bitürme***.

bitonái, -ă *adj.* (*muz.*) **1** Care admite existența simultană a două tonuri. **2** (*despre voci alterate*) Care rezultă prin formarea simultană a două sunete în laringe. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***bitonal***.

bitonalísm *s.n.* (*muz.*) Bitonalitate. • /***bitonal*** + *-ism*.

bitonalitáte *s.f.* (*muz.*) Mișcare simultană a vocilor în două tonalități diferite; bitonalism. • /<fr. ***bitonalité***.

bitriflór, -ă *adj.* (*bot.; despre plante*) Care are de două ori cîte trei flori. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***bitriflore***.

bitroncónic, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* Care are forma a două trunchiuri de con cu baza comună. **2** *s.n.* Vas avînd această formă, răspîndit cu deosebire în prima epocă a fierului. • pl. *-ci, -ce*. /***bi-*** + ***tronconic***.

bitter ['bitər] *s.n.* Lichior amar, preparat prin macerarea anumitor plante medicinale în alcool de ienupăr, care este consumat în scopuri terapeutice sau ca aperitiv. • pl. *-uri*. scris și *bíter s.n.* /<germ. ***Bitter***, fr., engl. ***bitter***.

bítum *s.n.* **1** Materie obținută prin oxidarea la cald a reziduurilor de petrol ori prin distilarea huilei, de culoare neagră, foarte vîscoasă sau solidă, care este folosită ca liant în construcția de drumuri, ca material izolant în construcții, în industrie, la fabricarea unor lacuri etc. **2** (*a. plast.*) Culoare brună strălucitoare, obținută prin amestecarea bitumului cu ulei de in și cu ceară, folosită mai ales în sec. 19. • acc. și *bitúm*. /<fr. ***bitume***, lat. ***bĭtūmen, -ĭnis***.

bitumá *vb. I. tr.* **1** A amesteca cu bitum un material granular. **2** A face bitumajul unei șosele. ◆ A umple cu o masă bituminoasă rosturile dintre pavele sau dintre dalele unei șosele. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***bitumer***.

bitumáj *s.n.* Stropire cu bitum și acoperire cu criblură pentru a forma îmbrăcămintea asfaltică a unei șosele. • pl. *-e*. /<fr. ***bitumage***.

bitumáre *s.f.* **1** Amestecare cu bitum a unui material granular. **2** Realizare a bitumajului unei șosele. • pl. *-ări*. /v. ***bituma***.

bitúmen *s.n.* Material bogat în carbon, care însoțește substanța humică din cărbune, conferind huilelor proprietatea de a fi cocsificate și care se formează prin transformarea, în absența aerului, a grăsimilor, cerurilor și rășinilor din plantele existente în pămînt. • pl. *-e*. /<lat. ***bĭtūmen, -ĭnis***, germ. ***Bitumen***.

bitumíne *s.f. pl.* (*geol.*) Materii din scoarța pămîntului constituite din hidrocarburi și din diferite alte substanțe organice. <> *Bitumine gazoase* = gaze naturale. *Bitumine lichide* = petrol. • /<fr. ***bitumines***.

bituminifér, -ă *adj.* Care produce bitum. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***bituminifère***.

bituminít *s.n.* Varietate de asfalt. • /<fr. ***bituminite***.

bituminizáre[1] *s.f.* Proces natural de formare a unor hidrocarburi (bitumine) prin transformarea lentă, în absența aerului, a nămolului rezultat din descompunerea organismelor animale și vegetale pe fundul mărilor. • pl. *-ări*. /după fr. ***bituminisation***.

bituminizáre[2] *s.f.* (Metodă de) impermeabilizare a rocilor împotriva apei din mine prin injectarea fisurilor cu bitum topit sau cu emulsii de bitum. • pl. *-ări*. /***bitumen*** + *-iza*.

bituminós, -oásă *adj.* Care conține bitum sau bitumen; care este de natura bitumenului. *Chihlimbarul este o substanță bituminoasă.* <> *Chit bituminos* v. chit. • pl. *-oși, -oase*. /<fr. ***bitumineux***, lat. ***bĭtūmĭnōsus, -a, -um***.

bitúră *s.f.* (*mar.*) Lanț de ancoră aranjat pe punte în vederea unei manevre. • pl. *-i*. /<fr. ***bitture***.

biturbopropulsór, -oáre *adj., s.n.* (Avion) cu două turbopropulsoare. • pl. *-ori, -oare*. /***bi-*** + ***turbopropulsor***.

bíță *s.m.* v. bădiță.

biu *adj., s.m.* (*maghiar.*) **1** *adj.* Care este abundent, mănos. **2** *s.m.* Abundență. *Bivul carile peste toată iarna avusese* (CANT.). <> Expr. *De* (sau *în*) *biu* = din belșug. *Din biu* = cu prisosință. • și *biv s.m.* /<magh. ***bő***, ***bőv*** „larg, bogat, îmbelșugat".

biunivóc, -ă *adj.* Care are corespondență unică în ambele sensuri, fiind lipsit de echivoc, de univocitate. <> (*mat., log.*) *Corespondență biunivocă* = corespondență între elementele a două mulțimi, care face ca elementele uneia dintre ele să corespundă univoc elementelor celeilalte și invers. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***biunivoque***.

biunivocitáte *s.f.* Însușirea de a fi biunivoc. • /***biunivoc*** + *-itate*.

biurét *s.m.* (*chim.*) Derivat al ureei, de culoare violet-purpurie. • /<fr. ***biuret***.

biurétă *s.f.* Tub de sticlă gradat, cu robinet sau cu tub de cauciuc cu clemă, folosit pentru măsurarea volumelor de soluții sau de gaze. • pl. *-e*. /<fr. ***burette***, germ. ***Bürette***.

biurocrátic, -ă *adj.* v. birocratic.

biurocrație *s.f.* v. birocrație.

biútă *s.f.* Val de pămînt ridicat împrejurul unor depozite de materiale explozive sau de carburanți ori al poligoanelor de tragere. • pl. *-e*. /<fr. ***butte***.

biv[1] *adj.invar.* (*înv.; urmat de un titlu, de o funcție*) Fost. *Nicolae Costin, biv vel vornic* (NEC.). • /<slav. **бившь**.

biv[2] *s.m.* v. biu.

bivalént, -ă *adj.* **1** (*chim.; despre elemente sau radicali chimici*) Care are valența doi. **2** (*biol.*) Cu cromozomi omologi asociați în perechi în profaza meiotică. **3** Fig. Care are două valori. *O atitudine bivalentă.* • pl. *-ți, -te*. /<fr. ***bivalent***.

bivalénță *s.f.* **1** (*chim.*) Proprietate a elementelor de a fi bivalente. **2** (*log.*) *Principiul bivalenței* = principiu conform căruia orice enunț este fie adevărat, fie fals. • pl. *-e*. /<fr. ***bivalence***.

biválv, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* (*bot.; despre capsule*) Care este format din două părți. **2** *s.f.* (*zool.*) Lamelibranhiat. ◆ (*adj.*) Care are cochilia formată din două valve. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***bivalve***(*s*).

bivérb *s.n.* Gen enigmistic, constînd în reprezentarea a două cuvinte prin litere sau figuri combinate între ele. • pl. *-e*. /***bi-*** + ***verb***.

bivitelín, -ă *adj.* (*despre gemeni*) Care provine din două ovule fecundate separat; biovular, dizigot. • pl. *-i, -e*.

/<fr. ***bivitellin***; cf. lat. *bis* „de două ori", *vitellum* „gălbenuș de ou".

bívol *s.m.* (*zool.*) Vită cornută, rumegătoare, asemănătoare cu boul, cu păr negru sau alb, aspru și rar, cu coarne inelate întoarse spre spate (*Bos bubalus*). ◆ (*deprec.*) (Epitet pentru un) om gras, mătăhălos, nesimțit. *S-a repezit către ei un bivol brunet cu celularul în mînă.* • pl. *-i.* /<sl. veche **биволъ**.

bivol african

bivolár *s.m.* Păzitor al unei cirezi de bivoli. *Un bivolar bătrîn* (NEC.). • pl. *-i.* /***bivol*** + *-ar*.

bivoláș *s.m.* Dim. al lui *bivol*. • pl. *-i.* /***bivol*** *+-aș*.

bivolărie *s.f.* Grajd pentru bivoli; turmă de bivoli. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***bivol*** + *-ărie*.

bívoliță *s.f.* Femela bivolului. ◆ (*deprec.*) (Epitet pentru o) femeie grasă, dizgrațioasă, nesimțită. • acc. și ***bivoliță***. pl. *-e.* /<bg. ***биволица***.

bivoltín, -ă *adj.* (*despre insecte, viermi de mătase etc.*) Care își poate desfășura ciclul vital de două ori pe an. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***bivoltin***; cf. lat. *bis* „de două ori", *voltum, -i* <*volvere* „a evolua".

bivșúg *s.n.* v. belșug.

bivuác *s.n.* 1 Staționare temporară (în corturi sau sub cerul liber) a trupelor în afara localităților sau a taberelor. ◆ Porțiune de teren pe care se face această staționare. **2** Adăpost pentru noapte făcut de alpiniști sau turiști. • sil. *-vu-ac.* pl. *-uri.* /<fr. ***bivouac***; cf. germ. *bei* „la", *Wacht* „veghe".

bivuacá *vb. I. intr.* (*compl. indică unități militare, alpiniști, turiști*) A se opri în bivuac. • sil. *-vu-a-*. prez.ind. *-chez.* /<fr. ***bivouaquer***.

bizám *s.m.* (*zool.*) Mamifer rozător acvatic din Canada, care trăiește în preajma apelor, asemănător cu șobolanul, cu corpul lung de peste 30 cm, cu blană prețioasă, castanie-roșcată, folosită în blănărie (*Ondatra zibethica*); ondatra. ◆ Blana acestui animal. ◆ Confecție realizată din această blană. • pl. *-i.* /<germ. ***Bisam***.

bizantín, -ă *subst., adj.* **1** *s.m.* (*la pl.*) Populație care locuia în Bizanț sau în Imperiul Bizantin; (și *la sg.*) persoană care făcea parte din populația de bază a Bizanțului ori a Imperiului Bizantin sau era originară de acolo. **2** *adj.* Care aparține Bizanțului sau Imperiului Bizantin, care se referă la Bizanț sau la Imperiul Bizantin; propriu Bizanțului sau Imperiului Bizantin. ◇ *Stil bizantin* = stil dezvoltat în sec. 6-15 pe teritoriul Imperiului Bizantin, caracterizat printr-o mare varietate de forme și prin bogăția culorilor, prin ornamentație, prin predominarea cupolei, a suprafețelor și a liniilor curbe în arhitectură. *Biserica Sf. Sofia din Constantinopol este reprezentativă pentru stilul bizantin. Pictură bizantină* = pictură, mai ales sacră, caracterizată de un spiritualism deosebit, exprimat în reprezentări extrem de stilizate, hieratice. *Muzică bizantină* = muzică exclusiv vocală, cultivată în Biserica Ortodoxă, care a apărut în Bizanț în primele secole d.Hr., avînd la origine surse ebraice, siriene și grecești și ale cărei genuri specifice sînt imnul, canonul, troparul. ◇ *Imperiul Bizantin* = nume dat Imperiului Roman de Răsărit din sec. 4 d.Hr. pînă la căderea Constantinopolului sub turci. **3** *adj.* Fig. (*despre oameni*) Intrigant, perfid, corupt. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***byzantin***, lat. ***byzantĭnus, -a, -um***; cf. nm. pr. *Bizanț*, vechiul nume al orașului Constantinopol, azi Istanbul (Turcia).

bizantinísm *s.n.* **1** Caracter, influență bizantină (în arhitectură, ornamentație etc.). ◆ Stil specific culturii și artei, modului de viață și mentalității din Imperiul Bizantin. **2** Fig. Mod de a acționa în viața publică și particulară caracterizat prin intrigi, prin corupție, prin neorînduială, prin dispute subtile, pedante și inutile etc. *E primejdios să se preamărească acest bizantinism al funcțiilor* (MAIOR.). • pl. *-e.* /<fr. ***byzantinisme***.

bizantiníst, -ă *s.m., s.f.* Bizantinolog. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***byzantiniste***.

bizantinística *s.f.* Bizantinologie. • /<germ. ***Byzantinistik***.

bizantiníză *vb. tr.* **1** A imita arta bizantină. **2** Fig. A recurge la subtilități și pedanterii în purtare. ◆ (*compl. indică manifestări, fapte, atitudini etc.*) A conferi un caracter bizantin, corupt, intrigant. • prez.ind. *-ez.* /***bizantin*** + *-iza*.

bizantinizáre *s.f.* **1** Imitare a artei bizantine. **2** Fig. Recurgere la subtilități și pedanterii în purtare. • pl. *-ări.* /v. ***bizantiniza***.

bizantinológ, -ă *s.m., s.f.* Specialist în bizantinologie; bizantinist. • pl. *-gi, -ge.* /de la ***bizantinologie***, prin derivare regresivă.

bizantinologíe *s.f.* Disciplină care se ocupă cu studiul istoriei, literaturii și artei bizantine; bizantinistică. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***byzantinologie***.

bizár, -ă *adj.* Ciudat, straniu, extravagant; supărător. *Cine-a putut avea această idee bizară?* (SADOV.). ◇ (*adv.*) *În ultimul timp se comportă cam bizar.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***bizarre***, it. ***bizzarro***.

bizareríe *s.f.* **1** Ciudățenie, extravaganță; fantezie. **2** Problemă enigmistică bazată pe folosirea, în totalitate sau în parte, a regulilor enigmistice, la care se adaugă o infinitate de combinații de interpretare lăsate la dispoziția fanteziei compunătorului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***bizarrerie***.

bizét *s.n.* Garnitură ornamentală de piele la încălțăminte. *Lache... își încalță ghetele cele noi cu bizeturi, își ia pălăria cea nouă și pornește* (CAR.). • pl. *-ețe, -uri.* /<germ. ***Besätze***, pl. lui *Besatz* „bordură, garnitură".

bizón *s.m.* **1** (*zool.*) Mamifer rumegător, sălbatic, din subfamilia bovinelor, asemănător cu zimbrul, cu fruntea mare, bombată, cu coarnele scurte, cu umerii mai ridicați decît crupa, cu o coamă deasă, astăzi întîlnit doar în rezervațiile din SUA și Canada (*Bison bison*). **2** Pielea tăbăcită a acestui animal. ◆ Ext. Piele de vițel tăbăcită care imită pielea bizonului. • pl. *-i.* /<fr. ***bison***, lat. ***bison, -ntis***

bizon (1)

bizotă *vb. tr.* (*compl. indică muchiile unor obiecte de sticlă, ale unor oglinzi, ale unor pietre prețioase, ale unui smalț dentar etc.*) A șlefui oblic. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***biseauter***.

bizotáj *s.n.* Bizotare. • pl. *-e.* /<fr. ***biseautage***.

bizotáre *s.f.* Șlefuire oblică a muchiilor unor obiecte de sticlă, ale unor oglinzi, ale unor pietre prețioase, ale unui smalț dentar etc.; bizotaj. • pl. *-ări.* /v. ***bizota***.

bizóu *s.n.* Margine tăiată oblic (la obiecte de sticlă, oglinzi, pietre prețioase etc.). • pl. *-uri.* /<fr. ***biseau***.

bizuí *vb. IV. refl.* **1** (*urmat de determ. precedate de prep. „de" sau „în"*) A se încrede, a se întemeia, a se baza. *Se bizuia pe ajutorul colegilor săi.* ◇ (*constr. cu dat.*) *Bizuindu-se puterii sale și meșteșugului său* (UR.). **2** (*pop.*) A cuteza, a se încumeta să... *Între toți oamenii din împărăția mea numai un pădurar se bizuiește la treaba asta* (CR.). • prez.ind. *bízui* și *-iesc.* /<magh. ***bizni***.

bizuíre *s.f.* Încredere. *Planurile, destăinuirile, bizuirile absurde ale tinereții, setea de publicitate nu m-au încălzit* (GAL.). • pl. *-i.* /v. ***bizui***.

bizuít *adj.* (*fam.*) *Om bizuit* = persoană serioasă, de încredere sau cu o bună situație materială; om de vază. • pl. *-ți.* /v. ***bizui***.

bizutáj *s.n.* (*fran.*) Ceremonie burlescă, în unele universități, de inițiere a studenților din anul întîi. • pl. *-e.* /<fr. ***bisoutage***.

bîcióc *s.m.* (*iht.*; *reg.*) Guvid (*Gobius*). • pl. *-ci.* /<rus. ***бычок***.

bîhă *s.f.* Expr. (*înv.*) *A prinde bîhă* (sau *bîha*) ori *a se apuca de bîhă* = a persista în negarea unui fapt. *A tăgădui și bîhă a prinde nu vei putea, căci ție înțelepciunea duhului ți s-au dat* (CANT.). • pl. *-e.* /<sl. veche **бъхъ**.

bîhlă *s.f.* (*reg.*) **1** Apă stătută. **2** Fig. Mîhnire adîncă. *S-a cufundat în mușenie ca într-o apă neagră, de unde n-avea să mai răzbată nimic. Doar bîhlă și încruntare* (POPA). • pl. *-e.* /de la ***bîhli***, prin derivare regresivă.

bîhlí *vb. IV. refl.* (*reg., mai ales despre apă*) A căpăta un miros greu, de stătut (din cauza putrezirii materiilor organice); a se cloci. *Borșul ținut la căldură se bîhlește.* • prez.ind. pers. 3 *-ește.* /***bahnă*** + ***băhlui***, prin contaminare + *-i*.

bîhlíre *s.f.* (*reg.*) Clocire, împuțire (a apei sau a altor lichide). *Bîhlirea apei care a stat la căldură.* • pl. *-i.* /v. ***bîhli***.

bîhlít, -ă *adj.* (*reg.*; *mai ales despre apă*) Care miroase urît; clocit, împuțit, stătut. *Apa era bîhlită și ne-am fi putut îmbolnăvi* (CR.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***bîhli***.

bîhlitúră *s.f.* (*reg.*) **1** Apă stagnantă, plină de gaze mefitice. **2** Loc mocirlos pe care nu se fac case. • pl. *-i.* /***bîhli*** + *-tură*.

bîía *interj.* (*reg.*) Cuvînt prin care se atrage atenția copiilor să se păzească de foc; (*reg.*) bîja. *Bîia, că te-i frige!* (POP.). • /form. expr.; cf. *bîja*.

bîiguí *vb. IV.* **1** *intr.* A vorbi incoerent, încurcat, nedeslușit (*Colivescu, cu frică bîiguind:*) *Ce tur-tur-turtă?* (ALECS.). ◆ A spune prostii. ◇ (*tr.*) *Bîiguie și el ceva acolo.* **2** *refl.* (*înv.*) A se zăpăci, a se ameți de cap. *S-au mirat și s-au buiguit tiranul* (DOS.). • prez.ind. *bîigui.* și (*reg.*) *buiguí vb. IV.* /cf. magh. *bolyongni* „a rătăci".

bîiguiálă *s.f.* Bîiguire. • pl. *-ieli.* /***bîigui*** + *-eală*.

bîiguíre *s.f.* **1** Exprimare fără rost, fără temei, încurcată; bîiguială. *Nu auzea decît bîiguiri și prostii.* **2** (*mai ales despre bolnavi*) Delirare. ◆ (*înv.*) Ext. Stare de extaz. *Nu în vis, ce în buiguire să vîdzu la scaun dă giudeț ședzînd* (CANT.). **3** (*înv.*) Zăpăceală. *Buiguire m-au lovit astăz; nu-i aceasta cetatea, m-am rătăcit* (DOS.). • pl. *-i.* și *buiguíre s.f.* /v. ***bîigui***.

bîiguít, -ă *adj.* **1** (*despre vorbire*) Fără noimă, fără sens, rău articulat. *Glasul bîiguit al școlăriței se contopea în gîndul lui cu vîjîeala gîrlii ce se rostogolea repede de vale* (CAR.). **2** (*despre oameni*) Zăpăcit, buimac. *Și mai buiguiți, și mai uluiți au fost* (CANT.). ◇ *Bîiguit de cap* = amețit. • pl. *-ți, -te.* și (*reg.*) *buiguít, -ă adj.* /v. ***bîigui***.

bîiguitór, -oáre *adj.* Care bîiguie; care deliberează. • sil. *-gu-i-.* pl. *-ori, -oare.* /***bîigui*** + *-tor*.

bîja *interj., s.f.* (*reg.*) **1** *interj.* Bîia. *Vezi, mamă, bîja, c-are să te frigă tăciunele!* (POP.). **2** *s.f.* Foc. ◇ Expr. *A da bîjă* = a da foc. **3** *s.f.* Expr. (*fam.*) *A fi bîjă* (*mare*) = a fi pericol, a fi supărare din partea cuiva. *Profesorul a văzut că ai lipsit și e bîjă mare!* • /form. onomat.

bîjbîí *vb. IV.* **1** *intr.* A orbecăi (în întuneric, în ceață etc.); a căuta ceva pipăind prin întuneric; a dibui. *Era întunerec și cam frig acolo. Bîjbîind, merse la patul lui* (VLAH.). ◇ Loc.adv. *Pe bîjbîite* = pe dibuite, dibuind, bîjbîind. **2** *intr.* (*despre mișcări*) A umbla repede încoace și încolo; a mișuna; a roi. *Începuiu a mă gîndi despre altă groază, adică despre a hiarelor sălbatice... ce bîjbăeau pretutindenea* (GORJ.). **3** *intr., tr.* (*reg.*) A produce un zgomot surd, a bîzîi. ◆ A bolborosi. *Cînd nu știe rolul său, ...el bojbăește tonuri neînțelese* (I. NEGR.). • prez.ind. *bîjbîi.* și *bojbăí vb. IV.* /form. expr.

bîjbîiálă *s.f.* **1** Bîjbîire. **2** Ezitare. • pl. *-ieli.* /***bîjbîi*** + *-eală*.

bîjbîíre *s.f.* **1** Orbecăire; dibuire; bîjbîială; bîjbîit. **2** Mișunare, roire. **3** Bîjbîială. ◆ Bolboroseală. • pl. *-i.* /v. ***bîjbîi***.

bîjbîít *s.n.* Bîjbîire. • pl. *-uri.* /v. ***bîjbîi***.

bîjbîitór, -oáre *s.m., s.f., adj.* (Persoană) care bîjbîie. • sil. *-bî-i-.* pl. *-ori, -oare.* /***bîjbîi*** + *-tor*.

bîjbîitúră *s.f.* (*fam.*) Bîjbîială. • sil. *-bî-i-.* pl. *-uri.* /***bîjbîi*** + *-tură*.

bîlbă *s.f.* (*fam.*) Bîlbîială. • pl. *-e.* /de la ***bîlbîi***, prin derivare regresivă.

bîlbîí *vb. IV.* **1** *tr., refl.* A pronunța cu ezitări sau nedeslușit sunetele ori cuvintele, repetînd unele silabe și împiedicîndu-se în rostirea lor, din cauza unui defect natural, a emoției sau a enervării; a gîngăvi. ◇ Fig. (*fam.*) *S-au bîlbîit și nu au intervenit la timp pentru salvarea accidentaților.* **2** *tr., intr.* A-și pierde șirul vorbelor, a bolborosi cuvinte și fraze fără sens. *Bîlbîind cuvinte neînțelese s-a îndepărtat de căruță* (PER.). • prez.ind. *bîlbîi.* /form. expr.; cf. și lat. *balbus*, it. ***balbettare***, fr. ***balbutier***.

bîlbîiálă *s.f.* Bîlbîire; concr. cuvinte pronunțate defectuos sau nedeslușit; (*fam.*) bîlbă. *Vorbește mai clar. Nu am înțeles nimic din bîlbîielile tale.* ◇ Fig. (*fam.*) *Bîlbîielile conducerii au adus prejudicii întreprinderii.* • pl. *-ieli.* /***bîlbîi*** + *-eală*.

bîlbîíre *s.f.* **1** Pronunțare cu ezitări sau nedeslușită a unor sunete ori cuvinte, repetînd unele silabe și împiedicîndu-se în rostirea lor, din cauza unui defect natural, a emoției sau a enervării; bîlbîială, bîlbîit, gîngăvire. **2** Pierdere a șirului vorbelor, bolborosire a unor cuvinte și fraze fără sens. • pl. *-i.* /v. ***bîlbîi***.

bîlbîít[1] *s.n.* Bîlbîire. • /v. ***bîlbîi***.

bîlbîít[2]**, -ă** *s.m, s.f., adj.* (Persoană) care (se) bîlbîie, care vorbește greu, gîngav. *Găgăuții și gușații, Bîlbîiți, cu gura strîmbă, sînt stăpînii astei nații* (EMIN.). <> (*adv.*) *Bietul preot, nu că nu știa să citească: vorbea cam bălbăit* (ISP.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***bîlbîi***.

bîlbîitúră *s.f.* (*fam.*) Bîlbîială. • sil. *-bî-i-.* pl. *-i.* /***bîlbîi*** + (*i*)*tură*.

bîlboácă *s.f.* v. bulboacă.

bîlbór *s.n.* (*reg.*) Bulboană. • pl. *-oare.* /etimol. nec.

bîlc *s.m.* (*reg.*) Băltoacă, bahnă, mocirlă. • pl. *-uri.* /etimol. nec.

bîlci *s.n.* **1** Tîrg mare ținut la date fixe, în anumite perioade ale anului, care este însoțit de spectacole și de petreceri populare; iarmaroc. *Bîlciul e mai ales o sărbătoare de întîlnire și de veselă petrecere* (SLAV.). <> Expr. *La* (sau *către, în*) *spartul bîlciului* v. spart. **2** (*înv.*) Serbare bisericească aniversară; praznic; hram. **3** Fig. (*fam.*) Gălăgie, hărmălaie. *Ce-i bîlciul ăsta aici?* • pl. *-uri.* /<magh. ***bolcsú, bulcsú, bulcsu***.

bîldie *s.f.* v. beldie.

bîldîbîc *interj.* Cuvînt care imită zgomotul produs de căderea unui corp în apă; (*fam.*) bîltîc. *Securea cade, bîldîbîc, în apă* (Pann). • /onomat.

bîlféu *s.n.* v. bulfeu.

bîlhác *s.n.* v. bulhac.

bîlhói *s.n.* v. balhui.

bîlie *s.f.* **1** (*înv.*) Buruiană, iarbă. *N-aflam într-însul nice o rădăcină de bîlie* (DOS.). **2** (*reg.*) Cotor, cocean de la diferite plante. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<sl.veche **бълие**; cf. rus. *биля* „buruiană”.

bîlínă *s.f.* Specie epică a folclorului rus; cîntec despre faptele eroice ale bogatîrilor. • pl. *-e.* /<rus. ***былина***.

bîltîc *interj.* (*fam.*) Bîldîbîc. • /onomat.

bîltîcíi *vb. IV. intr.* (*fam.*) A cădea pe neașteptate în apă; a face bîldîbîc. • prez.ind. *bîltîcîi.* /***bîltîc*** + *-îi*.

bînșág *s.n.* (*reg.*) Vegetație pitică compusă din copăcei și ierburi, care crește printre copacii unei păduri. • pl. *-uri.* /etimol. nec.

bîntuí *vb. IV.* **1** *tr., intr.* (*despre forțele naturii*) A lovi repetat și cu violență (o regiune, recolta, livezile, satele etc.), producînd pagube. *După ce a bîntuit cît i-a fost rînduiala, viscolul a stat* (SADOV.). **2** *tr.* (*despre boli, războaie, armate etc.*) A pustii, a devasta, a face ravagii. *Ciuma a bîntuit prin Europa.* <> (*refl. pas.*) *Pe cînd Moldavia se bîntuia de războaie și de răscoale* (C. NEGR.). **3** *tr.* (*despre persoane; compl. indică țări, ținuturi, colectivități*) A pustii, a devasta; a împila, a chinui, a asupri. *Dumnezeu să te întărească în gîndul ce ai pus de a nu mai... bîntui norodul* (C. NEGR.). <> Fig. *Același vis îl bîntuia de mai multă vreme.* ◆ (*reg.; în imprec.*) A pedepsi, a bate. *Să* (*mă*) *bîntuie* (*Dumnezeu*)*!* **4** *intr.* (*despre mirosuri neplăcute*) A supăra, a deranja. *Un miros de ceapă bîntuie prin toată casa.* **5** *tr., intr.* A cutreiera. *Ce tot bîntui pe aici?* <> Fig. *Duhul regelui ucis bîntuia castelul.* • prez.ind. *bîntui, -iesc.* /<magh. ***bántani***.

bîntuiálă *s.f.* (*pop.*) **1** Supărare, necaz. *Le răsplătește de bîntuiala ce mi-au făcut* (MIN.). <> Expr. *Fără nici o bîntuială* = în bună voie, nesupărat de nimeni. *Le-au dat voie cu toată casa și familia lor, încătro li va fi voia, fără nici o bîntuială să se ducă* (CANT.). **2** (*înv.*) Jaf, pustiire. • pl. *-ieli.* /***bîntui*** + *-eală*.

bîntuíre *s.f.* **1** Devastare, pustiire. **2** Tulburare. • pl. *-i.* /v. ***bîntui***.

bîntuít, -ă *adj.* **1** Care este devastat de năvălitori, de dușmani. **2** Care este chinuit, prigonit. **3** Care este tulburat. *Bîntuit de aceste gînduri, ajunseiu în sfîrșit acasă* (GAN.). **4** (*în credințe; despre oameni, case etc.*) Care este frecventat de stafii, de entități din altă lume. *În Anglia a stat într-o casă bîntuită.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***bîntui***.

bîntuitór, -oáre *s.m., s.f., adj.* (Persoană) care bîntuie. *Săgețile bîntuitoriului lui pre mine căzură* (BIBLIA 1688). • sil. *-tu-i-.* pl. *-ori, -oare.* /***bîntui*** + *-tor*.

bînzár *s.m.* (*entom.; reg.*) **1** Bondar (*Bombus*). **2** Compus: *bînzar-de-cîmp* = muscă-de-cal (*Gastrophilins equi*); tăun. • pl. *-i.* /***bînzăi*** + *-ar*.

bînzăí *vb. IV.* v. bîzîi.

bîr *interj.* (*adesea cu repet. lui „r”*) **1** Cuvînt cu care se îndeamnă sau se gonesc oile. **2** Exclamație reflexă a unei persoane înfrigurate. *Brrr... da frig îi!* (ALECS.). **3** Exclamație de dezgust. *Brr... ce urît miroase!* **4** Cuvînt ce imită sunetul tobei. *Talpa iadului face repede o darabană... și începe a o bate ca de război: brr... brr...* (CR.). • și *brr interj.* /onomat.

bîrcoáce *s.f.* (*bot.*) Arbust din familia rozaceelor, cu florile și cu fructele roșii, care crește pe stînci, în pădurile de munte (*Cotoneaster integerrima*). • pl. *-oci.* /etimol. nec.

bîrdán *s.n.* (*reg.*) Burduhan. • pl. *-e.* și ***bărdán*** *s.n.* /etimol. nec.

bîrdăhán *s.n.* v. burduhan.

bîrdîhán *s.n.* v. burduhan.

bîrfáș *s.m.* (*înv.*) *Bîrfași ce le spun Basne la ei cîn s-adun* (MUM.). • pl. *-i.* /***bîrfi*** + *-aș*.

bîrfă *s.f.* (*fam.*) Bîrfeală. • pl. *-e.* /de la ***bîrfi***, prin derivare regresivă.

bîrfeálă *s.f.* **1** Vorbe răuvoitoare, insinuante la adresa cuiva; bîrfă, bîrfire, bîrfit. *O învățа cum să se ferească de bîrfeli și clevete* (ISP.). **2** Vorbe fără importanță, flecăreli. *Cîte scrie... toate sînt bîrfele* (ȘINC.). • pl. *-eli.* /***bîrfi*** + *-eală*.

bîrfélnic, -ă *adj., s.m., s.f.* (*înv.*) Bîrfitor. *Bîrfealnica sa limbă* (MIN.). • pl. *-ci, -ce.* /de la ***bîrfi***.

bîrfí *vb. IV.* **1** *tr., intr., refl. recipr.* A (se) vorbi de rău, a (se) ponegri, a (se) defăima. *Taci, muiere, nu bîrfi!* (ODOB.). **2** *tr.* A flecări, a îndruga verzi și uscate. <> (*abs.*) *Babele, de cele trecute, pururea bîrfesc* (D. GOL.). • prez.ind.-*esc.* /cf. sl.veche **врѣхатн** „a lătra”.

bîrfíre *s.f.* Bîrfeală. • pl. *-i.* /v. ***bîrfi***.

bîrfít[1] *s.n.* Bîrfeală. • pl. *-uri.* /v. ***bîrfi***.

bîrfít[2]**, -ă** *adj.* (*despre oameni sau atitudini, fapte, manifestări etc. ale acestora*) Despre care se spun vorbe răuvoitoare și insinuante. • pl. *-ți, -te.* /v. ***bîrfi***.

bîrfitór, -oáre *s.m., s.f., adj.* (Persoană) care bîrfește; (*înv.*) bîrfelnic. • pl. *-ori, -oare.* /***bîrfi*** + *-tor*.

bîrháie *s.f.pl.* v. borhan.

bîrlí *vb. IV.* **1** *tr.* A striga oilor „bîr”, „bîr” pentru a le face să meargă într-o anumită direcție. **2** *intr.* A vorbi mereu, fără noimă; a bodogăni; a cicăli pe cineva. *Femeie, ce tot bîrlii?... Răspunde o dată lămurit la ce te întreb eu* (CAR.). • prez.ind. *bîrlii.* /***bîr*** + *-îi*.

bîrlădeán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a orașului Bîrlad sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii Bîrladului. **2** *adj.* Care aparține orașului Bîrlad sau bîrlădenilor, privitor la Bîrlad sau la bîrlădeni; originar din Bîrlad. • pl. *-eni, -ene.* /nm. pr. (oraș în România) ***Bîrlad*** + *-ean*.

bîrlădeáncă *s.f.* **1** Femeie care face parte din populația de bază a orașului Bîrlad sau este originară de acolo. **2** (*reg.; art.*) Joc popular. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-ence.* /***bîrlădean*** + *-că*.

bîrligá *vb. I. tr.* (*reg.; despre vite*) A(-și) îmbîrliga coada. • prez.ind. pers. 3 *bîrligă.* /cf. *cîrlig, încîrliga*.

bîrligát, -ă *adj.* (*reg.*) Care este îmbîrligat. • pl. *-ți, te.* /v. ***bîrliga***.

bîrloágă *s.f.* v. bîrlog.

bîrlóg *s.n.* **1** Vizuină de urs. ◆ Gener. Vizuină a altor animale sălbatice. *Vulpea... spre bîrlogul țîncilor săi se ducea* (CANT.). ◆ Culcuș al porcului, al cîinelui. **2** Fig. (*fam.*) Locuință; adăpost. • pl. *-uri.* și (*reg.*) *bîrloágă s.f.* /<sl. veche **бърлогъ**.

bîrnă *s.f.* **1** (*constr.*) Trunchi de copac (cojit și fățuit cu barda) folosit în construcții rustice. *Aicea, în stînga pe deal, se văd șapte case de bîrne, șindrilite și acoperite de omăt* (SADOV.). **2** (*tehn.*) Unealtă pentru restabilirea secțiunii circulare a unor burlane utilizate la sonde. **3** (*sport*) Aparat de gimnastică format dintr-o grindă de lemn lungă, dispusă orizontal, la o anumită înălțime deasupra solului, și pe care se fac exerciții de echilibru. • pl. *-e.* /<sl. veche **брѣвно**.

bîrneáță *s.f.* v. brînet.

bîrnéț *s.n.* v. brînet.

bîrnuí *vb. IV. tr.* Expr. (*reg.*) *A bîrnui un perete* = a așeza bîrnele pentru a construi peretele unei case. • prez. ind. *-iesc.* /***bîrnă*** + *-ui*.

bîrsán, -ă *adj.* **1** Care se referă la Țara Bîrsei. **2** (*despre oi*) Care are lînă lungă și aspră. *Oiță bîrsană, De ești năzdrăvană,...Să-i spui lui Vrîncean* (ALECS.). <> (*subst.*) *A tuns două bîrsane.* ◆ (*despre lîna acestor oi*) Care este lungă și aspră. *Oiță bălană Cu lîna bîrsană* (POP.). • pl. *-i, -e.* /nm. pr. (partea de vest a Depresiunii Brașovului) Țara ***Bîrsei*** + *-an*.

bîrsă *s.f.* (*reg.*) Bucată de fier sau de lemn care leagă brăzdarul, cormana și plazul plugului între ele. • pl. *-e.* /cuv. autoh; cf. alb. *vërz*.

bîrsănésc, -eáscă *adj.* (*despre un soi de cai*) Din Țara Bîrsei. *Caii bîrsănești din țara ungurească* (AX.). • pl. *-ești.* /***bîrsan*** +*-esc*.

bîrzói[1] *adv., adj.* (*reg.*) **1** *adv.* Ridicat drept în sus. <> Loc.adv. *Cu coada bîrzoi* = cu coada ridicată în sus. *Cu coada bîrzoi, făcu un salt și-și căută scăpare pe umărul lui Traian* (SADOV.). <> Expr. *A-și face coada bîrzoi* = a o lua nebunește la fugă. *Morărița, cînd A văzut venind Care scîrțiind... Și-a făcut coada bîrzoi Și-a fugit prin cele văi* (POP.). **2** *adj.* Fig. (*fam.*) Țanțoș, semeț. <> Expr. *Cu părul bîrzoi* = cu părul ridicat în sus de frică, cu părul măciucă. • /***bîză*** + *-oi*; cf. ***bărzăun***.

bîrzoi[2] *vb. IV.* v. bîrzoia.

bîrzoiá *vb. I. refl.* (*reg.*) **1** A se îngîmfa, a se umfla în pene. *Tinerică cînd erai, Zici că nărav nu aveai, Dar acum te-ai bîrzoiat, Cu nărav te-ai învățat* (POP.). **2** A se bosumfla. • prez.ind. *-iez.* și ***bîrzoi*** *vb. IV.* /***bîrzoi*** + *-a*.

bîrzoiát, -á *adj.* (*reg.; despre cozile animalelor*) Care este ridicat în sus. • pl. *-ți, -te.* /v. ***bîrzoia***.

bît, -ă *adj., s.m., s.f.* (*reg.*) **1** *adj.* Bătrîn. **2** *s.m., s.f. art.* Bunic sau bunică. *– Bună dimineața, bîtule!... – Bună dimineața, Darie!* (STANCU). • /probabil de la ***bătrîn***.

bîtá[1] *s.f.* **1** Băț lung și gros (cu măciulie la un capăt); ciomag, (*reg.*) botă. *Bate-mă, Doamne, cu bîta, Nu mă bate cu urîta* (POP.). <> Expr. (*adj.*) *A fi bîtă* = a nu ști nimic la un examen la școală. *A da cu bîta în baltă* v. baltă. *Ajunge o bîtă la un car de* (sau *cu*) *oale* v. ajunge. *Trosc cu bîta-n baltă!* v. trosc. **2** Lovitură dată cu un astfel de băț. *Trăit pînă atunci sub grija și sub bîta baciului.* • pl. *-e.* /<bg. ***бът***.

bîtá[2] *s.f.* v. botă[3].

bîtcă *s.f.* (*reg.*) Înălțime, ridicătură împădurită pe coasta unui munte, măgură. *Păzea de multă vreme bîtcile cele bătrîne* (SADOV.). • pl. *bîtci.* /cf. sl. veche **бъıтн**.

bîtíc *s.m.* (*reg.*) Dim. al lui *bît.* • /***bît*** + *-ic*.

bîtie *s.f.* v. bitie.

bîtlán *s.m.* (*ornit.*) Pasăre de baltă, din ordinul picioroangelor, înaltă de peste un metru, cu penele cenușii, cu gîtul, ciocul și picioarele lungi și cu un moț de cîteva pene date pe ceafă (*Ardea cinerea*); stîrc cenușiu. (*reg.*) *Bîtlan alb* (sau *cenușiu*) = erodiu (*Egretta*). *Bîtlan de stuf* = buhai-de-baltă (*Botaurus stellaris*). • pl. *-i.* /<bg. ***батлан*** <tc. ***batlan***.

bîtlan

bîtlănáș *s.m.* (*ornit.*) Pasăre din ordinul picioroangelor, mai mică decît bîtlanul, cu gîtul și cu ciocul lungi și cu penele roșcate și negre (*Ardea minuta*). • pl. *-i.* /***bîtlan*** + *-aș*.

bîț *interj.* (*adesea repet.*) Cuvînt care imită o mișcare rapidă și nervoasă (într-o parte și în alta). • și ***bîța*** *interj.* /onomat.

bîța *interj.* v. bîț.

bîțăn *s.m.* (*entom.; reg.*) **1** Țînțar mic, căruia îi tremură picioarele cînd stă pe loc. **2** Muscă de culoare roșiatică, mare, care se așază pe cai. • pl. *-i.* /***bîț*** + *-an*.

bîțîí *vb. IV.* **1** *intr., refl.* A tremura, a mișca nervos și repede din mîini, din picioare sau din cap. *Nenea Manolache stă pe gînduri, bîțîind din piciorul drept* (CAR.). <> (*tr.*) *Nervos, își bîțîia capul în toate părțile.* ◆ (*refl.*) A se mișca încoace și încolo; a se hîțîna. **2** *refl.* A da repede din coadă. • prez.ind. *bîțîi.* /***bîț*** + *-îi*.

bîțîiálă *s.f.* Tremur nervos al mîinilor, al picioarelor, al capului sau (la animale) al cozii; bîțîitură. • pl. *-ieli.* /***bîțîi*** + *-eală*.

bîțîitór, -oáre **1** *adj.* Care se bîțîie. **2** *s.f.* (*ornit.; reg.*) Codobatură (*Motacilla alba*). • sil. *-ți-i-.* pl. *-ori, -oare* /***bîțîi*** + *-tor*.

bîțîitúră *s.f.* Bîțîială. • sil. *-ți-i-.* pl. *-uri.* /***bîțîi*** + *-tură*.

bîúcă *s.f* v. beucă.

bîz *interj.* **1** Cuvînt care imită sunetul produs în zbor de unele insecte. **2** Expr. (*subst.*) *A face cuiva cu bîz*

= a face cuiva în ciudă. *Băiatul le făcea cu bîz!* (ISP.). *A-i ține cuiva bîzul* = a-i face cuiva pe plac. • /onomat.

bîzară *s.f.* v. bezer.

bîză *s.f.* (*pop.*) **1** (*entom.*) Insectă zburătoare care bîzîie. **2** Joc de copii în care partenerii lovesc, pe rînd, în palma așezată la spatele celui care trebuie să ghicească cine l-a lovit, în timp ce partenerii de joc strigă „bîzzz!". • pl. *-e.* /***bîz*** + *-ă.*

bîzdîc *s.n.* (*fam.*) Toană, capriciu, hachiță; supărare ușoară. ◇ Expr. *A-i sări* (cuiva) *bîzdîcul* = a se supăra. *Îi sărea bîzdîcul dintr-o nimică* (SADOV.). *A-i veni* (cuiva) sau *a-l apuca* (pe cineva) *bîzdîcul* = a-i veni cuiva pe neașteptate pofta de ceva; a avea toane. • pl. *-uri.* /etimol. nec.

bîzdîgánie *s.f.* (*pop.*; *fam.*) Namilă, dihanie, monstru; arătare, ciudățenie, drăcie. *Numai iată ce vede Harap-Alb altă bîzdîganie și mai și* (CR.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<sl. veche **бездъıханьнъ** „neînsufleții".

bîzdoácă *s.f.* (*reg.*) Măciucă, ciomag gros, bîtă. *Ușu umbla cu Avram spre casă, legînîndu-și de mijloc „bîzdoaca"* (DUMITRIU). • pl. *-ce.* /cf. *buzdugan.*

bîzîí *vb. IV.* **1** *intr.* (*despre insectele care zboară*) A produce zgomotul caracteristic zborului; a zumzăi. *Țînțarii bîzîiau mărunt la urechile noastre* (CE. PETR.). ◇ Ext. *Telefonul bîzîie cam tare cînd ridic receptorul.* ◇ Fig. *Gloanțele bîzîiau rătăcind* (SADOV.). ◆ (*glum.*) A ține isonul la o cîntare. *Duminecile bîzîiam la strană* (CR.). **2** *intr.* (*despre oameni*) A-și arăta nemulțumirea; a cîrti. *Atunci s-a dat de gol afacerea și a prins a bîzîi satul* (SADOV.). **3** *intr.* (*mai ales despre copii*; *fam.*) A plînge, a scînci. *Ce... bîzîi, mă, că te-am atins?* (PAS). **4** *tr.* (*fam.*) A sîcîi, a cicăli; a bîrfi. *Ce mă tot bîzîi?* • prez.ind. *bîzîi.* și (*reg.*) *bînzăi vb. IV.* /***bîz*** + *-îi.*

bîzîiálă *s.f.* Zgomot produs de insectele care zboară sau asemănător cu acesta; bîzîit, bîzîitură. • sil. *-zî-ia-.* pl. *-ieli.* /***bîzîi*** + *-eală.*

bîzîíre *s.f.* Bîzîit. • pl. *-i* /v. ***bîzîi.***

bîzîít *s.n.* Bîzîială; zumzet. *Dar ce zgomot se aude? Bîzîit ca de albine?* (EMIN.). • pl. *-uri* /v. ***bîzîi.***

bîzîitór, -oáre *adj.*, *s.f.* **1** *adj.* Care bîzîie. *Muștelealbastre roiesc bîzîitoare* (LESN.). **2** *s.f.* Jucărie de copii care produce zgomote asemănătoare unui bîzîit; sfîrîitoare. • sil. *-zî-i-.* pl. *-ori, -oare.* /***bîzîi*** + *-tor.*

bîzîitúră *s.f.* Bîzîială. *Numai iată ce aude o bîzîitură înădușită* (CR.). • sil. *-zî-i-.* pl. *-i.* /***bîzîi*** + *-tură.*

bîzói *s.m.*, *s.n.* **1** *s.m.* (*entom.*; *pop.*) Viespe. **2** *s.n.* (*reg.*) Parte a cimpoiului care produce bîzîiala specifică. ◇ Expr. *A ține cuiva bîzoiul* = a cînta basul. **3** *s.n.* (*pop.*) Coarda cu timbrul cel mai jos la unele instrumente muzicale. *Începură a cînta, Una coarda subțire, Altul bîzoiul ținea* (PANN). • pl. *m. -oi, n. -oaie.* /***bîz*** + *-oi.*

bla-bla *interj.* (*fam.*) Cuvînt care indică vorbăria multă și fără rost. ◇ (*subst. n.*) *Mă obosise cu bla-blaurile ei.* • /form. expr.

blachéu *s.n.* Piesă metalică sau de cauciuc, de formă semiovală, care se aplică pe vîrful sau pe tocul tălpii încălțămintei, pentru a le proteja. • pl. *-uri.* și (*reg.*) *plachéu s.n.* /<engl. ***blackey.***

black-out ['blekaut] *s.n.* (*milit.*) Măsură de apărare antiaeriană caracterizată prin camuflaj total; întuneric complet. ◇ Fig. Expr. *A face black-out* = a păstra tăcere completă. • /<engl. ***black-out.***

blafărd, -ă *adj.* **1** (*a. plast.*; *despre lumină, culori*) Alburiu; șters. **2** (*despre ten*) Palid, livid. • pl. *-zi, -de.* /<fr. ***blafard.***

blagamá *s.f.* v. balama.

blăgă *s.f.* (*reg.*) Bogăție, avere. • pl. *blăgi.* /<srb. ***blago.***

blagián, -ă *adj.* **1** Care aparține (operei) lui Lucian Blaga, propriu (operei) lui Lucian Blaga, referitor la (opera lui) Lucian Blaga. **2** În maniera operei lui Blaga. • sil. *-gi-an.* pl. *-ieni, -iene.* /nm. pr. (poet, dramaturg și filosof român) *Lucian* ***Blaga*** + *-ian.*

blagocéstie *s.f.* (*înv.*) Credință; evlavie. *După ce fapte bune socotiți că ne vom putea arăta creștinătatea și blagocestia ce avem?* (ANTIM). • g.-d. *-iei.* /<slav. **благочестие.**

blagocestív, -ă *adj.* (*înv.*) Evlavios, pios, cu frica lui Dumnezeu. *Părinți blagocestivi* (MIN.). • pl. *-i, -e.* /<slav. **благочестивъ.**

blagodarénie *s.f.* (*înv.*) Recunoștință. *Mîncăm și feacem blagodarenie* (DOS.). • g.-d. *-iei.* /<slav. **благодареніе.**

blagomán *s.m.* (*înv.*) Persoană care se exprimă neclar. *Gazetă fără noimă zadarnic ce apare de blagomani compusă* (EMIN.). • pl. *-i.* /de la ***blagomanie***, prin derivare regresivă.

blagomaníe *s.f.* (*înv.*) **1** Vorbă neclară. **2** Lucru fără însemnătate; prostie. *Știința este serioasă și n-are de a face... cu... blagomanii copilărești de felul acesta* (PER.). • pl. *-ii.* g.-d.-*iei.* /<rus. ***благомагомать***, prin apropiere de *manie.*

blagorodíe *s.f.* v. blagorodnicie.

blagoródnic, -ă *adj.* (*înv.*) De neam bun; nobil. *Cinstita și blagorodnica boierime* (ANTIM). • pl. *-ci, -ce.* /<slav. **благородникъ.**

blagorodnicíe *s.f.* (*înv.*) Noblețe. *Să nu ne dăm blagorodiia credinței noastre* (MIN.). • g.-d. *-iei.* și *blagorodíe s.f.* /***blagorodnic*** + *-ie.*

blagoslovénie *s.f.* Blagoslovire, binecuvîntare. *Blagoslovenia părinților, tăria caselor* (I. GOL.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<slav. **благословеніе.**

blagosloví *vb. IV. tr.* **1** A binecuvînta. *Doamne, rogu-te, blagosloveșteturbinca asta* (CR.). **2** Fig. (*fam.*) A lovi; a mirui. *L-a blagoslovit cu vreo două palme.* • prez. ind. *-esc.* /<slav. **благословити.**

blagoslovíre *s.f.* Binecuvîntare, blagoslovenie. *Vînatul lui cu blagoslovire blagoslovesc* (COR.). • pl. *-i.* /v. ***blagoslovi.***

blagoslovít, -ă *adj.* Binecuvîntat. *Ce casă blagoslovită!* (ALECS.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***blagoslovi.***

blagoveșténie *s.f.* (*bis.*; *pop.*; *nm. pr.*) Bunavestire. • g.-d. *-iei.* /<slav. **благовѣщеніе.**

blajín, -ă *adj.*, *s.m.* **1** *adj.* (*despre oameni*) Care este blînd, omenos, pașnic, bun la inimă. ◆ (*despre fizionomia, firea, manifestările etc. ale oamenilor*) Care exprimă bunătate, blîndețe. *Avea o figură simpatică, un zîmbet blajin* (VLAH.). ◇ (*adv.*) *O doamnă... se așeză lîngă dînsa și-i vorbi blajin și dulce* (BART). **2** *adj.* (*despre animale*) Care este prietenos, de care te poți apropia fără frică. *O căprioară blajină... se uită la copiii care întind mîinile pentru a o mîngîia* (DEMETR.). **3** *s.m.* (*în mit. pop.*; *la pl.*; *art.*) Ființe blînde și evlavioase despre care se crede că trăiesc departe de lume, pe apa Sîmbetei, și sărbătoresc Paștele în lunea care urmează după Duminica Tomii. • pl. *-i, -e.* /<sl. veche **блажєнъ.**

blajinătáte *s.f.* (*înv.*) Însușirea de a fi blajin; blîndețe, bunătate. • /***blajin*** + *-ătate.*

blam *s.n.* Dezaprobare, condamnare publică a atitudinii, a faptelor cuiva; oprobriu. ◆ Exprimare a unei astfel de dezaprobări. *Trei propuneri de neîncredere și o moțiune de blam* (MAIOR). ◇ *Vot de blam* v. vot. • pl. *-uri.* /<fr. ***blâme.***

blamá *vb. I. tr.* A dezaproba, a condamna public o persoană, o atitudine, un act, un gest etc. considerate reprobabile. ◆ A vorbi de rău, a defăima. • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***blâmer.***

blamábil, -ă *adj.* Care merită să fie blamat; reprobabil. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***blâmable.***

blamáre *s.f.* Dezaprobare în public; reprobare. • pl. *-ări.* /v. ***blama.***

blamát, -ă *adj.* Care este dezaprobat public. • pl. *-ți, -te.* /v. ***blama.***

blánă *s.f.* **I 1** Părul sau lîna care acoperă pielea unor animale. **2** Piele de animal cu păr cu tot, prelucrată pentru a fi folosită la confecționarea unor articole de îmbrăcăminte sau pentru decorarea încăperilor. ◇ *Blană artificială* (*sau ecologică*) = material textil care imită blana naturală. ◇ Expr. *Mai scumpă căptușeala decît blana* (sau *haina*) v. căptușeală. **3** Haină îmblănită sau confecționată în întregime din blană. *În salon, Elvira... adunase blănurile cucoanelor* (DUMITRIU). **4** Expr. (*pop.*) *A-i scutura* (cuiva) *blana* = a bate. **II** (*pop.*) Scîndură groasă. *Cuiele bătute adînc în blana de lemn țineau încă puternic* (ANG.). ◆ (*reg.*; *adv.*) Întins. *A zăcut blană o zi întreagă.* ◇ Expr. *A dormi blană* = a dormi buștean. • pl. *blăni, -uri.* /<bg. ***блана.***

blanc[1] *s.n.* **1** Piele tăbăcită, suplă și elastică, colorată sau cu fața naturală, folosită pentru curelărie, harnașamente și articole tehnice. **2** Fișie de material insensibil care protejează capetele bobinelor de film sau de bandă magnetică. • pl. *-uri.* /<germ. ***Blank.***

blanc[2] *s.n.* **1** Spațiu alb care desparte două cuvinte tipărite. **2** Pauză albă și tremurătoare care apare uneori în emisiunile de televiziune în urma unor defecțiuni tehnice, dînd senzația că „s-a rupt filmul". **3** (*inform.*) Zonă dintr-un suport de date care nu conține înregistrări; spațiu nescris. ◆ Compact disc neinscripționat. **4** Pauză într-o înregistrare pe bandă magnetică, în emisiunile radiofonice. • pl. *-uri.* /<fr. ***blanc***, engl. ***blank.***

blancáre *s.f.* (*electron.*) Oprire a electronilor înainte de a ajunge la ecranul tubului catodic al unui televizor. • pl. *-ări.* /de la ***blanc***[2].

blanchétă[1] *s.f.* Formular tipărit, imprimat pentru cecuri, telegrame, mandate poștale etc. ◆ Carnețel care cuprinde astfel de formulare. • pl. *-e.* /<germ. ***Blankett.***

blanchétă[2] *s.f.* (*culin.*) Mîncare de carne cu sos alb; ciulama. • pl. *-e.* /<fr. ***blanquette.***

blanquism [blan'kism] *s.n.* Curent utopic, apărut în Franța în sec. 19, care, pe plan teoretic, propaga ideea înfăptuirii revoluției pe calea comploturilor unor grupuri restrînse. ◆ Teorie și tactică complotistă în lupta revoluționară. • /<fr. ***blanquisme***; cf. nm. pr. Louis Auguste *Blanqui*, revoluționar francez.

blanquist, -ă [blan'kist] *s.m.*, *s.f.*, *adj.* (Adept) al blanquismului. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***blanquiste.***

blanșá *vb. I. tr.* A supune operației de blanșare. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***blanchir***, germ. ***blanschieren.***

blanșáre *s.f.* Operație de sterilizare prin opărire a cărnii, a legumelor destinate preparării anumitor conserve. • pl. *-ări.* /v. ***blanșa.***

blanșír *s.n.* Deșeu sub formă de fîșii de piele rezultat în urma blanșiruirii. • pl. *-uri.* /<germ. ***blanschieren.***

blanșiruíre *s.f.* Operație de curățare a dosului pieilor tăbăcite, prin roaderea unui strat foarte subțire de piele. • pl. *-i.* /de la ***blanșa***; cf. *blanșir.*

blanșísare *s.f.* Operația de rafinare a zahărului. • pl. *-ări.* /după fr. ***blanchissage.***

blasfém *s.n.* **1** (*relig.*) Blasfemie. **2** Blestem. • pl. *-e, -uri.* /<ngr. ***βλασφημία***, fr. ***blasphème.***

blasfemá *vb. I. intr.* (*relig.*, *înv.*) A huli, a-și bate joc de cele sfinte. • prez.ind. *-ez.* /<lat. ***blasphemare***, fr. ***blasphémer.***

blasfematór, -oáre *s.m.*, *s.f.*, *adj.* (*relig.*) **1** *s.m.*, *s.f.*, *adj.* (Persoană) care defăimează valorile și sentimentele religioase. **2** *adj.* Care conține o blasfemie. *Scrieri blasfematoare.* • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***blasphémateur, blasphématoire.***

blasfémic, -ă *adj.* Care are caracter de blasfemie. • pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***blasphemisch.***

blasfemíe *s.f.* (*relig.*) **1** Defăimare, profanare a ceea ce este considerat sfînt, a divinității, a religiei, a dogmelor și a obiectelor de cult; blasfem, hulă. **2** Cuvînt, discurs prin care se insultă divinitatea sau religia. • pl. *-ii.* g.-d.-*iei.* /<lat. ***blasphēmĭa, -ae***; cf. gr. *βλασφημία* „cuvînt care lezează; injurie".

blast[1]**-** (*biol.*) Elem. de compunere „germen", „embrion". • și *blasto-*. /<fr. ***blast*** (*o*)**-**, it. ***blasto-***, cf. gr. *βλαστός* „vlăstar, germen".

blast[2] *s.m.* (*biol.*) Parte a embrionului care se dezvoltă după germinare. • pl. *-ști.* /<fr. ***blaste.***

blastémă *s.f.* (*bot.*) **1** Mugur din care se va regenera un organ oarecare. **2** Talul unui lichen. **3** Aglomerare de celule mezoblastice. • pl. *-e.* /<fr. ***blastème.***

blasto- v. blast-.

blastocărp, -ă *adj.*, *s.m.* (*bot.*) **1** *adj.* (*despre plante*) Care are fructul germinat în interiorul pericarpului. **2** *s.m.* Mugur florifer. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***blastocarpe***; cf. gr. *βλαστός* „germen", *καρπός* „fruct".

blastocél *s.n.* Cavitate centrală de segmentație a blastulei. • pl. *-e.* /<fr. ***blastocèle***; cf. gr. *βλαστός* „germen", *κοῖλον* „cavitate".

blastocíst *s.n.* (*biol.*) **1** Stadiu în dezvoltarea embrionului la mamifere, care corespunde sfîrșitului segmentării oului. **2** Veziculă germinativă. • pl. *-uri.* /<fr. ***blastocyste***; cf. gr. *βλαστός* „germen", *κύστις* „sac, veziculă".

blastocít *s.n.* (*biol.*) Celulă nediferențiată a unor serii de celule sangvine. • pl. *-e.* /<fr. ***blastocyte***; cf. gr. *βλαστός* „germen", *κύτος* „cavitate; recipient".

blastodérm *s.n.* (*biol.*) Membrana primitivă a embrionului. • pl. *-e.*/<fr. ***blastoderme***, engl. ***blastoderm***; cf. gr. *βλαστός* „germen", *δέρμα* „piele".

blastodérmic, -ă *adj.* (*biol.*) Care aparține blastodermului, care se referă la blastoderm. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***blastodermique.***

blastofílă *s.f.* (*biol.*) Rudiment al cotiledonului. • pl. *-e.* /<fr. ***blastophylle.***

blastofór *s.n.* **1** (*anat.*) Formațiune anatomică cu aspect de cordon. ◆ Cordonul ombilical al ovulului. **2** (*biol.*) Fir care leagă sămînța de pericarp, nutrind-o în tinerețe. • pl. *-e.* /<fr. ***blastophore.***

blastoftorie *s.f.* (*med.*) Degenerare a germenilor din citoplasma oului fecundat. ◆ Restr. Alterare a gameților provocată de sifilisul ereditar. • g.-d.-*iei*. /<fr. ***blastophthorie***; cf. gr. *βλαστός* „germen", *φθόρα* „distrugere; alterare".

blastogenéză *s.f.* (*biol.*) **1** Stadiu inițial de dezvoltare a embrionului, care dă naștere blastocistului. **2** Reproducere asexuată, la unele organisme vegetale sau animale, prin înmugurire. **3** Teorie potrivit căreia caracterele ereditare se transmit prin plasma germinativă. • pl. -*e*. /<fr. ***blastogenèse***, engl. ***blastogenesis***; cf. gr. *βλαστός* „germen", *γένεσις* „naștere".

blastografíe *s.f.* (*biol.*) Descriere sistematică a mugurilor. • g.-d. -*iei*. /<fr. ***blastographie***.

blastoíd, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* Care are formă de mugur. **2** *s.n. pl.* (*paleon.*) Clasă de echinoderme fosile cu înfățișare de muguri calcaroși, din paleozoic. • pl. -*izi*, -*ide*. /<fr. ***blastoïde***.

blastolíză *s.f.* (*biol.*) Distrugere a celulei reproducătoare. • /<fr. ***blastolyse***, engl. ***blastolysis***; cf. gr. *βλαστός* „germen", *λύσις* „descompunere".

blastóm *s.n.* (*med.*) Neoplasm embrionar. • pl. -*e*. /<fr. ***blastome***, engl. ***blastom***; cf. gr. *βλαστός* „germen".

blastomér *s.m.* (*biol.*) Celulă rezultată din segmentarea oului fecundat. • pl. -*i*. /<fr. ***blastomère***.

blastomicétă *s.f.* (*bot.*; *la pl.*) Familie de ciuperci care se înmulțesc prin înmugurire (*Blastomyces*); (*și la sg.*) ciupercă ce face parte din această familie. • pl. -*e*. /<fr. ***blastomycètes***.

blastomicóză *s.f.* (*med.*) Boală provocată de ciuperci parazite (blastomicete), care afectează pielea, plămînii, mușchii etc. • /<fr. ***blastomycose***; cf. gr. *βλαστός* „germen", *μύκης* „ciupercă".

blastomogenéză *s.f.* (*med.*) Proces de formare și de dezvoltare a unei tumori maligne. • /<fr. ***blastomogenèse***; cf. gr. *βλαστός* „germen", *γένεσις* „formare, naștere".

blastopór *s.m.* (*biol.*) Orificiu al gastrulei prin care cavitatea internă comunică cu exteriorul. • pl. -*i*. /<germ. ***Blastoporus***.

blástor *s.m.* v. plasture.

blastosféră *s.f.* (*biol.*) Blastulă. • pl. -*e*. /<engl. ***blastosphere***.

blastospór *s.m.* (*biol.*) Spor format prin înmugurire. • pl. -*i*. /<fr. ***blastospore***.

blastúlă *s.f.* (*biol.*) Stadiu de dezvoltare embrionară, situat între morulă și gastrulă, de formă globulară, care se caracterizează prin formarea unui blastocel; blastosferă. • pl. -*e*. /<fr. ***blastule***; cf. gr. *βλαστός* „germen".

blat[1] *s.n.* **1** Foaie de aluat pentru tort. **2** Suprafața (netedă) a unor obiecte. • pl. -*uri*. /<germ. ***Blatt***.

blat[2] *s.n.* (*fam.*) **1** Loc.adv. *Pe blat* = fără a plăti ceva. *A intrat pe blat la meci.* ◇ *A călători* (sau *a merge*) *pe blat* ori *a face blatul* = a călători fără bilet într-un mijloc de transport public. *Mergi pe blat* = Fă-te că nu știi!, Fă-te că nu observi! *A face un blat* (sau *blatul*) = a beneficia de un serviciu, a obține ceva fără a plăti. *A făcut blatul la cantină*. **2** (*sport*) Meci de fotbal trucat. • pl. -*uri*. /cf. *blau*.

blatídă *s.f.* (*entom.*; *la pl.*) Familie de insecte ortoptere alergătoare, cu corpul turtit, cu antenele lungi și cu protoracele mult lățit, ca un disc ce acoperă capul; (*și la sg.*) insectă care face parte din această familie. • pl. -*e*. /<fr. ***blatidés***; cf. lat. *blatta*, -*ae* „gîndac de bucătărie".

blatíst, -ă *s.m., s.f.* Persoană care călătorește pe blat sau care obține ceva fără a plăti. • pl. -*iști*, -*iste*./***blat***[2] + -*ist*.

blau *s.n.* Expr. (*reg.*) *A face blau* = a lipsi de la lucru a doua zi după o sărbătoare. • /<germ. ***blaue*** *[Montag]*.

blaugáz *s.n.* (*chim.*) Amestec de hidrocarburi gazoase și hidrogen, obținut prin descompunerea fracțiunilor grele de petrol, folosit drept combustibil. • /<germ. ***Blaugaz***.

blaz *s.n.* v. blază.

blazá *vb. I. refl., tr.* **1** A deveni sau a face să devină indiferent; a (se) plictisi, a (se) dezgusta de toate. **2** A deveni, a face să devină incapabil de emoții, indiferent. • prez.ind. -*ez*. /<fr. ***blaser***.

blazáre *s.f.* **1** Plictisire, dezgustare. **2** Pierdere a intensității emoțiilor. • pl. -*ări*. /v. ***blaza***.

blazát, -ă *adj.* **1** Care este dezgustat, plictisit. **2** Care este incapabil de emoții și de sentimente, indiferent. • pl. -*ți*, -*te*. /v. ***blaza***; cf. fr. *blasé*.

blază *s.f.* Parte a unei instalații de distilare în formă de recipient, în care se introduce amestecul ce urmează să fie distilat. ◆ Recipient, vas mare de laborator. • pl. -*e*. și blaz *s.n.* /<germ. ***Blase***.

blazer ['bleizər] *s.n.* **1** Veston cu dungi colorate, purtat ca uniformă în unele colegii engleze. **2** Jachetă bărbătească din stofă, catifea etc. (cu buzunare aplicate). **3** Jachetă de damă, purtată la ocazii, peste rochie. • pl. -*e*. /<engl., fr. ***blazer***.

blazón *s.n.* Semn sau ansamblu de semne distinctive care constituie emblema unui stat, a unui oraș, a unei familii nobile etc.; armoarii, stemă. ◇ Expr. (*fam.*) *A-și păta blazonul* = a se dezonora, a se compromite. • pl. -*oane*. /<fr. ***blason***.

blazon

blazonă *vb. I. tr.* A reprezenta sau a descrie în termeni heraldici elementele componente ale unui blazon, ale unei steme. • prez.ind. -*ez*. /<fr. ***blasonner***.

blazonáre *s.f.* Reprezentare sau descriere în termeni heraldici a elementelor componente ale unui blazon, ale unei steme. • pl. -*ări*. /v. ***blazona***.

blazoníst, -ă *s.m., s.f.* Cercetător, specialist în heraldică. • pl. -*iști*, -*iste*. /<it. ***blasonista***.

blănár *s.m.* Meseriaș care prelucrează blana și (sau) confecționează obiecte de îmbrăcăminte din blană. ◆ Negustor de blănuri. • pl. -*i*. /***blană*** + -*ar*.

blănăreásă *s.f.* Femeie care prelucrează și (sau) confecționează obiecte de îmbrăcăminte din blană. ◆ Negustoreasă de blănuri. ◆ Soția blănarului. • pl. -*ese*. /***blănar*** + -*easă*.

blănăríe[1] *s.f.* **1** Meseria blănarului. **2** Atelier în care se confecționează îmbrăcăminte din blană; magazin de vînzare a blănurilor. • pl. -*ii*. g.-d.-*iei*. /***blănar*** + -*ie*.

blănăríe[2] *s.f.* Colect. Sortimente sau obiecte de îmbrăcăminte de blană. *Blănăria din București era căutată în seraiul din Constantinopol* (EMIN.). • pl. -*ii*. g.-d.-*iei*. /***blană*** + -*ărie*.

blăní *vb. IV. tr.* **1** (*pop.*) A căptuși, a garnisi o haină cu blană. *Eu minteanul ți-oi blăni* (SEV.). **2** A pune scînduri la uși, la ferestre etc. **3** (*fam.*) A bate zdravăn; a căptuși. • prez.ind. -*esc*. /***blană*** + -*i*.

blănișoáră *s.f.* Blăniță. • pl. -*e*. /***blană*** + -*işoară*.

blănít, -ă (*pop.*) Care este căptușit cu blană. • pl. -*ți*, -*te*. /v. ***blăni***.

blăníță *s.f.* Dim. al lui *blană*; blănișoară. • pl. -*e*. /***blană*** + -*iță*.

blănós, -oásă *adj.* (*pop.*; *despre animale sau haine*) Care are blană bogată. • pl. -*oși*, -*oase*. /***blană*** + -*os*.

blănui *vb. IV. tr.* (*inv.*) A îmblăni. • prez.ind. -*iesc*. /***blană*** + -*ui*.

blăstăm *s.n.* (*pop.*) v. blestem.

blăstămát, -ă *adj.* (*pop.*) v. blestemat.

blăstămățíe *s.f.* (*pop.*) v. blestemăție.

blăstém *s.n.* (*pop.*) v. blestem.

blăstemá *vb. IV.* (*pop.*) v. blestema.

blătui *vb. IV. tr.* (*fam.*) **1** A face blatul. **2** (*fam.*; *compl. indică mai ales meciuri sportive*) A aranja dinainte rezultatul. • prez.ind. -*iesc*. /***blat***[2] + -*ui*.

bleah *s.n.* v. bleau[2].

bleándă[1] *s.f.* **1** (*ornit.*) Specie de șoim de talie mică (*Falco aesalon*). **2** (*pop.*) Sperietoare de păsări. **3** (Epitet pentru o) persoană fără energie, moliie, bleagă. *Era bleandă și urîtă*. ◇ Compar. *Ce stai ca o bleandă?* (PRED.). • pl. -*ende*. /etimol. nec.

bleándă[2] *s.f.* (*reg.*) Lovitură, îmbrînceală, brînci. *I-am tras într-o zi o bleandă* (CR.). ◆ Tiflă. *A!... îmi dai blende nitam-nisam* (ALECS.). • pl. -*e*. /etimol. nec.

bleaşc *interj.* Cuvînt care imită zgomotul umbletului prin bălțoace; fleașc. • /onomat.

bleáșcă *adj.invar.* (*reg.*) Leoarcă. ◇ (*adv.*; *mai ales pe lîngă „ud"*) *Era udă bleașcă* (VLAH.). • /form. expr.; cf. *bleașc*, *fleașcă*.

bleau[1] *subst.* Expr. (*reg.*) *A nu zice nici bleau* = a tăcea din gură, a nu (mai) scoate o vorbă. *Nu mai cutează să zică nici bleau* (ISP.). • /etimol. nec.

bleau[2] *s.n.* (*reg.*) Tablă de fier care îmbracă osia carului. ◆ (*reg.*) Tablă de fier cu care se îmbracă acoperișul caselor. • pl. -*uri*. și *bleah*, *bleav* *s.n.* /<ucr. ***бляха***, germ. ***Blech***.

bleav *s.n.* v. bleau[2].

blefar- Elem. de compunere „pleoapă", „cil". • și *blefaro-*. /<fr. ***blépharo***-; cf. gr. *βλέφαρον*, „pleoapă".

blefarítă *s.f.* (*med.*) Inflamație acută sau cronică a marginii pleoapelor. • pl. -*e*. /<fr. ***blépharite***; cf. gr. *βλέφαρον* „pleoapă".

blefaro- v. blefar-.

blefaroblást *s.n.* (*biol.*) Organit citoplasmatic situat la baza flagelilor. • pl. -*uri*. /<fr. ***blépharoblaste***.

blefarochalásis *s.n.* Relaxare a țesutului subcutanat și a pleoapei superioare, cînd pielea devine subțire, flască și ridată, luînd o tentă roșiatică. • pl. -*uri*. /<fr. ***bléfaro-chalasis***, engl. ***blefarochalasis***; cf. gr. *βλέφαρον* „pleoapă", *χάλασις* „relaxare".

blefaroconiózá *s.f.* (*med.*) Inflamare sau ulcerare a mucoasei pleoapelor, declanșată de pulberi. • pl. -*e*. /<fr. ***blépharoconiose***.

blefaroconjunctivítă *s.f.* (*med.*) Inflamație concomitentă a conjunctivei și a pleoapelor; blefaroftalmie. • pl. -*e*. /<fr. ***blépharo-conjonctivite***.

blefarofimóză *s.f.* (*med.*) Retracție a fantei palpebrale, dereminată de o cicatrice sau în urma îmbătrînirii. • pl. -*e*. /<fr. ***blépharophimosis***; cf. gr. *βλέφαρον* „pleoapă", *φίμωσις* „obturare, îngustare".

biefarofór, -ă *adj.* (*bot.*; *despre frunze*) Care are peri sau cili paraleli pe margine. • pl. -*i*, -*e*. /<lat. ***blepharophorus***.

blefaroftalmíe *s.f.* (*med.*) Blefaroconjunctivită. • g.-d.-*iei*. /<fr. ***blépharophtalmie***.

blefaroplást *s.n.* (*biol.*) **1** Corpuscul situat în citoplasmă; corpuscul bazal. **2** Granulă colorată din care se formează cilii și flagelii la protozoare. • /<fr. ***blépharoplaste***.

blefaroplastíe *s.f.* (*med.*) Operație chirurgicală pentru corectarea unor malformații sau repararea unei pleoape distruse sau deformate de o cicatrice. • pl. -*ii*. g.-d. -*iei*. /<fr. ***blépharoplastie***; cf. gr. *βλέφαρον* „pleoapă", *πλάσσω* „a modela, a forma".

blefaroplegíe *s.f.* (*med.*) Paralizie a pleoapei și a aparatului ei muscular. • pl. -*ii*. g.-d. -*iei*. /<engl. ***blepharoplegia***.

blefaroptózá *s.f.* (*med.*) Căderea (coborîrea) pleoapei superioare, determinată de paralizia mușchiului ridicător; ptoză palpebrală.• pl. -*e*. /<fr. ***blépharoptôse***; cf. gr. *βλέφαρον* „pleoapă", *πτῶσις* „cădere".

blefarorafíe *s.f.* (*med.*) Sutură a cartilajelor tarsale ale pleoapelor pentru protecția ochiului în caz de lagoftalmie; tarsorafie. • pl. -*ii*. g.-d. -*iei*. /<fr. ***blépharorrhaphie***.

blefarospásm *s.n.* (*med.*) Contracție spasmodică, involuntară, anormală, a mușchiului orbicular al pleoapelor. • pl. -*e*. /<fr. ***blépharospasme***; cf. gr. *βλέφαρον* „pleoapă", *σπασμός* „contracție".

blefarostát *s.n.* (*med.*) Instrument care fixează pleoapele în timpul operațiilor de ochi; oftalmostat. • pl. -*e*. /<fr. ***blépharostat***.

blefarostazíe *s.f.* (*med.*) Imobilizare a pleoapelor. • g.-d. -*iei*. /<fr. ***blépharostasie***.

blefarostenózá *s.f.* (*med.*) Îngustare a pleoapelor. • /<fr. ***blépharosténose***.

blefaroșalázis *s.n.* (*med.*) Atrofie a pielii pleoapelor superioare, însoțită de slăbirea țesutului celular subcutanat. • /<fr. ***blépharochalasis***.

blefarótic *s.n.* (*med.*) Tic convulsiv al pleoapelor. • pl. -*uri*. /<fr. ***blépharotique***.

blefarotomíe *s.f* (*med.*) Incizie palpebrală. • pl. -*ii*. g.-d. -*iei*. /<fr. ***blépharotomie***.

bleg, bleágă *adj.* **1** (*despre urechile animalelor*) Care atîrnă în jos. ◆ (*despre animale*) Cu urechi care atîrnă în jos; clăpăug. ◆ (*despre urechile oamenilor*) Care sînt îndepărtate de cap (și atîrnă în jos). ◆ (*despre oameni*) Care are urechile îndepărtate de cap. **2** Fig. (*despre oameni*) Care este lipsit de energie, de voință; molatic; prost, nătărău. *Al treilea, spînatec, mai plin decît ei, însă bleg și cu privirile adormite* (SADOV.). ◇ (*subst.*) *Noi stăm ca blegii în cafenele* (CAR.). • pl. *blegi*, -*ege*. /cf. srb. *bleka*.

blegeálă *s.f.* **1** Poziția îndepărtată de cap a urechilor la oameni. **2** Fig. Lipsă de vigoare (și de isteține); blegire. • pl. *-eli.* /**blegi** + *-eală*.

blegí *vb. IV. refl.* **1** (*despre urechi*) A se face bleg. **2** Fig. (*despre oameni*) A deveni prost, nătărău; a se bleojdi. • prez.ind. *-esc.* /**bleg** + *-i*.

blegíre *s.f.* **1** Lăsare în jos a urechilor. **2** Fig. Blegeală. • pl. *-i.* /v. **blegi**.

blegít, -ă *adj.* Bleg. • pl. *-ți, -te.* /v. **blegi**.

blegomăn, -ă *adj.* (*glum.*; *despre oameni*) Bleg. • pl. *-i, -e.* /**bleg** + *-man*, după *cleptoman, hoțoman*.

blegomaníe *s.f.* **1** Însușirea sau starea omului blegoman. **2** Prostie; gogomănie. • pl. *-ii.* g.-d.-*iei.* /**blegoman** + *-ie*.

blehăí *vb. IV. intr.* (*pop.*) **1** A lătra. **2** A flecări. *Ce tot blehăi?* • prez.ind. *bléhăi.* /form. expr.

blehuí *vb. IV. tr.* (*compl. indică osia carului*) A acoperi cu bleauri pentru a o proteja. • prez.ind. *-iesc.* și *bleuí vb. IV.* /**bleah** + *-ui*.

blen- Elem. de compunere „mucoasă", „mucus, mucozitate". • și *bleno-.* /<fr. **blenn**(o)-; cf. gr. *βλέννα* „mucus".

biéndă *s.f.* **1** (*chim.*) Sulfură naturală de zinc, care cristalizează în sistemul cubic, insolubilă în apă, solubilă în acizi tari, de culoare gălbuie, brună sau neagră, când este impurificată cu ale sulfuri, fiind principalul minereu de zinc (utilizat la obținerea acestuia); sfalerit. **2** (*fotogr.*) Diafragmă. **3** (*cinemat.*) Panou metalizat pentru reflectarea luminii în locul dorit din cadru. • pl. *-e.* /<germ. **Blende**, fr. **blende**.

blénder *s.n.* Aparat electrocasnic folosit la mărunțirea, pasarea și omogenizarea unor alimente. • pl. *-e.* /<engl. **blender**.

blendí *vb. IV. tr.* (*reg.*) A îmbrînci, a împinge. *Comisarul m-a bătut și m-a blendit afară* (ALECS.). • prez.ind. *-esc.* și *blendisí vb. IV.* /**bleandă**[2] + *-i*.

blenenteríe *s.f.* (*med.*) Stare patologică manifestată prin eliminarea frecventă a fecalelor având consistență lichidă sau moale. • g.-d. *-iei.* /<fr. **blenentérie**.

blénie *s.f.* (*iht.*) Pește de apă dulce calmă și de litoral, cu capul mare și corpul alungit. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. **blennie**.

bleníide *s.n. pl.* (*iht.*) Familie de pești marini viu colorați, cu capul turtit în partea superioară, botul scurt și aripioara dorsală foarte lungă, având ca tip corosbina sau cățelul-de-mare. • /<fr. **blenniidés**.

bleno- v. blen-.

blenoftalmíe *s.f.* (*med.*) **1** Inflamație catarală a conjunctivei. **2** Secreție conjunctivală exagerată. • g.-d. *-iei.* /<engl. *blennophtalmia*.

blenoíd, -ă *adj.* (*med.*) Care este asemănător cu mucusul. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. **blennoïde**.

blenorágic, -ă *adj.* (*med.*) Care ține de blenoragie, care se referă la blenoragie; de natura blenoragiei. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. **blennorragique**.

blenoragíe *s.f.* (*med.*) Boală venerică, contagioasă, caracterizată prin inflamația mucoasei organelor genito-urinare, provocată de un gonococ și care se caracterizează prin mîncărime, senzație de usturime, scurgeri purulente etc.; gonoree; sculament. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. **blennorragie**; cf. gr. *βλέννος* „mucus", *ῥήγνυμι* „a rupe; a țîșni".

blenorée *s.f.* (*med.*) Scurgere blenoragică cronică, fără inflamarea mucoasei organelor genito-urinare. • pl. *-ee.* /<fr. **blennorrhée**.

blenotorée *s.f.* (*med.*) Scurgere a urechii, în caz de catar auricular. • pl. *-ee.* /**blen-** + **otoree**.

blenuríe *s.f.* (*med.*) Prezență de mucozități în urină. • g.-d. *-iei.* /<fr. **blennurie**.

bleojdí[1] *vb. IV. tr., refl.* (*reg.*; *fam.*) A(-și) holba (ochii), a (se) zgîi. *Căscase gura și bleojdise ochii* (ISP.). • prez. ind. *-esc.* /form. expr.; cf. *boldi*.

bleojdí[2] *vb. IV.* (*pop.*, *fam.*) **1** *tr.* A lăsa să atîrne în jos; a pleoști. **2** *refl.* A se blegi; a se ramoli. • prez.ind. *-esc.* /form. expr.; cf. *blegi, pleoști*.

bleojdíre[1] *s.f.* (*reg.*; *fam.*) Holbare, zgîire. • pl. *-i.* /v. **bleojdi**[1].

bleojdíre[2] *s.f.* (*pop.*, *fam.*) **1** Pleoștire. **2** Blegire, ramolire. • pl. *-i.* /v. **bleojdi**[2].

bleojdít[1]**, -ă** *adj.* (*reg.*, *fam.*; *despre ochi*) Holbat, zgîit. • pl. *-ți, -te.* /v. **bleojdi**[1].

bleojdít[2]**, -ă** *adj.* (*pop.*, *fam.*; *despre urechi*) Lăsat în jos; pleoștit. • pl. *-ți, -te.* /v. **bleojdi**[2].

bleot, bleoátă *adj.* (*reg.*) Prost, nătîng. ◇ (*subst.*) *Mă, bleotule!* (POP.). • pl. *-ți, -te.* /<germ. **blöd**.

bleotocăreálă *s.f.* (*fam.*) Flecăreală. *Bleotocăreala de vorbe fără miez și fără nici o intenție de logică* (VLAH.). • pl. *-eli.* /**bleotocări** + *-eală*.

bleotocárí *vb. IV. intr.* (*fam.*) **1** A umbla prin apă; a se bălăci. *Lîngă fîntînă... bleotocăreau niște rațe, tot spălîndu-se* (PER.). **2** Fig. A flecări. *Ce tot bleotocăriți acolo?* • prez.ind. *-esc.* /form. expr.

blestém *s.n.* **1** Imprecație prin care se invocă abaterea unei nenorociri sau a urgiei divinității asupra cuiva; afurisenie, anatemă. *Era o scrisoare fulgerătoare, plină de învinuiri și blesteme* (BART). ◇ *Carte de blestem* = carte de afurisenie. **2** Nenorocire a cuiva pusă pe seama mîniei divine; soartă rea de care nu se poate scăpa. *E un blestem ce s-a întîmplat.* **3** Expr. *A-și face blestem cu* (sau *de*) *cineva* = a chinui, a supăra. *Acum cred că nu ți-i mai face blăstăm cu mine, mi-i da drumul* (CR.). • acc. și *bléstem.* pl. *-e.* și (*pop.*) *blăstăm, blăstém s.n.* /de la **blestema**, prin derivare regresivă.

blestemá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică persoane*) A invoca abaterea asupra cuiva a unei nenorociri sau a urgiei divinității; a rosti un blestem; a afurisi. *Plimbă-se călugării, Blestemîndu-și părinții, De ce i-au călugărit Și nu i-au căsătorit* (POP.). ◇ (*abs.*) *Femeile au început să țipe, să ocărască și să blesteme* (PAS). ◇ (*refl. recipr.*) *Hai să ne blăstămăm!* (CR.). ◆ A sorti pe cineva pedepsei lui Dumnezeu. **2** *intr.* A înjura, a ocărî; a huli. **3** *tr.* (*compl. indică vitregiile vieții, soarta etc.*; *constr. cu pron. în dat.*) A se revolta, a-și aminti cu durere sau cu mînie de ceva. *Viața nu-mi blestem Și nici moartea nu mi-o chem* (MACED.). • prez.ind. *bléstem*, acc. și *blestém.* și (*pop.*) *blăstemá vb. IV.* /lat. pop. ***blastimare*** = ***blasphemare***.

blestemáre *s.f.* Acțiunea de *a blestema* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. **blestema**.

blestemát, -ă *adj.* **1** Care este sub puterea unui blestem; lovit, ajuns de blestem. *Viața-mi este acum blestemată* (BOL.). **2** Cu purtări rele; rău, ticălos. *Nu era decît un hoț blestemat.* ◇ (*subst.*) *Dar tu, blestemato, cine ești?* (BEN.). **3** Rău, neprielnic, dăunător. *Vreme blestemată.* • pl. *-ți, -te.* și (*pop.*) *blăstămát, -ă adj.* /v. **blestema**.

blestemăție *s.f.* **1** Purtare, faptă de om blestemat; ticăloșie. ◆ Depravare. **2** Vorbă urîtă, injurioasă. • pl. *-ii.* g.-d.-*iei.* și (*pop.*) *blăstămăție s.f.* /**blestemat** + *-ie*.

blești *vb. IV. intr.* (*reg.*) **1** A răsufla (greu), a-și trage (cu greu) răsuflarea. **2** A îngăima, a vorbi (greu). *Amin! bleștesc eu cu jumătate de gură* (CR.). ◆ (*tr., refl.*) A (se) moleși, a (se) înmuia, a slăbi; a (se) pleoști. **3** A vorbi mult; a flecări, a trăncăni. *La ce bleștești așa din gură?* (CAM.). • prez.ind. *-esc.* /form. expr; cf. *pleoști, blegi*.

bleu [blœ] *adj.invar., s.n.* (De) culoare albastru-deschis; azuriu. ◇ *Bleu petrol* v. petrol. • pl. *-uri.* /<fr. **bleu**.

bleuí *vb. IV.* v. blehui.

bleumarin [blœma'rin] *adj.invar., s.n.* (De) culoare albastru-închis. • /<fr. **bleu [à la] marine**.

blid *s.n.* (*pop.*, *fam.*) **1** Vas adînc de lut, de lemn sau de metal, în care se pun bucatele; strachină. ◇ Expr. = *A ajunge la blide* = a ajunge sărac. *A* (*nu mai*) *mînca* (*pîine și sare*) *dintr-un blid cu cineva* v. mînca. *A intrat nora în blide* v. noră. *A se uita în șapte blide* v. uita. **2** Cantitate de mîncare cuprinsă într-un astfel de vas. ◇ Expr. *Pe* (sau *pentru*) *un blid de linte* = pentru o răsplată neînsemnată (primită ca preț al unei josnicii). *A se învîrti ca mîța pe lîngă blidul cu păsat* v. mîță. **3** (*la pl.*) Vase de bucătărie. • pl. *-e, -uri.* /<sl. veche **блюдъ**, **блюдо**.

blidár *s.m., s.n.* **1** *s.m.* Meșteșugar care face blide. **2** *s.m.* Fig. Lingău, linge-blide. **3** *s.n.* Raft sau dulap cu rafturi pe care se păstrează blidele. *De pe blidar un biet opaiț Își joacă para turburată* (GOGA). • pl. *m. -i, n. -e.* /**blid** + *-ar*.

blidárél *s.n.* Dim. al lui *blidar*; blidăruș. • pl. *-e.* /**blidar** + *-el*.

blidárúș *s.n.* Blidărel. • pl. *-e.* /**blidar** + *-uș*.

blimp *s.n.* (*cinemat.*) Carcasă de insonorizare în care se introduce aparatul de filmat portabil, în cazul filmărilor cu priză directă de sunet, pentru a elimina zgomotul produs de mecanismul de antrenare a peliculei. • pl. *-uri.* /<engl. **blimp**.

blindá *vb. I.* **1** *tr.* A acoperi cu blindaj. ◇ Fig. (*refl.*) *S-a blindat în fața răutății.* **2** *refl.* (*fam.*) A se îmbrăca suplimentar, pentru o eventuală protecție împotriva frigului, a umezelii etc. *S-a blindat cu haine groase și a ieșit afară.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. **blinder**.

blindáj *s.n.* **1** Cuirasă de oțel care folosește la protecția navelor, a tancurilor, avioanelor, a fortificațiilor etc. împotriva proiectilelor, a exploziilor. ◆ Înveliș metalic al proiectilelor și al gloanțelor. **2** Element de construcție servind ca mijloc de protecție a unor piese sau sisteme tehnice. ◆ Înveliș metalic de izolare a cîmpului electromagnetic al unei piese dintr-un aparat electric de celelalte piese ale aparatului. **3** Fig. Protecție. *Un blindaj sufletesc.* • pl. *-e.* /<fr. **blindage**.

blindáre *s.f.* Acoperire cu blindaj. • pl. *-ări.* /v. **blinda**.

blindát, -ă *adj., s.n.* **I** *adj.* **1** Care este prevăzut cu blindaj. ◇ *Automobil blindat* = automobil cu o structură de protecție specială, pentru creșterea rezistenței la explozii, la accidente grave etc. *Car blindat* v. car. *Transportor blindat* v. transportor. *Tren blindat* v. tren. **2** (*despre unități militare*) Care dispune de mijloace de luptă prevăzute cu blindaje. *Divizie blindată.* **3** (*fam.*) Care este îmbrăcat foarte bine, cu haine foarte groase. **II** *s.n.* Autovehicul de luptă prevăzut cu blindaj; tanc. ◆ (*la pl.*) Trupe dotate cu asemenea mijloace de luptă. *S-a înrolat la blindate.* • pl. *-ți, -te.* /v. **blinda**.

blindísm *s.n.* (*med.*) Tic manifestat la copiii deficienți vizual constînd în mișcări stereotipe ale capului, trunchiului sau membrelor, în frecarea la ochi etc. • /cf. engl. *blind* „orb".

blinéie *s.f.* v. blinie.

blíniе *s.f.* Mîncare națională rusească, făcută dintr-un aluat de clătite, așezat în straturi, cu diferite umpluturi. *Dacă domnul va să cineze, îmi zise el, i-am gătit... blinеie cu icre fierte în unt* (C. NEGR.). • pl. *-ii.* g.-d.-*iei.* și *blinéie s.f.* /<rus. **блины**.

blitz *s.n.* v. bliț.

blitzkrieg ['blitskrig] *s.n.* (*milit.*) Război „fulger". • /<germ. **Blitzkrieg**.

bliț *s.n.* **1** Lampă electronică cu care este dotat un aparat fotografic și care se conectează simultan cu deschiderea obturatorului. ◇ *Bliț secundar* = bliț comandat pe cale optică de lumina blițului principal, asigurîndu-se o sincronizare perfectă. **2** Partidă de șah terminată în 5 minute. **3** Raid fulgerător efectuat de poliție. • pl. *-uri.* și *blitz s.n.* /<germ. **Blitz [licht]**.

blizzard [bli'zar] *s.n.* (*meteor.*) Vînt violent și foarte rece care bate pe coasta Americii de Nord, spulberînd zăpada. • /<fr., engl. amer. **blizzard**.

blînd, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este omenos, pașnic, prietenos; blajin. *Blîndă și îngăduitoare, n-a vrut să-și pună mintea c-o sturlubatecă* (CR.). ◆ (*despre fizionomia, firea, manifestările oamenilor*) De om bun; care exprimă bunătate, blîndețe. *Blînzi erau ochii, blîndă era fața, Blînd era glasul celui străin* (ALECS.). ◇ (*adv.*) *Pleacă gura la ureche-i, blînd pe nume el o cheamă* (EMIN.). **2** (*despre animale*) Care nu fuge de om; care nu se sperie; de care te poți apropia fără teamă. *El zărește-o căprioară, Fiară blîndă de la munte* (ALECS.). ◇ Expr. (*A fi*) *mîță blîndă* v. mîță. **3** Fig. (*despre timp, natură etc.*) Care este plăcut, care nu este aspru, care nu este excesiv. *Soarele blînd ne stropește cu razele lui calde* (STANCU). **II** *s.f.* (*pop.*) **1** Urticarie. *Uite, ce blîndă mi-a ieșit pe trup!* (CR.). **2** Umflătură de la o înțepătură de insectă. *Are blînde din cauza țînțarilor.* • pl. *blînzi, -de.* /lat. ***blandus, -a, -um***.

blîndéță *s.f.* v. blîndețe.

blîndéțe *s.f* **1** Însușirea omului blînd; purtare de om blînd. *O babă întîmpină pe fată cu blîndețe* (ISP.). ◇ Loc.adj. *Cu duhul blîndeții* (sau *blîndețelor*) = cu grijă și calm. **2** Concr. Persoană blîndă. Este o blîndețe de om. ◇ Poet. *Mezina era o blîndeță bălaie, subțire ca o trestie* (SADOV.). • pl. *-ți,* (*înv.*) *-țe.* și (*pop.*) *blîndéță s.f.* /**blînd** + *-ețe*.

bloc[1] *s.n.* **1** Bucată, masă mare dintr-o materie solidă și grea; corp, obiect dintr-o bucată. *Bloc de marmură.* ◆ Masiv de beton pentru ancorarea armăturii la elemente grele de beton precomprimat; material de construcție din piatră naturală, beton, ceramică. ◇ (*geogr.*) *Bloc continental* = sector al scoarței terestre de mari dimensiuni, înconjurat de depresiuni oceanice sau marine de mare adîncime. *Bloc de gheață* = aisberg. **2** Ansamblu de elemente care alcătuiesc o unitate funcțională, grupate într-un spațiu restrîns. ◇ *Bloc de desen* = grup de foi de hîrtie de desenat, lipite între ele la una din margini și păstrate între două cartoane protectoare. ◇ (*med.*) *Bloc operator* = complex într-o secție de chirurgie care cuprinde sala de operație, sala de anestezie și sălile aferente. *Bloc alimentar* = serviciu într-un spital care asigură pregătirea și servirea hranei bolnavilor. ◇ Loc.adv. *În bloc* = împreună, laolaltă.

◆ Ansamblu de mărci poştale, neseparate între ele, desprinse împreună dintr-o coală. **3** Alianţă, înţelegere (între state, partide, grupări etc.) pentru realizarea unor scopuri comune. *Blocul Naţional Sindical.* **4** (*tipogr.*) Caracter de literă înrudit cu caracterul grotesc, folosit la culegerea afişelor, reclamelor etc. **5** (*tehn.*) *Bloc motor* = piesă metalică turnată a unei maşini, care cuprinde cilindrii unui motor, camerele de răcire şi conductele de distribuţie. *Bloc silenţios* v. silenţios. **6** Mecanism care permite manevrarea macazului (de cale ferată) din cabină sau din staţie. ◇ *Bloc-sistem* = dispozitiv de semnalizare folosit pentru a evita ciocnirea între trenuri care circulă sau manevrează pe aceeaşi linie. **7** (*sport*) Grup de voleibalişti care sar la fileu pentru a împiedica pe adversari să înscrie un punct dintr-o lovitură de atac. **8** (*în SUA*) Porţiune de stradă delimitată de două intersecţii şi cuprinzînd de regulă 50 de numere pe o parte şi 50 pe cealaltă. **9** Unitatea dintre structura şi suprastructura unei societăţi istoric determinate şi relaţiile dialectice dintre ele. **10** (*inform.*) Ansamblu de circuite ale unui ordinator îndeplinind aceeaşi funcţie. • pl. *-uri.* /<fr. ***bloc***, ***blocus***.

bloc[2] *s.n.* Clădire mare cu mai multe etaje; blochaus. ◇ *Bloc-turn* = bloc cu mai multe etaje, în formă de turn. • pl. *-uri.* /<germ. ***Block[haus]***.

bloc[3] *s.n.* (*înv.*) Blocadă; blocus. • pl. *-uri.* /<fr. ***blocus***.

bloc[4] *s.n.* (*med.*) **1** Obturare a unei căi vasculare sau întrerupere a circulaţiei printr-un vas. **2** Întrerupere a conductibilităţii neuromusculare. ◇ *Bloc cardiac* = tulburare a ritmului inimii, ca urmare a blocării influxului nervos ce străbate muşchiul cardiac. **3** Anestezie locală. • pl. *-uri.* /<engl. ***block***.

blocá *vb. I.* **I** *tr.* **1** (*compl. indică localităţi, teritorii etc.*) A izola prin blocadă. *Oraşul a fost blocat de inamic.* **2** (*compl. indică artere de circulaţie sau circulaţia*) A închide; a interzice temporar accesul. *În cadrul unui filtru, poliţia a blocat strada principală.* ◆ A face să fie închis, ca urmare a unor cauze naturale, a unor accidente etc. *Copacii prăbuşiţi au blocat şoseaua.* **3** A opri accesul cuiva într-o anumită zonă, la un anumit obiect etc. *Scaunul căzut a blocat uşa de la intrare.* **4** A imobiliza într-o anumită poziţie. *Sistemul antifurt a blocat volanul.* ◇ Expr. (*A fi*) *blocat la mantinelă* v. mantinelă. **5** A întrerupe temporar funcţionarea unui aparat, a unui mecanism etc. *Cînd s-a culcat a blocat soneria.* **6** A interzice (temporar) ocuparea unui post vacant în sistemul bugetar. **7** (*econ.*) A suspenda (temporar) folosirea unor credite, conturi, a unor produse etc. ◆ A interzice schimbarea unor preţuri, a unor salarii fără autorizaţie guvernamentală. **8** (*sport*) A efectua un blocaj. **9** (*tipogr.*) A folosi o literă întoarsă pentru a înlocui provizoriu o literă care lipseşte. **II** *refl.* **1** (*med.*; *despre organe*) A nu mai funcţiona. *Rinichii s-au blocat.* **2** (*psih.*) A se inhiba din cauze afective, cognitive sau voluntare. **3** (*tehn.*) A se imobiliza, a se fixa într-o anumită poziţie. *S-a blocat motorul.* • prez.ind. *-chez.* /<fr. ***bloquer***.

blocábil, -á *adj.* Care poate fi blocat. • pl. *-i, -e.* /***bloca*** + *-bil.*

blocádă *s.f.* Ansamblu de măsuri cu caracter diplomatic, militar sau economic prin care se urmăreşte izolarea unei localităţi, a unui stat sau a unui grup de state, pentru a împiedica orice legătură cu exteriorul, pentru a-i fi impuse anumite condiţii; asediu. ◇ *Blocadă economică* = izolare a unui stat sau a unui grup de state, întreprinsă de un alt stat sau de alte state, în scopul subminării economiei primelor. • pl. *-e.* /<germ. ***Blockade***.

blocáj *s.n.* **1** Blocare a unei căi de acces, a unui teritoriu etc. **2** (*econ.*) *Blocaj financiar* = neîndeplinire de către un agent comercial a angajamentelor de plată din cauza lipsei de lichidităţi. *Blocaj economic* = blocaj financiar generalizat la nivelul economiei unui stat. **3** (*constr.*) Fundaţie de piatră, de bolovani etc. făcută la un zid, la o şosea, stradă, cale ferată etc. ◆ Dig rudimentar, format prin îngrămădirea de pietre, de bolovani etc. **4** (*sport*) Procedeu tehnic folosit în baschet, volei, box etc. cu scopul de a împiedica o acţiune a adversarului sau pentru a proteja o acţiune proprie. **5** (*med.*) Întrerupere bruscă a desfăşurării unui proces sau a unei funcţii fiziologice. ◇ *Blocaj renal* = obstrucţie a activităţii renale prin blocarea unor nefroni. **6** (*psih.*) *Blocaj psihic* = inhibare de tip afectiv, cognitiv sau voluntar. • pl. *-e.* /<fr. ***blocage***.

blocánt, -ă *adj., s.n.* (*farm.*) (Substanţă) a cărei acţiune farmacologică se realizează prin blocarea unor receptori. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***bloquant***.

blocáre *s.f.* **1** Izolare prin blocadă a unei localităţi, a unui teritoriu etc. **2** Închidere a unei artere de circulaţie. ◆ Oprire a circulaţiei vehiculelor sau a pietonilor **3** Imobilizare într-o anumită poziţie. **4** Interzicerea (temporară) a ocupării unui post vacant în sistemul bugetar. **5** (*econ.*) Suspendare (temporară) a folosirii unor credite, conturi, a unor produse etc. ◆ Interzicere a schimbării unor preţuri, a unor salarii fără autorizaţie guvernamentală. ◇ *Blocare a contului* = sistare de către bancă a plăţilor din contul de decontare al unei persoane fizice sau juridice. **6** (*sport*) Efectuare a unui blocaj. ◆ (*la volei*) Acţiunea de blocare a mingii la fileu. **7** (*tipogr.*) Culegere intenţionată a uneia sau a mai multor litere cu floarea în jos pentru a atrage atenţia corectorului. **8** (*med.*) Întreruperea funcţionării unor organe. **9** (*tehn.*) Imobilizare, imposibilitate de funcţionare. • pl. *-ări.* /*v.* ***bloca***.

blocát[1] *s.n.* Faptul de *a bloca.* • /*v.* ***bloca***.

blocát[2]**, -ă** *adj.* **1** Care este oprit prin blocaj. **2** Care este supus blocadei. **3** (*despre bani, marfă etc.*) Care este oprit de la a circula liber. • pl. *-ţi, -te.* /*v.* ***bloca***.

blocdiagrámă *s.f.* Reprezentare grafică la scară mică a unei regiuni terestre în perspectivă şi în secţiune. • sil. *-di-a-.* pl. *-e.* /<fr. ***bloc-diagramme***.

blóchaus *s.n.* **1** Bloc. **2** (*nav.*) Comandă cuirasată din care se conduce o navă militară mare în timpul luptei. • pl. *-uri.* /<germ. ***Blockhaus***.

block chords ['blɔkˌkɔrds] *s.n.* (*muz.*) Stil pianistic constînd în interpretarea unei piese în acorduri (blocuri, conglomerate de sunete) la ambele mîini. • /<engl. ***block chords***.

blockflöte ['blɔkflœte] *s.n.* (*muz.*) **1** Flaut drept. **2** Registru al orgilor din sec. 18 constînd din tuburi deschise (conice) sau închise (cilindrice). • /<germ. ***Blockflöte***.

blocnótes *s.n.* Carnet cu file ce se detaşează uşor, pe care se fac însemnări; notes. • pl. *-uri.* /<fr. ***blocnotes***.

blocstárt *s.n.* (*sport*) Dispozitiv folosit de alergători pentru luarea startului în cursele de viteză; startbloc. • pl. *-uri.* /<engl. ***blockstart***.

blodogorí *vb. IV. intr.* (*pop.*) A vorbi neclar, de neînţeles (într-o limbă străină). *Blodogorea din gură de nu înţelegeai nimic* (SANDU-A.). ◇ (*tr.*) *Căpitanul blodogori un răspuns de om somnoros* (SANDU-A.). • prez.ind. *-esc.* /<slav. **благовѣрнъ**.

blond, -ă *adj.* (*despre păr, ten etc.*) Care este deschis la culoare; gălbui, bălai, blondin. ◇ *Blond-platinat* = blond cu reflexe argintii. Fig. *Bere blondă* = bere de culoare deschisă, gălbuie. ◆ (*despre oameni*) Care are păr de culoare deschisă. ◆ (*subst.*) Persoană cu păr (şi cu ten) de culoare deschisă. • pl. *blonzi, -de.* /<fr. ***blond***.

blóndă *s.f.* (*înv.*) Dantelă albă, uşoară, de mătase. • pl. *-e.* /<fr. ***blonde***, it. ***blonda***.

blondín, -á *s.m., s.f., adj.* Blond. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***blondin***.

blonzí *vb. IV tr., refl.* (*fam.*) A(-şi) decolora părul pînă la obţinerea culorii gălbui-deschis. ◇ Ext. *A stat mai mult la soare şi părul i s-a blonzit.* • prez.ind. *-esc.* /***blond*** + *-i.*

blow-up ['bləuap] *s.n.* (*fotogr.*) Detaliu al unui negativ fotografic mărit la maximum, la copiere; fotografie mărită. • /<engl. ***blow-up***.

blue jeans ['bludʒins] *s.m. pl.* Pantaloni confecţionaţi dintr-un material special, foarte rezistent, de obicei cu buzunare la spate, constituind un element de modă tinerească. ◆ (*impr.*) Tip de material textil. • scris şi *blue-jeans.* /<engl. amer. ***blue-jeans***; cf. *jean* „pînză de cînepă".

blues [bluz] *s.n.* (*muz.*) Cîntec popular, nostalgic, din folclorul negrilor americani, devenit apoi piesă instrumentală (de jazz), structurată în genere pe 12 măsuri, organizate melodico-armonic pe trei secvenţe. ◆ Dans lent executat în ritmul acestei muzici. • pl. *-uri.* /<engl. amer. ***blues***.

bluesman ['bluzmen] *s.n.* (*muz.*) Interpret de blues. • pl. *-i.* /<engl. amer. ***bluesman***.

blues notes ['bluznəuts] *s.n. pl.* (*muz.*) Treptele a 3-a şi a 7-a ale gamei majore, care în stilul blues apar adesea coborîte cu un semiton, atribuind astfel scării muzicale o insolită dualitate modală major-minoră. • /<engl. ***blues notes***.

bluétă *s.f.* **1** (*lit.*) Mică operă literară fără pretenţii. **2** (*muz.*) Bagatelă. • sil. *blu-e-.* pl. *-e.* /<fr. ***bluette***.

blufá *vb. I. intr.* A intimida, a păcăli, a înşela printr-un bluff. • pronunţ. şi *blafa.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***bluffer***.

blufeur, -ă [blu'fœr *sau* bla'fœr] *adj., s.m., sf.* (Persoană) care intimidează, păcăleşte pe cineva printr-un bluff. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***bluffeur***.

bluff [blaf] *s.n.* Vorbă sau acţiune prin care se urmăreşte intimidarea, păcălirea cuiva; cacialma. • pl. *-uri.* /<engl. ***bluff***.

blugi *s.m. pl.* Pantaloni de tipul blue jeans. • /abr. de la ***blue je[ans]***.

blum *s.n.* Oţel semilaminat în formă de bară, cu secţiunea în general pătrată. • pl. *-uri.* /<engl., fr. ***bloom***.

blúming *s.n.* Laminor pentru obţinerea blumurilor. • pl. *-uri.* /<engl., fr. ***blooming***.

bluzá *vb. I. tr.* A umfla, a lărgi în talie corsajul unei rochii, făcîndu-l să cadă puţin peste cingătoare, ca o bluză. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***blouser***.

bluzăt, -ă *adj.* (*despre corsajul unei rochii*) Care este făcut mai lung şi mai larg şi lăsat să atîrne puţin peste talie. • pl. *-ţi, -te.* /*v.* ***bluza***.

blúză *s.f.* **1** Obiect de îmbrăcăminte, lung pînă la talie, de obicei cu mîneci, pe care îl poartă mai ales femeile. **2** Haină de pînză pe care o poartă militarii vara, în locul vestonului. ◆ Haină de protecţie purtată de muncitori în timpul lucrului. • pl. *-e.* /<fr. ***blouse***, ngr. ***μπλούζα***.

bluzíţă *s.f.* Dim. al lui *bluză*; bluzuliţă. • pl. *-e.* /***bluză*** + *-iţă*.

bluzón *s.n.* Obiect de îmbrăcăminte (de sport), larg şi comod, pentru partea superioară a corpului. • pl. *-oane.* /<fr. ***blouson***.

bluzulíţă *s.f.* Bluziţă. • pl. *-e.* /***bluză*** + *-uliţă*.

bóa *s.m. invar.* **1** (*zool.*) Şarpe tropical, carnivor şi neveninos, lung de cîţiva metri, care îşi ucide prada înainte de a o înghiţi încolăcindu-se în jurul ei şi sufocînd-o (*Boa constrictor*). ◇ *Boa constrictor* v. constrictor. **2** Fişie lungă de blană sau de pene, purtată altădată de femei în jurul gîtului. • /<fr. ***boa***, lat. ***bŏa, -ae***.

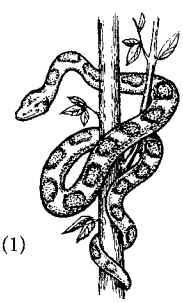

boa (1)

boabáb *s.m.* v. baobab.

boábă *s.f.* **1** Fiecare dintre fructele (bace) sferice sau ovale, cărnoase, cu sîmburi tari, care se grupează într-un ciorchine. *Boabe de strugure.* **2** Sămînţă de cereale sau de legume care fac fructe păstăi; bob, grăunte. **3** Cantitate mică dintr-un lichid; strop. *Boabele de apă prelingîndu-se de pe streaşină* (CAR.). **4** Expr. (*în constr. neg.*) *A nu şti* (sau *a nu pricepe, a nu zice*) (*nici o*) *boabă* ori (*nici*) *două boabe legănate* = a nu şti (sau a nu pricepe, zice) nimic. *Se zăpăci pînă într-atîta, de nu ştia deocamdată să zică nici două boabe legănate* (ISP.). *A nu şti boabă de carte* v. carte. **5** (*fam.*) Examen pe care un student nu l-a trecut sau pe care l-a amînat. *A lăsat pentru sesiunea din toamnă trei boabe.* **6** (*sport*; *arg.*) Gol, punct înscris. *Le-a dat două boabe în deplasare.* • pl. *-e.* /cf. sl. veche **бобъ**, bg. *боб*, srb. *bob*.

boăcă *s.f.* Expr. (*reg.*) *A fi tare de boacă* = a fi tare de cap; a fi prost, a fi mărginit. *A nu şti* (sau *a nu pricepe*) (*nici o*) *boacă* = a nu şti (sau a nu pricepe) nimic. • /cf. *bechiu*.

boácăn, -ă *adj., s.f.* (*fam.*) (Acţiune, manifestare etc.) care are caracter de mare gafă, de mare nerozie, stupiditate. ◇ Expr. *A face una boacănă* sau *a o face boacănă, a face o boacănă* = a face ceva extrem de nepotrivit, de prostesc. • pl. *-i, -e.* /etimol. nec.

boăce *s.f.* v. voce.

boăghe *s.f.* (*ornit.*; *reg.*) Bufniţă (*Bufo bubo*). • pl. *-ghe.* /<magh. ***boglya***.

boaióu *s.n.* v. baieu.

boáită *s.f.* **1** (*pop.*) Vită (slabă). **2** Fig. (*fam.*) Epitet batjocoritor pentru oameni. ◆ Persoană căreia i se aplică acest epitet. *Să ne ologească boaita cea îndrăcită* (CR.). • pl. *-e.* /cf. magh. *bojti* „vite cornute".

boálă *s.f.* **1** (*la om și la animale*) Modificare organică sau funcțională a echilibrului normal al organismului care provoacă alterarea stării de sănătate; proces patologic care afectează organismul; maladie, afecțiune, (*reg.*) beteșug. <> Zic. *Boală lungă, moarte sigură.* <> *Boala somnului* = encefalită letargică, boală infecțioasă gravă transmisibilă prin înțepătura muștei țețe. *Boală de zahăr* = diabet. *Boala papagalilor* = psitacoză. *Boală câinească* = umflarea abdomenului la copiii sugari. *Boală de gură și de picioare* = febră aftoasă. *Boală lungă* (sau *mare*) = febră tifoidă. *Boală seacă* = tuberculoză pulmonară. *Boală lumească* (sau *secretă*) = boală venerică. *Boala franțuzească* (sau *nemțească*) = sifilis. *Boala italienească* = blenoragie. *Boală rea* = *a*) epilepsie; *b*) tifos. *Boala copiilor* (sau *neagră*) sau, *reg., a boală* = epilepsie. *Boală actinică* v. actinic. *Boală autoimună* v. autoimun. *Boală englezească* v. englez. *Boală ereditară* v. ereditar. *Boală exostozică* v. exostozic. *Boli externe* v. extern. *Boli interne* v. intern. *Boală împărătească* v. împărătesc. *Boală de nervi* v. nerv. *Boală nervoasă* v. nervos. *Boală de piept* v. piept. *Boală sfîntă* sau *sfînta boală* v. sfînt. *Boala turcilor* v. turc. <> Expr. (*reg.*) *Pe boala!* = la naiba, pe dracu! *A băga pe cineva în boală* (ori, *fam., în boale, în toate boalele*) sau *a(-i) băga cuiva boala în oase* v. băga. *A cloci o boală* v. cloci. *A-i lua* (*cuiva*) *boala cu mîna* v. mînă. *A duce boala pe picioare* v. picior. *A fi rău de boală* v. rău. *A băga rufele în boală* (sau *boale*) v. rufă. *A scoate rufele din boală* (sau *boale*) v. rufă. *A vîrî* (pe cineva) *în boală* (sau *în toate bolile*) v. vîrî. ◆ (*la plante, la vin etc.*) Modificare organică, patologică sau biochimică. **2** Epitet dat vitelor (sau altor animale) slabe, leneșe, nărăvașe. *Dii, boală!* (STANCU). **3** (*fam.*) Capriciu, pasiune pentru ceva (sau cineva). *Vreau să fiu lăsată în pace, am și eu boala asta.* <> Loc.adj. *De boală* = din capriciu, de-al dracului; din necaz, invidie etc. <> Expr. *A avea boală pe cineva* = a avea ciudă, necaz, pică, invidie pe cineva. • pl. *boli*, (*înv., reg.*) *boale.* /<sl. veche **коль**.

boálfă *s.f.* v. bolfă.

boáită *s.f.* v. boltă.

boámbă[1] *s.f.* (*reg.*) Bilă; glob, boabă; obiect de formă sferică. *Erau două lovituri grozave, c-un buzdugan scurt, mlădios și cu o boambă de plumb la capăt* (SADOV.). <> (*adj.*) *Fasole boambe.* • pl. *-e.* /cf. *bombă*.

boámbă[2] *s.f* v. bombă.

boáncă *s.f.* (*reg.*) **1** Copac gros și găunos. ◆ Buturugă, ciot. **2** Desiș de brad înalt. ◆ Ramură. **3** (*bot.*) Crăiță (*Tagetes erecta*). • pl. *-ce.* /etimol. nec.

boánghen, -ghină *s.m., s.f.* (*reg.; adesea deprec.*) Ungur. • pl. *-i, -e.* /<slav. **жгрнчъ** „ungur".

boánță *s.f.* v. boață.

boár *s.m.* Păstor de boi. • sil. *bo-ar.* pl. *-i.* și *bouár s.m.* /lat. *bo(v)arius, -a, -um.*

board [bord] *s.n.* Conducere; comitet, comisie. • pl. *-uri.* /<engl. *board*.

boáre *s.f.* **1** Adiere plăcută de vînt. **2** Miros plăcut; aburi; mireasmă. *Dar se trezesc în umbră crinii, vărsîndu-și boarea lor profană* (ANG.). • /lat. *bŏrĕas, -ae.*

boárfă *s.f.* (*fam.*) **1** Îmbrăcăminte veche, uzată, zdrențuită; buleandră, (*deprec.*) borfet. ◆ Ext. (*mai ales la pl.*) Obiecte de uz personal, cu deosebire lenjeria, îmbrăcămintea și încălțămintea. **2** (Epitet pentru o) femeie de moravuri ușoare. • pl. *-e.* /etimol. nec.

boárță *s.f.* (*iht.*) Pește de apă dulce, lung de cîțiva centimetri, care își depune icrele între valvele unor moluște (*Rhodeus sericeus*); șfei. • pl. *-e.* /etimol. nec.

boáscă *s.f.* (*reg.*) Tescovină, boștină. • /<sl. veche **воскъ**; cf. *boștină*.

boáșă *s.f.* (*reg.*) **1** (*la pl.*) Testicule. **2** (*bot.*) Compuse: *boașele-popii* = remf (*Aristolochia clemantitis*); *boașa-coliței* = untul-vacii (*Orueis morio*). • pl. *-e.* /lat. **byrseam.*

boátă[1] *s.f.* v. botă[1].

boáță *s.f.* (*reg.; fam.*) Poznă, năzbîtie, boroboață. <> Expr. *A i se întîmpla* (sau *a păți, a da peste*) *o boață* = a da peste un necaz neprevăzut, a da peste o belea. • pl. *-e.* și *boánță s.f.* /de la ***boroboață***.

boazerie *s.f.* Lemnărie care îmbracă pereții interiori ai unei locuințe; lambriuri. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***boiserie***.

bob[1] *s.m., s.n.* **1** *s.m.* (*bot.*) Plantă erbacee anuală, din familia leguminoaselor, cu tulpina înaltă, cu florile albe sau trandafirii, cu păstăile mari și cu semințele ovale, turtite (*Vicia faba*). ◆ Restr. Sămînța acestei plante. *Gătitu-le-ați ceva bob fiert?* (CR.). **2** *s.m.* Compus: (*bot.*) *bob-de-țarină* = specie sălbatică a bobului, cu florile roșcate (*Lathyrus platyphyllos*); măzăriche. **3** *s.n.* (*bot.*) Sămînță de cereale sau de legume care fac fructe păstăi; grăunte, boabă. <> Loc.adv. *Din bob în bob* = amănunțit. *Dacă nu știi, ți-aș arăta din bob în bob amorul* (EMIN.). *Bob numărat* = cu exactitate, exact, întocmai; pînă la capăt, totul. *Nenea Hristodor... dovedește, bob numărat, că arenzile au scăzut* (DELAVR.). *Bob cu* (sau *de*) *bob* = cu grijă și cu răbdare; amănunțit. <> Expr. *A nu zice* (sau *a nu pricepe*) *bob* = a nu zice (sau a nu pricepe) nimic. *Nu zise nici măcar bob* (ISP.). *A da* (sau *a ghici, a trage, a întinde*) *în bobi* ori *a da, a trage bobii* (sau *cu bobii*) = a prevesti viitorul după cum se așază bobii aruncați de ghicitor. *A arunca bobii* v. arunca. *Pînă la un bob de linte* v. linte. *A alege bobul de neghină* v. neghină. *A da* (sau *a căuta*) (*bobi*) *cu sita* sau *a trage în bobi pe sită* (sau *pe fundul sitei*) v. sită. **4** *s.n.* Obiect mic, de formă rotundă, care seamănă cu un grăunte. *Aninâ-n haina nopții Boabe mari de piatră scumpă* (EMIN.). • pl. *m. bobi, n. boabe.* /<sl. veche **бобъ**.

bob[2] *s.n.* (*sport*) **1** Sanie de metal foarte joasă și îngustă, pentru două sau patru persoane, prevăzută în față cu două patine mobile, care se conduce mai ales cu ajutorul unui volan, folosindu-se la concursuri pe pante special amenajate. **2** Sport practicat cu acest fel de sanie; bobsleigh. • pl. *-uri.* /<engl., fr. ***bob***[sleigh].

bob[3] *s.n.* Instalație pentru ridicarea materialelor de construcție la înălțimea schelelor. = pl. *-uri.* /<engl. ***bob***.

bobăică *s.f.* v. băbaică.

bobáreásă *s.f.* Femeie care ghicește cu bobii. • pl. *-ese.* /***bob***[1] + *-ăreasă*.

bobénchi *s.n.* v. benghi.

bobér *s.m.* (*sport*) Sportiv care practică bobsleigh-ul. • pl. *-i.* /***bob***[2] + *-er*; cf. engl. *bobber*.

bobí *vb. IV. tr.* (*reg.*) **1** A ghici dînd cu bobii. **2** A nimeri, a găsi, a da de urma cuiva; a brodi. *Umblară să găsească nuroară și o bobiră* (ISP.). • prez.ind. *-esc.* /***bob***[1] + *-i*.

bobiná *vb. I. tr.* **1** A înfășura, a încolăci (un fir, un cablu) în jurul unui mosor, al unei bobine etc. **2** (*fam.*) A mînca lacom, cu poftă. *De foame a bobinat tot ce-a găsit.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***bobiner***.

bobinăj *s.n.* **1** Bobinare. **2** Concr. Totalitatea bobinelor dintr-o mașină, dintr-un aparat electric etc. • pl. *-e.* /<fr. ***bobinage***.

bobináre *s.f.* Înfășurare, încolăcire a unui fir, a unui cablu în jurul unui mosor, al unei bobine etc.; bobinaj. • pl. *-ări.* /v. ***bobina***.

bobinát[1] *s.n.* Faptul de *a bobina*. • /v. ***bobina***.

bobinát[2]**, -ă** *adj.* Care este înfășurat pe sau ca o bobină. • pl. *-ți, -te.* /v. ***bobina***.

bobinatór, -oáre **1** *s.m., s.f.* Persoană care execută bobinări sau repară bobine de mașini electrice. **2** *s.f.* Mașină de bobinat. **3** *s.n.* (*cinemat.*) Mecanism care asigură rularea peliculei sau a benzii magnetice pe noaieuri sau bobine. • pl. *-i, -e.* /***bobina*** + *-tor*, după fr. *bobineur*.

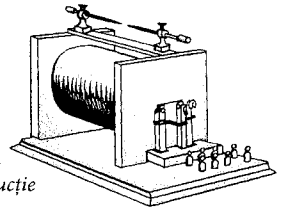

bobină de inducție

bobínă *s.f.* **1** Suport cilindric pe care se poate înfășura un fir, un cablu, o peliculă sau o bandă magnetică. ◆ Ext. Ansamblu compus din acest suport și firul, cablul etc. înfășurat pe el. ◆ Mosor. **2** *Bobină conductoare* = element component al circuitelor electrice constituit din mai multe spire conductoare înfășurate în jurul unui suport dielectric sau feromagnetic. *Bobină de inducție* = transformator electric constituit din două înfășurări (primară și secundară) pe un singur miez de fier. *Bobină de self* v. self. • pl. *-e.* /<fr. ***bobine***.

bobișór *s.m., s.n.* Dim. al lui *bob*[1]. • pl. *m. -ori, n. -oare.* /***bob***[1] + *-ișor*.

bobíță *s.f.* Dim. al lui *boabă*. ◆ Cerculeț imprimat sau desenat. • pl. *-e.* /***boabă*** + *-iță*; cf. srb. *bobica*.

bobițél *s.m.* (*bot.*) Specie de arbust din familia leguminoaselor, cu florile galbene (*Cytisus nigricans*); lemnu-bobului. • pl. *-ei.* /***bobiță*** + *-el*.

bobîrnác *s.n.* Lovitură dată peste nas, peste ureche etc. prin destinderea degetului arătător sau mijlociu după ce a fost încordat pe degetul mare. ◆ Fig. Aluzie răutăcioasă, înțepătură la adresa cuiva. <> Expr. *A da* (sau *a lua, a dobîndi*) *un bobîrnac* (sau *bobîrnace*) = a certa, a ironiza pe cineva sau a fi certat, ironizat de către cineva. • pl. *-ce.* /etimol. nec.

boblétic, -ă *adj.* (*reg.*) Care este prost, bleg, nătărău. • pl. *-ci, -ce.* /<ngr. ***αποπληκτικός***.

bobléț, -eáță *adj.* (*reg.*) Care este prost, bleg. <> (*subst.*) *Ei mai mari și să rămîie mai pe jos decît el, ca niște bobleți!* (ISP.). • pl. *-eți, -ețe.* /cf. *bobletic*.

boboáná *s.f.* (*la pl.*) Farmece. <> Expr. *A face boboane* = a face vrăji, farmece. • pl. *-e.* /<magh. ***babona***.

bobóc *s.m.* **1** (*bot.*) Caliciul nedeschis al unei flori; floare nedeschisă și nedezvoltată pe deplin; mugur. *Pe sub zaplaz, boboci sfioși de toporași se dezvăleau* (SADOV.). <> Compar. *Un boboc de fată.* ◆ Fig. (*fam.*) (Termen de dezmierdare pentru o) ființă iubită. *Ca dumneata, bobocule, mai rar* (CAR.). **2** (*ornit.*) Pui de gîscă sau de rață. *Văd cloșca păscînd bobocii de rață pe malul bălții* (ODOB.). <> Zic. *Toamna se numără bobocii* = numai la sfîrșit se poate aprecia rezultatul unui efort. <> Expr. *A paște* (sau *a păzi*) *bobocii* = a-și pierde vremea degeaba. *D-voastră, cinstiți oaspeți, se vede că pașteți boboci, de nu vă pricepeți al cui fapt e acesta* (CR.). *A da* (*mîncare*) *la boboci* = a vomita. *N-am păscut bobocii împreună* (sau *cu tine, cu el etc.*) v. paște. *A turna bobocilor* v. turna. **3** Fig. Începător într-un domeniu; om lipsit de experiență; ageamiu; restr. recrut; student, elev în primul an. *E băiețandru, boboc, abia ieșit din școala militară* (STANCU). <> *Balul bobocilor* = petrecere prin care tinerii înscriși la universitate în primul an sărbătoresc începerea studenției. • pl. *-ci.* /<ngr. ***μπουμπούκι***.

bobocél *s.m.* Dim. al lui *boboc*. • pl. *-ei.* /***boboc*** + *-el*.

bobolíc *s.m.* v. babalîc.

bobórnic *s.m.* (*bot.*) Plantă erbacee cu tulpina înaltă, groasă, cu frunzele cărnoase, cu florile albastre și cu fructul în formă de capsulă (*Veronica beccabunga*). • pl. *-ci.* /<sl. veche **бобовникъ**.

bobóș *s.m.* (*reg.*) Glob ocular. ◆ Papilă. • pl. *-i.* /***bob***[1] + *-oș*.

boboșá *vb. I. refl.* (*reg.; despre ochi*) A se umfla. • prez.ind. *-ez.* și *boboși vb. IV.* /***boboș*** + *-a*.

boboșí *vb. IV.* v. boboșa.

boboșít *adj.* (*reg.; despre ochi*) Holbat, bulbucat. *Omul își preumbla degetele rășchirate, tremurătoare, pe dinaintea ochilor boboșiți* (GALAN). • pl. *-ți.* /v. ***boboși***.

bóbot *s.n.* **1** (*înv.*) Flacără. *Un foc pe ceriuri în bobote deodată Noaptea fulgerînd se vede* (CON.). **2** (*inv., reg.; precedat de prep. „în", „din"*) Întîmplare. <> Expr. *A vorbi* (sau *a umbla, a merge, a face* ceva) *în bobote* (sau *în bobot*) = a vorbi (sau a umbla, a merge, a face ceva) fără rost, la întîmplare, fără socoteală. *Taci, măi, zic eu, ce mai vorbești în bobote, că s-a mînie omul* (CR.). **3** (*reg.*) Acces (de furie, de mînie). *Leana Nastasie, într-o bobotă de mînie, dădu... pe Ileana* (POP.). • pl. *-e.* și *bóbotă s.f.* /<bg. ***бобот***, srb. ***bobot***.

bobotáie *s.f.* (*reg.*) Vîlvătaie. • pl. *-tăi.* g.-d. *-iei.* /***bobot*** + *-aie*; cf. *vîlvătaie*.

bóbotă *s.f.* v. bobot.

boboteáză *s.f.* **1** (*bis.; nm. pr.*) Sărbătoare creștină a botezului lui Iisus Hristos, cînd se sfințesc apele (la 6 ianuarie). *La Bobotează strigam chiraleisa de clocotea satul* (CR.). <> *Gerul Bobotezei* = ger mare (ca la început de ianuarie). **2** Fig. (*fam.*) Belea, trăsnaie, boroboață. *A păți o bobotează de i s-a dus numele.* • /contaminare între slav. **богъ** „Dumnezeu" și rom. ***botează***, prez.ind. al lui *boteza*.

bobotí *vb. IV.* **1** *intr.* (*reg.; despre foc*) A arde cu vîlvătăi și trosnituri. **2** *refl.* (*fam.; despre oameni*) Fig. A se înfuria. **3** *intr.* (*despre răni*) A se infecta. **4** *intr.* (*despre ape*) A se umfla. • prez.ind. *-esc.* /***bobot*** + *-i*.

bobóu *s.n.* (*înv., reg.*) Manta groasă de lînă sau de păr de capră, de culoare închisă, mai scurtă decît sarica (și cu mîneci lungi). • pl. *-uă.* și *babău s.f.* /<magh. ***guba***.

bob-skat ['bobsket] *s.n.* (*muz.*) Scat rafinat, stilizat, purtînd amprenta evoluției improvizațiilor instrumentale; mod de interpretare în care vocea concurează instrumentele, avînd o gamă întinsă. • /<engl. ***bob skate***.

bobsleigh ['bobslei] *s.n.* (*sport*) Sport practicat cu bobul; bob. • /<engl., fr. ***bobsleigh***.

bobuléț *s.n.* Dim. al lui *bob*[1]; bobușor. • pl. *-e.* /***bob***[1] + *-uleț*.

bobușór *s.n.* **1** Bobuleț. **2** (*bot.*; *reg.*) Măzăriche (*Vicia dumetorum*). **3** (*bot.*; *reg.*) Plantă erbacee din familia leguminoaselor cu florile violete, cu ale cărei boabe se hrănesc porumbeii (*Vicia lathyroides*). • pl. *-oare.* /***bob***[1] + *-ușor*.

boc *interj.* (*de obicei repet.*) Cuvînt care imită zgomotul produs de lovituri repetate ale ciocanului, ale toporului etc. <> (*în jocurile de copii; precedat de „cioc”*) *Cioc, boc, Treci la loc* (POP.). • /onomat.

bocál *s.n.* v. pocal.

bocánc *s.m.* Gheată rezistentă, din piele, cu talpa groasă, pentru militari, sportivi etc. • pl. *-ci.* /<magh. ***bakancs***.

bocapórt *s.m.* (*mar.*) Deschizătură în puntea unei nave, prin care se încarcă mărfurile în magazie. • pl. *-ți.* /<it. ***boccaporto***.

bocăncăr *s.m.* **1** Persoană care poartă bocanci. **2** Poreclă dată, în trecut, soldaților austrieci. • pl. *-i.* /***bocanc*** + *-ar*.

bocăneálă *s.f.* Bocănit. • pl. *-eli.* /***bocăni*** + *-eală*.

bocăní *vb. IV intr.* **1** A lovi cu un obiect tare în ceva, producînd zgomot. **2** A tropăi. • prez.ind. *-esc, bócăn.* și *băcăní vb. IV.* /form. expr.

bocănít *s.n.* Lovire cu un obiect tare în ceva, producînd zgomot; bocăneală. • pl. *-uri.* /v. ***bocăni***.

bocănitúră *s.f.* Bocănit. • pl. *-uri.* /***bocăni*** + *-itură*.

boccaccésc, -ă *adj.* **1** Care aparține (operei) lui Boccaccio, propriu operei lui Boccaccio. **2** În stilul lui Boccaccio. ◆ Fig. Licențios, libertin. • pl. *-ești.* /<it. ***boccaccesco***; cf. nm. pr. Giovanni *Boccaccio*, scriitor italian.

bocceá *s.f.* **1** Totalitatea obiectelor (mărunte) puse într-o bucată de pînză, ale cărei capete se leagă cruciș; pachet astfel obținut; (*înv.*) boccealîc. **2** Bucată de pînză în care se înfășoară ceva pentru a fi transportat. **3** (*înv., reg.*) Șal mare pe care îl purtau femeile pe spate. **4** (*înv., reg.*) Pachet alcătuit din mai multe păpuși de tutun. • pl. *-ele.* /<tc. dial. ***bohça***.

bocceagíu *s.m.* (*înv.*) **1** Persoană care făcea sau vindea boccele. **2** Negustor ambulant de mărunțișuri. • pl. *-gii.* și *boccegíu s.m.* /<tc. ***bohçaci***.

boccealîc *s.n.* (*înv.*) **1** Boccea. **2** Pachet cu haine și cu rufe pe care mireasa le dăruia mirelui. • pl. *-uri.* /<tc. ***bohçalik***.

boccegíu *s.m.* v. bocceagiu.

boccelúță *s.f.* Dim. al lui *boccea.* • pl. *-e.* /***boccea*** + *-(el)uță*.

boccia ['botʃa] *s.f.* **1** (*la pl.*) Joc de origine italiană, la care participanții, așezați la echidistanță față de țintă, situată la mijlocul terenului, încearcă să o lovească cu niște bile. **2** Bilă (de lemn) folosită la acest joc. • pl. *-cii.* /<it. ***boccia***.

boccíu, -ie *adj.* (*pop., fam.*; *despre oameni*) Care are trăsături urîte, grosolane, butucănoase. ◆ Fig. (*subst.*) Prost, bădăran. *Nu face pentru d-ta să stai între boccii* (CAR.). • pl. *-ii.* /<tc. ***bokçu***.

boceálă *s.f.* Plîns cu vaiete și strigăte; văicăreală. • pl. *-eli.* /***boci*** + *-eală*.

bócet *s.n.* **1** Plîns zbuciumat, însoțit de vaiete, strigăte, tînguiri etc. **2** (*folc.*) Lamentație improvizată, de obicei versificată și cîntată pe o anumită melodie, care însoțește manifestările folclorice funerare; cîntare de mort. • pl. *-e.* /***boci*** + *-et*.

bocí *vb. IV. intr., refl.* A plînge tare (cu vaiete și strigăte). ◆ (*tr.*) A recita bocete la înmormîntarea cuiva; a jeli pe cineva. • prez.ind. *-esc.* /***boace*** + *-i*.

bocíre *s.f.* Geamăt, plînset, vaiet; bocit. • pl. *-i.* /v. ***boci***.

bocít[1] *s.n.* Bocire. • pl. *-uri.* /v. ***boci***.

bocít[2]**, -ă** *adj.* **1** Plîns; jelit. *Mort bocit.* **2** Umflat de plîns. *Față bocită.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***boci***.

bocitór, -oáre *adj., s.f.* **1** *adj.* Care bocește. **2** *s.f.* Femeie care bocește la înmormîntări (potrivit unui vechi obicei popular). • pl. *-ori, -oare.* /***boci*** + *-tor*.

boclúc *s.n.* v. bucluc.

bócnă *s.f.* Expr. (*pop., fam.*) *A fi* (sau *a se face, a îngheța*) *bocnă* = a îngheța tare. • /etimol. nec.

bocotán, -ă *adj.* v. bogătan.

bócșă *s.f.* **1** (*reg.*) Grămadă de lemne pregătite pentru a fi transformate prin ardere înceată în cărbuni. ◆ Ext. Cărbunărie. **2** Depozit de minereuri bogate în sulf. • pl. *-e.* /<magh. ***boksa***.

bodapróste *interj.* v. bogdaproste.

bodaprósti *interj.* v. bogdaproste.

bodégă *s.f.* Local mic unde se consumă aperitive și băuturi alcoolice. • pl. *-gi.* /<germ. ***Bodega***.

bodengreifer ['boden,graifər] *s.n.* Dragă pentru colectarea faunei de pe fundul apei. • /<germ. ***Bodengreifer***.

bodhisattva [bodi'satva] *s.m. invar.* **1** (*în budismul mahayana*) Ființă care, deși a ajuns la un grad înalt de perfecțiune, își amînă sau chiar renunță la intrarea în nirvana, consacrîndu-se mîntuirii oamenilor. **2** Statuie sau statuetă care îl reprezintă pe Buda în meditație. • /<fr. ***bodhisattva***; cuv. hindi.

bódicec *s.n.* (*sport*) Atac reglementar cu umărul, cu pieptul sau cu șoldul asupra adversarului aflat în mișcare, la jocul de hochei. • pl. *-uri.* /<engl. ***bodycheck***.

bodicecă *vb. I. tr.* (*sport*) A aplica bodicecul. • prez. ind. *-chez.* /***bodicec*** + *-a*.

bodigárd *s.m.* v. bodyguard.

bodîrlău *s.m.* **1** (*ornit.*) Cufundar (*Gavia arctica* și *Podiceps cristatus*). <> Compus: *bodîrlău-cu-fierăstrău* = pasăre de baltă, înrudită cu rața, cu zimții laterali ai ciocului asemănători cu zimții de fierăstrău (*Mergus merganser*). **2** (*arg.*) Temniță, închisoare. • pl. *-ăi.* /<magh. ***bukdarló***.

bodnár *s.m.* v. butnar.

bodogăneálă *s.f.* Vorbire înceată, neclară, care redă de obicei un protest reținut sau o nemulțumire stăpînită. • pl. *-eli.* /***bodogăni*** + *-eală*.

bodogání *vb. IV.* **1** *tr.* A bombăni supărat, spunînd ceva nedeslușit. *Bodogănea vrute și nevrute.* (*intr.*) *Popa bodogănea pe la răscruci.* **2** *intr.* A cicăli. *Nu mai bodogăni, că parcă ești o moară stricată* (ALECS.). <> (*tr.*) *Îl bodogănea toată ziua și îl necăjea.* • prez. ind. *-esc.* și *bodrogăní vb. IV.* /probabil form. expr.

bodogămíre *s.f.* Faptul de a *bodogăni*; bodogănit. • pl. *-i.* /v. ***bodogăni***.

bodogánit *s.n.* Bodogănire. • pl. *-uri.* /v. ***bodogăni***.

bodolán *s.n.* (*reg.*) Os mare, ciolan. • pl. *-e.* /etimol. nec.

bodóni *s.n. invar.* (*tipogr.*) Caracter de literă cu contrast mare între liniile de bază și cele secundare, avînd picioruțele subțiri și drepte. • /<germ. ***Bodoni***, cf. nm. pr. Giambattista *Bodoni*, tipograf italian.

bodroánțe *s.f. pl.* (*pop.*) Boarfe, catrafuse. *Și-a luat bodroanțele-n spate și-a plecat* (CR.). • /form expr.; cf. *boarfă, zdrean*ță.

bodrogămí *vb. IV.* v. bodogăni.

bódy *s.n.* Piesă de lenjerie intimă sau sportivă, care îmbracă partea superioară a corpului, încheindu-se între picioare. • pl. *-uri.* /engl. ***body***.

body-building ['bodi,bildiŋ] *s.f.* Complex de exerciții destinate menținerii corpului într-o formă bună. • /<engl. ***body-building***.

bodyguard ['bodigard] *s.m.* Gardă de corp; apărător, persoană care păzește pe cineva. • scris și *bodigard.* pl. *-zi.* /<engl. ***bodyguard***.

boehmít [boe'mit] *s.n.* (*chim.*) Monohidrat natural de aluminiu. • /<fr. ***boéhmite***.

boém[1]**, -ă** *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Boemiei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii Boemiei. **2** *adj.* Care aparține Boemiei sau boemilor, care se referă la Boemia sau la boemi; originar din Boemia. • pl. *-i, -e.* /de la nm. pr. (vechea denumire a Cehiei) ***Boemia***, prin derivare regresivă.

boém[2]**, -ă** *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Artist sau persoană care duce viață de vagabond, de azi pe mîine, manifestîndu-și astfel nonconformismul față de societate. **2** *adj.* Care corespunde firii sau felului de viață caracteristic boemilor. **3** *s.f.* Mediu în care trăiesc boemii; viață dusă de boemi (neregulată, plină de privațiuni, dezordonată, de un romantism desuet). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***bohème***.

bogasiér *s.m.* (*înv.*) Negustor de articole de manufactură, în special de pînzeturi fine, folosite pentru căptușeli de haine. • sil. *-si-er.* pl. *-i.* /***bogasiu*** + *-ar*.

bogasierésc, -eăscă *adj.* (*înv.*) De bogasier, caracteristic bogasierului. *Astea-s vorbe bogasierești* (ALECS.). • sil. *si-e-.* pl. *-ești.* /***bogasier*** + *-esc*.

bogasierí*e* *s.f.* (*înv.*) **1** Ocupația, negoțul bogasierului. **2** Marfă de bogasier. ◆ Ext. Prăvălie unde își exercită profesiunea bogasierii. • sil. *-si-e-.* g.-d. *-iei.* /***bogasier*** + *-ie*.

bogasíu *s.n.* (*înv.*) Stofă sau pînză fină importată din Orient și întrebuințată mai ales pentru căptușeli. O *fermenea... căptușită cu bogasiu roșu* (FIL.). • pl. *-uri.* /<tc. ***bogasi***.

bogát, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f., adj.* (Om) care dispune de multe mijloace materiale, care are mulți bani; (om) avut. <> Expr. (*A fi*) *putred de bogat* = a fi foarte bogat. *A fi* (*bogat*) *ca un stup* v. stup. **2** *adj.* Care se află sau care conține ceva în cantitate mare. *Fructele sînt bogate în vitamine.* ◆ (*despre flori*) Învolt. ◆ (*despre pămînt*) Mănos, roditor. ◆ (*despre vegetație*) Luxuriant. **3** *adj.* (*despre lucruri*) Scump, de mare valoare; fastuos, luxos. • pl. *-ți, -te.* /<sl. veche **богатъ**.

bogatír *s.m.* Personaj masculin cu însușiri ideale (vitejie, forță fizică, puritate morală etc.) din folclorul rus. • pl. *-i.* /<rus. ***богатырь***.

bogắt, -ă *adv., adj.* v. bugăt.

bogătán, -ă *s.m., s.f.* (*deprec.*) Bogătaș. • pl. *-i, -e.* și *bocotán, -ă adj.* /***bogat*** + *-an*.

bogătáș, -ă *s.m., s.f.* Persoană foarte bogată; (*deprec.*) bogătan. • pl. *-i, -e.* /***bogat*** + *-aș*.

bogățíe *s.f.* **1** Cantitate mare de bunuri materiale, de materii prime, de bani, de obiecte prețioase etc. ◆ (*mai ales la pl.*) Obiecte de mare preț, comori, lucruri scumpe. *În muzeu sînt bogății imense.* **2** Starea, situația unui om bogat. *Au înțeles... că bogăția e o necesitate înțeleasă* (DIN.) **3** Resursele naturale ale unei țări, ale unei regiuni etc. care, prin prelucrare, devin bunuri utilizate de întreaga societate. *Petrolul este o bogăție națională.* <> *Bogăție naturală* v. natural. **4** Abundență și varietate de valori spirituale. *Bogăție de idei.* • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***bogat*** + *-ie*.

bogdapróste *interj.* (*pop.*) Cuvînt de mulțumire pentru ceva primit de pomană; mulțumesc. *Cine-a mînca boțul cel de mămăligă să zică bogdaproste* (CR.). <> (*subst.*) *După ce se sătură bine, zise crîșmăriței un bogdaproste!* (POP.). <> *Pui de bogdaproste* = *a*) pui de găină (slab) care se dă de pomană la înmormîntare; *b*) fig. copil (sau om) firav, prăpădit; copil (sau om) necăjit, sărac. Δ Expr. *Ca un pui de bogdaproste* = cu înfățișare sau atitudine necăjită, mizerabilă; prăpădit. *Ghemuit în desagi ca un pui de bodaproste* (CR.). <> Loc.adj. *De bogdaproste* = care este cerut sau căpătat de pomană. *Umbla cu niște haine de bogdaproste.* <> Expr. = *A umple de bogdaproste* = a ocărî. *Baba și cu fiică-sa îl umpleau de bogdaprosti* (CR.). *A se umple de bogdaproste* = a se alege cu ocări, cu reproșuri. *Nu vor să-i spună moșului de frică să nu se umple de bogdaproste* (POP.). • și *bodapróste, bodaprósti interj.* /<bg. ***боз да прости*** „Dumnezeu să-ți ierte păcatele!”.

boghead ['boghed] *s.n.* (*geol.*) Huilă specială din care se pot extrage hidrocarburi lichide. • /<engl. ***boghead [coal]***; cf. nm. pr. *Boghead*, localitate în Scoția.

boghét[1]**, -ă** *adj.* (*reg.*) **1** (*despre găini*) Care are un smoc de pene pe cap; moțat. **2** Fig. Frumos și mare. *Îmi făcea... un benghi boghet în frunte* (CR.). • pl. *-ți, -te.* /etimol. nec.

boghét[2]**, -ă** *adv., adj.* v. bugăt.

boghíu *s.n.* Dispozitiv la osiile vehiculelor de cale ferată, care permite înscrierea în curbă a locomotivelor, a vagoanelor etc. • pl. *-uri.* /<fr., engl. ***bogie, boggie***.

boglár *s.m.* (*bot.*) Plantă erbacee otrăvitoare, cu florile galbene, care crește în locuri mocirloase (*Ranunculus sceleratus*). • pl. *-i.* /<magh. ***boglár***.

bogomíl *s.m.* (*relig.*) Adept al bogomilismului. • pl. *-i.* /<fr. ***bogomile***; cf. nm. pr. *Bogomil*, preot bulgar.

bogomílic, -ă *adj.* (*relig.*) Care aparține bogomilismului, care se referă la bogomilism. *Doctrină bogomilică.* • pl. *-ci, -ce.* /nm. pr. (preot bulgar) ***Bogomil*** + *-ic*.

bogomilísm *s.n.* (*relig.*) Doctrină și sectă creștină dualistă, apărută în sec. 10 în Bulgaria și răspîndită apoi în țările balcanice, în Rusia, Franța etc., care nu recunoștea nici preceptele bisericii creștine și nici autoritatea statului. • /<fr. ***bogomilisme***, cf. nm. pr. *Bogomil*, preot bulgar.

bógză *s.f.* (*ornit.*; *reg*) Bufniță (*Bufo bufo*). • pl. *-e.* /cf. *boaghe*.

bogzián, -ă *adj.* **1** Care aparține (operei) lui Geo Bogza, care este propriu (operei) lui Geo Bogza. **2** În maniera

lui Geo Bogza. • /nm. pr. (scriitor și ziarist român) *Geo **Bogza** + -ian.*

bohordár *s.n.* v. buhurdar.

boi[1] *s.n.* (*pop.*) Trup, statură; înfățișare, fizionomie. *Gafița era o femeie nălțuță, subțire în boi* (SADOV.). • pl. *-uri.* /<tc. ***boy***.

boí[2] *vb. IV.* **1** *tr.* (*reg.*) A vopsi. *Se boiesc ouă* (POP.). **2** *refl.* (*peior.; mai ales despre femei*) A se farda. *Am gătit păpușa de bal... am boit-o cu roșu* (ALECS.). **3** *tr.* (*reg., fam.*) A înșela, a păcăli. *Bine l-am boit!* (CR.). • prez.ind. *-iesc.* /de la ***boia***, prin derivare regresivă.

boiá *s.f.* **1** (*reg.*) Vopsea. *Negustor de băcan,...boia de păr, chiclazuri* (CR.). **2** (*peior.*) Fard. **3** Condiment de culoare roșie, obținut din pisarea ardeiului iute uscat. **4** (*reg.*) Sos cu oțet și legume, care se adaugă la unele mâncăruri. • pl. *-ele.* /<tc. ***boya***.

boiálă *s.f.* **1** (*reg.*) Vopsire. **2** (*peior.*) Fard; sulemenire. *Au fost degeaba toată boiala* (C. NEGR.). • pl. *-iele.* /***boí***[2] + *-eală.*

boiangerí́e *s.f.* **1** Meseria boiangiului. **2** Prăvălia sau atelierul boiangiului; vopsitorie. • pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* /***boiangiu*** + *-ărie.*

boiangíu *s.m.* Vopsitor de materiale textile. • pl. *-gii.* /<tc. ***boyacı***.

boiarín *s.m.* v. boier.

boicót *s.n.* Mijloc de constrîngere constînd în întreruperea organizată, totală sau parțială, a relațiilor economice, politice etc. cu o țară, cu o întreprindere, cu o persoană etc., în semn de protest față de anumite acțiuni ale acestora • pl. *-uri.* /<fr. ***boycott***, germ. ***Boycott***; cf. nm. pr. Charles *Boycott*, proprietar englez din Irlanda.

boicotá *vb. I. tr.* A exercita, a aplica un boicot. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***boycotter***.

boicotáre *s.f.* Aplicare a unui boicot. • pl. *-ări.* /v. ***boicota***.

boidée *s.f.* (*zool.; la pl.*) Familie de reptile cuprinzînd șerpii neveninoși de dimensiuni mari; (*la sg.*) reptilă care face parte din această familie. • sil. *bo-i-.* pl. *-ee.* /<fr. ***boidés***.

boiér *s.m.* **1** Mare proprietar de pământ; persoană din aristocrația feudală (care deținea o funcție înaltă în stat); nobil. ◇ Expr. *A dormi ca un boier* v. dormi. ◆ Ext. Stăpîn. ◆ (*fam.*) (Epitet pentru o) persoană cu atitudini, obiceiuri sau pretenții de aristocrat. *Un om fin, generos, distins. Un boier.* **2** (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) *Boier de divan* (sau *cu barbă*) = boier care făcea parte din divanul domnesc. *Boier de sfat* = titlu dat fiecăruia dintre marii demnitari, consilieri ai domnului. ◆ Persoană care avea acest titlu. **3** (*înv.*) Titlu de politețe (echivalent cu „domnule"), adresat persoanelor înstărite, celor cu funcții administrative etc. • pl. *-i.* și *boiarín, boiérin s.m.* /<sl. veche **болиринъ**.

boieráș *s.m.* **1** (*uneori deprec.*) Dim. al lui *boier.* **2** Boier tînăr. • pl. *-i.* /***boier*** + *-aș.*

boiereálă *s.f.* **1** Stare a unui boier. **2** Ext. Stare de bogăție și confort. • pl. *-eli.* /***boier*** + *-eală.*

boiereásă *s.f.* (*înv.*) Boieroaică. • pl. *-ese.* /***boier*** + *-easă.*

boierésc, -éască *adj., s.n.* **1** *adj.* Care aparține boierilor, care este specific boierilor, privitor la boieri. ◇ *Fecior boieresc* v. fecior. ◆ Care imită comportamentul, mentalitatea boierilor. **2** *s.n.* (*în Ev. Med., în Mold.*) Obligație a țăranilor săraci de a executa munci agricole în folosul moșierului, în schimbul unui lot de pământ care le era dat în folosință. *Eu cu doina mă plătesc de bir și de boieresc* (POP.). **3** *adj.* (*bot.*) *Pere boierești* = soi de pere rotunde. *Poamă boierească* = soi de struguri cu boabe mari și dese. • pl. *-ești.* /***boier*** + *-esc.*

boierește *adv.* Ca boierii. ◇ Expr. *A o duce boierește* = a trăi foarte bine. *A dormi boierește* v. dormi. • /***boier*** + *-ește.*

boierí *vb. IV.* **1** *tr.* (*înv.*) A conferi cuiva titlul de boier, a da cuiva o boierie. *Și iată-l pe Stoica boierit de Vodă* (GAL.). **2** *refl.* (*fam.*) A trăi, a se comporta ca un boier; a avea pretenții de boier. • prez.ind. *esc.* /***boier*** + *-i.*

boierí́e *s.f.* **1** Calitate, situație de boier; rang, titlu de boier; funcție în statul medieval deținută de un boier. *S-a face un logofăt și a cîștiga și el boierie* (C. NEGR.). **2** (*fam.*) Atitudine, trai, maniere, comportare de boier. *[Mazilul] a păstrat toată boieria tagmei lui* (IBR.). ◆ Ext. Îngîmfare. *Afișa o boierie nejustificată.* • pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* /***boier*** + *-ie.*

boierí́me *s.f.* Totalitatea boierilor; mulțime de boieri; clasa boierilor. • /***boier*** + *-ime.*

boiérin *s.m.* v. boier.

boierínăș *s.m.* v. boiernaș.

boierí́re *s.f.* (*înv.*) Conferire a titlului de boier. • pl. *-i.* /v. ***boieri***.

boierít, -ă *adj.* **1** Care a fost făcut boier. **2** (*deprec.*) Care a devenit boier de curînd; parvenit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***boieri***.

boieríță *s.f.* (*înv., reg.*) Boieroaică. *Muncea cu ziua la o boieriță* (CAM.). • pl. *-e.* /***boier*** + *-iță.*

boiernáș *s.m.* **1** Boier de rang mai mic, cu o situație inferioară marilor latifundiari. **2** Boier de la țară. **3** (*iht.*) Varietate de crap cu solzi aurii; crap-oglindă. • pl. *-i.* și *boierinás s.m.* /***boiarin*** + *-aș.*

boieroáică *s.f.* Soție de boier; femeie dintr-o familie nobilă; mare proprietară de pământ; moșiereasă, (*înv.*) boiereasă, (*înv., reg.*) boieriță. ◆ Ext. Soție de demnitar, de mare negustor, de industriaș etc. • pl. *-ce.* /***boier*** + *-oaică.*

boierós, -oásă *adj.* Care are atitudine, care are maniere de boier. ◆ Ext. Care este mofturos, pretențios. *Dar boieros mai ești!* • pl. *-oși, -oase.* /***boier*** + *-os.*

bóiler *s.n.* Cazan special de încălzire a apei, folosit în instalațiile termice și de apă caldă curentă. • pl. *-e.* /<germ. ***Boiler***.

boíre *s.f.* (*reg.*) Vopsire. ◆ (*fam.*) Fardare. • pl. *-i.* /v. ***boi***[1].

bóiște *s.f.* (*iht.*) Depunerea și fecundarea icrelor; perioada de rut a peștilor, bătaia peștelui. ◆ Concr. Locul unde are loc fecundarea. • sil. *bo-iș-.* pl. *-i.* /<bg. ***бойще***, srb. ***bojište***.

boișteán *s.m.* (*iht.*) Pește mic, de 8-12 cm cu spinarea și părțile laterale de culoare verde-închis, cu pete și puncte întunecate, cu burta de culoare albă-argintie, care trăiește în apele din zona de munte și de coline (*Phoxinus phoxinus*). • sil. *bo-iș-.* pl. *-teni.* /***bóiște*** + *-ean.*

boít[1] *s.n.* (*reg.*) Vopsit. • pl. *-uri.* /v. ***boi***[1].

boít[2]**, -ă** *adj.* (*reg.*) Vopsit. ◆ (*fam.*) Fardat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***boi***[1].

boitár *s.m.* (*reg.*) Ajutor de păstor (de porci). • sil. *bo-i-.* pl. *-i.* /<magh. ***bojtár***.

bojbăí *vb. IV.* v. bîjbîi.

bojdéucă *s.f.* (*reg.*) Casă mică, sărăcăcioasă. • pl. *-ci.* și *bujdúcă s.f.* /cf. *bujdă*.

bojóc *s.m.* (*pop.*) Plămîn (mai ales de animale). ◇ Expr. (*fam.*) *E numai bojoci* = e foarte slab, dar foarte activ și plin de pasiune și entuziasm. *A-și vărsa bojocii* = a vomita. *A-și scuipa bojocii = a*) a muri de ftizie; *b*) (*despre fumători*) a tuși mult și zgomotos. *A-și umfla bojocii* = a face scandal. *A mînca bojocii* (cuiva) = a exaspera pe cineva. • pl. *-ci.* și (*reg.*) *bojóg s.m.* /etimol. nec.

bojóg *s.m.* v. bojoc.

bojogăr *s.m.* (*reg.*) Borfaș. • pl. *-i.* /***bojog*** + *-ar.*

bol *s.n.* **1** Cocoloș. ◇ *Bol alimentar* = cocoloș rezultat din mestecarea alimentelor cu salivă în cavitatea bucală. **2** Vas de metal sau ceramică în formă de calotă sferică; cupă. **3** (*muz.*) Surdină din cupe mobile din metal sau cauciuc. • pl. *-uri.* /<fr. ***bol***, lat. ***bolus***; cf. gr. *βῶλος* „bulgăr".

bolárd *s.m.* Stîlp scurt de metal, lemn sau beton, montat pe chei, care servește la legarea parîmelor navelor acostate. • pl. *-zi.* /<fr., engl. ***bollard***.

bolboăcă *s.f.* v. bulboacă.

bolboână *s.f.* v. bulboană.

bolbóc *s.m.* v. bulbuc.

bolbocá *vb. I.* v. bulbuca.

bolboroseálă *s.f.* Bolborosire. • pl. *-eli.* /***bolborosi*** + *-eală.*

bolborosí *vb. IV.* **1** *intr., tr.* A vorbi încet și nedeslușit. *Se scuală, bolborosi cuvinte încurcate de mulțumire* (REBR.). ◆ A vorbi într-o limbă străină (pe care ascultătorii nu o înțeleg). *Boierii în divan bolboroseau graiuri străine* (ODOB.). ◇ Expr. *A bolborosi turcește* v. turcește. **2** *intr.* (*mai ales despre lichide*) A produce un zgomot caracteristic ciocnirii de un obstacol, țîșnirii dintr-un orificiu sau în procesul de fierbere; a gîlgîi. *Apa se scufundă bolborosind, ca suptă de gura unei viltori* (VLAH.). ◆ (*pop.*) A chiorăi. **3** *intr.* (*despre curcani*) A scoate sunete specifice. • prez.ind. *-esc.* și *borborosí vb. IV.* /form. expr.

bolborosíre *s.f.* **1** Vorbire nedeslușită; bîlbîire, bolboroseală, bolborosit, (*reg.*) bosconitură. **2** Zgomot făcut de ceva care bolborosește; gîlgîire. • pl. *-i.* /v. ***bolborosi***.

bolborosít[1] *s.n.* Bolborosire. • pl. *-uri* /v. ***bolborosi***.

bolborosít[2]**, -ă** *adj.* (*despre fraze, cuvinte etc.*) Care este mormăit, confuz. ◇ (*adv.*) *Mitrea vorbea bolborosit* (SADOV.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***bolborosi***.

bolboșá *vb. I. tr.* (*pop.*) A-și holba ochii. *Cea de-a doua bolboșea ochii săi verzurii* (DELAVR.). • pl. *-ez.* /cf. *bulbuca*.

bolboșát, -ă *adj.* (*despre ochi*) Care este umflat, bulbucat. *Cu ochii refecați, Mari și bolboșați* (POP.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***bolboșa***.

bolbotínă *s.f.* (*reg.; mai ales la pl.*) Buruiană folosită ca hrană pentru păsări și ca plantă medicinală. *Vino, mîndră, prin grădină, Smulgînd cîte-o bolbotină* (POP.). • pl. *-e.* și *balbotínă s.f.* /<bg. ***бълвотина***.

bólburá *s.f.* v. volbură.

bold[1] *s.n.* **1** Ac cu măciulie, ac cu gămălie. ◆ Vîrf ascuțit. *Veneau oamenii... cu pari subțiri, ușori și lungi, ca să le puie bolduri de fier la vîrf* (SADOV.). ◆ Cui de metal cu măciulie ornamentală. *Paftale cu bolduri* (POP.). **2** Ac la unele insecte. **3** Băț ascuțit cu care se îndeamnă vitele. *Aoleu! mă doare șoldul, C-a dat în mine cu boldul!* (ALECS.). ◆ Împunsătură, înțepătură (dată cu acest băț). *Dete bolduri boilor... pînă ce ajunse acasă* (POP.). ◇ Expr. *A da cu boldul în cineva* sau *a da cuiva bolduri* = a necăji, a tachina, a înțepa prin aluzii răutăcioase. **4** Element de construcție în arhitectura populară, în formă de stîlp sculptat, cu vîrful ascuțit. *Boldul înalt al locuințelor... de unde luna își făcuse obiceiul să răsară* (HOG.). **5** (*tipogr.*) *Bold de sulă* = instrument ascuțit la vîrf cu care se ridică litera pentru a corecta greșelile. **6** (*înv.*) Imbold. *Sub boldul unui dor* (ALECS.). **7** (*reg.*) Fier care se pune în capătul fusului morii. • pl. *-uri.* /<sl. veche **бодль** „ghimpe".

bold[2] *s.n.* (*tipogr.*) Literă aldină. *Acest text trebuie scris bold.* ◇ (*adj.invar.*) *Literă bold.* • /<engl. ***bold***.

boldéi *s.m.* (*zool.; pop.*) Cîine de talie mică, cu picioarele scurte; baset. *Cînd s-a întors în bătătură, boldeiul cu coada încîrligată i-a lins mîna* (SADOV.). • pl. *-ei.* /***bold***[1] + *-ei.*

boldéică *s.f.* (*zool.; pop.*) Femela boldeiului. • pl. *-ci.* /***boldei*** + *-că.*

boldí[1] *vb. IV. tr.* (*fam.*) **1** A împunge cu boldul. **2** Fig. A îmboldi; a îndemna. **3** A căsca, a holba, a zgîi ochii. *Căpitanul boldi la Andrei niște ochi de taur* (HOG.). ◆ *refl.* A privi cu încordare. *Lumea s-a boldit de uimire și așteptare* (POPA). • prez.ind. *-esc.* /***bold***[1] + *-i.*

boldí[2] *vb. IV. tr.* (*fam.; compl. indică cuvinte, propoziții, texte etc.*) A comanda computerului să scrie cu caractere aldine. *Boldește toată propoziția.* • prez. ind. *-esc.* /***bold***[2] + *-i.*

boldíș *adv.* (*reg.*) Chiorîș, cu coada ochiului. • /***boldi***[1] + *-iș.*

boldișór *s.n.* Dim. al lui *bold*[1]. • pl. *-oare.* /***bold***[1] + *-ișor.*

boldít[1]**, -á** *adj.* (*despre ochi sau privire*) Căscat, holbat, zgîit. *Un cap necunoscut... cu ochii bolditi* (VLAH.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***boldi***[1].

boldít[2]**, -ă** *adj.* (*fam.*) Scris cu litere aldine. *Cuvîntul boldit este cel mai important din această propoziție.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***boldi***[2].

bóldo *s.m.* (*bot.*) Arbore originar din Chile, cu frunzele avînd proprietăți stimulative, tonice, colagoge și laxative (*Boldeia fragrans*). • /<fr., sp. ***boldo***.

boleáznă *s.f.* (*pop.*) Boleșniță; molimă. *Prin sohaturi pică de bolezne cîte o vită* (ODOB.). • pl. *-ezne.* /<sl. veche **болѣзнь**.

bolénder *s.n.* v. holendru.

boleo- Elem. de compunere „împrăștiere, diseminare". • /<fr. ***boléo-***.

boleoanemocorí́e *s.f.* (*bot.*) Răspîndire a semințelor și sporilor prin aruncare în exterior și prin vînt. • sil. *-le-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***boléoanémochorie***.

boleoautocorí́e *s.f.* (*bot.*) Diseminare prin mecanism propriu. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***boléoautochorie***.

boleró *s.n.* **1** Vestă scurtă pînă deasupra taliei (inițial în costumul național spaniol), cu sau fără mîneci, purtată peste cămașă sau peste bluză. **2** Dans popular spaniol în măsură ternară și ritm legănat, însoțit de acompaniament de chitară și castaniete. ◆ Melodie după care se execută acest dans. ◆ Cîntec și dans cubanez cu ritm ternar și sincopat. ◆ Compoziție simfonică avînd motive populare spaniole. • pl. *-uri.* și *boleróu s.n.* /<fr. ***boléro***, sp. ***bolero***.

boleróu *s.n.* v. bolero.

bolénița *s.f.* (*pop.*) Boală molipsitoare (mai puțin gravă). ◆ Epidemie, epizootie, molimă, (*pop.*) bo-

leazná, (*reg.*) bolişte. *Dinspre baltă vine boleşniţa* (STANCU). • pl. *-e.* /<bg. ***болезни***.

bolét *s.m.* (*bot.*) Ciupercă cu spori, comestibilă, din clasa basidiomicete, cu pălărie groasă, care creşte pe copaci (*Boletus edulis*); mînătarcă, hrib. • pl. *-ţi.* /<fr. ***bolet***, lat. ***bōlētus, -i***.

boletacée *s.f. pl.* (*bot.*) Familie din care fac parte anumite specii de ciuperci (*Boletaceae*). • /<lat. şt. ***Boletaceae***.

bólfă *s.f.* (*pop.*) **1** Nodul, umflătură produsă, de obicei sub piele, de o lovitură sau de o boală. **2** Amigdală, gîlcă. • pl. *-e.* şi (*reg.*) *boálfă s.f.* /form.expr.; cf. ucr. *больфа*.

bolféu *s.n.* v. bulfeu.

bolgár *s.m.* v. bulgar.

bolgáriu *s.n.* v. bulgariu.

bólgie *s.f.* **1** Vale adîncă, regiune a celui de-al optulea cerc al infernului lui Dante, în care sînt pedepsiţi înşelătorii. **2** Fig. Loc urît, infern. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<it. ***bolgia***.

bolí *vb. IV. intr.* (*pop.*) A zăcea bolnav, a fi bolnav timp îndelungat, a suferi mult timp de o boală. *Pipăruş era cam chior. Şi totdeauna-n mărţişor Bolea de tuse şi de friguri* (COŞB.). <> *A boli la pat* v. pat. *A boli pe picioare* v. picior. • prez.ind. *-esc.* /<sl. veche ***болѣти***.

bolíd *s.m.* **1** Meteorit de dimensiuni mari care se aprinde cînd trece prin atmosferă. **2** Fig. Obiect, proiectil, vehicul etc. care se deplasează cu mare viteză. • pl. *-izi.* /<fr. ***bolide***; cf. gr. *βολίς* „aruncare".

bolindéţ *s.n.* v. colindeţ.

bólişte *s.f.* (*reg.*) Boleşniţă. *Pînă s-a mai potoli boliştea* (CR.). • pl. *-işti.* /***boală*** + *-işte*.

bolívár *s.m.* Unitatea monetară a Venezuelei. • pl. *-i.* /<fr. ***bolivar***, sp. ***bolívar***; cf. nm. pr. Simón *Bolívar*, general şi om politic sud-american.

bolivián, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populaţia de bază a Boliviei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuieşte în Bolivia; locuitorii Boliviei. **2** *adj.* Care aparţine Boliviei sau bolivienilor, care se referă la Bolivia sau la bolivieni. • sil. *-vi-an.* pl. *-ieni, -iene.* /nm. pr. (stat în America de Sud) ***Bolivia*** + *-an*.

boliviáno *s.m.* Vechea unitate monetară în Bolivia, astăzi *peso*. • /<fr., sp. ***boliviano***.

bolínd, -ă *adj.* (*reg.*) Nebun, smintit; nerod, prost. • pl. *-înzi, -înde.* şi *bolúnd, -ă adj.* /<magh. ***bolond***.

bolmojeálă *s.f.* v. bălmăjeală.

bolmojí *vb. IV.* v. bălmăji.

bolnáv, -ă *adj.* (*în opoz. cu „sănătos"*) **1** (*despre fiinţe, despre corp sau părţi ale corpului*) Care nu se bucură de sănătate; care suferă de o boală sau de o infirmitate. *Băieţii fiind bolnavi, nu puteau munci* (AGÂR.). <> (*cu determ. introduse prin prep. „de", care arată felul bolii, partea corpului atinsă de boală sau intensitatea ei*). *Bolnav de reumatism, petrecea ceasuri întregi singur, în nemişcare* (D. ZAMF.). <> (*deprec.*) *Bolnav la minte* (sau *la cap*) = (*despre oameni*) care nu este în deplinătatea facultăţilor mintale; nebun. *Bolnav la creier* v. creier. <> Expr. *Bolnav de moarte* sau *bolnav mort* (ori *copt*), *mort* (ori *copt*) *de bolnav* = grav bolnav, foarte bolnav. *Căzu la pat, bolnavă de moarte.* (CR.). *A căzut bolnav la pat* v. cădea. ◆ (*despre raţiune, minte, gîndire*) Care se caracterizează prin reacţii nefireşti, anormale. *Lucrarea sa arată o minte bolnavă.* ◆ (*subst.*) Persoană care suferă de o boală, care şi-a pierdut sănătatea. *Bolnavul cerea o ulcică de apă* (AGÂR.). <> *Bolnav de nervi* v. nerv. **2** (*reg.; cu determ. care indică părţi ale corpului*) Care este schilod, infirm, ciung. *Era bolnav de picioare* (Istr.). **3** Ext. (*despre plante, fructe, produse etc.*) Care este atins de boală, care este în stare proastă sau care nu mai este întreg, alterat. *Cartof bolnav.* <> Compar. *Ca frunza bolnavă a carpenului sur* (I. BAR.). **4** Analog. (*despre obiecte*) Care este în stare proastă sau care nu mai este întreg, rezistent, trainic. *Construcţie bolnavă.* **5** Fig. (*despre oameni, colectivităţi*) Care este alterat din punct de vedere moral, al cărui comportament demonstrează alterarea morală. *Zicea că trăieşte într-o societate bolnavă, ticăloasă.* ◆ (*despre însuşirile, caracterul, fizionomia etc. ale oamenilor*) Care arată, exprimă, trădează lipsa de vigoare, suferinţa (fizică sau morală). *Are o înfăţişare bolnavă.* **6** Fig. Care este neprielnic pentru sănătate; insalubru, poluat. *În mină era un aer bolnav.* • acc. şi (*reg.*) *bólnav.* pl. *-i, -e.* /<bg. ***болнав***.

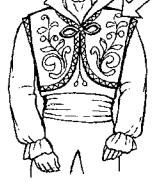

bolero (1)

bolnăví *vb. IV.* (*pop.*) **1** *tr.* (*fact.*) A îmbolnăvi, a face să fie bolnav. **2** *refl.* A se îmbolnăvi, a cădea la pat. • prez.ind. *-esc.* /***bolnav*** + *-i*.

bolnăvicios, -oásă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care se îmbolnăveşte uşor; care are sănătatea şubredă. *Era o fire bolnăvicioasă* (CĂL.). ◆ (*despre fizionomia, manifestările etc. ale oamenilor*) Care trădează o stare maladivă, existenţa unei boli. *Înfăţişare bolnăvicioasă.* **2** Ext. (*despre mediu înconjurător, climă etc.*) Care poate provoca boli; nesănătos, maladiv. *În capitală trăieşti într-o climă bolnăvicioasă* (I. NEGR.). **3** Fig. (*despre manifestări, atitudini, sentimente etc.*) Care se manifestă exagerat; care este atras irezistibil spre viciu. *Avea o repulsie bolnăvicioasă pentru orice contact cu autorităţile publice* (CĂL.). • pl. *-oşi, -oase.* /***bolnav*** + *-icios*.

bolnăviór, -oără *adj.* (*fam.*) Dim. al lui *bolnav. Nu se îndura să lase pe cel din leagăn, căci era bolnăvior* (AGÂR.). • pl. *-iori, -ioare.* /***bolnav*** + *-ior*.

bolnicér *s.m.* (*înv.*) **1** Persoană care îngrijea bolnavii; infirmier. <> Fig. *Bolnicerii într-această bolniţă au fost apostolii* (VARL.). **2** Persoană care îngrijea vitele bolnave; veterinar. • pl. *-i.* /<slav. ***больничарь***.

bolnicereásă (*înv.*) Infirmieră. • pl. *-ese.* /***bolnicer*** + *-easă*.

bólniţă *s.f.* (*înv.*) **1** Spital, infirmerie (pe lîngă o mănăstire sau un aşezămînt de binefacere). *Eu slujesc la bolniţă* (SADOV.). **2** Loc de izolare şi de îngrijire a vitelor bolnave. *Vitele în care a dat boala... se trimit la bolniţă* (I. ION.). **3** (*la mănăstiri*) Încăpere în care sînt păstrate craniile călugărilor după dezgropare; criptă. • pl. *-e.* /<slav. ***больница***.

bolo- Elem. de compunere „energie radiantă, radiaţie". • /<fr. ***bolo-***.

bolobóc *s.n.* v. poloboc.

bolobocél *s.n.* v. polobocel.

bolocăn, -ă *s.m., adj.* **1** *s.m.* (*reg.*) Bou mare şi greoi. **2** *adj.* Fig. (*pop.; despre oameni*) Care este prost, lipsit de inteligenţă. ◆ Care este prost crescut; mojic. • pl. *-i, -e.* /cf. magh. *bolyoka*.

bolocánel *s.m.* Dim. al lui *bolocan.* • pl. *-ei.*/***bolocan*** + *-el*.

bolocános, -oásă *adj.* (*reg.*) Care este mare şi ciolănos; greoi. *Pe copil... l-au îmbrobodit... c-un tulpănaş, ca să nu capete cap mare, bolocănos.* • pl. *-oşi, -oase.* /***bolocan*** + *-os*.

bologán *s.m.* v. gologan.

bolográf *s.n.* (*fiz.*) Bolometru. • pl. *-e.* /<engl. ***bolograph***.

boiográmă *s.f.* (*fiz.*) Grafic obţinut la bolograf. • pl. *-e.* /<fr. ***bologramme***.

bolohán *s.m.* v. bolovan.

bolohăneálă *s.f.* v. bolovăneală.

bolohánel *s.m.* v. bolovănel.

boiohăní *vb. IV.* v. bolovăni.

bolohăníre *s.f.* v. bolovănire.

bolohăníş *s.n.* v. bolovăniş.

bolohănít, -ă *adj.* v. bolovănit.

bolohănitúră *s.f.* (*med. pop.*) Boala care se manifestă prin umflarea şi întărirea sînilor la femei sau a ugerelor la vaci; bolovăneală. • pl. *-i.* /***bolohăni*** + *-(i)tură*.

bolohános, -oásă *adj.* v. bolovănos.

bolohóniţă *s.f.* (*reg.*) **1** Femeie mută. **2** (*deprec.*) Femeie proastă. • pl. *-e.* /***bolohan*** + *-iţă*.

bolométric, -ă *adj.* (*fiz.*) De bolometru; obţinut cu ajutorul bolometrului. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***bolométrique***.

bolometríe *s.f.* (*fiz.*) Măsurare a intensităţii radiaţiilor. • pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* /<fr. ***bolomètrie***.

bolométru *s.n.* (*fiz.*) **1** Aparat utilizat pentru determinarea intensităţii radiaţiei electromagnetice. **2** Aparat utilizat pentru determinarea intensităţii radiaţiei termice prin măsurarea încălzirii unui element sensibil expus radiaţiei; bolograf. • pl. *-e.* /<fr. ***bolomètre***.

bolonícă *s.f.* (*bot.; reg.*) Plantă cu frunzele în formă de secere (*Sium latifolium*); coşiţel. • pl. *-ci.* /<magh. ***bolonyik***.

bolován *s.m.* **1** Bucată mare dintr-o materie solidă (piatră, pămînt etc.), avînd marginile rotunjite sub acţiunea factorilor meteorologici. *Lada era plină cu bolovani de piatră* (AGÂR.). <> Compar. *Ce stai în drum ca un bolovan?* ◆ Fig. (*deprec.*) Om prost, necioplit sau nesimţit. *N-am mai văzut aşa un bolovan de om.* **2** (*reg.*) Sloi de gheaţă. **3** (*constr.; reg.*) Grinda care formează talpa sau temelia casei ţărăneşti. **4** (*bot.; reg.*) Dovleac (*Cucurbita pepo*); bostan. **5** (*înv.*) Idol din piatră. • pl. *-i,* (*pop.*) *n. -e.* şi (*reg.*) *bolohán s.m.* /<sl. veche ***балванъ***, bg. ***балван***.

bolovăneálă *s.f.* (*pop.*) **1** Bătaie cu bolovani. **2** (*med. pop.*) Bolohănitură. **3** Împrejmuire a unei curţi, proprietăţi etc. cu bolovani. **4** Îngrămădire de nori. **5** Holbare. • pl. *-eli.* şi (*reg.*) *bolohăneálă s.f.* /***bolovani*** + *-eală*.

bolovánel *s.m.* (*pop.*) **1** Dim. al lui *bolovan.* **2** Numele unui dans popular. ◆ Melodia după care se execută acest dans. • pl. *-ei.* şi (*reg.*) *bolohánel s.m.* /***bolovan*** + *-el*.

bolovăní *vb. IV.* (*pop.*) **1** *tr.* (*compl. indică curţi, proprietăţi etc.*) A împrejmui cu bolovani. **2** *tr.* Expr. *A bolovăni ochii* = a face ochii mari, a căsca ochii de mirare sau de spaimă. *Îşi bolovăneşte ochii în cap* (VLAH.). **3** *refl.* (*med. pop.; despre sîni, ugere*) A se întări, a se inflama. **4** *refl.* A se bate cu bolovani. **5** *refl.* (*despre nori*) A se aduna, a se strînge. *Norii se bolovănesc.* • prez.ind. *-esc.* şi (*reg.*) *bolohăní vb. IV.* /***bolovan*** + *-i*.

bolovănire *s.f.* (*pop.*) **1** Împrejmuire cu bolovani a unei curţi, proprietăţi etc. **2** (*med. pop.*) Umflare a sînilor, a ugerului. **3** Bătaie cu bolovani. **4** Îngrămădire de nori. • pl. *-i.* şi (*reg.*) *bolohănire s.f.* /v. ***bolovăni***.

bolovăníş *s.n.* Loc pietros, plin de bolovani. *Bolovănişuri, colţuri de stîncă se îmbrăcau... cu peria deasă, negricioasă, a tufelor* (DUMITR.). • pl. *-uri.* şi (*reg.*) *bolohăníş s.n.* /***bolovan*** + *-iş*.

bolovánit, -ă *adj.* (*pop.*) **1** Plin de bolovani; bolovănos. **2** (*med. pop.; despre sîni, ugere*) Care este întărit, care s-a inflamat. *Vacile cu ugerul bolovănit.* • pl. *-ţi, -te.* şi (*reg.*) *bolohánit, -ă adj.* /v. ***bolovăni***.

bolovános, -oásă *adj.* **1** Cu (mulţi) bolovani; pietros, (*pop.*) bolovănit. *Trăsura rătăceşte prin locuri bolovănoase* (IORGA). ◆ Ca bolovanul. *Ridică în aer pumnul bolovănos ca o măciucă* (DUMITR.) **2** Fig. (*despre stil, cuvinte etc.*) Grosolan; necizelat. • pl. *-oşi, -oase.* şi (*reg.*) *bolohános, -oasă adj.* /***bolovan*** + *-os*.

bolozá *s.f.* v. bolozan.

bolozán *s.n.* (*mar.; înv., reg.*) Luntre mică. • pl. *-e.* şi *bolozá s.f.* /cf. tc. *bolozan*, srb. *bolozan*.

bólson *s.n.* (*geomorf.*) Regiune joasă a unui deşert montan, acoperită cu roci detritice şi mărginită de stînci abrupte, specifică mai ales regiunilor deşertice din SUA şi Mexic. • pl. *-oane.* /<fr., sp. ***bolsón***; cf. mexic. *bolsón*.

bolşevíc, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al bolşevismului. **2** *s.m., s.f.* Comunist. **3** *adj.* Care aparţine bolşevismului sau adepţilor lui, care se referă la bolşevism sau la bolşevici; care este propriu, caracteristic bolşevismului sau bolşevicilor. • pl. *-ci, -ce.* /<rus. ***большевик***, fr. ***bolchevik***.

bolşevísm *s.n.* **1** Doctrină politică comunistă, apărută în Rusia la începutul sec. 20, care susţinea dictatura proletariatului. **2** Regim dictatorial instaurat în Rusia după lovitura de stat din octombrie 1917. ◆ Ext. Perioada cît a durat acest regim. **3** Ansamblu de concepte ideologice radicale şi de practici revoluţionare, apărut în opoziţie cu menşevismul. • /<rus. ***большевизм***, fr. ***bolchevisme***.

bolşevizá *vb. I.* **1** *tr.* A propaga ideologia bolşevică. **2** *tr.* A face să fie adeptul bolşevismului **3** *tr., refl.* A (se) face bolşevic. • prez.ind. *-ez.* /***bolşevism*** + *-iza*; cf. rus. ***большевизировать***.

bolşevizáre *s.f* **1** Acţiunea de *a* (*se*) *bolşeviza* şi rezultatul ei. **2** Propagarea (forţată) a bolşevismului. • pl. *-ări.* /v. ***bolşeviza***.

bolşevizát, -ă *adj.* (*despre oameni, idei etc.*) **1** Care este pătruns de doctrina bolşevică. **2** Căruia i s-a impus (fortat) doctrina bolşevică. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***bolşeviza***.

boltáş *s.m.* (*reg.*) Proprietar de prăvălie; negustor, prăvăliaş. *A dat-o să lucre la boltaşul din sat* (AGÂR.). • pl. *-i.* /***boltă*** + *-aş*.

bóltă *s.f.* **1** (*arhit.*) (Element de) construcție (din piatră, metal, lemn etc.) având partea superioară în formă de arc. ◆ Ext. Tavan concav, bombat situat deasupra unei încăperi, cupolă. *Pridvorul cu boltă a unei mari case albe* (CĂL.). ◆ Arcadă. *Prin bolțile ferestrelor* (EMIN.).

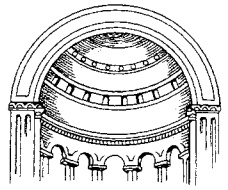

boltă (1)

◆ Poet. (*adesea cu determ. „cerească”*) Cer. *S-a înălțat o ceață răsfirată peste bolta senină* (AGÂR.). **2** Analog. Construcție de lemn sau de vergele de fier în formă de arcade de care se agață plantele. *Boltă de viță.* ◆ Construcție, în formă de chioșc, îmbrăcată în verdeață. ◆ Arcul de verdeață format de ramurile unite ale copacilor. *Clopotele se auzeau sub bolta de frunze* (AGÂR.). **3** Ext. (*constr.*) Galerie subterană boltită, beci. *De trei ani e ținut bine într-o boltă întunecată Subt pământ* (ALECS.). **4** (*anat.*) *Bolta craniană* = partea superioară a cutiei craniene. *Boltă plantară* = formă anatomofuncțională a plantei piciorului. *Bolta palatină* v. palatin. **5** (*reg.*) Local (cu încăperi boltite) în care se vând diferite mărfuri; prăvălie, dugheană. *Poliția... l-ar fi surprins spărgînd o boltă de lipscănie* (ALECS.).

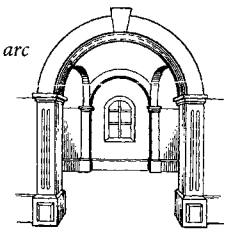

boltă în arc

◇ *Fecior de boltă* v. fecior. **6** (*reg.*) Podoabă sub formă de salbă purtată de fete pe cap. ◆ Poet. Cunună de flori în formă de arc. *Și fruntea și-o împletește c-o boltă de lungi flori* (ALEX.). • pl. *bolți*, *-te.* și (*reg.*) *boáltă s.f.* /<srb. ***bolta***, magh. ***bolt***.

bolti *vb. IV. tr., refl.* (*arhit.*) A da sau a avea formă de boltă. ◆ (*refl.*) A căpăta formă de boltă; a se arcui. ◇ Poet. *Pajiștea peste care se bolteau coroanele stejarilor* (AGÂR.). • prez.ind. *-esc.* /***boltă*** + *-i.*

boltíre *s.f.* **1** (*arhit.*) Boltă, arcadă. ◇ Compar. *Rămînea cu ochii pierduți spre pădure, ce părea o boltire* (AGÂR.). ◇ Poet. *În văzul colinelor, roșii sub boltirea nopții* (GAL.). **2** Fig. Boltă cerească. *Umede tremur lumine pe boltirea cea albastră* (EMIN.). • pl. *-i.* /v. ***bolti***.

boltíș *s.n.* (*pop.*) Partea arcuită a unei construcții; boltitură. • pl. *-uri.* /***boltă***+*iș.*

boltișoáră *s.f.* Dim. al lui *boltă.* • pl. *-e.* /***boltă*** + *-işoară.*

boltít, -ă *adj.* **1** (*despre construcții, tavane etc.*) Care este în formă de boltă sau de arc. ◇ Fig. *În zadar boltita liră ce din coardă sună* (EMIN.). **2** (*despre poduri*) Care este în formă de arc. *Rinul curge... pe sub boltite poduri* (ALECS.). **3** Fig. (*despre ochi*) Care este înfundat în orbite. *Ochii suri, boltiți adînc în capul cel înțelept* (EMIN.). **4** (*despre frunte*) Care are forma bombată. *O frunte... albă, corect boltită* (EMIN.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***bolti***.

boltitúră *s.f.* (*pop.*) **1** Partea arcuită a unei construcții; (*pop.*) boltiș. **2** Fig. Arcadă de verdeață formată de ramurile unite ale arborilor. *Sub boltiturile stejarilor celor bătrîni* (AGÂR.) • pl. *-i.* /***bolti*** + *-tură.*

boltíță *s.f.* Dim. al lui *boltă.* • pl. *-e.* /***boltă*** + *-iță.*

bolț *s.n.* (*tehn.*) **1** Piesă din metal de formă cilindrică, folosită ca element de legătură la asamblarea pieselor unui utilaj. **2** Cui fixat în perete prin împușcare. • pl. *-uri.* /<germ. ***Bolzen***.

bolțăr *s.m.* (*constr.*) Bucată de piatră, de beton sau din zgură cu ciment, cu formă determinată, cu găuri în interior pentru termoizolare folosit pentru construcția zidurilor, bolților etc. • pl. *-i.* /***boltă*** + *-ar.*

bolúnd, -ă *s.m., s.f., adj.* v. bolînd.

bólus *s.n.* (*ind. chim.*) Argilă fină, care este folosită ca diluant solid. • pl. *-uri.* /<germ. ***Bolus***.

bolz *s.m.* v. bulz.

bolzít, -ă *adj.* (*reg.*) Care are cocoașă; ghebos. • pl. *-ți, -te.* /*cf. bold*[1].

bomb[1] *s.m.* (*bot.; reg.*) Pom fructifer, care seamănă cu caisul, avînd florile albe, fructele în formă de sferă de dimensiuni mici și sîmburii amari (*Armeniaca vulgaris*); zarzăr. • pl. *-i.* /etimol. nec.

bomb[2]**, boámbă** *adj.* (*fam.; despre oameni*) Care bombănește. • pl. *-i, -e.* /de la ***bombăni***, prin derivare regresivă.

bombá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A da sau a lua o formă arcuită, convexă. ◆ Fig. (*refl.*) A (se) umfla, a (-și) scoate în afară. *Își bombează pieptul înainte* (VLAH.). **2** *refl.* (*despre plăci, capace etc.*) A se deforma. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***bomber***.

bombacée *s.f.* (*bot.; la pl.*) Familie de plante dicotiledonate, din care face parte baobabul, cu tulpina arborescentă, groasă, care servește ca rezervor de apă; (*și la sg.*) plantă care face parte din această familie. • pl. *-cee.* /<fr. ***bombacées***.

bombagíst, -á *s.m., s.f.* (*arg.*) Persoană care participă la un atentat cu bombă; (*arg.*) bombagiu. • pl. *-iști, -iste.* /***bombagiu*** + *-ist.*

bombagíu *s.m.* (*arg.*) **1** Bombagist. **2** Persoană care lansează știri senzaționale. **3** Vagabond. **4** Hoț. **5** Cheflîu. • pl. *-gii.* /***bombă*** + *-(a)giu.*

bombáj *s.n.* **1** Deformare a unei plăci care are cel puțin o suprafață în formă convexă. **2** Deformare a capacelor de tablă a unor cutii sau borcane de conserve în urma alterării conținutului lor. • pl. *-e.* /<fr. ***bombage***.

bombamént *s.n.* (*constr.*) Partea bombată a părții carosabile, care asigură scurgerea apelor. • pl. *-e.* /<fr. ***bombement***.

bombardá *vb. I. tr.* **1** (*milit.*) A lansa materiale explozive, proiectile asupra unui obiectiv; a bate cu tunul într-o țintă. ◆ Fig. (*glum.*) A numi pe cineva, pe neașteptate, într-o funcție importantă. **2** (*fiz.; compl. indică un fascicul de particule elementare: electroni, neutroni, ioni etc.*) A proiecta asupra unor nuclee atomice. **3** Fig. A copleși cu ceva, a insista, a stărui. *L-a bombardat cu ironii.* ◆ (*glum.*) A supune unui număr mare de întrebări. *L-a bombardat cu întrebări.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***bombarder***, ngr. ***μπομπαρδίζω***.

bombardaménte *s.n.* **1** (*milit.*) Atac cu bombe, cu proiectile de artilerie sau cu rachete asupra unui obiectiv; bombardare. *Bombardamentul a încetat spre seară.* ◇ *Aviație de bombardament* v. aviație. **2** (*fiz.*) Proiectarea unui fascicul de particule elementare (neutroni, protoni etc.) asupra unui nucleu atomic, pentru a provoca reacții nucleare. *Bombardament nuclear.* **3** Fig. (*glum.*) Număr mare de întrebări, de cereri etc. *A rezistat cu greu bombardamentului de întrebări.* • pl. *-e.* /<fr. ***bombardement***, it. ***bombardamento***.

bombardáre *s.f.* Acțiunea de *a bombarda* și rezultatul ei; bombardament. *Începuse bombardarea orașului.* • pl. *-ări.* /v. ***bombarda***.

bombardát, -ă *adj.* **1** (*milit.; despre ținte*) Asupra căruia s-au lansat, s-au aruncat proiectile explozibile. **2** (*despre nuclee atomice*) Asupra căruia s-au proiectat particule elementare (neutroni, protoni etc.). **3** Fig. (*despre persoane*) Care a fost supus unui număr mare de întrebări, cereri etc. • pl. *-ți, -te.* /v. ***bombarda***.

bombárdă[1] *s.f.* (*milit.; în Ev. Med.*) Mașină de război care era folosită pentru aruncarea bolovanilor sau a altor obiecte grele asupra fortificațiilor. ◆ Tun de mare calibru; balimez. *Au bătut cetatea cu tunuri și bombarde* (ȘINC.). • pl. *-e.* /<fr. ***bombarde***, ngr. ***μπομπάρδα***; cf. lat. *bombus, -i* „zgomot surd”.

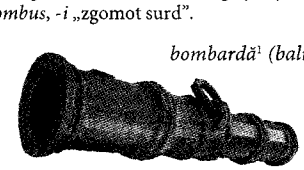

bombardă[1] *(balimez)*

bombárdă[2] *s.f.* (*muz.*) **1** Instrument de suflat, folosit între sec. 15 și 17, din familia oboiului, în cadrul căreia reprezenta basul, cu tub lung și limbă dublă, asemănător cu fagotul de care a fost înlocuit. **2** Registru de orgă, cu timbru similar trombonului, prin care se obțin mari intensități. • pl. *-e.* /<it. ***bombarda***.

bombardeá *s.f.* (*glum.*) Bombă. *Coborîseră în pivniță să dezamorseze bombardeaua de sub maldărul de cărbuni* (DIN.) • pl. *-ele.* /form. expr.; cf. *bombardă*[2], *bombă*.

bombardiér *s.n., s.m.* (*milit., av.*) **1** *s.n.* Avion militar de mare capacitate, specializat în bombardamente. **2** *s.m.* Aviator sau militar care lansează bombe dintr-un avion. • sil. *-di-er.* pl. *n. -e, m. -i.* /<fr. ***bombardier***.

bombardón *s.n.* (*muz.*) Instrument muzical de suflat, din alamă, având forma unei trompete cu piston, cu timbru și cu registru foarte grave, folosit în fanfară; contrabas. • pl. *-oane.* /<fr. ***bombardon***, it. ***bombardone***.

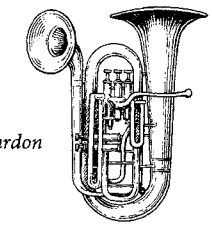

bombardon

bombáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a (se) bomba* și rezultatul ei, acțiunea de a (se) arcui. **2** (*tehn.*) Deformare a tablei, la cald sau la rece. • pl. *-ări.* /v. ***bomba***.

bombást, -ă *adj.* (*despre exprimare, stil etc.*) Bombastic. • pl. *-ști, -aste.* /<germ. ***bombast***.

bombástic, -á *adj.* (*despre exprimare, stil etc.*) (Care este) încărcat, cu elemente de prisos; pretențios, grandilocvent, emfatic; bombast. *Exprimare bombastică.* ◇ (*adv.*) *Vorbește cam bombastic.* • pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***bombastisch***.

bombasticísm *s.n.* **1** Caracter bombastic; bombasticitate. **2** Exagerare. *A realizat un eseu matur și fără bombasticisme.* • pl. *-e.* /***bombastic*** + *-ism.*

bombasticitáte *s.f.* Bombasticism. • pl. *-ăți.* /***bombastic*** + *-itate.*

bombát, -ă *adj.* Care are formă convexă; umflat, arcuit, boltit. *Cu pieptul ușor bombat* (IBR.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***bomba***.

bómbă *s.f.* **1** (*milit.*) Proiectil de formă aerodinamică, având încărcătură explozivă, incendiară etc., care este aruncat din avion (asupra obiectivelor terestre). ◇ *Bombă cu hidrogen* = dispozitiv a cărui explozie se datorează energiei termonucleare dezvoltate prin reacția de fuziune a nucleelor de hidrogen (deuteriu, tritiu); bombă termonucleară. *Bombă atomică* (sau *nucleară*) = armă atomică. *Bombă termonucleară* v. termonuclear. ◆ Proiectil de tun. *Fusese lovit în șold de țandără de bombă* (SLAV.). **2** Gener. Orice dispozitiv cu încărcătură explozivă și detonator folosit pentru distrugerea obiectivelor inamice, în scopuri inamice etc. ◇ *Bombă cu ceas* = bombă prevăzută cu un dispozitiv care declanșează explozia la o oră prestabilită. **3** (*geol.*) *Bombă vulcanică* = bolovan fusiform, rezultat din consolidarea în atmosferă a bucăților de lavă proiectate în diferite direcții, în timpul exploziilor vulcanice. **4** Obiect de formă sferică și având dimensiuni mari. ◇ Compar. *Mobila era cu ciubucuri... mari ca niște bombe.* (CĂL.). ◆ (*reg.*) Bilă. ◆ (*reg.*) Bolovan mare, rotund. **5** (*fiz.*) Recipient folosit în medicină pentru gaze sau substanțe radioactive. ◇ *Bombă calorimetrică* = recipient metalic, rezistent, plasat într-un calorimetru, folosit pentru determinarea căldurii de ardere a unor substanțe arse în interiorul său. **6** (*sport*) Lovitură puternică cu mingea trasă spre poartă. **7** Fig. (*fam.*) Știre care produce senzație, veste neașteptată. *Revistele au nevoie de cîte o bombă pentru a atrage cititorii.* **8** Fig. (*fam., peior.*) Cîrciumă sordidă, local rău famat; tavernă, speluncă. **9** Fig. Locuință insalubră. **10** (*arg.*) Ascunzătoare pentru hoți. **11** (*fran.*) Chef dezlănțuit. • pl. *-e.* și *boámbă s.f.* /<fr. ***bombe***, lat., it. ***bomba***, germ. ***Bombe***, ngr. ***μπόμπα***.

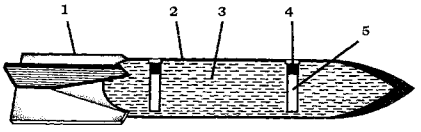

Bombă de aviație

1. Ampenaj (aripi metalice).
2. Corp de oțel.
3. Încărcătură explozivă.
4. Focos.
5. Detonator auxiliar.

bombăneálă *s.f.* (*fam.*) **1** Bombănire. **2** Cicălire. • pl. *-eli.* /***bombăni*** + *-eală.*

bombăní *vb. IV.* (*fam.*) **1** *intr.* (*despre oameni*) A vorbi singur, încet și nedeslușit din cauza nemulțumirii; a mormăi. *Cel apostrofat bombăni ceva* (ISTR.). **2** *tr.* (*compl. indică oameni*) A certa, a cicăli, a sîcîi, arătînd nemulțumirea prin vorbe spuse ca pentru sine. *Tot drumul bătrînul bombăni... pe Stănică* (CĂL.). **3** *tr.* (*compl. indică copiii mici*) A produce sunete nearticulate; a gînguri. *Copilul se joacă cu mînuțele lui, bombănind vorbe de tainic înțeles* (SLAV.). **4** *intr.* (*înv.; despre albine*) A bîzîi. • prez.ind. *-esc.* și *bomboní vb. IV.* /form. expr.

bombănítre *s.f.* (*fam.*) **1** Faptul de *a bombăni*; (*fam.*) bombăneală, bombănit. **2** Vorbire nedeslușită, prin care cineva își exprimă nemulțumirea. **3** (*înv.*) Zumzet de albine. **4** Fig. Zgomot surd. *Din depărtare se auzea o bombănire nedeslușită.* • pl. *-i.* /v. ***bombăni.***

bombánít[1] *s.n.* (*fam.*) Bombănire. *Preotul nu luă seama la bombănitul lor* (PAS). • pl. *-uri.* /v. ***bombăni.***

bombánít[2]**, -ă** *adj.* (*fam.; despre cuvinte*) Care este rostit încet și nedeslușit din cauza supărării. *Cuvinte bombănite.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***bombăni.***

bombánitór, -oáre *adj.* (*fam.; despre oameni sau despre vocea, cuvintele lor*) Care bombănește. *Se aude vocea bombănitoare.* • pl. *-ori, -oare.* /***bombăni*** + *(i)tor.*

bombétă *s.f.* (*mar.*) Lampă cu glob sferic, folosită pe nave pentru semnalizare. • pl. *-e.* /<fr. ***bombette.***

bombéu *s.n.* Partea rigidă și bombată care formează vîrful încălțămintei. ◇ Expr. *A călca pe cineva pe bombeu* sau *a turti* (cuiva) *bombeul* = a deranja, a ofensa (pe cineva). • pl. *-uri.*/<fr. ***bombé.***

bombíță *s.f.* **1** (*reg.*) Dim. al lui *boambă.* **2** Sferă mică; glob, bilă. *Un bețișor de metal cu o bombiță la vîrf.* • pl. *-e.* /***boambă*** + *-iță.*

bomboánă *s.f.* **1** Produs de cofetărie, de obicei mic, rotund sau oval, de diverse forme și culori, fabricat din sirop de zahăr, ciocolată etc., avînd compoziții, umpluturi și arome diferite. *Unul dintre domni scoate o pungă de bomboane* (AGÂR.). ◇ *Bomboane spirtoase* v. spirtos. **2** Fig. (*fam.*) O persoană simpatică sau un lucru drăgălaș. *O bomboană de copil.* ◇ Compar. *Dulce ca o bomboană.* **3** Expr. *Bomboana de pe tort* = partea cea mai bună a unui lucru. *Bomboana de pe colivă* = ceva nefolositor, prost. • pl. *-e.* și (*înv.*) *bombón s.n.* /<fr. ***bonbon.***

bombón *s.n.* v. bomboană.

bombonár *s.m.* **1** Persoană care face bomboane. **2** Persoană care vinde bomboane. **3** (*fam., iron.*) Persoană care consumă multe bomboane. • pl. *-i.* /***bomboană*** + *-ar.*

bomboneá *s.f.* **1** (*hipoc.*) Bomboană mică. **2** Fig. (*fam.*) Copil drăgălaș; bomboană. **3** Fig. (*fam.*) Persoană dragă; iubită. • pl. *-ele.* /***bomboană*** + *-ea.*

bombonél *s.m* **1** (*hipoc.*) Bomboană mică. **2** Fig. (*fam.*) Iubit. **3** (*fam., iron.*) Bărbat cumsecade și cam naiv. • pl. *-ei.* /***bomboană*** + *-el.*

bomboneríe *s.f.* **1** Local sau stand unde se vînd bomboane. **2** Ramură a industriei alimentare care se ocupă de fabricarea bomboanelor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***bonbonnerie.***

bomboní *vb. IV.* v. bombăni.

bombonícă *s.f.* **1** Dim. al lui *bomboană.* **2** Fig. (*fam.*) Persoană sau copil drăgălaș. **3** (*fam., iron.*) Femeie cochetă. • pl. *-ci.* /***bomboană*** + *-ică.*

bomboniéră *s.f.* **1** Vas mic sau cutie (din metal, carton, sticlă etc.) în care se păstrează bomboane. **2** (*fam.*) Căsuță sau apartament mic, amenajat cu bun gust. • sil. *-ni-e-.* pl. *-e.* /<fr. ***bonbonnière.***

bomborát, -ă *adj.* (*reg.*) Bosumflat. • pl. *-ți, -te.* /etimol. nec.

bómbyx *s.m.* (*entom.*) Gen de fluturi care cuprinde specia din care face parte viermele-de-mătase (*Bombyx mori*). • pl. *-icși.* /<fr. ***bombyx***, lat. ***bombyx, -ycis***; cf. gr. *βόμβυξ* „vierme-de-mătase".

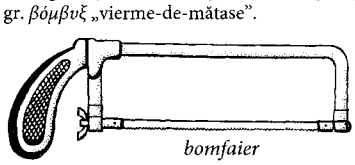

bomfaier

bomfáier *s.n.* Fierăstrău de mînă pentru tăiat metale. • acc. și *bómfaier.* pl. *-e.* /<engl. ***bonfire***; cf. germ. *Bogenfeilen.*

bomprés *s.n.* (*mar.*) Catargul unei veliere așezat în vîrful prorei, care servește la susținerea pînzelor triunghiulare. • pl. *-e, -uri.* /<it. ***bompresso.***

bon *s.n.* **1** Act care conferă deținătorului său dreptul de a primi sau de a beneficia de ceva. ◇ *Bon de expediție* v. expediție. ◆ Bilet provizoriu pe baza căruia se achită o marfă, un bun etc. *Bon de materiale.* **2** Notă care face dovada plății unei mărfi. ◆ Nota de plată în magazine, cu care se face dovada că marfa a fost achitată. *Bon de casă.* **3** Hîrtie de valoare emisă de stat sau de o instituție financiară recunoscută de stat. ◇ *Bon de tezaur* = obligație emisă de stat pentru sume împrumutate pe termen scurt sau mediu în vederea atragerii de fonduri private. • pl. *-uri.* /<fr. ***bon.***

bonapartísm *s.n.* **1** (*ist.*) Orientare politică în Franța care urmărea restaurarea dinastiei lui Napoleon Bonaparte după căderea acestuia (1814) și care a triumfat odată cu urcarea pe tron a lui Napoleon III. ◆ Simpatie față de sistemul politic sau de dinastia întemeiată de Napoleon Bonaparte. *A fost acuzat de bonapartism.* **2** Ext. Sistem politic, caracterizat prin regim personal autoritar, cu susținere populară exprimată prin plebiscit. • /<fr. ***bonapartisme***; cf. nm. pr. Napoleon *Bonaparte*, împărat al Franței.

bonapartíst, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *s.m., s.f.* Susținător al regimului politic instaurat de Napoleon Bonaparte; adept al bonapartismului. **2** *adj.* Care aparține bonapartismului, privitor la bonapartism. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***bonapartiste.***

bónă *s.f.* Persoană (de obicei de origine străină) angajată într-o familie pentru creșterea și îngrijirea copiilor cu scopul de a-i învăța o limbă străină. *Au mîncat în copilărie „du cacao" dat cu linguriță de vreo bonă* (CAR.). ◆ Persoană angajată în serviciul cuiva pentru treburi casnice, pentru îngrijirea copiilor; servitoare. • pl. *-e.* /<fr. ***bonne***, germ. ***Bonne.***

bonc[1]**, -oáncă** *adj.* (*reg., despre oi*) Care este fără dinți. • pl. *bonci, -ce.* /etimol. nec.

bonc[2] *interj.* v. bonca.

bónca *interj.* **1** (*adesea repet.*) Cuvînt care imită zgomotul unui șir de lovituri sacadate. *Pe drum, bonca-bonca, mă împiedicam de toate pietrele* (DELAVR.). **2** Sunetul produs de bătaia ciocanului. • și *bonc interj.* /onomat.

boncăí *vb. IV. refl., intr.* (*reg.*) **1** (*despre cerbi, vite și alte animale erbivore mari*) A emite sunete puternice și prelungi cînd sînt furioase; (*reg.*) a boncălui. **2** (*despre cerbi, vaci și alte animale erbivore mari*) A scoate mugete puternice și prelungi, specifice rasei, în perioada de împerechere; (*reg.*) a boncălui. **3** Ext. (*despre oameni*) A bolborosi de nemulțumire; a mormăi. ◆ A frămînta aluat bolborosind. **4** (*despre copii*) A plînge, a scînci. • prez.ind. *-iesc.* și *boncăní vb. IV.* /cf. sl. veche **бъıкати, боучати**, srb. *bukati.*

boncáíre *s.f.* (*reg.*) Faptul de *a boncăi*; boncăit. • pl. *-i.* /v. ***boncăi.***

boncáít[1] *s.n.* (*reg.*) Boncăire. • și *boncánít s.n.* /v. ***boncăi.***

boncáít[2]**, -ă** *adj.* (*reg.; despre aluat*) Care este frămîntat de cineva care mormăie nemulțumit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***boncăi.***

boncălúi *vb. IV. refl., intr.* (*reg.*) **1** (*despre cerbi, vite și alte animale erbivore mari*) A boncăi. *Taurul... venea seara la păscut, tot băncăluind... cu coarnele țepuse* (AGÂR.). **2** (*despre cerbi, vaci și alte animale erbivore mari*) A scoate mugete puternice și prelungi, specifice rasei, în perioada de împerechere; (*reg.*) a boncăi. ◇ Fig. (*intr.*) *Puse la gură cornul... și boncălui cu bătăi grăbite de limbă* (SADOV.). • prez.ind. pers. 3 *-iește.* și *băncălúi vb. IV.* /cf. *boncăi.*

boncăluíre *s.f.* (*reg.*) Boncăluit. • pl. *-i.* /v. ***boncălui.***

boncăluít *s.n.* (*reg.*) **1** Faptul de *a boncălui*; muget specific scos de cerbi, vite și de alte animale erbivore în perioada de împerechere; (*reg.*) boncăluire. *Curtea răsuna de nechezatul cailor și boncănitul tăurencilor* (AGÂR.). **2** Perioada de împerechere la cerbi. **3** Fig. (*muz.*) Sunet prelung produs de un instrument de suflat. *Porni... boncăluitul buciumului de cireș* (SADOV.). • pl. *-uri.* /v. ***boncălui.***

boncăní v. boncăi.

boncănít *s.n.* v. boncăit[1].

bond *s.n.* (*av.*) Salt făcut de un avion în cazul unei aterizări incorecte. • pl. *-uri.* /<fr. ***bond.***

bondár *s.m.* (*entom.*) **1** Insectă mare din ordinul himenopterelor, înrudită cu albina (*Bombus*); bărzăun. *Bondarul rotund și greu, îmbrăcat cu catifea neagră cu niște puncte galbene* (AGÂR.). ◆ Gener. (*pop.*) Nume dat insectelor mari care bîzîie. • pl. *-i.* și *bongár, bonzár s.m.* /form. expr.

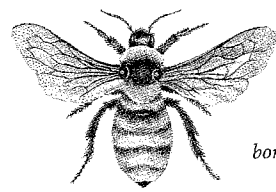

bondar

bóndă *s.f.* v. bundă.

bondăní *vb. IV. intr.* **1** A face ca bondarul; a bîzîi. **2** A vorbi nedeslușit; a bolborosi; a mormăi. *Din cînd în cînd bondănea singură.* • prez. ind *-esc.* și *bondări vb. IV.* /***bondar*** + *-i.*

bondăráș *s.m.* Dim. al lui *bondar. Întîi ca un porumbaș,...apoi ca un bondăraș* (ALECS.). • pl. *-i.* /***bondar*** + *-aș.*

bondări *vb. IV.* v. bondăni.

bondăríme *s.f.* Mulțime de bondari. • pl. *-i.* /***bondar*** + *-ime.*

bondárói *s.m.* Aug. al lui *bondar.* • pl. *-oi.* /***bondar*** + *-oi.*

bonderizá *vb. I. tr.* (*tehn.; compl. indică metale feroase, piese metalice etc.*) A supune fosfatării pentru a proteja de rugină; a supune operației de bonderizare. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***bondériser***

bonderizáre *s.f.* (*tehn.*) Operație de fosfatare a unor metale feroase pentru a le proteja de rugină. • pl. *-ări.* /v. ***bonderiza.***

bondisá *vb. I. intr.* (*av.; despre avioane*) A face bonduri. • prez.ind. pers. 3 sg. *-ează.* /***bond*** + *-iza*, după fr. *bondir.*

bondíță *s.f.* v. bundiță.

bondóc, -oácă *adj., s.m.* **1** *adj.* (*fam.; despre ființe*) Care este de talie mică, gras și îndesat. *E măruntă și bondoacă* (SLAV.). ◆ (*subst.*) Hipocor. Copil *Bondocul i-a răspuns cu bucurie.* **2** *adj.* Fig. (*fam.; despre obiecte*) Care este de dimensiune mică. **3** *s.m.* (*reg.*) Stîlpul care sprijină coasta prispei. • pl. *-oci, -oace.* și (*reg.*) *bundác, bundúc s.m.* /<tc. ***bunduk.***

bondocél, -eá *adj.* (*fam.*) Dim. al lui *bondoc. Mărunțel și bondocel.* • pl. *-cei, -cele.* /***bondoc*** + *-el.*

bóndraș *s.m.* (*entom.; reg.*) Tăun (*Tabanus*). • pl. *-i.* /cf. *bondar, bondreț.*

bóndră *s.f.* (*reg.*) Femeie mută și care nu este bună de nimic. • pl. *-e.* /cf. *bondriș.*

bondréte *s.m.* v. bondreț.

bondréț *s.m.* (*entom.; reg.*) **1** Larva viermelui de mătase. **2** Vierme mare. **3** Vierme care se întîlnește în lemnele putrede. • pl. *-i.* și *bondréte s.m.* /etimol. nec.

bóndriș *s.m.* (*reg.*) **1** Om îmbrăcat cu multe haine, care se deplasează încet. **2** Om mascat care umblă după „crai" de Crăciun. **3** Gener. Om urît, pocitanie. • pl. *-i.* și *bóndroș s.m.* /<magh. ***bondrus.***

bondrînjeálă *s.f.* (*reg.*) Lucru de clacă. • pl. *-eli.* /***bondrînji*** + *-eală.*

bondrînjí *vb. IV.* (*reg.*) A lucra cu neîndemînare la ceva fără valoare. • prez.ind. *-esc.* /***bondriș*** + *-i.*

bóndroș *s.m.* v. bondriș.

bonétă[1] *s.f.* (*text.*) **1** Acoperămînt de cap, confecționat din pînză sau din stofă, fără boruri sau cozoroc, purtat de femei și de copii. *Lăsa să se zărească niște bonete*

bonetă frigiană

femeiești (C. NEGR.). **2** Scufiță înnodată sub bărbie, purtată de femei, copii etc. **3** Tichie de pînză albă purtată de medici, laboranți, bucătari, cofetari etc. **4** (*milit.*) Acoperămînt de cap fără cozoroc purtat de militari. **5** (*ist.*) *Bonetă frigiană* = scufie de pîslă, cu vîrf ascuțit, întors în față, specifică pentru frigieni (și pentru alte populații din Asia Mică), purtată în antichitate de sclavii eliberați, care a fost adoptată ca

simbol al libertății în timpul Revoluției Franceze din 1789-1794. • pl. *-e.* /<fr. ***bonnet***, germ. ***Bonnette***.

bonétă[2] *s.f.* (*mar.*) Velă complementară a unei corăbii, îngustă, care se instalează numai pe vreme bună, cînd vîntul bate dinspre pupă. • pl. *-e.* /<fr. ***bonnette***.

bonetărie *s.f.* (*înv.*) Atelier în care se confecționează bonete, tricouri etc. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***bonetă*** + *-ărie*.

bonețică *s.f.* Dim. al lui *bonetă*. • pl. *-ele.* /***bonetă*** + *-ică*.

bong *interj.* (*adesea repet.*) Cuvînt care imită un sunet profund și prelungit ca un ecou. *[Santinela]... călca greu și tot șlepul gol și uriaș răsuna ca un clopot: bong, bong, bong* (DUMITR.). • /onomat.

bongár *s.m.* v. bondar.

bongoáse *s.f. pl.* (*reg.*) **1** Istorioare hazlii, glume, povești. *Pe la ce școli a învățat, de știe a spune atîtea bongoase?* (CR.). **2** Vrăjitorii, practici legate de magie. *Numai cu descîntece și cu alte bongoase poate scăpa copilul.* • /form. expr.

bóngos *s.n.* (*muz.*) Instrument muzical de percuție alcătuit dintr-o pereche de tobe mici, în formă conică sau cilindrică, utilizat în orchestra de jazz sau în cea simfonică. • pl. *-uri.* /<sp. ***bongós, bongos***.

boniér *s.n.* (*fin.*) Carnet din care se detașează bonuri; carnet de bonuri. *Bonierul trebuie vizat.* • sil. *-ni-er.* pl. *-e.* /***bon*** + *-ier*.

bonificá *vb. I. tr.* (*fin.*) **1** (*compl. indică sume de bani*) A scădea din valoarea unei facturi drept despăgubire pentru lipsa, pierderea sau deteriorarea unei mărfi. **2** A face o reducere de prețuri. ◆ A face rabat. • prez.ind. *bonific.* /<fr. ***bonifier***.

bonificáre *s.f.* (*fin.*) **1** Acțiunea de *a bonifica* și rezultatul ei; bonificație. **2** Concr. Sumă de bani care reprezintă o reducere sau este acordată drept despăgubire pentru prejudiciile aduse; bonificație. • pl. *-ări.* /v. ***bonifica***.

bonificáție *s.f* **1** (*fin.*) Sumă de bani care reprezintă o compensație pentru prejudiciile aduse cumpărătorului; bonificare. **2** (*fin.*) Sumă de bani care reprezintă o reducere de preț acordată cumpărătorului; bonificare, bonus. **3** (*sport*) Avantaj acordat primilor clasați într-o cursă ciclistă pe etape, care constă în scăderea unor minute sau secunde din timpul realizat în etapa respectivă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***bonification***.

boniméntn *s.n.* **1** Anunț pompos, supradimensionat față de evenimentul anunțat. **2** Reclamă bombastică. • pl. *-e.* /<fr. ***boniment***.

bonitá *vb. I tr.* (*econ.*) A stabili valoarea economică a unui bun. • prez.ind. *-ez.* /de la ***bonitate***, prin derivare regresivă.

bonitáre *s.f.* **1** (*econ.*) Determinarea valorii economice a unui bun în baza unor criterii stabilite. **2** (*econ.*) Evaluarea calității apelor, solurilor, raselor de animale, plantelor, semințelor etc., prin determinarea bonității; clasificare după calitate. ◇ *Bonitarea apelor* = determinarea valorii economice a unei ape, a unui lac etc. **3** (*zooteh.*) Evaluare complexă a unui animal pentru selecție; bonitură. **4** (*pedol.*) *Bonitarea solului* = estimare a avantajelor unui sol pentru anumite folosințe. • pl. *-ări.* /v. ***bonita***; cf. germ. *Bonitierung*.

bonitáte *s.f.* **1** (*fin.*) Încredere de care beneficiază cineva din partea unei bănci atunci cînd solicită un credit; solvabilitate. *Se asigură servicii de calitate privind bonitatea și seriozitatea partenerilor de afaceri.* ◆ Situație economico-financiară bună a celui care solicită un credit. *Certificat de bonitate bancară.* **2** (*econ.*) Capacitatea unui teren, a unei ape de a da o anumită producție prin exploatare. ◆ Valoarea economică a unui teren sau a unei ape. • pl. *-ăți.* /<germ. ***Bonität***.

bonítă *s.f.* (*iht.*) Specie de pești din Marea Mediterană, din care face parte tonul (*Thunnus thynnis*). • pl. *-e.* /<fr. ***bonite***; cf. sp. *bonito*.

bonitór *s.m.* **1** (*econ.*) Specialist în bonificare. **2** (*zooteh.*) Specialist în evaluarea unui animal pentru selecție. • pl. *-i.* /<fr. ***boniteur***.

bonitúră *s.f.* (*zooteh.*) Evaluare a unui animal pentru selecție; bonitare. • pl. *-i.* /***bonita*** + *-(t)ură*.

bonjour *interj., s.n.* v. bonjur.

bonjúr *interj., s.n.* **1** *interj.* Formă de salut echivalent cu „bună ziua". **2** *s.n.* (*înv.*) Haină la modă purtată de bonjuriști, croită după ultima modă. *Un bonjur făcut după jurnal* (C. NEGR.). • scris și *bonjour*. pl. *n. -uri.* /<fr. ***bonjour***.

bonjurísm *s.n.* Totalitatea concepțiilor și manifestărilor caracteristice bonjuriștilor. • /***bonjur*** + *-ism*.

bonjuríst *s.m.* Nume dat tinerilor români progresiști întorși de la studii din Franța, după 1830-1840, care (se) salutau cu „bonjour". *Adela era fiica unui bonjurist* (IBR.). • pl. *-iști.* /***bonjur*** + *-ist*.

bonóm, -ă *s.m., s.f.* Om blînd, îngăduitor și credul, cu gusturi și purtări simple. *Făcu cunoștință cu un coleg cam de vîrsta lui, gras și bonom* (CĂL.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***bonhomme***

bonomíe *s.f.* Însușire, atitudine, caracter de bonom. *Cațavencu zîmbi cu bonomie* (CAR.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***bonhomie***, it. ***bonomia***.

bonsái *s.m.* **1** (*bot.*) Copac decorativ pitic, plantat în ghiveci, care, prin tăierea repetată a rădăcinilor și ramurilor, poate atinge vîrste seculare. **2** Arta cultivării și creșterii arbuștilor pitici, a obținerii unor soiuri miniaturale, în China și Japonia. • pl. *-ai.* /<fr. ***bonsaï***; cuv. japonez.

bonsai (1)

bonsoár *interj.* Formulă de salut echivalentă cu „bună seara". • scris și *bonsoir*. /<fr. ***bonsoir***.

bonsoir *interj.* v. bonsoar.

bont, boántă *adj.* **1** Care este cu vîrful retezat; fără vîrf, ciuntit. *Cu un creion bont mîzgîlise coperta unei cărți.* **2** (*despre degete, mîini, picioare etc.*) Care este scurt și gros. *Degetele boante și groase ca niște cîrnăciori* ◆ Ciunt, tăiat. **3** (*despre cîini*) Care are botul turtit. *Cîinii cîrni, cu botul de tot bont, care se numesc mopși* (ODOB.). **4** (*despre oameni*) Care este gras. • pl. *bonți, -te.* /etimol. nec.

bontăní *vb. IV.* (*reg.*) *intr.* A bate la ușă; a face zgomot, a ciocăni. *S-au dus să vadă cine bontănește acolo* (POP.). • prez.ind. *-esc.* /form. expr.

bontăníre *s.f.* (*reg.*) Acțiunea de *a bontăni* și rezultatul ei; (*reg.*) bontănit. • pl. *-i.* /v. ***bontăni***.

bontănít[1] *s.n.* (*reg.*) Bontănire. • /v. ***bontăni***.

bontănít[2]**, -ă** *adj.* (*reg.*; *despre obiecte metalice*) Care este ciocănit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***bontăni***.

bontănitúră *s.f.* (*reg.*) Bocănitură, ciocănitură. *Copiii, auzind bontănitura..., credeau... că acolo se află tata lor, făcînd lemne* (POP.). • pl. *-i.* /***bontăni*** + *(i)tură*.

bontí *vb. IV. tr.* (*compl. indică muchiile, vîrfurile unor obiecte din fier, lemn etc.*) A turti, a toci, dîndu-i o formă cilindrică. • prez.ind. *-esc.* /***bont*** + *-i*.

bontíre *s.f.* Acțiunea de *a bonti* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***bonti***.

bontón *s.n.* (*adesea iron.*) Ansamblu de reguli de comportament elegant, distins, specific înaltei societăți. *Că-n bonton sînt pravili grele pentr-un necioplit ca tine* (VLAH.). • pl. *-uri.* /<fr. ***bonton***.

bonț *s.n.* (*reg.*) Vîrf, colț. *Iarba nu și-a scos bonțul afară.* ◆ Sfîrc. *Copilul caută bonțul sînului.* • pl. *-uri.* /etimol. nec.

bónus *s.n.* (*econ.*) Retribuție suplimentară acordată de unele unități economice salariaților care s-au distins în muncă; gratificație; tantiemă. ◆ Avantaje obținute de consumator în urma folosirii frecvente a unei rețele de telecomunicații, a unor magazine etc.; bonificație. • pl. *-uri.* /<engl. ***bonus***.

bonvivánt *s.m.* (*fam.*) Om vesel, chefliu. • pl. *-ți.* /<fr. ***bonvivant***.

bonz *s.m.* **1** (*teol.*) Preot sau călugăr budist. *Turnuri înalte și pagode unde cîntă vechiul bonz* (ALECS.). **2** Fig. (*iron.*) Persoană influentă într-un partid social-democrat. • pl. *-i.* /<fr. ***bonze***, port. ***Bonzo***; cuv. japonez.

bonzár *s.m.* v. bondar.

boogie-woogie ['bugi,wugi] *s.n.* **1** (*muz.*) Stil de jazz foarte ritmat, apărut în SUA în anii 1930. ◆ Gener. Stil pianistic în jazz, derivat din blues. ◆ Ext. Cîntec cu un ritm antrenant. **2** Dans modern, ritmat, de origine nord-americană, asemănător cu blues-ul. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • /<engl. ***boogie-woogie***.

book-maker ['buk,meikər] *s.m.* Persoană care se ocupă de organizarea și de evidența pariurilor la curse de cai, la meciuri de box etc. • pl. *-i.* /<engl. ***book-maker***.

boolean, -ă [bule'an] *adj.* Care aparține matematicianului G. Boole, privitor la teoriile sale. ◇ *Algebră booleană* = sistem algebric în care se pot exprima relații logice cu două valori. • pl. *-eeni, -eene.* /nm. pr. (matematician englez) *George* ***Boole*** + *-ean*.

boom [bum] *s.n.* **1** (*econ.*) Denumire dată unei perioade de avînt economic, caracterizată prin creșterea producției, a profiturilor, a consumului și investițiilor, prin intensificarea speculațiilor la bursă, prin umflarea prețurilor mărfurilor și a cursului hîrtiilor de valoare, prin scăderea șomajului etc. și care este urmată, de obicei, de o stare de depresiune. ◇ *Boom militar* = avînt artificial al producției, determinat de militarizarea economiei. ◆ (și *boom demografic*) Creșterea considerabilă, într-un termen relativ scurt, a populației dintr-o anumită zonă geografică. **2** (*fin.*) Creștere bruscă a valorii acțiunilor la bursă. **3** Prosperitate rapidă, avînt, de obicei de scurtă durată. *Se constată un „boom" al studiourilor foto.* **4** Eveniment excepțional. *Venirea actorului londonez este considerată un veritabil „boom" al anului.* **5** (*sport*) Acțiune ofensivă. • pl. *-uri.* /<engl. ***boom***.

booster ['bustər] *s.n.* **1** (*tehn.*) Motor auxiliar cu abur, care antrenează roțile libere purtătoare ale unor locomotive cu abur pentru mărirea forței de tracțiune. **2** (*electr.*) Generator auxiliar pentru creșterea tensiunii. **3** (*milit.*) Fuzee cu mare putere de propulsie și de scurtă durată, folosită pentru lansarea proiectilelor teleghidate; rachetă auxiliară. • pl. *-e.* /<engl. ***booster***.

bop [bop] *s.n.* (*muz.*) Stil în jazz caracterizat prin folosirea armoniilor cromatice și disonante. • /<engl. amer. ***be-bop***.

bopper ['bopər] *s.m.* (*muz.*) Muzician care practică stilul bop. • pl. *-i.* /<engl. amer. ***bopper***.

bor[1] *s.n.* (*chim.*) Element chimic, semimetal negru-cenușiu, cristalin, răspîndit în natură numai sub formă de combinații, folosit, ca adaos, la obținerea unor aliaje (cărora le mărește duritatea și rezistența la coroziune), la detectarea neutronilor și la protecția contra acțiunii neutronilor în tehnica nucleară etc. (*B*). • /<fr. ***bore***.

bor[2] *s.n.* (*mai ales la pl.*) Margine circulară, ieșită în afară, care înconjoară calota unei pălării. *O pălărie veche cu boruri largi* (AGÂR.). • pl. *-uri.* /<fr. ***bord***.

bóra *s.m. invar.* (*meteor.*) Vînt puternic de iarnă, uscat și rece, care bate dinspre culmile montane orientate în lungul țărmurilor către marea mai caldă, în special pe coasta răsăriteană a Mării Adriatice și în Italia nordică. • /<it., fr. ***bora***.

boráci *s.n.* Unealtă portabilă, acționată manual, pentru găurit piese metalice mari și greu transportabile. • pl. *-ce.* /cf. germ. *Bohrer*.

boracít *s.n.* (*chim.*) Compus natural al borului, cristalin, incolor sau ușor albăstrui, care apare în saline împreună cu săruri de potasiu și de magneziu, deasupra masivelor de sare. • /<fr. ***boracite***.

boraginacée *s.f.* (*bot.*) (*la pl.*) Familie de plante erbacee, dicotiledonate, cu tulpinile și frunzele acoperite cu peri rigizi, cu florile constituite în inflorescențe răsucite și cu fructele formate din patru nucule cu cîte o sămînță; (*și la sg.*) plantă care face parte din această familie (*Borrago*); limba-mielului. • pl. *-cee.* /<fr. ***borraginacée***.

borálă *s.f.* **1** (*pop.*) Vărsătură. **2** (*vulg.*) Spermă. • pl. *-eli.* /***bori*** + *-(e)ală*.

borán *s.m.* (*chim.*) Compus al borului cu hidrogenul. • pl. *-i.* /<fr. ***borane***.

borangíc *s.n.* **1** (*text.*) Fir de mătase, obținut din gogoșile viermilor de mătase. *Pînză de borangic* (ISP.). **2** Țesătură fină obținută din acest fir, în industria casnică. *Bluză de borangic.* ◆ (*la pl.*) Diferite feluri de țesături de borangic. *Erau îmbrăcate în borangicuri albe* (SADOV.). **3** (*bot.*) Tortițel (*Cuscuta epithymum* și *europaea*). • pl. *-uri.* și (*înv., pop.*) *burangíc, burungíc* s.n. /<tc. ***büründük***.

borănță *s.f.* (*bot.*) Plantă medicinală folosită pentru durerile de piept (*Borrago*); limba-mielului. • pl. *-e.* /cf. ucr. *бурачник*, pol. *borak, burak*, rus. *бурачник*, srb. *borajino*.

borát *s.m.* (*chim.*) Sare oxigenată a borului, existentă în natură sau obținută în laborator. *Borat de sodiu.* • pl. *-ți.* /<fr. ***borate***.

bórax *s.n.* (*chim.*) Borat de sodiu, cristalizat cu zece molecule de apă, care se prezintă sub formă de cristale monoclinice, incolore sau cenușii, cu luciu sticlos, folosit la sudarea metalelor, la confecționarea unor sticle

speciale, în tăbăcărie, în medicină etc. • /<fr. ***borax***, lat. ***borax, -acis***.

borăní *vb. IV.* v. boroni.

borboáná *s.f.* v. broboană.

borboáse *s.f. pl.* **1** (*pop.*) Farmece, vrăji, descîntece. **2** (*pop.*) Certuri, neînțelegeri. **3** (*pop.*) Bube mari care apar pe corpul omului. **4** (*reg.*) Turte care se pun la capul mortului. • /form. expr.; cf. *bongoase*.

borboná *vb. I.* v. broboni.

borbonác *s.m.* (*reg.*) **1** Pietricică de dimensiunea unei alune. **2** *De-a borbonacii* (sau *borbonacu*) = joc de copii cu șase pietricele, în care cel care are mai multe pietricele îl pișcă de mînă pe cel care are mai puține. **3** Una din cele șase pietricele cu care se joacă „de-a borbonacii". • pl. *-ci.* /***borboană*** + *-ac*.

borbonăr *s.m.* (*bot.; reg.*) Arbust din familia fragaceelor cu ramurile spinoase, frunzele lobate, florile mici, verzui și fructele comestibile, galbene și roșii, care crește mai ales în regiuni muntoase (*Rites grassularia*); agriș. • pl. *-i.* /***borboană*** + *-ar*.

borbonát, -ă *adj.* v. brobonit.

borborígme *s.n. pl.* (*med.*) Zgomote produse de gazele din stomac sau din intestine, asemănătoare cu niște bolboroseli. • /<fr. ***borborygmes***; cf. gr. *βορβορυγμός* „ghiorăit".

borborosí *vb. IV.* v. bolborosi.

borcán *s.n.* **1** Vas cilindric (din sticlă, din lut, din ceramică, din materiale plastice etc.) larg la gură, fără toartă, care este folosit pentru păstrarea conservelor, a preparatelor farmaceutice etc. *Borcan de dulceață.* **2** Fig. (*fam., iron.*) Nas mare. • pl. *-e.* /<magh. ***bokál*** „urcior de lut sau de sticlă"; cf. it. *boccale*, germ. *Pokal*.

borcănáș *s.n.* Dim. al lui *borcan*. *Un borcănaș cu peltea de gutui* (BASS.). • pl. *-e.* /***borcan*** + *-aș*.

borcănát, -ă *adj.* (*reg.; despre nas*) Care este mare și gros, umflat (ca un borcan); borcănos. *Nasul lui borcănat și roșu* (CAR.). • pl. *-ți, -te.* /***borcan*** + *-at*.

borcănél *s.n.* Dim. al lui *borcan*. *Borcănele cu pomadă* (CAR.). • pl. *-e.* /***borcan*** + *-el*.

borcănós, -oásă *adj.* (*reg.; despre nas*) Care este mare și gros; borcănat. • pl. *-oși, -oase.* /***borcan*** + *-os*.

borceág *s.m, s.n.* **1** *s.m.* (*bot.*) Numele a două plante din familia leguminoaselor: *a*) măzăriche (*Vicia angustifolia*); *b*) plantă erbacee agățătoare, cu florile de culoare albă-gălbuie sau purpurie, avînd fructele în formă de păstăi păroase (*Vicia pannonica*). **2** *s.n.* Cultură furajeră, care a rezultat dintr-un amestec de cereale și leguminoase, folosită ca nutreț. *Semănătură de borceag.* • pl. *n. -uri.* /<tc. ***burçak***, bg. ***бορчак***.

borcút *s.n.* (*reg.*) Apă minerală; borviz. ◆ Ext. Sticlă de apă minerală. • pl. *-uri* și *burcút s.n.* /<magh ***borkut***; cf. ucr. *боркут, буркут*.

bord *s.n.* **1** (*mar.*) Marginea laterală a punții unei nave mari. **2** (*nav.*) Puntea unei nave. ◇ Loc.adj. *De bord* = care se referă la navigație. Δ *Jurnal de bord* = registru în care sînt notate coordonatele zilnice ale deplasării unei nave (maritime, spațiale etc.), precum și cele mai importante evenimente din timpul călătoriei. ◇ Loc.adv. *La* (sau *pe*) *bord* = *a*) pe puntea unei nave; *b*) în avion, în navă spațială. ◇ Expr. *A arunca peste bord* = *a*) a înlătura pe cineva; *b*) a renunța la ceva ca nefiind de folos. **3** (*auto., av.*) Partea interioară a unui vehicul, situată în fața șoferului, pilotului etc., unde se află aparatele care indică anumiți parametri de funcționare. ◇ *Aparat* (sau *aparate*) *de bord* v. aparat. *Echipament de bord* v. echipament. *Tablou de bord* v. tablou. ◆ Ext. Interiorul vehiculului. **4** (*fran.*) Marginea unui obiect, profil etc. ◆ Țărmul mării. • pl. *-uri.* /<fr. ***bord***, germ. ***Bord***.

bordá *vb. I. tr.* (*compl. indică trotuare, drumuri sau obiecte din metal, lemn, stofă etc.*) A delimita cu ajutorul bordurilor; a demarca. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***border***.

bordáj *s.n.* **1** Bordare. **2** Înveliș exterior (din metal sau lemn) al unei nave. • pl. *-e.* /<fr. ***bordage***.

bordáre *s.f.* Acțiunea de *a borda* și rezultatul ei; bordaj. • pl. *-ări.* /v. ***borda***.

bordée *s.f. invar.* **1** (*milit.*) Totalitatea tunurilor de pe o navă. ◆ Salvă lansată cu toate tunurile de același calibru de pe bordul unei nave. **2** (*nav.*) Echipajul unei nave care servește într-o anumită parte a bordului. **3** Porțiune de drum parcurs de o navă (cu pînze) fără a se vira la bord. • /<fr. ***bordée***.

bordéi *s.n.* Locuință rudimentară, săpată (pe jumătate) în pămînt și acoperită cu pămînt, paie sau stuf. *Trecea printre bordeiele pitite în pămînt* (AGÂR.). ◆ Ext. Locuință mică, sărăcăcioasă. • pl. *-eie.* /etimol. nec.

bordeiáș *s.n.* **1** Dim. al lui *bordei*. *Bordeiașul lipit cu humă* (CAM.). **2** (*reg.*) Cameră într-o casă țărănească unde se păstrează iarna legume. • pl. *-e.* /***bordei*** + *-aș*.

bordél *s.n.* Local unde se practică prostituția; casă de toleranță, de prostituție; lupanar. • pl. *-uri.* /<fr. ***bordel***, it. ***bordello***.

borderlíne *adj.invar.* (*med.*) **1** (*despre sindroame*) Care este marginal sau intermediar, de granță, între normal și patologic. **2** (*psih.; despre stări*) Care este intermediar între schizofrenie și nevroză. • /<engl., germ. ***borderline***.

borderóu *s.n.* Tabel sau listă în care sînt înregistrate sumele unui cont, actele unui dosar etc. *Mărfurile sînt înregistrate în borderou.* • pl. *-uri.* /<fr. ***bordereau***.

bordiéră *adj.* (*hidrol.*) *Mare bordieră* = mare care se învecinează cu un ocean. • sil. *-di-e-.* pl. *-e.* /<fr. ***bordier***.

bordó *s.n., adj.invar.* **1** *s.n.* (*vit.*) Varietate de struguri cu boabele mari, de culoare neagră, care se cultivă în regiunea Bordeaux. ◆ Vin roșu produs din struguri cultivați în regiunea Bordeaux. **2** *adj.invar., s.n.* (De) culoare roșu-închis. *Avea o haină bordo.* • pl. *-uri.* /<fr. ***bordeaux***; cf. nm. pr. *Bordeaux*, oraș în Franța.

bordoși *vb. IV.* v. burdusi.

bordurá *vb. I. tr.* (*compl. indică obiecte din metal, lemn, țesătură etc.*) A executa operația de răsfrîngere a marginilor prin tragere și întindere. • prez.ind. *-ez.* /***bordură*** + *-a*.

bordurăre *s.f.* Acțiunea de *a bordura* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***bordura***.

bordúră *s.f.* **1** Fîșie, panglică sau bandă aplicată pe o margine a unui articol de confecție pentru a o orna sau a o întări; întăritură. *O basma roșie cu bordură de fir* (ODOB.). **2** Zonă care marchează marginea unui obiect, avînd o structură diferită de acesta. *Bordura de flori a unei peluze.* ◇ *Bordura trotuarului* = șirul de pietre (din granit) de la marginea dinspre partea carosabilă a unui trotuar. • pl. *-i.* /<fr. ***bordure***.

burdușí *vb. IV.* v. burdusi.

boreál, -ă *adj.* **1** (*meteor.*) Din emisfera nordică; dinspre nord; nordic; septentrional. ◇ *Aurora boreală* v. aurora. *Emisfera boreală* v. emisferă. **2** (*astron.*) *Coroana boreală* = fenomen luminos, manifestat noaptea, în emisfera boreală, prin lumini difuze și viu colorate. **3** Fig. Rece. *Bătea un vînt boreal.* • sil. *-re-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***boréal***, lat. ***bŏrĕalis, -e*** <*bŏrĕas, -ae* „vînt din nord"; cf. nm. pr. *Boreas*, personificarea vîntului de nord în mitologia greacă.

borealísm *s.n.* Caracter boreal; ceea ce ține de zona nordică, de Polul Nord. • sil. *-re-a-.* /***boreal*** + *-ism*.

boreáșă *s.f.* (*reg.*) **1** Femeie măritată; soție. *Tu ia-ți de mînă pe boreașă Și cară-te cu ea spre casă* (COȘB.). **2** Văduvă. • pl. *-ese.* /de la ***boiereasă***.

borfáș *s.m.* (*fam.*) Hoț de lucruri mărunte; pungaș. *Un borfaș, mînca-l-ar temnița pămîntului* (SADOV.). • pl. *-i.* /***boarfă*** + *-aș*.

borfăí *vb. IV. tr.* (*reg.*) **1** (*compl. indică persoane*) A jefui luînd și hainele de pe cineva. **2** A scotoci (prin haine). **3** A scoate zgomote din cauza gazelor din stomac sau din intestine. • prez.ind. *-iesc.* /***boarfă*** + *-ăi*.

borfășíe *s.f.* (*fam.*) **1** Îndeletnicirea borfașului. ◆ Viață de borfaș. *Mi s-a urît cu borfășia* (ISP.). **2** Furt de lucruri mărunte. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***borfaș*** + *-ie*.

borfét *s.n.* (*deprec.*) Boarfă. ◆ Spec. Prostituată. • pl. *-uri.* /***boarfă*** + *-et*.

borgáta *s.f.* Cartier de locuințe grupate în mici așezări, ridicate fără permis de construcție, într-o zonă agricolă de la periferia orașelor italiene. ◆ Gener. Cartier de locuințe foarte sărăcăcioase, de obicei improvizate la periferia marilor orașe. • pl. *-e.* /<it. ***borgata***.

borgătár *s.m.* Locuitor al unei borgate. • pl. *-i.* /<it. ***borgataro***.

bórghis *s.n.* (*tipogr.*) Corp de literă de nouă puncte tipografice, folosit în special pentru culegerea articolelor de ziar. • pl. *-e.* /<germ. ***Borgis***.

borhăie *s.f. pl.* v. borhan.

borhăn *s.n.* (*reg.*) Stomac de vită; (*la pl.*) intestine de animale mari; mărunțaie. ◆ Ext. (*deprec.*) Burtă mare. • pl. *-e.* și *bîrhăie, borhăie s.f. pl.* /de la ***burduhan***.

borhăí *vb. IV.* v. burduhăni.

borhót *s.n.* **1** Amestec de cereale și fructe fermentate din care se obțin băuturi alcoolice. *Borhot de prune.* ◆ Gener. Resturi rezultate din fructele sau cerealele fermentate, după stoarcere sau după distilare; reziduuri. ◆ Ext. Rămășițe nefolositoare. **2** (*la pl.*) Mărunțaie de porc, de miel etc. necurățate. **3** (*deprec.*) Persoană grasă și neglijentă, murdară. • acc. și *bórhot.* pl. *-uri.* /form. expr.; cf. gr. *βορβορυγμός*.

bóric *adj.* (*chim.*) *Acid boric* = acid oxigenat al borului cu aspect de pulbere albă, cristalină, inodoră, solubilă în apă, folosit ca antiseptic slab. • /<fr. ***borique***.

boricát, -á *adj.* (*chim.*) **1** Care este preparat cu acid boric. ◇ *Apă boricată* = apă în care s-a dizolvat acid boric. *Vaselină boricată* = vaselină preparată cu acid boric. **2** Care conține acid boric. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***boriqué***.

borílă *s.m. sg.* (*reg.*) Vînt de miazăzi care aduce ploaie. • /***boare*** + *-ilă*.

borísm *s.n.* (*med.*) Intoxicație cronică cu bor sau cu derivați ai acestuia, care se manifestă prin tulburări digestive, leziuni cutanate, vertij și care apare la lucrători din industria cauciucului sau a lemnului ori accidental, în intoxicații alimentare. • pl. *-e.* • /<fr. ***borisme***, engl. ***borism***.

bórium *s.n.* (*tehn.*) Carbură metalică, avînd drept component principal wolframul, folosită la armarea pieselor supuse uzurii ale unei mașini. • sil. *-ri-um.* /<fr. ***borium***, germ. ***Borium***.

borî *vb. IV.* (*pop.*) **1** *tr.* (*compl. indică conținutul stomacului, suc gastric etc.*) A da afară; a vomita. *A borît tot ce a mîncat.* **2** *tr.* Expr. *A-și borî sufletul* = (*despre animale*) a muri. **3** *intr.* Analog. (*despre șerpi*) A scuipa venin. **4** *intr.* (*vulg.*) A ejacula. • prez.ind. *-ăsc.* /etimol. nec.

borît, -ă *adj.* (*pop.*) **1** (*despre conținutul stomacului*) Vomat. **2** (*despre ființe, persoane etc.*) Care a vomitat. ◆ (*deprec.*) Care este dezgustător, scîrbos, hidos. *Cărturarul și cugetătorul fiind altoiți pe un ciocoi borît* (CAR.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***borî***.

borîtór, -oáre *adj.* (*pop.*) Care borăște. • pl. *-ori, -oare.* /***borî*** + (*i*)*tor*.

borîtúră *s.f.* (*pop.*) Ceea ce se vomită; vomă. ◆ (*fam.; vulg.*) Epitet injurios dat unei persoane. • pl. *-i.* /***borî*** + *-tură*.

bormașínă *s.f.* Mașină de găurit metale, piatră etc. cu ajutorul unui burghiu rotitor. • pl. *-i.* /<germ. ***Bohrmaschine***.

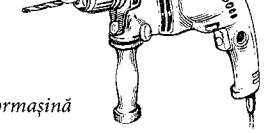

bormașină

borná *vb. tr.* (*compl. indică terenuri, drumuri etc.*) A marca cu borne; a demarca. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***borner***.

bornác *s.m.* (*reg.*) Colăcel care se dă copiilor ce colindă de Moș Ajun. • pl. *-ci.* /etimol. nec.

bornáj *s.n.* Bornare. • pl. *-e.* /<fr. ***bornage***.

bornáre *s.f.* Acțiunea de *a borna* și rezultatul ei; bornaj. • pl. *-ări.* /v. ***borna***.

bornát, -ă *adj.* Care este delimitat cu borne. • pl. *-ți, -te.* /v. ***borna***.

bórnă *s.f* **1** Stîlp de marcaj (din beton, lemn etc.) care marchează un traseu, un teren etc. ◇ *Bornă kilometrică* = stîlp de marcaj (din beton, lemn etc.) fixat la distanțe egale pe marginea unui drum carosabil pentru indicarea kilometrajului, a distanței pînă la localitățile de pe șosea. ◆ Stîlp de marcaj de-a lungul unei frontiere. **2** (*electr.*) Piesă metalică, de contact, aparținînd circuitului electric interior al unui aparat, al unei mașini sau instalații, montată la capătul unui conductor electric care asigură legătura cu un alt circuit. *Bornele transformatorului.* • pl. *-e.* /<fr. ***borne***.

bornă kilometrică

bornăí *vb. IV. intr.* (*reg.*) **1** (*despre albine*) A zumzăi. **2** (*despre vite*) A boncăi. **3** (*despre urși*) A mormăi. **4** (*despre copii*) A plînge, a urla. **5** (*despre oameni*) A striga din răsputeri; a răcni. • pl. *-iesc.* /form. expr.; cf. *boncăi, zbîrnîi*.

bornăílă *s.m.* (*reg.*) Copil plîngăcios. • /***bornăi*** + *-ilă*.
borneól *s.n.* (*chim.*) Camfor de Borneo. • sil. *-ne-ol.* /<fr. ***bornéol***.
bornít *s.m.* (*chim.*) Sulfură naturală de cupru şi fier, de culoare roşiatică sau albăstruie-verde, care se găseşte în filoane hidrotermale, în zona de cimentaţie a cuprului, fiind folosită pentru extracţia acestuia. pl. *-ţi.* • /<fr. ***bornite***.
boroánă *s.f.* (*reg.*) Grapă cu dinţi (de fier, lemn etc.). *De-a curmezişul brazdei, boroanele pornesc* (ALECS.). • pl. *-e.* şi ***boróná, borúná*** *s.f.* /<ucr. ***бopoна***.
boroboáţă *s.f.* (*fam.*) Faptă nechibzuită cu urmări neplăcute; poznă, (*înv.*) boţ. *Să fim preveniţi, să nu-i faci lui moş Costache cine ştie ce boroboaţă* (CĂL.). • pl. *-e.* /form. expr.; cf. *boaţă*.
boróná *s.f.* v. boroană.
boroní *vb. IV. tr.* (*reg.; compl. indică terenuri, pămînt etc.*) A da cu boroana; a grăpa. *Cu borona boronea.* • prez.ind. *-esc.* şi ***borăní, boruní*** *vb. IV.* /***boroană*** + *-i*.
boroníre *s.f.* (*reg.*) Acţiunea de *a boroni* şi rezultatul ei; grăpare, (*reg.*) boronit. • pl. *-i.* /v. ***boroni***.
boronít[1] *s.n.* (*reg.*) Boronire. *Au început muncile agricole de primăvară: aratul, săpatul, boronitul.* • /v. ***boroni***.
boronít[2]**, -ă** *adj.* (*reg.*) Dat cu boroana; grăpat. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***boroni***.
borselínă *s.f.* Geantă bărbătească de dimensiuni mici. • pl. *-e.* /<it. ***borsellino***.
borsétă *s.f.* **1** Geantă mică bărbătească pentru acte etc.; gentuţă bărbătească. *S-a pierdut o borsetă albastră.* **2** Geantă de damă în care sînt păstrate produsele cosmetice. • pl. *-e.* /<it. ***borsetta***.
borş *s.n.* **1** Zeamă acră obţinută prin fermentarea tărîţelor (de grîu, secară etc.) în apă, cu care se acresc unele mîncăruri; ext. ciorbă preparată cu această zeamă sau acrită cu oţet, cu zeamă de varză etc. *După borşul polonez, veneau mîncări greceşti* (C. NEGR.). ◇ *Borş pescăresc* v. pescăresc. ◇ Expr. (*fam.*) *A mînca borş* = a minţi. *A se face borş* = a se înfuria. *Ignat Cercel se făcuse borş de cum deschise ochii* (REBR.). *A-i da cuiva borşul în foc* = a se mînia; a-i sări ţandăra. *A se iuţi tărîţa în borş* v. iuţi. *A mînca borşul cuiva* v. mînca. *A-i sufla* (cuiva) *în borş* sau *a sufla în borşul cuiva* v. sufla. *A umple borş* v. umple. *A veni ca la borş* v. veni. ◆ Gener. Ceea ce este acru. *Smîntîna s-a făcut borş.* **2** (*entom.; pop.*) Sucul secretat de furnici. **3** (*arg.*) Sînge. ◇ Expr. *A-i da cuiva borşul* (*pe nas*) = a-i curge, a-i ţîşni cuiva sîngele (pe nas). • pl. *-uri.* /<rus., ucr. ***борщ***.
borşár *s.m.* **1** Persoană care prepară şi vinde borş. ◆ (*fam., glum.*) Persoană căreia îi place borşul. **2** (*fam.*) Poreclă dată soldaţilor. • pl. *-i.* /***borş*** + *-ar*.
borşér *s.n., s.m.* **1** *s.n.* Vas din brad sau stejar în care se prepară şi se păstrează borşul; putină. **2** *s.m.* (*bot.; reg.*) Plantă erbacee din familia umbeliferelor, cu florile albe şi fructele aromate, cu tulpina umflată la articulaţii şi care creşte în locuri umede, în tufişuri (*Chaerophyllum aromaticum*); antonică. • pl. *n.-i, m.-i.* /***borş*** + *-er*.
borşí *vb. IV. refl.* **1** (*despre mîncări, fructe etc.*) A se acri (ca borşul), a fermenta. *S-a borşit laptele în oală.* ◆ A se altera (înăcrindu-se). *Ghiveciul de cartofi s-a borşit.* ◆ Ext. A se descompune. *Aoleu! Zise celălalt soldat, apucîndu-se de nas, al dracului s-a borşit* (*cadavrul*) (D. ZAMF.). **2** Fig. (*despre oameni*) A se supăra; a striga la cineva; a se zborşi. **3** Fig. (*despre vreme*) A se schimba în rău. *Mai adineaori vremea părea frumoasă. Văz că se borşi* (SADOV.). • prez.ind. *-esc.* /***borş*** + *-i*.
borşişór *s.n., s.m.* **1** *s.n.* Dim. al lui *borş*. **2** *s.m.* (*reg., bot.*) Plantă erbacee perenă, răspîndită pe stîncile calcaroase, avînd florile roz şi frunzele cărnoase (*Sempervivum schlehani*). • pl. *n. -oare, m. -i.* /***borş*** + *-işor*.
borşít, -ă *adj.* (*fam.*) Care s-a acrit (ca borşul). ◆ Care s-a stricat, fiind acru ca borşul; fermentat. *Mîncare borşită.* • pl. *-ţi, -te.* /v. ***borşi***.
bort *s.n.* Diamant brut, impur, cu o structură fibroasă sau granulară, cu luciu, întrebuinţat la şlefuit sau la perforat, în industria forajului. • pl. *-uri.* /<fr. ***bort***.
bórtă *s.f.* (*reg.*) **1** Scobitură, adîncitură apărută de la sine sau făcută anume într-un corp, într-un material sau în pămînt; gaură, groapă. *Bortele drumului.* ◇ (*în basme*) *Borta vîntului* = gaură imaginară prin care se considera că suflă vîntul. ◇ Expr. *A umbla după borta vîntului* = a umbla zadarnic. **2** Scobitură în trunchiul unui copac; scorbură. **3** Adîncitură în pămînt în care îşi găsesc refugiu animalele; vizuină. • pl. *-te,* ***borţi***. /<ucr. ***бopm***.
borteli *vb. IV. tr.* (*reg.; compl. indică obiecte din lemn, fier, pereţi etc.*) A face o gaură; a găuri, a sfredeli. • prez.ind. *-esc.* şi ***bortilí*** *vb. IV.* /***bortă*** + ***sfredeli***, prin contaminare.
bortelíre *s.f.* Acţiunea de *a borteli* şi rezultatul ei. • pl. *-i* /v. ***borteli***.
bortelít, -ă *adj.* (*reg.*) Care are găuri; găurit, (*reg.*) bortit. *Pereţi... borteliţi ici colea de ferestre* (ALECS.). • pl. *-ţi, -te.* /v. ***borteli***.
bortí *vb. IV. tr.* (*reg.; compl. indică obiecte din lemn, fier, pereţi etc.*) A face găuri; a sfredeli. • prez.ind. *-esc.* /***bortă*** + *-i*.
borticícă *s.f.* (*reg.*) Dim. al lui *bortă*. *Şoarecul cu oaspetele-mpreună, ieşi din borticică* (C. NEGR.). • pl. *-ele.* /***bortă*** + *-icică*.
bortilí *vb. IV.* v. borteli.
bortít, -ă *adj.* (*reg.*) **1** Cu găuri; bortelit. **2** (*despre copaci*) Scorburos. *Bietul Păpuc carele aţipise În fagul bortit* (BUD.). • pl. *-ţi, -te.* /v. ***borti***.
bortitúră *s.f.* (*reg.*) **1** Gaură. *Bortitura ce se face pe tăietura dinţilor* (FILIP.). **2** Scobitură. • pl. *-i.* /***borti*** + *-(i)tură*.
borţ *s.n.* (*reg.*) **1** Burtă mare, umflată. ◆ Pîntecele femeii însărcinate. • pl. *-uri.* /sg. refăcut după ***burţi***, pl. lui *burtă*.
borţós, -oásă *adj.* (*fam.; despre fiinţe, mai ales despre oameni*) Cu burtă mare, burtos. *Din toată sărăcia a cumpărat un crap mare şi borţos* (CAR.). ◇ (*subst.*) *Borţosul a plecat încet.* ◆ (*despre femei*) Însărcinată, gravidă. ◆ Analog. (*despre lucruri*) De dimensiuni apreciabile; voluminos. *O căpiţă borţoasă şi negreblată* (AGÂR.). • pl. *-oşi, -oase.* /***borţ*** + *-os*.
borúnă *s.f.* v. boroană.
boruní *vb. IV.* v. boroni.
borúră *s.f.* (*chim.*) Compus al borului cu un metal. • pl. *-i.* /<fr. ***borure***.
bórviz *s.n.* Apă minerală. *Mezelurile tradiţionale... însoţite de obligatoriile pahare de vin cu borviz* (IBR.). • pl. *-uri.* /<magh. ***borviz***.
bórză *s.f.* (*entom.*) Gîndac mare, negru, care trăieşte în locuri umede şi care, la atingere, elimină o secreţie rău mirositoare (*Blaps murtisaga*). • pl. *-e.* /form. expr.; cf. *bărzăun*.
bos *s.m.* (*americ.*) Supraveghetor de muncitori într-o întreprindere în SUA. ◆ Ext. Persoană învestită cu responsabilitate şi autoritate. ◆ Gener. (*fam.*) Patron; şef. • scris şi *boss.* pl. *boşi.* /<engl. ***boss***.
bosáj *s.n.* (*arhit.*) **1** Protuberanţă pe suprafaţa unui element, care serveşte drept suport unui alt element. **2** Suprafaţă brută sau prelucrată a pietrelor unei zidării, aflată în relief. • pl. *-e.* /<fr. ***bossage***.
bósă *s.f.* **1** (*geogr.*) Ridicătură naturală (a unui teren, a unei roci etc.). **2** (*anat.*) Proeminenţă, umflătură pe suprafaţa unui organ, a unui os. ◆ Tumefacţie apărută în urma unei lovituri sau din cauza unei colecţii subcutanate de sînge. **3** Fig. (*fran.*) Aptitudine, capacitate. ◇ Expr. *A avea bosă* = a fi înzestrat, a fi dotat. • pl. *-e.* /<fr. ***bosse***.
boscár *s.m.* (*reg.*) Scamator. *Neam de neamul meu n-a fost boscar* (ALECS.). • pl. *-i.* /nm. pr. (scamator italian renumit, care în 1826 a dat un spectacol la Iaşi) ***Bosco*** + *-ar*.
boscăríe *s.f.* (*reg.*) Scamatorie. *Înjghebase cu fetele jocuri... şi cîte-o boscărie cu batistă* (HOG.). ◆ Ext. Escrocherie, hoţie. *Acestea sînt boscării.* • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***boscar*** + *-ie*.
boschét *s.n.* Grup de arbuşti plantaţi pentru înfrumuseţarea unui parc sau a unei grădini. *Boschet de trandafiri.* • pl. *-e, m. -ţi.* /<fr. ***bosquet***, it. ***boschetto***.
boschetár *s.m.* (*peior.; despre oameni*) Om sărac şi fără familie, lipsit de orice sursă de existenţă, care se adăposteşte în guri de canal, pivniţe, pe sub poduri, prin parcuri etc. ◆ Om decăzut; vicios. • pl. *-i.* /***boschet*** + *-ar*.
boscírţă *s.f.* v. boşcîrţă.
boscoánă *s.f.* (*reg.*) Descîntec, vrajă. *Culegînd flori de boscoane, ierbi de farmec pentru vrăji* (COŞB.). • pl. *-e.* /<m. gr. ***Βασκανία*** „deochi; vrăjitorie".
bosconí *vb. I. intr.* (*reg.*) **1** A descînta, a face farmece. *Şi au venit babele şi... au bosconit-o.* **2** A vorbi neclar; a bolborosi. • prez.ind. *-esc.* /***boscoană*** + *-i*.
bosconíre *s f* (*reg.*) **1** Descîntare; vrăjire. **2** Boscorodire. • pl. *-i.* /v. ***bosconi***.
bosconít, -ă *adj.* (*reg.*) **1** Vrăjit. **2** Boscorodire. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***bosconi***.
bosconitúră *s.f.* (*reg.*) **1** Vrajă. **2** Bolborosire. • pl. *-i.* /***bosconi*** + *-(i)tură*.
boscorodeálă *s.f.* (*pop.*) **1** Faptul de a boscorodi. **2** Vorbe spuse de cel care boscorodeşte. • pl. *-eli.* /***boscorodi*** + *-eală*.
boscorodí *vb. IV.* (*pop.*) **1** *intr., tr.* A vorbi de unul singur, spunînd vorbe neclare; a mormăi. *Abia îi auzeai gura, numai boscorodea.* **2** *tr.* (*compl. indică persoane*) A mustra mereu; a cicăli. *Femeia mă boscorodea întruna* (VLAH.). **3** *tr., intr.* (*pop.; înv.*) A vrăji şoptind vorbe neclare; a descînta. *Începe dracul a boscorodi şi a descînta.* **4** *intr.* (*reg.*) A scotoci. *Ce-mi boscorodeşti prin dulap?* (ALECS.). • prez.ind. *-esc.* /form. expr.; cf. *bolborosi, bosconi*, magh. *bossorcány* „vrăjitoare".
boscorodíre *s.f.* (*pop.*) Acţiunea de *a boscorodi* şi rezultatul ei; (*pop.*) boscorodit, (*reg.*) bosconire. • /v. ***boscorodi***.
boscorodít[1] *s.n.* (*pop.*) Boscorodire. • /v. ***boscorodi***.
boscorodít[2]**, -ă** *adj.* (*despre oameni*) Care este mustrat, cicălit etc. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***boscorodi***.
boselúră *s.f.* (*med.*) Totalitatea boselor de pe suprafaţa unui organ. • pl. *-i.* /<fr. ***bosselure***.
bosióc *s.n.* v. busuioc.
bosísm *s.n.* Organizare electorală larg răspîndită în SUA, unde alegătorii se grupează în jurul şefilor şi-i susţin cu fidelitate. • scris şi *bossísm.* pl. *-e.* /<fr. ***bossisme***.
bosniác, -ă, *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populaţia de bază a Bosniei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuieşte în Bosnia; locuitorii Bosniei. **2** *adj.* Care aparţine Bosniei, care se referă la Bosnia sau la bosniaci; care este originar din Bosnia. • sil. *-ni-ac.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***bosniaque***.
bosón *s.m.* (*fiz.*) Denumire generică dată particulelor nucleare al căror spin se măsoară cu numere întregi. • pl. *-i.* /<germ. ***Boson***.
boss *s.m.* v. bos
bossa-nóva *s.f.* Dans modern de perechi, în ritm de rumbă, de origine braziliană. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-e.* /<fr., port. ***bossa-nova***.
bossísm *s.n.* v. bosism.
boss windjammer [ˌboswind'ʤemər] *s.m.* (*muz.*) Şef al unei orchestre pe care o conduce fără a o dirija (cu mîna sau cu bagheta), interpretînd la un instrument. • pl. *-i.* /<engl. ***boss windjammer***.
bostán *s.m.* (*reg.*) **1** (*bot.*) Plantă cu tulpina întinsă pe pămînt, cu florile mari şi galbene, cu fructele de dimensiuni mari, în formă sferică sau ovală, folosite în alimentaţia omului sau a animalelor (*Cucurbita pepo*); dovleac. *Prin porumbişti luminează bostanii aproape aurii* (AGÂR.). ◇ *Bostan turcesc* v. turcesc. *Bostan de ţară* v. ţară. = ◆ Nume generic dat plantelor care cresc cu tulpina întinsă pe pămînt, avînd fructele mari şi ovale, folosite în alimentaţie. ◆ Fig. (*fam., iron.*) Capul omului prost. *A făcut după cum i-a trăsnit prin bostanul lui cel sec* (POP.). **2** (*bot.*) Pepene verde (*Citrullus vulgaris*). **3** (*reg.*) Loc unde se cultivă legume. **4** (*reg.*) *De-a bostanul* = joc de copii. • pl. *-i.* /<tc. ***bostan*** „grădină de bostani"; cf. srb. *bostan*.
bostánă *s.f.* (*reg.*) Loc unde se cultivă pepeni; pepenărie, harbuzărie. *Bostanele sînt pline cu pepene* (ODOB.). • pl. *-e.* /de la ***bostan***.
bostangíu *s.m.* **1** (*ist.*) Soldat din garda sultanului care avea grijă şi de grădinile seraiului. *Avînd cu ei mai bine de patruzeci de bostangii* (KOGĂL.). ◇ *Bostangiu-paşa* = căpetenia bostangiilor; şeful gărzii imperiale. **2** Cultivator sau vînzător de pepeni; bostănar. • pl. *-gii.* /<tc. ***bostanci*** „grădinar".
bostánar *s.m.* (*reg.*) **1** Cultivator sau vînzător de pepeni; bostangiu, pepenar, harbuzar. **2** Paznic al unei pepenării. • pl. *-i.* /***bostan*** + *-ar*.
bostănăríe *s.f.* (*reg.*) **1** Loc unde se cultivă pepeni şi legume; pepenărie. *Frica păzeşte bostănăria* (CR.). **2** Loc unde se vînd pepeni. *Era cam pe fiecare stradă cîte o bostănărie* (PAS). **3** Loc unde se păstrează pepenii. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***bostan*** + *-ărie*.
bostánél *s.m.* **1** Dim. al lui *bostan*. **2** (*bot.; reg.*) Varietate de dovleac care are fructele comestibile, de formă lunguiaţă (*Cucurbita pepo oblonga*); dovlecel. *Bostănei umpluţi.* **3** (*reg.; art.*) *De-a bostănelul* = joc de copii. • pl. *-ei.* /***bostan*** + *-el*.
bostănóasă *s.f.* (*bot.*) Plantă din familia cucurbitaceelor, cu tulpina tîrîtoare sau agăţătoare, cu frunzele mari, cu

fructul cărnos, de formă ovală, cu coaja tare. • pl. *-oase*. /***bostan*** + *-oasă*.

bóston[1] *s.n.* **1** Dans lent, asemănător valsului, originar din orașul american Boston. ◆ Melodie după care se execută acest dans. **2** (*muz.*) Gen pianistic în jazz constînd dintr-o alternanță a notelor joase cu acordurile pe care acestea le susțin. **3** Numele unui joc de cărți. • acc. și *bostón*. /<fr. ***boston***; cf. nm. pr. *Boston*, oraș în SUA.

bóston[2] *s.n.* (*tipogr.*) Presă de imprimare manuală a unor produse poligrafice (cărți de vizită, afișe etc.) de format redus. • pl. *-oane*. /<germ. ***Boston [presse]***.

bóstrix *s.n.* (*bot.*) Inflorescență cimoasă la care ramurile se dezvoltă alternativ în planuri diferite. • pl. *-uri*. /<fr. ***bostryx***; cf. gr. *βοστρυχός* „cîrlionț, buclă".

bosuióc *s.n.* v. busuioc.

bosumflá *vb. I. refl.* (*fam.*) A se supăra, luînd o înfățișare încruntată; a-și arăta nemulțumirea; a se îmbufna. *Atunci n-am făcut nimica... s-a bosumflat Minecuță* (SADOV.). • prez.ind. *bosúmflu*. /probabil ***buză*** + ***umfla***, prin contaminare; cf. fr. *boursoufler* „a se umfla", „a se buhăi".

bosumfláre *s.f.* (*fam.*) Faptul de *a se bosumfla*; supărare, îmbufnare. *Se vedea pe chipul unor liberali bosumflarea* (PAS). • pl. *-ări*. /v. ***bosumfla***.

bosumflát, -ă *adj.* (*fam.*) Care are o înfățișare supărată; îmbufnat, botos, (*reg.*) bomborat. ◆ Ext. Care este supărat, ursuz. *Neneaca matale împungea roabele cu acul cînd se scula bosumflată* (SADOV.). ◆ (*subst.*) Persoană care este supărată sau care are o înfățișare îmbufnată. *Bosumflatul refuză să mai discute*. • pl. *-ți, -te*. /v. ***bosumfla***.

boș[1] *s.n.* (*pop.*) **1** (*anat.; mai ales la pl.*) Testicul. **2** (*constr.*) Bîrnă oblică sub un zid. *Zidul șade în boș*. • pl. *-oașe*. /lat. ***bŭrsa***, ***-ae***.

boș[2] *s.n.* (*fran.; deprec.*) Nume dat germanilor, în timpul Primului Război Mondial, de către francezi. • pl. *-i*. /<fr. ***boche***.

boșár *s.m.* (*bot.; reg.*) Pepene cu coaja verde și miezul galben; pepene de Brăila. *Se umflă și crește... cît un boșar* (DELAVR.). • pl. *- i*. /etimol. nec.

boșcírță *s.f.* (*reg.*) **1** Fișie de piele de calitate inferioară. ◇ Expr. *A-și lua boscîrțele* = a-și lua catrafusele. **2** Fig. Fetiță pipernicită, bolnăvicioasă și guralivă. • pl. *-e*. și *boscîrță*. /<magh. ***bocskorszi*** „șiret de pantofi".

boșimán, -ă, *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază negridă din S Africii (deșertul Kalahari) sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuiește în S Africii. **2** *adj.* Care aparține boșimanilor, care se referă la boșimani; care este originar din S Africii (deșertul Kalahari). ◇ *Limba boșimană* (și *subst. f.*) = limba din familia khoisan, grupul sud-african sau limba independentă vorbită de boșimani. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***Boschimans***; cuv. ol. „oameni ai tufișurilor".

boșoálcă *s.f.* (*reg.*) Umflătură, tumoare, ganglion. • pl. *-ce*. /form. expr.; cf. *boalfă, boș*[1].

boșoróg, -oágă *s.m., s.f., adj.* (*pop.*) **1** *s.m., s.f., adj.* (Persoană) care suferă de hernie. **2** *s.m., s.f., adj.* Fig. (*iron.*) (Persoană) care este în vîrstă; (om) bătrîn; ramolit. **3** *s.f.* (*bot.*) Buruiana surpăturii (*Scleranthus annvus*). • pl. *-ogi, -oage*. /de la ***boș***[1].

boșorogeálă *s.f.* (*pop.*) **1** Hernie. **2** Fig. (*iron.*) Starea omului bătrîn și ramolit; (*pop.; iron.*) boșorogire. • pl. *-eli*. /***boșorogi*** + *-eală*.

boșorogí *vb. IV. refl.* (*pop.*) **1** A se îmbolnăvi de hernie. *Mai stai, mă, de te odihnește, că... te boșorogești* (PRED.). **2** Fig. A se ramoli (de bătrînețe). • prez.ind. *-esc*. /***boșorog*** + *-i*.

boșorogíre *s.f.* (*pop.*) **1** Îmbolnăvire de hernie. **2** Fig. (*iron.*) Boșorogeală. • pl. *-i*. /v. ***boșorogi***.

boșorogít, -ă *adj.* **1** Bolnav de hernie. **2** Fig. (*iron.*) Ramolit. • pl. *-ți, -te*. /v. ***boșorogi***.

boșteán *s.m.* v. buștean.

boștinár *s.m.* (*reg.*) Cumpărător de boștină. • pl. *-i*. /***boștină*** + *-ar*.

boștínă *s.f.* (*reg.*) **1** Ceea ce rămîne din fagure după ce au fost scoase mierea și ceara. **2** Ceea ce rămîne din struguri, după ce au fost storși; tescovină. *Rachiu de boștină*. • pl. *-e*. și *hoștínă s.f.* /<sl. veche **вощина**.

bot *s.n.* **I** Partea dinainte a capului unor mamifere, avînd forma alungită, cuprinzînd gura și nările; rît. *Mai punea o mînă de fîn sub botul calului* (AGÂR.). ◆ Ext. (*pop.*) Gură, față. *Alaiul... fu înconjurat de o droaie de copii... cu boturile nespălate* (SADOV.). ◇ Loc.adv. (*fam., deprec.*) *Bot în bot* = în relații de intimitate cu cineva. Δ Expr. *A sta bot în bot* = a sta la taifas, a bîrfi. *A se pupa în bot cu cineva* v. pupa. ◇ Expr. *A bea la botul calului* = a bea ultimul pahar, în picioare, la plecare; a bea ceva la repezeală. *Să le mai dea cîte un pahar, să bea la botu calului* (ISP.). *A se întîlni* (cu cineva) *bot în bot* = a se întîlni (cu cineva) pe neașteptate, față în față. *A-și băga botul* (*peste tot* sau *unde nu-i fierbe oala*) = a se amesteca în toate. (*fam., deprec.*) *A da* (cuiva) *peste bot* = a dojeni aspru pe cineva, a pune la respect pe cineva. *A face* (sau *a pune*) *bot* = a se supăra, a se bosumfla. (*pop.; iron.*) *A pune botul* (la ceva) = a crede prea ușor (o minciună), a se lăsa păcălit; a se lăsa ispitit de ceva. (*pop.*) *A cădea în bot* = a depune un efort exagerat și gratuit. *Cu botul pe labe* v. labă. *A fi* (sau *a pune* pe cineva) *cu botul pe labe* v. labă. *A linge în bot pe cineva* v. linge. *A se linge pe bot* v. linge. *A se linge în bot cu cineva* v. linge. *A pupa în bot pe cineva* v. pupa. *A se spăla pe bot de ceva* v. spăla. *A se șterge pe bot* sau *a se șterge la bot* (*de...* sau, *pop., despre...*) v. șterge. *A-i tunde* (cuiva) *botul* v. tunde. **II** Analog. **1** Partea anterioară ascuțită sau alungită a unui obiect; vîrf. *Botul cizmei*. ◇ *Bot de deal* = proeminență de teren pe povîrnișul unui deal. **2** Partea din față a unui vehicul cu tracțiune mecanică. *Botul automobilului; botul locomotivei*. ◆ Prora vaporului. *Vaporul... își îndreptă botul... spre cheiul din față* (DUN.). • pl. *-uri*. /cf. lat. ***botium**.

botan[1]- Elem. de compunere „plantă, iarbă". • și *botano-*. /<fr. ***botan(o)***-; cf. gr. *βοτάνη*.

botán[2] *adj.* (*bot.; pop.*) *Măr botan* = măr lunguieț. • pl. *-e*. /***bot*** + *-an*.

botánic, -ă *s.f., adj.* **1** *s.f.* Știință care se ocupă cu studiul structurii și dezvoltării plantelor, al originii și evoluției lor; botanologie, fitologie. *M-am pus pe studiat botanica* (C. NEGR.). **2** *adj.* Care aparține botanicii, care se referă la botanică. ◇ *Geografie botanică* v. geografie. **3** *adj.* Care se referă la plante. ◇ *Grădină botanică* = grădină în care se cultivă (în condiții naturale sau de seră) specii de plante pentru studiu. *Grădina Botanică din Iași*. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***botanique***; cf. gr. *βοτανικός* „referitor la plante".

botaniéră *s.f.* Cutie metalică folosită pe teren de botaniști pentru recoltarea și transportarea plantelor. • sil. *-ni-e-*. pl. *-e*. /***botano-*** + *-ieră*.

botaníst, -ă *s.m., s.f.* **1** Specialist în botanică; fitolog. *Botanistul era preocupat de ierbarul său*. **2** (*arg., iron.*) Om naiv, credul. • pl. *-iști, -iste*. /<fr. ***botaniste***

botanizá *vb. tr.* (*compl. indică plante, frunze, flori, semințe etc.*) A culege pentru studiu; a erboriza. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***botaniser***.

botanizáre *s.f.* Recoltarea plantelor cu scopul de a fi studiate; erborizare. • pl. *-ări*. /v. ***botaniza***.

botanizát, -ă *adj.* (*despre plante*) Adunat pentru a fi studiat. • pl. *-ți, -te*. /v. ***botaniza***.

botano- v. botan-.

botanografíe *s.f.* Botanică descriptivă. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***botanographie***.

botanolít *s.m.* (*paleon.*) Plantă fosilă. • pl. *-ți*. /<fr. ***botanolithe***.

botanologíe *s.f.* Botanică. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***botanologie***.

botár *s.m.* (*reg.*) **1** Persoană care face sau vinde bote[1]; dogar. **2** Persoană care, la cules, cară strugurii cu bota. • pl. *-i*. /***botă***[1] + *-ar*.

bótă[1] *s.f.* (*reg.*) **1** Vas din doage de lemn (de brad) înfundat la ambele capete, purtat cu ajutorul unei sfori, în care se păstrează sau se transportă lichide. *Am o botă plină cu apă rece* (PRED.). ◆ Conținutul unui astfel de vas. **2** Butoiaș, doniță. *Într-o mînă ținea o botă cu păstrăvi vii* (ODOB.). • pl. *-e*. și *boáță s.f.* /<bg. ***бъта***.

bótă[2] *s.f.* (*reg.*) Bită, băț. ◆ Ext. (*fam.*) Lovitură de băț. • pl. *-e*. /<magh. ***bot***.

bótă[3] *s.f.* Expr. (*pop.*) *A fi botă* = a nu ști nimic. • pl. *-e*. și *bîtă s.f.* /<magh. ***bőtő*** <***betű*** „literă".

bótă[4] *s.f.* (*sport*) Lovitură de scrimă cu sabia sau cu floreta. • pl. *-e*. /<fr. ***botte***, it. *botta*.

bótcă[1] *s.f.* (*apic.; reg.*) Celulă specială de fagure în care se dezvoltă matca. • pl. *-ce*. /etimol. nec.

bótcă[2] *s.f.* v. butcă.

botcúță *s.f.* (*bot.; reg.*) Plantă din familia palemoniacee (*Phlox paniculata*); brumărea. • pl. *-e*. /etimol. nec.

botéi *s.n.* (*reg.*) Turmă mare (de oi, de cerbi etc.); cîrd. *Boteie de oi*. • pl. *-eie*. /etimol. nec.

boteiáș *s.n.* (*reg.*) Dim. al lui *botei*. • pl. *-e*. /***botei*** + *-aș*.

botél *s.n* Vas fluvial vechi care a fost transformat în cabană ancorată la malul apei. • pl. *-uri*. /<fr. ***bothel***.

botéz *s.n.* **I** (*bis.*) **1** Taină a religiei creștine (prima dintre cele șapte) prin care o persoană este primită în rîndurile credincioșilor. **2** Ritual prin care se săvîrșește prima taină creștină, iertîndu-i-se celui botezat păcatul originar, care constă în scufundarea de trei ori a noului născut în apă sfințită (în cultul ortodox) sau în stropirea corpului cu apă sfințită (în cultul catolic), atribuindu-se, în același timp, un prenume. *La botezul copilului să fie adunați cu toții în dragoste familială* (SLAV.). *Nume de botez* v. nume. ◆ Ext. Petrecere sau masă organizată cu prilejul botezului; cumetrie. **3** Apă sfințită utilizată la botez sau la Bobotează; agheasmă. **4** Stropire cu agheasmă a credincioșilor și a caselor lor de către preot, cu prilejul unor slujbe sau al unor sărbători bisericești. *Cîtă vreme umbla popa cu botezul prin partea aceea de sat* (AGÂR.) ◆ (*fam.*) Udare cu apă (în joacă)... *Erau întîmpinați cu vedre de apă din care erau botezați* (AGÂR.). **II** Fig. **1** Expr. (*milit.*) *Botezul focului* = prima participare activă la luptă în timpul unui război. **2** (*mar.*) Ceremonial de lansare a unei nave noi pe apă. • pl. *-uri*. /de la ***boteza***, prin derivare regresivă.

botezá *vb. I.* **1** *tr.* A supune botezului; a creștina. *L-a pus de i-a botezat un copil* (CAR.). **2** *refl.* A se creștina prin primirea botezului. **3** *tr.* (*compl. indică persoane*) A-i da un prenume; a numi. *Nașul l-a botezat pe băiat Ion*. ◆ (*pop.; deprec.*) A pune cuiva sau la ceva un nume (de batjocură); a porecli. *Bine l-a botezat cine l-a botezat Titircă Inimă Rea* (CAR.). **4** *tr.* (*compl. indică credincioși, copii, gospodării, case etc.*) A stropi cu agheasmă de ajunul Crăciunului sau al Bobotezei. ◆ (*fam.*) A uda, a stropi. *Ploaia i-a botezat*. **5** *tr.* Fig. (*fam.; compl. indică lichide, băuturi alcoolice etc.*) A dilua cu apă; a falsifica. • prez.ind. *botéz*. /cf. gr. *βαπτίζω*, lat. *baptĭzo* > lat. pop. ***battĭzare***.

botezáre *s.f.* **1** Supunere la actul de creștinare. **2** Stropire cu agheasmă. **3** Numire. **4** Poreclire. • pl. *-ări*. /v. ***boteza***.

botezát, -ă *adj.* **1** Care a primit botezul, devenind creștin. ◆ (*subst.*) Creștin. **2** (*fam.; despre vin, lapte etc.*) Care este diluat cu apă; falsificat, subțiat. **3** Poreclit. • pl. *-ți, -te*. /v. ***boteza***.

botezátor, -oáre *adj., s.f.* **1** *adj.* Care botează. **2** *s.f.* Vasul în care se botează copii; cristelniță. • pl. *-ori, -oare*. /***boteza*** + *-ător*.

botfór *s.m.* (*reg.*) Cizmă (militară sau țărănească) cu tureatca tare și încrețită la gleznă. *Cu pantalonii vîrîți în turetcile botforilor* (VLAH.). • acc. și *bótfor*. pl. *-i*. /<fr. ***bottes fortes***; cf. rus. *бомфорт*.

botgrós *s.m.* (*ornit.*) Pasăre mică, sedentară, cu penele roșietice pe piept și brune pe restul corpului, cu ciocul scurt, gros și tare (*Coccothraustes coccothraustes*); cireșar. *Botgroșii și scatinii... cu dulcele lor cîntări* (ODOB.). • pl. *-oși*. /***bot*** + ***gros***.

botínă *s.f.* (*reg.*) Gheată înaltă (de damă sau de copil), încheiată cu butoni sau cu elastic; cizmuliță. *Își duse botinele la dres* (IBR.). • pl. *-e*. /<fr. ***bottine***.

botișór *s.n.* Dim. al lui *bot. Nu mi-ai scoate oare ochii Cu ascuțitul botișor* (EMIN.). ◇ Expr. *A avea pufușor pe botișor* = a se trăda, prin anumite semne exterioare, că a făcut ceva rău, condamnabil. *Puișor cu caș la botișor* = persoană tînără, fără experiență. • pl. *-oare*. /***bot*** + *-ișor*.

botnár *s.m.* v. butnar.

botnăriu *s.m.* v. butnar.

botnián, -ă *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Epoca superioară a arhaicului din regiunea baltică. **2** *adj.* Care aparține botnianului, care se referă la botnian. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din botnian. • sil. *-ni-an*. pl. *-ieni, -iene*. /<fr. ***bothnien***, cf. nm. pr. *Botnic*, golf în N Mării Baltice.

botniță

bótniță *s.f.* Apărătoare (din sîrmă, sfoară sau curele etc.), avînd formă de plasă, cu care se acoperă botul unor animale pentru a le împiedica să muște, să pască

sau să sugă. *I-a pus botniță cînelui.* <> Expr. *A(-și) pune botniță la gură* = a(-și) impune tăcere. • pl. *-e.* /***bot*** *+ -niță.*

botocănós, -oásă *adj.* v. butucănos.

botós, -oásă *adj.* (*pop.; despre oameni*) **1** Cu gura mare, în formă de bot. *Celălalt... oglindea pe fața-i rînjitoare și botoasă josnicia cea mai murdară* (CAR.). ◆ (*subst.*) Persoană cu gura mare și urîtă. **2** Fig. Bosumflat, supărat. *Coana Anica, botoasă se uita rău pe sub gene* (IBR.). <> Expr. (*înv.*) *A rămîne botos* = a nu izbuti într-o acțiune întreprinsă; a rămîne cu buzele umflate. **3** Fig. Care este fără rușine; obraznic, arogant. *Te știu că ești botos* (PAS). • pl. *-oși, -oase.* /***bot*** *+ -os.*

botoșăneán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a orașului sau a județului Botoșani sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii orașului sau județului Botoșani. **2** *adj.* Care aparține orașului sau județului Botoșani ori botoșănenilor, care se referă la Botoșani sau la locuitorii lui; originar din Botoșani. • pl. *-eni, -ene.* /nm. pr. (oraș și județ în România) ***Botoșani*** *+ -ean.*

botoșăneáncă *s.f.* **1** Femeie originară din Botoșani. **2** Locuitoare a orașului Botoșani. • pl. *-ence.* /***botoșănean*** *+ -că.*

botri- Elem. de compunere „cavitate mică". • și *botrio-.* /<fr. ***bothri****(o)-*; cf. gr. *βόθριον* „cavitate mică".

botrídie *s.f.* (*zool.*) Organ special de fixare, în formă de paletă și de franj, caracteristic unor viermi paraziți. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***bothridies.***

botrio¹- Elem. de compunere „ciorchine, racem". • /<fr. ***botryo-***, cf. gr. *βότρυς, -υος* „ciorchine de strugure".

botrio²- v. botri-.

botriocefál *s.m.* (*zool.*) Vierme intestinal parazit, din clasa cestodelor, în formă de panglică, avînd o lungime de 8-12 m și prevăzut cu două botridii, care trăiește în intestinul subțire al omului și al unor animale care au consumat pește infestat cu larvele acestui parazit (*Diphyllobothriumlatum*).• sil. *-tri-o-.*pl. *-i.*/<fr. ***bothriocéphale***; cf. gr. *βόθριον* „cavitate mică", *κεφαλή* „cap".

botriocefalóză *s.f.* (*med.*) Boală parazitară la om și la animale, care apare în urma consumului cărnii de pește insuficient prelucrate termic, infestată de botriocefal, manifestîndu-se prin anemie, astenie și tulburări digestive. • sil. *-tri-o-.* /<fr. ***bothriocéphalose***; cf. gr. *βόθριον* „gropiță, cavitate mică", *κεφαλή* „cap".

botriocímă *s.f.* (*bot.*) Inflorescență compusă, cu ramificațiile principale cimoase, iar cele secundare racemoase. • sil. *-tri-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***botryocyme***; cf. gr. *βότρυς* „ciorchine de strugure", *μύκης* „ciupercă".

botriomicóză *s.f.* (*med., med. vet.*) Boală infecțioasă, provocată de specii parazitare din genul *Botryomices*, frecvent întîlnită la om și la cai, care se manifestă prin apariția unor tumori la nivelul tegumentelor, asemănătoare cu fibroamele. • sil. *-tri-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***bothryomycose***; cf. gr. *βότρυς* „ciorchine de strugure", *μύκης* „ciupercă".

botrioterapíe *s.f.* (*med.*) Folosirea strugurilor în cure cu scop terapeutic. • sil. *tri-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***botryothérapie.***

botróș *s.m.* (*ornit.*) Pasăre cîntătoare, cu ciocul foarte scurt, cu penele de culoare roșu-închis pe piept, negre pe cap, cenușii pe spate și albe la coadă (*Pyrrhula vulgaris*). • pl. *-i.* /***bot*** *+* ***roș.***

bottlceliián, -ă *adj.* **1** Propriu (picturii) lui Botticelli. ◆ Ext. (*despre femei*) Plină de grație; delicată, angelică. **2** Care imită stilul lui Botticelli. • sil. *-li-an.* pl. *-ieni, -iene.* /nm. pr. (pictor renascentist italian) *Sandro* ***Botticelli*** *+ -ian.*

botúlic, -ă *adj.* (*med.*) Cu privire la botulism; botulinic. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***botulique.***

botulínic, -ă *adj.* (*med.*) Care se referă la botulism; botulic. <> *Bacil botulinic* = bacil care provoacă botulismul și care se află în carnea sau fructele conservate. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***bothulinique.***

botulísm *s.n.* (*med.*) Toxiinfecție alimentară acută, frecvent mortală, determinată de ingestia de alimente (conserve, carne de cal) conținînd toxinele bacilului botulinic, care se manifestă prin paralizii progresive descendente. • /<fr. ***bothulisme***, engl. ***botulism***; cf. lat. *bŏtŭlus, -i* „caltaboș".

boț¹ *s.n.* (*pop.*) **1** Bucată de materie, de dimensiune mică și de formă aproximativ rotundă; cocoloș. <> Expr. *A face* (ceva) *boț* = a face (ceva) ghem, a mototoli. *Iorgu făcu scrisoarea boț în mîna sa* (C. NEGR.). ◆ Alimente care au formă rotundă sau ovală. *Un boț de mămăligă cu brînză* (CR.). ◆ (*reg.*) Mîncare nereușită. **2** (*fam.*) *Boț cu ochi* = *a*) copil mic, prunc. *Ia am fost și eu, în lumea asta un boț cu ochi* (CR.); *b*) om gras, cu fața inexpresivă și cam prostuț. **3** (*med. pop.; la pl.*) Tumoare abdominală. *Boțuri în pîntece.* **4** Fig. (*înv.*) Boroboață. • pl. *-uri.* /lat. ****bottium.***

boț² *s.n.* (*mar.*) Bucată de parîmă sau de lanț care servește la fixarea și la manevrarea lanțurilor unei ancore. • pl. *-uri, m. -i.* /<rus. ***бою.***

boți *vb. IV.* **1** *tr., refl.* A (se) mototoli, a (se) șifona. *Îmi boțiți hainele* (ALECS.). ◆ (*tr.*) A mototoli în mînă. *Ea boți scrisoarea în mînă* (EMIN.). **2** *refl.* Fig. (*compl. indică mai ales fața, fruntea oamenilor*) A se zbîrci, a se încreți (la față); a se rida. *Obrazul spîn și uscat se boți cu mărunte creturi* (CE. PETR.). <> (*tr.*) *Vîrsta i-a boțit fața.* **3** *tr.* (*compl. indică persoane, lucruri etc.*) A prinde la strîmtoare; a înghesui. *L-au boțit la un gard* (NEC.). **4** *tr.* Fig. A schița un gest de nemulțumire prin încrețirea buzelor. *Aurica boți puțin buzele* (CĂL.). • prez.ind. *-esc.* /***boț¹*** *+ -i.*

boțișór *s.n.* Dim. al lui *boț¹*. *Eu mă uit... c-o poftă de care mi-e rușine, la un boțișor de icre negre* (VLAH.). • pl. *-oare.* /***boț¹*** *+ -ișor.*

boțít, -ă *adj.* **1** (*despre haine, stofe, hîrtie etc.*) Care este mototolit. **2** Fig. (*despre față, frunte etc.*) Care este zbîrcit, încrețit, ridat. *Fața mică, boțită..., toată în zbîrcituri adînci* (VLAH.). **3** (*despre persoane, lucruri etc.*) Care este înghesuit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***boți.***

boțitúră *s.f.* **1** Cută apărută în urma boțirii. **2** Fig. Zbîrcitură, rid. • pl. *-i.* /***boți*** *+ -tură.*

bótman *s.m.* (*mar.*)**1** Șeful echipajului unei nave. **2** Cel mai înalt în grad dintre marinarii de la bordul unei nave de comerț; nostrom. • pl. *-i.* /<rus. ***боцман***, germ. ***Bootsmann.***

bou *s.m.* **1** (*zool.*) Mascul adult, din familia bovinelor, castrat, folosit ca animal de tracțiune și pentru carne (*Bos taurus*); bourean; ext. taur. *Prin munții și pădurile bătrîne... trăia un bou sălbatic* (AGÂR.). <> *Bou sur* = bour (*Bos primigenius*). *Bou moscat* v. moscat. <> Expr. *A nu-i fi* (cuiva) (*toți*) *boii acasă* = a fi rău dispus. *S-a dus bou și a venit* (sau *s-a întors*) *vacă* = se spune, ironic, despre un om care a plecat să se instruiască sau să se lămurească într-o problemă și care s-a întors mai puțin instruit sau lămurit decît plecase (deși a încercat, a făcut eforturi). *A scoate* (pe cineva) *din boii lui* = a enerva (pe cineva). *A lăsa* (pe cineva) *în boii lui* = a renunța să mai convingă pe cineva, să mai discute. *A băga boii în cîrd cu cineva* v. băga. *A(-i) lua* (cuiva) *caii* (sau *boii*) *de la bicicletă* v. bicicletă. *A pus carul înaintea boilor* v. car. *Greu la deal cu boii mici* v. greu. *Bou încălțat* v. încălțat. *A băga* sau *a-și pune boii în plug cu cineva* v. plug. *A sta* (sau *a rămîne, a se uita*) *ca boul la poarta nouă* v. poartă. *A da șapte boi și șapte vaci* v. șapte. ◆ Fig. (*injur.*) Om mărginit la minte; om prost. **2** Compuse: *bou-vagon* = vagon de cale ferată în care se transportă vitele mari; (*iht.*) *bou-de-mare* = pește marin mic, de culoare cafenie sau cenușiu-închis, cu capul gros și lățit, cu ochii așezați în partea superioară a capului (*Uranoscopus scaber*); (*zool.*) *bou-de-baltă* = numele a două specii de broască, una avînd pe pîntece pete roșii (*Bombinator igneus*), iar cealaltă pete galbene (*Bombinator pachypus*); (*ornit.*) pasăre de baltă cu ciocul lung și ascuțit, galbenă-verzuie pe spate, cu capul negru și cu gîtul alb (*Botaurus stellaris*); *bou-de-noapte* = bufniță (*Bubo bubo*); (*entom.*) *bou-de-apă* = gîndac mare de apă de culoare neagră, cu picioarele acoperite de peri deși și lungi și adaptate la înot (*Hydrophilus piceus*); *boul-lui-Dumnezeu* sau *boul-Domnului* = rădașcă (*Lucanus cervus*); *boul-popii* = buburuză (*Coccinella septempunctata*).

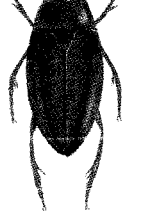

bou-de-apă

3 (*reg.*) *De-a boul* = joc de copii care constă în aruncarea repetată a unui băț. • pl. *boi.* /lat. ****bōvus*** *=* ***bos, bovis.***

bouár *s.m.* v. boar.

bouché [bu'ʃe] *adj.invar.* (*muz.; despre instrumente de alamă*) Care este astupat prin introducerea mîinii în pavilionul instrumentului; chiuso. • /<fr. ***bouché*** „astupat".

boulangism [bulan'ʒism] *s.n.* (*ist.*) Mișcare șovinistă apărută în Franța, la sfîrșitul sec. 19, care urmărea restaurarea monarhiei și un război revanșard împotriva Germaniei. • /<fr. ***boulangisme***, cf. nm. pr. Georges *Boulanger*, general și om politic francez.

boulangist, -ă [bulan'ʒist] *adj., s.m. s.f.* (Adept) al boulangismului. *Cînd am auzit de generalul Boulanger, am devenit boulangist* (IBR.). • pl. *-iști, -iste.* / <fr. ***boulangiste.***

bóulea *adv.* Expr. (*vulg.*) *De-a-n-boulea* = anapoda, pe dos. • sil. *bo-u-.* /de la ***bou.***

bouleán *s.m.* **1** Dim. al lui *bou*; bou tînăr; bouleț, boușor, bouț. **2** Compus: (ornit.) *boulean-de-baltă* = bîtlan (*Ardea ciuciea*). **3** (Termen depreciativ pentru un) bărbat voinic și prostănac. • sil. *bo-u-.* pl. *-eni.* /***bou*** *+ -ulean.*

bouléț *s.m.* Boulean. • sil. *bo-u-.* pl. *-i.* /***bou*** *+ -uleț.*

bóur *s.m.* **1** (*zool.*) Mamifer sălbatic, din rasa bovinelor, considerat strămoșul direct al vitelor mari cornute, care a fost răspîndit pînă la sfîrșitul sec. 18 în munții din Moldova (*Bos primigenius*); taur sălbatic. *Era un bour bătrîn cu coama murgă* (SADOV.). <> *Cap de bour* v. cap. **2** (*zool.; reg.*) Melc. **3** Stema provinciei istorice Moldova, reprezentînd un cap de bour. *Bourul Moldovei reprezintă capul zimbrului ucis de Dragoș* (ALECS.). **4** (*în trecut*) Fier (încins) cu care se însemnau răufăcătorii, vitele, pietrele de hotar etc. *Se cunosc boii din cireadă... de pre bourul lor* (C. NEGR.). ◆ Ext. Orice semn domnesc sau oficial (mai apoi și particular) de înfierare. **5** (*înv.*) Stîlp sau copac lăsat ca semn de hotar (gravat cu un cap de bour). • sil. *bo-ur.* pl. *-i.* /lat. ***bũbalum.***

boureán, -ă *s.m., adj.* **1** *s.m.* (*zool.*) Bou. *A avut... un bourean* (AGÂR.). **2** *adj.* Bouresc. • sil. *bo-u-.* pl. *-eni, -ene.* /***bour*** *+ -ean.*

bourél, -eá *s.m., adj.* **1** *s.m.* Dim. al lui *bour. Vițăluși și bourei se prăbușeau* (CAM.). ◆ Analog. (*reg.*) Melc. *Rămînea cu ceasurile să se uite la bourei* (AGÂR.). **2** *s.m.* Fig. Mamelon. *Sub alba haină de noapte, de la gît în jos se trădau bourei sînilor* (EMIN.). **3** *adj.* Care are coarne ca ale bourului; bourean. • sil. *bo-u-.* pl. *-ei, -ele.* /***bour*** *+ -el.*

bourésc, -eăscă *adj.* (*despre coarnele melcului*) Ca de bour. *Melc, melc... scoate coarne bourești.* • sil. *bo-u-.* pl. *-ești.* /***bour*** *+ -esc.*

bouroáică *s.f.* Femela bourului. *Buhaii mugesc... războindu-se pentru stăpînirea poienilor unde pasc bouroaicele* (SADOV.). • sil. *bo-u-.* pl. *-ce.* /***bour*** *+ -oaică.*

bourrée [bu're] *s.n.* **1** Vechi dans popular de origine franceză, cu ritm vioi, cunoscut și ca dans de curte. ◆ Melodie după care se execută acest dans. **2** (*muz.*) Un fel de fagot. • /<fr. ***bourrée.***

bouș́or *s.m.* Boulean. sil. *bo-u-.* • pl. *-i.* /***bou*** *+ -ușor.*

boúț *s.m.* Boulean. *Se duse în grajd la bouți* (CAM.). • sil. *bo-uț.* pl. *-i.* /***bou*** *+ -uț.*

bováric, -ă *adj.* Care este propriu bovarismului; care se caracterizează prin bovarism. • pl. *-ci, -ce.* /***bovar[ism]*** *+ -ic.*

bovarísm *s.n.* Tendință obsesivă manifestată de o persoană nemulțumită de realitatea propriei sale condiții, care, trecînd printr-o stare de insatisfacție și autoiluzionare, își creează o personalitate fictivă, imitînd comportamentul unor personaje sau al altor persoane. • /<fr. ***bovarysme***; cf. nm. pr. Emma *Bovary*, eroină a lui Gustave Flaubert.

bovarizá *vb. intr.* A imita felul de a se comporta, de a simți al eroinei din romanul *Madame Bovary* al scriitorului francez Gustave Flaubert. ◆ Ext. A imita comportamentul altor persoane. • prez.ind. *-ez.* /nm. pr. (eroină a lui Gustave Flaubert) *Emma* ***Bovary*** *+ -iza.*

bovíd *s.n.* v. bovideu.

bovidéu *s.n.* (*zool.; la pl.*) Familie de mamifere rumegătoare artiodactile și cu coarnele persistente din care fac parte bovinele, ovinele, caprinele etc.; (*și la sg.*) animal care face parte din această familie. • pl. *-ee.* și *bovíd s.n.* /<fr. ***bovidés.***

bovín, -ă *s.f. adj.* **1** *s.f.* (*zool.; la pl.*) Subfamilie de mamifere rumegătoare, cu coarnele persistente, din

care fac parte vitele cornute mari (boul, vaca, taurul); (*și la sg.*) animal care face parte din această subfamilie. **2** *adj.* Privitor la bovine; din familia sau din speța bovinelor. *Rasă bovină.* <> *Pestă bovină* = numele unei boli contagioase la bovine. ◆ Fig. (*deprec.*; *despre oameni*) Care este lipsit de inteligență, fără minte. <> (*despre înfățișarea, privirea etc. ale oamenilor*) *Privire bovină.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***bovine***; cf. lat. *bŏvīnus, -a, -um.*

bovindóu *s.n.* (*arhit.*) Construcție ieșită în afara fațadei unei clădiri, asemănătoare unui balconaș închis și prevăzută cu ferestre. • pl. *-ouri.* /<engl. ***bow-window.***

bowling ['baulin] *s.n.* (*sport*) **1** Joc de popice automatizat, practicat pe o pistă modernă, cu dispozitive automatizate de colectare și amplasare a popicelor; variantă a jocului de popice. **2** Loc amenajat pentru acest joc și pentru alte jocuri similare; teren. *Vor funcționa terenuri de sport, pistă de carting și bowling.* • /<engl. ***bowling.***

box[1] *s.n.* **1** (*sport*) Sport în care doi adversari luptă între ei, pe ring, aplicîndu-și lovituri după anumite reguli, cu pumnii îmbrăcați în mănuși speciale; pugilistică, pugilism. <> *Gală de box* v. gală. **2** Armă albă, constînd într-o placă de metal cu găuri pentru degete, avînd zimți pe marginea exterioară, cu care se atacă ținînd pumnul strîns. • pl. *-uri.* /<fr. ***boxe.***

box[2] *s.n.* Piele de vițel prelucrată, din care se confecționează fețe de încălțăminte și diverse obiecte de marochinărie. *Îi cumpără ghete de box foarte mari* (CĂL.) • pl. *-uri.* /<engl. ***box***[*-culf*].

box[3] *s.n.* v. bax.

boxá[1] *vb. I. intr.* (*sport*) A practica boxul; a lupta după regulile boxului. ◆ (*fam.*; *tr.*; *compl. indică persoane, obiecte etc.*) A lovi cu pumnii ca la box. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***boxer.***

boxá[2] *vb. I. tr.* (*compl. indică încăperi, construcții etc.*) A împărți în boxe. • prez.ind. *-ez.* /***boxă*** + *-a.*

bóxa *s.f.* **1** (*constr.*) Despărțitură, compartiment de dimensiuni reduse al unei încăperi, al unei case, care este destinat unor servicii auxiliare, care este folosit ca depozit etc. *Pivnița cu două boxe.* ◆ Despărțitură într-un grajd, pentru un singur animal. **2** Compartiment de dimensiuni reduse, despărțit de sala principală a unui restaurant; separeu. *Grupul e condus la masa rezervată, așezată oblic într-un fel de boxă* (CA. PETR.). **3** (*jur.*) Parte dintr-o sală la tribunal, amenajată special, unde stau acuzații în cursul unui proces. *Boxa acuzaților.* **4** (*nav.*) Compartiment amenajat pe malul unei ape, care servește la parcarea ambarcațiilor cu motor. **5** Loc de refugiu pe marginea pistei de curse automobilistice pentru repararea rapidă a mașinilor, pentru alimentare cu benzină etc. **6** Ladă care servește la transportarea (încărcarea și descărcarea) animalelor pe o navă. **7** Incintă acustică; difuzor. • pl. *-e.* /<fr., engl. ***box.***

boxér[1] *s.m.* (*sport*) Persoană care practică boxul; pugilist. • pl. *-i.* /<fr. ***boxeur.***

bóxer[2] *s.m.* Rasă de câini de pază, de origine germană, cu gambele foarte lungi, cu urechile dispuse vertical, cu pielea de pe cap cutată, cu părul scurt, de culoare arămie, aspru și strălucitor; câine care aparține acestei rase. • pl. *-i.* /<fr. ***boxer***, germ. ***Boxer.***

bóxer[3] *s.m. pl.* Poreclă dată de europeni chinezilor participanți la răscoala din 1899-1901. • pl. *-i.* /<fr., engl. ***boxers.***

bóxeri *s.m. pl.* Piesă vestimentară (de sport) purtată de bărbați, în formă de pantaloni scurți și largi, cu brîu elastic, care acoperă corpul de la talie pînă la genunchi. ◆ Ext. Chiloți masculini în formă de pantaloni scurți. • /<engl. ***Boxer*** *[shorts].*

box-office ['boks,ofis] *s.n.* **1** Casă de bilete. **2** Stabilirea ratei de succes al unui spectacol, al unui artist, al unei cărți etc., după încasările obținute sau în funcție de numărul de spectatori. *În box-office s-a plasat pe primul loc.* **3** Totalul încasărilor pentru o carte, un film, o piesă de teatru etc. *Este un actor cu box-office.* • pl. *-uri.* /<engl. ***box-office.***

boxpalét *s.n., s.m.* Cutie metalică cu pereți din plase de sîrmă, folosită ca suport sau ca ambalaj pentru depozitarea și manipularea mărfurilor. ◆ Cutie în care se transportă sticlele (de vin) etc. *Sticle ambalate în boxpalete.* • scris și *box-palet.* pl. *n.-e, m. -ți.* /<engl. ***box-palette.***

boy *s.m.invar.* (*englez.*) **1** (*în hoteluri*) Servitor indigen din colonii. **2** Băiat angajat pentru diverse servicii într-un hotel; liftier. **3** Dansator care face parte dintr-un ansamblu de music-hall. • /<engl. ***boy*** „băiat".

boz *s.m.* (*bot.*) Plantă erbacee perenă, înaltă, cu florile albe și cu fructele negre, avînd un miros neplăcut (*Sambucus ebulus*). *Gîndacii de pe floarea albă a bozilor* (AGÂR.). <> Expr. *A tăia boji la cîini* = a pierde vremea; a nu avea ocupație. • pl. *boji, bozi.* și *bózie s.f.* /cf. sl.veche **бъзъ**, ucr. *боз*, bg. *бъз*, *боз*, magh. *bodza.*

boz

bozaférˌ -ă *adj.* (*turc. înv.*) Cenușiu. • pl. *-i, -e.*/<tc. ***bozaver.***

bozărie *s.f.* **1** Loc unde cresc bozi. **2** Mulțime de bozi. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***boz*** + *-ărie.*

bózie *s.f.* v. boz.

bozînár *s.n.* v. buzunar.

bozón *s.m.* (*fiz.*) Particulă nucleară elementară al cărei spin se măsoară cu numere întregi. • pl. *-i.*/<fr. ***boson.***

bozunár *s.n.* v. buzunar.

br *interj.* v. brr.

brac[1] *s.m.* Rasă de câini de vînătoare cu părul scurt și urechile mari și blegi; câine care face parte din această rasă; prepelicar. • pl. *-ci.* /<fr. ***braque***, germ. ***Bracke***, it. ***bracco.***

brac[2] *s.n.* (*reg.*) Rămășiță inutilizabilă; rest, bucată. *Pe cînd luna strălucește peste a tomurilor bracuri* (EMIN.). ◆ Spec. Deșeu rezultat în urma fabricării hîrtiei. <> Loc.adj. *De brac* = care nu este bun de nimic; nefolositor. *Slab și costeliv, ca un cal de brac* (ODOB.). • pl. *-uri.* /<germ. ***Brack*** „deșeu", „rămășiță"; cf. *vraf.*

bracá *vb. I.* **I** *tr.* **1** (*compl. indică obiecte*) A îndrepta către un anumit punct. **2** (*tehn.*; *compl. indică vehicule, aparate etc.*) A orienta într-o anumită direcție. **3** (*tehn.*; *compl. indică roțile directoare ale unui vehicul*) A orienta pentru a întoarce; a vira. **4** (*av.*) A înclina un aparat de zbor pentru viraj. **II** *intr.* A vira, a întoarce. *Bracați la dreapta.* • prez.ind. *-chez.* /<fr. ***braquer.***

bracáj *s.n.* (*tehn.*) Bracare. • pl. *-e.* /<fr. ***braquage.***

bracáre *s.f.* (*tehn.*) Rotire a părții mobile a unor sisteme tehnice pentru a fi aduse sau orientate într-o anumită poziție sau direcție; bracaj. • pl. *-ări.* /v. ***braca.***

brachét *s.n.* (*constr.*) Placă de oțel care servește la prinderea barelor ce se unesc într-un nod al unei grinzi; guseu. • pl. *-e.* /<engl. ***bracket.***

brachétă *s.f.* Raportul de multiplicare dintre pedalier și pinionul mic al unei biciclete. • pl. *-e.* /<fr. ***braquet.***

braconá *vb. I. intr.* A vîna sau a pescui, fără permis, în perioade și în locuri prohibite. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***braconner.***

braconáj *s.n.* Braconare. ◆ Delict comis de cel care practică vînatul sau pescuitul ilegal. • pl. *-e.* /<fr. ***braconnage.***

braconáre *s.f.* Acțiunea de *a bracona* și rezultatul ei; braconaj. • pl. *-ări.* /v. ***bracona.***

braconiér *s.m.* Persoană care comite acte de braconaj. *Braconierii și lupii s-au retras biruiți* (SADOV.). • sil. *-ni-er.* pl. *-i.* /<fr. ***braconnier.***

bracteál, -ă *adj.* (*bot.*) Care ține de bractee, care se referă la bractee. • sil. *-te-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***breactéal.***

bracteát, -ă *adj.* (*bot.*; *despre flori*) Prevăzut cu bractee. • sil. *-te-at.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***bractée.***

bractée *s.f.* (*bot.*) Frunză erbacee sau membranoasă, de dimensiuni mici, care este de obicei verde sau incoloră și se află la baza florilor. • pl. *-ee.* /<fr. ***bractée,*** lat. *bractĕa, -ae.*

bracteólă *s.f.* (*bot.*) Bractee mică, aflată între bractee și floare, la baza pedicelelor. • sil. *-te-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***bractéole.***

brad *s.m.* **1** (*bot.*) Arbore din familia pinaceelor, înalt pînă la 50 m, cu tulpina dreaptă, cu frunzele în formă de ace, de culoare verde-închis, persistente, cu fructele în formă de conuri, care crește în zona muntoasă (*Abies alba*). *Vîntul sună în brazi* (IBR.). <> *Apă de brad* = *a*) amestec de ulei extras din frunze de pin și apă, care este folosit pentru odorizarea încăperilor sau a apei de baie; *b*) băutură alcoolică aromatizată cu esență din semințe de ienupăr. ◆ Gener. Nume generic dat arborilor din familia coniferelor: molid (*Picea excelsa*), tisă (*Taxus baccata*), pin (*Pinus silvestris*) etc. <> *Compuse: brad-negru* (sau *-roșu*) = molid (*Picea excelsa*); *bradul-ciumei* = varietate de ienupăr cu fructele mici (*Juniperus intermedia*). ◆ Lemnul obținut în urma tăierii coniferelor. *Lavița de brad* (AGÂR.). ◆ Fig. Om arătos, înalt și voinic. *Căci era un brad de românaș* (ISP.). **2** Arbore conifer tăiat și împodobit cu globuri, jucării, bomboane etc. cu prilejul Crăciunului sau al Anului Nou; pom de Crăciun. <> *Brad de Crăciun* v. crăciun. ◆ (*pop.*) Vîrf sau crengi de brad cu care se împodobesc carul și porțile mirilor la nuntă. ◆ (*reg.*) Vîrf sau crengi de brad care se poartă înaintea celor decedați care nu au fost căsătoriți. ◆ (*muz.*) Cîntec funebru din Transilvania. **3** (*art.*) Numele unei hore care se execută, în ajunul nunții, la casa miresei. ◆ Melodie după care se execută această horă. **4** (*țesăt.*) Motiv de broderie care imită frunzele de brad, cusut pe mînecile iei. • pl. *brazi.* /<cuv. autoh.; cf. alb. **breth* , *bredh.*

bradford ['bredford] *s.n.* Sistem englezesc de clasificare a felurilor de lînă, după calitate, în cifre care reprezintă numărul de sculuri obținute dintr-o livră de lînă. • /<engl. ***Bradford*** *[system].*

bradi- Elem. de compunere „lent", „rar". • /<fr. ***brady-***; cf. gr. *βραδύς* „lent".

bradiaritmíe *s.f.* (*med.*) Aritimie cu frecvență cardiacă lentă, mai mică decît intervalul de valori normale. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***bradyarythmie***; cf. gr. *βραδύς* „încet, lent", *ἀρρυθμία* „aritmie, lipsă de ritmicitate".

bradiartríe *s.f.* (*med.*) Articulare foarte lentă, sacadată și monotonă a cuvintelor, întîlnită în leziuni de tip extrapiramidal.• g.-d. *-iei.*/<fr. ***bradyarthrie***; cf. gr. *βραδύς* „lent, încet", *ἀρθρόω* „a articula".

bradibazíe *s.f.* (*med.*) Disfuncție locomotorie caracterizată prin mers încetinit. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***bradybasie.***

bradicárdic, -ă *adj.* (*med.*; *despre puls, activitate cardiacă*) Care prezintă bradicardie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***bradycardique.***

bradicardíe *s.f.* Stare patologică sau fiziologic adaptativă, care constă în scăderea frecvenței cardiace sub 60 de pulsații pe minut; bradiritmie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***bradycardie***; cf. gr. *βραδύς* „lent", *καρδία* „inimă".

bradichinezíe *s.f.* **1** (*psih.*) Încetinire generală a ritmului activității motrice. **2** (*med.*) Simptom care constă în încetinirea ritmului mișcărilor, fără o diminuare a activității motorii. **3** Fenomen caracteristic astronauților în timpul zborului cosmic din cauza imponderabilității. • scris și *bradikinezíe.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***bradykinésie***; cf. gr. *βραδύς* „lent", *κίνησις* „mișcare".

bradichininá *s.f.* (*med.*) Peptidă cu un puternic efect vasodilatator care scade presiunea arterială și reprezintă un mediator al inflamației. • pl. *-e.* /<fr. ***bradykinine.***

bradiestezíe *s.f.* (*psih.*) Percepere întîrziată a senzațiilor. • g.-d. *-iei.*/<fr. ***bradyesthésie.***

bradifagíe *s.f.* (*med.*) Consum lent al hranei. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***bradyphagie.***

bradifazíe *s.f.* (*med.*) Faptul de a vorbi sau de a pronunța cuvintele lent, cu o încetineală anormală. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***bradyphasie***; cf. gr. *βραδύς* „lent", *φάσις* „vorbă".

bradifemíe *s.f.* (*med.*) Bradilalie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***bradyphémie.***

bradifrenía *s.f.* (*med.*) Încetinire a ritmului proceselor psihomotorii. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***bradyphrénie.***

bradigenézăˌ *s.f.* (*biol.*) Evoluție lentă a unor organisme. • /<fr. ***bradygenèse.***

bradiglosíe *s.f.* (*med.*) Bradilalie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***bradyglossie.***

bradikinezíe *s.f.* (*med.*) v. bradichinezie.

bradilalíe *s.f.* (*med.*) Tulburare de limbaj, specifică unor boli nervoase, care constă în articularea lentă a cuvintelor; bradifemie, bradiglosie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***bradylalie***, engl. ***bradylalia***; cf. gr. *βραδύς* „lent", *λαλέω* „a vorbi".

bradilexíe *s.f.* (*psih.*) Încetinire a ritmului cititului. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***bradylexie.***

bradimenorée *s.f.* (*med.*) Ciclu menstrual neregulat. • pl. *-ee.* /<fr. ***bradyménorrhée.***

bradipepsíe *s.f.* (*med.*) Digestie lentă. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***bradypepsie***; cf. gr. *βραδύς* „lent", *πέψις* „digestie".

bradipnée *s.f.* (*med.*) Încetinire anormală a ritmului respirator. • pl. *-ee.* /<fr. ***bradypnée***; cf. gr. *βραδύς* „lent", *πνοή* „respirație".

bradipraxíe *s.f.* (*med.*) Diminuare anormală a activității motorii. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***bradypraxie.***

bradipsihíe *s.f.* **1** (*psih.*) Ritm lent de desfășurare a proceselor psihice. **2** (*med.*) Lentoare accentuată a proceselor de ideație reprezentînd un simptom în unele boli endocrine sau primul element evolutiv al unei stări patologice de disoluție a conștiinței; debilitate mentală. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***bradypsychie***; cf. gr. *βραδύς* „lent", *ψυχή* „suflet; spirit".

bradiritmíe *s.f.* (*med.*) Bradicardie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***bradyrythmie.***

bradiseísmic, -ă *adj.* (*geolog.*) Care se referă la fenomenul de oscilație lentă a scoarței terestre în regiunile vulcanice. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***bradyséismique.***

bradisfigmíe *s.f.* (*med.*) Rărire a bătăilor pulsului. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***bradysphygmie***; cf. gr. *βραδύς* „încet, lent", *σφυγμός* „puls".

bradispermíe *s.f.* (*med.*) Întîrziere patologică a ejaculației. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***bradyspermie.***

bradisporíe *s.f.* (*bot.*) Diseminare a semințelor într-o perioadă mai lungă de timp, pînă toamna tîrziu. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***bradysporie.***

braditelióză *s.f.* (*med.*) Întîrziere în creșterea prepubertară. • sil. *-li-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***bradytéliose***, cf. gr. *βραδύς* „lent", *τελείωσις* „maturizare".

braditrofíe *s.f.* (*med.*) Încetinire a proceselor metabolice. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***bradytrophie***; cf. gr. *βραδύς* „lent", *τροφή* „hrană".

bradiuríe *s.f.* (*med.*) Eliminare încetinită a urinei. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***brodyurie.***

bradt [brat] *s.n.* Semifabricat obținut prin tocarea fină a cărnii proaspete de vită, folosit la prepararea salamurilor. • /<fr. ***bradt.***

bragageríe *s.f.* (*înv.*) Local unde se prepara sau se vindea bragă. *Trăgea tot spre îndeletnicirea lui tat'su... o tutungerie... sau o bragagerie* (PAS). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***bragagiu*** + *-erie.*

bragagíu *s.m.* (*înv.*) Persoană care prepara sau vindea bragă. *Se aude glasul unui bragagiu* (CAR.). • pl. *-gii.* și *brahagíu s.m.* /***bragă*** + *-agiu.*

brágă *s.f.* **1** Băutură răcoritoare, cu gust acrișor și miros specific, obținută din bucăți de pîine sau din făină de secară, de mei sau de porumb, fierte și fermentate în apă. *Dinspre tîrg se arătau bulgarii cu braga* (SADOV.). ◇ Expr. (*fam.*) *Ieftin ca braga* = foarte ieftin. *A face* (sau *a fi*) *liturghie cu bragă* v. liturghie. **2** Sticlă, pahar care conține această băutură. *Dă-mi o bragă.* • pl. *brăgi.* și (*înv.*) *bráhă s.f.* /<rus. ***брага.***

brăghină *s.f.* (*vit.*) Varietate de struguri de culoare gălbuie, roșie sau neagră, cu boabele rare, foarte gustoase, care se coc timpuriu și din care se prepară un vin roșu-deschis. • pl. *-e.* /etimol. nec.

brahagíu *s.m.* v. bragagiu.

brăhă[1] *s.f.* **1** Orz măcinat care este întrebuințat la fabricarea berii. **2** Reziduu rămas după fabricarea rachiului. • /<ucr. ***брага.***

brăhă[2] *s.f* v. bragă.

brahi[1]**-** Elem. de compunere „scurt", „îngust". • /<fr. ***brachy-***; cf. gr. *βραχύς.*

brahi[2]**-** Elem. de compunere „braț". • și *brahio-.* /<fr. ***brachi(o)***-; cf. lat. *brachium, -ii*, gr. *βραχίων.*

brahiál, -ă *adj.* (*anat.*) Care aparține brațului, privitor la braț. *Arteră brahială.* • sil. *-hi-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***brachial***, lat. ***brachialis, -e.***

brahialgíe *s.f.* (*med.*) Durere a brațului.• pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***brachialgie***; cf. lat. *brachium*, gr. *βραχίων* „braț", *ἄλγος* „durere".

brahianticlinál *s.n.* (*bot.*) Anticlinal elipsoidal, scurt, cu axul scufundat la ambele capete, care în relief poate da o colină sau un deal. • pl. *-e.* /<fr. ***brachyanticlinal.***

brahibazíe *s.f.* (*med.*) Tulburare a automatismului mersului, caracterizată prin deplasare ezitantă, cu pași anormal de mici. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***brachybasie.***

brahiblást *s.n.* (*bot.*) Ramură scurtă care produce și susține frunzele, florile sau fructele. • pl. *-e.* /<fr. ***brachyblaste.***

brahicataléctic *adj., s.n.* (*vers.*) (Vers greco-latin) care are lipsă ultimul picior sau ultimele două silabe ale unei serii ritmice. • pl. *-ce.* /<fr. ***brachycatalectique***; cf. gr. *βραχυκατάληκτος.*

brahicaúl, -ă *adj.* (*bot.*) Care are tulpina scurtă; brevicaul. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***brachycaulis.***

brahicefál, -ă *subst., adj.* **1** *s.n., adj.* (Craniu) care este aproape rotund, avînd diametrele longitudinal și transversal aproape egale. **2** *s.m., s.f., adj.* (Persoană) care are craniul brahicefal. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***brachycéphale.***

brahicefalíe *s.f.* **1** Conformație craniană determinată de dezvoltarea acestuia mai ales pe diametrul lateral. **2** Însușirea de a fi brahicefal. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***brachycéphalie***; cf. gr. *βραχύς* „scurt", *κεφαλή* „cap".

brahicheílie *s.f.* (*med.*) Anomalie caracterizată prin scurtarea accentuată a buzelor. • sil. *-che-i-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***brachychéilie.***

brahidactilíe *s.f.* (*med.*) Malformație congenitală, caracterizată prin scurtimea degetelor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***brachydactylie***; cf. gr. *βραχύς* „scurt", *δάκτυλος* „deget".

brahiesofág *s.n.* (*med.*) Malformație congenitală caracterizată prin scurtime anormală a esofagului. • pl. *-e, -uri.* /<fr. ***brachy-oesophaye***; cf. gr. *βραχύς* „scurt", *οἰσοφάγος* „esofag".

brahifalangíe *s.f.* (*med.*) Anomalie caracterizată prin falange anormal de scurte. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***brachyphalangie***; cf. gr. *βραχύς* „scurt", *φάλαγξ* „falangă, parte a degetului".

brahiglosíe *s.f.* (*med.*) Anomalie caracterizată prin scurtimea anormală a limbii. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***brachyglossie.***

brahignație *s.f.* (*med.*) Dezvoltare insuficientă a bazei unui maxilar a cărui lungime este anormal de redusă în raport cu lărgimea. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***brachygnathie***; cf. gr. *βραχύς* „scurt", *γνάθος* „falcă, maxilar".

brahigrafíe *s.f.* (*lingv.*) Studiul sistemelor de scriere. • g.-d. *-iei.* /<germ. ***Brachygraphie.***

brahilogíe *s.f.* (*stil.*) Specie de elipsă constînd în nerepetarea unui element al frazei care se subînțelege. Ex. *Găsește, mănîncă; nu, rabdă* (SADOV.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***brachylogie***; cf. gr. *βραχύς* „scurt", *λόγος* „discurs".

brahimelíe *s.f.* (*med.*) Malformație congenitală caracterizată prin dezvoltarea incompletă sau scurtimea membrelor; micromelie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***brachymélie***; cf. gr. *βραχύς* „scurt", *μέλος* „extremitate, membru".

brahimórf, -ă *adj.* (*antrop.*) Brevilin. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***brachymorphe.***

brahio- v. brahi[2]-.

brahiocefálic, -ă *adj.* Care se referă la braț și la cap; care aparține brațului și capului sau unui element anatomic localizat în această regiune. • sil. *-hi-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***brachiocéphalique***; cf. gr. *βραχίων* „braț", *κεφαλή* „cap".

brahiopód *s.n.* (*zool.*) (*la pl.*) Clasă de nevertebrate marine, sedentare, cu corpul mic, închis într-o cochilie bivalvă, căptușită cu o manta și cu două brațe pe laturile gurii (*Brachiopoda*); (*și la sg.*) animal care face parte din această clasă. • sil. *-hi-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***brachyopodes***; cf. lat. *brachium, -ii* „braț", gr. *πούς* „picior".

brahiotomíe *s.f.* (*med.*) Amputare a unui braț. ◆ Restr. Amputare a brațului unui fetus. • sil. *-hi-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***brachiotomie***; cf. gr. *βραχίων* „braț", *τομή* „tăiere, secțiune".

brahiozáur *s.m.* (*paleon.*) Dinozaurian fosil din jurasicul superior, cu gîtul foarte lung, capul mic, corpul terminat cu o coadă scurtă, groasă și cu membrele anterioare mai înalte. • sil. *-hi-o-.* pl. *-i.* /<lat. ***brachiosaurus.***

brahipnée *s.f.* (*med.*) Respirație scurtă, sacadată. • pl. *-ee.* /<fr. ***brachypnée***; cf. gr. *βραχύς* „scurt", *πνοή* „respirație".

brahiptér, -ă *adj.* (*ornit.*) Care are aripile anormal de scurte. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***brachyptère.***

brahipterísm *s.n.* (*ornit.*) Proces de reducere a aripilor la unele zburătoare (insecte, păsări). • /<fr. ***brachyptérisme.***

brahirahíe *s.f.* (*med.*) Malformație congenitală caracterizată prin coloană vertebrală anormal de scurtă. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***brachyrachie.***

brahiriníe *s.f.* (*med.*) Malformație congenitală caracterizată printr-un nas foarte scurt. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***brachyrhinie.***

brahischelíe *s.f.* (*med.*) Dezvoltare insuficientă a membrelor inferioare, care coincide cu alungirea exagerată a celor superioare. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***brachyskélie.***

brahisinclinál *s.n.* (*geomorf.*) Sinclinal elipsoidal scurt, cu axul ridicat la ambele capete. • pl. *-e.* /<fr. ***brachysynclinal.***

brahistocrónă *s.f.* (*fiz.*) Traiectorie pe care un corp o realizează în cel mai scurt timp, deplasîndu-se între două puncte date, sub acțiunea gravitației. • pl. *-e.* /<fr. ***brachystochrone***; cf. gr. *βράχιστος* „cel mai scurt", *χρόνος* „timp".

brahitípic, -ă *adj.* Brevilin. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***brachytypique.***

bráhma *s.f., invar.* Rasă de găini mari (3,5-5,5 kg), originară din Asia, crescute pentru producția de cărnuri; găină care aparține acestei rase. • /de la nm. pr. ***Brahma[putra]***, fluviu în Asia.

brahmán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m.* (*relig.*) Unul dintre cei patru preoți din India care celebrau sacrificiul vedic; brahmin. ◆ Cel mai important dintre acești preoți, care supraveghea ritualul. ◆ Ext. Preot, membru al castei sacerdotale, prima dintre cele patru caste indiene. **2** *adj.* Brahmanic. **3** *s.f. pl.* (*filos.*) Imnuri vedice și comentariul lor, care cuprinde numeroase tradiții și legende populare. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***brahmane***; cf. sanscr. *Brahmana.*

brahmánic, -ă *adj.* Care aparține brahmanilor sau brahmanismului, care se referă la brahmani sau la brahmanism; brahman. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***brahmanique.***

brahmanísm *s.n.* (*teol., filos.*) Sistem de gîndire religios și filosofic elaborat de brahmani, care reprezintă baza religiei hinduiste. ◆ Totalitatea instituțiilor și regulilor care țin de acest sistem. • /<fr. ***brahmanisme***, cf. nm. pr. *Brahma*, zeitate în hinduism, principiu creator al lumii.

brahmín *s.m.* (*relig.*) Brahman • pl. *-i.* /<fr. ***brahmin.***

brahmínă *s.f.* Soție de brahman. • pl. *-e.* /<fr. ***brahmine.***

braillogramă [brajo'gramə] *s.f.* Comunicare transmisă pentru nevăzători utilizînd sistemul Braille. *Un orb din Washington a primit o „braillogramă".* • pl. *-e.* /nm. pr. (pedagog francez, inventatorul unui sistem de scriere pentru nevăzători) *Louis* ***Braille*** + *-gramă.*

brain-drain ['brein,drein] *loc.subst.* Emigrare în masă a savanților europeni în SUA și în Canada. ◆ Gener. Fenomen de atragere a specialiștilor din țările în curs de dezvoltare în cele industrializate. ◆ Export de inteligență; exodul creierelor. • /<engl. ***brain-drain*** „drenarea creierelor".

brainstorming ['breinstormiŋ] *s.n.* (*psih.*) Tehnică de lucru în colectiv, avînd ca scop stimularea dirijată a creativității individuale, prin participarea liberă și spontană la discuții a tuturor membrilor unui grup. ◆ Ext. Reuniune în cadrul căreia fiecare participant propune soluții pentru rezolvarea unei probleme. • /<engl., fr. ***brainstorming***, cf. engl. *brain* „creier", *storming* „asalt".

brámă *s.f.* Semifabricat cu secțiune dreptunghiulară sau pătrată, cu muchiile rotunjite și suprafața striată sau punctată, obținut prin laminarea lingourilor de oțel. • pl. *-e.* /<fr. ***brame.***

brámbura *adv.* (*fam.; mai ales după vb. de mișcare*) **1** Fără rost, fără căpătîi. *Ce umbli brambura?* (CAM.). **2** De-a valma, în dezordine. *A pus lucrurile brambura.* • /cf. germ. *bramarbasieren* „a se lăuda".

bramburéală *s.f.* (*fam.*) Faptul de a bramburi; dezordine. • pl. *-eli.* /***bramburi*** + *-eală.*

bramburí *vb. IV.* (*fam.*) **1** *tr.* A pune în dezordine; a încurca. **2** *intr.* A umbla fără rost, a umbla de colo-colo. • prez.ind. *-esc.* /***braimbura*** + *-i.*

bramburít, -ă *adj.* (*fam.*) **1** Aflat în dezordine. **2** Zăpăcit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***bramburi.***

brancárdă *s.f.* (*med.*) **1** Targă folosită la transportarea răniților sau bolnavilor, formată, de obicei, dintr-o pînză întinsă, fixată de două bare de lemn sau de metal. **2** (*la pl.*) Serviciu (de urgență) deservit de brancardieri. *Chemați brancardele!* (CAM.). • pl. *-e.* /<fr. ***brancard.***

brancardiér, -ă *s.m., s.f.* (*med.*) **1** Persoană care transportă bolnavii cu brancarda; infirmier. *Cînd fumul se risipi, brancardierii alergară* (SADOV.). **2** Militar instruit pentru ridicarea și transportul răniților (de pe cîmpul de luptă) cu brancarda. • sil. *-di-er.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***brancardier.***

branchipus [bran'hipus] *s.m. invar.* (*zool.*) Crustaceu inferior, din ordinul branhiopodelor, cu corpul gol, transparent, cu picioarele lățite și cu ochii pedunculați, care trăiește prin bălți (*Branchipus stagnalis*). • /<lat. ***branchipus***.

brancióg *s.n.* (*reg.*) Sol format pe pietrișuri calcaroase sau predominant calcaroase, care are o fertilitate slabă sau mijlocie. *Sapă țăranii în branciogul sterp al dealurilor* (ODOB.). • pl. *-uri.* /etimol. nec.

brand[1] *s.n.* **1** (*milit.*) Aruncător de bombe. ◆ Ext. Dispozitiv pentru aruncat mine. **2** (*arg.*) Braț puternic. *Ce brand are!* • pl. *-uri.* /de la nm. pr. ***Brandt***, den. com.

brand[2] [brend] *s.n.* (econ.) Marcă (a unei fabrici, a unui produs etc.). • pl. *-uri* /< engl. ***brand***.

brandenbúrg *s.n.* Șnur sau găitan care se coase, în rînduri paralele, pe pieptul unor haine, în dreptul butonierelor, ca podoabă. *La ușile odăilor păzeau simeni, în frumoase straie roșii cu brandenburguri albastre* (SADOV.). • pl. *-uri.* /<fr. ***brandenbourg***; cf. nm. pr. *Brandenburg*, oraș și land în Germania.

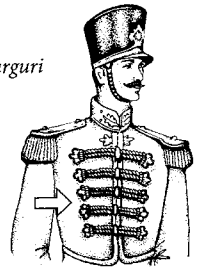

brandenburguri

brandváhtă *s.f.* v. barabaftă.

brandy ['brendi] *s.n.* Băutură alcoolică englezească obținută din vin; rachiu de vin, coniac. • pl. *-uri.* /<engl. ***brandy***.

branhi- Elem. de compunere „branhii". • și *branhio-*. /<fr. ***branchi***(*o*)*-*; cf. lat. *branchĭa, -ae*, gr. *βράγχιον* „branhie".

branhiál, -ă *adj.* (*zool.*) Care aparține branhiei, care se referă la branhie. • sil. *-hi-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***branchial***.

branhiátă *s.f.* (*zool., la pl.*) Subclasă de artropode prevăzute cu branhii, reprezentată prin clasa crustaceelor; (*și la sg.*) animal care face parte din această subclasă. • sil. *-hi-a-.* pl. *-e.* /<fr. ***branchiés***.

bránhie *s.f.* (*zool.; de obicei la pl.*) Organ de respirație, extern sau intern, al unor animale acvatice (pești, batracieni, crustacee, cefalopode etc.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***branchie***; cf. lat. *branchĭa, -ae.*

branhifér, -ă *adj.* Care este înzestrat cu branhii. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***branchifère***.

branhifórm, -ă *adj.* Care este în formă de branhii. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***branchiforme***.

branhio- v. branhi-.

branhiomicéte *s.f. pl.* (*bot.*) Ciuperci inferioare care parazitează vasele sangvine din lamelele branhiale ale peștilor. • sil. *-hi-o-.* /<fr. ***branchiomycétes***.

branhiopód *s.n.* (*zool.; la pl.*) Ordin de crustacee inferioare, de apă dulce, cu corpul segmentat, prevăzut cu formații branhiale, care servesc la respirație (*Branchiopoda*); (*și la sg.*) animal care face parte din acest ordin. • sil. *-hi-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***branchiopodes***; cf. gr. *βράγχιον* „branhie", *πούς, ποδός* „picior".

branhiozáur *s.m.* (*paleon.; la pl.*) Gen de amfibieni mici, fosili, din carboniferul superior, asemănători cu salamandra, care viețuia în mlaștini; (*și la sg.*) animal amfibiu fosil care face parte din acest gen. • sil. *-hi-o-; -za-ur.* pl. *-i.* /<germ. ***Branchiosaurus***, fr. ***branchiosaurus***; cf. gr. *βράγχιον* „branhie", *σαῦρος* „șopîrlă".

brániște *s.f.* **1** Pădure sau parte de pădure cu arbori bătrîni, în care este interzisă tăierea lemnelor. ◆ Gener. Pădure. ◇ Zic. *Braniște nu se face de-o tufă* v. tufă. **2** Luncă sau teren împrejmuit de arbori. **3** (*înv., reg.; mai ales cu determ. „domnească"*) Moșie domnească folosită ca pășune și fîneață. **4** (*reg.*) Relație de dragoste interzisă. • pl. *-i.* /<bg. ***бранище***.

branle [branl] *s.n.* Vechi dans francez, la modă în sec. 16-17. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • /<fr. ***branle***.

branșá *vb. I. tr.* (*compl. indică conducte, fire, instalații electrice etc.*) **1** A face un branșament. ◇ (*refl.*) *S-a branșat la cablu.* ◆ Spec. A realiza un racord electric. **2** Fig. A pune în legătură. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***brancher***.

branșamént *s.n.* Loc de conexiune dintre conducta principală a unei rețele de distribuție (de apă, de gaze, de energie electrică etc.) cu una secundară, care servește la alimentarea unui consumator; ambranșament. • pl. *-e.* /<fr. ***branchement***.

branșáre *s.f.* Acțiunea de *a branșa* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***branșa***.

brânșă *s.f.* **1** Ramură, sector. **2** Domeniu de activitate (în meserii, negoț etc.). ◇ Loc.adj. *Din brânșă* = de meserie; specialist. *Este un funcționar bun, dar nu e din brânșă.* • pl. *-e.* /<fr. ***branche***.

branț *s.n.* Bucată de material (piele, carton, pluță etc.), care se aplică în interiorul încălțămintei, peste talpa propriu-zisă. • pl. *-uri.* /cf. germ. ***Brandsohle***.

bras *s.n.* (*sport*) Stil de înot în poziție ventrală, în care înotătorul execută mișcări largi, simultan cu mîinile și cu picioarele, sub nivelul apei, împingînd astfel corpul înainte. • /<fr. ***brasse***.

brasá *vb. I. tr.* (*compl. indică lichide, substanțe etc.*) A amesteca agitînd puternic. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***brasser***.

brasáj *s.n.* **1** (*tehn.*) Amestec cu aer al vaporilor sau al picăturilor unui combustibil lichid înainte de introducerea lui în cilindrul motorului. **2** (*ind. alim.*) Amestec din făină de malț și apă caldă pentru obținerea mustului de bere. • pl. *-e.* /<fr. ***brassage***.

brasárdă *s.f.* **1** Fișie din material (pînză, stofă, piele etc.), care se leagă în jurul brațului indicînd calitatea unei persoane sau în semn de doliu, de protest etc.; banderolă. **2** Parte a armurii care protejează brațul. • pl. *-e.* /<fr. ***brassarde***.

brasáre *s.f.* Acțiunea de *a brasa* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***brasa***.

braserîe *s.f.* Local în care se servesc preparate culinare, mai ales specialități de cofetărie și patiserie, precum și băuturi răcoritoare, cafea sau băuturi alcoolice. ◇ *Braserie-terasă* = braserie situată pe o terasă. ◆ Berărie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***brasserie***.

braséro *s.n.* Recipient metalic portabil care este folosit pentru încălzit. • /<fr., sp. ***brasero***.

brasiéră *s.f.* Obiect de lenjerie, de damă sau de copil, care acoperă sau susține pieptul. • sil. *-si-e-.* pl. *-e.* /<fr. ***brassière***.

brasíst, -á *s.m., s.f.* (*sport*) Înotător specializat în stilul de înot bras. *Un brasist român a ocupat primul loc.* • pl. *-iști, -iste.* /***bras*** + *-ist*.

brașoávă *s.f.* (*fam.; mai ales la pl.*) Minciună, palavră. *Acuș se face ziua, și tu nu mai stinchești cu brașoave de-ale tale.* (CR.). ◇ Expr. *A fi bun de brașoave* = a fi mincinos ori pus pe fapte rele. *A spune brașoave* = a pălăvrăgi. • pl. *-e.* /de la nm. pr. (oraș în România) ***Brașov***, cu aluzie la marfa din Brașov sau la comportamentul arogant al negustorilor brașoveni din trecut.

brașoveán *s.m., adj.* **1** *s.m.* Persoană care face parte din populația de bază a orașului sau a județului Brașov ori este originară de acolo; (*la pl.*) locuitorii Brașovului. **2** *adj.* Care aparține Brașovului sau brașovenilor, care se referă la Brașov sau la brașoveni; originar din Brașov. **3** (*înv.*) Negustor care vindea mărfuri produse la Brașov. *Brașoveni, săpunari... toți mînau înspre centrul orașului* (D. ZAMF.). • pl. *-eni.* /nm. pr. (oraș în România) ***Brașov*** + *-ean*.

brașoeáncă *s.f.* **1** Femeie care face parte din populația de bază a orașului sau a județului Brașov ori este originară de acolo. **2** Ladă de zestre. **3** Căruță sau trăsură mare cu coviltir. **4** (*reg.*) Dans popular din zona Brașovului. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-ence.* /***brașovean*** + *-că*.

brașovenésc, -eăscă *adj.* **1** (*înv.; mai ales despre mărfuri*) Care provine din Brașov. *Marfă brașovenească.* **2** Care este caracteristic zonei Brașovului. *Chemă slujnica să deschidă o ladă veche brașovenească.* • pl. *-ești.* /nm. pr. (oraș în România) ***Brașov*** + *-esc*.

brașoveníe *s.f.* (*înv.; com.*) Marfă care provine din Brașov. ◆ Ext. Prăvălie unde se vindea marfă de Brașov. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***brașovean*** + *-ie*.

braț[1] *s.n.* **I 1** (*anat.*) Parte a membrului superior al corpului omenesc cuprinsă între cot și umăr; partea de la umăr pînă la încheietura mîinii; ext. membrul superior al corpului omenesc. *După ce culege florile, vine la drum cu brațul încărcat* (IBR.). ◇ Loc.adv. *În brațe* = (*pe lîngă vb. „a ține", „a lua", „a prinde", „a cuprinde", „a strînge" etc.*) a strînge la piept pe cineva cu brațele petrecute în jurul corpului sau a purta pe sus pe cineva. *Tată-său, cuprinzîndu-l în brațe, îl sărută* (CR.). (*Braț*) *la braț* (sau *de braț*) = (*pe lîngă vb. „a merge", „a se plimba" etc.*) cu brațul trecut pe sub brațul altei persoane. *Braț de braț pășesc alături* (EMIN.). ◇ Expr. *A da* (sau *a oferi, a lua* cuiva) *brațul* = a trece brațul sub brațul cuiva spre a-l conduce sau a fi condus. *Vara mea lua brațul bărbatului său* (C. NEGR.). *A duce* (pe cineva) *de* (sau *la*) *braț* = a sprijini pe cineva, ducîndu-l de braț. (*A primi* sau *a aștepta* etc. pe cineva) *cu brațele deschise* = (a primi sau a aștepta etc. pe cineva) cu bucurie; cu mare plăcere; cu ospitalitate. *Ne așteaptă omul împăratului cu masa întinsă, făcliile aprinse și cu brațele deschise* (CR.). *A lua* (pe cineva sau ceva) *în brațe* = a apăra, a susține, a lăuda (pe cineva sau ceva). *A ajunge* (sau *a aduce, a arunca pe cineva*) *în brațele cuiva* = a ajunge (sau a lăsa pe cineva) la discreția cuiva. *A deschide brațele* v. deschide. *A fi brațul drept al cuiva* v. drept. *A(-și) încrucișa brațele* (*pe piept*) v. încrucișa. *Cu brațe(le) întinse* v. întins. *A-i rămîne cuiva pe brațe* v. rămîne. *A ridica brațul* v. ridica. *A spăla brațul în cineva* (sau *în sîngele cuiva, înv., întru sînge*) v. spăla. *A sta cu brațele încrucișate* = v. sta. *A ședea cu brațele încrucișate* v. ședea. *A lua pe nu știu în brațe* v. ști. *A ține* (pe cineva) (*numai*) *pe brațe* v. ține. **2** Cantitate (de lemne, fîn etc.) care poate fi cuprinsă și dusă în brațe. *Și aduse-i, pentru noapte, un braț zdravăn de iarbă fragedă* (HOG.). **3** Meton. (*la pl.; cu determ. „de muncă"*) Muncitori, forță de muncă. *A angajat mai multe brațe de muncă.* **II** Analog. Obiect sau părți ale unor obiecte care, prin forma, poziția sau funcția lor, se aseamănă cu brațele omului. **1** Element solid al unui sistem tehnic, legat sau articulat la un capăt cu sistemul respectiv și care servește la preluarea unei sarcini sau la transmiterea unei mișcări. *Brațul macaralei.* **2** Fiecare dintre cele două părți laterale ale unui fotoliu, ale unui scaun pe care se reazemă mîinile. **3** Fiecare dintre cele două părți mobile ale unei balanțe, pe care se pun talgerele. **4** (*la războiul de țesut; la pl.*) Cei patru stîlpișori înfipți în tălpile războiului de țesut în care se sprijină sulurile; furci. ◆ Lemnele verticale unite în partea de sus cu arțariul și în partea de jos cu vatalele. **5** Fiecare dintre cele două părți laterale ale unei cruci. **6** (*la pl.*) Cele două lemne de care se apucă targa. **7** (*la pl.*) Stinghii ale caprelor de la podul casei. **8** (*la pl.*) Stinghii de care atîrnă polița scrînciobului. **9** (*mar.*) Parîmă legată la capătul unei vergi și care servește la manevrarea laterală a acesteia. **10** Parte fixă sau mobilă care iese în relief față de obiectul de care este atașată. *Candelabru cu trei brațe.* **11** (*fiz.*) Distanță de la un punct fix la linia de acțiune a unei forțe. **12** Ramificație a cursului principal al unei ape curgătoare. *Se împreună cele două brațe ale Dunării* (VLAH.). ◇ *Braț mort* = ramificație părăsită a unei ape, alimentată numai la revărsări. • pl. *-e.* /lat. ***brachium***.

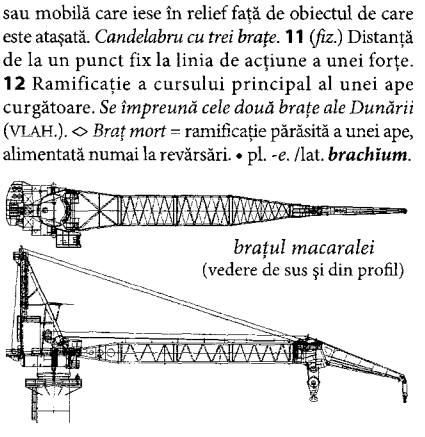

brațul macaralei
(vedere de sus și din profil)

braț[2] *s.n.* (*mar.*) Manevră curentă de manipulare a vergilor unui velier cu scopul așezării velelor în poziția dorită față de direcția vîntului. • pl. *-e.* /<engl. ***brace***, fr. ***bras***.

brațá *vb. I. tr.* (*mar.; compl. indică vergile unui velier*) A orienta velele astfel încît să aibă o anumită poziție față de direcția vîntului. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***brasser***.

brațáre *s.f.* (*mar.*) Acțiunea de *a brața* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***brața***.

brățelét *s.n.* v. brățoletă.

brățétă *s.f.* Expr. (*fam.*) *A merge cu cineva* (sau *a lua pe cineva*) *la brățetă* = a merge cu cineva (sau a lua pe cineva) de braț. • pl. *-e.* /<it. ***braccetto***, după *braț*.

brățolétă *s.f.* (*fam., glum.*) Brățară. ◆ Expr. *A merge cu cineva la brățoletă* = a merge cu cineva de braț. • pl. *-e.* și (*înv.*) *brățelét s.n.* /<it. ***braccialetto***, fr. ***bracelet***.

braumít *s.n.* (*geolog.*) Oxid natural de mangan, cu luciu semimetalic, opac, dur și negru, care constituie un important minereu de mangan. • sil. *bra-u-.* pl. *-e.*

/<fr. ***braunite***, cf. nm. pr. *Braun* de Gotha, consilier german.

brav, -ă *adj., s.m.* **1** *adj.* Care dă dovadă de curaj; viteaz, îndrăzneț. *Oamenii lipsiți de sentimentul trecutului sînt mai bravi în fața morții* (IBR.). ◇ (*subst. m.*) *Îi întîmpinau pe bravii întorși de la luptă.* **2** *s.m.* (*înv.*) Persoană care teroriza și omora pentru bani. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***brave***, it. ***bravo***.

bravá[1] *vb. I. tr., intr.* **1** A înfrunta cu curaj, cu bărbăție. *A brava moartea.* **2** A se expune inutil; a sfida. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***braver***.

bráva[2] *interj.* v. bravo.

bravádă *s.f.* Manifestare faptică sau verbală prin care cineva sau ceva este sfidat; cutezanță, sfidare. *Bravada lui de a merge cu viteză mare pe șosea nu a impresionat-o.* • pl. *-e.* /<fr. ***bravade***.

bravíssimo *interj.* (*mai ales la spectacolele de operă*) Exclamație de apreciere superlativă sau de aprobare; excelent, foarte bine. ◇ (*subst. n.*) *Printre aplauze s-a auzit un bravissimo.* • /<it. ***bravissimo***.

brávo *interj.* Exclamație (însoțită de aplauze) de apreciere, de laudă superlativă sau de aprobare; excelent, foarte bine. *Bravo, măi copile* (AGÂR.). ◇ (*subst. n.*) *După cum a scris teza nu se aștepta la un bravo.* • și (*pop.*) *bráva*, (*înv.*) *brávos.* /<fr., it. ***bravo***, germ. ***Bravo***, ngr. ***μπράβο***.

brávos *interj.* (*înv.*) v. bravo.

bravúră *s.f.* **1** Vitejie, curaj. **2** Concr. Faptă vitejească; eroism. *A auzit de atîtea bravuri.* • pl. *-uri.* /<fr. ***bravoure***, it. ***bravura***, germ. ***Bravour***.

brazá *vb. I. tr.* (*compl. indică obiecte metalice, aliaje etc.*) A efectua o brazură. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***braser***.

brazáre *s.f.* Acțiunea de *a braza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***braza***.

brázdă *s.f.* **1** Fîșie îngustă de pămînt tăiată și răsturnată cu plugul; brăzdătură. *A pus plugul în brazdă* (AGÂR.). ◇ *Brazdă oarbă* v. orb. ◇ Loc.adj. *Din* (sau *de*) *brazdă* = (*despre vite de jug*) din dreapta. *Boul din brazdă.* ◇ Expr. *A da* sau *a aduce* (pe cineva) *pe* (sau *la*) *brazdă* = a îndrepta pe cineva; a-l face să se adapteze. *Pînă l-am dat la brazdă mi-am stupit sufletul cu dînsul* (CR.). *A se da pe* (sau *la*) *brazdă* = a se îndrepta; a se deprinde cu o nouă situație, a se acomoda, a se obișnui; a se conforma. *Încet, încet nora s-a dat la brazdă* (CR.). *A răsturna brazda* v. răsturna. *A trage* (*o*) *brazdă* v. trage. ◇ Fig. *Dar brazda urii va da alte grîne* (SADOV.). ◆ Urmă făcută cu plugul în pămînt. **2** Rînd de iarbă, de grîu etc. rămas în urma coasei. *Aerul... se îngroșa de mireasma verdeții crude, răsturnată în brazde* (AGÂR.). **3** Bucată de pămînt cultivată cu legume, flori etc.; strat, răzor. *În mijlocul grădinii cu brazdele de flori* (PAS). ◆ Bucată de pămînt acoperită cu iarbă. ◆ Bucată de pămînt desprinsă dintr-un teren și mutată pe un alt loc pentru ornarea parcurilor, protejarea șanțurilor etc. *În capătul aleii, ne-am pus pe o canapea de brazde* (C. NEGR.). **4** (*agric.*) *Brazdă de udare* = element provizoriu al sistemului de irigație, prin care apa este adusă la rădăcina plantelor. **5** Urmă, dîră, pîrtie; crestătură. *Ușa veche, cu brazde adînci* (AGÂR.). **6** Fig. Zbîrcitură, cută a feței; rid. *Obrajii despicați în două de niște brazde lungi* (GALAN). • pl. *-e.* /<sl. veche **ѣразда**.

brazilián, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Braziliei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuiește în Brazilia; locuitorii Braziliei. **2** *adj.* Care aparține Braziliei sau brazilienilor, care se referă la Brazilia sau la brazilieni; care este originar din Brazilia. • sil. *-li-an.* pl. *-ieni, -iene.* /nm. pr. (stat în America de Sud) ***Brazília*** + *-an*.

brazúră *s.f.* (*tehn.*) Sudură foarte rezistentă făcută cu un aliaj al cărui punct de topire este mai înalt de 400°C. • pl. *-uri.* /<fr. ***brasure***.

brăbín *s.m.* (*bot.; reg.*) Plantă erbacee din familia cruciferelor, cu florile galbene (*Bunias orientalis*). • pl. *-i.* /etimol. nec.

brăcíe *s.f.* (*reg.*) Brîu lung, de lînă, cusut pe la margini cu mărgele. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /lat. ***bracĭniam***.

brăcínar *s.n.* **1** Șiret sau sfoară care se bagă în îndoitura de sus a izmenelor, a ițarilor etc. și se strînge în jurul mijlocului. *Copil cu brăcinar de sfoară* (D. ZAMF.). ◇ Expr. *A-i ține* (cuiva) *brăcinarul* v. ține. **2** Vergea de oțel care leagă coarnele plugului pentru a le întări. • pl. *-e.* și (*reg.*) *brăcirár s.n.* /***brăcínă*** + *-ar*.

brăcínă *s.f.* v. brăcire.

brăcirăr *s.n.* v. brăcinar.

brăcíră *s.f.* v. brăcire.

brăcíre *s.f.* (*pop.*) Brîu îngust pentru încins, țesut din lînă și purtat atît de bărbați, cît și de femei. • pl. *-i.* și *brăcínă*, (*reg.*) *brăcíră s.f.* /lat. pop. ***bracile***.

brăcuí *vb. IV. tr.* (*reg.*) **1** (*compl. indică obiecte, lucruri neutilizabile etc.*) A separa, alegînd tot ceea ce este mai bun. ◆ Ext. A răvăși; a deteriora. **2** A tăia arborii buni, lăsînd pe cei cu defecte, care rămîn în grupuri rare. • sil. *-cu-i.* pl. *-iesc.* /***brac***[2] + *-ui*.

brăcuíre *s.f.* (*reg.*) Acțiunea de *a brăcui* și rezultatul ei. • sil. *-cu-i-.* pl. *-i.* /v. ***brăcui***.

brăcuít, -ă *adj.* (*reg.*) **1** Care a fost selectat. **2** Care este răvășit, stricat. *Printre tomuri brăcuite* așezat și el (EMIN.). **3** (*despre păduri*) Cu copacii tăiați. *Păduri brăcuite.* sil. *-cu-it.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***brăcui***.

brădățéi *s.n.* (*reg.*) Brădet mic, tînăr. • pl. *-e.* /***brădet*** + *-el*.

brădét *s.n.* Pădure de brazi; brădiș. *S-a auzit fiorul vîntului în vîrful brădetului* (SADOV.). • pl. *-uri.* /***brad*** + *-et*.

brădiníș *s.n.* v. brădiș.

brădioáră *s.f.* (*ornit.*) Ieruncă (*Tetrastes bonasia*). • sil. *-di-oa-.* pl. *-e.* /***brad*** + *-ioară*.

brădíș *s.n.* **1** Brădet. *La poalele brădișului din care iese gol masivul Bucegiului* (VLAH.). **2** (*bot.; reg.*) Numele a două plante erbacee acvatice, cu tulpina lungă, subțire, ramificată și cu frunzele subțiri și ascuțite, în formă de ace: *a*) cosor (*Ceratophyllum demersum*); *b*) peniță (*Myriophyllum spicatum* și *verticillatum*). ◆ Ext. Porțiune dintr-o apă acoperită cu aceste plante. • pl. *-uri, -e, m. -i.* și *brădiníș s.n.* /***brad*** + *-iș*.

brădișór *s.m.* **1** Brăduț. **2** (*bot.; reg.*) Nume dat mai multor specii de plante erbacee perene, cu tulpina culcată, acoperită cu frunze mici, subțiri și ascuțite, în formă de ace, la subsuoara cărora se găsesc sporangi cu spori, care sînt răspîndite în pădurile montane și se utilizează în farmaceutică; plantă care aparține fiecăreia dintre aceste specii. • pl. *-i.* /***brad*** + *-ișor*.

brădúi *s.m.* (*reg.*) Brăduț. *Nu era chiar un brad; era un brădui* (SADOV.). • pl. *-ui.* /***brad*** + *-ui*.

brăduléț *s.m.* **1** Brăduț. *Sus în vîrf de brăduleț* (ALECS.). **2** (*țesăt.*) Motiv de broderie care imită frunzele de brad, cusut pe mînecile iei. • pl. *-i.* /***brad*** + *-uleț*.

brădúț *s.m.* Dim. al lui *brad*; brădișor, brăduleț, (*reg.*) brădui. *O plută bătrînă... lîngă un brăduț verde...* (DELAVR.) • pl. *-i.* /***brad*** + *-uț*.

brăhní *vb. IV. intr.* (*reg.*) **1** (*despre căprioare, cerbi*) A scoate un sunet răgușit și sacadat de spaimă. **2** A scoaste sunete asemănătoare tusei. • prez.ind. *-esc.* și *brehní vb. IV.* /<ucr. ***брехать***.

brăhnít *s.n.* (*reg.*) Faptul de *a brăhni*. ◆ Concr. Sunetul pe care îl scot căprioarele, cerbii cînd simt că sînt în primejdie. • pl. *-uri.* /v. ***brăhni***.

brăileán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a orașului sau a județului Brăila ori este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii Brăilei. **2** *adj.* Care aparține Brăilei sau brăilenilor, care se referă la Brăila sau la brăileni; originar din Brăila. • sil. *bră-i-.* pl. *-eni, -ene.* /nm. pr. (oraș în România) ***Brăila*** + *-ean*.

brăileáncă *s.f.* **1** Femeie care face parte din populația de bază a orașului Brăila sau este originară de acolo. **2** Numele unui dans popular românesc, asemănător cu hora, care este răspîndit în jurul Brăilei. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • sil. *bră-i-.* pl. *-ence.* /***brăilean*** + *-că*.

brănuí *vb. IV. tr.* (*pop.; compl. indică piei tăbăcite*) A îmbiba cu grăsimi topite, făcînd-o mai elastică, mai rezistentă și impermeabilă, pentru a fi folosită în scopuri tehnice. • prez.ind. *-iesc.* /etimol. nec.

brățáră *s.f.* **1** Bijuterie în formă de cerc, confecționată din diferite metale (și pietre) prețioase, purtată de femei la încheietura mîinii, a piciorului sau pe braț; (*înv., reg.*) brățea. *Brațul stîng, ornat cu brățări* (ODOB.). **2** Manșetă brodată la mînecile iilor sau ale cămășilor țărănești. **3** (*tehn.*) Piesă de formă inelară, alcătuită din una sau mai multe bucăți de bandă metalică, care este utilizată la asamblarea a două elemente. ◇ *Brățară electronică* = brățară cu un radio-transmițător încorporat, folosită de poliție în unele state pentru a monitoriza deplasările unor persoane. **4** Inel de metal care leagă țeava puștii de ulucul patului. **5** Inel de metal care servește la fixarea pe zid a tuburilor, a burlanelor sau a cablurilor. **6** Inel de metal care fixează coada toporului. **7** (*arhit.*) Inel de metal care strînge o coloană. ◆ Ornament ieșit în relief cu asemenea formă. *Stîlpi... cu brățări la mijloc* (DELAVR.). • pl. *-ări.* /lat. ***brachĭale, -is***.

brățeá *s.f.* (*reg.; înv.*) Brățară mică. *O brățea de diamanturi* (C. NEGR.). • pl. *-ele.* /de la ***brățară***.

brățișór *s.n.* (*pop.*) Dim. al lui *braț*. • pl. *-oare.* /***braț*** + *-ișor*.

brăzdá *vb. I.* **1** *tr.* A trage brazde cu plugul; (*reg.*) a brăzdui. ◇ (*abs.*) *Sculîndu-se... plugarul, a înjugat și a început din nou a brăzda* (SADOV.). **2** *tr.* (*compl. indică dîre, urme etc.*) A lăsa, a face. *Barca brăzda urmele* (SADOV.). ◆ (*despre fulgere*) A lăsa o urmă luminoasă pe cer. *Fulgerele scăpărau neîntrerupt, brăzdînd cerul* (MIH.). ◇ Fig. *Vorbele i-au brăzdat adînc sufletul.* **3** *tr., refl.* Fig. A (se) zbîrci, a (se) cuta, a (se) rida. *Ridurile îi brăzdau fața.* **4** *tr.* Fig. (*despre ape curgătoare, forme de relief, vehicule etc.*) A străbate un teritoriu de la un capăt la altul (în întregime). *Pîrîul brăzda cîmpul.* • prez.ind. *-ez.* /***brázdă*** +*-a*.

brăzdár *s.n.* **1** Fierul lat al plugului care taie brazda în plan orizontal. *Plug cu trei brăzdare.* **2** Parte componentă la mașinile de semănat, care introduce semințele în sol. • pl. *-e.* /***brázdă*** + *-ar*.

brăzdáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *brăzda* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***brăzda***.

brăzdát, -ă *adj.* **1** (*despre pămînt, terenuri etc.*) Acoperit sau străbătut de brazde. *Cîmpia brăzdată.* **2** Fig. (*despre fața omului*) Acoperit cu cute, cu zbîrcituri; încrețit, ridat, cutat. *Obrajii brăzdați de cîteva cute mari* (CĂL.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***brăzda***.

brăzdătúră *s.f.* (*pop.*) Brazdă, adîncitură. *Trecea prin brăzdăturile pe care le trăsese omul.* • pl. *-i.* /***brazdă*** + *-ătură*.

brăzdíță *s.f.* Dim. al lui *brazdă*. ◇ Expr. *De-a brăzdița* sau *de-a brăzdițele* = numele unui joc de copii. • pl. *-e.* /***brázdă*** + *-iță*.

brăzduí *vb. IV. tr.* (*reg.; compl. indică pămînturi, terenuri etc.*) A brăzda. *Și movila brăzduind* (ALECS.). • pl. *-iese.* /***brázdă*** + *-ui*.

brăzdúire *s.f.* (*reg.*) Acțiunea de *a brăzdui* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***brăzdui***.

brâncușián, -ă *adj.* **1** Propriu lui Brâncuși. **2** În stilul lui Brâncuși. • sil. *-și-an.* pl. *-ieni, -iene.* /nm. pr. (sculptor de origine română) *Constantin* ***Brâncuși*** + *-ian*.

bre *interj.* (*fam.*) **1** Cuvînt cu care se atrage atenția cuiva sau cu care se introduce o interpelare. *Bre, îi zise într-o zi...* (CĂL.). ◇ Expr. *Stai, bre* v. sta. **2** (*de obicei repet.*) Cuvînt care exprimă mirare: *a*) (cu o notă de admirație) *Bre! Ce mare te-ai făcut!*; *b*) (cu o notă de teamă) *Bre, ce vijelie!* (GAL.); *c*) (cu o notă de supărare, indignare, mustrare) *Da deschide ușa, bre omule!* (ALECS.). • /<tc. ***bre***.

breábăn *s.m.* (*bot.; reg.*) **1** Plantă erbacee perenă, din familia cruciferelor, cu flori roșii, purpurii reunite în raceme și cu rizom acoperit cu solzi (*Dentaria glandulosa*). **2** Brebenel (*Corydalis*). **3** Nume generic dat mai multor specii de anemone; plantă care aparține fiecăreia dintre aceste specii. • pl. *breábeni.* și *breábene, brébene s.m., brébenă s.f.* /etimol. nec.

breábene *s.m.* v. breabăn.

break[1] [brek] *s.n.* **1** (Tip de) autoturism al cărui portbagaj este integrat în interiorul mașinii, fiind prevăzut cu o ușă la spate. *A cumpărat un break de ultimă generație.* ◆ (*adj.invar.*) *Dacia break.* **2** (*înv.*) Trăsură cu patru roți, deschisă sau cu un acoperiș ușor, cu capra înaltă, cu două bănci longitudinale așezate față în față. • pl. *-uri.* /<engl., fr. ***break***.

break[2] [brek] *s.n.* **1** (*sport*) Comandă dată boxerilor de către arbitru în timpul unui meci, cu scopul de a-i despărți atunci cînd aceștia se imobilizează reciproc sau au dat lovituri neregulamentare, obligîndu-i să facă un pas înapoi pentru a se distanța unul de altul. ◆ (*la tenis*) Punct cîștigat de un jucător pe serviciul adversarului. **2** (*muz.*) Improvizație melodică sau ritmică în jazz, cînd se întrerupe acompaniamentul și cîntă numai solistul. **3** (*cor.*) Dans acrobatic bazat pe mișcări sacadate, care imită mișcările unui robot. • scris și *brec.* pl. *-uri.* /<engl. ***break***.

breakdown ['brekdaun] *s.n.* (*med.*) Depresie nervoasă. • /<engl. ***breakdown***.

breakfast ['brekfəst] *s.n.* Micul dejun. • pl. *-uri.* /<engl. ***breakfast***.

breáslă *s.f.* (*în trecut*) **1** Asociație a meșteșugarilor din aceeași branșă, creată cu scopul de a apăra interesele

membrilor ei. *Să-ți vezi feciorul...în breasla cojocarilor* (SLAV.). ◆ (*înv.*) Ext. Categorie socială sau profesională; tagmă. *Breaslă boierească.* **2** Organizație profesională, formată din muncitori și meșteri. *Era trecut în breaslă numai în rîndul calfelor* (SLAV.). ◆ Ext. (*reg.*) Meserie, profesie. *De breasla lui, ciubotar* (POP.). **3** Trupă de soldați recrutată din breslași, din slujbași mai mici etc. *Bresle de ostași.* • pl. *-esle.* /<sl. veche **братьство**.

breaz, -ă *adj.* **1** (*despre animale*) Cu o pată albă în frunte sau cu o dungă albă pe bot. <> Expr. (*deprec.*) *A cunoaște* (pe cineva) *ca pe un cal breaz* = a cunoaște foarte bine (pe cineva). <> (*subst. m.*) *Hai, breazule, nu te lenevi!* (ALECS.). **2** Fig. (*iron.; despre oameni*) Care este deosebit, grozav. *Dară nici el nu fu mai breaz* (ISP.). • pl. *-eji, -eze.* /<sl. veche **брѣза**, bg. *бряз.*

breáza *s.f. art. Ca la breaza* = (numele unui) dans popular românesc cu ritm sincopat, răspîndit în zona subcarpatică și în S Transilvaniei. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • /de la nm. pr. ***Breaza***, localitate în județul Prahova, România.

breb *s.m.* (*zool.*) Animal rozător înrudit cu castorul (*Castor fiber*). • pl. *-i.* /<sl. veche **бебръ, бобръ, бъбръ**.

brebanián, -ă *adj.* Care aparține (operei) lui N. Breban, care se referă la (opera lui) N. Breban. *Stil brebanian.* • sil. *-ni-an.* pl. *-ieni, -iene.* /nm. pr. (scriitor român) *Nicolae* ***Breban*** + *-ian.*

brébenă *s.f.* v. breabăn.

brébene[1] *s.m.* (*bot.*) Salcîm (*Robinia pseudacacia*). • pl. *-i.* /cf. *băgrin.*

brébene[2] *s.m.* v. breabăn.

brebeneá *s.f.* (*bot.; reg.*) Brebenel (*Corydalis*). *Tremura ca brebenelele ciufulite de vînt* (DELAVR.). • pl. *-ele.* /***breabăn*** + *-ea.*

brebenél *s.m.* (*bot.; reg.; mai ales la pl.*) Numele mai multor specii de plante erbacee perene, cu frunzele ovale, cu florile purpurii, trandafirii, albe sau gălbui, care înfloresc primăvara (*Corydalis*); plantă care aparține fiecăreia dintre aceste specii; (*reg.*) breabăn, brebenea. *Rîd brebeneii cei albi* (COȘB.). <> Expr. (*adv.*) *A lăsa* (pe cineva) *brebenel* = a-l lăsa gol-pușcă. *A tunde* (pe cineva) *brebenel* = a-l tunde pînă la piele. • pl. *-ei.* /***breabăn*** + *-el.*

brebenóc *s.m.* (*bot.; reg.*) **1** Saschiu (*Vinca minor*). **2** Pervincă (*Vinca herbacea*). • pl. *-ci.* /<ucr. ***барвінок***, pol. ***barwinek***.

brec *s.n.* v. break[2].

brechtian, -ă [brehti'an] *adj.* Care aparține (operei) lui Bertold Brecht, care este specific (operei) lui Bertolt Brecht; care se referă la (opera lui) Bertold Brecht. • pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***brechtien***; cf. nm. pr. Bertolt *Brecht*, poet și dramaturg german.

brécie *s.f.* (*geol.*) Conglomerat format prin cimentarea unor fragmente colțuroase de roci de natură sedimentară, piroclastică sau eruptivă. • pl. *-cii.* g.-d. *-iei.* /<germ. ***Breccie***, it. ***breccia***.

bref *adv., s.n.* (*fran.*) **1** *adv.* Pe scurt. **2** *s.n.* Comentariu de mici dimensiuni. • /<fr. ***bref***.

bregmátic, -ă *adj.* **1** (*anat.*) Care se referă la bregmă. **2** Care aparține bregmei. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***bregmatique***.

brégmă *s.f.* (*anat.*) Punct de întîlnire a oaselor parietale cu osul frontal, ocupat la nou-născut de fontanela anterioară. • pl. *-e.* /<fr. ***bregma***, cf. gr. *βρέγμα* „creștet, moalele capului".

brehní *vb. IV.* v. brăhni.

brei *s.m.* Compuse: (*bot.; reg.*) *brei-de-pădure* = plantă mică, erbacee, perenă, cu tulpina ramificată, cu frunzele opuse, având florile verzui și fructul în formă de capsulă, răspîndită în pădurile umbroase și folosită în medicina populară ca laxativ (*Mercurialis perennis*); *brei-de-cîmp* = trepădătoare (*Mercurialis annua*). • pl. *brei.* /<bg. ***бреи***.

breitschwanz ['braiʃvants] *s.n.* Blană mătăsoasă de calitate superioară, obținută prin sacrificarea mielului caracul prematur. • /<germ. ***Breitschwanz***.

brejnevíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care este adept(ă) a(l) lui Brejnev. • pl. *-iști, -iste.* /nm. pr. (Secretar General al PCUS) *Leonid Ilici* ***Brejnev*** + *-ist.*

brelán *s.n.* **1** (*la unele jocuri de cărți*) Formație de trei cărți care au aceeași valoare și culori diferite. *Brelan de ași.* **2** Fig. Grup de trei persoane, trei lucruri etc. care formează o unitate. • pl. *-uri.* /<fr. ***brelan***.

brelóc *s.n.* Podoabă sau amuletă, de dimensiuni mici, care se poartă atîrnată la gît, la ceas, la brățară, la legătura cu chei etc. *Lanțul greu de aur cu breloc la vestă* (CĂL.). • pl. *-uri.* /<fr. ***breloque***.

brémză *s.f.* **1** (*miner.*) Plan înclinat cu dispozitiv de frînare, pe care circulă vagonetele într-o mină. **2** (*mar.*) Capăt de parîmă sau de lanț care servește la asigurarea unui lanț sau a unei ancore. • pl. *-e.* /<germ. ***Bremse***.

breslăș *s.m.* (*în trecut*) **1** Membru al unei bresle. *Boierii și breslașii la curte se adună* (ALECS.). ◆ Gener. Meseriaș, slujbaș. **2** (*milit.*) Soldat care făcea parte dintr-o breaslă. *Cînd patria era în primejdie, se ridicau mazilii și „breslașii"* (BĂLC.). • pl. *-i.* /***breaslă*** + *-aș.*

bréșă *s.f.* **1** (*milit.*) Culoar în obstacolele construite de inamic, în vederea trecerii trupelor. *Armata făcuse o breșă în fortificațiile inamicului.* ◆ Spărtură în dispozitivul de luptă al inamicului. **2** Spărtură într-un zid, într-un gard etc. **3** Fig. Lacună, deficiență, defect. *Căuta o breșă în lege.* • pl. *-e.* /<fr. ***brèche***, cf. germ. *brechen* „a sparge".

breteá *s.f.* **1** (*la pl.*) Bandă (din elastic, pînză, piele etc.) petrecută peste umăr, cu un sistem de prindere în față și în spate, care susține pantalonii. <> Compar. *Bentițe late... care se trec peste umeri ca niște bretele.* **2** Bandă (din pînză, mătase, panglică etc.) cu care sînt prevăzute unele obiecte de îmbrăcăminte spre a le susține pe umeri sau după gît. *Își făcu apariția... cu un șorț alb care o cuprindea pe după gît cu bretele* (IBR.). • pl. *-ele.* /<fr. ***bretelles***, după *curea*.

bretélă *s.f.* **1** (*ferov.*) Sistem de ramificație de cale ferată, alcătuit din două linii diagonale încrucișate, care asigură trecerea transportului feroviar de pe o linie pe alta în ambele sensuri. **2** Totalitatea arterelor care permit evitarea tranzitării perimetrelor centrale ale orașelor; centură. ◆ Cale de acces spre un pod, o autostradă etc. **3** (*milit.*) Porțiune de șanț care leagă două poziții de apărare. • pl. *-e.* /<fr. ***bretelle***.

bretésă *s.f.* (*milit.; în Ev. Med.*) **1** Construcție avînd ca scop consolidarea unei fortificații. **2** Armătură mobilă a coifului care protejează nasul. • pl. *-e.* /<fr. ***bretesse***.

bretón[1] *s.n.* Păr lăsat pe frunte și tăiat în linie dreaptă. *Emilia, cu coada pe spate și cu breton galben pe frunte* (IBR.). • pl. *-oane.* /<fr. *[à la]* ***bretonne***.

bretón[2]**, -ă** *adj., s.m., s.f.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a provinciei Bretagne din Franța sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) populație care s-a format în provincia Bretagne, descendentă a vechilor celți, emigrați din Britania; locuitorii provinciei Bretagne. **2** *adj.* Care aparține provinciei Bretagne sau bretonilor, care se referă la Bretagne sau la bretoni; care este originar din Bretagne. ◆ (*subst. f.*) Limba indo-europeană din familia celtică, vorbită de bretoni. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***breton***.

breuvaj [brœ'vaʒ] *s.n.* (*med. vet.*) Introducere a unui medicament lichid în cavitatea bucală a unui animal cu ajutorul unei sticle cu gîtul lung. • pl. *-e.* /<fr. ***breuvage***.

brévă *s.f.* Scrisoare papală mai puțin solemnă decît bula. • pl. *-e.* /<it. ***breve***.

brevét *s.n.* Act oficial care conține titlul, distincția, calitatea acordate de o autoritate (de stat) și care presupune anumite drepturi. *Pascalopul i-a făcut rost de brevet (de exploatare a tutunului)* (CĂL.). <> *Brevet de invenție* = document oficial eliberat de o autoritate (de stat) inventatorului prin care i se atestă dreptul (exclusiv) de a exploata o invenție; patent; licență. • pl. *-e.* /<fr. ***brevet***.

brevetá *vb. I. tr.* (*compl. indică invenții, drepturi etc.*) A recunoaște o invenție printr-un brevet; a patenta. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***breveter***.

brevetábil, -ă *adj.* Care poate fi brevetat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***brevetable***.

brevetáre *s.f.* Faptul de *a breveta. Brevetarea invențiilor se face de către o comisie de specialiști.* • pl. *-ări.* /v. ***breveta***.

brevetát, -ă *adj.* Care este recunoscut printr-un brevet. • pl. *-ți, -te.* /v. ***breveta***.

brevetotécă *s.f.* Loc unde se păstrează și se arhivează invențiile brevetate. *Brevetoteca reunește un fond de peste 42.000 de titluri și descrieri de invenții.* • pl. *-ci.* /de la ***brevet***, după *bibliotecă, cartotecă*.

brevi- Elem. de compunere „scurt". • /<fr. ***brévi-***; cf. lat. *brĕvis, -e*.

breviár *s.n.* **1** Lucrare în care sînt expuse sumar unele noțiuni, principii sau date dintr-un anumit domeniu; rezumat. **2** (*bis.*) Carte liturgică pentru clerul catolic, formată din psalmi, imnuri, rugăciuni și lecturi care trebuiau recitate la anumite ore din zi; ceaslov. *Luă breviarul și se puse a citi la lumina lunii ceasurile canonice* (BĂLC.). • sil. *-vi-ar.* pl. *-e.* /<fr. ***bréviaire***, it. ***breviario***; cf. lat. *breviarium, -ii*.

brevicaúl, -ă *adj.* (*bot.*) Brahicaul. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***brevicaulis***.

breviflór, -ă *adj.* (*bot.; despre plante*) Cu flori scurte. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***breviflore***.

brevignatísm *s.n.* (*med.*) Anomalie contrară prognatismului; hipognatism. • /<fr. ***brevignatisme***.

brevilín, -ă *adj. s.m., s.f.* (*antrop.*) (Tip constituțional) care este caracterizat prin trup scund și membre scurte și groase; brahimorf, brahitipic. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***bréviligne***.

brevilocvént, -ă *adj.* (*despre vorbire*) Scurt. *Expunere brevilocventă.* • pl. *-ți, -te.* /<it. ***breviloquente***.

brevilocvénță *s.f.* Însușirea de a fi laconic, brevilocvent. • /<it. ***breviloquenza***.

brevistíl, -ă *adj.* (*bot.; despre flori*) Care are stilul scurt. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***brevistyle***.

brevitáte *s.f.* Însușirea de a fi scurt, succint. • pl. *-ăți.* /<fr. ***brévité***, it. ***brevità***.

breză *vb. I.* **1** *tr.* (*reg.; compl. indică haine, pereți etc.*) A murdări, a păta. **2** Fig. A înfrunta pe cineva. **3** A astupa cu lut spărturile din pereți înainte de fi văruiți. • prez.ind. *-ez.* și *brezí vb. IV.* /***breaz*** + *-a.*

brezáie *s.f.* (*etnogr.*) **1** Numele unui joc cu caracter de pantomimă, asemănător cu capra sau cu turca, întîlnit îndeosebi în Muntenia. **2** Personaj mascat, cu un cap de animal sau de pasăre, împodobit cu panglici colorate, care joacă pe la casele oamenilor în preajma Crăciunului. ◆ Ext. Femeie îmbrăcată strident sau fardată excesiv. *Arăta ca o brezaie.* **3** Fată împodobită cu flori sau frunze care la Rusalii joacă din casă în casă. • pl. *-ăi.* g.-d. *-iei.* /cf. *breaz.*

brezătúră *s.f* (*pop.*) **1** Pată albă pe fruntea vitelor. **2** Pată pe pereții caselor, formată de lutul cu care se astupă crăpăturile înainte de văruit. • pl. *-i.* /***breaz*** + *-ătură*.

brezí *vb. IV.* v. breza.

briá *vb. intr.* (*fran.*) **1** A străluci. **2** Fig. A se deosebi, a se remarca prin calități excepționale (prin inteligență); a străluci. • prez.ind. *-iez.* /<fr. ***briller***.

briánt, -á *adj.* v. briliant.

briantínă *s.f.* Produs cosmetic (uleios, lichid sau de consistența unei paste), parfumat, folosit pentru a da luciu părului. • sil. *bri-an-.* și *briliantínă s.f.* /<fr. ***brillantine***.

briánță *s.f.* (*fran.*) **1** Strălucire. **2** Fig. Splendoare, măreție. *Dă dovadă de prea multă brianță.* • sil. *bri-an-.* pl. *-țe.* /<fr. ***brillance***.

briárd *s.m.* (*zool.*) Rasă de cîini ciobănești cu părul lung; cîine care aparține acestei rase. • sil. *bri-ard.* pl. *-rzi.* /<fr. ***briard***.

bric[1] *adj.invar., s.n.* **1** *adj.invar.* Care este de culoarea cărămizii; cărămiziu. **2** *s.n.* Culoarea cărămizie. • /<fr. ***brique***.

bric[2] *s.n.* (*mar.*) Navă cu două catarge, cu pînze pătrate și bompres, folosită în trecut în scopuri militare, iar în prezent ca navă-școală. <> *Bric-goeletă* = brigantină. • pl. *-uri.* /<fr. ***brick***, germ. ***Brigg***, engl. ***brig***.

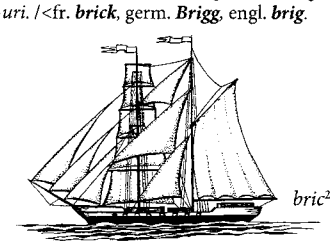

bric[2]

bricabrác *s.n.* (*fran.*) **1** Magazin de vechituri. **2** Lucruri uzate și demodate, fără valoare, puse alandala. • pl. *-uri.* /<fr. ***bric-à-brac***.

briceág *s.n.* Cuțit mic de buzunar cu una sau mai multe limbi și accesorii care se închid, intrînd între plăsele; (*pop.*) brișcă. *Trebuia să-și taie cu briceagul bucăți mici de pîine* (AGÂR.). <> Expr. *A(-și) feșteli briceagul* v. feșteli. *Saxana briceag* v. saxana. • pl. *-ege.* /<tc. ***biçak***, influențat de *brici*.

brichetá *vb. I. tr.* A face brichete prin presarea materialelor mărunte sau pulverulente. <> (*refl. pas.*) *Cărbunele se brichetează prin presare.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***briqueter***.

brichetáj *s.n.* Brichetare. • pl. *-e.* /<fr. ***briquetage***.

brichetáre *s.f.* Confecționare de brichete; brichetaj. • pl. *-ări.* /v. ***bricheta***.

brichetát, -ă *adj.* Care a fost prelucrat în formă de brichete. • pl. *-ți, -te.* /v. ***bricheta***.

brichetatór *s.m.* Brichetier. • pl. *-i.* /***bricheta***[1] + *-tor*.

brichétă[1] *s.f.* **1** Dispozitiv mic, de buzunar (umplut cu gaz), care se folosește pentru aprins țigările. **2** Dispozitiv mic, cu gaz sau electric, prevăzut cu o țeavă la capătul căreia se produce o flacără sau o scînteie, folosit pentru aprinderea aragazului. • pl. *-e.* /<fr. ***briquet***.

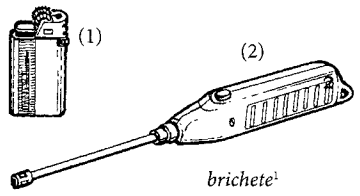

brichete[1]

brichétă[2] *s.f.* **1** (*urmat de determ. introduse prin prep. „de”*) Produs obținut din presarea materialelor mărunte sau pulverulente (cărbune, minereu etc.), în formă paralelipipedică, pentru a fi transportat sau a fi prelucrat ulterior. *Brichete de cărbune.* **2** *Brichetă furajeră* = nutreț combinat, presat în mașini speciale, folosit pentru hrana cabalinelor, bovinelor și a ovinelor. • pl. *-e.* /<fr. ***briquette***.

brichetiér *s.m.* Persoană care confecționează brichete[1]; brichetator. • sil. *-ti-er.* pl. *-i.* /<fr. ***briquetier***.

brici *s.n.* Instrument din oțel, cu limbă foarte ascuțită și cu mîner, folosit la bărbierit. <> Compar. *Vîntul, deși se mai potolise, tăia ca briciul* (AGÂR.). • pl. *-ce.* /<sl. veche **бричь** <bg. ***бръч***.

bricicár *s.m.* v. brișcar.

bricolá *vb. I.* **1** *intr.* A practica mai multe meserii. **2** *intr.* A face mici reparații, lucrări de amenajare într-o gospodărie. **3** *tr.* A repara provizoriu. *A bricolat motorul mașinii.* **4** *tr.* Fig. A aranja, a modela în scop de înșelăciune. *Fanariotul își bricola imaginea unui domnitor pămîntean.* • pl. *-ez.* /<fr. ***bricoler***.

bricoláj *s.n.* **1** Practicare a mai multe meserii. **2** Reparație provizorie. **3** (*fam.*) Treburi mărunte. • pl. *-e.* /<fr. ***bricolage***.

bricólă *s.f.* (*în Ev. Med.*) Mașină de război asemănătoare cu balista. • pl. *-e.* /<fr. ***bricole***, it. ***briccola***.

bricolér *s.m.* Persoană care, în timpul liber, execută diverse lucrări manuale de întreținere și de reparații. • pl. *-i.* /<fr. ***bricoleur***.

bricomanie *s.f.* (*med.*) Automatism masticator prin mișcări bruște și repetate, în timpul somnului; bruxism. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***brycomanie***.

bricuí *vb. IV. tr.* (*mar.; compl. indică punțile navelor etc.*) A curăța cu cărămidă sau nisip. • prez.ind. *-iesc.* /<fr. ***briquer***.

bridá *vb. I. tr.* (*compl. indică bride*) A face, a executa. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***brider***.

brídă *s.f.* **1** Gaică de stofă, de ață etc. prin care se trece cordonul sau cu care se încheie o copcă. **2** (*tehn.*) Piesă metalică în formă de „U” care face legătura între arcuri și osii. <> Piesă metalică în formă de coroană circulară, care se aplică pe tuburi la îmbinarea lor. **3** Piesă din oțel care servește la solidarizarea unor piese asamblate. **4** (*med.*) Mănunchi de fibre conjunctive, format în organism ca urmare a unui proces inflamator; aderență. • pl. *-e.* /<fr. ***bride***.

bridge [bridʒ] *s.n.* **1** Joc de cărți de licitație și levată la care iau parte patru jucători, doi contra doi, și la care se folosesc 52 de cărți. *E ca și cum am fi la o masă de bridge... joci bridge?* (SEBAST.). **2** (*muz.*) Partea centrală a unei teme de jazz. **3** (*med.; în stomatologie*) Punte. • /<fr., engl. ***bridge***.

bridgist, -ă [bri'dʒist] *s.m., s.f.* Jucător de bridge. • pl. *-iști, -iste.* /***bridge*** + *-ist*.

bridgistic, -ă [bri'dʒistic] *adj.* Care se referă la bridge. *Manifestări bridgistice.* • pl. *-ci, -ce.* /***bridge*** + *-istic*.

bríe *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee aromatică, cu frunzele ascuțite, cu florile albe și cu fructele aproape cilindrice (*Meum athamanticum*). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /etimol. nec.

briefing ['brifiŋ] *s.n.* **1** Reuniune de scurtă durată de informare și de lucru într-un minister, într-o întreprindere etc. în care se prezintă obiectivele și metodele de acțiune (într-o anumită misiune). *Primul ministru organizează săptămînal cîte un briefing cu presa.* **2** (*av.*) Reunire de informații tactice pentru echipaje înainte de declanșarea unei misiuni aeriene. • pl. *-uri.* /<engl., fr. ***briefing***.

brigádă *s.f.* **1** Formație (stabilă) de lucru, compusă din mai multe persoane (muncitori, polițiști etc.), organizate adesea pe echipe, cu un anumit scop, cu un anumit profil, care îndeplinesc în comun anumite sarcini de serviciu; echipă. <> *Brigadă silvică* = subunitate silvică formată din unul sau mai multe cantoane și condusă de un brigadier silvic. (*în trecut*) *Brigadă artistică* = colectiv de artiști amatori, care prezentau programe artistice (scurte) inspirate din viața comunității din care făceau parte. *Brigadă școlară* = formă de organizare a unui colectiv de elevi cu scopul instruirii lor profesionale. **2** (*milit.*) Mare unitate militară, mai mică decît divizia, formată din două sau trei regimente din aceeași armă. ◆ Mare unitate navală alcătuită din șase-nouă nave mijlocii (distrugătoare, submarine) și două-trei nave mici (vedete). **3** (*ist.*) *Brigăzi internaționale* = mari unități militare constituite, în Spania, din voluntari de diferite naționalități, în războiul din 1936-1939. *Brigăzile negre* = corp militar al membrilor Partidului Fascist Italian, care lupta împotriva partizanilor. • pl. *-ăzi.* /<fr. ***brigade***, rus. ***бригада***, germ. ***Brigade***, it. ***brigata***.

brigadiér, -ă *s.m., s.f.* **1** Persoană care organizează și conduce activitatea unei brigăzi. ◆ Persoană care face parte dintr-o brigadă. **2** (*silv.*) Tehnician din administrația pădurilor care conduce o brigadă. **3** (*înv.; milit.*) General de brigadă. ◆ Caporal de artilerie sau de cavalerie. • sil. *-di-er.* pl. *-i, -e.* și (*înv.*) *brigadír s.m.* /<fr. ***brigadier***, rus. ***бригадир***, germ. ***Brigadier***.

brigadír *s.m.* v. brigadier.

brigánd *s.m.* (*fran.*) Tîlhar de drumul mare, hoț; răufăcător. • pl. *-zi.* /<fr. ***brigand***, it. ***brigante***, germ. ***Brigant***.

brigandáj *s.n.* (*fran.*) Tîlhărie la drumul mare. • pl. *-e.* /<fr. ***brigandage***.

brigantínă *s.f.* (*mar.; înv.*) **1** Navă ușoară cu două catarge și o singură punte; bric-goletă. ◆ Galeră ușoară folosită de algerieni în sec. 16. **2** Pînză de corabie de formă trapezoidală, fixată de catargul brigantinei. • pl. *-e.* /<fr. ***brigantine***, it. ***brigantino***.

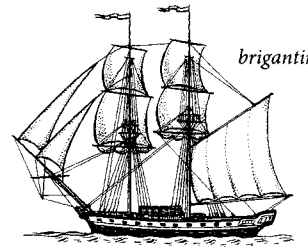
brigantină (1)

brighidáu *s.n.* (*reg.*) Instrument folosit la bătutul produselor de lactate. • pl. *-aie.* /cf. magh. *pergetyű, -tő*.

bríglă *s.f.* (*pop.; mai ales la pl.*) Element mobil al rășboiului de țesut, care susține spata; vatală. • pl. *-e.* și *bríglă s.f.* /cf. sl. veche **бърдо**.

brilánțél *s.n.* Dim. al lui *briliant*. • pl. *-e.* /***briliant*** + *-el*.

briliánt, -ă *s.n., adj.* **1** *s.n.* Diamant șlefuit în formă de dublă piramidă, cu numeroase fațete pentru accentuarea reflexului luminii, montat în bijuterii. *Zaharia Duhu a ales cîteva briliante prețuind o avere* (CE. PETR.). **2** *s.n.* (*tipogr.*) Cel mai mic corp de literă de trei puncte tipografice. **3** *adj.* Care strălucește ca diamantul; care este sclipitor, strălucitor, splendid. *Balul... e foarte briliant* (ALECS.). • sil. *-li-ant.* pl. *-e.* și *briánt, -ă adj.* /<fr. ***brilliant***, it. ***briliante***, germ. ***Brillant, brillant***, rus. ***бриллиант***.

briliantín, -ă *adj.* (*înv.*) Care strălucește ca briliantul. *Pudră briliantină.* • sil. *-li-an-.* pl. *-i, -e.* /***briliant*** + *-in*.

briliantínă *s.f.* v. briantină.

brind *s.n.* (*ital.*) Pahar băut în sănătatea cuiva. *Închin acest brind al frăției* (ALECS.). • /<it. ***brindisi***.

brío[1]**-** Elem. de compunere „mușchi de pămînt”. • /<fr. ***bryo-***; cf. gr. *βρύον*.

brío[2] *s.n.* (*muz.*) Execuție cu multă vioiciune. <> Loc.adv. *Cu brio* = *a*) cu multă însuflețire; *b*) în mod remarcabil, strălucit, excepțional. *Pornește cu mult brio grandioasa simfonie* (CAR.). • /<it., fr. ***brio***.

brioálă *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee aromatică, din familia umbeliferelor, cu florile roșietice și cu fructele cilindrice, răspîndită în regiunile alpine (*Ligusticum mutellina*). • sil. *bri-oa-.* pl. *-e.* /etimol. nec.

briofíl, -ă *adj.* Care trăiește pe mușchii de pămînt. • sil. *bri-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***bryophile***.

briofítă *s.f.* (*bot.; la pl.*) Încrengătură de plante avînd corpul redus la un tal sau diferențiat în rizoizi, în tulpini și frunze, răspîndită, de obicei, în locuri umede; (*și la sg.*) plantă care face parte din această încrengătură; muscinee; mușchi. • sil. *bri-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***bryophyte***; cf. gr. *βρύον* „mușchi”, *φυτόν* „plantă”.

brioióg, -ă *s.m., s.f.* (*bot.*) Specialist în briologie. • sil. *bri-o-.* pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***bryologue***.

briológic, -ă *adj.* (*bot.*) Care ține de briologie, care se referă la briologie. • sil. *bri-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***bryologique***.

briologíe *s.f.* (*bot.*) Ramură a botanicii care se ocupă cu studiul mușchilor. • sil. *bri-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***bryologie***; cf. gr. *βρύον* „mușchi”, *λόγος* „studiu”.

briospór *s.m.* (*bot.*) Celulă reproducătoare asexuată specifică briofitelor. • sil. *bri-o-.* pl. *-i.* /<fr. ***bryospore***.

brióșă *s.f.* (*culin.*) Produs de patiserie, preparat dintr-un aluat de cozonac și copt în forme mici, rotunde și ondulate. • sil. *bri-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***brioche***.

briozoár *s.n.* (*zool.; la pl.*) Clasă de mici nevertebrate acvatice (marine sau de apă dulce), care trăiesc fixate de alge, cochilii sau roci, pe fundul apei sau pe obiecte din apă, formînd colonii cu aspect de mușchi de pămînt (*Bryozoa*); (*și la sg.*) Animal care face parte din această clasă. • sil. *bri-o-zo-ar.* pl. *-e.* /<fr. ***bryozoaires***; cf. gr. *βρύον* „mușchi”, *ζωάριον* „animal mic”.

bríptă *s.f.* (*reg.*) Cuțit sau briceag primitiv, cu mîner de lemn. <> Expr. *A lua* (pe cineva) *la briptă* = a lua la bătaie (pe cineva). • pl. *-e.* /<srb. ***britva***, ucr. ***бритва***.

brise-glace [,brizglas] (*fran.*) Cuțit de spart gheață. • /<fr. ***brise-glace***.

brístol *s.n.* Carton alb, lucios, de calitate foarte bună, folosit pentru coperte de cărți, pentru cărți de vizită etc. ◆ Ext. Carte de vizită. • pl. *-uri.* /<fr. ***bristol***; cf. nm. pr. *Bristol*, oraș în Anglia.

brișcár *s.m.* (*înv.*) **1** Fabricant, comerciant sau proprietar de briște. *Ce dîrdîi tu, mă brișcarule?* (ALECS.). **2** Vizitiu la o brișcă. • pl. *-i.* și *bricicár s.m.* /***brișcă***[2] + *-ar*.

brișcă[1] *s.f.* (*pop.*) Briceag. • pl. *-ște, brișți.* /<magh. ***bicska***.

brișcă[2] *s.f.* (*pop.*) Trăsură mică, ușoară, neacoperită, trasă, de obicei, de un singur cal; trăsură de țară. *Brișca însăși era un vehicul de lux* (CĂL.). • pl. *-ște.* /<rus. ***бричка***.

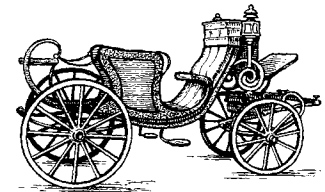
brișcă[2]

brișculíță *s.f.* Dim. al lui *brișcă*[2]; brișcuță[2]. *Izbucni în drumul mare o brișculiță arendășească tîrîtă de trei căluși* (ODOB.). • pl. *-e.* /***brișcă***[2] + *-uliță*.

brișcúță[1] *s.f.* (*reg.*) Dim. al lui *brișcă*[1]. • pl. *-e.* /***brișcă***[1] + *-uță*.

brișcúță[2] *s.f.* Brișculiță. • pl. *-e.* /***brișcă***[2] + *-uță*.

británi *s.m. pl.* Triburi celtice, care formau, pînă la cucerirea anglo-saxonă (sec. 5-6), populația de bază a Britanniei. • /<lat. ***Britanni, -orum***.

británic, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Marii Britanii sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor, națiune care s-a format, care locuiește în Marea Britanie; locuitorii Marii Britanii. ◆ Ext. Englez. **2** *adj.* Care aparține Marii Britanii sau britanicilor, care se referă la Marea Britanie sau la britanici; care este originar din Marea Britanie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***britannique***.

britolági *s.m. pl.* Populație celtică menționată de Ptolemeu la nord de brațul Chilia al Dunării. • /<lat. ***Britolagae***, gr. *Βριτολάγαι*.

brizánt, -ă *adj., s.m.* **1** *adj.* (*despre explozive*) Care se descompune într-un timp extrem de scurt, cu degajare de gaze sub presiune, capabil să distrugă corpurile solide înconjurătoare. ◆ (*despre bombe*) Care conține un astfel de exploziv. *Obuz brizant.* **2** *s.m.* Perete sau colț de stîncă (ieșite la suprafața apei) de care valurile

se sparg cu putere și cu zgomot. ◆ Val care se rostogolește și se sparge în apropierea țărmului, izbindu-se de stînci, recife etc., producînd spumă sau care semnalează adîncimea redusă a apei ori prezența unui banc de nisip. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***brisant***.

brizánță *s.f.* Proprietate a unui exploziv de a fi brizant. • /<fr. ***brisance***.

brízǎ *s.f.* (*meteor.*) Vînt ușor, care suflă regulat la țărmul mării, ziua de la mare spre uscat, iar noaptea în sens invers. ◇ *Briză montană* = vînt care suflă în amurg spre văi, iar dimineața spre culmi. ◇ Fig. *Acest fapt... este o briză răcoroasă pentru inima ta* (IBR.). ◆ Ext. Adiere, boare. • pl. *-e.* /<fr. ***brise***.

brizbíz *s.n.* (*fran.*) **1** Perdeluță care acoperă numai partea de jos a unei ferestre. *Sub o ferestruică cu brizbize* (CAR.). **2** (*la pl.*) Volănașe, dantele și alte accesorii vestimentare în ținuta femeilor. ◆ Ext. (*deprec.*) Artificii stilistice în scris, în vorbire etc. *Romanul abundă în brizbizuri.* • scris și *briz-briz.* pl. *-e, -uri.* /<fr. ***brise-bise***.

briz-bríz *s.n.* v. brizbiz.

brizór *s.n.* (*text.*) Cilindru cu garnitură de sîrmă de fierăstrău, adaptat la toba mare a cardelor din filatură, care este folosit la destrămarea ghemotoacelor. • pl. *-oare.* /<fr. ***briseur***.

brizúră *s.f.* Sfărîmătură (a unui aliment). • pl. *-i.* /<fr. ***brisure***.

bríglă *s.f.* v. briglă.

brînáci *s.n.* (*reg.*) Cingătoare. • pl. *-ce.* /***brînă*** + *-aci*.

brînă *s.f.* **1** Brîu. *Treceau (fete) avînd furcă la brîne* (COȘB.). **2** Ornament în formă de brîu. *Am admirat noua brînă de piatră, săpată întocmai ca alesurile unei bogate cămeși țărănești* (ODOB.). **3** Cărare în jurul unui munte. • pl. *-e.* /de la ***brîu***.

brîncă[1] *s.f* (*pop.*) **1** (*med. vet.*) Boală contagioasă la animalele domestice (caracteristică mai ales porcilor), care se manifestă prin lipsa poftei de mîncare și prin apariția unor pete violacee mai ales pe abdomen. **2** (*med.*) Erizipel. *Mai știu leacuri multe încă Pentru cei ce zac de brîncă* (ALECS.). **3** (*bot.*) Plantă erbacee, cu florile de culoare verzuie-alburie, grupate în formă de spic, fără frunze, care crește în soluri sărate și este folosită în medicina veterinară în tratarea brîncii (*Salicornia herbacea*). **4** Compuse: (*bot.*) *brînca-porcului* = *a*) plantă erbacee cu tulpina și frunzele acoperite cu peri moi (*Scrophularia scopolii*); *b*) cinsteț (*Salvia ghitinosa*); *brînca-ursului* = *a*) crucea-pămîntului (*Heracleum sphondylium*); *b*) pedicuță (*Licopodium clavatum*). **5** (*bot.*) Ciupercă cu pălăria întinsă și răsfrîntă, prevăzută cu peri aspri (*Stereum hirsutum*). • pl. *brînci.* /cf. gr. *βράγχος* „răgușeală; boală la porci".

brîncă[2] *s.f.* **1** (*reg.*) Mînă. *Domnul Romii cu fulgerul în brîncă Lega și dezlega după voie* (BUD.). ◇ Loc.adv. *Pe* (sau *în*) *brînci* = pe mîini și pe picioare, de-a bușilea, tîrîndu-se. Δ Expr. *A merge* (sau *a se tîrî*) *în* (sau *pe*) *brînci* = a merge (sau a se tîrî) pe mîini și pe picioare, de-a bușilea. *Fugind mai mult pe brînci, decît pe picioare* (CR.). *A cădea în* (sau *pe*) *brînci* = *a*) a cădea în mîini, a se sprijini în mîini în cădere. *El vrea să se ridice și cade-n brînci din nou* (IOSIF); *b*) a cădea istovit (de oboseală). *A munci* (sau *a da, a lucra*) *pe* (sau *în*) *brînci* = a munci din răsputeri; a fi foarte obosit. **2** (*pop.; la pl.; de obicei constr. cu vb. „a da"*) Lovitură, îmbrînceală, bleandă. *I-a dat un brînci.* ◇ Expr. *A-i da inima brînci* = a simți un imbold; a avea un stimulent pentru (a face) ceva. *Inima îi dete brînci, și ea nu se putu opri, ci îl sărută* (ISP.). **3** (*reg.*) Partea de jos a piciorului animalelor; laba. *Să fiu ciine-n patru brînci!* (POP.). • pl. *-ciuri.* și *brînci s.m.* /lat. ***branca***.

brîncí[1] *vb. IV. tr., refl. recipr.* (*reg.*) A împinge cu mîna; a (se) îmbrînci. • prez.ind. *-esc.* /***brîncă***[2] + *-i*.

brînci[2] *s.m.* v. brîncă[2].

brîncovenésc, -eáscă *adj.* Care este caracteristic epocii lui Brîncoveanu; care aparține acestei epoci. ◇ *Artă brîncovenească* = artă dezvoltată în Țara Românească, în sec. 17-18, care se caracterizează, în arhitectură, prin folosirea foișoarelor, prin bogăție ornamentală și sculpturală. • pl. *-ești.* /nm. pr. (domn al Țării Românești) Constantin ***Brîncoveanu*** + *-esc*.

brîncúță *s.f.* (*bot.*) **1** Plantă erbacee din familia cruciferelor, cu tulpina păroasă și cu florile mici, galbene (*Sisymbrium officinale*). **2** Plantă erbacee cu florile mici, galbene, folosită în medicină (*Nasturtium officinale*); năsturel. • pl. *-e.* /***brîncă***[1] + *-uță*.

brîndúșă *s.f.* (*bot.*) **1** Plantă erbacee perenă, cu florile violete, în formă de pîlnie, care înflorește primăvara devreme (*Crocus heuffelianus*). *Leona are obicei de strînge... cepe de brîndușă* (SADOV.). ◇ *Brîndușă galbenă* = plantă erbacee perenă, cu frunzele și cu florile înconjurate de două sau mai multe teci albe, membranoase, cu florile de culoare galbenă-aurie, ocrotită prin lege (*Crocus moesiacus*). **2** Plantă toxică, din familia liliaceelor, cu frunzele mari alungite și cu florile roșietice sau liliachii în formă de pîlnie, care înflorește toamna, și care este folosită în medicină (*Colchicum autumnale*); floarea-brumei. • pl. *-e.* /cuv. autoh.

brîndușă (2) *de toamnă*

brîndușeá *s.f.* (*bot.; pop.*) Dim. al lui *brîndușă*; (*pop.*) brîndușiță. *Foaie verde brîndușea* (POP.). • pl. *-ele.* /***brîndușă*** + *-ea*.

brîndușíță *s.f.* (*bot.; pop.*) Brîndușea. *Rujiță, rujiță, Floare brîndușiță* (POP.). • pl. *-e.* /***brîndușă*** + *-iță*.

brînét *s.n.* (*pop.*) **1** Cingătoare (îngustă și lungă) cu care se încing femeile peste catrință. **2** Cingătoare purtată de țărani la ițari. • pl. *-e.* și *bîrneáță s.f., bîrnéț s.n.* /***brîu*** + *-eț*.

brînișór *s.n.* (*reg.*) Cingătoare îngustă. *Brînișoare de betelă* (ODOB.). • pl. *-oare.* /***brînă*** + *-ișor*.

brînzár *s.m.* Persoană care prepară sau vinde brînză. • pl. *-i.* /***brînză*** + *-ar*.

brînză *s.f.* **1** Produs alimentar obținut prin prelucrarea și coagularea (cu ajutorul cheagului) a laptelui. *O străchinioară de brînză cu smîntînă* (CR.). ◇ Zic. *Frate, frate (dar) brînza e pe bani. Brînză bună în burduf de ciine*, se spune despre cineva care are calități dar nu se străduiește să și le pună în valoare. ◇ *Brînză frămîntată* = brînză preparată din caș de oaie dospit, stors de zer, frămîntat și sărat. (*bis.*) *Duminica lăsatului de brînză* sau *duminica brînzei* = ultima duminică în care se mai mănîncă produse din lapte, înaintea începerii postului mare. *Săptămîna brînzei* v. săptămînă. *Sîmbăta brînzei* v. sîmbătă. ◇ Expr. *A nu fi nici o brînză* (de cineva) = (*despre oameni*) a nu fi bun de nimic. *A nu face nici o brînză* = *a*) a nu realiza nimic; *b*) a nu fi bun de nimic. *Asta e altă brînză* = aceasta este altceva. (*vulg.*) *Du-te în brînză*, se spune cînd dorești să scapi de o persoană sîcîitoare. *A strica* (sau *a împuți*) *brînza* (cu cineva) = a se supăra, a rupe prietenia cu cineva. *A-i ieși brînza în barbă* v. barbă. *A se alege brînza din zer* v. zer. ◇ Compuse: (*fam.; subst. invar.*) *zgîrie-brînză* = (om) zgîrcit; *brînză-de-iepure* = halva. **2** (*la pl.; în forma „brînzeturi"*) Sortimente variate de brînză, de cașcaval etc. ◆ Loc unde se vînd sortimente de brînză. *A cumpărat pîine și apoi s-a dus la brînzeturi.* **3** (*bot.; reg.*) Untișor (*Ranunculus ficaria*). **4** (*pop.*) Numele unui dans țărănesc. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-eturi.* /probabil cuv. autoh.

brînzăreásă *s.f.* **1** Femeie care face sau vinde brînză. **2** Soția brînzarului. • pl. *-ese.* /***brînzar*** + *-easă*.

brînzărie *s.f.* **1** Loc unde se prepară brînza (la stînă). **2** Magazin în care se vînd diverse sortimente de brînză. **3** Cantitate mare de brînză. • pl. *-ii,* g.-d. *-iei.* /***brînză*** + *-ărie*.

brînzí *vb. IV. refl.* **1** (*despre lapte*) A căpăta aspectul brînzei (stricîndu-se); a se închega, a se coagula; a se face brînză. **2** (*despre alte alimente*) A căpăta aspectul brînzei, alterîndu-se; a se strica. • prez. ind. pers. 3 *-ește.* /***brînză*** + *-i*.

brînzít, -ă *adj.* **1** (*despre lapte*) Care s-a făcut brînză. **2** (*despre alte alimente*) Care s-a stricat, căpătînd aspect de brînză. • pl. *-ți, -te.* /v. ***brînzi***.

brînzoáică *s.f.* **1** (*culin.*) Plăcintă din aluat dospit, umplută cu brînză, coaptă sau prăjită. ◆ Produs de patiserie cu brînză dulce. **2** (*reg.*) Bucată proaspătă de brînză de vaci; calup de brînză. • pl. *-ce.* /***brînză*** + *-oaică*.

brînzós, -oásă *adj.* **1** Cu multă brînză. *Plăcintă brînzoasă.* **2** Care are aspect de brînză, asemănător cu brînza. *Apa acestui izvor este... brînzoasă* (C. NEGR.). • pl. *-oși, -oase.* /***brînză*** + *-os*.

brîu *s.n.* **1** (*text.*) Cingătoare lată (din lînă colorată, din piele etc.) în portul popular țărănesc; brînă. *Purta straie de mătase fără brîu* (SADOV.). (*Plăcintă cu*) *poale* (sau *cu poalele*)*-n brîu* v. poală. ◇ Expr. = *A fi cu cuțitul la brîu* = a fi certăreț, arțăgos. *A umbla cu ciolanele în brîu* v. ciolan. *A-i pune* (cuiva) *lingura* (sau *lingurile*) *de brîu* (ori *în brîu*) v. pune. *A-și pune lingura de brîu* v. pune. *A sta cu mîinile la* (ori *în*) *brîu* v. sta. *A sta cu toporul la brîu* v. topor. *A se ține de brîu* (cu cineva) v. ține. ◆ Parte a corpului omenesc pe care o încinge brîul; mijloc. *Buruienile îi ajungeau la brîu.* ◇ Loc.adv. *Pînă la* (sau *în*) *brîu* = pînă la mijloc. *M-am cufundat (în lac) pînă la brîu* (SADOV.). ◆ Fîșie de țesătură (de lînă, de blană, de piele etc.) care este purtată în zona lombară (sub îmbrăcăminte) de unele persoane suferinde. **2** (*bis.*) Cingătoare lată pe care o poartă preoții ca semn al unui grad ierarhic sau în timpul slujbei. **3** Fig. Dungă, dîră. *Un brîu de foc pe cer se arată* (COȘB.). **4** (*arhit.*) Ornament (colorat sau în relief) aplicat, în formă de dungă, pe elemente de construcții (uși, ferestre, pereți, fațadă etc.) ale unei case. ◆ Pervaz. *Dan, în picioare, rezemat de brîul ferestrei* (VLAH.). **5** (*geogr.*) Lanț muntos sau deluros. **6** Dans popular executat în ritm vioi, în care jucătorii se apucă pe la spate cu mîinile de brîiele vecinilor; brîuleț. *Flăcăii făcînd brîu împrejurul carului, jucau de duduia pămîntul* (BUJ.). ◆ Melodie după care se execută acest dans. *Cîntați brîul, lăutari!* • pl. *brîie, -uri.* /cuv. autoh.; cf. alb. *bres, brezi*.

brîuléț *s.n.* **1** Dim. al lui *brîu*; brîușor. **2** Numele mai multor dansuri populare românești; brîu. ◆ Melodie după care se execută aceste dansuri. *Ilie începu să zică cu foc un briuleț, de tremura frunza poienii* (SADOV.). • sil. *brî-u-.* pl. *-e.* /***brîu*** + *-uleț*.

brîușór *s.n.* Brîuleț. *Străjerii văd... Siretul curgînd împuținat; pare un brîușor de argint* (SADOV.). • sil. *brî-u-.* pl. *-oare.* /***brîu*** + *-ușor*.

broájbă *s.f.* (*bot.; reg.*) Plantă erbacee comestibilă, din familia cruciferelor, cu frunzele crescute în formă de rozetă și cu rădăcina în formă ovală și cărnoasă (*Brassica napus*); nap. *Să se rătăcească-n lunci și prin cîmpii Verele-mi drăguțe, broajbe și gulii* (Pann). • pl. *-e.* și *brózbă, bróșbă s.f.* /<srb. ***broskva*** „gulie".

broáscă *s.f.* **1** (*zool.*) Nume dat unor animale amfibii din clasa batracienilor, de dimensiuni mici, fără coadă, cu picioarele de dinapoi mai lungi și mai dezvoltate, adaptate pentru sărit, cu gura largă și ochii bulbucați (*Rana rana*). *Un miros... trăda un ochi de apă cu broaște* (CĂL.). ◇ Expr. (*pop.; fam.*) *A-i cînta broaștele în pîntece* = a-i fi foame. *A face broaște în burtă* = a bea multă apă. *Cînd o avea* (sau *o face*) *broasca păr* = niciodată. (*Pînă*) *la genunchiul broaștei* = *a*) om de nimic; *b*) lucru fără valoare, lipsit de importanță; *c*) foarte puțin. *A se face* (sau *a se lipi*) *broască la* (*pe*) *pămînt* = a se piti, a se întinde pe pămînt pentru a nu fi observat. *Plouă cu broaște* = plouă torențial. *A se învăța ca broasca cu grindina* v. învăța. *A cere lînă de la broaște* v. lînă. *A fi plin de noroc ca broasca de păr* v. noroc. *Cît păr pe broască* v. păr. ◇ Compuse: *broască-rîioasă* = broască având o piele cu mici umflături din care se scurge un lichid iritant de apărare (*Bufo*); *broască-verde* (sau *-de-iarbă*) = broatec (*Hyla arborea*); *broască-țestoasă* = nume dat unei specii de rep-

broască (1)

broască-țestoasă uriașă

tile din ordinul chelonienilor, care au corpul închis într-o carapace osoasă, dintre care unele trăiesc pe uscat (*Testudo graeca* și *hermanni*), iar altele în apă (*Emys orbicularis*). ◇ Compar. *Își aruncă pocitura bulbucații ochi de broască* (EMIN.). **2** Compus: (*bot.*) *broasca-apei*

= plantă erbacee acvatică, cu tulpina cilindrică, ramificată, avînd frunzele ovale, ascuțite și lucioase, cufundate în apă, și cu inflorescența verzuie, în spic (*Potamogeton lucens*). **3** (*bot.*) Plantă arborescentă, exotică, cu florile mari, galbene și cu frunzele groase, cultivată ca plantă de ornament (*Opuntia ficus indica*). **4** (*tehn.*) Mecanism metalic de încuiere (cu cheie) care este montat la uși, sertare etc. *Cercetă lacătul și văzu din nou că broasca nu era mai mare* (AGÂR.). **5** Ustensilă cu ajutorul căreia se desfac coloanele de burlane, de la sondă. ◆ (*pop.*) Șurubelniță cu care se strînge teascul. ◆ (*reg.*) Un fel de rindea. **6** Fig. Copil mic. **7** Analog. (*med. pop.; reg.*) Umflătură sub piele la om și la vite; gușă, modîlcă. • pl. *-oaște.* /lat. ***brosca.*

broátec *s.m.* v. brotac.

brobínță *s.f.* (*reg.*) **1** Boabă, bobiță. *Strugure cu brobința neagră.* **2** (*bot.*) Plantă din care se obține un colorant galben (*Reseda luteola*). **3** (*bot.*) Prună. **4** Expr. (*reg.*) *A se face brobință* = a se covăsi. *Laptele s-a făcut brobință.* • pl. *-e.* /***broboană*** **+** ***bobiță***, prin contaminare.

broboádă *s.f.* Basma mare (de lînă), cu care femeile își acoperă capul sau pe care o poartă pe umeri; năframă. *Îi pusese țărănește o broboadă albastră de mătase* (IBR.). • pl. *-e.* /cf. bg. *подбрадка.*

broboánă *s.f.* **1** Picătură mare (de transpirație, de rouă). *Broboane de sudoare rece i se înșiruiau pe frunte* (DUMITR.). **2** Boabă mare. **3** (*bot.; reg.*) Agrișă. ◆ Zgrăbunță (*Lapsana communis*). **4** (*pop.*) Bubuliță, coș. • pl. *-e.* și (*pop.*) *borboánă s.f.* /cf. bg. *бръбона, бробиняк, бръбонка.*

broboná *vb. I.* v. broboni.

brobonáre *s.f.* Acoperire (a feței) cu picături mari de broboane. • pl. *-ări.* /v. ***brobona.***

brobonát, -ă *adj.* v. brobonit.

broboní *vb. IV. tr., refl.* **1** *tr.* (*compl. indică fruntea, fața, ext., persoane etc.*) A acoperi cu broboane. *Sudoarea îi izvora pe la rădăcina perilor și-i brobonea fruntea* (VLAH.). **2** *refl.* (*despre frunte, față*). *Fruntea lui Dan se broboni de sudoare* (VLAH.). **3** *tr., refl.* A (se) bășica. *Pielea se broboni.* • prez.ind. *-esc.* și *brobonă, borbonă vb. I.* /***broboană*** **+** *-i.*

brobonít, -ă *adj.* **1** Care este acoperit de broboane, plin de broboane. ◆ Fig. Pămînt acoperit de rouă. *Pămîntul brobonit de rouă.* **2** (*despre ploaie*) Cu stropi mari. • pl. *-ți, -te.* și *brobonát, -ă, borbonát, -ă adj.* /v. ***broboni.***

brobonițá *s.f.* (*med. pop.; la pl.*) Mici macule și papule care apar, de obicei, sub formă de erupție, mai ales la copilul mic. • pl. *-e.* /***broboană*** **+** *-iță.*

brocárd *s.n.* v. brocart.

brocárt *s.n.* Țesătură de mătase de calitate superioară, ornamentată cu desene din aceeași țesătură sau cu flori din fire de aur sau de argint. *Cu haină de brocart roșu, purtînd flori de aur* (IORGA). • pl. *-uri.* și *brocárd, brocát s.n.* /<fr. ***brocart.***

brocát *s.n.* v. brocart.

bróccoli *s.m.* (*bot., ital.*) Legumă verde care are gust și aspect de conopidă. • pl. *-i.* /<it. ***broccoli,*** pl. lui *broccolo.*

brod *s.n.* (*reg.*) **1** Vad. **2** (*mar.*) Bac. • pl. *-uri.* și *brud s.n.* /<sl. veche **бродъ** „vad".

brodá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică broderii, flori, ornamente etc.*) A coase pe un material textil cu mîna sau cu mașina. *Broda cu lînă de diferite culori pe o bucată de etamină* (CĂL.). **2** Fig. (*compl. indică relatări, întîmplări, povestiri etc.*) A amplifica, adăugînd numeroase detalii (imaginare); a înflori, a inventa, a născoci. *A brodat povestirea cu amănunte nesemnificative.* ◇ (*refl. impers.*) *Se brodează pe marginea celor întîmplate.* • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***broder.***

brodáre *s.f.* Acțiunea de *a broda* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***broda.***

brodát[1] *s.n.* Faptul de *a broda.* • /v. ***broda.***

brodát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre materiale textile*) Care are cusut în relief ornamente cu mîna sau cu mașina; care este împodobit cu broderii. **2** Fig. (*despre relatări, întîmplări, povestiri*) Care este detaliat excesiv, înflorit, născocit. *Nu credea în relatarea brodată pe care o făcuse întîmplării.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***broda.***

brodeálă *s.f.* (*pop., fam.*) Potrivire (de întîmplări, de vorbe etc.); gener. întîmplare. *E o armonie de silabe în exprimarea oricărei legi universale; o brodeală ritmică* (VLAH.). ◇ Loc.adv. *La brodeală* = la nimereală, la întîmplare; întîmplător. • pl. *-eli.* /***brodi*** **+** *-eală.*

brodér *s.m.* Persoană specializată în arta brodatului. • pl. *-i.* /<fr. ***brodeur.***

broderíe *s.f.* **1** Cusătură în relief, ce reprezintă flori sau alte ornamente, executată cu ajutorul acului pe un material textil, manual sau mecanic. ◇ *Broderie aplicată* v. aplicat. *Broderie spartă* v. spart. ◆ Ext. Ornamentație fină. ◇ Poet. *Crestele lor [ale munților], asemeni unor gigantice flori albe și roșii, acoperindu-le umerii cu o broderie spumoasă* (BOGZA). **2** Gener. Artă a decorării (unei țesături) cu motive ornamentale cusute în relief. **3** Fig. Adaos de detalii imaginare la o întîmplare, povestire. *O nuvelă cu broderii de domeniul fantasticului.* **4** (*muz.*) Ornament melodic realizat, într-o compoziție, prin alternarea unei note dintr-un acord cu cea superioară sau inferioară, depărtată de nota muzicală de bază cu un ton sau cu un semiton. *Aria cîntată avea multe broderii.* • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***broderie.***

brodéză *s.f.* Femeie care lucrează broderii. • pl. *-e.* /<fr. ***brodeuse.***

brodí *vb. IV.* (*pop.; fam.*) **1** *tr.* (*adesea iron.; compl. indică întîmplări, lucruri etc.*) A sfîrși cu bine, a o scoate bine la capăt. **2** *tr.* A găsi din întîmplare pe cineva sau ceva la momentul potrivit. **3** *refl.* A se găsi din întîmplare (undeva); a se nimeri la locul potrivit. *S-a brodit la magazin tocmai cînd se făceau reduceri de prețuri.* ◇ (*refl. impers.*) *Se brodi ca locul ce-și alese să fie alături cu al unui țăran bogat* (ISP.). **4** *tr.* (*constr. cu pron. fem. „o" cu sens neutru; uneori determ. prin „bine"*) A nimeri bine, a o scoate la capăt (din întîmplare). *Ai brodit-o bine astăzi.* ◇ Loc.adv. *Pe brodite* = la întîmplare, la nimereală. ◇ Expr. (*iron.*) *A brodit-o* = a făcut o gafă, a dat cu bîta în baltă. ◆ (*determ. prin „rău"*) A nu nimeri cum și-ar dori, a da greș, a ieși rău. *Rău ai brodit-o* (SLAV.). **5** *tr.* (*compl. indică treburi, planuri etc.*) A pune la cale, a aranja. *Nu izbutise... să brodească borvizul* (D. ZAMF.). ◇ (*refl.*) *Vrei să întrebi dacă vreunul din planurile de acasă se brodesc pentru situații reale* (CA. PETR.). • prez.ind. *-esc.* /<sl. veche **бродити.**

bródină *s.f.* v. brudină.

brodíre *s.f.* (*pop.; fam.*) Acțiunea de *a* (*se*) *brodi* și rezultatul ei; brodít. • pl. *-i.* /v. ***brodi.***

brodít[1] *s.n.* (*pop.; fam.*) Brodire. • pl. *-e.* /v. ***brodi.***

brodít[2]**, -á** *adj.* (*pop.; fam.*) Nimerit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***brodi.***

brojbáu *s.m.* (*bot.; reg.*) Capățînă de varză rămasă nedezvoltată. • pl. *-ai.* /de la ***broajbă.***

broker ['brokər] *s.m.* Agent de bursă care intermediază încheierea contractelor comerciale între vînzător și cumpărător, schimbă cupoanele în acțiuni, cumpără și vinde acțiuni sau negociază scrisorile de schimb etc. • pl. *-i.* /<engl. ***broker.***

brokeráj *s.n.* Intermediere în afaceri. *Firma organizează activități de brokeraj.* • pl. *-e.* /***broker*** **+** *-aj*; cf. engl. *brokerage.*

brokeráre *s.f.* Acțiunea brokerilor. *Firma a plătit pentru brokerarea certificatelor.* • pl. *-ări.* /de la ***broker.***

brom[1]**-** Elem. de compunere „miros fetid". • și *bromo-.* /<fr. ***brom(o)****-*; cf. gr. *βρῶμος* „cu miros urît".

brom[2] *s.n.* (*chim.*) Element chimic, nemetal lichid din grupul halogenilor, de culoare roșu-închis, cu miros înțepător și pătrunzător, foarte toxic, care în natură există numai sub formă de compuși, mai ales bromuri, și care este utilizat în industria chimică, farmaceutică etc. (*Br*). • pl. *-uri.* /<fr. ***brome;*** cf. gr. *βρῶμος* „cu miros urît".

bromát[1] *s.m.* (*chim.*) Sare sau ester al acidului bromic. • pl. *-ți.* /<fr. ***bromate.***

bromát[2]**, -ă** *adj.* Care conține brom. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***bromé.***

bromatologíe *s.f.* (*biochim.*) Studiul unor substanțe considerate din punctul de vedere al caracteristicilor lor în calitate de alimente. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***bromatologie,*** engl. ***bromatology;*** cf. gr. *βρῶμα, -ατος* „hrană, mîncare", *λόγος* „studiu".

bromeliacée *s.f.* (*bot.; la pl.*) Familie de plante monocotiledonate, din care face parte și ananasul, întîlnită în țările tropicale; (*și la sg.*) plantă care face parte din această familie. • pl. *-cee.* /<fr. ***broméliacées.***

bromhexín *s.n.* (*farm.*) Medicament utilizat ca decongestionant și dezinfectant al căilor respiratorii superioare. • /den. com.

bromhidrát *s.m.* (*chim.*) Sare organică a acidului bromhidric. • pl. *-ți.* /<fr. ***bromhydrate.***

bromhídric *adj.* (*chim.*) *Acid bromhidric* = gaz incolor rezultat din combinarea bromului cu hidrogenul, care este utilizat la obținerea bromurilor și a unor compuși organici. • /<fr. ***bromhydrique.***

bromhidróză *s.f.* (*med.*) Secreție, mai mult sau mai puțin adundentă, a unei sudori cu miros puternic, dezagrabil; osmhidroză. • pl. *-e.* /<engl. ***bromhidrosis;*** cf. gr. *βρῶμος* „miros urît", *ἵδρωσις* „transpirație, sudoare".

brómic *adj.* (*chim.*) *Acid bromic* = acid oxigenat al bromului; lichid incolor cu proprietăți oxidante. • /<fr. ***bromique.***

bromídă *s.f.* (*med.*) Toxicodermie cu aspect acneic, pustulos sau vegetant, ca urmare a unei intoxicații cu bromuri sau medicamentoase. • /<fr. ***bromide;*** cf. gr. *βρῶμος* „miros urît".

bromísm *s.n.* (*med.*) Intoxicație provocată de brom și de compușii săi, în special de bromura de potasiu. • pl. *-e.* /<fr. ***bromisme;*** cf. gr. *βρῶμος* „miros urît".

bromo- v. brom-.

bromoacetónă *s.f.* (*chim.*) Produs rezultat din acțiunea bromului asupra acetonei. • pl. *-e.* /<fr. ***bromacétone.***

bromocét *s.n.* (*farm.*) Dezinfectant puternic pentru piele, instrumente chirurgicale etc. • /abr. de la ***brom[ură de] cet[rimoniu].***

bromodermíe *s.f.* (*med.*) Ansamblu de accidente cutanate (prurit, eritem, inflamații) în urma ingestiei de alimente care conțin brom; bromidă. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***bromodermie.***

bromofórm *s.n.* (*farm.*) Lichid dens, cu miros dulceag, volatil și insolubil în apă, preparat pe bază de brom și folosit pentru calmarea tusei, a spasmelor și a convulsiilor sau ca anestezic. ▫ pl. *-e.* /<fr. ***bromoforme.***

bromomenorée *s.f.* (*med.*) Menstruație fetidă. • /<fr. ***bromomenorrhée.***

bromopnée *s.f.* (*med.*) Respirație urît mirositoare. • /<fr. ***bromopnée.***

bromurál *s.n.* (*farm.*) Produs farmaceutic, sub formă de cristale incolore, folosit ca sedativ și hipnotic slab. • /<germ. ***Bromural.***

bromurăre *s.f.* (*chim.*) Reacție chimică de adiție sau de substituție prin care se introduc unul sau mai mulți atomi de brom în molecula unui compus organic. • pl. *-ări.* /de la ***brom***[2].

bromúră *s.f.* (*chim.*) Sare a acidului bromhidric. ◇ (*farm.*) *Bromură de potasiu* = sare de potasiu a acidului bromhidric, cristalizată, incoloră, solubilă în apă, întrebuințată drept calmant. (*fotogr.*) *Bromură de argint* = sare de argint a acidului bromhidric, cristalizată, alb-gălbuie, solubilă în amoniac, întrebuințată la obținerea emulsiilor gelatinoase pentru plăcile, filmele și hîrtiile fotografice. *Bromură de sulf* v. sulf. *Bromură de zinc* v. zinc. • pl. *-i.* /<fr. ***bromure.***

bronhi- Elem. de compunere „bronhie". • și *bronhio-, bronho-.* /<fr. ***bronch(o)****-*, ***bronchi(o)****-*; cf. gr. *βρόγχος, βρόγχια* „trahee, bronhie".

bronhiál, -á *adj.* (*anat.*) Care aparține bronhiilor, care se referă la bronhii; bronhic. *Regiunea bronhială.* • sil. *-hi-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***bronchial.***

brónhic, -ă *adj.* (*anat.*) Care se referă la bronhii; bronhial. ◇ *Astm bronșic* v. astm. *Mucocel bronșic* v. mucocel. • pl. *-ci, -ce.* și *brónșic, -ă adj.* /<fr. ***bronchique.***

brónhie *s.f.* (*anat.*) Conductă ce continuă traheea și prin care aerul ajunge la alveolele pulmonare; ext. totalitatea conductelor aeriene care conțin cartilaj. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***bronche,*** cf. lat. *bronchia,* gr. *βρόγχος* „bronhie, trahee".

bronhiectazíe *s.f.* (*med.*) Bronșectazie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***bronchiectasie.***

bronhio- v. bronhi-.

bronhioalveolítă *s.f.* (*med.*) Inflamație simultană a bronhiolelor și a alveolelor. • sil. *-hi-o-; -ve-o-.* /<fr. ***bronchio-alvéolite.***

bronhiólă *s.f.* (*anat.*). Fiecare dintre ramificațiile terminale ale bronhiilor, lipsite de cartilaj, de glande producătoare de mucus și de cili, avînd un diametru de cca 1mm, care pătrund în profunzimea țesutului pulmonar. • sil. *-hi-o-.* pl. *-e.* și *bronșiólă s.f.* /<fr. ***bronchiole;*** cf. gr. *βρόγχος* „bronhie".

bronhiolítă *s.f.* (*med.*) Proces inflamator care afectează bronhiile. • sil. *-hi-o-.* pl. *-te.* și *bronșiolítă s.f.* /<fr. ***bronchiolite.***

bronhiolíză *s.f.* (*med.*) Leziune a pereților bronhiilor. • sil. *-hi-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***bronchiolyse***.

bronhióm *s.n.* (*med.*) Tumoare formată în bronhie. • sil. *-hi-om.* pl. *-uri.* /<fr. ***bronchiome***.

bronho- v. bronhi.

bronhoaspirație *s.f.* (*med.*) Procedeu terapeutic utilizat pentru aspirația secrețiilor bronșice și pulmonare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***bronchoaspiration***; cf. gr. *βρόγχος* „bronhie", lat. *aspiratio, -onis* „aspirare a aerului".

bronhobiopsíe *s.f.* (*med.*) Biopsie a mucoasei bronhiilor, efectuată în bronhoscopie. • sil. *-bi-o-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***bronchobiopsie***.

bronhocél *s.n.* (*med.*) Tumoare a gîtului, plină cu aer și materii stagnante, determinată de o stenoză bronșică. • /<fr. ***bronchocèle***; cf. gr. *βρόγχος* „bronhie", *κήλη* „tumoră, hernie".

bronhocinematografíe *s.f.* (*med.*) Bronhografie urmărită cinematografic, mai ales în cazul dischineziilor bronhice. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***broncho-cinematographie***.

bronhoconstrictór, -oáre *adj., s.n.* (*farm.*) (Substanță) care produce bronhoconstricție. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***bronchoconstricteur***; cf. gr. *βρόγχος* „bronhie", lat. *constringere* „a strînge".

bronhoconstricție *s.f.* (*med.*) Contracție a bronhiilor și a bronhiolelor, care antrenează diminuarea lumenului bronșic.• pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***bronchoconstriction***; cf. gr. *βρόγχος* „bronhie", lat. *constringere* „a strînge".

bronhodilatátor, -oáre *adj., s.n.* (*med.*) (Substanță) care produce bronhodilatație. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***bronchodilatateur***; cf. gr. *βρόγχος* „bronhie", lat. *dilatare* „a întinde, a mări".

bronhodilatáție *s.f.* (*med.*) Scăderea tonusului musculaturii netede bronșice, cu creșterea consecutivă a diametrului lumenului bronhiilor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***bronchodilatation***; cf. gr. *βρόγχος* „bronhie", lat. *dilatatio, -onis* „extindere, lărgire".

bronhofoníe *s.f.* (*med.*) Rezonanță puternică a vocii și a respirației bolnavului care apare la ascultarea plămînilor, în cazuri de pneumonie, bronșită, astm etc. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***bronchophonie***; cf. gr. *βρόγχος* „bronhie", *φωνή* „voce".

bronhogén, -ă *adj.* (*anat.*) De origine bronhică. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***bronchogène***.

bronhografíe *s.f.* (*med.*) Radiografie a bronhiilor cu ajutorul unei substanțe de contrast introdusă în căile respiratorii. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***bronchographie***; cf. gr. *βρόγχος* „trahee, bronhie", *γράφω* „a scrie".

bronhográmă *s.f.* (*med.*) Clișeu obținut prin bronhografie. • pl. *-e.* /<fr. ***bronchogramme***.

bronholít *s.n.* (*med.*) Calcul bronhic, format, de obicei, din carbonat sau fosfat de calciu. • pl. *-te.* și *bronșiolít s.n.* /<fr. ***bronchолithe***; cf. gr. *βρόγχος* „bronhie", *λίθος* „piatră".

bronholitiázǎ *s.f.* (*med.*) Formare de calculi din calciu în lumenul bronhiilor sau la nivelul pereților acestora. • sil. *-ti-a-*. pl. *-e.* /<fr. ***broncholithiase***; cf. gr. *βρόγχος* „bronhie", *λίθος* „piatră".

bronhológ, -ă *s.m., s.f.* (*med.*) Specialist în bronhologie. • pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***bonchologue***.

bronhológic, -ă *adj.* Care ține de bronhologie, care se referă la bronhologie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***bronchologique***.

bronhologie *s.f.* (*med.*) Ramură a medicinei care se ocupă cu studiul bolilor bronhiilor și cu tratamentul lor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***bronchologie***, engl. ***bronchology***; cf. gr. *βρόγχος* „bronhie", *λόγος* „studiu".

bronhomalacíe *s.f.* (*med.*) Înmuiere a bronhiilor. • pl. *-ii.* g. -d. *-iei.* /<fr. ***bronchomalacie***.

bronhometríe *s.f.* (*med.*) Măsurare a calibrului bronhic. • pl. *-ii.* g. -d. *-iei.* /<fr. ***bronchométrie***.

bronhométru *s.n.* (*med.*) Aparat folosit în bronhometrie. • pl. *-e.* /<fr. ***bronhomètre***.

bronhomicóză *s.f.* (*med.*) Inflamație a bronhiilor, provocată de unele ciuperci patogene. • pl. *-e.* /<fr. ***bronchomycose***.

bronhopatíe *s.f.* (*med.*) Termen generic pentru ansamblul afecțiunilor arborelui bronșic. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***bronchopathie***; cf. gr. *βρόγχος* „bronhie", *πάθος* „afecțiune".

bronhopioréе *s.f.* (*med.*) Inflamație bronhică purulentă. • sil. *-pi-o-.* /<fr. ***bronchopyorrhée***.

bronhoplastíe *s.f.* (*med.*) Operație chirurgicală de refacere a bronhiilor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***bronchoplastie***.

bronhoplegíe *s.f.* (*med.*) Paralizie sau pareză a bronhiilor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***bronchoplégie***; cf. gr. *βρόγχος* „bronhie", *πληγή* „lovitură; leziune".

bronhopneumoníe *s.f.* (*med.*) Afecțiune pulmonară provocată de pneumococi, care se manifestă prin inflamarea bronhiilor și a lobilor pulmonari; bronhoalveolită. • sil. *-pne-u-*. pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* /<fr. ***bronchopneumonie***; cf. gr. *βρόγχος* „bronhie", *πνεύμων* „plămîn".

bronhopneumopatíe *s.f.* (*med.*) Denumire generică pentru procese patologice care afectează simultan bronhiile și parenchimul pulmonar. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***bronchopneumopathie***; cf. gr. *βρόγχος* „bronhie", *πνεύμων* „plămîn", *πάθος* „afecțiune".

bronhopulmonár, -ă *adj.* (*med.*) Care ține de bronhii și plămîni, care se referă la bronhii și plămîni. • pl. *-i, -e.* /<engl. ***bronchopulmonary***.

bronhoráfie *s.f.* (*med.*) Sutură a bronhiilor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<engl. ***bronchorrhaphy***.

bronhoragíe *s.f.* Hemoragie bronhică. • pl. *-gii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***bronchorragie***; cf. gr. *βρόγχος* „bronhie", *ῥήγνυμι* „a rupe; a țîșni".

bronhorée *s.f.* (*med.*) Hipersecreție patologică de mucus bronșic, cu expectorație abundentă, care apare, mai ales, în bronșitele cronice. • sil. *-re-e.* pl. *-ei.* /<fr. ***bronchorrhée***; cf. gr. *βρόγχος* „bronhie", *ῥέω* „a curge".

bronhoscóp *s.n.* (*med.*) Instrument medical sub formă tub prevăzut cu un sistem optic, folosit în bronhoscopie, cu ajutorul căruia sunt cercetate bronhiile. • pl. *-oape.* /<fr. ***bronchoscope***; cf. gr. *βρόγχος* „bronhie", *σκοπέω* „a examina".

bronhoscópic, -ă *adj.* Care ține de bronhoscopie, care se referă la bronhoscopie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***bronchoscopique***.

bronhoscopíe *s.f.* (*med.*) (Metodă de) examinare vizuală a cavității bronșice, cu bronhoscopul sau cu fibroscopul. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***bronchoscopie***; cf. gr. *βρόγχος* „bronhie", *σκοπέω* „a examina".

bronhospásm *s.n.* (*med.*) Contracție spasmodică a bronhiilor, asociată frecvent cu o hipersecreție de mucus, provocată de tuse, efort etc. • pl. *-e.* /<fr. ***bronchospasme***; cf. gr. *βρόγχος* „bronhie", *σπασμός* „contracție".

bronhospirográfie *s.f.* (*med.*) Înregistrare spirografică a ventilației celor doi plămîni. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***bronchospirographie***.

bronhospirométrie *s.f.* (*med.*) (Metodă de) explorare a funcției pulmonare prin prelevarea de aer provenind din bronhii. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***bronchospirométrie***; cf. gr. *βρόγχος* „bronhie", lat. *spirare* „a răsufla", gr. *μέτρον* „măsură".

bronhospironiétru *s.n.* (*med.*) Aparat pentru măsurarea capacității fiecăruia dintre cei doi plămîni. • pl. *-e.* /<fr. ***bronchospiromètre***.

bronhostenózǎ *s.f.* Diminuarea diametrului arborelui bronșic, localizat într-un anumit punct, determinînd dispnee de intensitate variabilă. • pl. *-e.* /<fr. ***broncho-sténose***; cf. gr. *βρόγχος* „bronhie", *στένωσις* „strîmtare, îngustare".

bronhotóm *s.n.* (*med.*) Instrument chirurgical folosit în bronhotomie. • pl. *-oame.* /<fr. ***bronchotome***.

bronhotomíe *s.f.* (*chir.*) Intervenție care constă în secționarea unei bronhii, în vederea extragerii unui corp străin sau a rezecției unei tumori bronhice. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***bronchotomie***; cf. gr. *βρόγχος* „bronhie", *τομή* „tăiere, secțiune".

bronșectázic, -ă *adj.* Care se referă la bronșectazie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***bronchectasique***.

bronșectazíe *s.f.* (*med.*) Dilatarea permanentă a bronhiilor, determinată de creșterea permanentă și ireversibilă a calibrului mai multor bronhii, cu ruptura structurilor componente, în urma unei scleroze pulmonare; bronhiectazie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***bronchectasie***; cf. gr. *βρόγχος* „bronhie", *ἔκτασις* „extindere".

brónșic, -ă *adj.* v. bronhic.

bronșiólă *s.f.* v. bronhiolă.

bronșiolít *s.n.* v. bronholit.

bronșiolítă *s.f.* v. bronhiolită.

bronșítă *s.f.* (*med.*) Termen generic pentru orice afecțiune a căilor respiratorii, care constă în inflamația (acută sau cronică) a mucoasei bronhiilor, manifestată în special prin tuse și care este provocată de răceală, de agenți fizici sau chimici și de unele boli infecțioase. • pl. *-e.* /<fr. ***bronchite***; cf. gr. *βρόγχος* „bronhie".

bronșític, -ă *adj.* (*med.*) **1** Care aparține bronșitei, care se referă la bronșită. *Astm bronșitic.* **2** Care suferă de bronșită. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***bronchitique***.

bronto- Elem. de compunere „tunet, trăsnet", „înfricoșător". • /<fr., germ. ***bronto-***; cf. gr. *βροντή* „tunet".

brontofobíe *s.f.* (*psih.*) Teamă patologică de trăsnete. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***brontophobie***.

brontográf *s.f.* (*meteor.*) Aparat care înregistrează trăsnete. • pl. *-e.* /<fr. ***brontographe***.

brontológie *s.n.* (*meteor.*) Parte a meteorologiei care se ocupă cu studiul cauzelor și al efectelor tunetelor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***brontologie***.

brontolóne *s.m.* (*ital.*) Persoană ursuză și morocănoasă, care mormăie tot timpul. • pl. *-i.* /<it. ***brontolone***.

brontozáur *s.m.* (*paleon.*) Gen de reptile uriașe, din ordinul dinozaurienilor erbivori, cu capul mic și cu gîtul foarte lung, cu picioarele scurte, cilindrice, terminate cu cîte cinci degete, ajungînd la o înălțime de circa 22 m și la o greutate de peste 35 t, care au trăit în a doua perioadă a mezozoicului. • sil. *-za-ur.* pl. *-i.* /<germ. ***Brontosaurus***, fr. *brontosaure*; cf. gr. *βροντή* „tunet", *σαῦρος* „șopîrlă".

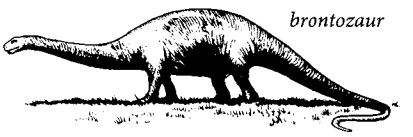

brontozaur

bronz *s.n.* **1** (*chim., tehn.*) Aliaj binar sau ternar de cupru cu alte metale (staniu, aluminiu, plumb etc.), mai dur și mai rezistent decît cuprul, cu utilizări variate în tehnică. *Chipul turnat în bronz* (BOGZA). <> Loc.adj. *De bronz* = dens, solid, ferm. Δ Expr. *Caracter de bronz* = caracter ferm, puternic. ◆ Ext. Obiect (de artă) făcut din acest aliaj. *Pe un suport era un frumos bronz reprezentînd o pasăre.* **2** (*arheol.*) *Epoca de bronz* (sau *a bronzului*) = perioadă preistorică a societății umane care se caracterizează prin descoperirea metalelor și generalizarea folosirii bronzului (milen. 2 î.Hr.). *Vîrsta bronzului* v. vîrstă. **3** (*chim.*) Pigment metalic de culoare galbenă-arămie, din care se face vopseaua de bronz. <> *Praf de bronz* v. praf. ◆ Vopsea de culoare galbenă-arămie, cu luciu metalic, folosită pentru vopsit obiecte, la zugrăveli etc. pentru a le proteja contra coroziunii sau pentru a le da un aspect plăcut. **4** Culoare arămie a pielii obținută în urma expunerii la soare, la vînt sau ca urmare a utilizării unor creme etc. **5** (și *medalie de bronz*) Medalie acordată celui clasificat pe locul al treilea la o competiție (sportivă). *A obținut bronzul la bîrnă.* • pl. *-uri.* /<fr. ***bronze***.

bronzá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică obiecte metalice, lemn etc.*) A acoperi cu un strat subțire (de vopsea) de bronz pentru a proteja contra coroziunii sau pentru a da un aspect plăcut, un reflex metalic etc. **2** *tr., refl.* A deveni sau a face să devină arămiu; a (se) înnegri în urma expunerii la soare sau la vînt. <> Ext. (*despre oameni*). *Un tînăr care se bronzează la soare.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***bronzer***.

bronzáj *s.n.* Bronzare. ◆ Culoare arămie a pielii în urma expunerii la soare, la vînt sau a utilizării unor creme etc. *Razele ultraviolete asigură bronzajul.* • pl. *-e.* /<fr. ***bronzage***.

bronzáre *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *bronza.* ◆ Acoperirea unui obiect cu un strat de vopsea de bronz. ◆ Înnegrirea pielii sub acțiunea vîntului sau a razelor solare. • pl. *-ări.* /v. ***bronza***.

bronzát, -ă *adj.* **1** (*despre obiecte*) Care a fost acoperit cu un strat de bronz sau de vopsea de bronz. **2** (*despre ten, față, corp etc.*) Cu pielea înnegrită (de soare, vînt etc.); (*despre piele*) care s-a înnegrit (la soare, la vînt etc.). <> Ext. (*despre oameni*) *Om bronzat.* ◆ Ext. (*despre păr*) Care și-a modificat culoarea sub acțiunea razelor solare. *Firul de păr blond și puțin bronzat al Adelei* (IBR.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***bronza***; cf. fr. *bronzé*.

bronziér *s.m.* **1** Artist care execută opere de artă din bronz. **2** Producător de obiecte din bronz. • sil. *-zi-er.* pl. *-i.* /<fr. ***bronzier***.

bronzít *s.n.* (*chim.*) Varietate de piroxen și oxid de fier, de culoare brună-gălbuie, cu luciu sticlos, asemănătoare cu bronzul. • /<fr. ***bronzit***.

broscár *s.m.* (*glum.*) Italian. • pl. *-i.* /***broască*** + *-ar*.

broscáriță *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee acvatică, din familia scheuczeriacee, cu tulpina lungă de 15-60 cm, cu

frunzele peţiolate, înguste şi liniare, cu florile albe-verzui, hermafrodite, dispuse în spic, cu fructele liniare, îngustate la bază, alipite de tulpină, care se desfac la maturitate în trei valve, care creşte prin bălţi sau prin ape lin curgătoare (*Potamogeton natans*); limba-apei. • pl. *-ţe.* /***broască*** + *-ăriţă.*

broscărésc, -eăscă *adj.* Care ţine de broască, care este specific broaştelor; broştesc. *Formînd multe locuri de adăpost pentru neamul broscăresc* (SLAV.). • pl. *-eşti.* /***broască*** + *-ăresc.*

broscăríe *s.f.* Loc sau apă (stătătoare) cu multe broaşte. ◆ Mulţime de broaşte. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***broască*** + *-ărie.*

broscói *s.m.* **1** Aug. al lui *broască. Broscoii din răstoacă Îl insultă-n pauze* (TOPÎR.). **2** Masculul broaştei. **3** (*fam.; iron.*) (Epitet pentru un) copil mic. • pl. *-oi.* /***broască*** + *-oi.*

broscúţ *s.m.* Pui (mascul) de broască. *Îşi hrănea broscuţul lui şi-l ţinea într-o colivioară mică* (CAR.). • pl. *-i.* /de la ***broscuţă,*** prin derivare regresivă.

broscúţă *s.f.* Dim. al lui *broască.* • pl. *-e.* /***broască*** + *-uţă.*

broşá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică coli, foi, cărţi, reviste etc.*) A lega sau a coase împreună într-o copertă (moale). **2** (*tehn.; compl. indică suprafeţe de piese din metal*) A găuri sau a şănţui prin aşchiere cu o broşă. <> *Maşină de broşat* = maşină cu broşă. **3** (*ţes.*) A face ornamente pe o ţesătură prin introducerea, în timpul ţesutului, a unui fir colorat. **4** (*med.; compl. indică fracturi*) A imobiliza cu ajutorul unei broşe. • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***brocher.***

broşáj *s.n.* **1** (*herald.*) Poziţie de suprapunere a unor piese heraldice. **2** (*med.*) Mod de imobilizare a unei fracturi cu ajutorul unei broşe. • pl. *-e.* /***broşa*** + *-ţie.*

broşáre *s.f.* Acţiunea de *a broşa* şi rezultatul ei; broşat. • pl. *-ări.* /v. ***broşa.***

broşát[1] *s.n.* Broşare. • /v. ***broşa.***

broşát[2]**, -ă** *adj.* (*despre broşuri, cărţi, caiete etc.*) Cu foile sau colile aşezate şi legate împreună (într-o copertă moale). *Cărţi broşate.* • pl. *-ţi, -te.* /v. ***broşa.***

broşatór, -oáre *s.m., s.f.* Persoană specializată în lucrări de broşare. • pl. *-ori, -oare.* /***broşa*** + *-tor.*

bróşă *s.f.* **1** Bijuterie, prevăzută cu un ac, pe care femeile o poartă prinsă la rochie, la şal, pe haină etc. **2** (*tehn.*) Schelet metalic de formă cilindrică al unui miez de turnătorie. **3** (*tehn.*) Instrument de aşchiere (tronconică sau prismatică), cu tăişuri multiple, care este folosit la prelucrarea suprafeţei (interioare sau exterioare) a unor piese metalice. **4** (*med.*) Tijă metalică fină cu vîrful ascuţit, utilizată în chirurgia ortopedică, în osteosinteză, sau pentru ancorarea dispozitivelor de tracţiune-extensie. • pl. *-e.* /<fr. ***broche.***

bróşbă *s.f.* v. broajbă.

broşétă *s.f.* Mică tijă de metal pe care se înfig bucăţi de carne pentru a le frige. ◆ Bucată de carne friptă; frigăruie. • pl. *-e.* /<fr. ***brochette.***

broştésc, -eáscă *adj.* Broscăresc. • pl. *-eşti.* /***broască*** + *-esc.*

broşúră *s.f.* Lucrare tipărită în formă de carte, cu coperta moale, care cuprinde un număr redus de pagini, avînd de obicei un rol informativ; cărticică. *Dedicînd broşuri la dame* (EMIN.). <> *Broşură-ghid* = ghid de proporţii reduse, în formă de broşură. *Broşurile-ghid au popularizat acest eveniment.* • pl. *-i.* /<fr. ***brochure.***

broşurícă *s.f.* (*adesea deprec.*) Dim. al lui *broşură.* • pl. *-ele, -ci.* /***broşură*** + *-ică.*

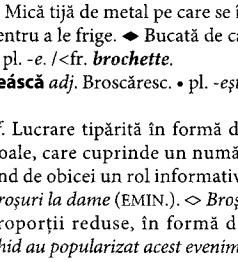

brotac

brotác *s.m.* (*zool.; pop.*) Animal amfibiu, din clasa batracienilor, înrudit cu broasca, de culoare verde, cu pernuţe vîscoase la vîrfurile degetelor (*Hyla arborea*); (*reg.*) brotan, buratic. *Brotaci şi şopîrle... stăteau ca într-o încremenire pînă cobora amurgul şi noaptea* (CAM.). • pl. *-ci.* şi *broátec s.m.* /lat. ***brotachus.***

brotán *s.m.* (*reg., zool.*) Brotac. • pl. *-i.* /***brot[ac]*** + *-an.*

brotăcél *s.m.* **1** (*zool.*) Dim. al lui *brotac. Brotăceii orăcăiau în depărtare* (ISP.). **2** (*ornit.*) Pasăre mică, cu ciocul gros şi roşiatic, cu penele galben-verzui, bătînd în negru, avînd bărbia şi guşa de culoare gălbuie (*Carduelis chloris*); florinte. *Vrăbiile limbute ciripesc şi... brotăcelul cîntă vesel* (ODOB.). • pl. *-ei.* /***brotac*** + *-el.*

broticíu, -íe *adj.* Care este verde (ca brotacul). *Mazăre... cu foile mărunte şi broticii* (HOG.). • pl. *-cii.* /***brotac*** + *-iciu.*

browniană [brauni'anə] *adj.* (*fiz.*) *Mişcare browniană* = mişcare permanentă şi dezordonată a particulelor microscopice aflate în suspensie într-un fluid, datorită ciocnirii acestora cu moleculele mediului de dispersie. • pl. *-iene.* /<fr. ***brownien,*** cf. nm. pr. Robert *Brown,* botanist scoţian.

browning ['braunin] *s.n.* Pistol automat cu încărcătorul în mîner. • pl. *-uri.* /<engl., fr. ***browning;*** cf. John Moses *Browning,* inventator american.

brózbă *s.f.* v. broajbă.

brr *interj.* **1** Exclamaţie pe care o scoate cel căruia îi este frig; bruh. *Brr... parcă-mi curg sloiuri de ghiaţă pe spinare!* (ALECS.). **2** Exclamaţie care exprimă spaima. *Brr! Ce namilă de urs îmi ieşise în cale* (Pop). **3** Exclamaţie care exprimă dezgustul sau greaţa. *Borşul mi-a acrit stomacul... şi curechiul cel cu raţă brrr!* (ALECS.). **4** Interjecţie care reproduce sunetul tobei. *Face iute o darabană... şi începe: br... br...* (CR.). • şi *br interj.* /onomat.

brucelóză *s.f.* (*med.*) Maladie contagioasă, transmisă omului prin alimente, de la unele animale domestice bolnave, fiind provocată de unul dintre cele trei tipuri de germeni infecţioşi din genul *Brucella* (*abortus, melitensis* şi *suis*), care se manifestă prin temperatură ridicată, transpiraţie nocturnă abundentă, dureri de cap, oboseală accentuată etc., febră de Malta. • pl. *-e.* /<fr. ***brucellose,*** cf. nm. pr. Sir David *Bruce,* medic militar englez.

brucínă *s.f.* (*farm.*) Alcaloid extras din nuca vomică, deosebit de toxic, cu proprietăţi asemănătoare stricninei, care este utilizat în medicină şi farmacie. • pl. *-e.* /<fr. ***brucine.***

brud *s.n.* v. brod.

brudăr *s.m.* (*reg.*) Cel care conduce un pod plutitor; podar, (*reg.*) brudnic. • pl. *-i.* /***brud*** + *-ar.*

brúderşaft *s.n.* Manieră de a bea, atunci cînd două persoane îşi duc paharele la gură luîndu-se de braţ, în semn de prietenie sau de înfrăţire. • pl. *-uri.* /<germ. ***Bruderschaft.***

brúdină *s.f.* (*mar.; reg.*) Bac. ◆ Ext. Taxă plătită pentru trecerea apei pe un bac. *S-au înţeles cu boiernaşul... să plătească brudină zece zloţi* (SADOV.). • pl. *-e.* şi *bródină s.f.* /<srb. ***brodina.***

brudíu, -íe *adj.* (*reg.*) Tînăr, zburdalnic. ◆ Ext. Fără discernămînt; naiv. *Crud la trup şi brudiu la minte* (POP.). <> (*subst. m.*) *A început, ca un brudiu ce era* (POP.). • acc. şi *brúdiu, -ie.* pl. *-ii.* /etimol. nec.

brúdnic[1] *s.m.* (*reg.*) Persoană care conduce un pod plutitor; brudar. • pl. *-ci.* /etimol. nec.

brúdnic[2]**, -ă** *adj.* (*reg.*) Tînăr şi necopt la minte; brudiu. • pl. *-ci, -ce.* /***brud[iu]*** + *-nic.*

bruft *s.n.* (*reg.*) Prima tencuială aruncată pe perete cu mistria fără a fi netezită. • pl. *-uri.* /cf. tc. persan. *âbruft* „stropitul pămîntului cu apă".

bruftuí *vb. IV. tr.* **1** (*reg.; compl. indică tencuială*) A pune pe perete cu mistria. **2** Fig. (*fam.; compl. indică fiinţe, persoane etc.*) A brusca; a mustra. *Deseori bruftuia pe fiică-sa.* • prez.ind. *-iesc.* şi *bruftuluí vb. IV.* /***bruft*** + *-ui.*

bruftuiálă *s.f.* (*reg.; fam.*) **1** Faptul de a bruftui. **2** Prima tencuială. **3** Fig. Ceartă, mustrare. *Se mai alegea omul şi cu bruftuiala gospodarului curţii* (PAS). **4** Bătaie. *Ştefan le-a dat o bruftuială* (ISP.) • pl. *-ieli.* şi *bruftuluiálă s.f.* /***bruftui*** + *-eală.*

bruftuíre *s.f.* (*reg., fam.*) Acţiunea de *a bruftui* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***bruftui.***

bruftuluí *vb. IV. tr.* v. bruftui.

bruftuluiálă *s.f.* v. bruftuială.

bruh *interj.* Exclamaţie pe care o scoate cel căruia îi este frig; brr. • /onomat.

bruiá *vb. I. tr.* **1** A perturba (voit) recepţia unor semnale electromagnetice, prin emiterea de semnale parazite cu aceeaşi frecvenţă. ◆ A perturba o audiţie radiofonică. **2** Fig. A produce confuzie, neînţelegere în desfăşurarea unui dialog, a unor fapte, idei etc. *Cînd oratorul a început să vorbească, opozanţii l-au bruiat.* • pl. *-iez.* /<fr. ***brouiller.***

bruiáj *s.n.* Faptul de a bruia şi rezultatul ei. ◆ Perturbare voită a recepţiei undelor electromagnetice. • pl. *-e.* /<fr. ***brouillage.***

bruiát, -ă *adj.* Care este perturbat (prin zgomote). • pl. *-ţi, -te.* /v. ***bruia.***

bruiére *s.f.* Acţiunea de *a bruia* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***bruia.***

bruión *s.n.* (*fran.*) Ciornă. • pl. *-oane.* /<fr. ***brouillon.***

bruiór *s.n.* Emiţător pentru bruiajul emisiunilor radiofonice. • pl. *-oare.* /<fr. ***brouilleur.***

bruít *s.n.* (*cib.*) Bruiaj. • sil. *bru-it.* /<fr. ***bruit.***

bruitáj *s.n.* Reproducere artificială a zgomotelor naturale care însoţesc o acţiune la radio, televiziune, în teatru sau în timpul turnării unui film. • sil. *bru-i-.* pl. *-e.* /<fr. ***bruitage.***

bruitísm *s.n.* (*muz.*) Curent în muzica de la începutul sec. 20, care preconiza utilizarea zgomotelor ca element determinant, eliminînd sau limitînd sunetul muzical. • sil. *bru-i-.* /<fr. ***bruitisme.***

brulót *s.n.* (*fran.; înv.*) **1** Maşină de război cu ajutorul căreia se lansau torţe aprinse. **2** Vechi vas de război încărcat cu materiale inflamabile, care era împins către corăbiile duşmane pentru a le aprinde. *Nu lăsam pe Miculi să dea drum brulotului pe crivăţ* (GHICA). • pl. *-uri.* /<fr. ***brûlot.***

brum *s.n.* (*comunic.*) Zgomot de fond perturbator produs într-un sistem de transmisie audio, provocat de alimentarea amplificatoarelor de audiofrecvenţă de la reţeaua de curent electric alternativ. • pl. *-uri.* /<germ. ***Brummen.***

brumă *vb. I.* **1** *intr.* A cădea brumă. *La mijlocul lui septembrie a brumat uşor* (AGÁR.). **2** *tr., refl.* A (se) acoperi cu brumă sau cu ceva care seamănă cu bruma. • prez.ind. pers. 3 *-ează.* /***brumă*** + *-a.*

brumár[1] *s.m.* **1** (*pop.*) Numele popular al lunii noiembrie. *Bătrînă... veştejită şi uscată ca o frunză de brumar* (DELAVR.). **2** (*reg.*) Luna octombrie. • /***brumă*** + *-ar.*

brumár[2] *s.m.* A doua lună în calendarul republican francez (23 octombrie–21 noiembrie), folosit între anii 1793 şi 1806. • /<fr. ***brumaire.***

brumát, -ă *adj.* **1** (*despre sol, plante, terenuri agricole etc.*) Acoperit cu un strat de brumă; peste care a căzut bruma. *Se scuturau... frunzele brumate* (SLAV.). **2** (*despre fructe, plante etc.*) Acoperit de o pojghiţă fină, alburie. *Prune brumate.* **3** (*despre lîna mieilor*) De culoare albă-cenuşie. *Mioare brumate.* **4** Fig. Care pare a fi acoperit de brumă. *N-am avut norocul să mă nasc cu părul brumat* (IBR.). **5** Fig. Care este fără chef, abătut, indispus. *Băiatul este cam brumat.* **6** Fig. Aburit. *Pahare brumate.* • pl. *-ţi, -te.* /v. ***bruma.***

brumátic, -ă *adj.* **1** Cu brumă. **2** De toamnă, aducător de brumă. ◆ Ext. Friguros, rece, geros. *Vînt brumatic.* • pl. *-ci, -ce.* /***brumă*** + *-atic.*

brúmă *s.f.* **1** (*meteor.*) Cristale de zăpadă formate noaptea, în anotimpurile de tranziţie, prin îngheţarea vaporilor de apă din atmosferă, cînd temperatura corpurilor scade sub zero °C, şi care se depun pe plante, pe sol, pe suprafaţa obiectelor. *A sosit timpul cînd bruma cade* (SLAV.). **2** (*meteor.; pop.*) Chiciură. *Primăvară, muma noastră, Suflă bruma din fereastră...* (ALECS.). **3** Strat fin, albicios, care acoperă unele fructe (sau plante). *Strugurii... vineţi cu brumă* (EMIN.). **4** Expr. *A fi bătut de brumă* = (*despre oameni*) a avea părul alb; a fi în vîrstă. **5** Fig. Cantitate mică. *Am secerat bruma asta de grîu* (PRED.). <> Expr. *Ce* (*sau cîtă*) *brumă* (*de...*) sau *brumă ce* = cantitate mică, ce dispare uşor. *Să staţi aici, să păziţi casa şi ce brumă mai avem.* (CAR.). • pl. *-e.* /lat. ***brûma, -ae.***

brumăreá *s.f.* (*bot.*) Numele a două plante erbacee, din familia polemoniaceelor, cu florile viu colorate în diverse nuanţe (purpurii, roz, albe sau liliachii), cu frunzele simple oval-lanceolate şi cu miros plăcut, răspîndite mai ales în America de Nord şi cultivate ca plante ornamentale: *a*) botcuţă (*Phlox paniculata*); *b*) scînteiuţă (*Phlox drummondi*). • pl. *-ele.* /***brumă*** + *-ărea.*

brumărél *s.m.* (*pop.*) Numele popular al lunii octombrie (sau septembrie). *Era sfîrşitul lunii septembrie, care, în Moldova, se cheamă brumărel* (SADOV.). <> Personif. *Eu sînt, dragă, brumărelul* (ALECS.). <> Poet. *Într-un tîrziu se simţea răceala brumărelului care se lăsa pe cea din urmă verdeaţă a anului* (SADOV.). • /***brumar***[1] + *-el.*

brumăríţă *s.f.* (*ornit.*) **1** Pasăre sedentară mică, de mărimea mierlei, din ordinul paseriformelor, cu guşa

albă, cu pete brune și cu ciocul subțire (*Prunella collaris*). **2** Pasăre mică, din ordinul paseriformelor, care are gușa sură (*Prunella modularis*). • pl. *-e.* /***brumă*** *+ -ăriță*.

brumăríu, -íe *adj.* **1** De culoarea brumei; alb-cenușiu. ◇ *Prune brumării* = varietate de prune acoperite cu o pulbere fină, albicioasă; cu brumă. **2** *Oaie brumărie* = varietate de oaie cu lîna pestriță, alb cu negru. ◆ Ext. (*despre căciuli, haine etc.*) Care este făcut din blană sau lînă, care provine de la acest soi de ovine. *Cine să fie acest blagoslovit creștin încoronat cu căciulă brumărie* (ALECS.). • pl. *-ii.* /***brumă*** *+ -ăriu*.

brumós, -oásă *adj.* **1** (*despre timp*) În care cade bruma. **2** Care este întunecat, cețos, neguros. *Subt un cer brumos și posomorît* (C. NEGR.). ◆ Fig. Care este neclar, obscur. *O vină de a fi căutat să descopăr... din ceața brumoasă a prezentului...* (ODOB.). • pl. *-oși, -oase.* /<***brumă*** *+ -os*.

brun, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* De culoare cafeniu-închis. *Bolta brună tremură* (EMIN.). ◇ *Bere brună* = bere de culoarea caramelului, maronie. ◇ Poet. *Și la vîntul din pustie, la răcoarea nopții brună* (EMIN.). **2** *s.n.* Culoarea cafeniu-închis; maro. ◇ Compus: *brun-roșiatic* = nuanță de maro spre roșu. **3** *adj.* (*despre oameni*) Care are pielea negricioasă și părul negru; brunet. *Nu le-ar putea cineva deosebi dacă... n-ar fi una brună și alta blondă* (C. NEGR.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***brun***.

brună *vb. I. tr.* (*chim.; compl. indică piese din fier, oțel, cupru etc.*) A acoperi pe cale chimică cu un strat protector de oxizi de culoare brună sau neagră, împotriva coroziunii. ◇ (*refl. pas.*) *Piesa se brunează pe suprafața exterioară*. • pl. *-ez.* /<fr. ***brunir***.

brunáj *s.n.* (*chim.*) Brunare. ◆ Concr. Strat protector de oxizi care acoperă unele piese metalice (de oțel sau de cupru) prin brunare. • pl. *-e.* /***bruna*** *+ -aj*, după fr. *brunissage*.

brunăre *s.f.* (*chim.*) Acțiunea de *a bruna* și rezultatul ei; brunaj. • pl. *-ări.* /v. ***bruna***.

brunát, -ă *adj.* **1** (*chim.; despre piese de oțel sau de cupru*) Acoperit, prin brunare, cu un strat protector de oxizi de culoare brună sau neagră. **2** (*despre piele*) Bronzată la soare; înnegrită. *Fața-i rotundă și brunată era străjuită din josul fiecărei urechi de cîte o mică pingea de păr castaniu* (HOG.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***bruna***.

brunch [branț] *s.n.* (*englez.*) Masă luată între micul dejun și prînz. • pl. *-uri.* /<engl. ***brunch***, abr. de la *br[eakfast] [l]unch*.

brunél *s.n.* (*înv.*) Stofă de lînă de culoare închisă, folosită la confecționarea încălțămintei. *Floarea... cu cizmulițe de brunel, umbla prin casă* (MACED.). • pl. *-uri.* /<germ. ***Brunelle***.

brunét, -ă *adj.* **1** *adj.* (*despre piele, ten etc.*) De culoare negricioasă, măslinie. *Începuseră să li se facă pielița fină de un brunet trandafiriu* (AGÂR.). ◆ (*despre păr*) Negru. **2** (*despre oameni*) Care are pielea negricioasă și părul negru; brun. *Mă amorezasem de o fată brunetă* (EMIN.). ◇ (*subst.*) *Văzuse o brunetă frumoasă*. ◆ (*deprec.; subst.*) Țigan. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***brunet***.

brúsă *s.f.* **1** (*geogr.*) Regiune tropicală de stepă, presărată cu arbuști. **2** (*bot.*) Formație vegetală din regiunea tropicală de stepă, în care predomină arbuștii. • pl. *-e.* /<fr. ***brousse***.

brusc, -ă *adj., adv.* **1** *adj.* Care se petrece dintr-odată, pe neașteptate, subit. *Mișcare bruscă.* **2** *adv.* Fără veste, pe neașteptate, pe negîndite, în mod rapid. *Alergînd speriate în toate părțile, oprindu-se brusc* (IBR.). **3** *adj.* Care este aspru, strident. *Are un caracter brusc și energic.* • pl. *-ști, -ște.* /<fr. ***brusque***, ital. ***brusco***.

bruscá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică ființe, persoane etc.*) A trata cu brutalitate, violent, aspru; a repezi. *Se răsti la el și-l bruscă.* **2** (*compl. indică evenimente, hotărîri, procese etc.*) A grăbi, a forța, a precipita. *A bruscat decizia judecătorului.* • pl. *-chez.* /<fr. ***brusquer***.

bruscáre *s.f.* Acțiunea de *a brusca* și rezultatul ei; bruscat. • pl. *-ări.* /v. ***brusca***.

bruscát[1] *s.n.* Bruscare. • /v. ***brusca***.

bruscát[2]**, -á** *adj.* Care a fost tratat cu brutalitate, cu violență. *Văzîndu-se bruscat, s-a supărat și a plecat.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***brusca***.

bruschéțe *s.f.* Comportament violent, limbaj brutal, atitudine aspră, lipsită de menajamente sau grosolană. *Rușinat de bruschețea expresiunii „mă-sa”* (CĂL.). • /<it. ***bruschezza***.

brusnát, -ă *adj.* (*reg.*) Care este durduliu. *A plăsmuit luna în chip de femeie brusnată, durdulie* (HOG.). ◇ (*adv.*) *Din privazul... răsărea brusnat fața-i rotundă* (HOG.). • pl. *-ți, -te.* /etimol. nec.

brust *s.n.* (*constr.*) Front vertical care separă un inel de tunel în curs de excavare de inelul alăturat, neexcavat. • /<germ. ***Brust***.

brustán *s.m.* (*bot.*; reg.) Plantă erbacee din familia compozitelor, cu florile galbene, dispuse în capitule, avînd miros plăcut (*Telekia speciosa*); lăptucul oii. • pl. *-i.* /de la ***brusture***.

brústur *s.m.* v. brusture.

brústure *s.m.* (*bot.*) Numele mai multor plante erbacee din familia compozitelor, cu frunzele foarte mari și late, cu florile purpurii sau violete, dispuse în inflorescențe sferice și țepoase, folosite pentru proprietățile lor medicinale (*Lappa maior, minor* sau *tomentosa*). *Un șipot de apă... șerpuia printre brusturi și alte buruieni* (ISP.). • pl. *-i.* și *brústur s.m.* /cuv. autoh.; cf. alb. *brushtullë*.

bruș (*reg.*) Parte dintr-un întreg. *Un bruș de pămînt.* ◆ O bucată dintr-un produs alimentar. *Femeia punea pe masă un bruș de pîine* (AGÂR.). ◆ Bucată (rotundă) de pămînt, de zăpadă etc. • pl. *-i.* /<sās. ***brušt*** „bulgăre de pămînt”.

brut[1] *s.n.* (*reg.*) Pîine neagră. • pl. *-e.* /<germ. ***Brot***.

brut[2]**, -á** *adj.* **1** (*despre materii prime*) Care se găsește în stare naturală, care nu a fost încă rafinat, care nu a fost încă transformat în produs finit; neprelucrat. *Material organic pe care îl extrăgea din elemente brute ale naturii* (IBR.). ◇ (*adv.*) *Petrolul s-a vîndut brut.* ◇ *Alcool brut* v. alcool. *Produs brut* v. produs. **2** (*despre greutatea mărfurilor*) Care este calculat împreună cu ambalajul. **3** (*despre venituri, produse etc.*) Din care nu au fost scăzute cheltuielile de producție, impozitele, pierderile sau alte scăzăminte aferente. *Salariu brut.* ◇ *Produs intern brut* v. produs. *Produs național brut* v. produs. **4** Fig. (*despre persoane, caractere etc.*) Care este brutal, care este lipsit de finețe; grosolan. *Un om brut.* • pl. *-bruți, -te.* /<fr. ***brut***, it. ***brutto***, ***bruto***; cf. lat. *brūtus, -a, -um*.

brutál, -á *adj.* (*despre oameni sau despre manifestările, acțiunile lor etc.*) **1** Care este grosolan, lipsit de delicatețe; care este direct, franc. *O sinceritate brutală.* ◇ (*adv.*) *Împinse brutal ușa.* **2** Care este dur, violent. *Ea ascundea, conștientă că este partea brutală a ființei ei.* (IBR.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***brutal***, germ. ***brutal***, lat. ***brutalis*** <*brūtus, -a, -um*.

brutalísm *s.n.* (*arhit.*) Orientare în arhitectura modernă care se caracterizează prin exploatarea, fără intervenții deformatoare, a calităților fizice ale materialelor și structurilor în construcții. • /***brutal*** *+ -ism*.

brutalitáte *s.f.* **1** Atitudine sau purtare brutală. *Brutalitatea băiatului o neliniști pe mamă.* **2** Vorbă brutală; grosolănie. *Cuvintele lui erau de o brutalitate nemaipomenită* • pl. *-ăți.* /<fr. ***brutalité***, lat. ***brutalitas***, ***-atis***.

brutalizá *vb. I. tr.* (*compl. indică oameni, animale etc.*) A trata cu brutalitate, a maltrata, a molesta. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***brutaliser***.

brutalizáre *s.f.* Acțiunea de *a brutaliza* și rezultatul ei; molestare. • pl. *-ări.* /v. ***brutaliza***.

brutalizát, -ă *adj.* Bruscat, molestat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***brutaliza***.

brutár *s.m.* Persoană care prepară sau vinde pîine. • pl. *-i.* /***brut***[1] *+ -ar*.

brútă *s.f.* **1** Animal sălbatic ce nu poate fi îmblînzit. **2** Om lipsit de sensibilitate; brutal, violent. *Individul acesta este o brută.* • pl. *-e.* /<fr. ***brute***, lat. ***brutum***.

brutăreásă *s.f.* Femeie care prepară sau vinde pîine. *Întîlni o brutăreasă care ștergea un cuptor* (ISP.). ◆ Soția brutarului. • pl. *-ese.* /***brutar*** *+ -easă*.

brutărie *s.f.* **1** Meseria de brutar. **2** Loc unde se fabrică sau se vinde pîine. *În brutării miroase a pîine nouă* (DRAG.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***brutar*** *+ -ie*.

brúto *adv.* **1** În total, fără a scădea greutatea ambalajului. **2** Fără a scădea cheltuielile sau impozitele (dintr-un venit). *Cîștigă bruto o mie de euro.* • /<germ. ***brutto***, it. ***bruto***.

bruxísm *s.n.* Obicei de a scrîșni din dinți, fie ca urmare a unei ocluzii dentare defectuoase, fie din cauza unei spasmofilii constituționale. • pl. *-e.* /<engl. ***bruxism***; cf. gr. *βρύχω* „a scrîșni din dinți”.

bubál *s.m.* (*zool.*) Antilopă africană mare, cu coarnele în formă de liră. • pl. *-i.* /<fr. ***bubale***; cf. gr. *βούβαλος* „bivol”.

bubalínă *s.f.* (*zool.; la pl.*) Specie de vite cornute, înrudite cu taurinele, cuprinzînd bivolii, avînd capul mare, gîtul subțire, coarnele în formă de semilună și pielea groasă, acoperită cu păr negru; (*și la sg.*) animal care face parte din această specie. • pl. *-e.* /<fr. ***bubalines***, cf. gr. *βούβαλος* „bivol”.

bubăt *s.n.* (*med.; reg.*) Variolă. • pl. *-uri.* /***bubă*** *+ [vărs]at*, prin contaminare.

búbă *s.f.* **1** Nume generic dat umflăturilor dureroase cu caracter purulent ale țesutului subcutanat. *Ce n-a făcut el ca să se curețe de bube!* (ISP.). ◇ Expr. (*fam.*) *A avea bube în cap* = a fi făcut lucruri rele care ar putea ieși la iveală. *A face buba* (și, *eliptic, buba!*) = (*mai ales ca avertizare pentru copii*) a se lovi. *A ședea ca o bubă coaptă* v. copt. *A fi bubă coaptă* v. copt. *A umbla cu cineva ca cu o bubă coaptă* v. copt. *A pune degetul pe bubă* v. pune. *A se sparge buba* v. sparge. ◇ Compuse: (*pop.*) *bubă-neagră* = dalac; *bube-dulci* = bubulițe dese, de natură infecțioasă, care apar în special la copii în jurul gurii, pe cap etc. ◆ Gener. Leziune a pielii; rană. *Se căzni pînă ce îi scoase steapul, apoi îl legă la bubă* (ISP.). ◆ Ext. Excrescențe pe suprafața fructelor și legumelor. **2** Fig. (*fam.*) Punct slab, parte delicată a unei probleme. *Acolo unde este buba și răul* (AGÂR.). ◆ Încurcătură. *Stați, că d-aici începe buba cu Miai* (PRED.). ◆ Defect, defecțiune (a unui sistem tehnic). *I s-a stricat mașina și nu știa unde-i buba.* • pl. *-e.* /form. expr.

buberíc *s.m.* (*bot.*) Plantă erbacee perenă, din familia scrofulariaceelor, cu rizomul noduros, cu frunzele dințate și cu florile brune sau verzi, avînd gust acru-amărui și miros neplăcut (*Scrophularia nodosa*); iarba-neagră. • pl. *-ci.* /cf. bg. *бъбрек* „rinichi”.

bubíță *s.f.* Bubuliță. • pl. *-e.* /***bubă*** *+ -iță*.

bubói *s.n.* Aug. al lui *bubă*. ◇ Expr. *A se sparge buboiul* v. sparge. ◆ Spec. Furuncul. • pl. *-oaie.* /***bubă*** *+ -oi*.

bubón *s.n.* (*med.*) **1** Inflamare a ganglionilor limfatici din regiunea inghinală, axilară etc., de origine infecțioasă. **2** Tumefacție ganglionară caracteristică ciumei bubonice. • pl. *-oane.* și (*înv.*) *babón s.n.* /<fr. ***bubon***; cf. gr. *βουβών* „stinghie; inflamație în regiunea inghinală”.

bubónic, -á *adj.* (*med.*) Care se referă la bubon, care se manifestă prin buboane. ◇ *Ciumă* (sau *pestă*) *bubonică* = ciumă care se manifestă mai ales prin umflarea ganglionilor. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***bubonique***.

bubonocél *s.n.* (*med.*) Varietate de hernie inghinală oblică externă, la nivelul orificiului extern al canalului inghinal; hernie inghino-pubiană. • pl. *-e.* /<fr. ***bubonocèle***; cf. gr. *βουβών* „stinghie; inflamație în regiune inghinală”, *κήλη* „tumoră, hernie”.

bubós, -oásă *adj.* **1** (*despre oameni, copii, animale etc.*) Care este plin de bube, cu bube; (*pop.*) buburos. *Zări... într-un colț un cal răpciugos și bubos* (ISP.). ◇ (*subst.*) *I-a spus că e un bubos urît.* **2** Gener. (*despre plante, fructe etc.*) Care este plin de umflături, de noduri, de excrescențe. *Arbori chirciți și buboși* (STANCU). • pl. *-oși, -oase.* /***bubă*** *+ -os*.

bubuí *vb. IV. intr.* **1** (*și impers.; despre tunete*) A produce un zgomot înfundat și puternic, adesea repetat (prin ecou) la intervale scurte. *Grozavul ceresc tunet începu să bubuie* (C. NEGR.). ◇ (*despre alte surse de zgomot*) *Vijelia bubuia afară* (SADOV.). ◆ Ext. (*despre arme de foc*) A produce un sunet asurzitor. *Tunuri sute bubuiau de se clătina pămîntul* (ALECS.). **2** (*despre obiecte*) A produce un zgomot puternic în urma lovirii sau izbirii. *Șlepul începu să bubuie sub mulți pași grei* (DUMITRIU). ◇ (*despre foc*) *Focul bubuie și trosnește în cămin* (ODOB.). ◆ (*arg.; tr.*) A lovi, a brusca. *Te bubui de nu te vezi.* • prez.ind. *búbui.* /form. onomat.

bubuíre *s.f.* Bubuit. *Bubuirile buciumurilor înălțau la cer prelungă zvoană a morții* (SADOV.). • sil. *-bu-i-.* pl. *-i.* /v. ***bubui***.

bubuít *s.n.* Faptul de *a bubui*; zgomot înfundat și puternic produs de tunet, de arme de foc, de explozii etc.; bubuire, bubuitură. *În curînd un bubuit surd se auzi* (SADOV.). • sil. *-bu-it.* pl. *-uri.* /v. ***bubui***.

bubuitór, -oáre *adj.* Care bubuie. *Se auzi un zgomot bubuitor.* • sil. *-bu-i-.* pl. *-ori, -oare.* /***bubui*** *+ -tor*.

bubuitúră *s.f.* Bubuit. *Se aud bubuituri în ușa compartimentului* (CAR.). ◆ Ext. Împușcătură. *Bubuiturile tunurilor se auzeau tot mai aproape.* • sil. *-bu-i-.* pl. *-i.* /***bubui*** *+ -tură*.

bubulíță *s.f.* Dim. al lui *bubă*; bubă mică; bubiță, bubușoară. • pl. *-e.* /***bubă*** *+ -uliță*.

bubulúc *s.m.* v. babalîc.

buburós, -oásă *adj.* (*pop.*) **1** (*despre oameni, copii etc.*) Care este bubos. **2** Gener. (*despre fructe, legume, copaci, frunze etc.*) Care are pe suprafață denivelări, excrescențe, asemănătoare cu bubele. *Pere buboase.* • pl. *-oși, -oase.* /***bubă*** + *-uros.*

buburúz *s.n.* v. buburuză.

buburúză *s.f.* **1** (*entom.*) Insectă mică din ordinul coleopterelor, semisferică, cu elitrele roșii pătate cu șapte puncte negre (*Coccinella septempunctata*); boul-popii. **2** (*reg.*) Bucată mică; fărîmă. *O buburuză de mămăligă.* **3** (*reg.*) Bubuliță, zgrăbunță. • pl. *-e.* și *buburúz s.n.* /cf. srb. *babúrica.*

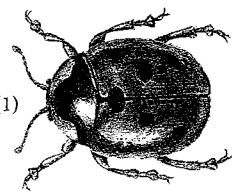

buburuză (1)

bubușoáră *s.f.* Bubuliță. • pl. *-e.* /***bubă*** + *-ușoară.*

buc[1] *s.n.* Loc.adv. (*reg.*) *Într-un buc* = imediat, într-o clipă, foarte repede. *Într-un buc (furnicile) au și ales nisipul.* (CR.). • /cf. *îmbuca.*

buc[2] *s.m.* (*reg.*) **1** Pleavă rămasă după vînturarea semințelor de cînepă sau de in, după măcinarea boabelor de cereale (porumb, grîu etc.). *Pisa mălaiul și-l vîntura de buc* (CR.). **2** (*la pl.*) Fire scurte rămase de la melițarea și pieptănarea inului și a cînepii. *Buci pentru făcut saci* (CR.). • pl. *-ci.* /cf. alb. *byk.*

bucál, -ă *adj.* Care se referă la gură, care aparține gurii. ◇ *Armătură bucală* v. armătură. *Palatul bucal* v. palat. ◇ Loc.adv. *Pe cale bucală* = (*despre medicamente*) pe gură, oral. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***buccal***; cf. lat. *bucca, -ae* „gură".

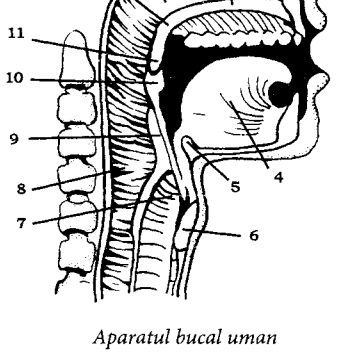

Aparatul bucal uman

1. Palatul moale.
2. Faringe.
3. Palatul dur.
4. Limbă.
5. Osul hioid.
6. Laringe.
7. Trahee.
8. Esofag.
9. Epiglotă.
10. Amigdală.
11. Uvulă.

bucaniér *s.m.* **1** (*ist.*) Denumire dată coloniștilor francezi din America de Nord, din sec. 17, care se ocupau cu vînătoarea de vite cornute sălbatice, a căror carne o vindeau. **2** (*înv.*) Pirat, aventurier. • sil. *-ni-er.* pl. *-i.* /<fr. ***boucanier***.

bucátă *s.f.* **I 1** Parte tăiată, ruptă sau desfăcută dintr-un corp solid sau dintr-un întreg; fragment. *Pune la loc o bucată de piatră* (AGÂR.). ◇ *Om dintr-o bucată* = om onest, integru. ◇ Expr. *A face* (sau *a rupe, a tăia* etc.) *bucăți* = *a*) a împărți în mai multe părți, a fărîmița; *b*) a distruge (în bătaie). *Într-o clipală îl făcu bucăți* (C. NEGR.). *A-i face* (cuiva) *bucata* = a-i provoca (cuiva) cu intenție o încurcătură, un lucru neplăcut, un rău. ◇ Poet. *Norii se rupeau bucăți pe cer* (EMIN.). **2** Ext. (*determ. prin „de drum", „de cale"*) Distanță, porțiune. *Mai avem o bucată bună de drum* (SADOV.). ◇ (*eliptic*) *Da bună bucată am mers* (CR.). ◆ (*determ. prin „de vreme", „de timp"*) Interval, perioadă. *După o bucată de vreme rămîneau... în urmă* (IBR.). ◇ (*eliptic*) *Și soarele au stătut o bucată în loc* (POP.). ◇ Loc.adv. *O bună bucată* (sau *o bucată bună*) (*de timp, de loc* etc.) v. bun. **3** Obiect cu dimensiuni și formă determinate (de consistență solidă) dintr-o mulțime de obiecte de același fel; exemplar, piesă. *Cînd a transportat tablourile, fiecare bucată a fost ambalată cu grijă.* ◇ *Bucată cu bucată* = unul cîte unul. ◆ (*com., ind.*) Parte unitară dintr-o mulțime de produse de același fel. *Vinde ceasornice de aur cu 2 lei bucata* (IBR.). ◇ Loc.adv. *Cu bucata* sau *la bucată* = cu amănuntul. Δ Expr. *A vinde* (sau *a cumpăra*) *cu bucata* (sau *la bucată*) = a vinde (sau a cumpăra) cu amănuntul, în detaliu. *A plăti cu bucata* (sau *la bucată*) = a plăti munca după numărul de piese executate; a plăti în acord. *A face ceva din bucăți* = a confecționa, a încropi ceva din părți sau piese care provin din ansambluri diferite. **4** Operă de dimensiuni relativ reduse sau fragment dintr-o operă literară. *Ea știe bucăți întregi din opera povestitorului* (IBR.). **5** Fragment dintr-o operă muzicală; piesă muzicală. *Adela mi-a cîntat o bucată care știe că îmi place* (IBR.). **II** (*la pl.; în forma „bucate"*) **1** Produse alimentare. *Să cumpere bucate și legume* (AGÂR.). ◆ Mîncăruri gătite. *Am mîncat cele mai minunate bucate cu putință* (SADOV.). ◆ Feluri de mîncare. *Bucate de post.* ◇ *Carte de bucate* v. carte. *Listă de bucate* v. listă. ◇ Expr. *A se amesteca ca mărarul în bucate* v. mărar. *A fi ca sarea-n bucate* v. sare. ◆ (*pop.*) Recoltă de grîne, cereale. **2** (*reg.*) Animale domestice (boi, oi, porci etc.); vite. *A pribegit de acolo..., s-a tras cu bucatele încoace* (CR.). • pl. *-ăți, -ate.* /lat. ***buccata***.

búcă *s.f.* (*pop.*) **1** Fiecare dintre cele două părți cărnoase ale feței omului de la tîmplă în jos. ◇ Expr. *A face buci* = a se îngrășa. ◆ Ext. Botul animalelor. ◆ Fig. (*reg.*) Mîncare, îmbucare. *Negăsind ursul nimic de bucă.* (Pann). **2** Fiecare dintre cele două părți cărnoase din partea posterioară a corpului omenesc sau al vitelor; fesă. *Să nu te superi că iau cureaua... și te ard peste buci* (G. M. ZAMF.). • pl. *-ci.* /lat. ***bucca, -ae*** „gură".

bucălăi, -ie *adj., s.f.* **1** *adj.* (*despre obraji, ext., despre oameni*) Care este bucălat. *O fetiță bucălaie.* **2** *s.f.* (*zool.*) Varietate de oi din rasa țigaie cu lîna albă și cu botul și extremitățile membrelor negre sau de culoare închisă. *Bucălaie, vai de tine* (ALECS.). ◇ (*adj.*) *Mioriță bucălaie* (ALECS.). • pl. *-ai, -aie.* /de la ***bucă***.

bucălát, -ă *adj.* (*despre obraji*) Care este durduliu; bucălai. *Obrajii, bucălați și trandafirii* (SADOV.). ◆ Ext. (*despre oameni*) Care este rotund; durduliu. *Un copil bucălat.* • pl. *-ți, -te.* /de la ***bucă***.

bucăliu, -íe *adj.* (*reg.*) Bucălat. *Cel mai mic* (*copil*)... *un creț cîrlionțat și bucăliu* (DELAVR.). • pl. *-ii.* /***bucălat*** + ***grăsuliu*** sau ***durduliu***, prin contaminare.

bucătár *s.m.* Persoană care are meseria de a găti mîncare. *Bucătarii curții... nu știu ce făcuseră* (ISP.). ◇ Fig. *Foamea e cel mai bun bucătar.* • pl. *-i.* /***bucată*** + *-ar.*

bucătăreásă *s.f.* Femeie care are meseria de a găti mîncare. *Au găsit-o lucrînd la o rochie mică pentru fata bucătăresii* (IBR.). • pl. *-ese.* /***bucătar*** + *-easă.*

bucătărésc, -eáscă *adj.* Care aparține bucătăriei, care se referă la bucătărie. • pl. *-ești.* /***bucătărie*** + *-esc.*

bucătăríe *s.f.* **1** Loc (clădire, încăpere) unde se prepară hrana; *Persida se afla în bucătărie* (SLAV.). ◇ *Bucătărie de campanie* = vehicul prevăzut cu aparatura necesară pregătirii hranei calde pentru trupele aflate în deplasare. ◆ Ext. Ansamblul mijloacelor care servesc la pregătirea hranei. ◆ Mobilă de bucătărie (cu aparatura inclusă). ◇ Compus: *bucătărie-tip* = mobilă de bucătărie care poate servi drept etalon. **2** Modalitate specifică (națională sau regională) de a prepara mîncare. *Preferă bucătăria chinezească.* **3** Fig. (*fam.*) Totalitatea lucrărilor mărunte necesare pentru efectuarea unei lucrări mai mari. *Tinerii care făceau parte, cum se zice, din bucătăria gazetei* (VLAH.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***bucătar*** + *-ie.*

bucătărioáră *s.f.* Dim. al lui *bucătărie. Cum am intrat în bucătărioară, am fluierat ușurel* (SADOV.). • sil. *-ri-oa-.* pl. *-e.* /***bucătărie*** + *-ioară.*

bucătúră *s.f.* (*pop.*) Cantitate de alimente ce poate fi luată în gură; îmbucătură. *Bucătură de pîine.* • pl. *-i.* /***bucată*** + *-ură.*

bucățéa *s.f.* Dim. al lui *bucată*; bucățică. • pl. *-ele.* /***bucăți***, pl. lui *bucată* + *-ea.*

bucățél *s.m.* (*bot.*) Plantă erbacee din familia gramineelor, cu frunzele inferioare răsucite în formă de sul și cu florile roșietice sau violacee, dispuse în panicul (*Agrostis canina*). • pl. *-ei.* /de la ***bucățea***, prin schimbare de suf.

bucățélí *vb. IV. tr.* (*reg.; compl. indică alimente, obiecte de dimensiuni mai mari etc.*) A tăia, a îmbucătăți. • prez.ind. *-esc.* /***bucățele***, pl. lui *bucățică* + *-i.*

bucățí *vb. IV. tr.* (*pop.; compl. indică alimente, obiecte de dimensiuni mai mari etc.*) A tăia, a îmbucătăți. *A bucăți pîinea.* ◇ (*cu compl. intern*) *Paloș din teacă scotea, Bucățele-l bucățea* (POP.). ◆ A sparge. *Hîrbul mi l-ai bucățit* (ALECS.). • prez.ind. *-esc.* /***bucăți***, pl. lui *bucată* + *-i.*

bucățícă *s.f.* **1** Dim. al lui *bucată*; bucățea. **2** Părticică tăiată dintr-un corp solid. ◇ *Bucățică ruptă* = (*fam.; cu privire la o persoană care seamănă perfect cu unul din membrii familiei sale*) la fel, întocmai, identic. Δ Expr. *A semăna cu cineva* (sau *cuiva*) *bucățică ruptă* v. semăna. ◇ Expr. *A face bucățele* = a fărîmița. *Îl făcu bucățele-bucățele, cu paloșul* (ISP.). = *A(-i) lua bucățica de la gură* = a lipsi (pe cineva) pînă și de strictul necesar traiului. *A-și trage* (sau *a-și lua, a-și da bucățica*) *de la gură* v. gură. ◆ Ceea ce servește de mîncare (în cantitate mică). *I-a mai rămas o bucățică de mămăligă* (CR.). **3** (*fam.*) Fată (sau femeie) frumoasă. ◆ Femeie de moravuri ușoare. • pl. *-ele.* /***bucăți***, pl. lui *bucată* + *-ică.*

búcchero *s.n.* (*antic.*) Vas etrusc din argilă arsă, fabricat cu o tehnică specială, care îi conferă un aspect negru lucios, ornamentat cu benzi în relief. • /<it. ***bucchero***.

buccinátor *s.m.* (*anat.*) **1** Mușchi facial, care are un rol important în masticație, în expulzarea forțată a conținutului cavității bucale sau a aerului din plămîni. **2** (*muz.; în antic. romană*) Suflător din buccină; gornist, trompetist. • pl. *-i.* /<fr. ***buccinateur***, lat. ***bucinator, -is***.

buccínă *s.f.* (*muz.; în antic. romană*) Instrument de suflat de formă încovoiată, asemănător cornului de vînătoare, folosit în armata romană. • pl. *-e.* /<lat. ***bucina, -ae***, fr. ***buccin***.

buceá *s.f.* **1** (*tehn.*) Manșon metalic montat între două piese asamblate rigid sau între două piese în mișcare relativă, pentru a le proteja; bucșă. ◆ Cilindru de fontă care căptușește interiorul unui butuc de roată (de car, de camion etc.). ◆ (*reg.*) Țeava la pîlnie. **2** Scobitură într-o piesă de lemn în care intră capul altei piese cu care se îmbină. **3** Mecanism în care se prinde lumînarea în sfeșnic sau candelabru. • pl. *-ele.* /lat. ***buccella, -ae*** „guriță".

buceág *s.n.* v. bugeac[1].

búcefal *s.m.* Cal de luptă sau de paradă. • pl. *-i.* /<fr. ***bucéphale***; cf. nm. pr. grec *Bucephalos*, calul lui Alexandru cel Mare.

bucelá *vb. I. tr.* (*tehn.; compl. indică bucele*) A monta, a căptuși. • prez.ind. *-ez.* /de la ***bucea***.

bucentáur *s.m.* **1** (*în mit. greacă și romană*) Ființă mitică pe jumătate om și jumătate taur; centaur care avea corp de taur. **2** Corabie poleită cu aur, folosită de dogii Veneției la festivități solemne (care avea la proră o sculptură reprezentînd un bucentaur). *Pe vechiul bucentaur, prin Veneția purtat* (ALECS.). • sil. *-ta-ur.* pl. *-i.* /<fr. ***bucentaure***, it. ***bucentauro***; cf. gr. *βοῦς*, „bou", *κένταυρος*, „centaur".

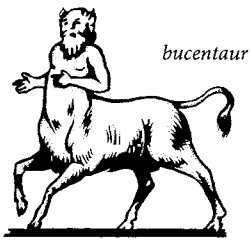

bucentaur (1)

búche *s.f.* Nume dat celei de a doua literă din alfabetul chirilic corespunzînd sunetului „b". ◆ Semn grafic pentru această literă (**в**). ◆ Gener. Literă (chirilică). Nu cunoaște nici o buchie. ◇ *Buche slavonă* v. slavon. ◆ (*la pl.*) Alfabet chirilic; literele acestui alfabet. *Mama mă învăța buchile înainte de-a mă da la școală* (SADOV.). ◆ Ext. Cunoștințe elementare de scris și citit. *Buchea poate s-o învețe și acasă* (CR.). ◇ *Buchea cărții* = *a*) exact ca în carte, reprodus mecanic; *b*) conform regulilor. ◇ Expr. *A fi* (*tot*) *la buchi* = a fi (tot) începător (la învățătură). *A nu ști buche* = a nu ști nimic. *A fi cu buche* = a se potrivi bine; a avea un

tîlc, un dedesubt. *Taci, că-i cu buche, l-am potcovit bine...* (CR.). *A spune cuiva buchile* = a spune cuiva părerea direct, fățiș. *Numai să-l întîlnească, îi va spune ea buchiile* (AGÂR.). • pl. *buchi, -chii.* și *bucheá s.f.* /<sl. veche БОУКЪІ.

bucheá *s.f.* v. buche.

buchér *s.m.* **1** (*înv.*) Persoană care învață buchile, care se află abia la alfabet. ◆ Gener. Persoană care este începătoare la învățătură sau care știe foarte puțin. *Trăsnea era înaintat în vîrstă, bucher de frunte* (CR.). **2** (*pop.*) Persoană care învață ceva mecanic, fără să înțeleagă ce învață, care toceşte. • pl. *-i.* /***buche*** + *-er.*

bucherеálă *s.f.* (*fam.*) Faptul de a silabisi (un text). ◆ Ext. Faptul de a învăța ceva pe de rost, în mod mecanic. • pl. *-eli.* /***bucheri*** + *-eală.*

bucherésțe *adv.* (*fam.*) **1** Ca un începător. **2** În felul bucherilor, în mod mecanic. • /***bucher*** + *-eşte.*

bucherí *vb. IV. tr.* (*fam.; compl. indică cuvinte, expresii, texte etc.*) **1** A silabisi. *Bucherea pe zdreanța unei cărți nepieritoarea „Alexandrie"* (MACED.). **2** A învăța pe de rost, în mod mecanic. • prez.ind. *-esc.* /***bucher*** + *-i.*

bucheríe *s.f.* (*fam.*) **1** Învățătură elementară de scris și citit. **2** Silabiseală, toceală. *Cei patru ani... de bucherie zăpăcită* (VLAH.). • pl. *- ii.* g.-d. *-iei.* /***bucher*** + *-ie.*

buchét *s.n.* **1** Mănunchi de flori aranjate și legate împreună. *Începu să adune... albăstrele pentru un buchet* (CĂL.). ◆ Gener. Grup de obiecte de același fel puse împreună, care amintește de forma unui buchet de flori. *Avea în brațe un buchet de umbrele.* ◆ Fig. Multitudine de probleme, de situații etc. *A plecat și a lăsat un buchet de necazuri.* **2** Grup de arbori din aceeași specie. *Pe șesul larg, între buchete de sălcii, înfloreau finațurile și sfîrîiau cosașii* (SADOV.). **3** Grup de compuneri (literare, muzicale) publicate sau executate împreună. *A interpretat un buchet de arii.* **4** Aromă specifică a vinurilor sau a unor băuturi de calitate superioară. **5** (*mar.*) Ansamblu format din două-trei macarale servind pentru manevrele curente ale velelor. • pl. *-e.* /<fr. ***bouquet***, germ. ***Bukett.***

buchetáre *s.f.* Rărire, cu mijloace mecanice, a plantelor, realizată perpendicular pe direcția rîndurilor. • pl. *-ări.* /v. ***buchet.***

buchetiéră *s.f.* (*înv.*) Femeie care cultivă sau vinde flori; florăreasă. *Buchetiera de la Florența* (ALECS.). • sil. *-ti-e-.* pl. *-e.* /<fr. ***bouquetière.***

bucheţél *s.n.* Dim. al lui *buchet. Bucheţele de albăstrele.* • pl. *-ele.* /***buchet*** + *-el.*

buchiníst *s.m.* (*fran.*) Persoană care achiziționează sau vinde cărți vechi; anticar. • pl. *-işti.* /<fr. ***bouquiniste.***

buchirisí *vb. IV. tr., intr.* (*înv.*) A învăța cu dificultate și cu scrupulozitate; a buchisi. *A jertfit odihna multor nopți, buchirisind pînă la miezul nopții* (CE. PETR.). • prez. ind *-esc.* /***bucher*** + *-isi.*

buchisá *vb. I* v. buchisi.

buchiseálă *s.f.* (*pop., fam.*) Faptul de *a* (*se*) *buchisi.* ◆ Fig. Bătaie cu pumnii. *Și unde mi-l luă la bușeli... de-l zăpăcise în buchiseli* (ISP.). • pl. *-eli.* /***buchisi*** + *-eală.*

buchisí *vb. IV.* (*pop., fam.*) **1** *tr.* A face un lucru depunînd un efort exagerat și cu scrupulozitate. **2** *tr., intr.* A citi sau a învăța cu dificultate și cu scrupulozitate; a buchirisi. **3** *tr.* Fig. A da cu pumnii; a bate. *Unde ți-l începură a-l răsuci și a-l buchisi înfundat* (ISP.). • prez.ind. *-esc.* și *buchisá vb. I.* /cf. *buche.*

buchisíre *s.f.* Faptul de *a buchisi.* • pl. *-i.* /v. ***buchisi.***

buchisít *s.n.* (*fam.*) Învățătură, toceală. *S-a săturat de atîta buchisit.* • pl. *-uri.* /v. ***buchisi.***

bucí *vb. IV.* v. buti.

buciardá *vb. I. tr.* (*compl. indică piatra de construcție*) A lucra cu buciarda. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***boucharder.***

buciardáj *s.n.* Buciardare. • pl. *-e.* /<fr. ***bouchardage.***

buciardáre *s.f.* Acțiunea de *a buciarda* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***buciarda.***

buciardát, -ă *adj.* (*despre pietre de construcție*) Prelucrat cu buciarda. • pl. *-ți, -te.* /v. ***buciarda.***

buciárdă *s.f.* (*constr.*) Unealtă manuală sau mecanizată, cu una sau două fețe de izbire, înzestrată cu dinți sau cu muchii ascuțite, folosită la prelucrarea pietrelor. • pl. *-e.* /<fr. ***boucharde.***

búcin *s.n.* v. bucium[1].

búcină *s.f.* (*muz.; la romani*) Instrument de suflat asemănător cornului de vînătoare de astăzi. • pl. *-e.* /<lat. ***būcĭna, -ae.***

buciníş *s.m.* (*bot.; reg.*) **1** Cucută (*Conium maculatum*). **2** Anghelică (*Archangelica officinalis*). • pl. *-i.* /etimol. nec.

buciúc *s.n.* (*înv.*) Steag turcesc sau tătăresc, alcătuit dintr-o jumătate de coadă albă de cal fixată de o prăjină. • pl. *-uri.* /<tc. ***bučuk.***

búcium[1] *s.n.* (*muz.*) **1** Instrument muzical de suflat, de forma unui tub tronconic, foarte lung, confecționat din lemn (din coajă de tei) sau din metal, folosit în trecut pentru chemări și semnale. *Ce dulce-mi va suna Cîntarea de bucium* (EMIN.). ◆ Sunetul scos de bucium. *Codrul clocoti de zgomot și de arme și de bucium* (EMIN.). **2** Tub de metal sau de carton în care se păstrează acte (făcute sul). • pl. *-e.* și (*înv.*) *búcin s.n.* /lat. ***būcĭnum, -i.***

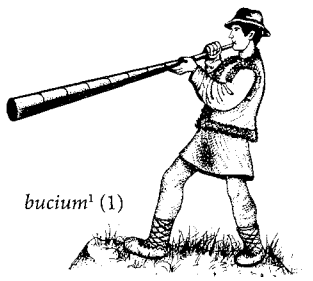

bucium[1] (1)

búcium[2] *s.n.* (*pop.*) **1** Trunchi sau buștean (de arbore). ◆ Spec. Butuc de viță-de-vie. **2** Butuc (al roții carului). • pl. *-e.* /cf. *bucium*[1].

buciumá[1] *vb. I.* **1** *intr.* A sufla, a cînta, a da semnale din bucium[1]. *Un corn apucă și buciumă în vînt* (ALECS.). ◆ (*reg.; despre autovehicule*) A claxona. **2** *tr.* Fig. (*compl. indică vești, noutăți etc.*). A anunța, a vesti. <> Poet. *Toamna își buciuma mîhnirea* (SADOV.). • prez.ind. *búcium.* /lat. ***bucĭnare.***

buciumá[2] *vb. I.* v. bușuma.

buciumáre *s.f.* Acțiunea de *a buciuma* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***buciuma.***

buciumáş, -ă *s.m., s.f.* Persoană care cîntă din bucium, care buciumă. *Domnul a dat poruncă buciumașilor să sune pe cei risipiți* (SADOV.). • pl. *-i, -e.* /***bucium***[1] + *-aş.*

buciumătór, -oáre *adj.* (*înv.*) Care buciumă. (*De trofeu*) *era aninată armătura mortului și anume un arc, un corn buciumător* (ODOB.). • pl. *-ori, -oare.* /***buciuma*** + *-ător.*

buclá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A(-și) ondula părul în bucle, a (se) cîrlionța. *Unul caută-n oglindă de-și buclează al său păr* (EMIN.). **2** *tr.* (*compl. indică fire de țesut*) A da formă de buclă. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***boucler.***

bucláj *s.n.* Ansamblul buclelor de pe pielea unui miel. ◆ Forma, mărimea și structura buclelor unei pielicele de miel. *Blăniță cu buclajul mare.* • pl. *-e.* /<fr. ***bouclage.***

bucláre *s.f.* Acțiunea de *a bucla* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***bucla.***

buclát, -á *adj.* **1** (*despre oameni, păr etc.*) Care are bucle; cîrlionțat. *Cu ochi șireți ca cei de vulpi... Cu păr buclat* (COȘB.). **2** (*despre lînă, stofe*) Cu bucle. • pl. *-ți, -te.* /v. ***bucla***; cf. fr. *bouclé.*

búclă *s.f.* **1** Șuviță de păr ondulat în formă de spirală; cîrlionț, zuluf. *Un cap tînăr de fată încărcat cu bucle* (CĂL.). **2** (*text.*) Bucată de fir textil, îndoită și răsucită în timpul tricotării, în formă ondulată, care formează ochiul tricotului. **3** Curbă foarte strînsă, folosită la racordarea porțiunilor drepte ale unui drum în serpentină. ◆ Curbă a unui curs de apă. **4** (*constr., electr.*) Obiect care are formă de spirală sau de inel (fir, cablu, conductă etc.). ◆ Piesă metalică pe care se fixează, prin îndoire, capătul unui cablu, a unei conducte etc. **5** (*inform.*) Secvență din instrucțiunile unui program care se execută de mai multe ori pînă se satisfac anumite condiții. <> *Buclă digitală* = aparat electronic pentru redarea infinită a unei secvențe sonore înregistrate. **6** (*cib.*) Suită de efecte în care ultimul corespunde celui dintîi. **7** (*med.*) Ansă. • pl. *-e.* /<fr. ***boucle.***

buclé *adj., s.n.* **1** *adj.invar.* (*despre fibre, țesături, lînă etc.*) Care are firul ondulat cu mici excrescențe. *Tricotaje din fir buclé.* **2** *s.n.* Material textil (de bumbac, de lînă, de fibră sintetică etc.) cu aspect buclat. ◆ (*la pl.*) Modele de îmbrăcăminte tricotată. *Expoziție de bucleuri.* • pl. *-euri, -ee.* și *bucléu s.n.* /<fr. ***bouclé.***

bucléu *s.n.* v. bucle.

buclúc *s.n.* **1** (*pop., fam.*) Situație neplăcută în care se află cineva; încurcătură, necaz, (*fam.*) belea, daraveră. *Nourul acela-i cu bucluc* (SADOV.). **2** Ceartă, necaz, supărare, discordie. *După bucluc umbli, peste bucluc ai dat* (CR.). **3** (*reg.; la pl.*) Obiecte neînsemnate și fără mare valoare; catrafuse. *Am găsit și secure pe sub buclucurile d-tale* (CR.). **4** (*reg.*) Gunoi folosit ca îngrășămînt. • pl. *-uri.* și *boclúc s.n.* /<tc. ***bokluk*** „excremente"; „murdărie".

buclucáş, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care provoacă și caută ceartă cu orice preț. *Se făcuse buclucaș, hărțăgos și de tot hapsîn...* (CR.). • pl. *-i, -e.* /***bucluc*** + *-aş.*

buco- Elem. de compunere „cavitate bucală". • /<fr. ***buc-co-***; cf. lat. *bucca, -ae* „gură".

bucoávnă *s.f.* (*înv.*) Abecedar (cu caractere chirilice). ◆ Gener. Carte veche (religioasă) tipărită cu litere chirilice. ◆ (*iron.*) Carte veche. • pl. *-e.* /<slav. АЗЪБОУКОВЪНО.

bucofaríngе *s.n.* (*anat.*) Regiune mediană a faringelui. • pl. *-e.* /<fr. ***buccopharynge.***

bucofaringoscopíe *s.f.* (*med.*) Examinare a bucofaringelui sub lumină reflectată, cu ajutorul unui instrument special. • pl. *- ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***buccopharyngoscopie.***

bucólic, -ă *s.f., adj.* **1** *s.f.* (*lit.*) Mic poem pastoral, care reflectă în mod idilic viața de la țară; eglogă, idilă. *Bucolicele lui Vergiliu.* **2** *adj.* (*în vers. greco-latină; despre cezură*) Care se găsește după al patrulea picior într-un hexametru. **3** *adj.* Care este caracteristic vieții pastorale, care ține de viața păstorilor. *Seara, precedați... de dangătul metalic al tălăngilor, răspîndind deasupra munților calme ecouri bucolice, păstorii se întorc la colibă* (BOGZA). ◆ Care se referă la viața de la țară văzută în mod idilic. *Scriitorul a prezentat viața bucolică de la bunici.* • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***bucolique***, germ. ***bukolisch***, lat. ***būcŏlĭcus, -a, -um***; cf. gr. *βουκολικός* <*βουκόλος* „văcar, boar".

bucolísm *s.n.* Caracter bucolic. • /***bucol[ic]*** + *-ism.*

bucós, -oásă *adj.* **1** Care are fața dolofană. **2** Care are fese mari. • pl. *-oşi, -oase.* /***bucă*** + *-os.*

bucovineán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Bucovinei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii Bucovinei. **2** *adj.* Care aparține Bucovinei sau bucovinenilor, care se referă la Bucovina sau la bucovineni; care este originar din Bucovina. *Peisaje bucovinene.* • pl. *-eni, -ene.* /nm. pr. (provincie istorică românească) ***Bucovina*** + *-ean.*

bucovineáncă *s.f.* Femeie care face parte din populația de bază a Bucovinei sau este originară de acolo. • pl. *-ence.* /***bucovinean*** + *-că.*

bucrániu *s.n.* (*arhit.*) Motiv ornamental care reprezintă un craniu de bou împodobit cu ghirlande de flori, panglici etc., folosit în antichitate și în Renaștere. • pl. *-ii.* /<fr. ***bucrâne***; cf. lat. *bucranium.*

bucsău *s.m.* (*bot.*) Arbust ornamental, din familia leguminoaselor, cu ramurile lungi, verzi-albăstrui, cu frunzele simple și cu florile mari, galbene, cu miros plăcut, care este cultivat în grădini (*Spartium junceum*). • /cf. lat. *buxus, -i.*

búcşă *s.f.* (*tehn.*) Manșon metalic montat între două piese asamblate rigid sau între două piese în mișcare relativă, pentru a le proteja; bucea. • pl. *-e.* /<germ. ***Buchse***, pl. ***buks.***

bucşí *vb. IV. tr.* (*reg.*) **1** (*compl. indică obiecte, saci etc.*) A îndesa, a umple pînă la refuz. *Au bucșit sacii cu grîu.* ◆ (*refl.*) A se înghesui, a da năvală. *Lumea se bucșise spre ieșire* (CAM.). **2** (*compl. indică sînge*) A-l podidi. *A bucșit-o sîngele pe gură* (CAM.). • prez.ind. *-esc.* /cf. *bucșă, buși.*

bucurá *vb. I.* **1** *refl.* (*în opoz. cu „întrista"; urmat de determ. introduse prin prep. „de" sau conj. „că"*) A avea sentimentul de împlinire sufletească și mulțumire; a fi cuprins de bucurie. ◆ A simți bucurie pentru ceva sau pentru cineva. *Sătenii se bucurau pentru ea* (AGÂR.). ◆ (*tr.*) A produce cuiva o bucurie, o satisfacție. *Am alergat s-o bucur pe mama.* **2** *refl.* A se delecta. *Să ne bucurăm de vinul acesta.* **3** *refl.* (*urmat de determ. introduse prin prep. „de"*) A dispune de un bun material sau spiritual, a avea la îndemînă, a se putea folosi de...; a poseda. *Imigranții se bucură de aceleași drepturi.* ◆ A beneficia de... *El se bucură de multă apreciere.* <> Expr. *A se bucura de credit de la cineva* v. credit. **4** *refl.* A fi foarte căutat, provocînd interes. *Cartea se bucură de succes.* **5** *refl.* (*peior.; constr. cu prep. „la"*) A rîvni la

ceva. ◆ A încerca să profite (prin abuz) de ceva. *S-a bucurat la banii copilului.* • prez.ind. *búcur.* /cuv. autoh.; cf. alb. *bukur.*

bucurát, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care este mulțumit, bucuros. ◆ (*pop.*) Care exprimă bucurie. *Vorbe bucurate.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***bucura***.

bucureșteán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a orașului București sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii Bucureștiului. **2** *adj.* Care aparține Bucureștiului sau bucureștenilor, care se referă la București sau la bucureșteni; care este originar din București. • pl. *-eni, -ene.* /nm. pr. (capitala României) ***București*** + *-ean.*

bucureșteáncă *s.f.* Femeie care face parte din populația de bază a orașului București sau este originară de acolo. • pl. *-ence.* /***bucureștean*** + *-că.*

bucureșténism *s.n.* Calitatea de a fi bucureștean; manifestare, atitudine specifică unui bucureștean. *Bucureștenismul este caracteristic unor persoane.* • pl. *-e.* /***bucureștean*** + *-ism.*

bucuríe *s.f.* **1** Stare sufletească de împlinire; sentiment de mulțumire etc. *Bucuria nu i-a ținut mult* (AGÂR.). ◇ Loc.adv. *De bucurie* = din cauza bucuriei simțite. *Eu am tresărit de bucurie* (SADOV.). *Cu bucurie* sau *cu toată bucuria* = (foarte) bucuros. *Cu toată bucuria... am să vin numaidecît, zise Ivan* (CR.). ◇ Expr. *A nu mai putea de bucurie* = a se bucura foarte mult. *Cînd auzi fata că tată-său îi dă voie... nu mai putea de bucurie* (ISP.). *Noroc și bucurie!,* formulă de salut. *Gînd la gînd cu bucurie* v. gînd. **2** Concr. Persoană, obiect, situație care bucură pe cineva. *Nici n-ai idee ce bucurie și ce mîngîiere sînt copiii* (SADOV.). ◆ Veste bună sau (*iron.*) proastă. *Se duce drept la frate-său, ca să-i ducă bucuria* (CR.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***bucura*** + *-ie.*

bucurós, -oásă *adj.* **1** (*despre oameni; mai ales cu determ. introduse prin prep. „de" sau conj. „că", „să"*) Care este cuprins de bucurie, care reflectă bucurie; voios, vesel. ◇ Expr. *A fi mai bucuros să...* (sau *cînd..., dacă...*) = a prefera să *Mai bucuros eram cînd m-ai fi chemat la nuntă* (CR.). *A fi bucuros de oaspeți* = a primi cu plăcere musafiri. *L-au întrebat de-i bucuros de oaspeți* (C. NEGR.). *A vedea bucuros pe cineva* v. vedea. **2** Care face ceva cu plăcere, cu drag, din toată inima. *Nimeni nu o primește bucuros la muncă* (AGÂR.). ◆ (*ca termen de politețe*) Cu plăcere! mă rog! *Atunci să ne așezăm la masă... -Bucuros, cumnate* (SADOV.). • pl. *-oși, -oase.* /***bucura*** + *-os.*

bucvári *s.n.* (*arh.*) Un fel de bucoavnă; abecedar. • pl. *-ii.* și *bucváriu s.n.* /<slav. **боукварь**.

bucváriu *s.n.* v. bucvari.

budá *vb. I. intr.* A se arăta nemulțumit (față de cineva) printr-o atitudine îmbufnată sau indiferentă. ◆ (*fam.*) A face mutre (cuiva), arătîndu-i supărare; a face mofturi. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***bouder.***

budácă *s.f.* (*reg.*) Vas folosit pentru închegarea laptelui. • /cf. *budăi.*

budalá *s.m.* (*turc. înv.*) Om prost, nătărău. *Budalaua... asta de Ianulea* (CAR.). • pl. *-ale.* /<tc. ***budala.***

budănă *s.f.* (*reg.*) Butoi de dimensiune mare. • pl. *-e.* /*budăi* + *-ană.*

budapestán, -á *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a orașului Budapesta sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii Budapestei. **2** *adj.* Care aparține Budapestei sau budapestanilor, care se referă la Budapesta sau la budapestani; care este originar din Budapesta. • pl. *-i, -e.* /nm. pr. (capitala Ungariei) ***Budapesta*** + *-an.*

búdă *s.f.* **1** Căsuță de lemn, în care locuiesc pădurarii. **2** Prăvălioară de lemn, baracă. **3** Closet. • pl. *-e.* /<germ. ***Bude***, pol., magh. ***buda.***

budăi *s.n.* (*reg.*) **1** Vas din doage, avînd forma unui trunchi de con, în care se păstrează laptele, brînza etc.; putină. *Le atîrnă pe toate de cîte un cui de lemn, ca să se scurgă fiecare în cîte un budăi deosebit* (HOG.). ◆ Putină pentru bătut untul. **2** Vas de lemn în care este păstrată făina. **3** Trunchi scobit, folosit ca ghizd la fîntînă. ◆ Ext. Fîntînă cu adîncime mică. • pl. *-ie.* /<magh. ***bödön***(*y*).

budélnic *s.n.* v. butelnic.

budgét *s.n.* v. buget[1].

budgetár, -ă *adj.* v. bugetar.

búdic, -ă *adj.* (*relig.*) Care se referă la budism; budist. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***bouddhique.***

budiháce *s.f.* (*reg.*) Monstru, pocitanie. *Să-și facă budihacea casă la noi în sat* (CR.). • pl. *-ce.* /cf. *buduhală.*

budiháie *s.f.* (*reg.*) Sperietoare de ciori; momîie. • pl. *-ăi.* g.-d. *-iei.* /cf. *buhă, budihace.*

budíncă *s.f.* (*culin.*) **1** Preparat culinar (din făină, paste făinoase, orez, legume, brînză, ouă, lapte etc.) dulce sau sărat, care este copt în cuptor. **2** Fel de mîncare preparat din legume tăiate mărunt, amestecate cu brînză și coapte în cuptor. • pl. *-ci.* /<fr. ***pouding***, engl. ***pudding***, ngr. ***(μ)πουτίγκα.***

budísm *s.n.* (*relig., filos.*) Religie și filosofie orientală, răspîndită începînd cu sec. 6-5 î.Hr. în Asia, care, considerînd viața un izvor de iluzii și suferințe, propovăduiește purificarea interioară absolută prin contemplare și asceză, singurul mijloc de evitare a suferinței fiind ecuanimitatea și scufundarea în nirvana. • /<fr. ***bouddhisme***; cf. nm. pr. *Buddha,* întemeietorul acestei religii.

budíst, -ă *s.m., s.f., adj.* (*relig.*) **1** *s.m., s.f.* Adept al budismului. **2** *adj.* Care aparține budismului sau budiștilor, privitor la budism sau la budiști; budic. *Templu budist.* • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***bouddhiste.***

budoár *s.n.* Salon intim al unei femei din înalta societate. *Ori în umbra parfumată a budoarului să vin* (EMIN.). • pl. *-e.* /<fr. ***boudoir.***

buduhálă *s.f.* (*reg.*) **1** Monstru, momîie. *Starostea nunții aduce în casă o buduhoală urîtă* (SEV.). **2** (*med. pop.*) Boală contagioasă. • pl. *-e.* și *buduhóală s.f.* /form. expr.; cf. *budihace, matahală.*

buduhóálă *s.f.* v. buduhală.

budulác, -á *adj.* (*reg.; despre oameni*) Care este fugar. *Om budulac.* ◇ Expr. (*adv.*) *Umblă budulac* = umblă pe ascuns de frică sau de rușine. • pl. *-ci, -ce.* /***budala*** + *-ac.*

budurói *s.n.* (*pop.*) **1** Vas din lemn (adesea făcut dintr-un trunchi) în care se păstrează laptele sau diferite produse. *Iscoadele dezgropau buduroaiele cu ceară sau miere* (GAL.). **2** Stup de albine făcut dintr-un trunchi scobit sau într-o scorbură. *Îngrijea o stupină de vreo cincizeci de coșnițe și buduroaie* (SADOV.). **3** Ghizd la fîntînă (din scînduri sau din împletitură de nuiele). • pl. *-oaie.* /etimol. nec.

buf[1] *interj.* Cuvînt care imită zgomotul înfundat produs prin cădere, izbire, explozie etc. *Buf! Cade în groapa cu jăratec* (CR.). • /<form. expr.

buf[2] *s.n.* Numele unei figuri la jocul de arșice. *Le potrivea [arșicele] așa de bine, că bufu-l cădea totdeauna la ceilalți jucători* (GHICA). • /etimol. nec.

buf[3]**, -á** *adj.* **1** (*despre opere muzicale sau dramatice*) Care are un caracter comic exagerat, grotesc sau caricatural. *Comedie bufă.* ◇ *Operă bufă* = operă de un gen ușor, pe o temă comică. **2** (*despre actori sau cîntăreți*) Care interpretează numai roluri ușoare într-o comedie sau operetă, operă comică. *Bariton buf.* ◆ (*despre roluri sau despre felul interpretării*) Care este specific comediei sau operei muzicale. *Un rol de un comic buf.* • pl. *-i, -e.* /<it. ***buffo***, fr. ***bouffe.***

bufál *s.m.* (*zool.*) Mamifer rumegător din familia bovideelor, foarte asemănător cu boul, răspîndit în Europa meridională, Asia și Africa. • pl. *-i.* /<it. ***bufalo.***

bufánt, -ă *adj.* (*despre îmbrăcăminte sau despre părți ale ei etc.*) Care are croiala umflată, înfoiată; cu bufă. *Mîneci bufante.* • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***bouffant.***

búfă *s.f.* Umflătură la mîneca unei haine, la pantaloni, cută, fald. *Adora, în forma și culoarea vestmîntului, în bufele mari ale umerilor... făptura și gîndul logofetesei* (G. M. ZAMF.). • pl. *-e.* /it. ***buffa.***

bufét *s.n.* **1** Mobilă de sufragerie sau de bucătărie în care se păstrează vesela, tacîmurile și alte obiecte necesare pentru servitul mesei. *Am luat tacîmuri din bufet.* **2** Local mic, special amenajat (într-o instituție, într-un teatru etc.) în care se vînd mîncăruri (reci), prăjituri, băuturi etc. ◇ *Bufet-bar* = bufet la care se servesc băuturi alcoolice. *Bufet expres* v. expres. **3** Mîncăruri servite la un bufet. ◇ Expr. *Bufet rece* (sau *suedez*) = masă unde se servesc mîncăruri reci și băuturi care sînt consumate în picioare. • pl. *-uri, -e.* /<fr. ***buffet***

bufetiér, -á *s.m., s.f* Persoană care conduce sau care servește la un bufet. *Bufetierul teatrului.* • sil. *-ti-er.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***buffetier.***

buféu *s.n.* **1** (*med.*) Senzație puternică și neașteptată, caracterizată prin febră, enervare, puls accelerat, palpitații etc., care poate apărea la femei în cursul menopauzei sau după instalarea acesteia. **2** Aer care iese brusc pe gură. **3** Mișcare bruscă și trecătoare; răbufnire. • pl. *-uri.* /<fr. ***bouffée.***

buffer ['bafer] *s.n.* (*inform.*) Zonă de memorie centrală a unui calculator, care servește ca intermediar la stocarea informațiilor transmise. • /<engl. ***buffer*** (storage) „memorie-tampon".

buffeting ['bafitiŋ] *s.n.* (*av.*) Vibrație neregulată la avioane grele cu viteze joase, la avioane cu viraj sau în regim transsonic. • /<engl. ***buffeting*** <*buffet* „a lovi".

búflea *s.m.* (*fam.; deprec.*) Persoană foarte grasă; obeză. • /form. expr.; cf. *buft.*

bufléi *s.m.* (*fam.; glum.*) Copil sau pui de animal gras, dolofan. • pl. *-ei.* /form. expr.; cf. *buflea.*

búfnă *s.f.* (*ornit.*) Pasăre răpitoare de noapte, cu capul mare și cu ochi galben-portocalii foarte mari, apropiați unul de altul, cu penajul de culoare brună, cu smocuri lungi de pene negre la urechi (*Bubo bubo*); bufniță. • pl. *-e.* și *búhnă s.f.* /form. expr.; cf. *bufniță, buhă.*

bufneálă *s.f.* **1** (*mai ales la pl.*) Zgomot puternic, produs de o lovitură; bufnitură. *Se auzeau bufnelile mobilelor.* **2** Bosumflare. • pl. *-eli.* /***bufni*** + *-eală.*

búfnet *s.n.* Bufnitură. • pl. *-e.* /***bufni*** + *-et.*

bufní *vb. IV.* **1** *intr.* (*despre obiecte, pietre, geamuri etc.*) A produce un zgomot înfundat (prin cădere, izbire, explozie etc.). *O învăluire mai tare de vînt trecu, o fereastră se izbi, bufnind răsunător* (SADOV.). ◆ (*despre tren*) A pufăi. *Bufnind mînios, trenul se năpustește la vale* (SANDU-A.). **2** *intr.* (*despre oameni*) A-și manifesta nemulțumirea, a bombăni supărat. *Se sculă bufnind* (CAR.). **3** *intr.* (*uneori determinat prin „de rîs", „în rîs", „în plîns"*) A izbucni, a pufni. *Femeile nu se putură stăpîni și începură să bufnească* (SLAV.). ◇ Expr. (*tr.*) *A-l bufni rîsul* (ori *plînsul*) = a pufni în rîs sau plîns, fără să se poată stăpîni. **4** *tr.* (*compl. indică uși, geamuri etc.*) A izbi cu putere, a lovi cu violență. *Plecă bufnind ușa* (CAR.). **5** *intr.* A da buzna, a se năpusti. *Vîntul a bufnit în perdelele ferestrei deschise* (SADOV.). • ind. prez. *-esc.* /de la ***buf***[1].

bufníre *s.f.* Acțiunea de *a bufni* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***bufni.***

bufnít *s.n.* Bufnitură. • pl. *-uri.* /v. ***bufni.***

bufnitúră *s.f* Zgomot înfundat produs de o cădere, o izbire, o explozie etc.; bufneală, bufnit. *Deodată se auzi o bufnitură grozavă* (SADOV.). • pl. *-i.* /***bufni*** + *-tură.*

búfniță *s.f.* (*ornit.*) Cea mai mare pasăre răpitoare de noapte, cu penajul de culoare brun-ruginie cu dungi negre și galbene, cu capul mare și ochii galben-portocalii foarte mari, apropiați unul de altul, cu smocuri lungi de pene negre la urechi, avînd un strigăt caracteristic ce seamănă cu un vaiet (*Bubo bubo*); bufnă, bou-de-noapte, (*pop.*) buhă, (*reg.*) boaghe. ◇ Compar. (*iron.*) *Frumoasă ca o bufniță.* ◆ (*deprec.*) Om cu ochii holbați. ◆ Fig. (Epitet pentru un) om retras, tăcut, neprietenos. ◆ (*arg.*) Prostituată. • pl. *-e.* și *púfniță s.f.* /***bufnă*** v. *buhă* + *-iță.*

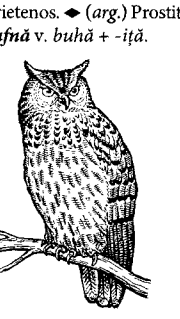

bufniță

bufo- Elem. de compunere „broască râioasă". • /<fr. ***bufo-***; cf. lat. *būfo, -onis.*

bufón *s.m.* **1** (*în Ev. Med. și în Renaștere*) Persoană (diformă) îmbrăcată în haine grotești, care se afla la curțile suveranilor sau ale seniorilor feudali pentru a întreține o atmosferă de veselie prin glume, strîmbături etc.; măscărici. **2** (*în teatru*) Personaj comic. **3** (*peior.*) Om care stîrnește rîsul prin glume, gesturi caraghioase, strîmbături sau care este obiect de batjocură într-o societate. *Bufon abject, ...vezi să nu te trimitem noi la Mărcuța* (M. I. CAR.). ◆ (*adj.*) Care este comic, caraghios, grotesc. *Îl considera un individ cam bufon.* • pl. *-i.* /<fr. ***bouffon***, it. ***buffone*** <*buffo* „buf, comic".

bufonádă *s.f.* **1** Reprezentație scenică, farsă, în care rîsul rezultă din comicul de situație. **2** Bufonerie. • pl. *-e.* /<it. ***buffonata.***

bufonăríe *s.f.* v. bufonerie.

bufonerie *s.f.* Vorbă, glumă, gest de un comic grotesc, (ca) de bufon; bufonadă. *Negustorul, de această bufonărie rîzînd... îi zice* (PANN). • pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* şi (*înv.*) *bufonărie s.f.* /<fr. ***bouffonnerie***, it. ***buffoneria***.

bufonésc, -ă *adj.* (Ca) de bufon, caraghios. • pl. *-eşti.* /<it. ***buffonesco***.

bufoníde *s.f. pl.* (*zool.*) Familie de batracieni cuprinzînd broaştele rîioase. • /<fr. ***bufonidés***.

bufoterapíe *s.f.* (*med.*) Folosirea în scop terapeutic a veninului de broască rîioasă. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***bufothérapie***.

bufotoxínă *s.f.* (*med.*) Constituent al veninului de broască rîioasă, cu acţiune analgezică şi hemostatică. • pl. *-e.* /<fr. ***bufotoxine***.

buft *s.n.* (*reg.*) Pîntece, burtă (de mamifer). *Costiţe de porc afumate, chişte şi buft umplut* (CR.). • pl. *-uri.* /cf. magh. *bufti* „prost".

buftáche *subst.* (*deprec.*) (Poreclă dată mai ales unui) copil prea gras. • /***buft*** + *-ache*.

buftalmíe *s.f.* (*med.*) Creştere a volumului globului ocular, din cauza creşterii presiunii intraoculare, caracteristică mai ales în galucomul congenital; glaucom infantil; hidroftalmie. • g.-d.*-iei.* /<fr. ***buphtalmie***; cf. gr. *βοῦς* „bou", *ὀφθαλμός* „ochi".

búfte[1] *s.f. pl.* (*reg.*) Turte mici de grîu coapte în unt sau în untură. • /de la ***buft***.

búfte[2] *s.m., s.f. invar.* v. buftea.

búftea *s.m., s.f. invar.* (*fam., glum.*) Om mic de stat, gras (şi buhăit). • şi *búfte, búhtea s.m., s.f. invar.* /***buft*** + *-ea*.

buftí *vb. IV. refl.* (*reg.*) A se umfla, a se buhăi (de somn, de băutură). *S-a buftit de băutură.* ◆ (*tr.*) A fi prea plin. *Lada-i buftită cu pînză.* • prez.ind. *-esc.* /***buft*** + *-i*.

buganvilée *s.f.* (*bot.*) Plantă decorativă, arbustivă, căţărătoare, originară din America de Sud, cu frunzele persistente şi cu florile înconjurate de trei bractee colorate în roşu-violaceu, cultivată pentru ornarea faţadelor caselor sau a zidurilor de împrejmuire. • /<fr. ***bougainvillée***; cf. nm. pr. Louis Antoine, conte de *Bougainville*, navigator francez.

búgă *s.m.* (*reg.*) Taur (mai mare de patru ani). ◆ Ext. Clopot mare. ◆ Analog. Bou (sau om) cu capul mare. • pl. *bugi.* /<tc. ***buga***; cf. *buhai*.

bugăt, -ă *adv., adj.* (*pop.*) **1** *adv.* (*constr. cu prep. „de"*) Destul, de ajuns; cu îmbelşugare. *Ştiut-aţi bugăt de bine... Că mergeţi pe ţări străine* (POP.). **2** *adj.* Care este destul, suficient. *Lasă-le la dracu, Doamne, Că rabdă bugătă foame* (POP.). **3** *adj.* Care este încărcat peste măsură, cu vîrf. *Un car boghet* (CR.). • pl. *-ţi, -te.* şi *bogăt, -ă, boghét, -ă adv., adj.* /cf. *bogat, boghet*.

bugeác[1] *s.n.* **1** (*reg.*) Peninsulă. **2** (*şi nm. pr.*) Partea de sud a Basarabiei unde erau aşezaţi tătarii. *În Bugeac Gruie-au intrat* (ALECS.). **3** Expr. (*reg.*) *A trăi ca-n bugeag* = a trăi ca un sălbatic. *A pus-o la Bugeac* = a furat-o. **4** Numele unui dans popular. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-uri.* şi *bugeág, buceág s.n.* /<tc. ***bučak*** „colţ"; „ţinut îndepărtat".

bugeác[2] *s.n.* (*reg.*) Colibă pentru adăpostirea bovinelor. • pl. *-uri.* /cf. bg. *бунчак*.

bugeág *s.n.* v. bugeac[1].

búged, -ă *adj.* (*reg.; despre obrazul oamenilor*) Care este umflat de boală; care are edem. ◆ Ext. Buhăit, umflat, puhav. *La fălci umflat şi buget* (EMIN.). • pl. *-zi,* - *de.* şi *búget, -ă adj.* /lat. pop. ***buccidus** <bucca, -ae*.

bugét[1] *s.n.* **1** (*fin.*) Totalitatea calculelor veniturilor şi cheltuielilor unui stat. <> *Legea bugetului* = legea adoptată de parlament, la iniţiativa guvernului, prin care se redistribuie veniturile statului. ◆ Sumă care rezultă din astfel de calcule. **2** (*fin.*) Totalitatea sumelor de care dispune o instituţie publică pe o perioadă de timp determinată. ◆ Ext. Plan financiar, program de cheltuieli ale unei întreprinderi sau ale unui sector din aceasta. **3** *Buget de timp* = timpul de care dispune un individ sau o colectivitate pentru a rezolva anumite probleme. **4** Totalitatea prevederilor de venituri şi cheltuieli ale unei familii sau ale unei persoane pentru o anumită perioadă; sumă de care dispune o familie, o persoană, pentru anumite cheltuieli. *Nu-l invitam la masă din cauză... că bugetul nu prevedea cheltuieli extraordinare* (HASD.). • pl. *-e.* şi (*înv.*) *budgét s.n.* /<fr., engl. ***budget***, germ. ***Budget***; cf. fr. veche *bougette* „săculeţ, punguţă".

búget[2]**, -ă** *adj.* v. buged.

bugetár, -ă *adj.* (*despre veniturile şi cheltuielile statului, ale instituţiilor publice*) Care aparţine bugetului, care se referă la buget; care este prevăzut în buget. <> *Instituţie bugetară* = instituţie ale cărei cheltuieli se acoperă în întregime de la buget. *An bugetar* v. an. *Control bugetar* v. control. *Disponibilităţi bugetare* v. disponibilitate. *Echilibru bugetar* v. echilibru. *Excedent bugetar* v. excedent. *Împas bugetar* v. impas. ◆ (*subst.*) Persoană ale cărei venituri provin de la bugetul de stat. • pl. *-i, -e.* şi (*înv.*) *budgetár, -ă adj.* /<fr. ***budgétaire***.

bugetivór, -ă *adj.* (*peior.; despre persoane, întreprinderi publice*) Care trăieşte în mod parazitar din bugetul statului. *Mai sînt unele fabrici ale statului nerentabile, bugetivore.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***budgétivore***.

bugezí *vb. IV. refl.* (*reg.*) A se umfla la faţă. • prez. ind. *-esc.* /***buged*** + *-i*.

buggy ['bagi] *s.n.* Maşină uşoară de divertisment, cu roţi mari, carosată divers, bună pentru orice teren. • /<engl. ***buggy***.

búglă[1] *s.f.* **1** Trompetă din piele care emite un sunet mai moale şi mai plăcut decît cel emis de corn. **2** (*muz.; la pl.*) Nume generic dat instrumentelor de suflat din alamă din familia trompetei. • pl. *-e.* /<fr., engl. ***bugle***.

búglă[2] *s.f.* (*reg.*) Căpiţă de fîn. • pl. *-e.* /<*săs.* ***bugăl***.

buglovián, -ă *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Subetajul miocenului superior, situat între tortonian şi sarmaţian. **2** *adj.* Care aparţine buglovianului, specific buglovianului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din buglovian. • sil. *-vi-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***buglovien***.

buh *s.n.* Expr. (*pop.; fam.*) *A-i merge* (sau *a i se duce, a-i ieşi cuiva*) *buhul* = a ajunge să fie foarte cunoscut (pentru faptele sale, de obicei reprobabile); a se spune despre cineva că... *Mi se dusese buhul despre pozna ce făcusem* (CR.). *A (i) se duce* (sau *a-i merge*) *cuiva buhul ca de popă tuns* v. popă. • pl. *-uri.* /form. expr.; cf. rus. *бух* „zgomot, huiet", rom. *buf*[1].

buhác *s.m.* v. buhaş[1].

buhăci *s.m.* v. buhaş[1].

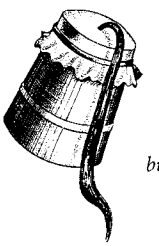

buhai II (1)

buhăi *s.m., s.n.* **I** *s.m.* **1** (*zool.; reg.*) Taur (*Bos taurus*). <> Compar. *Îşi arunca ţărna după cap, ca buhaiul* (CR.). <> Expr. *A fi buhaiul satului* = a fi un bărbat iubit de multe femei. ◆ Sunetul scos de buhai. **2** (*zool.*) Berbec sau ţap trecut de patru ani. **3** Compus: *buhai-de-baltă* = *a*) (*zool.*) numele a două specii de broaşte (*Bombina bombina* şi *variegata*); *b*) (*entom.*) insectă coleopteră acvatică, cu corpul negru, neted şi lucios, cu picioarele acoperite de peri deşi şi lungi, adaptate la înot (*Hydrophilus piceus*); *c*) (*ornit.*) pasăre de baltă cu ciocul ascuţit, galbenă-verzuie pe spate, cu capul negru şi gîtul alb, cu glasul înfundat (*Botaurus stellaris*); bitlan. **4** (*entom.; şi buhaiul-lui-Dumnezeu*) Rădaşcă (*Lucanus cervus*). **5** (*iht.*) Porcuşor (*Gobio gobio*). **6** (*bot.*) Plantă erbacee, cu două sau trei frunze mari, ovale şi cu florile verzi-gălbui dispuse într-un spic (*Listera ovata*). **7** (*bot.*) Porumb care nu rodeşte. **II** *s.n.* Analog. (*prin apropiere de mugetul taurului*) **1** (*muz.*) Instrument muzical popular românesc, folosit de colindători în ajunul Anului Nou sau în noaptea de Sfîntul Vasile, format dintr-un butoiaş cu fundul din piele, prin centrul căruia trece o şuviţă de păr de cal, care se trage cu degetele umezite, producînd sunete asemănătoare cu mugetul taurului. **2** (*muz.*) Bucium. **III** *s.n.* (*reg.*) **1** (*la moară*) Piesă care serveşte la ridicarea şi la coborîrea poliţei, prîsnelului şi a pietrelor morii. **2** Rindea mare mînuită de două persoane. **3** Cîrlig la coasă; greblă. **4** Stup care nu roieşte într-o vară. • pl. *m. -i, n. -uri, -ie.* /<ucr., rus. ***бyзаŭ*** <tc. *buga*.

buháş *s.m.* (*bot.; reg.*) **1** Copac scund cu coroana rotundă, cu crengile întinse pe pămînt. **2** Brad scund, bătrîn. **3** Tufiş. • pl. *-i.* şi *buhác, buháci s.m.* /cf. *bufoi*.

búhav, -ă *adj.* v. puhav.

búhă *s.f.* (*pop.*) **1** (*ornit.*) Bufniţă (*Bubo bubo*). ◆ Fig. (*deprec.*) Femeie care are părul nepieptănat, vîlvoi. **2** Compuse: (*entom.*) *buha-semănăturilor* = fluture mic de noapte, de culoare cenuşie, care dăunează semănăturilor (*Agrotis segetum*); *buha-verzei* = fluture nocturn de culoare cenuşie, ale cărui larve distrug varza, conopida, sfecla etc. (*Mamestra brassicae*). • pl. *-e.* /form. expr.

buhăí[1] *vb. IV. refl.* A se umfla la faţă (de boală, de băutură, de somn etc.); a se puhăvi. • prez.ind. *-iesc.* /***buhav*** + *-i*.

buhăí[2] *vb. IV. intr.* (*reg.*) **1** A plînge ţipînd; a urla. **2** (*despre copii*) A plînge (continuu) cu glas tare. **3** A face zgomot pentru a speria păsările de casă. • prez. ind. *-iesc.* /***buhai*** + *-i*.

buhăiálă[1] *s.f.* (*reg.*) Faptul de a se buhăi[1]. • pl. *-ieli.* /***buhăi***[1] + *-eală*.

buhăiálă[2] *s.f.* (*reg.*) Plînset zgomotos şi prelungit (al unui copil); (*reg.*) buhăit. • pl. *-ieli.* /***buhăi***[2] + *-eală*.

buhăít[1] *s.n.* (*reg.*) Plînset zgomotos şi prelungit (al unui copil); (*reg.*) buhăială. • /***buhăi***[2].

buhăít[2]**, -ă** *adj.* (*reg.; despre oameni, despre faţa lor etc.*) Care este umflat (de boală, de băutură, de somn etc.); puhav, (*reg.*) buged, buhos. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***buhăi***[1].

búhnă *s.f.* v. bufnă.

buhós, -oásă *adj.* (*reg.*) **1** Care este ciufulit, zbîrlit (ca bufniţa); cu părul vîlvoi, zbîrlit. **2** (*despre oameni, despre faţa lor etc.*) Buhăit. • pl. *-oşi, -oase.* /***buhă*** + *-os*.

buhúr *s.n.* (*turc. înv.*) **1** Ţesătură de mătase. **2** Stofă de lînă fină; casmir. **3** Haină de damă. • acc. şi *búhur.* pl. *-uri.* /<tc. ***buhur***.

buhurdár *s.n.* (*înv.*) Vas (de metal) pentru afumat cu miresme; cădelniţă, casoletă. • pl. *-uri, -e.* şi *bohordár s.n.* /<tc. ***buhurdar***.

buí *vb. IV.* (*reg.*) **1** *intr.* (*despre apă*) A ţîşni, a veni cu furie, a izbucni, a năvăli. **2** *intr.* (*despre oameni*) A da năvală, a năvăli, a se înghesui. **3** *refl.* (*despre vite*) A se provoca la luptă boncăind. • prez.ind. *-iesc.* /cf. srb. *bujati*.

buiác, -ă *adj.* (*pop.*) **1** (*despre vegetaţie*) Care creşte mult; îmbelşugat, luxuriant. *Din Eghipet ţ-ai mutat vie buiacă* (DOS.). <> (*adv.*) *Iedera a crescut buiac.* **2** (*despre pămînt*) Care este foarte gras, fertil. **3** (*despre animale*) Zburdalnic, zglobiu. *Cîtu-i de mare hiara şi buiacă* (DOS.). **4** (*despre oameni*) Care trăieşte bine; care este răsfăţat. ◆ (*despre bărbaţi*) Afemeiat. *Cumu-i, Doamne, de buiac... Cu ochii pe la copile* (POP.). **5** (*despre fiinţe, fapte, manifestări etc.*) Nebunatic, nechibzuit. *La flăcăi mintea-i buiacă* (PER.). • pl. *-ieci, -iece.* /<sl. veche ***бoуıакъ*** „nebun" ; cf. rus. *буйный*, ucr. *буяк*, magh. *бyяк* „zburdalnic".

buiandrúg *s.m.* (*constr.*) Element de construcţie alcătuit dintr-o grindă de beton armat, de zidărie, de metal sau de lemn, aşezată deasupra unei porţi, a unei uşi, a unei ferestre etc. pentru a susţine porţiunea de zidărie de deasupra acestora; lintou. • pl. *-gi.* /cf. *drug*.

buibălác *s.n.* v. baibarac.

buibălău *s.n.* v. buibeleu.

buibărác *s.n.* v. baibarac.

buibeléu *s.n.* (*reg.*) Paltonaş purtat de femei. • pl. *-eie.* şi *buibălău s.n.* /<magh. ***bujjbelé***.

búică *s.f.* (*reg.*) Veşmînt femeiesc din postav, lung pînă la genunchi. • pl. *-ci.* /<magh. ***bujka***.

buicél, -eá *adj.* v. buiecel.

buicí *vb. IV.* v. buieci.

buiecél, -eá *adj.* Zburdalnic, nechibzuit. *Tu eşti tînăr, buiecel* (POP.). • pl. *-cei, -cele.* şi *buicél, -eá adj.* /***buiac*** + *-el, -ea*.

buiecí *vb. IV.* (*pop.*) **I** *intr.* **1** (*despre plante*) A se dezvolta, a creşte din abundenţă. *Aici buiecesc brazii.* ◆ A creşte peste măsură (în dauna rodului). *Grîul*

bufon (1)

buiecește... se face nalt, însă mic la spic (I. ION.). <> (*refl.*) *Se vor prea îmbuiecí holdele* (ECON.). **2** (*despre pământ*) A se îngrășa, a deveni foarte roditor. *Scrie... că-i buiecíră ţarinele* (VARL.). **3** (*despre animale*) A se înmulți și dezvolta foarte bine. **4** A zburda. **II** *refl.* (*despre oameni*) A se îngîmfa, a nu-și mai încăpea în piele. *Vlahii... de biruinţă ca aceasta buiecíndu-să* (CANT.). **III** *tr. fact.* A face pe cineva să-și piardă capul de îngîmfare, de bucurie etc. *Nărocul pe bulgari buiecínd... au început a se gîlcevi* (CANT.). • prez.ind. *-esc.* și *buicí, buiucí, îmbuiecí vb. IV.* /***buiac*** + *-i.*

buiecíe *s.f.* (*pop.*) Îngîmfare; zburdălnicie. *L-au certat Dumnedzău... pentru buiecie și pentru îndrăznire* (VARL.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***buiac*** + *-ie.*

buiecíme *s.f.* (*reg.*) Îngîmfare. • /***buiac*** + *-ime.*

buiecíre *s.f.* (*pop.*) Faptul de *a* (*se*) *buieci.* ◆ Creștere în înălțime. • pl. *-i.* /v. ***buieci.***

buiecitúră *s.f.* (*înv.*) Belșug, prosperitate. • pl. *-i.* /***buieci*** + *-tură.*

buiestráș, -ă *s.m., adj.* (*pop.*) (Cal) care merge în buiestru; buiestru. *Încalecă pe buiestraș* (SLAV.). • pl. *-i, -e.* și *buiestrúș, -ă s.m., adj.* /***buiestru*** + *-aș.*

buiéstru, -iástră *s.n., s.m., adj.* (*pop.*) **1** *s.n.* Mers al calului sau al altor animale în timpul căruia pașii se fac cu picioarele ridicate concomitent de aceeași parte; (*pop.*) buiestraș. **2** *s.m., adj.* (Cal) care merge în buiestru; buiestraș. **3** *adj.* Nărăvaș. ◆ Fig. Neastîmpărat, zburdalnic. • pl. *-ieștri, -iestre.* /*lat. pop.* ****ambulester*** *<ambŭlare > *îmbulestru > îmbuiestru> în buiestru.*

buiestrúș, -ă *s.m., adj.* v. buiestraș.

buiétic, -ă *adj.* (*reg.; despre vegetație*) Care este îmbelșugat, luxuriant; buiac. *Vii buietice.* • pl. *-ci, -ce.* /***bui*** + *-etic.*

buiguí *vb. IV.* v. bîigui.

buiguíre *s.f.* v. bîiguire.

buiguít, -ă *adj.* v. bîiguit.

buimác, -ă *adj.* (*pop.; despre ființe*) Care este amețit (de somn, de beție, de frică etc.), zăpăcit, năuc; (*pop.*) buimăcit, buimatic. *Oamenii sărîră buimaci, care dincotro, crezînd că-i foc* (CR.). • pl. *-ci, -ce.* /cf. sl. veche **боуи** „sălbatic", **боуıакъ** „nebun".

buimátic, -ă *adj.* (*pop.*) Buimac. • pl. *-ci, -ce.* /***buim[ac]*** + *-atic.*

buimăceálă *s.f.*(*pop.*) Buimăcire, amețeală, năuceală, zăpăceală. *În buimăceala ceea... unde nu se încinge între dînșii o bătaie crîncenă* (CR.). • pl. *-eli.* /***buimăci*** + *-eală.*

buimăcí *vb. IV. refl., tr.* (*pop.*) A deveni sau a face să devină buimac; a (se) năuci, a (se) zăpăci. *Portarul se buimăcise la cele ce vedea* (ISP.). • prez.ind. *-esc.* /***buimac*** + *-i.*

buimăcíre *s.f.* (*pop.*) Faptul de *a* (*se*) *buimăci*; năucire, buimăceală. *Vino-ți în sine... Ești în buimăcire* (C. NEGR.). • pl. *-i.* /v. ***buimăci.***

buimăcít, -ă *adj.* (*pop.*) Buimac. • pl. *-ți, -te.* /v. ***buimăci.***

buiordíu *s.n.*v. buiurdiu.

buiorultíu *s.n.* v. buiurdiu.

buiótă *s.f.* Pungă plată în care se pune apă caldă, folosită, mai ales, ca mijloc terapeutic; termofor. • pl. *-e.* /<fr. ***bouillotte.***

buiucí *vb. IV.* v. buieci.

buiurdí *vb. IV.* v. buiurdisi.

buiurdisí *vb. IV. tr.* (*înv.; compl. indică ordine, cereri etc.*) A transmite oficial unei autorități inferioare; a întări printr-un decret. • prez.ind. *-esc.* și *buiurdí vb. IV.* /de la ***buiurdiu***; cf. ngr. *μπουγιουρντίζω.*

buiurdíu *s.n.* (*turc. înv.*) Ordin al marelui vizir sau al unui pașă. *Aveam de atunci fermanuri și multe buiurultiuri* (VĂCĂR.). ◆ Ext. (*în Țările Rom.*) Ordin sau decret domnesc. • pl. *-uri.* și *buiuruldíu, buiurultíu, buiorultíu, buiordíu s.n.* /<tc. ***buyur(ul)du*** „ordin al guvernatorului unei provincii".

buiuruldíu *s.n.* v. buiurdiu.

buiurultíu *s.n.* v. buiurdiu.

bújdă *s.f.* (*reg.*) Cocioabă. • pl. *-e.* /cf. *budă, bordei.*

bujdí *vb. IV. intr.* (*reg.*) A țîșni, a năvăli, a ieși cu putere. • prez.ind. *-esc.* /cf. magh. *buzdúlni*, rom. *ciujdi, ciușni.*

bujdúcă *s.f.* v. bojdeucă.

bújeniță *s.f.* (*reg.*) Carne afumată. *Te-a apucat vreodată Crăciunul fără bujeniță în pod?* (SADOV.). • pl. *-e.* /<ucr. ***буженица.***

bujíe *s.f.* **1** (*tehn.*) Organ al unui motor cu ardere internă prevăzut cu doi electrozi între care se produce scînteia electrică necesară aprinderii amestecului carburant. **2** (*med.*) Tijă flexibilă sau rigidă, utilizată pentru dilatarea sau explorarea unor cavități naturale. **3** (*farm.*) Bastonaș medicamentos, cilindric și flexibil, preparat din unt de cacao, în care se încorporează substanța activă. • pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* /<fr. ***bougie.***

bujór *s.m.* **I** (*bot.*) **1** Nume dat mai multor specii de plante, din familia ranunculaceelor, cu florile mari, unele cultivate ca plante decorative (*Paeonia*): *a*) (și *bujor-de-grădină*) plantă cu florile mari, roșii, roz sau albe; *b*) (și *bujor-de-cîmp*) plantă cu florile roșii ca sîngele. <> *Bujor românesc* = specie de bujor ocrotită de lege, cu tulpina înaltă de 50-80 cm și cu florile mari sîngerii (*Paeonia peregrina*, var. *romanica*). ◆ Restr. Floarea acestor plante. <> Compar. *Frumoasă, roșie ca un bujor* (C. NEGR.). ◆ Fig. Roșeață naturală a obrajilor. *Pălărie cu flori Și pe față cu bujori* (POP.). ◆ Fig. (*la pl.*) Obraji roșii. *De supărare i-au pălit bujorii.* **2** Compus: *bujor-de-munte* = smirdar (*Rododendron kotschyi*). **3** Gemănariță, poroinic (*Orchis papilionacea*). **II** Analog. **1** (*hipocor.*) (Nume pentru o) persoană tînără, frumoasă. *Cincizeci de finișori, Tinerei, mîndri bujori* (ALECS.). **2** (Nume dat unui) bou sau viței cu părul roșu. • pl. *-i.* și *bajór s.n.* /<slav. **божоуръ**, bg. ***божур***, srb. *božur.*

bujor românesc

bujorăș *s.m.* (*bot.*) Bujorel. • pl. *-i.* /***bujor*** + *-aș.*

bujorát, -ă *adj.* Îmbujorat, înroșit. • pl. *-ți, -te.* /***bujor*** + *-at.*

bujorél *s.m.* **I** (*bot.*) **1** Dim. al lui *bujor*; bujor mic; bujoraș. **2** Mică plantă erbacee, cu frunzele lunguiețe și ovale și cu florile mari și purpurii (*Orchis papilionacea*); gemănariță, poroinic. **3** Compus: *bujorel-de-munte* = smirdar (*Rododendron kotschyi*). **4** Untul-vacii (*Ordis morio*). **5** Floare-de-leac (*Ranunculus repens*). **6** Rămurele (*Romaria botritis*). **II** Analog. **1** (Nume pentru un) om frumos. **2** (Nume pentru un) bou sau viței cu părul roșu. **3** Numele unui dans popular. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-ei.* /***bujor*** + *-el.*

bujoríca *s.f., adj.* (Fată) roșie la obraji. *Copila cadiului... Bujorică se făcea* (ALECS.). • pl. *-ci.* /***bujor*** + *-ică.*

bulamác *s.m.* v. bulumac.

bulán *s.n.* (*fam.*) **1** Baston de cauciuc, care este în dotarea personalului polițienesc. **2** (*admirativ; la pl. sau la sg. cu val. de pl.*) Picioare frumoase (ale unei femei). • pl. *-e.* /<țig. ***bulan*** „cur"; „vagin".

búlă[1] *s.f.* **I 1** Bășică de aer sau de gaz aflată în masa unui lichid sau a unui corp solid. *Nivelă cu bulă de aer.* **2** Sferă, glob (mic) de metal, de sticlă etc. ◆ (*înv.*) Joc la care se folosesc acest fel de sfere. *Uneori, în glumă, joc la bulă, cînd pierdeam regulat* (CA. PETR.). **3** (*med.*) Veziculă de dimensiuni mari, situată la nivelul pielii, cu conținut în general seros, uneori tulbure sau sangvinolent. **II 1** (*în antic. și în Ev. Med.*) Pecete de aur, de argint sau de plumb care se aplica unui act pentru a-l autentifica. ◆ Act care purta o astfel de pecete. <> *Bula de aur* = denumire dată constituției emise de împăratul romano-german Carol IV în 1356, prin care se reglementa alegerea împăratului. **2** (*la romani*) Medalion rotund de aur purtat la gît de copiii din familiile patricienilor ca talisman. **3** (*bis.*) *Bulă papală* = act oficial emis de papă. • pl. *-e.* /<fr. ***bulle,*** lat. ***bulla, -ae.***

búlă[2] *s.f.* (*reg.*) **1** Haină rea, zdreanță. **2** (*deprec.*) Femeie imorală; cocotă, tîrfă. • pl. *-e.* /<magh. ***bulya.***

búlă[3] *s.f.* (*reg.*) Turcoaică. • pl. *-e.* /<srb. ***bula.***

bulăneálă *s.f.* (*fam.*) Pipăire (cu scopuri erotice). • pl. *-eli.* /***bulăni***+ *-eală.*

bulăní *vb. IV.* (*fam., glum.*) **1** *refl., tr.* A (se) pipăi (în scopuri erotice). **2** *tr.* A lovi pe cineva în picior. • prez.ind. *-esc.* /***bulan*** + *-i.*

bulănoásă *s.f., adj.* (*fam., glum.*) **1** (Femeie) care are picioare lungi și frumoase. **2** (Femeie) care are picioare groase. • pl. *-oase.* /***bulan*** + *-oasă.*

bulătău *s.n.* (*reg.*) Iaz mocirlos, cu broaște multe; băltoacă. • pl. *-ăie.* /<rus., ucr. ***болото*** „mlaștină, nămol"; cf. *baltă, băltău.*

bulău *s.n.* (*fam.*) Închisoare, pușcărie. ◆ Carceră. • pl. *-ăie.* /cf. *bulan.*

bulb *s.m.* **1** (*bot.*) Tulpină (subterană) a unor plante, alcătuită din frunze în formă de tunici sau solzi suprapuși (în care se depun substanțe de rezervă) și un înveliș membranos uscat. **2** (*anat.*) Structură anatomică de formă rotunjită și dilatată, parte componentă a unui organ. <> *Bulb rahidian* = segment inferior al creierului, în forma unui trunchi de con, situat între măduva spinării și protuberanța creierului; mielencefal. *Bulbii ochilor* = globii ochilor. *Bulb pilos* = partea terminală, umflată, a rădăcinii firului de păr. **3** (*zool.*) *Bulb aortic* = dilatație a arterei aorte situată la ieșirea din inimă, la pești și la batracieni. **4** Obiect, umflătură etc. care are formă globulară. • pl. *-i,* (*înv.*)*-uri.* /<fr. ***bulbe,*** lat. ***bulbus, -i .***

bulbár, -ă *adj.* **1** (*bot.*) Care se referă la bulbul unor plante. **2** (*anat.*) Care ține de bulbul rahidian. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***bulbaire.***

bulbifér, -ă *adj.* (*bot.; despre plante*) Care produce bulbi. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***bulbifère.***

bulbifórm, -ă *adj.* Care este în formă de bulb; globular. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***bulbiforme.***

bulbíl *s.m.* (*bot.*) Lăstar cu ax scurt, cu frunzișoarele ca niște solzi, care se formează pe tulpină sau subteran, lîngă rădăcina unor plante. • pl. *-i.* /<fr. ***bulbille.***

bulbíta *s.f.* (*med.*) Inflamație a bulbului duodenal. • pl. *-e.* /<fr. ***bulbite.***

bulboácă *s.f.* (*reg.*) Vîltoare. *Îl băgară într-un sac..., îl aruncară în bulboacă* (DOS.). ◆ Scoc (la moară). pl. *-ce.* și *bolboácă, bîlboácă s.f.* /cf. *bulbuc.*

bulboánă *s.f.* Adîncitură într-un rîu, unde apa formează un vîrtej; vîltoare. *Izvoare... aruncîndu-se în brațele bulboanelor* (EMIN.). • pl. *-e.* și *bolboánă, hulboánă, vulboánă s.f.* /cf. *bulbuc.*

bulbós, -oásă *adj.* **1** Care are bulb. **2** Care are forma unui bulb. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***bulbeux.***

bulbotúber *s.m.* (*bot.*) Tubercul scurt, îngroșat, acoperit cu frunze membranoase, conținînd substanțe nutritive. • pl. *-i.* /<fr. ***bulbotuber.***

bulbúc *s.m.* **I 1** Bășică de apă, de săpun, de spumă, de aluat (cînd dospește) etc. **2** Vîrtej de apă. **3** (*înv.*) Corp sferic (ca o bășică). *Un lanțuh aur, cu 96 bulbuci* (DOC.) ◆ (*med.*) Globul ochiului. **4** Analog. Boboc (de floare). **II** (*bot.*) **1** (și *bulbuc-de-munte*) Plantă erbacee toxică, din familia ranunculaceelor, cu florile mari globuloase de culoare galbenă, cu vinișoare verzi, răspîndită în regiunile de munte și ocrotită de lege (*Trollius europaeus*). **2** (*la pl.*) Plantă erbacee din familia campanulaceelor, viguroasă și înaltă pînă la 1 m, cu florile mari, albastre, care crește prin păduri (*Campanula trachelium*). • pl. *-ci.* și *bolbóc s.m.* /form. expr.; cf. lat. *bulla, -ae* „bășică".

bulbucă *vb. I.* **1** *intr., refl.* (*despre apă*) A face bulbuci. **2** *refl.* (*despre ochi*) A se holba. **3** *refl.* A ieși în afară formînd o ridicătură rotundă, a ieși în relief; a se bomba. **4** *refl.* Fig. (*despre oameni*) A se mînia. • prez.ind. *bulbúc.* și (*pop.*) *bolbocá vb. I.* /***bulbuc*** +*a.*

bulbucát, -ă *adj.* Ieșit în afară, formînd o proeminență; umflat. ◆ (*despre ochi*) Holbat. *Își aruncă pocitura bulbucații ochi de broască* (EMIN.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***bulbuca.***

bulbucătúră *s.f.* Proeminență rotunjită, protuberanță. *Stîlpii... tăiați bogat în unghiuri și în bulbucături* (IORGA). • pl. *-i.* /***bulbuca*** + *-ătură.*

bulbuceálă *s.f.* Faptul de a bulbuci; zgomot produs de apă cînd face bulbuci. ◆ Concr. Mulțime de bulbuci. • pl. *-celi.* /***bulbuci*** + *-eală.*

bulbucí *vb. IV. intr.* (*despre apă*) A face bulbuci; a (se) bulbuca. • prez.ind. pers. 3 *-ește.* /***bulbuc*** + *-i.*

búlcă *s.f.* Franzelă; chiflă. • pl. *-ci.* /<rus., ucr. ***булка***, pol. ***bulka.***

búldo *s.n.* Mică sferă de celuloid servind ca greutate și plută pentru pescuit. • /<fr. ***buldo*** <*bulle d'eau*, den. com.

buldóg *s.m.* (*zool.*) Rasă de cîini de pază și utilitari, robuști, cu capul mare, cu botul turtit și fălcile proeminente, cu labele scurte și groase; cîine care aparține acestei rase; mops. • acc. și *búldog.* pl. *-gi.* /<engl. ***bulldog,*** fr. ***bouledogue.***

buldózer *s.n.* **1** Autovehicul alcătuit dintr-un tractor pe șenile, prevăzut în față cu o lamă puternică, folosit

pentru săparea și nivelarea terenurilor, pentru transportarea pe distanțe mici a pământului, pentru deszăpezirea șoselelor etc. **2** Presă orizontală de matrițat și de îndoit la cald. • pl. *-e.* /<engl., fr. ***buldozer***, rus. ***бульдозер***.

buldozeríst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Muncitor calificat) care lucrează pe un buldozer. • pl. *-iști, -iste.* /***buldozer*** + *-ist.*

bulé *s.n.* (*în Grecia antică*) Sfatul reprezentanților unei cetăți grecești, care discuta probleme privitoare la buna funcționare a statului și pregătea ședințele adunării poporului. • /<fr. ***boule***, gr. ***βουλή***.

buleálă *s.f.* (*fam.*) Lucru făcut greșit sau de mîntuială; încurcătură. • pl. *-eli.* /***buli*** + *-eală*.

buleándră *s.f.* (*pop., fam.*) **1** Haină veche, ruptă, ponosită. ◆ Fig. (Termen injurios pentru o) femeie imorală; cocotă, tîrfă. **2** (*la pl.*) Lucruri vechi și fără valoare. • pl. *-endre.* /cf. *fleandură, landră, leandră, handră, șuleandră*, lat. pop. **balandra* „veșmînt larg".

bulebáșă *s.m.* v. bulibașă.

bulét[1] *s.m.* Articulația gleznei calului sau a rumegătoarelor, situată între chișiță și osul fluierului. • pl. *-ți.* /<fr. ***boulet***.

bulét[2] *s.n.* **1** (*med.*) Cocoloș de vată folosit în pansamentele dentare. **2** Cocoloș mic de carne, de cașcaval etc.; perișoară, chifteluță. • pl. *-e.* /<fr. ***boulette***.

buletín *s.n.* **1** (*urmat de determ. care indică tipul, specificul etc.*) Scurt comunicat, raport, anunț sau notă oficială care conține informații de actualitate și de interes public. ◇ *Buletin oficial* = publicație periodică de texte oficiale, legi, decrete etc. *Buletin de știri* = rezumatul noutăților zilei prezentat la radio sau la televizor. = *Buletin medical* (sau *de sănătate, de analize*) = *a)* raport asupra stării de sănătate a unei persoane (bolnave); *b)* spec. raport referitor la evoluția bolii unei personalități politice, artistice etc. *Buletin meteorologic* v. meteorologic. **2** Publicație periodică editată de o instituție specializată cuprinzînd referate, studii și informații (de specialitate) dintr-un anumit domeniu. ◇ *Buletin de precomandă* = publicație periodică editată de marile edituri și trimisă spre consultare celor interesați pentru a-și comanda din timp lucrările dorite. **3** (și *buletin de identitate*) Act oficial (sub formă de carnet) care atestă identitatea unei persoane față de autoritățile propriei țări, eliberat de organul de poliție din zona de reședință. ◆ Adeverință eliberată de o autoritate pentru a atesta ceva. ◇ *Buletin de naștere* v. naștere. **4** (și *buletin de vot*) Imprimat care cuprinde numele și prenumele candidaților la alegeri, cu ajutorul căruia alegătorii își exprimă opțiunile de vot. *Trece la masă, scrie un buletin și-l dă Cetățeanului turmentat* (CAR.). • pl. *-e.* /<fr. ***bulletin***, it. ***bolletino, bulletino***, germ. ***Bulletin***; cf. lat. *bulla, -ae* „bulă".

bulevárd *s.n.* **1** Arteră urbană, largă, dreaptă, cu circulație intensă, în general mărginită de șiruri de arbori plantați pe ambele părți. *Vesel, sprinten, am pornit la plimbare pe bulevarde* (ARGH.). **2** (*înv.*) Partea exterioară a unor fortificații; bastion. ◆ Fig. Zid de apărare. *Noi trebuie să fim un adevărat bulevard între cele două imperii* (D. ZAMF.). • pl. *-e.* /<fr. ***boulevard***.

bulevardiér, -ă *adj., s.m., s.f.* **I** *adj.* Care este specific bulevardelor, care are loc pe un bulevard; ext. care este frivol, fără pretenții. *Adoptare a spiritului bulevardier francez* (IORGA). ◆ Fig. (*despre piese de teatru, spectacole etc.*) Care este ușor, amuzant, dar superficial, de mică valoare. *Toate piesele așa-zise bulevardiere... nu proclamau decît „dreptul la iubire"* (CA. PETR.). **II** *s.m., s.f.* Bulevardist. • sil. *-di-er.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***boulevardier***.

bulevardísm *s.n.* Atitudine bulevardieră. • /***bulevard*** + *-ism*.

bulevardíst, -ă *s.m., s.f.* (*fam.*) **1** *s.m., s.f.* Om plimbăreț, care bate toată ziua bulevardele; derbedeu, haimana; bulevardier. **2** *s.f.* Prostituată. • pl. *-iști, -iste.* /***bulevard*** + *-ist*.

buldog

bulféi *s.n.* v. bulfeu.

bulféu *s.n.* (*la car, la plug*) Fiecare dintre cele două speteze care leagă partea de sus a jugului de policioară. • pl. *-eie, -ele.* și *bulféi, bolféu, bîlféu* *s.n.* /<magh. ***bélfa***.

búlfins *s.n.* v bullfinch.

bulg *s.m.* (*reg.*) Bulgăre. • pl. *bulgi.* /cf. *bulz*.

bulgăr, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m.* (*la pl.*) Veche populație de origine turcică, așezată la sfîrșitul sec. 7 în regiunea de N-E a Bulgariei actuale, unde, pînă în sec. 9, a fost asimilată de slavi, care i-au luat numele; (*și la sg.*) persoană care făcea parte din această populație. *Bulgarii, la a doua venire trecînd în Misia, au rămas într-însa* (CANT.). **2** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Bulgariei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuiește în Bulgaria; locuitorii Bulgariei. ◆ Spec. Cultivator de legume de naționalitate bulgară. *Bulgarii au venit la piață cu verdețuri proaspete.* **3** *adj.* Care aparține Bulgariei sau bulgarilor, care se referă la Bulgaria sau la bulgari; originar din Bulgaria; bulgăresc. ◆ (*subst. f.*) Limba vorbită de bulgari, care face parte din grupul de sud al limbilor slave. • pl. *-i, -e.* și (*înv., reg.*) *bălgár, bolgár, bulgắr* *s.m.* /<sl. veche **блъгарнъ**.

bulgárcă *s.f.* (*reg.*) Bulgăroaică. • pl. *-ce.* /***bulgar*** + *-că*.

bulgăriu *s.n.* (*turc. înv.*) Piele de iuft. • și *bolgáriu, bungáriu* *s.n.* /<tc. ***bulghari***.

bulgarizá *vb. I. tr., refl.* A (se) asimila cu populația de limbă bulgară; a (se) bulgări. • prez.ind. *-ez.* /***bulgar*** + *-iza*.

búlgăr[1] *s.m.* v. bulgăre.

bulgắr[2] *s.m.* v. bulgar.

bulgărăș *s.m.* Dim. al lui *bulgăre*. • pl. *-i.* /***bulgăre*** + *-aș*.

búlgăre *s.m.* Bucată solidă, compactă, dintr-o materie oarecare, mai ales de pămînt. • pl. *-i.* și *búlgăr* *s.m.* /cf. *bulg, bulz*.

bulgărésc, -eáscă *adj., s.f. art.* **1** *adj.* Bulgar. *O divizie bulgărească... se retrage în marș forțat* (SADOV.). **2** *s.f. art.* Numele unui dans popular; brîu. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-ești.* /***bulgar*** + *-esc*.

bulgărește *adv.* Ca bulgarii. ◆ În limba bulgară. *Vorbește bulgărește.* • /***bulgar*** + *-ește*.

bulgărí[1] *vb. IV.* **1** *tr., refl.* (*recipr.*) A arunca (unii într-alții) cu bulgări (de zăpadă, de pămînt). **2** *tr.* (*compl. indică pereți, construcții*) A lipi cu baligă amestecată cu lut, pietriș etc. • prez.ind. *-esc.* /***bulgăre*** + *-i*.

bulgărí[2] *vb. IV.* **1** *tr., refl.* A (se) bulgariza. **2** *intr.* A se ocupa cu cultura legumelor. • prez.ind. *-esc.* /***bulgar*** + *-i*.

bulgăríe *s.f.* (*reg.*) Grădină, teren cultivate cu zarzavaturi de către bulgari. *Pe malul dinspre Galați, o bulgărie își întindea răzoarele lungi* (SADOV.). • pl. *-ii.* g.-d.-*iei.* /***bulgar*** + *-ie*.

bulgăríță *s.f.* **1** Bulgăroaică. **2** (*reg.*) Săculeț de pînză rară în care se pune cașul pentru a se stoarce. • pl. *-e.* /***bulgar*** + *-iță*.

bulgăroáică *s.f.* Femeie care face parte din populația de bază a Bulgariei sau este originară de acolo; bulgăriță, (*reg.*) bulgarcă. • pl. *-ce.* /***bulgar*** + *-oaică*.

bulgăróI *s.m.* Aug. al lui *bulgar*. • pl. *-oi.* /***bulgar*** + *-oi*.

bulgărós, -oásă *adj.* Cu bulgări, plin de bulgări; bolovănos, pietros. *Toloaca este vîrtoasă și bulgăroasă* (I. ION.). • pl. *-oși, -oase.* /***bulgăre*** + *-os*.

bulgheánă *s.f.* v. bulughină.

bulgúr *s.n.* (*reg.*) **1** Grîu măcinat mare, rîșnit sau pisat; crupe de grîu. ◆ Mîncare gătită din acest grîu. **2** Făină de hrișcă. • pl. *-e.* /<tc. ***bulgur***, bg. ***бγлγр***.

bulhác *s.n.* (*reg.*) Băltoacă, mlaștină, smîrc. • pl. *-ce, -uri.* și *bîlhác* *s.n.* /cf. *bîhli*, bg. ***бълвоч***.

bulí *vb. IV. tr.* **1** (*reg.*) A lucra ceva inestetic, superficial. **2** (*reg.*) A lucra de mîntuială, în grabă. **3** (*fam., glum.*) A greși. *La teză a bulit rezultatul problemei.* ◆ (*refl., tr.*) A (se) strica. *Nu a fost atent și și-a bulit mașina într-un gard.* **4** (*fam., glum.*) A rata. ◇ Expr. *A o buli* = a se afla într-o (mare) încurcătură. **5** (*vulg.*) A avea relații sexuale cu cineva. • prez.ind. *-esc.* /<țig. ***buli*** „a avea relații sexuale".

bulibășá *s.m.* Rangul, titlul de conducător al unei șatre de țigani. ◆ Persoană care are acest rang, titlu; vătaf. *Țiganii se judecau cu bulibașa lor* (POP.). • pl. *-și.* și *bulubáșă, bulebáșă* *s.m.* /de la ***bulucbașă***.

bulibășeálă *s.f.* (*fam.*) Dezordine. • pl. *-eli.* /***bulibăși*** + *-eală*.

bulibășí *vb. IV.* **1** *intr.* A ajunge, a deveni bulibașă. **2** *tr., refl.* (*fam., glum.*) A (se) încurca, a (se) amesteca, a (se) ameți. *A bulibăși toate lucrurile din casă.* • prez. ind. *-esc.* /***bulibașă*** + *-i*.

bulibășíe *s.f.* **1** Rangul, titlul de bulibașă. **2** Timpul cît cineva a fost bulibașă. **3** (*fam.*) Dezordine. • pl. *-ii.* g.-d.- *iei.* /***bulibașă*** + *-ie*.

bulichér *s.n.* (*reg.*) Cuțit mare și lung. ◆ Cuțit stricat, care nu taie. • pl. *- e.* /cf. magh. *bugyli* „briceag", rom. *buricar*.

bulímic, -ă *s.m., s.f., adj.* (*med.*) (Persoană) care suferă de bulimie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***boulimique***.

bulimíe *s.f.* **1** (*med.*) Tulburare a comportamentului alimentar, caracterizată prin ingestie impulsivă, excesivă, continuă a unor cantități importante de alimente. **2** Fig. Foame de cărți, de filme etc. • g.-d.-*iei.* /<fr. ***boulimie***; cf. gr. ***βουλιμία***.

bulín *s.n.* v. bulină.

bulínă[1] *s.f.* **1** Desen rotund, imprimat pe țesături. **2** Desen rotund, colorat, amplasat într-un colț al ecranului televizorului, care indică recomandarea de a se evita vizionarea unor programe de către minori de diferite vîrste. **3** (*pop.*) Capsulă (de amidon) în care se pune un praf luat ca medicament, pentru a putea fi înghițit mai ușor; cașetă. ◆ Ext. Praful medicamentos împreună cu capsula. **4** Bucată rotundă de hîrtie impregnată pe dos cu gumă arabică, cu care se lipesc plicuri, dosare etc. • pl. *-e.* și *bulín* *s.n.* /<ngr. ***μπουλίνι***, it. ***bollino***.

bulínă[2] *s.f.* Parîmă pentru manevrarea pînzelor inferioare ale unei nave cu pînze. • pl. *-e.* /<fr. ***bouline***.

bulión *s.n.* **1** Pastă (conservată) de roșii (și ardei). **2** Supă de carne servită fără zarzavaturi. **3** (*microbiol.*; și *bulion de cultură*) Lichid obținut din carne sau din vegetale, sterilizat și folosit ca mediu de cultură pentru anumite bacterii. • sil. *-li-on.* pl. *-uri,* (*înv.*) *-oane.* /<fr. ***bouillon*** <*bouillir* „a fierbe"; cf. rus. ***бульон***.

buliucbăș *s.m.* v. bulucbașă.

bullfinch ['bulfinț] *s.n.* Obstacol la alergările de cai, alcătuit dintr-un parapet de pămînt cu nuiele deasupra sau dintr-un zid de o anumită înălțime. • scris și *bulfins.* pl. *-uri.* /<fr., engl. ***bull-finch***.

bull-terriér *s.m.* (*zool.*) Cîine englezesc care vînează șobolani. • sil. *-ri-er.* pl. *-i.* /<fr. ***bull-terrier***.

bulón *s.n.* Tijă cilindrică, cu sau fără cap, prevăzută cu filet la unul sau la ambele capete, folosită la asamblarea a două piese. • pl. *-oane.* /<fr. ***boulon***.

bulonă *vb. I. tr.* (*compl. indică piese, organe de mașini etc.*) A îmbina cu ajutorul unor buloane. • prez.ind.-*ez.* /<fr. ***boulonner***.

bulonăre *s.f.* Îmbinare a unor piese, a unor organe de mașini cu ajutorul buloanelor. • pl. *-ări.* /v. ***bulona***.

buionáț, -ă *adj.* Care are buloane. • pl. *-ți, -te.* /v. ***bulona***.

bulós, -oásă *adj.* (*med.*) Care este format din bule; care se referă la bule. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***bulleux***.

bulț *s.m.* v. bulz.

bulubáșă *s.m.* v. bulibașă.

bulúc *s.n., adv.* **1** *s.n.* Număr mare de oameni strînși la un loc; droaie, gloată. ◆ Ext. Număr, cantitate mare, grămadă dezordonată de obiecte. *Să fie totdeauna buluc de lumînări* (DOC.). **2** *adv.* În masă, în rînduri strînse, cu grămada; unul peste altul, înghesuindu-se; repede, iute. *O împușcătură iute... ne-a scos buluc afară* (SADOV.). **3** *s.n.* (*milit.*; *în Ev. Med.*) Unitate militară tactică formată din mercenari, corespunzînd aproximativ efectivului unei companii; bulucbășie. *Au trimis hatmanul pre oameni aleși... direpț spre bulucul leșilor* (DOC.). ◆ Ext. Ceată de oaeni înarmați. *De oameni răi așa se umpluse țara, cît aieve bulucuri îmbla de prădă* (COSTIN). • pl. *-uri.* și *bulúg* *s.n., adv.* /<tc. ***bölük*** [*bilik*].

bulucbăș *s.m.* v. bulucbașă.

bulucbașá *s.m.* v. bulucbașă.

bulucbáșă *s.m.* (*milit.*; *în Ev. Med.*) Comandant militar de buluc. *Patru agale mari, cu odobași, cu bulugbași* (DION.). • pl. *-i.* și *bulucbașá, bulucbáș, bulugbáș, buliucbáș* *s.m.* /<tc. ***bölük başı***.

bulucbășíe *s.f.* (*milit.*; *în Ev. Med.*) Corp de armată comandat de un bulucbașă. *Seimenii hătmănești, împărțiți în zece bulucbășii* (BĂLC.). • pl. *-ii.* g.-d.-*iei.* /***bulucbașă*** + *-ie*.

buluceálă *s.f.* Faptul de a se buluci; îngrămădire. • *pl. -eli.* /***buluci*** + *-eală*.

buluci *vb. IV. refl., tr.* A (se) strînge la un loc, a (se) aduna. *S-au bulucit un voievod cu oști* (N. COST.). ◆ Ext. A (se) îngrămădi, a (se) îmbulzi. *Se bulucirâ*

ca oile, ascunzîndu-şi nasurile în gulerele straielor (SADOV.). • prez.ind. *-esc.* /***buluc*** + *-i.*

bulúg *s.n., adv.* v. buluc.

bulugbăş *s.m.* v. bulucbaşă.

bulugheánă *s.f.* v. bulughină.

bulughínă *s.f.* (*bot.; reg.*) Cartof. • pl. *-e.* şi *bulugheánă, bulgheánă s.f* /cf. magh. *burgonya* <nm. pr. *Bourgogne*, regiune din Franţa.

bulumăc *s.m.* Stîlp gros de susţinere sau grindă de lemn care se întrebuinţează la case, la porţi, la spaliere de vii etc. ◆ Ext. (*adj.; despre oameni*) Greu de cap. *Nu înţelege nimic, este cam bulumac.* • pl. *-ci.* şi *bulamác, palimác s.m.* /etimol. nec.

bulvăn *s.m.* v. bălvan.

bulversá *vb. I. intr.* **1** A întoarce pe dos, a pune în dezordine. *Hîrtiile au fost bulversate de vînt.* **2** A modifica total. *Planul a fost bulversat.* **3** Fig. A zăpăci, a dezorienta, a tulbura; a uimi foarte tare. *A fost profund bulversat de veştile aflate.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***bouleverser***.

bulversánt, -ă *adj.* (*despre oameni sau despre întîmplări, veşti etc.*) Care bulversează; tulburător, impresionant. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***bouleversant***.

bulversáre *s.f.* Acţiunea de *a bulversa* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***bulversa***.

bulversát, -ă *adj.* **1** Care este răsturnat cu totul. **2** Care este întors pe dos. **3** Care este dezordonat. **4** (*despre oameni*) Care este zăpăcit, tulburat, dezorientat. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***bulversa***.

bulz *s.m., s.n.* **1** *s.m., s.n.* (*pop.*) Cocoloş, boţ. *Un bulz foarte mare şi alb, în formă de ou* (GORJ.). ◆ Cocoloş de mămăligă caldă în care s-a pus brînză de oaie sau urdă. *S-au pus să coacă bulzi de mămăligă cu brînză* (SADOV.). **2** *s.n.* Analog. Stîncă izolată. **3** *s.m.* (*teatr.*) Ansamblu de piese de cherestea obţinute prin debitarea unui buştean şi aşezate astfel încît să reconstituie trunchiul. • pl. *m. -i, n. -uri.* şi (*pop.*) *bulţ, bolz s.m.* /cuv. autoh.; cf. alb. *bulez*.

bulzíş *adv.* (*reg.*) Înghesuit unul lîngă altul. *Cei patru cai... veneau bulziş mîncînd pămîntul* (SADOV.). • /***bulz*** + *-iş.*

bulzişór *s.m.* (*pop.*) Caş mic şi gustos. • pl. *-i.* /***bulz*** + *-işor.*

bum[1] *interj.* Cuvînt care imită zgomotul produs de o detunătură de armă, de o tobă, de o lovitură înfundată, de o cădere. • /onomat.

bum[2] *s.n.* (*mar.*) Suport de lemn, fixat aproape de baza catargului, pe care se leagă marginea de jos a velei. • pl. *-uri.* /<engl. ***boom***.

bumáşcă *s.f.* (*înv.*) Bancnotă (rusească). • pl. *-ăşti.* /<rus. ***бумажка***.

bumb *s.m.* **1** (*pop.*) Nasture. ◇ *Sfîrîiac cu* (sau *de*) *bumb* v. sfîrîiac. ◇ Expr. *Te joci cu ţara în bumbi?* v. ţară. **2** Mic ornament arhitectural de formă sferică. **3** Dispozitiv cu care se leagă coarda la unele instrumente cu coarde. • pl. *-i.* /cf. magh. *gomb*.

bumbác *s.m., s.n.* **1** *s.m.* (*bot.*) Plantă textilă din familia malvaceelor, cultivată în ţările cu climă caldă, cu florile gălbui sau roşietice şi cu fructele capsule, care conţin numeroase seminţe acoperite cu peri pufoşi (*Gossypium*). ◇ *Bumbac de cîmp* = *a*) bumbăcăriţă (*Eriophorum angustifolium*); *b*) lînăriţă (*Vinaria vulgaris*). ◆ Puful vegetal format din fibre care înconjoară seminţele acestei plante. **2** *s.n.* Fibră textilă obţinută, prin egrenare, de pe seminţele acestei plante.

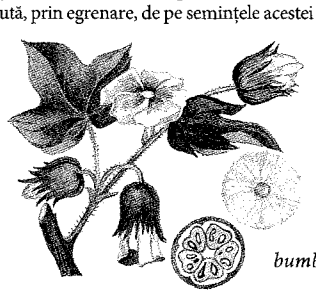

bumbac (1)

◆ (*pop.*) Vată. ◇ Expr. *A avea bumbac în urechi* = a nu auzi bine sau a se face că nu aude bine. ◆ Fir răsucit de bumbac, întrebuinţat la ţesut sau la cusut. *Pînză de borangic cu urzeală de bumbac* (PAM.). ◇ *Bumbac mercerizat* = fir sau ţesătură de bumbac tratat cu diverse soluţii spre a căpăta luciu; coton. **3** *s.n.* Ţesătură din fire de bumbac. *Lenjerie de pat din bumbac.* **4** *s.n.* Fig. Bunăstare, huzur. *Trai în bumbac.* **5** *s.n. Bumbac colodiu* = substanţă explozivă pe bază de nitroceluloză. • pl. *m. -ci, n. -uri.* şi *bămbác s.m.* /<srb. ***bumibak***, bg. ***бубак***; cf. ngr. *μπαμπάκι*.

bumbaiegíu *s.m.* v. mumbaiegiu.

bumbará *s.f.* v. cumbara.

bumbaşír *s.m.* v. mumbaşir.

bumbăcár *s.m.* **1** Lucrător care se ocupă cu scărmănatul şi torsul firelor de bumbac. **2** Negustor de ţesături de bumbac. **3** Plantă care produce bumbacul. • pl. *-i.* /***bumbac*** + *-ar.*

bumbăcăriţă *s.f.* (*bot.*) Numele mai multor specii de plante erbacee din familia ciperaceelor, cu rizom, cu florile brune-roşietice sau verzi-negricioase, cu fructul acoperit de peri lungi mătăsoşi, asemănători bumbacului (*Eriophorum*): *a*) plantă cu tulpina cilindrică, cu frunzele lineare şi florile hermafrodite (*Eriophorum angustifolium*); *b*) plantă cu tulpina triangulară, cu frunzele plane, late (*Eriophorum scheuzeri*); *c*) coada-veveriţei (*Eriophorum vaginatum*). • pl. *-e.* /***bumbac*** + *-ariţă.*

bumbăcăreásă *s.f.* Lucrătoare care se ocupă cu scărmănatul şi torsul firelor de bumbac. • pl. *-ese.* /***bumbăcar*** + *-easă.*

bumbăcăríe[1] *s.f.* **1** Întreprindere textilă sau secţie dintr-o întreprindere textilă în care se prelucrează bumbacul. **2** Colect. Produse confecţionate din bumbac; cantitate mare de ţesături de bumbac. **3** Teren plantat cu bumbac. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***bumbac*** + *-ărie.*

bumbăcăríe[2] *s.f.* Meseria bumbăcarului. • g.-d. *-iei.* /***bumbăcar*** + *-ie.*

bumbăceálă *s.f* (*reg.*) Bumbăcit. ◆ Fig. (*fam.*) Bătaie zdravănă. • pl. *-eli.* /***bumbăci*** + *-eală.*

bumbăcél *s.n.* **1** Dim. al lui *bumbac.* **2** Ată de bumbac mercerizat (întrebuinţată pentru broderie). • pl. *-uri.* /***bumbac*** + *-el.*

bumbăcí *vb. IV. tr.* **1** A vătui. **2** Fig. (*fam.*) A bate zdravăn pe cineva. • prez.ind. *-esc.* /***bumbac*** + *-i.*

bumbăcít[1] *s.n.* Faptul de *a bumbăci*; vătuire, (*reg.*) bumbăceală. • /v. ***bumbăci***.

bumbăcít[2]**, -ă** *s.m., s.f., adj.* (*fam.*) (Persoană) care a fost bătută zdravăn. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***bumbăci***.

bumbărát, -ă *adj.* (*reg.*) Sferic. • pl. *-ţi, -te.* /de la ***bumb***.

bumbăreáţă *s.f.* **1** (*înv., reg.*) Tîrtiţă (de pasăre). **2** (*fam., glum.*) Popou (la femei). • pl. *-eţe.* /***bumb*** + *-eaţă.*

búmben *adv.* (*reg.*) Umflat. ◇ Expr. *A dormi bumben* = a dormi adînc. *A rămîne bumben* = a rămîne nemişcat, ţeapăn. • /<sl. veche **бабьнъ**; cf. rus., ucr. *бубень*, srb. *bubanj* „tobă".

bumbişór *s.n.* (*bot.; reg.*) **1** Calomfir (*Chrysanthemum balsamita*). **2** Granat (*Chrisanthemum parthenium*). **3** Floare de pernă (*Authemis tinctoria*). **4** (*la pl.*) Bănuţi (*Bellis perennis*). **5** (*la pl.*) Rotocele albe (*Achillea millefolium*). • pl. *-i.* /***bumb*** + *-işor.*

bumburél *s.m.* (*pop.*) Corp mic sferic. • pl. *-ei.* /***bumb*** + *-urel.*

bumburéz *s.m.* **1** (*bot.*) Plantă erbacee din familia ciperaceelor, cu tulpina rigidă, rotundă, cu frunzele lineare ascuţite, cu inflorescenţa în spice de culoare brună, care creşte în fîneţe mlăştinoase (*Schoenus nigricans*); bumbuşor. **2** Bob de mazăre, de fasole, grăunte (de porumb). ◆ Fig. Cap, ţeastă. *Voi porunci de-ţi va da jos bumburezul acela care îl tot învîrteşti de-asupra umerilor* (BĂR.). • pl. *-i.* /cf. *bumburel*.

bumbuşór *s.n.* (*bot.*) Bumburez (*Schoenus nigricans*). • pl. *-i.* /***bumb*** + *-uşor.*

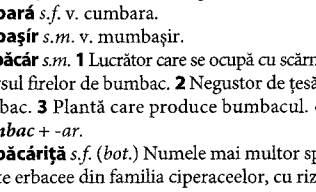

bumeranguri (1)

bumeráng *s.n.* **1** Armă de luptă şi de vînătoare, din lemn, în formă de baston îndoit, folosită de australienii băştinaşi, care, aruncată într-un anumit fel, revine la locul de pornire dacă n-a atins ţinta. **2** (*în teoria comunicaţiei şi a relaţiilor umane; şi efect de bumerang*) Efect invers celui scontat; situaţie cînd un act de ostilitate, un argument se întoarce împotriva autorului său. • pl. *-uri.* /<fr. ***boumerang***, engl. ***boomerang***, germ. ***Bumerang***; cuv. australian.

bun, -ă *adj., subst., adv.* **I** *adj.* (*în opoz. cu „rău"*) Care are însuşiri pozitive, calităţi morale, care are un comportament conform cu convenienţele sociale. **1** (*despre oameni sau despre firea, faptele, manifestările lor etc.*) Care are binele ca normă şi scop, care din fire este înclinat a face bine celor din jur; care manifestă bunătate, care se poartă bine cu alţii; cumsecade, binevoitor. ◇ Expr. *Bun, rău* = oricum ar fi. (*subst.*) *Bun şi rău* = toată lumea (fără deosebire), oricine. *A-i gîndi cuiva gînd bun* v. gîndi. *A avea inimă bună* sau *a fi bun la inimă* (ori *cu inima bună*) v. inimă. *Om bun!* v. om. *Bun de pus* (sau *de legat*) *la rană* v. rană. *A fi bun ca sînul mamei* v. sîn. ◆ Care este îndatoritor, amabil, înţelegător (în raport cu alte persoane). ◇ (*precedă subst. pe care îl determină, accentuînd val.*) *Un bun prieten.* ◇ Expr. *Fii bun!* = te rog! ai bunătatea! *Fii bun, omule, şi-nţelege* (CAR.). ◆ Ext. (*despre oameni, animale*) Care se poartă bine cu ceilalţi. ◆ (*despre înfăţişare, privire etc.*) Care exprimă afecţiune, bunătate, bunăvoinţă; care trădează blîndeţe. *Ne privi cu zîmbetu-i tînăr şi cu ochii lui albaştri şi buni* (SADOV.). ◇ Expr. *A căuta la cineva cu ochi buni* v. căuta. *A privi* (sau *a nu vedea*) *pe cineva cu* (sau *a avea pe cineva la*) *ochi buni* v. ochi. *A nu privi cu ochi buni* v. privi. **2** Care îşi îndeplineşte obligaţiile morale şi sociale; corect, cuviincios; milos. ◇ Loc.adv. (*subst.*) *Cu buna* = cu vorbe bune; de bunăvoie. ◇ Expr. *Sfat bun* = îndemn înţelept, util, folositor. *A fi* (sau *a ajunge, a încăpea* etc.) *în* (sau *pe*) *mîini bune* = *a*) a ajunge la persoane de încredere; *b*) a ajunge în posesiunea unei persoane competente; *c*) a avea parte de o îngrijire atentă, de un tratament bun. *A pune un cuvînt bun pentru cineva* = a interveni în favoarea cuiva, a susţine pe cineva. (*A fi*) *bun ca pîinea* (*cea*) *caldă* (sau *bună*) v. pîine. *A pune o vorbă* (*bună*) *pentru cineva* v. vorbă. ◇ Compuse: *bun-simţ* = capacitate bazată pe experienţa cotidiană de a judeca, de a aprecia just oamenii, lucrurile, evenimentele. *O bucurie lipsită de orice urmă de bun-simţ* (CA. PETR.); *bună-purtare* = comportare conformă normelor moralei şi educaţiei. Δ *Certificat de bună-purtare* = *a*) (*ieşit din uz*) certificat în care se atesta purtarea corectă a cuiva într-un serviciu, în şcoală etc.; *b*) fig. recomandaţie orală sau laudă adusă cuiva; *bună-cuviinţă* = purtare cuviincioasă, creştere aleasă. *bună-credinţă* = *a*) obligaţie de comportare corectă pe care părţile trebuie s-o respecte la încheierea şi la executarea contractelor sau, în cazul statelor, a tratatelor; *b*) convingere a unei persoane că acţionează în temeiul unui drept şi conform cu legea sau cu ceea ce se cuvine; sinceritate, onestitate; *c*) corectitudine, loialitate, cinste. Δ Loc.adj. *De bună-credinţă* = corect, loial, sincer, cinstit. *Bravo... eşti un om de bună-credinţă* (CAR.). ◆ (*despre prieteni*) Care este devotat, sincer, loial. **3** (*despre copii*) Care are un caracter liniştit, blînd; care este cuminte, ascultător, îndatoritor. ◆ Care are grijă de părinţi. *Bătrînul ducea o viaţă fără griji; avea copii buni.* ◆ Ext. Ingenuu. *Nu ştia să se apere de răutate. Era prea bun.* **4** (*despre atitudini, manifestări ale oamenilor*) Care este corect, adecvat. ◆ Care este eficient, avantajos. *Colaborare bună.* ◆ Care este agreabil, afabil. *Bunele maniere.* ◆ Care este afectuos, binevoitor. *Cuvinte bune.* ◆ (*determ. numele lui Dumnezeu*) Care este atotmilostiv, îndurător. *Se ruga la bunul Dumnezeu să o ajute.* ◇ (*la vocat.. în rugăciuni sau ca exclamaţie de nerăbdare, revoltă*) *Pînă cînd, bunule Dumnezeu, să mai aştept zile mai fericite!* **5** Care este caracteristic omului mulţumit, vesel, bine dispus. ◇ Loc.adj., adv. *Cu* (sau, rar, *în*) *voie bună* v. voie. ◇ Expr. *A fi în toane bune* = a fi vesel, bine dispus. *Chef şi voie bună* v. chef. *Voie bună* v. voie. **II** *adj.* (*indică intensitatea*) **1** Care face sau prinde bine; plăcut simţurilor, satisfăcător, agreabil. *La nevoie e bun şi el de mîncat* (SADOV.). ◇ Expr. *Una bună* = o întîmplare deosebită, spirituală, o nostimadă. *Un deputat s-a oferit să spuie „una bună" de-a unchiului* (CA. PETR.). *A o păţi bună* = a avea necaz. (*iron.*) *Bună treabă!* = frumos! halal! n-am ce zice! *Na-ţi-o bună!* = asta-mi mai lipsea! asta-i acum! *Na-ţi-o bună că ţi-am dres-o* (sau *frînt-o*), se spune atunci cînd cineva se află într-o situaţie dificilă sau inoportună. *A i-o face bună* sau *a-i face* (cuiva) *una şi bună* v. face. **2** Care este tare, puternic, straşnic.

Dăsagii pe cal punea, Una bună că-i dădea Și din gură mi-și grăia (POP.). ◆ (*despre somn*) Adînc, profund. **3** (*despre modul de viață al oamenilor*) Liniștit, calm, tihnit, fără griji; fericit. *Viață bună.* ◇ Expr. *Într-o bună zi* (*sau dimineață*) = pe neașteptate. *A duce o viață bună* = a avea o situație materială prosperă, îmbelșugată. *A face* (sau *a duce*) *casă bună cu cineva* v. casă. *A fi în termeni buni cu cineva* v. termen. *A avea* (sau *a duce*) *trai bun* (cu cineva) v. trai. *A trăi viață bună* v. trăi. *A avea* (sau *a duce, a vedea*) *zi bună* sau *zile multe și bune* (cu cineva) v. zi. ◇ (*în formule de salut sau de urare*) *Bună ziua! Bună seara! Un an bun! Bun ajuns*(*ul*)*!* v. ajuns. *Bun ajunsa!* v. ajuns. *Bun găsit!* v. găsit. *Noapte bună!* v. noapte. *Bun sosit!* v. sosit. *Vînzare bună!* v. vînzare. Δ (*în formule de despărțire*) Expr. *A-și lua rămas bun de la călcîie* v. călcîi. *Rămas bun* sau *bun rămas!* v. rămas. *A-și lua rămas bun* v. rămas. ◇ Compus: (*bot.*) *bună-dimineața* = zorea (*Ipomaea*). **4** (*despre stări sufletești, sentimente, senzații etc.*) Care este profund, de mare intensitate. *Are pentru ea cele mai bune sentimente.* **5** (*despre mîncăruri și băuturi*) Care este gustos, apetisant, ales; care are calități nutritive. ◇ Expr. *Poamă bună*, se spune despre un om de nimic, neserios sau despre un derbedeu ori despre o femeie imorală. (*Bun de*) *să dai cu căciula-n cîini* v. căciulă. **6** (*despre miros, gust*) Care este plăcut, agreabil. ◆ (*despre substanțe mirositoare*) Al cărui miros este plăcut, aromat. ◆ (*despre aer*) Care este curat, pur, ozonat. **7** (*despre elemente ale naturii*) Care se manifestă cu calm; care este îmbelșugat. *O zăpadă bună.* ◆ (*despre vreme*) Care este frumoasă, calmă, senină; cald. ◆ (*despre fenomene atmosferice*) Favorabil, prielnic. *Vînt bun la pupă.* ❀ (*despre lumină*) Care permite vizibilitatea; care este odihnitoare, plăcută. **III** *adj.* (*indică destinația, felul, calitatea*) **1** Potrivit, apt pentru un anumit scop; care corespunde scopului pentru care a fost destinat. ◇ Loc.adj. *Bun de tipar* (sau *de imprimat*) = aprobare dată de autor, de editură, de redacție sau de alți beneficiari pe tiparul de corectură sau de probă, după care începe imprimarea tirajului. Δ (*subst.*) *A dat de curînd bunul de tipar. Bun pentru...* = valabil pentru... ◇ Expr. *A o lua de bună* = a crede cele spuse; a lua (ceva) în serios; a primi, a accepta un lucru ca atare. *A o ține* (*una și*) *bună* = a susține un lucru cu încăpățînare. *A* (*o*) *apuca pe drum*(*ul*) (*cel*) *bun* (sau *pe calea cea bună*) v. apuca. *A* (*se*) *întoarce pe drumul cel bun* v. drum. *A* (*o*) *duce la bun sfîrșit* v. duce. *A ști una* (*și bună*) v. ști. *A o ține una* (*și bună*) v. unu. ◆ (*despre mecanisme, mașini etc.*) Care funcționează bine, normal, ca urmare a calității materialelor, ansamblării etc. *O mașină bună are și termenul de garanție mare.* **2** (*despre creații ale oamenilor*) Care este frumos, prețios, valoros din punct de vedere estetic. *Un roman bun.* **3** (*despre îmbrăcăminte și încălțăminte*) Care nu este uzat; ext. nou, de sărbătoare. **4** (*despre produse agricole, industriale etc.*) De calitate; ext. de preț; scump; nou. ◆ (*despre băuturi alcoolice*) De calitate superioară. *Bea numai vinuri bune.* ◆ Care este veritabil, autentic. *Toate pietrele din colier erau bune.* **5** (*despre bani*) Care are putere de circulație; a cărei valoare reală corespunde valorii nominale. *Am avut, zise el, întorcîndu-se cu bani buni, mare noroc* (M. I. CAR.). **6** (*despre medicamente*) Care este eficient (pentru o anumită boală). ◇ Fig. *Nu-i alt medicament mai bun decît truda plăcută* (SADOV.). **IV** *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este capabil, priceput, talentat într-un anumit domeniu; ext. care își îndeplinește bine menirea. *Doctor bun.* ◇ (*urmat de determ. introduse prin prep. „la", „în", arătînd domeniul*) *Un copil bun la carte.* ◇ Expr. *Bun de nimic* = (*și în constr. neg.*) incapabil, neserios. *O să vă dau pe toți afară, că nu sînteți buni de nimic* (CA. PETR.). *A fi bun de dus la balamuc* v. balamuc. *A fi bun să se ia de mînă cu cineva* v. mînă. *A fi bun de plată* v. plată. *Bun platnic* v. platnic. *Nu e bun de-un tun* v. tun. ◆ Gener. Care se adaptează bine la sarcinile care îi revin, la anumite obligații. *Un tată bun.* **2** (*în relație cu organele corpului sau cu funcțiile lor*) Care funcționează bine. ◇ *Bun de mînă* = îndemînatic, abil. (*deprec.*) *Bun de gură* = limbut; convingător (cu vorba). ◇ Expr. *A fi bun de gură* v. gură. **V** *adj.* **1** Folositor, util; profitabil, rentabil. *Afaceri bune.* ◇ Expr. *La ce bun?* = la ce folosește? **2** Care este oportun. *O ocazie bună.* **3** Care este favorabil, prielnic. *Mîni are să fie o zi bună de vînat* (SADOV.). ◇ Expr. *A avea cărți bune* = (*la jocul de cărți*) a avea în mînă o combinație de cărți care să-i permită să cîștige jocul. ◆ Care protejează, aduce noroc. *S-a născut sub o stea bună.* ◆ (*în basme și superstiții*) Prevestitor de bine. ◇ Expr. *A nu-i fi* (*de-*)*a buna cuiva* = a(-i) prevesti ceva neplăcut, rău. *A fi de bun augur* v. augur. (*Să fie*) *într-un ceas bun!* v. ceas. **4** Care este acceptabil, just. *O cauză bună.* ◇ Expr. *Asta-i bună!* = este inacceptabil, incorect, revoltător. *Ei! Bravos! Ș-asta-i bună! Cum, ce procopseală?* (CAR.). **VI** *adj.* **1** Considerabil, mare. *O bună parte din salariu.* ◇ Loc.adv. *În bună parte* = în măsură importantă. *O bună bucată* (sau *o bucată bună*) (*de timp, de loc* etc.) = o parte însemnată (de timp, de loc etc.). **2** Care este bogat, abundent, îmbelșugat. *Recoltă bună.* **3** Întreg, plin; deplin; ext. mai mult decît..., și mai bine. *A dovedit o bună cunoaștere a realităților economice.* ◇ Compuse: *bună-știință* = conștiință și responsabilitate deplină în săvîrșirea unei fapte; *bun-gust* = simț estetic, rafinament. **VII** *adj.* (*despre legături de rudenie*) De sînge, adevărat. ◇ *Văr bun* sau *vară bună* = văr primar sau vară primară. *Soră bună* v. soră. *Tată bun* v. tată. ◆ (*despre familii, neam*) Care este într-o poziție socială elevată, caracterizată prin bunăstare, distincție, eleganță; de viță, nobil. *După cît se vede, e din neam bun* (SADOV.). ◇ *Lumea bună* = totalitatea persoanelor care aparțin categoriilor care dețin puterea economică într-o societate, care sînt de origine nobilă. *Treceau pe lîngă noi... doamne tinere din lumea bună* (CA. PETR.). ◇ Loc.adj. *De neam* (*bun, mare etc.*) v. neam. **VIII** *s.n.* **1** Ceea ce este util sau necesar societății sau individului pentru asigurarea existenței, bunăstării sau pentru valoarea estetică. *Achiziția de bunuri se face și cu plata în rate.* ◆ Obiect sau valoare care are importanță în circulația economică. *Producția de bunuri materiale.* **2** (*mai ales la pl.*) Tot ce posedă cineva; avut, proprietate, avere; bogăție, avuție. ◇ *Bunuri de larg consum* = bunuri materiale destinate consumului personal; obiecte de consum. **3** (*jur.*) Element al patrimoniului unei persoane, care poate consta într-un lucru (*bun corporal*) sau într-un drept (*bun incorporal*). ◇ *Bunuri imobile* v. imobil. *Bunuri incorporale* v. incorporal. *Bun mișcător* v. mișcător. *Bunuri mobile* v. mobil. *Separație de bunuri* v. separație. **4** Calitate, virtute. *Punîndu-le în cumpănă bunele și relele,... nu-și merita soarta* (M. I. CAR.). **5** Rezultat, rod, folos. *De la profesorul său a rămas cu un bun pe care-l va păstra toată viața : dragostea de studiu.* **IX** *s.m., s.f.* (*pop.; fam.*) Bunic, bunică. **X** *adv.* (*exprimă o aprobare*) Bine, da, așa. *Dă-mi numai aprobarea dumitale... Bun... bravo* (CA. PETR.). • pl. *-i, -e.* /lat. *bŏnus, -a, -um.*

búna *s.f.* Varietate de cauciuc sintetic, obținut pe bază de butadienă. • /<germ. ***Buna***, den. com.

bunavestíre *s.f.* **1** (*bis.; nm. pr.*) Sărbătoare creștină (25 martie), cînd Fecioara Maria a fost anunțată de arhanghelul Gavril că va naște, prin procreare divină, pe Iisus; (*pop.*) Blagovestenie. *La Buna-Vestire este dezlegare la pește.* **2** (*a. plast.*) Reprezentare iconografică în care arhanghelul Gavril i se înfățișează Mariei cu o floare de crin în mînă, simbol al purității. • scris și *Buna Vestire* /***bună*** + ***vestire***, după slav. **благовѣщение**.

bunăoáră *adv.* De exemplu, de pildă, cum ar fi, să zicem. *Brînconeanu bunioară ridicase... curți bogate* (M. I. CAR.). • și (*pop.*) *bunioáră adv.* /***bună*** + ***oară***.

bunăstáre *s.f.* Situație materială bună, prosperă; prosperitate. ◇ *Bunăstare economică* = bunăstare umană care decurge din consumul de bunuri și servicii. *Bunăstare socială* = prosperitate a societății sau a comunității în ansamblul ei. • pl. *-ări.* /***bună*** + ***stare***, după germ. *Wohlstand.*

bunătáte *s.f.* **I 1** Însușirea de a fi bun; înclinarea de a face bine; (*reg.*) bunețe. *Bunătatea adevărată cere neapărat inteligență și imaginație* (CA. PETR.). ◆ Îndurare, milă, blîndețe. *Avea în ochi o bunătate și-o inteligență vie care mă mișcară* (SADOVEANU). **2** Bunăvoință, amabilitate. *Înclinat să vadă... nuanță de bunătate și dovadă de suflet* (CA. PETR.). ◇ Loc.adv. *Cu bunătate* = în mod amabil. *Liniști-o vorbă cînii și ne primi cu bunătate* (SADOV.). ◇ Expr. *Ai bunătate* (sau *bunătatea*) ori *fă bunătatea* (*să...*) = te rog, fii bun (să...). **3** Faptă bună, binefacere. *Multe bunătăți... făcuse oamenilor* (ISP.). **4** Gust bun, plăcut. *Începe a bea lacom la apă și a-și linge buzele de dulceața și bunătatea ei* (CR.). **II** Concr. **1** (*la pl.*) Mîncare sau băutură (foarte) bună, de o calitate deosebită. *Cumperi atîtea bunătăți și pe mine nu mă inviți* (CA. PETR.). **2** (*mai ales la pl.*) Lucru de calitate (foarte) bună. ◇ (*cu determ. introduse prin prep. „de" arată calitatea determinatului*) *Păcat să se piardă bunătate de băutură ca aceasta* (POP.). **3** (*la pl.*) Averi, bogății. *Toate bunătățile de pe lume erau acum în palaturile lor* (CR.). • pl. *-ăți.* /lat. *bŏnitas, -atis.*

bunăvóie *s.f.* Loc.adv. *De bunăvoie* sau *de bunăvoia mea* (sau *ta* etc.) = din voință proprie, din inițiativă proprie; de la sine, singur. *De bunăvoie și nesilit de nimeni*, formulă de introducere a întrebării prin care cel care oficiază o căsătorie solicită acordul fiecăruia dintre cei doi viitori soți pentru încheierea căsătoriei. • g.-d. *-iei.* /***bună*** + ***voie***.

bunăvoínță *s.f.* **1** Purtare sau atitudine binevoitoare față de cineva; îngăduință, (*înv.*) benevolență. *Protector, l-a asigurat de bunăvoința lui oricînd* (CA. PETR.). **2** Tragere de inimă (pentru a face ceva); rîvnă, zel, sîrg. *Lucrează cu multă bunăvoință.* • g.-d. *-ei.* /***bună*** + ***voință***, după lat. *benevolentia, -ae.*

búncăr *s.n.* **1** Construcție alcătuită dintr-un recipient de oțel, de beton etc. și un schelet de susținere, destinată depozitării temporare a unor materiale granulare. **2** Cutie metalică destinată depozitării pieselor la mașinile-unelte în vederea prelucrării lor. **3** Compartiment amenajat pe nave pentru depozitarea combustibilului. **4** Mic adăpost blindat folosit pentru protecția civililor sau a militarilor în timp de război, în cazul unor atacuri cu arme chimice, biologice, nucleare; cazemată. • pl. *-e.* /<germ. ***Bunker***; cf. engl. *bunker.*

bunceác *s.n.* v. bunceag.

bunceág *s.n.* (*reg.*) **1** Îngrămădire de trunchiuri căzute, crengi uscate, spini și iarbă. **2** Pămînt negru din pădure. **3** (*bot.*) Mușchi (*Yanthoria pariesina*). ◆ Covor verde și moale de mușchi. **4** (*bot.*) Pedicuță (*Lycopodium clavatum*). • pl. *-uri.* și *bunceác, bungeác s.n.* /cf. magh. *boncsok* „pedicuță", rus., ucr. *бунчук*, pol. *bunczuk*, srb. *bučak.*

bund *s.n.* Asociație, confrerie; confederație (în Germania și Elveția). • pl. *-uri.* /<germ. ***Bund***.

bundác *s.m.* v. bondoc.

búndă *s.f.* **1** Haină lungă și largă de postav, îmblănită, purtată de bărbați. ◆ (*reg.*) Blană mare făcută din piei de oaie, întrebuințată de țărani ca îmbrăcăminte de iarnă. *Așternu bunda sa pe oblîncul șelei* (SADOV.). **2** Cojocel scurt, fără mîneci, din piele de miel, brodat cu fire de lînă colorată, caracteristic zonelor de nord ale României. • pl. *-e.* și (*reg.*) *bóndă s.f.* /<magh. ***bunda***.

bundă (1)

búndesrat *s.n.* **1** Adunare legislativă din care făceau parte reprezentanții statelor din Federația Germană (1866-1871) și apoi din Imperiul German (1871-1918). ◆ Camera superioară a Parlamentului din Germania. **2** Reuniune a membrilor puterii executive în Elveția. • /<germ. ***Bundesrat*** „consiliu federal".

búndestag *s.n.* **1** Adunarea reprezentanților statelor din Federația Germană (1815-1866). **2** Camera inferioară a Parlamentului din Germania. • /<germ. ***Bundestag***.

bundeswehr ['bundesver] *s.n.* Nume dat armatei în Germania. • /<germ. ***Bundeswehr***.

bundíță *s.f.* **1** Cojocel scurt, fără mîneci, din piele de miel, brodat cu fire de lînă colorată, caracteristic zonelor de nord ale României; bundă. **2** Compus: (*bot.*) *bundița-vîntului* = plantă erbacee cu florile violete-purpurii, care crește prin fînețe, pe cîmpuri, pe dealuri (*Phlomis purgens*). • pl. *-e.* și *bondíță s.f.* /***bundă*** + ***-iță***.

bundúc *s.m.* v. bondoc.

bunél *s.m.* (*fam.*) Bunic. • pl. *-ei.* /***bun*** + ***-el***.

bunéțe *s.f.* (*reg.*) Bunătate. • pl. *-eți.* /***bun*** + ***-ețe***.

bungalóu *s.n.* **1** Locuință construită de europeni în India, din lemn sau din împletitură de trestie, fără etaj, înconjurată de verande și de vegetație. **2** Casă mică din materiale ușoare, construită la țară sau pe malul mării, cu un singur nivel și cu verande, folosită în timpul vacanțelor. • acc. și *bungálou.* scris și *bungalow.* pl. *-ouri.* /<engl. ***bungalow***; cuv. hindi.

bungalow *s.n.* v. bungalou.
bungáriu *s.n.* v. bulgariu.
bungarotoxínă *s.f.* (*med.*) Toxină extrasă din veninul șarpelui *Bungarus multicinatus*, utilizată în identificarea, izolarea și studiul receptorilor acetilcolinei. • pl. *-e.* /<fr. ***bungarotoxine***, engl. ***bungarotoxin***.
bungeác *s.n.* v. bunceag.
bungét *s.n.* (*reg.*) Pădure sau porțiune de pădure deasă și întunecoasă; loc în pădure unde copacii sînt mai deși; desiș. *Am umblat... prin bungeturile acelii păduri* (GORJ.). • acc. și *búnget*. pl. *-uri.* /cuv. autoh.; cf. alb. *bunk* „stejar".
bungheălă *s.f.* (*reg.*) Analiză atentă cu privirea. ◆ (*fam.*; *la vocat.*) Atenție, păzea! • pl. *-eli.* /***bunghi*** + *-eală*.
bunghí *vb. IV.* (*reg.*) **1** *refl.* A privi, a se uita cu atenție (la ceva). **2** *tr.* A cerceta, a observa, a desluși. **3** *tr.* A-și da seama, a înțelege. • prez.ind. *-ghesc.* și *sbunghí vb. IV.* /cf. țig. *banghi*, rom. *sbanghiu*.
bunghiní *vb. IV. intr.* (*reg.*) A migăli. • prez.ind. *-esc.* /cf. *bunghi*.
buníc *s.m.* **1** Tatăl tatălui sau al mamei; (*pop.*; *fam.*) bun, (*fam.*) bunel, (*reg.*) bît. *Își ridică obrazul spre figura bună cu barbă căruntă a bunicului* (SADOV.). **2** (*la pl.*) Părinții părinților. *Pe pereți se aflau portretele bunicilor.* ◆ Ext. Strămoși. *Avea bijuteriile din bunici.* **3** (*pop.*) (Termen de adresare pentru un) om bătrîn. *Vrei să te ajut, bunicule?* • pl. *-ci.* /***bun*** + *-ic*.
bunícă *s.f.* **1** Mama tatălui sau a mamei; (*pop.*; *fam.*) bună, (*fam.*) buniță, (*reg.*) bîtă. *O fată orfană, crescută de o bunică a ei* (C. NEGR.). ◇ Expr. (*Pe*) *cînd era bunica fată* (*mare*) = demult. **2** (*pop.*) (Termen de adresare pentru o) femeie bătrînă. • pl. *-ci.* /***bună*** + *-ică*.
bunicél, -eá *adj.* Bunișor. ◆ Considerabil. *O sumă bunicică*. • pl. *-cei, -cele.* /***bun*** + *-icel*.
bunicícă *s.f.* Bunicea. • pl. *-ele.* /***bun*** + *-icică*.
bunicúță *s.f.* Dim. al lui *bunică*. • pl. *-e.* /***bunică*** + *-uță*.
bunioára *adv.* v. bunăoară.
bunișór, -oáră *adj.* Dim. al lui *bun*; (*pop.*; *fam.*) bunuț. • pl. *-ori, -oare.* /***bun*** + *-ișor*.
buníță *s.f.* (*fam.*) Bunică. • pl. *-e.* /***bună*** + *-iță*.
bunodónt, -ă *adj., s.n. pl.* **1** *adj.* (*despre molarii suinelor, primatelor etc.*) Care prezintă pe suprafața coroanei puțini tuberculi scurți, conici, rotunjiți sau ascuțiți. **2** *s.n. pl.* Grup de mamifere omnivore artiodactile, cu coroana molarilor bunodontă. • pl. *-ți, -te.* /cf. gr. *βουνός* „movilă; proeminență", *ὀδούς, -όντος* „dinte".
bunráku *s.n.* Teatru tradițional japonez de marionete. • /<fr., engl. ***bunraku***; cuv. japonez.
bunt *s.n.* (*reg., înv.*) Conjurație; răscoală. • pl. *-uri.* /<pol. ***bunt***, rus. ***бунт***.
buntáș *s.n.* (*reg., înv.*) Conspirator, rebel. • pl. *-i.* /***bunt*** + *-aș*.
buntsandstein ['buntsandʃtain] *s.n.* (*geol.*) Triasicul inferior de facies german. • /<germ. ***Bundsandstein***.
bunúț, -ă *adj.* (*pop.*; *fam.*) Bunișor. ◇ *Bun-bunuț* = foarte bun. • pl. *-i, -e.* /***bun*** + *-uț*.
bur, -ă *s.m., adj.* **1** *s.m.* (*la pl.*) Populație în Africa de Sud constituită din urmașii coloniștilor europeni, în special olandezi, stabiliți aici în sec. 17; (*și la sg.*) persoană care face parte din această populație. **2** *adj.* Care aparține burilor, care se referă la buri. • pl. *-i, -e.* /<engl. ***Boer***, germ. ***Bur***.
burá[1] *vb. I. intr.* A ploua mărunt și des; a burnița. • prez.ind. pers. 3 *-ează.* /***bură*** + *-a*.
burá[2] *vb. I. tr.* **1** A astupa cu un material inert (argilă, nisip etc.) o încărcătură de exploziv pentru a-i mări efectul de distrugere. **2** A îndesa balastul sub traversele unei linii de cale ferată. **3** (*inform.*; *înv.*) A bloca alimentarea unei mașini electronice cu cartele perforate. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***bourrer***.
burácă *s.f.* (*reg.*) Negură groasă, deasă; ceață. • /<fr. ***bourrer***.
buráj *s.n.* Burare. • pl. *-e.* /<fr. ***bourrage***.
burangíc *s.n.* v. borangic.
buráre *s.f.* Acțiunea de *a bura*[2] și rezultatul ei; buraj. ◇ *Burarea căii* = îndesare manuală sau cu mijloace mecanizate a balastului sub traversele unei linii de cale ferată. • /pl. *-ări.* /v. ***bura***[2].
burát[1] *s.n.* Sită centrifugă folosită pentru cernerea făinii de cereale. • pl. *-e.* /<fr. ***burat***.
burat[2]**, -ă** *adj.* (*pop.*) Care este udat de ploaie, care este acoperit de bură. • pl. *-ți, -te.* /v. ***bura***[1].
burătec *s.m.* v. buratic.
burătic *s.m.* (*reg.*) Brotac. • pl. *-ci.* și *burátec s.m.* /***bură*** + ***broatec***, prin contaminare.
búră *s.f.* **1** (*meteor.*) Ploaie măruntă și deasă (însoțită de ceață sau negură); burniță. *Cădea o bură rece.* **2** Ext. (*meteor.*; *cu determ. „de ploaie"*) Ploaie măruntă și deasă care vine și trece repede și răcorește atmosfera. *Bura de ploaie nu mai avea sunet* (SADOV.). ◇ Compar. *Pulberea de diamante cade fină ca o bură* (EMIN.). **3** (*meteor.*; *reg.*) Promoroacă, chiciură, polei. *De se prinde bură de busuioc, cred că au noroc* (MARI.). **4** (*înv.*) Furtună, vijelie. *Să fece vînt cu bură De rădică val de necătură* (DOS.). **5** Abur ce iese din bucatele calde; boare. **6** (*reg.*) Numele unui dans popular. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-i.* /<sl. veche ***вꙋрꙗ*** „furtună"; cf. srb. *bura*, tc. *bora*, gr. *βορέας*, lat. *bŏrĕas, -ae* „vînt dinspre nord", alb. *borë* „zăpadă".
búrbă *s.f.* Depunere rezultată după limpezirea mustului de struguri sau reziduu format din fragmente de pieliță, din pulpă, particule străine etc. • pl. *-e.* /<fr. ***bourbe***.
burbión *s.n.* (*med.*) Punct central al unui furuncul, alcătuit din puroi și țesut dermic necrozat, care se elimină la deschiderea furunculului.• sil. *-bi-on.* pl. *-oane.* /<fr. ***bourbillon***; cuv. galez.
burbón *s.n.* Whisky fabricat în SUA . • pl. *-uri.* /<engl. ***burbon***; cf. nm. pr. *Bourbon*, regiune din Kentucky (SUA).
búrcă[1] *s.f.* (*reg.*) Haină țărănească pentru bărbați, confecționată din stofă de lînă, asemănătoare cu o manta sau o țundră. ◆ Bundă din pănură groasă (verde), care se poartă iarna. ◆ Cojoc mare și mițos; sarică. • pl *-ci.* /<ucr., rus. ***бурка***, pol. ***burka***, tăt. ***burke***.
búrcă[2] *s.f.* (*reg.*) Turtă din mălai care se oprărește și se coace pe vatră, în spuză. • pl. *-ci.* /<tc. ***bürek***, ngr. ***μπουρέκι***.
búrcuș *s.m.* (*reg.*) Prusac. • pl. *-i.* /<magh. ***burkus*** <lat. med. [Branden] *burgus*, [Branden] *burgicus*.
burcușoáră *s.f.* (*reg.*) Dim. al lui *burcă*[1]. • pl. *-oare.* /***burcă***[1] + *-ușoară*.
burcút *s.n.* v. borcut.
búrdă *s.f.* (*reg.*) Joc de copii asemănător cu țintarul. ◇ Loc.adv. *De-a burda* = de-a berbeleacul. ◇ Expr. *A-i da cuiva burda* = a învinge. • pl. *-e.* /<rus. ***бурда***.
burdăhán *s.n.* v. burduhan.
burdíc *s.n.* Pieptar, vestă femeiască din blană de oaie. • /probabil contaminare între ***bundă*** și ***ilic***.
burdicós, -oásă *adj.* v. burduhos.
burdigaliăn, -ă *adj., s.n.* (*geol.*) **1** *s.n.* Etajul inferior al miocenului. **2** *adj.* Care aparține burdigalianului, specific burdigalianului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din burdigalian. • sil. *-li-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***burdigalien***; cf. nm. pr. *Burdigala*, numele latin al orașului francez Bordeaux.
burdihán *s.n.* v. burduhan.
burdihós, -oásă *adj.* v. burduhos.
burdón *s.n.* (*muz.*) **1** Procedeu de acompaniament, care își are originile în Evul Mediu, constînd în persistența unui sunet, susținut de voce sau de un instrument. **2** Tub fără găuri, care emite un singur sunet grav, continuu, mai ales la cimpoi. **3** Coardă gravă la lăută, violoncel, liră etc., utilizată la acompaniament. **4** Registru de orgă cu timbru închis. • pl. *-oane.* /<fr. ***bourdon***, it. ***bordone***.
burdúf *s.n.* **I 1** Peritoneul animalelor. **2** (*reg.*) Stomacul animalelor erbivore; burduhan. *Un burduf* (*stomac*) *cald, cum îl scoate din vită* (Leon). **3** Bășica boului. ◆ Ext. Bășică de piele uscată de bou care, în trecut, se întrebuința în loc de geam. **II 1** Sac făcut din pielea netăbăcită, uneori din stomacul (argăsit) al unui animal (capră, oaie, bivol), în care se păstrează sau se transportă alimente (brînză, făină, apă), bani, tutun etc. ◇ Zic. *Din piele de cîine nu se face burduf* = din ceva rău nu se poate face un lucru bun. *Brînză bună în burduf de cîine.* ◇ Expr. *Burduf de carte* = foarte învățat; tobă de carte. *A lega* (pe cineva) *burduf* = a lega (pe cineva) foarte strîns, încît să nu se poată mișca; a lega fedeleș, a lega cobză. (*reg.*) *A da pe cineva în burduful dracului* = a nu se mai interesa de cineva. *A se face burduf* (*de mîncare*) = a mînca foarte mult, a se ghiftui. *A face pe cineva burduf de bătaie* = a-l bate foarte tare (așa cum se bate brînza în burduf). *A băga pe cineva în burduful dracului* v. drac. **2** Învelitoare de piele pentru picioare la trăsurile descoperite. ◇ *Bocanci cu burduf* = bocanci cu limba netăiată, prinsă de restul încălțămintei; bocanci făcuți dintr-o singură bucată. **3** Fiecare dintre pungile laterale de la șa. **4** Foale în industria țărănească. **5** Perete pliat din piele, cauciuc, pînză, material plastic etc., care se pune între două vagoane de călători, pe punțile de comunicație etc. **6** Garnitură de piele sau de cauciuc prin care se leagă două conducte dintr-un motor. **III** (*muz.*) **1** Sac făcut din stomacul vitelor sau din piele de miel ori de ied, în care se înmagazinează aerul la cimpoi, la armonică etc. **2** Parte a cimpoiului care se umflă cu aer. ◆ Ext. Cimpoi. **3** Cutia de lemn a instrumentelor cu coarde, care produce rezonanța tonului. **IV** Analog. **1** Burtă mare la om. ◇ Expr. *Femeie cu burduful la gură* = femeie aflată într-un stadiu avansat de graviditate. **2** (*reg.*) Copil mic (grăsuț). **3** Partea convexă a semilunii. **4** (*reg.*) Copcă în gheață. • pl. *-uri.* și (*reg.*) *burdúv, burdúh, burdúș, burdúj, burtúș s.n.* /<cf. ucr. *бурдюк* „burduf".
burdufós, -oásă *adj.* v. burduhos.
burdúh *s.n.* v. burduf.
burduhán *s.n.* Burta sau stomacul, peritoneul animalelor rumegătoare; (*reg.*) bîrdan. ◆ Analog. (*fam.*, *glum.*, *iron.*) Burtă mare la om. ◆ Ext. Piele din stomacul uscat al vitelor care, în trecut, se întrebuința în loc de geam; țiplă. • pl. *-e.* și (*reg.*) *burdihán, burdăhán, bardahán, bărdăhán, bîrdăhán, bîrdîhán s.n.* /***burduh*** + *-an*.
burduhăní *vb. IV.* (*fam.*) **1** *tr.* A spinteca (și a scoate măruntaiele). **2** *refl.* A se îngrășa (peste măsură). • prez.ind. *-esc.* și *borhăí vb. IV.* /***burduhan*** + *-i*.
burduhănós, -oásă *adj.* (*fam., iron.*; *despre ființe*) Burtos. ◇ (*subst.*) *Burduhănosul s-a îndepărtat de cîrciumă.* ◆ Spec. (*despre femei*) Care este însărcinată. • pl. *-oși, -oase.* și *bărdăhănós, -oásă , bîrdăhănós, -oásă, burduvănós, -oásă adj.* /***burduhan*** + *-os*.
burduhós, -oásă *adj.* (*fam., iron.*) **1** (*despre oameni*) Burtos. *Era om nu prea înalt și gros, burduhos și bătrîn* (NEC.). ◇ (*subst.*) *Era un burduhos pe care nu-l mai încăpeau hainele.* ◇ Ext. *Ploscă burduhoasă* (C. NEGR.). **2** (*despre femei*) Care este însărcinată. *Tătarcele cele burduhoase le spinteca* (NEC.). • pl. *-oși, -oase.* și *burduós, -oásă, burduiós, -oásă, burdihós, -oásă, burdufós, -oásă, burdicós, -oásă adj.* /***burduh*** + *-os*.
burduiós, -oásă *adj.* v. burduhos.
burdúj *s.n.* v. burduf.
burdují *vb. IV.* v. burdușí.
burduós, -oásă *adj.* v. burduhos.
burdúș *s.n.* v. burduf.
burduşeálă *s.f.* **1** Umplere pînă la refuz, îndesare, ticsire. **2** Bătaie zdravănă; burdușire. **3** Coșcovire a pereților. • pl. *-eli.* /***burduși*** + *-eală*.
burduşél *s.n.* Burduf mic. • pl. *-e.* /***burduș*** + *-el*.
burduşí *vb. IV.* **1** *tr.* A umple ceva pînă la refuz, ca pe un burduf; a îndesa, a ticsi. *Să burdușiți pămîntul de grîu* (ISP.). ◆ Fig. (*fam.*; *și cu determ. „în bătăi", „cu bătaia"*) A da în cineva ca într-un burduf, a bate zdravăn pe cineva. *Îi luă în goană și-i burduși în bătăi* (ISP.). **2** *refl.* (*despre tencuiala sau varul de pe pereți, despre placajul unei mobile etc.*) A se umfla ca un burduf; a se scoroji, a se coșcovi. *Pereții sînt burdușiți, trebuie să-i tencuim din nou* (POP.). **3** *refl.* (*despre apă*) A se învolbura. *Apa... se umflă, se burdușește și urlă, făcînd clăbuci* (VLAH.). **4** *refl.* (*despre fructe răscoapte*) A se strica (umflîndu-se). ◇ Fig. *Talpa și vîrfu nației sînt bordoșite, răscoapte de veninul corupției* (JIP.). • pl. *-esc.* și (*reg.*) *burdují, borduși , bordoși vb. IV.* /***burduș*** + *-i*.
burdușíre *s.f.* **1** Acțiunea de a umple ceva pînă la refuz. **2** Bătaie zdravănă; burdușeală. **3** Deformare accidentală a unui perete de tablă, cu formarea unei convexități în exterior. • pl. *-i.* /v. ***burduși***.
burdușít, -ă *adj.* **1** Îndesat, ticsit. **2** (*despre oameni*) Bătut zdravăn. **3** (*despre pereți*) Scorojit, coșcovit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***burduși***.
burdúv *s.n.* v. burduf.
burduvănós, -oásă *adj.* v. burduhănos.
bureláj *s.n.* (*filat.*) Fond din linii fine, dispuse în diverse poziții, pe care se detașează desenul tematic al unei mărci poștale. • pl. *-e.* /<fr. ***burelage***.
burelét *s.m.* **1** Bandă groasă din bumbac, cauciuc, hîrtie gudronată sau lame de metal, cu care se lipesc ușile și ferestrele la încheieturi; burlet. **2** (*anat.*) Formație fibrocartilaginoasă a unei suprafețe articulare. **3** (*zool.*) Cută semicirculară a pielii aflată la extremitatea membrelor animalelor, avînd rol de regenerator al cornului copitei sau al unghiei. **4** (*med.*) Pliu sau relief rotunjit situat de-a lungul sau în jurul unei formațiuni

anatomice. • pl. *-ți.* și *burlét*, (*pop.*) *bureléte s.n.* /<fr. ***bourrelet***.

bureléte *s.n.* v. burelet.

burét *s.n.* **1** Fir de mătase naturală, gros și neregulat, obținut prin macerarea specială a unor gogoși rebutate. **2** Țesătură de mătase, pentru haine de vară, fabricată din acest fir. ◆ Ext. Țesătură de bumbac cu fir gros, neregulat și poros. • /<fr. ***bourette***.

buréte *s.m.* **1** (*bot.*) Nume generic dat mai multor specii de ciuperci din familia boletacee. ◇ Expr. (*fam.*) *Doar n-am mîncat bureți* = doar n-am înnebunit! *A-i toca cuiva gura* (*la*) *bureți* = a vorbi repede, spunînd lucruri neînsemnate, palavre; a vorbi verzi și uscate. (*Parcă*) *a mîncat bureți* v. mînca. ◇ Compuse: *burete-acru* (sau *-alb*, *-galben*, *-iute*, *-lăptos*, *-piperat*, *-usturos*) ori *bureți-lucii* (sau *-de-spin*, *usturoi*, *-vineți*) = ciupercă comestibilă, cu pălăria albă, sferică, cu piciorul alb, scurt, gros și cărnos, cu carnea tare și piperată (*Lactarius piperatus*); *bureți-călugărești* = ciupercă comestibilă care crește pe trunchiul stejarilor, cu pălării numeroase, brun-cenușii, imbricate și reunite prin pedicule într-un singur trunchi, cu carnea albă,

burete-de-gîze

plăcut mirositoare (*Polyporus frondosus*); *bureți-de-rouă* = ciupercă comestibilă care crește pe bălegar, cu pălăria conic-cilindrică de culoare roșie-brună; *burete-bălos* = *a*) numele unei ciuperci necomestibile (*Hygrophorus eburneus*); *b*) băloșel (*Russula foetans*); *burete-bubos* (sau *-pestriț*) = ciupercă otrăvitoare, cărnoasă, de culoare cafenie-cenușie, cu numeroși solzi albi pe suprafața pălăriei, care are marginea striată (*Amanita pantherina*); *burete-crăiesc* (sau *-domnesc*) = *a*) ciupercă comestibilă (*Tricholoma equestre*); *b*) ciupercă necomestibilă (*Bolbitius vitellinus*); *burete-de-bubă* (și *-de inimă*, *-pucios*, *-puturos*) ciupercă necomestibilă (*Phallus impudicus*); *burete-creț* = opintici (*Ramaria flava*); *burete-de-casă* (sau *-de-pivniță*) = ciupercă necomestibilă, de culoare galben-ruginie, care crește în locuri umede și întunecoase, pe lemnul putred (*Merulius lacrymans*); *burete-de-conopidă* sau *bureți-de-veveriță* = tocmăgel (*Ramaria formosa*); *burete-de-gîze* (sau *-șerpesc*) = ciupercă otrăvitoare, cu pălăria de culoare roșie, acoperită cu solzi albi sau gălbui, cu piciorul alb, înconjurat de resturi de volvă (*Amanita muscaria*); *burete-de-iască* = văcălie (*Fomes fomentarius*); *burete-de-mai* = nicorete (*Tricholoma georgii*); *burete-de-mesteacăn* (sau *-călugăresc*) = pitarcă (*Boletus scaber*); Δ *burete-dulce*; *burete-roșu*; *burete-țepos*; *buretele-calului*; *buretele-cerbilor*; *buretele-oilor*; *buretele-vacii*; *bureți-de-fag*; *bureți-de-iarbă*; *bureți-de-pajiște*; *burete-de-conopidă*; *burete-pipărat*; *burete-veninos*; *bureți-grași*; *bureți-popești*. ◆ Spec. Hrib, mînătarcă (*Boletus edulis*). **2** (*zool.*; *la pl.*) Încrengătură de nevertebrate marine, rar dulcicole, fixate de stînci, cu formă variată și cu scheletul constituit din spicule și bastonașe silicioase, calcaroase sau din fibre de spongină (*Spongiaria*); (*și la sg.*; și *burete-de-mare*) animal care face parte din această încrengătură; spongier. ◆ Scheletul poros al acestui animal care, datorită proprietății de a absorbi lichidele, are numeroase întrebuințări. ◆ Obiect făcut din scheletul acestui animal (sau din cauciuc, material plastic etc.), bun absorbant, folosit la baie, bucătărie etc. ◇ Expr. *A șterge* (ceva) *cu buretele* v. șterge. *A trage* (peste ceva) *cu buretele* v. trage. *A trece* (peste ceva) *cu buretele* v. trece. **3** Analog. (*tehn.*) Partea cea mai umflată a butucului de la roțile carului, în care sînt făcute orificiile prin care intră capetele spițelor. • pl. *-ți.* /lat. **bolētis*, *-em* <lat. *boletus*, *-i*; cf. gr. *βωλίτης*.

buretiéră *s.f.* Cutiuță care conține un burete ud, utilizată la umezirea timbrelor înainte de a fi lipite, a bancnotelor în timpul numărării etc. • sil. *-ti-e-*. pl. *-e.* /***burete*** + *-ieră*.

buretós, -oásă *adj.* **1** Care are proprietatea de a absorbi lichidele. **2** Care are o structură asemănătoare cu a buretelui-de-mare; spongios, poros. *Ușa lor, mare, stacojie, buretoasă de-atîtea ploi* (CĂRT.) • pl. *-oși*, *-oase.* /***burete*** + *-os*.

burézã *s.f.* Mașină de lucru folosită pentru îndesarea balastului sub traverse la calea ferată. • pl. *-e.* /<fr. ***bourreuse***.

burg *s.n.* (*în Ev. Med.*, *în Europa Apuseană*) Așezare (fortificată) cu caracter militar sau administrativ. ◆ Ext. Oraș vechi. • pl. *-uri.* /<germ. ***Burg***, fr. ***bourg***; cf. lat. *burgus* „castel, burg".

burgádă *s.f.* (*înv.*) Burg mic; tîrgușor. • pl. *-e.* /<fr. ***bourgade***.

burghéz, -ă *s.m.*, *s.f.*, *adj.* **1** *s.m.*, *s.f.* Persoană care aparține burgheziei, ca entitate socială, politică, economică; capitalist, (*înv.*; *deprec.*) burjui, (*deprec.*) burtăverde. ◇ *Mic-burghez* = *a*) persoană care face parte din mica burghezie; *b*) fig. persoană cu vederi înguste; filistin. ◆ (*deprec.*) Persoană care nu apreciază cultura, arta, care are preocupări prozaice, exclusiv materialiste. **2** *adj.* Care este creat de burghezie, care se referă la burghezie, propriu acesteia, purtînd caracterul ei; care face parte din burghezie. *Un fel de pudoare burgheză... ne făcea să trăim îmbelșugat dar modest* (CA. PETR.). ◇ *Burghezo-democratic* = (*despre revoluții, mișcări etc.*) care are ca scop lichidarea completă a relațiilor feudale prin lupta în care burghezia a fost promotor și protagonist. *Burghezo-moșieresc* = (*despre un regim politic*; *în teoria socialistă și marxistă*) în care burghezia și moșierimea își împart puterea politică. **3** *s.m.*, *s.f.* (*în Ev. Med.*) Locuitor al unui burg; orășean, tîrgoveț. • pl. *-i*, *-e*, *m. -eji.* /<it. ***borghese***, după fr. *bourgeois*.

burghezí *vb. IV. refl.* A se îmburghezi. • prez.ind. *-esc.* /***burghez*** *+-i*.

burghezíe *s.f.* **1** Clasă socială, intermediară între nobilimea feudală și proletariat, compusă din proprietarii mijloacelor de producție și din grupuri sociale care exercită diferite meserii liberale, activități comerciale și productive etc., utilizînd munca salariată, care a luat naștere la sfîrșitul Evului Mediu în procesul diferențierii micilor producători de mărfuri și al acumulărilor primitive de capital și a cărei dezvoltare înseamnă sfîrșitul feudalismului; (*înv.*) burghezime, (*deprec.*) burtăverzime. **2** *Marea burghezie* = stratul superior al burgheziei, compus din marii proprietari. *Burghezia de mijloc* = strat social format din proprietarii de întreprinderi de mici dimensiuni, din liberi profesioniști, din personalul de conducere în industrie etc. *Mica burghezie* = strat social compus din micii producători de mărfuri, din micii comercianți, din meșteșugari, funcționari etc. *Burghezie compradoră* v. comprador. **3** (*în Ev. Med.*) Locuitorii de la orașe, populația orașelor; tîrgoveții, orășenimea. • pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* /<it. ***borghesia***, fr. ***bourgeoisie***.

burghezificáre *s.f.* (*înv.*) Faptul de a căpăta caracter burghez, de a fi dominat de burghezie. • /***burghez*** *+ -ificare*.

burghezíme *s.f.* (*înv.*) Burghezie. **2** Mulțime de burghezi. • /***burghez*** *+ -ime*.

burghiá *vb. I. tr.* A sfredeli (cu ajutorul burghiului). • sil. *-ghi-a.* prez.ind. *-iez.* /***burghiu*** *+ -a*.

burghiáș *s.n.*, *s.m.* **1** *s.n.* Burghiu (mic). **2** *s.m.* (*entom.*) Firezar (*Rynchites cupreus*). • sil. *-ghi-aș.* pl. *n. -e*, *m. -i.* și (*reg.*) *burghiéș s.m.* /***burghiu*** *+ -aș*.

burghiére *s.f.* (*tehn.*) Operație de executare a unei găuri cu ajutorul burghiului. • sil. *-ghi-e-*. pl. *-i.* /v. ***burghia***.

burghiéș *s.m.* v. burghiaș.

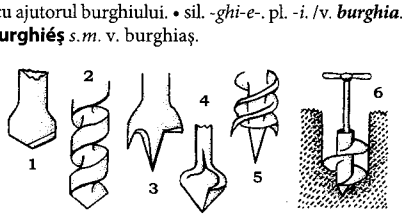

Tipuri de burghie (1)

1. Cu vîrf triunghiular.
2. Spiral.
3. Plat cu centrare.
4. De zencuire.
5. Elicoidal cu centrare.
6. De foraj.

burghíu *s.n.* **1** (*tehn.*) Unealtă formată dintr-o tijă ascuțită de oțel, în formă de spirală, care, prin mișcări de înșurubare, servește la găurirea cilindrică a materialelor; sfredel. ◇ *Burghiu de foraj* = unealtă de foraj în formă de bară, cu capătul ca o elice, care se adaptează la perforatorul mecanic. *Burghiu de filetat* = tarod. ◇ Compar. *Întîia oară mi-a dat ca un burghiu în inimă, un glonț* (CA. PETR.). **2** (*astron.*; *pop.*; *art.*; *și nm pr.*) Sfredelul mic. • pl. *-ie.* /<tc. ***burgii***, bg. ***бургия***, srb. ***burgija***.

burgráv *s.m.* (*în Ev. Med.*, *în Germania*) Comandant al unei fortărețe sau al unui oraș. • pl. *-i.* /<fr. ***burgrave***; cf. germ. *Burg* „tîrg", *Graf* „conte".

burgúnd, -ă *s.m.*, *s.f.*, *adj.* **1** *s.m.* (*la pl.*) Locuitorii regatului Burgundiei; (*și la sg.*) persoană care făcea parte din locuitorii acestui regat sau era originară de acolo. **2** *s.m.*, *s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a regiunii Burgundia sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii Burgundiei. **3** *adj.* Care aparține Burgundiei sau burgunzilor, care se referă la Burgundia sau la burgunzi; originar din Burgundia. • pl. *-zi*, *-de.* /de la nm. pr. ***Burgundia***, vechi regat, azi, provincie în Franța.

burhái *s.n.* (*reg.*) **1** Ceață (rară) care se ridică după ploaie. *Razele piezișe daureau viu burhaiul, destrămau tortul brumelor* (M. I. CAR.). **2** Ploaie măruntă și rece, de toamnă. • /cf. *bură*, *buracă*.

burhăí *vb. IV. intr.* (*reg.*) A ploua mărunt. • prez.ind. pers. 3 *-ește.* /***burhai*** *+ -i*.

buri *s.m. pl.* Trib dacic situat prin zona Vîlcei și a Argeșului, avînd ca centru așezarea Buridava. • /<lat. ***Buri***, gr. ***Βοῦροι***.

buríc *s.n.* (*pop.*) **1** Cicatrice formată în mijlocul abdomenului după căderea cordonului ombilical; ombilic. ◆ Cordonul ombilical prin care fetusul primește hrană din corpul mamei. ◇ Zic. *Copilul cu multe moașe rămîne cu buricul netăiat.* ◇ *Babă de buric* = moașă. ◇ Expr. *A tăia buricul* (cuiva) v. tăia. **2** Ext. Pîntece. *Beam cu marinarii vin dulce în tractire afumate unde jucau femei din buric* (M. I. CAR.). ◇ Expr. *A i se lipi buricul de șale* v. șa. **3** Analog. *Buricul degetului* = vîrful degetului. Δ Compar. *Priveam la pămînt și îl vedeam numai cît buricul degetului* (GORJ.). *Buricul morii* = locul unde roata mare își sprijină capătul de afară. **4** Fig. Mijloc, centru. *A nimerit buricul pădurii.* ◇ Expr. *Buricul pămîntului* = *a*) centrul pămîntului (considerat în popor a fi la Ierusalim sau în locul pe unde se poate ajunge pe lumea cealaltă); *b*) om mic de statură, dar glumeț sau ambițios. ◇ *A se crede* (sau *a se socoti*) *buricul pămîntului* = a se crede (sau a se socoti) cel mai important, cel mai inteligent etc. dintre toți. **5** Compuse: (*bot.*) *buricul-apei* = plantă erbacee, cu florile mici, albe sau roșietice, dispuse în umbele (*Hydrocotyle vulgaris*); *buricul-pămîntului* = șerpariță (*Polygala vulgaris*). • pl. *-ce*, (*pop.*) *-uri.* /lat. **umbulīc(u)lus* = ***umbīlicus***, prin deglutinare: *un - buric*.

buricá *vb. I.* **1** *refl.*, *tr.* A (se) cățăra, a (se) ridica. **2** *tr.* A(-și) scoate burta înainte. ◆ Fig. (*fam.*) A se da mare, a se umfla în pene, a se îngîmfa. • prez.ind. *buríc.* /***buric*** *+ -a*.

buricár *s.n.* (*înv.*, *reg.*) Cuțit (tocit) cu care moașa tăia buricul nou-născuților. • pl. *-e.* /***buric*** *+ -ar*.

buricát, -ă *adj.* (*reg.*) Care este umflat, ieșit în relief, proeminent. • pl. *-ți*, *-te.* /v. ***burica***.

buricătúră *s.f.* (*fam.*) Proeminență. • pl. *-i.* /***burica*** *+ -ătură*.

buricél *s.n.* **1** (*fam.*) Buric mic (al copilului). **2** (*reg.*) Punctul unde se leagă crucea dinapoi cu piscul dinapoi al carului. • pl. *-le.* /***buric*** *+ -el*.

buricós, -oásă *adj.* (*pop.*; *despre oameni*) **1** Cu buricul sau cu burta mare. **2** Fig. Care se dă mare, care este îngîmfat, ambițios. • pl. *-oși*, *-oase.* /***buric*** *+ -os*.

buríe *s.f.* v. buriu.

burín *s.n.* **1** Dăltiță de silex folosită la prelucrarea osului și a lemnului. **2** Stilet de gravat. • pl. *-e.* /<fr. ***burin***, it. veche ***burino***.

buríu *s.n.* **1** (*înv.*, *reg.*) Butoiaș cu capacitatea de peste 100 l, în care, în gospodăriile țărănești, se păstrează de obicei țuica sau oțetul. *Cumpără un buriu cu cele 12 vedre de rachiu* (I. ION.). ◆ Unitate variabilă și instrument de măsură a lichidelor, cu o capacitate între 8 și 30 de vedre. **2** (*înv.*, *reg.*) Vas în care curge țuica la distilare. ◆ Conținutul unui astfel de vas. **3** Expr. (*pop.*) *A lega pe cineva buriu* = a lega pe cineva burduf (în poziție ghemuită). • pl. *-ii*, *-ie.* și *buríe s.f.* /cf. alb. *burilj*, bg. *бупе*, *бупило*, *бупеиье*, srb. *bure*, tc. *buri*.

B b

burjúi *s.m.* (*înv.*; *deprec.*) Burghez. • pl. *-ui.* /<rus. *буржуй*.

búrka *s.f.* Îmbrăcăminte tradițională musulmană pentru femei, formată dintr-o mantie lungă și largă, care acoperă în întregime corpul, cu o zonă de țesătură rărită în dreptul ochilor. /<engl., it. ***burka***; cuv. ar.

búrla *s.f.* (*muz.*) Mică piesă cu caracter de glumă, de umor. • /<it. ***burla***.

burlác[1] *s.m.* (*pop.*; *fam.*) **1** Bărbat necăsătorit; celibatar, holtei, (*fam.*) becher. *O grădină de flori cultivată de medicul-șef, un burlac filozof în felul lui* (CA. PETR.). **2** Bărbat văduv. • pl. *-ci.* /<rus., ucr. ***бурлак*** „lucrător cu ziua pe corăbii".

burlác[2] *s.n.* (*reg.*) Butoi. ◆ Conținutul unui astfel de vas. • pl. *-ce.* /etimol. nec.

burlán *s.n.* **1** Tub cu pereții subțiri și secțiunea cilindrică sau dreptunghiulară din fontă, tablă etc. prin care se scurge apa de la jgheaburile acoperișului la pământ; uluc. ◆ Fig. (*fam.*, *iron.*) Pantaloni. *Se uita cu dispreț la burlanele de pe el.* **2** Jgheab prin care se scurge apa dintr-un izvor, dintr-o cișmea etc.; uluc. **3** Tub cilindric de tinichea sau de olane, prin care trece fumul din sobă în coș; urloi. **4** Tub de beton, de fontă etc. folosit la canale, utilaje pentru exploatarea minieră etc. ◇ *Burlan de aeraj* = tub de tablă lung de 2-4 m și cu diametrul de peste 30 cm, care face parte din conducta de aeraj a lucrărilor miniere. • pl. *-e.* /cf. tc. *boru*, rom. *burlui*, *gîrlan*.

burlăcésc, -ească *adj.* (*pop.*; *fam.*) Care este specific burlacilor, care aparține burlacilor. • pl. *-ești.* /***burlac*** + *-esc*.

burlăcí *vb. IV. intr.* (*pop.*; *fam.*) A duce viață (ca) de burlac. • prez.ind. *-esc.* /***burlac*** +*-i*.

burlăcíe *s.f.* (*pop.*; *fam.*) **1** Viață de burlac. *Flăcăul începe și el a se trece, mergînd tot înainte cu burlăcia* (CR.). **2** Starea de burlac. *Burlăcia lui s-a încheiat cu o nuntă.* ◆ Văduvie. • pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* /***burlac*** + *-ie*.

burlău *s.m.* (*pop.*) Muscă artificială întrebuințată ca nadă de către pescari. • pl. *-ăi.* /etimol. nec.

burlésc, -ă *adj.*, *s.n.*, *s.f.* **1** *adj.* Care este de un comic excesiv, grotesc, extravagant, adesea vulgar. *Dînsul nu vede nimic ridicul sau burlesc în povestirea sa* (CAR.). ◇ *Teatru burlesc* = tip de teatru comic, provenit din *commedia dell'arte*, caracterizat prin caricaturizare și parodiere. **2** *s.n.* Gen de comic rezultat din contrastul dintre demnitatea personajului și limbajul lui grosolan, din amestecul situațiilor serioase cu cele absurde. **3** *s.f.* (*muz.*) Compoziție muzicală de mici proporții, instrumentală sau orchestrală, cu pronunțat caracter comic, cu tendințe de bufonerie și grotesc. • pl. *-ești.* /<fr. ***burlesque***, it. ***burlesco***.

burlét *s.n.* v. burelet.

burlétic *s.m.* (*reg.*) **1** Ajutor de cioban. **2** (*la pl.*) Ciobani tineri. • pl. *-ci.* /cf. *burlac*.

burlínc *s.m.* (*reg.*) Purcel înțărcat sau grăsuț. • pl. *-ci.* /<sârb. ***brelenk*** ; cf. germ. *Frischiling*.

burlói *s.n.* Vas de lut ars, cu gîtul înalt și îngust, corpul bombat, prevăzut cu o supapă pe toartă, din care se soarbe lichidul. • pl. *-oaie.* și *burlúi s.n.* /etimol. nec.

burloi

burlúi[1] *s.n.* (*reg.*) Lemn de grosimea vranei butoiului, pus cînd fierbe vinul. ◆ Cilindru, gît. • pl. *-uie.* /etimol. nec.

burlúi[2] *s.n.* v. burloi.

búrmă *s.f.* (*reg.*) Verigheță, inel de logodnă. • pl. *-e.* /<srb. ***burma*** „inel" <tc. *burma* „șurub".

burniță *vb. I. intr.* A ploua mărunt și des; a bura. *Norii posomoriți burnițau peste toată mahalaua* (DELAVR.). ◇ (*impers.*) *Pe înserate a început să burnițeze* (CA. PETR.). • prez.ind. pers. 3 *-ează.* /***burniță*** + *-a*.

búrniță *s.f.* (*meteor.*) Ploaie măruntă și deasă (însoțită de ceață sau negură); bură, burnițeală. *S-a lăsat un frig și-o ceață amestecată cu burniță rece* (GALAN). • pl. *-e.* /***bură*** + *-niță*.

burnițeálă *s.f.* (*meteor.*) Burniță. • pl. *-eli.* /***burniță*** + *-eală*.

burnițós, -oásă *adj.* Cu burniță; ploios. *În zi de toamnă burnițoasă* (CA. PETR.). • pl. *-oși*, *-oase.* /***burniță*** + *-os*.

burnujél *s.n.* (*pop.*) Cojocel. • pl. *-e.* /***burnuz*** + *-el*.

burnús *s.n.* v. burnuz.

burnúz *s.n.* **I** Manta de lînă (albă ori neagră) cu glugă, pe care o poartă arabii. **II 1** (*pop.*) Manta largă cu glugă. **2** (*reg.*) Pieptar de piele de cîrlan, cusut cu flori și fluturi. **3** (*reg.*) Scurteică pe care o poartă țărăncile. • pl. *-e*, *-uri.* și *burnús s.n.* /<tc. ***burnuz***, fr. ***bournous***.

burnuz (1)

buroáică *s.f.* (*reg.*) Bură. • pl. *-ce.* /***bură*** + *-oaică*.

burs- Elem. de compunere „bursă", „sac anatomic". • și *burso-*. /<fr. ***burs(o)***-; cf. lat. *bursa*, *-ae* „pungă".

búrsă[1] *s.f.* **1** (și *bursă de studii*) Alocație bănească (lunară) sau întreținere gratuită acordată de stat, de o instituție etc. elevilor, studenților pentru a-și acoperi cheltuielile de întreținere în timpul studiilor sau unor cercetători, specialiști, cadre didactice, pentru specializare, perfecționare etc.; stipendiu. ◇ *Bursă de merit* v. merit. **2** (*anat.*) Formație anatomică în formă de sac, plină cu un lichid vîscos, care învelește testiculele. ◇ *Bursă seroasă* = membrană din țesut conjunctiv care delimitează o cavitate închisă și al cărei rol este facilitarea mișcărilor organelor la care este anexată. • pl. *-e.* /<fr. ***bourse***; cf. lat. *bursa*, *-ae*, gr. *βύρσα* „burduf".

búrsă[2] *s.f.* (*fin.*) Instituție specifică economiei de piață, unde se negociază în mod public, pe baza cererii și ofertei, acțiuni, hîrtii de valoare, valută (*bursă de valori*), unde se desfășoară tranzacții de mărfuri, valori mobiliare (*bursă de mărfuri*), unde se efectuează operațiuni legate de comerțul internațional etc. ◇ Expr. *A juca la bursă* = a cumpăra și a vinde efecte de bursă, cu scopul de a realiza un venit ca urmare a urcării sau scăderii prețului lor; a specula valori cotate la bursă. ◆ Sediul acestei instituții; locul în care au loc tranzacțiile bursiere. **2** *Bursa muncii* = instituție care înregistrează cererile de lucru și mijlocește angajările. *Bursa neagră* = comerț clandestin. • pl. *-e.* /<fr. ***bourse***, germ. ***Börse***; cf. nm. pr. Van der *Burse*, familie în a cărei casă se adunau negustorii venețieni la Bruges, în sec. 16.

bursículă *s.f.* (*bot.*) Organ în formă de pungă. • pl. *-e.* /<fr. ***boursicule***; cf. fr. *bursicot*.

bursiér[1]**, -ă** *s.m.*, *s.f.*, *adj.* (Persoană, mai ales elev sau student) care beneficiază de o bursă de studiu. • sil. *-si-er.* pl. *-i*, *-e.* /<fr. ***boursier***.

bursiér[2]**, -ă** *adj.* (*fin.*) Care ține de bursă, privitor la bursă; care se negociază la bursă. • sil. *-si-er.* pl. *-i*, *-e.* /<fr. ***boursier***.

bursítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a unei burse[1]. • pl. *-e.* /<fr. ***boursite***; cf. gr. *βύρσα*, lat. *bursa* „pungă, sac din piele".

burso- v. burs-.

bursoáică *s.f.* v. bursucă.

bursopatíe *s.f.* (*med.*) Afecțiune a unei burse[1]. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***bursopatie***.

bursúc *s.m.* **1** (*zool.*) Viezure (*Meles meles*). *Cine mănîncă untură de bursuc se îngrașă* (LEON). ◇ Compar. *Stăteau amîndoi ca niște bursuci: se hărțuiseră* (NĂD.). **2** (*zool.*; și *bursuc-de-munte*) Marmotă. **3** Fig. Om (leneș) gras sau copil îndesat, mic și greoi. *Nu ești bărbat, ești un bursuc, un aluat moale* (PER.). ◆ Om retras, izolat, ursuz. • pl. *-ci.* /<tc. ***borsuk***.

bursucă *vb. I. refl.* (*reg.*) A se burzului. *Văzînd eu atîta fărădelege, mă înfuriai și mă bursucai* (POP.). • prez.ind. *bursúc.* /***bursuc*** +*-a*.

bursúcă *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee mică, din familia scrofulariaceelor, cu florile violet-închis, așezate în formă de spic la vîrful tulpinii și cu fructele capsule (*Barbisia alpina*). • pl. *-ce.* și (*reg.*) *bursoáică s.f.* /***bursuc*** + *-ă*.

bursucél *s.m.* **1** (*zool.*) Dim. al lui *bursuc*; bursuc mic. ◆ Fig. Pui de animal mic și gras. *A găsit-o... avînd împrejurul ei o grămadă de cățeluși... Erau unsprezece bursucei* (ODOB.). **2** (*bot.*) Păpădie (*Texacum officinale*). • pl. *-ei.* /***bursuc*** + *-el*.

bursuflúră *s.f.* Umflătură apărută pe suprafața unei piese ceramice din cauza gazelor produse de o ardere rapidă. ◆ Bulă de aer sub tencuială, vopsea sau în sticlă. • pl. *-e.* /<fr. ***boursouflure***.

búrtă *s.f.* **1** (*pop.*) Abdomen, pîntece; (*reg.*) babă. ◇ *Ciorbă de burtă* = ciorbă făcută din stomac de vacă. ◇ Expr. (*fam.*) *A sta cu burta la soare* = a sta (culcat) trîndăvind; a sta degeaba. *A se lungi cu burta pe pămînt* = a se umili. *Slujenia de om se topea de dragostea fetii, se lungea cu burta pe pămînt și umbla cu șosele cu momele* (ISP.). *Burtă de popă*, se spune despre cineva care mănîncă și bea mult. *A avea burtă* sau *a fi cu burta la gură* = (*despre femei*) a fi însărcinată. *A se bate cu cineva pe burtă* v. bate. *A face broaște în burtă* v. broască. *A se pune cu burta pe carte* v. carte. *A se ține cu mîinile de burtă de(-atîta) rîs* v. mînă. *A omorî păduchele* (sau *puricele*) *pe burtă* v. omorî. *A i se lipi burta de șale* v. șa. *A-i frige* (cuiva) *șerpi pe burtă* v. șarpe. *A* (*i se*) *face burta tobă* v. tobă. *A-și umple burta* v. umple. **2** Fig. Partea bombată, mai ridicată sau mai ieșită în afară, a unor obiecte. *Burta amforei.* ◇ Expr. *A face burtă* = *a*) (*despre obiecte*) a se bomba, a se umfla; *b*) (*despre oameni*) a se îngrășa. ◆ (*cinemat.*; *fam.*) Lungime (nedorită) a unor texte, filme etc. • pl. *-ți.* /cf. srb. *trba*; v. *tîrban*, *bîrdan*.

burtăvérde *s.m. invar.* **1** (*deprec.*) Burghez. *Eu am crezut că-i un îmbogățit de război. Un burtăverde* (CE. PETR.). ◆ Fig. Om insensibil la valorile spirituale (artă, literatură, știință etc.); filistin. ◆ Om leneș, comod, indolent. ◆ (*în trecut*) Negustor. **2** (*înv.*) Șorț sau brîu verde purtat altădată de negustori. • /***burtă*** + ***verde***.

burtăverzíme *s.f.* (*deprec.*) Burghezie. ◆ (*în trecut*) Negustorime. • /***burtăverde*** + *-ime*.

búrtea *s.m. sg.* (Poreclă pentru un) om gras. • vocat. *burteo.* /***burtă*** + *-ea*.

burtícă *s.f.* Burticică. • pl. *-ci.* /***burtă*** + *-ică*.

burticícă *s.f.* Dim. al lui *burtă*; burtică. • pl. *-cele.* /***burtă*** + *-icică*.

burticós, -oásă *adj.* **1** (*fam.*, *iron.*) Burtos. **2** (*despre vase sau*, ext., *despre alte obiecte*) Bombat, pîntecos. *Fierb pe vatră oale mari de pămînt, burticoase* (STANCU). • pl. *-oși*, *-oase.* /***burtică*** + *-os*.

burtiéră *s.f.* Corset confecționat din material elastic sau din pînză tare, care strînge abdomenul și șoldurile. • sil. *-ti-e-*. pl. *-e.* /***burtă*** + *-ieră*, după fr. *ventrière*.

burtós, -oásă *s.m.*, *s.f.*, *adj.* **1** *s.m.*, *s.f.*, *adj.* (Ființă) care are burta mare; pîntecos, (*fam.*, *iron.*) burduhănos, burticos. **2** *adj.* (*despre vase sau*, ext., *despre alte obiecte*) Bombat, pîntecos. • pl. *-oși*, *-oase.* /***burtă*** + *-os*.

burtucăn *s.m.* v. burtucă.

burtúcă *s.f.* (*reg.*) Gaură făcută în gheață; copcă. • pl. *-ci.* și *burtucán s.m.* /***bortă*** + *-ucă*.

burtúș *s.n.* v. burduf.

buruiăn *s.n.* v. buruiană.

buruiánă *s.f.* (*bot.*) **1** Nume generic dat diverselor plante erbacee spontane, fără valoare economică, adaptate să trăiască împreună cu plantele cultivate pe care le stînjenesc în creștere și dezvoltare. ◇ *Buruiană rea* (sau *de stricăciune*) = plantă otrăvitoare. ◇ Fig. *Bine-ar fi să piară buruiana răului de pe lume* (CAM.). ◆ Restr. Plantă care crește necultivată printre cele cultivate, năpădindu-le și care trebuie să fie plivite sau prășite. **2** (și *buruiană de leac*) Plantă medicinală sau folosită în medicina populară. *Văzînd că nu mă tămăduiesc cu buruieni, m-am înfățișat la spital* (SADOV.). **3** Nume dat unor plante necultivate comestibile. *Borș de buruieni.* • pl. *-ieni*, *-iene.* și (*reg.*) *buruián s.n.* /<sl. veche ***боурнанъ***, ***боурианъ***, bg. ***бурен***, srb. ***burjan***, ucr. ***бур'ян***.

buruieníș *s.n.* **1** Colect. Buruieni multe. *Copacul... Își răsfață scheletul deșirat Peste buruienișul dimprejur* (DEȘ.). **2** Ext. Loc năpădit de buruieni. • sil. *-ru-ie-*. pl. *-uri.* /***buruiană*** + *-iș*.

buruiențúște *s.f.* Hățiș. • sil. *-ru-ie-*. pl. *-i.* /***buruiană*** + *-iște*.

buruiențúță *s.f.* (*bot.*) **1** Buruiană mică. **2** Plantă erbacee din familia scrofulariacee (*Euphrasia stricta* și *rostkoviana*). • sil. *-ru-ie-*. pl. *-e.* /***buruiană***+ *-iță*.

buruienós, -oásă *adj.* (*despre locuri*, *terenuri*) Năpădit de buruieni; unde cresc multe buruieni. *Pămîntul, fiind buruienos, cultivatorii prășesc de două ori* (IONESCU). ◆ Fig. (*despre stil*, *vorbire*) Stufos, încîlcit; liber, neîngrijit; vulgar. *A scris un roman cam buruienos.*

Δ *(adv.) Vorbește buruienos.* • sil. *-ru-ie-*. pl. *-oși, -oase.* / *buruiană* + *-os.*

buruienúță *s.f.* Dim. al lui *buruiană*; buruiană mică. • sil. *-ru-ie-*. pl. *-e.* / ***buruiană*** + *-uță.*

burungíc *s.n.* v. borangic.

burzului *vb. IV.* **1** *refl. (despre oameni)* A se mînia brusc; a se răsti (la cineva), a se oțărî; *(reg.)* a se bursuca. *Nu te burzului... nu voiam să te supăr* (I. NEGR.). ◆ Fig. *(despre vreme)* A se schimba în rău. *Vremea cea frumoasă începu a se burzului* (POP.). ◇ Ext. *Cîinele se burzului și începu a sări în două picioare* (PRED.). **2** *refl., tr. fact. (înv.; arh.)* A (se) răscula, a (se) răzvrăti. *Oastea... s-au burzuluit pre bietul Barabaș, capul lor* (COSTIN). ◇ *(tr.) Burzuluiseră norodul și tot orașul alergase la poarta curții* (C. NEGR.). **3** *refl. (despre păr)* A se zbîrli. *Pe fața-i lătăreață, țepile nerase de cine știe cînd se burzuluiau* (REBR.). ◇ Expr. *(fam.; tr.) A-și burzului creasta* = a se grozăvi, a se îngîmfa. *Pin-acuma-n țara-aceasta, Noi ne-am burzuluit creasta* (ALECS.). • prez.ind. *-iesc.* /<magh. ***borzolni.***

burzuluiálă *s.f.* **1** Supărare, enervare, mînie puternică și bruscă. **2** *(înv.)* Răscoală. • pl. *-ieli.* / ***burzului*** + *-eală.*

burzuluít, -ă *adj.* **1** Aprins de mînie, mînios, supărat, enervat. *Aprinde-v-ar focul să vă aprindă, zise ea, burzuluită grozav* (CR.). **2** *(înv.)* Revoltat, răsculat. ◇ *(subst.) Cei burzuluiți au aflat îndată pe alții și mai burzuluiți* (GALAN). **3** *(despre păr)* Zbîrlit. *Fața urîtă și aspră, mohorîtă de mustăți burzuluite* (REBR.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***burzului.***

burzuluitór, -oáre *adj. (înv.)* Ațîțător; revoltător. • sil. *-lu-i-*. pl. *-i, -oare.* / ***burzului*** + *-tor.*

bus *s.n.* **1** *(inform.)* Cale de dirijare a informațiilor. **2** *(electron.)* Conductor comun al mai multor circuite. • /<fr. ***bus.***

busc *s.n. (hidrotehn.)* Prag amenajat în camera unei porți batante de ecluză, pe care se sprijină poarta cînd este închisă. • pl. *-uri.* /<fr. ***bousque.***

buscát, -ă *adj.* **1** Care prezintă o curbură convexă. **2** Încovoiat, îndoit. ◇ *Nas buscat* = nas coroiat. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***busqué.***

busculă *vb. I.* **1** *tr., refl.* A (se) înghesui. **2** *tr. (fam.)* A hărțui. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***bousculer.***

busculádă *s.f.* Înghesuială, învălmășeală. • pl. *-e.* /<fr. ***bousculade.***

bushel ['buʃel] *s.m.* Unitate de măsură pentru capacități (egală cu 36 l) folosită în Marea Britanie și SUA • scris și *bușel.* pl. *-i.* /<engl. ***bushel.***

bushído [buˈʃido] *s.n.* Cod de onoare al samurailor, nescris, care îmbină morala confucianismului cu preceptele budismului zen. • scris și *bușido.* /<fr. ***bushido***; cuv. japonez „calea cavalerului".

busiióc *s.n.* v. busuioc.

business ['biznis] *s.n.* **1** Afacere. **2** Ocupație, muncă. • pl. *-uri.* /<engl. ***business.***

businessman ['biznismen] *s.n.* Om de afaceri. • pl. *-i.* /<engl. ***businessman.***

busióc *s.n.* v. busuioc.

busólă *s.f.* Instrument de măsură bazat pe cuplul de forțe exercitat asupra unui ac magnetic sau asupra unui electromagnet de către cîmpul magnetic terestru, alcătuit dintr-un cadran gradat și un ac magnetic mobil care, lăsat liber, indică direcția N-S, permițînd astfel orientarea pe teren. *Umblu cu busola-n buzunar și, oriunde aș fi, eu caut nordul* (SEBAST.). ◇ Expr. *A-și pierde busola* = a se zăpăci; a-și pierde dreapta judecată, simțul măsurii. ◆ Fig. Călăuză, conducător. • acc. și *(înv.) búsolă.* pl. *-e.* și *(înv.) púsolă s.f.* /<it. ***bussola,*** fr. ***boussole,*** germ. ***Bussolen,*** ngr. ***μπούσουλας.***

bust[1] *s.n.* **1** Partea superioară a corpului omenesc, între gît și talie. **2** Sculptură sau pictură care reprezintă partea superioară a corpului omenesc. *Era aninat într-un cui bustul, în mărime naturală, al unui copil* (EMIN.). • pl. *-uri.* /<fr. ***buste,*** it. ***busto,*** germ. ***Büste.***

bust[2] *s.n. (av.)* Dispozitiv pentru creșterea de scurtă durată a puterii motorului la avioane în vederea înlesnirii decolării. • pl. *-uri.* /<engl. ***bust.***

bústa *adv.* v. buzna.

bustiér *s.n.* v. bustieră.

bustiéră *s.f.* Element de vestimentație feminină alcătuit dintr-un corsaj foarte decoltat, fără mîneci sau bretele, care nu acoperă decît bustul, îmbrăcînd pieptul. • sil. *-ti-e-*. pl. *-e.* și *bustiér s.n.* /<fr. ***bustier.***

bustrofedón *s.n.* Fel de scriere foarte veche, în care rîndurile mergeau fără discontinuități de la stînga la dreapta și de la dreapta la stînga. • /<fr. ***bous-trophédon***; cf. gr. *βοῦς* „bou", *στρέφω* „a întoarce", *ὁδός* „drum, cale".

busuióc, -oácă *subst., adj.* **I 1** *s.m. (bot.)* Plantă erbacee de grădină, din familia labiatelor, cu tulpina păroasă, cu florile mici, albe sau roz, cu miros plăcut, întrebuințată în gastronomie, pentru a parfuma hainele, lenjeria, în medicina populară, pentru împodobirea icoanelor sau, în mănunchi, pentru stropirea de către preot cu agheasmă *(Ocimum basilicum). O policioară încărcată cu busuioc uscat și flori* (EMIN.). ◇ Expr. *A drege busuiocul* = *a)* a încerca să repare o gafă, să împace pe cineva pentru o faptă sau o vorbă nepotrivită; *b)* a repara o nedreptate, o greșeală. *I-a spus o minciună ca să dreagă busuiocul.* ◇ Compuse: *busuioc-roșu* = plantă erbacee ornamentală, cu florile mici, roșii, dispuse în spice *(Amaranthus caudatus); busuioc-sălbatic* = plantă erbacee, cu tulpina păroasă și cu florile violete *(Prunella vulgaris).* ◇ Fig. *Fata ei, busuioc de pus la icoane* (CR.). **2** *s.n. (reg.)* Dans popular românesc asemănător horei, cu ritm binar și mișcare moderată, care se joacă la nuntă, cînd se scoală nuntașii de la masă. ◆ Melodie după care se execută acest dans. **II 1** *adj. (despre fructe)* Cu aromă de busuioc; busuiocesc. ◇ *Pere busuioace (și subst. f.)* = soi local de pere răspîndit mai mult în Moldova, cu fructele ovale, galbene-verzui, roșii-aprins pe partea însorită. **2** *s.f.* Varietate de viță-de-vie. ◆ Vin produs din strugurii acestui soi de viță-de-vie. • pl. *-ci, -oace, n.-uri.* și *(reg.) busiióc, busióc, bosuióc, bosióc s.n.* /<bg. ***босилек,*** srb. ***bosiok***; cf. magh. *bosziók, busziók.*

busuiocésc, -eáscă *adj. (despre fructe)* Busuioc. • pl. *-ești.* / ***busuioc*** + *esc.*

busurmán *s.m. (reg.; înv.)* Musulman. *Turcii-și zic busurmani* (SIM. D.). • pl. *-i.* /<rus. ***бусурман.***

buș *s.m. (reg.)* Ciorap gros de lînă, lucrat de obicei cu un singur cîrlig (de lemn). • pl. *-i.* /lat. ***byssus, -i*** „in".

bușăi *s.n. (pop.)* Bușeală. • pl. *-aiuri, -aie.* /de la ***bușí.***

bușán, -ă *s.m., s.f. (reg.)* Om sau animal robust, îndesat. • pl. *-i, -e.* / ***buș*** + *-an.*

bușeálă *s.f. (pop.)* Lovitură înfundată (cu pumnul); trîntire (cu violență) a unor lucruri, producînd un zgomot puternic; izbitură, trîntealâ, *(pop.)* bușai, bușitură. *Din salon... se auziră deodată răcnete, bușeli, bufneli* (M. I. CAR.). ◇ Expr. *A lua pe cineva la bușeală* (sau *la bușeli*) = a bate pe cineva zdravăn. *Și unde mi-l luă pe ăl Păcală al meu la bușeli măcelarul* (ISP.). • pl. *-eli, -ele.* / ***bușí***[2] + *-eală.*

bușél *s.m.* v. bushel.

bușéu *s.n. (culin.)* Prăjitură cu nuci, cremă, frișcă sau ciocolată. • pl. *-uri.* /<fr. ***bouchée.***

bușí[1] *s.m.pl. (pop.)* **1** Pumni. **2** Loc.adv. *În patru bușí* = sprijinit pe mîini și pe picioare; în patru labe. *Se vedeau în patru bușí la pămînt, scăpați de amețeala statului în picioare* (SANDU-A.). *De-a bușilea* (sau *bușile, bușele)* = pe brînci. *Cățărîndu-se din stei în stei, mai de-a bușele... se urcă deasupra muntelui* (ISP.). **3** Lovituri puternice date cu pumnii. **4** Joc de copii cu pietricele. • și *búșilea s.m., búșele, búșelea, búșuri s.n.* /cf. *buș.*

bușí[2] *vb. IV. tr. (pop.)* **1** A trînti (la pămînt); a izbi cu violență, făcînd (mult) zgomot. *L-au bușit de s-a zdruncinat casa.* ◇ *(intr.) Boțul bușea în ușă ca un berbecuț* (MIH.). ◇ Expr. *A bușí* (pe cineva) *de pămînt* = a doborî pe cineva. *Trîntește și bușește,* se spune despre cineva care își manifestă nemulțumirea, supărarea prin gesturi violente. *Bușit cu leuca* = beat. ◇ Fig. *Toată ziua turcii bușiseră în dreapta și în stînga cu tunurile* (PAS). **2** A împinge cu putere, a îmbrînci. *Vrai să te bușească cei nandralăi prin omăt?* (CR.). **3** A lovi (cu pumnul), a bate. *Sfinții... de pumni să sfîrșiră bușiți.* (DOS.). **4** Expr. *A bușí* (pe cineva) *plînsul* = a începe să plîngă brusc și cu putere. *A bușí* (pe cineva) *rîsul* = a izbucni în rîs, a nu-și putea stăpîni rîsul. *Cît pe ce s-o bușească rîsul, dar se stăpîni* (CR.) *A bușí* (pe cineva) *sîngele* = a-i țîșni sîngele, a avea o hemoragie puternică. • prez.ind. *-esc.* /<bg. ***буя*** „lovesc cu pumnul", srb. ***bušiti.***

bușído *s.n.* v. bushido.

bușílă *s.m. (pop.)* Om care bate, lovește cu pumnii. • / ***bușí*** + *-ilă.*

bușít, -ă *adj. (pop.)* Care este lovit cu pumnul. • pl. *-ți, -te.* /v. ***bușí***[1].

bușitúră *s.f.* Bușeală. *Numai eu știu cîte bușituri am mîncat* (ALECS.). • pl. *-i.* / ***bușí***[2] + *-tură.*

bușluí *vb. IV.* v. bușuli.

bușmachíu *s.m. (înv., reg.; mai ales la pl.)* Pantof fără călcîi (care se poartă în casă); papuc. *Mi-a făgăduit rochie de nurcă și bușmachii* (ALECS.). • pl. *-ii.* /<rus., ucr. ***башмак.***

bușomá *vb. I.* v. bușuma.

bușón *s.n.* **1** Dop din plută, cauciuc, lemn etc. (prevăzut cu ghivent). **2** *(electr.)* Piesă cilindrică de porțelan, care face parte din dispozitivul de siguranță al unui circuit electric; patron. • pl. *-oane.* /<fr. ***bouchon.***

bușteán *s.m.* **1** Partea trunchiului unui copac rămasă după tăiere, cu rădăcinile înfipte în pămînt, care se îndepărta uneori prin ardere; buturugă. ◇ Expr. *A ajunge să bată bușteníi* = a deveni orb. ◇ Compar. *Eu, săracan de mine, pîrlită ca un bușteán* (GORJ.). **2** Trunchi de copac tăiat și curățat de crengi. *Auzeam uruitul ferăstraielor care tăiau în lung bușteni* (CA. PETR.). ◇ *(adv.; cu val. intensivă, sugerînd imobilitatea, insensibilitatea sau izolarea) De nu-i veni într-un an, Mă afli neagră bușteán* (POP.). ◇ Expr. = *A (se) lămuri bușteán* = a fi sau a face pe cineva să rămînă nedumerit în urma unei explicații neclare. *A fi* (sau *a sta, a rămîne mort*) *(ca un) bușteán (negru)* = a fi (sau a sta, a rămîne) neclintit, nemișcat, nesimțitor, fără vreun semn de viață. *E greu să te vezi așa deodată strîns și să stai ca un bușteán* (SLAV.). *A dormi bușteán* v. dormi. **3** Butuc (la roată). • pl. *-eni.* și *(reg.) bușthán, bușteán s.m.* /<săs. ***bumștam*** = germ. *Baumstamm.*

bușténit, -ă *adj. (reg.)* Pîrlit. ◇ Fig. *Să calc eu cinstea bărbatului mieu, pentru niște galbeni... bușteníte ce ești* (GORJ.). • pl. *-ți, -te.* /de la ***bușteán.***

bușténos, -oásă *adj. (reg.)* Care este specific bușteníor, care conține bușteni. • pl. *-oși, -oase adj.* / ***bușteán*** + *-os.*

bușthán *s.m.* v. bușteán.

búștină *s.f. (reg.)* Negură. • pl. *-e.* /etimol.nec.

bușțiuhálă *s.f. (reg.)* Namilă. ◆ *(deprec.)* Femeie grasă. • pl. *-e.* și *bușțiuhánă s.f.* /cf. *bușthan.*

bușțiuhánă *s.f.* v. bușțiuhală.

bușulí *vb. IV. (reg.)* **1** *refl.* A se întrista, a se amărî. **2** *intr.* A-i părea rău cuiva de ceva; a regreta. • prez.ind. *-esc.* și *bușluí vb. IV.* /<magh. ***búsul.***

bușumá *vb. I. tr. (compl. indică cai)* A freca cu un șomoiog de paie. • prez.ind. *-ez.* și *bușomá, (reg.) buciumá vb. I.* /<fr. ***bouchonner.***

but[1] *s.n.* Coapsa de dinapoi a animalelor rumegătoare, a căror carne servește ca aliment. *Stăteau... privind cu rîvnă buturile de carne ce spînzurau în cîrlige* (DUN.). ◆ Ext. Bucată (mare) de carne. *Să iei una ocă și jumătate but de vacă* (DRĂGHICI). • pl. *-uri.* și *búture, bútur s.m.,* refăcut după pl. /<tc. ***but.***

but[2] *s.n. (reg.)* Supărare, necaz. *Pagubele sau buturile ce s-au făcut vouă* (ȘINC.). ◇ Loc.prep. *În butul* (cuiva) = în ciuda, în pofida (cuiva). *Își feceră împărăție, în butu grecilor* (MAL.). • pl. *-uri.* /<magh. ***bút.***

but[3] *s.n.* Fiecare dintre stîlpii de țintă la rugbi. ◆ *(la pl.)* Poartă la jocul de fotbal. • pl. *-uri.* /<fr. ***but.***

butác, -ă *adj., s.m., s.f. (reg.)* **1** *(despre unele animale)* Care are coarne scurte și groase. ◆ *(despre coarnele animalelor)* Care este scurt și gros. **2** *s.m., s.f.* Animal căruia i-a căzut un corn și i-a rămas numai unul. **3** *adj. (despre cuțite, unelte)* Care este tocit, neascuțit, tîmp. ◆ Fig. *(despre oameni)* Care este prost, tont, năuc. • pl. *-ci, -ce.* /<magh. ***buta.***

butádă *s.f.* Vorbă de spirit (cu intenție malițioasă); ironie. *Ți-aduci aminte butada pamfletarului* (CA. PETR.). • pl. *-e.* /<fr. ***boutade.***

butadiéná *s.f. (chim.)* Hidrocarbură liniară aciclică cu două legături duble în moleculă, care se prezintă ca un gaz incolor, insolubil în apă și care se utilizează în sinteze organice, la prepararea cauciucurilor sintetice, a lacurilor etc. • sil. *-di-e-*. pl. *-e.* /<fr. ***butadiène.***

butafór *s.m.* Decorator specializat în butaforie. • pl. *-i.* /de la ***butaforie,*** prin derivare regresivă.

butafóric, -ă *adj.* Care ține de butaforie, care se referă la butaforie. • pl. *-ci, -ce.* /cf. rus. *бутафорский.*

butaforíe *s.f.* Ansamblu de obiecte imitate (sculpturi, motive arhitectonice, vase, copaci, stînci etc.), confecționate din carton, mase plastice, paste maleabile sau din hîrtie și clei, servind la realizarea decorurilor și a recuzitei în teatru, în cinematografie. • pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* /<rus. ***бутафория***; cf. it. *buttafuori.*

butaforizá *vb. I. tr.* A da caracter, aspect de butaforie. • prez.ind. *-ez.* / ***butaforie*** + *-iza.*

butálcă *s.f. (reg.)* Unealtă constituită dintr-o bară de lemn cilindrică subțire cu două plăci fixate în cruce la unul dintre capete, folosită la fărîmițarea cheagului

de lapte în vederea formării caşului şi a eliminării zerului. • pl. *-ălci.* /etimol. nec.

bután *s.n.* (*chim.*) Hidrocarbură saturată, gazoasă sau lichefiată, din seria parafinelor, cu patru atomi de carbon în moleculă, care se găseşte în gazele de sondă şi de cracare sau se obţine pe cale industrială, şi este folosită drept combustibil industrial sau menajer, în sinteza cauciucului etc. • /<fr. ***butane.***

butaniér *s.n.* Navă special construită pentru transportul butanului lichid. • sil. *-ni-er.* pl. *-e.* /<fr. ***butanier.***

butanól *s.m.* (*chim.*) Substanţă din clasa alcoolilor, folosită ca dizolvant pentru lacuri şi ca intermediar în sinteze organice; alcool butilic. • pl. *-i.* /<fr. ***butanol.***

butanónă *s.f.* (*chim.*) Lichid inflamabil cu miros de acetonă, derivat din butan, folosit în industria chimică şi farmaceutică. • /<fr. ***butanone.***

butár *s.m.* (*reg., înv.*) Dogar de buţi; persoană care are în seama ei buţile cu vin dintr-o pivniţă. *Pivnicerii şi butarii se coborîră sub boltă* (ODOB.). • pl. *-i.* /***bute*** + *-ar.*

butárgă *s.f.* (Fel de mîncare făcut din) icre de chefal conservate prin presare, sărare, uscare la soare ori prin afumare. • pl. *-ge.* /<fr. ***boutargue.***

butáş *s.m.* (*bot.*) Lăstar, frunză, fragment de rădăcină, tulpină, mugure detaşate de planta-mamă, care, sădite în pămînt, în condiţii favorabile de umezeală, lumină şi căldură, produc rădăcini, formînd o nouă plantă. • pl. *-i.* /<magh. dial. ***bútás.***

butăríe *s.f.* (*reg., înv.*) Locul unde se fac şi se vînd buţi; meşteşugul de a face buţi. *Şcoală de teslărie şi de butărie* (JIP.). • pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* /***butar*** + *-ie.*

butăşí *vb. IV. tr.* (*compl. indică plante*) A înmulţi prin butaşi înrădăcinaţi. <> (*refl. pas.*) *Ochii de pe tulpină se ciupesc pentru a se butăşi.* • prez.ind. *-esc.* /***butaş*** *+-i.*

butăşíre *s.f.* Acţiunea de *a butăşi* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***butăşi.***

bútcă *s.f.* (*înv.; arh.*) Trăsură de lux, de obicei închisă; caleaşcă. *Dă poruncă să fie gata butca şi slujitorii* (SADOV.). • pl. *butci.* şi *bótcă s.f.* /<ucr. ***бутка.***

búte *s.f.* **I 1** Recipient de capacitate mare, din doage de lemn prinse în cercuri de lemn sau de fier, închis la capete cu două funduri, utilizat pentru conservarea lichidelor; butoi. *Vinul curgea din butii sparte* (EMIN.). <> Expr. *A face burta butie şi gura pîlnie* sau *a fluiera în bute* = a fi mare beţiv. *Vorbeşte ca din bute* = vorbeşte gros (şi înfundat). *A se duce* (sau *a merge*) (*ca vinul stricat*) *din bute în bute* = a merge din rău în mai rău. *A fi bute de ceva* = a fi tobă de ceva. (*adv.*) *Umflat bute* = umflat foarte tare, gata să crape. *A dormi bute* = a dormi buştean. *A lega bute* = a lega burduf, cobză pe cineva. <> Compar. (*sugerează ideea de volum, de grosime mare*) *Biata babă era umflată cît o bute* (CR.). **2** (*în trecut*) Unitate de măsură variabilă şi instrument de capacitate pentru lichide între 40 şi 200 de vedre. ◆ Conţinutul acestui recipient. *Putea să înghiţă în largele sale pîntece atîtea vedre cît şi o butie de la Dealul-Mare* (ODOB.). <> Compus: (*pop.; s.m. invar.*) *suge-bute* = beţivan. **II** Analog. **1** Rezervorul de benzină al lămpii de siguranţă întrebuinţate în mină. **2** (*la pl.*) Stîlpii principali de susţinere a eşafodajului unui tunel în construcţie; (*şi la sg.*) fiecare dintre aceşti stîlpi. **3** Ţeavă. ◆ Ţeavă (de soc) la instrumentul popular numit carabă. ◆ Ţeavă de fier prin care iese aerul din foale, folosită în vechile ateliere de fierărie. **4** Butucul roţii. **5** Cotorul penelor de pasăre. *Rădăcina...nu-i mai groasă decît butea unei pene de gîscă* (I. ION.). **6** (*bot.*) Rădăcina, în forma napului, a plantei rodul-pămîntului. • pl. *-ii, buţi.* şi (*reg.*) *bútie s.f.* /lat. pop. ***buttis, -em.***

butélcă *s.f.* (*pop.*) **1** Sticlă (pentru lichide, în special alcoolice). *În firizi... mii de butelci negre astupate cu dopuri* (HOG.). ◆ Conţinutul unei astfel de sticle. *Spălîndu-l c-o butelcă de vin unguresc* (C. NEGR.). **2** Damigeană mică, cu gîtul strîmt, făcută din pămînt ars, folosită pentru păstrarea apei, a vinului etc. • pl. *-ci.* şi *butílcă s.f.* /<ucr. ***бутелка***, rus. ***бутылка.***

butelcúţă *s.f.* (*pop.*) Dim. al lui *butelcă.* • pl. *-e.* /***butelcă*** *+ -uţă.*

butélie *s.f.* **1** Vas, de obicei de sticlă, de diferite forme, cu gîtul lung, a cărui gură se astupă cu un dop, folosit pentru păstrarea, transportarea vinului, a altor lichide sau a unor materiale granulare sau pulverulente. *Căpitanul scoase o butelie de Porto şi un borcan de tutun* (BART). <> Expr. *A sta cu ochii* (*ca*) *pe butelie* = a fi foarte atent, foarte vigilent (păzindu-se de hoţi). *Vigilenţă şi justiţie înseamnă să stai tot timpul cu ochii pe butelie* (DIN.). ◆ Ext. Aragaz. *A dat foc la butelie.* **2** (*electr.*) *Butelie de Leyda* = condensator electric în formă de cilindru sau de con, alcătuit dintr-o butelie de sticlă cuprinsă între două armături metalice. **3** Recipient cilindric de oţel (cu supapă de închidere) destinat să conţină gaze sub presiune sau lichefiate (aer, oxigen, hidrogen, azot, metan, butan). • acc. şi *butelíe.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***bouteille.***

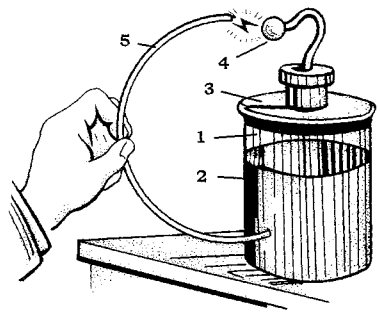

Butelie de Leyda

1. Vas de sticlă. *2.* Foiţă de staniol. *3.* Capac de ebonită. *4.* Sîrmă şi bilă din alamă. *5.* Fir conductor.

butélnic *s.n.* (*în dulgherie*) Burghiu mic întrebuinţat de dulgheri şi de rotari la executarea găurilor cu diametrul pînă la 30 mm. • pl. *-ce.* şi (*reg.*) *budélnic s.n.* /***bute*** *+ -elnic.*

buténă *s.f.* (*chim.*) Hidrocarbură cu patru atomi de carbon şi o dublă legătură în moleculă, care prezintă mai mulţi izomeri cu proprietăţi şi utilizări diferite; butilenă. • pl. *-e.* /<fr. ***boutène.***

buterólă *s.f.* **1** Unealtă folosită la turtirea capului liber al unui nit. **2** Capătul inferior, modelat decorativ, al unei teci de sabie. • pl. *-e.* /<fr. ***bouterolle.***

butí *vb. IV. intr.* (*reg.*) **1** (*despre apă*) A se revărsa, a ţîşni. **2** Fig. (*despre oameni*) A da buzna, a năvăli. *Oricînd vor buti turcii, ...nemeşii să le dea ajutor* (MAL.). • prez.ind. *-esc.* şi *bucí vb. IV.* /cf. srb. *butati* „a împinge".

butíc *s.n.* Magazin mic şi luxos, în care se vînd confecţii elegante de serie mică. ◆ Ext. Magazin de dimensiuni reduse, cu amenajări modeste, în care se vînd diferite mărfuri, mai ales mărunţişuri. • pl. *-uri.* /<fr. ***boutique.***

buticá *vb. IV. intr.* (*reg.*) A umbla fără vreun scop; a pica pe neaşteptate. *Merge el buticînd încoace şi încolo* (MERA). • prez.ind. *butíc.* /cf. *buti.*

buticár *s.m.* (*mai ales deprec.*) Proprietarul sau gestionarul unui butic. • pl. *-i.* /***butic*** *+-ar.*

bútie *s.f.* v. bute.

butíl *s.m.* (*chim.*) Radical hidrocarbonat monovalent obţinut prin eliminarea unui atom de hidrogen din molecula butanului . • /<fr. ***butyle.***

butilcauciúc *s.n.* (*chim.*) Cauciuc sintetic, foarte rezistent la agenţi chimici şi la căldură, impermeabil la gaze, obţinut prin polimerizarea unui amestec de butilenă şi butadienă, care este folosit la confecţionarea de camere de aer, de tuburi, de benzi transportoare, la izolarea cablurilor electrice etc. • sil. *ca-u-.* /<fr. ***butylcaoutchouc.***

butílcă *s.f.* v. butelcă.

butilénă *s.f.* (*chim.*) Butenă. • pl. *-e.* /<fr. ***butylène.***

butílic, -ă *adj.* (*chim.; despre substanţe*) Care conţine în moleculă radicalul butil.<> *Alcool butilic* = butanol. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***butylique.***

butir- Elem. de compunere „unt", „grăsime". • şi *butiro-.* /<fr. ***butyr(o)-***; cf. lat. *būtyrum, -i*, gr. *βούτυρον* „unt".

butirát *s.m.* (*chim.*) Sare sau eter a acidului butiric, cu miros de flori sau de fructe, care se foloseşte în industria alimentară şi în parfumerie. • pl. *-ţi.* /<fr. ***butyrate.***

butíric *adj.* (*chim.*) *Acid butiric* = acid organic, cu catenă liniară, care se obţine prin fermentaţia oxidativă, cu bacterii, a zaharurilor, care este întrebuinţat la prepararea unor esteri, a unor materiale plastice, la decalcificarea pieilor etc. • /<fr. ***butyrique.***

butirínă *s.f.* (*chim.*) Ester al glicerinei cu acidul butiric, lichid uleios, incolor, cu gust amar, insolubil în apă, care este unul dintre principalii componenţi ai grăsimilor. • /<fr. ***butyrine***; cf. lat. *būtyrum, -i* „unt".

butiro- v. butir-.

butiométru *s.n.* Instrument în formă de tub gradat care se foloseşte la determinarea materiei grase din lapte, unt, smîntînă. • pl. *-e.* /<fr. ***butyromètre***; cf. gr. *βούτυρον* „unt", *μέτρον* „măsură".

butísă *s.f.* Pavea de piatră aşezată pe lat, mai lungă decît pavelele obişnuite, folosită la încheierea pavajului şi la realizarea alternanţei regulate a rosturilor. • pl. *-e.* /<fr. ***boutisse.***

butnár *s.M.* (*reg.*) Meşteşugar care face sau vinde buţi şi alte vase construite din doage; dogar. *Costin, vătaful de butnari* (IORGA). • pl. *-i.* şi *botnár, bodnár, botnáriu s.m.* /<germ. ***Büttner***; cf. slav. ***бондарь, боднарь.***

butnăríe *s.f.* (*reg.*) **1** Meşteşugul butnarului. **2** Atelierul butnarului. • pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* /***butnar*** *+ -ie.*

butoáie *s.f.* v. butoi.

butoárcă *s.f.* (*reg.*) **1** Scorbură. *Fata s-a ascuns într-o butoarcă* (MERA). **2** Trunchi scorburos; butură. • pl. *-orci.* /de la ***butură.***

butói *s.n.* **1** Vas confecţionat din doage de lemn, din plastic, tablă etc., mai larg la mijloc decît la capete, folosit la păstrarea sau la transportarea lichidelor sau a unor substanţe solide, granulare sau pulverulente; (*reg.*) burlac. *Mă împiedic de un butoi cu ciment* (CAR.). *Pivniţele... cu butoaie mari cît rezervoarele de petrol* (CA. PETR.). <> (*fam., glum.*) *Butoi fără fund* = om lacom, care nu se mai satură (de mîncare, băutură, de bani etc.). <> Expr. *A ieşi din butoi* = a bea peste măsură. *A vorbi ca din butoi* = a avea vocea răguşită, înfundată. *A mirosi a butoi* v. mirosi. <> Compar. *Gras şi gros ca un butoi* (ISP.). ◆ Conţinutul unui astfel de vas. *La nuntă s-a băut un butoi cu vin.* ◆ Spec. Vas de lemn pentru păstrarea untului. **2** Expr. *Butoi cu pulbere* = regiune pe glob în care statele sînt în conflict continuu (putîndu-se declanşa o conflagraţie). *A aprinde butoiul cu pulbere* = a dezlănţui un conflict militar. **3** Partea cilindrică a pistolului, în care se introduc cartuşele. • pl. *-oaie.* şi (*reg.*) *butoáie s.f.* • /***bute*** *+ -oi.*

butoiáş *s.n.* Dim. al lui *butoi*; (*reg.*) balercă. *Dau cep la un butoiaş de vin de poamă fragă* (SADOV.). • pl. *-e.* /***butoi*** *+ -aş.*

butomacée *s.f. pl.* (*bot.*) Familie de plante acvatice, monocotiledonate, perene, cu rizom şi cu florile hermafrodite, roz, dispuse în umbele. • /<fr. ***butomacées.***

butón *s.n., s.m.* **1** *s.n.* (*tehn.*) Piesă mică, în formă de disc, de calotă sferică etc., care, prin apăsare sau rotire realizează comanda unei acţiuni mecanice, electrice etc. ◆ Fus care serveşte ca legătură de articulaţie într-un mecanism, legat cu un capăt de corpul unei piese care efectuează o mişcare circulară, fiind situat excentric faţă de axa de rotaţie a acesteia. **2** *s.m.* Mic obiect (mobil) din metal, sidef sau alte materiale cu care se încheie gulerele, manşetele etc. *O pereche de butoni, banali pentru mine* (CA. PETR.). ◆ Capsă la mănuşi. **3** *s.m.* Motiv decorativ, în relief, de forma unei proeminenţe rotunjite, de obicei gîtuite. **4** *s.n.* (*med.*) Leziune cu sediu folicular sau perifolicular. <> (*anat.*) *Buton terminal* = mică umflătură situată la capătul ramificaţiilor unui axon, care face legătura dintre fibrele nervoase şi celule. • pl. *n. -oane, m. -i.* /<fr. ***bouton.***

butoná[1] *vb. I. tr., refl.* A (se) încheia (cu) nasturi. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***boutonner.***

butoná[2] *vb. I. tr.* (*fam.*) A lucra la computer (apăsînd pe butoanele tastaturii). • prez.ind. *-ez.* /***buton*** *+ -a.*

butonáj *s.n.* Butonare. • pl. *-e.* /<fr. ***boutonnage.***

butonáre[1] *s.f.* Procedeu de apretare a ţesăturilor de lînă, prin care fibrele sînt aglomerate sub formă de bobiţe pe una dintre suprafeţe pentru a obţine un anumit aspect; butonaj. • pl. *-ări.* /v. ***butona***[1].

butonáre[2] *s.f.* (*fam.*) Acţiunea de *a butona*[2] şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***butona***[2].

butoniéră *s.f.* **1** Tăietură mică într-o stofă, într-o pînză etc., ale cărei margini sînt bine întărite şi tivite, la haine sau lenjerie, în care se încheie un nasture. **2** Mică tăietură la reverul unei haine bărbăteşti. ◆ Ext. Parte a reverului unei haine unde se pune o floare, o insignă etc. *O floare albastră la butonieră* (CA. PETR.). **3** (*chir.*) Incizie de mici dimensiuni efectuată la nivelul unei structuri anatomice (peretele unei cavităţi, piele etc.) **4** (*geol.*) Depresiune excavată prin eroziune în zona centrală a unui dom, mărginită de creste situate faţă

în față și închisă la un capăt în formă de potcoavă. • sil. *-ni-e-*. pl. *-e.* /<fr. ***boutonnière***.

butúc *s.m.* **1** Bucată (mare) dintr-un trunchi gros de copac tăiat și curățat de crengi; buturugă, (*reg.*) butură. *Butuci întregi încurcau locul și apele furioase trecuseră prin garduri* (GAL.). ◇ Expr. *A fi ca butucul* (sau *din butuc*) = a fi prost. *A fi gol chilug și gras butuc*, se spune despre cineva care și-a dat toți banii pe băutură. *A avea slugi din butuci* = a se făli cu niște slugi inexistente. ◇ Compar. (*sugerează ideea de imobilitate, de insensibilitate, de prostie*) *Cînd venea acasă, noaptea tîrziu, cădea ca butucul* (CAM.). ◆ Fig. Om prost și necioplit sau nesimțitor. *Ș-a mai da Împăratul-Roș și peste oameni, nu tot peste butuci* (CR.). ◇ Expr. *A fi din butuci* = a fi din neam prost. **2** Parte a trunchiului unui copac rămasă după tăiere, cu rădăcinile înfipte în pământ. **3** Bucată groasă de lemn de foc; bucată groasă de lemn pe care se taie lemnele de foc; buturugă. *A spart butuci la o magazie cu lemne* (PAS). **4** Trunchi de lemn pe care se taie carnea la măcelărie. ◆ (*ist.*) Trunchi care servea călăului pentru tăierea capului condamnaților la moarte. ◇ Expr. *A(-și) pune capul pe butuc* = *a)* a risca foarte mult; *b)* a fi gata de orice sacrificiu, a accepta orice pentru cineva sau pentru ceva. *Pun capul pe butuc dacă nu voi veni* (POP.). **5** Partea de jos, mai groasă, a tulpinii viței-de-vie (de la pământ pînă la punctul de ramificație). *Strugurii de pe un butuc*. **6** (*mec.*) Partea centrală a unei roți, a unui volant, a unui rotor etc., care servește la montarea acestora pe arbore sau pe osie și în care sînt înfipte spițe (la roți), pale (la elice) etc. *O roată iese din butuc Și surugiul stă năuc* (ALECS.). **7** (*în trecut; mai ales la pl.*) Bucată groasă de lemn, prevăzută cu găuri, în care se prindeau picioarele, mîinile sau gîtul arestaților și prizonierilor. *I-a băgat în butuci și i-a trămis la ocnă* (BĂLC.). ◇ Expr. *A lega* (pe cineva) *butuc* = a lega (pe cineva) astfel încît să nu se mai poată mișca; a lega cobză, a lega fedeleș. *Polițaiul de oraș hărțuise revoltanții și... îi legase butuc* (ALECS.). *A pune* (pe cineva) *în butuc* v. pune. **8** Partea superioară a jugului la car. **9** Talpa sau scaunul războiului de țesut. ◇ Expr. *A-i trage cuiva butucul* = a înșela, a trage pe sfoară pe cineva. *Măi, fetișoara împăratului ne-a tras butucul* (CR.). ◆ Scaunul vîrtelniței. **10** (*mar.*) Piesă de metal sau de lemn care leagă două părți ale unui catarg de navă. • pl. *-ci*. și *butúg s.m.* /etimol. nec.

butucár *s.m.* (*reg.*) Silvicultor. • pl. *-i.* /***butuc*** + *-ar*.

butucáș *s.m.* Butucel. • pl. *-i.* /***butuc*** + *-aș*.

butucănós, -oásă *adj.* Care este gros, grosolan, necioplit; (*reg.*) butucos. *Mîinile ei cojite și butucănoase* (VLAH.). • pl. *-oși, -oase* și *botocănós, -oásă adj.* /***butuc*** + *-ănos*.

butucărít *s.n.* (*în Țările Rom.*) Dare care se percepea viticultorilor după numărul butucilor de viță-de-vie. *Să nu puie dări peste dări, ba butucărit, ba stupărit, ba văcărit* (EMIN.). • /***butuc*** + *-ărit*.

butucél *s.m.* Dim. al lui *butuc*; butucaș. • pl. *-ei.* /***butuc*** + *-el*.

butucí *vb. IV. tr.* (*mai ales în Ev. Med.; compl. indică picioarele, mîinile sau gîtul unui arestat sau ale unui prizonier*) A băga în butuci. *Picioarele nu se mai mișcară, ca și cînd ar fi fost butucite* (ISP.). • prez. ind. *-esc.* /***butuc*** + *-i*.

butucít, -ă *adj.* Care este pus în butuc. • pl. *-ți, -te.* • /v. ***butuci***.

butucós, -oásă *adj.* (*reg.*) Butucănos. *Degetele butucoase și încărcate cu două inele proaste* (DUN.). • pl. *-oși, -oase.* /***butuc*** + *-os*.

butúg *s.m.* v. butuc.

bútur[1] *s.m.* v. butură.

bútur[2] *s.n.* v. but[1].

bútură *s.f.* (*reg.*) **1** Butuc. *Sta oropsit p-un buture de stejar* (DELAVR.). **2** Bucată de lemn cu noduri și cu alte defecte, care se despică și se prelucrează, fiind considerată sortiment inferior al lemnului de foc; ciot. **3** Trunchi scorburos. **4** Butuc de viță-de-vie. *Pasăre albă... Pe buturi de viță se puse* (POP.). • acc și *butúră*. pl. *-i.* și *bútur, búture s.m.* /cf. *butuc*.

búture[1] *s.m.* v. butură.

búture[2] *s.n.* v. but[1].

buturúgă *s.f.* **1** Bucată noduroasă sau scorburoasă dintr-un trunchi de copac; butuc. *Pe-o buturugă stă nevasta* (COȘB.). ◇ Zic. *Buturuga mică răstoarnă carul mare*. ◇ Compar. *Cocoașă rigidă ca o buturugă* (CA. PETR.). ◆ Bucată groasă de lemn de foc; buștean. *Flacăra cîtorva buturugi ce ardeau voios* (M. I. CAR.). ◆ Fig. Om scurt și gros, butucănos. *La așa frumoasă fată Buturuga Statu-Palmă au putut să-i fie tată* (ALECS.). **2** (*entom.; reg.*) Larvă de rădașcă. **3** Numele unui dans țărănesc. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-gi.* /cf. *butuc, butură, tumurug*.

buturugúță *s.f.* Dim. al lui *buturugă*. • pl. *-e.* /***buturugă*** + *-uță*.

butúș *s.n.* (*reg.*) **1** Burduful rumegătoarelor. **2** Ext. Foale de cimpoi făcut din burduful vitelor rumegătoare. • pl. *-e.* /etimol. nec.

buvăbil, -ă *adj.* Care poate fi băut (cu plăcere). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***buvable***.

buvétă *s.f.* Loc unde se beau ape minerale într-o stațiune balneară. • pl. *-e.* /<fr. ***buvette***.

buxacée *s.f. pl.* (*bot.*) Familie de plante dicotiledonate, lemnoase, sempervirescente, avînd ca tip cimișirul. • /<fr. ***buxacées***.

buzăină *s.f.* (*reg.*) Magazie sau șopron într-o curte țărănească, lîngă casă, în care se păstrează butoaie, cazane și alte vase de gospodărie. • pl. *-e.* /etimol. nec.

buzăt, -ă *adj.* **1** Cu buze mari și groase; (*pop.*) buzos. *Dumitru e lung, urecheat, buzat* (CA. PETR.). **2** Fig. Păcălit, dezamăgit. • pl. *-ți, -te.* /***buză*** + *-at*.

búză *s.f.* **1** (*anat.*) Fiecare dintre cele două părți cărnoase care mărginesc, în afară, deschizătura gurii (sau a botului la animale) și acoperă dinții; labie. ◇ Expr. (*fam.*) *A rămîne* (sau *a se întoarce*) *cu buza* (*sau buzele*) *umflate* = a rămîne păgubit, înșelat, dezamăgit în așteptările sale. *De întîrziam, rămîneam cu buza umflată* (M. I. CAR.). *A-și mușca buzele* (*de necaz* sau *de părere de rău*) = a regreta foarte tare, a se căi. *A-i increméni zîmbetul pe buze* = a afla o veste foarte proastă, a fi îngrozit sau surprins neplăcut într-un moment în care cineva se simțea bine. *A sufla* (sau *a bate, a da*) *în* (sau *din*) *buze* = *a)* a fi înșelat în așteptările sale, a rămîne păcălit; *b)* a rămîne păgubit de ceva; a fluiera a pagubă; *c)* a umbla fără nici un rost. *A se șterge* (sau *a se linge*) *pe buze* = a fi silit să renunțe la ceva. *A-i crăpa* (sau *a-i plesni, a-i scăpăra, a-i arde* cuiva) *buza* (*de* sau *după ceva*) = a avea mare nevoie (de ceva). *Într-o zi iar îi crăpa buza de cîțiva franci* (CA. PETR.). *A-și linge buzele* (*după ceva*) sau *a se linge pe buze* = *a)* a-și exprima satisfacția. *Sorbea cu gingășie, apoi își lingeau buzele cu poftă* (M. I. CAR.); *b)* a pofti, a rîvni, a dori (ceva) foarte mult. *A lăsa* (sau *a pune*) *buza* (*în jos*) = (mai ales despre copii) a fi gata să izbucnească în plîns. *A face buze de arap* = a fi bosumflat. *A zbura* (*de*) *pe toate buzele* = a fi cunoscut. *Frînturi din versurile lui îndrăznețe zboară de pe toate buzele* (SADOV.). *A avea* (sau *a spune*) (ceva) *numai pe* (sau *din*) *buze* = a vorbi diferit de ceea ce gîndește. *A vorbi în buze* = a bolborosi. *A-i da cuiva ceva de luat în buze* = a-i da cuiva ceva de mîncare. = *A scoate din buza morții* = a scăpa (pe cineva) de la moarte. *A(-și) beli buzele* v. beli. *A lua frunza-n buză* v. frunză. *A lăsa pe cineva cu buzele umflate* (sau *cu buza umflată*) v. lăsa. *În buze miere și în inimă fiere* (sau *otravă*) v. miere. *A se spăla pe buze de ceva* v. spăla. *A-și subția buzele* v. subția. (*A fi*) *cu sufletul în* (ori *pe*) *buze* v. suflet. *A(-i) veni* (cuiva) *pe buze* (ceva) v. veni. *A vorbi în* (sau *din*) *vîrful buzelor* v. vîrf. ◆ Sinec. Gură. *Buzele lui rosteau cuvinte de laudă*. **2** (*entom., zool.*) *Buză superioară* = labrum. *Buză inferioară* = labium. **3** (*anat., med.*) *Buză de iepure* = anomalie congenitală, care constă într-o despicătură pe verticală a buzei superioare, prin care se văd dinții. **4** Margine a unei răni (provocate de o tăietură adîncă). **5** Partea de deasupra (subțiată sau răsfrîntă) care mărginește gura unor obiecte, a unor vase, a țevilor. *Pe buzele străchinii, o lingură de cositor* (DELAVR.). ◇ Expr. *Plin* (*pînă în* sau *la*) *buză* = foarte plin, plin ochi. **6** Culme a unui deal, a unui pisc; margine a unui șanț, a unei păduri etc. **7** Ascuțiș al unor instrumente de tăiat; tăiș. **8** *Buză de bandaj* = partea proeminentă a exteriorului roților vehiculelor de cale ferată, care servește la menținerea și conducerea vehiculului pe șină. • pl. *-e.* /cuv. autoh; cf. alb *buzë*.

buzăi *vb. IV. refl.* A se bosumfla, a lăsa buza în jos. • prez.ind. *-iesc.* /***buză*** + *-i*.

buzăr *s.n.* v. buzzer.

buzățél, -eá *adj.* (*fam.*) Dim. al lui *buzat*. • pl. *-ei, -ele.* /***buzat*** + *-el, -ea*.

buzățícă *s.f.* Dim. al lui *buzată*. • pl. *-ci.* /***buzat*** + *-ică*.

buzău *adj.invar.* Expr. (*pop.*) *A sta buzău* = a sta bosumflat, îmbufnat. • /***buză*** + *-ău*.

buzdugán *s.f.* **1** Măciucă sau ghioagă de fier (cu măciulia țintuită), folosită în trecut ca armă de luptă (sau ca semn al puterii domnești în țările române). *Perise ucis de buzduganul lui Ștefan Tomșa* (C. NEGR.). ◆ Lovitură dată cu astfel de măciucă. *I-a dat cîteva buzdugane pe spinare*. ◇ Expr. *A nu scăpa de buzdugan* = a nu scăpa de pedeapsa cuvenită. ◆ Fig. Putere domnească. *Întîia oară cînd luă buzduganul domnesc în mînă... nu prea știu ce să facă cu dînsul* (IORGA). ◆ Ext. Semințe, trib condus de o căpetenie avînd un buzdugan ca semn al domniei. *Toată împărăția nu voi lua; un buzdugan voi da fiului tău* (BIBLIA 1688). **2** Baston cu o măciulie în vîrf purtat de tamburii-majori care conduc fanfarele militare. **3** (*bot.*) Plantă erbacee cu florile verzi-alburii și cu fructele în formă de piramidă răsturnată (*Sparganium ramosum*); șovar, capul-ariciului. • pl. *-e.* /<tc. ***bozdoğan***.

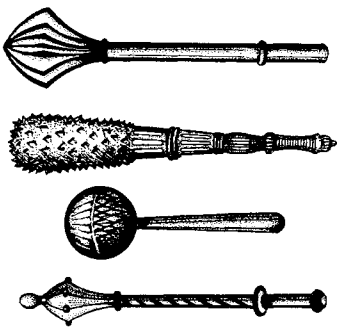

buzdugane (1)

buzdugăní *vb. IV. tr.* (*înv.*) A lovi, a bate, a ucide cu buzduganul. • prez.ind. *-esc.* /***buzdugan*** + *-i*.

buzdugeá *s.f* (*reg.*) Săculeț. • pl. *-ele.* /etimol. nec.

buzișoáră *s.f.* Dim. al lui *buză*. • pl. *-e.* /***buză*** + *-işoară*.

búzna *adv.* Expr. *A da* (sau *a intra*) *buzna* = a năvăli (undeva) pe neașteptate; a se repezi să intre sau să iasă. *Cîteodată, traversînd, dam buzna peste automobile* (CA. PETR.). • și (*reg.*) *bústa adv.* /etimol. nec.

buzní *vb. IV. intr.* (*pop.*) A da buzna; a ataca fără veste; a năvăli. • prez.ind. *-esc.* /***buzna*** +*-i*.

buzói *s.n.* Aug. al lui *buză*. • pl. *-oaie.* /***buză*** + *-oi*.

buzoián, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a orașului sau a județului Buzău ori este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii Buzăului. **2** *adj.* Care aparține Buzăului sau buzoienilor, care se referă la Buzău sau la buzoieni; originar din Buzău. *Lucrările românești ieșite de subt teascul buzoian* (IORGA). • pl. *-ieni, -iene.* /nm. pr. (oraș în România) ***Buzău*** + *-ian*.

buzoiáncă *s.f.* Femeie care face parte din populația de bază a orașului sau județului Buzău ori este originară de acolo. • pl. *-ce.* /***buzoian*** + *-că*.

buzós, -oásă *adj.* (*pop.*) Buzat. • pl. *-oși, -oase.* /***buză*** +*-os*.

buzunár *s.n.* Accesoriu la haine, la rochii etc., în formă de pungă cusută în partea interioară ori exterioară a acestora, în care se ține lucruri mărunte. *Stinge repede țigara... și o bagă în buzunar* (CAR.). ◇ Loc.adj. *De buzunar* = care se poartă în buzunar; ext. de format sau de proporții mici; de valoare redusă. *Ediție de buzunar*. Δ *Calculator de buzunar* v. calculator. ◇ Expr. *A fi* (*tot*) *cu mîna în* (sau *la*) *buzunar* = a fi darnic; a fi cheltuitor, a fi obligat să cheltuiască mereu. *A da din buzunar* = a plăti din banii proprii o pagubă (de care nu ești răspunzător). *A avea* (sau *a băga*) *în buzunar* (pe cineva) = a avea pe cineva în puterea sa, la discreția sa. *A băga în buzunar* = a-și însuși ceva în mod ilegal, abuziv; a fura. *Restul l-au băgat ei doi în buzunar. Nici justiția n-a avut nimic de zis* (CA. PETR.). *A avea* (ceva) *în buzunar* = a fi sigur de mai înainte că va dispune de ceva. *Are aprobată în buzunar, de către ministru,...o petiție* (CA. PETR.). *A aranja* (pe cineva) *la buzunar* (sau *la buzunare*) sau *a aranja buzunarul* (cuiva) v. aranja. *A atinge pe cineva la buzunar* v. atinge. *Bani de buzunar* v. ban. *A i se dezumfla buzunarele* v. dezumfla. *Cu mîinile în buzunar* v. mînă. *A scutura buzunarele cuiva* v. scutura. *A-și umple buzunarele* v. umple. *A-i bate* (sau *a-i sufla* cuiva) *vîntul în buzunar(e)* v. vînt. • pl. *-e.* și (*reg.*) *puzunár, pozunár, bozunár, bozînár s.n.* /<ngr. ***μπουζουνάρα***.

buzunăráş *s.n.* Dim. al lui *buzunar*; buzunărel. • pl. *-e.* /***buzunar*** + *-aş*.

buzunăreálă *s.f.* (*fam.*) **1** Furt din buzunare. **2** Scotocire prin buzunare. • pl. *-eli.* /***buzunări*** + *-eală*.

buzunărél *s.n.* Buzunăraş. • pl. *-e.* /***buzunar*** + *-el*.

buzunări *vb. IV. tr.* (*fam.*) **1** A fura cuiva ceva din buzunar; a pungăşi. **2** A umbla prin buzunarele cuiva pentru a căuta ceva. • prez.ind. *-esc.* /***buzunar*** + *-i*.

buzzer ['bazər] *s.n.* Aparat electromagnetic care produce un sunet intermitent caracteristic, folosit la unele instalaţii telefonice ca mijloc de apel şi ca mijloc de transmitere a unor semnale după codul Morse; vibrator. • scris şi *buzăr*. pl. *-e.* /<engl. ***buzzer***.

bypass ['baipas] *s.n.* **1** (*tehn.*) Conductă care dublează o altă conductă principală. **2** (*transp.*) Deviere rutieră în caz de înfundare a unui drum. **3** (*med.*) Operaţie, în caz de obliterare a unei artere, avînd ca scop restabilirea circulaţiei sangvine. • scris şi *baipas*. /<engl. ***by-pass***.

byronian, -ă [baironi'an] *adj.* **1** Care aparţine (operei) lui Byron, specific (operei) lui Byron. **2** În genul operei lui Byron, în maniera lui Byron. • sil. *-ni-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***byronian***; cf. nm. pr. George Gordon, lord *Byron*, poet romantic englez.

byronism [bairo'nism] *s.n.* Imitaţie a poeziei lui Byron, care se caracterizează printr-o atitudine de revoltă individuală şi anarhică, impetuoasă, dominată de pasiuni tumultuoase, sincere. • /<fr. ***byronisme***.

byroniza [baironi'za] *vb. I. intr.* A imita maniera lui Byron. • prez.ind. *-ez.* /nm. pr. (poet romantic englez) George Gordon, lord ***Byron*** + *-iza*.

byte [bait] *s.m.* **1** (*muz.*) Octet[2]. **2** (*inform.*) Ansamblu de biţi (de obicei 8) folosit pentru exprimarea capacităţii memoriei unui calculator. • scris şi *bait*. pl. *-ţi.* /<engl. ***byte***, abr. de la *b[inar]y te[rm]* „termen binar".

byzantión *s.m.* Monedă antică de bronz, emisă de oraşul Bizanţ. • sil. *-ti-on.* pl. *-i.* /de la nm. pr. ***Byzantion***, denumire a Bizanţului.

C c

c *s.m. invar.* **I 1** A cincea literă a alfabetului limbii române. **2** Sunetul corespunzător acestei litere (semiocluzivă prepalatală surdă în grupurile *ce, ci,* ocluzivă palatală surdă în grupurile *che, chi* și ocluzivă velară surdă în celelalte poziții). **3** Semn grafic pentru această literă (*c, C*). **II 1** (*metr.*) Simbol pentru elementul de compunere *centi-*. **2** (*fiz.*) Simbol pentru *viteza luminii*. **3** (*metr.*) Simbol pentru gradul *Celsius*. **4** (*chim.*) Simbol pentru *carbon*. **5** (*metr.*) Simbol pentru *coulomb*. **6** (*muz.*) Notație literală pentru sunetul *do*, în țările germanice și anglosaxone. **7** (*muz.*) Semn de măsură de 4 timpi. **8** (*mat.*) Simbol pentru *mulțimea numerelor complexe*. **9** (*inform.*) Limbaj de programare situat între limbajele de nivel înalt, orientate către aplicație. **III** Simbol literal pentru cifra romană cu valoarea numerică *100* (*C*).

ca[1] *adv., interj.* **A** *adv.* **I** (*semnifică ideea de echivalență între două sau mai multe elemente, evaluată sub aspectul unei potriviri oarecare a unuia față de altul*) **1** (*exprimă asemănarea dintre două sau mai multe obiecte, ființe, situații, idei, dintre modurile de acționare, de realizare etc. a două sau a mai multor elemente privite unul în funcție de celălalt*) La fel cu, cum (e), precum (e), după cum (e). *Ei sînt oameni ca noi.* <> (*asemănarea este făcută pe baza unei analogii între felul de manifestare, de acționare, de realizare etc. a unui element și cel cunoscut la alt element*) *Turnurile cele-nalte Ca fantome de mari veacuri... jălesc* (ALEX.). <> (*asemănarea se referă la asocierea a două elemente diferite, apropiate sau identice, la un fel de manifestare, la un mod de acționare, de realizare etc. comun*) *A venit și el la grădină ca și dumneavoastră* (CAR.). <> Expr. *Ca (și) cum* = (de) parcă. *Îl încuie repede ca și cum ar fi prins pe cineva în el* (CAR.). *Ieri ca (și) astăzi* v. astăzi. ◆ Cît. *Înalt ca bradul.* **2** Aproape, cam, aproximativ. *Cumnat mai mare, cum am zice ca și un frate* (CAR.). <> Expr. *Ca ieri(-alaltăieri)* v. ieri. *Ca mîine(-poimîine)* v. mîine. **3** Decît. *Îmi găsește nenea Dumitrache bărbat mai de onoare ca dumneata* (CAR.). **II 1** (*se compară o noțiune cu ea însăși*) În felul..., cum e obiceiul, cum se știe. *Consoarta mea?... De! Ca muierea* (CAR.). <> Expr. *Toate ca toate* (sau *toatele*), *dar...* (sau *însă...*) v. tot. *Toate ca toate, dar...* v. tot. ◆ Treacă-meargă, fie. *Ziua, ca ziua, trece vremea mai repede.* **2** În calitate de..., fiind... *Eu ca poet am totdeauna inspirațiuni* (CAR.). <> În loc de..., drept... *Dăm ca pozitivă știrea* (CAR.). *Se poate socoti ca răsplată.* <> Expr. (*fam.*) *Ca ce?* = pentru ce?, cu ce scop? **3** Cu privire la..., în ce privește... *Ca formă, lucrarea este bine prezentată.* **4** (*actualizarea în formă explicită privește o ilustrare a ceva printr-o exemplificare; explicativ sau enumerativ*) Cum, precum, așa, bunăoară, de exemplu. *Animale sălbatice, ca: rîși, urși, vulpi.* **B** *interj.* (*reg.; mai ales după „ci" și urmat de o interj. sau de un vb. la imper.*) Ia!, ei! *Ca, dă-te mai încoace și mai spune o dată, că n-auz bine* (ISP.). *Ci ca, fugi și d-ta de fereastră!* (ISP.). • /lat. ***quam***.

ca[2] *conj.* (*urmat, cu sau fără intercalări, de „să", introduce prop. subord. cu pred. la conjunct.*) **1** (*introduce prop. finale*) *Oamenii, strîmtorați, se duceau cine știe unde... ca să mai iasă ceva parale* (SADOV.). **2** (*introduce prop. circ. consec.*) *Auzi, dar cine-i el păgînul, Ca să-mi sărute fete-n drum* (COȘB.). **3** (*introduce prop. sub.*) *Nu e destul ca o națiune să-și aibă loc pe harta lumii* (BĂLC.). **4** (*introduce prop. pred.*) *Singurul drept ce se da țăranului rob era ca stăpînul lui să nu-i poată răpi după voință banii, vitele* (BĂLC.). **5** (*introduce prop. atr.*) *Veți crede c-aveți dreptul și voi ca să trăiți* (EMIN.). **6** (*introduce prop. compl. dr.*) *Am jurat ca peste dînșii să trec falnic fără păs* (EMIN.). **7** (*introduce prop. compl. indir.*) *M-aș fi temut ca nu cumva aci, la intrare, vreun judecător aspru... să mă întrebe* (ODOB.). • /lat. ***qu[i]a***.

caatínga *s.f.* (*bot.*) Pădure tropicală rară, din E Podișului Braziliei și din Venezuela, formată din arbuști și arbori mici, desfrunziți în anotimpul secetos, din pajiști cu mărăcinișuri și din ierburi dure. • /<fr., port. ***caatinga*** <cuv. guarani „pădure albă".

cab *s.n.* Cabrioletă englezească cu două roți, în care vizitiul stă pe un scaun înalt, la spate. • pl. *-uri.* /<engl., fr. ***cab***.

cabálă *s.f.* **1** Complex de doctrine ezoterice și simbolice ebraice, referitoare la Dumnezeu și univers, pornind de la textul *Bibliei*, care se pretind a fi relevate unui număr restrîns de persoane, prin practici oculte, și care se transmit din generație în generație. **2** Doctrină bazată pe interpretarea ezoterică și simbolică a textului *Bibliei*, care recurge la o simbolistică fantastică a numerelor, a literelor, a viselor și, uneori, la practici magice (pentru comunicarea cu spiritele). **3** Fig. Uneltire, intrigă; conspirație; complot urzit de mai multe persoane care urmăresc același scop. *Legați între dînșii printr-o comunitate de idei și de principii, iar nu prin... cabale* (GHICA). ◆ Totalitatea persoanelor care iau parte la un astfel de complot. • pl. *-e.* /<fr. ***cabale***, germ. ***Kabale***, it. ***cabala***; cf. ebr. *qabbalah* „tradiție".

cabalerie *s.f.* Unitate de măsură agrară în Cuba și Porto Rico, egală cu 13,43 ha. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<sp. ***caballería***.

cabalétă *s.f.* (*muz.*) Încheiere ritmică, plină de dinamism, a unei arii sau a unui duet. • pl. *-e.* /<it. ***cabaletta***.

cabalín, -ă *s.f., adj.* (*zool.*) **1** *s.f.* (*la pl.*) Familie de mamifere din care face parte calul; (*și la sg.*) animal care face parte din această familie. **2** *adj.* Care aparține cailor, care se referă la cai. *Rasă cabalină.* • pl. *-i, -e.* și *cavalín, -ă adj.* /<lat. ***caballinus, -a, -um***.

cabalíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Adept, practicant) al cabalei. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***cabaliste***, germ. ***Kabalist***.

cabalístic, -ă *adj.* **1** Care aparține cabalei, care se referă la cabală. **2** Magic, enigmatic, misterios. *Formulă cabalistică.* ◆ Obscur. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***cabalistique***.

caballero [kaba'lero] *s.m.* Membru al micii nobilimi din vechea Spanie, care avea obligația să servească în armată cu calul său; cavaler. ◆ (*ca titlu de adresare în Spania*) Domn. • /<sp. ***caballero***.

cabăn *s.n.* v. capan.

cabánă *s.f.* Casă (la munte), construită, de obicei, din lemn, care servește pentru adăpostirea turiștilor, a vînătorilor, a sportivilor etc. *Se-nălța cabana Cu cărți și jocuri pentru cititori* (D. BOT.). <> *Cabană-restaurant* = cabană care are un restaurant. • pl. *-e.* /<fr. ***cabane***.

cabaniér, -ă *s.m., s.f.* Persoană care păzește și administrează o cabană. • sil. *-ni-er.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***cabanier*** sau ***cabană*** +*-ier*.

cabániță *s.f.* **1** (*înv.*) Manta scumpă, cusută cu fireturi, împodobită cu pietre prețioase și cu blană, care (primită în dar de la sultan) era purtată de domnitor (la înscăunare) sau de boierii români la solemnități. *Lăpușneanul... peste dulama poloneză de catifea stacojie avea cabanița turcească* (C. NEGR.). ◆ Ext. Manta scumpă, boierească. **2** (*reg.*) Suman mai mare; manta largă de lînă. • acc. și *cabaníță.* pl. *-e.* și *căbăníță* *s.f.* /<tc. ***kabaniça***; cf. și bg. *кабаница*, srb. *kabanica*.

cabanós *s.m.* (*ind. alim.*) Cîrnăcior subțire, uscat, semiafumat, preparat din carne de vită și de porc. • acc. și *cabános.* pl. *-și.* și *gabanós s.n.* /<pol. ***kabanos***; cf. rus. *кабан* „porc".

cabarét *s.n.* Local de petrecere, cu băuturi alcoolice, cu dans, program de varietăți etc. *Venise și el de prin cabaretele Parisului adus de război* (CA. PETR.). <> Expr. *Stîlp de cabaret* v. stîlp. • pl. *-e.* /<fr. ***cabaret***.

cabaretiér, -ă *s.m., s.f.* Proprietar al unui cabaret. • sil. *-ti-er.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***cabaretier***.

cabáz *s.m.* (*reg.*) Om poznaș, glumeț. *Își deschise casa la toți cabazii și măscăricii* (GORJ.). • pl. *-i.* /<tc. *[hok]**kabaz***.

cabazlíc *s.n.* (*reg.*) Păcăleală; caraghioslîc; glumă. *Nu-i aci locul de spus cabazlîcuri* (ALECS.). • pl. *-uri.* și *ocabazlíc s.n.* /<tc. *[hok]**kabazlik***.

cabernét *s.n.* Soi de viță-de-vie (originar din S-V Franței), cu ciorchinii mici și cu boabele îndesate, mici și rotunde, de culoare neagră-albăstruie, cultivat pentru producerea vinurilor roșii, de calitate superioară. ◆ Vin produs din strugurii acestui soi de viță-de-vie. • pl. *-uri.* /<fr. ***cabernet***.

cabestán *s.n.* **1** Troliu cu axa de rotație verticală, pe care se înfășoară cablul de tracțiune, utilizat la deplasarea sarcinilor și a vehiculelor pe distanțe relativ scurte. **2** Ax metalic care antrenează banda magnetică în cursul operației de înregistrare sau redare a sunetelor. • pl. *-e.* /<fr. ***cabestan***.

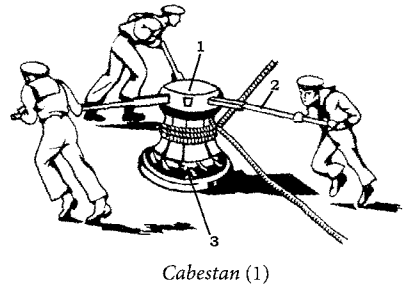

Cabestan (1)
1. Clopot.
2. Manelă.
3. Clichete.

cabínă *s.f.* Încăpere mică, amenajată într-o clădire, într-un vehicul, la bordul unei (aero)nave, pe plajă etc., avînd destinații diverse. *[Iahtul] avea un salonaș cochet, cabine cu tot confortul și un bucătar excelent* (BART). <> *Cabină telefonică* = cabină amenajată și echipată cu un post telefonic. *Cabină de ascensor* = încăpere mobilă aparținînd unei instalații de ascensor, care servește la transportul de persoane sau de materiale între diferitele etaje ale unei clădiri. *Cabină de proiecție* = cabină în care sînt instalate aparatele

necesare proiectării filmelor pe ecran. *Cabină de comandă* = încăpere unde sînt instalate aparatele prin care se transmit comenzile, într-un sistem tehnic. *Cabină spațială* (sau *cosmică*) = compartiment etanșeizat al unei nave spațiale în care stau astronauții în timpul zborului în spațiul interplanetar; capsulă cosmică. *Cabină-mamă* = cabină principală într-o navă cosmică. • pl. *-e.* /<fr. ***cabine***.

cabinét *s.n.* **I 1** Încăpere dintr-o locuință sau dintr-o instituție, folosită pentru exercitarea unei profesiuni; birou (într-o întreprindere sau instituție) unde lucrează cineva, fiindu-i rezervat exclusiv. ◆ Birou într-o locuință, amenajat pentru studiu, pentru o muncă intelectuală. ◆ Birou al unei persoane cu o funcție importantă în stat, într-o instituție etc. *Iese misterios din cabinetul primarului* (CAR.). ◇ *Cabinetul ministrului* = biroul de lucru al ministrului; ext. colaboratorii lui. *Șef* (sau *director*) *de cabinet* = funcționar însărcinat cu pregătirea lucrărilor unui conducător de mare instituție. *Scumpul său șef de cabinet este băiat serios* (M. I. CAR.). *Lucrări de cabinet* = lucrări auxiliare, de secretariat. **2** (*în organizarea judecătorească din unele țări*) *Cabinet de instrucție* = birou în care se face cercetarea și trierea probelor de acuzare, condus de un judecător de instrucție. **3** Încăpere sau grup de încăperi într-un muzeu, într-o bibliotecă, într-un institut de cercetare etc., în care sînt păstrate și pot fi studiate, vizitate diferite colecții, în general piese mici, organizate sub forma unui depozit. *Cabinet de numismatică*. **4** Secție sau serviciu în întreprinderi, în instituții, în organizații politice etc., destinate unor studii, unor consultații de specialitate etc. ◇ *Cabinet metodic* = *a*) centru didactic al activității metodice dintr-o școală, dintr-un oraș etc.; *b*) secție de îndrumare și de informare în bibliotecile mari și în întreprinderi. *Cabinet tehnic* = centru de îndrumare tehnică în cadrul unei întreprinderi, unei unități școlare etc. *Cabinet de partid* = (*în trecut*) centru în care se dădeau îndrumări teoretice și metodice cadrelor de lectori, conferențiari și propagandiști și celor care studiau marxism-leninismul. **5** (*în unele țări*) Consiliu de miniștri; guvern. *Astăzi a avut loc o ședință excepțională a cabinetului.* ◇ *Criză de cabinet* v. criză. **II** Mobilă stil, de dimensiuni mici (originară din Orient și introdusă în Europa în sec. 14), cu sertare, bogat ornamentată, destinată păstrării obiectelor de preț. • pl. *-e*, (*înv.*) *-uri.* /<fr. ***cabinet***.

cabiníer, -ă *s.m., s.f.* Persoană care are în grijă o cabină la teatru, la operă etc. • sil. *-ni-er.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***cabinier***.

cablá *vb. I. tr.* **1** A confecționa un cablu prin răsucirea sau împletirea firelor în mănunchiuri și prin unirea mănunchiurilor între ele. **2** (*compl. indică blocuri de locuințe, case etc.*) A face legătura printr-un cablu (de telecomunicații) la o rețea telefonică, electrică, de televiziune etc. ◆ A conecta la o rețea electrică. • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***câbler***.

cablắj *s.n.* **1** (Mod de) răsucire sau împletire a firelor pentru a forma un cablu. **2** (*electron.*) Totalitatea cablurilor și a firelor izolate care formează conexiunile unei instalații sau ale unui aparat de telecomunicații. ◇ *Cablaj imprimat* = circuit imprimat. • pl. *-e.* /<fr. ***câblage***.

cablắre *s.f.* Conectare a unei locuințe, a unei clădiri etc. la o rețea telefonică, electrică, de televiziune etc. • pl. *-ări.* /v. ***cabla***.

cablắt, -á *adj.* (*despre case, blocuri etc.*) Care este conectat la o rețea electrică, telefonică etc. • pl. *-ți, -te.* /v. ***cabla***.

cablíér *s.n.* Navă special adaptată, destinată transportului și montării cablurilor submarine. • sil. *-bli-er.* pl. *-e.* /<fr. ***câblier***.

cablográmă *s.f.* **1** Comunicare transmisă prin cablu submarin. **2** Concr. Formular și text al unei cablograme (1). • pl. *-e.* /<fr. ***câblogramme***.

cablór *s.m.* Muncitor specializat în lucrări de cablare. • pl. *-i.* /<fr. ***câbleur***.

cáblu *s.n.* **1** Funie groasă (sau element flexibil de forma unui fir lung), obținută din fire vegetale sau metalice, prin cablaj (1), care este folosită la utilajul de transport sau de ridicat. ◇ *Cablu fără fire* = cablu cu capetele legate astfel încît să formeze un circuit închis, care este folosit în transmisiuni, în transporturi cu elevatoare, cu benzi suspendate sau cu rachete etc. **2** (*electr.*; și *cablu electric*) Conductă electrică, formată dintr-unul sau din mai multe fire izolate, acoperite cu un înveliș vegetal sau metalic, utilizată pentru transmiterea energiei electrice la frecvență industrială a semnalelor de telecomunicații etc. ◇ *Cablu hertzian* v. hertzian. **3** *Televiziune prin cablu* = difuzare a programelor de televiziune abonaților al căror aparat este racordat prin cablu la stația emițătoare. **4** Unitate de măsură pentru lungime, egală cu a zecea parte dintr-o milă marină, adică cu 185,2 m; ext. distanță reprezentată de această unitate de măsură. • pl. *-uri.* /<fr. ***câble***, engl. ***cable***.

caboșón *s.n.* **1** Piatră (semi)prețioasă, șlefuită sumar, fără fațete, montată ca podoabă în metal (filigranat), care este folosită la ornarea unor obiecte de cult sau a unor cărți. **2** Tăietură (ovală, elipsoidală etc.) a unei pietre prețioase sau semiprețioase. ◆ Tehnica montării acestei pietre. **3** (*arhit.*) Ornament mic de piatră încrustat pe fațada unei clădiri. • pl. *-oane.* /<fr. ***cabochon***.

cabotá *vb. I. intr.* (*nav.*) A face cabotaj. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***caboter***.

cabotáj *s.n.* (*nav.*) Navigație comercială, fluvială sau aeriană, de-a lungul coastei, între localități apropiate. ◆ Transport naval de mărfuri între porturi apropiate. ◆ Prestație de transport comercial făcut în interiorul unei țări, fără depășirea frontierelor. • pl. *-e.* /<fr. ***cabotage***.

cabotiér *s.n.* (*mar.*) Navă de tonaj mic sau mijlociu, care navighează între porturile de pe coastă. • sil. *-ti-er.* pl. *-e.* /<fr. ***cabotier***.

cabotín, -ă *s.m., s.f., adj.* **I** *s.m., s.f.* **1** (*în trecut, în Franța*) Actor (sau actriță) ambulant(ă). **2** Actor (sau actriță) cu talent mediocru, cu un stil afectat și înfumurat, care urmărește obținerea de efecte teatrale cu mijloace facile, de prost gust. *Toată durerea și sărăcia disimulate sub haina strălucită a cabotinului* (ANG.). ◆ Ext. Persoană care urmărește să se remarce printr-o comportare teatrală, printr-o gestică falsă etc. **II** *adj.* Care este prefăcut, fals, teatral. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***cabotin***; cf. nm. pr. *Cabotin*, comediant francez din sec. 17.

cabotinắj *s.n.* Cabotinism. *În tic, în formula repetată, e ceva de cabotinaj* (CA. PETR.). • pl. *-e.* /<fr. ***cabotinage***.

cabotinerie *s.f.* Profesia cabotinului (I). • g.-d. *-iei.* /de la ***cabotin***.

cabotinésc, -eắscă *adj.* Care aparține cabotinului (I), care se referă la cabotin. • pl. *-ești.* /***cabotin*** + *-esc.*

cabotinísm *s.n.* Atitudine, gest, comportare de cabotin (I); cabotinaj. • pl. *-e.* /<fr. ***cabotinisme*** sau ***cabotin*** + *-ism.*

cabotiniză *vb. I. intr.* (*fam.*) A face pe cabotinul (I). • prez.ind. *-ez.* /***cabotin*** + *-iza*, după fr. *cabotiner.*

cabotór *s.m.* (*mar.*) Cabotier. • pl. *-i.* /<fr. ***caboteur***.

cabrá *vb. I.* **1** *intr., refl.* (*mai ales despre cai*) A se ridica (pe picioarele de dinapoi). **2** *refl.* (*despre oameni*) A se încorda. ◆ Fig. A se ridica împotriva cuiva sau a ceva. **3** *intr.* (*despre avioane, autovehicule*) A se ridica cu botul în sus. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***cabrer***.

cabráj *s.n.* **1** Cabrare. **2** Evoluție a unui avion care își mărește brusc panta de urcare. **3** Evoluție a unui autovehicul cînd demarează brusc. • pl. *-e.* /<fr. ***cabrage***.

cabráre *s.f.* Ridicare a unui cal pe picioarele dinapoi; cabraj (1). • pl. *-ări.* /v. ***cabra***.

cabriól *s.n.* Tip de picioare ale unei mobile, în dublă curbură. • sil. *-bri-ol.* /<fr. ***cabriole***.

cabriólă *s.f.* (*echit.*) Salt al calului cu întoarcere pe loc. • sil. *-bri-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***cabriole***.

cabriolét *s.n.* v. cabrioletă.

cabriolétă *s.f.* **1** Trăsurică mică și ușoară, cu două roți, trasă de obicei de un singur cal; brișcă, șaretă. *Domnul Vucea avea o cabrioletă și două perechi de hamuri* (DELAVR.). **2** Automobil care are capotă de ploaie rabatabilă. ◆ Caroserie de autovehicul cu capotă de ploaie, rabatabilă, din pînză. • sil. *-bri-o-.* pl. *-e.* și *gabriolétă s.f., cabriolét s.n.* /<fr. ***cabriolet***.

cabúl *s.n.* (*turc. înv.*) Expr. *A face cabul* = a consimți. • pl. *-uri.* /<tc. ***kabul [etmek]***.

cabúlă *s.f.* (*înv.*) Superstiție de jucător (de cărți). • pl. *-e.* /<tc. ***kabul***.

cabulipsí *vb. IV. intr.* (*înv.*) A catadicsi, a binevoi. *Dumnealui cabulipsește să ne onoreze cu atîta cinste* (CAR.). • prez.ind. *-esc.* /<ngr. ***καμπούλεισα***, aor. lui *καμπούλεύω*.

cáca *s.m.* (*mai ales în limbajul copiilor*) **1** Materii fecale, excremente. **2** Lucru murdar, respingător (pe care copiii nu au voie să pună mîna). • /de la ***căca***; cf. fr. *caca*, ngr. *κακός* „rău, urît".

cacadír *s.m.* (*bot.*; *reg.*) Măceș (*Rosa canina*). • pl. *-i.* /etimol. nec.

cacadú *s.m.* (*ornit.*) Papagal din Australia, cu penajul alb, care are pe cap un moț de pene viu colorate (*Cacatua*); cacatoes. • /<germ. ***Kakadiu*** <cuv. malaez.

cacadu

cacáo *s.f.* **1** (*bot.*) Sămînță a unui mic arbore tropical (originar din America Centrală și din America de Sud), care este folosită (după prăjire), sub formă de pulbere, în alimentație, mai ales la prepararea ciocolatei și a unor băuturi hrănitoare; praf rezultat din măcinarea acestor semințe prăjite. ◇ *Unt* (sau *ulei*) *de cacao* = substanță grasă, de culoare albă-gălbuie, extrasă din pulberea de cacao, care este folosită la fabricarea ciocolatei, în industria farmaceutică, în cosmetică etc. **2** Băutură preparată cu pulbere de cacao (1). • /<fr. ***cacao***; cf. sp. *cacao* <cuv. aztec.

cacaotiér *s.m.* (*bot.*) Mic arbore tropical din familia dialipetalelor, originar din America Centrală și din America de Sud, cultivat pentru producția de cacao (1) (*Thebroma cacao*); arbore de cacao. • sil. *-ti-er.* pl. *-i.* /<fr. ***cacaotier***.

cacatóes *s.m.* (*ornit.*) Cacadu (*Cacatua*). • /<fr. ***cacatoès*** <cuv. malaez.

caccia ['kaʧa] *s.f.* (*muz.*) Piesă polifonică vocală din sec. 14-16, sub formă de canon (6), cu subiect de vînătoare. • /<it. ***caccia*** „vînătoare".

cacealmá *s.f.* **1** (*la jocul de cărți*) Inducere în eroare a adversarului, dîndu-i impresia că ai cărți mai bune decît el. **2** Fig. Păcăleală, înșelătorie. **3** (*înv.*; *fam.*) Contrabandă. ◆ Restr. Marfă de contrabandă. • pl. *-ale.* /<tc. ***kaçırma***.

cache-radiator [kaʃradia'tor] *s.n.* Mobilă tip paravan care maschează caloriferul, radiatorul, într-un apartament. • pl. *-oare.* /<fr. ***cache-radiateur***.

cachetero [kaʧe'tero] *s.n.* Pumnal cu care toreadorul dă lovitura de grație taurului rănit în arenă, la o coridă. • /<sp. ***cachetero***.

cachinație *s.f.* (*med.*) Rîs nestăpînit, puternic și în condiții neadecvate, deseori observat în schizofrenia dezorganizată. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***cachinnation***, engl. ***cachination***; cf. lat. *cachinnare* „a rîde tare".

caciúcea *s.f.* Dans andaluz plin de temperament, asemănător cu boleroul și fandangoul, executat solo de un bărbat sau de o femeie, cu acompaniament de chitară. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • /<sp. ***cachucha***.

caciúr, -ă *s.m., adj.* (*reg.*) **1** *s.m., adj.* (Miel) cu blănița de culoare neagră pe trup și brumărie pe bot, pe urechi, labe și coadă. ◆ Ext. (*adj.*; *despre piei, blănuri, haine*) Pestriț. **2** *adj.* Fig. (*despre lucruri*) Care este vrednic de rîs; caraghios. ◆ (*despre oameni*) Care este deosebit de alții. • acc. și *căciur.* pl. *-i, -e.* și *căciór, -oáră, căciúr, -oáră s.m., adj.* /cf. *ciacîr.*

caco- Elem de compunere „urît; rău; greșit". • /<fr. ***caco-***; cf. gr. *κακός* „rău".

cacodilắt *s.m.* (*farm.*) Sare sau ester al acidului cacodilic, cu acțiune tonică. • /<fr. ***cacodylate***; cf. gr. *κακώδης* „urît mirositor", *ὕλη* „materie".

cacodílic *adj.* (*chim.*) *Acid cacodilic* = compus organic care conține arsen. • /<fr. ***cacodylique***.

cacofagíe *s.f.* (*med.*) Comportament patologic caracterizat prin ingestia de substanțe improprii consumului alimentar. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***cacophagie***, engl. ***cacophagia***; cf. gr. *κακός* „rău".

cacofónic, -ă *adj.* Care produce o cacofonie; lipsit de armonie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***cacophonique***.

cacofonie *s.f.* Asociație de sunete, de silabe, în cuvînt sau în frază, discordante, neplăcute auzului; lipsă de armonie; cacofonism. ◆ Ext. Asociere de cuvinte care redau imagini sau fapte neplăcute. *Tulburare în limbi... aduce confuzie în idei... cacofonie și stavilă în inspirație* (RUSSO). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***cacophonie***; cf. gr. *κακοφωνία* „sunet neplăcut" <*κακός* „rău", *φωνή* „sunet".

cacofonism *s.n.* Cacofonie. • pl. *-e.* /<it. ***cacofonismo***.

cacogén, -ă *adj.* (*biol.*) **1** Care are structură genetică nefavorabilă. **2** (*despre mutații genetice*) Care atenuează deteriorarea unui caracter. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***cacogène***.

cacogenéză *s.f.* (*biol.*) **1** Dezvoltare anormală a unui organ. **2** Incapacitate de hibridare. • /<fr. ***cacogenèse***; cf. gr. *κακός* „rău", *γένεσις* „naștere".

cacografíe *s.f.* **1** Scriere incorectă, neconformă cu regulile ortografice. **2** (*la demenți și afazici*) Scriere cu deformarea cuvintelor și cu greșeli de sintaxă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***cacographie***; cf. gr. *κακός* „rău", *γράφω* „a scrie".

cacolalíe *s.f.* Vorbire defectuoasă, agramată, neinteligibilă, plină de cacofonii. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***cacolalie***; cf. gr. *κακός* „rău", *λαλέω* „a vorbi".

cacológic, -ă *adj.* Care ține de cacologie, care se referă la cacologie. • pl. *-ci, -ce.* /de la ***cacologie***, prin derivare regresivă.

cacologíe *s.f.* (*gram.*) Construcție gramaticală greșită. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***cacologie***; cf. gr. *κακός* „rău", *λόγος* „cuvînt, discurs".

cacóm *s.m., s.n.* (*înv., reg.*) **1** *s.m.* (*zool.*) Hermină (*Mustela erminea*). *Hainele lor... împodobite cu lanțuri de aur și blăni de cacom* (IORGA). **2** *s.n.* Restr. Blană prelucrată de cacom (1). • pl. *m. -i, n. -uri.* /<tc. ***kakım***.

cacomelíe *s.f.* (*med.*) Deformație congenitală a membrelor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***cacomélie***.

cacoplazíe *s.f.* (*med.*) **1** Creștere patologică. **2** Structură, formație anatomică defectuoasă. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***cacoplasie***.

cacosmíe *s.f.* (*med.*) Percepere a oricărui miros ca un miros fetid. ◆ Percepere de mirosuri neplăcute, uneori fără un motiv aparent (halucinatorie), alteori obiectiv, consecință a unei afecțiuni nazale. ◆ (*în nevroze*) Căutarea mirosurilor fetide. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***cacosmie***; cf. gr. *κακός* „rău", *ὀσμή* „miros".

cacostomíe *s.f.* (*med.*) Miros neplăcut al gurii. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***cacostomie***; cf. gr. *κακός* „rău", *ὀσμή* „miros".

cacotrofíe *s.f.* (*med.*) Nutriție defectuoasă. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***cacotrophie***.

cactacée *s.f.* (*bot.*; *la pl.*) Familie de plante exotice, originare din regiunile calde ale Americii, adaptate la uscăciune prin tulpinile cărnoase, pline de apă, cu frunzele reduse sub formă de spini, avînd ca tip cactusul (*Cactaceae*); (*și la sg.*) plantă care face parte din această familie; cactee. • pl. *-cee.* /<fr. ***cactacées***.

cactée *s.f.* (*bot.*) Cactacee. • pl. *-ee.* /<fr. ***cactées***.

cáctus *s.m.* (*bot.*) Nume dat mai multor specii de plante tropicale din familia cactaceelor, cu tulpina cărnoasă, ramificată, cu frunzele în formă de țepi și cu florile mari, de diferite culori (cultivate ca plante ornamentale) (*Cactus*); plantă care aparține fiecăreia dintre aceste specii. • pl. *-și.* /<fr. ***cactus***; cf. gr. *κάκτος* „plantă spinoasă".

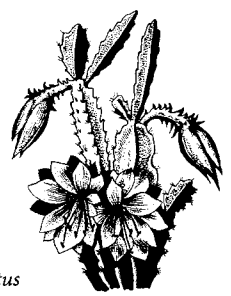

cactus

cadastrá *vb. I. tr.* (*compl. indică proprietăți imobiliare*) A efectua lucrări de cadastru; a înscrie în cadastru. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***cadastrer***.

cadastráj *s.n.* Cadastrare. • pl. *-e.* /<fr. ***cadastrage***.

cadastrál, -ă *adj.* Care aparține cadastrului, care se referă la cadastru. ◇ *Registru cadastral* = registru în care sînt înregistrate datele de identificare a tuturor bunurilor imobile situate pe un anumit teritoriu. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***cadastral***.

cadastráre *s.f.* Acțiunea de *a cadastra* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***cadastra***.

cadástru *s.n.* **1** Disciplină a geodeziei care se ocupă cu determinarea elementelor economice și juridice privind proprietatea funciară. **2** Totalitatea lucrărilor tehnice de măsurători și de calcule, pentru determinarea exactă a suprafeței unor proprietăți funciare cu toate caracteristicile lor. ◆ Ext. Serviciu care efectuează aceste lucrări. ◆ Sediul acestui serviciu. ◆ Personalul acestui serviciu. **3** Inventar al fondului funciar și reprezentarea lui topografică. **4** (și *registru de cadastru*) Registru oficial în care sînt înscrise datele de identificare a proprietăților funciare pe un anumit teritoriu și care servește la analiza producției agricole, la fixarea impozitelor etc. • pl. *-e.* /<fr. ***cadastre***, germ. ***Kataster***.

cadavéric, -ă *adj.* Care este caracteristic, specific unui cadavru; care provine de la un cadavru; (*înv.*) cadavros. ◇ *Rigiditate cadaverică* v. rigiditate. ◆ Ca de cadavru. *Tînărul are o paloare cadaverică.* • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***cadavérique***.

cadaverínă *s.f.* (*biol.*) Amină secundară, cu puternică activitate fiziologică, foarte toxică, ce rezultă din descompunerea lizinei, prezentă în procesul de putrefacție cadaverică, avînd un miros respingător. • /<fr. ***cadavérine***, engl. ***cadaverine***.

cadavrós, -oásă *adj.* (*înv.*) Cadaveric. *Vederata sa dorință de a studia mai îndelungat cadavroasa mea față* (HASD.). • pl. *-oși, -oase.* /***cadavru*** *+-os.*

cadávru *s.n.* Corp al unui om sau al unui animal mort; hoit, stîrv. *Cadavre acoperite sînt aduse înapoi pe scuturi și tărgi acasă* (CA. PETR.). ◇ Expr. *Cadavru viu* (sau, *fam., ambulant*) = om foarte slab și palid, lipsit de vlagă. *Merg întins așa ca un cadavru ambulant, singur în picioare... fără să mă opresc* (CA. PETR.). *A călca* (sau *a trece*) *peste cadavre* = a fi lipsit de orice scrupule pentru atingerea unui scop. ◇ Compar. *Mă simțeam alb, cu tot sufletul în așteptare și liniștit ca un cadavru* (CA. PETR.). ◇ Fig. *Cîrpocind la haina vremii, Ale clipelor cadavre din volume stînd s-adune* (EMIN.). • pl. *-e.* /<fr. ***cadavre***, lat. ***cădaver, -ĕris***.

cádă *s.f.* **1** Vas mare pentru îmbăiat. **2** Recipient mare, deschis, din lemn, din metal, din beton etc., în care se introduc lichidele necesare în diverse operații tehnologice. **3** Vas mare din doage, în care se prepară vinul, rachiul etc.; zăcătoare. *Ici mustu-n cadă se frămîntă* (IOSIF). • pl. *căzi.* /<sl. veche **кадь**, bg. ***кадa***.

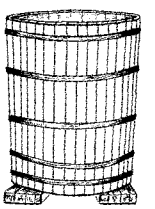

cadă (3)

cadélniță *s.f.* v. cădelniță.

cadență *vb. I. tr.* (*compl. indică fraze, versuri, mișcări etc.*) A imprima cadență sau ritm; a ritma. • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***cadencer***.

cadențáre *s.f.* Acțiunea de *a cadența* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***cadența***.

cadențát, -ă *adj.* Executat cu sau în cadență, în tact; ritmic, ritmat. *Juca la umbră hora veselă și cadențată* (MACED.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***cadența***.

cadénță *s.f.* **1** Repetare ritmică a unei mișcări, a unui zgomot. ◇ Loc.adv. *În cadență* = cu mișcări repetate la intervale egale. *Zidul vechi al mănăstirei în cadență îl izbesc* (ALEX.). ◆ Mișcare regulată și uniformă a pasului în marș; numărul de pași pe care îl execută un militar sau o unitate militară într-un minut. *Își ascuți auzul... să prindă cu urechea cadența slabă a pașilor în depărtare* (BART). **2** Numărul de lovituri trase de o armă de foc pe minut. **3** (*fiz.*) Frecvență; viteză de repetare a unui fenomen. **4** Succesiune ritmică regulată a unor cuvinte, fraze sau a unor unități poetice (picioare, silabe) accentuate, care produc un efect auditiv armonios. *Poet am fost și-n libere cadențe Cîntai Amorul* (TOPÎR.). **5** (*muz.*) Succesiune armonică sau melodică ce formează partea finală a unei fraze muzicale. ◇ *Cadență plagală* v. plagal. ◆ Pasaj (final) mai mare, de virtuozitate solistică, dintr-un concert instrumental, interpretat fără acompaniament. • pl. *-e.* /<it. ***cadenza***, fr. ***cadence***, germ. ***Kadenz***.

cadențmétru *s.n.* (*fiz.*) Instrument pentru măsurarea radioactivității, prin indicarea numărului mediu de impulsuri primite în unitatea de timp. • pl. *-e.* /<germ. ***Kadenzmeter***.

cadét *s.m.* **1** (*în trecut, mai ales în Franța, în Rusia și în Germania*) Tînăr (fiu de nobil sau de ofițer) care se pregătea pentru cariera armelor. **2** Elev al unei școli militare. **3** Membru al unui partid liberal-monarhist din Rusia țaristă. **4** (*sport*) Ambarcație de sport cu vele. • pl. *-ți.* /<fr. ***cadet***, rus. ***каδет***, germ. ***Kadett***.

cadiaschér *s.m.* (*turc. înv.*) Înalt demnitar militar turc, cu atribuții de judecător militar. • sil. *-di-as-.* pl. *-i.* /<tc. ***kadiasker***.

cadíu *s.m.* (*turc.*) Judecător musulman, cu atribuții civile și religioase. • pl. *-ii.* și *cadríu s.m.* /<tc. ***kady***.

cadînă *s.f.* Sclavă din haremurile turcești din trecut; ext. soție (a unui turc); turcoaică. *Turcul... alerga să se ascundă între cadîne în harem* (RUSSO). ◇ Compar. *Albul răsfăț al orașelor răsăritene tolănite ca niște cadîne la umbra cedrilor trufași* (M. I. CAR.). • pl. *-e.* /<tc. ***kadîn***.

cadînésc, -eáscă *adj.* **1** Care aparține unei cadîne, care se referă la o cadînă. **2** (*art.*) Numele unui dans țărănesc de perechi, în care se pocnește din degete cînd se joacă. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-ești.* /***cadînă*** *+ -esc.*

cadmiá *vb. I. tr.* (*compl. indică piese metalice*) A acoperi cu un strat subțire de cadmiu, în scopul protejării contra eroziunii. • sil. *-mi-a.* prez.ind. *-iez.* /<fr. ***cadmier***.

cádmie *s.f.* (Strat de) oxid de zinc impur, care se depune pe pereții și la gura furnalelor sau cuptoarelor în care se obține zincul. • acc. și *cadmíe.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***cadmie***, lat. ***cadmīa, -ae***; cf. gr. *καδμεία* „calamină".

cadmiére *s.f.* Acțiunea de *a cadmia* și rezultatul ei. • sil. *-mi-e-.* pl. *-i.* /v. ***cadmia***.

cadmifér, -ă *adj.* (*despre roci*) Care conține cadmiu. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***cadmifère***.

cádmiu *s.n.* (*chim.*) Element chimic, metal moale, de culoare albă-argintie, care se găsește în natură sub formă de combinații în minereurile de zinc și care este folosit în tehnică, la obținerea aliajelor cu punct de topire jos, precum și a aliajelor rezistente față de agenții de coroziune, mai ales față de apa de mare și ca absorbant de neutroni în reactoarele nucleare, în medicină etc. (*Cd*). ◇ *Galben de cadmiu* v. galben. • și *cádmium s.m.* /<fr. ***cadmium***, germ. ***Kadmium***; cf. gr. *καδμεία* „calamină".

cádmium *s.m.* v. cadmiu.

cadoriseálă *s.f.* (*fam., glum.*) Cadorisire. • pl. *-eli.* /***cadorisi*** *+ -eală*.

cadorisí *vb. IV. tr.* (*fam., glum.*) A face cuiva un cadou. *L-am cadorisit cu niște gumă de mestecat.* • prez. ind. *-esc.* /***cadou*** *+ -risi*, după *metahirisi, pliroforisi*.

cadorisíre *s.f.* (*fam., glum.*) Faptul de *a cadorisi*; dăruire; dar. • pl. *-i.* / v. ***cadorisi***.

cadorisít, -ă *adj.* (*fam., glum.*) Care este copleșit cu cadouri. • pl. *-ți, -te.* /v. ***cadorisi***.

cadóu *s.n.* Ceea ce se primește sau se oferă cuiva gratuit, în semn de prietenie, ca ajutor etc.; dar. *Spune-i că ai primit cadoul, mulțumește-i* (HASD.). ◇ Expr. *A face cadou* = a dărui. *Îi făcuseră cadou, la plecare, ...o tabacheră de preț* (CA. PETR.). • pl. *-uri.* /<fr. ***cadeau***.

cadrá *vb. I.* **1** *intr.* (*urmat de determ. introduse prin prep „cu"*) A corespunde (întocmai) cu ceva; a se potrivi într-o anumită împrejurare. *Asemenea comportare nu cadrează cu titlurile lui.* **2** *tr.* (*cinemat.*) A delimita spațiul util cuprins de un obiectiv fotografic sau cinematografic. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***cadrer***; cf. lat. *quadrare* „a se adapta".

cadráj *s.n.* **1** (*cinemat.*) Delimitare a spațiului util cuprins de obiectivul unei camere de luat vederi sau al unui aparat de filmat. **2** (*ind. text.*) Operație de așezare a culorilor care urmează să fie imprimate pe o țesătură. • pl. *-e.* /<fr. ***cadrage***.

cadrán *s.n.* **1** (*la aparate și instrumente de măsurat*) Suprafață (circulară) prevăzută cu diviziuni și cifre, pe care se citesc indicațiile acului indicator al

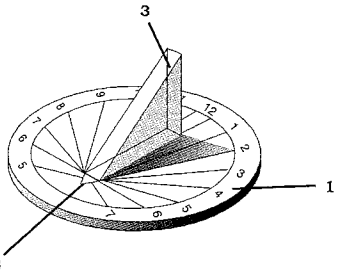

Cadran solar
1. Cadran.
2. Centrul cadranului.
3. Indicator.

unui instrument de măsură, al unui ceasornic etc. ◇ *Cadran solar* = ceas solar. **2** Fiecare dintre cele patru unghiuri drepte formate din întretăierea a două drepte perpendiculare. **3** Arc (sau sector de arc) care reprezintă un sfert de cerc. • pl. *-e.* și *quadrán s.n.* /<fr. ***cadran***.

cadranul busolei

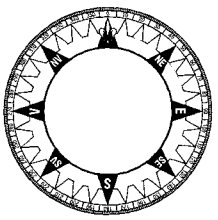

cadranúră *s.f.* Defect al lemnului constînd în crăpături pe direcția razelor medulare. • pl. *-i.* /<fr. ***cadranure***.

cadráre *s.f.* **1** Acțiunea de *a cadra* și rezultatul ei. **2** (*inform.*) Operație de poziționare a ordinelor zecimale ale unui număr în memoria calculatorului electronic, pentru efectuarea calculelor. • pl. *-ări.* /v. ***cadra***.

cădră *s.f.* v. cadru.

cadríl *s.n.* **1** Dans de origine franceză (de la sfîrșitul sec. 18), în ritm binar și cu mișcare lentă, constînd într-un șir de figuri în măsuri diferite, în cursul cărora partenerii se schimbă între ei; grup de dansatori (alcătuit din patru cupluri) care execută acest dans. *Îi trece prin cap să facă partenerului de vizavi, la cadril, o farsă* (CA. PETR.). ◇ Compar. *Plăcerea și neplăcerea se caută și se desfac asemeni perechilor la cadril* (CA. PETR.). ◇ Fig. *Ca să se poată trece puntea periculoasă, se face aci un cadril de naivități* (CA. PETR.). ◆ Melodie după care se execută acest dans. **2** Dans popular rusesc, în ritm binar și cu mișcare vioaie. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-uri.* /<fr. ***quadrille***, rus. ***кадриль***.

cadriláj *s.n.* Caroiaj. • pl. *-e.* /<fr. ***quadrillage***.

cadrilát, -ă *adj.* (*despre țesături, haine*) Cu desene rezultate din linii care se întretaie în formă de pătrate sau romburi (de culori diferite). • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***quadrillé***.

cadrilatér *s.n.* **1** (*geom.*) Figură plană cu patru laturi; patrulater. **2** (*milit.*) Regiune cuprinsă între patru laturi, pe care sînt cetăți întărite. • pl. *-e.* /<fr. ***quadrilatère***.

cadríst *s.m.* (*fam.*) Funcționar din serviciul de cadre al unei instituții. • pl. *-iști.* /***cadru*** + *-ist*.

cadríu *s.m.* v. cadiu.

cádru *s.n.* **I 1** Schelet din bare de lemn, de metal, din grinzi de beton armat etc., drepte sau curbe, legate rigid, constituind un contur închis sau deschis, care are diverse utilizări practice, mai ales ca structură de rezistență în construcții. ◆ Suport fix sau mobil pentru diferite aparate mecanice, electrotehnice etc. ◆ (*gimn.*) Aparat de gimnastică pentru mișcări de mlădiere prin suspensie, șerpuire etc. **2** Pervaz (al unei uși, al unei ferestre); chenar (4). ◆ Deschizătură în zid în care se află o ușă sau o fereastră. **3** Ramă a unui tablou, a unei fotografii etc. *Una din acele albe Magdalene... pogorîse însufletită din cadră* (M. I. CAR.). ◆ Ext. Tablou, fotografie etc. înrămate. *Bărbați și femei ce-și surîdeau viclean sau galeș din cadre* (M. I. CAR.). ◆ Fig. Persoană foarte frumoasă. **4** Desen care înconjoară, care mărginește un text, o hartă, o fotografie etc. ◆ Porțiune a unei mărci poștale care constituie detaliul exterior al desenului. **5** (*fotogr.*) Spațiu în limitele căruia este cuprinsă o imagine pe o peliculă cinematografică; imagine înregistrată pe un film fotografic; clișeu, negativ. ◆ Subdiviziune a acțiunii unui film, reprezentînd o succesiune continuă de imagini, înregistrate fără oprirea aparatului de filmat; cîmp (12). **6** (*telev.*) Figură descrisă de spotul fasciculului electronic la explorarea unei imagini complete în televiziune. **7** (*telec.*) Antenă de forma unei bobine, cu un număr mic de spire, utilizată în recepțiile radioelectrice și în radiogoniometrie. **8** Fig. Mediu, ambianță. *Puneau locuinței pecetea unui lux ales, alcătuind oaspetelui meu un cadru în... armonie cu ființa sa* (M. I. CAR.). **9** Fig. Limitele unei probleme, ale unei activități, acțiuni etc.; ext. ceea ce este cuprins între aceste limite. *S-a fixat cadrul de desfășurare a sesiunii.* ◇ *Acord cadru* v. acord. *Regulament cadru* v. regulament. ◆ Limitele în timp ale unei acțiuni. *În cadrul orei de curs au fost analizate mai multe subiecte.* **II** (*la pl.*) **1** (*milit.*) Efectiv de ofițeri și de subofițeri; elementele de conducere și de comandă ale subunităților și unităților militare. ◇ *Cadre de rezervă* = corp de ofițeri care nu sînt în activitate, dar rămîn disponibili (pentru timp de război). **2** Personalul unei instituții, al unei întreprinderi etc. ◇ *Rotația cadrelor* v. rotație. *Rotirea cadrelor* v. rotire. ◆ Efectiv de bază al persoanelor dintr-o întreprindere, dintr-o instituție, dintr-un sindicat, dintr-o organizație. ◇ *Cadre de specialitate* = specialiști într-un anumit domeniu de activitate. ◆ (*la sg.*) Persoană din colectivul unei instituții, al unei întreprinderi, al unei organizații etc. *Cadru didactic.* ◆ Serviciu în administrația unei întreprinderi, a unei instituții etc., care se ocupă cu angajarea și cu evidența personalului; serviciu personal. • pl. *-e.* și *cádră s.f.* /<fr. ***cadre***, rus. ***кадры***, it. ***quadro***.

cadúc, -ă *adj., s.f.* **I** *adj.* **1** Care este lipsit de trăinicie; șubred, trecător. ◆ Ext. Învechit, depășit, perimat. **2** (*despre organe vegetale*) Care cade în fiecare an; care cade înainte de vreme. ◆ (*despre formațiuni cornoase la animale*) Care cade periodic. **3** (*jur.; despre legate, donații etc.*) Care nu (mai) are putere legală. **II** *s.f.* (*med.*) Parte a mucoasei uterine a gravidei care este eliminată împreună cu placenta la naștere. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***caduc***, lat. ***cădūcus, -a, -um*** <*cădĕre* „a cădea".

caducéu *s.n.* Sceptrul zeului grec Hermes (respectiv Mercur la romani), în formă de baston în jurul căruia se încolăcesc, în sens invers, doi șerpi, reprezentînd antagonismul și echilibrul celor două aspecte ale șarpelui (unul benefic și altul malefic), care simboliza pacea, prosperitatea și comerțul în antichitatea greco-romană, astăzi fiind blazonul corpului medical (cu un șarpe) și al farmaciștilor (cu doi șerpi). • pl. *-cee.* /<lat. ***cadūcĕum, -i***, fr. ***caducée***.

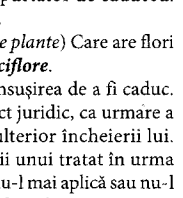

caduceu

caducifér, -ă *adj.* Care este purtător de caduceu. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***cadūcĭfer, -i***.

caduciflór, -ă *adj.* (*bot.; despre plante*) Care are flori caduce. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***caduciflore***.

caducitáte *s.f.* **1** Faptul sau însușirea de a fi caduc. **2** (*jur.*) Ineficacitate a unui act juridic, ca urmare a survenirii unui eveniment ulterior încheierii lui. **3** (*jur.*) Încetare a valabilității unui tratat în urma faptului că nici una din părți nu-l mai aplică sau nu-l recunoaște. • pl. *-ăți.* /<fr. ***caducité***.

cádus *s.n.* (*în antic. greacă și romană*) Vas mare pentru conservarea vinului, a untdelemnului etc. • pl. *-uri.* /<lat. ***cădus, -i***; cf. gr. *κάδος*.

cafás *s.n.* (*arhit.; înv., pop.*) **1** Încăpere deschisă în catul de sus al unei case sau într-un turn, din care se poate privi nestingherit în afară; foișor. *Casa are două ferestre, cu cafaz în fața uliței* (FIL.). *De-aici începeau grădinile umbroase, cu balcoane, chioșcuri și cafasuri* (SADOV.). **2** Balcon unde cîntă corul într-o biserică. ◆ Balcon din care familia domnitorului asculta slujba religioasă. **3** Grilaj de vergele de lemn care se întretaie ca o leasă. *Chioșc de lemnărie lucrat numai în cafasuri* (ODOB.). • pl. *-uri.* și *cafáz, căfáz s.n.* /<ngr. ***καφάσι***, tc. ***kafasi***.

cafáz *s.n.* v. cafas.

café *s.n.* v. cafeu[1].

cafeá *s.f.* **1** (*bot.*; și *arbore-de-cafea*) Arbore mic (ca o tufă) din familia rubiaceelor, genul *Coffea*, cu florile albe, plăcut mirositoare, crescute în smoc la baza frunzelor lucioase, sempervirescente, cultivat în zonele tropicale din America, Africa și Asia. **2** Colect. Sămînța arborelui de cafea, folosită (sub formă de pulbere) în alimentație. **3** Băutură preparată din cafea (2) prăjită și rîșnită (sau dintr-un surogat). ◇ (*cu determ. care arată concentrația, modul de preparare, ingredientele etc.*) *Cafea neagră* = cafea fără zahăr. *Îi aduce pe masa țărănească... o dulceață și o cafea neagră* (CA. PETR.). *Cafea cu lapte* = cafea care, după fierbere, se amestecă cu lapte, în concentrații diferite. *Cafea-filtru* = cafea preparată cu ajutorul filtrului. *Cafea espresso* v. espresso. *Cafea gingirlie* v. gingirlie. *Cafea turcească* v. turcesc. ◆ Zaț care rămîne pe fundul și pe pereții vasului după ce a fost băută cafeaua și care uneori este folosit pentru ghicit. *Femei de rînd meștere să dea cu cărțile sau să citească în cafea* (M. I. CAR.). Ext. Timpul în care se bea cafea, servită în cadrul unui anumit protocol. *La o cafea cu prietenii și-au făcut cîteva proiecte.* ◆ Vizită cu caracter familiar sau monden în cadrul căreia se servește cafea. *Pe urmă, la masă, la Spirea, și iar la cafea, la Tudose* (CA. PETR.). **4** (*bot.; reg.*) Cafeluță (2) (*Lupinus varius*). • pl. *-ele.* și *caféu s.n.* /<tc. ***kahve***, ngr. ***καφές***, it. ***caffè***, fr. ***café***.

café-bar *s.n.* **1** Local public în care se consumă cafea și diverse băuturi alcoolice. **2** Personalul dintr-un café-bar (1). **3** Clienții dintr-un café-bar (1). • pl. *-uri.* /***cafe[nea]*** + ***bar***.

cafe-concert [ka,fekon'ser] *s.n.* Muzică instrumentală de largă accesibilitate (executată într-un restaurant); spectacol muzical care are loc într-un restaurant. • /<fr. ***café-concert***.

cafe-frappee [ka,fefra'pe] *s.f.* Băutură preparată din cafea rece cu înghețată, frișcă (și alcool). • /<fr. ***café-frappée***.

cafegibașá *s.m. invar.* (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) Boier de rang inferior, mai mare peste cafegii (2) curții domnești, însărcinat să aducă domnitorului cafeaua la ceremonii. • /<tc. ***kahvecı başı***.

cafegioáică *s.f.* **1** (*înv.*) Proprietară a unei cafenele sau a unui magazin de cafea. ◆ Soția unui cafegiu (1). **2** (*fam.*) Femeie care bea, cu plăcere, multă cafea. • pl. *-ce.* /***cafegiu*** + *-oaică*.

cafegíu *s.m.* **1** (*înv.*) Proprietar al unei cafenele sau al unui magazin de cafea. ◆ Persoană care prepara sau vindea cafele. **2** (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) Slujitor la curtea domnească, însărcinat cu prepararea și servirea cafelelor. **3** (*fam.*) Bărbat care bea, cu plăcere, multă cafea. • pl. *-gii.* și (*reg.*) *cafigíu*, (*fam.*) *cafengíu s.m.* /<tc. ***kahveci***.

cafeínă *s.f.* Alcaloid extras din boabe de cafea, din frunze de ceai sau din nuci de cola, care are acțiune neurostimulantă și care se poate obține și prin sinteză, folosindu-se în medicină ca tonic al sistemului nervos central, al sistemului cardiac etc. • și *cofeínă s.f.* /<fr. ***caféine***, germ. ***Koffein***.

cafeísm *s.n.* Totalitatea tulburărilor care apar în urma abuzului acut sau cronic de cafea, de ceai etc. și care se manifestă prin insomnie, cefalee, aritmie cardiacă etc. ◆ Intoxicație produsă în urma abuzului de cafea, de ceai etc. • /<fr. ***caféisme***.

cafelí *vb. IV. refl.* (*fam.*) A bea cafea (stînd la taifas). • prez.ind. *-esc.* /***cafele***, pl. lui *cafea* + *-i*.

cafelúță *s.f.* **1** (*fam.*) Cafea mică. **2** (*bot.; la pl.*) Numele a două plante erbacee din familia leguminoaselor: *a*) plantă cu tulpina cilindrică ramificată, cu florile albe sau albăstrii, cultivată pentru nutreț (*Lupinus albus*); *b*) plantă ornamentală, cu florile mari, albe, cu pete albastre, dispuse în formă de spic (*Lupinus varius*); cafea (5). • pl. *-e.* /***cafea*** + *-eluță*.

cafeneá *s.f.* Local public în care se consumă cafea, ceai, băuturi alcoolice etc. (și în care se practică jocuri de noroc). *Nu se nasc glorii pe stradă și la ușa cafenelii* (EMIN.). ◇ Loc.adj. *De cafenea* = fără valoare; neserios. *Vorbe de cafenea.* ◇ Expr. *Stîlp de cafenea* (sau *cafenele*) v. stîlp. ◇ Compar. *Ne privim muți, strînși pe iarbă ca la cafenea* (CA. PETR.). • pl. *-ele.* și (*reg.*) *cafineá s.f.* /<tc. ***kahvehane***, ngr. ***καφενές***.

cafenelúță *s.f.* Dim. al lui *cafenea*. • pl. *-e.* /***cafenea*** + *-eluță*.

cafengíu *s.m.* v. cafegiu.

cafeníu, -íe *adj., s.n.* **1** *adj.* Care are culoarea cafelei prăjite. *Mașina cu interiorul de bomboneră cafenie* (CA. PETR.). ◆ *(despre culori)* Care este asemănătoare cafelei prăjite. *Pete de-o dulce coloare cafenie* (SADOV.). ◇ Fig. *Codrul cu prăpăstiile și singurătățile lui cafenii rămase stăpîn peste noi* (SADOV.). **2** *s.n.* Culoarea cafenie. *Cafeniul ochilor.* • pl. *-ii.* /***cafea*** *+ -iu*, după *castaniu, gălbeniu.*

cáfer *s.n., s.m.* **1** *s.n. (constr.)* Căprior pe care se reazemă șipcile acoperișului clădirilor. **2** *s.m. (zool.)* Bivol negru originar din Africa. • pl. *n. -e, m. -i.* /<germ. ***Kaffer.***

cafeterie *s.f.* Local public cu autoservire, unde se servesc cafea, băuturi calde etc. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<sp. ***cafetería***, fr. ***caféterie.***

cafetiér, -ă *s.m., s.f.* Persoană care ține o cafenea. • sil. *-ti-er.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***cafetier.***

cafetiéră *s.f.* **1** Aparat pentru prepararea și turnarea cafelei. ◆ Vas în care se păstrează cafeaua. **2** Serviciu de cafea. • sil. *-ti-e-.* pl. *-e.* /<fr. ***cafetière.***

caféu[1] *s.n. (înv.)* **1** Cafenea. **2** *Cafe-șantan* = cafenea în care se oferă publicului și un program muzical (de divertisment). ◆ Personal al unui cafe-șantan. ◆ Clienți ai unui cafe-șantan. • pl. *-uri.* și ***café*** *s.n.* /<fr. ***café [-chantant].***

caféu[2] *s.n.* v. cafea.

cafigíu *s.m.* v. cafegiu.

cafineá *s.f.* v. cafenea.

cáfru, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m. (la pl.)* Populație de rasă neagră și de limbă bantu din Cafri, regiune în S Africii; *(și la sg.)* negru african din această regiune. **2** *adj.* Care aparține regiunii Cafri sau cafrilor, care se referă la regiunea Cafri sau la cafri; originar din regiunea Cafri. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***Cafre.***

caft *s.n. (fam.)* Bătaie; cafteală. • pl. *-uri.* /de la ***cafti***, prin derivare regresivă.

caftán *s.n.* **1** *(în Ev. Med., în Țările Rom.)* Manta lungă și largă, de proveniență orientală, împodobită cu fir de aur sau de mătase (și cu blană), cu mînecile lungi pînă în pămînt și despicate la umeri, purtată de domnitori și de boieri, și care, trimisă în dar de sultan domnilor, simboliza recunoașterea oficială a acestora. *Îi vedeam aievea... țepeni în caftanele lor de sarasir* (M. I. CAR.). ◇ Expr. *A (se) îmbrăca cu* (sau *în*) *caftan* = a (se) ridica la rangul de domn sau de boier. *Au îmbrăcat pe caimacami cu căftane, mulțămindu-le pentru slujbă* (N. COST.). *A lua caftanul* v. lua. ◆ Simbol al rangului de boier. *Te disbracă de caftanul boieriei* (ALECS.). **2** Ext. Haină lungă. *Caftanul cel de noapte* (ȘINC.). **3** *(bis.)* Anteriu (1). • pl. *-e.* și *(înv.)* ***căftán*** *s.n.* /<tc. ***kaftan.***

caftan (1)

caftangí *s.m.* v. caftangiu[1].

caftangíu[1] *s.m. (în Ev. Med., în Țările Rom.; și caftangi-başa, vel-caftangiu)* Slujbaș domnesc însărcinat cu îngrijirea caftanelor domnitorilor și ale noilor boieriți. • pl. *-gii.* și *caftangí* *s.m.* /<tc. ***kaftanci.***

caftangíu[2]**, -íe** *adj., s.m., s.f. (fam.)* (Persoană) care caftește. • pl. *-gii.* /***cafti*** *+ -angiu.*

cafteálă *s.f. (fam.)* Bătaie; caft. • pl. *-eli.* /***caft*** *+-eală.*

caftí *vb. IV. tr. (fam.)* A lovi, a bate. • prez.ind. *-esc.* /<țig. ***cafti.***

cafúzo *s.m. invar.* Descendent din căsătoria unui indian din America cu un negru sau cu un mulatru; sambo. • /<sp. ***cafuso.***

cagulárd *s.m. (ist.)* Membru al organizației franceze fasciste „Cagoule", care a activat în Franța, între 1935 și 1941. • pl. *-zi.* /<fr. ***cagoulard.***

cagulát *s.m.* Persoană (din serviciile speciale, de pază și protecție etc.) care poartă cagulă (2) pe chip[1]; *(fam.)* cagulist. • pl. *-ți.* /***cagulă*** *+ -at.*

cagúlă *s.f.* **1** Mantie cu glugă, purtată de călugări. **2** Glugă care acoperă capul, avînd deschizături în special în dreptul ochilor. *În razia de la periferia orașului au participat polițiști cu cagule.* **3** Parte a unei măști de gaze, formată dintr-o foaie de cauciuc elastic, care acoperă capul, trecînd peste urechi, și care servește la etanșarea măștii pe figură. • pl. *-e.* /<fr. ***cagoule.***

cagulíst *s.m. (fam.)* Cagulat. • pl. *-iști.* /***cagulă*** *+-ist.*

căhlă *s.f.* **1** *(reg.)* Coș al sobei sau deschizătură prin care iese fumul în tinda caselor țărănești. ◆ Placă de metal montată în horn, dispusă de-a curmezișul, cu care se închide tirajul, după arderea combustibilului, pentru a se răci soba. ◇ Expr. *Bătaie de cahlă* = asfixiere în urma astupării cahlei. *Bătut de cahlă* = *a)* asfixiat cu monoxid de carbon; *b)* ext. năucit; beat. *A-i pune (cuiva) cahla* = a omorî prin asfixiere cu monoxid de carbon, astupînd hornul cu cahla înainte de vreme. **2** Piesă (de ceramică) în formă de placă, de soclu, de cornișă etc., folosită la construcția sobelor. • pl. *-e.* /<ucr. ***кахля***, germ. ***Kachel.***

caiá *s.f. (pop.)* Cui de oțel moale, folosit pentru prinderea potcoavelor la animale. • pl. *-iele.* /<tc. ***kayar*** „potcoavă cu colți".

caiác *s.n.* **1** Ambarcație cu formă hidrodinamică, cu capetele ascuțite, cu suprafața de alunecare netedă sau în clinuri, prevăzută cu cîrmă și cu derivor, care este condusă cu una sau cu două padele. ◇ *Caiac-canoe* = ambarcație sportivă cu mai multe posturi de vîslit. **2** *(sport)* Sport nautic practicat cu această ambarcație. **3** Ambarcație mică, cu înveliș din piele de focă (etanșată de corpul vîslașului), folosită de eschimoși. • pl. *-ce.* /<fr. ***kayac*** <cuv. eschimos.

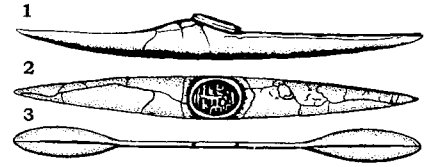

Caiac (1)
1. Vedere din profil.
2. Vedere de sus.
3. Padelă.

caiacíst, -ă *s.m., s.f. (sport)* Persoană care practică sportul cu caiacul. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***kayakiste*** sau ***caiac*** *+ -ist.*

caiáfă *s.m., s.f.* Persoană fățarnică, ipocrită. *Nu dăruiește un crîmpei de salbă iconostasului unde se miruiește, caiafa de el!* (DELAVR.). *Are să mi-o plătească... caiafa asta bătrînă* (M. I. CAR.). ◇ Expr. *A trimite* (sau *a purta, a duce pe cineva*) *de la Ana la Caiafa* = *a)* a trimite pe cineva de la un rău la altul; *b)* a trimite pe cineva dintr-un loc într-altul, pentru rezolvarea unei probleme; a purta cu vorba pe cineva. ◇ Compar. *Jocul de caiafă pe care Fana ar fi fost frumos să nu-l accepte* (G. M. ZAMF.). • pl. *-e.* /de la nm. pr. ***Caiafa***, marele preot iudeu care l-a judecat și l-a osîndit pe Iisus Hristos.

caíc *s.n.* **1** Ambarcație îngustă, cu două catarge, cu vele, care are prora și pupa ascuțite, mai înalte decît restul bordajului. **2** Luntre ușoară, lungă și îngustă, încovoiată la capete (folosită în Orient). *Un pescar turc trăgea la edec în tăcere caicul său încărcat* (ODOB.). • pl. *-ce.* /<tc. ***kayık.***

caicciu *s.m.* Conducător de caic. *Turcia alesese atunci un caicgiu din Constantinopol* (ODOB.). • sil. *ca-ic-.* pl. *-cii.* și *caicgíu* *s.m.* /<tc. ***kayıkçı.***

caicél *s.n.* Dim. al lui *caic.* • sil. *ca-i-.* pl. *-e.* /***caic*** *+ -el.*

caicgíu *s.m.* v. caicciu.

caíd[1] *s.m.* **1** *(în trecut, în statele musulmane din Africa de Nord)* Titlu purtat de guvernatorul unei provincii sau al unui oraș, care avea și funcții judecătorești. ◆ Persoană care purta acest titlu. **2** *(fam.)* Persoană tiranică într-un anturaj, în special copil răsfățat într-o familie. **3** *(arg.)* Șef de bandă criminală. • pl. *-izi.* /<fr. ***caïd*** <ar. *qaid.*

caíd[2] *s.n. (înv.)* Registru, dosar, arhivă. • pl. *-uri.* /<tc. ***kayıt.***

cáier *s.n.* **1** Mănunchi de fibre de lînă, de in, de cînepă etc., care se înfășoară și se leagă pe furcă pentru a fi tors manual. *O furcă cu caierul și fusul cu totul de aur* (ISP.). ◇ Loc.vb. *A trage din caier* v. trage. ◇ Expr. *A da (cuiva) caier de tors* v. toarce. ◇ Fig. *Torsul s-aude l-al vrăjilor caier* (EMIN.). ◆ Analog. *(fam., glum.)* Păr. *Te-oi înșfăca de caier* (POP.). **2** Ext. *(pop.)* Încăierare. • pl. *-e.* /lat. ****caiulus.***

caiét *s.n.* **1** Fascicolă de foi de hîrtie (albă sau liniată), de un anumit format, legate sau broșate împreună, care este folosită la scris, la desenat etc. *Pe margini de caiete scriam versuri dulci* (EMIN.). ◇ *Caiet-catalog* = catalog de expoziție, sub formă de caiet. *Caiet-program* = program (de spectacol), sub formă de caiet. *Caiet de sarcini* = *(calc după fr. „cahier des charges")* document cuprinzînd condițiile pentru executarea unei lucrări. *Caiet de atașament* v. atașament. *Caiet (de) dictando* v. dictando. *Caiet de prezență* v. prezență. **2** (și *caiet cultural*) Publicație periodică, ce cuprinde studii, note, informații etc. dintr-un anumit domeniu de activitate. • pl. *-e.* /<fr. ***cahier***; cf. pol. *kajet.*

caiețél *s.n.* Dim. al lui *caiet.* • pl. *-e.* /***caiet*** *+ -el.*

caimăc *s.n.* **1** Strat de de grăsime care se separă, sub formă de pojghiță, pe suprafața laptelui fiert sau a iaurtului. *Caimac, gugoașe, alivenci... se îngropau în stomahul lui* (C. NEGR.). ◆ Fig. Partea cea mai gustoasă, mai bună, mai fină, mai de seamă a unui lucru; elementul cel mai ales, mai distins; cremă (3), elită. ◇ Expr. *(fam.) A lua caimacul* = a-și însuși partea cea mai bună. **2** Spumă care se formează la suprafața cafelei în urma fierberii. *De atunci n-am mai băut cafea cu caimac* (CAR.). **3** *(înv.)* Strat (ars) al tutunului din ciubuc, format în jurul și deasupra cărbunelui. *Un ciubuc plin de caimac* (C. NEGR.). • pl. *-uri.* și *căimác* *s.n.* /<tc. ***kaymak.***

caimacám *s.m.* **1** *(în Imperiul Otoman)* Locțiitor al unui demnitar. ◇ Compus: *caimacam-aga* = locțiitor al marelui vizir (pe teritoriu străin). **2** *(în Ev. Med., în Țările Rom.)* Locțiitor al domnitorului, în caz de vacanță a tronului, însărcinat cu administrarea Moldovei și a Țării Românești pînă la instalarea pe tron a noului domn; locțiitor al domnitorului în timpul absenței acestuia (din capitală); membru al unei căimăcămii (1). *Lupul vornicul... căimăcam pînă se va așeza Domn în scaun* (CRON.). ◇ *(adj.) Boierii caimacami* (CRON.). ◆ Spec. Locțiitor al marelui ban al Craiovei, începînd din 1761. **3** Ext. *(înv.) Caimacamii satului* = bătrînii care erau în fruntea unui sat, pe care îl conduceau. ◆ *(adj.)* Care era bogat, care făcea parte dintre fruntașii satului. • pl. *-i.* și *caimacán, căimăcán* *s.m.* /<tc. ***kaymakam.***

caimacamlíc *s.n. (în Ev. Med., în Țările Rom.)* Căimăcămie (1). • /<tc. ***kajmakamlyk.***

caimacán *s.m.* v. caimacam.

caimán[1] *s.m. (zool.)* (Specie de) crocodil, lung pînă la 6 m, cu plăci osoase mobile pe partea ventrală a corpului, care trăiește în fluviile și lacurile din America Centrală și de Sud, a cărui piele este folosită în marochinărie (*Alligator mississippiensis*). • pl. *-i.* /<fr. ***caïman***, sp. ***caimán*** <cuv. caraib.

caimán[2] *s.m. (reg.)* Persoană care însoțește în pădure pe muncitorii lemnari sau pe plutași, pentru a le pregăti mîncarea, pentru a le păzi și curăța coliba etc. • pl. *-i.* /cf. ucr. ***каймак.***

caimeá *s.f. (turc. înv.)* Scrisoare sau notă oficială (de la un comandant turc). *Veni o caime de la Melechi-pașa... prin care-l înștiință de războiul nemților* (VĂCĂR.). • pl. *-ele.* /<tc. ***kaime.***

cáinic, -ă *adj. (înv.)* Vrednic de plîns; ext. nenorocit, sărman. • pl. *-ci, -ce.* /***căi*** *+ -nic.*

cainozóic, -ă *s.n., adj. (geol.)* Neozoic. • pl. *-ci, -ce.* și *cenozóic* *s.n., adj.* /<fr. ***caenozoïque***, engl. ***cainozoic***; cf. gr. *καινός* „nou", *ζωή* „viață".

caís *s.m. (bot.)* Pom fructifer din familia rozaceelor, cu coroana piramidală, cu florile albe cu nuanțe roz, care apar înaintea frunzelor și cu fructul o drupă, gustos și parfumat (*Armeniaca vulgaris*); *(reg.)* caisin. • pl. *-și.* /de la ***caisă***, prin derivare regresivă.

caisátă *s.f.* Lichior preparat prin fermentarea caiselor cu zahăr, cu adaos de alcool. • pl. *-e.* /de la ***caisă***, după *vișinată.*

caísă *s.f. (bot.)* Fructul caisului, drupă sferică sau ovoidă, de culoare galbenă-portocalie, care este gustos și parfumat. *Femeia aceasta cu rochie de culoarea caisei* (CA. PETR.). ◇ Compar. *Buzele ei desfăcute ca și caisa răscoaptă* (SLAV.). • pl. *-e.* /<ngr. ***καϊσί***, pl. ***καϊσία***, tc. ***kayısı.***

caisín *s.m. (bot.; reg.)* **1** Cais (*Armeniaca vulgaris*). **2** Migdal (*Amygdalus communis*). • pl. *-i.* /<magh. ***kajszin.***

caisíu, -íe *adj., s.n.* **1** *adj.* Care are culoarea caisei; galben-portocaliu. **2** *s.n.* Culoarea caisie. • sil. *-ca-i-.* pl. *-ii.* /***cais*** *+ -iu.*

căjă *s.f. (tehn.)* *Cajă de laminor* = ansamblu constituit din cilindrii de lucru și de sprijin ai unui laminor. • pl. *-e.* /<fr. ***cage.***

cake-walk ['keikwok] *s.n.* Dans de salon, de origine afro-americană, cu ritm sincopat, în măsură binară, care se execută cu ridicări ample de genunchi și cambrări ale corpului și ale cărui figuri au fost preluate în dansul „șimi". ◆ Melodie, cîntată la banjo, după care se execută acest dans. • /<engl. ***cakewalk***.

cal *s.m.* **I** (*zool.*) Animal domestic, erbivor, originar din Europa și din Asia, cu copita nedespicată, folosit la călărie și la tracțiune (*Equus caballus*); restr. armăsar castrat. *Un cal aprig ca un leu, Negru ca păcatul greu* (ALECS.). <> Zic. *Calul de dar nu se caută la dinți* (sau *în gură*) = lucrurile primite în dar se iau așa cum sînt, fără să se mai țină seama de defecte. *Calul, cu patru picioare și tot se poticnește* = nu este om care să nu greșească. *Calul bătrîn nu se mai învață în* (sau *la*) *buiestru.* <> (*cu determ. care indică specia, culoarea, particularități fizice, utilizarea etc.*) *Cal lipițan. Cal roib. Cal de tracțiune. Cal de curse.* Δ *Cal de alergătoare* v. alergător. *Cal arab* v. arab. *Cal de ham* v. ham. *Cal hușțan* v. hușțan. *Cal mocănesc* v. mocănesc. *Cal de olac* v. olac. *Cal paradiș* v. paradiș. *Cal de poștă* v. poștă. Δ Expr. *A fi* (sau *a ajunge*) *cal de poștă* v. poștă. *Cal de remontă* v. remontă. *Caii de la roată* v. roată. *Cal de* (*sub*) *șa* v. șa. *Calul troian* v. troian. *Cal de trudă* v. trudă. <> *Calcea calului* v. calce. *Strechea cailor* v. streche. *Sudoarea calului* v. sudoare. *Trifoiul calului* v. trifoi. <> Loc.vb. *A pune șaua* (*pe cal*) v. pune. *A pune frîul* (*unui cal*) v. pune. *A sta pe cal* v. sta. *A* (*se*) *sui pe cal* v. sui. <> Expr. *Cal bătrîn* = om bătrîn, dar vrednic, care încă muncește mult. *Cal de bătaie* = *a*) persoană hărțuită, muncită de toți, care duce tot greul unor treburi; *b*) problemă de care se ocupă multă lume și care revine mereu pe primul plan. *Cai verzi* (*pe pereți*) = *a*) nimicuri, fleacuri, prostii; *b*) himere, năluciri. *A îndruga* (sau *a spune*) *cai verzi pe pereți* = *a*) a spune lucruri neînsemnate; a vorbi mult și fără rost; *b*) a spune minciuni. *Nu-mi tot spuneți cai verzi pe pereți că eu sînt Stan Pățitul!* (CR.). *A visa* (sau *a vedea*) *cai verzi* (*pe pereți*) = a-și închipui lucruri imposibile, de necrezut. *A trimite* (*pe cineva*) *la cai verzi pe pereți* = a pune pe cineva pe drumuri fără motiv; a păcăli. *O să mă bată că l-am trimis la cai verzi pe pereți* (CAR.). *A umbla după cai verzi* (*pe pereți*) = a căuta să obțină lucruri nerealizabile. *A căuta* (sau *a umbla după*) *potcoave de cai morți* ori *a căuta* (sau *a umbla după*) *cai morți* (*să le ia potcoavele*) = *a*) a căuta lucruri imposibil de găsit; a alerga după lucruri nerealizabile; *b*) a-și pierde vremea inutil, a se afla în treabă. *Cît îi poate* (*cuiva*) *calul* = de cît este capabil. *Cal de ginere* (sau *de mire*) = cal primit de zestre pe care încăleca mirele cînd se ducea la cununie. *A-și căuta cal de mire* = *a*) a se fuduli; *b*) a fi leneș, bucurîndu-se cînd nu găsește ceea ce caută (pentru a face treabă). *Caii lui Sîn-Toader* = spirite rele care chinuie mai ales pe fete și pe femei. *Calul dracului* = femeie bătrînă și rea; vrăjitoare. *O alergătură de cal* v. alergătură. *A se arunca pe cal* v. arunca. *A*(*-i*) *lua* (*cuiva*) *caii de la bicicletă* v. bicicletă. *A bea la botul calului* v. bot. *A cunoaște* (*pe cineva*) *ca pe un cal breaz* v. breaz. *Cal bătrîn cu chingă roșie* v. chingă. *A încăleca pe* (*la*) *coada calului* v. coadă. *A da peste cineva cu caii* v. da. *A fi ca un cal de dric* v. dric. *O fugă* (*bună de cal*) v. fugă. *A nu fi nici cal, nici măgar* v. măgar. *A ajunge* (sau *a face pe cineva*) *din cal măgar* v. măgar. *A trăi precum calul la munte* v. munte. *A avea ochelari de cal* v. ochelari. (*La*) *Paștile cailor* (sau *calului*) v. pași. *A da un cal la praștie* v. praștie. *A sări calul* (sau *peste cal*) v. sări. *A vorbi* (cuiva) *ca din spatele calului* v. spate. *A bate șaua* (*ca*) *să* (*se*) *priceapă* (sau *înțeleagă*) *calul* v. șa. *A lua șaua de pe cal* v. șa. *Parcă l-a pus* (sau *a pus-o*) *pe șapte cai* v. șapte. *A se dedulci ca calul la tărîțe* v. tărîță. *A mîna caii țigănește* v. țigănește. <> Compar. *Ne-am odihnit ca niște cai, cînd pe un picior, cînd pe celălalt* (CA. PETR.). **II** Analog. Nume dat unor aparate, piese etc. asemănătoare cu un cal (I). **1** (*la moara țărănească*) *a*) dispozitiv din lemn prin care se ridică și se coboară piatra morii pentru a face făina mai mare sau mai măruntă; *b*) una dintre cele două bucăți de lat care, împreună cu spetezele, țin coșul și alcătuiesc scara coșului; *c*) una dintre grinzile perpendiculare pe direcția punții morii, pe care se reazemă unul dintre capetele punții; *d*) grindă pe care este așezat scocul. **2** (*constr.*) Fiecare dintre bîrnele de la acoperișul casei care se află sub al patrulea căprior și care se îmbină la capete cu alte bîrne (iepe), formînd împreună scaunul podului. **3** (*la războiul de țesut*) *a*) împiedecătoare la sulul dinapoi; *b*) aparat de lemn pentru depănatul bumbacului. **4** (*agric.*) Presă la mașina de treierat care scutură paiele de boabe și le evacuează. **5** (*gimn.*) Aparat de gimnastică cu două mînere pe care se sprijină mîinile sportivului, în timp ce cu picioarele execută diferite mișcări de balansare și de rotire; aparat de gimnastică fără mînere folosit la sărituri. **6** (*la jocul de șah*) Piesă de forma unui cap de cal. **7** Compuse: (*fiz.*) *cal-putere* = unitate de măsură pentru putere, egală cu 75 de kilogrammetri pe secundă, folosită pentru a exprima puterea unui motor (*CP*); (*entom.*) *calul-dracului* (ori *-popii*) sau *cal-turtit* = libelulă (*Libellula depressa*); *cal-de-apă* = specie a calului-dracului (*Calopterix splendens*); (*iht.*) *cal-de-mare* = mic pește marin, cu capul asemănător cu cel al calului (*Hippocampus hippocampus*). **8** (*pop.*) *De-a calul* = numele unui joc de copii. **9** Numele unui dans popular. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *cai.* /lat. ***căballus***, ***-i***.

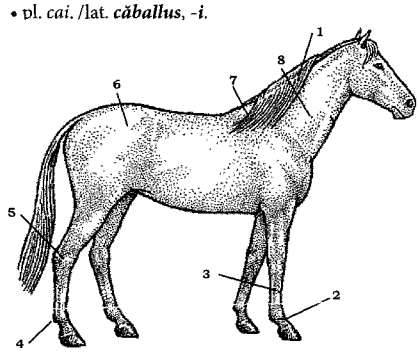

Cal I

1. Coamă. *2.* Chișiță. *3.* Fluier. *4.* Pinten. *5.* Jaret. *6.* Crupă. *7.* Greabăn. *8.* Grumaz.

---

cálă[1] *s.f.* (*geomorf.*) Golf mic, format prin înecarea ravenelor, a văilor torențiale, dar mai ales a dolinelor. • /<sp. ***cala***.

calá[2] *vb. I. tr.* (*compl. indică organe sau piese de mașină*) A imobiliza intenționat înainte ca acestea să intre în funcțiune. **2** *tr.* (*compl. indică suportul unor aparate topografice de vizare*) A fixa orizontal, cu ajutorul nivelei. **3** *intr., refl.* (*despre motoare sau despre părți ale lor*) A se opri brusc în urma încălzirii excesive (la un efort prea mare). <> Fig. (*refl.*) *Interesul lui s-a calat pe aspectele tehnice ale producției.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***caler***.

calabalíc *s.n.* v. calabalîc.

calabalîc *s.n.* **1** (*fam.*) Obiecte felurite care se găsesc într-o locuință. *Să lăsăm calabalîcul și să sărim pe fereastră* (CAR.). ◆ Grămadă de tot felul de obiecte, aflate în dezordine. *Între o mulțime de mobile stricate și calabalîcuri grămădite, văzui... cărți și hîrtii* (BĂLC.). ◆ Ext. Bagaje cu care călătorește sau se mută cineva; (*fam.*) catrafuse. <> Expr. *A-și face calabalîcul* = a pleca în grabă (împotriva voinței sale); a-și lua catrafusele. **2** (*înv.*) Gloată, mulțime de oameni simpli; spec. servitorime. *Rămaseră... toți ostașii și calabalîcul afară* (VĂCĂR.). **3** (*înv.*) Fig. Zgomot mare, demonstrație ostilă a unei mulțimi; zarvă, agitație provocată mai ales de plecarea, cu tot bagajul, a cuiva. *S-au făcut mari gîlcevi și calabalîc* (NEC.). • pl. *-uri.* și *calabalíc* *s.n.* /<tc. ***kalabalık***.

calabréz, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Calabriei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii Calabriei. **2** *adj.* Care aparține Calabriei sau calabrezilor, care se referă la Calabria sau la calabrezi; originar din Calabria. ◆ (*subst. f.*) Dialectul din Italia meridională vorbit în Calabria. • pl. *-i, -e.* /<it. ***calabrese***, fr. ***Calabrais***; cf. nm. pr. *Calabria*, regiune în S-V Italiei.

calabriăn, -ă *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Ultimul etaj al pleistocenului de facies marin, cu soluri nisipoase și argiloase care conțin moluște. **2** *adj.* Care aparține calabrianului, specific calabrianului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din calabrian. • sil. *-bri-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<it. ***calabriano***, fr. ***calabrien***; cf. nm. pr. *Calabria*, regiune în S-V Italiei.

calacán *s.n.* v. calaican.

calacatír *s.m.* v. caracatîr.

calafát *s.n.* Colect. Cîlți sau cîrpe destrămate, îmbibate cu catran (și răsucite în sfori), care se folosesc pentru etanșarea punților și a bordajelor de lemn ale navelor. • /<tc. ***kalafat***.

calaicán *s.n.* (*chim.*) Sulfat de fier divalent, sub formă de cristale albastre-verzi, monoclinice, solubil în apă, care este utilizat la combaterea dăunătorilor în agricultură, la vopsitul țesăturilor, la obținerea cernelii, în tăbăcărie, în medicina populară etc.; (*reg.*) caraboi[1] (1). *Fusese uns pe mîini cu calaican* (CAR.). • și *calacán, călacán* *s.n.* /<ngr. ***καλακάνθι***.

caláj *s.n.* **1** (*tehn.*) Imobilizare a unei piese sau a unui organ de mașină. **2** (*topogr.*) Așezare la orizontală a suportului unui aparat topografic de vizare. **3** (*mar.*) Postament de grinzi pe o cală, pe care se fixează navele în timpul construcției sau al reparației. **4** (*nav.*) Adîncime la care se cufundă în apă o navă. **5** (*av.*) Unghi format de o anumită linie caracteristică a unui element din structura avionului cu o axă sau cu un plan de referință ale avionului; mod de așezare a aripii sau a ampenajului față de fuzelajul unui avion. • pl. *-e.* /<fr. ***calage***.

calamandrós *s.n.* (*reg.*) **1** Amestecătură de lucruri; neorînduială, harabaură. *D-apoi cu smîntînitul oalelor, ce calamandros făceam!* (CR.). **2** Numele unui dans popular din Moldova. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-uri.* /form. expr.

calamár *s.m.* v. calmar.

calámă *s.f.* Pană de scris (folosită în antichitate pentru a scrie pe papirus), cu rol foarte important în tradițiile islamice, simbolizînd inteligența universală. • pl. *-e.* /<fr. ***calame***; cf. lat. *călămus, -i* „toc de scris".

calambúr *s.n.* **1** Joc de cuvinte bazat pe echivocul rezultat din asemănarea formală a unor cuvinte deosebite ca sens, în scopul obținerii unui efect comic. **2** Problemă enigmistică bazată pe echivoc, pe diferența de sensuri ale unui cuvînt care seamănă cu altul în ceea ce privește pronunțarea. • pl. *-uri.* /<fr. ***calembour***; cf. nm. pr. contele de *Kahlemburg*, ambasador german la Paris în sec. 17, care pronunța incorect cuvintele franțuzești.

calamburgíu, -íe *s.m., s.f.* Calamburist. • pl. *-gii.* /***calambur*** + *-giu.*

calamburíst, -á *s.m., s.f.* Autor de calambururi. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***calembouriste***.

calamburístic, -ă *adj.* Care aparține calamburului, care se referă la calambur; care are caracter de calambur. • pl. *-ci, -ce.* /***calambur*** + *-istic.*

calaminá *vb. I. refl.* (*despre piese ale motoarelor cu ardere internă*) A se acoperi cu calamină (1). • prez. ind. pers. 3 *-ează.* /<fr. ***calaminer***.

calaminái *s.n.* Calaminare. • pl. *-e.* /<fr. ***calaminage***.

calaminâre *s.f.* Acoperire cu calamină a unor piese de la motoarele cu ardere internă; calaminaj. • pl. *-ări.* /v. ***calamina***.

calamínă *s.f.* **1** (*chim.*) Reziduu de cărbune, provenit din arderea combustibilului într-un motor cu ardere internă, care se depune pe pereții interiori ai cilindrului, pe bujii etc., provocînd perturbații în funcționarea motorului. **2** (*mineral.*) Silicat hidratat natural de zinc, de culoare albă, galbenă, roșie, verde, care devine fosforescent prin frecare; hemimorfît. • pl. *-e.* /<fr. ***calamine***, it. ***calamina***; cf. lat. med. *calamina* <gr. *καλαμίνα*.

calamít *s.n.* v. calamites.

calamitá *vb. I. tr.* (*despre calamități naturale; compl. indică localități, zone geografice, terenuri etc.*) A provoca mari distrugeri, nenorociri, pagube; a devasta. *Inundațiile au calamitat sute de hectare de teren agricol.* • prez.ind. pers. 3 *-ează.* /de la ***calamitate***, prin derivare regresivă.

calamitáre *s.f.* Acțiunea de *a calamita* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***calamita***.

calamitát, -ă *adj.* (*despre localități, zone geografice, terenuri etc.*) Care a suferit de pe urma unei calamități naturale. *Se recomandă să se facă imediat reînsămînțarea suprafețelor calamitate.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***calamita***; cf. fr. *calamité.*

calamitáte *s.f.* Nenorocire mare, dezastru care lovește o colectivitate, un teritoriu etc. <> Fig. (*glum.*) *Omul*

acesta este o calamitate! ◆ Flagel. • pl. *-ăți.* /<fr. *calamité*, lat. ***calamitas, -atis.***

calamítes *s.n.* (*paleon.*) Arbore uriaș fosil, din încrengătura criptogamelor vasculare, care atingea 30 m înălțime. • și *calamít s.n.* /<fr. ***calamite***; cf. lat. *calamus, -i* „stuf".

calamitós, -oásă *adj.* Care are caracter de calamitate. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***calamiteux***, lat. ***calamitosus.***

calampăr *s.m.* v. calapăr.

calámus *s.n.* **1** (*ornit.*) Partea bazală, goală în interior, a unei pene. **2** (*bot.*) Tip de tulpină neramificată, asemănătoare părului. • /<lat. *calamus, -i.*

calánco *s.n.* (*geomorf.*) Golf mic, format prin înecarea dolinelor și a poliilor din calcare. • /<sp. ***calanco.***

calándo *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Din ce în ce mai rar ca mișcare și din ce în ce mai slab ca intensitate. ◆ (*subst.*) Pasaj muzical în care intensitatea scade de la forte la piano și apoi la pianissimo. • /<it. ***calando*** <*calare* „a descrește, a coborî".

calandrá *vb. I. tr.* **1** (*ind. text.; compl. indică țesături*) A trece prin calandru (1) pentru a subția, a aplatiza, a netezi etc. **2** (*tipogr.*) A presa cu calandrul (2). • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***calandrer.***

calandráre *s.f.* Acțiunea de *a calandra* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***calandra.***

calandrát, -ă *adj.* Care a fost supus calandrării. • pl. *-ți, -te.* /v. ***calandra.***

calandrór, -oáre *s.m., s.f.* Muncitor care lucrează la calandru. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***calandreur.***

calándru *s.n.* **1** (*ind. text.*) Mașină cu mai mulți cilindri metalici, rotitori, folosită pentru finisarea sau apretarea țesăturilor prin presare la cald. **2** (*tipogr.*) Presă cu cilindri, folosită pentru imprimarea în relief, pe carton special, a matrițelor (de stereotipie) și pentru satinarea hârtiei. • pl. *-e.* /<fr. ***calandre.***

calangíu *s.m.* (*turc. înv.*) Spoitor. • pl. *-gii.* /<tc. ***kalaycı.***

caláo *s.m.* (*ornit.*) Pasăre tropicală, originară din Asia, Africa și Oceania, care are ciocul mare și încovoiat (*Buceros rhinoceros*); pasăre-rinocer. • /<fr. ***calao*** <cuv. malaez.

calapăr *s.m.* (*bot.; reg.*) Calomfir (*Chrysanthemum balsamita*). *Oale cu magioran, mintă, calapăr și busuioc* (C. NEGR.). • pl. *-i.* și *calopăr, calupăr, calopír, calampăr s.m.* /<srb. ***kalopar***; cf. ucr. dial. *капупир.*

calapód *s.n.* **1** Piesă de lemn în forma (labei) piciorului, pe care se întinde pielea cînd se confecționează încălțămintea sau care se pune în încălțăminte pentru a o împiedica să se deformeze. ◇ Loc.vb. *A trage pe* (sau *la*) *calapod* v. trage. ◇ Fig. *Primele foiletoane merg cam greu. Adesea trebuie să fure calapodul cu cizmă cu tot* (VLAH.). ◆ Formă de lemn pe care se întind căciulile sau pălăriile. **2** Fig. Tipar, formă, model. *Zice puține cuvinte, urmînd după calapoadele vechi oratorice* (CAR.). ◇ Expr. *Pe același calapod* = la fel, asemănător, identic. • pl. *-oade, -uri.* /<ngr. ***καλαπόδι.***

caláre *s.f.* Acțiunea de *a cala*[2] și rezultatul ei. ◇ *Calare laramică* v. laramic. • pl. *-ări.* /v. ***cala***[2].

caláthos *s.n.* v. calatos.

calatídiu *s.n.* (*bot.*) Inflorescență racemoasă cu axul lățit, de forme diferite, pe care se prind florile sesile; antodiu. • pl. *-ii.* /<lat. ***calathidium***; cf. gr. *καλαθίς, -ίδος* „coșuleț".

calátos *s.n.* **1** (*în antic. greco-romană*) Acoperământ de cap, înalt, cilindric, drapat de un văl, cu care erau reprezentate unele zeițe greco-romane. **2** (*în Grecia antică*) Vas de lut în formă de cupă. • scris și *calathos.* /<fr. ***calathos***; cf. gr. *κάλαθος.*

cálă[1] *s.f.* **1** (*mar.*) Încăpere situată sub puntea inferioară a unei nave, în care se depozitează încărcătura acesteia. **2** (*mar.*) Instalație portuară pe care se construiesc și se repară navele, prevăzută cu o platformă înclinată pentru lansarea sau ridicarea navelor și cu mașini, instalații etc. necesare acestor operații. **3** Piesă prismatică din lemn sau din metal, care se așază în fața roții unui vehicul spre a-l imobiliza. **4** Piesă prismatică, cilindrică sau paralelipipedică, având o dimensiune foarte precisă, cu care se controlează dimensiunile pieselor în construcția de mașini. • pl. *-e.* /<fr. ***cale***; cf. și germ. *Keil.*

cálă[2] *s.f.* (*bot.*) Plantă decorativă, de origine tropicală, cu frunzele mari, în formă de săgeată, dintre care una de culoare albă, răsucită în formă de cornet, înconjurînd inflorescența (*Calla aethiopica*). ◆ Restr. Floarea acestei plante. • pl. *-e.* /<germ. ***Kalla***, lat. ***calla.***

calc *s.n.* **1** *Hîrtie de calc* = hîrtie translucidă, obținută din pastă de hîrtie măcinată fin, folosită la executarea desenelor în tuș, pentru a fi apoi copiate pe hîrtie heliografică (ozalid). *Pînză de calc* v. pînză. **2** Copie pe hîrtie de calc a unui desen, a unei schițe, a unui text etc. **3** (*lingv.*) Fenomen lexical, aflat la intersecția dintre împrumut și mijloacele interne de îmbogățire a vocabularului, care constă în transpunerea dintr-un cuvînt străin, analizabil semantic, a structurii, a formei, a unor sensuri la cuvinte mai vechi (din aceeași sferă semantică) din limba care împrumută sau în preluarea, ca model, a unor procedee morfologice, sintactice, frazeologice din limba din care se împrumută. ◇ *Calc semantic* = calc care constă în atribuirea de sensuri unor cuvinte sau unor expresii deja existente în limbă, după modelul corespondentelor lor dintr-o altă limbă, care sînt întotdeauna cuvinte polisemantice. *Calc de structură* (sau *de formă internă*) = calc care constă în împrumutarea sensului (sau sensurilor) și în copierea („traducerea"), cu mijloace proprii limbii care împrumută, a formei cuvîntului străin. *Calc parțial* = calc care constă în împrumutarea sensului (sau sensurilor) și în copierea („traducerea") parțială a formei unui cuvînt străin, cealaltă parte fiind împrumutată. *Calc gramatical* = calc care constă în copierea sau împrumutarea dintr-o limbă străină a unor procedee morfologice sau sintactice. • pl. *-uri.* /<fr. ***calque.***

calcán *s.m., s.n.* **1** *s.m.* (*iht.*) Pește teleostean de mare, cu corpul rombic, turtit lateral și asimetric, avînd ambii ochi pe partea stîngă și solzii lungi, tari pe burtă și pe spate, care stă culcat și înoată pe partea dreaptă (*Scophthalmus maeoticus*). **2** *s.n.* (*constr.*) Zidul exterior din spate al unei case, care nu prezintă deschizături și se plasează în fața zidului asemănător al unei clădiri vecine sau este lipit de acesta. **3** *s.n.* (*arh.*) Scut, pavăză. *Cai domnești împodobiți cu... calcane de argint suflate cu aur* (FIL.). ◇ Fig. *Se sfătuiesc între dînșii a cere un caimacam Ca să îmblînzească țara și să-l aibă de călcan* (BELD.). • pl. *m. -i, n. -e, -uri.* și (*înv.*) *călcán s.n.* /<tc. ***kalkan*** *[balık].*

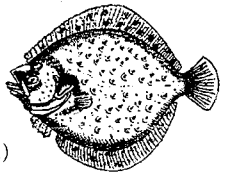

calcan (1)

calcaneítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a calcaneului. • pl. *-e.* /<fr. ***calcanéite.***

calcanéu *s.n.* (*anat.*) Cel mai mare dintre oasele tarsiene, având forma apropiată de a unui cub, care împreună cu astragalul formează călcîiul. • pl. *-ee.* /<lat. ***calcaneum, -i***, fr. ***calcanéum.***

calcantít *s.n.* (*mineral.*) Sulfat natural hidratat de cupru, triclinic, de culoare albastră, cu luciu sticlos, solubil în apă, frecvent în zona de oxidare a zăcămintelor cuprifere, în galerii neaerisite etc., fiind folosit în agricultură ca fungicid, în vopsitorie, în imprimerie etc.; piatră-vînătă. • /<fr. ***calcantite***; cf. gr. *χαλκός* „cupru", *ἄνθος* „floare".

cálcar *s.n.* (*geol.*) Rocă sedimentară alcătuită din carbonat de calciu, cu aspecte variate (granular, cristalizat etc.), de culoare albă, cenușie, gălbuie sau neagră, care se formează mai ales prin acumularea unor resturi de organisme sau prin precipitare chimică și care se folosește la fabricarea varului, a cimentului, a dioxidului de carbon, în metalurgie, în poligrafie, în agrotehnică etc.; piatră-de-var. ◇ *Calcar oolitic* v. oolitic. • acc. și *calcár.* pl. *-e.* /<lat. ***calcarius, -a, -um***, fr. ***calcaire.***

calcáric, -ă *adj.* (*despre roci*) Calcic. • pl. *-ci, -ce.* /***calcar*** + *-ic.*

calcarínă *adj.* (*anat.*) *Fisură calcarină* = șanț pe fața internă a emisferelor cerebrale, în lobul occipital. • pl. *-e.* /<fr. ***calcarine.***

calcarón *s.n.* Cuptor pentru extragerea sulfului din minereu, format dintr-o vatră circulară, zidită de jur-împrejur. • /<it., fr. ***calcarone.***

calcarós, -oásă *adj.* (*despre terenuri, roci, materiale de construcție etc.*) Care conține sau care este format din calcar. ◇ *Tuf calcaros* v. tuf. • pl. *-oși, -oase.* /***calcar*** + *-os.*

calcavúră *s.f.* (*reg.; glum.; în legătură cu vb. „a da", „a trage", „a turna", „a mînca"*) Bătaie; (lovitură de) palmă; ext. dojană. *Zmeul trase fetei... o calcavură de auzi cîinii în Giurgiu* (ISP.). • pl. *-i.* /cf. tc. *halk vur* „scoală-te și bate-mă", germ. *Haumichblau.*

cálce[1] *s.f.* (*bot.*; și *calcea-calului*) Plantă erbacee perenă, toxică, cu frunzele groase și lucitoare, în formă de copită de cal, și cu florile mari, galbene-aurii (*Caltha palustris*). • pl. *călci.* /lat. ***calx, calcis.***

calcea-calului

cálce[2] *s.f.* **1** (*chim.*) Oxid de calciu; var nestins. ◇ *Calce sodată* = amestec de oxid de calciu cu 5-20% de hidroxid de sodiu, sub formă de granule albe(-gălbui), care absoarbe dioxidul de carbon și vaporii de apă din aer și care este folosit la uscarea gazelor, la umplerea extinctoarelor etc. **2** Material refractar care se obține prin calcinarea carbonatului de calciu natural. • /<it. ***calce***, lat. ***calx, calcis***; cf. și fr. *chaud.*

calcedónie *s.f.* (*mineral.*) Varietate criptocristalină sau fibroasă de cuarț, translucidă, dură, divers colorată, utilizată ca piatră semiprețioasă, la confecționarea unor obiecte de artă, ca abraziv etc. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***calcédoine***, lat. ***chalcedonius, -a, -um***; cf. *Calcedon*, oraș în Bitinia, regiune istorică în N-V Asiei Mici.

calcemíe *s.f.* (*med.*) Prezența calciului în sînge. ◆ Concentrația calciului în sînge. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***calcémie***; cf. lat. *calx, -cis* „calciu", gr. *αἷμα* „sînge".

calchiá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică schițe, desene etc.*) A copia pe hîrtie de calc. **2** (*lingv.*) A forma cuvinte, expresii noi sau a adăuga un sens nou unui cuvînt după modelul unui cuvînt străin. • sil. *-chi-a.* prez. ind. *-iez.* /<fr. ***calquer.***

calchiére *s.f.* Acțiunea de *a calchia* și rezultatul ei. • sil. *-chi-e-.* pl. *-i.* /v. ***calchia.***

calci- Elem. de compunere „(de) calciu", „calcaros". • /<fr. ***calci-***; cf. lat. *calx, calcis.*

călcic, -ă *adj.* (*despre roci*) Care conține calciu; calcaric, calcifer. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***calcique.***

calcícol, -ă *adj.* (*bot.; despre plante*) Care trăiește pe soluri bogate în carbonat de calciu sau pe stînci și grohotișuri de calcare; calcifil. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***calcicole.***

calcidíd *s.n.* (*entom.; la pl.*) Familie de insecte himenoptere mici, viu colorate, ale căror larve trăiesc ca paraziți în ouăle și în larvele unor insecte dăunătoare (*Chalcididae*); (*și la sg.*) insectă care face parte din această familie. • pl. *-e.* /<fr. ***calcidides.***

calcifér, -ă *adj.* (*despre roci*) Care conține calciu; calcic. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***calcifère***; cf. lat. *calx, calcis* „calce", *ferre* „a purta".

calciferól *s.n.* (*chim.*) Numele științific al vitaminei D_2; vitamina D_2. • /<fr. ***calciférol.***

calcifiá *vb. I.* v. calcifica.

calcifiát, -ă *adj.* v. calcificat.

calcificá *vb. I. refl.* **1** (*despre țesuturi, oase, leziuni pulmonare etc.*) A se întări prin depunerea (fiziologică sau patologică) de săruri de calciu. **2** (*despre substanțe*) A se îmbogăți în carbonat de calciu. • prez.ind. pers. 3 *calcifică.* și *calcifiá vb. I.* /<fr. ***calcifier.***

calcificáre *s.f.* **1** (*fiziol.*) Proces fiziologic care se produce în timpul osificării. ◆ Proces patologic de depunere a sărurilor insolubile de calciu în țesuturi sau organe, care nu le conțin în mod normal. **2** (*geol.*) Depunere a carbonatului de calciu pe fisurile rocilor. • pl. *-ări.* și *calcifiére s.f.* /v. ***calcifica.***

calcificát, -ă *adj.* **1** (*despre țesuturi, oase, leziuni pulmonare etc.*) Care este întărit prin depunere de săruri de calciu. **2** (*despre substanțe*) Care este îmbogățit cu carbonat de calciu. • pl. *-ți, -te.* și *calcifiát, -ă adj.* /v. ***calcifica.***

calcifiére *s.f.* v. calcificare.

calcifil, -ă *adj.* (*bot.; despre plante*) Calcicol. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***calciphile.***

calcifilaxíe *s.f.* (*med.*) Calcificare (bruscă) a unor țesuturi sau organe, în cazuri de hipertiroidism sau

de hipervitaminoză D. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***calciphylaxie***; cf. lat. *calx, -cis* „var, calciu", gr. *φύλαξις* „protecție".

calcifób, -ă *adj.* (*bot.; despre plante*) Calcifug. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***calciphobe***.

calcifúg, -ă *adj.* (*bot.; despre plante*) Care nu suportă solurile bogate în carbonat de calciu; calcifob. • pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***calcifuge***.

calcimétru *s.n.* (*pedol.*) Aparat cu ajutorul căruia se determină cantitatea de calciu din sol. • pl. *-e.* /<fr. ***calcimètre***.

calcimielíe *s.f.* (*med.*) Procent ridicat de calciu în măduva osoasă. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***calcimyélie***.

calcinà *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică substanțe chimice*) A transforma în altă substanță prin încălzire la o temperatură înaltă, în vederea eliminării apei, a înlăturării unor compuși volatili, a oxidării etc. ◆ Spec. A arde la foc intens piatra-de-var pentru a obține var. **2** (*compl. indică minereuri*) A încălzi, în absența aerului, până la o temperatură inferioară celei de topire, pentru eliminarea apei sau pentru disocierea carbonaților. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***calciner***, lat. ***calcinare***.

calcinâre *s.f.* **1** (*chim.*) Calcinație. **2** Încălzire a minereurilor, în absența aerului, până la o temperatură inferioară celei de topire, pentru eliminarea apei sau pentru disocierea carbonaților. • pl. *-ări.* /v. ***calcina***.

calcinát, -ă *adj.* Care a fost supus unui proces de calcinare. ◇ *Magnezie calcinată* v. magnezie. *Sodă calcinată* v. sodă. • pl. *-ți, -te.* /v. ***calcina***.

calcinátor[1] *s.n.* Aparat folosit pentru recuperarea căldurii gazelor de ardere din cuptoarele rotative de ciment. • pl. *-oare.* /<fr. ***calcinateur***.

calcinátor[2]**, -oáre** *s.m., s.f.* Muncitor care lucrează la calcinarea minereurilor. • pl. *-ori, -oare.* /***calcina*** *+ -tor*.

calcinație *s.f.* (*chim.*) Transformare a unei substanțe chimice în alta, cu o compoziție chimică bine determinată, la o temperatură înaltă, care se face cu eliminare de apă, cu eliminarea unor compuși volatili etc.; calcinare (1). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *calcinațiúne* *s.f.* /<fr. ***calcination***.

calcinațiúne *s.f.* v. calcinație.

calcínă *s.f.* (*chim.*) Pulbere galbenă, obținută prin oxidarea unui amestec de cositor și plumb, folosită la prepararea emailurilor de faianță și ca abraziv. ◆ Var stins. • pl. *-e.* /<fr. ***calcin***, it. ***calcina***.

calcinóză *s.f.* (*med.*) Boală care se caracterizează prin depunerea unor cantități mari de săruri de calciu în țesuturi, în mușchi, în pereții vaselor sangvine, în parenchimul unui organ, îndeosebi în rinichi. • pl. *-e.* /<fr. ***calcinose***.

cálcio-vécchio *s.n.* Gen de tencuială ornamentală, care prezintă asperități și adâncituri pronunțate la suprafață, dând zidurilor, pereților etc. un aspect voit arhaic. • /<it. ***calcio-vecchio***.

calcipemíe *s.f.* (*med.*) Lipsă de calciu în țesuturile organice, în umori. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***calcipénie***; cf. lat. *calx, calcis* „calciu", gr. *πενία* „sărăcie".

calcipexíe *s.f.* (*med.*) Fixare a calciului în țesuturi. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***calcipexie***; cf. lat. *calx, -cis* „calciu, piatră-de-var", gr. *πῆξις* „fixare, întărire".

calcít *s.n.* (*mineral.*) Carbonat natural de calciu, cristalizat în sistemul romboedric, transparent, incolor sau divers colorat, cu luciu sticlos, care alcătuiește calcarul, marmura, unele filoane hidrotermale etc. și care este folosit în industria optică sau la fabricarea varului, a cimentului etc. • /<fr. ***calcite***.

calciterapíe *s.f.* (*med.*) Folosirea terapeutică a sărurilor de calciu. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***calcithérapie***; cf. lat. *calx, -cis* „var, calciu", gr. *θεραπεία* „tratament".

calcitonínă *s.f.* (*fiziol.*) Hormon secretat de glanda tiroidă, cu rol în reglarea metabolismului calciului și al fosforului; tirocalcitonină. • /<fr. ***calcitonine***; cf. lat. *calx, -cis* „var, calciu", gr. *τόνος* „tensiune".

cálciu *s.n.* (*chim.*) **1** Element chimic, metal alcalinopământos, alb-argintiu, moale, aflat în natură numai sub formă de combinații (calcar, ghips etc.), care se poate prepara prin electroliza clorurii de calciu în stare topită și care este folosit în construcții, în industrie, în terapeutică etc. sub formă de compuși (*Ca*). ◇ *Acetilură de calciu* v. acetilură. *Carbonat de calciu* v. carbonat. *Carbură de calciu* v. carbură. *Fluorură de calciu* v. fluorură. *Fosfat de calciu* v. fosfat. *Oxid de calciu* v. oxid. **2** (*med.*) Săruri ale calciului, întrebuințate ca medicament în anumite manifestări de decalcifiere a organismului. ◇ *Clorură de calciu* v. clorură. *Lactat de calciu* v. lactat. • /<fr. ***calcium***; cf. lat. *calx, calcis* „calciu, piatră-de-var".

calciuríe *s.f.* (*med.*) **1** Eliminare a calciului prin urină. **2** Cantitate de calciu prezentă anormal în urină. **3** Analiză pentru depistarea calciuriei (2). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***calciurie***, engl. ***calciuria***; cf. lat. *calx, -cis* „var, calciu", gr. *οὖρον* „urină".

calcizáre *s.f.* Proces de încorporare a carbonatului de calciu în sol. • pl. *-ări.* /după it. *calcinare*.

calco- Elem. de compunere „sulf", „cupru", „fier", „metal". • /<fr. ***chalco-***; cf. gr. *χαλκός* „cupru".

calcocloróză *s.f.* (*bot.*) Îngălbenire a frunzelor unor plante, determinată de lipsa de fier asimilabil din solurile bogate în calciu. • pl. *-e.* /<fr. ***chalcochlorose***; cf. gr. *χαλκός* „cupru", *χλωρός* „galben-verzui".

calcofíl, -ă *adj.* (*despre elemente chimice*) Care are o deosebită afinitate pentru sulf. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***chalcophile***.

calcográf *s.m.* Muncitor specialist în calcografie. • pl. *-i.* /<fr. ***chalcographe***.

calcografiá *vb. I. tr.* (*tipogr.*) A reproduce prin calcografie. • sil. *-fi-a.* prez.ind. *-iez.* /<fr. ***chalcographier***.

calcografiát, -ă *adj.* (*tipogr.*) Care este reprodus prin calcografie. • sil. *-fi-at.* pl. *-ți, -te.* /v. ***calcografia***.

calcográfic, -ă *adj.* Care aparține calcografiei, care se referă la calcografie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***chalcographique***.

calcografíe *s.f.* **1** (*tipogr.*) Procedeu de reproducere grafică, prin tipar, a unor imagini gravate pe clișee de zinc săpate în adâncime; tipar înalt. **2** Metodă microscopică de studiu al unei secțiuni lustruite a mineralelor metalifere opace, cu ajutorul luminii reflectate. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***chalcographie***; cf. gr. *χαλκός* „cupru", *γράφω* „a scrie".

calcografiére *s.f.* (*tipogr.*) Reproducere prin calcografie (1). • sil. *-fi-e-.* pl. *-i.* /v. ***calcografia***.

calcopirítă *s.f.* (*mineral.*) Minereu de cupru, format din sulfură dublă de cupru și de fier cristalizată în sistemul tetragonal, de culoare galbenă-verzuie sau verde-negricioasă, frecventă în filoanele hidrotermale, care este folosită la extragerea cuprului și la obținerea acidului sulfuric. • pl. *-e.* /<fr. ***chalcopyrite***; cf. gr. *χαλκός* „aramă, cupru", *πυρίτης* „pirită".

calcosféră *s.f.* (*geol.*) Strat geologic între litosferă și barisferă, caracterizat prin concentrarea sulfurii de fier și a elementelor cu afinitate pentru sulf. • /<fr. ***calcosphère***.

calcotipíe *s.f.* Procedeu grafic de reproducere, constând în executarea unui desen manual pe o placă de zinc și apoi în gravarea chimică a acesteia. ◆ Stampă obținută prin acest procedeu. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***chalcotypie***.

calcozínă *s.f.* (*mineral.*) Sulfură naturală de cupru monovalent, cristalizată în sistemul cubic, cu luciu metalic, de culoare cenușie-albăstruie, care se găsește în filoanele hidrotermale și în zonele lor de alterație. • /<fr. ***chalcosine***.

cálcul *s.n., s.m.* I *s.n.* **1** (*mat.*) Ansamblu de operații matematice (aritmetice, algebrice etc.) făcute cu scopul de a găsi valoarea uneia sau a mai multor mărimi ori o anumită expresie matematică; calculare (1), socoteală; computație, (*înv.*) comput (1). ◇ *Mașină de calcul* = mașină pentru efectuarea unora sau a tuturor celor patru operații aritmetice. *Artificiu de calcul* v. artificiu. *Calcul catenar* v. catenar. *Calcul diferențial* v. diferențial. *Calcul exact* v. exact. *Calcul prin exces* v. exces. *Calcul infinitezimal* v. infinitezimal. *Calcul integral* v. integral. *Riglă de calcul* v. riglă. *Calculul variațiilor* v. variație. *Calcul vectorial* v. vectorial. ◆ Capitol al științelor matematice în care se folosește un anumit tip de operații. **2** Ansamblu de operații logice, de reguli și de procedee de efectuare a acestora, prin care se deduc teoremele unui domeniu al științei. ◇ *Calcul grafic* = rezolvare a unor probleme (matematice) cu ajutorul unor construcții geometrice. (*log.*) *Calcul logic* = operație analoagă calculului matematic prin care anumite expresii logice sînt derivate din alte expresii logice. *Calculul natural* = sistem de logică bazat pe reguli (scheme) de deducție. *Calculul predicatelor* = capitol al logicii matematice în care se studiază funcțiile părților de propoziție. *Calculul propozițiilor* = capitol al logicii matematice în care se studiază propozițiile compuse din punctul de vedere al adevărului sau al falsului lor în raport cu valorile logice ale propozițiilor simple care le compun. *Calcul funcțional* v. funcțional. *Calcul stoechiometric* v. stoechiometric. **3** (*econ.*) *Calcul economic* = ansamblu de operații efectuate de un agent economic în scopul comparării costurilor cu beneficiile legate de o acțiune oarecare. **4** Plan, combinație (3); proiect; socoteală, apreciere. *Calculele parvenirii.* **II** *s.m.* (*med.*) Concrețiune de forma unei pietricele, compusă, de obicei, dintr-un nucleu de săruri minerale și substanțe anorganice, care se formează în diferite organe cavitare, în canale (rinichi, vezică) sau glande; piatră. ◇ *Calcul biliar* v. biliar. • pl. *n. -e, m. -i.* /<fr. ***calcul***, lat. ***calcŭlus, -i*** „pietricică".

calculá *vb. I. tr.* **1** (*mat.*) A efectua un calcul matematic; (*înv.*) a computa. *A calculat de mai multe ori până a obținut rezultatul corect.* ◆ Ext. A aprecia, a evalua. *Șoferul nu a calculat bine distanța până la parapet.* **2** (*compl. indică planuri, proiecte etc.*) A elabora (după o analiză atentă); a ține seama. *A calculat toate posibilitățile de realizare a planului său.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***calculer***, lat. ***calcŭlare***.

calculábil, -ă *adj.* (*mat.*) Care poate fi calculat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***calculable***.

calculabilitáte *s.f.* (*mat.*) Însușirea de a fi calculabil. ◆ Proprietate a unei funcții de a i se putea determina valorile sau a unei proceduri de a putea fi executată. • /<fr. ***calculabilité***.

calculáre *s.f.* **1** (*mat.*) Rezolvare printr-un calcul; calculație, (*înv.*) computare. ◆ Ext. Apreciere, evaluare. **2** Planificare, proiectare a unor acțiuni, întreprinderi etc. • pl. *-ări.* /v. ***calcula***.

calculát[1] *s.n.* Faptul de *a calcula.* • /v. ***calcula***.

calculát[2]**, -ă** *adj.* (*despre oameni*) Chibzuit, socotit, cumpănit; preocupat de propriile interese; (*înv.*) computat. *Mama este o femeie calculată.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***calcula***.

calculátor, -oáre *subst.* **1** *s.n.* Tabel care cuprinde rezultatele unor calcule, folosit pentru simplificarea operațiilor de calcul. ◆ Carte, broșură care cuprinde un astfel de tabel. **2** *s.n.* Instalație sau aparat constituite din sisteme mecanice, electromecanice și electronice, cu ajutorul cărora se efectuează automat operații matematice și logice și se prelucrează informații.

calculator de buzunar

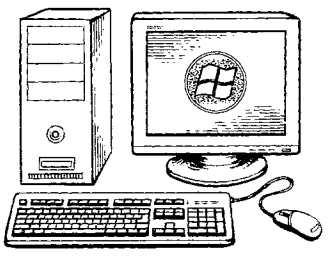

calculator electronic

◇ *Calculator electronic* = computer, ordinator. *Calculator numeric* = calculator care efectuează calculele pe baza reducerii operațiilor la un număr finit de operații aritmetice elementare. *Calculator-ceas* = minicalculator. *Calculator de buzunar* = calculator de mici dimensiuni, destinat publicului larg pentru efectuarea unei game de operații matematice limitate. *Calculator analogic* = calculator fără memorie, care operează cu date sub formă de cantități fizice continuu variabile. *Arhitectura calculatoarelor* v. arhitectură. *Calculator incremental* v. incremental. **3** *s.m., s.f.* Persoană specializată în calcule (economice). • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***calculateur***, lat. ***calcŭlator, -ris***.

calculație *s.f.* (*mat.*) Calculare (1). ◆ Spec. Ansamblu de calcule efectuate după anumite reguli, în scopul determinării unor indicatori. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<lat. ***calcŭlatĭo, -onis***.

calculós, -oásă *adj.* (*med.; despre unele organe*) Care prezintă calculi. ◆ (*despre oameni*) Care este bolnav de calculoză. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***calculeux***.

calculóză *s.f.* (*med.*) Boală produsă de prezența calculilor în anumite organe interne; litiază. • pl. *-e.* /<fr. ***calculose.***

cald, -ă *adj., s.n.* **I** *adj.* (*în opoz. cu „rece”*) **1** Care are temperatura superioară față de mediul ambiant, de alte obiecte cu care se compară sau față de cea normală a corpului omenesc (fără a fi fierbinte). *O liniște somnoroasă, un aer cald de vară* (EMIN.). ◇ *Abces cald* v. abces. *Masă caldă* v. masă. ◇ Expr. *Nici caldă, nici rece* v. nici. ◆ Fierbinte, încins. ◇ Expr. *A bate fierul cît e* (sau *pînă-i*) *cald* v. fier. ◆ (*despre pîine sau produse de panificație*) Proaspăt. ◇ Expr. (*A fi*) *bun ca pîinea* (*cea*) *caldă* v. pîine. *Se caută* (sau *se vinde*) *ca pîinea* (*cea*) *caldă* v. pîine. *A se trece ca pîinea caldă* v. trece. ◆ Ext. Care este făcut de puțin timp; care tocmai a fost terminat. ◆ (*despre vești, informații etc.*) De ultimă oră; recent. *Știrile calde date la televizor.* ◆ (*despre îmbrăcăminte*) Călduros, gros. ◆ (*despre apa de băut, bere etc.*) Care, chiar dacă are temperatură scăzută, nu dă senzația de prospețime. **2** (*despre zone, regiuni, țări etc.*) Care se caracterizează printr-o temperatură ridicată a aerului (aproape) în tot timpul anului. ◆ (*despre temperatura unei zone geografice, a mediului înconjurător*) Care este mai ridicată decît în alte zone geografice, decît în alte perioade etc. *Ieri seară a fost mai cald.* **3** (*zool.*) *Animal cu sînge cald* = homeoterm. **4** (*fiz.; despre corpuri*) Care emană căldură. *Caloriferele au fost calde pe tot timpul iernii.* **5** Fig. (*despre persoane sau despre fizionomia, sentimentele etc. ale lor*) Care este aprins, înfocat, pasionat, pătimaș; care este prietenos, afectuos. *Avea o privire caldă și liniștită* (VLAH.). *Nutrește pentru ea o iubire caldă.* ◇ Expr. *A avea sîngele cald* = a fi emotiv, pasional. ◆ Care dă senzația internă de căldură. *Nădejdea caldă-n el slăbea, Pe cît creștea de rece gîndul* (COȘB.). **II** *adj.* **1** Luminos, vioi; care cuprinde nuanțe între roșu și galben. *Străluceau în tonuri calde alămurile de la instrumente* (D. ZAMF.). ◇ *Culoare caldă* v. culoare. **2** (*despre voce*) Care are inflexiuni profunde, grave. **III** *s.n.* **1** (*în opoz. cu „răcoare”*) Căldură; fierbințeală. *Ține mîncarea la cald.* ◇ Expr. *Mă ia cu cald* = sînt cuprins de fierbințeală, am febră. *A nu-i ține de cald* = a nu-i fi de nici un folos; a nu-l interesa. *Cald ca în baie* v. baie. *A nu-i ține nici de cald, nici de frig* v. frig. *A trăi* (ori *a se așeza*) *pe moale* (*și la cald*) v. moale. *Cald nemțesc* v. nemțesc. *A nu-i fi* (*cuiva*) *nici cald, nici rece* sau *a nu-i face* (*cuiva*) *nici cald, nici rece, a nu-i ține* (*cuiva*) *nici de cald, nici de rece* v. rece. *A-l trece cu rece și cu cald* v. rece. *A-i ține* (cuiva) *cald* (sau *de cald*) v. ține. ◇ Fig. *Viul cald Al formelor rotunde* (COȘB.). **2** Loc.adj., adv. (*tehn.*) *La cald* = (care se face) la temperaturi superioare, folosindu-se surse speciale de căldură. *Lipire la cald.* • pl. *-zi, -de.* /lat. ***caldus, -a, -um*** = ***calidus.***

caldarímă *s.f.* (*nav.*) Cazan de încălzire centrală la bordul navelor. • pl. *-e.* /<it. ***caldarina.***

caldárium *s.n.* **1** (*la termele romane*) Încăpere de baie cu aer și apă calde. **2** Seră caldă. • /<lat. ***caldarĭum, -ii,*** fr. ***caldarium.***

caldarím *s.n.* Pavaj executat cu bolovani, cuburi etc. de piatră sau (în trecut) cu bucăți de lemn așezate pe un pat de nisip. *În curte... a făcut un caldarîm de piatră* (I. ION.). ◆ Ext. Drum pavat sau asfaltat. • pl. *-uri.* și *caldărím s.n.* /<tc. ***kaldırım.***

caldarîmgíu *s.m.* (*înv.*) Muncitor care se ocupa cu executarea caldarîmurilor. • pl. *-gii.* /<tc. ***kaldırımcı.***

caldărím *s.n.* v. caldarîm.

caldeeán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m.* (*la pl.*) Populație care locuia în Caldeea; (*și la sg.*) persoană care aparținea acestei populații; persoană care era originară din Caldeea. **2** *adj.* Care aparține Caldeei sau caldeenilor, care se referă la Caldeea sau la caldeeni; originar din Caldeea. • pl. *-eni, -ene.* /<fr. ***Chaldéens***; cf. nm. pr. *Caldeea*, regiune istorică în S Mesopotamiei.

caldeíră *s.f.* (*geomorf.*) **1** Crater uriaș, format prin explozie vulcanică, lărgit prin prăbușiri ulterioare, în interiorul căruia se poate forma un nou con vulcanic, cu un crater mai mic. ◆ Depresiune în formă de căldare, de origine vulcanică. **2** Circ glaciar. • pl. *-e.* /<fr. ***caldeira*** <cuv. port.

cále *s.f.* **I 1** Fișie de teren special amenajată pentru a înlesni circulația oamenilor, a vehiculelor și a animalelor; drum. ◇ (*astron.; art.; nm. pr.*) *Calea-Rătăciților* = constelația Șarpele. *Calea-Lactee* v. lactee. *Calea-Laptelui* v. lapte. *Miază cale* v. miază. *Miez de cale* v. miez. *Calea-Orbilor* v. orb. *Calea-Robilor* v. rob. *Calea-Șchiopilor* v. șchiop. *Calea-Țiganului* v. țigan. ◇ Loc.adj., adv. *Cu cale* = (în mod) potrivit, nimerit; (în mod) cuviincios. *Nici este cu cale să fie temnița supt biserică* (NEC.). Δ Expr. *A găsi cu cale* v. găsi. *Fără* (*de*) *cale* = (în mod) nepotrivit; (în mod) necuviincios; (pe) nedrept. *Ce om fără de cale logofătul* (COSTIN). ◇ Loc.adv. (*reg.*) *Pe-aceea cale* sau *pe calea ceea* = tot așa, asemenea. *Copiii i se trînteau pe jos de foame, muierea pe-aceea cale* (POP.). *Afară din cale* sau *din cale-afară* v. afară. ◇ Expr. *A fi în calea cuiva* = a se afla (sau a ieși) înaintea cuiva, împiedicîndu-l (să înainteze, să facă un lucru etc.); a împiedica pe cineva într-o acțiune, a i se împotrivi. *A ieși* (sau *a se duce*) *în calea cuiva* = a întîmpina pe cineva. *A pune la cale* = *a*) a pregăti ceva, a aranja. *Pune la cale să ne gătească un ospăț* (C. NEGR.); *b*) a sfătui, a îndruma; *c*) a pedepsi pe cineva. *A-și face cale* = a-și face loc de trecere, a-și face drum. *A-și lua* (sau *a apuca*) *calea* = a pleca, a porni la drum. *El își luă calea iar spre pămînt* (EMIN.). *A fi pe cale de a...* (sau *să...*) = a fi aproape să..., a fi pe punctul să..., a fi gata de a... *Calea-valea* = treacă-meargă, fie, mai merge. *Celelalte calea-valea, dar o guriță? cît lumea* (EMIN.). *Ce mai calea-valea* = ce mai încoace și încolo, ce să mai lungim vorba. *Să am eu treaba mea, aia e, ce mai calea-valea* (PRED.). *A o scoate la cale* = a se putea înțelege cu cineva. *A i se face cuiva calea cruce* v. cruce. *A i se face* (cuiva) *calea cruce cu cineva* v. cruce. *Cale de mijloc* v. mijloc. *A*(*-i*) *netezi calea* v. netezi. *A opri calea* (cuiva) (sau *a-i fi oprită calea*) v. opri. *A sta par* (*în calea cuiva*) v. par. (*A fi*) *prea din cale afară* v. prea. *A i se pune* (*cuiva*) *în cale* sau *a se pune în calea cuiva* v. pune. *A-și sparge cale* v. sparge. *A-i sta cuiva în cale ori a sta în calea cuiva* v. sta. *A-și pune stomacul la cale* v. stomac. *A*(*-și*) *tăia cale* v. tăia. *A tăia calea* v. tăia. *A pune țara la cale* v. țară. *A-i ține* (cuiva) *calea* v. ține. *A ține calea* v. ține. ◆ (*art.; urmat de determ. care indică numele*) Nume dat unor străzi lungi și largi. *Calea Victoriei este o arteră importantă în București.* **2** Arteră de pătrundere într-un oraș, care face legătura cu o șosea importantă. ◇ *Cale de acces* v. acces. **3** Drum, ca spațiu de parcurs; depărtare, distanță. *Cînd urla, ...s-auzea cale de-o zi* (EMIN.). *Pînă la localitatea următoare mai este cale lungă.* ◆ Călătorie. *Dor de cale.* ◇ *Cale primară* v. primar. ◇ Expr. Expr. *A face* (sau *a apuca*) *cale* (ori *calea*) *întoarsă* = a se întoarce din drum. *Ori vei vrea să faci întoarsă de pe-acuma a ta cale, Să ne dai un semn și nouă de mila măriei-tale* (EMIN.). *Calea jumătate* = numai o parte din călătorie. *Cale bună!* sau *bună calea!*, formulă de urare la plecarea cuiva; drum bun! *A* (*o*) *apuca pe căi greșite* v. apuca. *A* (*o*) *apuca pe calea cea bună* v. apuca. *A bate cale lungă* v. bate. *A-și căuta de cale* v. căuta. *A-i fi cuiva calea în colilie* v. colilie. *A-ți pune dușmanul la cale* sau *a te pune cu dușmanul la cale* v. dușman. *A merge pînă la calea întoarsă* v. întors. *A lumina* (cuiva) *calea* v. lumina. *A umbla* (sau *a bate, a face, a se duce*) *calea mînzului* v. mînz. *A se duce pe cale neîntoarsă* v. neîntors. *A se duce* (sau *a se lua*) *pe cale neîntunată* v. neîntunat. *Pe căi ocolite* v. ocolit. *Cale de o poștă* sau *de la o poștă* v. poștă. *Zi de cale* v. zi. **4** Element al unei construcții pe care se deplasează un aparat sau o mașină. ◇ *Cale de rulare* = suprafață pe care rulează roțile sau rolele unui sistem tehnic. *Cale ferată de centură* v. centură. *Ecartament de cale ferată* v. ecartament. *Cale ferată* v. ferată. *Nod de cale ferată* v. nod. *Pat de cale ferată* v. pat. *Poza căii* v. poză. *Sabot de cale* v. sabot. *Schimbător de cale* v. schimbător. *Semnal de cale ferată* v. semnal. **5** (*med.; cu determ. care indică felul*) Modalitate de administrare a unui medicament sau locul de acces la un organ. *Administrează medicamentul pe cale orală.* ◇ Loc.adv. *Pe cale bucală* v. bucal. **6** (*anat.*) Structură anatomică, de obicei tubulară, prin care circulă mai ales un fluid organic. ◇ *Căile respiratorii* = aparatul respirator. ◆ Denumire a unor fibre nervoase care conduc influxul nervos de la un anumit analizor. ◇ *Cale motoare* (sau *aferentă*) = legătură nervoasă sau sangvină prin care ordinul circulă de la centrul de comandă la organul efector. *Cale spinobulbară* v. spinobulbar. *Cale spinocerebeloasă* v. spinocerebelos. *Cale spinotalamică* v. spinotalamic. **7** (*telec.*) Succesiune de linii și de centrale intermediare prin care se realizează legătura telefonică sau telegrafică între două localități. ◇ *Cale de transmisie* = ansamblu de mijloace folosite pentru transmiterea unilaterală sau bilaterală, la distanță, a unui flux de informații. **8** (*av.*) Distanța dintre roțile coaxiale ale trenului de aterizare al unui avion. **II** Fig. Direcție luată de o dezvoltare, de o acțiune, de o mișcare; linie. ◆ Mod de viață, mai ales din punct de vedere moral. *După mai multe eșecuri, și-a găsit calea adevărată.* ◆ (*teol.; și calea adevărului, calea dreptății, calea mîntuirii, calea păcii, căile lui Dumnezeu*) Evoluția spirituală pe care o persoană trebuie să o parcurgă către Dumnezeu. *Căile lui Dumnezeu sînt drepte și adevărate* (BIBL.). ◆ Metodă, mijloc, modalitate, procedeu utilizate pentru a ajunge la un scop, la un rezultat. *A încercat prin diferite căi să schimbe situația creată.* ◇ (*polit.*) *Cale diplomatică* = procedură de care uzează statele pentru tratarea problemelor de interes reciproc, utilizînd raporturile pe care o misiune diplomatică permanentă a unui stat le menține cu ministerul de externe din statul în care este acreditat. *Cale de atac* v. atac. *Cale de atac extraordinară* v. atac. ◇ Loc.adv. *Pe cale...* = pe linie..., prin intermediul... *Pe cale administrativă* v. administrativ. *Pe cale ierarhică* v. ierarhic. ◇ Expr. *A afla chip* (*și cale*) v. afla. *Pe cale de consecință* v. consecință. *A fi pe cale de dispariție* v. dispariție. • pl. *căi.* /lat. ***callis, -em*** „potecă prin munți sau prin păduri”.

caleáscă *s.f* v. caleașcă.

caleáșcă *s.f.* (*înv.*) Trăsură elegantă, cu patru roți, pe arcuri foarte flexibile (și cu coș). *Necontenitul umblet al caleștilor* (D. GOL.). • pl. *-e.* și (*înv.*) *caleáscă, căleáșcă s.f.*/<rus. ***коляска***, tc. ***kaleşca***; cf. și germ. *Kalesch* <ceh. *kolesa* <*kola* „roată”.

caledonián, -ă *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Etajul inferior al devonianului. **2** *adj.* Care aparține caledonianului, specific caledonianului; care se referă la această perioadă. ◇ *Orogeneză caledoniană* = totalitatea mișcărilor de cutare a scoarței terestre manifestate din silurian pînă la începutul devonianului, în urma cărora s-a format sistemul muntos caledonian (în Scandinavia, Scoția etc.). **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din caledonian. • sil. *-ni-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***calédonienne***; cf. nm. pr. *Caledonia*, denumirea latină a Scoției actuale.

calefáctor *s.m.* **1** Bucătar. **2** Persoană care se ocupă cu procurarea alimentelor. • pl. *-i.* /<germ. ***Kalefactor***; cf. lat. *calefacere* „a încălzi”.

calefacțíe *s.f.* (*fiz.*) Fenomen de împiedicare a contactului direct dintre o picătură de lichid și suprafața unui metal încălzit pe care cade picătura, din cauza stratului de vapori care se formează între acesta și suprafața metalului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *calefacțiúne s.f.* /<fr. ***caléfaction.***

calefacțiúne *s.f.* v. calefacție.

caleidoscóp *s.n.* **1** (*fiz.*) Aparat optic format dintr-un cilindru opac, în interiorul căruia se găsesc mai multe oglinzi dispuse astfel încît, prin rotirea cilindrului, mici piese viu colorate, aflate la capătul opus celui prin care se privește, să formeze diferite imagini simetrice. **2** Fig. Operă, rubrică dintr-o publicație periodică, dintr-o emisiune la radio sau la televiziune etc. cu o tematică foarte variată. **3** Fig. Fel de fel de imagini, situații care se perindă necontenit. • pl. *-oape.* /<fr. ***kaléidoscope***; cf. gr. καλός „frumos”, εἶδος „imagine, aspect”, σκοπέω „a examina”.

caleidoscópic, -ă *adj.* Care are un aspect, un conținut extrem de variat. • pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***kaleidoskopisch.***

calém *s.n.* (*turc. înv.*) **1** Administrație publică; cancelarie (1); birou de administrație. *La ce calem slujești?* (FIL.). **2** Ext. Putere administrativă; administrație. *Să rămîie sub calemul Islamului* (DOC.) • pl. *-uri.* /<tc. ***kalem.***

calemár *s.n.* Călimară în formă de toc, care se purta în trecut la brîu. • pl. *-e.* /<fr. ***calemar.***

calembéc *s.m.* (*bot.; turc. înv.*) Specie de arbore exotic, cu lemnul negru, fin și plăcut mirositor. ◆ Lemnul acestui arbore, din care se confecționează diverse obiecte. *Metanii de calembec* (ALECS.). • pl. *-ci.* /<tc. ***kalembek.***

calemcheríu *s.n.* (*turc. înv.*) Stofă fină, din care se făceau anterie și turbane. • pl. *-ii.* /<tc. ***kalemkârı*** „stofă colorată cu mîna”.

calemgíu *s.m.* (*turc. înv.*) Funcționar de cancelarie sau copist. ◆ Fig. Scriitor talentat; stilist. *Nicolae Vodă era un învățat calemgiu* (IORGA). • pl. *-gii.* /<tc. ***kalemci***.

calendár *s.n.* **1** Sistem de împărțire a timpului în ani, luni și zile, bazat pe fenomene astronomice periodice (mișcarea de revoluție a Pământului în jurul Soarelui, a Lunii în jurul Pământului, respectiv mișcarea de rotație a Pământului), căruia îi este caracteristică durata anului. ◇ *Calendar gregorian* v. gregorian. *Calendar iulian* v. iulian. *Calendar (de stilul) vechi* v. vechi. **2** Indicator sistematic al succesiunii lunilor, săptămînilor și zilelor unui an, realizat sub formă de carte, agendă, tablou etc. ◇ Expr. *A(-și) face capul calendar* = a (se) zăpăci din cauza unui program prea încărcat, a grijilor sau a avalanșei de informații. *A se uita ca pisica-n calendar* = a privi (la ceva) fără a pricepe nimic. *A-și pierde calendarul* = a nu mai ști în ce zi se află; a încurca datele. *A se uita* (sau *a se pricepe*) *ca mîța-n calendar* v. mîță. **3** Publicație (foaie, carnețel, broșură etc.) cu caracter informativ, variat, care apare o dată pe an, cuprinzînd cronologia zilelor anului, subdiviziunile în luni și săptămîni, indicîndu-se numele sfîntului din fiecare zi, date astronomice, diferite evenimente civile, religioase, istorice, sportive etc., în funcție de tematica abordată. **4** Planificare a succesiunii unor activități care se succed într-un an; concr. prospect, listă care conține această succesiune. *Calendarul academic pentru anul viitor.* **5** Gener. Program cronologic al unei activități în curs de desfășurare; agendă. *Calendarul activităților din luna ianuarie este foarte încărcat.* • pl. *-e.* și (*pop.*) *călindár*, (*înv.*) *cărindár* *s.n.* /<lat. bis. ***calendarium, -ii***.

calendarístic, -ă *adj.* Privitor la calendar; după calendar. *Plan calendaristic* = plan de muncă alcătuit pe zile și săptămîni. ◇ *An calendaristic* v. an. *Lună calendaristică* v. lună. *Zi calendaristică* v. zi. • pl. *-ci, -ce.* /***calendar*** + *-istic.*

calénde *s.f. pl.* Numele primei zile a fiecărei luni la romani; zi întîi. ◇ Expr. *La calendele grecești* = niciodată (grecii neavînd „calende"). • /<lat. ***calendae, -arum***, fr. ***calendes***; cf. expr. lat. *ad calendas graecas.*

calendróí *s.m.* v. calindroi.

calévri *s.m. pl.* (*înv.*) Pantofi groși, rezistenți (din pîslă). • /<tc. ***kalevi***, ngr. ***καλεύρα***, bg. ***калевра***.

calfată *vb. I. tr.* A călăfătui. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***calfater***.

calfatáre *s.f.* Călăfătuire. • pl. *-ări.* /v. ***calfata***.

cálfă *s.f.* Lucrător care, calificat după ucenicie, începe să-și practice meșteșugul, o perioadă de timp, chiar la patronul său (mai ales în cadrul breslelor). *Sînt tînăr cu educație..., calfă de spițer* (ALECS.). • pl. *-e.* /<tc. ***kalfa***.

caii- Elem. de compunere „frumos; estetic". • și *calo-*. /<fr. ***calli-, callo-***; cf. gr. *καλός* „frumos".

calibrá *vb. I. tr.* **1** (*tehn.; compl. indică piese, arme, semifabricate etc.*) A prelucra mecanic spre a obține forma și dimensiunile prescrise. ◆ A măsura calibrul, diametrul etc. unei piese. **2** (*agric.; compl. indică semințe, fructe, puieți etc.*) A sorta după mărime. **3** (*hidrotehn.*) A restrînge albia variabilă a unui rîu prin lucrări hidrotehnice. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***calibrer***.

calibráj *s.n.* **1** Calibrare. **2** (*fotogr.*) Operație constînd în a da cópiilor fotografice dimensiunile dorite. • pl. *-e.* /<fr. ***calibrage***.

calibráre *s.f.* **1** (*tehn.*) Operație finală de prelucrare mecanică a unui obiect pentru a obține dimensiunile prescrise și un grad înalt de netezime a suprafeței. **2** Proiectare a calibrelor (3) pentru cilindrii de laminor. **3** (*agric.*) Sortare, după mărime, a cerealelor, semințelor, fructelor, puieților etc. **4** (*hidrotehn.*) Restrîngere a albiei variabile a unui rîu prin lucrări hidrotehnice. **5** (*arheol.*) Corectare a datelor de cronologie absolută, obținută prin metoda 14 Carbon, pentru obiecte și situri arheologice preistorice, prin utilizarea dendrocronologiei, termoluminescenței, cronologiei istorice etc. • pl. *-ări.* /v. ***calibra***.

calibrát, -ă *adj.* (*tehn.; despre piese, arme, semifabricate etc.*) Care a fost prelucrat mecanic pentru a obține forma și dimensiunile prescrise. • pl. *-ți, -te.* /v. ***calibra***.

calibrór, -oáre *adj., s.n.* **I** *adj.* (*tehn.; despre instrumente, mașini*) Care calibrează (1). **II** *s.n.* **1** (*fiz.*) Oscilator electronic cu cristal de cuarț, care generează semnale de frecvențe stabile și cunoscute, folosit pentru etalonarea frecvențmetrelor electronice. **2** (*agric.*) Aparat pentru sortarea semințelor și a fructelor. **3** (*pom.*) Instrument pentru măsurarea diametrului puieților. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***calibreur***.

calíbru *s.n.* **1** Diametru interior al unui tub, al țevii unei guri de foc. ◆ Diametrul unei torpile. ◆ Greutatea unei bombe de aviație. **2** Instrument de precizie cu care se verifică dimensiunile pieselor fabricate sau gradul de uzură a țevilor armamentului de infanterie. **3** Profil delimitat de cele două caneluri ale cilindrului de laminor, prin care trece piesa care se laminează. **4** Fig. Mărime, proporție, calitate. *O acțiune de mare calibru.* ◆ (*fam.*) Soi, specie, fel. *Gînditori de același calibru.* • pl. *-e,* (*înv.*) *-uri.* /<fr. ***calibre***; cf. ar. *qalib* „calapod".

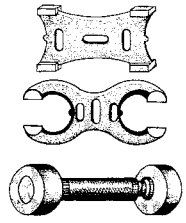

calibre (2)

calíc, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** (*pop.*) (Om) lipsit de mijloace materiale elementare; (om) foarte sărac. *Tot de stăpîni calici mi-am avut parte* (CR.). ◆ (*înv., reg.*) Cerșetor. *Am hotărît locul calicilor de aice din Iași* (DOC.). ◇ Expr. (*Parcă*) *se bat calicii la* (sau *în*) *gura cuiva* v. bate. *A fi calic lipit* (*pămîntului*) v. lipit. *Calic ca șoarecele bisericii* (sau *din biserică*) v. șoarece. **2** (*pop.; deprec.*) (Om) care vrea să trăiască pe spinarea altora; parazit. *Nu care cumva să te afle calicii de judecători și de stăpînitori* (GORJ.). **3** (*pop.; deprec.*) (Om) zgîrcit, avar. *Ce are el cu mine dacă trag tutun? Calic, nevoie mare!* (CAR.). **4** (*înv., reg.*) (Ființă) care este atinsă de o infirmitate (fizică) vizibilă. • pl. *-ci, -ce.* /<ucr. ***калiка*** „olog".

caliceálă *s.f.* (*pop.*) Calicie. • /***calici***[2] + *-eală*.

calicénie *s.f.* (*pop.*) Calicie. • g.-d. *-iei.* /***calic*** + *-enie*.

calicésc, -éască *adj.* (*pop.*) Care aparține calicului, care se referă la calic. *Se îmbrăca în ferfenețe calicești* (PER.). • pl. *-ești.* /***calic*** + *-esc*.

calicéște *adv.* (*pop.; deprec.*) Ca un calic; asemănător calicilor. • /***calic*** + *-ește*.

calici[1]**-** Elem. de compunere „caliciu floral". • /<fr. ***calici-***; cf. lat. *calix, -icis* „cupă".

calicí[2] *vb. IV.* **1** *intr., refl., tr.* (*pop.*) A deveni sau a face să devină calic (1); a sărăci. *Rușii vin, te calicesc* (ALECS.). *Mulți negustitori... s-au calicit în acești de pe urmă ani* (I. ION.). ◆ (*intr., refl.*) A cerși. *Văzu copiii pe uliți calicind* (C. NEGR.). **2** *refl.* (*pop.*) A se lăcomi; a se zgîrci. *Nu te calici pentru un galben* (PONT.). **3** *tr., refl.* (*înv., reg.*) A (se) ologi, a (se) schilodi. • prez.ind. *-esc.* /***calic*** + *-i*.

calicíe *s.f.* (*pop.*) **1** Sărăcie (extremă). *Se luptă zilnic cu calicia.* **2** Zgîrcenie, avariție; meschinărie. *Văzu pînă unde merge calicia zeului zeilor* (ISP.). • g.-d. *-iei.* /***calic*** + *-ie*.

caliciflór, -ă *adj.* (*bot.; despre organe*) Care este fixat pe caliciu. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***caliciflore***.

calicifórm, -á *adj.* Care este în formă de caliciu; circumvalat (2). ◇ (*anat.*) *Papile caliciforme* = papile așezate la baza limbii în două rînduri oblice. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***caliciforme***.

calicíme *s.f.* (*pop.; adesea deprec.*) Mulțime de oameni săraci; sărăcime. *Toată calicimea s-a strîns în fața Mitropoliei.* • /***calic*** + *-ime*.

calicíre *s.f.* **1** (*pop.*) Sărăcire. **2** (*înv., reg.*) Schilodire. • pl. *-i.* /v. ***calici***[2].

calicít, -ă *adj.* **1** (*pop.; deprec.*) Care este zgîrcit. **2** (*înv., reg.*) Care este schilodit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***calici***[2].

calíciu *s.n.* **1** (*bot.*) Înveliș extern al florilor, alcătuit din sepale libere sau unite. **2** (*anat.*) Zonă a rinichiului prin care se scurge urina în bazinet. **3** Cupă de metal, de sticlă etc. de formă emisferică, cu picior (ornamentată cu picturi și cu cizeluri), utilizată adesea în scopuri liturgice; potir. • pl. *-cii.* /<fr. ***calice***, lat. ***calyx, -ycis***; cf. gr. *κάλυξ* „boboc de floare, cupă".

calicó *s.n.* Pînză imprimată, care imită pielea, folosită mai ales în legătoria de cărți. • și *calicót* *s.n.* /<fr. ***calicot***, engl. ***calico***.

calicót *s.n.* v. calico.

calicóză *s.f.* (*med.*) Pneumoconioză benignă provocată de inhalarea carbonatului de calciu. • pl. *-e.* /<fr. ***chalicose***.

calícul *s.m.* **1** (*bot.*) Caliciu suplimentar care învelește anumite flori (la garoafe, fragi). **2** (*anat.*) Structură anatomică în formă de cupă mică. • pl. *-i.* /<fr. ***calicule***.

calíf *s.m.* Titlu purtat, după moartea lui Mahomed, de șefii musulmanilor, care dețineau puterea politică și pe cea religioasă, precum și de sultanii Imperiului Otoman, între 1517 și 1914. ◆ Persoană care purta acest titlu. *Succesorii săi s-au numit chalifi, adecă epitropi* (VĂCĂR.). • scris și (*înv.*) ***chalif***. pl. *-i.* /<fr. ***calife***; cf. ar. *khalifa* „locțiitor al Profetului".

califát *s.n.* (*în Orientul Mijlociu, în N Africii și în Spania*) **1** Formă de stat feudal teocratic, întemeiat de arabi pe teritoriile stăpînite de ei, după moartea lui Mahomed; ținutul care era stăpînit de un calif. **2** Rangul de calif. **3** Durata guvernării unui calif. • pl. *-e, -uri.* /<fr. ***califat***.

califică *vb. I.* **1** *tr., refl.* A dobîndi sau a ajuta pe cineva să dobîndească un nivel adecvat de pregătire prin însușirea unor cunoștințe și deprinderi de specialitate (împreună cu recunoașterea oficială a acestei pregătiri) sau un titlu. **2** *refl.* A obține (în urma rezultatelor favorabile) dreptul de a participa la o etapă superioară într-o competiție sau într-o probă sportivă, culturală etc. **3** *tr.* (*compl. indică ființe, lucruri, fenomene etc.*) A atribui sau a indica o anumită calitate; a caracteriza. **4** *tr.* (*jur.*) A încadra o faptă într-o anumită prevedere legală. • prez.ind. *calífic.* /<fr. ***qualifier***, lat., it. ***qualificare***.

calificábil, -ă *adj.* Care poate fi calificat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***qualificabile***.

calificáre *s.f.* **1** Pregătire profesională, teoretică și practică, de un anumit nivel, într-un anumit domeniu. ◇ *Curs de calificare profesională* v. curs. ◆ Titlu obținut în urma trecerii unor examene sau a unor probe. **2** Etapă eliminatorie într-un concurs sau într-o competiție (sportivă), organizată în scopul stabilirii, prin punctajul obținut, a participanților care vor fi promovați în etapa următoare. **3** (*jur.*) *Calificarea infracțiunii* = stabilirea caracterului penal al unei fapte și încadrarea ei în textul de lege care o prevede și o pedepsește. • pl. *-ări.* /v. ***califica***.

calificát, -ă *adj.* **1** Care are sau care cere pregătire specială într-un anumit domeniu de activitate. ◇ *Lucrător calificat* v. lucrător. **2** (*jur.; despre infracțiuni*) Care este săvîrșit în împrejurări speciale. *Omor calificat.* ◇ *Furt calificat* v. furt. *Majoritate calificată* v. majoritate. • pl. *-ți, -te.* /v. ***califica***; cf. fr. *qualifié*.

calificatív, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* Care califică. ◇ (*gram.*) *Adjectiv calificativ* = adjectiv propriu-zis, care exprimă aprecieri legate de dimensiune, greutate, formă, culoare, vechime, vîrstă, valoare, însușiri fizice, însușiri psihice etc. **2** *s.n.* Termen prin care este caracterizată o persoană sau un lucru, o situație etc. **3** *s.n.* (*pedag.*) Sistem de notare a situației la învățătură și a conduitei elevilor și studenților; fiecare dintre mențiunile „excepțional", „foarte bine", „bine", „suficient", „insuficient" cu care se notează sîrguința și conduita. ◆ Sistem de notare a unui candidat la un concurs, la un examen etc. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***qualificatif***, it. ***qualificativo***, lat. ***qualificativus***.

calificáție *s.f.* Calificare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *calificațiúne* *s.f.* /<fr. ***qualification***, lat. ***qualificatio, -onis***.

calificațiúne *s.f.* v. calificație.

californián, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Californiei sau este originară de acolo; (***la pl. m.***) locuitorii Californiei. **2** *adj.* Care aparține Californiei sau californienilor, care se referă la California sau la californieni; originar din California. ◇ *Condor californian* v. condor. • sil. *-ni-an.* pl. *-ieni, -iene.* /nm. pr. (stat în S-V SUA) ***California*** + *-an*.

califórniu *s.n.* (*chim.*) Element chimic, metal radioactiv transuranic, din familia actinidelor, obținut artificial la o universitate din California, fiind folosit ca sursă internă de neutroni, în analize de activare sau pentru pornirea reactoarelor nucleare (*Cf*). • /<engl., fr. ***californium***; cf. nm. pr. *California*, stat în S-V SUA.

caligráf, -ă *s.m., s.f.* **1** Persoană care se ocupa cu copierea artistică de cărți și manuscrise (înainte de răspîndirea tiparului). **2** Persoană care are scrisul

frumos. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***calligraphe***; cf. *καλός* „frumos", *γράφω* „a scrie".

caligrafiá *vb. I. tr.* A scrie caligrafic. • sil. *-fi-a.* prez. ind. *-iez.* /<fr. ***calligraphier***.

caligráfic, -ă *adj.* Care aparține caligrafului, care se referă la caligraf. ◆ (*despre scris*) Potrivit normelor caligrafiei (1); frumos, ordonat, citeț. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***calligraphique***, germ. ***Kalligraphisch***.

caligrafíe *s.f.* **1** Arta, deprinderea de a scrie frumos. ◆ Scriere frumoasă. **2** Fel de a scrie al cuiva. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<ngr. ***καλλιγραφία***, fr. ***calligraphie***, germ. ***Kalligraphie***; cf. gr. *καλλιγραφία*.

caligrafiére *s.f.* Scriere frumoasă, ordonată, citeață. • pl. *-i.* /v. ***caligrafia***.

caligrámă *s.f.* (*vers.*) Mod special de dispunere a versurilor, cu combinații de cuvinte, de litere etc., care are ca scop reprezentarea grafică a simbolurilor sau a sugestiilor dintr-o poezie. • pl. *-e.* /<fr. ***calligramme***.

caliméra *s.f. art.* Expr. (*fam.*) *A se schimba calimera* = a se schimba situația. *A (se) strica calimera* = a (se) strica prietenia. *A întoarce* (sau *a schimba*) *calimera* = a-și schimba atitudinea față de cineva. • /<ngr. ***καλημέρα*** „bună ziua".

calimetríe *s.f.* Știința măsurării și estimării cît mai exacte a calității. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***callimétrie***.

calín, -ă *adj.* (*despre oameni*) **1** Căruia îi place să alinte sau să fie alintat. ◆ Ext. (*despre manifestări ale oamenilor*) Dezmierdător, drăgăstos. **2** Măgulitor, lingușitor; ipocrit. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***câlin***.

calindrói *s.m.* (*reg.*) **1** Șterngar. **2** Om sărac. • pl. *-oi.* și *calendrói s.m.* /<magh. ***kalendor***.

calineríe *s.f.* Dezmierdare, alintare, alint. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***câlinerie***.

caliórnă *s.f.* Macara puternică, cu cel puțin trei sau patru perechi de scripeți. • sil. *-li-or-.* pl. *-e.* /<fr. ***caliorne***, it. ***caliorna***.

calíptră *s.f.* (*bot.*) **1** Țesut protector care acoperă vîrful radicelei; piloriză. **2** (*la licheni și la mușchi*) Parte a arhegonului în care se formează sporii. • pl. *-e.* /<fr. ***calyptre***; cf. gr. *καλύπτρα* „văl, acoperămînt".

calisténic, -ă *adj.* (*gimn.*) Care aparține calisteniei, care se referă la calistenie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***calisténique***.

calisteníe *s.f.* (*gimn.*) Ansamblu de exerciții fizice de întreținere (pentru copii), care constau în special în mișcări rapide (marșuri și dansuri), executate în ritmul muzicii. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***callisthénie***; cf. gr. *καλός* „frumos", *σθένος* „forță".

calistír *s.n.* (*reg.*) Sapă mică întrebuințată mai ales la grădinărie. • pl. *-e.* /<bg. ***калистирка***.

calíșă *s.f.* (*geol.*) Formațiune geologică cu aspect de crustă albicioasă, dură, compusă din carbonat de calciu (și aflată în solul din S-V SUA). • pl. *-e.* /<fr., sp. ***caliche***.

calít *s.n.* Material ceramic pe bază de silicați de magneziu, folosit ca izolant electric în radiotehnică. • /<germ. ***Kalit***.

calitáte *s.f.* **1** (*filos.*) Categorie filosofică desemnînd totalitatea însușirilor și laturilor esențiale în virtutea cărora un lucru, un fenomen, un proces din natură sau din societate este ceea ce este, deosebindu-se de celelalte lucruri, fenomene, procese. **2** (*log.*) Criteriu de clasificare a judecăților de predicație (predicative) după însușirea lor de a fi afirmative sau negative. **3** Însușire (bună sau rea), fel de a fi (bun sau rău). *Fiecare ofițer are tacîmul lui de acasă ales cu dinadins de proastă calitate* (CA. PETR.). ◇ *Calitatea vieții* = (*calc după fr. „qualité de la vie"*) nivelul de bunăstare materială și mentală a cetățenilor din societatea modernă, care poate fi asigurată prin respectarea unor standarde în ceea ce privește condițiile economice, de muncă, de ambient, relațiile sociale și prevenirea bolilor fizice și psihice. *Calitatea unui produs* = totalitatea proprietăților intrinseci și extrinseci ale unui produs, care îl fac să corespundă funcției pentru care a fost creat. *Certificat de calitate* = adeverință prin care se atestă, în urma unui control de specialitate, că un anumit produs îndeplinește caracteristicile necesare pentru a fi utilizat cu funcția pentru care a fost destinat. ◆ Restr. (*fără determ.*) Norma morală, intelectuală, materială pozitivă; însușire bună. ◇ Loc.adj. *De calitate* = foarte bun, de valoare. Δ *Om de calitate* = (*calc după fr. „homme de qualité"*) persoană de înaltă condiție morală (și socială) căreia i se acordă stimă și respect. **4** Gener. Tip, specie, sort (dintr-un produs). *Am gustat nenumăratele soiuri și calități după îndemnul podgorenilor* (CA. PETR.). **5** Poziție, situație, condiție, titlu care conferă un drept. ◇ Loc.conj. *În calitate de...* = (*urmat adesea de un adj.pos.*) cu dreptul de..., ca..., fiind... *În calitatea mea de director, pot să cer excluderea lui din consiliul de administrație.* ◇ Expr. *A-și declina calitatea* v. declina. **6** (*la jocul de șah*) Diferență de valoare între un turn și un nebun sau un cal. **7** (*în acustică*) *Calitatea sunetului* = timbru (de mai mare sau mai mică puritate). **8** (*fon.*) *Calitatea unei vocale* = timbrul unei vocale, determinat de punctul sau zona unde se articulează aceasta (în cavitatea bucală). **9** (*jur.*) *Calitate procesuală* = identitate între reclamant și titularul dreptului pretins, respectiv între pîrît și cel obligat în raportul juridic dedus unei judecăți. • pl. *-ăți.* /<fr. ***qualité***, lat. ***qualītas, -atis***, it. ***qualità***.

calitatív, -ă *adj.* Care ține de calitate, de natura lucrurilor, care se referă la calitate; care aparține esenței, naturii lucrurilor. ◇ (*chim.*) *Analiză calitativă* = determinare a naturii chimice a unei substanțe; identificare a componenților unei substanțe. *Salt calitativ* v. salt. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***qualitatif***, lat. ***qualitativus, -a, -um***.

call [kol] *s.n.* (*econ.*) Titlu de cumpărare; drept de cumpărare. • /<engl. ***call***.

call girl ['kolgərl] *s.f.* Femeie de moravuri ușoare; prostituată. • /<engl. ***call girl*** <*call* „a chema", *girl* „fată".

calm, -ă *adj., s.n.* I *adj.* **1** (*despre natură*) Care se află în stare de liniște deplină; care este lipsit de agitație. *Noaptea asta atît de eternă și calmă în afară* (CA. PETR.). ◆ (*despre procese, fenomene etc.*) Care se desfășoară liniștit. *După furtună a început o ploaie calmă.* **2** (*despre oameni sau despre manifestările, stările lor sufletești etc.*) Care este stăpînit, cumpănit, liniștit; așezat, domol, potolit. *Pe cît de neliniștit era el..., pe atît de calm eram eu* (CA. PETR.). ◇ (*adv.*) *După ce, judecînd calm, ai ajuns la o opinie, ești dator s-o susții* (CA. PETR.). ◇ Expr. *A avea mintea calmă* v. minte. ◆ (*despre viața, existența oamenilor sau despre perioade din viața, existența lor*) Care este lipsit de agitație, de emoții; care este fără griji, fără neplăceri. *Mi-o închipuiesem cu părul alb, într-o bătrînețe calmă și înțeleaptă* (BOGZA). ◆ (*despre bolnavi*) Care suferă mai puțin, care nu mai este agitat din cauza bolii, care s-a liniștit (după o criză). *Febra a scăzut și bolnavul este mai calm.* II *s.n.* **1** Stare de nemișcare, de liniște deplină (a atmosferei). *O claritate binefăcătoare asemeni calmului de fulg pe care-l dă morfina* (CA. PETR.). ◇ (*climat.*) *Calm ecuatorial* = zonă cu presiune atmosferică foarte scăzută, situată între limitele dinspre ecuator ale alizeelor din cele două emisfere, caracterizată prin lipsa vîntului, prin intense mișcări termoconvective ascendente și prin precipitații sub formă de averse. *Calm tropical* = zonă lipsită de vînturi sau cu vînturi slabe, situată în partea centrală a brîurilor anticiclonice subtropicale din ambele emisfere. ◆ Vînt de forța zero. ◆ Zonă oceanică în care predomină o vreme complet liniștită sau în care vînturile sînt foarte slabe și au direcții variate. **2** *Calm-plat* = apă absolut liniștită, fără valuri. **3** Stăpînire de sine, sînge rece, tact în acțiuni, în vorbire; liniște sufletească, împăcare. *Mi-am spus că dacă nu voi avea calmul desăvîrșit, nu voi putea afla nimic* (CA. PETR.). • pl. *-i, -e, n. -uri.* /<fr. ***calme***.

calmá *vb. I. tr., refl.* A (se) liniști, a (se) potoli. *Oprirea în loc i-a mai calmat ca un exercițiu siluitor* (CA. PETR.). ◇ Expr. *A calma spiritele* = a liniști spiritele. • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***calmer***.

calmándo *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Potolind, calmînd. • /<it. ***calmando***.

calmánt, -ă *adj., s.n.* (Medicament, tratament, procedeu) care calmează sau suprimă durerile; sedativ; tranchilizant. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***calmant***; cf. fr. *calme*, lat. *cauma* <gr. *καῦμα* „arșiță"; „calmul mării".

calmár *s.m.* (*zool.; la pl.*) Gen de cefalopode comestibile, asemănătoare cu sepia, cu corpul alungit, conic, cu înotătoarele triunghiulare, scurte și cu gura înconjurată de zece tentacule, care trăiesc în Marea Mediterană și în Oceanul Atlantic (*Loligo*); (*și la sg.*) animal care face parte din acest gen. • pl. *-i.* și *calamár s.m.* /<fr. ***calmar***.

calmáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a (se) calma* și rezultatul ei. **2** (*tehn.*) Operație de liniștire a „fierberii" oțelului la turnare în lingotiere sau în forme, prin adăugarea unor elemente dezoxidante. • pl. *-ări.* /v. ***calma***.

calmát, -ă *adj.* (*mai ales despre oameni*) Care este liniștit, calm (1 2). • pl. *-ți, -te.* /v. ***calma***.

calmáto *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Liniștit, potolit, calm. • /<it. ***calmato***.

calmitáte *s.f.* Liniște, calm (II 1). • /***calm*** + *-itate*.

calmodulínă *s.f.* (*biochim.*) Proteină din citoplasmă, care prezintă situsuri de fixare pentru ionii de calciu. • pl. *-e.* /<fr. ***calmoduline***, engl. ***calmodulin***; cf. lat. *calx, -cis* „var, calciu", *modulari* „a ritma, a modula".

calmúc, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Kalmîkiei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuiește în Kalmîkia; locuitorii Kalmîkiei. **2** *adj.* Care aparține Kalmîkiei sau calmucilor, care se referă la Kalmîkia sau la calmuci; care este originar din Kalmîkia; calmucesc. • pl. *-ci, -ce.* și *kalmîc, -ă s.m., s.f.* /<rus. ***калмык***; cf. nm. pr. *Kalmîkia*, republică autonomă în S-V Federației Ruse.

calmucésc, -eăscá *adj.* Calmuc (2). • pl. *-ești.* /***calmuc*** + *-esc*.

caló[1] *s.n.* (*econ.*) Decalo. • /<it. ***calo***, germ. ***Kalo***.

calo[2]**-** v. cali-.

calofíl, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* (*despre stil*) Care denotă calofilie, caracterizat prin calofilie. **2** *s.m., s.f.* Adept al calofiliei. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***callophile***; cf. gr. *φιλέω* „a iubi", *φίλος* „iubitor".

calofílic, -ă *adj., s.m., s.f.* Calofil. • pl. *-ci, -ce.* /***calofil*** + *-ic*.

calofilíe *s.f.* **1** Tendință de a da expresiei literare o atenție deosebită sau excesivă, folosind frumosul decorativ, formal, adesea gratuit, în dauna conținutului; calofilism. **2** Expresie (extrem sau excesiv de) cizelată (într-o operă literară). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***calofil*** + *-ie*.

calofilísm *s.n.* Calofilie (1). • /***calofil*** + *-ism*.

calofír *s.m.* v. calomfir.

caloián *s.m.* (*folc.*) Obiect de ritual folcloric, în forma unui om făcut din lut sau din lemn și împodobit cu flori, care se îngropa sau se arunca în apă în timp de secetă, invocîndu-se ploaia; ritualul respectiv însoțit de cîntec și dans. • și *căloián s.m.* /<sl. veche ***калѣнъ*** „de argilă", ***калыанъ, калоыанъ***.

calomél *s.n.* (*chim.*) Clorură a mercurului în stare de oxidare I, care se prezintă sub forma unei pulberi albe, fine, insolubile în apă, avînd acțiune purgativă și vermifugă; clorură mercuroasă. • /<fr. ***calomel***; cf. gr. *καλός* „frumos", *μέλας* „negru".

calomfír *s.m.* (*bot.*) Plantă erbacee perenă, aromatică, cu tulpina catifelată, cu frunzele ovale, compuse și cu florile galbene (*Chrysanthemum balsamita*); (*reg.*) calapăr. • pl. *-i.* și *caranfíl, calafír s.m.* /<ngr. ***καρνοφύλλι***, tc. ***caramfil***, bg. ***калофер***.

calomniá *vb. I. tr.* A vorbi de rău pe cineva, a spune lucruri neadevărate despre cineva, a discredita pe cineva în onoarea sau reputația sa; a defăima, a bîrfi, a cleveti, a huli. *Cred că erau acum tot atît de sinceri ca și atunci cînd mă calomniau* (CA. PETR.). • sil. *-ni-a.* prez.ind. *-iez.* /<fr. ***calomnier***, lat. ***calumniari***.

calomniát, -ă *adj.* Care este discreditat, bîrfit, clevetit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***calomnia***.

calomniatór, -oáre *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care calomniază; defăimător, hulitor, clevetitor, (*înv.*) clevetnic. **2** *adj.* (*despre afirmații, vorbe, manifestări etc. ale oamenilor*) Calomnios. • sil. *-ni-a-.* pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***calomniateur***, lat. ***calumniator, -oris***.

calomníe *s.f.* **1** Afirmație mincinoasă și tendențioasă făcută cu scopul de a discredita onoarea sau reputația cuiva; bîrfire, defăimare, clevetire. *Ah, lumea asta rea... Uite ce calomnii mai născocește* (CA. PETR.). **2** (*jur.*) Infracțiune care constă în afirmarea ori

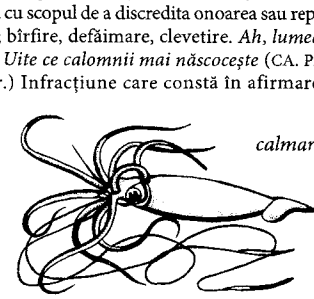

calmar

imputarea neadevărată și tendențioasă, în public, a unei fapte determinate, privitoare la o persoană, care ar putea aduce prejudicii acelei persoane, atingîndu-i onoarea și reputația. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***calomnie***, lat. ***calumnia, -ae***.

calomniére *s.f.* Faptul de *a calomnia*; calomnie. • pl. *-i*. /v. ***calomnia***.

calomnіós, -oásă *adj.* (*despre afirmații, vorbe, manifestări etc. ale oamenilor*) Care conține o calomnie (1); defăimător. ◇ *Denunțare calomnioasă* v. denunțare. • pl. *-oși, -oase*. /<fr. ***calomnieux***, lat. ***calumniōsus, -a, -um***.

calonéț *s.m.* (*pesc.*) Unealtă manuală în formă de scîndurică netedă și subțire, folosită la împletitul plaselor pescărești. • pl. *-i*. /etimol. nec.

calopăr *s.m.* v. calapăr.

calopír *s.m.* v. calapăr.

calori- Elem. de compunere „(de) căldură". • /<fr. ***calor(i)***-; cf. lat. *calor, -oris*.

calóric, -ă *adj.* **1** Care provine de la căldură; care aparține căldurii, care se referă la căldură. **2** (*despre alimente*) Care are o anumită valoare energetică. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***calorique***.

caloricitáte *s.f.* (*biol.*) Proprietate a corpurilor de a dezvolta și păstra căldura. • /<fr. ***caloricité***.

caloríe *s.f.* **1** Unitate de măsură pentru cantitatea de căldură, egală cu cantitatea de căldură necesară pentru a ridica temperatura unui gram de apă distilată de la 19,5 la 20,5°C, la presiune atmosferică normală (*cal*); calorie mică. ◇ *Calorie mare* = kilocalorie. **2** Unitate de măsură care indică valoarea energetică a unui aliment în procesul anabolismului. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***calorie***: cf. lat. *calor, -oris* „căldură".

calorifér, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* Care transportă căldură. **2** *s.n.* Instalație producătoare de căldură pentru încălzire (cu aburi, apă caldă sau aer cald). ◆ Restr. Radiator al unei astfel de instalații. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***calorifère***; cf. lat. *calor, -oris* „căldură", *ferre* „a purta".

caloriferíst, -ă *s.m., s.f.* Muncitor specializat în întreținerea și repararea caloriferelor. • pl. *-iști, -iste*. /***calorifer*** + *-ist*.

calorífic, -ă *adj.* (*fiz.*) Care produce sau transportă căldură. ◇ *Putere calorifică* = cantitatea de căldură dezvoltată de un kilogram de combustibil cînd arde complet. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***calorifique***, lat. ***calōrĭficus, -a, -um***; cf. lat. *calor, -oris* „căldură", *facere* „a face".

calorificáre *s.f.* (*biol.*) Producere de căldură în corpurile vii. • pl. *-ări*. /după fr. *calorification*.

calorifúg, -ă *adj., s.n.* (*fiz.*)(Material, agent) rău conducător de căldură. • pl. *-gi, -ge*. /<fr. ***calorifuge***; cf. lat. *calor, -oris* „căldură", *fugere* „a fugi".

calorigén, -ă *adj.* (*fiz.; despre sisteme fizico-chimice*) Care produce căldură, energie electrică. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***calorigène***; cf. lat. *calor, -oris* „căldură", gr. *γίγνομαι* „a produce, a lua naștere".

calorimétric, -ă *adj.* (*fiz.*) Care aparține calorimetriei, care se referă la calorimetrie. ◇ *Bombă calorimetrică* v. bombă. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***calorimétrique***.

calorimetríe *s.f.* (*fiz.*) Domeniu al fizicii care se ocupă cu studiul metodelor de măsurare a cantităților de căldură. ◆ (Metodă de) măsurare a schimbului de căldură dintre un corp și mediul ambiant în care acesta se află. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***calorimétrie***; cf. lat. *calor, -oris* „căldură", gr. *μέτρον* „măsură".

calorimétru *s.n.* **1** (*fiz.*) Instrument folosit pentru măsurarea cantităților de căldură cedate sau absorbite de corpuri în diferite transformări sau într-o reacție chimică și pentru măsurarea conversiei energiei mecanice în căldură. **2** Aparat pentru determinarea valorii calorice a alimentelor. • pl. *-e*. /<fr. ***calorimètre***; cf. lat. *calor, -oris* „căldură", gr. *μέτρον* „măsură".

calorizá *vb. I. tr.* (*tehn.*) A aluminiza. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***caloriser***.

calorizáre *s.f.* (*tehn.*) Tratament termochimic superficial al oțelurilor; alitare. • pl. *-ări*. /v. ***caloriza***.

calorizatór *s.n.* (*tehn.*) Schimbător de căldură folosit în fabricile de zahăr, la încălzirea lichidului de difuzie. • pl. *-oare*. /<fr. ***calorisateur***.

caloroso [kalo'rozo] *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Cu căldură. • /<it. ***caloroso***.

calós, -oásă *adj.* (*anat.*) Cu îngroșări, cu întăriturí; cu bătături. ◇ *Corp calos* = fascicul de fibre nervoase care leagă cele două emisfere ale creierului mare. • pl. *-oși, -oase*. /<fr. ***calleux***; cf. lat. *callum, -i* „bătătură".

calosómă *s.f.* (*entom.*) Insectă carnivoră, din ordinul coleopterelor, de talie mare, răspîndită în toată Europa, în America și în Asia, cu corpul verde-metalic sau negricios cu reflexe roșietice, cu șanțuri longitudinale pe elitre, cu aripi membranoase scurte, nedezvoltate, bun alergător, care distruge omizile din păduri (*Calosoma sycophanta*). • pl. *-e*. /<it. ***calosoma***; cf. lat. șt. *Calosoma*.

calótă *s.f.* **1** (*geom.*) Fiecare dintre cele două părți obținute prin secționarea unei sfere cu un plan. ◇ *Calotă sferică* v. sferic. **2** (*constr.*) Partea superioară a unei cupole semisferice, a unei excavații. ◆ Boltă a cărei suprafață interioară are, în secțiune, forma unui semicerc. **3** (*tehn.*) Partea de sus a pistonului de la motoarele cu ardere internă. ◆ Ext. Piesă asemănătoare cu o calotă sferică, servind la protejarea sau la etanșarea unui spațiu care conține un fluid. ◆ Partea superioară a unei turele. **4** Partea de deasupra a unei pălării, care acoperă capul și este mărginită de boruri. ◆ Tichie care acoperă creștetul capului. **5** (*anat.*) *Calotă craniană* = partea superioară rotunjită a cutiei craniene; boltă cranianã. **6** (*geogr.*) *Calotă glaciară* = masă de gheață care acoperă porțiuni mari în regiunile polare sau părțile superioare ale munților înalți. • pl. *-e*. /<fr. ***calotte***.

calotipíe *s.f.* (*fotogr.*) Vechi procedeu de fotografiere în care se folosea clorura de argint ca sensibilizator și clorura de sodiu sau iodura de potasiu pentru fixare. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***calotypie***; cf. gr. *καλός* „frumos", *τύπος* „urmă întipărită".

calovián, -á *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Primul etaj al jurasicului superior, caracterizat din punct de vedere paleontologic prin anumite specii de amoniți. **2** *adj.* Care aparține calovianului, specific calovianului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din calovian. • sil. *-vi-an*. pl. *-ieni, -iene*. /<fr. ***callovien***; cf. nm. pr. *Callovium*, numele latin al localității engleze *Kellaways*.

calózã *s.f.* (*biol.*) Substanță care se depune pe plăcile capilarelor sau pe membranele vaselor liberiene, formînd calusul. • /<fr. ***callose***.

calozitáte *s.f.* Întărire și îngroșare a pielii. • pl. *-ăți*. /<fr. ***callosité***, lat. ***callosĭtas, -atis***.

calp, -á *adj.* (*înv.*) **1** (*despre monede*) Fals, falsificat. ◇ Fig. *Toți pe buze-avînd virtute, iar în ei monedă calpă* (EMIN.). **2** Fig. (*despre sentimente, manifestări etc. ale oamenilor*) Care este lipsit de valoare, de sinceritate; fățarnic, ipocrit, prefăcut, mincinos. *Veselia noastră de multe ori e calpă* (VLAH.). ◇ (*adv.*) *Versul se trăgănea și suna calp* (MACED.). • pl. *-i, -e*. /<tc. ***kalp***.

calpác *s.n.* (*arh.*) Căciulă mare de piele neagră, de formă sferică sau cilindrică, tivită cu blană scumpă, împodobită cu surguci, pe care o purtau domnul și boierii mari (mai tîrziu și negustorii străini). ◆ Căciulă ostășească cilindrică, din stofă, împodobită cu blană. *I s-a arătat un bărbat voinic cu dulamă, cu calpac căzăcesc și cizme de lac* (SADOV.). • pl. *-ce*. /<tc. ***kalpak***.

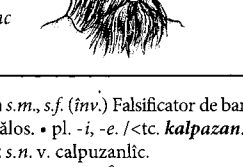

calpac

calpuzán, -ă *s.m., s.f.* (*înv.*) Falsificator de bani. ◆ Fig. Om rău, ticălos. • pl. *-i, -e*. /<tc. ***kalpazan***.

calpuzanlíc *s.n.* v. calpuzanlîc.

calpuzanlíc *s.n.* (*înv.*) Înșelătorie. • pl. *-uri*. și *calpuzanlíc s.n.* /<tc. ***kalpazanlık***.

calpuzămie *s.f.* (*înv.*) **1** Falsificare de bani. **2** Ocupația calpuzanului. **3** Loc unde se produceau bani falși. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***calpuzan*** + *-ie*.

caltabóș *s.m.* (*culin.*) Un fel de cîrnat făcut din mărunțaie de porc, amestecate cu orez și cu mirodenii. • pl. *-i*. și (*reg.*) *cartabós s.m.* /etimol. nec.

calțavétă *s.f.* (*înv., reg.*) Jartieră. • pl. *-e*. /<ngr. ***καλτσοδέτα***; cf. și it. **calzoletta* <*calzetta* „ciorap fin".

calumét *s.n.* Pipă lungă, folosită de indienii din America de Nord. • /<fr. ***calumet***.

calúp *s.n.* (*pop.*) **1** Calapod (1), tipar în cărămidărie, olărit, cizmărie etc. *Nu ți-e destul că m-ai amețit, puindu-ți sfîrloagele pe calup, trăgîndu-le la șan și ungîndu-le aici pe cuptor la nasul meu* (CR.). ◇ Expr. *A pune* (sau *a trage*) *cuiva calupul* ori *a pune pe cineva în calup* = a păcăli, a înșela pe cineva. *L-am pus în calup pe ciubotar* (ALECS.). *A mînca* (sau *a înghiți*) *calupul* = a fi sau a se lăsa înșelat. ◇ Fig. *Tălmăcirile europenilor au fost sau necomplete, sau înghesuite în calupuri consacrate* (SADOV.). **2** Bucată (de săpun, de brînză etc.) de forma tiparului în care a fost turnată. **3** Bucată (paralelipipedică) de piatră, beton sau lemn, care servește la executarea unor pavaje. **4** Bucată de olan sau de ciob de strachină în patru colțuri, folosit ca piesă în jocul „acu puiul". **5** Grupaj de știri, de reclame publicitare etc. prezentat de obicei pe un post de televiziune. *Filmul se întrerupe cu mai multe calupuri de publicitate*. • pl. *-uri*. /<tc. ***kalıp***, ngr. ***καλούπι***.

calupăr *s.m.* v. calapăr.

cálus *s.n.* **1** (*anat.*) Țesut osos nou care sudează capetele rezultate din fractura unui os. ◇ *Calus vicios* = calus osos primitiv sau definitiv care consolidează fragmentele unei fracturi în poziție vicioasă; sudare defectuoasă a unei fracturi. **2** (*bot.*) Țesut vegetal de cicatrizare a organelor rănite ale unei plante. • pl. *-uri*. /<fr. ***calus***; cf. lat. *callum, -i* „îngroșare".

calusáre *s.f.* Formare a calusului. • pl. *-ări*. /de la ***calus***.

calutrón *s.n.* (*fiz.*) Separator electromagnetic de izotopi. • /<fr., engl. ***calutron***, abr. de la *Cal[ifornia] U[niversity Cyclo]tron*.

calvádos *s.n.* Rachiu distilat din cidru. • /<fr. ***calvados***; cf. nm. pr. *Calvados*, departament în Normandia.

calvár *s.n.* **1** Martiriul lui Iisus Hristos. **2** (*la catolici; mai ales în forma „calvariu"*) Cruce monumentală (de piatră), reprezentînd imaginea lui Iisus răstignit, ridicată în apropierea unei biserici. ◆ Ext. Cruce de lemn ridicată la răspîntii, pe marginea drumurilor etc.; troiță. **3** Chin²(3), suferință; durere îndelungată, supliciu; încercare grea. • pl. *-uri*, (*înv.*) *-e*. și (*înv.*) *calváriu s.n.* /<lat. ***calvarium***, fr. ***calvaire***; cf. nm. pr. *Calvarium*, numele latin al Golgotei.

calvăriu *s.f.* v. calvar.

calvát, -ă *adj.* **1** Care a devenit chel; pleșuv. **2** (*despre zone, terenuri etc.*) Lipsit de vegetație. • pl. *-ți, -te*. /<lat. ***calvatus, -a, -um***.

calvín, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al calvinismului; calvinist. *Românii... au zis calvin, înțelegînd prin aceasta un ungur* (IORGA). **2** *adj.* Care aparține calvinismului sau calvinilor, care se referă la calvinism sau la calvini; calvinesc, calvinist. • pl. *-i, -e*. /de la nm. pr. *Jean* ***Calvin***, propagator al Reformei în Franța și Elveția.

calvinésc, -eáscă *adj.* Calvin (2). *Asta-i limbă calvinească și papistășească și îndată ce-o înveți te zăpăcești* (SLAV.). • pl. *-ești*. /nm. pr. (propagator al Reformei în Franța și Elveția) *Jean* ***Calvin*** + *-esc*.

calvinéște *adv.* În felul calvinilor (1). • /***calvin*** + *-ește*.

calviní *vb. IV. tr.* A calviniza. *Voia să calvinească... și pe valahi* (IORGA). • prez.ind. *-esc*. /***calvin*** + *-i*.

calvinísm *s.n.* (*teol.*) Una dintre cele mai riguroase și mai austere dintre doctrinele protestante, caracterizată prin concepția suveranității absolute a lui Dumnezeu, întemeiată de Jean Calvin în prima jumătate a sec. 16, în Franța, răspîndită mai ales în Elveția și în Anglia, care suprimă complet ceremoniile și reduce Sfintele taine la botez și cuminecătură și care s-a unit cu adepți ai lui Zwingli, formînd Biserica Reformată. • /<fr. ***calvinisme***.

calviníst, -ă *adj., s.m., s.f.* Calvin. • pl. *-iști, -iste*. /<fr. ***calviniste***, it. ***calvinista***.

calvinizá *vb. I. tr., refl.* A face să treacă sau a trece la calvinism; a calvini. • prez.ind. *-ez*. /***calvin*** + *-iza*.

calvinizáre *s.f.* Faptul de *a (se) calviniza*. • pl. *-ări*. /v. ***calviniza***.

calviție *s.f.* Cădere definitivă a părului de la nivelul pielii capului, totală sau pe anumite supr. fețe; chelie (1), chelire, pleșuvie, pleșuvire. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***calvitie***, lat. ***calvitĭes, -ei*** <*calvus, -a, -um* „chel".

calýpso *s.n.* Dans modern din America Centrală (Jamaica), în măsură binară, executat de perechi, cu poziții caracteristice ale mîinilor. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • /<engl. ***calypso***.

cam *adv.* **1** Aproximativ, aproape: *a*) (*temporal*) *Cam cu o lună înainte de seara de la care purcede istoria de față* (M. I. CAR.); *b*) (*spațial*) *Eram cam la vreo treizeci de kilometri de Cîmpulung* (CA. PETR.); *c*) (*cantitativ*) *Cam cîți oameni te bate gîndul ca să aibă* (CAR.). ◇ Expr. *Cam de-o baie* v. baie. ◆ Oarecum, întrucîtva. *Am cam băgat eu de seamă că nu-l prea are ea la ochi buni* (CAR.). *O cocoană bătrînă, cam rubedenie cu Pașadia* (M. I. CAR.). ◇ Expr. *Cam așa* v. așa. *A fi (cam) într-o doagă* v. doagă. *A vorbi* (sau *a grăi*) *(cam) în dodii* v. dodii. *A fi (cam) într-o dungă* v. dungă. *A avea memoria* (sau *o memorie*) *(cam) scurtă* v. memorie. *A fi (cam) într-o parte* v. parte. *A fi cam tralala* v. tralala. **2** Destul de...; prea. *Acum dimineața-i cam rece* (SADOV.). *Haina e cam largă.* ◇ Expr. *Este (cam) albastru* (sau *albastră*) v. albastru. *A fi gluma (cam) groasă* v. gros. **3** Mai (mult)... *Cade pe fotoliu cam fără voie* (CA. PETR.). **4** (Puțin) prea. *Ieșea în oraș... frumos gătită, puțin cam bărbătește* (M. I. CAR.). **5** (*mai ales înainte de vb.*) Mai că... *Zgomotul s-a cam depărtat* (CAR.). *Vorba asta cam supără pe mama.* • /de la ***camai***.

cámai *adv.* (*înv.*) Mai. • /lat. ***quam magis***.

camaiéu *s.n.* (*a. plast.*) **1** Pictură lucrată în tonurile aceleiași culori, cu o mare diversitate de nuanțe; grisai. **2** Gravură (pe lemn) realizată în tonurile cele mai apropiate ale aceleiași culori. • pl. *-uri.* /<fr. ***camaïeu***.

camaldoléz, -ă *s.m., s.f.* (*bis.*) Călugăr(iță) aparținînd unui ordin întemeiat în sec. 11, la mănăstirea Camaldoli, din Toscana. • pl. *-i, -e.* /<it. ***camaldolese***.

camambert *s.n.* v. camembert.

camarád, -ă *s.m., s.f.* Tovarăș de arme, de clasă, de studii; coleg. *Izbutea să fie adorată de camarazi...*, *căci înfrumusețea toată viața studențească* (CA. PETR.). ◆ Ext. Prieten. *În mijlocul codrului... este un cîrmuitor, îl recunoaștem noi cu toții și-l simțim camarad* (SADOV.). • pl. *-zi, -de.* /<fr. ***camarade***, germ. ***Kamerad***; sp. ***camarada*** „tovarăș de cameră".

camaraderésc, -eáscă *adj.* Care aparține camaradului, care se referă la un camarad; care provine de la un camarad; colegial (1). ◆ Ext. Prietenesc. • pl. *-ești.* /***camaraderie*** + *-esc*.

camaraderéște *adv.* În felul camarazilor; colegial. ◆ Ext. Prietenește; în mod loial. • /***camaraderie*** + *-ește*.

camaraderíe *s.f.* Legătură colegială, prietenească; colegialitate (1). *Camaraderia cu indivizii de teapa lui e totdeauna suspectă* (CA. PETR.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***camaraderie***.

camără *s.f.* v. cămară.

camarílă *s.f.* Curteni din anturajul unui rege sau grup de persoane de pe lîngă un șef de stat, un guvern, care, fără merite sau recunoaștere oficială, influențează politica statului în interes personal. • pl. *-e.* /<fr., it. ***camarilla***; cf. sp. *camarilla* „consiliu secret".

camarót *s.n., s.m.* (*nav.*) **1** *s.n.* Dormitor pe o navă. **2** *s.m.* Ospătar la bordul unei nave. • pl. *n. -e, m. -ți.* /<sp. ***camarote, camarotero***.

cámă *s.f.* (*tehn.*) Proeminență sau șanț cu profil determinat pe suprafața unui disc sau a unui cilindru, care asigură deplasarea periodică a unei tije sprijinite pe ea. • pl. *-e.* /<fr. ***came***.

cámănă *s.f.* **1** (*pesc.*) Odgon fixat la partea inferioară a năvodului sau a altor unelte de pescuit, de care se pot prinde greutăți de plumb. **2** (*în trecut*) Impozit în natură către domnie, la început pe sare și pe ceară, apoi pe pivnițe, cîrciumi și ateliere. • pl. *-e.* /<sl. veche **камень** „piatră".

cámătă *s.f* Dobîndă (excesivă) pe care o ia cămătarul pentru sumele date cu împrumut. *Nu-l împiedica să dea sume de batjocură... cu camătă pe amanet* (M. I. CAR.). • pl. *-e.* /<sl. veche **камата**.

cambiál[1]**, -ă** *adj.* (*fin.*) Care aparține cambiei, care se referă la cambie; care provine de la o cambie. • sil. *-bi-al.* pl. *-i, -e.* /<it. ***cambiale***, fr. ***cambial***.

cambiál[2]**, -ă** *adj.* (*bot.*) Care aparține cambiului, care se referă la cambiu; care provine de la cambiu. • sil. *-bi-al.* pl. *-i, -e.* /***cambiu*** + *-al*.

cámbie *s.f.* (*fin.*) Titlu de credit pe termen scurt, în temeiul căruia emitentul se obligă să plătească cuiva, necondiționat, sau dispune să se plătească de către o altă persoană, la data și la locul indicate în actul respectiv, o sumă de bani; trată, bilet de ordin. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<it. ***cambio***.

cambíst, -ă *s.m., s.f.* (*fin.*) Specialist bancar în comerțul cu devize. • pl. *-iști, -iste.* /***cambie*** + *-ist*.

cămbiu *s.n.* (*bot.*) Țesut vegetal din zona generatoare, între țesutul lemnos și cel liberian de sub scoarță, care asigură creșterea secundară în grosime a tulpinii și a rădăcinii. • și *cámbium s.n.* /<germ. ***Kambium***, fr. ***cambium***.

cămbium *s.n.* v. cambiu.

cambodgián, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Cambodgiei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuiește în Cambodgia; locuitorii Cambodgiei. **2** *adj.* Care aparține Cambodgiei sau cambodgienilor, care se referă la Cambodgia sau la cambodgieni; care este originar din Cambodgia. • sil. *-dgi-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***Cambodgien***; cf. nm. pr. *Cambodgia*, stat în S-E Asiei.

cambrá *vb. I. tr., refl.* A (se) curba, a (se) îndoi în formă de arc; a (se) arcui, a (se) încovoia. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***cambrer***.

cambráre *s.f.* Curbare, îndoire în formă de arc; încovoiere. • pl. *-ări.* /v. ***cambra***.

cambrát, -ă *adj.* Curbat, îndoit, arcuit; încovoiat. • pl. *-ți. -te.* /v. ***cambra***.

cambré *s.n.* (*gimn.*) Exercițiu gimnastic (de balet), recomandat pentru dezvoltarea mobilității, care constă în mișcări de flexiune și de extensiune înainte, înapoi sau lateral ale trunchiului, executate în tempo lent, din diferite poziții, și coordonate cu mișcări ale brațelor și picioarelor. • /<fr. ***cambré***.

cambrián *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Prima perioadă a erei paleozoice, în care au apărut vietuitoarele (trilobiți, brahiopode nearticulate etc.). **2** *adj.* Care aparține cambrianului, specific cambrianului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din cambrian. • sil. *-bri-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***cambrien***; cf. nm. pr. *Cambria*, numele latin al Țării Galilor.

cambriolá *vb. I. tr.* A face o spargere, a fura prin efracție. • sil. *-bri-o-.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***cambrioler***.

cambrioláj *s.n.* Spargere, furt prin efracție; cambriolare. • sil. *-bri-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***cambriolage***.

cambrioláre *s.f.* Spargere, furt prin efracție; cambriolaj. • sil. *-bri-o-.* pl. *-ări.* /v. ***cambriola***.

cambriolór *s.m.* Hoț, spărgător. • sil. *-bri-o-.* pl. *-i.* /<fr. ***cambrioleur***.

cambrúră *s.f.* **1** Arcuitură, îndoitură. ◆ Curbură a unei piese de lemn sau a centrului unei bolți. **2** (*anat.*) Curbura dintre călcîi și tars; bolta piciorului. • pl. *-i.* /<fr. ***cambrure***.

cámbulă *s.f.* (*iht.*) Pește teleosteean marin, cu corpul asimetric, foarte turtit, lung de 20-30 cm, cu ambii ochi pe aceeași parte, care trăiește pe fundul apelor, culcat pe partea care nu are ochi (*Pleuronectes flesus*). • pl. *-e.* și *cámbură s.f.* /cf. rus., bg. **камбала**.

cámbură *s.f.* v. cambulă.

cambúză *s.f.* (*mar.*) Magazie de provizii pe o navă, amplasată de obicei sub punte, pentru a fi ferită de umezeală și pentru a avea o temperatură cît mai constantă. • pl. *-e.* /<fr. ***cambuse***.

cambuziér *s.m.* **1** Persoană însărcinată cu administrarea cambuzei pe o navă. **2** Chelner pe vapor. • sil. *-zi-er.* pl. *-i.* /<fr. ***cambusier***.

camée *s.f.* **1** Piatră dură (cu mai multe straturi divers colorate), sculptată în relief, cu o figură sau cu un motiv decorativ în relief, folosită ca podoabă. *Găsi și colierul de camee galbene încadrate în perle mici* (DUMITRIU). **2** Sculptură monocromă imitînd o camee (1). • pl. *-ee.* /<fr. ***camée***; cf. it. *cameo*.

camefíță *s.f.* (*bot.*; *la pl.*) Gen de plante perene, scunde, lemnoase, mai rar erbacee, cu mugurii situați aproape de suprafața solului, pe tulpini persistente; (*și la sg.*) plantă care face parte din acest gen. • scris și *chamefită*. pl. *-e.* /<fr. ***chamephyte***; cf. gr. *χαμαί* „pe pămînt; scund", *φυτόν* „plantă".

cameleón *s.m.* **1** (*zool.*) Reptilă arboricolă și insectivoră, din regiunile tropicale, cu ghearele ca un clește, care o ajută să se prindă de copaci, și cu proprietatea de a-și schimba culoarea pielii după aceea a mediului înconjurător (*Chamaeleo vulgaris*). **2** Fig. Persoană care își schimbă purtarea și convingerile cu foarte mare ușurință, în funcție de împrejurări. • sil. *-le-on.* pl. *-i.* și (*înv.*) *hameleón s.m.* /<fr. ***caméléon***, lat. ***chamaelĕon, -ontis***; cf. gr. *χαμαιλέων* „leu-tîrîtor".

cameleónic, -ă *adj.* **1** Caracteristic cameleonului (1); care își schimbă culoarea. **2** Fig. (*despre oameni*) Care este versatil. • sil. *-le-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***caméléonique***.

cameleonísm *s.n.* **1** Însușire a unor reptile de a-și schimba culoarea pielii după culoarea mediului înconjurător, ca mijloc de apărare; homocromie. **2** Fig. Schimbare a purtării și a convingerilor cuiva după împrejurări. • sil. *-le-o-.* /<fr. ***caméléonisme*** sau ***cameleon*** + *-ism*.

cameleonizá *vb. I. intr.* Fig. A-și schimba purtarea și convingerile după împrejurări. • sil. *-le-o-.* prez. ind. *-ez.* /<fr. ***caméléoniser***.

camelíd *s.n.* (*zool.*; *la pl.*) Familie de erbivore rumegătoare, cuprinzînd cămila, dromaderul, lama etc. (*Camelidae*); (*și la sg.*) animal care face parte din această familie. • pl. *-e.* /<fr. ***camélidés***; cf. lat. *camēlus, -i* „cămilă".

camélie *s.f.* (*bot.*) Plantă ornamentală, originară din Japonia și din China, cu frunzele totdeauna verzi și cu florile mari, albe sau roșii (*Camellia japonica*). ◆ Restr. Floarea acestei plante. *Să urlu zvîrlind banii în fața femeii, ca în „Dama cu camelii"* (CA. PETR.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***camélia***; cf. lat. șt. *Camellia* <nm. pr. *Camelli*, numele latin al misionarului iezuit ceh Georg Josef *Kamel*, care a adus această plantă din Asia în Europa.

camelínă *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee anuală, din familia cruciferelor, cu tulpina dreaptă, cu florile galbene și cu fructele mici, folosită în industrie pentru semințele ei bogate în ulei, mai ales la fabricarea săpunului (*Camelina sativa*). • pl. *-e.* /<fr. ***caméline***.

camelót *s.n.* **1** Stofă groasă din lînă sau din păr de capră, de cămilă etc. **2** (*înv.*; *la pl.*) Varietăți de țesături din păr de cămilă (pentru haine boierești). • pl. *-uri.* și *camilót s.n.* /<fr. ***camelot***.

camelótă *s.f.* **1** Lucru de cîrpaci. **2** Marfă proastă. • pl. *-e.* /<fr. ***camelote***.

camembert [kamam'ber] *s.n.* Brînză fermentată, cu coaja subțire, grasă, cu gust dulce, cu miros puternic, preparată din lapte de vacă și maturată cu ajutorul bacteriilor lactice și al mucegaiurilor exterioare de tip *Penicillium candidum* și *Penicillium camamberti*, care a fost produsă inițial în Franța. • scris și *camambert*. /<fr. ***camembert***; cf. nm. pr. *Camembert*, localitate în Normandia.

camerál, -ă *adj.* **1** (*despre sistemul legislativ al unor state*) A cărui organizare se bazează pe una (*sistem unicameral*) sau pe două camere legiuitoare (*sistem bicameral*). ◆ Care aparține fiecărei camere dintr-un organ legislativ. ◆ Referitor la camera reprezentativă. **2** Care privește finanțele publice. ◇ *Științe camerale* = nume dat, în sec. 17-18, disciplinelor care se ocupau cu studiul finanțelor publice. **3** (*muz.*) De cameră. • pl. *-i, -e.* /<fr., engl. ***cameral***; cf. lat. *camĕra, -ae*.

cameralísm *s.n.* Doctrină cu caracter financiar, economic, administrativ despre conducerea statelor feudale germane descentralizate, care a apărut și s-a dezvoltat în sec. 17-18 în Germania. • /<germ. ***Kammeralismus***.

cameramán *s.m.* (*cinemat., telev.*) Operator sau asistent al operatorului de cinema sau de televiziune care utilizează camera de luat vederi. • pl. *-i.* /<fr., engl. ***cameraman***.

camerăta *s.f.* Grup de intelectuali melomani. • /<it. ***camerata***.

cámeră *s.f.* **1** Încăpere într-o clădire, care nu are o destinație specială; odaie. *Aeroplanele de hîrtie albă, pe care le aruncă, prin cameră, copiii* (CA. PETR.). ◇ *Cameră de culcare* = dormitor. *Cameră mobilată* = cameră care se închiriază cuiva cu mobila proprietarului. *Cameră de lucru* = birou într-o casă particulară. ◆ Concr. Fiecare dintre încăperile care compun un apartament, o locuință. ◆ (*cu determ. care indică felul, utilizarea*) Tip de mobilă care dă unei încăperi un anumit aspect sau o anumită utilizare. *A cumpărat o cameră de zi în stil modern.* **2** (*muz.*) *Muzică de cameră* = (*în trecut*) compoziție muzicală interpretată în saloanele de la curțile princiare; (*astăzi*) compoziție muzicală pentru un număr restrîns de interpreți instrumentiști sau vocali. **3** Încăpere sau spațiu dintr-o clădire, de pe o navă etc. cu destinație specială și amenajată pentru a se putea desfășura în ea o activitate (tehnică, științifică etc.). ◇ *Cameră de comandă* = *a*) încăpere specială în care se efectuează în mod automat controlul și conducerea funcționării

unei centrale sau stațiuni electrice; *b*) (*pe navele militare*) încăpere de comunicare cu turnul de control, în care se află aparate de transmitere a ordinelor în diferite compartimente sau aparate de comunicare între conducătorii navei. *Cameră blindată* (sau *de siguranță*) = cameră subterană, cu pereții foarte rezistenți și cu ușile blindate, în care băncile păstrează valorile proprii, cele încredințate lor de către clienți, rezerve de metale prețioase etc.; seif. *Cameră de gazare* = încăpere etanșă în care, în timpul celui de al Doilea Război Mondial, erau uciși, prin gazare, prizonierii din lagărele germane sau unde aveau loc execuțiile capitale în unele state din SUA, cu ajutorul gazelor toxice. *Cameră nupțială* = încăpere într-un hotel, într-o pensiune etc., frumos împodobită, rezervată celor căsătoriți de curînd pentru petrecerea lunii de miere. *Cameră separată* = (*calc după fr. „chambre separée”*) separeu. *E o intenție de supeu în doi, ca într-o „cameră separată” de restaurant de petreceri* (CA. PETR.). *Cameră de gardă* v. gardă. *Cameră mortuară* v. mortuar. *Cameră oarbă* v. orb. *Cameră de serviciu* v. serviciu. **4** Spațiu în care se produce un proces tehnic; incintă care face parte integrantă dintr-un aparat, dintr-un instrument etc. sau care reprezintă însuși aparatul, instrumentul etc. ◇ (*fotogr.*) *Cameră obscură* = *a*) laborator în care un fotograf execută developarea, fixarea și alte operații fotografice, la adăpost de surse luminoase naturale sau artificiale, cu excepția unei lămpi cu lumină slabă, colorată sau ecranată; *b*) dispozitiv cu ajutorul căruia se obține pe un ecran (sau pe un clișeu) imaginea răsturnată a unui obiect. *Cameră fotografică* = *a*) dispozitiv optic format din obiectiv, diafragmă, obturator, declanșator, cameră obscură, casetă pentru film, vizor etc., care este folosit pentru a fotografia; aparat fotografic; *b*) (sau *cameră videocaptoare*) cameră obscură de televiziune, aparat electronic

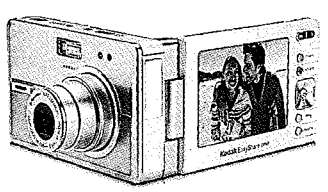

cameră fotografică digitală

complex folosit în televiziune pentru captarea imaginii și transformarea ei în semnale video. *Cameră de luat vederi* = aparat cu ajutorul căruia se obțin pe pelicula fotografică imaginile succesive ale obiectelor în mișcare. *Cameră de sunet* = aparat folosit pentru înregistrarea sunetelor pe o peliculă fotosensibilă în cinematografie. *Cameră de combustie* = spațiu în care arde un combustibil într-un cazan cu aburi sau într-un motor cu ardere internă, în vederea folosirii energiei gazelor rezultate. (*milit.*) *Camera cartușului* = partea dinapoi a canalului țevii unei arme de foc, în care se introduce tubul-cartuș și unde se produce explozia pulberii. *Cameră de carburație* v. carburație. *Cameră gnotobiologică* v. gnotobiologic. *Cameră sincronă* v. sincron. **5** Tub de cauciuc unit la capete, care se umflă cu aer și care se așază înăuntrul anvelopei, pe roata unor vehicule. ◆ (*la mingi de sport*) Balon de cauciuc situat înăuntrul anvelopei, care se umflă cu aer. ◆ Ext. Recipient cu pereți extensibili în care se introduce aer sub presiune. **6** (*jur.; urmat de determ.*) Parte componentă a organului legislativ din unele țări (*Camera Comunelor* și *Camera Lorzilor* în Anglia, *Camera Deputaților* în România, Italia, Belgia și în unele țări ale Americii Latine, *Camera Reprezentanților* în SUA, Australia, Sri Lanka etc.). ◇ *Camera Superioară* = Senat. *Camera Inferioară* (sau *Deputaților*) = prima instanță legislativă în unele țări. *Cameră sindicală* v. sindical. *Camera de sus* v. sus. ◇ (*eliptic*) *Cum să-l trimiți în Cameră, nene, pe stimabilul* (CAR.). *Și la Cameră... discuțiile nu depășeau mult adîncimea celor din tren* (CA. PETR.). ◆ Persoanele care fac parte din acest organ legislativ; ext. localul în care își desfășoară activitatea această instituție parlamentară. **7** (*econ.; urmat de determ.*) Instituție, organizație avînd ca obiectiv sprijinirea activității dintr-un anumit domeniu. ◇ *Camera de comerț* = instituție care sprijină dezvoltarea relațiilor economice. **8** (*bot.*) *Cameră polenică* (sau *polinică*) = cavitate situată spre vîrful ovulului unor gimnosperme, în care germinează grăunciorul de polen. **9** (*zool.*) *Cameră paleală* (sau *camera mantalei*) = spațiu cuprins între pereții mantalei și corpul moluștei. **10** (*petrogr.*) *Cameră magmatică* = bazin magmatic. • pl. *-e.* /<it., lat. ***camera***, fr. ***caméra***, ngr. ***κάμαρα***, germ. ***Kammer***; cf. și engl. *camera*.

cameriér *s.m.* (*ieșit din uz*) Om de serviciu care îngrijea dormitorul și îmbrăcămintea stăpînului; fecior, valet. • sil. *-ri-er.* pl. *-i.* /<fr. ***camérier***, it. ***cameriere***.

cameríst *s.m.* **1** (*ieșit din uz*) Om de serviciu care îngrijea camerele într-o instituție. **2** (*mar.*) Persoană auxiliară pentru serviciul cabinelor. • pl. *-iști.* /de la ***camerístă***, prin derivare regresivă.

camerístă *s.f.* **1** Femeie în serviciul personal al unei doamne; fată în casă. *Să spuie cameristei să-l puie chiar pe măsuța din dormitorul ei* (CA. PETR.). **2** Femeie care se ocupă cu îngrijirea camerelor într-un hotel, într-o pensiune etc. • pl. *-e.* /<fr. ***camériste***, it. ***camerista***.

camerling *s.m.* (*bis.*) Cardinal care administrează bunurile bisericii în timpul vacanței Sfîntului Scaun. • pl. *-gi.* /<it. ***camerlingo***, ***camerlengo***, fr. ***camerlingue***.

camertón *s.n.* (*muz.*) Instrument format dintr-un tub sonor, care, prin suflare, emite nota „la” (sau din mai multe tuburi, corespunzătoare notelor „sol”, „re”, „la” și „mi”), folosit pentru determinarea altor sunete și pentru acordarea instrumentelor muzicale. • pl. *-uri.* /<germ. ***Kammerton***.

camerunéz, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Camerunului sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuiește în Camerun: locuitorii Camerunului. **2** *adj.* Care aparține Camerunului sau camerunezilor, care se referă la Camerun sau la camerunezi; originar din Camerun. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***Camerounais***; cf. nm. pr. *Camerun*, stat în Africa Ecuatorială.

cámfor *s.n.* **1** Substanță organică, naturală (extrasă din frunzele arborelui de camfor *Cinnamonum camphora*) sau sintetică, incoloră, cu miros caracteristic și cu gust amar, care sublimează, utilizată (sub formă de ulei camforat) în medicină ca revulsiv și ca stimulent al centrilor nervoși vasomotori și al aparatului respirator, la fabricarea celuloidului etc. ◆ Produs cu miros aromatizat penetrant, obținut prin distilarea lemnului și scoarței arborelui *Cinnamonum camphora* sau prin sinteză. ◇ *Țucur camfor* v. țucăr. **2** (*bot.*) Arbore exotic din ale cărui frunze se extrage camforul (*Cinnamonum camphora*). • și *cánfor s.n., cánforă s.f.* /<ngr. ***κάμφορα***; cf. it. *canfora*, lat. med. *camphora* <ar. *kafur*.

camforát, -ă *adj.* Care conține camfor. • pl. *-ți, -te.* /***camfor*** + *-at*; cf. it. *canforato*.

camfórcă *s.f.* (*reg.*) Suport metalic mobil sau mică sobă portativă pe care se așază un vas cu mîncare sau un instrument, pentru a fi încălzite. • pl. *-ci.* /<rus. ***камфорка***.

cámgarn *s.n.* Lînă cu păr lung, care capătă, după pieptănare, o uniformitate deosebită. ◆ Stofă de calitate superioară făcută din fire de lînă netede. • /<germ. ***Kammgarn***.

camilafcă

camiláfcă *s.f.* (*bis.*) Potcap acoperit cu un văl (negru), care atîrnă pe spate, purtat de prelații și de călugării ortodocși (sau de călugărițe) la anumite ocazii. *Maica Nimfodora îi făcu semn să se apropie, înclinîndu-și camilafca* (SADOV.). • pl. *-ce, -âfci.* și *cămiláfcă s.f., camiláft s.n.* /<slav. **камилавъка** <m. gr. ***καμηλαύκι[ον]***.

camilâft *s.n.* v. camilafcă.

camilót *s.n.* v. camelot.

camión *s.n.* **1** Vehicul rutier, prevăzut cu o platformă sau cu o cutie, care este folosit pentru transportul mărfurilor, al materialelor etc. *Camioanele care trec... sînt cercetate cu atenție* (CA. PETR.). **2** Autocamion. ◇ *Camion-cisternă* = camion care servește la transportul unor anumite lichide. *Camion basculant* v. basculant. • sil. *-mi-on.* pl. *-oane.* /<fr. ***camion***.

camionagíu *s.m.* Persoană care se ocupă cu transportul de mărfuri și de obiecte cu ajutorul unui camion; camionar. • sil. *-mi-o-.* pl. *-gii.* /***camion*** + *-agiu*.

camionáj *s.n.* (*transp.*) **1** Transport (de mărfuri) efectuat cu camioane, camionete etc. **2** Întreprindere sau serviciu de transport cu camioane. • sil. *-mi-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***camionnage***.

camionár *s.m.* Camionagiu. • sil. *-mi-o-.* pl. *-i.* /***camion*** + *-ar*.

camionétă *s.f.* Autocamion de dimensiuni mai reduse; autocamionetă. • sil. *-mi-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***camionnette***.

camizól *s.n.* (*înv.*) Haină de casă scurtă, cu mîneci, pe care o purtau femeile. *Efimița în camizol, fustă de flanelă roșie și legată la cap cu tulpan* (CAR.). • pl. *-e.* /<fr. ***camisole***.

camohás *s.n.* (*înv.*) Un fel de stofă de mătase orientală. • /<ngr. ***καμουχάς***; cf. tc. *kamha*.

camómilă *s.f.* (*bot.*) Mușețel (*Matricaria chamomilla*). • pl. *-e.* /<lat. ***chamomilla***.

camórra *s.f.* **1** Mafia napolitană. **2** Ext. Bandă de escroci. • /<it. ***camorra***.

campă *vb. I.* **1** *intr.* (*despre unități militare, turiști, vînători etc.*) A se instala provizoriu în campament, în tabără. **2** *refl.* Fig. A dovedi o atitudine mîndră, provocatoare. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***camper***.

campadúră *s.f.* (*constr.*) Deschizătură în acoperișul unei case țărănești, pentru a lăsa să iasă fumul. • pl. *-i.* /etimol. ncc.

campamént *s.n.* **1** Staționare într-un loc (plat), în corturi, a unei unități militare sau, ext., a unor turiști, vînători etc. **2** Concr. Loc unde s-a instalat o unitate militară în corturi. **3** Totalitatea materialelor folosite pentru o asemenea instalare. **4** Totalitatea persoanelor instalate într-un campament. • pl. *-e.* /<fr. ***campement***.

campánă *s.f.* **1** (*arhit.*) Capitelul unei coloane corintice sau dorice. **2** (*constr.*) Construcție de metal în formă de clopot, care leagă camera de lucru a unui cheson cu exteriorul. ◆ Ecluză cu aer comprimat. **3** (*muz.; la pl.*) Instrumente de percuție din metal, în formă de cupă răsturnată sau de tub, puse în vibrație prin lovire cu un ciocan[2] (5) de lemn; clopote. • pl. *-e.* /<fr. ***campane***, it., lat. ***campana***; cf. lat. [vasa] *campana* „oale de bronz din Campania”.

campanélă *s.f.* (*bot.*) Clopoțel (4) (*Campanulla*). • pl. *-e.* /<it. ***campanella***, fr. ***campanelle***.

campani- Elem. de compunere „clopot”. • /<fr. ***campani-***; cf. lat. *campana*.

campanián, -ă *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Al treilea subetaj al senonianului (cretacicul superior), caracterizat prin anumite specii de belemniți și amoniți. **2** *adj.* Care aparține campanianului, specific campanianului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din campanian. • sil. *-ni-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***campanien***; cf. nm. pr. *Campania*, regiune în S Italiei.

campánie *s.f.* **1** (*milit.*) Totalitatea operațiunilor strategice, executate de forțele armate ale unei țări sau de o parte a lor, într-un anumit moment și pe o porțiune de teritoriu delimitată; ext. război. *În partea a doua a campaniei... eram uneori apostrofați din tranșeele apropiate* (CA. PETR.). ◇ Loc.adj. *De campanie* = destinat să fie folosit pe front. *Ceasul cu brățară, de campanie, îmi arăta 11 și jumătate* (CA. PETR.). *Δ Pat de campanie* = pat care se poate strînge pentru a nu ocupa loc în timpul zilei sau pentru a fi mai ușor transportat. *Bucătărie de campanie* v. bucătărie. *Echipament de campanie* v. echipament. *Ladă de campanie* v. ladă. *Ținută de campanie* v. ținută. **2** Ciclu de operații organizate după un anumit plan, desfășurate intensiv într-o anumită perioadă de timp în vederea realizării unui scop determinat, politic, economic, social, igienic etc.; ext. timpul cît durează această acțiune. *Ucenicul despre care am mai vorbit avea la spate campania unui an întreg vînătoresc* (SADOV.) ◇ *Campanie de presă* = mobilizare a opiniei publice prin articole publicate în presă în favoarea sau împotriva unei cauze, unei situații (politice), unor persoane etc. *Campanie publicitară* = promovare prin mass-media a unui

produs nou. <> Fig. *Motivele invocate obișnuit în campaniile de aflțare a popoarelor* (CA. PETR.). **3** (*agron.*) Perioadă dintr-un an care cuprinde timpul în care se recoltează un produs agricol sau în care se pregătește terenul, se face aprovizionarea cu materii prime etc. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***campagne***, rus. *кампания*, it. ***campagna***, germ. ***Kampagne***.

campanifórm, -ă *adj.* (*despre elemente decorative*) Stilizat în formă de clopot. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***campaniforme***.

campanílă *s.f.* (*arhit.*) **1** Clopotniță în formă de turn înalt și zvelt, construită de obicei separat lîngă o biserică sau chiar deasupra acesteia, frecventă în arhitectura italiană din sec. 11-16. **2** Turnuleț cu rol decorativ, situat în partea superioară a unui edificiu civil, în care se află un clopot, un orologiu etc. • pl. *-e*. /<it. ***campanile***.

campanulacée *s.f.* (*bot.; la pl.*) Familie de plante erbacee, dicotiledonate, gamopetale, avînd ca tip campanula, cu frunzele alterne, simple și cu florile hermafrodite, albastre-violacee sau albe, de forma unui clopoțel, care cresc în regiunile temperate și subtropicale (*Campanulaceae*); (*și la sg.*) plantă care face parte din această familie. • pl. *-cee*. /<fr. ***campanulacées***.

campanulát, -ă *adj.* (*bot.; despre flori*) În formă de clopoțel. • pl. *-ți, -te*. /<fr. ***campanulé***.

campanúlă *s.f.* (*bot.*) Clopoțel (4) (*Campanulla*). *Jos, pe-un vîrf de campanulă Pururea-n vibrație, Și-a oprit o libelulă zborul Plin de grație* (TOPÎR.). • pl. *-e*. /<fr. ***campanule***.

campăre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *campa* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***campa***.

campăt, -ă *adj.* **1** (*despre cai*) Cu aplomb defectuos. **2** (*fam.*) Așezat, postat într-o atitudine provocatoare. • pl. *-ți, -te*. /<fr. ***campé***.

campău *s.n.* (*reg.*) Băț lung, cu un cîrlig de fier la vîrf, cu care ciobanii prind mieii și oile; (*reg.*) cață[2]. • /<magh. ***kampó***.

campeadór *s.m.* Supranume dat, în Spania, Cidului. • sil. *-pe-a-*. /<sp. ***campeador***.

campéstru, -ă *adj.* Care este specific cîmpului sau vieții de la țară; cîmpenesc. • pl. *-ștri, -stre*. /<it. ***campestre***, lat. ***campester, -tris***.

campi- Elem. de compunere „cîmp vizual". • /<fr. ***campi-***; cf. lat. *campus, -i* „cîmpie".

campilotróp, -ă *adj.* (*bot.; despre ovule*) Curbat astfel încît micropilul să ajungă lîngă nil. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***campylotrope***; cf. gr. *καμπύλος* „curbat, încovoiat".

campimetríe *s.n.* (*fiz.*) Măsurare a întinderii cîmpului vizual cu ajutorul unor indici albi și colorați care se deplasează pe diferite axe. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***campimétrie***.

campimétru *s.n.* (*fiz.*) Ecran plat marcat de un punct central, punct de fixație, utilizat în investigarea cîmpului vizual sau în campimetrie. • pl. *-e*. /<fr. ***campimètre***; cf. lat. *campus, -i* „cîmp", gr. *μέτρον* „măsură".

campína *s.f.* (*geogr.*) Formațiune de tip savană împădurită, pe nisipuri aluvionare, din Amazonia. • /<port. ***campina***; cf. nm. pr. *Campinas*, oraș în S-E Braziliei.

camping ['kempiŋ] *s.n.* **1** Loc special amenajat într-o zonă turistică, în care sînt instalate corturi, barăcamente sau căsuțe pentru turiști. ◆ Tabără de excursioniști. **2** Faptul de a trăi în aer liber, sub cort. • pl. *-uri*. /<engl. ***camping***.

camping-trailer ['kempiŋ,treilər] *s.n.* (*sport*) Rulotă. • /<engl. ***camping trailer***.

campión, -oánă *s.m., s.f.* **1** (*sport*) Persoană, echipă, țară etc. care cucerește primul loc într-o competiție sportivă (națională, internațională, mondială, olimpică etc.). <> *Campion absolut* v. absolut. *Centură de campion* v. centură. **2** Fig. Luptător, apărător înflăcărat al unei cauze nobile, al unei idei. *Este un campion al luptei pentru drepturile omului.* **3** (*în Ev. Med. european*) Luptător într-o întrecere cavalerească, într-un turnir. • sil. *-pi-on*. pl. *-oni, -oane*. /<it. ***campione***, fr. ***champion***.

campionát *s.n.* (*sport*) **1** (*mai ales cu determ. care indică specialitatea sportivă, limita teritorială, categoria, nivelul competiției etc.*) Competiție oficială organizată periodic pe o probă sau pe o ramură de sport, pentru desemnarea celui mai bun sportiv sau a celei mai bune echipe (la nivelul unui club sau al unei localități, regiuni, țări, al unui continent, la nivel mondial). **2** Situația, calitatea de campion (1). *Echipa noastră deține campionatul mondial la gimnastică.* • sil. *-pi-o-*. pl. *-e*. /<it. ***campionato***.

campos ['kampuʃ] *s.n. pl.* (*geogr.*) Savană specifică platourilor braziliene, cu vegetație ierboasă de tip tropical, cu arbori și arbuști rari, cu frunzele căzătoare în perioada secetoasă. • /<port. ***campos***.

campto- Elem. de compunere „curbat, încovoiat". • /<fr. ***campto-***; cf. gr. *καμπτός* <*κάμπτω* „a îndoi".

camptocărp, -ă *adj.* (*bot.*) Cu fructe curbate. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***camptocarpe***.

camptocormíe *s.f.* (*med.*) Poziție vicioasă a trunchiului, constînd într-o anteflexie permanentă a acestuia pe bazin, cu limitarea mișcărilor doar în ortostatism, consecință a unei contracturi musculare de origini diferite: isterie, parkinson, boli organice ale coloanei vertebrale etc. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***camptocormie***; cf. gr. *καμπτός* „încovoiat", *κορμός* „trunchi".

camptodactilíe *s.f.* (*med.*) Imposibilitate de a întinde complet unul sau mai multe degete ca urmare a unor procese patologice sau a unei malformații congenitale. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***camptodactylie***; cf. gr. *καμπτός* „încovoiat", *δάκτυλος* „deget".

cámpus *s.n.* Așezare, ansamblu de clădiri, cuprinzînd un institut de învățămînt superior, cu toate dotările pentru învățămînt, cercetare, locuit, agrement etc. • pl. *-uri*. /<engl., fr. ***campus***.

camuflá *vb. I.* **1** *tr., refl.* (*milit.*) A (se) feri, a (se) ascunde de vederea inamicului. **2** *tr.* (*compl. indică surse de lumină*) A acoperi, a ascunde pe timp de noapte, pentru a nu fi observat de inamic. **3** *tr., refl.* Fig. A (se) ascunde, a (se) deghiza, a (se) masca. • prez. ind. *-ez*. /<fr. ***camoufler***.

camuflái *s.n.* **1** (*milit.*) Ascundere, acoperire (pe timp de noapte) a trupelor, a obiectivelor militare etc. **2** Concr. Material folosit în acest scop. • pl. *-e*. /<fr. ***camouflage***.

camufláre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *camufla* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***camufla***.

camuflát[1] *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *camufla*. • /v. ***camufla***.

camuflát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*milit.*) Ascuns vederii inamicului. **2** (*despre surse de lumină*) Acoperit (ca să nu străbată razele în timpul nopții). **3** Fig. Deghizat, mascat. • pl. *-ți, -te*. /v. ***camufla***.

camuflét *s.n.* Explozie subterană a unei încărcături de exploziv, fără producerea vreunor modificări vizibile la suprafața solului. • /<fr. ***camouflet***.

cană *s.f* v. canea.

canab- Elem. de compunere „cînepă". • /<fr. ***cannab-***; cf. lat. *cannabis, -is* „cînepă".

canábe *s.f. pl.* Locuințe civile grupate la marginea castrelor romane. • /<lat. ***canabae*** „colibe".

canabicultór, -oáre *s.m., s.f.* Cultivator de canabis. • pl. *-ori, -oare*. /de la ***canabicultură***, după *agricultor*.

canabicultúră *s.f.* Cultivare a cînepii-de-India, din care se extrage marijuana. • pl. *-i*. /***canab-*** + ***cultură***.

canabinacée *s.f.* (*bot.; la pl.*) Familie de plante erbacee, dicotiledonate, apetale, care are ca tip cînepa; (*și la sg.*) plantă care face parte din această familie. • pl. *-cee*. /<fr. ***cannabinacées***; cf. lat. *cannabis, -is* „cînepă".

canabínă *s.f.* Substanță rășinoasă extrasă din cînepa de India. • /<fr. ***cannabine***; cf. lat. *cannabis, -is* „cînepă".

canabinól *s.n.* Substanță activă din hașiș. • /<germ. ***Kannabinol***.

canabióză *s.f.* (*med.*) Sindrom alergic respirator, provocat de inhalarea pulberilor de cînepă. • sil. *-bi-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***cannabiose***.

canábis *s.n.* **1** (*bot.*) Cînepă de India (*Cannabis indica*). **2** Marijuana sau altă substanță derivată din cînepa indiană. • /<fr., engl. ***cannabis***.

canabísm *s.n.* (*med.*) Intoxicație cronică sau acută cu canabină, întîlnită la lucrătorii din industria de prelucrare a cînepii. • /<fr. ***cannabisme***.

canadián, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Canadei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuiește în Canada; locuitorii Canadei. **2** *adj.* Care aparține Canadei sau canadienilor, care se referă la Canada sau la canadieni; originar din Canada. • sil. *-di-an*. pl. *-ieni, -iene*. /<fr. ***canadien***; cf. nm. pr. *Canada*, stat în America de Nord.

canadiánă *s.f.* **1** Haină de vînt scurtă (cu glugă), confecționată dintr-o țesătură deasă, de obicei impermeabilă. **2** Ambarcație ușoară și rezistentă, asemănătoare cu canoea, la indienii nord-americani. • sil. *-di-a-*. pl. *-iene*. /<fr. ***canadienne***; cf. nm. pr. *Canada*, stat în America de Nord.

canadiáncă *s.f.* Femeie care face parte din populația de bază a Canadei sau este originară de acolo; canadiană. • sil. *-di-an-*. pl. *-ience*. /***canadian*** + *-că*.

canăf *s.m., s.n.* **1** *s.m.* Ciucure (1). *Pisica cu canaf la ureche torcea somnoroasă în colț* (SADOV.). <> Compar. *Platanii... își tremură printre crăci rodurile de peste vară ca niște canafi* (SANDU-A.). <> Fig. *Sar prepeliți... și șfîriie în linie dreaptă peste canafurile mohorului* (SADOV.). **2** *s.n.* Analog. Șfichiul cozii boului. • pl. *m. -i, n. -uri*. și (*reg.*) *cănáf s.m.* /<magh. ***kanaf***; cf. pol. *kanak* „salbă la gît".

canafăs *s.n.* Pînză rară, din fire de cînepă, foarte apretată, care se folosește la confecționarea hainelor, ca întăritură la piepți, la gulere și, în legătorie, la cusutul cotoarelor de cărți. • /<germ. ***Kanevas***.

canál[1] *s.n.* **1** Curs de apă artificial sau amenajat care leagă două mări, două fluvii, un rîu cu un lac etc. și care servește la navigație, la irigări sau la construcții hidrotehnice. ◆ Curs de apă îndiguit și drenat cu scopul de a-l face navigabil, de a preveni inundațiile etc. *Trecu pe malul unui canal adînc în fundul căruia curgea apa unui pîrîu* (SADOV.). ◆ Braț de mare situată între două țărmuri apropiate. *Între Anglia și Franța se află Canalul Mînecii.* ◆ Cale de circulație pe apă (ținînd loc de stradă) în orașele așezate la mare sau pe fluvii. *Tot orașul [Veneția] în mare, avînd în loc de uliță 530 canaluri* (D. GOL.). ◆ Fig. Mijloc, procedeu prin care cineva efectuează sau transmite ceva. <> *Canale diplomatice* v. diplomatic. **2** Conductă (construită din beton sau din tuburi îmbinate, din șanțuri sau rigole) destinată să transporte lichide în diferite scopuri. **3** Șanț destinat să ușureze efectuarea unei operații tehnice sau în care se pot depune ori monta anumite piese. *Ca să poată verifica mașina, a așezat-o pe canal.* **4** (*telec.*) *Canal de telecomunicații* = fiecare dintre posibilitățile de transmisiune a mesajelor pe care le prezintă un sistem de telecomunicații multiple. **5** (și *canal de transmisiune*) Cale de transmisiune unilaterală a programelor sonore sau vizuale destinate difuzării publice (mai ales în televiziune). **6** (*inform.*) Cale de acces a informațiilor într-un computer (sistem electronic de calcul). **7** (*bot., anat.*) Formație organică în formă de tub, vas sau cale de comunicație în organismele animale sau vegetale (prin care circulă substanțele nutritive, secrețiile etc.). *Canalele pot fi: excretoare, vasculare, osoase.* ◆ Restr. Structură tubulară care conduce produsele de secreție ale unei glande exocrine; conduct. <> *Canal carotidian* v. carotidian. *Canal cistic* v. cistic. *Canal coledoc* v. coledoc. *Canal deferent* v. deferent. *Canal lacrimal* v. lacrimal. *Canal medular* v. medular. *Canal neural* v. neural. *Canal rahidian* v. rahidian. *Canale semicirculare* v. semicircular. *Canal seminifer* v. seminifer. **8** *Canal fonator* = spațiul dintre organele vorbirii prin care trece curentul de aer sonor. **9** (*bot.*) *Canal secretor* = formație tubulară din organele unor plante, căptușită cu celule secretoare vii, în care se adună produsele de secreție. • pl. *-e*, (*înv.*) *-uri*. /<fr. ***canal***, lat. ***canalis, -is***.

canăi[2] *s.m.* v. canar.

canalagíu *s.m.* Muncitor care lucrează la instalarea și la întreținerea canalizării. • pl. *-gii*. /***canal***[1] + *-agiu*.

canăle *s.f. pl.* (*bot.; reg.*) Plantă erbacee anuală, ornamentală, originară din India, cu frunzele lanceolate, dințate și cu florile albe, roșii sau pestrițe (*Impatiens balsamina*); canaluțe. • /cf. bg. *канела*.

canali- Elem. de compunere „canal, vas anatomic". • /<fr. ***canali-***; cf. lat. *canalis, -is* „tub, conductă".

canalícul *s.n.* (*anat., bot.*) Canal mic și îngust din țesuturile organismelor. • pl. *-e*. /<fr. ***canalicule***, lat. ***canalĭcŭlus, -i***.

canaliculár, -ă *adj.* (*anat., bot.*) Care are forma unui canalicul; cu canalicule. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***canaliculaire***.

canaliculát, -ă *adj.* (*bot.; despre organe*) Scobit longitudinal în formă de canal. ◆ Care este străbătut de canalicule. • pl. *-ți, -te*. /<fr. ***canaliculé***.

canaliculítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a unui canalicul sau a unui conduct excretor al unei glande. ◆ Restr. Inflamația unui canalicul lacrimal sau a canalului lacrimo-nazal al unei glande. • pl. *-e*. /<fr. ***canaliculite***; cf. lat. **canalicŭlus, -i* „canal mic".

canaliculotomíe *s.f.* (*chir.*) Secționare a unui canalicul stenozat. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***canaliculotomie***.

canálie *s.f.* Persoană care săvîrșește fapte josnice; om mișel, ticălos, netrebnic sau considerat ca atare. *Viața, infinit mai ușoară... pentru cei mediocri, ca și pentru canalii* (CA. PETR.). <> Colect. *Se luptă... În aplauzele grele a canaliei de uliți* (EMIN.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<it. ***canaglia***, fr. ***canaille***; cf. lat. **canalia <canis, -is* „cîine".

canalieríe *s.f.* (*fran.*) Ticăloșie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***canaillerie***.

canalifér, -ă *adj.* (*anat.*) Înzestrat cu canale, cu vase. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***canalifère***.

canalifórm, -ă *adj.* (*anat.*) În formă de canal anatomic. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***canaliforme***.

canalíst, -ă *s.m., s.f.* Muncitor care lucrează la instalarea și întreținerea canalizării (1). • pl. *-iști, -iste.* /***canal***[1] + *-ist.*

canalizá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică localități, terenuri, sisteme tehnice etc.*) A dota cu canale (2) de scurgere pentru evacuarea apelor uzate. **2** A îndrepta (o parte din) apele unui rîu pe un canal, pe o albie artificială destinată navigației, irigării etc. ◆ Fig. (*compl. indică acțiuni, preocupări etc.*) A dirija într-un anumit sens, în vederea unui scop anumit. *Și-a canalizat interesul spre tehnica de vîrf.* **3** (*chir.; compl. indică vase anatomice obstruate*) A deschide pe cale chirurgicală. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***canaliser***.

canalizábil, -ă *adj.* Care poate fi canalizat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***canalisable***.

canalizáre *s.f.* **1** Ansamblu de lucrări tehnice, construcții, instalații destinate colectării, transportului, epurării și evacuării apelor uzate dintr-o localitate, dintr-un sistem tehnic, de pe un teren etc. sau a apei de ploaie, în vederea păstrării salubrității solului și a aerului; canalizație (1). **2** (*psih.*) Aspect al dezvoltării personalității, care se referă la tendința de a dirija necesitățile umane, ca urmare a modurilor din ce în ce mai specifice și mai divergente de satisfacere a acestora, în contextul în care motive identice sînt canalizate în mod diferit de oameni. • pl. *-ări.* /v. ***canaliza***.

canalizát, -ă *adj.* **1** (*despre cursul unor ape*) Îndreptat pe un canal (de navigație). ◆ Fig. Dirijat într-un anumit sens. **2** (*despre localități, căi de comunicație*) Prevăzut cu canale pentru transportul lichidelor. • pl. *-ți, -te.* /v. ***canaliza***.

canalizatór, -oáre *adj., s.n.* **1** *adj.* Care canalizează, care conduce într-o anumită direcție. <> Fig. *Preocupări canalizatoare către domenii noi de cercetare.* **2** *s.n.* Mașină pentru tăierea de blocuri în carieră. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***canalisateur***.

canalizáție *s.f.* **1** Canalizare (1). **2** Ansamblu de lucrări care permit curgerea unui curs de apă cu debit mic dintr-un canal (2). **3** Instalație aeriană, subterană, submarină etc. care servește la transportul sau la distribuția energiei electrice prin conducte. **4** *Canalizație telefonică* = instalație subterană de conducte pentru întinderea cablurilor telefonice într-un oraș. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) ***canalizațiúne*** *s.f.* /<fr. ***canalisation***.

canalizațiúne *s.f.* v. canalizație.

canalopatíe *s.f.* (*med.*) Ansamblul alterărilor structurale și funcționale ale canalelor ionice. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***canalopathie***, engl. ***channelopathy***; cf. lat. *canalis, -is* „șanț, jgheab", gr. *πάθος* „boală, afecțiune".

canalúțe *s.f. pl.* (*bot.; reg.*) Canale (*Impatiens balsamina*). • /***canale*** + *-uțe.*

canăm *s.n.* Cursă automobilistică pe circuit în Canada și America, în cadrul căreia mașinile trebuie să aibă obligatoriu două locuri și patru roți, în rest regulamentul fiind liber. • /abr. de la ***Can[ada]*** + ***Am[erica]***.

canáp *s.n.* (*reg.*) Sfoară (mai groasă) de cînepă. • /<bg. ***канап***, srb. ***канар*** <tc. *kinab.*

canapeá *s.f.* **1** Mobilă de forma unui divan îngust, îmbrăcat în stofă, piele etc., care are de obicei spătar și brațe, pe care se șade și se poate dormi. *De-a-lungul pereților erau canapele lungi, înguste și în dreptul lor mese* (CA. PETR.). <> Fig. *Ajungînd la capătul aleii, ne-am pus pe o canapea de brazde* (C. NEGR.). **2** (*culin.*) Felie de pîine prăjită în unt, pe care se pun felii de salam, șuncă, icre etc. • pl. *-ele.* /<ngr. ***καναπές***, fr., it. ***canapé***, germ. ***Kanapee***.

canapelúță *s.f.* Dim. al lui *canapea. Aud un horcăit pe canapeluța unde el dormea* (C. NEGR.). • pl. *-e.* /***canapea*** + *-eluță.*

canár *s.m.* (*ornit.*) Mică pasăre cîntătoare din familia fringilidelor, originară din Insulele Canare, cu penajul galben, roz sau pătat maroniu-roșcat, al cărei bărbătuș cîntă foarte frumos (*Serinus canaria*). <> (*adj.*) *Tu ești puișor canar* (VĂCĂR.). <> Fig. *Unde ești, iubite, Unde ești cănare?* (PANN). • pl. *-i.* și *canál, cănár s.m.* /<ngr. ***κανάρι***, fr. ***canari***; cf. sp. *canario* <nm. pr. *Canare*, arhipelag în Oceanul Atlantic.

canará[1] *s.f.* **1** (*reg.*) Stîncă (în mare). *Stîncile mării, numite canarale* (D. ZAMF.). **2** (*geomorf.; în Dobr.*) Abrupt stîncos care apare de sub loess. • pl. *-ale.* /<bg. ***канара*** „stîncă".

canará[2] *s.f.* (*reg.*) **1** Oaie bătrînă de tăiat. **2** Pășune grasă (unde pasc oile bătrîne). **3** Îngrășatul oilor, toamna, pentru tăiat. • pl. *-ale.* /<tc. ***kanara*** „abator".

canárie *s.f.* Vechi dans de perechi, din sec. 16, originar din insulele Canare, asemănător cu giga, avînd un tempo alert. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***canary***.

canarisí *vb. IV.* (*mar.*) **1** *refl.* (*despre nave*) A se înclina transversal din cauza unei spărturi sau a repartiției neuniforme a încărcăturii. **2** *tr.* (*compl. indică nave mici*) A înclina transversal pentru a descoperi o parte a carenei în vederea curățării sau a reparației acesteia. • prez.ind. *-esc.* /etimol. nec.

canástă *s.f.* Joc de cărți, de origine sud-americană, asemănător cu rummy. ◆ Grup de cel puțin șapte cărți de aceeași valoare, care constituie seria tipică a acestui joc. • pl. *-e.* /<fr. ***canasta***; cf. sp. *canasta* „coș".

canát *s.n.* **1** Fiecare dintre cele două părți mobile din care este alcătuită o ușă, o poartă, o fereastră etc. sau un panou mobil de fereastră, de ușă, de poartă etc. prin a cărui rotire ori mișcare de translație acestea se deschid și se închid. *Sunară la ușa mare, arcuită, cu trei canaturi* (DUMITRIU). **2** Toc, pervaz de ușă. **3** (*tăb.*) Fiecare dintre cele două părți ale unei piei de animal tăiate în jumătate de-a lungul spinării. • pl. *-uri, -e.* /<tc. ***kanat***; cf. ngr. *κανάτι*, bg. *канат*, srb. *kanat.*

canavá *s.f.* Țesătură foarte rară, din fire groase de bumbac, tari și duble, formînd o împletitură de pătrate regulate, care este folosită la broderie și la tapiserie. *Pe globul lămpii un abat-jour cusut pe canava* (CAR.). ◆ Fig. Plan, schiță (a unei lucrări, a unei acțiuni). • pl. *-ale.* și *canevá s.f.* /<fr ***canevas***; cf. și germ. *Kanevas.*

canaváță *s.f.* (*înv.*) Pînză groasă (de cînepă). • pl. *-e, -ețe.* și *caneváță s.f., canavăț, canevát s.n.* /<ngr. ***καν(ν)αβάτσο***, it. ***canevaccio***, ***canovaccio***.

canavăț *s.n.* v. canavață.

cáná[1] *s.f.* **1** (*mai ales cu determ. introduse prin prep. „de" care indică materialul sau conținutul*) Vas de pămînt (smălțuit), de sticlă, de porțelan, de cositor etc. cu toartă, folosit la băut sau la scos lichide dintr-un vas mai mare. *O cană mare de lut plină cu vin de Odobești* (CR.). ◆ Conținutul unui astfel de vas. *O cană cu lapte.* **2** (*tehn.*) Vas de formă cilindrică în care se depune banda de bumbac, de in sau de cînepă la laminoarele din filaturi. • pl. *căni,* (*reg.*) *-e.* /<germ. ***Kanne***, bg. ***кана***.

cáná[2] *s.f.* (*bot.*) **1** Belșiță (*Canna indica*). **2** Papucul-domnișoarei (*Impatiens sultani*). • pl. *-e.* /<fr. ***canne***.

cancán[1] *s.n.* **1** Vorbe răutăcioase spuse, răspîndite la adresa cuiva; bîrfă. *Femei din cercurile care vînează cancanuri și întîmplări mondene* (CA. PETR.). **2** Întîmplare, faptă scandaloasă devenită publică; scandal. *Actriță cunoscută mai mult prin cancanuri decît prin talentul său.* • pl. *-uri.* /<fr. ***cancan*** <lat. scol. *quamquam* „cu toate că, totuși".

cancán[2] *s.n.* Dans excentric francez, de cabaret, răspîndit mai ales în a doua jumătate a sec. 19, executat numai de femei, pe o melodie vioaie, bazată pe ritmul cadrilului; french-cancan. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-uri.* /<fr. ***cancan*** <*canard* „rață".

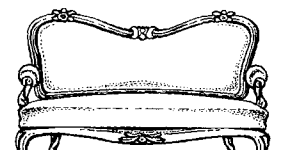

canapea (1)

cancaniér, -ă *adj., s.m., s.f.* Bîrfitor. • sil. *-ni-er.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***cancanier***.

cáncе *s.f.* v. cange.

cancél *s.n.* v. cancello.

cancelár *s.m.* **1** (*în Ev. Med.*) Șeful cancelariei și al arhivei regale sau imperiale. *Un fastuos portret al cancelarului principe* (M. I. CAR.). <> *Cancelar capitular* v. capitular. **2** Șeful guvernului în unele state. ◆ (și *cancelar federal*) Șeful guvernului în Austria și în Germania. **3** Șeful cancelariei unei reprezentanțe diplomatice sau al unui consulat. **4** Înalt demnitar al unei instituții în unele țări. <> *Cancelar al ordinelor* = (*în unele state*) demnitar care are atribuții privind evidența și acordarea decorațiilor ori păstrarea sigiliului unui corp sau al unui ordin. *Lord cancelar* = președintele Camerei Lorzilor în Anglia. *Cancelarul Eșichierului* v. eșichier. • pl. *-i.* și (*înv.*) ***canțelár***, ***canțălár*** *s.m.* /<lat. ***cancellarius, -ii***; cf. și engl. *canceler.*

cancelariát *s.n.* **1** Funcția de cancelar. **2** Localul unde un cancelar își exercită atribuțiile. • sil. *-ri-at.* pl. *-e.* /<fr. ***cancellariat***, germ. ***Kanzellariat***.

cancelárie *s.f.* **1** Birou, secție într-o instituție (publică) destinată lucrărilor administrative. *Am venit în odăița care slujea de cancelarie batalionului* (CA. PETR.). **2** Sală într-o școală servind ca loc de adunare a cadrelor didactice. *La ușa cancelariei [domnul Vucea]... tușea* (DELAVR.). **3** Aparat administrativ auxiliar al cancelarilor, al unor șefi de stat. *În Balcani mocnește focul; cancelariile lucrează de zor* (M. I. CAR.). <> (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) *Cancelaria privată a domnului* = instituție pe lîngă curtea domnească unde se redacta corespondența cu străinătatea. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) ***canțelárie*** *s.f.* /<it. ***cancelleria***.

cancelaríst *s.m.* Funcționar într-o cancelarie. • pl. *-iști.* /***cancelar*** + *-ist.*

cancelarístic, -ă *adj.* De cancelarie; birocratic. • pl. *-ci, -ce.* /***cancelar[ie]*** + *-istic.*

cancelăție *s.f.* Anulare a unui act diplomatic prin trasarea unor bare dispuse în cruce. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<it. ***cancellazione***; cf. lat. *cancellare* „a bara".

canceiling ['kənsəliŋ] *s.n.* (*econ.*) Clauză înscrisă într-un contract de transport maritim, potrivit căreia se poate rezilia contractul dacă nava nu sosește în portul de încărcare la termenul convenit. • /<engl. ***cancelling***.

cancéllo *s.n.* **1** Gard; grilaj; îngrăditurâ. **2** (*arhit.; în bis. catolice*) Balustradă care separă sanctuarul de spațiul navei. • și *cancél s.n.* /<it. ***cancello***; cf. lat. *cancellus* „balustradă".

cáncer *s.n.* **1** (*med.*) Termen general care denumește diverse forme de tumori maligne, ce se caracterizează printr-o proliferare rapidă și atipică a țesuturilor unor organe, care duce la distrugerea țesutului originar, invadarea țesuturilor vecine, însămînțarea altor regiuni ale organismului și extensia generală a tumorii, urmată de moartea subiectului afectat, în absența tratamentului; neoplasm, (*înv.*) rac. *Cea mai teribilă dintre boale, aceea a cancerului* (CA. PETR.). <> Compar. *Seninătatea... se transformă într-o durere de cancer al pieptului* (CA. PETR.). ◆ Ext. Proliferare celulară malignă a unor celule separate, neorganizate într-o masă tumorală, ca în cazul leucemiei. **2** (*fitopat.*) Boală a plantelor, produsă de unele ciuperci și bacterii parazite. **3** Fig. Pericol, flagel care amenință o instituție, o societate, o civilizație. *Corupția este un cancer al societăților democratice tinere.* **4** *Zodia cancerului* = zodia racului. *Tropicul cancerului* v. tropic. • pl. *-e.* /<fr. ***cancer***; cf. lat. *cancer, -cri* „rac".

canceri- Elem. de compunere „cancer". • și *cancero-.* /<fr. ***cancéri, cancéro-***; cf. lat. *cancer, -cri* „rac, crab".

cancerifórm, -ă *adj.* (*med.*) Care are forma unui cancer. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***cancériforme***.

cancerigén, -ă *adj., s.n.* (*med.*) (Substanță, agent, factor) care provoacă o tumoare malignă sau favorizează apariția cancerului; oncogen. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***cancérigène***; cf. lat. *cancer, -cri* „rac, crab", gr. *γίγνομαι, γεννάω* „a produce, a lua naștere".

cancerizá *vb. I. tr., refl.* (*med.*) A (se) transforma în cancer, a deveni canceros. • prez.ind. pers. 3 *-ează.* /<fr. ***cancériser***.

cancerizáre *s.f.* (*med.*) Transformare în cancer (1) a unei răni, a unei tumori etc. • pl. *-ări.* /v. ***canceriza***.
cancero- v. canceri-.
cancerofobíe *s.f.* (*psih.*) Teamă patologică de boala cancerului (1). • g.-d. *-iei.* /<fr. ***cancérophobie***; cf. lat. *cancer, -cri* „rac, crab", gr. *φόβος* „frică".
cancerogenéză *s.f.* (*med.*) Originea (și cauzele) cancerului; carcinogeneză, oncogeneză. • /***cancer*** *+* ***geneză***.
cancerológ, -ă *s.m., s.f* (*med.*) Oncolog. • pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***cancérologue***.
cancerológic, -ă *adj.* (*med.*) Oncologic. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***cancérologique***.
cancerológie *s.f.* (*med.*) Oncologie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***cancérologie***.
cancerós, -oásă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) **1** *adj.* Care aparține cancerului, care se referă la cancer. ◆ Ca de cancer. *A urmat iar prăbușirea sufletească, iar golul canceros* (CA. PETR.). **2** *s.m., s.f.* Persoană bolnavă de cancer. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***cancéreux***, it. ***canceroso***.
cancéu *s.n.* v. cancioc.
canci *adv.* (*fam.*) (Absolut) deloc, nimic. *Omul ista nu știe canci românește* (POP.). • /<țig. ***kanč***.
cancióc *s.n.* **1** (*constr.*) Unealtă de metal în formă de lingură mare cu coadă de lemn, folosită de zidari pentru așezarea mortarului pe rîndurile de cărămizi ale unui zid în lucru. **2** (*ind. extract.*) Vas pentru luarea probelor de produse petroliere, din rezervoare sau din instalații. • pl. *-uri.* și (*reg.*) *cancióg, cancéu s.n.* /<magh. ***kancsó***.
cancióg *s.n.* v. cancioc.
cancioneiro [kansjo'neiru] *s.n.* (*lit.*) Culegere de poezii lirice portugheze din sec. 12-14, asemănătoare cancionero-ului spaniol. • /<port. ***cancioneiro***.
cancionero [kansjo'nero] *s.n.* (*lit.*) Culegere de poezii lirice spaniole din sec. 15. • /<sp. ***cancionero***.
cancroíd, -ă *adj., s.n.* (*med.*) **1** *adj.* Asemănător cu cancerul (1). **2** *s.n.* Formație canceroasă malignă a pielii și a mucoaselor, în care procesul de cheratinizare este deosebit de accentuat. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***cancroïde***; cf. lat. *cancer, -cri* „rac, crab", gr. *εἶδος* „formă, aspect".
cándel *s.n.* Zahăr cristalizat în prisme transparente mari, obținut prin cristalizarea lentă a zahărului din siropuri saturate, cu puritate mare. ◇ (*adj.invar.*) *Zahăr candel* v. zahăr. • /<germ. ***Kandel[zucker]***.
candelábru *s.n.* Suport pentru lumînări sau becuri electrice, bogat ornamentat, cu mai multe brațe, suspendat de plafon sau pus pe un piedestal. *Pe masă sînt două candelabre, hîrtie, călimări* (CAR.). • pl. *-e.* /<fr. ***candélabre***, lat. ***candēlabrum, -i***.
cándelă *s.f.* **1** Lampă mică cu ulei, care se pune la icoane sau la morminte ori care servea, în trecut, la iluminat. *Una cîte una se stinseră cele șapte candele de la altar* (M. I. CAR.). ◇ Compar. *Un salon cu lumina gălbuie ca de candelă* (CA. PETR.). ◇ Fig. *Cîte-o stea clătinătoare Candela-n văzduh și-aprinde* (IOSIF). **2** (*art.*) Unitate fundamentală de măsură a intensității luminoase, egală cu a 60-a parte din intensitatea luminoasă normală a unui cm^2 de corp absolut negru, la temperatura de solidificare a platinei (*cd*). **3** Stîlp rotund de lemn, folosit la susținerea centrului unei bolți de tunel pînă la turnarea și întărirea betonului. • pl. *-e.* /<sl. veche **кандило**, bg. ***кандило, кандела***, ngr. ***καντήλα***, fr. ***candela***; cf. lat. *candēla, -ae.*
candelíță *s.f.* (*mar.*) Nod care servește la prinderea unui obiect. • pl. *-e.* /***candelă*** *+ -iță*.
candelmétru *s.n.* (*fiz.*) Aparat pentru măsurarea intensității luminoase. • pl. *-e.* /***candel[ă]*** *+* ***metru***.
candelúță *s.f.* (*bot.; reg.*) Căldărușă (3) (*Aquilegia vulgaris*). • pl. *-e.* /***candelă*** *+ -uță*.
candíd, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care este plin de candoare; pur, nevinovat, inocent. ◇ Fig. *Luna... apăru candidă... între două stînci* (IBR.). ◆ Ext. (*despre privirea, fizionomia, manifestările etc. ale oamenilor*) Care trădează, exprimă candoare, puritate, nevinovăție. *Văd sufletu-ți candid prin spațiu cum trece* (EMIN.). • acc. și *cándid.* pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***candide***, lat. ***candĭdus, -a, -um*** „alb".
cándida[1] *s.f.* (*bot.*) Gen de ciuperci microscopice, foarte răspîndite în natură, în cea mai mare parte saprofite obișnuite care formează micelii și produc, în anumite condiții, diverse infecții ale pielii și ale mucoaselor, meningită etc. (*Candida*). • /<lat. ***Candida***, den. șt. <*candĭdus, -a, -um* „alb, candid".
candidă[2] *vb. I. intr.* **1** A se prezenta la un concurs pentru a ocupa un post, o funcție etc. ◆ A se prezenta la un examen. **2** A fi propus candidat în alegeri. ◆ A-și pune candidatura în alegeri. • prez.ind. *-ez.* /de la ***candidat***, ***candidatură***, prin derivare regresivă; cf. germ. *kandidieren*.
candidáre *s.f.* Acțiunea de *a candida*[2] și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***candida***[2].
candidát, -ă *s.m., s.f.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care se prezintă la un concurs pentru a ocupa un post, o funcție etc. ◆ Ext. Pretendent la tronul unei țări. *Cneaz rus și candidat nefericit la domnia Moldovei* (M. I. CAR.). ◆ Persoană care participă la o selecție pentru a ocupa un loc, un titlu, pentru a primi un premiu etc. *Candidat la premiul Academiei.* ◇ *Candidat în științe* = titlu acordat în anumite țări la terminarea aspiranturii, după trecerea examenelor reglementare și susținerea unei disertații de specialitate; persoană care obține acest titlu. **2** *s.m.* Persoană care intenționează sau aspiră să ia în căsătorie o femeie; pretendent, pețitor. *Candidat la însurătoare.* **3** *s.m., s.f.* Persoană care este propusă (de un partid, o asociație etc.) să participe la alegeri politice, administrative, locale. *Noi votăm pentru candidatul pe care-l pune pe tapet partidul* (CAR.). ◆ Persoană care își pune candidatura (2) în alegeri. **4** *s.m.* (*silv.*) Arbore de bună calitate, care rămîne în arboret după aplicarea măsurilor de curățare. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***candidat***, germ. ***Kandidat***, rus. ***кандидат***; cf. lat. *candĭdatus, -i* „cel îmbrăcat în toga *candida* (= albă)", cu referire la cei care aspirau la o magistratură.
candidatúră *s.f.* **1** Faptul de *a candida*[2] la un post, la o funcție etc. **2** (Propunere de) prezentare la alegeri politice, administrative, locale; calitatea de candidat (3). *Candidatura amicului nostru politic... este pusă la adăpost* (CAR.). **3** Prezentare la un examen. • pl. *-i.* /<fr. ***candidature***.
candidóză *s.f.* (*med.*) Infecție micotică a pielii și a mucoaselor care se prezintă sub forma unei erupții de mici pustule albicioase, provocată de unele specii de ciuperci din genul *Candida*; monilioză. • pl. *-e.* /<fr. ***candidos***; cf. lat. șt. *Candida*.
candiduríe *s.f.* (*med.*) Prezența în urină a unei ciuperci de tip *Candida*. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***candidurie***, engl. ***candidiuria***; cf. lat. șt. *Candida*, gr. *οὖρον*.
candizáre *s.f.* Transformare a zahărului în candel. • pl. *-ări.* /<fr. ***candisation***.
candoáre *s.f.* Curățenie, puritate morală; nevinovăție. ◆ Naivitate, ingenuitate. • pl. *-ori.* /<fr. ***candeur***, it. ***candore***, lat. ***candor, -oris***.
candríu, -íe *adj., s.m., s.f.* (*fam.*) **1** (Om) țicnit, smintit. ◇ Fig. *Poemul ăsta zurbav și candriu* (DEȘ.). **2** (Om) amețit de băutură; (om) beat. • pl. *-ii.* /<țig. ***kand*** „ureche".
caneá *s.f.* Cep (1) de lemn sau de metal, fixat într-un vas, prevăzut la capătul liber cu un robinet de scurgere, care servește la scoaterea lichidului dintr-un vas. • pl. *-ele.* și *caná s.f.* /<ngr. ***Κάνουλα, κανέ(λ)λα***, bg. ***канела***, it. ***canella***, refăcut din formele flexionare rom. *canele, canelei.*
canefóră *s.f.* (*în antic. greacă*) **1** Tînără femeie care purta pe cap un coș plin cu cele necesare sacrificiilor religioase. **2** Statuie reprezentînd o asemenea femeie. • pl. *-e.* /<fr. ***canéphore***; cf. gr. *κάνεον* „coș", *φόρος* „care poartă, purtător".
canelá *vb. I. tr.* (*tehn., arhit.*) A executa mecanizat așchierea prin care se obțin caneluri pe suprafața unei piese, a unei coloane etc. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***canneler***.
caneláre *s.f.* (*tehn., arhit.*) Obținere de caneluri pe suprafața unei piese, a unei coloane etc. • pl. *-ări.* /v. ***canela***.
canelát, -ă *adj.* (*tehn., arhit.; despre piese, coloane etc.*) Ornat cu caneluri; crestat, zimțat. ◇ *Arbore canelat* v. arbore. • pl. *-ți, -te.* /v. ***canela***; cf. fr. *cannelé*.
canelúră *s.f.* **1** (*tehn.*) Fiecare dintre șanțurile înguste, longitudinale, de pe suprafața cilindrică, exterioară sau interioară, a unei piese, servind la asamblarea acesteia cu o altă piesă canelată. **2** (*arhit.*) Șanț îngust cu rol ornamental, care brăzdează vertical (sau elicoidal) corpul unei coloane, al unui pilastru sau care decorează mobilele, vasele etc. **3** (*bot.*) Fiecare dintre adîncimile longitudinale ale trunchiului unor arbori. • pl. *-i.* /<fr. ***cannelure***.
canetatoáre *s.f.* (*ind. text.*) Muncitoare textilistă, specializată în înfășurarea firelor pe canetă. • pl. *-oare.* /după fr. *canetteuse*.
canétă *s.f.* (*ind. text.*) Țeavă pe care se înfășoară firul de bătătură în suveică. ◆ Formă de înfășurare a acestor fire. • pl. *-e.* /<fr. ***canette***.
canéț *s.n.* v. coneț.
canevá *s.f.* v. canava.
canevás *s.n.* **1** Schiță sau linii generale ale unui desen. **2** (*geogr.*; și *canevas geografic*) Rețea de meridiane și paralele trasate în vederea întocmirii unei hărți. **3** (*topogr.*) Ansamblul triunghiurilor, liniilor poligonale și punctelor de pe suprafața unei hărți topografice, servind la determinarea coordonatelor rectangulare. • pl. *-uri.* /<fr. ***canevas***.
canevăț *s.n.* v. canavață.
canevățá *s.f.* v. canavață.
cánfor *s.n.* v. camfor.
cănforă *s.f.* v. camfor.
cánge *s.f.* **1** Prăjină lungă de lemn, avînd la un capăt un vîrf din metal cu unul sau mai multe cîrlige, folosită la acostarea sau la îndepărtarea de mal a navelor mici, la împingerea sau la apucarea de departe a unui obiect etc. *Răsturnau cu cangea Și străpungeau cu lancea* (POP.). ◇ Expr. *A aduce pe cineva cu cangea* = a aduce cu sila. *A(-i) scoate* (cuiva) *vorba* (sau *vorbele*) (*din gură*) *cu cangea* = a face cu mare greutate pe cineva să vorbească. ◇ Fig. *Eu să trag numai cu cangea, la malul meu, amănuntele care mă privesc* (CA. PETR.). **2** Gheară ascuțită și întoarsă a păsărilor răpitoare. *Veni un vultur așa de mare și de tare cît au apucat iapa în cânci* (POP.). ◇ Expr. *A pune cangea pe cineva* = a prinde, a pune gheara pe cineva. *Cînd să puie cangea pe hoți... tufă!* (ALECS.). **3** (*reg.*) Cîrligul cîntarului. **4** Fișie de pănură, cu un cîrligel sau cu un ac îndoit la un capăt, cu care croitorul fixează lucrul (nemișcat) pe genunchi. **5** (*reg.*) Biciușcă ciobănească cu plesne la vîrf. **6** (*reg.*) Ac de păr; agrafă. **7** Expr. (*fam.*) *A face cange* = a face scandal. • pl. *cángi.* și (*reg.*) *cánce s.f.* /<tc. ***kánca***; cf. ngr. *γάντζος, κάντζα*.
cangrenă *vb. I.* **1** *refl.* (*med.; despre țesuturi animale, organe*) A face o cangrenă (1); a se distruge, a putrezi. **2** *tr.* Fig. A afecta profund; a provoca degradarea, distrugerea. • prez.ind. pers. 3 *-ează.* și *gangrenă vb. I.* /<fr. ***gangrener***, it. ***cancrenare***.
cangrenáre *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *cangrena*. • pl. *-ări.* și *gangrenáre s.f.* /v. ***cangrena***.
cangrenát, -ă *adj.* (*med.; despre organe, țesuturi animale*) Atins de cangrenă (1). • pl. *-ți, -te.* și *gangrenát, -ă adj.* /v. ***cangrena***; cf. it. *cancrenato*.
cangrénă *s.f.* **1** Distrugere prin putrezire a unei părți din țesuturile unui organism animal sau a unui organism. ◆ (*bot.*) Boală a arborilor provocată de ciuperci, care distruge scoarța și partea lemnoasă. **2** Fig. Stare de descompunere morală, de putreziciune care provoacă daune grave individului sau societății. *Corupția guvernanților este o cangrenă a țării.* • pl. *-e.* și *gangrénă s.f.* /<fr. ***gangrène***, lat. ***gangraena, -ae***, it. ***cancrena, cangrena***; cf. ngr. *γάγγραινα*.
cangrenós, -oásă *adj.* Cu aspect de cangrenă (1); ca o cangrenă; de natura cangrenei. • pl. *-oși, -oase.* și *gangrenós, -oásă adj.* /<fr. ***gangreneux***, it. ***cancrenoso, gangrenoso***.
cángur *s.m.* (*zool.*) Mamifer marsupial erbivor, din Australia, înalt de 1,5 m, cu coada lungă, cu picioarele anterioare mai scurte și cu cele posterioare lungi, care îi permit deplasarea prin salturi, a cărui femelă are sub pîntece o pungă (marsupiu) unde își ține puii cînd sînt mici (*Macropus giganteus*). • pl. *-i.* /<fr. ***kangourou***; cf. engl. *kangaroo* <cuv. australian.

cangur

canibál, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Om care se hrănește și cu carne de om; antropofag. ◆ Fig. Om crud, sălbatic, feroce. **2** *adj.* (*despre animale*) Care se

hrăneşte cu indivizi din aceeaşi specie. • pl. *-i, -e.* /<fr., it *cannibale*; cf. sp. *canibal* <cuv. caraib.

canibálic, -á *adj.* Care aparţine canibalului (1), care se referă la canibal. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***cannibalique***.

canibalísm *s.n.* Antropofagie. ◆ Fig. Cruzime, sălbăticie. • /<fr. ***cannibalisme***.

caniculár, -á *adj.* Care ţine de caniculă, care se referă la canicula; arzător, dogoritor. *Prin arşiţa caniculară... Porni din nou* (ANG.-IOS.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***caniculaire***, lat. ***canīcŭlaris, -e***.

caniculát, -á *adj.* (*bot.; despre organe*) Care are şanţuri semicirculare. • pl. *-ţi, -te.* /cf. fr. *cannelé*.

canículă *s.f.* Căldură mare, dogoritoare, specifică celor mai calde zile de vară. ◆ Perioadă cuprinsă între 22 iulie şi 23 august, cînd steaua Sirius (din constelaţia Cîinele-Mare) răsare şi apune odată cu Soarele. • pl. *-e.* /<fr. ***canicule***, lat. ***canīcŭla, -ae***; cf. nm. pr. *Canicula*, steaua Sirius din constelaţia Cîinelui.

canicultúră *s.f.* (*zootehn.*) Ramură a zootehniei care se ocupă cu studiul creşterii şi dresajului cîinilor, în scopul folosirii lor la diferite servicii (pază, vînătoare, însoţire, transporturi etc.); cinologie. • /<fr. ***caniculture***; cf. lat. *canis, -is* „cîine", *cultura* „creştere".

canid *s.n.* (*zool.; la pl.*) Familie de mamifere carnivore, digitigrade, cu ghearele neretractile, cu patru degete la picioarele dinainte şi cu cinci la cele din spate, avînd ca tip cîinele (*Canidae*); (*şi la sg.*) animal care face parte din această familie. • pl. *-e.* /<fr. ***canidés***; cf. lat. *canis, -is* „cîine", gr. *εἶδος* „aspect".

canín, -ă *adj., s.m.* **1** *adj.* Care aparţine cîinelui, care se referă la cîine. **2** *s.m.* (şi, *adj., dinte canin*) Fiecare dintre cei patru dinţi lungi şi ascuţiţi, dispuşi simetric, cîte doi pe fiecare maxilar, situaţi între incisivi şi premolari, foarte dezvoltaţi la animalele carnasiere; (*pop.*) dinte cîinesc. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***canin, canine***, lat. ***canīnus, -a, -um*** <*canis, -is* „cîine, de cîine, cînesc".

canión *s.n.* (*geomorf.*) Vale adîncă şi foarte îngustă, săpată de apa unui rîu, cu versanţi abrupţi, de obicei verticali şi în trepte, şi cu fundul îngust, prin care rîurile curg vijelios, formînd vîrtejuri. • pl. *-oane.* /<fr. ***cañon***, germ. ***Cañon***; cf. sp. *cañón*.

caniótă *s.f.* Vas, coşuleţ etc. în care se strîng sume mici din banii de la unele cîştiguri, de obicei de la jocurile de cărţi, cu scopul de a acoperi anumite cheltuieli. ◆ Sumă strînsă în acest scop. • pl. *-e.* /<fr. ***cagnotte***.

canísă *s.f.* (*zootehn.*) Crescătorie de cîini. • pl. *-e.* şi *caníşă s.f.* /<fr. ***canice***.

canístră *s.f.* Vas, recipient de tablă, de material plastic etc., de formă paralelipipedică, cu închidere etanşă, folosit la transportul şi păstrarea benzinei, laptelui, vinului etc. • pl. *-e.* /<germ. ***Kanister***.

canistrélă *s.f.* (*mar.*) Piesă de metal, de lemn sau de frînghie în formă de inel despicat, folosită pe nave la prinderea unor parîme, pentru a dirija un obiect sau pentru o manevră în direcţia cîrmei. • pl. *-e.* /<it. ***canestrello***.

caníş *s.m.* (*zool.*) Rasă de cîini cu părul creţ, cu aspect frumos şi elegant; cîine care face parte din această rasă. • pl. *-i.* /<fr. ***caniche***.

caníşă *s.f.* v. canisă.

camíţie *s.f.* (*med.*) Albire totală sau parţială a părului (de pe cap), care poate fi congenitală sau dobîndită. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***canitie***, lat. ***canities, -ei*** <*canus, -a, -um* „alb".

cannél *s.n.* Varietate de cărbune (semi)bituminos, cenuşiu-închis, cu structură compactă, fără stratificaţie, cu granulaţia fină şi dură. • /<engl. ***cannel*** *[coal]*.

canóe *s.f.* **1** Ambarcaţie uşoară, fără cîrmă, construită simetric, cu prora şi pupa ascuţite şi înălţate, condusă cu ajutorul padelelor din poziţia în genunchi. **2** (*sport*) Sport nautic care se practică cu canoe. **3** Ambarcaţie uşoară dintr-un singur trunchi, folosită, în trecut, de amerindienii din regiunea Marilor Lacuri. • pl. *-oe.* /<fr. ***canoë***, engl. ***canoe*** <cuv. amerindian.

canoíst, -ă *s.m., s.f.* (*sport*) Sportiv care practică sportul cu canoe şi participă la întrecerile de canoe. • pl. *-işti, -iste.* /***canoe*** + *-ist*; cf. fr. *canoéiste*.

canón *s.n.* **1** (*bis.*) Normă, regulă pe care Biserica le fixează pentru ea însăşi, urmînd normele juridice bisericeşti universale. *După canoanele sfintei noastre biserici pravoslavnice, ticăloşii aceştia merită a fi arşi de vii* (C. NEGR.). ◇ Expr. *A nu avea nici un canon* = a nu avea nici o regulă, nici un înţeles, nici un haz. *Fugi de aici, că n-ai nici un canon!* (SCR.). ◆ Spec. Decret al unui sinod sau conciliu; totalitatea acestor decrete care formează disciplina numită „drept canonic". *Canoanele conciliului din Trento.* ◆ Gener. Normă (morală), regulă fundamentală. *Este această putere a milei un prea puternic canon firesc* (PISC.). ◆ Ext. (*înv.; la pl.*; şi *canoanele gramaticii*) Totalitatea regulilor gramaticale. **2** (*bis.*) Pedeapsă dată de Biserică la încălcarea unei reguli bisericeşti. *Sînt supt canon greu de păcate* (MARD.). ◇ Expr. *A pune la canon* = a pedepsi. ◆ Ansamblu de recomandări date de preot la spovedanie pentru îndreptarea penitentului; epitimie. ◆ Fig. Suferinţă, chin. *Era... pătruns de gîndul că viaţa omenească e un canon* (SLAV.). **3** (*teol.*) Totalitatea textelor sacre care se bucură de autoritate deplină în cadrul unei religii, propuse ca normă, ca model. ◆ Nume dat cărţilor *Vechiului* şi *Noului Testament*. **4** (*bis.*) Partea esenţială şi fixă a ceremonialului în liturghie (cuprinsă între rugăciunea introductivă şi „Tatăl Nostru"). ◇ *Canonul de mîngîiere* = paraclisul Maicii Domnului. *Canonul cel Mare al Sfîntului Andrei Criteanul* = complexul cîntărilor de penitenţă (compuse de Sfîntul Andrei), care se cîntă miercuri seara, în a cincea săptămînă din Păresimi. **5** (*a. plast.*) Regulă fixă care, în sculptură şi pictură, stabileşte proporţia diferitelor părţi ale corpului omenesc în funcţie de una dintre ele luată ca model şi care caracterizează o epocă; statuie realizată pentru a exemplifica o asemenea regulă. ◇ *Canon iconografic* = ansamblu de reguli care stabilesc riguros chipul de reprezentare a personajelor, compoziţia scenelor şi repartiţia acestora în cuprinsul unui edificiu de cult. ◆ (*arhit.*) Sistem de reguli referitoare la proporţiile arhitectonice raportate la un element luat ca unitate de măsură. ◆ Ext. Regulă rigidă, formalistă. **6** (*muz.*) Compoziţie muzicală polifonică, în care două sau mai multe voci, intrînd succesiv, la intervale determinate de timp şi la o anumită înălţime, execută fiecare aceeaşi melodie; imitaţie. **7** (*în muzica bizantină*) Formă de imn cu o melodie bogat ornamentată, structură fixă, compus din nouă cîntări şi intonat la utrenie; ext. cîntare bisericească. ◇ Fig. *Se ridică de mijloc, întinde mîna şi-ncepe duios, după canonul ei: Faceţi-vă milă şi pomană!* (CAR.). **8** (*muz.*) Tropar. **9** (*muz.*) Străvechi instrument muzical cu o singură coardă; monocord. **10** (*tipogr.*) Caracter de literă, avînd corpul de 36 de puncte tipografice, cu care se tipăreau în trecut cărţile canonice. • pl. *-oane, -uri.* /<slav. **канонъ**, ngr. ***κανών***, fr. ***canon***, germ. ***Kanon***; cf. gr. *κανών* „regulă".

canonádă *s.f.* (*milit.*) Tragere a unui mare număr de proiectile, cu mai multe guri de foc de artilerie, într-un timp relativ scurt. *Canonada porni iar c-o huruire neîntreruptă* (SADOV.). • pl. *-e.* /<fr. ***canonnade***.

canonárh *s.m.* Monah însărcinat cu orînduirea slujbei la strană, în mănăstirile şi catedralele ortodoxe. • pl. *-i.* /<ngr. ***κανονάρχης***.

canoneálă *s.f.* (*pop.*) Caznă, trudă, chin. • pl. *-eli.* /***canoni*** + *-eală*.

canoní *vb. IV.* **1** *tr.* (*bis.; despre episcopi, duhovnici*) A da cuiva un canon (2) pentru ispăşirea păcatelor. *Arhiereul să-l canonească, iară nu să-i ia darul* (PRAV. 1652). **2** *refl., tr.* (*pop.*) A (se) chinui. *Soldaţi răzleţi se canoneau să scape din rîpă* (CAM.). ◇ (*refl. recipr.*) *Vă canoniţi unul pe altul degeaba; nici tu nu eşti de ea, nici ea de tine* (CAR.). ◇ Fig. (*tr.*) *O biată foiţă... pe care o canoneşte multă vreme, pînă ce ajunge să-şi fabrice din ea o ţigară* (BASS.). • prez.ind. *-esc.* /***canon*** + *-i*.

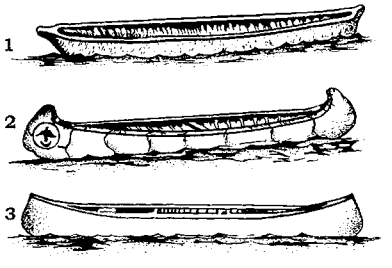

Tipuri de canoe (1)

1. Monoxilă.
2. Din coajă de mesteacăn.
3. Modernă.

canoniál, -ă *adj.* (*bis.*) Canonic. • sil. *-ni-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***canonial***.

canónic, -ă *s.m., adj.* **I** *s.m.* (*bis.*) **1** Preot catolic sau anglican care face parte din consiliul episcopal. **2** Superiorul unei catedrale. **II** *adj.* **1** (*bis.*) Conform cu canoanele bisericeşti; care aparţine canoanelor, care se referă la canoane; canonial. ◇ (*adv.*) *Preotul slujeşte canonic.* ◆ Recunoscut de biserică. ◇ *Drept canonic* = drept bisericesc. *Cărţi canonice* = cărţi care sînt considerate a fi scrise sub inspiraţie divină. *Vîrstă canonică* = *a*) vîrstă minimă de 40 de ani impusă călugărilor slujitori pentru a intra în serviciul ecleziasticilor; *b*) ext. vîrstă matură, respectabilă. *Porţiune canonică* v. porţie. **2** Care se face după anumite norme, reguli bine stabilite; normativ. ◇ (*mat.*) *Formă* (sau *ecuaţie*) *canonică* = formă (sau ecuaţie) simplă care poate fi redusă, cu ajutorul schimbării unor variabile, la un număr oarecare de forme (sau ecuaţii). • acc. şi *canonic.* pl. *-ci, -ce.* /<lat. ***canōnicus, -a, -um***, it. ***canonico***, fr. ***canonique***.

canonicát *s.n.* (*bis.*) Demnitatea de canonic (I). *Se înfruptară din beneficiile canonicatului* (IORGA). • /<it. ***canonicato***, fr. ***canonicat***, germ. ***Kanonikat***.

canonicitáte *s.f.* (*bis.*) Calitatea a ceea ce este canonic (II 1). • /<fr. ***canonicité***.

canoniéră *s.f.* (*milit.*) Navă mică de război, folosită la patrulare, escortare, la servicii de pază a coastelor şi a fluviilor. *O canonieră engleză apăru în vederea coastei* (BART). • sil. *-ni-e-.* pl. *-e.* /<fr. ***canonnière***, it. ***cannoniera***.

canonisí *vb. IV.* v. canoniza.

canonisíre *s.f.* v. canonizare.

canonisít, -ă *adj.* v. canonizat.

canoníst *s.m.* Specialist în dreptul canonic. • pl. *-işti.* /<it. ***canonista***, fr. ***canoniste***.

canonít, -ă *adj.* Care este pedepsit, chinuit. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***canoni***.

canonizá *vb. I. tr.* (*bis.*) **1** (*compl. indică persoane decedate*) A aşeza, a pune, a trece în rîndul sfinţilor; a beatifica. **2** (*în forma „canonisi"; compl. indică reguli, dogme bisericeşti*) A stabili prin lege sau prin canoane (1). **3** (*în forma „canonisi"*) A stabili o penitenţă, o pedeapsă pentru încălcarea canoanelor religioase. *Cei se sînt canonisiţi după dumnezeieştile pravile* (MĂRG.). ◇ (*refl. pas.*) *Să se canonisească cu lipsire de vrednicia preoţiei* (DOC.). • prez.ind. *-ez.* şi (*înv.*) *canonisí vb. IV.* /<fr. ***canoniser***, lat. ***canonizare***, it. ***canonizzare***, ngr. ***κανονίζω***.

canonizábil, -ă *adj.* (*bis.*) Care poate fi canonizat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***canonisable***.

canonizáre *s.f.* (*bis.*) Faptul de *a canoniza*. • pl. *-ări.* şi (*înv.*) *canonisíre s.f.* /v. ***canoniza***.

canonizát, -ă *adj.* (*bis.; despre persoane decedate*) Aşezat, trecut în rîndul sfinţilor; beatificat. • pl. *-ţi, -te.* şi (*înv.*) *canonisít, -ă adj.* /v. ***canoniza***.

canóp *s.n.* v. canopă.

canópă *s.f.* (*în antic.*) Vas funerar (egiptean sau etrusc) din alabastru, avînd modelat pe capac un cap de om sau de animal, folosit pentru păstrarea viscerelor morţilor; vas canopic. • pl. *-e.* şi *canóp s.n.* /<fr. ***canope***; cf. nm. pr. *Canope*, vechi oraş egiptean în Delta Nilului.

canópic, -ă *adj.* **1** Referitor la braţul vestic al Nilului. **2** (*în antic.*) *Vas canopic* = canopă. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***canopique***.

canotá *vb. I. intr.* (*sport*) A vîsli. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***canoter***.

canotáj *s.n.* (*sport*) Sport nautic practicat cu ambarcaţii puse în mişcare cu ajutorul vîslelor sau ramelor. ◇ *Canotaj academic* = ramură a sporturilor nautice care se practică pe schifuri şi pe giguri. • /<fr. ***canotage***.

canotiér, -ă *s.m., s.f.* (*sport*) Canotor. • sil. *-ti-er.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***canotier***.

canotiéră *s.f.* Pălărie tare de paie, cu fundul şi borurile drepte. • sil. *-ti-e-.* pl. *-e.* /<fr. *[chapeau]* ***canotier***.

canotór, -oáre *s.m., s.f.* (*sport*) Sportiv care practică canotajul; canotier. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***canoteur***.

cant *s.n.* **1** Margine a unui obiect plat (corespunzînd grosimii); muchie, dungă. **2** Parte a copertei de carton care depăşeşte dimensiunile filelor unei cărţi legate, ale unui registru etc. **3** Margine, muchie a suprafeţei de alunecare a schiurilor. • pl. *-uri.* /<germ. ***Kante***.

cantá *vb. I. intr.* (*sport; la schi*) A merge pe canturi (3). • prez.ind. *-ez.* /<germ. ***kanten***.

cantábil, -ă *adj.* **1** Care poate fi cîntat. **2** Melodios, modulat, expresiv; cu ritm moderat. *Versuri cantabile.* • pl. *-i, -e.* /<it. ***cantabile***, lat. ***cantabilis, -e.***

cantábile *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) În mod clar, expresiv, melodios; cantabil (2). ◆ (*subst.*) Parte dintr-o lucrare instrumentală executată în acest mod. • /<it. ***cantabile.***

cantabilitáte *s.f.* **1** (*muz.*) Însușire a unei piese muzicale sau a unei teme dintr-o compoziție vocală sau instrumentală de a avea o linie melodică reliefată, expresivă, de a se desfășura în cele mai comode registre, intervale, cu valori ritmice moderate sau de a fi ușor de intonat. **2** (*lit.*) Calitate a versurilor de a fi muzicale; muzicalitate. • pl. *-ăți.* /***cantabil*** + *-itate*; cf. it. *cantabilità.*

cantábri *s.m. pl.* Veche populație din Peninsula Iberică, supusă de romani în anul 25 î.Hr., după o îndelungată rezistență. • /<fr. ***Cantabres.***

cantacuzinésc, -eáscă *adj.* Care aparține familiei de boieri Cantacuzino, care se referă la familia Cantacuzino; care provine de la familia Cantacuzino. • pl. *-ești.* /nm. pr. (familie de boieri români de origine greacă) ***Cantacuzino*** + *-esc.*

cantál *s.n.* (*ind. alim.*) Varietate de brînză franțuzească, fermentată, cu pastă dură. • pl. *-e.* /<fr. ***cantal***; cf. nm. pr. *Cantal*, regiune în Auvergne, Franța.

cantalău *s.n.* (*reg.*) Vas în care se păstrează apa de băut. • /***cantă***[1] + *-lău.*

cantalúp *s.m.* (*bot.*) Varietate de pepene galben, cu fructul turtit, cu coaja groasă, brăzdată în felii, și cu miezul foarte dulce și aromat (*Cucumis melo*). • pl. *-i.* /<fr. ***cantaloup***; cf. nm. pr. *Cantalupo*, reședință papală, aproape de Roma, în împrejurimile căreia se cultiva acest pepene.

cantándo *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Cîntînd, punînd în valoare melodia. • /<it. ***cantando.***

cántar *s.n.* (*în antic. greacă și română*) **1** Vas de băut, cu picior și toarte, folosit la amestecatul vinului cu apa. **2** Fîntînă de forma unui vas, din care țîșnea apa. • și *cántharos s.n.* /<fr. ***canthare***, lat. ***cantharus, -i***; cf. gr. *κάνθαρος.*

cantaragíu *s.m.* Salariat la vamă, la gară etc. care cîntărește bagajele, produsele, mărfurile etc. • pl. *-gii.* /<tc. ***kantarci.***

cantariatícă *s.f.* (*invar.*) (*inv.*) Taxă pentru cîntărire la vamă. ◆ Venitul cîntarului. • sil. *-ri-a-.* /cf. ngr. *καντάρι* „cîntar", *καντριά.*

cantarídă *s.f.* (*entom.*) Insectă din ordinul coleopterelor, verde-aurie, cu miros caracteristic, care atacă frasinul și liliacul și care este folosită în industria farmaceutică pentru conținutul său de cantaridină (*Lytta vesicatoria*); cățelul-frasinului, gîndacul-frasinului, gîndac-de-frasin. ◆ Substanță afrodiziacă obținută din corpul uscat al acestei insecte, al cărei principiu activ este cantaridina. • pl. *-e.* /<fr. ***cantharide***; cf. lat. *canthăris, -idis* „cantaridă", gr. *κανθαρίς, -ίδος* „gîndac, insectă".

cantaridínă *s.f.* (*farm.*) Substanță organică (alcaloid) vezicantă, extrasă din cantaridă, care se prezintă sub formă de cristale rombice, incolore, foarte toxică și care este folosită ca stimulator al creșterii părului și ca afrodiziac; cantaridă. • /<fr. ***cantharidine.***

cantaridísm *s.n.* (*med.*) Intoxicație acută cu cantaridină, care se manifestă prin vărsături, colici abdominale, diaree și leziuni renale grave. • pl. *-e.* /<engl. ***cantharidism***; cf. lat. *canthăris, -idis* „cantaridă", gr. *κανθαρίς, -ίδος* „gîndac, insectă".

cantátă *s.f.* (*muz.*) Compoziție vocal-instrumentală solemnă, pentru soliști, cor și orchestră, asemănătoare cu oratoriul, pe un subiect mai puțin dezvoltat, în care predomină elementul liric, apărută și cultivată mai ales în sec. 17-18. • pl. *-e.* /<it. ***cantata***, fr. ***cantate.***

cantatríce *s.f.* (*fran.*) Cîntăreață de profesie; cîntăreață de operă. • pl. *-ce.* /<fr. ***cantatrice.***

cantautór, -oáre *s.m., s.f.* Cîntăreț care își scrie singur muzica și textele cîntecelor interpretate. • sil. *-a-u-.* pl. *-ori, -oare.* /<it. ***cantautore.***

cantavăni *s.m. pl.* (*reg.*) Încălțăminte uzată (mai ales bocanci), care se poartă pe lîngă casă. • /etimol. nec.

cántă[1] *s.f.* (*reg.*) **1** Oală de metal. ◆ Conținutul unei astfel de oale. **2** Vas de lut cu coadă, larg la gură ca o ulcică. ◆ Conținutul unui astfel de vas. • pl. *-e.* /<srb., magh. ***kanta.***

cántă[2] *s.f.* (*german.*) Fișie colorată de la capătul unei bucăți de stofă. • pl. *-e.* /<germ. ***Kante.***

cánter *s.n.* (*hip.*) Galop scurt și ușor. • /<engl., fr. ***canter.***

cántharos *s.n.* v. cantar.

cántică *s.f.* Poem epic religios. ◆ Spec. Cele trei părți ale *Divinei comedii* a lui Dante. • /<it. ***cantica.***

cantícum *s.n.* (*bis.*) Cîntec religios de laudă. ◆ (*la protestanți*) Orice cîntec religios în afara psalmilor. • /<lat. ***canticum, -i.***

cantiláție *s.f.* (*muz. bis.*) Formă a serviciului religios avînd la bază psalmodierea liniei melodice, în care predomină recitativele și recitările. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /după lat. *cantilare* „a fredona".

cantilénă *s.f.* **1** (*în Ev. Med.*) Cîntec liric sau epic cu caracter grav sau sentimental. **2** (*muz.*) Melodie gravă, sentimentală care se execută tărăgănat. **3** (*lit., stil.*) Mic poem liric-epic. ◆ Gen de poezie melancolică, monotonă în literatura medievală franceză, preluat de simboliști. ◆ Ext. Discurs lung și plictisitor. • pl. *-e.* /<it. ***cantilena***, fr. ***cantilène.***

cantilevér *adj.invar., s.n.* (*tehn.*) **1** *adj.invar., s.n.* (Sistem de suspensie) care nu are o susținere directă. **2** *s.n.* Tip de pod metalic ale cărui grinzi principale nu au o susținere directă și suspendă la rîndul lor o grindă cu o deschidere redusă. • /<fr. ***cantilever.***

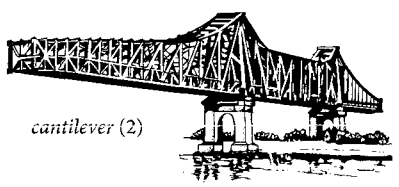

cantilever (2)

cantínă *s.f.* **1** Unitate de alimentație publică, înființată de o instituție sau de o întreprindere unde se servește masa persoanelor care aparțin de ele (elevi, salariați, militari etc.). *Alta nu-i de făcut decît... să vă-ncălziți la cantină* (SADOV.). ◆ Personalul unei astfel de unități. ◆ Persoanele care mănîncă într-o astfel de unitate de alimentație publică. **2** Unitate de alimentație publică avînd un scop filantropic. *Cantina săracilor.* **3** Încăpere în interiorul unei unități militare de unde se pot cumpăra diferite alimente și obiecte. • pl. *-e.* /<fr. ***cantine.***

cantiníer, -ă *s.m., s.f.* Administrator al unei cantine. • sil. *-ni-er.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***cantinier.***

cantitáte *s.f.* **1** (*filos.*) Categorie filosofică referitoare la unul din modurile de existență ale materiei, care indică aspectul măsurabil din punctul de vedere al numărului, greutății, dimensiunilor (în spațiu și timp), al concentrației în care există sau se manifestă obiectele și fenomenele. **2** Proprietate care poate fi reprezentată printr-un număr obținut dintr-o măsurare sau numărare. *O conjugare de entități abstracte care... se regăsesc în aceeași formă și cantitate ca înainte* (CA. PETR.). ◇ *Cantități inverse* v. invers. ◆ Tot ceea ce poate fi numărat sau măsurat și se exprimă de obicei prin numere, unități de măsură sau prin alte determinative ale cantității (mare, mult, greu, lung etc. și opusele lor); cîtime, număr, mărime. *Îmi apăreau în cantități impresionante vînaturile pămîntului paradisiac* (SADOV.). ◇ *Cantitate arbitrară* v. arbitrar. *Cantitate industrială* v. industrial. *Cantitate variabilă* v. variabil. ◇ Expr. *Cantitate neglijabilă* v. neglijabil. **3** (*fon.*) Durata rostirii unui sunet sau a unei silabe. **4** (*inform.*) *Cantitate de informații* = *a*) numărul simbolurilor fizice utilizate într-o operație de înregistrare, prelucrare sau transmisie; *b*) produsul dintre numărul mediu de simboluri emise de o sursă într-un interval dat și entropia informațională. **5** (*log.*) Criteriu de clasificare a judecăților de predicație după sfera subiectului. • pl. *-ăți.* /<fr. ***quantité***, lat. ***quantitas, -atis.***

cantitatív, -ă *adj.* Care ține de cantitate, care se referă la cantitate. ◇ (*chim.*) *Analiză cantitativă* = (parte a analizei chimice și fizico-chimice care cuprinde metodele de) determinare a proporției elementelor sau grupurilor de elemente care intră în compoziția unei substanțe sau a unui amestec. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***quantitatif.***

cantitométru *s.n.* (*fiz.*) Aparat de dozare cantitativă a energiei radiante. • pl. *-e.* /<fr. ***quantitomètre.***

cánto *s.n. sg.* (*muz.*) **1** Muzică vocală; cînt (5), cîntare (1). **2** Studiul tehnicii și artei vocale. • /<it. ***canto.***

cantometríe *s.f.* Sistem etnografic de măsurători taxonomice privind cîntecul popular. • g.-d. *-iei.* /cf. lat. *cantus, -us* „cîntec".

cantón *s.n.* **1** Clădire echipată cu aparate de semnalizare, de protecție și de supraveghere a unei porțiuni dintr-o șosea sau cale ferată, care servește și ca locuință a cantonierului. *La depărtare de cinci sute de pași spre cantonul drumului de fier* (SADOV.). *Văzusem în jurul cantoanelor gropile de lup și tranșeele copilărești făcute acolo lîngă șosea* (CA. PETR.). **2** (și *canton silvic*) Unitate în administrația, întreținerea și paza pădurilor, în care activează pădurarul; locuința acestuia. **3** Unitate de supraveghere, întreținere și urmărire a lucrărilor din cadrul unui sistem de desecare, irigații, baraje etc. ◆ Sector al unui drum. **4** (*arhit.*) Una dintre cele patru ogive care compun o boltă în cruce. **5** (*herald.*) Piesă de formă pătrată, reprezentînd a noua parte dintr-un scut, în general într-un colț al acestuia. **6** Fiecare dintre statele care compun Confederația Elvețiană. **7** Unitate administrativ-teritorială în Franța (mai mare decît comuna și mai mică decît arondismentul). • pl. *-oane.* /<fr. ***canton.***

cantoná *vb. I.* **1** *intr., refl.* (*milit.; despre trupe*) A se instala vremelnic într-un cantonament (1). *Mergem să cantonăm în sat unde dăm peste un întreg corp de armată* (CA. PETR.). **2** *intr.* A rămîne pe loc. **3** *refl.* Fig. A se stabili, a se fixa, a se limita (adesea în mod rigid, mecanic). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***cantonner.***

cantonádă *s.f.* (*în teatre*) Colțul scenei, apropiat de culise. • pl. *-e.* /<fr. ***cantonade.***

cantonái, -ă *adj.* Care aparține cantoanelor, care se referă la cantoane. *Alegeri cantonale în Elveția.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***cantonal.***

cantonaménte *s.n.* **1** (*milit.*) Instalare temporară a trupelor într-o localitate, în afara cazărmii. ◆ Loc unde se face instalarea. *O bancă de mesteacăn făcută de trupă ca să înfrumusețeze cantonamentul* (CA. PETR.). **2** (*sport*) Loc amenajat special pentru pregătirea în comun a unei echipe, a unui lot de sportivi, în vederea participării la o competiție de amploare. ◆ Perioada de timp cît durează această pregătire. **3** (*econ.*) Limitarea drepturilor unui creditor. • pl. *-e.* /<fr. ***cantonnement.***

cantonáre *s.f.* **1** Instalare pentru un timp oarecare într-un cantonament (militar, sportiv). **2** Rămînere pe loc. **3** Fig. Limitare, fixare (într-un mod rigid, mecanic). • pl. *-ări.* /v. ***cantona.***

cantonát, -ă *adj.* **1** Instalat pentru un timp oarecare într-un cantonament (militar, sportiv). **2** Rămas pe loc. **3** Fig. Limitat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***cantona***; cf. fr. *cantonné.*

cantoniér, -ă *s.m., s.f.* Persoană însărcinată cu supravegherea și cu întreținerea unui sector de șosea sau de cale ferată; locuitor al unui canton (1). • sil. *-ni-er.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***cantonnier.***

cantonieríță *s.f.* Cantonieră; soția cantonierului. • sil. *-ni-e-.* pl. *-e.* /***cantonier*** + *-iță.*

cantoplastíe *s.f.* (*chir.*) Intervenție făcută în scopul măririi cantusului palpebral. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***canthoplastie.***

cántor[1] *s.m.* (*bis.*) Maestru de cor într-o biserică; cîntăreț bisericesc (vocal sau instrumentist); dascăl. • pl. *-i.* /<lat. ***cantor, -is***, germ. ***Kantor.***

cantór[2] *s.n.* v. cantoră.

cantorafíe *s.f.* (*chir.*) Suturare operatorie a unghiului lateral al pleoapelor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***canthorraphie***, engl. ***canthorrhaphy***; cf. lat. *canthus, -i*, gr. *κανθός* „unghiul ochiului", gr. *ῥαφή* „sutură".

cantóră *s.f.* (*înv., reg.*) Birou, cancelarie (1). *Mă duc să închiz cantorul și magazia* (CAR.). • pl. *-e.* și *cantór s.n.* /<rus. ***контора.***

cantotomíe *s.f.* (*chir.*) Incizie a comisurii externe a pleoapelor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***canthotomie***, engl. ***canthotomy***; cf. lat. *canthus, -i*, gr. *κανθός* „unghiul ochiului", *τομή* „secțiune".

cántus[1] *s.n.* (*anat.*) Locul de unire a celor două pleoape, denumit și comisura pleoapelor. • /<fr. ***canthus***, engl. ***canthus***; cf. lat. *canthus, -i*, gr. *κανθός* „unghiul ochiului".

cántus[2] *s.n.* (*muz.*) Melodie liniară, simplă, pentru voce sau instrument, cu rol predominant în expresia unei compoziții muzicale. • /<lat. ***cantus, -us*** „cîntec".

cangălár *s.m.* v. cancelar.
cangelár *s.m.* v. cancelar.
cangelárie *s.f.* v. cancelarie.
cangónă *s.f.* **1** (*lit.*) Poezie lirică medievală, cu tematică erotică, cu o versificație variată, de origine provensală, devenită și gen popular italian, care a fost cultivată cu succes de Petrarca (*cangona clasică*) și de Leopardi (*cangona liberă*). **2** (*muz.*) Cîntec italian pe mai multe voci, din epoca Renașterii, apropiat de cîntecul popular, care a devenit mai tîrziu piesă instrumentală polifonică cu structură obișnuită. • pl. *-e.* /<it. ***canzone.***
cangonétă *s.f.* **1** (*muz.*) Cîntec popular italian, de origine napolitană, cu versuri scurte. ◆ Ext. Cîntec scurt. **2** (*lit.*) Poezie lirică italiană, formată din versuri scurte. • pl. *-e.* /<it. ***canzonetta.***
cangonetíst, -ă *s.m., s.f.* Autor, cîntăreț de cangonete. • pl. *-iști, -iste.* /<it. ***canzonettista.***
cangoniér *s.n.* Culegere italiană de poezii lirice de dragoste. *Cangonierul lui Petrarca a fost tradus și în limba română.* ◆ Culegere de cangone sau de cangonete. • sil. *-ni-er.* pl. *-e.* /<it. ***canzoniere.***
canúlă *s.f.* (*med.*) Tub de sticlă, de metal etc. deschis la extremități, care se folosește în diferite operații chirurgicale, pentru spălături interne etc. • pl. *-e.* /<fr. ***canule***, lat. ***cannŭla, -ae***, dim. de la *canna, -ae* „trestie, fluier".
cánură *s.f.* Parte a lînii, cu fire mai scurte și mai fine, care rămîne în dinții pieptenului după dărăcit, folosită (ca bătătură) pentru țesături mai groase. *Torceam cîte o movilă de drugi de canură* (CR.). • pl. *-i.* și (*reg.*) *cănură* *s.f.* /lat. ***cannŭla, -ae*** „țeavă mică de trestie".
caolín *s.n.* **1** (*geol.*) Argilă fină, în a cărei compoziție intră în special caolinitul, de culoare albă, utilizată la fabricarea porțelanului și a faianței, în industrie, medicină etc. **2** (*med.*) Pudră absorbantă, folosită ca emolient. • sil. *ca-o-.* /<fr. ***kaolin***; cf. chin. *kaoling* „colină înaltă".
caolínic, -ă *adj.* Bogat în caolin (1). • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***kaolinique***.
caolinít *s.n.* (*mineral.*) Silicat natural de aluminiu hidratat, component principal al caolinului (1) și al altor argile, alb, mat, uneori ușor colorat, utilizat în industria ceramicii, la smălțuiri, la obținerea șamotei etc. • sil. *ca-o-.* /<fr. ***kaolinite***.
caolinizáre *s.f.* Proces geologic de transformare a unor roci în caolin (1). • sil. *ca-o-.* pl. *-ări.* /<fr., engl. ***kaolinisation***.
caolinós, -oásă *adj.* Cu (aspect de) caolin (1). • pl. *-oși, -oase.* /***caolin*** + *-os*.
caolinóză *s.f.* (*med.*) Pneumonioză cauzată de inhalarea prafului de argilă, amestecat adesea cu cuarț, la muncitorii din industria ceramică. • pl. *-e.* /<engl. ***kaolinosis***.
cáos *s.n.* v. haos.
cap[1] *s.n., s.m.* **I** *s.n.* **1** Extremitatea superioară (de formă rotundă) a corpului omenesc sau extremitatea anterioară a corpului la numeroase animale, care conține creierul, principalele organe de simț, partea superioară a căilor respiratorii și digestive, și care este unită de trunchi prin gît. *Celelalte capete, opt la număr, retezate de iatagan* (M. I. CAR.). <> *Cap de bour* = nume sub care sînt cunoscute primele serii de mărci poștale românești, avînd pe ele capul unui bour. *Lature de cap* (sau *a capului*) v. latură. *Moalele capului* v. moale. *Osul de după cap* v. os. *Păduche-de-cap* v. păduche. *Tăierea capului sfîntului Ioan Botezătorul* v. tăiere. *Văcălia capului* v. văcălie. <> Loc.adj. *Cu capul plecat* = rușinat, umilit; învins. (*fam.*) *Căzut în cap* = tîmpit, prost. *Cu capul mare* = amețit de băutură. <> Loc.adj., adv. *Cu scaun la cap* v. scaun. <> Loc.adv. *Din* (sau *de la*) *cap pînă în* (ori *la*) *picioare* = de sus pînă jos; în întregime; cu desăvîrșire. *Cine ești domnule? adausei..., măsurîndu-l cu mîndrie de la cap pînă la picioare* (HASD.). *Cu noaptea-n cap* = dis-de-dimineață, în zori. *Sluga popii Murășanu sosi în curtea birtului cu noaptea-n cap* (AGÂR.). (*Pînă*) *peste cap* = extrem de..., exagerat de... *Pe după cap* = pe după gît, pe ceafă. *Din tălpi* (ori *din talpă*) *pînă în* (sau *la*) *creștetul capului* v. creștet. <> Expr. *A se da peste cap* = *a*) a face tumbe; *b*) a depune eforturi deosebite pentru a realiza ceva, pentru a face imposibilul. *Gazda... se da peste cap ca să-l mulțumească* (M. I. CAR.). *A da* (pe cineva) *peste cap* = *a*) a trînti (pe cineva) la pămînt; *b*) a da jos dintr-o situație; a doborî, a învinge; *c*) a dezorienta, a tulbura, a zăpăci. *A da peste cap paharul* (sau *băutura etc.*) = a înghiți dintr-o dată conținutul unui pahar, al unei căni etc. *A da* (ceva) *peste cap* = *a*) a schimba cu totul ordinea lucrurilor, a ideilor, a unui program stabilit etc.; *b*) a lucra repede, superficial, de mîntuială. *A scoate capul în lume* = a apărea în societate, a lua contact cu oameni și situații noi; a începe să frecventeze societatea. *A(-și) ridica capul* = *a*) a se răscula; *b*) a se manifesta vehement, cu demnitate. *A i se sui cuiva în cap* = a fi prea îndrăzneț cu cineva; a întrece măsura; a abuza de bunătatea, de răbdarea cuiva. *A se pune-n cap* = a face tot posibilul. *A nu-și* (*mai*) *vedea capul de...* = a fi copleșit de...; a nu ști ce să mai facă. *A-și pierde capul* = a se zăpăci. *A umbla cu capul între urechi* (sau *în sac, în traistă*) = a fi distrat, a nu fi atent. *A nu mai avea unde să-și pună capul* = a ajunge pe drumuri, sărac, fără adăpost. *A fi cap tăiat* = (*despre persoane*) a semăna leit cu altcineva. *A da din cap* = a mișca capul în semn de aprobare, de refuz etc. *Ceilalți clătinară cu amărăciune din cap* (CA. PETR.). *A da* (cuiva) *la cap* = *a*) a lovi; ext. a omorî; *b*) fig. a ataca cu violență pe cineva (cu vorba sau cu scrisul) pentru a-i distruge situația, reputația etc.; a distruge. *A apuca lumea în cap* = a -și părăsi familia, casa, locul de origine, rătăcind prin lume. *Vai* (sau *haram*) *de capul lui!* = vai de el! *A-i crăpa* (sau *a-i plesni*) *cuiva capul* (*de durere*) = a-l durea pe cineva foarte tare capul. *A* (*nu*)*-l durea capul* = *a*) a (nu) fi indiferent, a (nu)-i păsa; *b*) a (nu) avea necazuri. *A-și vîrî capul la...* = *a*) a intra la stăpîn; *b*) a deveni dependent de cineva sau de ceva. *A cădea* (sau *a veni, a se sparge*) (*cerul*) *pe* (ori *de, în*) *capul cuiva* = a veni asupra cuiva tot felul de neplăceri și necazuri, a-l lovi o nenorocire. *Atuncea ți se pare Că pe cap îți cade cerul* (EMIN.). *A cădea pe capul cuiva* = a sosi pe neașteptate la cineva (creîndu-i neplăceri, deranj). *A ședea* (sau *a se ține*) *de capul cuiva* = a insista fără încetare pe lîngă cineva pentru îndeplinirea unor cereri, a unor dorințe etc. *D-aia se ținea dumneaei de capul meu să tot batem grădinile* (CAR.). *A* (*nu*) *fi ceva de capul cuiva* = a (nu) avea valoare, merite, importanță. *A fost pe vremuri ceva de capul lui, dar acum s-a zaharisit* (M. I. CAR.). *A se duce de pe capul cuiva* = a lăsa pe cineva în pace. *A-l duce pe cineva capul* = *a*) a pricepe, a înțelege; *b*) a-i veni cuiva pe neașteptate o idee în cap. (*fam.*) *Cap pătrat* = (*după fr. „tête carrée"*) om prost, încăpățînat; om mărginit. (*pop.*) *A nu ști* (sau *a nu avea*) *ce-și face capului* = a nu mai ști ce să facă pentru a ieși dintr-o situație grea. *A avea apă la cap* v. apă. *A i se apriude* (cuiva) *creierii* (sau *circuitele*) (*în cap*) v. aprinde. *A-și arunca* (*ca buhaiul*) *țărînă după* (sau *în*) *cap* v. arunca. *A avea* (*ceva*) *pe capul său* v. avea. *A avea capul cît banița* sau *a avea capul baniță* v. baniță. *A bate capul cuiva* sau *a bate pe cineva la cap* v. bate. *A se bate cap în cap* v. bate. (*A fi*) *bătut în* (sau *la*) *cap* v. bate. *A învăța bărbieria pe capul cuiva* v. bărbierie. *A avea bube în cap* v. bubă. *A(-și) face capul calendar* v. calendar. *La așa cap, așa căciulă* v. căciulă. *A-și pune cenușă în* (sau *pe*) *cap* v. cenușă. *E ceva de capul lui* v. ceva. *A sta ciocan pe* (sau *de*) *capul cuiva* v. ciocan[2]. *A clăti capul* (sau *din cap*) v. clăti. *A clătina capul* (sau *din cap*) v. clătina. *A avea* (*mare*) *clopot pe cap* v. clopot. *A-și pune capul sub* (sau *în*) *comănac* v. comănac. *A crăpa capul cuiva* v. crăpa. *A(-și) pune cununiile* (*pe cap*) v. cununie. *A se pune* (sau *a sta*) *în cur și în cap* v. cur. *A se da de-a curu-n cap* v. cur. *A-i cădea* (*cuiva*) *belea* (*pe cap*) v. cădea. *A avea capul ca dovleacul* v. dovleac. *A ține* (sau *a lua, a prinde, a cuprinde*) *pe cineva de* (ori *pe*) *după cap* v. după. *Nu-l doare* (*nici*) *capul* sau *nici capul nu-l doare* v. durea. *A-și băga* (sau *a-și vîrî, a-și pune, a-și pleca*) *capul* (*sănătos* sau *teafăr, zdravăn* etc.) *sub evanghelie* v. evanghelie. *A nu* (*se*) *clinti* sau *a nu* (*se*) *clăti un fir de păr din capul cuiva* v. fir. *A-i fugi* (*cuiva*) *sîngele* (*la cap*) v. fugi. *A fi cu* (sau *a avea*) *gărgăuni în* (sau *la*) *cap* v. gărgăun. *A-i intra* (cuiva) *gărgăuni în cap* v. gărgăun. *A-i scoate* (cuiva) *gărgăunii din cap* v. gărgăun. (*A fi*) *cu capul gol* v. gol. *A avea grăunțe în cap* v. grăunte. *A-i ieși* (cuiva) *ochii din cap* v. ieși. *Cu capul în jos* v. jos. *A-i ieși* (cuiva) *luna în cap* v. lună. *A împuia capul cuiva* v. împuia. *Înarmat din cap pînă în picioare* v. înarma. *A-și băga capul în laț* v. laț. *A-și scoate capul din laț* v. laț. *A-și lega capul* (*de cineva*) v. lega. *A se lega la cap* (*cînd nu-l doare*) v. lega. *A fi lovit* (sau *bătut, pălit, trăsnit*) *cu leuca* (*în cap*) v. leucă. *A avea licurici la cap* v. licurici. *A-i scăpa cuiva licuricii din cap* v. licurici. *A sta* (sau *a ședea*) *lipcă pe capul cuiva* v. lipcă. *A-și lua o grijă de pe cap* v. lua. *A*(*-și*) *lua lumea în cap* v. lume. *A fi cu luna-n cap* v. lună. *A fi* (sau *a umbla*) *cu capul mare* sau *a fi cu cap mare* sau *a fi mare de cap* v. mare. *A merge* (*și*) *în cap pentru cineva* v. merge. *A avea o mie și o sută pe cap* v. mie. *A-i veni* (cuiva) *mintea* (sau *mințile, minte*) (*la cap* sau *în cap*) v. minte. *A* (*nu*) *avea unde să*(*-și*) *plece capul* v. pleca. *A-i pune* (*cuiva*) *Dumnezeu mîna în cap* v. mînă. *Trăiește* sau *e* (*cu capul*) *în nori* v. nor. *A*(*-și*) *da ochii peste cap* v. ochi. *A i se întoarce* (cuiva) *ochii în cap* v. ochi. *A i se ridica* (sau *a i se sui*) (*tot*) *părul* (*în cap* sau *în vîrful capului*) sau *a i se zbîrli* (*tot*) *părul* (*în cap*) v. păr. *A se da* (sau *a se izbi, a se bate*) *cu capul de pereți* (sau *de toți pereții*) v. perete. *În picioare* sau *din cap pînă în* (ori *la*) *picioare* v. picior. *A*(*-și*) *pune pirostriile* (*în* sau *pe cap*) v. pirostrie. *A-și pleca capul* v. pleca. *A-și lua* (ori *a-și pune*) *poalele în cap* v. poală. *A se da* (sau *a se lovi, a se izbi*) *cu capul de prag* (sau *de pragul de sus*) v. prag. *A i se prăji* (*cuiva*) *creierii* (sau *circuitele*) (*în cap*) v. prăji. *A ridica capul din pulbere* v. pulbere. *A sta cu capul în pumni* v. pumn. *A pune capul în pămînt* v. pune. *A se pune pe capul cuiva* v. pune. *A pune capul cuiva sub picior* v. pune. *A se pune în cap* (*și în picioare*), *a se pune în creștet* (ori *în ruptul capului*) v. pune. *A i se răsturna* (*cuiva*) *ochii peste cap* v. răsturna. *A-i* (sau *a-și*) *ridica pe cineva în cap* v. ridica. *A-ți pune capul* (*teafăr* sau *sănătos*) *sub sabie* v. sabie. *A sări în capul cuiva* sau *a-i sări cuiva în cap* v. sări. *A-i sări* (cuiva) *ochii* (*din cap*) v. sări. *Cu scaun la cap* v. scaun. *A-i sfîrîi* (*cuiva*) *creierii* (sau *circuitele*) (*în cap*) v. sfîrîi. *A i se urca* (sau *a face să i se urce, a-i năvăli, a i se sui, a-i da, a-i ieși* etc.) (cuiva) *sîngele la cap* v. sînge. *A-și smulge părul* (sau *perii, barba etc.*) (*din cap*) v. smulge. *A se sparge* (ceva) *în capul cuiva* v. sparge. *A*(*-i*) *sparge capul cuiva* v. sparge. *A sta de capul cuiva* v. sta. *A sta* (*piatră*) *pe capul cuiva* sau *a-i sta* (cuiva) *pe cap* v. sta. *A-i sta ceva pe cap* v. sta. *A-i sta* (*cuiva ceva*) *în cap* v. sta. *A-i sta* (*cuiva*) *capul unde-i stau picioarele* (sau *tălpile*) v. sta. *A fi cu* (sau *a avea*) *sticleți* (*în cap*) sau *a-i cînta* (cuiva) *sticleții* (*în cap*) v. sticlete. *A-i scoate* (cuiva) *sticleții din cap* v. sticlete. *A-i sticli* (cuiva) *ochii în cap* v. sticli. *A i se sui* (cuiva) *sîngele la cap* v. sui. *A i se sui* (*fumurile*) *la cap* v. sui. *A i se sui cuiva vinul* (sau *băutura*) *la* (ori *în*) *cap* v. sui. *Cu capul sus* v. sus. *A-i sta* (*cuiva*) *capul sus* v. sus. *A umbla cu capul în* (ori *pe*) *sus* v. sus. (*A fi*) *cu un cap mai sus* (*decît...*) v. sus. *A ședea pe capul cuiva* v. ședea. *A nu* (*mai*) *ști unde îi este* (sau *îi stă*) *capul* v. ști. *A se naște cu tichia în* (sau *pe*) *cap* v. tichie. *A da* (pe cineva) *prin tîrg cu capul ras* v. tîrg. *A face* (cuiva) *capul tobă* v. tobă. *A-i toca* (cuiva) *la cap* sau *a toca* (pe cineva) *la* (sau *în*) *cap* sau *a toca capul* (cuiva) v. toca. *A fi cu capul în traistă* v. traistă. *A*(*-i*) *tuna cuiva soarele în cap* v. tuna. *A avea o țandără în cap* v. țandără. *A ține capul sus* sau *a se ține cu capul pe sus* v. ține. *A*(*-i*) *ține* (*cuiva*) *în cap* sau *a-i ține* (*cuiva*) *capul* v. ține. *A se uita* (la cineva) *ca la ochii din cap* v. uita. *A sta cu capul între umeri* v. umăr. (*A fi*) *capul pe umeri* v. umăr. *A se trezi cu capul pe umeri* v. umăr. *A se urca în capul* (cuiva) v. urca. *A i se urca cuiva băutura la cap* v. urca. *A i se urca* (*fumurile*) *la cap* v. urca. *A veni pe capul cuiva* v. veni. *A i se sui* (cuiva) *tot sîngele în vîrful capului* v. vîrf. *A-și vîrî* (sau *a-i vîrî cuiva*) *mințile în cap* v. vîrî. *A-i vui* (cuiva) *capul* v. vui. *A*(*-i*) *zbura cuiva capul* v. zbura. <> Sinec. *Asupra capului meu se răsfrîngea via lor iubire* (M. I. CAR.). ◆ Parte a monedei care are imprimat un chip[1](6). ◆ Părul capului. *Intrigînd pe un consilier de stat cu capul alb și pleșuv* (HASD.). <> Expr. *A-și pune mîinile în cap* sau *a se lua cu mîinile de cap* = *a*) a se apuca cu mîinile de păr; *b*) a fi furios, mînios de necaz, de ciudă, de deznădejde. *A se lua de cap cu cineva* v. lua. *A face cuiva morișcă* (*de vînt*) *în cap* v. morișcă. *A sta* (sau *a se ține*) *neagă-rea* (sau *ca neaga-reaua*) *pe capul cuiva* v. neagă. *A-i ninge pe cap* v. ninge. *A se scărmăna de cap* v. scărmăna. *A spăla* (*pe cineva*) *pe cap* sau (*cuiva*) *capul* (*cumsecade*) v. spăla. *Spală-te* (sau *spălați-vă*) sau *să se spele pe cap* v. spăla. *A-i face* (cuiva) *un șurub prin cap* v. șurub. ◆ Înfățișare, fizionomie, expresie a feței. *Căpitanul are un cap de om necăjit care nu știe ce are să facă*

(CA. PETR.). **2** Căpătîi. *La capul lui mergea Leana; după ea cîțiva bătrîni* (DELAVR.). ◆ Căpătîiul patului. **3** Individ, ins, om. *Cîte 5 lei de cap.* ◇ *Cap încoronat* v. încoronat. ◇ Expr. *Pe capete* = care mai de care; în număr foarte mare; pe întrecute. *Cîte capete, atîtea păreri*, exprimă o mare divergență de opinii. ◆ Individ (om, animal) dintr-o colectivitate; specie (într-o statistică, numărătoare). *Ferma de vite are o sută de capete.* **4** Minte, gîndire, judecată; memorie. *Se făcuse în capul meu o legătură la care nu mă puteam gîndi fără să nu mă cutremur* (M. I. CAR.). ◇ *Bolnav la cap* v. bolnav. *Cap geometric* v. geometric. *Nebun de sau la cap* v. nebun. *Scrînteală la cap* v. scrînteală. *Turbare de cap* v. turbare. ◇ Loc.adj., adv. *Cu cap* = (în mod) inteligent, deștept. *Fără cap* = (în mod) necugetat. ◇ Expr. *A fi bun* (sau *ușor*) *la* (ori *de*) *cap* sau a *avea cap ușor* = a fi deștept. (*A fi*) *greu de cap* ori *cap sec* sau *a avea cap greu* = a pricepe cu greutate; a fi prost. *Na, Hagiule, cap sec, strigi cît te ia gura* (DELAVR.). *A nu(-i) intra* (cuiva) *în cap* = a nu putea pricepe (ceva). *A-i ieși* (*cuiva ceva*) (sau *a-și scoate*) *ceva din cap* = a nu-i mai sta gîndul la (ceva dorit); a uita. *A nu-i mai ieși* (cuiva ceva) *din cap* = a-l stăpîni mereu (același gînd), a nu putea uita ceva; a fi obsedat de ceva. *A-și bate* (sau *a-și frămînta, a-și sparge, a-și sfărîma*) *capul cu* (ori *pentru, de*) *ceva* = *a*) a se gîndi intens la ceva, a se strădui să soluționeze o problemă. *O să-și bată alții capul s-o pătrunză cum a fost* (EMIN.); *b*) a se interesa mult de ceva, a-i păsa de ceva. *Bătaie de cap* = *a*) preocupare excesivă pentru cineva sau ceva; frămîntare a minții. *Fără multă bătaie de cap..., ar fi ajuns să fie numărat printre scriitorii de frunte* (M. I. CAR.); *b*) grijă, necaz; trudă, osteneală, muncă. *A-i deschide* (cuiva) *capul* = a face (pe cineva) să înțeleagă ceva, a lămuri (pe cineva). *A fi* (sau *a rămîne, a umbla etc.*) *de capul său* = a fi (sau a rămîne etc.) liber, independent, nesupravegheat. *Rămînînd... de capul meu, mă ferisem să intru-n cîrd cu oricine* (M. I. CAR.). *A face* (ceva) *din* (sau *de*) *capul său* = a face (ceva) fără a se consulta cu altcineva. *A-și face de cap* = a face ceva ce poate să-i primejduiască viața; a face nebunii. *Nu știa să tragă foloase, izbutind numai a-și face de cap, nu a se și căpătui* (M. I. CAR.). *Cap limpede* = persoană într-o editură, într-o redacție (de ziar) etc. care face ultima lectură a unui text ce urmează să fie tipărit. *A avea cap* v. avea. *A băga* (*ceva*) *în* (sau *la*) *cap* v. băga. *A băga* (*cuiva ceva*) *în cap* v. băga. *Beat de cap* v. beat. *Bîiguit de cap* v. bîiguit. *Cap de crap, creier de iepure* v. crap. *A-i da cuiva în* (ori *prin*) *cap* v. da. *Deschis la cap* v. deschis. *A se descuia la cap* v. descuia. *Destupat la cap* v. destupat. *A-l duce pe cineva capul* v. duce. *A-i trece multe gînduri prin cap* v. gînd. (*A fi*) *gros de* (sau *la*) *cap* v. gros. *A-i intra cuiva ceva în cap* v. intra. *A i se încuiba ceva în cap* v. încuiba. *A întoarce* (cuiva) *capul* v. întoarce. *A învîrti capul* (cuiva) v. învîrti. *A lăsa de capul lui* v. lăsa. *Cap logic* v. logic. *A se face lumină în capul cuiva* v. lumină. *A avea cap* (*bine*) *mobilat* v. mobila. *A-i plesni* (*ceva*) *în* (sau *prin*) *cap* v. plesni. *Cum îi plesnește în* (sau *prin*) *cap* v. plesni. *A-și pune ceva în cap* v. pune. *Cît* (sau *ce*) *îi poate capul* v. putea. *A răsuci capul cuiva* v. răsuci. *Cu rînduiala la cap* v. rînduială. *A-i scăpăra* (cuiva) *prin cap* v. scăpăra. *A* (*se*) *sfătui cu capul* (*său*) v. sfătui. *A-i sta capul la ceva* (sau *la cineva*) v. sta. *A* (*i se*) *strica cuiva capul* ori *a* (*se*) *strica de* (sau *la*) *cap* v. strica. *A*(*-i*) *suci cuiva capul* v. suci. (*A fi*) *tare de* (sau *la*) *cap* v. tare. *A-i* (sau *a-l*) *tăia prin cap* v. tăia. *A-l tăia* (pe cineva) *capul* v. tăia. *A spune ce-l taie capul* v. tăia. *Cap de tigvă* v. tigvă. *A-i trăsni cuiva ceva* (*prin cap*) v. trăsni. *A-i trece* (cuiva ceva) *prin cap* v. trece. *A-i tuna cuiva* (*ceva*) *în cap* v. tuna. *A se turba la cap* v. turba. *A avea* (*o*) *turbuseală la cap* v. turbuseală. *A-i umbla cuiva ceva prin* (sau *în*) *cap* v. umbla. *A*(*-i*) *veni* (cuiva) *în cap* v. veni. *A-i vîjîi cuiva capul* v. vîjîi. *A-i vîrî cuiva* (ceva) *în cap* v. vîrî. (*A fi*) *vîrtos la cap* v. vîrtos. **5** Motiv, pricină. ◇ (*jur.*) *Cap de acuzare* = motiv pe care se întemeiază acuzarea. ◇ Expr. *A nu avea cap să...* = a nu avea motivația sau posibilitatea să...; a nu putea să... **6** (*înv.*) Viață. ◇ *Pierderea capului* v. pierdere. ◇ Loc.adv. (*Nici*) *în ruptul capului* v. rupt. ◇ Expr. (*astăzi*) *Odată cu capul* = cu nici un preț, niciodată. *Odată cu capul! Te gîndești la ce spui?* (CAR.). *A se apuca pe cap* = a jura pe viață. *El se apuca de capul lui că sînt toate adevărate* (CRON.). *A-și băga capul în foc* v. băga. *Îmi dau capul* v. da. *A-și pune capul în joc* v. joc. *A nu se lăsa o dată cu capul* v. lăsa. *A scăpa cu capul a mînă* v. mînă. *A mînca capul cuiva* v. mînca. *A plăti cu capul* v. plăti. *A-și pune capul în primejdie* v. primejdie. *A-și pune capul* (*la mijloc*) (pentru cineva sau ceva) v. pune. *A se pune cu capul* v. pune. *A răpune* (*cuiva*) (sau *a-și răpune*) *capul* v. răpune. *A-și ține capul cu...* v. ține. **7** Compuse: (*entom.; pop.*) *cap-de-mort* sau *capul-lui-Adam* = strigă (*Acherontia athropos*); (*bot.; pop.*) *cap-de-cocoș* = dulcișor (*Hedysarum hedysaroides*); *capul-ariciului* = șovar (*Sparganium ramosum*); *capul-șarpelui* = plantă erbacee, acoperită cu peri aspri și cu florile roșii ca sîngele, dispuse în spice simple (*Echium rubrum*); (*astron.*) *capul-balaurului* = o parte a constelației Balaurului. **II** *s.m.* (*calc după fr. „chef”*) Căpetenie, șef, conducător. *Ca un cap ce sînt al partidului, trebuie să fiu acolo* (CAR.). ◇ Compar. *Totdeauna am ținut la dumneata ca la capul județului nostru* (CAR.). ◆ Inițiator. *Capul mișcării de protest.* ◇ *Capul răutăților* = inițiator, organizator al dezordinii. **III** *s.n.* **1** Vîrf (al unui obiect). ◆ Extremitate proeminentă a unui dispozitiv, instrument etc. sau a unui element dintr-un sistem. **2** Obiect, mecanism sau dispozitiv asemănător cu un cap, folosit în diverse scopuri tehnice. **3** (*calc după engl. „head”*; și *cap magnetic*) Parte a unui magnetofon sau casetofon care vine în contact direct cu banda, servind la înregistrarea, redarea sau ștergerea impulsurilor electromagnetice. **4** Partea extremă cu care începe sau sfîrșește ceva. *M-am întors pe la capu podului la Cișmeaua Roșie* (M. I. CAR.). ◇ *Cap de pod* = *a*) loc aflat pe teritoriul inamic, dincolo de un curs de apă, de un defileu etc.; *b*) ext. forțele armate care ocupă acest loc, cu scopul de a asigura trecerea grosului trupelor și a mijloacelor de luptă. ◇ Loc.adv. *Cap la* (sau *în*) *cap* = cu părțile extreme alăturate. ◇ Expr. *Cap de țară* = margine de țară; hotar. *Nu-i* (*un*) *cap de țară* = nu-i nimic grav, nu este nici o nenorocire. *A sta* (sau a *ședea, a sări, a se scula, a se ridica etc.*) *în capul oaselor* = a se scula și a sta așezat sau în picioare pe locul unde mai înainte fusese culcat; a se ridica stînd în pat; a sta pe șezut. *Hagiul sări în capul oaselor* (DELAVR.). *A nu avea nici cap, nici coadă* v. coadă. **5** Partea de dinainte; început, frunte. *În capul satului întîlnesc o fată* (CA. PETR.). ◇ *Cap de coloană* = cel sau cei care stau în partea din față a unei coloane. ◇ Loc.adv. *În cap de noapte* sau *în capul nopții* = după ce s-a întunecat bine. *Din* (sau *de la*) *cap* = de la început; de la începutul rîndului. *Din capul locului* = înainte de a începe ceva; de la început. *Am voit din capul locului să-mi calc hotărîrea* (M. I. CAR.). ◆ (și *cap de an* sau *de săptămînă, de iarnă etc.*) Începutul unui an (sau al unei săptămîni etc.). *Adăoga în fiecare an la capete aproape tot frumosul ei venit* (M. I. CAR.). ◆ Partea principală, mai aleasă (a unui lucru); loc important, privilegiat; persoană care ocupă acest loc. ◇ *Cap de listă* = primul nume dintr-o listă de persoane afișate în ordinea valorii lor. *Cap de afiș* = *a*) primul nume de pe afișul care anunță un spectacol; ext. actor celebru; *b*) fig. persoană, eveniment, manifestare etc. de notorietate. ◇ Expr. *Capul cinstei* v. cinste. *Capul mesei* v. masă. **6** Partea de jos sau dindărăt a unui lucru; capăt; (*cu sens temporal*) sfîrșit. ◇ Expr. *A o scoate la cap* = a sfîrși (cu bine). *A-i da de cap* = a rezolva; a învinge, a răzbi. *În cap* = (*după numerale*) exact, întocmai. *Patruzeci și patru în cap, coane Fănică* (CAR.). **7** Bucățică ruptă dintr-un obiect sau considerată ca făcînd parte dintr-un întreg. *Nu făceau, puse cap la cap, un kilometru* (CA. PETR.). ◆ Ext. Lucru de mică importanță. ◇ Expr. *Nici un cap de ață* v. ață. *Pînă la un cap de ață* v. ață. • pl. *n. -ete, m. -i.* /lat. ***caput, -itis***; cf. și fr. *chef*, engl. *head*.

cap[2] *s.n.* **1** (*geomorf.*) Porțiune de uscat, de obicei înaltă și stîncoasă, care înaintează mult în mare, pornind din continent sau dintr-o insulă; promontoriu. **2** (*nav.*) Direcție de deplasare a unei (aero)nave. • pl. *-uri.* /<fr. ***cap***.

capábil, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este înzestrat, destoinic, valoros. *Se dovedise capabil și bun camarad* (CA. PETR.). **2** (*urmat de determ. introduse prin prep. „de”, „să” ori prin vb. la inf. sau la conjunct.*) Care este apt, potrivit, în stare de a face ceva. *Și-l crezi tu pe mișelul capabil să nu o publice?* (CAR.). **3** (*jur.*) Care are capacitate civilă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***capable***, lat. ***capabilis, -e***.

capabilitáte *s.f.* Însușirea de a fi capabil. • /<fr. ***capabilité***.

capác *s.n.* **1** Acoperitoare care se așază sau se montează deasupra deschizăturii unui vas, a unei cutii, a unui cufăr etc. pentru a le acoperi sau a le închide; clapă (7). ◇ *Friptură la capac* = friptură gătită într-un vas acoperit. *Ouă la capac* = ochiuri preparate în tigaie. *Caşcaval la capac* = caşcaval prăjit în tigaie. ◇ Expr. *A pune capac cuiva* = *a*) a închide cuiva gura cu un răspuns potrivit; *b*) a ascunde, a acoperi greșelile cuiva. *A găsi capac la toate* = a da întotdeauna răspunsul potrivit. *Asta pune capac* (*la toate*) = asta e prea de tot, depășește măsura. *Și-a găsit hîrbul capacul, tigva dopul și lelea bărbatul* v. tigvă. *Și-a găsit* (sau *și-a aflat*) *tingirea capacul* (*și lelea bărbatul*) ori *după tingire, și capacul* v. tingire. ◇ Ext. *Paserea asta, cînd țipă..., închide ochii și-și astupă capacele urechilor* (SADOV.). **2** Clin cu care se încheie pantalonii la spate. **3** Învîrtitură oblică a zmeului de hîrtie. **4** (*zool.*) Carapacea broaștei-țestoase. • pl. *-ce.* /<tc. ***kapak***.

capacimétru *s.n.* (*electr.*) Aparat pentru măsurarea capacității electrice. • pl. *-e.* /<fr. ***capacimètre***; cf. lat. *capax, -acis* „încăpător”.

capacísm *s.n.* (*fon.*) Pronunțare alterată a consoanei *c.* • /de la ***kappa*** „litera *k* în alfabetul grecesc”.

capacitá *vb. I. tr.* **1** A-și alătura pe cineva; a cîștiga adeziunea, încrederea cuiva; a convinge. **2** A stimula, a pune pe cineva în situația de a putea îndeplini o acțiune. • prez.ind. *-ez.* /<it. ***capacitare***.

capacitáre *s.f.* **1** Convingere a cuiva să efectueze, să facă ceva. **2** Plasare a cuiva în situația de a putea îndeplini o anumită acțiune. • pl. *-ări.* /v. ***capacitá***.

capacitáte *s.f.* **1** (*fiz.*) Mărime a spațiului interior (a volumului util) al unui recipient, exprimată în litri sau metri cubi. *Capacitatea sticlei este de jumătate de litru.* ◇ (*inform.*) *Capacitate de admisie* = cantitate de informație detectată și transmisă în unitatea de timp de analizator (în calitatea sa de canal de comunicație). ◆ (*tehn.*) Mărimea (totală) a volumului unui cilindru la un motor cu ardere internă. **2** Însușirea, posibilitatea unei amenajări, a unui corp, a unui sistem etc. de a fi încăpător pînă la o limită determinată. *Vagonul de bagaje are o capacitate mare.* **3** (Mărime care reprezintă) cantitatea maximă de materii sau de energie pe care o poate acumula un corp, un sistem fizic sau tehnic etc. în condiții date. ◇ *Măsuri de capacitate* = măsuri cu care se determină volumul lichidelor, al cerealelor etc. (*electr.*) *Capacitate electrică* = mărime care caracterizează conductorii electrici izolați, numeric egală cu sarcina electrică ce produce o variație de un volt a potențialului conductorului. (*inform.*) *Capacitate a memoriei* = capacitate maximă de date pe care o poate stoca un calculator, exprimată în kilooctețe și megaocteți. **4** (*tehn.*) Proprietate a unui sistem tehnic (instalație, mașină, aparat etc.) de a executa o operație, de a produce un efect sau de a suferi o transformare. ◇ *Capacitate de producție* = *a*) sistem tehnic apt să producă anumite bunuri; *b*) cantitate de produse pe care o poate elabora un sistem tehnic, o întreprindere etc. într-o unitate de timp. *Capacitate frigorifică* v. frigorific. **5** Obiectiv industrial sau economic cu un anumit profil. **6** Ansamblul aptitudinilor și posibilităților fizice și intelectuale ale unei persoane. ◇ *Capacitate vitală* = volumul maxim de aer inspirat-expirat de o persoană o singură dată, măsurat cu un spirometru. ◆ (*mai ales cu determ. care indică domeniul, felul*) Posibilitatea, priceperea, abilitatea unei persoane de a lucra într-un domeniu, de a realiza ceva; competență. *Dă o mulțime de detalii despre capacitatea sportivă și despre talentele fiilor lui* (CA. PETR.). ◆ Persoană (deosebit de) capabilă; învățat, savant. **7** (și *examen de capacitate*) Examen pe care trebuie să-l susțină elevii primului ciclu al învățămîntului mediu pentru a-și continua studiile liceale. **8** (*jur.*; și *capacitate civilă*) Putere legală a unei persoane fizice (sau juridice) de a avea drepturi și obligații sociale sau de a încheia acte juridice valabile. **9** (*econ.*) *Capacitate de plată* = stare a unui agent economic care dispune de venituri suficiente pentru a plăti la termen toate plățile datorate. **10** (*milit.*) *Capacitate de luptă* = grad al potențialului de luptă, exprimat de starea fizică și moralul personalului, de nivelul de pregătire și de asigurare materială, de

tehnica de luptă etc. • pl. *-ăți.* /<fr. ***capacité***, lat. ***capacitas, -atis***.

capacitiv, -ă *adj.* (*electr.*) Referitor la capacitatea electrică. ◆ Care se comportă ca un condensator electric. ◇ *Reactanță capacitivă* = reactanța unui condensator definită prin inversul produsului dintre capacitatea acestuia și pulsația curentului alternativ. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***capacitif***, engl. ***capacitive***.

capacitór *s.m.* (*electr.*) Condensator (2). • pl. *-i.* /<engl. ***capacitor***.

capamá *s.f.* (*turc. înv.*) **I** (*culin.*) **1** Mîncare sărată, preparată din bucățele de carne de miel (sau de pasăre) cu ceapă, mărar, pătrunjel, lăptuci și dreasă cu lămîie. **2** Carne de miel sau de pui gătită cu sos alb și cu stafide. **II** Haină de bumbac sau de mătase. ◆ Costum complet. • pl. *-ale.* /<tc. ***kapama***.

capán *s.n., s.m.* (*turc. înv.*) **1** *s.n.* (*înv.*) Magazie care servea ca depozit (de alimente) pentru armata turcească. *Împărătescul caban al Țarigradului* (DOC.). **2** *s.m.* (*reg.*) Persoană aflată într-o slujbă importantă, cu influență. *Era la lucru printre dînșii ca un feliu de capan* (POP.). • pl. *n. -uri, -e, m. -i.* și (*înv.*) *cabán s.n.* /<tc. ***kapan***.

capandúră *s.f.* (*reg.*) Deschizătură în acoperișul unei case, care lasă să pătrundă aerul și lumina în pod. • pl. *-i.* /<bg. ***капандура***.

capángă *s.f.* (*turc. înv.*) Clapă, chepeng. ◆ Capcană. ◇ Fig. *Îl prinse și pe acesta în capange* (GORJ.). • pl. *-ge.* /<tc. ***kapanca***.

capanlíu *s.m.* v. capanlîu.

capanlíu *s.m.* (*turc. înv.*) **1** Negustor turc care achiziționa alimente pentru aprovizionarea trupelor turcești. *Capanliii au tăiat nartul grîului la schelele Dunării pe șase lei chila* (GHICA). **2** Fig. Retrograd. • pl. *-îi.* și *capanlíu s.m.* /<tc. ***kapanlı***.

caparasón *s.n.* Husă, armură de ornament care se punea pe cal la ceremonii; valtrap. • /<fr. ***caparaçon***.

capăucá *s.f.* (*reg.*) Femela copoiului. *După ce încarc pușca, chem capauca, dar nu-i dau nimica de mîncare* (SADOV.). • pl. *-ce.* și *căpáucă s.f.* /***căpău*** + *-că*.

capá *s.f.* **1** Pelerină (scurtă, cu glugă) de stofă, de blană etc., purtată de cavalerii Evului Mediu, astăzi de călugări, de femei (peste toaleta de seară) etc. ◇ Loc.adj. *De capă și spadă* = care conține aventuri cavalerești (de dragoste), cu multe dueluri și înfruntări primejdioase. Δ (*cinemat.*) *Film de capă și spadă* = film de aventuri eroice și cavalerești, a cărui acțiune se plasează în epoca medievală. **2** (*tehn.*) Dispozitiv de protecție împotriva accidentelor la mașini, la ferăstraie etc. **3** (*nav.*) Manevră pe care o face o navă pe un timp neprielnic, cu vînt foarte puternic, care îi permite să suporte mai ușor valurile, vîntul, furtuna. • pl. *-e.* /<fr. ***cape***, it. ***cappa***; cf. lat. pop. *cappa* <lat. *capere*.

capă (1)

cápă *s.n.* **1** Partea de sus sau de dinainte a unui obiect; partea extremă, finală a unui lucru, a unei perioade, a unei situații sau a unei stări; margine, limită. *Arătă cu degetul înspre capătul rîndului din dreapta* (CA. PETR.). ◇ Loc.adj., adv. *Fără* (*de*) *capăt* = (care este) fără sfîrșit, îndelungat, întins. ◇ Loc.adv. *De la* (sau *din*) *capăt* = de la început. *Îi numără dar s-au încurcat și sînt nevoiți s-o ia de la capăt* (CA. PETR.). *De la un capăt la altul* = parcurgînd în întregime o anumită distanță, un anumit spațiu; peste tot. *Necontenit colind... de la un capăt al Europei la altul* (M. I. CAR.). *Din capăt pînă în capăt* = de la început pînă la sfîrșit. *Le spusei povestea din capăt pînă în capăt* (DOS.). *În capăt* = *a*) în frunte; *b*) exact, deplin. *Pînă la* (*un*) *capăt* = *a*) pînă la sfîrșit; pînă la ultimele consecințe. *Fără să aibă însă stăruința de a duce lucrurile pînă la un capăt* (CA. PETR.); *b*) în mod consecvent. *Aș rămîne pînă la capăt robul unui petec de pămînt* (M. I. CAR.). ◇ Expr. *La capătul lumii* = foarte departe. *Privesc bănuitor... nesfîrșirea pînă la capătul lumii* (CA. PETR.). *A pune* (sau *a da*) *capăt* (unui lucru, unei situații) = a face să înceteze, a termina (cu bine), a rezolva. *Acea certitudine... singură ar pune capăt... iadului sufletesc în care mă zbucium* (CA. PETR.). *A da de capăt* = a ajunge la sfîrșitul unui lucru, a duce la bun sfîrșit; a lămuri, a rezolva ceva. *A o scoate* (*pînă*) *la capăt cu ceva* = *a*) a ieși cu bine dintr-o situație neplăcută; *b*) a termina ceva cu bine, cu succes; a izbuti, a reuși. *Asta-i o treabă foarte grea și mare lucru să fie ca s-o putem noi scoate la capăt* (CR.). *A o scoate la capăt cu cineva* = a se înțelege cu cineva. *A scoate pe cineva în capăt* = *a*) a ruina; *b*) a pune pe cineva într-o situație grea, într-o mare încurcătură. *A ieși în* (sau *la*) *capăt* = *a*) a ieși dintr-o încurcătură, a rezolva cu bine o problemă; *b*) a avea trai bun. *A* (*o*) *duce la capăt* v. duce. *La capătul pămîntului* v. pămînt. *La capăt de țară și la mijloc de masă* v. țară. *A-și pune capăt zilelor* v. zi. **2** Fragment; rămășiță de... *Un capăt de lumînare.* ◇ Expr. *Nici un capăt de ață* v. ață. *Pînă-ntr-un* (sau *la un*) *capăt de ață* v. ață. **3** (*înv.*) Capitol, paragraf de lege. **4** (*reg.*) Fiecare dintre extremitățile de deasupra coardei ale brațelor fierăstrăului. **5** (*reg.*) Extremitate a sulului în care este fixat zăvorul războiului de țesut. **6** (*reg.*) Fiecare dintre extremitățile osiei carului. **7** Cap de animal, mai ales de vită. ◆ Ext. Număr. *Am oi de nu le mai știu capătu* (POP.). • pl. *-ete.* și (*înv.*) *cápet s.n.* /sg. refăcut din ***capete***, pl. lui *cap*[1].

capcaná *vb. I. tr.* A pune, a întinde o capcană. *Doi indivizi capcanaseră mai multe bancomate din oraș.* • prez.ind. *-ez.* /***capcană*** + *-a*.

capcánă *s.f.* **1** Dispozitiv pentru prinderea unor fiare, păsări, șoareci etc.; cursă[1] (1), (*pop.*) clapcă, (*înv., reg.*) clucsă (1). **2** Fig. Situație nefavorabilă, neplăcută etc. în care este atras sau intră cineva. *Vere Ghiță, te-ai prins singur în capcană* (ALECS.). **3** (*econ.*) *Capcana lichidității* = situație în care o creștere a ofertei monetare nu duce la o scădere a ratei dobînzii, ci doar la un adaos la soldurile pasive. *Capcana populației* = situație economică în care nivelul venitului pe locuitor este foarte scăzut (din cauză că rata de creștere a populației depășește rata de creștere a venitului real). • pl. *-e,* (*pop.*) *-ăni.* și (*pop.*) *căpcánă s.f.* /<tc. ***kapkan***.

capchín, -ă *adj.* v. capiu.

capdeóperă *s.f.* v. capodoperă.

cap-d-óperă *s.f.* v. capodoperă.

capelă *vb. I. tr.* (*mar.; compl. indică parîme, cabluri*) A lega de un catarg, de o vergă, pentru a le susține. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***capeler***.

capelán *s.m.* **1** Preot care slujește într-o capelă[1] (1) (catolică), ca ajutor al parohului unei biserici. **2** Preot de instituție (spital, închisoare, unitate militară). • pl. *-i.* /<it. ***cappellano***.

capelanát *s.n.* (*bis.*) Demnitate, slujbă de capelan la o biserică (catolică). • /<it. ***cappellanato***.

capeláre *s.f.* (*mar.*) Acțiunea de *a capela* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***capela***.

capelatúră *s.f.* (*mar.*) **1** Loc de pe catarg unde se capelează parîmele. **2** Ansamblul capetelor parîmelor capelate de catarg. • pl. *-i.* /***capela*** + *-tură*, după fr. *capelage*.

capélă[1] *s.f.* **1** (*arhit.*) Edificiu de cult de mici dimensiuni, fără parohie, care aparține unui castel, unei case boierești, unei școli, unui cimitir etc.; paraclis. ◆ Parte a unei biserici catolice unde se află altarul. ◆ Încăpere într-o clădire, cu un altar, unde se poate oficia slujba religioasă. **2** (*muz.*) Formație vocală (și instrumentală) care execută muzica în timpul serviciului religios. ◆ Grup de coriști. ◆ Orchestră de proporții reduse; fanfară (militară). **3** (*miner.*) Grindă superioară a unui cadru de lemn care susține tavanul unei lucrări miniere. • pl. *-e.* /<it. ***cappella***, germ. ***Kapelle***, ngr. ***καπέλ(λ)ο(ν)***; cf. lat. med. *cappella*, dim. lui *cappa* „capă", cu referire la locul unde se păstra capa Sfîntului Martin de la Tours.

capelă[2] (1)

capélă[2] *s.f.* **1** Șapcă de postav cu cozoroc moale, purtată de militari. **2** Pălărie (de damă). • pl. *-e.* /<ngr. ***καπέλο***, it. ***cappello***.

capelínă *s.f.* **1** (*în Ev. Med.*) Coif de fier care acoperea și ceafa, purtat de pedestrași. **2** (*med.*) Bandaj circular (elastic sau ghipsat) folosit la imobilizarea fracturilor, la ancorarea aparatelor și a protezelor chirurgicale etc. **3** Pălărie de damă cu boruri foarte largi. • pl. *-e.* /<fr. ***capeline***, it. ***cappellina***.

capélmaistru *s.m.* (*muz.*) Prim interpret (violonist) al unei orchestre. • acc. și *capelmáistru.* pl. *-iștri.* /<germ. ***Kapellmeister***.

capelúță *s.f.* Dim. al lui *capelă*[1]. • pl. *-e.* /***capelă***[1] + *-uță*.

capengíu *s.m.* v. capugiu.

cáper *s.m.* (*bot.*) Arbust spinos, care crește în regiunile calde ale Europei, cu florile mari, albe sau roșietice și cu fructele comestibile (*Capparis spinosa*). • pl. *-i.* /<it. ***cappero***.

căperá *s.f.* (*mai ales la pl.*) Mugure floral al caperului, folosit drept condiment. • pl. *-e.* /de la ***caper***; cf. și germ. *Kaper*.

cápeș, -ă *adj.* (*despre oameni*) Energic; hotărît; încăpățînat. • pl. *-i, -e.* /***cap***[1] + *-eș*.

cápește *s.f.* v. capiște.

cápet *s.n.* v. capăt.

cápia *s.m. invar.* (*bot.*) Specie de ardei roșu, lung. • /<bg. ***капиц***.

capibára *s.f. invar.* (*zool.*) Rozător uriaș, cel mai mare din lume, un fel de șoarece de mărimea unui cîine, cu blana bogată, care trăiește în cete în mlaștinile și în lungul cursurilor de apă din America de Sud (*Hydrochoerus hydrochaeris*); porc-de-apă. • /<it. ***capibara***; cf. port. *capibara* <cuv. tupi.

capichehéie *s.f.* v. capuchehaie.

cápie *s.f.* (*pop.*) **1** Boală a ovinelor, bovinelor, caprelor și cailor, provocată de localizarea teniei în creier, care se manifestă prin amețeli, convulsii și mișcări repezi și dezordonate; cenuroză. ◆ Fig. Furie excesivă. **2** Animal care suferă de capie (1). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /cf. sl. veche **капи**.

capigíu *s.m.* v. capugiu.

capilar[1]**-** Elem. de compunere „vase capilare". • și *capilaro-.* /<fr. ***capillar(o)***-; cf. lat. *capillaris* <*capillus, -i* „fir de păr".

capilár[2]**, -ă** *adj.* **1** Subțire, fin, îngust (ca firul de păr). ◇ (*anat.*) *Vase capilare* (și *subst. n. pl.*) = vase foarte fine de sînge, care servesc la hrănirea țesuturilor și stabilesc legătura între vene și artere. **2** Care aparține capilarității, care se referă la capilaritate. ◇ *Tub capilar* = tub îngust în care se manifestă fenomenele de capilaritate. *Atracție capilară* v. atracție. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***capillaire***, lat. ***capillaris***.

capilarimétru *s.n.* **1** Instrument cu care se măsoară diametrul vaselor capilare. **2** Aparat pentru determinarea capilarității solului. • pl. *-e.* /<fr. ***capillarimètre***.

capilaritáte *s.f.* **1** Proprietate pe care o au lichidele de a se ridica sau de a coborî, fără intervenții din afară, în tuburi foarte subțiri. ◇ *Capilaritatea solului* = proces de ridicare a apei prin porii solului, asigurîndu-se apa necesară plantelor. **2** Ansamblu de fenomene care se produc (în tuburile capilare) la suprafața unui lichid. • pl. *-ăți.* /<fr. ***capillarité***.

capilarítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a vaselor capilare care poate evolua cu tromboză, cu purpură, uneori cu necroză și ulcerare sau spre o dilatație. • pl. *-e.* /<fr. ***capillarite***.

capilaro- v. capilar[1]-.

capilaropatíe *s.f.* (*med.*) Afecțiune a vaselor capilare. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***capillaropathie***.

capilaroscopíe *s.f.* (*med.*) (Metodă de) examinare (în scopul diagnosticării) a circulației capilare cu ajutorul unui microscop special. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***capillaroscopie***; cf. lat. *capillaris* „capilar", gr. *σκοπέω* „a examina".

capilarotóxic, -ă *adj.* (*med.*) Care exercită o acțiune nocivă asupra capilarelor sangvine. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***capillarotoxique***.

capișón *s.n.* **1** Glugă (de lînă tricotată sau confecționată din stofă groasă) cu unul sau două colțuri, care atîrnă pe spate și care se poate ridica pentru a proteja capul de intemperii. **2** (*constr.*) Apărătoare la coșul de fum. **3** Harnașament de protecție a capului și a gîtului cailor de curse contra insolației. • pl. *-oane.* și (*pop.*) *capșón s.n.* /<fr. ***capuchon***; cf. it. *cappuccio* „glugă".

capíște[1] *s.f.* (*înv.*) Templu sau altar păgîn dedicat zeităților antice. *Dinaintea capiștii lui Apollon* (CANT.). ◇ Fig. (*deprec.*) *La Sybaris nu sîntem lîngă capiștea spoielii?* (EMIN.). ◆ Ext. Biserică de rit neortodox.

• pl. *-i*, (*înv.*)*-e*. și (*înv.*) *cápește s.f.* /<sl. veche КАПИШТЕ.

cápiște[2] *s.f.* (*reg.*) Căpiță (1). • pl. *-i*. /cf. srb. *kopište*.

cápiște[3] *s.f.* (*pop.*) Căpetenie. • pl. *-i*. /*cap*[1] + *-işte*.

capitál[1] *s.n.* **1** Avere constituită din bani, mărfuri, bunuri materiale în genere ale unei persoane sau întreprinderi, care constituie un patrimoniu ce poate aduce venituri; ext. bogăție, belșug. <> Expr. *A învîrti capital* v. învîrti. **2** (*econ.*) Sumă (mare) de bani împrumutată sau investită într-o afacere în vederea obținerii de profit; ansamblul sumelor de bani, împrumutate sau investite, care circulă într-o economie. <> *Capital productiv* = ansamblul bunurilor economice determinate material (mijloace fixe și circulante), împreună cu potențialul uman care asigură procesul de producție a unor noi bunuri economice. *Capital financiar* = totalitatea resurselor bănești (lichide, credite, hîrtii de valoare) antrenate într-un ciclu economic. *Capital bănesc* (sau *lichid*) = capital avansat în afaceri pentru cumpărarea de bunuri sau pentru achiziționarea de servicii în vederea desfășurării activității de producție. *Capital de risc* = capital investit într-o afacere în care întreprinzătorul acceptă riscul ca firma sa să dea faliment. *Capital social* = valoarea bunurilor aduse ca participare la o societate comercială (exprimată în moneda țării respective). *Banca are un mare capital social. Capital uman* = investiție făcută în resursele umane, în vederea îmbunătățirii productivității acestora. *Capital bancar* v. bancar. *Capital cămătăresc* v. cămătăresc. *Centralizarea capitalului* v. centralizare. *Cheltuieli cu capitalul* v. cheltuială. *Capital circulant* v. circulant. *Cîștiguri din capital* v. cîștig. *Capital comercial* v. comercial. *Concentrarea capitalului* v. concentrare. *Capital constant* v. constant. *Coeficientul capitalului* v. coeficient. *Democratizarea capitalului* v. democratizare. *Exod de capital* v. exod. *Export de capital* v. export. *Flux de capital* v. flux. *Influx de capital* v. influx. *Cu capital majoritar de stat* v. majoritar. *Migrație a capitalului* v. migrațiune. *Piață de capital* v. piață. *Capital real* v. real. *Rotația capitalului* v. rotație. *Capital variabil* v. variabil. **3** (*în teoria marxistă*) Produs al muncii colective, care revine în cea mai mare parte proprietarului mijloacelor de producție, în detrimentul lucrătorilor; plusvaloare. **4** Fig. Clasa capitaliștilor; capitalism. **5** Ansamblu de bunuri intelectuale, spirituale, morale. <> *Capital de cunoștințe* = suma cunoștințelor pe care le posedă cineva; experiență. • pl. *-uri*. /<fr. ***capital***, germ. ***Kapital***.

capitál[2]**, -ă** *adj.* **1** Care este de primă importanță, de frunte; care poate determina sau influența existența cuiva sau a ceva; fundamental, esențial. <> *Păcat capital* v. păcat. *Reparație capitală* v. reparație. <> Expr. *A (o) lua de capital* = a acorda o importanță exagerată unui fapt, unei afirmații etc. **2** (*tipogr.*; și *subst. f.*) (Caracter tipografic) care are dimensiuni mai mari decît litera obișnuită și o formă de obicei diferită; (literă) majusculă, verzală. <> *Literă capitală* v. literă. **3** *Pedeapsă capitală* = pedeapsă cu moartea. *Execuție capitală* v. execuție. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***capital***, lat. ***capitalis***, *-e*, germ. ***kapital***; cf. lat. *caput*, *-itis* „cap".

capitálă *s.f.* **1** Oraș de reședință, în care își au sediul organele supreme ale puterii de stat (guvern, parlament etc.). **2** Oraș în care își au sediul organele de conducere ale unei unități administrative teritoriale mari. • pl. *-e*. și (*înv.*) *capitálie s.f.* /<fr., it. ***capitale***.

capitálband *s.n.* Șiret lat, cu margine rotundă, îngroșată, care se pune la extremitățile cotorului unei cărți legate, al unui registru etc. pentru întărire. • /<germ. ***Kapitalband***.

capitálie *s.f.* v. capitală.

capitalísm *s.n.* Sistem economico-social și politic în care predomină proprietatea privată asupra mijloacelor de producție, a sistemelor de schimb, a serviciilor etc., guvernat de legile economiei de piață, de liberul schimb, de libera inițiativă, de concurența dintre întreprinderi ca motor al productivității, al creativității, al creșterii rentabilității în toate domeniile. <> *Capitalism monopolist de stat* = formă actuală de existență a capitalismului monopolist, caracterizată prin îngemănarea forței statului cu forța monopolurilor. • /<fr. ***capitalisme***.

capitalíst[1]**, -ă** *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* (*econ.*) Care aparține capitalismului, care se referă la capitalism; care are trăsăturile capitalismului. **2** *s.m., s.f.* Persoană care posedă capital[1], mijloace de producție. **3** *s.m., s.f.* Ext. (*peior.*) Om bogat. • pl. *-iști*, *-iste*. /<fr. ***capitaliste***.

capitalíst[2]**, -ă** *s.m., s.f.* (*iron.*) Locuitor al Bucureștiului. *Nu voi să recunosc epitropia bucureștenilor, capitaliștilor, asupra noastră* (CAR.). • pl. *-iști*, *-iste*. /*capitală* + *-ist*.

capitalizá *vb. I. tr.* **1** (*econ.*; *compl. indică bani, valori*) A transforma în capital[1]. **2** Ext. A strînge avere, a aduna bani. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***capitaliser***.

capitalizábil, -ă *adj.* Care poate fi capitalizat. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***capitalisable***.

capitalizáre *s.f.* **1** (*econ.*) Transformare a unor bunuri în capital[1]; acumulare de capital. **2** Ext. Strîngere de bani, de avere. • pl. *-ări*. /v. ***capitaliza***.

capitalizát, -ă *adj.* (*econ.*; *despre bunuri materiale*) Transformat în capital[1]. • pl. *-ți*, *-te*. /v. ***capitaliza***.

capitát, -ă *adj.* (*bot.*; *despre organe*) Care se termină cu un fel de măciucă. • pl. *-ți*, *-te*. /<fr. ***capité***.

capitáție *s.f.* (*în antic. romană și în Ev. Med.*) Impozit, sub formă de cote fixe, perceput pe cap de locuitor. *Să plătesc eu capitație?... Eu, boier velit?* (ALECS.). • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și (*înv.*) *capitațiúne s.f.* /<fr. ***capitation***, lat. ***capitatio***, ***-onis***.

capitațiúne *s.f.* v. capitație.

capităláș *s.n.* (*fam.*) Dim. al lui *capital*[1]; avere mică. • pl. *-e*. /*capital*[1] + *-aș*.

capitălúță *s.f.* (*tipogr.*) Literă de tipar majusculă, care are aceleași dimensiuni cu literele obișnuite din corpul respectiv. • pl. *-e*. /*[literă] capitală* + *-uță*.

capitél *s.n.* (*arhit.*) Partea superioară, mai groasă, ornamentată, a unei coloane sau a unui pilastru, pe care se sprijină arhitrava, care face legătura între fusul coloanei și arhitravă, avînd forma și decorația corespunzătoare stilului arhitectural al ansamblului respectiv. <> Poet. *Iarna... pe trunchiuri negre pune Capiteluri de zăpadă* (TOPÎR.). • pl. *-uri*. /<it. ***capitello***, lat. ***capĭtellum***, ***-i***, germ. ***Kapitell***.

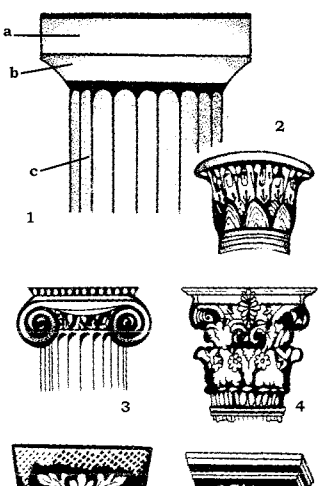

Capiteluri

1. Doric:
a. abacă;
b. echină;
c. coloană cu caneluri.
2. Egiptean.
3. Ionic.
4. Corintic.
5. Bizantin.
6. Romanic.

capítol *s.n.* **1** Fiecare dintre diviziunile mai mari ale unei cărți sau ale oricărui text de dimensiuni mari. **2** Clauză a unui contract, a unui tratat diplomatic; dispoziție specială; articol de lege. *La negocieri s-au încheiat mai multe capitole ale tratatului.* **3** Fig. Parte dintr-o acțiune, dintr-un domeniu al activității umane; fragment. *Comerțul exterior reprezintă un capitol vital pentru evoluția economică.* ◆ Parte importantă în viața unui om. *Studenția a fost un capitol important al vieții mele.* **4** Fig. Subiect de conversație; problemă; chestiune. *La întrunire s-au discutat mai multe capitole.* • pl. *-e*. și (*înv.*) *capítul s.n.* /<it. ***capitolo***, lat. ***capĭtŭlum***, ***-i***.

capitolín, -ă *adj.* Care aparține Capitoliului, care se referă la Capitoliu; care este plasat pe Capitoliu. *Venera capitolină* (EMIN.). <> (*în antic. romană*) *Jocuri capitoline* = jocuri anuale instituite de Camillus în cinstea lui Iupiter și în amintirea eliberării Capitoliului. • pl. *-i*, *-e*. /<lat. ***capĭtōlīnus***, ***-a***, ***-um***, fr. ***capitolin***.

capitoná *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică piese de mobilier*) A căptuși cu lînă, cîlți, iarbă de mare, material plastic etc. înainte de a fi tapisat. **2** (*compl. indică piese de mobilier*) A tapisa. **3** (*compl. indică uși, pereți etc.*) A acoperi cu un strat de material izolator, împotriva zgomotelor. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***capitonner***; cf. it. *capitone* „cîlți de gogoși de mătase".

capitonáj *s.n.* **1** Capitonare. **2** (*chir.*) Procedeu care constă în apropierea și suturarea pereților unei cavități în scopul suprimării acesteia. • pl. *-e*. /<fr. ***capitonnage***.

capitonáre *s.f.* **1** Căptușire a scheletului unei mobile cu lînă, cîlți, iarbă de mare, material plastic înainte de a fi tapisată; capitonaj (1). **2** Tapisare a unei mobile; capitonaj (1). **3** Acoperire a unei uși sau a unui perete cu un strat de material izolator împotriva zgomotelor; capitonaj (1). • pl. *-ări*. /v. ***capitona***.

capitonát, -ă *adj.* **1** (*despre mobile*) Care a fost tapisat. **2** (*despre uși, pereți*) Care este prevăzut cu un strat de material izolator, ce împiedică pătrunderea zgomotelor. • pl. *-ți*, *-te*. /v. ***capitona***.

capitós, -oásă *adj.* (*fran. înv.*; *despre băuturi alcoolice*) Care amețește. • pl. *-oși*, *-oase*. /<fr. ***capiteux***.

capítul[1] *s.m.* (*bis.*) **1** Corpul canonicilor unei catedrale catolice, care se ocupă de organizarea cultului și de administrarea catedralei și a bisericilor din oraș. **2** Adunare periodică a canonicilor. ◆ Adunare de călugări sau de alți clerici catolici. ◆ Loc unde se țin asemenea adunări. • pl. *-i*. /<it. ***capitolo***; cf. lat. *capĭtŭlum*, *-i*.

capítul[2] *s.n.* (*bot.*) Inflorescență al cărei receptacul este întins ca un taler, purtînd numeroase flori cu peduncul scurt, așezate compact unele lîngă altele. • pl. *-e*. /<fr. ***capitule***, lat. ***capĭtŭlum***, ***-i*** „cap mic".

capítul[3] *s.n.* v. capitol.

capitulá *vb. I. intr.* **1** (*despre una dintre părțile beligerante*) A înceta ostilitățile, predîndu-se învingătorului în condițiile dictate de acesta. **2** Fig. (*despre oameni*) A da înapoi, a ceda în fața greutăților, a se da învins; a nu mai continua o acțiune, o discuție. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***capituler***, lat. ***capitulare***, germ. ***kapitulieren***.

capitulánt, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care capitulează; capitulard. • pl. *-ți*, *-te*. /<germ. ***Kapitulant***.

capitulár, -ă *adj., s.m.* (*bis.*) **1** *adj.* Care aparține capitulului[1] unei dioceze. **2** *adj.* Care aparține unui capitul[1], care se referă la un capitul[1]; care provine de la un capitul[1]. <> *Scrisoare capitulară* = scrisoare care notifică canoanele unui conciliu. (*în Ev. Med.*) *Cancelar capitular* = canonic director de studii în școlile catedralelor. **3** *s.m.* (*înv.*) Membru al unui capitul[1]. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***capitulaire***.

capitulárd, -ă *adj., s.m., s.f.* Capitulant. • pl. *-zi*, *-e*. /<fr. ***capitulard***.

capituláre *s.f* Acțiunea de *a capitula* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***capitula***.

capitulárii *s.f. pl.* (*ist.*) Acte legislative emanate de la regi, împărțite în capitole. • /<fr. ***capitulaires***.

capitulație *s.f.* **1** (*înv.*) Capitulare în fața unei armate învingătoare. **2** Convenție internațională unilaterală, care asigură pentru cetățenii unui stat anumite privilegii pe teritoriul altui stat. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și (*înv.*) *capitulațiúne s.f.* /<fr. ***capitulation***, lat. ***capitulatio***, ***-onis***, germ. ***Kapitulation***.

capitulațiúne *s.f.* v. capitulație.

căpiu, -ie *adj.* **1** (*despre ovine, bovine, capre, cai*) Care este bolnav de capie (1). **2** Fig. (*despre oameni*) Năuc, zăpăcit, nebun. *Să ne arate nebuni, capii, visători* (GHICA). <> Expr. (*pop.*) *A umbla capiu* = a umbla fără nici un scop, de colo colo (ca un nebun). *Capiu de femei* = nebun după femei. *D-o fi vrun holtei, Capiu de femei* (POP.). • pl. *-ii*. și (*reg.*) *capchín*, *-ă adj.* /de la ***capie***.

capîntórtură *s.f.* (*ornit.*) Mică pasăre călătoare, din familia ciocănitorilor, de culoare cenușie-brună, cu pete mai închise, care își răsucește des și cu mare ușurință capul pînă la 180° și scoate un șuierat ca

de șarpe (*Jynx torquilla*); sucitoare. • pl. *-i.* /***cap***[1] + ***întort*** + *-ură*.

capladisí *vb. IV.* (*înv.; compl. indică giubele*) A căptuși cu mătase. • prez.ind. *-esc.* /<ngr. ***καπλάντισα***, aor. lui *καπλαντίζω*.

caplamá *s.f.* (*constr.*) Mod de îmbinare a scîndurilor pe un tavan, pe un perete exterior, la un acoperiș etc., astfel încît marginea subțiată a uneia să fie acoperită de marginea subțiată a celei următoare. ◆ Perete sau podea de scînduri prinse în acest mod. • pl. *-ale.* /<tc. ***kaplama***.

capno- Elem. de compunere „fum". • /<fr. ***capno-***; cf. gr. *καπνός* „fum".

capnomanție *s.f.* Arta de a ghici după fum. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***capnomancie***; cf. gr. *καπνός* „fum", *μαντεία* „prezicere".

capnometríe *s.f.* (*fiz.*) Măsurare a densității fumului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***capnométrie***.

capóc *s.n.* Fibră vegetală, asemănătoare cu lîna, obținută din fructul capocherului, care este utilizată la confecționarea centurilor de salvare, la umplerea pernelor, a saltelelor etc. • scris și *kapok.* /<engl., fr. ***kapok*** <cuv. malaez.

capochiér *s.m.* (*bot.*) Arbore exotic din Java, din fructele căruia se obține capocul (*Ceiba pentandra*). • sil. *-chi-er.* pl. *-i.* /<fr. ***kapokier***.

capodóperă *s.f.* **1** Operă artistică desăvîrșită, constituind o culme a creației. ◆ Ext. Lucrare perfectă în orice domeniu. ◇ Compar. *Trebuia să o privească ca pe un cap-d-operă a naturei* (C. NEGR.). **2** Fig. Tot ceea ce este perfect în genul său. • pl. *-e.* și (*înv.*) *cap-d-óperă, capdeóperă* *s.f.* /<it. ***capo d'opera***, ***capodopera***.

capón *s.n.* (*mar.*) Suport mic, ieșit în afara bordului unei nave, care servește la susținerea ancorei cînd lanțul acesteia este folosit pentru legarea navei de o geamandură. • pl. *-oane.* /<fr. ***capon***, it. ***capone***.

caponá *vb. I. tr.* (*mar.; compl. indică ancore*) A lega la capon. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***caponner***.

caponáre *s.f.* (*mar.*) Prindere a ancorei de capon. • pl. *-ări.* /v. ***capona***.

caponiéră *s.f.* (*milit.*) **1** Cazemată cu două ambrazuri, ale cărei arme flanchează două direcții. **2** Tunel de legătură în lucrările de fortificații. • sil. *-ni-e-.* pl. *-e.* /<fr. ***caponnière***, it. ***capponiera***, ***caponiera***; cf. sp. *caponera*.

caporál *s.m.* (*milit.*) Grad militar imediat inferior celui de sergent; (*înv., pop.*) căprar[2]. ◆ Militar care are acest grad. *Las acolo un caporal cu trei schimburi de santinelă* (CA. PETR.). • pl. *-i.* /<fr. ***caporal***, it. ***caporale***.

caporalísm *s.n.* (*polit.*) Regim politic în care predomină influența militarilor. • /<fr. ***caporalisme***.

capót[1] *adj.invar.* Expr. (*înv.*) *A face* (pe cineva) *capot* = *a*) (*la jocul de cărți*) a nu lăsa (pe cineva) să facă o levată; *b*) ext. a cîștiga un mare avantaj asupra cuiva. *Voi face capot pre ministru* (C. NEGR.). • /<fr. ***capot***.

capót[2] *s.n.* **1** Îmbrăcăminte femeiască de casă, de obicei lungă pînă la călcîie. **2** (*mar.*) Învelitoare de pînză care acoperă diferite instrumente și aparate pe puntea unei nave. • pl. *-oate,* (*înv.*) *-uri.* /<fr. ***capot***, ***capote***, it. ***cappotto***.

capót[3] *s.n.* (*înv.*) Manta boierească sau militară. • pl. *-oate.* /<tc. ***kapot***.

capotá *vb. I. intr.* **1** (*despre autovehicule*) A se răsturna, dîndu-se peste cap. **2** (*despre avioane*) A se prăbuși, intrînd cu botul în pămînt. **3** Fig. (*despre oameni*) A suferi un eșec, a da greș. ◆ A ceda (psihic). • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***capoter***.

capotáj *s.n.* Accident suferit de un autovehicul sau de un avion care capotează. • pl. *-e.* /<fr. ***capotage***.

capotáre *s.f.* **1** Răsturnare a unui vehicul care se dă peste cap prin ridicarea părții din spate. **2** Prăbușire a unui avion cu botul în pămînt. **3** Fig. Cedare (psihică). • pl. *-ări.* /v. ***capota***.

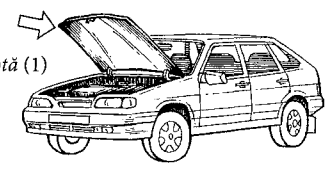

capotă (1)

capótă *s.f.* **1** Acoperiș pliabil, rabatabil, din pînză, piele, tablă etc., cu care se acoperă un sistem tehnic în vederea protejării lui. **2** Acoperiș (pliabil) al unui autovehicul. • pl. *-e.* /<fr. ***capote***.

capoțél *s.n.* Dim. al lui *capot*[2]. • pl. *-e.* /***capot***[2] + *-el*.

caprafói *s.m.* v. caprifoi.

cápră *s.f.* **I 1** (*zool.*; *la pl.*) Gen de mamifere rumegătoare, paricopitate, cu coarnele mai mari și diferențiate la masculi, cu părul lung, cu firele groase și aspre (*Capra*); (*și la sg.*) animal care face parte din acest gen; restr. femela acestui animal. ◇ *Capră-de-stîncă* = capră sălbatică cu blana roșcată și cu coarnele în formă de spadă (*Capra ibex*). *Capră domestică* = animal domestic rumegător, crescut pentru lapte, păr și piei (*Capra hircus*). *Capră-de-angora* v. *angora*.

capră-neagră

◇ Expr. *Capra sare masa, iada sare casa* = copiii își întrec de obicei părinții. *A merge capra* = a umbla de-a bușilea. *Capră rîioasă*, se zice despre un om înfumurat. *Capra rîioasă poartă coada îmbîrligată*, se spune despre un om sărac și mîndru. *Sare ca capra în zesire*, se spune fetelor obraznice care produc zgomot, dezordine mare. *A fi supt lapte de capră* v. lapte. *A secat țîța caprei* v. țîță. *A împăca* (*și*) *capra și varza* sau *a împăca capra cu varza* v. varză. *A se împăca ca capra cu varza* v. varză. ◆ Piele de capră (tăbăcită). *Cizme de capră.* ◆ Păr de capră tuns, folosit la urzeala hainelor de calitate inferioară. **2** Compuse: (*zool.*) *capră-neagră* (sau *-de-munte, sălbatică*) = capră sălbatică cu blana brună-neagră, cu coarnele scurte și curbate la vîrf și cu două dungi albe pe partea anterioară a capului, care trăiește în regiunile alpine (*Rupicapra rupicapra*); (*ornit.*) *capra-dracului* = sfrîncioc mare (*Lanius excubitor*); (*bot.*) *capră-nemțească* = *a*) calcea-calului (*Caltha palustris*); *b*) bulbuci (*Trollius europaeus*). **3** (*folc.*; *art.*) Specie a teatrului folcloric cu măști, din ciclul obiceiurilor de Anul Nou, în care un om mascat cu cap de capră execută un dans specific, cu figuri comice, bate ritmic din fălci și joacă rolul principal într-un scurt scenariu, în care evoluează și alte personaje; joc popular românesc în care se execută această formă a teatrului cu măști. ◆ Ext. Personajul mascat astfel; turca. **4** (*art.*; *și în constr. „de-a capra"*) Numele unui joc de copii, în care un copil stă aplecat cu mîinile sprijinite pe genunchi, iar ceilalți sar peste el. **II 1** Unealtă de lemn cu patru picioare, încrucișate două cîte două, în formă de X, pe care se pun lemnele pentru a fi tăiate cu fierăstrăul. ◇ *Scaun de capră* v. scaun. **2** (*reg.*) Instrument pentru măsurat distanțele, asemănător compasului, care are de obicei o deschidere de doi metri. ◆ Compas al dogarului. **3** (*constr.*) Sistem de lemne încrucișate care servește la susținerea schelelor de lucru, a unor platforme etc. ◇ *Capra podului* = element de construcție format din două picioare, unite în partea superioară cu o cosoroabă. *Capra casei* = grindă groasă plasată la acoperișul casei. ◆ (*mor.*) Cumpănă. ◆ (*mor.*) Roată cu care se întoarce moara spre vînt. **4** Ext. (*tehn.*) Mașină de ridicat greutăți. ◆ Piesă metalică de susținere pentru diferite organe ale unei mașini. ◆ Clește. **5** (*în gospodăriile țărănești*) Suport mobil cu picioare, utilizat pentru susținerea albiei de rufe. ◆ Lemn cu mai multe ramuri folosit ca picior pentru vîrtelnița de depănat sau ca suport la uscarea trifoiului. **6** Parte a unei viori. **7** Scaun, bancă, ladă care se află în partea de dinainte a trăsurii sau a căruței și pe care șade vizitiul. **8** (*gimn.*) Aparat de gimnastică pentru sărituri, format dintr-un suport capitonat așezat pe patru picioare, cu înălțimea reglabilă. **9** Arșic de miel. **10** (*reg.*) Horn de-a lungul podului casei, cu o lungime de circa un metru, prin care iese fumul în pod. **11** (*astron.*; *pop.*) Steaua principală din constelația Vizitiul. **12** (*pop.*) *Zodia caprei* = luna septembrie. • pl. *-e.* /lat. ***capra***, ***-ae***.

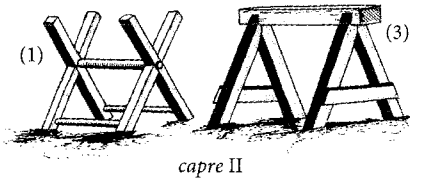

capre II

capreolát, -ă *adj.* (*bot.*) **1** (*despre plante*) Prevăzut cu cîrcei. **2** (*despre organe*) Cu aspect de cîrcel. • sil. *-pre-o-.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***capreolé***; cf. it. *capreolo* <lat. *capreolus, -i* „cîrcel".

capri- Elem. de compunere „capră". • /<fr. ***capri-***; cf. lat. *capra, -ae* „capră".

capriccioso [kapri'ʧozo] *adv.* (*muz.*; *indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Cu schimbări neașteptate de ritm, de nuanțe etc. ◆ (*subst.*) Bucată muzicală cu formă sau compoziție fantezistă, extravagantă. • /<it. ***capriccioso***.

capriciós, -oásă *adj.* **1** (*despre oameni sau despre sentimente, fapte etc. ale lor*) Cu manifestări schimbătoare, neașteptate; cu toane, cu capricii; inconsecvent, schimbător. ◇ Fig. (*despre vreme, anotimpuri, fenomene ale naturii etc.*) *Vara aceasta a fost capricioasă.* Δ (*adv.*) *Se vedea Prahova alergînd capricios, făcînd abateri, întoarceri* (BOL.). ◆ (*despre oameni*) Răsfățat. **2** (*despre lucruri*) Care are forma sau compoziția neobișnuită, extravagantă, ciudată. *Clopotnițele bisericilor se înălțau mai presus de case, cu formele lor capricioase* (BOL.). • sil. *-ci-os.* pl. *-oși, -oase.* și (*înv.*) *caprițiós, -oásă* *adj.* /<fr. ***capricieux***, it. ***capriccioso***, germ. ***kapriziös***.

capríciu *s.n.* **1** Dorință neprevăzută și bizară, stăruitoare, dar de scurtă durată; gust neobișnuit, ciudat, schimbător; chef (5), toană; (*pop.*) cășunătură. ◇ Expr. *A face* (sau *a avea*) *capricii* = a se manifesta conform unor impulsuri de moment, fără o explicație, justificare plauzibile. **2** Dragoste bruscă, superficială și instabilă. **3** Fig. Manifestare stranie, anormală, bizară a naturii, a soartei etc. **4** (*muz.*) Compoziție instrumentală cu caracter fantezist, de improvizație, cu treceri neașteptate de la o stare emoțională la alta, avînd construcție liberă. **5** (*în artele figurative*) Compoziție al cărei mod de realizare este neobișnuit, bizar, fantezist. • pl. *-cii,* (*înv.*) *-uri.* și (*înv.*) *capríțiu, capríț* *s.n.*, *capríție* *s.f.* /<fr. ***caprice***, it. ***capriccio***, germ. ***Kaprize***.

capricórn *s.n., s.m.* **1** *s.n.* (*astron.*; *art.*; *nm. pr.*) Numele unei constelații zodiacale din emisfera australă. ◇ *Tropicul capricornului* v. tropic. **2** *s.m.* (*astrol.*; *și nm. pr.*) Una dintre cele douăsprezece zodii ale anului, cuprinsă între 22 decembrie și 19 ianuarie. ◆ Unul dintre cele douăsprezece semne ale zodiacului, reprezentînd, de obicei, un țap. ◆ Persoană născută în această zodie. *Champollion a fost capricorn.* • pl. *n. -uri, m. -i.* /<fr. ***capricorne***, lat. ***capricornus, -i***; cf. lat. *capra, -ae* „capră", *cornus* „corn".

caprificáție *s.f.* (*hort.*) Procedeu horticol constînd în a poleniza smochinii cultivați de la cei sălbatici, pentru a favoriza fructificarea. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***caprification***; cf. lat. *caprificus, -i* „smochin sălbatic".

caprifói *s.m.* (*bot.*) **1** Nume dat mai multor specii de arbuști din genul *Lonicera*, cu florile mici: *a*) arbust cu florile roșietice, gălbui sau albe, puternic parfumate, cu fructele boabe eliptice, cultivat ca plantă ornamentală (*Lonicera caprifolium*); *b*) arbust cu florile roșii-purpurii sau albe, cu fructele boabe negre, care crește în pădurile muntoase (*Lonicera nigra*); *c*) arbust cu florile gălbui, păroase, cu fructele boabe roșii, care crește în pădurile muntoase (*Lonicera xylosteum*). ◆ Restr. Fructul acestor arbuști. **2** (*reg.*) Cununiță (2) (*Spiraea ulmifolia*). **3** (*reg.*) Lemn-cîinesc (*Ligustrum vulgare*). **4** (*reg.*) Saschiu (*Vinca minor*). • pl. *-oi.* și *caprafói* *s.m.* /lat. ****caprifolium***.

caprifoliácee *s.f.* (*bot.*; *la pl.*) Familie de plante dicotiledonate, gamopetale, avînd ca tip caprifoiul (1) (*Caprifoliaceae*); (*și la sg.*) plantă care face parte din această familie. • sil. *-li-a-.* pl. *-cee.* /<fr. ***caprifoliacées***.

caprilémă *s.f.* (*bot.*; *reg.*) **1** Urda vacii (*Cardaria draba*). **2** Creson (2) (*Lepidium sativum*). • pl. *-e.* /etimol. nec.

caprílic *adj.* (*chim.*) *Acid caprilic* = acid saturat, lichid, incolor, cu miros neplăcut, care se găsește în untul

din lapte de vacă, de capră, în untul nucii de cocos și în alte grăsimi vegetale. • /<fr. ***caprylique***.

caprimúlg *s.m.* (*ornit.*) Pasăre migratoare, arboricolă, nocturnă și crepusculară, insectivoră, cu capul lat și corpul turtit, cafeniu-pătat, cu ochii mari, globuloși, adaptați pentru întuneric, și cu deschiderea gurii foarte mare, pentru captarea prăzii din zbor (*Caprimulgus europaeus*). • pl. *-gi.* /<lat. ***caprĭmulgus***, it. ***caprimulgo***.

caprimulgifórme *s.f. pl.* (*ornit.*) Ordin de păsări având ca tip caprimulgul (*Caprimulgiformes*). • /<fr. ***caprimulgiformes***.

caprín, -ă *s.f., adj.* (*zool.*) **1** *s.f.* (*la pl.*) Subdiviziune a familiei rumegătoarelor, care are ca tip capra; (*și la sg.*) animal care aparține acestei subdiviziuni. **2** *adj.* Care aparține caprinelor (1), care se referă la caprine; care provine de la caprine. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***caprin***, lat. ***caprīnus, -a, -um***.

caprióla *s.f.* (*echit.*) Săritură în sus și înainte a unui cal dresat, cu membrele anterioare îndoite de la genunchi, iar cu cele posterioare complet întinse înapoi. • sil. *-pri-o-.* pl. *-e.* /<it. ***capriola***.

capríț *s.n.* v. capriciu.

capríție *s.f.* v. capriciu.

caprițiíos, -oásă *adj.* v. capricios.

capríțiu *s.n.* v. capriciu.

caprolactámă *s.f.* (*chim.*) Substanță organică de tipul amidelor ciclice, din care se fabrică fire și fibre sintetice poliamidice, care, în funcție de firma producătoare, se numesc relon, capron, perlon etc. • /<fr. ***caprolactame***.

caprón *s.n.* (*ind. text.*) Fibră textilă sintetică, poliamidică, cu rezistență și elasticitate foarte mari, obținută prin polimerizarea caprolactamei. • /<rus. ***капрон***.

caprotiná *s.f.* (*paleon.*) Gen fosil de lamelibranhiate cretacice, cu cochilia groasă și cu valvele inegal dezvoltate. • pl. *-e.* /etimol. nec.

capsá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică obiecte sau părți ale unor obiecte*) A prinde cu ajutorul unor capse. **2** *tr.* A echipa, a prevedea cu o capsă. **3** *tr.* (*milit.*) A monta capsa unui cartuș. **4** *refl.* Fig. (*fam.; despre oameni*) A se irita, a se enerva (puternic). • prez.ind. *-ez.* /***capsă*** + *-a*.

capsáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *capsa* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***capsa***.

capsát[1] *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *capsa*. • /v. ***capsa***.

capsát[2]**, -ă** *adj.* **1** Prins cu capse. **2** Prevăzut cu capse. **3** Fig. (*fam.; despre oameni*) Iritat, pornit pe ceartă. • pl. *-ți, -te.* /v. ***capsa***.

capsatór, -oáre *subst.* **1** *s.m., s.f.* Muncitor specializat în capsarea lăzilor și a tapițeriei de mobilă. **2** *s.n.* Instrument de birou folosit pentru capsarea hârtiilor. **3** *s.n.* Dispozitiv folosit în legătoria manuală pentru turtirea și fixarea inelușelor de metal ale albumelor, placardelor etc. • pl. *-ori, -oare.* /***capsa*** + *-tor*.

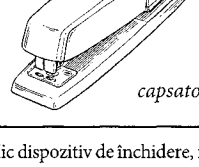

capsator (2)

cápsă *s.f.* **1** Mic dispozitiv de închidere, făcut din piese (de metal) care se îmbucă una în alta, utilizat la încheierea sau la ornarea unor obiecte de îmbrăcăminte; buton. **2** Inel metalic cu care se întăresc marginile unei butoniere, ale unor găuri pentru șireturi etc. **3** Piesă (de sîrmă) care, acționată de un dispozitiv, prinde împreună mai multe hîrtii, foile unei cărți etc. **4** (*milit.*) Mic căpăcel sau tub metalic umplut cu o materie explozivă, care se folosește la armele de foc, la mine etc. pentru a produce impulsul inițial necesar explodării unei încărcături. ◇ Expr. (*fam.*) *A fi cu capsa pusă* = a fi nervos, gata de ceartă. **5** (*electr.*) Rondelă metalică, izolată de soclul becului, care face legătura cu unul din capetele filamentului. • pl. *-e.* /<lat. ***capsa, -ae***, germ. ***Kapsel***, ngr. ***κάψα***.

capsélă *s.f.* (*bot.*) **1** Traista-ciobanului (*Capsella bursa-pastoris*). **2** Silicuță de forma capselei. • pl. *-e.* /<fr. ***capselle***; cf. lat. șt. *Capsella*.

capsídă *s.f.* (*biol.*) Înveliș proteic al nucleului unui virus, ale cărui caracteristici determină clasificarea virusurilor. • pl. *-e.* /<fr. ***capside***; cf. lat. *capsa, -ae* „cutie".

capsomán, -ă *s.m., s.f.* (*deprec.*) **1** Persoană încăpățînată. **2** Om prost. • pl. *-i, -e.* /***cap***[1] + *-man*, cu un infix expresiv *-so-*.

capsul- Elem. de compunere „capsulă". • și *capsulo-.* /<fr. ***capsull(o)***-; cf. lat. *capsŭla, -ae* „cutie mică".

capsulá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică sticle*) A închide ermetic cu ajutorul unei capsule (6), prin presarea marginilor acesteia. **2** (*tehn.*) A închide sau a acoperi locurile aflate sub tensiune ale unui utilaj, pentru protejarea personalului de servire. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***capsuler***.

capsulár, -ă *adj.* (*bot.; despre fructe*) Care are forma unei capsule (1). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***capsulaire***.

capsuláre *s.f.* Acțiunea de *a capsula* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***capsula***.

capsulát, -ă *adj.* (*despre sticle sau despre conținutul unor sticle*) Care este închis ermetic printr-o capsulă (6). • pl. *-ți, -te.* /v. ***capsula***.

capsúlă *s.f.* **1** (*bot.*) Fruct uscat, uneori divizat în mai multe loji și având numeroase semințe, care este dehiscent la maturitate. **2** (*anat.*) Înveliș conjunctiv al unor organe sau al unor organisme inferioare, al unei articulații. ◇ *Capsule suprarenale* = glande suprarenale. *Capsule articulare* = înveliș fibros al diartrozelor, care, împreună cu ligamentele, asigură menținerea în contact a suprafețelor articulare ale oaselor ce compun articulația. ◆ Înveliș mucos exterior al unor specii de bacterii și de alge microscopice. **3** (*farm.*) Mic înveliș solubil, făcut din amidon, gelatină sau cheratină, care conține diferite medicamente pulverulente sau cu gust neplăcut, pentru a putea fi înghițite mai ușor; cașetă (II). **4** (*chim.*) Vas (metalic) rezistent la temperaturi înalte, de formă emisferică, cu fundul plat sau rotund, din porțelan, sticlă etc., în care se încălzesc, în laborator, diferite substanțe. **5** (*tehn.*) Cutie bine închisă, în care sînt așezate anumite instrumente, motoraşe etc. ce trebuie ferite de contactul cu exteriorul. ◇ *Capsulă cosmică* = cabină spațială capabilă să se desprindă de restul vehiculului și să coboare pe un corp cosmic. **6** Capac (de metal) cu care se astupă sticlele de bere, de apă minerală etc. **7** Mic cilindru metalic care conține dioxid de carbon sub presiune, utilizat la prepararea de băuturi gazoase în sifoane speciale. **8** *Capsulă telefonică* = cutie metalică conținînd un microfon sau un receptor, folosită în aparatele telefonice. *Capsulă manometrică* = aparat care măsoară, în recipiente închise, presiuni puțin diferite de cea atmosferică. **9** Cutie cu capac care se deformează sub acțiunea variațiilor presiunii atmosferice, constituind partea sensibilă a unor barometre. • acc. și (*după lat.*) *cápsulă.* pl. *-e.* /<fr. ***capsule***, lat. ***capsŭla, -ae*** „cutiuță".

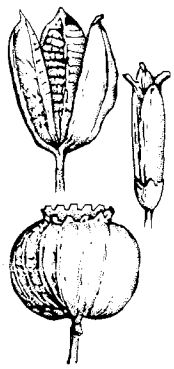

capsule (1)

capsulectomíe *s.f.* (*chir.*) Rezecție totală sau parțială a unei capsule (2) articulare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***capsulectomie***; cf. lat. *capsŭla, -ae* „cutie mică", gr. *ἐκτομή* „excizie".

capsulifér, -ă *adj.* (*bot.; despre plante*) Care are fructe sub formă de măciulie. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***capsulifère***.

capsulítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a unei capsule (2) articulare. • pl. *-e.* /<fr. ***capsulite***; cf. lat. *capsŭla, -ae* „cutie mică".

capsulo- v. capsul-.

capsuloplastíe *s.f.* (*chir.*) Intervenție făcută cu scopul de a elibera o capsulă (2) articulară. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***capsuloplastie***.

capsulotóm *s.n.* (*med.*) Instrument chirurgical folosit în capsulotomie. • pl. *-oame.* /<fr. ***capsulotome***.

capsulotomíe *s.f.* (*chir.*) Incizie a unei capsule (2) (articulare) sau a învelișului fibros format în jurul unui corp străin. ◆ Incizia capsulei cristalinului în operația de cataractă extracapsulară • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***capsulotomie***; cf. lat. *capsŭla, -ae* „cutie mică", gr. *ἐκτομή* „excizie".

capșón *s.n.* v. capișon.

captá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică lichide sau gaze*) A colecta într-un rezervor, în tuburi, într-un bazin etc. **2** (*compl. indică sunete, semnale sonore etc.*) A intercepta, a prinde; a reuși să audă. **3** Fig. (*compl. indică oameni*) A fascina, a atrage atenția, interesul, afecțiunea cuiva. ◆ A încerca să obțină ceva, de obicei cu ajutorul unor șiretlicuri. *Să fie alături de cei a căror bunăvoință trebuia să fie captată* (CA. PETR.). • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***capter***, lat. ***captare***.

captábil, -ă *adj.* (*despre fluide*) Care poate fi captat. • pl. *-i, -e.* /***capta*** + *-bil*.

captalán *s.m., s.n.* **1** *s.m.* (*bot.*) Plantă erbacee medicinală, din familia compozitelor, cu frunzele mari, late și cu florile purpurii (*Petasites officinalis*). ◆ Restr. Frunzele acestei plante, întrebuințate ca acoperiș la stupii primitivi de albine. ◆ Drog extras din frunzele acestei plante, care are proprietăți sudorifice și diuretice. **2** *s.n.* (*reg.*) Căpătîiul sau scaunul urzitoarei. **3** *s.n.* (*apic.; reg.*) Capac din coajă de tei, cu care se acoperă știubeiul de albine pentru a-l proteja de ploaie sau de soare; captar (1). • pl. *m. -i, n. -e.* și *căptălán s.m.* /<magh. ***káptalan***.

captár *s.n.* (*reg.*) **1** (*apic.*) Captalan (3). **2** Coajă de brad întrebuințată de ciobani, cînd mulg oile, pentru colectarea tuturor picăturilor de lapte. • pl. *-e.* și *căptár s.n.* /<magh. ***kaptár***.

captáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a capta* și rezultatul ei. **2** Ansamblu de amenajări, construcții și instalații necesare operației de colectare a apelor, a gazelor sau a pulberilor dintr-o încăpere etc., pentru a le folosi sau a le împiedica acțiunea nocivă; captație (1). • pl. *-ări.* /v. ***capta***.

captát[1] *s.n.* Faptul de *a capta*. • /v. ***capta***.

captát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre lichide sau gaze*) Care este colectat în rezervoare, tuburi, bazine etc. **2** (*despre sunete, semnale sonore etc.*) Interceptat. **3** Fig. (*despre oameni*) Fascinat; atras de cineva. • pl. *-ți, -te.* /v. ***capta***.

captátor *s.n.* Dispozitiv utilizat la captare. ◇ *Captator de curent* = dispozitiv montat la extremitatea unui troleu, pentru a realiza un contact mobil cu firul aerian. *Captator solar* = instalație cu ajutorul căreia este captată energia solară și convertită în energie termică sau electrică. • pl. *-oare.* /***capta*** + *-tor*, după fr. *capteur*.

captáție *s.f.* **1** Captare (2). **2** (*jur.*) Uneltire făcută cu scopul de a obține, printr-un act juridic, anumite foloase pentru cineva în dauna altcuiva. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***captation***, lat. ***captatĭo, -onis***.

caption ['kɛpʃən] *s.n.* (*inform.*) Textul inclus în headerul unui mesaj outdoor. ◆ Mesajul-text cel mai vizibil pe un afiș. • pl. *-uri.* /<engl. ***caption***.

captív, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) prinsă și lipsită de libertate; prizonier. ◇ Fig. *Mă mulțumeam numai să-l privesc, captiv al emoției lui* (CA. PETR.). **2** *adj. Balon captiv* = balon legat prin cabluri de sol. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***captif***, lat. ***captīvus, -a, -um***.

captivá *vb. I. tr.* **1** (*înv.*) A prinde, a face să fie captiv (2). **2** Fig. A produce asupra cuiva o impresie puternică; a cuceri, a fermeca, a subjuga, a atrage. *Cartea m-a captivat de la început.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***captiver***, lat. ***captivare***.

captivánt, -ă *adj.* (*despre oameni sau*, ext., *despre fizionomia lor*) Care captivează (2); fascinant, fermecător. ◆ Ext. (*despre creații, manifestări etc. ale oamenilor*) Care este palpitant, pasionant. *O carte captivantă.* • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***captivant***.

captiváre *s.f.* Faptul de *a captiva*. • pl. *-ări.* /v. ***captiva***.

captivát, -ă *adj.* Care este atras puternic (de cineva sau de ceva); cucerit (3), fermecat, subjugat (de cineva sau de ceva). • pl. *-ți, -te.* /v. ***captiva***.

captivitáte *s.f.* **1** Faptul de a fi captiv (1); starea în care se află un om captiv; prizonierat. **2** Stare de izolare a unor animale de mediul lor natural. • pl. *-ăți.* /<fr. ***captivité***, lat. ***captīvĭtas, -atis***.

captopríl *s.m.* (*farm.*) Produs de sinteză care inhibă enzima de conversie a angiotensinei și care, prin efectele sale dilatatoare, este util în tratamentul hipertensiunii arteriale și al insuficienței cardiace. • pl. *-i.* /<fr., engl. ***captopril***.

captór *s.n.* (*electron.*) Dispozitiv care transformă semnalele acustice sau optice în semnale electrice, folosit în sistemele de transmisiune a sunetelor sau a imaginilor, permițînd detectarea unei informații (cel mai adesea corespunzînd unei mărimi fizice sau

biologice). • pl. *-oare.* /<fr. ***capteur***; cf. lat. *captare* „a prinde".

captură *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică unități militare inamice sau persoane aparținînd acestor unități*) A prinde, a lua prizonier. ◆ (*compl. indică materiale și tehnică de luptă aparținînd inamicului*) A dobîndi prin luptă, a lua sub control. *Trupele noastre au luat Muntele Roșu, făcînd prizonieri, capturînd mitraliere* (CA. PETR.). **2** (*compl. indică animale sălbatice*) A prinde (cu ajutorul capcanelor). *Numai trei a capturat, că pe unul l-a ales dintr-o herghelie întîlnită și l-a plătit* (CA. PETR.). **3** (*compl. indică răufăcători, infractori etc.*) A prinde, a aresta. **4** (*compl. indică mărfuri de contrabandă, droguri etc.*) A confisca (printr-o acțiune organizată). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***capturer***.

capturáre *s.f.* **1** Reținere cu forța a cuiva; prindere, arestare, captură (1). **2** Confiscare a unor mărfuri de contrabandă, a drogurilor, a materialelor radioactive etc. de către organele abilitate. • pl. *-ări.* /v. ***captura***.

capturát, -ă *adj.* **1** (*despre unități militare inamice*) Care a fost luat prizonier. **2** (*despre animale sălbatice*) Prins (cu ajutorul capcanelor). **3** (*despre răufăcători, infractori etc.*) Arestat. **4** (*despre mărfuri de contrabandă, droguri etc.*) Confiscat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***captura***.

captúră *s.f.* **1** Capturare (1) a cuiva. **2** Pradă de război luată de la inamic. **3** Bunuri materiale (mărfuri de contrabandă, droguri, materiale radioactive etc.) confiscate de către organele abilitate. **4** (*fiz.*) Captare a unei particule exterioare de către nucleul atomic, fără emisia altei particule. **5** (*inform.*) Informație audio sau video înregistrată în calculator cu ajutorul plăcii video sau al plăcii de sunet. • pl. *-i.* /<fr. ***capture***, lat. ***captūra***, ***-ae***.

capuchehaiá *s.f.* v. capuchehaie.

capuchehâie *s.f.* (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) Reprezentant al domnitorilor români, cu rang de agent diplomatic la Poarta Otomană. • pl. *-iele, -ăi.* și *capichehâie, capuchehaiá s.f.* /<tc. ***kapi kehayası***.

capucín, -ă *adj., subst.* **1** *adj.* (*despre călugări*) Care face parte dintr-o ramură a Ordinului Franciscan, creată în 1525. **2** *s.m.* (*zool.*) Maimuță originară din America de Sud, de talie mijlocie, cu barbă lungă (*Cebus Olivaeus*). **3** *subst. invar.* (*în forma „capucino"*) Băutură făcută din cafea espresso și lapte spumos (eventual și coniac sau rom), de culoarea veșmîntului călugărilor capucini. • pl. *-i, -e.* și *capucíno subst. invar.* /<it. ***cappuccino*** <*cappuccio* „glugă"; cf. și fr. *capucino*.

capucíno *subst. invar.* v. capucin.

capudán *s.m.* (*turc. înv.*) *Capudan-pașa* = comandant al flotei turcești. • pl. *-i.* /<tc. ***kapudan***.

capugíu *s.m.* (*în Ev. Med.*) Înalt demnitar otoman, care introducea domnitorii români la sultan în audiența de învestire sau aducea poruncile de mazilire ale acestora. ◇ *Capugiu-başa* = căpetenia capugiilor. • pl. *-gii.* și *capengíu, capigíu s.m.* /<tc. ***kapucı***.

caputín *s.n.* v. caputiner.

caputíner *s.n.* (*înv.*) Cafea cu lapte. • pl. *-e.* și *caputín s.n.* /<germ. ***Kapuziner***.

car[1] *s.m.* (*entom.*) Nume dat mai multor specii de insecte mici, dăunătoare, din ordinul coleopterelor, cu corpul păros și cu picioarele scurte, care trăiesc în lemn și se hrănesc cu acesta, distrugîndu-l; insectă care aparține fiecăreia dintre aceste specii; carabăț (2). • pl. *-i.* /<lat. ***caries***.

car[2] *s.n.* **1** Vehicul terestru încăpător, cu patru roți, cu tracțiune animală, folosit la țară pentru transporturi grele. ◇ *Car funebru* (sau *funerar, mortuar*) = dric. (*milit.*) *Car blindat* (sau *de luptă, de asalt*) = tanc. (*înv., pop.*) *Car de foc* = tren; locomotivă. *De-a carul* (sau *în car*) = țintar. *Inima carului* v. inimă. ◇ Expr. *Nici în car, nici în căruță*, se spune despre cineva nehotărît, care nu știe ce vrea. *A pus carul înaintea boilor*, se spune despre un om neîndemînatic, care face lucrurile pe dos. *Pune* (sau *încarcă*) *că-i carul altuia* = zi, că fac eu. *I s-a rupt caru-n drum*, se spune despre cineva care și-a întrerupt treaba (din cauza unei defecțiuni). *A drege carul* v. drege. *A da cu carul de mal* v. mal. *A-și pune carul în pietre* v. piatră. (*A fi*) *cît roata carului* v. roată. *A fi cu trei roate la car* v. roată. *A fi a cincea roată la car* v. roată. *A-i fi cuiva carul într-o roată* v. roată. *A-și pune sacii în car* v. sac. *A unge osia ca să nu scîrțîie* (*carul*) v. scîrțîi. *A trage carul la uscat* v. trage. ◇ Compuse: (*astron.; nm. pr.*) *Carul-Mare* = constelație alcătuită din șapte stele așezate în formă de car; Ursa-Mare; *Carul-Mic* = constelație formată din șapte stele (printre care și steaua polară) așezate în chip asemănător cu cele din Carul-Mare; Ursa-Mică; (*pop.*) *Carul-Dracului* = constelația Perseu; *Carul-lui-Dumnezeu* = constelația Vizirul. ◇ Fig. *Parcă s-ar opri carul vremii* (MARC.). ◆ (*în antic.*) Vehicul cu două roți, tras de doi sau de patru cai, folosit în lupte, la jocuri și la ceremonii. ◇ *Car de triumf* = mic vehicul pe două roți, tras de cai, care purta, la romani, pe învingătorii în luptă. **2** Cantitate de material care se poate încărca o dată într-un car[2] (1). *Zece care de grîu.* ◆ Fig. Cantitate sau număr mare; mulțime, grămadă. *Are un car de copii.* ◇ (*în urări*) *Un car de ani!* = mulți ani! ◇ Loc.adv. *Cu carul* = în cantitate foarte mare; cu grămada; mult. Δ Expr. *A avea noroc cu carul* v. noroc. *A intra un car de țînțari* v. țînțar. *A avea zile cu carul* v. zi. **3** (*în trecut*) Obligație pe care o aveau locuitorii de a transporta produsele cuvenite domnului din dijmă cu carul[2] (1) propriu. **4** (*reg.*) Parte a fierăstrăului mecanic, alcătuită din două bîrne pe care se așază bușteanul ce urmează să fie prefăcut în scînduri. **5** (*la centralele telefonice automate*) Dispozitiv mobil al selectorului, care ajută la căutarea liniilor libere. • pl. *-e.* /<lat. ***carrus***, ***-i***; cf. și fr. *char*.

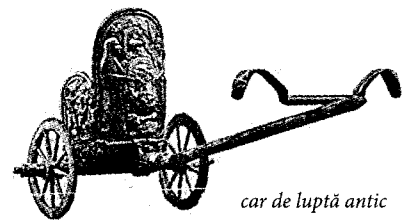

car de luptă antic

car[3] *s.n.* Parte a mașinii de scris, de formă cilindrică, mobilă, pe care se fixează hîrtia, permițînd, prin deplasare, scrierea succesivă a literelor și a rîndurilor. • pl. *-uri.* /după engl. [typewriter] *carriage*, fr. *chariot*.

caráb *s.m.* (*entom.*) Coleopter alergător, cu capul alungit, de culoare aurie sau roșie-arămie și cu picioarele lungi, care se hrănește cu viermi, larve de insecte și melci (*Carabus auratus*). • pl. *-i.* /<fr. ***carabe***; cf. lat. *carabus*, gr. *κάραβος* „rădașcă" <persan. *cahraba* „care fură paie".

carabăn, -ă *s.m., s.f.* (*reg.*) **1** *s.m.* (*entom.*) Nasicorn (*Oryctes nasicornis*). **2** *s.m.* (*entom.*) Rădașcă (*Lucarnus cervus*). **3** *s.f.* Picior; șold. • pl. *-i, -e.* /cf. alb. *karabishte*.

caraban (1)

carabașág *s.n.* (*bot.; reg.*) Soi de grîu negru. • /<tc. ***karabaşak***.

carabășă *adj., s.f.* (*reg.*) (Oaie) care are botul negru sau pistruiat și în rest blană albă. • pl. *-e.* și *cărăbășă adj., s.f.* /<tc. ***karabaş*** „cap negru".

carábă *s.f.* **1** (*pop.*) Fluier primitiv pe care și-l fac copiii dintr-o țeavă de soc, de cucută, din cotorul frunzei de dovleac, din pană de gîscă etc. **2** (*muz.*) Tub al cimpoiului[1] (1), asemănător cu fluierul, prevăzut cu mai multe găuri la care se execută melodia. **3** Ext. Cimpoi[1] (1). ◇ *Umflat carabă* = umflat ca cimpoiul. *Cornul carabei* v. corn. ◇ Expr. *A face pe cineva carabă* = a face pe cineva să fie umflat (de mîncare). **4** (*pop.*) Picior de animal sau, ext., de om. ◆ (*la pl.*) Picioare lungi (și dezvelite) de om. **5** (*arg.*) Palmă. • pl. *-e,* (*reg.*) *-ăbi.* și (*reg.*) *cărăbă, caráibă, carávă s.f.* /cf. srb. *karabe* „fluier".

carabăț *s.m.* (*reg.*) **1** (*entom.*) Larvă (acvatică) a unor insecte. **2** (*entom.*) Car[1]. **3** (*zool.*) Crustaceu de forma unui cîrcel. **4** Fig. Om mic de statură. • pl. *-eți.* și *carabéte, carabéț s.m.* /cf. *caraban, cărăbuș*.

carabéte *s.m.* v. carabăț.

carabéț *s.m.* v. carabăț.

carabídă *s.f.* (*entom.; la pl.*) Familie de insecte coleoptere, alergătoare, avînd ca tip carabul, care se hrănesc cu omizi, viermi etc. (*Carabidae*); (*și la sg.*) insectă care face parte din această familie. • pl. *-e.* /<fr. ***carabidés***.

carabín *s.n.* v. carabină.

carabínă *s.f.* **1** (*milit.*) Pușcă cu țeava ghintuită mai scurtă și mai ușoară decît pușca obișnuită. **2** Cîrlig închis cu un arc lamelar, fixat de capătul unui lanț, al unei curele etc. cu ajutorul unui inel, folosit pentru a prinde de el diferite obiecte; carabinieră. **3** Cîrlig pentru cablu, fixat cu un dispozitiv care permite rotirea ușoară a cablului. **4** Fig. (*reg.; deprec.*) Femeie scundă și grasă. • pl. *-e.* și (*pop.*) *carabín s.n.* /<fr. ***carabine***.

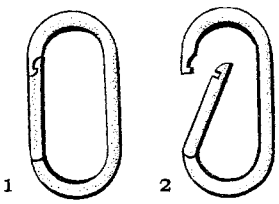

Carabină (2)
1. Închisă. *2.* Deschisă.

carabiniér *s.m.* **1** (*în trecut*) Soldat (în Franța, Italia etc.) înarmat cu carabină (1). **2** (*astăzi*) Membru al jandarmeriei italiene. ◆ Vameș în Spania. • sil. *-ni-er.* pl. *-i.* /<fr. ***carabinier***, it. ***carabiniere***.

carabiniéră *s.f.* Cîrlig închis cu un arc lamelar, fixat de capătul unui lanț, al unei curele etc. cu ajutorul unui inel, folosit pentru a prinde de el diferite obiecte; carabină (2). • sil. *-ni-e-.* pl. *-e.* /<germ. ***Karabiner***[*haken*].

carabíță *s.f.* (*muz.; reg.*) Carabă mai mică. • pl. *-e.* și *cărăbiță s.f.* /***carabă*** + *-iță*.

caraboávă *s.f.* v. carboavă.

carabói[1] *s.m.* (*reg.*) **1** Calaican. **2** Piatră-vînătă. • și *cărăbói s.m.* /cf. *caraboia*.

carabói[2] *s.m.* (*bot.; reg.*) **1** Baraboi (*Chaerophyllum bulbosum*). **2** Rădăcina brîndușei de primăvară. **3** Cuișoare (*Eugenia caryophyllata*). • /cf. *baraboi*.

caraboiá *s.f.* (*turc. înv.*) Vitriol de aramă. • /<tc. ***karaboya***.

carabură *s.f.* (*turc. înv.*) Un fel de stofă pentru fote. • /<tc. ***kara burya*** „țesătură groasă, neagră".

carabúșcă *s.f.* (*reg.*) Cutioară confecționată din coajă de copac, în care se păstrează tutunul. • pl. *-ști.* /<rus. ***коробка***.

carácal *s.m.* (*zool.*) Linx cu urechile negre, răspîndit în Africa și în stepele din S-V Asiei (*Lynx lynx*); rîs de pustiu. • pl. *-i.* /<fr., sp. ***caracal***.

caracára *s.m.* (*ornit.*) Un fel de șoim din zona tropicală a Americii, care trăiește mai mult pe sol, hrănindu-se cu cadavre, șerpi, insecte și moluște (*Polyborus plancus*). • /<sp. ***caracara*** <cuv. tupi.

caracașícuri *s.n. pl.* (*reg.*) Obiecte mărunte, fără valoare. • /etimol. nec.

caracátiță *s.f.* **1** (*zool.*) Cefalopod marin din încrengătura moluștelor, comestibil, cu corpul rotund, în formă de sac și cu opt brațe lungi, puternice, prevăzute cu ventuze (*Octopus vulgaris*). **2** Fig. Persoană lacomă, apucătoare, hrăpăreață. **3** Fig. Mafie. • pl. *-e.* /<rus. ***карακатица***.

caracatír *s.m.* (*turc. înv.*) Papuc fără toc, mare, greu; bocanc. • pl. *-i.* și *calacatír s.m.* /<tc. ***qara katır*** „catîr prost".

carácă *s.f.* (*mar.*) Navă cu vele, comercială sau de război, prevăzută cu trei catarge, dintre care unul foarte înalt, folosită de portughezi, spanioli și italieni în sec. 16-17. • /<fr. ***caraque***, it. ***caracca***; cf. ar. *harraqa*.

carachiúl *s.m., s.n.* v. caracul.

caracolác *s.m.* v. caraculac.

caractéi *s.m. pl.* (*bot.; reg.*) **1** Dosnică-galbenă (*Carpesium cernuum*). **2** Flocoșele (*Filago arvensis*). **3** Firică (*Filago germanica*). **4** Albumeală (*Leontopodium alpinum*). • /etimol. nec.

caractér *s.n.* **1** Ansamblu de trăsături psihice și morale distincte, relativ stabile, specifice pentru personalitatea unui individ, care se manifestă în modul de comportare, în ideile și în acțiunile acestuia, definindu-l ca membru al societății. *Pentru ca să te pot sfătui..., ar trebui s-o văd, să-i pătrund caracterul* (HASD.). ◇ *Caracter național* = complex de trăsături

specifice unei comunități etnice, determinat de totalitatea condițiilor ereditare, istorice, geografice, sociale, economice, culturale etc. în care aceasta s-a format și a trăit. *Nu ar putea găsi urmele caracterului național decît în timpul domniri prinților români* (C. NEGR.). ◆ (*cu determ. care indică felul*) Mod de afirmare (slab, puternic) a sinelui; forță sufletească. *Măști rîzînde puse bine pe-un caracter inimic* (EMIN.). ◇ Expr. *Caracter de bronz* v. bronz. *Slab de caracter* v. slab. **2** Personalitate, însușire morală caracterizată prin perseverență, voință fermă, corectitudine, consecvență, integritate etc. *În coconașul sclivisit... se dezvăluiseră virtuți rare, un caracter* (M. I. CAR.). **3** Individualitate precis conturată, cu trăsături psihice complexe, într-o operă literară, artistică, cu funcție de reprezentare a unei categorii; personaj. ◇ *Comedie de caracter* = comedie a cărei intrigă izvorăște din conflictul creat între caracterele contradictorii ale personajelor. *Dans de caracter* = dans folcloric prelucrat pentru scenă. (*muz.*) *Piesă de caracter* = piesă scurtă instrumentală (pentru pian) în formă liberă, cu elemente de expresie specifice, adesea programatice. **4** Trăsătură distinctivă a unei ființe, a unui lucru sau fenomen; calitate ori stare proprie, care deosebește, care dă originalitate. *Mici aranjamente făcute sec... și cu caracter strict personal* (CA. PETR.). ◇ *Caractere esențiale* v. esențial. ◆ Ansamblu de însușiri, particularități care determină apartenența la o anumită categorie. *Un dicționar cu caracter enciclopedic.* ◇ *Scriere cu caracter silabic* v. silabic. **5** (*biol.*) Particularitate de structură, formă, substanță sau funcție a unui organism. ◇ *Divergență a caracterelor* v. divergență. *Caracter recesiv* v. recesiv. ◆ Caracteristică a unui lucru, a unui fenomen. **6** (*tipogr.*) Element al unui alfabet, ansambluri de litere, cifre, accente, semne de tipar etc. din același corp și din aceeași familie; set de litere de aceeași formă și grosime. *Inițialele acestei cărți cu buchi erau scrise ciudat, cu... caractere slave* (EMIN.). ◇ *Caractere compacte* v. compact. *Caractere gotice* v. gotic. *Caractere mobile* v. mobil. *Caracter uncial* v. uncial. ◆ (*în trecut*) Mică prismă de metal (aliaj de plumb, cositor și antimoniu) având la unul din capete, în relief, figura unei litere, a unei cifre sau a unui semn de punctuație, care servea pentru tipar. ◆ Semn săpat (în piatră, în metal) sau scris. **7** (*inform.; la pl.*) Succesiune de cifre (corespunzătoare unor litere, cifre, semne) care alcătuiește alfabetul unui limbaj de programare. **8** (*mat.*) Numărul de elemente care ocupă, după o permutare, același loc ca și înainte de aceasta. • acc. și *carácter*. pl. *-e*. și (*înv.*) *caractír, haractér, haractír s.n.* /<fr. ***caractère***, lat. ***character, -eris***, ngr. ***χαρακτήρας***; cf. gr. *χαρακτήρ* „amprentă, semn gravat".

caracteriál, -ă *adj.* Care aparține caracterului, care se referă la caracter; caracterologic. • sil. *-ri-al*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***caractériel***.

caracteristic, -ă *adj., s.f.* **I** *adj.* (*constr. mai ales cu dat. sau cu prep. „pentru"*) Care constituie trăsătura distinctivă a unei ființe, a unui lucru sau a unui fenomen; tipic. *Grija față de bătrîni și copii este caracteristică societăților civilizate.* **II** *s.f.* **1** Însușire tipică predominantă, proprie unei ființe, unui lucru, unui fenomen etc., care diferențiază o ființă de alta, un lucru de altul. **2** (*mat.*) Partea întreagă a unui logaritm. **3** (*tehn.*) Curbă reprezentînd variația unei mărimi importante a unui sistem fizic sau tehnic în funcție de un anumit parametru. ◆ Parametru sau dată tehnică utilizată pentru determinarea modului de funcționare a unui sistem tehnic sau a unui material. **4** (*statist.*) Trăsătură cantitativă comună a unui fenomen sau proces social-economic. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***caractéristique***.

caracterizá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică oameni, lucruri, fenomene etc.*) A constitui o trăsătură caracteristică, esențială. *Simpatizat... pentru spiritul lui și pentru „lărgimea de vederi" care îl caracterizau* (CA. PETR.). **2** A înfățișa, a descrie o ființă, un fenomen etc. în ceea ce are particular, esențial, propriu; a aprecia. ◇ (*refl.*) *Un individ care se caracteriza prin aceea că în toată viața sa el n-a fost nimica alta decît numai sadea jurnalist* (HASD.). • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***caractériser***.

caracterizábil, -ă *adj.* Care poate fi caracterizat. • pl. *-i, -e*. /***caracteriza*** + ***-bil***.

caracterizánt, -ă *adj.* Caracterizator. • pl. *-ți, -te*. /<fr. ***caractérisant***.

caracterizáre *s.f.* Indicare a notei caracteristice a unei persoane, a unei ființe, a unui lucru, a unui fenomen etc. • pl. *-ări*. /v. ***caracteriza***.

caracterizát, -ă *adj.* (*despre oameni, lucruri, fenomene etc.*) **1** Care are o anumită însușire sau trăsătură caracteristică. **2** Care a fost descris în trăsăturile sale caracteristice. • pl. *-ți, -te*. /v. ***caracteriza***.

caracterizatór, -oáre *adj.* Care caracterizează (oameni, lucruri, fenomene etc.); care este specific; caracterizant. • pl. *-ori, -oare*. /<fr. ***caractérisateur***.

caracterográf *s.n.* (*electron.*) Aparat electronic pentru vizualizarea, pe ecranul unui tub catodic, a dispozitivelor semiconductoare. • pl. *-e*. /<engl. ***caracterographe***.

caracterológ, -ă *s.m., s.f.* (*psih.*) Specialist în caracterologie. • pl. *-gi, -ge*. /<fr. ***caractérologue***.

caracterológic, -ă *adj.* Care aparține caracterului sau caracterologiei, care se referă la caracter sau la caracterologie; caracterial. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***caractérologique***.

caracterológie *s.f.* (*psih.*) Disciplină care se ocupă cu studiul structurii și dezvoltării caracterului. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***caractérologie***; cf. lat. *character, -is*, gr. *χαρακτήρ* „amprentă, semn gravat" <*χαράσσω* „a grava", gr. *λόγος* „știință".

caracteropatíe *s.f.* (*psih.*) Complex de trăsături caracteriale anormale care influențează negativ comportarea socială. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***caractéropathie***.

caractír *s.n.* v. caracter.

caractrón *s.n.* (*electrotehn.*) Tub catodic folosit în afișarea rapidă a literelor sau a cifrelor pe ecran. • pl. *-oane*. /<fr. ***caractron***.

caracúdă *s.f.* **1** (*iht.*; și *caracudă-roșie* sau *-ruginoasă, -țopîrlească, -de-baltă, -de-lac, -de-Dunăre, -de-gîrlă*) Pește mic teleosteean, de baltă, cu corpul turtit lateral, lung de 20-35 cm (*Carassius carassius*); caras (2). ◇ Compus: *caracudă-colorată* = regina-peștilor (*Euppomotius gibosus*). **2** (*iht.*) Nume generic dat peștilor mici. ◆ Fig. (Grup de) oameni fără valoare, fără însemnătate (într-un partid, într-o adunare) sau de rang inferior; prostime. *Tacîmurile de argint erau pentru vodă..., de lemn pentru caracudă* (IORGA). **3** (*arg.*) Pantofi. • pl. *-e*. /<bg. ***каракуда***.

caracúl *s.m., s.n.* **1** *s.m.* (*zootehn.*) Rasă de oi originară din Asia Centrală, de mare valoare, ale căror miei au blana buclată, asemănătoare cu astrahanul; animal care face parte din această rasă. **2** *s.n.* Blăniță de miel din această rasă, din care se confecționează obiecte scumpe de îmbrăcăminte. **3** *s.n.* Obiect de îmbrăcăminte confecționat din această blăniță. • pl. *m. -i, n. -uri*. și *carachiúl s.m., s.n.* /<fr. ***caracul***.

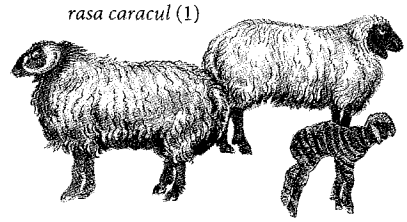
rasa caracul (1)

caraculác *s.m.* **1** (*zool.*) Pisică sălbatică (*Felis silvestris*). **2** Blană de pisică sălbatică. **3** Obiect de îmbrăcăminte confecționat din această blană. **4** (*în Imperiul Otoman*) Funcționar atașat pe lîngă marele vizir sau pe lîngă chehaia bei. • pl. *-ci*. și *caracolác s.m.* /<tc. ***kara kulak*** „ureche neagră".

caradáșcă *s.f.* v. rădașcă.

caradriídă *s.f.* (*ornit.; la pl.*) Familie de păsări din ordinul caradriiformelor, care cuprinde ploierul, nagîțul etc. (*Charadriidae*); (*și la sg.*) pasăre care face parte din această familie. • pl. *-e*. /<fr. ***charadriidés***.

caradriifórmă *s.f.* (*ornit.; la pl.*) Ordin de păsări comestibile, cu ciocul și picioarele lungi (*Charadriiformes*); (*și la sg.*) pasăre care face parte din acest ordin. • pl. *-e*. /<fr. ***charadriiformes***.

caráfă[1] *s.f.* Vas de sticlă, cu gîtul strîmt și partea de jos bombată. ◆ Conținutul acestui vas. *A băut o carafă de apă.* ◆ Vasul împreună cu conținutul. *A refuzat să întindă mîna și să toarne din carafa de pe masă* (CA. PETR.). • pl. *-e*. și *garáfă s.f.* /<ngr. ***καράφα***, it. ***caraffa***, fr. ***caráfe***, germ. ***Karaffe***.

caráfă[2] *s.f.* v. caraftă.

carafefíz *s.m.* (*turc. înv.*) Voluntar turc din timpul revoluției de la 1821. • pl. *-i*. /<tc. ***karafefiz***.

carafílă *s.f.* **1** (*reg.*) Carafă[1] mică. **2** (*înv.*) Vas cilindric de tablă în care se păstra petrolul. **3** (*bot.; reg.*) Garoafă (*Dianthus caryophillus*). **4** (*bot.; reg.; la pl.*) Garoafe-de-munte (*Dianthus superbus*). • pl. *-e*. și *carafínă, caramfílă s.f.* /<magh. ***karafina***; cf. rus. *карафин*.

carafínă *s.f.* v. carafilă.

carafliоștînă *s.f.* (*reg.; deprec.*) Epitet pentru o femeie grasă și nesimțitoare. • pl. *-e*. /etimol. nec.

caráftă *s.f.* (*țes.; reg.*) Unul dintre cele două lemne orizontale înfipte în capetele de sus ale furcilor, care țin vatalele. ◆ Cui de siguranță care oprește stativul războiului de țesut. • pl. *-e*. și *caráfă s.f.* /cf. *caravei*.

caragáci *s.m.* (*bot.; reg.*) Ulm (*Ulmus caprinifolia*). • pl. *-ci*. /etimol. nec.

caragánă *s.f.* (*bot.*) Arbust ornamental din familia leguminoaselor, originar din Asia, cu frunzele compuse și cu florile mari, galbene-aurii (*Caragona arborescens*). • pl. *-e*. /<fr. ***caragan***.

caragáță *s.f., interj.* **1** *s.f.* (*ornit.*) Coțofană (1) (*Pica caudata*). **2** *s.f.* Fig. (*fam.*) Femeie vorbăreață sau rea de gură. ◇ Expr. *A face caragațe* = a face glume (pe socoteala cuiva); a umbla cu păcăleli. *A face caragață de cineva* = a-și bate joc de cineva. **3** *interj.* Cuvînt care imită strigătul coțofenei (1). • pl. *-e*. și (*pop.*) *garagáță s.f.* /<ngr. ***καρακάξα***.

carageá *adj.invar., s.f.* (*reg.*) **1** *adj.invar.* Negru-închis. **2** *s.f.* Expr. *A merge ca o caragea* = a merge urît, crăcănat. **3** *s.f.* Compus: (*bot.; în forma „cărujea"*) *cărujele-de-iarnă* = crăițe (*Tagetes patula*). **4** *s.f.* (*bot.*) Garoafe (*Dianthus barbatus*). • pl. *-ele*. și *cărujeá adj.invar., s.f.* /<tc. ***karaca***.

caraghiós, -oásă *adj., s.m.* **I** *adj.* Care provoacă rîsul; comic (I 2), ridicol; care nu merită să fie luat în serios. *Eu vampir, ai?... Caraghioz!* (CAR.). **II** *s.m.* **1** Personaj în teatrul comic al păpușarilor turci. **2** Măscărici la curțile domnești din Țara Românească și din Moldova. ◇ Compar. *Dacă îi vorbești grav și serios, nu mai face pe caraghiosul, nici pe actorul* (CA. PETR.). • pl. *-oși, -oase*. și *caraghióz, -oáză adj., s.m.* /<tc. ***karagöz*** „ochi negri" (în jocul de păpuși).

caraghiosłíc *s.n.* Faptă, gest sau lucru neserios, care stîrnește rîsul; comicărie (1). ◆ Faptă, glumă nepotrivită, de prost gust. • pl. *-uri*. /<tc. ***karagözlük***.

caraghióz, -oáză *adj., s.m.* v. caraghios.

caragialésc, -eáscă *adj.* **1** Care aparține lui Caragiale, care se referă la Caragiale. **2** În maniera scrierilor lui Caragiale; caragialian. **3** (*despre opere literare, personaje etc. sau*, ext., *despre situații, manifestări, persoane*) Care este de un comic șarjat, burlesc. • pl. *-ești*. /nm. pr. (scriitor român) *Ion Luca* ***Caragiale*** + *-esc*.

caragialián, -ă *adj.* Caragialesc (2). • sil. *-li-an*. pl. *-ieni, -iene*. /nm. pr. (scriitor român) *Ion Luca* ***Caragiale*** + *-ian*.

caragialísm *s.n.* Fenomenul Caragiale, ale cărui comedii, unice prin timbrul originalității inimitabile, ca și proza de umor și satiră, valorifică spiritul, ironia amicală sau mușcătoare pînă la sarcasm a poporului român, satirizînd moravuri politice și de familie, cu precădere ale micii burghezii. • /nm. pr. (scriitor român) *Ion Luca* ***Caragiale*** + *-ism*.

caragializá *vb. I. tr.* **1** A satiriza imitînd stilul lui I. L. Caragiale. **2** A accentua nota comică a unui caracter uman, a unei situații, manifestări etc. • prez. ind. *-ez*. /nm. pr. (scriitor român) *Ion Luca* ***Caragiale*** + *-iza*.

caragróș *s.m.* (*turc. înv.*) **1** Monedă turcească variind ca valoare în diferite perioade. **2** Taler de argint emis în timpul împărătesei Maria Tereza. • pl. *-i*. /<tc. ***karaguruș***.

caraíb, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația regiunii Caraibe sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) amerindieni care trăiesc în Antilele

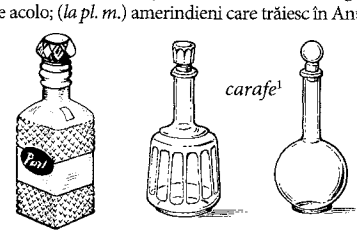
carafe[1]

Mici și într-o parte din Guyana; locuitorii regiunii Caraibe. **2** *adj.* Care aparține regiunii Caraibe sau caraibilor, care se referă la regiunea Caraibe sau la caraibi; originar din regiunea Caraibe. ◆ (*subst. f.*) Limba indiană vorbită de caraibi. • pl. *-i, -e.* și *carîb, -ă s.m., s.f., adj.* /<fr. ***Caraïbes***; cf. nm. pr. *Caraibe*, regiune geografică cuprinzînd Insulele Antile și teritoriile de la țărmul Mării Antilelor.

caráibă *s.f.* v. carabă.

caraimán *s.n.* (*înv., reg.*) Buzunar. • și *caramán s.n.* /<rus. ***карман***.

caraít *s.m.* Membru al unei secte de evrei care respinge tradițiile rabinilor (*Talmudul*) și nu admite decît *Tora*. • pl. *-ți.* /<fr. ***caraïte***.

caramán[1], -ă *adj., s.m., s.f.* (Ființă) care are părul negru. • pl. *-i, -e.* /<tc. ***karaman***.

caramán[2] *s.n.* v. caraiman.

caramangeálă *s.f.* (*înv.; arg.*) Buzunăreală, mangleală, șterpeleală. • pl. *-eli.* /***caramangi*** + *-eală*.

caramangí *vb. IV. tr.* (*înv.; arg.*) A buzunări, a mangli, a șterpeli. • prez.ind. *-esc.* /de la ***caraman[2]***.

caramangíu *s.m.* (*înv.; arg.*) Hoț de buzunare. • pl. *-gii.* /de la ***caramangi***.

carámba *interj.* Exclamație cu caracter de imprecație în limba spaniolă. • /<sp. ***caramba***.

caramból *s.n.* (*sport; la jocul de biliard*) Atingere, cu o bilă lovită cu tacul, a altor două bile (prin care se marchează un punct pentru jucător); punct înscris în acest fel; carambolaj. ◆ (*fam.*) Ciocnire neprevăzută de cineva sau de ceva. ◆ Fig. (*fam.*) Încurcătură, zăpăceală, haos; ext. ceartă. ◇ Expr. *A-i face cuiva carambolul* = a-i face cuiva o surpriză neplăcută. • pl. *-uri,* (*pop.*) *-oale.* /<fr. ***carambole***.

carambolágiu *s.n.* v. carambolaj.

caramboláj *s.n.* (*sport; la jocul de biliard*) Carambol. • pl. *-e.* și (*înv.*) *carambolágiu s.n.* /<fr. ***carambolage***.

carameá *s.f.* v. caramelă.

caramél *s.n.* Produs brun-roșcat, solubil în apă, obținut prin topirea și fierberea zahărului (fără apă), care este folosit în cofetărie, la colorarea unor băuturi sau a unor alimente și la prepararea plăcilor fotografice. ◇ (*adj.*) *Bere caramel.* • pl. *-e, -uri.* /<fr. ***caramel***; cf. sp. *caramelo*.

carameláj *s.n.* (*ind. alim.*) Produs care conține (zahăr) caramel. • pl. *-e.* /***caramel*** + *-aj*.

caramelát, -ă *adj.* Cu aparență, cu gust sau culoare de caramel. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***caramelé***.

caramélă *s.f.* (*ind. alim.*) Bomboană făcută din caramel, cu adaos de diferite substanțe colorante și aromatice. • pl. *-e.* și *carameá s.f.* /sg. refăcut după ***caramele***, pl. lui *caramel*; cf. it. *caramella*.

caramelizá *vb. I.* **1** *refl., tr.* A (se) transforma, prin încălzire, în caramel. **2** *tr.* (*compl. indică lichide, mai ales apă*) A amesteca cu caramel. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***caraméliser***.

caramelizáre *s.f.* Acțiunea de *a (se) carameliza* și rezultatul ei. ◆ Spec. Proces de descompunere, prin încălzire, a carameluriilor. • pl. *-ări.* /v. ***carameliza***.

caramelizát, -ă *adj.* **1** (*despre zahăr*) Transformat, prin încălzire, în caramel. **2** (*despre lichide*) Amestecat cu caramel. • pl. *-ți, -te.* /v. ***carameliza***.

caramfíl *s.f.* v. carafilă.

caranfíl *s.m.* v. calomfir.

caransebeșéan, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Caransebeșului sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii Caransebeșului. **2** *adj.* Care aparține Caransebeșului sau caransebeșenilor, care se referă la Caransebeș sau la caransebeșeni. • pl. *-eni, -ene.* /nm. pr. (oraș în S-V României, în județul Caraș-Severin) ***Caransebeș*** + *-ean*.

caransebeșeáncă *s.f.* Femeie care face parte din populația de bază a Caransebeșului sau este originară de acolo. • pl. *-ence.* /***caransebeșean*** + *-că*.

carantínă *s.f.* **1** (*med.*) Izolare preventivă (pe o perioadă variabilă) a oamenilor, animalelor, navelor sau mărfurilor care vin dintr-o regiune unde există o epidemie sau în care au fost semnalate cazuri de boli transmisibile, susceptibile de a se propaga și de a lua proporții epidemice. ◆ Izolare impusă unei persoane bănuite că ar putea avea o boală contagioasă sau care a fost în contact cu un bolnav contagios. ◆ Totalitatea restricțiilor aplicate în vederea combaterii bolilor contagioase ale animalelor. **2** Punct sanitar pentru cercetarea și izolarea persoanelor, vaselor sau mărfurilor venite dintr-o regiune bîntuită de o epidemie. **3** (*fitopat.*; și *carantină fitosanitară*) Complex de măsuri cu caracter preventiv, luate pentru a se opri pătrunderea bolilor plantelor, a dăunătorilor plantelor sau a unor buruieni din alte țări și pentru a se limita răspîndirea acestora în cuprinsul țării. **4** Fig. Îndepărtare temporară a cuiva (bănuit de o faptă reprobabilă sau compromis); interdicție de a face ceva. • pl. *-e,* (*înv.*) *-i.* /<rus. ***карантин***, fr. ***quarantaine*** <*quarante* „patruzeci", cifră care indică numărul de zile în care, la început, izolarea era obligatorie.

carapáce *s.f.* (*zool.*) Înveliș dur calcaros, cornos, osos etc., de formă și dimensiuni variate, care acoperă corpul unor animale, mai ales al crustaceelor, pentru a-l proteja. ◇ Expr. *A se închide (ca) într-o carapace* = (*despre oameni*) a se izola, a fi retras (ascunzîndu-și sentimentele). • pl. *-ce.* /<fr., it. ***carapace***; cf. sp. *carapacho*.

carapelít *s.m.* (*bot.; reg.*) **1** Stejar negru (*Quercus petraea*). **2** Carpen (*Carpinus betulus*). • pl. *-ți.* /cf. tc. *kara* „negru".

carár *s.n.* (*turc. înv.*) Hotărîre (oficială); rezoluție. • /<tc. ***karar***.

cararău *s.m.* (*reg.*) Derbedeu, vagabond. • pl. *-ăi.* /***cărare*** + *-ău*.

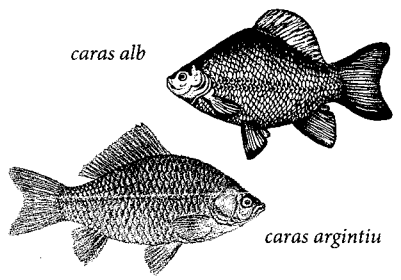

carás *s.m.* (*iht.*) **1** Pește de baltă din familia crapilor, de culoare verde-cafenie sau gălbuie, cu capul scurt și cu solzii mari (*Carassius vulgaris*). **2** Pește de apă dulce, mic-mijlociu, argintiu sau auriu, cu capul mic și cu solzii mari (*Carassius carassius*). **3** (și *caras alb, caras de Dunăre*) Specie de caras cu corpul mai scurt și mai gros, avînd culori ce variază de la alb-gălbui la negru, cu mărimi variabile (*Carassius auratus gibelio*). • pl. *-și.* și *caráș s.m.* /<rus. ***карась***.

carastólă *s.f.* (*reg.*) Bucată de lemn atîrnată sub căruță, cu care se blochează roțile din spate. • pl. *-e.* /cf. magh. *keresztelni* „a împiedica".

caráș *s.m.* v. caras.

carașíc *s.n.* (*mai ales la pl.*) **1** Fleacuri, nimicuri. **2** Glume. • pl. *-uri.* /***caraș*** + *-ic*.

carașóț *s.n.* (*reg.*) Horă care se joacă în zona Zărneștiului, care este urmată de sîrbă și se termină cu învîrtita. ◆ Melodie după care se execută această horă. • /cf. nm. pr. *Carașoveni*, sat în Banat, locuit numai de sîrbi.

carát *s.n.* **1** Indice al proporției de aur în aliaje, egal cu a 24-a parte din masa totală. **2** Unitate de măsură pentru masa pietrelor prețioase, egală cu 0,2053 de grame. **3** Fig. (*la pl.*) Valoare a unui om, a unor realizări, manifestări etc. ale oamenilor. *Un film de multe carate.* **4** (*econ.*) Cotă de participare la o societate comercială. • pl. *-e.* și *carátă s.f.* /<fr. ***carat***; cf. ar. *girat* „greutate".

carátă *s.f.* v. carat.

caraté *subst.* (*med.*) Dermatoză contagioasă sau cronică, răspîndită în America Centrală și de Sud, cauzată de o treponemă, care se manifestă prin erupții roșii, brune sau galbene. • /<fr. ***caratés*** <cuv. caraib.

caraúl *s.m.* v. caraulă.

caraulăș *s.m.* (*reg.*) Caraulă (2). • sil. *-ra-u-.* pl. *-i.* /***caraulă*** + *-aș*.

caraúlă *s.f.* **1** (*reg.*) Pază, gardă, strajă. ◇ Expr. *A face (de) caraulă* = a aștepta pe cineva cu nerăbdare. *A pune la caraul* = a pedepsi (un copil) punîndu-l la colț. ◆ Loc unde se află corpul de gardă. **2** (*reg.*) Om care face de pază; santinelă, caraulaș. **3** (*în trecut*) Gardă care se făcea la primărie. • pl. *-e.* și (*reg.*) *caraúl s.m.* /<ngr. ***καραούλι***, bg. ***караул***.

caravánă *s.f.* **1** Convoi de călători și de animale de povară (de obicei cămile), care transportă mărfuri, bagaje etc., străbătînd un deșert. ◇ Expr. *Cîinii latră, caravana trece*, se spune atunci cînd cineva trebuie să rămînă indiferent la cei din jur. ◆ Marfă transportată de un astfel de convoi. **2** Grup de turiști și de vehicule rutiere care se deplasează împreună pe același itinerar. **3** Grup de vehicule care străbat o țară în scopuri culturale, sanitare etc. *Caravană sanitară.* **4** Rulotă de turism. **5** (*reg.*) Căruță (1) sau car[2] (1) mare pentru transportul mărfurilor. • pl. *-e.* /<fr. ***caravane***, engl. ***caravan***; cf. persan. *karwan*.

caravăni *s.m. pl.* (*înv.*) Pantaloni largi la talie și strîmți de la genunchi în jos, strînși la glezne cu nasturi sau cu copci. • și *cărăváne s.f. pl.* /<bg. ***каравани***.

caravaniér, -ă *adj., s.m.* **1** *adj.* Care aparține caravanelor, care se referă la caravane. **2** *s.m.* Conducător al unei caravane (în deșert). **3** *s.m.* Persoană care folosește o caravană de camping. • sil. *-ni-er.* pl. *-i, -e.* și *cărăvaniér adj., s.m.* /<fr. ***caravanier***.

caraváning *s.n.* Camping pentru rulote. • /<engl. ***caravanning***, fr. ***caravaning***.

caravanserái *s.n.* (*în Orient*) Han mare unde poposesc caravanele (1). • pl. *-uri.* /<fr. ***caravansérail***; cf. persan. *karwansaray* „casă pentru caravane".

caravá[1] *s.f.* (*pesc.*) Unealtă de pescuit, de forma unei capcane deschise, care se plasează în lacurile litorale și în bălți, pentru prinderea plăticii și a șalăului. • pl. *-e.* /etimol. nec.

caravá[2] *s.f.* v. carabă.

caravéi *s.n.* (*reg.*) **1** Bucată, parte dintr-un întreg. **2** Scurtătură de lemn. ◆ Fig. Om scund. **3** Sac scurt. • pl. *-eie.* /etimol. nec.

caravélă *s.f.* (*mar.*) Navă cu pînze, rapidă, cu două sau trei catarge, înarmată cu tunuri, folosită în trecut (de iberici și de italieni) pentru călătorii lungi. • pl. *-e.* /<it. ***caravella***, fr. ***caravelle***; cf. port. *caravela*.

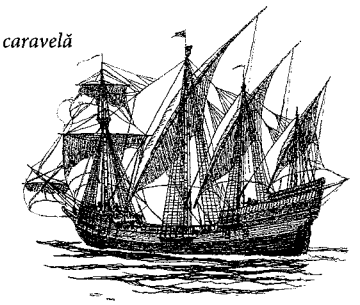

carb- Elem. de compunere „carbon". • și *carbo-, carboni-.* /<fr. ***carb(o)-***, ***carboni-***; cf. lat. *carbo, -onis* „cărbune".

carbamát *s.n.* (*chim.*) Sare a acidului carbamic. • pl. *-ți.* /<fr. ***carbamate***.

carbámic *adj.* (*chim.*) *Acid carbamic* = acid cunoscut numai sub formă de săruri sau de esteri. • /<fr. ***carbamique***.

carbamídă *s.f.* (*biochim.*) Uree. • /<germ. ***Karbamid***.

carbanión *s.m.* (*chim.*) Ion organic intermediar, instabil, care conține o pereche de electroni cu sarcină negativă, neparticipanți la un atom de carbon, avînd trei covalențe. • pl. *-i.* /<fr. ***carbanion***.

carbénă *s.f.* (*chim.*) **1** Intermediar instabil, derivat de la carbonul divalent, în care atomul de carbon este legat de doi atomi de hidrogen și care posedă o pereche de electroni neparticipanți, avînd timpul de viață mai lung decît radicalul metil. **2** (*la pl.*) Amestec de substanțe organice, casant, cu aspect de huilă, existent în asfalturi, în depozitele de alterare a uleiurilor minerale, în reziduurile de la cracare, care în cantitate mai mare de 1% degradează calitățile bitumului. • pl. *-e.* /<fr. ***carbènes***.

carbét *s.n.* Colibă mare acoperită cu frunze, în Antile și în Guyana. • /<fr. ***carbet*** <cuv. caraib.

carbíd *s.n.* (*chim.*) Combinație a calciului cu carbonul, sub formă de cristale incolore și inodore, în stare pură, iar ca produs tehnic (de puritate 80%), de culoare cenușie, reacționează energic cu apa, producînd acetilenă și cianamida de calciu; carbură de calciu. • /<fr. ***carbide***, germ. ***Karbid***.

carbinól *s.m.* (*chim.*) Denumire veche pentru primul dintre alcoolii primari, metanolul și, prin extensie, pentru ceilalți alcooli care derivă de la metanol. • pl. *-i.* /<fr. ***carbinol***.

carbo- v. carb-.

carboánță *s.f.* (*ieșit din uz*) Carboavă. • pl. *-e.* și *cărăboánță s.f.* /< rus. ***карбовец***, ucr. ***карбованець***.

carboávă *s.f.* (*ieşit din uz*) Veche monedă rusească de argint, egală în valoare cu o rublă, avînd odinioară circulaţie şi în Ţările Române, cu valoare de cca 12 lei vechi; carboanţă. ◆ Ext. (*deprec.*) Ban de mică valoare; (*la pl.*) cantitate mică de bani. *Pentru toată osteneala a luat doar nişte carboave.* • pl. *-e.* şi *caraboávă, cărboávă s.f.* /<rus. ***карбовец***.

carbochímic, -ă *adj.* (*chim.*) Care aparţine carbochimiei, care se referă la carbochimie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***carbochimique***.

carbochimíe *s.f.* (*chim.*) Chimie industrială a produselor provenind din huilă. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***carbochimie***.

carbocíclic, -ă *adj.* (*chim.; despre compuşi organici*) Al căror lanţ închis nu conţine decît atomi de carbon. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***carbocyclique***.

carbodiamídă *s.f.* (*biochim.*) Uree. • sil. *-di-a-.* /<fr. ***carbodiamide***.

carbogazós, -oásă *adj.* (*chim.*) Care conţine o cantitate de dioxid de carbon dizolvat. ◇ *Apă carbogazoasă* = apă minerală, v. apă. • pl. *-oşi, -oase.* /***carbo-*** + ***gazos***.

carbogén *s.n.* (*farm.*) Amestec de dioxid de carbon cu oxigen, folosit ca stimulent al căilor respiratorii, în tratamentul asfixiilor. • /<fr. ***carbogène***, engl. ***carbogen***; cf. lat. *carbo, -onis* „cărbune", gr. *γίγνομαι* „a lua naştere".

carbogenoterapíe *s.f.* (*med.*) Folosirea terapeutică a carbogenului. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***carbogenothérapie***.

carbohemoglobínă *s.f.* (*biochim.*) Compus instabil care se formează în sînge, în proporţie foarte mică, din bioxid de carbon şi hemoglobină; carboxihemoglobină. • /<fr. ***carbohémoglobine***.

carbohidrát *s.m.* (*chim.; de obicei la pl.*) Hidrat de carbon. • pl. *-ţi.* /<engl. ***carbohydrate***.

carbohidrázã *s.f.* (*biochim.*) Enzimă care catalizează hidroliza zaharurilor. • pl. *-e.* /<fr. ***carbohydrase***; cf. lat. *carbo, -onis* „cărbune", gr. *ὕδωρ* „apă".

carboíde *s.f. pl.* (*chim.*) Compuşi organici, de culoare neagră, insolubili în solvenţi organici, care se găsesc în asfalturile naturale, în reziduurile de la cracare etc. • /<fr. ***carboïdes***.

carbólic *adj.* (*chim.*) Fenic. ◇ *Acid carbolic* = fenol. *Ulei carbolic* = substanţă obţinută prin distilarea gudronului, care conţine naftalină şi fenol. • /<fr. ***carbolique***.

carbolinéu *s.n.* v. carbolineum.

carbolinéum *s.n.* Produs de culoare brună, care se obţine prin distilarea uscată a cărbunelui de pămînt, folosit ca fungicid, la impregnarea lemnului etc. • şi (*înv.*) *carbolinéu s.n.* /<fr. ***carbolineum***.

carbolóy *s.n.* (*chim.*) Carbură de wolfram şi cobalt, cu duritate foarte mare, pe care o păstrează şi la cald, folosită la armarea părţilor active ale uneltelor sau pieselor supuse la uzură mare. • /<engl. ***carboloy***.

carbométru *s.n.* Aparat pentru detectarea dioxidului de carbon, folosit mai ales în galeriile de mină. • pl. *-e.* /<fr. ***carbomètre***; cf. lat. *carbo, -onis* „cărbune", gr. *μέτρον* „măsură".

carbón *s.n.* (*chim.*) Element chimic, metaloid, foarte răspîndit în natură, în toţi compuşii organici de natură animală sau vegetală, în carbonaţi anorganici, în aer, sub formă de dioxid de carbon, în cărbunii de pămînt, precum şi în stare elementară ca diamant şi grafit, care este utilizat drept combustibil, absorbant, abraziv, în industria electrotehnică etc. (*C*). ◇ *Carbon 14* = izotop radioactiv al carbonului, care serveşte la stabilirea vîrstei vestigiilor materiale. *(Hîrtie-)carbon* = hîrtie foarte subţire acoperită pe una dintre feţe cu o substanţă chimică (pe bază de grafit) de culoare închisă, întrebuinţată în dactilografie, cartografie etc. la scoaterea de cópii; indigo, plombagină. *Bioxid de carbon* v. bioxid. *Dioxid de carbon* v. dioxid. *Hidraţi de carbon* v. hidrat. *Oxiclorură de carbon* v. oxiclorură. *Oxid de carbon* v. oxid. *Sulfură de carbon* v. sulfură. *Tetraclorură de carbon* v. tetraclorură. *Zăpadă de bioxid de carbon* v. zăpadă. • şi (*înv.*) *carbóniu subst.* /<fr. ***carbone***, lat. ***carbo, -onis, carbonium*** „cărbune".

carbonádo *s.n.* (Varietate de) diamant impur, negru sau cenuşiu, cu aspect de zgură, foarte dur, folosit ca abraziv, la foraje, la tăierea sticlei şi a porţelanului etc. • /<fr., sp. ***carbonado*** <cuv. brazilian.

carbonár *s.m.* (*ist.*) Membru al unei organizaţii revoluţionare secrete din Italia, de la începutul sec. 19, care lupta împotriva absolutismului, pentru izbînda ideilor liberale, pentru eliberarea şi unificarea Italiei. • pl. *-i.* şi (*înv.*) *cărvunár s.m.* /<it. ***carbonaro***.

carbonarcóză *s.f.* (*med.*) Somn obţinut prin inhalarea unui amestec de oxigen şi gaz carbonic. • pl. *-e.* /<fr. ***carbonarcose***.

carbonarísm *s.n.* (*ist.*) Mişcarea carbonarilor; totalitatea ideilor şi principiilor carbonarilor. • /<it. ***carbonarismo***.

carbonát *s.m.* (*chim.*) Sare a acidului carbonic. ◇ *Carbonat de calciu* = sarea de calciu a acidului carbonic, răspîndită în natură sub formă de calcar (piatră-de-var), cretă, marmură, calcit, întrebuinţată ca piatră de construcţie, la obţinerea cimentului, a varului, a sticlei. *Carbonat de sodiu* = sarea de sodiu a acidului carbonic, folosită în industria sticlei, a săpunului, a uleiurilor vegetale, a petrolului, în cea metalurgică, farmaceutică, în gospodărie etc.; sodă. *Carbonat acid de sodiu* = sarea acidă de sodiu a acidului carbonic, folosită ca alcalinizant al secreţiei gastrice şi sub formă de loţiuni detergente în infecţii, arsuri etc.; bicarbonat de sodiu. *Carbonat de amoniu* = substanţă cristalină, incoloră, cu miros puternic de amoniac, volatilă, folosită la aluaturi, ca praf de copt. *Carbonat de magnezie* v. magnezie. *Carbonat de magneziu* v. magneziu. • pl. *-ţi.* /<fr. ***carbonate***.

carbonatá *vb. I. tr.* (*chim.*) A transforma în carbonat, supunînd operaţiei de carbonatare. • prez.ind. pers. 3 *-ează.* /<fr. ***carbonater***.

carbonatáre *s.f.* (*chim.*) **1** Reacţie chimică de transformare a hidroxizilor metalici în carbonaţi, produsă cu participarea dioxidului de carbon. **2** Operaţie de tratare cu dioxid de carbon a zemurilor rezultate la fabricarea zahărului, în scopul purificării lor. • pl. *-ări.* /v. ***carbonata***, după fr. *carbonation*.

carbonátic, -ă *adj.* (*despre soluri, roci*) Care conţine carbonaţi. • pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***karbonatisch***.

carboni- v. carb-.

carbónic, -ă *adj.* (*chim.*) Care conţine carbon. ◇ *Acid carbonic* = acid dibazic slab al carbonului, obţinut prin dizolvarea dioxidului de carbon în apă. *Anhidrază carbonică* v. anhidrază. *Anhidridă carbonică* v. anhidridă. *Zăpadă carbonică* v. zăpadă. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***carbonique***, it. ***carbonico***, lat. ***carbonicus, -a, -um***.

carboniér, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* Care se referă la cărbune, la producerea şi comercializarea cărbunilor. **2** *s.n.* (*mar.*) Navă destinată transportului de cărbuni. • sil. *-ni-er.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***charbonnier***.

carbonífer, -ă *adj., s.n.* **I** *adj.* **1** (*despre terenuri, roci, regiuni*) Care conţine zăcăminte de cărbune. **2** (*despre întreprinderi, societăţi etc.*) Care se ocupă cu extracţia şi cu prelucrarea cărbunelui. **3** (*despre studii, cercetări etc.*) Care se referă la cărbuni. **II** *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* A cincea perioadă (penultima) a erei paleozoice, cuprinsă între devonian şi permian, în care s-au format cele mai bogate zăcăminte de cărbune. **2** *adj.* Care aparţine carboniferului, specific carboniferului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din carbonifer. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***carbonifère***.

carbonificáre *s.f.* Proces de formare a cărbunilor naturali, prin ardere lentă, în lipsa oxigenului. • pl. *-ări.* /de la ***carbon***.

carbonifórm, -ă *adj.* Cu aspect de cărbune. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***carboniforme***.

carbonil *s.m.* (*chim.*) **1** Grupare funcţională bivalentă, prezentă în aldehide şi cetone. **2** Nume dat combinaţiilor oxidului de carbon cu unele metale grele (crom, molibden, fier, cobalt, nichel etc.), avînd stabilitate chimică şi termică mare şi aplicaţii în sinteza chimică. • pl. *-i.* /<fr. ***carbonyle***.

carbonílic, -ă *adj.* (*chim.; despre substanţe*) Care conţine în moleculă gruparea funcţională carbonil. ◇ *Compuşi carbonilici* = denumire generică pentru aldehide şi cetone. • pl. *-ci, -ce.* /<engl. ***carbonylic***.

carbonitrurá *vb. I. tr.* (*metalurg.*) A efectua o carbonitrurare. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***carbonitrurer***.

carbonitruráre *s.f.* (*metalurg.*) Procedeu de cementare a oţelului, constînd în introducerea simultană a carbonului şi azotului în stratul superficial al unei piese. • pl. *-ări.* /v. ***carbonitrura***, după fr. *carbonitruration*.

carbóniu *subst.* v. carbon.

carbonizá *vb. I. refl.* **1** (*despre cărbuni*) A se descompune termic în absenţa oxigenului din aer sau în prezenţa unei cantităţi insuficiente de oxigen. **2** (*despre lemne*) A se transforma în cărbuni (prin ardere). ◆ (*despre alte substanţe organice*) A se descompune (prin ardere); a se face scrum. • prez. ind. pers. 3 *-ează.* /<fr. ***carboniser***.

carbonizábil, -ă *adj.* Care se poate carboniza. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***carbonisable***.

carbonizáre *s.f.* **1** Operaţie de semidistilare, utilizată în industria carboniferă, în care încălzirea cărbunilor se realizează în vas închis, compusul solid obţinut fiind cocsul, alături de hidrocarburi alifatice, olefinice şi aromatice, amoniac, hidrogen, azot, oxid şi dioxid de carbon. ◇ *Carbonizarea lemnului* = procedeu de descompunere termică a lemnului, în vederea obţinerii cărbunelui de lemn, a gudronului de lemn, a acidului pirolignos etc. *Carbonizarea lînii* = înlăturare a impurităţilor vegetale pe care le conţine lîna, prin tratarea acesteia cu soluţie diluată de acid sulfuric, urmată de cardare, neutralizare şi uscare. **2** Descompunere, prin ardere, a materiilor organice. • pl. *-ări.* /v. ***carboniza***.

carbonizát, -ă *adj.* **1** (*despre cărbuni*) Descompus termic în absenţa oxigenului din aer sau în prezenţa unei cantităţi insuficiente de oxigen. **2** (*despre lemne*) Care a fost prefăcut în cărbune ca urmare a arderii incomplete. **3** (*despre alte substanţe organice*) Care a fost descompus prin ardere. **4** Fig. Distrus, nimicit. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***carboniza***.

carbonizatór *s.n.* Aparat transportabil pentru carbonizarea lemnului. • pl. *-oare.* /<fr. ***carbonisateur***.

carborúndum *s.n.* (*chim.*) Carbură de siliciu, folosită ca abraziv şi ca material refractar. • /<fr. ***carborundum***.

carboterapíe *s.f.* (*med.*) Folosirea terapeutică a gazului carbonic. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***carbothérapie***.

carbovanéţ *s.m.* (*în trecut*) Unitate monetară provizorie în Ucraina. • pl. *-i.* /<ucr. ***карбованець***.

carboxihemoglobínă *s.f.* (*biochim.*) Compus chimic rezultat din combinarea reversibilă a hemoglobinei cu oxidul de carbon, care se formează în timpul intoxicaţiei cu oxid de carbon, împiedicîndu-se transportul oxigenului; carbohemoglobină. • /<fr. ***carboxyhémoglobine***, engl. ***carboxyh(a)emoglobin***; cf. lat. *carbo, -onis* „cărbune", gr. *ὀξύς* „acru", *αἷμα* „sînge", lat. *globŭlus, -i*, dim. de la *glŏbus, -i* „glob".

carboxíl *s.m.* (*chim.*) Grupare funcţională monovalentă, caracteristică acizilor organici, în care există o grupare hidroxil legată direct de o grupare carbonil al cărei atom de hidrogen se poate înlocui cu un metal. • pl. *-i.* /<fr. ***carboxyle***.

carboxiláre *s.f.* (*chim.*) Introducere a grupării carboxil în molecula unui compus organic. • pl. *-ări.* /după fr. *carboxylation*.

carboxilázã *s.f.* (*biochim.*) Enzimă care catalizează eliberarea dioxidului de carbon din unii acizi. • pl. *-e.* /<fr. ***carboxylase***, engl. ***carboxylase***; cf. lat. *carbo, -onis* „cărbune", gr. *ὀξύς* „acru", *ὕλη* „materie".

carboxílic, -ă *adj.* (*chim.; despre substanţe*) Care conţine o grupare carboxil. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***carboxylique***.

carboximetilcelulóză *s.f.* (*chim.*) Derivat al celulozei, obţinut prin tratarea alcalicelulozei cu acid monocloracetic, fiind utilizat ca adaos la fabricarea detergenţilor, la prepararea unor adezivi etc. • /***carb-*** + ***oxi-*** + ***metil*** + ***celuloză***.

carbúncul *s.n.* **1** (*med.*) Infecţie localizată a pielii şi a ţesutului celular subcutanat, a cărei etiologie este frecvent stafilococul auriu şi care se prezintă sub forma unuia sau mai multor furuncule asemănătoare celor din antrax. **2** (*bot.*) Rană produsă plantelor de căldură sau de ger. **3** (*mineral.*) Piatră semipreţioasă de un roşu strălucitor ca al cărbunelui aprins. • pl. *-e.* şi *carvúncul s.n.* /<germ. ***Karbunkel***, pol. ***Karbunkul***, lat. şt. ***carbunculus***.

carburá *vb. I. tr.* (*tehn.*) **1** A mări conţinutul de carbon al unui aliaj al fierului, în cursul elaborării acestuia, pentru a se obţine compoziţia prescrisă. **2** A mări, printr-un tratament termochimic, conţinutul de carbon al stratului superficial al unei piese de oţel, pentru a o face apţă de călire. **3** A forma, într-un carburator sau direct în cilindrul unui motor cu ardere internă, un amestec de aer şi carburant care să poată arde. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***carburer***.

carburánt *s.m.* (*chim.*) Combustibil (lichid), folosit la motoarele cu ardere internă. • pl. *-ţi.* /<fr. ***carburant***.

carburáre *s.f.* (*tehn.*) Acțiunea de *a carbura* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***carbura***.

carburát, -ă *adj.* **1** (*chim.*) Care conține carburi sau carbon. **2** Care rezultă din amestecul aerului cu carburantul. • pl. *-ți, -te.* /v. ***carbura***; cf. și fr. *carburé.*

carburátor *s.n.* (*tehn.*) Organ al unui motor cu ardere internă și cu aprindere electrică, în care se formează amestecul carburant, prin difuzarea combustibilului într-un curent de aer. • pl. *-oare.* /<fr. ***carburateur***.

carburáție *s.f.* (*tehn.*) Amestecare a combustibilului lichid cu aerul în carburator sau în cilindrul motorului. ◇ *Cameră de carburație* = parte a carburatorului în care se face carburația. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și ***carburațiúne*** *s.f.* /<fr. ***carburation***.

carburațiúne *s.f.* v. carburație.

carbúră *s.f.* (*chim.*) Combinație binară între carbon și celelalte elemente, mai ales cu metale, bor sau siliciu. ◇ *Carbură de calciu* = carbid. *Carbură de siliciu* = carborundum. • pl. *-i.* /<fr. ***carbure***.

carcafúng *s.n.* (*mar.*) Parîmă care se fixează pe marginea întinsă a unei vele, servind la strîngerea acesteia. • pl. *-uri.* /<engl. ***cargue fond***.

carcaléte[1] *s.m.* (*reg.*) **1** (*entom.*) Lăcustă. **2** (*deprec.*) Lăutar. • pl. *-ți.* /<bg. ***скакалец***.

carcaléte[2] *s.n.* (*reg.*) Băutură alcoolică, preparată din vin, sirop și sifon. ◆ Ext. (*fam.*) Băutură alcoolică rezultată prin amestecarea mai multor feluri de băuturi alcoolice tari. • /cf. *cărcăli.*

carcalíu *s.n.* (*pop.*) Ustensilă de tăiat mămăliga, făcută dintr-o ață sau dintr-o sîrmă prinsă ca o coardă[1] (3) de capetele unui arc de nuia. • pl. *-ii.* /etimol. nec.

carcán *s.n.* (*în Ev. Med., în Franța*) Colier de fier cu care erau legați răufăcătorii la stîlpul infamiei. • pl. *-e.* /<fr. ***carcan***.

carcásă *s.f.* **1** (*tehn.*) Îmbrăcăminte metalică exterioară a unui sistem tehnic, cu rol de susținere și de protecție. **2** (*tehn.*) Schelet, cadru care susține anumite elemente componente ale unei mașini, ale unui aparat, ale unui instrument etc. ◇ *Carcasă de armare* = schelet din bare de oțel folosit la armarea betonului. **3** (*anat.*) Totalitatea oaselor care formează scheletul unui animal. ◆ (*ind. alim.*) Porțiune dintr-un animal jupuit și eviscerat, cuprinzînd scheletul cu mușchi, destinată consumului. • pl. *-e.* /<fr. ***carcasse***.

cárcer *s.n.* (*bot.*) Fruct uscat, indehiscent, oligosperm, cu stilul persistent. • pl. *-e.* /cf. lat. *carcer, -eris* „închisoare".

carcerál, -ă *adj.* **1** Referitor la regimul de carceră (1), la închisoare. **2** (*despre sisteme politice totalitare*) Care recurge la privarea de libertate a opozanților politici pentru a-și asigura puterea. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***carcéral***.

cárceră *s.f.* **1** Încăpere mică și întunecoasă în închisori, în cazărmi etc., folosită pentru detenție temporară, sub regim aspru, a unei persoane pedepsite; celulă (3). ◆ (*ieșit din uz*) Încăpere în formă de dulap, unde erau închiși militarii și elevii pedepsiți în cazărmi și în școli. ◆ Ext. Închisoare, temniță. **2** Privare de libertate a cuiva, într-o carceră (1), ca pedeapsă (pentru o infracțiune). *Condamnat la trei luni de carceră.* • pl. *-e,* (*pop.*) *-i.* și (*înv.*) *cárcere s.f.* /<lat. ***carcer, -eris***, it. ***carcere***.

cárcere *s.f.* v. carceră.

cárchin *s.n.* (*med.; înv.*) **1** Boală a omului, nedefinită mai îndeaproape. **2** Cancer la animale sau la om. **3** Ulcer. • /<ngr. ***καρκίνος***.

carcin- Elem. de compunere „cancer", „referitor la cancer". • și *carcino-.* /<fr. ***carcin(o)***-; cf. gr. *καρκίνος* „rac; tumoare".

carcinectomíe *s.f.* (*chir.*) Excizie a unui carcinom. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***carcinectomie***.

carcino- v. carcin-.

carcinogén, -á *adj., s.n.* (*med.*) (Substanță) care produce carcinom (1). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***carcinogène***.

carcinogenéză *s.f.* (*med.*) Proces de formare și dezvoltare a tumorilor maligne; cancerogeneză. • /<fr. ***carcinogenèse***, engl. ***carcinogenesis***.

carcinoíd, -ă *adj., s.n. pl.* (*med.*) **1** *adj.* Referitor la tumorile maligne. **2** *s.n. pl.* Grup de tumori cu malignitate inconstantă sau atenuată, dezvoltate din celulele endocrine cu granulații citoplasmatice, prezente în organele derivate din intestinul primitiv sau din anumite teratoame. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***carcinoïde(s)***; cf. gr. *καρκίνος* „rac, cancer", *εἶδος* „aspect".

carcinolíză *s.f.* (*med.*) Proces de dezintegrare a celulelor carcinoase. • pl. *-e.* /<fr. ***carcinolyse***.

carcinológic, -ă *adj.* (*med.*) Care aparține carcinologiei, care se referă la carcinologie; care provine din carcinologie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***carcinologique***.

carcinológie *s.f.* **1** (*med.*) Ramură a oncologiei care se ocupă cu studiul carcinoamelor. **2** (*zool.*) Disciplină care se ocupă cu clasificarea crustaceelor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***carcinologie***.

carcinóm *s.n.* **1** (*med.*) Tumoare epitelială sau glandulară malignă; epiteliom. **2** (*bot.*) Cancerul plantelor. • pl. *-oame.* /<fr. ***carcinome***; cf. gr. *καρκίνωμα*<*καρκίνος* „rac, cancer".

carcinomatós, -oásă *adj.* (*med.*) De natură canceroasă; referitor la carcinom (1). • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***carcinomateux***.

carcinomatóză *s.f.* (*med.*) Proces de apariție și de extindere a carcinoamelor la mai multe organe; carcinoză. • pl. *-e.* /<fr. ***carcinomatose***.

carcinostátic, -ă *adj., s.n.* (*med.*) (Agent) care oprește dezvoltarea carcinoamelor. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***carcinostatique***.

carcinotrón *s.n.* (*fiz.*) Tub electronic cu vid înaintat, generator de microunde, folosit în domeniul frecvențelor foarte înalte. • pl. *-oane.* /<fr. ***carcinotron***.

carcinóză *s.f.* (*med.*) Carcinomatoză; canceroză. • pl. *-e.* /<fr. ***carcinose***; cf. gr. *καρκίνος* „rac; cancer".

card *s.n.* (*fin.*) Carte de credit. ◇ *Card clonat* = card care a fost imitat, prin mijloace ilegale, cu scopul de a se extrage banii din contul acestuia. *Card rate* v. rate. • pl. *-uri.* /<engl. ***card***.

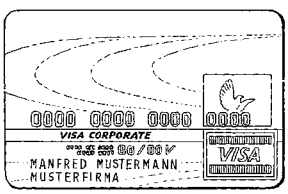

card

cardă *vb. I. tr.* (*ind. text.; compl. indică materiale textile*) A prelucra la cardă; a destrăma, a scărmăna, a dărăci. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***carder***.

cardamă *s.f.* (*bot.; reg.*) **1** (și *cardama-de-izvoare*) Plantă erbacee mică, cu tulpina tîrîtoare, ramificată și cu florile albe (*Nasturtium officinale*); năsturel. **2** Drobușor (*Isatis tinctoria*). **3** Creson (1) (*Lepidium sativum*). • pl. *-e.* și *cardámă s.f.* /<ngr. ***κάρδαμον***.

cardámă *s.f.* v. cardama.

cardamíná *s.f.* (*bot.*) Plantă din familia cruciferelor, care crește pe imașuri umede (*Isatis tinctoria*); drobușor, rîșnică. • pl. *-e.* /<fr. ***cardamine***.

cardamóm *s.m.* (*bot.*) Plantă tropicală, din S-E Asiei, ale cărei grăunțe au un gust piperat și se folosesc în alimentație (*Elettaria cardamomum*). ◆ Ulei cu miros plăcut, extras din această plantă. • pl. *-i.* /<fr. ***cardamom***; cf. lat. *cardamomum*, gr. *καρδάμωμον*.

cardán *s.n.* (*tehn.*) Sistem de suspensie sau de articulație care permite uneia dintre părțile lui să-și păstreze o anumită poziție sau direcție, indiferent de mișcările suportului ei. • pl. *-e.* /<fr. ***cardan***, it. ***cardano***; cf. nm. pr. Girolamo *Cardano*, matematician, medic, astrolog italian din Renaștere.

cardánic, -ă *adj.* (*tehn.*) **1** (*despre sisteme de articulație*) Care permite uneia dintre piese să-și păstreze poziția favorabilă transmiterii mișcării de rotație, indiferent de poziția celorlalte piese. ◇ *Ax cardanic* (sau *axă cardanică*) = (*la automobile*) arbore de transmisie care leagă cutia de viteze a unui motor cu arborele diferențialului. *Cruce cardanică* v. cruce. **2** (*despre sisteme de suspensie*) Care permite obiectului suspendat să-și păstreze poziția orizontală. • pl. *-ci, -ce.* /<it. ***cardanico***.

cardáre *s.f.* (*ind. text.*) Acțiunea de *a carda* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***carda***.

cardáș *s.m.* (*reg.*) **1** Tovarăș, camarad. **2** Numele unui dans popular din Bucovina. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-i.* /<tc. ***kardaş***.

cardașlíc *s.n.* (*turc.*) Cîrdășie. • pl. *-uri.* /<tc. ***kardaşlık***.

cardăt, -ă *adj.* (*ind. text.; despre lînă, bumbac, fire etc.*) Scărmănat, dărăcit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***carda***.

cárdă *s.f.* (*ind. text.*) Mașină folosită pentru operațiile de destrămare, de înlăturare a impurităților, de orientare și de paralelizare a fibrelor unui material textil fibros. • pl. *-e.* /<fr. ***carde***.

cardi[1]**-** Elem. de compunere „inimă", „cardie". • și *cardio-.* /<fr. ***cardi(o)***-; cf. gr. *καρδία* „inimă".

cardí[2] *vb. IV. tr.* (*arg.*) **1** A vorbi, a spune, a relata. *Cardește-mi, cardește-mi, Mitică, Cardește-mi de nu mă uita* (E. BAR.). **2** A lovi. **3** A fura. • prez.ind. *-esc.* /<țig. ***kardo***, part. lui *kar* „a pronunța".

cárdia *s.f.* v. cardie.

cardiác, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) **1** *adj.* Care aparține inimii, care se referă la inimă; de la inimă. ◇ *Accelerator cardiac* v. accelerator. *Arie cardiacă* v. arie. *Aritmie cardiacă* v. aritmie. *Astm cardiac* v. astm. *Bloc cardiac* v. bloc. *Debit cardiac* v. debit. *Defibrilator cardiac* v. defibrilator. *Eretism cardiac* v. eretism. *Fibrilație cardiacă* v. fibrilație. *Impuls cardiac* v. impuls. *Insuficiență cardiacă* v. insuficiență. *Masaj cardiac* v. masaj. *Monitor cardiac* v. monitor. *Resuscitare cardiacă* v. resuscitare. *Ritm cardiac* v. ritm. *Stimulator cardiac* v. stimulator. *Stop cardiac* v. stop. **2** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care suferă de o boală de inimă. • sil. *-di-ac.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***cardiaque***, lat. ***cardiăcus, -a, -um***; cf. gr. *καρδία* „inimă".

cardiál, -ă *adj.* (*med.*) Care aparține cardiei, care se referă la cardie; care este situat în zona cardiei. ◇ *Glandă cardială* = glandă gastrică situată în regiunea cardiei. • sil. *-di-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***cardiale***.

cardialghíe *s.f.* v. cardialgie.

cardialgíe *s.f.* (*med.*) Durere acută de stomac sau de inimă. • sil. *-di-al-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *cardialghíe s.f.* /<fr. ***cardialgie***, ngr. ***καρδιαλγία***, it. ***cardialgia***; cf. gr. *καρδία* „inimă", *ἄλγος* „durere".

cárdie *s.f.* (*anat.*) Orificiul superior al stomacului, situat la joncțiunea dintre esofag și stomac, foarte aproape de inimă, prevăzut în structura sa cu un sfincter care are rolul de a permite trecerea alimentelor doar dinspre esofag spre stomac. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *cárdia s.f.* /<fr. ***cardia***; cf. gr. *καρδία* „inimă".

cardiectazíe *s.f.* (*anat.*) Dilatare totală sau parțială a cavităților inimii. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***cardiectasie***; cf. gr. *καρδία* „inimă", *ἔκτασις* „extindere, dilatare".

cardigán *s.n.* Jachetă bărbătească tricotată (de sport), cu mîneci largi, încheiată cu nasturi în mijlocul părții din față. • pl. *-e.* /<fr., engl. ***cardigan***; cf. nm. pr. James Thomas Brudenell, al 7-lea conte de *Cardigan*, general englez.

cardinál, -ă *adj., s.m.* **1** *adj.* Principal, esențial, fundamental. ◇ (*geogr.*) *Punct cardinal* = fiecare dintre cele patru puncte principale în care meridianul și paralela locului se intersectează cu linia orizontului și după care se poate determina poziția unui corp pe glob (*N, S, E, V*); direcția determinată de fiecare dintre aceste puncte. (*gram.*) *Numeral cardinal* = numeral care exprimă un număr natural întreg, abstract sau un număr determinat de obiecte, de ființe etc. dintr-un șir finit și din care se formează majoritatea numeralelor. *Virtuți cardinale* v. virtute. **2** *s.m.* (*bis.*) Titlu în ierarhia Bisericii Catolice dat celor mai înalți prelați, numiți de papă, care alcătuiesc consiliul pontifical și dintre care se alege noul papă. ◇ *Cardinal primat* v. primat. ◆ Persoană care poartă acest titlu. ◇ (*adj.*) *Roșu cardinal* = culoarea roșie, purpurie, ca a veșmîntului de cardinal. **3** *s.m.* (*ornit.*) Mică pasăre cîntătoare din familia fringilidelor, originară din America de Nord, cu penajul și cu ciocul de un roșu-aprins (*Richmondena cardinalis*). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***cardinal***, lat. ***cardinalis, -e***.

cardinalát *s.n.* (*în Biserica Catolică*) **1** Demnitatea de cardinal. ◆ Perioadă în care cineva deține titlul de cardinal. **2** Colegiul cardinalilor. • /<fr. ***cardinalat***, lat. ***cardinalatus***.

cardinalíst *s.m.* (*în Franța*) Partizan al cardinalilor Richelieu sau Mazarin. • pl. *-iști.* /<fr. ***cardinaliste***.

cardio- v. cardi[1]-.

cardioacceleratór, -oăre *adj.* Care accelerează ritmul inimii. ◇ *Nerv cardioaccelerator* = nerv simpatic care are rolul de a accelera ritmul bătăilor inimii atunci cînd este excitat; nervul lui Ludwig. • sil. *-di-o-.* pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***cardioaccélérateur***.

cardioangiologíe *s.f.* (*med.*) Disciplină care se ocupă cu studiul inimii și al aparatului circulator. • sil. *-di-o-; -gi-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***cardioangiologie***.

cardioangioscleróză *s.f.* (*med.*) (Denumire pentru) ansamblul alterărilor cardiovasculare ale vîrstnicului, în relație cu ateroscleroza. • sil. *-di-o-; -gi-o-.* /<fr. ***cardioangiosclérose***, engl. ***cardioangiosclerosis***;

cf. gr. *καρδία* „inimă", *ἀγγεῖον* „vas", *σκληρόω* „a întări".

cardiobalistografíe *s.f.* (*med.*) Balistocardiografie. • sil. *-di-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***cardiobalistographie.***

cardiocél *s.n.* (*med.*) Hernie congenitală a inimii. • sil. *-di-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***cardiocèle.***

cardiocentéză *s.f.* (*chir.*) Puncție a inimii. • sil. *-di-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***cardiocentèse.***

cardiochirurgíe *s.f.* (*chir.*) Chirurgie a inimii. • sil. *-di-o-*. g.-d. *-iei.* /<germ. ***Kardiochirurgie.***

cardioclazíe *s.f.* (*med.*) Ruptură a unui perete al inimii; cardiorexie. • sil. *-di-o-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***cardioclasie***; cf. gr. *καρδία* „inimă", *κλάσις* „ruptură".

cardiodiníe *s.f.* (*med.*) Senzație dureroasă în regiunea precordială sau în inimă. • sil. *-di-o-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***cardiodynie.***

cardiofobíe *s.f.* (*psih.*) Teamă patologică de bolile de inimă. • sil. *-di-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***cardiophobie.***

cardiofreníe *s.f.* (*med.*) Neurastenie cardiovasculară. • sil. *-di-o-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***cardiophrénie.***

cardiogén, -ă *adj.* (*med.*) Referitor la cardiogeneză. • sil. *-di-o-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***cardiogène.***

cardiogenéză *s.f.* (*med.*) Proces de formare a inimii embrionare. • sil. *-di-o-*. /<fr. ***cardiogenèse.***

cardiográf *s.n.* (*med.*) Aparat folosit în cardiografie. • sil. *-di-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***cardiographe.***

cardiográfic, -á *adj.* (*med.*) Care aparține cardiografiei, care se referă la cardiografie. • sil. *-di-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***cardiographique.***

cardiografíe *s.f.* (*med.*) Înregistrare grafică a contracțiilor inimii cu ajutorul cardiografului. • sil. *-di-o-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***cardiographie***; cf. gr. *καρδία* „inimă", *γράφω* „a scrie".

cardiográmă *s.f.* (*med.*) Traseu obținut prin înregistrarea grafică a bătăilor inimii cu ajutorul cardiografului. • sil. *-di-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***cardiogramme***; cf. gr. *καρδία* „inimă", *γράμμα* „linie; semn".

cardioídă *s.f.* (*mat.*) Curbă descrisă de un punct al unui cerc, care se rostogolește fără alunecare în exterior pe un alt cerc imobil și de aceeași rază cu primul cerc. • sil. *-di-o-*. pl. *-e.* /<germ. ***Kardioide***, fr. ***cardioïde.***

cardioinhibitór, -oáre *adj.* (*med.*) Care provoacă diminuarea sau oprirea ritmului contracțiilor cardiace. ◇ *Nerv cardioinhibitor* = ramură a nervului vag care are rolul de a rări bătăile inimii atunci cînd este excitat; nervul lui Hering. • sil. *-di-o-*. pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***cardioinhibiteur***; cf. gr. *καρδία* „inimă", lat. *inhibēre* „a împiedica".

cardioíit *s.n.* (*med.*) Calcul cardiac. • sil. *-di-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***cardiolithe.***

cardiolíză *s.f.* (*chir.*) Îndepărtare a aderențelor pericardice prin rezecția unei porțiuni din stern și a cartilajelor din zona pericardiacă. • sil. *-di-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***cardiolyse***; cf. gr. *καρδία* „inimă", *λύσις* „dezlegare, eliberare".

cardiológ, -ă *s.m., s.f.* (*med.*) Medic specialist în cardiologie. • sil. *-di-o-*. pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***cardiologue.***

cardiologíe *s.f.* (*med.*) Ramură a medicinei care se ocupă cu studiul anatomiei, al fiziologiei și patologiei aparatului cardio-vascular; cardiopatologie. • sil. *-di-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***cardiologie***; cf. gr. *καρδία* „inimă", *λόγος* „studiu".

cardiomalacíe *s.f.* (*med.*) Distrofie a mușchiului cardiac, prin infiltrarea fibrei musculare cu grăsimi. • sil. *-di-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***cardiomalacie***; cf. gr. *καρδία* „inimă", *μαλακία* „înmuiere".

cardiomegalíe *s.f.* (*med.*) Mărire patologică a volumului inimii, de obicei consecutivă hipertrofiei; miocardopatie. • sil. *-di-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***cardiomégalie***; cf. gr. *καρδία* „inimă", *μέγας* „mare".

cardiometríe *s.f.* (*med.*) Măsurare a dimensiunilor inimii sau a forței sale de contracție. • sil. *-di-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***cardiométrie.***

cardiomiopatíe *s.f.* (*med.*) Nume generic pentru bolile miocardului. ◆ Spec. Afecțiune acută, subacută sau cronică a mușchiului inimii, de etiologie necunoscută sau asociată, însoțită frecvent de o implicare a endocardului și, uneori, de afectarea pericardului, apărută în cadrul unui proces patologic general. • sil. *-di-o-mi-o-*. g.-d. *-iei.* /<engl. ***cardiomyopathy***; cf. gr. *καρδία* „inimă", *μῦς, μυός* „mușchi", *πάθος* „afecțiune".

cardiomiopexíe *s.f.* (*chir.*) Fixare la miocard a unui lambou muscular bogat vascularizat. • sil. *-di-o-mi-o-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***cardiomyopéxie.***

cardiomiotomíe *s.f.* (*chir.*) Incizie a seromucoasei gastrice și esofagiene la nivelul sfincterului cardiac. • sil. *-di-o-mi-o-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***cardiomyotomie.***

cardiomobíl *s.n.* (*med.*) Ambulanță special amenajată cu toate instalațiile necesare spre a se da primul ajutor pentru accidentele cardiace. • sil. *-di-o-*. pl. *-e.* /***cardio-*** + ***[auto]mobil.***

cardiopát, -ă *s.m., s.f.* (*med.*) Persoană care suferă de cardiopatie. • sil. *-di-o-*. pl. *-ți, -te.* /de la ***cardiopatie***, prin derivare regresivă.

cardiopatíe *s.f.* (*med.*) Nume generic pentru afecțiunile cardiace. • sil. *-di-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***cardiopathie.***

cardiopatologíe *s.f.* (*med.*) Cardiologie. • sil. *-di-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***cardiopathologie.***

cardiopexíe *s.f.* (*chir.*) Metodă pentru revascularizarea miocardului în insuficiența coronariană organică. • sil. *-di-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***cardiopexie.***

cardioplastíe *s.f.* (*chir.*) Intervenție plastică efectuată asupra porțiunii terminale a esofagului și asupra unei părți a stomacului, în vederea corectării unei stenoze sau a unei retracții. • sil. *-di-o-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***cardioplastie***; cf. gr. *καρδία* „inimă", *πλάσσω* „a modela, a forma".

cardioplegíe *s.f.* (*med.*) **1** Paralizie a mușchiului inimii. **2** Oprire selectivă temporară a activității cardiace prin injectarea de substanțe chimice, hipotermie sau prin stimuli electrici. • sil. *-di-o-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***cardioplégie***; cf. gr. *καρδία* „inimă", *πληγή* „lovitură".

cardiopneumopexíe *s.f.* (*chir.*) Crearea de aderențe între miocard și plămîn, după deschiderea pericardului și a pleurei, în vederea ameliorării vascularizației. • sil. *-di-o-pne-u-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***cardio-pneumopexie.***

cardioptóză *s.f.* (*med.*) Anomalie a poziției cordului, care este situat inferior poziției anatomice normale. • sil. *-di-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***cardioptose***; cf. gr. *καρδία* „inimă", *πτῶσις* „cădere".

cardiopulmonár, -ă *adj.* (*med.; despre boli*) Care afectează inima și plămînii. • sil. *-di-o-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***cardio-pulmonaire.***

cardiorafíe *s.f.* (*chir.*) Suturare a unei plăgi cardiace. • sil. *-di-o-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***cardiorraphie.***

cardiorexíe *s.f.* (*med.*) Cardioclazie. • sil. *-di-o-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***cardiorrhexie.***

cardioscleróză *s.f.* (*med.*) Scleroză a mușchiului cardiac sau a cordiei. • sil. *-di-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***cardio-sclérose.***

cardioscóp *s.n.* (*med.*) Aparat folosit în cardioscopie. • sil. *-di-o-*. pl. *-oape.* /<fr. ***cardioscope.***

cardioscopíe *s.f.* (*med.*) Examinare a contracțiilor inimii cu ajutorul cardioscopului. • sil. *-di-o-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***cardioscopie.***

cardioselectivitáte *s.f.* (*med.*) Predominanță relativă a efectului farmacologic cardiovascular, în cazul unor medicamente cu efecte plurifarmacologice, termenul fiind utilizat îndeosebi cu referire la agenții betablocanți. • sil. *-di-o-*. /<fr. ***cardiosélectivité***, engl. ***cardioselectivity***; cf. gr. *καρδία* „inimă", lat. *selectus*, part. de la *seligĕre* „a alege".

cardiospásm *s.n.* (*med.*) **1** Spasm al inimii. **2** Contracție spasmodică a cardiei, manifestată prin dificultate la înghițire și ca un obstacol la trecerea alimentelor din esofag în stomac. • sil. *-di-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***cardiospasm***; cf. gr. *καρδία* „inimă", *σπασμός* „contracție".

cardiostenózá *s.f.* (*med.*) Strîmtare a orificiilor cardiace. • sil. *-di-o-*. pl. *-e.* /***cardio-*** + ***stenoză.***

cardiostomíe *s.f.* (*chir.*) Operație de deschidere a cordului. • sil. *-di-o-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***cardiostomie.***

cardiotahimétru *s.n.* (*med.*) Aparat pentru măsurarea continuă a frecvenței contracțiilor inimii; tahimetru cardiac. • sil. *-di-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***cardiotachymètre.***

cardioterapíe *s.f.* (*med.*) Tratamentul bolilor cardiace. • sil. *-di-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***cardiothérapie.***

cardiotireózá *s.f.* (*med.*) Ansamblu de tulburări cardiace produse de hipertiroidie, constînd în special în tulburări de ritm și în insuficiență cardiacă. • sil. *-di-o-; -re-o-*. /<fr. ***cardiothyréose***; cf. gr. *καρδία* „inimă", *θυρεός* „scut, tiroidă".

cardiotomíe *s.f.* (*chir.*) **1** Intervenție la nivelul inimii în scopul corectării unui defect cardiac. **2** Incizie a cardiei sau a regiunii stomacului din proximitatea cardiei. • sil. *-di-o-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***cardiotomie***; cf. gr. *καρδία* „inimă", *τομή* „tăiere, secțiune".

cardiotónic, -ă *adj., s.n.* (*farm.*) (Medicament) care stimulează activitatea inimii, întărindu-i forța de contracție și normalizînd ritmul bătăilor; tonicardiac. • sil. *-di-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***cardiotonique***; cf. gr. *καρδία* „inimă", *τόνος* „tensiune".

cardiotopografíe *s.f.* (*med.*) Anatomie topografică a inimii. • sil. *-di-o-*. g.-d. *-iei.* /***cardio-*** + ***topografie.***

cardiotopometríe *s.f.* (*med.*) Măsurare a ariei capacității cardiace. • sil. *-di-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***cardiotopométrie.***

cardiotóxic, -ă *adj.* (*med.; despre substanțe, agenți etc.*) Care exercită o acțiune nocivă asupra inimii sau asupra mușchiului cardiac. • sil. *-di-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***cardiotoxique***; cf. gr. *καρδία* „inimă", *τοξικόν (φάρμακον)* „(otravă) pentru vîrful săgeților" (= *τόξον* „săgeată").

cardiotrofíe *s.f.* (*med.*) Nutriție a inimii. • sil. *-di-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***cardiotrophie.***

cardiovalvulítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a endocardului, care acoperă diferite valvule ale inimii. • sil. ***-di-o-***. pl. *-e.* /<fr. ***cardio-valvulite.***

cardiovalvulotóm *s.n.* (*chir.*) Instrument chirurgical utilizat în incizia valvelor cardiace retractile și în reducerea stenozei. • sil. *-di-o-*. pl. *-oame.* /<fr. ***cardio-valvulotome***; cf. gr. *καρδία* „inimă", lat. *valvŭlae, -arum*, dim. de la *valvae, -arum* „canaturile ușii", gr. *τομός* „care taie".

cardiovalvulotomíe *s.f.* (*chir.*) Secționare a valvulei mitrale. • sil. *-di-o-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***cardio-valvulotomie.***

cardiovasculár, -ă *adj.* (*med.*) Privitor la legătura fiziologică sau patologică dintre inimă și vasele sangvine periferice și viscerale. ◇ *Sistem* (sau *aparat*) *cardiovascular* = aparatul circulator. • sil. *-di-o-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***cardio-vasculaire***; cf. gr. *καρδία* „inimă", lat. *vascŭlum, -i* „vas mic", dim. de la *vas, -is* „vas".

cardioviscerál, -á *adj.* (*med.*) Referitor la legătura dintre inimă și viscere. • sil. *-di-o-*. pl. *-i, -e.* /***cardio-*** + ***visceral.***

cardítă *s.f.* (*med.*) Inflamație care afectează, parțial sau în totalitate, cele trei straturi ale inimii. • pl. *-e.* /<fr. ***cardite***; cf. gr. *καρδία* „inimă".

cárdium *s.n.* (*zool.*) Gen de moluște cu cochilia ovală, subțire, boltită, cu ornamentații formate din coaste radiare (*Cardium*); moluscă care face parte din acest gen. • sil. *-di-um.* /<lat. șt. ***Cardium.***

cardón *s.m.* (*bot.*) Plantă erbacee legumicolă, din familia compozeelor, perenă, cu florile roșii-violacee, cultivată pentru pețiolul frunzelor și pentru nervura principală, care sînt comestibile (*Cynara cardunculus*). • pl. *-i.* /<fr. ***cardon.***

cáre *pron.* **I** *pron. rel.* (*face legătura între prop. subord. și cuv. determ. din prop. regentă*) **1** (*introduce prop. atr.*) *Craiul acela mai avea un frate mai mare, care era împărat* (CR.). **2** (*introduce prop. atr. circ.*) *a*) (*cu nuanță finală*) *Să ia călăuză din sat, care să le arate drumul*; *b*) (*cu nuanță cond.*) *Ce holeră ar fi aceea care i-ar lăsa neatinși pe oamenii mei?* (SLAV.). **3** (*la gen. cu val. de atr. sau sub. cînd nu este precedat de prep.*) *Ochii... în adîncimea cărora fulgera întunecosul amor* (EMIN.). **4** (*la gen. cu val. de atr. circ. sau completiv cînd este precedat de prep.*) *E într-un pustiu uscat... deasupra căruia licărea o lună fantastică* (EMIN.). **5** (*cu val. de pron.dem.*) Cel ce; cine; acela... ce... *Care dintre voi a citit cartea, acela s-o povestească și celorlalți colegi.* ◆ (*cu sens neutru*) Ceea ce. *Baba își luă cămeșa de soacră, ba încă netăiată la gură, care însemnează că soacra nu trebuie să fie cu gura mare* (CR.). ◇ Loc.conj. *La* (sau *după*) *care* = la (sau după) ceea ce. *Mirele au zis să-l ierte că nu poate să meargă...; la care, mergînd trimisul, i-au spus pricina* (CRON.) *Care va* (sau *vra*) *să zică* = ceea ce înseamnă, prin urmare. **6** (*cu val. de pron.nehot.*) *a*) Fiecare. *Au început a vorbi, care ce știa și cum îi ducea capul* (CR.). ◇ Expr. *Nu care cumva...?* = (oare) nu cumva...? (*Să*) *nu* (*care*) *cumva să...* v. cumva; *b*) (*în corelație cu sine însuși exprimă ideea de opoziție sau de distribuție*) Unul... altul..., acesta... acela..., parte... parte... *Care cărau cu tărăboanțele, care cu căruțele* (CR.). ◇ Expr. *Care*

(*mai*) *de care* = unul mai mult (sau mai tare) decît altul; pe întrecute. *Se gătiră care mai de care să plece mai curînd* (ISP.). **7** (*cu val. de adj. pron.*) *Mă duc la care film vreau.* **II** *pron. interog.* **1** (*servește pentru a întreba despre cine sau despre ce este vorba ori despre felul cum se prezintă o ființă sau un lucru într-o oarecare măsură cunoscute*) *Spune-mi tu care este păsul tău?* (ISP.). ◇ Expr. *Care alta?* = ce altceva? *De asta te plîngi stăpîne? – D-apoi de care alta, măi Chirică?* (CR.). *Care pe care?* = care din doi este mai tare? *Acum să vedem care pe care? Ori el pe draci, ori dracii pe dînsul* (CR.). ◆ (*introduce prop. interog. indir.*) *L-a întrebat care îi place mai mult.* **2** (*cu sens partitiv*) *Care îți place mai mult?* **3** (*cu val. de adj. pron. interog.*) *Care om nu ține la viața lui?* • g.-d. *pron.* sg. *m. căruia, f. căreia,* pl. *m., f. cărora*; *adj. pron.* sg. *m. cărui, f. cărei,* pl. *m., f. căror.* și (*înv.*) *cărele, cárea,* pl. *carii, carile pron. rel., pron interog.* /lat. ***qualis, -em.***

careá *s.f.* v. careu.

carelăj *s.n.* (*constr.*) Dispunere a elementelor care învelesc o construcție în formă de figuri geometrice. ◆ Pardoseală, pavaj alcătuit din piese așezate în carouri. • pl. *-e.* /<fr. ***carrelage.***

cárele, cárea *pron. rel., pron interog.* v. care.

cáreleși, cáreași *pron. rel., pron.nehot.* v. careși.

carenă *vb. I. tr.* **1** (*mar.*) A repara sau a curăța carena (1) unei nave de corpurile străine (alge, scoici etc.) lipite de ea și a o vopsi. **2** (*mar.; compl. indică nave*) A așeza pe o coastă în vederea reparării carenei. **3** (*tehn.; compl. indică vehicule de mare viteză*) A acoperi cu tablă suprafața exterioară. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***caréner,*** it. ***carenare.***

carenáj *s.n.* (*tehn.*) **1** Faptul de *a carena* (nave, vehicule); carenare. **2** Înveliș exterior din tablă, placaj, mase plastice etc., aplicat pe un corp pentru a-i micșora rezistența aerodinamică sau hidrodinamică relativă față de un fluid. • pl. *-e.* /<fr. ***carénage.***

carenál, -ă *adj.* (*bot.*) Care aparține carenei (2) florilor, care se referă la carena florilor. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***carénal.***

carenáre *s.f.* (*tehn.*) Carenaj (1). • pl. *-ări.* /v. ***carena.***

carenát, -ă *adj., s.f. pl.* **1** *adj.* În formă de carenă (1) a unui vas sau de luntre. **2** *s.f. pl.* (*ornit.*) Subclasă de păsări care au sternul prevăzut cu o proeminență alungită. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***caréné.***

carénă *s.f.* **1** (*mar.*) Parte din coca unei nave situată sub linia de plutire. ◆ (*pop.*) Lemn curbat care formează partea de jos a luntrii și ale cărui extremități formează piscurile. ◆ Volumul de apă dislocat de un plutitor, de o navă. **2** (*bot.*) Porțiune din corola leguminoaselor, în formă de luntre, formată prin unirea celor două petale inferioare. **3** (*anat.*) Ieșitură a unui organ sau a unui os. **4** (*ornit.*) Prelungire în formă de lamă a sternului la păsări. **5** (*geol.*) Proeminență foarte alungită în roca unei galerii sau peșteri calcaroase, dispusă între două aliniamente de fisuri ori diaclaze corodate de apă. • pl. *-e.* /<fr. ***carène,*** it. ***carena***; cf. lat. *carīna, -ae* „coajă de nucă".

carént, -ă *adj.* Insuficient, cu lipsuri. • pl. *-ți, -te.* /de la ***carență,*** prin derivare regresivă.

carență *vb. I. tr.* (*compl. indică ființe*) A priva de unii factori indispensabili nutriției organismului. • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***carencer.***

carénță *s.f.* **I 1** Lipsă, deficit, insuficiență privind necesități specifice sau circumstanțiale, care pot produce neajunsuri (în viața socială sau personală); deficiență. *Carență de produse petroliere.* ◆ (*jur.*) Absența lichidităților sau a bunurilor cu care cineva și-ar putea acoperi o datorie. *Carență de fonduri pentru acoperirea creditelor primite.* ◆ Neglijență. *Carențe organizatorice.* **2** Lipsă de reacție a puterii publice, a unui organ al statului, a unei autorități sau a unor organisme internaționale într-o situație critică în care ar fi trebuit să intervină eficient. **3** (*jur.*; și *carență legislativă*) Lipsă a unei legi adecvate pentru o situație determinată. *Nu a putut fi acuzat din cauza unei carențe legislative.* **4** (*med., biol.*) Absența din organism sau insuficiența unuia sau a mai multe elemente indispensabile echilibrului metabolic sau dezvoltării organismului. ◇ *Carență marțială* v. marțial. **5** (*psih.*) *Carență afectivă* = stare rezultată din insuficienta satisfacere a necesităților afective fundamentale ale copilului, în special privarea de grija și afecțiunea maternă, indispensabile în procesul de creștere și maturizare, cu influență profundă și durabilă asupra dezvoltării psihice a copilului. • pl. *-e.* /<fr. ***carence,*** it. ***carenza,*** lat. ***carentia, -ae*** <*carēre* „a lipsi".

carențiál, -ă *adj.* Referitor la o carență; cauzat de o carență; care prezintă o carență. • sil. *-ți-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***carentiel.***

cáreși *pron.* (*înv., pop.*) **1** *pron. rel.* Care. *Hronicul vechimei neamului moldovinesc* (*în carileș tot numele vlahilor se cuprinde*) (CANT.). **2** *pron.nehot.* Fiecare. *Sta tot norodul privind careș de la ușa cortului său și lua aminte* (BB). ◆ (*cu val. de adj. pron.nehot.*) *Cîte unul careleși* = fiecare; unul cîte unul. *Și-și puse mînele pe cîte unul careleș d-inșii* (VARL.). • și (*înv.*) *cáreleși, cáreași* pron. rel., *pron.nehot.* /***care*** + ***și.***

carét *s.m.* (*zool.*) Broască-țestoasă comestibilă, lungă de 60-80 cm, înotătoare, care trăiește în mările calde și din a cărei carapace cornoasă se obține bagaua (*Eretmochelys imbricata*). • pl. *-ți.* /<fr. ***caret.***

caretáș *s.m.* **1** Persoană care face carete. **2** Proprietar al unei carete. **3** Vizitiu. • pl. *-i.* și (*reg.*) *carîtáș s.m.* /***caretă*** + *-aș.*

carétă *s.f.* Trăsură închisă, cu patru roți. *Își luă rămas bun și se urcă în caretă* (M. I. CAR.). • pl. *-e.* și (*reg.*) *carîtă s.f.* /<rus. ***кapema,*** it. ***caretta.***

caretășíe *s.f.* Ocupația, meseria caretașului. • g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *carîtășíe s.f.* /***caretaș*** + *-ie.*

caréte *s.m.* (*zool.*) Nume dat unor viermișori care se formează pe anumite alimente. • pl. *-ți.* /***car***[1] + *-ete.*

caréu *s.n.* **1** (Mod de) așezare în formă de pătrat a unor persoane sau obiecte; grup de persoane sau de obiecte așezate astfel încît formează un careu. ◆ (*milit.; ieșit din uz*) Trupă de infanterie așezată pe două rînduri, cu fața în afară, în formă de pătrat, pentru a înfrunta atacul cavaleriei. *Oamenii au format un careu cu baionetele la armă* (CA. PETR.). **2** (*sport*) Suprafață a terenului de fotbal, de tenis etc., marcată cu alb, care delimitează anumite zone în cîmpul de joc și în cadrul căreia se aplică unele reguli speciale. ◆ Ext. Teren de sport. ◇ *Careu mare* = suprafață de pedeapsă. **3** (*mar.*) Încăpere la bordul unei nave, destinată ofițerilor și maiștrilor, folosită ca sală de mese, de lectură și de recreație etc. **4** Fiecare dintre pătratele care alcătuiesc un caroiaj. **5** Pătrat de cuvinte încrucișate. **6** Obiect sau părți ale unui obiect avînd formă de pătrat. *Ușile erau cu oglinzi împărțite în mici careuri* (CA. PETR.). **7** (*arhit.*) Parte a unei biserici unde nava se intersectează cu transeptul. **8** (*la unele jocuri de cărți*) Grup de patru cărți de aceeași valoare, care alcătuiesc o formație completă. • pl. *-uri.* și (*înv.*) *careá s.f.* /<fr. ***carré.***

carevá *pron.nehot.* Vreunul; cineva. • /***care*** + ***va.***

carevăși *pron.nehot.* (*înv.*) Vreunul; cineva. • /***careva*** + ***și.***

carfiól *s.m.* (*bot.; reg.*) Conopidă (*Brassica oleracea*). • sil. *-fi-ol.* pl. *-i.* /<germ. ***Karfiol,*** magh. ***karfiol.***

carfíță *s.f.* (*grec. înv.*) Ac cu gămălie; bold. • pl. *-e.* /<ngr. ***καρφίτσα.***

carfológic, -ă *adj.* (*med.*) Care aparține carfologiei, care se referă la carfologie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***carphologique.***

carfológie *s.f.* (*med.*) Agitație a degetelor unui bolnav, care pare că vrea să pipăie obiecte mici. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***carphologie***; cf. gr. *κάρφος* „așchie, sticlă", *λέγω* „a culege".

cargabás *s.n.* (*mar.*) Manevră curentă de strîngere a velelor. • pl. *-e.* /<fr. ***cargue basse.***

cargán *s.n.* Fibră textilă proteică, obținută din cazeină. • pl. *-e.* /etimol. nec.

cargó *s.n.* (*mar.*) **1** Încărcare completă a unei nave, fără specificarea felului mărfii. **2** Asigurare a mărfurilor în timpul transportului. • /<germ. ***Kargo.***

cargobót *s.n.* (*mar.*) Navă maritimă comercială destinată transportului de mărfuri la mare distanță; cargou (1). • pl. *-uri.* /<engl. ***cargo boat.***

cargóu *s.n.* **1** (*mar.*) Cargobot. **2** (*av.*) Avion de marfă. ◇ *Avion cargou* v. avion. • pl. *-uri.* /<fr. ***cargo.***

caria[1] *s.f.* (*bot.*) Gen de plante din familia juglandacee, cultivate prin parcuri, grădini botanice etc. (*Carya*); plantă care face parte din acest gen. • /<lat. șt. ***Carya.***

cariá[2] *vb. I. refl.* (*med.; despre dinți*) A face carii (1), a se strica. • sil. *-ri-a.* prez.ind. pers. 3 *-iază.* /<fr. ***carier.***

cariát, -ă *adj.* (*despre dinți*) Afectat de o carie (1); stricat. • sil. *-ri-at.* pl. *-ți, -te.* /v. ***caria.***

cariatídă *s.f.* **1** Fecioară-preoteasă a zeiței Artemis. **2** Statuie reprezentînd o femeie care susține o cornișă, o intrare etc., înlocuind o coloană. ◇ Poet. *Stătea răzimată de balustrada cafenie a cerdacului... O mai frumoasă cariatidă nu se putea închipui* (HOG.). • sil. *-ri-a-.* pl. *-e.* /<fr. ***cariatide,*** lat. ***caryatides, -um***; cf. gr. *Καρυᾶτις, -ιδος* „femeie din Caryai (în Laconia)".

cariatidă (2)

caríb, -ă *s.m., s.f., adj.* v. caraib.

caríc *s.n.* (*mar.*) Marfă încărcată la bordul unei nave. • pl. (*înv.*) *-ce, -uri.* /<it. ***carico.***

caricá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică nave*) A încărca. **2** Fig. A exagera, a șarja. • prez.ind. *-chez.* /<it. ***caricare,*** lat. ***carricare.***

caricáre *s.f.* Acțiunea de *a carica* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***carica.***

caricát, -ă *adj.* **1** (*despre nave*) Încărcat. **2** Fig. Exagerat; șarjat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***carica.***

caricaturál, -ă *adj.* Care aparține caricaturii, care se referă la caricatură. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***caricatural.***

caricatúră *s.f.* **1** Reprezentare grotescă, denaturată, cu mijloace grafice, a unei persoane sau a unei situații, prin exagerarea unor trăsături (negative), în scopuri satirice sau umoristice. **2** Înfățișare ridicolă a unei persoane sau a unui obiect. ◆ Persoană sau obiect cu o astfel de înfățișare. **3** Fig. (*iron.*) Imitație nereușită, denaturată, falsă, în raport cu originalul, cu realitatea sau cu normalitatea. *Alegerea... devine caricatura sistemului constituțional* (MAJOR.). • pl. *-i.* /<fr. ***caricature,*** it. ***caricatura.***

caricaturísm *s.n.* Mod caricatural de prezentare a unei persoane, a unei situații etc. • /***caricatură*** + *-ism.*

caricaturíst, -ă *s.m., s.f.* Artist specializat în caricaturi. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***caricaturiste.***

caricaturístic, -ă *adj.* **1** (*despre artiști sau despre creații ale lor*) Care exagerează unele trăsături (negative) cu intenție satirică sau umoristică. **2** Care aparține caricaturii, care se referă la caricatură. • pl. *-ci, -ce.* /***caricatură*** + *-istic.*

caricaturizá *vb. I. tr.* (*compl. indică oameni sau manifestări, caractere etc. ale lor*) A înfățișa printr-o caricatură (1). • prez.ind. *-ez.* /***caricatură***+ *-iza,* după fr. *caricaturer.*

caricaturizáre *s.f.* Acțiunea de *a caricaturiza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***caricaturiza.***

caricaturizát, -ă *adj.* (*despre oameni sau despre manifestări, caractere etc. ale lor*) Înfățișat printr-o caricatură. • pl. *-ți, -te.* /v. ***caricaturiza.***

carídă *s.f.* (*zool.*) Animal marin asemănător cu racul, apreciat pentru carnea lui gustoasă (*Palaemon squilla*). • pl. *-e.* /<ngr. ***γαρίδα.***

cárie *s.f.* **1** (*med.*) Leziune de natură microbiană sau chimică a țesuturilor dure ale dintelui produsă la suprafața acestuia prin decalcifierea smaltului dentar, urmată de formarea unei cavități, care, în cazul în care nu este tratată, se extinde la nivelul dentinei pînă la pulpa dentară. ◆ (și *carie osoasă*) Cavitate apărută la nivelul unui os în urma unor procese inflamatorii. **2** (*tehn.*) Defect superficial al pieselor turnate, provocat de gaze, sub forma unor canale cu margini neregulate. **3** Degradare a lemnului prin găurire și măcinare de către cari sau prin putrezire. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***carie,*** lat. ***caries, -ei*** „putreziciune, putregai".

cariéră[1] *s.f.* **1** Profesiune, ocupație. *Mi-am sacrificat cariera și am rămas între d-voastră ca să vă organizez partidul* (CAR.). ◆ Poziție în ierarhia socială și profesională, în societate, pe baza competenței; situație bună. ◇ Expr. *A face carieră* = a se remarca în activitatea profesională (obținînd funcții înalte, onoruri etc.). *A deschide cuiva carieră* v. deschide. **2** Fig. Drum, cale (a unei idei, a unei literaturi etc.). *Unele subiecte au cunoscut o carieră îndelungată în cinematografie.* **3** (*echit.*) Mare manej de echitație în teren descoperit. • sil. *-ri-e-.* pl. *-e.* /<fr. ***carrière,*** it. ***carriera*** <*carraia* „spațiu destinat curselor de cai, cu carele".

cariéră[2] *s.f.* (*miner.*) Exploatare minieră de unde se extrag diferite varietăți de minerale, materiale de construcție etc. și unde toate lucrările se execută sub

cerul liber. • sil. *-ri-e-*. pl. *-e.* /<fr. ***carrière***; cf. lat. *quadrus* „careu".

cariére *s.f.* (*med.*) Acțiunea de *a se caria*[2] și rezultatul ei. • sil. *-ri-e-*. pl. *-i.* /v. ***caria***.

carierísm *s.n.* (*deprec.*) Tendință de a parveni sau de a face carieră cu orice preț și prin orice mijloace; comportament, atitudine de carierist. • sil. *-ri-e-*. /<fr. ***carriérisme***, rus. ***карьеризм***.

carieríst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care urmărește o carieră[1] (1) sau parvenirea, utilizînd pentru satisfacerea ambițiilor personale mijloace fără scrupule. • sil. *-ri-e-*. pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***carrièriste***.

carilón *s.n.* **1** Orologiu din turnul unor catedrale, format dintr-un grup de (patru) clopote. **2** (*muz.*) Instrument muzical, de origine flamandă, la care se pot executa arii cu ajutorul unor clopote sau al unor lame acordate la anumite tonuri. **3** (*muz.*) Piesă scrisă pentru un astfel de instrument. • pl. *-uri.* /<fr. ***carillon***.

carintián, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Carintiei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii Carintiei. **2** *adj.* Care aparține Carintiei sau carintienilor, care se referă la Carintia sau la carintieni; originar din Carintia. • sil. *-ti-an.* pl. *-ieni, -iene.* /nm. pr. (land în S Austriei) ***Carintia*** + *-ean*.

cario- Elem. de compunere „(referitor la) nucleul celular". • /<fr. ***caryo-***; cf. gr. *κάρυον* „nucleu", „nucă".

cariobiónt *s.m.* (*biol.*) Organism vegetal cu nucleu bine diferențiat. • sil. *-ri-o-bi-ont.* pl. *-ți.* /<fr. ***caryobionte***.

carióca[1] *s.f.* **1** Dans popular din America Latină (Brazilia), asemănător rumbei, cu ritm moderat, devenit dans modern de salon. ◆ Melodie după care se execută acest dans. **2** (*muz.*) Instrument muzical de percuție pentru acompanierea ritmică a acestui dans. • sil. *-ri-o-.* pl. *-ce.* /<port., sp. ***carioca***.

carióca[2] *s.f.* Creion special pentru scris, pentru desen, care folosește tuș colorat îmbibat într-o fișie de pîslă. • sil. *-ri-o-.* pl. *-ci.* și *cariócă s.f.* /den. com.

cariócă *s.f.* v. carioca[2].

cariochinétic, -ă *adj.* (*biol.*) Care aparține cariochinezei, care se referă la cariochineză. • sil. *-ri-o-.* pl. *-ci, -ce.* și *cariocinétic, -ă adj.* /<fr. ***caryocinétique***.

cariochinéză *s.f.* (*biol.*) Mod de înmulțire a celulelor vii, caracterizat prin transformări în structura nucleului; mitoză. • sil. *-ri-o-.* și *cariocinéză s.f.* /<fr. ***kariokinèse***, germ. ***Karyokinese***; cf. gr. *κάρυον* „nucleu", *κίνησις* „mișcare".

cariocinétic, -ă *adj.* v. cariochinetic.

cariocinéză *s.f.* v. cariochineză.

carioclazíe *s.f.* (*biol.*) Proces de fragmentare a nucleului celular. • sil. *-ri-o-.* /<fr. ***caryoclasie***.

cariofilácee *s.f.* (*bot.*; *la pl.*) Familie de plante angiosperme, dicotiledonate, cu noduri pronunțate pe tulpină, cu frunzele întregi, înguste, cu florile hermafrodite, dispuse în inflorescențe, și cu fructele capsule, rar bace uscate, avînd ca tip garoafa (*Caryophylaceae*); (*și la sg.*) plantă care face parte din această familie; cariofilee. • sil. *-ri-o-.* pl. *-cee.* /<fr. ***caryophyllacées***; cf. gr. *καρυόφυλλον* „garoafă".

cariofilée *s.f.* (*bot.*) Cariofilacee. • sil. *-ri-o-.* pl. *-ee.* /<fr. ***caryophyllées***.

cariogamíe *s.f.* (*biol.*) Fuziune, prin împerechere cromozomică, a nucleilor mascul și femel, în timpul fecundației. • sil. *-ri-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***caryogamie***; cf. gr. *κάρυον* „nucleu", *γάμος* „căsătorie".

cariogenéză *s.f.* (*biol.*) Proces de diferențiere a nucleului celular. • sil. *-ri-o-.* /<fr. ***caryogenèse***; cf. gr. *κάρυον* „nucleu", *γένεσις* „naștere".

cariogrămă *s.f.* (*biol.*) Reprezentare schematică a cromozomilor dintr-o celulă, dintr-un nucleu; idiogramă. • sil. *-ri-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***caryogramme***.

cariólă *s.f.* Trăsură ușoară cu două roți, cu suspensie pe arcuri, trasă de un cal. • sil. *-ri-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***carriole***, it. ***carriola***.

cariolémă *s.f.* (*biol.*) Membrană care delimitează nucleul, formată din citoplasma înconjurătoare. • sil. *-ri-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***caryolemme***.

cariolímfă *s.f.* (*biol.*) Plasmă nucleară în care sînt înglobați cromozomii. • sil. *-ri-o-.* /<fr. ***caryolymphe***.

cariolíză *s.f.* (*biol.*) Dezintegrare a cromatinei din nucleul celulei în cursul necrozei acesteia. • sil. *-ri-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***caryolys***; cf. gr. *κάρυον* „sîmbure, nucleu", *λύσις* „destrămare".

cariologíe *s.f.* (*biol.*) Ramură a citologiei care se ocupă cu studiul nucleelor și al celulelor. • sil. *-ri-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***caryologie***; cf. gr. *κάρυον* „nucleu", *λόγος* „studiu".

cariometríe *s.f.* (*biol.*) Măsurare a diametrelor nucleelor celulare cu ajutorul microscopului. • sil. *-ri-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***caryométrie***; cf. gr. *κάρυον* „nucleu", *μέτρον* „măsură".

cariomitóză *s.f.* (*biol.*) Totalitatea modificărilor suferite de nucleu în timpul cariochinezei. • sil. *-ri-o-.* /<fr. ***caryomitose***; cf. gr. *κάρυον* „nucleu", *μίτος* „fir, ață".

cariomixíe *s.f.* (*biol.*) Amfimixie. • sil. *-ri-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***caryomixie***.

carión *s.m.* (*biol.*) Nucleu celular. • sil. *-ri-on.* pl. *-i.* /<gr. ***κάρυον*** „sîmbure, nucleu".

carioplásmă *s.f.* (*biol.*) Masă protoplasmatică vie din interiorul nucleului celular; nucleoplasmă. • sil. *-ri-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***caryoplasme***.

carioplasmogamíe *s.f.* (*biol.*) Contopire a doi gameți, din care rezultă o celulă nouă. • sil. *-ri-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***caryoplasmogamie***.

carioplást *s.n.* (*biol.*) Corpuscul din nucleul celular. • sil. *-ri-o-.* pl. *-e.*/<fr. ***caryoplaste***.

cariópsă *s.f.* (*bot.*) Fruct uscat, monosperm, indehiscent, cu pericarpul lipit de sămînța unică, specific cerealelor. • sil. *-ri-op-.* pl. *-e.* /<fr. ***caryopse***; cf. gr. *κάρυον* „nucă", *ὄψις* „aspect".

cariorexíe *s.f.* (*biol.*) Proces de rupere a nucleului celular în mai multe fragmente și de răspîndire a lor în citoplasmă. • sil. *-ri-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***caryorrhexie***.

cariós, -oásă *adj.* **1** (*bot.*) Găunos; ros de viermi. **2** (*med.*) Care aparține cariei dentare, care se referă la caria dentară; care prezintă carii dentare. • sil. *-ri-os.* pl. *-oși, -oase.* /<germ. ***karios***.

cariotécă *s.f.* (*biol.*) Membrană nucleară care separă carioplasma de citoplasmă. • sil. *-ri-o-.* pl. *-ci.* /<fr. ***caryothèque***.

cariotíp *s.n.* (*biol.*) Dispunere schematică a cromozomilor unei celule, considerată o constantă caracteristică a unui individ sau a unei specii. • sil. *-ri-o-.* pl. *-uri.* /<fr. ***caryotype***; cf. gr. *κάρυον* „sîmbure, nucleu", *τύπος* „amprentă; tip".

cariozóm *s.m.* (*biol.*) Masă de substanță cromatică, prezentă în plasma nucleară a celulelor unor specii vegetale sau animale. • sil. *-ri-o-.* pl. *-i.*/<fr. ***caryosome***.

carismátic, -ă *adj.* **1** (*relig., teol.*) Care are caracter de carismă; cu har. **2** (*despre autoritatea unor personalități*) Care se bazează pe valoarea personală extraordinară a cuiva, pe caracterul sacru, istoric sau exemplar al unui individ ce își asumă rolul de conducător. ◆ (*despre personalități*) Care posedă calități înnăscute sau atribuite, însușiri exemplare, bucurîndu-se de un foarte mare prestigiu, de putere de convingere, de capacitate de comandă. • scris și *charismatic.* pl. *-ci, -ce.* și (*înv.*) *harismátic, -ă adj.* /<fr. ***charismatique***, it. ***carismatico***.

carísmă *s.f.* **1** (*relig.*) Dat conferit oamenilor prin grația divină; har. **2** (*teol.*) Grație sfîntă, transmisă credincioșilor creștini prin botez sau hirotonie. ◆ Dar supranatural acordat unei persoane care se pune în slujba comunității. *Vizionarii sau profeții au carismă.* **3** Complex de însușiri, de puteri extraordinare pe care le are o persoană care își asumă rolul de conducător și care se manifestă în interiorul unui grup religios, cultural, economic, politic etc. ◆ Ansamblul trăsăturilor spirituale deosebite ale unei persoane. • scris și *charismă.* pl. *-e.* și (*înv.*) *harísmă s.f.* /<fr. ***charisme***; cf. lat. bis. *charisma, -atis*, gr. *χάρισμα* <*χαρίζομαι* „a fi pe plac, a face pe plac".

caritábil, -ă *adj.* Care manifestă caritate; milos, generos; caritativ. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***charitable***.

caritáte *s.f.* Atitudine miloasă, plină de generozitate față de cineva; filantropie. <> *Operă de caritate* v. operă. *Soră de caritate* v. soră. • /<fr. ***charité***, lat. ***carītas, -atis***.

caritatív, -ă *adj.* Caritabil. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***caritatif***, lat. ***caritativus, -a, -um***.

cărite *s.f. pl.* v. charite.

carímb *s.m.* **I** (*la căruță*) **1** Fiecare dintre cei doi drugi paraleli ai loitrei, în care intră spetezele. ◆ Loitră. **2** (*la pl.*) Părțile din care este format dricul căruței. **3** Capătul osiei care iese afară din buciumul roții. **4** Bucată de fier la capătul osiei în care se introduce cîrligul. **5** Parte a osiei căruței pe care se fixează roata. **6** Crucea (din spate) a căruței împreună cu ambele lambe. **II** Fiecare dintre cei doi drugi paraleli ai scării, în care intră fusceii. **III** (*reg.*) Băț pe care se marchează cu vîrful cuțitului înălțimea laptelui de la o mulsoare. **IV** Analog. Parte superioară a cizmei care îmbracă piciorul în regiunea gleznei și a pulpei pînă sub genunchi. <> Expr. *A-l strînge* (pe cineva) *carîmbul* v. strînge. • pl. *-i.* /lat. ****calamulus*** <*calamus, -i* „trestie, arc, prăjină".

carîtăș *s.m.* v. caretaș.

carîtă *s.f.* v. caretă.

carîtășie *s.f.* v. caretășie.

carlín *s.m.* (*zool.*) Cîine de agrement, cu corpul scurt, capul masiv, rotund și brăzdat de riduri adînci și largi, și cu botul pătrat și scurt; mops. • pl. *-i.* /<fr. ***carlin***; cf. nm. pr. *Carlino*, numele de scenă al actorului italian Carlo Bertazzi, care interpreta rolul Arlechinului purtînd o mască neagră.

carlíngă *s.f.* **1** (*av.*) Cabină pentru echipajul unui avion, plasată în partea din față a fuzelajului, în care stă pilotul și unde sînt instalate comenzile de zbor, aparatele de bord etc. **2** (*mar.*) Grindă longitudinală din carcasa unei nave, care unește diferite părți ale navei. • pl. *-gi.* /<fr. ***carlingue***, engl. ***carling***.

carmăc *s.n.* (*pesc.*) Unealtă de pescuit fără nadă, alcătuită dintr-un șir de cîrlige mari de oțel, așezate în apă la diferite adîncimi, în care sînt prinși peștii cu pielea moale. <> *Masa carmacelor* v. masă. • pl. *-ce.* /<rus. ***кармак***.

carmacgíu *s.m.* (*pesc.*) Pescar care prinde pește cu carmacul. • pl. *-gii.* /***carmac*** + *-giu*.

carmajín *s.n.* (*reg.*) Piele vopsită în roșu-închis. • și *carmazín s.n.* /<magh. ***karmazsin***.

carmangeríe *s.f.* **1** Măcelărie. **2** (*înv.*) Restaurant în care se prepară și se servesc specialități de carne. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***carmangiu*** + *-erie*.

carmangíu *s.m.* Persoană care lucrează în carmangerie. • pl. *-gii.* /<tc. ***carmanci***.

carmaniólă *s.f.* **1** Numele unui dans francez din timpul Revoluției Franceze (1789-1794). ◆ Melodie după care se execută acest dans. **2** Vestă scurtă purtată în timpul Revoluției Franceze. • pl. *-e.* /<fr. ***carmagnole***; cf. nm. pr. *Carmagnola*, oraș în Piemont, Italia.

carmazín *s.n.* v. carmajin.

carmelímă *s.f.* Lînă regenerată; vigonie. • pl. *-e.* /<fr. ***carmeline***.

carmelít, -ă *subst., adj.* **1** *s.m., s.f.* Membru al unui ordin călugăresc catolic, celebru prin austeritatea sa, care a fost înființat în Palestina în sec. 12 și reformat în 1593 de Sfînta Teresa d'Avila; carmelitan. **2** *adj.* Care aparține carmeliților (1), care se referă la carmeliți. **3** *adj.invar., s.n.* (De) culoare de un brun pal. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***carmélite***; cf. nm. pr. *Carmel*, munte în Palestina.

carmelitán, -ă *s.m., s.f.* Carmelit (1). • pl. *-i, -e.* /<it. ***carmelitano***.

carmín *s.n.* (*chim.*) Materie colorantă roșie, extrasă din fructele de cîrmîz sau din gogoșile coșenilei, folosită în cosmetică, în pictură etc.; cîrmîz (3). ◆ Ext. Culoare roșie intensă. • /<fr. ***carmin***, lat. ***carminium***.

carmină *vb. I. tr.* A colora în carmin. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***carminer***.

carminatív, -ă *adj., s.n.* (*med., farm.*) (Medicament) care calmează durerile abdominale și favorizează evacuarea gazelor intestinale. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***carminatif***.

carmínic *adj.* (*chim.*) *Acid carminic* = acid organic de culoare roșie, solubil în apă, principalul colorant din carmin. • /<fr. ***carminique***.

carmotrón *s.n.* (*telec.*) Tub magnetron cu undă inversă, cu domeniu îngust de acordare. • pl. *-oane.* /<fr. ***carmotron***.

carn- Elem. de compunere „carne". • și *carni-*. /<fr. ***carn(i)***-; cf. lat. *caro, carnis* „carne".

carnabát *s.n.* (*zootehn.*) Rasă de oi, originară din Bulgaria, cu lîna semifină, de culoare roșcată-cafenie, a căror carne nu are mirosul caracteristic; oaie care face parte din această rasă. • /<bg. ***карнобат***.

carnăgiu *s.n.* v. carnaj.

carnáj *s.n.* Ucidere în masă; masacru, măcel. • pl. *-e.* și *carnágiu s.n.* /<fr. ***carnage***.

carnál, -ă *adj.* **1** Care ține de carne (1), care se referă la carne. **2** Ext. Trupesc, senzual; sexual. • pl. *-i, -e.* /<it. ***carnale***, lat. ***carnalis, -e***.

carnalít *s.n.* (*chim.*) Clorură naturală de potasiu și de magneziu, hidratată, folosită ca îngrășământ chimic potasic, pentru extragerea magneziului etc. • /<fr. ***carnallite***; cf. nm. pr. Rudolf von *Carnall*, miner german.

carnalitáte *s.f.* Senzualitate. • /<it. ***carnalità***.

carnasiér, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* (*despre animale*) Carnivor. **2** *s.f.* Fiecare dintre cele patru măsele mari și tăioase ale unor animale carnivore. • sil. *-si-er.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***carnassier***.

carnát, -ă *adj.* **1** (*despre alimentație*) Care este compus din carne (2); cu carne. **2** De culoarea cărnii (1). • pl. *-ți, -te.* /***carne*** + *-at*.

carnáție *s.f.* Coloritul și structura pielii unei persoane. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *carnațiúne s.f.* /<fr. ***carnation***.

carnațiúne *s.f.* v. carnație.

carnavál *s.n.* **1** (*în unele țări*) Perioadă care precedă postul și în care au loc petreceri populare însoțite de dansuri, deghizări, focuri de artificii, care alegorice etc.; cîșlegi (1). *La San Marco, în piață Dulce curge-n carnaval Ca un vis a noastră viață* (CAR.). ◆ Petrecere populară cu dansuri, jocuri mimice, deghizări, focuri de artificii etc. **2** (*în trecut*) Formă de activitate pionierească, în care elementul principal era dansul. **3** Fig. Manifestare, ceremonie sau reuniune de persoane care se comportă sau se îmbracă într-un mod (considerat) mai puțin serios. • pl. *-uri,* (*pop.*) *-e.* /<fr. ***carnaval***, it. ***carnevale*** <lat. *carne levare* „a priva de carne".

carnavalésc, -eáscă *adj.* **1** Care aparține carnavalului, care se referă la carnaval. **2** Fig. Grotesc. • pl. *-ești.* /<fr. ***carnavalesque***.

carnavalizá *vb. I. intr.* A se distra în timpul carnavalului. • prez.ind. *-ez.* /după it. *carnevalare*.

carnaxi *interj.* (*înv.*) Cuvînt care exprimă: *a*) Ciudă. *b*) Supărare. *c*) Spaimă. • /<tc. ***karnaksi*** „să te apuce crampele!".

cárne *s.f.* **1** Țesut muscular al corpului omului și al animalelor împreună cu țesuturile la care aderă. ◇ *Carne de tun* = masă de militari trimiși pe front, care sînt expuși măcelului. *Carne vie* = *a*) țesut muscular fără piele; *b*) carne crudă; animale destinate sacrificării pentru consumul alimentar; *c*) grup de persoane care practică prostituția. Δ *Trafic cu* (sau *de*) *carne vie* = proxenetism. Δ Expr. *A tăia* (sau *a da, a trage*) *în carne vie* = *a*) a fi aspru; *b*) a tăia în plin, direct; a încerca să curme un rău prin măsuri radicale, drastice. *El da în vînt; iară cînd aducea paloșul... da în carne vie* (ISP.); *Făină de carne* v. făină. *Carne moartă* v. mort. ◇ Expr. (*A fi*) *rău* (sau *bun*) *de carne* = a se vindeca greu (sau ușor) la o rană. *În carne și oase* = în realitate; personal. *Carne din carnea cuiva* = descendent direct din cineva; rudă de sînge. *A crește carnea pe cineva* sau *a prinde* (ori *a pune*) *carne* (*moale*) = *a*) a se îngrășa; *b*) a simți o mulțumire, o satisfacție. *A tremura carnea pe cineva* = a tremura de frică. *A fi prieten unghie și carne cu cineva* = a fi prieten bun cu cineva. *A-și pune* (sau *a-și băga*) *carnea în* (sau *la*) *saramură* = a face mari eforturi, a face tot posibilul, a-și expune viața (pentru atingerea unui scop). *A-și mînca carnea de pe sine* = a slăbi de răutate. *A i se încrîncena cuiva carnea* v. încrîncena. **2** Bucată din țesutul muscular al animalelor tăiate, folosită ca aliment. *Au mîncat carne de vițel friptă la proțap.* ◇ *Carne tocată* = carne dată prin mașină, din care se prepară diverse mîncăruri. *Carne albă* v. alb. *Carne moale* v. moale. ◇ Expr. *A pune* (*carne*) *la frigare* v. pune. ◆ Mîncare din carne. *Astăzi am avut la prînz carne.* **3** (*bis.*) *Săptămîna cărnii* = (*la credincioșii ortodocși*) a doua săptămînă înaintea postului Paștelui, în care se mănîncă carne (2) și miercurea, și vinerea. *Duminica lăsatului de carne* sau *duminica cărnii* v. duminică. **4** (*în opoz. cu „spirit"*) Corpul considerat ca sediu al vieții senzuale. *Plăcerile cărnii.* ◇ Expr. *A fi carne rea* = a fi aplecat spre plăceri senzuale. **5** Partea interioară a pielii, opusă feței acesteia. **6** (*bot.*) Pulpă la fructe. **7** (*reg.*) Placentă. • pl. *cărnuri.* /lat. ***caro, carnis***.

carnéfice *s.m.* Călău (1). • /<it. ***carnefice***.

carnét *s.n.* **1** Caietel de buzunar (cu date și cu rubrici tipărite), care este folosit pentru diverse însemnări. ◇ *Carnet de atașament* v. atașament. **2** Act, document în formă de carnet (1), care atestă apartenența posesorului la o anumită organizație, asociație etc. *Carnet de sindicalist.* **3** *Carnet de muncă* = document în formă de carnet, care cuprinde date privitoare la activitatea unei persoane (vechimea în muncă, locul de muncă) și care servește acesteia pentru anumite drepturi (retribuție, concediu, pensie etc.); carte de muncă. **4** (*fin.*) *Carnet de cecuri* = instrument de operații bancare, care permite efectuarea plăților fără a lucra cu bani. **5** Compus: *carnet-bonier* = carnet (1) care servește drept bonier. • pl. *-e.* /<fr. ***carnet***.

carnețél *s.n.* Dim. al lui *carnet*. • pl. *-e.* /***carnet*** + *-el*.

carni- v. carn-.

carnián, -ă *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Primul etaj al triasicului superior din regiunile alpine, caracterizat prin prezența anumitor cefalopode, lamelibranhiate etc. **2** *adj.* Care aparține carnianului, specific carnianului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din carnian. • sil. *-ni-an.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***carnien***.

carnificáre *s.f.* (*anat.*) Aspect particular al parenchimului pulmonar, a cărui culoare și consistență prezintă un aspect de masă musculară. • pl. *-ări.* /după fr. *carnification*.

carnivór, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* Care se hrănește mai ales cu carne; carnasier (1). ◇ (*bot.*) *Plante carnivore* = grup restrîns de plante, care, pe lîngă nutriția normală (asimilația clorofiliană), au însușirea de a digera prin flori hrană animală (viermi, insecte etc.). **2** *s.n.* (*zool.; la pl.*) Ordin de mamifere care se hrănesc predominant cu carne, avînd carnasierele și caninii lungi și ascuțiți (*Carnivora*); (*și la sg.*) animal care face parte din acest ordin. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***carnivore***, lat. ***carnivŏrus, -a, -um***.

carnotít *s.n.* (*mineral.*) Vanadat hidratat de uraniu și potasiu care există în natură ca mineral radioactiv, de culoare galbenă-verzuie pînă la verde-închis, cristalin, care este folosit în foraje petroliere. • /<fr. ***carnotite***; cf. nm. pr. Marie-Adolphe *Carnot*, mineralog francez.

cărnyx *s.n.* (*muz.*) Trompetă celtică, cu deschizătura în forma unui cap de animal cu gura căscată. • acc. și *carnýx.* pl. *-e.* /<fr. ***carnyx***.

caró *s.n.* Culoare la cărțile de joc, însemnată prin romburi roșii. • pl. *carale, -uri.* /<fr. ***carreau***.

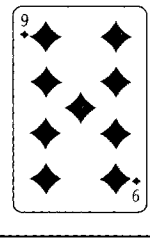

caro

caroiá *vb. I. tr.* (*compl. indică caroiaje*) A aplica pe un desen, pe o hartă etc. • prez.ind. *-iez.* /<fr. ***carroyer***.

caroiáj *s.n.* Rețea de pătrățele înscrise pe un desen, pe o hartă etc., folosită la reproducerea acestora la o altă scară; cadrilaj. • pl. *-e.* /<fr. ***carroyage***.

caroiát *s.n.* Faptul de *a caroia*. • /v. ***caroia***.

carólă *s.f.* Dans medieval francez, executat în cerc sau în lanț. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-e.* /<fr. ***carole***.

carolingián, -ă *adj.* Care aparține (dinastiei) lui Carol cel Mare, care se referă la (dinastia lui) Carol cel Mare; care provine de la (dinastia lui) Carol cel Mare. • sil. *-gi-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***carolingien***; cf. nm. pr. *Carolingieni*, dinastie de regi și împărați din Franța, Germania și Italia, care își trage numele de la Carol cel Mare.

caróm *s.n.* Cauciuc sintetic românesc. • /***ca[uciuc]*** + ***rom[ânesc]***.

caronádă *s.f.* (*milit.*) Vechi tun naval, scurt, din fontă. • pl. *-e.* /<fr. ***caronade***.

carosá *vb. I. tr.* (*compl. indică caroserii*) A proiecta, a produce sau a monta. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***carrosser***.

carosábil, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* (*despre drumuri*) Care permite circulația vehiculelor. **2** *adj., s.n.* (Porțiune de drum) care este rezervată circulației vehiculelor rutiere. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***carrossable***.

carosáre *s.f.* Acțiunea de *a carosa* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***carosa***.

carosát, -ă *adj.* (*despre caroserii*) Proiectat, produs sau montat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***carosa***.

caroseríe *s.f.* Parte a unui vehicul, așezată deasupra osiilor și a roților, care este amenajată pentru transportul persoanelor, al materialelor etc. sau pentru instalarea anumitor utilaje. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***carrosserie***.

caroserie

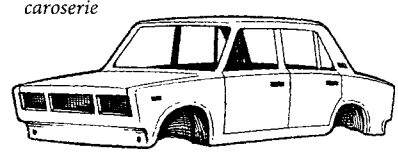

carosiér, -ă *adj., s.m.* **1** *adj., s.m.* (Cal) cu mersul elegant, folosit pentru vehiculele de lux. **2** *s.m.* Fabricant de caroserii. • sil. *-si-er.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***carrossier***.

carotá *vb. I. intr.* **1** (*geol.*) A preleva o carotă din teren. **2** Fig. (*fam.*) A înșela; a extorca. **3** (*sport; la biliard*) A juca astfel încît să rămînă adversarului o lovitură dificilă. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***carotter***.

carotáj *s.n.* **1** (*geol.*) Operație de determinare prin foraj a structurii straturilor scoarței terestre, bazată pe analiza carotelor sau pe măsurarea mărimilor fizice caracteristice ale rocilor străbătute. **2** Fig. (*fam.*) Înșelăciune, escrocherie. • pl. *-e.* /<fr. ***carottage***.

carótă *s.f.* **I** (*bot.*) Varietate de morcovi timpurii, cu rădăcina scurtă, globuloasă, de culoare galbenă-roșiatică, bogată în zaharuri (*Daucus carota*). **II 1** (*geol.*) Probă cilindrică de material, extrasă din puțul unei sonde pentru a determina structura stratului străbătut. **2** (*tehn.*) Probă cilindrică luată din betonul de fundație al unei șosele, pentru a verifica, în laborator, proprietățile fizice și mecanice ale acesteia. **III 1** Fig. (*fam.*) Înșelătorie, trișare. **2** (*sport; la biliard*) Poziție dificilă lăsată în mod intenționat adversarului pentru executarea loviturii. • pl. *-e.* /<fr. ***carotte***; cf. lat. *carōta, -ae* „morcov".

carotén *s.n.* Pigment roșu-portocaliu prezent în alimente de origine vegetală (morcovi, portocale etc.) și în unele alimente de origine animală (gălbenuș, grăsimi), sub formă de provitamina A. • și *carotínă* *s.f.* /<fr. ***carotène***, germ. ***Karotin***; cf. gr. *καρωτόν* „morcov".

carotenemíe *s.f.* v. carotinemie.

carotenodermíe *s.f.* (*med.*) Pigmentație gălbuie-roșiatică a tegumentelor, provocată de creșterea carotinemiei; ocrodermie, xantoză. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***caroténodermie***.

carotenoíd, -á *adj., s.f.* **1** *adj.* (*despre substanțe*) Care conține caroten. **2** *s.f.* Substanță colorantă naturală, galbenă, portocalie sau roșie, asemănătoare cu carotenul. • pl. *-izi, -ide.* și *carotinoíd s.n.* /<fr. ***caroténoïde***; cf. gr. *καρωτόν* „morcov", *εἶδος* „aspect".

carotídă *s.f.* (*anat.*) Fiecare dintre cele două artere principale ale aortei, situate de o parte și de alta a gîtului, care transportă sîngele de la inimă la cap; arteră cefalică. • pl. *-e.* /<fr. ***carotide***.

carotidián, -ă *adj.* (*anat.*) **1** Care aparține carotidei, care se referă la carotidă; care provine de la carotidă. **2** *Canal carotidian* = canal în osul tîmplelor, prin care trece carotida. *Sinus carotidian* v. sinus. • sil. *-di-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***carotidien***.

carotiéră *s.f.* (*tehn.*) Utilaj de foraj folosit pentru extragerea carotelor (II 1) din puțul sondei. • sil. *-ti-e-.* pl. *-e.* /<fr. ***carottier***.

carotínă *s.f.* v. caroten.

carotinemíe *s.f.* (*med.*) Concentrația carotenului în sînge. • g.-d. *-iei.* și *carotenemíe s.f.* /<fr. ***carotinémie***; cf. gr. *καρωτόν* „morcov", gr. *αἷμα* „sînge".

carotinoíd *s.n.* v. carotenoid.

caróu *s.n.* (*mai ales la pl.*) Pătrățel format din dungi de altă culoare decît fondul, imprimat pe (sau țesut în) unele stofe. • pl. *-uri.* /<fr. ***carreau***.

carp *s.n.* (*anat.*) Ansamblu de opt oase mici, care formează scheletul încheieturii mîinii, articulîndu-se cu oasele antebrațului și ale metacarpului. • /<fr. ***carpe***, lat. ***carpus***; cf. gr. *καρπός* „încheietura mîinii".

carpátic, -ă *adj.* Care aparține munților Carpați, care se referă la munții Carpați; din munții Carpați; carpatin. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***karpathique***.

carpatín, -ă *adj.* Carpatic. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***karpathin***.

carpato- Elem. de compunere „referitor la munții Carpați". • /<fr. ***carpato-***.

carpáto-danubián, -ă *adj.* Care se află în spațiul cuprins între Carpați și Dunăre; care provine,

care este originar din acest spațiu. • sil. *-bi-an.* pl. *-ieni, -iene.* /*carpato-* + ***danubian***.

carpectomíe *s.f.* (*chir.*) Rezecție a oaselor carpului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***carpectomie***.

carpelár, -ă *adj.* (*bot.*) Care aparține carpelei, care se referă la carpelă; care este înzestrat cu carpele. • pl. *-i, -e.* /***carpelă*** + *-ar*.

carpélă *s.f.* (*bot.*) Frunzișoară modificată, aflată în centrul florii, care poartă ovulele. • pl. *-e.* /<fr. ***carpelle***; cf. gr. *καρπός* „fruct".

cárpen *s.m.* (*bot.*) Arbore din familia betulaceelor, înalt, cu frunzele ovale, dințate, cu florile grupate în amenți, cu lemnul tare și alb, cu dungi argintii și adînciturі pe trunchi, folosit în construcții și în rotărie (*Carpinus betulus*); carapelit (2); (*reg.*) cărpinar. • pl. *-i.* /<lat. ***carpinus***, ***-i***.

carpénă *s.f.* (*bot.*) Fructul carpenului. • pl. *-e.* /***carpen*** + *-ă*.

carpétă *s.f.* Covoraș. • pl. *-e.* /<fr. ***carpette***.

cárpi *s.m. pl.* (*ist.*) Populație geto-dacică, organizată într-o puternică uniune tribală, care a locuit pe teritoriul actualei Românii, la E de munții Carpați (în afara teritoriului dacic stăpînit de romani), cunoscînd o maximă dezvoltare în sec. 2-3 d.Hr. /<lat. ***Carpi***, ***-orum***.

carpián, -ă *adj.* (*anat.*) Care aparține carpului, care se referă la carp. • sil. *-pi-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***carpien***.

carpicultúră *s.f.* (*iht.*) Ciprinicultură. • /<fr. ***carpiculture***.

carpo- Elem. de compunere „fruct". • /<fr. ***carpo-***; cf. gr. *καρπός* „fruct".

carpocápsă *s.f.* (*entom.*) Insectă cu aripile cenușii-cafenii, cu fețele și cu marginile franjurate, de culoare mai deschisă, care trăiește pe arborii fructiferi (*Carpocapsa pomonella*). • pl. *-e.* /<fr. ***carpocapse***; cf. gr. *καρπός* „fruct", *κάπτω* „a înghiți cu aviditate".

carpocefál *s.n.* (*bot.*) Receptacul al sporangelui, care poartă organele de reproducere. • pl. *-e.* /<fr. ***carpocéphale***.

carpódiu *s.n.* (*bot.*) Carpelă sterilă. • pl. *-uri.* /<lat. ***carpodium***, fr. ***carpode***.

carpofág, -ă *adj.* (*despre animale*) Care se hrănește cu fructe. • pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***carpophage***.

carpofíte *s.f. pl.* (*bot.*) Plante inferioare la care sporangii sînt închiși în organe speciale. • /<fr. ***carpophytes***.

carpofór *s.m.* (*bot.*) **1** Peduncul care susține fructul. **2** Partea sporiferă a ciupercilor superioare. • pl. *-i.* /<fr. ***carpophore***, germ. ***Karpophor***.

carpogenéză *s.f.* (*bot.*) Transformare a ovarului, după fecundație, în fruct. • /<fr. ***carpogenèse***.

carpolít *s.n.* (*paleon.*) Fruct fosil prezent în straturile geologice. • pl. *-e.* /<germ. ***Karpolith***; cf. gr. *καρπός* „fruct", *λίθος* „piatră".

carpologíe *s.f.* Ramură a botanicii care se ocupă cu studiul fructelor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***carpologie***; cf. gr. *καρπός* „fruct", *λόγος* „studiu".

carposféră *s.f.* (*bot.*) Oosferă înainte de fecundare. • pl. *-e.* /<fr. ***carposphère***.

carpospérm *s.n.* (*bot.*; *la alge*) Oosferă fecundată. • /<fr. ***carposperme***.

carpospór *s.m.* (*bot.*; *la algele roșii*) Spor asexuat, neflagelat. • pl. *-i.* /<fr. ***carpospore***.

carpotécă *s.f.* (*bot.*; *la alge*) Teaca sporilor. • pl. *-ci.* /<fr. ***carpothèque***.

carpozóm *s.m.* (*bot.*; *la ciuperci*) Corp de fructificație. • pl. *-i.* /<fr. ***carposome***.

carst *s.n.* (*geomorf.*) **1** Eroziune și dizolvare a calcarelor, ghipsurilor și sării, provocate de apele subterane sau de suprafață, care sînt însoțite de formare de pîlnii, peșteri, rîuri subterane etc. **2** Ext. Formă de relief creată în rocile ușor dizolvabile, atît la suprafață, cît și în interior, în urma acestor fenomene. • pl. *-uri.* /<germ. ***Karst***; cf. nm. pr. *Karst*, podiș calcaros în Slovenia.

cárstic, -ă *adj.* (*geomorf.*) Care aparține carstului (1), care se referă la carst; care provine de la carst. ◇ *Regiune carstică* = regiune cu carst foarte dezvoltat. *Columelă carstică* v. columelă. *Coridor carstic* v. coridor. *Lac carstic* v. lac. *Pod carstic* v. pod. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***karstique***.

carstificáre *s.f.* (*geomorf.*) Proces complex de dizolvare a rocilor solubile, de transport, de depunere sau de precipitare a materialelor de către apele de suprafață sau subterane. • pl. *-ări.* /după fr. *carstification*.

carstológ, -ă *s.m., s.f.* Specialist în carstologie. • pl. *-gi, -ge.* /de la ***carstologie***, prin derivare regresivă.

carstologíe *s.f.* Disciplină geologică care se ocupă cu studiul fenomenelor carstice. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***karstologie***.

cart[1] *s.n.* **1** (*mar.*) Serviciu de patru ore, executat permanent, pe schimburi, la bordul unei nave, de membrii echipajului. ◇ *Jurnal de cart* v. jurnal. **2** Diviziune unghiulară de 11,214 grade, reprezentînd a 32-a parte din roza-vînturilor. • scris și *kart.* pl. *-uri.* /<fr. ***quart***.

cart[2] *s.n.* **1** Automobil mic de curse, cu un singur loc, cu caroseria și cu partea mecanică simplificate și cu viteza redusă. **2** Cart[2] (1) folosit de copii în unele jocuri sportive. • pl. *-uri.* /<engl., fr. ***kart***.

cart[2] (1)

cartá *vb. I. tr.* **1** (*la poștă*) A repartiza scrisorile după adresele destinatarilor. **2** (*ferov.*) A grupa vagoanele pe diferite linii de descărcare. **3** (*topogr.*) A transpune pe o hartă topografică anumite detalii ale terenului. **4** (*pom.*) A identifica și a delimita rezervațiile dintr-un arboret, în vederea producției de semințe. • prez. ind *-ez.* /***cartă*** + *-a*; cf. și germ. *kartieren*.

cartabóș *s.m.* v. caltaboș.

cartáce *s.f. pl.* (*milit.*; *înv.*) Ghiulele mari de tun, din plumb, care explodează la puțin timp după ce ies din țeavă. • /<it. ***cartaccia***.

cartaginéz, -ă *s.m., s.f., adj.* (*ist.*) **1** *s.m., s.f.* (*la pl.*) Populație care trăia în vechiul oraș-stat sclavagist Cartagina; (*și la sg.*) persoană care aparținea acestei populații; persoană care făcea parte din populația de bază a Cartaginei sau era originară de acolo. **2** *adj.* Care aparține Cartaginei sau cartaginezilor, care se referă la Cartagina sau la cartaginezi; originar din Cartagina. • pl. *-i, -e.* /nm. pr. (oraș-stat antic în N Africii) ***Cartagina*** + *-ez*; cf. și fr. *Carthaginois*.

cartáre *s.f.* **1** (*la poștă*) Repartizare a scrisorilor după adresele destinatarilor. **2** (*ferov.*) Grupare a vagoanelor pe diferite linii. **3** (*topogr.*) (Totalitatea operațiilor de) urmărire pe teren și transpunere, prin semne și prin culori convenționale, pe hărți topografice, a răspîndirii și a caracterelor diferitelor elemente din natură (roci, forme de relief, ape subterane, soluri, plante, animale). *Cartare geomorfologică. Cartare hidrogeologică. Cartare biogeografică.* • pl. *-ări.* /v. ***carta***.

cartatór, -oáre *s.m., s.f.* Persoană care cartează (1) corespondența. • pl. *-ori, -oare.* /***carta*** + *-tor*.

cártă *s.f.* **1** (*în Ev. Med.*) Act care consemna anumite privilegii și libertăți fundamentale ale unor clase sau păturі sociale, servind drept constituție. **2** Manifest care cuprinde revendicările unei organizații politice, sociale, profesionale etc. **3** Act care stă la baza organizării și funcționării unei organizații internaționale. *Carta Organizației Națiunilor Unite.* **4** Document prin care două sau mai multe state se obligă să respecte și să aplice anumite principii în relațiile dintre ele și alte state. • pl. *-e.* și *șártă s.f.* /<lat. ***charta***, ***-ae***, fr. ***charte***, it. ***carta***.

cărte *s.f.* **I 1** Scriere (literară, științifică, didactică etc.) tipărită și legată sau broșată în volum. ◇ *Cartea sfîntă* = *Biblia. Carte-document* = carte cu valoare documentară. *Carte-eveniment* = carte a cărei apariție constituie un eveniment. *Carte de bucate* = carte care conține rețete de mîncăruri și de băuturi. *Carte de blestem* v. blestem. *Buchea cărții* v. buche. *Carte de căpătîi* v. căpătîi. *Carte de citire* v. citire. *Carte de colportaj* v. colportaj. *Ilustrație de carte* v. ilustrație. *Litera cărții* v. literă. *Cărți sibiline* v. sibilin. *Scorpionul de cărți* v. scorpion. *Semn de carte* v. semn. *Carte de telefon* v. telefon. *Carte de vise* v. vis. ◇ Expr. *A vorbi* (sau *a spune*) *ca la* (ori *ca din*) *carte* = a vorbi cu erudiție; a fi pedant. *A se pune cu burta pe carte* = a învăța serios. *Cum scrie la carte* = așa cum trebuie, cum se cere. *A rupe cartea* v. rupe. *A șterge* (sau *a rade*) (pe cineva) *din cartea viilor* v. viu. **2** Parte mai mare decît un capitol a unei scrieri de proporții mari. *Eneida este compusă din 12 cărți.* ◆ Fiecare dintre scrierile *Vechiului Testament.* ◇ *Cartea cîntecelor* = *Psalmii.* **3** *Carte albastră* (sau *albă, neagră* etc.) = publicație oficială a unui guvern, care conține documente justificative privind o problemă politică. **4** Fig. Cunoștințe de scriere și de citire; învățătură, știință, cultură, erudiție. *Un om cu multă carte.* ◇ *Neștiință de carte* v. neștiință. *Neștiutor de carte* v. neștiutor. *Știință de carte* v. știință. *Știutor de carte* v. știutor. ◇ Expr. *A nu ști boabă de carte* = a nu ști să scrie și să citească; a fi analfabet. *Om de carte* = persoană care citește, studiază mult; cărturar. *Burduf de carte* v. burduf. *A învăța carte cu praștia* v. praștie. *A ști carte* v. ști. *A fi* (sau *a ieși*) *tobă de carte* v. tobă. **5** Registru. ◇ *Carte de imobil* = registru în care se notează date privind locatarii unui imobil. *Carte funciară* v. funciar. *Carte funduară* v. funduară. **6** *Carte de credit* = cartelă magnetică, cu ajutorul căreia se pot face plăți electronice; card. **II 1** (*urmat de determ. introduse prin prep. „de"*) Carnet cu date personale, care atestă sau conferă unei persoane anumite drepturi. *Carte de membru de sindicat.* ◇ *Carte de muncă* = carnet de muncă. **2** Bucată de carton (dreptunghiulară), cu însemnări tipărite sau scrise cu mîna, care are diferite întrebuințări. ◇ *Carte de intrare* = permis de intrare la o bibliotecă publică, la un concert etc. *Carte de vizită* = bucată mică de carton sau de material plastic, dreptunghiulară, pe care sînt scrise numele unei persoane, adresa, profesiunea, titlurile etc. sau al unei societăți comerciale, al unei firme etc. pe care cineva o înmînează sau o trimite unor cunoscuți, cu diferite ocazii. *Carte poștală* v. poștal. **3** (și *carte de joc*) Fiecare dintre cele 52 sau 32 de cartonașe dreptunghiulare, diferențiate după culorile, simbolurile și desenele imprimate pe ele, care sînt folosite la anumite jocuri de noroc. ◇ (*Carte*) *de roșu* v. roșu. ◇ Expr. *A da cărțile pe față* = a spune adevărul. *A(-și) juca ultima carte* = a face ultima încercare, riscînd, în vederea realizării unui scop. *A juca cartea cea mare* = a se avînta, riscînd, într-o confruntare (disperată) pentru atingerea unui ideal. *A da în cărți* (sau *cu cărțile*) = a ghici viitorul cuiva cu ajutorul cărților de joc. *A bate o carte* (sau *cărțile*) v. bate. *A avea cărți bune* v. bun. *A întinde cărțile* v. întinde. *A trage în cărți* v. trage. *Te fac o carte* v. tu. *A încerca ultima carte* v. ultim. *A-i veni cuiva cărți* v. veni. **III** (*înv., pop.*) **1** Scrisoare. *De din vale de Rovine Grăim, doamnă, către tine, Nu din gură, ci din carte, Că ne ești așa departe* (EMIN.). ◇ Expr. *A-i pica* (*cuiva*) *carte* v. pica. **2** Act scris, document; dovadă. ◇ (*înv.*) *Carte de judecată* = hotărîre, sentință judecătorească. *Carte de datorie* v. datorie. *Carte cu limbă de moarte* v. limbă. Δ Expr. *Carte slobodă* v. slobod. ◇ Expr. *Ai carte, ai parte,* se spune *a*) (*în trecut*) celui care avea documente justificative (într-o acțiune judecătorească); *b*) (*astăzi; prin confuzie*) despre cineva care are multe avanta-

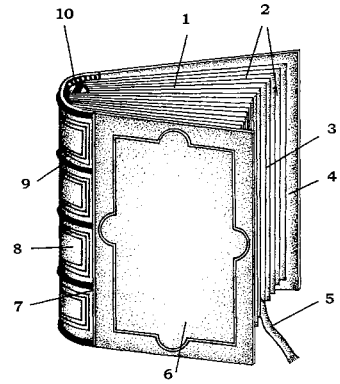

Componentele unei cărți

1. Capul blocului de carte.
2. Șnit.
3. Cantul sau buza cărții.
4. Igheab.
5. Semn de carte.
6. Scoarță.
7. Șanț de articulație.
8. Cotorul scoarței.
9. Bind sau nervură.
10. Capitalband.

je în urma studiilor. Δ (*glum.*) *Ai carte, n-ai parte!* **3** Ordin scris, emis de o autoritate. ◇ *Carte de scuteală* v. scuteală. *Carte de slobozenie* v. slobozenie. *Carte de slobozie* v. slobozie. • pl. *cărți.* /<lat. ***charta***, ***-ae***, fr. ***carte***.

cartél *s.n.* **1** (*econ.*) Uniune monopolistă în cadrul căreia mai multe întreprinderi din aceeași ramură de producție încheie o convenție, stabilind prețuri de vînzare unice și piețe de desfacere, în vederea eliminării concurenței și a obținerii unor profituri cît mai mari. **2** (*polit.*) Coaliție între două sau mai multe partide, organizații etc., în vederea campaniilor electorale. **3** Organizație aflată în afara legii, care achiziționează și desface pe piața neagră droguri. *Cartelul drogurilor.* **4** (*înv.*) Convenție scrisă între state pentru schimbul sau răscumpărarea prizonierilor. **5** (*înv.*) Scrisoare prin care se adresează o provocare la duel. ◆ Ext. Provocare la duel. • pl. *-uri.* /<fr., engl. ***cartel***.

cartelá[1] *vb. I. refl.* (*econ., polit.; despre întreprinderi sau despre partide politice, organizații etc.*) A se reuni (sau a intra) într-un cartel. • prez.ind. *-ez.* /***cartel*** + *-a*.

cartelá[2] *vb. I. tr.* (*compl. indică produse alimentare*) A raționaliza pe bază de cartelă (1); a carteliza. • prez. ind. *-ez.* /***cartelă*** + *-a*.

carteláre[1] *s.f.* Acțiunea de *a cartela*[1] și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***cartela***[1].

carteláre[2] *s.f.* Acțiunea de *a cartela*[2] și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***cartela***[2].

cartelát[1]**, -ă** *adj.* (*despre întreprinderi sau despre partide politice, organizații etc.*) Care este reunit într-un cartel. • pl. *-ți, -te.* /v. ***cartela***[1].

cartelát[2]**, -ă** *adj.* (*despre produse alimentare*) Care este distribuit pe bază de cartelă (1). • pl. *-ți, -te.* /v. ***cartela***[2].

cartélă *s.f.* **1** Carnețel, bucată de carton sau de hîrtie, cu bonuri detașabile, pe baza cărora se poate servi masa la o cantină sau se pot obține produse raționalizate. **2** Bandă de carton perforată, care indică un anumit desen după care se țese o stofă. **3** (*inform.*; și *cartelă perforată*) Suport de informație, imprimat special, folosit în sistemele de prelucrare automată a datelor și reprezentat printr-un carton dreptunghiular de dimensiuni standardizate, pe care datele sînt trecute cu ajutorul unui cod de perforații. *Cartelă magnetică* = dreptunghi din material plastic, acoperit cu substanță magnetică, pe care poate fi înregistrată informația prin magnetizarea unor zone de suprafață într-un cod prestabilit. ◇ *Cititor de cartele* v. cititor. • pl. *-e.* /<it. ***cartella***.

cartelizá *vb. I. tr.* (*compl. indică produse alimentare*) A cartela[2]. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***cartelliser***.

cartelizáre *s.f.* Vînzare pe bază de cartelă (1). • pl. *-ări.* /v. ***carteliza***.

cárter *s.n.* (*tehn.*) Înveliș metalic de susținere și de protecție a anumitor elemente în mișcare ale unei mașini, care poate servi și ca recipient pentru lubrifiantul necesar. • pl. *-e.* /<fr. ***carter***; cf. nm. pr. J. H. *Carter*, inventator englez.

cartezián, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* (*filos.*) Adept al cartezianismului. **2** *adj.* (*filos.*) Care aparține cartezianismului sau cartezienilor, care se referă la cartezianism sau la cartezieni. **3** *adj.* (*mat.*) *Coordonate carteziene* = sistem de numere care definesc poziția unui punct în raport cu două sau trei axe perpendiculare între ele. *Nomogramă carteziană* v. nomogramă. • sil. *-zi-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***cartésien***; cf. nm. pr. *Cartesius*, numele latin al lui Descartes, filosof și matematician francez.

cartezianísm *s.n.* (*filos.*) Doctrina filosofului francez Descartes și a adepților lui, potrivit căreia la baza cunoașterii stau rațiunea și principiul îndoielii metodice. • sil. *-zi-a-.* /<fr. ***cartésianisme***.

cartiér *s.n.* **1** Parte distinctă a unui oraș, care se deosebește de celelalte prin caracteristici proprii (geografice, istorice, economice etc.). *Într-un cartier mărginaș al orașului se află grădina zoologică.* ◇ *Cartier-oraș* = cartier cu o mare extindere. *Cartier-satelit* = cartier construit în jurul unui element central. ◆ Locuitorii acestei părți a orașului. *Tot cartierul a participat la eveniment.* **2** (*milit.*) Parte din comandamentul unei mari unități, formată din personalul de deservire și din mijloacele de transmisiuni. ◇ *Marele cartier general* = organul suprem de conducere a armatei, în frunte cu comandantul său suprem, în timp de război. ◆ Loc (întărit) unde este cantonată o armată; tabără. **3** (*mar.*) Fiecare dintre părțile laterale ale unei nave de la mijlocul ei spre pupă. **4** (*herald.*) Fiecare dintre diviziunile heraldice ale unui scut, care au de obicei o semnificație de sine stătătoare. • sil. *-ti-er.* pl. *-e.* /<fr. ***quartier***; cf. și germ. *Quartier*.

cartilaginós, -oásă *adj.* Care este format din cartilaje, care are cartilaje. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***cartilagineux***.

cartilágiu *s.n.* v. cartilaj.

cartiláj *s.n.* (*anat.*) Varietate de țesut animal conjunctiv, elastic și rezistent, care formează scheletul peștilor cartilaginoși și al embrionului la vertebrate și la om, precum și învelișul suprafețelor articulare ale oaselor, îndeplinind funcția mecanică de susținere; (*pop.*) zgîrci. ◇ *Cartilaj cricoid* v. cricoid. *Cartilaj tiroid* v. tiroid. *Cartilaj xifoid* v. xifoid. • pl. *-e.* și *cartilágiu s.n.* /<fr. ***cartilage***; cf. lat. *cartilāgo*, *-ginis*.

cárting *s.n.* (*sport*) Sport practicat cu cartul[2]; cursă sportivă practicată cu cartul. • scris și *karting.* /<engl., fr. ***karting***.

cartiruí *vb. IV. tr.* A încartirui. • prez.ind. *-iesc.* /după rus. *квартировать*.

cartiruíre *s.f.* Acțiunea de *a cartirui* și rezultatul ei; încartiruire. • pl. *-i.* /v. ***cartirui***.

cartísm *s.n.* (*ist., polit.*) Mișcare a muncitorilor englezi, desfășurată în deceniile 4-5 ale sec. 19, cu scopul de a obține anumite drepturi sociale și politice. • /<engl. ***chartism***, fr. ***chartisme***.

cartíst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al cartismului. **2** Care aparține cartismului sau cartiștilor, care se referă la cartism sau la cartiști. • pl. *-iști, -iste.* /<engl. ***chartist***.

cártnic *s.m.* (*milit.*) **1** Ofițer care face de cart[1] (1) pe o navă. **2** Grad de caporal în marina militară. ◆ Persoană care are acest grad. • pl. *-ci.* /***cart***[1] + *-nic*.

carto- Elem. de compunere „hartă", „grafic", „plan", „carte de joc". • /<it. ***carto-***; cf. lat. *charta*, *-ae* „scriere".

cartoáfă *s.f.* v. cartof.

cartocciáta *s.f.* Pizza prezentată ca un cornet. • pl. *-e.* /<it. ***cartocciata***.

cartodiagrámă *s.f.* (*geogr.*) Cartogramă în care fenomenele sînt reprezentate cu ajutorul diagramelor. • sil. *-di-a-.* pl. *-e.* /<fr. ***cartodiagramme***.

cartodróm *s.n.* (*sport*) Teren amenajat pentru carting. • pl. *-uri.* /***cart***[2] + ***[velo]drom***.

cartóf *s.m.* (*bot.*) **1** Plantă erbacee din familia solanaceelor, originară din America, cu florile albe sau violete, cu tulpinile subterane terminate cu tuberculi de formă rotundă, ovală sau alungită, comestibili, bogați în amidon și în vitaminele A, B și C (*Solanum tuberosum*); (*reg.*) baraboi, barabulă, barabușcă, picioică. ◆ Restr. Tuberculul acestei plante folosit în alimentație și ca furaj. ◇ *Actinomicoza cartofului* v. actinomicoză. *Cartofi pai* v. pai. *Cartofi săpunari* v. săpunar. *Sirop de cartofi* v. sirop. *Cartofi sîrbești* v. sîrbesc. *Îndulcirea cartofilor* v. îndulcire. *Zahăr de cartofi* v. zahăr. **2** *Cartof dulce* = batat (*Ipomoea batatas*). • pl. *-i.* și (*reg.*) *cartoáfă, cartófă, cartófliă s.f.* /<germ. ***Kartoffel***.

cartof (1)

cartófă *s.f.* v. cartof.

cartofél *s.m.* (*bot.*) Cartofior. • pl. *-ei.* /***cartof*** + *-el*.

cartofilíe *s.f.* (*filat.*) Ramură a filateliei care se ocupă cu studierea, colecționarea și expunerea cărților poștale ilustrate. g.-d. *-iei.* /<fr. ***cartophilie***.

cartofiór *s.m.* (*bot.*) Dim. al lui *cartof*; cartofel. • pl. *-i.* /***cartof*** + *-ior*.

cartóflă *s.f.* v. cartof.

cartofór, -ă *s.m., s.f.* Persoană care are patima jocului de cărți. • pl. *-i, -e.* /<ngr. *χαρτοφόρος*, influențat de *carte*.

cartoforíe *s.f.* Patimă a jocului de cărți. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***cartofor*** + *-ie*.

cartofúlg *s.m.* (*ind. alim.*) Produs alimentar din cartofi deshidratați, sub formă de fulgi. • pl. *-gi.* /***cartof*** + ***fulg***.

cartográf, -ă *s.m., s.f.* Specialist în cartografie. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***cartographe***; cf. lat. *charta*, *-ae* „scriere", gr. *γράφω* „a scrie".

cartografiá *vb. I. tr.* A executa hărți și planuri topografice. • sil. *-fi-a.* prez.ind. *-iez.* /***cartografie*** + *-a*.

cartografiát, -ă *adj.* (*despre teritorii, regiuni etc.*) Care este reprezentat în plan sau pe hartă. • sil. *-fi-at.* pl. *-ți, -te.* /v. ***cartografia***.

cartográfic, -ă *adj.* Care aparține cartografiei, care se referă la cartografie. ◇ *Proiecție cartografică* v. proiecție. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***cartographique***.

cartografíe *s.f.* Știință care se ocupă cu studiul tehnicii și metodelor de întocmire a hărților și a planurilor topografice. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***cartographie***.

cartografiére *s.f.* Acțiunea de *a cartografia* și rezultatul ei. • sil. *-fi-e-.* pl. *-i.* /v. ***cartografia***.

cartográmă *s.f.* Reprezentare grafică pe o hartă, prin hașuri, culori etc., a unor date referitoare la răspîndirea, la gradul de intensitate etc. ale unor fenomene statistice. • pl. *-e.* /<fr. ***cartogramme***.

cartolínă *s.f.* (*înv.*) Carte poștală ilustrată. • pl. *-e.* /<it. ***cartolina***.

cartologíe *s.f.* Știință care se ocupă cu studiul analitic și istoric al hărților. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***cartologie***.

cartomanție *s.f.* Ghicit în cărți. • g.-d. *-iei.* /<it. ***cartomanzia***.

cartometríe *s.f.* Studiu al metodelor și al instrumentelor folosite la măsurarea suprafețelor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***cartométrie***.

cartométru *s.m.* Instrument folosit în cartometrie. • pl. *-e.* /<germ. ***Kartometer***.

cartón[1] *s.n.* **1** Hîrtie groasă și compactă, care are flexibilitate redusă. *Cărțile au fost transportate în cutii de carton.* ◇ *Carton presat* = *a)* carton dur, de compoziție specială, din care se confecționează diferite obiecte; *b)* carton folosit ca izolant în mașinile și aparatele electrice. *Carton gudronat* (sau *asfaltat*) = carton impregnat cu gudron sau cu smoală. *Carton prespan* v. prespan. ◇ Loc.adj. *De carton* = efemer; lipsit de trăinicie. Δ Expr. *Miliardar de carton* v. miliardar. *Milionar de carton* v. milionar. **2** Schiță inițială a unui tablou sau a detaliilor lui, a unei tapiserii, a unei fresce, a unui vitraliu etc., făcută pe carton[1] (1) (sau pe hîrtie); studiu. **3** Tub mic de hîrtie groasă la capătul unei țigări, prin care se trage fumul. **4** Tăviță de carton[1] (1) pentru prăjituri, bomboane etc.; ext. conținutul acestei tăvițe. **5** (*înv.*) Carte de joc. • pl. *-oane.* /<fr. ***carton***; cf. it. *cartone* „hîrtie groasă".

cartón[2] *s.n.* (*reg.*) Creton. • pl. *-oane.* /<germ. (austriac) ***Karton***.

cartoná *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică cărți, caiete etc.*) A lega cu coperte de carton[1] (1). **2** (*compl. indică hărți, planșe etc.*) A asigura cu un suport protector de carton[1] (1) sau, ext., de piele, pînză etc. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***cartonner***.

cartonagíst, -ă *s.m., s.f.* v. cartonajist.

cartonáj *s.n.* **1** Cartonare. **2** Obiect executat din carton[1] (1) sau din mucava. **3** Atelier unde se confecționează astfel de obiecte. • pl. *-e.* /<fr. ***cartonnage***.

cartonajíst, -ă *s.m., s.f.* Muncitor specializat în confecționarea de ambalaje de carton[1] (1). • pl. *-iști, -iste.* și *cartonagíst, -ă s.m., s.f.* /***cartonaj*** + *-ist*.

cartonáre *s.f.* Legare a unei cărți, a unui caiet etc. cu coperte de carton[1] (1); broșare, cartonaj (1). • pl. *-ări.* /v. ***cartona***.

cartonáș *s.n.* Dim. al lui *carton*[1]. ◇ (*sport; mai ales la fotbal*) *Cartonaș galben* (sau *roșu*) = bucată de carton[1] (1) de mici dimensiuni, dreptunghiulară, de culoare galbenă (sau roșie) arătată de arbitru unui jucător într-o anumită fază a jocului, pentru a-l avertiza sau pentru a-l exclude din joc. • pl. *-e.* /***carton***[1] + *-aș*.

cartonát, -ă *adj.* (*despre cărți, caiete etc.*) Legat în coperte de carton[1] (1) sau, ext., de pînză, de piele etc. • pl. *-ți, -te.* /v. ***cartona***.

cartoniéră *s.f.* Cartotecă (1). • sil. *-ni-e-.* pl. *-e.* /<fr. ***cartonnière***.

cartoreprodúcere *s.f.* Ramură a cartografiei care se ocupă cu studiul metodelor și mijloacelor de multiplicare a hărților și a planurilor. • /*carto-* + *reproducere*.

cartotecár *s.m.* Persoană care răspunde de o cartotecă (1). • pl. *-i.* /*cartotecă* + *-ar*.

cartotécă *s.f.* **1** Totalitatea fișelor de evidență care cuprind date despre personalul, materialele etc. dintr-o instituție, aranjate după anumite criterii; cartonieră. **2** Dulap, cutie în care se păstrează cartoteca (1). • pl. *-ci.* /<germ. ***Kartothek***, rus. ***картотека***.

cartulár *s.n.* Culegere de scrieri referitoare la drepturile unei mănăstiri sau biserici catolice. • pl. *-e.* /<fr. ***cartulaire***; cf. lat. *chartularium* <*charta* „scriere".

cartúș *s.n.* **1** (*milit.*) Tub de metal sau de carton[1] (1), cu o capsă de amorsare, încărcat cu material exploziv și cu proiectil sau cu alice, care este folosit ca muniție pentru armamentul portabil. *Mai avea pe țeavă un singur cartuș.* <> *Camera cartușului* v. cameră. *Cartuș*

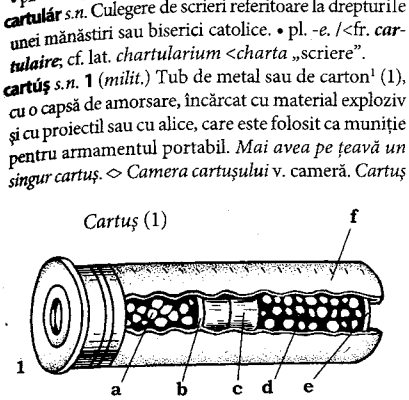

Cartuș (1)

1. Cartuș de pușcă de vînătoare:
a. pulbere;
b. rondelă cu gudron;
c. bură de pîslă;
d. alice;
e. rondelă capac;
f. tub de carton.

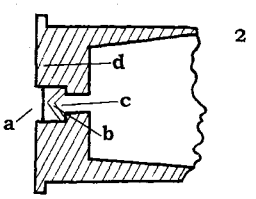

2. Secțiune a unui cartuș:
a. capsă detonantă;
b. nicovală;
c. orificiu;
d. bază.

orb v. orb. ◆ Bucată cilindrică de material exploziv, utilizată la producerea exploziilor în mine. **2** *Cartuș filtrant* = dispozitiv pentru filtrarea aerului, care se atașează la o mască de gaze. **3** (*tehn.*) Filtru de hîrtie împăturită într-un anumit mod, folosit mai ales la carburatoare. **4** Obiect de hîrtie care conține un exploziv. **5** (*arhit.*) Ornament sculptat sau gravat, cu un spațiu liber rezervat unei inscripții, care se plasează pe frontispiciul clădirilor, monumentelor etc. **6** Ornament poligrafic care încadrează un text, un cuvînt etc. într-o pagină conținînd și texte sau cuvinte neîncadrate; ext. textul astfel încadrat. **7** Cutie paralelipipedică de carton[1] (1), care conține un anumit număr de pachete de țigări. *A cumpărat un cartuș de Kent.* • pl. *-e.* /<fr. ***cartouche***.

cartuș (5)

cartușerie *s.f.* (*milit.*) **1** Secție într-un arsenal unde se fabrică și se depozitează cartușe (1). **2** Personalul unei cartușerii (1). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***cartoucherie***.

cartușiéră *s.f.* **1** Geantă sau cutie de metal, de piele sau de pînză, prinsă de obicei de centură, în care se pun cartușele (1). **2** Brîu de piele sau de pînză, cu locașuri tubulare, în care se introduc cartușele (1). • sil. *-și-e-.* pl. *-e.* /<fr. ***cartouchière***.

carúb *s.m.* (*bot.*) **1** Carubier (*Gleditskiia triacanthos*). **2** Fructul carubului. • pl. *-i.* /<it. ***carrubo***.

carubiér *s.m.* (*bot.*) Arbore din familia cesalpinaceelor, cu lemnul tare și roșu, care crește în regiunea alpină mediteraneeană (*Gleditskiia triacanthos*); carub (1), roșcov. • sil. *-bi-er.* pl. *-i.* /<fr. ***caroubier***.

carúncula *s.f.* **1** (*anat.*) Mică formațiune anatomică, proeminentă, de obicei de culoare roșie; nodul. **2** (*bot.*) Excrescență cărnoasă, colorată, pe tegumentul seminței, bogată în materii oleaginoase, care contribuie la diseminare prin intermediul insectelor. • pl. *-e.* /<fr. ***caroncule***, engl. ***caruncula***; cf. lat. *caruncŭla*, *-ae* „bucățică de carne".

carurá [ka'rurə] *s.f.* **1** Formă a umerilor și a spatelui; lățime în spate. ◆ Spec. Siluetă. **2** Fig. Calibru (4), anvergură. • pl. *-i.* /<fr. ***carrure***.

cárus *s.n.* (*med.*) Faza ultimă, cea mai gravă, a comei. • /<fr. ***carus***; cf. gr. *kάρος* „somn adînc".

carusél *s.n.* **1** Instalație formată dintr-un suport mobil cu mai mulți călușei de lemn, de plastic etc. care se rotesc, în jurul unui ax, pe o pistă circulară, fiind suspendați de niște bîrne transversale; călușel (2). **2** Dispozitiv circular destinat pentru manutențiune. <> *Carusel aerodinamic* = turn metalic pe un suport rotativ, pe care se poate monta un obiect profilat în vederea măsurării forțelor aerodinamice. **3** (*echit.*) Mișcări de dresaj executate de un grup de călăreți. **4** (*tehn.*) *Strung-carusel* = strung cu axa de rotație verticală, folosit la prelucrarea pieselor grele de înălțime mică. **5** Circulație intensă de vehicule în diverse sensuri. **6** Fig. Succesiune rapidă de oameni sau de lucruri. • pl. *-e.* /<fr. ***carrousel***, it. ***carosello***.

caruselíst *s.m.* (*tehn.*) Muncitor strungar specializat în munca la strungul-carusel. • pl. *-iști.* /***carusel*** + *-ist*.

carvasará *s.f.* (*în trecut*) Local în care erau instalate birourile unei vămi; birou vamal. • pl. *-ale.* /<tc. ***kervansaray***.

carvúncul *s.n.* v. carbuncul.

cas *s.n.* (*muz.*) Casetofon. • pl. *-uri.* /prescurtare de la ***casetofon***.

casá *vb. I.* **1** *tr.* (*jur.*; *compl. indică hotărîri judecătorești*) A anula în urma admiterii recursului. *Curtea supremă de justiție a casat sentința.* <> Expr. (*A casa*) *cu* (*sau fără*) *trimitere* v. trimitere. **2** *tr.* (*contab.*) A efectua toate operațiile necesare pentru scoaterea definitivă din uz și din inventar a unui mijloc fix ale cărui folosire, reparare sau modernizare nu mai sînt rentabile. *Scaunele din bibliotecă au fost casate.* **3** *tr.* A sparge. **4** *refl.* (*despre vin*) A se tulbura, a-și schimba culoarea sub acțiunea aerului; a se deprecia. • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***casser***, germ. ***kassieren***.

casábil, -ă *adj.* **1** (*jur.*; *despre hotărîri judecătorești*) Care poate fi anulat. **2** (*contab.*; *despre mijloace fixe*) Care este scos din uz și din inventar. **3** (*despre obiecte*) Care se sparge sau se sfarmă relativ ușor; casant. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***casable***.

casánt, -ă *adj.* Care se sparge sau se sfarmă relativ ușor; casabil (3). • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***cassant***.

casáp *s.m.* **1** Măcelar. **2** Fig. Om crud. • pl. *-i.* /<tc. ***kasap***.

casáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *casa* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***casa***.

casát, -ă *adj.* **1** (*jur.*; *despre hotărîri judecătorești*) Anulat. **2** (*despre mașini, aparate uzate etc.*) Care este scos din folosință. • pl. *-ți, -te.* /v. ***casa***.

casátă *s.f.* (*ind. alim.*) Specialitate de cofetărie, preparată din diverse feluri de înghețată, dispuse în straturi. <> *Casată siciliană* v. sicilian. • pl. *-e.* /<it. ***cassata***, fr. ***cassate***.

casáție *s.f.* (*jur.*; *în unele state*) Organ judecătoresc suprem, care are dreptul să caseze o hotărîre pronunțată de organele judecătorești de grad inferior. <> *Consilier de casație* v. consilier. *Înalta Curte de Casație* v. curte. • g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *casațiúne* *s.f.* /<fr. ***cassation***, lat. ***cassatio, -onis***, germ. ***Kassation***.

casațiúne[1] *s.f.* (*muz.*) Compoziție pentru orchestră sau camerală, care începe cu un marș, destinată execuției în aer liber. • pl. *-i.* /<it. ***cassazione***, germ. ***Kassation***.

casațiúne[2] *s.f.* v. casație.

casáva *s.f.* (*culin.*) Plăcintă din făină de manioc. • pl. *-e.* /<fr. ***cassave***; cf. sp. *Cazabe* <cuv. din Haiti.

cásă[1] *s.f.* **1** Clădire (cu mai multe încăperi) care servește drept locuință omului. <> *Casă deschisă* = casă în care oricine este bine primit. Δ Expr. *A avea* (*sau a ține*) *casă deschisă* (*cuiva*) v. deschis. *Casă-camping* = căsuță simplă (din lemn) destinată campingurilor. *Casă-remorcă* = rulotă. *Casă-monument* = casă considerată monument istoric sau artistic. *Casă memorială* = casă a unei personalități, devenită muzeu. *Casă de veci* = mormînt; cavou. *Casă-restaurant* = casă în care s-a deschis un restaurant. (*înv.*) *Un rînd de case* = clădire mare, cu mai multe apartamente. (*O*) *pereche de case* v. pereche. *Băiat de* (sau *în*) *casă* v. băiat. *Capra casei* v. capră. *Copil de casă* v. copil. *Fată în casă* v. fată. *Loc de casă* v. loc. *Șaua casei* v. șa. *Tulumbă de casă* v. tulumbă. <> Loc.adj. *De casă* = (*despre preparate alimentare, băuturi etc.*) făcut în casă. *Pîine de casă.* <> Loc.vb. *A slobozi în casă* v. slobozi. <> Expr. (*A avea*) *o casă de copii* = (a avea) mulți copii, (a avea o) familie numeroasă. *A-i fi* (*cuiva*) *casa casă și masa masă* = a duce o viață normală ordonată, fără necazuri. *A nu avea nici casă, nici masă* = a duce o viață plină de griji, de frămîntări. *Capra sare masa, iada sare casa* v. capra. *A călca casa cuiva* v. călca. *A avea casa sub cușmă* v. cușmă. *A vorbi de funie în casa spînzuratului* v. funie. *A nu face gunoaie* (*multe*) *la casa cuiva* v. gunoi. *A întoarce casa pe dos* (sau *cu susu-n jos*) v. întoarce. *A se învîrti casa cu cineva* v. învîrti. *A avea casă și masă* v. masă. *A face onorurile casei* v. onoare. *A face orînda casei* v. orîndă. *A avea casa sub pălărie* v. pălărie. *A păzi casa cu praștia* v. praștie. *A răsturna casa* (*cu susu-n jos*) v. răsturna. *A ridica casa în slavă* v. slavă. *A*(*-i*) *păși* sau *a*(*-i*) *trece*, *a*(*-i*) *călca* (*cuiva*) *pragul* (*casei*) v. prag. (*A fi*) *piatra din casă* v. piatră. *A slobozi casa* (*lehuzei*) v. slobozi. *A ședea în casă* v. ședea. *A nu* (*mai*) *ști* (*nici*) *de casă*, (*nici*) *de masă* v. ști. *A ține casă mare* v. ține. ◆ (*pop.*) Cameră, odaie. <> *Casa* (*cea* sau *a*) *mică* = cameră în care locuiește, de obicei, toată familia. **2** Încăpere specială într-o clădire, care are o anumită destinație. <> *Casa mașinilor* = încăpere într-o centrală electrică, în care sînt montate grupurile electrogene. *Casa pompelor* = încăpere (sau clădire) în care sînt montate pompele unei stațiuni de pompare. *Casa scării* = spațiul în care este construită scara la o clădire cu mai multe etaje. *Casa ascensorului* = spațiul în care se deplasează cabina unui ascensor. *Casa* (*cea*) *mare* v. mare. **3** (*tipogr.*) Cutie paralelipipedică în care se păstrează literele, semnele etc. de același caracter. **4** Gospodărie. *Bărbatu-mieu... nu s-a putut plînge că... i-am risipit casa* (CR.). <> *Economă de casă* v. econom. *Pasăre de casă* v. pasăre. <> Expr. *A nu avea nici mîță la casă* v. mîță. **5** Totalitatea celor care locuiesc împreună într-o casă, formînd o familie. *Casa s-a mai îngreuiat cu un mîncău* (CR.). <> *Ai casei* = membrii familiei. *Casă grea* = familie numeroasă, greu de întreținut. *Stîlpul casei* v. stîlp. *Talpa casei* v. talpă. <> Expr. *A ține* (sau *a fi*) *de casa cuiva* = a ține de familia cuiva; a fi dintre oamenii apropiați ai cuiva. (*A fi*) *piatră* (*de moară*) *în casă* sau *piatra din casă* v. piatră. *A fi pragul casei* v. prag. *A fi stăpîn în casa lui* (sau *la el acasă* ori *la el în casă*) v. stăpîn. **6** Dinastie; neam. *Casa de Austria.* <> *Casă domnitoare* v. domnitor. *Casă suverană* v. suveran. **7** Căsnicie, menaj. <> Expr. *A ține casă cu cineva* = a fi căsătorit. *A face* (sau *a duce*) *casă* (*bună*) *cu cineva* = a trăi în bună înțelegere cu cineva. *A strica casa cuiva* = a strica armonia dintre soți, determinîndu-i să divorțeze. *A duce casă rea cu cineva* v. rău. *A*(*-i*) *sparge casa* (sau *casele*) *cuiva* v. sparge. **8** (*urmat de determ. care arată natura sau destinația clădirii*) Nume dat unor instituții, așezăminte, întreprinderi, firme comerciale etc. *Casa Oamenilor de Știință. Casa Centrală a Armatei.* <> *Casă de economii* = instituție publică de credit, specializată în atragerea disponibilităților bănești temporare ale populației, acordînd pentru aceasta dobîndă. *Casă de ajutor reciproc* = asociație benevolă (a unor angajați sau pensionari), creată pentru acordarea de împrumuturi și de ajutorare membrilor ei din fondurile obținute din cotizații și dobînzi. *Casă de cultură* = instituție în care se desfășoară activități culturale, educative etc. *Casă de filme* = întreprindere care produce filme cinematografice. *Casă de nașteri* = instituție medico-sanitară în care se acordă mamelor, la naștere, asistență calificată; maternitate. *Casă de copii* = orfelinat. *Casă de vegetație*

= construcție specială, cu acoperiș și cu pereți de sticlă, folosită pentru experiențe de agrochimie, plantele fiind cultivate în vase de vegetație. *Casă de nebuni* = ospiciu. *Casă de odihnă* = *a*) clădire în localitățile balneare sau climaterice, în care oamenii își petrec concediul de odihnă; *b*) sanatoriu. *Casă de oaspeți* = clădire special amenajată pentru cazarea persoanelor (oficiale) care vizitează o țară, o instituție sau asistă, ca invitați, ca delegați, ca reprezentanți, la o solemnitate, la o festivitate etc. *Casa Domnului* (sau *lui Dumnezeu*) = biserică. *Casă de rugăciuni* = clădire special amenajată pentru cei care vor să se roage. *Casă de asigurare* = societate de asigurare. *Casă de toleranță* (sau *de rendez-vous*) = bordel. (*reg.*) *Casa satului* = primărie. *Casă de bagaje* v. bagaj. *Casă de creație* v. creație. *Casa de economii și consemnațiuni* v. consemnațiune. *Casă de corecție* v. corecție. *Casă de depuneri* v. depunere. *Casă de editură* v. editură. *Casă de încredere* v. încredere. *Casă de joc* v. joc. *Casă de modă* (sau *de mode* ori *casa modei*) v. modă. *Casă de raport* v. raport. *Casă de sănătate* v. sănătate. *Casă de schimb* v. schimb. *Casa de sus* v. sus. **9** *Specialitatea casei* = produs specific (alimentar) al unei întreprinderi, al unui restaurant, al unei gospodine. **10** (*anat.*) *Casa timpanului* = cavitate a urechii medii, cuprinsă între conductul auditiv extern și urechea internă, traversată de lanțul de oscioare (ciocan, nicovală, scăriță) articulate între ele și care transmit vibrațiile timpanului la fereastra ovală. • pl. *-e.* /lat. ***casa, -ae.***

casă[2] *s.f.* **1** Dulap sau lădiță de fier în care se țin bani, hîrtii de valoare etc. *Casă de bani.* **2** Masă, pupitru etc. într-un magazin unde se achită costul cumpărăturilor. ◆ Ghișeu sau încăpere într-o instituție, întreprindere etc., unde se fac încasările și plățile, unde se eliberează bilete de călătorie, de spectacol etc. *Casă de bilete.* ◇ Expr. *Se joacă cu casa închisă* v. închis. **3** Sumă de bani care se află la un moment dat în casieria unei instituții, a unei întreprinderi, a unei firme. ◇ *Plus* (sau *minus*) *de casă* = diferență în plus (sau în minus) rezultată la stabilirea încasărilor și plăților. *Registru de casă* v. registru. ◇ Expr. *A face casa* = a întocmi bilanțul încasărilor și al plăților unei zile. *A ține casa* v. ține. **4** *Casă de marcat* (sau *de marcaj*) = aparat electronic folosit pentru emiterea bonurilor fiscale. • pl. *-e.* /<it. ***cassa***, germ. ***Kasse.***

căsă[3] *s.f.* Boală a vinurilor pe care acestea o capătă cînd ajung în contact cu aerul și care se caracterizează prin tulburare și prin schimbarea culorii. • pl. *-e.* /<fr. ***casse.***

cascádă *s.f.* **1** (*geomorf.*) Cădere verticală sau aproape verticală de apă, pe cursul unui rîu, provocată de o ruptură puternică de pantă a talvegului unui rîu sau fluviu. ◇ Expr. *Cascadă de rîs* = rîs zgomotos, sacadat și prelungit. **2** (*tehn.*) *Montaj în cascadă* = mod de legare a unor aparate, a unor mașini sau a unor circuite electrice astfel încît curentul de la intrarea unui element să fie egal cu cel de la ieșirea elementului anterior. **3** (*sport*) Salt primejdios; cascadorie (1). **4** (*biol.*) Denumire generală pentru seriile de reacții biochimice caracteristice unui anumit proces metabolic, în care, în fiecare etapă, este activată o enzimă care, la rîndul său, activează enzima următoare din lanțul metabolic. • pl. *-e.* /<fr. ***cascade.***

cascadór, -oáre *s.m., s.f.* **1** Actor, clovn sau acrobat de circ care execută salturi primejdioase. **2** Actor de cinematograf care dublează protagonistul în secvențele periculoase. **3** (*fam.*) Persoană care are o conduită imorală sau inconstantă. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***cascadeur.***

cascadoriál, -ă *adj.* Care aparține cascadoriei sau cascadorului, care se referă la cascadorie sau la cascador. • sil. *-ri-al.* pl. *-i, -e.* /***cascador*** + *-ial.*

cascadoricésc, -eáscă *adj.* Care aparține cascadorului, care se referă la cascador. • pl. *-ești.* /***cascador*** + *-icesc.*

cascadoríe *s.f.* **1** Mișcare primejdioasă, situație dificilă realizată de un cascador. ◆ Ext. Faptă temerară. **2** Profesiunea de cascador. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***cascador*** + *-ie.*

cascadorísm *s.n.* Faptă temerară de cascador. • pl. *-e.* /***cascador*** + *-ism.*

căscă *s.f.* **1** Acoperământ făcut din metal, piele, cauciuc, material plastic etc., care este folosit de militari, sportivi, muncitori etc. pentru protejarea capului. ◇ *Cască colonială* = cască de plută, acoperită cu pînză, folosită de europeni în țările tropicale. *Căști albastre*

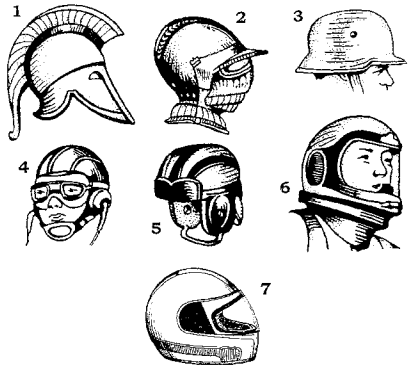

Căști (1)

1. De războinic grec (antichitate).
2. De cavaler – Europa, sec. XVI.
3. De soldat german, sec. XX.
4. De aviator.
5. Pentru jucătorii de fotbal american.
6. De astronaut.
7. De motociclist.

= nume dat forței militare internaționale aparținînd Organizației Națiunilor Unite. **2** Dispozitiv metalic în atelierele de coafat, de forma unei căciuli, folosit la uscarea părului. **3** (*electron.*) Dispozitiv format din unul sau din două receptoare electroacustice ce se pot fixa pe urechi, cu ajutorul unui suport, care este folosit pentru a asculta muzică, transmisiuni radiofonice, telefonice etc. • pl. *căști.* /<fr. ***casque.***

cască (3)

caschétă *s.f.* **1** (*milit.*) Șapcă cu cozoroc, cu fundul larg și rotund, care face parte din echipamentul militarilor. **2** Acoperămînt pentru cap din cauciuc sau din material plastic, folosit (de înotători) pentru a nu-și uda părul. • pl. *-e.* /<fr. ***casquette.***

caserólă *s.f.* **1** Capsulă de porțelan, cu coadă, folosită în laborator pentru topirea substanțelor vîscoase și puțin volatile. **2** Cratiță adîncă, cu coadă și cu fundul plat, folosită în bucătărie. **3** Recipient (din material plastic) folosit pentru păstrarea sau prezentarea alimentelor. **4** Carenajul unei elice. • pl. *-e.* /<fr. ***casserole.***

casétă *s.f.* **1** Cutie în care se păstrează bani, hîrtii de valoare, bijuterii, obiecte mici (prețioase) etc. *Își ține bijuteriile într-o casetă de argint.* ◆ (*tehn.*) Cutie care protejează anumite elemente, dispozitive sau mecanisme ale unui sistem tehnic. **2** (*fotogr.*) Cutie etanșă, de lemn, de metal sau din material plastic, cu un perete mobil, în care se introduce placa sau pelicula

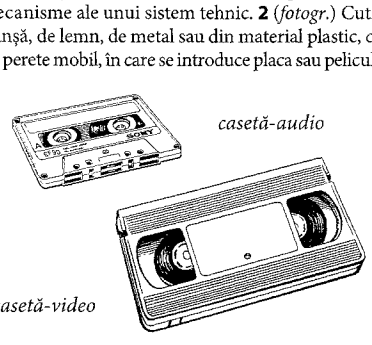

casetă-audio

casetă-video

pe care se fotografiază sau se filmează. **3** (*electron.*) Cutie-anexă a camerelor de luat vederi, în interiorul căreia se află înfășurat negativul foto. ◇ *Casetă-audio* = audiocasetă. *Casetă-video* = videocasetă. **4** (*tipogr.*) Despărțitură a unei case (3) tipografice. **5** Text tipărit cu chenar, conținînd nume și adrese, publicat în anuare, în cărți de telefon etc. **6** (și *casetă tehnică*) Indicație pusă de obicei la sfîrșitul unei cărți, care cuprinde anumite date privitoare la lucrare. **7** Cutie standardizată, din material plastic, în care se află montată banda magnetică, care înregistrează sau reproduce sunetul sau imaginea. **8** (*med.*) Partea metalică a punții protetice dentare. **9** (*arhit.*) Caseton (3). **10** (*inform.*) *Casetă magnetică* = bandă magnetică încapsulată într-o carcasă din material plastic, folosită ca memorie auxiliară pentru echipamentele de calcul. • pl. *-e.* /<fr. ***cassette***, it. ***cassetta.***

casetofón *s.n.* (*electron.*) Aparat de înregistrare și de reproducere a sunetelor cu ajutorul benzilor magnetice introduse în casete; magnetofon cu casete; cas. ◇ *Bandă de casetofon* v. bandă. *Dublu* (*radio*) *casetofon* v. dublu. • pl. *-oane.* /de la ***casetă***, după *magnetofon, gramofon* etc.

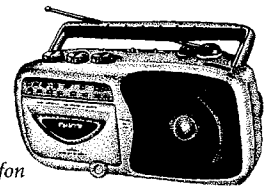

casetofon

casetón *s.n.* **1** Mobilă italiană (florentină), din epoca Renașterii, care are mai multe sertare ornate cu sculptură măruntă. **2** Casetă (1) mare. **3** (*arhit.*) Fiecare dintre compartimentele adîncite, de formă regulată, care decorează un plafon sau intradosul unei bolți; casetă (9). • pl. *-oane.* /<it. ***cassettone.***

casetotécă *s.f.* Raft sau dulap special, pentru depozitarea casetelor (7). ◆ Colecție de casete cu benzi magnetice. • pl. *-ci.* /<fr. ***cassettothèque.***

cash [kɛʃ] *s.n.* (și, *adj., bani* sau *plată cash*) Bani lichizi. ◇ *Coeficient cash* v. coeficient. • /<engl. ***cash.***

cash flow ['kɛʃfləu] *s.n.* (*fin.*) Diferență între încasările și plățile curente ale unei întreprinderi. • /<engl. ***cash flow.***

căsia *s.f.* (*bot.*) Gen de plante erbacee mari (sau subarbuști ornamentali), din familia leguminoaselor, originare din Asia, Africa, America și Australia, cu tulpina alburie, cu frunzele penat-compuse și cu florile galbene sau roșii dispuse în raceme axilare, cu utilizări în medicină (ca laxativ și purgativ) (*Cassia*). • /<lat. șt. *Casia, Cassia* <cuv. oriental.

casídă *s.f.* (*lit.*) Poezie monorimă, specifică literaturii orientale, cu subiecte omagiale, panegirice, religioase, didactice, satirice etc., ajungînd pînă la o sută de cuplete. • pl. *-e.* /<it., sp. ***cassida*** <cuv. arab.

casiér, -ă *s.m., s.f.* Persoană care are în sarcina sa casa[2] (1) de bani, distribuirea și încasarea banilor, precum și păstrarea hîrtiilor de valoare într-o întreprindere, instituție etc. • sil. *-si-er.* pl. *-i, -e.* /<it. ***cassiere***, germ. ***Kassier.***

casieríe *s.f.* Încăpere, birou, ghișeu, serviciu într-o întreprindere, instituție etc. unde se primesc, se păstrează și se distribuie bani. • sil. *-si-e-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***casier*** + *-ie.*

casieríță *s.f.* Casieră. • sil. *-si-e-.* pl. *-e.* /***casier*** + *-iță.*

casing ['keisiŋ] *s.n.* (*ind. petrol.*) **1** Tubaj exterior într-o sondă de protecție. **2** Coloană de protecție. • pl. *-uri.* /<engl., fr. ***casing.***

casiopéiu *s.n.* (*chim.*) Lutețiu (*Lu*). • sil. *-si-o-.* /<fr. ***cassiopéium.***

casiterít *s.n.* (*mineral.*) Oxid de staniu natural, brun-negru, cu luciu adamantin, care se găsește în filoane hidrotermale și în zăcăminte aluvionale, folosit ca materie primă în metalurgia staniului. • /<fr. ***cassitérite.***

căsiu *s.n.* Șanț sau rigolă pavată, largă, care traversează o șosea, servind la scurgerea apei de ploaie pe un teren înclinat. • pl. *-uri.* /<fr. ***cassis.***

casîncă *s.f.* (*reg.*) Broboadă împodobită pe margini cu franjuri și cu flori brodate. • pl. *-ci.* și *casúncă s.f.* /<rus. ***косынка.***

casmo- Elem. de compunere „deschidere", „fisură". • /<fr. ***chasmo-***; cf. gr. *χάσμα* „hău; deschidere".

casmofít, -ă *adj.* (*bot.; despre plante*) Care crește în crăpăturile stîncilor. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***chasmophyte***; cf. gr. *χάσμα* „deschizătură", *φυτόν* „plantă".

casmogám, -ă *adj.* (*bot.; despre flori*) Care prezintă casmogamie. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***chasmogame.***

casmogamíe *s.f.* (*bot.*) Polenizare care se produce prin deschiderea florilor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***chasmogamie***; cf. gr. *χάσμα* „deschidere", *γάμος* „căsătorie".

cásnic, -ă *adj., s.f., s.m.* **I 1** *adj.* Care ține de casă[1], de gospodărie. <> *Industrie casnică* = activitate economică desfășurată în gospodăria casnică, cu unelte relativ simple, care are ca scop obținerea unor produse destinate mai ales nevoilor proprii. *Distrugerea vechii industrii casnice țărănești* (IBR.). **2** (*despre oameni*) Care își petrece timpul liber acasă, în familie. **II 1** *s.f.* Femeie care se ocupă numai de gospodărie, nefiind salariată; gospodină. **2** *s.m.* (*pop.*) Căsean. • pl. *-ci, -ce.* /***casă***[1] + *-nic.*

casolétă *s.f.* **1** Cutie de metal inoxidabil, folosită la sterilizarea și la păstrarea sterilă a pansamentelor, a instrumentelor medicale, a halatelor chirurgicale etc. **2** (*fran.*) Vas în care se ard mirodenii. ◆ Conținutul acestui vas. **3** Ornament în formă de vas, din care ies flăcări, folosit la arcuri de triumf, la altare etc. • pl. *-e.* /<fr. ***cassolette***.

casóne *s.n.* Mobilă italiană, din Evul Mediu și Renaștere, constînd într-o ladă împodobită cu sculpturi sau cu picturi, folosită pentru păstrarea îmbrăcămintei. • /<it. ***cassone***.

cassapánca *s.f.* Mobilă italiană, din epoca Renașterii, constînd într-un caseton (1) cu rezemătoare și spătar, împodobită cu sculpturi sau pirogravuri. • pl. *-ce.* /<it. ***cassapanca***.

cast, -ă *adj.* Neprihănit, pur; virtuos. *Eu cred că nu-i nici una Cu păcate! Cea mai castă treacă-ntîi!* (COȘB.). • pl. *caști, -te.* /<lat. ***castus, -a, -um***.

castán *s.m.* (*bot.*) **1** Arbore din familia fagaceelor, înalt, cu frunzele simple, alungite, dințate pe margini, cu florile unisexuate, mici, gălbui și cu fructele comestibile, originar din S Europei (*Castanea sativa* sau *vesca*). **2** Arbore înalt, cu frunzele compuse, cu florile albe cu pete roșcate sau galbene, dispuse în panicule și cu fructele necomestibile (*Aesculus hippocastanum*). *Văd iarăși castanii și plopii. Prin ramuri suspine străbat* (TOPÎR.). • pl. *-i.* /de la ***castană***, prin derivare regresivă.

castan (1)

castánă[1] *s.f.* (*bot*) **1** Fructul castanului, de culoare cafenie, (aproximativ) sferic, bogat în amidon și în ulei, acoperit pînă la maturitate cu un înveliș verde, țepos. <> Expr. *A scoate castanele din foc* (sau *din spuză*) *cu mîna altuia* v. mînă. **2** Compus: *castană-de-apă* (sau *-de-lac, -cu-ghimpi*) = cornaci[1] (*Trapa natans*). • pl. *-e.* /<ngr. ***κάστανο(ν)***.

castánă[2] *s.f.* (*anat.*) Fiecare dintre micile formațiuni cornoase aflate pe fața internă a picioarelor calului. • pl. *-e.* /<ngr. ***καστανιά***.

castanét *s.n.* Castaniș. • pl. *-uri, -e.* /***castan*** + *-et.*

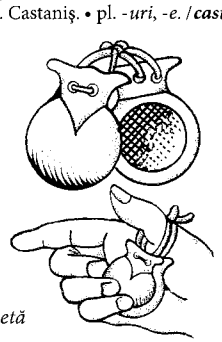

castanietă

castaniétă *s.f.* (*muz.*) Instrument muzical de percuție, răspîndit în Spania și în America Latină, format din două plăcuțe de lemn sau de fildeș, ca valvele unei scoici, care se prind de degete și care, lovite ritmic, servesc la acompanierea unui dans sau a unei melodii. • pl. *-e.* /<fr. ***castagnettes***; cf. sp. *castañeta* „castană mică".

castaníș *s.n.* Loc plantat cu castani; pădure de castani; castanet. • pl. *-uri.* /***castan*** + *-iș.*

castaníu, -íe *adj., s.n.* **1** *adj.* Care are culoarea castanei[1] (1); cafeniu (1). *Păr castaniu.* **2** *adj.* (*despre ochi*) Căprui. **3** *s.n.* Culoarea castanei[1] (1). • pl. *-ii.* /***castană***[1] + *-iu*, după *cafeniu, gălbeniu.*

castă *s.f.* **1** Fiecare dintre grupurile sociale închise și strict delimitate de altele prin origine comună, prin profesie, privilegii etc., în care este împărțită societatea în unele țări orientale (India, Egipt etc.). **2** Ext. Grup social închis care își păstrează cu strictețe privilegiile și interesele; clan (1), tagmă. <> Expr. *Spirit de castă* = spirit exclusivist. **3** (*entom.*) Ansamblu de indivizi în cadrul familiilor de insecte sociale (albine, furnici etc.) care îndeplinesc aceleași funcții. • pl. *-e.* /<fr. ***caste***.

castél[1] *s.m.* Varietate de struguri cu bobul alb, rotund. • pl. *-i.* /<fr. ***castel***.

castél[2] *s.n.* **1** (*în Ev. Med.*) Construcție grandioasă, fortificată, prevăzută cu turnuri și creneluri, înconjurată de ziduri și șanțuri, care servea ca locuință seniorilor și ca loc de apărare. <> *Castel-cetate* = castel întărit ca o cetate. *Castel-muzeu* = castel folosit ca muzeu. **2** Clădire mare, luxoasă, care imită arhitectura medievală. <> Expr. *Castele în Spania* = iluzii deșarte; planuri irealizabile. **3** (*tehn.*) *Castel de apă* = construcție specială (în formă de turn) care servește ca rezervor de apă. **4** (*mar.*) Fiecare dintre construcțiile de metal sau de lemn care sînt situate deasupra punții superioare a unei nave. • pl. *-e.* /<lat. ***castellum, -i***, germ. ***Kastell***, it. ***castello***.

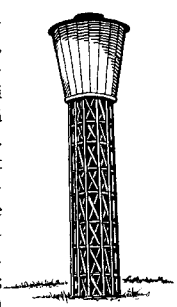

castel de apă

castelán, -ă *s.m., s.f.* **1** Persoană care stăpînește un castel (1), care locuiește într-un castel. **2** Persoană care îngrijește și administrează un castel (1). • pl. *-i, -e.* /<lat. ***castellanus, -i***, it. ***castellano***.

castilián, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Castiliei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii Castiliei. **2** *adj.* Care aparține Castiliei sau castilienilor, care se referă la Castilia sau la castilieni; care este originar din Castilia. ◆ (*subst. f.*) Dialect romanic vorbit de castilieni, devenit limba oficială a Spaniei; limba spaniolă. • sil. *-li-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<it. ***castigliano***, fr. ***Castillians***; cf. nm. pr. *Castilia*, provincie în Spania centrală.

castínă *s.f.* (*ind. sider.*) Calcar folosit în procesul de topire a unor minereuri. • pl. *-e.* /<fr. ***castine***.

cásting *s.n.* **1** (*sport*) Concurs sportiv în care participanții au dreptul la un număr de aruncări la țintă, cu lanseta, într-un timp limitat. **2** Selecție de actori, figuranți etc. pentru un spectacol, pentru un film etc. • pl. *-uri.* /<engl. ***casting***.

castitáte *s.f.* Însușirea de a fi cast; neprihănire, puritate, virtute. *Gheorghe, bătrînul care era de o castitate proverbială, tăcea și lăsa să-și meargă lucrurile cursul lor* (HOG.). <> *Centură de castitate* v. centură. • /<lat. ***castitas, -atis***.

castón *s.n.* Alveolă a unui inel în care este încastrată o piatră prețioasă. • pl. *-uri.* /<it. ***castone***.

cástor *s.m., s.n.* **1** *s.m.* (*zool.*) Mamifer rozător semiacvatic, răspîndit în Europa și în America de Nord, lung de 70-90 cm, cu blana prețioasă, cu labele din spate palmate și cu coada lățită, care trăiește în colonii, construindu-și cuibul pe malul apelor (*Castor canadensis*); biber. **2** *s.n.* Blana prelucrată a acestui animal. ◆ Postav făcut din părul castorului (1). • pl. *m. -i.* /<fr. ***castor***, lat. ***castor, -ris***

castoréum *s.n.* Secreție odorantă a castorului (1), folosită în farmacie (ca antiemetic, antispasmodic etc.) și în cosmetică (ca fixativ). • sil *-re-um.* /<fr. ***castoréum***, lat. ***castŏrĕum, -i***.

castrá *vb. I. tr.* **1** (*chir.*) A extirpa glandele sexuale, provocînd sterilitatea. **2** Fig. A mutila, a ciopîrți (o operă). • prez.ind. *-ez.* /<lat. ***castrare***, fr. ***castrer***.

castrăre *s.f.* **1** (*chir.*) Ablație a glandelor sexuale (testicule, ovare), provocînd sterilitatea; castrație. <> *Castrare radiologică* = suprimare funcțională a glandelor sexuale cu ajutorul razelor X. **2** (*bot.*) *Castrare a plantelor* = înlăturare a staminelor, a inflorescenței mascule sau a indivizilor masculi. • pl. *-ări.* /v. ***castra***.

castrát, -ă *adj., s.m.* **1** *adj.* (*despre ființe*) Căruia i s-au extirpat glandele sexuale. **2** *s.m.* Bărbat care a suferit operația de castrare (1). ◆ Fig. Om lipsit de bărbăție. • pl. *-ți, -te.* /v. ***castra***.

castrăție *s.f.* (*chir.*) Castrare (1). • pl. *-ii.* g. -d. *-iei.* /<fr. ***castration***.

castraveciór *s.m.* (*bot.*) **1** Dim. al lui *castravete.* **2** (și *castravecior pentru oțet*) Specie de castravete, cu fructele mici, verzi și cu proeminențe verucoase, care se consumă mai ales murate (*Cucumis sativus viridis*). • pl. *-i.* /***castravete*** + *-ior.*

castravéte *s.m.* **1** (*bot.*) Plantă leguminoasă anuală, din familia curcubitaceelor, cu frunzele mari, cordiforme și cu florile galbene, unisexuate (*Cucumis sativus*); restr. fructul acestei plante, alungit, ovoid sau cilindric, de culoare verde, care se consumă crud, murat sau gătit înainte de a ajunge la maturitate. <> Expr. *A vinde castraveți la grădinar* (sau *grădinarului*) = *a)* a da cuiva un lucru din care are din belșug; *b)* a da explicații într-o problemă cuiva care este mai bine informat; a încerca să prostești (sau să înșeli) pe cineva care este priceput în domeniul de care se vorbește. *A vinde castraveți* = a spune nimicuri, minciuni. *A toca la castraveți* v. toca. **2** Compus: (*zool.*) *castravete-de-mare* = holoturie. • pl. *-ți.* și (*pop.*) *crastavéte* *s.m.* /sg. refăcut din ***castraveți***, pl. lui *castraveț* <bg. ***краставица***.

castravete-de-mare

castrísm *s.n.* (*polit.*) Mișcare revoluționară care se inspiră din ideile lui Fidel Castro. • /<fr. ***castrisme***; cf. nm. pr. Fidel *Castro*, om politic cubanez.

castríst, -ă *s.m., s.f., adj.* (Adept) al castrismului. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***castriste***.

castrón *s.n.* Vas adînc (de porțelan) în care se păstrează sau se aduc la masă unele mîncăruri. ◆ Conținutul acestui vas. • pl. *-oane.* /<săs. ***Kastrol***, srb. ***kastrola***.

castronáș *s.n.* Dim. al lui *castron*; castronel. • pl. *-e.* /***castron*** + *-aș.*

castronél *s.n.* Castronaș. • pl. *-e.* /***castron*** + *-el.*

cástru *s.n.* (*milit.*) Tabără militară romană fortificată. • pl. *-e.* /<lat. ***castra, -orum***.

casúlă *s.f.* Pelerină fără mîneci și cu o singură deschizătură pentru cap, folosită de preoții catolici. • pl. *-e.* /<lat. ***casŭla, -ae***, germ. ***Casula***.

casulétă *s.f.* (*culin.*) Iahnie de fasole boabe cu afumături. • pl. *-e.* /<fr. ***cassoulet***.

casúncă *s.f.* v. casîncă.

casúră *s.f.* (*tehn.*) Spărtură, fisură; loc pe suprafața unui obiect unde acesta este spart. • pl. *-e.* /<fr. ***cassure***.

casus belli *s.n. invar.* **1** Acțiune politică sau militară care poate duce la declanșarea unui război. **2** Pretext prin care se justifică un conflict militar. /<lat. ***casus belli*** „caz de război".

caș *s.n., s.m.* **1** *s.n.* Produs alimentar obținut din lapte de oaie, vacă sau capră, închegat și stors de zer. <> *Caș trufanda* v. trufanda. <> Expr. *A fi pîine și caș* (cu cineva) = a fi prieten bun (cu cineva). **2** *s.n.* Substanță gălbuie-albicioasă care se formează în colțurile ciocului la puii de păsări. <> Expr. (*iron.*) *A fi cu cașul la gură* sau *încă nu i-a picat cașul de la gură*, se spune despre un tînăr nepriceput, lipsit de experiență (dar cu pretenții). *Puișor cu caș la botișor* v. botișor. **3** *s.m.* Compuse: (*bot.*) *cașul-copiilor* (sau *-popii, -găinii, -vrăbiilor*) = plantă ierboasă, cu florile trandafirii-albicioase, folosită în medicină pentru proprietățile ei emoliente (*Malva neglecta*); *cașul-iepurelui* = osul-iepurelui (*Ononis arvensis*). • pl. *n. -uri, m. -i.* /lat. ***caseus, -i***.

cașá[1] *s.f.* Stofă de lînă cu tușeul moale, vopsită în culori deschise. • /<germ. ***Kascha***.

cașá[2] *vb. I. tr.* **1** (*ind. text.*) A aplica pe țesături un strat de substanțe, care să le confere un tușeu moale, de

piele. **2** (*tipogr.*) A caşera (1). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***cacher***.

caşalót *s.m.* (*zool.*) Mamifer din ordinul cetaceelor, asemănător cu balena, cu capul mare şi cu dinţi pe falca inferioară, care trăieşte în mările calde, din a cărui grăsime se fabrică spermanţetul, din intestinul lui extrăgîndu-se ambra, folosită la fabricarea parfumurilor (*Physeter catodon*). <> *Ulei de caşalot* = amestec de ceruri fluide şi solide, extras din capul de caşalot, care este folosit în medicină, în cosmetică şi în componenţa unor produse industriale. • pl. *-ţi.* /<fr. ***cachalot***.

caşalot

caşáre *s.f.* **1** (*ind. text.*) Operaţie de aplicare pe ţesături a unui strat de substanţe, care să le confere un tuşeu moale, de piele. **2** (*tipogr.*) Caşerare. • pl. *-ări.* /v. ***caşa***[2].

căşă *s.f.* (*culin.*) Mîncare (asemănătoare cu pilaful) preparată prin fierberea în apă sau în lapte a arpacaşului, a meiului sau a altor crupe, avînd consistenţă vîscoasă. • /<rus. ***kaша***.

caşbéc, -ă *adj., s.m., s.f.* (*fam., glum.*) (Om) prost, tîmpit. • pl. *-ci, -ce.* /form. expr.

caşcavál *s.n.* Varietate de brînză fină, tare, în formă de turte sau de roţi, preparată din caş de lapte de oaie (sau de vacă), dospit, fiert, frămîntat, sărat şi uneori afumat. <> *Caşcaval la capac* v. capac. <> Expr. (*fam.*) *A se întinde la caşcaval* = a avea pretenţii exagerate. *A se da la caşcaval* = a fi moale, prost. *A se înnădi la caşcaval* v. înnădi. *Nu te întinde la caşcaval* v. întinde. ◆ Ext. Brînzeturi asemănătoare caşcavalului. • pl. *-uri.* /<tc. ***kaşkaval***; cf. şi it. *caciocavallo*.

caşéctic, -ă *adj.* (*med.*) Persoană care suferă de caşexie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***cachectique***.

caşerá *vb. I. tr.* **1** (*tipogr.*) A lipi un strat de hîrtie, de celuloid etc. pe o coală de hîrtie sau de carton, pentru a-i da un aspect mai frumos; a caşa[2] (2). **2** (*ind. text.*) A fixa un strat de spumă poliuretanică între tricotul şi căptuşeala confecţiilor. • prez.ind. *-ez.* şi ***caşurá*** *vb. I.* /cf. ***caşa***[2], fr. *cacher*.

caşeráre *s.f.* (*tipogr.*) Operaţie de lipire a unui strat de hîrtie, de celuloid etc. pe o coală de hîrtie sau de carton, pentru a-i da un aspect mai frumos; caşare (2), caşerat[1]. • pl. *-ări.* şi ***caşuráre*** *s.f.* /v. ***caşera***.

caşerát[1] *s.n.* (*tipogr.*) Caşerare. • pl. *-uri.* /v. ***caşera***.

caşerát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre confecţii*) Care are un strat de spumă poliuretanică fixat între tricot şi căptuşeală. **2** (*despre cartoane*) Care are suprafaţa lucioasă, obţinută prin aplicarea unei folii. • pl. *-ţi, -ţe.* /v. ***caşera***.

caşét, -ă *s.n., s.f.* **I** *s.n.* **1** (*fran.*) Carnet în care se notează fiecare lecţie pe care o ţine un profesor (particular). ◆ Plată făcută după un număr de lecţii predate. **2** (*filat.*) Plic ştampilat din prima zi a emisiunii timbrelor. **II** *s.f., s.n.* (*farm.*) Capsulă (3) mică din substanţă amilacee, în care se introduc medicamente sub formă de pulbere, pentru a fi înghiţite mai uşor. • pl. *-e, -uri.* /<fr. ***cachet***.

caşéu *s.n.* (*cinemat.*) Mască folosită în filmarea combinată, cu care se acoperă partea din cadru care nu trebuie să apară pe peliculă. • pl. *-uri.* /<fr. ***cachet***.

caşexíe *s.f.* (*med.*) Tulburare metabolică profundă, întîlnită mai ales în stadiile terminale ale unor boli cronice sau în subalimentaţie cronică, care se caracterizează prin disfuncţii ale unor organe, prin slăbire şi anemie extremă, prin hipotermie etc. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***cachexie***, lat. ***cachexía***; cf. gr. *κακός* „rău", *ἕξις* „stare".

caşmír *s.n.* **1** (*zootehn.*) Rasă de capre originară din Caşmir şi Tibet, cu părul foarte fin şi mătăsos. **2** Ţesătură fină şi moale confecţionată din părul de caşmir. *Şal de caşmir.* ◆ (*la pl.*) Varietăţi de caşmir. • pl. *-uri.* /<fr. ***cachemire***; cf. nm. pr. *Caşmir*, regiune în N Indiei.

caşurá *vb. I.* v. caşera.

caşuráre *s.f.* v. caşerare.

cat *s.n.* **1** Etaj; nivel. *Uneori caturile se dărîmă brusc şi-nainte de vreme* (SADOV.). <> *Catul de jos* = parter. **2** (*în scrierea chirilică*) Fiecare dintre nivelurile literelor care alcătuiesc un rînd. *Hrisoavele scrise în slove cu trei caturi* (MACED.). **3** (*mar.*) Etaj între cele două punţi ale unei nave. • pl. *-uri.* /<tc. ***kat***.

cata- Elem. de compunere „în jos", „spre interior". • /<fr. ***cata-***; cf. gr. *κατά* „în jos".

catabátic, -ă *adj.* (*meteor.; despre vînturi; în opoz. cu „anabatic"*) Care are o componentă descendentă. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***catabatique***.

catabióză *s.f.* (*biol.*) Degenerare a celulelor ca urmare a îmbătrînirii. • sil. *-bi-o-.* pl. *-e.* /<engl. ***catabiosis***.

catabólic, -ă *adj.* (*fiziol.*) Care aparţine catabolismului, care se referă la catabolism. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***catabolique***.

catabolísm *s.n.* (*fiziol.*) Ansamblu de reacţii biochimice de dezasimilare care are loc în organismele vii, la nivel celular, cu degradarea îndeosebi a unor molecule ca glucidele şi lipidele, însoţit de eliberare de energie. • /<fr. ***catabolisme***; cf. gr. *καταβολή* „acces; depunere".

catabolít *s.m.* (*fiziol.*) Substanţă rezultată în urma proceselor catabolice care au loc în organismele vii. • pl. *-ţi.* /<fr. ***catabolite***; cf. gr. *καταβολή* „depunere".

cataclástic, -ă *adj.* (*geol.*) **1** (*despre minerale, roci etc.*) Care este zdrobit sub acţiunea forţelor tectonice. **2** (*despre procese geologice*) Care provoacă o cataclază. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***cataclastique***.

cataclázá *s.f.* (*petrogr.*) Deformare (prin zdrobire) a mineralelor unor roci, în urma presiunii şi dislocărilor din scoarţa terestră. • pl. *-e.* /<fr. ***cataclase***, germ. ***Kataklase***.

cataclinál, -ă *adj.* (*geol.; despre pante, falii etc.*) Care este înclinat în sensul de înclinare a straturilor. • pl. *-i, -e.* /<engl. ***cataclinal***.

cataclísm *s.n.* **1** Schimbare bruscă în caracterul şi în condiţiile naturii şi ale vieţii pe pămînt, din cauza unor fenomene intense şi de scurtă durată (cutremure, erupţii vulcanice, uragane etc.), care afectează suprafeţe mari de pe glob. *Un foc poate fi adeseori un cataclism mai înspăimîntător decît un naufragiu* (BOGZA). **2** Fig. Transformare bruscă, distrugătoare în viaţa socială. • pl. *-e.* /<fr. ***cataclysme***, lat. ***cataclysmos*** (***-us***), ***-i***.

cataclísmic, -ă *adj.* Care are caracter de cataclism. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***cataclismique***.

catacómbă *s.f.* **1** Galerie subterană, naturală sau artificială, care servea primilor creştini ca loc de refugiu, de cult şi de înmormîntare. **2** Ext. Galerie subterană lungă şi îngustă. *Sub biserica asta nouă sînt catacombele monastirii, în care se pun oasele morţilor cînd le dezgroapă* (C. NEGR.). • pl. *-e.* /<fr. ***catacombe***, it. ***catacomba***.

catacréză *s.f.* v. catahreză.

catacrotísm *s.n.* (*med.*) Anomalie a pulsului, caracterizată prin uşoare expansiuni ale arterei după şocul principal; sfigmogramă. • pl. *-e.* /<fr. ***catacrotism***, engl. ***catacrotism***; cf. gr. *κατά* „în jos", *κρότος* „larmă; răsunet".

catacústică *s.f.* Parte a acusticii care are ca obiect studiul ecourilor. • /<fr. ***catacoustique***.

catadícsí *vb. IV. tr.* (*fam.*) A găsi de cuviinţă să facă ceva; a binevoi. *Cuconaşii din Ieşi nici nu catadicsesc să se uite la bietele copile* (ALECS.). • prez.ind. *-esc.* /<ngr. ***καταδέχομαι***.

catadióptric, -ă *adj.* (*fiz.; despre sisteme optice*) Care este format din lentile şi o oglindă. • sil. *-di-op-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***catadioptrique***.

catadiópru *s.m.* (*fiz.*) Sistem optic care răsfrînge razele luminoase în direcţia lor de incidenţă, fiind folosit, pentru semnalizare, în circulaţia rutieră. • sil. *-di-op-.* pl. *-i.* /<fr. ***catadioptre***.

catadróm, -ă *adj.* **1** (*bot.; despre părţi ale plantelor*) Care este orientat în jos şi spre exterior. **2** (*iht.; despre peşti*) Care trăieşte în apele dulci, dar coboară în mare pentru reproducere. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***catadrome***.

catafálc *s.n.* Postament înalt pe care se aşază sicriul sau, la comemorări, efigia unei persoane defuncte. • pl. *-uri, (înv.) -ce.* /<fr. ***catafalque***, germ. ***Katafalk***.

catafazíe *s.f.* (*med.*) Tulburare a vorbirii care constă în repetarea mecanică a aceloraşi cuvinte sau propoziţii. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***cataphasie***; cf. gr. *κατά* „în jos", *φάσις* „vorbire".

catafilaxíe *s.f.* (*med.*) Deplasare a leucocitelor şi a anticorpilor la locul unei infecţii. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***cataphylaxie***.

catafílă *s.f.* (*bot.*) Frunză în formă de solzi, care se găseşte la exteriorul mugurilor sau pe tulpinile subpămîntene. • pl. *-e.* /<engl. ***cataphyll***; cf. gr. ***κατά*** „în jos", *φύλλον* „frunză".

cataforétic, -ă *adj.* (*chim.*) Care aparţine cataforezei, care se referă la cataforeză. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***cataphoretique***.

cataforéză *s.f.* **1** (*chim.*) Deplasare spre catod a particulelor dintr-o soluţie coloidală, sub acţiunea cîmpului electric. **2** (*med.*) Introducere în organism a unor substanţe medicamentoase cu ajutorul ionizării prin curent continuu. • pl. *-e.* /<fr. ***cataphorèse***; cf. gr. *κατά* „în jos", *φορέω* „a duce, a purta".

catafráct *s.n., s.m.* (*milit.; înv.*) **1** *s.n.* Platoşă grea, pentru om şi pentru cal. **2** *s.m.* Oştean de cavalerie înzăuat împreună cu calul într-o astfel de platoşă. • pl. *n. -e, m. -ţi.* /<lat. ***cataphractes***, ***-ae***; cf. gr. *κατάφρακτης* „platoşă din zale ori din solzi de oţel".

catafrónt *s.n.* (*meteor.*) Front deasupra căruia aerul se deplasează descendent, determinînd ascensiunea aerului rece. • pl. *-uri.* /<fr. ***katafront***.

catagelofobíe *s.f.* (*psih.*) Teamă patologică de a fi ridicol. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***catagelophobia***.

catagenéză *s.f.* (*biol.*) Involuţie a unei specii prin simplificarea sau dispariţia unor organe sau funcţii. • /<fr. ***catagenèse***.

catagrád *s.n.* Grad de eficacitate termică măsurat cu catatermometrul. • pl. *-e.* /***cata-*** + ***grad***.

catagrafí *vb. IV.* v. catagrafia.

catagrafiá *vb. I. tr.* (*înv.*) A înregistra; a inventaria. • sil. *-fi-a.* prez.ind. *-iez.* şi ***catagrafí*** *vb. IV.* /<ngr. ***καταγράφω***.

catagrafiát, -ă *adj.* (*înv.*) Care este înregistrat, inventariat. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***catagrafia***.

catagráfic, -ă *adj.* (*înv.*) Care aparţine catagrafiei, care se referă la catagrafie. • pl. *-ci, -ce.* /***catagrafie*** + *-ic*.

catagrafíe *s.f.* (*înv.*) **1** Inventar. **2** Recensămînt. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<ngr. ***καταγραφή***.

catahréză *s.f.* (*stil.*) Figură de stil, apropiată de metaforă, prin care se extinde semnificaţia unui cuvînt dincolo de sensul său propriu. Ex. *Geana unui nor* (IOSIF). • pl. *-e.* şi *catacréză s.f.* /<fr. ***catachrèse***, lat. ***catachresis***; cf. gr. *κατάχρησις* „abuz".

catahrís *s.n.* (*grec. înv.*) Abuz. • pl. *-uri.* /<ngr. ***κατάχρησις*** (***-ση***).

cataíf *s.n.* **1** (*ind. alim.*) Sortiment de tăiţei subţiri. **2** (*culin.*) Prăjitură preparată din două straturi de tăiţei subţiri, prăjiţi şi însiropaţi, între care se pune un strat gros de frişcă. *Cataifurile treceau pe dinaintea lui fără măcar să le atingă* (C. NEGR.). • pl. *-uri.* /<tc. ***kataγıf***, ngr. ***καταΐφι, κανταΐφι***.

catalán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populaţia de bază a Cataloniei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii Cataloniei. **2** *adj.* Care aparţine Cataloniei sau catalanilor, care se referă la Catalonia sau la catalani; originar din Catalonia. ◆ (*subst. f.*) Limba romanică vorbită de catalani. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***catalan***; cf. nm. pr. *Catalonia*, regiune autonomă din N-E Spaniei.

catalázá *s.f.* (*biochim.*) Enzimă oxidantă prezentă în ţesuturile animale şi vegetale, care catalizează descompunerea apei cu degajare de oxigen. • /<fr. ***catalase***; cf. gr. *καταλύω* „a distruge, a dizolva".

cataléctic *adj., s.n.* (*vers.*) (Vers antic) terminat printr-un picior incomplet. • pl. *-ce.* /<fr. ***catalectique***; cf. gr. *καταληκτικός* „final; care sfîrşeşte".

catalepsíe *s.f.* **1** (*med.*) Tulburare psihomotorie caracterizată prin întepenirea bruscă a trunchiului şi a membrelor şi printr-o dereglare a funcţiilor cerebrale, care apare în unele boli psihice. **2** (*log.; la stoici*) Adevăr care trebuie acceptat datorită evidenţei sale. • sil. g.-d. *-iei.* /<fr. ***catalepsie***, lat. ***catalepsis***; cf. gr. *κατάληψις* „(cu)prindere; percepere".

cataléptic, -ă *adj.* (*med.*) **1** Care aparţine catalepsiei (1), care se referă la catalepsie. **2** (*despre oameni*) Care este atins de catalepsie (1). <> (*subst.*) *Catalepticul este greu de vindecat.* • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***cataleptique***, lat. ***cataleptĭcus***, ***-a***, ***-um***.

cataleptifórm, -ă *adj.* (*med.*) Care prezintă simptomele catalepsiei (1). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***cataleptiforme***.

catalexíe *s.f.* Tulburare a cititului, care constă în tendinţa de repetare a cuvintelor şi a propoziţiilor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<germ. ***Katalexis***.

catalíge *s.f. pl.* **1** Prăjini prevăzute cu suporturi pentru picioare, cu care se merge la înălțime, prin locuri noroioase, la circ etc.; picioroange. **2** Fig. (*fam.*) Picioare lungi. • /cf. bg. *камлуга*, rus. *калига*.

catalític, -ă *adj.* (*chim.*) Care aparține catalizei, care se referă la cataliză; care se produce prin cataliză. ◇ *Reactor catalitic* v. reactor. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***catalytique***.

catalizá *vb. I. tr.* **1** (*chim.*) A produce o cataliză. **2** Fig. (*compl. indică oameni, activități, situații etc.*) A influența; a impulsiona. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***catalyser***.

catalizáre *s.f.* Acțiunea de *a cataliza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***cataliza***.

catalizát, -ă *adj.* **1** (*chim.; despre reacții*) Care este grăbită sub influența unui catalizator (1). **2** Fig. (*despre oameni, activități, situații etc.*) Influențat; impulsionat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***cataliza***.

catalizatór, -oáre *s.m., adj.* **1** *s.m., adj.* (*chim.*) (Substanță) care influențează viteza unei reacții chimice, rămînînd nemodificată la sfîrșitul reacției. ◇ *Dezactivarea catalizatorului* v. dezactivare. **2** *adj.* Fig. Care influențează; care impulsionează. *Energii catalizatoare.* ◇ (*subst.*) *El a fost catalizatorul acestei acțiuni.* • pl. *-ori, -oare.* /***cataliza*** + *-tor*, după fr. *catalyseur*.

catalízá *s.f.* (*chim.*) Proces prin care se modifică viteza unei reacții, sub influența unui catalizator (1). ◇ *Cataliză negativă* = proces în care viteza de reacție este micșorată de un inhibitor. *Cataliză pozitivă* = proces în care viteza de reacție este mărită de un catalizator. • pl. *-e.* /<fr. ***catalyse***.

catalizór *s.m.* Catalizator. • pl. *-i.* /<fr. ***catalyseur***.

catalóg *s.n.* **1** Listă, caiet, registru, sistem de fișe etc. în care sînt înscrise, după anumite criterii, nume de persoane, de obiecte, de titluri, de lucrări etc. *A căutat în catalog albumul dorit.* **2** Spec. Document școlar de evidență curentă a notelor și a frecvenței zilnice a elevilor. *Are numai zece în catalog.* ◇ *Strigatul catalogului* v. strigat. ◇ Expr. *A striga catalogul* v. striga. **3** Ext. Broșură (ilustrată) care prezintă obiecte de vînzare și prețul acestora. *Catalogul firmei de produse cosmetice este foarte bine întocmit.* • pl. *-oage*, (*pop.*) *-uri.* /<fr. ***catalogue***, lat. ***catalŏgus, -i***, germ. *Katalog*, ngr. ***κατάλογος***.

catalogá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică nume de persoane, de obiecte, de titluri, de lucrări etc.*) A înregistra într-un catalog (1). ◆ Ext. A înșira, a enumera. **2** Fig. (*deprec.; compl. indică persoane*) A califica (defavorabil); a considera drept... • prez.ind. *-ghez.* /<fr. ***cataloguer***.

catalogáre *s.f.* Acțiunea de *a cataloga* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***cataloga***.

catalogát, -ă *adj.* **1** (*despre nume de persoane, de obiecte, de titluri, de lucrări etc.*) Înregistrat într-un catalog (1). ◆ Ext. Enumerat. **2** Fig. (*deprec.; despre persoane*) Calificat (defavorabil). • pl. *-ți, -te.* /v. ***cataloga***.

catalográfic, -ă *adj.* Care ține de catalografie, care se referă la catalografie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***catalographique***.

catalografíe *s.f.* (*bibl.*) **1** Tehnică a alcătuirii cataloagelor de bibliotecă sau de muzeu. **2** Ramură a biblioteconomiei care se ocupă cu studiul principiilor și metodelor de întocmire a cataloagelor de bibliotecă. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***catalographie***.

catálpa *s.f.* (*bot.*) Arbore decorativ, originar din America de Nord, înalt pînă la 15 m, cu frunzele mari, ovale și cu florile albe (*Catalpa bignonioides*). • pl. *-e.* /<fr., engl. ***catalpa***; cuv. din arhipelagul Carolinelor.

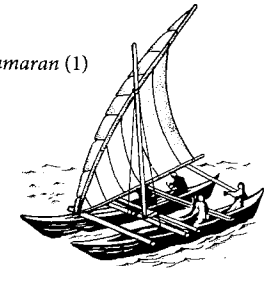

catamaran (1)

catamarán *s.n.* (*nav.*) **1** Ambarcație cu pînze, care are două corpuri de plutire și o singură punte. **2** Pirogă cu două flotoare laterale. **3** Dispunere în forma flotoarelor hidroavioanelor. • scris și *katamaran*. pl. *-e.* /<fr., engl. ***catamaran***, germ. ***Katamaran*** <cuv. tamil.

catameniáli, -ă *adj.* (*med.*) **1** Care se produce în timpul sau imediat înaintea menstruației; menstrual. **2** Care ține de menstruație, care se referă la menstruație. • sil. *-ni-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***cataméniał***; cf. gr. (*τὰ*) *καταμήνια* „menstruație" <adj. *καταμήνιος* „lunar" <*κατά* „referitor la", *μήν, -όϛ* „lună".

cataméniu *s.n.* Perioada menstruației. • pl. *-ii.* /<lat. ***catamenium***.

catamnéză *s.f.* (*med.*) Urmărire a evoluției afecțiunii unui bolnav pe baza informațiilor date de acesta după ieșirea din spital. • /<fr. ***catamnèse***; cf. gr. *κατάμνησις* „reamintire".

catamorfísm *s.n.* (*geol.*) Totalitatea proceselor care se produc în partea superioară a scoarței terestre. • /<engl. ***katamorphism***.

catapeteásmă *s.f.* **1** (*în templul din Ierusalim*) Draperie brodată, care despărțea partea numită „sfînta" (naosul) de „sfînta sfintelor" (sanctuarul), unde se afla chivotul legii, toiagul lui Aaron și mana. **2** (*în bisericile ortodoxe*) Perdea brodată care închide ușile împărătești ale iconostasului. ◆ Ext. Perete despărțitor (împodobit cu icoane) între altar și restul bisericii; iconostas. • pl. *-esme.* și (*înv., pop.*) *catapeteázmă* *s.f.* /<ngr. ***καταπέτασμα***.

catapeteázmă *s.f.* v. catapeteasmă.

cataplásmă *s.f.* **1** Preparat cu acțiune locală, care are ca principiu activ făina de in, de mușt etc., la care se adaugă un lichid, de obicei apă, căpătînd consistența unui bulion gros, și care se aplică pe piele (rece sau cald) și acționează prin propietățile sale revulsive. **2** Ext. Bucată de pînză pe care se întinde acest preparat, pentru a fi aplicat pe corp; compresă. *A pus o cataplasmă pe rană.* • pl. *-e.* /<fr. ***cataplasme***, lat. ***cataplasma, -atis***; cf. gr. *κατάπλασμα* „unguent; plasture".

catapléctic, -ă *adj.* (*med.*) Care aparține cataplexiei, care se referă la cataplexie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***cataplectique***.

cataplexíe *s.f.* (*med.*) **1** Tulburare provocată de obicei de o emoție intensă, caracterizată prin încetarea bruscă și de scurtă durată a oricărei mișcări (fără pierderea cunoștinței). **2** Încremenire de frică. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***cataplexie***; cf. gr. *κατάπληξις* „stupoare".

catapultá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică planoare, avioane*) A lansa cu o catapultă (2). **2** *refl.* (*despre piloți*) A se arunca din avion, cu ajutorul catapultei (3), în caz de forță majoră. **3** *tr.* (*fam.*) A arunca ceva cu forță; a proiecta. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***catapulter***.

catapultábil, -ă *adj.* Care poate fi catapultat. • pl. *-i, -e.* /***catapulta*** + *-bil*.

catapultáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *catapulta* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***catapulta***.

catapultát, -ă *adj.* **1** (*despre planoare, avioane*) Lansat cu o catapultă (2). **2** (*despre piloți*) Care se aruncă din avion cu ajutorul unei catapulte (3). • pl. *-ți, -te.* /v. ***catapulta***.

catapúltă *s.f.* **1** (*în antic. și la începutul Ev. Med.*) Mașină de război folosită mai ales la atacul cetăților, care servea la aruncarea pietrelor sau a butoaielor cu substanțe inflamabile asupra inamicului. **2** Dispozitiv pentru lansarea planoarelor sau a avioanelor (de la bordul navelor portavion). **3** Dispozitiv pentru aruncarea din avion a pilotului (împreună cu scaunul sau cu cabina), în vederea parașutării lui în caz de forță majoră. • pl. *-e.* /<lat. ***catapulta, -ae***, fr. ***catapulte***.

catár[1] *s.m.* Adept al unei secte maniheiste din Europa Apuseană, în sec. 9-14, care respingea ierarhia catolică, Sfintele Taine, existența purgatoriului și considera păcat proprietatea privată. • pl. *-i.* /<fr. ***cathare***; cf. gr. *καθαρός* „pur".

catár[2] *s.n.* (*med.*) Inflamație acută sau cronică a mucoaselor căilor respiratorii superioare, în cazul inflamațiilor rinofaringiene, însoțită de hipersecreție nepurulentă. *Catar faringian.* • pl. *-uri.* /<fr. ***catarrhe***, lat. ***catarrhus***; cf. gr. *κατάρρους* „scurgere".

cataractăt, -ă *adj.* (*med.; despre cristaline*) Care are cataractă (II). • pl. *-ți, -te.* /***cataractă*** + *-at*.

cataráctă *s.f.* **I** (*geomorf.*) Prag transversal în albia unui rîu sau fluviu, cauzat de falii sau de duritatea rocilor, unde apa cade în cascade sau cu repezișuri; cădere naturală de apă care se produce pe o succesiune de praguri abrupte (mici); șir de cascade mai mici. *Cataractele Nilului.* **II** (*med.*) Afecțiune oculară care constă în opacifierea progresivă a cristalinului sau a capsulei acestuia, cu diminuarea acuității vizuale pînă la orbire, care poate fi congenitală, posttraumatică sau spontană. *Cataracta se tratează chirurgical.* • pl. *-e.* /<fr. ***cataracte***, lat. ***cataracta, -ae***; cf. gr. *κατα(ρ)ράκτης* „care cade, se aruncă în jos".

catarál, -ă *adj.* (*med.*) Care ține de catar[2], care se referă la catar. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***catarrhal***.

catarámă *s.f.* Piesă din metal, os, material plastic etc., cu care se încheie o cingătoare, o curea etc. sau care este folosită ca ornament. ◇ Loc.adj. (*fam.*) *La cataramă* = strașnic, zdravăn. *Toată ziua s-a făcut miliție la cataramă, în strigătele mari ale gradaților* (SADOV.). Δ Expr. *Prieten la cataramă* = prieten foarte bun. • pl. *-e.* și *cătărámă* *s.f.* /<sās. ***Kattə(n)raimən*** „curea cu lanț"; cf. germ. *Kattenriemen*.

catárg *s.n.* **1** (*mar.*) Stîlp de lemn sau tub metalic care se montează vertical pe o navă, pentru a susține pînzele sau antenele de telegrafie fără fir; arbore. ◇ *Banca catargului* v. bancă. *Catarg bipod* v. bipod. *Catarg tripod* v. tripod. ◆ Ext. Trunchi de brad lung și gros, curățat de crengi și de coajă, din care se fac catarge. **2** (*ind. petrol.*) Construcție de metal care înlocuiește turnul de extracție la troliurile mobile. • pl. *-ge.* /<ngr. ***κατάρτι***.

catarín *s.m.* (*zool.*) Catarinian. • pl. *-i.* /<engl. ***catarrhine***.

catarinián *s.m.* (*zool.; la pl.*) Grup de maimuțe superioare, cu nările foarte apropiate, cu septul nazal îngustat și cu coada neprehensilă sau lipsite de coadă, care trăiesc în Africa, Asia și în unele insule australiene (*Catarrhina*); (*și la sg.*) maimuță care face parte din acest grup; catarin. *Babuinii și cimpanzeii sînt catarinieni.* • sil. *-ni-an.* pl. *-ieni.* /<fr. ***catarhiniens***.

catarísm *s.n.* Doctrina catarilor[1]. • /<fr. ***catharisme***.

cataróí *s.n.* (*înv., reg.*) **1** Apoplexie, dambla. **2** Guturai; gripă. **3** Gută. **4** Ext. (*fam.*) Pietroi. • pl. *-oaie.* /<ngr. ***καταρροή***.

catársis *s.n.* v. catharsis.

catártic, -ă *adj.* v. cathartic.

cataseísm *s.n.* (*geol.*) Undă seismică dirijată din exteriorul unei regiuni spre epicentru. • pl. *-e.* /***cata-*** + ***seism***.

catastáză *s.f.* **1** (*în tragedia antică*) Moment în care se accentuează punctul culminant înaintea catastrofei. **2** (*muz.*) Pregătire a vocii (înainte de a cînta); vocalizare. • pl. *-e.* /<fr. ***catastase***; cf. gr. *κατάστασις*.

catastíf *s.n.* (*înv.; fam.*) Registru, condică (1) (de socoteli). *Trebuie să te trecem la catastiful barierii* (ALECS.). ◇ Expr. *A avea ceva* sau *pe cineva însemnat* (ori *scris*) *la catastif* sau *a trece* (*ceva* ori *pe cineva*) *la catastif* = a avea sau a ține evidența evenimentelor petrecute sau a faptelor cuiva (pentru a se răzbuna pe el, pentru a-l pedepsi etc.). *A-și încheia catastihul* v. încheia. • pl. *-e.* și (*înv.*) *catastíh* *s.n.* /<ngr. ***κατάστιχον***.

catastíh *s.n.* v. catastif.

catastişél *s.n.* (*înv.; fam.*) Dim. al lui *catastif*. • pl. *-e.* /***catastih*** + *-el*.

catastrofá *vb. I. tr.* **1** A consterna, a descuraja. **2** A produce asupra cuiva o catastrofă. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***catastropher***.

catastrofál, -ă *adj.* **1** Care produce o catastrofă; dezastruos, tragic; catastrofic. **2** Care are proporțiile unei catastrofe; catastrofic. • pl. *-i, -e.* /***catastrofă*** + *-al*.

catastrófă *s.f.* Eveniment tragic, de mari proporții, care are urmări dezastruoase; calamitate, dezastru, nenorocire, tragedie. *O adevărată catastrofă s-a abătut asupra lor prin revărsarea apelor.* • pl. *-e.* /<fr. ***catastrophe***, lat. ***catastrŏpha, -ae***; cf. gr. *καταστροφή* „răsturnare".

catastrófic, -ă *adj.* Catastrofal. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***catastrophique***.

catastrofísm *s.n.* **1** (*biol.*) Teorie a paleontologului G. Cuvier, potrivit căreia în istoria pămîntului, după lungi perioade de repaus, intervin cataclisme care schimbă radical înfățișarea planetei, distrugînd lumea organică, urmate de noi acte de creație. **2** Tendință de a face previziuni pesimiste (în special cu referire la diferite situații politice sau economice). • /<fr. ***catastrophisme***.

catastrofíst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al catastrofismului (1). **2** *adj.* Care aparține catastrofismului sau catastrofiștilor, care se referă la catastrofism

sau la catastrofiști. • pl. *-iști, -iste.* /<engl. ***catastrophist***.

catatermál, -ă *adj.* (*petrogr.; despre asociații de minerale*) Care se depune la temperaturi de peste 300° C. • pl. *-i, -e.* /<germ. ***katathermal***.

catatermográf *s.n.* Catatermometru înregistrator. • pl. *-e.* /<fr. ***catathermographe***.

catatermométru *s.n.* Termometru cu alcool, folosit la măsurarea căldurii pierdute de corpul omenesc din cauza curenților de aer și a transpirației. • pl. *-e.* /<fr. ***catathermomètre***.

catatimíe *s.f.* (*psih.*) Tulburare a afectivității care constă în îngustarea sferei de interese și în intensificarea trăirii. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***catathymie***; cf. gr. *καταθύμιος* „aproape de suflet; plăcut".

catatónic, -ă *adj.* (*med.*) Care ține de catatonie, care se referă la catatonie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***catatonique***.

catatoníe *s.f.* (*psih.*) Sindrom psihomotor al schizofreniei, care se caracterizează prin stare de fixare a corpului în anumite poziții, prin rupere de mediul exterior, cu refuzul de a vorbi, pierdere a inițiativei, opoziție la orice solicitare sau pasivitate, conduită stereotipă, tulburări neurovegetative. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***catatonie***; cf. gr. *κατά* „în jos", *τόνος* „tensiune".

catavásie *s.f.* (*bis.*) Prima sau cea mai importantă stihiră a fiecăreia dintre cele nouă cîntări ale canonului utreniei, care face referire la perioada praznicelor bisericești și care este cîntată duminica și la sărbători la sfîrșitul sau în locul fiecărei cîntări. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<ngr. ***κατάβασις*** „coborîre".

catavasiér *s.n.* (*bis.*) Carte de ritual bisericesc ortodox, care cuprinde catavasii sau, ext., rugăciunile și cîntările vecerniei, utreniei, liturghiei etc. • sil. *-si-er.* pl. *-e.* /***catavasie*** + *-ar*.

catazónă *s.f.* (*geol.*) **1** Zona cea mai adîncă de metamorfism a rocilor sedimentare în scoarța terestră. **2** Ansamblul șisturilor cristaline formate în condițiile celui mai intens metamorfism regional. • pl. *-e.* /<fr. ***catazone***.

catch(can) ['kɛtʃkɛn] *s.n.* **1** (*sport*) Gen de lupte libere, în care concurenții pot prinde orice parte a corpului adversarului. **2** (*muz.*) Cîntec liric englez, pentru două, trei sau mai multe voci, în stil polifonic, interpretat de bărbați. • pl. *-uri.* /<engl. ***catch [as catch] can*** „oricum, cum se poate", fr. ***catch***.

catcher ['kɛtʃer] *s.m.* (*sport*) Sportiv care practică catchul (1). • pl. *-i.* /<engl. ***catcher***.

catecolamíne *s.f. pl.* (*biochim.*) Grup de amine biogene, din care fac parte adrenalina, noradrenalina și dopamina, care se găsesc în sînge, unde pot fi dozate. • /<fr. ***catécholamines***.

catedrál, -ă *adj.* Care aparține scaunului episcopal al unei dieceze. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***cathédral***, lat. ***cathedralis***; cf. lat. *cathĕdra, -ae* „scaun episcopal".

catedrálă *s.f.* **1** Biserică (mare) în care serviciul religios este oficiat de obicei de un (arhi)episcop. *Catedrala Notre-Dame din Paris datează din sec. 12.* **2** Biserica scaunului mitropolitan sau (arhi)episcopal. • pl. *-e.* /<fr. ***cathédrale***, lat. ***cathedralis***, germ. ***Kathedrale***.

catedrátic, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Profesoral. **2** *s.m., s.f.* Titular al unei catedre (3) universitare. • pl. *-ci, -ce.* /<it. ***cattedratico***.

catédră *s.f.* **1** Pupitru sau masă specială, așezată de obicei pe o estradă, de la care se predau lecții sau cursuri, se țin discursuri etc. *Mi-am auzit numele pronunțat de venerabila barbă albă de pe catedră* (GAL.). ◇ Expr. *A vorbi (ca) de la catedră = a)* a se exprima în stilul caracteristic expunerilor didactice; a vorbi savant; *b)* (*iron.*) a vorbi afectat. **2** Post în învățămînt; funcție de profesor. *Catedra vacantă s-a ocupat prin concurs.* **3** Unitate de bază într-o instituție de învățămînt superior, în care se desfășoară activitatea didactică, metodică și de cercetare științifică într-un anumit domeniu; totalitatea cadrelor didactice care fac parte din această unitate. *Catedră de filosofie.* ◇ *Șef de catedră* = cadru didactic cu grad superior (profesor sau conferențiar) care conduce o catedră. *Colectiv de catedră* v. colectiv. *Catedră plină* v. plin. ◆ Fig. Învățămînt, profesorat. • pl. *-e.* /<lat. ***cathĕdra, -ae***, ngr. ***καθέδρα***, germ. ***Katheder***.

categorém *s.n.* v. categoremă.

categoremátic, -ă *adj.* (*log.; despre termeni*) Care are o semnificație prin el însuși. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***catégorématique***.

categorémă *s.f.* (*log.; în sistemul lui Aristotel*) Noțiune universală care se referă la modurile generale potrivit cărora un lucru poate fi enunțat în legătură cu un altul. • pl. *-e.* și *categorém s.n.* /<fr. ***catégorème***; cf. gr. *κατηγόρημα*.

categoriál, -ă *adj.* Care aparține unei categorii, care se referă la categorii. • sil. *-ri-al.* pl. *-i, -e.* /***categorie*** + *-al*.

categóric, -ă *adj.* **1** Hotărît, precis; fără condiții sau alternative; necondiționat, tranșant, neezitant. *Un refuz categoric.* ◇ (*adv.*) *L-a refuzat categoric.* **2** Ferm, convins, răspicat. *Vorbește cu glas categoric.* **3** Evident, vădit, izbitor. *Un adevăr categoric.* **4** Considerabil, însemnat, important. *Se constată o ameliorare categorică a stării bolnavului.* **5** Incontestabil, indiscutabil, cert, neîndoielnic. *A manifestat o superioritate categorică.* **6** Clar, limpede; cert, sigur. *Vrea un răspuns categoric.* ◇ (*log.*) *Judecată categorică* = judecată care afirmă sau neagă o relație sigură, necondiționată între un subiect și o însușire a sa. *Imperativ categoric* v. imperativ. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***catégorique***, lat. ***catēgŏrĭcus, -a, -um***.

categoríe *s.f.* **1** Noțiune fundamentală, de maximă generalitate, care exprimă proprietățile și relațiile esențiale și generale ale obiectelor și fenomenelor realității. **2** (*filos.*) Termen folosit pentru a exprima modalități ale existenței sau funcției intelectului uman (substanță, relație, cauză etc.). **3** Clasă de obiecte, de ființe, de fenomene etc. de același fel sau asemănătoare între ele. ◆ Gen, soi, specie, varietate. *Diverse categorii de grîu.* ◆ Caracter, natură. *Oameni de aceeași categorie.* ◆ Fel, teapă. *Un mincinos de categoria lui mă dezgustă.* **4** (*biol.*) *Categorie sistematică* (sau *taxonomică*) = fiecare dintre grupele de plante sau de animale asemănătoare și înrudite. **5** (*gram.*) *Categorie gramaticală* = noțiune gramaticală fundamentală care exprimă relații stabilite de vorbitorii unei limbi între elemente ale acesteia sau între ei și lumea obiectivă. *Genul, numărul, cazul, persoana, timpul, modul sînt categorii gramaticale.* **6** (*log.*) *Categorie semantică* = termen care caracterizează expresiile limbajelor formalizate. **7** (*econ.*) *Categorie economică* = concept economic care este rezultat al abstractizării unor procese, fenomene, legi apărute în practica și teoria economică. **8** (*sport*) Fiecare dintre grupele în care sînt împărțiți sportivii sau echipele, după diverse criterii (sex, vîrstă, greutate, grad de pregătire etc.). *Categoria „cocoș" la box. Echipă de fotbal de categoria A.* ◇ *Categorie grea* v. greu. *Categorie mijlocie (mare)* v. mijlociu. *Categorie mijlocie (mică)* v. mijlociu. *Categorie pană* v. pană. *Categorie semigrea* v. semigreu. *Categorie semimijlocie* v. semimijlociu. *Categorie semimuscă* v. semimuscă. *Categorie semiușoară* v. semiușor. *Categorie ușoară* v. ușor. **9** (*sociol.*) *Categorie socială = a)* pătură socială care, împreună cu clasele sociale, formează structura socială a unui stat; *b)* grup de persoane care au caracteristici comune de natură demografică (vîrstă, sex), profesională etc. **10** Clasă, rang. *Restaurant de categoria I.* **11** Treaptă, clasă. *Categorie de retribuție.* • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***catégorie***, lat. ***catēgŏrĭa, -ae***; cf. gr. *κατηγορία* <*κατηγορέω* „a enunța".

categorisí *vb. IV. tr.* (*fam.*) **1** A pune pe categorii (3), pe clase de obiecte, de ființe, de fenomene etc. de același fel sau asemănătoare între ele. **2** Fig. (*compl. indică oameni*) A califica (3), a caracteriza (2); ext. a critica (2). *Spune tot ce vrai... și categorisește-mă cum pofțești* (SADOV.). • prez.ind. *-esc.* și (*înv.*) *catigorisí vb. IV.* /<ngr. ***κατηγόρησα***, aor. lui *κατηγορώ*.

categorisíre *s.f.* (*fam.*) Acțiunea de *a categorisi* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***categorisi***.

catehét *s.m.* (*bis.*) Cel supus catehezei. • pl. *-ți.* /<fr. ***catéchète***.

catehétic, -ă *adj.* v. catihetic.

catehéză *s.f.* (*bis.*) **1** Instruire religioasă prin întrebări și răspunsuri. **2** Ext. Instruire religioasă în general. • pl. *-e.* /<ngr. ***κατήχησις***, fr. ***catéchèse***.

catehísm *s.n.* **1** (*bis.*) Expunere a principiilor religiei creștine sub formă de întrebări și răspunsuri; (*înv.*) catihis. ◆ Ext. Carte care cuprinde această expunere. **2** Fig. Lucrare în care se expune riguros esența unei doctrine, a unei concepții. *Generația veche a admirat cu iubire scrierile lui Alexandrescu. Le-a avut ca un catehism de virtute și de patriotism* (GHICA). • pl. *-e.* /<ngr. ***κατηχισμός***, lat. ***catēchismus, -i***.

catehizá *vb. I. tr.* **1** (*bis.*) A învăța pe cineva catehismul (1). **2** Fig. A încerca să convingă pe cineva să adopte o doctrină. ◆ A determina pe cineva să-și schimbe gîndul. • prez.ind. *-ez.* și (*înv.*) *catihisí vb. IV.* /<ngr. ***κατήχησα***, aor. lui *κατηχώ*, fr. ***catéchiser***.

catehizáre *s.f.* (*bis.*) Acțiunea de *a catehiza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***catehiza***.

catehúmen, -ă *s.m., s.f.* (*în creștinismul primitiv*) Persoană adultă, pregătită sau aflată în perioada de pregătire pentru primirea botezului. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***catechumēnus, -a***, fr. ***catéchumène***.

catenár, -ă *adj.* **1** Care este dispus în formă de lanț. **2** (*electr.*) *Suspensie catenară* (și *subst. f.*) = sistem de susținere a firului aerian de contact pentru tracțiunea electrică, prin care acesta este suspendat de un cablu purtător prin intermediul unor fire verticale sau înclinate. **3** (*mat.*) *Calcul catenar* = calcul prin care se poate afla o mărime necunoscută din două sau mai multe mărimi cunoscute care variază direct sau invers proporțional, prin atîtea reduceri la unitate cîte mărimi cunoscute sînt date. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***caténaire***.

caténă *s.f.* **1** (*chim.*; și *catenă liniară, catenă ramificată, catenă ciclică*) Lanț format din mai mulți atomi uniți între ei prin legături simple sau multiple. **2** (*geogr.*; și *catenă muntoasă*) Lanț de munți de încreștere, format sub influența unei presiuni laterale, în timpul unei orogeneze. ◇ *Catenă hercinică* v. hercinic. **3** (*mat.*) Metodă de aranjare a mărimilor cunoscute și necunoscute la calculul catenar. **4** (*înv.*) Lanț (la ceas, la ochelari etc.). • pl. *-e.* /<lat. ***catēna, -ae***.

catepsínă *s.f.* (*biochim.*) Enzimă celulară care catalizează degradarea proteinelor. • pl. *-e.* /<germ. ***Kathepsine***, engl. ***cathepsin***.

caterétic, -ă *adj.* (*med.; despre substanțe caustice*) Care are acțiune slabă, puțin intensă. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***cathérétique***.

cateréză *s.f.* (*med.*) **1** Stare de slăbiciune, de prostație, produsă de un medicament. **2** Afecțiune acustică ușoară. • pl. *-e.* /<fr. ***cathérèse***; cf. gr. *καθαίρεσις* „reducere".

cateríncă *s.f.* **1** (*muz.; pop.*) Flașnetă. **2** Fig. (*arg.*) Gură mare, clonț (2); cicăleală. ◇ Expr. *A face caterincă* = a-și bate joc. • pl. *-ci.* și *catirínca s.f.* /<ucr. ***камерипка***; cf. nm. pr. germ. *[E]katerin[en]*.

catering ['kɛtərin] *s.n.* Serviciu de asigurare a mîncării (conservate prin frig) la bordul unei nave, al unei aeronave etc. • scris și *ketering.* /<engl. ***catering***.

caterisí *vb. IV. tr.* **1** (*compl. indică preoți*) A destitui din funcție; (*pop.; fam.*) a răspopi. **2** Ext. (*compl. indică călugări sau călugărițe*) A exclude dintr-o comunitate monahală. **3** Analog. (*compl. indică laici*) A demite sau a retrograda. • prez.ind. *-esc.* /<ngr. ***καθαίρεσα***, aor. lui *καθαιρώ* „a degrada".

caterisíre *s.f.* Acțiunea de *a caterisi* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***caterisi***.

caterpilár *s.n.* Tip de tractor pe șenile (destinat lucrărilor rutiere). • pl. *-e.* /<engl. ***caterpillar*** *[tractor]*.

catétă *s.f.* (*geom.*) Fiecare dintre cele două laturi care alcătuiesc unghiul drept al unui triunghi dreptunghic. • pl. *-e.* /<fr. ***cathète***, lat. ***cathētus, -i***; cf. gr. *κάθετος* „perpendicular".

catetér *s.n.* (*med.*) Sondă adaptată structurii anatomice investigate, cu care se face cateterismul. • pl. *-e.* /<fr. ***cathéter***; cf. gr. *καθετήρ* „sondă".

cateterísm *s.n.* (*med.*) (Manevră de) introducere a unui cateter într-un canal normal, într-o cavitate a organismului (arteră, esofag, vezică etc.) sau într-un orificiu al unei fistule, în scop terapeutic sau în vederea stabilirii unui diagnostic. • /<fr. ***cathétérisme***; cf. gr. *καθετηριασμός* <*καθετήρ* „sondă".

cateterizá *vb. I. tr.* (*med.*) A explora cu ajutorul cateterului. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***cathétériser***.

cateterizáre *s.f.* (*med.*) Acțiunea de *a cateteriza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***cateteriza***.

catetométru *s.n.* Instrument pentru măsurarea cu precizie a distanțelor pe o verticală. • pl. *-e.* /<fr. ***cathétomètre***; cf. gr. *κάθετος* „vertical, perpendicular", *μέτρον* „măsură".

cátgut *s.n.* (*med.*) Fir resorbabil, preparat din țesuturi animale (intestin de pisică, de oaie), folosit în chirurgie pentru suturi sau ligaturi ale planurilor profunde operatorii, pentru drenaj etc. • pl. *-uri.* /<fr., engl. ***catgut***.

cathársis *s.n.* **1** (*estet.*) Acțiune purificatoare pe care (după Aristotel) o are tragedia asupra spiritului. **2** (*psihanal.*) Efect terapeutic obținut prin recunoașterea și verbalizarea evenimentelor traumatizante uitate, prin descărcarea unei trăiri refulate; eliberare psihică. • scris și *catarsis*. pl. *-uri*. /<fr. ***catharsis***; cf. gr. *κάθαρσις* „purificare".

cathártic, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* (*estet.*) Purificator. **2** *adj., s.n.* (*farm., înv.*) (Medicament) care provoacă purgație. • pl. *-ci, -ce*. și *catártic, -ă adj.* /<fr. ***cathartique***.

catifeá *s.f.* Țesătură de mătase, lînă, bumbac etc., care prezintă pe față fire dese, cu lungimea mai mică de un milimetru, perpendiculare pe suprafața țesăturii. *Rochie de catifea albastră*. ◆ (*la pl.*) Sortimente de catifea. • pl. *-ele*. /<tc. ***kadife***, ngr. ***κατιφές***.

catifelá *vb. I. tr., refl.* A (se) face fin ca o catifea. • prez. ind. *-ez*. /de la ***catifea***.

catifeláre *s.f.* Acțiunea de *a (se) catifela* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***catifela***.

catifelát, -ă *adj.* **1** Care are aspectul și finețea catifelei; catifelin. *Flori catifelate*. **2** Fig. (*despre sunete, voce*) Care este plăcut, cald, mîngîietor. • pl. *-ți, -te*. /v. ***catifela***.

catifelín, -ă *adj.* Catifelat (1). • pl. *-i, -e*. /de la ***catifea***.

catifelíu, -ie *adj.* (Ca) de catifea. • pl. *-ii*. /***catifea*** + *-iu*.

catifelúță *s.f.* Dim. al lui *catifea*. ◆ Fir de catifea pentru brodat flori. ◆ Panglică (îngustă) de catifea. • pl. *-e*. /***catifele***, pl. lui *catifea* + *-uță*.

catigoríe *s.f.* (*înv.*) Clevetire, calomnie (1). • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<ngr. ***κατηγορία***.

catigorisí *vb. IV.* v. categorisi.

catihét *s.m., s.n.* **1** *s.m.* Persoană care preda copiilor catehismul (1). *Tatăl meu ținea școala de catiheți, un fel de școală în care se învăța cîntările bisericești* (HOG.). **2** *s.m.* (*înv.*) Profesor de religie într-o școală laică. **3** *s.m.* Profesor de teologie. **4** *s.n.* (*arh.*) Școală de preoți care are în frunte un catihet (3). • pl. *m. -ți, n. -e*. /<ngr. ***κατηχητής***.

catihétic, -ă *adj.* **1** Referitor la catihet; practicat de catihet; care ține de catiheți sau de învățămîntul religios. **2** (*pedag.*) *Metodă catihetică* = formă a metodei didactice a conversației, constînd în întrebări care permit elevilor să reproducă cunoștințele însușite. • pl. *-ci, -ce*. și *catehétic, -ă adj.* /<ngr. ***κατηχητικός***; cf. și fr. *catéchétique*.

catihețíe *s.f.* (*înv.*) Școală de preoție, avînd ca profesor un catihet (3). • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***catihet*** + *-ie*.

catihís *s.n.* (*înv.*) Catehism (1). • /<ngr. ***κατήχησις***.

catihisí *vb. IV.* v. catehiza.

catilináră *s.f.* **1** (*la pl.*) Nume generic al celor patru discursuri ale lui Cicero împotriva lui Catilina. **2** Fig. Apostrofă vehementă la adresa cuiva. • pl. *-e*. /<fr. ***catilinaire***; cf. nm. pr. *Catilina*, om politic roman.

cațión *s.m.* (*fiz., chim.*) Ion cu sarcină electrică pozitivă, care se deplasează spre catod sub acțiunea unui cîmp electric. • sil. *-ti-on*. pl. *-i*. /<fr. ***cation***; cf. gr. *κατά* „în jos", *ἰόν* „mișcător" part. prez. n. al vb. *εἶμι* „a merge, a se mișca".

cațiónic, -ă *adj.* (*fiz., chim.*) Care ține de cation, care se referă la cation. • sil. *-ti-o-*. pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***cationique***.

cationít *s.m.* (*chim.*) Substanță care are proprietatea de a schimba cationii proprii cu cationii din soluția cu care vine în contact și în care nu se dizolvă, folosită pentru tratarea apei în vederea dedurizării, deferizării etc. • sil. *-ti-o-*. pl. *-ți*. /de la ***cation***; cf. engl., fr. *cationite*.

cationizá *vb. I. tr.* A supune apa unui proces de tratare chimică cu ajutorul maselor filtrante cationice. • sil. *-ti-o-*. prez.ind. *-ez*. /***cation*** + *-iza*.

cationizáre *s.f.* Procedeu de tratare chimică a apei cu ajutorul maselor filtrante cationice. • sil. *-ti-o-*. pl. *-ări*. /v. ***cationiza***.

catiopéxic, -ă *adj.* (*fiz., chim.*) Care fixează cationii dintr-o soluție. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***catiopéxique***.

catiríncă *s.f.* v. caterincă.

catísmă *s.f.* **1** Fiecare din cele douăzeci de secțiuni ale *Psaltirii*. **2** Rugăciune citită șezînd. • pl. *-e*. /<slav. ***катисма***.

catîr *s.m.* **1** (*zool.*) Animal domestic hibrid, rezultat din împerecherea măgarului cu iapa sau a armăsarului cu măgărița (*Equus mullus*). **2** Fig. Om încăpățînat. • pl. *-i*. /<tc. ***katır***.

catîrcă *s.f.* Femela catîrului (1). • pl. *-ce*. /***catîr*** + *-că*.

cáto *s.m.* Persoană de o virtute severă. • și *catón s.m.* /<it. ***catone***; cf. nm. pr. *Cato*, cenzor al Romei, celebru pentru austeritatea și severitatea sa.

catoblépas *s.m.* **1** (*mit. egipteană*) Animal fabulos despre a cărui privire se credea că omoară pe cei asupra cărora era atîntită. **2** (*zool.*) Patruped de la izvoarele Nilului, care privește veșnic în jos; antilopă. **3** (*zool.*) Specie de șarpe veninos. **4** (*iht.*) Specie de pește veninos. • pl. *-și*. /<fr. ***catoblépas***; cf. gr. *κατώβλεπον* <*κάτω* „în jos", *βλέπω* „a privi".

catód *s.m.* (*fiz.*) **1** (*în opoz. cu „anod"*) Electrod negativ al unei pile electrice, al unui aparat de electroliză etc. **2** Electrod al unui tub electronic care emite electroni. • pl. *-zi*. /<fr. ***cathode***; cf. gr. *κάτω* „în jos", *ὁδός* „drum".

catódic, -ă *adj.* (*fiz.*) Privitor la catod; care pornește de la catod. ◇ *Lampă catodică* = lampă care emite electroni. *Raze catodice* = radiație de electroni emiși de catodul unui tub de descărcare electrică într-un gaz care se află la presiune foarte joasă. *Radiație catodică* = flux de electroni emiși de catodul unui tub de descărcare electrică vidat. *Pată catodică* v. pată. *Pulverizare catodică* v. pulverizare. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***cathodique***.

catodluminescénță *s.f.* (*fiz.*) Luminescență pe care o prezintă unele substanțe în urma bombardării cu electroni. • pl. *-e*. /***catod*** + ***luminescență***.

catogenéză *s.f.* (*geol.*) Proces de formare a rocilor sedimentare, ale căror particule s-au deplasat, în faza de depunere, sub acțiunea gravitației. • /<fr. ***catogenèse***; cf. gr. *κάτω* „în jos", *γένεσις* „naștere".

católic, -ă *s.m., s.f., adj.* (*relig.*) **1** *s.m., s.f.* Adept al catolicismului. ◇ Expr. *A fi mai catolic decît papa* = a fi exagerat în ceea ce face, spune sau crede. **2** *adj.* Care aparține catolicismului sau catolicilor, care se referă la catolicism sau la catolici. ◇ *Biserica Catolică* = biserica creștină care mărturisește doctrina catolicismului. • pl. *-ci, -ce*. /<lat. ***cathŏlĭcus, -a, -um***, fr. ***catholique***.

catolicísm *s.n.* (*relig.*) Confesiune creștină care recunoaște primatul papei, infailibilitatea lui în ceea ce privește dogma și morala, purcederea Sfîntului Duh de la Dumnezeu-Tatăl și de la Dumnezeu-Fiul (filioque), Sfînta Treime, Învierea, cele șapte sacramente, cultul Fecioarei Maria, cinstirea sfinților, existența purgatoriului etc.; ext. Biserica Catolică; religia catolică. *Centrul catolicismului este Vaticanul*. • /<fr. ***catholicisme***.

catolicitáte *s.f.* **1** Caracter catolic. **2** Totalitatea credincioșilor catolici. • /<fr. ***catholicité***.

catolicizá *vb. I. tr.* A face pe cineva să treacă la catolicism. • prez.ind. *-ez*. /***catolic*** + *-iza*.

catolicizáre *s.f.* Trecere la catolicism. • pl. *-ări*. /v. ***catoliciza***.

catolicizát, -ă *adj.* Care a trecut sau a fost determinat să treacă la catolicism. • pl. *-ți, -te*. /v. ***catoliciza***.

catométru *s.n.* Aparat pentru controlul mărimilor caracteristice tuburilor electronice. • pl. *-e*. /<fr. ***catomètre***, germ. ***Katometer***.

catón *s.m.* v. cato.

catoniăn, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este sever, aspru; catonic. **2** (*jur.*) *Regulă catoniană* = principiu de drept potrivit căruia validitatea unui legat este condiționată de supoziția că testatorul a murit imediat după redactarea testamentului. • sil. *-ni-an*. pl. *-ieni, -iene*. /<lat. ***catōnĭanus, -a, -um***, fr. ***catonienne***, it. ***catoniano***.

catónic, -ă *adj.* (*despre oameni*) Catonian (1). • pl. *-ci, -ce*. /<it. ***catonico***; cf. nm. pr. *Cato*, om politic roman.

catóptric, -ă *adj., s.f.* (*fiz.*) **1** *adj.* Care se referă la reflexia luminii. **2** *s.f.* Capitol al opticii care se ocupă cu studiul fenomenelor de reflexie a luminii. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***catoptrique***; cf. gr. *κατοπτρον* „oglindă".

catoptrofobíe *s.f.* (*psih.*) Teamă patologică de oglinzi. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***catoptrophobie***; cf. gr. *κατοπτρον* „oglindă".

catoscóp *s.n.* Tub de raze catodice folosit în receptoarele de televiziune. • pl. *-oape*. /<fr. ***cathoscope***.

catrafúse *s.f. pl.* (*fam.*) Obiecte casnice mărunte (în dezordine); boarfe, calabalîc (1). ◇ Expr. *A-și lua* (sau *a-și strînge*) *catrafusele* = *a*) a-și împacheta tot și a pleca; *b*) a pleca repede (și pe furiș) dintr-un loc. • /etimol. nec.

catrán *s.n.* **1** Lichid uleios, vîscos, cu densitate mai mare ca a apei, de culoare neagră sau brună, cu miros specific, obținut prin distilarea uscată a unor materii prime (uleiuri, lemn, cărbune), care constituie o materie primă importantă în industria chimică; gudron. ◇ Loc.adv. *Ca* (sau *cum e*) *catranul* = *a*) negru (și unsuros); *b*) negru la față (de mînie). ◇ Expr. *A se face catran* (*de mînie* sau *de supărare*) = a se supăra foarte tare. **2** Fig. Supărare mare; amărăciune. *Are catran în suflet*. **3** Expr. (*pop.*) *Catran de...* = foarte, extrem de..., al dracului de... *Catran de scump*. • pl. *-uri*. /<tc. ***katran***.

catrén *s.n.* (*lit.*) Strofă sau poezie formată din patru versuri, cu rima încrucișată sau îmbrățișată. • pl. *-e*. /<fr. ***quatrain*** <*quatre* „patru".

catrilión *s.n.* v. cvadrilion.

catrínță *s.f.* Piesă (ornamentală) din costumul popular românesc, purtată de femei, care servește ca fustă sau ca șorț și care este formată dintr-o bucată de stofă dreptunghiulară, de obicei împodobită cu cusături, cu paiete etc. ◇ Expr. *A-i mirosi cuiva a catrință* v. mirosi. • pl. *-e*. și *cătrínță s.f.* /etimol. nec.

catrință

cața, -oánă *s.m., s.f.* (*înv.*) **1** Termen injurios dat grecilor. **2** (Epitet pentru o) persoană rea, egoistă. • pl. *-oni, -oane*. /<ngr. ***κάτσα, κατσίκι*** „capră".

cațavéică *s.f.* Haină țărănească scurtă (îmblănită), cu mîneci largi, purtată de femei; scurteică. *Purta cațaveică de vulpe cu fața albastră* (SADOV.). • pl. *-ci*. /<ucr. ***кацавейка***.

cațaveică

cățăi[1] *s.f.* (*fam.*) Persoană rea și cicălitoare, care vorbește întruna (bîrfind). ◇ Expr. *A se pune cață pe capul cuiva* = a stărui mult pe lîngă cineva. • pl. *-e*. /cf. *cața*.

cățăi[2] *s.f.* (*reg.*) Băț lung, cu cîrlig de fier la vîrf, cu care ciobanii prind oile și mieii; (*reg.*) campău. ◇ Expr. *A umbla cu cața* = a minți pe cineva. *A sta cață înaintea cuiva* = a sta drept (de frică, de respect). • pl. *-e*. /cf. *acățа*.

cau *s.m. sg.* cauă.

căuă *s.f. sg.* (*pop.*) Ființă imaginară cu care se sperie copiii. • și *cau s.m. sg.* /form. expr.

caúc[1] *s.n.* **1** Potcap purtat de călugări. **2** Acoperămînt de cap, înalt și rotund, făcut din pîslă, pe care îl purtau, în trecut, boierii și, uneori, femeile. • pl. *-ce*. /<tc. ***kavuk***, srb. ***kauk***.

caúc[2] *s.n.* (*înv., pop.*) Căuș (1). ◆ Conținutul unui cauc. • pl. *-ce*. /lat. ***caucus, -i***.

caucazián, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* (*la pl. m.*) Denumire generică dată popoarelor (de rasă europidă și mongoloidă) care trăiesc în Caucaz; (*și la sg.*) persoană care aparține unuia dintre aceste popoare. *Dintre caucazieni fac parte: adigheii, kabardinii, cerchezii, nogaii, osetinii, cecenii, azerbaidjenii, gruzinii, armenii, kurzii etc.* **2** *adj.* Care aparține Caucazului sau caucazienilor, care se referă la Caucaz sau la caucazieni; care este originar din Caucaz. ◇ *Limbi caucaziene* = familie de limbi vorbite în Caucaz, din care fac parte georgiana, cecena etc. **3** *adj.* (*antrop.*) *Rasă caucaziană* = rasă europidă, v. europid. • sil. *ca-u-*; *-zi-an*. pl. *-ieni, -iene*. /nm. pr. (regiune muntoasă situată între Marea Neagră și Marea Caspică) ***Caucaz*** + *-ian*; cf. și fr. *caucasien*.

cauciúc *s.n.* **1** (*chim.*) Substanță elastică, care se fabrică sintetic sau se obține din latexul unor arbori tropicali,

originari din America de Sud, folosită la confecționarea anvelopelor, a benzilor elastice, a tuburilor etc. *Pantofii au flecuri de cauciuc.* **2** Anvelopă (umplută cu aer) care îmbracă roțile automobilelor, bicicletelor, trăsurilor etc. • sil. *ca-u-*. pl. *-uri*. /<fr. ***caoutchouc***; cf. *cahuchu*, cuv. sud-american.

cauciucá *vb. I. tr.* A acoperi cu un strat de cauciuc sau a impregna cu cauciuc un obiect, mai ales o țesătură textilă. • sil. *ca-u-*. prez.ind. *-chez.* /***cauciuc*** + *-a*.

cauciucáre *s.f.* Acțiunea de *a cauciuca* și rezultatul ei. • sil. *ca-u-*. pl. *-ări*. /v. ***cauciuca***.

cauciucát, -ă *adj.* (*despre obiecte, mai ales despre țesături textile*) Acoperit sau impregnat cu cauciuc. • sil. *ca-u-*. pl. *-ți, -te*. /v. ***cauciuca***.

cauciuchíer *s.m.* Muncitor care execută lucrări de cauciucare. • sil. *ca-u-; -chi-er*. pl. *-i*. /de la ***cauciuc***.

cauciucós, -oásă *adj.* Care are consistența cauciucului (1); care se aseamănă cu cauciucul. • sil. *ca-u-*. pl. *-oși, -oase*. /***cauciuc*** + *-os*.

cáuda *s.f.* **1** (*anat.*) Partea subțiată posterioară sau terminală a unui organism sau organ. **2** (*muz.*) Coda[1]. • pl. *-e*. /<lat. ***cauda, -ae***.

caudál, -ă *adj.* (*anat.*) Care este din regiunea cozii; care ține de partea terminală a unui organ de formă alungită sau de coadă, care se referă la coadă. *Vertebră caudală.* • sil. *ca-u-*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***caudal***, it. ***caudale***.

caudát, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* Care este prevăzut cu coadă; caudifer. **2** *s.n.* (*zool.; la pl.*) Ordin de amfibieni cu coadă (*Caudata*); (*și la sg.*) animal care face parte din acest ordin. *Salamandra și tritonul fac parte din ordinul caudatelor.* • sil. *ca-u-*. pl. *-ți, -te*. /<fr. ***caudate(s)***.

caudifér, -á *adj.* Caudat (1). • sil. *ca-u-*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***caudifère***.

caudillísm *s.n.* (*în țările de limbă spaniolă*) Conducere tiranică exercitată de un dictator. • sil. *ca-u-*. /***caudillo*** + *-ism*.

caudíllo *s.m.* **1** (*în țările din America Latină*) Conducător (al unei turme). **2** (*în țările de limbă spaniolă*) Titlu dat unui dictator. ◆ Persoană care poartă acest titlu. • sil. *ca-u-*. /<sp. ***caudillo*** „conducător".

caudíne *adj.* Expr. *A trece* (*pe*) *sub furcile* (sau *sub furci*) *caudine* = *a*) a umili pe cel învins; *b*) ext. a supune unei critici severe. • sil. *ca-u-*. /<lat. ***[Furcae] Caudinae***, fr. ***[fourches] Caudines***, it. ***[Forche] Caudine***, nm. pr., trecătoare în munții Apenini.

caul- Elem. de compunere „(de) tulpină". • și *cauli-, caulo-*. /<fr. ***caul(i)-, caulo-***; cf. lat. *caulis, -is*, gr. *καυλός* „tulpină".

caulescént, -ă *adj.* (*bot.; despre plante*) Care are tulpină aeriană. • sil. *ca-u-*. pl. *-ți, -te*. /<fr. ***caulescent***; cf. lat *caulis, -lis* „tulpină".

cauli- v. caul-.

caulícul *s.n.* (*bot.*) Tulpiniță a embrionului pe care se află cotiledoanele. • sil. *ca-u-*. pl. *-e*. /<fr. ***caulicule***.

cauliflór, -ă *adj.* (*bot.*) **1** (*despre plante*) Care prezintă cauliflorie. **2** (*despre flori*) Care cresc direct pe tulpină sau pe ramuri. • sil. *ca-u-*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***cauliflore***.

cauliflorí́e *s.f.* (*bot.*) Fenomen de apariție a florilor direct pe tulpină sau pe ramuri, caracteristic unor arbori din regiunile tropicale. • sil. *ca-u-*. g. -d. *-iei*. /<fr. ***cauliflorie***; cf. lat. *caulis, -is* „tulpină", *flos, floris* „floare".

caulifórm, -ă *adj.* Care are forma unei tulpini. • sil. *ca-u-*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***cauliforme***.

caúlis *s.n. sg.* (*bot.*) Tulpină. • sil. *ca-u-*. /<lat. ***caulis, -is***.

caulo- v. caul-.

caulogenéză *s.f.* (*bot.*) Proces de formare a tulpinii. • sil. *ca-u-*. /<fr. ***caulogenèse***.

caulotaxíe *s.f.* (*bot.*) Mod de așezare a ramurilor pe tulpină. • sil. *ca-u-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /după fr. *caulotaxis*.

căuper *s.n.* (*tehn.*) Instalație pentru preîncălzirea aerului din furnale, prin arderea gazelor rezultate ca produs secundar la elaborarea fontei. • pl. *-e*. /<engl. ***cowper***.

caústic, -ă *adj., s.f.* **I** *adj.* **1** (*despre substanțe chimice*) Care arde, distrugînd țesutul animal și vegetal. ◇ *Potasă caustică* v. potasă. *Sodă caustică* v. sodă. **2** Fig. Mușcător, satiric, de o ironie răutăcioasă. *Remarcă caustică.* **II** *s.f.* (*fiz.*) Pată luminoasă formată prin întîlnirea razelor reflectate sau refractate într-un sistem optic, reprezentînd imaginea deformată a unei surse de lumină. • pl. *-ci, -ce*. /<lat. ***caustĭcus, -a, -um***, it. ***caustico***, fr. ***caustique***; cf. gr. *καυστικός* „arzător; inflamabil".

causticitáte *s.f.* **1** (*chim.*) Proprietate a unor substanțe de a fi caustice (I 1). **2** Fig. Faptul sau tendința de a fi caustic (I 2). • sil. *ca-us-*. /<fr. ***causticité***.

causticizá *vb. I. tr.* **1** (*chim.*) A caustifica. **2** Fig. A da un caracter ironic, incisiv. • sil. *ca-us-*. prez.ind. *-ez*. /după fr. *caustifier*.

causticizáre *s.f.* Acțiunea de *a causticiza* și rezultatul ei. • sil. *ca-us-*. pl. *-ări*. /v. ***causticiza***.

caustificá *vb. I. tr.* (*chim.*) A transforma carbonații alcalini în alcalii caustice cu ajutorul laptelui de var; a causticiza (1). • sil. *ca-us-*. prez.ind. *caustífic*. /<fr. ***caustifier***.

caustificáre *s.f.* (*chim.*) Acțiunea de *a caustifica* și rezultatul ei. • sil. *ca-us-*. pl. *-ări*. /v. ***caustifica***.

caustificát, -ă *adj.* (*chim.; despre carbonați alcalini*) Care a fost transformat în alcalie caustică. • sil. *ca-us-*. pl. *-ți, -te*. /v. ***caustifica***.

causto- Elem. de compunere „arsură", „arzător". • /<fr. ***causto-***; cf. gr. *καυστικός, καῦσις* „arzător".

caustobiolít *s.n.* (*petrogr.*) Rocă sedimentară organogenă, solidă, gazoasă sau lichidă, care are proprietatea de a arde, fiind folosită drept combustibil, în industria chimică etc. • sil. *ca-us-; -bi-o-*. pl. *-e*. /<germ. ***Kaustobiolithe***; cf. gr. *καυστικός* „arzător", *βίος* „viață", *λίθος* „piatră".

cautér *s.n.* **1** (*med.*) Instrument chirurgical cu vîrf metalic, în formă de bastonaș, adus la incandescență, sau substanță chimică care, prin arderea unui țesut, provoacă formarea unei escare sau asigură hemostaza. **2** Agent chimic folosit pentru cauterizare. • sil. *ca-u-*. pl. *-e*. /<fr. ***cautère***, lat. ***cauterĭum, -i***; cf. gr. *καυτήρ* „fier încins".

cauterizá *vb. I. tr.* (*med.; compl. indică răni, țesuturi bolnave etc.*) A distruge un țesut cu cauterul (1) sau cu o substanță caustică, în scopul suprimării unei leziuni, a opririi unei sîngerări sau eliminării ori diminuării extensiei unei cicatrici cu înmugurire exuberantă. • sil. *ca-u-*. prez.ind. *-ez*. /<fr. ***cautériser***.

cauterizáre *s.f.* Acțiunea de *a cauteriza* și rezultatul ei. • sil. *ca-u-*. pl. *-ări*. /v. ***cauteriza***.

cauterizát, -ă *adj.* Care a fost supus acțiunii de cauterizare. • sil. *ca-u-*. pl. *-ți, -te*. /v. ***cauteriza***.

cauționá *vb. I. tr.* **1** (*jur.*) A depune cauțiune; a garanta (bănește). **2** Fig. A acorda sprijin, protecție. • sil. *ca-u-ți-o-*. prez.ind. *-ez*. /<fr. ***cautionner***.

cauțiúne *s.f.* (*jur.*) **1** Sumă de bani depusă pentru garantarea executării de către debitor a unei obligații. **2** Sumă de bani depusă pentru eliberarea unui infractor în perioada judecării procesului. • sil. *ca-u-*. pl. *-i*. /<fr. ***caution***, lat. ***cautĭo, -onis***, germ. ***Kaution***, it. ***cauzione***.

cauzá *vb. I. tr.* **1** A fi cauza unei situații, unei întîmplări etc.; a produce, a provoca. *I-a cauzat numai necazuri. Furtuna a cauzat mari daune.* **2** A declanșa, a dezlănțui, a stîrni. *Atitudinea lui a cauzat discuții furtunoase.* **3** A crea (7), a pricinui, a determina. *Medicamentul i-a cauzat o senzație de greață.* • sil. *ca-u-*. prez.ind. *-ez*. /<fr. ***causer***, it. ***causare***.

cauzál, -ă *adj.* **1** De cauză, privitor la cauză; cauzativ (1). ◇ (*gram.*) *Propoziție cauzală* = propoziție subordonată care exprimă cauza pentru care se săvîrșește acțiunea din propoziția regentă și care corespunde circumstanțialului de cauză. *Conjuncție cauzală* = conjuncție care introduce o propoziție cauzală. **2** (*log.*) *Implicație cauzală* = implicație care exprimă relația cauzală în propozițiile condiționale. *Lanț cauzal închis* v. lanț. *Nex cauzal* v. nex. **3** (*filos.*) *Relație cauzală* = cauzalitate (1). • sil. *ca-u-*. pl. *-i, -e*. /<lat. ***causalis, -e***, fr. ***causal***, germ. ***kausal***.

cauzalgíe *s.f.* (*med.*) Senzație de căldură intensă, însoțită de tulburări circulatorii și modificări trofice ale pielii, care este cauzată de lezarea nervilor simpatici. • sil. *ca-u-*. pl. *-ii*. g. -d. *-iei*. /<fr. ***causalgie***; cf. gr. *καῦσις* „arsură", *ἄλγος* „durere".

cauzalísm *s.n.* (*filos.*) Concepție filosofică bazată pe cauzalitate. • sil. *ca-u-*. /<fr. ***causalisme***.

cauzalíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Adept) al cauzalismului. • sil. *ca-u-*. pl. *-iști, -iste*. /<fr. ***causaliste***.

cauzalitáte *s.f.* **1** (*filos.*) Relație complexă, obiectivă, necesară și universală, care exprimă un proces de generare, de o anumită durată, în cursul căruia are loc, de regulă, schimbarea unei stări sau structuri, reprezentînd una dintre principalele forme de interacțiune și conexiune, aceea dintre cauză și efect și, totodată, un moment esențial al cunoașterii științifice; raport obiectiv între cauză și efect; relație cauzală. **2** (*filos.*) *Principiul* (sau *legea*) *cauzalității* = principiu (sau lege) potrivit căruia (sau căreia) orice fenomen are o cauză, stînd împreună cu alte categorii (posibil-real, condiție-lege) la baza determinismului. **3** *Cauzalitate inelară* = feed-back. • sil. *ca-u-*. pl. *-ăți*. /<fr. ***causalité***, germ. ***Kausalität***.

cauzáre *s.f.* Acțiunea de *a cauza* și rezultatul ei. • sil. *ca-u-*. pl. *-ări*. /v. ***cauza***.

cauzát, -ă *adj.* Care este provocat de o cauză. • sil. *ca-u-*. pl. *-ți, -te*. /v. ***cauza***.

cauzatív, -ă *adj.* **1** Cauzal (1). **2** (*gram.*) *Verb cauzativ* = verb factitiv. • sil. *ca-u-*. pl. *-i, -e*. /<lat. ***causativus, -a, -um***, it. ***causativo***.

cauzatór, -oáre *adj.* Care cauzează ceva. ◇ *Lovire cauzatoare de moarte* v. lovire. • sil. *ca-u-*. pl. *-ori, -oare*. /***cauza*** + *-tor*.

cáuză *s.f.* **1** Fenomen (sau complex de fenomene) care precedă și provoacă, în condiții determinate, apariția altui fenomen, numit efect. *Gerul este cauza înghețării apei.* ◇ Loc.conj. *Din cauza...* = datorită..., din pricina. *Din cauza lipsei banilor a hotărît să mănînce ască în străinătate. Din cauză de...* = din motiv de..., pentru. *A lipsit de la școală din cauză de boală. Din cauză că...* = deoarece, fiindcă, pentru că. *Din cauză că a întîrziat a pierdut examenul. Din ce* (sau *care*) *cauză?* = pentru ce? ◇ (*filos.*) *Cauză finală* = noțiune finalistă introdusă de Aristotel. *Cauze ocazionale* v. ocazional. ◆ Origine, obîrșie. *Cauza succesului este talentul său incontestabil.* **2** Problemă (socială) importantă care preocupă o colectivitate umană și pentru a cărei apărare se duce o luptă susținută. *Cauza păcii.* ◇ Expr. *În cunoștință de cauză* = fiind la curent cu chestiunile despre care este vorba, cunoscînd bine ceva. *A face cauză comună cu cineva* v. comun. *În disperare* (*de cauză*) v. disperare. *În necunoaștere de cauză* v. necunoaștere. *În necunoștință de cauză* v. necunoștință. ◆ Obiectiv, țel, scop. *Luptă pentru nobila cauză a independenței.* ◆ Motiv, rațiune. *Cauza revendicărilor este politică.* **3** (*jur.*) Proces, pricină. *Mîine se judecă cauza la tribunal.* ◇ Expr. *A da cuiva ciștig de cauză* = (*despre organe de jurisdicție*) a se pronunța în favoarea uneia dintre părțile aflate în proces. *A avea ciștig de cauză* = a ciștiga, a învinge (într-un proces, într-o dispută etc.). *A pune* (*pe cineva*) *în cauză* = a implica pe cineva într-o acțiune (judiciară). *A scoate* (*pe cineva*) *din cauză* = a recunoaște că cineva nu are nici un amestec într-o acțiune (judiciară). *A fi în cauză* = *a*) a fi interesat într-o problemă; *b*) a fi implicat în ceva. *A fi afară din cauză* = *a*) a nu fi implicat în ceva; *b*) a fi afară din discuție. *A pleda cauza cuiva* = a apăra interesele cuiva. • sil. *ca-u-*. pl. *-e*. /<lat., it. ***causa, -ae***, fr. ***cause***.

cav, -ă *adj.* **1** (*despre obiecte*) Care are o cavitate (1). **2** (*anat.*) *Venă cavă* = fiecare dintre cele două vene (inferioară și superioară) care transportă sîngele la inimă. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***cave***, lat. ***cavus, -a, -um***.

cavăf *s.m.* (*înv.*) **1** Cizmar (1). **2** Negustor de încălțăminte (de calitate inferioară). • pl. *-i*. /<tc. ***kavaf***.

cavál[1] *s.n.* (*muz.*) Fluier mare ciobănesc, făcut din lemn de paltin sau de alun. *Merg pe cale Tot cîntînd, Din cavale Șuierînd* (POP.). • pl. *-e*. /<tc. ***kaval***.

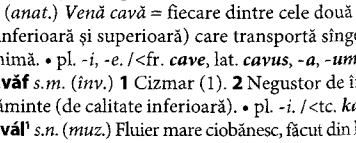

cavale[1]

caval[2] *s.n.* Șănțuleț prin care trece apa între straturile de legume. • pl. *-uri*. /etimol. nec.

cavălă *s.f.* (*zool.; înv.*) Iapă. • pl. *-e*. /<fr. ***cavale***.

cavalcadá *vb. I. intr.* A face o plimbare călare în grup. • prez.ind. *-ez*./<fr. ***cavalcader***.

cavalcádă *s.f.* **1** Plimbare călare făcută în grup; alergare (cu cai). *S-a făcut o cavalcadă zgomotoasă pe strada principală, sculînd lumea din somn* (BART). **2** Grup de persoane care fac o plimbare călare. *Tu ai prea multă plăcere a vedea cum trec cortegele și cavalcadele reginei* (C. NEGR.). • pl. *-e*. /<fr. ***cavalcade***; cf. it. *cavalcata* <*cavalcare* „a călări".

cavalcăvia *s.f.* (*ital.*) Pod (peste o stradă); pasarelă. • pl. *-ii*. /<it. ***cavalcavia***.

cavalér *s.m.* **I 1** (*în Roma antică*) Membru al ordinului ecvestru, inferior ordinului senatorial. **2** (*în Ev. Med., în Apusul și în Centrul Europei*) Titlu nobiliar conferit (de rege), inițial pentru fapte de arme. ◆ Persoană care purta acest titlu. ◇ *Cavaler servant* v. servant. **3** Titlu dat unei persoane dintr-un ordin cavaleresc laic sau religios. ◆ Persoană care poartă acest titlu. ◇ *Cavalerii teutoni* v. teuton. **4** Titlu onorific conferit, în unele țări, purtătorului unei decorații importante. ◆ Persoană care poartă acest titlu. **5** Persoană care călărește. **6** Bărbat generos și nobil, plin de abnegație; bărbat amabil, binevoitor. ◇ (*adj.*) *Aștept din partea-ți, o rege cavaler, Că-mi vei da prins pe-acela ce umilit ți-l cer* (EMIN.). **7** Bărbat necăsătorit; burlac, holtei. *Cavalerii invitau domnișoarele la dans.* ◇ *Cavaler de onoare* v. onoare. **8** Bărbat care însoțește, la un bal, la o petrecere etc., o domnișoară sau o doamnă. **II 1** (*tehn.*) Călăreț (II 1). *Cavaler la balanță.* **2** (*bot.*) Circiumăreasă (*Zinnia elegans*). • pl. *-i.* /<rus. ***кавалерия***, it. ***cavaliere, cavaliero***, ngr. ***καβαλλάρης, καβαλ(λ)ιέρος***, fr. ***chevalier***, germ. ***Kavalier***.

cavaler I (2)

cavalerésc, -eáscă *adj.* **1** Care aparține cavalerului, care se referă la cavaler. **2** Ext. (*despre manifestări, atitudini etc. ale oamenilor*) Franc, leal; sincer, deschis. • pl. *-ești.* /<it. ***cavalleresco***, fr. ***chevaleresque***.

cavaleréște *adv.* **1** În felul cavalerilor. **2** Ext. În mod sincer, deschis. • /***cavaler*** + *-ește*.

cavalérie[1] *s.f.* (*milit.*) Armă tactică și strategică din structura unei armate, care folosește caii ca mijloc de luptă și de transport al luptătorilor; grup de soldați care fac parte dintr-o asemenea armă; (*înv.*) cavalerime, călărime. ◇ *Cavalerie grea* v. greu. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<rus. ***кавалерия***, ngr. ***καβαλλαρία***, germ. ***Kavallerie***; cf. it. *cavalleria*.

cavalérie[2] *s.f.* **1** Demnitate, rang de cavaler al unui ordin. **2** Decorație, ordin în grad de cavaler. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<it. ***cavalleria***.

cavaleríme *s.f.* (*înv.*) Cavalerie[1]. • pl. *-i.* /***cavaler*** + *-ime*.

cavalerísm *s.n.* **1** Purtare, atitudine de cavaler. **2** Lealitate; onestitate; amabilitate, bunăvoință. • /***cavaler*** + *-ism*.

cavaleríst *s.m.* (*milit.*) Militar care face parte din cavalerie[1]. • pl. *-iști.* /<rus. ***кавалерист***, germ. ***Kavallerist***.

cavalét *s.n.* **1** (*mar.*) Postament pe care se așază ambarcațiile la bordul unei nave sau pe uscat. **2** (*constr.*) Suport de lemn care se fixează provizoriu pe cofrajul unui planșeu de beton și pe care se sprijină dreptarul cu care se face nivelarea planșeului după turnarea betonului. **3** (*a. plast.*) Șevalet. • pl. *-e.* /<it. ***cavalletto***.

cavaliér, -ă *adj., s.n.* **I** *adj. Perspectivă cavalieră* = proiecție oblică a obiectelor reprezentate pe un plan, ca și cum ar fi văzute dintr-un punct situat la infinit. *Plan cavalier* = plan stabilit după această perspectivă. **II** *s.n.* **1** (*milit.*) Terasă înaltă într-o fortificație, pentru amplasarea tunurilor. **2** Cordon de pământ sau de alte materiale de-a lungul unui drum, format prin curățarea șanțurilor. • sil. *-li-er.* pl. *-e.* /<fr. ***cavalier***.

cavalín, -ă *adj.* v. cabalin.

cavás *s.m.* (*turc. înv.; în Țările Rom.*) **1** Agent de poliție. **2** Jandarm (pedestru). • pl. *-și.* /<tc. ***kavas***.

cavás-báșa *s.m.* (*turc. înv.; în Țările Rom.*) Șef al gărzii domnești care stătea la ușa domnitorului. • pl. *-ale.* /<tc. ***kavas başı***.

cavatínă *s.f.* (*muz.*) **1** Piesă vocală lirică de mici proporții dintr-o operă. **2** Piesă instrumentală lirică de mici proporții. • pl. *-e.* /<it. ***cavatina***.

cavérnă *s.f.* **1** (*geogr.*) Peșteră. *O cavernă cu stalactite.* **2** (*anat.*) Cavitate anatomică formată din mai multe spații mici lacunare care comunică între ele. *Caverna corpului spongios.* **3** (*med.*) Cavitate patologică cauzată de o boală într-un țesut organic, localizată în parenchimul unui organ, de obicei în plămîni și care rezultă în urma unei evacuări a conținutului, de obicei lichid sau semisolid. *Cavernă pulmonară.* • pl. *-e.* /<fr. ***caverne***, lat. ***caverna, -ae*** „cavitate".

cavernícol, -ă *adj.* (*despre animale sau plante*) Care trăiește sau crește în peșteri. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***cavernicole***; cf. lat. *caverna, -ae* „peșteră", *colere* „a locui".

cavernografíe *s.f.* (*med.*) Radiografie a sinusului cavernos cu ajutorul unei substanțe radioopace. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***cavernographie***.

cavernográmă *s.f.* (*tehn.*) Diagramă care reprezintă variația diametrului unei găuri de sondă în funcție de adîncime. • pl. *-e.* /<fr. ***cavernogramme***; cf. lat. *caverna, -ae* „gaură", gr. *γράμμα* „linie, semn scris".

cavernóm *s.n.* (*med.*) Hemangiom cu cavități mari. • pl. *-oame.* /<fr. ***cavernome***.

cavernometríe *s.f.* (*tehn.*) Operație de măsurare și înregistrare a variației diametrului unei găuri de sondă în funcție de adîncime. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***cavernométrie***; cf. lat. *caverna, -ae* „gaură", gr. *μέτρον* „măsură".

cavernométru *s.n.* (*tehn.*) Aparat pentru măsurarea și înregistrarea variației diametrului unei găuri de sondă în funcție de adîncime. • pl. *-e.* /<fr. ***cavernomètre***.

cavernós, -oásă *adj.* **1** (*geogr.*) Care are caverne (1); care se referă la caverne. **2** (*med.*) Care se referă la caverne (3) patologice sau include caverne, a cărui structură se aseamănă cu aspectul general al unei caverne. **3** Fig. (*despre voce, sunete*) Cu timbru gros, înfundat, aspru, ce pare că vine dintr-o cavernă (1). • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***caverneux***, lat. ***cavernōsus, -a, -um***.

cavernoscóp *s.n.* (*med.*) Instrument folosit în cavernoscopie. • pl. *-oape.* /<fr. ***cavernoscope***.

cavernoscopíe *s.f.* (*med.*) Examinare a cavităților pulmonare cu ajutorul cavernoscopului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***cavernoscopie***.

cavernostomíe *s.f.* (*chir.*) Deschidere operatorie a unei caverne tuberculoase și suturare a pereților ei la tegumente. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***cavernostomie***.

cavernotomíe *s.f.* (*chir.*) Speleotomie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***cavernotomie***.

cavét *s.n.* v. cavetă.

cavétă *s.f.* (*arhit.*) Mulură concavă, care are ca profil un sfert de cerc. • pl. *-e.* și ***cavét*** *s.n.* /<fr. ***cavet***.

caviár *s.n. sg.* Icre negre preparate prin sărare. • sil. *-vi-ar.* /<fr. ***caviar***, germ. ***Kaviar***.

cavícol, -ă *adj.* (*despre paraziți*) Care trăiește în cavitățile naturale ale animalelor. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***cavicole***.

cavicórn *s.n.* (*zool.; la pl.*) Familie de erbivore rumegătoare care au coarnele cavitare (2); (*și la sg.*) animal care face parte din această familie. *Taurinele, ovinele, antilopele sînt cavicorne.* • pl. *-e.* /<fr. ***cavicornes***; cf. lat. *cavus, -a, -um* „scobit", *cornu, -us* „corn".

cavifórm, -ă *adj.* Care este în formă de cavitate anatomică. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***caviforme***.

cavilație *s.f.* **1** Argument verbal care nu atinge fondul problemei. **2** Declamație fără conținut. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<lat. ***cavillatio, -onis***.

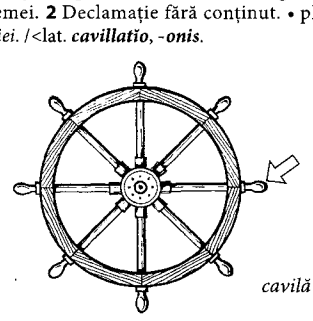

cavilă (2)

cavílă *s.f.* (*mar.*) **1** Piesă din lemn de esență tare sau din oțel, întrebuințată la legarea de catarg a parîmelor care manevrează velele. **2** Fiecare dintre mînerele fixate pe cercul cîrmei ca o prelungire a spițelor. • pl. *-e.* /<it. ***caviglia***.

caviliéră *s.f.* (*mar.*) Rastel pentru cavile la piciorul catargului. • sil. *-li-e-.* pl. *-e.* /<it. ***cavigliera***.

cavitár, -ă *adj.* **1** (*med.*) Care este caracterizat prin prezența unei caverne (3), în general cu localizare pulmonară. **2** (*despre corpuri*) Care este gol în interior. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***cavitaire***.

cavitáte *s.f.* **1** Adîncitură, gaură, spațiu gol într-un corp solid. **2** (*anat.*) Spațiu gol, închis, în interiorul organismului, al unei structuri anatomice sau între mai multe formațiuni anatomice din corpul uman sau animal. *Cavitate toracică.* ◇ *Cavitate abdominală* v. abdominal. *Cavitatea mantalei* v. manta. *Cavitate olecraniană* v. olecranian. *Cavitate orală* v. oral. *Cavitate paleală* v. paleal. *Cavitate pericardică* v. pericardic. *Cavitate sigmoidă* v. sigmoid. **3** (*zool.*) *Cavitate generală* = celom. **4** (*fiz.*) *Cavitate rezonantă* = circuit oscilant pentru frecvențe foarte înalte, format dintr-o incintă cu pereți metalici în care se pot întreține oscilații electromagnetice sub formă de unde staționare. • pl. *-ăți.* /<fr. ***cavité***, lat. ***cavĭtas, -atis***.

cavitáție *s.f.* Fenomen de producere a unor bule de vapori sau de gaze în masa unui curent de lichid, care provoacă vibrații și coroziune mecanică, prezentînd pericol de distrugere pentru pereții conductei prin care circulă lichidul, pentru paletele turbinelor etc. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) ***cavitațiúne*** *s.f.* /<fr. ***cavitation***.

cavitațiúne *s.f.* v. cavitație.

cavografíe *s.f.* (*med.*) Radiografie a unei vene cave, vizibilă prin injectarea unui lichid radioopac. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***cavographie***.

cavográmă *s.f.* (*med.*) Diagramă obținută prin cavografie. • pl. *-e.* /<fr. ***cavogramme***.

cavomanometríe *s.f.* (*med.*) Studiu al presiunii din interiorul unei vene cave. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***cavomanométrie***.

cavóu *s.n.* Construcție funerară (într-un cimitir), cu una sau mai multe cripte. • pl. *-uri.* /<fr. ***caveau***.

caz *s.n.* **1** Împrejurare, circumstanță, situație. *Sînt cazuri periculoase cînd îți poți pierde viața.* ◇ *Caz-limită* = (*calc după fr. „caz-limite"*) caz ieșit din comun. *Caz de conștiință* v. conștiință. *Caz fortuit* v. fortuit. *Caz de forță majoră* v. forță. *Caz de precedență* v. precedență. ◇ Loc.adv. *În cazul acesta* sau *în acest caz, în* (ori *într-un*) *asemenea caz* = în asemenea împrejurări, astfel stînd lucrurile. *În tot cazul* sau *în orice caz* = în orice împrejurare, indiferent ce (sau cum) s-ar întîmpla. *În orice caz, putem spune că bilanțul accidentului aviatic este tragic. În caz contrar* = dacă împrejurările vor fi altele. *De la caz la caz* = după împrejurări. *În nici un caz* = sub nici o formă; deloc, nicidecum. ◇ Loc.conj. *În caz de...* = în situația în care... *Afară de cazul...* = afară numai dacă... *În cazul cînd...* sau *în caz că...* = dacă. ◇ Expr. *A admite cazul că...* = a presupune că... *A face caz de ceva* = a acorda prea multă importanță unui lucru. *A face caz de cineva* = a scoate în evidență, în mod exagerat, meritele cuiva. *În caz afirmativ* v. afirmativ. *În cazul dat* v. dat. *Cum devine cazul?* v. deveni. **2** Fapt, întîmplare, eveniment (neprevăzut); accident. *Pe șosea s-a petrecut un caz grav.* **3** (*med.*) Îmbolnăvire; boală care necesită îngrijiri speciale. *Trei cazuri de tifos.* **4** (*gram.*) Categorie specifică numelui, prin care se exprimă raporturile logice dintre nume și diverse părți ale propoziției; fiecare dintre formele flexionare prin care se exprimă diferitele funcții sintactice ale substantivului, adjectivului, articolului, pronumelui și numeralului. *Limba română are cinci cazuri: nominativ, genitiv, dativ, acuzativ și vocativ.* ◇ *Caz instrumental* v. instrumental. *Caz oblic* v. oblic. • pl. *-uri.* /<lat. ***casus, -us***, fr. ***cas***.

cazá *vb. I. tr.* (*compl. indică oameni*) A instala temporar într-o locuință. *Invitații la simpozion au fost cazați în hotelul universității.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***caser***.

cazác *s.m.* **1** Membru al unei colectivități (etnice rusești) formate din oameni liberi, mai ales din foști țărani fugiți de pe moșiile stăpînilor feudali ruși și poloni, care, în sec. 15 și 16, s-au așezat în regiunile de margine ale statelor rus și polono-lituanian, unde au format unități militare autonome. **2** (*milit.; în Rusia, începînd cu sec. 18*) Soldat dintr-o unitate de cavalerie[1] ușoară formată de obicei din cazaci. **3** Fig. (*în trecut*) Agent de poliție (necruțător). **4** Fig. Copil

sau om voinic și curajos. **5** (*reg.*) Numele unui vînt care bate dinspre est. • pl. *-ci.* /<rus. ***казак***.

cazácă *s.f.* Bluză lungă, peste talie, cu mînecile largi și încheiată la gît într-o parte. • pl. *-ce.* /<fr. ***casaque***; cf. persan. *kazagand* „jachetă".

cazacíncă *s.f.* (*reg.*; *de obicei art.*) Dansul căzăceasca. • /de la ***cazac***.

cazacióc *s.n.* Dans popular ucrainean, în măsură binară, cu ritm din ce în ce mai alert. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-uri.* /<rus. ***казачок***.

cazaclíe *s.f.* Căciulă de cazacliu sau ca a cazacliilor, confecționată din hîrșie neagră, cu fundul de postav alb. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /de la ***cazacliu***.

cazacliú *s.m.* Negustor cazac care făcea comerț cu vinuri, blănuri etc. între Ucraina și Moldova. • pl. *-ii.* /<tc. ***kazaklı***.

cazán *s.n.* **1** Vas cilindric, tronconic etc., de dimensiuni mari, deschis, folosit în gospodărie, în industrie etc. pentru fiert sau încălzit diferite lichide, materii etc. *Cazan de rufe.* ◇ *Cazan de țuică* v. țuică. ◆ Conținutul unui cazan. **2** Rezervor metalic în care se încălzește apa (pînă se transformă în vapori). ◇ *Cazan de abur* = instalație formată dintr-un focar, dintr-un sistem de țevi, dintr-un supraîncălzitor de abur etc., folosită pentru producerea aburului necesar în centralele termoenergetice, în industria textilă etc. **3** Instalație folosită pentru vaporizarea sub presiune a lichidelor, în vederea utilizării vaporilor ca forță motrice, ca agent termic etc. **4** Instalație formată dintr-un vas prin care trec o serie de tuburi, folosită la distilarea alcoolului. *Cazan de țuică.* **5** (*geomorf.*; *la pl.*) Excavațiuni de tipul marmitelor, de mari dimensiuni, existente pe fundul Dunării, în defileu. *Cazanele Dunării.* • pl. *-e,* (*înv.*) *-uri.* /<tc. ***kazan***.

cazangerie *s.f.* **1** Atelier în care se fabrică sau se repară cazane, utilaje din tablă groasă de oțel, recipiente metalice de presiune, cisterne etc. **2** Meseria cazangiului. **3** Negoț cu vase de aramă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***cazangiu*** + *-ărie*.

cazangíu *s.m.* **1** Meseriaș care fabrică sau repară cazane. **2** Muncitor care supraveghează și alimentează cazanele de abur. • pl. *-gii.* /<tc. ***kazancı***.

cazánie *s.f.* (*relig.*) **1** Predică prin care se explică un pasaj din evanghelie. **2** Carte religioasă care cuprinde predici sau meditații în care se comentează lecturile evanghelice duminicale. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<slav. ***казание***.

cazaniér, -ă *adj.* (*fran.*; *despre oameni*) Sedentar. • sil. *-ni-er.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***casanier***.

cazáre *s.f.* Acțiunea de *a caza* și rezultatul ei; instalare temporară a cuiva într-o locuință. • pl. *-ări.* /v. ***caza***.

cazarmamént *s.n.* Ansamblul efectelor de pat (saltea, pernă, pătură, cearșaf etc.) pe care le primește un militar sau, ext., un muncitor pe șantier, un elev într-un internat, un student într-un cămin etc. • pl. *-e.* /***cazarmă*** + ***echipament***; cf. și fr. *casernement*.

cazármă *s.f.* **1** (*milit.*) Ansamblu de clădiri, construcții și instalații pentru militarii în termen. **2** (*mar.*) *Cazarma echipajului* = compartiment situat sub puntea unei nave de luptă, destinat odihnei echipajului. • pl. *-ărmi.* /<rus. ***казарма***; cf. și germ. *Kaserne*.

cazát, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care a fost instalat temporar într-o locuință. • pl. *-ți, -te.* /v. ***caza***.

caze- Elem. de compunere „brînză". • și *cazei-.* /<fr. ***casé***(***i***)*-*; cf. lat. *casĕus, -i* „brînză".

cazei- v. caze-.

cazeificáre *s.f.* **1** Proces de precipitare a cazeinei. **2** (*med.*) Necroză a unui țesut, urmată de apariția unei substanțe cu aspect cazeos în centrul leziunii. **3** (*med.*) Proces caracteristic tuberculozei, care constă în transformarea țesutului necrozat într-o materie gălbuie, compactă, granuloasă. • sil. *-ze-i-.* pl. *-ări.* /după fr. *caséification*.

cazeifórm, -ă *adj.* Cazeos. • sil. *-ze-i-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***caséiforme***.

cazeinát *s.n.* Produs alimentar obținut din lapte smîntînit, care are o mare valoare nutritivă. • sil. *-ze-i-.* /<fr. ***caséinate***.

cazeínă *s.f.* (*biol.*) Substanță proteică aflată în lapte, cu un conținut foarte bogat în aminoacizi și cu o mare valoare nutritivă, care, coagulîndu-se, formează componenta principală a substanțelor azotate din laptele de mamifere (a brînzeturilor); cazeinogen. • pl. *-e.* /<fr. ***caséine***; cf. lat. *casĕus, -i* „brînză".

cazeinogén *s.n.* (*biol.*) Forma solubilă a cazeinei. • sil. *-ze-i-.* /<fr. ***caséinogène***.

cazemátă *s.f.* **1** (*milit.*) Construcție de apărare, din lemn, pămînt sau beton armat, în care sînt instalate diferite mijloace de luptă împotriva artileriei sau bombardamentelor aeriene. *În fața pădurii se aflau șapte cazemate* (CAM.). ◆ Analog. Închisoare subterană. **2** (*mar.*) Încăpere blindată pe nave, unde sînt instalate tunuri de calibru mijlociu. • pl. *-e.* /<fr. ***casemate***.

cazeóm *s.n.* (*med.*) Tuberculom. • pl. *-oame.* /<fr. ***caséome***.

cazeós, -oásă *adj.* Care ține de procesul de cazeificare, care se referă la acest proces. ◆ Cu aspect de brînză. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***caséeux***.

cazíc *s.m.* (*înv.*) Țăruș de lemn (cu un inel de oțel la un capăt), înfipt în pămînt, pe malul unei ape, pentru legarea ambarcațiilor. • pl. *-ci.* /<tc. ***kazık*** „par", „țăruș".

cazíér *s.n.* **1** Dulap compartimentat în rafturi și sertare, în care se păstrează acte, documente, dosare etc. clasate. **2** (*tipogr.*) Dulap mic cu rafturi în care se păstrează literele. **3** (*jur.*) *Cazier judiciar* = fișă în care organele judiciare consemnează toate condamnările penale ale unei persoane. ◆ Serviciu care ține evidența acestor fișe. • sil. *-zi-er.* pl. *-e.* /<fr. ***casier***.

cazieríst *s.m.* Fost deținut politic care are cazier judiciar. • sil. *-zi-e-.* pl. *-iști.* /***cazier*** + *-ist*.

cazlnó *s.n.* v. cazinou.

cazinóu *s.n.* Local public, în stațiunile balneare și climaterice sau în marile orașe, cu săli pentru jocuri de noroc, de dans, de spectacole etc. • pl. *-uri.* și ***cazinó*** *s.n.* /<fr. ***casino***.

cazmă *s.f.* **1** Unealtă de săpat pămîntul, formată dintr-o lamă tăietoare, ușor concavă, fixată la o coadă dreaptă de lemn; hîrleț. *Făt-Frumos... luă cazmaua, începu să sape și, pînă să însereze, dură două gropi adînci* (POP.). **2** (*reg.*) Tîrnăcop. **3** Lovitură de cazma. *Numa din două cazmale scoase cîteva cărămizi* (ISP.). • pl. *-ale.* /<tc. ***kazma***.

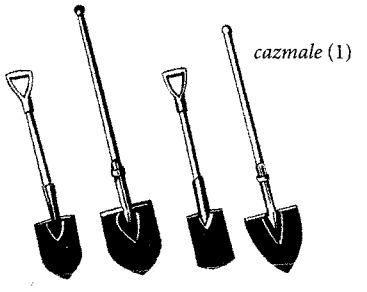

cazmale (1)

cáznă *s.f.* **1** Tortură, supliciu. *În temniță era supus la cazne.* ◆ Ceea ce produce chin[2], suferință. *Așteptarea rezultatelor concursului era o adevărată cazană pentru cei mai mulți dintre participanți.* **2** Asuprire, nedreptate. *A îndurat o mare cazană.* **3** Străduință, osteneală, trudă. *Cazna lui a fost încununată de succes.* • pl. *-e.* /<sl. veche ***казнь*** „pedeapsă".

cazón, -ă *adj.* **1** De cazarmă (1), propriu cazărmii; milităresc. *Rachiu cazon cu tocană particuleră* (BRĂ.). *Uniformă cazonă.* **2** (*adesea peior.*) Aspru, rigid, lipsit de suplețe. *Educație cazonă.* • pl. *-i, -e.* /<rus. ***казённый*** „de stat", „fiscal".

cazuál, -ă *adj.* **1** Care are un caracter întîmplător, care depinde de împrejurări; accidental. **2** (*gram.*) Care arată cazul (4). *Desinență cazuală.* • pl. *-i, -e.* /<lat. ***causalis***, ***-e***.

cazualísm *s.n.* (*filos.*) Concepție conform căreia dezvoltarea lumii și ordinea în care se succed evenimentele se datoresc hazardului. • sil. *-zu-a-.* /<fr. ***casualisme***.

cazualitáte *s.f.* (*filos.*) Starea sau însușirea a ceea ce este cazual. • sil. *-zu-a-.* /***cazual*** + *-itate*.

cazuár *s.m.* (*ornit.*) Pasăre asemănătoare cu struțul, cu o creastă cornoasă pe frunte și cu penele negre, folosite ca podoabă, care trăiește în Oceania (*Casuarius casuarius*). • pl. *-i.* /<fr. ***casoar***, it. ***casuario***; cuv. malaez.

cazuíst, -ă *s.m., s.f.* Persoană care practică cazuistica (I), care aplică metodele cazuisticii. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***casuiste***.

cazuístic, -ă *s.f., adj.* **I** *s.f.* **1** Parte a teologiei scolastice medievale care urmărește să rezolve cazurile de conștiință printr-un sistem de norme etice abstracte și prin subtilități logice. **2** Ext. (*peior.*) Justificare a unor practici imorale prin subtilități logice; argumentare subtilă și abilă a unor teze false sau îndoielnice. **3** Ansamblu de investigații, studii, practici care au la bază cazuri particulare. **4** (*med.*) Ansamblu de cazuri de boală de un anumit tip, care sînt studiate de unul sau de mai mulți medici. **II** *adj.* Care se bazează pe cazuistică; care aparține cazuisticii, care se referă la cazuistică. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***casuistique***.

cazúlcă *s.f.* (*pesc.*) Unealtă pentru pescuitul peștilor răpitori în timpul iernii sub gheață. • pl. *-ci.* /<rus. ***казулька***.

că *conj.* **1** Introduce propoziții subordonate: *a*) subiective: *Părea că-n somn un înger ar trece prin infern* (EMIN.); *b*) predicative: *Impresia mea este că va reuși*; *c*) completive directe: *Zici că nu dorești nimica* (SADOV.); *d*) completive indirecte: *Te rog să iei notă că n-am de dat nici o explicație* (CA. PETR.); *e*) atributive: *Ideea că va reuși îl însuflețește*; *f*) (cauzale) deoarece, fiindcă: *Grăim, doamnă, către tine, Nu din gură, ci din carte, Că ne ești așa departe* (EMIN.); *g*) (consecutive) încît: *Era... așa de frumos și cald afară, că-ți venea să te scalzi pe uscat ca găinile* (CR.); *h*) (concesive) deși, cu toate că: *Eu, că sînt bolnav, și tot am venit la școală*; *i*) (temporale) cînd; după ce: *Acum, că v-ați spălat pe mîini, puteți merge la masă*; *j*) (condiționale) dacă: *Că s-o supăra, că nu s-o supăra, nu mai este nimic de făcut.* **2** (*pop.*; *cu val. de conj. cop.*) Și. *Ce-or fi mai dondănit ei, și cît or mai fi dondănit, că numai iată, se face ziuă* (CR.). **3** (*cu val. de conj. advers.*) Loc.conj. *Numai (atîta) că...* = (atîta) doar că..., dar, însă. **4** (*precedat de „nici"*; *cu val. adv.*) *Nici că* = nu, deloc. *Așa luptă nici că s-a mai văzut* (ISP.). **5** (*pop.*; *fam.*; *întărind o replică*; *cu val. adv.*) Într-adevăr, așa e. *Că bine zici, vere!* **6** (*cu val. adv.*) Doar. *Că nu mi-oi bate eu capul cu asta!* ◇ (*cu sens restrictiv*) *Nu că-i copilul meu, dar e isteț.* **7** (*pop.*; *fam.*; *în fraze exclam., precedînd o negație, exprimă o părere de rău*) De ce (nu), cum (nu)! *Că nu mai pleacă odată!* **8** (*în compunere cu un adv., cu o prep., cu o prep. și un subst., cu o prep. și un adj. substantivizat, cu o formă verbală, formează loc.conj.*) *Cum că, după ce că, măcar că, pentru că, în afară că, pe lîngă că, din cauză că, din pricină că, în caz că, cu toate că, las(ă) că* etc. /lat. ***quod***.

căbăláică *s.f.* (*reg.*) Gaură făcută în acoperiș, într-o parte, prin care iese fumul. • pl. *-ăici.* /etimol. nec.

cábáníță *s.f.* v. cabaniță.

căcá *vb. I.* (*pop.*; *vulg.*) **1** *refl.* (*despre oameni și animale*) A defeca. **2** *tr., refl.* A (se) umple de excremente. ◇ Expr. *Are cine te căca, are cine te spăla* = cine te bate te și mîngîie. *S-a căcat în scăldătoare* v. scăldătoare. **3** *tr.* A murdări. *Pereți căcați de muște.* ◇ Expr. *A căca bățul* = a o încurca, a o sfecli. **4** *tr.* A naște. *Doar nu l-a căcat mă-sa patron!* **5** Compuse: *cacă-frică s.m.* = persoană fricoasă; *cacă-vacă s.m.* = persoană considerată proastă (din cauza bunătății ei). • prez.ind. *cac.* /lat. ***cacāre***.

căcáre *s.f.* (*vulg.*) Defecare. • pl. *-ări.* /v. ***căca***.

căcát *s.m., s.n.* (*vulg.*) **1** *s.m.* Materii fecale. ◇ *Căcat cu ochi* = om (mai ales copil) de nimic. ◇ Expr. *A mînca căcat* = a minți; a spune prostii. *A face din căcat bici (și să mai și plesnească)* v. bici. **2** *s.n.* Lucru de nimic; fleac. *Mă enervez de la niște căcaturi.* • pl. *m. -ți, n. -uri.* /v. ***căca***.

căcăcios, -oásă *adj., s.m., s.f.* (*fam.*) **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care simte nevoia să defece des. **2** *adj., s.m., s.f.* Fig. (Persoană) care este fricoasă, lașă. **3** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care este murdară, scîrnavă. **4** *adj.* (*despre fructe*) Care provoacă diaree. **5** (*despre boli*) Care este însoțită de diaree. • pl. *-oși, -oase.* /***căca*** + *-ăcios*.

căcădără *s.f.* (*bot.*; *reg.*) Păducel (*Crategus monogyna*). • pl. *-e.* /etimol. nec.

căcălău *s.n.* **1** (*vulg.*) Grămadă mare de materii fecale. **2** (*fam.*) Grămadă, cantitate mare (de lucruri proaste, nefolositoare). • pl. *-ăi.* /***căca*** + *-ălău*.

căcănár *s.m.* **1** (*înv.*) Curățător de closete. **2** (*fam.*, *peior.*) Om de nimic; ticălos. • pl. *-i.* /***căca*** + *-ănar*.

căcăreáță *s.f.* (*pop.*; *la car*) Căcărează (2). • pl. *-e.* /***căcare*** + *-eață*.

căcărează *s.f.* (*pop.*) **1** Excrement, în formă de globuri mici, al unor animale (oi, iepuri, șoareci etc.). **2** Instrument de lemn, în forma cifrei 5, care se bate

în podul carului pentru susținerea loitrelor; căcăreață. ◇ Expr. *A măsura căcăreaza cu ața* = a se ocupa cu fleacuri. • pl. *-eze.* /***căcare*** + *-eză.*

căcăstoáre *s.f.* (*reg.*) Closet. • pl. *-ori.* /de la ***căca.***

căcătoáre *s.f.* (*înv., vulg.*) Closet. • pl. *-ori.* /***căca*** + *-ătoare.*

căcătói *s.m.* (*vulg.*) Căcat (mare). • pl. *-oi.* și *căcățói* *s.m.* /***căcat*** + *-oi.*

căcățél *s.m.* (*vulg.*) Căcat (mic). • pl. *-ei.* /***căcat*** + *-el.*

căcățói *s.m.* v. căcătoi.

căci *conj.* **1** (*introduce prop. explic., adesea cu nuanță cauz.*) Pentru că, deoarece. *Eu îi cunosc pre boierii noștri, căci am trăit cu dînșii* (C. NEGR.). **2** (*pop.; fam.; în fraze exclam., precedînd o negație, exprimă o părere de rău*) De ce (nu), cum (nu)! *Măi, Păsărilă, iacătă-o-i, ia! colo, după lună, zise Ochilă; căci nu pot eu s-o ajung, să-i dau o scărmănătură bună!* (CR.). • /***că*** + ***ce.***

căcíor, -oáră *s.m., adj.* v. caciur.

căciúgă *s.f.* (*iht.; reg.*) Cegă (*Acipenser ruthenus*). • pl. *-gi.* /<srb. ***kečiga.***

căciulár *s.m.* **1** Persoană care face căciuli (1). **2** (*milit.; înv.*) Infanterist din vechea armată română, care purta, la costumul de paradă, o căciulă îndoită la vîrf și împodobită cu o pană de curcan; dorobanț. • pl. *-i.* /***căciulă*** + *-ar.*

căciulát, -ă *adj.* (*reg.*) Care poartă căciulă (1). ◇ *Presură căciulată* v. presură. • pl. *-ți, -te.* /***căciulă*** + *-at.*

căciúlă *s.f.* **1** Acoperământ pentru cap, făcut din blană, lînă etc. *Un cap cu plete..., înfundat într-o căciulă de miel* (EMIN.). ◇ *Formă de căciulă* v. formă. ◇ Expr. *A-și scoate* (sau *a-și lua*) *căciula* = a dovedi respect (față de cineva). *La așa cap, așa căciulă* = după felul omului este și purtarea lui. *A-i ieși* (sau *a-i trece*) *cuiva părul prin căciulă* = *a*) a i se urî așteptînd; *b*) a o duce greu; a sărăci. (*Asta* sau *aia este*) *altă căciulă* = (aceasta este) altceva, altă socoteală. *A da cu căciula în cîini* = *a*) a fi amețit de băutură; a fi cu chef; *b*) a-și face de cap. *Bună ziua căciulă* (*că stăpînul n-are gură*), se spune, în bătaie de joc, unei persoane care nu salută. *A merge* (sau *a umbla*) *cu căciula în mîini* = a se căciuli. (*Bun de*) *să dai cu căciula-n cîini* = (*despre mîncăruri sau băuturi*) foarte gustos. *A schimba căciula* = a schimba înțelegerea pe care ai făcut-o cu cineva. *A purta căciula degeaba* = a fi prost. *A chiui în căciulă* = a-și manifesta bucuria pe ascuns. *A scăpa căciula pe apă* v. apă. *A bate* (*cuiva*) *căciula-n creștet* v. creștet. *A-și îndesa căciula pe umeri* v. îndesa. *Cu căciula în mînă* v. mînă. *A fi* (sau *a se simți, a se ști*) *cu musca pe căciulă* v. muscă. *Sula și căciula* v. sulă. **2** Fig. Persoană, individ. *Le-a revenit cîte o sută de lei de căciulă.* **3** (*bot.*) Partea superioară a ciupercii. **4** Analog. Obiect în formă de căciulă (1). **5** (*tehn.*) Apărătoare așezată deasupra unui coș de fum sau a unui canal de ventilație, pentru a nu permite căderea unor corpuri, a ploii sau a zăpezii în interiorul acestora. **6** Compuse: (*bot.*) *căciula-șarpelui* = popenchi (*Coprinus atramentarius comatus*); *căciula-cucului* = clopoței (*Campanula abietina*). • pl. *-i.* /cuv. autoh.; cf. alb. *kësulë.*

căciuleálă *s.f.* (*fam.*) Căciulire. • pl. *-eli.* /***căciuli*** + *-eală.*

căciulí *vb. IV. refl.* (*fam.*) **1** A se ploconi în fața cuiva pentru a obține ceva. *Decît să mă căciulesc, Mai bine să haiducesc!* (ALECS.). **2** A cere ceva cu umilință. • prez.ind. *-esc.* /***căciulă*** + *-i.*

căciulíe *s.f.* (*pop.*) **1** Căpățînă de usturoi. **2** Măciulie de mac. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***căciulă*** + *-ie.*

căciulíre *s.f.* (*fam.*) Faptul de *a se căciuli*; căciuleală. • pl. *-i.* /v. ***căciuli.***

căciulíță *s.f.* **1** Dim. al lui *căciulă.* **2** Un fel de bonetă purtată de copii și de femei; (*reg.*) căiță. • pl. *-e.* /***căciulă*** + *-iță.*

căciulói *s.n.* Aug. al lui *căciulă.* • pl. *-oaie.* /***căciulă*** + *-oi.*

căciúr, -oáră *s.m., adj.* v. caciur.

căcícea *s.m. invar.* (*fam.*) **1** Om căcăcios (1). **2** Om murdar. **3** Fig. Om fricos. **4** Fig. Om neserios, leneș, obraznic (care se amestecă și unde nu are treabă). • și *cîcîcea* *s.m. invar.* /***căca*** + *-îce.*

căcléa *vb. II.* **I** *intr.* **1** A se deplasa, a se mișca de sus în jos, spre pămînt, sub efectul gravitației; a pica. *Vaza a căzut de pe etajeră.* ◇ Expr. *A căcléa din cer* v. cer. *Parcă a căzut cerul pe mine* (ori *pe el* etc.) v. cer. *A căcléa cu găleata* v. găleată. *A căcléa cu hîrzobul din cer* v. hîrzob. *A căcléa cuiva lapte* (ori *laptele*) *în păsat* v. lapte. *A căcléa ca* (ori *cum cade*) *musca-n lapte* v. muscă. *Parc-ar fi căzut din nori* v. nor. *A-i căcléa cuiva para în gură* v. pară. *A-i căcléa păsat în gușă* v. păsat. *A-i căcléa* (cuiva) *miere în păsat* v. păsat. *A căcléa în picioare, ca pisica* v. pisică. *A căcléa ca din pod* v. pod. *A căcléa ca musca-n strachină* v. strachină. *A(-i) căcléa cuiva în vatră* v. vatră. ◆ (*despre soare*) A coborî, a scăpăta. *Soarele căcléa la vale și părea pe vîrful bradului singuratec ca o frunte în raze pe umeri negri* (EMIN.). ◆ (*despre ape de munte*) A curge repede. *Zburdalnic de pe coaste, Gureșe pîraie cad* (COȘB.). ◆ A se așterne, a se depune. *A căzut bruma pe cîmpie.* ◆ Fig. (*despre iarnă, ger, noapte etc.*) A se lăsa; a se apropia; a începe. *Noaptea cade-ntunecată Pe cîmpie și pe munte* (BOL.). ◇ Expr. *A căcléa seara* v. seară. **2** (*despre dinți, păr, fulgi etc.*) A se desprinde de la locul unde era fixat. ◆ (*despre frunze, flori*) A se scutura. *Flori de tei deasupra noastră Or să cadă rînduri-rînduri* (EMIN.). **3** (*despre organe ale corpului*) A se deplasa din poziția normală. *Rinichii i-au căzut din cauza efortului.* ◇ Expr. *A-i căcléa falca* v. falcă. *A-i căcléa cuiva inima în călcîi* (sau *jos, arg., în chiloți*) v. inimă. *A-i căcléa cuiva nasul* v. nas. *Nu-ți cade nasul dacă...* v. nas. **4** A se lăsa în jos, continuînd să fie prins sau susținut; a atîrna. *Bretonul îi căcléa peste ochi. Perdeaua cade în valuri.* **5** A înceta de a mai sta vertical sau în picioare; a se prăbuși, a se prăvăli. *Alunecînd, a căzut pe spate.* ◇ Expr. *A căcléa* (*bolnav*) *la pat* = a se îmbolnăvi. *A căcléa în picioare* = a ieși bine dintr-o situație grea. *A căcléa alivanta* v. alivanta. *A căcléa pe bec* v. bec. *A căcléa în bot* v. bot. *A căcléa în* (sau *pe*) *brînci* v. brîncă. *A căcléa ghemotoc* v. ghemotoc. *A căcléa grămadă* v. grămadă. *A căcléa cît este de lung* v. lung. *A căcléa sub masă* v. masă. *A căcléa mort* (*pe loc* sau *din picioare*) v. mort. *A căcléa din* (ori, *pop., de pe*) *picioare* (sau, *pop., de-a-n picioarele*) v. picior. *A căcléa de-a pluta* v. plută. *A căcléa polog* v. polog. *A căcléa pe sterp* v. sterp. *A căcléa turtă* v. turtă. *A căcléa pe vatră* v. vatră. *A căcléa în* (sau *la*) *zăcare* v. zăcare. *A căcléa la zăcere* v. zăcere. **6** A se dărîma; a se surpa. *Casa stă să cadă. Din cauza inundațiilor repetate malurile încep să cadă.* **7** (*determ. prin „cu rugăminte”*) A se așeza în genunchi în fața cuiva, pentru a-i cere iertare sau ajutor ori pentru a-i arăta supunere; a ruga ceva pe cineva cu umilință sau cu stăruință; a se umili în fața cuiva. *Au înțeles că trebuie să cadă la mila împăratului* (SADOV.). ◇ Epr. *A căcléa în genunchi* (*înaintea cuiva*) v. genunchi. *A căcléa la pămînt* (*în fața cuiva*) v. pămînt. *A căcléa la picioarele cuiva* v. picior. **8** A se desprinde, a sări. *I-au căzut doi nasturi.* ◇ Expr. *Cerceii mi-au căzut, dar urechile mi-au rămas* v. cercel. *A-i căcléa masca* v. mască. *A-i căcléa cuiva pînză de pe ochi* v. pînză. *A-i căcléa cuiva* (sau *a-i face să-i cadă cuiva*) *solzii de pe ochi* v. solz. *A-i căcléa cuiva vălul* (sau *un văl*) (*de*) *pe ochi* v. văl. **9** A scăpa, a da drumul (fără voie). *Îi cade ținea din mînă.* ◇ Expr. *I-a căzut din coș* v. coș. *A-i căcléa cuiva fisa* v. fisă. *A-i căcléa cuiva prăștina* v. prăștină. **10** A se apleca, a se înclina, a se îndoi. *Crengile cad de atîta rod.* **II** *intr.* Fig. **1** (*despre oameni*) A pieri, a muri (în luptă). *Mii de soldați au căzut pe cîmpul de luptă. A căzut la datorie.* ◇ Expr. *A căcléa jertfă* v. jertfă. *A căcléa în luptă* v. luptă. **2** (*despre orașe, fortărețe, puncte strategice etc.*) A ajunge în mîna adversarului. **3** A avea un insucces; a nu reuși. *A căzut la examen.* **4** (*despre guverne, legi, moțiuni etc.*) A-și înceta existența; a nu mai fi în vigoare. *Moțiunea opoziției a căzut.* **5** A ajunge din întîmplare sau pe neașteptate într-un loc ori într-o situație oarecare. *Spre sfîrșitul petrecerii au căzut și verii lui.* ◇ Expr. *A-i căcléa* (*cuiva*) *belea* (*pe cap*) = a veni nedorit, pe neașteptate la cineva. *A căcléa cuiva drag* (sau *la inimă*) = a-i fi cuiva pe plac, a-i deveni drag. *A căcléa cu vorba* = a spune ceva pe neașteptate. *A căcléa pe capul cuiva* v. cap. *A-i căcléa cuiva drăguș la căuș* v. căuș. *A căcléa în cursă* v. cursă. *A căcléa dintr-o extremă la* (sau *într-*)*alta* v. extrem. *A căcléa în ghearele* (ori *gheara*) *cuiva* v. gheară. *A-i căcléa cuiva o greutate de pe inimă* v. greutate. *A-i căcléa în labă* v. labă. *A căcléa în laț* (ori *lațuri*) v. laț. *A căcléa mesa* v. mesa. *A fi* (sau *a căcléa, a încăpea*) *în* (ori *pe, la*) *mîna* (ori *mîinile*) *cuiva* v. mînă. *A căcléa năpasta* v. năpastă. *A căcléa în palma cuiva* v. palmă. *A căcléa în patarama cuiva* v. pataramă. *A căcléa în plasă* v. plasă. *A căcléa din lac în puț* v. puț. *A căcléa ca pisica în puț* v. puț. *A căcléa tifla peste cineva* v. tiflă. *A-i căcléa* (*cuiva*) (*cu*) *tronc la inimă* v. tronc. ◆ A se arunca, a se năpusti asupra cuiva. *Mihai cade cu o furie mare asupra armiei dușmane* (BĂLC.). ◆ A se nimeri, a se potrivi. *Sărbătoarea cade joia viitoare.* ◇ Expr. *A căcléa la* (sau *de*) *mas* v. mas. **6** (*de obicei cu determ. introduse prin prep. „în”, „la”, „sub”, „pe”*) A intra în... (sau sub...), a fi cuprins de... *A căzut în extaz. A căzut în patima beției.* ◇ Expr. *A căcléa pe gînduri* = a deveni îngîndurat. *A-i căcléa bine* = a-i prii. *A-i căcléa rău* = a nu-i conveni, a nu-i plăcea. *A căcléa în copilărie* v. copilărie. *A căcléa în derizoriu* v. derizoriu. *A căcléa în desuetudine* v. desuetudine. *A căcléa în doaga cuiva* v. doagă. *A-i căcléa* (*ceva*) *greu la stomac* v. greu. *A-i căcléa greu* v. greu. *A căcléa la îndoială* v. îndoială. *A căcléa pe panta...* (sau *pe o pantă...*) v. pantă. *A căcléa în păcat*(*e*) v. păcat. *A căcléa la smîntă* v. smîntă. *A căcléa în stigmate* v. stigmat. *A căcléa trunchi la stomac* v. trunchi. *A-i căcléa urît* (*cineva* sau *ceva*) v. urît. *A căcléa în vină* v. vină. **7** A fi, a se situa, a se afla. *Înălțimea cade perpendicular pe baza triunghiului.* ◇ Expr. *A căcléa în sarcina* (sau *în atribuțiile, în grija, în competența*) *cuiva* = a reveni cuiva. *A căcléa în domeniul public* v. domeniu. *A căcléa măgăreața pe cineva* v. măgăreață. *A căcléa în spinarea cuiva* v. spinare. *A căcléa* (*toată*) *vina pe...* (sau *asupra...*) v. vină. **8** (*la ghicitul în cărți*) A se arăta, a se vedea, a reieși (din așezarea cărților). ◇ Expr. *A căcléa cineva la sorți* v. soartă. *A căcléa soarta pe cineva* (ori *a-i căcléa cuiva sorții* sau *soarta*) v. soartă. **9** (*despre obiecte de îmbrăcăminte*) A i se potrivi, a-i ședea, a-i veni bine cuiva. *Haina îi cade bine.* **10** Expr. *A căcléa de acord* = a ajunge la o înțelegere. *A căcléa la învoială* v. învoială. *A căcléa la pace* v. pace. **III** *refl. impers.* **1** A-i reveni, a i se cuveni cuiva. *Partea aceasta ți se cade ție.* **2** A trebui, a fi permis. *Nu se cade să faci acest lucru!* **3** A se cere (11), a se impune. *Se cade să procedezi astfel!* **4** A se putea, a se cuveni. *Se cade ca noi să stăm pasivi?* **5** A ședea bine, a se potrivi. *Tot ce-ar zice i se cade, tot ce face-i șade bine* (EMIN.). ◇ Expr. *Așa mi se cade* = așa-mi trebuie. • prez.ind. *cad,* (*înv.*) *caz*; part. *căzut.* /lat. ***cadĕre.***

cădelníță *vb. I.* **1** *intr.* (*bis.*) A mișca cădelnița (într-o parte și într-alta), afumînd cu tămîie; a tămîia, (*înv.*) a cădi. **2** *tr.* Fig. A aduce cuiva laude exagerate, lingușitoare. • prez.ind. *-ez.* /***cădelniță*** + *-a.*

cădelníță *s.f.* Vas de metal, atîrnat de trei lănțișoare, în care se arde tămîie la slujbele religioase sau la diferite ritualuri; cățuie. ◇ Expr. *A-i da* (*cuiva*) *cu cădelnița pe la nas* v. nas. • pl. *-e.* și (*reg.*) *cadelniță* *s.f.* /<slav. **кадильница.**

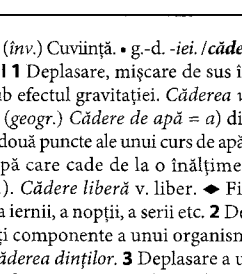

cădelniță

cădénie *s.f.* (*înv.*) Cuviință. • g.-d. *-iei.* /***cădea*** + *-enie.*

cădére *s.f.* **I 1** Deplasare, mișcare de sus în jos, spre pămînt, sub efectul gravitației. *Căderea vazei de pe etajeră.* ◇ (*geogr.*) *Cădere de apă* = *a*) diferență de nivel între două puncte ale unui curs de apă; *b*) concr. masă de apă care cade de la o înălțime oarecare; cascadă (1). *Cădere liberă* v. liber. ◆ Fig. Venire, apropiere a iernii, a nopții, a serii etc. **2** Desprindere a unei părți componente a unui organism. *Căderea părului. Căderea dinților.* **3** Deplasare a unui organ al corpului din poziția normală. *Căderea rinichilor.* **4** Lăsare în jos a unui lucru care continuă să fie prins sau susținut. *Căderea cortinei după spectacol.* **5** Diferență dintre valorile pe care le ia o mărime în două puncte diferite. ◇ *Cădere de tensiune* = *a*) tensiune electrică măsurată la bornele unui element consumator de energie al unui circuit electric; *b*) întrerupere accidentală a tensiunii de alimentare din cauza unui defect în rețea, urmată de întreruperea funcționării tuturor echipamentelor electrice; *c*) diferență între o tensiune electrică de referință și

o tensiune electrică utilă; *d*) (*med.*) scădere a tensiunii arteriale sub limita normală. **6** Căzătură (1). *A avut noroc de o cădere ușoară, altfel și-ar fi rupt piciorul.* **7** Dărîmare, surpare. *Căderea acoperișului casei.* **II 1** Fig. (*urmat de determ. care arată orașe, fortărețe, puncte strategice etc.*) Ocupare, cucerire. *Căderea Berlinului.* **2** Fig. Insucces, eșec. *Cădere la examen.* **3** (*fon.*) Dispariție, suprimare. *Căderea vocalelor finale.* **4** Competență, drept, calitate. *Nu am căderea să-mi exprim părerea.* **5** Expr. *Cădere de acord* = ajungere la o înțelegere. • pl. *-i.* /v. ***cădea***.

cădi *vb. IV. intr.* (*bis.*; *înv.*) A cădelnița. • prez.ind. *-esc.* /<slav. **КАДИТИ**.

cădiniță *s.f.* (*înv.*) Cuviință. • pl. *-e.* /***cădea*** + *-iță*.

cădire *s.f.* (*înv.*) Acțiunea de *a cădi* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***cădi***.

căfáz *s.n.* v. cafas.

căftăn *s.n.* v. caftan.

căftănél *s.n.* Dim. al lui *caftan*. • pl. *-e.* /***caftan*** + *-el*.

căftăní *vb. IV. tr.* **1** (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) A numi pe cineva domn; a ridica pe cineva într-un rang de boierie (ocazie cu care i se dăruia caftanul). <> (*refl. pas.*) *Cînd se căftănea vreun boier, se ducea bărbier-başa de-l rădea* (ALECS.). **2** Fig. (*fam.*) A lovi, a bate pe spate pe cineva. • prez.ind. *-esc.* /***caftan*** + *-i*.

căftămíe *s.f.* (*arh.*) Privilegiul de a purta caftan (1). • g.-d. *-iei.* /***caftan*** + *-ie*.

căí *vb. IV.* **1** *refl.* A-i părea rău cuiva, a regreta; a recunoaște o greșeală făcută. *Nu face una ca asta că te-i căi mai pe urmă* (ALECS.). **2** *tr.* (*pop.*; *compl. indică oameni*) A compătimi (2). • prez.ind. *-iesc.* /<sl. veche **КАИТИ СѦ**.

căierél *s.n.* Dim. al lui *caier*. • pl. *-e.* /***caier*** + *-el*.

căimác *s.m.* v. caimac.

căimăcán *s.m.* v. caimacam.

căimăcămíe *s.f.* **1** (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) Formă de guvernămînt provizoriu, instituită în timpul cînd tronul rămînea vacant sau pe timpul absenței domnului; caimacamlîc. ◆ Ext. Timp cît dura această formă de guvernămînt. **2** *Căimăcămia Craiovei* = locotenența banului Craiovei, care, în perioada 1761-1831, s-a aflat la curtea domnească din București. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***caimacam*** + *-ie*.

căină *vb. I.* **1** *refl.* (*despre oameni*) A se tîngui, a se văita, a se jeli. *Safta se căina oftat, cu palma la gură* (G. M. ZAMF.). **2** *tr.* (*compl. indică oameni*) A compătimi (1), a deplînge. *L-a căinat pentru nenorocirea care s-a abătut asupra lui.* • sil. *că-i-.* prez. ind. *-ez.* și (*pop.*) *căini vb. IV.* /<sl. veche **КАИНЪ**, part. lui **КАНАТИ СѦ**.

căinăre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *căina* și rezultatul ei. • sil. *că-i-.* pl. *-ări.* /v. ***căina***.

căini *vb. IV.* v. căina.

căință *s.f.* Regret, remușcare, părere de rău. *Lacrimi de căință.* • pl. *-e.* /***căi*** + *-ință*.

căíre *s.f.* Faptul de *a se căi*. • pl. *-i.* /v. ***căi***.

căișór *s.m.* (*pop.*) **1** Dim. al lui *cal*. **2** (*la pl.*) Căluțel (2). • sil. *că-i-.* pl. *-i.* /***cal*** + *-ișor*.

căíță *s.f.* (*reg.*) Căciuliță (2). <> Expr. *Născut cu căița* (*pe cap*), se spune despre un om norocos. • pl. *-e.* /<srb. ***kaica***.

călacán *s.n.* v. calaican.

călăre *adv., adj.* **1** *adv.* (*de obicei în legătură cu vb. de mișcare sau cu vb. „a fi", „a ședea", „a sta"*) Încălecat pe cal, pe alt animal sau, ext., pe un obiect; călărește. *În ziua aceea urcam, călare, un deal de lîngă Dorna* (GAL.). <> Loc.vb. *A sta călare* v. sta. *A* (*se*) *sui călare* v. sui. <> Expr. *De*(*-a*) *călare* sau *de-a-n călarele* = *a*) călărind, din fuga calului; *b*) fig. fără odihnă. *A sta* (sau *a ședea*) *călare în* (sau *pe*) *inima cuiva* = a ști tot ce gîndește cineva. *Nici călare, nici pe jos* = nici așa, nici așa. *A fi* (sau *a rămîne*) *călare pe situație* v. situație. **2** *adj.* (*de obicei la pl. m., în forma „călări"*) Care este încălecat pe cal sau pe alt animal. *Femeia a vorbit de turma de trei sute de oi și de trei oameni călări* (SADOV.). ◆ (*înv.*; *subst. m. pl.*; *în forma „călări"*) Călărești. *Durduind soseau călării ca un zid înalt de suliți* (EMIN.). • pl. *-ări.* /lat. ***caballaris, -em***.

călăfătuí *vb. IV. tr.* A astupa cu calafat găurile unei bărci, ale unei corăbii etc.; a calfata. • prez.ind. *-iesc.* /***calafat*** + *-ui*; cf. ngr. **καλαφατίζω**.

călăfătuíre *s.f.* Acțiunea de *a călăfătui* și rezultatul ei; calfatare. • pl. *-i.* /v. ***călăfătui***.

călăfătuít, -ă *adj.* (*despre găurile unei bărci, corăbii etc.*) Care a fost astupat cu calafat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***călăfătui***.

călămár *s.f.* v. călimară.

călărăș *s.m.* **1** (*înv.*) Ostaș de cavalerie[1]; (*înv.*) călăreț (3). *Pentru împlinirea poruncilor, prefectura trimisese doi-trei călărași de fiecare sat* (PAS). <> *Călăraș cu schimbul* v. schimb. **2** (*în Ev. Med., în Țările Rom.*; *la pl.*) Corp militar de slujitori auxiliari ai domniei (sub comanda marelui spătar). **3** Coardă[1] (12) de rod la vița-de-vie, scurtată la 4-6 muguri, care este plasată pe coarda de doi ani. • pl. *-i.* /***călare*** + *-aș*.

călărășean, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Călărașului sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii Călărașului. **2** *adj.* Care aparține Călărașului sau călărășenilor, care se referă la Călărași sau la călărășeni; originar din Călărași. • pl. *-eni, -ene.* /nm. pr. (oraș în S-E României) ***Călărași*** + *-ean*.

călărășeáncă *s.f.* Femeie care face parte din populația de bază a Călărașului sau este originară de acolo. • pl. *-ence.* /***călărășean*** + *-că*.

călărésc, -eáscă *adj.* (*înv.*) De călăreț, specific călărețului; care luptă călare. *Oștiri călărești.* • pl. *-ești.* /***călare*** + *-ește*.

călărește *adv.* Călare (1). • /***călare*** + *-ește*.

călăréț, -eáță *adj., s.m., s.f.* **I 1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care călărește. **2** *adj., s.m., s.f.* (Sportiv) care practică călăria (2). **3** *s.m.* (*înv.*) Ostaș de cavalerie[1]; călăraș (1). *Călărețiii împlu cîmpul și roiesc după un semn* (EMIN.). **4** *s.m.* (*înv.*; *la jocul de șah*) Cal (II 6). **II** *s.m.* **1** (*tehn.*) Piesă mică din sîrmă, în forma literei U, care se așază răsturnată pe brațele unei balanțe pentru a le echilibra; cavaler (II 1). **2** (*electr.*) Piesă mică din sîrmă, în forma literei U, care servește la închiderea unui circuit electric (prin intermediul unui godeu). **3** (*constr.*) Bară scurtă de oțel-beton, folosită ca armătură suplimentară în zona de reazem a unei grinzi de beton armat. **4** (*bibl.*) Placă mică de metal care se prinde la partea superioară a unei fișe dintr-o cartotecă de bibliotecă sau de contabilitate. ◆ Agrafă de birou. • pl. *-eți, -ețe.* /lat. ***caballaricius, -a, -um***.

călări *vb. IV.* **1** *intr.* A merge călare (1). **2** *tr.* A mîna calul stînd călare pe el. ◆ A încăleca. **3** *tr.* Fig. (*fam., iron.*; *compl. indică oameni*) A conduce după propria voință. • prez.ind. *-esc.* /***călare*** + *-i*.

călăríe *s.f.* **1** Acțiunea de *a călări* și rezultatul ei; călărit[1]. ◆ Arta de a călări. **2** Ramură sportivă care constă în conducerea calului din poziția încălecat, în probe de alergare, sărituri, dresaj etc.; echitație. • g.-d. *-iei.* /***călare*** + *-ie*.

călăríme *s.f.* (*înv.*) Cavalerie[1]. ◦ /***călare*** + *-ime*.

călărít[1] *s.n.* Călărie (1). • /v. ***călări***.

călărít[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre cai*) Pe care se călărește. **2** Fig. (*fam., iron.*; *despre oameni*) Care este condus după voința altcuiva. • pl. *-ți, -te.* /v. ***călări***.

călător, -oáre *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care călătorește, care este în călătorie. *Călătorului îi șade bine cu drumul.* <> Expr. *A da izmene pe călător* v. izmană. **2** *adj.* (*despre popoare, populații etc.*) Nomad. **3** *adj.* (*despre păsări*) Migrator. <> *Porumbel călător* v. porumbel. **4** *adj.* Fig. Care trece repede; trecător, nestatornic. *Numai eu întîrzii singur pe cărare Farmecul acestei clipe călătoare* (TOPÎR.). • pl. *-ori, -oare.* /***cale*** + *-ător*.

călători *vb. IV.* **1** *intr.* A face un drum (cu un mijloc de transport) spre un loc (mai) depărtat (în altă localitate sau țară); a fi pe drum. *Am călătorit mult prin Europa.* <> Expr. *A călători pe blat* v. blat. **2** *intr.* A fi călător (1), a fi la drum; a drumeți. *Călătoresc de cîteva săptămîni.* **3** *refl.* Fig. (*pop.*) A se sfîrși; a trece. *Nu trecu mult și ziua se călători* (CR.). ◆ A muri. *Cred că mă călătoresc, mamă, ...dușmanii... m-au căsăpit* (CAM.). • prez.ind. *-esc.* /***călător*** + *-i*.

călătorie *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *călători* și rezultatul ei; drum pe care îl face cineva (cu un mijloc de transport) spre un loc (mai) depărtat (în altă localitate sau țară); drumeție, voiaj. *Călătoria a fost cu multe peripeții.* <> *Călătorie de afaceri* v. afacere. *Jurnal de călătorie* v. jurnal. <> Expr. *Călătorie bună!* = urare care se face la plecarea cuiva. (*iron.*) *Călătorie sprîncenată!* v. sprîncenat. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***călători*** + *-ie*.

călătorít, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care a făcut multe călătorii; care a umblat mult. • pl. *-ți, -te.* /v. ***călători***.

călău *s.m.* **1** Bărbat însărcinat cu execuția osînditilor la moarte; carnefice, gîde. **2** Fig. Om crud, sîngeros; tiran; ucigaș. *[Lăpușneanu] își dete duhul în mîinile călăilor săi* (C. NEGR.). • pl. *-ăi.* /<țig. ***kalo*** „negru".

călăúz *s.m.* v. călăuză.

călăúză *s.f.* **1** Persoană care însoțește pe cineva pentru a-i arăta drumul (și pentru a-i da indicații sau explicații); ghid, călăuzier. *Este călăuză într-un muzeu. Călăuza expediției este un tînăr experimentat.* ◆ Persoană care ajută pe imigranți la trecerea ilegală a graniței unei țări. **2** Conducător, îndrumător (într-o acțiune, într-un domeniu de cercetare etc.). *Profesorul îi servește drept călăuză.* **3** Ext. Îndreptar, ghid. *Călăuza tipografului.* • pl. *-e.* și ***călăúz*** *s.m.* /<tc. ***kılavuz***, ngr. ***καλαούζος***.

călăuzí *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică oameni*) A conduce pe un drum (pentru a-i da indicații sau explicații). *A călăuzit-o prin toate muzeele.* **2** *tr.* (*compl. indică oameni*) A îndruma, a învăța, a povățui. *Îl călăuzește pe calea cea bună.* **3** *tr.* (*compl. indică oameni*) A iniția într-un anumit domeniu de activitate. **4** *refl.* (*despre oameni*) A se orienta, a se conduce după... *După ce principii te călăuzești?* • sil. *-lă-u-.* prez.ind. *-esc.* /***călăuză*** + *-i*.

călăuziér *s.m.* Călăuză (1). • sil. *-lă-u-zi-er.* pl. *-i.* /***călăuză*** + *-ier*.

călăuzíre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *călăuzi* și rezultatul ei. • sil. *-lă-u-.* pl. *-i.* /v. ***călăuzi***.

călăuzít, -ă *adj.* (*despre oameni*) **1** Condus pe un drum (pentru a-i da indicații sau explicații). **2** Îndrumat, învățat, povățuit. **3** Inițiat într-un anumit domeniu de activitate. • sil. *-lă-u-.* pl. *-ți, -te.* /v. ***călăuzi***.

călăuzitór, -oáre *adj.* **1** Care călăuzește (pe un drum). <> *Fir călăuzitor* v. fir. *Stea călăuzitoare* v. stea. **2** Care îndrumă; inițiator. <> (*subst.*) *I-a fost un excelent călăuzitor în primii ani de activitate.* • sil. *-lă-u-.* pl. *-ori, -oare.* /***călăuzi*** + *-itor*.

călcă *vb. I.* **I 1** *intr.* A pune piciorul pe ceva sau undeva; a păși. *Calcă pe vîrful picioarelor.* <> Expr. *A călca din pod* (sau *de sus*) = a merge fudul, țanțoș. (*tr.*) *A călca apa* = a înota în poziție verticală, mișcînd numai picioarele. (*pop.*) *A nu mai călca iarbă verde* = a muri, a fi mort. *A călca ca pe ace* v. ac. *A călca alături cu drumul* v. alături. *A călca pe cineva pe bătătură* (sau *pe bătături*) v. bătătură. *A călca pe bec* v. bec. *A călca pe cineva pe coadă* v. coadă. *A călca pe coșcane* v. coșcană. *A călca drept* v. drept. *A călca cu dreptul* (*înainte*) v. drept. *A călca* (*pe cineva*) *pe colțulișlicului* v. șlic. *A călca a* (sau *la*) *mare* v. mare. *A călca în urme de mîță stearpă* v. mîță. *A călca năstrăpat* v. năstrăpat. *A călca* (*pe cineva*) *pe opinci* v. opincă. *Calcă parcă are ouă-n poală* sau *parcă calcă pe ouă* v. ou. *A călca în papainoage* v. papainog. *A călca* (*pe cineva*) *pe papuci* v. papuc. *A călca pe pașii cuiva* v. pas. *A nu mai călca pe pămînt* v. pămînt. *A călca în piatră seacă* v. piatră. *A călca* (*pe cineva*) *pe picior* v. picior. *A călca ca din pod* v. pod. *A călca a popă* v. popă. *A călca popește* v. popește. *A călca rău* v. rău. *A călca* (*ca*) *pe spini* v. spin. *A călca pe sterp* v. sterp. *A călca cu sterpul* v. sterp. *A călca cu stîngul* v. stîng. *A călca în strîchini* v. strîchină. *A călca strîmb* v. strîmb. *A călca șarpele pe coadă* v. șarpe. *A călca pe talpă putredă* v. talpă. *A călca pe tureatcă* v. tureatcă. *A călca pe urmele cuiva* v. urmă. *A călca pe* (sau *în*) *urmele lui tată-său* v. tată. ◆ (*urmat de determ. introduse prin prep. „peste"*) A trece peste ceva pășind pe deasupra. *Calcă peste piatră.* <> Expr. *A călca peste cadavre* v. cadavru. *A călca peste trupul cuiva* v. trup. **2** *tr.* (*despre masculii păsărilor*) A fecunda. *Cocoșul calcă găina.* **3** *intr.* (*adesea urmat de determ. introduse prin prep. „pe", „prin", „în", „pe la"*) A intra, a se abate, a veni undeva. *I-a hotărît să nu-i mai calce în casă.* <> Expr. (*tr.*) *A călca casa cuiva* = a intra, a merge undeva. (*pop.*) *A călca pragul* = a ieși din casă. *A*(*-i*) *călca* (*cuiva*) *pragul* (*casei*) v. prag. **4** *tr.* (*compl. indică drumuri, regiuni etc.*) A cutreiera, a străbate. *Eu toți munții am călcat, Mură-albastră n-am aflat* (ALECS.). **5** *tr.* Fig. (*compl. indică oameni, case, țări etc.*) A prăda; a încălca, a năvăli pustiind sau jefuind; a intra pe neprevăzute și a lua în stăpînire bunuri. *Astă noapte l-au călcat hoții.* <> Expr. *A călca cu foc și sabie* v. sabie. **6** *tr.* Fig. (*fam.*) A veni fără veste la cineva sau undeva; a face cuiva o vizită pe neașteptate. *Peste vreo opt zile, m-a călcat d. Guță* (CAR.). <> Expr. *A-l călca nevoia* (sau *nevoile*) v. nevoie. **II** *tr.* **1** A strivi, a zdrobi. *Căzînd, calul l-a călcat în picioare.*

Mașina a călcat un pieton. ◇ Expr. *A călca (pe cineva sau ceva) în picioare* v. picior. ◆ (*intr.; urmat de determ. introduse prin prep. „pe”*) A înfrînge o pornire sau un sentiment. ◇ Expr. *A-și călca pe inimă* v. inimă. **2** A bătători, a îndesa pămîntul, iarba, semănăturile etc. printr-o călcare repetată cu picioarele. **3** A tescui strugurii cu picioarele. **4** (*compl. indică legi, dispoziții, ordine, angajamente etc.*) A nesocoti, a nu respecta. *Și-a călcat cuvîntul dat.* ◇ Expr. *A călca învățătura* v. învățătură. **5** A se abate, a devia de la un principiu, de la morală etc. ◇ Expr. *A-și călca credința* v. credință. **III** *tr.* (*compl. indică rufe, haine etc.*) A netezi cu fierul de călcat. ◇ *Fier de călcat* v. fier. *Pernă de călcat* v. pernă. **IV** *refl.* (*despre cai*) A lovi, în mers, picioarele din față de cele din spate. • prez.ind. *calc.* /lat. ***calcare***.

călcán *s.n.* v. calcan.

călcáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a* (*se*) *călca* și rezultatul ei; călcat[1]. **2** Nerespectare, nesocotire a unei legi, a unei dispoziții, a unui ordin, a unui angajament etc. **3** Abatere, deviere de la un principiu, de la morală etc. • pl. *-ări.* /v. ***călca***.

călcát[1] *s.n.* Călcare (1). • /v. ***călca***.

călcát[2], -ă *adj.* **1** Care este apăsat cu piciorul. **2** Care este lovit (de o mașină, de o căruță etc.). **3** (*despre păsări*) care a fost fecundată de mascul. **4** (*despre oameni*) Care a fost jefuit (de hoți). **5** Care este zdrobit cu picioarele. **6** (*despre pămînt, iarbă etc.*) Bătătorit. **7** (*despre struguri*) Tescuit cu picioarele. **8** (*despre haine, rufe etc.*) Care a fost călcat cu fierul; netezit. **9** (*înv.; despre legi, hotărîri, dispoziții etc.*) Încălcat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***călca***.

călcătór, -oáre *subst.* **I** *s.m., s.f.* **1** Lucrător care calcă rufe, haine etc. (într-un atelier de confecții, într-o spălătorie etc.). **2** (*pop.; fam.*) Persoană care încalcă o lege, o dispoziție, un ordin etc. *Călcător de drepturile altuia* (ISP.). **3** (*înv.*) Hoț. *Afurisește... pre călcătorii acestui așezămînt* (C. NEGR.). **II** *s.f.* **1** Scîndură pe care olarul frămîntă lutul cu picioarele. **2** Vas în care se zdrobesc, prin călcare (1), strugurii. **3** Instalație în gardurile pescărești, care permite trecerea peștelui într-un singur sens sau circulația bărcilor în ambele sensuri, fără ca peștele să iasă. **4** (*pop.; mai ales la pl.*) Iepele războiului de țesut, pe care se apasă cu piciorul pentru a schimba rostul. **III** *s.n.* **1** Mecanism la mașina de cusut, care apasă materialul ce se lucrează pe placa mașinii, pentru a-l fixa și deplasa mai ușor; ceapraz (3). **2** Unealtă folosită de lemnari la rostuirea dinților pînzelor de fierăstrău; ceapraz (4). **3** Pînză sau pernită pe care se calcă rufe, haine etc. • pl. *-ori, -oare.* /***călca*** + *-ător*.

călcătoreásă *s.f.* Femeie care are meseria de a călca rufe, haine etc. • pl. *-ese.* /***călcător*** + *-easă*.

călcătoríe *s.f.* Atelier, secție într-o întreprindere în care se calcă rufe, haine etc. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***călcător*** + *-ie*.

călcătúră *s.f.* **1** Fel de a merge; mers, umblet. *O recunosc după călcătura ei grațioasă.* **2** Concr. Urmă. *Vino să vezi ce călcătură mare a lăsat.* • pl. *-i.* /***călca*** + *-ătură*.

călcîi *s.n.* **1** (*anat.*) Partea posterioară a piciorului, al cărui schelet este format din calcaneu. ◇ Expr. *A se afla* (sau *a fi, a trăi*) *sub călcîi* = *a)* a fi dominat de cineva; *b)* a fi exploatat, subordonat, împilat de cineva. *A fugi* (sau *a merge*) *de-i pîrîie* (sau *sfîrîie*) *călcîiele* = a fugi foarte repede. *Mergea de-i pîrîiau călcîiele de frică* (CR.). *A se învîrti* (sau *a se întoarce, a sări*) *într-un călcîi* = *a)* a se mișca repede; a fi iute, agil; *b)* a fi sprinten la treabă; a fi foarte harnic. *A i se aprinde* (sau *a-i sfîrîi*) (*cuiva*) *călcîiele* (după cineva) = *a)* a se îndrăgosti subit; a fi foarte îndrăgostit; *b)* a nu mai avea astîmpăr, a fi zorit, nerăbdător. *A-l durea în călcîie* = a nu-i păsa. *A-și lua rămas bun de la călcîie* = a pleca fără a-și lua rămas bun. *A nu ajunge pe cineva la călcîie* = a fi cu mult inferior cuiva. *A-i juca cuiva șoarecii în călcîie* = a fi neastîmpărat. *A-i rupe cuiva călcîiele cu ușa* = a scoate pe cineva afară de undeva; a goni pe cineva. *A face* (ceva) *din călcîie pînă la glezne* v. gleznă. *A se ridica pe călcîie* v. ridica. *A-i scăpăra* (cuiva) *călcîiele* v. scăpăra. *A-i sfîrîi* (cuiva) *călcîiele* v. sfîrîi. *A(-și) lua călcîiele la spinare* v. spinare. *A-și lua călcîiele de-a umeri* (ori *pe umeri, la umăr, a umăr*) v. umăr. ◆ Ext. Parte a ciorapului sau a încălțămintei care acoperă această parte a piciorului. **2** Lovitură dată cu călcîiul (1). ◇ Expr. *A da călcîie calului* = (*despre călăreți*) a lovi calul cu călcîiele, ca să pornească sau să meargă mai repede; a da pinteni. **3** *Călcîiul lui Ahile* = partea vulnerabilă a unei persoane sau a unui lucru. **4** Analog. Nume dat părții dinapoi sau de jos a unor obiecte. *Călcîiul saniei.* **5** (*constr.*) Piesă mică de lemn, prismatică, care, fixată pe o grindă de lemn, are rolul de a împiedica alunecarea unui element de construcție ce se reazemă pe grindă sau care este folosită ca piesă de rezistență într-o îmbinare. **6** Dispozitiv care împiedică filarea unui lanț sau a unei parîme. **7** Cotor (3) (la o carte, la un registru etc.). • pl. *-ie.* /lat. ***calcaneum, -i***.

călcîiáș *s.n.* Dim. al lui *călcîi*. • pl. *-e.* /***călcîi*** + *-aș*.

căldáre *s.f.* **I 1** Vas (mare) tronconic sau cilindric, prevăzut cu o toartă la partea superioară, folosit pentru păstrarea, transportul, amestecul substanțelor lichide, pulverulente sau granulare. *Căldare pentru apă. Căldare de fiert rufe.* ◇ Expr. (*A umbla*) *ca un coi într-o căldare* v. coi. ◆ Conținutul unei căldări. *Calul a băut două căldări de apă.* **2** (*tehn.*) *Căldare de abur* = instalație (la locomotive, vapoare etc.) cu ajutorul căreia se trece apa, prin fierbere, din faza lichidă în vapori cu o presiune mai mare decît cea atmosferică. ◇ *Timbrul căldării* v. timbru. **3** *Căldare de rachiu* = alambic pentru distilarea rachiului. **II** (*geomorf.*) **1** Depresiune circulară cu versante prăpăstioase în zona munților înalți. **2** Scobitură în albiile apelor curgătoare (la baza unei cascade). **3** *Căldare glaciară* = circ glaciar. **III** (*muz.*) Semisferă de aramă pe care este întinsă pielea timpanelor. • pl. *-ări.* /lat. ***caldăria, -am***.

căldărár *s.m.* **1** Meseriaș care face sau repară căldări (I) și alte vase de aramă. ◇ (*adj.*) *Țigan căldărar.* **2** Negustor de căldări (I) și de alte vase de aramă. • pl. *-i.* /***căldare*** + *-ar*.

căldăráș *s.m.* (*ind. sider.*) Muncitor care curăță de zgură oala de turnat oțel și montează pîlnia și dopul acesteia. • pl. *-i.* /***căldare*** + *-aș*.

căldărăríe[1] *s.f.* Meserie de căldărar. • g. *-d. -iei.* /***căldărar*** + *-ie*.

căldărăríe[2] *s.f.* Atelier meșteșugăresc în care se fac sau se repară căldări (I). • pl. *-ii.* g. *-d. -iei.* /***căldare*** + *-ărie*.

căldărói *s.n.* Aug. al lui *căldare*. • pl. *-oaie.* /***căldare*** + *-oi*.

căldărúșă *s.f.* **1** Dim. al lui *căldare*. **2** Căldare mică în care preotul poartă agheasma. **3** (*bot.*) Plantă erbacee ornamentală, din familia ranunculaceelor, cu tulpina simplă sau ramificată, păroasă, cu florile albastre, violete, roșii, rar, albe, care se cultivă în parcuri și grădini (*Aquilegia vulgaris*); clopoței-cornuți, cinci-clopoței, cinci-clopote, (*reg.*) candeluță. • pl. *-e.* /***căldare*** + *-ușă*.

căldărușă (3)

căldicél, -eá *adj.* Dim. al lui *cald*; căldișor, călduț, (*pop.*) călîu (1). • pl. *-ei, -ele.* /***cald*** + *-icel, -icea*.

căldicícă *adj.* Căldicea. • pl. *-cele, -ici.* /***cald*** + *-icică*.

căldișór, -oáră *adj.* Căldicel. • pl. *-ori, -oare.* /***cald*** + *-ișor*.

căldúră *s.f.* **1** Starea sau gradul de încălzire a unui corp; fenomen de creștere a temperaturii; calitatea a ceea ce este cald (I); temperatură ridicată. *La căldură, corpurile se dilată.* ◇ *Căldură tropică* v. tropic. ◇ Expr. *A trăi* (ori *a se așeza*) *pe moale* (*și la căldură*) v. moale. (*A fi*) *rău de căldură* v. rău. *Căldură tropicală* v. tropical. **2** (*fiz.*) Mărime scalară prin care se exprimă transferul de energie între sistemele fizico-chimice sau între diferite părți ale aceluiași sistem în cadrul unei transformări în care nu se efectuează lucru mecanic. ◇ *Convecția căldurii* v. convecție. *Flux de căldură* v. flux. *Căldură latentă* v. latent. *Rău conducător de căldură* v. rău. ◆ Ext. Parte a fizicii care se ocupă cu studiul fenomenele termice. **3** (*fiz.*) *Căldură specifică* = cantitate de căldură necesară creșterii cu un kelvin a temperaturii unității de masă dintr-o substanță. **4** (*fiziol.*) *Căldură animală* = energie calorică rezultată în timpul metabolismului din procesele de oxidare a substanțelor nutritive. *Acea căldură tainică animală, care... te înduioșează* (CA. PETR.). **5** (*mai ales la pl.*) Timp călduros; atmosferă toridă. *În iulie încep căldurile mari.* **6** (*med.; mai ales la pl.*) Temperatură ridicată a corpului; febră. **7** (*la pl.*) Senzație de căldură (1) care însoțește anumite stări emotive, fiziologice etc. ◇ Expr. *A-l trece* (*toate*) *căldurile* v. trece. **8** Fig. Însuflețire, vioiciune, zel. *Pune în tot ce face multă căldură.* **9** Afecțiune, amabilitate, prietenie. *A fost primit în colectiv cu căldură.* **10** (*la pl.*) Perioadă din ciclul sexual în care animalele (femele) manifestă dorința naturală de a se împerechea. *Pisica este în călduri.* • pl. *-i.* /lat. pop. ****caldūra***.

căldurícă *s.f.* (*fam.*) Dim. al lui *căldură*. ◇ Expr. *A sta la căldurică* = a se feri de eforturi, de greutăți; a fi comod. • /***căldură*** + *-ică*.

căldurós, -oásă *adj.* **1** Care păstrează căldura (1). *Haină călduroasă.* **2** Fig. Însuflețit; prietenos, amabil. *Primire călduroasă.* ◇ (*adv.*) *L-a primit călduros.* • pl. *-oși, -oase.* /***căldură*** + *-os*.

căldúț, -ă *adj.* Căldicel. • pl. *-i, -e.* /***cald*** + *-uț*.

căleálă *s.f.* Călire (1). • pl. *-eli.* /***căli*** + *-eală*.

căleáp *s.n.* (*reg.*) **1** Rășchitor mic. **2** Scul. *Pe-o grindă, călepe de tort și lînuri boite fel de fel pentru scoarțe și lăicere* (CR.). • pl. *-epe.* /<tc. ***keleb*** „rășchitor”.

căleáșcă *s.f.* v. caleașcă.

cálfie *s.f.* Stare, condiție de calfă (după ucenicie). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***calfă*** + *-ie*.

căli *vb. IV.* **I 1** *tr.* (*tehn.*) A mări duritatea și rezistența unui metal sau a unui aliaj prin răcire bruscă după o încălzire la o temperatură înaltă; a oțeli. **2** *tr., refl.* Fig. A căpăta sau a face să capete rezistență; a (se) întări. *Greutățile l-au călit în decursul anilor.* **3** *refl.* (*fam.*) A se îmbăta ușor. **II** *tr.* (*culin.*) A prăji un aliment, în special varza, în grăsime. • prez.ind. *-esc.* /<sl. veche **калити**.

călíbil, -ă *adj.* (*tehn.; despre metale*) Care poate fi călit (1). • pl. *-i, -e.* /***căli*** + *-bil*.

călibilitáte *s.f.* (*tehn.*) Proprietate a unui metal de a fi călibil. • /***călibil*** + *-itate*.

călífar *s.m.* (*ornit.*) **1** Numele a două specii de păsări migratoare din ordinul anseriformelor, acvatice, asemănătoare cu rațele și gîștele, una cu penele albe, negre sau ruginii (*Tadorna tadorna*), cealaltă cu penele roșii-ruginii (*Tadorna ferruginea*). ◇ Expr. *A umbla ca un călifar* = a umbla țanțoș. **2** Specie de porumbel domestic. • pl. *-i.* /<bg. ***калефар***.

călímar *s.n.* v. călimară.

călímară *s.f.* Vas mic de sticlă, de metal, de material plastic etc. în care se ține cerneala. • pl. *-ări.* și (*înv.*) *călămară s.f., călímar s.n.* /<ngr. ***καλαμάρι***.

călímărúță *s.f.* Dim. al lui *călimară*. • pl. *-e.* /***călimară*** + *-uță*.

călín *s.m.* (*bot.*) Arbust sălbatic, cu frunzele opuse, lobate, cu florile albe și cu fructele mici, roșii, zemoase, necomestibile, în formă de ciorchini (*Viburnum opulus*). • pl. *-i.* /de la ***călină***, prin derivare regresivă.

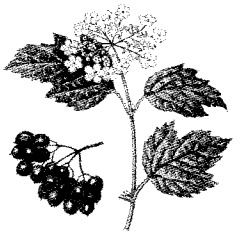

călin

călínă *s.f.* (*bot.*) Fructul călinului, de culoare roșie și cu gust amărui-acrișor. • pl. *-e.* /<bg. ***калина***.

călíndar *s.n.* v. calendar.

călínesciān, -ă *adj.* **1** Care aparține (operei) lui G. Călinescu, care se referă la (opera lui) G. Călinescu. **2** În maniera lui G. Călinescu. • sil. *-ci-an.* pl. *-ieni, -iene.* /nm. pr. (scriitor român) *George* ***Călinescu*** + *-ian*.

călinescianísm *s.n.* Atitudine creatoare deschisă față de fenomenul cultural-estetic (specifică lui G. Călinescu), în concordanță cu spiritul latin al culturii române, care este promotoare a unei creații durabile și monumentale. • sil. *-ci-a-.* /***călinescian*** + *-ism*.

călinét *s.n.* Pădurice de călini. • pl. *-uri.* /***călin*** + *-et*.

călíre *s.f.* **I 1** (*tehn.*) Tratament termic al oțelului, care constă în încălzirea piesei la o temperatură superioară punctului de transformare, urmată de răcirea ei bruscă într-un mediu gazos, lichid sau granular, în vederea măririi durității, în special a stratului superficial;

căleală, călit[1]. **2** Fig. Întărire fizică sau sufletească. *Călirea organismului prin sport.* **3** (*fam.*) Bețe ușoară. **II** (*culin.*) Prăjire a unui aliment în grăsime. • pl. *-i.* /v. ***căli.***

călít[1] *s.n.* (*tehn.*) Călire (1). /v. ***căli.***

călít[2], -ă *adj.* **I 1** (*despre metale*) Care este întărit prin călire (1). *Oțel călit.* **2** Fig. (*despre oameni*) Care este rezistent (la boală, oboseală, supărări etc.); care este încercat, trecut prin greutăți; care este experimentat. **II** (*despre alimente*) Care este prăjit în grăsime. ◇ *Varză călită* v. varză. • pl. *-ți, -te.* /v. ***căli.***

călîu, -ie *adj.* (*pop.*) **1** Căldicel. *Apă călîie.* **2** Necopt bine. *Pîine călîie.* **3** Crud (2). *Orz călîu.* **4** Umed; neuscat bine. *Lemne călîi.* • pl. *-îi.* /etimol. nec.

căloián *s.m.* v. caloian.

călțún *s.m.* **I 1** (*pop.*; *mai ales la pl.*) Ciorap de lînă (cu sau fără talpă). **2** (*pop.*) Încălțăminte de sărbătoare (asemănătoare cu cizmele), cu tureatca scurtă. **3** (*înv.*) Încălțăminte de lînă (asemănătoare cu pîslarii) care se purta prin casă sau prin curte. **II** Compuse: (*bot.*) *călțunul-doamnei* = plantă erbacee din familia rozaceelor, înaltă pînă la 15 cm, cu florile galbene cu vinișoare mov (*Geum urbanum*); *călțunul-popii* = *a)* plantă erbacee din familia violaceelor, cu tulpina întinsă pe pămînt, glabră, cu frunzele cordiforme sau reniforme și cu florile inodore, albăstrii sau violete (*Viola silvestris*); toporaș; *b)* viorele sălbatice (*Viola canina*). • pl. *-i.* /<ngr. ***καλτσούνι***, după *încălța.*

călțunár *s.m.* (*pop.*) **1** Persoană care confecționează sau vinde călțuni (1). **2** Bărbat (tînăr) care duce darurile miresei. • pl. *-i.* /***călțun*** + *-ar.*

călțunáș[1] *s.m.* **1** Ciorap de lînă albă (în portul popular). **2** (*mai ales la pl.*) Numele a două plante erbacee: *a)* condurul-doamnei (*Tropaeolum majus*); *b)* toporaș (*Viola silvestris*). **3** Compus: (*bot.*; *la pl.*) *călțunași-de-cîmp* = trei-frați-pătați (*Viola tricolor*). • pl. *-i.* /***călțun*** + *-aș.*

călțunáș[2] *s.m.* v. colțunaș.

călțunăreásă *s.f.* (*pop.*) Femeie care duce darurile miresei. • pl. *-ese.* /***călțunar*** + *-easă.*

căluceníu *s.n.* v. călușar.

călucér *s.m.* v. călușar.

călúgăr *s.m.* **I** (*bis.*) Bărbat care, prin legămînt, duce o viață religios-ascetică într-o comunitate mănăstirească; monah. ◇ Expr. *A se ține după cineva ca dracul după călugăr* = a se ține insistent după cineva. *A trăi ca un călugăr* = a duce o viață retrasă, austeră. *A (se) tunde (de) călugăr* v. tunde. **II** (*hidrotehn.*) Instalație cu ajutorul căreia se evacuează apa din heleșteie, lacuri, bazine etc. în vederea primenirii ei. • pl. *-i.* /<m. gr. ***καλόγερος***, slav. **калоѭеръ, калогеръ.**

călugărăș *s.m.* Dim. al lui *călugăr*; călugărel. • pl. *-i.* /***călugăr*** + *-aș.*

călugărél *s.m.* Călugăraș. • pl. *-ei.* /***călugăr*** + *-el.*

călugărésc, -eáscă *adj.* (*bis.*) Care aparține călugărului (I), care se referă la călugăr; care provine de la călugăr; monahal. ◇ *Frate călugăresc* v. frate. *Ghiveci călugăresc* v. ghiveci. ◇ Expr. *A lua* (sau *a îmbrăca*) *schima călugărească* v. schimă. • pl. *-ești.* /***călugăr*** + *-esc.*

călugărește *adv.* În felul călugărilor (I). • /***călugăr*** + *-ește.*

călugărí *vb. IV. refl., tr.* A (se) face călugăr (I) sau călugăriță (I). • prez.ind. *-esc.* /***călugăr*** + *-i.*

călugăríe *s.f.* **1** Viață de călugăr (I). **2** Ext. Mănăstire. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***călugăr*** + *-ie.*

călugăríme *s.f.* Colect. Mulțime de călugări. • /***călugăr*** + *-ime.*

călugăríre *s.f.* Faptul de *a (se) călugări*; călugărit[1]. • pl. *-i.* /v. ***călugări.***

călugărít[1] *s.n.* Călugărire. • /v. ***călugări.***

călugărít[2], -ă *adj.* (*despre oameni*) Care s-a făcut călugăr (I) sau călugăriță (I). • pl. *-ți, -te.* /v. ***călugări.***

călugăríță *s.f.* **I** (*bis.*) Femeie care, prin legămînt, duce o viață religios-ascetică, într-o comunitate mănăstirească; monahie. **II** (*entom.*) Insectă carnivoră, mare, verde-cafenie, cu picioarele din față în formă de cange pentru prins și apucat prada, care își devorează masculul imediat după actul împerecherii (*Matis religiosa*). • pl. *-e.* /***călugăr*** + *-iță.*

călugăriță II

călúș *s.n.* **1** Bucată de lemn sau de metal care se pune între dinții unui animal pentru a-l forța să țină gura deschisă. **2** Mototol de cîrpă, sfoară etc. care se introduce în gura unei persoane, pentru a o împiedica să strige. ◇ Expr. *A pune cuiva călușul în gură* = a împiedica pe cineva să vorbească. **3** Băț mic care face parte din mecanismul de declanșare al capcanelor de lemn. **4** (*muz.*) Placă de lemn, de formă specială, așezată perpendicular pe tabla de rezonanță a unui instrument muzical, peste care sînt întinse coardele ale căror vibrații le transmite. **5** Suport fix de lemn, cioplit sau ecarisat, folosit pentru podurile improvizate. **6** (*a. plast.*) Suport de lemn pe care pictorul își așază tabloul cînd lucrează; șevalet. **7** (*ind. extract.*) Utilaj de foraj pentru rotirea prăjinilor, folosit în forajul prin percuție sau în cel manual. **8** (*art.*) Dans popular, cu ritm sincopat și cu figuri variate, care se joacă de flăcăi în săptămîna Rusaliilor; călușar (1), călușel (4). ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-uri, -e.* /***cal*** + *-uș.*

călușár *s.m.* **1** (*art.*; *la pl.*) Căluș (8). **2** (*la pl.*) Grup de flăcăi sau de bărbați care în săptămîna Rusaliilor joacă călușul (8); (*la sg.*) fiecare dintre flăcăii sau bărbații care joacă călușul. **3** Ext. Comediant. • pl. *-i.* și (*pop.*) *călucér s.m.*, (*reg.*) *călucéniu s.n.* /***căluș*** + *-ar.*

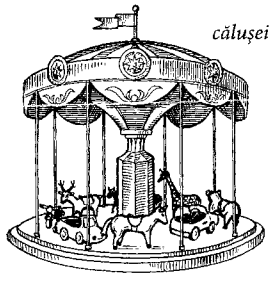

călușei (2)

călușél *s.m.* **1** Căluț (1). **2** (*la pl.*) Instalație formată dintr-un suport mobil cu mai mulți căluți de lemn, de plastic etc. care se rotesc în jurul unui ax, pe o pistă circulară, fiind suspendați de niște bîrne transversale; carusel (1), căișor (2). **3** (*entom.*) Căluț (3). **4** (*art.*) Căluș (8). • pl. *-ei.* /***cal*** + *-ușel.*

călușíță *s.f.* Femeie care joacă călușul (8). • pl. *-e.* /***căluș*** + *-iță.*

călúț *s.m.* **1** Dim. al lui *cal*; călușel (1). **2** Compus: (*iht.*) *căluț-de-mare* = pește marin teleosteean, cu corpul lung de 8-10 cm, lipsit de înotătoare codală, care are capul asemănător cu cel al calului; cal-de-mare (*Hippocampus hippocampus*). **3** (*entom.*) Nume dat mai multor insecte din familia lăcustelor; călușel (3). • pl. *-i.* /***cal*** + *-uț.*

căluț-de-mare

cămară *s.f.* **1** Încăpere mică (întunecoasă și răcoroasă) în care se păstrează alimente. *Ea ține cheile de la cămară și de la pivniță* (ALECS.). **2** (*înv.*) Odaie, cameră (1). **3** Parte a casei țărănești în care se găsește vatra. **4** (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) *Cămară domnească* = *a)* totalitatea veniturilor domniei provenite din vămi, ocne și impozite indirecte, deosebite de veniturile vistieriei; *b)* monetărie. • pl. *-ări.* și *camără s.f.* /lat. ***camara***; cf. ngr. *κάμαρα.*

cămașă *s.f.* **1** Îmbrăcăminte de pînză, mătase etc. care acoperă partea superioară a corpului. ◇ *Cămașă de noapte* = îmbrăcăminte de pînză, mătase etc. (lungă) pentru dormit. *Cămașă de forță* = cămașă specială, din pînză tare, prevăzută cu cordoane, cu care se imobilizează nebunii furioși. ◇ Expr. *A rămîne în cămașă* = a rămîne sărac. *A nu avea nici cămașă pe el* = a fi foarte sărac. *A lăsa pe cineva în cămașă* sau *a-i lua cuiva și cămașa de pe el* = a lăsa pe cineva sărac, luîndu-i tot. *A-și da și cămașa* (*de pe el*) = a fi darnic. *A-și bea și cămașa* = a cheltui totul pe băutură. *A nu-l mai încăpea cămașa* = *a)* a fi înfumurat, plin de sine; *b)* a-i merge cuiva foarte bine. *A nu ști* (sau *a nu avea*) *pe unde să scoți cămașa* = a fi în mare încurcătură. *A-i arde cămașa pe el* = *a)* a fi în mare zor; *b)* a avea mare nevoie de ceva. *A se certa pe cămașa altuia* = a se certa pentru un lucru străin. *A schimba părerile* (sau *convingerile*) *cum schimbi cămășile* = a schimba părerile (sau convingerile) cu foarte mare ușurință. *Nu-l încape cămașa* v. încăpea. *Ca pe mîneca cămășii* v. mînecă. *Plînge* (sau *rîde*) *de sare cămașa de pe el* v. sări. *Pe unde scot* (sau *scoți* etc.) *cămașa?* v. scoate. *A-i fi silă* (cuiva) *și de cămașa de pe el* v. silă. *A-și usca cămașa* (sau *cămășile*) *la un* (sau *la același*) *soare* v. soare. *A spăla cămașa* v. spăla. *A turna pe cămași* v. turna. *A-și vinde* (*și*) *cămașa* (*de pe sine*) v. vinde. **2** Membrană, înveliș (subțire) care îmbracă diferite obiecte, piese etc. **3** Îmbrăcăminte interioară a unui obiect (cilindric). *Cămașă de cilindru la motoarele cu ardere internă.* **4** (*pop.*) Placentă. **5** (*bot.*; *pop.*) Pojghiță a bobului de grîu. **6** Compuse: (*bot.*) *cămașa-broaștei* = algă verde de apă dulce, de forma unei rețele, alcătuită din celule lungi cilindrice (*Hydrodictyon reticulatum*); *cămașa-lui-Dumnezeu* (sau *-Maicii-Domnului*) = volbură (*Convolvulus arvensis*). • pl. *-ăși.* și (*reg.*) *căméșă s.f.* /lat. ***camisia***, ***-ae.***

cămărăș *s.m.* **1** (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) Slujbaș care avea în grijă odăile domnitorului, în special cămara domnească; comornic. ◇ *Mare cămăraș* sau *cămărașul cel mare, vel-cămăraș* = boier însărcinat cu administrarea veniturilor vistieriei domnești, precum și cu jurisdicția negustorilor (străini). (*Marele*) *cămăraș al ocnelor* = boier care administra ocnele de sare. *Cămăraș de izvoade* = logofăt de taină. **2** (*înv.*) Intendent (la o mănăstire). • pl. *-i.* /***cămară*** + *-aș.*

cămărășél *s.m.* **1** (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) Subordonat al marelui cămăraș, scutit de dări pe timp de pace, dar obligat să meargă la oaste pe timp de război. **2** (*înv.*) Fecior de casă. • pl. *-ei.* /***cămăraș*** + *-el.*

cămărășíe *s.f.* (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) Rang și funcție de cămăraș (1). • g.-d. *-iei.* /***cămăraș*** + *-ie.*

cămărășíță *s.f.* **1** (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) Soția cămărașului (1). **2** (*înv.*) Menajeră. • pl. *-e.* /***cămăraș*** + *-iță.*

cămărúică *s.f.* Cămăruță. • pl. *-ci.* /***cămară*** + *-uică.*

cămărúie *s.f.* Cămăruță. • pl. *-ui.* /***cămară*** + *-uie.*

cămărúță *s.f.* Dim. al lui *cămară*; cămăruică, cămăruie. • pl. *-e.* /***cămară*** + *-uță.*

cămășoi *s.n.* Aug. al lui *cămașă*; cămașă lungă. • pl. *-oaie.* și (*pop.*) *cămeșói s.n.* /***cămașă*** + *-oi.*

cămășuí *vb. IV. tr.* (*constr.*) A acoperi un element de construcție cu beton, cu metal etc. • prez.ind. *-iesc.* /***cămașă*** + *-ui.*

cămășuiálă *s.f.* **1** Pojghiță care acoperă unele materii, obiecte, piese etc. **2** Căptușeală interioară, subțire, de zidărie a unui tunel. **3** (*constr.*) *Cămășuiala piloților* = tub metalic folosit pentru confecționarea piloților de beton. **4** Strat de piatră sau de balast dezagregat, care trebuie îndepărtat la deschiderea unei cariere sau a unei balastiere. • pl. *-ieli.* /***cămășui*** + *-eală.*

cămășúică *s.f.* Cămășuță. • pl. *-ci.* /***cămașă*** + *-uică.*

cămășúie *s.f.* (*înv.*) Cămășuță. • pl. *-ui.* /***cămașă*** + *-uie.*

cămășúță *s.f.* Dim. al lui *cămașă*; cămășuică, (*înv.*) cămășuie. • pl. *-e.* /***cămașă*** + *-uță.*

cămătár *s.m.* Persoană care dă bani cu împrumut, încasînd camătă. • pl. *-i.* /***camătă*** + *-ar.*

cămătăreásă *s.f.* Femeie care dă bani cu împrumut, încasînd camătă. • pl. *-ese.* /***cămătar*** + *-easă.*

cămătărésc, -eáscă *adj.* Care ține de cămătar sau de camătă, care se referă la cămătar sau la camătă. ◇ *Capital cămătăresc* = capital bănesc folosit pentru a obține camătă. • pl. *-ești.* /***cămătar*** + *-esc.*

cămătărește *adv.* În felul cămătarilor. • /***cămătar*** + *-ește.*

cămătărie *s.f.* **1** Faptul de a da bani cu camătă; împrumut de bani cu camătă. **2** Ocupația cămătarului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***cămătar*** + *-ie.*

căméșă *s.f.* v. cămașă.

căméșói *s.n.* v. cămășoi.

cămilăfcă *s.f.* v. camilafcă.

cămílă[1] *s.f.* (*zool.*) Mamifer rumegător mare, din Africa și Asia, cu una sau două cocoașe pe spate (folosit la transportul poverilor în deșert) (*Camelus bactrianus*). ◇ Expr. *A face musca cît cămila* v. muscă. • pl. *-e.* /<ngr. ***καμήλα***, slav. **камила.**

cămilă[2] *s.f.* (*mar.*; *înv.*) **1** Odgon gros de corabie. **2** Ponton de lemn pentru ridicarea navelor scufundate. • pl. *-e.* /<m. gr. ***κάμιλος*** „cablu gros".

cămin *s.n.* **1** Sobă joasă de cărămidă, piatră, teracotă etc., zidită la peretele camerei, cu vatra larg deschisă. *Focul bubuie în cămin.* **2** Cuptor (1), vatră. **3** Horn. **4** Fig. Casă părintească; ext. familie. **5** Denumire dată unor instituții cu caracter social și (sau) cultural. ◇ *Cămin de copii* = instituție cu regim de internat pentru copii preșcolari (3-6 ani), cu orar de zi sau săptămînal. *Cămin studențesc* = așezămînt universitar care asigură cazarea studenților. *Cămin cultural* = instituție cu caracter cultural, înființată în scopul propagării culturii la sate. *Cămin-spital* = cămin (de bătrîni) în care se acordă și asistență medicală. *Cămin-școală* = instituție care cuprinde un cămin și o școală. *Cămin-hotel* = cămin cu un grad sporit de confort, care îl apropie de acela al unui hotel. **6** Încăpere mică subterană, zidită și acoperită cu capac de fontă, pe traseul unei conducte de alimentare cu apă a unui canal, construită pentru a permite accesul la conductă sau la canal. • pl. *-uri, -e.* /<m. gr. ***καμίνι***; ***κάμινος*** > lat. *caminus*; cf. sl. veche **камнна**.

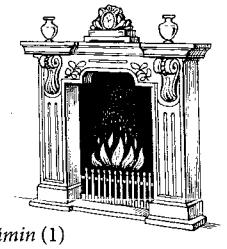

cămin (1)

căminár *s.m.* (*în Ev. Med.*) Slujitor însărcinat, în Moldova și apoi în Țara Românească, cu perceperea unor dări (la început numai pe vînzarea cerii). • pl. *-i.* /***cămână*** + *-ar.*

căminiádă *s.f.* (*jar.*; *glum.*) Odiseea găsirii unui loc într-un cămin studențesc. • sil. *-ni-a-*. pl. *-e.* /***cămin*** + *-iadă.*

cămimíst, -ă *s.m., s.f.* Student(ă) care locuiește într-un cămin studențesc, în perioada școlarizării. • pl. *-iști, -iste.* /***cămin*** + *-ist.*

căminizá *vb. I. refl.* (*jar.*) A se caza într-un cămin studențesc. • prez.ind. *-ez.* /***cămin*** + *-iza.*

cănáf *s.m.* v. canaf.

cănár *s.m.* v. canar.

cănăfiór *s.n.* Dim. al lui *canaf.* • sil. *-fi-or.* pl. *-oare, m. -i.* /***canaf*** + *-ior.*

cănăráș *s.m.* (*ornit.*) Dim. al lui *canar*; cănăruț. • pl. *-i.* /***canar*** + *-aș.*

cănăríță *s.f.* (*ornit.*) Femela canarului. • pl. *-e.* /***canar*** + *-iță.*

cănărúț *s.m.* (*ornit.*) Cănăraș. • pl. *-i.* /***canar*** + *-uț.*

cănățúie *s.f.* (*pop.*) Căniță. • pl. *-ui.* /***căniță*** + *-uie.*

căneálă *s.f.* (*pop.*) Vopsea (neagră). • pl. *-eli.* /***căni*** + *-eală.*

căngiuít, -ă *adj.* (*pop.*) Care este în formă de cange; care are cange. • pl. *-ți, -te.* /***cange*** + *-uit.*

căní *vb. IV. tr.* (*pop.*) A vopsi (în negru). • prez. ind. *-esc.* /cf. tc. *kınā* „căneală".

căníre *s.f.* (*pop.*) Acțiunea de *a căni* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***căni.***

cănít, -ă *adj.* Vopsit (în negru). • pl. *-ți, -te.* /v. ***căni.***

cănúță *s.f.* Dim. al lui *cană*[1]; cănuță, (*pop.*) cănățuie. ◆ Conținutul unei cănuțe. *A băut două cănițe de lapte.* • pl. *-e.* /***cană***[1] + *-uță.*

cănoáie *s.f.* Aug. al lui *cană.* • /***cană***[1] + *-oaie.*

cănură *s.f.* v. canură.

cănúță *s.f.* Căniță. • pl. *-e.* /***cană***[1] + *-uță.*

căpăucă *s.f.* v. capaucă.

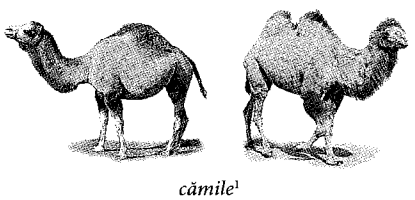

cămile[1]

căpăcél *s.n.* Dim. al lui *capac.* • pl. *-e.* /***capac*** + *-el.*

căpăcí *vb. IV. tr.* **1** (*apic.*) A astupa celulele larvelor cu ceară. **2** (*fam.*) A pune capace (la borcane, la sticle etc.). **3** Fig. (*fam.*) A bate pe cineva (foarte tare). • prez. ind. *-esc.* /***capac*** + *-i.*

căpăcít, -ă *adj.* (*fam.*) Bătut. • pl. *-ți, -te.* /v. ***căpăci.***

căpăstru *s.n.* Porțiune de harnașament, făcută din frînghie sau din curea, care se pune pe capul calului, al măgarului etc. pentru a-l lega la iesle sau pentru a-l duce undeva. ◇ *Pana căpăstrului* sau *pană de căpăstru* v. pană. • pl. *-estre.* /lat. ***capistrum, -i.***

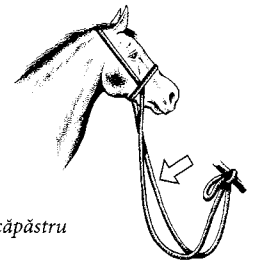

căpăstru

căpătá *vb. I. tr.* **1** A obține un lucru solicitat; a primi ceva (în dar sau de pomană). *A căpătat împrumutul cerut.* ◇ Loc.adj. *De căpătat* = care este primit de pomană. Δ *Copil de căpătat* v. copil. ◇ Expr. *A-și căpăta alageaua* v. alagea. *A căpăta parte (din...)* v. parte. **2** A cîștiga; a agonisi; a dobîndi. *Va căpăta un milion de lei dacă va reuși la concurs.* **3** A se alege cu ceva. *Nu capătă un ban de la el.* **4** (*compl. indică stări, calități etc.*) A dobîndi. *Piața capătă aspectul unui adevărat șantier.* ◇ Expr. *A căpăta aripi* v. aripă. *A căpăta formă* v. formă. *A căpăta glas* v. glas. *A căpăta picioare* v. picior. *A (mai) căpăta suflet* v. suflet. *A căpăta viață* v. viață. **5** A contracta (3), a lua. *Stînd în frig, a căpătat o gripă.* • prez.ind. *cápăt.* /lat. pop. ***căpĭtāre.***

căpătáre *s.f.* Faptul de *a căpăta.* • pl. *-ări.* /v. ***căpăta.***

căpătát *s.n.* Faptul de *a căpăta.* ◇ Expr. *A umbla* (sau *a se duce, a pleca* etc.) *după căpătat* = a umbla să ceară sau să adune de la alții cele necesare traiului. *A trăi din căpătat* (sau *căpătate*) = a trăi din ceea ce capătă de la alții. • pl. (*pop.*) *-e.* /v. ***căpăta.***

căpătîí *s.n.* **1** Parte a patului sau a altui culcuș pe care se pune capul; ext. pernă sau alt obiect pe care se pune capul[1] (I 1) cînd se doarme. ◇ *Carte de căpătîi* = *a*) carte fundamentală într-o disciplină sau în literatură; *b*) carte preferată. ◇ Loc.adj., adv. *Fără (de) căpătîi* = *a*) sărac; *b*) fără ocupație; vagabond. ◇ Expr. *A sta la căpătîiul cuiva* = a veghea un bolnav. *A nu avea căpătîi* = a nu avea nici un rost în viață. *A nu ști de căpătîiul cuiva* = a nu ști situația, soarta, rostul cuiva. (*înv.*) *A face cuiva de căpătîi* = a căpătui pe cineva; a căsători pe cineva. *A ține mina căpătîi* v. ține. **2** Nume dat mai multor obiecte de uz casnic, care servesc drept suport la ceva. *Căpătîiul grindeiului roții morii. Căpătîiul pe care se reazemă grindeiul plugului.* ◆ Lemn scurt și gros care se pune sub un butoi. **3** Bucată, fragment. *Căpătîi de lemn.* **4** Fig. Limită (început sau sfîrșit). *S-apuc dar lucrurile ce mă privesc pe mine de la căpătîiul lor* (RUSSO). ◇ Expr. *A scoate ceva la căpătîi* = a scoate ceva la capăt, a termina ceva cu succes. *A o scoate la căpătîi (cu ceva)* = a ieși cu bine dintr-o situație, a o scoate la capăt. *A da de căpătîi* = a se descurca în ceva, a da de rost. *A nu avea nici coadă, nici căpătîi* = a nu avea nici început, nici sfîrșit. (*pop.*; *fam.*) *A nu i se înțelege căpătîiul* = a nu ști cum să înțelegi ceva. • pl. *-ie.* /lat. ***capĭtāneum.***

căpătuí *vb. IV. tr., refl.* (*fam., de obicei peior. sau iron.*) **1** A(-și) face o situație (materială), un rost (prin mijloace necinstite); ext. a (se) îmbogăți. ◆ (*peior.*; *refl.*) A parveni. **2** A (se) căsători. • prez.ind. *-iesc.* /***capăt*** + *-ui.*

căpătuiálă *s.f.* (*fam., de obicei peior. sau iron.*) **1** Faptul de a-și face o situație (materială), un rost (prin mijloace necinstite); căpătuire (1). ◆ (*peior.*) Parvenire. **2** Concr. Rost, stare (materială), avere. **3** Căsătorie (1). • pl. *-ieli.* /***căpătui*** + *-eală.*

căpătuíre *s.f.* (*fam., de obicei peior. sau iron.*) **1** Căpătuială (1). **2** Căsătorie (1). • pl. *-i.* /v. ***căpătui.***

căpătuít, -ă *adj.* (*fam., de obicei peior. sau iron.*) **1** Care și-a făcut o situație (materială), un rost (prin mijloace necinstite). **2** Care s-a căsătorit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***căpătui.***

căpățînă *s.f.* **1** Cap[1] de animal mort sau tăiat pentru consum. **2** Cap[1] de om mort desprins de trup; craniu. *Dete peste niște grămezi de căpățîni și oase de oameni* (ISP.). **3** (*iron.*) Cap[1] (mare) de om. *Atunci lumea-n căpățînă se-nvîrtea ca o morișcă De simțeam ca Galilei că comedia se mișcă* (EMIN.). **4** (*bot.*) Parte bulbucată a unei plante, formată din tulpină sau din suprapunerea frunzelor; (*reg.*) căpiță. *Căpățînă de usturoi. Căpățînă de varză.* **5** Nume dat unor obiecte care au formă conică. *Căpățînă de zahăr.* ◇ *Umerele căpățînii* v. umăr. **6** (*geomorf.*) Formă simplă de relief cu aspect conic, din granit, care se ridică brusc, cu cîteva sute de metri deasupra unui relief neted sau ușor ondulat, în condiții de climă tropicală, cu alternanță de anotimpuri umede și uscate. **7** (*astron.*; *pop.*; *art.*; *nm. pr.*) Constelația Perseu. • pl. *-i.* /lat. pop. ****capĭtīna.***

căpățînós, -oásă *adj.* (*fam., de obicei peior.*) **1** Care are capul[1] mare. **2** Deștept. **3** Fig. Încăpățînat. *De ce ești căpățînos și nu vrei să înțelegi?* (CAR.). • pl. *-oși, -oase.* /***căpățînă*** + *-os.*

căpău *s.m.* (*reg.*) Copoi (1). • pl. *-ăi.* /<magh. ***kopó.***

căpcănă *s.f.* v. capcană.

căpcáun *s.m.* **1** (*în mit. pop.*) Ființă închipuită cu trup de om și cu cap de cîine, care mănîncă oameni. **2** Fig. Om foarte lacom; om crud, sălbatic. • pl. *-i.* /***cap***[1] + ***cîine***, după m.gr. *κυνοκέφαλος.*

căpeneág *s.n.* (*înv.*) Haină lungă și largă care acoperea tot corpul. • pl. *-ege, -uri.* și (*reg.*) *chepeneág s.n.* /<magh. ***köpenyeg.***

căpestérie *s.f.* v. căpistere.

căpeténie *s.f.* Persoană care se află în fruntea unui grup; conducător (II 1), șef, (*pop.*) capiște[3]. ◇ Loc.adj. *De căpetenie* = principal; fundamental. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*pop.*) *căpiténie s.f.* /***cap***[1] + *-enie.*

căpețeá *s.f.* Parte a frîului, formată din curele care trec peste capul și botul calului și de ale cărei capete inferioare sînt prinse zăbalele. • pl. *-ele.* și (*reg.*) *căpițeá s.f.* /sg. refăcut din ***căpețele***, pl. lui *căpețel.*

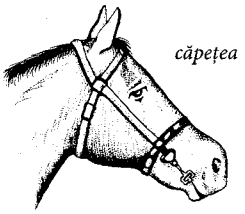

căpețea

căpețél *s.n.* **1** Bucățică mică (din ceva). **2** Colac care se duce la biserică pentru pomenirea morților. **3** Luminare (la capul mortului). • pl. *-e.* /lat. ***capĭtéllum, -i.***

căpiá *vb. I. intr.* **1** (*despre ovine și bovine*) A se îmbolnăvi de cenuroză. **2** Fig. (*fam.*; *despre oameni*) A înnebuni, a se țicni, a se scrînti. ◇ (*tr. fact.*) *Nenorocirile prin care a trecut l-au căpiat.* • sil. *-pi-a.* prez.ind. *-iez.* /***capiu*** + *-a.*

căpiálă *s.f.* (*med.*; *pop.*) Cenuroză. • sil. *-pi-a-.* pl. *-ieli.* /***căpia*** + *-eală.*

căpiát, -ă *adj.* **1** (*despre ovine și bovine*) Bolnav de cenuroză. **2** Fig. (*fam.*; *despre oameni*) Țicnit, scrîntit. • sil. *-pi-at.* pl. *-ți, -te.* /v. ***căpia.***

căpicioáră *s.f.* Dim. al lui *căpiță.* • pl. *-e.* /***căpiță*** + *-ioară.*

căpiére *s.f.* Faptul de *a căpia.* • sil. *-pi-e-.* pl. *-i.* /v. ***căpia.***

căpistére *s.f.* (*reg.*) Covată mică în care se cerne făina și se frămîntă aluatul. ◇ Expr. *A vedea alb în căpistere* = a-și atinge scopul (obținînd un cîștig, un profit). • pl. *-i.* și *căpestérie s.f.* /lat. ***capistērium, -ii.***

căpitán *s.m.* **1** (*milit.*) Al patrulea grad de ofițer inferior, care, pe scara ierarhică, urmează gradului de locotenent-major, corespunzînd ca funcție comandantului de companie sau de baterie (la artilerie); ofițer care are acest grad. ◇ (*mar.*) *Căpitan-locotenent* = grad corespunzător căpitanului din armata de uscat sau de aviație; ofițer care are acest grad. *Căpitan de rangul întîi* (sau *al doilea, al treilea*) = grad corespunzător colonelului (sau locotenent-colonelului, maiorului); ofițer care are acest grad. *Căpitan în retragere* v. retragere. **2** (*adesea cu determ. „de vas", „de șlep", „de remorcher"*) Comandant al unei nave militare, comerciale sau de pasageri, care, în largul mării, îndeplinește și funcția de ofițer de

stare civilă și de notar. **3** *Căpitan de port* = persoană care conduce activitatea unui port sau a unui oficiu portuar. **4** (*milit.*; *înv.*) Comandant al unei oștiri. ◇ *Căpitan-pașa* = comandant al flotei turcești. **5** (*înv.*) Căpetenie de haiduci, de hoți etc. **6** (*înv.*) *Căpitan de poștă* = administrator al unei poște. **7** (*sport*) Sportiv desemnat să reprezinte și să conducă în timpul unei competiții echipa din care face parte (și care poartă un semn distinctiv). **8** Compus: (*bot.*) *căpitanul-leacurilor* = fierea-pământului (*Erythraea centaurium*). **9** (*bot.*; *la pl.*) Circiumăreasă (*Zinnia elegans*). • pl. *-i.* /<it. ***capitano***, ngr. ***καπετάνιος***, magh. ***kapitány***.

căpitălaș *s.n.* Dim. al lui *capital*[1]. • pl. *-e.* /***capital***[1] + *-aș*.

căpitănaș *s.m.* Dim. al lui *căpitan*. • pl. *-i.* /***căpitan*** + *-aș*.

căpitănească *s.f.* Soție de căpitan. • pl. *-ese.* /***căpitan*** + *-easă*.

căpitănésc, -éască *adj.* Care aparține căpitanului sau căpităniei, care se referă la căpitan sau la căpitănie. • pl. *-ești.* /***căpitan*** + *-esc*.

căpitănie *s.f.* **1** (*adesea urmat de determ. „portului”*) Autoritate administrativă și polițienească care dirijează activitatea unui port. ◆ Clădire în care se află administrația unui port. **2** (*milit.*) Funcție corespunzătoare gradului de căpitan (1). **3** (*înv.*) Subunitate comandată de un căpitan (1). **4** (*înv.*) Diviziune a unui județ comandată de un căpitan. **5** (*înv.*) Unitate administrativ-militară în unele țări europene. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***căpitan*** + *-ie*.

căpiténie *s.f.* v. căpetenie.

căpiță *vb. I.* v. căpiți.

căpiță *s.f.* **1** Grămadă conică de fîn, ext., de plante de nutreț sau de cereale; (*reg.*) căpișie[2]. ◆ Analog. Grămadă conică de obiecte. *O căpiță de brînză cu smîntînă* (HOG.). **2** (*bot.*; *reg.*) Căpățînă (4). *Căpiță de usturoi*. • pl. *-e.* /<bg. ***копица***, ***кона***, ***копен***.

căpițea *s.f.* v. căpețea.

căpiți *vb. IV. tr.* (*pop.*) A face căpițe (1). • prez.ind. *-esc.* și *căpiță vb. I.* /***căpiță*** + *-i*.

căpós, -oásă *adj.* (*fam.*, *adesea iron.*) **1** Care are capul[1] (I 1) mare. **2** Care este deștept. **3** Fig. Care este încăpățînat. • pl. *-oși, -oase.* /***cap***[1] + *-os*.

căprár[1] *s.m.* Păstor de capre (I 1). • pl. *-i.* /***capră*** + *-ar* sau lat. ***caprārius***.

căprár[2] *s.m.* (*milit.*; *înv.*, *pop.*) Caporal. *Pe front căprarii comandau companiile* (CAM.). • pl. *-i.* /<magh. ***káprár***, ***káplár***, rus. ***капрал***, germ. ***Kapral***.

căprăríe *s.f.* (*milit.*; *înv.*, *pop.*) Detașament de soldați, comandat de un căprar[2]. ◇ Loc.adv. *Pe căprării* = *a*) pe grade și pe contingente; *b*) ext. (*fam.*) în grupe; pe categorii. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***căprar***[2] + *-ie*.

căprésc, -éască *adj.* De capră (I 1), caracteristic caprei; care provine de la capră. ◇ *Salcie căprească* v. salcie. • pl. *-ești.* /***capră*** + *-esc*.

căprioáră *s.f.* (*zool.*) Mamifer artiodactil, rumegător, mai mic decît cerbul, cu corpul zvelt, cu picioarele subțiri și agile, cu blana roșcată vara și surie toamna, fără coarne, care trăiește în păduri (*Capreolus capreolus*). ◆ Fig. Tînără zveltă, grațioasă. • sil. *-pri-oa-*. pl. *-e.* /lat. ***capreola***.

căpriór *s.m.* **I** (*zool.*) Masculul căprioarei, mai mare decît aceasta și cu coarnele ramificate, pline. **II 1** (*constr.*) Fiecare dintre bîrnele încrucișate care fac parte din scheletul acoperișului unei case. ◇ *Stinghia căpriorilor* v. stinghie. ◇ Expr. *A-i muta* (cuiva) *căpriorii* v. muta. *A* (*i se*) *strămuta* (cuiva) *căpriorii* v. strămuta. **2** Fiecare dintre lemnele care formează suportul pe care se așază scîndurile patului, platforma zidarului etc. • sil. *-pri-or.* pl. *-i.* /lat. ***capriolus***, ***-um***.

căprioráș *s.m.* (*zool.*) Dim. al lui *căprior* (I). • sil. *-pri-o-*. pl. *-i.* /***căprior*** + *-aș*.

căprioreálă *s.f.* (*constr.*) Totalitatea căpriorilor (II 1). • sil. *-pri-o-*. pl. *-eli.* /***căprior*** + *-eală*.

căpriorí *vb. IV. tr.* (*constr.*) A fixa căpriorii (II 1) la o construcție. • sil. *-pri-o-*. prez.ind. *-esc.* /***căprior*** + *-i*.

căprișoară *s.f.* (*zool.*) Căpriță (1). • pl. *-e.* /***capră*** + *-işoară*.

căpriță *s.f.* **1** (*zool.*) Dim. al lui *capră*; căprișoară. **2** (*bot.*) Plantă erbacee, alburie, cu florile verzi, care crește în locuri sărate și la malul mării (*Atriplex litoralis*). **3** (*bot.*; *pop.*) Lobodă (*Chenopodium album*). **4** (*med. vet.*; *pop.*) Boală a vitelor care se manifestă prin umflarea splinei. • pl. *-e.* /***capră*** + *-iță*.

căpriu, -íe *adj.* (*pop.*; *despre ochi*) Căprui. • pl. *-ii.* /***capră*** + *-iu*.

căprúi, -ie *adj.* (*despre ochi*) De culoare cafeniu-gălbuie; castaniu (2), (*pop.*) căpriu. • pl. *-ui.* /***capră*** + *-ui*.

căpșór *s.n.* Dim. al lui *cap*[1]; căpuț. • pl. *-oare.* /***cap***[1] + *-(u)șor*.

căpșún *s.m.* (*bot.*) Plantă erbacee perenă, tîrîtoare, din familia rozaceelor, cu frunzele trifoliate, cu florile mici, albe și cu fructele comestibile (*Fragaria moschata*). • pl. *-i.* /de la ***căpșună***, prin derivare regresivă.

căpșunár *s.m.* (*deprec.*) Persoană plecată într-o țară străină (de obicei în Spania) pentru a lucra la recoltatul căpșunilor. • pl. *-i.* /***căpșună*** + *-ar*.

căpșúnă *s.f.* (*bot.*) Fruct fals al căpșunului, roșu, cărnos, parfumat și gustos, format din îngroșarea receptaculului floral în care se află fructele propriu-zise, asemănător cu fraga, dar mai mare ca aceasta. • pl. *-e*, *-i.* /probabil ***căpușă*** + *-une* <lat. *-onem*.

căpșunícă *s.f.* **1** Căpșună mică. **2** Varietate de struguri nealtoiți. **3** Vin obținut din căpșunică (2). • pl. *-ci.* /***căpșună*** + *-ică*.

căpșuníu, -íe *adj.* Care este de culoarea căpșunei. • pl. *-ii.* /***căpșună*** + *-iu*.

căptár *s.n.* v. captar.

căptălán *s.m.* v. captalan.

căptúh *s.n.* (*reg.*) Căptușeală (1) de pînză care se aplică la cămășile țărănești, pe piept și pe spate. • pl. *-uri.* /<germ.-săs. ***Kapptuch***, ***Kopftuch***.

căptușeálă *s.f.* **1** Pînză, mătase sau stofă care se aplică pe partea interioară a unor confecții (paltoane, haine, taioare etc.) pentru a le da un aspect mai îngrijit și a le face mai călduroase. ◇ Expr. *Mai scumpă căptușeala decît blana* (sau *haina*), se spune despre un lucru care costă mai mult decît merită. (*pop.*) *A fi căptușeala cuiva* = a înlocui pe cineva, fără a prețui însă cît el. **2** Material aplicat în interiorul încălțămintei pentru a-i menține forma și a o proteja împotriva transpirației picioarelor. **3** Învelitoare de protecție pentru unele obiecte, în special pentru mobile. **4** (*tehn.*) Îmbrăcăminte (interioară) a unui sistem tehnic, confecționată de obicei din alt material decît cel al sistemului tehnic propriu-zis, folosită ca strat protector, pentru consolidare, pentru izolare termică, acustică etc. **5** (*constr.*) Ramă de lemn care acoperă fețele interioare ale golului unei uși și de care sînt fixate canaturile ușii. • pl. *-eli.* /***căptuși*** + *-eală*.

căptuși *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică paltoane, haine, taioare etc.*) A aplica o căptușeală (1). **2** *tr.* (*compl. indică obiecte de încălțăminte*) A pune o căptușeală (2). **3** *tr.* (*compl. indică obiecte, sisteme tehnice etc.*) A acoperi, pe dinăuntru sau pe dinafară, cu un strat protector sau izolator. **4** *tr.* A ticsi, a îndesa. *După trenuri căptușite cu infanterie curgeau cele cu artilerie* (CAM.). **5** *tr.* (*fam.*) A prinde pe cineva, a pune mîna pe...; a înșfăca. *Stai... că te căptușește ea, Mărioara, acuși!* (CR.). ◇ Expr. *A căptuși bine pe cineva* = a face cuiva un rău. **6** *tr.* Fig. (*fam.*) A bate pe cineva. **7** *refl.* (*fam.*; *despre oameni*) A se alege cu ceva. *De nu agă, dar măcar socru... Tot m-am căptușit cu ceva!* (ALECS.). • prez.ind. *-esc.* /***căptuh*** + *-i*.

căptușíre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *căptuși* și rezultatul ei; căptușit[1]. • pl. *-i.* /v. ***căptuși***.

căptușít[1] *s.n.* Căptușire. /v. ***căptuși***.

căptușít[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre paltoane, haine, taioare etc.*) Căruia i s-a aplicat o căptușeală (1). **2** (*despre sisteme tehnice*) Care are căptușeală (4). *Cuptor căptușit*. • pl. *-ți, -te.* /v. ***căptuși***.

căpuí[1] *vb. IV.* (*înv.*, *pop.*) **1** *tr.* A pune mîna pe cineva (care se ascunde pentru a scăpa). **2** *refl.* (*despre oameni*) A-și procura ceva, a face rost de ceva; a se alege cu ceva. *Se căpuiseră d-un ginere pe potriva lor* (GHICA). • prez.ind. *-iesc.* /<magh. ***kapni***.

căpuí[2] *vb. IV. tr.* (*tehn.*) A turti extremitatea liberă a unui nit, pentru a forma al doilea cap. • prez.ind. *-iesc.* /***cap***[1] + *-ui*.

căpuíre[1] *s.f.* (*înv.*, *pop.*) Acțiunea de *a* (*se*) *căpui*[1] și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***căpui***[1].

căpuíre[2] *s.f.* (*tehn.*) Operație prin care se realizează cel de al doilea cap al unui nit prin turtirea extremității libere. • pl. *-i.* /v. ***căpui***[2].

căpuít, -ă *adj.* (*înv.*, *pop.*; *despre oameni*) Care are tot ce îi trebuie; căpătuit (1). • pl. *-ți, -te.* /v. ***căpui***[1].

căpuitór *s.n.* (*tehn.*) Unealtă de fierărie cu care se execută căpuirea[2]. • sil. *-pu-i-*. pl. *-oare.* /***căpui***[2] + *-tor*.

căpúșnic *s.m.* (*bot.*; *pop.*) **1** (și ***căpușnic-galben***) Crăstăval (*Cirsium oleraceum*). **2** Susai (*Sonchus arvensis*). • pl. *-ci.* /<sl. veche ***капоуєъникъ***.

căpúș *s.n.* (*muz.*; *înv.*) Cobuz. • pl. *-e.* /etimol. nec.

căpúșă *s.f.* **1** (*zool.*; *la pl.*) Gen de artropode parazite, din clasa arahnidelor, care se prind în pielea animalelor și a oamenilor și care se hrănesc cu sîngele acestora, transmițînd anumite boli (*Ixodes*); (*și la sg.*) animal care face parte din acest gen. ◇ Expr. (*pop.*) *A se face căpușă* = a fi sătul peste măsură. *A fi ca o căpușă* = a fi umflat. *A mînca ca o căpușă* = a mînca mult. *Ce-i în gușă și-n căpușă* v. gușă. **2** (*bot.*) Ricin (*Ricinus communis*). **3** (*bot.*) Mugur de viță din care se dezvoltă coardele și rodul. **4** (*bot.*; *înv.*) Căpșună. • pl. *-e.* /cuv. autoh.; cf. alb. *këpushë*.

căputá *vb. I. tr.* **1** A pune căpute (1) la o încălțăminte uzată; a încăputa. *Să-i căputezi ciubotele* (CR.). **2** A înlocui, total sau parțial, la un ciorap uzat, partea care acoperă laba piciorului; a încăputa. **3** Ext. A însăila (de mîntuială). **4** Fig. A (se) potrivi ca o căpută (1) la încălțăminte. • prez.ind. *-ez.* /***căpută*** + *-a*.

căputáre *s.f.* Acțiunea de *a căputa* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***căputa***.

căpútă *s.f.* **1** Parte a încălțămintei care acoperă partea superioară a labei piciorului; căputătură. **2** Partea de deasupra a labei piciorului, opusă tălpii, de la gleznă pînă la degete. • pl. *-e.* /etimol. nec.

căputătúră *s.f.* (*înv.*) Căpută (1). • pl. *-i.* /***căpută*** + *-ătură*.

căpúț *s.n.* Căpșor. • pl. *-e.* /***cap***[1] + *-uț*.

cără *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică obiecte, materiale etc.*) A duce, a transporta (în cantitate mare) dintr-un loc în altul (cu ajutorul unui vehicul, al unui animal sau cu brațele, cu un vas etc.); (*pop.*) a cărăbăni (2). ◇ Expr. (*pop.*; *fam.*) *A căra cuiva* (*la*) *pumni* (sau *palme*, *gîrbace*) = a bate pe cineva foarte tare. *A căra apă la puț* v. apă. *A căra apă cu ciurul* (*la nunta cuiva*) v. ciur. *A căra apă-n dunăre* v. dunăre. *A căra apă la fîntînă* v. fîntînă. *A căra lemne în pădure* v. pădure. *A căra sacul* (sau *sacii*) *la moară* v. sac. **2** *tr.* (*pop.*; *fam.*; *compl. indică oameni*) A duce, a plimba cu un vehicul. *Și el are drăguță, O cară vara-n căruță Și iarna în săniuță* (POP.). ◇ Expr. *A-l căra* (pe cineva) *păcatul* (sau *păcatele*) = a se lăsa dus, tîrît fără voie. **3** *refl.* (*pop.*; *despre oameni*) A se duce dintr-un loc în altul. *Eu murgu nu ți-oi da, Că n-am cu ce mă căra* (SEV.). **4** *refl.* (*fam.*; *despre oameni*; *mai ales la imper.*) A pleca repede (și pe furiș); (*fam.*) a se cărăbăni (1). *Ridică masa și te cară de aci!* (ISP.). **5** *tr.* Fig. (*fam.*) A lua în cantitate mare. *Cu lingura tot căram* (PANN). • prez. ind. *car.* /lat. ***carrare***.

cărăbă *s.f.* v. carabă.

cărare *s.f.* **1** Drum îngust pe care se poate merge numai cu piciorul; gener. drum. *Printre crengi scînteie stele, farmec dînd cărării strimte* (EMIN.). ◇ Expr. *Pe toate cărările* = peste tot; pretutindeni. *A umbla* (sau *a merge*) *pe două* (sau *pe trei, pe șapte*) *cărări* = a merge clătinîndu-se, împleticindu-se (din cauza beției); a fi beat. *A-i tăia* (sau *a-i închide*) *cuiva cărarea* (sau *cărările*) = *a*) a împiedica pe cineva să facă sau să-și continue un drum; *b*) (*fam.*) a determina pe cineva să-și rărească vizitele. *A-și îndrepta cărările* = a porni, a apuca într-o direcție. *A-i scurta cuiva cărările* = a omorî pe cineva. *A i se închide cuiva cărările* v. închide. *A*(*-și*) *tăia cărare* v. tăia. *A i se tăia cuiva cărările* v. tăia. **2** Linie obținută prin separarea în două a părului de pe cap. *Se piaptănă cu cărare pe partea stîngă*. ◇ Expr. *A alege cărare* v. alege. **3** Fig. Cale; călătorie. *Ceasornicul urmează lung-a timpului cărare* (EMIN.). ◇ *Miază cărare* v. miază. *Miez de cărare* v. miez. • pl. *-ări.* /lat. ***carraria***, ***-am*** „drum de care”.

cărát[1] *s.n.* **1** Transport de obiecte, de materiale etc. (în cantitate mare). *Căratul snopilor... se face cu carul* (PAM.). **2** Timp cînd se cară fînul sau recolta. • /v. ***căra***.

cărat[2]**, -ă** *adj.* (*despre obiecte, materiale etc.*) Care a fost dus, transportat (în cantitate mare) dintr-un loc în altul. • pl. *-ți, -te.* /v. ***căra***.

cărăbășă *adj., s.f.* v. carabașa.

cărăbăni *vb. IV.* **1** *refl.* (*fam.*; *despre oameni*; *mai ales la imper.*) A pleca repede (și pe furiș); a se căra (4). **2** *tr.* (*pop.*; *compl. indică obiecte, materiale etc.*) A căra (1). ◇ Expr. *A cărăbăni cuiva* (*la*) *pumni* (ori *palme*,

ciomege etc.) sau *a cărăbăni cu pumnii* (ori *cu palmele*) *în cineva* = a da cuiva lovituri multe cu pumnul (sau cu palma, cu ciomagul etc.); a bate foarte tare pe cineva. • prez.ind. *-esc.* /probabil tc. *çek arabani* „trage căruța", influențat de *cără*.

cărăbíță *s.f.* v. carabiță.

cărăboánță *s.f.* v. carboanță.

cărăbói *s.m.* v. caraboi[1].

cărăbúș *s.m.* **1** (*entom.*) Insectă dăunătoare din ordinul coleopterelor, de cca 2 cm lungime, de culoare castanie, cu elitrele tari, care apare în luna mai și se hrănește cu frunzele arborilor, iar larva ei cu rădăcinile plantelor (*Melolontha melolontha*); gîndac-de-mai. **2** (*entom.*) *Cărăbuș-verde* = ileană (*Cetonia aurata*). **3** (Epitet pentru un) copil neastîmpărat. • pl. *-i.* /probabil lat. ***carăbos*** <gr. *κάραβος* „cărăbuș; crab".

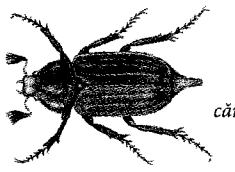

cărăbuș (1)

cărăbușél *s.m.* (*entom.*) Insectă dăunătoare din ordinul coleopterelor, asemănătoare cărăbușului (1), dar mai mică și mai părosă (*Rhizotrogus solstitialis*). • pl. *-ei.* /***cărăbuș*** + *-el.*

cărămidár *s.m.* Persoană care fabrică sau vinde cărămizi. • pl. *-i.* /***cărămidă*** + *-ar.*

cărămídă *s.f.* (*constr.*) **1** Material de construcție folosit în zidărie, avînd forma unei piese paralelipipedice, care este obținut dintr-un amestec de argilă, nisip și apă sau din alte materiale (zgură de furnal, beton etc.), uscat la soare sau ars în cuptor. *Glonțul... se înfipse într-o cărămidă din părete* (C. NEGR.). <> *Cărămidă aparentă* v. aparent. *Cuptor de cărămizi* v. cuptor. **2** *Cărămidă refractară* = cărămidă fabricată dintr-un material special, rezistentă la temperaturi înalte, care este folosită la căptușirea focarelor de la cuptoarele industriale, de la cazanele de încălzire centrală, de la locomotive etc. • pl. *-izi.* /<m. gr. ***κεραμίδι, κεραμίδα***.

cărămidăreásă *s.f.* **1** Femeie care fabrică sau vinde cărămizi. **2** Soția cărămidarului. • pl. *-ese.* /***cărămidar*** + *-easă.*

cărămidăríe[1] *s.f.* Meșteșugul fabricării cărămizilor. • g.-d. *-iei.* /***cărămidar*** + *-ie.*

cărămidăríe[2] *s.f.* Loc special amenajat (împreună cu instalațiile) pentru fabricarea cărămizilor; fabrică de cărămizi. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***cărămidă*** + *-ărie.*

cărămijoáră *s.f.* Cărămidă mică. • pl. *-e.* /***cărămidă*** + *-ioară.*

cărămízi *vb. IV. refl.* A deveni de culoarea cărămizii. • prez.ind. *-esc.* /***cărămidă*** + *-i.*

cărămíziu, -ie *adj., s.n.* **1** *adj.* Care are culoarea cărămizii; care are culoare roșiatică. *Purta un palton cărămiziu.* **2** *s.n.* Culoarea cărămizie. *Cărămiziul este greu de asortat.* ◆ Vopsea roșie. • pl. *-ii.* /***cărămidă*** + *-iu.*

cărărát, -ă *adj.* (*pop.*) **1** Care are multe cărări. **2** Fig. (*despre mers*) Clătinat. • pl. *-ți, -te.* /***cărare*** + *-at.*

cărărúică *s.f.* Cărăruie. • pl. *-ci.* /***cărare*** + *-uică.*

cărărúie *s.f.* Dim. al lui *cărare*; cărăruică, cărărușă, (*pop.*) cărăruță. • pl. *-ui.* /***cărare*** + *-uie.*

cărărúșă *s.f.* Cărăruie. • pl. *-e.* /***cărare*** + *-ușă.*

cărărúță *s.f.* (*pop.*) Cărăruie. • pl. *-e.* /***cărare*** + *-uță.*

cărășél *s.m., s.n.* **I** *s.m.* (*iht.*) Dim. al lui *caras*; caras mic. **II** *s.n.* (*art.*) Numele unui dans popular cu mișcări vioaie. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *m. -ei, n. -e.* /***caras*** + *-el.*

cărător, -oáre *subst., adj.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care cară ceva. **2** *s.m.* Spec. Hamal. **3** *s.f.* (*pop.*) Femeie care cară apa pentru mort. **4** *s.n.* (*pop.*) Butoi în care se pun prune pentru zdrobit. • pl. *-ori, -oare.* /***căra*** + *-ător.*

cărătúră *s.f.* **1** Acțiunea de *a căra* și rezultatul ei; transport. **2** Concr. Cantitate dintr-o povară, cît se poate căra o dată (cu căruța, cu carul etc.). • pl. *-i.* /***căra*** + *-ătură.*

cărăúș *s.m.* **1** (*înv.*) Căruțaș care se ocupă cu transportul mărfurilor și al persoanelor. **2** (*astron.; pop.; art.; nm. pr.*) Stea mică din Carul-Mare, situată lîngă a doua stea din Proțap. • pl. *-i.* /***căra*** + *-uș.*

cărăușésc, -eáscă *adj.* Care aparține cărăușilor (1), care se referă la cărăuși. • sil. *-ră-u-.* pl. *-ești.* /***cărăuș*** + *-esc.*

cărăușéște *adv.* În felul cărăușilor (1). • sil. *-ră-u-.* /***cărăuș*** + *-ește.*

cărăuși *vb. IV. intr.* A face cărăușie (1); a se ocupa cu cărăușia. • sil. *-ră-u-.* prez.ind. *-esc.* /***cărăuș*** + *-i.*

cărăușíe *s.f.* **1** Transport de mărfuri sau de persoane, de obicei în vehicule cu tracțiune animală; cărăușit. **2** Ocupație de cărăuș (1); cărăușit, (*reg.*) harabagie. • sil. *-ră-u-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***cărăuș*** + *-ie.*

cărăușít *s.n.* Cărăușie. • sil. *-ră-u-.* /v. ***cărăuși***.

cărăváne *s.f. pl.* v. caravani.

cărăvaniér *adj., s.m.* v. caravanier.

cărboávă *s.f.* v. carboavă.

cărbunár *s.m.* **1** (*înv.*) Muncitor care lucra la producerea cărbunelui de lemn. **2** (*înv.*) Persoană care vindea cărbuni. **3** (*ornit.*) Cormoran (*Phalacrocorax carbo*). • pl. *-i.* /***cărbune*** + *-ar.*

cărbunăș *s.m.* Dim. al lui *cărbune*; cărbunel. • pl. *-i.* /***cărbune*** + *-aș.*

cărbunăreásă *s.f.* (*înv.*) **1** Femeie care lucra la producerea cărbunelui de lemn. **2** Femeie care vindea cărbuni. • pl. *-ese.* /***cărbunar*** + *-easă.*

cărbunăríe *s.f.* **1** Loc sau cuptor unde se fac cărbuni de lemn. **2** Magazie de cărbuni. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***cărbune*** + *-ărie.*

cărbúne *s.m.* **I 1** (*geol.*) Rocă combustibilă, amorfă, de culoare gălbuie sau brună pînă la neagră, friabilă, formată prin îmbogățirea în carbon a resturilor unor plante din erele geologice, care este folosită drept combustibil și ca materie primă în industria chimică, în metalurgie etc. <> *Cărbune activ* = cărbune de lemn, de celuloză sau de turbă, cu structură poroasă, a cărui putere de adsorbție (a gazelor, a vaporilor și a substanțelor dizolvate) a fost mărită printr-un tratament special, folosit la recuperarea gazolinei din gazele de sondă, la reținerea gazelor toxice din amestecul lor cu aerul etc. *Cărbune animal* = material obținut prin calcinarea oaselor de animale, folosit ca adsorbant pentru gaze și substanțe colorante, ca dezinfectant stomacal, ca adsorbant intestinal etc. *Plug de cărbune* v. plug. *Spălare a cărbunilor* v. spălare. <> Compar. *Negru precum cărbunele.* **2** (și *cărbune de lemn*) Material combustibil, de culoare neagră, ușor și sfărîmicios, rezultat prin descompunerea termică a lemnului în absența aerului, la temperaturi relativ joase sau ca produs secundar la distilarea uscată a lemnului, care este folosit în siderurgie, drept combustibil etc.; mangal. <> *Cărbune stins* = cărbune obținut prin stingerea forțată a jăraticului (prin stropire cu apă sau prin acoperire). *Cărbune vegetal* v. vegetal. <> Expr. *A se face cărbune* = (*despre alimente*) a se arde. *A sta* (*ca*) *pe cărbuni* (*aprinși*) = *a*) a fi foarte nerăbdător, neliniștit, agitat; *b*) a fi foarte grăbit. (*fam.*) *L-au bătut cărbunii la cap*, se spune despre un om beat. *A cumpăra cărbuni de la faur* v. faur. *A scoate cărbunii din foc* (sau *din spuză*) *cu mîna altuia* v. mînă. **3** (și *cărbune de desen*) Creion negru obținut dintr-un lemn de esență moale, carbonizat, folosit la desen, crochiuri, schițe etc. ◆ Ext. Lucrare realizată cu acest fel de creion. **4** *Cărbune alb* = denumire dată cursurilor de apă cu căderi, folosite pentru producerea de energie. **5** *Cărbune de retortă* = produs foarte dur, bun conducător de electricitate, depus pe pereții retortelor în care se obține cocsul, care se folosește ca materie primă pentru electrozii de la elementele galvanice; grafit de retortă. **II 1** (*med., med. vet.*) Antrax. **2** (*med. vet.*) *Cărbune emfizematos* = boală infecțioasă acută a rumegătoarelor, care se manifestă prin apariția în mușchi a unor umflături infiltrate cu gaze. **3** (*fitopat.*) Tăciune. • pl. *-i.* /lat. ***carbo, -ōnis.***

cărbunél *s.m.* Cărbunaș. • pl. *-ei.* /***cărbune*** + *-el.*

cărbunós, -oásă *adj.* **1** (*despre roci sedimentare sau cristaline*) Care conține pulbere de cărbune. **2** Care aparține cărbunelui, care se referă la cărbune. • pl. *-oși, -oase.* /***cărbune*** + *-os.*

cărcălí *vb. IV.* v. cîrcăli.

cărdășíe *s.f.* v. cîrdășie.

cărí *vb. IV. tr.* (*pop.; despre cari; compl. indică lemne*) A roade. • prez.ind. pers. 3 *-ește.* /***car***[1] + *-i.*

cărindár[1] *s.m. invar.* (*pop.*) Ianuarie. • /lat. ***calendarius, -a, -um*** „care se ține la calende".

cărindár[2] *s.n.* v. calendar.

cărít, -ă *adj.* (*pop.*) **1** (*despre lemne*) Mîncat de cari[1]. **2** (*despre obiecte din lemn, mobile etc.*) Vechi (și găurit de cari[1]). • pl. *-ți, -te.* /v. ***cări***.

cărnăríe *s.f.* **1** Cantitate mare de carne (2). **2** Loc unde se păstrează carnea (sărată). **3** (*pop.*) Măcelărie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***carne*** + *-ărie.*

cărniceá *s.f.* (*înv.*) Cărniță. • /***carne*** + *-icea.*

cărnicícă *s.f.* (*fam.*) Cărniță. • /***carne*** + *-icică.*

cărnișoáră *s.f.* (*fam.*) Cărniță. • /***carne*** + *-işoară.*

cărníță *s.f.* Dim. al lui *carne*; carne puțină sau fragedă și gustoasă; (*fam.*) cărnicică, cărnișoară, (*înv.*) cărnicea. • pl. *-e.* /***carne*** + *-iță.*

cărnós, -oásă *adj.* **1** Care are multă carne; ext. musculos. *Coapse cărnoase.* **2** (*despre fructe, tulpini, frunze*) Care are mult miez. *Pere cărnoase.* • pl. *-oși, -oase.* /***carne*** + *-os.*

cărnosí *vb. IV. tr.* (*pop.*) A îndepărta resturile de carne (1) de pe dosul pielii, înainte de tăbăcire; (*pop.*) cărnui. • prez.ind. *-esc.* /***cărnos*** + *-i.*

cărnosíre *s.f.* (*pop.*) Acțiunea de *a cărnosi* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***cărnosi***.

cărnuí *vb. IV. tr.* (*pop.*) A cărnosi. • prez.ind. *-iesc.* /***carne*** + *-ui.*

cărpănós, -oásă *adj.* **1** (*deprec.; despre oameni*) Avar, zgîrcit; rău. *Avutul, fiind un om foarte cărpănos..., n-a voit să-i dea plugul* (MARI.). **2** (*despre lemne*) Vînjos (2). • pl. *-oși, -oase.* /de la ***carpen***.

cărpănoșíe *s.f.* (*deprec.*) **1** Zgîrcenie, avariție. **2** Meschinărie. • g.-d. *-iei.* /***cărpănos*** + *-ie.*

cărpinár *s.m.* (*bot.; reg.*) Carpen (*Carpinus betulus*). • pl. *-i.* /***carpen*** + *-ar.*

cărpináș *s.m.* Dim. al lui *carpen*. • pl. *-i.* /***carpen*** + *-aș.*

cărpinét *s.n.* Cărpiniș. • pl. *-uri.* /***carpen*** + *-et.*

cărpiníș *s.n.* Pădure sau desiș de carpeni; cărpinet. • pl. *-uri.* /***carpen*** + *-iș.*

cărpiníță *s.f.* (*bot.*) Arbore din familia betulaceelor, înalt pînă la 5 m, cu scoarța netedă, cenușie, cu frunzele ovale, mici, dințate și cu florile în amenți (*Carpinus orientalis*). • pl. *-e.* /***carpen*** + *-iță.*

cărpiniță

cărticeá *s.f.* **1** Dim. al lui *carte*; cărticică (1), (*fam.*) cărțișoară, cărțulie. **2** (*deprec.*) Carte proastă. **3** Scrisorică. • pl. *-ele.* /***carte*** + *-icea.*

cărticícă *s.f.* **1** Cărticea (1). **2** (*deprec.*) Carte proastă. **3** (*ieșit din uz*) Pachețel de foițe de țigară. • pl. *-ele, -ici.* /***carte*** + *-icică.*

cărtulár *s.m.* v. cărturar.

cărturár *s.m.* **1** (*la vechii evrei*) Învățat care explica și interpreta dogmele religiei. **2** Învățat, erudit. **3** (*iron.*) Persoană care ghicește în cărți. • pl. *-i.* și (*înv.*) *cărtulár* *s.m.* /<lat. med. ***chartularius***; cf. m. gr. *χαρτουλάριος* „scriitor de documente".

cărturăreásă *s.f.* Femeie care ghicește în cărți. ◆ Ext. Femeie care ghicește în bobi. • pl. *-ese.* /***cărturar*** + *-easă.*

cărturărésc, -eáscă *adj.* **1** Care aparține cărturarului, care se referă la cărturar. **2** Care aparține cărților, care se referă la cărți; care provine din cărți. • pl. *-ești.* /***cărturar*** + *-esc.*

cărturărește *adv.* Ca un cărturar, în felul cărturarilor. • /***cărturar*** + *-ește.*

cărturărie *s.f.* Învățătură, erudiție. • g.-d. *-iei.* /***cărturar*** + *-ie.*

cărturíme *s.f.* Mulțime de cărturari. • /***cărturar*** + *-ime.*

cărțișoáră *s.f.* (*fam.*) Cărticea (1). • pl. *-e.* /***carte*** + *-işoară.*

cărțói *s.n.* Aug. al lui *carte*. • pl. *-oaie.* /***carte*** + *-oi.*

cărțulíe *s.f.* (*fam.*) Cărticică (1). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***carte*** + *-ulie.*

căruceán *s.n.* (*pop.*) Căruț (1). • pl. *-ene.* /***căruț*** + *-ean.*

cărucér *s.m.* (*pop.*) **1** Căruțaș. **2** (*astron.; pop.; art.; nm. pr.*) Vizitiul. • pl. *-i.* /***căruță*** + *-ar.*

cărucioară *s.f.* Dim. al lui *căruță*. • pl. *-e.* /***căruță*** + *-ioară*.

cărucior *s.n.* **1** Trăsurică în care sînt purtați copiii mici; căruț (2). **2** Vehicul mic, cu roți, în care se transportă greutăți relativ mici pe distanțe scurte; căruț (3). **3** (*tehn.*) Subansamblu al unei mașini-unelte, al unui utilaj etc., folosit pentru deplasarea, în interiorul sistemului, a uneltei, a obiectului de prelucrat etc. *Cărucior de strung. Cărucior de selfactor.* • pl. *-oare.* /***căruț*** + *-ior*.

cărujeá *adj.invar., s.f.* v. caragea.

cărúnt, -ă *adj.* **1** (*despre păr, barbă etc.*) Care a început să albească. **2** (*despre oameni*) Care are (fire de) păr alb. *Nu vorbi copilării, că ești om cărunt* (ALECS.). ◆ Fig. (*despre munți, stînci etc.*) Cenușiu (I 1). *Visînd cu doina tristă a voinicului de munte Visul apelor adînce și a stîncelor cărunte* (EMIN.). **3** Ext. (*despre oameni*) Bătrîn. • pl. *-ți, -te.* /lat. ***canūtus, -a, -um***.

cărúnta *vb. I. intr.* (*înv.*) A încărunți. • prez.ind. *-ez.* /***cărunt*** + *-a*.

cărunțéțe *s.f.* **1** Faptul de a fi cărunt; înfățișare a unui om cărunt; cărunțeală, cărunție, (*înv.*) cărunțime (1). **2** Ext. Bătrînețe. *Abia la vremea cărunteții dobîndi și el un copil* (ISP.). • /***cărunt*** + *-ețe*.

cărunțeálă *s.f.* Cărunțețe (1). • /***cărunți*** + *-eală*.

cărunți *vb. IV. intr.* (*înv.*) A încărunți. • prez.ind. *-esc.* /***cărunt*** + *-i*.

cărunție *s.f.* Cărunțețe (1). • g.-d. *-iei.* /***cărunt*** + *-ie*.

cărunțíme *s.f.* (*înv.*) **1** Cărunțețe. **2** Ext. Bătrînețe. • /***cărunt*** + *-ime*.

cărunțít, -ă *adj.* (*înv.; despre oameni*) Încărunțit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***cărunți***.

cărunțiu, -íe *adj.* (*despre oameni sau despre părul, barba lor*) Care este cam cărunt. • pl. *-ii.* /***cărunt*** + *-iu*.

cărúț *s.n.* **1** Dim. al lui *car*[2]; (*pop.*) cărucean. **2** Cărucior (1) (pentru copii). **3** Cărucior (2) (pentru transportat greutăți mici). **4** Parte mobilă a unor mașini, care se mișcă pe rotițe sau lunecă pe glisiere, îndeplinind diferite funcții. **5** (*astron.; pop.; art.; nm. pr.*) Ursa-Mică. • pl. *-uri.* /***car***[2] + *-uț*.

căruțáș *s.m.* Persoană care conduce sau face transporturi cu căruța (1); (*înv.*) cărăuș (1), harabagiu, (*pop.*) cărucer (1). • pl. *-i.* /***căruță*** + *-aș*.

cărúță *s.f.* **1** Vehicul de forma carului[2], dar mai mic și mai ușor decît acesta, cu tracțiune animală, mai ales cu cai; (*înv., reg.*) cocie (2). ◇ *Cracii căruței* v. crac. *Crucea căruței* v. cruce. *Inima căruței* v. inimă. *Căruță de poștă* v. poștă. ◇ Expr. *A se lăsa de căruță* = a renunța la un lucru început. *A rămîne de căruță* = *a*) a nu prinde un vehicul care pleacă; *b*) a pierde o ocazie; *c*) a rămîne în urmă; a nu reuși. *A rămîne cu căruța în drum* = a se poticni la mijlocul unei acțiuni. *Nici în car, nici în căruță* v. car. *A da peste cineva cu căruța* v. da. *A fi a cincea roată la căruță* v. roată. *A se vedea cu sacii în căruță* v. sac. *A strica căruța cu cineva* v. strica. *A se strica căruța în mijlocul drumului* v. strica. **2** Cantitate de fîn, de lemne etc. cît se poate încărca într-o căruță. **3** (*milit.; înv.*) Afet pe care se transportau tunurile. **4** (*astron.; pop.; art.; nm. pr.*) Ursa-Mică. • pl. *-e.* /***car***[2] + *-uță*.

căruțárie *s.f.* **1** Meșteșugul de a face căruțe (1). **2** (*înv.*) Atelier în care se făceau căruțe (1). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***căruță*** + *-ărie*.

cărvunár[1] *s.m.* (*ist.; la pl.*) (Nume dat, prin asociere cu carbonarii italieni, unui grup de) persoane progresiste care au inițiat, la începutul sec. 19, în Țara Românească și în Moldova, o mișcare reformatoare, reprezentînd interesele boierilor liberali și ale negustorilor; (*și la sg.*) membru al acestui grup. • pl. *-i.* /cf. it. *carbonaro*.

cărvunár[2] *s.m.* v. carbonar.

căsăr *adj., s.m.* (*înv.*) (Om) căsătorit. • pl. *-i.* /***casă***[1] + *-ar*.

căsáș *adj., s.m.* (*înv.*) (Om) care este stabilit (undeva); (om) care are casă. • pl. *-i.* /***casă***[1] + *-aș*.

căsăpi *vb. IV. tr.* **1** (*compl. indică animale*) A tăia în bucăți; a ciopîrți (1), a măcelări. **2** Fig. (*compl. indică oameni*) A ucide cu cruzime (prin înjunghieri). *Din turci el căsăpea Cîți pe mînă-i încăpea* (ALECS.). • prez. ind. *-esc.* /***casap*** + *-i*.

căsăpíe *s.f.* (*pop.*) Măcelărie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***casap*** + *-ie*.

căsăpíre *s.f.* Acțiunea de *a căsăpi* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***căsăpi***.

căsătór *s.m.* (*înv.*) Soț. • pl. *-i.* /***casă***[1] + *-tor*.

căsătorésc, -eáscă *adj.* Care aparține căsătoriei, care se referă la căsătorie. • pl. *-ești.* /***căsător*** + *-esc*.

căsătorí *vb. IV. refl.* (*recipr.*), *tr.* A (se) uni prin căsătorie (1) (cu cineva). • prez.ind. *-esc.* /***căsător*** + *-i*.

căsătoríe *s.f.* **1** Convenție încheiată (printr-un act de stare civilă) între un bărbat și o femeie care cad de acord să trăiască împreună și să întemeieze o familie; unire legală între un bărbat și o femeie pentru întemeierea unei familii; ceremonie, petrecere care are loc cu ocazia încheierii acestei convenții; matrimoniu. ◇ *Căsătorie religioasă* = căsătorie oficiată înaintea preotului. *Căsătorie civilă* = căsătorie oficiată de ofițerul stării civile în conformitate cu prevederile legale. *Căsătorie mixtă* = căsătorie între două persoane de religii diferite. *Căsătorie de conveniență* v. convenință. *Căsătorie morganatică* v. morganatică. *Căsătorie putativă* v. putativ. ◇ Expr. *A lua în căsătorie* (pe cineva) = a se căsători (cu cineva). *A da* (*pe fiul* sau *pe fiica sa cuiva*) *în căsătorie* = a-și căsători fiul sau fiica. *A contracta o căsătorie* v. contracta. *A încălța o căsătorie* v. încălța. **2** Căsnicie, mariaj. ◆ Perioadă de timp cît durează o căsnicie. **3** (*relig.*) Una dintre cele șapte taine ale Bisericii, avînd ca principiu și model comuniunea dintre Iisus Hristos și Biserică. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***căsător*** + *-ie*.

căsătorít, -ă *adj.* **1** (*despre bărbați*) Însurat. **2** (*despre femei*) Măritată. • pl. *-ți, -te.* /v. ***căsători***.

căscá *vb. I.* **1** *tr.* A deschide gura pentru a vorbi, pentru a striga, pentru a mînca etc. ◇ Expr. *A căsca gura* = *a*) a privi cu mirare, cu o curiozitate naivă; *b*) ext. a umbla fără rost, a pierde vremea. *A căsca ochii* = *a*) a fi mirat; a se zgîi; *b*) a fi atent. (*fam.; refl.*) *A se căsca la cineva* = a se holba. ◆ Compus: (*fam.*) *cască-gură s.f. invar.* = gură-cască, v. gură. **2** *intr.* A deschide gura mare, printr-o mișcare reflexă de inspirație adîncă, urmată de o expirație prelungită, trădînd oboseală, plictiseală etc. *Ei se scular, apoi începură a se-ntinde și a căsca* (ISP.). **3** *refl.* A se adînci, a se deschide (în adîncime). *În față se cască o peșteră.* ◇ Expr. *A se căsca o prăpastie* (între două persoane, grupuri etc.) = a se produce o dezbinare. **4** *refl.* (*pop.; fam.; despre obiecte*) A se întredeschide; a se crăpa (4). *S-a căscat ușa.* • prez. ind. *casc.* /lat. ****cascare***; cf. gr. *χάσκω*.

căscare *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *casca* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***căsca***.

căscăt[1] *s.n.* **1** Faptul de *a* (*se*) *casca*. **2** Spec. Deschidere (mare) a gurii, printr-o mișcare reflexă de inspirație profundă, urmată de o expirație prelungită, trădînd oboseală, plictiseală etc.; (*pop.*) căscătură. *Umblă din pom în pom... Ca căscatul din om în om* (PANN). • pl. *-uri.* /v. ***căsca***.

căscát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre oameni*) Care stă cu gura deschisă, privind neatent; ext. nătăfleț, bleg. ◇ (*subst.*) *Nu poți avea nici o bază în el, e un mare căscat.* ◇ Expr. *A rămîne* (sau *a sta, a privi*) *cu gura căscată* = *a*) a fi mirat, uluit; *b*) a fi dezamăgit în așteptările sale. **2** (*despre ochi*) Holbat, zgîiat. **3** (*pop.; fam.; despre obiecte*) Care are o deschizătură sau o crăpătură. *Ușă căscată.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***căsca***.

căscătúră *s.f.* (*pop.*) **1** Căscat[1] (2). **2** Deschizătură, crăpătură (1). • pl. *-i.* /***căsca*** + *-ătură*.

căscăúnd, -ă *adj., s.m., s.f.* (*pop.; fam.*) **1** (Persoană) care își pierde vremea în zadar. **2** (Persoană) care dă dovadă de neglijență, de dezinteres. • pl. *-zi, -e.* /lat. ****cascabundus, -um***.

căscioáră *s.f.* Căsuță (1). ◇ Expr. *A(-i) sparge căscioara cuiva* v. sparge. • pl. *-e.* și (*pop.*) *cășcioáră s.f.* /***căsuță*** + *-ioară*.

căseán *s.m.* (*pop.; mai ales la pl.*) Fiecare dintre persoanele care locuiesc împreună într-o casă[1] (1), fiind legate între ele prin interese comune (de familie); (*pop.*) casnic (II 2). • pl. *-eni.* /***casă***[1] + *-ean*.

căsișoáră *s.f.* (*pop.*) Căsuță (1). • pl. *-e.* /***casă***[1] + *-işoară*.

căsnicésc, -eáscă *adj.* Care aparține căsniciei, care se referă la căsnicie. • pl. *-ești.* /***casnic*** + *-esc*.

căsnicíe *s.f.* Trai în comun al soților; viață conjugală; căsătorie (2). *Are o căsnicie fericită.* ◇ Expr. *A(-i) sparge căsnicia cuiva* v. sparge. ◆ Perioadă de timp cît durează acest trai în comun al soților. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***casnic*** + *-ie*.

căsoáie *s.f.* **1** Aug. al lui *casă*[1]. **2** Baracă (de lemn) unde se adăpostesc muncitorii care lucrează la cîmp sau la pădure. **3** Cămară în care se țin, la țară, lucruri de gospodărie. **4** Casă la vie, care servește ca bucătărie, ca depozit etc. **5** (*pop.*) Casă mai mică, alături de clădirea principală, în care se locuiește vara. **6** Element de construcție în formă de cutie (fără fund), confecționat din grinzi de lemn sau de beton prefabricat, care se umple cu piatră, pămînt etc. și care se așază în albie sau pe malul unei ape, pentru a face un baraj, un dig etc. • pl. *-oaie.* și *căsói s.n.* /***casă***[1] + *-oaie*.

căsói *s.n.* v. căsoaie.

căsúcă *s.f.* (*pop.*) Căsuță (1). • pl. *-ci.* /***casă***[1] + *-ucă*.

căsulíe *s.f.* (*pop.*) Căsuță (1). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***casă***[1] + *-ulie*.

căsulíță *s.f.* (*pop.*) Căsuță (1). • pl. *-e.* /***casă***[1] + *-uliță*.

căsúță *s.f.* **1** Dim. al lui *casă*; casă mică; căscioară, (*pop.*) căsișoară, căsucă, căsulie, căsuliță. ◇ *Căsuță-camping* = căsuță de lemn, simplă, destinată campingurilor. *Căsuță-litoral* = casă special concepută pentru a fi folosită pe litoral. **2** (*pop.*) Casă mică, cu o singură cameră, unde se locuiește mai ales iarna. **3** *Căsuță poștală* = ghișeu sau compartiment special, unde se repartizează și se păstrează scrisorile pe care le ridică personal adresantul. **4** (*tipogr.*) Compartiment al unei casete de litere tipografice în care se păstrează literele. **5** (*tipogr.*) *Căsuță tipografică* = spațiu destinat colofoniului. **6** (*fiz.; la pl.*) Spațiile dintre dinții spatei, prin care trec firele de urzeală la războiul de țesut. **7** Parte a inelului în care este prinsă piatra. **8** (*fam.*) Grup de persoane dintr-o instituție, întreprindere etc., care dau lunar aceeași sumă de bani, ce revine, în totalitate, periodic, fiecărei persoane din acest grup, într-o ordine stabilită; sumă de bani care revine periodic fiecărei persoane din acest grup. • pl. *-e.* /***casă***[1] + *-uță*.

căşár *s.m., s.n.* (*pop.*) **1** *s.m.* Persoană care face caș (1) (la stînă). **2** *s.n.* Cutie de lemn, crestată pe părțile dinăuntru, în care se tescuiește cașul (1), dîndu-i-se forma unei turte. • pl. *m. -i,* (*reg.*) *-eri, n. -e.* /***caș*** + *-ar*.

căşăí *vb. IV.* v. hîșii.

căşăríe *s.f.* (*pop.*) **1** Parte a stînei sau clădire în care se prepară cașul (1), brînza sau cașcavalul. **2** Ext. Stînă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***caș*** + *-ărie*.

căşcioáră *s.f.* v. căscioară.

căşuleán *s.n.* (*pop.*) Cășuleț. • pl. *-ene.* /***caș*** + *-ulean*.

căşuléț *s.n.* **1** Dim. al lui *caș*; bucată (mică) de caș; cășuț, (*pop.*) cășulean. **2** Caș (1) proaspăt; (*pop.*) cășulean. • pl. *-e.* /***caș*** + *-uleț*.

căşuna *vb. I.* **1** *intr.* A-i veni cuiva, pe neașteptate, o idee, o poftă etc.; a avea o pornire ciudată sau exagerată. *Deodată, îi cășună să mănînce cireșe.* **2** *intr., tr.* A manifesta (dintr-o dată) simpatie sau antipatie față de cineva sau ceva. *Ceilalți argați cășunaseră pe dînsul și-l tot luau peste picior* (ISP.). ◇ Expr. (*tr.*) *A-i cășuna cuiva pe cineva* = a pune ochii pe cineva. *Pe cine i-o fi cășunat nu știu, că nu spune să-l tai* (DELAVR.). **3** *intr.* (*pop.; urmat de determ. introduse prin prep. „asupra"*) A tăbărî asupra cuiva. *Au cășunat asupra lui cu bîtele.* **4** *tr.* (*pop.*) A provoca, a cauza (3), a pricinui. *Se teme... să nu-i cășuneze cumva o boală de grumaz* (SADOV.). • prez.ind. *-ez.* /lat. ****(oc)casionāre***.

căşunáre *s.f.* **1** Ivire în mintea cuiva a unei pofte, a unei idei etc. ciudate. **2** (*pop.*) Cauză (1). • pl. *-ări.* /v. ***cășuna***.

căşunát[1] *s.n.* Faptul de *a cășuna*. • /v. ***cășuna***.

căşunát[2]**, -ă** *adj.* Care este pricinuit din senin, fără motivație evidentă. • pl. *-ți, -te.* /v. ***cășuna***.

căşunătór, -oáre *adj.* (*pop.*) **1** Căruia i se ivește brusc o idee sau o poftă ciudată. **2** Care se manifestă fără motivație evidentă. • pl. *-ori, -oare.* /***cășuna*** + *-tor*.

căşunătúră *s.f.* (*pop.*) **1** Capriciu (1). **2** Durere ivită pe neașteptate. • pl. *-i.* /***cășuna*** + *-ătură*.

căşúț *s.n.* Cășuleț (1). • /***caș*** + *-uț*.

cătá *vb. I.* v. căuta.

cătánă *s.f.* (*milit.*) **1** (*înv.*) Soldat în armata Austro-Ungariei. **2** Gener. (*pop.*) Soldat. ◇ Loc.adv. *În* (sau *la*) *cătane* = în armată. ◇ Expr. *A fi cătană bătrînă* = a fi greu de înșelat în urma experienței acumulate. *A fi cătană* = a fi foarte beat. • pl. *-e.* /<magh. ***katona***.

cătáre[1] *s.f.* (*milit.*) Piesă metalică, de formă prismatică, montată pe partea de sus a țevii unei guri de foc, care, împreună cu înălțătorul, formează dispozitivul de ochire al armei. • pl. *-ări.* /v. ***căta***.

cătáre[2] *s.f.* v. căutare.

cătănésc, -eáscă *adj.* (*pop.*) Soldățesc. • pl. *-ești.* /***cătană*** + *-esc*.

cătănéște *adv.* (*pop.*) Soldățește. • /***cătană*** + *-ește.*

cătăní *vb. IV.* (*pop.*) **1** *intr.* A face serviciul militar. **2** *tr.* A lua în armată; a încorpora, a înrola. *Vai de mama de feciori! Necăjește pînă-i crește, Împăratu-i cătănește* (POP.). **3** *refl.* Fig. A se îmbăta. • prez. ind. *-esc.* /***cătană*** + *-i.*

cătánie *s.f.* (*pop.*) Stagiu, serviciu militar; militărie. ◆ Perioadă de timp cît durează acest stagiu. • g.-d. *-iei.* /***cătană*** + *-ie.*

cătăníme *s.f.* (*pop.*) Mulțime de cătane. • /***cătană*** + *-ime.*

cătănioáră *s.f.* (*pop.*) Cătăniță. • pl. *-e.* /***cătană*** + *-ioară.*

cătăníță *s.f.* (*pop.*) Dim. al lui *cătană*; (*pop.*) cătănioară, cătănuță. • pl. *-e.* /***cătană*** + *-iță.*

cătănúță *s.f.* (*pop.*) Cătăniță. • pl. *-e.* /***cătană*** + *-uță.*

cătărámă *s.f.* v. cataramă.

cătărămá *vb. I. tr., refl.* (*înv., reg.*) A (se) încheia (cu) o catarama. • prez.ind. *-ez.* /***cataramă*** + *-a.*

cătărămúță *s.f.* Dim. al lui *cataramă.* • pl. *-e.* /***cataramă*** + *-uță.*

cătătúră *s.f.* v. căutătură.

cătína *s.f.* (*bot.*) Numele mai multor specii de arbuști spinoși: *a*) (și *cătină albă* sau *cenușie*) arbust cu frunzele înguste, lanceolate, argintii pe fața inferioară, cu florile mici, cafenii și cu fructele galbene-portocalii, folosite în medicină (*Hippophaë rhamnoides*); *b*) (și *cătină roșie*) arbust cu frunzele mici, în formă de solzi, cu florile roz sau albe și cu fructele roșii, cultivat ca gard viu (*Tamarix ramosissima*); *c*) (și *cătină-de-garduri*) arbust otrăvitor, cu ramurile lungi, subțiri și flexibile, cu florile purpurii și cu fructele sub formă de boabe roșii, alungite (*Lycium vulgare*); *d*) (și *cătină mică* sau *roșie*) arbust cu tulpina roșiatică, foarte ramificată, cu florile albe-trandafirii și cu fructele sub formă de capsule galbene, folosite la fabricarea berii sau în vopsitorie (*Tamarix germanica*). • acc. și *cătină.* pl. *-i.* /lat. ***catēna, -ae.***

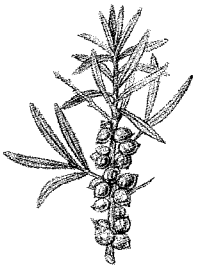

cătină albă

cătinél *adv.* (*pop.*) Încet, domol, lin; tiptil. *Vîntul bate cătinel.* <> Expr. *Nel-cătinel* = încet-încet. *Și astfel, nel-cătinel, ajunse acasă* (ISP.). • și *cîtinél, cîtilín adv.* /lat. ****cautelinus*** „cu precauție" <*cautēla, -ae* „prevedere".

cătiníș *s.n.* Desiș de cătini. ◆ Loc acoperit cu un grup de arbuști de cătină. • pl. *-uri.* /***cătină*** + *-iș.*

cătră *prep.* v. către.

cătrăneálă *s.f.* Cătrănire. ◆ Fig. Băutură amară. • pl. *-eli.* /***cătrăni*** + *-eală.*

cătrăní *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică stîlpi, ziduri, traverse etc.*) A acoperi cu un strat de catran (1) pentru a proteja; a gudrona. *A cătrănit fundul bărcii.* **2** *tr.* (*compl. indică obiecte de lemn*) A smoli pentru a nu putrezi. *A cătrănit butoiul pe dinafară.* **3** *refl.* (*pop.*) A se îmbrăca în haine negre. **4** *refl., tr.* Fig. (*fam.*) A (se) supăra, a (se) necăji foarte tare. *Cucoana Marița se cătrănește că tot n-a sosit încă Spiridon cu cega* (SLAV.). **5** *tr.* Fig. (*fam.; compl. indică oameni*) A otrăvi. *Ne cară prin cine știe ce fund de mahala, să ne cătrănească cu vreo poșircă mucegăită și tulbure* (M. I. CAR.). **6** *intr.* Fig. (*pop.*) A se învenina. *[Calul] departe-l azvîrlea, Fierea-ntr-însul cătrănea* (POP.). • prez.ind. *-esc.* /***catran*** + *-i.*

cătrănire *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *cătrăni* și rezultatul ei; cătrăneală, cătrănit[1], (*pop.; fam.*) cătrănitură. • pl. *-i.* /v. ***cătrăni.***

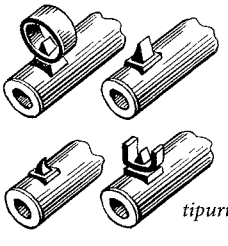

tipuri de cătări[1]

cătrănít[1] *s.n.* Cătrănire. • /v. ***cătrăni.***

cătrănít[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre stîlpi, ziduri, traverse etc.*) Gudronat. **2** (*despre obiecte de lemn*) Smolit pentru a nu putrezi. *Butoi cătrănit.* **3** Fig. (*fam.; despre oameni*) Supărat, necăjit. **4** Fig. (*fam.; despre oameni*) Otrăvit, înveninat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***cătrăni.***

cătrănitúră *s.f.* (*pop.; fam.*) **1** Cătrănire. **2** Concr. Obiect foarte murdar de catran (1). ◆ Ext. Obiect negru. **3** Fig. Băutură prea tare sau cu gust amar. • pl. *-i.* /***cătrăni*** + *-tură.*

către *prep.* **I** (*introduce un compl.*) **1** (*introduce un compl. indir.*) *a*) (*compl. exprimă direcția și apropierea*) *Pasărea cea albă-ndată Către dînșii se arată* (ISP.); *b*) (*compl. exprimă atitudinea față de cineva sau de ceva*) *Am arătat asprime către mulți* (C. NEGR.); *c*) (*compl. exprimă o intenție, o atitudine dușmănoasă*) *Ridică mîna către dînsa; d*) (*compl. indică o adresare*) *De din vale de Rovine Grăim, doamnă, către tine* (EMIN.). **2** (*introduce un circ. de loc*) *a*) (*circumstanțialul arată direcția sau ținta spre care se face mișcarea*) *Se îndreaptă către casă; b*) (*circumstanțialul indică poziția*) *Fața clădirii era către parc; c*) (*circumstanțialul indică destinația acțiunii*) *Plătim taxe către stat; d*) (*pop.; precedat de prep. „de", circumstanțialul arată locul de unde pornește mișcarea*) *Ceața coboară de către munți; e*) (*pop.; circumstanțialul indică aproximația locală*) *Făcu zece pași și zări către un desiș un fel de casă* (ISP.). **3** (*introduce un circ. de timp, care arată aproximația temporală*) <> Loc.adv. *Către amiază* v. amiază. *Către seară* v. seară. *Către ziuă* v. zi. **4** (*pop.; precedat de prep. „de", introduce un compl. de agent*) *Unii copii sînt bătuți de către părinți.* **5** (*înv.; introduce un circ. de scop*) *Să rînduiască tunuri și să le trimeată să le așeze către împușcare* (DOC.). **II** (*introduce un atr. care exprimă locul*) *Încercarea, drumul către Nirvana, a fost tot așa de dureroasă cît și de străucită* (CAR.). • și (*înv., reg.*) *cătră prep.* /lat. ***contra.***

cătrínță *s.f.* v. catrință.

cătún *s.n.* **1** Grup de așezări țărănești cu un număr de locuitori mai mic decît al unui sat, care nu constituie o unitate administrativă. *Curtea era plină de vînători de prin cătunele vecine* (GHICA). ◆ Ext. Locuitorii unui cătun. *Cătunu-i adormit* (VLAH.). **2** (*reg.*) Pădurice; desiș. • pl. *-e,* (*pop.*) *-uri.*/cuv. autoh.; cf. alb. *katun.*

cătúr *s.m.* (*reg.*) **1** Butuc de lemn. **2** Trunchi care rămîne în pămînt după tăiere. **3** Arbore tînăr. • pl. *-i.* /etimol. nec.

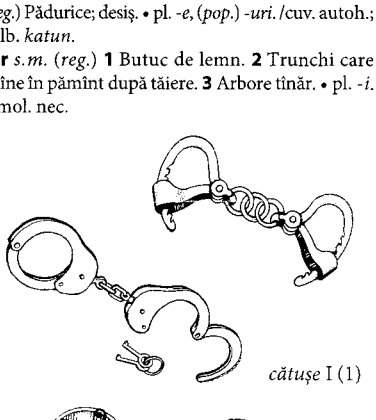

cătușe I (1)

cătúșă *s.f.* **I 1** (*mai ales la pl.*) Fiecare dintre cele două verigi metalice, unite între ele printr-un lanț, cu care se leagă mîinile (și picioarele) arestaților. <> Expr. *A pune* (cuiva) *cătușe* v. pune. ◆ (*înv.*) Unealtă de supliciu în care se puneau mîinile, picioarele sau gîtul criminalilor, nebunilor etc. **2** (*pop.; la car, căruță, plug*) Bucată de lemn încovoiată, care este prinsă de capătul dinainte al protapului, în care se îmbucă jugul, și legată de protap prin două inele de fier. **3** (*pop.*) Bucată de lemn care ține părțile ușii ca să nu se desfacă. **4** (*mar.; înv.*) Ancoră. **5** (*zool.; înv.*) Pisică (*Felis domestica*). **II** (*bot.*) Plantă erbacee meliferă, din familia labiatelor, înaltă pînă la 1 m, cu florile albastre-violacee, care are un miros greu (*Ballota nigra*); cătușnică. • pl. *-e,* (*pop.*) *-i.* /****cată*** <lat. *catta, -ae* „pisică" + *-ușă.*

cătúșnică *s.f.* **1** (*bot.*) Plantă erbacee meliferă, din familia labiatelor, înaltă pînă la 1 m, cu miros aromatic, cu florile roșii sau roșietice, care are proprietăți tonice, excitante (*Nepeta cataria*). **2** (*bot.*) Cătușă (II) (*Ballota nigra*). • pl. *-ci, -ce.* /***cătușă*** + *-nică.*

cățá *s.f.* v. cățea.

cățánă *s.f.* (*mar.; reg.*) Bancă a catargului. • pl. *-e.* /cf. bg. *кацвам* „mă așez".

cățăí *vb. IV.* **1** *intr.* (*despre coțofene*) A scoate un sunet strident, specific. **2** *intr.* (*fam.; despre oameni*) A vorbi mult, repede și fără întrerupere; a trăncăni; a flecări. **3** *tr.* (*fam.*) A cicăli (1). • prez.ind. *cățăi, -iesc.* /***cață***[1] + *-ăi.*

cățăl *s.m.* v. cățel.

cățărá *vb. I. refl.* **1** (*despre ființe*) A se urca, a se sui, agățîndu-se pe ceva înalt (și abrupt). *Copiii se cațără pe gard. Pisica se cațără pe copac.* ◆ Spec. (*despre capre sălbatice*) A se urca pe pante abrupte. **2** (*despre plante*) A se prinde, a se fixa (cu cîrcei) de ziduri, de ramuri etc. *Iedera se cațără pe zid pînă la acoperișul casei.* • prez.ind. *cățăr.* și (*reg.*) *acățărá vb. I.* /cf. *acăța.*

cățăráre *s.f.* Acțiunea de *a se cățăra* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* și (*reg.*) *acățăráre s.f* /v. ***cățăra.***

cățărát[1] *s.n.* Faptul de *a se cățăra.* • /v. ***cățăra.***

cățărát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre ființe*) Urcat, suit, agățat pe ceva înalt (și abrupt). **2** (*despre plante*) Prins, fixat (cu cîrcei) de ziduri, de ramuri etc. • pl. *-ți, -te.* și (*reg.*) *acățărát, -ă adj.* /v. ***cățăra.***

cățărătór, -oáre *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Ființă) care se cațără. ◆ Spec. (*adj.; despre capre sălbatice*) Care se urcă pe pante abrupte. **2** *adj.* (*despre plante*) Care prinde, se fixează (cu cîrcei) de ziduri, de ramuri etc. *Trandafiri cățărători pe garduri și pe ziduri* (PAS). **3** *s.f.* (*ornit.; reg.*) Ciocănitoare (*Picus* și *Drycopus*). • pl. *-ori, -oare.* și (*reg.*) *acățărătór, -oáre adj., s.m., s.f.* /***cățăra*** + *-ător.*

cățeá *s.f.* **1** (*zool.*) Femela cîinelui (1). **2** (Epitet pentru o) femeie rea sau depravată. **3** (*pop.*) Dușmancă, vrăjmașă. <> Expr. *Cățea de vreme* = vreme rea. **4** Fig. (*pop.*) Om flecar, limbut, care nu poate ține un secret. **5** Fig. (*arg.*) Mitralieră. • pl. *-ele.* și (*pop.*) *cățăf s.f.* /lat. ***catella, -ae.***

cățél *s.m.* **I 1** Pui de cîine. <> Loc.adv. *De cînd era lupul cățel* v. lup. <> Expr. (*fam.*) *Cu cățel, cu* (sau *și*) *purcel* v. purcel. *A nu avea* (*nici*) *cățel, a nu avea* (*nici*) *purcel* v. purcel. <> Compar. *Băiatul se ține după mine ca un cățel.* ◆ Ext. Pui de animal sălbatic (asemănător cu cîinele). *Căței de vulpe.* **2** Fig. Om lingușitor și fără scrupule; cățelandru (2). ◆ Expresie de dezmierdare adresată unui copil. **3** Compuse: (*zool.*) *cățelul-pămîntului* = orbeț (*Spalax microphtalmus*); (*entom.*) *cățelul-frasinului* (sau *-de-frasin*) = cantaridă (*Lytta vesicatoria*); (*iht.*) *cățel-de-mare* = corosbină (*Blennius sanguinolentus*). **4** (*pop.*) Larvă de albină. **II 1** Fiecare dintre părțile care compun căpățîna de usturoi. **2** Fiecare dintre zimții de pe marginea părții cheii care intră într-o broască. **3** Dinte aflat la rădăcina lamei coasei. **4** (*constr.*) Butuc pe care se sprijină partea orizontală a unei mașini motrice, care transmite mișcarea. **5** (*pop.; la războiul de țesut*) Scîndură cu crestături, în care se fixează piedica de la sul. **6** (*pop.*) Capăt al unui stîlp de lemn, cioplit pentru a intra în scobitura altui lemn. **7** (*pop.*) Trăgătoare folosită la descălțatul cizmelor. **8** (*reg.; la pl.*) Bube mici care apar în jurul unui abces. **9** (*astron.; pop.; art.; nm. pr.*) Cîinele-Mic. • pl. *-ei.* și (*pop.*) *cățăl s.m.* /lat. ***catellus, -i.***

cățelán *s.m.* Cățelandru (1). • pl. *-i.* /***cățel*** + *-an.*

cățelándru *s.m.* **1** Cățel mai mare; cățelan, cuțulan. ◆ Ext. Pui mai mare al unor animale sălbatice (asemănătoare cu cîinele). *Cățelandru de vulpe.* **2** Fig. Cățel (2). ◆ Persoană care se amestecă în toate. ◆ Persoană care vorbește mult. • pl. *-i.* /***cățel*** + *-andru.*

cățelí *vb. IV. refl.* **1** (*pop.; despre cățele, lupoaice, vulpi*) A se împerechea. **2** (*pop.; despre cățele, lupoaice, vulpi*) A făta. **3** (*reg.; despre răni, bube etc.*) A se extinde, a se lăți. **4** (*arg.; despre femei*) A se prostitua. • prez. ind. *-esc.* /***cățel*** + *-i.*

cățelúș *s.m.* Dim. al lui *cățel*; (*fam.*) cuțulache, cuțulică. • pl. *-i.* /***cățel*** + *-uș.*

cățelúșă *s.f.* Dim. al lui *cățea.* • pl. *-e.* /***cățea*** + *-ușă.*

cățíe *s.f.* v. cățuie.

cățúie *s.f.* **1** Vas de metal sau de pămînt în care se ard mirodenii. ◆ Vas folosit ca opaiț. **2** Vas de metal sau de pămînt, cu coadă și cu găurele în pereți, în care se pun cărbuni și tămîie pentru a tămîia în biserică;

cădelniță. • pl. *-ui*. și (*reg.*) *căție s.f.* /cf. ngr. κατοί „fără ş".

căúlă *s.f.* (*reg.*) Plută mică, folosită ca pod umblător. • pl. *-e*. /etimol. nec.

căúş *s.n.* **1** Vas de lemn, în formă de cupă sau de lingură, folosit pentru a lua făină, grăunțe etc. <> Expr. *A face mîna căuş* = a da mîinii forma unui recipient, apropiind degetele și adîncind palma. *A lua cu căușul de la inimă* = a alina deodată durerile, necazurile cuiva. *A-i veni* (sau *a-i cădea*) *cuiva drăguş la căuş* v. drăguş. *A veni roata la ştirbină* (*şi drăguş la căuş*) v. roată. **2** Conținutul unui căuş (1). *Flinta-i sămănase, în carne vie, un căuş de gloanțe* (GAL.). **3** Lingură mare de lemn, cu care se toarnă vinul din pritoacă în cadă. **4** Lingură specială, folosită la prepararea brînzeturilor, cu care se amestecă cheagul (1). **5** Lingură de tablă sau de lemn, cu ajutorul căreia se scoate apa din barcă. **6** (*ind. extract.*) Piesă de tablă, folosită pentru legarea cablului de foraj de un ax sau pentru legarea a două cabluri între ele. **7** (*constr.*) Cancioc (1) (folosit de zidari). **8** (*la roata morii de apă*) Cupă în care cade apa. • pl. *-e*. /lat. ***cau* = *cavus*, *-a*, *-um* + *-uş***.

căuşél *s.n.* Dim. al lui *căuş*. • sil. *că-u-*. pl. *-e*. /***căuş*** + *-el*.

căutá *vb. I.* **I 1** *tr.* A încerca să găsească pe cineva sau ceva (pierdut, rătăcit, ascuns etc.); a umbla după...; a cerceta. *Vînătorul n-are nevoie să umble pe jos, să caute vînatul ajutat de cîinele său* (ODOB.). <> Expr. *A căuta* (pe cineva sau ceva) *cu ochii* (sau *din ochi*) = a încerca să descopere pe cineva sau ceva (într-un grup, într-o mulțime etc.). *N-ai ce căuta* (undeva) = nu trebuie să vii sau să te duci (undeva). *A căuta cu gîndul* = a încerca să-și amintească ceva. *A căuta privirile cuiva* = a încerca să întîlnească privirile cuiva. (*pop.*) *A căuta pe cineva cu legea* (sau *la judecată*) = a da pe cineva în judecată. *A căuta ceartă* (sau *cearta*) *cu lumînarea* v. ceartă. *A căuta chichițe* v. chichiță. *A căuta cocleț cuiva* v. cocleț. *A căuta pe dracul* v. drac. *A căuta pe dracul şi a găsi pe tată-său* v. drac. *A căuta francul popii* v. franc. *A căuta* (*cuiva*) *moțoc* (sau *moțocuri*) v. moțoc. *A căuta* (cuiva) *nod în papură* v. nod. *A căuta pete în soare* v. pată. *A căuta* (*cuiva*) *pricină* (*cu lumînarea*) v. pricină. *A căuta* (*cuiva*) *rîcă* v. rîcă. *A căta vama cucului* v. vamă. *A căuta ziua de ieri* v. zi. **2** *intr.* (*cu determ. locale*) A cotrobăi, a scotoci, a răscoli. *Începe a căuta prin casă, în toate părțile, dar nu găseşte pe nimene* (CR.). <> Expr. *A căuta acul în carul cu fîn* v. ac. *A-şi căuta în pungă* v. pungă. **3** *tr.* (*compl. indică ființe; adesea cu determ. locale*) A încerca să găsească deplasîndu-se undeva; a se interesa undeva de prezența cuiva. *Îl caută peste tot. A căutat-o la bibliotecă*. **4** *tr.* A încerca să obțină, să procure, să dobîndească ceva; a urmări ceva; a avea ca scop să... *S-a dus să caute în librării cărțile recomandate de profesor. Îşi caută dreptatea în instanța de judecată*. <> Expr. *A-şi căuta judecata cu cineva* = a se judeca cu cineva. *A căuta potcoave de cai morți* ori *a căuta cai morți* (*să le ia potcoavele*) v. cal. *A căuta cofe de moşi* v. cofă. *A căuta* (pe cineva sau ceva) *ca iarba de leac* v. iarbă. *A căuta încolo, a căuta pe dincolo* v. încolo. *A căuta* (*pe cineva* sau *ceva*) *cu lumînarea* v. lumînare. *A-şi căuta norocul* v. noroc. *A-i căuta* (*cuiva*) *ogodul* v. ogod. *A căuta pleaşcă* v. pleaşcă. *A căuta pomană* v. pomană. **5** *refl.* (*pas.*) (*despre mărfuri, obiecte de preț etc.*) A se cere, a se vinde. *La începutul verii se caută cartofii noi. În ultimul timp se caută perlele naturale*. <> Expr. *Se caută ca pîinea* (*cea*) *caldă* v. pîine. **II 1** *intr.* (*urmat de determ. introduse prin prep. „de"*) A se interesa de..., a se ocupa de...; a se îngriji de... *Dragă doamnă, du-te... şi caută de casă, cum se cuvine unei bune gospodine* (C. NEGR.). <> Expr. *A-şi căuta de cale* = *a*) a pleca, a porni în drumul lui; *b*) (*fam.; la imper.*) pleacă, cară-te!; *c*) a nu se amesteca în treburile altora. *A căuta unui mort de suflet* = a face cele recomandate de credința religioasă pentru mîntuirea sufletului celui mort. (*pop.*) *A-şi căuta de obiele* = a-şi vedea de interese (descurcîndu-se fără ajutor). *A-şi căuta de drum* v. drum. *A-şi căuta de nevoi* v. nevoie. *A*(*-şi*) *căuta de suflet* v. suflet. *A-şi căuta de treabă* (ori *de treaba lui, a ei etc.* sau *de treburi*) v. treabă. **2** *intr., tr.* (*urmat de determ. introduse prin prep. „de" sau „la"*) A purta de grijă (unui bolnav); a se ocupa de cineva (sau de ceva). *Au căutat... de tată-său, cînd au fost bolnav* (POP.). *A căutat-o la boală* (CR.). <> Expr. *A-şi căuta de sănătate* = a-şi îngriji sănătatea; a se trata. <> (*refl.*) *Se caută la doctor*. Δ Expr. (*glum.*) *Du-te şi te caută!* = ai nevoie de medic! *A căta pe cineva de lindini* v. lindină. *A căuta de* (ori *în*) *rîndul cuiva* sau *a căuta de rînd cu cineva* v. rînd. **3** *intr.* (*de obicei la imper.*) A fi atent, a băga de seamă. *Te rog caută să nu aluneci*. **4** *tr.* A se strădui să..., a-şi da silința, osteneala să... *Caută să fii politicos*. **5** *tr.* A încerca, a vedea. *Caută să rezolvi problema*. **6** *tr.* A tatona. *Caută să găsească o soluție cît mai convenabilă*. **7** *tr. impers.* (*pop.; mai ales în forma „căta"*) A trebui, a se cuveni, a fi necesar să... *Cată să le satisfacem curiozitatea* (C. NEGR.). **III 1** *intr.* A se uita, a privi. *Lențo, ...caută drept în ochii mei* (ALECS.). <> Expr. (*fam.*) *A căuta la cineva cu ochi buni* = a privi cu bunăvoință, cu dragoste pe cineva. *A căuta rău cuiva* = a se uita urît, cu dușmănie la cineva. *A căuta cu coada ochiului* v. coadă. *A-i căuta* (*cuiva*) *în coarne* sau *a căuta în coarnele cuiva* v. corn. *A căuta cuiva la* (sau *în*) *obraz* v. obraz. *A căuta pe țel* v. țel. *A căuta țintă* v. țintă. <> Fig. *Florile căutau în jos La pămîntul negricios* (CASS.). ◆ (*pop.; în forma „căta"*) A avea privirea într-un anumit fel. *Cată cam pieziş din fire* (PANN). ◆ Fig. A fi orientat, îndreptat spre... ; (*despre ființe*) a se îndrepta spre... *Soarele acum căta spre asfințit* (BĂLC.). *Şase argați nu le da de cap [vitelor] pînă nu se potoleau de bunăvoie şi nu cătau spre obor* (DELAVR.). **2** *tr.* A cerceta, a examina. *Caută cu atenție bagajele pentru a găsi plicul*. <> (*refl. pas.*) *Calul de dar nu se caută în gură*. **3** *intr.* (*pop.; despre oameni*) A avea aspectul, înfățișarea...; ext. a exprima, a trăda o anumită stare sufletească. *Caută mai voioasă, C-ai plecat spre-a dumitale casă* (POP.). <> Expr. *Caută a...* = dorește ceva, tînjește după... *Radu, cu ochii aiurit pironiți în deşert, parc-ar fi căutat a drum* (VLAH.). *Caută a băț* = dorește bătaie. **4** *intr., tr.* Fig. (*pop.; fam.*) A lua în considerație, a se lua după... *Nu căuta că-s ruşinos dinaintea oamenilor... Îs tare cu duh cînd sînt singur* (ALECS.). **5** *intr.* (*în superstiții; urmat de determ. introduse prin prep. „cu", „la", „în"*) A cerceta poziția stelelor, a bobilor etc. pentru a prezice viitorul (cuiva). *A îmblat pe la vraci şi filosofi ca să le caute la stele şi să le ghicească* (ISP.). <> Expr. *A căuta* (*bobi*) *cu sita* v. sită. • sil. *că-u-*. prez. ind. *căut*. şi (*pop.*) *cătá vb. I.* /lat. ****cautare***.

căutáre *s.f* **1** Încercare de a găsi pe cineva sau ceva. *Plecară în căutarea copilului*. <> *Motor de căutare* v. motor. **2** Cotrobăială, scotocire. *Termină cu căutarea prin dulap!* **3** Îngrijire. *Acestui cal îi trebuie mai multă căutare pentru a ajunge la performanță*. ◆ Restr. Îngrijire medicală. *Spitalul... era un aşezămînt model de curățenie, căutare şi belşug* (BART). **4** Cerere (5); vînzare. *Căutare de marfă*. **5** Preț bun (la vînzare). <> (*econ.*) *Căutare de rentă* = proces de obținere și de apărare a rentei. <> Expr. *A avea* (sau *a se afla, a fi la*) (*mare*) *căutare* = *a*) (*despre mărfuri*) a fi cerut de clienți; *b*) (*despre oameni*) a se bucura de considerație. **6** (*înv.*) Administrare a unui bun material. *Căutare de moşie*. **7** (*înv.*) Inspecție, examinare. *El făcu căutare armiei sale* (BĂLC.). **8** Privire, căutătură (2). *În ochii bătrînului sclipea o căutare ciudată* (POPA). • sil. *că-u-*. pl. *-ări*. şi (*pop.*) *cătáre s.f.* /v. ***căuta***.

căutát[1] *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *căuta*. • sil. *că-u-*. /v. ***căuta***.

căutát[2]**, -ă** *adj.* **1** Prețuit, apreciat. *Fructele cele mai căutate erau portocalele*. **2** (*despre stil, vorbire, gesturi etc.*) Ales cu grijă (exagerată); ext. afectat, pedant. *La cursuri folosea un limbaj căutat*. • sil. *că-u-*. pl. *-ți, -te*. /v. ***căuta***.

căutătór, -oáre *s.m., s.f.* Persoană care caută, cercetează, descoperă ceva (ascuns). *Căutătorii de comori*. • sil. *că-u-*. pl. *-ori, -oare*. /***căuta*** + *-ător*.

căutătúră *s.f.* **1** Fel în care cineva privește; expresie a ochilor; ext. expresie a feței. *Avea o căutătură blîndă*. <> Expr. *A înfrunta căutătura cuiva* v. înfrunta. *A susține căutătura cuiva* v. susține. **2** Privire, urmărire cu ochii; căutare (8). <> Expr. *A arunca o căutătură* v. arunca. *A i se lungi* (cuiva) *căutătura a dram* v. lungi. • sil. *că-u-*. pl. *-i*. şi (*pop.*) *cătătúră s.f.* /***căuta*** + *-ătură*.

căuzáş *s.m.* (*înv.*) Partizan al unei cauze (secrete); conspirator, revoluționar. <> (*adj.*) *Este ora aproape 11 şi trebuie să vie ceilalți fraţi căuzaşi* (CA. PETR.). ◆ (*în Țara Rom.*) Participant la revoluția de la 1848. • sil. *că-u-*. pl. *-i*. /***cauză*** + *-aş*.

căuzăşésc, -eáscă *adj.* (*înv.*) Care aparține căuzașului, care se referă la căuzaș. • sil. *că-u-*. pl. *-eşti*. /***căuzaş*** + *-esc*.

căvăláş *s.n.* (*pop.*) Dim. al lui *caval*[1]. • pl. *-e*. /***caval***[1] + *-aş*.

căzăcésc, -eáscă *adj., s.f.* **1** *adj.* Care aparține cazacilor, care se referă la cazaci. **2** *s.f. art.* Numele unui dans național ucrainean, cu ritm moderat la început, apoi din ce în ce mai alert, care se caracterizează prin figuri ce se joacă pe vine; (*reg.*) cazacincă. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-eşti*. /***cazac*** + *-esc*.

căzăcéşte *adv.* Ca un cazac, în felul cazacilor. • /***cazac*** + *-eşte*.

căzăcíme *s.f.* Totalitatea cazacilor; mulțime de cazaci. • /***cazac*** + *-ime*.

căzăcioáică *s.f.* Soție de cazac (1). • pl. *-ce*. /***cazac*** + *-oaică*.

căzănărie *s.f.* (*pop.*) **1** Loc unde se află instalat un cazan (4) pentru distilat rachiu. **2** Instalație pentru distilat rachiu. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***cazan*** + *-ărie*.

căzănél *s.n.* Dim. al lui *cazan*. • pl. *-e*. /***cazan*** + *-el*.

căzărmésc, -eáscă *adj.* Care aparține cazarmei, care se referă la cazarmă. • pl. *-eşti*. /***cazarmă*** + *-esc*.

căzătór, -oáre *adj.* Care cade. <> *Stea căzătoare* v. stea. • pl. *-ori, -oare*. /***cădea*** + *-ător*.

căzătúră *s.f.* **1** Faptul de *a cădea*; ext. lovitură prin cădere (I 6). *Şi-a rupt piciorul în urma unei căzături*. **2** Colect. Deşeu. *Îşi şterse mîinile în căzătura de bumbac* (PER.). **3** (*pop.*) Porțiune dintr-o pădure bătrînă, care are copacii rupți de vînt şi căzuți unii peste alții. **4** (*deprec.*) Om sau animal bătrîn şi neputincios. *Bătrînețea l-a transformat într-o căzătură; abia se mişcă*. **5** (*deprec.*) Persoană decăzută moral. *Din cauza beției a ajuns o căzătură*. • pl. *-i*. /***cădea*** + *-ătură*.

căzmălúță *s.f.* Dim. al lui *cazma*. • pl. *-e*. /***cazma*** + *-ăluță*.

căzní *vb. IV.* **1** *refl.* A se strădui din greu, a depune mult efort. *Se căzneşte să rezolve problema*. **2** *tr.* (*compl. indică ființe*) A supune la cazne (1); a chinui, a tortura. *L-au căznit pînă şi-a mărturisit vina*. **3** *tr.* (*compl. indică oameni*) A batjocori, a necinsti. **4** *refl.* (*reg.*) A se screme. • prez.ind. *-esc*. /***cazná*** + *-i*.

căzmíre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *căzni* şi rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. ***căzni***.

căznít, -ă *adj.* **1** Care este făcut cu mult efort. **2** (*despre ființe*) Care este chinuit, torturat. • pl. *-ți, -te*. /v. ***căzni***.

căzút, -ă *adj.* **1** Care este ajuns jos prin cădere (I 1); care este prăbuşit, surpat etc. *Stîncile căzute opriseră cursul rîului*. <> Expr. *A se crede căzut* (*cu hîrzobul*) *din cer* v. hîrzob. *A fi căzut* (*parcă*) *din lună* v. lună. **2** (*despre ochi*) Care este înfundat în cap. **3** Fig. (*despre oameni*) Care este într-o stare fizică şi psihică foarte proastă. <> Loc.adj. (*Căzut*) *în cap* v. cap. *Căzut în pruncie* v. pruncie. ◆ (*despre obraji, sîni etc.*) Care este cu pielea, cu mușchii lăsați. **4** (*înv.*) Care este cuvenit, meritat. • pl. *-ți, -te*. /v. ***cădea***.

cd-rom [sidi'rom] *s.n.* (*inform.*) Disc compact cu lectură laser, care are o mare capacitate de a stoca imagini şi sunete. • pl. *-uri*. /<engl. ***c[ompact] d[isk] r[ead] o[nly] m[emory]***.

ce *pron. invar.* **I** (*pron. interog.*) **1** (*în prop. interog. ține locul cuvîntului aşteptat ca răspuns la o întrebare cu privire la un lucru, la o situație, la o acțiune etc.*) *Ce faci acolo?* <> Expr. *Ce are a face?* v. face. *Ce mai încoace* (*şi*) *încolo?* v. încoace. *Ce mai la deal la vale?* v. vale. ◆ (*fam.; ca replică la o solicitare, la o chemare*) Poftim, da? *Emilia! – Ce?* ◆ (*cu val. de interj.; adesea cu intonație prelungită*) Cum adică, se poate?! *Nici azi n-am plătit datoria! –Ce?!* ◆ (*cu val. adj.; cu referire la calitatea unui lucru*) Care, ce fel de..., de ce natură...? *Ce carte ți-a plăcut mai mult?* **2** (*adesea precedat de prep. „de", „pentru"; cu referire la cauza sau motivul acțiunii*) Pentru care motiv, din care cauză? *Albă păsărică! Ce stai singurică Lîngă cuibul tău?* (ALECS.). *De ce nu m-ai sculat?* <> Expr. *Ce mai atîta...?* = de ce atîta...? *Ce mai atîta grijă pentru astă pustie de gură?* (CR.). *De ce nu?* = (*în formule de răspuns*) *a*) cum să nu; desigur. *Mă lași să te ajut? –De ce nu?*; *b*) se poate, este posibil. *De ce, de nece*, se spune cuiva pentru a încheia discuția, atunci cînd nu vrei să-i răspunzi la întrebare. **3** (*interog.-exclam.; indică surprinderea, indignarea, supărarea, neîncrederea*) Cum adică, nu cumva?! *Bine, mişelule?! Nu ți-e destul*

cu atîta? Ce! Vrei să las vulpea bearcă? (ODOB.). ◇ Expr. *Ce face?* = cum, se poate?!; cum îndrăznești?! *Să mă împușc! - Ce face?... săraca de mine!... ai nebunit?* (ALECS.). (*fam.*) *Ce Dumnezeu* (sau *dracu, pop., foc*)?, se spune de cineva pentru a-și exprima supărarea, nemulțumirea, surprinderea, iritarea. *Ce dracu are dulapul ista de nu vrea să se deschidă?* (ALECS.). *Dar ce Dumnezeu? Parc-au intrat în pămînt* (CR.). **II** *pron. rel.* **1** Care. *Are să-și ție cuvîntul, ca unul ce era om de omenie* (ISP.). ◇ Expr. *Pe zi ce trece* (ori *merge*) sau *de ce trece* (ori *merge*) = pe măsură ce trece timpul; tot mai mult. *Pe zi ce trece se face tot mai frumoasă. De ce merge* sau *pe an ce merge* v. merge. **2** (*de obicei în legătură cu vb. „a fi", „a găsi", „a se găsi"; cu sens explic.*) *Ființă ticăloasă ce sînt! Adormeam pe nădejdea făgăduințelor lui* (C. NEGR.). ◇ Expr. *De... ce...* = cît (de)... *De răi ce sînt nu pot locui în aceeași casă. A* (*nu*) *avea de ce...* = a (nu) exista un motiv plauzibil pentru... *Nu ai de ce să te bucuri. N-ai* (sau *n-aveți*) *pentru ce* (ori *de ce*), formulă de politețe prin care se răspunde cuiva care îți mulțumește. *A nu avea pentru ce* = a nu avea nici un motiv, v. avea. **3** Ceea ce. *A și aflat ce-a făcut.* ◇ Expr. *Ce-i drept* v. drept. **III** *pron. nehot.* **1** Ceva, un lucru oarecare, nu știu ce. *Pune el ce pune la rană, și pe loc se tămăduiește* (CR.). ◇ (*subst.; precedat de art. nehot. „un"*) *Un ce anume.* ◇ Expr. *Cu mare ce* v. mare. *Ce a* (sau *o*) *da tirgul și norocul* v. noroc. **2** (*cu repet. vb. din prop. regentă*) Cît. *A așteptat ce-a așteptat și a plecat nervos.* **3** Orice; oricît. *Eu pun rămășag pe ce vrei că sluga mea are să-mi aducă pielea cerbului* (CR.). **IV** (*cu val. de adv.*) Cît (de tare, de mult etc.), cum. *Ce-aș mai rîde să te văd întorcîndu-te cu nasul în jos!* (ISP.). ◇ Expr. *Ce mult...!* = cît de mult...! *Ce mult dorea să cîștige premiul! Din ce în ce* = tot mai mult; cu cît trece timpul, cu atît mai mult. *Cît pe ce...* = aproape..., mai-mai..., gata-gata... (*pop.; fam.*) *De ce..., de ce* (sau *de aceea*)... = cu cît..., cu atît... *De ce mergeau înainte, de ce lui Harap-Alb i se tulburau mințile* (CR.). *Numai ce* (*iată* sau *iaca*)... = pe neașteptate, fără veste. *Arareori, numai ce-o vezi cu cîte-o brîndușă în păr* (DELAVR.). *Te miri ce* (*și mai nimic* sau *nimica*) v. mira. ◆ (*precedînd un adj. sau un adv., exprimă super.*) Cît de...! *Ce frumoasă fată!* ◇ Expr. *Ce de*(*-a*) sau *ce mai de, ce de mai* = cît (de mult). *Ce de lume pleca din București!* (VLAH.). **V** (*cu val. de conj.*) **1** (*introduce o prop. compl. dr.*) *Nu mai știa ce să înveneze.* ◇ Expr. *A ști* (sau *a afla*) *ce*(*-i*) *și cum* (*e*) = a fi bine informat despre ceva. *Iată ce*, precedă o explicație sau o soluție propusă. *Iată ce ai de făcut* (CR.). **2** (*pop.; adesea precedat de prep. „de"; introduce o prop. circ. cauzală*) Deoarece, fiindcă, pentru că. *M-a blăstămat măicuța, de ce i-am călcat vorba* (POP.). • /lat. ***quid***.

cea *interj.* (*în opoz. cu „hăis"*) Strigăt cu care se mînă boii sau vacile spre dreapta; ceala. ◇ Expr. *Nu știe nici de hăis, nici de cea* v. hăis. ◆ (*pop.; subst.*) Partea dreaptă; dreapta. *Să trag... Eu la hăis, puica la cea* (POP.). ◆ (*pop.; adv.*) La dreapta. *Dete cea pe lîngă boi* (POP.). • /onomat.

ceabác *s.n.* v. șabac.

ceac *s.n.* (*pop.; în plutărit*) Prăjină lungă, prevăzută cu un cîrlig, care este folosită pentru prinderea și manevrarea butucilor pe apă. • /cf. magh. *csák* „vîrf; cui".

ceacál *s.m.* (*zool.*) **1** (*înv.*) Șacal (*Canis aureus*). **2** (*reg.*) Cîine cu pete albe (sau negre) pe frunte sau pe picioare. • pl. *-i.* /<tc. ***çakal***.

ceacău *s.n.* **1** (*milit.; înv.*) Un fel de chipiu de paradă, înalt și tare, pe care îl purtau soldații austrieci. **2** Analog. (*reg.*) Coif de hîrtie făcut de copii. • pl. *-ăie.* /<magh. ***csákó***.

ceacîr, -ă *adj.* **1** (*despre ochi*) Care au culori diferite. **2** (*despre ființe*) Care are ochi de culori diferite. **3** (*despre animale*) Care are lumina ochiului înconjurată de un cearcăn (1) albicios. **4** (*despre oameni*) Care suferă de strabism; sașiu. **5** (*bot.*) *Grîu ceacîr* = specie de grîu de toamnă cu mustăți. **6** Fig. (*despre oameni*) Ametit de băutură; beat, mahmur. • pl. *-i, -e.* /<tc. ***çakır*** „albastru-cenușiu".

ceac-pác *adv.* (*fam.*) Așa și așa, nici bine, nici rău. • și *ceat-pát adv.* /<tc. ***çatpat*** „din cînd în cînd", „pe ici, pe colo".

ceacșíri *s.m. pl.* **1** (*înv.*) Pantaloni turcești largi. **2** (*reg.*) Pantaloni groși, care se poartă iarna. • /<tc. ***çakşır***.

ceadiríu, -ie *adj.* (*înv.*) Verde (ca paiul grîului). *Sacul cu lire se află acuma pus bine, înfășurat într-un testemel ceadiriu* (CAR.). • pl. *-ii.* /<tc. ***çadırı***.

ceáfă *s.f.* **1** (*anat.*) Regiune posterioară a gîtului, sau, ext., a capului, cuprinzînd toate părțile moi situate înapoia rahisului cervical. ◇ Expr. *Tare de ceafă* = obraznic. *Cînd mi-oi* (sau *ți-oi etc.*) *vedea ceafa* = niciodată. *A face ceafă* = a se îngrășa. *A pune* (ceva) *la ceafă* = *a*) a da uitării (ceva); *b*) a nu-i păsa de ceva. *A întoarce cuiva ceafa* = a nesocoti, a desconsidera pe cineva. (*fam.*) *A-i muta cuiva ceafa* sau *a scărpina pe cineva la ceafă* = a da cuiva palme (peste ceafă). *A-și da barișul pe ceafă* v. bariș. *Gras la ceafă* v. gras. *Gros la* (sau *în*) *ceafă* sau *cu ceafa groasă* v. gros. *A-i răsări* (sau *a-i ieși*) (*cuiva*) *luna în ceafă* v. lună. *A se strica la ceafă cu cineva* v. strica. *A vorbi pînă i se strîmbă gura la ceafă* v. strîmba. ◆ Regiune cervicală. **2** (*ind. alim.*) Specialitate de carne de porc din regiunea cefei (afumată sau sărată). **3** (*pop.*) Parte a jugului care se sprijină pe ceafa boului. **4** (*pop.*) Bîrnă la joagăr pe care se reazemă vatalele jugului. • pl. *cefe.* /cuv. autoh.; cf. alb. *čafë*.

ceahlău *s.m.* (*ornit.; reg.*) Vultur bărbos (*Gypaetus barbatus*). • pl. *-ăi.* /<magh. ***csaholó***.

ceai *s.m., s.n.* **1** *s.m.* (*bot.*) Arbust exotic, originar din China, cu frunzele persistente, pieloase, care conțin substanțe tanante și cafeină, cu proprietăți tonifiante, excitante, digestive sau diuretice, și cu florile albe, plăcut mirositoare (*Thea sinensis*); restr. frunzele (uscate ale) acestui arbust. **2** *s.n.* (*de obicei cu determ. care arată felul*) Băutură obținută prin macerația, infuzia sau decocția frunzelor de ceai sau ale unor plante medicinale. ◇ *Ceai negru* = ceai preparat din plante ajunse la maturitate. *Ceai verde* = ceai preparat din frunze tinere, verzi. **3** *s.n.* Timpul, masa la care se bea ceaiul (2). **4** *s.n.* (*și ceai dansant*) Reuniune între prieteni, în cursul după-amiezii, la care se servește ceai (2) și gustări și se dansează. • pl. *n. -uri.* /<tc. ***çay***, rus. ***чай***.

ceăină *s.f.* (*înv.*) Ceainărie. • pl. *-e.*/<rus. ***чайная***.

ceainărie *s.f.* Local în care se servește ceai (2); (*înv.*) ceainăă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***ceainăă*** + ***-ărie***.

ceáinic *s.n.* Vas special în care se fierbe apă pentru ceai (1) sau în care se operește ceaiul. ◆ Conținutul acestui vas. • pl. *-ce.* /<rus. ***чайник***.

ceaír *s.n.* (*înv., reg.*) **1** Loc de pășune (împrejmuit), în apropierea unei ape. **2** Ext. Cîmpie nelucrată. • pl. *-uri.* și *ciér s.n.* /<tc. ***čair***.

ceála *interj.* Cea. • și *ceálă interj.* /de la ***cea***.

ceálă *interj.* v. ceala.

cealmá *s.f.* (*înv.*) Turban. *Capetele cu cealmale, Trupurile Cu pistoale* (POP.). • pl. *-ale.* /<tc. ***çalma***.

cealmagíu *s.m.* (*înv.*) Bărbat care purta cealma. ◆ Restr. Turc. • pl. *-gii.* /***cealma*** + ***-giu***.

ceam *s.n.* (*mar.*) **1** Navă fluvială (remorcată), care are magazii cu deschideri mari și care este folosită mai ales pentru a transporta piatră, nisip sau stuf. ◆ Conținutul unui ceam. **2** (*înv.*) Corabie (de brad) cu pînze, care făcea transporturi pe Dunăre. • pl. *-uri.* /<tc. ***çam*** „brad".

ceambúl *s.n.* v. ceambur.

ceambúr *s.n.* (*înv.*) **1** Detașament de ostași (tătari) trimis sau plecat după pradă. **2** Expediție neașteptată de pradă. ◇ Expr. (*pop.*) *A bate ceamburul* = *a*) a hoinări, a umbla fără rost; *b*) a nu face nimic, pierzîndu-și vremea. • pl. *-uri.* și *ceambúl s.n.* /<tc. ***çapul*** „prădare"; cf. ucr. ***чамбул***, pol. ***чамбул***.

ceamúr *s.n.* (*reg.*) **1** Material de construcție din lut frămîntat cu paie tocate, care este folosit la tencuirea

ceacșiri (1)

sau construirea caselor țărănești, a cuptoarelor etc. **2** Ext. Amestec de nisip, var și apă. • /<tc. ***çamur***.

ceanác *s.n.* (*reg.*) Strachină mare (de lut smălțuit sau de lemn). • pl. *-ce, -uri.* /<tc. ***çanak***.

ceangău *s.m.* (*la pl.*) Populație, de limbă maghiară, bilingvă în mare parte, de religie catolică, stabilită, în sec. 15, în unele zone ale Moldovei (Valea Trotușului, a Bistriței și a Siretului); (*și la sg.*) persoană care face parte din această populație. • pl. *-ăi.* /<magh. ***csángó*** „care sună prost".

ceápă *s.f.* **1** (*bot.*) Plantă erbacee legumicolă, din familia liliaceelor, bienală, comestibilă, cu tulpina aeriană, dreaptă, cilindrică și verde și cu cea subterană în formă de bulb, învelită în foi cărnoase în interior și membranoase la exterior, cu frunzele cilindrice și cu florile albe, numeroase, dispuse în inflorescențe dese, umbeliforme (*Allium cepa*). ◇ *Ceapă de apă* = ceapă cultivată prin răsad, care se recoltează în același an în care s-a semănat. *Ceapă de sămînță* (sau *mărunță*) = arpagic. *Coajă de ceapă* v. coajă. *Funie de ceapă* v. funie. *Țiplă de ceapă* v. țiplă. **2** Bulb al cepei, cu miros specific și cu un conținut bogat în albumine și vitamine, folosit în alimentație. ◇ Expr. *Nu face* (sau *nu valorează, nu ajunge*) *nici* (*cît*) *o ceapă degerată* (ori *coaptă*) = nu are nici o valoare. (*pop.*) *A mînca o ceapă degerată* = a nu reuși. *L-a făcut ceapă cu apă* = l-a făcut de rîs. *A face* (sau *a deschide*) *ochii mari* (*cît cepele*) v. mare. *A nu-i face pielea nici o ceapă degerată* v. piele. *A nu plăti* (*nici*) *o ceapă* (*degerată*) v. plăti. *A-i stoarce cuiva ceapa în nas* v. nas. ◇ Compar. *Ochii i-au ieșit afară din cap, cît cepele de mari* (CR.). **3** Gener. Bulb (al unei plante). *O ceapă de lalea s-a vîndut cu prețul fabulos de zece mii galbeni* (C. NEGR.). **4** Compuse: (*bot.*) *ceapa-ciorii* = *a*) plantă cu bulb, din familia liliaceelor, cu florile galbene (*Gagea pratensis*); *b*) plantă cu bulb, din familia liliaceelor, cu florile albastre (*Muscari comosum*); *c*) plantă cu bulb, din familia liliaceelor, cu florile albe-verzui sau violete (*Muscari tenuiflorum*). Δ Expr. *A mînca ceapa-ciorii* = a înnebuni. (*Parcă*) *a mîncat ceapa-ciorii* v. mînca; *ceapă-blîndă* = praz (*Allium porum*); *ceapă-de-mare* = plantă bulboasă, cu florile albur ii, ai cărei bulbi sînt folosiți ca medicament diuretic (*Scilla maritima*); *ceapă-de-vară* = plantă ierboasă din familia liliaceelor, cu tulpina înaltă, groasă, cilindrică, cu doi bulbi principali înconjurați de numeroși bulbioli și cu florile roz-liliachii, dispuse în umbele (*Allium ampeloprosum*); *ceapă-franțuzească* = hașmă (*Allium asvalonicum*); *ceapă-rea* = sorbestrea (*Sanguisorba officinalis*). • pl. *cepe.* /lat. ***caepa, -ae***.

ceapă (1)

ceăpcă *s.f.* (*înv.*) Chipiu (polonez); șapcă. • pl. *cepci, -ce.* /<pol. ***czapka***.

ceapcín *s.m.* (*reg.*) **1** Om rău, șiret. **2** Cal buiestraș. • pl. *-i.* /<tc. ***çapkın***.

ceapéu *s.n.* (*pop.; în România comunistă*) Cooperativă agricolă de producție. • sil. *ce-a-.* pl. *-uri.* /abr. de la ***c[ooperativă] a[gricolă] [de] p[roducție]***.

ceapíst, -ă *s.m., s.f., adj.* (*în România comunistă*) **1** *s.m., s.f.* Țăran care era membru al unei cooperative agricole de producție. **2** *adj.* Care ține de cooperativa agricolă de producție sau de ceapiști, care se referă la cooperativa agricolă de producție sau la ceapiști. • sil. *ce-a-.* pl. *-iști, -iste.* /***ceapeu*** + ***-ist***.

ceapráz *s.n.* **1** Șnur, panglică sau ciucure (1) (de mătase) cu care se împodobesc hainele (militare), draperiile, tapițeriile etc. *Mihnea a-mbrăcat chepeneag de catifea roșie cu ceaprazuri și cu bumbi de aur* (ODOB.). **2** Poziție alternativă a dinților de fierăstrău într-o parte și în alta, în afara liniei pînzei, pentru a

face mai uşoară tăierea materialului. **3** (*tehn.*) Călcător (III 1) la maşina de cusut. **4** Călcător (III 2) folosit de lemnari la rostuirea dinţilor pînzelor de fierăstrău. • pl. *-uri.* /<tc. ***çapraz***.

ceaprazár *s.m.* Fabricant sau negustor de ceaprazuri (1) ori, ext., de chipie şi de alte obiecte de uniformă militară. • pl. *-i.* /***ceapraz*** + *-ar.*

ceaprăzărie[1] *s.f.* Meserie de ceaprazar. • g.-d. *-iei.* /***ceaprazar*** + *-ie.*

ceaprăzărie[2] *s.f.* **1** Prăvălie în care se vînd ceaprazuri sau, ext., chipie şi alte obiecte de uniformă (militară). **2** Feluri de ceaprazuri. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***ceapraz*** + *-ărie.*

ceaprăzuí *vb. IV. tr.* (*compl. indică dinţii fierăstrăului*) A încovoia, după ascuţire, pentru a realiza ceaprazul (4). • prez.ind. *-iesc.* /***ceapraz*** + *-ui.*

ceaprăzuíre *s.f.* Acţiunea de *a ceaprăzui* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***ceaprăzui.***

ceaprăzuít[1] *s.n.* Faptul de *a ceaprăzui.* • /v. ***ceaprăzui.***

ceaprăzuít[2]**, -ă** *adj.* Care a fost supus operaţiei de ceaprăzuire. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***ceaprăzui.***

ceápsă *s.f.* (*înv., reg.*) Bonetă împodobită cu ornamente colorate, purtată de copii, de fete sau de femei măritate. • pl. *cepse.* şi *ceápţă* *s.f.* /<magh. ***csapsza***, srb. ***ćepac.***

ceápţă *s.f.* v. ceapsă.

ceáră *s.f.* **1** Produs natural (de origine animală, vegetală, minerală) sau sintetic, plastic, insolubil în apă, care se înmoaie şi se topeşte la temperaturi joase şi care este utilizat la fabricarea cremei de ghete, a pastelor de lustruit, a lumînărilor, în industria farmaceutică, electrotehnică, a hîrtiei, în cosmetică etc. ◇ Expr. *A fi cu nasul de ceară* v. nas. *Să-l* (sau *să mă, să ne* etc.) *pici cu ceară* v. pica. ◇ Compar. *Galben ca ceara.* ∆ Expr. (*A se face* sau *a fi*) *galben ca ceara* v. galben. **2** (şi *ceară de albine*) Ceară de culoare gălbuie, cu miros caracteristic, produsă de albine, care se obţine prin topirea fagurilor. **3** *Ceară de balenă* = spermanţet, ulei de caşalot. **4** (şi *ceară roşie*) Amestec de colofoniu, şelac, ulei de terebentină, culori minerale, care, datorită proprietăţilor lui plastice la încălzire, se foloseşte ca sigiliu, la închiderea ermetică a unor recipiente etc. **5** *Ceară de parchet* = amestec de ceară sintetică cu parafină, cerezină, ceară vegetală şi cu alte substanţe, cu care se lustruieşte parchetul, formînd o peliculă lucioasă, protectoare. **6** *Ceară montană* = ceară minerală obţinută din cărbunii bruni prin extracţie cu solvenţi. **7** *Ceară vegetală* = strat care acoperă suprafaţa plantelor, mai ales a fructelor. **8** (*geol.*) *Ceară de pămînt* = ozocherită. **9** (*fiziol.*) Cerumen. **10** (*bot.*) Arbust agăţător, verde permanent, cu florile albe-trandafirii, plăcut mirositoare (*Asclepias syriaca*). • pl. *-uri,* (*pop.*) *ceri.* /lat. ***cēra, -ae.***

ceárcan *s.n.* **1** Cerc vînăt în jurul ochilor la un om obosit sau bolnav. *Era palidă, ofilită, cu cearcăne mari la ochi* (BART). **2** Cerc de vapori, vizibil uneori în jurul soarelui sau al lunii; halo. *Luna s-a arătat c-un cearcăn roşu* (DELAVR.). **3** Compas de dogar. • pl. *-e.* /sg. refăcut din ****cearcene***, pl. lui **cearcen* <lat. *circĭnus, -i* „compas" <*circināre* „a rotunji".

cearceáf *s.n.* v. cearşaf.

ceardác *s.n.* v. cerdac.

ceárdaş *s.n.* Dans naţional maghiar, în măsură binară, alcătuit din două părţi, prima mai lentă, iar a doua din ce în ce mai rapidă. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-uri.* /<magh. ***csárdás.***

cearlatán *s.m.* v. şarlatan.

cearlataneríe *s.f.* v. şarlatanerie.

cearlatanísm *s.n.* v. şarlatanism.

cearşáf *s.n.* **1** Obiect de rufărie pentru pat, confecţionat din pînză, care se aşterne pe saltea sau cu care se îmbracă plapuma. ◇ *Cearşaf de baie* = cearşaf cu care se şterge corpul după baie. ◇ Expr. *A se scula cu faţa la cearşaf* v. scula. ◆ Spec. Giulgiu. **2** (*înv.*) Pînză de turban; şal. *Banul... cu cauc cu cearşaf alb* (FIL.). **3** (*înv.*) Pînză. *Cîteva perdele cu cearşafuri înnădite unele de altele* (GHICA). • pl. *-uri.* şi (*pop.*) *cearceáf, cerceáf* *s.n.* /<tc. ***çarşaf, çarçaf.***

ceártă *s.f.* **1** Schimb de cuvinte aspre între două sau mai multe persoane; (*pop.*) gîlceavă, sfadă; (*înv.*) certare (1), (*pop.*) cîrâ (2), (*fam., peior.*) cîrîială (2). ◇ *Cearta universaliilor* v. universalii. ◇ Loc.vb. *A se lua la ceartă* = a se certa. *A avea o ceartă* v. avea. ◇ Expr. *A căuta cearta* (sau *cearta*) *cu lumînarea* = a căuta prilej de ceartă, a provoca ceartă cu tot dinadinsul. *A se înnoda la ceartă* v. înnoda. **2** (*pop.*) Neînţelegere; duşmănie, ură. *De certuri Să ne-mpăcăm, De greşeli Să ne iertăm* (POP.). **3** Compus: (*bot.*; *reg.*) *cearta-casei* = vineriţă (*Ajuga reptans*). • pl. *certuri.* /de la ***certa***, prin derivare regresivă.

ceárter *s.n.* v. charter.

ceas *s.n.* **1** Interval de timp egal cu 60 de minute; oră. *A rezolvat problema într-un ceas.* ◇ Loc.adv. *Cu ceasurile* (sau, *înv., ceasul*) = timp îndelungat. *La tot ceasul* = mereu, întruna. ◇ Expr. *Cu un ceas mai devreme* (sau *mai curînd*) = cît mai repede cu putinţă, pînă nu e prea tîrziu. *În ceasul al doisprezecelea* = în ultimul moment. ◆ Distanţă care se poate parcurge în timp de o oră. *Peştera este la două ceasuri de cabană.* ◇ Expr. *A face un ceas bun pînă...* = a avea nevoie de o oră întreagă (sau mai mult de o oră) pînă...

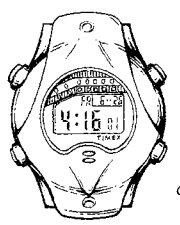

ceas digital

◆ Fiecare dintre cele 24 de părţi în care este împărţită o zi şi care sînt marcate pe cadranul şi cu acele unui ceasornic; ext. bătaie a ceasornicului cînd ăcele ajung la unul dintre punctele principale ale cadranului. *Cît e ceasul?* ◇ (*la pl. cu val. de sg.*) *Erau ceasurile patru* (IBR.). **2** Clipă (1), moment; vreme. *Nu-şi perdu cumpătul la un ceas aşa de greu* (C. NEGR.). *Cu-a tale umbre azi în van mă-mpresuri, O, ceas al tainei, asfinţit de sară!* (EMIN.). ◇ *Ultimul ceas* v. ultim. ◇ Loc.adv. *În* (sau, *înv., pe*) *tot ceasul* = în fiecare clipă, în tot timpul; totdeauna. *Din ceas în ceas* = *a*) din timp în timp; *b*) dintr-o clipă într-alta. *Într-o* (sau *pe*) *mică de ceas* v. mică. *Pe o nimica* (sau *nimică*) *pe ceas* v. nimic. ◇ Expr. *A-i sosi* (cuiva) *ceasul* v. sosi. *A*(*-i*) *suna ceasul* (*ca* ori *să*)... v. suna. *A-i suna* (cuiva) *ceasul* (*morţii* sau *pieirii*) v. suna. *A*(*-i*) *veni* (cuiva) *ceasul* v. veni. ◆ (*de obicei urmat de determ. în gen.*) Timp dinaintea sau din cursul unui eveniment, unei stări etc. *Acum, ceasul fericirii a sunat pentru mine* (ALECS.). ◇ Expr. *Ceas bun* (sau *rău*) = moment considerat norocos (sau nenorocos). (*Să fie*) *într-un ceas bun!*, formulă prin care se urează succes cuiva, cînd începe sau face ceva. (*pop.*) *A se da de ceasul morţii* = *a*) a depune eforturi disperate; *b*) a se frămînta extrem de mult; a se agita, a se zbuciuma. ◆ (*constr. cu vb. ca „a sosi"*) Moment favorabil pentru efectuarea unei acţiuni. *A sosit ceasul să intre în politică.* ◇ Expr. *Vine* (sau *a venit, va veni* etc.) (*şi*) *ceasul meu* (sau *tău, lui* etc.) v. veni. *I-a venit vremea, dar nu i-a venit ceasul* v. veni. **3** Aparat care serveşte la indicarea orei şi la măsurarea timpului în limitele unei zile; ceasornic (1). *Are un ceas de buzunar cu lanţ de aur.* ◇ *Ceas electronic* = ceas a cărui funcţionare se bazează pe folosirea circuitelor integrate specializate. *Ceas digital* = ceas (electronic) la care ora este indicată prin cifre afişate pe un ecran. *Ceas solar* = suprafaţă plană, mărginită de numere, care are în centru o tijă a cărei umbră indică (cu aproximaţie) orele zilei; cadran solar. *Ceas vorbitor* = *a*) ceas electronic la care ora este anunţată verbal; *b*) magnetofon pentru redarea înregistrărilor de semnal orar şi a unor informaţii vorbite asociate, folosit pentru anunţarea orei exacte în reţeaua telefonică. *Ceas-brăţară* = ceas cu brăţara metalică, purtat deasupra încheieturii mîinii. *Bombă cu ceas* v. bombă. *Ceas analogic* v. analogic. *Ceas cu cuc* v. cuc. *Ceas deşteptător* v. deşteptător. ◇ Expr. *A merge ca ceasul* = (*despre maşini, aparate etc.*) a funcţiona perfect. *A întoarce ceasul* v. întoarce. *Minte de-ţi stă ceasul* v. minţi. **4** Aparat în formă de ceas (3), ale cărui limbi înregistrează mişcarea, viteza, consumul etc.; contor. **5** Slujbă religioasă săvîrşită la anumite ore din zi. • pl. *-uri.* /<sl. veche **часъ**.

ceaslá *s.f. sg.* (*vit.*) **1** Nume dat mai multor soiuri de viţă-de-vie care produc struguri pentru masă. *Ceasla muscat.* **2** Portaltoi hibrid pentru viţa-de-vie, folosit pe solurile bogate în calciu. • şi *şaslá* *s.f.* /<fr. ***chasselas***, prin hipercorecţie.

ceaslóv *s.n.* Carte bisericească ce cuprinde rugăciuni şi cîntări pentru diferite ceasuri ale zilei şi care servea în trecut şi ca abecedar. • pl. *-oave.* şi (*înv.*) *ceasoslóv* *s.n.* /<slav. **часословъ**.

ceasoficáre *s.f.* Creare a unei reţele de ceasuri (3) publice a căror funcţionare este asigurată prin transmiterea unor impulsuri electrice de la un centru de control. • pl. *-ări.* /de la ***ceas***, după *radioficare.*

ceasórnic *s.n.* **1** Ceas (3). *Cînd cu gene ostenite sara suflu-n lumînare, Doar ceasornicul urmează lunga timpului cărare* (EMIN.). ◇ *Ceasornic de pontaj* = ceasornic special pus la poarta de intrare într-o fabrică, într-o întreprindere etc., care imprimă pe fişele salariaţilor ora intrării şi a ieşirii. *Ceasornicul casei* = *a*) gospodină bună, care conduce treburile casei cu regularitatea unui ceasornic; *b*) (şi *ceasornic de casă, ceasornicul morţii*) ticăit ca de ceas care se crede că se aude în perete sau în lemnărie. *Acul ceasornicului* v. ac. **2** (*bot.*) Plantă agăţătoare, decorativă, cu florile albe, trandafirii sau albăstrii, plăcut mirositoare (*Passiflora cocrulea*). **3** (*art.*) Numele unei hore munteneşti. ◆ Melodie după care se execută această horă. • pl. *-ce.* /<bg. ***часовник***, srb. ***časovnik***, după *ornic.*

ceasornicár *s.m.* **1** Persoană care repară sau vinde ceasuri (3). **2** (*entom.*) Insectă dăunătoare, de dimensiuni mici, care face galerii în lemnul construcţiilor şi al mobilelor, producînd zgomote asemănătoare cu tic-tacul ceasului (*Anobium pertinax*). • pl. *-i.* /***ceasornic*** + *-ar.*

ceasornicăreásă *s.f.* **1** Soţie de ceasornicar (1). **2** Femeie care repară sau vinde ceasuri (3). • pl. *-ese.* /***ceasornicar*** + *-easă.*

ceasornicăríe[1] *s.f.* Meseria de ceasornicar (1). • g.-d. *-iei.* /***ceasornicar*** + *-ie.*

ceasornicăríe[2] *s.f.* Atelier, magazin unde se repară sau se vînd ceasuri (3). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***ceasornic*** + *-ărie.*

ceasoslóv *s.n.* v. ceaslov.

ceáşcă *s.f.* **1** Vas mic, din porţelan, din faianţă etc., cu gura largă, rotundă şi cu toartă, care serveşte la băut. *Se scula binişor, cu ceaşca în mînă, şi veni lîngă ea* (D. ZAMF.). **2** (*adesea urmat de determ. introduse prin prep. „de"*) Conţinutul unei ceşti. *A băut două ceşti de lapte rece.* • pl. *ceşti.* /<rus. ***чашка.***

ceáşnic *s.m.* (*în Ev. Med., în Mold.*) Paharnic. • pl. *-ci.* /<sl. veche **чашьникъ**.

ceatăl *s.n.* (*geomorf.*) Porţiune joasă de uscat, în formă de triunghi, formată în mod obişnuit din aluviuni, care provoacă difluenţa fluvială. *Ceatalul Dunării în amonte de Tulcea.* • /<tc. ***çatal*** „bifurcaţie"

ceátă *s.f.* **1** Grup (neorganizat) de oameni (adunaţi în vederea unui scop comun); cîrd (2), pîlc, (*fig.*) cohortă (3). *În depărtare, o ceată de flăcăi cînta pe uliţă* (SANDU-A.). ◇ (*bis.*) *Ceata sfinţilor* = categorie a oamenilor cu o viaţă exemplară. *Cetele îngereşti* = cor al îngerilor. *Cete de colindători* = grup de persoane care pleacă la colindat. *Cetele cereşti* v. ceresc. ◇ Fig. *Miezul nopţii s-a ivit Şi prin lumea-a răspîndit Ceata visurilor dalbe* (ALECS.). ◆ Spec. Asociaţie (profesională); (*înv.*) breaslă. ◇ Expr. *A face* (sau *a sta în*) *ceată cu cineva* = a intra într-o tagmă oarecare, ext., într-un anumit anturaj. ◆ (*urmat de determ. introduse prin prep. „de"*) Grămadă de animale (de acelaşi fel); turmă, haită. *Ceată de cîini.* **2** (*în Ev. Med., în Ţările Rom.*) Grup cu organizare specială, militară şi fiscală, alcătuit din subalternii de la sate ai dregătorilor domneşti, care avea în frunte un vătaf. **3** (*înv.*) Trupă de oameni înarmaţi. *Am fugit în vremea zaverei... de frica unei cete de turci, care se bătuse chiar atunci cu volintirii, la Secul* (CR.). **4** Bandă de haiduci (sau de hoţi). • pl. *cete.* /<sl. veche **чета**.

ceatlău *s.n.* (*pop.*) **1** Bucată de lemn cu care se răsuceşte funia sau lanţul trecut peste o sarcină (de fîn, de lemn etc.) pentru a o strînge. **2** Prăjină de lemn sau drug de fier care se adaugă la inima căruţei pentru a înhăma un al doilea sau al treilea cal. **3** Băţ gros; bîtă, ciomag (1). • pl. *-aie, -ăie.* şi (*reg.*) *cetlău* *s.n.* /<magh. ***csatló.***

ceat-pát *adv.* v. ceac-pac.

ceáţă *s.f.* **1** (*climat.*) Ansamblu de picături mici de apă sau de cristale fine de gheaţă (ori de ambele), aflate în suspensie în stratul de aer din imediata apropiere a suprafeţei terestre, care are ca efect principal reducerea vizibilităţii orizontale la mai puţin de 1 km; negură,

pîclă. ◇ *Banc de ceață* v. banc. *Semnal fonic de ceață* v. fonic. *Pădure de ceață* v. pădure. ◇ Expr. *A avea ceață în creieri* = a fi beat. *A vedea ca prin ceață* = a vedea nedesluşit. *A fi ceață înaintea ochilor* = a nu putea suferi pe cineva. ◆ Fig. Neclaritate a judecății sau a memoriei. **2** Aburi care se condensează pe o sticlă, pe o suprafață netedă (aduse de la rece). *Sticla scoasă din frigider a prins ceață cînd a fost adusă în camera încălzită.* **3** Strat fin care acoperă, ca o brumă, unele fructe (prunele, strugurii etc.). *Ceața brumărie a prunelor de toamnă tîrzie.* **4** Tulburare a clarității vederii; împăienjenire, începoşare a vederii. • pl. *cețuri.* /lat. ***caecia** <*caecus*, *-a*, *-um* „orb".

ceaún *s.n.* **1** Vas de tuci, de formă emisferică, de obicei cu două toarte unite printr-un mîner, în care se fierbe mămăliga sau alte mîncăruri. *Agripina pusese ceaunul de mămăligă. Era aproape de miezul zilei* (GAL.). **2** Conținutul unui ceaun (1); cantitatea care încape într-un asemenea vas. **3** (*reg.*) Cumpănă (6) orizontală folosită în zidărie. • pl. *-e*, (*pop.*) *-uri.* /<tăt. ***ča(h)un***, ucr. ***ча(в)ун***, ***чазун***.

ceaunáș *s.n.* Dim. al lui *ceaun.* • pl. *-e.* /***ceaun*** + *-aș.*

ceaúș *s.m.* **1** (*în Imperiul Otoman*) Funcționar inferior, care îndeplinea funcția de uşier, de curier sau de ordonanță al curții. **2** (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) Nume dat unor funcționari publici: *a*) şef al unei cete de slujitori. ◇ *Ceauș spătăresc* = comandant al lefegiilor spătărești; *b*) căpetenie de surugii de la poştele statului. *Opt cai cu doi surugii, precedați de un ceauș călare* (GHICA); *c*) aprod. *Un ceauș îi aduce înainte doi împricinați, să-i judece* (GHICA); *d*) căpetenie a vînătorilor domnești. **3** (*înv.*) Om de serviciu la sinagogă. *Din cînd în cînd un ceauș trece grăbit spre sinagogă* (SADOV.). **4** (*vit.*) Varietate de struguri cu gust plăcut. *Ceauș negru.* **5** Numele unui dans țărănesc. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-i.* /<tc. ***çavuş*** „sergent".

ceaúș-baș *s.m.* (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) Comandant al ceauşilor (2); vătaf de aprozi ai divanului. • pl. *-i.* /<tc. ***çavuş baş***.

ceaușél[1] *s.m.* (*înv.*) Dim. al lui *ceauș.* • sil. *cea-u-.* pl. *-ei.* /***ceauș*** + *-el.*

ceaușél[2] *s.m.* (*fam.*; *în România comunistă*) Copil (nedorit) născut după decretul lui N. Ceaușescu (din 1967), conform căruia femeile aveau dreptul la întrerupere de sarcină numai după naşterea a patru copii. • sil. *cea-u-.* pl. *-ei.* /nm. pr. (om politic român) *Nicolae* ***Ceauș[escu]*** + *-el.*

ceaușíe *s.f.* Funcție deținută de un ceauș. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***ceauș*** + *-ie.*

ceaușísm *s.n.* Regim dictatorial instaurat de N. Ceaușescu în România. • sil. *cea-u-.* /nm. pr. (om politic român) *Nicolae* ***Ceauș[escu]*** + *-ism.*

ceaușíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Adept) al ceauşismului. • pl. *-iști, -iste.* /nm. pr. (om politic român) *Nicolae* ***Ceauș[escu]*** + *-ist.*

ceaușít *adj., s.m.* (*fam.*) (Om) ajuns, din cauza regimului instaurat de N. Ceaușescu, în situații disperate. • sil. *cea-u-.* pl. *-ți.* /nm. pr. (om politic român) *Nicolae* ***Ceauș[escu]*** + *-it.*

cebáre *s.f.* (*bot.*; *reg.*) Plantă ierboasă, cu florile la început verzi, devenind, apoi, roşietice (*Poterium sanguisorba*). • /<magh. ***csabair(e)***.

cebec [ʃe'bek] *s.n.* (*mar.*) Veche navă cu vele, folosită în Marea Mediterană şi Marea Neagră. • pl. *-ce.* şi *șebéc* *s.n.* /<fr. ***chebec***; cf. ar. *chabbak.*

cebo- Elem. de compunere „maimuță". • /<fr. ***cébo-***; cf. gr. *κῆβος* „maimuță".

cebocefál, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Persoană) care prezintă cebocefalie. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***cébocéphale***.

cebocefalíe *s.f.* (*med.*) Malformație congenitală a extremității cefalice, caracterizată prin lipsa aparatului nazal sau prezența unei singure narine şi ochi foarte apropiați, care amintește de aspectul fizic al ciclopului. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***cébocéphalie***; cf. gr. *κῆβος* „maimuță", *κεφαλή* „cap".

cec[1] *s.n.* (*fin.*) Document nominal sau la purtător, prin care un titular de cont curent sau de decontare ori altă persoană împuternicită dispune plata unei sume din disponibilul aflat în contul titularului. ◇ *Carnet de cecuri* v. carnet. • pl. *-uri.* /<engl. ***check***, fr. ***chèque***.

cec[2] *s.n.* (*anat.*) Partea inițială a intestinului gros, de forma unei pungi, care se află între intestinul subțire şi colon. • şi *cécum* *s.n.* /<fr. ***caecum***, lat. *[intestinum] caecum.*

cecál, -ă *adj.* (*anat.*) Care aparține ceculuí[2], care se referă la cec. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***caecal***.

cecén, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Ceceniei sau este originară de acolo; popor care s-a format, care locuieşte în Cecenia; locuitorii Ceceniei. **2** *adj.* Care aparține Ceceniei sau cecenilor, care se referă la Cecenia sau la ceceni; care este originar din Cecenia. ◆ (*subst. f.*) Idiomul caucazian vorbit de ceceni. • pl. *-i, -e.* /de la nm. pr. (republică în S-V Federației Ruse) ***Cecenia***.

cecidíe *s.f.* (*fitopat.*) Excrescență pe diferite organe ale plantelor, provocată de bacterii, ciuperci sau insecte; gală[2]. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***cécidie***; cf. gr. *κηκίς, -ίδος* „gogoaşă de stejar".

cecidio- Elem. de compunere „cecidie". • şi *cecido-.* /<fr. ***cécidio-***, ***cécido-***; cf. gr. *κηκίς, -ίδος* „gogoaşă de stejar".

cecidiofíte *s.f. pl.* (*bot.*) Plante inferioare (bacterii, alge, ciuperci) care provoacă dezvoltarea cecidiilor. • sil. *-di-o-.* /<fr. ***cécidiophytes***.

cecidiofór, -ă *adj.* (*bot.*; *despre plante*) Care provoacă cecidii. • sil. *-di-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***cécidiophore***.

cecidiologíe *s.f.* (*bot.*) Studiu ştiințific al cecidiilor şi al paraziților care le produc. • sil. *-di-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***cécidiologie***.

cecidiozoáre *s.n. pl.* (*zool.*) Animale mici (acarieni, insecte, viermi) care provoacă dezvoltarea cecidiilor. • sil. *-di-o-.* /<fr. ***cécidiozoaires***.

cecido- v. cecidio-.

cecidogén, -ă *adj.* Care provoacă apariția cecidiilor. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***cécidogène***.

cecidómyie *s.f.* (*entom.*) Muscă dipteră ale cărei larve, producînd cecidii, sînt dăunătoare pentru grîu şi secară (*Cecidomyia*). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***cécidomyie***; cf. gr. *μυῖα* „muscă".

ceciliz *s.m.* (*zool.*) Şopîrlă cafenie, neveninoasă, care, neavînd picioare, seamănă cu un şarpe mic (*Anguis fragilis*). • pl. *-i.* /cf. it. *cecilia.*

cecitáte *s.f.* **1** Pierdere a vederii din cauza unor leziuni ale mediilor transparente oculare, ale retinei, ale căilor nervoase sau ale centrilor vederii; orbire. ◇ *Cecitate diurnă* = hemeralopie. *Cecitate nocturnă* = nictalopie. *Cecitate cromatică* = incapacitate de a percepe culorile. *Cecitate psihică* = pierdere a capacității de recunoaştere a obiectelor cu ajutorul văzului. *Cecitate verbală* = pierdere a capacității de a citi sau de a înțelege sensul limbajului scris în urma unor leziuni ale scoarței cerebrale; alexie. **2** Fig. Orbire intelectuală. • /<fr. ***cécité***, lat. ***caecĭtas***, ***-atis***.

cecmegeá *s.f.* (*înv.*) Cutie, sertar (la tejghea) unde se țineau banii într-o prăvălie. • pl. *-ele.* /<tc. ***çekmece***.

ceco- Elem. de compunere „orb". • /<fr. ***caeco-***; cf. lat. *caecus, -a, -um* „orb".

cecocél *s.n.* (*med.*) Hernie cu conținut format din cec[2]. • pl. *-e.* /<fr. ***caecocèle***.

cecocistoplastíe *s.f.* (*chir.*) Mărire a capacității vezicale, folosindu-se cecul[2] şi colonul[4] drept. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***caeco-cystoplastie***.

cecocolostomíe *s.f.* (*chir.*) Anastomozare a ceculuí[2] cu un segment al colonului[4]. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***caeco-colostomie***.

cecográf *s.n.* Instrument de care se servesc nevăzătorii pentru a scrie. • pl. *-e.* /<fr. ***cécographe***; cf. lat. *caecus, -a, -um* „orb", gr. *γράφω* „a scrie".

cecografíe *s.f.* Metodă specială prin care nevăzătorii sînt învățați să scrie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***cécographie***.

cecogramă *s.f.* Scrisoare în alfabetul Braille pentru nevăzători, expediată prin poştă. • pl. *-e.* /<fr. ***écogramme***.

cecopexíe *s.f.* (*chir.*) Intervenție care constă în fixarea ceculuí[2]. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***caecopexie***; cf. lat. *caecus, -a, -um* „orb", gr. *πῆξις* „fixare".

cecoplicatúră *s.f.* (*chir.*) Micşorare operatorie a ceculuí[2] mărit. • pl. *-i.* /<fr. ***caecoplicature***.

cecoptóză *s.f.* (*med.*) Coborîre patologică a ceculuí[2] în bazinet. • pl. *-e.* /<fr. ***caecoptose***.

cecorafíe *s.f.* (*chir.*) Suturare a ceculuí[2]. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***caecorraphie***.

cecostomíe *s.f.* (*chir.*) Intervenție care constă în crearea unui anus artificial la nivelul ceculuí[2]. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***caecostomie***.

cecotomíe *s.f.* (*chir.*) Deschidere a ceculuí[2] pe cale chirurgicală. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***caecotomie***.

cécum *s.n.* v. cec[2].

cedá *vb. I.* **1** *tr.* A renunța, în favoarea altcuiva, la dreptul de posesiune asupra unui obiect, asupra unei proprietăți etc. *Îi cedează fiicei apartamentul.* ◇ Expr. *A ceda mîna* v. mînă. *A ceda pasul* v. pas. *A ceda (cuiva) rîndul* v. rînd. ◆ (*despre persoane*) A transmite un drept de creanță altei persoane. **2** *intr.* A da cuiva dreptate într-o discuție; a nu se mai împotrivi; a se recunoaşte învins. *A cedat, n-a mai continuat discuția.* **3** *intr.* A se îndupleca, a se lăsa. *Să nu cedezi cu nici un preț.* **4** *intr.* (*sport*) A se recunoaşte învins, renunțînd la luptă. *În repriza a treia boxerul spaniol a cedat.* **5** *intr.* (*milit.*) A capitula (1); a se supune. *Batalionul a cedat în fața dușmanului.* **6** *tr.* A oferi locul său altei persoane (din politeță); a oferi cuiva prioritate la trecere. **7** *intr.* (*despre dureri, boli, febră etc.*) A scădea în intensitate; a se ameliora. *După tratamentul cu aspirină febra a cedat.* **8** *intr.* (*despre lucruri, elemente de construcție etc.*) A nu rezista la presiune; a se rupe. *Împingînd cu putere, uşa a cedat.* ◇ Expr. *A ceda nervos* = a nu rezista în fața unei presiuni psihice, a unei tensiuni nervoase. ◆ A se deforma; a se încovoia. *Este un plastic care cedează uşor.* **9** *intr.* (*despre corpuri, medii*) A transfera căldura unui alt corp sau mediu. **10** *intr.* (*mai ales despre femei*) A accepta o relație sexuală. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***céder***.

cedáre *s.f.* Acțiunea de *a ceda* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***ceda***.

cedát[1] *s.n.* Faptul de *a ceda.* • /v. ***ceda***.

cedát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre bunuri*) Care este dat, lăsat cuiva, renunțînd la dreptul de proprietate asupra lui. **2** (*despre locuri*) Eliberat pentru cineva (din politeță). **3** (*despre victorii*) Pentru care nu se mai luptă. • pl. *-ți, -te.* /v. ***ceda***.

cedént *s.m.* (*jur.*) Creditor care transmite, printr-un contract de cesiune, dreptul său de creanță unei alte persoane. • pl. *-ți.* /<lat. ***cedens***, ***-ntis***.

cedrátă *s.f.* Băutură răcoritoare. • pl. *-e.* /<it. ***cedrata***.

cédru *s.m.* **1** (*bot.*) Numele mai multor specii de arbori din familia pinaceelor, cu lemnul tare, cu ramurile orizontale, răspîndiți în Maroc, Cipru, Asia Mică şi Asia Centrală (*Cedrus*); arbore care aparține fiecăreia dintre aceste specii. **2** Lemn de cedru, brun-gălbui, rezistent, cu miros puternic, folosit în construcții navale, la fabricarea mobilelor, în sculptură etc. *Aşezați într-o luntre de cedru, coborau pe ascultătoarele valuri ale fluviului* (EMIN.). • pl. *-i.* şi *chédru* *s.m.* /<fr. ***cèdre***, lat. ***cĕdrus***, ***-i***; cf. gr. *κέδρος*.

céelaltă *pron.dem. f.* v. celălalt.

cefal- Elem. de compunere „(referitor la) cap". • şi *cefalo-.* /<fr. ***céphal(o)-***; cf. gr. *κεφαλή* „cap".

cefalálgic, -ă *adj., s.n.* (*med.*) **1** *adj.* Care aparține cefalalgiei, care se referă la cefalalgie. **2** *adj., s.n.* (Medicament) contra durerilor de cap. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***céphalalgique***.

cefalalgíe *s.f.* (*med.*) Durere de cap; cefalodinie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***céphalalgie***; cf. gr. *κεφαλή* „cap", *ἄλγος* „durere".

cefalée *s.f.* (*med.*) Durere acută de cap difuză sau localizată, ce poate fi un simptom izolat sau poate reprezenta o manifestare a unei boli foarte grave (surmenaj, intoxicații sau maladii ale nervilor cranieni). • pl. *-ee.* /<fr. ***céphalée***; cf. gr. *κεφαλή* „cap".

cefalhematóm *s.n.* (*med.*) Hematom cefalic. • pl. *-oame.* /<fr. ***céphalhématome***; cf. gr. *κεφαλή* „cap", *αἱματόω* „a însîngera".

cefálic, -ă *adj.* **1** Care aparține capului[1], care se referă la cap. **2** (*anat.*) *Arteră cefalică* = carotidă. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***céphalique***, lat. ***cephalicus***, ***-a***, ***-um***; cf. gr. *κεφαλικός* „de cap".

cefalínă *s.f.* (*biochim.*) Fosfatidă formată din gliceroli, acizi graşi, acid fosforic şi aminoalcooli, care se găseşte în țesutul nervos central şi în gălbenuşul de ou. • /<fr. ***céphaline***.

cefalítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a creierului şi a membranelor sale. • pl. *-e.* /<fr. ***céphalite***.

cefalo- v. cefal-.

cefalocél *s.n.* (*biol.*) Denumire generică pentru un ansamblu de meningocele şi encefalocele. • pl. *-e.* /<fr. ***céphalocèle***.

cefalocentéză *s.f.* (*chir.*) Puncție cerebrală. • pl. *-e.* /<fr. ***céphalocentèse***.

cefalocórd *s.n.* (*anat.*) Porțiune cefalică a notocordului. • /<fr. ***céphalocorde***.

cefalocordát *s.n.* (*zool.*; *la pl.*) Încrengătură de cordate inferioare, care reprezintă forma de trecere de la nevertebrate la vertebrate (*Cephalochordata*); (*și la sg.*) animal care face parte din această încrengătură. • pl. *-e.* /<fr. ***céphalocordates***.

cefalodimíe *s.f.* (*med.*) Cefalalgie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***céphalodynie***.

cefalogenéză *s.f.* Proces de formare a craniului, din faza embrionară pînă la vîrsta adultă. • /<fr. ***céphalogenèse***.

cefalográf *s.n.* Instrument folosit în antropometrie, cu care se efectuează cefalografia. • pl. *-e.* /<fr. ***céphalographe***.

cefalografíe *s.f.* (*antrop.*) **1** Descriere anatomică a capului[1]. **2** Înregistrare grafică a formei și a dimensiunilor capului[1] cu ajutorul cefalografului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***céphalographie***; cf. gr. *κεφαλή* „cap", *γραφή* „descriere".

cefalóm *s.n.* **1** (*med.*) Cancer la encefal. **2** (*zool.*) Lob longitudinal la artropode. • pl. *-oame.* /<fr. ***céphalom***.

cefalomél *s.m.* (*med.*) Monstru care prezintă un număr suplimentar de membre superioare, ce se inserează pe cap[1]. • pl. *-i.* /<fr. ***céphalomèle***.

cefalométric, -ă *adj.* Care aparține cefalometriei, care se referă la cefalometrie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***céphalométrique***.

cefalometríe *s.f.* Tehnică a măsurării dimensiunilor capului[1], folosită în antropometrie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***céphalométrie***; cf. gr. *κεφαλή* „cap", *μέτρον* „măsură".

cefalométru *s.n.* Instrument pentru măsurarea dimensiunilor capului[1]. • pl. *-e.* /<fr. ***céphalomètre***.

cefalopág *s.m.* (*med.*) Monstru format din doi indivizi reuniți prin extremitățile cefalice. • pl. *-gi.* /<fr. ***céphalopage***.

cefaloplegíe *s.f.* (*med.*) Paralizie a mușchilor capului[1] și ai feței. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***céphaloplégie***.

cefalopód *s.n.* (*zool.*; *la pl.*) Clasă de moluște marine, cu gura înconjurată de tentacule prevăzute cu ventuze (*Cephalopoda*); (*și la sg.*) animal care face parte din această clasă. *Caracatița, nautilul și sepia sînt cefalopode.* • pl. *-e.* și *cefalopódă s.f.* /<fr. ***céphalopodes***; cf. gr. *κεφαλή* „cap", *πούς, ποδός* „picior".

cefalopódă *s.f.* v. cefalopod.

cefalorahidián, -ă *adj.* (*anat.*) Care se referă la creier și la măduva spinării, care aparține creierului și măduvei spinării. ◇ *Lichid cefalorahidian* = lichid incolor care se găsește în ventriculii cerebrali și în canalul rahidian, având rol mecanic și de protecție. • sil. *-di-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***céphalo-rachidien***.

cefaloscópic, -ă *adj.* (*med.*) Care aparține cefaloscopiei, care se referă la cefaloscopie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***céphaloscopique***.

cefaloscopíe *s.f.* (*med.*) Examinare a capului[1]. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***céphaloscopie***; cf. gr. *κεφαλή* „cap", *σκοπέω* „a privi, a examina".

cefalosporínă *s.n.* (*farm.*) Antibiotic semisintetic cu o activitate bactericidă puternică și cu un spectru larg. • pl. *-e.* /<fr. ***céphalosporine***.

cefalostát *s.n.* Aparat de fixare a capului în cursul unei înregistrări fotografice sau radiologice a mișcărilor mandibulei. • pl. *-e.* /<fr. ***céphalostat***.

cefalotomíe *s.f.* (*med.*) Craniotomie. • pl. *-ii.* g. -d. *-iei.* /<fr. ***céphalotomie***; cf. gr. *κεφαλή* „cap", *τομή* „tăiere".

cefalotoráce *s.n.* (*anat.*) Regiune anterioară a corpului unor animale (arahnide, crustacee), care cuprinde capul[1] și toracele. • pl. *-ce.* /<fr. ***céphalothorax***; cf. gr. *κεφαλή* „cap", *θώραξ* „torace".

cefalotoracopág *s.m.* (*med.*) Monstru dublu, format din doi indivizi cu două capete fuzionate într-unul singur, cu două trunchiuri lipite prin torace, prezentînd patru brațe și patru picioare. • pl. *-gi.* /<fr. ***céphalothoracopage***.

cefalotríb *s.n.* (*med.*) Instrument obstetrical, folosit în cefalotripsie. • pl. *-e.* /<fr. ***céphalotribe***.

cefalotripsíe *s.f.* (*chir.*) Intervenție prin care se zdrobește capul[1] fătului în uterul mamei, pentru a facilita scoaterea lui. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***céphalotripsie***; cf. gr. *κεφαλή* „cap", *τρῖψις* „pisare, zdrobire".

cefár *s.n.* **1** Partea superioară a jugului, în formă de bară cu două curburi, care se așază pe ceafa animalelor. **2** Bucată de pînză prinsă de chipiu, la ceafă, pentru a proteja ceafa de dogoarea soarelui. • pl. *-e.* /***ceafă*** + *-ar.*

cefeídă *s.f.* (*astron.*) Stea cu strălucire variabilă. • pl. *-e.* /<fr. ***céféide***; cf. nm. pr. *Cefeu*, constelație din emisfera boreală.

ceferíst, -ă *s.m., s.f.* Persoană care se află în serviciul Căilor Ferate Române. ◇ (*adj.*) *Lucrător ceferist.* • pl. *-iști, -iste.* și (*pop.*) *cheferíst, -ă s.m., s.f.* / ***CFR***, abr. de la *C[ăile] F[erate] R[omâne]* + *-ist.*

cégă *s.f.* (*iht.*) Pește de apă dulce din familia acipenseridelor, cu botul alungit, cu mustăți franjurate, care are un șir de plăci osoase pe spate și pe laturi (*Acipenser ruthenus*). ◇ Expr. *A vorbi cegă și păstrugă* v. păstrugă. • pl. *cegi.* /<srb. ***čega***, bg. ***uuza***.

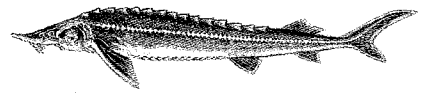

cegă

ceghíriu *s.n.* v. cighir.

ceh, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Cehiei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuiește în Cehia; locuitorii Cehiei. **2** *adj.* Care aparține Cehiei sau cehilor, care se referă la Cehia sau la cehi; care este originar din Cehia; cehesc. ◆ (*subst. f.*) Limba vorbită de cehi, care face parte din ramura vestică a limbilor slave. • pl. *-i, -e.* /<ceh. ***čech***.

cehăí *vb. IV.* v. cihăi.

cehésc, -eáscă *adj.* Ceh (2). • pl. *-eşti.* / ***ceh*** + *-esc.*

cehéşte *adv.* În felul cehilor (1); în limba cehilor. ◆ (*subst. f.*) Limba cehă. *Știe cehește.* • / ***ceh*** + *-ește.*

cehoslovác, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Cehoslovaciei sau era originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii Cehoslovaciei. **2** *adj.* Care aparține Cehoslovaciei sau cehoslovacilor, care se referă la Cehoslovacia sau la cehoslovaci; care este originar din Cehoslovacia. • pl. *-ci, -ce.* / ***ceh*** + ***slovac***.

cehovián, -ă *adj.* Care aparține (operei) lui Cehov, care se referă la Cehov sau la opera sa. • sil. *-vi-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***tchékhovien***; cf. nm. pr. Anton Pavlovici *Cehov*, scriitor rus.

ceilométru *s.n.* (*meteor.*) Instrument pentru determinarea plafonului norilor. • sil. *ce-i-.* pl. *-e.* /<germ. ***Ceilometer***.

cel[1], cea *art.dem.* **1** (*precedă un adj. care urmează după un subst. art. cu art.hot.*) *Zdrobiți orînduiala cea crudă și nedreaptă* (EMIN.). ◇ (*intră în structura numelor unor personalități istorice*) *Ștefan cel Mare. Ion Vodă cel Cumplit. Mircea cel Bătrîn.* **2** (*precedă un adj. num.ord. sau, la pl., un adj. num.card., de care se leagă, în mod obișnuit, prin prep. „de"*) *Cea de-a treia concurentă. Cei cinci băieți.* **3** (*precedă un adj. sau un num., substantivîndu-le*) *Cel înțelept a avut ultimul cuvînt. Cei trei au plecat la olimpiadă. Cea de-a doua din șir este prietena ei.* **4** (*urmat de „mai" formează super. rel.*) *Ajunse... una din cele mai frumoase provincii ale întinsei împărății romane* (BĂLC.). ◇ Loc.adv. (*de obicei cu elipsa lui „mai"*) *Cel mult* v. mult. *Cel puțin* v. puțin. *În cele din urmă* sau *în cele (mai) de pe urmă* v. urmă. **5** Loc.adv. (*cu val. de num.ord.*) *Cel* (ori *cea*) *din urmă* sau *cel* (ori *cea*) *de pe urmă* = ultimul (sau ultima). *Iacă-ți mai dau o dată carul, dar asta ți-a fi cea din urmă* (CR.). ◇ Expr. (*pop.*) *Cea mai de pe urmă* = ultima dorință (înainte de moarte). *Să împlinească cea mai de pe urmă a moșului* (CR.). • pl. *cei, cele.* g.-d. sg. *celui, celei*, pl. *celor.* /de la ***acel, acea***, cu afereza lui *a*.

cel[2], cea *pron.dem., adj.dem.* v. cela.

céla, céea *pron.dem., adj.dem.* (*pop.*; *fam.*) **I** *pron.dem.* (*înlocuiește numele unei ființe sau al unui lucru, indicînd depărtarea acestora, în spațiu sau în timp, de subiectul vorbitor; și în formele de m. sg. „cel" și de f. pl. „cele"*) **1** Acela, aceea. *Tu ai dreptate; cela aiurează* (ISP.). ◇ Expr. *Ba ceea..., ba ceea...* = ba una..., ba alta... *Băbătia lui de la o vreme încoace nu știu ce avea, că începuse a scîrțîi: ba c-o doare ceea, ba c-o doare ceea* (CR.). (*în forma de f. pl.*; *cu sens neutru*) *Toate cele* (sau *celea*) = totul, toate. *Și era una la părinți, Și mîndră-n toate cele* (EMIN.). *Alte cele* (sau *celea*) = altceva; alte lucruri. *Sărutări erau răspunsuri La-ntrebări îndeosebi, Și de alte cele-n lume N-aveai vreme să întrebi* (EMIN.). ◆ (*urmat de „ce" sau „care" formează pron.rel. compuse*) *Cel* (ori *acela, cei*) *ce* sau *cel* (ori *cea, cei, cele*) *care* = acela (sau aceea, aceia, acelea) care. *Cei ce rabdă jugul și-a trăi mai vor, Merită să-l poarte, spre rușinea lor* (BOL.). *Cel ce în astă lume a dus numai durerea Nimic n-are dincolo, căci morții sînt cei murîți* (EMIN.). *Cea care a întîrziat nu poate intra în examen. Ceea* (sau *cele, celea*) *ce...* = lucrul (sau lucrurile) care... *Și-a pus mîinile în cap de ceea ce-a găsit acasă* (CR.). *Multe cele* (sau *celea*) v. mult. **2** Loc.subst. (*în forma „cel"*) *Cel de Sus* = Dumnezeu. *Copiii și nevasta să-i las în știrea Celui de Sus* (CR.). *Cel de pe comoară* v. comoară. *Cel cu coarne* v. corn. **II** *adj.dem.* (*arată că obiectul desemnat de subst. determ. este mai depărtat, în spațiu sau în timp, de subiectul vorbitor*) **1** (*postpus subst. determ.*) Acela, aceea. *Ah! unde-i vremea ceea cînd eu cercam un vad Să ies la lumea largă* (EMIN.). *Ia mai sfîrșește odată cu lupul cela; altăceva n-ai de vorbit?* (CR.). ◆ (*antepus subst. determ.*; *în forma „cel", „cea"*; *cu val. emf.*) Acel, acea. *Ia deci în brațe cea ploscă burduhoasă și-ți răcorește gîtlejul* (C. NEGR.). *Dac-ar fi un foc în sobă, Mi-ar părea că sîntem doi, Aș mai sta cu el de vorbă, Mai uitînd cele nevoi* (VLAH.). **2** (*antepus subst. determ.*; *și în forma „cel", „cea"*) Celălalt, cealaltă. *Fericeam pe cazacul cu barba lungă de la pichetul de ceea parte* (C. NEGR.). *Da bine, moșnege, cînd ai venit în cela rînd, parcă erai în toată mintea* (CR.). ◇ Expr. *Ceea* (sau *cea*) *lume* v. lume. • pl. *ceia, celea.* g.-d. sg. *celuia, celeia*, pl. *celora.* și *cel, cea*, pl. *cei, cele*, g.-d. sg. *celui, celei*, pl. *celor* *pron.dem., adj.dem.* /de la ***acela, aceea***, cu afereza lui *a*.

celadón *adj.invar., s.n.* (De) culoare verde-pal. = /<fr. ***céladon***; cf. nm. pr. *Celadon*, personaj din romanul *Astreea* al scriitorului francez Honoré d'Urfé, al cărui costum păstoresc avea această culoare.

celadonít *s.n.* (*mineral.*) Silicat hidratat natural de fier și potasiu. • /<fr. ***céladonite***.

celafíbră *s.f.* Fibră textilă artificială, pe bază de celuloză, puțin higroscopică, permeabilă pentru radiațiile ultraviolete și inflamabilă. • pl. *-e.* /<fr. ***célafibre***.

célalalt, céealaltă *pron.dem., adj.dem.* v. celălalt.

célalant, céealantă *pron.dem.m.* v. celălalt.

célalt *pron.dem. m.* v. celălalt.

celapérm *s.n.* Fibră textilă obținută pe cale chimică din celuloză de bumbac, care are aceleași proprietăți cu celofibra, dar cu un tușeu deosebit. • pl. *-e.* /<fr. ***celaperm***.

celár *s.n.* **1** Încăpere mică în locuințele țărănești, în care se păstrează alimente, obiecte casnice etc. **2** Despărțitură sau încăpere la stînă, în care se păstrează brînză, vase etc.; (*pop.*) comarnic (2). • pl. *-e.* /lat. ***cellarium***, ***-ii***.

celastracée *s.f. pl.* (*bot.*) Familie de plante exotice, dicotiledonate, lemnoase, care cuprinde arbori și arbuști, cu frunzele simple, cu așezare opusă, însoțite de stipele caduce, cu florile verzi-gălbui, bisexuate și cu fructul o capsulă (*Celastraceae*). • /<lat. șt. ***Celastraceae***.

célălalt, ceálaltă *pron.dem., adj.dem.* **I** *pron.dem.* **1** (*în opoz. cu „cestălalt"*) Cel mai îndepărtat dintre doi; altul decît acela care vorbește sau despre care se vorbește; ălălalt, aialaltă. *Ia-ți cățelul și du-te cît e ațipit... c-un ochi închis și cu celălalt treaz* (SADOV.). **2** (*la pl.*) Toți cei care sînt de față sau care pot fi luați în considerație, afară de cel sau de cei amintiți în mod special sau scoși din discuție. *Toate părțile lumii sînt lănțuite într-astfel de chip, că este peste putință de a cunoaște una fără celelalte și fără totul* (BĂLC.). **II** *adj.dem.* **1** Care este cel mai îndepărtat dintre doi. *Acolo, în partea cealaltă..., bătrînul cunoștea cotloane de gîrle și albii părăsite* (SADOV.). ◇ Expr. *Celălalt tărîm* v. tărîm. **2** (*la pl.*) Care sînt alții decît cei amintiți în mod special sau scoși din discuție. *Chirică... se acățăra pe cele garduri și se hlizea cu ceilalți băieți* (CR.). **3** (*despre diviziuni temporale*) Care urmează imediat. *Ziua cealaltă. Duminica cealaltă.* • acc. și *celălált, cealáltă.* pl. *ceilalți, celelalte.* g.-d. sg. *celuilalt, celeilalte*, pl. *celorlalți, celorlalte.* și (*pop.*) *célalalt, céealaltă* *pron.dem., adj.dem.*, *célalant, célalt, céllalt, celălánt* *pron.dem. m.*, *céealtă, céealantă, cealántă* *pron.dem.f.* / ***cel*** + ***alalt***.

celălánt, cealántă *pron.dem.* v. celălalt.

celărél *s.n.* (*pop.*) Dim. al lui *celar.* • pl. *-e.* / ***celar*** + *-el.*

celebíu, -íe *adj.* v. cilibiu.

celebrá *vb. I. tr.* **1** A oficia un act important; spec. a săvîrși cu solemnitate o căsătorie. *Primarul a celebrat căsătoria tinerilor.* ◇ Fig. *Lumea veselă tresare, mii de glasuri sunătoare celebrează însoțirea naturii cu mîndrul soare* (ALECS.). **2** (*bis.*) A sluji, a oficia un serviciu religios. *Preotul celebrează liturghia.* **3** A sărbători un eveniment însemnat, o persoană etc. *Cîștigătorii cupei au celebrat victoria.* **4** A proslăvi. *Poetul a fost celebrat în cenaclu.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***célébrer***, lat. ***celebrare***.

celebránt *s.m.* (*bis.*) Preot (catolic) care oficiază serviciul divin. • pl. *-ți.* /<fr. ***célébrant***.

celebráre *s.f.* Acțiunea de *a celebra* și rezultatul ei; celebrație. • pl. *-ări.* /v. ***celebra***.

celebrát, -ă *adj.* **1** Care a fost sau este săvîrșit cu mare solemnitate. **2** (*despre evenimente, persoane etc.*) Care este sărbătorit. **3** (*despre personalități, eroi etc.*) Care este proslăvit. **4** (*despre căsătorii*) Oficiat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***celebra***.

celebratív, -ă *adj.* Care celebrează, care are caracter de celebrație. • pl. *-i, -e.* / ***celebra*** + *-(t)iv*.

celebratór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care celebrează (un act important, un eveniment etc.). • pl. *-ori, -oare.* / ***celebra*** + *-tor*.

celebrátie *s.f.* Celebrare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) ***celebrațiúne*** *s.f.* /<fr. ***célébration***.

celebrațiúne *s.f.* v. celebrație.

celebritáte *s.f.* **1** Însușirea de a fi celebru; faimă, reputație. *Și-a cîștigat celebritatea prin meritele sale.* **2** Concr. Persoană care se bucură de mare renume și prestigiu; om celebru, renumit. *A ajuns o celebritate a medicinei.* • pl. *-ăți.* /<fr. ***célébrité***, lat. ***célĕbritas, -atis***.

celébru, -ă *adj.* Care este cunoscut de toată lumea; faimos, ilustru, renumit, vestit. *Visam să devin o pianistă celebră..., să cutreier lumea întreagă, dînd concerte* (CA. PETR.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***célèbre***, lat. ***célĕbris, -e***.

celenterát *s.n.* (*zool.; la pl.*) Încrengătură de metazoare (marine), care au corpul cu pereții formați din două straturi de celule (ectoderm și endoderm) și cu o cavitate digestivă în interior (*Coelenterata*); (*și la sg.*) animal care face parte din această încrengătură. *Hidra, coralul, meduza sînt celenterate.* • pl. *-e.* /<fr. ***coelentérés***; cf. gr. *κοῖλον* „cavitate", *ἔντερον* „intestin".

celeri- Elem. de compunere „viteză", „accelerație". • /<fr. ***céléri-***; cf. lat. *cĕler, -ris* „rapid".

celerimétru *s.n.* (*topogr.*) Tahimetru. • pl. *-e.* /<fr. ***célérimètre***; cf. lat. *cĕler, -ris* „rapid", gr. *μέτρον* „măsură".

celeritáte *s.f.* **1** Iuțeală, repeziciune. **2** (*fiz.*) Viteză de propagare a undei, a perturbației printr-un fluid aflat în repaus. • /<fr. ***célérité***, lat. *cĕlĕritas, -atis*.

celést, -ă *adj.* **1** Ceresc (1). *Armonia mișcărilor tale tăcute îmi dă o idee despre armonia celestă care mă întovărășea ca pilot* (CA. PETR.). **2** Fig. Minunat, divin. • pl. *-ști, -ste.* /<fr. ***céleste***, lat. ***caelestis, -e***.

celéstă *s.f.* (*muz.*) Instrument muzical de percuție, cu claviatură, ale cărui sunete sînt produse prin lovirea unor lame metalice cu ciocănele de lemn, capitonate cu pîslă. • pl. *-e.* /<it. ***celesta***.

celestín, -ă *adj., s.m., s.f.* (*bis.*) (Călugăr sau călugăriță) care aparține unui ordin catolic fondat în sec. 13. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***célestin***.

celestínă *s.f.* (*mineral.*) Sulfat natural de stronțiu, sticlos, transparent, incolor sau ușor colorat, care este întrebuințat ca materie primă la prepararea sărurilor de stronțiu, în pirotehnie, în industria zahărului etc. • /<fr. ***célestine***.

celi- Elem. de compunere „(referitor la) abdomen". • și *celio-*. /<fr. ***coeli(o)-***; cf. lat. *coeliacum*, gr. *κοιλία* „abdomen".

celiác, -ă *adj.* (*anat.*) Referitor la cavitatea abdominală și la intestine. • sil. *-li-ac.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***coeliaque***.

celiachíe *s.f.* (*med.*) Boală a sugarului și a copilului mic caracterizată clinic prin denutriție progresivă, contrastînd cu creșterea considerabilă a volumului abdomenului, oprire a creșterii, rahitism, diaree cronică recidivantă etc. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***coeliakie***; cf. gr. *κοιλία* „pîntece".

celialgíe *s.f.* (*med.*) Durere abdominală; celiodinie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***coelialgie***; cf. gr. *κοιλία* „pîntece", *ἄλγος* „durere".

celibát *s.n.* Faptul de a fi celibatar; starea civilă a unei persoane necăsătorite. • /<fr. ***célibat***, lat. ***caelĭbatus, -us***.

celibatár, -ă *s.m., s.f.* Persoană necăsătorită. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***célibataire***.

celio- v. celi-.

celiocentéză *s.f.* (*chir.*) Puncție abdominală. • sil *-li-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***coeliocentèse***.

celiodínie *s.f.* (*med.*) Celialgie. • sil. *-li-o-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***coeliodynie***.

celioelitrostomíe *s.f.* (*chir.*) Deschidere operatorie a cavității abdominale pe cale vaginală. • sil. *-li-o-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***coelio-élytrostomie***.

celiogastrotomíe *s.f.* (*chir.*) Incizie a stomacului în urma secționării abdominale. • sil. *-li-o-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***coelio-gastrotomie***.

celiohisterectomíe *s.f.* (*chir.*) Deschidere a uterului prin incizie abdominală. • sil. *-li-o-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***coelio-hystérectomie***.

celiomialgíe *s.f.* (*med.*) Durere în mușchii abdominali. • sil. *-li-o-mi-al-*. pl. *-ii.* g. -d. *-iei.* /<fr. ***coeliomyalgie***.

celiopatíe *s.f.* (*med.*) Denumire generică pentru afecțiunile abdominale. • sil. *-li-o-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***coeliopathie***.

celiorafíe *s.f.* (*chir.*) Sutură a peretelui abdominal. • sil. *-li-o-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***coeliorraphie***.

celioscóp *s.n.* (*med.*) Instrument optic folosit în celioscopie. • sil *-li-o-*. pl. *-oape.* /<fr. ***coelioscope***.

celloscopíe *s.f.* (*med.*) (Metodă de) examinare a interiorului cavității abdominale cu ajutorul celioscopului; peritoneoscopie. • sil. *-li-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***coelioscopie***; cf. gr. *κοιλία* „abdomen", *σκοπέω* „a privi, a examina".

celiotomíe *s.f.* (*chir.*) Deschidere operatorie a cavității abdominale; laparotomie. • sil. *-li-o-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***coeliotomie***; cf. gr. *κοιλία* „abdomen", *τομή* „tăiere".

célla *s.f.* (*arhit.*) **1** Sală sau spațiu într-un templu grec sau roman, unde se află statuia zeului protector. **2** Naos. • /<lat. ***cella, -ae***.

céllalt *pron.dem. m.* v. celălalt.

céllant *pron.dem. m.* v. celălalt.

céllo *s.n.* (*muz.*) Violoncel. • /<it. ***(violon)cello***.

celo[1]- Elem. de compunere „gol", „cav", „scobit". • /<fr. ***coel(o)-***; cf. gr. *κοῖλος* „cav; scobit".

celo[2]- Elem. de compunere „(referitor la) celulă"; „celuloză". • /<fr. ***cello-***; cf. lat. *cellŭla, -ae* „cămăruță".

celobiózā *s.f.* (*chim.*) Dizaharidă sub formă de pulbere microcristalină, solubilă în apă, activă optic, care este formată din două molecule de glucoză, rezultînd prin acetoliza celulozei. • pl. *-e.* /<germ. ***Zellobiose***.

celoblást *s.n.* (*biol.*) Aparat vegetativ la unele plante inferioare, format dintr-o celulă cu mai multe nuclee. • pl. *-e.* /cf. gr. *κοῖλον* „cavitate", *βλαστός* „germen".

celochít *s.n.* (*constr.*) Chit[3] format din bitum moale, var gros și fibre de celuloză, care este folosit la izolațiile hidrofuge. • pl. *-uri.* / ***celu[loză]*** + ***chit***.

celofán *s.n.* Produs (ca o foiță subțire și transparentă) obținut din soluții de viscoză sub formă de filme și foi impermeabile, insolubil în apă și alcool, folosit la ambalaje. • pl. *-uri, -e.* /<fr. ***cellophane***.

celofanà *vb.* A acoperi cu celofan. • prez.ind. *-ez.* / ***celofan*** + *-a*.

celofanáre *s.f.* Acțiunea de *a celofana* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***celofana***.

celofanát, -ă *adj.* (*despre obiecte, produse alimentare etc.*) Învelit în celofan. • pl. *-ți, -te.* /v. ***celofana***.

celofíbră *s.f.* Fibră textilă artificială, obținută din celuloză. • pl. *-e.* /<fr. ***cellofibre***.

celoidínă *s.f.* (*biochim.*) Soluție concentrată de piroxilină, folosită la secționarea fină a fragmentelor de țesuturi care urmează să fie examinate la microscop. • pl. *-e.* /<germ. ***Keloidine***.

celolínă *s.f.* Fibră textilă artificială, obținută din viscoză, care este folosită ca înlocuitor al lînii. • / ***celo[fibră]*** + ***lînă***.

celóm *s.n.* (*anat.*) Cavitate în interiorul corpului animalelor metazoare. • pl. *-oame, -uri.* /<fr. ***coelome***; cf. gr. *κοῖλον* „cavitate".

celomát *s.n.* (*zool.; la pl.*) Grup de animale care au celom (*Coelomata*); (*și la sg.*) animal care face parte din acest grup. • pl. *-e.* /<fr. ***coelomates***.

celométru *s.n.* Instrument compus dintr-o lunetă și un înclinometru, cu care se poate determina înălțimea norilor. • pl. *-e.* /<fr. ***coelomètre***.

celómic, -ă *adj.* Care aparține celomului, care se referă la celom. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***coelomique***.

celón *s.n.* (*chim.*) Acetat de celuloză. • /den. com.

celosétă *s.f.* Fibră textilă artificială, obținută din viscoză. • pl. *-e.* /etimol. nec.

celostát *s.n.* (*astron.*) Aparat care urmărește un astru în timpul mișcării sale diurne, transmițînd imaginea acestuia cu ajutorul unui sistem de oglinzi, tot timpul în aceeași direcție. • pl. *-e.* /<fr. ***coelostat***; cf. lat. *caelum, -i* „cer", *status, -a, -um* „stabil".

celpár *s.m.* (*zool.*) Specie de crab (*Portunus holsatus*). • pl. *-i.* /etimol. nec.

celsít *s.n.* (*tehn.*) Aliaj dur, folosit la fabricarea pieselor de mașini supuse la uzură mare, care lucrează la temperaturi ridicate și în medii oxidante. • /den. com.

celt, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m.* (*la pl.*) Veche populație indo-europeană, de limbă centum, care a locuit în Galia, de unde a migrat spre E și S-E, ajungînd pînă în Grecia, Asia Mică și pe teritoriul actual al României, în Transilvania și Banat; (*și la sg.*) persoană care aparține acestei populații; gal. **2** *adj.* Care aparține celților, care se referă la celți; celtic. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***Celtes, celte***.

célta *s.f.* Fibră textilă, scurtă, celulozică, de tip viscoză, în care este înglobată o mare cantitate de aer și din care se fabrică țesături pentru îmbrăcăminte călduroasă. • pl. *-e.* /etimol. nec.

céltic, -ă *adj.* Celt (2). ◇ *Limbi celtice* = familie de limbi indo-europene vorbite, în antichitate, de vechii gali și, astăzi, de bretoni, irlandezi, scoțieni etc. *Galica, bretona și irlandeza sînt limbi celtice.* • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***celtique***.

celtísm *s.n.* **1** Ansamblu de caractere proprii celților. **2** Expresie proprie limbii celtice. • pl. *-e.* /<fr. ***celtisme***.

celtíst, -ă *s.m., s.f.* Specialist în celtistică. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***celtiste***.

celtístică *s.f.* Studiul civilizației și culturii celților. • / ***celt*** + *-istică*.

célțiu *s.n.* (*chim.*) Hafniu. • /<fr. ***celtium***.

celuí *vb. IV.* (*reg.*) **1** *tr., refl.* A (se) înșela, a (se) amăgi. *Zise badea c-a veni Pînă-n fundul grădinii... D-a mințit și n-a venit, Doamne, rău m-a celuit* (POP.). **2** *refl.* A ademeni, a momi. *Pe mine m-a celuit de la părinți, cînd eram numai de trei ani* (POP.). • prez. ind. *-iesc.* /<magh. ***csalni***.

celuiálă *s.f.* (*reg.*) **1** Înșelare, amăgire. **2** Ademenire. • pl. *-ieli.* / ***celui*** + *-eală*.

celuít, -ă *adj.* (*reg.*) **1** Înșelat, amăgit. **2** Ademenit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***celui***.

celuitór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (*reg.*) **1** (Persoană) care înșală, amăgește. **2** (Persoană) care ademenește. • sil. *-lu-i-*. pl. *-ori, -oare.* / ***celui*** + *-tor*.

celul- Elem. de compunere „(referitor la) celulă"; „celuloză". • și *celulo-*. /<fr. ***cellul(o)-***; lat. *cellŭla, -ae* „cămăruță".

celulár, -ă *adj., s.n.* **I** *adj.* **1** (*biol.*) Care aparține celulei (1), care se referă la celulă; de natura celulei; format din celule. *Țesut celular.* ◇ *Teorie celulară* = teorie formulată, în sec. 19, de naturaliștii germani M. J. Schleiden și Th. Schwann, conform căreia celula reprezintă elementul fundamental al organizării interne a plantelor și animalelor. *Degenerescență celulară* v. degenerescență. *Diviziune celulară* v. diviziune. *Perete celular* v. perete. *Suc celular* v. suc. **2** (*jur.*) *Regim celular* = regim special în închisori, care constă în izolarea deținuților în celule (3) individuale. **3** (*telec.*) *Telefonie celulară* = serviciu de telefonie care folosește o rețea de comunicații de înaltă frecvență (450-900 MHz), bazată pe relee care controlează zone din teritorii cu raze a căror mărime variază de la un sistem de telefonie la altul. **4** *Telefon celular* (*și subst. n.*) = aparat portabil de mici dimensiuni, individual, prevăzut cu un transmițător și cu un receptor și care permite convorbiri la distanță, transmiterea de mesaje scrise prin intermediul undelor electromagnetice, efectuarea de fotografii etc.; telefon mobil. **II** *s.n.* Parte a unei închisori unde se află celulele (3). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***cellulaire***.

celulázā *s.f.* (*biochim.*) Enzimă secretată de intestinul unor erbivore, de melci, omizi, viermi etc., care contribuie la digerarea celulozei; lignoză. • pl. *-e.* /<fr. ***cellulase***.

celúlă *s.f.* **1** (*biol.*) Element constitutiv al organismelor vii, format din membrană, citoplasmă și nucleu, care reprezintă cea mai simplă unitate anatomică. *Celule nervoase.* <> *Celulă adipoasă* v. adipos. *Celulă cornoasă* v. cornos. *Cultură de celule* v. cultură. *Celulă polimorfonucleară neutrofilă* v. neutrofil. *Celule olfactive* v. olfactiv. *Celulă piramidală* v. piramidal. *Celule somatice* v. somatic. *Celulă vibratilă* v. vibratil. **2** Fiecare dintre cavitățile hexagonale ale fagurilor de ceară, în care albinele depun mierea; alveolă. **3** Încăpere strîmtă într-o închisoare, în care sînt ținuți, izolat, arestații sau condamnații; carceră (1). **4** Încăpere mică într-o mănăstire, în care locuiește un călugăr sau o călugăriță; chilie (1). **5** *Celulă de partid* = (*în structura organizatorică a unor partide comuniste sau muncitorești*) unitate de bază a partidului comunist sau muncitoresc. **6** (*polit.*) *Celulă de criză* = grup de lucru organizat la ministere, la guvern, la președinție, în caz de criză provocată de greve, de războaie etc. **7** (*fiz.*) *Celulă fotovoltaică* = fotoelement. *Celulă fotoelectrică* v. fotoelectric. *Celulă fotomultiplicatoare* v. fotomultiplicator. **8** (*av.*) Ansamblu format din aripile, fuzelajul și ampenajele unui avion. **9** (*av.*) Formație de zbor compusă din două avioane de luptă. **10** (*muz.*) Cea mai mică unitate muzicală care intră în alcătuirea motivului. **11** (*tehn.*) Fiecare dintre compartimentele sau elementele identice, alăturate și cu aceeași funcție, ale unui dispozitiv sau ale unui sistem tehnic. • pl. *-e.* /<fr. ***cellule***, lat. ***cellŭla, -ae***.

celulít *s.m.* (*fam.*) Fost deținut (politic) care a trecut prin celulele închisorilor. • pl. *-ți.* /***celulă*** + *-it*.

celulítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a țesutului adipos subcutanat sau subperitoneal. • pl. *-e.* /<fr. ***cellulit***; cf. lat. *cellŭla, -ae* „cămăruță".

celulític, -ă *adj.* Care aparține celulitei, care se referă la celulită. • pl. *-ci, -ce.* /***celulită*** + *-ic*.

celulo- v. celul-.

celuloíd *s.n.* Material termoplastic solid, lucios, flexibil, ușor inflamabil, obținut din nitroceluloză și camfor, care este cea mai veche materie plastică artificială cunoscută și care este folosit la fabricarea filmelor fotografice, a lacurilor etc. • pl. *-uri, -e.* /<fr. ***celluloïd***; cf. lat. *cellŭla, -ae* „cămăruță", gr. *εἶδος* „aspect".

celuiomicrobiăn, -ă *adj.* Referitor la celule și la microbi. • sil. *-bi-an.* pl. *-ieni, -iene.* /***celulo-*** + ***microbian***.

celulóză *s.f.* Polizaharid format din resturi de glucoză, component principal al pereților celulari ai plantelor, care este folosit în industria hîrtiei, a lacurilor, a fibrelor artificiale, a maselor plastice, a explozivilor etc. <> *Acetobutirat de celuloză* v. acetobutirat. *Nitrat de celuloză* v. nitrat. • pl. *-e.* /<fr. ***cellulose***.

celulózic, -ă *adj.* (*chim.*) Care conține celuloză; care este alcătuit din celuloză. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***cellulosique***.

cembálo *s.n.* (*muz.*) **1** (*în antic.*) Instrument muzical de percuție alcătuit din două talere. **2** Instrument cu claviatură asemănător clavecinului; spinetă. • pl. *-uri.* /<it. ***cembalo***.

cemént[1] *s.n.* **1** Praf de mangal care se întinde pe suprafața unui obiect de oțel moale pentru a fi cementat. **2** (*hist.*) Țesut mezodermic de tip osos, care face parte din parodonțiu, situat de-a lungul rădăcinilor dentare, în jurul dentinei. **3** (*în stomatologie*) Substanță utilizată pentru obturarea spațiilor cariate. • pl. *-uri.* /<fr. ***cément***; cf. lat. *caementum, -i* „piatră brută de construcție".

cemént[2] *s.n.* v. ciment.

cementá *vb. I. tr.* **1** (*tehn.*) A introduce, printr-un tratament termochimic, o cantitate de carbon, crom, azot, aluminiu etc. în stratul superficial al unei piese de oțel pentru a-i mări duritatea și rezistența la uzură. **2** (*în stomatologie*) A obtura canalul unui dinte cu cement[1] (3). **3** (*în stomatologie*) A fixa protezele dentare cu cement[1] (3). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***cémenter***.

cementáre *s.f.* **1** (*tehn.*) Introducere, printr-un tratament termochimic, a unei cantități de carbon, crom, azot, aluminiu etc. în stratul superficial al unei piese de oțel, pentru a-i mări duritatea și rezistența la uzură. **2** (*în stomatologie*) Obturare a canalului unui dinte cu cement[1] (3). **3** (*în stomatologie*) Fixare a unei proteze dentare cu cement[1] (3). • pl. *-ări.* /*v.* ***cementa***.

cementát, -ă *adj.* **1** (*despre oțeluri*) Care a suferit procesul de tratare termochimică. **2** (*despre dinți*) Care a suferit procesul de obturare a canalului. **3** (*despre proteze dentare*) Care a fost fixat. • pl. *-ți, -te.* /*v.* ***cementa***.

cementáție *s.f.* **1** Cementare. **2** Întărire și pierdere a elasticității straturilor externe ale lemnului, în urma uscării excesive a suprafeței. **3** (*geol.*) *Zonă de cementație* = zonă din scoarța terestră în care se produce îmbogățirea în sulfuri secundare a unui zăcămînt de sulfuri primare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***cémentation***.

cementíță *s.f.* (*chim.*) **1** Carbură de fier, în formă de cristale cubice sau rombice, cenușii, foarte dure și casante, insolubilă în apă, care este constituentul structural caracteristic al oțelurilor și al fontelor. **2** (*med.*) Inflamație cronică a cementului[1] (2) dentar. • pl. *-e.* /<fr. ***cémentite***.

cementoblást *s.n.* (*med.*) Celulă-mamă a cementocitului, situată la marginea cementului[1] (2) radicular. • pl. *-e.* /<fr. ***cémentoblaste***; cf. lat. *caementum, -i* „piatră brută de construcție", gr. *βλαστός* „germene".

cementocít *s.n.* (*med.*) Celulă derivată din cementoblast, din structura cementului[1] (2) dentar. • pl. *-e.* /<fr. ***cémentocyte***; cf. lat. *caementum, -i* „piatră brută de construcție", gr. *κύτος* „recipient".

cementoclazíe *s.f.* (*med.*) Proces de distrugere a cementului[1] (2) dentar. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***cémentoclasie***.

cementolízá *s.f.* (*med.*) Resorbție patologică a cementului[1] (2) din zona rădăcinii dintelui. • pl. *-e.* /<fr. ***cémentolyse***.

cementós, -oásă *adj.* De natura cementului[1]. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***cémenteux***.

cemétie *s.f.* v. cimotie.

cemótie *s.f.* v. cimotie.

cenaclíst, -ă *s.m., s.f.* **1** Membru al unui cenaclu (1). **2** Participant la un cenaclu (2). • pl. *-iști, -iste.* /***cenaclu*** + *-ist*.

cenáclu *s.n.* **1** Grup de literați, de artiști etc., care au aceleași aspirații, un program estetic comun (și o publicație proprie). **2** Reuniune periodică a unui cenaclu (1). **3** (*bis.*) Sală în care Iisus Hristos s-a întrunit cu ucenicii săi pentru cina cea de taină și în care apostolii au primit Sfîntul Duh. • pl. *-uri, -e.* /<lat. ***cēnacŭlum, -i*** „loc de cină", fr. ***cénacle***.

cenaculár, -ă *adj.* Referitor la cenaclu, de cenaclu. • pl. *-i, -e.* /***cenaclu*** + *-ar*.

cenestézic, -ă *adj.* Care aparține cenesteziei, care se referă la cenestezie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***cénesthésique***.

cenestezíe *s.f.* (*psih.*) Impresie generală, nediferențiată, pe care o are fiecare subiect despre propriul său corp, în mișcare sau în stare imobilă, într-un anumit echilibru spațio-temporal și în relație cu lumea înconjurătoare, pe baza unor semnale senzoriale multiple, acumulate progresiv, caracterizîndu-se printr-o dispoziție plăcută sau neplăcută; sensibilitate care reflectă propria existență fizică. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***cénesthésie***; cf. gr. *κοινός* „comun", *αἴσθησις* „senzație".

cenestopatíe *s.f.* (*med.*) Perturbare a sensibilității viscerale, determinată de producerea unor stări organice jenante (apariția unor senzații neplăcute, furnicături, arsuri etc.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***cénesthopathie***.

ceno[1]**-** Elem. de compunere „gol". • /<fr. ***céno-***, it. ***ceno-***; cf. gr. *κενός* „gol".

ceno[2]**-** Elem. de compunere „recent", „nou". • /<it. ***ceno-***; cf. gr. *καινός* „nou".

ceno[3]**-** Elem. de compunere „comun", „general". • /<fr. ***coen(o)-***; cf. gr. *κοινός* „comun".

cenobiónte *s.n. pl.* (*biol.*) Populație componentă a unei biocenoze. • sil. *-bi-on-.* /<fr. ***cénobiontes***.

cenobít *s.m.* (*bis.*; *în opoz. cu „anahoret"*) Călugăr care trăiește într-o mănăstire sau într-o comunitate monahală. • pl. *-ți.* /<fr. ***cénobite***, lat. ***coenŏbīta, -ae***.

cenobític, -ă *adj.* Care aparține cenobiților, care se referă la cenobiți. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***cénobitique***.

cenobitísm *s.n.* (*bis.*; *în opoz. cu „anahoritism"*) Situație de cenobit; viață de cenobit. • /<fr. ***cénobitisme***.

cenóbiu *s.n.* **1** (*bis.*) Mănăstire în care călugării au viața organizată în comun. **2** (*biol.*) Colonie imobilă de organisme unicelulare, înglobată într-o masă mucilaginoasă comună. • pl. *-ii.* /<it. ***cenobio***; cf. gr. *κοινός* „comun", *βίος* „viață".

cenocárp *s.n.* (*bot.*) Fruct compus care provine din toate florile singuratice ale unei inflorescențe. • pl. *-e.* /<fr. ***cénocarpe***.

cenocarpíe *s.f.* (*bot.*) Concreștere a carpelelor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***cénocarpie***.

cenocít *s.n.* (*biol.*) Celulă (1) foarte mare, care conține numeroase nuclee. • pl. *-e.* /<fr. ***cénocyte***.

cenofíl, -ă *adj.* (*biol.*) Care are preferință pentru un anumit biotop. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***cénophile***.

cenofobíe *s.f.* (*psih.*) Teamă patologică de spații foarte largi (deșerturi, cîmpii, mări). • scris și *kenofobie*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***cénophobie***.

cenogenétic, -ă *adj.* **1** (*biol.*; *despre caractere*) Care dispare în perioada adultă. **2** Care este de origine recentă. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***cénogénétique***.

cenogenéză *s.f.* (*biol.*) **1** Dezvoltare a unui individ de tip particular, care nu repetă filogenia speciei sale. **2** Grup de indivizi care provin dintr-un strămoș comun. • /<fr. ***cénogenèse***; cf. gr. *κοινός* „comun", *γένεσις* „naștere".

cenologíe *s.f.* (*biol.*) Studiu al comunităților vegetale și animale. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***cénologie***.

cenomanián, -ă *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Al doilea etaj al cretacicului mediu, caracterizat prin amoniți, lamelibranhiate, echinide etc. **2** *adj.* Care aparține cenomanianului, specific cenomanianului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din cenomanian. • sil. *-ni-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***cénomanien***.

cenotáf *s.n.* Monument funerar construit în memoria unei persoane decedate ale cărei oseminte au dispărut sau se găsesc în altă parte. • pl. *-e, -uri.* /<fr. ***cénotaphe***, lat. ***cĕnŏtaphĭum, -ii***; cf. gr. *κενός* „gol", *τάφος* „mormînt".

cenotaxonomíe *s.f.* (*biol.*) Sistematică a comunităților biologice. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***cénotaxonomie***.

cenótic, -ă *adj.* (*med.*) Purgativ. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***cénotique***; cf. gr. *κενός* „gol".

cenotíp *s.n.* (*biol.*) Tip primitiv din care au derivat alte tipuri. • pl. *-uri.* /<fr. ***cénotype***; cf. gr. *κοινός* „comun", *τύπος* „model".

cenóză[1] *s.f.* (*biol.*) Conviețuire a unor plante sau animale în același biotip. • pl. *-e.* /<fr. ***cénose***, it. ***cenosi***.

cenóză[2] *s.f* Evacuare a fecalelor din organism. • pl. *-e.* /<fr. ***cénose***.

cenozóic *s.n., adj.* v. cainozoic.

cens *s.n.* **1** (*în antic. romană*) Recensămînt al cetățenilor și al averii lor, efectuat din cinci în cinci ani, pe baza căruia se făcea recrutarea, se fixau impozitele, se exercitau drepturile politice. **2** (*în Ev. Med.*) Rentă în bani sau în natură datorată seniorului de către posesorul pămîntului. **3** (*în capitalism*) Cuantum minim de impozit, prevăzut de legile electorale, pentru a fi alegător și eligibil. • pl. *-uri.* /<lat. ***census, -us***, fr. ***cens***, it. ***censo***.

censuál, -ă *adj.* Referitor la cens; supus unui cens. • sil. *-su-al.* pl. *-i, -e.* /<it. ***censuale***, fr. ***censuel***.

censuár *adj., s.m.* (*în antic. romană*) (Sclav) obligat să plătească stăpînului său doar un cens (1). • sil. *-su-ar.* pl. *-i.* /<it. ***censuario***.

cent[1] *s.m.* (*fin.*) **1** Monedă divizionară în SUA, Canada, Australia etc., egală cu o sutime dintr-un dolar. **2** Monedă în Olanda, egală cu o sutime dintr-un gulden, pînă la introducerea monedei unice europene, euro. • pl. *cenți.* /<engl. ***cent***.

cent[2] *s.n.* (*muz.*) Subdiviziune pentru măsurarea intervalelor muzicale, egală cu o sutime dintr-un semiton. • /<germ. ***Cent***; cf. lat. *centum*.

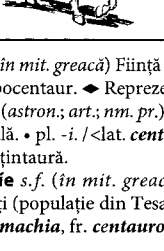

centaur (1)

centáur *s.m.* **1** (*în mit. greacă*) Ființă cu trup de cal și bust de om; hipocentaur. ◆ Reprezentare plastică a unui centaur. **2** (*astron.*; *art.*; *nm. pr.*) Constelație din emisfera australă. • pl. *-i.* /<lat. ***centaurus, -i***.

centáură *s.f.* v. țintaură.

centauromahíe *s.f.* (*în mit. greacă*) Luptă între centauri și lapiți (populație din Tesalia). • g.-d. *-iei.* /<lat. ***centauromachia***, fr. ***centauromachie***.

centávo *s.m.* (*fin.*) Monedă divizionară în unele țări din America Latină (Brazilia, Ecuador, Nicaragua, Peru, Guatemala etc.) și în Portugalia, egală cu a suta parte din unitatea monetară principală. • pl. *-os.* /<sp. *centavo*.

centenár, -ă *s.n., adj.* **1** *s.n.* Împlinire a o sută de ani de la un eveniment însemnat; celebrare a acestui eveniment. *În 1989 s-a celebrat centenarul morții lui M. Eminescu.* **2** *adj.* Care există de o sută (sau de mai multe sute) de ani. ◆ (*despre persoane*) Care are vîrsta de o sută de ani (sau a trecut peste această vîrstă). • pl. *-i, -e.* /<lat. *centēnarius, -a, -um*, fr. *centenaire*.

centesimo[1] [ʧen'tezimo] *s.m.* (*fin.*) Monedă divizionară în Italia, egală cu a suta parte dintr-o liră, pînă la introducerea monedei unice europene, euro. • pl. *-i.* /<it. *centesimo*.

centesimo[2] [sen'tesimo] *s.m.* (*fin.*) Monedă divizionară în Chile, Panama, Uruguay etc., egală cu a suta parte din unitatea monetară principală. • pl. *-os.* /<sp. *centésimo*.

centezimál, -ă *adj.* Care reprezintă a suta parte dintr-un întreg; referitor la împărțirea unui întreg în o sută de părți egale. ◇ *Grad centezimal* = unghi egal cu a suta parte dintr-un unghi drept. *Minut centezimal* = a suta parte dintr-un grad centezimal. *Secundă centezimală* = a suta parte dintr-un minut centezimal. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***centésimal***; cf. lat. *centēsĭmus, -a, -um* „al o sutălea".

centezímă *s.f.* (*fin.*) **1** A suta parte dintr-o liră italiană. **2** (*fin.*) Dobîndă de unu la sută pe lună. • pl. *-e.* /<it. *centesima*.

centi- Elem. de compunere „a suta parte" (*c*). • /<it., fr. ***centi***-; cf. lat. *centum* „sută".

centiár *s.m.* Unitate subdivizionară de măsură pentru terenuri, egală cu a suta parte dintr-un ar. • sil. *-ti-ar.* pl. *-i.* și *centiáră s.f.* /<fr. ***centiare***.

centiáră *s.f.* v. centiar.

centigrád, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* Care este împărțit în o sută de grade. ◆ Care rezultă dintr-o împărțire în o sută de grade. ◆ Care se raportează la o scară de o sută de grade. **2** *s.n.* Unitate subdivizionară egală cu a suta parte dintr-un grad. • pl. *-zi, -e.* /<fr. ***centigrade***, it. ***centigrado***.

centigrám *s.m.* Măsură subdivizionară de greutate, care reprezintă a suta parte dintr-un gram. • pl. *-e.* /<fr. ***centigramme***.

centíl *s.n.* (*statist.*) A suta parte dintr-un ansamblu de date clasate într-o anumită ordine statistică. • pl. *-e.* /<fr. ***centile***.

centilăj *s.n.* **1** (*statist.*) Diviziune în centile. **2** Ordonare a rezultatelor unor explorări psihometrice într-o sută de clase cu frecvențe egale. • pl. *-e.* /<fr. ***centilage***.

centilítru *s.m.* Măsură subdivizionară de capacitate, care reprezintă a suta parte dintr-un litru. • pl. *-i.* /<fr. ***centilitre***, it. ***centilitro***.

centímă *s.f.* Valoare bănească care reprezintă a suta parte dintr-un franc, dintr-un leu vechi etc. ◇ Expr. (*fam.*) *Nici o centimă* = nici un ban. • pl. *-e.* /<fr. ***centime***.

centimétru *s.m., s.n.* **1** *s.m.* Măsură subdivizionară de lungime, care reprezintă a suta parte dintr-un metru. ◇ *Centimetru-gram-secundă* = sistem de unități de măsură, folosit în special înainte de adoptarea Sistemului Internațional, care are ca unități fundamentale centimetrul (nu metrul), gramul (nu kilogramul) și secunda (nu ora). **2** *s.n.* Panglică îngustă de mușama, de metal etc., lungă de un metru (sau mai mult), cu diviziuni zecimale, care servește la măsurat în croitorie, în magazine textile etc. **3** *s.m. Centimetru pătrat* = măsură subdivizionară de suprafață, care reprezintă a 10^4 parte dintr-un metru pătrat; ext. pătrat cu latura de un centimetru. **4** *s.m. Centimetru cub* = măsură subdivizionară de volum, care reprezintă 10^6 dintr-un metru cub; ext. cub cu latura de un centimetru. • pl. *m. -i, n. -e.* /<fr. ***centimètre***, it. ***centimetro***.

centímo *s.m.* (*fin.*) Monedă divizionară în Spania, Costa Rica, Venezuela etc., egală cu a suta parte din unitatea monetară principală. • pl. *-os.* /<sp. ***céntimo***.

centirón *s.n.* Centură (1) (militară). *Are centiron la vestonul militar.* • pl. *-oane.* /<fr. ***ceinturon***.

centón *s.n.* (*lit.*) **1** Poezie ale cărei versuri sau fragmente sînt luate de la diferiți autori. **2** Ext. Lucrare lipsită de originalitate. • pl. *-oane.* /<fr. ***centon***; cf. lat. *cento, -onis* „haină făcută din petice".

centră *vb. I.* **1** *tr.* (*tehn.*) A fixa o piesă de prelucrat într-o mașină-unealtă, astfel încît axa de rotație a suprafeței supuse prelucrării să coincidă cu axa de rotație a sculei sau a axului principal al mașinii. *A centrat piesa cilindrică.* **2** *tr.* A aduce în poziții corecte două sau mai multe mașini care funcționează cuplate. **3** *intr., tr.* (*în unele jocuri sportive*) A trimite mingea de la marginea terenului spre mijlocul lui. ◆ (*la fotbal*) A trimite mingea din marginea terenului în careul de la poartă. **4** *tr.* Fig. (*compl. indică activități, preocupări etc.*) A orienta spre un anumit obiectiv. ◆ A grupa elemente disparate în jurul unui nucleu. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***centrer***.

centrafrícán, -ă *adj.* Care este situat în centrul Africii. ◆ Care aparține Republicii Centrafricane, care se referă la Republica Centrafricană. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***centrafricain***.

centráj *s.n.* Centrare. • pl. *-e.* /<fr. ***centrage***.

central, -ă *adj., s.f.* **I** *adj.* **1** Care se află în centru; principal; centric. *Locuiește pe strada centrală a orașului.* ◇ *Absida centrală* v. absidă. *Cilindru central* v. cilindru. *Sistem nervos central* v. nervos. *Unitate centrală* v. unitate. *Vocală centrală* v. vocală. ◆ Care provine dintr-un centru. ◇ *Încălzire centrală* v. încălzire. **2** Care ocupă o poziție principală; care constituie un nucleu în jurul căruia se grupează elemente secundare. *Punctul central al acțiunii.* **3** Care conduce sau dirijează de la centru. *Administrație centrală.* ◇ *Comitet central* v. comitet. **II** *s.f.* **1** Instituție, unitate economică etc. care coordonează și controlează o activitate dintr-un anumit domeniu de activitate. ◇ *Centrală industrială* = unitate industrială socialistă, caracteristică sistemului economic centralizat, care reunea întreprinderile și institutele de cercetare și proiectare cu profil similar, coordonînd întreaga lor activitate. **2** Instalație sau ansamblu de instalații în care se produce energie, se efectuează o anumită operație tehnologică etc. în mod centralizat. ◇ *Centrală electrică* = ansamblu de instalații, clădiri și amenajări în care se produce energie electromagnetică prin transformarea altor forme de energie. *Centrală termică* = centrală în care se produce căldura care este distribuită prin intermediul unui agent termic (abur, apă caldă etc.) în scopuri tehnologice sau pentru încălzirea încăperilor; termocentrală. *Centrală termoelectrică* = centrală electrică în care se folosesc generatoare electrice antrenate de turbine cu aburi sau cu gaz; termocentrală electrică. *Centrală telefonică* = ansamblu de instalații electrice, dispozitive și clădiri la care ajung liniile posturilor unei rețele telefonice și liniile de legătură cu alte rețele telefonice și în care se efectuează (automat sau manual) legăturile telefonice între abonați. *Centrală hidroelectrică* v. hidroelectric. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***central***, lat. ***centralis, -e***.

centralísm *s.n.* Sistem de organizare administrativă, economică sau politică în care organele locale se supun directivelor sau dispozițiilor organelor centrale, cărora li se conferă un număr mare de atribuții. ◇ *Centralism democratic* = principiu de bază al organizării și activității partidelor marxist-leniniste, care susține îmbinarea centralismului cu participarea membrilor colectivității. *Centralism birocratic* = sistem de organizare administrativă, bazat pe conducerea de la centru, excluzînd inițiativa organelor locale. • /<fr. ***centralisme***, rus. ***централизм***.

centralíst, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care este organizat după sistemul centralismului; care aparține centralismului, care se referă la centralism. **2** *s.m., s.f.* Persoană care lucrează într-o centrală (II 1). • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***centraliste***.

centralítă *s.f.* Derivat al ureei, folosit ca gelatizant și plastifiant pentru nitroceluloză și ca stabilizant pentru pulberi. • pl. *-e.* /<fr. ***centralite***.

centralizá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică elemente preexistente*) A reuni într-un centru comun, într-un singur tot. **2** A subordona unei conduceri unice. **3** (*compl. indică date*) A înscrie într-un centralizator. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***centraliser***.

centralizáre *s.f.* **1** Reunire într-un centru comun, într-un singur tot a unor elemente preexistente; spec. proces de unire a mai multe unități economice (mici) în mari unități economice; centralizație. ◇ (*econ.*) *Centralizarea capitalului* = formarea unor capitaluri mai mari prin unirea unor capitaluri mai mici. **2** (*ferov.*) *Instalație de centralizare* = instalație pentru mecanizarea și automatizarea operațiilor privind primirea, expedierea, formarea și descompunerea trenurilor în stațiile de cale ferată. **3** (*sociol.*) Metodă de coordonare unitară a activității politice și administrative a unei țări, al cărei conținut și a cărei formă sînt legate de natura sistemului social. **4** Înscriere a unor date într-un centralizator. • pl. *-ări.* /v. ***centraliza***.

centralizát, -ă *adj.* Care a fost supus centralizării. • pl. *-ți, -te.* /v. ***centraliza***.

centralizatór, -oáre *adj., s.n.* **1** *adj.* Care centralizează. **2** *s.n.* Document în care se centralizează date. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***centralisateur***.

centralizáție *s.f.* (*înv.*) Centralizare (1). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***centralisation***.

centráre *s.f.* Acțiunea de *a centra* și rezultatul ei; centraj. • pl. *-ări.* /v. ***centra***.

centráș, -á *s.m., s.f.* Responsabil al unui centru de pîine, de comercializare a legumelor și fructelor etc. • pl. *-i, -e.* / ***centru*** + *-aș*.

centrát, -ă *adj.* Care este orientat spre centru; care este fixat în (sau pe) centru. • pl. *-ți, -te.* /v. ***centra***.

centratór, -oáre *s.m., s.f.* (*tehn.*) Muncitor specializat în fixarea centrului unei piese de prelucrat, în stabilirea poziției sculei față de centrul materialului de prelucrat. • pl. *-ori, -oare.* / ***centra*** + *-tor*.

centri- Elem. de compunere „centru". • și *centro-*. /<fr. ***centro***-; cf. lat. *centrum, -i* „centru".

céntric, -ă *adj.* Central (I 1). • pl. *-ci, -ce.* / ***centru*** + *-ic*.

centrifúg, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* Care tinde să se depărteze de centru; centrifugal. ◇ (*fiz.*) *Forță centrifugă* = forță care acționează asupra unui corp aflat în mișcare de rotație, tinzînd să-l îndepărteze de axa de rotație. *Mișcare centrifugă* = mișcare a unui corp care se îndepărtează de centrul lui de rotație. (*tehn.*) *Pompă centrifugă* = aparat bazat pe efectul forței centrifuge, care este folosit la pomparea apei. **2** *s.f.* Aparat care folosește forța centrifugă pentru separarea componenților cu densități diferite dintr-un amestec lichid eterogen. ◇ *Amalgamator centrifug* v. amalgamator. **3** *s.f.* Dispozitiv pentru stoarcerea și uscarea rufelor în mașinile de spălat. **4** *s.f.* Instalație destinată astronauților care simulează acțiunea accelerațiilor de lungă durată. • pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***centrifuge***; cf. lat. *centrum, -i* „centru", *fugere* „a fugi".

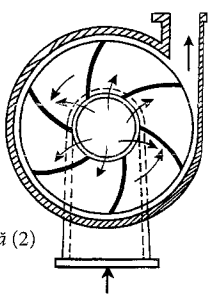

centrifugă (2)

centrifugă *vb. I.* **1** *intr.* A efectua o mișcare centrifugă. **2** *tr.* (*compl. indică constituenții unei substanțe*) A separa cu centrifuga (2). **3** *tr.* (*compl. indică rufe*) A stoarce și a usca cu centrifuga mașinii de spălat. • prez.ind. *-ghez.* /<fr. ***centrifuger***.

centrifugál, -ă *adj.* Centrifug (1). • pl. *-i, -e.* /<germ. ***zentrifugal***.

centrifugáre *s.f.* Acțiunea de *a centrifuga* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***centrifuga***.

centrifugát, -ă *adj.* Care a fost supus acțiunii de centrifugare. • pl. *-ți, -te.* /v. ***centrifuga***.

centriól *s.m.* (*biol.*) Corpuscul în formă de bastonaș sau de granulă, care formează partea centrală a centrozomului. • sil. *-tri-ol.* pl. *-i.* /<fr. ***centriol***; cf. gr. *κέντρον* „vîrf ascuțit".

centripét, -ă *adj.* Care tinde să se apropie de centru; centripetal. ◇ (*fiz.*) *Forță centripetă* = forță egală și opusă forței centrifuge, care menține un corp rotitor pe traiectoria circulară. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***centripète***; cf. lat. *centrum* „centru", *petere* „a se îndrepta spre".

centripetál, -ă *adj.* Centripet. • pl. *-i, -e.* /<germ. ***zentripetal***, fr. ***centripétal***.

centrísm *s.n.* (*polit.*) **1** Curent politic oportunist, care a apărut în interiorul partidelor social-democrate ale Internaționalei a II-a și care a adoptat o poziție de

mijloc între oportuniștii fățiși și aripa revoluționară marxistă. **2** Tip de coaliție politică ce grupează forțele situate la centru împotriva partidelor aflate la extreme. • /<fr. ***centrisme***, germ. ***Zentrismus***, rus. ***центризм***, după *centru*.

centríst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al centrismului. **2** *adj.* Care aparține centrismului sau centriștilor, care se referă la centrism sau la centriști. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***centriste***, rus. ***центрист***, refăcut după *centru*.

centro- v. centri-.

centrofárm *s.n.* Oficiu central farmaceutic. • ***/centro- + farm[acie]***.

centroíd, -ă *s.n., s.f.* (*fiz.*) **1** *s.n.* Punct din spațiu care se mișcă cu o viteză egală cu viteza medie a obiectelor cerești aflate în vecinătatea lui. **2** *s.f.* Curbă, loc geometric al centrului instantaneu de rotație în raport cu sistemul de referință mobil sau fix. • pl. *-e.* /<engl. ***centroid***.

centromér *s.n.* (*genet.*) Regiune prin care cromozomul se atașează de fibrele fusului în timpul diviziunii celulare. • pl. *-e.* /<fr. ***centromère***.

centroplásmă *s.f.* (*biol.*) Matrice fundamentală a cromozomului. • pl. *-e.* /<fr. ***centroplasme***.

centrosféră *s.f.* **1** (*geol.*) Partea centrală a globului pământesc, cu raza de 3500 km și cu densitatea foarte mare, care este alcătuită din metale grele (nichel și fier) disociate și gazificate; barisferă. **2** (*biol.*) Regiune cu aspect de stea în jurul centriolului. • pl. *-e.* /<fr. ***centrosphère***; cf. gr. *κέντρον* „centru", *αφαῖρα* „sferă".

centrospérmă *s.f.* (*la pl.*) Grup mare de plante, cu ovarul superior, cu semințele localizate pe o formație din centrul fructului și cu embrionul curbat, inelat sau spiralat (*Centrospermae*); (*și la sg.*) plantă care face parte din acest grup. • pl. *-e.* /<fr. ***centrospermes***.

centrozóm *s.m.* (*biol.*) Constituent citoplasmatic situat lîngă nucleu, care servește la reproducerea indirectă a celulei. • pl. *-i.* /<fr. ***centrosome***.

céntru *s.n., s.m.* **I 1** *s.n.* (*geom.*) Punct în raport cu care toate punctele unui cerc sau ale unei sfere sînt la aceeași distanță. *Centrul unui cerc.* ◇ *Unghi la centru* v. unghi. ◇ Expr. *În centrul atenției, preocupărilor etc.* = pe primul plan, la loc de frunte. **2** *s.n.* (*geom.*; și *centru de simetrie*) Punct în raport cu care punctele unei figuri se asociază în perechi simetrice. *Centrul unui dreptunghi.* **3** *s.n. Centru de rotație* = punct în jurul căruia alt punct sau un corp pot efectua o mișcare de rotație. **4** *s.n.* (*fiz.*) Punct de aplicație al rezultantei unui sistem de forțe. ◇ *Centru de greutate* = punct prin care trece constant rezultanta forțelor de gravitație care acționează asupra fiecăreia dintre moleculele unui corp. *Centru de gravitate* v. gravitate. *Centru de gravitație* v. gravitație. **5** *s.n.* (*fiz.*) *Centru optic* = punct pe axa unei lentile către care tind punctele ei principale și nodale și prin care poate trece o rază de lumină nedeviată **6** *s.n. Centru de oscilație* = punct central al mișcării unui pendul. **7** *s.n.* Punct central al unei întinderi, al unui spațiu, al unui teren etc. *Centrul sălii. Centrul cîmpiei.* ◆ (*sport*; *la fotbal, handbal, rugbi etc.*) Punct, loc marcat la mijlocul terenului, de unde începe partida sau de unde se repune mingea în joc. **8** *s.m.* (*sport*; *la fotbal, handbal, rugbi etc.*) Jucător care se află în centrul liniei de atac sau de apărare. ◇ *Centru înaintaș* = jucător care se află în mijlocul liniei de înaintare. **II 1** *s.n.* (*anat.*) Punct în care sînt localizate anumite funcții sau acte. *Centrul reflexelor.* ◇ *Centru nevralgic* v. nevralgic. *Centru psihomotor* v. psihomotor. **2** *s.m.* (*anat.*) *Centru nervos* = grup de celule nervoase aflate în encefal, în bulb sau în măduva spinării, la care vin excitațiile periferice și de la care pornesc excitațiile centrale. **3** *s.n.* Loc, localitate, parte dintr-o localitate, clădire etc. unde este concentrată o activitate de un anumit profil (industrială, comercială, administrativă, culturală). ◇ *Centru de documentare* = bibliotecă, secție într-o bibliotecă sau într-o instituție care are ca sarcină principală furnizarea de material documentar. *Centru de atracție* v. atracție. *Centru de radioficare* v. radioficare. *Centru universitar* v. universitar. **4** *s.n.* Instituție superioară conducătoare; putere administrativă centrală (din capitală). **5** *s.n.* Unitate de cercetare mai mică decît un institut. **6** *s.n.* (*econ.*) *Centru de profit* = grup de unități componente ale unei corporații descentralizate, suficient de independente pentru a se putea stabili o rată de recuperare a investiției pentru fiecare dintre ele. **7** *s.n.* (*pedag.*) *Centru de interes* = metodă care se referă la axarea tuturor cunoștințelor asupra unui obiect care îl interesează pe copil și îi este familiar. **8** *s.n. sg.* Poziție politică de mijloc, situată între concepțiile de dreapta și cele de stînga. ◇ *Centru-dreapta* = poziție politică de mijloc cu tendințe de dreapta. *Centru-stînga* = poziție politică de mijloc cu tendințe de stînga. ◇ Loc.adj. *De centru* = care se situează pe o poziție intermediară, care oscilează între două opinii extreme. *Partid politic de centru.* • pl. *n. -e, m. -i.* /<fr. ***centre***, lat. ***centrum, -i***.

centruíre *s.f.* (*tehn.*) Operație de prelucrare a găurilor de centrare la o piesă, în vederea prelucrării ei ulterioare la o mașină-unealtă. • pl. *-i.* ***/centru*** + *-ire*.

céntum *adj.invar.* *Limbă centum* = limbă indoeuropeană care a păstrat, în evoluția ei, sunetele velare „c" și „g" nealterate înaintea vocalelor „e" și „i". • scris și *kentum*. • /<lat. ***centum*** „sută".

centumvír *s.m.* (*în antic. romană*) **1** Membru al unui colegiu de judecători format dintr-o sută de magistrați, care judecau afacerile civile. **2** Magistrat dintr-un municipiu sau dintr-o colonie. • pl. *-i.* /<lat. ***centumvir, -i, -orum***, fr. ***centumvir***.

centumvirál, -ă *adj.* Care se referă la centumviri; care emană de la centumviri. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***centumviralis, -e***, fr. ***centumviral***.

centumvirát *s.n.* Demnitate de centumvir. • /<fr. ***centumvirat***.

centúplu, -ă *adj.* Însutit. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***centuple***, lat. ***centŭplex, -plicis***.

centurá *vb. I. tr.* (*sport*) A încinge mijlocul cuiva cu brațele (în luptă). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***ceinturer***.

centúră *s.f.* **1** Curea lată (de piele, de pînză etc.), cu care se încinge talia, folosită mai ales de militari. ◇ *Centură de salvare* = echipament individual, de forma unui cordon lat, a unui pieptar etc., făcut din plăci de plută învelite în pînză, care servește la menținerea unui naufragiat la suprafața apei. *Centură de siguranță* = *a*) echipament individual de protecție, folosit de muncitorii care lucrează la înălțime, pe stîlpi, de alpiniști, de acrobați etc., constituit dintr-o cingătoare lată și o frînghie de susținere; *b*) bandă lată, rezistentă, cu care se prind pasagerii unui avion sau călătorii de pe bancheta din față a automobilelor, pentru a fi protejați în caz de accident. *Centură ortopedică* = dispozitiv folosit în unele afecțiuni ale sistemului osos, pentru menținerea corpului în poziție corectă. *Centură de gimnastică* = cingătoare lată, folosită pentru a susține corpul la unele exerciții de gimnastică. (*la box, lupte*) *Centură de campion* = centură, panglică lată etc., cu care se încinge mijlocul cîștigătorului unui campionat. (*la judo, karate etc.*) *Centură galbenă* (sau *verde, neagră*) = centură a cărei culoare exprimă poziția unui sportiv în ierarhia luptătorilor. (*mai ales în Ev. Med., în Europa de Vest*) *Centură de castitate* = dispozitiv (metalic) fixat în talie și petrecut printre picioarele unei femei, cu rolul de a o împiedica să aibă relații sexuale. ◇ Loc.adv. *Pînă la centură* = (de la umeri) pînă la talie. **2** Fîșie lată de pînză, de elastic, de material plastic etc., cu care se încinge abdomenul pentru a-l susține sau pentru a-l menține în poziție corectă. **3** (*anat.*) Ansamblu osos prin care extremitățile se leagă de trunchi. ◇ *Centură pelviană* v. pelvian. *Centură scapulară* v. scapular. **4** (*la box*) Linie orizontală, imaginară, la nivelul ombilicului, care marchează limita sub care loviturile sînt nepermise de regulament. ◆ (*la lupte*) Procedeu tehnic de prindere a mijlocului adversarului cu mîinile. **5** (*milit.*) *Centură de fortificații* (sau *bastională, de luptă, poligonală*) = linie de lucrări de apărare, din beton armat și cuirase metalice, care este construită în jurul unei localități. **6** (*astron.*) *Centură de radiație* = fiecare dintre cele două zone din jurul Pămîntului în care radiația crepusculară ionizată este foarte intensă. **7** (*constr.*) Grindă continuă orizontală, rezemată pe toată lungimea ei pe zidurile unei clădiri, în vederea realizării legăturii dintre ziduri, a preluării tensiunilor interne provocate de cutremure etc. **8** (*constr.*) Brîu de beton armat pe care se fixează planșeul clădirilor, cu destinație antiseismică. **9** (*mar.*) Fîșie continuă de tablă de oțel, care formează bordajul unei nave. **10** (și *șosea* sau *cale ferată de centură*) Șosea (sau cale ferată) care înconjoară un oraș. ◇ Expr. *A sta pe centură* = (*despre femei*) a face prostituție. **11** Cadru (metalic) de formă circulară. • pl. *-i.* /<fr. ***ceinture***; cf. lat. *cingĕre* „a încinge".

centuriát, -ă *adj.* **1** Care aparține centuriei, care se referă la o centurie. **2** Care este repartizat pe centurii. • sil. *-ri-at.* pl. *-ți, -te.* /<lat. ***centŭriatus, -a, -um***.

centúrie *s.f.* **1** (*în Roma antică*) Diviziune politică și administrativă formată dintr-o sută de cetățeni. **2** (*în armata romană*) Subdiviziune tactică care avea o sută de soldați. **3** (*în vechea organizare a armatei române*) Subîmpărțire a unei cete, formată din o sută de ostași. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<lat. ***centŭria, -ae***.

centurión *s.m.* **1** (*în armata romană*) Comandant al unei centurii (2). **2** (*în vechea organizare a armatei române*) Comandant al unei centurii (3); sutaș. • sil. *-ri-on.* pl. *-i.* /<lat. ***centŭrio, -onis***, it. ***centurione***, fr. ***centurion***.

centurionát *s.n.* (*în antic. romană*) **1** Demnitatea, funcția de centurion (1). **2** Alegerea centurionilor. • sil. *-ri-o-.* /<lat. ***centurionatus***.

cenúr *s.m.* (*zool.*) Tenie parazită din genul *Multiceps*, a cărei larvă se dezvoltă în organismul uman sau animal (*Taenia coenurus*). • pl. *-i.* /<fr. ***cénure***.

cenuróză *s.f.* (*med. vet.*) Boală parazită, mai ales la oi, provocată de larva teniei, care este localizată în creier; (*pop.*) capie (1), căpială. • /<fr. ***cénurose***.

cenușár *s.n., s.m.* **I** *s.n.* **1** Cutie de metal, așezată sub grătarul unei locomotive, al unei sobe de încălzit, al unui cuptor etc., în care cade cenușa rezultată din ardere. **2** Loc unde se strînge cenușa. **3** (*tăb.*) Atelier sau secție într-o tăbăcărie în care se execută operațiile premergătoare tăbăcirii. **4** (*tăb.*) Bazin folosit în tăbăcărie, cu o soluție specială de lapte de var, în care se introduc pieile crude pentru a le curăța de păr. ◆ Soluție de lapte de var proaspăt sau alcalin, folosită pentru depilarea pieilor crude și îndepărtarea epidermei. **5** Urnă în care se păstrează cenușa unui mort incinerat; urnă cinerară. **6** (*arheol.*) Movilă foarte aplatizată, cu multă cenușă, care reprezintă resturile unei locuințe de suprafață de la sfîrșitul epocii bronzului. **II** *s.m.* (*înv.*; *iron.*) Copist (prost) într-o cancelarie. **III** *s.m.* (*bot.*) Arbore ornamental, originar din China, înalt de 15-30 m, cu scoarța netedă, cu frunzele mari, compuse, cu florile mici, galben-verzui și cu lemnul nerezistent, casant (*Ailanthus altissima*). • pl. *n. -e, m. -i.* și (*pop.*) *cenușér s.n.* ***/cenușă*** + *-ar*.

cenúșă *s.f.* **1** Reziduu solid, format din substanțe minerale sub formă de pulbere, care rămîne după arderea completă a unei substanțe. *Ai să-l găsești dormind în cenușă, cu nasul în tăciuni* (CR.). ◇ *Sare de cenușă* v. sare. ◇ Expr. *A (se) preface în cenușă* = a se distruge în întregime prin foc. *A-i lua* (sau *a-i vinde*) *cuiva și cenușa din vatră* = a lăsa pe cineva fără nimic, a-i lua cuiva tot. *A(-și) trage cenușa pe turta sa* = a-și apăra interesele proprii, neglijîndu-le pe ale altora. *A-și pune cenușă în* (sau *pe*) *cap* = a-și recunoaște vina sau greșeala în mod public; a se pocăi; a se căi (în mod fățarnic). *A-i da cuiva luleaua prin cenușă* = a face pe cineva de rîs. *A bate para în cenușă* = a se stinge focul. *A se ridica din cenușă* v. ridica. *A ridica din cenușă* v. ridica. *A se alege* (*numai*) *scrumul* (*și cenușa*) *de ceva* (ori *de cineva*) v. scrum. *A ședea cu curul în cenușă* v. ședea. *A nu mai avea nici* (sau *decît*) *cenușă în vatră* v. vatră. *A nu-i mai rămîne* (*cuiva*) *nici cenușă în vatră* v. vatră. ◇ Compus: *vîntură-cenușă s.m. invar.* = persoană care nu face nimic. **2** (*petrogr.*) *Cenușă vulcanică* = masă de elemente fine, aruncată în atmosferă de un vulcan în erupție. **3** Rămășițele unui mort incinerat. • /lat. ****cĭnusĭa, -am*** *<cĭnis, -eris*.

cenușăreásă *s.f.* **1** Femeie care adună cenușa; ext. femeie murdară; cenușăriță. **2** (*în basme*) Fată persecutată și chinuită de mama și de surorile vitrege (ținută în cenușar), care face toată treaba în casă. **3** Fig. Fată persecutată în familie, care muncește peste puteri. • pl. *-ese.* ***/cenușar*** + *-easă*.

cenușăríe *s.f.* **1** Cantitate mare de cenușă. **2** Loc unde se strînge cenușa. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* ***/cenușă*** + *-ărie*.

cenușărít *s.n.* (*tăb.*) Operație de tratare a pieilor cu lapte de var și cu leșie de cenușă, pentru a le curăța de păr. ***/cenușă*** + *-ărit*.

cenușăríță *s.f.* Cenușăreasă (1). • pl. *-e.* ***/cenușar*** + *-iță*.

cenușér *s.n.* v. cenușar.

cenușérniță *s.f.* (*pop.*) Scrumieră. • pl. *-e.* /***cenușă*** + *-erniță*.

cenușiu, -ie *adj., s.n.* **I** *adj.* **1** Care are culoarea cenușie; gri, sur. *Ca niște aripi de vulturi cenușii, se ridicau departe pădurile de fag* (GAL.). <> *Materie cenușie* v. materie. *Substanță* (*nervoasă*) *cenușie* v. substanță. **2** Întunecat, pământiu. *Are fața cenușie.* ◆ Fig. Șters, lipsit de expresivitate. **3** Fig. *Eminență cenușie* = personaj puternic și influent (în politica unui stat), care determină din umbră și fără răspundere decizii hotărîtoare. **II** *s.n.* Culoarea cenușie, obținută prin suprapunerea, în diferite proporții, a culorilor alb și negru. <> Fig. *Cenușiul vieții.* • pl. *-ii.* /***cenușă*** + *-iu.*

cenușótcă *s.m.* **1** Persoană leneșă, proastă și murdară, care stă mereu pe lîngă vatră și se murdărește cu cenușă. **2** (*în basme*) Corespondentul masculin al cenușăresei (2) care, din copil umilit și persecutat, ajunge un tînăr deosebit de bogat grație calităților sale deosebite. • pl. *-ci.* /***cenușă*** + *-otcă*.

cenzitár, -ă *adj.* Care are la bază censul, întemeiat pe cens. <> *Sistem* (*electoral*) *cenzitar* = sistem electoral în care recunoașterea dreptului la vot este în funcție de îndeplinirea de către alegător a anumitor condiții, în primul rînd în funcție de avere. *Vot cenzitar* = vot care are la bază sistemul (electoral) cenzitar. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***censitaire.***

cénzor *s.m.* **1** (*în Roma antică*) Fiecare din cei doi magistrați însărcinați cu recensămîntul populației și al averilor, învestiți și cu puterea de a supraveghea moravurile publice, a mustra și a pedepsi pe cei care săvîrșeau fapte reprobabile. ◆ Fig. Persoană care își asumă rolul de a mustra public pe alții pentru comportarea, faptele sau operele lor. **2** (*fin.; în unele state*) Persoană aleasă de adunarea generală a unei societăți comerciale pentru a face verificarea conturilor prezentate de administrator. **3** (*fin.*) Persoană care verifică gestiunea unei întreprinderi, a unei bănci, a unei asociații etc. **4** Persoană însărcinată să asigure păstrarea secretului de stat. **5** (*în regimurile politice totalitare*) Persoană însărcinată de guvern sau de altă autoritate publică să controleze publicațiile date la tipar (cărți, reviste, ziare etc.); persoană oficială, specializată, care se ocupă cu cenzura (2). • pl. *-i.* /<fr. ***censeur***, lat. ***censor, -oris***, germ. ***Zensor***, it. ***censore.***

cenzoriál, -ă *adj.* **1** Care aparține cenzorului, care se referă la cenzori. **2** Care aparține cenzurei, care se referă la cenzură. • sil. *-ri-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***censorial.***

cenzurá *vb. I. tr.* **1** A aplica cenzura. **2** Fig. A exercita control asupra moravurilor. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***censurer.***

cenzurăbil, -ă *adj.* Care trebuie sau merită să fie cenzurat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***censurable.***

cenzuráre *s.f.* Acțiunea de *a cenzura* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***cenzura.***

cenzurát, -ă *adj.* Care a fost supus cenzurii. • pl. *-ți, -te.* /v. ***cenzura.***

cenzúră *s.f.* **1** Control prealabil care asigură păstrarea secretului de stat. <> *Moțiune de cenzură* v. moțiune. **2** (*în regimurile politice totalitare*) Control exercitat asupra creațiilor literare și artistice, publicațiilor, mai ales ziarelor, televiziunii, radioului, corespondenței, convorbirilor telefonice etc., înainte de a le permite publicarea, difuzarea sau transmiterea acestora, pentru a opri răspîndirea unor idei socotite primejdioase, imorale etc. ◆ Organism care exercită acest control. **3** (*psihanal.*) Instanță psihică ce cuprinde mecanisme de apărare a eului, constînd în travestirea conținutului dorințelor inconștiente, oprimate de obicei de conștiința morală. • pl. *-i.* /<lat. ***censūra, -ae***, fr. ***censure***, germ. ***Zensur.***

cep *s.n.* **1** Dop lung de lemn, cu care se astupă gaura unui butoi. *Trase cepurile la cîteva buți d-odată și pe toate le înghițea* (ISP.). ◆ Canea. *Acum să vă vedem și vinurile! Ia trageți-mi încoa cîte o cinzeacă de la cep* (ODOB.). ◆ Gaură a butoiului în care se pune cepul sau caneaua. *Prin un cep sloboade apa care... șerpuiește pe un pat de frunziș* (C. NEGR.). <> Expr. *A da cep* (*unei buți, unui butoi etc.*) = a începe o bute, un butoi etc. plin cu vin (sau cu alt lichid), făcîndu-i o gaură. **2** (*pom.*) Porțiune din tulpina unui portaltoi, care se lasă deasupra altoiului, pînă la dezvoltarea acestuia pentru a-l proteja. **3** Nod în tulpina unui brad sau a unui molid din care crește ramura. **4** Ramură de brad sau de molid fără frunze. **5** Porțiune rămasă dintr-o ramură de viță-de-vie. **6** (*în dulgherie*) Cui de lemn cu care se împreună două bucăți de lemn, mai ales două obezi. **7** Fier care se fixează la capătul fusului unei mori țărănești (de apă). **8** (*tehn.*) Proeminență prismatică sau cilindrică, fasonată la capătul unei piese de lemn, cu care aceasta urmează să fie fixată în scobitura altei piese. **9** (*tehn.*) Capăt filetat în exterior al unei țevi care servește la îmbinare prin înșurubare. **10** Piesă la războiul de țesut mecanic. • pl. *-uri.* /lat. ****cippus, -i.***

cepár[1] *s.m., s.n.* (*pop.*) **1** *s.m.* Negustor sau cultivator de ceapă (1). **2** *s.n.* (*pop.*) Abces (mare cît o ceapă). • pl. *m. -i, n. -e.* /***ceapă*** + *-ar.*

cepár[2] *s.n.* (*pop.*) Cepurar. • pl. *-e.* /***cep*** + *-ar.*

cepăi *vb. IV. intr.* (*reg.*) A păși producînd un zgomot ușor. • prez.ind. *-iesc.* /cf. magh. *csapni.*

cepăire *s.f.* (*reg.*) Pășire cu zgomot ușor; cepăit. • pl. *-i.* /v. ***cepăi.***

cepăít *s.n.* (*reg.*) Cepăire. ◆ Zgomot produs de încălțăminte în timpul mersului. • pl. *-uri.* /v. ***cepăi.***

cepchén *s.n.* (*turc. înv.*) Haină boierească scurtă, cu mînecile despicate, care se purta pe umeri. *Cepchen de filendreș stacojiu, numa-n fir și-n mărgăritare* (ODOB.). • pl. *-e.* /<tc. ***çepken.***

cepeleág, -ă *adj.* (*reg.; despre oameni*) Peltic. *Guliță* (*cepeleag și alintat*): *Să mă cobor și eu?* (ALECS.). <> (*adv.*) *Vorbea puțin cepeleag, c-un glas plîngător* (BART.). • pl. *-egi, -ege.* /<ucr. ***шепелявий***, rus. ***шепелявый.***

cepișoáră *s.f.* (*bot.*) Cepușoară (1). • pl. *-e.* /***ceapă*** + *-işoară.*

cepói *s.n.* Aug. al lui *ceapă*. ◆ Soi de ceapă mare. • pl. *-oaie.* /***ceapă*** + *-oi.*

cepșoáră *s.f.* v. cepușoară.

cepuí *vb. IV. tr.* **1** A împreuna cu cepuri (6) două bucăți de lemn. **2** (*pom.*) A curăța un arbore de ramuri. • sil. *-pu-i.* prez.ind. *-iesc.* /***cep*** + *-ui.*

cepuíre *s.f.* Acțiunea de *a cepui* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***cepui.***

cepuít *s.n.* (*pom.*) Tăiere a crăcilor de pe trunchiurile de rășinoase, pentru o sortare și o manipulare mai ușoară a trunchiurilor. • /v. ***cepui.***

cepurár *s.n.* (*pop.*) Burghiu de găurit butoaiele, pentru a le da cep; (*pop.*) cepar[2]. • pl. *-e.* /***cepuri***, pl. lui *cep* + *-ar.*

cepușoáră *s.f.* (*bot.*) **1** Dim. al lui *ceapă*; cepișoară. **2** Hașmă (*Allium asvalonicum*). **3** Aiul-șarpelui (*Allium scorodoprasum*). • pl. *-e.* și (*pop.*) *cepșoáră* *s.f.* /***ceapă*** + *-uşoară.*

cepușór *s.n.* Dim. al lui *cep*. • pl. *-oare.* /***cep*** + *-uşor.*

cer[1]*-* Elem. de compunere „corn"; „cornee". • și *cera-.* /<fr. ***cér(a)***-; cf. gr. *κέρας, κέρατος* „corn".

cer[2] *s.m.* (*bot.*) Arbore din familia fagaceelor, înalt pînă la 30 m, cu scoarța negricioasă, cu frunzele pieloase, bogate, cu florile unisexuate și cu fructul ghindă (*Quercus cerris*). ◆ Restr. Lemnul acestui arbore, folosit drept combustibil. • pl. *-i.* /lat. ***cerrus.***

cer[3] *s.n.* **1** Spațiu cosmic nesfîrșit, în care se află aștrii; spec. (și *bolta cerului*) spațiu de deasupra orizontului, care are o formă aparent emisferică. *Irina privea dornică cerul însăninat și presărat cu stele* (BUJ.). <> *Înălțimea* (sau *slava*) *cerului* = cea mai mare înălțime a boltei cerești. (*pop.*) *Brîul* (sau *cununa*) *cerului* = curcubeu. *Toarta* (sau *torțile*) *cerului* = margini aparente ale cerului. *Inima cerului* = centru al bolții cerești. (*astron.*) *Brîul luminos al cerului* = Calea-Lactee. *Înaltul cerului* v. înalt. *Crîngul cerului* v. crîng. *Crugul cerului* v. crug. *Orbul cerului* v. orb. *Răscrucea* (sau *răscrucile*) *cerului* v. răscruce. *Virtutea cerului* v. vîrtute. <> Loc.adv. (*pop.*) *La poalele cerului* = departe. *Sub cerul* (sau *sub cer*) *liber* v. liber. *Sub cerul slobod* v. slobod. <> Expr. *A cădea din cer* = a pica din cer. *Nu pică din cer* = nu vine de-a gata. *A privi la cer* = a fi mîndru. *A pica cerul pe cineva* = *a*) a se simți foarte rușinat; *b*) a rămîne uimit, a fi surprins de ceva. *Parcă a picat* (sau *a căzut*) *cerul pe mine* (ori *pe el* etc.), se spune pentru a exprima supărarea, uimirea, rușinea cuiva în fața unei situații neașteptate (și neplăcute). (*Doar*) *nu s-o face gaură* (sau, *pop., bortă*) *în cer* = nu va fi mare pagubă, nu se va întîmpla nici un rău. *A promite* (sau *a făgădui*) *cerul și pămîntul* = a promite lucruri irealizabile. *A înălța pe cineva* (*pînă*) *la cer* = a lăuda pe cineva foarte mult. *Cînd s-a lipi cerul de pămînt* = niciodată. *Pînă-i cerul* = niciodată. *A fi* (sau *a ieși*) *soarele în crucea cerului* v. cruce. *Cu o falcă în cer și* (*cu*) *alta* (sau *una*) *în* (ori *pe*) *pămînt* v. falcă. *Sub cerul gol* v. gol. *Ca de la cer la pămînt* sau *ca cerul de pămînt* v. pămînt. *A nu avea nici cer, nici pămînt* v. pămînt. *A fi departe* (unul de altul) *ca cerul de pămînt* v. pămînt. *A pica* (sau *a fi picat*) (*ca*) *din cer* v. pica. *A răscoli cerul și pămîntul* v. răscoli. *A ridica* (pe cineva) *în slava cerului* v. ridica. *Scara cerului* v. scară. *A se sui la cer* v. sui. *A se rupe* (sau *a se deschide, a se descuia*) *zăgazurile cerului* v. zăgaz. ◆ Ext. Toate corpurile cerești din spațiu. **2** Aer, văzduh, atmosferă. *Al Moldovei steag de fală fîlfîie falnic în cer* (ALECS.). <> *Păsările cerului* = păsările zburătoare. **3** (*bis.*; și *împărăția cerului* sau *cerurilor*) Lăcaș al divinității; paradis, rai. *Nici în cer nu s-ar găsea o mai mare frumusețe ca ceea ce aveau ei dinaintea ochilor* (ISP.). <> *Puterile cerului* v. putere. <> Expr. *A fi* (sau *a se crede*) *în al șaptelea* (sau *al nouălea*) *cer* = a fi extrem de bucuros, de fericit, de mîndru. *A se crede coborît* (sau *căzut*) (*cu hîrzobul*) *din cer* v. hîrzob. *A ruga* (*pe cineva*) *cu cerul și cu pămîntul* v. ruga. *A se ruga* (*de cineva*) *cu cerul și cu pămîntul* v. ruga. *A ști și toaca în* (sau *din*) *cer* v. toacă. **4** (*bis.*) Putere divină, Dumnezeu. *Cerul vrînd să-ngreuneze Anii vieții mele și să mă-ntristeze* (BOL.). *Cerul să-l aibă în pază!* <> Expr. *Strigător la cer* (sau *la ceruri*) v. strigător. Δ *Nedreptate strigătoare la cer* v. strigător. *Pentru numele cerului!* v. nume. **5** Compus: (*anat.*) *cerul-gurii* = peretele superior al cavității bucale; bolta palatină, palatul bucal. Δ Expr. *A fi negru în cerul-gurii* = a fi rău, neîndurător v. negru. **6** (*înv.*) Acoperămînt deasupra unui pat, unui tron etc. • pl. *-uri.* /lat. ***caelum.***

cera- v. cer[1]*-*.

ceracolór, -ă *adj.* Care este lucrat cu batoane colorate pe bază de ceară. • pl. *-i, -e.* /***ceară*** + ***color.***

cerambícid *s.n.* (*entom.; la pl.*) Familie de insecte coleoptere, cu antenele foarte lungi, cu corpul alungit și viu colorat, ale căror larve sînt xilofage (*Cerambicidae*); (*și la sg.*) insectă care face parte din această familie. • pl. *-e.* /<fr. ***cérambycidés.***

cerămic, -ă *s.f., adj.* **1** *s.f.* Tehnica și arta prelucrării argilelor, pentru a se obține, prin omogenizarea amestecului plastic, prin modelarea, decorarea, smălțuirea, uscarea și arderea lui, diverse obiecte (de artă). <> *Ceramică habană* v. habană. **2** *s.f.* Colect. Totalitatea obiectelor (de artă) obținute prin tehnica ceramicii. *Descoperiri de ceramică.* **3** *s.f.* Material din care se confecționează astfel de obiecte. **4** *adj.* (*despre obiecte sau materiale*) Care este obținut prin tehnica ceramicii; de ceramică (1), referitor la ceramică. <> *Pirometru ceramic* v. pirometru. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***céramique***; cf. gr. *κεραμικός* „de olărit; de argilă".

ceramíst, -ă *s.m., s.f.* Specialist în fabricarea obiectelor de ceramică sau în arta ceramicii. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***céramiste.***

ceramográfic, -ă *adj.* Care aparține ceramografiei, care se referă la ceramografie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***céramographique.***

ceramografíe *s.f.* Disciplină a istoriei care se ocupă cu studiul ceramicii (1). • g.-d. *-iei.* /<fr. ***céramographie.***

ceramologíe *s.f.* Studiu al ceramicii (1). • g.-d. *-iei.* /<fr. ***céramologie.***

cerapastél *s.n.* (*a. plast.*) Gen de pictură modernă, asemănător encausticii, a cărei materie picturală, constînd în bastonașe de ceară, ulei și coloranți de diferite nuanțe, se întărește cu timpul, păstrînd strălucirea inițială a pigmentului colorant. • /***cera-*** + ***pastel.***

cerár *s.m.* **1** Muncitor care prelucrează ceara. **2** Negustor de (obiecte din) ceară. • pl. *-i.* /***ceară*** + *-ar.*

cerargirít *s.n.* (*mineral.*) Clorură de argint naturală, folosită ca minereu de argint. • /<fr. ***cérargyrite.***

cerát[1] *s.n.* Medicament compus din ceară și unguent, care era folosit pentru acoperirea rănilor. • pl. *-uri.* /<fr. ***cérat.***

cerát[2]**, -ă** *adj.* (*despre materiale*) Care este impregnat sau acoperit cu un strat de ceară. <> *Hîrtie cerată* = hîrtie impregnată cu substanțe care o fac impermeabilă. *Tăbliță cerată* = tăbliță de lemn acoperită cu ceară, pe care romanii își făceau însemnări, socoteli etc. *Tablă cerată* v. tablă. • pl. *-ți, -te.* /***ceară*** + *-at*, după fr. *ciré*; cf. lat. *ceratus.*

ceratít *s.m.* (*paleon.*) Moluscă cefalopodă fosilă din era mezozoică (*Ceratidae*). • pl. *-ți.* /<fr. ***cératites***; cf. gr. *κέρας, -ατος* „corn".

cerăreásă *s.f.* **1** Soția cerarului. **2** Vînzătoare de ceară. • pl. *-ese.* /***cerar*** + *-easă.*

cerăríe *s.f.* **1** (Magazin unde se face) negustorie cu (obiecte din) ceară. **2** Loc unde se depozitează (obiecte din) ceară. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***cerar*** + *-ie.*

cerărít *s.n.* (*în trecut*) Impozit pe producția de ceară. • /***ceară*** + *-ărit.*

cerb *s.m.* **1** (*zool.*) Mamifer rumegător, de talie mare, zvelt, cu coada scurtă și cu coarnele ramificate (*Cervus elaphus*). <> *Cerb lopătar* = specie de cerb cu coarnele lățite în formă de lopeți și cu corpul robust (*Cervus dama*). (*paleon.*) *Cerb gigant* = gen de mamifer fosil din cuaternar, cu înălțimea de cca 1, 5 m, cu coarnele late, distanțate la vîrfuri pînă la 3 m și cu blana foarte bogată (*Cervus megaceros*). **2** (*entom.*) *Cerbul lui Dumnezeu* = rădașcă (*Lucanus cervus*). • pl. *-i.* /lat. ***cervus, -i.***

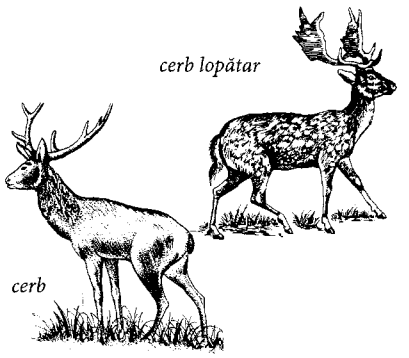

cerb lopătar

cerb

cerbár *s.m.* **1** (*entom.*) Rădașcă (*Lucanus cervus*). **2** (*bot.; reg.*) Năvalnic (*Phillitis scolopendium*). • pl. *-i.* /***cerb*** + *-ar.*

cerbărie *s.f.* Loc special amenajat unde se țin cerbi; rezervație de cerbi. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***cerb*** + *-ărie.*

cérber *s.m.* **1** (*în mit. greacă*) Ciine cu trei capete, care păzește porțile infernului. **2** Fig. Paznic foarte vigilent. • pl. *-i.* /<fr. ***cerbère***, lat. ***cerbĕrus, -i.***

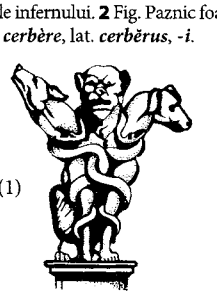

cerber (1)

cerbíce *s.f* **1** Ceafă (1), grumaz. *Boii... își potrivesc bine cerbicea în jug – și pornesc* (GÎRL.). <> Expr. *A pleca* (sau *a frînge, a rupe, a asupri, a muia*) *cerbicea cuiva* = a supune pe cineva. *A fi tare la* (sau *în, de*) *cerbice* sau *cu cerbice tare* v. tare. *A avea cerbice țepănă* v. țepăn. **2** Partea de sus a jugului care acoperă ceafa boului. **3** Fig. Mîndrie, împotrivire. *Trebuia să frîngă cerbicea unui ispravnic necinstit* (SADOV.). • și (*pop.*) *cerbíșă* *s.f.* /lat. ***cervix, -ĭcis.***

cerbicíe *s.f.* **1** Tenacitate; dîrzenie. **2** Încăpățînare. • g.-d. *-iei.* /***cerbice*** + *-ie.*

cerbíșă *s.f.* v. cerbice.

cerbișór *s.m.* Dim. al lui *cerb*; cerbuleț, cerbușor, cerbuț. • pl. *-i.* /***cerb*** + *-işor.*

cerboáică *s.f.* Femela cerbului; ciută (1). • pl. *-ce.* /***cerb*** + *-oaică.*

cerbuléț *s.m.* Cerbișor. • pl. *-i.* /***cerb*** + *-uleț.*

cerbușór *s.m.* Cerbișor. • pl. *-i.* /***cerb*** + *-uşor.*

cerbúț *s.m.* Cerbișor. • pl. *-i.* /***cerb*** + *-uț.*

cerc *s.n.* **I 1** (*geom.*) Figură plană formată din mulțimea tuturor punctelor egal depărtate de un punct fix; suprafața limitată de această figură. *Diametrul cercului.* <> *Putere a unui punct față de un cerc* v. putere. *Segment de cerc* v. segment. *Sfert de cerc* v. sfert. *Cerc trigonometric* v. trigonometric. ◆ Circumferință. *El calculează lungimea cercului.* <> *Cvadratura cercului* v. cvadratură. **2** Figură, desen, linie, mișcare în formă de cerc (I 1). *Treceau pe lîngă o apă întinsă... Pe luciu tremurau cercuri repezi* (SADOV.). <> (*adv.*) *Se prind de mîini și se desprind, S-adună cerc și iar se-ntind* (COȘB.). <> *Cerc magic* v. magic. <> Loc. adv. *În cerc* = circular. <> Expr. *A strînge cercul în jurul cuiva* v. strînge. **3** Linie în formă de cerc. *Lacrimi de bucurie izvorau din ochii lor odată frumoși poate, dar acum stinși și împrejurați de un cerc purpuriu* (C. NEGR.). **4** (*geogr.*) *Cerc polar* = fiecare dintre cele două paralele de 66° 33′ latitudine nordică (*cerc polar arctic*) și latitudine sudică (*cerc polar antartic*), care marchează limita dintre cele două zone temperate și cele două zone polare ale Pămîntului. *Cercul tropical de nord* = cercul paralel la 23° 30′ nord de ecuator (Tropicul Racului). *Cercul tropical de sud* = cercul paralel la 23° 30′ sud de ecuator (Tropicul Capricornului). *Cerc diurn* = cerc descris de aștri în mișcarea lor aparentă, zilnică, în jurul Pămîntului. *Cerc orar* v. orar. *Cerc tropic* v. tropic. **5** (*log.*) *Cerc vicios* = *a)* eroare logică ce constă în a defini sau a demonstra un lucru printr-un alt lucru care nu poate fi definit sau demonstrat decît cu ajutorul primului lucru; *b)* ext. situație fără ieșire. **II** Analog. **1** Bandă subțire (de metal) cu care se încercuiește un butoi făcut din doage (pentru strîngerea și consolidarea acestora). *Butoiul are două rînduri de cercuri.* **2** Șină de fier fixată în jurul roților de lemn ale vehiculelor cu tracțiune animală, pentru a consolida obezile și a servi ca piesă de uzură la rulare. *Cerc la roata unei căruțe.* **3** Obiect circular (de lemn) cu care se joacă copiii, rostogolindu-l cu un băț. **4** Fișie de metal (prețios) sau de stofă, împodobită cu broderii sau cu pietre scumpe, pe care o poartă femeile pe cap; diademă. **5** (și *cerc de rochie*) Arc circular care susține crinolina. **6** (*med.*) Bandaj hernial; suspensor. **7** (*pesc.*) Nuia a sacului sau a crîsniculuі de mînă, îndoită în formă de cerc (I 1). **8** Lemn arcuit, care înconjoară gîtul calului înhămat ruseşte. **9** Disc, roată. *Cerc de lemn.* **10** Nuia de alun fixată în pereții caselor de lemn, înainte de a-i lipi cu lut. **11** Rotocol, colac (6). *Se înalță cercuri de fum.* **12** *Cerc azimutal* = instrument pentru măsurători astronomice și geodezice de unghiuri orizontale, avînd un cerc orizontal de diametru mult mai mare decît al teodolitului. *Cerc meridian* v. meridian. **III** Disc gradat, folosit la unele instrumente de măsură pentru calcularea unghiurilor. *Cerc de busolă.* **IV 1** Grup de oameni legați între ei prin interese comune. ◆ Spec. Grup de oameni legați între ei prin preocupări, convingeri, idei etc. comune (cu scop științific, artistic sau instructiv-educativ). *Cerc literar. Cerc studențesc. Cerc științific.* <> (*în trecut*) *Cerc muncitoresc* = organizație politică muncitorească. **2** Grup de oameni uniți prin legături de rudenie sau de prietenie, care se frecventează des. *Fiindcă amicul se duce din cercul nostru, propun să începem masa și s-o sfîrșim cu un toast în sănătatea lui* (ALECS.). ◆ Ext. Lume; societate. *Trăind în cercul vostru strîmt, Norocul vă petrece* (EMIN.). **3** Ambianță, anturaj. *Se acomodase în cercul lor.* **V** Fig. **1** Sferă, domeniu. *Cerc de preocupări. Cerc de activitate.* **2** Limită de cunoștințe, de atribuții, de ocupații etc. • pl. *-uri.* și *țirc* *s.n.* /lat. ***circus, -i;*** cf. și fr. *cercle.*

cercá *vb. I.* **1** *tr.* (*pop.*) A cerceta (1), a examina. *Unul din ei, pleșuv și uscat, veni să-i cerce pulsul* (EMIN.). ◆ A iscodi. *Trimise iscoade să cerce locurile.* <> Expr. *A-și cerca norocul* v. noroc. **2** *tr., refl.* (*pop.*) A se strădui; a căuta să... *În zadar cearcă ei să ridice Un zid* (ALECS.). *Biata fată... se cercă să zică și ea ceva, dară împăratul îi tăie cuvîntul* (ISP.). **3** *tr.* (*pop.*) A proba, a încerca, a căuta să vadă dacă ceva este bun, potrivit etc. *Cercară toate femeile condurul, și la nici una nu se potrivi* (ISP.). **4** *tr.* (*înv., pop.*) A căuta (I 1). *Cercam un vad Să ies la lumea largă* (EMIN.). *Ileana... era o fată cît să-i cerci părechea, de frumoasă ce era* (POP.). **5** *intr.* (*pop.*) A se interesa, a se informa. *Dă-i vin cît o putea bea, Da de bani nu te-ngrija; Da nici de vin nu cerca, Că de-a trece, ți-oi mai da* (POP.). **6** *tr.* (*înv.*) A supune la grele încercări. *Tăbări, trimițînd cete în toate părțile, care mai mult de opt zile cercară țara* (BĂLC.). **7** *tr.* (*reg.; compl. indică oameni*) A vizita, a frecventa. *Poate că nici crîșmăriței nu-i era tocmai urît a sta între noi, de ne cerca așa des* (CR.). **8** *intr.* (*reg.*) A reveni; a da tîrcoale. **9** *tr. unipers.* (*pop.*) A fi cuprins de o durere fizică, de o anumită stare sufletească etc. *De cîtva timp îl cerca în răstimpuri un junghi în piept* (VLAH.). *Și astăzi încă, din această pricină, mă cearcă păreri de rău* (SADOV.). • prez.ind. *cerc.* /lat. ***circāre.***

cercálă *s.f.* (*pesc.*) Crîsnic[1] fără coadă pentru pescuit zglăvoace. • pl. *-e.* /***cerc*** + *-ală.*

cercár *s.m.* (*entom.*) Larvă a gălbezii, care trăiește în apă și care devine adultă în organismul vitelor cornute, unde pătrunde odată cu hrana. • pl. *-i.* /<fr. ***cercaire***, cf. gr. *κέρκος* „coadă".

cercáre *s.f.* (*pop.*) **1** Cercetare (1), investigație. *Au dat boală între oi și acuma-i cercare prin sat* (SB.). **2** Încercare; experiență. *Începu o nouă viață, avînd puterea juneții și cercarea bătrîneții* (C. NEGR.). ◆ Probă. **3** Suferință, nenorocire. *A trecut prin multe cercări.* • pl. *-ări.* /v. ***cerca.***

cercát, -ă *adj.* (*pop.; despre oameni*) **1** Încercat, trecut prin greutăți. **2** Experimentat, priceput. • pl. *-ți, -te.* /v. ***cerca.***

cercănát, -ă *adj.* (*despre oameni*) Încercănat. • pl. *-ți, -te.* /***cearcăn*** + *-at.*

cercănél *s.n.* Dim. al lui *cearcăn.* • pl. *-e.* /***cearcăn*** + *-el.*

cercătór, -oáre *s.m., s.f* (*înv.*) **1** Persoană care face o încercare. **2** Controlor (1). • pl. *-ori, -oare.* /***cerca*** + *-ător.*

cercătúră *s.f.* **1** (*înv.*) Probă. **2** (*jur.; înv.*) Cercetare a unei cauze. ◆ Investigație. **3** (*în trecut*) Control exercitat de stăpînire asupra strîngerii birurilor prin concesionare. *N-ai decît să scoți o cercătură în țară* (FIL.). • pl. *-i.* /***cerca*** + *-ătură.*

cerceáf *s.n.* v. cearșaf.

cercél *s.n.* **1** Obiect de podoabă pentru urechi. *Cerceii mamei sînt mici, rotunzi, ca niște bănuți* (STANCU). <> Expr. (*pop.*) *Cerceii mi-au căzut, dar urechile mi-au rămas* = mi-am pierdut averea sau rangul, dar nu mă las înfrînt. **2** (*pop.*) Verigă de metal pusă în urechile animalelor domestice ca semn de proprietate sau de recunoaștere. **3** Compuse: (*bot.; pop.*) *cercelul-doamnei* = papucul-doamnei (*Impatiens roycі*); *cerceii-babei* = lemn-rîios (*Impatiens balsamina*). • pl. *-ei.* /lat. ***cĭrcĕllus, -um.***

cercelá *vb. I. tr.* **1** A da forma cercelului (1). **2** A împodobi cu cercei. • prez.ind. *-ez.* /***cercel*** + *-a.*

cercelár *s.m.* Persoană care face sau vinde cercei. • pl. *-i.* /***cercel*** + *-ar.*

cerceláre *s.f.* Acțiunea de *a cercela* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***cercela.***

cercelăș *s.m.* Cerceluș (I). • pl. *-i.* /***cercel*** + *-aș.*

cercelát, -á *adj.* Împodobit cu cercei. • pl. *-ți, -te.* /v. ***cercela.***

cercelói *s.m.* Aug. al lui *cercel.* • pl. *-oi.* /***cercel*** + *-oi.*

cercelúș *s.m.* **I** Dim. al lui *cercel*; cercelaș, cerceluț. **II** (*bot.*) **1** Plantă ornamentală, cu florile pestrițe, în formă de pîlnie (*Fuchsia coccinea*). **2** Plantă ornamentală, cu florile roșii (*Fuchsia fulgens*). **3** Plantă ornamentală cu florile roșii, care au vîrfurile galbene-verzui (*Fuchsia splendens*). **4** (*la pl.*) Lăcrămioare (*Convallaria majalis*). • pl. *-i.* /***cercel*** + *-uș.*

cercelúț *s.m.* Cerceluș (I). • pl. *-i.* /***cercel*** + *-uț.*

cercetá *vb. I. tr.* **1** A examina, a observa cu atenție; a controla (1), a urmări. *Controlorii cercetează biletele călătorilor.* <> (*refl. recipr.*) *Prin spiralele fumului se mai cercetau încă, încercînd fiecare să descifreze în trăsăturile celuilalt* (CE. PETR.). <> Expr. *A cerceta* (*o lucrare*) *filă cu filă* v. filă. ◆ A analiza, a măsura, a scruta. *Îl cercetează cu atenție.* **2** (*compl. indică legi, fenomene, procese etc.*) A studia; a investiga (din punct de vedere științific). *Românul..., cercetînd originea și limba lui, se văzu că e roman* (C. NEGR.). *Cercetează civilizația traco-dacă.* **3** A încerca să găsească pe cineva sau ceva (pierdut, rătăcit, ascuns etc.); a umbla după...; a căuta (I 1). *Cercetîndu-l de-amărunțelul, au aflat floarea în tureatca ciubotei* (SB.). ◆ (*înv.*) A controla la vamă. **4** A căuta să afle; a se informa; a iscodi. *Un gînd îndrăznet își pusă în minte: Singur cu capul să cerceteze Starea taberii turcești* (BUD.). <> (*abs.*) *A cercetat peste tot.* **5** A se documenta. *A cercetat dacă nu s-a mai scris despre acest subiect.* **6** (*compl. indică scrieri, documente etc.*) A consulta (3). *A cercetat cataloagele unei biblioteci. Am cercetat toate izvoarele.* **7** A verifica; a revizui; a inspecta. *A cercetat actele instituției.* ◆ A verifica dacă un rezultat este corect la calcul. **8** A încerca, a sonda, a tatona. *Trebuie să cercetezi terenul să vezi dacă sînt șanse de reușită.* **9** (*compl. indică oameni*) A chestiona (1), a întreba. *Cum se poate... să stea omul trei zile la poarta mea și să nu meargă nimeni să-l cerceteze?* (ISP.). **10** (*jur.; compl. indică oameni*) A supune unui interogatoriu; a

ancheta. **11** (*jur.*) A face o cercetare (5); a studia o cauză pentru a putea da o sentință. *Cercetează un caz penal.* **12** (*milit.*) A efectua o cercetare (6). **13** (*înv.*) A vizita. *Ia vezi cum te iubesc eu, că tot des te cercetez!* (PANN). • prez.ind. *-ez.* /lat. ***circītare*** „a da tîrcoale".

cercetáre *s.f.* Acțiunea de *a cerceta* și rezultatul ei. **1** Examinare, observare atentă; control (1). *Noaptea, prin curțile care rămîn deschise, Jap... începea cercetările* (GAL.). ◇ (*econ.*) *Cercetare de marketing* = ansamblul planurilor, analizelor sistematice și raportărilor de date relevante pentru o situație specifică de marketing cu care se confruntă o întreprindere. *Cercetare operațională* v. operațional. *Cercetare selectivă* v. selectiv. ◇ Expr. *A lua în de-aproape cercetare* v. aproape. **2** Investigație, studiu în vederea descoperirii și punerii în evidență a noi cunoștințe. *Cercetări în domeniul filologiei române.* ◆ Concr. Studiu. *A publicat o cercetare temeinică.* **3** Consultare (a unor documente, izvoare etc.). *Cercetarea cataloagelor unei biblioteci.* **4** Verificare, revizuire, control (1). *Inspectorii au început cercetarea tuturor documentelor financiare ale firmei.* **5** (*jur.*) Activitate desfășurată de organele de urmărire penală pentru strîngerea și verificarea probelor cu privire la săvîrșirea unei infracțiuni și pentru descoperirea și prinderea infractorului. ◇ *Cercetare abuzivă* = infracțiune care constă în folosirea de promisiuni, amenințări sau violențe împotriva unei persoane în curs de cercetare, de anchetă penală ori de judecată pentru obținerea unei declarații false. **6** (*milit.*) Acțiune de culegere și de studiere a datelor despre inamic, teren, populație, surse de aprovizionare, condiții atmosferice, drumuri etc., care se face prin luptă, incursiuni, ambuscade, luare de prizonieri, observare etc. **7** (*înv.*) Întrebare. *Îl opreau din drum și-l zăpăceau cu cercetările* (DELAVR.). **8** (*înv.*) Vizită. *Despre vizite sau cercetări* (PANN). • pl. *-ări.* /v. ***cerceta***.

cercetáș, -ă *s.m., s.f.* **1** Persoană care primește misiunea de a obține informații despre ceva. **2** (*milit.*) Soldat trimis în recunoaștere. **3** (*în trecut*) Persoană care făcea parte din cercetășie (1). **4** Tînăr care face parte din cercetășie (2). • pl. *-i, -e.* /***cerceta*** + *-aș.*

cercetát[1] *s.n.* Faptul de *a cerceta.* • /v. ***cerceta***.

cercetát[2]**, -ă** *adj.* **1** Care este examinat, observat cu atenție. **2** (*despre legi, fenomene, procese etc.*) Care este studiat, investigat (din punct de vedere științific). **3** Care este verificat, revizuit, inspectat. ◆ (*despre calcule*) A cărui exactitate este verificată. **4** (*jur.*) Care este examinat din punct de vedere legal. **5** (*jur.; despre oameni*) Care este anchetat, care este supus unui interogatoriu. • pl. *-ți, -te.* /v. ***cerceta***.

cercetășie *s.f.* **1** (*în trecut*) Activitate cu caracter sportiv, pentru educarea tineretului școlar, înființată în 1908, de generalul englez R. Baden-Powell, care a existat și în România, între anii 1913 și 1937; organizație care desfășura această activitate. **2** Organizație liberă a tineretului, bazată pe un sistem de educație care cultivă observarea atentă a naturii din punct de vedere practic și spiritul de inițiativă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***cercetaș*** + *-ie.*

cercetător, -oáre *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care cercetează, examinează cu atenție; atent, pătrunzător, scrutător. *Privire cercetătoare.* **2** *s.m., s.f.* Persoană care se ocupă cu cercetări în domeniul științei sau al tehnicii; om de știință. *Este un remarcabil cercetător în domeniul istoriei moderne.* ◇ *Cercetător științific* = funcție în cadrul institutelor de cercetare științifică, în laboratoare etc.; persoană care are această funcție. • pl. *-ori, -oare.* /***cerceta*** + *-ător.*

cerceveá *s.f.* **1** Cadru în care este fixat geamul la o fereastră sau la o ușă. ◆ Lemnăria (în formă de cruce) din mijlocul ferestrei, în care sînt montate geamurile. **2** Cadru de lemn în care se prinde un tablou sau o oglindă. • pl. *-ele.* și (*pop.*) *gergeveá, giurgiuveá s.f.* /<tc. ***çerçeve***.

cerchéz, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Republicii Karaceaevo-Cerkesia sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) populație din familia de limbi caucaziană care locuiește în Republica Karaceaevo-Cerkesia, în S-V Federației Ruse; locuitorii Republicii Karaceaevo-Cerkesia. **2** *adj.* Care aparține Republicii Karaceaevo-Cerkesia sau cerchezilor, care se referă la Republica Karaceaevo-Cerkesia sau la cerchezi; cerchezesc. ◆ (*subst. f.*) Limba sau grupul de limbi din familia caucaziană, ramura de N-V, vorbită de cerchezi. • pl. *-i, -e.* /<tc. ***çerkez***.

cerchezésc, -eáscă *adj.* Cerchez (2). • pl. *-ești.* /***cerchez*** + *-esc.*

cerci *s.m. pl.* (*entom.*) Pereche de formații filamentoase terminale ale unei insecte. • /<fr. ***cerque***; cf. gr. *κέρκος* „coadă".

cercláj *s.n.* **1** Încercuire. **2** (*chir.*) Procedeu chirurgical de reunire a fracturilor prin imobilizarea unui os fracturat cu ajutorul unui fir sau al unor lame metalice care înconjoară fragmentele osoase într-un inel. ◆ Procedeu chirurgical de micșorare a unui orificiu care este prea larg sau care prezintă tendința spre lărgire patologică, prin intermediul unui fir care înconjoară orificiul și îl strînge. • pl. *-e.* /<fr. ***cerclage***; cf. lat. *circŭlus, -i* „cerc".

cerco- Elem. de compunere „coadă". • /<fr. ***cerco-***; cf. gr. *κέρκος* „coadă".

cercopitéc *s.m.* (*zool.*) Maimuță catariniană africană, cu coada lungă, cu două calozități fesiere viu colorate, care se îmblînzește cu ușurință (*Cercopithecus ruber*). • pl. *-ci.* /<fr. ***cercopithèque***; cf. gr. *κέρκος* „coadă", *πίθηκος* „maimuță".

cercopitecíd *s.n.* (*la pl.*) Familie de maimuțe care au pungi faringiene unde depozitează hrana și coadă neprehensilă (*Cercopithecidae*); (*și la sg.*) maimuță care face parte din această familie. *Pavianul și magotul fac parte din familia cercopitecidelor.* • pl. *-e.* /<fr. ***cercopithécidés***.

cercosporióză *s.f.* Boală a plantelor produsă de ciuperci din genul *Cercospora*, care se manifestă prin apariția pe frunze a unor pete circulare, brune sau albicioase. *Cercosporioza sfeclei.* • sil. *-ri-o-.* /<fr. ***cercosporiose***.

cercuí *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică butoaie, roți de lemn etc.*) A lega, a strînge cu (sau în) cercuri (II 1). **2** *tr.* (*tehn.*) A freta. *A cercuit două piese metalice.* **3** *tr.* (*compl. indică terenuri, spații etc.*) A mărgini, a circumscrie (3). *A cercuit terenul unde se pot juca.* **4** *intr.* A se așeza în formă de cerc (I 1). ◆ (*tr.*) A însemna ceva în formă de cerc. **5** *tr.* Fig. A cuprinde ca într-un cerc (I 1); a înconjura. • prez.ind. *-iesc.* /***cerc*** + *-ui.*

cercuiálă *s.f.* (*pop.*) Cercuire. • pl. *-ieli.* /***cercui*** + *-eală.*

cercuíre *s.f.* Acțiunea de *a cercui* și rezultatul ei; (*pop.*) cercuială, cercuitură. • pl. *-i.* /v. ***cercui***.

cercuít *s.n.* Faptul de *a cercui.* • /v. ***cercui***.

cercuitór *s.m.* Persoană care face sau pune cercuri (II 1) (la butoaie). • sil. *-cu-i-.* pl. *-i.* /***cercui*** + *-tor.*

cercuitúră *s.f.* (*pop.*) Cercuire. • sil. *-cu-i-.* pl. *-i.* /***cercui*** + *-tură.*

cerculéț *s.n.* **1** Dim. al lui *cerc*; cercușor. **2** (*mai ales la pl.*) Fiecare dintre cutele înguste și dese care se fac ca garnituri la rochii, bluze etc.; cercurel. • pl. *-e.* /***cerc*** + *-uleț.*

cercurél *s.n.* (*mai ales la pl.*) Cerculeț (2). • pl. *-e.* /***cercuri***, pl. lui *cerc* + *-el.*

cercuríu, -íe *adj.* (*reg.*) Rotund; curbat. *Coarne cercurii.* • pl. *-ii.* /***cercuri***, pl. lui *cerc* + *-iu.*

cercușór *s.n.* Cerculeț (1). • pl. *-oare.* /***cerc*** + *-ușor.*

cerdác *s.n.* **1** Mic pridvor (închis cu geamlîc) situat pe una sau pe mai multe laturi ale unei clădiri. *Suii scara, aruncai mantaua pe balustrada cafenie a cerdacului și intrai în casă* (HOG.). ◆ Galerie deschisă, mărginită de stîlpi (la mănăstiri sau la vechile case boierești). ◆ (*impr.*) Balcon. **2** (*înv.*) Clădire izolată, cu o singură încăpere, așezată pe o ridicătură de pămînt sau pe stîlpi înalți (care servește ca post de observație). **3** Acoperiș făcut deasupra unei fîntîni sau a unei cruci. • pl. *-ce.* și (*pop.*) *cerdác s.n.* /<tc. ***çardak***.

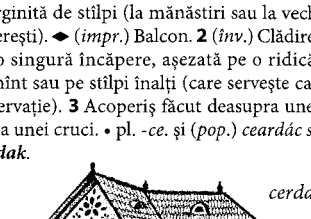

cerdac (1)

cerdăcél *s.n.* Cerdăcuț. • pl. *-e.* /***cerdac*** + *-el.*

cerdăcúț *s.n.* Dim. al lui *cerdac*; cerdăcel. • pl. *-e.* /***cerdac*** + *-uț.*

cére *vb. III.* **1** *tr.* A se adresa cuiva pentru a obține ceva; a stărui pe lîngă cineva pentru a-l convinge să-ți îndeplinească o dorință. *Du-te la împăratul și cere să-ți dea douăzeci de corăbii* (ISP.). ◇ Expr. *A cere voie să...* = a stărui (pe lîngă cineva) pentru a obține permisiunea să... *A cere țigănește* v. țigănește. **2** *tr.* (*compl. indică fete, femei nemăritate*) A peți, a face propuneri de căsătorie. *Ipate, nemaiavînd răbdare, se și duce la tată-său și la mă-sa de-o cere* (CR.). ◇ Expr. *A cere mîna* (*cuiva*) sau *a cere de soție* = a face unei fete sau părinților ori tutorelui ei o propunere de căsătorie. **3** *tr.* A cerși (1). *Bătrînul cere bani pe la colțuri de stradă.* ◇ Expr. *A cere milă* v. milă. *A cere de pomană* v. pomană. (*A cere*) *pe la ușile oamenilor* v. ușă. **4** *tr.* A pretinde ceva în baza unui drept; a reclama, a revendica. *Cere să primească drepturile bănești la timp.* ◇ Expr. *A cere socoteală* (sau *cont*) *cuiva* ori *de la cineva* = a trage la răspundere pe cineva, a obliga (pe cineva) să justifice cele spuse sau făcute. *A cere cuvîntul* v. cuvînt. *A cere cuiva explicații* (sau *a cere o explicație*) v. explicație. *A cere pace* v. pace. *A cere satisfacție* v. satisfacție. *A cere scuze* v. scuză. *A cere* (*cuiva*) *seamă* (sau *seama*) v. seamă. **5** *tr.* A pretinde, a vrea. *Iată ce cer eu de la voi: să ascultați! Cît ceri pe kilogramul de mere?* ◇ Expr. *A cere pe dracul și pe tată-său* sau *cît dracul pe tată-său* v. drac. *A cere lînă de la broaște* v. lînă. *A cere* (*și*) *luna de pe cer* v. lună. *A cere cît pe mă-sa* v. mamă. **6** *tr.* A solicita. *Slujba pe care o cere este foarte stresantă pentru el.* ◇ Loc.vb. *A cere cu împrumut* v. împrumut. ◇ Expr. *A cere o audiență* v. audiență. **7** *tr.* A impune; a face să fie necesar. *Această acțiune cere multe eforturi.* **8** *tr.* A implica, a reclama, a necesita. *Inteligența cere reflecție.* **9** *tr.* A dori, a pofti, a voi. ◇ Expr. *Cît îi cere* (*cuiva*) *inima* v. inimă. **10** *refl.* (*mai ales despre mărfuri*) A fi solicitat, a avea căutare; a se vinde bine. *Această marfă se cere.* **11** *refl. impers.* A se cădea (III 3), a se cuveni (2), a se impune. *Se cere să faci astfel.* **12** *refl.* Expr. *A se cere afară* = a cere permisiunea de a se duce afară sau la WC. • prez.ind. *cer.* /lat. ***quaerĕre***.

cereálă *s.f.* (*la pl.*) Grup de plante agricole din familia gramineelor, cu rădăcina fasciculată, cu tulpina neramificată și cu fructul o cariopsă, care cuprinde cele mai importante plante alimentare și furajere; (*și la sg.*) plantă care face parte din această familie. *Grîul, orzul, porumbul, secara sînt cereale.* ◇ *Scabia cerealelor* v. scabie. • sil. *-re-a-.* pl. *-e.* /<fr. ***céréale***, it. ***cereale***; cf. lat. *cerealia* <nm. pr. *Ceres*, zeița agriculturii la romani.

cerealicultúră *s.f.* Ramură a agriculturii care se ocupă cu studiul culturii cerealelor. • sil. *-re-a-.* /<fr. ***céréaliculture***.

cerealiér, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* Care produce cereale; de cereale. **2** *s.n.* Navă specială pentru transportul cerealelor. • sil. *-re-a-li-er.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***céréalier***.

cereálii *s.f. pl.* (*în antic. romană*) Sărbători dedicate zeiței Ceres, venerată de romani drept „creatoarea recoltelor", care aveau loc între 12 și 19 aprilie. • sil. *-re-a-.* /<lat. ***cĕrĕalĭa, -ium***; cf. nm. pr. *Ceres*, zeița agriculturii la romani.

cerealíst *s.m.* Negustor de cereale. • sil. *-re-a-.* pl. *-iști.* /<fr. ***céréaliste***.

cerebél *s.n.* (*anat.*) Parte a sistemului nervos central care ocupă loja cerebeloasă, constituită din două emisfere și o porțiune mediană alungită, numită vermis, cu rol important în asigurarea controlului echilibrului, al tonusului muscular și al funcțiilor vegetative și în controlul automat al motilității voluntare și semivoluntare; creierul mic. • pl. *-e, -uri.* /<lat. ***cĕrĕbĕllum, -i***, dim. lui *cĕrĕbrum, -i*.

cerebelár, -ă *adj.* Cerebelos. • pl. *-i, -e.* /<it. ***cerebellare***.

cerebelítă *s.f.* (*med.*) Tip de encefalită localizată la nivelul cerebelului și manifestată prin sindrom cerebelos • pl. *-e.* /<fr. ***cérébellite***.

cerebelopatíe *s.f.* (*med.*) Afecțiune a cerebelului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***cérébellopathie***.

cerebelós, -oásă *adj.* Care aparține cerebelului, care se referă la cerebel; cerebelar. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***cérébelleux***.

cerebr- Elem. de compunere „(referitor la) creier". • și *cerebro-.* /<fr. ***cerebr(o)***-; cf. lat. *cĕrĕbrum, -i* „creier".

cerebrál, -ă *adj.* **1** Care aparţine creierului, care se referă la creier şi la funcţiile lui; de la (sau din) creier. *Arteră cerebrală.* <> *Sindrom cerebral* = tulburări de comportament, de motricitate sau de sensibilitate determinate de anumite afecţiuni ale creierului mare. *Comoţie cerebrală* v. comoţie. *Congestie cerebrală* v. congestie. *Cortex cerebral* v. cortex. *Lacunarism cerebral* v. lacunarism. *Lob cerebral* v. lob. *Localizări cerebrale* v. localizare. *Pacemaker cerebral* v. pacemaker. *Pedunculi cerebrali* v. peduncul. *Ramolisment cerebral* v. ramolisment. *Scoarţa cerebrală* v. scoarţă. *Trigon cerebral* v. trigon. **2** Intelectual, raţional, mintal. *Activitate cerebrală.* **3** (*despre oameni*) Care se conduce numai după criteriile raţiunii. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***cérébral.***

cerebralísm *s.n.* Raţionalism exagerat. • /<engl. ***cerebralism.***

cerebralitáte *s.f.* Însuşirea de a fi cerebral. • /<fr. ***cérébralité.***

cerebralizá *vb. I. tr.* A da un caracter cerebral. • prez. ind. *-ez.* /***cerebral*** + *-iza.*

cerebralizáre *s.f.* **1** Acţiunea de *a cerebraliza* şi rezultatul ei. **2** (*biol.*) Dezvoltare a creierului, ca unul dintre aspectele fundamentale ale evoluţiei biologice. • pl. *-ări.* /v. ***cerebraliza.***

cerebrastenie *s.f.* (*med.*) Formă de astenie a creierului determinată de traumatisme craniene şi cerebrale, care se manifestă prin iritabilitate, labilitate emoţională, scăderea atenţiei şi a memoriei, senzaţie de epuizare etc. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***cerebr-*** + ***astenie.***

cerebriformˌ -ă *adj.* Cerebroid (1). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***cérébriforme.***

cerebro- v. cerebr-.

cerebroangioscleróză *s.f.* (*med.*) Scleroză a vaselor cerebrale. • sil. *-gi-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***cérébro-angiosclérose.***

cerebrofiziologíe *s.f.* (*med.*) Fiziologie a creierului. • sil. *-zi-o-.* g.-d. *-iei.* /<engl. ***cerebrophysiology.***

cerebroíd, -ă *adj.* **1** Care se aseamănă cu creierul; cerebriform. **2** *Ganglioni cerebroizi* = ganglioni care la unele animale inferioare au aceeaşi funcţie ca sistemul nervos central la animalele superioare. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***cérébroïde***; cf. lat. *cĕrĕbrum, -i* „creier", gr. *εἶδος* „aspect".

cerebromalacíe *s.f.* (*med.*) Ramolisment al substanţei cerebrale. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***cérébromalacie***; cf. lat. *cĕrĕbrum, -i* „creier", gr. *μαλακία* „înmuiere, slăbiciune".

cerebropatíe *s.f.* (*med.*) Maladie a creierului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***cérébropathie.***

cerebroragíe *s.f.* (*med.*) Hemoragie cerebrală. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***cérébrorragie.***

cerebroscleróză *s.f.* (*med.*) Scleroză a ţesutului cerebral. • pl. *-e.* /<fr. ***cérébrosclérose.***

cerebrospinál, -ă *adj.* Care aparţine creierului şi măduvei spinării, care are legătură cu creierul şi cu măduva spinării. <> *Ax cerebrospinal* v. ax. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***cérébro-spinal***; cf. lat. *cĕrĕbrum, -i* „creier", *spīna, -ae* „spin".

cerebrotomíe *s.f.* (*chir.*) Disecţie a creierului. ◆ Incizie a creierului pentru evacuarea unui abces. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***cérébrotomie***; cf. lat. *cĕrĕbrum, -i* „creier", gr. *τομή* „tăiere, secţiune".

cerebrotónic, -ă *adj.* (*psih.*) Hipersensibil, anxios, introvertit. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***cérébrotonique.***

cerebrozídă *s.f.* (*biochim.*) Substanţă lipoidă complexă din ţesutul nervos, care are rol important în metabolismul celulei nervoase. • pl. *-e.* /<fr. ***cérébroside.***

cerébrum *s.n.* (*anat.*) Creier. • /<lat. *cĕrĕbrum, -i.*

ceremoniá *vb. I. tr.* A oficia într-un lăcaş de cult. • sil. *-ni-a.* prez.ind. *-iez.* /***ceremonie*** + *-a.*

ceremoniál *s.n.* Totalitatea regulilor după care se desfăşoară o ceremonie; formalitate de oficiere a unui act solemn. *Ceremonialul căsătoriei religioase.* ◆ (*adj.*) Ceremonios. • sil. *-ni-al.* pl. *-e, -uri.* /<fr. ***cérémonial,*** lat. *caerĭmōnĭalis, -e.*

ceremonialísm *s.n.* Respectare strictă şi mărginită a anumitor ceremonialuri (religioase). • sil. *-ni-a-.* /<fr. ***cérémonialisme.***

ceremoníe *s.f.* **1** Ansamblu de reguli şi forme protocolare practicate la solemnităţi; ext. solemnitate protocolară. *Ceremonia căsătoriei religioase.* <> *Maestru de ceremonie* (sau *de ceremonii*) = persoană desemnată să dirijeze desfăşurarea unei solemnităţi conform protocolului. ◆ Ext. Serbare sau masă festivă căreia i se dă însemnătate, strălucire. **2** Formă ritualică a unui cult religios; slujbă religioasă. **3** Manifestaţie în cinstea unei persoane; primire solemnă. **4** Totalitatea formelor de politeţe, marcate de solemnitate, folosite în relaţiile dintre membrii societăţii. *Vizită de ceremonie.* <> *Ţinută de ceremonie* v. ţinută. <> Loc.adv. *Fără ceremonie* (sau *ceremonii*) = familiar. ◆ Ext. Formă de politeţe exagerată. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi (*înv.*) *ţeremonie s.f.* /<pol. ***ceremonia,*** lat. ***caerĭmōnĭa, -ae,*** fr. ***céremonie.***

ceremoniós, -oásă *adj.* **1** Care se face cu (prea) multă ceremonie. **2** (*despre oameni*) Care se comportă cu politeţe (exagerată). • pl. *-oşi, -oase.* /<fr. ***cérémonieux.***

cerencél *s.n.* v. cerenţel.

cerenţél *s.m.* (*bot.*) **1** Plantă erbacee din familia rozaceelor, cu florile galbene-aurii şi cu fructele grupate într-un capitul, care creşte în păduri umede şi în locuri umbroase (*Geum urbanum*). **2** Călţunul-doamnei (*Geum rivale*). **3** Mărţişor (*Geum montanum*). • pl. *-ei.* şi *cerencél s.n.* /cf. lat. *cērintha, -ae* „arginţică".

cérere *s.f.* **1** Exprimare a unei dorinţe, a unei rugăminţi; solicitare, dorinţă, rugăminte. *A ascultat cererea lui.* **2** *Cerere în căsătorie* = peţire. **3** Deziderat, exigenţă. *Cererea profesorului este îndreptăţită.* **4** Pretenţie, revendicare. *Cererea lui a fost satisfăcută.* **5** (*econ. de piaţă*) Căutare (4), cerinţă (3); cantitate de bunuri şi de servicii pentru a acoperi consumul. *Marfa are cerere.* <> *Cerere solvabilă* (sau *reală*) = cerinţă de mărfuri şi de servicii pentru care cumpărătorii dispun de mijloace de plată. *Cerere excedentară* = situaţie în care, la un preţ dat, cererea depăşeşte oferta. *Cerere monetară* = cerere pentru o marfă care îndeplineşte deopotrivă rolul de mijloc de schimb şi de rezervă de valoare. *Cerere de inflaţie* = situaţie în care există cîştiguri potenţiale pentru unele grupuri ca urmare a politicilor inflaţioniste. *Cerere şi ofertă* = principiu care stă la baza comerţului în cadrul relaţiilor de piaţă. <> Loc.adv. *La cerere* = cînd se solicită. **6** (*jur.*) Sesizare adresată unui organ de jurisdicţie sau unui alt organ de stat pentru valorificarea, recunoaşterea sau apărarea unui drept. <> *Cerere reconvenţională* v. reconvenţională. ◆ Concr. Petiţie. *Mi-a spus să mă duc imediat cu cererea la minister* (CA. PETR.). <> Expr. *A depune o cerere* v. depune. **7** (*tehn.*) *Cerere de oxigen* = cantitate de oxigen consumată într-un anumit interval de timp de o apă care se scurge prin canale, atunci cînd este supusă unui proces de purificare biologică. *Cerere maximă de putere* = valoare maximă a puterii care se cere unei centrale electrice, într-un interval de timp limitat. • pl. *-i.* /v. ***cere.***

cerésc, -eáscă *adj.* **1** (*astron.*) Care se află pe cer[3] (1); care ţine de bolta cerului, care se referă la bolta cerului; celest (1). *Vezi printr-a nopţii stele ce rază luminoasă Revarsă-n a sa cale luceafărul ceresc?* (ALECS.). <> *Bolta cerească* = spaţiu de deasupra orizontului, care are o formă aparent emisferică. *Corp ceresc* v. corp. *Crugul ceresc* v. crug. *Ecuator ceresc* v. ecuator. *Glob ceresc* v. glob. *Latitudine cerească* v. latitudine. *Mapamond ceresc* v. mapamond. *Mecanică cerească* v. mecanică. *Meridian ceresc* v. meridian. *Meridianul ceresc al locului* v. meridian. *Obiect ceresc* v. obiect. *Paralel ceresc* v. paralel. *Pol ceresc* v. pol. *Sferă cerească* v. sferă. *Tropic ceresc* v. tropic. *Trup ceresc* v. trup. **2** (*relig.*) Care aparţine cerului[3] (3), care se referă la cer; care vine din cer; dumnezeiesc, divin. *Dumnezeu să-l ierte şi să-l odihnească întru împărăţia cerească* (CR.). *Pronia cerească. Dar ceresc.* <> *Oştile* (sau *cetele*) *cereşti* = îngerii. *Duh ceresc* v. duh. *Patrie cerească* v. patrie. *Puterile cereşti* v. putere. **3** Care este ca cerul[3] (2). *Pielea avea o albeaţă de sidef, părul de aur, ochii albaştri vii, de-o seninătate cerească* (BART). **4** Fig. Fermecător, minunat. *Eliza e viaţa ce toate-nsufleţeşte; Zîmbirea-i e cerească, privirea ei, amor* (ALEX.). • pl. *-eşti.* /***cer***[3] + *-esc.*

cerépşte *adv.* **1** Ca în cer[3] (1). **2** În mod divin. • /***cer***[3] + *-eşte.*

cerét *s.n.* (*bot.*) Pădure de ceri (2). • pl. *-uri.* /***cer***[2] + *-et.*

cerezínă *s.f.* Produs obţinut prin rafinare din ozocherită sau din reziduurile de petrol, care este folosit în diverse industrii. • pl. *-e.* /<fr. ***cérésine.***

cérgă *s.f.* **1** Pătură ţărănească de lînă; velinţă, scoarţă. *În vremea aceasta, cîrlanul tremura cu urechile dăbălate sub cerga fluturată de vînt* (SLAV.). **2** (*pop.*) Adăpost din ramuri şi cetină (1) în care lucrează şindrilarul. • pl. *-gi, -ge.* /<tc. ***çerge,*** magh. ***cserge,*** bg. ***черга.***

ceri- Elem. de compunere „ceară". • şi *cero-.* /<fr. ***céri-, céro-***; cf. lat. *cēra, -ae* „ceară".

cerifér, -ă *adj.* (*despre glandele albinelor sau despre celule vegetale*) Care produce ceară. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***cérifère***; cf. lat. *cēra, -ae* „ceară", *ferre* „a purta".

cerificáre *s.f.* Impregnare cu ceară. • pl. *-ări.* /după fr. *cérification.*

cerificatór *s.n.* Dispozitiv pentru topirea şi culegerea cerii cu ajutorul căldurii solare. • pl. *-oare.* /<fr. ***cérificateur.***

cerimetríe *s.f.* v. cerometrie.

cerínţă *s.f.* **1** Necesitate, trebuinţă, pretenţie. *Cerinţele epocii noastre.* **2** Cerere (3), deziderat, exigenţă. *O cerinţă îndreptăţită.* **3** Solicitare, trebuinţă. *Ţine cont de cerinţele pieţei.* **4** (*pedag.*) Enunţ a ceea ce trebuie să fie aflat sau efectuat într-un exerciţiu didactic. • pl. *-e.* /***cere*** + ***-inţă.***

cerít *s.n.* (*mineral.*) Silicat hidratat natural de ceriu. • /<fr. ***cérite.***

ceríthium *s.n.* (*zool.*) Gen de gasteropode cu cochilia în spirală, ornamentată cu striaţii, cu numeroase specii, dintre care unele sînt caracteristice pentru cretacic şi terţiar (*Cerithium*). • /<lat. ***cerithium.***

cériu *s.n.* (*chim.*) Element chimic, metal moale, din familia lantanidelor, ductil şi strălucitor, folosit, în aliaj cu lantan şi fier, la fabricarea pietrelor de brichete, a gloanţelor şi a proiectilelor (*Ce*). • /<fr. ***cérium.***

cernavodeán *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f* Persoană care face parte din populaţia de bază a Cernavodei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii Cernavodei. **2** Care aparţine Cernavodei sau cernavodenilor, care se referă la Cernavodă sau la cernavodeni; originar din Cernavodă. • pl. *-eni. -ene.* /nm. pr. (oraş în V judeţului Constanţa) ***Cernavodă*** + *-ean.*

cernavodeáncă *s.f.* Femeie care face parte din populaţia de bază a Cernavodei sau este originară de acolo. • pl. *-ence.* /***cernavodean*** + *-că.*

cernăuţéan, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populaţia de bază a Cernăuţului sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii Cernăuţului. **2** Care aparţine Cernăuţului sau cernăuţenilor, care se referă la Cernăuţi sau la cernăuţeni; originar din Cernăuţi. • pl. *-eni. -ene.* /nm. pr. (oraş în S-V Ucrainei) ***Cernăuţi*** + *-ean.*

cernăuţeáncă *s.f.* Femeie care face parte din populaţia de bază a Cernăuţului sau este originară de acolo. • pl. *-ence.* /***cernăuţean*** + *-că.*

cérne *vb. III.* **1** *tr.* (*compl. indică materiale, substanţe etc.*) A trece prin sită sau prin ciur[2] (1), pentru a separa granulele mai mici de cele mai mari sau pentru a înlătura corpurile străine. *Cerne făină.* <> Expr. *A cerne prin ciur şi prin dîrmon* v. ciur. ◆ Poet. A presăra, a strecura ca printr-o sită. *Zăpada şi stelele cerneau o lumină potolită, ca de negură* (AGÂR.). **2** *tr.* Fig. A distinge. *Şi-auzul prinde cu-ncetul să cearnă Un ciripit stîns* (PĂUN). **3** *intr. unipers.* Fig. A ploua mărunt (ca prin sită); a bura. *Cerne din negură.* **4** *tr.* Fig. A alege partea bună, valabilă (dintr-un studiu, dintr-o concepţie etc.); a discerne. • prez.ind. *cern.* /lat. ***cĕrnĕre.***

cerneálă[1] *s.f.* (*pop.*) **1** Vopsire în negru. **2** Purtare de haine negre; semn de doliu. **3** Fig. Mîhnire. • pl. *-eli.* /***cerni*** + *-eală.*

cerneálă[2] *s.f.* **1** Substanţă lichidă sau vîscoasă, variat colorată, care conţine uleiuri sicative, uleiuri polimerizate, albumine şi coloranţi şi care serveşte la scris, la tipărit, la ştampilat, la gravat etc. <> *Cerneală simpatică* v. simpatic. **2** (*reg.*) Culoare neagră cu care se vopsesc materiile textile şi părul. • pl. *-uri.* /<sl. veche ***чрънило*** „negreală".

cérnere *s.f.* Acţiunea de *a cerne* şi rezultatul ei; cernut[1], ciuruire[1], ciuruit. • pl. *-i.* /v. ***cerne.***

cerní *vb. IV.* **1** *tr.* (*pop.*) A vopsi în negru (în semn de doliu). **2** *refl.* (*despre oameni*) A se îmbrăca în haine negre; a-şi vopsi în negru hainele în semn de doliu; a purta doliu. *Cu straie negre m-oi cerni, De tine m-oi despărţi* (SEV.). **3** *refl.* Fig. (*despre oameni*) A se mîhni, a se întrista. • prez.ind. *-esc.* /<sl. veche ***чрънити.***

cerníre *s.f.* Acţiunea de *a* (*se*) *cerni* şi rezultatul ei; cernit[1]. • pl. *-i.* /v. ***cerni.***

cernít[1] *s.n.* Cernire. • /v. ***cerni***.
cernít[2]**, -ă** *adj.* **1** Care este de culoare neagră; care este vopsit sau murdărit cu negru. <> *Barză cernită* v. barză. **2** (*despre haine*) Negru; de doliu. **3** (*despre oameni*) Care poartă doliu. **4** Fig. (*despre oameni*) Mîhnit, îndurerat; posomorît, mohorît. • pl. *-ți, -te.* /v. ***cerni***.
cernitúră *s.f.* (*înv.*) **1** Vopsea neagră. **2** Doliu. • pl. *-i.* /***cerni*** + *-itură*.
cernozióm *s.n.* (*pedol.*) Pămînt negru, foarte fertil, format sub o vegetație ierboasă, în condițiile unei clime continentale. • pl. *-uri.* /<rus. ***чернозём***.
cernúșcă *s.f.* (*bot.*) **1** Negrușcă (*Nigella arvensis*). **2** Negrilică (*Nigella sativa*). **3** Colect. Semințe de cernușcă, folosite drept condimente. • pl. *-ști.* /<rus., ucr. ***чернушка***.
cernút[1] *s.n.* Cernere. • /v. ***cerne***.
cernút[2]**, -ă** *adj.* (*despre materiale, substanțe etc.*) Care a fost trecut prin sită sau prin ciur[2] (1). • pl. *-ți, -te.* /v. ***cerne***.
cero- v. ceri-.
cerografíe *s.f.* (*tipogr.*) Procedeu de pregătire a unei forme de tipar înalt, prin gravarea manuală a imaginii într-un strat de ceară aplicat pe o placă de metal. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***cérographie***; cf. lat. *cēra, -ae* „ceară", gr. *γράφω* „a scrie".
cerometríe *s.f.* (*chim.*) Metodă volumetrică în care se folosesc, ca reactiv oxidant, soluții de săruri de ceriu. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *cerimetríe s.f.* /<fr. ***cérométrie***.
ceropiástică *s.f.* Arta de a modela în ceară; ceroplastie. • /<fr. ***céroplastique***; cf. lat. *cēra, -ae* „ceară", gr. *πλαστική* „arta plastică".
ceroplastíe *s.f.* Ceroplastică. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***céroplastie***.
cerós, -oásă *adj.* Plin de ceară; bogat în ceară; ca ceara. *Substanță ceroasă.* • pl. *-oși, -oase.* /***ceară*** + *-os*.
cerșetór, -oáre *s.m., s.f.* Persoană care cere de pomană. • pl. *-ori, -oare.* și (*reg.*) *cerșitór, -oáre s.m., s.f.* /***cerși*** + *-tor*.
cerșetorésc, -eáscă *adj.* Care aparține cerșetorului, care se referă la cerșetor. • pl. *-ești.* /***cerșetor*** + *-esc*.
cerșetorí *vb. IV. intr., tr.* A cere de pomană; a cerși (1). • prez.ind. *-esc.* și (*reg.*) *cerșitorí vb. IV.* /***cerșetor*** + *-i*.
cerșetoríe *s.f.* **1** Faptul de *a cerșetori*; îndeletnicirea cerșetorului; cerșetorit. **2** Obicei de a cerși (1). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*reg.*) *cerșitoríe s.f.* /***cerșetori*** + *-ie*.
cerșetoríme *s.f.* Mulțime de cerșetori. • și (*reg.*) *cerșitoríme s.f.* /***cerșetor*** + *-ime*.
cerșetorít *s.n.* Cerșetorie (1). • și (*reg.*) *cerșitorít s.n.* /v. ***cerșetori***.
cerși *vb. IV.* **1** *intr., tr.* A cere de pomană; a cerșetori. *Ea cere lucru...; Nu-i trebuie pomană și nu vrea să cerșească* (COȘB.). <> Expr. (*A cerși*) *pe la ușile oamenilor* v. ușă. **2** *intr.* A cere ceva cu stăruință (ca un cerșetor); ext. a se înjosi cerînd ceva. *În tină, la picioare, Iertare veți cerși plîngînd* (NECUL.). • prez. ind. *-esc.* /de la ***cere***.
cerșíre *s.f.* **1** Acțiunea de *a cerși* și rezultatul ei. **2** Obicei de a cerși. • pl. *-i.* /v. ***cerși***.
cerșít *s.n.* **1** Faptul de *a cerși*; îndeletnicirea cerșetorului. **2** Obicei de a cerși. • /v. ***cerși***.
cerșitór, -oáre *s.m., s.f.* v. cerșetor.
cerșitorí *vb. IV.* v. cerșetori.
cerșitoríe *s.f.* v. cerșetorie.
cerșitoríme *s.f.* v. cerșetorime.
cerșitorít *s.n.* v. cerșetorit.
cert, -ă *adj.* De care nu te poți îndoi; sigur, neîndoielnic. *Este cert că vei participa la campionat.* • pl. *-ți, -te.* /<lat. ***certus, -a, -um***.
certá *vb. I.* **1** *refl. recipr.* (*despre oameni*) A discuta cu voce tare în contradictoriu; a se lua la ceartă; (*pop.*) a se sfădi, a se gîlcevi, (*fam., peior.*) a se cîrîi (5). *Ieri ne-am certat! Și mi-e necaz că uit prea repede!* (COȘB.). <> Expr. *A se certa pe cămașa altuia* v. cămașă. *A se certa furcă* v. furcă. *A se certa ca la piață* v. piață. <> Fig. *Flori și stele Se certau noaptea-ntre ele* (ALECS.). **2** *refl. recipr.* (*despre oameni*) A rupe relațiile de prietenie; a se supăra. *S-a certat cu toți prietenii.* **3** *intr.* Expr. *A fi certat cu morala* = a se abate de la principiile de etică; a fi imoral. *A fi certat cu justiția* = a nesocoti legile în mod sistematic. **4** *tr.* A mustra, a dojeni (cu vorbe grele). *L-a certat cu asprime.* **5** *tr.* (*înv.*) A pedepsi. *Dar acu vei vrea cu oaste și război ca să ne certi* (EMIN.). • prez.ind. *cert.* /lat. ***certāre***.
certaménte *adv.* Desigur, cu siguranță. • /<it. ***certamente***.
certáre *s.f.* (*înv.*) **1** Ceartă (1), sfadă. **2** Mustrare, dojenire. • pl. *-ări.* /v. ***certa***.
certáș, -ă *adj.* (*înv.*) Certăreț. • pl. *-i, -e.* /***certa*** + *-aș*.
certát, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care a rupt relațiile (de prietenie) cu cineva; supărat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***certa***.
certăréț, -eáță *adj.* Căruia îi place să se certe; care caută ceartă (1); arțăgos, (*pop.*) gîlcevitor, (*înv.*) certaș. *Bunica era măruntă la trup, harnică, dar certăreață* (PAS). • pl. *-eți, -ețe.* /***certa*** + *-ăreț*.
certificá *vb. I. tr.* (*compl. indică acte, documente oficiale etc.*) A confirma (în scris), a adeveri că este autentic, sigur, exact, valabil; a atesta. • prez.ind. *certífic.* /<fr. ***certifier***, lat. ***certificare***.
certificáre *s.f.* Acțiunea de *a certifica* și rezultatul ei; (*înv.*) certificație (1). • pl. *-ări.* /v. ***certifica***.
certificát *s.n.* Act oficial prin care se confirmă (de către anumite organe de stat) exactitatea unui fapt ori autenticitatea unui înscris sau se atestă o anumită calitate, în vederea valorificării anumitor drepturi; atestat, (*înv.*) certificație (2). *Certificat de inventator. Certificat de moștenitor.* <> *Certificat de alegător* = act prin care se constată înscrierea unui cetățean pe listele electorale și pe baza căruia își exercită dreptul de vot. (*econ.*) *Certificat de depozit* = document emis de o bancă, care confirmă existența unui depozit monetar și care constituie un angajament de plată a sumei respective către purtător, la o dată specificată. *Certificat de bună-purtare* v. bun. *Certificat de calitate* v. calitate. *Certificat de deces* v. deces. *Certificat de naștere* v. naștere. *Certificat de paupertate* v. paupertate. *Certificat prenuptial* v. prenuptial. • pl. *-e.* /<fr. ***certificat***, lat. ***certificatum***, germ. ***Zertifikat***.
certificáție *s.f.* (*înv.*) **1** Certificare. **2** Concr. Certificat. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *certificațiúne s.f.* /<fr. ***certification***.
certificațiúne *s.f.* v. certificație.
certitúdine *s.f.* **1** Siguranță, încredere deplină (în cineva sau în ceva). *Certitudinea unui remediu.* **2** Convingere (3), credință (1). *Am certitudinea că voi învinge toate dificultățile.* • pl. *-i.* /<lat. ***certitūdo, -inis***, fr. ***certitude***.
certozín *s.m.* **1** (*bis.*) Călugăr al unui ordin întemeiat în 1084, în Alpii francezi, de către Sfîntul Bruno, adept al vieții contemplative și al uniunii cu Dumnezeu în singurătate. **2** Fig. Om retras, singuratic. • pl. *-i.* /<it. ***certosino***; cf. nm. pr. *Certosa*, numele italian al masivului Chartreuse, unde trăiau certozinii.
certozínă *s.f.* Procedeu renascentist de incrustație cu elemente de os sau de fildeș pe un fond de lemn negru, în motive geometrice mici. • /<it. (***alla***) ***certosina***.
ceruí *vb. IV. tr.* **1** A acoperi cu un strat de ceară (1). **2** A lustrui cu ceară (1). • prez.ind. *-iesc.* /***ceară*** + *-ui*.
ceruiálă *s.f.* Ceruit[1]. • pl. *-ieli.* /***cerui*** + *-eală*.
ceruíre *s.f.* Acțiunea de *a cerui* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***cerui***.
ceruít[1] *s.n.* Faptul de *a cerui*; ceruială. • pl. *-uri.* /v. ***cerui***.
ceruít[2]**, -ă** *adj.* **1** Care este acoperit cu un strat de ceară (1). **2** Care este lustruit cu ceară (1). • pl. *-ți, -te.* /v. ***cerui***.
ceruleínă *s.f.* Colorant folosit la imprimarea pe stofe. • pl. *-e.* /<fr. ***céruleine***.
ceruléu *s.n.* Substanță minerală albastră, obținută dintr-un amestec de acizi de cobalt și staniu, din sulfat de calciu și de siliciu. • /<fr. ***céruléum***; cf. lat. *caerūlĕus, -a, -um*.
cerúmen *s.n.* (*fiziol.*) Produs de secreție al glandelor sebacee ale conductului auditiv extern, care se prezintă sub forma unei substanțe ceroase, de culoare gălbuie; ceară (9), (*fam.*) clei (3). /<fr. ***cérumen***, lat. ***cerumen***.
ceruminós, -oásă *adj.* **1** De natura cerumenului. **2** Care produce cerumen. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***cérumineux***.
cerút[1] *s.n.* Faptul de *a cere*. • /v. ***cere***.
cerút[2]**, -ă** *adj.* **1** Care este dorit. **2** Care este pretins în baza unui drept; care este revendicat. **3** Care este solicitat (cu insistență). **4** (*despre fete, femei nemăritate*) Pețită. • pl. *-ți, -te.* /v. ***cere***.
cerúză *s.f.* (*chim.*) Carbonat bazic de plumb, foarte otrăvitor, folosit ca pigment alb la prepararea vopselelor de exterior pentru vapoare, datorită rezistenței mari la lumină și la umezeală; alb de plumb. • /<fr. ***céruse***, lat. ***cerussa, -ae***.
ceruzít *s.n.* (*mineral.*) Carbonat natural de plumb, de culoare albă, cenușie, galbenă, brună sau neagră (în funcție de impurități), cu luciu adamantin, folosit la obținerea plumbului. • și *ceruzítă s.f.* /<fr. ***cérusite***.
ceruzítă *s.f.* v. ceruzit.
cervánă *s.f.* (*bot.*) Numele a două specii de plante erbacee, cu frunzele crestate pe margine, cu florile albe și cu fructele nucule (*Lycopus exaltatus* și *europaeus*). • pl. *-e.* /etimol. nec.
cervantesc, -ească [servan'tesk] *adj.* Care este caracteristic (operei) lui Cervantes, care se referă la (opera lui) Cervantes. • pl. *-ești.* /<sp. ***cervantesco***; cf. nm. pr. Miguel de *Cervantes* Saavedra, scriitor spaniol.
cervic- Elem. de compunere „gît, ceafă"; „col uterin". • și *cervico-.* /<fr. ***cervic(o)-***; cf. lat. *cervix, -icis* „ceafă".
cervicál, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* (*anat.*) Care este din partea posterioară a gîtului; de la ceafă[2] (1). ◆ Care ține de colul unui organ, în special de colul uterin sau de coletul[2] (2) unui dinte. **2** *s.n.* (*înv.*) Pernă pe care se pune ceafa. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***cervical***; cf. lat. *cervix, -icis* „ceafă".
cervicalgíe *s.f.* (*med.*) Durere localizată la nivel cervical. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***cervicalgie***; cf. lat. *cervix, -icis* „gît", gr. *ἄλγος* „durere".
cervicartróză *s.f.* (*med.*) Artroză a vertebrelor cervicale. • pl. *-e.* /<fr. ***cervicarthrose***.
cervicectomíe *s.f.* (*chir.*) Excizie a colului[2] (1) uterin. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***cervicectomie***.
cervicítă *s.f.* (*med.*) Inflamație acută sau cronică a colului[2] (1) uterin; colpită. • pl. *-e.* /<fr. ***cervicite***; cf. lat. *cervix, -icis* „gît".
cervico- v. cervic-.
cervicopexíe *s.f.* (*chir.*) Fixare a colului[2] (1) uterin. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***cervicopexie***; cf. lat. *cervix, -icis* „col", gr. *πήξις* „fixare".
cervicotomíe *s.f.* (*chir.*) Incizie la nivelul colului[2] (1) uterin. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***cervicotomie***; cf. lat. *cervix, -icis* „col", gr. *τομή* „tăiere".
cervicovaginítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a colului[2] (1) uterin și a mucoasei vaginale învecinate. • pl. *-e.* /<fr. ***cervico-vaginite***.
cervíd *s.n.* (*zool.; la pl.*) Familie de mamifere rumegătoare ai cărei masculi au coarnele osoase, ramificate (*Cervidae*); (*și la sg.*) animal care face parte din această familie. • pl. *-e.* /<fr. ***cervidés***; cf. lat. *cervus, -i* „cerb", gr. *εἶδος* „aspect".
cervín, -ă *adj.* Care este asemănător cerbului. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***cervin***, lat. ***cervīnus, -a, -um***.
cerviș *s.n.* (*înv.*) **1** Grăsime de vacă, topită, păstrată în băsici, care este folosită în alimentație. **2** Carne conservată în seu topit. • pl. *-uri.* și *cirviș s.n.* /<tc. ***çerviş***.
cérvix *s.n.* (*anat.*) Parte a unui organ ce prezintă o îngustare asemănătoare gîtului, în special a uterului sau a vezicii urinare; col[2] (1) uterin sau col vezical. • pl. *-uri.* /<fr. ***cervix***, lat. ***cervix, -icis***.
cesalpinacée *s.f.* (*la pl.*) Familie de plante leguminoase, decotiledonate, cu florile sub formă de ciorchine și cu fructele închise într-o păstaie (*Caesalpiniaceae*); (*și la sg.*) plantă care face parte din această familie. • pl. *-cee.* /<fr. ***césalpinacée***.
cesălá *vb. I.* v. țesăla.
cescúț *s.n.* v. cesuț.
cesioná *vb. I. tr.* (*jur.*) A transmite un drept de creanță unei alte persoane în temeiul unui contract de cesiune; a renunța de bunăvoie la un drept în avantajul cuiva. • sil. *-si-o-.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***cessionner***.
cesionábil, -ă *adj.* (*jur.*) Care poate fi cesionat. • sil. *-si-o-.* pl. *-i, -e.* /***cesiona*** + *-bil*.
cesionár, -ă *s.m., s.f.* (*jur.*) Persoană care beneficiază de un contract de cesiune (1); persoană căreia i se face o cesiune. • sil. *-si-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***cessionnaire***.
cesionáre *s.f.* (*jur.*) Acțiunea de *a cesiona* și rezultatul ei. • sil. *-si-o-.* pl. *-ări.* /v. ***cesiona***.
césiu *s.n.* (*chim.*) Element chimic, metal alcalin, alb, moale, care se oxidează în aer, folosit la fabricarea celulelor fotoelectrice (*Cs*). • și *césium s.n.* /<fr. ***césium***.
césium *s.n.* v. cesiu.
cesiúne *s.f.* **1** (*jur.*) Transmitere de către o persoană altei persoane a unui drept de creanță cu titlu oneros, pe baza unui contract. *Cesiunea bunurilor e voluntară sau judiciară* (HAM.). **2** Concr. Bun, obiect care este

cesionat. • pl. *-i.* /<fr. ***cession***, lat. ***cessĭo, -onis***; cf. lat. *cedere* „a ceda".

cespitós, -oásă *adj.* (*bot.; despre plante*) Care se dezvoltă în tufe. • pl. *-oşi, -oase.* /<fr. ***cespiteux***; cf. lat. *cespes, -itis* „pajişte".

cest¹- Elem. de compunere „curea", „panglică". şi *cesto-*. /<fr. ***cest(o)-***; cf. gr. κεστός „centură".

cest² *s.n.* **1** (*în antic.*) Mănuşă de piele, armată cu plumb şi cu fier, pe care o foloseau atleţii în luptele pugilistice. **2** Pugilat. • pl. *-uri.* /<lat. ***caestus, -us***, fr. ***ceste***.

cest³ *s.n.* (*bis.*) Fiecare din fragmentele pe care le taie preotul din prescură, la proscomidie. • pl. *-uri.* /<bg. ***част*** „parte".

cest⁴, ceăstă *adj.dem.* (*înv., pop.; arată că obiectul desemnat de subst. determ. este mai aproape, în spaţiu sau în timp, de subiectul vorbitor*) Acest. *Pe cea noapte-ntunecoasă... Nemeriră ceastă casă* (POP.). • pl. *ceşti, ceste.* g.-d. sg. *cestui, cestei*, pl. *cestor.* /de la ***acest, această***, cu afereza lui *a*.

cest⁵, ceăsta *pron.dem.* v. cesta.

césta, ceăsta *pron.dem.* (*înv., pop.; indică o fiinţă sau un lucru mai apropiat, în spaţiu sau în timp, de subiectul vorbitor*) Acest. *Ceştia din casă iarăşi se sfărma de perit, la joc* (POP.). <> *Cesta ce* = acesta (pe) care. • pl. *ceştia, cestea.* g.-d. sg. *cestuia, cesteia*, pl. *cestora.* şi *cest, ceásta pron.dem.* /de la ***acesta, aceasta***, cu afereza lui *a*.

céstalalt, ceástalaltă *pron.dem., adj.dem.* v. cestălalt.

céstălalt, ceăstălaltă *pron.dem., adj.dem.* (*în opoz. cu „celălalt"*) (Acesta) care (din doi sau din două grupuri) este mai apropiat de subiectul vorbitor; ăstălalt. • pl. *ceştilalţi, cestelalte.* g.-d. sg. *cestuilalt, cesteilalte*, pl. *cestorlalţi, cestorlalte.* şi (*pop.*) *céstalalt, ceástalaltă pron.dem., adj.dem.* /***cest⁵ + ălalt***.

cestiúne *s.f.* v. chestiune.

cesto- v. cest¹-.

cestód *s.n.* (*zool.; la pl.*) Clasă de viermi platelminţi, în formă de panglică, care parazitează tubul digestiv, iar în formă de larvă se pot fixa în viscere (*Cestoda*); (şi *la sg.*) vierme care face parte din această clasă. *Tenia şi botriocefalul sînt cestode.* • pl. *-e.* /<fr. ***cestodes***; cf. gr. κεστός „cingătoare", εἶδος „formă".

cestodóză *s.f.* (*med.*) Infestaţie produsă de cestode. • pl. *-e.* /<fr. ***cestose***.

cestoíd, -ă *adj.* Care este în formă de panglică. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***cestoïde***.

céstor *s.m.* v. chestor.

cesuléţ *s.n.* Dim. al lui *ceas*; cesuţ. • pl. *-e.* /***ceas*** + *-uleţ*.

cesúţ *s.n.* Cesuleţ. • pl. *-e.* şi (*înv., reg.*) *cescúţ s.n.* /***ceas*** + *-uţ*.

cеşculíţă *s.f.* Ceşcuţă. • pl. *-e.* /***ceaşcă*** + *-uliţă*.

cеşcúţă *s.f.* Dim. al lui *ceaşcă*; ceşculiţă. • pl. *-e.* /***ceaşcă*** + *-uţă*.

cеşmé *s.f.* v. cişmea.

cеşmeá *s.f.* v. cişmea.

cеşmegíu *s.m.* v. cişmigiu.

cetacéu *s.n.* (*zool.; la pl.*) Ordin de mamifere acvatice, cu corpul pisciform şi cu membrele anterioare transformate în lopeţi (*Cetacea*); (*şi la sg.*) animal care face parte din acest ordin. *Balena, caşalotul şi delfinul sînt cetacee.* • pl. *-cee.* /<fr. ***cétacés***; cf. lat. *cētus, -i*, gr. κῆτος „balenă; animal marin mare".

cetacéum *s.n.* Grăsime care se extrage din cavităţile pericraniene ale unei specii de balene, folosită în cosmetică şi în farmacie; ulei de caşalot. • /<lat. ***caetaceum***.

cetán *s.n.* (*chim.*) Alcan normal cu 16 atomi de carbon în moleculă. • /<fr. ***cétane***.

cetánic, -ă *adj.* (*chim.*) Privitor la cetan. <> *Cifră cetanică* = indice care exprimă aprecierea calităţii arderii unui combustibil în motorul cu aprindere prin comprimare. • pl. *-ci, -ce.* /***cetan*** + *-ic*.

cetánie *s.f.* v. citanie.

cetăş *s.m.* (*înv.*) **1** Membru al unei cete (3). **2** Căpitan (de haiduci). **3** Conducător (al unui grup de lucrători, de dansatori etc.). • pl. *-i.* /***ceată*** + *-aş*.

cetăte *s.f.* **1** Loc întărit prin fortificaţii; fortăreaţă. *Cetatea Neamţului.* **2** Oraş întărit cu ziduri sau parte dintr-un oraş împrejmuită de ziduri şi întăriturі. *Cetatea Braşovului.* **3** Oraş sau cartier al unui oraş care reprezintă o unitate cu caracteristici speciale. *Cetate universitară. Cetate a oţelului.* ◆ Ext. Oraş mare. **4** Ext. Locuitorii unei cetăţi. *Întreaga cetate s-a ridicat împotriva năvălitorilor.* **5** (*în Ev. Med., în Ţările Rom.*) *Cetate de scaun* = reşedinţa permanentă a domnului; capitală (1). *Ne-am întîlnit în vechea cetate de scaun a Ţării Româneşti* (PER.). • pl. *-ăţi.* /lat. ***cīvĭtas, -ātis***.

cetără *vb. I.* v. cetera.

cetăţeá *s.f.* (*înv.*) Cetăţuie. • pl. *-ele.* /***cetate*** + *-ea*.

cetăţeán, -ă *s.m., s.f.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care aparţine unui stat, care se bucură de drepturi civile şi politice şi care are anumite obligaţii faţă de acel stat. *Şi-a cîştigat, prin naturalizare, dreptul de cetăţean român.* **2** *s.m., s.f.* (*la vocat.*) Cuvînt cu care ne adresăm unei persoane al cărei nume nu îl cunoaştem. **3** *s.m.* (*înv.*) Locuitor (cu îndatoriri militare) al unei cetăţi. • pl. *-eni, -ene.* /***cetate*** + *-ean*.

cetăţeáncă *s.f.* Cetăţeană. • pl. *-ence.* /***cetăţean*** + *-că*.

cetăţenésc, -eăscă *adj.* Care aparţine cetăţeanului (1), care se referă la cetăţean; civic. *Drepturi cetăţeneşti.* • pl. *-eşti.* /***cetăţean*** + *-esc*.

cetăţenéşte *adv.* Ca cetăţenii (1), în felul cetăţenilor. • /***cetăţean*** + *-eşte*.

cetăţenie *s.f.* Condiţie juridică de cetăţean (1); situaţie de cetăţean. *A dobîndit cetăţenia română.* • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***cetăţean*** + *-ie*.

cetăţuícă *s.f.* (*înv.*) Cetăţuie. • pl. *-ci.* /***cetate*** + *-uică*.

cetăţúie *s.f.* Dim. al lui *cetate*; fortăreaţă mică; (*înv.*) cetăţuică, cetăţea. *Zări pe sprinceana dealului înălţîndu-se trufaşă dinaintea lui Cetăţuia Neamţului* (C. NEGR.). ◆ Întăritură naturală. • pl. *-ui.* /***cetate*** + *-uie*.

ceténă *s.f.* (*chim.*) Cea mai simplă cetonă, obţinută prin piroliza acetonei, care se prezintă sub forma unui gaz înecăcios şi care polimerizează uşor. • pl. *-e.* /<fr. ***cétène***.

ceteră *vb. I.* (*pop.*) **1** *intr.* A cînta din ceteră, ext., din alt instrument muzical sau din gură. *În vremea mea, Ceteră nu-mi trebuia, Ceteram cu gura mea* (POP.). **2** *tr.* Fig. (*compl. indică oameni*) A plictisi, a sîcîi. • prez.ind. *céter.* şi *cetără vb. I.* /***ceteră*** + *-a*.

ceterăş *s.m.* (*pop.*) Persoană care cîntă din ceteră. • pl. *-i.* /***ceteră*** + *-aş*.

céteră *s.f.* (*muz.; pop.*) Vioară. *Cînd încep ceterele, Desfătează inimele* (POP.). • pl. *-i, -e.* /lat. ***cithera, -ae*** = ***cithara***.

ceteruícă *s.f.* (*pop.*) Dim. al lui *ceteră*; ceteruţă. • pl. *-ci.* /***ceteră*** + *-uică*.

ceteruţă *s.f.* (*pop.*) Ceteruică. • pl. *-e.* /***ceteră*** + *-uţă*.

cetéţ *s.m.* v. citeţ.

cetí *vb. IV.* v. citi.

cétin *s.m.* v. cetină.

cétină *s.f.* (*bot.*) **1** Creangă de brad; ext. brad. *Luceferi ce răsar Din umbră de cetini, Fiindu-mi prieteni, O să-mi zîmbească iar* (EMIN.). **2** Conifer de talie mică; tufe de conifere. **3** Compus: *cetină-de-negi* = arbust din familia pinaceelor, veşnic verde, cu tulpinile culcate, foarte ramificate, cu frunzele solzoase şi cu florile unisexuate sau hermafrodite, care se cultivă în grădini ca arbust decorativ (*Juniperus sabina*). • pl. *-i, -e.* şi *cétin s.m.* /<bg. ***четина***, srb. ***četina*** „ace de conifere".

cetiníş *s.n.* **1** Pădure tînără de brad. **2** Desiş de conifere. • pl. *-uri.* /***cetină*** + *-iş*.

cetiníţă *s.f.* Cetioară. • pl. *-e.* /***cetină*** + *-iţă*.

cetioáră *s.f.* Dim. al lui *cetină*; cetiniţă. • pl. *-e.* /***cetină*** + *-ioară*.

cetíre *s.f.* v. citire.

cetít¹ *s.n.* v. citit¹.

cetít², -ă *adj.* v. citit².

cetitór, -oáre *subst.* v. cititor.

cetlău *s.n.* v. ceatlău.

cetluí *vb. IV. tr.* (*pop.*) **1** (*compl. indică fiinţe, obiecte etc.*) A lega strîns; a fereca. *Pe bădiţa Vasile îl prinseşe la oaste cu arcanul, îl cetluiau acum zdravăn şi-l puneau în cătuşi* (CR.). **2** A strînge caşul (1) în strecurătoare cu ceatlăul pentru a se scurge zerul. **3** (*compl. indică oameni sau animale*) A bate foarte tare. *Toţi...pun pe el mîna, Unu-l leagă, altu-l ţine, Unu-l ţasălă oleacă, cetluindu-l colea bine* (EMIN.). • prez.ind. *-iesc.* /<magh. ***csatolni***.

cetiuíre *s.f.* (*pop.*) Acţiunea de *a cetlui* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***cetlui***.

cétnic *s.m.* (*ist.*) **1** Participant la lupta armată de partizani a popoarelor slave din Peninsula Balcanică, în sec. 19, împotriva stăpînirii otomane. **2** Membru al unor organizaţii de tip fascist care (în timpul celui de al Doilea Război Mondial) au activat în Iugoslavia. • pl. *-ci.* /<srb. ***četnik***, bg. ***четник***.

cetoacidóză *s.f.* (*med.*) Stare patologică a organismului, observată uneori în diabet, determinată de acumularea în organism a corpilor cetonici, caracterizată prin scăderea rezervei alcaline a sîngelui ca urmare a acumulării de acetonă, acid acetilacetic etc. • /<fr. ***cétoacidose***.

cetogén, -ă *adj.* (*despre alimente sau despre regimuri alimentare*) Care favorizează producerea de cetone în organism. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***cétogène***.

cetogenéză *s.f.* (*microbiol.*) Formare a cetonei în organism. • /<fr. ***cétogenèse***.

cetología *s.f.* Studiu ştiinţific al cetaceelor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***cétologie***.

cetónă *s.f.* (*chim.*) (Nume generic dat unor) combinaţii organice cu una sau mai multe grupări cetonice legate de doi radicali identici sau diferiţi, saturaţi sau nesaturaţi, care pot fi obţinute prin deshidratarea alcoolilor secundari sau prin oxidarea acestora şi care se folosesc ca solvenţi, ca materie primă în sinteze organice, la fabricarea unor produse cosmetice, a unor medicamente etc. • pl. *-e.* /<fr. ***cétone***.

cetonemíe *s.f.* (*med.*) Prezenţa cetonelor în sînge. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***cétonémie***; cf. lat. *acētum, -i* „oţet", gr. *αἷμα* „sînge".

cetónic, -ă *adj.* **1** (*chim.*) Referitor la cetone; de natura cetonei. **2** (*microbiol.*) *Corpi cetonici* = produşi intermediari ai metabolismului, care provin din degradarea albuminelor şi a grăsimilor. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***cétonique***.

cetonuríe *s.f.* (*med.*) Prezenţa în urină a corpilor cetonici rezultaţi din arderea incompletă a grăsimilor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***cétonurie***; cf. lat. *acētum, -i* „oţet", gr. *οὖρον* „urină".

cetóză *s.f.* **1** (*chim.*) Monozaharid care conţine o grupare cetonică în moleculă. **2** (*med.*) Acumulare sangvină de corpi cetonici. • pl. *-e.* /<fr. ***cétose***.

ceţós, -oásă *adj.* Cu ceaţă, plin de ceaţă; întunecat din cauza ceţii. *Vreme ceţoasă.* • pl. *-oşi, -oase.* /***ceaţă*** + *-os*.

céucă *s.f.* (*ornit.*) Stăncuţă (*Coloeus monedula*). • pl. *-ci.* /<bg. ***чавка***, srb. ***čavka***.

ceucúţă *s.f.* Dim. al lui *ceucă*. • pl. *-e.* /***ceucă*** + *-uţă*.

cevá *pron.nehot., adj. nehot., adv.* **I** *pron.nehot.* **1** Un lucru oarecare; oarece, (*pop.; fam.*) cevaşilea, (*înv., reg.*) cevaşi. *Doctorul scoase un carnet din buzunar, făcîndu-se că înseamnă ceva* (BART). <> Expr. *A fi* (sau *a ajunge*) *ceva de speriat* = a avea sau a căpăta o înfăţişare atît de schimbată (în rău), încît provoacă uimire, spaimă etc. *Cucoşul său era ceva de spăriet. Elefantul ţi se părea purece pe lîngă acest cucoş* (CR.). *Cîte ceva* = cîteva lucruri. *E ceva de el* (sau *de capul lui*) = are (anumite) calităţi. *Aşa ceva* v. aşa. *A fi aşa ceva!* v. aşa. **2** Un lucru (cît de) mic; o cantitate, o parte (cît de) neînsemnată; (cît de) puţin. *Toderică îi pofti întîi să guste ceva* (C. NEGR.). **3** Lucru important, valoros; mult. *Eu mă tocmesc pe trei ani odată...Vreau să cunosc ceva, cînd voi ieşi de la dumneata* (CR.). **II** *adj.nehot.* **1** (*de obicei antepus subst. determ.*) Oarecare; oarecît; cîtva. *Pleacă către pădure... ceva lemne să doboare* (PANN). *Ziceţi să aducă vin şi ceva gustare* (SADOV.). **2** Expr. (*fam.*) *Mai ceva* = mai de seamă; mai frumos; mai bun; mai rău. *Păţise şi alţi peţitori poate mai ceva decît aceştia* (CR.). **III** *adv.* Întrucîtva, oarecît. *Aceasta era mai în vîrstă şi ceva încrucişată* (CR.). ◆ (*repet.*) Cît de cît; măcar, (foarte) puţin. *Ceva-ceva să-l fi contrariat, apoi striga* (GHICA). • acc. şi (*reg.*) *céva.* /***ce*** + ***va***.

cevăşi *pron.nehot.* (*înv., reg.*) Ceva. • /***ceva*** + ***şi***.

cevăşilea *pron.nehot.* (*pop.; fam.*) Ceva. • /***cevaşi*** + ***le*** + ***a⁴***.

ceviánă *s.f.* (*geom.*) Dreaptă care uneşte un vîrf al unui triunghi cu un punct al laturii opuse. • sil. *-vi-a-.* pl. *-e.* /<fr. ***cévienne***; cf. nm. pr. Giovanni *Ceva*, matematician italian.

cezanian, -ă [sezani'an] *adj.* (*a. plast.*) **1** Propriu picturii lui Cézanne. **2** În maniera lui Cézanne. • scris şi *cezannian.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***cézannien***; cf. nm. pr. Paul *Cézanne*, pictor francez.

cezanism [seza'nism] *s.n.* (*a. plast.*) Direcţie impresionistă în pictură, impusă de pictorul francez Paul Cézanne, care se caracterizează prin preocuparea de a da ritm şi cadenţă compoziţiei. • scris şi *cezannism.* /<fr. ***cézannisme***.

cezannian, -ă *adj.* v. cezanian.
cezannism *s.n.* v. cezanism.
cezár *s.m.* **1** Titlu dat împăraților romani. ◆ Persoană care purta acest titlu. *Istoria celor doisprezece cezari.* **2** Împărat. *Pe malurile Senei, în faeton de gală, cesarul trece palid, în gînduri adîncit* (EMIN.). **3** Spec. (*înv.*; *în forma „chesar"*) Împăratul Austriei. • acc. și *cézar*. pl. *-i*. și (*înv.*) *chesár s.m.* /<lat. ***caesar*, *-is***, slav. **кесарь**, fr. ***césar***; cf. nm. pr. Caius Iulius *Caesar*, general și dictator roman.
cezarián, -ă *adj.* **1** Care aparține cezarilor romani sau cezarismului, care se referă la cezarii romani sau la cezarism; care aparține epocii cezarilor romani; cezaric. **2** Imperial, împărătesc. • sil. *-ri-an*. pl. *-ieni*, *-iene*. /<fr. ***césarien***.
cezariánă *s.f.* (*chir.*) Intervenție care constă în incizia peretelui abdominal și, ulterior, a uterului gravid, în scopul extragerii fătului și a placentei; cezarotomie. *A născut prin cezariană.* <> (*adj.*) *Operație cezariană.* • sil. *-ri-a-*. pl. *-iene*. /<fr. ***césarienne***; cf. lat. [sectio] *caesarea* „tăietură) cezariană" <lat. *Caesar* interpretat în mod eronat pe baza locuțiunii *a caeso matris uteri* „(copil născut) prin incizia uterului mamei" <*caedĕre* „a tăia".
cezáric, -ă *adj.* **1** Cezarian (1). **2** (*înv.*; *în forma „cezaricesc"*) Care aparține împăratului Austriei. • pl. *-ci*, *-ce*. și (*înv.*) *cezaricésc*, *-eáscă*, *chesaricésc*, *-eáscă adj.* /***cezar*** + *-ic*.
cezaricésc, -eáscă *adj.* v. cezaric.
cezarísm *s.n.* **1** Guvernare dictatorială militară, instituită de Caius Iulius Caesar în Roma antică. **2** Ext. Guvernământ despotic, sprijinit de armată. • /<fr. ***césarisme***.
cezarotomíe *s.f.* (*chir.*) Cezariană. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***césarotomie***.
cezúră *s.f.* **1** (*vers.*) Pauză ritmică în interiorul unui vers, care împarte versul în două emistihuri, pentru a ușura recitarea și a susține cadența. **2** (*muz.*) Pauză de respirație între fraze sau între două secțiuni ale unei lucrări muzicale. • pl. *-i*. /<lat. ***caesūra*, *-ae***, fr. ***césure***; cf. lat. *caedere* „a tăia".
cfartír *s.n.* v. cvartir.
cha-cha-cha [ʧaʃa'ʧa] *s.n.* Dans modern, cu ritm vioi, inspirat din folclorul afro-cubanez, asemănător cu rumba. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-uri*. /<sp. ***cha-cha-cha***, ***chachachá***.
cha-cha-chist, -ă [ʧaʃa'ʧist] *s.m.*, *s.f.* (*peior.*) Persoană care degradează o operă (muzicală). • pl. *-iști*, *-iste*. /***cha-cha-cha*** + *-ist*.
cha-cha-chiza [ʧaʃaʧi'za] *vb. I. tr.* (*peior*; *compl. indică opere muzicale*) A transforma în melodie de cha-cha-cha; ext. a degrada. • prez.ind. *-ez*. /***cha-cha-cha*** + *-iza*.
chacră ['ʧakrə] *s.f.* (*la anumite forme de yoga*) Oricare dintre centrele corpului, de obicei 7, care sînt considerate surse de enegie pentru puterea fizică sau spirituală. • pl. *-e*. /<engl. ***chakra***.
chairman ['ʧermen] *s.m.* **1** Președinte (al unei ședințe). **2** Moderator. • pl. *-i*. /<engl. ***chairman***.
chalcolític, -ă *adj.*, *s.n.* (Din) perioada preistoriei, caracterizată prin începutul civilizației cuprului. • pl. *-ci*, *-ce*. /<fr. ***chalcolithique***.
chalet *s.n.* v. șaleu.
chalíf *s.m.* v. calif.
challenge ['ʧelenʤ] *s.n.* (*sport*) Competiție sportivă periodică, dotată cu o cupă ce se transmite cîștigătorului următor. • și *șalánj s.n.* /<engl. ***challenge***.
challenger ['ʧelenʤer] *s.m.* Sportiv (sau echipă sportivă) care, în urma unei întreceri preliminare, a obținut dreptul de a-și disputa un titlu de campion în meci direct cu deținătorul titlului. • pl. *-i*. și *șalánger s.m.* /<engl., fr. ***challenger***.
chalon [ʃa'lon] *s.n.* (*microbiol.*) Substanță produsă de glandele cu secreție internă, care, circulînd prin sînge, are acțiune inhibitoare asupra altor organe. • /<fr. ***chalon*** <gr. *χαλάω* „a relaxa".
chambertin [ʃamber'ten] *s.n.* Varietate de vin roșu de Burgundia. • /<fr. ***chambertin***; cf. nm. pr. *Chambertin*, regiune viticolă în Burgundia.
chamefítă *s.f* v. camefită.
chamois *s.n.* v. șamoa.
champlevé [ʃample've] *s.n.* **1** Tehnică în arta emailului care constă în umplerea cu smalț a spațiilor adîncite special într-o placă metalică. **2** Obiect decorat prin această tehnică. • /<fr.***champlevé***.
chanson [ʃan'son] *s.n.* (*muz.*) Compoziție vocalică polifonică, profană, apărută în sec. 16, în Franța, care se caracterizează printr-o alternanță de ritmuri binare și ternare. • /<fr. ***chanson***.
cháos *s.n.* v. haos.
chaparral [ʧapa'ral] *s.n.* **1** (*bot.*) Asociație vegetală de tip mediteraneean, formată din tufișuri xerofile, spinoase, închircite, răspîndită în preriile din California și Mexic. **2** (*farm.*) Medicament obținut din aceste plante, cu valoare energizantă deosebită. • /<sp. ***chaparral***.
chappe [ʃap] *s.n.* Mătase naturală, extrasă din gogoși cu defecte, care este folosită, sub formă de fire de bătătură, la unele țesături, la fabricarea catifelei, a aței de cusut și de brodat, a șnururilor etc. • /<fr. ***chappe***.
chardonnay [ʃardo'ne] *s.n.* (*vit.*) Soi de viță-de-vie, originar din Franța, cu ciorchinii mici, cilindrici, cu boabele rotunde, albe-verzui, care produce vinuri dulci. ◆ Ext. Vin dulce produs din strugurii acestui soi de viță-de-vie. • pl. *-uri*. /<fr. ***chardonnay***.
charientism [ʃarien'tism] *s.n.* (*stil.*) Figură de stil reprezentînd o ironie fină, care nu urmărește să indispună. • pl. *-e*. /<fr. ***charientisme***; cf. gr. *χαριεντισμός* „glumă", „spirit".
charismátic, -ă *adj.* v. carismatic.
charísmă *s.f.* v. carismă.
charite [ka'rite] *s.f. pl.* (*în mit. greacă*) Cele trei grații. • scris și *carite*. /<fr. ***charites***.
charivari [ʃari'vari] *s.n.* **1** (*muz.*) Gen de muzică disonantă, cu suprapuneri de acorduri și note false. **2** Zgomot puternic și disonant. • /<fr. ***charivari***; cf. gr. *καρηβαρία* „durere de cap".
charleston [ʧarle'ston] *s.n.* **1** Dans american de salon, cu ritm binar (împrumutat din folclorul negrilor), care constă în mișcări foarte repezi, făcute prin flexiunea părții de jos a picioarelor. ◆ Melodie după care se execută acest dans. **2** (*muz.*) *Talger-charleston* = talger dublu acționat cu piciorul de baterist, în orchestra de jazz. **3** Croială specială de pantaloni. • pl. *-uri*. și *șarlestón s.n.* /<engl. ***Charleston***; cf. nm. pr. *Charleston*, oraș în E SUA.
charmeuse [ʃar'mœz] *s.n.* (*ind. text.*) Tricot din fire de mătase, cu fața foarte netedă, din care se confecționează articole de lenjerie. • /<fr. ***charmeuse***.
charmoutian, -ă [ʃarmuti'an] *s.n.*, *adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Etajul mediu al liasului, cuprins între sinemurian și toarcian. **2** *adj.* Care aparține charmoutianului, specific charmoutianului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din charmoutian. • sil. *-ti-an*. pl. *-ieni*, *-iene*. /<fr. ***charmouthien***.
chart [ʧart] *s.n.* (*fin.*) Reprezentare grafică a evoluției cursurilor și a cifrelor de afaceri ale unei acțiuni pe o anumită perioadă. • /<engl. ***chart***.
charter ['ʧartər] *s.n.* **1** (*jur.*) Tip de contract de transport naval sau aerian, organizat în funcție de necesități. **2** (*nav.*) Avion sau navă care circulă conform unui charter (1). • pl. *-e*. și *ceárter s.n.* /<engl. ***charter***.
chartist [ʧar'tist] *s.m.* (*fin.*) Analist financiar care studiază grafice pentru a face pronosticuri, pe termen scurt și mediu, asupra evoluției cursurilor acțiunilor. • pl. *-iști*. /***chart*** + *-ist*.
chartreuse [ʃar'trœz] *s.f.* Sortiment de lichior, obținut prin macerarea în alcool dublu rafinat a unui amestec de ierburi alpine. • /<fr. ***chartreuse***; cf. nm. pr. [la Grande] *Chartreuse*, mănăstire în Alpii francezi.
chase [ʧeis] *s.n.* (*în jazz*) Dialog foarte viu între soliștii interpreți ai aceluiași instrument, fiecăruia revenindu-i cîteva măsuri. • /<engl. ***chase*** „urmărire".
chassé [ʃa'se] *s.n.* (*cor., gimn.*) Pas mare de dans sau de gimnastică, cu un picior alunecînd înainte. • /<fr. ***chassé***.
chat [ʧat, ʧet] *s.n.* (*inform.*) Program care permite conversațiile on-line cu transmitere (aproape) instantanee a mesajelor; ext. conversațiile propriu-zise. • /<engl. ***chat***.
chateaubriand [ʃatobri'an] *s.n.* (*culin.*) Bucată de mușchi de vacă, tăiată special și preparată ca friptură la grătar. • pl. *-uri*. /<fr. ***chateaubriand***; cf. nm. pr. François-René, viconte de *Chateaubriand*, scriitor romantic francez.
chattian, -ă [ʃati'an] *s.n.*, *adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Ultimul etaj al oligocenului. **2** *adj.* Care aparține chattianului, specific chattianului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din chattian. • sil. *-ti-an*. pl. *-ieni*, *-iene*. /<fr. ***chattien***.
cheabúr, -ă *s.m.*, *s.f.*, *adj.* v. chiabur.
cheaburáș *s.m.* v. chiaburaș.
cheaburésc, -eáscă *adj.* v. chiaburesc.
cheaburí *vb. IV.* v. chiaburi.
cheaburíme *s.f.* v. chiaburime.
cheaburoáică *s.f.* v. chiaburoaică.
cheaburói *s.m.* v. chiaburoi.
cheag *s.n.* **1** (*biochim.*) Enzimă de coagulare a laptelui, secretată de mucoasa stomacală a rumegătoarelor și a copilului; lactoferment. **2** (*anat.*) Una dintre cele patru despărțituri ale stomacului rumegătoarelor, în forma unui sac alungit, din care se extrage cheagul (1). **3** (*biol.*) *Cheag sangvin* = masă de sînge coagulat formată din fibrină, în care sînt prinse trombocitele și eritrocitele, care îi dau culoarea roșie. **4** Fig. Fond inițial al averii cuiva. **5** Ext. Avere, bogăție. <> Expr. *A prinde cheag* = (*despre oameni*) a începe să se înstărească, să se chiverniosească, să se îmbogățească; a se îmbogăți. *A avea cheag* = a fi bogat; a avea bani puși deoparte. *A avea cheag la pungă* v. pungă. • pl. *-uri*. /lat. ****clagum*** = ***coagulum***, ***-i***.
chebáb *s.n.* v. chebap.
chebăp *s.n.* (*culin.*) Friptură de oaie la frigare, cu multe mirodenii, specifică bucătăriei turcești. *Chebapuri de căprioară* (ODOB.). • pl. *-uri*. și *chebáb s.n.* /<tc. ***kebap***.
chec *s.n.* (*culin.*) Prăjitură de origine englezească, preparată din făină, ouă, grăsimi, stafide, nuci, rahat etc. • pl. *-uri*. /<engl., fr. ***cake***.
chécheriță *s.f.* v. chicheriță.
check-up ['ʧekap] *s.n.* Examen medical complet. • /<engl. ***checkup*** „control".
cheddar ['ʧedar] *s.n.* Brînză englezească și americană, preparată din lapte de vacă și ulei de bumbac, porumb, cocos sau soia. • /<engl. ***Cheddar***, fr. ***ceddar***; cf. nm. pr. *Cheddar*, oraș în Anglia.
chéder *s.n.* (*tehn.*) Garnitură de cauciuc folosită pentru izolarea diferitelor tipuri de geamuri, de uși etc. • pl. *-e*. /de la nm. pr. ***Keder***, den. com.
chédru *s.m.* v. cedru.
cheeseburger ['ʧizburgər] *s.m.* (*culin.*) Hamburger cu un strat de brînză topită pe deasupra. • pl. *-i*. /<engl. ***cheeseburger***.
chef *s.n.* **1** (*adesea în legătură cu vb. „a face", „a trage"*) Petrecere zgomotoasă cu mîncare, băutură (și cîntec). *Se puseră la masă și traseră un chef, de să se ducă pomina* (ISP.). <> Expr. *A da un chef* v. da. **2** Stare de (ușoară) beție și de bună dispoziție a omului care a consumat băuturi alcoolice. *Omu la chef multe face* (ALECS.). <> Expr. *A fi cu chef* = a fi puțin amețit. *A prinde (la) chef* = a se ameți de băutură, a începe să se îmbete. **3** Bună dispoziție, voie bună, veselie. *Cînd mă vedea intrînd pe ușă, îmi zicea cu chef: he-he! bine-ai venit, nepurcele!* (CR.). <> Expr. (*A fi*) *cu chef* = (a fi) bine dispus. (*A fi*) *fără chef* = (a fi) prost dispus. *Chef și bucurie* (sau *voie bună*), se spune cînd cineva închină un pahar de băutură. *A-i sări cheful* v. sări. *A-și veni în chef* v. veni. **4** Poftă, dorință, voie. *Pînă vine cheful bogatului, Iese sufletul săracului* (PANN). <> Expr. *A avea* (sau *a-i veni*) *chef de ceva* = a fi dispus să facă ceva. *În loc să mă mîngîie la supărare, îi vine chef de rîs* (ALECS.). *A face cuiva pe chef* = a face cuiva pe plac. *A lăsa pe cineva în cheful* (sau *chefurile*) *lui* = a lăsa pe cineva în voia lui. **5** Capriciu (1), toană. *Am chef să te tachinez.* <> Expr. (*fam.*) *A-și face cheful* = a-și satisface toanele. **6** (*înv.*) Tabiet. *Își făcea cheful cu ciubuc și cafea, după obiceiul oriental* (GHICA). • pl. *-uri*. /<tc. ***key(i)f***.
chefál *s.m.* (*zool.*) Nume dat mai multor specii de pești marini, cu partea superioară a capului mare și turtită (*Mugil*); (*și la sg.*) pește care aparține fiecăreia dintre aceste specii. • pl. *-i*. /<ngr. ***κέφαλος***.
chefăluí *vb. IV. refl.* (*reg.*) A se ameți de băutură; a se îmbăta. *Boierii s-o cam chefăluit* (ALECS.). • prez. ind. *-iesc*. /***chef*** + *-ălui*.
chefăluiálă *s.f.* (*reg.*) Faptul de *a se chefălui*. • pl. *-ieli*. /***chefălui*** + *-eală*.
chefăluít, -ă *adj.* (*reg.*) **1** Care a chefuit. **2** Care este amețit de băutură. • pl. *-ți*, *-te*. /v. ***chefălui***.
cheferíst, -ă *s.m.*, *s.f.* v. ceferist.
chefír *s.n.* (*ind. alim.*) Produs lactat dietetic, acidulat, preparat din lapte integral sau smîntînit, care are

valoare nutritivă și proprietăți terapeutice. • pl. *-uri.* /<fr. ***kéfir, képhir,*** rus. ***кефир***.

cheflíu, -íe *adj.* (*despre oameni*) **1** Căruia îi plac chefurile (1). **2** Ext. Care este amețit de băutură; care este vesel, bine dispus. • pl. *-ii.* /<tc. ***keyfli***.

chefní *vb. IV. intr.* (*reg.*) **1** (*despre câini*) A lătra scurt, repetat și agitat. **2** A clefăi (1). • prez.ind. *-esc.* /form. expr.

chefnít *s.n.* (*reg.*) Faptul de *a chefni.* • pl. *-uri.* /v. ***chefni***.

chefós, -oásă *adj.* (*reg.; despre oameni*) Vesel; cu chef. *Cei ce se întorceau de la târg erau chefoși* (PER.). • pl. *-oși, -oase.* /***chef*** + *-os.*

chefteá *s.f.* v. chiftea.

chefuí *vb. IV. intr.* A face un chef (1), a petrece zgomotos, cu băutură (și cu cîntec). • prez.ind. *-iesc.* /***chef*** + *-ui.*

chefuléț *s.n.* (*fam.*) Dim. al lui *chef*; chefușor. • pl. *-e.* /***chef*** + *-uleț.*

chefușór *s.n.* (*fam.*) Chefuleț. • pl. *-oare.* /***chef*** + *-ușor.*

chegăréte *s.n.* (*reg.*) Vas de lemn în care se ține cheagul (1). • pl. *-ețe.* /***cheag*** + *-ărete.*

chehaiá *s.f.* **1** (*în Imperiul Otoman*) Intendent al vizirului sau al pașei, care era însărcinat cu inspecția curții acestora. **2** (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) Reprezentant al domnilor români pe lîngă Poarta Otomană. **3** (*înv.*) Slujbaș vamal. **4** (*înv.*) Șef de poștă. **5** (*reg.*) Șef al pădurarilor. • pl. *-iale, -ăi.* și *cheháie, chiháie s.f.* /<tc. ***kehaya, kâhya***; cf. persan. *kethuda* „stăpînul casei".

chehaialîc *s.n.* v. chehailîc.

cheháie *s.f.* v. chehaia.

chehailîc *s.n.* Funcția, rangul de chehaia. • și *chehaialîc s.n.* /<tc. ***kehaylıc***.

chehibrăr *s.n.* v. chihlimbar.

chei *s.n.* **1** (*mar.*) Loc amenajat într-un port pentru a înlesni acostarea, încărcarea și descărcarea navelor. *Mușat rămăsese tot visătorul... de pe cheiul Galaților* (GAL.). **2** Mal al unei ape (navigabile) special amenajat, pentru a preveni surparea acestuia sau revărsarea apei. ◆ Ext. Stradă de-a lungul și la marginea unui asemenea mal. *Cheiul Dîmboviței.* **3** (*ferov.*) Rampă de descărcare și de încărcare a vagoanelor de cale ferată. • pl. *-uri.* și *cheu s.n.* /<fr. ***quai***.

cheiáj *s.n.* **1** Staționare la chei (1) a unei nave. **2** Taxă plătită de nave pentru utilizarea unui chei (1) și a instalațiilor lui. • pl. *-e.* /***chei*** + *-aj*; cf. și fr. *quayage.*

chéle *s.f.* **1** Obiect de metal cu care se încuie sau se descuie o broască, un lacăt, un mecanism etc. <> *Cheie falsă* (sau *mincinoasă*) = (*calc. după fr. „fausse-clef"*) cheie fabricată cu ajutorul unui tipar luat după broască sau ajustată pe forma broaștei. *Gaura* (sau, *reg., borta*) *cheii* = orificiu prin care se introduce cheia în broască. *În fund, din gaura unei chei, izvora o ață de lumină* (SADOV.). *Floarea cheii* v. floare. <> Expr. *A ține* (sau *a păstra*) (ceva sau pe cineva) *sub cheie* = a ține (ceva sau pe cineva) încuiat. *Cheia și lacătul* = totul; începutul și sfîrșitul. *A da cheile pe mîna cuiva* = a încredința cuiva avutul. *A întoarce cheia* = a-și schimba atitudinea. *A fi cheie de biserică* = a fi fără greșeală. *A închina cuiva cheile țării* v. închina. *A avea două chei pentru o încuietoare* v. încuietor. *A fi cheia și lăcata* v. lacăt. **2** Fig. Explicație, dezlegare, soluție; ceea ce permite accesul la ceva; ceea ce are un rol capital. *Cheia succesului este munca intensă.* <> *Roman* (sau *povestire*) *cu cheie* = roman (sau povestire) care înfățișează, transparent, fapte sau personaje reale. *Cheie cu cifru* = sistem după care se înlocuiesc literele și cifrele reale cu altele convenționale pentru ca textul să nu fie înțeles de alte persoane. *Idee-cheie* v. idee. *Limbaj cu cheie* v. limbaj. *Poziție cheie* v. poziție. **3** (*de obicei cu determ. „mecanică", „fixă", „pătrată", „hexagonală", „dublă", „tubulară"*) Unealtă de metal cu care se strîng sau se desfac șuruburile, piulițele etc. <> *Cheie franceză* (sau *universală*) = unealtă de metal, care se poate regla printr-un dispozitiv cilindric cu ghivent, astfel ca între fălcile ei să poată fi prins și răsucit orice tip de șurub sau de piuliță. *Aveam neapărat nevoie de o cheie universală pentru a repara instalația.* **4** Mic instrument metalic, cu care se întoarce resortul ceasului sau al altor mecanisme. **5** Instrument de metal sau de lemn cu care se întind coardele unor instrumente muzicale. **6** Proeminență triunghiulară la capătul unei piese de lemn care intră într-o scobitură a unei alte piese cu care se asamblează. **7** Analog. (*pop.*) Nume dat unor instrumente sau piese care se aseamănă ca formă și întrebuințare cu cheia: *a*) (*la plug*) fier mic, așezat deasupra grindeiului, între dinții pieptenului sau piciorului, care se mișcă cu ușurință la dreapta și la stînga; *b*) (*la moară*) instrument care strînge șurubul cu care se reglează poziția pietrei; *c*) (*la teasc*) mutelcă; *d*) (*la masa dulgherului*) cui al șurubului sau răsucitorului; *e*) dințar cu care se îndreaptă dinții fierăstrăului. **8** (*muz.*) Semn convențional pus la începutul portativului pentru a indica poziția unei note de o anumită înălțime, și, prin aceasta, a tuturor celorlalte note. *Cheia do.* **9** (*geomorf.; la pl.*) Sector de vale îngustă și adîncă, cu versanți prăpăstioși, tăiat în roci dure, în special în calcare. *Cheile Bicazului.* **10** (*constr.*) *Cheie de boltă* (sau *de arc*) = (*calc după fr. „clef de voute"*) *a*) bolțar (decorat) situat în punctul cel mai înalt al unei bolți sau al unui arc, care are rolul de a

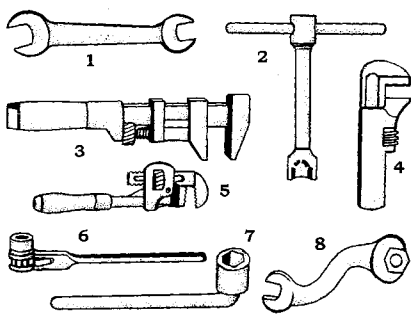

Tipuri de chei (3)

1. Fixă, dublă. *2.* Tubulară cu mîner. *3, 4.* Universale (sau franceze). *5.* Pentru țevi. *6.* Cu clichet. *7.* Tubulară în pipă. *8.* Dublă, în formă de S.

încheia construcția și de a susține celelalte bolțare; *b*) fig. element de bază care explică sau dezleagă o problemă. **11** (*determ. prin „de conserve"*) Instrument cu care se deschid cutiile de conserve. **12** Parte a robinetului care se întoarce pentru a-l deschide sau a-l închide. **13** Dantelă sau broderie de mînă, făcută cu croșeta sau cu acul, cu care se unesc două părți la o îmbrăcăminte de pînză țărănească (ie, cămașă) sau la o rufă de casă (față de masă, pernă, ștergar). **14** Loc.adj. *La cheie* = (*despre apartamente, case etc.*) care este complet finisat, care este bun pentru a fi dat în folosință. • pl. *chei.* /lat. ***clavis, -is***.

cheil- Elem. de compunere „(referitor la) buză". • și *cheilo-.* /<fr. ***chéil(o)***-; cf. gr. χεῖλος „buză".

cheilalgíe *s.f.* (*med.*) Durere localizată la nivelul buzelor. • sil. *che-il-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***chéilalgie***.

cheilítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a buzelor apărută în eczeme, micoze, avitaminoze etc. • sil. *che-i-.* pl. *-e.* /<fr. ***chéilite***; cf. gr. χεῖλος „buză".

cheilo- v. cheil-.

cheilofagíe *s.f.* Tic care constă în mușcarea buzelor. • sil. *che-i-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***chéilophagie***; cf. gr. χεῖλος „buză", φαγεῖν „a mînca".

cheiloplastíe *s.f.* (*chir.*) Intervenție de chirurgie plastică efectuată pentru restabilirea completă sau parțială a continuității uneia sau a ambelor buze. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***chéiloplastie***; cf. gr. χεῖλος „buză", πλάσσω „a forma".

cheiloráfie *s.f.* (*chir.*) Sutură a unei buze. • sil. *che-i-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***chéilorraphie***.

cheilostomoplastíe *s.f.* (*chir.*) Refacere chirurgicală a buzelor și a gurii. • sil. *che-i-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***chéilo-stomoplastie***.

cheilotomíe *s.f.* (*chir.*) Incizie operatorie a buzelor. • sil. *che-i-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***chéilotomie***.

cheilóză *s.f.* (*med.*) Cheilită cu evoluție cronică. • sil. *che-i-.* pl. *-e.* /<fr. ***chéilose***.

cheiralgíe *s.f.* (*med.*) Sindrom caracterizat prin dureri ale mîinilor. • sil. *che-i-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***chéiralgie***.

cheiro- Elem. de compunere „mînă", „palmă"; „membrană". • și *chiro-.* /<fr. ***chéiro-***; cf. gr. χείρ „mînă".

cheirofobíe *s.f.* (*psih.*) Teamă patologică de a scrie. • sil. *che-i-.* g.-d. *-iei.* /***cheiro-*** + ***fobie***.

cheiromegalíe *s.f.* (*med.*) Hipertrofie a degetelor și a mîinilor. • sil. *che-i-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *chiromegalíe* *s.f.* /<fr. ***chéiromégalie***; cf. gr. χείρ „mînă", μέγας „mare".

cheironomíe *s.f.* Gen de dirijat coral prin mișcările mîinilor și ale degetelor, folosit mai ales în muzica bisericească. • sil. *che-i-.* g.-d. *-iei.* /<germ. ***Cheironomie***.

cheiropodál, -ă *adj.* Referitor la mîini și la picioare. • sil. *che-i-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***chéiropodal***.

cheiropodalgíe *s.f.* (*med.*) Durere în extremitățile mîinilor și ale picioarelor. • sil. *che-i-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***chéiropodalgie***.

cheiroptér *s.n.* (*zool.; la pl.*) Ordin de mamifere cu aripile membranoase tegumentare; (*și la sg.*) animal care face parte din acest ordin. • sil. *che-i-.* și *chiroptér* *s.n.* /<fr. ***chéiroptères***; cf. gr. χείρ „mînă", πτερόν „aripă".

cheirospásm *s.n.* (*med.*) Mișcare convulsivă a mîinii. • sil. *che-i-.* pl. *-e.* /<fr. ***chéirospasme***.

cheíță *s.f.* **1** Dim. al lui *cheie*; (*pop.*) cheiuță. **2** (*pop.*) Cusătură (colorată) în zigzag, cu care se încheie marginile la o cămașă țărănească. ◆ Întăritură la capătul unei tăieturi făcute într-o stofă, pentru a împiedica destrămarea materialului. **3** Cheotoare subțire din ață, care servește, în loc de butonieră, pentru a încheia nasturii sau copcile unei haine, ale unei rochii etc. • pl. *-e.* /***cheie*** + *-iță.*

cheiúță *s.f.* (*pop.*) Cheiță (1). • pl. *-e.* /***cheie*** + *-uță.*

chel[1] *s.m.* (*bot.; reg.*) Varză creață (*Brassica oleracea sabanda*). • pl. *chei.* și *chil s.m.* /<germ. ***Kohl***.

chel[2]**, -eálă** *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) căreia i-a căzut părul, care are chelie (2). *Să-i cază cosița, Să rămîie chealâ* (POP.). <> Expr. *Nu te juca cu tichia chelului* v. juca. *Ce-i lipsește chelului? Tichie de mărgăritar* v. tichie. *A nu mai fi decît trei tunși și un chel* v. tuns. **2** *adj.* (*despre cap*) Care nu are păr; pleșuv. *Își scoate pălăria și-și șterge binișor cu batista capul chel* (VLAH.). ◆ Fig. (*despre munți*) Care nu are vegetație. *Înaintea lor se ridica un munte chel* (VLAH.). • pl. *chei, -ele.* /<tc. ***kel***.

chelár *s.m.* **1** (*în trecut*) Persoană care deținea cheile cămării sau ale pivniței unei gospodării boierești și care administra proviziile acesteia. ◆ Ext. Intendent. **2** Călugăr care se îngrijește de aprovizionare într-o mănăstire. • pl. *-i.* /<ngr. **κελλάρης** <lat. *cellarium*; cf. sl. veche **келарь**.

chelát *s.m.* (*chim.*) Compus în care un atom metalic se află între atomi electronegativi legați de un radical organic. • pl. *-ți.* /<fr. ***chélate***; cf. gr. χηλή „clește".

chelatizáre *s.f.* (*chim.*) Proces de formare a chelatului. • pl. *-ări.* /de la ***chelat***.

chelatór, -oáre *adj.* (*chim.; despre compuși, substanțe*) Care formează chelați. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***chélateur***.

chelațiúne *s.f.* (*med.*) Tratament al unei intoxicații printr-un agent chimic. • pl. *-i.* /<fr. ***chélation***.

chelălăí *vb. IV. intr.* **1** (*despre câini, rar, despre alte animale*) A scoate sunete tînguitoare, ascuțite și repetate (de durere); a scheuna. **2** Analog. (*despre copii*) A plînge întruna. • prez.ind. pers. 3 *-ie.* și *schelălăí vb. IV.* /form. expr.

chelălăiálă *s.f.* Sunet tînguitor, ascuțit și repetat, scos de cîini sau, rar, de alte animale; chelălăit[1], chelălăitură, scheunat. • pl. *-ieli.* și *schelălăiálă s.f.* /***chelălăi*** + *-eală.*

chelălăít[1] *s.n.* Chelălăială. • pl. *-uri.* /v. ***chelălăi***.

chelălăít[2]**, -ă** *adj.* Tînguitor, ascuțit și repetat. *Lătratul chelălăit al cîinelui.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***chelălăi***.

chelălăitúră *s.f.* Chelălăială. • sil. *-lă-i-.* pl. *-i.* /***chelălăi*** + *-tură.*

chelăreásă *s.f.* (*în trecut*) **1** Soția chelarului (1); chelăriță. **2** Femeie care avea slujba de chelar (1); chelăriță. • pl. *-ese.* /***chelar*** + *-easă.*

chelărél, -eá *s.m., s.f.* (*bot.; reg.*) Ochelariță (*Biscutella laevigata*). • pl. *-ei, -ele.* /de la ***ochelărel***, cu afereza lui *o.*

chelăríță *s.f.* (*în trecut*) Chelăreasă. • pl. *-e.* /***chelar*** + *-iță.*

chelbăn *s.m.* (*reg.*) Chelbos (1). • pl. *-i.* /***chelbe*** + *-an.*

chelbáș -ă *adj., s.m., s.f.* (*pop.*) **1** (Persoană) care are chelbe (1); (*reg.*) chelbos (1). **2** (Om sau animal) căruia i-a căzut părul. • pl. *-i, -e.* /<tc. ***kelbaş***.

chélbe *s.m.* (*pop.*) **1** (*med.*) Boală contagioasă a pielii capului, manifestată prin căderea părului în arii rotunde, care pot fuziona. **2** Chelie. • /cf. lat. pop. **calvia* <*calvus* „chel", alb. *k'elp* „puroi".

chelbós, -oásă *adj., s.m., s.f.* (*pop.*) **1** (*med.*) (Persoană) care are chelbe; (*pop.*) chelbaș (1), (*reg.*) chelban.

2 (Persoană) care are chelie (2); (om) chel[2] (1); (*înv.*) cheleș. • pl. *-oși, -oase.* /**chelbe** + *-os.*

chelboși *vb. IV. intr.* (*pop.*) **1** (*med.*) A căpăta chelbe. **2** A cheli. ◇ Expr. *Doar n-am chelboșit!* = doar n-am înnebunit! • prez.ind. *-esc.* /**chelbos** + *-i.*

cheleán, -ă *adj., s.n.* (*geol.*) Abbevilian. • pl. *-eni, -ene.* /<fr. ***chelléen***; cf. nm. pr. *Chelles*, localitate în Franța.

chelemét *s.n.* (*reg.*) Relație; prietenie; afacere. ◇ Expr. *A face chelemet cu cineva* = a sta de vorbă cu cineva; a-și face de lucru cu cineva. • pl. *-uri.* /<tc. ***kelimet*** „discurs".

chelén *s.n.* (*farm.*) Anestezic local pe bază de clorură de etil. • scris și *kelen.* /<fr. ***kélène.***

cheléș, -eáșă *adj., s.m., s.f.* (*înv.*) Chelbos (2). • pl. *-eși, -eșe.* /<tc. ***keleș.***

chelfăneálă *s.f.* (*pop.; fam.*) Bătaie zdravănă. ◆ Mustrare aspră. *Își primea zilnic porția ei de chelfăneală* (STANCU). • pl. *-eli.* /**chelfăni** + *-eală.*

chelfăní *vb. IV. tr.* (*pop.; fam.*) A bate tare pe cineva. ◆ A mustra pe cineva cu asprime. • prez.ind. *-esc.* /form. expr.

cheli[1]- Elem. de compunere „gheară"; „clește". • /<fr. ***chéli-***; cf. lat. *chelae, -arum*, gr. *χηλή* „gheară; clește".

chelí[2] *vb. IV. intr.* A deveni chel[2], a avea chelie (2); a pleșuvi. ◆ Fig. (*fam.*) A goli. *L-am chelit de bani.* • prez.ind. *-esc.* /**chel[2]** + *-i.*

chelicér *s.n.* (*zool.*) Fiecare dintre cele două apendice cefalice ale arahnidelor, în formă de clește sau de spin. • pl. *-e.* /<fr. ***chélicère***; cf. gr. *χηλή* „gheară; clește", „clește", *κέρας* „corn".

chelicerát *s.n.* (*zool.; la pl.*) Subîncrengătură a artropodelor, care cuprinde clasa arahnidelor, prevăzute cu chelicere (*Chelicerata*); (*și la sg.*) animal care face parte din această subîncrengătură. • pl. *-e.* /<fr. ***chélicérates.***

chelíe *s.f.* **1** Cădere a părului de pe cap, provocată de seboree, boli infecțioase ale pielii capului etc.; calviție, chelire, pleșuvire. *Leac de vindecarea cheliei* (PISC.). **2** Porțiune a capului lipsită de păr. *Se gătește în fața unei oglinzi, își piaptănă barbetele și chelia* (CAR.). ◇ Expr. (*fam.*) *A freca chelia cuiva* = a bate foarte tare pe cineva. *A i se urca pe chelie* = *a*) a necăji pe cineva; *b*) a enerva pe cineva. *A-i veni pe chelie* = a i se năzări. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /**chel[2]** + *-ie.*

chelifér[1], -ă *adj.* (*fiziol.*) Care aparține chilului[1], care se referă la chil; prin care circulă chilul. *Vas chelifer.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***chylifére***; cf. gr. *χυλός* „suc", lat. *ferre* „a purta".

chelifér[2], -ă *adj., s.n.* (*zool.*) **1** *adj.* Care este înzestrat cu gheare sau clești. **2** *s.n.* Specie de arahnid mic, lipsit de glandă veninoasă (*Chelifer cancroides*); scorpion-de-cărți. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***chélifère.***

chelifórm, -ă *adj.* Care este în formă de gheară sau de clește. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***chéliforme.***

chelíre *s.f.* Faptul de *a cheli*[2]; chelie (1), calviție, pleșuvire. • pl. *-i.* /v. ***cheli[2].***

chélnă *s.f.* v. chilnă.

chélnăr *s.m.* v. chelner.

chélnăriță *s.f.* v. chelneriță.

chélner *s.m.* Bărbat care servește într-un local de consumație; ospătar. • pl. *-i.* și (*pop.*) *chélnăr s.m.* /<germ. ***Kellner.***

chélneriță *s.f.* Femeie care servește într-un local de consumație; ospătăriță. • acc. și *chelneríță.* pl. *-e.* și (*pop.*) *chelnăríță s.f.* /**chélner** + *-iță.*

chelo- Elem. de compunere „tumoare"; „hernie". • /<fr. ***kélo-***; cf. gr. *κήλη* „umflătură", „cocoașă".

cheloíd *s.n.* (*med.*) **1** Excrescență dură a pielii circumscrisă, uneori ramificată, caracterizată prin plăci albicioase sau gălbui, înconjurate de un halo vînăt, care apare de obicei pe locul unei cicatrice. **2** Masă de țesut conjunctiv, de culoare roșie-vineție, care apare în derma și în țesutul subcutanat adiacent, pe locul unei cicatrice. • pl. *-e.* /<fr.***chéloïde***; cf. gr. *χηλή*, „clește", *εἶδος* „aspect".

chelonián *s.m.* (*zool.; la pl.*) Ordin de reptile al căror corp este închis într-o carapace osoasă (*Chelonia*); (*și la sg.*) animal care face parte din acest ordin. • sil. *-ni-an.* pl. *-ieni.* /<fr.***chélonien***; cf. gr. *χελώνη* „broască țestoasă".

chelșúg *s.n.* **1** (*reg.*) Cheltuit[1]. **2** Concr. (*reg.*) Bani de cheltuială. **3** Concr. (*înv.*) Daruri (în natură). **4** (*înv.*) Belșug. • pl. *-uri.* /<magh. ***költség.***

cheltuí *vb. IV. tr.* **1** (*compl. indică sume de bani*) A da pentru a cumpăra sau a plăti ceva. *A cheltuit mult la magazin.* **2** Ext. (*compl. indică sume de bani*) A folosi fără socoteală, pentru a cumpăra ceva de prisos; a risipi, a irosi. *Și-a cheltuit averea pe bijuterii.* **3** Fig. A consuma timp, energie, muncă etc. (pentru a face, a obține ceva). *Au hotărît să cheltuiască cîteva zile, ca să vîneze... cîteva lame* (DRĂGHICI). • prez.ind. *-iesc, -ui.* /<magh. ***költeni.***

cheltuiálă *s.f.* **1** Faptul de *a cheltui* (1); concr. bani cheltuiți. *Luna aceasta am avut mari cheltuieli pentru refacerea acoperișului casei.* ◇ *Cheltuieli de judecată* = sumă de bani pe care este obligată s-o plătească, pe baza unei hotărîri judecătorești, partea care a pierdut un proces părții care a cîștigat procesul. *Bani de cheltuială* v. ban. *Cheltuieli de reprezentare* v. reprezentare. ◇ Expr. *Cu* (sau *pe*) *cheltuiala cuiva* = pe banii cuiva. *A se pune pe cheltuială* = a începe să irosească bani (mult și irațional). *A băga* (sau *a pune*) *pe cineva la cheltuială* = a determina pe cineva să cheltuiască mulți bani. (*fam.*) *A da cuiva de cheltuială* = a bate pe cineva. *A purta cuiva de cheltuială* v. purta. *A sfîrși de cheltuială* v. sfîrși. **2** Ext. Consum nechibzuit de bani pentru a cumpăra ceva de prisos; risipă de bani. **3** (*econ.; mai ales la pl.*) Diminuări de resurse economice pentru procurarea de bunuri, servicii, forță de muncă etc., consumate în diverse procese economice și sociale. ◇ *Cheltuieli cu capitalul* = cheltuieli pe care le fac firmele și persoanele fizice pentru plata dobînzilor la capitalul împrumutat, pentru amortizarea activelor și pentru rambursarea împrumuturilor. *Cheltuieli fiscale* = degrevări care pot fi folosite pentru a micșora obligația fiscală. *Cheltuieli bugetare* = fonduri bănești cuprinse în bugetul de stat pentru finanțarea economiei naționale, pentru acțiuni social-culturale, pentru apărare, pentru funcționarea organelor puterii și ale administrației de stat etc. *Cheltuieli de regie* v. regie. *Repartizare a cheltuielilor* v. repartizare. **4** (*contab.; la pl.*) Rubrică într-un registru care cuprinde sumele cheltuite. ◇ *Balanță de venituri și cheltuieli* v. balanță. **5** Fig. Irosire, risipă de timp, de energie, de muncă etc. (pentru a face, a obține ceva). *Se vedeau perechi învîrtindu-se tot timpul pe loc, cu o cheltuială de grații... ce te făcea să zîmbești* (VLAH.). • pl. *-ieli.* /**cheltuí** + *-eală.*

cheltuíre *s.f.* Acțiunea de *a cheltui* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***cheltui.***

cheltuít[1] *s.n.* Faptul de *a cheltui*; (*reg.*) chelșug. • /v. ***cheltui.***

cheltuít[2], -ă *adj.* (*despre bani, economii etc.*) **1** Care este întrebuințat pentru ceva. **2** Ext. Care este risipit, irosit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***cheltui.***

cheltuitór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care cheltuiește mult și fără rost; ext. (om) risipitor. • sil. *-tu-i-.* pl. *-ori, -oare.* /**cheltui** + *-tor.*

chemá *vb. I.* **I** *tr.* **1** A striga, a spune cuiva să se apropie sau să vină într-un anumit loc. *Mă chemi, drăguță? Iată-mă-s* (ALECS.). ◇ Expr. *A chema la rampă* v. rampă. ◆ A-i face cuiva semn să vină. **2** (*compl. indică oameni*) A invita, a pofti să participe la o acțiune, la un eveniment etc. *Și-a chemat prietenii la nuntă.* ◆ A convoca. *L-a chemat la direcție.* ◇ Expr. (*înv.*) *A chema Camerele* = a convoca Parlamentul. **3** (*compl. indică oameni*) A solicita; a mobiliza la o acțiune comună. *I-a chemat la campania anti-drog.* **4** (*compl. indică oameni*) A provoca. *Îl cheamă la luptă.* **5** Poet. A evoca. *Prindeau toți a vorbi de trecutul prăpădit în negura de sînge, chemau umbrele vitejilor* (SADOV.). **6** A ordona, a impune cuiva (în mod oficial) să se prezinte într-un anumit loc, să facă un anumit lucru etc. ◇ Expr. *A chema sub arme* (sau *sub drapel*) = *a*) a încorpora un contingent; *b*) a mobiliza armata. *A fi chemat la datorie* v. datorie. *A chema în* (ori *la*) *judecată* v. judecată. *A chema în fața justiției* v. justiție. *A chema* (*pe cineva*) *la ordine* v. ordine. *A chema pe cineva la răspundere* v. răspundere. *A chema la realitate* v. realitate. **7** A numi; a avea numele; a porecli. *Pentru vitejia lui l-au chemat „Viteazul".* ◇ (*unipers.*) *O cheamă Agripina pe nevastă-mea* (STANCU). ◇ (*refl.*) *Însă eu am bani și minte, căci mă chem jupîn Arvinte* (ALECS.). **II** *refl. impers.* A însemna, a se socoti, a se zice. *Casă de oameni de treabă se cheamă asta?* (CR.). *Cum se cheamă pe la voi această plantă?* ◇ Expr. *Se cheamă că...* = vrea să zică, înseamnă că... *Apoi să-mi dați tohoarcă, opinci și căciulă, că de-acu se cheamă că vine iarna* (SADOV.). (*fam.*) *Cum se cheamă* (sau *s-ar chema*) = cum s-ar spune. *Se cheamă vorba că...* = se zice că... • prez. ind. *chem.* /lat. ***clamāre.***

chemăn *s.n.* (*muz.; înv.*) Vioară cu șase sau mai multe coarde întinse peste alte coarde de sîrmă. • pl. *-uri.* /<tc. ***keman.***

chemáre *s.f.* **I** **1** Exprimare orală sau în scris a dorinței cuiva ca cineva să se apropie sau să vină într-un anumit loc. *Atunci ve chem; chemarea-mi asculta-vei?* (EMIN.). ◆ Strigăt prin care cineva este chemat. **2** Invitație, poftire a cuiva să participe la o acțiune, la un eveniment etc. *Chemarea prietenilor la nuntă.* ◆ Convocare. *Chemarea recalcitranților la direcție.* ◆ Concr. Proclamație. *A publicat chemarea.* **3** Solicitare; mobilizare la o acțiune comună. *Chemare la grevă.* **4** Provocare. *Chemare la luptă.* **5** Ordin, dispoziție (cu caracter oficial) de a se prezenta într-un anumit loc, de a face un anumit lucru etc. *A primit chemarea și s-a prezentat la unitate. Chemare la ordine. Chemare în judecată. Chemare sub drapel.* ◇ *Ordin de chemare* v. ordin. **6** Fig. Înclinație, vocație. *În acești oameni am simțit... căldura chemării dăscălești* (GAL.). **7** Fig. Misiune, menire. *Ei și-au plinit chemarea lor Și i-am văzut murind ușor* (COȘB.). **II** Țipăt, urlet (al unui animal). *Fiara scoase deodată o chemare sfîșietoare și dureroasă, un glas de durere fără nume* (SADOV.). • pl. *-ări.* /v. ***chema.***

chemát[1] *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *chema.* • /v. ***chema.***

chemát[2], -ă *adj.* (*despre oameni*) Care posedă însușirea, vocația, mijloacele etc. necesare pentru a face ceva; competent (1), îndreptățit. ◇ (*subst.*) *Nu este el cel chemat să ne dea lecții.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***chema.***

chemătór, -oáre *adj., s.m.* **1** *adj.* Care cheamă. ◆ Fig. Îmbietor, ademenitor. *Glas chemător.* **2** *s.m.* (*pop.*) Persoană care invită pe cunoscuți la nuntă; vornicel. • pl. *-ori, -oare.* /**chema** + *-ător.*

chembríță *s.f.* Țesătură subțire din bumbac, vopsită într-o singură culoare și bine apretată, folosită ca pînză de legătorie, la confecționarea de rochii ușoare de vară, de perdele etc. *Perdele de chembrică* (FIL.) • pl. *-ici.* /<engl. ***cambric***, germ. ***Cambric.***

chemigráf *s.n.* (*tipogr.*) Aparat folosit în chemigrafie. • pl. *-e.* /<germ. ***Chemigraph***, fr. ***chémigraphe.***

chemigrafíe *s.f.* (*tipogr.*) Tehnică a gravării clișeelor tipografice pe cale chimică; chemitipie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***chémigraphie.***

chemin de fer [ʃməndœ'fer] *s.n.* Joc de noroc asemănător cu bacaraua, la care fiecare jucător devine pe rînd bancher. • /<fr. ***chemin de fer.***

chemisier [ʃemizi'e] *s.n.* Bluză feminească avînd croială clasică, mîneci lungi și manșete. • /<fr. ***chemisier.***

chemitipíe *s.f.* (*tipogr.*) Chemigrafie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***chémitypie.***

chemo- Elem. de compunere „chimie". • /<germ. ***chemo-***, engl. ***chemo-***, fr. ***chémo-***; cf. lat. *chimia* „chimie", gr. *χημεία* „chimie, alchimie".

chemoautotróf, -ă *adj.* (*biol.; despre microorganisme*) Care obține energia necesară proceselor vitale prin oxidarea unor substanțe chimice anorganice. • sil. *-a-u-.* pl. *-i, -e.* /după engl. *chemoautotrophic.*

chemoautotrofíe *s.f.* (*biol.*) Mod de hrănire a microorganismelor chemoautotrofe. • sil. *-a-u-.* g.-d. *-iei.* /<germ. ***Chemoautotrophie***, engl. ***chemoautotrophie.***

chemoestezíe *s.f.* (*biol.*) Sensibilitate a plantelor față de excitanți chimici. • g.-d. *-iei.* /<germ. ***Chemoesthesie.***

chemoluminescénță *s.f.* (*chim.*) Chimiluminescență. • /<engl. ***chemoluminescence.***

chemomorfóză *s.f.* (*biol.*) Morfoză produsă sub influența unor substanțe chimice. • pl. *-e.* /<germ. ***Chemomorphose.***

chemoreceptór *s.m.* (*anat.*) Terminație nervoasă senzitivă sau organ de simț care înregistrează modificările chimice din mediul extern sau intern. • pl. *-i.* /<fr. ***chémorécepteur***, germ. ***Chemorezeptor***; cf. gr. *χημεία* „chimie; alchimie", lat. *receptus* <*recipĕre* „a primi".

chemorecépție *s.f.* (*psih.*) Modalitate senzorială prin care se semnalizează modificări chimice din mediul exterior sau interior, determinate de stimuli externi și interni. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***chémoréception.***

chemorezisténță *s.f.* (*biol.*) Rezistență a germenilor microbieni sau a unor organisme parazitare la antibiotice, la substanțe chimioterapice etc.; chimiorezistență. • pl. *-e.* /<germ. ***Chemoresistenz.***

chemosensíbil, -ă *adj.* Care prezintă chemosensibilitate. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***chémo-sensible.***

chemosensibilitáte *s.f.* Sensibilitate la excitanți chimici. • /<fr. ***chémo-sensibilité.***

chemosféră *s.f.* (*geogr.*) Strat al atmosferei, între 40 și 80 de km, în care, ziua, are loc disocierea, iar noaptea, recombinarea moleculelor diferitelor gaze, sub influența radiațiilor ultraviolete. • /<fr. ***chémosphère.***

chemosintéză *s.f.* (*biol.*) Sintetizare a substanțelor organice cu ajutorul energiei chimice provenite din oxidarea substanțelor minerale; chimiosinteză. • pl. *-e.* /<germ. ***Chemosynthese.***

chemosórbție *s.f.* (*chim.*) Fixare a unei substanțe în stare gazoasă sau lichidă la suprafața unui solid, ca urmare a formării unei legături chimice. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***chémosorption.***

chemotactísm *s.n.* (*biol.*) Sensibilitate particulară pe care o au unele ființe față de anumite substanțe chimice; chimiotactism. • /<germ. ***Chemotaktismus.***

chemotaxíe *s.f.* (*biol.*) Atracție sau repulsie pe care o au unele organisme pentru anumite substanțe chimice; chimiotaxie. • g.-d. *-iei.* /<germ. ***Chemotaxis.***

chemotaxonomíe *s.f.* (*biol.*) Ramură a biologiei care se ocupă cu studiul relațiilor dintre organisme pe baza elementelor chimice, stabilind clasificarea lor în sisteme. • g.-d. *-iei.* /<germ. ***Chemotaxonomie.***

chemoterapíe *s.f.* (*med.*) Chimioterapie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<germ. ***Chemotherapie,*** engl. ***chemotherapy.***

chemótic, -ă *adj.* (*med.*) De natura chemozisului; care se datorește unui chemozis. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***chémotique.***

chemotróf, -ă *adj.* (*biol.*; *despre microorganisme*) Care este capabil de chemosinteză. • pl. *-i, -e.* /<engl. ***chemotrophic.***

chemotrofíe *s.f.* (*biol.*) Mod de hrănire a microorganismelor chemotrofe. • g.-d. *-iei.* /<germ. ***Chemotrophie.***

chemotropísm *s.n.* (*biol.*) Creștere a unei plante în direcția sau împotriva direcției din care acționează un excitant chimic; chimiotropism. • /<germ. ***Chemotropismus.***

chemózis *s.n.* (*med.*) Leziune oculară acută, de obicei de natură inflamatorie, care constă în infiltrarea edematoasă a conjunctivei, ce formează un burelet circular în jurul corneei. • /<fr. ***chémosis***; cf. lat. *chemōsis*, gr. *χήμωσις* <*χήμη* „scoică".

chemuluí *vb. IV. intr.* (*înv., reg.*) **1** A socoti. **2** A ține seama. **3** A cerceta. **4** A observa. • prez.ind. *-iesc, chemúlui.* /<magh. ***kémelni, kémlelni.***

chemuluíre *s.f.* Acțiunea de *a chemului* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***chemului.***

chenáf *s.m.* (*bot.*) Plantă erbacee anuală, din familia malvaceelor, cu frunzele palmat-compuse, cu florile mari, galbene, cu pete roșietice la bază, din a cărei tulpină înaltă, acoperită cu țepi, se extrag fibre textile (*Hibiscus cannabinus*); cînepă-de-Bombay. • pl. *-i.* /etimol. nec.

chenăr *s.n.* **1** Margine (lucrată, desenată etc.) pe care o are de jur-împrejur un obiect (covor, coală de hîrtie etc.) și care de obicei servește ca ornament. *Iar mai citi poezia, răsfoind mai departe filele cu chenar înflorit* (D. ZAMF.). **2** Rînd, șir de sculpturi care încadrează ferestrele sau ușile unei clădiri. **3** (*tipogr.*) Bordură. *Chenar la un text imprimat.* **4** (*constr.*) Ramă, cadru (2), pervaz (la ferestre sau la uși). *O ușă lăturalnică se deschise și chenarul ei se umplu cu înfățișarea neagră... a unui călugăr înalt* (HOG.). ◆ (*arhit.*) Sculptură (în piatră) care încadrează ferestrele sau ușile unei clădiri. **5** Crestătură pe marginea unei monede. **6** Spațiu rezervat articolelor de importanță deosebită, dintr-un ziar, dintr-un periodic etc., care este înconjurat cu linii mai groase. **7** Compus: (*bot.*) *chenarul-bălții* (sau *-bălților*) = plantă acvatică, cu florile mici, trandafirii, care crește pe malurile bălților și ale ostroavelor (*Limosella aquatica*). • pl. *-e.* /<tc. ***kenar.***

chenărăș *s.n.* Dim. al lui *chenar.* • pl. *-e.* /***chenar*** + *-aș.*

chenăruí *vb. IV. tr.* (*pop.*) A încadra într-un chenar. • prez.ind. *-iesc* și (*reg.*) *chinăruí vb. IV.* /***chenar*** + *-ui.*

chenăruíre *s.f.* (*înv.*) Împrejmuire cu un chenar. • pl. *-i.* /v. ***chenărui.***

chenăruít, -ă *adj.* (*înv.*) Împrejmuit cu un chenar. • pl. *-ți, -te.* /v. ***chenărui.***

cheno¹- Elem. de compunere „gîscă". • /<fr. ***chéno-***; cf. gr. *χήν, -ος* „gîscă".

cheno²- Elem. de compunere „spațiu gol, deschis". /<fr. ***kéno-***; cf. gr. *κενός* „gol", „vid".

chenofobíe *s.f.* (*psih.*) Frică exagerată de spații goale. • scris și *kenofobie.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***kénophobie***; cf. gr. *κενός* „gol, vid", *φόβος* „frică".

chenopodiácee *s.f.* (*bot.*; *la pl.*) Familie de plante perene, bienale sau anuale, cu florile mici, de obicei verzui, dispuse în inflorescențe dese, dintre care unele se cultivă, iar altele sînt spontane (*Chenopodiaceae*); (*și la sg.*) plantă care face parte din această familie. *Sfecla, spanacul, brînca aparțin familiei chenopodiaceelor.* • sil. *-di-a-.* pl. *-cee.* /<fr. ***chénopodiacées***; cf. gr. *χήν, πούς* „picior".

chenzinál, -ă *adj.* Care are loc la fiecare chenzină (1). ◇ (*adv.*) *Plata salariilor se face chenzinal.* • pl. *-i, -e.* /***chenzină*** + *-al.*

chenzínă *s.f.* **1** Salariu pe care cineva îl primește la fiecare jumătate de lună. **2** Perioadă de timp care trece de la o chenzină (1) la alta. • pl. *-e.* /<fr. ***quinzaine*** <*quinze* „cincisprezece".

cheón *s.m.* (*fin.*) Monedă divizionară în Coreea de Sud, egală cu a suta parte dintr-un won. • pl. *-i.* /<germ. ***Cheon*** <cuv. coreean.

cheotoáre *s.f.* **1** Ochi de ață, de șiret, de stofă etc. la un obiect de îmbrăcăminte, prin care se trece nasturele pentru a încheia o haină. *Își deznoda cheutorile blănilor, gîfiind* (CE. PETR.). **2** Tăietură (în partea stîngă) a reverului unei haine (bărbătești); butonieră. *Purta o garoafă albă la cheotoare.* **3** (*constr.*; *pop.*) Loc unde se împreunâ bîrnele la colțurile caselor; culmea casei în locul unde se împreună cu căpriorii. **4** (*la coasă*) Legătură cu care se prinde cîrligul de coasă. **5** (*la hamurile de la cal*) Curea care, răsucită după hulubă, leagă cercul (8). **6** (*la pl.*) Cele două sfori sau cureluțe de legat jugul. **7** (*pesc.*; *la pl.*) Ochetele cu care se prinde plasa de cele patru capete ale arcurilor. **8** (*pop.*; *cu determ. „gurii"*) Colțul gurii. • sil. *che-o-.* pl. *-ori* și *cheutoáre,* (*pop.*) *chiotoáre s.f.* /lat. ***clautoria*** <**clautus* = *clavatus.*

chépă *s.f.* (*iht.*) Scrumbie-de-Dunăre (*Clupea alosa*). • pl. *-e.* /<it. ***cheppia.***

chepceá *s.f.* (*reg.*) Lingură mare, găurită, cu care se ia spuma. • pl. *-ele.* /<tc. ***kepçe*** „polonic".

chepcél *s.n.* v. chipcel.

chepeneág *s.n.* v. căpeneag.

chepéng *s.n.* **1** Ușă sau capac orizontal ori ușor înclinat, cu care se închide intrarea într-o pivniță, într-o magazie de vară etc. **2** (*înv.*) Oblon la o fereastră, la un galantar sau la o ușă de prăvălie, care se poate ridica sau lăsa vertical. ◇ Loc.adv. *În chepeng* = putîndu-se ridica și lăsa vertical. • pl. *-uri.* /<tc. ***kepenk.***

chéra *s.f. art.* (*grec. înv.*; *urmat de un nm. pr.*) Cucoană, doamnă. *Eram... în contact mai des cu chera Sofița* (GHICA). • /<ngr. ***κερά.***

cheramzít *s.n.* (*constr.*) Argilă expandată, obținută prin concasarea bulgărilor rezultați din arderea în cuptoare-tunel a argilelor feruginoase, care este folosită la prepararea betoanelor ușoare. • /etimol. nec.

cherapléș *s.m.* (*reg.*) Om prostănac. • pl. *-i.* /cf. magh. **kereplös.*

cherat- Elem. de compunere „corn", „cornee"; „chitinos". • și *cherato-, kerato-.* /<fr. ***kérat(o)***-; cf. gr. *κέρας, -ατος* „corn, cornee".

cheratalgíe *s.f.* (*med.*) Durere a corneei. • scris și *keratalgie.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***kératalgie***; cf. gr. *κέρας, -ατος* „corn, cornee", *ἄλγος* „durere".

cheratectazíe *s.f.* (*med.*) Deplasare în afară a țesutului cornean, cu aspect de ciorchine, din cauza unei subțieri patologice a acestuia, de natură distrofică sau cicatricială. • scris și *keratectazie.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***kératectasie***; cf. gr. *κέρας, -ατος* „corn, cornee", *ἔκτασις* „extindere".

cheratínă *s.f.* (*microbiol.*) Proteină fibroasă care este constituentul principal al epidermei, al părului, unghiilor, emailului dentar, coarnelor, copitelor etc. • scris și *keratină.* /<fr. ***kératine***; cf. gr. *κέρας, -ατος* „corn".

cheratinizá *vb. I.* **1** *tr.* (*farm.*) A acoperi un produs farmaceutic cu un amestec format dintr-o substanță ceroasă și cheratină. **2** *refl.* A se transforma în cheratină. • prez.ind.-*ez.* /***cheratină*** + *-iza.*

cheratinizáre *s.f.* (*med.*) Îngroșare a stratului cornos al pielii, care apare în unele boli de piele. ◆ Modificare patologică a unei mucoase care se infiltrează cu cheratină. • pl. *-ări.* /de la ***cheratină***, după fr. *kératinisation.*

cheratinizát, -ă *adj.* (*med.*) Care are cheratină; care este îngroșat cu cheratină. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***kératinisé.***

cheratítă *s.f.* (*med.*) (Denumire generică pentru) orice inflamație acută sau cronică a corneei, care se manifestă prin modificarea aspectului acesteia, prin dureri, fotofobie etc. • scris și *keratită.* pl. *-e.* /<fr. ***kératite***; cf. gr. *κέρας, -ατος* „corn, cornee".

cherato- v. cherat-.

cheratocél *s.n.* (*med.*) Hernie a membranei posterioare a corneei. • pl. *-e.* /<fr. ***kératocèle.***

cheratocentéză *s.f.* (*chir.*) Puncție chirurgicală a corneei. • pl. *-e.* /<fr. ***kératocentèse.***

cheratocón *s.n.* (*med.*) Deformație conică a polului anterior al corneei, care este însoțită de o scădere accentuată a vederii din cauza modificării refracției. • scris și *keratocon.* pl. *-oane.* /<fr. ***kératocone***; cf. gr. *κέρας, -ατος* „corn, cornee", *κῶνος* „con".

cheratoconjunctivál, -ă *adj.* Care aparține corneei și conjunctivitei. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***kératoconjunctival.***

cheratoconjunctivítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a corneei și a conjunctivei. • scris și *keratoconjunctivită.* pl. *-e.* /<fr. ***kératoconjonctivite***; cf. gr. *κέρας, -ατος* „corn, cornee", lat. *coniunctīvus, -a, -um* „care leagă".

cheratodermíe *s.f.* (*med.*) Hiperplazie a stratului cornos, care cuprinde o anumită zonă, mai ales palmară sau plantară; cheratom. • scris și *keratodermie.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***kératodermie***; cf. gr. *κέρας, -ατος* „corn, cornee", *δέρμα* „piele".

cheratogén, -ă *adj.* (*med.*) Care produce inflamația corneei. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***kératogène.***

cheratolític, -ă *adj., s.n.* (*med.*) (Agent terapeutic) care are proprietatea de a exfolia stratul cornos al epidermei. • scris și *keratolitic.* • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***kératolytique***; cf. gr. *κέρας, -ατος* „corn, cornee", *λυτικός* „care dizolvă, care curăță".

cheratóm *s.n.* (*med.*) Denumire generică pentru leziuni keratinizate, frecvent circumscrise, localizate pe piele; cheratodermie. • scris și *keratom.* pl. *-oame.* /<fr. ***kératome***; cf. gr. *κέρας, -ατος* „corn, cornee.

cheratomegalíe *s.f.* Anomalie congenitală caracterizată prin dimensiunea excesivă a corneei. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***kératomégalie.***

cheratometríe *s.f.* (*med.*) Măsurare a curburii corneei cu ajutorul cheratometrului; oftalmometrie. • scris și *keratometrie.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***kératométrie***; cf. gr. *κέρας, -ατος* „corn, cornee", *μέτρον* „măsură".

cheratométru *s.n.* (*med.*) Instrument pentru măsurarea curburii corneei. • pl. *-e.* /<fr. ***kératomètre***; cf. gr. *κέρας, -ατος* „corn, cornee", *μέτρον* „măsură".

cheratomicóză *s.f.* (*med.*) Afecțiune a corneei cauzată de o ciupercă patogenă. • pl. *-e.* /<fr. ***kératomycose.***

cheratoplástic, -ă *adj.* (*med.*) Care stimulează producerea de cheratină și de țesut osos. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***kératoplastique.***

cheratoplastíe *s.f.* (*chir.*) Grefă a corneei. • scris și *keratoplastie.* • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***kératoplastie***; cf. gr. *κέρας, -ατος* „corn, cornee", *πλάσσω* „a modela, a forma".

cheratoprotéză *s.f.* (*chir.*) Grefa unui implant inert, transparent la nivelul corneei; înlocuire a centrului unei cornee opace cu material sintetic transparent. • scris și *keratoproteză.* pl. *-e.* /<fr. ***kératoprothèse***; cf. gr. *κέρας, -ατος* „corn, cornee", *πρόσθεσις* „adăugare".

cheratorexíe *s.f.* (*med.*) Ruptură a corneei. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.*/<fr. ***kératorrhexie.***

cheratoscóp *s.n.* (*med.*) Instrument marcat cu linii și careuri care permite observarea luminii refractate pe suprafața anterioară a corneei și a eventualelor neregularități în caz de astigmatism; astigmometru. • scris și *keratoscop.* pl. *-oape.* /<fr. ***kératoscope***; cf. gr. *κέρας, -ατος* „corn, cornee", *σκοπέω* „examinare".

cheratoscopíe *s.f.* (*med.*) Schiascopie. g.-d. *-iei.* /<fr. ***kératoscopie***; cf. gr. *κέρας, -ατος* „corn, cornee", *σκοπέω* „examinare".

cheratotóm *s.n.* (*med.*) Instrument chirurgical în formă de cuțitaș, folosit în cheratotomie. • pl. *-oame.* /<fr. ***kératotome.***

cheratotomíe *s.f.* (*chir.*) Secționare a corneei. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***kératotomie***.
cheratóză *s.f.* **1** (*med.*) Îngroșare a stratului cornos al epidermei. **2** (*ind. piel.*) Produs al hidrolizei cheratinelor care se formează (în soluțiile de cenușărit) la prelucrarea pieilor și care trebuie îndepărtat înainte de tăbăcire. • pl. *-e.* /<fr. ***kératose***; cf. gr. *κερατόω* „a cornifica".
cheratózic, -ă *adj.* Care aparține cheratozei, care se referă la cheratoză. • pl. *-ci, -ce.* /***cheratoză*** + *-ic.*
cheraţiţă *s.f.* (*grec. înv.*) Femeie cochetă (și afectată) • pl. *-e.* /<ngr. ***κερατσίτσα***.
cherauno- Elem. de compunere „tunet", „trăsnet". • /<fr. ***kérauno-***; cf. gr. *κεραυνός* „tunet".
cheraunofobíe *s.f.* (*psih.*) Teamă patologică de tunete. • sil. *-ra-u-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***kéraunophobie***.
cheraunoparalizíe *s.f.* (*med.*) Paralizie isterică provocată de fulgurații. • sil. *-ra-u-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***kérauno-paralysie***.
chercheleálă *s.f.* (*fam.*) Starea omului cherchelit[2]. • pl. *-eli.* /***chercheli*** + *-eală.*
chercheli *vb. IV. refl.* (*fam.; despre oameni*) A se îmbăta (ușor); a se ciupi (8). • prez.ind. *-esc.* /etimol. nec.
cherchelíre *s.f.* (*fam.*) Îmbătare ușoară. • pl. *-i.* /v. ***chercheli***.
cherchelít[1] *s.n.* (*fam.*) Faptul de *a se chercheli.* • /v. ***chercheli***.
cherchelít[2], -ă *adj.* (*fam.; despre oameni*) Care s-a îmbătat (ușor); ciupit[2] (*3*). • pl. *-ți, -te.* /v. ***chercheli***.
chércheriță *s.f.* (*entom.; reg.*) Căpușă (*Ixodes*). • pl. *-e.* /etimol. nec.
cherci *s.m.* Nume comercial al scrumbiei sărate și conservate. • pl. *cherci.* /<rus. ***керча***.
cherém *s.n.* Expr. (*pop.; fam.*) (*A fi* sau *a se afla, a sta, a rămîne*) *la cheremul cuiva* = (a fi sau a se afla, a sta, a rămîne) la discreția, la bunul plac al cuiva. *A avea pe cineva la cheremul său* = a dispune după voie de cineva. (*înv.*) *A nu-i veni cuiva la cherem* = a nu-i conveni; a nu-i veni la socoteală. *Să rup zapisu?... Nu-mi vine la socoteală!... Să-i dau pe Mândica?... Nu-mi vine la cherem!* (ALECS.). • /<tc. ***kerem*** „favoare", „bunăvoință".

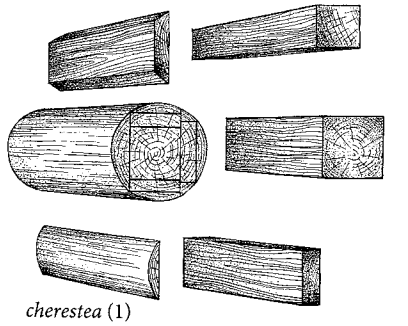
cherestea (1)

cheresteá *s.f.* **1** Colect. Material de construcție lemnos, cu cel puțin două fețe plane și paralele, care se obține prin tăierea buștenilor la gater. *Vrea să-și tîrguiască lînă și cherestea de la munte* (ODOB.). ◆ Lemnăria care intră într-o construcție. **2** Fig. (*fam.*) Constituție fizică solidă a unei persoane; structură osoasă. *E un om cu o cherestea uriașă* (CAR.). ◇ Expr. *A nu avea cherestea* sau *a-i lipsi cuiva cheresteaua* = a fi necuviincios; a fi fără rușine; a nu avea caracter. • pl. *-ele.* și (*reg.*) *heresteá, hiresteá s.f.* /<tc. ***kereste***.
cherestegeríe *s.f.* **1** Depozit de cherestea. **2** Comerț de cherestea. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*reg.*) *cherestigiríe, herestegeríe, hirestegeríe s.f.* /***cherestegiu*** + *-ărie.*
cherestegíu *s.m.* **1** Negustor de cherestea. **2** Persoană care lucrează cherestea. • pl. *-gii.* și (*reg.*) *cherestigíu, chiristigíu, herestegíu, hirestigíu s.m.* /<tc. ***keresteci***.
cherestigiríe *s.f.* v. cherestegerie.
cherestigíu *s.m.* v. cherestegiu.
cherhaná *s.f.* **1** (*pesc.*) Construcție în apropierea unei ape, unde se sortează, se prepară sau se depozitează temporar peștele. **2** (*înv.*) Fabrică de postav, de lumînări, de săpun etc. • pl. *-ale.* și (*reg.*) *cherhaneá s.f.* /<tc. ***kerhane***.
cherhaneá *s.f.* v. cherhana.
cheriterapíe *s.f.* (*med.*) Folosire terapeutică a băilor de parafină. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***kérithérapie***; cf. gr. *κηρίον* „ceară".
cherméză *s.f.* Petrecere publică (în aer liber), cu muzică și dans. • pl. *-e.* /<fr. ***kermesse***.
chérnăr *s.n.* (*tehn.*) **1** Punctator. **2** Vîrf de centrare la o mașină-unealtă. • pl. *-e.* /<germ. ***Kerner***.
chero- Elem. de compunere „veselie", „voioșie". • /<fr. ***chéro-***; cf. gr. *χαίρω* „a se bucura, a se înveseli".
cherofobíe *s.f.* (*psih.*) Aversiune patologică față de veselie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***chérophobie***; cf. gr. *χαίρω* „a se bucura, a se înveseli", *φόβος* „frică".
cheromamíe *s.f.* (*med.*) Stare de excitație euforică patologică. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***chéromanie***.
cherpedín *s.n.* (*înv., reg.*) Clește (de scos cuie). • și (*reg.*) *chirpidín s.n.* /<tc. ***kerpedin***.
cherry-brandy ['ʧeri,brendi] *s.n.* Băutură alcoolică preparată din cireșe. • /<engl. ***cherry brandy*** „lichior de cireșe"; cf. *cherry* „cireașă".
chersín *s.n.* (*reg.*) Covată adîncă, largă și scurtă, în care se frămîntă aluatul. • pl. *-e.* /<tc. ***kersene***.
chersofítă *s.f.* (*bot.; la pl.*) Grup de plante care cresc pe terenuri uscate, necultivate; (*și la sg.*) plantă care face parte din acest grup. • pl. *-e.* /<fr. ***chersophytes***; cf. gr. *χέρσος* „uscat, arid".
chersonián *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Etaj superior al sarmațianului. **2** *adj.* Care aparține chersonianului, specific chersonianului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din chersonian. • sil. *-ni-an.* pl. *-ieni, -iene.* /nm. pr. (peninsulă în Rusia) ***Kerson*** + *-an.*
chertíc *s.n.* (*înv.*) Crestătură făcută în lemn, pe răboj, ca mijloc de contabilitate la vînzarea sării, în ocne. • pl. *-ce.* /<tc. ***kertik***.
cherúb *s.m.* **1** (*în arta asiriană*) Taur înaripat, cu cinci picioare, cu figură umană și cu coadă de leu, care reprezintă geniul păzitor al Soarelui. **2** Figură decorativă de copil înaripat, folosită în mobila și arta decorativă a Renașterii italiene. • pl. *-i.* /<fr. ***chérub***; cf. ebr. *keroub* „înger".
cherúbic, -ă *adj.* (*bis.*) De cherubin; îngeresc. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***chérubique***.
cherubín *s.m.* **1** (*bis.*) Heruvim. **2** (*în arta creștină*) Cap sau bust de copil înaripat. **3** Fig. Copil frumos; îngeraș. • pl. *-i.* /<fr. ***chérubin***, lat. ***chĕrŭb, chĕrŭbin*** (*-m*); cf. ebr. *keroubim*.
cherubinísm *s.n.* (*bis.*) Comportare, atitudine cherubică. • /***cherubin*** + *-ism.*
cherubísm *s.n.* (*med.*) Boală caracterizată prin displazia fibroasă a maxilarului inferior, care dă feței unui copil aspectul bucălat de îngeraș. • /<fr. ***chérubisme***.
cherván *s.n.* (*înv.*) **1** Car mare pentru transportul mărfurilor și al persoanelor. *Trebuie să fi avut hazul lor călătoriile acelea cu chervanul* (M. I. CAR.). **2** Șir lung de trăsuri sau de care. *Chervanul se ținea lanț; sute de trăsuri mergeau lin pe șleau, una după alta* (GHICA). • pl. *-e.* /<tc. ***kervan*** „caravană".

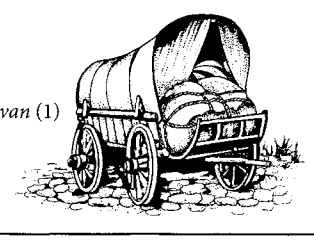
chervan (1)

ches *interj.* Exclamație care se rostea ca ordin sau ca semnal pentru tăierea capului unui osîndit. *Cînd olteanul zicea ches!, capul și zbura* (GHICA). ◇ Expr. *A face ches* = a tăia (capete). • /<tc. ***kes!*** „taie!".
chesár *s.m.* v. cezar.
chesaricésc, -eáscă *adj.* v. cezaric.
chesát *s.n.* (*înv.*) Lipsă de vînzare; lipsă de bani; criză comercială. *Bîntuia pe atunci mare chesat asupra tîrgului* (CAR.). • /<tc. ***kesad***.
cheseá *s.f.* v. chisea[1].
chesón *s.n.* **1** (*milit.*) Vehicul de artilerie avînd o ladă metalică, împărțită în compartimente, în care se transportă muniția. *Chesoanele și tunurile porneau, huruind înăbușit* (SADOV.). **2** (*mar.*) Fiecare dintre despărțiturile cu pereți metalici care se fac la o navă, pentru a evita pătrunderea apei în caz de avarie. ◆ Dulap pentru păstrarea efectelor echipajului unei nave. **3** Construcție de beton, de oțel etc., avînd numai pereți laterali (și capac), folosită la executarea fundațiilor sub apă ori în terenuri cu multă umiditate. **4** Construcție în forma unei cutii fără un perete lateral, folosită la executarea unei lucrări de reparații sub linia de plutire, în cazul navelor ce nu pot fi ridicate pe doc sau pe cală. **5** (*arhit.*) Casetă. **6** (*constr.*) Piesă prefabricată, de beton armat, în formă de placă subțire, nervurată (folosită ca element de rezistență la acoperișuri și planșee). • pl. *-oane.* /<fr. ***caisson***.

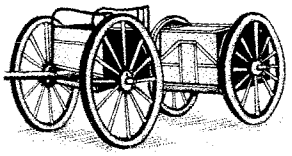
cheson (1)

chesoniér *s.m.* (*mar.*) Muncitor specializat în executarea lucrărilor de cheson. • sil. *-ni-er.* pl. *-i.* /***cheson*** + *-ier.*
chester ['ʧester] *s.n.* Brînză fermentată, originară din Anglia. • /<fr. ***chester***; cf. nm. pr. *Chester*, regiune în Anglia.
chéstie *s.f.* v. chestiune.
chestioná *vb. I. tr.* **1** A pune cuiva întrebări asupra unei probleme; ext. a descoase. *L-a chestionat cîteva ore în legătură cu cele întîmplate.* **2** (*compl. indică elevi, studenți* etc.) A asculta, a examina. **3** (*jur.; compl. indică martori sau inculpați*) A supune unui interogatoriu; a ancheta. • sil. *-ti-o-.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***questionner***.
chestionár *s.n.* **1** Listă de întrebări alcătuită cu scopul de a obține, pe baza răspunsurilor, date, informații privitoare la o problemă, la o persoană etc. *Chestionar dialectal.* **2** Metodă de investigație, de examinare, de tipul întrebări-răspunsuri standardizate, folosită în diferite discipline, domenii etc. • sil. *-ti-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***questionnaire***.
chestionáre *s.f.* Punere de întrebări cuiva. • sil. *-ti-o-.* pl. *-ări.* /v. ***chestiona***.
chestionát, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Întrebat. **2** (*despre elevi, studenți etc.*) Care este examinat. **3** (*jur.; despre martori sau inculpați*) Care este anchetat. • sil. *-ti-o-.* pl. *-ți, -te.* /v. ***chestiona***.
chestiúne *s.f.* **1** Problemă care constituie obiectul unei discuții, al unei preocupări etc. *La chestia asta trebuie s-o recunoaștem - e maestru* (CRIS.). *Chestiunea care se pune este delicată. Să trecem la chestiunea care ne interesează.* ◇ *Chestiune prealabilă* v. prealabil. ◇ Expr. (*Lucrul, problema, persoana* etc.) *în chestiune* = (lucrul, problema, persoana etc.) despre care este vorba. *A agita o chestiune* v. agita. *A pune chestiunea de încredere* v. încredere. *A arunca* (*o*) *lumină* (*asupra unei chestiuni*) sau *a aduce* (*o*) *lumină* (*într-o chestiune*) v. lumină. *A ridica o chestiune* v. ridica. *Se schimbă chestiunea* v. schimba. **2** (*la pl.*) Afaceri; interese. *Și-a rezolvat toate chestiunile.* **3** Întrebare pusă unui elev, unui student etc. pentru verificarea cunoștințelor. *A răspuns bine la prima chestiune.* **4** (*fam.; în forma „chestie"*) Întîmplare; fapt divers. *A intervenit o chestie neașteptată.* ◇ Expr. *Cum devine chestia?* v. deveni. • pl. *-i.* și (*fam.*) *chéstie*, (*înv.*) *cestiúne s.f.* /<fr. ***question***, lat. ***quaestĭo, -ōnis***, germ. ***Quästion***.
chéstor *s.m.* **1** (*în Roma antică*) Magistrat care administra finanțele și arhivele statului. **2** Șeful unei chesturi de poliție. **3** Persoană însărcinată cu verificarea fondurilor (bănești) ale unei instituții, asociații etc. *Chestorul Senatului.* **4** (*în trecut*) Șef al unei clase de elevi. • pl. *-i.* și *céstor*, (*înv.*) *cvéstor s.m.* /<lat. ***quaestor, -oris***, fr. ***questeur***, germ. ***Quästor***.
chestorián, -ă *adj.* Care aparține chestorului. • sil. *-ri-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***questorien***.
chestúră *s.f.* **1** (*în Roma antică*) Demnitatea de chestor (1). **2** Organ superior comisariatului, în organizarea poliției. **3** Local în care se află chestura (2). • pl. *-i.* și *cvestúră s.f.* /<lat. ***quaestūra, -ae***, fr. ***questure***, germ. ***Quästor***.
cheșchét *s.n.* (*culin.; înv.*) **1** Un fel de supă de bulion cu griș. **2** Grîu fiert cu bucățele de carne. • pl. *-uri.* /<tc. ***keşkek***.
chet *s.m.* (*zool.*) Fiecare din perișorii chitinoși, rigizi ai anelidelor. • pl. *-ți.* /<fr. ***chéto***; cf. gr. *χαίτη* „plete, coamă".

chétă[1] *s.f.* Adunare, prin contribuție voluntară, a unei sume de bani pentru un anumit scop; colectă de bani. • pl. *-e.* /<fr. ***quête***.

chétă[2] *s.f.* (*cineget.*) **1** Acțiune prin care un gonaci abate vînatul pentru a fi hăituit. **2** Alergare pe cîmp a unui cîine de vînătoare pentru a descoperi vînatul. • pl. *-e.* /<fr. ***quête***; cf. lat. *quaerere* „a căuta".

cheu *s.n.* v. chei.

cheutoáre *s.f.* v. cheotoare.

chewing-gum ['ʧuiŋgam] *s.n.* **1** Gumă special preparată pentru a fi mestecată. **2** Lamelă, pastilă de chewing-gum. • /<engl. ***chewing gum***.

chezăș, -ă *s.m., s.f.* (*pop.*) **1** *s.m., s.f.* Persoană care garantează (cu averea) pentru datoria altuia; ext. persoană care își ia răspunderea morală pentru cineva sau ceva. *De ai bani mulți, fă-te chezaș* (PANN). ◇ Expr. *A fi* (sau *a se pune*) *chezaș pentru cineva* = a garanta. *A-și pune* (sau *a da, a aduce*) *chezaș* = a da garant. *A se prinde chezaș* (*pentru cineva*) v. prinde. ◆ Persoană care pune cauțiune. **2** *s.m.* (*constr.*) Paiantă. *Pe chezași se sprijină stîlpii caselor țărănești.* **3** *s.m.* Fiecare dintre bucățile de lemn pe care se așază un obiect pentru a evita contactul direct cu pămîntul. *Butoaiele de vin sînt așezate pe chezași în pivniță.* **4** *s.m.* (*arg.*) Lacăt. • pl. *-i, -e.* /<magh. ***kezes***.

chezășie *s.f.* (*pop.*) **1** (*adesea în legătură cu vb. ca „a da", „a fi", „a pune"*) Faptul de a garanta (cu averea) pentru cineva; garanție. ◇ Loc.adv. *Pe* (sau *cu, sub*) *chezășie* = *a*) în schimbul unei garanții; *b*) în mod sigur. ◇ Loc.vb. *A sta chezășie* v. sta. ◇ Expr. *A da* (ceva) *pe* (sau *în*) *chezășie* = a pune (ceva) pe garanție; a amaneta. *A da* (pe cineva sau ceva) *în* (sau *pe*) *chezășia cuiva* = a da pe cineva sau ceva pe seama cuiva. *A avea chezășie* = a fi garantat. *A prezenta toate chezășiile* = *a*) a prezenta toate garanțiile; *b*) a îndeplini toate condițiile. **2** Ceea ce constituie o garanție pentru cineva sau ceva. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***chezaș*** + *-ie*.

chezășui *vb. IV.* (*pop.*) **1** *tr.* A garanta (cu averea) pentru cineva sau ceva. **2** *tr.* A constitui o garanție pentru înfăptuirea unui lucru. **3** *refl.* A se obliga, a se angaja față de cineva pentru împlinirea unui lucru. *M-am chezășuit cu dînsa prin jurămînt ca să nu îi calc porunca* (GORJ.). **4** *tr.* (*compl. indică persoane, lucruri etc.*) A apăra. • prez.ind. *-iesc.* /***chezaș*** + *-ui*.

chezășuíre *s.f.* (*pop.*) Faptul de *a* (*se*) *chezășui*. • pl. *-i.* /v. ***chezășui***.

chezășuít, -ă *adj.* (*pop.*) **1** Care este garantat. **2** (*despre oameni, lucruri etc.*) Care este apărat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***chezășui***.

chezășuitór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (*pop.*) (Persoană) care chezășuiește. • pl. *-ori, -oare.* /***chezășie*** + *-tor*.

chiabúr, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Țăran bogat; chiaburan. ◇ (*adj.*) *Țăran chiabur.* **2** *s.m., s.f.* (*peior.*) Persoană care dispune de avere în bani. **3** *adj.* (*despre oameni*) Bogat, înstărit. • pl. *-i, -e.* și (*reg.*) *cheabúr s.m., s.f., adj.* /<tc. ***kiabir*** „bogat; puternic".

chiaburán, -ă *s.m., s.f.* (*adesea deprec.*) Chiabur (1). • pl. *-i, -e.* /***chiabur*** + *-an*.

chiaburáș *s.m.* (*adesea iron.*) Dim. al lui *chiabur*. • pl. *-i.* și (*reg.*) *cheaburáș s.m.* /***chiabur*** + *-aș*.

chiaburéască *s.f.* Chiaburoaică. • pl. *-ești.* /***chiabur*** + *-easă*.

chiaburésc, -éască *adj.* Care aparține chiaburilor, care se referă la chiaburi. • pl. *-ești.* și (*reg.*) *cheaburésc, -éască adj.* /***chiabur*** + *-esc*.

chiaburí *vb. IV. refl.* A deveni chiabur; ext. a se îmbogăți. • prez.ind. *-esc.* și (*reg.*) *cheaburí vb. IV.* /***chiabur*** + *-i*.

chiaburíme *s.f.* **1** Categorie socială formată din țărani înstăriți, care, după cel de-al Doilea Război Mondial, a fost, în mod abuziv, desființată de comuniști. **2** Totalitatea chiaburilor; mulțime de chiaburi. • și (*reg.*) *cheaburíme s.f.* /***chiabur*** + *-ime*.

chiaburoáică *s.f.* **1** Soție de chiabur; chiaburească. **2** Țărancă bogată. • pl. *-ce.* și (*reg.*) *cheaburoáică s.f.* /***chiabur*** + *-oaică*.

chiaburói *s.m.* (*deprec.*) Aug. al lui *chiabur*. • pl. *-oi.* și (*reg.*) *cheaburói s.m.* /***chiabur*** + *-oi*.

chiánti *s.n.* Varietate de vin italian, de culoare roșie, deosebit de limpede și de parfumat. • /<it. ***chianti***; cf. nm. pr. *Chianti*, localitate în Italia.

chiáo *s.m.* v. jiao.

chiar, -ă *adv., adj.* **I** *adv.* **1** (*întărește sensul cuvîntului sau al ideii care urmează*) Exact, întocmai. ◇ Expr. *Chiar așa* v. așa. **2** (*antepus unui subst. sau pron.*) Însuși; singur; aidoma, aievea. *Chiar Maria a obținut aprobarea. Este chiar tatăl lui.* ◇ Loc.adv. *Pînă chiar și* v. pînă. **3** Drept, exact. *Îl nimerește chiar în frunte. A venit chiar la ora stabilită.* ◇ Loc.adv. *Chiar atunci* v. atunci. *Chiar în această secundă* v. secundă. *Chiar din prima secundă* v. secundă. *Chiar în ultima secundă* v. secundă. **4** Pînă și, încă și. *Voioși ca șoimul cel ușor Ce zboară de pe munte, Aveam chiar pene la picior, Și-aveam și pene-n frunte* (ALECS.). **5** Numai, tocmai. *E chiar bună de mîncat.* **6** Îndeosebi. *Chiar asta îi place.* **7** Încă; deja. *Chiar de anul trecut trebuia să plece la specializare.* **8** (*precedat de „nici"*) Nici măcar. *Nu-i putea face nimic nici chiar directorul.* **9** (*urmat de o prop. circ. conces. introdusă prin conj. „dacă" sau „de"*) Și în cazul în care..., și dacă. *Voi intra în sala de conferințe chiar dacă nu am fost invitat.* ◇ *Chiar de* v. de. **10** Într-adevăr, în realitate, cu adevărat. *Nu că zic eu, dar chiar vine* (CR.). ◇ Loc.conj. *Ba chiar* v. ba. ◇ Expr. *Ba că chiar!* v. ba. **II** *adj.* (*înv., pop.*) Clar, limpede; pur, curat. *Nu vedeți ce-nțelepciune e-n făptura voastră chiară?* (EMIN.). ◇ Loc.adv. *Din chiar senin* v. senin. (*în forma „chioară"; prin confuzie cu „chior, chioară"*) Expr. *Apă chioară* v. apă. *A* (*se*) *îmbăta cu apă chioară* v. apă. • pl. *-i, -e.* și (*pop.*) *chioáră adj.* /lat. ***clarus, -a, -um***.

chiásm *s.n.* (*stil.*) Figură de stil care constă în reluarea, în ordine inversă, a două cuvinte sau expresii. Ex. *Femeie între stele și stea între femei* (EMIN.). • sil. *chi-asm.* pl. *-e.* /<fr. ***chiasme***; cf. gr. *χιασμός* „antiteză încrucișată".

chiasmátic, -ă *adj.* (*anat.*) Referitor la chiasmă. ◇ (*med.*) *Sindrom chiasmatic* = sindrom care constă în îngustarea cîmpului vizual, în diminuarea vederii și în atrofia nervilor optici. • sil. *chi-as-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***chiasmatique***.

chiásmă *s.f.* (*anat.*) **1** (și *chiasmă optică*) Formație nervoasă intracraniană, asemănătoare literei X, care se formează prin reunirea și încrucișarea parțială a fibrelor nervilor optici. **2** Încrucișare a două formații anatomice. • sil. *chi-as-.* pl. *-e.* /<fr. ***chiasma***; cf. gr. *χίασμα* „încrucișare".

chibítcă *s.f.* (*reg.*) Trăsură ușoară (acoperită). • pl. *-ce.* /<rus. ***кибитка***.

chibíț *s.m.* Persoană care asistă la un joc de cărți, la o partidă de table, de șah etc., fără a participa direct (dar sfătuind pe unul dintre jucători). • acc. și *chíbiț.* pl. *-i.* /<germ. ***Kiebitz***.

chibiță *vb. I. intr.* **1** A fi chibiț pe lîngă un jucător (de cărți, de table, de șah etc.). **2** Fig. (*compl. indică oameni*) A asista, cu rol pasiv, într-o afacere, într-o acțiune. • prez.ind. *-ez.* /***chibiț*** + *-a*.

chíblă *s.f.* **1** (*miner.*) Vas de oțel sau de fontă, în formă de găleată, cu care se ridică la suprafață materialul excavat dintr-un puț de mină. **2** (*ind. sider.*) Cutie din fontă, în care se scurge și se transportă zgura (dintr-un cuptor înalt), resturi de materiale etc. • pl. *-e.* /<germ. ***Kübel***, engl. ***kibble***.

chibrít *s.n.* **1** Bețișor de lemn sau de carton, avînd la un capăt o gămălie din material inflamabil, care se aprinde prin frecare. ◇ ***Băț de chibrit*** v. băț. Δ Expr. *Nici* (sau *măcar*) *un băț de chibrit* v. băț. *Pai de chibrit* v. pai. ◇ Expr. *A face cuiva teoria chibritului* v. teorie. *A trage un chibrit* v. trage. **2** Cutie care conține chibrituri (1). **3** Fig. (*fam.*) Persoană înaltă și slabă. **4** Fig. (*fam.*) Persoană iute la mînie. • pl. *-uri,* (*pop.*) *-e.* /<tc. ***kibrit***.

chibz *s.n.* (*înv.*) Chibzuială. ◇ Expr. *A sta* (sau *a intra*) *în* (ori *la*) *chibz* (sau *chibzuri*) = a se gîndi, a reflecta; a se frămînta (cu gîndul). • pl. *-uri.* /de la ***chibzui***, prin derivare regresivă.

chibzuí *vb. IV.* **1** *tr., intr.* A judeca o situație, o împrejurare etc. cumpănind toate eventualitățile; a cugeta (1), a medita, a reflecta. *A chibzuit că tu ești mai cuminte decît băiatul lui* (PAS). *Vrea să chibzuiască în liniște ocazia care i s-a ivit.* **2** *tr.* A plănui, a pune ceva la cale. *Orice fac, ce chibzuiesc, El desface și preschimbă* (DAV.). **3** *tr.* A aprecia, a considera (2), a crede (3). *Eu chibzuiesc că așa trebuie să facem.* **4** *refl. recipr.* A se sfătui unul cu altul, a lua împreună o hotărîre. *Se chibzuiră cum să procedeze în cazul în care vor cîștiga procesul.* **5** *tr.* A delibera, a discuta (pentru a plănui ceva). *Să stăm și să chibzuim cu atenție ce să facem.* **6** *tr.* Fig. A măsura, a cumpăni. *Cînd vorbește în public, își chibzuiește cuvintele.* • prez. ind. *-iesc.* și (*reg.*) *chipzuí vb. IV.* /<magh. ***képezni*** „a forma"; cf. magh. *képzelni* „a-și imagina".

chibzuiálă *s.f.* Faptul de a cugeta, de a medita o situație, o împrejurare etc., cumpănind toate eventualitățile; meditație, reflexiune; (*înv.*) chibz, (*pop.*) chiteală[1]. ◇ Loc.adj., adv. *Cu chibzuială* = (care este) bine gîndit. *Fără chibzuială* = (care este) necugetat. ◇ Loc.vb. (*pop.*) *A sta la chibzuială* = a chibzui (1). • pl. *-ieli.* și (*reg.*) *chipzuiálă s.f.* /***chibzui*** + *-eală*.

chibzuínță *s.f.* **1** Judecată cumpănită; examinare atentă a împrejurărilor, a situațiilor etc.; chibzuire. **2** Însușire care caracterizează omul chibzuit, cumpănit. • pl. *-e.* și (*reg.*) *chipzuínță s.f.* /***chibzui*** + *-ință*.

chibzuíre *s.f.* Chibzuință (1). ◇ Loc.adv. *Cu* (*bună*) *chibzuire* = cu judecată. ◇ Expr. (*înv.*) *A sta în chibzuire* = a sta în cumpănă. • pl. *-i.* și (*reg.*) *chipzuíre s.f.* /v. ***chibzui***.

chibzuít, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care judecă o situație, o împrejurare etc., cumpănind toate eventualitățile; cumpănit, socotit, (*pop.*) chitit[1] (1). • pl. *-ți, -te.* și (*reg.*) *chipzuít, -ă adj.* /v. ***chibzui***.

chícă *s.f.* **1** (*pop.; fam.*) Părul de pe cap; spec. părul lăsat să crească lung pe ceafă sau pe spate. *Era un băietan frumos... cu chica în cîrlionți* (GAL.). ◇ Expr. *A*(*-i*) *face* (cuiva) *chica topor* = *a*) a trage (pe cineva) de păr; *b*) ext. a bate foarte tare (pe cineva). *A i se face* (ori *a i se ridica, a i se pune, a i se zbîrli etc.* cuiva) *chica măciucă* = a se îngrozi, a fi foarte speriat, a-i fi foarte frică. (*pop.*) *A se tărăgăi de chica dracului* = a se trage de păr (unul pe altul). *A face cuiva morișcă* (*de vînt*) *în chică* v. morișcă. (*A fi*) *tare de chică* sau *cu chica tare* v. tare. (*A scăpa*) *cu chica topor* v. topor. ◆ Ext. Perucă. **2** Analog. (*pop.*) Părul din ceafa animalelor; ext. ceafă. ◆ Creastă (la cocoș). ◆ Bărbie (la găină). **3** (*bot.; pop.*) Mătasea porumbului. **4** Compus: (*bot.; pop.*) *chica-voinicului* = plantă erbacee meliferă, din familia ranunculaceelor, anuală, ornamentală, cu frunzele despicate și cu florile albastre (*Nigella damascena*). • pl. *chici.* /<sl. veche ***кука***.

chícheriță *s.f.* (*entom.*) Insectă parazită, care trăiește în blana oilor, sugîndu-le sîngele (*Melaphagus ovinus*). • pl. *-e.* și *chécheriță,* (*reg.*) *chîrchiriță s.f.* /cf. bg. ***кекерица***.

chichíe *s.f.* (*înv.*) **1** Cutie (1). **2** Sertar. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<ngr. ***θήκη***.

chichineáță *s.f.* (*fam.*) Casă[1] sau cameră mică, sărăcăcioasă. • pl. *-e.* /etimol. nec.

chichión *s.n.* (*reg.*) Întîmplare neplăcută; încurcătură, bucluc. ◇ Expr. *A intra în chichion* = a avea un necaz, o neplăcere etc. *M-am luat după capul tău... și acum iaca în ce chichion am intrat* (CR.). • pl. *-oane.* /<ngr. ***κυκεών***.

chichiréz *s.n.* **1** (*reg.*) Titirez la moară. **2** (*fam.; în constr. neg.*) Haz; farmec. *Glume fără chichirez.* ◇ Expr. *A nu avea nici un chichirez* v. avea. • pl. *-uri.* /cf. *titirez*.

chichíță *s.f.* **1** (*înv.*) Lădiță sub capra unei trăsuri. **2** (*reg.*) Despărțitură mică, în formă de cutie (1), în interiorul unei lăzi. **3** (*fam.*) Șiretlic, subterfugiu; vicleșug, (*reg.*) circiog. *Nu se dădea dus pînă nu-mi făcea un examen sumar, ca să vadă dacă am pătruns chichițele procesului* (GAL.). ◇ Expr. *A căuta chichițe* = a se strădui să găsească cuiva greșeli; a căuta nod în papură. *A umbla cu chichițe și momițe* v. momiță. • pl. *-e.* /***chichie*** + *-iță*.

chicinétă *s.f.* Încăpere anexă, de dimensiuni reduse (în apartamentele din blocuri), folosită ca bucătărie. • pl. *-e.* /<engl. ***kitchenette*** <*kitchen* „bucătărie".

chíciură *s.f.* (*climat.*) (Fenomen hidrometeorologic, constînd într-o depunere de) granule de gheață albicioasă, poroasă, care se așteri, iarna, pe pomi, pe obiecte subțiri etc., atunci cînd temperatura este foarte scăzută (sub -15°C) și vîntul slab, cu ceață sau aer cețos. *Chiciura a acoperit ramurile pomilor.* • pl. *-i.* /<bg. ***кичур***.

chiclăz *s.n.* **1** (*reg.*) Sulfat de fier. **2** (*fam.; la pl.*) Farduri. • pl. *-uri.* /cf. magh. *kék* „vînăt", **kaklazur*, cu sg. refăcut.

chicle [ʃikl] *s.n.* (*bot.*) Latex al arborelui *Achras sapata*, folosit ca materie primă la fabricarea gumei de mestecat. • /<fr. ***chicle***.

chicós, -oásă *adj.* (*pop.; fam.*) Cu chică mare. • pl. *-oși, -oase.* /***chică*** + *-os*.

chícot *s.n.* **1** Rîs înfundat sau cu izbucniri zgomotoase. *Ţinea nunta cîte o săptămînă tot în chiote şi chicote* (ALECS.). **2** Chiot (1), strigăt. • pl. *-e.* /<bg. ***кикот***, *srb.* ***kikot***.

chicoteálă *s.f.* Izbucnire (înfundată sau zgomotoasă) de rîs; chicotit. • pl. *-eli.* /***chicoti*** + *-eală*.

chicotí *vb. IV. intr.* **1** A rîde pe ascuns, pe înfundate sau cu izbucniri zgomotoase. **2** A chioti (1). • prez. ind. *-esc.* /***chicot*** + *-i*.

chicotít *s.n.* Chicoteală. • pl. *-uri.* /v. ***chicoti***.

chiculíţă *s.f.* (*pop.*) Dim. al lui *chică*; (*reg.*) chicuţă. • pl. *-e.* /***chică*** + *-uliţă*.

chicúţă *s.f.* (*reg.*) Chiculiţă. • pl. *-e.* /***chică*** + *-uţă*.

chief [ʧif] *s.m.* Şef, conducător. • pl. *-i.* /<engl. ***chief***.

chietísm *s.n.* (*teol.*) Doctrină religioasă care predică ideea de resemnare, de acceptare a propriului destin şi contemplaţia pasivă, negînd importanţa practicii rituale. ◆ Ext. Orice concepţie care consideră pasivitatea contemplativă ca ideal al vieţii. • sil. *chi-e-*. scris şi *quietism*. şi *cvietísm s.n.* /<fr. ***quiétisme***; cf. lat. *quĭes, -etis* „linişte".

chietíst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al chietismului. **2** *adj.* Care aparţine chietismului sau chietiştilor, care se referă la chietism sau chietişti. • sil. *chi-e-*. scris şi *quietist*. pl. *-işti, -iste*. şi *cvietíst, -ă s.m., s.f., adj.* /<fr. ***quiétiste***.

chietív *s.n.* Calmare (1); mîngîiere. • sil. *chi-e-*. /<germ. ***Quietiv***; cf. lat. *quĭētus, -a, -um* „liniştit".

chietúdine *s.f.* (Stare de) linişte, calm (II). • sil. *chi-e-*. /<fr. ***quiétude***; cf. lat. *quietudo, -dinis* „linişte".

chíflă *s.f.* (*ind. alim.*) Produs de panificaţie de formă rotundă sau ovală, preparat dintr-un amestec de făină de grîu, apă, sare şi drojdie. • pl. *-e.* /<germ. ***Kipfel***.

chifligí *vb. IV. tr.* (*reg.*) A terciui. • prez.ind. *-esc.* /form. expr.

chifligít, -ă *adj.* (*reg.*) Terciuit. *Prune chifligite.* • pl. *-ţi, -te.* /v. ***chifligi***.

chifteá *s.f.* (*culin.*) Preparat culinar de formă rotundă sau ovală, făcut din carne tocată, ceapă, ouă, verdeţuri şi condimente, care se prăjeşte în ulei. ◇ Expr. *De la chiftele la izmene*, se spune despre cineva care istoriseşte faptele, întîmplările fără nici o legătură între ele. • pl. *-ele.* şi (*reg.*) *chefteá, pifteá s.f.* /<tc. ***köfte***.

chiftelúţă *s.f.* Dim. al lui *chiftea*. • pl. *-e.* /***chiftea*** + *-uţă*.

chífteriţă *s.f.* v. chiftiriţă.

chiftí *vb. IV. intr.* (*reg.*) **1** (*despre lichide*) A ieşi la suprafaţă (din pămînt), în urma unei apăsări (uşoare). **2** (*despre apă sau noroi*) A fleşcăi. **3** (*despre lichide*) A produce sunetul caracteristic cînd se fierbe ceva. **4** (*despre partea lichidă a unor alimente care fierb*) A ieşi la suprafaţă; a da pe afară. **5** (*despre obiecte*) A fi îmbibat de apă; a musti. *Pantofii îi chifteau de apă.* **6** (*despre bube*) A supura. • prez.ind. pers. 3 *-eşte.* /form. expr.

chiftiriţă *s.f.* (*entom.*; *reg.*) Coropişniţă (*Gryllotalpa vulgaris*). • pl. *-e.* şi *chífteriţă s.f.* /etimol. nec.

chiháie *s.f.* v. chehaia.

chihăí *vb. IV.* (*reg.*) **1** *intr.* A tuşi sec, încontinuu (din cauza unei boli la plămîni). **2** *tr.* (*compl. indică oameni*) A plictisi. • prez.ind. *-iesc.* /form. expr.

chihlibăr *s.n.* v. chihlimbar.

chihlibaríu, -íe *adj.* v. chihlimbariu.

chihlimbár *s.n.* **1** Răşină fosilă, galbenă, brună, roşcată, rar, verzuie, transparentă sau translucidă, uşoară, provenită din mai multe specii de pini, uşor solubilă în solvenţi organici, cu proprietăţi electrice, din care se fac bijuterii, ţigarete, mătănii etc. **2** Obiect sau podoabă din chihlimbar (1). • pl. *-e.* şi (*înv.*) *chihlibár, chilimbár, chihribár, chehibrár s.n.* /<tc. ***kehlibar***, ***kéhribar***.

chihlimbaríu, -íe *adj.* Care este de culoarea chihlimbarului (1). • pl. *-ii.* şi (*înv.*) *chihlibaríu, -íe, chilimbaríu, -íe adj.* /***chihlimbar*** + *-iu*.

chihribăr *s.n.* v. chihlimbar.

chil[1] *s.n.* (*fiziol.*) **1** Lichid alb-lăptos conţinînd nutrimente care pot fi absorbite de mucoasa intestinală la sfîrşitul hidrolizei enzimatice. **2** Lichid conţinut şi vehiculat în vasele chelifere[1] de la intestin la canalul toracic. • /<fr. ***chyle***, lat. ***chylus***; cf. gr. *χυλός* „suc".

chil[2] *s.n.* (*pop.*; *fam.*) Kilogram. • pl. *-e.* şi (*reg.*) *chílă s.f.* /prescurtare de la ***kil[ogram]***.

chil[3] *s.m.* v. chel[1].

chílă[1] *s.f.* (*mar.*) Element principal al osaturii unei nave, aşezat pe axa longitudinală a fundului navei, de care se leagă etrava (la proră) şi etamboul (la pupă). • pl. *-e.* /<fr. ***quille***.

chílă[2] *s.f.* (*în Ev. Med., în Ţările Rom.*) **1** Veche măsură de capacitate pentru cereale, egală cu cca 680 l în Ţara Românească şi cu cca 430 l în Moldova. **2** Impozit care se plătea cu un anumit număr de chile de cereale. • pl. *-e.* /<tc. ***kile***.

chílă[3] *s.f.* v. chil[2].

chilér *s.n.* (*pop.*) **1** Încăpere mică în casele ţărăneşti, folosită drept cămară. **2** Încăpere mică şi joasă, aflată în spatele casei ţărăneşti, folosită ca locuinţă. **3** Despărţitură mică în coliba de la stînă, în care se păstrează vasele pline cu lapte. • pl. *-e.* /<tc. ***kiler***.

chili[1]**-** Elem. de compunere „chil[1]". • /<fr. ***chyli-***; cf. lat. *chylus*, gr. *χυλός* „suc", „zeamă".

chili[2]**-** Elem. de compunere „o mie"; „numeros". • şi *chilo-*. /<fr. ***chili-***; cf. gr. *χίλιοι* „o mie".

chilián, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populaţia de bază a statului Chile sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuieşte în Chile; locuitorii statului Chile. **2** *adj.* Care aparţine statului Chile sau chilienilor, care se referă la statul Chile sau la chilieni; care este originar din Chile. • sil. *-li-an*. pl. *-ieni, -iene*. şi *cilián, -ă s.m., s.f., adj.* /nm. pr. (stat în America de Sud) ***Chile*** + *-ean*; cf. fr. *Chiliens*.

chiliárh *s.m.* (*în antic. greacă*) Comandant peste o mie de soldaţi. • pl. *-i.* /<fr. ***chiliarque***; cf. gr. *χίλιοι* „o mie", *ἄρχω* „a conduce".

chiliarhíe *s.f.* (*în antic. greacă*) Demnitate de chiliarh. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***chiliarchie***.

chiliásm *s.n.* (*bis.*) Credinţă într-o împărăţie de o mie de ani a lui Iisus Hristos pe pămînt, asociată cu idei proprii creştinismului primitiv, unor erezii medievale şi, astăzi, unor secte (adventiştii, martorii lui Iehova etc.); milenarism. • şi *hiliásm s.n.* /<fr. ***chiliasme***; cf. gr. *χίλιοι* „o mie".

chiliást, -ă *s.m., s.f.* (*bis.*) Adept al chiliasmului. • pl. *-şti, -ste.* /<fr. ***chiliaste***.

chilíe *s.f.* **1** Odaie mică într-o mănăstire, în care locuieşte un călugăr sau o călugăriţă; celulă (4). *Descălecai dinaintea chiliei părintelui Ghermănuţă* (HOG.). ◆ Odăiţă de sihastru. **2** Ext. (*fam.*) Cameră mică de locuit; odăiţă. *Stăteau numai ei, într-o chilie din casa curată a bătrînului Mihu* (SADOV.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<m. gr. ***κελλίον***, slav. ***келнꙗ***.

chilifórm, -ă *adj.* Care are aspectul lăptos şi coloraţia chilului[1]. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***chyliforme***.

chilím *s.n.* **1** Covor (turcesc) cu două feţe. **2** Pătură (înflorată) cu care se acoperă patul. **3** Broderie lucrată cu fire colorate de lînă sau de mătase pe etamină sau pe canava. • pl. *-uri.* /<tc. ***kilim***.

chilimbár *s.n.* v. chihlimbar.

chilimbaríu, -ie *adj.* v. chihlimbariu.

chilimbóţ *s.n.* (*reg.*) Chilimoaţă. *Parcă-i un boţ-chilimboţ* (CR.). • /form. expr.; cf. *chilimoáţă, boţ*.

chilimoáţă *s.f.* (*reg.*) Aluat care nu s-a copt bine; (*reg.*) chilimboţ. • pl. *-e.* /cf. *golomoz*.

chilínă *s.f.* v. chilnă.

chilloáră *s.f.* Dim. al lui *chilie*; chiliuţă. • pl. *-e.* /***chilie*** + *-(i)oară*.

chilipír *s.n.* **1** Afacere avantajoasă; cîştig neaşteptat. *Blestematul de război e un chilipir pentru unii şi o pacoste pentru mulţi* (PAS). **2** Concr. Lucru cumpărat foarte ieftin; marfă (de ocazie) luată pe un preţ avantajos. *De aşa chilipir nu mai dai curînd.* • pl. *-uri.* /<tc. ***kelepir***.

chilipirgí *vb. IV. tr.* (*înv., pop.*; *peior.*) **1** A cumpăra ceva cu un preţ foarte mic. **2** (*compl. indică oameni*) A înşela. • prez.ind. *-esc.* /de la ***chilipir***.

chilipirgioáică *s.f.* (*peior.*) Femeie care caută chilipiruri. • pl. *-ce.* /***chilipirgiu*** + *-oaică*.

chilipirgíu *s.m.* (*peior.*) Bărbat care caută chilipiruri. • pl. *-gii.* /<tc. ***kelepirci***.

chiliúţă *s.f.* Chilioară. • pl. *-e.* /***chilie*** + *-uţă*.

chilli ['ʧili] *s.m.* (*bot.*) Specie de ardei iuţi, originară din America de Sud. • /<engl. ***chilli***; cuv. sp.

chílnă *s.f.* (*pop.*) **1** Lădiţă a trăsurii sau a căruţei pe care stă vizitiul. **2** Lădiţă sub capra trăsurii sau a căruţei. *A început a cotrobăi prin chilna căruţei să găsească nişte frînghie* (CR.). **3** Partea de dinainte sau de dinapoi adăugată la coşul căruţei. *Popa şi dascălul se aşezară în chilna de dinainte [a carului]* (DUN.). • pl. *-e.* şi (*reg.*) *chélnă, chilínă s.f.* /<ucr. ***кельня*** <pol. *kielnia* <germ. *Kelle, [Wagen]kelle*.

chilo- v. chili[2]-.

chilocél *s.n.* (*med.*) Acumulare de chil[1] în tunica vaginală. • /<fr. ***chylocèle***.

chilogrammétru *s.m.* v. kilogrammetru.

chilolítru *s.m.* v. kilolitru.

chilóm *s.n., s.m.* (*înv.*) **1** *s.n.* Un fel de armă care avea forma unui baston cu secure la un capăt. **2** *s.m.* Lovitură dată cu pumnul. • pl. *n. -oame, m. -i.* /<tc. ***külünk*** „tîrnăcop".

chilomán *s.n.* (*pop.*) **1** Gălăgie mare; larmă, zarvă. *Şi rîd mari şi mici şi fac chef, petrecere şi chiloman mare* (ISP.). **2** Beţie zdravănă. **3** (*glum.*) Kilogram; litru. • pl. *-e.* /formă coruptă glumeaţă din ***kilogram***.

chilománesc, -eáscă *adj.* (*pop.*) De chiloman; ca de chiloman. • pl. *-eşti.* /***chiloman*** + *-esc*.

chilometrá *vb. I.* v. kilometra.

chilometráj *s.n.* v. kilometraj.

chilometráre *s.f.* v. kilometrare.

chilometrát, -ă *adj.* v. kilometrat.

chilométric, -ă *adj.* v. kilometric.

chilométru *s.m.* v. kilometru.

chilomól *s.m.* v. kilomol.

chilopód *s.n.* (*zool.*; *la pl.*) Ordin de artropode cu multe picioare (*Chilopoda*); (*şi la sg.*) animal care face parte din acest ordin. • pl. *-e.* /<engl. ***chilopod***.

chilopoiéză *s.f.* Proces de formare a chilului[1]. • /<fr. ***chylopoïèse***.

chilót *s.m.* (*mai ales la pl.*) Obiect de lenjerie sau de sport, care acoperă corpul de la talie pînă mai sus de genunchi (pe sub fustă, rochie, pantaloni). ◇ Expr. *A-i cădea cuiva inima în chiloţi* v. inimă. • pl. *-ţi.* /<fr. ***culotte***.

chílotă *s.f.* v. pilotă.

chilotoráx *s.n.* (*med.*) Revărsare de chil[1] în cavitatea pleurală, ca urmare a ruperii unui vas limfatic al toracelui. • /<fr. ***chylothorax***.

chiloţáş *s.m.* Chiloţel. • pl. *-i.* /***chiloţi***, pl. lui *chilot* + *-aş*.

chiloţél *s.m.* Dim. al lui *chilot*. • pl. *-ei.* /***chiloţi***, pl. lui *chilot* + *-el*.

chilúg *s.n.* v. pilug.

chiluríe *s.f.* (*med.*) Prezenţă în urină a chilului[1]. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***chylurie***.

chim *s.n.* (*fiziol.*) Masă semilichidă a alimentelor parţial digerate (bol alimentar), care trece din stomac în duoden, în timpul digestiei. • pl. *-uri.* /<fr. ***chyme***; cf. gr. *χυμός* „suc", „umoare".

chimáză *s.f.* (*biochim.*) Enzimă care acţionează asupra cazeinei din lapte, coagulînd-o; chimozină. • pl. *-e.* /<germ. ***chymase***.

chímă *s.f.* **1** (*înv.*) Germene, sămînţă. **2** Compus: (*pop.*) *chima-răului* (sau *-necazului*) = dracul. *Chima-răului pe malul pîrăului* (CR.). • pl. *-e.* /<srb. ***kima***, săs. ***Kīm***; cf. germ. *Keim* „germene".

chimeluí *vb. IV. intr.* (*reg.*) **1** A face economie. **2** A ţine seama. **3** A observa. • prez.ind. *chimélui, -iesc.* şi *chimuluí, chimurluí vb. IV.* /<magh. ***kímel*** „a economisi".

chímen *s.m.* (*bot.*) **1** Chimion (1) (*Carum carvi*). ◆ Restr. Seminţele acestei plante. **2** Compuse: *chimen-de-cîmp* (sau *-de-grădină*) = anason (*Pimpinella anisum*); *chimen-de-munte* = brioală (*Ligusticum mutellina*); *chimen-negru* = negrilică (*Nigella sativa*); *chimen-dulce* = molură (*Foeniculum vulgare*). • /<ngr. ***κύμινον***, bg. ***кимион***.

chimeón *s.m.* v. chimion.

chimér *s.n.* v. chimir.

chimi- Elem. de compunere „chimie". • şi *chimio-*. /<fr. ***chimi***(*o*)*-*; cf. lat. *chimia* „chimie", gr. *χημεία* „chimie, alchimie".

chimiatríe *s.f.* Teorie medievală potrivit căreia acţiunile psihice se datorează unor reacţii chimice. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***chimiatrie***.

chímic, -ă *adj.* **1** Care aparţine chimiei, care se referă la chimie. *Formulă chimică. Reacţie chimică.* ◇ *Analiză chimică* v. analiză. *Cinetică chimică* v. cinetic. *Echilibru chimic* v. echilibru. *Ecuaţie chimică* v. ecuaţie. *Farmacie chimică* v. farmacie. *Grădină chimică* v. grădină. *Indicator chimic de adîncime* v. indicator. *Îngrăşămînt chimic* v. îngrăşămînt. *Proces chimic* v. proces. *Radioprotectoare chimică* v. radioprotector. *Simbol chimic* v. simbol. *Substanţă chimică* v. chimic. *Substanţe chimice de luptă* v. substanţă. **2** Care foloseşte substanţe şi metode din domeniul chimiei. *Curăţătorie chimică.* ◇ *Spălătorie*

chimică v. spălătorie. **3** *Creion chimic* = creion la care mina de grafit este înlocuită cu o pastă violetă, fabricată sintetic, a cărei urmă pe hîrtie se şterge greu. **4** *Arme chimice* = substanţe chimice toxice, folosite ca arme de luptă. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***chimique***.

chimicále *s.f. pl.* (*fam.*) Produse chimice (folosite în gospodărie). • /<germ. ***Chemikalien***.

chimíe *s.f.* Ştiinţă a naturii care studiază structura, proprietăţile şi transformările materiei, substanţele cunoscute, sinteza de substanţe noi, precum şi transformările pe care acestea le suferă sub acţiunea altor substanţe şi a diferiţilor factori. ◇ *Chimie analitică* v. analitic. *Chimie anorganică* v. anorganic. *Chimie biologică* v. biologic. *Chimie cuantică* v. cuantic. *Chimie industrială* v. industrial. *Chimie nucleară* v. nuclear. *Chimie organică* v. organic. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***chimie***, lat. ***chimia***; cf. gr. *χημεία* „chimie, alchimie".

chimifér, -ă *adj.* (*bot.; despre vase*) Care conduce seva. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***chymifère***.

chimiluminescénţă *s.f.* (*chim.*) Fenomen care constă în emiterea de radiaţii luminoase în timpul unor reacţii chimice; chemoluminescenţă. • şi *chimioluminescénţă* *s.f.* /<fr. ***chimiluminescence***.

chimio- v. chimi-.

chimioluminescénţă *s.f.* v. chimiluminescenţă.

chimión *s.m.* **1** (*bot.*) Plantă erbacee bienală, din familia umbeliferelor, cu frunzele penate, cu florile mici, albe şi cu seminţele care conţin ulei eteric, folosite la prepararea băuturilor alcoolice, drept condiment, în farmacie etc. (*Carum carvi*); chimen (1). ◆ Restr. Seminţele acestei plante. **2** Compuse: (*bot.*) *chimionul-capului* = zmeoaică (*Laserpitium latifolium*); *chimion-de-apă* (sau *-de-baltă*) = mărăraş (*Anethum graveoleus*); *chimion-negru* = negrilică (*Nigella sativa*). • sil. *-mi-on.* şi (*pop.*) *chimeón* *s.m.* /<tc. ***kimyon***, bg. ***кимион***.

chimiopelăgic, -ă *adj.* (*bot.; despre organisme vegetale marine*) Care iarna devine planctonic. • sil. *-mi-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***chimopélagique***.

chimioprofilaxíe *s.f.* (*med.*) Profilaxie a bolilor infecţioase cu ajutorul substanţelor chimioterapice. • sil. *-mi-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***chimioprophylaxie***.

chimiopunctúră *s.f.* (*med.*) Variantă modernă a acupuncturii, care constă în introducerea de substanţe obţinute din extracte naturale, în doze foarte mici, în punctele de acupunctură. • sil. *-mi-o-.* /***chimio-*** + ***[acu]punctură***.

chimiorezisténţă *s.f.* (*biol.*) Chemorezistenţă. • sil. *-mi-o-.* pl. *-e.* /***chimio-*** + ***rezistenţă***.

chimiosintéză *s.f.* (*biol.*) Chemosinteză. • sil. *-mi-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***chimiosynthèse***.

chimiosterilizá *vb. I. tr.* (*med.*) A steriliza cu substanţe chimice. • sil. *-mi-o-.* prez.ind. *-ez.* /***chimio-*** + ***steriliza***.

chimiosterilizáre *s.f.* (*med.*) Acţiunea de *a chimiosteriliza* şi rezultatul ei. • sil. *-mi-o-.* pl. *-ări.* /v. ***chimiosteriliza***.

chimioşóc *s.n.* (*med.*) Metodă terapeutică, biologică specială de tratare a unor afecţiuni psihice prin administrarea unor doze mari de substanţe. • sil. *-mi-o-.* pl. *-uri.* /***chimio-*** + ***şoc***.

chimiotactísm *s.n.* (*biol.*) Chemotactism. • sil. *-mi-o-.* /<fr. ***chimiotactisme***.

chimiotaxíe *s.f.* (*biol.*) Chemotaxie. • sil. *-mi-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***chimiotaxie***; cf. fr. *chimie* „chimie", gr. *τάξις* „dispunere, ordine".

chimioterápic, -ă *adj.* (*chim.; despre substanţe*) Care este produs prin sinteză chimică cu acţiune bacteriostatică. • sil. *-mi-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***chimiothérapique***.

chimioterapíe *s.f.* (*med.*) Tratament cu ajutorul substanţelor chimice, în special în bolile infecţioase şi în cancere; chemoterapie. • sil. *-mi-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***chimiothérapie***.

chimiotropísm *s.n.* (*biol.*) Chemotropism. • sil. *-mi-o-.* /<fr. ***chimiotropisme***.

chimír *s.n.* **1** Brîu lat de piele, de obicei ornamentat cu broderii sau cu ţinte metalice, prevăzut cu mici buzunare, pe care îl poartă ţăranii; şerpar. ◇ Expr. *A pune la chimir* = *a)* a strînge bani; *b)* ext. a fi zgîrcit. *A avea la chimir* = a fi bogat. *A fi strîns la chimir* v. strîns. **2** Ext. Pungă de bani (purtată la brîu). • pl. *-e.* şi (*reg.*) *chimér* *s.n.* /<tc. ***kemer***.

chimirăş *s.n.* Dim. al lui *chimir*. • pl. *-e.* /***chimir*** + *-aş*.

chimísm *s.n.* (*fiziol.*) **1** Totalitatea reacţiilor chimice din organism. **2** Cantitate a unei substanţe chimice într-un organ. ◇ *Chimism gastric* = analiză a acidităţii sucului gastric din organism. • /<fr. ***chimisme***.

chimíst, -ă *s.m., s.f.* Persoană care se ocupă cu studiul chimiei; specialist în chimie. • pl. *-işti, -iste.* /<fr. ***chimiste***.

chimíţă[1] *s.f.* (*reg.*) Colivie. • pl. *-e.* /cf. *chiţimie*.

chimíţă[2] *s.f.* (*pop.*) **1** Nod în lemn. **2** Fir de metal. • pl. *-e.* /cf. srb. *kimica*.

chimíţă[3] *s.m.* **1** (*pop.; fam.*) Nume dat diavolului. **2** (*reg.*) Om prost. **3** (*reg.*) Măscărici. • /de la nm. pr. ***Chimiţă***.

chimizá *vb. I. tr.* **1** A folosi procedee chimice de prelucrare a materialelor în industrie şi în agricultură. **2** A prelucra prin procedee chimice. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***chimiser***.

chimizáre *s.f.* Faptul de *a chimiza*. • pl. *-ări.* /v. ***chimiza***.

chimo- Elem. de compunere „zgomot", „sunet". • /<fr. ***kymo-***; cf. gr. *κῦμα, -ατος* „val", „agitaţie".

chimográf *s.n.* **1** (*med.*) Aparat folosit pentru înregistrarea grafică a mişcărilor unor organe interne (stomac, intestin etc.). **2** Aparat pentru înregistrarea sunetelor vorbirii. • scris şi *kimograf.* pl. *-e.* /<fr. ***kymographe***; cf. gr. *κῦμα* „agitaţie", „val", *γράφω* „a scrie".

chimografíe *s.f.* (*med.*) Înregistrare grafică a unor fenomene fiziologice cu ajutorul chimografului. • scris şi *kimografie.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***kymographie***.

chimográmă *s.f.* (*med.*) Curbă care reprezintă rezultatul înregistrărilor la chimograf. • scris şi *kimogramă.* pl. *-e.* /<fr. ***kymogramme***.

chimonó *s.n.* **1** Haină lungă, asemănătoare unui halat, cu mînecile largi şi lungi, petrecută în faţă şi susţinută de un cordon lat, care se poartă în Japonia. **2** Croială de haină feminească, cu mînecile netăiate la umăr. ◇ (*adj. invar.*) *Bluză chimono.* **3** Haină feminească (de casă) care are croială chimono. • scris şi *kimono.* pl. *-uri.* şi *chimonóu* *s.n.* /<fr. ***kimono*** <cuv. japonez.

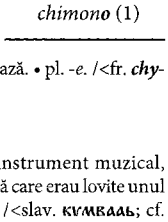

chimono (1)

chimonóu *s.n.* v. chimono.

chimozínă *s.f.* (*biochim.*) Chimază. • pl. *-e.* /<fr. ***chymosine***.

chimuluí *vb. IV.* v. chimelui.

chimurluí *vb. IV.* v. chimelui.

chimvál *s.n.* **1** (*muz.*) Vechi instrument muzical, compus din două talere de aramă care erau lovite unul de altul. **2** Clopot (1). • pl. *-e.* /<slav. ***кумвалъ***; cf. gr. *κύμβαλον*.

chin[1]**-** Elem. de compunere „mişcare", „transformare". • /<fr. ***kin-***; cf. gr. *κίνησις, κινητός* <*κινέω* „a se mişca".

chin[2] *s.n.* **1** Suferinţă fizică sau morală intensă; chinuire (2). *Ce chinuri a avut de îndurat în timpul detenţiei!* ◇ Expr. *A fi la chinul morţii* v. moarte. **2** Frămîntare, zbucium. *Chin sufletesc insuportabil.* **3** Calvar (3), caznă (1), supliciu. *A fost supus la chinuri groaznice.* **4** Efort, străduinţă, stăruinţă. *Chinul lui a fost încununat cu succes.* • pl. *-uri.* /<magh. ***kin***.

chinaldínă *s.f.* (*chim.*) Substanţă extrasă din gudronul de huilă, care este folosită în sinteza coloranţilor. • /<fr. ***quinaldine***.

chinantropíe *s.f.* (*psih.*) Manie în care bolnavul se crede transformat în cîine. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***cynanthropie***.

chinăruí *vb. IV.* v. chenărui.

chinchíla *s.f.* v. şinşilă.

chinchína *s.f.* (*bot.*) **1** Arbore tropical din a cărui scoarţă se extrage chinina (*Cinchone*). **2** Ext. Scoarţa chinchinei (1). • pl. *-e.* /<fr. ***quinquina***; cf. sp. *quinquina* <cuv. amerindian.

chindíe *s.f.* **1** (*pop.*) Timp al zilei către apusul soarelui. *Se sparge hora la chindie* (STANCU). ◆ Ext. Loc pe bolta cerească unde se află soarele pe înserat. *Soarele scapătă către chindie, coborîm şi noi din ponor* (SADOV.). **2** Dans popular cu ritm binar şi mişcări vioaie, răspîndit mai ales în Muntenia. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<tc. ***ikindi***.

chindisí *vb. IV. tr.* (*reg.*) A broda. • prez.ind. *-esc.* /<ngr. ***κέντησα***, aor. lui *κεντώ*.

chinestézic, -ă *adj.* Care aparţine chinesteziei, care se referă la chinestezie; chinezic. • scris şi *kinestezic.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***kinesthésique***.

chinestezíe *s.f.* Totalitatea senzaţiilor care reflectă mişcările omului şi ale părţilor corpului său. • scris şi *kinestezie.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***kinesthésie***; cf. gr. *κινέω* „a se mişca", *αἴσθησις* „simţ, percepere".

chineto- Elem. de compunere „mişcare", „transformare". • şi *chinezi-.* /<fr. ***kinét(o)-***, ***kinési-***; cf. gr. *κίνησις, κινητός* <*κινέω* „a (se) mişca".

chinetonémă *s.f.* (*biol.*) Loc de inserţie a filamentelor fusului cromozomial. • pl. *-e.* /<engl. ***kinetonema***, fr. ***cinétonème***.

chinetoplásmă *s.f.* (*biol.*) Corpuscul cromofil din celulele nervoase. • pl. *-e.* /<engl. ***kinetoplasma***.

chinetoplást *s.n.* (*biol.*) Corpuscul satelit format la baza flagelilor. • pl. *-e.* /<engl. ***kineto-plaste***, fr. ***cinétoplaste***.

chinetoterapíe *s.f.* Chineziterapie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***kinétothérapie***.

chinéz[1]**, -ă** *s.m., s.f.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populaţia de bază a Chinei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuieşte în China; locuitorii Chinei; (*ieşit din uz*) chitai. ◇ Expr. *A se face chinez* v. face. **2** *adj.* Care aparţine Chinei sau chinezilor, care se referă la China sau la chinezi; care este originar din China; chinezesc. ◆ (*subst. f.*). Limba din familia de limbi sino-tibetane, vorbită de chinezi, care foloseşte în scriere pictograme şi ideograme. • pl. *-i, -e,* (*pop.*) *m. -eji.* /nm. pr. (stat în Asia Centrală şi Orientală) ***China*** + *-ez*.

chinéz[2] *s.m.* v. cneaz.

chinezărie *s.f.* **1** Obiect de artă provenind din China; chinezism. **2** (*fam.*) Lucru migălos. **3** (*fam.*) Complicaţie inutilă; şicană. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi *chinezerie* *s.f.* /<fr. ***chinoiserie***, după *chinez*[1].

chinezerie *s.f.* v. chinezărie.

chinezésc, -eáscă *adj.* Chinez[1] (2). *Cultura chinezească.* ◇ *Zid* (sau *zidul*) *chinezesc* ori *marele zid chinezesc* = *a)* construcţie uriaşă, ridicată începînd din sec. 3 î.Hr., ca măsură de apărare împotriva invaziilor hunilor; *b)* fig. stavilă (în calea influenţelor inovatoare din afară). *Umbre chinezeşti* = umbre (reprezentînd diferite figuri) proiectate pe un perete, pe un ecran etc., prin combinarea poziţiei palmelor şi a degetelor. *Pavilion chinezesc* v. pavilion. *Verde chinezesc* v. verde. • pl. *-eşti.* /***chinez***[1] + *-esc*.

chinezéşte *adv.* În felul chinezilor[1]; în limba chineză. ◆ (*subst. f.*) Limba chineză. *Ştie chinezeşte.* • /***chinez***[1] + *-eşte*.

chinezi- v. chineto-.

chinézic, -ă *adj.* Chinezesc. • scris şi *kinezic.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***kinésique***.

chinezifobíe *s.f.* (*psih.*) Teamă patologică de mişcare, de acţiune. • scris şi *kinezifobie.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***kinésiphobie***.

chineziologíe *s.f.* Ştiinţa anatomiei, fiziologiei şi mecanicii mişcărilor musculare ale omului. • sil. *-zi-o-.* scris şi *kineziologie.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***kinésiologie***.

chinezísm *s.n.* Chinezărie (1). • pl. *-e.* /***chinez***[1] + *-ism*.

chineziterapeút, -ă *s.m., s.f.* Specialist în chineziterapie. • sil. *-pe-ut.* scris şi *kineziterapeut.* pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***kinésithérapeute***.

chineziterapíe *s.f.* Terapeutică prin diferite activităţi ce presupun mişcare; chinetoterapie. • scris şi *kineziterapie.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***kinésithérapie***; cf. gr. *κίνησις* „mişcare", *θεραπεία* „tratament".

chinezoáică *s.f.* Femeie care face parte din populaţia de bază a Chinei sau este originară de acolo. • pl. *-ce.* /***chinez***[1] + *-oaică*.

chímgă *s.f.* **1** Fîşie lată de piele sau de ţesătură de cînepă, cu care se fixează şaua pe cal (I). *Îşi căutară numaidecît caii şi le strînseră chingile* (SADOV.). ◇ Expr. *A strînge* (pe cineva) *în chingi* = a constrînge (pe cineva). *A slăbi* (pe cineva) *din chingi* = a da cuiva mai multă libertate. *A-l ţine chingile* = a fi, a se simţi în putere; a fi în stare. *Cal bătrîn cu chingă roşie* = *a)* lucru nepotrivit, strident; *b)* lucru ridicol. *A strîmta chinga* v. strîmta. **2** Cingătoare din piele sau din pînză. **3** Piesă de lemn sau de metal care leagă părţile componente ale unui obiect, mărindu-i rezistenţa. *Chinga fierăstrăului. Chinga războiului de ţesut.* **4** (*constr.*) Încheietura la acoperişul casei[1]. **5** Stinghie care uneşte

picioarele mesei. **6** Bară de lemn care fixează doagele fundului unui butoi. **7** Suport pe care se sprijină barele scrînciobului. • pl. *chingi*. /lat. ***clinga** = **cingŭla**, **-ae**.

chingulíţă *s.f.* Dim. al lui *chingă*; chinguţă. • pl. *-e*. /*chingă* + *-uliţă*.

chinguţă *s.f.* Chinguliţă. • pl. *-e*. /*chingă* + *-uţă*.

chinidínă *s.f.* (*farm.*) Alcaloid extras din scoarţa arborelui de chinină, folosit în tratamentul aritmiilor cardiace datorită capacităţii sale de stabilizare a membranei celulare. • pl. *-e*. /<fr. ***quinidine***.

chinínă *s.f.* (*farm., chim.*) Alcaloid extras din scoarţa arborelui de chinină, sub formă de substanţă albă, cristalină, cu gust foarte amar, folosită ca medicament în tratamentul malariei şi al unor stări febrile. ◆ Comprimat farmaceutic din acest alcaloid. ◇ *Sulfat de chinină* v. sulfat. • pl. *-e*. /<fr. ***quinine***, it. ***chinina***; cf. sp. *quina*.

chinizáre *s.f.* (*med.*) Folosirea terapeutică a chininei. • pl. *-ări*. /după fr. *quininisation*.

chino- Elem. de compunere „(referitor la) cîine". • şi *cin-*, *cine-*, *cino-*. /<fr. ***cyn***(*o*)*-*; cf. gr. *κύων*, *κυνός* „cîine".

chinoleínă *s.f.* (*chim.*) Substanţă chimică extrasă din gudronul de huilă, folosită pentru obţinerea unor coloranţi şi a unor medicamente. • pl. *-e*. şi *chinolínă* *s.f.* /<fr. ***quinoléine***, germ. ***Chinolin***, engl. ***quinoline***.

chinolínă *s.f.* v. chinoleină.

chinológ, -ă *s.m., s.f.* v. cinolog.

chinológic, -ă *adj.* v. cinologic.

chinológie *s.f.* cinologie.

chinónă *s.f.* (*chim.*) Substanţă chimică organică, dicetonă, folosită în sinteza unor materii colorante şi în farmaceutică. • pl. *-e*. /<fr. ***quinone***.

chinoníc *s.n.* (*bis.*) Cîntare bisericească liturgică, executată în timp ce preotul care oficiază slujba se împărtăşeşte. • pl. *-ce*, *-uri*. /<ngr. ***κοινωνικόν*** [*τροπάριον*] „[cîntare] cîntată în comun".

chinook [ʃi'nuk] *s.n.* (*meteor.*) Vînt cald şi uscat care coboară dinspre Munţii Stîncoşi spre preria nord-americană. • /<engl. ***chinook*** <cuv. amerindian.

chinorós *s.n.* v. chinoroz.

chinoróz *s.n.* (*ind. chim.*) Funingine foarte fină, folosită la fabricarea unor vopsele, a cernelii de tipar etc. • şi *chinorós* *s.n.* /<germ. ***Kienruss***.

chinotehníe *s.f.* (*zootehn.*) Ansamblul metodelor folosite pentru creşterea cîinilor şi ameliorarea raselor lor. • g.-d. *-iei*. /după fr. *cynotechnique*; cf. gr. *κύων*, *κυνός* „cîine", *τέχνη* „artă".

chinovăr *s.n.* (*chim.*) Sulfură roşie de mercur, folosită ca medicament şi colorant. • /<ngr. ***κιννάβαρι***, bg. ***киновар***.

chinoviál, -ă *adj.* (*bis.*) Care aparţine unei chinovii, care se referă la o chinovie. • sil. *-vi-al*. pl. *-i*, *-e*. /*chinovie* + *-al*.

chinóvie *s.f.* (*bis.*) Mănăstire în care călugării au viaţa organizată în comun. *El ajunse la 31 de ani călugărul Petru şi starețul chinoviei din peşteră* (IORGA). • acc. şi *chinovíe*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<slav. ***кинoвиѣ***.

chint- v. cvint-.

chintál *s.n.* Unitate de măsură pentru greutăţi, egală cu o sută de kilograme (*q*). • scris şi *quintal*. pl. *-e*, (*pop.*) *-uri*. şi (*înv.*) *cvintál* *s.n.* /<fr. ***quintal***.

chintánt *s.n.* (*nav.*) Instrument de navigaţie pentru măsurarea unghiurilor, asemănător cu sextantul, dar gradat pînă la 72° (a cincea parte dintr-un cerc). • pl. *-e*. /cf. lat. *quintus* „al cincilea".

chíntă[1] *s.f.* (*la jocul de poker*) Figură formată din 5 cărţi în ordine crescătoare (de la 7 pînă la 12 – chintă de valet, de la 8 pînă la 13 – chintă de damă etc.). • scris şi *quintă*. pl. *-e*. /<fr. ***quinte***.

chíntă[2] *s.f.* v. cvintă.

chintesénţă *s.f.* **1** Ceea ce este esenţial, fundamental într-un lucru, într-o concepţie, într-o teorie etc. **2** (*în cosmogonia antică*) Principiu material al lumii, atribut al eterului, considerat drept al cincilea element material al lumii (alături de pămînt, apă, aer şi foc), cel mai subtil, din care sînt alcătuite corpurile cereşti. • scris şi *quintesenţă*. şi (*înv.*) *cvintesénţă* *s.f.* /<fr. ***quintessence***; cf. lat. *quinta essentia* „a cincea esenţă".

chintesenţiá *vb. I. tr.* A ridica pe cea mai înaltă treaptă a purităţii, a subtilităţii; a rafina. ◆ A sintetiza. • sil. *-ţi-a*. prez.ind. *-iez*. /<fr. ***quintessencier***.

chintesenţiál, -ă *adj.* Care ţine de chintesenţă, care se referă la chintesenţă. • pl. *-i*, *-e*. /***chintesenţă*** + *-ial*.

chintesenţiére *s.f.* Faptul de *a chintesenţia*. • pl. *-i*. /v. ***chintesenţia***.

chinuí *vb. IV.* **1** *tr., refl.* A produce cuiva sau a îndura suferinţe fizice sau morale intense. *L-au chinuit pentru a-şi mărturisi crima. S-a chinuit foarte tare din cauza bolii.* ◇ Expr. (*tr.*) *A-şi chinui trupul* = *a*) a-şi supune trupul la eforturi intense şi la privaţiuni; *b*) a face penitenţă. *A se chinui de moarte* v. moarte. **2** *tr.* A durea. *Mă chinuieşte o măsea.* ◆ A supăra. *Îl chinuieşte o tuse rebelă.* **3** *tr.* A necăji, a plictisi. *O chinuieşte întrebînd-o de zece ori acelaşi lucru.* **4** *refl.* A se forţa, a se strădui să realizeze, să facă ceva. *Se chinuieşte să rezolve problema.* **5** *refl.* A se consuma, a se frămînta, a se zbuciuma. *Nu te mai chinui aşa pentru toate!* **6** *tr.* A consuma, a munci, a apăsa. *Îl chinuieşte o dragoste neîmpărtăşită.* **7** *tr.* A obseda, a tortura. *Îl chinuieşte un gînd.* • prez.ind. *chínui*, *-iesc*. /***chin*** + *-ui*.

chinuiálă *s.f.* (*pop.*) Chinuire (1). • pl. *-ieli*. /***chinui*** + *-eală*.

chinuíre *s.f.* **1** Faptul de *a* (*se*) *chinui*; (*pop.*) chinuială. **2** Chin[2] (1). • pl. *-i*. /v. ***chinui***.

chinuít, -ă *adj.* **1** (*despre fiinţe*) Care este supus la chinuri fizice (sau morale). ◆ (*despre viaţă, existenţă*) Plin de suferinţe; greu, rău. **2** (*despre fiinţe*) Care este muncit, trudit; care este necăjit. *A fost toată viaţa un om chinuit.* **3** (*despre oameni*) Care este obsedat, torturat (de o idee, de un gînd etc.). **4** (*despre opere artistice, texte etc.*) Care este făcut cu multă trudă (şi nu prea reuşit). • pl. *-ţi*, *-te*. /v. ***chinui***.

chinuitór, -oáre *adj.* Care chinuieşte. *Gînd chinuitor.* ◇ (*subst.*) *M-ai vîndut chinuitorului de suflete* (EMIN.). • sil. *-nu-i-*. pl. *-ori*, *-oare*. /***chinui*** + *-tor*.

chioără *adj.* v. chiar.

chiocéc *s.n.* (*înv.*) Numele unui dans turcesc. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-uri*. /<tc. ***köçek***.

chiolhán *s.n.* (*pop.; fam.*) Petrecere mare (şi zgomotoasă). • pl. *-uri*, *-e*. şi (*reg.*) *chiulhán* *s.n.* /<tc. ***külhan***.

chiolhănós, -oásă *adj., s.m., s.f.* (*reg.*) (Om) ticălos. • pl. *-oşi*, *-oase*. /***chiolhan*** + *-os*.

chiomb, -oámbă *adj.* v. chiomp.

chiombăí *vb. IV.* v. chiompăni.

chiomp, -oámpă *adj.* (*reg.; despre oameni*) **1** Prost, nesocotit. **2** Care este neputincios. ◆ Care abia îşi mişcă mîinile şi picioarele. **3** Care nu vede bine. • pl. *-i*, *-e*. şi *chiomb*, *chioámbă* *adj.* /etimol. nec.

chiompăí *vb. IV.* v. chiompăni.

chiompăní *vb. IV.* (*reg.*) **1** *intr.* A umbla la întîmplare, cu ochii închişi. **2** *intr.* A lucra pe întuneric. **3** *refl.* A se forţa pentru a vedea mai bine. • prez.ind. *-esc*. şi *chiombăí*, *chiompăí* *vb. IV.* /***chiomp*** + *-ăni*.

chiondoreálă *s.f.* (*reg.*) Privire încruntată. • pl. *-eli*. /***[în]chiondora*** + *-eală*.

chiondoríş *adv.* (*reg.*) Chiorîş; încruntat. *Priveşte chiondoríş.* ◇ Expr. *A se uita* (la cineva) *chiondoríş* v. uita. • şi *chiondorúş* *adv.* /***[în]chiondora*** + *-iş*.

chiondorúş *adv.* v. chiondoríş.

chiono- Elem. de compunere „zăpadă" • /<fr. ***chiono-***; cf. gr. *χιών*, *-όνος*.

chionofíl, -ă *adj.* (*despre plante sau animale*) Care poate trăi sub zăpadă. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***chionophile***.

chionofítă *s.f.* (*bot.; la pl.*) Grup de plante care se dezvoltă sub zăpadă, înflorind şi fructificînd după topirea ei; (*şi la sg.*) plantă care face parte din acest grup. • pl. *-e*. /<fr. ***chionophytes***.

chionofób, -ă *adj.* (*despre organisme*) Care, în regiunile cu zăpadă abundentă, mor din cauza lipsei de hrană sau sînt nevoite să migreze. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***chionophobe***.

chionofobíe *s.f.* (*psih.*) Teamă patologică de (fulgi de) zăpadă. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***chionophobie***.

chionosféră *s.f.* (*climat.*) Strat al atmosferei în care precipitaţiile sînt întotdeauna solide (gheaţă şi zăpadă). • /<fr. ***chionosphère***.

chior, -oără *adj., s.m., s.f* (*pop.; fam.*) **1** *adj., s.m., s.f.* (Fiinţă) care vede numai cu un ochi; (fiinţă) căreia îi lipseşte un ochi. **2** *adj., s.m., s.f.* (Fiinţă) care nu vede (bine), care a orbit (temporar). ◇ *Şarpe chior* v. şarpe. ◇ Expr. *A da chior peste cineva* = a se ciocni, a se izbi de cineva orbeşte. *Eşti chior?*, se spune cuiva care nu vede sau nu observă lucruri, situaţii evidente. *A o lua de-a chioara* = a merge orbeşte, fără a şti încotro. *A fi de rîsul chioarei* = *a*) a fi prăpădit; *b*) a fi de batjocură. *A-i fi* (cuiva) *gura chioară* = a vorbi prea multe. *Plan de inginer chior* v. inginer. *Nu-i moartea chioară?* v. moarte. *A avea noroc chior* v. noroc. *A fi* (sau *a intra*) *în săptămîna chioară* v. săptămînă. **3** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care se uită cruciş. *Dragă mi-e lelița chioară, Suflă-n foc, se uită-n oală* (POP.). **4** *adj.* Fig. (*despre surse de lumină*) Care dă o lumină slabă, insuficientă; (*despre lumină*) care are intensitate mică. *Lumina pe stradă, chiar şi pe bulevarde şi în localuri era chioară* (PAS). **5** *adj.* Fig. (*despre ferestre, geamuri*) Prin care lumina străbate cu greutate; care este prea mic sau parţial astupat. **6** *s.m.* (*arg.*) Carte de joc cu numărul unu. **7** *s.m.* (*arg.*) Om sărac, nevoiaş. **8** *adj.* Expr. *Para chioară* = monedă găurită care nu mai avea valoare de circulaţie. *A nu avea para chioară* sau (*subst.*) *a nu avea chioară în pungă* = a nu avea nici un ban. *Fără para chioară* sau *fără o chioară în pungă* = lipsit de bani. *A nu face* (ori *a nu plăti*) *un ban* (*chior*) v. ban. *A nu avea* (*nici o*) *lăscaie chioară* v. lăscaie. *A nu face nici o para chioară* v. para. *A nu avea* (*nici o*) *para* (*chioară*) v. para. • pl. *-ori*, *-oare*. /<tc. ***kör***.

chiorăí *vb. IV. intr.* **1** (*pop.; fam.; despre intestine*) A produce un zgomot caracteristic, datorită gazelor din interior; a cîrîi (2). ◇ Expr. *A-i chiorăi* (*cuiva*) *mațele* (*de foame*) v. maț. **2** (*despre curci*) A scoate strigătul caracteristic acestei păsări. • prez.ind. pers. 3 *chiórăie*. şi (*reg.*) *ghiorăí* *vb. IV.* /form. expr.

chiorăiálă *s.f.* (*pop.; fam.*) Zgomot produs de mişcarea gazelor în intestine; chiorăit, chiorăitură. • pl. *-ieli*. şi (*reg.*) *ghiorăiálă* *s.f.* /***chiorăi*** + *-eală*.

chiorăít *s.n.* (*pop.; fam.*) Chiorăială. • pl. *-uri*. şi (*reg.*) *ghiorăít* *s.n.* /v. ***chiorăi***.

chiorăitúră *s.f.* (*pop.; fam.*) Chiorăială. • pl. *-i*. şi (*reg.*) *ghiorăitúră* *s.f.* /***chiorăi*** + *-tură*.

chiorî *vb. IV.* (*pop.; fam.*) **1** *intr., tr.* A-şi pierde sau a face pe cineva să-şi piardă un ochi; ext. a-i slăbi sau a face să slăbească cuiva vederea ori să nu mai vadă (temporar). *Era să mă chiorască! Cine azvîrle cu bulgării?* (ALECS.). **2** *intr., tr.* A orbi sau a face pe cineva să orbească. **3** *refl.* A se uita foarte atent, din curiozitate sau prea aproape la ceva (făcînd ochii mari); a se holba. *Iar te chiorăşti la slove?* (CAM.). *Ce te chiorăşti aşa la mine?* ◆ A se uita lacom (la ceva). **4** *refl.* A se uita şaşiu. **5** *intr.* Fig. (*despre surse de lumină*) A-i slăbi puterea de iluminare, a da lumină foarte slabă. *Acolo sub pămînt şi lămpile chiorîră* (CAM.). **6** *tr.* Fig. A încerca să înşele sau a înşela pe cineva (în legătură cu ceva care poate fi văzut). *Nu mă chiorî! Mi-ai dat cu cinci lei mai puțin!* • prez. ind. *-ăsc*. /***chior*** + *-î*.

chiorîre *s.f.* (*pop.; fam.*) Faptul de *a* (*se*) *chiorî*; chiorîtură. • pl. *-i*. /v. ***chiorî***.

chiorîş, -á *adv., adj.* (*pop.; fam.*) **I** *adv.* Expr. *A privi* (sau *a se uita*) *chiorîş* = *a*) a privi cruciş; *b*) a se uita pe furiş, încruntat, cu duşmănie. *A da chiorîş prin ceva* = a se repezi orbeşte, fără a fi atent peste ce calcă. *Dam chiorîş prin fasole, prin mazăre şi bob* (CR.). *A da chiorîş peste* (sau *de*) *cineva* = a găsi cu uşurinţă pe cineva. *A da chiorîş unii peste alţii* = a se ciocni unii de alţii (din grabă, din neatenţie etc.). (*înv.*) *A da chiorîş în* (sau *la*) *ceva* (ori *cineva*) = a ochi, a ţinti (cu puşca). *Tu dai chiorîş în fiară* (ODOB.). **II** *adj.* (*despre oameni*) **1** Care este încrucişat, şaşiu. *Dragă mi-e lelea chiorîşă, Suflă-n foc, se uită-n uşă* (POP.) **2** Fig. Care este încruntat, supărat, îmbufnat. *[Nurorile] stau chiorîşe şi la masă* (SEV.). • pl. *-i*, *-e*. şi (*reg.*) *chiorúş*, *-ă* *adv., adj.* /***chiorî*** + *-îş*.

chiorîtúră *s.f.* (*pop.; fam.*) Chiorîre. • pl. *-i*. /***chiorî*** + *-tură*.

chiorúş, -ă *adv., adj.* v. chiorîş.

chiosc *s.n.* v. chioşc.

chiostéc[1] *s.n.* (*înv.*) **1** Piedică pusă la picioarele cailor. ◇ Expr. *A fi la chiostec* = (*despre oameni*) a fi la strîmtoare. **2** Şiret la gulerul mantalei. • pl. *-uri*, *-ce*. /<tc. ***köstek***.

chiostéc[2] *s.n.* v. chiştoc.

chióstro *s.n.* **1** Curte cu colonade la o mănăstire. **2** Loc închis cu ziduri. • pl. *-uri*. /<it. ***chiostro***.

chioşc *s.n.* **1** Construcţie uşoară (şi mobilă) pe străzi, în parcuri, în gări etc. unde se vînd ziare, răcoritoare, produse de patiserie etc. *Tatăl lui Bică avea chioşc de ziare* (PAS). **2** Construcţie uşoară, de obicei sub formă de pavilion, aşezată în parcuri sau în grădini. *Trecură*

în salon şi în chioşcul din grădină (BOL.). • pl. *-uri*. şi *chiosc s.n.* /<tc. ***köşk***.

chioşcár *s.m.* (*deprec.*) Persoană care vinde într-un chioşc (1). • pl. *-i*. /***chioşc*** + *-ar*.

chioşcări *vb. IV. tr.* (*deprec.*) A vinde într-un chioşc (1). • prez.ind. *-esc*. /***chioşcar*** + *-i*.

chíot *s.n.* **1** Strigăt puternic, răsunător (de bucurie, de chemare, de izbîndă, de vînătoare etc.); chicot (2), chiu, chiuială, chiuire. *Vinul curgea din butii sparte şi chiotele despicau bolta ceriului* (EMIN.). **2** (*la pl.*) Larmă. **3** (*pop.*) Şuierul trenului. **4** (*pop.*; *la pl.*) Strigăte (însoţite de înjurături). • pl. *-e*. /***chiu*** + *-ot*.

chiotí *vb. IV. intr.* **1** A scoate chiote; a chicoti (2), a chiui, a hăuli. **2** A răsuna. *Codrul chiotește*. • sil. *chi-o-*. prez.ind. *-esc*. /***chiot*** + *-i*.

chiotoáre *s.f.* v. cheotoare.

chip[1] *s.n., adv.* **I** *s.n.* **1** Faţă, obraz, figură. *Are chipul oval*. ◇ Expr. *A-i sluţi* (cuiva) *chipul* v. sluţi. **2** Expresie a feţei; fizionomie, mină. *Are un chip mulţumit*. **3** Aspect, înfăţişare a unei fiinţe. *Frumos la chip. Avea chip omenesc*. ◇ Loc.adv. *În chip de...* = cu înfăţişare de...; asemenea cu...; în formă de... *După chipul şi asemănarea cuiva* = întocmai ca cineva, la fel cu cineva. **4** Persoană; fiinţă, făptură. *Ce-ţi pasă ţie, chip de lut, Dac-oi fi eu sau altul?* (EMIN.). *Am întîlnit multe chipuri cunoscute*. ◆ (*înv.*) Clasă socială. **5** (*a. plast.*) Imagine a unei fiinţe (sau a unui obiect) redată prin desen, pictură, sculptură etc. *I-a făcut chipul în ulei*. ◇ *Chip cioplit* v. cioplit. **6** Efigie. *Chip al unei monede*. **7** Reprezentare în conştiinţă a unei fiinţe, a unui lucru etc.; imagine. *Chipul ei îmi revine mereu în minte*. **8** Spectru, vedenie. *Chipul morţii se arată*. **9** (*la pl.*) Categorie (3), gen, sort. *Toate chipurile de legume erau expuse pe tejghele*. **10** Fig. Ipostază, configuraţie (1), înfăţişare. *Sub ce chip se prezintă lucrurile?* **II** *s.n.* **1** Fel, mod, gen. *Se pot face şi alte observaţii în acelaşi chip*. ◇ Loc.adv. (*În* sau *cu*) *fel şi chip* (sau *chipuri*) = în tot felul, în toate modurile posibile. *Fel şi chip de...* = tot felul de... *În* (sau *cu*) *chipul acesta* sau *în acest chip* = în felul acesta. *În toate chipurile* (sau, *pop.*, *în tot chipul*) = în toate modalităţile posibile; variat. *În multe chipuri* = divers. **2** Mijloc, modalitate, posibilitate. *N-ai grijă, că oi găsi eu vreun chip să vin iar* (ALECS.). *Există şi alt chip de a rezolva problema*. ◇ Loc.adv. *Cu orice chip* = *a*) oricum; *b*) cu orice preţ; neapărat. *Străduia sa continuă de a se lepăda de sine în orice chip* (EMIN.). ◇ Expr. *Nu e chip să...* (sau *de a...*) = nu se poate, e imposibil să... *Nu era chip să se apropie sărac de palatul lui* (VLAH.). *A nu avea* (*nici un*) *chip să...* = *a*) a nu avea posibilitatea; a nu putea să...; *b*) a nu mai avea încotro. *Azi n-ai chip în toată voia în privirea-i să te pierzi* (EMIN.). *În* (sau *cu*, *sub*) *nici un chip* = cu nici un preţ, în nici un caz; nicidecum; niciodată. *A afla chip* (*şi cale*) v. afla. *A face în toate chipurile să* (sau *ca să*)... v. face. **3** (*pop.*) Încercare (de a găsi o soluţie). *Pentru ce m-ai silit să jur că n-oi face nici un chip de a afla cine eşti?* (ALECS.). **4** Loc.conj. (*pop.*) *Cu chip să...* = ca să..., pentru ca să... *Văzînd nişte lişiţe pe apă, zvîrr! cu toporul într-însele, cu chip să ucidă vreuna* (CR.). *Cu chip că...* (sau *chipurile*) = sub pretext că..., sub aparenţa că... *Ies din casă cu chip că mă duc la scăldat* (CR.). **III** *adv.* (*pop.*; *fam.*; *la pl. art.*) **1** Vorba vine, cică. *Ciungul a scos din haină şi mîna cealaltă, care, chipurile, îi lipsea* (PAS.). **2** La drept vorbind, nu-i vorbă. *Îl iertă, chipurile, de pedeapsă, dar remuşcările îl măcinau*. **3** Mai bine zis, aşa-zicînd. *Nu o poartă elegant, ci, chipurile, extravagant*. • pl. *-uri*. /<magh. ***kép***.

chip[2] *s.n.* v. cip[2].

chiparís *s.m.* v. chiparos.

chiparoásă *s.f.* (*bot.*) Plantă decorativă, anuală, din familia amarilidaceelor, cu tulpina înaltă, cu florile albe-verzui sau roz, plăcut mirositoare (*Polyanthes tuberosa*); tuberoză. • pl. *-e*. şi *tiparoásă s.f.* /de la ***chiparos***, după fr. *tubéreuse*.

chiparós *s.m.* (*bot.*) **1** Arbore răşinos din familia cupresaceelor, cu coroana conică şi cu frunzele persistente, al cărui lemn, rezistent şi parfumat, este folosit în industrie (*Cupressus sempervirens*); cipru. *Brazii şi chiparoşii nu se vestejesc niciodată* (ANG.). **2** Compus: *chiparos-de-baltă* = arbore din familia taxodiaceelor, cu frunzele căzătoare, mici, aciculare şi cu lemnul de calitate inferioară (*Taxodium distichum*). • pl. *-şi*. şi *chiparóz*, (*înv.*) *chiparís s.m.* /<ngr. ***κυπαρίσσι***.

chiparos (1)

chiparóz *s.m.* v. chiparos.

chipărúş *s.m.* (*bot.*; *reg.*) Ardei (iute). • pl. *-i*. /***chiper*** = ***piper*** + *-uş*.

chípcard *s.n.* v. cipcard.

chipcél *s.n.* (*pesc.*) Unealtă pentru pescuitul peştelui mărunt, formată dintr-o plasă prinsă pe un schelet de lemn, care are forma unei linguri mari. • pl. *-e*. şi (*reg.*) *chepcél s.n.* /cf. *chepcea*.

chipcelár *s.m.* (*pesc.*) Pescar care prinde peştele cu chepcelul. • pl. *-i*. /***chipcel*** + *-ar*.

chipérnic, -ă *adj.* (*înv.*) Primitiv. • pl. *-ci, -ce*. /etimol. nec.

chípeş, -ă *adj.* (*despre oameni*) Frumos, bine făcut, arătos; (*pop.*) chipos. *Era un om voinic, chipeş şi zdravăn înarmat* (GAL.). • pl. *-i, -e*. /<magh. ***képes*** „capabil”.

chipíu *s.n.* Tip de şapcă (de uniformă) care are fundul rotund şi tare şi cozoroc. *Controlorul poartă chipiu*. • pl. *-ie, -uri*. /<fr. ***képi***.

chipós, -oásă *adj.* (*pop.*) Chipeş. • pl. *-oşi, -oase*. /***chip***[1] + *-os*.

chippendale [tʃipən'deil] *s.n.* Mobilă în stil englezesc, caracterizată prin linii graţioase, care are adesea ornamentări în stil rococo. • /<engl. ***chippendale***; cf. nm. pr. Thomas *Chipendale*, desenator şi ebenist englez.

chipşór *s.n.* v. chipuşor.

chipuşór *s.n.* Dim. al lui *chip*[1]. • pl. *-oare*. şi *chipşór s.n.* /***chip***[1] + *-uşor*.

chipzuí *vb. IV.* v. chibzui.

chipzuiálă *s.f.* v. chibzuială.

chipzuínţă *s.f.* v. chibzuinţă.

chipzuíre *s.f.* v. chibzuire.

chipzuít, -ă *adj.* v. chibzuit.

chir *s.m.* (*înv.*; *precedă nm. pr. de persoane*) Domn, jupîn. *Hei! S-a trecut timpul baclavalelor pentru voi, chir Panaite!* (ALECS.). • scris şi *kir*. pl. *-i*. /<ngr. ***κύρ[ιος]***.

chiragíu *s.m.* v. chirigiu.

chirágră *s.f.* (*med.*; *înv.*) Afecţiune de origine gutoasă localizată la mîini. • pl. *-e*. /<fr. ***chiragre***.

chirál, -ă *adj.* (*chim.*; *despre molecule*) Care prezintă chiralitate. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***chiral***.

chiraléisa *interj., s.f. art.* (*bis.*) **1** *interj.* Adaptarea formulei liturgice greceşti *Kirie eleison* (= Doamne miluieşte), rostită de cei care însoţesc pe preot la Bobotează. *La bobotează strigam chiraleisa, de clocotea satul* (CR.). ◇ Expr. (*reg.*; *subst.*) *A umbla cu chiraleisa* = a merge cu procesiunea, strigînd „chiraleisa”, pentru a îndepărta nenorocirile care s-ar putea abate asupra oamenilor. **2** *s.f. art.* Litanie liturgică ortodoxă. **3** *s.f. art.* (*în mit. pop.*) Duh necurat. • /<ngr. ***Κύριε ελέησον***.

chiralgíe *s.f.* (*med.*) Sensibilitate a mîinii la presiune. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***chiralgie***.

chiralitáte *s.f.* (*chim.*) Proprietate a unor molecule de a fi optic active, de a admite aranjări diferite ale elementelor structurale. • /<fr. ***chiralité***.

chirăí *vb. IV. intr.* (*pop.*) **1** (*despre greieri*) A ţîrîi. **2** (*despre unele păsări*) A scoate sunete specifice speciei. **3** (*despre oameni*) A striga; a geme; a plînge. • prez.ind. *chirăi*. /form. expr.

chirăít *s.n.* (*pop.*) **1** Faptul de *a chirăi*. **2** Strigăt scos de cel care chirăie. • pl. *-uri*. /v. ***chirăi***.

chirchíre *s.f.* (*pop.*) Faptul de *a se chirci*. • pl. *-i*. /v. ***chirci***.

chirchiriţă *s.f.* v. chicheriţă.

chircí *vb. IV. refl.* (*pop.*) **1** A se strînge grămadă; a se face mic; a se ghemui, (*pop.*) a se ciuciuli (1). *S-a chircit de durere*. **2** (*mai ales despre plante şi animale*) A nu se dezvolta bine; a se pipernici; a se usca. *Planta s-a chircit*. • prez.ind. *-esc*. /etimol. nec.

chircít, -ă *adj.* (*pop.*) **1** (Cu trupul) ghemuit; (*pop.*) ciuciulit (1). *Văzuse trupurile arse, negre, chircite* (G. M. ZAMF.). **2** (*despre membrele corpului*) Strîmb; paralizat. **3** (*despre piele*) Uscată. **4** (*mai ales despre plante şi animale*) Care este nedezvoltat, pipernicit. *Cîteva femei cu mere chircite şi covrigi jucau în loc, de ger* (CA. PETR.). • pl. *-ţi, -te*. /v. ***chirci***.

chircitúră *s.f.* (*pop.*) Fiinţă, plantă insuficient dezvoltată, pipernicită. • pl. *-i*. /***chirci*** + *-tură*.

chirfoseálă *s.f.* (*reg.*) **1** Murdărire. **2** Zăpăceală, hărmălaie. • pl. *-eli*. /***chirfosi*** + *-eală*.

chirfosí *vb. IV. tr.* (*reg.*) **1** A tăvăli (în ceva murdar). **2** A murdări amestecînd cu ceva murdar. • prez. ind. *-esc*. /etimol. nec.

chiriacodrómion *s.n.* (*bis.*; *grec. înv.*) Cazanie (1) pentru duminici. • sil. *-mi-on*. pl. *-oane*. /<ngr. ***κυριακοδρόμιον***.

chiriárh *s.m.* (*bis.*) Arhiereu care conduce o eparhie, o mitropolie, o patriarhie. • pl. *-i*. /<ngr. ***κυριάρχος***.

chiriarhíe *s.f.* (*bis.*; *înv.*) **1** Demnitatea de chiriarh. **2** Conducerea, autoritatea superioară a bisericii. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<ngr. ***κυριαρχία***.

chiriáş, -ă *s.m., s.f.* Persoană sau instituţie, organizaţie etc. care ia cu chirie o locuinţă, sediul unei instituţii, al unui magazin etc.; (*reg.*) chirigiu (2). *Anul acesta are doi chiriaşi în apartament*. • pl. *-i, -e*. /***chirie*** + *-aş*.

chiríe *s.f.* Sumă plătită de beneficiarul unui contract de închiriere pentru folosinţa unei locuinţe sau a altui lucru închiriat. *În ultimul timp chiria pentru un apartament a crescut*. ◇ Loc.adj., adv. *Cu chirie* = (care este dat cuiva) pentru folosire temporară în schimbul unei plăţi. ◇ Loc.vb. *A da cu chirie* v. da. *A lua* (*ceva*) *cu chirie* v. lua. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<tc. ***kira***, srb. ***kirija***, bg. ***кирия***.

chiriélă *s.f.* **1** (*bis.*) Litanie. **2** Fig. Înşirare de lucruri plicticoase sau supărătoare. *Chirielă de epitete* (C. NEGR.). • sil. *-ri-e-*. pl. *-i*. /<fr. ***kyrielle***.

chirighíţă *s.f.* (*ornit.*; *la pl.*) Specie de păsări călătoare, mici, cu ciocul şi coada drepte, care trăiesc pe lîngă rîuri şi bălţi (*Chlidonias*); (*şi la sg.*) pasăre care face parte din această specie; cioară-de-mare. • pl. *-e*. /cf. *caragaţă*.

chirigíu *s.m.* **1** (*înv.*) Persoană care transporta cu căruţa, în schimbul unei sume de bani, persoane sau mărfuri; cărăuş (1). **2** (*reg.*) Chiriaş. • pl. *-gii*. şi (*înv.*) *chiragíu s.m.* /<tc. ***kiraci***.

chirílic, -ă *adj.* **1** Privitor la misionarul Chiril. ◇ *Alfabet chirilic* = vechi alfabet slav, creat de Chiril în sec. 9, după modelul literelor majuscule din alfabetul grecesc, folosit de popoarele slave ortodoxe, precum şi în textele slavo-române şi în majoritatea textelor româneşti (daco-româneşti) vechi şi premoderne pînă la 1860; alfabet slavon. *Literă chirilică* = literă din alfabetul chirilic. ◇ (*subst.*) *Scrie cu chirilice*. **2** (*despre texte, scrieri etc.*) Care este scris cu litere chirilice. • pl. *-ci, -ce*. şi *cirílic, -ă adj.* /nm. pr. (cărturar slav, originar din Salonic) ***Chiril*** + *-ic*.

chiristigíu *s.m.* v. cherestegiu.

chiro- v. cheiro-.

chirobrahialgíe *s.f.* (*med.*) Durere localizată la mîini şi la umăr. • sil. *-hi-al-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***chirobrachialgie***.

chirográf *s.n.* **1** Act diplomatic olograf. **2** Act autentificat. **3** Aparat pentru reeducarea degetelor unui mutilat. • pl. *-e*. /<fr. ***chirographe***.

chirografăr, -ă *adj., s.m., s.f.* (*jur.*) (Persoană) care este titulara unui drept personal asupra unei alte persoane, avînd totodată un drept de gaj general asupra averii acesteia din urmă. *Creditor chirografar*. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***chirographaire***.

chirográfic, -ă *adj.* Care aparţine chirografiei, care se referă la chirografie. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***chirographique***.

chirografíe *s.f.* Studiu al liniilor şi semnelor palmare şi digitale ale mîinii. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***chirographie***; cf. gr. *χείρ* „mînă”, *γράφω* „a scrie”.

chirológic, -ă *adj.* Care aparţine chirologiei, care se referă la chirologie. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***chirologique***.

chirologie *s.f.* **1** Arta de a se exprima cu ajutorul mişcărilor degetelor mîinii. **2** Studiu al relaţiilor dintre configuraţia mîinii şi caracter. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***chirologie***; cf. gr. *χείρ* „mînă”, *λόγος* „studiu”.

chiromanie *s.f.* Masturbaţie. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***chiromanie***; cf. gr. *χείρ* „mînă”, *μανία* „nebunie”.

chirománt, -ă *s.m., s.f.* Persoană care practică chiromanția. • pl. *-ți, -te.* /<it. ***chiromante.***

chiromántic, -ă *adj.* Care aparține chiromanției, care se referă la chiromanție. • pl. *-ci, -ce.* /<engl. ***chiromantic.***

chiromanție *s.f.* Procedeu de a prezice viitorul unei persoane pe baza studierii palmei (linii, formă etc.) acelei persoane. • g.-d. *-iei.* și *(înv.) hiromanție s.f.* /<it. ***chiromanzia,*** fr. ***chiromancie***; cf. gr. *χείρ* „mînă", *μαντεία* „prezicere".

chiromegalíe *s.f.* v. cheiromegalie.

chiroptér *s.n.* v. cheiropter.

chiropterofil, -ă *adj., s.f.* (*bot.*) (Plantă) la care polenizarea sau răspîndirea semințelor se face prin intermediul lilicilor. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***chiroptérophile.***

chirpíc *s.n.* v. chirpici.

chirpíci *s.n.* (*constr.*) Cărămidă nearsă, de dimensiuni mari, făcută din lut amestecat cu paie și bălegar uscat la soare, folosită ca material de construcție. • și *(reg.) chirpíc s.n.* /<tc. ***kirpiç*** „cărămidă de argilă", bg. ***кирпич.***

chirúrg *s.m.* Medic specializat în chirurgie. • pl. *-gi.* și *(înv.) hirúrg s.m.* /<lat. ***chirurgus,*** germ. ***Chirurg***; cf. gr. *χειρουργός.*

chirurgícal, -ă *adj.* (*med.*) Care aparține chirurgiei, care se referă la chirurgie; care se realizează cu ajutorul chirurgiei. *Clinică chirurgicală. Operație chirurgicală.* ◇ *Intervenție chirurgicală* v. intervenție. • pl. *-i, -e.* și *(înv.) hirurgícal, -ă adj.* /<fr. ***chirurgical,*** lat. ***chirurgicalis.***

chirurgíe *s.f.* **1** Parte a terapeuticii care constă în practicarea unor intervenții externe și a unor acte operatorii singerînde. **2** Meserie de chirurg. **3** *Chirurgie estetică* = chirurgie care are drept scop corectarea unor defecte nepatologice. *Chirurgie plastică* = chirurgie care are drept scop reconstruirea formelor anatomice normale (în special ale feței), precum și corectarea unor malformații, traumatisme sau sechele ale unor intervenții chirurgicale. *Mică chirurgie* = parte a chirurgiei consacrată intervențiilor chirurgicale mai ușoare, care nu necesită spitalizare. *Chirurgie genetică* = transplant genetic. • și *(înv.) hirurgíe s.f.* /<fr. ***chirurgie,*** lat. ***chirurgĭa, -ae***; cf. gr. *χειρουργία* „lucru manual; operație chirurgicală" <*χείρ* „mînă", *ἔργον* „lucru".

chísăliță *s.f.* v. chiseliță.

chiseá[1] *s.f.* Vas mic de sticlă, de cristal sau de porțelan în care se ține dulceața. *Mi-a adus un pahar de apă cu brumă și o chisea cu dulceață de cireșe amare* (SADOV.). • pl. *-ele.* și *(reg.) cheseá s.f.* /<tc. ***kâse.***

chiseá[2] *s.f.* (*înv.*) Pungă (de piele) în care se țineau banii sau tutunul. • pl. *-ele.* /<tc. ***kise, kesè.***

chíseliță *s.f.* (*pop.*) **1** Fiertură de anumite legume (știr, lobodă etc.), acrită cu prune sau cireșe necoapte. **2** Zeamă din diferite fructe fierte (cu tot cu sîmburi). **3** Compot de prune. **4** Borș făcut din tărîțe. **5** Amestec din care nu se alege nimic; terci. *Ouăle... erau toate numai o chisăliță* (CR.). ◇ Expr. *A face* (pe cineva) *chiseliță* = a bate (pe cineva) foarte tare. • pl. *-e.* și *(reg.) chísăliță s.f.* /<bg. ***киселица,*** srb. ***kiselica.***

chisnovát, -ă *adj.* (*reg.; despre oameni*) Poznaș, glumeț; ciudat (1), sucit. *Ei, bată-te norocul Simioane!... Da tare mai ești chiznovat!* (SANDU-A.). ◆ Ext. (*despre manifestări, atitudini etc. ale oamenilor*) Comic (I 2). *Vorbe chisnovate.* • pl. *-ți, -te.* și *chiznovát, -ă adj.* /etimol. nec.

chist[1]**-** Elem. de compunere „chist[2]; vezică". • și *chisto-.* /<fr. ***kyst(o)***-; cf. gr. *κύστις* „vezică".

chist[2] *s.n.* **1** (*med.*) Tumoare benignă de forma unui sac, căptușit cu un epiteliu, care conține o substanță lichidă, moale, mai rar solidă, iar uneori gaz. ◇ *Chist hidatic* v. hidatic. *Chist sebaceu* v. sebaceu. *Chist sudoripar* v. sudoripar. **2** (*zool.*) Înveliș protector secretat de unele animale inferioare, aflate în condiții de mediu nefavorabile. **3** (*zool.*) Stadiu larvar al teniei. **4** (*bot.*) Celulă globuloasă, bogată în substanțe de rezervă, care are funcția de organ de înmulțire a unor plante inferioare. • pl. *-uri.* /<fr. ***kyste***; cf. gr. *κύστις* „vezică".

chistadenóm *s.n.* (*med.*) Adenom polichistic. • pl. *-oame.* /<fr. ***cystadénome.***

chistectomíe *s.f.* (*chir.*) Extirpare a unui chist (hidatic). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***kystectomie***; cf. gr. *κύστις* „vezică", *ἐκτομή* „excizie".

chistéră *s.f.* (*sport*) Rachetă care are partea din față în forma unei linguri alungite, folosită în jocul de pelotă. • pl. *-e.* /<fr. ***chistera.***

chístic, -ă *adj.* (*med.*) De natura chistului; referitor la chist; cu aspect de chist. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***kystique.***

chisto- v. chist[1]*-*.

chistogenéză *s.f.* (*biol.*) Proces de formare a unui chist. • /<fr. ***kystogenèse.***

chistografíe *s.f.* (*med.*) Metodă radiologică de evidențiere a unui chist. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***kystographie.***

chistoíd, -ă *adj.* (*med.*) Care este în formă de chist (1). • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***kystoïde.***

chistóm *s.n.* (*med.*) Tumoare benignă de origine glandulară. • pl. *-oame.* /<fr. ***kystome.***

chișái *s.n.* (*reg.*) **1** Pămînt gras, de culoare albă sau gălbuie, cleios, folosit pentru lipirea caselor. **2** Pămînt de luncă bun de lucrat. **3** Nisip îmbibat cu apă, formînd o masă fluidă pe care nu se poate construi o fundație. **4** Pămînt nisipos inferior nisipului. • pl. *-iuri.* /<bg. ***кишa.***

chișcăr *s.m.* **1** (*iht.; pop.*) Țipar (*Misgurnus fossilis*). **2** (*zool.; reg.*) Cicar (*Eudontomyzon danfordi*). • pl. *-i.* /cf. rus. *нескарu.*

chíșcă *s.f.* (*pop.*) **1** Stomac de animal domestic, mai ales de porc. **2** (*culin.*) Caltaboș făcut din stomacul sau din intestinele porcului, umplute cu carne tocată și cu păsat. *Costițe de porc afumate, chișteși buft umplut... se duc unse pe gît* (CR.). ◆ (*adv.*) Plin, îndesat pînă la refuz. *Buzunarul... umflat chișcă cu cei 500 de napoleoni* (VLAH.). **3** Ext. (*fam.*) Furtun. **4** Expr. (*fam.*) *A da chișca* (*cuiva*) = a întrece pe cineva, a fi superior. • pl. *-ște.* /<ucr. ***кишка.***

chișcúță *s.f.* Dim al lui *chișcă.* • pl. *-e.* /***chíșcă*** + *-uță.*

chișinăuián, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Chișinăului sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii Chișinăului. **2** *adj.* Care aparține Chișinăului sau chișinăuienilor, care se referă la Chișinău sau la chișinăuieni; originar din Chișinău. sil. *-nă-u-.* • pl. *-ieni, -iene.* /nm. pr. (capitala Republicii Moldova) ***Chișinău*** + *-ian.*

chișinăuiáncă *s.f.* Femeie care face parte din populația de bază a Chișinăului sau este originară de acolo. • sil. *-nă-u-.* pl. *-ience.* /***chișinăuian*** + *-că.*

chíșiță[1] *s.f.* **1** Încheietură a piciorului, deasupra copitei, la animale. *Chișița calului.* **2** Moț de păr de deasupra copitei calului sau a boului. **3** (*reg.*) Mănunchi de flori. ◆ Cunună. **4** (*reg.*) Pensulă de încondeiat ouăle, făcută dintr-un smoc de păr. • pl. *-e.* /<bg. ***кичица,*** srb. ***kičica.***

chișița[1] *calului*

chíșiță[2] *s.f.* (*reg.*) **1** Colivie. **2** Despărțitură mică în lăzile în care femeile își țin trusoul. • pl. *-e.* /etimol. nec.

chișleác *s.n.* v. chișleag.

chișleág *s.n.* (*reg.*) Lapte prins de la care s-a luat smîntîna. ◇ Expr. *A fi gustat la oale cu chișleag* = *a*) a se fi amestecat unde nu trebuie; *b*) a greși. *Cine s-a fript* (sau *s-a ars*) *cu ciorbă suflă și în chișleac* v. ciorbă. • și *chișleác s.n.* /<ucr. ***кишляг.***

chiștóc, -oácă *subst.* **1** *s.n.* (*pop.*) Muc de țigară. **2** *s.m., s.f.* Fig. (*fam.*) Copil mic de statură și îndesat. • pl. *-ci, -ce, n. -uri.* /etimol. nec.

chit[1] *adv.* Expr. (*fam.*) *A fi chit* (cu cineva) = a nu mai avea nici o datorie bănească, nici o obligație morală etc. față de cineva. *Chit că...* = chiar dacă..., indiferent dacă... • /<fr. ***quitte.***

chit[2] *s.m.* (*zool.; înv.*) Balenă (*Balaena*). *Chitul nu are sînge rece* (MAIOR.). • pl. *chiți.* /<slav. **китъ**, ngr. ***κήτος.***

chit[3] *s.n.* Pastă formată dintr-un praf mineral și un lichid vîscos (ulei de in, glicerină etc.), care se întărește în contact cu aerul și care este folosită la fixarea geamurilor în cercevele, la astuparea găurilor în lemn sau în zid etc. ◇ *Chit bituminos* = amestec de bitum și filer, folosit la umplerea rosturilor dintre pavelele pavajelor de piatră, pentru prepararea asfaltului turnat etc. • pl. *-uri.* /<germ. ***Kitt*** <*kitten* „a lipi".

chit[4] *s.n.* (*reg.*) Suman. • pl. *-uri.* /<germ. ***Kittel.***

chitái *s.m., s.n.* (*ieșit din uz*) **1** *s.m.* Chinez[1] (1). **2** *s.n.* Stofă de bumbac pentru căptușeală. • pl. *m. -i.* /<rus. ***кумаŭ.***

chitánță *s.f.* Document prin care se atestă primirea unei sume de bani, a unor acte etc. • pl. *-e.* /<fr. ***quittance.***

chitanțiér *s.n.* Carnet sau registru cu foi detașabile pentru întocmirea chitanțelor. • sil. *-ți-er.* pl. *-e.* /***chitánță*** + *-ier.*

chitáră *s.f.* (*muz.*) **1** Instrument muzical cu coarde, de origine orientală, care emite sunete prin ciupire sau prin lovire cu degetele. **2** *Chitară electrică* = chitară fără cutie de rezonanță, prevăzută cu un transductor care transformă vibrațiile coardelor în tensiuni alternative de audiofrecvență, amplificate prin mijloace electronice. • pl. *-e.* și *ghitáră s.f.* /<it. ***chitarra,*** ngr. ***κιθάρα,*** germ. ***Gitarre,*** fr. ***guitare.***

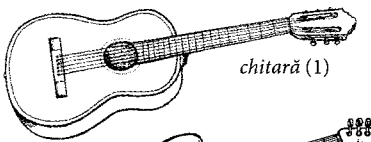

chitară (1)

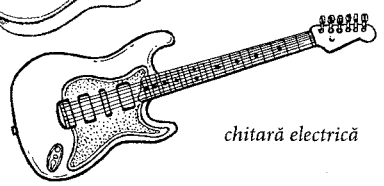

chitară electrică

chitárcă *s.f.* v. pitarcă.

chitaríst, -ă *s.m., s.f.* Persoană care cîntă la chitară. • pl. *-iști, -iste.* și *ghitaríst, -ă,* (*înv.*) *citaríst, -ă s.m., s.f.* /***chitáră*** + *-ist*; cf. it. *chitarrista.*

chítă[1] *s.f.* (*reg.*) **1** Mănunchi de flori, de frunze etc. *Chită de viorele.* **2** Mănunchi format din douăsprezece fuioare de in sau de cînepă. **3** Snop mic de grîu. **4** Mănunchi de frunze de tutun. • pl. *-e.* /<srb. ***kita,*** ucr. ***куma.***

chítă[2] *s.f.* (*reg.*) **1** Moment oportun; noroc. ◇ Expr. *Asta-i chita lui* = acesta este cîștigul, avantajul etc. lui. **2** Dorință imperioasă. **3** Grijă mare. **4** Gînd rău; pică. • pl. *-e.* /etimol. nec.

chitánog, -oágă *adj.* v. cotonog.

chitárcúță *s.f.* v. pitărcuță.

chitcăí *vb. IV. refl.* (*reg.; despre oameni*) A face ceva încet; a se mocăi. • prez.ind. *-iesc.* /***chiti***[1] + ***ticăi,*** prin contaminare.

chitcăít, -ă *adj.* (*reg.; despre oameni*) **1** Mocăit, ticăit. **2** Circumspect. • pl. *-ți, -te.* /v. ***chitcăi.***

chiteálă[1] *s.f.* **1** (*pop.*) Chibzuială; judecată (dreaptă, cumpănită). *Prin știință și chiteală Poate face niscai planuri mai cu bună rînduială?* (CON.). **2** (*reg.*) Găteală. • pl. *-eli.* /***chiti***[1] + *-eală.*

chiteálă[2] *s.f.* (*reg.*) Ochire, țintire. • pl. *-eli.* /***chiti***[2] *+-eală.*

chití[1] *vb. IV.* **1** *tr., intr.* (*pop.*) A chibzui (3), a socoti. *Se prinde-n joc lîngă o fată, care chitește că i-ar veni la socoteală* (CR.). ◇ (*refl.*) *Mă chitesc eu în mine, cum s-o dau ca să nu mă prindă* (CR.). **2** *tr.* (*pop.*) A pune la cale; a plănui. *Și de-aicea unde chitiți să mereți?* (HOG.). **3** *tr.* (*pop.*) A potrivi, a aranja. *Prinse masa care o pusese jos, o chiti bine pe pămînt* (POP.). **4** *tr.* (*pop.; compl. indică haine, lucruri etc.*) A aranja. **5** *tr.* (*reg.*) A repera. **6** *refl.* (*reg.*) A se îngriji. **7** *tr.* (*înv.*) A observa; a medita. • prez.ind. *-esc.* /<srb. ***kititi.***

chití[2] *vb. IV. tr.* (*reg.*) **1** A ținti, a ochi (cu arcul, cu piatra); ext. a lovi, a nimeri (ținta). *Mi-l chitește, Drept în frunte mi-l lovește* (ALECS.). **2** A arunca o privire; a alege din ochi. *Cum ajunge în pădure, chitește un copac care era mai mare* (CR.). • prez.ind. *-esc.* /<srb. ***hititi,*** prin apropiere de *chiti*[1].

chitíc *s.m.* (*iht.; reg.*) Nume generic pentru diferite specii de pește mărunt; pește mic. *Mierlele de apă caută chiticii* (SADOV.). ◇ Expr. *A tăcea ca chiticul* sau (*adv.*) *a tăcea chitic* v. pitic. *A sta* (sau *a rămîne*) *chitic* v. pitic. • pl. *-ci.* /cf. *pitic.*

chitíe *s.f.* v. tichie.

chitínă *s.f.* (*chim.*) Polizaharidă superioară, care conține azot și care constituie substanța de schelet a insectelor și a crustaceelor. • /<fr. ***chitine***; cf. gr. *χιτών* „tunică".

chitinizăt, -ă *adj.* Chitinos. • pl. *-ți, -te.* /***chitină*** *+ -izat.*

chitinós, -oásă *adj.* Care conține chitină; care este format din chitină; chitinizat. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***chitineux.***

chitíre[1] *s.f.* (*pop.*) Faptul de a *chiti*[1]. • pl. *-i.* /v. ***chiti***[1].

chitíre[2] *s.f.* (*reg.*) Acțiunea de a *chiti*[2] și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***chiti***[2].

chitít[1]**, -ă** *adj.* (*pop.*; *despre oameni*) **1** Chibzuit, socotit. **2** Dichisit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***chiti***[1].

chitít[2]**, -ă** *adj.* (*reg.*) **1** Tras cu arma. **2** (*despre ținte*) Nimerit. **3** (*despre ființe sau lucruri*) Remarcat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***chiti***[2].

chitiúță *s.f.* v. tichiuță.

chitón[1] *s.m.* (*zool.*) Moluscă marină cu cochilie formată din plăci articulate (*Chiton*). • pl. *-i.* /<fr. ***chiton.***

chitón[2] *s.n.* (*în antic. greacă*) Tunică lungă și strîmtă, cu mîneci largi, purtată pe sub himation, care era prinsă în mod caracteristic pe umăr. • pl. *-oane.* /<fr. ***chiton***; cf. gr. *χιτών* „tunică".

chitonăc *s.n.* v. chitonag[2].

chitonág[1] *s.n.* (*reg.*) Unealtă cu vîrf ascuțit, cu care se fac găuri în pămînt pentru înfipt aracii sau pentru semănatul porumbului. • pl. *-ge.* /etimol. nec.

chitonág[2] *s.n.* (*reg.*) Pastă de gutui. • și *chitonác s.n.* /cf. fr. *cotignac.*

chitoníde *s.n. pl.* (*zool.*) Familie de animale cuprinzînd chitonii[1] și genurile înrudite. • /<fr. ***chitonidés.***

chítră *s.f.* (*bot.*) Fructul chitrului (1), asemănător cu o lămîie mare, din care se face dulceață. • pl. *-e.* /<ngr. ***κίτρα***, pl. lui *κίτρον.*

chítru *s.m.* (*bot.*) **1** Arbore cu florile mari, albe și cu fructele comestibile, originar din Europa de sud și din Asia (*Citrus medica*). **2** (*impr.*) Chitră. • pl. *-i.* /<ngr. ***κίτρον.***

chitúc *s.n.* (*reg.*) Trunchi de copac. • pl. *-ci.* /<tc. ***kütüc.***

chituí *vb. IV. tr.* A fixa, a astupa, a acoperi ceva cu chit[3]. *A chituit geamul.* • prez.ind. *-iesc.* /***chit***[3] + *-ui.*

chituíre *s.f.* Fixare, acoperire cu chit[3]. • pl. *-i.* /v. ***chitui.***

chituít, -ă *adj.* Care este fixat, astupat, acoperit cu chit[3]. • pl. *-ți, -te.* /v. ***chitui.***

chiț *interj.* Cuvînt care imită sunetele scoase de șoareci. • /onomat.

chițăí *vb. IV. intr.* (*despre șoareci, guzgani*, ext., *cîrțițe, dihori*) A scoate sunete ascuțite, caracteristice speciei. • prez.ind. pers. 3 *chițăie.* și ***chițcăí*** *vb. IV.* /***chiț*** + *-ăi.*

chițăít *s.n.* **1** Faptul de *a chițăi.* **2** Sunet ascuțit, caracteristic, pe care îl scot șoarecii. • pl. *-uri.* și ***chițcăít*** *s.n.* /v. ***chițăi.***

chițcán *s.m.* (*zool.*) **1** Mamifer insectivor, cu blana brună-castanie, cu botul alungit, cu ochii mici și cu urechile ascunse în blană, care trăiește în păduri, în galerii mici etc. (*Sorex araneus*). **2** Nume dat mai multor specii de șoareci de mărimi diferite. **3** *Chițcan călător* = șobolan (*Rattus noroegicus*). • pl. *-i.* /***chițcăi*** + *-an.*

chițcăí *vb. IV.* v. chițăi.

chițcăít *s.n.* v. chițăit.

chițcăní *vb. IV. intr.* (*despre chițcani*) A scoate sunete caracteristice speciei. • prez.ind. pers. 3 *-ește.* /***chițcan*** + *-i.*

chițiboáică *s.f.* (*reg.*) **1** Șopron. **2** Pivniță. • pl. *-ce.* /etimol. nec.

chițibúș *s.n.* **1** (*fam.*) Lucru, fapt, detaliu lipsit de importanță. *Cu chițibușuri de acestea să ne zăbăvim noi?* (CR.). **2** (*fam.*) Subtilitate (de mică importanță); tertip de care se folosește cineva pentru a obține ceva. *Umblă cu chițibușuri cînd vrea să-i cîștige simpatia.* **3** (*mar.*) Dispozitiv format din doi sau trei scripeți, care servește la ridicarea greutăților (mai mici). • pl. *-uri.* /cf. *pițiguș.*

chițibușár, -ă *s.m., s.f.* (*fam.*) **1** Persoană care recurge la tertipuri, la șmecherii pentru a obține ceva. **2** Persoană care caută nod în papură cuiva. • pl. *-i, -e.* /***chițibuș*** + *-ar.*

chițibușărie *s.f.* (*fam.*) **1** Faptă sau apucătură de chițibușar. **2** Acțiune plină de chițibușuri (2). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***chițibușar*** + *-ie.*

chițimie *s.f.* (*reg.*) Casă[1] foarte mică. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /cf. *chițibuș.*

chițorán *s.m.* (*zool.*) Șoarece mare de cîmp, cu botul foarte ascuțit (*Sorex vulgaris*). • pl. *-i.* /cf. *chițcan.*

chiu *s.n.* Chiot (1). *În ograda unde hora își sălta năvalnic chiul, Brotăcei cu gușa verde își orăcăie pustiul* (GOGA). <> Expr. *Chiu și vai* v. vai. *Cu chiu, cu vai* sau *cu (mare) chiu și vai; cu vai, cu chiu* v. vai. • /form. expr.

chiuí *vb. IV. intr.* **1** A chioti (1). *Fetele și flăcăii chiuiau pe coasta dealurilor* (SADOV.). <> *A chiui în căciulă* v. căciulă. **2** A spune sau a striga chiuituri (3). **3** (*pop.*) A se văita. **4** Fig. (*despre locuri*) A răsuna de chiote. • sil. *chi-u-.* prez.ind. *chíui.* /***chiu*** + *-ui.*

chiuiálă *s.f.* Chiot (1). • sil. *chi-u-.* pl. *-ieli.* /***chiui*** + *-eală.*

chiuíre *s.f.* Chiot (1). • sil. *chi-u-.* pl. *-i.* /v. ***chiui.***

chiuít[1] *s.n.* **1** Strigăt ascuțit, puternic și prelung (de bucurie, de veselie, de chemare, de îndemn etc.); chiuitură (1), hăulire, hăulit. **2** Chiuitură (3). • sil. *-chi-u-.* pl. *-uri, -e.* /v. ***chiui.***

chiuít[2]**, -ă** *adj.* (*pop.*) **1** Care este strigat în mod strident. **2** (*despre hore, cîntece*) Care este interpretat cu strigăte stridente. • sil. *chi-u-.* pl. *-ți, -te.* /v. ***chiui.***

chiuíta *s.f. art.* Loc.adv. (*reg.*) *Cu* (sau *de-a*) *chiuita* = foarte mult, cu nemiluita; în mare cantitate. *Ați umplut, cu chiuita, de cerneal-atîtea coli* (VLAH.). • sil. *chi-u-.* /cf. *chiui, chimelui, chimurlui.*

chiuitúră *s.f.* **1** . Faptul de *a chiui.* **2** Chiuit[1] (1). **3** Strigătură cu aluzii satirice sau glumețe, spusă în timpul executării dansurilor populare; chiuit[1] (3). • sil. *chi-u-i-.* pl. *-i.* /***chiui*** + *-tură.*

chiul *s.n.* (*fam.*) Sustragere nemotivată de la o datorie, de la o obligație; ext. înșelătorie. <> Expr. *A trage chiulul* = *a*) a chiuli; *b*) a nu-și ține cuvîntul dat. *A-i trage* (cuiva) *chiulul* = a înșela (pe cineva). • pl. *-uri.* /<fr. *[tirer au]* ***cul.***

chiuláf *s.n.* (*înv.*) **1** Un fel de căciulă turcească mare (în jurul căreia se înfășura turbanul). *Sinan își pierdu chiulaful și feregeaua* (BĂLC.). **2** Gener. Căciulă. *La așa cap, așa chiulaf* (PANN). • pl. *-uri.* /<tc. ***külâh.***

chiulangioáică *s.f.* (*fam.*) Chiulangie. • pl. *-ce.* /***chiulangiu*** + *-oaică.*

chiulangítă *s.f.* Tendința de a chiuli. • pl. *-e.* /***chiulangiu*** + *-ită.*

chiulangíu, -íe *s.m., s.f.* (*fam.*) Persoană care, sistematic, trage chiulul, care se sustrage de la o datorie, de la o obligație. • pl. *-gii.* /***chiul*** + *-angiu*; cf. și tc. *kulâhçi.*

chiulášă *s.f.* **1** (*tehn.*) Piesă de metal care închide cilindrii unui motor cu ardere internă. **2** (*milit.*) Partea de dinapoi a țevii unei arme de foc (pe unde se încarcă arma). • pl. *-e.* și *culásă s.f.* /<fr. ***culasse.***

chiulhán *s.n.* v. chiolhan.

chiulí *vb. IV. intr.* (*fam.*) A se sustrage nemotivat de la îndeplinirea unei datorii, a unei obligații etc.; a trage chiulul. *A chiulit de la ora de matematică.* ◆ A înșela. • prez.ind. *-esc.* /***chiul*** + *-i.*

chiup *s.n.* (*pop.*) Vas de lut ars, de mare capacitate, în formă de amforă, care este folosit pentru păstrarea murăturilor, a uleiului etc. • pl. *-uri.* /<tc. ***küp.***

chiup

chiurasát *s.n.* v. cuirasat.

chiurásă *s.f.* v. cuirasă.

chiurasiér *s.m.* v. cuirasier.

chiuréc *s.m.* (*înv., reg.*) **1** (*tăb.*) Piele argăsită. **2** Foale de fierar. • pl. *-ci.* /<tc. dial. ***kürüc.***

chiuretá *vb. I. tr.* (*chir.*) A curăța și a îndepărta cu chiureta suprafața unei mucoase (bolnave), spec., a uterului. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***cureter.***

chiuretáj *s.n.* (*chir.*) (Operație de) curățare cu un instrument special a unei cavități naturale (uter, conduct autitiv etc.), a unei cavități patologice, accidentale (focarul unui abces), prin care se îndepărtează produsele patologice și mucoasele afectate, sau a unui țesut (polip, cicatrice vicioasă etc.); chiuretare. • pl. *-e.* /<fr. ***curetage.***

chiuretáre *s.f.* (*chir.*) Chiuretaj. • pl. *-ări.* /v. ***chiureta.***

chiurétă *s.f.* (*med.*) Instrument chirurgical metalic, cu o extremitate excavată în formă concavă, cu margini ascuțite sau boante, de dimensiuni diferite, folosit la chiuretaj. • pl. *-e.* /<fr. ***curette.***

chiurluít, -ă *adj.* (*reg.*) Amețit (de băutură). • pl. *-ți, -te.* /probabil form. expr.

chiuso ['kjuzo] *adv.* (*muz.*) Bouché. • /<it. ***chiuso.***

chiuvétă *s.f.* Vas de porțelan, de faianță, de inox etc., prevăzut cu scurgere, fixat sub un robinet, care este folosit la spălat. • pl. *-e.* /<fr. ***cuvette.***

chívără *s.f.* **1** (*milit.*) Chipiu înalt, folosit, în trecut, de militarii anumitor unități militare. *Soldații cu chivără... stăteau și opreau grămădeala* (SADOV.). **2** Acoperămînt de cap, în formă triunghiulară, confecționat din hîrtie, care este folosit pentru a proteja capul de soare, în jocul copiilor „de-a soldații" etc. • pl. *-ere.* și ***chíveră*** *s.f.* /<rus. ***кивер.***

chivără (1)

chíveră *s.f.* v. chivără.

chiverniseálă *s.f.* (*pop.*; *fam.*) **1** Faptul de *a* (*se*) *chivernisi.* **2** Concr. Ceea ce a agonisit cineva. • pl. *-eli.* /***chivernisi*** + *-eală.*

chivernisí *vb. IV.* (*pop.*; *fam.*) **1** *tr.* (*compl. indică bunuri, venituri etc.*) A administra. *Chivernisește bine ferma.* **2** *tr.* A face economii; a agonisi. *A chivernisit banii și și-a făcut casă.* **3** *refl., tr.* (*adesea peior.*) A ajunge sau a face pe cineva să ajungă la o situație materială bună; a (se) căpătui (1), a (se) pricopsi. *S-a chivernisit prin mijloace necinstite.* **4** *tr., refl.* A (se) aproviziona cu cele necesare traiului; a (se) îndestula. • prez.ind. *-esc.* /<ngr. ***κυβέρνησα***, aor. lui *κυβερνώ.*

chivernisíre *s.f.* (*pop.*; *fam.*) Acțiunea de *a* (*se*) *chivernisi* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***chivernisi.***

chivernisít, -ă *adj.* (*pop.*; *fam.*) **1** (*despre oameni*; *adesea peior.*) Care are o situație materială bună; pricopsit, căpătuit (1); îmbogățit. **2** (*despre bani*) Economisit; agonisit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***chivernisi.***

chivernisitór *s.m.* (*înv.*) **1** Administrator. **2** Cîrmuitor. *Ne-au întrebat și de sîntem mulțumiți... de chivernisitorii locului* (VĂCĂR.). • pl. *-i.* /***chivernisi*** + *-tor.*

chívot *s.n.* **1** (*în Vechiul Testament*) *Chivotul legii* (sau *mărturiei*) = ladă în care vechii mozaici păstrau tablele legii și toiagul lui Aron. **2** Fig. Arca lui Noe. **3** (*înv.*) Cutie (1). ◆ (*bis.*) Cutiuță de argint așezată în altar, în care se păstrează cuminecătura, sfîntul mir, moaște sau alte obiecte sfințite. **4** Ext. Machetă (de lemn) a unei biserici. **5** (*înv.*) Dulap. **6** (*înv.*) Sicriu. • acc. și *chivót.* pl. *-uri, -e.* /<slav. ***кивотъ.***

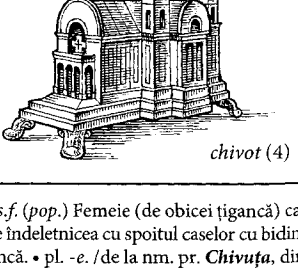

chivot (4)

chivúță *s.f.* (*pop.*) Femeie (de obicei țigancă) care, în trecut, se îndeletnicea cu spoitul caselor cu bidinea; ext. țigancă. • pl. *-e.* /de la nm. pr. ***Chivuța***, dim. lui *Paraschiva.*

chix *s.n.* **1** (*fam.*) Nereușită, eșec (care atrage o oarecare compromitere) într-o acțiune, într-o manifestare etc. *Clapele pianului său acopereau cu artă chixurile cîntăreților* (BART). <> Expr. *A da chix* = *a*) a da greș, a nu izbuti; *b*) (*muz.*) a emite un sunet fals. **2** (*sport*;

la biliard) Lovitură greșită (din cauză că vîrful de piele al tacului nu a fost bine uns cu creta). • pl. *-uri*. /<germ. *Kicks*.

chiznovát, -ă *adj.* v. chisnovat.

choánă *s.f.* (*anat.*) Fiecare dintre orificiile posterioare ale foselor nazale, prin care acestea comunică cu faringele. • pl. *-e*. /<fr. ***choane***; cf. gr. *χοάνη* „pîlnie".

chola ['ʧola] *s.f.* (*bot.*) Pădure sempervirescentă de munte (în India meridională). • /<amer. ***cholla***.

chopenian, -ă [ʃopeni'an] *adj.* **1** Care aparține (muzicii) lui Chopin, care se referă la (muzica lui) Chopin. **2** În maniera (muzicii) lui Chopin. • sil. *-ni-an*. pl. *-ieni, -iene*. /nm. pr. (pianist și compozitor polonez) Frédéric ***Chopin*** + *-ian*.

chorée *s.f.* v. coree.

chorografíe *s.f.* v. corografie.

chorologíe *s.f.* v. corologie.

chórus *s.n.* (*muz.*) **1** Vechi cîntec (și dans) englezesc, interpretat de unul sau de mai mulți soliști, refrenul fiind reluat de cor. **2** Partea principală a unei teme de jazz. ◆ Improvizație colectivă care urmează după improvizațiile soliștilor. • /<engl., fr. ***chorus***.

chosísm *s.n.* v. șozism.

chosíst, -ă *adj., s.m., s.f.* v. șozist.

chow-chow ['ʧau'ʧau] *s.m.* (*zool.*) Rasă de cîini de talie mijlocie, robuști, originari din China, unde sînt crescuți pentru blana lor; cîine care aparține acestei rase. • /<fr. ***chow-chow***.

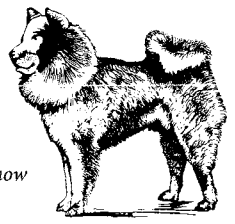

chow-chow

chulo ['ʧulo] *s.m.* Toreador care luptă pe jos și are misiunea de a întărîta taurul cu ajutorul unei pelerine roșii. • pl. *chulo*. /<sp. ***chulo***.

chun *s.n.* [kun] (*fin.*) Monedă divizionară în Coreea de Nord, egală cu a suta parte dintr-un won. • /<germ. ***Chun*** <cuv. coreean.

ci *conj.* **1** (*advers.; după o negație sau după o prop. neg.*) (Ba) dimpotrivă. *Împăratul-Verde nu avea feciori, ci numai fete* (CR.). **2** (*advers.; inv., pop.; după o prop. afirm. căreia i se opune o afirmație contrară sau restrictivă*) Cu toate acestea, totuși. *Cu vecinicia sînt legat, Ci voi să mă dezlege* (EMIN.). **3** (*advers.; după o prop. ipotetică sau circ. cond.*) Dar, însă. *Ți-aș arăta Din bob în bob amorul, Ci numai nu te mînia, Ci stai cu binișorul* (EMIN.). **4** (*advers.; însoțind un imper., arată nerăbdarea*) Dar... *Vino, vino, Dumitre!... Ci uită-te!* (CAR.). **5** (*consec.*) Prin urmare, deci. • /de la ***ce***.

ciacóna *s.f.* **1** Vechi dans de origine spaniolă, cu mișcare lentă. ◆ Melodie după care se execută acest dans. **2** Piesă muzicală instrumentală, în formă de variațiuni polifonice, care se sprijină mai ales pe bas. • pl. *-e*. /<it. ***ciaccona***; cf. sp. *chacona*.

ciadián, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Republicii Ciad sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuiește în Ciad; locuitorii Ciadului. **2** *adj.* Care aparține Ciadului sau ciadienilor, care se referă la Ciad sau la ciadieni; originar din Ciad. • sil. *-di-an*. pl. *-ieni, -iene*. /nm. pr. (stat în Africa Ecuatorială) ***Ciad*** + *-ian*.

cian[1]**-** Elem. de compunere „albastru", „violet". • și *ciano-*. /<fr. ***cyan(o)***-; cf. gr. *κυανός* „albastru-închis".

cián[2] *s.n.* (*chim.*) Gaz incolor, toxic, lacrimogen, cu miros de migdale amare; cianogen. • /<fr. ***cyan***; cf. și germ. *Zyan*.

cianamídă *s.f.* (*chim.*) Substanță chimică cristalină, instabilă, folosită pentru obținerea melaminei. • sil. *ci-a-*. pl. *-e*. /<fr. ***cyanamide***.

cianát *s.m.* (*chim.*) Sare a acidului cianic. • sil. *ci-a-*. pl. *-ți*. /<fr. ***cyanate***.

ciancobalamínă *s.f.* (*biochim.*) Cianocobalamină. • sil. *ci-a-*. / ***cian***[1]**-** + ***cobalamină***.

cianhídric *adj.* (*chim.*) *Acid cianhidric* = lichid incolor, volatil, foarte toxic, cu miros de migdale amare, folosit în industria de sinteză organică; acid prusic. • sil. *ci-an-*. /<fr. ***cyanhydrique***; cf. gr. *κυανός* „albastru-închis", *ὕδωρ* „apă".

cianhidrínă *s.f.* (*chim.*) Compus organic, care conține în moleculă un hidroxid și un nitril, obținut sintetic din acid cianhidric și o aldehidă sau cetonă, cu utilizări în sinteza organică. • sil. *ci-an-*. pl. *-e*. /<fr. ***cyanhydrine***.

cianhidrizáre *s.f.* (*pom.*) Tratare cu acid cianhidric a răsadurilor sau a puieților pentru a combate paraziții. • sil. *ci-an-*. pl. *-ări*. /după fr. *cyanhydrisation*.

cianhidróză *s.f.* Transpirație de culoare albastră. • sil. *ci-an-*. pl. *-e*. /<fr. ***cyanhidrose***.

ciánic *adj.* (*chim.*) *Acid cianic* = nitril al acidului carbonic, rezultat prin încălzirea ureei la 180°C. • sil. *ci-a-*. /<fr. ***cyanique***.

cianímă *s.f.* **1** Compus organic care constituie colorantul din trandafirul roșu și din dalie. **2** (*la pl.*) Substanțe colorante folosite ca sensibilizatori pentru filmele fotografice. • sil. *ci-a-*. pl. *-e*. /<fr. ***cyanine***; cf. gr. *κυανός* „albastru-închis".

cianít *s.n.* (*mineral.*) Disten. • sil. *ci-a-*. /<fr. ***cyanite***.

cianizáre *s.f.* (*tehn.*) Tratament termochimic prin care se introduce carbon și azot la suprafața unei prese de oțel, pentru a obține un strat superficial dur. • sil. *ci-a-*. pl. *-ări*. /după fr. *cyanisation*.

ciano- v. cian[1]-.

cianocobalamínă *s.f.* (*biochim.*) Factor antianemic prezent în extractul de ficat, care conține cobalt și un grup cianic, avînd o puternică acțiune hematopoetică; cobalamină, vitamina B_{12}. • sil. *ci-a-*. /<fr. ***cyanocobalamine***.

cianodermíe *s.f.* (*med.*) Colorare în albastru a pielii. • sil. *ci-a-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***cyanodermie***.

cianoficée *s.f.* (*bot.; la pl.*) Clasă de alge albastre microscopice, înrudite cu bacteriile, care sînt răspîndite în ape dulci, în bălți și în locuri umede (*Cyanophyceae*); (*și la sg.*) plantă care face parte din această clasă. • sil. *ci-a-*. pl. *-cee*. /<fr. ***cyanophycées***.

cianofíl, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* Care are afinitate pentru coloranți albaștri sau verzi. **2** *s.f.* (*biol.*) Clorofilă aproape pură, fără pigmenți de xantofilă. • sil. *ci-a-*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***cyanophyle***; cf. gr. *κύανος* „albastru", *φιλέω* „a iubi".

cianogén *s.n.* (*chim.*) Cian[2]. • sil. *ci-a-*. /<fr. ***cyanogène***.

cianogenéză *s.f.* (*biol.*) Producere a acidului cianhidric de către diverse plante. • sil. *ci-a-*. /<fr. ***cyano-genèse***.

cianometán *s.n.* (*chim.*) Nitril acetic. • sil. *ci-a-*. /***ciano-*** + ***metan***.

cianométru *s.n.* Instrument pentru măsurarea intensității culorii albastre. • sil. *ci-a-*. pl. *-e*. /<fr. ***ciano-mètre***.

cianopsíe *s.f.* (*med.*) Defect de vedere, în care obiectele sau suprafețele albe sînt percepute fals ca avînd culoarea albastră. • sil. *ci-a-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***cyanopsie***; cf. gr. *κυανός* „albastru-închis", *ὄψις* „vedere".

cianótic, -ă *adj.* (*med.*) **1** Referitor la cianoză. **2** (*despre oameni*) Predispus la cianoză; care prezintă cianoză. • sil. *ci-a-*. pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***cyanotique***.

cianotipíe *s.f.* (*fotogr.*) Procedeu de copiere fotografică a unor desene tehnice executate pe hîrtie de calc. • sil. *ci-a-*. g.-d. *-iei*. /<germ. ***Zyanotypie***.

cianozá *vb. I.* (*med.*) **1** *refl.* A fi atins de cianoză. **2** *tr.* A produce o cianoză. • sil. *ci-a-*. prez.ind. *-ez*. /<fr. ***cyanoser***.

cianozát, -ă *adj.* (*med.*) Atins de cianoză. • sil. *ci-a-*. pl. *-ți, -te*. /v. ***cianoza***.

cianóză *s.f.* (*med.*) Colorație albastră-violacee a pielii și a mucoaselor, temporară sau permanentă, din cauza unei insuficiente oxigenări a sîngelui. • sil. *ci-a-*. pl. *-e*. /<fr. ***cyanose***; cf. gr. *κυανός* „albastru-închis".

cianurá *vb. I. tr.* (*tehn.; compl. indică minereuri*) A supune operației de cianurare. • sil. *ci-a-*. prez. ind. *-ez*. /***cianură*** + *-a*; cf. fr. *cyanurer*.

cianuráre *s.f.* **1** (*tehn.*) Procedeu hidrometalurgic, folosit pentru extracția aurului și a argintului din minereuri, care constă în solubilizarea aurului și a argintului sau a compușilor lor cu ajutorul soluțiilor diluate de cianuri alcaline, în prezența oxigenului, urmată de precipitarea metalelor cu zinc, aluminiu, sulfură de sodiu etc. **2** Tratare cu cianură. • sil. *ci-a-*. pl. *-ări*. /v. ***cianura***; cf. fr. *cyanuration*.

cianúră *s.f.* (*chim.*) Sare a acidului cianhidric. • sil. *ci-a-*. pl. *-i*. /<fr. ***cyanure***.

cianúric *adj.* (*chim.*) *Acid cianuric* = produs de polimerizare a acidului cianic, cristalin, greu solubil în apă rece, solubil în apă caldă, care, la cald, se descompune în acid cianic. • sil. *ci-a-*. /<fr. ***cyanurique***.

cianuríe *s.f.* Eliminare de urină de culoare albastră. • sil. *ci-a-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***cyanurie***.

ciáo *interj.* (*fam.*) Bună (ziua), salut! • /<it. ***ciao***.

ciáțiu *s.n.* (*bot.*) Inflorescență formată dintr-o grupare de mai multe flori bărbătești fără înveliș și o singură floare femeiască. • sil. *ci-a-*. pl. *-ii*. /<lat. ***ciathium***; cf. gr. *κύαθος*.

cibernétic, -ă *s.f., adj.* **1** *s.f.* Știință care se ocupă cu studiul matematic al legăturilor, comenzilor și controlului în sistemele tehnice și în organismele vii, pentru proiectarea și construirea mașinilor și aparatelor electronice, capabile să efectueze diferite operații; știința conducerii. **2** *adj.* Care aparține ciberneticii (1), care se referă la cibernetică. <> *Artă cibernetică* = formă de creație artistică ce tinde să reprezinte lucrurile în mișcare. *Pedagogie cibernetică* = ramură a pedagogiei care se ocupă cu studiul problemelor educării și instrucției cu metode cibernetice. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***cybernétique***; cf. gr. *κυβερνάω* „a conduce".

cibernetician, -ă *s.m., s.f.* Specialist în cibernetică. • pl. *-ieni, -iene*. /<fr. ***cybernéticien***.

cibernetizá *vb. I. tr.* A aplica cibernetica (1) și metodele ei. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***cybernétiser***.

cibernetizáre *s.f.* Acțiunea de a *cibernetiza* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***cibernetiza***.

cibléu *s.n.* (*sport*) Obiect în formă de clopot, cu un mîner de prindere la partea superioară, în jocul de curling. • pl. *-uri*. /<fr. ***ciblé***.

cibleu

cibóriu *s.n.* **1** (*arhit. bis.*) Baldachin susținut de coloane, care acoperea altarul bazilicilor creștine. **2** (*bis.*) Vas în formă de cupă, care servește în bisericile catolice la păstrarea rezervei euharistice după slujbă. • pl. *-ii*. și *cibórium* s.n. /<lat. ***cibōrium, -ii***, fr. ***ciborium***.

cibórium *s.n.* v. ciboriu.

cicádă *s.f.* (*entom.; la pl.*) Nume dat unor insecte homoptere din genul *Cicada*, cu corpul scurt și gros, cu capul mare și cu ciocul ascuțit; (*și la sg.*) insectă care face parte din acest gen. • pl. *-e*. /<lat. ***Cicada***, den. șt.

cicadée *s.f.* (*bot.; la pl.*) Familie de plante gimnosperme, cu tulpina fără ramuri și cu frunzele foarte mari (*Cycadaceae*); (*și la sg.*) plantă care face parte din această familie. • pl. *-ee*. /<fr. ***cycadées***.

cicadíde *s.f. pl.* (*entom.*) Familie de insecte cuprinzînd cicadele (*Cicadidae*). • /<fr. ***cicadidés***.

cicár *s.m.* (*reg.*) **1** (*zool.*) Animal vertebrat acvatic inferior, asemănător cu un pește, care trăiește ca parazit pe pielea unor pești (*Eudontomyzon danfordi*); (*reg.*) chișcar (2). **2** (*iht.*) Țipar (*Misgurnus fossilis*). • pl. *-i*. /cf. magh. *csik*.

cicatríce *s.f.* **1** Țesut fibros, format după vindecare, care înlocuiește o pierdere de substanță, un țesut inflamator sau reunește părțile divizate de către o rană ori o plagă operatorie. *Are ca semn distinctiv o cicatrice pe frunte*. **2** Fig. Urmă (a unei suferințe, a unei nenorociri). *Moartea tragică a mamei i-a lăsat o cicatrice în suflet care nu s-a vindecat tot restul vieții*. • pl. *-ce*, (*pop.*) *-ci*. /<lat. ***cicātrix, -icis***, fr. ***cicatrice***.

cicatriciál, -ă *adj.* Care aparține cicatricei (1), care se referă la cicatrice. • sil. *-ci-al*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***cicatriciel***.

cicatrículă *s.f.* **1** Cicatrice (1) mică. **2** (*bot.*) Cicatrice lăsată pe o tulpină sau pe o ramură la locul de desprindere a pețiolului. • pl. *-e*. /<fr. ***cicatricule***.

cicatrizá *vb. I.* **1** *refl.* (*despre plăgi*) A se vindeca, a se închide lăsînd o cicatrice (1). **2** *tr.* (*despre substanțe*) A închide o rană. **3** *refl.* Fig. (*mai ales despre suferințe morale*) A trece. • prez.ind. pers. 3 *-ează*. /<fr. ***cicatriser***.

cicatrizábil, -ă *adj.* Care se poate cicatriza. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***cicatrisable***.

cicatrizánt, -ă *adj., s.n.* (*farm.*) (Medicament) care favorizează cicatrizarea. • pl. *-ți, -te*. /v. ***cicatriza***.

cicatrizáre *s.f.* Faptul de *a (se) cicatriza*. • pl. *-ări*. /v. ***cicatriza***.

cicatrizát, -ă *adj.* **1** (*despre plăgi*) Care s-a închis, s-a vindecat. **2** Fig. (*mai ales despre suferințe morale*) Tămăduit. • pl. *-ți, -te*. /v. ***cicatriza***.

cică *adv.* (*pop.; fam.; cu val. de vb. unipers. sau impers.*) **1** (*precedă o afirm. pusă pe seama altora*) Se spune că..., lumea zice că..., după cum se crede. *Și-a venit flăcăul, cică, Un voinic cum altul nu e!* (COȘB.). **2** (*arată un sentiment de mirare sau de îndoială*) Este oare cu putință? Auzi! *Apoi cică să nu te strici de rîs!* (CR.). ◆ Nici mai mult, nici mai puțin. *Amu o scornit alta: cică să-i aducă pe fata Împăratului-Roș!* (CR.) ◆ Mai mult decît atîta. *Aceluia îi dă fata; ba cică-i mai dă și jumătate din împărăția lui* (CR.). **3** (*arată că sub. admite ce se spune, dar este convins că nu este așa*) Chipurile, vorba vine! *Și ce pușchi! Cică-s patrioți...* (ALECS.). • /de la ***[se zi]ce că***.

cicăleálă *s.f.* **1** Reproș plictisitor făcut cuiva (fără motive întemeiate) pentru fapte de nimic. **2** Stăruire pe lîngă cineva pentru a obține un lucru, pentru a face ceva; (*pop.*) cîrâ (I). • pl. *-eli*. /***cicăli*** + *-eală*.

cicălí *vb. IV. tr.* **1** (*compl. indică oameni*) A sîcîi cu observații, cu reproșuri repetate pentru fapte mărunte; a pisălogi; ext. a certa mereu (fără motive întemeiate); (*reg.*) a ciocmăni; (*fam.*) a cătăi (3), (*fam., peior.*) a cîrîi (4). *Îl cicălea și-l împungea muierea în toate zilele anului* (SADOV.). **2** A stărui pe lîngă cineva pentru a obține un lucru, pentru a face ceva etc. *M-a tot cicălit să-i cumpăr bicicletă*. • prez.ind. *-esc*. /etimol. nec.

cicălíre *s.f.* Faptul de *a cicăli*; cicălit[1]. • pl. *-i*. /v. ***cicăli***.

cicălít[1] *s.n.* Cicălire. • /v. ***cicăli***.

cicălít[2]**, -ă** *adj.* (*despre oameni*) **1** Care este certat mereu; căruia i se fac mereu observații. **2** Care este sîcîit cu rugăminți supărătoare. • pl. *-ți, -te*. /v. ***cicăli***.

cicălitór, -oáre *adj.* (*despre oameni*) Care cicălește. • pl. *-ori, -oare*. /***cicăli*** + *-tor*.

cícero[1] *s.m. invar.* (*tipogr.*) **1** Corp de literă de 12 puncte tipografice. <> *Cicero dublu* = literă tipografică cu corp de 24 de puncte sau de doi cicero. **2** Albitură care are baza un pătrat cu dimensiunile unui corp de literă de 12 puncte. • /<fr. ***cicéro***.

cícero[2] *s.m. invar.* Gen de tunsoare bărbătească (scurtă). • /de la nm. pr. *Marcus Tullius* ***Cicero***, om politic și orator roman.

ciceróne *s.m.* (*înv.*) Persoană special pregătită, care însoțește vizitatorii unui oraș, ai unui muzeu etc. (pentru a-i conduce, pentru a le da explicații etc.); ghid. • pl. *-i*. /<it. ***cicerone***, fr. ***cicérone***.

ciceronián, -ă *adj.* Care este propriu lui Cicero, care îl imită pe Cicero; ext. exemplar, impecabil. • sil. *-ni-an*. pl. *-ieni, -iene*. /<fr. ***cicéronien***; cf. nm. pr. Marcus Tullius *Cicero*, om politic și orator roman.

cichiáră *s.f.* (*reg.*) Cască metalică de protecție a muncitorilor petroliști. • pl. *-ce*. /etimol. nec.

cichirgíu *s.m.* (*turc. înv.*) **1** Cofetar. **2** Cel care ducea tăvile cu dulceață la curtea domnească. • pl. *-gii*. /<tc. ***şekerci***.

cicisbéu *s.m.* (*în trecut; în unele țări*) Curtezan al unei femei măritate, care o însoțea pretutindeni. • pl. *-ei*. /<it. ***cicisbeo***.

cicl- Elem. de compunere „cerc"; „ciclu"; „rotund"; „periodic"; „(cu) bicicleta". • și *ciclo-*. /<fr. ***cycl(o)***-; cf. gr. *κύκλος* „cerc".

ciclámă *s.f.* (*bot.*) Plantă decorativă, perenă, din familia primulaceelor, cu frunzele în formă de inimă, verzi pe o parte și purpurii pe alta, cu florile mari, albe sau roșii, originară din părțile sudice ale Europei (*Cyclamen europeum*). • pl. *-e*. și *ciclámen s.n.* /<it. ***ciclam(in)o***, fr. ***cyclamen***.

ciclamen[1] [sikla'men] *adj.invar., s.n.* (De) culoare roz-mov (ca a unor ciclame). • /<fr. ***cyclamen***.

ciclámen[2] *s.n.* v. ciclamă.

ciclán *s.m.* (*chim.*) Hidrocarbură ciclică saturată, prezentă în petrol. • pl. *-i*. /<fr. ***cyclane***.

ciclanól *s.m.* (*chim.*) Nume dat alcoolilor derivați din ciclan. • pl. *-i*. /<fr. ***cyclanol***.

ciclanónă *s.f.* (*chim.*) Denumire generică pentru cetonele derivate din ciclan. • pl. *-e*. /<fr. ***cyclanone***.

cicláre *s.f.* Integrare într-un ciclu de învățămînt, unde se predau cunoștințe în diverse specialități. • pl. *-ări*. /de la ***ciclu***.

ciclartróză *s.f.* (*anat.*) Articulație centrală care permite mișcări de rotație. • pl. *-e*. /***cicl-*** + ***artroză***.

cíclic, -ă *adj., s.n.* I *adj.* **1** Care se desfășoară în cicluri; care aparține unui ciclu (1), care se referă la un ciclu. *Fenomen ciclic.* <> (*muz.*) *Principiu ciclic* = procedeu de compoziție muzicală, potrivit căruia temele principale sau întregul material muzical derivă din același nucleu melodic generator. **2** (*despre opere literare, științifice, muzicale*) Care este alcătuit din mai multe părți independente. **3** (*chim.; despre compuși chimici*) Ai căror atomi formează un ciclu (9). <> *Serie ciclică* = ansamblu de compuși a căror moleculă conține cel puțin un lanț închis, cu valențele satisfăcute. **4** (*bot.; despre flori*) La care toate elementele sînt dispuse în verticil. <> *Catenă ciclică* v. catenă. II *s.n.* (*cinemat.*) Suită de desene reprezentînd fazele unei mișcări care, funcțional, se repetă. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***cyclique***; cf. lat. *cyclĭcus, -a, -um*, gr. *κυκλικός* „circular".

ciclicitáte *s.f.* Caracter ciclic (I 1). • /***ciclic*** + *-itate*.

ciclísm *s.n.* (*sport*) Sport practicat cu bicicleta. • /<fr. ***cyclisme***.

ciclíst, -ă *s.m., s.f., adj.* (*sport*) **1** *s.m., s.f.* Sportiv care practică ciclismul. ◆ Persoană care se deplasează cu bicicleta; biciclist. **2** *adj.* Care aparține ciclismului sau cicliștilor, privitor la ciclism sau la cicliști. • pl. *-iști, -iste*. /<fr. ***cycliste***.

cicliză *vb. I. tr.* (*chim.*) A supune reacției de ciclizare. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***cycliser***.

ciclizáre *s.f.* (*chim.*) *Reacție de ciclizare* = reacție chimică prin care lanțul de atomi din molecula unui compus organic se închide și formează un ciclu (9). • pl. *-ări*. /v. ***cicliza***.

ciclo- v. cicl-.

cicloalcán *s.m.* (*chim.*) Hidrocarbură saturată ciclică; cicloparafină. • pl. *-i*. /<fr. ***cycloalcane***.

cicloalchénă *s.f.* (*chim.*) Hidrocarbură ciclică nesaturată cu o dublă legătură în moleculă. • pl. *-e*. /<fr. ***cycloalkène***.

ciclobarbitál *s.n.* (*farm.*) Barbituric cu acțiune sedativ-hipnotică. • /<engl. ***cyclobarbital***.

ciclocefál, -ă *s.m., s.f., adj.* (*med.*) (Individ) care prezintă ciclocefalie. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***cyclocéphale***.

ciclocefalíe *s.f.* (*med.*) Malformație congenitală, care constă în lipsa totală sau parțială a organelor olfactive și în situarea ochilor, uniți, într-o singură orbită. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***cyclocéphalie***.

ciclocrós *s.n.* (*sport*) Probă sportivă combinată, de ciclism și cros[1], în care concurenții străbat un traseu variat, prevăzut cu diferite obstacole, cu bicicleta sau pe jos, în funcție de teren. • pl. *-uri*. /<fr. ***cyclo-cross***; cf. engl. *cyclus* „bicicletă", *cross* „cursă".

ciclodróm *s.n.* (*sport*) Teren amenajat pentru curse și concursuri cu biciclete. • pl. *-uri*. /***ciclo-*** + ***[velo]drom***.

ciclofazotrón *s.n.* (*fiz.*) Aparat care servește atît ca ciclotron, cît și ca fazotron. • pl. *-oane*. /<fr. ***cyclophasotron***.

ciclofreníe *s.f.* (*psih.*) Tulburare psihică cu caracter reversibil periodic, de tip afectiv. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***cyclophrénie***.

ciclogenéză *s.f.* (*meteor.*) Ansamblu de procese care determină formarea ciclonilor (I 1). • /<fr. ***cyclogenèse***.

ciclográmă *s.f.* Grafic reprezentînd evoluția unui proces format din operații care se repetă în cicluri succesive. • pl. *-e*. /<fr. ***cyclogramme***.

ciclohexán *s.m.* (*chim.*) Hidrocarbură ciclică saturată, cu șase atomi de carbon în moleculă, lichidă, extrasă din petrol sau obținută sintetic, prin reducerea benzenului, care se folosește ca solvent și ca materie primă în industria fibrelor sintetice. • pl. *-i*. /<fr. ***cyclohexane***.

ciclohexanól *s.m.* (*chim.*) Alcool ciclic saturat, cu șase atomi de carbon în moleculă, cristalin, higroscopic, cu miros de camfor, folosit ca intermediar în fabricarea caprolactamei. • pl. *-i, n. -uri*. /<fr. ***cyclohexanol***.

ciclohexanónă *s.f.* (*chim.*) Cetonă ciclică saturată, cu șase atomi de carbon în moleculă, uleioasă, cu miros de mentă, folosită ca dizolvant și ca materie primă pentru fabricarea caprolactamei. • pl. *-e*. /***ciclo-*** + ***hexanonă***.

cicloíd, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* Care este asemănător unui cerc (I 1); rotund. **2** *adj.* Care este dispus în cerc sau în verticile concentrice. **3** *s.f.* (*geom.*) Curbă plană descrisă de un punct dat al unui cerc mobil care se rostogolește fără alunecare pe o dreaptă fixă. • pl. *-izi, -ide*. /<fr. ***cycloïde***; cf. gr. *κύκλος* „cerc", *εἶδος* „aspect".

cicloidál, -ă *adj.* (*geom.*) Care aparține cicloidei (3), care se referă la cicloidă. • sil. *-clo-i-*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***cycloïdal***.

ciclolíză *s.f.* (*climat.*) Totalitatea fenomenelor care însoțesc slăbirea și dispariția depresiunilor atmosferice. • /<fr. ***cyclolyse***.

ciclomastopatíe *s.f.* (*med.*) Sindrom periodic caracterizat prin tumefacția dureroasă a sînilor, în urma creșterii foliculinei în timpul ciclului menstrual. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***cyclomastopathie***.

ciclométric, -ă *adj.* (*geom.*) Care aparține ciclometriei, se referă la ciclometrie. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***cyclométrique***.

ciclometríe *s.f.* (*geom.*) Tehnica măsurării unui cerc (I 1). • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***cyclométrie***.

ciclométru *s.n.* Instrument pentru măsurarea cercurilor. • pl. *-e*. /<fr. ***cyclomètre***; cf. gr. *κύκλος* „cerc", *μέτρον* „măsură".

ciclomorfóză *s.f.* (*biol.*) Totalitatea modificărilor pe care le suferă un organism în cadrul dezvoltării ontogenetice. • /***ciclo-*** + ***morfoză***; cf. gr. *κύκλος* „cerc", *μορφή* „formă".

ciclomotór *s.n.* Bicicletă prevăzută cu un motor monocilindric, cu o capacitate de pînă la 50 de cm^3. • pl. *-oare*. /<fr. ***cyclomoteur***.

ciclón *s.n.* I **1** (*meteor.*) Vînt puternic, cu deplasarea aerului în spirală, însoțit de ploi torențiale și de descărcări electrice, specific regiunilor tropicale; uragan, taifun. **2** (*climat.*) Regiune a sistemului baric, cu diametrul de cîteva mii de km, în care presiunea scade de la periferie spre centru, iar masele de aer au o mișcare convergentă. <> *Ochiul ciclonilor* v. ochi. II **1** (*tehn.*) Aparat format dintr-un corp cilindric de tablă, terminat la partea inferioară cu o porțiune tronconică, care este folosit în industrie pentru separarea particulelor materiale dintr-un gaz prin efectul forței centrifuge. **2** (*tehn.*) Instalație pentru captarea și transportarea deșeurilor industriale. **3** Substanță toxică pe bază de acid cianuric, folosită pentru combaterea dăunătorilor în încăperi închise. • pl. *-oane*. /<fr. ***cyclone***, germ. ***Zyclon***; cf. gr. *κύκλος* „cerc".

ciclonál, -ă *adj.* Ciclonic. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***cyclonal***.

ciclonáre *s.f.* (*tehn.*) Operație de clasare pneumatică cu ajutorul cicloanelor. • pl. *-ări*. /după fr. *cyclonage*.

ciclonastíe *s.f.* (*bot.*) Însușire a plantelor urcătoare de a se cățăra prin mișcări de răsucire în jurul suportului. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***cyclonastie***.

ciclónic, -ă *adj.* Care aparține ciclonului, care se referă la ciclon; ciclonal. <> *Activitate ciclonică* v. activitate. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***cyclonique***.

ciclóp *s.m.* **1** (*în mit. greacă; și nm. pr.*) Uriaș antropofag, cu un singur ochi mare în mijlocul frunții. **2** Monstru cu un singur ochi. **3** (*zool.*) Gen de animal crustaceu inferior de apă dulce, cu un singur ochi situat pe cefalotorace, cu corpul oval și cu două antene înotătoare lungi (*Cyclops*). • pl. *-i*. /<fr. ***cyclope***, lat. ***cyclops, -opis***; cf. gr. *κύκλωψ*.

cicloparafínă *s.f.* (*chim.*) Cicloalcan. • pl. *-e*. /<fr. ***cycloparafine***.

ciclopeán, -ă *adj.* Ciclopic (1). • sil. *-pe-an*. pl. *-eni, -ene*. /<fr. ***cyclopéen***.

ciclopentán *s.m.* (*chim.*) Hidrocarbură ciclică saturată, cu cinci atomi de carbon în moleculă, care este folosită ca materie primă în industria chimică. • pl. *-i*. /<fr. ***cyclopentane***.

ciclopentanól *s.m.* (*chim.*) Alcool ciclic saturat, cu cinci atomi de carbon în moleculă, lichid, care se obține prin reducția ciclopentanului. • pl. *-i*. /<fr. ***cyclopentanol***.

ciclopián, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Suferind) de ciclopie. • sil. *-pi-an*. pl. *-ieni, -iene*. /<fr. ***cyclopien***.

ciclópic, -ă *adj.* **1** Care aparține ciclopului, care se referă la ciclop; ext. uriaș, gigantic; ciclopean. <> *Anoftalmie ciclopică* v. anoftalmie. **2** (*arheol.; despre construcții miceniene*) Construit din blocuri mari de piatră brută sau sumar cioplită. • pl. *-ci, -ce*. /***ciclop*** + *-ic*.

ciclopíe *s.f.* (*med.*) Malformație congenitală, caracterizată prin dezvoltarea unui singur glob ocular sau prin fuzionarea celor două orbite oculare. g.-d. *-iei*. /<fr. ***Cyclopie***; cf. gr. *κύκλος* „cerc", (*τὰ*) *ὄπα* „ochi".

ciclopropán *s.n.* (*chim.*) Alcan ciclic saturat, cu trei atomi de carbon în moleculă, gaz incolor, inflamabil și exploziv, cu miros și gust caracteristice, folosit în inhalații cu anestezic general. • pl. *-e.* /<fr. ***cyclopropane***.

ciclorámă *s.f.* Perdea (albastră) care închide laturile și fundul scenei, în spatele decorului. • pl. *-e.* /<fr. ***cyclorama***, germ. ***Zyklorama***.

cicloscóp *s.n.* (*med.*) Aparat pentru măsurarea cîmpului vizual. • pl. *-oape.* /<engl. ***cycloscope***.

ciclospásm *s.n.* Mișcare convulsivă de acomodare a ochiului. • pl. *-e.* /<fr. ***cyclospasme***.

ciclosporínă *s.f.* (*med.*) Substanță dintr-o ciupercă ce neutralizează sistemul imunologic. • pl. *-e.* /<fr. ***cyclosporine***.

ciclosteníe *s.f.* (*psih.*) Formă atenuată de psihoză maniacală depresivă, caracterizată prin ușoare stări de astenie periodice. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***cyclosthénie***.

ciclostóm *s.m.* (*zool.*; *la pl.*) Clasă de vertebrate acvatice inferioare, cu corpul asemănător cu al peștilor, lipsite de maxilare și cu gura rotundă (*Cyclostomata*); (*și la sg.*) animal care face parte din această clasă. • pl. *-i.* /<fr. ***cyclostomes***; cf. gr. *κύκλος* „cerc", *στόμα* „gură".

ciclotímic, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Persoană) care suferă de ciclotimie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***cyclothymique***.

ciclotimíe *s.f.* (*psih.*) Stare psihică în care depresiunea alternează cu buna dispoziție, cu o frecvență variabilă, cu o anumită regularitate (ciclică). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***cyclothymie***; cf. *κύκλος* „cerc", *θυμός* „stare de spirit".

ciclotóm *s.n.* (*med.*) Instrument chirurgical folosit în ciclotomie. • pl. *-oame.* /<engl. ***cyclotome***.

ciclotomíe *s.f.* (*chir.*) Incizie a mușchiului ciliar. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<engl. ***cyclotomy***.

ciclotrón *s.n.* (*fiz.*) Accelerator folosit în fizica nucleară pentru a obține transmutări și dezintegrări ale particulelor grele pozitive ale atomilor. • pl. *-oane.* /<fr. ***cyclotron***.

ciclotróp, -ă *adj., s.n.* (*farm.*) (Medicament) care influențează desfășurarea ciclului menstrual. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***cyclotrope***.

cicloturísm *s.n.* Turism în care deplasarea se face cu bicicleta. • /<fr. ***cycloturisme***.

cicloturíst, -ă *s.m., s.f.* Persoană care practică cicloturismul. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***cycloturiste***.

cicloturístic, -ă *adj.* Care aparține cicloturismului sau cicloturiștilor, care se referă la cicloturism sau la cicloturiști. • pl. *-ci, -ce.* /***cicloturist*** + *-ic*.

ciclóză *s.f.* (*biol.*) Mișcare a protoplasmei în interiorul celulei. • pl. *-e.* /<fr. ***cyclose***.

cíclu *s.n.* **1** Succesiune de fenomene, stări, manifestări, operații etc. care se realizează, totdeauna în aceeași ordine, într-un anumit interval de timp și care epuizează, în ansamblul lor, evoluția unui anumit proces (repetabil); totalitatea fenomenelor, faptelor, acțiunilor etc. legate între ele, formînd un întreg. ◇ *Ciclu anual* = perioadă de un an în care Pămîntul face o rotație completă în jurul Soarelui. *Ciclu solar* = perioadă de 28 de ani după expirarea căreia datele diferitelor zile ale anului cad în aceleași zile din săptămînă. *Ciclu lunar* = perioadă de 19 ani care aduce aceleași faze de lună, în aceeași ordine. *Ciclu undecenal* = perioadă de circa 11 ani care se observă în desfășurarea fenomenelor solare și terestre. *Ciclu geologic* = totalitatea fenomenelor de litogeneză, ortogeneză și gliptogeneză care se desfășoară în cursul unei ere geologice. *Ciclu de producție* = *a*) perioadă în care obiectul muncii trece prin toate fazele procesului de producție, pînă la stadiul de produs finit; *b*) (*agric.*) perioadă de la pregătirea terenului pînă la recoltarea, livrarea sau depozitarea produselor. *Ciclu de conferințe* (sau *de lecții*) = serie de conferințe care tratează diverse aspecte ale unui subiect. *Ciclu pascal* v. pascal. (*Ciclu de*) *studii aprofundate* v. studiu. **2** Durată a unui ciclu (1). **3** Diagramă care reprezintă un ciclu (1). **4** (*fiziol.*; și *ciclu menstrual*) Menstruație. ◇ *Ciclu estral* v. estral. **5** (*filos.*) *Teoria ciclului istoric* = teorie care susține că procesul istoric se desfășoară în cerc închis printr-o „veșnică întoarcere", negînd posibilitatea progresului istoric. **6** Serie de opere literare, muzicale, științifice etc. care au temă comună. **7** Totalitatea valorilor succesive luate de o mărime periodică în cursul unei perioade date. **8** (*tehn.*) Lanț complet de stări succesive prin care trece un sistem fizic într-o transformare ciclică. **9** (*chim.*) Lanț închis de atomi din molecula unei substanțe. **10** (*biol.*) *Ciclu de dezvoltare* = ansamblu de fenomene în decursul cărora se realizează dezvoltarea unui organism, terminînd cu moartea. **11** Unitate de măsură pentru frecvență (la vibrații), care reprezintă frecvența unei vibrații cu perioada de o secundă; hertz. **12** (*pedag.*) Grad de învățămînt organizat pe grupuri de materii, în raport cu vîrsta elevilor, care cuprinde un anumit număr de ani școlari. **13** (*econ.*) *Ciclu economic* = fluctuație la nivelul activității economice, care formează un model regulat, cu perioade de expansiune a activității alternînd cu perioade de contracție. • pl. *-uri.* /<fr. ***cycle***, lat. ***cyclus***, *-i*; cf. gr. *κύκλος* „cerc".

cíco *s.n.* **1** Tip de băutură răcoritoare. **2** Ext. Sticlă, pahar etc. cu cico (1). • /***ci[trice]*** + ***co[la]***.

cicoáre[1] *s.f.* **1** (*bot.*) Plantă erbacee perenă, din familia compozitelor, cu florile albastre, trandafirii sau albe, cultivată pentru rădăcinile ei, din care se extrage un surogat de cafea (*Cichorium intybus*). *Pe marginile drumului se înălțau flori de cicoare... închise de căldură* (SANDU-A.). ◇ Fig. *În ochii sclavei zării cicori albastre* (MACED.). **2** (*bot.*) *Cicoare de grădină* = andivă (*Cichorium endivia*). **3** Surogat de cafea preparat din rădăcină de cicoare (1). • pl. *-ori.* /lat. ****cichoria*** = ***cichŏrĭum***, ***-ii***.

cicoare[1] (1)

cicoáre[2] *s.f.* (*entom.*) Insectă homopteră, galbenă-castanie, cu spinarea neagră, cu aripile străvezii și lungi, cu capul lat și cu ochii mari (*Cicada orni*). • pl. *-ori.* /lat. ****cicala*** = ***cicada***, ***-ae***; cf. *cicoare*[1].

cíco-cóla *s.n.* Tip de băutură răcoritoare. • /***cico*** + ***cola***[1].

cicóla *s.f.* (*ind. alim.*) Produs alimentar din lapte degresat, praf de cicoare, cacao și zahăr. • /den. com.

cicolácț *s.n.* (*ind. alim.*) Produs alimentar obținut din lapte, zahăr, extract de surogate de cafea și cicoare. • /den. com.

ciconiídă *s.f.* (*ornit.*; *la pl.*) Familie de păsări din ordinul ciconiiformelor, cu gîtul și picioarele lungi și cu ciocul alungit, care trăiesc prin locuri mlăștinoase și pe marginea apelor (*Ciconiidae*); (*și la sg.*) pasăre care face parte din această familie. *Barza, egreta, bîtlanul fac parte din familia ciconiidelor.* • pl. *-e.* /<fr. ***ciconiidés***; cf. lat. *cĭcōnĭa, -ae* „barză", gr. *εἶδος* „aspect".

ciconiifórmă *s.f.* (*ornit.*; *la pl.*) Ordin de păsări mari, cu gîtul și picioarele lungi și cu ciocul alungit și conic sau lățit (*Ciconiiformes*); (*și la sg.*) pasăre care face parte din acest ordin. *Stîrcul și lopătarul aparțin ordinului ciconiiformelor.* • sil. *-ni-i-.* pl. *-e.* /<fr. ***ciconiiformes***; cf. lat. *cĭcōnĭa, -ae*, „barză", *forma* „formă".

cicórie *s.f.* v. țicorie.

cídru *s.n.* Băutură alcoolică obținută prin fermentarea mustului de mere (sau al altor fructe). • /<fr. ***cidre***.

ciér *s.n.* v. ceair.

cif *s.n.* (*econ.*) Clauză contractuală conform căreia furnizorul include în preț, la vînzare, costul mărfurilor, costul transportului și al asigurării de transport și predă mărfurile la destinație într-un anumit port. • /abr. de la ***C[ost] I[nsurance and] F[reight*** (***shipping***)***]*** „cost, asigurare, navlu".

ciflíc *s.n.* v. ciftlîc.

cifo- Elem. de compunere „curbură", „cocoașă". • /<fr. ***cypho-***; cf. gr. *κυφός* „cocoșat".

cifós, -oásă *adj.* (*med.*) Cocoșat. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***cypheux***.

cifoscolióză *s.f.* (*med.*) Curbare anormală dublă a coloanei vertebrale, a cărei convexitate este situată, deopotrivă, posterior și lateral. • pl. *-e.* /<fr. ***cyphoscoliose***.

cifótic, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Persoană) care suferă de cifoză. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***cyphotique***.

cifóză *s.f.* (*med.*) Deformare patologică a coloanei vertebrale, care constă în curbarea antero-posterioară a acesteia cu convexitatea către partea posterioară. • pl. *-e.* /<fr. ***cyphose***; cf. gr. *κύφωσις* „curbură".

cifră *vb. I.* **1** *refl.* A evalua în cifre la... *Cheltuielile se cifrează la 2.000.000 de lei.* **2** *tr.* A aplica un cifru (1) unui text. *Cifrează telegrama.* • prez.ind. *-ez.* și *țifră* *s.f.* /<fr. ***chiffrer***, după *cifră*.

cifráj *s.n.* **1** Cifrare. **2** (*muz.*) Indicații de acord, care se notează deasupra sau dedesubtul lui, folosit în muzica ușoară și de jazz, înlesnind citirea rapidă a partiturii. • pl. *-e.* /<fr. ***chiffrage***.

cifráre *s.f.* Faptul de *a cifra*; cifraj (1). • pl. *-ări.* /v. ***cifra***.

cifrát, -ă *adj.* (*despre texte*) Care este scris în cifru. • pl. *-ți, -te.* /v. ***cifra***.

cifratór, -oáre *s.m., s.f.* (Persoană) care scrie în cifru (1). • pl. *-ori, -oare.* /***cifra*** + *-tor*; cf. și fr. *chiffreur*.

cífră *s.f.* **1** Simbol grafic folosit pentru scrierea numerelor, care reprezintă unul dintre numerele de la zero pînă la nouă. ◇ *Cifră arabă* v. arab. *Cifră romană* v. roman. **2** Număr care indică valoarea unei mărimi caracteristice a unei substanțe, a unui fenomen. *Cifră de saponificare.* ◇ *Cifră cetanică* v. cetanic. *Cifră octanică* v. octanic. **3** Volum, sumă, cantitate reprezentată prin cifre. ◇ *Cifră-record* = cea mai mare cifră la o anumită dată, într-un anumit sector. *Cifră de afaceri* = totalul încasărilor unei firme din activitatea desfășurată într-o anumită perioadă de timp. *Impozit pe cifra de afaceri* = impozit aplicat proporțional cu valoarea afacerilor. *Cifră de control* v. control. **4** (*tipogr.*) Semn folosit la tipărirea numerelor, a simbolurilor diferitelor operații matematice sau combinații ale acestora. • pl. *-e.* și (*înv.*) *țifră* *s.f.* /<it. ***cifra***, lat. ***cifra***; cf. și fr. *chiffre*, germ. *Ziffer*; cuv. ar. *șifr* „gol, zero".

cífric, -ă *adj.* Care este exprimat în cifre; numeric. • pl. *-ci, -ce.* /***cifră*** + *-ic*.

cifrográmă *s.f.* Telegramă cifrată. • pl. *-e.* /<it. ***cifrogramma***.

cífru *s.n.* **1** Sistem de semne convenționale, înțeles numai de cei care cunosc cheia lui, cu care se transmit comunicări secrete. ◇ *Cheie cu cifru* v. cheie. **2** Combinație de litere sau de cifre cu ajutorul căreia se pot deschide unele broaște sau lacăte cu închizătoare secretă. **3** Simbol cifric stabilit pentru fiecare cont. **4** (*înv., reg.*) Monogramă. **5** (*înv.*) Serviciu într-o instituție care cifra (2) și descifra corespondența. • pl. *-uri.* /<fr. ***chiffre***, după *cifră*.

ciftlíc *s.n.* v. ciftlîc.

ciftlîc *s.n.* (*înv.*) **1** Mică moșie sau fermă. **2** Conac (1). • pl. *-uri.* și *ciflíc, ciftlíc* *s.n.* /<tc. ***çiftlik***, ***çiflik***, bg. ***чифлик***.

cígă *s.f.* (*reg.*) **1** (*zool.*) Melc (*Gastropoda*). **2** Scripete. **3** Mai de crăpat lemnele. **4** Sfîrlează, titirez. **5** (*bot.*) *Cigă-mică* (sau *migă*) = bureți galbeni (*Cantharelus cibalus*). • pl. *cigi.* /<magh. ***csiga***.

cighér *s.n.* v. cighir.

cighír *s.n.* (*pop.*) **1** Prapur de miel. **2** (*culin.*) Tocătură din ficat, plămîni (și intestine) de miel sau de oaie, cu ceapă, ouă, verdeață, învelită în cighir (1) (sau în aluat) care se coace. • pl. *-uri.* și *cighér, ceghíriu* *s.n.* /<tc. ***çeger***.

cihăí *vb. IV. tr.* (*reg.*) A stărui mult pe lîngă cineva să facă ceva; a plictisi pe cineva cu stăruințele. • prez. ind. *-iesc.* și *cehăí* *vb. IV.* /cf. magh. *csaholni*, form. expr.

cil *s.m.* (*biol.*) Prelungire protoplasmatică mobilă, în formă de fire subțiri, caracteristică pentru unele protozoare, bacterii, infuzori, alge, precum și pentru unele celule fixe din epitelii, care servește la locomoție sau la deplasarea unor secreții în organism. ◇ *Cil vibratil* v. vibratil. • pl. *-i.* /<fr. ***cil***; cf. lat. *cilium*.

cileándra *s.f.* *art.* v. ciuleandra.

cilián, -ă *s.f., s.m., adj.* v. chilian.

ciliár, -ă *adj.* Care are formă de cil; care aparține cilului, care se referă la cil. ◇ (*anat.*) *Corp ciliar* = prelungire a coroidei spre partea anterioară a globului ocular, avînd, în secțiune, formă triunghiulară și fiind învelită, pe partea internă, de retină. *Mușchi ciliar* = mușchi circular format din fibre netede, care ajută la acomodarea vizuală, la distanță, a cristalinului. • sil. *-li-ar.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***ciliaire***.

ciliát, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* Care are cili. **2** *s.n.* (*zool.*) Infuzor. • sil. *-li-at.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***cilié***.

cilibíu, -íe *adj.* (*înv.; despre oameni*) **1** Fin, grațios, frumos. *Pui mai cilibiu și mai frumos ca al meu n-am putut afla* (MARI.). **2** Distins, nobil; elegant. • pl. *-ii.* și *celebíu, -íe adj.* /<tc. ***çelebi***.

cilíc *s.n.* (*înv.*) **1** Oțel. **2** Mărgea de metal. • pl. *-uri.* /<tc. ***çelik*** „oțel".

cilíciu *s.n.* Centură sau cămașă aspră din păr de capră, care se purta, pe piele, de penitenți pentru a se mortifica. • pl. *-cii, -uri.* /<lat. ***cĭlĭcĭum, -ii***, fr. ***cilise***; cf. gr. *κιλίκιον* „stofă groasă de Cilicia".

cilihói *s.m.* (*ornit.; reg.*) Vultur-bărbos (*Gypaetus barbatus*). • pl. *-oi.* /cf. *ceahlău*.

cilindrá *vb. I. tr.* **1** (*constr.*) A compacta, a presa și a nivela o umplutură de pământ, un terasament etc. cu ajutorul unui compresor (II 2). **2** (*ind. piel.*) A realiza luciul pe o piele netedă tăbăcită. **3** (*tehn.*) A da unui obiect formă de cilindru (1). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***cylindrer***.

cilindráre *s.f.* Acțiunea de *a cilindra* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***cilindra***.

cilindrát[1] *s.n.* Faptul de *a cilindra*. • /v. ***cilindra***.

cilindrát[2]**, -ă** *adj.* (*despre straturi rutiere*) Care este îndesat, prin nivelare, cu compresorul (II 2). • pl. *-ți, -te.* /v. ***cilindra***.

cilindráx *s.m.* (*anat.*) Axon. • pl. *-cși.* /<fr. ***cylindraxe***.

cilindrée *s.f.* (*tehn.*) **1** Volumul cilindrului unui motor sau al unei mașini de forță cu abur, cuprins între cele două poziții opuse ale pistonului. **2** Cantitate de gaze introdusă în cilindrul unui motor cu ardere internă în timpul cursei de admisie. • pl. *-ee.* /<fr. ***cylindrée***.

cilindrenchím *s.n.* (*bot.*) Țesut vegetal format din celule cilindrice. • pl. *-e, -uri.* /<fr. ***cylindrenchyme***.

cilíndric, -á *adj.* Care are forma unui cilindru (1); cilindriform. <> *Lunetă cilindrică* v. lunetă. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***cylindrique***.

cilindricitáte *s.f.* (*tehn.*) Proprietate a unei porțiuni din trunchiul unui arbore de a se apropia de forma unui cilindru (1). • /<fr. ***cylindricité***.

cilindrifórm, -á *adj.* Cilindric. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***cylindriforme***.

cilindrocefalíe *s.f.* (*med.*) Alungire a craniului în formă de cilindru (1). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***cylindrocéphalie***.

cilindroíd, -ă *adj., s.n., s.m.* **1** *adj., s.n.* (Corp) care are forma unui cilindru (1). **2** *s.m.* (*fiziol.*) Varietate de cilindri (8) urinari, subțiri, ascuțiți la un capăt. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***cylindroïde***; cf. gr. *κύλινδρος* „cilindru", *εἶδος* „aspect".

cilindróm *s.n.* (*med.*) **1** Tumoare epitelială malignă, care prezintă la suprafață mici cavități rotunjite, cu conținut mucos sau hialin. **2** Tumoare benignă a țesuturilor epiteliale cu celule cilindroide. • pl. *-oame.* /<fr. ***cylindrome***, lat. ***cȳlindrus, -i*** <gr. *κύλινδρος* „cilindru".

cilíndru *s.m., s.n.* **1** *s.m.* (*geom.*) Suprafață obținută prin deplasarea unei drepte paralel cu ea însăși, astfel încît să se sprijine mereu pe o curbă închisă și fixă. <> *Cilindru circular* v. circular. *Înălțimea unui cilindru* v. înălțime. **2** *s.m.* (*geom.*) Corp geometric mărginit de un cilindru (1) și de două plane paralele. **3** *s.m.* (*tehn.*) Presă cilindrică a unor mașini, care se poate roti în jurul propriei sale axe; organ de mașină tubular în interiorul căruia se deplasează un piston (la motoare cu ardere internă, la mașini cu abur, la compresoare etc.). **4** *s.m.* Suprafață cilindrică. **5** *s.m.* Obiect în formă de cilindru (1). <> *Cilindru gradat* v. gradat. **6** *s.m.* (*bot.*) *Cilindru central* = partea centrală a rădăcinilor și a tulpinilor plantelor vasculare, formată din parenchim, în care se află fasciculele liberiene și lemnoase. **7** *s.m.* (*anat.*) *Cilindru-ax* = axon. **8** *s.m.* (*fiziol.*) *Cilindru urinar* = element microscopic de formă cilindrică, format din albumină, celule epiteliale renale, granulații, hematii, provenind din tubul urinifer, prezent în sedimentul urinar în caz de afectare renală. **9** *s.n.* (*înv.*) Joben. • pl. *m. -i, n. -e.* /<fr. ***cylindre***, lat. ***cȳlindrus, -i***.

cilindrurie *s.f.* (*med.*) Prezență în urină de cilindri (8) urinari în cazul afecțiunilor renale. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***cylindrurie***; cf. gr. *κύλινδρος* „cilindru", *οὖρον* „urină".

ciliográd, -ă *adj.* Care se mișcă cu ajutorul cililor. • pl. *-zi, -de.* /<fr. ***ciliograde***; cf. lat. *cĭlĭum, -ii* „cil", *gradus, -us* „pas".

cilóză *s.f.* (*med.*) Tremur convulsiv cronic al pleoapei superioare. • pl. *-e.* /<fr. ***cillose***.

cimáză *s.f.* (*arhit.*) Chenar ornamental de-a lungul unei fațade. • pl. *-e.* /<it. ***cimasa***.

címă *s.f.* (*bot.*) Inflorescență formată dintr-un ax principal terminat cu o singură floare și având lateral axe secundare, ramificate în același fel. • pl. *-e.* /<fr. ***cyme***; cf. lat. *cima* „lăstar".

cimbál *s.n.* (*muz.*) **1** Cinel[2]. **2** Talger. • pl. *-e.* /<it. ***cimbalo***, lat. ***cymbalum, -i***, fr. ***cymbale***.

cimbalíst, -ă *s.m., s.f.* Persoană care acompaniază la cimbal. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***cymbaliste***.

cimbér *s.n.* (*reg.*) **1** Năframă, basma. **2** Ștergar cu care se împodobește mireasa. • pl. *-e, -uri.* și *cimbír s.n.* /<tc. ***çember*** „văl".

cimbír *s.n.* v. cimber.

cimbístră *s.f.* (*înv.*) Pensetă. • pl. *-e.* /<tc. ***çimbistra***.

cimbocefalíe *s.f.* (*med.*) Deformație a craniului care prezintă o scobitură adîncă înapoia bregmei. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***cymbocéphalie***.

címbri *s.m. pl.* Trib germanic așezat în antichitate la vărsarea Elbei în Marea Nordului, care a fost înfrînt de romani. • /<fr. ***Cimbres***.

cimbrișór *s.m.* (*bot.*) Plantă erbacee perenă, din familia labiatelor, cu florile roșii-purpurii sau albe și cu frunzele aromate, folosite în medicină sub formă de infuzie (*Thymus vulgaris*). • pl. *-i.* /***cimbru*** + *-ișor*.

cimbrișor (Thymus serpyllum)

címbru *s.m.* **1** (*bot.*) Plantă erbacee anuală, din familia labiatelor, cu florile liliachii sau albe punctate cu roșu, cu frunzele înguste și ascuțite, aromate, folosite drept condiment (*Satureja hortensis*). **2** *Cimbru-de-munte* = plantă erbacee anuală, din familia labiatelor, cu tulpina întinsă pe pământ, cu frunzele ovale și păroase pe partea inferioară și cu florile roșii-violacee, plăcut mirositoare (*Calamintha Baumgarteni*). • /<ngr. ***θύμβρα***; cf. gr. *θύμβρα*, lat. *cimbrus*.

cimén *s.n.* (*chim.*) Compus organic, hidrocarbură aromată, care se găsește în uleiurile eterice izolate din diferite plante (cimbru, chimion), din rășina coniferelor și din unele petroluri, folosit în parfumerie și ca solvent pentru lacuri. • /<fr. ***cymène***.

ciment *s.n.* **1** (*constr.*) Material de construcție, în formă de pulbere fină, obținut prin calcinarea la temperatură înaltă a calcarelor argiloase sau marnoase, a marnelor, a zgurelor etc., aflate în anumite proporții, care, în amestec cu apă, face priză și, după un anumit timp, se întărește, căpătînd aspectul și consistența pietrei. <> *Ciment metalurgic* = ciment care se obține prin măcinarea fină a unui amestec de zgură granulată de cuptor înalt și clincher de ciment portland. *Ciment roman* = produs obținut prin calcinarea marnelor cu un conținut mare de argilă, care, în contact cu aerul sau cu apa, se întărește repede. *Lapte de ciment* v. lapte. *Ciment portland* v. portland. **2** Amestec fluid și dens de ciment (1) cu apă, care are diverse utilizări în construcție. **3** Podea de ciment (1). *În bucătărie are ciment.* **4** Material care leagă între ele fragmente de roci detritice. • acc. și *címent.* pl. *-uri.* și (*înv.*) *cemént, țimént s.n.* /<it. ***cemento***, fr. ***ciment***; cf. lat. *caementum* „pietriș".

cimentá *vb. I.* **1** *tr.* (*constr.*) A injecta, sub presiune, în pământ, în beton fisurat sau în roci dezagregate o suspensie de ciment (1), pentru consolidarea și impermeabilizarea acestora; a lega, a consolida cu ciment; a cimentui. *Pereții fîntînii erau ziditi în piatră și foarte bine cimentați.* **2** *tr., refl.* Fig. A face să fie sau a deveni (mai) trainic, (mai) solid. *Cu timpul, prietenia lor s-a cimentat.* • prez.ind. *-ez.* /***ciment*** + *-a*; cf. și fr. *cimenter*.

cimentáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *cimenta* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***cimenta***.

cimentát[1] *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *cimenta*. • /v. ***cimenta***.

cimentát[2]**, -ă** *adj.* **1** Acoperit cu ciment (1); cimentuit. **2** Întărit, consolidat cu ciment (1). **3** Fig. Consolidat, trainic. • pl. *-ți, -te.* /v. ***cimenta***.

cimentíst, -ă *s.m., s.f.* **1** Muncitor care lucrează într-o fabrică de ciment (1). **2** Constructor care se ocupă de turnarea cimentului (1). • pl. *-iști, -iste.* /***ciment*** + *-ist*.

cimentométru *s.n.* (*tehn.*) Aparat pentru determinarea modului de distribuire a cimentului (1) în spațiul dintre coloana unei sonde și teren. • pl. *-e.* /***ciment*** + ***metru***.

cimentuí *vb. IV. tr.* (*constr.*) A cimenta (1). • prez. ind. *-iesc.* /***ciment*** + *-ui*.

cimentuíre *s.f.* (*constr.*) Acțiunea de *a cimentui* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***cimentui***.

cimentuít, -ă *adj.* (*constr.*) Cimentat (1). • pl. *-ți, -te.* /v. ***cimentui***.

cimeriéni *s.m. pl.* Populație de origine tracă, ce a trăit în antichitate, înainte de venirea sciților, în N Mării Negre și care a migrat în prima jumătate a milen. I î.Hr. în Asia Mică. • sil. *-ri-eni.* /<fr. ***Cimmériens***.

cimiér *s.n.* (*herald.*) Figură care împodobea coiful de turnir (și pe cel de luptă) al cavalerilor medievali, reproducînd conținutul scutului. • sil. *-mi-er.* pl. *-e.* și *cimiéră s.f.* /<fr. ***cimier***.

cimilí *vb. IV. intr.* (*reg.*) A spune, a face sau a interpreta ghicitori. • prez.ind. *-esc.* /etimol. nec.

cimilíre *s.f.* (*reg.*) Faptul de *a cimili*. • pl. *-i.* /v. ***cimili***.

cimilít, -ă *adj.* (*reg.*) Spus, interpretat printr-o ghicitoare. • pl. *-ți, -te.* /v. ***cimili***.

cimilitór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (*pop.*) (Persoană) care spune, face sau interpretează ghicitori. • pl. *-ori, -oare.* /***cimili*** + *-tor*.

cimilitúră *s.f.* (*pop.*) Ghicitoare. • pl. *-i.* /***cimili*** + *-tură*.

cimișír *s.m.* (*bot.*) Arbust decorativ, cu frunzele mari, ovale și persistente, cu florile galbene-verzui (*Buxus sempervirens*). • pl. *-i.* /<tc. ***çimişir***.

cimitír *s.n.* Loc unde se îngroapă morții; (*pop.*) țintirim. • pl. *-e.* /<ngr. ***κοιμητήριον***, it. ***cimitero***.

cimól *s.n.* (*chim.*) Produs rezultat din leșia obținută după separarea celulozei de molid. • pl. *-uri.* /<germ. ***Zymol***.

cimométru *s.n.* (*fiz.*) Undametru. • pl. *-e.* /<fr. ***cymomètre***.

cimós, -oásă *adj.* (*bot.; despre inflorescențe*) În formă de cimă. • pl. *-oși, -oase.* /<it. ***cimoso***.

cimótie *s.f* (*reg.*) **1** Creangă (1). **2** Rudă, neam. *Nu te-ai dus să-ți vezi cimotiile de pe ceea lume?* (SADOV.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *cemótie, cemétie s.f.* /<magh. ***csemete***, ***csimota***, ***csomota***.

cimpanzéu *s.m.* (*zool.*) Specie de maimuță africană, antropomorfă, arboricolă, de talie mare, cu membrele anterioare lungi, cu blana și cu pielea negre și fără coadă (*Pan troglodytes*). • pl. *-ei.* /<fr. ***chimpanzé*** <cuv. afr.

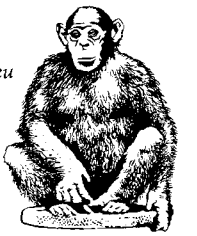

cimpanzeu

cimpí *vb. IV. refl.* (*pop.*) **1** A se ghemui. ◆ A sta pe vine. **2** A se pitula. • prez.ind. *-esc.* și *cinchí, ciumpí vb. IV.* /<sl. veche ЧѢПИТИ.

cimpíre *s.f.* (*pop.*) Acțiunea de *a se cimpi* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***cimpi***.

cimpít, -ă *adj.* (*pop.*) **1** (*despre oameni și animale*) Care este ghemuit. **2** (*despre oameni*) Care este așezat pe vine. **3** (*despre oameni*) Care este așezat turcește. **4** (*despre animale*) Pitulat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***cimpi***.

cimpói[1] *s.n.* **1** (*muz.*) Instrument muzical popular, alcătuit dintr-un burduf de piele și din multe tuburi sonore prin care trece, cu presiune, aerul din burduf; (*reg.*) carabă (3). *Se înveseleau cu cîntările cimpoaielor și cobzelor muntenești și cu diblele lăutărești* (ODOB.). **2** (*reg.*) Burduf. **3** (*reg.*) Foale. • pl. *-oaie.* /cf. lat. **centipollium* = *centipellio* „foiosul animalelor rumegătoare, din care se face cimpoiul".

cimpoí[2] *vb. IV.* (*reg.*) **1** *tr.* A cînta din cimpoi[1]; a cimpoia. **2** *intr.* A chiui. • prez.ind. *-iesc.* /***cimpoi***[1] + *-i*.

cimpoiá *vb. I. tr.* (*reg.*) A cimpoi[2]. • prez.ind. *-iez.* /***cimpoi***[1] + *-a*.

cimpoiáș *s.m.* Cimpoier. • pl. *-i.* /***cimpoi***[1] + *-aș*.

cimpoiér *s.m.* Persoană care cîntă din cimpoi[1]; cimpoiaș. • pl. *-i.* /***cimpoi***[1] + *-ar*.

cin[1] *s.n.* **1** (*în Ev. Med.*) Poziție socială (înaltă). *Boierii netezindu-și bărbile mari și tufoase, după rang și cin, striga* (RUSSO). ◆ Stare socială. **2** (*bis.*) Ordin preoțesc sau călugăresc. ◆ Ceată preoțească sau călugărească. *Traiul tihnit al sfîntului său cin îl înzestrase cu un adevărat pîntece de egumen* (HOG.). **3** (*bis.*) Ansamblul sfinților reprezentați pe pictura exterioară a bisericilor din Bucovina. **4** (*înv.*) Tagmă. **5** (*înv.*) Breaslă; corporație. **6** (*înv.*) Dregătorie; ext. slujbă. **7** (*înv.*) Veșmînt călugăresc (sau preoțesc). • pl. *-uri*. /<sl. veche **чинъ**.

cin[2] *s.n.* (*înv., reg.*) Luntre mică, pescărească. • pl. *-uri*. /<srb. ***čun***.

cin[3]**-** v. chino-.

cină *vb. I. intr., tr.* A lua masa de seară. *Să vii și tu acolo, să cinăm împreună pe la 7* (CAR.). • prez. ind. *-ez.* /lat. ***cēnāre***.

cinabarín, -ă *adj.* De culoarea cinabrului; roșu-închis. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***cinabarin***.

cinábru *s.n.* **1** (*mineral.*) Sulfură naturală de mercur, de culoare roșie, cenușie, brună sau neagră, folosită la prepararea vopselelor și la obținerea mercurului. **2** Pigment roșu-închis obținut din cinabru (1). **3** Culoare roșu-închis (ca a cinabrului). **4** (*med.; pop.*) Medicament cu cinabru (1), folosit pentru boli de piele. • pl. *-uri*. /<it. ***cinabro***, fr. ***cinabre***.

cinámic *adj.* (*chim.*) *Acid cinamic* = acid extras din uleiul de scorțișoară, din balsamul-de-Peru etc. • /<fr. ***cinnamique***.

cinamóm *s.m.* (*bot.*) Arbust aromatic din familia lauracee, originar din regiunile calde ale Asiei (*Laurus cinnamomum*). • /<fr. ***cinnamome***, lat. ***cinnamōmum***.

cinantropíe *s.f.* (*psih.*) Manie a unui bolnav care se crede transformat în cîine. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***cynanthropie***.

cinăș, -ă *adj.* (*reg.; despre oameni*) Drăguț, frumos; îngrijit. • pl. *-i, -e.* /<magh. ***csinos***.

cină *s.f.* **1** Masă de seară. *Cina este programată pentru ora 20.* **2** Mîncare pregătită pentru cină. *Cina a fost copioasă.* **3** Ext. Dineu; supeu. **4** Ext. Oră la care se obișnuiește să se ia cina. **5** (*bis.*) *Cina cea de Taină* = masa luată de Hristos cu apostolii săi, în seara dinaintea răstignirii, la care a fost instituită taina Sfintei Euharistii. *Cina Domnului* (sau *cea dulce*) = Sfînta Euharistie. **6** *Cina mortului* (sau *de apoi*) = parastas. **7** (*pop.*) *Cina ursitelor* = cină pregătită de moașă, a treia seară, după nașterea copilului. • pl. *-e*, (*înv.*) *cini.* /lat. ***cēna***, ***-ae***.

cinătuí *vb. IV. tr.* (*reg.*) **1** A curăța de pene și de puf păsările tăiate. **2** A curăța peștii de solzi. **3** A curăța interiorul unui animal tăiat pentru a-l găti. **4** A tranșa în bucăți animalul sacrificat pentru a-l găti. • prez. ind. *-iesc.* /cf. magh. *csinált* „pregătit".

cinătuíre *s.f.* (*reg.*) Acțiunea de *a cinătui* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***cinătui***.

cincantenár, -ă *subst., adj.* **1** *s.m., s.f., adj.* (Persoană) care a împlinit cincizeci de ani. **2** *s.n.* Împlinire și sărbătorire a cincizeci de ani de la un eveniment. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***cinquantenaire***.

cincantín *s.m.* (*bot.*) Varietate timpurie de porumb, cu tulpina scurtă și subțire și cu bobul mărunt, de culoare portocalie. ◇ (*adj.*) *Porumb cincantin.* • /<it. ***cinquantino*** <*cinquanta* „cincizeci de zile pînă se coace".

cincár *adj., s.m.* (*reg.*) (Cal) care are cinci ani. • pl. *-i.* /***cinci*** + *-ar*.

cincărél *adj., s.m.* (*reg.*) Dim. al lui *cincar*. • pl. *-ei.* /***cincar*** + *-el*.

cinchí *vb. IV. refl.* v. cimpi.

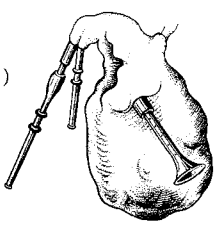

cimpoi[1] (1)

cinchít, -ă *adj.* (*reg.*) Ghemuit pe vine. • pl. *-ți, -te.* /v. ***cinchi***.

cinci *num.card., subst.* **I** *num.card.* Număr natural care este situat în numărătoare între patru și șase și care se indică prin cifra *5* (sau *V*); numărul abstract corespunzător. *Doi și cu trei fac cinci.* ◇ (*adj.*) *Cinci studenți.* Δ Compuse: (*bot.*) *cinci-degete subst.* = plantă erbacee tîrîtoare, cu frunzele formate din cinci foliole și cu florile galbene (*Potentilla reptans*); *cinci-clopoței* (sau *-clopote*) *subst.* = căldărușă (*Aquilegia vulgaris*); *cinci-clopoțele* (sau *-foi*) *subst.* = ciuboțica-cucului (*Primula veris*). ◇ (*subst.*) *Vin cinci.* ◇ (*cu val. de num.ord.*) *Etajul cinci.* ◇ (*precedat de prep. „de" și urmat de „ori", intră în componența num.adv.*) *A citit scrisoarea de cinci ori.* ◇ (*precedat de „cîte", intră în componența num. distrib.*) *Merg cîte cinci.* **II** *subst.* **1** Semn grafic care reprezintă numărul *cinci*; ext. desen, figură în forma acestui semn. *Cincii ei sînt scriși mai ordonat.* ◆ Nota cinci. *A luat cinci la examen.* **2** Carte de joc sau fațetă a zarului marcată cu cinci puncte. *Cincii sînt mai mari decît doii.* • pl. *cinci, n. -uri.* /lat. ***cinque*** = ***quīnque***.

cincílă *s.f.* v. șinșilă.

cíncilea, cíncea *num.ord.* (*precedat de art. „al", „a"*) Care se află între al patrulea și al șaselea. *A reușit al cincilea la facultate.* ◇ (*adj.*) *A cincea elevă din rînd este olimpică.* Δ *Coloana a cincea* v. coloană. Δ Expr. *A fi a cincea roată la căruță* (sau *la car*) v. roată. • /***cinci*** + ***le*** + *-a*.

cincíme *s.f.* A cincea parte dintr-un întreg împărțit în părți egale. • pl. *-i.* /***cinci*** + *-ime*.

cincín *s.n.* (*bot.*) Inflorescență cimoasă, la care ramurile secundare se dezvoltă în planuri diferite și numai în același sens. • pl. *-e.* /<fr. ***cincinne***; cf. lat. *cincinnus, -i* „spirală".

cincinál, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* Care se întinde pe o perioadă de cinci ani. **2** *s.n.* Plan (economic) întocmit pe o perioadă de cinci ani. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***quinquennal***, lat. ***quinquennalis, -is***, după *cinci*.

cíncisprece *num.card.* v. cincisprezece.

cíncisprecelea, cíncisprecea *num.ord.* v. cincisprezecelea.

cíncisprezece *num.card., subst.* **I** *num.card.* Număr natural care este situat în numărătoare între paisprezece și șaisprezece și care se indică prin cifra *15* (sau *XV*); numărul abstract corespunzător. *Zece și cu cinci fac cincisprezece.* ◇ (*adj.*) *Cincisprezece ani.* ◇ (*subst.*) *Cincisprezece au plecat în excursie.* ◇ (*cu val. de num.ord.*) *Capitolul cincisprezece.* ◇ (*precedat de prep. „de" și urmat de „ori", intră în componența num.ord.*) *De cincisprezece ori.* ◇ (*precedat de „cîte", intră în componența num.distrib.*) *Pleacă cîte cincisprezece în tabără.* **II** *subst.* Semn grafic care reprezintă numărul *cincisprezece*; ext. desen, figură în forma acestui semn. • și (*pop.; fam.*) *cînsprezece*, (*pop.; forme prescurtate*) *cíncisprece, cínsprece, cínșpe num.card.* /***cinci*** + ***spre*** + ***zece***.

cíncisprezecelea, cíncisprezecea *num.ord.* (*precedat de art. „al", „a"*) Care este situat în numărătoare între al paisprezecelea și al șaisprezecelea. *A reușit al cincisprezecelea la capacitate.* ◇ (*adj.*) *Este al cincisprezecelea elev în catalog.* • și (*pop.; fam.*) *cînsprezecilea, cínsprezecea,* (*reg.; forme prescurtate*) *cíncisprecelea, cíncisprecea, cínsprecelea, cínsprecea num.ord.* /***cincisprezece*** + ***le*** + *-a*.

cincizéci *num.card., subst.* **I** *num.card.* Număr natural care este situat în numărătoare între patruzeci și nouă și cincizeci și unu și care se indică prin cifra *50* (sau *L*); numărul abstract corespunzător. ◇ (*adj.*) *Are cincizeci de ani.* ◇ (*subst.*) *Au participat cincizeci la concursul de rezidențiat.* ◇ (*cu val. de num.ord.*) *Pagina cincizeci.* ◇ (*precedat de prep. „de" și urmat de „ori", intră în componența num.adv.*) *De cincizeci de ori.* ◇ (*precedat de „cîte", intră în componența num. distrib.*) *Vin cîte cincizeci.* **II** *subst.* Semn grafic care reprezintă numărul *cincizeci*; ext. desen, figură în forma acestui semn. • și (*pop.; fam.*) *cinzéci num.card.* /***cinci*** + ***zeci***.

cincizécilea, cincizécea *num.ord.* (*precedat de art. „al", „a"*) Care este situat în numărătoare între al patruzeci și nouălea și al cincizeci și unulea. *Pe listă este al cincizecilea.* ◇ (*adj.*) *Al cincizecilea an de comemorare.* • și (*pop.; fam.*) *cinzécilea, cinzécea num. ord.* /***cincizeci*** + ***le*** + *-a*.

cinconidínă *s.f.* Alcaloid extras din scoarța chinchinei, care este folosit în tratarea paludismului. • pl. *-e.* /<fr. ***cinchonidine***.

cine[1]**-** Elem. de compunere „(de) mișcare"; „(de) cinema", „cinematograf". • și *cinema-, cinemato-, cinemo-*. /<fr. ***ciné-***, ***cinéma-***, ***cinémato-***, ***cinémo-***; cf. gr. *κίνημα* „mișcare", *κινητός* „mobil".

cíne[2] *pron.* **1** *pron.interog.* (*în prop. interog. ține locul cuv. așteptat ca răspuns la o întrebare cu privire la o pers. necunoscută sau neamintită în cursul vorbirii*) *a*) (*în întrebări directe*) *Cine-i acolo?... – Eu, Ivan* (CR.); *b*) (*în întrebări retorice*) *Cine-i ca ea? Frumoasă ca ea cine?* (COȘB.). ◇ Expr. *Cine* (*mai*) *știe* = nu știu, n-am idee. *Va ninge astăzi? – Cine știe! Cine știe ce* (sau *cine, unde etc.*) = mai știi... *Cine știe ce încurcătură vei face p-acolo* (ISP.). ◆ Ce fel (de om), cum. *Tu nu știi cine-i mămuca, n-ai mîncat niciodată moarea ei* (CR.). **2** *pron.rel.* Cel ce, acela care. *Bine a zis cine-a zis...* (CR.). ◇ Expr. *Are* (sau *n-are*) *cine* ori *este* (sau *nu este*) *cine* (*să...*) = (nu) există om care (să...), (nu) se găsește persoană care (să...). *Dacă mă vezi așa de jigărit, este că n-are cine să mă hrănească* (ISP.). *Are cine te căca, are cine te spăla* v. căca. *Cine se joacă cu dracul dă și peste tată-său* v. juca. *Cine are mîna lungă pierde și ce are-n pungă* v. pierde. *Cine nu riscă, nu cîștigă* v. risca. *Cine riscă, cîștigă* v. risca. *Cine s-a fript* (sau *s-a ars*) *cu ciorbă suflă și în iaurt* (sau *în chișleac*) v. ciorbă. *Cine e mușcat de șarpe se teme și de șopîrlă* v. teme. **3** *pron.nehot.* Fiecare, oricine, oricare. *Să facă cine ce vrea.* ◇ *Săvai cine* v. săvai. ◇ Expr. *Te miri cine* v. mira. • g.-d. *cui.* /lat. ****quĕne*** = ****quĕm***.

cine[3]**-** v. chino-.

cine-adevăr *s.n.* (*cinemat.*) Cine-verite. • /***cine***[1]**-** + ***adevăr***, după fr. *ciné-vérité*.

cineamatór, -oáre *s.m., s.f.* Amator de filme. • pl. *-ori, -oare.* /***cine***[1]**-** + ***amator***, după fr. *cinéphile*.

cineamatorísm *s.n.* Cinefilie. • /***cine***[1]**-** + ***amatorism***.

cineangiografíe *s.f.* (*med.*) Studiu radiocinematografic al vaselor sangvine opacifiate cu un mediu de contrast iodat hidrosolubil. • sil. *-gi-o-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***ciné-angiographie***; cf. gr. *κινέω* „a mișca", *ἀγγεῖον* „vas, recipient", *γράφω* „a scrie".

cineanimatór, -oáre *s.m., s.f.* Animator al filmului. • pl. *-ori, -oare.* /***cine***[1]**-** + ***animator***.

cineanimáție *s.f.* Cinematografie de animație. • g.-d. *-iei.* /***cine***[1]**-** + ***animație***.

cineást, -ă *s.m., s.f.* Specialist în tehnica sau în arta cinematografică; realizator sau autor de filme; cinematografist. ◇ *Cineast-reporter* = cineast care transpune cinematografic reportaje. • sil. *-ne-ast.* pl. *-ști, -ste.* /<fr. ***cinéaste***.

cinebibliotécă *s.f.* Filmotecă. • pl. *-ci.* /***cine***[1]**-** + ***bibliotecă***.

cinecardioangiografíe *s.f.* (*med.*) Studiu radiocinematografic al cavităților cardiace și al vaselor mari de la baza inimii cu un mediu de contrast iodat hidrosolubil. • sil. *-di-o-; -gi-o-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***ciné-cardio-angiographie***, engl. ***cinecardioangiography***; cf. gr. *κινέω* „a mișca", *καρδία* „inimă", *ἀγγεῖον* „vas", *γράφω* „a scrie".

cinecenáclu *s.n.* Atelier de creație al cineaștilor amatori. • pl. *-uri.* /***cine***[1]**-** + ***cenaclu***.

cineclúb *s.n.* **1** Asociație al cărei scop este răspîndirea culturii cinematografice. **2** Loc unde se desfășoară activitatea cineclubului (1). • pl. *-uri.* /<fr. ***ciné-club***.

cineclubíst, -ă *s.m., s.f.* Membru al unui cineclub (1). • pl. *-iști, -iste.* /***cineclub*** + *-ist*.

cinecromátic, -ă *s.f., adj.* **1** *s.f.* Cromatică a mișcării. **2** *adj.* Referitor la cinecromatică. • pl. *-ci, -ce.* /***cine***[1]**-** + ***cromatic***.

cinecromíe *s.f.* Ramură a cinematografiei care cuprinde filmele color. g.-d. *-iei.* /<fr. ***cinéchromie***.

cinedensigrafíe *s.f.* (*med.*) Procedeu explorator bazat pe excitarea inegală, variată, a unor fotocelule de către un fascicul de radiații X care străbat organismul, pentru investigația inimii, a vaselor pulmonare și a plămînilor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***cinédensigraphie***; cf. gr. *κινέω* „a mișca", lat. *densus, -a, -um* „dens, compact", *γράφω* „a scrie".

cinedocumént *s.n.* Document figurativ audiovizual, care fixează cu ajutorul tehnicii cinematografice o serie de obiecte, evenimente, fenomene etc. sub forma unor succesiuni de imagini; document cinematografic. • pl. *-e.* /***cine***[1]**-** + ***document***.

cinefág, -ă *s.m., s.f.* (*peior.*) Consumator (fără discernămînt) de filme cinematografice. • pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***cinéfage***.

cinefică *vb. I. tr.* **1** A extinde rețeaua cinematografică. **2** A amplifica utilizarea filmului în diferite domenii practice. • prez.ind. *cinéfic.* /***cine***[1]*-* + ***[ampli]fica***.

cinefíl, -ă *s.m., s.f.* Persoană pasionată de filme de cinema. <> (*adj.*) *Public cinefil.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***cinéphile***.

cinefílie *s.f.* Pasiune pentru filme de cinema; cineamatorism. • g.-d. *-iei.* /***cinefil*** + *-ie.*

cinefób, -ă *s.m., s.f.* Persoană căreia nu-i plac filmele. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***cinéphobe***.

cinegét *s.m.* Vînător. • pl. *-ți.* /de la ***cinegetic***, prin derivare regresivă.

cinegétic, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* Care ține de vînătoare, care se referă la vînătoare. *Demult beam în vederea ultimului d-tale succes cinegetic* (CAR.). **2** *s.f.* Arta și știința vînătorii. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***cynégétique***; cf. gr. *κυνηγετικός* <*κύων, κυνός* „cîine", *ἡγέομαι* „a conduce".

cinegráfic, -ă *adj.* Referitor la creația sau la critica de filme. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***cinégraphique***.

cinegrafíe *s.f.* Artă care utilizează imagini animate. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***cinégraphie***.

cinél[1] *interj.* (*adesea repet.*) Formulă cu care încep unele ghicitori. • /cf. *cimili.*

cinél[2] *s.m.* (*muz.*) Instrument muzical de percuție, alcătuit din două discuri metalice care se lovesc unul de altul, producînd un sunet răsunător, strident; cimbal (1). • pl. *-e.* /<it. ***cinelli, cinelle***.

cinelímbă *s.f.* Limbaj al cinematografiei. • /***cine***[1]*-* + ***limbă***.

cinemă[1] *s.n.* Cinematograf (1). <> *Artist de cinema* v. artist. • pl. *-uri.* /<fr. ***cinéma***.

cinema[2]**-** v. cine[1]-.

cinemaníe *s.f.* Pasiune exagerată pentru cinema. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***cinémanie***.

cinemascóp *s.n.* **1** Procedeu de proiecție a filmelor cinematografice pe un ecran lat, care mărește în mod apreciabil cîmpul vizual al spectatorului. **2** Film realizat prin acest procedeu. • pl. *-oape.* /<fr. ***cinémascope***; cf. gr. *κίνημα* „mișcare", *σκοπέω* „a examina".

cinemascópic, -ă *adj.* Care aparține cinemascopului, care se referă la cinemascop. • pl. *-ci, -ce.* /***cinemascop*** + *-ic.*

cinematécă *s.f.* **1** Arhivă în care se păstrează filmele cinematografice. **2** Cinematograf (1) în care sînt proiectate filme reprezentative din istoria cinematografiei. • pl. *-ci.* /<fr. ***cinémathèque***.

cinemátic, -ă *s.f., adj.* **1** *s.f.* Ramură a mecanicii care se ocupă cu studiul mișcării corpurilor materiale, al mărimilor ce caracterizează această mișcare și al legilor ei generale, independent de cauzele care o determină sau o influențează. **2** *adj.* Care aparține cinematicii (1), care se referă la cinematică. <> *Lanț cinematic* v. lanț. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***cinématique***; cf. gr. *κίνημα* „mișcare".

cinematizáre *s.f.* (*chir.*) Procedeu de amputare a bonturilor, folosind contracțiile mușchilor ce se inserează pe partea amputată, pentru acționarea ulterioară a unor proteze mecanice. • pl. *-ări.* /<fr. ***cinématisation***.

cinemato- v. cine[1]-.

cinematográf *s.n.* **1** Local de spectacole destinat proiectării filmelor cinematografice în fața publicului spectator; cinema[1]. *Sala cinematografului este amenajată modern.* <> *Cinematograf panoramic* v. panoramic. *Cinematograf stereoscopic* v. stereoscopic. **2** Cinematografie (2). *Cinematograful românesc are foarte multe filme istorice.* <> *Cinematograf experimental* v. experimental. **3** *Cinematograf-document* = peliculă cinematografică cu rol de document. *Cinematograf-estradă* = peliculă cinematografică ce conține elemente specifice estradei. • pl. *-e.* /<fr. ***cinématographe***; cf. gr. *κίνημα* „mișcare", *γράφω* „a scrie".

cinematografiá *vb. I. tr.* A filma. • sil. *-fi-a.* prez. ind. *-iez.* /<fr. ***cinématographier***.

cinematografiát[1] *s.n.* Cinematografiere. • sil. *-fi-at.* /v. ***cinematografie***.

cinematografiát[2]**, -ă** *adj.* Filmat. • sil. *-fi-at.* pl. *-ți, -te.* /v. ***cinematografia***.

cinematográfic, -ă *adj.* Care ține de cinematograf sau de cinematografie, care se referă la cinematograf sau la cinematografie. <> *Artă cinematografică* = artă a imaginii în mișcare. *Ecran cinematografic* v. ecran. *Reporter cinematografic* v. reporter. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***cinématographique***.

cinematografíe *s.f.* **1** Arta și tehnica înregistrării cinematografice a unor scene, a unor peisaje etc. pe un film special și a reproducerii lor prin proiectare luminoasă pe un ecran, astfel încît să se dea iluzia mișcării și vieții. **2** Industrie producătoare de filme; cinematograf (2). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***cinématographie***.

cinematografiére *s.f.* Acțiunea de *a cinematografia* și rezultatul ei; cinematografiat[1]. • sil. *-fi-e-.* pl. *-i.* /v. ***cinematografia***.

cinematografíst, -ă *s.m., s.f.* Cineast. • pl. *-iști, -iste.* /***cinematograf*** + *-ist.*

cinemirácol *s.n.* Tip de cinemă perfecționat în privința îmbinării pe ecran a celor trei imagini proiectate. • pl. *-e.* /<fr. ***cinémiracle***.

cinemo- v. cine[1]-.

cinemográf *s.n.* Instrument care determină și înregistrează viteza. • pl. *-e.* /<fr. ***cinémographe***.

cinemográmă *s.f.* Înregistrare ritmică, la intervale scurte, pe peliculă fotografică, a diverselor faze ale unei mișcări. • pl. *-e.* /<fr. ***cinémogramme***.

cinemométru *s.n.* Indicator de viteză. • pl. *-e.* /<fr. ***cinémomètre***.

cinepanorámic *s.n.* **1** Procedeu cinematografic, care permite proiectarea filmelor pe un ecran lat, cu sunet stereofonic, dînd spectatorului senzația că este în mijlocul acțiunii. **2** Cinematograf (1) cu ecran lat, panoramic, cu sunet stereofonic. • pl. *-ce.* /<fr. ***cinépanoramique***.

cineproiectór *s.n.* Aparat care permite cineproiecția. • pl. *-oare.* /***cine***[1]*-* + ***proiector***.

cineproiécție *s.f.* Proiecție de pelicule cinematografice (cu pistă sonoră). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***cine***[1]*-* + ***proiecție***.

cineradiográfie *s.f.* Tehnică radiologică ce permite redarea de imagini în mișcare. • g.-d. *-iei.* /***cine***[1]*-* + ***radiografie***.

cinerámă *s.f.* **1** Procedeu de filmare pe trei pelicule și de proiectare sincronizată pe un ecran semicircular a imaginilor astfel obținute cu ajutorul a trei aparate de proiecție, care dă impresia că imaginile sînt în relief. **2** Cinematograf (1) cu ecran lat, în care proiectarea se face sincronic prin juxtapunerea imaginilor de la trei aparate de proiecție diferite. • pl. *-e.* /<fr. ***cinérama***, it. ***cinerama***.

cinerár, -ă *adj.* De cenușă, referitor la cenușă. <> *Urnă cinerară* = urnă în care se păstrează cenușa morților; cenușar (I 5). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***cinéraire***, lat. ***cĭnĕrārĭus, -a, -um***; cf. lat. *cinis* „cenușă".

cinerária *s.f.* (*bot.*) Plantă decorativă perenă, din familia compozitelor, cu frunzele mari și cu florile de diferite culori, grupate în buchete (*Cineraria hybrida*). • sil. *-ri-a.* pl. *-ii.* /<lat. ***cineraria***; cf. și fr. *cinéraire.*

cinerecitál *s.n.* Recital de filme cinematografice. • pl. *-uri.* /***cine***[1]*-* + ***recital***.

cinerepórter *s.m.* Cineast care transpune cinematografic reportaje. • pl. *-i.* /<fr. ***ciné-reporter***.

cinerestauránt *s.n.* Restaurant special amenajat pentru a fi vizionate filme în timpul consumației. • pl. *-e.* /***cine***[1]*-* + ***restaurant***.

cinerít *s.n.* (*geol.*) Cenușă vulcanică consolidată (folosită în industria cimentului). • pl. *-uri.* /<fr. ***cinérite***.

cineromán *s.n.* (*lit.*) **1** Roman scris în vederea transpunerii lui cinematografice. **2** Roman sub formă de fotografii sau de desene care se succed ori de colaje pe bandă. • pl. *-e.* /<fr. ***cinéroman***.

cinescóp *s.n.* (*electron.*) Tub catodic de sinteză și de redare a imaginilor de televiziune, care transformă variațiile semnalului electric recepționat în vibrații ale luminozității unui spot luminos care se deplasează pe ecran. • scris și *kinescop.* pl. *-oape.* /<fr. ***kinéscope***, germ. ***Kineskop***; cf. gr. *κίνησις* „mișcare", *σκοπέω* „a privi".

cinescopíe *s.f.* (*med.*) Metodă de determinare a refracției oculare. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***kinéscopie***.

cinespectatór, -oáre *s.m., s.f.* Persoană care urmărește un film la cinematograf (1). • pl. *-ori, -oare.* /***cine***[1]*-* + ***spectator***.

cineși *pron.nehot.* (*înv.*) Fiecare. • /***cine***[2] + ***și***.

cinetéhnică *s.f.* Totalitate a mijloacelor și a procedeelor de înregistrare, prelucrare și redare a unor succesiuni de imagini. • /<germ. ***Kinetechnik***.

cinétic, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* Care aparține mișcării, care se referă la mișcare. <> *Energie cinetică* = *a)* (*fiz.*) energie dezvoltată de un corp în mișcare, egală cu jumătatea produsului dintre masa corpului și pătratul vitezei lui; *b)* (*fiziol.*) energie rezultată din procesul de dezasimilație, care este folosită de organism în activitatea sa. (*biol.*) *Cinetică enzimatică* = studiul factorilor care acționează asupra enzimelor, modificînd viteza de reacție. (*fiz.*) *Moment cinetic* = produs vectorial dintre vectorul de poziție al unui punct aflat în mișcare și vectorul impus. (*a. plast.*) *Artă cinetică* = tendință în arta plastică contemporană, care atribuie mișcării aceeași importanță estetică pe care o acordă formei, culorii, liniei și compoziției. **2** *s.f.* (*fiz.*) Ramură a mecanicii care se ocupă cu studiul fenomenelor fizice bazate pe mișcarea materiei. **3** *s.f.* (*chim.*) *Cinetică chimică* = ramură a chimiei care se ocupă cu studiul evoluției reacțiilor chimice și influenței factorilor fizico-chimici asupra desfășurării acestor reacții. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***cinétique***; cf. gr. *κινητικός* „care pune în mișcare; mobil".

cinetísm *s.n.* **1** Sistem care reduce toate fenomenele fizice la mișcare. **2** Direcție în arta modernă care urmărește reprezentarea sau aplicarea mișcării în artele vizuale. • /<fr. ***cinétisme***.

cinetíst, -ă *s.m., s.f.* Adept al cinetismului în artele vizuale. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***cinétiste***.

cinetogenéză *s.f.* (*biol.*) Dezvoltare a organelor ca urmare a unei funcționări repetate. • /<fr. ***cinétogenèse***.

cinevá *pron.nehot.* **1** O persoană oarecare (dintre mai multe), o persoană pe care nu o cunoaștem (sau care nu trebuie sau nu vrem să fie numită); (*înv., pop.*) cinevași. *Cum te-ai dus d-ta de-acasă n-a trecut tocmai mult și s-aude cineva bătînd la ușă* (CR.). **2** (*fam.*) Un om de valoare, de seamă. *Este cineva la el în sat.* • /***cine***[2] + ***va***.

cineváși *pron.nehot.* (*înv., pop.*) Cineva. • și *cinevășilea pron.nehot.* /***cineva*** + ***și***.

cinevășilea *pron.nehot.* v. cinevași.

cine-verité [sineveri'te] *s.n.* Gen de cinematografie care își propune să surprindă o realitate cît mai autentică, evitînd efectele artistice și folosind, deseori, actori neprofesioniști; cine-adevăr. • /<fr. ***ciné-verité*** „cinematograf-adevăr".

cinflór *s.m.* (*ornit.; reg.*) Grangur (*Oriolus oriolus*) • pl. *-i.* /etimol. nec.

cingătoáre *s.f.* **1** Fîșie de pînză, de mătase, de piele etc. care servește cuiva la încins mijlocul. *Vecina mea avea la cingătoare trei... trandafiri* (GAL.). **2** (*pop.*) Mijlocul corpului (care se încinge cu cingătoarea). • pl. *-ori.* /***[în]cinge*** + *-ătoare.*

cinghél *s.n.* (*pop.*) **1** Cîrlig folosit de măcelari pentru a atîrna bucățile de carne. **2** Belciug pus în nasul unor animale pentru a le putea trage. • pl. *-e, -uri.* /<tc. ***çengel***.

cinghinéa *s.f., adj.* (*reg.*) **1** *s.f.* Țigan. **2** *adj.* (*despre oameni*) Obraznic. • pl. *-ele.* /<tc. ***çingianè*** „țigan".

cingulár, -ă *adj.* Care este în formă de brîu. • pl. *-i, -e.* /<it. ***cingolare***; cf. lat. *cingŭlum, -i* „cingătoare".

cíngulum *s.n.* (*anat.*) **1** Structură care înconjoară o formațiune anatomică, în formă de cordon. ◆ Fascicul de fibre situat în jurul corpului calos, care are rol important în geneza emoțiilor. **2** Proeminență pe fața ovală a incisivilor superiori. • /<fr. ***cingulum***, lat. ***cingŭlum, -i***.

cínic, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care exprimă deschis, cu sînge rece, atitudini sau ginduri condamnabile, sfidînd normele morale, regulile de conviețuire socială și de bună-cuviință; sarcastic, sfidător, insolent. *Este o persoană cinică și batjocoritoare.* ◆ (*despre manifestări, acțiuni etc. ale oamenilor*) Care trădează, exprimă sfidare, sarcasm, insolență. *Rîs cinic.* **2** (*în antic. greacă*) *Filosofie cinică* = doctrină filosofică socratică, întemeiată la Atena, în sec. 4 î.Hr., care nu recunoștea normele sociale existente și propovăduia o viață simplă și întoarcerea la natură. *Filosof cinic* (*și subst.*) = adept al filosofiei cinice. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***cynique***, lat. ***cynĭcus, -a, -um***, germ. ***kynisch***, it. ***cinico***; cf. gr. *κυνικός* „cîinesc".

cínie[1] *s.f.* (*înv., pop.*) **1** Unealtă; obiect, lucru. *Cinliile și măiestriile cele de munci* (DOS.). **2** Cursă[1] (1) de prins

şoareci. *Parcă sînt un şoarece în cinie!* (CHIRIŢ.). **3** Fuştel (la războiul de ţesut). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<sl. veche **чиние**; cf. pol. *czyn, naczynie.*

cinie² *s.f.* (*înv.*) **1** Porţelan. **2** Decoraţie de faianţă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<tc. ***çini.***

cinism *s.n.* **1** Atitudine sfidătoare, de dispreţ faţă de convenienţe şi faţă de morală; faptă sau comportare de om cinic. **2** (*filos.*) Doctrină a filosofilor cinici. • pl. *-e,* (*înv.*) *-uri.* /<fr. ***cynisme,*** lat. ***cynismus***; cf. gr. *κυνισμός.*

cino- v. chino-.

cinocefál *s.m.* (*zool.*) Specie de maimuţe care trăiesc în Africa şi care au botul prelung, ca al unui cîine, şi coada lungă (*Cynocephalus*). *Babuinul şi mandrilul sînt cinocefali.* • pl. *-i.* /<fr. ***cynocéphale***, lat. ***cynŏcĕphalus, -i***; cf. gr. *κυνοκέφαλος <κύων, κυνός* „cîine", *κεφαλή* „cap".

cinodróm *s.n.* Pistă special amenajată pentru cursele de cîini. • pl. *-uri.* /<fr. ***cynodrome***; cf. gr. *κύων, κυνός* „cîine", *δρόμος* „pistă".

cinofíl, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care iubeşte cîinii. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***cynophile.***

cinofilíe *s.f.* Ataşament, interes pentru cîini. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***cynophilie.***

cinofób, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Persoană) care suferă de cinofobie. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***cynophobe.***

cinofobíe *s.f.* (*psih.*) Teamă patologică de cîini. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***cynophobie***; cf. gr. *κύων, κυνός* „cîine", *φόβος* „teamă".

cinológ, -ă *s.m., s.f.* Specialist în cinologie. • pl. *-gi, -ge.* şi *chinológ, -ă s.m., s.f.* /de la ***cinologie***, prin derivare regresivă.

cinológic, -ă *adj.* Care aparţine cinologiei sau cinilor, care se referă la cinologie sau la cîini. *Expoziţie cinologică.* • pl. *-ci, -ce.* şi *chinológic, -ă adj.* /***cinologie*** + *-ic.*

cinología *s.f.* Ramură a medicinei veterinare care se ocupă cu creşterea, îngrijirea şi dresajul cîinilor, precum şi cu ameliorarea rasei lor; canicultură. • g.-d. *-iei.* şi *chinología s.f.* /<it. ***cinologia.***

cinopedíe *s.f.* Creşterea cîinilor de vînătoare. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***cynopédie***; cf. gr. *κύων, κυνός* „cîine", *παιδεία* „creştere".

cinorexíe *s.f.* (*med.*) Foame puternică, manifestată mai ales ca simptom al unor boli digestive. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***cynorexie***; cf. gr. *κύων, κυνός* „cîine", *ὄρεξις* „poftă".

cinóvnic *s.m.* (*înv.*) Funcţionar de stat (de rang inferior). • pl. *-ci.* /<rus. ***чиновник.***

cinquanternár, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) în vîrstă de cincizeci de ani. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***cinquanternaire.***

cinquecentíst *s.m.* Scriitor sau creator de artă din cinquecento. • pl. *-işti.* /<it. ***cinquecentista.***

cinquecénto *s.n.* Denumire dată artei şi culturii italiene din sec. 16. • /<it. ***cinquecento.***

cínsprece *num.card.* v. cincisprezece.

cínsprecelea, cínsprecea *num.ord.* v. cincisprezecelea.

cínsprezece *num.card.* v. cincisprezece.

cínsprezecilea, cínsprezecea *num.ord.* v. cincisprezecelea.

cínste *s.f.* **I 1** Corectitudine (2), onestitate, probitate. *Cinstea şi virtutea sînt calităţi deosebite.* ◇ Loc.adj. *De cinste* = (*despre oameni*) demn de încredere; cinstit (1), onest. Δ *Cuvînt de cinste* v. cuvînt. *Damă de cinste* v. damă. *Fără de cinste* = (*despre oameni*) lipsit de onestitate; necinstit. ◇ Loc.adv. *În toată cinstea* = în mod sincer. ◇ Expr. *Pe cinstea mea!* = pe cuvîntul meu de onoare! *A-şi da cuvîntul de cinste* = a jura. **2** Sinceritate. *Este de-o cinste exemplară.* **3** Castitate, feciorie, virginitate. *Cinstea unei fecioare.* **4** Fidelitate, credinţă (3), devotament. *Cinstea soţiei faţă de soţ.* **II 1** Respect, stimă, consideraţie (1). *Se bucură de multă cinste în colectivul în care lucrează.* ◇ Loc.adv. *Cu cinste* = în mod onorabil; după merit. ◇ Expr. *A fi vai de cinstea cuiva* = a nu avea nici o trecere. *A da cinstea pe ruşine* = a se face de rîs; a se compromite. *A şedea la* (sau *în*) *cinste* v. şedea. *A ţine* (*pe cineva* sau *ceva*) *la* (ori *în*) *mare cinste* v. ţine. **2** Elogiu, laudă, omagiu, slavă. *Tinerii trebuie să aducă cinste eroilor patriei.* ◇ Loc.adj. *De cinste* = de onoare, de mare importanţă. *Are un loc de cinste în instituţie. Pe cinste* = care este foarte bun, foarte frumos; straşnic, grozav. *Îţi aleg o cravată pe cinste* (CE. PETR.). ◇ Loc.adv. *În cinstea cuiva* sau *a ceva* = pentru a onora pe cineva sau ceva; spre lauda, preamărirea cuiva sau a ceva. ◇ Loc.vb. *A avea în cinste* v. avea. *A aduce slavă* (*şi cinste*) v. slavă. ◇ Expr. *A-i face cinste cuiva* = a-i face cuiva onoare; a servi cuiva spre laudă. *A bea în cinstea cuiva* v. bea. **3** Favoare, privilegiu. *I se face cinstea de a fi invitat la solemnitate.* **4** Fast, ceremonie (1), pompă. *A fost primit cu multă cinste.* **III** Concr. (*pop.; fam.*) **1** Dar, cadou, (*înv.*) poclon. *Aveau să vină a doua zi... cu cinste la naşii de cununie.* ◇ Loc.adv. *În cinste* = gratis, gratuit. *Cine bea în cinste or în dator se îmbată de două ori* (PANN). **2** Bacşiş. **3** Ospăţ (la care predomină băutura); chef (1). *Masă mare că-i pusese, Cinstea bună i-o făcuse* (POP.). ◇ *Capul cinstei* = capul mesei; locul de frunte la ospăţ. ◇ Expr. *A face cinste cuiva* = a oferi cuiva de băut (şi de mîncat), plătindu-i consumaţia; a cinsti (6). ◆ Băutură alcoolică. *N-am nici un pic de cinste în casă* (MARI.). ◇ Expr. *A fi plin de cinste* = a fi beat. • /<sl. veche **чьсть, чнстн.**

cinstéţ¹ *s.m.* (*bot.*) Plantă erbacee din familia labiatelor, cu tulpina înaltă şi cleioasă şi cu florile galbene punctate cu brun (*Salvia glutinosa*). • pl. *-i.* /<ucr. ***чистець***, pol. ***csyściec.***

cinstéţ², -eáţă *adj.* (*înv.; despre oameni*) Onorabil. • pl. *-eţi, -eţe.* /***cinste*** + *-eţ.*

cinstí *vb. IV.* **1** *tr.* A aprecia, a preţui, a respecta (pe cineva sau ceva). *Pentru meritele lui, colegii îl cinstesc în mod sincer. Trebuie să ne cinstim valorile culturale.* **2** *tr.* A elogia, a omagia, a slăvi. *Sîntem obligaţi să cinstim pe eroii neamului.* **3** *tr.* A onora. *Îl cinsteşte această comportare.* **4** *tr.* (*pop.; fam.*) A face cuiva un dar, un cadou. *Nănaşul a cinstit pe finul său cu o puşcă şi cu un paloş* (POP.). **5** *tr.* (*pop.; fam.*) A da cuiva bacşiş. **6** *tr.* (*pop.; fam.; compl. indică persoane*) A ospăta, a trata (cu băutură); a plăti consumaţia cuiva. *Se pomeneşte că-l cheamă cineva să-l cinstească* (ISP.). ◇ Expr. *A cinsti ţigăneşte* v. ţigăneşte. **7** *tr.* (*pop.; fam.; compl. indică o băutură*) A închina; a bea în cinstea cuiva sau a unui eveniment. *Să cinstim cîte un pahar de vin în sănătatea gospodarilor* (CR.). **8** *refl.* (*pop.; fam.; despre persoane*) A bea o băutură alcoolică. *S-au cinstit cu vin.* • prez.ind. *-esc.* /<sl. veche **чнстнтн.**

cinstíre *s.f.* **1** Apreciere, preţuire, respect. *Se bucură de multă cinstire.* **2** Elogiu, omagiu, slăvire. *Trebuie să aduceţi cinstirea eroilor patriei.* **3** (*pop.; fam.*) Ospătare, tratare. *Cinstirea cuiva cu mîncare şi băutură.* **4** (*înv.*) Demnitate înaltă ocupată de cineva. • pl. *-i.* /v. ***cinsti.***

cinstít, -ă *adj.* (*despre oameni*) **1** Corect (2), integru, onest. *Funcţionar cinstit.* ◆ Ext. (*despre manifestări, acţiuni etc. ale oamenilor*) Care trădează, exprimă corectitudine (2), onestitate, probitate. *Comportare cinstită.* ◇ (*adv.*) *Face afaceri cinstit.* **2** Sincer, franc, deschis. *Este o fire cinstită.* **3** Credincios (II 1), fidel. *Soţie cinstită.* **4** Cast, pur. *Tînără cinstită.* **5** (*înv.*) Vrednic de respect; onorat, stimat. *Cînd ieşi d-acolo, ce să vedeţi dumneavoastră, cinstiţi boieri?* (ISP.). • pl. *-ţi, -te.* /v. ***cinsti.***

cinstitór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (*înv., pop.*) **1** (Persoană) care respectă pe cineva. **2** (Persoană) care face cuiva un dar. **3** (Persoană) care tratează pe cineva cu băutură şi mîncare. • pl. *-ori, -oare.* /***cinsti*** + *-tor.*

cínşpe *num.card.* v. cincisprezece.

cinterím *s.n.* v. ţintirim.

cíntez *s.m.* (*ornit.*) Cintezoi. • acc. şi *cintéz.* pl. *-i.* /de la ***cinteză***, prin derivare regresivă.

cínteză *s.f.* (*ornit.*) Pasăre cîntătoare din familia fringilidelor, de mărimea unei vrăbii, cu ciocul conic, scurt şi tare, cu penajul cenuşiu-albăstrui sau brun-roşcat, cu o dungă albă pe aripi (*Fringilla coelebs*). • acc. şi *cintéză.* pl. *-e.* şi (*reg.*) *cíntiţă, sfinteáţă, sfínteţă, sfíntiţă, sfíntiză s.f.* /form. expr. de la rădăcina *cint-*, care imită cîntecul păsărilor.

cintezói *s.m.* (*ornit.*) Bărbăţuşul cintezei; cintez. • pl. *-oi.* şi (*reg.*) *cintiţói s.m.* /***cintez*** + *-oi.*

cintirím *s.n.* v. ţintirim.

cíntiţă *s.f.* v. cinteză.

cintiţói *s.m.* v. cintezoi.

cíntru *s.n.* (*constr.*) **1** Partea concavă a unei bolţi sau a unui arc. **2** Cofraj sau construcţie provizorie de lemn sau de metal, pe care se toarnă sau care susţine un arc sau o boltă din zidărie ori din beton în construcţie. • pl. *-e.* /<fr. ***cintre.***

cinz *s.n.* Stofă de bumbac imprimată pentru mobilă. • /<fr. ***chintz.***

cinzeácă *s.f.* **1** Unitate de măsură de capacitate (pentru băuturi), egală cu cca 0,16 l în Ţara Românească şi cu cca 0,19 l în Moldova. ◆ Sticluţă care are această capacitate şi în care se servea o băutură alcoolică; conţinutul unei astfel de sticluţe. **2** (*pop.*) Ţoi de 0,16 l. **3** (*pop.; fam.*) Păhărel în care se serveşte o băutură alcoolică. • pl. *-eci.* /de la ***cincizeci.***

cinzéci *num.card.* v. cincizeci.

cinzécilea, cinzécea *num.ord.* v. cincizecilea.

cioácă¹ *s.f.* (*reg.*) **I 1** Fiecare dintre cele două console orizontale ale războiului de ţesut, fixate pe stîlpii din mijloc, pe care se sprijină vatalele. **2** Scoabă. *Cioacele joagărului.* **3** Unealtă cu care se strîng cercurile butoiului în poziţie optimă. **4** Cîrlig. **5** Cazma. **6** Unealtă de tăiat şi de scobit, ca un ciocan² (1) cu capetele lungi şi ascuţite. **7** Parte a scaunului văsarului care prinde lemnul ce trebuie netezit. **8** (*la anumite jocuri de copii*) Ichi. **II 1** Deal. **2** Vîrf de deal. **3** Vîrf de munte (de unde s-a tăiat pădurea). • pl. *-ce.* /cf. *cioc².*

cioácă² *s.f.* (*reg.*) **1** (*ornit.*) Cioară (*Corvus monedula*). **2** Poreclă pentru ţigani. ◇ Expr. *A umbla cu cioaca* = a induce în eroare. **3** Vorbă de clacă. ◇ Expr. *A se ţine de cioace* = a face glume, şmecherii. • pl. *-ce.* /form. expr. de la *cioc¹.*

cioáclă *s.f.* (*reg.*) **1** Săniuţă cu care se dau copiii iarna pe zăpadă. **2** Sanie mică pentru căratul lemnelor din pădure. **3** Cantitate de lemne care încape într-o sanie. **4** (*înv.*) Prăjină cu cîrlig cu care se trăgeau cadavrele ciumaţilor. • pl. *-e.* /<srb. ***čokla, čaklja,*** magh. ***csáklya.***

cioáncă *s.f.* (*reg.*) **1** Lulea cu coada scurtă. **2** Unealtă cu un capăt ascuţit şi cu celălalt lat, cu care se sapă pămîntul înţepenit. • pl. *-ce.* /<magh. ***csonka.***

cioándă *s.f.* (*reg.*) **1** Ciondăneală. **2** Persoană certăreaţă. • pl. *-e.* /de la ***ciondăni***, prin derivare regresivă.

cioáră *s.f.* **1** (*ornit.; la pl.*) Nume dat mai multor specii de păsări omnivore, din familia corbului, de mărime mijlocie, cu penajul negru sau cenuşiu, cu ciocul conic şi puternic (*Corvus*); (*şi la sg.*) pasăre care aparţine fiecăreia dintre aceste specii. *Sus, pe un stîlp de telegraf, S-a oprit din zbor o cioară* (TOPÎR.). ◇ (*urmat de determ. care indică specia sau varietatea*) *Cioară-cenuşie. Cioară-de-pădure. Cioară-bălţată. Cioară-neagră. Cioară-de-cîmpie. Cioară-de-semănătură. Cioară-gulerată. Cioară-vînătă.* ◇ *Marţea ciorilor* v. marţi. ◇ Expr. *I-a mîncat cioara colacul* = *a*) a murit; *b*) a pierdut o ocazie favorabilă. *A sta înfipt ca cioara-n par* = a fi încrezut. *A se da în laţ ca cioara* = *a*) a intra orbeşte într-un pericol; *b*) a lucra fără tragere de inimă; *c*) a-şi crea dificultăţi. (*fam.*) *Ca ciorile* = ca naiba, ca dracul. *Cum* (sau *ce*) *ciorile?* = (*exprimă nemulţumirea*) cum (sau ce) naiba, cum (sau ce) dracu? *A se alinta ca cioara în laţ* v. laţ. *Cît* (sau *ca*) *cioara în par* (*şi apa în ciur*) v. par. *A sta* (sau *a se simţi*) *ca cioara în par* (*şi găina între lemne*) v. par. *Rîd* (sau *ar rîde*) *şi ciorile de cineva* ori *mă rîd* (ori *m-ar rîde, te-ar etc. rîde*) *şi ciorile* v. rîde. *A şedea ca cioara-n par* v. şedea. **2** Compuse: (*ornit.*) *cioară-de-mare* = chirighiţă (*Sterna hirundo*); *cioară-pucioasă* = dumbrăveancă (*Coracias garrulus*). **3** (*glum.*) Epitet dat unui ţigan sau unui om brunet. • pl. *ciori,* (*pop.*) *-e.* /cuv. autoh.; cf. alb. *sorrë.*

cioárcă *s.f.* (*înv., reg.*) **1** (*ornit.*) Ţarcă (*Pica pica*). **2** (*zool.*) Broască (*Rana rana*). • pl. *-ce.* /***cioar[ă]*** + ***[broas]că.***

cioáreci *s.m. pl.* **1** Pantaloni ţărăneşti strînşi pe picior, făcuţi din pănură sau dimie, adesea împodobiţi cu găitane. *Udeala a pătruns prin opinci şi s-a urcat pe cioareci* (GALAN). **2** (*înv., reg.*) Ciorapi de dimie, subţiri şi coloraţi, cu găitane, purtaţi de ţărănci cînd este frig sau pentru a nu se înţepa în spini. **3** Ext. (*reg.*) Stofă albă, groasă, de lînă, din care se fac cioarecii (1). *Urzitul... pînzei şi al ciorecilor* (LIUBA). • şi *cioárici s.m. pl.* /etimol. nec.

cioárici *s.m. pl.* v. cioareci.

cioársă *s.f.* (*reg.*) **1** Unealtă cu tăişul uzat, care taie rău. ◆ Coasă tocită. **2** Obiect de îmbrăcăminte uzat. **3** Cocioabă. **4** (*deprec.*) (Epitet pentru un) bătrîn ramolit. • pl. *-e.* /<ucr. ***чepcamu*** „a zgîria".

cioátă *s.f.* v. ciot.

cioátcă *s.f.* v. ciotcă.

ciob *s.n.* **1** Fragment dintr-un obiect de sticlă, de faianţă, de lut etc. spart. **2** Ext. Vas spart. • pl. *-uri.* /cf. tc. *çöp.*

ciobácă *s.f.* (*reg.*) Luntre pescărească rudimentară (scobită dintr-un trunchi de copac). • pl. *-ce.* /<ucr. ***чобак***.

ciobán[1] *s.m.* **1** Persoană care paște, păzește și îngrijește oile; păstor, (*înv.*) păcurar. *Îmi ardea sufletul în mine de sete și ciobanii și baciul habar n-aveau de asta* (CR.). <> *Puța ciobanului* v. puță. *Steaua ciobanului* v. stea. **2** Proprietar de oi; baci. **3** (*deprec.*) Om grosolan, necioplit. **4** Compus: (*astron.*; *pop.*; *art.*; *nm. pr.*) *Ciobanul-cu-Oile* = constelația Lira. • pl. *-i.* /<tc. ***çoban***.

ciobán[2] *s.m.* (*reg.*) Vas de lemn pentru băut sau pentru adus apă. • pl. *-i.* /cf. magh. *csobány* „un fel de ploscă".

ciobănáș *s.m.* **1** Dim. al lui *cioban*[1]; cioban tînăr, ciobănel. *Pe ulițele strînse între garduri vii, se grăbesc în urma trăsurii ciobănași și ciobănițe* (IORGA). **2** (*astron.*; *pop.*; *art.*; *și nm. pr.*) Steaua principală din constelația Lirei. • pl. *-i.* /***cioban***[1] + *-aș*.

ciobăneásă *s.f.* (*pop.*) **1** Soție de cioban[1]. **2** Băciță. • pl. *-ese.* /***cioban***[1] + *-easă*.

ciobánél *s.m.* Ciobănaș (1). • pl. *-ei.* /***cioban***[1] + *-el*.

ciobánésc, -eáscă *adj.* **1** Care aparține ciobanului[1], care se referă la cioban. **2** (*zool.*) *Câine ciobănesc* = rasă de câini mari și puternici, folosită de obicei pentru paza turmelor și a stînei; câine care aparține acestei rase. • pl. *-ești.* /***cioban***[1] + *-esc*.

ciobănesc german

ciobănesc românesc

ciobănéște *adv.* **1** Ca ciobanii[1], în felul ciobanilor. <> *A bate* (pe cineva) *ciobănește* v. bate. **2** Fig. În mod grosolan. • /***cioban***[1] + *-ește*.

ciobăní *vb. IV.* **1** *intr.* A fi cioban[1]; a sluji ca cioban. *Odată am ciobănit o vară* (CAM.). **2** *refl.* A se face cioban[1]. *Miul mi se ciobănea, Cu oițele-mi pornea* (POP.). • prez.ind. *-esc.* /***cioban***[1] + *-i*.

ciobánie *s.f.* Ocupația ciobanului[1]; situația de cioban; ciobănit. *Munte, munte, piatră seacă, Lasă voinicii să treacă, Să treacă la ciobănie, Să scape de cătănie* (ALECS.). • g.-d. *-iei.* /***cioban***[1] + *-ie*.

ciobămíme *s.f.* Totalitatea ciobanilor[1]; mulțime de ciobani. • /***cioban***[1] + *-ime*.

ciobănít *s.n.* Ciobănie. • /v. ***ciobăni***.

ciobăníță *s.f.* **1** Femeie care paște, păzește și îngrijește oile; păstoriță, (*înv.*) păcurăriță. **2** Soție de cioban[1]. • pl. *-e.* /***cioban***[1] *+-iță*.

ciobános, -oásă *adj.* (*reg.*) Care are aspect sau apucături de cioban[1]. • pl. *-oși, -oase.* /***cioban***[1] + *-os*.

ciobí *vb. IV. tr.* (*compl. indică vase de sticlă, de porțelan, de lut, obiecte casante etc.*) A știrbi, a sparge în parte sau a crăpa (1). *A ciobit vasul în care făcea smîntîna.* • prez.ind. *-esc.* /***ciob*** + *-i*.

ciobíre *s.f.* Acțiunea de *a ciobi* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***ciobi***.

ciobít, -ă *adj.* (*despre vase de sticlă, de porțelan, de lut, obiecte casante etc.*) Care este spart parțial sau crăpat[2] (1); știrbit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***ciobi***.

ciobitúră *s.f.* Spărtură parțială sau crăpătură a unui vas de sticlă, de porțelan, de lut, a unui obiect casant etc. • pl. *-i.* /***ciobi*** + *-tură*.

cioboáță *s.f.* v. ciubotă.

ciobotár *s.m.* v. ciubotar.

ciobótă *s.f.* v. ciubotă.

ciobotărésc, -eáscă *adj.* v. ciubotăresc.

ciobotărie[1] *s.f.* v. ciubotărie[1].

ciobotărie[2] *s.f.* v. ciubotărie[2].

ciobotăríță *s.f.* v. ciubotăriță.

ciobotécă *s.f.* Colecție de cioburi arheologice. • pl. *-ci.* /de la ***ciob***, după ***discotecă***.

cioboțícă *s.f.* v. ciuboțică.

ciobuléț *s.n.* Dim. al lui *ciob*. • pl. *-e.* /***ciob*** + *-uleț*.

cioc[1] *interj.* (*adesea repet.*) Cuvînt care imită zgomotul produs de lovituri repetate într-un obiect sau într-un material dur. • /onomat.

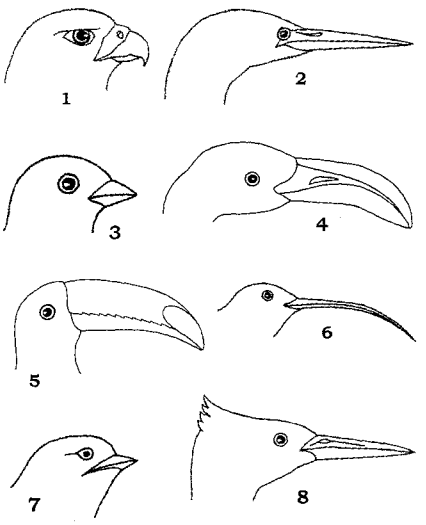

Tipuri de ciocuri specifice anumitor păsări

1. Carnivore.
2. Ihtiofage.
3. Insectivore.
4. Care se hrănesc cu animale acvatice nevertebrate.
5. Care se hrănesc cu fructe și semințe.
6. Nectarofage.
7. Omnivore.
8. Care scobesc lemnul.

cioc[2] *s.n.* **1** Partea anterioară, terminală, lunguiață și cornoasă a capului păsărilor, care înlocuiește sistemul dentar; plisc, (*pop.*) clonț (1). *Cum nu sîntem două păsări, Sub o streașină de stuf, Cioc în cioc să stăm alături, Într-un cuib numai de puf!* (EMIN.). ◆ Cantitate de lichid sau de hrană care încape odată în cioc. *Vrabia aduce puilor un cioc de semințe.* ◆ Botul ascuțit al unor pești. ◆ (*peior.*) Gură (la om). *Tacă-ți ciocul!* **2** Analog. Prelungire ascuțită a unor obiecte; vîrf ascuțit. *Condurii sînt ca papucii, însă cu ciocuri de lemn la călcîie* (I. GOL.). <> (*anat.*) *Cioc de papagal* = formație osoasă în zona marginală a vertebrelor. (*pop.*) *Ciocul crinții* = scocul crintei pe care se scurge jantul din caș. *Ciocul ibricului* = partea ascuțită a marginii ibricului prin care se toarnă lichidul. ◆ (*pesc.*; *pop.*) Urechea undiței, a cîrligelor, a carmacelor. ◆ (*reg.*) Unealtă cu care se scot lemnele din apă. **3** Barbișon, țăcălie. *Un domn gras, cu cioc, a stat înăuntru peste o oră* (CA. PETR.). <> Expr. (*arg.*) *A pune ciocuri* = a minți sau a deforma realitatea. **4** Compuse: (*bot.*) *ciocul-berzei* = nume dat mai multor specii de plante erbacee din familia geraniaceelor, cu frunzele păroase, adînc crestate, cu florile actinomorfe, violete-purpurii și cu fructul o capsulă, cu o prelungire în formă de cioc[2] (1) (*Geranium*); plantă care aparține fiecăreia dintre aceste specii; *ciocul-cucoarei* = plantă erbacee anuală, din familia geraniaceelor, cu tulpina păroasă, întinsă pe pămînt, cu frunzele compuse, cu florile roșii, roz sau albe și cu fructele lungi, asemănătoare cu un cioc[2] (1) (*Erodium cicutarium*); *ciocul-păsării* = plantă erbacee cu tulpina acoperită cu peri lungi, cu florile mari, violete-purpurii (*Geranium palustre*); *ciocul-ștircului* = nemțișori (*Delphinium consolida*); (*ornit.*) *cioc-întors* = pasăre călătoare, cu penajul alb, pătat cu negru, cu ciocul lung, subțire și ușor arcuit în sus, cu picioarele înalte, ocrotită în rezervații (*Recurvirostra avosetta*). • pl. *-uri.* /cuv. autoh.; cf. alb. *čok*, rom. *cioc*[1].

ciocán[1] *s.m.* (*bot.*; *pop.*) **1** Știulete de porumb (curățat de boabe); (*reg.*) ciocălău. **2** Tulpina porumbului rămasă în pămînt după cules. **3** Cotor de varză. • pl. *-i.* /<srb. ***čokan***.

ciocán[2] *s.n.* **1** Unealtă formată dintr-un corp de metal, de lemn, de cauciuc dur etc., de forme și dimensiuni diferite, și dintr-un mîner (coadă), care este folosită manual sau mecanic, la bătut sau la prelucrat materiale rezistente. *S-aude pe coasă cum sună ciocanul* (COȘB.). <> Expr. (*pop.*; *adv.*) *A sta ciocan pe* (sau *de*) *capul cuiva* = a bate pe cineva la cap; a stărui întruna pe lîngă cineva. *A sta ciocan* = a fi dus pe gînduri. *A fi înghețat ciocan* = a fi înghețat tare. *A fi între ciocan și ilău* v. ilău. (*A fi* sau *a se afla* etc.) *între ciocan și nicovală* v. nicovală. *A fi învățat* (sau *deprins*) *ca țiganul cu ciocanul* v. țigan. *Tot țiganul își laudă ciocanul* v. țigan. **2** Analog. Nume dat unor obiecte sau instrumente asemănătoare ca formă cu ciocanul. <> *Ciocan mecanizat* = *a*) mașină de lucru, alcătuită dintr-o nicovală fixată pe o șabotă, dintr-un berbec care se deplasează pe verticală, dintr-un batiu și din mecanisme de acționare, care este folosită mai ales la operațiile de deformare plastică a metalelor prin lovire; *b*) mașină-unealtă portativă, folosită pentru a transmite lovituri repetate asupra unui obiect. *Ciocan marcator* = ciocan de marcat arborii din pădure sau buștenii. *Ciocan silvic* = unealtă în forma unei securi mici, cu muchia lungă. *Ciocan numărător* (sau *revolver*) = roată metalică pentru numerotarea trunchiurilor. *Ciocan mecanic* = ciocan pus în mișcare de forța mecanică. *Ciocan pneumatic* = ciocan acționat prin aer comprimat. *Ciocan pneumatic de abataj* = ciocan pneumatic folosit pentru abatajul rocilor și substanțelor minerale. *Ciocan de lipit* = unealtă folosită la lipirea cu cositor a unor metale. *Ciocan rotopercutor* v. rotopercutor. **3** (*sport*) Instrument de aruncat, format dintr-o bilă de metal prinsă de o coardă[1] de sîrmă terminată cu un mîner, care se aruncă la distanță, după anumite reguli; ext. probă de atletism practicată cu acest instrument. **4** Fiecare dintre fusele vîrtelniței. **5** (*muz.*) Fiecare dintre cele două bețișoare ale țambalului, ale xilofonului etc. **6** (*anat.*) Unul dintre cele trei oscioare care alcătuiesc urechea medie. **7** (*milit.*) *Ciocan de foc* = bombardament de artilerie, intens și de scurtă durată executat prin surprindere. **8** (*arg.*) Membru viril. • pl. *-e.* /<sl. veche ***чекань***, bg. ***чекан***, ***чокан***.

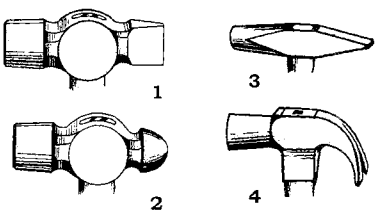

Tipuri de ciocane[2] (1)

1. De lăcătușărie.
2. De lăcătușărie cu cap sferic.
3. De nituit.
4. Cu vîrf spintecat.

ciocán[3] *s.n.* (*pop.*) Pahărel în formă de sticluță, cu gîtul strîmt și lung din care se bea o băutură alcoolică. ◆ Conținutul unui asemenea pahărel. • pl. *-e.* /<bg. ***чокан***, srb. ***čokanj***.

ciocălău *s.m.* (*bot.*; *reg.*) Ciocan[1] (1). • pl. *-ăi.* /<magh. ***csukló***.

ciocánăr *s.m.* **1** Muncitor care mînuiește cu mîna. **2** Muncitor calificat care mînuiește ciocanul mecanic. **3** (*deprec.*) Muncitor necalificat. • pl. *-i.* /***ciocan***[2] + *-ar*.

ciocănáș[1] *s.n.*, *s.m.* **1** *s.n.* Ciocănel (1). **2** *s.m.* Muncitor care spărgea cu ciocanul[2] (1) sarea în ocne. • pl. *n. -e*, *m. -i.* /***ciocan***[2] + *-aș*.

ciocănáș[2] *s.n.* Dim. al lui *ciocan*[3]. • pl. *-e.* /***ciocan***[3] + *-aș*.

ciocánél *s.n.* **1** Dim. al lui *ciocan*[2]; ciocănaș[1] (1). **2** (*muz.*) Ciocan[2] (5) mic cu care se lovesc coardele țambalului, xilofonului, toba, toaca etc. **3** (*fes.*) Scripete care ridică și coboarăițele. **4** (*bot.*; *reg.*) Brebenel (*Polygonum aviculare*). • pl. *-e.* /***ciocan***[2] + *-el*.

ciocăní *vb. IV.* **1** *intr.* A lovi cu ciocanul[2] într-un corp tare. **2** *intr.* A lucra ceva lovind cu ciocanul[2]. *Pe marginea drumului, din cînd în cînd, dă de pietrarii care ciocănesc din zori de zi pînă la apusul soarelui* (SLAV.). ◆ (*tr.*; *compl. indică fețele sau rama încălțămintei*) A netezi prin lovire cu ciocanul. ◆ Ext. (*fam.*) A face lucruri mărunte; a trebălui cu insistență. **3** *intr.* A bate repetat (cu degetele sau cu un obiect) într-un corp tare (pentru a atrage atenția); spec. a bate cu degetul (îndoit) în ușă, în fereastră (pentru a solicita

intrarea). *Pentru a fi auzit, ciocănește cu putere în ușă.* **4** *tr.* A lovi ușor cu degetele în toracele sau în abdomenul unui pacient pentru a cerceta starea unor organe interne. **5** *intr.* (*despre păsări*) A lovi cu ciocul[2] (1). **6** *tr., refl. recipr.* (*fam.*) A (se) bate ușor. **7** *tr.* Fig. (*compl. indică persoane*) A bate la cap; a cicăli, a pisa. ◆ A certa (4). • prez.ind. *-esc.* /***ciocan***[2] + *-i.*

ciocănire *s.f.* Acțiunea de *a (se) ciocăni* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***ciocăni.***

ciocănit[1] *s.n.* **1** Faptul de *a ciocăni.* **2** Zgomot produs prin loviri repetate (cu ciocanul[2], cu degetele) într-un corp tare; ciocănitură. • pl. *-uri.* /v. ***ciocăni.***

ciocănit[2]**, -ă** *adj.* **1** Care a fost lovit cu ciocanul[2]. **2** Care a fost prelucrat cu ciocanul[2]. <> *Fier ciocănit* = fier forjat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***ciocăni.***

ciocănitoare *s.f.* **1** (*ornit.; la pl.*) Nume dat mai multor specii de păsări agățătoare, cu ciocul conic, puternic, cu aripile scurte și cu coada tare, care ciocănesc coaja copacilor, distrugînd insectele dăunătoare și larvele lor (*Dendrocopos*); (*și la sg.*) pasăre care face parte din fiecare dintre aceste specii; (*pop.*) ghionoaie, (*reg.*) cățărătoare (3). *Pe ici, pe colo, ciocănitorile colorate băteau toaca de sară* (SADOV.). **2** (*pop.*) Instrument cu care se ciocănește. **3** (*milit.; pop.*) Mitralieră. • pl. *-oare, -ori.* /***ciocăni*** + *-toare.*

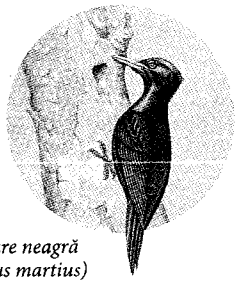

ciocănitoare neagră (Dryocopus martius)

ciocănitură *s.f.* Ciocănit[1] (2). • pl. *-i.* /***ciocăni*** + *-tură.*

ciochíe *s.f.* (*reg.*) Unealtă de dogărie care servește la fixarea cercurilor pe butoaie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<bg. ***чекия***, magh. ***csáklya.***

ciochinăr *s.n.* (*înv., reg.*) **1** Nasturele șeii de care se agață sau se leagă traista, desagii etc. **2** Mănunchi de cureluțe scurte, avînd la capete ochiuri sau inele, de care vînătorii atîrnă păsările vînate. • pl. *-e.* /***ciochină*** + *-ar.*

ciochinăre *s.f.* (*reg.*) Curea cu găuri, cataramă și găici, folosită ca piesă de legătură în harnașament. • pl. *-ări.* /***ciochină*** + *-are.*

ciochínă *s.f.* (*reg.*) **1** Partea dindărăt (de obicei bifurcată) a șeii, de care se poate lega traista, desagii etc.; fiecare dintre cele două capete ale părții dindărăt a șeii. *Puse două pistoale la brîu și alte două la ciochina șelei* (FIL.). <> Expr. *A pune* (sau *a lega, a atîrna*) *ceva la ciochină* (sau *la ciochine*) = a nu se mai ocupa de ceva; a da uitării. **2** Cîrlig purtat la brîu de oamenii de la munte. **3** (*anat.*) Os rotund, proeminent de la gleznă. • pl. *-e.* /cf. *cioc*[2], tc. *çikin* „raniță, traistă".

cioci *s.f. pl.* (*reg.*) Ciorapi de postav alb, lungi pînă la genunchi, purtați de țărani în opinci. • /cf. germ. *Socken* „ciorapi scurți", it. *ciocia* „opincă".

ciocîltău *s.n.* v. ciocîlteu.

ciocîlteu *s.n.* (*reg.*) **1** Cui, știft, diblu. **2** Dispozitiv de lemn care leagă jugul de proțap. • pl. *-eie.* și *ciocîltău s.n.* /<magh. ***csikoltó.***

ciocîrlan *s.m.* **1** (*ornit.*) Pasăre mică, cu picioarele lungi, cu penele de culoare brună-cenușie, cu un moț în vîrful capului (*Galerida cristata*); (*reg.*) ciocoi[1] (II 1). *Și atunci numai iaca un ciocîrlan șchiop se vede viind, cît ce putea* (CR.). <> Expr. *A se cucuia ca un ciocîrlan* = a se mîndri. *A fi ciocîrlan* (*de beat*) sau *a fi beat cum e ciocîrlanul* = a fi foarte beat. *A prinde ciocîrlanul de coadă* = a se îmbăta. **2** (*ornit.*) Bărbătușul ciocîrliei (1). **3** Fig. Om mîndru. *De-aș putea să-l smulg de pene pe ciocîrlanul ist de proprietar nou!* (ALECS.). **4** (*bot.; reg.*) Coronișe (*Coronilla varia*). • pl. *-i.* /cf. *cioc*[2].

ciocîrlănița *s.f.* (*ornit.; reg.*) Femela ciocîrlanului (1). • pl. *-e.* /***ciocîrlan*** + *-iță.*

ciocîrléț *s.m.* (*ornit.; reg.*) Pasăre de pădure cu ciocul tare și ascuțit (*Sitta caesia*). • pl. *-i.* /cf. *ciocîrlie, ciocîrlan.*

ciocîrlíe *s.f.* **1** (*ornit.*) Pasăre cîntătoare mică, cu penele pestrițe, care zboară vertical la înălțimi mari și care are un ciripit caracteristic, în triluri (*Alauda arvensis*); (*reg.*) ciocoi[1] (II 4). *Urmărind pe ceruri limpezi cum plutește-o ciocîrlie, Tu ai vrea să spui să ducă către dînsul o solie* (EMIN.). <> *urmat de determ. care indică varietatea) Ciocîrlie-de-cîmp. Ciocîrlie-de-cîmpsurie. Ciocîrlie-de-vînt. Ciocîrlie-de-Bărăgan. Ciocîrlie-moțată. Ciocîrlie-cu-cioc-subțire. Ciocîrlie-de-pădure. Ciocîrlie-de-munte. Ciocîrlie-fluierătoare. Ciocîrlie-urecheată.* <> Expr. *Ducă-se* (sau *ducă-s-ar*) *învîrtindu-se ca ciocîrlia* = ducă-se să nu se mai întoarcă. **2** (*ornit.*) Femela ciocîrlanului (1). **3** (*art.*) Numele unui cîntec popular care imită trilul ciocîrliei. *Buruiană era vestit pentru cîntecul ciocîrliei* (HOG.). **4** (*reg.*) Coardă[1] (12) de viță-de-vie pusă în pămînt pentru a face rădăcină. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /cf. *ciocîrlan.*

ciocîrtí *vb. IV. tr.* (*reg.*) A ciopli (1). *Începe a ciocîrti un gîrneț de stejar din anul trecut* (CR.). • prez. ind. *-esc.* /cf. *ciopîrți.*

ciocîrtitúră *s.f.* (*reg.*) Așchie cioplită dintr-un lemn. • pl. *-i.* /***ciocîrti*** + *-tură.*

cioclăș *s.m.* (*reg.*) Persoană care vinde lemne transportîndu-le la cumpărător cu cioacla (2). • pl. *-i.* /***cioaclă*** + *-aș.*

ciocléj *s.m.* (*reg.*) Partea de jos a tulpinii porumbului, rămasă la nivelul pămîntului după ce restul tulpinii a fost tăiat la recoltare. • pl. *-i.* /cf. srb. *čiuklja.*

cioclejél *s.m.* (*reg.*) **1** Dim. al lui *cioclej.* **2** (*ornit.*) Pasăre mică ce trăiește prin ciocleji (*Troglodytes parvulus*); sfredeluș. • pl. *-ei.* /***cioclej*** + *-el.*

ciocloávă *s.f.* (*reg.; deprec.*) Ciocoi[1] (3); boier. • pl. *-e.* /cf. *ciocoi*[1].

cioclovínă *s.f.* (*reg.; deprec.*) Ciocoi[1] (3); boier. *În vremea asta cioclovina se pîrpolea pe jăratic s-o vadă [pe Ancuța]* (VLAH.). • pl. *-e.* /***ciocloavă*** + *-ină.*

cióclu *s.m.* Persoană care transportă (și îngroapă) morții. <> Compar. *Domnul Ciupici e cam lugubru... rîde ca un cioclu care s-ar duce singur la groapă* (ALECS.). • pl. *-i.* /cf. *cioacă*, bg. ***чокла.***

ciocmăgí *vb. IV. tr.* (*reg.*) A bate, a ciomăgi. *Cînd îi ciocmăgea, cînd îi cicălea* (ISP.). • prez.ind. *-esc.* /***cioc***[1] + ***ciomăgi***, prin contaminare.

ciocmání *vb. IV.* (*reg.*) **1** *tr.* (*compl. indică oameni*) A cicăli (1). **2** *refl. recipr.* A se certa (1). • prez.ind. *-esc.* /<magh. ***csokmöny.***

ciocneálă *s.f.* **1** Ciocnire (1). **2** Ciocnet. *Înăuntru s-amestecă val-vîrtej ciocneli de pahare, bușeli de călcîie, cu zbîrnîitul otova al cobzarului* (DELAVR.). • pl. *-eli.* /***ciocni*** + *-eală.*

ciócnet *s.n.* Zgomot produs de lovirea a două obiecte tari; ciocneală (2). *Cîntau lăutarii căutînd să acopere mitraliera cleștelui pe grătar, ciocnetul ulcelelor și vorba tot mai încălzită a oamenilor* (PAS). • pl. *-e.* /***ciocni*** + *-et.*

ciocní *vb. IV.* **1** *refl.* (*recipr.*), *intr., tr.* A (se) lovi, a (se) izbi (unul) de altul (făcînd zgomot). *Paloșele albe, ciocnindu-se-n loviri, Dau loviri..., moarte cruntă* (ALECS.). ◆ (*tr.; compl. indică ouă încondeiate*) A lovi unul de altul cu unul dintre capete, rostind anumite formule, conform tradiției legate de sărbătoarea Paștilor. *Smărăndița a ciocnit o mulțime de ouă roșii cu mine* (CR.). ◆ (*tr.*) A lovi ușor unul de altul paharele de băutură, în semn de urare. *Să ciocnim cîteva pahare* (ALECS.). <> Expr. (*fam.; refl.*) *A se ciocni* = a se îmbăta. *De la vin s-a cam ciocnit.* **2** *tr.* (*compl. indică obiecte fragile, casante*) A lovi, producînd o crăpătură (1), o plesnitură; a face să crape, să plesnească, să se știrbească. *Am ciocnit o vază de cristal.* ◆ (*intr.; despre pui*) A sparge coaja oului în care s-a format, pentru a ieși din el. **3** *refl. recipr.* (*despre vehicule care vin din direcții diferite*) A intra în coliziune. *În clipa asta am avut impresia că s-au ciocnit două locomotive* (CA. PETR.). **4** *refl. recipr.* Fig. (*despre interese, idei etc.*) A fi sau a veni în contradicție. *Este interesant a ne opri asupra unui personaj care reprezintă trecerea de la lumea veche la cea nouă și în care, deci, s-au întîlnit și ciocnit tot felul de curente contradictorii* (IBR.). **5** *refl. recipr.* Fig. (*despre armate, grupuri, colectivități adverse etc.*) A se încăiera, a se bate. *Armata s-a ciocnit într-un sat cu revoltații și au fost sute de morți de ambele părți* (REBR.). **6** *tr.* (*fam.; compl. indică persoane*) A bate. *L-a cam ciocnit, dacă nu a fost cuminte.* • prez.ind. *-esc.* /cf. bg. ***чукна***, ucr. ***чокнути.***

ciocníre *s.f.* **1** Lovire (însoțită de zgomot) între două obiecte tari; ciocneală (1), ciocnitură (1). **2** Lovire a unui obiect fragil, casant, producîndu-i o crăpătură (1). **3** Coliziune a două vehicule care vin din direcții diferite. **4** Fig. Luptă, conflict între interese sau idei diferite. *Din ciocnirea ideilor iese scînteia adevărului* (GHER.). **5** Fig. Bătălie, luptă între două armate, grupuri, colectivități adverse. • pl. *-i.* /v. ***ciocni.***

ciocnít[1] Faptul de *a (se) ciocni.* • /v. ***ciocni.***

ciocnít[2]**, -ă** *adj.* **1** Care este crăpat, plesnit, știrbit. ◆ (*despre ouă*) Care este spart, care are coaja plesnită. *Oul ciocnit trebuie consumat repede.* **2** Fig. Care este atins de o boală molipsitoare. <> (*înv.*) *Ciocnit de atac* = atins de tuberculoză. **3** Fig. (*fam.*) Care este amețit ușor; cherchelit[2]. *Cu omul ciocnit din cauza vinului este mai bine să nu te certi.* **4** Fig. (*iron.; despre oameni*) Care este țicnit. *Face numai nebunii, este cam ciocnit.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***ciocni.***

ciocnitúră *s.f.* **1** Ciocnire (1). *Se auzeau ciocnituri de pahare.* **2** Concr. Crăpătură (1), fisură produsă într-un obiect (în urma lovirii lui cu altul). • pl. *-i.* /***ciocni*** + *-tură.*

ciocoáică *s.f.* **1** Soție de ciocoi[1]; ext. boieroaică. *Am să te fac s-ajungi ciocoaică... Ai să-ți calci pe inimă și să devii nevasta ciocoiului Lipicescu* (ALECS.). **2** (*deprec.*) Femeie parvenită. • pl. *-ce.* /***ciocoi***[1] + *-oaică.*

ciocofleándură *s.f.* (*peior.*) Ciocoi[1]. • pl. *-flenduri.* /***ciocoi***[1] + ***fleandură***, prin contaminare.

ciocói[1] *s.m.* **I 1** (*în trecut*) Cel care strîngea birurile, impozitele etc. **2** (*înv.*) Fecior în casă; slugă boierească. *Ba nu-s surd... dar nici ciocoiul nimărui* (ALECS.). ◆ Servitor care ținea la curte papucii și meșii boierilor. **3** (*ieșit din uz; deprec.*) Arendaș; vătaf; ext. boier parvenit, (*reg.*) ciocloavă, cioclovină. *Iaca și codrul Grumăzeștilor, grija negustorilor și spaima ciocoilor* (CR.). **4** (*ieșit din uz*) Funcționar particular al boierilor. **5** Fig. Om servil, slugarnic. **6** (*peior.*) Persoană care s-a îmbogățit pe seama altora; parvenit. **7** Compus: (*peior.*) *ciocoi-gulerat* = orășean bogat. **II** (*ornit.; reg.*) **1** Ciocîrlan (1) (*Galerida cristata*). **2** Specie de corb; cioară gulerată (*Corvus albicollis*). **3** Bărbătușul cioacii[2] (1). **4** Ciocîrlie (1) (*Alauda arvensis*). • pl. *-oi.* /***cioc***[1] + *-oi.*

ciocoí[2] *vb. IV. refl.* **1** A deveni ciocoi[1] (I); ext. a se boieri. **2** Fig. A fi slugarnic; a se linguși. *Dar tu, Moțoace?... deprins a te ciocoi la toți domnii, ai vîndut pe Despot* (C. NEGR.). • prez.ind. *-iesc.* /de la ***ciocoi***[1].

ciocoiáș *s.m.* Dim. al lui *ciocoi*[1]. • pl. *-i.* /***ciocoi***[1] + *-aș.*

ciocoiésc, -iáscă *adj.* **1** Care aparține ciocoilor[1], care se referă la ciocoi. **2** Fig. Slugarnic. **3** (*ieșit din uz*) *Scriere ciocoiască* = scriere folosită în birouri. • pl. *-ești.* /***ciocoi***[1] + *-esc.*

ciocoíme *s.f.* Mulțime de ciocoi[1]; totalitatea ciocoilor. *Să scăpăm de ciocoime Să trăim și noi mai bine* (STANCU). • /***ciocoi***[1] + *-ime.*

ciocoísm *s.n.* **1** Situație de ciocoi[1]; purtare, apucătură de ciocoi; ext. parvenitism. *Vor urca prin copii, nepoți și strănepoți toate treptele pricopselii și ale ciocoismului* (G. M. ZAMF.). **2** Fig. Slugărnicie, lipsă de demnitate. ◆ Faptă, atitudine etc. care dovedește slugărnicie, lipsă de demnitate. • pl. *-e.* /***ciocoi***[1] + *-ism.*

ciocoládă *s.f.* v. ciocolată.

ciocolátă *s.f.* (*ind. alim.*) **1** Produs alimentar preparat dintr-un amestec solidificat de pulbere de cacao și zahăr, uneori cu adaos de ingrediente (substanțe aromate, lapte, alune, unt de cacao etc.). *S-a oprit din zbor o cioară... Încrustată-n atmosferă Ca un ou de ciocolată* (TOPÎR.). <> *Ciocolată albă* = produs alimentar preparat pe bază de unt de cacao. **2** Baton, bucată din acest preparat. **3** Băutură preparată din praf de ciocolată (1) sau de cacao dizolvat în apă sau în lapte. • pl. *-e.* și *ciocoládă, șocoládă, șocolátă s.f.* /<it. ***cioccolato, cioccolata***, fr. ***chocolat***, germ. ***Schokolade***; cf. sp. *chocolate* <cuv. aztec.

ciocolaterie *s.f.* Întreprindere în care se fabrică produse de ciocolată (1). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***ciocolată*** + *-erie.*

ciocolatiér, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care aparține ciocolatei (1) sau prelucrării ei, care se referă la ciocolată sau la prelucrarea ei. **2** *s.m., s.f.* Muncitor într-o fabrică de ciocolată (1). **3** *s.f.* Vas în care se prepară (sau se servește) ciocolată (2) lichidă. • sil. *-ti-er.* pl. *-i, -e.* și *șocolatiér, -ă adj., s.m., s.f.* /<it. ***cioccolatiere***, fr. ***chocolatier, chocolatière.***

ciocolatínă *s.f.* Sirop de ciocolată (1). • pl. *-e.* /<it. ***cioccolatino.***

ciocolatíu, -íe *adj.* De culoarea ciocolatei (1). • pl. *-ii.* şi *şocolatíu, -íe adj.* /**ciocolată** + *-iu.*

cioculéţ *s.n.* Dim. al lui *cioc*[2]. • pl. *-e.* /**cioc**[2] + *-uleţ.*

ciof *s.m., s.n.* v. ciuf.

ciofăí *vb. IV. intr. (reg.)* A mînca mult, făcînd un (zgomot) neplăcut cu limba şi cu buzele; a clefăi (1), a plescăi. • prez.ind. *ciofăi, -iesc.* /form. expr.

cioflingár *s.m.* **1** *(pop.)* Om care nu ştie nimic să facă bine; om care lucrează prost; ext. cîrpaci. **2** *(pop.; fam.)* Om de nimic; ext. secătură; vagabond. *Nu te las, cioflingarule, pîn' nu ne plimbăm... num' aşa niţeluş, de colea pînă colea, doar de mi s-o face şi mie somn* (CAR.). **2** *(reg.; iron.)* Persoană îmbrăcată în haine orăşeneşti (pentru a părea înstărită). • pl. *-i.* şi *ţiflingár s.m.* /cf. germ. *Schuhflicker* „cîrpaci".

ciohodár *s.m.* *(turc. înv.)* **1** Slujbaş la curtea domnească care avea sarcina de a îngriji de încălţămintea domnului. *Îşi făcuse meseria de ciohodar la curtea acestui principe* (FIL.). **2** Lacheu la palatul domnului. **3** Slujitor domnesc. *Trimite-mi sus patru ciohodari* (GHICA). **4** Servitor care însoţea pe înalţii demnitari turci. • pl. *-i.* /<tc. **çuhadar.**

ciohodárít *s.n.* **1** *(în trecut)* Impozit impus cizmarilor pe prăvălie. **2** *(la începutul sec. 16, în Ţara Rom.)* Impozit în numerar. • pl. *-uri.* /v. **ciohodar.**

cioinác *s.n.* v. cioinag.

cioínag *s.n.* *(reg.)* **1** *(vit.)* Varietate de struguri, cu boabele dese, mărunte şi tari, de culoare roşie sau albă. **2** *(vit.)* Soi de viţă-de-vie, cu strugurii roşii sau albi şi cu frunzele creţe. **3** Cuţit de butăşit via. • pl. *-ge.* şi *cioinác s.n.* /etimol. nec.

ciolác, -ă *adj., s.m., s.f.* *(reg.)* **1** (Om) ciung; (om) schilod. *Mînă, preoteasă, bate pe roibul, dă zor, parcă eşti ciolacă, pîrjolul se apropie şi tu tremuri ca un căţel bolnav* (DELAVR.). **2** (Om) paralizat. • pl. *-ci, -ce.* /<tc. **çolak.**

ciolamá *s.f.* v. ciulama.

ciolán *s.n.* **1** Os (mare) de animal (tăiat, cu sau fără carne pe el). *Cu vîrful a două degete desfăceam artistic, de pe ciolane, carnea de pui fripţi* (HOG.). <> Expr. *A da* (cuiva) *un ciolan de ros* = a da (cuiva) posibilitatea de a obţine avantaje sau profituri materiale; a face cuiva o favoare. *A umbla după ciolan* = a umbla după profituri materiale. *A scăpa ciolanul din mînă* = a pierde o situaţie avantajoasă. ◆ *(fam.)* Os de om; ext. membru al trupului; *(la pl.)* schelet al corpului. <> Expr. *A i se muia* (cuiva) *ciolanele* = a-i slăbi puterile; a se moleşi. *Cum au dat de căldurică, pe loc li s-au muiat ciolanele şi au început a se întinde şi a se hîrjoni* (CR.). *A-i trece* (cuiva) *ciolan prin ciolan* = a fi foarte obosit. *Eu mă las puţin, că mi-a trecut ciolan prin ciolan* (CR.). *A-i rupe* (sau *a-i frînge, a-i muia*) (cuiva) *ciolanele* = a bate tare (pe cineva). *Să ieşi afară, hoţule, că-ţi rup ciolanele* (ALECS.). *A-i putrezi* (cuiva) *ciolanele* = a fi mort (de mai multă vreme). *Cine ştie pe unde i-or mai fi putrezind ciolanele?* (CR.). *A-i rămîne ciolanele (pe) undeva* = a muri departe de casă, prin locuri străine. *A umbla cu ciolanele legate de gît* = a înnebuni. *(despre fete) A umbla cu ciolanele în briu* = a fi însărcinată. *A-i îngheţa* (sau *a-i degera* cuiva) *măduva în ciolane (de frig)* v. măduvă. **2** *(reg.)* Obadă (la roata carului). **3** *(reg.)* (Soi de) strugure cu boabele mici şi acre. **4** *(arg.)* Penis. • pl. *-e.* /<sl. veche **члань.**

ciolánaş *s.n.* Dim. al lui *ciolan*; ciolănel. *Prindeţi un liliac... şi-l îngropaţi într-un furnicar. Peste trii zile nu rămîne din el decît două ciolănaşe subţirele* (ALECS.). • pl. *-e.* /**ciolan** + *-aş.*

ciolánél *s.n.* Ciolănaş. • pl. *-e.* /**ciolan** + *-el.*

ciolánós, -oásă *adj.* Care are oase mari; osos. *Avea şi el o pereche de boi... ciolănoşi şi graşi* (CR.). • pl. *-oşi, -oase.* /**ciolan** + *-os.*

ciolpán *s.m.* *(reg.)* **1** Trunchi de arbore fără crengi (şi uscat), rămas cu rădăcina în pămînt; arbore rupt de vînt. *Mă gîndesc la Calafat, La ciolpanul dărîmat, De scumpe arme-ncărcat* (POP.). **2** Copac bătrîn, scorburos. **3** Picior. **4** Om mare şi diform. • pl. *-i.* /cf. slav. **чьлпанъ <чєрєпъ** „aşchie, bucăţică de lemn".

cioltăr *s.n.* **1** *(înv., reg.)* Pătură (de postav), de obicei înflorată sau împodobită cu diferite cusături, care se pune sub şa; valtrap. *Venea restul alaiului... cei douăsprezece cai domneşti, împodobiţi cu cioltare (valtrape) de fir* (FIL.). **2** *(reg.)* Covor ţărănesc care se pune pe perete. • pl. *-e.* /<tc. **çultari.**

ciomág *s.n.* **1** Băţ mare şi gros, adesea cu măciulie sau întărit cu fier la unul dintre capete; bîtă, *(pop.)* ceatlău (3). ◆ Lovitură, bătaie dată cuiva cu un astfel de băţ. *Adesea şi ciomege Pe spinare cîştig* (ALEX.). <> Expr. *A şti de ciomag* = a şti de frică. *Ajunge un ciomag la un car de* (sau *cu*) *oale* v. ajunge. *A cărăbăni cuiva (la) ciomege* v. cărăbăni. **2** *(pop.)* Ext. Organ genital al armăsarului sau al calului. • pl. *-ege.* /<tc. **çomak.**

ciomágár *s.m.* *(fam.)* Ciomăgaş. • pl. *-i.* /**ciomag** + *-ar.*

ciomăgáş *s.m.* *(fam.)* Om înclinat spre ceartă şi bătaie; bătăuş, ciomăgar. *Cînd ajunseră la pod, începură să înţeleagă, căci îi opriră nişte ciomăgaşi* (PAS). • pl. *-i.* /**ciomag** + *-aş.*

ciomăgeálă *s.f.* *(fam.)* Bătaie cu ciomagul (1); gener. bătaie zdravănă. • pl. *-eli.* /**ciomăgi** + *-eală.*

ciomăgél *s.n.* Dim. al lui *ciomag*; bîtă mai mică. *Puseră pe lîngă dînşii şi cîte un ciomăgel* (PANN). • pl. *-e.* /**ciomag** + *-el.*

ciomăgí *vb. IV. tr., refl. recipr. (fam.)* A (se) bate cu ciomagul (1); gener. a (se) bate zdravăn. *Ai poftă să te ciomăgească taica* (STANCU). • prez.ind. *-esc.* /**ciomag** + *-i.*

ciomăgíre *s.f.* *(fam.)* Acţiunea de *a ciomăgi* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. **ciomăgi.**

ciomăgít, -ă *adj.* *(fam.)* Bătut cu ciomagul (1); ext. bătut foarte tare. • pl. *-ţi, -te.* /v. **ciomăgi.**

ciomp *s.n.* *(reg.)* Buturugă; ciot (1); butuc, buştean. • pl. *-uri.* /cf. *ciump.*

ciompi *s.m. pl.* *(ist.)* Nume dat meşteşugarilor torcători, dărăcitori şi pieptănători de la manufacturile de lînă din Florenţa, care, aliaţi cu meseriaşii neîncadraţi în bresle, s-au răsculat în 1378 împotriva negustorilor, bancherilor şi patronilor. • /<it. **ciompo.**

cionc, cioáncă *adj., s.f.* *(reg.)* **1** *adj.* *(despre oameni)* Care nu are un braţ. **2** *adj.* *(despre animale)* Care nu are un corn[2] (1). **3** *adj.* *(despre obiecte)* Care este incomplet. **4** *s.f.* *(glum.)* Pipă, lulea. *Moş Nichifor... îşi aprinde cioanca* (CR.). • pl. *cionci, -ce.* /<magh. **csonka.**

ciondáneálă *s.f.* *(fam.)* Ceartă uşoară; dispută trecătoare; *(reg.)* cioandă (1). *Mărioara petrecu vara destul de veselă; cînd şi cînd cîte-o ciondăneală* (PER.). • pl. *-eli.* /**ciondăni** + *-eală.*

ciondăní *vb. IV.* *(fam.)* **1** *refl. recipr.* A se certa pentru nimicuri, fără a-şi spune vorbe grele; *(fam.)* a se ciorovăi. *În faţa judecătorului se ciondănesc, zbiară, se ameninţă* (STANCU). **2** *tr.* A certa pe cineva în mod repetat sau insistent. *Ce mă tot ciondăneşte degeaba?... Ba că grăiesc prea mult, ba că nu stau locului* (ALECS.). • prez.ind. *-esc.* /<săs. **schänden.**

ciondămíre *s.f.* *(fam.)* Faptul de *a (se) ciondăni*; ciondănit. • pl. *-i.* /v. **ciondăni.**

ciondánit *s.n.* *(fam.)* Ciondănire. • /v. **ciondăni.**

ciont, cioántă *adj.* v. ciunt.

ciontá *vb. I.* v. ciunti.

ciontí *vb. IV.* v. ciunti.

ciopártă *s.f* v. ciopată.

ciopátă *s.f.* *(reg.)* **1** Bucată de carne. *Lovind-o cu sabia o dată, îi tăie trupu în două ciopăţi* (GORJ.). <> Expr. *A face* (pe cineva sau ceva) *ciopăţi-ciopăţi* = a rupe, a sfîşia în bucăţi. *Începu a mi-ţi cresta pe şarpe şi cruciş şi curmeziş, pînă ce îl făcu ciopăţi-ciopăţi* (ISP.). **2** Jumătate de nucă sau de măr. • pl. *-ăţi.* şi *ciopártă s.f.* /<magh. **csapat** „grămadă; ceată".

ciopăţí *vb. IV.* v. ciopîrti.

ciopîrtăc, -ă *adj.* *(reg.; despre animale)* Cu coada scurtă sau fără coadă. • pl. *-ci, -ce.* /de la **ciopartă.**

ciopîrtí *vb. IV.* v. ciopîrţi.

ciopîrţeálă *s.f.* Ciopîrţire (1). • pl. *-eli.* /**ciopîrţi** + *-eală.*

ciopîrţí *vb. IV. tr.* **1** *(compl. indică fiinţe sau părţi ale trupului lor)* A tăia în bucăţi (şi la întîmplare); a căsăpi (1). **2** *(compl. indică obiecte)* A tăia în mod neregulat sau la întîmplare, *(pop.)* a crîmpoţi. **3** A ciopli rău, neîndemînatic. *O calfă de dulgher stîngaci ciopîrteşte bîrna* (ODOB.). • prez.ind. *-esc.* şi *(înv., pop.) ciopîrtí, ciopăţí vb. IV.* / **ciopa**(**r**)**tă** + *-i.*

ciopîrţíre *s.f.* **1** Tăiere în bucăţi a unei fiinţe sau a unei părţi a trupului ei; ciopîrţeală. **2** Tăiere a unui obiect în mod neregulat sau la întîmplare. • pl. *-i.* /v. **ciopîrţi.**

ciopîrţít, -ă *adj.* **1** *(despre fiinţe sau părţi ale trupului lor)* Tăiat. **2** *(despre obiecte)* Tăiat neregulat sau la întîmplare. • pl. *-ţi, -te.* /v. **ciopîrţi.**

cioplăş[1] *s.m.* *(înv.)* **1** Cioplitor (1). **2** Sculptor. **3** Pietrar. • pl. *-i.* /**ciopli** + *-aş.*

cioplăş[2] *s.n.* *(reg.)* **1** Tăietură în trunchiul unui copac care serveşte ca semn. **2** *(la pl.)* Lemne cioplite în pădure. • pl. *-e.* /cf. magh. *csapni* „a izbi".

ciopleálă *s.f.* Cioplire (1). • pl. *-eli.* /**ciopli** + *-eală.*

ciopli *vb. IV.* **1** *tr.* *(compl. indică bucăţi de lemn, ramuri etc.)* A scurta; a subţia; *(reg.)* a ciocîrti. **2** *tr.* A desprinde, prin lovituri aplicate cu un instrument ascuţit, aşchii dintr-o bucată de lemn, de piatră, pentru a da materialului o formă oarecare. *Teslarii, cioplind grinzile cu bărzile, le suie pe zid* (DRĂGHICI). <> *Scaun de cioplit* v. scaun. <> Expr. *(pop.) A fi cioplit în patru muchii* = *(despre oameni)* a fi gătit, dichisit. *A fi cioplit (numai) din bardă* v. bardă. **3** *tr.* Spec. *(înv.)* A sculpta. **4** *tr.* A grava în piatră, în metale etc. litere sau figuri. **5** *tr.* Fig. *(compl. indică lucrări literare, ştiinţifice etc.)* A aduce îmbunătăţiri (stilistice, de exprimare etc.); a cizela (2). *Cioplind mereu la versuri... Făcui-am ca să plîngă pe cine mă citea?* (MACED.). **6** *refl.* Fig. *(despre oameni)* A căpăta deprinderi civilizate; a deveni politicos; a se cultiva (II); a se cizela (3), a se rafina, a se stila. *Mai cioplеşte-te oleacă, măi băiete!* (HOG.). <> *(tr.) Floricica nu mi-ar fi îngăduit niciodată să cioplesc vreunul sau vreuna din cusururile sau sălbăticiile mele* (HOG.). • prez.ind. *-esc.* /<bg. **чопля,** sbr. **čopliti**; cf. slav. **чєпнти.**

cioplíre *s.f.* **1** Acţiunea de *a (se) ciopli* şi rezultatul ei. **2** Desprindere cu un instrument ascuţit (daltă, bardă, teslă etc.) a unor aşchii dintr-o bucată de lemn, de piatră etc., pentru a da materialului o formă oarecare; ciopleală, cioplitură (1). **3** Spec. *(înv.)* Sculptare. *Cioplirea marmurei.* **4** Gravare în piatră, în metale etc. **5** Fig. Cizelare (3), rafinare, stilare. • pl. *-i.* /v. **ciopli.**

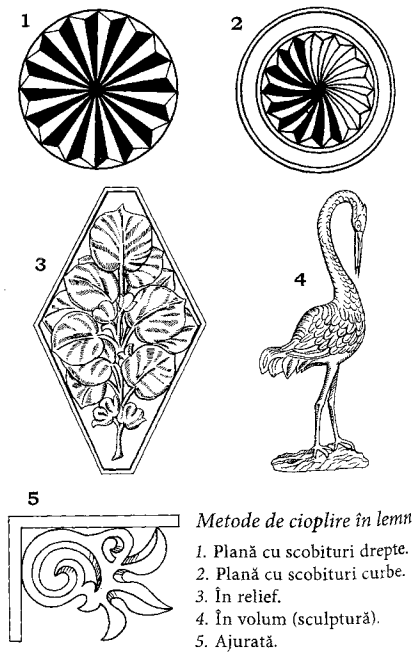

Metode de cioplire în lemn

1. Plană cu scobituri drepte.
2. Plană cu scobituri curbe.
3. În relief.
4. În volum (sculptură).
5. Ajurată.

cioplít[1] *s.n.* Faptul de *a (se) ciopli.* • /v. **ciopli.**

cioplít[2]**, -ă** *adj.* **1** *(despre bucăţi de lemn, de piatră etc.)* Prelucrat prin cioplire. **2** Spec. *(înv.)* Sculptat. <> *Chip cioplit* = idol în religiile politeiste; statuie, reprezentare plastică. **3** *(despre litere, figuri)* Gravat în piatră, în metale etc. **4** Fig. *(despre oameni)* Cizelat (3); civilizat. *E mai cioplit de cînd călătoreşte.* • pl. *-ţi, -te.* /v. **ciopli.**

cioplitór, -oáre *subst.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care cioplеşte, care se ocupă cu cioplitul[1]; *(înv.)* cioplaş[1]. **2** *s.m.* Spec. *(înv.)* Sculptor. ◆ *(astăzi peior.)* Sculptor lipsit de talent. **3** *s.m., s.f.* *(înv.)* Lucrător în ocnă, care netezea pereţii de sare. **4** *s.n.* Rindea cu talpa curbă; ext. cuţitoaie (1). **5** *s.n.* Unealtă cu care potcovarul curăţă copita calului. • pl. *-ori, -oare.* /**ciopli** + *-tor.*

cioplitúră *s.f.* **1** Cioplire (1). **2** Concr. Lucru, obiect cioplit, rezultat prin cioplire. **3** Colect. Surcea, aşchie căzută de la cioplire. • pl. *-i.* /**ciopli** + *-tură.*

ciopór *s.n.* *(reg.)* **1** Grup de animale de acelaşi fel (şi de aceeaşi vîrstă); cîrd (1); cireadă (1); turmă. *O să-i dea fetei de zestre un ciopor de oi* (STANCU). **2** Ext. Grup, ceată (1), mulţime de oameni. *Unde văd ciopor de fete Trec prin apă mort de sete* (POP.). • pl. *-oare.* /<magh. **csoport,** srb. **čopor,** bg. **чопор.**

cioráp *s.m.* **1** Obiect de îmbrăcăminte care acoperă piciorul, confecționat din fire de bumbac, de lînă, de mătase sau sintetice. *Cînd stăpîna casei făcea la ciorap, pisoiul se juca cu ghemul* (ISP.). ◇ *Ciorapi medicinali* = ciorapi confecționați dintr-o țesătură specială, elastică, utilizați pentru ameliorarea efectelor varicelor. ◇ Expr. *A strînge bani la ciorap* v. ban. ◇ Compus: *ciorap-pantalon* sau *ciorap-chilot* = ciorap lung, continuat cu chilot. **2** (*electr.*) Tub izolant cu care se îmbracă capetele bobinelor electrice. • pl. *-i.* /<tc. *çorab*.

cioráрărie *s.f.* **1** Grămadă, mulțime, sortimente de ciorapi. **2** Magazin sau secție într-un magazin unde se vînd ciorapi. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /**ciorap** + *-ărie*.

ciorbagíu[1] *s.m.* **1** (*ieșit din uz*) Ofițer de ieniceri; comandant al unui regiment de ieniceri. *La comanda lui Husein-Aga, mare ciorbagiu al oștenilor Porții, ortalele de ieniceri se strînseră... în jurul cazanelor* (SADOV.). **2** (*ieșit din uz*) Primar rural (turc). **3** (*înv., reg.*) Gospodar, om bogat. • pl. *-gii.* /<tc. **çorbaci**.

ciorbagíu[2] *s.m.* (*fam., glum.*) Persoană căreia îi place mult ciorba (1). • pl. *-gii.* /**ciorbă** + *-agiu*.

ciorbalíc *s.n.* (*înv.*) Lingură mare de scos ciorba (1); polonic. • pl. *-uri.* /<tc. **çorbalik**.

ciórbă *s.f.* **1** (*culin.*) Fel de mîncare care constă într-o zeamă (acrită) preparată cu legume (și cu carne). *Are să-i fiarbă o ciorbă de potroace* (CE. PETR.). ◇ *Ciorbă de burtă* v. burtă. *Ciorbă pescărească* v. pescăresc. ◇ Expr. *A se amesteca în ciorba cuiva* (sau *a altuia*) = a se amesteca (nedorit) în afacerile, în treburile altuia. *A pune* (sau *a băga*) *pe toți într-o ciorbă* = a considera și a trata la fel, fără diferență sau respect, mai mulți oameni, fără a ține seamă de valoarea, de situația etc. a lor. *Cine s-a fript* (sau *s-a ars*) *cu ciorbă suflă și în iaurt* (sau, *reg., în chișleac*) = cine a pățit o dată un necaz, devine prevăzător. *A se băga în vorbă ca mărar în ciorbă* v. mărar. *A sufla în ciorba cuiva* v. sufla. ◇ Fig. *La fiecare pas trebuiau să-și smulgă un picior din ciorba de lut cu apă* (DUMITRIU). **2** *Ciorbă lungă* = zeamă lungă, v. lung. **3** (*reg.*) Lapoviță. **4** (*reg.*) Noroi. • pl. *-e.* /<tc. **çorba**.

ciorbulíță *s.f.* Dim. al lui *ciorbă*. • pl. *-e.* /**ciorbă** + *-uliță*.

ciorchináș *s.m.* Dim. al lui *ciorchine*; ciorchinel. • pl. *-i.* /**ciorchine** + *-aș*.

ciorchiná *s.f.* v. ciorchine.

ciorchíne *s.m.* (*bot.*) **1** Tip de inflorescență caracterizat prin dezvoltarea unui ax principal, de-a lungul căruia se înșiră numeroase ramificații cu flori; racem, gapă. **2** Grupare de fructe așezate în ciorchine; spec. strugure. *Ciorchinii erau încă verzi, de un verde acru* (CA. PETR.). ◇ Fig. (*adv.*) *Copiii stăteau ciorchini, pe garduri, se urcaseră în pomii din vecinătate* (CAM.). • pl. *-i.* și (*reg.*) *ciorchină s.f.* /etimol. nec. sau de la *cioc*[2] + *-ină*.

ciorchinél *s.m.* Ciorchinaș. • pl. *-ei.* /**ciorchine** + *-el*.

ciorchinós, -oásă *adj.* **1** (*despre plante*) Care are ciorchini mulți. **2** (*despre vița-de-vie*) Care este bogată în struguri. • pl. *-oși, -oase.* /**ciorchine** + *-os*.

ciordeálă *s.f.* (*fam.*) Ciordire. • pl. *-eli.* /**ciordi** + *-eală*.

ciordí *vb. IV. tr.* (*fam.; compl. indică lucruri mărunte, obiecte de mică valoare etc.*) A fura. *Întind mîna, fie să ciordească ceva dintr-un sac, fie să cerșească* (STANCU). • prez.ind. *-esc.* /<țig. **čor**, part. lui *čord'ôm*.

ciordíre *s.f.* (*fam.*) Faptul de a *ciordi*; furt, ciordeală, ciordit[1], șterpeleală. • pl. *-i.* /v. **ciordi**.

ciordít[1] *s.n.* (*fam.*) Ciordire. • /v. **ciordi**.

ciordít[2]**, -ă** *adj.* (*fam.; despre lucruri mărunte, obiecte de mică valoare etc.*) Care a fost furat. • pl. *-ți, -te.* /v. **ciordi**.

ciorditór, -oăre *adj., s.m., s.f.* (*fam.*) (Persoană) care fură lucruri mărunte, obiecte de mică valoare etc. • pl. *-ori, -oare.* /**ciordi** + *-tor*.

ciorecár *s.m.* (reg.) Țăran care poartă cioareci. • pl. *-i.* /**cioarec**(*i*) + *-ar*.

ciorésc, -eáscă *adj.* Care aparține ciorilor, care se referă la ciori. • pl. *-ești.* /**cioară** + *-esc*.

ciorîngláv *s.m.* (*reg.; glum.*) Poreclă dată țiganilor. • pl. *-i.* /cf. țig. *čorăngo*, bg. *черноглав* „cu capul negru".

ciormoiág *s.m.* (*pop.*) **1** Plantă erbacee anuală, din familia scrofulariaceelor, cu florile albe-roșietice, cu frunzele lanceolat-liniare și cu fructul o capsulă ovoidă, care crește în poieni (*Melampyrum cristatum*); grîul prepeliței. **2** Condroniu (*Melampyrum arvense*). **3** Sălbăție (*Solium temulentum*). • pl. *-gi.* /cf. magh. *csormolya*.

ciórnă *s.f.* Lucrare scrisă provizoriu, în primă redactare, pe care se operează corecturile; bruion, concept (3). • pl. *-e.* /<rus. **чёрный** „negru".

ciornogláv, -ă *s.f., s.n.* (*reg.*) **1** *s.f.* (*zool.*) Capră cu coarnele îndreptate spre spate. **2** *s.n.* (*bot.*) Iarbă înaltă cu ghimpi. • pl. *-e.* /<bg. *черноглав* „cu capul negru".

cioroáică *s.f.* **1** (*ornit.*) Cioară (*Corvus*). **2** (*glum.*) (Epitet pentru o) femeie brunetă. • pl. *-ce.* /**cioroi** + *-oaică*.

ciorobór *s.n.* (*reg.*) Ceartă (1), gîlceavă; ciorovăială. *Tandaler atunci să trezească Ș-auzind atîta ciorobor Strigă cît putu* (BUD.). ◇ Expr. *A face ciorobor pentru un topor* = a se certa pentru fleacuri. • pl. *-uri.* /<magh. **csörpör** sau form. expr.

ciorói *s.m.* **1** (*ornit.*) Bărbătușul ciorii. **2** (*glum.*) Epitet dat unui țigan sau unui om brunet. **3** (*bot.*) Plantă erbacee perenă, din familia compozitelor, cu florile galbene, dispuse în capitule și cu fructele achene (*Inula germanica*). • pl. *-oi.* /**cioară** + *-oi*.

cioropínă *s.f.* (*pop.; peior.*) Țigan. *Iată cioropina stă în capul mesei* (ISP.). • pl. *-e.* /**cioroi** + **arăpină**, prin contaminare.

ciorovăi *vb. IV. refl. recipr.* (*fam.*) A se certa pentru nimicuri, fără a-și spune cuvinte grele; (*fam.*) a se ciondăni (1), (*fig.*) a se clănțăni (7). *În vreme ce mulțimea se îmbrîncea în jurul magaziilor, unii mai îndrăzneți se ciorovăiau din pricina vitelor* (REBR.). • prez.ind. *-iesc.* /form. expr.; cf. *ciorobor, sporovăi*.

ciorováiálă *s.f.* (*fam.*) Ceartă ușoară (pentru nimicuri); ciorovăire, (*reg.*) ciorobor. *Dar știți? ...Fără multă ciorovăială!* (SANDU-A.). • pl. *-ieli.* /**ciorovăi** + *-eală*.

ciorováire *s.f.* (*fam.*) Ciorovăială. • pl. *-i.* /v. **ciorovăi**.

ciorpăc *s.n.* (*reg.*) **1** (*pesc.*) Unealtă de pescuit făcută dintr-un săculeț de plasă cu coadă, care este folosită la scoaterea din apă a peștelui prins cu alte unelte; (*reg.*) minciog. *Mișneagul... mereu lasă ciorpacul în apă și mereu îl scoate* (DUN.). **2** Căuș cu coada lungă, folosit mai ales la stînă. • pl. *-ce.* /<rus. **черпак, чорпак**.

ciorsăi *vb. IV.* (*reg.*) **1** *tr.* A tăia anevoie cu un obiect neascuțit, rezultînd o tăietură neuniformă, zdrențuită. **2** *refl.* Fig. A se ramoli. ◆ A se înjosi. **3** *refl.* A se scărpina. **3** *refl.* (*arg.*) A întreține relații sexuale; a se cupla (2). • prez.ind. *-iesc.* /**cioarsă** + *-i*.

ciorsăít[1] *s.n.* (*reg.*) **1** Tăiere cu un obiect neascuțit. **2** Concr. Scîrțîit produs de frecarea unui obiect de altul. • pl. *-uri.* /v. **ciorsăi**.

ciorsăít[2]**, -ă** *adj.* (*reg.*) **1** Care este zdrențuit în urma tăierii cu un obiect neascuțit. **2** Ext. Vechi, uzat. • pl. *-ți, -te.* /v. **ciorsăi**.

ciortán *s.m.* (*iht.; reg.*) Crap mare, de 1-2 kilograme. • pl. *-i.* /<tc. **çortan**.

ciortănáș *s.m.* (*iht.; reg.*) Dim. al lui *ciortan*; crap mai mic de un kilogram; ciortănel. • pl. *-i.* /**ciortan** + *-aș*.

ciortánél *s.m.* (*iht.; reg.*) Ciortănaș. • pl. *-ei.* /**ciortan** + *-el*.

ciortí *vb. IV.* (*reg.*) **1** *tr.* A fura. *Muscalii ne mai ciortesc o bucată de pămînt* (GHICA). **2** *refl.* A se certa. • prez. ind. *-esc.* /cf. *ciordi*.

cioșmăli *vb. IV.* v. cioșmoli.

cioșmolí *vb. IV. refl.* (*reg.; despre oameni*) **1** A se frămînta, a se zvîrcoli (în așternut). *Eu nu mă cioșmolesc atîta; că la drum e bine să pornești cît de demineață* (CR.). **2** A se codi (1), a ezita să facă ceva. *Dar bine, măi... ce naiba ai? Ce te tot cioșmolești?* (PER.). • prez. ind. *-esc.* și *cioșmăli vb. IV.* /form. expr.; cf. *moșmoli*.

ciot *s.n.* **1** Parte rămasă dintr-un copac după ce restul a fost tăiat sau rupt; butuc, buturugă. *Pe dealul de la dreapta stau răzlețe... cioate, rădăcini ieșite din pămînt* (SLAV.). ◇ Compar. *Nasul i se strîmbă și se uscă ca un ciotur de copac* (EMIN.). ◇ Fig. (*deprec.*) *A privi gîndești că pot Ca întreg Aliotmanul să se-mpiedice de-un ciot* (EMIN.). ◆ Analog. Parte mică rămasă dintr-un obiect (de formă lungă). *Un ciot de creion.* **2** Nod proeminent într-un trunchi, într-o ramură, într-o scîndură etc. *N-am toiag cu cioturi multe* (C. NEGR.). **3** Analog. (*adesea cu determ. precedate de prep. „de"*) Parte rămasă dintr-un picior, dintr-un braț sau (la animale) din coadă, dintr-o labă după ce restul a fost tăiat sau rupt. *Un iepure făcu două copce pe omătul moale, cu ciotul alb de coadă bîrligat* (SADOV.). **4** Rămășiță dintr-o formă de relief care a suferit multă vreme un proces de eroziune. **5** Fig. (*reg.*) Vită mică. **6** Fig. (*reg.*) Om care se ocupă cu problemele altora mai mult decît de ale sale. • pl. *-uri.* și (*pop.*) *cioată s.f.*, (*reg.*) *ciótur s.n.* /cf. it. *ciotto*.

ciótcă *s.f.* (*reg.*) **1** Buturugă; rădăcină de copac. **2** Grămadă, mulțime de ființe adunate laolaltă. ◇ (*adv.*) *La 6 dimineața ne aflam toți, ciotcă, în medeanul din fața primăriei* (HOG.). • și *cioátcă s.f.* /<magh. **csutka**.

ciotorós, -oásă *adj.* v. cioturos.

ciótur *s.n.* v. ciot.

cioturós, -oásă *adj.* **1** (*despre copaci, lemne, obiecte de lemn etc.*) Care are multe cioturi sau noduri; noduros. *Copacul acesta este cioturos.* **2** Fig. (*despre mîini, picioare, degete etc.*) Cu oasele proeminente sau deformate (care fac impresia unor crengi sau rădăcini uscate). **3** Fig. (*despre oameni*) Ciufulit (2). ◆ Năzuros. • pl. *-oși, -oase.* și (*reg.*) *ciotorós, -oásă adj.* /**ciot** + *-uros*.

ciovéi *s.n.* (*reg.*) **1** (*mai ales la pl.*) Obiect casnic (vechi și fără valoare). *Numai lelea Ileana a mai rămas o vreme singură, descîntînd cioveiele și stupind focul* (SADOV.). **2** Ciubăr (1). **3** (*la pl.*) Vase de bucătărie. ◆ Vase folosite la stînă. • pl. *-eie.* /**șof** + *-ei*.

ciovícă *s.f.* (*ornit.; reg.*) **1** Pasăre cu penele măslinii, albe sau gălbui pe gușă, cu coada ca de rîndunică, care trăiește prin lagunele de lîngă mare (*Glareola pratincola*). **2** (*reg.*) Nagîț (*Vanellus cristatus*). • pl. *-ci.* și *ciovlícă s.f.* /form. expr.

ciovíc *interj.* Cuvînt care imită strigătul ciovicii. • /onomat.

ciovlícă *s.f.* v. ciovică.

ciozvîrtă *s.f.* **1** (*înv., reg.*) Sfert dintr-o măsură de capacitate. **2** Spec. (*înv., reg.*) Sfert dintr-un animal tăiat. **3** (*reg.*) Jumătate de miel; picior de miel. *Ce prostie! Ouă roșii?... – Dar o ciozvîrtă de miel?* (DELAVR.). **4** Ext. (*pop.*) Bucată mare de carne tăiată din trupul unui animal; halcă, hartan. • pl. *-e.* /<sl. veche **четвръть**.

cip[1] *s.n.* Mică stelă funerară sau votivă. • pl. *-e.* /<fr. **cippe**; cf. lat. *cippus, -i* „stîlp".

clp[2] *s.n.* (*electron.*) Bucată mică de material semiconductor pe care se formează simultan componentele unui circuit integrat. • pl. *-uri.* și *chip s.n.* /<engl. **chip**.

cípcard *s.n.* (*electron.*) Cartelă cu cipuri[2]. • pl. *-uri.* și *chípcard s.n.* /<engl. **chipcard**.

cípcă *s.f.* (*reg.*) **1** Dantelă. **2** Panglică. **3** Brățară. • pl. *-ci, -ce.* /<magh. **csipke**.

ciperacée *s.f.* (*bot.; la pl.*) Familie de plante erbacee perene, monocotiledonate, cu rizom, cu tulpina în trei muchii, cu florile mici, anemofile și cu fructele achene, care cresc pe terenuri mlăștinoase (*Cyperaceae*); (*și la sg.*) plantă care face parte din această familie. • pl. *-cee.* /<fr. **cypéracée**.

cipíc *s.m.* **1** (*mai ales la pl.*) Papuc de lînă împletită sau de stofă. *Cipicii îi erau îmbibați de apă și de glodul prin care venise* (CAM.). ◆ Ext. Papuci de casă. **2** (*înv.*) Gheată (fină); pantof. *Își desculță opinca și-ncalță cipicul* (POP.). • pl. *-ci.* și (*reg.*) *ciupíc s.m.* /<bg. **чепик**.

cipilícă *s.f.* (*fam.*) Căciuliță (1) care se poartă pe creștetul capului. • pl. *-ci.* /etimol. nec.

cipolín *s.n.* **1** (*geol.*) Rocă metamorfică, constituită din marmură albă conținînd straturi de mică albă sau de alte minerale cristalizate, diferit colorate, care se utilizează ca material de construcție și de ornament. **2** Motiv ornamental compus din flori, frunze și fructe, caracteristic porțelanurilor japoneze, care este folosit în decorarea faianței. • /<it. **cipollino**, fr. **cipolin**.

ciprín *s.m.* (*iht.*) Crap (*Cyprinus carpio*). • pl. *-i.* /<fr. **cyprin**; cf. lat. *cyprinus*, gr. *κυπρῖνος* „crap".

ciprinicultúră *s.f.* (*iht.*) Ramură a pisciculturii care se ocupă cu creșterea și exploatarea rațională a crapului; carpicultură. • /<fr. **cypriniculture**.

ciprinídă *s.n.* (*iht.; la pl.*) Familie de pești teleosteeni, de apă dulce, cu solzii rotunzi, cu o singură înotătoare dorsală, cu gura fără sau cu mustăți, care are ca tip principal crapul (*Cyprinidae*); (*și la sg.*) pește care face parte din această familie. • pl. *-e.* /<fr. **cyprinidés**; cf. lat. *cyprinus*, gr. *κυπρῖνος* „crap".

cipriót, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Ciprului sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii Ciprului. **2** *adj.* Care aparține Ciprului sau ciprioților, care se referă la Cipru sau la ciprioți; care este originar din Cipru. • pl. *-ți, -te.* /<fr. **Cypriotes**; cf. nm. pr. *Cipru*, insulă în E Mării Mediterane.

cípru *s.m.* (*bot.*) Arbore răşinos, din familia cupresaceelor, cu coroana conică, cu frunzele persistente, care se plantează de obicei pe lîngă morminte (*Cupressus sempervirens*); chiparos (1). *Cu cipru verde-ncinge antică fruntea ta* (EMIN.). • pl. *-i.* /<fr. ***cypré***.

cir[1] *s.m.* (*zool.*) Fiecare dintre perii ţepoşi de pe corpul unor animale nevertebrate. *Unii crini-de-mare au ciri.* • pl. *-i.* /<fr. ***cirre***; cf. lat. *cirrus, -i.*

cir[2] *s.n.* (*reg.*) **1** (*culin.*) Zeamă (îngroşată) scoasă din mămăliga care fierbe, înainte de a fi mestecată (şi care se mănîncă separat); terci. *Hai, Anică, să mîncăm..., cirul s-a răci* (PER.). ◆ Terci de porumb foarte subţire. **2** Pastă făcută din făină, lut etc. şi apă, utilizată la lipit. • pl. *-uri.* /<ucr. ***чир***.

cirác *s.m.* **1** Elev; discipol; ucenic. *Eu mă silesc... să-i învăţ cîte în lună şi în soare, fiindcă am voit să-i scot ciraci ai mei* (ISP.). **2** (*deprec.*) Persoană care adoptă în mod servil şi mecanic vederile, părerile etc. cuiva. ◆ Tovarăş la afaceri dubioase. **3** (*înv.*) Om de încredere al cuiva; protejat, favorit. *Elcii scot la maidan fiecare cîte un cirac* (GHICA). • pl. *-ci.* /<tc. ***çirak***.

circ *s.n.* **1** Gen de spectacol al cărui program cuprinde numere de gimnastică, de acrobaţie, dresaj de animale, momente comice bufe etc. ◇ Expr. (*fam.*) *A face circ* = a face scandal. ◆ Ansamblu artistic care organizează astfel de spectacole. **2** Construcţie de formă rotundă, cu locurile pentru spectatori aşezate în amfiteatru, care are la mijloc o arenă circulară, unde au loc spectacole de circ. **3** (*în antic. romană*) Incintă circulară, neacoperită, în formă de amfiteatru, unde se celebrau jocurile publice. **4** (*geomorf.*; şi *circ glaciar*) Depresiune circulară (cu aspect de amfiteatru), formată prin acţiunea de eroziune a unui gheţar în zona bazinului de acumulare a gheţii, de obicei în regiunile muntoase înalte, mai cu seamă în preajma limitei zăpezilor persistente; căldare glaciară. **5** *Circ lunar* = crater lunar. • pl. *-uri.* şi *ţirc s.n.* /<fr. ***cirque***, lat. ***circus, -i.***

círca *adv.* Aproximativ, cam (*cca*). *Mi s-au trimis circa 4600 fr.* (GHICA). • /<lat. ***circa***.

circadián, -ă *adj.* (*med.*) *Sistem circadian* = ansamblul bioritmurilor care apar legate unele cu altele fie printr-o relaţie cauză-efect, fie pentru că depind de acelaşi sincronizator. *Ritm circadian* = ritm biologic intern pe o durată de aproximativ 24 de ore al unui organism (aflat în imposibilitatea de a sesiza alternanţa dintre zi şi noapte). • sil. *-di-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***circadien***; cf. lat. *circa* „aproximativ", *dies, diei* „zi".

circăr *s.m.* **1** Membru al unei trupe de circ. **2** Fig. Om care dovedeşte lipsă de seriozitate şi de caracter. *Nu face nimic cum trebuie, e un circar.* • pl. *-i.* /***circ*** + *-ar.*

circasián, -ă *adj.* v. circazian.

circazián, -ă *adj.* Cerchez (2). • pl. *-ieni, -iene.* şi *circasián, -ă adj.* /cf. fr. *circassien.*

círcă *s.f.* (*fam.*) Circumscripţie (de poliţie, financiară etc.). • pl. *-ci.* /abr. de la ***circumscripţie***.

circinát, -ă *adj.* **1** (*bot.*; *despre organe ale plantelor*) Care este răsucit în spirală. **2** (*med.*; *despre leziuni ale pielii*) Grupat astfel încît desenează fragmente de cerc şi al cărei centru are un aspect mai apropiat de pielea normală. • pl. *-ţi, -te.* /<lat. ***circinatus, -a, -um***, fr. ***circiné***.

circomferínţă *s.f.* v. circumferinţă.

circonfléx *adj.* v. circumflex.

circorámă *s.f.* (*cinemat.*) Procedeu de filmare şi de proiecţie cinematografică cuprinzînd un cîmp vizual de 360°, pe un ecran mare circular şi într-o sală rotundă, dotată cu instalaţii stereofonice, dînd spectatorului impresia că se află în mijlocul acţiunii filmului. • /<rus. ***циркорама***.

circuít *s.n.* **1** Mişcare circulară făcută pe un drum închis. ◇ *Circuitul apei în natură* = proces complex prin care apa din ocean sau de pe alte spaţii trece succesiv prin stadiile de evaporaţie, de nori, de precipitaţii, de infiltraţie, de formare a apelor de suprafaţă şi subterane şi, în final, de scurgere prin rîuri şi de reajungere a ei în ocean. **2** Traseu închis, stabilit pentru a fi străbătut într-o competiţie sportivă sau într-o călătorie turistică. *În concediu a făcut un circuit prin ţară.* **3** (*electr.*) Traseu închis (format din fire sau din dispozitive bune conducătoare de electricitate, împreună cu sursa curentului) prin care poate circula energia electrică. *Circuit de mare tensiune.* ◇ *Sistem automat în circuit închis* v. automat. ◇ Expr. *A scoate din circuit* v. scoate. **4** (*tehn.*) Sistem de conducte prin care circulă particule materiale (apă, abur, gaze, particule încărcate cu sarcini electrice etc.). ◇ (*inform.*) *Circuit integrat* = ansamblu de conductori şi semiconductori miniaturizaţi şi integraţi într-o componentă unică pentru a îndeplini o funcţie specifică. *Circuit magnetic* = sistem de medii prin care se poate închide fluxul magnetic al unei maşini sau al unui aparat electric. *Circuit electronic* v. electronic. *Element de circuit* v. element. *Circuit imprimat* v. imprimat. *Circuit logic* v. logic. *Circuit parametric* v. parametric. *Circuit-poartă* v. poartă. ◇ Expr. *A i se aprinde* (cuiva) *circuitele* (*în cap*) v. aprinde. *A i se prăji* (*cuiva*) *circuitele* (*în cap*) v. prăji. *A-i sfîrîi* (*cuiva*) *circuitele* (*în cap*) v. sfîrîi. **5** (*econ.*) Trecere a capitalului industrial sau a fondurilor unei întreprinderi de la forma bănească la cea productivă, apoi la forma marfă şi din nou la forma bănească. ◆ Mişcare a mărfurilor. **6** (*ind.*) Proces de transformare şi de prelucrare a materiei prime în produse finite. • pl. *-e.* /<fr. ***circuit***, lat. ***circŭĭtus, -us.***

circulá *vb. I. intr.* **1** A se mişca, a se deplasa; a umbla. *Numai chelnerii circulau corecţi* (CE. PETR.). ◆ (*despre vehicule*) A se deplasa regulat, organizat pe un traseu anumit (şi la ore stabilite). *Trenul circulă de la Timişoara la Iaşi.* **2** (*despre lichide, gaze etc.*) A fi în mişcare continuă, a curge printr-un circuit (4) (revenind mereu la punctul de plecare). *Cicatricile rămîn palide fiindcă dedesubt nu mai circulă sîngele* (CE. PETR.). **3** (*despre idei, ştiri, zvonuri etc.*) A se propaga, a se răspîndi, a se transmite de la unul la altul. *Aud că circulă pe socoteala mea tot soiul de basme* (CE. PETR.). **4** (*despre cuvinte, expresii etc.*) A fi întrebuinţat. *În ultimul timp circulă tot mai mult anglicismele.* **5** (*mai ales despre bani*) A se întrebuinţa, a fi în uz; a avea valoare. *Moneda aceasta nu mai circulă.* **6** (*econ., jur.*; *despre bunuri, drepturi, mărfuri etc.*) A trece (sau a fi transmis) de la un proprietar (sau posesor) la altul. • prez.ind. *circul,* (*înv.*) *-ez.* /<fr. ***circuler***, lat. ***circulari.***

circulábil, -ă *adj.* **1** (*despre căi de comunicaţii*) În stare de circulaţie; pe care se poate circula. *Toate căile ferate sînt în stare de circulaţie.* **2** (*despre vehicule*) Care poate circula. • pl. *-i, -e.* /***circula*** + *-bil.*

circulánt, -ă *adj.* **1** (*despre căi de comunicaţie*) Pe care se circulă sau se poate circula. **2** (*despre vehicule*) Care circulă; pus, aflat în circulaţie (1). **3** (*econ.*) *Capital circulant* = parte a capitalului productiv (materii prime şi auxiliare, combustibil etc.) a cărei valoare se transmite în întregime asupra mărfurilor produse (în decursul fiecărui proces de producţie). *Imobilizare de active circulante* v. imobilizare. *Mijloace circulante* v. mijloc. *Rotaţia mijloacelor circulante* v. rotaţie. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***circulant***.

circulár, -ă *adj., s.f., s.n.* **I** *adj.* **1** În formă de cerc (I 1); care aparţine cercului, care se referă la cerc; care descrie un cerc. **2** (*mat.*) *Sector circular* = figură formată dintr-un arc de cerc şi din razele acelui cerc cu capetele în capetele arcului. *Cilindru circular* = cilindru cu bazele în cercuri. *Con circular drept* = con circular a cărui înălţime trece prin centrul cercului de bază. *Coroană circulară* v. coroană. **3** (*tehn.*) *Andrele circulare* v. andrea. ◆ (*adv.*) De jur împrejur. **II 1** *s.f.* (*jur., adm.*) Ordin, dispoziţie, directivă care se transmite în scris la mai multe instituţii, persoane etc. **2** *s.n.* Fundal care acoperă peretele din fundul scenei, la un teatru. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***circulaire***, lat. *circŭlaris, -e.*

circularíst, -ă *s.m., s.f.* Muncitor specializat în tăierea lemnului la fierăstrăul circular. • pl. *-işti, -iste.* /<***circular*** + *-ist.*

circularitáte *s.f.* **1** Stare a ceea ce este circular (I). **2** (*lit.*) Caracteristică a viziunii unei opere beletristice de a alterna în mod simetric planurile, desfăşurarea acţiunii etc., cu revenire la punctul de plecare. **3** (*lit.*) Metodă de analiză, de interpretare critică a unei opere, care ia pe rînd în considerare o parte, dar şi ansamblul acesteia, spre a obţine, în final, o evaluare totalizatoare. • /<engl. ***circularity***, fr. ***circularité.***

circulatór, -oáre *adj.* **1** (*fiziol.*) Care aparţine circulaţiei sîngelui, care se referă la circulaţia sîngelui. ◇ *Aparat* (sau *sistem*) *circulator* = ansamblu anatomic format din inimă, vene, artere şi capilare, care asigură circulaţia sîngelui în organism. *Arburul circulator* v. arbore. **2** (*econ.*) *Putere circulatorie a banilor* = valoare pe care o au banii sau pe care o reprezintă (efectiv) sumele de bani în circulaţie. • pl. *-ori, -oare.* şi *circulatóriu, -ie adj.* /<fr. ***circulatoire***, lat. ***circŭlatōrĭus, -a, -um.***

circulatóriu, -ie *adj.* v. circulator.

circulaţie *s.f.* **1** Mişcare, deplasare (de oameni pe o cale de comunicaţie). ◇ *Agent de circulaţie* v. agent. *Bandă de circulaţie* v. bandă. *Grafic al circulaţiei trenurilor* v. grafic. *Microagent de circulaţie* v. microagent. *Mijloace de circulaţie* v. mijloc. ◇ Expr. *A scoate* (pe cineva) *din circulaţie* = *a)* a opri să mai circule; *b)* (*fam.*) a obosi peste măsură (pe cineva); a extenua. ◆ Deplasare a vehiculelor, după anumite reguli, pe căile de comunicaţie. *Circulaţia trenurilor.* **2** Mişcare, curgere a unui lichid, a unui gaz, a unui curent etc. în interiorul unui circuit sau al unei conducte. *Circulaţia apei calde prin conducte.* **3** (*bot.*) Deplasare a sevei în plante sau a citoplasmei în interiorul celulelor. **4** (*fiziol.*) *Circulaţia sîngelui* = deplasare a sîngelui în sistemul cardiovascular, determinată în special de contracţiile inimii. **5** (*econ.*) Transmitere, schimb de bunuri, de mărfuri (prin intermediul banilor); transformare a mărfurilor în bani şi a banilor în mărfuri. ◇ *Circulaţie bănească* (sau *monetară*) = circulaţia banilor în procesul schimbului. *Circulaţie fiduciară* v. fiduciar. *Putere de circulaţie a banilor* v. putere. *Valoare de circulaţie* v. valoare. **6** Expr. *A fi în circulaţie* = (*despre cuvinte, expresii etc.*) a fi întrebuinţat. *A pune* (sau *a introduce, a da*) *în circulaţie* = (*despre cărţi, mărfuri, proiecte etc.*) a face să intre în uz, să se răspîndească, să se folosească. **7** Răspîndire (a unor idei, ştiri, zvonuri etc.). *Circulaţia acestor idei l-a uimit.* ◇ Loc.adj. *De mare circulaţie* = foarte răspîndit. • şi (*înv.*) *circulaţiúne s.f.* /<fr. ***circulation***, lat. ***circulatio, -onis.***

circulaţiúne *s.f.* v. circulaţie.

circum- Elem. de compunere „în jurul, împrejurul". • /<fr., it. ***circum-***; cf. lat. *circum* „împrejur".

circumanál, -ă *adj.* (*anat.*) Perianal. • pl. *-i, -e.* /***circum-*** + ***anal.***

circumboreál, -ă *adj.* (*climat.*) Din regiunile temperate şi reci ale emisferei nordice. • sil. *-re-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***circumboréal.***

circumcíde *vb. III. tr.* A face cuiva o operaţie de circumcizie. • prez.ind. *circumcíd.* /<lat. ***circumcidere.***

circumcís *adj.* Căruia i s-a făcut operaţia de circumcizie. • pl. *-şi.* /v. ***circumcide.***

circumcízie *s.f.* (*în religiile mozaică şi islamică*) Tăiere rituală a prepuţului de jur-împrejur. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi (*înv.*) *circumciziúne s.f.* /<lat. ***circumcisĭo, -onis.***

circumciziúne *s.f.* v. circumcizie.

circumclúzie *s.f.* (*med.*) Comprimare a unei artere cu ajutorul unui fir de sîrmă. • g.-d. *-iei.* /cf. lat. *circumcludere* „a încercui".

circumdúcţie *s.f.* **1** (*fiz.*) Mişcare de rotaţie în jurul unei axe sau al unui punct central. **2** (*anat.*) Mişcare circulară a membrelor sau a globilor oculari. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***circumduction***; cf. lat. *circumductĭo, -onis* „ducere împrejur".

circumferenţiár *s.n.* Tip de compas pentru trasarea cercurilor. • sil. *-ţi-ar.* pl. *-e.* /***circumferinţă*** + *-ar.*

circumferínţă *s.f.* **1** (*geom.*) Curbă plană închisă, ale cărei puncte sînt egal depărtate de un punct fix, numit centru; cerc (I 1); lungime a cercului. **2** Linie împrejmuitoare a unui corp, a unui loc de formă (relativ) rotundă. **3** Lungime a conturului unui corp. • pl. *-e.* şi (*înv.*) *circomferínţă s.f.* /<lat. ***circumferentĭa, -ae***, fr. ***circonférence***; cf. lat. *circum* „împrejur", *ferre* „a purta".

circumfléx, -ă *adj.* **1** Curbat în semicerc; arcuit. ◇ *Accent circumflex* v. accent. **2** (*anat.*; *despre artere, vene, nervi*) Care înconjoară, care are un traiect răsucit. **3** (*bot.*; *despre plante*) Cu ramurile curbate în jos. • pl. *-cşi, -e.* şi *circonfléx adj.* /<fr. ***circonflexe***, germ. ***Zirkumflex***; lat. ***circumflexus, -a, -um*** <*circum* „împrejur", *flexus* „curbat".

circumlocúţie *s.f.* (*gram., stil.*) Şir de cuvinte care exprimă indirect o anumită idee; perifrază. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi (*înv.*) *circumlocuţiúne s.f.* /<fr. ***circonlocution***, lat. ***circumlŏcūtĭo, -onis*** <*circum* „împrejur", *loqui* „a vorbi".

circumlocuţiúne *s.f.* v. circumlocuţie.

circumlunár, -ă *adj.* (*despre nave cosmice*) Care înconjoară luna; circumselenar, perilunar. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***circumlunaire***, engl. ***circumlunar***.

circumnavigáție *s.f.* (*mar.*) Călătorie pe mare în jurul unei insule mari, în jurul unui continent sau în jurul lumii. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<lat. ***circumnavigatio, -onis***, fr. ***circumnavigation***.

circumnutáție *s.f.* (*bot.*) Mișcare elicoidală prin care extremitățile unui ax vegetal (tulpină, rădăcină etc.) descriu o spirală în creșterea lor, înclinîndu-se succesiv către diferitele părți ale orizontului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***circumnutation***.

circumorál, -ă *adj.* (*anat.*) Care este situat în jurul gurii; perioral. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***circumoral***; cf. lat. *circum* „împrejur", *os, oris* „gură".

circumorbitál, -ă *adj.* (*astron.*) Care se află, se petrece pe o orbită; periorbital. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***circumorbital***.

circumpacífic, -ă *adj.* Care înconjoară Pacificul. *Centura circumpacifică de vulcani activi.* • pl. *-ci, -ce.* /***circum-*** + ***Pacific***.

circumpolár, -ă *adj.* **1** (*geogr.*) Situat în jurul sau în vecinătatea polilor; peripolar. **2** (*despre aștri*) Care este apropiat de Steaua Polară, care, în mișcarea diurnă, nu coboară sub orizont. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***circumpolaire***; cf. lat. *circum* „împrejur", *polus* „pol".

circumscrie *vb. III. tr.* **1** (*compl. indică probleme, situații, fapte etc.*) A delimita, a restrînge la un anumit cadru (I 9). **2** (*geom.*) A construi o figură geometrică circumscrisă; a trasa un cerc care să treacă prin toate vîrfurile unui poligon. **3** (*compl. indică terenuri*) A mărgini de jur-împrejur; a cercui (3). **4** A pune hotarele unui teren. **5** A limita o epocă. • prez.ind. *circumscríu.* /<lat. ***circumscribere***, fr. ***circonscrire***, după *scrie*; cf. lat. *circum* „împrejur", *scribere* „a scrie".

circumscríere *s.f.* **1** Delimitare, restrîngere a unei probleme, a unei situații, a unui fapt etc. la un anumit cadru (I 9). **2** (*geom.*) Construire a unei figuri geometrice circumscrise. **3** Mărginire a unui teren de jur-împrejur. **4** Punere a hotarelor unui teren. **5** Limitare a unei epoci. • pl. *-i.* /v. ***circumscrie***.

circumscripție *s.f.* Subdiviziune a unei unități administrativ-teritoriale, organizată în vederea desfășurării, în bune condiții, a unei activități (financiare, sanitare, electorale etc.); instituție, serviciu, secție etc. care asigură desfășurarea acestei activități; circă. <> *Circumscripție sanitară* = unitate teritorială de bază în sistemul de ocrotire a sănătății. *Circumscripție electorală* = unitate administrativă constituită cu ocazia alegerilor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *circumscripțiúne s.f.* /<lat. ***circumscriptio, -onis***, fr. ***circonscription***.

circumscripțiúne *s.f.* v. circumscripție.

circumscrís, -ă *adj.* **1** (*despre probleme, situații, fapte etc.*) Mărginit la un anumit cadru. **2** (*despre figuri geometrice*) Mărginit, delimitat de o altă figură geometrică; (*despre poligoane*) cu toate laturile tangente la un cerc dat. • pl. *-și, -se.* /v. ***circumscrie***.

circumselenár, -ă *adj.* (*despre nave cosmice*) Circumlunar. • pl. *-i, -e.* /***circum-*** + ***selenar***.

circumsolár, -ă *adj.* Care se află, se petrece în jurul soarelui. • pl. *-i, -e.* /***circum-*** + ***solar***; cf. engl. *circumsolar*.

circumspéct, -ă *adj.* (*despre oameni sau despre manifestări, acțiuni etc. ale lor*) Precaut, prudent, rezervat; (*reg.*) chitcăit (2). • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***circonspect***, lat. ***circumspectus, -a, -um***.

circumspécție *s.f.* Atitudine circumspectă; precauție, prudență; rezervă. • g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *circumspecțiúne s.f.* /<fr. ***circonspection***, lat. ***circumspectio, -onis***.

circumspecțiúne *s.f.* v. circumspecție.

circumstánță *s.f.* Împrejurare în care are loc o întîmplare, un fapt, o acțiune sau un fenomen; (*la pl.*) totalitatea unor condiții date. <> (*jur.*) *Circumstanțe agravante* v. agravant. *Circumstanțe atenuante* v. atenuant. ◆ Ocazie, conjunctură (favorabilă sau nefavorabilă). <> Loc.adj., adv. *De* (sau *pentru*) *circumstanță* = *a*) (care se face, are loc) într-o anumită împrejurare, fără a fi valabil în mod obiectiv și general; *b*) de formă, de ochii lumii. • pl. *-e.* /<fr. ***circonstance***, it. ***circonstanza***, lat. ***circumstantia, -ae*** <*circum* „împrejur", *stare* „a ține".

circumstanțiá *vb. I. tr.* A expune în mod amănunțit, a prezenta în detaliu. • sil. *-ți-a.* prez.ind. *-iez.* /<fr. ***circonstancier***.

circumstanțiál, -ă *adj.* **1** Care depinde de o circumstanță. **2** (*gram.*) *Complement circumstanțial* (*și subst. n.*) = complement care arată în ce împrejurări se petrece o acțiune sau cum se prezintă o însușire ori o acțiune. *Propoziție circumstanțială* (*și subst. f.*) = propoziție secundară care are în frază rolul pe care îl are complementul circumstanțial în propoziție. *Circumstanțial concesiv* v. concesiv. *Circumstanțial condițional* v. condițional. *Circumstanțial consecutiv* v. consecutiv. *Circumstanțial cumulativ* v. cumulativ. *Circumstanțial de excepție* v. excepție. *Circumstanțial instrumental* v. instrumental. *Circumstanțial de loc* v. loc. *Propoziție circumstanțială de loc* v. loc. *Circumstanțial de mod* v. mod. *Propoziție circumstanțială de mod* v. mod. *Circumstanțial opozițional* v. opozițional. *Circumstanțial de relație* v. relație. *Propoziție circumstanțială de relație* v. relație. *Propoziție circumstanțială sociativă* v. sociativ. *Circumstanțial de timp* v. timp. *Circumstanțială de timp* v. timp. • sil. *-ți-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***circonstanciel***.

circumstanțiát, -ă *adj.* Expus cu toate circumstanțele; detaliat. • sil. *-ți-at.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***circonstancié***.

circumstelár, -ă *adj.* Care se află, se petrece în jurul unei stele. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***circumstellaire***.

circumteréstru, -ă *adj.* Care se află în jurul pămîntului; care înconjoară globul terestru; periterestru. • pl. *-ștri, -stre.* /<fr. ***circumterrestre***.

circumvalát, -ă *adj.* **1** Care este înconjurat de fortificații (în formă de val de pămînt). **2** (*anat.*) Care este înconjurat de un șanț; caliciform. • pl. *-ți, -te.* /<lat. ***circumvallatus, -a, -um***.

circumvalație *s.f.* v. circumvalațiune.

circumvalațiúne *s.f.* **1** Întăritură făcută împrejurul unei cetăți, al unui oraș, al unei tabere etc. **2** Șosea de ocolire a unui oraș sau a altui centru aglomerat. • pl. *-i.* și *circumvalație s.f.* /<fr. ***circonvallation***; cf. lat. *circumvallare* „a înconjura cu fortificații".

circumvolút, -ă *adj.* Cu circumvoluții. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***circumvolut***.

circumvolúție *s.f.* **1** (*anat.*) Fiecare dintre cutele alungite și sinuoase de pe suprafața exterioară a creierului, delimitată prin șanțuri secundare; girus. **2** Răsucire circulară sau în spirală în jurul unui punct sau al unui ax central; rotire, învîrtire. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *circumvoluțiúne s.f.* /<fr. ***circonvolution***; cf. lat. *circumvolutus* „înfășurat împrejur".

circumvoluțiúne *s.f.* v. circumvoluție.

cireádă *s.f.* **1** Grup numeros de animale cornute mari; (*reg.*) ciurdă (1), ciopor (1). *Avea vreo cinci-șase boi în toată cireada* (AGÂR.). **2** Fig. (*deprec.*) Grup de oameni. • pl. *-ezi.* /<sl. veche ЧРѣДА.

cireășă *s.f.* (*bot.*) **1** Fructul comestibil al cireșului, mic, sferic, cărnos, de culoare roșie, neagră sau galbenă, cu gust dulce sau amărui. *Mă duc... să fur niște cireșe* (CR.). <> Expr. (*pop.*) *A avea trei cireșe* = a fi la menstruație. *A se uita* (sau *a privi*) (*la cineva* sau *la ceva*) *ca la o cireașă coaptă* v. copt. **2** Compuse: (*reg.*) *cireașa-lupului* = mătrăgună (*Atropa belladona*); *cireașa-ovreiului* = păpălău (*Physalis alkekengi*). • pl. *-eșe,* (*pop.*) *-eși.* /lat. ***cerĕsia*** = ***cerasea***.

cirenáic, -ă *adj., s.m. pl.* **1** *adj.* (*filos.; în antic. greacă*) *Școală cirenaică* = curent filosofic întemeiat de Aristip, la Cirene, care proclama ca scop esențial al vieții cultivarea rațională a plăcerilor (hedonismul). **2** *s.m. pl.* Adepți ai școlii cirenaice. **3** *adj.* Care aparține școlii cirenaice sau cirenaicilor, care se referă la această școală sau la cirenaici. • sil. *-na-ic.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***cyrénaïque***, lat. ***cyrēnaicus, -a, -um***; cf. nm. pr. *Cirene*, oraș antic grec în Africa de Nord.

ciréș *s.m.* (*bot.*) Pom fructifer din familia rozaceelor, înalt pînă la 8-12 m, cu trunchiul brun-cenușiu, cu frunzele ovale, alungite, cu florile albe, cultivat pentru fructele sale comestibile și pentru lemnul folosit în industria mobilei (*Cerasus avium*). *Atît de fragedă, te-asemeni Cu floarea albă de cireș* (EMIN.). <> Expr. *A se uita* (sau *a privi*) (*la cineva* sau *la ceva*) *ca la un cireș copt* v. copt. • pl. *-i.* /lat. **ceresius* = ***cerasius***.

cireșár *s.m. invar., s.m.* **1** *s.m. invar.* (*pop.*) Luna iunie (în care se coc cireșele). *Sosi-nfloritul cireșar* (COȘB.). **2** *s.m.* (*înv.*) Negustor de cireșe. **3** *s.m.* (*fam.*) Persoană căreia îi plac foarte mult cireșele. **4** *s.m.* (*ornit.*) Botgros (*Coccothraustes coccothraustes*). *Pe timpul mugurului se arată mai mulți cireșari* (MARI.). • pl. *-i.* /***cireașă*** + ***-ar***.

cireșél *s.m.* Dim. al lui *cireș.* • pl. *-ei.* /***cireș*** + ***-el***.

cireșícă *s.f.* Dim. al lui *cireașă.* • pl. *-ele, -ici.* /***cireașă*** + ***-ică***.

cireșíu, -íe *adj.* Care are culoarea cireșei (1). *Vei găsi doi pui de dafini, unul cireșiu și altul trandafiriu* (ISP.). • pl. *-ii.* /***cireașă*** + ***-iu***.

cirezár *s.m.* (*pop.*) Negustor sau proprietar de cirezi de vite. *Călătorul după chip și port e un negustor, vreun orzar ori cirezar* (CAR.). • pl. *-i.* /***cireadă*** + ***-ar***.

ciri- Elem. de compunere „ciri, peri țepoși". • /<fr. ***cirri-***; cf. lat. *cirrus, -i* „cîrcel".

ciríc *s.n.* (*înv.*) Unitate de măsură a lungimii, egală cu un sfert de stînjen. • pl. *-ce.* /<tc. ***čerek***.

cirifér, -ă *adj.* (*bot.; despre plante*) Înzestrat cu peri țepoși sau cu cîrcei. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***cirrifère***.

cirílic, -ă *adj.* v. chirilic.

ciríp *interj.* **1** (*de obicei repet.*) Cuvînt care imită sunetele caracteristice ale păsărelelor. **2** (*pop.*) (*De-a*) *cirip-cirip* = joc de copii la care jucătorii se apucă unii pe alții de dosul palmei, ciupindu-se de piele și repetînd „cirip-cirip". *Nu era aceeași Irinel cu care mă jucasem d-a „cirip-cirip"?* (DELAVR.). • /onomat.

ciripeálă *s.f.* Ciripire (1). • pl. *-eli.* /***ciripi*** + ***-eală***.

ciripéde *s.n. pl.* (*zool.*) Subclasă de crustacee marine, fixate sau parazite, la care picioarele, fiind adaptate la prinderea hranei, s-au transformat în ciri (1) (*Cirripedia*). • /<fr. ***cirripèdes***.

ciripí *vb. IV.* **1** *intr.* (*despre păsările*) A scoate sunete caracteristice, ascuțite, repetate și uniforme. *Ale păsărilor neamuri Ciripesc pitite-n ramuri* (EMIN.). **2** *intr.* Fig. (*despre femei*) A vorbi cu voce subțire și melodioasă. *Firește! ciripi Eugenia. Trebuie să facem ceva pentru el* (REBR.). **3** *tr.* (*arg.*) A face destăinuiri (compromițătoare sau periculoase pentru cineva); a divulga secrete, intimități etc. ale cuiva (pentru a face rău); a turna, a denunța. • prez.ind. *-esc.* /***cirip*** + ***-i***.

ciripíe *s.f.* (*reg.*) Sfoară muiată în vopsea (roșie), pe care o întinde dulgherul pentru a trage linii drepte pe scînduri, pe bîrne etc. <> Expr. (*A merge* sau *a se duce, a trage*) *ca pe ciripie* = (a merge sau a se duce, a trage) drept, în linie dreaptă. *Se duse drept, ca pe ciripie* (ISP.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<tc. ***çırpı***.

ciripíre *s.f.* **1** Producere de către păsările a unor sunete caracteristice, ascuțite, repetate și uniforme; concr. sunete caracteristice, ascuțite, repetate și uniforme, scoase de unele păsărele; ciripeală, ciripit[1]. *Ciocîrlia... înturnarea primăverii prin dulci ciripiri serba* (C. NEGR.). **2** Fig. Mod de a vorbi, cu voce subțire și melodioasă, mai ales a femeilor. *Tînărul Herdelea auzi ciripirile mulțumite ale d-nei Alexandrescu* (REBR.). **3** (*arg.*) Divulgare a unor secrete, a unor intimități ale cuiva (pentru a face rău); turnare, denunțare a cuiva. • pl. *-i.* /v. ***ciripi***.

ciripít[1] *s.n.* Ciripire (1). • /v. ***ciripi***.

ciripít[2], -ă *adj.* Care este rostit melodios. • pl. *-ți, -te.* /v. ***ciripi***.

ciripitór, -oáre *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* (*despre păsări*) Care ciripește; ciripiu. <> Ext. *Păsările-ntr-una Se-ntrec cu glas ciripitor* (EMIN.). **2** *s.m., s.f.* (*arg.*) Persoană care denunță pe cineva; turnător. *Poliția a aflat totul de la un ciripitor.* • pl. *-ori, -oare.* /***ciripi*** + ***-tor***.

ciripíu, -íe *adj.* (*despre păsări*) Ciripitor (1). *Ciocîrlia ciripie, filfîind din aripioare, Pe o scară de lumină se coboară de sub soare* (ALECS.). • pl. *-ii.* /***ciripi*** + ***-iu***.

ciríș *s.n.* (*reg.*) Cocă[1] (2) sau altă substanță de lipit. • /<tc. ***çiriş***.

ciritél *s.m.* (*bot.; reg.*) **1** Tufiș; (*la pl.*) copăcei care formează un desiș (în pădure). *Ne încurcăm printre ciritei de brad* (CR.). **2** Arbust mic din familia rozaceelor, cu florile albe, care crește pe stîncile umbrite din pădurile de munte (*Spiraea ulmifolia*); cununiță. *Și mi se juca Sub un ciritel Un mic iepurel* (MARI.). • pl. *-ei.* /***ceret*** + ***-el***.

ciriviș *s.n.* v. cerviș.

cirocúmulus *s.m.* (*climat.*) Tip de nori de mare altitudine (între 6 000 și 7 500 de metri), sub formă de bancuri, straturi sau pături subțiri, albicioase, fără umbre proprii, alcătuiți din cristale fine de gheață, care se asociază în elemente cu înfățișare de granule, riduri, încrețituri etc., sudate sau separate. • scris și *cirrocumulus.* /<fr. ***cirro-cumulus***.

cirogén, -ă *adj.* (*med.*) Care provoacă un proces de ciroză hepatică. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***cirrhogène***; cf. gr. κιρρός „gălbui".

cirostrátus *s.m.* (*climat.*) Tip de nori denși, de mare altitudine (între 6 000 și 7 500 de metri), cu aspect

de văl transparent albicios, neted sau fibros, alcătuiți din cristale de gheață, care acoperă parțial sau total cerul, dînd posibilitatea producerii haloului. • scris și *cirrostratus*. /<fr. ***cirro-stratus***.

cirótic, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) **1** *adj.* Care ține de ciroză, care se referă la ciroză. **2** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care este bolnavă de ciroză. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***cirrhotique***.

cirózā *s.f.* (*med.*) Grup de afecțiuni hepatice avînd drept caracteristică comună scleroza parenchimului hepatic, cu tendință extensivă și de generalizare, cu formarea unei mari cantități de țesut conjunctiv, a unor noduli parenchimatoși de regenerare cu necroze celulare. <> *Ciroză hepatică* = boală cronică a ficatului, caracterizată prin distrugerea treptată a celulelor hepatice și înmulțirea anormală a țesutului conjunctiv intrahepatic, cu alterarea funcțiunilor ficatului. • pl. *-e*. /<fr. ***cirrhose***; cf. gr. *κιρρός* „gălbui".

cirrocúmulus *s.m.* v. cirocumulus.

cirrostrátus *s.m.* v. cirostratus.

círrus *s.m.* v. cirus.

cirs- Elem. de compunere „varice". • și *cirso-*. /<fr. ***cirs(o)***-; cf. gr. *κιρσός*.

cirsectomíe *s.f.* (*chir.*) Extirpare a varicelor. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***cirsectomie***.

cirso- v. cirs-.

cirsocél *s.n.* (*med.*) Dilatație varicoasă a venelor cutanate ale scrotului. • /<fr. ***cirsocèle***.

cirsoftalmíe *s.f.* (*med.*) Dilatare varicoasă a conjunctivei. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***cirsoftalmie***.

cirsoíd, -ă *adj.* (*med.*) Care seamănă cu varicele. • pl. *-izi, -ide*. /<fr. ***cirsoïde***; cf. gr. *κιρσός* „varice", *εἶδος* „aspect".

cirsotomíe *s.f.* (*chir.*) Excizie a unei vene varicoase. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***cirsotomie***.

círtă *s.f.* **1** (*înv.*) Mic semn diacritic (liniuță sau accent). **2** (*pop.*) Lucru foarte mic, neînsemnat. **3** (*înv., pop.*) Interval de timp foarte scurt; clipă (1). *Într-o cirtă de vreme* (ISP.). • pl. *-e*. /<sl. veche **чьрта, черта**.

cirto- Elem. de compunere „colivie; cușcă"; „cutie toracică; torace". • /<fr. ***cyrto***-; cf. gr. *κύρτος* „colivie".

cirtometríe *s.f.* (*med.*) Măsurare a perimetrului toracic. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***cyrtométrie***.

cirtométru *s.n.* (*med.*) Instrument folosit în cirtometrie. • pl. *-e*. /<fr. ***cyrtomètre***.

círus *s.m.* (*climat.*) Tip de nori rarefiați, de culoare albă strălucitoare, sub formă de filamente subțiri, de bancuri sau benzi înguste, alcătuiți exclusiv din particule de gheață, care plutesc izolați la mare înălțime (circa 10 000 m). • scris și *cirrus*. /<fr. ***cirrus***, lat. ***cirrus***, ***-i*** „fir".

cirvíș *s.n.* v. cerviș.

cis- Elem. de compunere „dincoace de"; „de aceeași parte". • /<fr., it., lat. ***cis***-.

cisalpín, -ă *adj.* Care este situat, în raport cu Roma, dincoace de Alpi, în N Italiei. *Galia cisalpină*. • pl. *-i, -e*. /<lat. ***cisalpīnus***, ***-a***, ***-um***, it. ***cisalpino***, fr. ***cisalpin***.

císlă *s.f.* **1** (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) Cotă-parte de bir, fixată sau impusă de vistierie, care revenea unei persoane sau unei comunități dintr-o sumă plătită în comun; repartizare a dărilor fixată de obștea satului, proporțional cu averea fiecăruia. *A se face cisle pentru plata datoriilor* (ODOB.). **2** (*înv.*) Întrunire, sfat (sătesc), adunat de obicei pentru stabilirea cislei (1). *Au făcut cislă în toată roata împărăției* (POP.). **3** (*înv.*) Impozit pentru arendarea unei pășuni. **4** (*înv.*) Număr. <> Loc.adj., adv. *Fără cislă* = nenumărat. **5** (*teol.; înv.; nm. pr.*) Cartea a treia, *Numerii*, din *Vechiul Testament*. *Carte ce se cheamă Cisla* (COR.). • pl. *-e*. /<sl. veche **число** „număr".

cisluí *vb. IV* **1** *intr.* (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) A stabili, pentru fiecare membru al unei obști, partea de impozit care îi revine. *Să așeze Domnii țării, împreună cu boierii, dările de peste an și să le cisluiască după dreptate* (IORGA). **2** *refl.* (*înv.*) A se sfătui, a discuta. *La primărie, cisluiau, pe prispă, cîțiva consilieri și notarul* (VLAH.). **3** *tr.* (*înv., reg.*) A pune la cale, a plănui. *Moș Nichifor stătuse în loc și nu știu ce bichirea și cisluia prin prejurul căruței* (CR.). • prez.ind. *-iesc*. /***cislă*** + *-ui*.

cisluíre *s.f.* (*înv.*) Faptul de *a* (*se*) *cislui*; cisluit[1]. • pl. *-i*. /v. ***cislui***.

cisluít[1] *s.n.* (*înv.*) Cisluire. • /v. ***cislui***.

cisluít[2], -ă *adj.* (*înv.; despre biruri, taxe etc.*) Stabilit. • pl. *-ți, -te*. /v. ***cislui***.

cislunár, -ă *adj.* De dincoace de lună. • pl. *-i, -e*. /<engl. ***cislunar***.

cisoídă *s.f.* (*mat.*) Curbă plană, descrisă de un punct de pe o secantă mobilă care trece printr-un punct fix al unui cerc, intersectîndu-l a doua oară. • pl. *-e*. /<fr. ***cissoïde***; cf. gr. *κισσοειδής* „asemănător cu iedera".

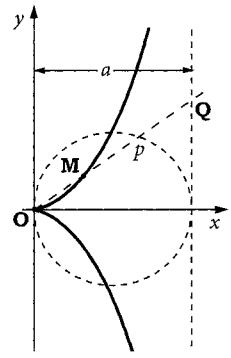

Cisoidă
M – punctele curbei care satisfac
$M \in OQ$ și $|MO| = |PQ|$.

cispadán, -ă *adj.* Care este situat, în raport cu Roma, dincoace de Pad. • pl. *-i, -e*. /<lat. ***cispadanus***, ***-a***, ***-um***, fr. ***cispadan***.

cisrenán, -ă *adj.* Care este situat dincoace de Rin. • pl. *-i, -e*. /<lat. ***cisrhenanus***, ***-a***, ***-um***, fr. ***cisrhénan***.

cist- Elem. de compunere „vezică". • și *cisti-, cistic-, cistico-, cisto-*. /<fr. ***cyst(o)***-, ***cysti-***, ***cystic(o)***-; cf. gr. *κύστις* „vezică".

cistalgíe *s.f.* (*med.*) Durere vezicală; cistodinie. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***cystalgie***; cf. gr. *κύστις* „sac, vezică", *ἄλγος* „durere".

cístă *s.f.* **1** (*în antic.*) Coș[1] (1) de răchită, cilindric, în care se purtau la procesiunile închinate unor divinități (Cibele, Demeter și Dionysos) diverse obiecte de cult. ◆ Casetă (1), lădiță. **2** (*arheol.*) Vas cilindric de metal, caracteristic pentru prima epocă a fierului din Italia. **3** (*arheol.*) Mormînt preistoric din piatră, în care era culcat mortul. **4** (*bot.; la alge*) Celulă, spor de rezistență. • pl. *-e*. /<fr. ***ciste***, lat. ***cista***, ***-ae***; cf. gr. *κίστη* „coș; cufăr".

cistectazíe *s.f.* (*med.*) Dilatație a vezicii urinare. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***cystectasie***; cf. gr. *κύστις* „sac, vezică", *ἔκτασις* „extindere".

cistectomíe *s.f.* (*chir.*) Rezecție a vezicii urinare. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***cystectomie***; cf. gr. *κύστις* „vezică", *ἐκτομή* „excizie".

cisteínă *s.f.* (*biochim.*) Aminoacid cu un atom de sulf în moleculă, rezultat în mod normal la hidroliza proteinelor, cu rol în procesele de oxidoreducere din celulă. • /<fr. ***cystéine***.

cistercián, -ă *s.m., adj.* **1** *s.m.* Membru al unui ordin de călugări benedictini din Franța, datînd din sec. 11, care a jucat un rol deosebit în colportarea formelor arhitectonice ale goticului timpuriu, suprimînd la biserici turnurile, portalurile, sculpturile și vitraliile pictate. **2** *adj.* Care aparține cistercienilor, care se referă la cistercieni. • sil. *-ci-an*. pl. *-ieni, -iene*. /<fr. ***cistercien***.

cistérnă *s.f.* **1** Recipient metalic închis, montat pe un vehicul, care servește la transportul unor lichide; ext. vehicul prevăzut cu un astfel de rezervor; autocisternă. ◆ Vagon de cale ferată înzestrat cu un asemenea recipient. <> *Avion cisternă* v. avion. **2** Rezervor (subteran) pentru înmagazinarea apei sau a altor lichide. **3** (*anat.*) Spațiu mare din organism conținînd limfă sau un alt lichid. • pl. *-e*. /<lat. ***cisterna***, ***-ae***, it. ***cisterna***.

cisternografíe *s.f.* (*med.*) Examen radiologic al cisternelor cerebrale, după injectarea unui produs de contrast. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***cisternographie***; cf. lat. *cisterna, -ae* „rezervor de apă", gr. *γράφω* „a scrie".

cisternogrămă *s.f.* (*med.*) Diagramă obținută prin cisternografie. • pl. *-e*. /<fr. ***cisternogramme***.

cisternotomíe *s.f.* (*chir.*) Deschidere chirurgicală a cisternelor (3). • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***cisternotomie***; cf. lat. *cisterna, -ae* „rezervor de apă", gr. *τομή* „tăietură".

cisti- v. cist-.

cístic[1], -ă *adj.* (*med.*) Care aparține vezicii urinare sau veziculei biliare, care se referă la vezica urinară sau la vezica biliară. <> *Canal cistic* = canal care conduce secreția biliară din vezica biliară în canalul coledoc. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***cystique***.

cistic[2]- v. cist-.

cisticectomíe *s.f.* (*chir.*) Extirpare a canalului[1] cistic. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***cysticectomie***.

cisticérc *s.m.* (*med.*) Forma larvară a teniei, constînd într-un singur cap de tenie aflat într-o veziculă unică, plină cu lichid, de mărimea bobului de mazăre, care se fixează în țesuturile mamiferelor, producînd cisticercoza. • pl. *-ci*. /<fr. ***cysticerque***; cf. gr. *κύστις* „vezică; pungă", *κέρκος* „coadă".

cisticercóză *s.f.* (*med.*) Boală parazitară la animale și la oameni, provocată de dezvoltarea cisticercilor de tenie prin heteroinfestare sau autoinfestare în diverse organe; măzăriche. • /<fr. ***cysticercose***; cf. gr. *κύστις* „sac, veziculă", *κέρκος* „coadă".

cisticítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a canalului[1] cistic. • pl. *-e*. /<fr. ***cysticite***.

cistico- v. cist-.

cisticorafíe *s.f.* (*chir.*) Sutură a canalului[1] cistic. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***cysticorrhaphie***.

cisticostomíe *s.f.* (*chir.*) Deschidere a canalului[1] cistic la suprafața pielii abdomenului. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***cysticostomie***.

cisticotomíe *s.f.* (*chir.*) Incizie a canalului[1] cistic. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***cysticotomie***.

cistínă *s.f.* (*biochim.*) Aminoacid dibazic, cu doi atomi de sulf în moleculă, uniți între ei, propriu organismului animal, care se extrage din calculi și sedimente urinare, din păr etc., iar sintetic se obține prin oxidarea cisteinei cu aer în soluție alcalină. • /<fr. ***cystine***.

cistinóză *s.f.* (*med.*) Boală ereditară caracterizată prin tulburări ale metabolismului cistinei, care se depune în țesuturi. • pl. *-e*. /<fr. ***cystinose***; cf. gr. *κύστις* „sac, veziculă".

cistinuríe *s.f.* (*med.*) Eliminare urinară de cistină în exces. • /<fr. ***cystinurie***; cf. gr. *κύστις* „sac, veziculă".

cistítă *s.f.* (*med.*) Boală caracterizată prin inflamarea acută sau cronică a vezicii urinare în urma unei infecții. • pl. *-e*. /<fr. ***cystite***; cf. gr. *κύστις* „sac, veziculă".

cisto- v. cist-.

cistocărp *s.n.* (*bot.*) Corp de fructificație la algele roșii. • /<fr. ***cystocarpe***.

cistocél *s.n.* (*med.*) Hernie a vezicii urinare prin peretele vaginului. • pl. *-e*. /<fr. ***cystocèle***; cf. gr. *κύστις* „sac, veziculă", *κήλη* „tumoră, hernie".

cistodiníe *s.f.* (*med.*) Eistalgie, cistalgie. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***cystodynie***.

cistofór[1] *s.n.* (*bot.*) Hifă purtătoare de ciste (4). • /<fr. ***cystophore***.

cistofór[2], -ă *s.m., s.f.* (*în antic.*) **1** *s.m., s.f.* Persoană care purta o cistă (1) la procesiuni. **2** *s.m.* Monedă de argint, emisă în sec. 2-1 î.Hr., care avea reprezentată pe una dintre fețe cista (1) lui Dionysos. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***cistophore***, lat. ***cistŏphŏrus***, ***-i***; cf. gr. *κίστη* „coș; cufăr".

cistofotografíe *s.f.* (*med.*) Fotografie a interiorului vezicii urinare. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***cisto-*** + ***fotografie***.

cistografíe *s.f.* (*med.*) Examen radiologic al vezicii urinare efectuat după introducerea unei substanțe de contrast. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***cystographie***; cf. gr. *κύστις* „sac, veziculă", *γράφω* „a scrie".

cistogrămă *s.f.* (*med.*) Rezultatul unei cistografii. • pl. *-e*. /<engl. ***cystogram***.

cistoíd *s.n.* (*paleon.; la pl.*) Clasă de echinoderme fosile (din silurian) cu țesutul globulos, fixat printr-un peduncul (*Cystoidea*); (*și la sg.*) animal care face parte din această clasă. • pl. *-e*. /<fr. ***cystoïdes***; cf. gr. *κύστις* „vezică", *εἶδος* „aspect".

cistolít *s.n.* (*med.*) Calcul (II) din vezica urinară. • pl. *-e*, m. *-ți*. /<fr. ***cystolithe***.

cistolitotomíe *s.f.* (*chir.*) Ablațiune a unui cistolit. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***cystolithotomie***.

cistometríe *s.f.* (*med.*) Măsurare a capacității vezicale și a presiunii intravezicale în funcție de conținutul și de puterea de contracție a mușchiului vezical. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***cystométrie***; cf. gr. *κύστις* „sac, veziculă", *μέτρον* „măsură".

cistométru *s.n.* (*med.*) Instrument folosit în cistometrie. • pl. *-e*. /<fr. ***cystomètre***.

cistopatíe *s.f.* (*med.*) Nume generic pentru afecțiunile vezicii urinare (cistită etc.). • g.-d. *-iei.* /<fr. ***cystopathie***; cf. gr. *κύστις* „vezică", *πάθος* „afecțiune".

cistopexíe *s.f.* (*chir.*) Fixare a peretelui anterior al vezicii urinare la peretele abdominal, deasupra simfizei pubiene. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***cystopexie***; cf. gr. *κύστις* „sac, veziculă", *πῆξις* „fixare".

cistopielografíe *s.f.* (*med.*) Examen radiologic al bazinetelor, al vezicii urinare și al ureterelor. • sil. *-pi-e-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***cystopyélographie***; cf. gr. *κύστις* „vezică", *πύελος* „uluc, cadă", *γράφω* „a scrie".

cistoplastíe *s.f.* (*chir.*) Intervenție de chirurgie plastică sau reconstructivă efectuată pe vezica urinară. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***cystoplastie***; cf. gr. *κύστις* „sac, vezicul㔠", *πλαστός* „modelat".

cistoplegíe *s.f.* (*med.*) Paralizie a vezicii urinare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***cystoplégie***; cf. gr. *κύστις* „sac, vezicul㔠", *πληγή* „lovitură".

cistoptóză *s.f.* (*med.*) **1** Relaxare anormală a vezicii urinare. **2** Reducere a capacității de contracție a peretelui vezicii urinare. • /<fr. ***cystoptose***.

cistorafíe *s.f.* (*chir.*) Sutură a vezicii urinare în unele cazuri de cistocel vaginal. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***cystorrhaphie***.

cistoragíe *s.f.* (*med.*) Hemoragie vezicală. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***cystorragie***.

cistorexíe *s.f.* (*med.*) Ruptură a pereților vezicii urinare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***cystorrhexie***.

cistosarcóm *s.n.* (*med.*) Sarcom al vezicii urinare. • pl. *-oame.* /<fr. ***cystosarcome***.

cistoscleróză *s.f* (*med.*) Sclerozare a vezicii urinare. • /<fr. ***cystosclérose***.

cistoscóp *s.n.* (*med.*) Instrument sub forma unei sonde metalice prevăzut la unul dintre capete cu un sistem de iluminare, iar la celălalt cu un dispozitiv optic, cu rol de mărire a imaginii, utilizat pentru vizualizarea interiorului vezicii urinare. • pl. *-oape, -uri.* /<fr. ***cystoscope***; cf. gr. *κύστις* „vezică", *σκοπέω* „a observa, a examina".

cistoscópic, -ă *adj.* (*med.*) Referitor la cistoscopie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***cystoscopique***.

cistoscopíe *s.f.* (*med.*) Examen endoscopic al vezicii urinare cu ajutorul cistoscopului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***cystoscopie***; cf. gr. *κύστις* „vezicul㔠", *σκοπέω* „a observa, a examina".

cistostomíe *s.f.* (*chir.*) Deschidere a vezicii la peretele abdominal, între simfiza pubiană și ombilic, pentru a permite scurgerea urinii din vezică, în situația unui obstacol la nivelul uretrei. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***cystostomie***; cf. gr. *κύστις* „sac, vezicul㔠", *στόμα* „gură".

cistotóm *s.n.* (*med.*) Instrument chirurgical folosit în cistotomie. • pl. *-uri.* /<fr. ***cystotome***.

cistotomíe *s.f.* (*chir.*) Incizie operatorie de scurtă durată a vezicii urinare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***cystotomie***; cf. gr. *κύστις* „vezică", *τομή* „tăietură".

cístră *s.f.* (*muz.*) Instrument muzical cu coarde[1] (1) ciupite, folosit în sec. 16-17, în Franța. • pl. *-e.* /<fr. ***cistre***.

cistrón *s.m.* (*genet.*) **1** Element de structură reprezentînd un segment de genă cu funcție proprie, care poate determina sinteza unui anumit tip de proteină. **2** Segment din molecula de acid dezoxiribonucleic, care cuprinde mai multe secvențe de nucleotide și reprezintă cea mai mare subunitate funcțională de genă. • pl. *-i.* /<fr. ***cistron***.

cisvestísm *s.n.* (*psih.*) Impuls morbid de a purta îmbrăcăminte nepotrivită cu vîrsta sau cu situația în care se află un bolnav, întîlnit la maniaci și schizofrenici. • /cf. lat. *cis-* „dincoace de", *vestis, -is* „îmbrăcăminte".

cișmeá *s.f.* **1** Instalație (exterioară) prevăzută cu o pompă sau cu un robinet, prin care este adusă pe conductă apa necesară gospodăriei. <> Expr. *A curge ca dintr-o cișmea* = a curge mult și continuu. **2** (*reg.*) Izvor. • pl. *-ele.* și (*înv.*) *ceșmeá, ceșmé s.f.* /<tc. ***çeşme***.

cișmegíu *s.m.* v. cișmigiu.

cișmigíu *s.m.* **1** (*înv.*) Meșter care făcea cișmele (1). **2** (*în trecut*) Slujbaș însărcinat, cu supravegherea rețelei de cișmele din București. • pl. *-gii.* și *cișmegíu, ceșmegíu s.m.* /<tc. ***çişmeci*** sau de la ***cișmea***.

cit *s.n.* (*înv.; reg.*) Material textil de calitate inferioară, înflorat și apretat, fabricat din bumbac. *Își prinse în ace perdelele de cit de la ferestre* (MACED.). • pl. *-uri.* /<tc. ***çit***.

citá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică persoane, evenimente, întîmplări etc.*) A numi, a indica, a menționa (pentru a face cunoscut, pentru a confirma ceva etc.); a reaminti pentru a servi de exemplu. ◆ A face trimitere la ceva sau la cineva. **2** A reproduce exact cele spuse sau scrise de un scriitor, de un autor de studii, de lucrări sau de descoperiri științifice etc.; a da un citat[1] (2) dintr-o lucrare beletristică, științifică etc. **3** (*jur.; compl. indică persoane*) A chema în fața unui organ de jurisdicție sau de urmărire penală, la un anumit termen, în calitate de parte într-un proces, de martor sau de informator, printr-o citație (1). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***citer***, lat. ***citare***.

citábil, -ă *adj.* Vrednic de a fi citat, de a fi amintit; care poate fi citat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***citable***.

citadélă *s.f.* **1** (*în Ev. Med.*) Mică fortăreață, situată în incinta unei cetăți, a unui oraș, care servea ca ultim loc de refugiu și de rezistență în caz de asediu. ◆ Gener. Oraș (întărit). **2** (*în Ev. Med.*) Cetate, fortăreață sau castel construit în afara zidurilor unui oraș, care servea ca post avansat pentru apărarea acestuia. **3** Fig. Bastion, focar, centru al unei mișcări, al unei acțiuni importante. **4** Compartiment pe navele mari de luptă, cu pereții etanși la gaze și la radiații. • pl. *-e.* /<fr. ***citadelle***, it. ***cittadella***.

citadín, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care aparține orașului, care se referă la oraș; orășenesc. **2** *s.m., s.f.* Locuitor al unui oraș; orășean. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***citadin***, it. ***cittadino***.

citadinísm *s.n.* Caracter citadin. • /<it. ***cittadinismo***.

citadinizá *vb. I. tr., refl.* A (se) urbaniza. • prez.ind. *-ez.* /<it. ***cittadinizzare***.

citadinizáre *s.f.* Urbanizare. • pl. *-ări.* /v. ***citadiniza***.

citánie *s.f.* **1** (*înv., pop.*) Citire (1). ◆ Instruire prin citit (1). **2** (*arh.*) Lectură a unei rugăciuni sau a unor texte religioase, din cărțile bisericești, înaintea credincioșilor. **3** Fig. Lectură monotonă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *cetánie s.f.* /<slav. **чьтєнїе**.

citára *s.f.* (*muz.; în antic. greacă*) Instrument muzical, formă perfecționată a lirei, cu coarde[1] (1) ciupite. • pl. *-e.* /<fr. ***cithare***; cf. gr. *κιθάρα*.

citară

citáre *s.f.* **1** Reproducere a unui pasaj dintr-o scriere. <> *Semnele citării* v. semn. **2** (*jur., adm.*) Procedură prin care o persoană este invitată, ca parte sau ca martor, înaintea unei instanțe judecătorești sau a unei autorități publice; citație (1). • pl. *-ări.* /v. ***cita***.

citareá *s.f.* (*în trecut*) Stofă fină cu dungi, din care se făceau anterie. *Cît îi șade de frumos... Cu-anteriu de citarea* (ALECS.). • și *citaríe s.f.* /<tc. ***çitare***.

citaréd *s.m.* (*muz.*) Rapsod care cînta în acompaniament de citară. • /<fr. ***citharède***; cf. gr. *κιθαρῳδός*.

citaríe *s.f.* v. citarea.

citaríst, -ă *s.m., s.f.* v. chitarist.

citát[1] *s.n.* **1** Menționare a unei persoane, a unui eveniment, a unei întîmplări etc. (pentru a face cunoscut, pentru a confirma ceva etc.). **2** Fragment dintr-o scriere, reprodus întocmai, de obicei cu indicarea exactă a autorului (și a operei) în scopul de a întări și a ilustra o idee sau o argumentare; (*înv.*) citație (2). **3** (*muz.*) Figură melodică sau ritmică împrumutată altei lucrări. • pl. *-e.* /<lat. ***citatus, citatum***, germ. ***Zitat***, după *cita*.

citát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre persoane, evenimente, întîmplări*) Menționat. **2** (*despre pasaje scrise sau vorbite*) Reprodus întocmai. **3** (*jur., adm.; despre martori, persoane implicate într-un proces*) Chemat înaintea unei instanțe judecătorești sau a unei autorități. • pl. *-ți, -te.* /v. ***cita***.

citatofobíe *s.f.* Idiosincrasie față de citate (1). • g.-d. *-iei.* /***citat***[1] + ***fobie***.

citatomaníe *s.f.* Manie de a cita în mod abuziv, mecanic. • g.-d. *-iei.* /***citat***[1] + ***manie***.

citáție *s.f.* **1** (*jur., adm.*) Invitație oficială scrisă, prin care o persoană este chemată să se înfățișeze la o anumită dată înaintea unei instanțe judecătorești sau a unei autorități; citare (2). ◆ Concr. Hîrtie oficială care conține această invitație. **2** (*înv.*) Citat[1] (2) dintr-o operă, dintr-un autor etc. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *citațiúne s.f.* /<fr. ***citation***, lat. ***citatio, -onis***.

citațiúne *s.f.* v. citație.

cité [si'te] *s.n.* **1** Oraș (vechi). **2** Cartier (1). • /<fr. ***cité***.

citemíe *s.f.* (*med.*) Invadare a sîngelui periferic de elemente ale proceselor tumorale. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***cytémie***.

citemolíză *s.f.* (*med.*) Distrugere a globulelor roșii. • /<fr. ***cytémolyse***.

cíteră *s.f.* v. țiteră.

citéț, -eáță *adj., s.m.* **1** *adj.* (*despre scrisul de mînă, texte, manuscrise*) Care se poate citi ușor; lizibil, (*înv.*) deslușit. **2** *s.m.* (*bis.*) Persoană din cler, care, prin hirotesie, se face demn să citească din cărțile sfinte. • pl. *-eți, -ețe.* și *cetéț s.m.* /<slav. **чьтьць, чьтица**.

citi *vb. IV. tr.* **1** (*compl. indică scrieri, texte etc.*) A parcurge (pronunțînd sau nu cuvintele) pentru a lua cunoștință de cele scrise în el. *Mama învăța cu mine acasă și citea acum la ceaslov, la psaltire și Alexandria mai bine decît mine* (CR.). <> Expr. *A citi printre rînduri* v. rînd. *A citi din slovă-n slovă* v. slovă. **2** (*compl. indică scrieri, texte etc.*) A rosti, a urmări cu glas tare pentru a comunica cuiva conținutul. *Dacă n-ai obosit, mai citește-ne ceva* (VLAH.). **3** (*bis.*) A rosti anumite texte religioase la diferite ocazii. **4** (*muz.; compl. indică partituri muzicale*) A descifra, urmărind cu ochii sunetele reprezentate și valorile lor (și a le reproduce cu vocea sau cu un instrument). **5** (*topogr.; compl. indică hărți, planuri etc.*) A interpreta indicațiile topografice și a reconstitui conformația terenului. *Citește harta zonei.* **6** (*tehn.; compl. indică barometre, contoare, indicatoare etc.*) A înregistra indicațiile date. *Citește contorul.* **7** A învăța, a studia (parcurgînd scrieri, izvoare etc.); ext. a se instrui, a se cultiva (II). **8** Fig. (*compl. indică gînduri, sentimente ascunse, taine etc.*) A pătrunde, a descoperi, a sesiza din atitudinea cuiva, din expresia figurii sale etc. *Chiar dacă unii tac... eu citesc în privirile lor batjocura* (STANCU). **9** (*abs.*) Expr. *A citi în stele* = a prezice viitorul cuiva după poziția stelelor. *A citi în palmă* = a prezice cuiva viitorul, examinîndu-i liniile din palmă. • prez.ind. *-esc.* și (*înv., pop.*) *cetí vb. IV.* /<sl. veche **чнсти, чьтѫ, чнтати**.

citíre *s.f.* **1** Lectură; (*înv., pop.*) citanie (1). <> *Carte de citire* = manual de limba română pentru primele clase elementare. *Citire erasmică* v. erasmic. **2** Descifrare, interpretare. • pl. *-i.* și (*înv., pop.*) *cetíre s.f.* /v. ***citi***.

citít[1] *s.n.* Lectură. *Nu-i altă mai de folos zăbavă decît cetitul cărților* (COSTIN). <> *Scris-citit* = noțiuni elementare de scriere și citire (predate în primele clase elementare). • și (*înv., pop.*) *cetít s.n.* /v. ***citi***.

citít[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre oameni*) Instruit, învățat; erudit. **2** (*despre opere*) Care a fost parcurs prin lectură. **3** Fig. (*despre gînduri, sentimente ascunse, taine etc.*) Descoperit. • pl. *-ți, -te.* și (*înv., pop.*) *cetít, -ă adj.* /v. ***citi***.

cititór, -oáre *subst.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care citește. <> *Cititor-încasator* = angajat al unei întreprinderi de distribuire a curentului electric, a gazelor, a apei etc. care citește contorul și încasează suma de bani cuvenită. **2** *s.m. Cititor în stele* = astrolog. **3** *s.n.* (*inform.*) *Cititor de cartele* = dispozitiv periferic care permite introducerea informației după o cartelă perforată într-un sistem de prelucrare autonomă a datelor. • pl. *-ori, -oare.* și (*înv., pop.*) *cetitór, -oáre subst.* /***citi*** + *-tor*.

cito- Elem. de compunere „(referitor la) celulă". • /<fr. *cyto-*; cf. gr. *κύτος*, „recipient".

citoanatomíe *s.f.* (*biol.*) Anatomia celulei. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***cytoanatomie***.

citoarhitectónică *s.f.* (*anat.*) Organizarea în spațiu tridimensional a structurii celulare a unui țesut sau organ. • /<fr. ***cyto-architectonique***.

citobiológic, -ă *adj.* (*biol.*) Care aparține citobiologiei, care se referă la citobiologie. • sil. *-bi-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***cytobiologique***.

citobiología *s.f.* (*biol.*) Biologie celulară. • sil. *-bi-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***cytobiologie***.

citoblást *s.n.* (*biol.*) Nucleu celular. • pl. *-e.* /<fr. ***cytoblaste***; cf. gr. *κύτος* „recipient", *βλαστός* „germen".

citobotánică *s.f.* (*biol.*) Studiul celulelor vegetale. • /<fr. ***cytobotanique***.

citochímic, -ă *adj.* (*biochim.*) Care aparține citochimiei, care se referă la citochimie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***cytochimique***.

citochimíe *s.f.* (*biochim.*) Parte a citologiei care se ocupă cu studiul distribuției intracelulare, al relațiilor structurale și al proceselor biochimice ale elementelor celulare, prin metode chimice uzuale, imunochimice, fracționare etc. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***cytochimie***; cf. gr. *κύτος* „recipient", *χημεία* „alchimie, chimie".

citochimísm *s.n.* (*biochim.*) Totalitatea proceselor biochimice care au loc în celule. • /***cito-*** + ***chimism***.

citochinéză *s.f.* v. citocineză.

citocíd, -ă *adj., s.n.* (*biol.*) (Substanță) care distruge celulele vii. • pl. *-izi, -ide.* /***cito-*** + ***-cid***.

citocinéză *s.f.* (*biol.*) Totalitatea schimbărilor care au loc în plasmă în cursul diviziunii celulare. • și *citochinéză s.f.* /<fr. ***cytokinèse***; cf. gr. *κύτος* „recipient", *κίνησις* „mișcare".

citoclazíe *s.f.* (*biol.*) Proces de fragmentare sau de distrugere a celulelor vii. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***cytoclasie***.

citocróm *s.m.* (*biochim.*) Clasă de hemoproteine, larg răspândită în țesuturile animale și vegetale, ce acționează ca agent de transfer de electroni, cu rol esențial în realizarea respirației celulare. • pl. *-i.* /<fr. ***cytochrome***; cf. gr. *κύτος* „recipient", *χρῶμα* „culoare".

citocromíe *s.f.* (*tipogr.*) Procedeu rapid de tipar în patru culori, la care forma parțială de negru servește la redarea efectelor de tonuri închise. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***cytochromie***; cf. lat. *cito* „repede", gr. *χρῶμα* „culoare".

citodiagnóstic *s.n.* (*med.*) (Metodă de) diagnosticare bazată pe examinarea microscopică a formei și a caracteristicilor celulelor prelevate din organism (prin puncții, raclări etc.). • sil. *-di-ag-.* pl. *-ce.* /<fr. ***cytodiagnostic***; cf. gr. *κύτος* „recipient", *διαγνωστικός* „care recunoaște".

citodiagnóză *s.f.* (*med.*) Diagnosticare pe baza studiului microscopic al celulelor prelevate din organism; citoscopie. • pl. *-e.* /<fr. ***cytodiagnose***.

citofág, -ă *adj.* (*biol.*) Care înglobează sau distruge celulele. • pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***cytofague***.

citofagíe *s.f.* (*biol.*) Înglobare sau distrugere a unei celule sau a unei porțiuni de celulă de către altă celulă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<engl. ***cytophagy***.

citofíl, -ă *adj.* (*biol.*) Care are afinitate pentru celule. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***cytophile***.

citofiziológic, -ă *adj.* (*fiziol.*) Care aparține citofiziologiei, care se referă la citofiziologie. • sil. *-zi-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***cytophysiologique***.

citofiziológie *s.f.* Ramură a fiziologiei care se ocupă cu studiul funcțiilor celulei vii. • sil. *-zi-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***cytophysiologie***.

citofotometríe *s.f.* (*biol.*) Fotometrie a organitelor celulare cu ajutorul microscopului fotometru. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***cytophotométrie***.

citogamíe *s.f.* (*biol.*) Proces de fuzionare citoplasmatică a gameților în cadrul procesului de fecundație. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***cytogamie***; cf. gr. *κύτος* „recipient", *γάμος* „căsătorie".

citogén, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* (*biol.*) Care produce celule. **2** *s.f.* (*genet.*) Genă din citoplasmă care condiționează manifestările ereditații. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***cytogène***.

citogenétic, -ă *s.f., adj.* (*genet.*) **1** *s.f.* Ramură a geneticii care se ocupă cu studiul proceselor ereditare în corelație cu structurile și procesele celulare, îndeosebi legate de numărul, morfologia și modificările cromozomilor, precum și cu consecințele anomaliilor cromozomiale. **2** *adj.* Care aparține citogeneticii, care se referă la citogenetică. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***cytogénétique***; cf. gr. *κύτος* „recipient", *γίγνομαι* „a lua naștere".

citogeneticiăn, -ă *s.m., s.f.* (*genet.*) Specialist în citogenetică. • sil. *-ci-an.* pl. *-ieni, -ene.* /<fr. ***cytogénéticien***.

citogenéză *s.f.* (*biol.*) Proces de formare a celulelor. • /<fr. ***cytogenèse***.

citogerontológie *s.f.* Ramură a gerontologiei care se ocupă cu studiul îmbătrânirii la nivel celular. • g.-d. *-iei.* /***cito-*** + ***gerontologie***.

citogoníe *s.f.* (*biol.*) Reproducere prin celule germinative. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***cytogonie***.

citografíe *s.f.* (*biol.*) Descriere sistematică a celulei vii. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***cytographie***.

citogrămă *s.f.* (*med.*) Numărarea celulelor din organism, în funcție de tip, într-un lichid biologic sau pe un frotiu, în scopul stabilirii unui diagnostic sau al evaluării evoluției sau prognosticului unei boli. • pl. *-e.* /<fr. ***cytogramme***, engl. ***cytogram***; cf. gr. *κύτος* „recipient", *γράμμα* „linie, semn scris".

citohistogenéză *s.f.* (*biol.*) Dezvoltare structurală a celulelor vii. • /<fr. ***cyto-histogenèse***.

citohistológie *s.f.* (*biol.*) Studiu histologic al celulelor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***cytohistologie***.

citohormón *s.m.* (*biol.*) Hormon produs de celulele endocrine izolate. • pl. *-i.* /<fr. ***cytohormone***.

citólă *s.f.* (*muz.*) Instrument medieval cu coarde[1] (1), de formă alungită și cu gîtul scurt. • pl. *-e.* /<it. ***citola***, fr. ***citole***.

citolímfă *s.f.* (*biol.*) Partea fluidă a citoplasmei. • /***cito-*** + ***limfă***.

citolític, -ă *adj., s.n.* (*biol.*) (Substanță, ser) care se referă la sau care determină distrugerea celulelor. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***cytolytique***; cf. gr. *κύτος* „recipient", *λυτικός* „care dizolvă".

citolíză *s.f.* (*biol.*) Proces de distrugere sau degenerare a celulelor vii. • /<fr. ***cytolyse***; cf. gr. *κύτος* „recipient", *λυτικός* „care dizolvă".

citolizínă *s.f.* (*biochim.*) Enzimă care produce distrugerea celulelor. • /<fr. ***cytolysine***; cf. gr. *κύτος* „recipient", *λύσις* „dizolvare, descompunere".

citológ, -ă *s.m., s.f.* (*biol.*) Specialist în citologie. • pl. *-gi, -ge.* /de la ***citologie***, prin derivare regresivă.

citológic, -ă *adj.* (*biol.*) Care aparține citologiei, care se referă la citologie. • pl. *-ci, ce.* /<fr. ***cytologique***.

citológie *s.f.* (*biol.*) Ramură a biologiei care se ocupă cu studiul morfologiei, structurii și fiziologiei celulelor vii, prin diverse metode de microscopie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***cytologie***; cf. gr. *κύτος* „recipient", *λόγος* „studiu".

citomegalíe *s.f.* (*biol.*) Creștere exagerată a unor celule sub acțiunea unor factori externi, chimici sau inframicrobieni. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***cytomégalie***.

citometríe *s.f.* (*biol.*) Numărare sau măsurare a celulelor din sînge. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***cytométrie***.

citométru *s.n.* (*biol.*) Aparat folosit în citometrie. • pl. *-e.* /<fr. ***cytomètre***.

citomixíe *s.f.* (*biol.*) **1** Proces de fuziune a celulelor. **2** Trecere a cromatinei dintr-o celulă în citoplasma altei celule. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***cytomixie***; cf. gr. *κύτος* „recipient", *μῖξις* „amestecare, împreunare".

citomorfológie *s.f.* (*biol.*) Studiu morfologic al celulei. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***cytomorphologie***.

citomorfóză *s.f.* (*biol.*) Totalitatea modificărilor structurale ale celulei în timpul dezvoltării ei. • pl. *-e.* /<fr. ***cytomorphose***; cf. gr. *κύτος* „recipient", *μόρφωσις* „formare".

citopátic, -ă *adj.* (*biol.*) Referitor la citopatie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***cytopathique***.

citopatíe *s.f.* (*biol.*) Afecțiune a celulelor animale sau vegetale. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***cytopathie***.

citopatoiogíe *s.f.* (*biol.*) Ramură a patologiei care se ocupă cu studiul proceselor patologice din interiorul celulei. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***cytopathologie***.

citopeníe *s.f.* (*biol.*) Diminuare patologică a numărului de celule dintr-o formație organică. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***cytopénie***.

citopexíe *s.f.* (*biol.*) Fixare a celulelor normale sau patologice într-un organ (ficat). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***cytopexie***.

citoplasmátic, -ă *adj.* (*biol.*) Citoplasmic. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***citoplasmatique***, engl. ***cytoplasmatic***.

citoplásmă *s.f.* (*biol.*) Element constitutiv fundamental al unei celule animale sau vegetale, care conține toți constituenții protoplasmatici, cu excepția nucleului, și care este format îndeosebi din albumină. • /<fr. ***cytoplasme***; cf. gr. *κύτος* „recipient", *πλάσμα* „formație".

citoplásmic, -ă *adj.* (*biol.*) Care aparține citoplasmei, care se referă la citoplasmă; citoplasmatic. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***cytoplasmique***.

citopoiéză *s.f.* (*biol.*) Proces de formare a celulelor. • /<fr. ***cytopoïèse***.

citosárc *s.n.* (*biol.*) Corpul celulei fără nucleu. • /<fr. ***cytosarque***.

citoscóp *s.n.* (*med.*) Aparat cu care se examinează celulele, folosit în citoscopie. • pl. *-oape.* /de la ***citoscopie***, prin derivare regresivă.

citoscopíe *s.f.* (*med.*) Citodiagnoză. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***cytoscopie***; cf. gr. *κύτος* „recipient", *σκοπέω* „a examina".

citospectrofotometríe *s.f.* (*fiz.*) Metodă fizică modernă de investigare a celulelor și a structurii celulare. • g.-d. *-iei.* /***cito-*** + ***spectrofotometrie***.

citostátic, -ă *adj., s.n.* (*med.*) (Medicament sau alt agent fizic) care blochează înmulțirea celulelor în diferite faze ale ciclului celular și care este folosit în tratamentul cancerului. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***cytostatique***; cf. gr. *κύτος* „recipient", *στατικός* „care oprește".

citosteatonecróză *s.f.* (*med.*) Necrozare a țesutului adipos însoțită de saponificarea grăsimilor libere. • sil. *-ste-a-.* /<fr. ***cytostéatonécrose***; cf. gr. *στέαρ, στέατος* „grăsime", *νέκρωσις* „mortificare".

citotaxíe *s.f.* (*biol.*) Proprietate pe care o posedă anumite celule din organism de a fi atrase sau respinse de un factor de stimulare, de obicei un agent chimic. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***cytotaxie***; cf. gr. *κύτος* „recipient", *τάξις* „ordonare, aranjare".

citotaxonomíe *s.f.* (*biol.*) Clasificare a organismelor pe bază de asemănări și diferențe cromozomiale. • g.-d. *-iei.* /***cito-*** + ***taxonomie***.

citoterapíe *s.f.* (*med.*) Folosire a celulelor embrionare în scop terapeutic. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***cytothérapie***.

citotóxic, -ă *adj.* (*biol.; despre substanțe*) Care are efect toxic asupra unor celule. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***cytotoxique***.

citotoxínă *s.f.* (*biol.*) **1** Toxină de origine celulară. **2** Substanță capabilă să distrugă unele celule. • pl. *-e.* /<fr. ***cytotoxine***.

citotrofíe *s.f.* (*biol.*) Dezvoltare normală a celulei vii. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***cytotrophie***.

citotróp, -ă *adj.* (*biol.; despre substanțe, virusuri*) Care are proprietatea de a fi atras și fixat de celule. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***cytotrope***.

citotropísm *s.n.* (*biol.*) **1** Mișcare a celulei ca răspuns la o stimulare exterioară. **2** Tendința unor virusuri, bacterii, medicamente etc. de a-și exercita efectul lor asupra unor celule din organism. • /<fr. ***cytotropisme***; cf. gr. *κύτος* „recipient", *τροπή* „întoarcere, schimbare".

citozínă *s.f.* (*biochim.*) Bază pirimidinică din structura acizilor nucleici. • /<fr. ***cytosine***.

citozóm *s.m.* (*bot.*) Organit citoplasmatic al plantelor. • pl. *-i.* /<fr. ***cytosome***.

citozoológie *s.f.* (*biol.*) Studiu al celulelor animale. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***cytozoologie***.

citrăt *s.m.* (*chim.*) Sare sau ester al acidului citric. • pl. *-ți.* /<fr. ***citrate***.

citraturíe *s.f.* (*med.*) Prezența citraților în urină. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***citraturie***.

citremíe *s.f.* (*med.*) Prezența citraților în sînge. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***citrémie***.

cítric, -ă *adj.* **1** (*chim.*) *Acid citric* = acid organic, cu șase atomi de carbon, care se găsește în stare naturală în special în sucul de lămîie sau se sintetizează biochimic din melasă prin fermentație, folosit în alimentație, în farmacie etc. **2** Care conține acid citric. ◇ (*bot.*) *Plante citrice* = familie de arbori și de arbuști fructiferi, avînd ca tip principal lămîiul. *Fructe citrice* (*și subst. f. pl.*) = nume generic pentru fructele plantelor citrice. *Lămîile, portocalele, mandarinele sînt citrice.* • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***citrique***.

citrín *s.n.* (*mineral.*) Varietate de cuarț de culoare galbenă, utilizată uneori ca piatră semiprețioasă. • /<fr. ***citrine***, it. ***citrino***; cf. lat. *citrus, -i* „lămîie".

cítro *s.f.* Citronadă. • /abr. de la ***citronadă***.

citron [si'tron] *adj.invar., s.n.* (De) culoarea lămîii; galben-deschis. • /<fr. ***citron***.

citronádă *s.f.* **1** Băutură răcoritoare din suc (sau coajă) de lămîie, apă (ori sifon) și zahăr; citro, limonadă. **2** Sticlă, pahar etc. cu citronadă (1). • pl. *-e.* și (*pop.*) *citronátă, sitronádă s.f.* /<fr. ***citronnade***.

citronátă *s.f.* v. citronadă.

citronélă *s.f.* (*bot.*) Lămîiță (*Melisso officinalis*). • pl. *-e.* /<fr. ***citronnelle***.

ciubăr *s.n.* **1** Vas mare, făcut din doage de lemn și prevăzut cu torți, avînd diferite întrebuințări; (*reg.*) ciovei. *Descuie baraca, aducînd în mijlocul lucrătorilor un ciubăr plin de castraveți* (CAM.). ◇ (*reg.*) *Ciubărul botezului* = cristelniță. ◇ Expr. (*pop.; fam.*) *A avea capul ciubăr* = a-și simți capul umflat din cauza băuturii, a gălăgiei, a zgomotului mare etc. ◆ Conținutul unui ciubăr. **2** Fig. (*reg.*) Cap[1] mare. **3** Fig.

(reg.) Pălărie (sau căciulă) mare. • acc. și *ciúbăr*. pl. *-ere*. /<sl. veche кѣбѣлъ, bg. *кобол*, srb. *чабар*.

ciubăráș *s.n.* Dim. al lui *ciubăr*. • pl. *-e*. /**ciubăr** + *-aș*.

ciubéică *s.f.* *(reg.)* Lulea (proastă). *Sta lîngă foc și tot mozolea în gură o ciubeică fără tiutiun* (SADOV.). • pl. *-ci*. /**ciub[uc]** + *-eică*.

ciubotár *s.m.* *(reg.)* Cizmar. *D-apoi cu moș Chiorpec ciubotarul, ce necaz aveam!* (CR.). • pl. *-i*, și *ciobotár*. *s.m.* /**ciubotă** + *-ar*.

ciubótă *s.f.* **1** *(reg.)* Cizmă; gheată. *Cu ciubote mari și ude stau la masă vînătorii* (TOPÎR.). <> Expr. *Prost ca o ciubotă* = *(despre oameni)* foarte prost. *A fi cu ciubote roșii* v. roșu. *A umbla* (sau *a se duce*) *cu ciubote roșii* v. roșu. *A plăti ciubote roșii* v. roșu. ◆ Fig. Om prost. **2** *(în Ev. Med., în Țările Rom.)* Taxă percepută de slujitorii domnești de la împricinați, cînd erau obligați să se deplaseze pînă acasă la aceștia. • pl. *-e*. și *(reg.)* *ciobótă, cioboátă s.f* /<ucr. *чоботы*, rus. *чёботы*, pol. *ciobot*.

ciubotărésc, -eáscă *adj.* *(reg.)* Cizmăresc. • pl. *-ești*, și *ciobotărésc, -eáscă adj.* /**ciubotar** + *-esc*.

ciubotărie[1] *s.f.* *(reg.)* Meseria ciubotarului; cizmărie[1]. *Aș face ciubote dacă aș ști ciubotăria* (ALECS.). • g.-d. *-iei*. și *(reg.)* *ciobotărie s.f.* /**ciubotar** + *-ie*.

ciubotărie[2] *s.f.* *(reg.)* Atelierul ciubotarului; cizmărie[1]. *Se oprise în fața unei ciobotării, privind lung firma* (CAM.). • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și *(reg.)* *ciobotărie s.f.* /**ciubotă** + *-ărie*.

ciubotăríță *s.f.* *(reg.)* Cizmăreasă. • pl. *-e*. și *(reg.)* *ciobotăriță s.f.* /**ciubotar** + *-iță*.

ciubotícă *s.f.* **1** *(reg.)* Dim. al lui *ciubotă*. *Era băiatul Dragomanului încălțat în niște ciubotele domnești* (CAM.). ◆ Cizmuliță sau gheată de damă. **2** Compuse: *(bot.)* *ciubotica-cucului* = plantă erbacee perenă, din familia primulaceelor, cu frunzele ovale, dispuse în rozete și păroase pe partea inferioară, cu florile galbene plăcut mirositoare și cu fructul o capsulă (*Primula officinalis, elatior* sau *veris*); *cinci-clopoțele, cinci-foi*; *ciubotica-ursului* = plantă erbacee perenă, din familia primulaceelor, cu frunzele lobate și cu florile purpurii (*Cortusa matthioli*). • pl. *-ele, -ici*. și *(reg.)* *ciobotícă s.f.* /**ciubotă** + *-ică*.

ciubotica-cucului

ciubúc *s.n.* **1** Pipă (orientală) cu țeava lungă. <> Expr. *A aprinde* (sau *a trage, reg., a bea*) *ciubuc* = a fuma. *Sorbiră din cafea, traseră de două-trei ori din ciubuc* (GHICA). *A-și lua traista și ciubucul* v. lua. **2** Țeavă de lulea. **3** *(pop.)* Tub scurt de fildeș, de chihlimbar etc. care se pune la capătul țevii lulelei și pe care îl ia fumătorul în gură; mușțiuc. **4** *(constr.)* Ornament dreptunghiular sau curbat în relief, din diverse materiale, care marchează marginile unui perete, ale unei tavan, ale unei ferestre etc. *Pe dinafară, șase ferestre mari, ciubuce și ornamente monumentale* (CAR.). **5** *(reg.)* Fire din țesătura unei stofe ieșite în relief față de restul bătăturii. **6** Bomboană în formă de bastonaș, făcută din zahăr colorat. **7** Fig. *(fam.; constr. cu vb. ca „a da”, „a lua”)* Avantaj sau cîștig ilicit; bacșiș. *A făcut și el un ciubuc din afacerea asta*. • pl. *-ce, -uri*. /<tc. *çubuk*.

ciubucár *s.n., s.m.* **1** *s.n.* *(constr.; pop.)* Unealtă de zidărie cu care se fac ciubucele (4). **2** *s.m.* Fig. *(fam.)* Persoană care umblă după ciubucuri (7), după cîștiguri ilicite, după bacșișuri. • pl. *n. -e, m. -i*. /**ciubuc** + *-ar*.

ciubucărie *s.f.* **1** *(constr.)* Totalitatea ciubucelor (4) care decorează o construcție, un zid etc. *Geamurile, cercevelele, ciubucăria... dovedeau că acolo era locuința unor oameni mai de seamă* (DELAVR.). **2** *(înv.)* Fabrică de ciubuce (1). ◆ Prăvălie de ciubuce (1). **3** Fig. *(fam.)* Îndeletnicire a ciubucarului (1). • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /**ciubuc** + *-ărie*.

ciubucciú *s.m.* *(turc. înv.)* **1** Fumător de ciubuc (1). **2** Slujitor însărcinat cu umplerea sau aprinderea ciubucului (1) domnului sau al boierilor. *De Marenne înlătură ciubucul cu imame de chihlimbar pe care i-l înfățișa ciubucciul* (SADOV.). **3** Fabricant de ciubuce (1). • pl. *-cii*. /<tc. *çubukçu*.

ciúcă[1] *s.f.* *(geomorf.)* Vîrf de munte asemănător cu o movilă rotundă. • pl. *ciuci*. /cf. *cioc*[2] „vîrf”, alb. *čuka* „culme”, bg. *чука* „colină”, magh. *csúcs* „vîrf”.

ciúcă[2] *s.f.* *(reg.)* **1** Năravi. <> Expr. *Asta e ciuca lui* = acesta este felul lui de a fi. **2** Ocupație favorită. **3** Ocazie favorabilă. <> Expr. *A fi ciuca lui* = a fi toate condițiile pentru a realiza ceva. **4** Expr. *A fi ciuca bătăilor* = *a)* a primi bătaie de la toți; *b)* a fi expus la toate neajunsurile. • pl. *ciuci*. /v. *cioacă*.

ciúci[1] *s.m.* *(iht.; reg.)* Crap mic. • pl. *ciuci*. /etimol. nec.

ciuci[2] *vb. IV. refl.* **1** *(pop.; fam.)* A se așeza pe vine (pentru a-și satisface necesitățile fiziologice). **2** *(pop.; fam.)* A se ghemui. **3** *(pop.; despre frunze)* A se răsuci. **4** *(pop.; despre fructe)* A se zbîrci. • prez.ind. *-esc*. /<srb. *čučati*.

ciucior *s.n.* v. ciuciur.

ciucíre *s.f.* *(pop.; fam.)* Acțiunea de *a se ciuci*[2] și rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. *ciuci*[2].

ciúciu *adv., s.n.* *(pop.; fam.)* **1** *adv.* Pe vine. **2** *adv.* Ghemuit. **3** *s.n.* Gest făcut cu degetul mare pus între degetul arătător și cel mijlociu în semn de sfidare sau de dispreț. • /de la *ciuci*[2].

ciuciuleán *s.m.* *(iht.; reg.)* Crap (mic). • pl. *-eni*. /**ciuci**[1] + *-ulean*.

ciuciuléte *s.m.* **1** *(pop.)* Cocoloș (1); boț mic. *Frecai după legea artei palmă de palmă, iar mămăliga lipită de ele căzu cernîndu-se în ciuciuleți uscați și mici* (HOG.). **2** *(pop.)* Bucată de hîrtie (sau de cîrpă) făcută sul. **3** *(pop.; la pl.)* Picături abundente de transpirație. **4** *(pop.)* Știulete de porumb. **5** *(bot.; reg.)* Ciuperică comestibilă, cu pălăria zbîrcită, gălbuie sau brunăroșcată, cu piciorul cilindric, alb și gol în interior, neted și păros, care apare primăvara prin păduri, livezi și pășuni umbroase (*Morchella esculenta*); zbîrciog. **6** Expr. *(pop.; fam.; adv.) A (se) face* (sau *a fi ud*) *ciuciulete* = a (se) uda (sau a fi ud) pînă la piele. *Păcat de ei... o să-i facă ploaia ciuciulete* (GAL.). • pl. *-ți*. /**ciuciuli** + *-ete*.

ciuciuí *vb. IV.* *(pop.)* **1** *refl.* A se strînge, a se ghemui (pentru a nu fi văzut); a se chirci (1). *Mă țin cu mîinele de coamă, mă ciuciulesc* (STANCU). **2** *tr., refl.* A (se) uda pînă la piele. • prez.ind. *-esc*. /cf. magh. *csücsülni* „a ședea turcește”.

ciuciulíre *s.f.* Faptul de *a (se) ciuciuli*. • pl. *-i*. /v. *ciuciuli*.

ciuciulít, -ă *adj.* *(pop.)* **1** Strîns, ghemuit, chircit (1) (ca să nu fie văzut). **2** Udat pînă la piele. • pl. *-ți, -te*. /v. *ciuciuli*.

ciúciur *s.n.* *(reg.)* **1** Uluc, jgheab pe care curge apa la un izvor, la o fîntînă. *Ai luat apă din ciucior, Să trăiesc io tot cu dor* (POP.). **2** Țeavă de scurgere. **3** Buză a ibricului sau a altui vas. • pl. *-e*. și *ciuciór s.n.* /form. expr.; cf. bg. *чучур*.

ciúciure *s.m.* *(bot.; reg.)* Plantă erbacee, acoperită cu peri moi, cu florile violete sau albastre, îngrămădite în vîrful tulpinei (*Campanula glomerata*). • pl. *-i*. /cf. *ciucure*.

ciúcur *s.m.* v. ciucure.

ciucurá *vb. I. tr.* *(înv., pop.)* **1** A face ciucuri (1). **2** A pune ciucuri (1). • prez.ind. *-ez*. /**ciucure** + *-a*.

ciucurár *s.m.* *(înv., pop.)* Persoană care face sau vinde ciucuri (1). • pl. *-i*. /**ciucure** + *-ar*.

ciucurăș *s.m.* **1** Dim. al lui *ciucure*; ciucurel. *Frîuleț cu ciucuraș* (POP.). **2** *(bot.; pop.)* Plantă erbacee perenă, din familia compozitelor, cu frunzele reniforme sau rotunde, cu florile roz sau albe, dispuse în mici capitule, care crește în regiuni de munte (*Adenostyles alliariae*). • pl. *-i*. /**ciucure** + *-aș*.

ciucurăt, -ă *adj.* *(înv., pop.)* Împodobit, încărcat cu ciururi (1). • pl. *-ți, -te*. /**ciucure** + *-at*.

ciúcure *s.m.* **1** Ornament confecționat dintr-o împletitură sau dintr-un mănunchi de fire de bumbac, de mătase, de metal etc., cu care se împodobesc marginile unui covor, ale unei draperii, un obiect de îmbrăcăminte etc.; canaf (1). *Îngîndurată se joacă, răsfirînd ciucurii unui șal* (CA. PETR.). <> Loc.adj., adv. *(Plin) ciucure (de...* sau *cu...)* = (încărcat) pînă la refuz (*de...* sau *cu...*). *Căruța, ciucure de flăcăi* (STANCU). **2** Țurțur de gheață. **3** *(la pl.; urmat de determ. care indică materialul)* Ornamente de cristal, de sticlă etc. care atîrnă de marginile candelabrelor sau ale lămpilor. *Mingea sare pînă la policandrul salonului, unde turbură grozav liniștea ciucurilor de cristal* (CAR.). **4** *(înv.)* Mănunchi de fire cu care se împodobeau chipiurile militare. • pl. *-i*. și *ciúcur s.m.* /cf. lat. **cicculum* = *ciccum* „ciorchine”.

ciucurél *s.m.* Ciucuraș (1). • pl. *-ei*. /**ciucure** + *-el*.

ciucușoáră *s.f.* *(bot.)* Nume dat mai multor specii de plante erbacee, din familia cruciferelor, originară din regiunile mediteraneene, cu tulpina și cu frunzele acoperite de peri și cu florile albe sau galbene (*Alyssum*); plantă care aparține fiecăreia dintre aceste specii. • pl. *-e*. /cf. *ciucure*.

ciudát, -ă *adj.* **1** Care iese din comun, care șochează (prin aspect, manifestări, evoluție etc.); curios (2), straniu, bizar; *(înv.)* ciudos (2); *(reg.)* chisnovat. *Ciudat nume!... Cine ți l-a dat?* (ALECS.). <> *(adv.) Ochii lui Anton sclipeau foarte ciudat* (SADOV.). **2** *(înv., reg.)* Care trezește admirație (prin frumusețe, măreție etc.). **3** *(înv.)* Miraculos. • pl. *-ți, -te*. /<bg. *чудам* „minunat”.

ciúdă *s.f.* **1** Sentiment de părere de rău, de invidie amestecată cu supărare sau cu dușmănie; invidie, părere de rău dușmănoasă. *O fierbe ciuda pe urîta Că-s mai frumoasă decît ea* (COȘB.). <> Loc.adv. *De ciudă* = *(de obicei în legătură cu vb. „a muri”, „a crăpa”, „a plesni”, „a nu mai putea”)* din pricina necazului, de enervare. *Crapă de ciudă cucoana că nu-și poate mărita fata* (ALECS.). *Cu ciudă* = enervat; cu mînie. *Și cum zice, pornește cu ciudă trăsnind și plesnind* (CR.). <> Loc.adv., prep. *În ciuda...* = cu intenția de a supăra pe cineva, în necazul, în pofida cuiva; înfruntînd împotrivirea cuiva sau a ceva. *Au început a se întinde și a se hîrjoni în ciuda fetei împăratului Roș* (CR.). <> Loc.conj. *În ciuda faptului că...* = cu toate că..., deși. <> Expr. *A face* (cuiva) *în ciudă* = a necăji intenționat (pe cineva). *A avea ciudă* (*pe cineva*) v. avea. **2** *(înv., reg.)* Minune; miracol. *Văzură mai mari preoți și cărturarii și ciude făcea* (COR.). **3** *(înv., reg.)* Mirare. • pl. *-e*, *(înv., reg.)* *ciuzi*. și *(înv.)* *ciudésă s.f.* /<sl. veche чоудо „minune”.

ciudățénie *s.f.* **1** Aspect, caracter ciudat, bizar, curios al unui lucru, al unei atitudini, al unui fenomen etc.; *(înv.)* ciudăție (1). **2** Concr. Lucru, ființă, întîmplare etc. ciudată. ◆ *(la pl.)* Lucruri extravagante. **3** *(înv.)* Originalitate. **4** *(înv.)* Minunăție. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /**ciudat** + *-enie*.

ciudățíe *s.f.* *(înv.)* **1** Ciudățenie (1). **2** Originalitate. **3** Minunăție. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /**ciudat** + *-ie*.

ciudésă *s.f.* v. ciudă.

ciudí *vb. IV. refl.* **1** *(pop.)* A fi cuprins de ciudă (1); a se înciuda. *Scoase niște haine pe care le îmbrăcă, ciudindu-se că nu știa cum să le întrebuințeze* (ISP.). **2** *(înv.)* A se mira, a se minuna. *Se minuna de preamulțimea tăriei lui și, ciudindu-se, grăia* (COR.). **3** *(înv.)* A se frămînta (sufletește), a se zbuciuma; a fi neliniștit. *Nu zice feciorul nimic; dar odată, cînd era singur acasă..., ciudindu-se în gîndul său, că oare ce poate fi în odaia cea oprită, dă să o deschidă și pe aceea* (POP.). • prez.ind. *-esc*. /<sl. veche чоудитн.

ciudíre *s.f.* *(înv., pop.)* Faptul de *a se ciudi*. • pl. *-i*. /v. *ciudi*.

ciudít, -ă *adj.* *(înv.)* Neliniștit, frămîntat (sufletește); curios (1). *Dragomir (ciudit din ce în ce): Ce-i?* (CAR.). • pl. *-ți, -te*. /v. *ciudi*.

ciudós, -oásă *adj.* **1** *(despre oameni)* Plin de ciudă (1); înciudat. *De ciudă - că era ciudoasă baba... l-a înghițit* (POP.). **2** *(înv.)* Ciudat (1). • pl. *-oși, -oase*. /**ciudă** + *-os*.

ciuf *s.n., s.m.* **1** *s.n.* Smoc de păr zbîrlit (căzut pe frunte). *M-a apucat de ciuf și mi-a ridicat spre el fruntea* (SADOV.). **2** *s.m.* Fig. *(glum. sau iron.)* Om sau animal cu părul ciufulit sau cu aspect neîngrijit. *Aici fuseși, ciufule? răspunse bătrînul, nu mai poți după povești și basme!* (DELAVR.). **3** *s.m.* Fig. *(înv.)* Om caraghios; măscărici. *Polata împărătească o au împlut de mimi (ciufi), de cîntăreți* (ȘINC.). **4** *s.m.* *(ornit.)* Nume dat mai multor specii de păsări răpitoare de noapte, din ordinul strigiformelor, familia bufniței, cu două smocuri de pene deasupra ochilor; pasăre care aparține fiecăreia dintre aceste specii; ciuhurez (1). **5** *s.n.* *(pop.; art.)* Dans țărănesc bărbătesc, însoțit de strigăte asemănătoare cu cele ale ciufului (4). ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl.

n. -uri, m. ciufi. și (*reg.*) *ciof s.m., s.n.* /form. expr.; cf. *ciuhurez*, magh. *csuf.*

ciufuleálă *s.f.* Ciufulire (1). • pl. *-eli.* /***ciufuli*** + *-eală.*

ciufulí *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică părul, barba, penele*) A zbîrli. **2** *tr.* (*compl. indică ființe*) A trage de păr; ext. a bate (trăgînd de păr). *Leanca a ciufulit-o și i-a tras o palmă* (PAS). **3** *refl.* A se încăiera, luîndu-se de păr. **4** *tr., refl.* (*reg.*) A-și bate joc. *Oamenii de pe-aici... întocmesc și ei obști. Nu vă lăsați ciufuliți* (CAM.). • prez.ind. *-esc.* /de la ***ciuf.***

ciufulíre *s.f.* **1** Zbîrlire a părului, a bărbii, a penelor; ciufuleală. **2** Tragere de păr a cuiva; ext. bătaie dată cuiva. • pl. *-i.* /v. ***ciufuli.***

ciufulít, -ă *adj.* **1** (*despre păr, barbă, pene etc.*) Care este în dezordine; zbîrlit. *Cînd s-a dezmeticit ș-a văzut pe mama Stanca la capul ei... cu părul alb și ciufulit... a început s-o sărute* (DELAVR.). **2** (*despre cap*, ext., *despre oameni sau animale*) Care are părul în dezordine, zbîrlit. *Un stîrc jerpelit, ciufulit, golaș, șchiop și chior ieși* (MARI.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***ciufuli.***

ciufuluí *vb. IV. tr.* (*reg.*) A-și bate joc de cineva. • prez. ind. *-iesc.* /de la ***ciuf.***

ciufút, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (*pop.; fam.*) (Om) zgîrcit, avar. *Dacă reușește ș-acum, halal să-i fie!... că acela-i un ciufut* (CAR.). **2** *adj., s.m., s.f.* (*înv.*) (Om) cu toane, prost dispus. *Trezit din somn, sînt mahmur, ursuz, ciufut* (M. I. CAR.). **3** *s.m.* (*ieșit din uz*) Cămătar. • pl. *-ți, -te.* /<tc. ***çıfıt.***

ciuguleálă *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *ciuguli*; concr. ceea ce se ciugulește; ciugulire, ciugulit[1]. *Gîștele, rațele și alte orătănii... urcă după ciuguleală* (STANCU). • pl. *-eli.* /***ciuguli*** + *-eală.*

ciugulí *vb. IV.* **1** *tr.* (*despre păsări; compl. indică lucruri de mîncare*) A apuca de ici și de colo cu ciocul[2]; a mînca apucînd hrana cu ciocul; a ciupi (4). *Porumbeii... coboară să ciugulească grăunțele din mînă-mi* (CE. PETR.). **2** *tr.* (*fam.; despre oameni; compl. indică alimente*) A mînca dintr-un aliment, luînd numai cîte puțin, de ici și de colo. *Ciuguleau cu scumpătate din pîne* (SADOV.). <> Expr. *A-i ciuguli* (*cuiva*) *din palmă* = a se supune orbește voinței cuiva. *A căuta ceva de ciugulit* = a umbla după cîștiguri mici. **3** *refl. recipr.* Fig. (*pop.*) A se săruta. *Vă ciuguliți ca doi hulubași* (ALECS.). • prez.ind. *-esc.* /probabil form. expr.; cf. *ciocăni, giugiuli, ciufuli.*

ciugulíre *s.f.* Ciuguleală. • pl. *-i.* /v. ***ciuguli.***

ciugulít[1] *s.n.* Ciuguleală. • /***ciuguli*** + *-it.*

ciugulít[2]**, -ă** *adj.* **1** Care este apucat de ici, de colo cu ciocul; mîncat prin apucare cu ciocul[2]. **2** (*despre mîncăruri*) Din care s-a mîncat foarte puțin. *Pîinea, abia ciugulită, era tot pe masă.* **3** (*pop.*) Care are urme. <> (*subst.*) *Vă-ntîlniriți cu... unul ciupit de vărsat?... – Da, da, cu acela ciugulitul ne-am întîlnit* (VIS.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***ciuguli.***

ciúhă *s.f.* (*reg.*) **1** (*ornit.*) Femela ciufului (4). **2** Semn făcut pentru a marca limitele unui lan. **3** Sperietoare pentru păsări. **4** Fig. Femeie foarte urîtă. • pl. *-e.* /cf. germ. med. *schiuhe*, germ. *Scheuche.*

ciuhuréz *s.m.* (*ornit.*) **1** Ciuf (4). **2** Huhurez (*Strix aluco* și *urlensis*). *Ciuhurezii te apucă răcori de groază cînd îi auzi* (ISP.). • pl. *-i.* /***ciuf*** + ***huhurez***, prin contaminare.

ciuién *s.m.* v. ciuin.

ciuín *s.m.* (*bot.*) Plantă erbacee perenă, din familia cariofilaceelor, cu frunzele opuse, alungite și cu florile albe sau roz, a cărei rădăcină se folosește în industria textilă, farmaceutică și alimentară (*Saponaria officinalis*); odagaci, săpunel, săpunariță. • pl. *-i.* și (*reg.*) *ciuién s.m.* /<tc. ***çöven, çüyen.***

ciul[1] *s.m.* (*entom.*) Insectă dipteră, care își depune larvele pe materii în putrefacție și în rănile animalelor (*Sarcophaga magnifica*). • pl. *ciuli.* /etimol. nec.

ciul[2]**, -ă** *adj.* (*reg.*) **1** Care are urechile anormal de mici. **2** (*despre animale*) Care are urechile sfîșiate, rupte; căruia îi lipsește o ureche sau ambele urechi, un corn[2] sau ambele coarne. **3** Murdar. • pl. *-i, -e.* /de la ***ciuli***, prin derivare regresivă; cf. ngr. *κυλλός* „strîmb, mutilat".

ciulamá *s.f.* (*culin.*) Mîncare (de pasăre, de ciuperci etc.) cu sos alb și gros de făină. *Ciulamale de pasăre și de vînaturi înnoind în smîntînă* (UR.). <> Expr. (*fam.*) *A face* (pe cineva) *ciulama* = a bate foarte tare (pe cineva). • pl. *-ale.* și (*reg.*) *ciolamă, ciulumeá s.f.* /<tc. ***çullama.***

ciuleá *s.f.* (*reg.*) **1** Păpușă din foi de tutun. **2** Jurubiță. *Ciulele de ață.* • pl. *-ele.* /<tc. ***çile*** „ghem, pachet".

ciuleándra *s.f. art.* Numele unui dans popular din Muntenia, cu ritm progresiv accelerat. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • și (*reg.*) *cileándra s.f. art.* /etimol. nec.

ciuléi *s.m.* (*bot.*) Plantă erbacee din familia chenopodiaceelor, cu tulpina foarte ramificată și acoperită cu peri, cu frunzele înguste și țepoase și cu florile axilare (*Ceratocarpus arenarius*). • pl. *-ei.* /***ciul***[2] + *-ei.*

ciulí *vb. IV. tr.* **1** (*despre animale*) A ridica urechile ținîndu-le drept în sus (pentru a-și încorda auzul). *În creștetul pădurii... ciulea urechile un lup* (GAL.). **2** (*despre oameni*) A-și încorda auzul pentru a deslușì un zgomot; a asculta cu atenția încordată. <> Expr. *A-și ciuli urechile* v. ureche. **3** (*înv.*) A face un animal ciul[2] (2); a-i ciunti sau a-i tăia o ureche sau amîndouă. *I-a ciulit urechile.* • prez.ind. *-esc.* /cf. srb. *čuljiti.*

ciulín *s.m.* **1** (*bot.*) Plantă erbacee bienală, din familia compozitelor, cu tulpina și frunzele spinoase, cu florile roșii, care crește pe locuri necultivate (*Carduus nutans*); scaiete. *Toți ciulinii pe cărare Fug cuprinși de panică* (TOPÎR.). ◆ Fruct al ciulinului. **2** (*bot.*) Scai (*Cirsium vulgare*). **3** (*bot.; reg.*) Săricică (*Salsola Kali*). **4** (*reg.*) Lanț cu mai multe cîrlige la un capăt. **5** (*culin.; reg.*) Prăjitură din aluat frămîntat cu ou și prăjit în unt. **6** (*culin.; reg.; la pl.*) Colăcei cu zahăr fierți în unt. • pl. *-i.* și *ciulínă s.f.* /cf. rus. *чилим.*

ciulínă *s.f.* v. ciulin.

ciulinós, -oásă *adj.* Spinos; ascuțit; tăios. • pl. *-oși, -oase.* /***ciulin*** + *-os.*

ciulít, -ă *adj.* (*despre urechile animalelor*) Ridicată în sus și mișcată pentru a capta sunetele. <> Expr. *Cu urechile ciulite* = (*despre oameni*) care ascultă atent. *Copiii se joacă și tu pîndești vorba, cu urechile ciulite* (DELAVR.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***ciuli.***

ciulumeá *s.f.* v. ciulama.

ciumá *vb. I.* **1** *tr.* (*înv., reg.; compl. indică persoane, localități, ținuturi etc.*) A infesta cu ciumă (1). ◆ (*refl.; despre oameni*) A se îmbolnăvi de ciumă. **2** *refl., intr.* Analog. (*reg.; despre legume*) A se acoperi de pete negre (ca de ciumă) și a se strica. *Dacă ciumează curechiul și alte legume în grădină... să le uzi* (PER.). • prez. ind. *-ez.* /***ciumă*** + *-a.*

ciumáș, -ă *adj., s.m., s.f.* (*înv.*) **1** (Om) ciumat (1). ◆ (*adj.*) Contagios (1), molipsitor. *Atmosfera e împuțită și conține germenii boalelor ciumașe* (ALECS.). **2** Fig. (Om) care exercită o influență nefastă; ciumat (2). • pl. *-i, -e.* /***ciumă*** + *-aș.*

ciumát, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** (Om) contaminat sau bolnav de ciumă; (*înv.*) ciumaș (1). *Jafurile și tîlhăriile oamenilor direct sau indirect prepuși la serviciul ciumaților au fost nemaipomenite* (GHICA). <> Compar. *Mă feresc întotdeauna de tîlhar ca de ciumat* (MACED.). ◆ (*adj.*) Contagios (1). **2** Fig. (Om) care exercită o influență nefastă; (*înv.*) ciumaș (2). • pl. *-ți, -te.* /v. ***ciumă.***

ciúmă *s.f.* (*med.*) **1** Boală infecțioasă și epidemică, foarte gravă, la oameni și la animale, acută sau cronică, al cărei agent patogen este transmis prin înțepătura paraziților animalelor infectate, prin contact direct sau ingestie de organisme animale infectate, caracterizată prin febră mare, diaree, delir, tumefacții ale ganglionilor etc.; pestă. <> (*pop.*) *Ciuma vitelor* = pestă bovină. *Ciuma găinilor* = holera găinilor. *Ciuma stupilor* = boală a albinelor. *Ciumă bubonică* v. bubonic. **2** Ext. (*pop.*) Umflătură pe tulpina porumbului. ◆ Tăciune la porumb. **3** (*în mit. pop.*) Ființă închipuită ca un monstru, ca o babă sau ca moartea, despre care se crede că aduce ciuma (1). *O sfrijită de lighioaie mai urîtă decît ciuma* (ISP.). **4** Fig. Femeie foarte urîtă (și foarte rea). *Am o ciumă de muiere De toată lumea mă teme* (POP.). <> Expr. *În față mumă și în dos ciumă* v. mamă. *Pentru unii mumă, pentru alții ciumă* v. mamă. **5** Fig. Mizerie; năpastă; nenorocire mare. *Această ciumă-n lume și aceste creaturi Nici rușine n-au să ieie în smintitele lor guri Gloria neamului nostru spre-a o face de ocară* (EMIN.). <> *Ciumă brună* = nazism, fascism. **6** Compus: (*bot.*) *ciuma-apelor* = plantă erbacee acvatică, cu tulpina lungă, subțire, ramificată, care se fixează prin rădăcini pe fundul apelor (*Elodea canadensis*). • pl. *-e.* /lat. ***cyma, -ae*** „umflătură".

ciumăfái *s.n.* v. ciumăfaie.

ciumăfáie *s.f.* **1** (*bot.*) Plantă erbacee medicinală, foarte toxică, din familia solanaceelor, cu frunzele ovale, cu florile albe, cu fructele spinoase și cu semințele negre, închise într-o capsulă cu țepi moi (*Datura stramonium*); laur. **2** (*bot.; reg.*) Dafin (*Laurus nobilis*). **3** (*înv.*) Țigarete antiastmatice din frunze de ciumăfaie. • pl. *-ăi.* și (*reg.*) *ciumăfái s.n.* /cf. magh. *csudafa.*

ciumăreá *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee medicinală, din familia leguminoaselor, cu frunzele alterne și cu florile liliachii, grupate în ciorchini (*Galega officinalis*). • pl. *-ele.* /cf. *ciumă.*

ciumărí *vb. IV.* v. ciumărî.

ciumărî *vb. IV. refl.* (*pop.*) **1** (*compl. indică alimente, fructe, vinuri etc.*) A se acri; a căpăta un gust amar. **2** (*despre oameni*) A se supăra, a se necăji, a se mîhnì. • prez.ind. *-ăsc.* și *ciumărí vb. IV.* /cf. sl. veche чемеръ.

ciuméte *s.m.* (*fam., deprec.*) Om de nimic. • pl. *-ți.* /form. expr.; cf. *ciumă.*

ciumíză *s.f.* (*bot.*) Plantă graminee, furajeră, cu frunzele late și cu inflorescența un panicul (*Setaria italica-maxima*). • pl. *-e.* /de la ***ciumă.***

ciumós, -oásă *adj.* (*pop.*) **1** Bolnav de ciumă (1). **2** Care aduce ciumă (1); ext. molipsitor, contagios (1). **3** Fig. Răutăcios. • pl. *-oși, -oase.* /***ciumă*** + *-os.*

ciump *s.m.* (*reg.*) **1** Bucată rămasă din ceva căruia i s-a tăiat, i s-a retezat vîrful. **2** (*la pl.*) Primele pene la păsări; tuleie. • pl. *-i.* /cf. *ciomp, ciumpav.*

ciúmpaș, -ă *adj.* (*reg.*) **1** Care este noduros. **2** Care este strîmb. • pl. *-i, -e.* /***ciump*** + *-aș.*

ciúmpav, -ă *adj.* (*reg.*) **1** Ciuntit (prin rupere sau tăiere). *Coadă ciumpavă.* **2** (*despre animale, oameni*) Șchiop; bolnav de picioare. • pl. *-i, -e.* /***ciump*** + *-av*; cf. bg. *куц.*

ciumpăví *vb. IV.* (*reg.*) **1** *tr.* (*compl. indică părți ale corpului*) A tăia, a amputa, a ciunti (1). *Călușeii le prindea, Coame, coade le tăia...*, *Urechile ciumpăvea* (POP.). **2** *tr.* (*compl. indică plante*) A rupe, a frînge. *Mărgărit verde-nflorit, Cine mi te-a ciumpăvit?* (POP.). **3** *intr., refl., tr.* A șchiopăta sau a face să șchioapete (un animal); a se îmbolnăvi de picioare, a nu mai putea merge. *Caii și boii ciumpăvesc de drum* (POP.). • prez. ind. *-esc.* /***ciumpav*** + *-i.*

ciumpéi *s.n.* Unealtă de dogărie cu care se prelucrează cercurile de lemn. • pl. *-eie.* /***ciump*** + *-ei.*

ciumpí *vb. IV.* v. cimpi.

ciumurluí *vb. IV. intr.* (*reg.*) **1** A se deranja la stomac. **2** Fig. A i se apleca. • prez.ind. *-iesc.* /<magh. ***csömörleni.***

ciumurluiálă *s.f.* (*reg.*) Indigestie. • pl. *-ieli.* /***ciumurlui*** + *-ială.*

ciumurluít, -ă *adj.* (*reg.*) **1** Îngrețoșat de alimente. **2** Fig. Scîrbit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***ciumurlui.***

ciung, -ă *adj., subst.* **1** *adj.* (*despre mîini*) Care a fost retezat. **2** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) fără (o parte din) brat; ciunt, (*reg.*) ciungea. *Ciung nu sînt, olog nu sînt* (PANN). ◆ Ext. (Persoană) care are un brat infirm. **3** *adj.* (*despre animale*) Care are un corn rupt. **4** *adj.* (*despre copaci*) Cu crengile rupte sau tăiate. <> (*subst.*) *Cucule cu pana sură!... Mi-ai cîntat pe-un ciung înalt* (MARI.). **5** *subst.* (*geomorf.*) Creastă de deal scurtă, fără piscuri. • pl. *ciungi, -ge.* /cf. it. *cionco.*

ciungăr *s.m.* (*înv., pop.*) **1** Om care taie crengi de copac. **2** Arbore cu vîrful frînt sau putred. • pl. *-i.* /***ciung*** + *-ar.*

ciungărí *vb. IV.* (*înv.*) A ciungi. • prez.ind. *-esc.* /***ciungar*** + *-i.*

ciungăríre *s.f.* (*înv.*) Ciungire. • pl. *-i.* /v. ***ciungări.***

ciúngea *s.m.* (*reg.*) Ciung. • /de la ***ciung.***

ciungí *vb. IV. tr.* **1** A reteza cuiva mîinile; (*înv.*) a ciungări. *Erotocrit... Altuia mîna-i ciungea* (PANN). **2** A tăia coarnele unui animal. *De coarne a ciungărit-o* (PAPAH.). **3** A curăța un copac de crengi. *Merișorii i-au ciungit* (POP.). • prez.ind. *-esc.* /***ciung*** + *-i.*

ciungíre *s.f.* Acțiunea de *a ciungi* și rezultatul ei; (*înv.*) ciungărire. • pl. *-i.* /v. ***ciungi.***

ciungít, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care nu are (o parte din) brat. **2** (*despre vite*) Care are un corn rupt. **3** (*despre arbori*) Care are crengile tăiate. • pl. *-ți, -te.* /v. ***ciungi.***

ciunísm *s.n.* (*lingv.*) Curent latinist în lingvistica și filologia românească, legat de numele lui Aron Pumnul, care preconiza supunerea neologismelor romanice aceleași transformări suferite de cuvintele moștenite din latină; pumnism. • /terminația lexicalizată *-ciune* + *-ism.*

ciuníst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Adept) al ciunismului; pumnist. • pl. *-iști, -iste.* /***ciun[ism]*** + *-ist.*

ciunt, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* Ciung. *I s-au curmat mîinile, de au picat palmele de la încheietură jos, și el au rămas ciunt* (POP.). **2** *adj.* (*despre animale*) Care are urechile, coada sau coarnele retezate. **3** *adj.* (*despre copaci*) Lipsit de crengi sau de frunze; gol, despuiat. *Se zărea lîngă un pom ciunt un copac rotund* (CAM.). **4** *adj.* (*despre păr*) Care a fost tuns scurt. • pl. *ciunți, -te.* și (*reg.*) *ciont, -oántă adj.* /probabil ***ciot*** **+** ***ciung***, prin contaminare.

ciuntí *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică părți ale corpului*) A tăia, a amputa, (*reg.*) a ciumpăvi (1). *Alexandru Vodă... ciuntea și seca pe care avea prepus* (C. NEGR.). **2** *tr.* (*compl. indică plante, arbori etc.*) A tăia rupînd ramuri, crengi, flori. *Păsări cîntau în arborii ciuntiți de obuze* (CAM.). **3** *tr., refl.* A (se) mutila. **4** *tr.* (*compl. indică obiecte*) A scurta. **5** *tr.* Fig. (*compl. indică pasaje dintr-o lucrare, dintr-un studiu etc.*) A tăia, a elimina făcînd textul de neînțeles. • prez.ind. *-esc.* și (*reg.*) *ciontá vb. I, ciontí vb. IV.* /***ciunt*** **+** *-i.*

ciuntíre *s.f.* **1** Tăiere, amputare a unei părți a corpului; ciuntitură (1). **2** Rupere a unor părți, crengi, frunze etc. din arbori, din plante etc. **3** Mutilare. **4** Fig. Eliminare a unor pasaje dintr-o lucrare. • pl. *-i.* /*v.* ***ciunti.***

ciuntít, -ă *adj.* **1** Tăiat, amputat. **2** (*despre părți ale unor plante*) Rupt. **3** Mutilat. **4** Fig. (*despre pasajele unei lucrări*) Eliminat. • pl. *-ți, -te.* /*v.* ***ciunti.***

ciuntitúră *s.f.* **1** Ciuntire (1). **2** Concr. Parte rămasă dintr-un membru, dintr-un copac etc. care a fost ciuntit. *Mușca dintr-un corn... și mă amenința cu ciuntitura de corn din mînă* (PER.). • pl. *-i.* /***ciunti*** **+** *-tură.*

ciup[1] *interj.* **1** Cuvînt care imită zgomotul produs de mersul tiptil. **2** (*înv.*) Cuvînt care imită sunetul produs prin lovire. • /onomat.

ciup[2] *s.m.* (*reg.*) Șuviță de păr. *Dacă ajunge la curte, își întocmește ciupii cei de păr, își netezește mustățile și intră la împăratul* (POP.). • pl. *-eli.* /<srb. ***čup*****(*****a*****).**

ciupág *s.n.* (*reg.*) Parte a iei de la brîu în sus; pieptar. • pl. *-ge.* /<sl. veche **чнпагъ.**

ciúpă *s.f* (*reg.*) **1** Albie în care se scaldă copiii mici. *Nu se puteau din destul mira cum și cine le fură copiii, unul din leagăn și altul din ciupă (scaldă)!* (POP.). **2** Apă călduță în care se face baie copiilor mici. • pl. *-e.* /cf. bg. *чипкам се, чипи-чипи.*

ciupeálă *s.f.* **1** Ciupire. **2** Fig. (*fam.*) Însușire (repetată) a unor sume mici de bani, a unor obiecte mărunte etc.; furt mărunt; furtișag. *Dacă la cea dintîi ciupeală ar fi venit un domn inspector și i-ar fi făcut casa, ar fi găsit lipsa mai nimic* (CAR.). • pl. *-eli.* /***ciupi*** **+** *-eală.*

ciupércă *s.f.* **1** (*bot.; la pl.*) Încrengătură de plante inferioare, lipsite de clorofilă, heterotrofe, care trăiesc ca saprofite sau ca parazite, unicelulare sau pluricelulare, și care se reproduc prin spori; (*și la sg.*) plantă care face parte din această încrengătură, de obicei în formă de pălărie cărnoasă cu picior.

ciupercă-de-gunoi

ciuperca-pieptănarului (Entoloma lividum)

◇ (*urmat de determ. care indică specia sau varietatea*) *Ciupercă-albă. Ciupercă-de-bălegar. Ciupercă-de- casă. Ciupercă-de-cîmp. Ciupercă-grasă. Ciupercă-de-gunoi. Ciupercă-moale. Ciuperca-mușelor. Ciuperci oiești. Ciupercă-de-pivniță. Ciupercă-puturoasă. Ciupercă-roșie. Ciuperca-pieptănarului. Ciuperca-șarpelui. Ciupercă-de-toamnă. Ciupercă-țigănească.* ◇ Expr. *Doar n-am mîncat ciuperci!* = doar n-am înnebunit! *Pagubă-n ciuperci!* = nu e nimic, puțin îmi pasă!; atîta rău! *Jaf în ciuperci!* v. jaf. *A mînca ciuperci* v. mînca. (*Parcă*) *a mîncat ciuperci* v. mînca. *A răsări ca ciupercile* (*după ploaie* sau *din gunoi*) v. răsări. ◆ Mîncare făcută din partea comestibilă a acestor plante. *Cunosc toate specialitățile casei. De exemplu... niște ciuperci cu smîntînă* (CE. PETR.). **2** Obiect de lemn în formă de ciupercă (1), pe care se întinde ciorapul cînd se cîrpește. **3** (*iron.*) Pălărie veche, adesea mototolită și turtită. *Ia-ți ciuperca din cap!* **4** (*ferov.*) *Ciuperca șinei* = partea superioară și îngroșată a unei șine de cale ferată, pe care se sprijină roțile vehiculelor, cînd rulează. **5** (*geomorf.*) Formă mică de relief, formată prin eroziune eoliană, care seamănă cu o ciupercă (1). • pl. *-ci.* /<bg. ***чепурка***, srb. ***pečurka.***

ciupercăríe *s.f.* **1** Cultură de ciuperci (1). **2** Încăpere amenajată pentru ciupercărie (1). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***ciupercă*** **+** *-ărie.*

ciupercúță *s.f.* Dim. al lui *ciupercă*; ciupercă mică • pl. *-e.* /***ciupercă*** **+** *-uță.*

ciupí *vb. IV.* **1** *tr.* A apuca cu vîrful degetelor sau cu unghiile de pielea sau de carnea cuiva, strîngînd-o și producînd durere; a pișca. ◇ (*refl.*) *Se ciupește singur.* **2** *tr.* (*compl. indică corzile instrumentelor muzicale*) A apuca cu degetele, ridicîndu-le puțin și dîndu-le apoi drumul pentru a le face să vibreze. *Buruiană pleca urechea pe gîtul scripcii, ciupea cu unghia strunele pe rînd* (HOG.). **3** *tr.* (*despre unele insecte, păsări, animale*) A apuca, a mușca ori a înțepa cu ciocul[2] sau cu gura. *Pe Prometeu îl ciupeau de pîntece... vulturii cu pliscuri de fier ai lui Zeus* (HOG.). ◆ Fig. A face aluzii înțepătoare; a necăji, a tachina. *[Îi cam place] să ciupească cu vorba pe fetele mari* (DELAVR.). **4** *tr.* (*despre păsări*) A apuca cîte puțin din ceva cu ciocul pentru a mînca; a ciuguli (1). **5** *tr.* (*despre oameni*) A rupe cu mîna bucățică cu bucățică din ceva (și a mînca). **6** *tr.* A rupe vîrful lăstarilor viței-de-vie sau vîrful tulpinii altor plante pentru a favoriza dezvoltarea fructelor. **7** *tr.* Fig. (*fam.*; *compl. indică sume mici de bani, obiecte mărunte etc.*) A-și însuși (în mod repetat) de la cineva; a șterpeli. *Nevasta administratorului pîndea orice fărîmă, orice putea ciupi* (DUMITRIU). ◆ (*compl. indică informații, secrete mărunte*) A smulge, a afla de la cineva (pentru a le furniza altcuiva). *Ia să mai ciupim noi ceva de la onorabilul, că nu strică... și binișor, ca o pisică, mă sui pe uluci și mă pui s-ascult* (CAR.). **8** *refl.* Fig. (*fam.*) A se îmbăta puțin; a se chercheli. *Cînd e trează, e cumsecade, dar dacă se ciupește, face urît* (M. I. CAR.). **9** *tr.* (*despre lichide sau alimente iuți, urzici etc.*) A provoca o senzație de usturime. **10** *tr.* (*fam.*) A da (unui copil) o bătaie ușoară. *Nu a fost cuminte și a ciupit-o.* • prez. ind. *-esc.* /cf. *ciup*[1], bg. *щипя, чупя*, srb. *čupati.*

ciupíc *s.m.* v. cipic.

ciupíre *s.f.* **1** Apucare cu vîrful degetelor sau cu unghiile de pielea sau de carnea cuiva. ◆ Mușcare (sau înțepare) cu gura (ori cu ciocul[2]). **2** Apucare și rupere cu ciocul[2] sau cu gura; pișcat. **3** Operație de rupere a vîrfului lăstarilor viței-de-vie sau a tulpinii altor plante, cu scopul de a opri creșterea și a grăbi fructificarea. **4** (*fam.*) Însușire a ceva prin mijloace necinstite. **5** Usturare din cauza unor plante sau a gustului iute al unor alimente sau vinuri. **6** (*fam.*) Stare de ebrietate; îmbătare. • pl. *-i.* /v. ***ciupi.***

ciupít[1] *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *ciupi.* • /v. ***ciupi.***

ciupít[2]**, -ă** *adj.* **1** Care are ciupituri, pișcături; pișcat. ◇ Expr. *Ciupit de vărsat* sau *cu obrazul ciupit* = (*despre oameni*) cu urme vizibile de variolă pe obraz. **2** (*fam.*) Șterpelit, furat. **3** (*fam.*) Cherchelit[2], îmbătat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***ciupi.***

ciupitór, -oáre *adj., subst.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care ciupește. **2** *s.n.* (*ind. extract.*) Utilaj pentru luat probe de pămînt din fundul sau din pereții unei găuri de sondă. • pl. *-ori, -oare.* /***ciupi*** **+** *-tor.*

ciupitúră *s.f.* **1** Pișcătură, înțepătură. **2** Concr. Semn rămas pe piele în urma unei înțepături; spec. fiecare dintre micile cicatrice rămase după variolă. **3** Bucățică ruptă sau ciupită din ceva. • pl. *-i.* /***ciupi*** **+** *-tură.*

ciur[1] *interj.* (*pronunțat cu „r" prelungit*) Cuvînt care imită sunetul unui fir subțire de lichid care curge. • /onomat.

ciur[2] *s.n.* **1** Unealtă de cernut materiale pulverulente sau granulare, făcută dintr-o rețea deasă de sîrmă sau dintr-o bucată de tablă ori de piele perforată, fixată pe o ramă; sită. ◇ Expr. *A vedea ca prin ciur* = a vedea neclar. *A trece* (sau *a da, a cerne*) *prin ciur și prin dîrmon* = *a*) a examina în amănunt, cu atenție; *b*) a cleveti, a bîrfi pe cineva (scoțîndu-i la iveală cît mai multe defecte); *c*) a trece prin multe încercări, experiențe; a căpăta multă experiență. *A căra* (sau *a duce*) *apă cu ciurul* (*la nunta cuiva*) = a face o muncă zadarnică, a lucra fără spor; a nu face nici o treabă. *A purta pe cineva ca în ciur* = a necăji pe cineva. *A avea un ciur de noroc* = a nu avea noroc deloc. *A nu-i fi pielea nici de ciur* = a nu fi bun de nimic. *A da cu banița și a scoate cu ciurul* v. baniță. *A trece din ciur în dîrmon* v. dîrmon. *A juca pe cineva în ciur* v. juca. *A trece* (*pe cineva* sau *ceva*) *prin ciur* v. trece. *A juca* (sau *a suci*) (pe cineva) *în ciur fără văcălie* v. văcălie. *Trecut* (*și*) *prin ciur și prin veșcă* sau *cernut în ciur și în veșcă* v. veșcă. ◆ Cantitate de material cît încape într-un ciur. **2** Unealtă specială pentru sortarea pe dimensiuni a unor materiale granulare, formată dintr-o ramă mare de lemn pe care este întinsă o rețea de sîrmă, o tablă perforată etc. **3** Ramă în formă de cerc pe care se întinde materialul ce se brodează. **4** A doua cavitate a stomacului animalelor rumegătoare. • pl. *-uri.* /lat. ***cibrum*** **=** ***cribrum.***

ciurăr *s.m.* Persoană care face sau vinde ciururi[2] (1). • pl. *-i.* /***ciur*** **+** *-ar.*

ciurdár *s.m.* (*reg.*) Văcar. • pl. *-i.* /***ciurdă*** **+** *-ar.*

ciúrdă *s.f.* (*reg.*) **1** Cireadă (de animale cornute mari). *Un izvor... adapă ciurda-n zori și-n ceasul sîngeriu Al serii* (STANCU). ◆ Turmă de animale necornute. *Pe-un cîmp lung cît lumea asta, umblau mistreți negri, în ciurde, spre apă* (SADOV.). **2** Ext. (*fam.*) Mulțime de oameni, de copii etc.; ceată (1), cîrd (2). *I-au ieșit Titirezul cu ciurda sa de copii înainte* (POP.). • pl. *-e.* /<magh. ***csorda.***

ciuréc *s.n.* (*culin.*; *înv.*) Plăcintă cu brînză. • pl. *-uri, m. -chi.* /<tc. ***çörek.***

ciurecăr *s.m.* (*înv.*) Plăcintar care făcea ciurecuri. *Cît pentru Porojan... fu ridicat la rangul de ciurecar* (ALECS.). • pl. *-i.* /***ciurec*** **+** *-ar.*

ciurél *s.n.* Dim. al lui *ciur*[2]. *Dumitrache... umplea ciurelul de urzici* (STANCU). • pl. *-e.* /***ciur***[2] **+** *-el.*

ciurlán *s.m* (*bot.*; *reg.*) **1** Plantă din familia chenopodiaceelor, cu tulpina foarte ramificată, cu frunzele alterne, lungi, subțiri și terminate cu un spin, specifică regiunilor de stepă (*Salsola ruthenica*). **2** Săricică (*Salsola Kali*). • pl. *-i.* /cf. *ciulin.*

ciurói *s.n.* **1** (*geomorf*; *mai ales la pl.*) Ravene dese, aproape verticale, formate pe abrupturi de nisip dezgolite, pe care, la ploi și imediat după uscare, nisipul curge, făcînd un zgomot caracteristic, de cernere. **2** Izvor care curge pe un scoc ori jgheab îngust; șipot. • pl. *-oaie.* /cf. *ciurui*[2].

ciurúc *s.n.* (*mai ales la pl.*) **1** Lucru lipsit de valoare, bun de aruncat; rest care nu mai e bun de nimic. **2** Fig. (*deprec.*) Om care nu e bun de nimic, vrednic de dispreț. *Mediocrități... ciurucuri sociale* (CAR.). • pl. *-uri.* /<tc. ***çürük.***

ciuruí[1] *vb. IV.* **1** *tr.* A trece prin ciur[2]; a cerne sau a sorta cu ciurul. *Cărăușii descărcau grîul și unii dintre muncitori îl vînturau cu lopețile, alții îl ciuruiau în ciururi de sîrmă* (DUN.). **2** *tr., refl.* A (se) găuri în mai multe locuri. *Șoim vestit este Vîlcan, Suflet dres și trup vrăjit... Nici de gloanțe ciuruit* (POP.). **3** *tr.* Fig. A omorî, făcînd numeroase răni (de glonț). **4** *tr.* (*înv.*) A cîrpi ciorapi. • prez.ind. *-iesc.* /***ciur***[2] **+** *-ui.*

ciuruí[2] *vb. IV. intr.* (*despre ape, izvoare etc.*) A curge șiroind și producînd un zgomot caracteristic. *Apa ciuruia din țeve aurite și o lua cu năstrape și cu căuțe de aur* (ISP.). • prez.ind. pers. 3 *ciúruie.* /***ciur***[1] **+** *-ui.*

ciuruiálă *s.f.* **1** Ceea ce a fost trecut prin ciur[2]. **2** Concr. Corpuri străine care se separă de ciuruială (1). **3** *Ciuruială de ploaie* = răpăială. • pl. *-ieli.* /***ciurui***[1] **+** *-eală.*

ciuruíre[1] *s.f.* **1** Trecere prin ciur[2]; cernere, ciuruit. **2** Găurire a unui obiect în mai multe locuri; ciuruit. • pl. *-i.* /*v.* ***ciurui***[1].

ciuruíre[2] *s.f.* Curgere a apei, cu producere a unui zgomot caracteristic. • pl. *-i.* /*v.* ***ciurui***[2].

ciuruít *s.n.* Ciuruire (1). • /*v.* ***ciurui***[1].

ciuș[1] *interj.* Strigăt cu care se îndeamnă măgarul la mers. *Ciuș, ciuș, măgăruș!* (POP.). • /onomat.

ciuș[2]**, -ă** *adj., s.m., s.f.* (*reg.*) **1** *adj., s.m., s.f.* (Animal) zbîrlit. **2** *adj., s.m., s.f.* (Animal) miop. **3** *s.f.* (*ornit.*) Bufniță (*Bubo bubo*). • pl. *-i, -e.* /cf. *ciuf.*

ciúșcă *s.f.* (*bot.*; *reg.*) Ardei iute. • pl. *-ște.* și *țúșcă s.f.* /<bg. ***чушка.***

ciut, -ă *adj.* **1** (*despre animale cornute*) Care nu are coarne[2]; cu coarnele tăiate sau căzute; (*reg.*) ciutac (1). *O țin de coarne, se uită, Și tot strigă că e ciută!* (PANN). **2** (*despre animale, mai ales despre cîini*) Care are urechile mici. **3** (*reg.*; *despre lîna oilor*) De o culoare deosebită. • pl. *-ți, -te.* și (*reg.*) *șut, -ă adj.* /cuv. autoh.; cf. alb. *shut.*

ciutác, -ă *adj.* (*reg.*) **1** (*despre animale cornute*) Ciut (1). **2** (*despre coarne*) Scurt. • pl. *-ci, -ce.* /***ciut*** **+** *-ac.*

ciútă *s.f.* **1** (*zool.*) Femela cerbului; cerboaică. *Împrejuru-ne s-adună... Ciute sprintene de munte* (EMIN.). **2** (*zool.*) Specie mai mică decît cerbul, cu coarnele lătărețe la vîrf, ca o frunză mică de palmier. **3** Epitet dat unei fete sau femei tinere suple, cu mișcări vioaie și pline de eleganță. • pl. *-e.* /cuv. autoh.; cf. alb. *shutë*.

ciuteioáră *s.f.* Dim. al lui *ciută*; ciută mică. • pl. *-e.* /***ciută*** + *-eioară*.

ciútură *s.f.* **1** Găleată sau vas făcut din doage sau dintr-un trunchi scobit, pentru scos apa din fîntînă. *Țineam în mînă ciutura plină de apă, pe care abia o scosesem din fîntînă* (STANCU). ◇ Expr. (*Plouă de*) *toarnă cu ciutura* = plouă foarte tare; plouă cu găleata. *[Joe] trimise asupra locului o vijelie și o ploaie de turna cu ciutura* (ISP.). ◆ Cantitate (de apă) care încape într-o ciutură. *Avem noi sluji destule, care să scoată și trei ciuturi de apă din fîntînă* (SADOV.). **2** (*reg.*) Ploscă în care se păstrează apă sau diferite băuturi. ◆ Ext. Urcior de apă. *Pleacă ciutura ta, ca să beau* (BIBLIA 1688). **3** (*reg.*) Fîntînă. **4** (*reg.*) Căușul morii. **5** (*reg.*; *la mori mici*) Roata și fusul morii. **6** (*reg.*) Țeava de la pipă. ◆ Mușțiuc (la pipă). • pl. *-i.* /lat. ***cytola*.

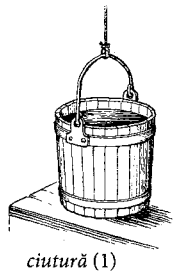
ciutură (1)

ciutureá *s.f.* (*pop.*) Dim. al lui *ciutură*. *Nu te las în pace, Că și io m-oi face Mică ciuturea-N fîntîn-oi intra, Apă c-oi lua* (POP.). • pl. *-ele.* /***ciutură*** + *-ea*.

ciuváș, -ă *s.m.*, *s.f.*, *adj.* **1** *s.m.*, *s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Republicii Ciuvașe sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii Republicii Ciuvașe. **2** *adj.* Care aparține Republicii Ciuvașe sau ciuvașilor, care se referă la Republica Ciuvașă sau la ciuvași; care este originar din Republica Ciuvașă. ◆ (*subst. f.*) Limba altaică, din ramura turcică, vorbită ce ciuvași. • pl. *-i, -e.* /<rus. ***чуваш***; cf. nm. pr. *Ciuvașia* (Republica Ciuvașă), republică în Federația Rusă, pe cursul mijlociu al Volgăi.

civadiéră *s.f.* (*mar.*) **1** Velier din sec. 15 cu vele triunghiulare la bompres. **2** Velă pătrată prinsă sub bompres. • sil. *-di-e-*. pl. *-e.* /<it. ***civadiera***, fr. ***civadière*** <prov. *civadiera*.

civétă *s.f.* (*zool.*) Zibetă (*Viverra civetta*). • pl. *-e.* /<fr. ***civette***.

cívic, -ă *adj.* Care aparține cetățenilor, care se referă la cetățeni; cetățenesc. *Îndatoriri civice.* ◇ *Degradare civică* v. degradare. *Gardă civică* v. gardă. ◆ Fig. Patriotic. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***civique***, lat. ***cīvicus, -a, -um***.

civíl, -ă *adj.*, *s.m.* I *adj.* **1** Care privește pe cetățenii unui stat, cu excepția militarilor și a membrilor clerului; care aparține, este specific acestor cetățeni; care se referă la raporturile juridice ale cetățenilor între ei, cu excepția militarilor și a membrilor clerului, precum și la raporturile economice ale acestora cu organele și cu organizațiile statului. ◇ *Drepturi civile* = totalitatea drepturilor de care se bucură persoanele fizice sau juridice, reglementate și recunoscute ca atare, în temeiul cărora acestea pot pretinde, de la persoanele cu care sînt legate prin raporturi juridice, patrimoniale sau personale nepatrimoniale, o anumită comportare, recurgînd la nevoie, pentru a obține această comportare, la forța de constrîngere a legilor. *Cod civil* = culegere unitară de norme juridice care reglementează raporturile de drept civil. *Stare civilă* = situație a unei persoane așa cum rezultă din actele sale privitoare la naștere, căsătorie, deces. (*jur.*) *Parte civilă* = persoană care, într-un proces penal, formulează pretenții de despăgubiri pentru daunele suferite prin săvîrșirea infracțiunii. Δ Expr. *A se constitui parte civilă* = (*în procesele penale*) a formula pretenții de despăgubire, de compensații împotriva acuzatului, pentru pagubele suportate. *Act de stare civilă* v. act. *An civil* v. an. *Capacitate civilă* v. capacitate. *Căsătorie civilă* v. căsătorie. *Despăgubire civilă* v. despăgubire. *Drept civil* v. drept. *Listă civilă* v. listă. *Majoritate civilă* v. majoritate. *Ofițer al stării civile* v. ofițer. *Registru de stare civilă* (sau *al stării civile*) v. registru. *Societate civilă* v. societate. *Zi civilă* v. zi. **2** Care nu este militar; lipsit de caracter milităresc. ◇ *Autorități civile și militare* v. autoritate. *Aviație civilă* v. aviație. *Război civil* v. război. II *s.m.* **1** Cetățean al unui stat, cu excepția militarilor și a membrilor clerului. *Mai făcu doi-trei pași spre un grup de trei civili* (CA. PETR.). **2** Persoană care nu face parte din armată sau din cler; persoană îmbrăcată în haine obișnuite (și nu în haine militare sau preoțești). ◇ Expr. *A fi îmbrăcat în civil* = a fi îmbrăcat în haine obișnuite. • pl. *-i, -e.* și (*înv., pop.*) *țivil, -ă adj.* /<fr. ***civil***, lat. ***cīvilis, -e***.

civilíe *s.f.* (*înv., pop.*) Viață, stare, condiție de om civil. • g.-d. *-iei.* și (*înv., pop.*) *țivilíe s.f.* /***civil*** + *-ie*.

civiíst *s.m.* (*înv.*) Specialist în studiul dreptului civil. • pl. *-iști.* /<fr. ***civiliste***.

civilitáte *s.f.* **1** Comportare civilizată; respectare a convențiilor și a bunei-cuviințe în societate. **2** Civilizație. • /<fr. ***civilité***, lat. ***cīvīlĭtas, -atis***.

civilizá *vb. I. tr., refl.* A face să devină sau a deveni civilizat. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***civiliser***, lat. ***civilisare***, germ. ***zivilisieren***.

civilizábil, -ă *adj.* Care poate fi civilizat. • pl. *-i, -e.* /***civiliza*** + *-bil*.

civilizáre *s.f.* **1** Acțiune prin care se civilizează. **2** (*înv.*) Civilizație. • pl. *-ări.* /*v.* ***civiliza***.

civilizát, -ă *adj.* **1** Care a ajuns la un nivel (superior) de civilizație, la un standard de viață ridicat; care are o cultură și o tehnică înaintată. **2** Fig. Manierat, politicos. • pl. *-ți, -te.* /<fr. *civilisé*.

civilizatór, -oáre *adj.*, *s.m.*, *s.f.* (Persoană) care civilizează. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***civilisateur***.

civilizáție *s.f.* **1** Nivel de dezvoltare a culturii materiale și spirituale a unei societăți, a unui popor, a unui stat etc. dintr-o epocă dată; cultură materială și spirituală; ext. nivel înalt de dezvoltare a unei societăți. ◆ Spec. Cultură materială. ◇ *Civilizație maya* v. maya. **2** Fig. Societate cu un înalt grad de dezvoltare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *civilizațiúne s.f.* /<fr. ***civilisation***, lat. ***civilisatio, -onis***, germ. ***Zivilisation***.

civilizațiúne *s.f.* v. civilizație.

civilménte *adv.* **1** Fără ceremonie religioasă. **2** Referitor la legea civilă. **3** Cu politețe; civilizat. • /<it. ***civilmente***, fr. ***civilement***.

civísm *s.n.* Atitudine, comportare politică și etică de bun cetățean; devotament patriotic. • /<fr. ***civisme***.

civít, -ă *adj.* (*pop.*) Albastru-închis; vînăt. • pl. *-ți, -te.* /<tc. ***çivit***.

cívitas *s.n.* (*în organizarea provincială romană*) Teritoriu al unui trib local și centrul său principal. • /<lat. ***cīvitas, -atis*** „cetate, stat".

cizelá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică obiecte*) A finisa, a retușa, a ornamenta prin așchiere, gravare sau modelare cu dalta, cu ciocanul[2] etc., pentru a le da forma sau aspectul dorit. **2** *tr.* Fig. A aduce îmbunătățiri (de stil, de exprimare) unei lucrări (literare, științifice). **3** *tr., refl.* Fig. A face să capete sau a căpăta deprinderi civilizate, cultură etc. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***ciseler***.

cizeláre *s.f.* **1** Finisare, retușare, ornamentare a unor obiecte (de metal) prin așchiere, gravare sau modelare cu dalta, cu ciocanul[2] etc., pentru a le da forma sau aspectul dorit. **2** Fig. Aducere de îmbunătățiri (de stil, de exprimare) unei lucrări (literare, științifice). *Dintre aceste tabere, una face din frazări admirabile melopee, cizelări artistice* (MACED.). **3** Fig. Deprindere cu obiceiuri civilizate, cu acte de cultură etc.; rafinare, stilare. • pl *-ări.* /*v.* ***cizela***.

cizelát, -ă *adj.* **1** (*despre obiecte*) Prelucrat, finisat, ornamentat cu dalta, cu ciocanul etc. *A pus un roș buchet de trandafiri Pe soclul alb de piatră cizelată* (D. BOT.). **2** Fig. (*despre opere literare, științifice*) Care a fost îmbunătățit (din punct de vedere al stilului, al exprimării). **3** Fig. (*despre persoane*) Care și-a însușit deprinderi civilizate, cultură etc.; care a dobîndit un mare grad de rafinament. • pl. *-ți, -te.* /*v.* ***cizela***.

cizelúră *s.f.* Ornament, înfloritură artistică migăloasă făcută prin cizelare. *Poeziile sale sînt ca niște cizeluri pe argint ale lui Benvenuto Cellini* (MACED.). • pl. *-i.* /<fr. ***ciselure***.

cizmár *s.m.* **1** Persoană care se ocupă cu confecționarea și repararea încălțămintei; pantofar, (*înv.*) cavaf (1), (*reg.*) ciubotar. **2** (*deprec.*) Persoană care creează sau lucrează prost. *El nu e poet, e un cizmar.* • pl. *-i.* /***cizmă*** + *-ar*.

cízmă *s.f.* Încălțăminte de piele, de cauciuc, de material plastic etc. cu carîmbul înalt pînă la (sau peste) genunchi; (*reg.*) ciubotă. *Intrînd Tăutul în sala marelui vizir, își trase cizmele și le dete slugii sale* (BĂLC.). ◇ Expr. *Prost ca o cizmă* = foarte prost. *A linge cizma* (sau *cizmele*) *cuiva* v. linge. • pl. *-e.* /<magh. ***csizma***.

cizmăreásă *s.f.* Soția cizmarului (1); (*reg.*) ciubotăriță. • pl. *-ese.* /***cizmar*** + *-easă*.

cizmărésc, -éască *adj.* Care servește sau aparține cizmarului (1); de cizmărie; (*reg.*) ciubotăresc. *Agata a venit, i-a întins mîna albă și mică în mîinile aspre, bătătorite de coada ciocanului cizmăresc* (ARD.). • pl. *-ești.* /***cizmar*** + *-esc*.

cizmărie[1] *s.f.* Meseria, meșteșugul cizmarului; (*reg.*) ciubotărie[1]. • g.-d. *-iei.* /***cizmar*** + *-ie*.

cizmărie[2] *s.f.* Atelierul cizmarului; (*reg.*) ciubotărie[2]. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***cizmă*** + *-ărie*.

cizmulíță *s.f.* Dim. al lui *cizmă*. *Stătea, chipurile, liniștită, legînîndu-și necontenit picioarele scurte, strînse în cizmulițe* (GALAN). • pl. *-e.* /***cizmă*** + *-uliță*.

cîblă *s.f.* **1** (*în Ev. Med., în Țara Rom.*) Dare în cereale percepută în sec. 14-15. **2** (*înv.*) Unitate de măsură de capacitate pentru cereale și poame, egală cu cca 100 gr. • pl. *-e.* /<sl. veche ***къблъ*** <germ. veche **kubil* <lat. med. *cupellus, -a*.

cîcícea *s.m. invar.* v. căcîcea.

cîcíi *vb. IV. refl.* (*pop.*; *fam.*) **1** A zăbovi prea mult asupra unui lucru; a se mocăi; ext. a întîrzia. *Ce te tot cîcîi? Vino mai repede!* **2** A se bîlbîi. • prez.ind. *cîcîi.* /form. expr.

cîcîiálă *s.f.* (*pop.*; *fam.*) **1** Mocăială; ext. întîrziere. **2** Bîlbîială. • pl. *-ieli.* /***cîcîi*** + *-eală*.

cîine *s.m.* **1** (*zool.*) Mamifer carnivor, din familia canidelor, domesticit, folosit pentru pază, vînătoare etc. (*Canis familiaris*). ◇ (*urmat de determ. care arată specia sau varietatea*) *Cîine ciobănesc. Cîine dalmațian. Cîine-lup. Cîine de pază. Cîine de vînătoare.* ◇ *Holtei de cîine* v. holtei. *Cîine mînător* v. mînător. *Cîine rău* v. rău. ◇ Expr. (*iron.*) *A trăi* (sau *a se înțelege, a se iubi*) *ca cîinele cu pisica* sau *a se mînca ca cîinii*, se spune despre două sau mai multe persoane care nu se înțeleg deloc, nu se pot suferi, se dușmănesc și se ceartă întruna. *A trăi ca cîinele la stînă* = a trăi bine. *Nici cîine, nici ogar*, se spune despre cel care nu aparține în mod clar unei specii sau unei grupări, unei tagme, care se găsește într-o poziție (socială, profesională etc.) confuză. *Nu e nici cîine, nici ogar* = nu are o trăsătură distinctivă, o situație clară. *Viață de cîine* = viață grea, plină de lipsuri, meschină. (*iron.*) *Umblă cîinii cu covrigi* (sau *colaci*) *în coadă* = este mare belșug. *A face* (pe cineva) *albie de cîini* = a insulta, a batjocori pe cineva cu vorbe grele. *A da* (*ca cîinele*) *prin băț* v. băț. *A tăia boji la cîini* v. boz. *Cîinii latră, caravana trece* v. caravană. (*Bun de*) *să dai cu căciula-n cîini* v. căciulă. *A da cu căciula în cîini* v. căciulă. *Cîine-cîinește* v. cîinește. *A înnoda coada la cîini* (sau *cîinii în coadă*) v. coadă. *Nu-i numai un cîine scurt de coadă* v. coadă. *A tăia* (sau *a toca*) *frunză la cîini* (sau *cîinilor*) v. frunză. *A lătra* (*ca cîinii*) *la stele* (sau *în vînt*) v. lătra. *A lătra* (*precum cîinele*) *la lună* v. lună. *A-i mînca* (*cuiva*) *cîinii din traistă* (ori *din buzunar*) v. mînca. *A trăi* (sau *a se înțelege, a se avea*) *ca mîța cu cîinii* v. mîță. *A fi* (sau *a sta, a umbla*) *ca un cîine plouat* v. plouat. *A trăi ca cîinii cu porcii* v. porc. *A se ține norocul după cineva ca pulberea după cîini* (ori *cîine*) v. pulbere. (*A se simți*) *ca cîinele în puț* v. puț. *Rîd* (sau *ar rîde*) *și cîinii de cineva* sau *mă rîd* (ori *m-ar rîde, te-ar etc. rîde*) *și cîinii* v. rîde. *De rîsul cîinilor* v. rîs. *A-i fi cuiva de ceva* (sau *a-i veni cuiva să facă ceva*) *cum îi este cîinelui a linge sare* v. sare. *Sat fără cîini* v. sat. *A ședea ca cîinele nimănui* v. ședea. **2** (Epitet dat unui) om rău, hain. **3** Compuse: (*astron.*; *pop.*; *art.*; *nm. pr.*) *Cîinele-Mare* = numele unei constelații boreale (din care face parte și Sirius); *Cîinele-Mic* = numele unei constelații boreale, situată între Hidra și Orion; (*pop.*) *cățelul* (II 9); (*iht.*) *cîine-de-mare* = rechin de talie mică, de culoare albastră-cenușie, cu cîte un spin la

cîine (1)

aripioarele dorsale (*Acanthias vulgaris*); (*entom.; art.*) *cînele-babei* = larva unor fluturi de noapte, sub formă de vierme mare şi păros, cu un cîrlig chitinos la unul dintre capete. • pl. *cîini*. şi (*reg.*) *cîne s.m.* /lat. *canis, -is*.

cînésc, -eáscă *adj.* **1** Care aparţine cîinilor, care se referă la cîini. <> (*pop.*) *Dinte cînesc* = canin (2). *Boală cînească* v. boală. **2** Fig. (*despre atitudini, manifestări ale oamenilor*) Rău, duşmănos, hain, crud (II 1). **3** Fig. (*despre vreme, situaţii, împrejurări*) Potrivnic omului, greu de suportat; aspru, cîinos (2). *Afară e o vreme cînească* (CAR.). • pl. *-eşti*. şi (*reg.*) *cînésc, -eáscă adj.* /***cîine*** + *-esc*.

cînéşte *adv.* **1** Ca un cîine. <> Expr. *A înota cînește* = a înota dînd dezordonat din mîini şi din picioare. **2** Fig. Cu duşmănie, cu răutate. **3** Fig. În condiţii foarte grele; cu mari lipsuri. *Trăieşte cîineşte*. <> Expr. *Cîine-cîineşte* = cu multă greutate, cu chiu cu vai. *Cu spînul tot am dus-o cum am dus-o, cîne-cîneşte, pînă acum* (CR.). • şi (*reg.*) *cînéşte adv.* /***cîine*** + *-eşte*.

cînie *s.f.* Atitudine sau faptă plină de răutate, de cruzime; cînoşenie. • g.-d. *-iei*. şi (*reg.*) *cîníe s.f.* /***cîine*** + *-ie*.

cînós, -oásă *adj.* **1** (*despre oameni sau despre manifestări ale lor*) Crud (II 1), rău, hain. *Nu mi-am imaginat că e aşa de cînos*. <> Expr. *A fi cînos la inimă* v. inimă. **2** Fig. (*despre vreme*) Potrivnic omului, greu de suportat; aspru, cînesc (3). *Va veni iarna, care va fi poate şi ea cînoasă* (PAS). • pl. *-oşi, -oase*. şi (*reg.*) *cînós, -oásă adj.* /***cîine*** + *-os*.

cînoşénie *s.f.* Cînie. *Ştiam cînoşenia lui Ştirbei* (CA. PETR.). • g.-d. *-iei*. şi (*reg.*) *cînoşénie s.f.* /***cîine*** + *-enie*.

cîlţi *s.m.pl.* Fire scurte rămase în urma trecerii fuiorului de cînepă sau de in printre dinţii daracului, din care se ţese pînză de saci şi de saltele, se fac sfori sau frînghii etc. *A pus... focul în nişte cîlţi din podul casei* (SLAV.). • /<sl. veche **кльцн**, pl. lui **клькъ**.

cîlţişóri *s.m.pl.* Dim. al lui *cîlţi*. • /***cîlţi*** + *-işor(i)*.

cîlţós, -oásă *adj.* (Cu fire) ca nişte cîlţi. *Era bătrînă, cu păr cîlţos şi cărunt, încinsă cu chimir peste catrinţă* (SADOV.). • pl. *-oşi. -oase.* /***cîlţi*** + *-os*.

cîmp *s.n., s.m.* **1** (*geomorf.*) Porţiune de cîmpie, nefragmentată, situată între două văi principale; spec. întindere de pămînt cultivată, semănată; ext. totalitatea ogoarelor din jurul unei aşezări omeneşti. *La noi sînt codri verzi de brad Şi cîmpuri de mătasă* (GOGA). <> *Munca cîmpului* = munci agricole. *Econom de cîmp* v. econom. *Forjă de cîmp* v. forjă. *Stog de cîmp* v. stog. ◆ Întindere de pămînt în afara unei localităţi (unde nu mai sînt case). *În cîteva minute, sînt afară, la cîmp* (CAR.). <> *Cîmp de dune* = suprafaţă de teren slab fragmentată, acoperită cu dune. *Cîmp de pietre* = cîmp alcătuit din blocuri sau sfărîmături, adeseori mobile, formate pe pantele slab înclinate. *Cîmp de gheaţă* = masă întinsă şi neîntreruptă de gheaţă care acoperă o suprafaţă (în regiunile polare). <> *Cîmpurile elizeeşti* v. elizeesc. *Cîmpurile elizee* v. elizeu. <> Loc.adv. *În plin cîmp* sau *în cîmp deschis* = sub cerul liber, departe de orice aşezare omenească; fără adăpost. <> Expr. *A o lua peste cîmp* = a merge de-a dreptul, părăsind drumul. *A-şi lua* (sau *a apuca*) *cîmpii* = *a*) a pleca la întîmplare, fără nici un ţel (de disperare, de durere, de oboseală etc.); *b*) a ajunge la disperare. *Cînd gîndesc... că am să mă întorc iar la dînsa acasă, îmi vine să turbez, să iau cîmpii* (CR.). *A bate cîmpii* v. bate. **2** Loc, spaţiu, porţiune de teren în limitele cărora se desfăşoară o anumită activitate. <> (*milit.*) *Cîmp de luptă* = porţiune de teren pe care se duc acţiuni de luptă cu inamicul terestru. *Cîmp de tragere* = *a*) porţiune de teren amenajată pentru executarea exerciţiilor militare cu trageri; *b*) unghi orizontal sau vertical în limitele căruia o gură de foc poate executa trageri numai prin modificarea poziţiei ţevii. *Cîmp de mine* = porţiune de teren sau de apă pe care s-au pus mine pentru a împiedica trecerea inamicului. *Cîmp de observare* = spaţiu cuprins cu privirea sau cu un aparat optic în limitele căruia se desfăşoară o activitate de observare. *Artilerie de cîmp* v. artilerie. *Cîmp de onoare* v. onoare. *Tenis de cîmp* v. tenis. *Cîmp vizual* v. vizual. **3** Fig. Domeniu, sferă (de activitate, de existenţă etc.). *În cîmpul lingvisticii se petrec numeroase schimbări*. <> *Cîmpul muncii* = sfera de activitate a cuiva; activitate, muncă. **4** (*inform.*) Subîmpărţire din punct de vedere logic a unei cartele (3) conţinînd, fiecare, o informaţie reprezentată codificat. **5** (*fiz.*) Regiune din spaţiu în care fiecărui punct i se asociază o mărime fizică bine determinată; mărimea care caracterizează o asemenea regiune. *Cîmp sonor*. **6** (*fiz.*) Regiune din spaţiu în care se pot exercita acţiuni de forţă asupra corpurilor. <> *Cîmp coercitiv* v. coercitiv. *Cîmp electric* v. electric. *Cîmp electromagnetic* v. electromagnetic. *Cîmp de gravitate* v. gravitate. *Cîmp de gravitaţie* v. gravitaţie. *Cîmp magnetic* v. magnetic. **7** (*climat.*) *Cîmp baric* = distribuţie în spaţiu a presiunii atmosferice la un moment dat, care pe hărţile sinoptice de la sol se reprezintă prin izobare, iar pe cele de înălţime prin izohipse. **8** Mulţime de valori ale uneia sau ale mai multor mărimi (matematice, fizice etc.) variabile. **9** (*lingv.*) *Cîmp lexical* = ansamblu de cuvinte din aceeaşi sferă semantică, care exprimă noţiuni asemănătoare sau asociabile. *Cîmp semantic* v. semantic. **10** (*med.*) *Cîmp operator* = porţiune anatomică pe suprafaţa căreia are loc o intervenţie chirurgicală. ◆ Fîşie de pînză sterilă care delimitează plaga operatorie. **11** (*a. plast.*) Fond al unui tablou, al unei gravuri, al unei podoabe, în limitele căruia poate fi reprezentată o imagine plastică, un motiv ornamental etc. *Cîmpul portretului era albastru, în dreapta şi în stînga chipului, perdele roşii* (EMIN.). **12** (*cinemat.*) Spaţiu delimitat în care este cuprinsă imaginea pe o peliculă cinematografică. <> *Profunzime de cîmp* v. profunzime. **13** *Cîmp psihologic* = ansamblu de fapte fizice, biologice, sociale, psihice, existente la un moment dat, care determină comportamentul unui individ. **14** (*sociol., psih.*) *Cîmp social* = ansamblu de entităţi sociale coexistente (grupuri, subgrupuri, membri, canale de comunicaţie etc.). • pl. *n. -uri, m. -i*. /lat. ***campus, -i***; cf. şi fr. *champ*.

cîmpeán, -ă *s.m., adj.* **1** *s.m.* Locuitor de la cîmp; ext. locuitor de la ţară. **2** *adj.* (*înv.*) Cîmpenesc (1). *Mîndre flori cîmpene eu pentru dînsa strîng* (EMIN.). • pl. *-eni, -ene.* /***cîmp*** + *-ean*.

cîmpeáncă *s.f.* Femeie care locuieşte la cîmp; ext. femeie de la ţară. *Junele cîmpence se duceau... se duceau să petreacă sărbătoarea în vecini* (ODOB.). • pl. *-ence.* /***cîmpean*** + *-că*.

cîmpenésc, -eáscă *adj.* **1** Care aparţine cîmpului, privitor la cîmp; de (la) cîmp sau de (la) ţară, specific cîmpului sau vieţii de la ţară; campestru, (*înv.*) cîmpean (2), cîmpesc. *Aşa-i viaţa cîmpenească* (CR.). **2** Bucolic, idilic. *Armonia cîmpenească împle seara cu miile ei de glasuri* (EMIN.). • pl. *-eşti.* /***cîmpean*** + *-esc*.

cîmpésc, -eáscă *adj.* (*înv.*) Cîmpenesc (1). *Toate vestesc dulceaţa vieţii cîmpeşti* (C. NEGR.). • pl. *-eşti.* /***cîmp*** + *-esc*.

cîmpíe *s.f.* (*geomorf.*) Formă majoră de relief, cu suprafaţă dominant netedă sau uşor ondulată, cu altitudini cuprinse între 0 şi 200 m, formată, în general, din acumularea materialelor transportate de rîuri; şes, cîmp (1). *Cîmpiile ne-aşteaptă Cu flori şi covoare-ntinse* (VLAH.). <> *Cîmpiile elizee* v. elizeu. *Cîmpiile elizeene* v. elizean. *Cîmpiile elizeeşti* v. elizeesc. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei.* /***cîmp*** + *-ie*.

cîmpínă *s.f.* (*geomorf.*) Cîmp mic; podiş între coline. • pl. *-e.* /***cîmp*** + *-ină*.

cîmpioáră *s.f.* Dim. al lui *cîmpie*. • pl. *-e.* /***cîmpie*** + *-oară*.

cîmpuşór *s.n.* (*pop.*) Dim. al lui *cîmp. Cîmpuşor cu iarba verde Nimeni umbra nu-ţi mai vede* (SEV.). • pl. *-oare.* /***cîmp*** + *-uşor*.

cînd *adv., conj.* **I** *adv.* (*în prop. interog.*) În ce moment, în care perioadă de timp? *Cînd ai pierdut biletul, Zoe?* (CAR.). <> Loc.adv. *Cînd şi cînd* = cîteodată, uneori. *Cînd şi cînd acel vînt purta şuvoaie de ploi* (SADOV.). *Din cînd în cînd* = din timp în timp; cîteodată. *Din cînd în cînd... un pustnic vine pe la ele* (ISP.). *Cînd..., cînd...* = cîteodată..., altă dată...; ba..., ba...; uneori..., alteori... *Prind cocoşii a cînta... Cînd mai gros, cînd mai subţire* (POP.). <> Expr. *Cînd aşa aşa, cînd aşa* v. aşa. *A scoate* (sau *a sufla, a-i ieşi*) *din gură cînd cald, cînd rece* v. rece. **II** *conj.* **1** Introduce o propoziţie temporală: *a*) În momentul, în vremea în care... *Cînd trec, Lina s-ascunde* (COŞB.). <> Loc.adj., adv. *De cînd veacul* v. veac. <> Loc.adv. *De cînd era lupul căţel* sau *de cînd erau lupii albi* v. lup. *De cînd nemţii cu coadă* v. neamţ. *De cînd nu vedea cu ochii* v. vedea. <> Loc.conj. *Pe cînd* = *a*) în timp ce, pe vremea cînd. *Luceai atît de vie, Pe cînd eram în lume tu singură şi eu* (ALECS.); *b*) (*cu nuanţă advers.*) în acest timp însă, în schimb (în acest timp); iar. *De* (*pe*) *cînd* = din timpul în care... *Mai mîncat-ai sălăţi de aceste, de cînd eşti?* (CR.). *Pînă cînd* = pînă în momentul în care... *b*) După ce. *Cînd i-a pierdut din ochi voi să se ridice* (COŞB.). *c*) Înainte de (a)..., pînă (a) nu... *Cînd sosi Alexandru Vodă, sfînta slujbă începuse* (EMIN.). *d*) (*cu nuanţă conces.*) Deşi; în vreme ce. *Cînd altul s-ar bucura, tu eşti nepăsător*. *e*) (*indică legătura neaşteptată între două acţiuni*) Şi (deodată). *Ajunseră cu norocire la ţărm, cînd, ce să vezi?* (ISP.). **2** (*introduce o prop. atr.; în legătură cu noţiuni de timp*) (În) care. *În minuta cînd voiam a mă duce, puterile m-au lăsat* (C. NEGR.). <> Expr. *A* (*nu*) *avea cînd să...* v. avea. **3** (*introduce o prop. cauz., cu nuanţă temp.*) Fiindcă, deoarece, odată ce. *Cînd ştia că are să deie peste Ivan, i se tăiau picioarele* (CR.). **4** (*introduce o prop. cond.*) Dacă, de. *Ce a scos din voi Apusul, cînd nimic nu e de scos?* (EMIN.). <> Loc.conj. *Ca şi cînd* = (*introduce o prop. comparativă-condiţională*) parcă. *Picioarele nu se mai mişcară, ca şi cînd ar fi fost butucite* (ISP.). **5** (*introduce o prop. compl. dr.*) *Spune-mi cînd să vin*. • /lat. ***quando***.

cîndvá *adv.* Într-un moment (nehotărît) din trecut sau din viitor; odată, altădată. *Dacă vei avea cîndva nevoie de mine, atunci să ştii că mă cheamă Făt-Frumos* (CR.). • /***cînd*** + ***va***.

cîne *s.m.* v. cîine.

cînepăr *s.m.* (*ornit.*) Pasăre cîntătoare din familia fringilidelor, cu penele roşii pe cap, pe gît şi pe laturile pieptului, cafenii pe spate şi albe pe aripi şi pe abdomen, care se hrăneşte mai ales cu seminţe de cînepă (1) (*Carduelis cannabina*). • pl. *-i.* /***cînepă*** + *-ar*.

cînepă *s.f.* **1** (*bot.*) Plantă textilă, originară din India, cu tulpina înaltă şi dreaptă, cu frunzele alterne, dinţate pe margini, cu florile mici, verzui, cultivată pentru fibrele care se scot din tulpină şi pentru uleiul care se extrage din seminţe (*Cannabis sativa*). <> *Cînepă indiană* (sau *-de-India*) = varietate de cînepă, cultivată îndeosebi în anumite regiuni din India, Iran, Africa de Nord şi cele două Americi, din care se extrag stupefiante (*Cannabis indica*). *Cînepă-de-Bombay* = chenaf (*Hibiscus cannabinus*). <> Expr. *A o lăsa moartă* (*în cînepă*) v. mort. *A şedea ca dracu în cînepă* v. şedea. ◆ Restr. Sămînţa acestei plante, bogată în uleiuri, care este întrebuinţată mai ales la prepararea lacurilor.

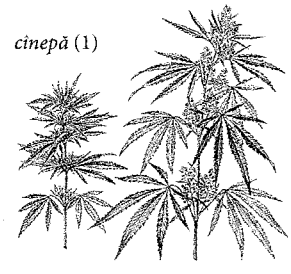

cînepă (1)

2 Fibre textile extrase din tulpina de cînepă (1) şi folosite la confecţionarea de pînză groasă, de frînghii, prelate etc. *Avea o biciuşcă de cele de cînepă, împletită de mîna lui* (CR.). **3** Compuse: (*bot.*) *cînepă-de-Manila* = specie de bananier, răspîndit în zonele tropicale, cu frunzele mari, bogate în fibre textile foarte rezistente, folosite la fabricarea frînghiilor şi a parîmelor necesare navigaţiei (*Musa textilis*); *cînepa-codrului* = plantă erbacee perenă, din familia compozitelor, cu frunzele lobate şi cu florile roşietice, dispuse în capitule (*Eupatorium cannabinum*); cînepioară (2); (*fam.*) *cînepa-dracului* = chică (1), păr. *Am s-o ieu de cînepa-dracului şi am s-o învăţ eu* (CR.). • pl. *-i*, (*pop.*) *-e*. /lat. ***canapa*** = ***cannabis, -is***.

cînepăríe *s.f.* **1** Cînepă multă strînsă la un loc. **2** Cînepişte. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei.* /***cînepă*** + *-ărie*.

cînepioáră *s.f.* **1** Dim. al lui *cînepă*. **2** (*bot.*) Plantă erbacee perenă, din familia compozitelor, cu tulpina înaltă, cu frunzele lobate şi cu florile roşietice (*Eupatorium cannabinum*); cînepa-codrului. • pl. *-e.* /***cînepă*** + *-ioară*.

cînepíşte *s.f.* Teren cultivat cu cînepă; cînepărie (2). • pl. *-i.* /***cînepă*** + *-işte*.

cînepíu, -íe *adj.* **1** De culoarea seminței de cînepă; cenușiu-închis. **2** Care are înfățișarea fuiorului de cînepă. **3** (*fam.*) Amețit, beat. • pl. *-ii.* /***cînepă*** + *-iu.*

cînér *s.m.* (*reg.*) Om rău, hain, cîinos. *Afurisit să fie cîneriul de vornic* (CR.). • pl. *-i.* /***cîne*** + *-ar.*

cînésc, -eáscă *adj.* v. cîinesc.

cînéște *adv.* v. cîinește.

cîníe *s.f.* v. cîinie.

cînișór *s.m.* Dim. al lui *cîine.* • pl. *-i.* /***cîine*** + *-işor.*

cînós, -oásă *adj.* v. cîinos.

cînoșénie *s.f.* v. cîinoșenie.

cînt *s.n.* **1** Cîntec (1). *Lîngă leagăn cîntul Mamei de-obicei e trist* (COȘB.). <> *Cînt gregorian* v. gregorian. *Cînt melismatic* v. melismatic. **2** Ciripit de păsărele. **3** (*lit.*) Poezie (însoțită uneori de melodie). *S-a dus amorul, un amic supus amîndurora, Deci cînturilor mele zic Adio tuturora* (EMIN.). **4** (*lit.*) Parte, diviziune a unei epopei sau a unui poem epic. *Sara am cetit tatălui meu tot cîntul întîi din moartea lui Avel* (C. NEGR.). **5** (*muz.*) Muzică vocală; canto (1). • pl. *-uri.* /de la ***cînta***, prin derivare regresivă.

cînta *vb. I.* **1** *intr., tr.* A emite (cu vocea sau cu un instrument) un șir de sunete muzicale care se rînduiesc într-o melodie, într-un acord etc. *Vin cîntînd în stoluri fete De la grîu* (COȘB.). <> Expr. *Joacă cum îi cîntă* = face întocmai cum îi poruncește altul. *A-i cînta popa la cap* = a fi mort. *A-i cînta cuiva aleluia* v. aleluia. *A-i cînta cuiva din cobză* v. cobză. *A cînta fals* v. fals. *A cînta isaia dănțuiește* v. isaia. *A cînta în pumni* v. pumn. *A cînta cuiva în strună* (ori *în struna cuiva*) v. strună. *A cînta după ureche* v. ureche. **2** *intr.* (*despre unele păsări, insecte etc.*) A scoate sunete plăcute la auz, caracteristice speciei. <> *A-i cînta broaștele în pîntece* v. broască. *A-i cînta cuiva cucul* v. cuc. *A-i cînta cucul în pungă* v. cuc. *A(-i) cînta cuiva cucul în față* v. față. *A cînta cucurigu în casă* v. cucurigu. *A-i cînta* (*cuiva*) *cucul la* (sau *în*) *dreapta* v. drept. *A cînta găina în casă* v. găină. *A-i cînta* (*cuiva*) *pupăza* v. pupăză. *A-i cînta* (*cuiva*) *sticleții* (*în cap*) v. sticlete. *A-i cînta* (*cuiva*) *cucul la stînga* v. stîng. *A cînta ca șoimanele* v. șoiman. *Cînd o cînta știuca în baltă* v. știucă. ◆ (*despre instrumente muzicale*) A produce sunete muzicale, melodii etc. *Îngînat de-un glas de ape cînt-un corn cu-nduioșare* (EMIN.). **3** *intr., tr.* (*lit.*) A scrie versuri în cinstea cuiva sau a ceva, a elogia (în versuri) pe cineva sau ceva; a descrie, a povesti ceva în versuri. *La picioare-i poetul cîntă* (ALECS.). **4** *tr.* (*fam.*) A îndruga, a înșira vorbe goale. *Să-mi cînte lumea cîte vrea! Mi-e dragă una și-i a mea* (COȘB.). **5** *tr.* (*reg.*) A boci, a jeli. *Știe că n-are cine să-l cînte, cine să-l plîngă cu adevărată durere la moartea lui* (POP.). ◆ (*refl.*) A plînge, a se tîngui. *Spune-i tu măicuței mele Pîne să nu mai frămînte, După min' să nu se cînte* (POP.). **6** *tr.* (*arg.*) A fura. *I-a cîntat uneia portofelul.* • prez.ind. *cînt.* /lat. ***cantare.***

cîntár *s.n.* **1** Nume dat mai multor instrumente care servesc la stabilirea greutății unui obiect, a unei ființe etc. (prin compararea cu greutăți etalon). <> *Cîntar automat* = cîntar cu un singur platan, care arată greutatea direct printr-un indicator plasat în fața unui cadran. *Cîntar zecimal* v. zecimal. <> Expr. *A trage la* (sau *în*) *cîntar* = *a*) a cîntări (mult), a avea greutate (mare); *b*) a avea importanță. *A apleca* (sau *a înclina*) *cîntarul în partea* (ori *în favoarea*) *cuiva* = a apleca balanța în partea (ori în favoarea) cuiva, v. balanță. *A pune* (*ceva*) *în cîntar* v. pune. **2** Cîntărire (1). *Înșală la cîntar.* **3** Unitate pentru măsurarea greutăților folosită în trecut, a cărei valoare a variat în timp și pe regiuni între 44 kg și 50 kg. **4** *Cîntar de apă* = nivelă făcută dintr-o țeavă de sticlă cu apă. **5** Analog. Cumpăna fîntînii (cu buturugă). • pl. *-e.* /<tc. ***kantar***, ngr. ***καντάρι.***

cîntáre *s.f.* **1** Emitere (cu vocea sau cu un instrument) a unui șir de sunete muzicale care se rînduiesc într-o melodie, într-un acord etc.; cîntat[1]. **2** Cîntec (1) (de laudă, bisericesc etc.); muzică. *Nu voi mormînt bogat, Cîntare și flamuri* (EMIN.). **3** Sunete plăcute la auz, scoase de unele păsări sau insecte, caracteristice speciei. **4** (*lit.*) Compoziție literară (în versuri) sau parte a unei compoziții literare cu caracter laudativ. *Cîntarea României* (RUSSO). **5** *Cîntarea cîntărilor* = una dintre cărțile *Vechiului Testament*, atribuită lui Solomon. • pl. *-ări.* /v. ***cînta.***

cîntát[1] *s.n.* **1** Cîntare (1). **2** Sunet caracteristic scos de unele păsări, insecte sau animale. <> *La* (sau *pe la, spre*) *cîntatul* (*dintîi* ori *al doilea, de ziuă al*) *cocoșilor* = (pe) la miezul nopții; în zorii zilei. *Tîrziu de tot, spre cîntatul cocoșilor de-abia, Moș Ion Florea și mama Catrina... se întinseră pe rogojina de pe prispă ca să se odihnească* (BUJ.). • /v. ***cînta.***

cîntát[2], -ă *adj.* **1** Emis cu vocea sau cu un instrument, într-un mod muzical, armonios. **2** Lăudat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***cînta.***

cîntăráș *s.n.* Dim. al lui *cîntar.* • pl. *-e.* /***cîntar*** + *-aș.*

cîntăreálă *s.f* (*înv.*) Cîntărire (1). • pl. *-eli.* /***cîntări*** + *-eală.*

cîntăréț, -eáță *s.m., s.f.* **1** Persoană care cîntă (bine) cu vocea; artist care are profesiunea de a cînta cu vocea. *Leon... neîntrecutul cîntăreț din fluier - căzuse în primele zile ale războiului* (CAM.). **2** Persoană care execută cîntările și citirile în serviciile religioase; dascăl. *Cîntăreț în strană.* **3** Poet (care laudă în versurile sale pe cineva sau ceva). *Divinul cîntăreț al Divinei Comedii* (ODOB.). • pl. *-eți, -ețe.* /***cînta*** + *-ăreț.*

cîntări *vb. IV.* **1** *tr.* A determina greutatea unui corp cu ajutorul cîntarului (1), al balanței, al basculei. <> Expr. *A cîntări din ochi* = *a*) a aprecia, cu aproximație, din ochi, greutatea unui corp; *b*) a studia, a cerceta cu privirea. *Acarul stătea pe gînduri și se uita la Rizea cîntărindu-l din ochi* (DUMITRIU). **2** *intr.* A avea o anumită greutate. *Pachetul cîntărea 2 kg.* **3** *intr.* Fig. A valora, a prețui, a conta (2). *Opinia lui valorează mult pentru noi.* <> Expr. *A cîntări cu aur* v. aur. **4** *tr.* Fig. (*compl. indică oameni sau idei, acțiuni etc. ale lor*) A aprecia, a judeca; a cumpăni (4), a chibzui (1). *I-am cîntărit argumentele și istețimea* (GAL.). <> Expr. *A-și cîntări* (*bine*) *vorbele* = a-și alege cu grijă cuvintele. • prez.ind. *-esc.* /***cîntar*** + *-i.*

cîntăríre *s.f.* **1** Determinare a greutății unui corp; cîntar (2), (*înv.*) cîntăreală. **2** Faptul de a avea o anumită greutate. **3** Fig. Apreciere; chibzuire. • pl. *-i.* /v. ***cîntări.***

cîntărít[1] *s.n.* Faptul de *a cîntări.* • /v. ***cîntări.***

cîntărít[2], -ă *adj.* **1** A cărui greutate a fost determinată cu ajutorul cîntarului. **2** (*despre oameni sau despre manifestările lor*) Care este cumpănit, chibzuit, socotit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***cîntări.***

cîntător, -oáre *adj., s.m.* **1** *adj.* (*despre oameni*) Care cîntă bine cu vocea; care are voce. **2** *adj.* (*despre unele păsări*) Care scoate sunete plăcute, melodioase. **3** *s.m.* (*înv.*) Cîntăreț (de profesie). *Acele compuneri poetice ale norodului... s-au păstrat pe la cîntătorii din sate* (ODOB.). **4** *s.m.* Poet. *Tu, carea-i fost din pruncie al muzelor poet, ...Cîntător al primăverii ce ai darul a plăcea* (ALEX.). **5** *s.m.* (*pop.*) Cocoș (I 1) (*Gallus bankiva domestica*). *Ei mi se sculau din zori Pe la glas de cîntători* (POP.). <> Expr. (*Pe*) *la cîntători* = pe la cîntatul cocoșilor; în zorii zilei. *Poate să fi fost pe la cîntători, cînd urletele vijeliei începură a-și scoborî glasul* (HOG.). • pl. *-ori, -oare.* /***cînta*** + *-ător.*

cîntec *s.n.* **1** Șir armonios de sunete emise cu vocea sau cu un instrument; cînt (1). *Și cîte cîntece și lacrimi Nu duce valul călător!* (GOGA). <> Expr. *A schimba cîntecul* v. schimba. **2** Sunete plăcute, melodioase emise de unele păsări; zumzet plăcut al unor insecte. *Un bondar rotund în pîntec Somnoros pe nas ca popii glăsuiește-ncet un cîntec* (EMIN.). <> *Cîntecul planetelor* = muzica sferelor. *Cîntecul lebedei* v. lebădă. <> Expr. *De cîntecul cucului* = degeaba, zadarnic, de pomană; de florile mărului. **3** (*lit.*) Compoziție literară în versuri, adesea însoțită de melodie. <> *Cîntec bătrînesc* = baladă populară românească veche. *Cîntec de dor* = poezie populară cu caracter elegiac. *Cîntec de lume* = poezie lirică de dragoste (semifolclorică, însoțită de melodie). *Cîntec haiducesc* = specie a poeziei populare care celebrează haiduci sau figuri de haiduci. *Cîntec de jale* = bocet. *Cîntec bahic* v. bahic. *Cartea cîntecelor* v. carte. *Cîntec de leagăn* v. leagăn. *Cîntec de masă* (sau *de mase*) v. masă. *Cîntece de stea* v. stea. <> Expr. *Așa merge cîntecul* = așa se zice, așa merge vorba. *Așa-i cîntecul* = asta este situația. *A fi cu cîntec* sau *a-și avea cîntecul său* = (*despre lucruri, întîmplări, atitudini etc.*) a avea istoria, tîlcul său (complicat, plin de aspecte dubioase, neclare). *Chestia asta își are cîntecul ei* (SADOV.). *Povestea cîntecului* v. poveste. *Vorba cîntecului* v. vorbă. • pl. *-ce.* și (*reg.*) *cînticé s.n.* /***cîntec*** + *-el.*

cîntecél *s.n.* Dim. al lui *cîntec. Dă-mi răgaz să cînt un cîntecel* (ISP.). <> *Cîntecel comic* = monolog comic, satiric (în care alternează părțile recitate cu cele cîntate). • pl. *-e.* și (*reg.*) *cînticél s.n.* /***cîntec*** + *-el.*

cíntic *s.n.* v. cîntec.

cînticél *s.n.* v. cîntecel.

cîr *interj.* (*adesea repet.*) Cuvînt care imită sunetul caracteristic scos de unele păsări (ciori, găini etc.); strigăt cu care se alungă unele păsări. <> Loc.adv. *Cu cîr* = *a*) cu ceartă; *b*) cu tocmeală. <> Expr. *Cîr-mîr* = (cu) ceartă, (cu) tocmeală; cu mare greu. *De la tăbăcar izbutisem, cîr-mîr, să-i storc, la plecare, doi poli* (STANCU). *Că-i cîr, că-i mîr,* se spune cînd cineva se încurcă în explicații neconvingătoare, contradictorii, mincinoase. *Ce cauți, măi, prin sat? - Că-i cîr, că-i mîr...* (SADOV.). • /onomat.

círă *s.f.* (*pop.*) **1** Cicăleală (2); stăruință pe lîngă cineva. <> Expr. *A se ține de cîra cuiva* = a stărui pe lîngă cineva, pentru a-l determina să facă un lucru. *Sfatul împărăției... se tot ținea de cîra împăratului ca să se însoare* (ISP.). **2** Ceartă (1). *A fi în cîră cu cineva* = a fi în ceartă, în dușmănie cu cineva. • /de la ***cîrîi,*** prin derivare regresivă.

cîrc *interj.* Expr. (*pop.; fam.*) *A nu* (*mai*) *zice* (sau *spune*) (*nici*) *cîrc* = a nu (mai) spune nici o vorbă; a tăcea chitic. *Acum, drăguțu, nu mai zice nici cîrc, căci i-a astupat gura pămîntul* (CR.). *Ba* (*că*) *cîrc, ba* (*că*) *mîrc* v. mîrc. • /form. onomat.

cîrcă *s.f.* Loc.adv. (*pop.*) *În cîrcă* = în spate, în spinare. *În fiecare dimineață, tata l-a luat pe frate-meu în cîrcă, l-a dus la școală* (STANCU). <> Expr. *A lua pe cineva în cîrcă* = *a*) a lua pe cineva sub protecția sa; *b*) a ride de cineva. *A avea pe cineva în cîrcă* = *a*) a duce greul pentru cineva; a purta răspunderea pentru îngrijirea, pentru creșterea cuiva; *b*) a o păți cu cineva. • /<srb. *[nositi na-]**krke.***

cîrcăiác *s.m.* (*zool.; pop.*) Scolopendră (*Scolopendra cingulata*). • pl. *-ieci.* /<tc. ***kırkayak.***

cîrcălí *vb. IV.* (*pop.*) **1** *tr.* (*compl. indică alimente*) A frige numai pe deasupra; a perpeli. <> (*refl.*) *Pușcă alt cerb și-l puse-n frigare să se frigă, dar de-abia apucă să se cîrcălească oleacă și fură aici ortacii de la vînat* (POP.). **2** *refl., tr.* A (se) murdări. **3** *tr.* A face ceva prost, de mîntuială. • prez.ind. *-esc.* și *cărcălí vb. IV.* /cf. srb. *krkaliti.*

cîrcéie *s.f.* **1** Piesă de lemn sau de fier de la car, cu care se leagă tînjala de proțap (cînd se înjugă patru boi). *[Boii] tîrau între dînșii tînjelele cu cîrceie de fier, ce zăngăneau* (HOG.). **2** Brățară cu care se fixează cuțitul coasei de coada acesteia. **3** Parte a joagărului care leagă ceafa de jos a jugului cu mîtca. **4** Nod în firele de țesut. • pl. *-eie, -ei.* /cf. *cîrcel.*

cîrcél *s.m.* **1** (*med.*) Contracție bruscă și involuntară a mușchilor de la extremități, însoțită de obicei de senzații dureroase. *Apucîndu-l cîrcei la stomac, crezu că i s-a apropiat ceasul morții* (BĂLC.). <> (*adv.*) *[Holera] m-a frămîntat și m-a zgîrcit cîrcel* (CR.). **2** (*bot.*) Organ vegetal care are aspectul unui fir răsucit în spirală, cu ajutorul căruia planta se agață de corpurile din jurul ei. *Vițele stăteau în aer, legate de araci cu zecile lor de cîrcei* (DUMITRIU). **3** (*bot.*) Ciorchine fără boabe. **4** (*bot.*) Gălbează (*Cuscuta trifolii*). **5** (*bot.*) Codița cu care este legat fructul pepenelui de curpen. **6** (*bot.; la pl.*) Brusture (*Arctium lappa*). **7** (*zool.*) Căpușă (1) (*Ixodes*). • pl. *-ei.* /<srb. ***krč, krčel***; cf. sl. veche **крълежь**, bg. **кърлеж.**

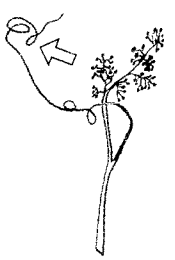

cîrcel (2)

cîrcimár *s.m.* v. cîrciumar.

cîrcimă *s.f.* v. cîrciumă.

cîrcimăreásă *s.f.* v. cîrciumăreasă.

cîrcimăríță *s.f.* v. cîrciumăriță.

cîrciobár *s.m.* v. cîrciogar.

cîrcióc *s.n.* v. cîrciog.

cîrciocár *s.m.* v. cîrciogar.

cîrcióg *s.n.* (*reg.; mai ales la pl.*) Tertip, șiretlic, chichiță (3). *Omul ista umblă numai cu cîrcioguri* (POP.). • pl. *-uri.* și *cîrcióc s.n.* /<ucr. ***крючок.***

cîrciogár *s.m.* **1** (*reg.*) Om căruia îi plac cearta, procesele, care găsește obiecție la orice; om cîrcotaș. *Hoțu de Pepelea îi cîrciocar de frunte* (ALECS.). **2** (*înv.*) Apărător la judecătorii. • pl. *-i.* și *cîrciocár, cîrciobár s.m.* /***cîrcioc*** + *-ar.*

cîrciogărésc, -eáscă *adj.* (*reg.*) Care aparţine cîrciogarului, care se referă la cîrciogar. • pl. *-eşti.* /*cîrciogar* + *-esc.*

cîrciogărie *s.f.* Şicană. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /*cîrciogar* + *-ărie.*

cîrciumăr *s.m.* Proprietar de cîrciumă. *Doi ţărani se tocmeau de afară cu cîrciumarul* (REBR.). • pl. *-i.* şi *crîşmár, (reg.) cîrcimár, cîrşmár s.m.* /**cîrciumă** + *-ar.*

cîrciumă *s.f.* Local unde se vînd şi se consumă băuturi alcoolice (şi mîncăruri). *Bărbaţii beau o bere la cîrciuma din colţ.* • pl. *-i.* şi *crîşmă, (reg.) cîrcimă, cîrşmă s.f.* /<sl. veche **кръчьма.**

cîrciumăreásă *s.f.* **1** Nevastă de cîrciumar; cîrciumăriţă. **2** Femeie care are în proprietate o cîrciumă. **3** (*bot.*) Plantă erbacee ornamentală, din familia compozitelor, cu frunzele opuse, ovale, cu florile mari, divers colorate (*Zinnia elegans*); cavaler (II 2), căpitan (9). • pl. *-ese.* şi *crîşmăreásă, (reg.) cîrcimăreásă s.f.* /*cîrciumar* + *-easă.*

cîrciumări *vb. IV. intr.* **1** (*pop.*) A avea în proprietate o cîrciumă. **2** A vinde sau a servi într-o cîrciumă. **3** Gener. (*înv.*) A face negoţ ilicit cu ceva. • prez. ind. *-esc.* şi *crîşmări vb. IV.* /*cîrciumar* + *-i.*

cîrciumăríe[1] *s.f.* Meseria cîrciumarului. • g.-d. *-iei.* şi *crîşmărie s.f.* /*cîrciumar* + *-ie.*

cîrciumăríe[2] *s.f.* Petrecere la cîrciumă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi *crîşmărie s.f.* /*cîrciumări* + *-ie.*

cîrciumărít *s.n.* **1** (*pop.*) Vindere sau servire într-o cîrciumă. **2** Ocupaţia cîrciumarului sau a cîrciumăresei. **3** (*în Ev. Med., în Mold.*) Impozit care era perceput pe cîrciumi. • şi *crîşmărít s.n.* /v. *cîrciumări.*

cîrciumăriţă *s.f.* Cîrciumăreasă (1). • pl. *-e.* şi *crîşmăriţă, (reg.) cîrcimăriţă s.f.* /*cîrciumar* + *-iţă.*

cîrciumioáră *s.f.* Dim. al lui *cîrciumă. Din cîrciume-n cîrciumioare, Să-ncerce vinul de-i tare* (POP.). • pl. *-e.* /*cîrciumă* + *-ioară.*

cîrcíi *vb. IV. intr.* (*pop.*) **1** (*despre unele păsări*) A scoate sunete (neplăcute) caracteristice speciei. *Umblam pe cărările umede... stîrnind sturzi cu zbor tăcut şi mierle care filfîiau cîrcîind spăriate* (SADOV.). **2** (*despre oameni*) A scoate sunete nearticulate, de neînţeles. • prez.ind. *cîrcîi.* /*cîrc* + *-îi.*

cîrcíire *s.f.* (*pop.*) Faptul de *a cîrcîi.* • pl. *-i.* /v. *cîrcîi.*

circní *vb. IV.* v. crîcni.

cîrcotáş, -ă *adj., s.m., s.f.* (*pop.; fam.*) **1** (Om) care caută mereu ceartă. **2** (Om) care este veşnic nemulţumit. *Nu se vor tocmi la boierii... care-s răi, cîrcotaşi* (CAM.). • pl. *-i, -e.* /*cîrcotă* + *-aş.*

cîrcotă *s.f.* (*pop.; fam.*) Neînţelegere, ceartă, gîlceavă. *Cîrcote şi... răutăţi iscodesc femeile vecinilor* (SADOV.). ◇ Expr. *A intra* (sau *a se băga*) *în cîrcotă* (cu cineva) = a se certa (cu cineva). *Drept să-ţi spun, cu boierii în cîrcotă nu mă bag* (CAR.). • pl. *-e.* /cf. srb. *krkotja* „lipsă de mlădiere, inflexibilitate".

cîrcoteálă *s.f.* **1** Pretext. **2** Subterfugiu. • pl. *-eli.* /*cîrcoti* + *-eală.*

cîrcoti *vb. IV.* (*pop.; fam.*) **1** *intr., refl.* A se certa, a se sfădi mereu. **2** *intr.* A-şi arăta (mereu) nemulţumirea. **3** *intr.* A căuta subterfugii. • prez.ind. *-esc.* /*cîrcotă* + *-i.*

cîrcotíre *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *cîrcoti.* • pl. *-i.* /v. *cîrcoti.*

cîrcserdár *s.m.* (*turc. înv.*) **1** Căpitan de jandarmerie (turcă). **2** Comandant al unei potere. *Caragea pierduse doi cîrcserdari* (GHICA). • pl. *-i.* /<tc. *kırs erdarı.*

cîrd *s.n.* **1** Grup mare de animale, de păsări, de peşti de acelaşi fel, care se află împreună; (*reg.*) ciopor (1); spec. grup de păsări din aceeaşi specie. *Două cîrduri de oi urcau mărunt spre cîmpie* (PRED.). **2** (*de obicei peior.*) Ceată (1) (mare) de oameni. *În curtea Unei case mari roiesc Cîrduri de copii zburdalnici...* (VLAH.). ◇ Loc.adv. *Cu cîrdul* = în număr mare. ◇ Expr. *A se pune* (sau *a intra*) *în cîrd cu cineva* = a se asocia, a se întovărăşi cu cineva (în vederea unor acţiuni reprobabile). *Văzînd bietul popă că s-a pus în cîrd cu nebunii, începe s-o întoarcă la şurub* (CR.). *A băga (boii, vitele etc.) în cîrd cu cineva* v. băga. **3** (*fam.*) Mulţime, şir (de ani, de zile). *De cînd a plecat a trecut un cîrd de vreme.* ◇ Loc.adv. *De (la) un cîrd de vreme* = de un timp încoace. *De (la) un cîrd de ani* = de mai mulţi ani. *Un cîrd de ani* = foarte mulţi ani. ◇ Expr. *A se ţine cîrd* v. ţine. • pl. *-uri.* /<srb. *krd,* bg. *куда,* ucr. *курд.*

cîrdăşie *s.f.* (*peior.*) **1** Întovărăşire, asociere cu scopuri condamnabile. ◇ Expr. *A face cîrdăşie cu cineva* = a se asocia cu cineva (în scopuri condamnabile). **2** Clică. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi *cărdăşie s.f.* /*cardaş* + *-ie.*

cîrdişór *s.n.* Dim. al lui *cîrd;* cîrduţ. • pl. *-oare.* /*cîrd* + *-işor.*

cîrdúţ *s.n.* Cîrdişor. • pl. *-e.* /*cîrd* + *-uţ.*

cîrîí *vb. IV.* **1** *intr.* (*despre unele păsări*) A scoate sunete caracteristice, neplăcute, scurte şi guturale. *Stoluri de ciori, cîrîind sălbatic, începură să se învăluie peste sat* (AGÂR.). **2** *intr.* (*pop.; fam.; despre intestine*) A chiorăi (1). **3** *intr.* Fig. (*fam., peior.; despre oameni*) A vorbi cu un ton ascuţit şi strident, care trădează ostilitate. *Ai pierdut mulţi bani! cîrîi Eleonora privind în gol* (DUMITRIU). **4** *tr.* Fig. (*fam., peior.; compl. indică oameni*) A cicăli (1), a bate la cap. *Lasă-mă dracului, nu mă mai cîrîi şi tu* (SLAV.). **5** *refl.recipr.* Fig. (*fam., peior.; despre oameni*) A se certa (1). *Lumea sta grămadă, ascultînd cum se cîrîiau unul pe altul trei inşi* (GHICA). • prez.ind. *cîrîi.* /*cîr* + *-îi.*

cîrîiálă *s.f.* **1** Sunet caracteristic, neplăcut, scurt şi gutural, produs de unele păsări; cîrîit (1). **2** Fig. (*fam., peior.*) Exprimare a nemulţumirii; protest, (*pop.; fam.*) cîrtire. *Cam cu cîrîială, cam cu sila, fu nevoit să treacă* (ISP.). **3** Fig. (*fam., peior.*) Ceartă (1). • pl. *-ieli.* /*cîrîi* + *-eală.*

cîrîíe *s.f.* (*reg.*) Dîră, dungă (de sudoare). *Sudoarea curgea în cîrîie pe obrajii grăsulii* (DELAVR.). • pl. *-ie.* /etimol. nec.

cîrîít[1] *s.n.* Cîrîială (1). *În ierburile umede de la marginea poienii porneşte cîrîitul înăbuşit al unui cristel* (SADOV.). • /v. *cîrîi.*

cîrîít[2]**, -ă** *adj.* (*fam., peior.; despre sunete, glas etc.*) Ascuţit, strident (trădînd ostilitate). *Am înţeles... răspunse el încet, cu un glas subţire, cîrîit* (CAM.). • pl. *-ţi, -te.* /v. *cîrîi.*

cîrîitór, -oáre *adj., s.f., s.m.* **1** *adj.* Care cîrîie. *Păsări cîrîitoare.* **2** *s.f.* (*reg.*) Scîrţiitoare cu care se alungă păsările. **3** *s.f.* (*deprec.*) Ţigan. **4** *s.m.* (*arg.*) Hoţ. *Limba cîrîitorilor.* • sil. *-rî-i-.* pl. *-ori, -oare.* /*cîrîi* + *-tor.*

cîrjaliú *s.m.* **1** (*ist.*) Tîlhar turc care făcea parte din trupele disciplinate de Pazvanoglu, din a doua jumătate a sec. 19. **2** (*înv.*) Haiduc, hoţ, tîlhar (care făcea parte dintr-o bandă). *Aşteaptă, cirjaliule, că eu îţi sînt popă de-acu* (ALECS.). • pl. *-ii.* /<tc. *kırzali, kırcali;* cf. nm. pr. *Kyrğali,* localitate în Rumelia, sediul bandelor de cîrjalii.

cîrjáncă *s.f.* (*iht.; pop.*) Plătică de mărime mijlocie. • pl. *-ce.* /cf. tc. *kraça.*

cîrjă *s.f.* **1** Băţ (din lemn uşor şi solid), cu partea superioară bifurcată şi prevăzută cu o bară transversală, fixată sub braţ, folosit de infirmi pentru suplinirea deficienţelor de mers sau de susţinere. *Proptit în cele două cîrji, Sender îşi zvîrlea picioarele paralizate înainte, grăbind spre poartă* (CAM.). **2** Baston (încovoiat în partea superioară), care serveşte la susţinerea corpului în timpul mersului, folosit mai ales de bătrîni şi bolnavi. *Judecătorii rămîn uimiţi văzînd pe moş Trifu păşind încet spre ei, răzămat în cîrja lui de alun* (BUJ.). **3** Baston care serveşte ca simbol al puterii sau al unei demnităţi. *Pe-un jilţ tăiat în stîncă stă ţapăn, palid, drept, Cu cîrja lui în mînă, preotul cel păgîn* (EMIN.). ◇ *Cîrjă episcopală* = baston lung cu mîner transversal (în cultul ortodox) sau cutat la capătul superior (în cel catolic), decorat cu aplicaţii de metal servind ca însemn al marilor ierarhi. **4** Fig. Sprijin. **5** (*anat.*) *Cîrja aortei* = porţiunea curbată pe care o prezintă artera aortă, după ieşirea din inimă. • pl. *-e, -i.* /<sl. veche **кръжь** „cruce".

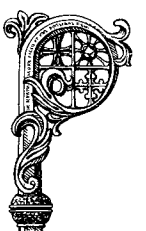

cîrjă episcopală

cîrjoiát, -ă *adj.* (*reg.*) Încovoiat (ca o cîrjă). • pl. *-ţi, -te.* /de la *cîrjă,* după *încovoiat.*

cîrlán, -ă *s.m., adj.* **1** *s.m.* Miel sau ied care a încetat să mai sugă, care a fost înţărcat; miel sau ied pînă la vîrsta de un an. *Toată ziulica bate prundurile după scăldat, în loc să pască cei cîrlani* (CR.). **2** *s.m.* Mînz sau cal tînăr, pînă la vîrsta de circa trei ani. *Călăraşul, cînd o ajunse, îşi domoli cîrlanul* (MACED.). ◇ Expr. *A se duce unde a dus mutu iapa şi ţiganu cîrlanu* v. ţigan. **3** *s.m.* Fig. Bărbat afemeiat. **4** *adj. Lînă cîrlană* = lînă scurtă şi subţire, tunsă de pe cîrlani sau de pe oi tinere. • pl. *-i, -e.* /<săs. ***gërlenk*** = ***jorlănk*** „animal de un an".

cîrlănár *s.m.* (*pop.*) Cioban care păzeşte şi duce la păscut cîrlanii dintr-o turmă. • pl. *-i.* /***cîrlan*** + *-ar.*

cîrlănáş *s.m.* (*pop.*) Dim. al lui *cîrlan. Mînzul... crescuse de se făcuse un cîrlănaş zburdalnic* (ISP.). • pl. *-i.* /***cîrlan*** + *-aş.*

cîrlíg *s.n.* **1** Piesă de metal cu un capăt îndoit, de care se atîrnă, se prinde etc. un obiect; (*pop.*) clenci (2). ◇ Loc.vb. *A se face cîrlig* = a se strîmba; a se ghemui. ◇ Expr. (*pop.*) *A se pune cîrlig* = a încurca treaba; a pune beţe în roate. *A se pune în cîrlige* = a face cauză comună. *A fi în cîrlige cu cineva* = a fi în strînsă prietenie cu cineva. **2** Prăjină cu un capăt (metalic) încovoiat, care serveşte la scoaterea găleţii cu apă din fîntînă. *Umblam din mînă-n mînă Ca cîrligul la fîntînă* (POP.). **3** Partea metalică a undiţei, de forma unui ac îndoit, în care se prinde peştele. *Mi-am pregătit cu grijă cîrlige nouă* (SADOV.). ◇ *Masa cîrligelor* v. masă.

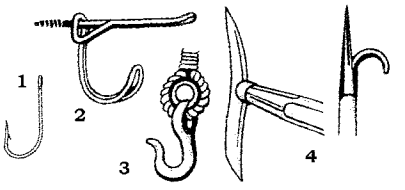

Cîrlige

1. De undiţă. 3. De macara.
2. De haine. 4. De cange.

cîrligá *vb. I. tr., refl.* (*pop.*) A (se) încovoia ca un cîrlig. • prez.ind. *cîrlíg.* /***cîrlig*** + *-a.*

cîrligáş *s.n.* Cîrligel. ◇ Fig. *Ochii îi luceau ca-ntr-o uşoară ceaţă în dosul genelor lungi şi răsfrînte în cîrligaşe* (SADOV.). • pl. *-e.* /***cîrlig*** + *-aş.*

cîrligát, -ă *adj.* Încovoiat; încîrligat. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***cîrliga.***

cîrligél *s.n.* Dim. al lui *cîrlig;* cîrligaş. *Din pod vom coborî Slănina din cîrligele Şi-om tăia-o bucăţele* (MARI.). • pl. *-e.* /***cîrlig*** + *-el.*

cîrligioáră *s.f.* (*bot.; reg.*) Iarbă-roşie (*Bidens cernuus*). • pl. *-e.* /***cîrlig*** + *-ioară.*

cîrlionţ *s.m.* Şuviţă de păr răsucită în spirală; buclă, creţ (II 1), zuluf. *Cîrlionţii blonzi, fini, care îi tivesc ca o umbră ceafa rotundă* (VLAH.). • sil. *-li-onţ.* pl. *-i.* /cf. *cîrlig.*

cîrlionţá *vb. I. tr., refl.* A (se) face cîrlionţi; a (se) încreţi, a (se) ondula. • sil. *-li-on-.* prez.ind. *-ez.* /***cîrlionţ*** + *-a.*

cîrlionţát, -ă *adj.* (*despre păr*) Cu cîrlionţi; buclat; (*despre oameni*) care are părul buclat. *Doi copilaşi cu chica ciuf, cîrlionţată* (DELAVR.). • sil. *-li-on-.* pl. *-ţi, -te.* /v. ***cîrlionţa.***

cîrmáci *s.m.* **1** (*nav.*) Persoană, sportiv care manevrează cîrma (1) unei ambarcaţii, a unei nave. **2** Fig. Cîrmuitor, conducător (II 1). *Mai multe daruri trebui un bun cîrmaci să aibă* (C. NEGR.). • pl. *-ci.* /de la ***cîrmă***; cf. bg. *кормач.*

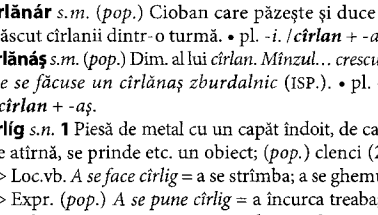

cîrme (1)

cîrmă *s.f.* **1** (*nav.*) Piesă mobilă care serveşte la menţinerea sau la schimbarea direcţiei de mers a unei ambarcaţii, a unei nave sau a unui aparat de zbor.

La cîrma plutei sta Copila zîmbitoare (COȘB.). <> *Țîțînă de cîrmă* v. țîțînă. **2** Fig. Conducere, cîrmuire (1), guvernare. • pl. *-e.* /<sl. veche **кръма**.

cîrmeálă *s.f.* (*pop.*) **1** Schimbare, cotitură (în desfășurarea unei operații, a unei acțiuni). *Pasărea zboară foarte repede, făcînd fel de fel de cîrmeli.* **2** Fig. Schimbare survenită în atitudinea sau comportarea cuiva. *Voinicul... se înfățișă înaintea împăratului, îi dete inelul și acesta recunoscîndu-l, nu mai avu loc de cîrmeală și-și aduse fata* (POP.). • pl. *-eli.* /***cîrmi*** + *-eală*.

cîrmí *vb. IV.* **1** *intr.* (*nav., de obicei urmat de determ. introduse de prep. „spre", „la", „către"*) A manevra cîrma (1) unei ambarcații, a unei nave, schimbînd direcția de mers; gener. a o coti (1), a o lua în altă parte. *Radu cunoscu... semnele bătrînului... pe care-l lăsase la mal. El cîrmi într-acolo... grăbind lopătarea* (ODOB.). **2** *tr.* (*compl. indică vehicule*) A întoarce într-o anumită direcție. **3** *tr.* Fig. A se abate de la cele spuse, de la cele hotărîte etc.; a-și schimba hotărîrea; a șovăi, a ezita. *Ar fi voit s-o cîrmească împăratul, spre a nu-i da fata de soție* (ISP.). • prez.ind. *-esc.* /<sl. veche **кроѵмнтн**.

cîrmíre *s.f.* **1** (*nav.*) Manevrare a cîrmei (1) unei ambarcații, a unei nave, schimbînd direcția de mers. **2** Schimbare a direcției de mers. <> Fig. *La o cîrmire a vieții simțurile, unul cîte unul, încep să se întunece* (DELAVR.). **3** Fig. Abatere de la cele spuse, de la cele hotărîte etc. • pl. *-i.* /v. ***cîrmi***.

cîrmíz *s.m.* **1** (*bot.*) Plantă erbacee, cu florile mici, albe-roz, cu fructele bace, în formă de bobițe roșii sau negre, întrebuințate drept colorant (*Phytolacca decandra*). **2** (*entom.*) Coșenilă (*Coccus cacti*). **3** Materie colorantă roșie, extrasă din fructele de cîrmîz sau din gogoșile coșenilei, folosită în cosmetică, în pictură etc.; carmin. <> (*adj.*) *Gîdea șterse repede fierul cu postav cîrmîz și-i cercetă de-aproape ascuțișul* (SADOV.). • /<tc. ***kırmız***.

cîrmîzíu, -íe *adj., s.n.* (*pop.*) (De) culoarea cîrmîzului (3); stacojiu, roșu viu. • pl. *-ii.* /<tc. ***kırmızı***.

cîrmoájă *s.f.* (*reg.*) **1** (*mai ales la pl.*) Resturi, firimituri (de mîncare). *S-au pus amîndoi la masă și au ospătat. Cînd la urmă le-au rămas vro cîteva cîrmoji* (POP.). **2** Coajă de pîine, de mămăligă. *Te-oi milui c-o cîrmoajă de mălai* (POP.). • pl. *-e, -oji.* /<sl. veche **кърмнтн**, pol. ***kiermasz*** <germ. *kermesse*.

cîrmuí *vb. IV.* **1** *tr.; refl.* A (se) conduce; a (se) guverna; a (se) administra. *Ești în stare a cîrmui și pe alții* (CR.). **2** *tr.* (*nav.*) A conduce cu ajutorul cîrmei (1). *Cîrmuiește pluta cu ușurință.* • prez.ind. *-iesc.* /***cîrmă*** + *-ui*.

cîrmuíre *s.f.* **1** Conducere; administrare; guvernare; (*fig.*) cîrmă (2). *Împăratului voiește a da cîrmuirea Ardealului* (BĂLC.). **2** Concr. Organ de conducere. *Silise cîrmuirea pe școlarii din țară să poarte opinci* (PAS). • pl. *-i.* /v. ***cîrmui***.

cîrmuitór, -oáre *s.m., s.f.* Persoană care guvernează un stat; persoană care conduce, administrează o instituție, o întreprindere etc.; conducător, (*înv.*) chivernisitor (2), (*fig.*) cîrmaci (2). *[Fata cea mai mică] era cheia casei, ea era cîrmuitoarea gospodăriei, nimic nu scapă ochilor ei* (POP.). • sil. *-mu-i-.* pl. *-ori, -oare.* /***cîrmui*** + *-tor*.

cîrn, -ă *adj.* **1** (*despre nas*, rar, *despre bot*) Mic, scurt și cu vîrful ridicat puțin în sus. *Bătrîna strîmbă nasul cîrn* (DUMITRIU). ◆ (*despre oameni*) Care are nasul cîrn. *Pruncul e cîrn, negricios* (STANCU). ◆ (*despre animale*) Care are botul scurt și mic. **2** (*pop.*) Cu nasul tăiat. *Îl găsește cîrn, fără nas și fără urechi* (POP.). **3** Fig. (*despre obiecte*) Cu vîrful strîmbat, îndoit în sus; ext. strîmb. *Iar o babă bătrînă, C-o seceră cîrnă, Cu dreapta trăgea, Cu stînga polog făcea* (POP.). • pl. *cîrni, -e.* /<sl. veche **кърноносъ**.

cîrnát *s.m.* **1** (*ind. alim.*) Produs alimentar preparat din carne tocată și condimente, introduse în intestine de porc, de oaie sau într-un înveliș din material sintetic, de forma intestinului, care se poate conserva prin afumare sau prin prăjire. <> (*pop.*) *Cîrnat verde* sau *crud* = cîrnat proaspăt preparat. <> Expr. *A ploua cu cîrnați* = a fi belșug mare, ca în povești. **2** Fig. (*fam.*) Șir lung. *Un cîrnat de oameni.* **3** (*deprec.*) Om de nimic. **4** (*arg.*) Penis. • pl. *-ți.* și (*pop.*) *cîrnáț s.m.* /lat. ***carnacius***.

cîrnáț *s.m.* v. cîrnat.

cîrnăciór *s.m.* Dim. al lui *cîrnat*; cîrnățel. *Cîrnăciori fripți.* • pl. *-i.* /***cîrnat*** + *-ior*.

cîrnățăr *s.m., s.n.* **1** *s.m.* Persoană care prepară sau vinde cîrnați (1) și alte mezeluri. **2** *s.m.* (*deprec.*) Om neserios. **3** *s.n.* Mașină de umplut cîrnați (1). • pl. *m. -i, n. -e.* /***cîrnaț*** + *-ar*.

cîrnățăreásă *s.f.* Femeie care prepară sau vinde cîrnați (1) și alte mezeluri; soție de cîrnățar (1). • pl. *-ese.* /***cîrnățar*** + *-easă*.

cîrnățăríe *s.f.* **1** Colect. Cîrnați (1) mulți și de diverse sortimente. **2** Magazin unde se vînd cîrnați și alte mezeluri. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***cîrnaț*** + *-ărie*.

cîrnățél *s.m.* Cîrnăcior. • pl. *-ei.* /***cîrnaț*** + *-el*.

cîrnău, -áie *adj.* (*înv., pop.*) **1** *Grîu cîrnău* = grîu de primă calitate, cu grăuntele turtit. *Grîu cîrnău tuns* v. tuns. **2** *Oaie cîrnaie* = oaie cu coada groasă. • /etimol. nec.

cîrneleágă *s.f.* (*bis.*) Săptămîna antepenultimă din postul Crăciunului, în timpul căreia credincioșii ortodocși au dezlegare să mănînce, miercuri și vineri, de dulce (carne, lapte, ouă); cîșlegi (1). *Într-o duminică, prin cîrneleagă, a venit tatăl mamei* (CR.). <> *Moșii de cîrnelegi* v. moș. • pl. *-egi.* /lat. ***carnem ligat*** <*carnelevare*, prin etimol. pop. cu *ligare*.

cîrní *vb. IV.* **1** *intr., tr., refl.* (*pop.*) A (se) îndrepta în altă direcție. *Cîrnii la stînga și scoborîi în umbra adîncă a unei tinere lunci de arini* (HOG.). <> Expr. (*tr.*) *Îți cîrnește nasul din loc* = miroase extrem de urît. *Se duse... la spițerie și se aprovizionă cu... un praf care... îți cîrnește nasul din loc* (HOG.). *A-și cîrni nasul* sau (*intr.*) *a cîrni din nas* = a se arăta nemulțumit (strîmbînd din nas); a strîmba din nas. *Mînecuța și-a cîrnit iar nasul* (SADOV.). **2** *tr., refl.* (*pop.*) A (se) întoarce. ◆ Spec. (*tr.*) A întoarce un vehicul. **3** *intr.* Fig. (*fam.*) A reveni asupra celor spuse, hotărîte, a nu mai face ce a spus, ce a hotărît; a se codi (2). *Părinții cam cîrneau dintru început și nu voia să facă moarte de om pentru dînsa* (POP.). **4** *tr.* (*compl. indică vîrful lăstarilor tineri ai unor plante*) A tăia, a rupe pentru a favoriza dezvoltarea fructelor. • prez.ind. *-esc.* /***cîrn*** + *-i*.

cîrníre *s.f.* **1** (*pop.*) Întoarcere. **2** Fig. (*fam.*) Ezitare. • pl. *-i.* /v. ***cîrni***.

cîrníș *s.n.* (*reg.*) Întoarcere. *Prin hățiș, prin cărpiniș, Unde nu-i loc de cîrniș* (ALECS.). • /***cîrni*** + *-iș*.

cîrnít *s.n.* Faptul de *a (se) cîrni*. • pl. *-uri.* /v. ***cîrni***.

cîrnitúră *s.f.* (*pop.*) Cotitură (1) (a unui drum). • pl. *-i.* /***cîrni*** + *-tură*.

cîrnosí *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică bucăți de carne sau, ext., ființe*) A sfîșia. *De i-ar împinge păcatul să-mi deschidă ușa, halal să-mi fie! Știu că i-aș cîrnosi și i-aș jumuli* (CR.). **2** *tr.* (*tăb.*) A prepara pentru tăbăcit o piele, curățînd-o de carne. **3** *tr.* Fig. (*compl. indică oameni*) A necăji; a chinui (3). **4** *intr.* Fig. A munci (greu). • prez.ind. *-esc.* /***cărnos*** + *-i*.

cîrnúț, -ă *adj.* Dim. al lui *cîrn*. *Surioara lui cea cam scurtuță, cam cîrnuță, cam buzățică* (HOG.). • pl. *-i, -e.* /***cîrn*** + *-uț*.

cîrpáci *s.m.* **1** Meseriaș care peticește, care repară încălțăminte, haine etc. *Un cîrpaci de cizme... aici-n piață sta* (PANN). **2** Meseriaș care lucrează prost. *Mi-ai pus piele scoaptă, cîrpaciule, zise Mogorogea înfuriat* (CR.). **3** Gener. (*deprec.*) Persoană nepricepută care lucrează prost; (*pop.*) cioflingar (1). • pl. *-ci.* /<bg. ***кърпач***.

cîrpă *s.f.* **1** Bucată de pînză sau de stofă veche. **2** Bucată de pînză sau de stofă folosită de obicei în gospodărie (la ștergerea prafului, a vaselor etc.), ca materie primă în industria hîrtiei etc. <> Expr. *A face pe cineva cîrpă de șters* = a vorbi de rău pe cineva. *A avea gură de cîrpă* = a nu putea păstra un secret. **3** Scutec. *A spălat cîrpele și a înfășat apoi copilul.* **4** Maramă; batic; tulpan. *O șuviță măruntă îi scăpase de sub cîrpa neagră de pe cap* (DUMITRIU). <> Expr. *A-și pune cîrpa în cap* = a se mărita. *A pus bărbatul cîrpa*, se spune atunci cînd femeia este cea care conduce casa. **5** Fig. Om fără personalitate, pe care îl poate folosi, umili etc. oricine, care face întotdeauna orice i se spune. *Ești o cîrpă, nu poți să faci nimic singur!* • pl. *-e.* /<sl. veche **кръпа**, bg. ***кърпа***, srb. ***крпа***.

cîrpăceálă *s.f.* (*pop.; fam.*) **1** Cusătură executată prost. **2** Ext. Lucru făcut prost, de mîntuială. • pl. *-eli.* /***cîrpăci*** + *-eală*.

cîrpăcí *vb. IV. tr.* (*pop.; fam.*) **1** (*compl. indică obiecte rupte sau descusute*) A cîrpi (prost). **2** Gener. A lucra prost; a face lucruri de proastă calitate. <> Fig. *Vai! tot mai gîndești la anii cînd visam în academii Ascultînd pe vechii dascăli cîrpocind la haina vremii* (EMIN.). • prez.ind. *-esc.* și *cîrpocí vb. IV.* /de la ***cîrpaci***.

cîrpăcíe *s.f.* (*înv.*) Meseria cîrpaciului (1). *Taci, de cîrpăcia, cu al ei venit, Sînt sătul de dînsa și m-a îmbătrînit* (PANN). • g.-d. *-iei.* /***cîrpaci*** + *-ie*.

cîrpăcíre *s.f.* (*pop.; fam.*) Acțiunea de *a cîrpăci* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***cîrpăci***.

cîrpăcitór, -oáre *adj.* (*înv.*) Care cîrpăcește. • pl. *-ori, -oare.* /***cîrpăci*** + *-tor*.

cîrpătór *s.n.* (*pop.*) **1** Bucată de lemn rotundă, pătrată sau dreptunghiulară, pe care se răstoarnă mămăliga sau pe care se taie carnea, zarzavatul etc.; fund. *Aduce pe un cîrpător mămăliguța fierbinte* (POP.). <> Expr. *A mîncat turta, dar a rămas cîrpătorul*, se spune despre cineva care neagă un fapt în ciuda evidenței. **2** Scîndură sau masă (pătrată) pe care se întinde aluatul. *Coca din căpistere a fost întinsă pe cîrpător* (STANCU). **3** Lopată de lemn cu care se introduce și se scoate pîinea din cuptor. *Bilea era un măgădău cu o față colțuroasă, pătrată, ca un cîrpător de țest* (PRED.). • pl. *-oare.* /lat. ***coöpertōrium, -ii***.

cîrpeálă *s.f.* **1** Cîrpire (1). **2** Reparație sumară sau prost executată; cîrpitură (1). *Pînă în primăvara s-a mulțumit numai cu o cîrpeală a acoperișului* (POP.). • pl. *-eli.* /***cîrpi*** + *-eală*.

cîrpí *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică obiecte rupte sau descusute*) A repara, prin coasere sau prin aplicarea unui petic. *Știi ce-am auzit?... Că-ți cîrpești singur ciorapii* (SEBAST.). <> Loc.adj. *Cîrpiți de somn* v. somn. <> Expr. *A-și cîrpi viața* (sau *traiul*) = a-și duce traiul de pe o zi pe alta. *Vatra în jurul căreia și-au cîrpit zi cu zi traiul, îndrugînd povești și basme* (DELAVR.). *A (o) cîrpi (de-a sau de) fuga* = a o rupe la fugă. **2** *tr.* (*compl. indică obiecte sparte, crăpate etc*) A repara. *În căsuța babei tot mai lucea o lumină roșiatică prin geamurile cîrpite cu hîrtie* (DUN.). <> Expr. *A tăia ploșpările și a cîrpi spătarele* v. spătar. <> Fig. *Nu ți-ai prăsit un ban, să-ți poți cîrpi o nevoie la o vreme grea* (VLAH.). **3** *tr.* Fig. (*fam.; determ. de obicei de „palmă"*) A pălmui pe cineva; a lovi. *S-a apropiat de Miai și i-a cîrpit o palmă peste urechi* (PRED.). **4** *tr.* Fig. (*fam.*) A născoci, a inventa la repezeală o motivare, o explicație, un pretext (nu prea convingător). *Ajunge în sat la frate-său, și pe loc cîrpește o minciună, care se potrivea ca nuca în părete* (CR.). **5** *intr.* Fig. (*fam.*) A se îmbăta. **6** *refl.* (*recipr.*) Fig. (*fam.*) A se ajuta (cu cineva). • prez.ind. *-esc.* /<sl. veche **кръпнтн**, **кръпатн**, bg. ***кърпя***.

cîrpíre *s.f.* **1** Reparare, coasere sau peticire a unui obiect rupt sau descusut; cîrpeală (1), cîrpit[1] (1). **2** Reparare a unui obiect spart, crăpat etc. **3** Fig. (*fam.*) Pălmuire. **4** Fig. (*fam.*) Născocire, inventare la repezeală a unei motivări, a unei explicații, a unui pretext. **5** Fig. (*fam.*) Stare de ebrietate; îmbătare. • pl. *-i.* /v. ***cîrpi***.

cîrpít[1] *s.n.* Faptul de *a (se) cîrpi*. • /v. ***cîrpi***.

cîrpít[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre haine, încălțăminte etc.*) Reparat prin coasere sau peticire. **2** (*despre obiecte*) Reparat. **3** Fig. (*fam.; despre oameni*) Pălmuit. **4** Fig. (*fam.; despre oameni*) Beat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***cîrpi***.

cîrpitúră *s.f.* **1** Reparație sumară sau prost executată; cîrpeală (2). *Un cîrpaci de cizme... și nevasta-i... Așteptau să vie niscai vechituri Și să ia parale după cîrpituri* (PANN). ◆ Concr. Petic. ◆ Concr. Obiect de îmbrăcăminte vechi, rupt (și peticit). **2** Fig. (*fam.*) Născocire, minciună. *Auzind fata Duminicii cîrpiturile lui Strîmbă-Lemne și Sfarmă-Piatră... au zis că toate cîte le spun ei nu-s adevărate* (POP.). • pl. *-i.* /***cîrpi*** + *-tură*.

cîrpoáie *s.f.* Aug. al lui *cîrpă*. • pl. *-oaie.* /***cîrpă*** + *-oaie*.

cîrpoci *vb. IV.* v. cîrpăci.

cîrpulíță *s.f.* Cîrpușoară. • pl. *-e.* /***cîrpă*** + *-uliță*.

cîrpușoáră *s.f.* Dim. al lui *cîrpă*; cîrpuliță, (*pop.*) cîrpuță. *El mă ia de cîrpușoară și mă dă pe ușă afară* (POP.). • pl. *-e.* /***cîrpă*** + *-ușoară*.

cîrpúță *s.f.* (*pop.*) Cîrpușoară. • pl. *-e.* /***cîrpă*** + *-uță*.

cîrstăc *s.n.* (*reg.*) Claie de grîu în formă de cruce. • pl. *-ce.* /<sl. veche **кръстъ** „cruce".

cîrstél *s.m.* v. cristei.

cîrstnic *s.n.* v. crîsnic[1].

cîrșmăr *s.m.* v. cîrciumar.

cîrșmă *s.f.* v. cîrciumă.

cîrteálă *s.f.* (*pop.*) **1** Protest, murmur (de nemulțumire). <> Expr. *Mai bine varză acră cu învoială, decît zahăr dulce cu cîrteală* v. învoială. **2** Critică (III 2). *Luciliu... biciuia și dărîma tot ce i se părea vrednic*

de cîrteală şi de dojană în religia, în politica, în instituţiunile şi în năravurile ţării sale (ODOB.). • pl. *-eli.* /***cîrti*** + *-eală*.

cîrtí *vb. IV.* (*pop.; fam.*) **1** *intr.* A-şi exprima (mereu) nemulţumirea prin murmure sau critici (făcute în absenţa celui în cauză); a protesta (mereu). *Soacra nu trebuie să fie cu gura mare şi să tot cîrtească de toate cele* (CR.). **2** *tr.* (*compl. indică oameni*) A certa (4); a critica (2); a cicăli (1). *Au început să-l cam cîrtească pentru daunele ce i-au făcut* (SB.). ◆ A defăima. **3** *tr.* (*reg.*) A sfîşia, a face bucăţi. • prez. ind. *-esc.* /cf. sl. veche **крътѣи** „bodogăneală", srb. *krtiti* „a tortura".

cîrtíre *s.f.* (*pop.; fam.*) Exprimare a nemulţumirii; protest; cîrtit, (*fam., peior.*) cîrîială (2). *Vaietele şi cîrtirile poporului... îl înfiorară de frică* (BĂLC.). • pl. *-i.* /v. ***cîrti***.

cîrtít *s.n.* (*pop.; fam.*) Cîrtire. • /v. ***cîrti***.

cîrtitór, -oáre *adj.* (*pop.; fam.*) Care cîrteşte, care se arată mereu nemulţumit; care protestează necontenit. *Unchiul lor îmbătrînise, de-abia mai umbla, velnic cîrtitor şi răutăcios* (VLAH.). • pl. *-ori, -oare.* /***cîrti*** + *-tor*.

cîrtiţă *s.f.* **1** (*zool.*) Mamifer insectivor, de talie mică, cu ochii rudimentari, acoperiţi de o membrană, cu blana neagră, cu labele anterioare adaptate la săpat, care trăieşte în galerii subterane (*Talpa europaea*); sobol. *De-a lungul zidurilor împrejmuitoare mergeau cărăruşe pe coasta dealului, curmate în drumul lor de muşunoaie de cîrtiţe* (EMIN.). **2** Fig. Persoană retrogradă (care sabotează). **3** Fig. Spion. **4** (*pop.*) Buboi. • pl. *-e.* /<bg. ***кѫртица***, srb. ***krtica***; cf. şi fr. *taupe* „agent".

cîrtiţă (1)

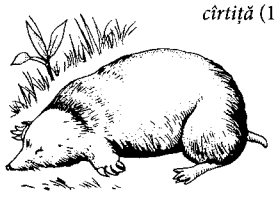

cîrtiţói *s.m.* (*zool.*) Masculul cîrtiţei. • pl. *-oi.* /***cîrtiţă*** + *-oi*.

cîscíci *s.n.* (*reg.*) Lemn care opreşte mersul morii. ◇ *Lanţul cîscîciului* = lanţ de ancorare la o moară de vînt. • pl. *-uri.* /<tc. ***kıskaç***.

cîş[1]**, -ă** *adj.* (*pop.*) **1** (*despre oameni*) Care are o infirmitate la o mînă. *Ai să rămîi cîş de mîna stîngă* (HOG.). **2** Care este strîmb. ◇ (*adv.*) *Scîndura stătea cîş.* ◇ Expr. *A se uita cîş la cineva* = a se uita urît la cineva. *Nu i-a plăcut ce i-am spus şi s-a uitat cîş la mine.* • pl. *cîşi, -e.* /de la ***cîşi***, pl. lui **cîs* <sl. veche **късъ**, bg. **кос** „scurt".

cîş[2] *interj.* v. hîş.

cîşiţă *s.f.* (*entom.*) Insectă dipteră ale cărei larve se dezvoltă în brînză alterată (*Piophila casei*); restr. larva acestei insecte. • pl. *-e.* /etimol. nec.

cîşlár *s.m.* (*înv., reg.*) Argat la o cîşlă (2), însărcinat cu strîngerea produselor din lapte. *Cîşlarul (acela care strînge fructul) este un alt român, tocmit cu 6 galbeni pe jumătate de an* (I. ION.). • pl. *-i.* /***cîşlă*** + *-ar*.

cîşlă *s.f.* **1** (*milit.; înv.*) Tabără de iarnă a tătarilor. **2** (*reg.*) Aşezare de păstori unde se mulg oile sau vacile; stînă. • pl. *-e.* /<tc. ***kışla***.

cîşlégi *s.f. pl.* (*bis.*) **1** Cîrneleagă. **2** Ext. Interval de timp între două posturi ortodoxe, în care creştinii pot mînca de dulce. *În cîşlegile de toamnă, după culesul viilor, s-a dus la acea nuntă* (SADOV.). • /lat. ****caseolevare*** <*caseo*, ablativul lui *caseus* (*caseum*) + *levare*, prin etimol. pop. cu *ligare*.

cîşti *s.n.* **1** (*în trecut*) Sumă de bani plătită cuiva la date fixe, care reprezenta de obicei o rată din arenda unei moşii. *Am primit toate cîştiurile înainte pe 5 ani* (ALECS.). **2** (*reg.*) Chirie (la case). **3** (*reg.*) Bani rezultaţi dintr-o tranzacţie comercială. • pl. *-uri.* /<tc. ***kıst***.

cîştíg *s.n.* **1** Ceea ce cîştigă cineva ca răsplată a efortului depus într-o activitate, acţiune etc.; venit rezultat dintr-o afacere; ext. diferenţa valorică cu care, într-un anumit domeniu, realizările depăşesc cheltuielile. *Numai banul îl vînează şi cîştigul fără muncă* (EMIN.). ◇ *Funcţia cîştigurilor* v. funcţie. ◇ Expr. *A fi în cîştig* = a avea un avantaj (faţă de cineva). *Eram în cîştig asupra lui Grigoriţă cu doi ardei* (HOG.). *A avea cîştig* v. avea. *A da cuiva cîştig de cauză* v. cauză. *A avea cîştig de cauză* v. cauză. **2** (*econ.*) *Cîştiguri din capital* = diferenţă pozitivă dintre preţul de cumpărare al unui activ şi cel al revînzării lui la o dată ulterioară. **3** (*înv.*) Muncă. **4** (*înv.*) Osteneală. • pl. *-uri.* /de la ***cîştiga***, prin derivare regresivă.

cîştigá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică bani, bunuri materiale etc.*) A dobîndi, a obţine (prin muncă, prin speculaţii, la jocuri de noroc etc.). *Tustrei feciorii babei umblau în cărăuşie şi cîştigau mulţi bani* (CR.). **2** *tr.* Ext. A dobîndi, a acumula experienţă, cunoştinţe etc. ◆ Fig. A face progrese; a progresa. **3** *tr.* A recupera timpul (pierdut). **4** *tr.* A obţine, a cuceri victoria într-o competiţie sportivă, într-un proces etc. *A cîştigat concursul de scrimă.* ◇ Expr. *A cîştiga înainte de limită* v. limită. **5** *tr.* A atrage de partea sa; a cuceri. *Cîştigase simpatia tuturor.* ◇ Expr. *A cîştiga teren* v. teren. **6** *intr.* A deveni mai bogat în..., sporindu-şi conţinutul, calitatea, greutatea etc. *Textul a cîştigat în expresivitate.* **7** *refl.* (*înv.*) A se osteni. **8** *refl.* (*înv.*) A se îngriji; a avea grijă. • prez.ind. *cîştíg.* /lat. ***castīgare***.

cîştigáre *s.f.* **1** Dobîndire, obţinere a unui profit (prin muncă, prin speculaţii, la jocuri de noroc etc.). **2** Ext. Acumulare de cunoştinţe, de experienţă. ◆ Fig. Progresare. **3** Obţinere a unei victorii într-o competiţie sportivă, într-un proces etc. **4** Atragere (a cuiva) de partea sa. • pl. *-ări.* /v. ***cîştiga***.

cîştigát[1] *s.n.* Faptul de *a (se) cîştiga*. • /v. ***cîştiga***.

cîştigát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre bani, bunuri materiale etc.*) Dobîndit, obţinut (prin muncă, prin speculaţii, la jocuri de noroc etc.). ◇ Expr. *A (nu) fi cîştigat la belciuge* v. belciug. **2** (*despre experienţă, cunoştinţe etc.*) Dobîndit. **3** Care a recuperat timpul pierdut. **4** (*despre oameni*) Care s-a ales cu un folos (din ceva), care şi-a îmbogăţit cunoştinţele, experienţa. *Eu sînt cea cîştigată... Tu m-ai învăţat să văd lucrurile pe care eu mai înainte nu le vedeam* (CA. PETR.). **5** (*despre oameni*) Care a fost atras de partea sa. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***cîştiga***.

cîştigătór, -oáre *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care a obţinut un cîştig material, o superioritate asupra alteia într-o întrecere (în muncă, în sport etc.). *Echipa cîştigătoare participă la Olimpiadă.* **2** *adj., s.m., s.f.* (Animal, îndeosebi cal) care este victorios într-o întrecere sportivă. **3** *adj.* Care asigură cîştigul (1), care dă dreptul la cîştig sau dovedeşte acest drept. *Aveţi vreun bilet cîştigător?* (CAR.). • pl. *-ori, -oare.* /***cîştiga*** + *-ător*.

cît, -ă *conj., prep., adv., pron., adj. pron.nehot., s.n.* I *conj.* **1** Introduce propoziţii temporale: *a)* În timpul în care..., atîta timp, pînă cînd... *Eu îs bun cît îs bun, dar şi cînd mă scoate cineva din răbdare* (CR.). *b)* (*înv., pop.*) Îndată ce... *Şi cît lucrul a sfîrşit, Iată, mări, s-a stîrnit Un vînt mare pre pămînt* (ALECS.). ◇ Loc.adv. *Cît ai arunca cu securea* (sau *toporul, bătul, praştia, piatra, sburătura*) v. arunca. *Cît ai azvîrli cu securea* (sau *cu toporul, cu praştia, cu bătul, cu o zburătură, cu un lemn*) v. azvîrli. ◇ Loc.conj. (*pop.*) *Cît ce...* = îndată ce... *Cît ce-l văzură adormit, îi luară cornul* (POP.). *Numai cît...* v. numai. ◇ Expr. *Cît te-ai freca la ochi* = foarte repede, într-o clipă, imediat. *Cît ai da* (sau *ai scăpăra*) *din* (sau *în*) *amnar* v. amnar. *Cît ai bate din* (ori *în*) *palme* v. palmă. *Cît te-ai şterge* (sau *cît să te ştergi, cît te ştergi*) *la* (*un*) *ochi* v. şterge. **2** (*introduce prop. modale*) În măsura în care..., în gradul în care... *Cînd jelea el aşa, iaca şi capra, venea cît putea* (CR.). ◇ Loc.conj. *Cu cît...* = (*adesea în corelaţie cu „cu atît"*) pe măsură ce... *Cu cît lumina-i dulce tot mai mult se lămureşte, Cu-atît valurile apei, cu-atît ţărmul parcă creşte* (EMIN.). *Pe* (sau *după*) *cît...* = după cum..., precum, în măsura în care... *La 1821 sau 20, pe cît îmi aduc aminte, intrase Ipsilant în ţară* (ALECS.). *Cît se poate* (*de...* sau *mai...*) v. putea. ◇ Expr. *Pe cît se arată* v. arăta. *A striga* (sau *a ţipa*) *cît îl ţine* (ori *îl ia*) *gura* v. gură. **3** (*înv., pop.; introduce prop. circ. consec.*) Încît, de, că. *Începu a geme şi a se văiera, cît îţi era mai mare mila de dînsa* (POP.). **4** (*introduce prop. circ. conces.*) Deşi, cu toate că, oricît. *Cît am fost eu de urît, Multe dragoste-am avut* (POP.). **5** (*introduce prop. compl. dr.*) *Nu pot să-ţi spun o dată, cît - ah! cît îmi eşti de dragă* (EMIN.). **6** (*introduce prop. atr.*) În măsura în care...; pe care. *Eu..., răspunse Dadaci, pămînt cît să-mi aşez cortul găsesc orişiunde* (CAM.). **7** (*introduce prop. advers.*) Ci, mai ales. *Nu era atît neplăcut, cît penibil.* **8** (*în corelaţie cu sine însuşi; introduce prop. cop. eliptice*) Cînd... cînd..., şi... şi... *M-oi duce şi eu, cît călare, cît pe jos, cum oi putea* (CR.). **II** *prep.* (*folosit în comparaţii*) Ca, precum, asemenea cu... *Doi drugi cît casa de înalţi* (ISP.). ◇ Loc.prep. *Cît despre...* (sau *pentru...*) = în ce priveşte..., cu privire la..., relativ la... *Cît despre apă bună, nu vă îngrijiţi* (CR.). ◇ Expr. *Nu face aţa cît faţa* v. aţă. *Ştie cît baba mea* v. babă. *A avea capul cît baniţa* v. baniţă. **III** *adv.* **1** (*în prop. independente exclam. sau interog.*) În ce măsură, în ce grad; în ce durată (mare) de timp. *Cît se zbate, cît suspină, O inimă de dor plină* (ALECS.). *Cît de bine a cîntat!* ◇ Expr. *Cît(u-i) aminul* v. amin. **2** Atunci cînd... *Cît eşti tînăr, te bucuri de multe.* **3** Oricît. *Vino cît de des.* **4** (*în corelaţie cu „atît" sau „atîta"*) *Atît..., cît...* = în acelaşi grad, număr, în aceeaşi măsură etc. ca şi... *Atît..., cît şi...* = şi..., şi; nu numai..., ci (şi). *Cu cît..., cu atît* = pe măsură ce..., tot mai mult... *Nu atît... cît* (*mai ales sau mai cu seamă*)... = în astfel de grad..., în asemenea măsură... **5** Loc.adv. *Cît colo* = departe, la oarecare depărtare. *A aruncat cartea cît colo. Cît de colo* = de departe, de la mare distanţă; imediat, de la prima vedere; ext. în mod clar. *Cît de cît = a)* măcar, puţin de tot; *b)* (*în constr. neg.*) deloc. (*pop.*) *Nici (ca) cît* = deloc, nicidecum. *Cît colea* v. colea. **IV** *pron.* **1** *pron. interog.* (Cu) ce preţ, în ce număr, în ce cantitate, ce durată de timp? *Cît costă? Cîţi lipsesc astăzi de la curs?* ◇ (*adj.*) *La cîţi colegi le-ai dat invitaţie?* ◇ Expr. *Cît e ceasul?* = ce oră este (acum)? *În cîte* (*ale lunii*) *e* (*azi*)? = la ce dată calendaristică ne aflăm (azi)? *Pe cît te prinzi?* = pe ce pui pariu? **2** *pron.nehot.* Tot ce, toţi (sau cei) care, toate care. *Dintr-al prinţilor şirag, Cîţi au trecut al casei prag, De bună-seamă cel mai drag A fost ales* (COŞB.). *Cît a fost s-a terminat.* ◇ Loc.adv. *Cîte-n lună şi-n soare* sau *cîte-n lună şi-n stele, cîte şi mai cîte* = de toate, de tot soiul, tot felul de lucruri, tot ce se poate închipui. ◇ Expr. (*pop.*) *Cîtă mai* = mare, coşcogea. *Cîte toate* = multe, nenumărate, de tot felul. *Şi-mi spune cîte toate, Că-i scump, că ea nu poate, că prea sînt multe trei* (COŞB.). *A promite cîte-n lună şi-n stele* (sau *în soare*) v. lună. *A vorbi cîte-n lună şi-n stele* v. vorbi. **V** *adj. pron.nehot.* (*numai la sg.; determ. substantive-nume de materie, colective, abstracte, arătînd cantitatea*) *Cîtă vreme a trecut!* ◇ Expr. *Cîtă frunză, cîtă iarbă* sau *cîtă frunză şi iarbă, cîtă pulbere şi spuză* = în număr foarte mare. *Nu ştiu cît* (sau *cîtă, cîţi, cîte*)... = foarte mult. *Cale de nu ştiu cîte zile, dete de palaturile lui Verdeş-Împărat* (ISP.). *Nici cît un vîrf de ac* v. ac. **VI** *s.n.* (*mat.*) **1** Număr rezultat dintr-o împărţire, rezultatul unei împărţiri. **2** Raport care există între două numere sau două mărimi. • pl. *cîţi, -te, n. -uri.* /lat. ***quantus, -a, -um***, contaminat cu lat. ***quōtus, -a, -um*** şi ***cata***.

cîte *adv.* (*precedă un num.card., formînd num. distrib.*) *Prinse stau de mîini, în rînd, Două cîte două* (COŞB.). ◇ Expr. *Una* (sau *unul*) *cîte una* (sau *unul*) = rînd pe rînd, una după alta sau unul după altul. *Izvorăsc din veacuri stele una cîte una* (EMIN.). *Cîte una* (*străşnică*) = ceva neobişnuit, grozav etc. *Cînd spunea cîte una, ori te ţineai cu mîna de inimă rîzînd, ori te făcea să-ţi sară inima din loc, de frică* (CR.). • /lat. ***cata***, modificat după *cîte*, pl. f. al lui *cît*.

cîtea *pron. interog., adj. interog. f.* v. cîtelea.

cîtelea, cîta *pron. interog., adj. interog. sg.* (*precedat de art. „al", „a"; se folosesc în prop. interog., cu referire la num.ord., pentru a afla locul pe care îl ocupă cineva sau ceva într-o ierarhie, într-o serie de fiinţe sau de lucruri de acelaşi fel*) *Al cîtelea pe listă a reuşit? A cîta casă este a ta?* • şi (*pop.*) *cîtea pron. interog., adj. interog. f.* /***cîte*** + ***-le*** + *-a*.

cîteodátă *adv.* Din timp în timp; cînd şi cînd; uneori. *Lupi şi alte dihănii mi-au ieşit înainte cîteodată, dar nu le-am făcut nemica* (CR.). • /***cîte*** + ***o*** + ***dată***.

cîteşi- Elem. de compunere „toţi (ori toate) împreună", care serveşte la formarea unor numerale colective. *Cîteşitrei, cîteşitrele, cîteşipatru* etc. • /***cîte*** + ***şi***.

cîtilín *adv.* v. cătinel.

cîtíme *s.f.* **1** Ceea ce se poate măsura sau număra; mărime, cantitate (mică). **2** (*mat.; înv.*) Număr. • pl. *-i.* /***cît*** + *-ime*.

cîtinél *adv.* v. cătinel.

cîtuşi *adv.* Loc.adv. *Cîtuşi de puţin* (sau *de cît*) = *a)* oricît de puţin, cît de cît; în cea mai mică măsură; *b)* (*în constr. neg.*) absolut deloc, defel, nicidecum.

Bătu în sus, bătu în jos și peste să prinză, cîtuși de cît (ISP.). • /***cît[u] + și***.

cîtvá, cîtává *pron.nehot.* Un număr mic, o cantitate sau o parte mică (dintr-un număr, dintr-o mulțime, dintr-o cantitate etc.); puțin. *Cît îmi sînt de urîte unele dobitoace, Cum lupii, urșii, leii și alte cîteva, Care cred despre sine că prețuiesc ceva* (ALEX.). *Cîțiva își scoaseră pălăriile din cap.* <> (*cu val. de adj. pron.nehot.*) *Cîțiva elevi au fost selecționați pentru olimpiadă.* Δ Loc.adv. *Cîtva timp* sau *cîtăva vreme* = puțin timp, puțină vreme. *Mă voi întoarce după cîtva timp. Întru cîtva* v. întru. <> (*adv.*) *Hotărî a mai merge cîtva* (ISP.). • pl. *cîțiva, cîteva.* /***cît + va = vrea***.

cîț *interj.* Strigăt cu care se gonește pisica. • /onomat.; cf. germ. *Katze.*

cîță *s.f.* (*ornit.*; *reg.*) Bibilică (*Numida meleagris*). • pl. *-e.* /cf. *cață.*

cîțîí *vb. IV. tr.* (*compl. indică pisici*) A alunga strigînd „cîț". • prez.ind. *-iesc.* /***cîț*** + *-îi.*

clac[1] *interj.* **1** Cuvînt care imită un zgomot sec, scurt. **2** (*cinemat.*) Termen folosit de operatorul de sunet în filmările cinematografice pentru a indica faptul că echipamentul de înregistrare funcționează. • /onomat.; cf. și fr. *clac.*

clac[2] *s.n.* Pălărie cu calota înaltă, cilindrică, ce se poate turti și purta sub braț. • pl. *-uri.* /<fr. ***claque***.

clacă *vb. I. intr.* **I 1** A se produce un zgomot sec. **2** (*electr.*; *despre condensatori*) A se strica în timpul funcționării, din cauza unei tensiuni electrice superioare celei corespunzătoare rigidității dielectrice a materialului. **3** (*despre oameni*) A ceda psihic (și fizic) în urma unor suprasolicitări; a eșua, a da greș; a nu reuși. *Era prea obosit și a clacat la examen.* **II 1** (*med.*; *mai ales despre sportivi*) A suferi o întindere sau o ruptură de tendon ori de ligament la picioare, în urma unui efort fizic. **2** (*med. vet.*; *despre cai*) A suferi o inflamare a tendoanelor picioarelor din față. • prez. ind. *-chez.* /<fr. ***claquer***.

clacáj *s.n.* **1** (*med.*) Distensie, ruptură a unui ligament, a unui mușchi, care apare în urma unui efort fizic. **2** (*med. vet.*) Boală a cailor care se manifestă prin inflamarea tendoanelor picioarelor din față. • pl. *-e.* /<fr. ***claquage***.

clacáre *s.f.* **1** Cedare psihică (și fizică) în urma unei suprasolicitări; ext. eșuare. **2** (*med.*) Leziune a tendoanelor ori a ligamentelor de la picioare, în urma unui efort fizic. • pl. *-ări.* /v. ***claca***.

clácă *s.f.* **1** (*în Ev. Med.*) Formă caracteristică a rentei feudale, constînd în munca gratuită pe care țăranul era obligat să o presteze în folosul stăpînului moșiei (cu unelte și animale proprii) un număr de zile pe an, pentru lotul de pămînt primit în folosință de la acesta. *Mă duc la moșia mea, la Țălinoasa, și poroncesc țăranilor să-mi facă o clacă de vro cinci zile* (ALECS.). <> Expr. *Lucru de clacă* = lucru făcut fără tragere de inimă, de mîntuială, prost. ◆ Perioada cînd se făcea clacă. ◆ Concr. Ceea ce se realiza în urma clăcii. **2** Muncă colectivă benevolă prestată de țărani pentru a se ajuta unii pe alții, care adesea este însoțită ori urmată de o mică petrecere, de glume, povestiri, jocuri etc.; șezătoare, (*reg.*) clic[2] (2). *Odată, noaptea, la o clacă de dezghiocat păpușoi, i-am scos Măriucăi un șoarece din sîn* (CR.). <> *Vorbă de clacă* = vorbă inutilă sau neserioasă; flecăreală. *Dacă ai poftă să mai schimbăm două vorbe de clacă, mă găsești... la Gambrinus* (CAR.). *Se face atîta caz de marea mortalitate a copiilor de țară... Dar toate rămîn vorbe de clacă* (UL.). <> Expr. *A ajunge de clacă* = (*despre oameni*) a ajunge de batjocură. **3** Muncă prestată ocazional la unele lucrări de interes public. *În ziua de sfîntul Foca, scoate vornicul din sat pe oameni la o clacă de dres drumul* (CR.). • pl. *clăci.* /<bg. ***млака***.

clachétă *s.f.* **1** (*sport*) Instrument format din două planșete, servind pentru a da semnalul în unele exerciții sportive. **2** (*cinemat.*) Dispozitiv, cu un braț mobil, care asigură sincronizarea în filmele cinematografice. • pl. *-e.* /<fr. ***claquette***.

clacmént *s.n.* (*med.*) Zgomot cardiac anormal, întărit și cu timbru uscat, determinat de obicei de ciocnirea unor valvule uzate. • pl. *-e.* /<fr. ***claquement***.

clad- Elem. de compunere „ramură; mlădiță". • și *clado-.* /<fr. ***clad(o)***-; cf. gr. *κλάδος.*

cládă *s.f.* (*reg.*) Grămadă, morman. *O cladă, lîngă poartă, de ieniceri zăcînd, Toți morți cu spada-n mînă* (ALECS.). • pl. *clăzi, -e.* /<bg. ***клада***, srb. ***klada***.

cladenchím *s.n.* (*biol.*) Parenchim ramificat. • pl. *-e.* /<fr. ***cladenchyme***.

cladiózā *s.f.* (*med.*) Afecțiune cutanată rară, cauzată de o ciupercă din genul *Mastigocladium.* • /<fr. ***cladiose***.

clado- v. clad-.

cladocér *s.n.* (*zool.*; *la pl.*) Ordin de crustacee acvatice, foarte mici, cu corpul cuprins într-o carapace și cu antenele ramificate, adaptate la înot, care intră în compunerea planctonului de apă dulce (*Cladocera*); (*și la sg.*) animal care face parte din acest ordin. • pl. *-e.* /<fr. ***cladocères***.

cladodistrofíe *s.f.* (*bot.*) Dezvoltare inegală și teratologică a ramurilor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***cladodystrophie***.

cladofór, -ă *s.n., s.f.* (*bot.*) **1** *s.n.* Parte a tulpinii care poartă ramurile inflorescenței. **2** *s.f.* (*la pl.*) Ordin de alge verzi, filamentoase, ramificate dihotomic, care trăiesc pe pietre sau pe sol (*Cladophora*); (*și la sg.*) algă care face parte din acest ordin. • pl. *-e.* /<fr. ***cladophore(s)***.

cladogén, -ă *adj.* (*bot.*; *despre organe vegetale*) Crescut pe ramură. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***cladogène***.

cladogenéză *s.f.* (*biol.*) Evoluție a unei specii prin ramificarea direcțiilor evolutive în filogeneză. • /<fr. ***cladogenèse***.

cladopódiu *s.n.* (*bot.*) Suport sau trunchi ramificat. • pl. *-ii.* /<fr. ***cladopode***.

cladoptóză *s.f.* (*bot.*) Cădere anormală a ramurilor. • pl. *-e.* /<fr. ***cladoptose***.

clăie *s.f.* **1** Grămadă mare de fîn, de snopi de cereale etc., clădită de obicei în formă conică; șiră, stog. *Se duse drept spre o claie de fîn ce se afla în fundul curții, își gătì un culcuș și se culcă* (SLAV.). **2** Fig. Mulțime, îngrămădire dezordonată (de lucruri sau de ființe). *În fundul salonului, o claie de duduci stăteau în cerc pe scaune și jucau ceva* (HOG.). <> Expr. *Claie peste grămadă* = unul peste altul, în dezordine, la întîmplare. *Sînt vreo douăzeci de voluntari tineri, claie peste grămadă în cîteva trăsuri, conduși de un ofițer și doi sergenți* (CAR.). • pl. *clăi.* /<sl. veche **клαсти**, bg. ***кладня***, srb. ***kladnja***.

claire-voie [kler'vwa] *s.n.* **1** (*constr.*) Împrejmuire cu grilaj; grilaj cu șipci. **2** (*constr.*) Planșeu din grinzi cu interspații. **3** (*arhit.*) Balustradă exterioară de piatră. **4** (*arhit.*; *la bisericile gotice*) Partea de sus, în care ferestrele, apropiate între ele sau despărțite numai prin menouri ori colonete, formau un etaj aproape în întregime ajurat. • /<fr. ***claire-voie***.

clamá *vb. I. intr.* (*despre oameni*) **1** A se manifesta în termeni violenți sau cu strigăte. **2** A chema cu voce tare, a striga. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***clamer***.

clamáre *s.f.* **1** Exprimare violentă și cu strigăte. **2** Vorbire pe un ton ridicat. • pl. *-ări.* /v. ***clama***.

clámă *s.f.* **1** Piesă de metal, de diferite forme și mărimi, care se întrebuințează pentru prins două sau mai multe foi volante, buclele părului la femei etc.; agrafă. **2** (*tehn.*) Piesă în formă de U, folosită pentru fixare. • pl. *-e.* /<germ. ***Klammer***.

clambake [klem'bek] *s.n.* (*muz.*) Întrunire de muzicieni de jazz, care cîntă împreună fără să fi repetat în prealabil. ◆ (*peior.*) Întrunire improvizată a cărei calitate lasă de dorit din cauza lipsei de omogenitate și de afinitate stilistică a muzicienilor. • /<engl. ***clambake***.

clamid- Elem. de compunere „strat protector; membrană". • și *clamido-.* /<fr. ***chlamyd(o)***-; cf. gr. *χλαμύς, -ύδος* „manta".

clamidéu, -ée *adj.* (*bot.*; *despre organe*) Învelit într-o membrană distinctă. • pl. *-ei, -ee.* /<fr. ***chlamydé***.

clamido- v. clamid-.

clamidospór *s.m.* (*bot.*) Spor asexuat, de rezistență, cu membrana îngroșată și cu citoplasmă densă, la ascomicete și la ustilaginale. • pl. *-i.* /<fr. ***chlamydospore***.

clamoáre *s.f.* Strigăte de protest, de nemulțumire, de ajutor. • /<lat. ***clamor, -is***, fr. ***clameur***, it. ***clamore***.

clamorós, -oásă *adj.* **1** Zgomotos. **2** Deznădăjduit. • pl. *-oși, -oase.* /<it. ***clamoroso***.

clamp[1] *interj.* Cuvînt care imită zgomotul produs prin lovirea a două obiecte (de lemn), de închiderea violentă a unei uși, a unui capac etc. • /onomat.

clamp[2] *s.n.* (*med.*) Pensă chirurgicală elastică, folosită pentru efectuarea hemostazei în intervențiile pe vase. • pl. *-e.* /<fr., engl. ***clamp***.

clampă *vb. I. tr.* (*chir.*) A obtura un vas, un canal, cu ajutorul penselor. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***clamper***.

clampáj *s.n.* (*med.*) Clampare. • pl. *-e.* /<fr. ***clampage***.

clampáre *s.f.* (*chir.*) Obturare a unui vas, a unui canal, cu ajutorul penselor. • pl. *-ări.* /v. ***clampa***.

clámpă *s.f.* **1** (*reg.*) Clanță (1). *Ciinele, bucuros de întoarcerea stăpînului, se duce și deschide clampa ușii cu laba* (SADOV.). **2** (*reg.*) Limbă de metal care se reazemă pe clempuș (1) pentru a închide ușa. **3** Fig. (*fam.*) Gură. <> Expr. *A da din clampă* = a vorbi mult (și fără rost). *A-și ține clampa* = a tăcea. (*adv.*) *A fi* (*beat*) *clampă* = a fi foarte beat. • pl. *-e.* și *cleámpă* *s.f.* /<germ. ***Klampe***.

clăn *s.n.* **1** Comunitate gentilică din orînduirea primitivă compusă din indivizi uniți prin legături de rudenie și de limbă; gintă, trib. ◆ (*la popoarele celtice*) Grup de familii înrudite. ◆ Ext. Castă (2), tagmă. **2** (*bot.*) Mic grup de specii crescute pe suprafețe puțin întinse, care tind să se răspîndească. **3** (*fam., glum.*) Familie. *Clanul Popescu era foarte unit.* **4** (*peior.*) Clică, coterie, gașcă. *În clanul lor se vorbea deja de o altă lovitură.* • pl. *-uri.* /<fr., engl. ***clan***.

clanál, -ă *adj.* Care ține de clan, care se referă la clan. • pl. *-i, -e.* /***clan*** + *-al.*

clanarét *s.n.* v. clarinet.

clanc *interj.* Cuvînt care imită zgomotul produs de lovirea a două obiecte (metalice), de închiderea violentă a unei uși, a unui capac etc. • /onomat.

clăncăt *s.n.* v. clinchet.

clandestín, -ă *adj.* Care are un caracter secret, care este făcut în ascuns (fiind oprit de lege); ilicit, conspirativ. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***clandestin***, lat. ***clandestīnus, -a, -um***.

clandestinísm *s.n.* Clandestinitate. • /***clandestin*** + *-ism.*

clandestinitáte *s.f.* Caracterul a ceea ce este clandestin; clandestinism. • /<fr. ***clandestinité***.

clángor *s.n.* (*med.*) Modificare ascultatorie patologică a celui de-al doilea zgomot cardiac, care capătă o rezonanță metalică. • /<fr. ***clangor***; cf. lat. *clangĕre* „a răsuna".

claníst, -ă *s.m., s.f.* Adept al ideilor și al metodelor organizației Ku Klux Klan. • pl. *-iști, -iste.* /nm. pr. (organizație rasistă americană) *[Ku Klux] Klan* + *-ist.*

clănț *interj., s.n.* **1** *interj.* (*adesea repet.*) Cuvînt care imită sunetul produs de clanța ușii, de izbirea fălcilor sau a dinților, de țăcănitul foarfecelor, de închiderea cu zgomot a unui capac etc. *Cum văzu pe bătrîn, se cercă să îndruge cîte ceva și cum deschidea gura, gura clanț! falcă pe falcă* (DELAVR.). **2** *s.n.* Cioc[2]; ext. (*fam.*; *glum.*) gură. *Să nu-ți mai aud clanțu* (ALECS.). <> Expr. (*înv.*) *A ține clanț* (*cu cineva*) v. ține. • pl. *-uri.* /onomat.

clánță *s.f.* **1** Mîner metalic montat la broasca ușii sau a porții, care, prin apăsare, pune în mișcare mecanismul de închidere și de deschidere al acestora; (*reg.*) clampă (1). *Trăgînd ușa chiliei, o închise cu clanța* (ODOB.). **2** Limbă de metal la broasca ușii, prin acționarea căreia se închide și se deschide ușa. **3** Fig. (*fam.*) Gură. *Băgați-vă mințile în cap și păziți-vă clanța* (BART). <> Expr. *A(-i) da cu clanța* = a vorbi mult, întruna (despre lucruri mărunte). *Rău* (sau *bun, tare*) *de clanță*, se spune despre un om care vorbește mult (și inutil) sau despre un om certăreț. *A se lua* (cu cineva) *la clanță* = a se certa (cu cineva). *Tine-ți clanța!* sau *tacă-ți clanța!* = nu mai vorbi, taci! **4** Fig. (*fam.*) Persoană care vorbește mult. *Ce clanță de muiere!* • pl. *-e.* /cf. *clanț.*

clap *interj.* Cuvînt care imită zgomotul produs prin închiderea bruscă a unui capac, a unei curse de prins animale etc. *Clap! îl prinde capcana* (SEV.). • și *clapc* *interj.* /onomat.

clapagíu *s.m.* (*fam.*) Persoană care păcălește adesea pe cei din jur. • pl. *-gii.* /***clapă*** + *-giu.*

clápă *s.f.* **1** (*muz.*) Fiecare dintre dispozitivele instrumentelor muzicale de suflat, care servesc la închiderea sau la deschiderea unor orificii prin care trece curentul de aer ce produce sunetul; fiecare dintre elementele mobile ale claviaturii unui pian, unei orgi etc., care, prin apăsarea cu degetele, declanșează mecanismul de producere a sunetelor. *Ore întregi făceam game la pian... pînă cădeam de oboseală pe clape* (CA. PETR.). **2** Mic disc în mecanismul mașinilor de scris, al unor mașini de calculat, al computerelor, fixat la capătul unei pîrghii articulate, care, prin

apăsare, face să se imprime litera sau cifra însemnată pe el. **3** Placă articulată, folosită la închiderea sau la deschiderea unui orificiu. *Piciorul apăsa jos pe-o clapă și prindea coala, ca într-un clește* (PAS). **4** Orice parte terminală a unui sistem tehnic de acționare, care, prin manevrare (cu mîna), efectuează o anumită operație. **5** Stavilă articulată (la partea inferioară), care permite evacuarea apelor prin deversare. **6** Bucată de stofă care acoperă deschizătura buzunarului unei haine. *Rămăsei cu polițaiul drept acățat în cheutoarea de la clapa din dreapta a surtucului meu* (HOG.). ◆ Fiecare dintre cele două bucăți de stofă sau de blană mobile atașate lateral la unele căciuli, pentru a acoperi urechile și a le proteja contra frigului. *Lăsaseră-n jos clapele căciulilor și se legaseră sub bărbie* (PER.). **7** Capac (1). *Să-mi faci coșciug de argint, Cu clape de plumb* (POP.). ◇ Expr. *(fam.) A trage (cuiva) clapa* = a înșela, a păcăli (pe cineva). *A pune clapa* = a termina. • pl. *-e.* /<germ. ***Klappe***, bg. ***клапа***.

clapc *interj.* v. clap.

clăpă *s.f.* (*pop.*) Cursă[1] (1), capcană (1). *Toate mejele lui rămăseră de rîs; căci [fata] nu dete în clapca în care o împingea spurcatul* (ISP.). ◇ Expr. *A trage clapca* = a înșela. • pl. *clăpci.* /<bg. ***клапка***.

clapétă *s.f.* **1** Clapă de dimensiuni mici. ◆ Spec. Clapă care intră în construcția unui robinet. **2** (*bot.*) Parte articulată, minusculă, care închide anterele și care, prin deschidere la maturitate, eliberează polenul. • pl. *-e.* /<fr. ***clapet***.

clapón *s.m.* Cocoș castrat (în scopul creșterii greutății corporale și al îmbunătățirii calității cărnii). *Un gras clapon acasă întreg îl ospătă* (C. NEGR.). • pl. *-i.* /<pol. ***kaplon***.

claponáș *s.m.* Dim. al lui *clapon*; claponel. • pl. *-i.* /***clapon*** + *-aș*.

claponél *s.m.* Claponaș. • pl. *-ei.* /***clapon*** + *-el*.

claponí *vb. IV. tr.* (*compl. indică cocoși*) A castra. • prez. ind. *-esc.* /***clapon*** + *-i*.

clapotáj *s.n.* (*med.*) Zgomot (ca un clipocit) perceput la percuția (cu vîrful degetelor) a peretelui abdominal relaxat, în cazurile cînd există lichid și gaze în cantitate mare în diferite cavități ale organismului; clapotament (2). • pl. *-e.* /<fr. ***clapotage***.

clapotaménț *s.n.* **1** Zgomot produs de apa agitată ușor. **2** (*med.*) Clapotaj. • pl. *-e.* /<fr. ***clapotement***.

clar, -ă *adj.* **1** (*despre imagini vizuale; în opoz. cu „nedeslușit”*) Care se distinge bine, deslușit; care este vizibil. *Un clar peisaj miniatural* (CAZ.). ◆ (*despre ape; în opoz. cu „tulbure”*) Limpede. *Stă castelul singuratic, oglindindu-se în lacuri, Iar în fundul apei clare doarme umbra lui de veacuri* (EMIN.). ◆ (*despre cer, aer, vreme*) Curat (15), pur, luminos. *Dimineața era clară* (IBR.). **2** (*despre surse de lumină*) Care împrăștie o lumină limpede, strălucitoare, intensă. *Luna pe cer trece-așa sfîntă și clară* (EMIN.). ◇ (*subst. n.*) *Clar de lună* = lumină strălucitoare de lună într-o noapte senină. *M-așez privind în clarul lunii, sub transparența atmosferei* (MACED.). **3** (*despre sunete, voce; în opoz. cu „răgușit”, „voalat”*) Care răsună distinct, precis. *Are o voce clară.* **4** (*despre ginduri, idei, cuvinte etc.*) Care este ușor de înțeles; care este evident, lămurit; comprehensibil. *Unde-s șirurile clare din viața-mi, să le spun?* (EMIN.). ◇ (*adv.*) *El se exprimă foarte clar.* **5** (*despre facultăți intelectuale*) Care se caracterizează prin pătrundere, claritate (4), limpezime; care înțelege bine lucrurile. *Judecată clară.* **6** (*despre oameni*) Care se exprimă limpede. *Acum încep să fiu clar* (SEBAST.). • pl. *-i, -e.* /<lat. ***clarus, -a, -um***, fr. ***claire***, it. ***chiaro***, germ. ***klar***.

clarificá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A face să devină sau a deveni (mai) clar, mai ușor de înțeles; a (se) lămuri; a (se) limpezi. *Problema s-a clarificat.* **2** *tr.* (*înv.; compl. indică lichide*) A limpezi, a curăța. • prez.ind. *clarific.* /<lat. ***clarificare***, fr. ***clarifier***.

clarificáre *s.f.* Lămurire; limpezire. • pl. *-ări.* /v. ***clarifica***.

clarificát, -ă *adj.* **1** (*despre gînduri, idei, cuvinte etc.*) Care a devenit (mai) ușor de înțeles. **2** (*înv.; despre lichide*) Limpezit, curățat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***clarifica***.

clarificatór, -oáre *adj., s.n.* **1** *adj.* Care clarifică, limpezește, lămurește. *Acești termeni... nu vor să fie decît niște metafore clarificatoare și nimic mai mult* (IBR.). **2** *s.n.* Substanță care are proprietatea de a face clar un lichid tulbure. • pl. *-ori, -oare.* /***clarifica*** + *-tor*.

clarinét *s.n.* (*muz.*) Instrument muzical de suflat, din lemn, în formă de tub cilindric, lărgit la un capăt și prevăzut cu găuri laterale care se pot închide și deschide cu ajutorul unor clape (1). *Peste puțin sosiră trei țigani la cîrciumă, unul cu vioara, altul cu clarinetul și al treilea cu țimbala* (SLAV.). • pl. *-e.* și (*reg.*) *clarinétă s.f., clanarét s.n.* /<fr. ***clarinette***, germ. ***Klarinette***.

clarinet

clarinétă *s.f.* v. clarinet.

clarinetíst, -ă *s.m., s.f.* (*muz.*) Persoană care cîntă la clarinet. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***clarinettiste***, germ. ***Klarinettist***.

clarísă *s.f.* (*bis.*) Călugăriță aparținînd ordinului înființat, în sec. 13, în Italia, de Sfînta Clara din Assisi. • pl. *-e.* /<fr. ***clarisse***, it. ***clarissa***; cf. nm. pr. Sfînta *Clara*.

clarísim, -ă *adj., s.m.* **1** *adj.* Foarte clar. **2** *s.m.* (*înv., reg.*) Titlu de reverență dat preoților catolici sau greco-catolici. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***clarissimus, -a, -um***; cf. și it. *chiarissimo*.

clarísm *s.n.* (*lit.*) Orientare în cadrul akmeismului, care, contrar simbolismului, avansa ideea clarității și a exactității semantice a cuvintelor. • /***clar*** + *-ism*.

claritáte *s.f.* **1** Însușirea a ceea ce este clar; limpezime, puritate. *Claritatea cristalului.* **2** Claritate a luminii care face să se vadă bine ceea ce este în jur. **3** Calitate a sunetului (muzical) sau a vocii de a răsuna curat, limpede, distinct și precis. *Claritatea vocii sale impresiona.* **4** Calitate a gîndirii, a exprimării, a stilului de a fi clare (5), deslușite, concise și ușor de înțeles; expunere pe înțeles. ◇ Loc.adv. *Cu claritate* = cu precizie; în mod clar, limpede, lămurit. *Autorul descrie cu fineță, cu claritate și cu eleganță mijloacele diferite ce fiecare din aceste două arte pune în lucrare ca să intereseze* (ODOB.). • /<lat. ***claritas, -atis***, fr. ***clarté***.

clark *s.n.* Conținutul mediu al elementelor dintr-un anumit sistem geochimic sau cosmic, exprimat în procente atomice sau de greutate. • /de la nm. pr. *Frank Wigglesworth* ***Clarke***, geofizician și geochimist american.

clarobscúr, -ă *s.n., adj.* **1** *s.n.* (*a. plast.*) Procedeu grafic și pictural cu ajutorul căruia se obține redarea volumelor prin distribuirea gradată a umbrei și a luminii sau prin efecte de contrast puternice. *Rembrandt este un maestru al clarobscurului.* **2** *s.n.* (*a. plast.*) Pictură sau gravură monocromă realizată prin acest procedeu. **3** *s.n., adj.* (Spațiu, zonă) în care lumina se amestecă cu întunericul, în care sînt cuprinse zone de umbră și de lumină în contrast puternic. *Și-n umbra Cea clarobscură-a stîlpilor de neauă Văzut-am o copilă dulce-înaltă, Subțire ca-ntruparea unui crin* (EMIN.). • /***clar*** + ***obscur***, după fr. *clair-obscur*, it. *chiaroscuro*.

clarvăzátor, -oáre *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f., adj.* (Persoană) care vede desfășurarea unei acțiuni în viitor mai clar decît alții. **2** *s.m., s.f., adj.* Persoană cu capacități paranormale, care îi permit să vadă viitorul. **3** *adj.* (*despre acțiuni*) Care denotă pătrundere, perspicacitate. • pl. *-ori, -oare.* /***clar*** + ***văzător***, după fr. *clairvoyant*.

clarviziúne *s.f.* Însușirea cuiva de a pătrunde esența unui fapt, a unui fenomen etc. și de a prevedea desfășurarea lor în viitor. • /***clar*** + ***viziune***, după fr. *clairvoyance*.

clas *s.n.* v. clasă.

clasá *vb. I.* **I** *tr.* **1** A împărți, a aranja, a ordona (după caractere distinctive) pe clase, pe categorii etc.; a grupa într-o ordine oarecare. *Clasează fișele în ordine cronologică.* **2** A face o triere; a tria. ◆ A categorisi pe cineva, devenit inapt pentru muncă, potrivit gradului de invaliditate. **3** (*jur.; despre organe de urmărire penală sau despre procurori*) A dispune încetarea unui proces penal într-o anumită pricină, într-un anumit caz etc. din lipsa unor elemente sigure, care să îndreptățească continuarea investigațiilor. **4** (*contab.*) A scoate din uz (cu forme legale) un material care nu mai poate fi folosit din cauza degradării, a învechirii etc.; a casa (2). **II** *refl.* A obține un anumit loc în clasamentul unei clase, al unui concurs, al unei competiții sportive. *Echipa s-a clasat pe locul întîi.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***classer***.

clasábil, -ă *adj.* Care poate fi clasat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***classable***.

clasamént *s.n.* Ordine în care sînt grupați concurenții într-o competiție (sportivă), potrivit rezultatelor obținute; tabel care conține această ordine. *Echipa a ocupat locul întîi în clasament.* • pl. *-e.* /<fr. ***classement***.

clasáre *s.f.* **1** Aranjare, ordonare pe clase, pe categorii etc. **2** Triere. **3** (*jur.*) Încetare a unui proces penal într-o anumită pricină, într-un anumit caz etc. din lipsa unor elemente sigure, care să îndreptățească continuarea investigațiilor. *Clasarea cazului.* **4** Obținere a unui loc într-o competiție (sportivă). • pl. *-ări.* /v. ***clasa***.

clasát, -ă *adj.* **1** Aranjat. **2** Triat. **3** (*jur.; despre procese, acțiuni juridice etc.*) Căruia nu i s-a (mai) dat curs. *Caz clasat.* ◇ Fig. *Toată întîmplarea... și toate peripețiile pe care ți le-am spus erau acum afacere clasată și uitată* (GAL.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***clasa***.

clásă *s.f.* **1** Grup (mare) de obiecte, de elemente, de fenomene sau de ființe cu însușiri comune. ◇ ***Clasă sintagmatică*** v. sintagmatic. ◆ (*log.*) Ansamblu de elemente care au anumite însușiri comune ce satisfac o condiție sau un criteriu dat. **2** (*de obicei cu determ. „socială”*) Ansamblu de persoane grupate după criterii economice, istorice și sociologice. ◇ ***Conștiință de clasă*** v. conștiință. *Clasa lucrătoare* v. lucrător. *Clasa muncitoare* v. muncitor. *Clasă suprapusă* v. suprapus. ◇ Loc.adj. *De clasă* = care se referă la o clasă socială sau la raporturile reciproce dintre clase; propriu, caracteristic unei clase sociale. Δ *Lupță de clasă* v. luptă. Δ Expr. *A fi ascuțit ca lupta de clasă* v. ascuțit. **3** (*biol.*) Categorie sistematică de organisme ale regnului animal sau vegetal, subordonată încrengăturii, care cuprinde mai multe ordine. *Clasa mamiferelor.* **4** Unitate organizatorică de bază în sistemul de învățămînt, compusă dintr-un număr de elevi care au aceeași vîrstă, același nivel de pregătire și învață împreună în cursul unui an, pe baza aceleiași programe de învățămînt; ext. elevii care fac parte din această unitate organizatorică. *Fetele lor erau în aceeași clasă* (VLAH.). ◇ ***Clasă divizionară*** v. divizionar. *Clasele începătoare* v. începător. ***Clasă mixtă*** v. mixt. ◆ Unitate organizatorică într-un institut de artă, care cuprinde elevii unui profesor, indiferent de anul de studiu în care se află aceștia; ext. elevii care fac parte din această unitate organizatorică. *Clasa de canto.* ◇ ***Clasă de dramă*** v. dramă. ◆ Sală în care se țin cursurile unei clase. *Îi cade un urs mare din sîn și de-a dura prin clasă* (CR.). ◆ (*fran.*) Timp în care se ține o lecție; oră de curs. *Pînă ajungeau la Jiblea, clasa era aproape pe sfîrșite* (BOGZA). **5** (*mat.*; și ***clasă a sistemului zecimal de numerație***) Fiecare dintre grupele de cîte trei cifre considerate de la dreapta la stînga ale unui număr întreg cu mai multe cifre. *Clasa zecilor.* **6** (*transp.*) Categorie (după confort și tarif) a vagoanelor, a compartimentelor de tren, a cabinelor de vapor etc. *Locomotiva... trăgea încet șase vagoane de-a lungul cîmpiei. Cele de clasa a treia erau pline* (DUMITRIU). **7** Categorie, grad, rang stabilite după valoare, după merit, care se acordă unui salariat. *Clasă de salarizare.* ◇ (*pedol.*) ***Clasă de sol*** = unitate taxonomică superioară, care înglobează tipurile de sol cu același orizont diagnostic. (*astron.*) ***Clasă spectrală*** = grupe de stele ale căror spectre se aseamănă și care se stabilește prin compararea intensității unor perechi de linii spectrale de absorbție ale hidrogenului; tip spectral. ◇ Expr. *De (mare) clasă* sau *(de) clasa întîi* = de calitate superioară, de prima calitate; de (mare) valoare. Δ (*iron.*) *Ruda aceasta era bătrînă și avea renumele de beției clasa întîia* (PAS). (*fam.*) *A da clasă* = a depăși pe cineva; a fi superior din punct de vedere intelectual. *Le-a dat clasă cu cunoștințele ei.* **8** (*tehn.*) ***Clasă de precizie*** = a) diviziune a unui sistem de toleranțe standardizat, caracterizat prin mărimea abaterilor-limită admisibile față de dimensiunea nominală a unei piese; b) mărime caracteristică pentru precizia unui instrument de măsură, egală cu eroarea maximă exprimată în procente din întreaga scară de măsură. • pl. *-e.* și (*înv.*) *clas s.n.* /<fr. ***classe***, germ. ***Klasse***, lat. ***classis, -is***.

clasém *s.n.* (*lingv.*) Ansamblu de trăsături semantice minimale ale unei unități lexicale. • pl. *-e.* /<fr. ***classème***.

clasemátic, -ă *adj.* Referitor la clasem. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***classématique***.

clasiăr *s.m.* (*în antic. romană*) Soldat care făcea serviciul în flotă. • sil. *-si-ar.* pl. *-i.* /<lat. ***classiarius*** <*classis, -is* „flotă".

clásic, -ă *adj., s.m.* **1** *adj.* Care aparține antichității greco-latine, care se referă la lumea antică greco-latină. <> *Antichitatea clasică* v. antichitate. *Latina clasică* v. latin. *Limbă clasică* v. limbă. *Lupte clasice* v. luptă. ◆ Conform normelor artei antice greco-latine. **2** *adj.* (*despre opere literare, artistice, științifice etc.*) Care poate servi ca model de perfecțiune; care întrunește condițiile perfecțiunii. <> *Dans clasic* v. dans. *Logică formală clasică* v. logic. **3** *adj.* Care este alcătuit, făcut după canoanele obișnuite, tradiționale. **4** *adj., s.m.* (Scriitor, artist, om de știință etc.) de mare valoare, recunoscut ca perfect, a cărui operă rămîne în patrimoniul cultural-științific al unui popor (sau al lumii). *Eminescu este un clasic al literaturii române.* **5** *adj.* Care excelează prin ceva (servind ca model). *America este țara clasică a tuturor posibilităților.* **6** *adj.* Care este (folosit în mod) obișnuit (în anumite circumstanțe); care este tipic, caracteristic, curent (în anumite situații). *Procedeu tehnic clasic.* **7** *adj.* Care aparține clasicismului, care se referă la clasicism. **8** *adj.* (*muz.*) *Muzică clasică* = muzică simfonică. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***classique***, lat. ***classĭcus, -a, -um***.

clasicísm *s.n.* **1** Ansamblu de trăsături proprii culturii antice greco-latine din cel mai înalt stadiu de dezvoltare a ei, caracterizată prin armonie, puritate, sobrietate etc.; clasicitate (2). **2** Curent în arta și literatura europeană, apărut în Franța în sec. 17, caracterizat prin imitarea modelelor antice greco-latine, prin supremația principiilor morale, prin triumful rațiunii asupra sentimentelor și fanteziei, prin cultul pentru adevăr și natural, prin respectarea strictă a anumitor reguli, prin ordine, echilibru și claritate. **3** Perioadă în istoria culturii universale și naționale ale cărei creații reprezintă un maximum de realizare artistică pentru etapa istorică dată și modele demne de urmat. <> *Clasicismul vienez* = perioadă din istoria muzicii, cuprinsă între a doua jumătate a sec. 18 și primele decenii ale sec. 19, ilustrată prin creația de nobilă simplitate, claritate și armonie a compozitorilor J. Haydn, W. A. Mozart și L. van Beethoven. • /<fr. ***classicisme***.

clasicíst, -ă *s.m., s.f.* **1** Persoană care se ocupă cu studiul limbilor și culturii clasice (antice). **2** Adept al clasicismului. • pl. *-iști, -iste.* /***clasic*** + *-ist*, după germ. *Klassizist*.

clasicitáte *s.f.* **1** Însușirea de a fi clasic. **2** Clasicism (1). **3** Fig. Măiestrie. • /<germ. ***Klassizität***, it. ***classicità***.

clasicizá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A da sau a dobîndi un caracter clasic. **2** *intr.* A imita pe clasici. • prez.ind. *-ez.* /<it. ***classicizzare***.

clasicizánt, -ă *adj.* Cu caracter voit clasic; care caută să imite clasicismul. • pl. *-ți, -te.* /***clasiciza*** + *-ant*.

clasicizáre *s.f.* Dobîndire de caracter clasic. • pl. *-ări.* /v. ***clasiciza***.

clasicizát, -ă *adj.* Care a devenit clasic. • pl. *-ți, -te.* /v. ***clasiciza***.

clasifică *vb. I.* **1** *tr.* A împărți, a repartiza sistematic pe clase, pe categorii sau într-o anumită ordine, după anumite criterii. *Nu-l putem clasifica [pe Asachi] în nici o școală* (IBR.). **2** *refl., tr.* A ocupa sau a stabili un anumit loc unui elev, unui candidat la un examen, la un concurs etc. potrivit rezultatelor, calificativelor obținute. *A fost clasificat al doilea.* • prez.ind. *clasific.* /<it. ***classificare***, fr. ***classifier***.

clasificăbil, -ă *adj.* Care poate fi clasificat. • pl. *-i, -e.* /***clasifica*** + *-bil*.

clasificáre *s.f.* **1** Împărțire, repartizare sistematică a elementelor dintr-o mulțime pe clase sau într-o anumită ordine, după anumite criterii; clasificație. <> *Clasificare naturală* = clasificare făcută după criterii esențiale, care are drept finalitate descoperirea ordinii în realitate. *Clasificare artificială* = clasificare făcută după criterii convenționale considerate utile, care are drept scop introducerea unei ordini în realitate. *Clasificare empirică* = clasificare făcută în scopuri pragmatice, avînd ca rezultat numai clase reale. *Clasificare teoretică* = clasificare făcută în scopuri teoretice, care are ca rezultat nu numai clase reale, ci și clase posibile. *Indice de clasificare* (*zecimală*) v. indice. *Clasificare zecimală* v. zecimal. **2** Ocupare a unui anumit loc la un examen, la un concurs etc. potrivit rezultatelor, calificativelor obținute. • pl. *-ări.* /v. ***clasifica***.

clasificát, -ă *adj.* **1** Care este repartizat pe clase sau într-o anumită ordine, după anumite criterii. **2** (*despre dosare, informații*) Care este secret. **3** Care a ocupat un anumit loc la un examen, la un concurs etc. potrivit rezultatelor, calificativelor obținute. • pl. *-ți, -te.* /v. ***clasifica***.

clasificátor, -oáre *adj., subst.* **1** *adj.* Care clasifică; care servește la clasificare. **2** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care clasifică. **3** *s.n.* Îndrumar, indicator în care se clasifică ceva. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***classificateur***.

clasificáție *s.f.* **1** Clasificare (1). <> *Clasificație edafoclimatică* v. edafoclimatic. **2** (*econ.*) *Clasificație bugetară* = împărțire a veniturilor și a cheltuielilor bugetare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *clasificațiúne s.f.* /<fr. ***classification***, lat. ***clasificatio, -onis***, germ. ***Klassifikation***.

clasificațiúne *s.f.* v. clasificație.

clasmatóză *s.f.* (*biol.*) Proces de formare a unei prelungiri citoplasmatice care crește în volum și, degenerînd, se detașează de restul celulei. • /<fr. ***clasmatose***; cf. gr. *κλάσμα, -ατος* „fragment, bucățică ruptă".

clasór *s.n.* **1** Obiect (mapă, album, cutie, dulap etc.) special confecționat pentru a păstra în ordine documente, fotografii, fișe etc. <> *Clasor filatelic* = carnet cu file pe care sînt lipite orizontal benzi de celofan, libere în partea lor superioară, în care se păstrează mărcile poștale. **2** Aparat pentru separarea gravimetrică a substanțelor minerale în clase alcătuite din granule care au aceeași viteză-limită de cădere; ext. aparat întrebuințat pentru clasarea anumitor materiale. • pl. *-oare.* /<fr. ***classeur***.

clast- Elem. de compunere „sfărîmat, dezintegrat". • și *clasto-*. /<fr. ***clast(o)***-; cf. gr. *κλαστός* „spart".

clástic, -ă *adj.* **1** (*geol.*; *despre roci*) Care este format din fragmente de minerale sau roci provenite în urma proceselor de dezagregare, alterare și acumulare a materialului unor roci preexistente sau, uneori, din scheletele unor organisme; detritic. **2** (*psih.*) Care este brutal, cu tendințe distructive. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***clastique***; cf. gr. *κλαστός* „spart, sfărîmat".

clasto- v. clast-.

clastocárst *s.n.* (*geol.*) Complex de fenomene și forme de relief asemănătoare celor carstice, care iau naștere prin dizolvarea substanțelor solubile care se găsesc dispersate în diverse roci. • /<fr. ***clastocarste***, rus. ***кластокарст***.

clastomaníe *s.f.* (*psih.*) Impuls morbid de a sparge (obiectele), de a distruge sistematic toate obiectele întîlnite. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***clastomanie***; cf. gr. *κλαστός* „spart, sfărîmat", *μανία* „nebunie".

claubáj *s.n.* (*miner.*) Operație de concentrare a produselor miniere brute, efectuată prin alegerea manuală a bucăților de minerale utile sau de steril. • sil. *cla-u-*. pl. *-e.* /<fr. ***klaubage***.

claudicánt, -ă *adj.* (*med.*) Care indică o claudicație. • sil. *cla-u-*. pl. *-ți, -te.* /<fr. ***claudicant***.

claudicáție *s.f.* (*med.*) Tulburare trecătoare care apare în cursul activității mai intense a funcției unor organe, dispărînd sau atenuîndu-se după un scurt repaus. ◆ Durere vie a mușchilor gambei în timpul mersului, care produce șchiopătare cu înclinare asimetrică a corpului, și care dispare după cîteva minute de repaus. • sil. *cla-u-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***claudication***, lat. ***claudicatĭo, -onis***.

clăun *s.m.* v. clovn.

claustr- Elem. de compunere „spațiu închis", „închidere". • și *claustro-*. /<fr. ***claustr(o)***-; cf. lat. *claustrum, -i* <*claudere* „a închide".

claustrá *vb. I. refl., tr.* **1** A (se) închide într-o mănăstire. **2** A (se) izola într-un loc retras. *Pantazi... se claustră în vătuita sa locuință, unde se făcu noapte* (M. I. CAR.). • sil. *cla-us-*. prez.ind. *-ez.* /<fr. ***claustrer***; cf. lat. *claustrum* „loc închis".

claustrál, -ă *adj.* Mănăstiresc, monahal; ca de mănăstire. • sil. *cla-us-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***claustral***, lat. ***claustralis***.

claustráre *s.f.* Izolare într-un loc închis; claustrație (1). • sil. *cla-us-*. pl. *-ări.* /v. ***claustra***.

claustrație *s.f.* **1** Claustrare. **2** (*zootehn.*) Mod de creștere a animalelor într-un spațiu limitat, în condiții de tip industrial. • sil. *cla-us-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***claustration***.

claustritáte *s.f.* Caracter închis. • sil. *cla-us-*. /***claustru*** + *-itate*.

claustro- v. claustr-.

claustrofilíe *s.f.* (*psih.*) Atracție irezistibilă către încăperi închise. • sil. *cla-us-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***claustrophilie***.

claustrofób, -ă *adj., s.m., s.f.* (*psih.*) (Persoană suferindă) de claustrofobie. • sil. *cla-us-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***claustrophobe***.

claustrofobíe *s.f.* (*psih.*) Teamă patologică de spații închise. • sil. *cla-us-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***claustrophobie***; cf. lat. *claustrum, -i* „loc închis", gr. *φόβος* „teamă".

claustromăn, -ă *adj., s.m., s.f.* (*psih., sociol.*) (Persoană) care se izolează de societate. • sil. *cla-us-*. pl. *-i, -e.* /de la ***claustromanie***, prin derivare regresivă.

claustromaníe *s.f.* (*psih.*) Claustrare voluntară la unii bolnavi. • sil. *cla-us-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***claustromanie***.

claústru *s.n.* **1** (*constr. bis.*) Curte interioară a unei mănăstiri, mărginită pe toate laturile de un portic acoperit, avînd de obicei în centru o fîntînă, care servește ca loc de plimbare, de repaus sau de meditație. **2** (*bis.*) Mănăstire catolică de maici. **3** (*anat.*) Lamă de substanță nervoasă, cenușie, din interiorul creierului. • pl. *-e.* /<lat. ***claustrum, -i*** „incintă, loc închis".

cláuză *s.f* Dispoziție specială sau accesorie prevăzută într-o convenție, într-un tratat, într-un contract etc.; (*înv., reg.*) clauzulă (4). *Ai adăugat cu creionul un rînd abil, care înlătura tocmai clauza aceasta* (CA. PETR.). <> (*jur.*) *Clauza națiunii celei mai favorizate* = clauză prin care, într-un acord internațional, un stat recunoaște altui stat în relațiile bilaterale (de credit, financiare, de import-export) aceleași avantaje și privilegii acordate și altor state. *Clauză penală* = clauză prin care părțile unui contract evaluează, anticipat, daunele care se cuvin creditorului în caz de neexecutare, de executare cu întîrziere sau necorespunzătoare a obligațiilor contractuale *Clauză cominatorie* = clauză penală într-un contract civil, menită să asigure mai bine executarea acestuia. *Clauză compromisorie* = clauză a unui contract prin care părțile convin ca litigiile izvorîte din acel contract să fie soluționate pe calea arbitrajului. *Clauză comisorie* = clauză a cărei neexecutare anulează contractul. *Clauză de ordin* = dispoziție care urmărește transmiterea unui drept de creanță prin gir. *Clauză leonină* = dispoziție contractuală care urmărește asigurarea unor avantaje superioare unor contractanți în detrimentul celorlalți. *Clauză de aur* = clauză contractuală prin care debitorul se obligă să plătească în monedă de aur. *Clauză de neräspundere* = convenție accesorie a unui contract prin care părțile înlătură, total sau parțial, răspunderea ce le-ar reveni în caz de neexecutare. *Clauză rezolutorie* = dispoziție dintr-un act juridic în temeiul căreia actul respectiv va fi reziliat dacă una din părți nu-și îndeplinește obligația (sau intervine un eveniment în afara voinței părților). *Clauză testamentară* = clauză într-un testament care cuprinde o dispoziție de ultimă voință. *Clauză de salvgardare* v. salvgardare. • pl. *-e.* /<lat. ***clausa, -ae***, fr. ***clause***.

clauzulá *vb. I. tr.* (*înv., reg.*) A introduce o clauză într-un act. • sil. *cla-u-*. prez.ind. *-ez.* /***clauzulă*** + *-a*, după germ. *klausulieren*.

clauzúlă *s.f.* **1** (*stil.*) Organizare ritmică a cuvintelor la sfîrșitul unui vers, al unei strofe sau al unei fraze, astfel încît să se realizeze un efect expresiv. **2** (*vers.*) Fiecare dintre silabele accentuate de la sfîrșitul unui vers, care, printr-o anumită dispunere, împreună cu silabele neaccentuate, creează un ritm expresiv. **3** (*muz.*) Formulă muzicală concluzivă. **4** (*înv., reg.*) Clauză. • sil. *cla-u-*. pl. *-e.* /<fr. ***clausule***, lat. ***clausŭla, -ae***, it. ***clausola***.

clav *s.n.* (*în antic. romană*) **1** Bandă de stofă purpurie, care, aplicată vertical, pe partea din față a tunicii, indica apartenența la ordinul senatorial sau ecvestru. **2** Margine de lînă purpurie întrețesută în toga albă pretextă ca semn al cetățenilor romani mai mici de 17 ani. • pl. *-e.* /<lat. ***clavus, -i***.

clavár *s.m.* (*bot.*) Specie de ciupercă comestibilă care crește pe copaci, sub formă de tufe galbene sau albicioase (*Clavaria*). • pl. *-i.* /<fr. ***clavaire***, lat. ***clavaria*** <*clava, -ae* „măciucă".

clavát, -ă *adj.* Claviform (2). • pl. *-ți, -te.* /<lat. *clavatus, -a, -um.*

clavecín *s.n.* (*muz.*) Instrument muzical (datînd din sec. 15-16), cu coarde metalice și cu una sau mai multe claviaturi, asemănător pianului, la care coardele sînt acționate prin ciupire cu o pană; cembalo, clavicembal. • pl. *-e.* /<fr. ***clavecin***; cf. lat. *clavis* „cheie", *cymbalum* „cembalo".

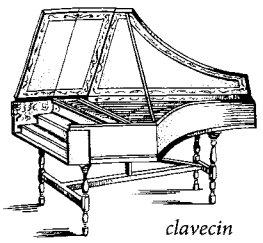

clavecin

claveciníst, -ă *s.m., s.f.* (*muz.*) Persoană care cîntă la clavecin. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***claveciniste.***

clavelée *s.f.* (*med. vet.*) Boală contagioasă a oilor, asemănătoare cu variola. • /<fr. ***clavelée***; cf. lat. *clavus, -i* „cui".

clavétă *s.f.* (*tehn.*) Pană care unește două piese ale unui mecanism. • pl. *-e.* /<fr. ***clavette.***

clavi- Elem. de compunere „claviatură", „închis". • /<fr. ***clavi-***; cf. lat. *clavis, -is* „cheie".

claviatúră *s.f.* 1 (*muz.*) Totalitatea clapelor la orgă, la pian, la clavecin, la acordeon etc. *Complexa claviatură a unei imense orge* (CAR.). **2** Totalitatea clapelor (2) sau a butoanelor de comandă la mașina de scris, de telegrafiat, de la un calculator etc., care pun în funcție un mecanism, o mașină. <> *Claviatură alfanumerică* v. alfanumeric. **3** Grup de robinete montate la un colector, care deservesc conductele legate la o pompă, la un rezervor etc. • sil. *-vi-a-.* pl. *-i.* /<germ. ***Klaviatur.***

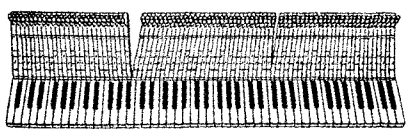

claviatură (1)

clavicembál *s.n.* v. clavicimbal.

clavicimbál *s.n.* (*muz.*) Clavecin. *Prin cafenele... se aud clavicimbalurile* (CAR.). • pl. *-uri.* și *clavicembál* *s.n.* /<it. ***clavicembalo***, lat. ***clavicymbalum, -i.***

clavicórd *s.n.* (*muz.*) Vechi instrument muzical (datînd din sec. 15), cu claviatură și coarde 1, de formă dreptunghiulară, strămoș al pianului. • pl. *-uri.* /<fr. ***clavicorde***, sp. ***clavicordio.***

claviculár, -ă *adj.* (*anat.*) Care aparține claviculei, care se referă la claviculă. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***clavicularius***, fr. ***claviculaire.***

clavículă *s.f.* (*anat.*) Fiecare dintre cele două oase anterioare ale centurii scapulare, care (la mamifere) se articulează cu sternul și cu omoplatul. • pl. *-e.* /<lat. ***clavicŭla, -ae***, fr. ***clavicule.***

clavifórm, -ă *adj.* 1 (*bot.; despre unele organe*) Îngroșat dinspre bază spre vîrf. **2** Care este în formă de par, de măciucă; clavat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***claviforme***; cf. lat. *clava, -ae* „retevei; măciucă", *forma, -ae* „formă".

claviolínă *s.f.* (*muz.*) Instrument muzical, construit în Franța, care permite reproducerea pe cale electronică a timbrului tuturor instrumentelor unei orchestre simfonice. • sil. *-vi-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***clavioline.***

clavír *s.n.* (*muz.; înv.*) Pian. *A găsit clavirul spart cu toporul în mii de bucăți* (GHICA). • pl. *-e, -uri.* /<germ. ***Klavier.***

claviráș *s.n.* (*muz.; înv.*) Dim. al lui *clavir.* • pl. *-e.* /***clavir*** + *-aș.*

clávus *s.n.* 1 (*med.*) Îngroșare de formă rotunjită, ușor bombată, a stratului cornos al epidermei, care se dezvoltă pe pielea mîinilor sau picioarelor în locurile supuse presiunilor treptate; bătătură. **2** (*entom.*) Parte a elitrelor unor insecte. • /<fr. ***clavus***, lat. ***clavus, -i*** „cui, piron".

claxón *s.n.* Dispozitiv de semnalizare sonoră (la autovehicule). *Se aude zgomotul și claxonul unui automobil* (SEBAST.). • pl. *-oane.* /<fr., engl. ***klaxon***, den. com.

claxoná *vb. I. intr.* A semnaliza cu claxonul. *Huruiau vagoanele, claxonau mașinile* (PAS). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***klaxonner.***

claxonáre *s.f.* Semnalizare cu ajutorul claxonului. • pl. *-ări.* /v. ***claxona.***

claxonát *s.n.* Claxonare. • /v. ***claxona.***

clăbúc *s.m.* 1 Spumă făcută de apa amestecată cu săpun sau cu un detergent. ◆ Spumă care apare la suprafața unor lichide cînd sînt agitate, cînd fierb sau cînd fermentează. *Mai bem... un vinișor, o cafeluță cu clăbuc* (CAR.). **2** Salivă spumoasă (și cu bășici). *[Văzu un balaur] scuipînd clăbuc de spume care, de cădea la pămînt, se închega și se rostogolea în boabe albe de mărgăritar* (DELAVR.). <> Expr. *A face clăbuci la gură* = a vorbi mult și cu furie. *Vizirul, tigru turbat de a sa ură, Scrîșnind din dinți sălbatic, făcînd clăbuci la gură* (ALECS.). **3** Sudoare spumoasă pe care o fac unele animale, mai ales caii, din cauza efortului și a căldurii. **4** (*la pl.*) Rotocoale de fum sau de aburi. *Și pe-ntinderea pustie, fără urme, fără drum, Se văd satele pierdute sub clăbucii albi de fum* (ALECS.). • pl. *-ci.* /<bg. ***клъбо***, rus. ***клубок***, srb. ***klobuk.***

clăbucí *vb. IV.* 1 *tr., refl.* A (se) acoperi cu clăbuci (1) (de săpun). *Cu șervetul la gît, cu obrajii clăbuciți de săpun, urmărea prin oglindă voltele briciului* (BART). **2** *refl.* (*despre unele animale, mai ales despre cai*) A se umple de clăbuci (3). *Călări pe cai clăbuciți la strune și zăbale* (DELAVR.). **3** *intr.* (*despre apă sau alte lichide*) A spumega. *Valuri mari se sparg în zgomot... clăbucind, fierbînd în spume* (ALECS.). • prez.ind. *-esc.* /***clăbuc*** + *-i.*

clăbucíre *s.f.* Faptul de *a (se) clăbuci.* • pl. *-i.* /v. ***clăbuci.***

clăcáș *s.m.* 1 (*în Ev. Med.*) Țăran obligat să facă clacă pe pămîntul stăpînului moșiei pentru lotul de pămînt primit în folosință de la acesta. *Au plecat rumânii sub steagul răscoalei... Tremura, tremura vargă cine avea acareturi întinse, și robi și moșii, și clăcași și pălmași* (STANCU). <> (*adj.*) *Țăran clăcaș.* **2** (*pop.*) Persoană care ia parte la o clacă. *De cele mai multe ori, plivitul se face cu ajutorința clăcașilor, - cu clăcile* (PAM.). • pl. *-i.* /***clacă*** + *-aș.*

clăcășésc, -eáscă *adj.* Care aparține clăcașilor, care se referă la clăcași. *Sat clăcășesc.* • pl. *-ești.* /***clăcaș*** + *-esc.*

clăcășí *vb. IV. intr.* (*înv.*) A presta clacă; (*înv.*) a clăcui. *Pămîntul se cuvine a se da clăcașilor care au clăcășit pre moșia statului* (I. ION.). • prez.ind. *-esc.* /***clăcaș*** + *-i.*

clăcășíță *s.f.* (*pop.*) Femeie sau fată care ia parte la o clacă. *Gazda se duse la vatră, umplu un găvan de lemn cu porumb fiert și-l puse în mijlocul clăcășițelor* (SANDU-A.). • pl. *-e.* /***clăcaș*** + *-iță.*

clăcuí *vb. IV. intr.* (*înv.*) A clăcași. *[Clăcașii] clăcuiau, adică plăteau proprietarului în muncă chiria pămîntului pe care locuiau și în care se hrăneau* (GHICA). • prez.ind. *-iesc.* /***clacă*** + *-ui.*

clăcușoáră *s.f.* (*pop.*) **1** Clacă ușoară (și scurtă). **2** (*glum.*) Faptă nepotrivită (a unui grup de oameni); poznă. *După ce se mîntuie clăcușoara asta, lumea ne lasă în cît ne-a găsit și se împrăștie, huiduindu-ne* (CR.). • pl. *-e.* /***clacă*** + *-ușoară.*

clădăráie *s.f.* (*pop.*) Clădărie (1). *Clădăraie de lucruri.* • pl. *-ăi.* /***cladă*** + *-ăraie.*

clădărie *s.f.* 1 (*pop.*) Grămadă mare de lucruri disparate, puse la întîmplare unele peste altele; (*pop.*) clădăraie. *O clădărie de jar părea o altă lună mai mare în întunericul luncii* (SADOV.). **2** Fig. (*pop.*) Mulțime. *Clădărie de bunătăți.* **3** (*geomorf.*) Îngrămădire haotică de stînci. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***cladă*** + *-ărie.*

clădí *vb. IV. tr.* 1 (*compl. indică clădiri, construcții etc.*) A ridica, a zidi, a construi (1). *Cu aceste [scînduri] se apucă... de clădi un fel de foișor* (ISP.). <> Expr. *A clădi pe nisip* v. nisip. **2** A așeza lucruri (de același fel) în mod sistematic, unul peste altul, pentru a forma o grămadă. **3** Fig. A alcătui, a compune. *Sărmana, ea-și clădea visuri atît de frumoase pe existența lui șubredă și păcătoasă* (VLAH.). • prez.ind. *-esc.* /<sl. veche ***кладѧ, кластн.***

clădíre *s.f.* 1 Construire. *După ce s-au ales locul pentru clădirea casei, se pune acolo o cofiță cu apă* (GOROV.). **2** Concr. Construcție (2) înălțată la suprafața pămîntului, constituită din fundație, pereți, acoperiș etc., avînd una sau mai multe încăperi, unul sau mai multe etaje, care servește ca locuință pentru oameni, ca adăpost pentru animale, ca sediu pentru instituții, întreprinderi etc.; (*înv.*) clădătură. *Gospodarii... n-au cînd se abate pe la acea clădire de scînduri vechi* (SADOV.). <> *Clădire-monument* = clădire cu valoare de monument istoric. *Clădire-turn* = bloc foarte înalt. • pl. *-i.* /v. ***clădi.***

clădít[1] *s.n.* Faptul de *a clădi.* • /v. ***clădi.***

clădít[2]**, -ă** *adj.* Construit (1). • pl. *-ți, -te.* /v. ***clădi.***

clăditór, -oáre *adj., s.m., s.f.* 1 *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care clădește. **2** *s.m., s.f.* Fig. Întemeietor. • pl. *-ori, -oare.* /***clădi*** + *-tor.*

clădítură *s.f.* (*înv.*) Clădire (2). • pl. *-i.* /***clădi*** + *-(t)ură.*

clăi *vb. IV. intr.* (*reg.*) A face clăi (1). *Noi trecem Și ne ducem... Să clăim* (POP.). • prez.ind. *-iesc.* /***claie*** + *-i.*

cláire *s.f.* (*reg.*) Ridicare de clăi (1); (*reg.*) clăit. • pl. *-i.* /v. ***clăi.***

clăișoáră *s.f.* Clăiță. • sil. *clă-i-.* pl. *-e.* /***claie*** + *-ișoară.*

clăit *s.n.* (*reg.*) Clăire. • /v. ***clăi.***

clăíță *s.f.* Dim. al lui *claie*; clăișoară. *Își priveau tăcuți clăițele de fîn, dădeau tîrcoale în jurul lor și oftau din greu* (AGÂR.). • pl. *-e.* /***claie*** + *-iță.*

clămpăí *vb. IV. intr., tr.* (*pop.*) A clămpăni (1). • prez. ind. *-iesc.* /***clamp***[1] + *-ăi.*

clămpăneálă *s.f.* Clămpănit. • pl. *-eli.* /***clămpăni*** + *-eală.*

clămpăní *vb. IV.* 1 *intr., tr.* A produce un zgomot caracteristic prin lovirea a două obiecte dure, prin închiderea violentă a unei uși etc.; (*pop.*) a clămpăi, a clăpăi (1). *Papucii de lemn se tîrîie și clămpănesc la fiecare pas* (EMIN.). **2** *intr.* (*despre dinți*) A se ciocni unul de altul, cu zgomot (de frig, de frică etc.). **3** *intr.* (*despre fălcile animalelor*) A se ciocni cu zgomot (cînd animalul vede sau devorează prada). **4** *intr.* (*despre ființe*) A clănțăni (3). **5** *intr.* (*despre ființe*) A avea mișcări nesigure; a se deplasa nesigur. **6** *intr.* Fig. (*despre oameni; adesea determinat prin „din gură"*) A vorbi vrute și nevrute; a flecări. *Ia nu mai clămpăni și tu din gură, măi!* (CR.). • prez.ind. *-esc.* /***clamp***[1] + *-ăni.*

clămpănére *s.f.* Acțiunea de *a clămpăni* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***clămpăni.***

clămpănít *s.n.* 1 Faptul de *a clămpăni*; clămpăneală, clămpănitură. **2** Concr. Zgomot produs prin lovirea a două obiecte dure, prin închiderea violentă a unei uși etc.; clămpăneală, clămpănitură. • pl. *-uri.* /v. ***clămpăni.***

clămpănitúră *s.f.* Clămpănit. • pl. *-i.* /***clămpăni*** + *-tură.*

clăncăí *vb. IV. intr.* 1 (*despre obiecte*) A produce un zgomot caracteristic prin ciocnirea lor. **2** (*despre clopote*) A suna. • prez.ind. pers. 3 *clăncăie.* și (*reg.*) *clăngăi* *vb. IV.* /***clanc*** + *-ăi.*

clăncăíre *s.f.* Acțiunea de *a clăncăi* și rezultatul ei. • pl. *-i.* și (*reg.*) *clăngăire* *s.f.* /v. ***clăncăi.***

clăncăít *s.n.* 1 Faptul de *a clăncăi.* **2** Concr. Zgomot produs de două obiecte care se ciocnesc; clinchet (2). • pl. *-uri.* și (*reg.*) *clăngăit* *s.n.* /v. ***clăncăi.***

clăngăí *vb. IV.* v. clăncăi.

clăngăíre *s.f.* v. clăncăire.

clăngăít *s.n.* v. clăncăit.

clănțăí *vb. IV. intr.* 1 (*despre dinți*) A se ciocni unul de altul, cu zgomot (de frig, de frică etc.). **2** (*despre fălcile animalelor*) A se ciocni cu zgomot (cînd animalul vede sau devorează prada). **3** (*despre ființe*) A clănțăni (3). • prez.ind. *-iesc, clănțăi.* /***clanț*** + *-ăi.*

clănțăneálă *s.f.* Clănțănit. • pl. *-eli.* /***clănțăni*** + *-eală.*

clănțăní *vb. IV.* 1 *intr.* (*despre dinți*) A se ciocni ritmic unul de altul, cu zgomot (de frig, de frică etc.); a clămpăni (1), a clănțăi (1). *Baba și fiu-său au stat în loc, că le clănțăneau dinții* (MARL.). <> Expr. *A clănțăni din mășele* v. măsea. **2** *intr.* (*despre fălcile animalelor*) A se ciocni cu zgomot (cînd animalul vede sau devorează prada); a clămpăni (3), a clănțăi (2). **3** *intr.* (*despre ființe; adesea determinat prin „din dinți"*) A-și ciocni dinții ritmic și cu zgomot (din cauza frigului, a fricii etc.); a clămpăni (4), a clănțăi (3). *A-nceput să tremure, clănțănind ca-n toiul frigurilor* (CAR.). **4** *intr.* A produce un zgomot caracteristic prin lovirea ritmică a unor obiecte de metal sau de sticlă. **5** *intr.* A mișca repetat, cu violență și cu zgomot, clanța (1) unei uși. **6** *intr.* Fig. (*despre oameni*) A vorbi întruna; a flecări. **7** *refl. recipr.* Fig. (*despre oameni*) A se certa, a se ciorovăi. *Nu vreau să mă clănțănesc cu el* (SADOV.). **8** *intr.* (*pop.; despre cîini*) A lătra. • prez.ind. *-esc.* și (*pop.*) *clențăní, clențení* *vb. IV.* /***clanț*** + *-ăni.*

clănțănire *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *clănțăni* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***clănțăni***.
clănțănit *s.n.* **1** Faptul de *a* (*se*) *clănțăni*; clănțăneală, clănțănitură. **2** Concr. Zgomot produs prin ciocnirea ritmică și cu zgomot a dinților, a unor obiecte de metal sau de sticlă; clănțăneală, clănțănitură. • pl. *-uri.* /v. ***clănțăni***.
clănțănitúră *s.f.* Clănțănit. • pl. *-i.* /***clănțăni*** + *-tură*.
clănțău *s.m.* **1** (*fam.*) Persoană care vorbește mult (și violent). **2** (*înv.; peior.*) Avocat. **3** (*înv.; peior.*) Funcționar. • pl. *-ăi.* și (*reg.*) *clențău* s.m. /***clanță*** + *-ău*.
clăpăr *s.m.* Încălțăminte pentru schi, înaltă până deasupra gleznei, care se închide în față cu clape. • pl. *-i.* /***clapă*** + *-ar*.
clăpăi *vb. IV.* (*pop.*) **1** *intr.* A clămpăni (1). **2** *tr.* Fig. A vorbi repede (și neclar). • prez.ind. *-iesc.* /***clap*** + *-ăi*.
clăpăúg, -ă *adj.* (*pop.; fam.*) **1** (*despre urechi*) Mare și lăsată în jos. *Omul acela... avea niște urechi clăpăuge și niște buzoaie groase* (CR.). **2** (*despre oameni și animale*) Care are urechi clăpăuge. **3** Fig. (*despre oameni*) Prostănac, bleg. • pl. *-gi, -ge.* /<ucr. ***клапоухий*** <germ. *klappohrig*.
clăpăugí *vb. IV. refl.* (*pop.; despre urechile oamenilor și animalelor*) A fi lăsată în jos; a atîrna. • sil. *-pă-u-*. prez.ind. pers. 3 *-ește.* /***clăpăug*** + *-i*.
clătări *vb. IV.* (*reg.; compl. indică rufe, vase etc.*) A clăti (1). *Safta începuse a scoate rufele din cazan și a le duce să le clătărească în apă limpede* (SLAV.). • prez. ind. *-esc.* /<srb. ***klatariti se***.
clăti *vb. IV.* **I 1** *tr.* (*compl. indică vase*) A spăla ușor în apă curată (și rece), mișcîndu-l dintr-o parte în alta; (*compl. indică rufe*) a limpezi într-o ultimă apă curată (și rece), după ce a fost spălat cu săpun, detergenți etc.; (*reg.*) a clătări. **2** *refl.* (*despre oameni*) A se spăla ușor pe mîini, în gură etc. **!! 1** *tr.* (*înv., pop.*) A clătina (1), a legăna. *Vîntul a clătit ramura* (COȘB.). <> Expr. *A clăti capul* (sau, *intr., din cap*) = a clătina din cap. *A clăti coada* = (*despre ciini*) a da din coadă. **2** *refl.* (*înv., pop.; despre apă, valuri etc.*) A se pune în mișcare; a se izbi (de un obstacol). *Numai apele, cînd se clătesc, răspund cu vuiet la gemetele mele* (ODOB.). **3** *tr., refl.* (*înv., pop.*) A (se) zgudui, a (se) cutremura (2). *Stînci în temelie clătindu-se vedem* (EMIN.). <> Fig. *A lumii temelie se mișcă, se clătește, Vechile-i instituții se șterg, s-au ruginit* (ALEX.). ◆ Fig. (*înv.; refl.*) A se zdruncina. *Această prietenie nu s-a clătit prin năvălirea de curînd a tătarilor* (BĂLC.). **4** *tr., refl.* (*înv., pop.*) A (se) mișca puțin din loc; a (se) urni. *Își clăti tabăra cu multă greutate, din pricina drumurilor noroioase* (BĂLC.). <> Expr. *A nu* (*se*) *clăti nici un fir de păr din capul cuiva* v. fir. **5** *refl.* Fig. (*înv.*) A șovăi, a ezita (în credință, în convingeri etc.). *Frica... îl tulbura... și-l făcea pre Numa a se clăti în hotărîrile sale* (BELD.). • prez.ind. *-esc.* /<sl. veche ***клатити***.
clătină *vb. I.* **1** *tr., refl., intr.* A (se) mișca (lin) într-o parte și într-alta; a (se) legăna; a (se) agita (ușor); (*înv., pop.*) a clăti (II 1). *Brazii suspinau Și-a lor crengi le clătinau* (ALECS.). *Cînd oi clătina din funie, voi să știți că eu voi fi aice și că doresc să mă trageți afară* (POP.). <> Expr. (*tr.*) *A clătina capul* (sau, *intr., din cap*) = a mișca capul într-o parte și în alta în semn de mirare, de dezaprobare etc. **2** *refl.* A șovăi în mers, în mișcare; a se împletici (din cauza slăbiciunii, a beției etc.). *Am simțit că mă clatin și că nu mai pot să înaintez* (SAHIA). **3** *tr., refl.* A (se) mișca puțin din loc; a (se) urni. *N-a putut clătina piatra din locul ei.* **4** *tr., refl.* A (se) cutremura (2), a (se) scutura, a (se) zdruncina. *Seismul a clătinat casa din temelii.* **5** *tr.* A hurduca, a scutura. *Căruța l-a clătinat bine cînd mergeau pe drum nepavat.* **6** *tr.* (*compl. indică ființe*) A zgîlți, a scutura cu putere. *Îl clătină zdravăn ca să se scoale.* **7** *refl.* Fig. (*despre comercianți, societăți comerciale, bancare etc.*) A fi într-o situație (financiară) critică, nesigură; a fi pe cale de a da faliment. *A aflat negustorimea că se clatină rău kir Ianulea* (CAR.). *Banca agricolă începe să se clatine din cauza fraudelor descoperite.* • prez.ind. *clátin.* și (*pop.*) *cletená, cletiná vb. I.* /de la ***clăti***.
clătinare *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *clătina* și rezultatul ei; clătinat[1]. • pl. *-ări.* /v. ***clătina***.
clătinát[1] *s.n.* Clătinare. • /v. ***clătina***.
clătinát[2]**, -ă** *adj.* **1** Mișcat (lin) într-o parte și într-alta. **2** Șovăitor (în mers, în mișcare). **3** Scuturat, zdruncinat. **4** Fig. (*despre comercianți, societăți comerciale sau bancare etc.*) Aflat într-o situație nesigură sau critică. • pl. *-ți, -te.* /v. ***clătina***.
clătinătór, -oáre *adj., s.f.* **1** *adj.* Care se clatină, se leagănă. *Colo, spînzură în aer pe copaci clătinătoare cuiburi* (CON.). **2** *s.f.* (*înv.*) Leagăn. • pl. *-ori, -oare.* /***clătina*** + *-ător*.
clătinătúră *s.f.* Mișcare șovăitoare sau agitată. *Doi răniți trec rezemați, cu clătinături stranii* (CE. PETR.). • pl. *-i.* /***clătina*** + *-ătură*.
clătíre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *clăti* și rezultatul ei; clătit[1]. • pl. *-i.* /v. ***clăti***.
clătít[1] *s.n.* Clătire. • /v. ***clăti***.
clătít[2]**, -ă** *adj., s.f.* **1** *adj.* (*despre vase*) Care a fost spălat ușor în apă curată (și rece), mișcîndu-l dintr-o parte în alta; (*despre rufe*) care a fost limpezit într-o ultimă apă curată (și rece), după ce a fost spălat cu săpun, detergenți etc. **2** *adj.* (*înv.; despre oameni*) Care este tulburat sufletește. **3** *s.f.* (*culin.*) Preparat alimentar, în formă de foaie rotundă și subțire, obținut din lapte, ouă, făină, sare (zahăr și mirodenii) și prăjit în ulei, care se servește rulat, după ce a fost uns cu dulceață, gem sau umplut cu brînză, ciuperci, carne etc. *Cucoana Georgeta știa să-i facă niște clătite minunate* (SADOV.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***clăti***.
cleámpă *s.f.* v. clampă.
clean *s.m.* (*iht.*) Pește răpitor de apă dulce, din familia ciprinidelor, cu botul rotunjit și cu corpul gros, aproape cilindric, acoperit cu solzi mari, tiviți cu negru (*Leuciscus cephalus*). • pl. *cleni.* /<sl. veche ***клѣнъ***; cf. srb. *klijen*, pol. *klen*.
cleaner ['klinər] *s.n.* (*cosmet.*) Tip de articol de cosmetică, întrebuințat, în special, la curățarea tenului. • /<engl. ***cleaner***.
cleápșă *s.f.* v. leapșă.
clearance ['kliərəns] *s.n.* (*med.*) Raport între concentrația sangvină a unei soluții în sînge și debitul de eliminare a ei (prin urină). • /<engl., fr. ***clearance*** „epurare".
clearing *s.n.* v. clering.
cleenex ['klineks] *s.n.* Batistă de hîrtie. • /<engl. ***Kleenex***, fr. ***kleenex***, it. ***cleenex***, den. com.
clefăi *vb. IV.* **1** *tr., intr.* A mînca zgomotos; a plescăi, (*pop.*) a clefeti, (*reg.*) a chefni (2), a ciofăi. *Dan înfulica bucături mari și clefăia repede* (VLAH.). **2** *intr.* A deschide și a închide gura plescăind. **3** *intr.* A produce un zgomot caracteristic mergînd prin noroi. **4** *intr.* Fig. A vorbi repede, nedeslușit, articulînd prost cuvintele. • prez.ind. *cléfăi, -iesc.* /form. expr.
clefăíre *s.f* Acțiunea de *a clefăi* și rezultatul ei; clefăit. • pl. *-i.* /v. ***clefăi***.
clefăít *s.n.* Clefăire. • /v. ***clefăi***.
clefeti *vb. IV. tr., intr.* (*pop.*) A clefăi (1) • prez. ind. *-esc.* /cf. *clefăi*.
clei *s.n.* **1** Produs vîscos, format în general din substanțe macromoleculare, de origine animală, vegetală sau obținut sintetic, cu ajutorul căruia se pot lipi între ele diverse obiecte sau părți de obiecte. <> Expr. (*fam.*) *A fi clei* = *a*) (*despre elevi, studenți etc.*) a nu ști nimic să răspundă (cînd este ascultat la școală, la un examen etc.); *b*) (*despre oameni*) a fi foarte beat. *A* (*se*) *îmbăta clei* v. îmbăta. **2** (*bot.*) Suc gros care se scurge din scoarța unor copaci (și care se solidifică în contact cu aerul); rășină. **3** (*fiziol.; fam.*) Cerumen. **4** (*arg.*) Spermă. <> Expr. *A da* (sau *a pune*) *un clei* = a avea contact sexual. • pl. *-uri.* /<sl. veche ***клей***.
cleid- Elem. de compunere „claviculă". • și *cleido-*. /<fr. ***cléid(o)***-; cf. gr. *κλειδίον* „cheiță; claviculă".
cleidectomíe *s.f.* (*chir.*) Ablațiune a claviculei. • sil. *cle-i-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***cléidectomie***; cf. gr. *κλειδίον* „cheiță; claviculă", *ἐκτομή* „excizie".
cleido- v. cleid-.
cleidotomíe *s.f.* (*chir.*) Secționare a claviculei unui făt, pentru a facilita expulzarea lui. • sil. *cle-i-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***cléidotomie***; cf. gr. *κλείς -ειδός* „cheie; claviculă", *τομή* „tăiere, secțiune".
cleionáj *s.n.* (*constr.*) Rețea din gărdulețe de nuiele împletite, cu care se consolidează un deal, o rîpă, un taluz etc. • pl. *-e.* /<fr. ***clayonnage***.
cleiós, -oásă *adj.* **1** (*despre unele substanțe*) Care este lipicios și vîscos (ca cleiul). **2** (*despre ouă*) Care este fiert puțin, rămînînd cu gălbenușul moale. **3** (*despre pămînt*) Care este clisos. **4** Fig. (*fam.; despre elevi, studenți etc.*) Care nu știe să răspundă (cînd este ascultat la școală, la un examen etc.). • pl. *-oși, -oase.* /***clei*** + *-os*.
cleisto- Elem. de compunere „închis". • /<fr. ***cléisto-***; cf. gr. *κλειστός* „închis".
cleistocárp, -ă *adj.* (*bot.*) Care prezintă cleistocarpie. • sil. *cle-is-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***cléistocarpe***.
cleistocarpíe *s.f.* (*bot.*) Formare a fructului la florile cleistogame. • sil. *cle-is-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***cléistocarpie***.
cleistogám, -ă *adj.* (*bot.; despre flori*) Care prezintă cleistogamie. • sil. *cle-is-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***cléistogame***.
cleistogamíe *s.f.* (*bot.*) Mod de polenizare în care florile se polenizează cu propriul lor polen, fără să se mai deschidă. • sil. *cle-is-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***cléistogamie***; cf. gr. *κλειστός* „închis", *γάμος* „căsătorie".
clematítă *s.f.* (*bot.*) **1** Plantă erbacee din familia ranunculaceelor, cu florile mari, albastre (*Clematis integrifolia*). **2** Luminoasă (*Clematis recta*). • pl. *-e.* /<fr. ***clématite***.
clémă *s.f.* **1** (*tehn.*) Piesă sau dispozitiv din sîrmă, tablă, material plastic cu care se pot prinde, fixa, uni două sau mai multe piese, obiecte, elemente etc. **2** (*electr.*) Dispozitiv lamelar care face legătura electrică între două circuite. **3** (*înv.*) Clește de lemn, folosit în șelărie pentru manevrarea bucăților de piele la coasere. • pl. *-e.* /<germ. ***Klemme***.
clemént, -ă *adj.* (*despre oameni*) Indulgent, iertător; blînd, bun. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***clément***, lat. ***clēmens, -ntis***.
clementínă *s.f.* (*bot.*) Varietate de mandarină altoită cu portocală. • pl. *-e.* /<fr. ***clémentine***; cf. nm. pr. Pierre *Clément*, preot algerian, care a obținut fructul în anul 1902.
cleménță *s.f.* Indulgență, îndurare; bunătate (față de inferiori sau de vinovați). • pl. *-e.* /<lat. ***clēmentia, -ae***, fr. ***clémence***, it. ***clemenza***.
clempúș *s.n.* **1** Bucată de fier ca un cîrlig, pe care se sprijină clampa (2) cînd se închide ușa. **2** Profil care împiedică zăvorul să iasă din spațiul în care culisează. **3** (*reg.*) Țăruș de care se leagă priponul. **4** (*reg.*) Cuiul priponului. • pl. *-uri.* /***cleampă*** + *-uș*.
clempușór *s.n.* Dim. al lui *clempuș*. • pl. *-oare.* /***clempuș*** + *-or*.
clenci *s.n.* **1** (*pop.*) Creangă (uscată) pe ale cărei rămurele tăiate parțial se poate agăța ceva. **2** (*pop.*) Cîrlig (1). **3** (*reg.*) Bucată de lemn strîmb. **4** (*reg.*) Ciot (al unei crengi rupte). **5** (*reg.*) Fiecare dintre bifurcațiile coarnelor cerbului. **6** (*reg.*) Bold al cataramei. **7** (*reg.*) Clanță a ușii. **8** Fig. (*fam.; de obicei în legătură cu vb. „a avea"*) Motiv de ceartă; dispută. *Cu maica Evlampia... am avut și eu odată oleacă de clenci* (CR.). **9** Fig. (*fam.*) Sens ascuns; tîlc, dedesubt. • pl. *-uri.* /cf. sl. veche ***ключь*** „cîrlig", „cheie", bg. *клинец* „cui de potcoavă".
clențămí *vb. IV.* v. clănțăni.
clențău *s.m.* v. clănțău.
clențemí *vb. IV.* v. clănțăni.
clepsídră *s.f.* Instrument de măsurare a timpului după cantitatea de nisip sau de apă scursă dintr-un recipient în altul. • pl. *-e.* și (*înv.*) *clepsídru* s.n. /<fr. ***clepsydre***, lat. ***clepsydra, -ae***; cf. gr. *κλεψύδρα*.
clepsídru *s.n.* v. clepsidră.
clepto- Elem. de compunere „furt", „sustragere". • /<fr. ***clepto-***, ***klepto-***; cf. gr. *κλέπτης* „hoț".

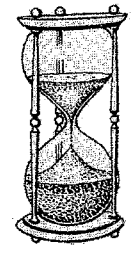
clepsidră

cleptobiózǎ *s.f.* (*biol.*) Mod de viață la unele specii de animale care ocupă cuiburile părăsite de alte specii. • sil. *-bi-o-*. /<fr. ***cleptobiose***.
cleptofobíe *s.f.* (*psih.*) Teamă patologică de a comite un furt. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***cleptophobie***; cf. gr. *κλέπτω* „a fura", *φόβος* „teamă".
cleptolagníe *s.f.* Impulsie irezistibilă spre furt, asociată cu o stare de excitație sexuală. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***cleptolagnie***; cf. gr. *λαγνεία* „lubricitate".
cleptomán, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care suferă de cleptomanie. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***cleptomane***.
cleptomaníe *s.f.* (*psih.*) Manie caracterizată prin impulsul patologic, irezistibil, manifestată în diverse circumstanțe psihologice, de obicei ca o tendință obsedantă de a-și însuși, prin furt, bunuri străine, fără a avea nevoie de ele și fără a urmări vreun profit material. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***cleptomanie***; cf. gr. *κλέπτω* „a fura", *μανία* „manie".
clér *s.n.* (*bis.*) Totalitatea preoților unei biserici, ai unei eparhii, ai unei țări etc.; preoțime. • /<lat. ***clērus, -i***.
cléric *s.m.* (*bis.*) Membru al clerului. • pl. *-ci.* /<lat. ***clēricus, -i***.
clericál, -ă *adj.* (*bis.*) Care aparține clericilor sau clericalismului, care se referă la clerici sau la

clericalism; clericist. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***clérical***, lat. ***clēricalis, -e***.

clericalísm *s.n.* (*teol.*) Curent care consideră legitimă influența și dominația clerului în Biserică și a Bisericii în viața politică, socială și culturală a unei țări. • /<fr. ***cléricalisme***.

clericíst, -ă *adj.* (*bis.*) Clerical. • pl. *-iști, -iste.* /***cleric*** + ***-ist***.

déring *s.n.* (*fin.*) Sistem de plată, prin compensarea reciprocă a datoriilor și a creanțelor, folosit mai ales în comerțul exterior. • scris și *clearing*. și *clíring s.n.* /<engl. ***clearing*** *[house]*, fr. ***clearing***.

clerón *s.n.* (*muz.*; *înv.*) Trompetă. *Se aud cleronurile vînătorilor* (ALECS.). • pl. *-uri, -oane.* /<fr. ***clairon***.

clérsă *s.f.* Lichid obținut prin dizolvarea la cald a zahărului afinat, care este folosit la fierberea maselor de zahăr rafinat. • pl. *-e.* /etimol. nec.

cleștár[1] *s.n.* Poet. Cristal[2]. <> Compar. *Apele cele mai bune și curate ca cleștarul* (PANN). <> Fig. *Un izvor, un arc de cleștar..., își făcea drum la vale aproape fără zgomot* (SADOV.). • /<magh. ***kristály***.

cleștár[2] *s.n.* **1** (*înv., reg.*) Clește (2 f) folosit în dogărie, cu care se trag cercurile pe vasele din doage de lemn. **2** (*pesc.*; *reg.*) Unealtă de pescuit, asemănătoare cu un sac cu gura mare. • pl. *-e.* /***clește*** + ***-ar***.

cléște *s.m.* **1** Unealtă (de fier) alcătuită din două brațe încrucișate și articulate între ele cu un bolț, care servește la apucarea, întoarcerea, tragerea, transportul etc. unei piese, unui obiect etc. *Clește de cuie. Clește de potcovit caii.* <> *Clește patent* v. patent. <> Expr. *A-i scoate cuiva vorba (din gură) cu cleștele* = a insista pe lîngă cineva să vorbească. *A prinde* (sau *a apuca, a strînge*) *pe cineva (ca) în clește* = a pune pe cineva în situația de a nu putea scăpa; a prinde pe cineva la strîmtoare. *A ține (pe cineva) în clește* = a aduce (pe cineva) în situația de a nu mai scăpa, a prinde (pe cineva) la strîmtoare; a face cuiva viața grea. ◆ Spec. (*în trecut*) Unealtă asemănătoare cu un clește, folosită

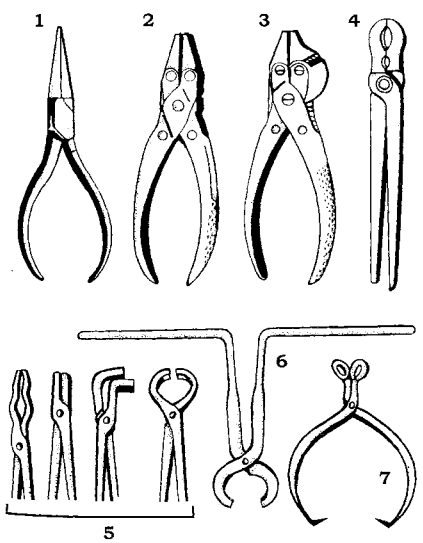

Tipuri de cleşti (1)

1. Patent, cu fălci rotunde.
2. Patent, cu fălci plate.
3. De tăiat sîrmă.
4. Pentru țevi.
5. De fierărie.
6. Pentru șine.
7. Pentru cubulețele de gheață.

la tortură. **2** Analog. Nume dat mai multor unelte (de fier) asemănătoare cu un clește, folosite în diferite operații: *a)* Unealtă cu care se trage jarul sau cenușa din sobă. *b)* Instrument de spart nuci, migdale, alune. *c)* Unealtă de dulgherie pentru fixat materialul de prelucrat de masă, de scăunoaie etc. *d)* (*pesc.*) Instrument pe care se înșiră undițele. *e)* Unealtă cu care se oprește moara. *f)* (*înv., reg.*) Unealtă folosită în dogărie, cu care se trag cercurile pe vasele din doage de lemn. *g)* (*înv.*) Cheie pentru acordat pianul sau clavecinul. *h)* (*med.*; *înv.*) Forceps. **3** (*zool.*; *la unele crustacee*) Apendice anterior, în formă de clește (1). *Cleștii racului.* • pl. *cleşti.* /<sl. veche **клѣщта**.

cleștișór *s.m.* Dim. al lui *clește.* • pl. *-i.* /***clește*** + ***-işor***.

cleștíță *s.f.* (*tipogr.*) Unealtă cu care se scot literele căzute între rînduri. • pl. *-e.* /***clește*** + ***-iță***.

cletená *vb. I.* v. clătina.

cletină *vb. I.* v. clătină.

cleuásm *s.n.* (*stil.*) Figură de stil prin care cineva simulează că își reproșează anumite lipsuri pentru a sugera propria nevinovăție sau vinovăția altcuiva. • sil. *cle-u-.* /<fr. ***cléuasme***; cf. gr. *χλευασμός* „glumă, deriziune".

cleveít *s.n.* (*mineral.*) Varietate de pehblendă, de culoare neagră-brună, care, prin încălzire, degajează o mare cantitate de heliu. • pl. *-uri.* /<fr. ***cléveite***.

clevétă *s.f.* (*înv.*) Clevetire. • pl. *-e.*/<sl. veche **клеветꙑ**.

cleveteálă *s.f.* (*pop.*; *fam.*) Clevetire. • pl. *-eli.* /***cleveti*** + ***-eală***.

clevetí *vb. IV. tr.* (*compl. indică oameni*) A calomnia, a ponegri, a defăima, a bîrfi. *Ea cu limba ascuțită cleveteşte-ntreaga fire* (EMIN.). • prez.ind. *-esc.* /<sl. veche **клеветатн**.

clevetíre *s.f.* Acțiunea de *a cleveti* și rezultatul ei; calomnie (1), calomniere, ponegrire, defăimare, bîrfire; (*pop.*; *fam.*) cleveteală, (*înv.*) clevetă. • pl. *-i.* /v. ***cleveti***.

clevetitór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care cleveteşte. *Toată comedia asta e o neruşinată năpaste a clevetitorilor mei* (C. NEGR.). • pl. *-ori, -oare.* /***cleveti*** + ***-tor***.

clevétnic *s.m.* (*înv.*) Calomniator (1). • pl. *-ci.* /<sl. veche **клеветьникъ**.

clic[1] *interj.* Cuvînt care redă un zgomot scurt și sec. • /onomat.; cf. și fr. *clic*.

clic[2] *s.n.* **1** (*înv.*) Strigăt de bucurie; rîs (general); haz. **2** (*reg.*) Clacă (2). *Cheam-o la noi, la clic, duminică seara. Se scarmănă lînă* (PRED.). • pl. *-uri.* /<sl. veche **кликъ**.

clic[3] *s.n.* (*reg.*) **1** Pîine prost făcută și coaptă. **2** Mămăligă cu cocoloașe. **3** Materie lipicioasă. • pl. *-uri, -ce.* /<srb. ***kljuk*** „tescovină".

clícă *s.f.* Grup de persoane care se unesc în vederea unui scop reprobabil; bandă, gașcă, (*peior.*) clan (4). • pl. *clici.* /<fr. ***clique***.

clíchet *s.n.* (*tehn.*) Organ de mașină, ca o pîrghie scurtă, cu un capăt articulat și cu celălalt liber și astfel profilat încît să împiedice rotirea într-un anumit sens a unei roți dințate. • pl. *-e, m. -ți.* /<fr. ***cliquet***.

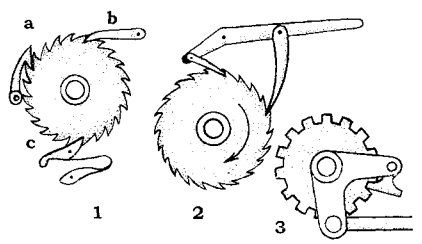

Tipuri de clichete

1. a. cu cîrlig; b. cu acționare gravitațională; c. cu arc.
2. Clichet dublu.
3. Clichet dublu reversibil.

click *s.n.* (*inform.*) Apăsare și eliberare a butonului unui mouse o dată, fără a schimba poziția mousului, pentru a selecta sau deselecta un articol sau pentru a activa un program ori o caracteristică a unui program. • pl. *-uri.* /<engl. ***click***.

clidonográf *s.n.* (*fiz.*) Aparat pentru determinarea polarității, amplitudinii și formei undelor de supratensiune din instalațiile electrice. • pl. *-e.* /<fr. ***clydonographe***; cf. gr. *κλύδων* „vîltoare; agitație", *γράφω* „a scrie".

cliént, -ă *s.m., s.f.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care apelează (regulat) la serviciile unei unități comerciale, bancare etc. sau care consumă (zilnic) ceva într-un local public, considerată în raport cu cel de la care cumpără sau consumă. **2** *s.m., s.f.* Persoană care se adresează unui avocat, pentru a-și apăra interesele, sau unui medic, pentru a-și îngriji sănătatea, considerată în raport cu aceștia. **3** *s.m.* (*în antic. romană*) Plebeu fără drepturi depline, dependent de un patrician și protejat de acesta. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***client***, lat. ***cliens, -ntis***.

clientelár, -á *adj.* **1** Care este bazat pe clientelism, pe favoritism sau pe urmărirea intereselor personale. **2** (*în antic. romană*) Care aparținea clienților unui patrician roman. **3** (*în antic. romană*) *Relații* (sau *raporturi*) *clientelare* = relații stabilite între statul roman și unele populații străine, prin care acestea, fără a fi incluse în imperiu, recunoșteau autoritatea Romei în schimbul protecției lor. • sil. *cli-en-.* pl. *-i, -e.* /de la ***client***.

clientélă *s.f.* **1** Totalitatea clienților; mulțime de clienți. **2** (*în antic. romană*) Clienții unui patrician roman. • sil. *cli-en-.* pl. *-e.* /<fr. ***clientèle***, lat. ***clientēla, -ae***.

clientelísm *s.n.* **1** Complex de relații între persoane legate între ele din interes sau care încearcă să obțină favoritisme. **2** Politică bazată pe astfel de relații. • /<it. ***clientelismo***.

clignotánt, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* (*despre pleoape, lumină*) Care clipește. **2** *s.n.* Semnal luminos intermitent (la intersecții). • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***clignotant***.

clima- Elem. de compunere „climă", „climat". • și *climat-, climato-, climo-.* /<fr. ***clima-***, ***climat(o)-***, ***climo-***; cf. lat. *clīma, -atis*, gr. *κλίμα, -ατος* „pantă; climă".

climacofobíe *s.f.* (*psih.*) Teamă patologică de trepte, scări și schele. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***climacophobie***; cf. gr. *κλίμαξ, ακος* „scară; treaptă", *φόβος* „teamă".

climactéric, -ă *adj.* (*biol.*) Referitor la climacteriu. • pl. *-ci, -ce.* /<engl. ***climacteric***.

climactériu *s.n.* (*biol.*) Perioadă care marchează sfîrșitul maturității unei persoane și care se caracterizează printr-un ansamblu de modificări fiziologice, funcționale și psihice, în special prin încetarea funcțiilor glandelor genitale. ◆ Restr. Perioadă a vieții femeii care corespunde menopauzei. • și *climactérium s.n.* /<germ. ***Klimakterium***, lat. ***clīmacter, -is***; cf. gr. *κλιμακτήρ* „treaptă; criză; vîrstă critică".

climactérium *s.n.* v. climacteriu.

climadiagrámă *s.f.* (*climat.*) Climatogramă, climagramă. • sil. *-di-a-.* pl. *-e.* /<germ. ***Klimadiagramm***.

climát[1] *s.n.* **1** (*climat.*) Climă (1). *România are un climat temperat.* <> *Climat danubian* v. danubian. *Climat tropical* v. tropical. **2** Fig. Mediu social, politic, moral; ambianță. *Trăia într-un climat favorabil viitoarei cariere de pianistă.* <> *Climat psihic* = ambianță spirituală. • pl. *-e.* /<fr. ***climat***.

climat[2]**-** v. clima-.

climatéric, -ă *adj.* **1** (*climat.*) Care aparține climei, care se referă la climă; climatic. *Fenomene climaterice.* **2** (*despre regiuni geografice, localități etc.*) Care are climă potrivită pentru odihnă sau pentru tratarea unor boli. *Stațiune climaterică.* • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***climatérique***.

climátic, -ă *adj.* (*climat.*) Climateric (1). <> *Amplitudine climatică* v. amplitudine. *Zonă climatică* v. zonă. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***climatique***.

climatíp *s.n.* Ecotip în condiții climatice specifice habitatului său. • pl. *-uri.* /<fr. ***climatype***.

climatísm *s.n.* Totalitatea condițiilor urbanistice, terapeutice, sociale etc. pe care trebuie să le îndeplinească o localitate climatică. • /<fr. ***climatisme***.

climatizá *vb. I. tr.* A asigura climatizarea. • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***climatiser***.

climatizáre *s.f.* **1** Operație prin care aerul dintr-o încăpere este menținut la o anumită temperatură, umiditate, puritate etc., independent de condițiile meteorologice exterioare. <> *Convector de climatizare* v. convector. **2** Ansamblu de măsuri prin care un aparat, o mașină etc. sînt aduse în stare de a putea funcționa într-o regiune cu o anumită climă. • pl. *-ări.* /v. ***climatiza***.

climatizát, -ă *adj.* Care este supus climatizării. • pl. *-ți, -te.* /v. ***climatiza***.

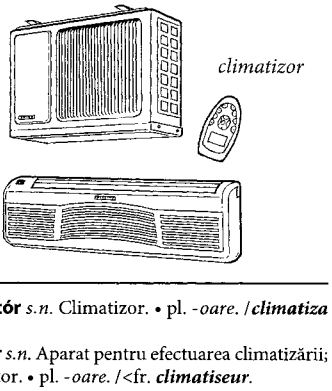

climatizor

climatizátor *s.n.* Climatizor. • pl. *-oare.* /***climatiza*** + ***-tor***.

climatizór *s.n.* Aparat pentru efectuarea climatizării; climatizator. • pl. *-oare.* /<fr. ***climatiseur***.

climato- v. clima-.
climatográfic, -ă *adj.* (*climat.*) Care ține de climatografie, care se referă la climatografie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***climatographique***.
climatografíe *s.f.* (*climat.*) Descriere a climatelor[2]. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***climatographie***.
climatográmă *s.f.* (*climat.*) Reprezentare grafică a principalelor date meteorologice pentru o anumită regiune; climadiagramă, climogramă. • pl. *-e.* /de la ***climat***[1], după fr. *climogramme*; cf. gr. *κλίμα* „pantă; climă", *γράμμα* „linie; semn".
climatológ, -ă *s.m., s.f.* (*climat.*) Specialist în climatologie. • pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***climatologue***.
climatológic, -ă *adj.* (*climat.*) Care aparține climatologiei, care se referă la climatologie. ◇ *Hartă climatologică* v. hartă. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***climatologique***.
climatológie *s.f.* Știință care se ocupă cu studiul climei (1) diferitelor regiuni ale pământului și al importanței ei pentru viața organică. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***climatologie***; cf. gr. *κλίμα* „pantă; climă", *λόγος* „studiu".
climatopatológie *s.f.* Studiu al acțiunii patogene a climatului[1] asupra organismului. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***climatopathologie***.
climatoterápic, -ă *adj.* Care aparține climatoterapiei, care se referă la climatoterapie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***climatothérapique***.
climatoterapíe *s.f.* Folosire în scop terapeutic a acțiunii favorabile a factorilor climatici. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***climatothérapie***; cf. gr. *κλίμα* „pantă; climă", *θεραπεία* „tratament".
climatrón *s.n.* (*climat.*) Laborator echipat pentru a reproduce artificial orice climat. • pl. *-oane.* /<fr. ***climatron***.
climax *s.n.* **I** (*biol.*) Stare finală a succesiunii vegetației dintr-o anumită regiune, la care se ajunge prin realizarea, în condiții naturale, a unui echilibru între comunitatea vegetală, aflată la optimul dezvoltării, și climat[1]. **II 1** (*stil.*) Figură de stil care constă în desfășurarea gradată, ascendentă a ideilor, a acțiunii etc. dintr-o operă. Ex. *Trăiește balaurul, Care ne-nghite fierul, argintul, grîul și aurul* (ISANOS). **2** Punct culminant al unei acțiuni, al unui conflict. • pl. *-uri.* /<fr., lat. ***climax***; cf. gr. *κλῖμαξ* „scară".
climă *s.f.* **1** Totalitatea fenomenelor meteorologice (temperatură, vînturi, precipitații atmosferice) care caracterizează starea medie multianuală a unui loc; regimul multianual al vremii, care ia naștere în urma interacțiunii dintre factorii radiativi, circulația generală a atmosferei și complexul condițiilor fizico-geografice, sub influența activității societății omenești; climat (1). *Climă tropicală.* ◇ *Climă continentală* v. continental. *Climă ecuatorială* v. ecuatorial. *Climă excesivă* v. excesiv. *Climă mediteraneeană* v. mediteraneean. *Climă oceanică* v. oceanic. *Climă rece* v. rece. *Climă subtropicală* v. subtropical. *Climă temperată* v. temperat. **2** Regiune considerată sub raportul climei (1) specifice. *[Cocorii] vin... de prin clime înfocate* (ALECS.). • pl. *-e.* /<lat. ***clīma, -atis***, germ. ***Klima***.
climo- v. clima-.
climográmă *s.f.* (*climat.*) Climatogramă, climadiagramă. • pl. *-e.* /<fr. ***climogramme***.
climostát *s.n.* Instrument cu care se măsoară efectul termic al factorilor climatici în interiorul clădirilor. • pl. *-e.* /<fr. ***climostat***.
clin *s.m.* **1** Bucată (triunghiulară, trapezoidală etc.) de pînză, de stofă, de piele etc., folosită în croitorie ca piesă componentă a unui obiect de îmbrăcăminte sau ca adaos pentru a lărgi o îmbrăcăminte. *Rochie cu clini. Clin la o bluză.* ◇ Expr. *A nu avea (de-a face) nici în clin, nici în mînecă cu cineva* v. avea. **2** Petic de pămînt sau de pădure, în formă de triunghi. *Sania coboară clinul de pădure, Fug în urma noastră luminișuri dure* (TOPÎR.). **3** (*reg.*) Unealtă de cizmărie. • pl. *-i,* (*pop.*) *n. -uri.* /<sl. veche **клинъ** „cui", „pană".
clină *s.f.* (*geomorf.*) **1** Suprafață sau coastă înclinată. **2** Coborîș. • pl. *-e.* /<it. ***china***, după *înclina*.
clinc *interj.* v. cling.
clíncher *s.n.* (*constr.*) Produs intermediar obținut la fabricarea cimentului, prin calcinarea, pînă aproape de temperatura de vitrifiere, a unui amestec, fin măcinat și omogenizat, de roci calcaroase și argile. • pl. *-e.* /<germ. ***Klinker***, fr. ***clinker***.
clincherizáre *s.f.* (*tehn.*) Proces industrial de obținere a clincherului. • pl. *-ări.* /***clincher*** + *-izare*.
clínchet *s.n.* **1** Sunet produs de clopoței și de zurgălăi. *În văzduh voios răsună clinchete de zurgălăi* (ALECS.). **2** Zgomot produs de vibrarea sau de ciocnirea unor obiecte de metal sau de sticlă; cloncăit (2). • pl. *-e.* și *cláncăt s.n.* /***clinc*** + *-et*.
clinci *s.n.* (*la box*) Încleștare și imobilizare reciprocă a partenerilor în timpul luptei. • pl. *-uri.* /<fr. ***clinch***; cf. și engl. *clinching*.
cling *interj.* **1** Cuvînt care imită sunetul produs de clopoței sau de zurgălăi. **2** Cuvînt care imită zgomotul produs de vibrarea sau ciocnirea unor obiecte de metal sau de sticlă. • și *clinc interj.* /onomat.
clingherít *s.n.* (*tehn.*) Material obținut dintr-un amestec de azbest, cauciuc și un liant mineral, folosit la fabricarea unor garnituri etanșe și rezistente la temperaturi și presiuni înalte. • scris și *klingerit.* /<germ. ***Klingerit***.
clínic, -ă *s.f., adj.* (*med.*) **I** *s.f.* **1** Spital (sau secție într-un spital) folosit pentru practică în învățămîntul medical. *Clinica întîi chirurgicală.* ◇ *Clinică infantilă* v. infantil. **2** Disciplină medicală al cărei studiu se bazează pe observarea directă a bolnavilor; totalitatea cunoștințelor teoretice și practice obținute prin observarea directă a bolnavilor. **II** *adj.* **1** Care se referă la studiul făcut, în clinică (I 1), direct asupra bolnavilor. ◇ *Moarte clinică* v. moarte. **2** Care aparține unei clinici (I 1), care se referă la o clinică; care se face într-o clinică. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***clinique***; cf. gr. *κλίνη* „pat".
clinician, -ă *s.m., s.f.* Medic care lucrează într-o clinică. ◇ (*adj.*) *Medic clinician.* • sil. *-ci-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***clinicien***.
clinicísm *s.n.* (*med.*) Metodă de urmărire permanentă, în condiții de spitalizare, a bolnavului, a evoluției simptomelor sale. • /***clinic*** + *-ism*.
ciínker *s.n.* (*muz.*) Notă plasată greșit sau intonată fals. • scris și *klinker.* /<germ. ***Klinker***, fr. ***clinker***.
clino- Elem. de compunere „înclinație". • /<fr. ***clino-***; cf. gr. *κλίνω* „a înclina".
clinocefalíe *s.f.* Deformație a craniului, caracterizată prin aplatizarea sau curbarea calotei craniene. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***clinocéphalie***.
clinodactilíe *s.f.* Malformație osoasă congenitală care constă în devierea laterală a unuia sau a mai multor degete ale mîinii. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***clinodactylie***; cf. gr. *κλίνω* „a înclina", *δάκτυλος* „deget".
clinofilíe *s.f.* Tendință de a sta în permanență culcat, în afara perioadelor obișnuite de somn. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***clinophilie***.
clinográf *s.n.* (*geol.*) Instrument care servește la determinarea grafică a înclinării pe verticală sau pe orizontală a unui strat de teren. • pl. *-e.* /<fr. ***clinographe***; cf. gr. *κλίνω* „înclin", *γράφω* „a scrie".
clinográfică *adj.* (*geol.*) *Curbă clinografică* = curbă care reprezintă pantele medii ale unei regiuni în raport cu altitudinea. • /<fr. ***clinographique***.
clinoíd, -ă *adj.* Care este în formă de pat. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***clinoïde***.
clinologíe *s.f.* (*biol.*) Studiu al involuției organismelor animale. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***clinologie***; cf. gr. *κλίνω* „a (se) înclina, a (se) apleca", *λόγος* „studiu".
clinomaníe *s.f.* (*psih.*) Preferință obsesivă de a rămîne în pat, în poziție culcată. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***clinomanie***.

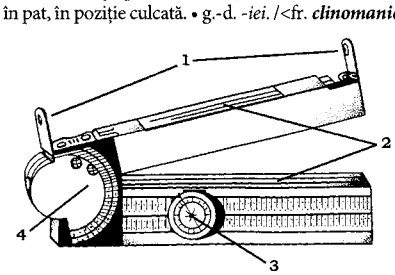

Clinometru (1)
1. Vizoare.
2. Nivele.
3. Cadran gradat.
4. Busolă pentru determinarea poziției obiectelor.

clinométru *s.n.* **1** (*geol.*) Instrument care servește la măsurarea unghiurilor în plan vertical față de orizont, a unghiurilor zenitale față de verticala locului, a unghiului format de un strat geologic sau de suprafața pămîntului cu un plan orizontal etc. **2** (*nav.*) Instrument care determină înclinarea unui avion sau a chilei unei nave. **3** (*geol.*) Piesă din compunerea unei busole geologice pentru determinarea înclinării straturilor. • pl. *-e.* /<fr. ***clinomètre***; cf. gr. *κλίνω* „înclin", *μέτρον* „măsură".
clinorómbic, -ă *adj.* **1** (*geom.*; *despre prisme*) Care este oblică și cu baza un romb. **2** (*mineral.*) *Sistem clinorombic* = sistem de cristalizare al cărui tip este prisma clinorombică. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***clinorhombique***.
clinostát *s.n.* Aparat pentru studierea direcției de creștere a plantelor. • pl. *-e.* /<fr. ***clinostat***; cf. gr. *κλίνω* „a (se) înclina", *ἵστημι* „a sta".
clinostátic, -ă *adj.* Care ține de clinostatism, care se referă la clinostatism. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***clinostatique***.
clinostatísm *s.n.* Totalitatea modificărilor fiziologice și psihologice rezultate din poziția culcată a corpului. • /<fr. ***clinostatisme***; cf. gr. *κλίνω* „a (se) înclina", *ἵστημι* „a sta".
clinoterápic, -ă *adj.* (*med.*) Care ține de clinoterapie, care se referă la clinoterapie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***clinothérapique***.
clinoterapíe *s.f.* Tratament medical prin repaus la pat. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***clinothérapie***; cf. gr. *κλίνη* „pat", *θεραπεία* „tratament".
clint *s.n.* Clintire; mișcare. • pl. *-uri.* /de la ***clinti***, prin derivare regresivă.
clintí *vb. IV.* **1** *tr., refl.* (*adesea determ. prin „din loc"*) A (se) mișca puțin din loc; a (se) urni. *Vidra nici că se clintea, Ochii-n ochii lui țintea* (ALECS.). *Nu izbuti să-l clintească din loc.* ◇ Expr. *A nu (se) clinti nici un fir de păr din capul cuiva* v. fir. **2** *tr.* Fig. (*de obicei în constr. neg.*) A determina pe cineva să renunțe la (sau să se abată de la) convingerile, părerile, hotărîrile sale. *Nimic nu-l clintește din încrederea că-i pe drumul cel bun* (CAM.). • prez.ind. *-esc.* /etimol. nec.
clintíre *s.f.* Acțiunea de *a (se) clinti* și rezultatul ei; clint. • pl. *-i.* /v. ***clinti***.
clintít, -ă *adj.* Mișcat din loc. • pl. *-ți, -te.* /v. ***clinti***.
clip *s.n.* Scurt film (publicitar) dat la televiziune. • /<engl. *[film]* ***clip***, fr., it. ***clip***.
clípă *s.f.* **1** Interval de timp foarte scurt; clipită, ceas (2), (*înv.*) clipeală, (*înv., pop.*) cîrtă (3). *Ei mergeau... părîndu-li-se ziua ceas și ceasul clipă* (CR.). ◇ Loc.adv. *Într-o* (sau, *înv., în*) *clipă* = îndată, imediat. *În cîteva clipe* = foarte repede. *Din clipă în clipă* sau *dintr-o clipă în alta* = dintr-un moment într-altul; îndată; foarte curînd. *În clipa aceea* = chiar atunci, chiar în momentul despre care este vorba. (*înv.*) *În toată clipa* = neîncetat. ◇ Expr. *A nu (mai) slăbi pe cineva o clipă* v. slăbi. *A(-i) suna clipa (ca ori să)...* v. suna. **2** Expr. *O clipă!* = (*cu val. de interj.*) exclamație prin care se cere cuiva să aibă puțină răbdare, îngăduință, să aștepte, să se oprească puțin. • pl. *-e.* /de la ***clipi***, prin derivare regresivă.
clipeálă *s.f.* **1** Clipire (1). ◇ Loc.adv. *Într-o clipeală* (*de ochi*) = imediat, foarte repede. *În aceeași clipeală* = chiar în acel moment. (*înv.*) *În toată clipeala* (*de ochi*) = în orice moment. **2** (*înv.*) Clipă (1). • pl. *-eli.* /***clipi*** + *-eală*.
clíper[1] *s.n.* **1** (*mar.*) Navă rapidă cu vele, pentru curse lungi, cu puntea superioară mult ridicată la proră și la pupă, folosită mai ales în a doua jumătate a sec. 19. **2** (*sport*) Barcă de sport cu o formă specială care îi dă suplețe la manevre. **3** (*av.*)Avion de cursă lungă, folosit la transportul rapid de persoane și materiale. • pl. *-e.* /<fr., engl. ***clipper***, germ. ***Klipper***.
clíper[2] *s.n.* (*tehn.*) **1** Lampă electrică cu lumină galbenă intermitentă, montată la intersecția unei străzi. **2** Semnalizator clipitor la bordul unui automobil. • pl. *-e.* /<engl. ***clipper***.
clipí *vb. IV. intr.* **1** (*despre oameni*) A apropia și a depărta pleoapele una de alta în mod ritmic (și reflex). *El clipi cu ochii* (EMIN.). ◇ Expr. *Cît ai clipi* = imediat, foarte repede. *Cît ai clipi din ochi* v. ochi. ◇ Ext. (*despre ochi, gene*) *Ochii lui hojma clipesc* (C. NEGR.). *Arde focul în cămin..., eu în fața lui privesc..., Pîn-ce genele-mi clipesc* (EMIN.). **2** Fig. (*mai ales despre surse de lumină, luciul apelor*) A licări, a scînteia. *Ale rîurilor ape, ce clipesc fugind în ropot* (EMIN.). • prez.ind. *-esc.* /<sl. veche **клепати** „a ciocăni".
clipiciós, -oásă *adj.* Sclipicios. • pl. *-oși, -oase.* /***clipi*** + *-icios*.

clíping *s.n.* (*sport*) Aruncare pe gheață a unui hocheist în fața adversarului care conduce atacul, pentru a-l face să piardă pucul. • /<engl. ***clipping***.

clipíre *s.f.* **1** Închidere bruscă a pleoapelor, în mod ritmic, voluntară sau involuntară, consecutivă contracției mușchiului orbicular al pleoapelor; clipeală (1), (*pop.*) clipitură. *Se uită în gol, fără clipire* (G. M. ZAMF.). **2** Fig. Licărire, scînteiere. *Sus, peste clipirile stelelor, treceau grămezi uriașe de nouri* (SADOV.). • pl. *-i.* /v. ***clipi***.

clipíș *adv.* (*înv.*) Într-o clipă. • /***clipi*** + *-iș*.

clipít *s.n.* Faptul de *a clipi*. • /v. ***clipi***.

clipítă *s.f.* Clipă (1). <> Loc.adv. *Într-o clipită* = îndată, imediat, foarte repede. (*reg.*) *Pe toată clipita* = mereu. • pl. *-e.* /v. ***clipi***.

clipitór, -oáre *adj.* Care clipește. • pl. *-ori, -oare.* /***clipi*** + *-tor*.

clipitúră *s.f.* (*pop.*) Clipire (1). • pl. *-i.* /***clipi*** + *-tură*.

clipoceálă[2] *s.f.* (*pop.*) **1** Moțăială, picoteală. *Vechii dascăli... Cîștigînd cu clipoceală nervum rerum gerendarum* (EMIN.). **2** Licărire, scînteiere. *Acoperișul bordeiului se înălța..., oplosind un ochi de geam luminat de clipoceala palidă a unui opaiț* (GALAN). • pl. *-eli.* /***clipoci***[1] + *-eală*.

clipocí[1] *vb. IV. intr.* (*pop.*) **1** (*despre oameni*) A clipi des pentru a îndepărta somnul; ext. a moțăi. *Cum au clipocit, au slăbit căpăstrul din mînă* (POP.). ◆ Gener. A clipi. *Ia lăsați, măi, zise Ochilă, clipocind mereu din gene, că luminarea-sa știe ce ne trebuie* (CR.). **2** Fig. (*mai ales despre surse de lumină*) A licări, a scînteia. *Ziua clipocește prin bălțile cu stuh* (LESN.). • prez. ind. *-esc.* /<bg. ***клепач*** „pleoapă".

clipocí[2] *vb. IV. intr.* (*despre ape curgătoare*) A face un zgomot ușor; a murmura, a susura. *Dîmbovița curgea galbenă, tulbure, clipocind pe sub sălcii* (G. M. ZAMF.). • prez.ind. pers. 3 *-ește.* și (*reg.*) *clipotí vb. IV.* /form. expr.; cf. bg. ***клепач***.

clipocíre[1] *s.f.* (*pop.*) Faptul de *a clipoci*[1]; clipocit[1]. • pl. *-i.* /v. ***clipoci***[1].

clipocíre[2] *s.f.* Clipoceală[2] (1). • pl. *-i.* și (*reg.*) *clipotíre s.f.* /v. ***clipoci***[2].

clipocít[1] *s.n.* (*pop.*) Clipocire[1]. • pl. *-uri.* /v. ***clipoci***[1].

clipocít[2] *s.n.* Clipoceală[2]. • și (*reg.*) *clipotít s.n.* /v. ***clipoci***[2].

clipotí *vb. IV.* v. clipoci[2].

clipotíre *s.f.* v. clipocire[2].

clipotít *s.n.* v. clipocit[2].

clips *s.n.* **1** Obiect de podoabă (cercel, agrafă, broșă) care se prinde cu un fel de clapă sau cu un arc cu ac. **2** (*tehn.*) Piesă formată din două elemente care se asamblează și se desfac ușor. • pl. *-uri.* /<germ. ***Klips***.

clíring *s.n.* v. clering.

clironóm, -oămă *s.m., s.f.* (*înv.*) Moștenitor. • pl. *-omi, -oame.* /<ngr. ***κληρονόμος***.

clironomí *vb. IV. tr.* (*înv.; compl. indică bunuri, drepturi*) A moșteni. • prez.ind. *-esc.* /***clironom*** + *-i*.

clironomíe *s.f.* (*înv.*) (Drept de) moștenire (a unui bun). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<ngr. ***κληρονομία***.

clironomisí *vb. IV. tr.* (*înv.; compl. indică bunuri, drepturi*) A moșteni. • prez.ind. *-esc.* /<ngr. ***κληρονόμησα***, aor. lui *κληρονομώ*.

clísă *s.f.* **1** Pămînt argilos care, în amestec cu apa, formează o pastă cleioasă folosită în olărie, sculptură, lucrări de construcție etc. ◆ Gener. Argilă. **2** (*reg.*) Aliment cleios, fără gust; spec. pîine nedospită sau necoaptă bine. **3** (*reg.*) Slănină. • pl. *-e.* /<bg. ***клисав***.

clísmă *s.f.* (*med.*) Introducere a unui lichid în intestinul gros, pe cale rectală, cu ajutorul unui irigator, pentru evacuarea forțată a materiilor fecale (în cazurile de constipație); clistir. ◆ Lichidul utilizat în această manevră. • pl. *-e.* /<ngr. ***κλύσμα***, germ. ***Klysma***.

clisós, -oásă *adj.* Cleios, lipicios. ◆ Gener. Argilos. • pl. *-oși, -oase.* /***clisă*** + *-os*.

clistír *s.n.* (*pop.*) **1** Irigator. **2** Clismă. • pl. *-e.* /<ngr. ***κλυστήρ***, germ. ***Klystir***.

clistrón *s.n.* (*electron.*) Tub electronic folosit ca generator și amplificator de unde de foarte înaltă frecvență. • pl. *-oane.* /<fr., engl. ***klystron***.

clișá *vb. I. tr.* (*fotogr.*) A face un clișeu în vederea reproducerii lui tipografice. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***clicher***.

clișáj *s.n.* (*fotogr.*) Clișare. • pl. *-e.* /<fr. ***clichage***.

clișáre *s.f.* (*fotogr.*) Faptul de *a clișa*; clișaj. • pl. *-ări.* /v. ***clișa***.

clișeizá *vb. I. tr.* (*tipogr.*) A transforma în clișeu. • sil. *-șe-i-.* prez.ind. *-ez.* /***clișeu*** + *-iza*.

clișeizáre *s.f.* (*tipogr.*) Transformare în clișeu. • sil. *-șe-i-.* pl. *-ări.* /v. ***clișeiza***.

clișeizát, -ă *adj.* (*tipogr.*) Transformat în clișeu. • sil. *-șe-i-.* pl. *-ți, -te.* /v. ***clișeiza***.

clișéu *s.n.* **1** (*fotogr.*) Imagine fotografică negativă (pe peliculă de film sau pe sticlă), obținută în camera obscură, după care se face reproducerea fotografică. ◆ Ext. Placă sau film fotografic impresionat, developat și fixat. **2** (*tipogr.*) Planșă de metal, de lemn etc. pe care s-a reprodus sau s-a gravat o imagine, spre a fi imprimată. **3** Fig. Formulă stilistică, expresie etc. banalizată din cauza repetării excesive; șablon. • pl. *-ee, -uri.* /<fr. ***cliché***.

clitoridectomíe *s.f.* (*chir.*) Ablațiune a clitorisului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***clitoridectomie***.

clitoridián, -ă *adj.* Care aparține clitorisului, care se referă la clitoris. • sil. *-di-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***clitoridien***.

clitoridotomíe *s.f.* Circumcizie la femei. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***clitoridotomie***.

clítoris *s.n.* (*anat.*) Mic organ erectil median, format prin reunirea corpilor cavernoși feminini și situat în partea anterioară a vulvei, lîngă canalul urinar. • pl. *-uri.* /<fr. ***clitoris***; cf. gr. *κλειτορίς, -ίδος* „care închide".

clitorísm *s.n.* (*med.*) Erecție maladivă a clitorisului. • /<fr. ***clitorisme***.

clitrofobíe *s.f.* (*psih.*) Teamă patologică de ferestre închise, de aer închis. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***clithrophobie***.

clivá *vb. I. intr.* (*mineral.; despre cristale, roci, minerale*) A se desface în plăci sau în lame cu suprafețe plane, sub acțiunea unor forțe exterioare. • prez.ind. pers. 3 *-ează.* /<fr. ***cliver***; cf. ol. *kliven* „a despica".

clivábil, -ă *adj.* Care clivează. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***clivable***.

cliváj *s.n.* (*mineral.*) **1** Clivare. **2** Proprietate a unor cristale de a se desface după plane paralele cu anumite fețe ale cristalului, sub acțiunea unor forțe exterioare care depășesc forța de coeziune a cristalului. **3** Fig. Distincție între două grupuri pe baza anumitor criterii. • pl. *-e.* /<fr. ***clivage***.

cliváre *s.f.* (*mineral.*) Acțiunea de *a cliva* și rezultatul ei; clivaj. • pl. *-ări.* /v. ***cliva***.

clizimétru *s.n.* (*topogr.*) Instrument topografic pentru măsurarea unghiurilor pantelor. • pl. *-e.* /<fr. ***clisimètre***; cf. gr. *κλίσις* „înclinație", *μέτρον* „măsură".

cloacál, -ă *adj.* Referitor la cloacă. • pl. *-i, -e.* /***cloacă*** + *-al*.

cloácă *s.f.* **1** Canal[1] subteran în care se adună murdăriile dintr-un oraș. **2** Băltoacă murdară și rău mirositoare. **3** Fig. Loc rău famat; mediu imoral. **4** (*anat.*) Cavitate a corpului batracienilor, reptilelor, păsărilor și al unor mamifere în care se deschid tubul digestiv, conductele genitale și urinare. • pl. *-ce.* /<lat. ***clŏaca, -ae***, fr. ***cloaque***.

cloámbă *s.f.* (*reg.*) **1** Creangă, ramură. **2** Bucată de fier încovoiată. • pl. *-e.* /cf. săs. *Klompən*, germ. *Klumpen* „băț".

cloánță *s.f.* **1** (*pop.*) Babă urîtă, fără dinți și rea. **2** (*fam., peior.*) Gură. *Ei îi trag cu cloanța..., se-ncontrează cu sfînta maică* (CAM.). • pl. *-e.* /de la ***clonț***.

cloásmă *s.f.* (*med.*) Apariție pe față a unor pete galbene-maronii, în cazuri de sarcină, în hepatită etc. • sil. *clo-as-.* pl. *-e.* /<fr. ***chloasme***; cf. gr. *χλόασμα* „înverzire" <*χλοάζω* „a (se) înverzi".

cloazón *s.n.* v. cloison.

clocăj *s.n.* (*tehn.*) Deformație a unei table supuse unei compresiuni. • pl. *-e.* /<fr. ***cloquage***.

clócă *s.f.* (*reg.*) Cloșcă. <> Expr. *A cădea clocă* = a începe să clocească. *A sta clocă* = *a*) a cloci; *b*) fig. a lenevi. • pl. *cloci.* /de la ***cloci***, prin derivare regresivă.

cloceálă *s.f.* **1** Clocire (1). **2** (*pop.*) Căldură înăbușitoare. **3** Concr. Apă sălcie. **4** Concr. Aliment alterat (din cauza căldurii). • pl. *-eli.* /***cloci*** + *-eală*.

clocí *vb. IV.* **1** *tr., intr.* (*despre păsări*) A sta pe ouă încălzindu-le, pentru a scoate pui. <> Expr. (*fam.; tr.*) *A cloci o boală* = a fi pe cale de a se îmbolnăvi. **2** *tr.* Fig. A urzi, a pune la cale; a plănui (ceva reprobabil). *Ce dracul are Osman?... Clocește iar vro hoție în cap* (GAN.). **3** *tr.* Fig. A se gîndi cu insistență la ceva. *Bătrînul se înveselise, pe cînd Gogolea clocea în el gînduri mîhnite* (SADOV.). **4** *intr.* Fig. A lenevi, a trîndăvi; a nu face nimic. *Să ieșim și noi la vînat, că mi s-a urît clocind acasă* (ISP.). <> Expr. *A cloci pe vatră* v. vatră. **5** *refl.* (*despre ouă de insecte, icre etc.*) A se dezvolta pînă apar pui. **6** *refl.* (*despre lichide, alimente alterabile*) A căpăta un miros urît și un gust prost; ext. a se altera, a se strica. ◆ Fig. (*despre oameni*) A se moleși de trîndăvie. *Baba... punea de fata uncheașului la toate greutățile casei, iar fata ei se clocise de ședere* (ISP.). **7** *tr.* (*înv.; calc după fr. „couver des yeux"*) A privi dușmănos. *Fiara mă clocește cu ochii roșii de foc* (ALECS.). • prez.ind. *-esc.* /<bg. ***кълча***, srb. ***kvocati***; cf. *cloșcă*.

clocíre *s.f.* **1** Ședere pe ouă a păsărilor pentru a scoate pui; cloceală (1), clocitură (1). **2** Fig. Plănuire (a ceva rău). **3** Fig. Lenevire, trîndăvire. • pl. *-i.* /v. ***cloci***.

clocít[1] *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *cloci*. • /v. ***cloci***.

clocít[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre ouă sau icre*) În care a început să se formeze sau s-a format puiul. **2** (*despre ouă*) Vechi, stricat. **3** (*despre lichide, alimente alterabile*) Care a căpătat un miros urît și un gust prost; ext. alterat, stricat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***cloci***.

clocitoáre *adj., s.f.* **1** *adj.* (*despre păsări*) Care clocește; care este bună de clocit. *Găini clocitoare.* **2** *s.f.* (*zootehn.*) Aparat, instalație pentru clocitul artificial al ouălor sau al icrelor; incubator. • pl. *-oare, -ori.* /***cloci*** + *-toare*.

clocitúră *s.f.* (*pop.*) **1** Clocire (1). **2** Timpul clocitului. **3** Cuibar (1). **4** Ou clocit, lăsat în cuibar pentru a ști găinile unde să ouă. <> *Fagure cu clocitură* v. fagure. • pl. *-i.* /***cloci*** + *-tură*.

clócot *s.n.* **1** Mișcare zgomotoasă pe care o face un lichid cînd fierbe; clocotiș[2] (1). <> Expr. *A da în clocot* = *a*) a începe să fiarbă; *b*) (*despre oameni*) a se enerva foarte tare; *c*) (*despre situații, stări etc.*) a se tensiona. ◆ Ext. Fierbere. **2** Gener. Mișcare zgomotoasă produsă de o masă de lichid (agitată de altceva decît de căldură). *Foșnesc valurile de jur-împrejur, un clocot e rîul* (VLAH.). **3** Fig. Agitație (zgomotoasă); frămîntare (socială, sufletească). *Zgomotele depărtate, clocotul din codri veneau crescînd* (SADOV.). • pl. *-e.* și (*pop.*) *cólcot s.n.* /<sl. veche ***клокотъ***.

clocoteálă *s.f.* **1** Clocotire. **2** Concr. Materie care fierbe. • pl. *-eli.* /***clocoti*** + *-eală*.

clocotí *vb. IV. intr.* **1** (*despre lichide sau materii lichefiate*) A fierbe cu clocote (1). **2** (*despre ape, rîuri, șuvoaie*) A se agita puternic și zgomotos. *Apa saltă, clocotește, Nici că se mai limpezește* (ALECS.). **3** Fig. (*despre sentimente, pasiuni, gînduri ale oamenilor*) A ajunge la un înalt grad de intensitate; ext. (*despre oameni*) a fi într-o stare de agitație sufletească deosebită; a fi gata să se dezlănțuie. *În capul lui aprins clocotea un potop de gînduri* (VLAH.). *Cu curtenii după el, [vodă] porni strigînd și clocotind de mînie* (SADOV.). <> Expr. *A-i clocoti sîngele (în cineva)* v. sînge. *A(-i) clocoti sîngele în vine* v. vînă. **4** Fig. A răsuna cu putere; a vui. *Codrul clocoti de zgomot și de arme și de bucium* (EMIN.). • prez.ind. *-esc.* și (*pop.*) *colcotí vb. IV.* /<sl. veche ***клокотати***.

clocotíci *s.m.* (*bot.*) Nume dat mai multor specii de plante semiparazite, din familia scrofulariaceelor, cu frunzele dințate, cu florile mici, de obicei galbene și cu fructul o capsulă (*Rhinanthus*); plantă care aparține fiecăreia dintre aceste specii. • pl. *-ci.* /cf. srb. *klokočika*.

clocotíre *s.f.* Acțiunea de *a clocoti* și rezultatul ei; clocoteală (1). • pl. *-i.* /v. ***clocoti***.

clocotíș[1] *s.m.* (*bot.*) Arbust înalt, cu numeroase ramificații, cu frunzele compuse, cu florile albe, grupate în inflorescențe scurte, care este cultivat în perdele de protecție sau cu scop decorativ (*Staphylea pinnata*); (*reg.*) coaiele-popii. • pl. *-i.* /***clocot[ici]*** + *-iș*.

clocotíș[2] *s.n.* **1** Clocot (1). **2** Val. • pl. *-uri.* /***clocot*** + *-iș*.

clocotít, -ă *adj.* (*despre lichide sau materii lichefiate*) **1** Care fierbe sau a fiert în clocote. <> Expr. (*înv.*) *A bea apă clocotită și a mînca foc* = (*mai ales despre cai*) a fi foarte iute. **2** Ext. Fierbinte, foarte cald. • pl. *-ți, -te.* /v. ***clocoti***.

clocotitór, -oáre *adj.* **1** (*despre lichide sau materii lichefiate*) Care clocotește. **2** (*despre ape, rîuri, șuvoaie*) Care este agitat și zgomotos (ca o apă în fierbere). *Un popor de stînci se ridică din fundul rîului clocotitor* (VLAH.). **3** Fig. (*despre sentimente, pasiuni, gînduri*) Aprins, ajuns la un înalt grad de intensitate; gata să se dezlănțuie. *Simțea... o mînie clocotitoare ce trebuia înăbușită* (BART). **4** Fig. Răsunător, zgomotos. *Prin*

întuneric rămase încă viu și îngrozitor urletul clocotitor al apelor noianului (HOG.). • pl. *-ori, -oare.* /**clocoti** + *-tor.*

clocoțél *s.m.* (*bot.*) Plantă erbacee perenă, din familia ranunculaceelor, cu frunzele simple și cu florile mari, albastre (*Clematis integrifolia*). • pl. *-ei.* /**clocot** + *-el.*

cloison [klwa'zon] *s.n.* **1** (*constr.*) Perete despărțitor subțire. **2** (*nav.*) Perete metalic care desparte compartimentele unei nave. • scris și *cloazon.* /<fr. **cloison.**

cloisonné [klwazo'ne] *s.n., adj.invar.* **I** *s.n.* **1** Tehnică în arta emailului, care constă în împărțirea suprafeței suportului metalic în mici compartimente și în umplerea acestora cu email de diferite culori, în funcție de motivul decorativ. **2** Obiect realizat în această tehnică. **II** *adj.invar.* (*despre emailuri*) Care este lucrat potrivit tehnicii care permite încastrarea emailului în metal. • pl. *-uri.* /<fr. **cloisonné.**

clon *s.n.* v. clonă.

cloná *vb. I. tr.* (*genet.*) A izola din clonă indivizi care vor deveni ascendenți pentru generații; a obține celule vii identice, plecînd de la o singură celulă. ◆ A reproduce, a multiplica. *A clonat mai multe cărți de credit.* • prez.ind. *-ez.* /**clonă** + *-a.*

clonáj *s.n.* (*genet.*) Clonare. • pl. *-e.* /<fr. **clonage.**

clonáre *s.f.* (*genet.*) Obținere de celule vii identice, plecînd de la o singură celulă; clonaj. • pl. *-ări.* /v. **clona.**

clonát, -á *adj.* (*genet.*) **1** Din care s-au obținut clone. **2** Care a fost obținut prin clonare. • pl. *-ți, -te.* /v. **clona.**

clónă *s.f.* (*genet.*) **1** Individ sau ansamblu de indivizi cu structură genetică identică, obținuți prin reproducerea asexuată a aceleiași celule sau a unui singur organism. **2** Ansamblu de celule sau de organisme identice rezultate din diviziuni succesive ale unei singure celule, de la același organism. • pl. *-e.* și (ieșit din uz) *clon s.n.* /<fr., engl. **clone**; cf. gr. *κλών* „vlăstar".

clonc *interj., s.n.* **1** *interj.* (*de obicei repet.*) Cuvînt care imită strigătul cloștii, al ciorii, al corbului. **2** *s.n.* (*pesc.*) Instrument auxiliar de pescuit, cu ajutorul căruia se produc în apă zgomote care gonesc peștii spre plase sau cîrlige. • pl. *-uri.* și *clónca interj.* /onomat.

clónca *interj.* v. clonc.

cloncán *s.m.* **1** (*ornit.; reg.*) Nume dat mai multor păsări (corbi, vulturi, ereți etc.) care scot strigăte specifice asemănătoare. **2** Epitet depreciativ dat (în trecut) unor oameni politici sau unor funcționari superiori. • pl. *-i.* /**clonc** + *-an.*

cloncăí *vb. IV. intr.* (*despre unele păsări, mai ales despre cloști*) A cloncăni. • prez.ind. pers. 3 *clóncăie, -iește.* /**clonc** + *-ăi.*

cloncăíre *s.f.* Cloncănire. • pl. *-i.* /v. **cloncăi.**

cloncăitór, -oáre *adj.* (*despre unele păsări, mai ales despre cloști*) Cloncănitor. • sil. *-că-i-.* pl. *-ori, -oare.* /**cloncăi** + *-tor.*

cloncăní *vb. IV. intr.* (*despre unele păsări, mai ales despre cloști*) A scoate strigăte caracteristice speciei; a cloncăi. • prez.ind. pers. 3 *clóncăne, -ește.* /**clonc** + *-ăni.*

cloncănire *s.f.* Faptul de *a cloncăni*; strigăt caracteristic scos de unele păsări, mai ales de cloști; cloncăire, cloncănit. • pl. *-i.* /v. **cloncăni.**

cloncănít *s.n.* Cloncăire. • pl. *-uri.* /v. **cloncăni.**

cloncănitór, -oáre *adj.* (*despre unele păsări, mai ales despre cloști*) Care cloncănește; cloncăitor. • pl. *-ori, -oare.* /**cloncăni** + *-tor.*

clondír *s.n.* **1** Vas de sticlă, cu gîtul scurt și strîmt (în care se păstrează băuturi). *Umplu și cîteva clondire cu vin și rachiu* (FIL.). **2** Conținutul unui clondir (1). • pl. *-e.* /<ngr. **κρουντήρι**, bg. **кондур.**

clondiráș *s.n.* Dim. al lui *clondir.* • pl. *-e.* /**clondir** + *-aș.*

clónic, -ă *adj.* (*med.*) **1** Care ține de clonus, care se referă la clonus. **2** (*despre convulsii și contracții musculare*) Involuntar și de mare amplitudine. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. **clonique.**

clónie *s.f.* (*med.*) Clonus. • g.-d. *-iei.* /<fr. **clonie.**

clóning *s.n.* (*med.*) Operație prin care nucleul unui ovul prelevat de la o donatoare este înlocuit cu nucleul unei celule provenind din organismul altei persoane. • /<engl. **cloning.**

clonísm *s.n.* (*med.*) Stare patologică manifestată prin convulsii clonice. • /<fr. **clonisme.**

clonográf *s.n.* (*med.*) Aparat pentru înregistrarea grafică a mișcărilor produse în timpul unui spasm clonic. • pl. *-e.* /<engl. **clonograph.**

clonț *s.n.* **1** (*pop.*) Cioc[2], plisc. ◇ Compar. *Nasul pornit ca un clonț de erete* (SADOV.). ◆ Fig. (*înv.*) Bărbie. **2** Fig. (*fam., peior.*) Gură (organ al vorbirii). *Închide-ți clonțul, dădacă. Ești o vicleană!* (SADOV.). ◇ Expr. (*Mai*) *moaie-ți clonțul!* sau *clonțul!* = (mai) taci din gură! *A se lua în clonț cu cineva* = a se certa cu cineva. **3** (*pop.*) Colț (II 1) de animal. **4** (*pop.*) Cui, țintă. *Și-a încălțat bocancii cei mari cu clonțuri de oțel* (SADOV.). **5** (*reg.*) Stîncă ascuțită. **6** (*reg.*) Germene. • pl. *-uri.* /<sl. veche **клюнъ.**

clonțán *s.n.* (*pop.*) Colț (II 4) sau vîrf de stîncă. • pl. *-e.* și (*reg.*) *cloțán s.n.* /**clonț** + *-an.*

clonțár *s.m.* (*ornit.*) Botgros (*Coccotraustes coccotraustes*). • pl. *-i.* /**clonț** + *-ar.*

clonțós, -oásă *adj.* **1** (*pop.; despre păsări*) Care are ciocul[2] mare. **2** Fig. (*fam., peior.; despre oameni*) Care este arțăgos, certăreț. • pl. *-oși, -oase.* /**clonț** + *-os.*

clónus *s.n.* (*med.*) Serie de contracții rapide, reflexe, convulsii determinate de întinderea bruscă a unor mușchi ca urmare a existenței unor leziuni ale centrilor nervoși motori superiori; clonie. • /<fr. **clonus**; cf. gr. *κλόνος* „agitație, învălmășeală".

clop *s.n.* (*reg.*) **1** Pălărie. **2** Spec. Pălărie țărănească din fetru negru, cu calota semisferică și cu borurile înguste. • pl. *-uri.* /<magh. **kalap.**

clópot *s.n.* **1** Obiect metalic în formă de pară, deschis în partea de jos și prevăzut în interior cu o limbă mobilă care, prin lovirea de pereți, produce sunete caracteristice. *Clopotul vechi împle cu glasul lui sara* (EMIN.). ◇ *Clopot de dandana* v. dandana. ◇ Expr. *A trage clopotele* = *a)* (*despre bărbați*) a curta o femeie; *b)* a divulga un secret. (*fam.*) *Leacu-i zeamă de clopot* = nu sînt șanse de vindecare. (*pop.*) *Clopotul alege* = după moarte se cunoaște valoarea omului. *A avea (mare) clopot pe cap* = a avea o grijă mare. *A-i umbla gura în clopote* = a vorbi în neștire. *A trage* (sau *a bate*) *clopotul de mort* = a bate clopotul într-un anumit fel, pentru a anunța decesul cuiva. *A trage clopotul într-o dungă* v. dungă. *Zeamă de clopot* v. zeamă. **2** Sunet de clopot (1). *Se aude clopotul de vecernie.* **3** (*tehn.*) Piesă în formă de clopot (1), care are diferite utilizări (în industrie). ◇ *Clopot scufundător* = cameră de lucru din oțel sau din beton armat, în formă de cutie fără fund, în care se introduce aer comprimat și care permite executarea unor lucrări sub apă. **4** Capac de sticlă, în forma unui clopot (1), care se folosește pentru a feri de praf alimente, materiale pentru experimente științifice etc. **5** (*bot.; reg.*) Lăcrămioară (*Carvallaria majolis*). • pl. *-e.* /<sl. veche **клопотъ** „zgomot", srb. **klopot.**

Clopotul dăruit de Ștefan cel Mare Mănăstirii Putna. 1484

clopotár *s.m.* **1** Persoană care trage clopotele la biserică. **2** Persoană specializată în fabricarea clopotelor. • pl. *-i.* /**clopot** + *-ar.*

clopótniță *s.f.* (*arhit. bis.*) Turn de biserică sau construcție în formă de turn (situată lîngă biserică), în care sînt instalate clopotele. *Clopotnița trosnește, în stîlpi izbește toaca* (EMIN.). • pl. *-e.* /**clopot** + *-niță.*

clopoțél *s.m.* **1** Dim. al lui *clopot.* ◇ *Șarpe cu clopoței* v. șarpe. **2** Spec. Clopot (1) mic (cu mîner) care se agită cu mîna (pentru a anunța recreațiile la școală, pentru a chema pe cineva etc.). ◇ *Joc de clopoței* v. joc. ◆ Clopot mic care se agață de gîtul unor animale. **3** (*la pl.*) Zurgălăi. *Cîteodată stă s-asculte Clopoței de la sănii* (TOPÎR.). **4** (*bot.; la pl.*) Nume dat mai multor specii de plante erbacee din familia campanulaceelor, cu florile mari, albastre, rar albe sau roz, în formă de clopot (1) (*Campanula*); (*și la sg.*) plantă care aparține fiecăreia dintre aceste specii; campanelă, campanulă. **5** Compuse: (*bot.*) *clopoței-cornuți* = căldărușă (3) (*Aquilegia vulgaris*); *clopoței-albi* (sau *-de-omăt*) = ghiocei (*Galanthus nivalis*); *clopoței-de-primăvară* = brebenei (*Corydalis Marchalliana*); (*reg.*) *clopoțel-de-pădure* = oușor (*Streptopopus amplexifolius*). • pl. *-ei.* /**clopot** + *-el.*

clopoți *vb. IV. intr.* **1** A trage clopotul (1). **2** A suna din clopoțel (2). • prez.ind. *-esc.* /**clopot** + *-i.*

clor *s.n.* **1** (*chim.*) Element chimic, gaz, din familia halogenilor, de culoare galbenă-verzuie, mai greu decît aerul, cu miros puternic înțepător, foarte toxic, foarte reactiv, care se folosește la obținerea unor oxidanți (hipocloriți, cloriți, clorați), a insecticidelor, a coloranților, la sterilizarea apei, ca agent de clorurare, ca agent oxidant etc. (*Cl*). ◇ *Apă de clor* v. apă. **2** Dezinfectant pe bază de clor, folosit în gospodărie. • /<fr. **chlore**; cf. gr. *χλωρός* „verde".

cloracétic *adj.* (*chim.*) *Acid cloracetic* = acid obținut prin substituirea în acidul acetic a unui atom de hidrogen cu un atom de clor. • /<fr. **chloracétique.**

clorál *s.n.* (*chim.*) Substanță chimică lichidă, uleioasă, incoloră, iritantă, cu un atom de clor, folosită în farmacie ca antiseptic, calmant și hipnotic. • /<fr. **chloral.**

cloralhidrát *s.n.* (*chim., farm.*) Substanță chimică cristalină, solubilă în apă, cu miros caracteristic, cu acțiune inhibitorie asupra sistemului nervos central, utilizată ca sedativ, antispasmodic și hipnotic, administrat pe cale bucală. • /<fr. **chloralhydrate.**

cloramfenicól *s.m.* (*farm.*) Antibiotic din familia fenicolilor, bacteriostatic cu spectru larg folosit în tratamentul bolilor infecțioase; cloromicetină. • /<fr. **chloramphénicol.**

cloramínă *s.f.* (*chim.; de obicei la pl.*) Derivați clorurați la azot ai amidelor, aminelor, sulfonaminelor, imidelor, iminelor, cu proprietăți oxidante și antiseptice. • pl. *-e.* /<fr. **chloramine.**

clorát[1] *s.m.* (*chim.*) Sare a acidului cloric, care are proprietăți oxidante și explozive. *Clorat de potasiu. Clorat de sodiu.* • pl. *-ți.* /<fr. **chlorate**, germ. **Chlorat.**

clorát[2]**, -ă** *adj.* Care conține clor. • pl. *-ți, -te.* /<fr. **chloré.**

cloratór *s.n.* (*chim.*) Recipient pentru clorurare. • pl. *-oare.* /<rus. **хлоратор.**

clorbenzén *s.n.* (*chim.*) Derivat monoclorurat al benzenului, lichid incolor, folosit ca materie primă la fabricarea unor coloranți, a unor medicamente etc. • /**clor** + **benzen.**

clordelazín *s.n.* (*farm.*) Clorpromazină. • /de la **clor.**

cloréla *s.f.* (*bot.*) Algă verde unicelulară de apă dulce (*chlorella*). • /<fr. **chlorelle.**

cloremíe *s.f.* (*med.*) Concentrație a clorului în sînge; cloruremie. • g.-d. *-iei.* /<fr. **chlorémie.**

clorenchím *s.n.* (*biol.*) Țesut parenchimatic asimilator, bogat în clorofilă. • pl. *-e.* /<fr. **chlorenchyme.**

cloretán *s.m.* (*chim.*) Clorură de etil. • /<fr. **chloréthane.**

cloretónă *s.f.* (*chim., farm.*) Alcool terțiar clorurat, folosit ca hipnotic și anestezic local. • /<fr. **chlorétone**, germ. **Chloreton.**

clorhidrát *s.m.* (*chim.*) Sare care conține în moleculă acid clorhidric asociat sau combinat. • pl. *-ți.* /<fr. **chlorhydrate.**

clorhídric *adj.* (*chim.*) *Acid clorhidric* = gaz incolor, cu miros înțepător, coroziv, foarte ușor solubil în apă, mai greu decît aerul, obținut din combinarea clorului cu hidrogenul sau prin acțiunea acidului sulfuric asupra clorurii de sodiu, care are numeroase întrebuințări în industria chimică. • /<fr. **chlorhydrique.**

clorhidrínă *s.f.* (*chim.*) Alcool halogenat, sintetizat din aldehide și acizi halogenați, folosit ca intermediar în sinteze organice. • pl. *-e.* /de la **clorhidric.**

clóric *adj.* (*chim.*) *Acid cloric* = acid oxigenat al clorului în stare de oxidare cinci, folosit ca oxidant. • /<fr. **chlorique.**

clorít *s.m.* **1** (*mineral.*) Silicat natural hidratat de magneziu și fier, de culoare verde, format hidrotermal, care intră în compoziția unor șisturi cristaline și a diverselor roci feromagneziene alterate. **2** (*chim.*) Sare a acidului cloros. • pl. *-ți.* /<fr. **chlorite.**

cloritizáre *s.f.* Transformare a mineralelor în clorit (1). • pl. *-ări.* /<fr. **chloritisation.**

cloritós, -oásă *adj.* (*despre roci*) Care conține clorit (1). • pl. *-oși, -oase.* /**clorit** + *-os.*

clorizá *vb. I. tr.* A steriliza (apa) cu clor (1); a clorina. • prez.ind. *-ez.* /**clor** + *-iza.*

clorizáre *s.f.* Proces de sterilizare a apei cu ajutorul clorului gazos sau al substanțelor care pot elibera clor (1); clorinare. • pl. *-ări*. /v. ***cloriza***; cf. și fr. *chlorisation*.
clorizatór *s.n.* Aparat folosit pentru clorizare în instalațiile centrale de alimentare cu apă. • pl. *-oare*. /***cloriza*** + *-tor*.
clormetán *s.n.* Gaz incolor, inflamabil, care este folosit ca agent frigorific, dizolvant, anestezic local, agent de metilare; clorură de metil. • /<fr. ***chlorméthane***.
clornaftalíne *s.f. pl.* (*chim.*) Nume generic pentru substanțele chimice obținute prin clorurarea naftalinei, care sînt folosite ca insecticide și în electrotehnică. • /***clor*** + ***naftalină***.
cloro- Elem. de compunere „verde"; „(care conține) clor", „clorură". • /<fr.***chloro***-; cf. gr. *χλωρός* „verde".
cloroanemíe *s.f.* (*med.*) Anemie care prezintă caracterele clorozei. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***chloro-anémie***.
clorocíst *s.n.* (*biol.*) Celulă care conține clorofilă. • pl. *-e*. /<fr. ***chlorocyste***.
cloroficée *s.f.* (*bot.*; *la pl.*) Clasă de alge verzi, de obicei acvatice, unicelulare sau pluricelulare, care conțin clorofilă (*Clorophyceae*); (*și la sg.*) algă care face parte din această clasă. • pl. *-cee*. /<fr. ***chlorophycées***.
clorofílă *s.f.* Pigment verde al plantelor, localizat pe un suport granular (cloroplaste), care face posibilă fotosinteza polizaharidelor din dioxidul de carbon atmosferic absorbit. • /<fr. ***chlorophylle***; cf. gr. *χλωρός* „verde", *φύλλον* „frunză".
clorofilián, -ă *adj.* (*bot.*) Care aparține clorofilei, care se referă la clorofilă; care se datorează clorofilei. ◇ *Asimilație clorofiliană* v. asimilație. • sil. *-li-an*. pl. *-ieni*, *-iene*. /<fr. ***chlorophyllien***.
clorofilolíză *s.f.* (*biol.*) Proces de distrugere a clorofilei sub influența unor agenți chimici. • /<fr. ***chlorophyllolyse***.
clorofítă *s.f.* (*bot.*; *la pl.*) Încrengătură de alge verzi care trăiesc în ape dulci sau stătătoare și în locuri umede (*Chlorophyta*); (*și la sg.*) algă care aparține acestei încrengături. • pl. *-e*. /<fr. ***chlorophytes***.
clorofór *s.m.* (*bot.*) Corpuscul impregnat cu clorofilă din citoplasma celulei vegetale. • pl. *-i*. /<fr. ***chlorophore***.
clorofórm *s.n.* (*chim.*) Compus organic al clorului (1), sub formă de lichid incolor, volatil, cu miros caracteristic, care este folosit ca narcotic, anestezic, solvent și în diferite sinteze organice. • /<fr. ***chloroforme***.
cloroformá *vb. I. tr.* (*med.*; *compl. indică ființe*) A cloroformiza. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***chloroformer***.
cloroformísm *s.n.* (*med.*) Intoxicație cu cloroform. • /<fr. ***chloroformisme***.
cloroformizá *vb. I. tr.* (*med.*; *compl. indică ființe*) A anestezia cu cloroform (înaintea unei intervenții chirurgicale); a cloroforma. • prez.ind. *-ez*. /***cloroform*** + *-iza*.
cloroformizáre *s.f.* (*med.*) Acțiunea de *a cloroformiza* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***cloroformiza***.
cloroleucíte *s.f. pl.* (*bot.*) Corpuscule impregnate cu clorofilă, care se găsesc în protoplasma celulei vegetale. • sil. *-le-u-*. /<fr. ***chloroleucites***.
cloróm *s.n.* (*med.*) Tumoare verzuie a oaselor, în cazuri de leucemie. • /<fr. ***chlorome***.
clorométric, -ă *adj.* (*chim.*) Care ține de clorometrie, care se referă la clorometrie. • pl. *-ci*, *-ce*. /<fr. ***chlorométrique***.
clorometríe *s.f.* (*chim.*) Determinare a cantității de clor (1) conținute într-o soluție decolorantă. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***chlorométrie***.
clorométru *s.n.* (*chim.*) Aparat pentru determinarea cantității de clor (1) conținute într-o soluție decolorantă. • pl. *-e*. /<fr. ***chloromètre***; cf. fr. *chlore* „clor", gr. *μέτρον* „măsură".
cloromicetínă *s.f.* (*farm.*) Cloramfenicol. • /<fr. ***chloromycétine***.
cloropeníe *s.f.* (*med.*) Diminuare a cantității de cloruri conținute în lichidele organismului, mai ales în sînge și în lichidul cefalo-rahidian, care apare după vărsături repetate, diaree etc. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***chloropénie***; cf. gr. *χλωρός* „verde, clor", *πενία* „lipsă, sărăcie".
cloropexíe *s.f.* (*biol.*) Fixare a clorurilor în țesuturile organismului. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***chloropexie***.
cloropicrínă *s.f.* (*chim.*) Compus organic, lichid incolor, obținut sintetic din acid picric și clorură de var, lacrimogen, sufocant, toxic pulmonar, care este folosit ca gaz de luptă și la deratizare. • /<fr. ***chloropicrine***.
cloroplást *s.n.* (*bot.*) Corpuscul de culoare verde, cu clorofilă, care se găsește în citoplasmă și care are un rol esențial în procesul de fotosinteză. • pl. *-e*. /<fr. ***chloroplaste***.
cloroprén *s.n.* (*chim.*) Lichid incolor, derivat al butadienei, obținut prin adiția acidului clorhidric la vinilacetilenă, care, prin polimerizare, devine cauciuc sintetic. • /<fr. ***chloroprène***, germ. ***Chloropren***.
cloroprív, -ă *adj.* Care se datorește lipsei de clor (1). • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***chloroprive***.
cloropsíe *s.f.* (*med.*) Tulburare a vederii care face ca obiectele sau suprafețele albe să apară colorate în verde. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***chloropsie***; cf. gr. *χλωρός* „verde, clor", *ὄψις* „vedere".
clorós *adj.* (*chim.*) *Acid cloros* = acid oxigenat al clorului în starea de oxidare trei. • /***clor*** + *-os*.
clorótic, -ă *adj.*, *s.m.*, *s.f.* **1** *adj.*, *s.m.*, *s.f.* (*med.*) (Om) bolnav de cloroză. ◆► Ext. (Om) palid, anemic, lipsit de vigoare. **2** *adj.* (*bot.*; *despre organe ale plantelor*) Care s-a îngălbenit din cauza lipsei de clorofilă. • pl. *-ci*, *-ce*. /<fr. ***chlorotique***.
clorózá *s.f.* **1** (*med.*; *înv.*) Varietate de anemie caracterizată prin colorarea palidă-verzuie a pielii și prin scăderea considerabilă a hemoglobinei. **2** (*fitopat.*) Boală a organelor verzi ale plantelor, produsă de distrugerea clorofilei din celule de către agenți patogeni sau factori pedoclimatici. • pl. *-e*. /<fr. ***chlorose***.
clorpromazínă *s.f.* (*farm.*) Medicament pe baza unui derivat de fenotiazină, cu acțiune asupra sistemului nervos central, care este folosit ca sedativ, precum și în preanestezie și în hibernare artificială; clordelazin. • /de la ***clor***.
clorsódic, -ă *adj.* (*chim.*) **1** Care conține clor (1) și sodiu. **2** Care este obținut prin tratarea chimică a sării de bucătărie. • pl. *-ci*, *-ce*. /***clor***(***os***) + ***sodic***.
clorurá *vb. I. tr.* **1** (*chim.*) A introduce unul sau mai mulți atomi de clor în molecula compușilor organici, folosind diverși agenți. **2** (*compl. indică lîna*) A trata cu clor (1) pentru a căpăta luciu și afinitate la coloranți. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***chlorurer***.
clorurăre *s.f.* Acțiunea de *a clorura* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***clorura***.
clorurát, -ă *adj.* (*despre substanțe*) Supus clorurării. • pl. *-ți*, *-te*. /v. ***clorura***.
clorurație *s.f.* Clorurare. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***chloruration***.
clorúră *s.f.* (*chim.*) Sare a acidului clorhidric; combinație a clorului (1) cu un element chimic sau cu o substanță organică; clorid. ◇ *Clorură de sodiu* = sare de bucătărie. *Clorură de argint* = substanță cristalină albă, insolubilă în apă, care se descompune sub influența luminii și care se folosește în fotografie, la argintare etc. *Clorură de calciu* = substanță cristalină, cu gust amar, folosită ca deshidratant și la obținerea amestecurilor refrigerente. *Clorură merculoasă* = calomel. *Clorură mercurică* = sublimat coroziv. *Clorură de var* = substanță obținută prin barbotarea unui curent de clor în varul stins, care se întrebuințează ca decolorant și dezinfectant. *Clorură de vinil* = compus organic gazos, obținut prin reacția dintre acidul clorhidric și acetilenă, folosit ca monomer în sinteza chimică. *Clorură de zinc* v. zinc. • pl. *-i*. /<fr. ***chlorure***.
clorurémie *s.f.* (*med.*) Cloremie. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***chlorurémie***.
cloruríe *s.f.* (*med.*) **1** Prezență a clorurilor în urină. **2** (Buletin de) analiză cu prezența clorului în sînge. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***chlorurie***.
closét *s.n.* Instalație igienică pentru urinare și defecare; latrină, privată, (*fam.*) budă, (*pop.*) umblătoare. • pl. *-e*. /<engl. *[water]**closet***, fr. ***closet***; cf. și germ. *Klosett*.
cloș *s.n.* Croială largă, în formă de clopot, cu falduri sau evazată, cu firele țesăturii așezate oblic. ◇ (*adj.*) *Fustă cloș*. • pl. *-uri*. /<fr. ***cloche*** „clopot".
cloșát, -ă *adj.* (*despre fuste, rochii etc.*) Care are croială cloș. • pl. *-ți*, *-te*. /v. ***cloșa***.
clóșcă *s.f.* **1** Găină sau, gener., pasăre care clocește ori care a scos pui de curînd. ◇ Expr. *Fură cloșca de pe ouă* sau *fură ouăle de sub cloșcă*, se spune despre un hoț abil. *Fă-te om de lumea nouă Să furi cloșca după ouă!* (FIL.). (*iron.*) *Negustor* (sau *vînzător*) *de piei de cloșcă* = *a*) persoană neserioasă, care se dă drept altcineva decît este; *b*) negustor fără marfă și fără capital. (*adv.*) *A ședea* (sau *a sta*) *cloșcă* = a ședea nemișcat sau inactiv. **2** *Cloșcă artificială* = incubator. **3** Fig. Persoană leneșă, inactivă. **4** Fig. (*pop.*; *fam.*) Femeie cu (mulți) copii. **5** Fig. (*pop.*) Femeie bătrînă și răutăcioasă. **6** (*pop.*) Cuib (5) de cartofi. **7** Compus: (*astron.*; *art.*; *nm. pr.*) *Cloșca-cu-Pui* = numele unei constelații din emisfera boreală; Pleiadele, Găinușa, Păstorul-cu-Oile. • pl. *cloști*, *-ște*. /<bg. ***клочка***.
cloșetón *s.n.* (*arhit. bis.*) Clopotniță mică. • pl. *-oane*. /<fr. ***clocheton***.
clotoídă *s.f.* (*geom.*) Curbă (II 1) plană a cărei curbură într-un punct este proporțională cu lungimea arcului cuprins între alt punct fix al curbei și cel considerat. • pl. *-e*. /<germ. ***Klothoide***.
cloț[1] *s.n.* (*reg.*) **1** Bucată dintr-un trunchi de copac. **2** Bucată de trunchi de molid sau de brad din care se fac șindrile și scînduri. **3** Prăjină de brad. • pl. *-uri*. /<săs. ***Klôts***.
cloț[2] *s.n.* (*reg.*) Bucată, spărtură de cărămidă sau de piatră (cu care zidarii umplu golurile din zidărie). • pl. *-uri*. /<srb. ***kloca***; cf. și germ. *Klotz*.
cloțán *s.n.* v. clonțan.
cloțár[1] *s.m.* (*reg.*) Șindrilar. • pl. *-i*. /***cloț***[1] + *-ar*.
cloțár[2] *s.m.* (*zool.*; *reg.*) Șobolan (*Rattus domesticus*). • pl. *-i*. /cf. *chițcan*.
clou *s.n.* v. clu.
clovn *s.m.* **1** Artist comic de circ; paiață, saltimbanc. **2** Personaj grotesc în vechiul teatru englez. • scris și *clown*. pl. *-i*. și *cláun s.m.* /<fr., engl. ***clown***.
clovnerie *s.f.* Vorbe, glume, atitudine, gesturi (ca) de clovn; comicărie, bufonerie. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***clownerie***.
clovnésc, -eáscă *adj.* De clovn, specific clovnilor. *Glume clovnești*. • pl. *-ești*. /***clovn*** + *-esc*.
clown *s.m.* v. clovn.
clu *s.n.* Punct de interes al unui spectacol, al unei acțiuni etc. • pl. *-uri*. și *clou s.n.* /<fr. ***clou***.
cluabilitáte *s.f.* (*constr.*) Proprietate a unui material de a putea fi prins în cuie. • sil. *clu-a-*. /<fr. ***clouabilité***.
club[1] *s.m.* (*sport*) Crosă cu care se lovește mingea de golf. • pl. *-i*. /<engl. ***club***.
club[2] *s.n.* **1** Asociație culturală, sportivă, politică etc. care înlesnește membrilor ei desfășurarea unor activități specifice. ◇ *Club-bar* = club în care se consumă băuturi (alcoolice). ◆► Sediul acestei asociații. **2** Cerc de persoane care se întîlnesc regulat într-un anumit loc. ◆► Local în care se întîlnesc aceste persoane. **3** (*mar.*) Tijă montată pe bompresul corăbiilor mari pentru a susține marginea de întinsură a velelor triunghiulare. • pl. *-uri*. /<fr., engl. ***club***.
club[3] *s.n.* (*reg.*) Coapsă. • pl. *-uri*. /<ucr. ***клуб***.
clubíst *s.m.* Clubman. • pl. *-iști*. /***club***[2] + *-ist*.
clúbman *s.m.* Membru al unui club; persoană care frecventează cluburile; clubist. • pl. *-i*. și *clúbmen s.m.* /<engl., fr. ***clubman***.
clúbmen *s.m.* v. clubman.
clúcer *s.m.* (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) **1** Boier care se ocupa cu aprovizionarea curții domnești. *[Stolnicul] e ajutat pe urmă de medelnicer, care pune masa, de clucer, păzitorul depozitelor de hrană* (IORGA). **2** *Clucer de arie* = dregător care avea în grija sa magaziile cu grîne de la curtea domnească. • pl. *-i*. /<sl. veche ***ключарь***.
clucereásă *s.f.* (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) Soția clucerului (1). • pl. *-ese*. /***clucer*** + *-easă*.
clúcsă *s.f.* (*înv.*, *reg.*) **1** Capcană (1). **2** Cursă[1](1) de șoareci. • pl. *-e*. și *clúpsă s.f.* /<bg. ***клукса***.
clujeán, -ă *s.m.*, *s.f.*, *adj.* **1** *s.m.*, *s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a orașului Cluj-Napoca sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii orașului Cluj-Napoca. **2** *adj.* Care aparține orașului Cluj-Napoca sau clujenilor, care se referă la orașul Cluj-Napoca sau la clujeni; originar din orașul Cluj-Napoca. • pl. *-eni*, *-ene*. /nm. pr. (oraș în V României) ***Cluj-Napoca*** + *-ean*.
clujeáncă *s.f.* Femeie care face parte din populația de bază a orașului Cluj-Napoca sau este originară de acolo. • pl. *-ence*. /***clujean*** + *-că*.
clupă *vb. I. tr.* (*compl. indică diametrul arborilor, bușteni lor etc.*) A măsura cu ajutorul clupei (1). • prez. ind. *-ez*. /<germ. ***kluppieren***.
clupáj *s.m.* Clupare. • pl. *-e*. /***clupă*** + *-aj*.

clupáre *s.f.* Acțiunea de *a clupa* și rezultatul ei; clupaj. • pl. *-ări.* /v. ***clupa***.

clúpă *s.f.* **1** Instrument în formă de compas, care este folosit pentru măsurarea diametrului arborilor, bușteni lor etc. **2** (*tehn.*) Unealtă manuală, formată dintr-un cadru închis și din unul sau mai multe brațe de acționare, în interiorul căreia se prind sculele de filetat. **3** (*ind. text.*) Dispozitiv format din două plăci dreptunghiulare care prind fuiorul de in sau de cînepă la mașina de pieptănat. **4** (*ind. text.*) Piesă la mașina de lățit și de egalizat, care prinde marginile țesăturii prelucrate. • pl. *-e.* /<germ. ***Kluppe***.

clupeíde *s.f. pl.* (*iht.*) Familie de pești teleosteeni marini, cu corpul alungit și cu solzii netezi (*Clupeidae*). • /<fr. ***clupéides***.

clúpșă *s.f.* v. clucsă.

cluster ['klastər] *s.n.* (*muz.*) Efect sonor obținut prin suprapunerea mai multor tonuri și semitonuri sau numai prin suprapunerea mai multor semitonuri. • /<engl. ***cluster***.

cneaghíňă *s.f.* Soție sau fiică de cneaz ori de țar. • pl. *-e.* /<rus., ucr. ***княгиня***.

cneájnă *s.f.* (*înv.*) Fiică de cneaz. • pl. *-e.* /<sl. veche ***кънѧжьна***.

cneaz *s.m.* **1** (*în Ev. Med. timpuriu*) Titlu purtat de conducătorul unui cnezat. ◆ Persoană care avea acest titlu. **2** (*în sec. 16-17, în Țara Rom.*) Om liber; conducător al unui sat liber; jude. **3** (*în Ev. Med., în Mold.*) Prinț rus; ext. principe. **4** (*Ban.; în forma „chinez”*) Primar. • pl. *cneji.* și (*reg.*) *chinéz* *s.m.* /<sl. veche ***кънѧзь***, rus., ucr. ***князь***, bg. ***няз***, srb. ***knez***, magh. ***kenéz***.

cnejíe *s.f.* v. cnezie.

cnemalgíe *s.f.* (*med.*) Nevralgie a membrelor inferioare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***cnémalgie***.

cnemídă *s.f.* (*în antic. greacă*) Jambieră metalică folosită de soldați, de forma unei jumătăți de carîmb de cizmă, destinată să apere gamba. • pl. *-e.* /<fr. ***cnémide***; cf. gr. *κνημίς* „jambieră, pulpar”.

cnemoscolióză *s.f.* Curbare laterală a picioarelor. • sil. *-li-o-.* /<fr. ***cnémosciliose***.

cnezát *s.n.* (*în Ev. Med. timpuriu*) **1** Formă de organizare statală la români și la slavi, bazată pe autoritatea cneazului (1); cnezie. **2** Teritoriu stăpînit de un cneaz. • pl. *-e.* /***cneaz*** + *-at*.

cnezíe *s.f.* (*în Ev. Med. timpuriu*) Cnezat (1). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *cnejíe* *s.f.* /***cneaz*** + *-ie*.

cnidoblást *s.n.* (*zool.*) Celulă urzicătoare în ectodermul unor celenterate. • pl. *-e.* /<fr. ***cnidoblaste***.

cnócaut *s.n.* (*sport*) Scoatere din luptă a unui boxer, care, în urma unei lovituri primite regulamentar din partea adversarului, nu poate relua lupta în zece secunde; victorie obținută astfel (*k.o.*). <> Expr. *A face pe cineva cnocaut* = *a*) a lăsa pe cineva fără simțire în urma unei lovituri; *b*) fig. a lăsa pe cineva fără replică. • scris și *knock-aut.* pl. *-uri.* /<engl. ***knockout***.

cnocaută *vb. I. tr.* (*sport*) A învinge adversarul prin cnocaut. • prez.ind. *-ez.* /***cnocaut*** + *-a*.

cnocdáun *s.n.* (*sport*) Situație a unui boxer, care, deși căzut în urma unei lovituri a adversarului, poate lupta în mai puțin de zece secunde. • scris și *knock-down.* pl. *-uri.* /<engl. ***knockdown***.

cnut *s.n.* (*pop.*) Bici făcut dintr-o curea de piele sau dintr-o funie (cu multe sfîrcuri prevăzute cu alice de plumb în vîrf). • pl. *-uri.* /<rus. ***кнут***.

co- Elem. de compunere „împreună cu”. • și *com-, con-.* /<fr. ***co(n)***-; cf. lat. *cum-* <*cum* „cu”.

coábe *s.f.* v. cobe.

coabitá *vb. I. intr.* **1** (*jur.; despre oameni*) A locui, a trăi împreună (în aceeași casă); a convietui, (*înv.*) a conlocui. **2** (*despre idei, ideologii etc.*) A coexista în ciuda unor deosebiri. **3** (*despre specii diferite*) A popula același habitat. • sil. *co-a-.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***cohabiter***, lat. ***cohabitare***.

coabitánt, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care locuiește împreună cu alții (în aceeași casă); colocatar. • sil. *co-a-.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***cohabitant***.

coabitáre *s.f.* Faptul de *a coabita*; coabitație. • pl. *-ări.* /v. ***coabita***.

coabitáție *s.f.* Coabitare. • sil. *co-a-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***cohabitation***, lat. ***cŏhabĭtatĭo, -onis***.

coac *s.m.* (*ornit.; înv.*) Pasăre răpitoare de noapte (*Ardea nycticoras*). • pl. *coaci.* /etimol. nec.

coácă *s.f.* (*reg.*) **1** Dispozitiv din fier la fierăstrăul hidraulic, care transmite mișcarea roții. **2** Cobiliță (1). • pl. *-ce.* /<srb. ***kvaka***.

coácăz *s.m.* (*bot.*) **1** Arbust din familia saxifragaceelor, ramificat de la bază, cu frunzele formate din cinci lobi, cu florile galbene-verzui, dispuse în ciorchini, care este cultivat pentru fructele sale comestibile (*Ribes rubrum*). **2** *Coacăz-de-munte* = *a*) arbust cu frunzele ascuțite, păroase la partea superioară și lucioase la cea inferioară, cu florile mici, verzi-gălbui și cu fructele în formă de bobițe roșii (*Ribes alpinum*); *b*) merișor (*Vaccinium vitis idaea*); *c*) păltior (*Ribes petraeum*). **3** Compus: *coacăz-sălbatic* (sau *-domnesc*) = agriș (*Ribes grossularia*). • pl. *-i.* /de la ***coacăză***, prin derivare regresivă.

coacăz (1)

coácăză *s.f.* Fructul comestibil al coacăzului, în formă de bobițe roșii, cu gust acrișor, dispuse în ciorchini, bogat în vitamina C. • pl. *-e.* /cuv. autoh.; cf. alb. *kokëzë*.

coáce *vb. III.* **1** *tr.* (*compl. indică alimente*) A supune la acțiunea căldurii (în cuptor), pentru a-l face bun de mîncat. <> Expr. *A i-o coace* = a încerca să facă rău (cuiva); a-i întinde (cuiva) o cursă. (*înv.*) *A coace pe cineva* = a pîndi pe cineva pentru a se răzbuna. *A coace pe cineva la inimă* = a dori răul cuiva. *Tace și coace* v. tăcea. *A(-i) coace* (cuiva) *turta* v. turtă. **2** *refl.* (*despre alimente*) A deveni bun de mîncat prin acțiunea căldurii (din cuptor). *Se coceau pe vatra sură două turte în cenușă* (EMIN.). <> Expr. (*pop.*) *A aștepta* (sau *a lăsa*) *pînă se coace pietroiul* = a nu mai avea nici o speranță. *A mai gusta pînă s-o coace* = a avea răbdare. **3** *refl.* (*despre fructe, semințe*) A ajunge la maturitate sub acțiunea căldurii soarelui; a deveni bun de mîncat; (*despre flori, iarbă etc.*) a ajunge să aibă sămînța formată, maturizată. <> Expr. (*pop.*) *Se coace-pălește* = dă în copt; se pîrguiește. <> Fig. *De a vîrstei ei căldură Fragii sînului se coc* (EMIN.). **4** *tr.* (*despre soare, căldură; compl. indică plante, fructe etc.*) A face să ajungă la maturitate, să fie bun de mîncat, să dea sămînță. *Razele cele din soare coc a țarinei cîmpii* (CON.). **5** *intr., refl.* (*despre răni, abcese etc.*) A face puroi (fiind gata să se spargă); a colecta (3). *Buba cap nu face, Pînă nu să coace* (PANN). *Îi coace un deget.* **6** *refl.* Fig. (*despre oameni*) A se maturiza, a ajunge la maturitate; ext. a deveni mai înțelept, mai chibzuit. **7** *refl.* Fig. (*despre ființe*) A se încinge, a se înăbuși de căldură. *Mă urcam pe casă să mă coc la soare* (G. M. ZAMF.). **8** *tr.* Fig. (*despre senzații, dureri etc.*) A arde, a chinui. *Nu mai poți de foame, ori te coace setea, ori ce te-a apucat?* (POP.). **9** *tr.* Fig. A pune ceva la cale cu intenții răuvoitoare; a urzi. *Nu spunea nimic, dar cocea un plan dușmănos.* • prez.ind. *coc.* /lat. pop. ***cocĕre*** = ***coquĕre***.

coácere *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *coace* și rezultatul ei; (*pop.*) cocătură (1). • pl. *-i.* /v. ***coace***.

coacervát *s.n.* **1** (*chim., fiz.*) Agregare reversibilă de particule coloidale, care precedă precipitarea unui fluid. **2** (*biol.; la pl.*) Forme de viață microscopice, care sînt considerate ca făcînd trecerea de la substanțele organice la primele organisme; (*și la sg.*) individ care face parte din aceste forme microscopice. • sil. *co-a-.* pl. *-e.* /<fr. ***coacervat***; cf. lat. *coacervatus, -a, -um* „îngrămădit”.

coacervăție *s.f.* (*chim., fiz.*) Stare instabilă a unei substanțe coloidale, între starea de dizolvare și cea de precipitare. • sil. *co-a-.* g.-d. *-iei.* /<engl. ***coacervation***; cf. lat. *coacervare* „a îngrămădi”.

coach ['kəuʧ] *s.m., s.n.* **1** *s.m.* (*sport*) Antrenor cu sarcini mai ales administrative, organizatorice. **2** *s.n.* Automobil închis, cu două uși și cu scaunele rabatabile pentru a permite accesul la locurile din spate. • /<engl. ***coach***.

coachizitór, -oáre *s.m., s.f.* Persoană care cumpără ceva împreună cu o altă persoană. • pl. *-ori, -oare.* /***co-*** + ***achizitor***.

coachizíție *s.f.* Achiziție făcută de mai multe persoane. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***co-*** + ***achiziție***.

coacín, -ă *adj., s.m.* (*reg.*) **1** *adj.* (*despre oi*) Care are botul galben. **2** *s.m.* Berbec cu botul galben sau roșu. • sil. *co-a-.* pl. *-i, -e.* /lat. pop. ***coccĭnus, -a, -um***.

coacționár, -ă *s.m., s.f.* Persoană care are acțiuni împreună cu altcineva. • pl. *-i, -e.* /***co-*** + ***acționar***.

coacțiúne *s.f.* Acțiune făcută împreună cu altcineva. • pl. *-i.* /<fr. ***coaction***, lat. ***cŏactĭo, -onis***.

coacuzát, -ă *s.m., s.f.* (*jur.*) Persoană care este acuzată împreună cu alta (sau cu altele) în același proces, considerată în raport cu aceasta (sau cu acestea). • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***coaccussé***.

coádă *s.f.* **1** Apendice terminal al părții posterioare a corpului animalelor vertebrate; smoc de păr sau de pene care acoperă acest apendice sau care crește în prelungirea lui. *Elefantul năsos Și bivolul pieptos, Cu lupul, coadă-lungă, Multe izbînzi făcură* (ALEX.). *Baba se duce în poiată, găbuiește găina, o apucă de coadă și o ia la bătaie* (CR.). <> *Rădăcina cozii* v. rădăcină. *Tuleul cozii* v. tuleu. *Trupina cozii* v. tulpină. <> Loc.adv. *Cu coada bîrzoi* v. bîrzoi. <> Expr. *A călca pe cineva pe coadă* = a supăra, a jigni pe cineva. *A-și vîrî* (sau *a-și băga*) *coada în ceva* = a se amesteca, a interveni (în chestiuni care nu-l privesc). *Coropișnița de Junona... își vîrî coada și aici* (ISP.). *Își vîră* (sau *și-a vîrît, își bagă, și-a băgat*) *dracul coada* (în...), se spune cînd într-o situație se ivesc neînțelegeri sau complicații neașteptate. *A(-și) pune coada pe* (sau *la*) *spinare* = a pleca (pe furiș), lăsînd lucrurile nerezolvate. *El își puse iar coada pe spinare și nu se mai arătase* (E. BAR.). *Cu coada între picioare* (sau *vine*) = (*despre oameni*) umilit; rușinat; care nu a reușit în ceea ce și-a propus. *A pleca* (sau *a fugi, a ieși, a se duce, a se întoarce*) *cu coada între picioare* (sau *vine*) = a pleca rușinat, fără a obține nimic. *Îmi vine De supărare și rușine Să fug... cu coada între picioare* (TOPÎR.). *A trage pe dracul de coadă* = a o duce greu material; a fi foarte sărac; a trăi în mizerie. (*Get-beget*) *coada vacii* = *a*) neaoș; *b*) vechi; *c*) de origine rurală. *A-i lega* (*cuiva*) *tigva de coadă* = a-i atribui cuiva (pe nedrept) fapte, atitudini etc. reprobabile pentru a-l compromite. *A fîțîi coada* (*ca vulpea*) = a se comporta cu viclenie. *A se apuca de coadă* sau *a încăleca pe* (*la*) *coada calului* = a începe ceva în mod greșit. *A ține* (sau *a ridica*) *coada sus* sau *a ședea cu coada îmbîrligată* = a se mîndri (în mod nejustificat). *A strînge mîța de coadă* = a constrînge (pe cineva). *A înnoda coada la ciini* (sau *cîinii în coadă*) = *a*) a fi viclean; *b*) a vagabonda; *c*) a sta degeaba. *A scăpa scurt de coadă* = a scăpa cu viață dintr-o mare primejdie, însă nu fără neajunsuri. *E scurtă-n coadă!* = a pățit-o! *A da din coadă* = (*despre oameni*) a se linguși. *A prinde prepelița* (sau *purceaua*) *de coadă* = a se îmbăta. *Nu-i numai un cîine scurt de coadă* = mai este și altcineva sau altceva de felul celui cu care avem de-a face; aspectul în discuție este comun și altora. (*arg.*) *A trage la* (sau *sub*) *coadă* = a întreține relații sexuale. *A-și face coada bîrzoi* v. bîrzoi. *Capra rîioasă poartă coada îmbîrligată* v. capră. *A prinde ciocîrlanul de coadă* v. ciocîrlan. *Umblă cîinii cu covrigi* (sau *colaci*) *în coadă* v. cîine. *A clăti coada* v. clăti. *A-și face coada colac* v. colac. *Și-a amestecat dracul coada* v. drac. *A trage mîța de coadă* v. mîță. *A lua purceaua de coadă* v. purcea. *A-i pune sare pe coadă* v. sare. *Mai strînge-ți coada!* v. strînge. *A-i pune* (sau *a-i lega*) (*cuiva*) *o tinichea* (sau *tinicheaua*) *de coadă* v. tinichea. *A fi* (sau *a umbla*) *cu tinicheaua* (*coadă*) *după el* v. tinichea. *A-i pune* (*cuiva*) *tîrșul de coadă* v. tîrș. *A ține pe dracul de coadă* v. ține. *A trage nădejde ca ursul de coadă* v. urs. *Își vîră* (sau *și-a vîrît*) *naiba* (sau *necuratul* etc.) *coada* (undeva sau în ceva) v. vîrî. ◆ Partea dindărăt, mai îngustă, a corpului la pești,

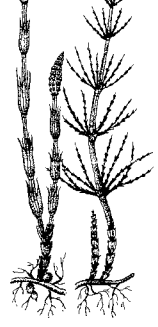

coada-calului

șerpi, balene, raci etc. ◇ Expr. (*fam.*) *A se termina în coadă de pește* = (*mai ales despre finalul unor filme, unor romane etc.*) a nu fi clar, lămurit, deslușit, lăsînd loc interpretărilor. *A rămîne în coadă de pește* = (*despre acțiuni*) nefinalizat. *A călca șarpele pe coadă* v. șarpe. **2** Păr (al femeilor) crescut lung și împletit; cosiță (1). *Părul ei de aur era împletit în cozi lăsate pe spate* (EMIN.). ◇ Loc.adv. *De cînd nemții cu coadă* v. neamț. ◇ Expr. *A împleti coadă albă* = a îmbătrîni nemăritată. *A avea coadă lungă, minte scurtă* = a nu fi (prea) inteligent. *De cînd muscalii cu coadă* v. muscal. *Coada rățoiului* sau *coadă de rățoi* v. rățoi. **3** (*bot.*) Parte a unei plante care leagă fructul, frunza sau floarea de tulpină ori de creangă; peduncul. *Cozi de cireșe se întrebuințează ca diuretic în decoct* (BIANU). **4** Partea de dinapoi (prelungită sau care se tîrăște pe jos) a unor obiecte de îmbrăcăminte (femeiești); trenă. *Nu îndrăzneau să le invite [la dans], temîndu-se să nu calce pe coadele rochiei lor* (C. NEGR.). *Frac cu coadă.* ◇ Expr. *A se ține de coada cuiva* sau (*adv.*) *a se ține* (ori *a umbla*) *coadă după cineva* = a se ține pretutindeni și cu insistență de cineva; a fi nedespărțit de cineva. *A pune* (sau *a scoate*) *coadă* (ori *cozi*) *cuiva* = *a*) a bîrfi pe cineva; *b*) a batjocori pe cineva. *A pocni* (pe cineva) *la coada ișliculuiv.* ișlic. ◆ Prelungire luminoasă, în formă de trenă, a cometelor. ◇ *Stea cu coadă* v. stea. ◆ Fîșie foarte îngustă din cîrpe (înnodate) sau din hîrtie, care se atîrnă pe partea de jos a unui zmeu pentru a-i menține echilibrul în aer. **5** Parte a unui instrument, a unui obiect, a unei unelte etc. de care se apucă cu mîna. *Lingurarii... cîntau acum îndrăcit pe ogor, șezînd în coada sapei* (CR.). ◇ Expr. *A lua* (sau *a apuca*) *ceva de coadă* = a începe ceva; a se apuca de treabă. *A-și vedea de coada măturii* (sau *tigăii*) = a se ocupa (numai) de treburile gospodărești. *A rămîne la coada sapei* = (*despre oameni*) *a*) a scăpăta; *b*) a rămîne țăran, fără știință de carte. (*de obicei deprec.*) *Coadă de topor* = persoană care servește drept unealtă în mîna unui adversar; persoană care poate fi ușor manevrată. (*pop.*) *A se ține de coada albiei* = a se chinui să fie în rînd cu lumea. *Lingură cu coadă mare și cu leafă mică* v. lingură. *A se ține ca maiul cu coadă* v. mai. *A lua mătura de coadă* v. mătură. *A pune coadă la oală* v. pune. ◆ (*tehn.*) Parte a unei scule monobloc care servește la prindere și antrenare. ◇ *Coadă de rîndunică* = piesă cu secțiunea transversală trapezoidală, care servește la o îmbinare fixă sau la realizarea unei alunecări într-un locaș de formă corespunzătoare. **6** Parte terminală a unui obiect sau, gener., a unui fenomen, a unei perioade de timp etc.; sfîrșit, extremitate (a unui obiect, a unui fenomen etc.). *Am găsit, din nenorocire, un vagon de clasa a doua la coada trenului* (CAR.). ◇ *Coada ochiului* = unghiul extern al ochiului. ◇ Expr. *A trage* (sau *a se uita, a privi, a urmări, a căuta*) *cu coada ochiului* = a arunca o privire într-o parte, pe furiș, pentru a observa ceva fără a fi văzut sau pentru a face semn cuiva. *A face cu* (sau *din*) *coada ochiului* = a face cu ochiul. ◇ Loc.adv. *La* (sau *în*) *coadă* = pe cel din urmă loc; printre ultimii (într-o competiție, într-un clasament etc.). *De la coadă* = de la sfîrșit spre început. ◇ Expr. *A nu avea nici cap, nici coadă* = a nu avea nici o ordine; a fi fără înțeles, a fi confuz. *A nu avea nici coadă, nici căpătîi* v. căpătîi. **7** Parte unde se îngustează un lac, un iaz etc.; loc pe unde se scurge apa dintr-un rîu în helești. **8** Poalele unui munte, unui deal, unei stînci etc. **9** Șir (lung) de oameni care își așteaptă rîndul la ceva, undeva. ◇ Expr. *A face coadă* = a sta într-un șir (lung) de oameni, așteptînd să-i vină rîndul la ceva, undeva. **10** Fig. Persoană care, din cauza nepriceperii, nesilinței etc., ocupă ultimul loc într-o colectivitate. **11** Compuse: (*bot.*) *coada-calului* = *a*) plantă erbacee din familia ecvisetaceelor, care crește prin fînețe și pe cîmpuri umede, cu tulpini fertile albe-roșietice și tulpini sterile albe sau verzui (*Equisetum telmateja*); *b*) plantă acvatică, cu frunzele liniare și cu florile hermafrodite, mici și verzi (*Hippuris vulgaris*); *coada-cocoșului* = *a*) plantă erbacee din familia liliaceelor, cu frunzele scurt-pețiolate, ovale, acoperite cu peri moi, cu staminele glabre, care este folosită în medicina populară (*Polygonatum latifolium*); *b*) plantă erbacee din familia liliaceelor, cu frunzele alterne ovale, cu florile albe-verzui, dispuse cîte trei și cu fructele boabe albastru-închis (*Polygonatum odoratum*); *coada-lupului* = *a*) plantă erbacee din familia labiatelor, cu tulpina ramificată, cu florile mici, albăstrui-violacee, dispuse în verticile multiflore (*Salvia austriaca*); *b*) plantă erbacee din familia scrofuliaceelor, cu frunzele mari și cu florile galbene, fără miros, dispuse într-un racem terminal simplu (*Verbascum thapsiforme*); *coadamielului* = *a*) plantă erbacee, cu frunzele lucitoare și cu florile violete (*Verbascum phoeniceum*); *b*) plantă erbacee, cu tulpina întinsă pe pămînt și cu florile albăstrii, cu vinișoare mai întunecate (*Veronica prostrata*); *coada-mîței* = plantă erbacee perenă, cu florile mici, roz (*Leonorus marrubiastrum*); *coada-mîței-de-baltă* = specie de mușchi, de culoare albă-gălbuie, cu frunzele mici, dese, fără nervură, care crește prin locuri umede, contribuind la formarea turbei (*Sphagnum acutifolium*); *coada-racului* = plantă erbacee din familia rozaceelor, cu frunzele verzi-argintii și cu florile mari, galbene (*Potentilla anserina*); *coada-șoricelului* = plantă erbacee perenă, medicinală, cu frunzele păroase și cu florile albe sau trandafirii, dispuse în inflorescențe (*Achillea millefolium*); *coada-vacii* = plantă erbacee țepoasă, cu frunzele lanceolate și cu florile albe, dispuse în spice (*Echium altissimum*); *coada-vulpii* = plantă erbacee perenă, cu frunzele lucioase pe partea inferioară, cu florile verzi, dispuse în formă de spic, folosită ca furaj (*Alopecurus pratensis*); *coada-zmeului* = plantă erbacee veninoasă, cu tulpina tîrîtoare și cu fructele bace roșii, răspîndită prin mlaștini (*Calla palustris*); *coada-leului* = plantă erbacee din familia labiatelor, cu tulpina ramificată, cu frunzele inferioare în cinci lobi, iar cu cele superioare trilobate, cu florile mici, roz (*Leonorus cardiaca*); *coada-lupului* = plantă erbacee din familia labiatelor, cu florile mici albăstrii-violacee, dispuse în verticile multiflore (*Salvia austriaca*); (*entom.*) *coadarîndunicii* = numele a doi fluturi mari, alb-gălbui, cu pete negre, portocalii, roșii și cu cîte o prelungire la aripile posterioare (*Papilio machaon* și *podalirius*). • pl. *cozi*, *-e*. /lat. ***coda*** = ***cauda*, *-ae***.

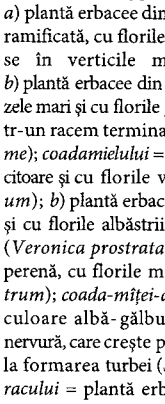

coada-vulpii

coada-racului

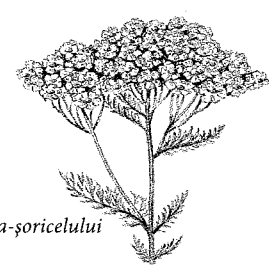

coada-șoricelului

coadministrátor *s.m.* Cel care administrează împreună cu alții. • pl. *-i*. /<fr. ***coadministrateur***.

coadnát, -ă *adj.* (*bot.*; *despre părți ale plantelor*) Care s-au dezvoltat împreună, unindu-se. • pl. *-ți*, *-te*. /<fr. ***coadné***.

coadnáție *s.f.* (*bot.*) Stare a două organe coadnate. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***coadnation***.

coafá *vb. I. tr., refl.* A (se) pieptăna cu grijă, dînd părului o anumită formă; a(-și) aranja, a(-și) ondula părul (la coafor). • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***coiffer***.

coafáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *coafa* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***coafa***.

coafát[1] *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *coafa*. • pl. *-uri*. /v. ***coafa***.

coafát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre oameni, mai ales despre femei*) Care are părul pieptănat cu grijă (dîndu-i o anumită formă). **2** (*despre păr*) Care este pieptănat cu grijă (avînd o anumită formă); care este ondulat. ◇ *Piramidă coafată* v. piramidă. • pl. *-ți*, *-te*. /v. ***coafa***.

coáfă *s.f.* **1** Înveliș metalic sau plastic al părții ogivale a unor proiectile. **2** Pînză, țesătură ușoară purtată, în trecut, de femei. **3** Scufie purtată de călugărițe. • pl. *-e*. /<fr. ***coiffe***.

coafeózā *s.f.* v. coafeză.

coafeúr *s.m., s.n.* v. coafor.

coafézā *s.f.* **1** Femeie care coafează. **2** *Coafeză-toaletă* = mobilă cu rol de toaletă. • pl. *-e*. și (*înv.*) *coafeóză* *s.f.* /<fr. ***coiffeuse***.

coafór *s.m., s.n.* **1** *s.m.* Bărbat care coafează. **2** *s.n.* Salon de coafură. • pl. *m. -i*, *n. -uri*. și (*înv.*) *coafeúr* *s.m., s.n.* /<fr. ***coiffeur***.

coafúră *s.f.* **1** Mod de aranjare sau de ondulare a părului (la femei). **2** Meseria celui care coafează. **3** (*fran. înv.*; *în forma „coiffure”*) Denumire generică pentru bonetă, caschetă, cască etc. • scris și *coiffure*. pl. *-i*. /<fr. ***coiffure***.

coágul *s.m.* (*microbiol.*) Masă de substanță roșie care se formează prin închegarea sîngelui; cheag sangvin. • pl. *-i*. /<lat. ***cŏagŭlum***, fr. ***coagulum***.

coagulá *vb. I.* **1** *refl.* (*despre lichide și substanțe coloidale*) A se închega. *Sîngele se coagulează.* ◆ A se slei, a se solidifica. *Grăsimea s-a coagulat.* **2** *tr.* A face să se închege; a conglutina. • sil. *co-a-*. prez.ind. *-ez*. /<fr. ***coaguler***, lat. ***coagulare***.

coagulábil, -ă *adj.* (*despre lichide și substanțe coloidale*) Care se poate coagula. • sil. *co-a-*. pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***coagulable***.

coagulabilitáte *s.f.* Însușirea de a fi coagulabil. • sil. *co-a-*. /<fr. ***coagulabilité***.

coagulánt, -ă *adj., s.m.* (Agent fizic sau chimic) care are proprietatea de a produce coagularea. • sil. *co-a-*. pl. *-ți*, *-te*. /<fr. ***coagulant***.

coaguláre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *coagula* și rezultatul ei; închegare, conglutinare. • sil. *co-a-*. pl. *-ări*. /v. ***coagula***.

coagulát, -ă *adj.* (*despre lichide și substanțe coloidale*) Care s-a coagulat. • sil. *co-a-*. pl. *-ți*, *-te*. /v. ***coagula***.

coagulăție *s.f.* Închegare. • sil. *co-a-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /v. ***coagula***.

coagulectomíe *s.f.* (*chir.*) Extirpare a unui cheag de sînge dintr-un vas anevrismal. • sil. *co-a-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***coagulectomie***.

coagulo- Elem. de compunere „cheag”, „coagulare”. • /<fr. ***coagulo-***; cf. lat. *cŏagŭlum*, *-i*.

coagulografíe *s.f.* (*med.*) Înregistrare a variațiilor viscozității sîngelui în cursul coagulării. • sil. *co-a-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***coagulographie***.

coagulográmă *s.f.* (*med.*) **1** Test care permite diagnosticarea unei coagulopatii. **2** Concr. Buletin care cuprinde un astfel de test. • sil. *co-a-*. pl. *-e*. /<fr. ***coagulogramme***.

coagulopatíe *s.f.* (*med.*) Nume generic pentru orice boală rezultată printr-o disfuncție a coagulării sîngelui. • sil. *co-a-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***coagulopathie***.

coájă *s.f.* **1** (*bot.*) Țesut protector extern, format din celule mari parenchimatice, poliedrice sau rotunde, cu spații intercelulare printre ele, care acoperă rădăcinile, tulpinile și ramurile unor plante (lemnoase); scoarță. *Pare că și trunchii vecinici poartă suflete sub coajă* (EMIN.). **2** (*bot.*) Înveliș exterior al fructelor, al semințelor etc. *Pe trotuar, apa spală coji de portocală* (CE. PETR.). ◇ Expr. *A nu curăța de coajă* = a spune ceva direct. **3** Înveliș tare și calcaros al oului; găoace. **4** Înveliș tare și calcaros al unor crustacee sau al unor moluște. ◇ Expr. *Fierbe sîngele în el ca într-o coajă de rac* (*mort*) v. rac. **5** Partea exterioară, mai tare, a unor alimente coapte, fripte, dospite sau răcite. *Îi place pîinea care are coaja rumenă.* **6** Bucățică uscată rămasă din pîine, mămăligă etc. ◆ Ext. Rămășiță fără valoare. ◇ Expr. (*înv.*) *A roade cojile cuiva* = a fi întreținut de cineva. **7** Crustă a unei răni care începe să se cicatrizeze, să se vindece. **8** Strat exterior, superficial, care acoperă un obiect, o piesă (metalică) etc. **9** Stratul exterior, tare și răcit al globului pămîntesc. **10** (*fam., peior.*) Pielea omului. ◇ Expr. *A o lua pe coajă* = a lua bătaie. **11** (*arg.*) Portofel. **12** Expr. (*arg.*) *Coajă de ceapă* = bluză ușoară din

material plastic. • pl. *coji.* și (*înv., pop.*) *coárjă s.f.* /<sl. veche кожа.

coálă *s.f.* **1** Foaie dreptunghiulară de hîrtie (albă sau colorată), de carton, de celofan etc. *Li s-a pus în față coli de hîrtie* (STANCU). ◇ *Coală de autor* = unitate de măsură editorială, egală cu 40 000 de semne tipografice, inclusiv spațiile dintre ele, sau cu 3 000 cm^2 desen. *Coală editorială* = unitate de măsură pentru volumul unei cărți, unui articol etc., egală de obicei cu 20 de pagini dactilografiate. *Coală de tipar* = unitate de măsură pentru volumul unei cărți, unui articol etc., egală cu 16 pagini tipărite. *Coală albă* v. alb. *Coală ministerială* (sau *de format ministerial*) v. ministerial. **2** Totalitatea mărcilor poștale sau a timbrelor tipărite pe aceeași filă de hîrtie și nedesprinse unele de altele. • pl. *coli, -e.* /<ngr. *κόλλα.*

coalescént, -ă *adj.* (*chim.*) Care prezintă coalescență. • sil. *co-a-.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***coalescent***; cf. lat. *coalescere* „a se lipi".

coalescéнță *s.f.* (*chim.*) Contopire a picăturilor dintr-o emulsie sau a granulelor dintr-o suspensie în picături sau particule mai mari. • sil. *co-a-.* /<fr. ***coalescence.***

coalíție *s.f.* **1** Alianță între două sau mai multe state, clase sociale, partide, grupări politice etc., încheiată în vederea unei acțiuni comune. ◇ (*înv.*) *Coaliție de inamici* = conspirație. **2** *Guvern de coaliție* = guvern format prin participarea mai multor partide dintr-o coaliție. • sil. *co-a-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***coalition***, germ. ***Koalition***; cf. lat. *coalitus, -a, -um* „unit".

coalizá *vb. I. refl. recipr.* (*despre state, clase sociale, partide, grupări politice etc.*) A se uni, a se alia împotriva unui dușman comun sau în vederea unei acțiuni comune; a forma o coaliție (1). *Statele democratice s-au coalizat împotriva terorismului mondial.* • sil. *co-a-.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***coaliser.***

coalizáre *s.f.* Acțiunea de *a se coaliza* și rezultatul ei. • sil. *co-a-.* pl. *-ări.* /v. ***coaliza.***

coalizát, -ă *adj.* (*despre state, clase sociale, partide, grupări politice etc.*) Care este aliat cu alții împotriva unui dușman comun sau în vederea unei acțiuni comune. • sil. *co-a-.* pl. *-ți, -te.* /v. ***coaliza.***

coámă *s.f.* **1** Păr lung (și stufos) care crește pe grumazul sau, rar, de-a lungul șirii spinării unor animale. *Zimbrul aprig ca un zmeu, Cu lungi coame ca de leu* (ALECS.). ◇ *Coamă dublă* = coamă bogată care cade pe ambele părți ale gîtului calului. ◆ Fig. Frunziș des în vîrful coroanei arborilor. **2** *Coama de pe frunte* (sau *frunții*) = moț de păr care atîrnă pe fruntea calului. **3** *Coama de la copite* = chișiță[1](2). **4** Analog. Păr lăsat să crească (excesiv de) lung pe capul unei persoane, mai ales al unui bărbat. *Niște coame castanii, unduioase se resfirau peste umerii și pieptarul lui înfirat* (C. NEGR.). **5** (*geomorf.*) Culme prelungă de deal sau de munte; creastă (3). *Munții din miazănoapte ridicau coamă după coamă* (GAL.). **6** (*constr.*) Linie de intersecție, orizontală sau oblică, a două versante de acoperiș. **7** (*constr.*) Țiglă specială, curbată sau în formă de unghi, care se fixează pe culmea acoperișului. **8** (*constr.*) Partea de deasupra, orizontală, a unui zid. *Făt-Frumos se urcă pe dînsul; d-aci pe coama zidului și sări în grădină* (ISP.). **9** Vîrful unei căpițe. **10** (*pop.*) *Coamă încolțată* = muchie dințată formată din șițe la vîrful acoperișului casei. **11** (*pop.*) *Coama apei* = firul apei. • pl. *-e.* /lat. *cŏma, -ae.*

coánă[1] *s.f.* (*anat.; la vertebrate*) Fiecare dintre canalele[1] interne de comunicație, între faringe și fosele nazale. • pl. *-e.* /etimol. nec.

coánă[2] *s.f.* v. cucoană.

coanocít *s.n.* (*zool.*) Celulă cu guleraș, din care este alcătuit endodermul spongierilor. sil. *co-a-.* • pl. *-e.* /cf. it. *coanocito.*

coápsă *s.f.* **1** (*anat.; la om*) Segment al membrului inferior cuprins între articulația coxofemurală și genunchi. *Gheorghiță purta aninat în laț, în dosul coapsei drepte, baltagul* (SADOV.). **2** (*anat.; la animale*) Partea superioară a membrelor posterioare, cuprinsă între crupă (1) și gambă. **3** Analog. Partea laterală sau bulbucată a unui obiect. ◆ Spec. Partea laterală de dinapoi a căruței. **4** Fig. (*mai ales la pl.*) Izvor al capacității de procreație; sediul fertilității. • pl. *-e.* /lat. *coxam.*

coaptáre *s.f.* (*fiziol., med.*) Coaptație. • pl. *-ări.* /după fr. *coaptation.*

coaptáție *s.f.* **1** (*fiziol.*) Stare de interacțiune specifică organelor unui corp viu; coaptare. **2** (*med.*) Manevră chirurgicală sau ortopedică prin care se pun la loc oasele luxate sau fragmentele oaselor fracturate; coaptare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***coaptation***; cf. lat. *cum* „cu", *aptare* „a ajusta".

coárbă *s.f.* **1** (*tehn.*) Unealtă de găurit, formată dintr-o tijă metalică cotită, prevăzută la un capăt cu un dispozitiv de prindere a burghiului, iar la celălalt cu un buton de apăsare. **2** Partea cotită a coarbei (1), care se învîrtește. **3** (*pop.*) Mînerul sucalei de depănat. **4** Manivelă. • pl. *-e.* /<ucr. ***корба.***

coarctáție *s.f.* (*med.*) Îngustare, strîmtare a unui conduct natural. • sil. *co-arc-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***coarctation***, lat. *cŏar(c)tatio, -onis.*

coarctotomíe *s.f.* (*chir.*) Secționare a unei structuri anatomice. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***coarctotomie.***

coárdă[1] *s.f.* **1** Fir elastic din metal, din intestine de animale etc., care, întins pe anumite instrumente muzicale, produce, prin vibrare, sunete. *Cu degetele uscate mișcă niște coarde false* (EMIN.). ◇ *Cvartet de coarde* v. cvartet. ◇ Expr. *A atinge pe cineva la coarda sensibilă* (sau *simțitoare*) = *a*) a măguli, a lăuda pe cineva; *b*) a pune accentul într-o discuție pe un fapt la care interlocutorul este sensibil. *A întinde coarda pînă se rupe* (ori *plesnește*) sau *a întinde prea tare coarda* = a depăși limitele îngăduite într-o situație dată; a exagera în ceva; a împinge lucrurile pînă la extrem. (*fam.*) *A muia coarda* sau *a* (*o*) *lăsa în* (ori *pe*) *coarda de* (*mai*) *jos* = a (mai) reduce din pretenții. *A* (*o*) *ține pe coarda de sus* = a avea pretenții mari. *A întinde coarda* v. întinde. *A* (*o*) *ține* (*coardă*) *înainte* v. ține. ◇ Fig. *Ai atins coarda cea mai zbîrnîitoare a inimii mele* (ALECS.). ◆ (*la pl.*) (Grup de) instrumente cu strune. **2** (*anat.*) *Coardă vocală* = fiecare dintre formațiile ligamentoase simetrice care aparțin laringelui, prin vibrarea cărora se produc sunete. **3** Fir împletit din sfoară, păr etc. care ține întinse capetele unui arc. *Zbîrnîie coarda din arcu-i, fulgeră săgeată-n vînt* (ALECS.). **4** (*geom.*) Segment de dreaptă care unește două puncte ale unei curbe sau extremitățile unui arc de cerc. **5** Sfoară care leagă extremitățile libere ale brațelor fierăstrăului și care, prin răsucire cu o pană de lemn, întinde pînza metalică. **6** (*la pl.*) Cele trei rînduri de frînghii care mărginesc cele patru laturi ale ringului de box pentru a împiedica pe boxeri să iasă sau să cadă de pe ring. **7** (*gimn.*) Frînghie sau sfoară mai groasă, folosită de gimnaști pentru a executa diferite exerciții. **8** Funie, frînghie sau sîrmă pe care merg acrobații. **9** Frînghie cu care se joacă copiii, sărind ritmic peste ea. **10** Frînghie de diferite lungimi, folosită de alpiniști în ascensiuni. **11** (*sport*) Partea interioară a curbei unei piste de alergări. **12** Ramură (tînără și elastică) a butucului de viță-de-vie. ◇ Expr. *A o lua pe coarda razachie* v. razachie. **13** Fiecare dintre vițele sau nuielele unei împletituri. **14** (*pop.*) Vînă, nerv, mușchi, tendon, ligament care se încordează la anumite mișcări. **15** Șuviță consistentă, desprinsă dintr-o masă de sirop de zahăr care a fiert prea mult și care este prea legat. **16** (*zool.; la cefalocordate*) *Coardă dorsală* = schelet intern situat în partea dorsală. **17** (*pop.*) Bîrnă sau grindă mare și groasă care susține tavanul casei (și de care se atîrnă diferite lucruri). ◇ *Sfîntul Nicolae* (*de pe coardă*) v. sfînt. **18** Dispozitiv din lemne sau din nuiele care fixează lemnele plutei. **19** (*țes.; la pl.*) Firele care formează urzeala. **20** (*înv., pop.*) Arc care ține despărțite cele două picioare ale compasului. • pl. *-e, corzi.* /lat. ***chorda, -ae***; cf. și fr. *corde.*

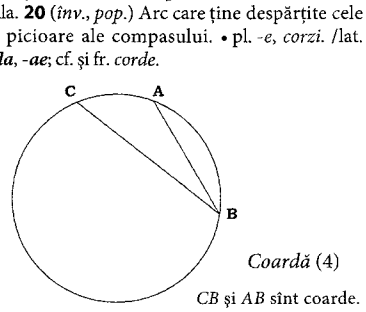

Coardă (4)

CB și *AB* sînt coarde.

coárdă[2] *s.f.* (*reg.*) Sabie. • pl. *-e.* și *coártă s.f.* /<magh. ***korta.***

coárdă[3] *s.f.* (*arg.*) **1** Prostituată. **2** Tînără ușuratică. • pl. *-e.* /<țig. ***kordo*** „futere".

coárjă *s.f.* v. coajă.

coarmatór *s.m.* Coproprietar al unei nave. • pl. *-i.* /<fr. ***coarmateur.***

coárnă *s.f.* (*bot.*) **1** Fructul comestibil, roșu și acrișor, al cornului[1]. ◇ Expr. (*pop.*) *A se usca ca o coarnă* = a avea zbîrcituri. *Cîte coarne în putină* = mult. **2** (*la pl.*) Varietate de struguri de masă, cu boabele mari, lunguiețe, negre sau galbene-verzui și cu coaja tare. • pl. *-e.* /lat. ***corna***, pl. lui *cornum, -i.*

coártă *s.f.* v. coardă[2].

coarticulație *s.f.* (*fon.*) Începutul articulării unui sunet înainte ca articularea celui precedent să fi luat sfîrșit. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***co-articulation.***

coásă *s.f.* **I 1** Unealtă agricolă, compusă dintr-o lamă de oțel fixată pe o coadă lungă, care este folosită la cosit. ◇ Loc.vb. *A trage cu coasa* (sau *în, la coasă*) v. trage. ◇ Expr. *A bate pe cineva ca pe-o coasă rea* = a nu ajunge la nici un rezultat oricît ai încerca. (*pop.; fam.*) *A bate* (*în gură*) *ca pe coasă* = a bate metodic. *Moartea cu coasa* (*în mîini*) v. moarte. ◇ Fig. (*cu aluzie la reprezentarea alegorică a morții*) *Pînă să ne dumirim, vremea trece, uite și cea cu coasa și cu dinții rînjiți* (SADOV.). **2** (*ind. piel.*) Instrument de tăbăcărie și de cojocărie, cu care se fățuiesc pieile argăsite. **3** (*înv., reg.*) Unealtă de tăiat paie uscate. **II 1** Acțiunea de *a cosi* și rezultatul ei; lucrul făcut cu coasa. *Tată-tău e dus la coasă, căci se scutură ovăsul acela pe jos* (CR.). ◇ Expr. *Nici acasă n-am de coasă* v. avea. *A trimite* (*pe cineva*) *de la coasă la secere* v. trimite. **2** Recoltă de plante cosite. **3** Timpul cînd se cosește finul; vremea cositului. **4** Plată pentru cosit. **5** (*pop.*) Ocupația celor care cosesc la alții pe bani. • pl. *-e.* /<sl. veche коса.

coáse *vb. III. tr.* **1** A fixa, a împreuna două părți ale unui obiect sau două obiecte cu ajutorul aței sau al unui fir oarecare trecute prin ac. ◇ Expr. (*pop.*) *A coase la oboroace* = a sforăi. *Cusut cu ață albă* v. ață. *A coase petic la* (sau *de*) *petic* v. petic. **2** A broda. *Petrea... au găsit-o cosînd la gherghef* (POP.). **3** (*med.*) A împreuna, cu un fir de mătase, de intestin preparat anume etc. și cu un ac special, marginile unei plăgi. **4** (*pop.*) A fixa. *Oamenii s-au grăbit să coase în cuie capacul sicriului* (SADOV.). **5** Fig. A cerceta în mod amănunțit; a scruta. *Cînd îs mulți, ei te bagă mai puțin în samă..., dar cînd îs puțini, împung și te coasă cu ochii* (SADOV.). • prez.ind. *cos.* /lat.pop. ***cosere*** (= *consuere*).

coásere *s.f.* Acțiunea de *a coase* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***coase.***

coasiguráre *s.f.* Asigurare simultană a mai multor persoane în limita sumei depuse în garanție. • pl. *-ări.* /***co-*** + ***asigurare***, după fr. *coassurance.*

coasociát, -ă *s.m., s.f.* Fiecare dintre persoanele care s-au asociat în vederea unei acțiuni, considerată în raport cu celelalte persoane din asociație. • sil. *-ci-at.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***coassocié.***

coástă *s.f.* **1** (*anat.*) Fiecare dintre oasele-perechi lungi, înguste și arcuite, care se articulează în spate la coloana vertebrală, iar în față la stern, alcătuind la păsări, mamifere și la om cutia toracică. ◇ *Coaste adevărate* = cele șapte coaste de sus ale omului, legate de stern. (*pop.*) *Coaste neadevărate* = cele cinci coaste de sub coastele adevărate, care nu sînt legate direct de stern. *Coaste flotante* (sau, *pop., slobode*) = cele două coaste de jos, care nu sînt legate de stern. *Coastă falsă* v. fals. ◇ Expr. *A i se lipi coastele de foame* sau *a avea* (ori *a fi cu*) *coastele lipite* (*de foame*), *a i se lipi coastele de pîntece* = a fi foarte flămînd; a fi mort de foame. (*E*) *slab de-i poți număra coastele* sau *îi numeri coastele de slab ce e* = (e) foarte slab. (*pop.*) *A scoate coasta de drac* (*din femeie*) = a bate o femeie, atunci cînd este rea. *A mînca coaste fripte* = a nu mînca nimic. *A mînca coaste prăjite* = a răbda de foame; a nu mînca nimic. *A face* (cuiva) *coastele pîntece* v. face. *Gras de-i numeri coastele* v. număra. *Cu pîntecele lipit de coaste* v. pîntece. **2** (*anat.*) Partea laterală a corpului omenesc, de la încheietura brațului pînă la coapse; partea analogă a corpului animalelor. *Înfipse ambii pinteni în coastele armăsarului* (C. NEGR.). ◇ Expr. *A avea pe cineva în coaste* = a fi stingherit permanent de cineva. *A zăcea pe coaste* = a zăcea culcat pe o parte. (*pop.*) *A-și da coastele cu cineva* = a se înțelege cu cineva în ascuns. (*înv.*) *A lăsa* (sau *a pune*) *pe cineva pe coaste* = a face pe cineva să zacă din cauza unei bătăi. *A fi* (sau *a sta*) *ca un spin în coasta cuiva* v. spin. *A-i sta* (*cuiva*) *în coaste* (ori *în coastă*) sau *ca un ghimpe în coaste* v. sta. *A pune* (sau *a băga*) *cuiva sula în coastă*

(sau coaste) v. sulă. *A pune* (cuiva) *sulița în coaste* v. suliță. ◆ Partea laterală a unor obiecte. *Vîntul ne bătea în coasta vaporului* (VLAH.). ◇ Loc.adv. *Pe o coastă* = pe o parte, într-o dungă. **3** *(nav.)* Fiecare dintre grinzile transversale din osatura de rezistență a bordajului unei nave. **4** *(geomorf.)* Suprafață înclinată a unei înălțimi. *Sînt copii. Cu multe sănii De pe coastă vin țipînd* (COȘB.). ◇ *Miază coastă* v. miază. **5** *(geomorf.)* Margine a unui continent, a unei insule etc. prin care acestea vin în contact cu oceanul sau marea. *Coastele Mării Mediterane.* ◇ *Artilerie de coastă* v. artilerie. **6** *(ieșit din uz)* Flanc al unei armate. *În zadar flamura verde o ridică înspre oaste, Căci cuprinsă-i de pieire și în față și în coaste* (EMIN.). • pl. *-e.* /lat. ***costa, -ae.***

coáti *s.m.* *(zool.)* Mamifer arboricol din America de Sud, din genul *Nasua* care are corpul alungit și capul terminat cu rît. • pl. *-i.* /<fr., port. ***coati***; cuv. indigen din Brazilia.

coautór, -oáre *s.m., s.f.* **1** Persoană care a scris o lucrare, a făcut o invenție etc. împreună cu alta sau cu altele, considerată în raport cu aceasta sau cu acestea. **2** Persoană care a comis o infracțiune împreună cu alta sau cu altele, considerată în raport cu aceasta și cu acestea. • sil. *-a-u-.* pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***coauteur.***

coaxiál, -ă *adj.* *(geom.; despre figuri sau corpuri geometrice)* Care are aceeași axă cu un alt corp. • sil. *-xi-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***coaxial.***

coaxialitáte *s.f.* *(geom.)* Însușirea a ceea ce este coaxial. • sil. *-xi-a-.* /<fr. ***coaxialité.***

cob *s.m.* *(zool.)* Cal de talie mijlocie, cu ancolura groasă și scurtă *(kobus).* • pl. *-i.* /<engl. ***cob.***

cobái *s.m.* **1** *(zool.)* Mic mamifer rozător, originar din Peru, folosit în medicină pentru experiențe de laborator *(Cavia porcellus).* **2** Gener. Orice animal folosit ca obiect de experimentare în laborator. **3** Fig. Persoană care servește ca obiect al unei experiențe. • pl. *-i.* /<fr. ***cobaye***; cf. sud-amer. *cobayo.*

cobáie *s.f.* *(reg.)* **1** Găină *(Gallus domestica).* **2** *(la pl.)* Păsări de curte. pl. *-ăi.* /***cobe*** + *-aie.*

cobaiză *vb. I. tr.* *(compl. indică ființe)* A trata ca pe un cobai (1) pe care se fac teste de laborator. • prez. ind. *-ez.* /***cobai*** + *-iza.*

cobalamínă *s.f.* *(farm.)* Vitamina B_{12}. • /<germ. ***Kobalamin.***

cóbalt *s.n.* **1** *(chim.)* Element chimic, metal tranzițional, alb-argintiu, lucios, foarte dur, neatacabil la temperatura obișnuită de aerul uscat sau umed, indispensabil vieții celulare și în special hematopoiezei, care este folosit la fabricarea unor oțeluri speciale, în radioterapie, iar sub formă de săruri la colorarea în albastru a sticlei, a porțelanurilor etc. *(Co).* **2** Vas, obiect de sticlă, de porțelan etc. colorat cu săruri de cobalt. • acc. și *cobált.* pl. *-uri.* /<fr. ***cobalt,*** germ. ***Kobalt.***

cobaltá *vb. I. tr.* A acoperi cu un strat de cobalt (1) suprafața unui obiect metalic. • prez.ind. *-ez.* /***cobalt*** + *-a.*

cobaltáre *s.f.* Acțiunea de *a cobalta* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***cobalta.***

cobaltát, -ă *adj.* *(despre obiecte)* Care a fost acoperit cu un strat de cobalt (1). • pl. *-ți, -te.* /v. ***cobalta.***

cobaltifér, -ă *adj.* Care conține cobalt (1). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***cobaltifère.***

cobaltínă *s.f.* *(mineral.)* Minereu de cobalt și arsen, de culoare cenușie-roz, cu un pronunțat luciu metalic, folosit ca materie primă pentru extragerea cobaltului (1). • /<fr. ***cobaltine.***

cobaltít *s.n.* *(mineral.)* Carbonat natural de cobalt (1). • /<fr. ***cobaltite.***

cobaltoterapíe *s.f.* *(med.)* Radioterapie oncologică în care se utilizează radiațiile cu cobalt (1). • g.-d. *-iei.* /<fr. ***cobaltothérapie.***

cobaltotrón *s.n.* *(med.)* Aparat pentru radioterapie cu cobalt (1) radioactiv, în anumite forme de cancer. • pl. *-oane.* /de la ***cobalt.***

cobăí *vb. IV. intr.* *(pop.; despre păsări)* A scoate țipete lugubre, prevestitoare de nenorociri. • prez.ind. pers. 3 *-iește.* /***cobe*** + *-ăi.*

cobăít[1] *s.n.* *(pop.)* Țipăt lugubru, prevestitor de nenorociri, scos de păsări. • /v. ***cobăi.***

cobăít[2]**, -ă** *adj.* *(pop.)* **1** *(despre găini sau gîște)* Care are cobe (1). **2** *(despre oameni)* Bolnăvicios. • pl. *-ți, -te.* /v. ***cobăi.***

cobăț *s.m.* v. cobeț.

cóbbler *s.n.* Băutură răcoritoare, obținută din vin și din alte băuturi alcoolice diluate, cu gheață și ornamente din fructe. • /<engl. ***cobbler.***

cóbe *s.f.* **1** Boală a găinilor și a gîștelor, care se manifestă prin apariția unor excrescențe cartilaginoase sub limbă. **2** Găină sau gîscă care suferă de cobe (1). **3** *(în superstiții)* Pasăre care, prin strigătul sau prin cîntul său, prevestește o nenorocire. **4** Ext. *(în superstiții)* Ființă sau lucru care prevestește sau aduce o nenorocire; piază-rea. **5** Ext. Ființă antipatică și ursuză. • pl. *-e.* și *(reg.) coábe s.f.* /<sl. veche **кобь** „geniu, augur", bg. ***коба*** „semn rău".

cobéa *s.f.* *(bot.)* Plantă agățătoare, originară din Mexic, cultivată pentru florile sale mari, albe sau albastre-violet *(Cobaea).* • sil. *-be-a.* /<fr. ***cobéa***; cf. nm. pr. Juan *Cobo,* misionar spaniol.

cobeálă *s.f.* Faptul de *a cobi.* • pl. *-eli.* /***cobi*** + *-eală.*

cobélci *s.n.* v. culbec.

cobeligerănt, -ă *adj., s.m., s.f.* (Țară, stat, armată etc.) care se află în război alături de un aliat contra unui inamic comun. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***cobelligérant.***

cobeligerănță *s.f.* Situație în care se află un stat cobeligerant. • /***co-*** + ***beligeranță.***

cobéț *s.m.* *(ornit.; reg.)* Uliu *(Accipiter gentilis).* • pl. *-i.* și *(reg.) cobăț s.m.* /<srb. ***kobac,*** pol. ***kobiec.***

cobí *vb. IV.* **1** *intr., tr.* A prevesti ceva rău. **2** *intr., tr.* A meni să se întîmple ceva rău cuiva. **3** *intr., tr.* A dori să se întîmple ceva rău cuiva. **4** *intr. (despre găini bolnave de cobe)* A scoate un cîrîit neplăcut sau a cînta cocoșește (fapt considerat ca prevestitor de ceva rău). • prez.ind. *-esc.* /<bg. ***кобя,*** srb. ***kobiti.***

cobílă *s.f.* **1** Un fel de capră (II 1) formată din două lemne împreunate, care servește la transportarea plugului pe drum. **2** Scaun pe care rotarul așază roțile cînd montează spițele sau obezile. • pl. *-e.* și *(reg.) cobílă s.f.* /<sl. veche **кобъıла** „iapă", bg. ***кобила.***

cobilíță *s.f.* **1** Bucată de lemn curbată, cu torți, cîrlige sau crestături la cele două capete, care se poartă pe umeri și care servește la transportarea găleților, a cofelor, a coșurilor[1] etc.; *(reg.)* coaco (2), coronislă (1). **2** Compus: *(astron.; art.; nm. pr.) Cobilița-Ciobanului* = constelația Lebăda. • pl. *-e.* /<bg. ***кобилица,*** srb. ***kobilica.***

cobít *s.n.* Faptul de *a cobi.* • /v. ***cobi.***

cobitór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care prevestește o nenorocire. • pl. *-ori, -oare.* /***cobi*** + *-tor.*

cobîlă *s.f.* v. cobilă.

cobîlțî *vb. IV. tr., refl. (reg.)* **1** A (se) agita un lichid într-un vas închis. **2** A (se) clătina (cu putere). • prez. ind. *cobîlțîi, -iésc.* /<sl. veche **колѣбати**.

cobîlțíire *s.f.* Acțiunea de *a (se) cobîlțîi* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***cobîlțîi.***

cobîțîít *s.n.* Faptul de *a (se) cobîlțîi.* • /v. ***cobîlțîi.***

coblențián, -ă *s.n., adj.* *(geol.)* **1** *s.n.* Al treilea etaj al devonianului inferior. **2** *adj.* Care aparține coblențianului, specific coblențianului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din coblențian. • scris și *koblenzian.* sil. *-ți-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***coblentzien***; cf. nm. pr. *Koblentz,* oraș în Germania.

coblizăn *s.m.* *(pop.; peior.)* Băiat (sau om tînăr) înalt, solid; lungan, găligan, vlăjgan. • pl. *-i.* și *goblizán s.m.* /etimol. nec.

coból *s.n.* *(inform.)* Limbaj simbolic, folosit în programarea automată, pentru aplicații cu caracter economic, prin separarea datelor și a instrucțiunilor în secțiuni distincte. • /<engl., fr. ***cobol***; abr. de la *co[mmon] b[ussines] o[riented] l[anguage]* „limbaj comun orientat spre calcule economice".

coborî *vb. IV.* **1** *intr., refl., tr.* A (se) da jos dintr-un loc ridicat, dintr-un vehicul etc. *Arald atunci coboară de pe-al lui cal* (EMIN.). *Coborau și urcau, intrînd și ieșind, pasageri grăbiți* (CE. PETR.). ◇ Expr. *(tr.) A coborî privirea* (sau *ochii*) = a privi în jos (de timiditate, de rușine etc.). ◆ Fig. *(înv., pop.; refl.; determ. prin „din scaun", „de pe tron")* A renunța la domnie; a abdica. *Împăratul se coborî din scaun și se urcă fiul cel mic* (ISP.). **2** *intr., refl.* A (se) deplasa în jos, pe o pantă, pe un loc înclinat etc. *Trece hoțul hăulind Pe cărare coborînd* (ALECS.). ◇ *(tr.; compl. indică drumuri, terenuri, pante etc.) Dealuri multe ei suiră, Multe dealuri coborîră* (ALECS.). *Suim poteci oable și coborîm prăpăstii* (SADOV.). **3** *intr.* A veni în jos din înălțime; a zbura spre pămînt. *Cobori în jos, luceafăr blînd, Alunecînd pe-o rază* (EMIN.). **4** *intr. (despre ape curgătoare)* A curge la vale. *Oltul... neîntrerupt coboară* (BOGZA). **5** *intr. (despre fluide)* A se scurge. **6** *intr. (despre vehicule care circulă pe apă)* A urma cursul apei în aval. **7** *intr., refl. (despre soare, lună)* A se apropia de asfințit; a apune. *Luna se coboară încet, mărindu-se, spre pămînt* (EMIN.). *Soarele coboară într-o tăcere care neliniștește gîzele* (CE. PETR.). **8** *intr., refl. (despre noapte, întuneric, ceață etc.)* A cădea, a se lăsa. *Noaptea coboară încet, într-un splendid apus de soare. Dimineața, ceața se coboară.* **9** *tr.* A trage, a lăsa în jos. *Din cauza soarelui puternic trebuia să coboare storurile.* ◇ Expr. *A coborî steagul* v. steag. **10** *refl., intr.* A (se) apleca, a atîrna, a (se) încovoia. *Crengile se coboară de rod.* **11** *intr. (despre coloana de mercur a termometrului,* ext., *despre temperaturi)* A scădea (indicînd răcirea trupului, atenuarea sau dispariția febrei etc.). **12** *intr., refl. (despre prețuri)* A scădea; ext. *(despre mărfuri, valori etc.)* a (se) ieftini. *În plin sezon, prețurile fructelor coboară.* **13** *tr. (compl. indică glasul, tonul)* A schimba intensitatea sau înălțimea, trecînd la un registru mai profund; a vorbi sau a cînta cu glas mai puțin intens, mai scăzut. *Își coboară glasul* (VLAH.). **14** *intr., refl. (despre persoane)* A-și avea originea, a se trage din... *Coboară din neamul Cantacuzinilor.* **15** *refl.* Fig. *(despre persoane)* A se înjosi, a se umili. • prez.ind. *cobór.* și *(înv., pop.) scoborî vb. IV.* /cf. *pogorî.*

coborîre *s.f.* **1** Acțiunea de *a (se) coborî* (dintr-un loc ridicat, dintr-un vehicul etc.); coborîș (1). *În timpul coborîrii mi-am luxat piciorul.* ◇ *Coborîre în rapel* v. rapel. **2** Concr. Loc pe unde se coboară. *Coborîrea e pe versantul sudic al muntelui.* **3** Scădere (a temperaturii, a febrei etc.). *Coborîrea bruscă a temperaturii a determinat înghețarea rîului.* **4** Reducere (a prețurilor). **5** Fig. Înjosire. *Nu admite nici cea mai mică coborîre a demnității umane.* • pl. *-i.* și *(înv., pop.) scoborîre s.f.* /v. ***coborî.***

coborîș *s.n.* **1** Coborîre (1). *Coborîșul a fost dificil.* **2** Concr. Drum sau loc care coboară (în pantă); povîrniș. *S-auzeau răcnete... în coborîșul prăvălatec* (CAM.). • pl. *-uri.* și *(înv., pop.) scoborîș s.n.* /***coborî*** + *-îș.*

coborît[1] *s.n.* Faptul de *a (se) coborî.* • /v. ***coborî.***

coborît[2]**, -ă** *adj.* **1** *(despre terenuri, pămînt etc.)* Care este deplasat în jos. **2** *(despre nivelul unor mărimi)* Redus, scăzut. *Temperatură coborîtă.* **3** *(despre glas, ton)* Domol, încet, molcom. • pl. *-ți, -te.* și *(înv., pop.) scoborît, -ă adj.* /v. ***coborî.***

coborîtór, -oáre *adj.* **1** Care se îndreaptă în jos. *Drum coborîtor.* **2** Înclinat. *Orientarea coborîtoare a unui teren.* **3** *(fon.; despre diftongi)* Descendent. **4** *(despre oameni)* Care se trage din...; care este descendent, urmaș al lui... • pl. *-ori, -oare.* și *(înv., pop.) scoborîtor, -oáre adj.* /***coborî*** + *-tor.*

cóbră *s.f.* *(zool.)* Șarpe veninos care trăiește în Africa și Asia, lung de 1-2 m, caracterizat printr-un gît foarte lățit, cu pete negre mărginite cu alb, semănînd cu niște ochelari *(Naja naja);* șarpe-cu-ochelari. • pl. *-e.* /<fr. ***cobra***; cuv. port.

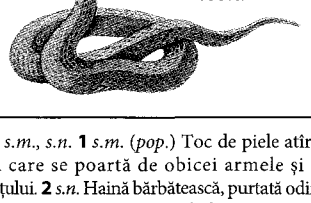

cobră

cobúr *s.m., s.n.* **1** *s.m.* *(pop.)* Toc de piele atîrnat de șa, în care se poartă de obicei armele și hrana călărețului. **2** *s.n.* Haină bărbătească, purtată odinioară de boieri. • pl. *m. -i, n. -e.* /<tc. ***kubur,*** ucr. *кобура,* bg. ***кобур.***

cobúz *s.n.* *(muz.)* **1** Specie de fluier sau de caval[1]. **2** Vechi instrument cu coarde[1], asemănător cu lăuta. • pl. *-e.* /<tc. ***kopuz, kobuz.***

cobzár *s.m.* Lăutar care cîntă la cobză. • pl. *-i.* /***cobză*** + *-ar.*

cóbză *s.f.* *(muz.)* Instrument muzical cu coarde[1], asemănător cu chitara, cu cutia de rezonanță foarte bombată și cu gîtul scurt și încovoiat, care este folosit mai ales la acompaniament (prin ciupirea coardelor). ◇ Expr. *(fam.) A-i cînta cuiva din cobză* = a face pe

cineva să spună ce are pe suflet. *A duce pe cineva cu cobza* = a amăgi pe cineva. (*adv.*) *A lega* (pe cineva) *cobză* = a lega (pe cineva) strîns (de mîini şi de picioare). *A fi răcit cobză* = a fi foarte răcit. (*iron.*) *A fi gras* (*ca o*) *cobză* = a fi slab şi bolnăvicios. *A face* (cuiva) *spinarea cobză* v. face. *A-i face* (cuiva) *pîntecele cobză* v. pîntece. • pl. *-e.* /<ucr., rus. ***кобза***, pol. ***kobza***.

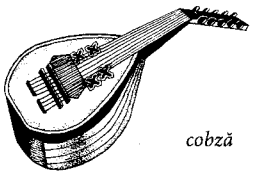

cobză

cobzişoáră *s.f.* (*muz.*) Dim. al lui *cobză*; cobză mică • pl. *-e.* /***cobză*** + ***-işoară***.

coc[1] *s.m.* (*biol.*) Bacterie sferică, izolată sau grupată împreună cu altele în formă de lanţ, de ciorchine etc. • pl. *coci.* /<fr. ***coccus***, germ. ***Kokke***; cf. gr. *κόκκος* „sîmbure, boabă".

coc[2] *s.n.* Pieptănătură femeiască, cu părul strîns, răsucit sau împletit la ceafă ori în creştetul capului. • pl. *-uri.* /<fr. ***coque*** *[de cheveux]*.

cóca *s.m. invar.* (*bot.*) Arbust din America de Sud, înalt de 2-3 m, din ale cărui frunze se extrage cocaina (*Erythroxylon coca*). • scris şi *koca.* /<fr., sp. ***coca***; cuv. amerindian.

cóca-cóla *s.f.* Băutură răcoritoare carbogazoasă, preparată din caramel şi substanţe vegetale extrase din frunze de coca decocainizate şi din seminţe de cola. • /<engl. ***Coca-Cola***, den. com.

cocaínă *s.f.* (*farm., chim.*) Alcaloid extras din frunzele de coca, derivat al tropanului, care este folosit ca anestezic local şi ca stupefiant. • /<fr. ***cocaïne***.

cocainísm *s.n.* (*med.*) Intoxicaţie acută cu cocaină. • sil. *-ca-i-.* /<fr. ***cocaïnisme***.

cocainomán, -ă *s.m., s.f.* Persoană care foloseşte sistematic cocaina pentru a-şi produce stări de euforie. • sil. *-ca-i-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***cocaïnomane***.

cocainomaníe *s.f.* Obişnuinţă morbidă de a folosi cocaina ca stupefiant; viciul cocainomanului. • sil. *-ca-i-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***cocaïnomanie***.

cocárdă *s.f.* **1** Insignă sau panglică (cu culorile naţionale) care se poartă la chipiuri de către militari şi, în împrejurări solemne, de către civili (la pălărie, la piept). **2** Emblemă care reprezintă un partid, un curent etc. **3** Floare (de ceară) albă pe care o poartă nuntaşii la piept. **4** Fundă purtată în păr, ca podoabă, de către femei. • pl. *-e.* /<fr. ***cocarde***.

cocardiér, -ă *adj.* (*peior.*) Care exprimă o dragoste excesivă pentru decoraţii, pentru gloria militară. • sil.*-di-er.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***cocardier***.

cócă[1] *s.f.* **1** Aluat (pentru produse de panificaţie, de patiserie). <> Expr. (*fam.*) *A se face cocă* = a se îmbăta foarte tare. *Minte de cocă* = prost. **2** Pastă cleioasă făcută din făină amestecată cu apă, care este folosită la lipit (hîrtie); pap. • /cf. *coace.*

cócă[2] *s.f.* (*nav.*) **1** Structură a fuzelajului unui avion, care este formată numai din pereţi periferici, fără elemente de consolidare în interior. **2** Ansamblu format din scheletul unei nave şi din învelişul ei exterior. **3** Construcţie în formă de ansamblu de două bărci care asigură plutirea hidroavioanelor. • pl. *coci.* /<fr. ***coque***.

cócă[3] *s.f.* **1** *(în graiul copiilor sau ca termen dezmierdător cu care ne adresăm lor)* Copil mic. **2** *(în graiul copiilor)* Păpuşă. • /cf. srb. *koka*, it. *cucco.*

cocătór, -oáre *subst.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care prepară aluatul şi supraveghează coptul într-o fabrică de pîine. **2** *s.n.* (*pop.*) Despărţitură a cuptorului în care se coace pîinea. • pl. *-ori, -oare.* /***coace*** + ***-ător***.

cocătură *s.f.* (*pop.*) **1** Cocacere. **2** Concr. Aluat copt. • pl. *-i.* /***coace*** + ***-ătură***.

cocăzár *s.m.* (*bot.; pop.*) **1** Smirdar (*Rhododendron kotschujii*). **2** Măcriş (*Rumen acetosa*). • pl. *-i.* /***coacăză*** + ***-ar***.

coccídie *s.f.* (*zool.; la pl.*) Gen de protozoare parazite, care trăiesc în celulele epiteliate ale unor animale (*Coccidia*); (*şi la sg.*) protozoar care aparţine acestui gen. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***coccidie***.

coccidíniе *s.f.* (*med.*) Durere intensă localizată la nivelul coccisului; coccigodinie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***coccydynie***.

coccidióză *s.f.* (*med.*) Boală parazitară a tubului digestiv, provocată de coccidii. • sil. *-di-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***coccidiose***.

coccig- Elem. de compunere „coccis". • şi *coccigo-.* /<fr. ***coccyg(o)***-; cf. gr. *κόκκυξ, -υγος* „coccis".

coccigectomíe *s.f.* (*chir.*) Excizie a coccisului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***coccygectomie***.

coccigián, -ă *adj.* (*anat.*) Care aparţine coccisului, care se referă la coccis. • sil. *-gi-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***coccygien***.

coccigo- v. coccig-.

coccigodíniе *s.f.* (*med.*) Durere la nivelul coccisului, care apare mai ales în timpul sarcinilor şi al afecţiunilor uterine; coccidinie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***coccygodynie***; cf. gr. *κόκκυξ, -υγος* „coccis", *ὀδύνη* „durere".

coccigotomíe *s.f.* (*chir.*) Secţionare a coccisului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***coccigotomie***.

coccinélla *s.f.* (*entom.*) Insectă coleopteră, cu elitrele roşii, pătate cu şapte puncte negre (*Coccinela septempunctata*); buburuză. • /<fr. ***coccinelle***, lat. ***coccinella***.

cóccis *s.n.* (*anat.*) Os mic, triunghiular, format la om din fuzionarea a trei pînă la cinci vertebre atrofiate, reprezentînd rudimentul scheletului cozii, situat la extremitatea inferioară a sacrumului; (*pop.; fam.*) noadă. • pl. *-uri.* /<fr. ***coccyx***; cf. gr. *κόκκυξ, -υγος* „coccis".

coceán *s.n.* **1** Tulpină a unor plante cultivate, mai ales a porumbului, folosită ca nutreţ. **2** Ştiulete de porumb curăţat de boabe, folosit adesea drept combustibil. **3** Mijlocul tare al unor fructe, în care stau sîmburii şi care nu se mănîncă; cotor (1). *Cocean de măr.* **4** Mijlocul tare al unor legume. *Cocean de varză.* • pl. *-eni.* /<bg. ***кочан***, srb. ***kočanj***.

cócher *s.m.* v. cocker.

cochét, -ă *adj.* **1** (*despre oameni, mai ales despre femei*) Care caută să placă (unei persoane de sex opus), mai ales printr-o îmbrăcăminte îngrijită, elegantă, printr-o comportare atrăgătoare, seducătoare; care uzează de cochetărie pentru a provoca interesul. *Cînd cochetă de-al tău umăr ţi se razimă copila, Dac-ai inimă şi minte, te gîndeşte la Dalila* (EMIN.). <> (*adv.*) *Se îmbracă cochet.* ◆ Care are un aspect plăcut, îngrijit. ◆ Ext. (*despre manifestări, acţiuni etc. ale oamenilor*) Care exprimă, trădează cochetărie. **2** (*despre oameni*) Care este preocupat de eleganţă. **3** (*despre obiecte, spaţii, încăperi etc.*) Agreabil; elegant; plăcut. *Interior cochet.* • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***coquet***.

cochetá *vb. I. intr.* **1** A căuta să placă, să atragă atenţia, interesul, simpatia (unei persoane de sex opus) printr-o comportare atrăgătoare, seducătoare. *Dama cochetează cu privirile-i galante* (EMIN.). **2** A schimba cu cineva vorbe curtenitoare. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***coqueter***.

cochetáre *s.f.* **1** Încercare de a atrage atenţia, interesul cuiva printr-o comportare atrăgătoare, seducătoare. **2** Schimb de vorbe curtenitoare. • pl. *-ări.* /v. ***cocheta***.

cochetát *s.n.* Faptul de *a cocheta.* • /v. ***cocheta***.

cochetăríe *s.f.* Purtare, atitudine, mod de a se îmbrăca (atrăgător) prin care o persoană caută să placă (altei persoane de sex opus). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***coquetterie***.

cochílă *s.f.* v. cochilie.

cochiliáj *s.n.* **1** (*zool.*) Animal cu cochilie (1). **2** (*zool.*) Cochilie (1). **3** Motiv alcătuit din scoici, folosit la ornarea feţelor mobilei. • sil. *-li-aj.* pl. *-e.* /<fr. ***coquillage***.

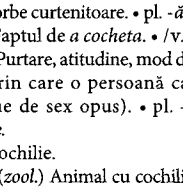

cochilie (1)

cochílie *s.f.* **1** (*zool.*) Înveliş calcaros sau silicios secretat de unele animale (moluşte, foraminifere), care are rol protector; cochiliaj (2). **2** (*tehn.*) Tipar metalic folosit la turnarea diferitelor piese de maşini, a lingourilor etc. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi ***cochilă*** *s.f.* /<fr. ***coquille***; cf. lat. *conchylium.*

cochilifér, -ă *adj.* (*despre roci*) Care este format din cochilii. • pl. *-i, -e.* /cf. fr. *coquillier.*

cochinchínă *s.f.* (*zootehn.*) Rasă de găini originară din China, cu penajul bogat, care este crescută pentru producţia mare de carne; găină care aparţine acestei rase. • pl. *-e.* /<engl. ***Cochinchina***.

cocíe *s.f.* (*înv., reg.*) **1** Trăsură (uşoară). **2** Căruţă (1). • acc. şi *cócie.* pl. *-ii.* g. -d. *-iei.* /<srb. ***kočija***, magh. ***kocsi***.

cócină *s.f.* **1** Coteţ (1) sau adăpost pentru porci. **2** (*deprec.*) Cameră sau locuinţă foarte murdară şi neîngrijită. • pl. *-i.* /<bg. ***кочина***, srb. ***kočina***.

cocioábă *s.f.* Casă[1] mică, sărăcăcioasă, dărăpănată; (*reg.*) ciorsă (3). *Irinuca avea o cocioabă veche de birne, cu fereştile cît palma* (CR.). • pl. *-e.* /cf. srb. *kuča.*

cociobăí *vb. IV. intr.* (*reg.*) A cotrobăi, a scotoci. • prez. ind. *-iesc.* /etimol. nec.

cocióc *s.n.* **1** Mică insulă plutitoare, formată din rădăcini de stuf şi de papură, pe zone lacustre sau de baltă. **2** Baltă mică, izolată, în regiunea inundabilă a unei ape curgătoare, care nu-şi poate primeni apa. • pl. *-oace.* /etimol. nec.

cociórbă *s.f.* v. cociorvă.

cociórvă *s.f.* **1** Unealtă casnică, alcătuită dintr-o placă de metal sau de lemn, în formă de triunghi sau de semicerc, fixată la capătul unei cozi lungi, cu care se scoate jarul sau cenuşa din cuptorul ţărănesc de pîine. **2** Analog. (*pesc.*) Instrument pentru pescuit, format dintr-o prăjină lungă, cu o scîndurică de lemn la capăt. **3** Analog. Unealtă de zidărie, în formă de cociorvă (2), cu care se amestecă varul şi nisipul. • pl. *-e.* şi *cociórbă* *s.f.* /<rus. ***кочерга***, ucr. ***кочерга***.

cocîrjá *vb. I. refl.* (*despre oameni*) A se îndoi (de spate); a se gîrbovi. • prez.ind. *-ez.* şi *cocîrjí vb. IV.* /probabil din ***cîrjă***, sub influenţa lui *cocoşa, încovoia.*

cocîrját, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este adus din spate; gîrbovit. **2** (*despre nas sau cioc*) Coroiat, încovoiat. • pl. *-ţi, -te.* şi *cocîrjít, -ă adj.* /v. ***cocîrja***.

cocîrjí *vb. IV.* v. cocîrja.

cocîrjít, -ă *adj.* v. cocîrjat.

cocîrlă *s.f.* (*pop.*) **1** Parte a unui obiect în formă de cîrlig. **2** Lemn îndoit în formă de cîrjă. **3** Trunchi strîmb de copac. **4** Pisc de munte strîmb. **5** Parte a plugului fixată în cele două dăltuituri din podul osiei. **6** Scară la şa. **7** Cîrlig de tras cărbuni. **8** Bucată de fier încovoiată, care transmite mişcarea roţii la fierăstrău. **9** Casă[1] mică şi aplecată. **10** (*bot.*) Ciupercă comestibilă, cu pălăria galbenă-roşcată, cu gust şi miros de usturoi (*Marasmius scorodonius*). • pl. *-e.* /etimol. nec.

cocîrtiţă *s.f.* (*reg.*) **1** Cocîrţă. **2** Jintiţă. **3** Caş înainte de stoarcere şi strecurare. • pl. *-e.* /***cocîrţă*** + ***-iţă***.

cocîrţ *s.n.* (*pop.*) Amestec de băuturi alcoolice ieftine. • /cf. *cocîrţă.*

cocîrţă *s.f.* (*reg.*) Mîncare ciobănească făcută din caş dulce amestecat cu jintuit; cocîrtiţă (1). • pl. *-e.* /etimol. nec.

cocîrţău *s.n.* (*reg.*) **1** (*la pl.*) Bucăţi de pîine sau de mămăligă prăjite în unt sau în untură. **2** Mălai prăjit în untură. • pl. *-ăi.* /***cocîrţă*** + ***-ău***.

cócker *s.m.* (*zool.*) Rasă de cîini de vînătoare, cu părul lung şi cu urechile mari lăsate în jos; cîine care aparţine acestei rase. • scris şi *cocher.* pl. *-i.* /<engl. *[wood]cocker*, fr. ***cocker***.

cókpit *s.n.* (*nav.*) **1** Spaţiu neacoperit pe punte, situat la pupa sau la centrul ambarcaţiunilor cu pînze, amenajat cu banchete pentru călători sau pentru echipaj. **2** Spaţiu în care se află piloţii unui avion sau ai unei maşini de curse. • pl. *-uri, -e.* /<engl. ***cockpit***.

cocktail *s.n.* v. cocteil.

cocláuri *s.n. pl.* **1** Locuri neumblate sau puţin umblate, pustii, îndepărtate. **2** Locuri prăpăstioase. • /cf. ucr. *комловина.*

coclеálă *s.f.* **1** Strat de carbonat bazic de cupru, de culoare verde, toxic, care se formează pe suprafaţa obiectelor de cupru sau de alamă, sub influenţa umezelii şi a acidului carbonic din atmosferă. **2** Gust specific, neplăcut, al mîncărurilor ţinute în vase de aramă nespoite. **3** Gener. Gust rău, senzaţie neplăcută în gură, ca de aramă coclită. • pl. *-eli.* /***cocli*** + ***-eală***.

cocléte *s.n.* v. cocleţ.

cocléţ *s.n.* **1** Ochi la iţele războiului de ţesut, prin care se trec firele de urzeală. ◆ Ext. (*reg.; în forma „corleţ"*) Scîndură pe care se fac iţele. **2** Analog. (*reg.; în forma „coclete"*) Ochi al împletiturii de la ciorap. ◆ Ext. Împletitură la ciorap. **3** (*reg.*) Greşeală la năvăditul prin iţe şi spată. <> Expr. *A căuta cocleţe cuiva* = a căuta nod în papură cuiva. **4** (*reg; în forma „coclete"*)

Învelişul verde al alunelor. • pl. *-e.* şi (*reg.*) *cocléte, corléţ s.n.* /etimol. nec.

cocli *vb. IV.* **1** *refl., intr.* (*despre obiecte de aramă*) A se acoperi cu un strat de cocleală (1). *Stînd în aer umed, vasul de aramă s-a coclit.* **2** *refl., intr.* (*despre obiecte din alte metale*) A se oxida. **3** *refl.* (*despre mîncăruri*) A căpăta sau a avea gust de cocleală (2). • prez.ind. pers. 3 *-eşte.* /cf. sl. veche **котълъ**.

coclíre *s.f.* Acţiunea de *a* (*se*) *cocli* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***cocli***.

coclít, -ă *adj.* **1** (*despre obiecte de aramă*) Care este acoperit cu un strat de cocleală (1). **2** (*despre obiecte metalice*) Care s-a oxidat. **3** (*despre mîncăruri*) Care a căpătat gust de cocleală (2). **4** (*despre gură*) Cu o senzaţie neplăcută, amară. **5** (*despre gust*) Care este specific coclelii (3); amar. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***cocli***.

cocoánă *s.f.* v. cucoană.

cocoáră *s.f.* v. cocor.

cocoáşă *s.f.* **1** Deformaţie patologică a trupului unui om, care constă într-o curbură (posterioară, anterioară sau laterală) a coloanei vertebrale, a coastelor sau a sternului; gheb. <> Expr. *A(-i) suna cuiva cocoaşa* v. suna. ◆ Ext. (*glum.*) Spate. **2** Protuberanţă naturală pe spinarea unor animale, formată din rezerve de grăsime. *Cămilă cu două cocoaşe.* **3** (*pop.*) Stîncă peste care curge apa. **4** (*pop.*) Zăvor sau pană de lemn cu care se înţepeneşte capătul grindeiului de la plug, pentru a-l fixa în dăltuitură. **5** (*ferov.*) *Cocoaşă de triere* = ridicături de pămînt peste care trec una sau două linii de manevră, amenajate într-o staţie de cale ferată cu scopul trierii vagoanelor după direcţii sau după staţii, prin rularea lor sub acţiunea gravitaţiei. • pl. *-e.* /cf. *gogoaşă*.

cocobárză *s.f.* (*ornit.; reg.*) Cocostîrc (*Ciconia ciconia*). • pl. *-e.* /***coco[stîrc]*** + ***barză***, prin contaminare.

cocolí *vb. IV.* (*pop.; fam.*) **1** *tr.* (*compl. indică oameni*) A îmbrăca cu haine (prea) groase; a înfofoli. *Cocolit în blană, îi făcu semn amical cu mîna* (CE. PETR.). **2** *tr.* (*compl. indică fiinţe*) A îngriji în mod exagerat; a răsfăţa. *Ei! ba nu cumva ai vra să-l bag în sîn şi să-l cocolesc!* (ALECS.). **3** *refl.* (*despre oameni*) A se complăcea în alintări; a se alinta. *Se simţea în lauda lumii; se cocolea în atîtea priviri drăgăstoase* (DELAVR.). • prez.ind. *-esc.* /etimol. nec.

cocolíre *s.f.* (*pop.; fam.*) Acţiunea de *a* (*se*) *cocoli* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***cocoli***.

cocolít, -ă *adj.* (*pop.; fam.*) **1** (*despre oameni*) Care este îmbrăcat în haine (prea) groase; înfofolit. **2** (*despre fiinţe*) Care se bucură de îngrijiri exagerate. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***cocoli***.

cocolóş *s.n.* **1** Bucată dintr-o materie căreia i s-a dat o formă aproape sferică. *Cocoloaşe de pîine.* **2** Bulgăre mic şi compact de făină, de mălai, de griş etc. rămas întărit (şi nefiert) într-o mîncare (care nu a fost bine amestecată). *Mămăliga cu cocoloaşe.* **3** Bulz făcut din două bucăţi de mămăliga caldă, între care se pune brînză sau urdă şi căruia i se dă o formă rotundă; boţ, (*pop.*) urs. • pl. *-oaşe, m. -oşi.* /form. onomat.

cocoloşeálă *s.f.* **1** Înfofolire. **2** Răsfăţare. • pl. *-eli.* /***cocoloşi*** + *-eală*.

cocoloşí *vb. IV.* **1** *tr., refl.* A (se) face cocoloş (1); a (se) mototoli. *Hîrtia o rupse în patru, cocoloşi cele patru bucăţi în palmă* (SLAV.). **2** *refl., tr.* A (se) îmbrăca cu prea multe haine sau cu haine prea groase; a (se) înfofoli, a (se) încotoşmăna. *Iarna se cocoloşea într-o bundă cu blană lăţoasă* (DELAVR.). **3** *tr.* (*compl. indică copii*) A răsfăţa, a răzgîia. **4** *tr.* (*compl. indică greşeli, fapte reprobabile etc. ale unei persoane*) A trece cu vederea; a ascunde; a muşamaliza. • prez.ind. *-esc.* /***cocoloş*** + *-i*.

cocoloşíre *s.f.* Acţiunea de *a* (*se*) *cocoloşi* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***cocoloşi***.

cocoloşít, -ă *adj.* **1** Care a fost făcut cocoloş (1). **2** (*despre oameni*) Care este înfofolit. **3** (*despre oameni*) Care este alintat, răsfăţat. **4** (*despre greşeli, fapte reprobabile etc. ale oamenilor*) Care este ascuns, muşamalizat. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***cocoloşi***.

cocón[1] *s.m.* **1** (*pop.; fam.*) Termen de politeţe pentru un bărbat; domn. **2** (*înv., pop.*) Fiu (al unor părinţi din clasele sociale înalte). *Ajunsese coconul împărătesc fecioraş frumos la chip* (SADOV.). **3** (*înv., reg.*) Copil mic (abia născut); prunc. *Irod-împărat... Mulţi coconi mici a tăiat* (POP.). • pl. *-i.* şi (*pop.; fam.*) *cucón s.m., cónul s.m. art.* /etimol. nec.

cocón[2] *s.m.* **1** (*entom.*) Înveliş protector făcut din fire foarte subţiri pe care le secretă larvele sau pupele unor insecte; spec. gogoaşă. **2** (*zool.*) Înveliş protector făcut dintr-o substanţă gelatinoasă care se solidifică şi cu care îşi înfăşoară ouăle unele animale nevertebrate. • pl. *-i.* /<fr. ***cocon***.

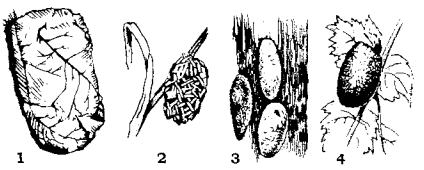

Coconi[2]
1. De vierme de mătase american.
2. De frigană.
3. De gărgăriţă (sub scoarţă de copac).
4. De sfredelitor.

coconár *s.m.* (*bot.*) **1** Arbore conifer, ornamental, cu coroana în formă de umbrelă, care creşte în regiunea mediteraneeană (*Pinus pinea*). **2** (*la pl.*) Seminţele comestibile, de formă ovală şi cu gust de alune, ale coconarului. • pl. *-i.* /<ngr. ***κουκουνάρι***.

coconáş *s.m.* (*înv., pop.*) Dim. al lui *cocon*[1]. • pl. *-i.* şi *cuconáş, conáş s.m.* /***cocon***[1] + *-aş*.

coconét *s.n.* v. cuconet.

coconí *vb. IV.* v. cuconi.

coconiéră *s.f.* Centru de colectare a gogoşilor de mătase pentru filatură. • sil. *-ni-e-.* pl. *-e.* /<fr. ***coconnière***.

coconíţă *s.f.* v. cuconiţă.

cocontractánt, -ă *s.m., s.f.* (*jur.*) Fiecare dintre părţile care participă la un contract (1). • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***cocontractant***.

cocór *s.m.* **1** (*ornit.*) Pasăre migratoare, cu ciocul ascuţit, cu gîtul şi picioarele lungi, cu penele cenuşii, cu o pată roşie pe cap şi cu pene ornamentale, în formă de seceră, la vîrful aripilor (*Grus grus*). **2** (*la pl.*) Tip de dantelă. **3** (*pop.; la pl.*) Fire de păr creţ sau pene din coada răţoiului, purtate de femei deasupra urechilor, atîrnînd spre faţă. **4** (*pop.; în forma „cocoară"*) Pene sclipitoare din coada cocoşului (1). **5** (*înv.; reg.*) Fire de grîu necosite. • pl. *-i.* şi (*pop.*) *cucór s.m., cocoáră, cucoáră s.f.* /<slav. **кокорь, кокора**, srb. ***kokorav*** „creţ".

cocorát, -ă *adj.* **1** Care are picioare lungi. **2** (*despre berbeci*) Care are coarnele frumos răsucite. • pl. *-ţi, -te.* /***cocor*** + *-at*.

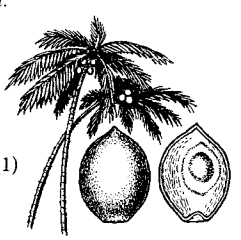

cocos (1)

cócos *s.m.* **1** *Nucă-de-cocos* = fructul cocotierului al cărui suc lăptos se foloseşte ca hrană şi a cărui coajă este utilizată în industrie. *Robinson a făcut o gustare bună din aceste nuci-de-cocos* (DRĂGHICI). **2** *Lapte de cocos* = sucul lăptos al nucii-de-cocos. **3** *Ulei de cocos* = substanţă grasă, obţinută prin presarea miezului uscat al nucii-de-cocos. **4** *Unt de cocos* = ulei de cocos supus rafinării şi decolorării, folosit în alimentaţie, în stare pură sau în amestec cu alte grăsimi şi uleiuri. • /<germ. ***Kokos***; cf. port. *cocos*.

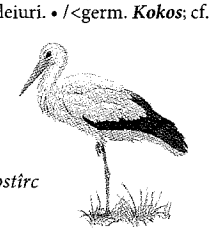

cocostîrc

cocostîrc *s.m.* (*ornit.*) Barză (*Ciconia ciconia*). <> *Omătul cocostîrcilor* v. omăt. • pl. *-ci.* /***cocor*** + ***stîrc***, prin contaminare.

cocóş *s.m., s.n.* **1** *s.m.* (*ornit.*) Pasăre domestică mai mare decît găina, cu creasta roşie, dezvoltată, cu ciocul[2] ascuţit, cu pinteni puternici şi cu penele de diferite culori (*Gallus bankiva domestica*); masculul găinii.

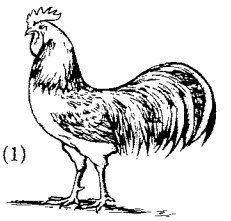

cocoş I (1)

<> Expr. *Cîntă cocoşul* (*într-o casă*), se spune pentru a arăta că într-o familie, într-o gospodărie bărbatul are cuvîntul hotărîtor. *Basm* (sau *poveste*) *cu cocoşul roşu* = povestire, întîmplare etc. neadevărată sau fără sfîrşit. *(Pe) la cîntatul cocoşilor* = în zorii zilei. *La mintea cocoşului* v. minte. **2** (*ornit.*) Nume dat masculilor unor păsări. <> Compuse: *cocoş-de-munte* (sau *-sălbatic*) = pasăre sălbatică, ocrotită prin lege, de mărimea unui curcan, cu penajul negru şi pe piept verde-albăstrui, cu ciocul[2] gălbui, puternic şi puţin încovoiat (*Tetrao urogallus*); *cocoş-de-mesteacăn* = pasăre sălbatică, ocrotită prin lege, cu coada în formă de liră, cu penajul masculului negru cu luciu metalic, iar al femelei brun-ruginiu cu pete transversale (*Lyrurus tetrix*). **3** Figură de metal avînd înfăţişarea unui cocoş (1), fixată în vîrful caselor. **II** *s.m., s.n.* **1** *s.n.* (*milit.*) Ciocănel percutor la armele de vînătoare (în trecut în formă de cap de cocoş) care loveşte capsa cartuşului, producînd explozia încărcăturii şi descărcarea armei. **2** *s.n.* (*tehn.*) Pîrghie de comandă a supapei la ciocănele de forjă acţionate cu aer comprimat. **3** *s.n.* (*miner.*) Robinet la ţevile cu aer comprimat la care se montează un tub de cauciuc pentru tragerea unei ramificaţii. **4** *s.m.* (*tehn.*) Piesă la maşina de tors mecanică. **5** *s.m.* Pinten fixat la spatele călcîiului cizmei, cu ajutorul căruia se descalţă cizma. **6** *s.m.* (*pop.; la car*) Cui mare îndoit, agăţat la ruda carului cu un lănţug, care prinde jugul. **7** *s.m.*

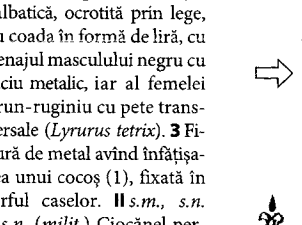

cocoş I (3)

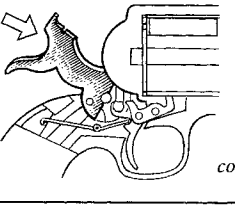

cocoş II (1)

(*pop.*; *la joagăr*) Ic de fier care întinde custura în jug. **III** *s.m.* (*pop.*) **1** Partea centrală, fără şimburi, a miezului pepenelui verde. **2** (*la pl.*) Floricele de porumb (de mîncat). **IV** *s.m.* (*sport*) **1** Categorie de greutate în care sînt încadraţi boxerii între 51 şi 54 kg, luptătorii juniori între 49 şi 52 kg şi cei seniori între 52 şi 57 kg. <> (*adj.*) *Categoria cocoş.* **2** Boxer sau luptător care face parte din categoria cocoş. • pl. *m.* *-oşi*, *n.* *-oaşe*. şi (*pop.*) *cucóş s.m.*, *s.n.* /form. expr.; cf. sl. veche **кокотъ, кокошь** „găină".

cocoşá *vb. I.* **1** *refl.* (*despre oameni*) A deveni cocoşat; a se gheboşa, a se gîrbovi, a se încovoia. *Ţine-te mai drept!... Ce te cocoşezi aşa?* (VLAH.). **2** *tr. fact.* A face să capete cocoaşă (1); a face să se încovoaie sub apăsarea unei greutăţi. <> Expr. (*fam.*) *A cocoşa* (pe cineva) *în bătaie* = a bate foarte tare (pe cineva). • prez. ind. *-ez.* /***cocoáşă*** + *-a.*

cocoşár *s.m.* (*ornit.*) Pasăre din genul sturzilor, cu penele sure pe spate şi castanii pe restul corpului (*Turdus pilaris*). • pl. *-i.* /<bg. ***кокошар***.

cocoşát, -á *adj.*, *s.m.*, *s.f.* (Persoană) care are cocoaşă (1). • pl. *-ţi*, *-te.* /v. ***cocoşa***.

cocoşél *s.m.* **1** (*ornit.*) Dim. al lui *cocoş*; cocoş mic. ◆ (*fam.*) Epitet pentru un băiat sau un tînăr bătăios, care se încaieră uşor. **2** Monedă franceză de aur (în valoare de 20 de franci), pe care este imprimată imaginea unui cocoş. ◆ Gener. Monedă de aur. **3** (*la pl.*) Floricele de porumb (de mîncat). **4** Compus: (*bot.*) *cocoşel-de-cîmp* = plantă erbacee din familia ranunculaceelor, cu florile roşii-cărămizii (*Adonis aestivalis*). **5** (*bot.*; *reg.*) Ruscuţ (*Adonis flammea*). **6** (*bot.*; *reg.*; şi *cocoşel-roşu*) Garofiţă (*Dianthus carthusianorum*). **7** (*bot.*; *reg.*; *la pl.*) Dediţei (*Pulsatilla pratensis*). **8** (*pop.*; *fam.*) Penis (mai ales la băieţii mici). • pl. *-ei.* şi (*pop.*) *cucoşél s.m.* /***cocoş*** + *-el.*

cocoşésc, -eáscă *adj.* De cocoş, specific cocoşului; (ca) al cocoşului. • pl. *-eşti.* şi (*pop.*) *cucoşésc*, *-eáscă adj.* /***cocoş*** + *-esc.*

cocoşéşte *adv.* În felul cocoşilor. • şi (*pop.*) *cucoşéşte adv.* /***cocoş*** + *-eşte.*

cocoşí *vb. IV.* **1** *tr.* (*pop.*; *despre cocoşi*; *compl. indică găini*) A călca. **2** *refl.* Fig. (*despre oameni*) A se îngîmfa. **3** *refl.* Fig. (*despre oameni*) A se supăra; ext. a deveni agresiv. • prez.ind. *-esc.* /***cocoş*** + *-i.*

cocoşíre *s.f.* Acţiunea de *a* (*se*) *cocoşi* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***cocoşi***.

cocoşneáţă *s.f.* (*iron.*) Femeie cu pretenţii, cu ifose, dar ridicolă prin îmbrăcăminte şi purtări. • pl. *-eţe.* /***cocoană*** + ***fîşneaţă***, prin contaminare.

cocoşoáică *s.f.* (*bot.*; *reg.*) Rodul-pămîntului (*Arum maculatum*). • pl. *-ce.* /***cocoş*** + *-oaică*.

cocótă *s.f.* Femeie de moravuri uşoare; prostituată. • pl. *-e.* /<fr. ***cocotte***.

cocotiér *s.m.* (*bot.*) Arbore tropical din familia palmierilor, cu tulpina cilindrică şi înaltă, în vîrful căreia se găseşte un buchet mare de frunze penate, cu numeroase flori aşezate în ciorchini, ale cărui fructe sînt nucile-de-cocos şi al cărui lemn se foloseşte în construcţii (*Cocos nucifera*). • sil. *-ti-er.* pl. *-i.* /<fr. ***cocotier***.

cocoţá *vb. I. tr.*, *refl.* **1** A (se) urca pe ceva; a (se) aşeza pe un loc mai înalt. **2** Fig. A promova într-o funcţie în mod dubios. • prez.ind. *cocóţ*, *-ez.* /etimol. nec.

cocoţáre *s.f.* Acţiunea de *a* (*se*) *cocoţa* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***cocoţa***.

cocoţát, -á *adj.* **1** Urcat pe ceva; aşezat pe un loc mai înalt. **2** Fig. (*despre oameni*) Promovat într-o funcţie, în mod dubios. • pl. *-ţi*, *-te.* /v. ***cocoţa***.

cocreatór, -oáre *adj.*, *s.m.*, *s.f.* (Persoană) care creează ceva împreună cu altul (sau alţii). • sil. *-cre-a-.* pl. *-ori*, *-oare.* /***co-*** + ***creator***.

cocreditór, -oáre *s.m.*, *s.f.* Creditor împreună cu altcineva. • pl. *-ori*, *-oare.* /***co-*** + ***creditor***.

cocs *s.n.* (*ind. sider.*) Produs solid, rezultat de la distilarea, la temperaturi înalte, a cărbunilor sau a altor materii care conţin substanţe organice, folosit drept combustibil şi ca materie primă sau auxiliară în metalurgie, în industria chimică, în gospodărie etc. <> *Cocs metalurgic* = cocs de calitate superioară, folosit ca agent de reducere şi combustibil în metalurgie, la furnalele înalte. • pl. *-uri.* /<germ. ***Koks***.

cocsacíz *s.m.* (*bot.*) Plantă perenă din familia compozitelor, asemănătoare cu păpădia, a cărei rădăcină conţine un latex din care se extrage cauciucul (*Taraxacum kok-saghyz*). • pl. *-i.* şi *cocsagíz s.m.* /<rus. ***коксагыз***.

cocsagíz *s.m.* v. cocsacîz.

cocsár *s.m.* (*ind. sider.*) Muncitor specializat în cocsare. • pl. *-i.* /***cocs*** + *-ar*.

cocsáre *s.f.* (*ind. sider.*) Cracare termică a fracţiunilor lichide de ţiţei, în care se obţin produse gazoase, lichide şi reziduuri solide. • pl. *-ări.* /de la ***cocs***.

cocseríe *s.f.* (*ind. sider.*) Ansamblul instalaţiilor sau secţie într-o întreprindere în care se obţine cocsul prin distilarea cărbunilor de pămînt. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***cocs*** + *-erie*, după fr. *cokerie*.

cocsifică *vb. I. tr.* (*ind. sider.*) A transforma, prin încălzire şi fără exces de aer, cărbunele de pămînt sau reziduurile de petrol în cocs şi în alte produse cu importanţă industrială (gudroane, benzen, amoniac etc.). • prez.ind. *cocsífic.* /de la ***cocs***, după fr. *cokefier*.

cocsificábil, -ă *adj.* (*despre cărbuni*) Care se poate cocsifica. • pl. *-i*, *-e.* /***cocsifica*** + *-bil*.

cocsificáre *s.f.* (*ind. sider.*) Operaţie de încălzire, fără exces de aer, a cărbunilor sau a altor materiale bogate în carbon, însoţită de eliminare de gaze, prin care se produc cocs, semicocs şi alte produse cu importanţă industrială (gudroane, benzen, amoniac etc.). • pl. *-ări.* /v. ***cocsifica***.

cocsochímic, -ă *adj.* Care aparţine cocsochimiei, care se referă la cocsochimie. • pl. *-ci*, *-ce.* /***cocs*** + ***chimic***.

cocsochimíe *s.f.* **1** Ramură a industriei grele care prelucrează cărbunele de pămînt prin cocsificare. **2** Studiu al prelucrării şi transformării produşilor chimici obţinuţi din cărbuni, prin cocsificare. • g.-d. *-iei.* /***cocs*** + ***chimie***.

cócteil *s.n.* **1** Băutură preparată dintr-un amestec de băuturi alcoolice (coniac, lichior, gin, vin etc.) şi ingrediente. **2** Recepţie la care se servesc cocteiluri (1). **3** (*milit.*) *Cocteil Molotov* = sticlă umplută cu benzină, folosită drept grenadă. • scris şi *cocktail*. pl. *-uri.* /<engl., fr. ***cocktail***.

cocteilizá *vb. I. tr.* (*fam.*) A amesteca, a combina. • sil. *-te-i-.* prez.ind. *-ez.* /***cocteil*** + *-iza*.

cocţiúne *s.f.* **1** (*farm.*) Fierbere a frunzelor, a florilor etc. ale unor plante medicinale în scopul extragerii principiilor active pe care le conţin. **2** (*farm.*) Medicament obţinut prin cocţiune (1). **3** (*biol.*) Digestie a alimentelor în stomac. • pl. *-i.* /<fr. ***coction***; cf. lat. *coctĭo*, *-ōnis* „coacere".

cocúţă *s.f.* Dim. al lui *cocă*[3]; fetiţă. • pl. *-e.* /***cocă***[3] + *-uţă*.

cod[1] *s.m.* (*iht.*) Peşte marin, cu trei aripioare dorsale, care trăieşte în N Oceanului Atlantic, din al cărui ficat se extrage untura de peşte (*Gadus morrhua*). • pl. *cozi*. /<engl. ***cod***.

cod[2] *s.n.* **1** (*jur.*) Act normativ care cuprinde o culegere sistematică de reguli juridice privitoare la o anumită ramură a dreptului. *Codul muncii.* <> *Cod civil* v. civil. *Cod penal* v. penal. **2** Ansamblu de reguli de conduită, de precepte, de prescripţii. ◆ Ext. Document care cuprinde acest ansamblu de reguli. <> *Codul manierelor elegante* (sau *al bunelor maniere*) v. manieră. **3** Sistem de semnale sau de semne convenţionale cu semnificaţii bine precizate, ale căror combinaţii servesc la transmiterea unui mesaj, a unei comunicări etc. <> *Cod confidenţial* = cod secret. (*nav.*) *Cod de pavilioane* = ansamblu format din numărul minim de pavilioane, flamuri şi triunghiuri necesare pe o navă pentru a semnaliza conform unui cod de semnale. *Cod poştal* = număr atribuit unei localităţi sau unei străzi. (*electr.*) *Cod de culori* = sistem de notare prin culori a cifrelor care reprezintă parametrii principali ai rezistorilor şi condensatoarelor. *Cod literar* = însuşiri ale textului care-l predispun pe lector să citească textul ca literatură, ca un mesaj care trebuie fictivizat, întrucît nu relatează fapte, ci versiuni alternative în raport cu lumea reală. **4** (*biol.*) *Cod genetic* = mecanism biochimic prin care se înregistrează, se conservă şi se transmite informaţia ereditară, prin intermediul macromoleculei de acid dezoxiribonucleic. *Cod ereditar* = patrimoniu ereditar. • pl. *-uri.* /<fr. ***code***.

códa[1] *s.f.* (*muz.*) **1** Partea finală a unei compoziţii muzicale. **2** Grup de note care încheie tema unei fugi. **3** Codiţa unei note. • şi *códă s.f.* /<it. ***coda***.

codá[2] *vb. I. tr.* A transforma un text scris în limbaj obişnuit în grupe de semne, de litere sau de cifre, potrivit echivalenţelor stabilite într-un cod[2](3). • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***coder***.

codábil, -ă *adj.* (*despre texte scrise în limbaj obişnuit*) Care poate fi codat. • pl. *-i*, *-e.* /***coda***[2] + *-bil*.

codabilitáte *s.f.* (*inform.*) Operaţie de utilizare a mai multor tipuri de codificări (2) în cadrul limbilor naturale. • /***codabil*** + *-itate*.

codáj *s.n.* Codare (1). • pl. *-e.* /<fr. ***codage***.

codál, -ă *adj.* (*anat.*) Care este din zona cozii. • pl. *-i*, *-e.* /***coadă*** + *-al*.

codálb, -ă *adj.*, *s.m.* **1** *adj.* **1** (*despre animale*) Care are coada sau vîrful cozii de culoare albă, iar restul de culoare mai închisă. **2** (*despre oameni*) Care are părul blond. **3** (*despre oameni*) Făţarnic. **II** *s.m.* (*ornit.*) Pasăre răpitoare de zi, din ordinul falconiformelor, de talie mare, care are coada albă (*Haliaëtus albicilla*). • pl. *-i*, *-e.* şi (*reg.*) *cudálb*, *-ă adj.* /***coadă*** *+alb[ă]*.

codán, -ă *s.m.*, *s.f.*, *adj.* **1** *s.m.*, *s.f.*, *adj.* (Animal) care are coada lungă şi stufoasă. **2** *s.f.* Fată tînără (care are cozi). **3** *adj.* (*despre oameni*) Care este codaş. **4** *s.m.* (*pop.*; *eufem.*; *art.*) Diavolul. • pl. *-i*, *-e.* /***coadă*** + *-an*.

codáre *s.f.* **1** Transformare a unui text scris în limbaj obişnuit în grupe de semne, de litere sau de cifre, potrivit echivalenţelor stabilite într-un cod[2](3); codaj. **2** (*inform.*) Operaţie de traducere a mesajelor informaţionale într-un sistem oarecare pe baza unui cod[2](3); codificare. • pl. *-ări.* /v. ***coda***[2].

codáş, -ă *adj.*, *s.m.*, *s.f.* (Persoană, grup de persoane, instituţie etc.) care a rămas în urma altora, care se află printre ultimii în muncă, la învăţătură, într-o competiţie sportivă etc. • pl. *-i*, *-e.* /***coadă*** + *-aş*.

codát[1]**, -ă** *adj.* **1** (*despre animale*) Care are coadă lungă (şi stufoasă). **2** (*despre ochi*) Migdalat, prelung. • pl. *-ţi*, *-te.* /***coadă*** + *-at*.

codát[2]**, -ă** *adj.* (*despre texte scrise în limbaj obişnuit*) Care este transformat în grupe de semne, de litere sau de cifre, potrivit echivalenţelor stabilite într-un cod[2](3). • pl. *-ţi*, *-te.* /v. ***coda***[2].

códă *s.f.* v. coda[1].

codálbél, -eă *adj.* (*pop.*) Dim. al lui *codalb*. • pl. *-ei*, *-ele.* /***codalb*** + *-el*.

codálbí *vb. IV. tr.* Expr. (*înv.*, *reg.*) *A o codálbi* = *a*) a nu izbuti într-o întreprindere, într-o afacere etc.; *b*) a o păţi. • prez.ind. *-esc.* /***codalb*** + *-i*.

codálbíţă *s.f.* (*ornit.*) Pasăre cu penele multicolore, care are coada albă şi neagră (*Lanius collurio*). • pl. *-e.* /***codalb*** + *-iţă*.

codálbíu, -íe *adj.* (*pop.*) Blond. • pl. *-ii.* /***codalb*** + *-iu*.

codánéi *s.m.* (*reg.*) Băieţaş. • pl. *-ei.* /***codan*** + *-el*.

codánícă *s.f.* (*pop.*) Dim. al lui *codană*; (*pop.*) codăniţă. • pl. *-ici.* /***codan*** + *-ică*.

codánîţă *s.f.* (*pop.*) Codănică. • pl. *-e.* /***codan*** + *-iţă*.

codeálă *s.f.* Codire. • pl. *-eli.* /***codi*** + *-eală*.

codebitór, -oáre *s.m.*, *s.f.* Persoană care este datoare (cuiva) împreună cu alţii. • pl. *-ori*, *-oare.* /<fr. ***codébiteur***.

codecízie *s.f.* (*jur.*) Procedură legislativă comunitară, introdusă prin Tratatul de la Maastricht, în scopul creşterii gradului de participare a Parlamentului European la procesul legislativ comunitar. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***codécision***.

codeínă *s.f.* (*farm.*, *chim.*) Derivat al morfinei cu o dublă acţiune analgezică, utilizat ca sedativ al tusei sub formă de sirop sau comprimate. • pl. *-e.* /<fr. ***codéine***; cf. gr. *κώδεια* „capsulă de mac".

codeinomaníe *s.f.* Dependenţă de codeină. • sil. *-de-i-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***codéinomanie***.

codétta *s.f.* (*muz.*) **1** Coda[1] de mici dimensiuni. **2** Intermezzo la o singură voce care leagă, uneori, în fugă, prima şi a doua expoziţie a subiectului. • /<it. ***codetta***.

codeţinătór, -oáre *adj.*, *s.m.*, *s.f.* (Persoană) care deţine ceva împreună cu alta. • pl. *-ori*, *-oare.* /***co-*** + ***deţinător***.

codeţinút, -ă *s.m.*, *s.f.* Deţinut împreună cu alţii în acelaşi loc. • pl. *-ţi*, *-te.* /***co-*** + ***deţinut***, după fr. *codétenu*.

códex *s.n.* v. codice.

codí *vb. IV. refl.* (*despre oameni*) **1** A sta la îndoială; a şovăi, a ezita să facă ceva; (*reg.*) a se cioşmoli (2). *Moş Petrache s-a uitat prin geamurile mari, dar s-a codit să intre* (POPA). **2** (*urmat de determ. introduse prin prep. „la" sau „de la"*) A se da înapoi de la ceva; a se feri de ceva. *Cele două nurori, văzînd pe cea mai tînără codindu-se la treabă, îi zic: da nu te tot codi, că mămuca ne vede!* (CR.). **3** (*pop.*) A lenevi. • prez. ind. *-esc.* /***coadă*** + *-i*.

códică *s.f.* v. condică.

códice *s.n.* **1** (*la romani*) Cea mai veche formă de carte, formată din mai multe table cerate. **2** Culegere (manuscrisă) de legi, de documente medievale sau, ext., de orice texte vechi (medievale), de obicei avînd un conținut variat. *Codicele Voronețean.* ◇ *Codex aureus* = tip de manuscris din sec. 6, care cuprinde traducerea evangheliilor făcută în sec. 4, în limba gotică de Wulfila, ale cărui litere sînt scrise cu argint pe pergament purpuriu. • pl. *-ce.* și *códex s.n.* /<lat. ***cōdex, -icis.***

codicíl *s.n.* (*jur.*) Act întocmit în formă testamentară, prin care se modifică sau se completează conținutul inițial al unui testament. • pl. *-e.* /<fr. ***codicille,*** lat. ***cōdicillus, -i.***

codicologíe *s.f.* **1** Disciplină a paleografiei care se ocupă cu studiul manuscriselor din punctul de vedere al obiectului în sine, și nu al textului. **2** Istorie a colecțiilor, a modului și a condițiilor de păstrare a manuscriselor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***codicologie***; cf. lat. *cōdex, -icis* „carte", gr. *λόγος* „studiu".

codificá *vb. I. tr.* (*jur.*) **1** A reuni, a sistematiza într-un cod²(1) normele juridice care se referă la o anumită ramură a dreptului. **2** Restr. (*compl. indică practici, uzanțe etc.*) A prevedea printr-o (sau într-o) lege. • prez.ind. *codífic.* /<fr. ***codifier.***

codificáre *s.f.* **1** (*jur.*) Acțiunea de *a codifica* și rezultatul ei; codificație. **2** (*inform.*) Codare (2). • pl. *-ări.* /v. ***codifica.***

codificát, -ă *adj.* **1** (*despre norme juridice care se referă la o anumită ramură a dreptului*) Care este sistematizat și reunit într-un cod²(1). **2** (*despre practici, uzanțe etc.*) Care este reglementat printr-o (sau într-o) lege. • pl. *-ți, -te.* /v. ***codifica.***

codificatór, -oáre *adj., subst.* **1** *adj., s.m., s.f.* (*jur.*) (Persoană) care codifică. **2** *s.n.* (*inform.*) Dispozitiv care efectuează codificarea (2); codor. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***codificateur.***

codificáție *s.f.* (*jur.*) Codificare (1). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***codification.***

códină *s.f.* (*pop.*) **1** Lînă de calitate inferioară, tunsă de pe capul, picioarele și coada oilor. **2** Grîu de calitate inferioară, amestecat cu multe corpuri străine. **3** (*bot.*) Plantă din familia gramineelor, care crește prin livezi și fînețe (*Alopecurus pratensis*). **4** Fig. Drojdia societății. • pl. *-e.* /***coadă*** + *-ină.*

códire *s.f.* Faptul de *a se codi*; ezitare, șovăială; codeală. • pl. *-i.* /v. ***codi.***

codiréctor *s.m.* Persoană care conduce împreună cu alta (sau cu altele), în calitate de director, o instituție, o întreprindere, o publicație etc. • pl. *-i.* /<fr. ***codirecteur.***

codirécție *s.f.* Direcție (a unei instituții, întreprinderi, publicații etc.) exercitată de mai multe persoane cu același grad. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***codirection.***

codiríșcă *s.f.* v. codiriște.

codiríște *s.f.* (*pop.*) Coadă de bici. • pl. *-i.* și *codiríșcă s.f.* /***coadă*** + ***toporiște***, prin contaminare.

codírlă *s.f.* v. codîrlă.

codísm *s.n.* (*polit.; ieșit din uz*) Curent ideologic care nega rolul partidului comunist în instaurarea dictaturii proletariatului. • /***coadă*** + *-ism*, după rus. *хвостизм.*

codíst, -ă *s.m., s.f.* (*ieșit din uz*) Adept al codismului. • pl. *-iști, -iste.* /***coadă*** + *-ist*, după rus. *хвостист.*

codiță *s.f.* **1** Dim. al lui *coadă.* ◇ Expr. (*fam.*) *Cel cu codiță* = dracul. **2** (*bot.*) Pețiol. *Codița susține limbul frunzei.* **3** (*bot.*) Peduncul. *Codița mărului.* **4** Semn grafic care intră în alcătuirea unor litere; sedilă. **5** Fig. (*peior.*) Om lipsit de caracter și de personalitate, care este unealta cuiva; codoș (2). **6** Fig. Exagerare (printr-o știre, printr-un zvon). **7** Fig. (*fam.*) Copil mic care se ține de fusta mamei. • pl. *-e.* /***coadă*** + *-iță.*

codírlă *s.f.* (*pop.*) **1** Coadă (a unui animal). **2** Partea de dinapoi, mobilă, a unui car² sau a unei căruțe, în care se pune de obicei nutrețul pentru vite. **3** Fig. (*fam.*) Partea din urmă a unei cete (de copii), a unui stol de păsări etc. • pl. *-e.* și (*pop.*) *codírlă s.f.* /***coadă*** + *-îrlă.*

codírlău *s.m.* (*reg.*) Om (mai ales copil) care se ține mereu după cineva. • pl. *-ăi.* /***codîrlă*** + *-ău.*

codobătură *s.f.* (*ornit.*) Pasăre migratoare, mică, cenușie, cu coada lungă, mereu în mișcare, care trăiește pe lîngă ape (*Motacilla alba*). • pl. *-i.* /lat. ****codabattula.***

codobélc *s.m.* Nume dat melcului în unele jocuri de copii. • pl. *-ci.* /***codoberc*** + ***melc***, prin contaminare.

codobérc, -eárcă *adj.* (*reg.; despre animale*) Fără coadă; berc. • pl. *-erci.* /***coadă*** + ***berc***, prin contaminare.

codominánt, -ă *adj.* (*biol.*) Cu două sau mai multe specii dominante în asociația vegetală. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***codominante.***

codominánță *s.f.* (*biol.*) Manifestare fenotipică diferită a două gene alelice situate în loci omologi. • pl. *-e.* /<fr. ***codominance.***

codón *s.m.* (*biol.*) Secvență de trei nucleotide ale macromoleculei de acid dezoxiribonucleic care codifică un aminoacid specific. • pl. *-i.* /<fr., engl. ***codon.***

codór *s.n.* (*inform.*) Codificator (2). • pl. *-oare.* /<fr. ***codeur.***

codóș, -oáșă *s.m., s.f.* (*peior.*) **1** Proxenet. **2** Codiță (5). • pl. *-oși, -oașe.* /<tc. ***kodoș.***

codóșcă *s.f.* (*peior.*) Femeie care mijlocește practicarea prostituției. • pl. *-oaște.* /***codoș*** + *-că.*

codoșénie *s.f.* (*peior.*) **1** Mijlocire a prostituției; proxenetism. **2** Faptă de codoș (1). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***codoș*** + *-enie.*

codoșí *vb. IV. intr.* (*peior.*) **1** A face pe codoșul (1). **2** A practica proxenetismul. • prez.ind. *-esc.* /***codoș*** + *-i.*

codoșíe *s.f.* (*peior.*) **1** Ocupație de codoș (1); proxenetism. **2** Faptă de codoș (1). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***codoș*** + *-ie.*

codotomíe *s.f.* (*med. vet.*) Operație estetică de tăiere a cozii cîinilor de rasă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /de la ***coadă.***

codreán, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care aparține codrului (1), care se referă la codru; din codru; (*pop.*) codresc. *Ca o tînără crăiasă De prin culmile codrene, Treci prin verzile păduri* (NECUL.). **2** *s.m., s.f.* Persoană care trăiește într-o regiune păduroasă; pădurean. *Un codrean cu fruntea naltă Vine... hăulind* (ALECS.). • pl. *-eni, -ene.* /***codru*** + *-ean.*

codrésc, -eăscă *adj.* (*pop.*) Codrean (1). • pl. *-ești.* /***codru*** + *-esc.*

codróș *s.m.* (*ornit.; la pl.*) Gen de păsări migratoare, cîntătoare, insectivore, de mărimea vrabiei, cu penajul cenușiu-roșiatic și cu coada lungă, roșie (*Phoenicurus*); (*și la sg.*) pasăre care face parte din acest gen. • pl. *-i.* /***coadă*** + ***roș***, prin contaminare.

códru *s.m.* **1** Pădure (mare, deasă, bătrînă). *La mijloc de codru des Toate păsările ies, Din huceag de aluniș, La voiosul luminiș* (EMIN.). ◇ *Creierii codrilor* v. creier. *Hoț de codru* v. hoț. *Moșul codrului* v. moș. *Păunașul codrilor* v. păunaș. *Viul codrului* v. viu. *Voinic de codru* sau *voinicul codrului* v. voinic. ◇ Loc.adv. *Ca în codru* = nestingherit, fără să-i pese de nimeni și de nimic. Δ Expr. *A mînca ca în codru* v. mînca. ◇ Expr. *A se duce* (sau *a se băga, a trage*) *în* (ori *la*) *codru* = a se apuca de haiducie. *Vorbești parcă ai fi în codru* = vorbești prea tare, strigi. *A aștepta ca pe un codru verde* = a aștepta cu mult dor. *Codru fără lupi nu este* = printre oameni sînt și buni, și răi. *I s-a închis calea în codru* = i s-au închis toate drumurile. *A visa (la) codri verzi* = a-și dori lucruri imposibil de realizat. *A i se încheia (calea în) codru* v. încheia. **2** Bucată mare de pîine, de mămăligă etc. ◇ Expr. *Un codru de pîine* v. pîine. • pl. *-i.* /lat. ****quodrum*** = ***quadrum.***

codruléț *s.n.* Dim. al lui *codru*; codruț. • pl. *-e.* /***codru*** + *-(u)leț.*

codrúț *s.m.* Codruleț. • pl. *-i.* /***codru*** + *-uț.*

coechipiér, -ă *s.m., s.f.* Membru al unei echipe (sportive) considerat în raport cu ceilalți membri ai echipei. • sil. *-pi-er.* pl. *-i.* /<fr. ***coéquipier.***

coedítă *vb. I. tr.* (*compl. indică opere, reviste etc.*) A edita în asociație cu cineva. • prez.ind. *-ez.* /***co-*** + ***edita.***

coeditór, -oáre *s.m., s.f.* Persoană sau editură care se asociază cu alta în editarea unei opere, unei reviste etc. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***coéditeur.***

coeducáție *s.f.* Educație în comun a băieților și a fetelor, în școli mixte. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***coéducation.***

coeducațiónál, -ă *adj.* Care aparține coeducației, care se referă la coeducație. • pl. *-i, -e.* /<engl. ***coeducational.***

coeficiént *s.m.* **1** (*mat.*) Constantă care multiplică o mărime variabilă într-o expresie matematică, o necunoscută sau un produs de necunoscute într-o ecuație sau într-o inecuație, o nedeterminantă sau un produs de nedeterminante într-un monom sau într-un polinom. ◇ *Coeficient diferențial* = derivată. **2** Mărime care indică sau caracterizează o anumită proprietate a unui corp, a unei substanțe etc. și care este constantă pentru acel corp, acea substanță etc. în anumite condiții date. ◇ *Coeficient de corelație* v. corelație. *Coeficient de dilatație* v. dilatație. **3** Mărime relativă care exprimă raportul dintre doi indicatori, arătînd cîte unități din indicatorul raportat revin la o unitate din indicatorul luat ca bază de raportare. **4** (*tehn.*) Valoare numerică cu sau fără dimensiune, reprezentînd o proprietate fizico-chimică, o stare, o caracteristică de calitate etc. **5** *Coeficient statistic* = formă de exprimare a raportului dintre două mărimi printr-un număr, care arată de cîte ori o mărime este mai mare sau mai mică în comparație cu alta. **6** (*econ.*) *Coeficient economic* = relație, exprimată în procente, între cantitatea de muncă produsă de un mecanism și cantitatea de energie pe care acesta o consumă. *Coeficient cash* = raport pe care îl mențin băncile între sumele deținute în numerar și pasivele de depozit. *Coeficient de suplinire* = raport între venitul total net dobîndit de un șomer și venitul obținut de acesta cînd lucra. *Coeficientul capitalului* = raportul dintre mărimea capitalului și mărimea producției obținute cu acest capital. **7** (*vers.*) *Coeficient de rimare* = raportul cifric cantitativ dintre acea parte a versului care rimează și celelalte silabe ale acestuia de care depinde sonoritatea rimei. *Rimele din versurile mai scurte (adică cele cu un coeficient de rimare mai scăzut) lasă impresia unei sonorități mai mari decît rimele din versurile mai lungi* (J. HRABAK). **8** (*fiziol.*) *Coeficient de inteligență* = raportul dintre vîrsta mentală și cea cronologică a unui individ. • sil. *-ci-ent.* pl. *-ți.* /<fr. ***coefficient.***

coefór, -ă *s.m., s.f.* (*în antic. greacă*) Persoană care aducea ofrande pentru jertfe. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***choéphore.***

coempțiúne *s.f.* (*jur.*) Cumpărare reciprocă. • /<fr. ***coemption***, lat. ***cōemptĭo, -onis.***

coenzímă *s.f.* (*biochim.*) Component chimic activ al unei enzime, fixat pe aceasta cu ajutorul unui suport proteic inactiv, care este indispensabil activității enzimei; coferment. • pl. *-e.* /<fr. ***coenzyme.***

coercíbil, -ă *adj.* (*fiz.; despre gaze*) Care poate fi comprimat și reținut într-un spațiu oarecare; comprimabil (2). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***coercible.***

coercibilitáte *s.f.* (*fiz.*) Însușirea de a fi coercibil. • /<fr. ***coercibilité.***

coercitív, -ă *adj.* **1** Care constrînge; care are puterea sau dreptul de a constrînge; care exercită o constrîngere. *Măsuri coercitive.* **2** (*fiz.*) *Cîmp coercitiv* = valoare pe care trebuie să o aibă intensitatea cîmpului magnetic, astfel încît inducția magnetică să se anuleze. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***coercitif.***

coercíție *s.f.* Măsură de constrîngere aplicată cuiva pentru a-l face să-și îndeplinească o obligație. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***coercition***, lat. ***cōercĭtĭo, -onis.***

coeréde *s.m.* (*jur.*) Persoană care moștenește împreună cu alții pe cineva, considerată în raport cu aceștia; comoștenitor. • pl. *-zi.* /<lat. ***cōhēres, -edis.***

coerént, -ă *adj.* **1** Care se compune din elemente strîns legate (și armonizate) între ele; coeziv. *Un tot coerent.* **2** Care este organizat pe baza unui sistem; sistematic. *Plan coerent.* **3** Care este logic; care are sens. *Vorbire coerentă.* ◇ (*adv.*) *Vorbește coerent.* **4** (*fiz.; despre unde*) Care are aceeași lungime și aceleași diferențe de fază constante în timp. • pl. *-ți, -te.* și *coherént, -ă adj.* /<fr. ***cohérent***, lat. ***cōhaerens, -ntis.***

coerénță *s.f.* **1** Însușirea de a fi coerent (1); legătură strînsă (și armonioasă) între părțile sau elementele unui întreg. **2** Logică, noimă, sens. *Vorbește fără coerență.* **3** (*fiz.*) Proprietate a undelor de a avea aceeași lungime și aceleași diferențe de fază constante în timp. **4** (*mat.*) Proprietate a unui sistem de axiome de a nu prezenta contradicții între nici o pereche de propoziții care pot fi deduse din el; consistență (2). • pl. *-e.* și *coherénță s.f.* /<lat. ***cōhaerentĭa, -ae***, fr. ***cohérence.***

coerór *s.n.* (*telec.*) Aparat pentru recepționarea semnalelor de telegrafie fără fir. • pl. *-oare.* /<fr. ***cohéreur.***

coexistá *vb. I. intr.* A exista în același timp sau împreună cu altcineva sau cu altceva. *Trecut și Viitor*

coexistă în viața Oltului (BOGZA). • prez.ind. *coexíst.* /<fr. ***coexister***.

coexistént, -ă *adj.* Care există în același timp sau împreună cu altcineva sau cu altceva. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***coexistant***.

coexisténță *s.f.* **1** Existență simultană a mai multor lucruri, ființe, fenomene etc. **2** (*polit.*) *Coexistență pașnică* = principiu de politică externă potrivit căruia statele lumii trebuie să dezvolte relații pașnice fără a apela, în rezolvarea litigiilor dintre ele, la forță sau la amenințarea cu forța. • pl. *-e.* /<fr. ***coexistence***.

coeziúne *s.f.* **1** (*fiz.*) Proprietate a elementelor constitutive ale substanțelor solide, lichide și gazoase de a se menține unite, datorită forțelor care se exercită între atomii sau moleculele lor. **2** Fig. Legătură internă strînsă. • pl. *-i.* /<fr. ***cohésion***.

coezív, -ă *adj.* Coerent (1). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***cohésif***.

coezivitáte *s.f.* (*fiz.*) Proprietate pe care o are materia de a-și conserva stabilitatea prin jocul forțelor interioare. • pl. *-ăți.* /<fr. ***cohésivité***.

cofár *s.m.* (*pop.*) **1** Dogar care face cofe (1). **2** Negustor de cofe (1). **3** Precupeț care vinde cu cofa (1), mai ales fructe. • pl. *-i.* /***cofă*** + *-ar*.

cófă *s.f.* **1** Vas de capacitate relativ mică, de formă (aproximativ) cilindrică, cu o singură toartă, făcut din doage de brad, în care se ține, la țară, mai ales apa de băut. *Luă cofa și ulcica și coborî în bordei, repede* (SADOV.). <> *Un fîrtai de cofă* v. fîrtai. <> Expr. (*fam.*) *A pune* (sau *a băga*) *pe cineva în cofă* = *a*) a întrece pe cineva (prin viclenie, umilindu-l); *b*) a înfunda pe cineva cu argumente. *A ploua* (sau *a turna*) *cu cofa* (sau *ca din cofă*) = a ploua foarte tare. (*pop.*) *A căuta cofe de moși* = a căuta chilipir (cu aluzie la obiceiul de a împărți, în ziua Moșilor, cofe, de pomană). *A răsufla în fundul cofei de vin* v. răsufla. **2** Conținutul unei cofe; cantitate (de apă, de fructe etc.) care încape într-o cofă (1). *Hai să aducem o cofă de apă de la fîntînă* (SADOV.). • pl. *-e.* /cf. bg. *кофа*, srb. *kofa*, săs. *kof*.

cofăiél *s.n.* (*pop.*) Cofiță. • pl. *-e.* /***cofei*** + *-el*.

cofăiéș *s.n.* (*pop.*) Cofiță. • pl. *-e.* /***cofei*** + *-aș*.

cofăreásă *s.f.* (*pop.*) Precupeață care vinde cu cofa (1), mai ales fructe. • pl. *-ese.* /***cofar*** + *-easă*.

coféi *s.n.* (*pop.*) Cofă (1) mai joasă și mai largă. • pl. *-eie.* /***cofă*** + *-ei*.

cofeína *s.f.* v. cafeină.

cóferdam *s.n.* (*mar.*) Compartiment etanș în corpul unei nave, limitat de doi pereți transversali, folosit pentru a izola tancurile de combustibil sau de lubrifianți de magaziile de mărfuri sau de alte încăperi. • acc. și *coferdám.* pl. *-uri.* /<engl. ***cofferdam***.

coferméntˈ *s.m.* (*biochim.*) Coenzimă. • pl. *-ți.* /<fr. ***coferment***.

cofetár *s.m.* Bărbat care face sau vinde produse de cofetărie. • pl. *-i.* /***cofet***, sg. înv. al lui *cofeturi* + *-ar*.

cofetăreásă *s.f.* Femeie care face sau vinde produse de cofetărie. • pl. *-ese.* /***cofetar*** + *-easă*.

cofetăríe[1] *s.f.* Local în care se fac, se consumă și se vînd dulciuri (prăjituri, bomboane, înghețată etc.); confiserie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***cofet***, sg. înv. al lui *cofeturi* + *-ărie*.

cofetăríe[2] *s.f.* Meserie de cofetar. • g.-d. *-iei.* /***cofetar*** + *-ie*.

coféturi *s.n. pl.* Sortimente diverse de bomboane, de zaharicale etc. *Am cumpărat cofeturi de la băcănie* (STANCU). • /<ngr. ***κουφέτα***, pl. lui *κουφέτο*, it. ***confetto***.

cofinanță *vb. I. tr.* (*compl. indică proiecte de investiții*) A finanța împreună cu alți deținători de capital. • prez. ind. *-ez.* /***co-*** + ***finanța***.

cofinanțáre *s.f.* Acțiunea de *a cofinanța* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***cofinanța***.

cofiță *s.f.* Dim. al lui *cofă*; (*pop.*) cofăiel, cofăieș. • pl. *-e.* /***cofă*** + *-iță*.

cofleși *vb. IV. refl.* (*pop.; despre fructe*) A se muia, a se fleșcăi. • prez.ind. pers. 3 *-ește.* /lat. ****conflexire*** „a încovoia" sau form. expr.

cofo- Elem. de compunere „surditate, surzenie". • /<fr. ***copho-***; cf. gr. *κωφός* „surd".

cofochirurgíe *s.f.* (*chir.*) Totalitatea procedeelor chirurgicale de tratare a anacuziei (surdității) prin otoscleroză. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***cophochirurgie***.

cofondatór, -oáre *s.m., s.f.* Fondator împreună cu altcineva. • pl. *-ori, -oare.* /***co-*** + ***fondator***.

cofózã *s.f.* (*med.*) Surditate completă unilaterală sau bilaterală, din cauza unor leziuni ale aparatului acustic. • pl. *-e.* /<fr. ***cophose***; cf. gr. *κωφός* „surd".

cofrá *vb. I. tr.* A executa un cofraj. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***coffrer***.

cofráj *s.n.* **1** (*constr.*) Tipar (de lemn sau de metal) în care se toarnă un material de construcție în stare fluidă, pentru a lua, după întărire, forma necesară. **2** (*constr.*) Îmbrăcăminte de scînduri, care susține pereții unui șanț, galeriile unei mine etc. **3** Îmbrăcăminte specială de protecție pentru conductele neizolate. **4** Suport (de carton), cu diferite profiluri, pentru ambalat. *Cofraj pentru ouă.* • pl. *-e.* /<fr. ***coffrage***.

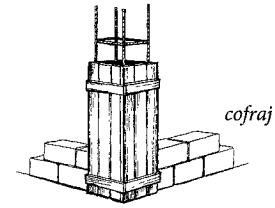

cofraj (1)

cofrăre *s.f.* Executare a unui cofraj. • pl. *-ări.* /v. ***cofra***.

cófră *s.f.* (*tehn.*) **1** Lucrare de fortificație permanentă. **2** Adăpost activ așezat pe șanț sau pe contraescarpă pentru a bate cu foc șanțul pe toată lungimea lui. • pl. *-e.* /<fr. ***coffre***.

cofrét *s.n.* (*constr.*) Un fel de firidă închisă cu o ușă metalică, în care sînt grupate siguranțele unei instalații de curent electric de putere relativ mică. • pl. *-e.* /<fr. ***coffret***.

cogaránt, -ă *s.m., s.f.* Persoană (sau stat) care este garant împreună cu alții. • pl. *-ți, -te.* /***co-*** + ***garant***.

cogeámite *adj.invar.* (*pop.*) Foarte mare, foarte înalt; coșcogea, coșcogeamite. • și *cogémite, gogeámite* *adj.invar.* /<tc. ***koskoca***, srb. ***kodjamiti***, bg. ***коджамиту***.

cogémite *adj.invar.* v. cogeamite.

cogenerațional, -ă *adj.* Care este din aceeași generație. • sil. *-ți-o-.* pl. *-i, -e.* /***co-*** + ***generație*** + *-onal*.

cogestiúne *s.f.* Gestiune ținută în comun de mai multe persoane. • pl. *-i.* /***co-*** + ***gestiune***.

cogitabúnd, -ă *adj.* (*despre oameni*) Bogat în cugetări, în gînduri; gînditor. • pl. *-zi, -de.* /<it. ***cogitabondo***.

cogitatív, -ă *adj.* Care se referă la cugetare. • pl. *-i, -e.* /<it. ***cogitativo***.

cogitațiúne *s.f.* Cugetare. • pl. *-i.* /<fr. ***cogitation***, lat. ***cōgĭtatĭo, -onis***.

cógito *s.n.* (*filos.*) Evidența de sine a gîndirii, ca activitate a subiectului, certitudinea eului ca entitate care cugetă. • /<lat. ***cogito*** „gîndesc, cuget".

cognát *s.m.* **1** (*jur.*) Situație juridică a celui înrudit cu alții. **2** (*în dreptul roman*) Legături naturale (pe linie femeiască). • /<lat. ***cognatus, -i***.

cognațiúne *s.f.* (*în dreptul roman*) Înrudire naturală (pe linie femeiască). • pl. *-i.* /<lat. ***cognatĭo, -onis***.

cognitív, -ă *adj.* **1** Care aparține cunoașterii, care se referă la cunoaștere. <> *Disonanță cognitivă* v. disonanță. **2** Capabil de a cunoaște. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***cognitif***.

cogníție *s.f.* (*filos.*) Facultatea de a cunoaște. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***cognition***, lat. ***cognĭtĭo, -onis***.

cognómen *s.n.* **1** (*în dreptul roman*) Al treilea nume al unei persoane, care arată familia. **2** Poreclă, supranume. • pl. *-e, cognomina.* /<lat. ***cognōmen, -minis***.

cognoscíbil, -ă *adj.* (*filos.*) Care poate fi cunoscut. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***cognoscĭbilis, -e***, fr. ***cognoscible***.

cognoscibilitáte *s.f.* (*filos.*) Însușirea de a putea fi cunoscut. • /<fr. ***cognoscibilité***.

cohálm *s.n.* (*reg.*) Cîmp; ogor. • pl. *-uri.* /cf. magh. *köhalom* „deal pietros; stîncă; grămadă de pietre".

coherént, -ă *adj.* v. coerent.

coherénță *s.f.* v. coerență.

cohle- Elem. de compunere „melc", „spirală". • și *cohleo-.* /<fr. ***cochlé(o)***-; cf. lat. *cochlĕa, -ae*, gr. *κοχλίας* „melc".

cohleár, -ă *adj.* (*anat.*) Care aparține cohleei, care se referă la cohlee; situat în cohlee. • sil. *-le-ar.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***cochléaire***.

cohlée *s.f.* (*anat.*) Partea anterioară a labirintului osos al urechii interne, formată dintr-un canal osos răsucit în spirală, în jurul columelei. • /<fr. ***cochlée***; cf. gr. *κοχλίας* „cochilie de melc".

cohleo- v. cohle-.

cohleoídă *s.f.* (*geom.*) Curbă plană, loc geometric al extremităților arcelor cercurilor tangente unei drepte într-un punct al ei, avînd origine comună și aceeași lungime. • sil. *-le-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***cochléoïde***.

cohórtă *s.f.* **1** (*milit.; în antic. romană*) Unitate de infanterie, formată din cetățeni romani sau din provinciali fără cetățenie romană, care corespunde cu a zecea parte dintr-o legiune. *[Vin] romanii în cohorte urmăriți de cavalerii Ce se-mpart în zece turme* (ALECS.). **2** (*în trecut*) Trupă (de cercetași formînd o unitate, o parte dintr-o legiune). **3** Fig. Mulțime, ceată (1). ◆ Grupare de indivizi în cadrul unei populații, cu o manifestare fiziologică sau comportamentală simultană. **4** Fig. Grup de indivizi care au trăit același experiment demografic în cursul aceleiași perioade de timp. **5** (*med.*) Grup de subiecți avînd în comun o particularitate datorită căreia este posibil un studiu epidemiologic longitudinal. • pl. *-e.* /<lat. ***cōhors, -tis***, fr. ***cohorte***, germ. ***Kohorte***.

coi *s.n.* **1** (*pop.*) Testicul. <> Expr. (*A umbla*) *ca un coi într-o căldare* = (a umbla) fără rost. *A fi bătut la cap ca berbecele la coaie* = a fi prost. *A strînge pe cineva de coaie* = a constrînge pe cineva. **2** Compuse: (*bot.; reg.*) *coaiele-popii* = *a*) clocotiș (1) (*Staphylea pinnata*); *b*) untul-vacii (*Orchis morio*); *coaiele-țapului* = plantă erbacee, cu tuberculi, cu florile galbene, cu miros slab de soc. • pl. *coaie.* /lat. ***cōlĕus, -i***.

coif *s.n.* **1** Acoperămînt de metal sau de piele pentru a proteja capul, purtat, în trecut, de soldați în luptă. *Vin crai cu argintate coifuri* (GOGA). **2** Cască tă de hîrtie, în formă de bicorn, care se poartă (ocazional) pentru protecția capului de soare, cu care se joacă copiii etc. **3** (*reg.*) Cuib (1) de pește. **4** Fig. (*înv.*) Soldat german. • pl. *-uri.* /lat. ***cōfea***.

coif (1)

coiffure *s.f.* v. coafură.

coinác *s.m.* **1** (*anat.; înv.*) Noadă. **2** (*anat.; înv.*) Osul gleznei. **3** (*înv.; la jocul de table*) Zar. **4** (*pop.*) Sfoară la capătul căreia este legată o greutate, care se aruncă în sus spre a prinde și a trage în jos altă sfoară întinsă, mai ales a unui zmeu. **5** (*pop.*) Tăvălug (la moară). **6** (*pop.*) Greutate care se atîrnă de brațul unei cumpene sau al unui cîntar, pentru a ridica celălalt capăt (cu găleata sau cu altă greutate). **7** (*reg.*) Testicul. **8** (*reg.*) Penis. • pl. *-ci.* /<tc. ***kaynak*** „încheietură".

coinácél *s.n.* (*bot.; reg.*) Buruiană cu florile rotunde și păroase (*Lactarius terminasus*). • pl. *-e.* /***coinac*** + *-el*.

coincíde *vb. III. intr.* **1** (*despre evenimente, fenomene etc.*) A se petrece simultan, a se produce în același timp. **2** A se potrivi întocmai, a fi identic. ◆ (*despre figuri, linii*) A se suprapune perfect. • prez.ind. *coincid.* /<fr. ***coïncider***, it. ***coincidere***.

coincidént, -ă *adj.* Care coincide. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***coïncident***.

coincidénță *s.f.* **1** Faptul de *a coincide*; potrivire (întîmplătoare) a două lucruri, evenimente, fapte etc. **2** (*telec.*) *Schemă de coincidență* = circuit electronic care, primind două sau mai multe impulsuri, le transmite mai departe numai dacă ele vin simultan. • pl. *-e.* /<fr. ***coïncidence***.

coinculpát, -ă *s.m., s.f.* (*jur.*) Inculpat împreună cu alții pentru același delict. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***coinculpé***.

coiné *s.f.* (*lingv.*) **1** Variantă lingvistică servind comunicării între vorbitori de dialecte sau de graiuri diferite. **2** Ext. Limbă comună, supralocală. **3** Limbă comună grecească, formată, în sec. 4-3 î. Hr., pe baza dialectului atic, folosită ca limbă de circulație în epocile elenistică și romană. • sil. *co-i-.* scris și *koine.* /<fr. ***koiné***; cf. gr. *κοινή* [*διάλεκτος*] „limbă comună".

coinstigatór, -oáre *s.m., s.f.* Instigator împreună cu alții la săvîrșirea unei infracțiuni. • pl. *-ori, -oare.* /***co-*** + ***instigator***.

cointeresá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică oameni*) A face să fie interesat într-o acțiune comună, împreună cu altul (sau cu alții). **2** A stimula interesul unei persoane sau al unei colectivități (prin recompense materiale sau

morale) pentru realizarea unui scop comun. • prez. ind. -ez. /<fr. *coïntéresser*.

cointeresáre *s.f.* **1** Interesare a cuiva într-o acțiune comună cu altul (sau cu alții). **2** Stimulare a interesului unei persoane sau al unei colectivități (prin recompense materiale sau morale) pentru realizarea unui scop comun. • pl. *-ări*. /v. ***cointeresa***.

cointeresát, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care este interesat împreună cu altul (sau cu alții) într-o acțiune comună (din care are de câștigat). • pl. *-ți, -te*. /v. ***cointeresa***.

coiót *s.m.* (*zool.*) Mamifer carnivor din America, asemănător cu șacalul și cu lupul (*Canis latrans*). • pl. *-ți*. /<fr. ***coyote***.

coír *s.m.* **1** (*bot.*) Plantă textilă exotică. **2** Fibră elastică extrasă din această plantă. • pl. *-i*. /<engl. ***coir***.

coít *s.n.* Împreunare sexuală. • pl. *-uri*. /<lat. ***cōitus, -us***, fr. ***coït***.

coitál, -ă *adj.* Referitor la coit. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***coïtal***.

coitofobíe *s.f.* (*psih.*) Teamă de a realiza actul sexual. • g.-d. *-iei*. /***coit*** + ***fobie***.

coján, -ă *s.m., s.f.* (*reg.; în opoz. cu „mocan”*) Locuitor de la cîmpie. • pl. *-i, -e*. /<sl. veche **кожанъ**.

cojeálă *s.f.* **1** Cojire. **2** Concr. Ceea ce se desprinde prin cojire. • pl. *-eli*. /***coji*** + *-eală*.

cojí *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică fructe, legume, trunchiuri de copaci etc.*) A curăța de coajă. <> Expr. (*pop.*) *A coji pe cineva în bătaie* = a bate foarte tare pe cineva. *A coji pe cineva puricii* = a pișca puricii pe cineva (în timpul somnului). **2** *tr.* (*compl. indică animale tăiate*) A jupui. **3** *refl.* (*despre răni cicatrizate, despre pielea arsă de soare etc.*) A se descuama, a se curăța de coji. **4** *refl.* (*despre pereți, tencuială sau despre varul de pe pereți*) A se coșcovi (1), a se scoroji. • prez.ind. *-esc*. /***coajă*** + *-i*.

cojíre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *coji* și rezultatul ei; cojeală (1). • pl. *-i*. /v. ***coji***.

cojít, -ă *adj.* **1** (*despre fructe, legume, trunchiuri de copaci etc.*) Care a fost curățat de coajă. **2** (*despre răni cicatrizate, pielea arsă de soare etc.*) De pe care s-au luat sau au căzut coji; descuamat. **3** (*despre pereți, tencuială sau despre varul de pe pereți*) Coșcovit, scorojit. • pl. *-ți, -te*. /v. ***coji***.

cojitór *s.n.* (*ind. lemnului*) Instrument sau mașină cu care se execută decojirea trunchiurilor de copaci. • pl. *-oare*. /***coji*** + *-tor*.

cojíță *s.f.* Dim. al lui *coajă*. • pl. *-e*. /***coajă*** + *-iță*.

cojmelíe *s.f.* v. coșmelie.

cojoácă *s.f.* v. cojoc.

cojoáică *s.f.* (*ornit.; pop.*) **1** Scorțărel (*Certhia familiaris*). **2** Compus: *cojoaică-de-munte* = pasăre cu penele cenușii pe cap, cu gușa albă vara și neagră iarna, cu ciocul lung și încovoiat, care trăiește în crăpăturile stîncilor (*Tichogroma muraria*). • pl. *-ce*. /***coajă*** + *-oaică*.

cojóc *s.n.* **1** Obiect de îmbrăcăminte confecționat din piei de oaie prelucrate cu miște cu tot, care se poartă mai ales la țară ca palton (cu blana înăuntru). *Vine-o babă-ncet pe stradă În cojocul rupt al ei Și încins cu sfori de tei* (COȘB.). <> Expr. *Iarnă cu șapte cojoace* = iarnă foarte grea. *A-și întoarce cojocul pe dos* (sau *pe partea cealaltă*) = *a*) a-și schimba atitudinea sau părerile; *b*) a se supăra. *A-și păzi cojocul* = a fi precaut. *A-și teme cojocul* = a se teme (de bătaie). (*fam.*) *A scutura* (cuiva) *cojocul* sau *a i se face* (cuiva) *pielea cojoc* = a bate sau a fi bătut foarte tare. *A nu mai întreba* (pe cineva) *de ce-i este cojocul* = a lua (pe cineva) repede, a nu-l mai lăsa să se gîndească. *Vai de cojocul lui!* = vai de el, vai de capul lui! *Cît îi poate cojocul* = cît poate cineva. *Te mănîncă cojocul!* = nu te astîmperi, vrei să te bat! *A avea* (sau *a găsi, a afla*) *ac de* (ori *pentru*) *cojocul cuiva* v. ac. *A*(*-i*) *suna* (cuiva) *cojocul* v. suna. *A fi șapte frați pe un cojoc* v. șapte. ◆ (*glum.*) Blana unui animal. *Lupul... Sare asupră-i pe loc, Și îi rupe [cîinelui] din cojoc* (COȘB.). **2** Blană folosită drept căptușeală. **3** Pătură de bumbac bine presată, obținută în filaturile de bumbac. • pl. *-oace*. și (*pop.*) *cojoácă* *s.f.* /<sl. veche **кожоухъ**.

cojocár *s.m.* Bărbat care lucrează sau vinde cojoace (1), căciuli etc. *Moș Fotea, cojocarul satului* (CR.). • pl. *-i*. /***cojoc*** + *-ar*.

cojocăreásă *s.f.* **1** Femeie care lucrează sau vinde cojoace (1), căciuli (1) etc. **2** Soție de cojocar. • pl. *-ese*. /***cojocar*** + *-easă*.

cojocărésc, -eăscă *adj.* **1** Care aparține cojocarului sau cojocăriei[1,2], care se referă la cojocar sau la cojocărie. • pl. *-ești*. /***cojocar*** + *-esc*.

cojocărí[1] *s.f.* Meseria cojocarului. • g.-d. *-iei*. /***cojocar*** + *-ie*.

cojocărí[2] *s.f.* **1** Atelier în care se lucrează cojoace (1), căciuli (1) etc. **2** Prăvălie în care se vînd cojoace (1), căciuli (1) etc. **3** *Cojocărie-blănărie* = unitate prestatoare de servicii care se ocupă de prelucrarea pieilor de animale. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***cojoc*** + *-ărie*.

cojocél *s.n.* **1** Dim. al lui *cojoc*. **2** Cojoc (1) scurt (fără mîneci); bundiță, cojociță, pieptar. • pl. *-e*. /***cojoc*** + *-el*.

cojocíță *s.f.* Cojocel (2). • pl. *-e*. /***cojoc*** + *-iță*.

col[1]- Elem. de compunere „fiere, bilă”. • și *cole-*. /<fr. ***chol(e)***-; cf. gr. χολή „bilă”.

col[2] *s.n.* **1** (*anat.*) Parte mai îngustă a unui os sau a unui organ, străbătută sau nu, în funcție de tipul organului, de un canal[1] evacuator. <> *Col uterin* = porțiunea inferioară a uterului care se continuă cu vaginul. *Col femural* = porțiunea inferioară a capătului femurului care se continuă cu diafiza. **2** (*bot.*) Zonă îngustă între rădăcina și baza tulpinii unei plante. • pl. *-uri*. /<fr. ***col***; cf. lat. *collum* „gît”.

cóla[1] *s.m. invar.* **1** (*bot.*) Arbore tropical, înalt de 10-15 m, cu fructele albe sau roșii, de mărimea unei nuci, care conțin alcaloizi stimulanți (*Cola nitida*). **2** Tip de băutură răcoritoare, preparată din fructul de cola. • scris și *kola*. /<fr. ***cola, kola***; cuv. sudanez.

colá[2] *vb. I. refl.* **1** A se uni printr-o legătură nematrimonială; a trăi în concubinaj. **2** A se combina (1), a se asorta. **3** (*despre îmbrăcăminte*) A se lipi de corp. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***coller***.

colabá *vb. I. tr.* (*med.; compl. indică organe cavitare sau cavități*) A turti (spontan sau provocat). <> (*refl.*) *Stomacul se colabează*. • prez.ind. pers. 3 *-ează*. /<fr. ***collaber***; cf. lat. *collābi* „a se prăbuși, a se prăvăli”.

colabáre *s.f.* (*med.*) Turtire spontană sau provocată în scop terapeutic a unui organ. • pl. *-ări*. /v. ***colaba***.

colaborá *vb. I. intr.* **1** A avea o activitate comună cu alte persoane pentru realizarea unei acțiuni, a unei afaceri, a unei opere, pentru rezolvarea unor probleme etc.; a conlucra, a coopera (1). *Ei colaborează la mai multe proiecte*. **2** A scrie, a publica într-un periodic, într-o culegere etc. *Kogălniceanu... edită și colaboră la Dacia literară* (C. NEGR.). • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***collaborer***, lat. ***collaborare***.

colaboráre *s.f.* **1** Participare, alături de alte persoane, la realizarea unei acțiuni, a unei afaceri, a unei opere etc.; concurs (3) <> Loc.adv. *În colaborare* (*cu...*) = *a*) împreună (cu...); *b*) participînd la o muncă în comun. **2** Publicare a lucrărilor într-un periodic, într-o culegere etc. • pl. *-ări*. /v. ***colabora***.

colaborátor, -oáre *s.m., s.f.* **1** Persoană care colaborează cu alte persoane (la o acțiune, la o lucrare etc.). **2** Persoană care ia parte, ca autor, la elaborarea unei publicații, a unei opere etc. *Am ajuns... colaborator la revista „Flacăra”* (GAL.). **3** Persoană care lucrează într-o instituție, fără a fi salariatul ei permanent. • pl. *-ori, -oare*. /<fr. ***collaborateur***, lat. ***collaborator, -oris***.

colaborăție *s.f.* (*înv.*) Colaborare. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și ***colaborațiúne*** *s.f.* /<magh. ***csabair***(*e*).

colaboraționísm *s.n.* Atitudine sau politică de trădare a intereselor propriei țări (specifică celor care au colaborat cu inamicul, în condițiile ocupării țării de către acesta); ext. colaborare cu un dușman. • sil. *-ți-o-*. /de la ***colaboraționist***.

colaboraționíst, -ă *s.m., s.f.* Adept al unei politici de colaborare cu un dușman (în condițiile ocupării țării de către acesta). • sil. *-ți-o-*. pl. *-iști, -iste*. /<fr. ***collaborationniste***.

colaboraționíune *s.f.* v. colaborație.

colác *s.m.* **1** Pîine împletită în formă de inel. *Aducînd pitaci și colaci... a împărțit la fiecare* (CR.). <> *Colac de la* (sau *din*) *Crăciun* v. crăciun. <> Expr. *A se face* (sau *a se strînge*) *colac* = a se așeza, a se culca cu corpul încolăcit. *A umbla după* (sau *a aștepta*) *colaci calzi* = a aștepta lucruri bune, dar nemeritate. *A primi* (sau *a aștepta*) *pe cineva cu colaci calzi* = a-i face cuiva o primire foarte bună. *A duce pe cineva la colaci calzi* = a duce pe cineva cu vorba. *A trecut baba cu colaci* (sau *colacul*), se spune despre acei care au pierdut o ocazie. *Dă-i colacul și lumînarea!* = renunță! *A-și face coada colac* = (*despre oameni*) a se sustrage de la ceva, a căuta pretexte nefondate. *Așa colac!* = ce noroc (pe mine)! *Așteaptă ca mortul colacul* = *a*) cu nerăbdare; *b*) cu poftă. *Cum e sfîntul și colacul* = darul se măsoară după importanța persoanei. *I-a mîncat cioara colacul* v. cioară. *Umblă cîinii cu colaci în coadă* v. cîine. *A-i mînca cuiva colacii* v. mînca. *Colac peste pupăză* sau *pupăză peste colac* v. pupăză. ◆ (*mai ales la pl.*) Dar făcut de fini nașilor. **2** (*în trecut*) Răsplată obligatorie pe care o dădea proprietarul celui care îi aducea vitele pierdute sau furate. <> *Colaci domnești* = daruri obligatorii pe care le trimiteau domniei orașele din Țara Românească și din Moldova. *Colaci vlădicești* = (*în sec. 17-18, în Mold.*) daruri făcute mitropolitului de către egumeni, care constau în blănuri, miei, brînză etc. **3** Obiect de metal, de lemn, de cauciuc etc. de formă inelară. <> *Colac de salvare* =

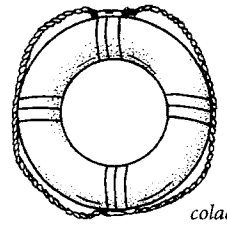

colac de salvare

cerc de plută sau de cauciuc umflat cu aer, cu ajutorul căruia o persoană (naufragiată) se poate menține deasupra apei (fiind uneori prevăzut cu dispozitive luminoase de semnalizare). *Colac de sîrmă* = sîrmă răsucită în formă de roată, pentru a nu ocupa mult spațiu. *Colac de tel* = arc în formă de spirală care se pune la canapele, fotolii etc. **4** Împrejmuire de piatră sau de lemn în jurul unei fîntîni; ghizd. *Pe colacul fîntînii erau două pahare de argint* (CR.). **5** Împrejmuire de lemn care înconjoară pietrele de măcinat ale morii. **6** (*mai ales la pl.*) Rotocol de fum (de țigară). • pl. *-ci*. /<sl. veche **колакъ** „roată”.

colagén, -ă *s.n., adj.* **1** *s.n.* (*biochim.*) Proteină complexă macromoleculară existentă în țesuturile conjunctiv, osos și cartilaginos, foarte rezistentă la acțiunea agenților chimici și a enzimelor proteolitice, obținută industrial din piele, zgîrciuri, solzi de pește etc. prin fierbere cu apă, gelatină, clei. <> (*adj.*) *Țesut colagen*. **2** *adj.* (*despre substanțe*) Care ajută la prepararea substanțelor gelatinoase. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***collagène***; cf. gr. κόλλα „clei”, *γίγνομαι* „a lua naștere”.

colagenáză *s.f.* (*biochim.*) Enzimă care degradează colagenul (1). • pl. *-e*. /<fr. ***collagénase***; cf. gr. κόλλα „clei”, *γίγνομαι* „a lua naștere”.

colagénic, -ă *adj.* Care ține de colagen (1), care se referă la colagen; care conține colagen. • pl. *-ci, -ce*. /***colagen*** + *-ic*.

colagenóză *s.f.* (*med.*) Denumire generică a unui grup de boli, aparent diferite, care au în comun degenerescența prin proliferarea celulelor și a fibrelor colagene din țesutul conjunctiv al pielii, al arterelor etc. • /<fr. ***collagénose***; cf. gr. κόλλα „clei”, *γίγνομαι* „a lua naștere”.

colagóg *s.n.* Aliment, agent sau medicament care stimulează fluxul de bilă în duoden, de regulă prin evacuarea vezicii biliare. • pl. *-gi*. /<fr. ***cholagogue***; cf. gr. χολαγωγός <χολή „bilă”, ἀγωγός „care duce; care provoacă”.

colái *s.n.* **1** (*a. plast.*) Procedeu în arta modernă, care constă în lipirea pe același tablou a unor elemente eterogene, în vederea obținerii unui efect de ansamblu (surprinzător). ◆ Ext. Tablou realizat prin acest procedeu. *Colajele lui Picasso*. **2** Spectacol de teatru alcătuit din diferite fragmente. **3** Operație de încorporare în anumite mase alimentare a unor substanțe ca gelatină, tanin, albumină, cazeină, cărbune de lemn etc. <> *Colajul sucurilor* = completare a limpezirii enzimatice prin adăugare de gelatină alimentară. **4** Legătură permanentă nematrimonială. • pl. *-e*. /<fr. ***collage***.

colalemíe *s.f.* (*med.*) Prezența sărurilor biliare în sînge. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***cholalémie***.

colaluríe *s.f.* (*med.*) Prezența sărurilor biliare în urină. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***cholalurie***.

colamínă *s.f.* (*chim.*) Aminoalcool obținut prin hidroliza cefalinelor, higroscopic, care se carbonatează în aer. • pl. *-e*. /<fr. ***colamine***.

colán *s.n.* **1** Salbă, șirag (de pietre prețioase) care se poartă la gît, ca podoabă. **2** Colier cu decorații (de grad înalt), purtat la gît ca distincție. **3** Cingătoare împodobită, purtată îndeosebi de femei. *Arghira... era încinsă cu un colan de canavăț roșu* (FIL.). • pl. *-e*, (*înv.*) *-uri*. /<tc. ***kolan***.

colánă *s.f.* (*lit.*) Culegere de poezii sau de proză cu temă comună; ext. colecție de opere. • pl. *-e*. /<it. ***collana***.

colangiectazíe *s.f.* (*med.*) Dilatație patologică a căilor biliare. • sil. *-gi-ec-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***cholangiectasie***; cf. gr. *χολή* „bilă", *ἀγγεῖον* „vas", *ἔκτασις* „extindere".

colangiocistostomíe *s.f.* (*chir.*) Fixare a canalelor biliare la peretele superior al vezicii, în caz de obstrucție a canalelor hepatice. • sil. *-gi-o-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***cholangio-cystostomie***.

colangiocolecistografíe *s.f.* (*med.*) Metodă radiografică de punere în evidență a căilor biliare hepatice și a vezicii biliare. • sil. *-gi-o-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***cholangio-cholécystographie***.

colangiografíe *s.f.* (*med.*) Vizualizarea radiografică a sistemului biliar după umplerea cu o substanță de contrast opacă. • sil. *-gi-o-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***cholangiographie***; cf. gr. *χολή* „bilă", *ἀγγεῖον* „vas", *γράφω* „a scrie".

colangiolitiáză *s.f.* (*med.*) Prezență de calculi în canalele biliare. • sil. *-gi-o-*. /<fr. ***cholangiolithiase***.

colangióm *s.n.* (*med.*) Tumoare rezultată prin transformarea celulelor epiteliale ale canalelor biliare intrahepatice. • pl. *-oame*. /<fr. ***cholangiome***; cf. gr. *χολή* „bilă", *ἀγγεῖον* „vas".

colangiotomíe *s.f.* (*chir.*) Deschidere a canalului biliar. • sil. *-gi-o-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***cholangiotomie***; cf. gr. *χολή* „bilă", *ἀγγεῖον* „vas", *τομή* „tăiere".

colangítă *s.f.* (*med.*) Angiocolită. • pl. *-e*. /<fr. ***cholangite***.

colánt, -ă *adj., s.m. pl.* **1** *adj.* (*despre îmbrăcăminte*) Strîns lipit de corp. **2** *s.m. pl.* Pantaloni dintr-un material elastic (strălucitor), care se mulează pe picior; dres, ciorap-pantalon. • pl. *-ți, -te*. /<fr. ***collant***.

cólaps *s.n.* **1** (*med.*) Insuficiență circulatorie periferică, manifestată prin pierderea oricărei forțe, încetarea treptată a funcțiilor cardiace, care este însoțită de stare de prostrație extremă, depresie, răcirea tegumentelor etc. **2** (*med.*) Turtirea și alipirea pereților unui organ, în special a unui plămîn în timpul pneumotoraxului. **3** (*bot.*) Prăbușire a pereților celulelor vegetale, ca urmare a eliminării apei libere din golurile celulare. **4** (*astron.*) *Colaps gravitațional* = prăbușire gravitațională. **5** Prăbușire a unei construcții. **6** (*tehn.*) Deformare, spargere a pereților. **7** (*econ.*) Prăbușire economică; faliment. • acc. și *coláps*. pl. *-uri*. /<lat. ***collapsus, -i***, fr. ***collapsus***.

colapsoterapíe *s.f.* (*med.*) (Metodă de) tratament al anumitor forme de tuberculoză, care constă în turtirea chirurgicală a unui plămîn cu ajutorul pneumotoraxului terapeutic, cu scopul de a-l pune în repaus funcțional. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***collapsothérapie***; cf. lat. *collapsus* „cădere", gr. *θεραπεία* „tratament".

colargól *s.n.* (*farm.*) Soluție apoasă conținînd argint coloidal, care este folosită mai ales ca antiseptic. • /<fr. ***collargol***.

colascione [kola'ʃone] *s.n.* (*muz.*) Instrument muzical cu coarde[1] (1) din Italia de sud, asemănător lăutei. • /<it. ***colascione***.

colástră *s.f.* v. coraslă.

colástru *s.m.* v. coraslă.

colaterál, -ă *adj., s.n.* **I** *adj.* **1** Lăturalnic; secundar. ◇ (*anat.*) *Arteră colaterală* = ramificație a unei artere, care merge aproape paralel cu ea. (*geogr.*) *Puncte colaterale* = puncte așezate între punctele cardinale. **2** (*despre rude, grade de rudenie*) Care unește între ei pe frați și surori (și pe descendenții acestora). **II** *s.n.* (*constr.*) Navă laterală a unei biserici. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***collatéral***, lat. ***collateralis, -e***.

colatitúdine *s.f.* (*geogr.*) Complementul latitudinii unui punct de pe sfera terestră sau cerească. • /după fr. *collatitude*.

colaționá *vb. I. tr.* (*compl. indică reproduceri sau cópii ale unui text*) A confrunta cu originalul, pentru a stabili exactitatea sau pentru a constata asemănările și deosebirile existente. • sil. *-ți-o-*. prez.ind. *-ez*. /<fr. ***colationner***.

colaționáre *s.f.* Acțiunea de *a colaționa* și rezultatul ei; colațiune (1). • sil. *-ți-o-*. pl. *-ări*. /v. ***colaționa***.

colațiúne *s.f.* **1** Colaționare. **2** Colect. (*bibl.*) Date într-o fișă de bibliotecă privind paginația și numărul de volume, formatul, ilustrațiile și materialul însoțitor. **3** Drept de a conferi un beneficiu, un grad universitar etc. **4** Gustare. • pl. *-i*. /<fr. ***collation***, it. ***colazione***; cf. lat. *collatio, -onis* „reunire".

colaureát, -ă *s.m., s.f.* Persoană care împarte un premiu cu altcineva. • sil. *-la-u-*. pl. *-ți, -te*. /***co-*** + ***laureat***; cf. și fr. *colauréat*.

colăcár *s.m.* (*pop.*) **1** (*la pl.*) Părinții sau finii care aduc în dar colaci (1) nașilor. **2** (*mai ales în forma „colăcer"*) Fiecare dintre flăcăii care însoțesc (călare) mirele în ziua nunții, pentru a lua mireasa de la casa ei și care rostesc la masă oratia de nuntă; (*reg.*) conăcar. **3** Urător. • pl. *-i*. și *colăcér s.m.* /***colac*** + *-ar*.

colăcări *vb. IV. intr.* (*pop.*) A rosti oratia de nuntă (în calitate de colăcar). • prez.ind. *-esc*. /***colăcar*** + *-i*.

colăcăríe *s.f.* (*pop.*) Oratie de nuntă; (*reg.*) conăcărie. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***colăcar*** + *-ie*.

colăcél *s.m.* **1** Dim. al lui *colac*. **2** Colac mic care se împarte la nunți, la înmormîntări etc. **3** (*bot.*; *reg.*) Nalbă (*Lavatera thuringiaca*). • pl. *-ei*. /***colac*** + *-el*.

colăcér *s.m.* v. colăcar.

colăci *vb. IV.* (*pop.*) **1** *tr.* A recomanda pentru căsătorie; a peți. *Viindu-i și lui vremea să se însoare, mumă-sa îl duse la o fată pe care i-o colăcise o peținoare* (ISP.). **2** *tr.* A recomanda ceva sau pe cineva altei persoane. **3** *tr.* A aduce undeva un străin (nepoftit) care se stabilește acolo. *Cine dracu te-a mai colăcit la curtea mea?* (SADOV.). **4** *tr.* (*compl. indică oameni*) A sfătui (să facă ceva rău). **5** *tr.* (*compl. indică oameni*) A denunța. **6** *refl.* (*despre animale fără stăpîn*) A se pripăși undeva. • prez.ind. *-esc*. /***colac*** + *-i*.

colăcíre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *colăci* și rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. ***colăci***.

colăréz *s.m.* (*pop.*) **1** (*mai ales la pl.*) Bucățele de cocă[1] (1) care se fierb în lapte sau în alte mîncăruri. *Colărezii, găluștele, tăieteii, macaroanele și tot felul de îngroșătură de făină* (PISC.). **2** Ext. Mîncare (pentru copii) făcută din făină fiartă în lapte. **3** (*glum.*) Creier; minte. *N-are colărez în cap* (POP.). • pl. *-i*. /cf. ngr. *κολλαρίζω* „a scrobi", fr. *colle au riz*.

colătău *s.n.* (*reg.*) **1** (*țes.*) *Mînerul* sucalei. ◇ Expr. *A umbla colătău* = a umbla roată de jur-împrejur. **2** (*la gaterul de apă*) Lemn care face legătura între buzdugan și jugul cu pînza ce taie scîndura. • pl. *-ăi*. /<magh. ***kalantyú***.

colb *s.n.* (*reg.*) **1** Praf. *Ici-colo, cîte un pom, singuratic..., pare îmbătrînit cu frunzele lui albite de colbul care înează strada* (CAZAB.). ◇ Expr. *A bate pe cineva să-i meargă* (sau *de-i merge*) *colbul* = a bate pe cineva foarte tare. *Bărbatul... mi-o bătu și de astă dată de-i merse colbul* (POP.). *A da unui lucru* (sau *cuiva*) *colb* = a termina repede cu el. *A-i da cuiva colb în ochi* = a înșela pe cineva în legătură cu valoarea unui lucru, unui om, unei afaceri etc. *De-i merge* (sau *să-i meargă*) *colbul* v. merge. ◇ Fig. *Primăvara cerne un colb mărunt de floare* (PĂUN). **2** Pulbere. • pl. *-uri*. /etimol. nec.

colbăí *vb. IV. tr., refl.* (*reg.*) A (se) prăfui. • prez. ind. *-iesc*. și *colbuí vb. IV.* /***colb*** + *-ăi*.

colbăít, -ă *adj.* (*reg.*) Prăfuit. • pl. *-ți, -te*. și *colbuít, -ă adj.* /v. ***colbăi***.

colbărăie *s.f.* (*reg.*) Prăfărie. • /***colb*** + *-răraie*.

colbăríe *s.f.* (*reg.*) Prăfărie. • /***colb*** + *-ărie*.

colbertísm *s.n.* (*econ.*) Sistem economic potrivit căruia se cere protecționismul temporar al producției naționale, limitîndu-se importul. • /<fr. ***colbertisme***; cf. nm. pr. Jean-Baptiste *Colbert*, ministru de finanțe francez în timpul lui Ludovic XIV.

colbertíst, -ă *s.m., s.f., adj.* (*econ.*) **1** *s.m. s.f.* Adept al colbertismului. **2** *adj.* Care aparține colbertismului sau colbertiștilor, care se referă la colbertism sau la colbertiști. • pl. *-iști, -iste*. /<fr. ***colbertiste***.

colbuí *vb. IV.* v. colbăi.

colbuít, -ă *adj.* v. colbăit.

colburós, -oásă *adj.* (*reg.*) Cu mult praf; prăfuit. • pl. *-oși, -oase*. /***colb*** + *-uros*.

colcăí *vb. IV. intr.* **1** (*despre ființe*) A umbla de colo pînă colo, în număr mare. ◆ Spec. (*despre viermi și insecte*) A mișuna. **2** (*despre locuri, spații etc.*) A fi plin de oameni sau de animale care umblă de colo pînă colo, în număr mare. **3** (*pop.*) A fierbe în clocot. • prez.ind. *cólcăi, -iésc*. /form. expr.

colcăiálă *s.f.* **1** Colcăire. **2** Zgomot făcut de cineva sau de ceva care colcăie. • pl. *-ieli*. /***colcăi*** + *-eală*.

colcăíre *s.f.* Faptul de *a colcăi*; colcăială (1). • pl. *-i*. /v. ***colcăi***.

colceăc *s.n.* (*înv.*) **1** Manșon. **2** Gheată care se încheia cu copci. • pl. *-uri, m. -eci*. și *colceág s.n.* /<tc. ***kolçak***.

colceág *s.n.* v. colceac.

colchicínă *s.f.* (*farm.*) Alcaloid foarte toxic, extras din brîndușa-de-toamnă, folosit ca analgezic în criza acută de gută și în tratamentul cancerului. • pl. *-e*. /<fr. ***colchicine***; cf. gr. *κολχικόν* „brîndușă de toamnă".

cólcot *s.n.* v. clocot.

colcotí *vb. IV.* v. clocoti.

colcotós, -oásă *adj.* (*pop.*) Clocotitor. • pl. *-oși, -oase*. /***clocot*** + *-os*.

coldcrémă *s.f.* (*cosmet.*) Preparat cosmetic pe bază de ceară de albine, care conține o cantitate mare de apă. • pl. *-e*. /<engl. ***cold cream***; cf. engl. *cold* „rece", *cream* „cremă".

cole- v. col[1]-.

coleá *adv.* (*pop.*) **1** (*cu sens local*) (Pe) aici (pe) aproape; alături; în apropiere. *Șezi colea să ospătezi oleacă* (CR.). ◇ (*în opoz. cu „aici", „ici"*) *Astăzi ici, mîne colea, Vreme bună, vreme rea* (POP.). ◇ Loc.adv. *Ici și colea* sau *pe ici, (pe) colea* = pe alocuri. *De ici, (de) colea* = de aici (și) din altă parte. *Ba ici, ba colea* = în toate părțile. *Colea și colea* = rar; puțin; pe ici, pe colo. *De colea pînă colea* = încoace și încolo, dintr-un loc în altul. *Cît colea* = *a*) aproape; prin apropiere; *b*) la o parte. *Mai colea de...* = în apropiere de...; ceva mai departe de... *Numai colea* = în imediata vecinătate. **2** (*cu sens temporal*) În momentul (cînd)...; în timpul (cînd)...; atunci. *Mîndra mea, frumoasă ești, Colea cînd te rumenești* (POP.). ◇ Loc.adv. *Colea, colea* = cînd și cînd, din cînd în cînd. ◇ Expr. *Cînd colea* (*ce să vezi*)*?*, se spune pentru a pregăti pe ascultător că urmează ceva neașteptat. **3** (*cu sens modal; adesea cu val. de exclamație*) Într-adevăr, cu adevărat. *Unii cîntau la psaltichie, colea, cu ifos, pînă ce răgușau* (CR.). ◇ Expr. *Știi* (sau *știți*) *colea* = de soi; extraordinar; așa cum trebuie. *Am văzut pe Radu haiducul... era, știi colea, voinic de patruzeci, rupe piatra-n mînă* (FIL.). • acc. și *cólea*. /de la ***acolo***, cu afereza lui *a*.

coleándru *s.m.* v. coriandru.

coleáșă *s.f.* (*reg.*) **1** Mămăligă (moale). **2** (*culin.*) Mîncare (ciobănească) din făină de grîu prăjită în grăsime, moale ca terciul, care se mănîncă cu lapte. **3** (*culin.*) Ciulama cu lapte, fără carne. **4** Fig. Amestecătură. • pl. *-eșe*. și *coléșă s.f.* /<srb. ***kulješ***, cf. magh. *köles* „terci (de mei)".

colecíst *s.n.* (*anat.*) Veziculă biliară. • pl. *-uri*. /<fr. ***cholécyste***; cf. gr. *χολή* „bilă", *κύστις* „vezică".

colecistalgíe *s.f.* (*med.*) Durere la nivelul veziculei biliare. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***cholécystalgie***.

colecistectazíe *s.f.* (*med.*) Dilatație a veziculei biliare. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***cholécystectasie***.

colecistectomíe *s.f.* (*chir.*) Extirpare a veziculei biliare. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***cholécystectomie***.

colecistendéză *s.f.* (*chir.*) Incizie a veziculei biliare pentru scoaterea calculilor biliari. • pl. *-e*. /<fr. ***cholécystendèse***.

colecistítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a veziculei biliare. • pl. *-e*. /<fr. ***cholécystite***.

colecistocinétic, -ă *adj., s.n.* (Substanță) care favorizează excreția bilei conținute de vezicula. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***cholécystocinétique***.

colecistografíe *s.f.* (*med.*) Examen radiologic al colecistului, opacifiat în prealabil cu o substanță de contrast iodată administrată intravenos sau oral și care permite vizualizarea veziculei biliare la cîteva ore după absorbție. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***cholécystographie***; cf. gr. *χολή* „bilă", *κύστις* „sac, vezică", *γράφω* „a scrie".

colecistolitiáză *s.f.* (*med.*) Prezența și formarea de calculi în vezicula biliară; litiază biliară. • /<fr. ***cholécystolithiase***; cf. gr. *χολή* „bilă", *κύστις* „sac, vezică", *λίθος* „piatră".

colecistopatíe *s.f.* Denumire generică pentru bolile căilor biliare. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***cholécystopathie***.

colecistopexíe *s.f.* (*chir.*) Operație care constă în repunerea în poziție normală a veziculei biliare. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***cholécystopexie***; cf. gr. *χολή* „bilă", *κύστις* „vezică", *πῆξις* „fixare, întărire".

colecistorafíe *s.f.* (*chir.*) Sutură a peretelui vezicii biliare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***cholécystorrhaphie***.

colecistostomíe *s.f.* (*chir.*) **1** Deschidere și legare chirurgicală a veziculei biliare de piele. **2** Incizie a veziculei biliare efectuată în vederea explorării, drenajului sau îndepărtării calculilor • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***cholécystostomie***; cf. gr. *χολή* „bilă", *κύστις* „vezică", *στόμα* „deschizătură".

colecistotomíe *s.f.* (*chir.*) Incizie a veziculei biliare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***cholécystotomie***.

colecistózǎ *s.f.* (*med.*) Existența la nivelul veziculei biliare a unor leziuni nelitiazice, neinflamatorii și netumorale. • /<fr. ***cholécystose***.

colectá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică lucruri, materiale, bani etc.*) A aduna, a strînge pentru un anumit scop. *Colectează fier vechi pentru a fi prelucrat.* **2** (*compl. indică produse*) A strînge de la producători pe baza unor contracte încheiate cu aceștia. **3** (*med.; despre răni, abcese etc.*) A face puroi (fiind gata să se spargă); a coace (5). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***collecter***.

colectáre *s.f.* **1** Adunare și depozitare a mai multor lucruri la un loc. **2** Strîngere a unor produse de la producători. • pl. *-ări.* /v. ***colecta***.

colectát, -ă *adj.* **1** (*despre lucruri, materiale, bani etc.*) Adunat. **2** (*despre produse*) Strîns de la producători pe baza unor contracte încheiate cu aceștia. **3** (*despre răni, abcese etc.*) Care a făcut puroi (fiind gata să se spargă). • pl. *-ți, -te.* /v. ***colecta***.

colectazíe *s.f.* (*med.*) Dilatație acută perforativă a colonului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***colectasie***; cf. gr. *κόλον* sau *κῶλον* „intestin gros", *ἔκτασις* „dilatație".

coléctă *s.f.* Adunare, strîngere de bani sau de obiecte, prin contribuție benevolă, în scopul ajutorării cuiva. • pl. *-e.* /<fr. ***collecte***.

colectív, -ă *adj., s.n., s.f.* **I** *adj.* **1** Care rezultă din munca, din activitatea mai multor persoane. *În cercetare, se acordă importanță lucrărilor colective.* **2** Care aparține tuturor; comun (I 1), public. *Probleme de interes colectiv.* <> *Conștiință colectivă* v. conștiință. *Inconștientul colectiv* v. inconștient. *Memorie colectivă* v. memorie. *Mental colectiv* v. mintal. *Răspundere colectivă* v. răspundere. *Securitate colectivă* v. securitate. **3** Care se referă la ideea de colectivitate. <> (*gram.*) *Substantiv colectiv* = substantiv care denumește prin forma de singular o multitudine de obiecte identice, considerate ca un întreg. *Numeral colectiv* = numeral care indică un ansamblu de obiecte numărate, exprimînd ideea de însoțire. *Sufix colectiv* = sufix care dă unui substantiv valoare de substantiv colectiv. *Acord colectiv* v. acord. *Antenă colectivă* v. antenă. *Contract colectiv de muncă* v. contract. *Gospodărie (agricolă) colectivă* v. gospodărie. *Societate în nume colectiv* v. societate. **II** *s.n.* **1** Grup de persoane unite prin muncă și acțiuni comune în vederea aceluiași scopuri. <> *Colectiv de catedră* = (*în învățămîntul superior*) totalitatea cadrelor didactice grupate în cadrul unei catedre. **2** Ext. Grup (organizat) de persoane. **III** *s.f.* (*ieșit din uz*) Cooperativă agricolă de producție. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***collectif***, lat. ***collectivus, -a, -um***, germ. ***kollectiv***.

colectivísm *s.n.* (*în ideologia comunistă*) Doctrină care preconizează devotamentul față de colectivitate, ajutorarea reciprocă, prioritatea intereselor colective în detrimentul celor individuale etc.; tip de organizare socială în care drepturile și interesele individului sînt subordonate celor ale unor colectivități sociale. • /<rus. ***коллективизм***, fr. ***collectivisme***.

colectivíst, -ă *s.m., s.f.* **1** Partizan al colectivismului. **2** (*ieșit din uz*) Membru al unei cooperative agricole colective. • pl. *-iști, -iste.* /***colectiv*** + *-ist*; cf. și fr. *collectiviste*.

colectivitáte *s.f.* **1** Grup de oameni care trăiesc și muncesc în comun; comunitate umană; ext. societate. **2** *Colectivitate statistică* = totalitatea unităților statistice studiate pentru cunoașterea fenomenelor sau proceselor economice, avînd anumite trăsături comune și o mărime variabilă. • pl. *-ăți.* /<fr. ***collectivité***.

colectivizá *vb. I. tr.* (*ieșit din uz*) **1** (*compl. indică mijloace de producție*) A trece în proprietatea colectivă, prin naționalizare, expropriere etc. **2** (*compl. indică terenuri, mijloace de producție ale țărănimii*) A uni în cooperative agricole de producție; a cooperativiza (2). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***collectiviser***.

colectivizáre *s.f.* (*ieșit din uz*) Acțiunea de *a colectiviza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***colectiviza***.

colectivizát, -ă *adj.* (*ieșit din uz; despre terenuri, mijloace de producție*) Care a fost trecut în proprietate colectivă. • pl. *-ți, -te.* /v. ***colectiviza***.

colectomíe *s.f.* (*chir.*) Procedeu care constă în rezecția totală sau parțială a colonului[4]. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***colectomie***; cf. gr. *κόλον* sau *κῶλον* „intestin gros", *ἐκτομή* „excizie".

colectór, -oáre *adj., s.n., s.m.* **I** *adj.* **1** (*despre vase, tuburi, bazine etc.*) În care se adună, se colectează gaze sau lichide. <> *Puț colector* v. puț. **2** (*zool.*) *Aparat colector* = coșulețele albinelor lucrătoare, rezultate din modificarea tibiilor celei de a treia perechi de picioare, în care albinele colectează și transportă polenul. **II** *s.n.* **1** (*tehn.*) Încăpere, recipient, conductă etc. pentru acumularea și conducerea lichidelor sau a gazelor în diferite sisteme tehnice. **2** (*tehn.*) Organ al rotorului unor mașini electrice care schimbă legăturile dintre înfășurarea rotorului și circuitul exterior. <> *Lamelă de colector* v. lamelă. **3** (*electron.*) Parte a unui tranzistor care are funcția de a colecta curentul principal. **4** (*tipogr.*) Loc unde se adună matrițele din magazia unui linotip sau monotip pentru a forma un rînd. **5** (*telec.*) *Colector de unde electromagnetice* = conductor izolat pus în legătură cu un aparat de înregistrare; antenă. **6** (*electr.*) *Colector de electricitate* = corp mecanic izolat, care se încarcă cu electricitate din mediul în care se află. **7** (*chim.*) Substanță chimică organică, folosită ca reactiv la flotația mineralelor pentru a concentra particulele de minerale în spumă. **III** *s.m.* Persoană care strînge sau achiziționează mărfuri, produse etc. *Colector de lapte.* • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***collecteur***; cf. și engl. *collector*.

colectúră *s.f.* **1** Oficiu de colectare a cărților în vederea aprovizionării bibliotecilor. **2** (*în trecut*) Agenție de vînzare a biletelor de loterie. • pl. *-i.* /<germ. ***Kollektur***.

colécție *s.f.* **1** Serie de obiecte de același fel sau de aceeași categorie, care, adunate și dispuse sistematic, au valoare artistică, științifică, documentară. *Colecție de tablouri.* <> *Colecție-muzeu* = colecție particulară de artă care a căpătat statut de muzeu. **2** Culegere de opere literare sau științifice, grupate după anumite criterii și apărute în cadrul unei edituri. **3** (*med.*) Proces fiziologic care constă în acumularea unui produs (de secreție sau rezultat al unei infecții localizate etc.) într-o regiune strict delimitată din organism (în interiorul unui țesut bolnav, într-un organ sau într-o cavitate a organismului). ◆ Concr. Puroi adunat în interiorul unui țesut bolnav, într-un organ sau într-o cavitate a organismului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *colecțiúne* *s.f.* /<fr. ***collection***, lat. ***collectio, -onis***.

colecțiomaníe *s.f.* Pasiune patologică de a colecționa obiecte (artistice, rare), cu nuanță de posesiune, de orgoliu sau de avariție. • sil. *-ți-o-.* g.-d. *-iei.* /***colecție*** + ***manie***.

colecționá *vb. I. tr.* A strînge obiecte de același fel pentru a alcătui o colecție (1). *Colecționează tablouri.* • sil. *-ți-o-.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***collectionner***.

colecționár, -ă *s.m., s.f.* Persoană care colecționează obiecte de același fel, pentru a face o colecție (1); culegător (I 2). *Colecționar de timbre.* • sil. *-ți-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***collectionneur***.

colecționáre *s.f.* Acțiunea de *a colecționa* și rezultatul ei. • sil. *-ți-o.* pl. *-ări.* /v. ***colecționa***.

colecționát, -ă *adj.* (*despre obiecte*) Care este sau a fost adunat într-un loc anume, împreună cu alte obiecte de același fel. • sil. *-ți-o.* pl. *-ți, -te.* /v. ***colecționa***.

colecțiúne *s.f.* v. colecție.

coledóc *adj.* (*anat.*) *Canal coledoc* (*și subst. n.*) = canal[1] musculos prin care secreția bilei împreună cu secrețiile hepatice se varsă în duoden. • /<fr. ***cholédoque***, lat. ***choledochus***; cf. gr. *χοληδόχος* <*χολή* „fiere", *δέχομαι* „a primi".

coledocectomíe *s.f.* (*chir.*) Ablațiune a coledocului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***cholédoquectomie***; cf. fr. *cholédoque* „coledoc", gr. *ἐκτομή* „excizie".

coledocítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a canalului coledoc. • pl. *-e.* /<fr. ***cholédocite***.

coledocolít *s.n.* (*med.*) Calcul în canalul coledoc. • pl. *-e.* /<fr. ***cholédocholithe***.

coledocolitiázǎ *s.f.* (*med.*) Prezență de calculi în canalul coledoc. • sil. *-ti-a-.* /<fr. ***cholédocholithiase***.

coledocoplastíe *s.f.* (*chir.*) Refacere operatorie a canalului coledoc. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***cholédocoplastie***.

coledocorafíe *s.f.* (*chir.*) Sutură a peretelui conductului biliar. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***cholédochorraphie***.

coledocoscóp *s.n.* (*med.*) Aparat optic folosit în coledocoscopie. • pl. *-oape.* /<fr. ***cholédochoscope***.

coledocoscopíe *s.f.* (*med.*) Examinare directă a canalului coledoc cu ajutorul coledocoscopului. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***cholédochoscopie***.

coledocostomíe *s.f.* (*chir.*) Drenajul extern al canalului coledoc prin introducerea unui tub în lumenul coledocului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***cholédochostomie***.

coledocotomíe *s.f.* (*chir.*) Incizia canalului coledoc, pentru scoaterea calculilor biliari. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***cholédochotomie***.

colég, -ă *s.m., s.f.* Persoană care învață, muncește, activează etc. împreună cu altele într-un anumit loc, considerată în raport cu acestea. *Coleg de școală. Coleg de serviciu.* • pl. *-gi, -ge.* și *coléga* *s.m., s.f.* /<fr. ***collègue***, lat. ***collega***.

coléga *s.m., s.f.* v. coleg.

colegát *s.n.* Colligatum (1). • pl. *-e.* /<it. ***collegato***.

colegatár, -ă *s.m., s.f.* (*jur.*) Fiecare dintre persoanele care moștenesc o avere lăsată prin testament, considerată în raport cu ceilalți moștenitori. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***colégataire***.

colegiál, -ă *adj.* **1** Camaraderesc; de coleg. **2** (*jur.*) *Organ colegial* = organ care funcționează pe baza principiului colegialității. **3** (*bis.; la catolici*) *Biserică colegială* = biserică în care oficiază un colegiu de canonici. • sil. *-gi-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***collégial***.

colegialitáte *s.f.* **1** Atitudine, purtare de (bun) coleg; camaraderie. *Spirit de colegialitate.* **2** Principiu potrivit căruia conducerea unor organe sau organizații este exercitată de mai multe persoane, care iau împreună hotărîri prin votul majorității. • sil. *-gi-a-.* /***colegial*** + *-itate*, după germ. *Kollegialität*.

colegián, -ă *s.m., s.f.* (*înv.*) Elev al unui colegiu (5). • sil. *-gi-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***collégien***.

colégiu *s.n.* **1** Organ de conducere colectivă a unei instituții, întreprinderi, publicații, lucrări etc. <> *Colegiu editorial* = organ consultativ pe lîngă conducerea unei edituri, format din specialiști. *Colegiu de redacție* (sau *redacțional*) = organ consultativ de pe lîngă redactorul-șef al unei publicații; comitet de redacție. **2** Asociație a unor persoane care au aceeași profesie sau aceeași demnitate. ◆ (*jur.; în unele țări*) Colectiv de judecători în cadrul organizării interne a instanței supreme sau cu atribuții speciale pe lîngă unele organe de jurisdicție. <> *Colegiu de avocați* = colectiv al avocaților dintr-o unitate administrativ-teritorială. **3** *Colegiu de partid* = organ care controlează modul în care se respectă prevederile statutului cu privire la morala și disciplina de partid. **4** Reuniune de persoane egale în funcție. *Colegiu de cardinali. Colegiu preoțesc.* **5** Instituție de învățămînt mediu sau superior. **6** Organizație de liber-profesioniști alcătuită cu scopul de a apăra interesele profesionale ale membrilor ei. **7** (*în trecut*) Categorie electorală care îngloba cetățenii cu aceeași avere sau cu același grad social. **8** (*în Roma antică*) Grup de (cel puțin trei) persoane însărcinat cu o anumită funcție publică. • pl. *-gii.* /<lat. ***collēgium, -ii***, it. ***collegio***, fr. ***collège***.

coleglobínă *s.f.* (*med.*) Pigment verde provenind din degradarea hemoglobinei în cursul transformării sale în pigmenți biliari. • pl. *-e.* /<fr. ***choléglobine***, engl. ***choleglobin***.

coleíre *s.f.* (*ind. piel.*) Operație de îndepărtare a părului de pe pieile unor animale prin aplicarea unei substanțe depilatoare. • pl. *-i.* /etimol. nec.

colelít *s.n.* (*med.*) Calcul biliar. • pl. *-e.* /<fr. ***cholélithe***.

colelitiázǎ *s.f.* (*med.*) Prezența și formarea de calculi la nivelul căilor biliare; litiază biliară. • sil. *-ti-a-.* /<fr. ***cholélithiase***; cf. gr. *χολή* „fiere", *λίθος* „piatră".

colelitotripsíe *s.f.* (*chir.*) Operație de zdrobire a calculilor biliari, fără deschiderea veziculei. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***cholélithotripsie***.

colembólă *s.f.* (*entom.; la pl.*) Ordin de insecte primitive, fără aripi, care se deplasează cu ajutorul unor apendici abdominali prin salturi (*Collembola*); (*și la sg.*) insectă care face parte din acest ordin. • pl. *-e.* /<fr. ***collemboles***.

colemíe *s.f.* (*med.*) Creştere a cantităţii de bilirubină sau a altor compuşi ai bilei în sînge; trecere a bilei în sînge. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***cholémie***; cf. gr. *χολή* „fiere", *αἷμα* „sînge".

colenchím *s.n.* (*bot.*) Ţesut de susţinere, situat sub epidermă, în organele tinere ale plantelor în curs de creştere, format din celule vii, alungite, cu membranele celulozice şi inegal îngroşate. • pl. *-uri.* /<fr. ***collenchyme***; cf. gr. *κόλλα* „clei", *ἔγχυμα* „infuzie".

coleo- Elem. de compunere „teacă", „scoarţă". • /<fr. ***coleo-***; cf. gr. *κολεός* „teacă, toc".

coleocél *s.n.* (*med.*) Colpocel. • sil. *-le-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***coléocèle***.

coleoptér *s.n.* (*entom.; la pl.*) Ordin de insecte cu patru aripi, dintre care cele două superioare (elitrele), întărite, au rol de protecţie pentru celelalte două care sînt subţiri, membranoase şi servesc la zbor; (*şi la sg.*) insectă care face parte din acest ordin. *Cărăbuşul face parte din ordinul coleopterelor.* • sil. *-le-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***coléoptère***; cf. gr. *κολεός* „teacă, toc", *πτερόν* „aripă".

coleoptíl *s.n.* (*bot.*) Prima frunză, în formă de teacă, care înveleşte muguraşul embrionului la graminee. • sil. *-le-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***coléoptile***; cf. gr. *κολεός* „teacă, toc", *πτίλον* „pană mică; frunză".

coleoptóză *s.f.* (*med.*) Prolaps al vaginului; colpoptoză. • sil. *-le-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***coléoptose***.

coleorexíe *s.f.* (*med.*) Ruptură a vaginului, la naşterile dificile. • sil. *-le-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***coléorrhexie***.

coleorízã *s.f.* (*bot.*) Organ membranos, în formă de sac sau de degetar, care acoperă radicula embrionului la unele plante monocotiledonate. • sil. *-le-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***coléorise***; cf. gr. *κολεός* „teacă, toc", *ῥίζα* „rădăcină".

coleostenózã *s.f.* (*med.*) Colpostenoză. • sil. *-le-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***coléosténose***.

colepatíe *s.f.* (*med.*) Nume generic pentru afecţiunile căilor biliare. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***cholépathie***; cf. gr. *χολή* „bilă", *πάθος* „afecţiune".

colepoiézã *s.f.* (*biol.*) Proces de producere a bilei. • /<fr. ***cholépoïèse***.

coleragíe *s.f.* (*med.*) Scurgere abundentă a bilei către exterior. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***cholérragie***.

colerétă *s.f.* Guleraş din ţesătură fină sau din dantelă (plisat sau încreţit). • pl. *-e.* /<fr. ***collerette***.

colerétic, -ă *adj., s.n.* (*farm.*) (Medicament) care creşte debitul secreţiei biliare. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***colérétique***; cf. gr. *χολή* „bilă", *αἱρέω* „a lua, a acapara".

coleréză *s.f.* (*fiziol.*) Secreţia bilei de către ficat, cu participarea căilor biliare. • /<fr. ***colérèse***; cf. gr. *χολή* „bilă", *αἵρεσις* „luare, acaparare".

colerós, -oásă *adj.* Coleric (1). • pl. *-oşi, -oase.* /<fr. ***coléreux***.

colestátic, -ă *adj.* (*med.*) Referitor la staza biliară; determinat de o stază biliară. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***cholléstatique***.

colestázã *s.f.* (*med.*) Întrerupere a scurgerii biliare în intestin; stază biliară. • pl. *-e.* /<fr. ***cholléstase***.

colesterínã *s.f.* (*biochim.*) Colesterol. • /<fr. ***cholestérine***.

colesteról *s.n.* (*biochim.*) Sterol caracteristic animalelor superioare, care se găseşte, liber sau combinat, în untura de peşte, în bilă, sînge, ţesut nervos, gălbenuş şi care reglementează permeabilitatea faţă de lichide a membranelor celulare; colesterină. • /<fr. ***cholestérol***; cf. gr. *χολή* „bilă", *στερεός* „tare, solid".

colesterolemíe *s.f.* (*med.*) Prezenţa colesterolului în sînge. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***cholestérolémie***.

colesterólic, -ă *adj.* Care aparţine colesterolului, care se referă la colesterol. • pl. *-ci, -ce.* /***colesterol*** + *-ic.*

colesterolíză *s.f.* (*med.*) Dizolvare a colesterolului de către un lichid organic. • pl. *-e.* /<fr. ***cholestérolyse***.

colesteroluríe *s.f.* (*med.*) Prezenţa colesterolului în urină. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***cholestérolurie***.

colesteropexíe *s.f.* (*med.*) Proces patologic de precipitare şi depozitare a colesterolului fie în ţesuturi, fie în căile biliare intrahepatice. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***cholestéropexie***, engl. ***cholesteropexy***; cf. gr. *χολή* „bilă", *στερεός* „tare, solid", *πῆξις* „fixare, întărire".

coléşă *s.f.* v. coleaşă.

colét[1] *s.n.* Pachet relativ mic şi uşor de mînuit, expediat de obicei prin poştă. <> *Colet expres* v. expres. • pl. *-e,* (*înv.*) *-uri.* /<fr. ***colis***, după *pachet*.

colét[2] *s.n.* **1** (*bot.*) Zonă de trecere între rădăcina şi baza tulpinii unei plante. **2** (*anat.*) Linie de separaţie între rădăcina unui dinte şi coroana sa. **3** Guler. • pl. *-e.* /<fr. ***collet***.

coletárie *s.f.* **1** Colect. Mărfuri expediate în cantităţi mici şi în forme uşor de mînuit. **2** Expediere de colete[1]. **3** Serviciu şi mijloc special de transport pentru colete[1]. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***colet***[1] + *-ărie.*

colhóz *s.n.* Formă de cooperativă agricolă de producţie în URSS. • pl. *-uri.* /<rus. ***колхоз***, abr. de la *кол[лективное] хоз[яйство]* „gospodărie colectivă".

colhóznic, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care este specific colhozului, care se referă la colhoz. **2** *s.m., s.f.* Membru al unui colhoz. • pl. *-ci, -ce.* /<rus. ***колхозник***.

coli[1]**-** Elem. de compunere „colon; intestin". • şi *colo-.* /<fr. ***coli-***, ***colo-***; cf. gr. *κῶλον* „colon".

cóli[2] *s.m.* (*biol.*) Bacterie care aparţine florei microbiene intestinale. • pl. *coli.* /prescurtare de la ***colibacil***.

coiiámb *s.m.* (*lit.*) Trimetru iambic greco-latin, în care ultimul picior este un spondeu. • pl. *-i.* /<fr. ***choliambe***.

colibacíl *s.m.* (*biol.*) Specie de microorganisme prezente în mod normal în intestinul mamiferelor, contribuind la formarea materiilor fecale, care pot, uneori, invada şi alte regiuni ale organismului, devenind patogene. • pl. *-i.* /<fr. ***colibacille***.

colibacilemíe *s.f.* (*med.*) Prezenţa colibacilului în sînge. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***colibacillémie***.

colibacilózã *s.f.* Termen general care regrupează afecţiunile de etiologie colibacilară, îndeosebi digestive sau genitourinare, provocate de tipuri patogene de colibacili, care se manifestă prin simptome generale (diaree, febră, lipsă de poftă de mîncare etc.) şi locale, mai ales renale. <> Boală care face parte din aceste afecţiuni. • /<fr. ***colibacillose***; cf. gr. *κόλον* sau *κῶλον* „intestin gros", lat. *bacillus, -i* „bastonaş".

colibaciluríe *s.f.* (*med.*) Prezenţa colibacililor în urină. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***colibacillurie***.

colibăr *s.m.* **1** Om care păzeşte o colibă. **2** Constructor de colibe. • pl. *-i.* /***colibă*** + *-ar.*

colibáş *s.m.* **1** (*în Ev. Med., în Ţara Rom.; la pl.*) Categorie de ţărani dependenţi; (*şi la sg.*) ţăran din această categorie. **2** Om care locuieşte într-o colibă. **3** Ext. Pustnic. • pl. *-i.* /***colibă*** + *-aş.*

colíbă *s.f.* **1** Construcţie provizorie din bîrne, împletitură din nuiele etc., acoperită cu paie, crengi, stuf etc., care este folosită ca adăpost pentru oameni (sau pentru animale). <> Expr. *A face colibă* v. face. **2** Casă[1] mică şi sărăcăcioasă. **3** Spec. Locuinţă a ciobanilor. **4** (*apic.*) Obiect protector care acoperă stupul. • pl. *-e,* (*reg.*) *-i.* /<bg. ***копиба***, srb. ***koliba***.

colibrí *s.m. invar.* (*ornit.*) Nume dat mai multor specii de păsări foarte mici, cu penele viu colorate, care se hrănesc cu nectar şi zboară foarte repede şi care trăiesc în America tropicală (*Trochilus*); pasăre care aparţine fiecăreia dintre aceste specii. <> *Compar. Cu mici aripioare... zbura prin aer ca un colibri* (ALECS.). • /<fr. ***colibri***; cuv. caraib.

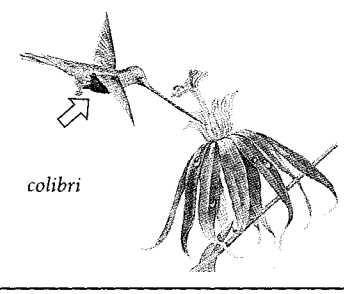

colibri

cólic, -ă *adj., s.f.* **I** *adj.* **1** (*anat.*) Care aparţine colonului[4], care se referă la colon. *Arteră colică.* **2** (*biochim.*) *Acid colic* = acid care se află în bilă, în combinaţie cu glicocolul şi taurina. **II** *s.f.* (*med.*) **1** Durere abdominală intensă, spasmodică. *Colică renală.* **2** *Colică hepatică* = durere acută a căilor biliare. *Colică nefritică* = durere acută provocată de spasmele ureterelor sau de migrarea unui calcul renal de-a lungul ureterelor. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***colique***, lat. ***colĭcus***, ***-a*** <gr. (*νόσος*) *κωλική* „(boală) a abdomenului".

colicitánt, -ă *s.m., s.f.* Fiecare dintre participanţii la o licitaţie. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***colicitant***.

colíder *s.m.* Lider care conduce împreună cu altcineva. • pl. *-i.* /***co-*** + ***lider***.

colíe *s.f.* v. coliliu.

coliér *s.n.* **1** Salbă, colan (1), şirag de mărgele, de pietre scumpe etc. care se poartă în jurul gîtului. ◆ Fig. Cerc (I 2), brîu. *Se aprindea colierul luminilor de-a lungul zidurilor sure* (CE. PETR.). **2** Lanţ de aur de care atîrnă o decoraţie înaltă. **3** *Colier antipurici* = zgardă care conţine substanţe ce îndepărtează puricii. **4** (*tehn.*) Element de legătură (metalic), de forma unei brăţări sau a unui inel, folosit pentru prinderea laolaltă a unor piese, pentru fixarea unui suport, a unei conducte etc. **5** (*med.*) Aparat care serveşte la imobilizarea parţială a coloanei vertebrale cervicale. • sil. *-li-er.* pl. *-e.* /<fr. ***collier***.

coligáre *s.f.* **1** (*log.*) Sintetizare a mai multor observaţii. **2** (*chim.*) Formare a unei legături covalente prin unirea a doi atomi sau radicali liberi. • pl. *-ări.* /după fr. *colligation*.

coligatív, -ă *adj.* (*fiz.; despre proprietăţi ale substanţelor*) Care depinde numai de numărul şi de natura moleculelor substanţei. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***colligatif***.

colilíu, -íe *s.f., adj.* **1** *s.f.* (*bot.*) Nume dat mai multor specii de plante erbacee din familia gramineelor, cu tulpinile înalte, subţiri, formînd tufe dese, cu frunzele înguste, cu inflorescenţa un panicul cu prelungiri flexibile, prevăzute în vîrful semincelor cu peri lungi, albi şi pufoşi (*Stipa*); plantă care aparţine fiecăreia dintre aceste specii. <> Expr. (*pop.*) *A-i fi cuiva calea în colilie* = a avea o viaţă fericită. *Alb-colilie* = *a*) (*despre părul oamenilor*) complet alb; *b*) ext. (*despre oameni*) cu părul complet alb. **2** *adj.* Alb (cum este colilia). • pl. *-ii.* şi (*pop.*) *colíe s.f.* /cf. srb. *kovilje*.

colimá *vb. I. intr.* (*fiz.*) **1** A transforma un fascicul de raze divergent sau convergent într-unul paralel. **2** A orienta o lunetă într-o anumită direcţie. • prez. ind. *-ez.* /<lat. ***collimare***.

colimáre *s.f.* (*fiz.*) Acţiunea de *a colima* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***colima***.

colimasón *s.n.* (*constr.*) *Scară în colimason* = scară în spirală, în formă de melc. • /<fr. ***colimaçon***.

colimatór *s.n.* **1** (*fiz.*) Dispozitiv optic folosit pentru colimarea fasciculelor de raze. **2** (*fiz.*) Instrument optic pentru determinarea aproximativă a unei direcţii. **3** Expr. *A lua pe cineva în colimator* = *a*) a urmări comportamentul cuiva; *b*) a persecuta (pe nedrept) pe cineva. • pl. *-oare.* /<fr. ***colimateur***.

colimáţie *s.f.* (*fiz.*) Reglare a instrumentelor optice pentru a realiza o coincidenţă între axa lor optică şi cea de vizare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***collimation***, germ. ***Kollimation***.

colín *s.m.* (*reg.*) Cracă sau ramificaţie a tulpinii unui copac, crescută din rădăcină. • pl. *-i.* /etimol. nec.

colinár, -ă *adj.* (*geomorf.*) **1** Care aparţine colinei, care se referă la colină. **2** (*despre zone, regiuni etc.*) Care are coline; de coline. • pl. *-i, -e.* /***colină***[1] + *-ar.*

colínă[1] *s.f.* (*geomorf.*) Formă de relief (prelungă) mai mică decît dealul (200-500 m), de formă elipsoidală, netedă în partea superioară, cu versanţii puternic înclinaţi, care are culmea slab ondulată şi înclinată în sensul de curgere a rîurilor ce o încadrează. *Colinele Transilvaniei.* • pl. *-e.* /<fr. ***colline***.

colínă[2] *s.f.* (*biochim.*) Bază organică ce face parte din complexul vitaminei B, care se extrage din produse animale sau vegetale (bilă, creier, seminţe sau frunze de beladonă) şi care este folosită în tratamentul afecţiunilor hepatice. • /<fr. ***choline***.

colínd *s.n.* **1** Faptul de *a colinda*; obiceiul de a merge cu colinda; colindat (1). *Băieţii se prinseră tovarăşi pentru colind şi pentru pluguleţ* (SANDU-A.). **2** Cîntec tradiţional, pe teme diverse, cîntat, cu prilejul sărbătorilor de Crăciun şi de Anul Nou, de cete de copii, de flăcăi sau de adulţi; colindă. **3** Deplasare din loc în loc, întreruptă de popasuri. • pl. *-e.* /de la ***colinda***, prin derivare regresivă.

colindá *vb. I.* **1** *intr.* A umbla în seara de Crăciun şi de Anul Nou, din casă în casă, cîntînd colinde. **2** *intr.*

A umbla de colo pînă colo, dintr-un loc în altul. *Avu timp destul să colinde după focul care-i trebuia* (ISP.). **3** *tr.* (*compl. indică locuri, regiuni, localități etc.*) A străbate; a cutreiera (1). *Am colindat în cîteva rînduri țările din Apus* (SLAV.). **4** *intr.* Fig. A petrece cu gîndul. • prez.ind. *colind.* /**colindă** + *-a.*

colindáre *s.f.* Acțiunea de *a colinda* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***colinda***.

colindát *s.n.* **1** Mersul cu colindul (2); obiceiul de a merge cu colinda; colind (1). **2** Umblare de colo pînă colo, dintr-un loc în altul. • /v. ***colinda***.

colíndă *s.f.* Cîntec tradițional, pe teme diverse, cîntat, cu prilejul sărbătorilor de Crăciun și de Anul Nou, de cete de copii, de flăcăi sau de adulți; colind (2). *În minte-i veneau versuri de colinde frumoase* (SANDU-A.). ◇ Loc.vb. *A merge* (sau *a umbla*) *cu colinda* = a colinda. • pl. *-e.* /<slav. **колѧда**.

colindátor, -oáre *s.m., s.f.* Persoană care colindă. *Sculați, voi, români plugari, Florile dalbe, Că vă vin colindători* (ALECS.). • pl. *-ori, -oare.* /**colinda** + *-ător*.

colindéț *s.n.* (*pop.*) **1** Colăcel sau pîinișoară care se dă în dar colindătorilor. ◇ Expr. *A umbla cu colindețele* = a umbla cu colindul. **2** Ext. Orice dar care se dă colindătorilor. • pl. *-e.* și *bolindéț s.n.* /**colind** + *-eț*.

colineár, -ă *adj.* v. coliniar.

colinérgic, -ă *adj.* (*biochim.*) Care se referă la o acțiune stimulată, activată sau transmisă cu ajutorul colinei[2], care eliberează acetilcolina. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***cholinérgique***; cf. gr. *χολή* „bilă", *ἐργάζομαι* „a face, a provoca".

coliniár, -ă *adj.* (*geom.*; *despre puncte*) Care este situat pe aceeași dreaptă. • sil. *-ni-ar.* și *colincár, -ă adj.* /*co-* + ***liniar***; cf. și fr. *collinéaire*.

coliniarítate *s.f.* (*geom.*) Calitate a mai multor puncte de a fi coliniare. • sil. *-ni-a-.* /<it. ***collinearità***.

coliníță *s.f.* (*geomorf.*) Colină[1] mică. • pl. *-e.* /**colină**[1] + *-iță*.

colír *s.n.* (*farm.*) Medicament lichid folosit în tratamentul unor afecțiuni ale ochilor prin instilații la nivelul conjunctivei. • pl. (*pop.*) *-e, -uri.* /<fr. ***collyre***; cf. gr. *κολλύριον* „unguent, medicament pentru ochi".

colítă *s.f.* (*med.*) Inflamație acută sau cronică a colonului[4], afectînd mai multe segmente sau totalitatea acestuia, manifestată prin dureri abdominale, prin alternanță de constipație și diaree, dureri în partea inferioară a abdomenului etc. ◆ Boală provocată de această inflamație. • pl. *-e.* /<fr. ***colite***; cf. gr. *κόλον* sau *κῶλον* „intestin gros".

colíță *s.f.* (*tipogr.*) **1** Coală de carte sau de revistă, tipărită și fălțuită, înainte de a fi legată sau broșată. **2** Mică coală de hîrtie pe care sînt tipărite una sau mai multe mărci poștale și pe care se găsește o inscripție indicînd ocazia cu care s-a lansat emisiunea respectivă. • pl. *-e.* /**coală** + *-iță*.

colivár *s.m.* **1** (*deprec.*) Persoană care merge pe la toate înmormîntările și parastasele pentru a mînca colivă și alte pomeni. **2** Persoană care duce coliva la înmormîntări. **3** Fig. Persoană care vrea să aibă totul de-a gata. • pl. *-i.* /**colivă** + *-ar*.

colívă *s.f.* (*în practicile Bisericii Ortodoxe*) Grîu fiert amestecat cu zahăr, nuci pisate, arome etc., ornat cu cacao, bomboane și zahăr pudră, care se împarte ca pomană la înmormîntări și la parastase. *Numai să fi avut pîntece, unde să pui coliva și bucatele, atît de multe erau* (CR.). ◇ *Bomboana de pe colivă* v. bomboană. ◇ Expr. *A i se face cuiva coliva* sau *a fi cu* (ori *a-i bate cuiva*) *coliva în piept* = a fi aproape să moară. *A minca cuiva coliva* = a dori moartea cuiva. *A-i juca cuiva coliva în piept* v. juca. *A mirosi a colivă* v. mirosi. *A-i mînca cuiva coliva* v. mînca. *A-i sfîrîi* (cuiva) *coliva în piept* v. sfîrîi. *A-i suna* (*cuiva*) *coliva în piept* v. suna. • pl. *-e.* /<slav. **коливо**, ngr. ***κόλλυβα***.

colivíe *s.f.* **1** Cușcă mică, din vergele de metal sau de lemn, în care sînt ținute păsările cîntătoare sau decorative. *Avea spînzurate pe pereți zeci de colivii cu tot felul de păsări* (PAS). ◇ Expr. (*înv.*) *A-și pune colivia cu sticleți pe cap* = a se căsători. **2** (*miner.*) Construcție metalică, acționată mecanic, care servește la transportarea persoanelor în puțurile unei mine. **3** Cușcă mare cu gratii de fier în care se transportă animalele sălbatice. **4** Cabină de ascensor. **5** (*ind. de mașini*) Carcasă care închide corpurile de rulare ale unui rulment, menținînd distanța între ele. **6** (*arg.*) Celulă de închisoare. **7** Fig. (*fam.*) Cap[1]. ◇ Expr. *A-i trece* (sau *a-i trăsni*) *cuiva ceva prin colivie* = a-i trece cuiva ceva prin minte. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *culvíe* *s.f.* /<sl. veche **коуꙗьнїа, клоуꙗьнїа**, ngr. ***κλουβί***.

colivioáră *s.f.* Dim. al lui *colivă*. • pl. *-e.* /**colivă** + *-ioară*.

colízie *s.f.* v. coliziune.

coliziúne *s.f.* **1** Ciocnire violentă între două corpuri care se mișcă în sensuri opuse. ◆ (*nav.*) Abordaj. **2** Fig. Ciocnire (4) de forțe, tendințe, interese contrare în domeniul relațiilor dintre oameni; conflict (1). ◆ Ceartă (1), dispută. ◆ Încăierare, bătălie, luptă. *În toate zilele urma coliziі între ei, și ele sfîrșeau totdeauna prin moartea a cîțiva dintre ei* (C. NEGR.). **3** (*lingv.*) *Coliziune omonimică* = fenomen lingvistic prin care două sau mai multe cuvinte diferite devin omonime. • pl. *-i.* și (*înv.*) *colízie s.f.* /<fr. ***collision***, lat. ***collisĭo, -onis***, germ. ***Kollision***.

collie ['kɔli] *s.m.* (*zool.*) Rasă de cîini ciobănești, de origine scoțiană, cu corpul lung și umerii lați, cu blana lungă, de culoare maro sau neagră cu pete, folosit pentru paza turmelor de oi sau drept cîine de companie; cîine care aparține acestei rase. • /<engl., fr. ***collie***.

colligátum *s.n.* **1** Volum care reunește mai multe lucrări diferite; colegat, miscelaneu. **2** Scriere legată împreună cu altele în același volum. • /<lat. ***colligatum*** <*colligare* „a lega la un loc".

colmatá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A (se) închide, a (se) obtura, a (se) astupa. **2** *tr.* (*compl. indică porii, fisurile unui material poros*) A obtura prin introducerea unei substanțe coloidale. **3** *tr.* (*milit.*) A restabili un front continuu după o străpungere a apărării inamicului. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***colmater***.

colmatáj *s.n.* Colmatare (1), colmațiune. • pl. *-e.* /<fr. ***colmatage***.

colmatáre *s.f.* **1** Astupare, accidentată sau intenționată, a porilor unui material poros prin introducerea unei materii coloidale în masa lui; colmataj. ◆ (*tehn.*) Umplere a porilor solului cu material solid transportat pe cale mecanică, în scopul micșorării porozității. **2** (*geomorf.*) Proces de depunere a aluviunilor transportate de apele curgătoare, avînd ca rezultat ridicarea treptată a fundului unei depresiuni, a unui bazin lacustru, a unui lac antropic, a unei bălți sau a albiei unui rîu. ◆ Lucrare de îmbunătățiri funciare prin depunerea dirijată a materialului solid purtat în suspensie de apele curgătoare, în scopul ridicării nivelului terenurilor joase, inundabile. **3** Depunere a particulelor de oxid de pe banda magnetică pe suprafața frontală a capetelor magnetice. • pl. *-ări.* /v. ***colmata***, după fr. *colmatage*.

colmatát *subst.* (*ind. petrol.*) Strat petrolifer productiv, cu presiune mică, în care noroiul de foraj, nedevenind destul de repede tixotrop, a pătruns într-o adîncime mai mare, împiedicînd, parțial sau total, punerea în producție a stratului. • /<fr. ***colmaté***.

colmațiúne *s.f.* Colmataj, colmatare (1). ◇ *Linie de colmațiune* v. linie. • pl. *-i.* /de la ***colmata***.

cólnă *s.f.* (*reg.*) **1** Colibă sau casă (la vie). *Sub vie, zidită în mal, era colna, o zidire mare, cu două ridicături despre vale, cu un turnuleț* (SLAV.). **2** Construcție (primitivă) servind, într-o gospodărie țărănească, la păstrarea uneltelor sau la adăpostirea vitelor. • pl. *-e.* /<srb. ***kolna***.

colníc *s.n.* (*pop.*) **1** Deal mic de tip colină[1]. *De o parte și de alta a drumului sur se înălțau două spinări ușoare de colnic* (SADOV.). **2** Drum îngust care trece peste un deal sau prin pădure. *Cînd treci în zori pe colnic, în albul tău veșmînt..., Tu-n iernile vieții ești zi de primăvară!* (ALECS.). **3** Loc mic, în pădure, lipsit de arbori; luminiș. *Stînd la un colnic, fata se dete să culeagă niște floricele* (ISP.). • pl. *-ce.* /<bg. **колник**, srb. ***kolnik***.

colnicél *s.n.* (*pop.*) Dim. al lui *colnic*. • pl. *-e.* /**colnic** + *-el*.

colnicós, -oásă *adj.* (*pop.*) Deluros. *Țărmurile... colnicoase și chiar muntoase* (SB.). • pl. *-oși, -oase.* /**colnic** + *-os*.

cólniță[1] *s.f.* (*reg.*) Adăpost pentru oi sau pentru vite, construit din nuiele și acoperit cu paie. • pl. *-e.* /<srb. ***kolnica***.

colníță[2] *s.f.* (*reg.*) Deal mic; delușor. *Pe cel deal, pe cea colniță, Plimbă-mi-se-o cătăniță* (ALECS.). • pl. *-e.* /de la ***coliniță***, influențat de *colnic*.

cólo[1] *adv.* (*pop.*) **1** (*cu sens local*) Acolo. *Colo-n palate de mărgean Te-oi duce veacuri multe* (EMIN.). ◇ Loc.adv. *De colo* (*pînă*) *colo* = dintr-un loc într-altul; de la un capăt la altul; încoace și încolo; peste tot. *Un junghi m-a fulgerat pîn tot coșul pieptului, de colo pînă colo* (CAR.). (*Pe*) *ici,* (*pe*) *colo* sau *ici și colo, colo și colo* = din loc în loc, pe alocuri, foarte rar. *Ici și colo a ei haină s-a desprins din sponci* (EMIN.). *Pe colo..., pe dincolo* = într-o parte..., într-alta. *Se ițește el pe colo, se ițește pe dincolo, dar, pace bună! iezii nu-s nicăieri* (CR.). *Cît acolo* v. cît. *Cît de colo* v. cît. *Ba ici, ba colo* v. ici. ◇ Expr. *Cînd colo* = (*exprimă o surprindere*) de fapt, în realitate. *Și cînd colo, cine era? Harap-Alb* (CR.). *A se cunoaște* (sau *a se vedea*) *cît de colo* = a se cunoaște (sau a se vedea) de departe, a fi foarte evident. *Se vedea cît de colo că vorbea cu înțelepciune* (ISP.). *Ia te uită colo!* = (*exprimă mirarea*) i-auzi! de unde și pînă unde? *A da pe ici, pe colo* v. da. *A umbla de colo-acolo* v. umbla. **2** (*cu sens temporal*) Tîrziu; mai apoi. *Primăvara... Gura cucului s-aude; Da cînd-i colo, toamna, Nu s-aude nimic* (POP.). **3** (*cu sens modal*) Simplu, fără multă vorbă. *Dacă te prindea... îi dai, colo, șerjentului o rublă, și gata treaba* (PER.). • acc. și (*pop.*) *coló.* /de la ***acolo***, cu afereza lui *a*.

colo[2]**-** v. coli[1]-.

coloánă *s.f.* **1** (*arhit.*) Stîlp cilindric, de marmură, piatră, lemn etc., de susținere și de înfrumusețare a unei construcții, care este alcătuit în general din bază, fus și capitel, proporția, forma și decorația acestor

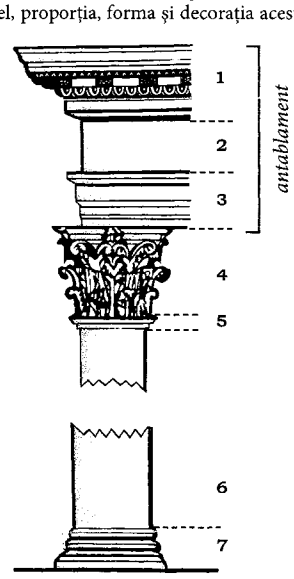

Coloană romană cu antablament

1. Cornișă.
2. Frizǎ.
3. Arhitravă.
4. Capitel (în stil corintic).
5. Astragal.
6. Fus.
7. Bază.

elemente fiind determinate de stilul sau de ordinul de arhitectură din care fac parte. *O imensă boltă de templu, sprijinită de mii de coloane* (HOG.). ◇ *Coloană corintică* v. corintic. *Coloană fasciculată* v. fasciculat. *Coloană hatorică* v. hatorică. *Coloană rostrală* v. rostral. ◆ Formație cu aspect de stîlp apărută în peșteri prin unirea unei stalactite cu o stalagmită. **2** (*anat.*) *Coloană vertebrală* = totalitatea vertebrelor reunite cap la cap, formînd o structură sub formă de tijă alungită, osoasă și cartilaginoasă, cu rol de susținere a organismului și de protecție a măduvei spinării la animalele vertebrate; șira spinării. **3** (*mar.*) Parte dintr-un catarg care iese deasupra punții. **4** (*fiz.*) Masă a unui fluid care ia formă cilindrică atunci cînd este închisă într-un tub sau cînd țîșnește cu putere dintr-o conductă sau dintr-un rezervor. *Coloană de mercur.* **5** Fiecare dintre secțiunile verticale în care se împarte o pagină tipărită de ziar, revistă etc. și care este despărțită de celelalte printr-o linie neagră verticală sau printr-un spațiu alb. *Coloanele ziarului... mi-au fost deschise* (GHICA). ◆ Ext. Conținutul unei astfel de despărțituri. ◇ Expr. *A pune* (pe cineva) *pe două coloane* = a demonstra că cineva a plagiat, expunînd, în coloane alăturate, textul plagiatorului și originalul folosit de acesta. ◆ Rubrică într-un

formular, într-un registru etc. **6** Șir de cifre așezate unele sub altele într-un tabel, într-o matrice etc. pentru a putea fi adunate, înregistrate etc. **7** (*chim.*) Nume dat mai multor aparate folosite în chimie și în industria chimică, alcătuite dintr-o manta cilindrică verticală, de metal, de sticlă etc., care conține materiale adsorbante, talere de formă specială etc. *Coloană de ancoraj. Coloană de forare. Coloană hidraulică. Coloană de distilare.* ◇ *Înălțime coloană de mercur* (sau *de apă*) v. înălțime. *Milimetru coloană de mercur* v. milimetru. **8** Convoi (1) ordonat de oameni, de animale, de vehicule, de nave, care se deplasează în șiruri paralele. ◇ *Cap de coloană* v. cap. **9** (*milit.*) Formație realizată prin dispunerea în adîncime a unităților militare în vederea deplasării lor. ◇ *Coloană de marș* = trupe, grup de vehicule etc. care se deplasează pe același itinerar în șiruri paralele. *Coloană mobilă* = corp de trupe dislocate într-o anumită regiune, pentru a menține liniștea. *Coloana a cincea* = grup de trădători în slujba inamicului, care organizează diversiuni, acte de sabotaj etc., pentru a dezorganiza spatele frontului. *Drum de coloană* v. drum. **10** (*cinemat.*) *Coloană sonoră* = ansamblu de sunete (cuvinte, muzică etc.) care însoțesc imaginile unui film; pistă sonoră. • pl. *-e.* /<fr. ***colonne***, it. ***colonna***, germ. ***Kolonne***.

coloáre *s.f.* v. culoare.

colobómă *s.f.* (*med.*) Fisură congenitală la nivelul pleoapelor, al irisului, al coroidei sau al retinei ca urmare a unui defect de închidere a fantei embrionare. • /<fr. ***coloboma***; cf. gr. *κολόβωμα* „obiect mutilat; bucată, ciob".

colocatár, -ă *s.m., s.f.* Persoană care locuiește în aceeași casă cu persoane străine de familia sa, în temeiul unui contract; coabitant. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***colocataire***.

colocáție *s.f.* **1** (*log.*) Poziție, clasament al unui obiect în raport cu altele. **2** (*jur.*) Înscriere a creditorilor în ordinea în care aceștia trebuie să plătească. **3** (*lingv.*) Grup de cuvinte; sintagmă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *colocațiúne s.f.* /<fr. ***collocation***.

colocațiúne *s.f.* v. colocație.

colocázie *s.f.* (*bot.*) Plantă tropicală din familia araceelor, cu rizomul bogat în fecule, cu frunzele mari, cultivată ca plantă ornamentală de interior (*Colocasia antiquorum*). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<lat. ***cŏlŏcasĭa***, ***-ae***, fr. ***colocasia***; cf. gr. *κολοκασία*.

colocentéză *s.f.* (*chir.*) Puncție a colonului[4] în vederea distensiei. • pl. *-e.* /<fr. ***colocentèse***.

colocistopiastíe *s.f.* (*chir.*) Refacere a vezicii urinare cu ajutorul unui segment de colon[4]. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***colocystoplastie***.

coloclíză *s.f.* (*med.*) Ocluzie patologică a colonului[4]. • pl. *-e.* /<fr. ***coloclise***.

colocolostomíe *s.f.* (*chir.*) Operație de unire a două anse ale colonului[4]. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***colo-colostomie***.

colocutór, -oáre *s.m., s.f.* Interlocutor. • pl. *-ori, -oare.* /<it. ***collocutore***.

colocuțiúne *s.f.* Convorbire, conversație (1). • pl. *-i.* /<lat. ***collŏcūtĭo, -onis***.

colocviá *vb. I. intr.* A vorbi cu cineva. • prez.ind. *-iez.* /<lat. ***collŏquor***.

colocviál, -ă *adj.* (*despre vorbire, stil*) Care aparține conversației familiare, care se referă la conversația familiară. • pl. *-i, -e.* /<engl. ***colloquial***.

colocvialísm *s.n.* Colocvialitate. • sil. *-vi-a-.* /<engl. ***colloquialism***.

colocvialitáte *s.f.* Caracter colocvial; colocvialism. • sil. *-vi-a-.* /***colocvial*** + *-itate*.

colócviu *s.n.* **1** Convorbire, discuție (științifică) pe o temă dată; simpozion. **2** Formă de examinare a cunoștințelor dobîndite de studenți, care constă în discuții, lucrări de laborator, lucrări practice etc. • pl. *-ii.* /<lat. ***collŏquĭum, -ii***, germ. ***Kolloquium***.

colodioná *vb. I. tr.* A aplica un strat de colodiu iodat pe suprafața unei plăci de sticlă. • sil. *-di-o-.* prez. ind. *-ez.* /<fr. ***collodionner***.

colodionáre *s.f.* Aplicare a unui strat de colodiu iodat pe suprafața unei plăci de sticlă. • sil. *-di-o-.* pl. *-ări.* /v. ***colodiona***.

colodispepsíe *s.f.* (*med.*) Dispersie caracterizată prin jenă abdominală, balonare etc. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***colodyspepsie***.

colódiu *s.n.* (*chim.*) Azotat de celuloză cu procent mic de azot, care prin dizolvare într-un amestec de alcool și eter dă un lichid limpede, siropos, care lasă prin evaporare o peliculă aderentă folosită în fotografie, în medicină sau ca lac și clei special. ◇ *Bumbac colodiu* v. bumbac. • *și colódium s.n.* /<fr. ***collodion***; cf. gr. *κολλώδης* „cleios".

colódium *s.n.* v. colodiu.

coloesofagoplastíe *s.f.* (*chir.*) Înlocuirea esofagului bolnav cu unul sănătos, realizat dintr-o porțiune de colon[4], recoltat de la același pacient. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***colo[n]*** + ***esofag*** + ***plastie***.

colofón *s.n.* **1** Însemnare la sfîrșitul unui manuscris sau al unui incunabul, cuprinzînd date privind data și locul unde a fost făcută lucrarea, autorul și titlul lucrării, tipografia, numele traducătorului. **2** Notă la sfîrșitul unei cărți în care se prezintă date în legătură cu editarea și tipărirea cărții. • pl. *-oane, -uri.* /<lat. ***colŏphon***, fr. ***colophon***; cf. gr. *κολοφών*.

colofóniu *s.n.* (*chim.*) Rășină compusă din acizi rezinici și rezine, de culoare galbenă-roșcată, obținută prin distilarea cu abur a rășinii de conifere, după extragerea esenței de terebentină, folosită în industria hîrtiei, a lacurilor, a cauciucului, la ungerea arcușului instrumentelor muzicale cu coarde; sacîz. • /<ngr. ***κολοφώνιον***, germ. ***Kolophonium***.

cologarítm *s.m.* (*mat.*) Logaritm al inversului unui număr dat. • pl. *-i.* /<fr. ***cologarithme***.

colográfic, -ă *adj.* (*tipogr.*) De colografie; obținut prin colografie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***collographique***.

colografíe *s.f.* (*tipogr.*) Procedeu de tipărire în care prepararea clișeului imprimabil se face pe o placă de sticlă; fototipie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***collographie***.

coloíd, -ă *adj., s.m.* (*chim.*) **1** *adj.* (*despre unele substanțe sau materii*) Ale cărei particule se află în stare de dispersie și nu difuzează prin membrane. **2** *s.m.* Sistem eterogen format dintr-o fază dispersată, constituită din particule a căror mărime este cuprinsă între 1 și 100 milimicroni, și o fază dispersantă (mediu de dispersie). • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***colloïde***, engl. ***colloid***; cf. gr. *κόλλα* „clei", *εἶδος* „aspect".

coloidál, -ă *adj.* (*chim.*) Care are aspectul și proprietățile unui coloid (2). ◇ *Stare coloidală* = stare de diviziune a materiei, în care particulele constitutive au dimensiuni cuprinse între aceea a moleculelor și aceea a suspensiilor. • sil. *-lo-i-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***colloïdal***.

coloidoclazíe *s.f.* (*med.*) **1** Invadare a sîngelui de către substanțe proteice, în cazul unei distrugeri tisulare puternice. **2** Reacție anafilactică cu modificări în constantele fizico-chimice ale coloizilor sangvini. • sil. *-lo-i-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***colloïdoclasie***; cf. gr. *κόλλα* „clei", *εἶδος* „aspect", *κλάσις* „rupere".

coloidopexíe *s.f.* (*biol.*) Fixare a coloranților coloidali de către celule. • sil. *-lo-i-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***colloïdopexie***.

coloidoterapíe *s.f.* (*med.*) Tratare a unor boli cu substanțe în stare coloidală. • sil. *-lo-i-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***colloïdothérapie***.

colombínă *s.f.* Personaj feminin din comedia bufă italiană, care purta, ca și arlechinul, costum pestriț. • pl. *-e.* /<it. ***colombina***.

colón[1] *s.m.* **1** (*în Imperiul Roman*) Țăran care lua în arendă, de la un proprietar, o suprafață de pămînt, pentru folosirea căreia plătea în natură și presta corvezi. **2** (*în Imperiul Roman și în Ev. Med. timpuriu european*) Țăran, inițial liber, care muncea pămîntul luat în arendă de la marii proprietari, iar, mai tîrziu, devenind legat de pămînt, era obligat să plătească dijmă proprietarului și să presteze corvezi. **3** (*înv.*) Colonist. • pl. *-i.* /<lat. ***cŏlōnus, -i***, fr. ***colon***.

colón[2] *s.m.* **1** Semn de punctuație antică, echivalent cu o pauză medie (două puncte sau punct și virgulă în punctuația modernă). **2** (*vers.*) Parte sau subdiviziune a unui vers, a unei strofe sau a unei perioade în metrica antică. • pl. *-i.* /<lat. ***cōlon, -i***.

colón[3] *s.m.* (*fin.*) Unitatea monetară în Costa Rica și în Salvador. • pl. *-i.* /<fr. ***colon***, sp. ***colón***; cf. nm. pr. Cristóbal *Colón*, numele spaniol al lui Columb.

colón[4] *s.n.* (*anat.*) Porțiune a intestinului cuprinsă între valvula ileocecală și rect. ◇ *Colon sigmoid* v. sigmoid. • pl. *-uri.* /<fr. ***côlon***, lat. ***cōlon, -i***; cf. gr. *κόλον* sau *κῶλον* „intestin gros".

colonádă *s.f.* (*arhit.*) Ansamblu de coloane dispuse într-unul sau în mai multe șiruri, care formează, în cadrul unui edificiu, un peron ori o galerie sau este constituit dintr-o unitate independentă cu rol decorativ. *Și-n temple măreț, colonade-n marmuri albe, Noaptea zeii se preumblă în vestmintele lor dalbe* (EMIN.). • pl. *-e.* /<fr. ***colonnade***.

colonalgíe *s.f.* (*med.*) Durere de-a lungul colonului[4]. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***côlonalgie***.

colonát *s.n.* **1** (*în Imperiul Roman*) Formă de organizare socială, caracterizată prin legarea din ce în ce mai strînsă a colonilor[1] (1) de pămîntul arendat, pe care îl munceau și pentru folosirea căruia plăteau proprietarilor dijmă și prestau corvezi. **2** (*în Imperiul Roman și în Ev. Med. timpuriu european*) Stare, situație de colon[1] (2). • /<lat. ***cōlōnatus, -us***, fr. ***colonat***.

coloncífră *s.f.* (*tipogr.*) Cifră plasată în partea de sus sau de jos a paginii unei cărți, unei reviste etc., care indică numărul de ordine al paginii respective. • pl. *-e.* /<fr. ***colonne-chiffre***, germ. ***Kolumnenziffer***, rus. ***колонцифра***.

colonél[1] *s.m.* **1** (*milit.*) Grad de ofițer superior, între locotenent-colonel și general-maior, care comandă de obicei un regiment. ◆ Ofițer care are acest grad. *Îi dete rangul de colonel în armie* (C. NEGR.). ◇ *Locotenent-colonel* = grad de ofițer superior, între maior și colonel; ofițer care are acest grad. *General-colonel* = general care comandă un corp de armată; ofițer care are acest grad. **2** (*fam.*) Organ genital masculin. • pl. *-ei.* /<fr. ***colonel***.

colonél[2] *s.n.* (*tipogr.*) Corp de literă de șapte puncte tipografice; mignon. • /<germ. ***Kolonel***.

colonélă *s.f.* (*înv.*) Colonelească. • pl. *-e.* /<fr. ***colonelle***.

coloneleáscă *s.f.* Soție de colonel[1]; (*înv.*) colonelă. *Oare ce ne-or fi adus bărbații? întrebă o coloneleasă* (CAM.). • pl. *-ești.* /***colonel***[1] + *-easă*.

colonétă *s.f.* (*arhit.*) **1** Dim. al lui *coloană*. **2** Coloană (1) mică și zveltă, folosită mai ales în arhitectura romană și în cea gotică, în construcția galeriilor, a porticurilor etc.; colonină. • pl. *-e.* /<it. ***colonnetta***, fr. ***colonnette***.

colónia *s.f.* v. colonie[2].

coloniál, -ă *adj.* Care aparține coloniilor[1] sau colonialismului, care se referă la colonii sau la colonialism; care se află în colonii; care provine din colonii; care se află în stare de colonie. ◇ *Putere colonială* = stat care deține una sau mai multe colonii. *Politică colonială* = colonialism. *Război colonial* = război dus de un stat pentru cucerirea de colonii sau pentru menținerea coloniilor cucerite anterior. (*arhit.*) *Stil colonial* = termen folosit pentru a caracteriza construcțiile din America Latină și din America de Nord din sec. 16-18, ridicate de diferite grupuri de europeni stabiliți acolo, care au fost concepute cu scopul de a reproduce cît mai fidel arhitectura europeană din țările de origine ale coloniștilor, monumentele rezultate aparținînd, de fapt, unor stiluri diverse, determinate atît de elementele stilistice de import, cît și de condițiile și de tradițiile artistice locale. *Cască colonială* v. cască. • sil. *-ni-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***colonial***, germ. ***kolonial, Kolonial***.

coloniále *s.f. pl.* Articole alimentare de băcănie (ceai, cafea, piper etc.) importate din țări exotice (în trecut, adesea, din țări coloniale). ◆ Ext. Orice articole alimentare (care sînt de același fel cu cele provenite din țările exotice) produse în interiorul unei țări. • /<fr. *[denrées]* ***coloniales***, germ. ***Kolonial[waren]***.

colonialísm *s.n.* Politică a unor state de cucerire a unor teritorii sau țări, slab dezvoltate, de transformare și de menținere a lor în stare de colonii[1], de dominare a acestora prin mijloace militare, economice, politice și spirituale; politică colonială. • sil. *-ni-a-.* /<fr. ***colonialisme***, rus. ***колониализм***.

colonialíst, -ă *adj., s.m.* **1** *adj.* Care ține de colonialism sau de colonii[1], care se referă la colonialism sau la colonii. **2** *s.m.* Adept al colonialismului. • sil. *-ni-a-.* pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***colonialiste***, rus. ***колониалист***.

colónic, -ă *adj.* (*anat.*) Care aparține colonului[4], care se referă la colon. • pl. *-ci, -ce.* /***colon***[4] + *-ic*.

coloníe[1] *s.f.* **1** (*în antic.*) Cetate sau oraș întemeiat de o altă cetate sau de un alt stat pe teritoriul unei țări străine, cu scopuri comerciale sau strategice. *Tomis era o colonie întemeiată de greci.* ◆ Oraș întemeiat de romani în ținuturile cucerite, avînd rol economic, administrativ și militar. **2** Țară (sau regiune) lipsită de independență politică și economică, aflată sub dominația unui stat străin (metropolă), de care depinde politic, economic, cultural. **3** Comunitate de persoane de aceeași cetățenie sau naționalitate stabilită într-o țară străină, într-un oraș sau într-o

regiune dintr-o țară străină, care provine din imigrare sau din strămutare; așezare de imigranți. **4** Grup de persoane strămutate dintr-o regiune în alta, benevol sau din cauza unor calamități. **5** Grup de copii trimiși la odihnă în stațiuni climaterice sau balneare. ◆ Ext. Loc în care este găzduit acest grup de copii. ◇ *Colonie de minori* = instituție de reeducare a copiilor și adolescenților cu devieri de conduită. **6** (și *colonie-penitenciar*) Așezare de indivizi condamnați la muncă forțată. **7** Mulțime de barăci destinate muncitorilor dintr-o uzină sau de pe un șantier. ◆ Ext. Colect. Muncitorii care locuiesc într-o colonie. **8** (*zool.*) Grup de animale superioare sau de plante unicelulare din aceeași specie care trăiesc împreună, timp de mai multe generații. *Colonie de corali.* **9** (*biol.*) *Colonie microbiană* = grup de bacterii aflat în cultură pe medii solide, vizibil cu ochiul liber, derivat dintr-un germen unic sau dintr-un număr redus de germeni care s-au înmulțit pe loc. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***colonie***, germ. ***Kolonie***, lat. ***cŏlōnĭa, -ae*** <*colere* „a cultiva".

colónie² *s.f.* *Apă de colonie* (sau, *înv., de colonia*) = soluție alcoolică a unui amestec de uleiuri eterice (flori de portocal, rozmarin etc.), întrebuințată în cosmetică pentru mirosul ei plăcut. *I-au turnat pe gît câteva linguriță de apă de colonie* (C. NEGR.). • și (*înv.*) *colónia* *s.f.* /<fr. *[eau de]* ***Cologne***; cf. it. *colonia* <*acqua di Colonia*.

colonínă *s.f.* (*arhit.*) Coloneță (2). • pl. *-e.* /<it. ***colonnino***.

coloníst, -ă *s.m., s.f.* **1** Locuitor al unei colonii[1]. **2** (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) Persoană care ținea de o colonie de străini așezată pe o moșie boierească sau pe un domeniu al statului. **3** Persoană care s-a strămutat sau a fost strămutată din țara sa ori din locul de origine și s-a stabilit într-o regiune sau într-un oraș dintr-o țară străină. *Romanii, colonizînd Dacia, au împărțit, după obiceiul lor, pămîntul între coloniști* (BĂLC.). • pl. *-iști, -iste.* /<germ. ***Kolonist***.

colonizá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică teritorii, țări etc.*) A transforma în colonie[1]. **2** (*compl. indică teritorii, țări etc. cucerite*) A popula cu oameni aduși din alte teritorii sau din alte țări. *Traian, cucerind Dacia, o colonizează cu romani* (C. NEGR.). **3** (*compl. indică regiuni mai slab populate sau depopulate ale unei țări*) A popula cu oameni aduși din alte regiuni. **4** A introduce o specie de vînat într-un teren în care nu a existat. • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***coloniser***, germ. ***kolonisieren***.

colonizábil, -ă *adj.* Care poate fi colonizat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***colonisable***.

colonizáre *s.f.* **1** Transformare în colonie[1] a unui teritoriu sau a unei țări. **2** Populare a unui teritoriu sau a unei țări cu oameni aduși din alte teritorii sau din alte țări. **3** Populare a unei regiuni slab populate sau depopulate din propria țară cu oameni aduși din alte regiuni. **4** Introducere a unei specii de vînat într-un teren în care nu a existat. • pl. *-ări.* /v. ***coloniza***.

colonizát, -ă *adj.* **1** (*despre state, regiuni*) Care a fost transformat în colonie[1]. **2** (*despre teritorii*) Populat cu coloniști (3). • pl. *-ți, -te.* /v. ***coloniza***.

colonizatór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (Stat, populație etc.) care colonizează un teritoriu. *Anglia era o mare putere colonizatoare.* • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***colonisateur***.

colonlínie *s.f.* (*tipogr.*) Linie care marchează începutul textului de sub colontitlu. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /după germ. *Kolumnenlinie*.

colono- Elem. de compunere „colon[4], intestin gros". • /<fr. ***côlono-***; cf. gr. *κόλον, -νος* „colon".

colonográmă *s.f.* (*med.*) Înregistrare grafică a motilității colonului[4]. • pl. *-e.* /<fr. ***colonogramme***.

colonoscóp *s.n.* (*med.*) Endoscop folosit în colonoscopie. • pl. *-oape.* /<fr. ***côlonoscope***.

colonoscopíe *s.f.* (*med.*) Tehnică endoscopică destinată examinării colonului[4]. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***colonoscopie***.

colontítlu *s.n.* (*tipogr.*) Rînd tipărit deasupra textului curent al fiecărei pagini, care cuprinde titlul cărții sau al capitolului, numele autorului etc. • pl. *-uri.* /după germ. *Kolumnentitel*, fr. *colonne-titre*.

colopatíe *s.f.* (*med.*) Denumire generică a afecțiunilor colonului[4]. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***colopathie***.

colopexíe *s.f.* (*chir.*) Fixare operatorie a colonului[4] de peretele abdomenului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***colopexie***; cf. gr. *κόλον* sau *κῶλον* „intestin gros", *πῆξις* „fixare, întărire".

colopexotomíe *s.f.* (*chir.*) Colopexie cu deschiderea intestinului la peretele abdominal. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***colopexotomie***.

coloproctectomíe *s.f.* (*chir.*) Ablațiune a colonului[4] și a rectului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***colo***[2]*-* + ***proctectomie***.

coloptóză *s.f.* (*med.*) Ptoză a colonului[4] transversal. • /<fr. ***coloptose***.

color[1]- Elem. de compunere „colorat", „tehnicolor", „culoare". • și *colori-.* /<fr. ***color(i)-***; cf. lat. *cŏlor, -is* „culoare".

colór[2] *adj.invar.* (*despre filme, fotografii etc.*) Tehnicolor. • /<engl. ***color***.

colorá *vb. I.* **1** *tr.* A da unui obiect, unui desen etc. o anumită culoare cu ajutorul unei vopsele; a vopsi, a coloria. ◇ Poet. (*refl.*) *Apele Rîmnicului se colorau în luminile asfințitului* (SADOV.). **2** *refl.* (*despre oameni*) A se înroși la față (de emoție, de rușine, de boală etc.). **3** *tr.* Fig. A da o nuanță expresivă stilului, exprimării etc.; a nuanța, a reliefa. *Nu ezităm de-a cita cîteva pasaje dintr-o epistolă... care colorează oarecum ideea aceasta* (EMIN.). **4** *refl.* Fig. (*polit.*) A-și schimba opinia politică în funcție de împrejurări. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***colorer***, lat. ***colorare***.

colorábil, -ă *adj.* Care poate fi colorat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***colorable***.

colorabilitáte *s.f.* Însușirea de a fi colorabil. • ***/colorabil*** + *-itate*.

coloraſíe *s.f.* (*chir.*) Sutură a colonului[4]. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***colorhaphie***.

coloragíe *s.f.* (*med.*) Hemoragie asociată cu mucus și puroi, în unele afecțiuni ale colonului[4]. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***colorrhagie***.

coloránt, -ă *adj., s.m.* **1** *adj.* Care are proprietatea de a colora. **2** *s.m.* Substanță (organică) cu care se colorează diverse produse (fibre textile, hîrtie, piele, materiale plastice etc.). *Industria coloranților.* ◇ *Colorant substantiv* v. substantiv. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***colorant***.

colorâre *s.f.* **1** Vopsire a unui obiect, a unui desen etc. în anumite culori; coloriaj. ◆ Colorație (1), colorit (2). **2** Înroșire a feței (de emoție, de rușine, de boală etc.). **3** Fig. Nuanțare expresivă a stilului, a exprimării etc. **4** Fig. (*polit.*) Schimbare a opiniei politice în funcție de împrejurări. • pl. *-ări.* /v. ***colora***.

colorát, -ă *adj.* **1** Care are o anumită culoare (alta decît cea albă sau neagră); care are mai multe culori. *Fete rumene... cu altițe și fote colorate* (C. NEGR.). **2** Fig. (*despre stilul, felul de exprimare al cuiva etc.*) Care este bogat în nuanțări sau în imagini; viu, expresiv. *Versuri mai vii și mai colorate* (ODOB.). ◇ *Audiție colorată* v. audiție. *Zgomot colorat* v. zgomot. • pl. *-ți, -te.* /v. ***colora***.

coloratúră *s.f.* **1** (*muz.*) Manieră de interpretare vocală, caracteristică îndeosebi operei italiene din sec. 17-18, care permite interpretului să-și afirme virtuozitatea tehnică, executînd cadențe, rulade, triluri etc. ◇ *Soprană de coloratură* = soprană cu extensiune în registrul acut, care cîntă în această manieră. **2** Colorit (1). • pl. *-uri.* /<it. ***coloratura***, germ. ***Koloratur***.

colorație *s.f.* **1** Colorit (2). **2** Culoare (1). **3** Metodă de laborator care constă în tratarea preparatelor microscopice, după o fixare prealabilă, cu diferiți coloranți. ◇ *Colorație gram* v. gram. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***coloration***.

colorectítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a colonului[4] și a rectului. • pl. *-e.* /<fr. ***colorectite***.

colorectostomíe *s.f.* (*chir.*) Operație constînd din legarea unei anse a colonului[4] la rect. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***colo-rectostomie***.

colorgráf *s.n.* (*tipogr.*) Aparat electronic de corectat și de dozat extrasele de culori obținute pe negative fotografice. • pl. *-e.* /<fr. ***colorgraphe***.

colori- v. color[1]-.

coloriá *vb. I. tr.* (*a. plast., fotogr., cinemat.; compl. indică desene, imagini, fotografii*) A colora (1). • prez. ind. *-iez.* /<fr. ***colorier***.

coloriáj *s.n.* (*a. plast., fotogr., cinemat.*) Colorare (1). • sil. *-ri-aj.* pl. *-e.* /<fr. ***coloriage***.

colorimétric, -ă *adj.* Care ține de colorimetrie, care se referă la colorimetrie. ◇ *Detector colorimetric* v. detector. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***colorimétrique***.

colorimetríe *s.f.* **1** Metodă de determinare a caracteristicilor unei culori. **2** Măsurare a intensității coloratiei lichidelor. **3** Știință care se ocupă cu studiul determinării și clasificării culorilor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***colorimétrie***, germ. ***Kolorimetrie***.

colorimétru *s.n.* (*fiz.*) Aparat optic pentru măsurarea intensității luminii transmise printr-un lichid colorat, prin comparare cu cea a luminii transmise printr-o soluție etalon de concentrație cunoscută; cromatometru. • pl. *-e.* /<fr. ***colorimètre***; cf. lat. *color* „culoare", gr. *μέτρον* „măsură".

colorísm *s.n.* (*în pictură*) Tendință de a da o importanță deosebită coloritului. • /<germ. ***Kolorismus***.

coloríst, -ă *s.m., s.f.* **1** Pictor care se distinge prin atenția deosebită acordată coloritului tablourilor sale, printr-un simț deosebit al culorii. **2** Persoană care colorează stampe, hărți etc. **3** (*cinemat.*) Specialist care realizează culoarea elementelor din decor și a personajelor, după modelul conceput de regizor, pentru fiecare cadru în parte. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***coloriste***.

colorístic, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* Referitor la culori, specific culorilor. ◇ *Paletă coloristică* v. paletă. **2** *s.f.* Studiu al culorilor. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***coloristique***, it. ***coloristico***.

colorít *s.n.* **1** Totalitatea culorilor unui obiect, unui tablou etc.; bogăție de culori; coloratură (2), cromatică (II). **2** Efect de ansamblu care rezultă din îmbinarea culorilor unui tablou; colorație (1). **3** Culoare (1). *Ochii cei albaștri ai copilului erau așa de strălucitori, de un colorit atît de limpede și senin* (EMIN.). **4** Fig. Expresivitate, strălucire deosebită. *Păcat că [aceste imagini] au aspectul tern al fotografiei și nu coloritul viu al vieții* (ODOB.). • pl. *-uri.* /<fr. ***coloris***, it. ***colorito***, germ. ***Kolorit***.

colós *s.m.* **1** Statuie de o mărime extraordinară. *Colosul din Rodos.* ◆ Ext. Construcție, obiect de proporții uriașe. **2** Fig. Om, animal foarte mare și de o putere neobișnuită; uriaș. *Balena, acest colos al oceanelor.* **3** Fig. (Țară, regiune) cu o întindere foarte mare. **4** Fig. (Țară) foarte dezvoltată din punct de vedere economic, militar etc. **5** Fig. Personalitate culturală sau științifică extrem de importantă. • pl. *-și.* /<fr. ***colosse***, lat. ***cŏlossus, -i***, germ. ***Koloss***; cf. gr. *κολοσσός*.

colosál, -ă *adj.* **1** Care depășește cu mult mărimea obișnuită; extraordinar de mare; uriaș, gigantic. *Steaua zilei înălbește cele bolte colosale* (C. NEGR.). **2** Care depășește cu mult un anumit nivel de intensitate, de calitate etc.; nemaipomenit, teribil; fabulos. *În cîțiva ani și-a făcut o avere colosală.* **3** (*arhit.*) *Ordin colosal* = ansamblu arhitectural ale cărui coloane se întind pe două sau mai multe etaje. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***colossal***.

colosalitáte *s.f.* Însușirea a ceea ce este colosal; mărime extraordinară. *Pe lîngă această noțiune de imperiu s-a mai brodit și aceea de colosalitate* (HASD.). • ***/colosal*** + *-itate*.

colostátic, -ă *adj.* (*med.*) Referitor la colostază[1, 2]. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***cholostatique***.

colostáză[1] *s.f.* (*med.*) Reducere sau oprire a curgerii fierii spre intestin. • /<fr. ***cholostase***.

colostáză[2] *s.f.* (*med.*) Reținere patologică a materiilor fecale în colon[4]. • /<fr. ***colostase***.

colostomíe *s.f.* (*chir.*) Deschidere a colonului[4] la piele, pentru a crea un anus artificial. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***colostomie***.

colostrorée *s.f.* (*med.*) Secreție exagerată și spontană de colostru în timpul gravidității. • /<fr. ***colostrorrhée***.

colóstru *s.n.* (*med.*) Secreție a glandelor mamare apărută în primele zile după naștere, de culoare gălbuie, alcalină, bogată în albumină și anticorpi materni, care alcătuiește prima hrană a nou-născutului și care va fi înlocuită progresiv cu secreția lactată. • /<lat. ***cŏlostrum, -i***, fr. ***colostrum***; cf. it. *colostro*.

colotífus *s.n.* (*med.*) Formă de febră tifoidă care debutează cu simptomatologia unor colite acute. • /<fr. ***colotyphus***.

colotomíe *s.f.* (*chir.*) Incizie a colonului[4]. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***colotomie***.

colóz *s.m. sg.* (*bot.; reg.*) Grîu cu spicul roșu. • /<rus. ***колос***.

colp- Elem. de compunere „(referitor la) vagin". • și *colpo-.* /<fr. ***colp(o)-***; cf. gr. *κόλπος* „pliu; vagin".

colpalgíe *s.f.* (*med.*) Durere vaginală; colpodinie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***colpalgie***.

colpectazíe *s.f.* (*med.*) Distensie exagerată a vaginului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***colpectasie***.

colpectomíe *s.f.* (*chir.*) Ablațiune a vaginului, totală sau parțială. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***colpectomie***; cf. gr. *κόλπος* „pliu; vagin", *ἐκτομή* „excizie".

colpítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a colului[4] uterin; cervicită, vaginită, metrită. • pl. *-e.* /<fr. ***colpite***; cf. gr. *κόλπος* „uter; vagin".

colpo- v. colp-.

colpocél *s.n.* (*med.*) Proeminență în vagin, prolaps vaginal, vaginocel; coleocel. • pl. *-e.* /<fr. ***colpocèle***; cf. gr. *κόλπος* „pliu; vagin", *κήλη* „hernie".

colpoceliocentéză *s.f.* (*med.*) Puncție a cavității peritoneale pe cale vaginală. • sil. *-li-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***colpocoeliocentèse***.

colpoceliotomíe *s.f.* (*chir.*) Deschidere a cavității abdominale prin vagin; celiotomie vaginală. • sil. *-li-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***colpocoeliotomie***.

colpocheratózǎ *s.f.* (*med.*) Degenerescență a epiteliului mucoasei vaginale, care tinde a se cheratiniza. • pl. *-e.* /<fr. ***colpokératose***.

colpocistoplastíe *s.f.* (*chir.*) Refacere a peretelui vezico-vaginal. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***colpocystoplastie***.

colpocistostomíe *s.f.* (*chir.*) Incizie prin vagin a colului[4] vezicii urinare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***colpocystostomie***.

colpocitográmă *s.f.* (*med.*) Rezultat al studiului radiologic al unui frotiu vaginal. • pl. *-e.* /<fr. ***colpocytogramme***.

colpocitologíe *s.f.* (*med.*) Studiu al celulelor epiteliale ale țesutului vaginal. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***colpocytologie***.

colpodimíe *s.f.* (*med.*) Colpalgie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***colpodynie***.

colpohisterectomíe *s.f.* (*chir.*) Extirpare a uterului și a unei porțiuni mai mult sau mai puțin întinsă a vaginului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***colpo-hystérectomie***.

colpohisteropexíe *s.f.* (*chir.*) Fixare a vaginului și a uterului la țesuturile sau organele vecine. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***colpo-hystéropexie***.

colpohisterorafíe *s.f.* (*chir.*) Sutură a vaginului și a uterului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***colpo-hystérorrhaphie***.

colpohisterostomíe *s.f.* (*chir.*) Extragere operatorie a fătului din uter prin incizia pereților vaginali și uterini. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***colpo-hystérostomie***.

colpohisterotomíe *s.f.* (*chir.*) Operație practicată pe cale vaginală urmărind a reduce inversia uterului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***colpo-hystérotomie***.

colpolaparatomíe *s.f.* (*chir.*) Deschidere a cavității abdominale prin vagin. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***colpo-laparatomie***.

colpopatíe *s.f.* (*med.*) Afecțiune a vaginului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***colpopathie***.

colpoperineoplastíe *s.f.* (*chir.*) Intervenție efectuată în scopul remedierii unui prolaps vaginal, care constă în refacerea perineului și a vaginului. • sil. *-ne-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***colpo-périnéoplastie***.

colpoperineorafíe *s.f.* (*chir.*) Suturare reparatorie a perineului și a peretelui vaginal, în caz de secțiunare sau ruptură. • sil. *-ne-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***colpo-périnéorrhaphie***.

colpopexíe *s.f.* (*chir.*) Fixare a vaginului la țesuturile înconjurătoare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***colpopexie***; cf. gr. *κόλπος* „adîncitură, vagin", *πῆξις* „fixare".

colpoplastíe *s.f.* (*chir.*) Refacere plastică a vaginului sau formarea unui conduct vaginal (în cazul absenței congenitale a acestuia); elitroplastie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***colpoplastie***; cf. gr. *κόλπος* „adîncitură, vagin", *πλαστός* „modelat".

colpoptózǎ *s.f.* (*med.*) Prolaps al vaginului; coleoptoză, elitroptoză. • pl. *-e.* /<fr. ***colpoptose***.

colporafíe *s.f.* (*chir.*) Sutură a vaginului; elitrorafie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***colporrhaphie***.

colporagíe *s.f.* (*med.*) Elitroragie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***colporragie***.

colporectopexíe *s.f.* (*chir.*) Fixare chirurgicală a rectului și a peretelui posterior al vaginului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***colpo-rectopexie***.

colporée *s.f.* (*med.*) Scurgere patologică de mucus vaginal. • /<fr. ***colporhée***.

colporexíe *s.f.* (*med.*) Ruptură a peretelui vaginal. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***colporexie***.

colportá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică știri false, zvonuri etc.*) A răspîndi. **2** (*înv.; compl. indică mărfuri*) A transporta spre vînzare. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***colporter***; cf. lat. *comportare* „a transporta".

colportáj *s.n.* **1** Răspîndire, distribuire (a cărților, a presei). ◇ *Carte de colportaj* = carte cu preț redus, ilustrată, tipărită în tiraje mari, care tratează sumar, la nivel de popularizare, teme foarte variate. **2** Colportare. **3** (*înv.*) Comerț ambulant. • pl. *-e.* /<fr. ***colportage***.

colportáre *s.f.* Răspîndire de știri false, de zvonuri etc.; colportaj (2). • pl. *-ări.* /v. ***colporta***.

colportát, -ă *adj.* (*despre știri false, zvonuri etc.*) Răspîndit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***colporta***.

colportór, -oáre *s.m., s.f.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care răspîndește știri false, zvonuri etc. **2** *s.m.* (*înv.*) Negustor ambulant. • pl. *-i.* /<fr. ***colporteur***.

colposcóp *s.n.* (*med.*) Instrument optic folosit în colposcopie. • pl. *-oape.* /<germ. ***Kolposcop***, engl. ***colposcope***.

colposcópic, -ă *adj.* (*med.*) Care ține de colposcopie, care se referă la colposcopie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***colposcopique***.

colposcopíe *s.f.* (*med.*) Examen medical optic al vaginului și al colului[4] uterin cu ajutorul colposcopului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***colposcopie***; cf. gr. *κόλπος* „uter; vagin", *σκοπέω* „a examina".

colpospásm *s.n.* (*med.*) Contracție dureroasă a mușchilor perineali și constrictori ai vaginului. • pl. *-e.* /<fr. ***colpospasme***.

colpostát *s.n.* (*med.*) Dispozitiv destinat susținerii vaginului prolabat • pl. *-uri.* /<fr. ***colpostat***; cf. gr. *κόλπος* „cavitate; vagin", *στατικός* „care oprește".

colpostenotomíe *s.f.* (*chir.*) Secționare a unei stenoze vaginale. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***colposteno[zǎ]*** + *-tomie.*

colpostenózǎ *s.f.* (*med.*) Îngustare patologică a vaginului de origine atrofică sau ca urmare a unor cicatrici aderente inflamatorii; coleostenoză. • pl. *-e.* /<fr. ***colposténose***; cf. gr. *κόλπος* „cavitate; vagin", *στένωσις* „îngustare, strîmtare".

colpostrictúră *s.f.* (*med.*) Strictură vaginală. • pl. *-i.* /<fr. ***colpostricture***.

colpotomíe *s.f.* (*chir.*) Incizie a peretelui vaginal; elitrotomie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***colpotomie***; cf. gr. *κόλπος* „cavitate; vagin", *τομή* „tăiere, secțiune".

colpoureterotomíe *s.f.* (*chir.*) Deschidere a ureterului pe cale vaginală. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***colpo-*** + ***ureterotomie***.

colt *s.n.* Revolver sau pistolet american de calibru 11, 43 mm, cu încărcare automată. • pl. *-uri.* /<engl., fr. ***colt***; cf. nm. pr. Samuel *Colt*, inventator englez.

coltéș *s.n.* (*reg.*) **1** Butuc retezat. **2** Bucată dintr-un trunchi tăiat care urmează să fie folosit ca lemn de foc. *A mai pus un colteș pe foc.* **3** Scăunaș pe care stau ciobanii cînd mulg oile. • pl. *-e.* și *coltíș s.n.* /<ucr. ***кохотълца, котельця, колтеця***.

colteșél *s.n.* (*reg.*) Dim. al lui *colteș.* • pl. *-e.* /***colteș*** + *-el.*

coltíș *s.n.* v. colteș.

coltúc *s.n.* **1** (*reg.*) Pernă mică folosită drept căpătîi. *Copilul a pășit la crivat: a văzut pe un coltuc aruncat un strai de mătasă* (SADOV.). ◆ Perniță (de ace). **2** Fiecare dintre cele două capete ale unei pîini lungi; colț de pîine. *Li se dau să înfulice de-a-n picioarelea găvane cu varză, coltuce de pîine* (STANCU). **3** (*reg.*) Sculptură în lemn, de formă triunghiulară, la stîlpii casei. **4** Expr. (*fam.*) *A arăta cuiva coltucul* = a refuza pe cineva. *Zînele... se rugară ca barim nucile... să le dea. Băiatul le arătă coltucul* (ISP.). • pl. *-ce, -uri.* /<tc. ***koltuk***.

coltucél *s.n.* (*reg.*) Dim. al lui *coltuc. Tatăl și cu mama fetei se așază pe un scaun, în capul mesei..., c-un coltucel pe brațe* (SEV.). • pl. *-e.* /***coltuc*** + *-el.*

colț *s.n., s.m.* **I** *s.n.* **1** Punct unde se întîlnesc muchiile, extremitățile sau laturile unui obiect, unei figuri, unui loc etc. *Colțul casei.* ◇ *Colțul gurii* = fiecare dintre cele două extremități laterale ale gurii, unde se întîlnesc buzele. *Avea țigara în colțul gurii.* (*sport*) *Lovitură de colț* v. lovitură. **2** Fiecare dintre unghiurile formate de două străzi care se întîlnesc; locul format de fiecare dintre aceste unghiuri. *Calul și-a rupt piciorul în colț, la Petrea bacalul* (ALECS.). ◇ Expr. *Colț cu...* = în unghiul format de străzile... *B-dul Carol I, colț cu Păcurari.* (*fam.*) *A da colțul* = a muri. **3** Porțiune dintr-un obiect, dintr-un loc etc. cuprinsă între extremitățile reunite ale laturilor lui. *Lumea se răzlețește în toate colțurile ogrăzii* (BUJ.). **4** Porțiune dintr-o încăpere cuprinsă între extremitățile reunite ale pereților. *Ea pasul și-l îndreaptă Lîngă fereastră, unde-n colț Luceafărul așteaptă* (EMIN.). ◇ Expr. *A da din colț în colț* = a recurge la tot felul de subterfugii pentru a ieși dintr-o încurcătură. *Slujitorii dedeau din colț în colț și nu mai știau ce să răspundă* (ISP.). *A pune (un copil) la colț* v. pune. **5** (*în publicistică*) Rubrică rezervată unei anumite specialități. *Colțul sportiv.* **6** Margine, extremitate. *Ia pe ciof, îl duce-n casă Și-l pune pe colț de vatră* (ALECS.). ◇ *Colț de pîine* = *a)* coltuc (2); *b)* gener. orice bucată de pîine (tăiată de la o margine). **7** Loc îndepărtat, retras, dosnic; refugiu, ascunziș, cotlon (1). *Vederea lui nu poate străbate prin toate colțurile și afundăturile* (ISP.). ◇ Expr. *În* (sau *din*) *toate colțurile* = în (sau din) toate părțile. *Dragele iubirile Cîntă ca pasările În toate colțurile* (ALECS.). *La colț de țară și la mijloc de masă* orî *la mijloc de masă și la colț de țară* v. țară. *A plăti (cît) un colț de țară* v. țară. **II** *s.m.* **1** Dinte al animalelor (ext. și al oamenilor), în special caninul. *[Muma-pădurii] roade cu colții la lanțurile ce-o închid* (EMIN.). ◇ Expr. *A-și arăta colții* = a manifesta o atitudine agresivă, apriga. *Ia arată-le colții, și-i vedea!* (I. NEGR.). *A (se) lua la* (sau *în*) *colți* = a (se) certa; a fi gata de încăierare. *A avea colți* (sau *un colț*) = *a)* a fi dîrz; *b)* a fi obraznic. ◆ Fragment dintr-un dinte sau dintr-o măsea ruptă. **2** Fiecare dintre vîrfurile lungi și ascuțite ale greblei, furcii sau ale altor instrumente asemănătoare. **3** Fiecare dintre cuiele de fier care se aplică, iarna, pe talpa încălțămintei pentru a nu aluneca pe gheață; țintă. **4** Vîrf ascuțit și proeminent de stîncă, de gheață etc.; pisc. *Să bei apă de pe piatră, Printre colțuri strecurată* (POP.). **5** Vîrf al plantelor, în special al ierbii, la începutul dezvoltării lor, cînd încolțesc; vlăstar. *Pe pămîntul dezghețat Colțul ierbii viu, subțire* (ALECS.). ◇ Expr. *A da* (sau *a scoate, a prinde*) *colț* = a încolți. *Începea a scoate colț porumbul* (SADOV.). **6** Compus: (*bot.*) *colții-babei* = plantă erbacee anuală, cu tulpinile întinse pe pămînt, cu frunzele opuse, penate, cu florile galbene și cu fructele țepoase (*Tribulus terrestris*). **III** *s.m.* **1** Fiecare dintre tăieturile de formă aproximativ triunghiulară, făcute pe marginea unei stofe. ◇ Expr. *A călca* (pe cineva) *pe colțulișiculuiv.* șiș.◆ Dantelă împletită în această formă. **2** Șuviță de păr ondulată, trasă pe frunte sau pe tîmple. *Își drege colții de pe frunte* (CAR.). **IV** *s.m.* (*tehn.; la pl.*) *Colți de malț* = resturi de malț rămase după fabricarea berii, foarte bogate în proteine și în vitamine, folosite drept hrană pentru vacile cu lapte. • pl. *n. -uri, m. -i.* /<sl. veche ***колъ***, bg. ***колец***, ucr. ***колиці***, srb. ***kolac***.

colțăr *s.n., s.m.* **1** *s.n.* Poliță așezată în colțul dintre doi pereți ai unei camere; dulăpior în formă de prismă triunghiulară, așezat într-un colț al camerei. *Se găseau cîlți, buci și alte lucruri zăhăite prin cele polițe și colțare* (CR.). ◆ Masă triunghiulară așezată într-un colț al camerei. ◆ Canapea de colț. **2** *s.n.* (*constr.*) Piesă metalică sau din lemn, cu două aripi sau laturi așezate în unghi drept, utilizată la consolidarea și la protejarea unor îmbinări de colț. **3** *s.n.* (și *colțar drept*) Instrument folosit de dulgheri sau de tîmplari pentru verificarea unghiurilor drepte. ◇ *Colțar cu limbă* = unealtă de dulgherie sau de tîmplărie folosită pentru

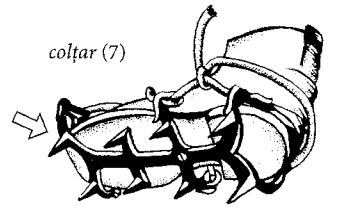

colțar (7)

marcarea unghiurilor de diferite mărimi. **4** *s.n.* Unealtă de zidărie pentru controlul unghiurilor drepte. **5** *s.n.* (*tipogr.*) Calibru folosit la controlul înălțimii literelor tipografice. ◆ Element tipografic ornamental, de alamă sau de plumb, folosit la formarea colțului unui chenar. **6** *s.m.* (*țes.*) Instrument de fier ale cărui extremități țin pînza sau materialul întins. ◆ (*la pl.*) Zimțar. **7** *s.m.* Ramă metalică

prevăzută cu cuie lungi și ascuțite, care se atașează la bocanci, cu ajutorul unor curele, pentru a împiedica alunecarea pe stînci, pe gheață, pe bușteni. **8** *s.n.* (*reg.*) Sobă de cărămidă, cu coloane, instalată în colțul unei camere. **9** *s.m.* (*bot.*; *reg.*; *la pl.*) Cornaci[1] (*Trapa natans*). • pl. *n.* *-e*, *m.* *-i*. /***colț*** + *-ar*.

colțăt, -ă *adj.* (*reg.*) Colțos. • pl. *-ți*, *-te*. /***colț*** + *-at*.

colțișór *s.n.*, *s.m.* **1** *s.n.* Dim. al lui *colț*; colțuleț. **2** *s.m.* (*bot.*) Plantă erbacee perenă, din familia cruciferelor, cu frunzele alterne, cu florile albe sau roșietice, răspîndită prin păduri umbroase (*Dentaria bulbifera*). **3** *s.n.* (*la pl.*) Ornament în formă de tăieturi triunghiulare sau semicirculare, festonate, pe marginea gulerului, a poalelor fustei, la o dantelă etc. *Gulerul cămeșii este la cei mai mulți împodobit cu colțișori* (MAN.). **4** *s.n.* Ornament pe porțile țărănești, în formă de șir de pătrățele alternînd cu triunghiuri. • pl. *n.* *-oare*, *m.* *-i*. /***colț*** + *-işor*.

colțós, -oásă *adj.* **1** Cu colții ieșiți în afară; cu dinții mari; (*reg.*) colțat. **2** Fig. Bun de gură, arțăgos; obraznic, recalcitrant, (*reg.*) colțat. *Oameni mari, colțoși și cu barba în furculițe* (ALECS.). • pl. *-oși*, *-oase*. /***colț*** + *-os*.

colțuléț *s.n.* Colțișor (1). *Ocoli de vreo două ori cercetînd fiecare cameră, fiecare colțuleț ce-i aducea aminte cele trecute* (ISP.). • pl. *-e*. /***colț*** + *-uleț*.

colțún *s.m.* **1** (*reg.*) Ciorap (1). *Cu colțuni albi m-am încălțat* (SEV.). **2** Compuse: (*bot.*) *colțunii-popii* = plantă erbacee perenă, din familia violaceelor, cu tulpina întinsă pe pămînt, cu frunzele cordiforme, cu florile inodore, albastre sau violete, cu un pinten scurt și cu fructul o capsulă ascuțită (*Viola silvestris*); *colțunul-doamnei* = cerențel (2) (*Geum rivale*). • pl. *-i*. /<ngr. **καλτσούνι**; cf. it. *calzone*, bg. *калцун*.

colțunáș *s.m.* (*culin.*) Preparat culinar făcut din aluat tăiat în pătrate sau cercuri mici, care se umplu cu carne, brînză, cartofi, dulceață etc. și apoi se fierb în apă. • pl. *-i*. și (*reg.*) *călțunáș* *s.m.* /***colțun*** + *-aș*.

colțură *vb. I. intr.* (*înv.*) A face colțuri. • prez.ind. *-ez*. /***colțuri***, pl. lui *colț* + *-a*.

colțurát, -ă *adj.* Colțuros. • pl. *-ți*, *-te*. /v. ***colțura***.

colțuros, -oásă *adj.* **1** (*despre pietre, stînci etc.*) Care are unul sau mai multe colțuri; plin de colțuri. **2** Fig. (*despre fața oamenilor*) Care are trăsături proeminente. *Față colțuroasă, osoasă avea bunica* (STANCU). **3** Fig. (*despre oameni*) Care este nesociabil. • pl. *-oși*, *-oase*. /***colțuri***, pl. lui *colț* + *-os*.

colubríde *s.f. pl.* (*zool.*) Familie de reptile ofidiene (*Colubridae*); șerpi. • /<fr. ***colubridés***; cf. lat. *cŏlŭber*, *-bri* „șarpe veninos".

colúgo *s.m. sg.* (*zool.*) Animal arboricol, erbivor, nocturn, din pădurile Indoneziei, cu o membrană care unește membrele cu capul și coada, permițînd animalului să planeze ca o parașută, de la un arbore la altul (*Cynocephalus volans* sau *variegatus*). • /<engl. amer. ***colugo***.

columbácă *adj.* (*entom.*) *Muscă columbacă* (*și subst. f.*) = insectă mică, dipteră, asemănătoare cu o musculiță, a cărei înțepătură veninoasă poate provoca moartea vitelor sau chiar a copiilor (*Simulium columbaczense*). • pl. *-ce*. /nm. pr. ***Columbaci***, localitate în Serbia.

columbár[1] *s.n.* (*reg.*) Porumb. • pl. *-e*. /***columbă*** + *-ar*.

columbár[2] *s.n.* (*arhit.*) Monument funerar cu nișe în care se păstrează urnele cu cenușa morților incinerați. • pl. *-e*. și *columbáriu* *s.n.* /<lat. ***cŏlumbarĭum***, ***-ii***, fr. ***columbarium***.

columbăriu *s.n.* v. columbar[2].

colúmbă *s.f.* (*ornit.*; *înv.*) Porumbiță. • pl. *-e*. /<lat. *cŏlumba*, ***-ae***.

columbi- Elem. de compunere „porumbel". • și *columbo-*. /<lat. ***columbi-*** <*columba* „porumbel".

columbián, -ă *s.m.*, *s.f.*, *adj.* **1** *s.m.*, *s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Columbiei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuiește în Columbia; locuitorii Columbiei. **2** *adj.* Care aparține Columbiei sau columbienilor, care se referă la Columbia sau la columbieni; care este originar din Columbia. • sil. *-bi-an*. pl. *-ieni*, *-iene*. /nm. pr. (stat în N-V Americii de Sud) ***Columbia*** + *-an*.

columbicultór, -oáre *s.m.*, *s.f.* Persoană care se ocupă cu columbicultura. • pl. *-ori*, *-oare*. /<fr. ***colombiculteur***.

columbicultúră *s.f.* Creșterea porumbeilor. • /<fr. ***colombiculture***.

columbídă *s.f.* (*ornit.*; *la pl.*) Familie de păsări care are ca tip porumbelul; (*și la sg.*) pasăre care face parte din această familie. • pl. *-e*. /<fr. ***colombidés***.

columbifórm, -ă *adj.*, *s.f* **1** *adj.* (*despre păsări*) Care se aseamănă cu porumbelul. **2** *s.f.* (*ornit.*; *la pl.*) Ordin de păsări care își hrănesc puii, în primele zile, cu un fel de lapte secretat de mucoasa gușii părinților (*Columbiformes*); (*și la sg.*) pasăre care face parte din acest ordin. *Porumbelul, turtureaua, guguștiucul sînt columbiforme.* • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***colombiforme***; cf. lat. *columba* „porumbel", *forma* „formă".

columbít *s.n.* (*mineral.*) Cel mai important mineral de niobiu. • /<fr., engl. ***columbite***; cf. nm. pr. *Columbia*, oraș în SUA.

colúmbiu *s.n.* (*chim.*; *ieșit din uz*) Niobiu (*Nb*). • /<fr. ***columbium***.

columbo- v. columbi-.

columbofíl, -ă *s.m.*, *s.f.*, *adj.* **1** *s.m.*, *s.f* Crescător de porumbei (voiajori). **2** *adj.* Care aparține porumbeilor, columbofililor sau columbofiliei, care se referă la porumbei, la columbofili sau la columbofilie. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***colombophile***; cf. lat. *columbus* „porumbel", gr. *φιλῶ* „a iubi".

columbofilíe *s.f.* Pasiunea de a crește porumbei (voiajori). • g.-d. *-iei*. /<fr. ***colombophilie***.

columbogrămă *s.f.* Mesaj poștal cu greutate foarte mică, dus la destinație cu ajutorul porumbeilor călători. • pl. *-e*. /***columbo-*** + ***[aero]gramă***.

columbotécă *s.f.* Colecție de porumbei. • pl. *-ci*. /***columbo-*** + *-tecă*.

columelár, -ă *adj.* Referitor la columelă; în forma unei columele. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***columellaire***.

columélă *s.f.* **1** (*arhit.*) Coloană funerară mică. **2** (*geomorf.*) *Columelă carstică* = stîlp mic de calcar situat în mijlocul unei marmite. **3** (*biol.*) Organ animal sau vegetal în formă de coloană. ◆ Axă a cochiliei melcilor. **4** (*anat.*) Axa conică a melcului urechii interne. • pl. *-e*. /<fr. ***columelle***, lat. ***cŏlŭmella***, ***-ae***.

columnár, -ă *adj.* În formă de columnă; în coloane; columniform. • pl. *-i*, *-e*. /<lat. ***cŏlumnaris***, ***-e***.

colúmnă *s.f.* (*arhit.*) Monument (antic) comemorativ, de forma unei coloane împodobite cu basoreliefuri, ridicat de obicei în amintirea unui personaj sau a unui eveniment istoric. *Columna lui Traian.* • pl. *-e*. /<lat. ***cŏlumna***, ***-ae***.

columnifórm, -ă *adj.* Columnar. • pl. *-i*, *-e*. /***columnă*** + *-form*.

columnist [kɔ'ləmnist] *s.m.* (*jurnal.*) Autor de editoriale; foiletonist. • pl. *-iști*. /<engl. ***columnist***.

columnizáre *s.f.* (*med.*) Introducere de tampoane de tifon sau de vată în cavitatea vaginală. • pl. *-ări*. /după fr. *columnisation*.

colún *s.m.* (*zool.*; *înv.*) Măgar sălbatic. *S-a arătat într-o poiană un măgar sălbatic foarte frumos, care se cheamă colun* (SADOV.). • pl. *-i*. /<sl. vechi **коуланъ**.

colúr *s.n.* (*astron.*; *înv.*) Fiecare dintre cele două cercuri mari ale sferei care taie ecuatorul și zodiacul în patru părți egale. • pl. *-e*, *-uri*. /<lat. ***cŏlūrus***, ***-i***, fr. ***colure***.

coluríe *s.f.* (*med.*) Prezența în urină a componentelor bilei. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***cholurie***; cf. gr. *χολή* „bilă", *οὖρον* „urină".

colutóriu *s.n.* (*med.*) Preparat de consistența vîscoasă, astringent sau emolient, conținînd un antiseptic sau antibiotic, folosit în stomatologie pentru badijonarea gingiilor și a pereților interni ai gurii. • /<fr. ***collutoire***; cf. lat. *colluĕre* „a spăla".

coluviál, -ă *adj.* (*geomorf.*) Referitor la coluviu; care formează coluvii. • sil. *-vi-al*. pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***colluvial***.

colúviu *s.n.* (*geomorf.*) Material fin detritic, depus sub formă de pînze subțiri la baza versanților, rezultat din dezagregarea rocilor sub acțiunea agenților fizici și din deplasarea fragmentelor lor pe versanții munților sub acțiunea gravitației. • pl. *-ii*. /<engl. ***colluvium***, fr. ***colluvion***; cf. lat. *collŭviō*, *-onis* „apă murdară".

coluziúne *s.f.* **1** Înțelegere secretă între două părți, două persoane etc. în defavoarea unei a treia. **2** (*econ.*) Acord de cooperare între firme, cu scopul de a evita reciproc efectele negative ale concurenței dintre ele. • pl. *-i*. /<fr. ***collusion***, lat. ***collūsĭo***, ***-onis***.

com- v. co-.

cóma *s.f.* **1** (*fiz.*) Aberație a sistemelor optice, cauzată de fascicule de raze incidente, lungi și oblice, care constă în apariția unei imagini în formă de cometă. **2** (*fiz.*) Aberație a lentilelor electronice constînd în apariția unei estompări spre periferia imaginii. **3** (*astron.*) Nebulozitate gazoasă care înconjoară nucleul unei comete. • pl. *-e*. /<fr. ***coma***, germ. ***Koma***.

comanăc *s.n.* v. comănac[1].

comandá *vb. I. tr.* **1** (*milit.*) A deține comanda (unei unități armate sau a unei subdiviziuni a armatei). ◇ Ext. (*intr.*) *Iar a început să comande prin casă.* **2** (*milit.*) A da un ordin sau un semnal pentru executarea unei mișcări, a unei așezări etc.; a ordona. ◇ (*abs.*) *El își făcuse datoria, luptase fără nici o slăbiciune, comandase fără nici o șovăială* (CE. PETR.). **3** (*compl. indică bunuri, prestări, servicii etc.*) A da în lucru, unui meseriaș, unui meșteșugar etc.; a face o comandă. *Culmea moftangiului savant: să-și comande statuia încă din viață* (CAR.). **4** (*compl. indică băuturi, preparate culinare, țigări etc.*) A solicita, a cere într-un local de consum. *Arată energie doar cînd comandă o sticlă de vin* (CE. PETR.). **5** (*compl. indică sisteme tehnice, mecanisme, mașini etc.*) A efectua operația de comandă; a dirija. *Pedala care comandă accelerația.* • prez.ind. *cománd*. /<fr. ***commander***, lat. ***commendare***, germ. ***kommandieren***.

comandamént *s.n.* **1** (*milit.*) Organ de conducere a unei (mari) unități sau a unei instituții militare; persoanele care fac parte din acest organ de conducere. *Comandamentul aviației.* ◇ *Comandament suprem* = cel mai înalt organ de conducere a armatei unui stat sau a unui grup de state în timp de război. ◆ Ext. Loc unde se află acest organ de conducere. *Era santinelă la comandament.* **2** Fig. Precept; regulă, normă. *Comandamente etice.* **3** (*jur.*; *înv.*) *Comandament prealabil* = act prin care creditorul, prin mijlocirea unui agent judecătoresc, începea executarea imobiliară, somînd pe debitor să plătească datoria. • pl. *-e*. /<fr. ***commandement***.

comandánt *s.m.* Persoană care deține comanda (unei unități militare, a unei garnizoane, a unei nave etc.); (*înv.*) comandir. *Comandantul fregatei.* ◇ (*milit.*) *Comandant suprem* = *a*) funcție de comandant al forțelor armate ale unui stat, îndeplinită fie de ministrul forțelor armate, fie de către șeful statului; persoană care îndeplinește această funcție; *b*) funcție de comandant al forțelor armate ale unui grup de state aliate, mai ales în timp de război; persoană care îndeplinește această funcție. ◇ (*înv.*) *Comandant al pieței* = ofițer care supraveghea desfășurarea activității dintr-o garnizoană. *În cetate-aici erau, Lîngă comandantul pieții, Toți străjerii și-așteptau* (COȘB.). *Comandant de divizie* v. divizie. • pl. *-ți*. /<fr. ***commandant***, germ. ***Kommandant***, lat. ***commendans***, ***-atis***.

comandáre *s.f.* Acțiunea de *a comanda* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***comanda***.

comandăt, -ă *adj.* **1** Care se află sub comanda (1) cuiva. **2** Care este obiectul unei comenzi (1). ◇ *Serviciu comandat* v. serviciu. **3** (*despre mișcări, acțiuni*) Executat printr-o comandă. **4** (*despre camerele unei locuințe*) Care comunică între ele. ◆ (*despre apartamente*) Care are camerele comandate. • pl. *-ți*, *-te*. /v. ***comanda***.

comandatúră *s.f.* (*milit.*) Comandament (1) (al trupelor germane de ocupație). *Îl apucă de umăr și-l îmbrînceşte spre comandatură* (STANCU). • pl. *-i*. /<germ. ***Kommandatur***.

comándă *s.f.* **1** Ordin de executare a unei mișcări, a unui exercițiu; dispoziție, poruncă. *Comanda răsună tare, în liniștea înserării* (SANDU-A.). ◇ *Metodă de comandă* = metodă folosită de un conducător care ia decizii personale și le impune colaboratorilor fără a-i consulta. *Ton de comandă* = ton poruncitor. ◇ Expr. *La comandă* = *a*) la porunca, la cererea cuiva; *b*) la momentul dorit sau potrivit; *c*) intenționat. *Plînge la comandă.* **2** (*milit.*) Conducere a unei unități militare. *I s-a încredințat comanda unui batalion.* ◇ *Post de comandă* = loc unde stă comandantul trupelor și de unde transmite comanda operațiilor. ◆ Exercitare a funcției de comandant. ◇ Expr. *A-i lua* (*cuiva*) *comanda* v. lua. *A lua comanda* v. lua. ◆ Ordin verbal sau prin semnal dat de un comandant în formă precisă, prevăzut de regulamentele militare, pentru executarea simultană a unor mișcări ale militarilor. **3** (*tehn.*) Operație manuală, semiautomată sau automată, prin care se pune în funcțiune, se reglează sau se oprește un sistem tehnic. ◇ *Post de comandă* =

loc unde sînt concentrate organele și aparatele de acționare a unui sistem tehnic. *Cabină de comandă* v. cabină. *Cameră de comandă* v. cameră. *Modul de comandă* v. modul. *Panou de comandă* v. panou. *Pupitru de comandă* v. pupitru. *Tablou de comandă* v. tablou. ◆ Concr. Ansamblu de aparate a căror acțiune conduce un sistem tehnic. *Comenzile avionului nu mai răspundeau.* ◇ *Comandă dublă* = echipament de comandă al unui avion sau al unui autovehicul, constituit din două sisteme conexate între ele în vederea conducerii lui de la două posturi diferite. ◇ *Comandă programată* = sistem de comandă folosit în automatică la care succesiunea comenzilor constituie un program de lucru înregistrat pe benzi perforate, pe benzi magnetice, pe panouri etc. *Pilot automat (de comandă)* v. pilot. **4** (*inform.*) Instrucțiune, parte integrantă a informației transmise calculatorului de către utilizator. **5** (*econ.*) Cerere fermă prin care o întreprindere, o instituție sau o persoană fizică solicită livrarea unui anumit produs, executarea unei lucrări sau prestarea unui serviciu. *Căruțași și hamali... înnoind comanda cu fundul sticlei izbit în masă* (CE. PETR.). ◇ *Notă de comandă* v. notă. ◇ Loc.adj. *De comandă* = care este sau a fost executat după indicațiile date de client. *Pîn-atunci pictorii noștri vor continua de a face portrete, sculptorii - busturi de comandă* (VLAH.). ◇ Loc.vb. *A da o comandă* v. da. **6** (*mar.*) Suprastructură pe o navă în care se află timoneria, camera hărților, cabina comandantului etc. și de unde se efectuează conducerea navei. *După ce vaporul se punea greoi în mișcare, el, de sus de la comandă, își arunca ochii spre mal* (BART). ◇ *Punte de comandă* v. punte. **7** (*mar.*) Frînghie subțire folosită la înfășurarea capătului unei parîme, pentru a-i împiedica despletirea. • pl. *-enzi*, (*înv.*) *-e*. și (*înv.*) *coméndă, coméndie* s.f. /<fr. ***commande***, rus. ***команда***, pol. ***komanda***, germ. ***Kommando***.

comandír *s.m.* (*înv.*) Comandant. *Caii care fugeau mai tare erau tot cei ai comandirului armatei* (MACED.). • pl. *-i.* /<rus. ***командир***.

comandítă *vb. I. tr.* (*fin.*) A participa băneşte la o societate comercială sau industrială, cu răspundere față de creditori pentru eventualele pierderi în limitele părții de capital social investit. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***commanditer***.

comanditár, -ă *s.m., s.f.* (*fin.*) **1** Asociat într-o societate în comandită, care nu răspunde de datoriile acesteia decît în limitele părții de capital social pe care l-a investit. **2** Persoană care finanțează activitatea cuiva. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***commanditaire***.

comanditáre *s.f.* (*fin.*) Participare bănească la o societate comercială sau industrială, cu răspundere față de creditori pentru eventualele pierderi în limitele părții de capital social investit. • pl. *-ări.* /v. ***comandita***.

comanditát, -ă *adj., s.m., s.f.* (*fin.*) (Persoană sau întreprindere) care, în temeiul unui contract de societate în comandită, se asociază la cîștig și la pierdere cu comanditarul și răspunde nelimitat față de creditorii societății pentru datoriile acesteia, solidar și cu întreaga sa avere. • pl. *-ți, -te.* /v. ***comanda***.

comandítă *s.f.* (*fin.*) Contract de asociere în care una dintre părți, comanditatul, răspunde solidar și cu întreaga sa avere pentru obligațiile societății față de creditori, pe cînd cealaltă parte, comanditarul, nu răspunde decît în limitele capitalului investit de el. ◇ *Societate în comandită* = societate alcătuită pe baza unui asemenea contract. • pl. *-e.* /<fr. ***commandite***.

comándo *s.n.* (*milit.*) **1** Detașament cu efectiv redus, instruit special pentru acțiuni dificile și periculoase, executate în condiții speciale (debarcare, desant aerian, acțiuni în spatele frontului inamic, acțiuni împotriva unor grupări teroriste etc.). **2** Grupare teroristă. **3** Membru al unui comando. • pl. *-uri.* /<fr. ***commando***, germ. ***Kommando***; cuv. port.

comandór *s.m.* **1** (*milit.*) Grad de ofițer superior în aviație și în marina din unele armate, echivalent colonelului din armata de uscat; ofițer care acest grad. ◇ *Locotenent comandor* v. locotenent. **2** Rang onorific în ierarhia unor decorații militare și civile, a unor ordine; persoană care deține acest rang. **3** *Mare comandor* = rang conferit francmasonilor; persoană care deține acest rang. • pl. *-i.* /<fr. ***commandeur***.

cománşi *s.m. pl.* Amerindieni din America de Nord, care populau sudul Podișului Preriilor. • /<fr. ***Commanci***.

comár *s.m.* (*reg.*) Ham. • pl. *-i.* /***coamă*** + *-ar*.

comárnic *s.n.* (*pop.*) **1** Colibă mică în care locuiesc ciobanii la stînă; umbrar pentru ciobani. *În staur erau cîteva mii de oi, iar în comarnic vreo 12 păcurari* (POP.). **2** Adăpost la stînă care servește la păstrarea și la uscarea cașului; celar (2). *I-au luat baciului tot cașul din comarnic și dumilorvoastre nu v-am putut aduce nimic* (SADOV.). **3** Poliță, scîndură sau leasă de nuiele pe care se pune cașul la uscat. *Așeza pe comarnic, ca să i se zvînteze, un caș rotund și mare* (HOG.). **4** Coș[1] (4) la soba țărănească care se termină în pod; ursoaică. • pl. *-ce.* /<bg. ***комарник***.

comasá *vb. I. tr.* (*compl. indică loturi de pămînt, unități agricole, unități industriale, comerciale, instituții etc.*) A strînge laolaltă; a concentra (1), a reuni. • prez. ind. *-ez.* /<germ. ***kommassieren***.

comasáre *s.f.* Strîngere laolaltă, reunire a unor loturi de pămînt, unități agricole, unități industriale, comerciale, instituții etc. • pl. *-ări.* /v. ***comasa***.

comasát[1] *s.n.* Faptul de *a comasa*. • /v. ***comasa***.

comasát[2], -ă *adj.* (*despre loturi de pămînt, unități agricole, unități industriale, comerciale, instituții etc.*) Reunit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***comasa***.

comát, -ă *adj.* (*pop.*) **1** Care are coamă bogată. **2** *Stea comată* = cometă. • pl. *-ți, -te.* /***coamă*** + *-at*; cf. lat. *cŏmatus, -a, -um* „pletos".

comáti *s.m. pl.* Nume dat de romani geto-dacilor de rînd (care purtau plete și capul descoperit). • /<lat. ***comati*** <*cŏmatus, -a, -um* „pletos".

comátic, -ă *adj.* (*fiz.*) Care prezintă coma. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***comatique***.

comatogén, -ă *adj.* (*med.*; *despre boli*) Care produce o stare de comă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***comatogène***.

comatós, -oásă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) **1** *adj.* Care ține de comă[1], care se referă la starea de comă; care produce comă. **2** *adj., s.m., s.f.* (Bolnav) în stare de comă[1]. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***comateux***.

comatúle *s.f. pl.* (*zool.*) Specie de echinoderme marine (*Comatula*). • /<fr. ***comatules***.

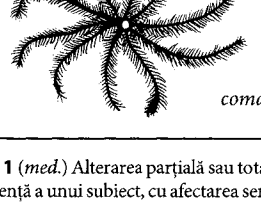

comatule

cómă[1] *s.f.* **1** (*med.*) Alterarea parțială sau totală a stării de conștiență a unui subiect, cu afectarea sensibilității și a motricității, cu menținerea pulsului și a respirației, asemănătoare cu un somn adînc, produsă de o hemoragie cerebrală, de diabet, de uremie etc. ◆ Ext. Agonie. **2** Loc.adj., adv. (*fam.*) *De comă* = extraordinar, nemaipomenit. *A văzut un film de comă.* • pl. *-e.* /<fr. ***coma***; cf. gr. *κῶμα* „somn profund".

cómă[2] *s.f.* **1** (*muz.*) A noua parte dintr-un ton; cel mai mic interval muzical în sistemul temperat, greu perceptibil pentru auz. **2** (*muz.*) Semn folosit pentru a indica, în muzica instrumentală, frazarea, iar în muzica vocală locurile unde se respiră. **3** (*reg.*) Virgulă. **4** (*reg.*) Punct și virgulă. • pl. *-e.* /<it. ***comma***, fr. ***comma***, germ. ***Komma***; cf. gr. *κόμμα* „fragment".

comănac[1] (1)

cománac[1] *s.n.* **1** Acoperămînt al capului, de formă cilindrică, fără boruri, confecționat din lînă sau din pîslă, purtat de călugări și de călugărițe. *O rasă de șiac, un comănac negru* (EMIN.). ◇ Expr. (*înv.*) *A-și pune capul sub* (sau *în*) *comănac* = a se călugări. **2** (*înv., reg.*) Acoperămînt al capului, asemănător cu comănacul (1), purtat de bărbați. ◇ Expr. *A fi cu comănac* = a fi voinic. ◆ (*înv.*) Căciuliță de mătase sau de stofă scumpă, purtată de femei. *Soțul a început... să juruiască soției lui șal de feregea de mătasă și comănac țesut cu fir de aur* (SADOV.). **3** (*reg.*) Capac de căldare. **4** (*reg.*) Locul pe care este așezată soba. **5** Compus: (*bot.; reg.*) ***comănacul-ciobanului*** = cerențel (*Geum rivale*). • pl. *-ce.* și (*înv., reg.*) ***comanác*** *s.n.* /cf. srb. *kalamnak* <lat. med. *calamancum*.

cománac[2] *s.m.* (*reg.*) Creangă, ramură. • pl. *-ci.* /cf. *coamă*.

combăină *s.f.* v. combină.

combainér, -ă *s.m., s.f.* v. combiner.

combaimst, -ă *s.m., s.f.* Combiner. • pl. *-iști, -iste.* /***combainá*** + *-ist*.

combatánt, -á *adj., s.m., s.f.* **1** (Persoană) care participă sau care poate lua parte la o luptă, care face parte dintr-o unitate militară de luptă. **2** Fig. (Persoană) care luptă activ, care militează (pentru o idee, un scop etc.). • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***combattant***.

combáte *vb. III.* **1** *tr.* A lupta împotriva unor idei, teorii, atitudini etc. și împotriva persoanelor care le susțin. ◆ (*log.*) A demonstra. **2** *tr.* A lua măsuri de stîrpire a unui flagel, a unei boli, a unei epidemii etc. **3** *intr.* (*înv.*) A lua parte la o luptă; a se lupta. *Ostași călări și pedestri, purtînd spade și scuturi și combătînd cu fiare sălbatice* (ODOB.). • prez.ind. *combát.* /<fr. ***combattre***, după *bate*.

combátere *s.f.* **1** Luptă dusă împotriva unor idei, a unor atitudini și împotriva persoanelor care le susțin. **2** Adoptare a unor măsuri de stîrpire a unui flagel, a unei boli, a unei epidemii etc. **3** (*înv.*) Participare la o luptă. • pl. *-i.* /v. ***combate***.

combatív, -á *adj.* Care luptă cu dîrzenie și cu perseverență în susținerea unei idei, a unui punct de vedere, a unei concepții etc. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***combatif***.

combativitáte *s.f.* Însușirea de a fi combativ. • /<fr. ***combativité***.

combătút, -ă *adj.* **1** (*despre idei, teorii etc.*) Care este respins (cu argumente). **2** (*despre boli, epidemii etc.*) Care este stopat prin mijloace specifice. • pl. *-ți, -te.* /v. ***combate***.

cómbe *s.f.* (*geomorf.*) Depresiune alungită, deschisă la un capăt, dezvoltată pe axul unui anticlinal din jurasic. • /<fr. ***combe***; cuv. celt.

cómbi *s.n., adj.* (Autoturism) cu portbagajul plasat în interiorul mașinii, la spate. *Trabant combi.* • /<germ. ***Kombi[wagen]***.

combiná *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică obiecte, părți ale lor etc.*) A îmbina, a potrivi (rezultînd un tot, un grup etc.). ◆ (*fam.*) A plănui, a urzi, a concepe. *Combina, dispunea și prevedea totul cu precizia unui geniu militar* (BART). **2** *refl.* (*chim.*; *despre atomi, molecule sau radicali ai unor substanțe*) A (se) uni printr-o reacție chimică, dînd naștere unui corp compus. *Hidrogenul se combină cu oxigenul.* **3** *refl., tr.* (*fam.*) A avea sau a face să aibă o relație (intimă). *L-a combinat cu una dintre prietenele sale.* • prez.ind. *combín.* /<fr. ***combiner***, lat. ***combinare***.

combinábil, -ă *adj.* Care se poate combina. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***combinable***.

combinabilitáte *s.f.* Capacitate de combinare. • /***combinabil*** + *-itate*.

combinagíu *adj., s.m.* (*fam.*) (Persoană) care face tot felul de combinații (necinstite). *E un combinagiu, obține profituri de peste tot.* • pl. *-gii.* /***combina*** + *-giu*.

combináre *s.f.* **1** Îmbinare, potrivire a unor elemente diferite prin procedee diverse, în scopul obținerii unui tot sau a unui efect unitar; combinație (1). **2** (*mat.*; *la pl.*) Totalitatea grupurilor care se pot forma cu un număr de elemente date, astfel încît fiecare grup să conțină sau numai elemente diferite între ele, sau numai elemente identice. **3** (*chim.*) Fenomen chimic de unire a doi sau a mai multor atomi ori a mai multor molecule pentru a forma molecula unei noi substanțe, cu însușiri diferite de cele ale substanțelor de la care s-a pornit. • pl. *-ări.* /v. ***combina***.

combinát[1] *s.n.* **1** Mare complex productiv, care reunește mai multe ramuri ale industriei și în care produsele uneia dintre ele servesc celorlalte ca materie primă, semifabricată sau auxiliară etc. **2** *Combinat sportiv* = ansamblu de mai multe terenuri, săli de gimnastică etc., unde se practică diferite sporturi. • pl. *-e.* /<rus. ***комбинат***, fr. ***combinat***.

combinát², -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* Care este format din mai multe elemente deosebite; care formează o combinație (1). ◇ *Filmare combinată* v. filmare. *Furaje combinate* v. furaj. **2** *adj.* (*chim.; despre substanțe*) Compus. **3** *s.f.* (*sport*) Întrecere sportivă complexă (de schi), constînd din două sau trei probe. ◇ *Combinată alpină* = probă compusă din coborîre, slalom uriaș și special. *Combinată nordică* = întrecere compusă din sărituri de pe trambulină și o probă de fond. • pl. *-ți, -te.* /*v. combina*; cf. fr. *combiné.*

combinatív, -ă *adj.* Cu caracter de combinare. • pl. *-i, -e.* /<engl. ***combinative.***

combinatór, -oáre *adj., s.n.* **1** *adj.* Care combină; referitor la combinații; care determină o combinație; combinatoriu (1). **2** *s.n.* (*electr.*; și *combinator electric*) Mecanism care combină circuitele unui motor, ale unui aparat etc. **3** *s.n.* (*tehn.*) Dispozitiv cu ajutorul căruia se efectuează, în mod mecanic, operațiile de comandă de la distanță a aparatelor de semnalizare și a acelor, pe o porțiune de cale ferată. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***combinateur***, rus. ***комбинатор***.

combinatoriál, -ă *adj.* Combinatoric (3). • sil. *-ri-al.* pl. *-i, -e.* /***combinatoriu*** + *-al.*

combinatóric, -ă *s.f., adj.* **1** *s.f.* (*mat.*) Analiză combinatorie. **2** *s.f.* (*psih.*) Structură fundamentală a gîndirii formale, care, în concepția lui J. Piaget, intervine în atitudinea față de problemele practice, implicînd numeroase variante de (re)construcție intelectuală. **3** *adj.* Referitor la combinatorică; combinatorial. • pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***Kombinatorik.***

combinatóriu, -ie *adj., s.f.* **1** *adj.* Care combină; referitor la combinații; care determină o combinație; combinator (1). **2** *s.f.* (*mat.*) *Analiză combinatorie* = parte a analizei matematice care se ocupă cu studiul teoriei aranjamentelor, permutărilor, combinărilor, avînd o mare importanță în calculul probabilităților; combinatorică (1). **3** *s.f.* (*lingv.*) Ansamblu de constrîngeri lingvistice care determină combinările elementelor constitutive ale unui enunț. • pl. *-ii.* /<fr. ***combinatoire.***

combinație *s.f.* **1** Îmbinare, potrivire de elemente diferite, prin procedee diverse, în scopul obținerii unui tot sau al unui efect unitar; combinare (1). *Combinație de culori.* **2** (*chim.*) Reacție chimică în cursul căreia doi atomi sau două molecule se unesc pentru a forma o nouă moleculă; concr. substanță obținută în urma unei astfel de reacții; (corp) compus (II 2). *Din combinația oxigenului cu hidrogenul rezultă apa.* ◇ *Combinație organometalică* = combinație care conține în moleculă un atom de metal legat direct de un atom de carbon al unui radical organic. **3** (*fam.*) Aranjament, plan; calcul (I 4), mașinație. *Am plecat de la ziar pe chestii de principii. Am o combinație mai bună* (CE. PETR.). ◇ Expr. *A intra în combinație cu cineva* = a se asocia cu cineva. *A intrat în combinație cu tot felul de indivizi dubioși.* **4** (*fam.*) Relație intimă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *combinațiúne s.f.* /<lat. ***combinatio, -onis***, it. ***combinazione.***

combinațional, -ă *adj.* Referitor la combinație; care constituie una sau mai multe combinații. • sil. *-ți-o-.* pl. *-i, -e.* /<engl. ***combinational.***

combinațiúne *s.f* v. combinație.

combínă *s.f.* Mașină complexă care efectuează simultan mai multe operații legate de același proces. ◇ *Combină agricolă* = mașină (tractată sau autopropulsată) care execută simultan mai multe lucrări agricole (recoltarea cerealelor, seceratul, treieratul, uneori și lucrări de balotare a paielor, de ambalare și de încărcare a grîului etc.). *Combină minieră* = mașină care efectuează operații de tăiere și de desprindere a rocilor și a minereurilor, precum și de evacuare a materialului de pe locul unde se lucrează. *Combină muzicală* = *a*) ansamblu de aparate electronice de înregistrare-redare a sunetului (tuner, pick-up, casetofon, amplificator de putere) montate într-un corp comun; *b*) sistem audio. *Combină frigorifică* = ansamblu frigorific, care este alcătuit dintr-un frigider și un congelator. • pl. *-e.* și (*reg.*) *combáină s.f.* /<engl. ***combine***, rus. ***комбайн***.

combinér, -ă *s.m., s.f.* Muncitor calificat care manevrează o combină; combainist. • pl. *-i, -e.* și (*reg.*) *combainér, -ă s.m., s.f.* /***combină*** + *-ar*, după rus. *комбайнёр.*

combinezón *s.n.* **1** Obiect de lenjerie pentru femei, confecționat din pînză, mătase, nailon etc., care acoperă corpul de la umeri pînă la genunchi și care se poartă pe sub rochie; furou. **2** Îmbrăcăminte de protecție la care partea superioară este cusută împreună cu pantalonii; salopetă. • pl. *-oane.* /<fr. ***combinaison.***

combinór *s.n.* (*telec.*) Organ suplimentar al fiecărui selector dintr-o centrală telefonică automată, care schimbă succesiv circuitele. • pl. *-oare.* /***combina*** + *-or*, după fr. *combinateur.*

cómbo *s.n.* (*muz.*) Mică orchestră de jazz și de muzică de dans, alcătuită din 3-8 membri, care cîntă într-un cabaret. • /<engl. ***combo.***

comburánt, -ă *adj., s.m.* **1** *adj.* Care produce combustie; care întreține arderea. **2** *s.m.* Corp care conține oxigen și pe care îl degajă, permițînd combustia altor substanțe. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***comburant.***

combustíbil, -ă *adj., s.m.* **1** *adj.* (*despre materiale*) Care are însușirea de a arde. **2** *s.m.* Material care, prin ardere, dezvoltă căldură, fiind folosit în tehnică sau în gospodărie ca sursă de energie.◇ *Combustibil convențional* = combustibil teoretic cu putere calorică de 7 000 kcal/kg, utilizat ca etalon pentru compararea diferiților combustibili reali. *Combustibil nuclear* v. nuclear. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***combustible.***

combustibilitáte *s.f.* Proprietate a unor corpuri de a arde în contact cu aerul. • /<fr. ***combustibilité.***

combústie *s.f.* **1** Ardere. ◇ *Cameră de combustie* v. cameră. **2** (*chim.*) Metodă de analiză cantitativă, folosită în chimia organică pentru determinarea carbonului, hidrogenului, azotului, halogenilor. **3** Fig. Efervescență, tumult. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *combustiúne s.f.* /<fr. ***combustion***, lat. ***combustĭo, -onis.***

combustiúne *s.f* v. combustie.

come-back ['kambek] *s.n.* Reluare a unei activități sportive, muzicale, teatrale etc. după o perioadă de incapacitate; reapariția în prim-plan a unui „nume" care își pierduse popularitatea. • /<engl. ***comeback.***

comedián, -ă *s.m., s.f.* **1** (*înv.*) Comediant (1). *Eu sînt numai o sărmană comediană de teatru* (C. NEGR.). **2** Fig. Persoană care știe să se prefacă, care adoptă atitudini teatrale în viața de toate zilele; persoană prefăcută, ipocrită. *Să-ți spun drept... mare comedian ai mai fost!* (ALECS.). • sil. *-di-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***comédien.***

comediánt, -ă *s.m., s.f.* **1** (*astăzi rar*) Actor, actriță de comedie; (*înv.*) comedian (1). **2** Actor, actriță de circ, de bîlci; saltimbanc. *Comedianții, cu haine ciudate, roșii, verzi, galbine, treceau prin piață* (AGÂR.). ◆ Actor sau actriță fără talent. **3** Fig. Persoană prefăcută, ipocrită. • sil. *-di-ant.* pl. *-ți, -te.* /<it. ***commediante***, fr. ***comédien***, germ. ***Komödiant.***

comedíe¹ *s.f.* **1** (*lit.*) Operă dramatică cu subiect și deznodămînt vesel, care prezintă personaje, întîmplări, situații într-un mod care stîrnește rîsul, în general cu scopul de a satiriza, critica, ridiculiza. *O scrisoare pierdută. Comedie în patru acte* (CAR.). ◇ *Comedie de caracter* v. caracter. ◆ Ext. Genul comic. ◆ Reprezentare a unei comedii. **2** Fig. Prefăcătorie, ipocrizie. *Lasă comedia și spune adevărul.* • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***comédie***, lat. ***cōmoedĭa, -ae***, germ. ***Kommödie***; cf. gr. *κωμῳδία* <*κῶμος* „procesiune veselă", *ᾠδή* „cîntec".

comédie² *s.f.* **1** Spectacol public cu numere de circ, panoramă, călușei etc. *Ședem la o masă mai la o parte; ședem cît ședem, și începe comedia* (CAR.). ◇ Compar. *Făceam un tărăboi, de se strînsese lumea ca la comedie împrejurul nostru* (CR.). **2** Mecanism, mașinărie. *Atunci lumea-n căpățînă se-nvîrtea ca o morișcă, De simțeam, ca Galilei, că comedia se mișcă* (EMIN.). **3** (*pop.; fam.*) Întîmplare, faptă, istorisire ciudată și hazlie; poznă, bazaconie, bizarerie. *E comedie, mare comedie, Fănică, stăi să-ți spui* (CAR.). ◆ Lucru neașteptat, surprinzător; minune. *Curat comedie! Poți zice că nu-i așa, domnule!* (C. NEGR.). ◇ Expr. *Iacă comedie!* sau *mare comedie!* = extraordinar. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<tc. ***komedya***, it. ***commedia.***

comedioáră *s.f.* (*adesea deprec.*) Dim. al lui *comedie*[1]; ext. comedie mediocră. • pl. *-e.* /***comedie***[1] + *-ioară.*

comediográf *s.m.* Autor de comedii[1]. • sil. *-di-o-.* pl. *-i.* /<it. ***commediografo***, lat. ***comoediographus.***

comediós, -oásă *adj.* Care stîrnește rîsul. *Comedioasa sfadă* (PANN). • pl. *-oși, -oase.* /***comedie***[2] *+-os.*

comedocarcinóm *s.n.* (*med.*) Tumoare malignă a glandei mamare. • pl. *-oame.* /***comedon*** + ***carcinom.***

comedón *s.n.* (*med.*) Leziune neinflamatorie care apare îndeosebi în acnee, constînd în apariția unui dop de cheratină și sebum cu extremitatea neagră, care astupă uneori glandele sebacee ale feței și ale spatelui; punct negru. • pl. *-oane.* /<fr. ***comédon***; cf. lat. *comedĕre* „a mînca".

comemoră *vb. I. tr.* A celebra solemn, printr-o ceremonie, amintirea unei personalități sau a unui eveniment important. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***commémorer***, lat. ***commemorare.***

comemorábil, -ă *adj.* Care trebuie (sau poate) să fie comemorat; de comemorat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***commémorable***, lat. ***commemorabĭlis, -e.***

comemoráre *s.f.* Ceremonie menită să evoce amintirea unei personalități sau a unui eveniment important; comemorație. • pl. *-ări.* /v. ***comemora.***

comemoratív, -ă *adj.* Care evocă amintirea unui eveniment important, a unei personalități etc. *Solemnitate comemorativă.* ◇ *Timbru comemorativ* v. timbru. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***commémoratif.***

comemorație *s.f.* Comemorare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *comemorațiúne s.f.* /<fr. ***commémoration***, lat. ***commĕmŏratĭo, -onis.***

comemorațiúne *s.f.* v. comemorație.

coménda *s.f.* v. comandă.

coméndie *s.f.* v. comandă.

comenduí *vb. IV.* v. comîndui.

comenduíre *s.f.* (*milit.; înv.*) Organ militar care supraveghea îndeplinirea regulamentară a serviciului de gardă, păstrarea ordinii și a disciplinei într-o localitate, într-o unitate militară, într-o stație de cale ferată etc.; persoanele care făceau parte din acest organ militar. *Din pricina unei neglijențe a comenduirii am rămas nedecorat* (CAR.). ◇ *Comenduirea pieței* = autoritate militară disciplinară care avea comanda asupra garnizoanei dintr-un oraș. ◆ Concr. Personalul unei comenduiri. ◆ Ext. Local în care își avea sediul un asemenea organ militar. • pl. *-i.* /v. ***comendui.***

comensái, -ă *adj.* (*biol.*) Care trăiește în relații de comensualism. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***commensal.***

comensalísm *s.n.* v. comensualism.

comensualísm *s.n.* (*biol.*) Formă de conviețuire cvasipermanentă între două plante sau două animale, în care unul folosește resturile de hrană ale celuilalt. • sil. *-su-a-.* și *comensálism s.n.* /<fr. ***commensalisme***, germ. ***Kommensalismus***; cf. lat. *commensalis* „comesean".

comensurá *vb. I. tr.* A măsura prin comparație. • prez. ind. *-ez.* /<it. ***commensurare.***

comensurábil, -ă *adj.* (*mat.; despre două sau mai multe mărimi*) Care pot fi măsurate cu aceeași unitate de măsură, valorile amîndurora fiind multipli întregi ai unității folosite. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***commensurable***, lat. ***commensurabilis, -e.***

comensurabilitáte *s.f.* **1** Calitate a ceea ce este comensurabil. **2** Proprietate a două mărimi de aceeași natură de a admite o a treia mărime ca măsură comună, care se cuprinde în primele de un număr întreg de ori. • /<fr. ***commensurabilité.***

comentá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică evenimente, întîmplări, manifestări etc.*) A interpreta, a lămuri. *Toate posturile de televiziune au comentat evenimentele de la 11 septembrie.* ◆ Ext. A prezenta în urma unei cercetări, a unei analize etc. *Ar fi un studiu interesant și folositor de a descrie și comenta toate antichitățile secolului nostru de mijloc* (ODOB.). **2** *tr.* (*compl. indică texte literare, istorice, articole de lege etc.*) A analiza, a explica critic (pentru a-l face mai accesibil). *Ne comunicam unii altora scrisorile ce primeam din Iași și din București, le comentam, le discutam* (GHICA). **3** *tr.* (*sport*) A prezenta, explicînd, desfășurarea unui joc sportiv. *A comentat o partidă de tenis.* **4** *intr., tr.* (*fam., peior.*) A discuta (pe cineva), a interpreta cu răutate faptele sau spusele cuiva. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***commenter***, lat. ***commentari.***

comentáre *s.f.* **1** Interpretare, lămurire a unui eveniment, a unei întîmplări, a unei chestiuni etc. **2** Analiză, explicare critică a textului unei opere literare, istorice, a unui articol de lege etc. (pentru a-l face mai accesibil). **3** Prezentare a desfășurării unui joc sportiv. • pl. *-ări.* /v. ***comenta.***

comentáriu *s.n.* **1** Explicare, apreciere (critică) a unei probleme, a unui eveniment, a unei situații etc.; analiză. ◆ Text care conține asemenea explicații sau

aprecieri. **2** Ansamblu de informații, explicații, note, opinii critice și aprecieri relative la o operă literară, istorică, de artă etc. ◆ (*la pl.*) Memorii istorice. *Comentariile lui Cezar*. **3** (*inform.*) Text explicativ care însoțește un program pentru a-l face mai clar, dar fără influență asupra algoritmului. **4** Opinie, observație, remarcă în legătură cu ceva sau cineva. ◇ Loc.adj., adv. *Fără comentarii* = convingător prin el însuși. ◇ Expr. *A stîrni comentarii* = a provoca discuții dezaprobatoare. • pl. *-ii*. /<fr. ***commentaire***, lat. ***commentarĭum, -ii***, germ. ***Kommentar***.

comentát, -ă *adj.* **1** (*despre evenimente, întîmplări, manifestări etc.*) Care este interpretat. **2** (*despre texte literare, istorice, articole de lege etc.*) Care este explicat critic. ◇ *Ediție comentată* v. ediție. • pl. *-ți, -te*. /v. ***comenta***.

comentatív, -ă *adj.* Cu caracter de comentariu. • pl. *-i, -e*. /de la ***comenta***.

comentátor, -oáre *s.m., s.f.* **1** Persoană care interpretează o situație, un eveniment, o operă literară, istorică etc.; autor de comentarii. *Note explicative ale faptelor, culese prin cei mai renumiți comentatori ai lui Herodot* (ODOB.). **2** (*sport*) Persoană care comentează desfășurarea unui eveniment, a unei întreceri sportive etc. (în presă, la radio, televiziune etc.). *Comentator sportiv*. • pl. *-ori, -oare*. /<fr. ***commentateur***, lat. ***commentator, -oris***.

comerăj *s.n.* (*fam.*) Trăncăneală, flecăreală; bîrfă. • /<fr. ***commérage***.

comerciábil, -ă *adj.* Comercializabil. • sil. *-ci-a-*. pl. *-i, -e*. /<it. ***commerciabile***.

comerciál, -á *adj.* Care aparține comerțului, care se referă la comerț; care provine din comerț; negustoresc. ◇ *Capital comercial* = capital (obținut) în domeniul circulației mărfurilor. *Societate comercială* = organizație economică cu personalitate juridică, a cărei activitate se desfășoară în producția și circulația mărfurilor sau în sfera serviciilor. *Acord comercial* v. acord. *Adaos comercial* v. adaos. *Agent comercial* v. agent. *Aparat comercial* v. aparat. *Asociație comercială* v. asociație. *Aviație comercială* v. aviație. *Balanță comercială* v. balanță. *Bancă comercială* v. bancă. *Drept comercial* v. drept. *Flotă comercială* v. flotă. *Profit comercial* v. profit. *Rabat comercial* v. rabat. *Reprezentanță comercială* v. reprezentanță. *Tribunal comercial* v. tribunal. *Uncie comercială* v. uncie. *Valoare comercială* v. valoare. *Voiajor comercial* v. voiajor. • sil. *-ci-al*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***commercial***, lat. ***commercialis, -e***, germ. ***kommerziell***.

comercialísm *s.n.* Spirit comercial (exagerat); mercantilism. • sil. *-ci-a*. /<engl. ***commercialism***.

comercialíst, -ă *s.m., s.f.* Specialist în drept comercial. • sil. *-ci-a-*. pl. *-iști, -iste*. /***comercial*** + *-ist*.

comercializá *vb. I. tr.* (*compl. indică mărfuri, bunuri etc.*) A pune în comerț; a da un caracter comercial; a face să devină obiect de comerț. • sil. *-ci-a-*. prez. ind. *-ez*. /<fr. ***commercialiser***.

comercializábil, -ă *adj.* Care poate fi comercializat; negociabil; comerciabil. • sil. *-ci-a-*. pl. *-i, -e*. /***comercializa*** + *-bil*.

comercializáre *s.f.* Punere în comerț a unor mărfuri, a unor bunuri etc. • sil. *-ci-a-*. pl. *-ări*. /v. ***comercializa***.

comercializát, -ă *adj.* **1** (*despre bunuri*) Care este pus în comerț. **2** Care are caracter comercial. • sil. *-ci-a-*. pl. *-ți, -te*. /v. ***comercializa***.

comerciánt, -ă *s.m., s.f.* Persoană care face comerț particular; negustor, negustător. ◇ *Comerciant cu ridicata* v. ridicata. • sil. *-ci-ant*. pl. *-ți, -te*. și (*înv.*) *comersánt s.m.* /<it. ***commerciante***, fr. ***commerçant***.

comersánt *s.m.* v. comerciant.

comérț *s.n.* **1** Schimb de produse prin vînzare-cumpărare. ◇ *Comerț cu ridicata* (sau *en gros*) = cumpărare-vînzare de mărfuri în cantități mari, urmînd a fi preluate de alte forme de comerț. *Comerț cu amănuntul* (sau *en détail*) = cumpărare-vînzare printr-o rețea de magazine care vînd mărfurile cu bucata (în cantități mici). *Comerț liber* = politică de nonintervenție a statului în comerțul dintre națiuni, în cadrul căreia schimburile au loc pe baza diviziunii muncii la nivel internațional și a teoriei avantajului comparativ. *Cameră de comerț* v. cameră. *Comerț exterior* v. exterior. ◇ Expr. (*fam.*) *A face comerț cu ceva* = a face comerț ilegal cu ceva. *A fi în daraveruri* (*de comerț*) *cu cineva* v. daraveră. **2** Ramură a economiei în cadrul căreia se desfășoară circulația mărfurilor, realizîndu-se legătura dintre producția de mărfuri și consumatori. ◇ *Camera de comerț* v. cameră. *Tribunal de comerț* v. tribunal. **3** Asociație de comercianți; negustorime. *Comerțul se plînge de impozite prea mari*. **4** (*ieșit din uz*) *Academie de comerț* = instituție de învățămînt superior care pregătea persoane pentru a lucra în domeniul comerțului. • /<fr. ***commerce***, it. ***commercio***, lat. ***commercĭum, -ii***, germ. ***Kommerz***.

comeseán, -ă *s.m., s.f.* Persoană care stă la masă împreună cu altcineva, care mănîncă la o masă comună; (*înv.*) conviv. • pl. *-eni, -ene*. și *conmeseán, -ă s.m., s.f.* /***co-*** + ***mesean***, după fr. *commensal*.

comestíbil, -ă *adj.* Care se poate mînca; care este bun de mîncat; care poate servi ca hrană. ◇ *Ulei comestibil* v. ulei. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***comestible***, lat. ***comestibilis, -e***; cf. lat. *comedere* „a mînca".

comestibilitáte *s.f.* Calitate a ceea ce este comestibil. • /<fr. ***comestibilité***.

comét *s.n.* v. cometă.

cometár, -ă *adj.* Referitor la comete, specific cometelor; ca o cometă; cometic. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***cométaire***.

cométă *s.f.* (*astron.*) Corp ceresc, alcătuit dintr-un nucleu solid și luminos, înconjurat de o masă difuză de gaze înghețate și pulberi, care se prelungește sub forma unei cozi, și care este îndreptată în sens opus Soarelui, din cauza vîntului solar; stea cu coadă. ◇ *Nucleu de cometă* v. nucleu. • pl. *-e*. și (*înv.*) *comét s.n., comítă s.f.* /<ngr. ***κομήτης***, fr. ***comète***, lat. ***cŏmēta, -ae***; cf. gr. *κομήτης* „încomat".

cométic, -ă *adj.* Cometar. • pl. *-ci, -ce*. /***cometă*** + *-ic*.

cometofobíe *s.f.* (*psih.*) Teamă patologică de comete. • g.-d. *-iei*. /***cometă*** + ***fobie***.

cómic, -ă *adj., s.m., s.n.* **I** *adj.* **1** Care aparține comediei, care se referă la comedie. *Dintre tipurile comice ale lui Caragiale pictate și prin cultura lor, conul Leonida este tipul cel mai „cult" și în același timp cel mai sărac sufletește* (IBR.). ◇ *Cîntecel comic* v. cîntecel. **2** (*despre oameni sau despre fapte, întîmplări etc.*) Care stîrnește rîsul; hazliu, vesel, ridicol, (*reg.*) chisnovat. *Întîmplări comice... înveselesc viața vînătorească* (ODOB.). **II** *s.m.* Actor care interpretează roluri de comedie. *Un comic celebru*. **III** *s.n.* **1** Categorie estetică cuprinzînd actele, situațiile, personajele etc. care stîrnesc rîsul; ceea ce provoacă rîsul (într-o operă dramatică). *Comicul rezultă din contrastul dintre atitudinea personagiilor și împrejurările în care se produce* (IBR.). ◇ *Comic de situație* v. situație. **2** Efect comic. **3** Notă ridicolă pe care o reprezintă ceva sau cineva. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***comique***, lat. ***comicus, -a, -um***, it. ***comico***, germ. ***Komik, komisch***; cf. gr. *κωμικός*.

comicăríe *s.f.* **1** Faptă, situație care provoacă rîsul; caraghioslîc. *Făcuse atîtea comicării încît... a fost socotit ca cea mai desăvîrșită paiață* (ARD.). **2** Gest, grimasă care provoacă rîsul. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***comic*** + *-ărie*.

comicitáte *s.f.* Caracter comic. • /<it. ***comicità***.

comicizá *vb. I. tr.* A face ceva comic. • prez.ind. *-ez*. /***comic*** + *-iza*.

cómics *s.n.* Povestire în imagini (desene), însoțite de scurte texte, sub forma unor seriale publicate în presă sau în broșuri; bandă desenată. • pl. *-uri*. /<engl. ***comics***.

comihér *s.n.* (*pesc.*; *reg.*) Plasă pentru prins pește; crîsnic[1] (1). *A doua zi-și lepădă toate hainele de pe sine și să îmbrăcă într-un comiheri* (POP.). • pl. *-e*. /etimol. nec.

comilitón *s.m.* (*înv.*) Tovarăș de luptă, de idei; camarad de arme. • pl. *-i*. /<it. ***commilitone***, germ. ***kommilitone***; cf. lat. *cum* „cu", *militare* „a fi soldat".

cominatóriu, -ie *adj.* **1** (*jur.*; *despre măsuri luate de organe de justiție*) Care constrînge o persoană să săvîrșească sau să se abțină de la săvîrșirea unui act, fapt. ◇ *Daune cominatorii* = daune care rezultă dintr-o clauză penală a unui contract. *Clauză cominatorie* v. clauză. **2** Ext. Amenințător. *Ambasadorul rusesc Titoff cerea, într-un mod cominatoriu, rechemarea și dezaprobarea lui Soleiman-Pașa* (GHICA). • pl. *-ii*. /<fr. ***comminatoire***; cf. lat. *comminari* „a amenința".

comínație *s.f.* (*ret.*) Figură retorică prin care oratorul sau un autor enunță, sub formă de avertisment la adresa auditoriului sau a unui personaj, o nenorocire inevitabilă. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***commination***, lat. ***commĭnatĭo, -onis*** „amenințare".

cómină *s.f.* (*reg.*) Tescovină. • /<srb. ***komina***.

cominție *s.f.* (*reg.*) Convenție (1), învoială. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<lat. ***conventĭo, -onis***.

cominutív, -ă *adj.* (*med.*; *despre fracturi*) Care prezintă numeroase fragmente. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***comminutif***.

cominúție *s.f.* **1** Împărțire în bucăți mici. **2** (*med.*) Rupere a unui os în fragmente mici. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***comminution***; cf. lat. *comminuere* „a sfărîma".

cómis[1] *s.m.* (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) Dregător care avea în grija sa caii, grajdurile domnești, aprovizionarea cu furaje, fiind și boier de divan. *Comisul Huru și postelnicul Hrîncu îl tîrîră afară din luptă* (DELAVR.). • pl. *-și*. /<ngr. ***κόμης***; cf. lat. *comes*.

cómis[2] *s.m.* Funcționar comercial. • pl. *-și*. /<fr. ***commis***.

comís[3] *s.m.* (*înv.*) **1** Militar român din fosta armată austro-ungară. **2** Pîine cazonă. • pl. *-și*. /<germ. ***Kommis[brot]***.

comís[4] *s.n.* **1** (*în Ev. Med.*) Confiscare a bunurilor unui vasal. **2** Confiscare a unor mărfuri prohibite sau introduse prin fraudă. • pl. *-uri*. /<fr. ***commis*** <*commettre* „a comite".

comís[5]**, -ă** *adj.* Care a fost săvîrșit. *Fapta comisă intră sub incidența legii*. • pl. *-și, -se*. /v. ***comite***.

comisár *s.m.* **1** (și *comisar de poliție*) Titlu de comandant al unui comisariat sau al unui birou de poliție; persoană care are acest titlu. **2** Delegat, împuternicit al guvernului într-o funcție, într-un rang etc. (cu atribuții speciale, de supraveghere și control). ◆ Reprezentant diplomatic cu rang de ambasador. ◆ Membru al unei comisii internaționale cu caracter tehnic. **3** (*ieșit din uz*; *în URSS*) *Comisar al poporului* = persoană împuternicită de guvern cu îndeplinirea unei munci politice ori a unor sarcini administrative sau economice corespunzătoare funcției unui ministru. **4** (*milit.*) *Comisar militar* = titlu de comandant al unui comisariat militar; persoană care are acest titlu. **5** (*diplom.*) *Înalt comisar european* = rang, funcție și titlu de înalt funcționar într-unul din organismele europene; persoană care are rangul, funcția și titlul de înalt comisar european. **6** (*în trecut*; *în România*) *Comisar regal* = titlu și funcție de procuror la consiliul de război; persoană care avea acest titlu. *Substitut de comisar regal* v. substitut. **7** (*în sec. 18, în timpul ocupației austriece, în Olt.*) *Comisar suprem* = dregător însărcinat cu strîngerea contribuțiilor în natură și cu supravegherea prestațiilor în folosul stăpînului feudal, al proprietarului unui teren etc. • pl. *-i*. și (*înv.*) *comisáriu s.m.* /<fr. ***commissaire***, rus. ***комиссар***.

comisariát *s.n.* **1** Secție a unei poliții orășenești condusă de un comisar. ◆ Personalul care lucrează în această secție. ◆ Localul acestei secții. **2** (și *comisariat militar*) Secție a unui comandament militar care se ocupă cu recrutarea, încorporarea și evidența persoanelor apte de serviciul militar. ◆ Personalul care lucrează în această secție. ◆ Localul acestei secții. **3** Funcție, demnitate de comisar. ◆ Perioadă de timp cît o persoană are funcția, demnitatea de comisar. **4** (*ieșit din uz*; *în URSS*) *Comisariat al poporului* = minister, instituție sovietică condusă de un comisar. **5** Structură subordonată unei organizații internaționale, care are rolul de a salva anumite probleme (economice, umanitare, conflictuale) apărute pe plan mondial. • sil. *-ri-at*. pl. *-e*. /<fr. ***commissariat***, rus. ***комиссариат***, germ. ***Kommissariat***.

comisáriu *s.m.* v. comisar.

comiserativ, -ă *adj.* Compătimitor. • scris și *comizerativ*. pl. *-i, -e*. /<it. ***commiserativo***.

comísie *s.f.* **1** Colectiv constituit de o autoritate cu scopul desfășurării, coordonării, supravegherii, controlului unei activități din diferite domenii ale vieții sociale. *Comisie electorală*. ◇ *Comisie permanentă* = comisie care funcționează cu aceiași membri atunci cînd este convocată. *Comisie de anchetă* = organ care cercetează neregulile dintr-un anumit domeniu. *Comisie parlamentară* = organ alcătuit din senatori, deputați și experți, cu atribuții de avizare a unor acte normative sau hotărîri ce urmează a fi adoptate ori de elucidare a unor situații. *Comisie constituțională* v. constituțional. *Comisia de disciplină* v. disciplină. **2** Grup de persoane constituit în cadrul unei instituții, al unei adunări etc., care are sarcina de a face propuneri, de a lua hotărîri sau de a executa mandate în cazuri speciale. *Comisie de examen*. **3** Organism internațional sau organ al unei organizații internațio-

nale. *Comisia pentru drepturile omului.* **4** (*jur.*) *Comisie rogatorie* = delegaţie dată de un tribunal către altul pentru îndeplinirea procedurilor judecătoreşti. **5** (*înv., reg.*) Mandat. **6** (*ieşit din uz*) Secţie de poliţie. *Comisia, luînd ştire, cu doftor au alergat Ca să vază pe săracul de este de vindecat* (PANN). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi (*înv.*) *comisiúne* s.f. /<fr. ***commission***, lat. ***commissio, -onis***, rus. ***комиссия***, germ. ***Kommission***.

comisión *s.n.* **1** Însărcinare dată unei persoane de a procura sau de a transmite ceva; serviciu făcut cuiva în urma unei asemenea însărcinări. *Am prins un debil pretext de drum la el acasă: un comision pentru Clara* (GAL.). ◆ Mesaj (sau obiect) transmis printr-un comisionar (1). **2** (*jur.*) Contract în baza căruia se tratează afaceri comerciale în nume propriu, dar în contul altcuiva, în schimbul unei remuneraţii procentuale. **3** Remuneraţie primită pentru mijlocirea sau prestarea unui serviciu. *Ne-au împrumutat şi pe noi cu dobîndă mare şi cu comision bun* (GHICA). **4** Însărcinare dată unei întreprinderi comerciale de a face o operaţie de cumpărare, de vînzare etc.; comandă, mandat. ◆ Cotă din suma unei operaţii comerciale făcute în comision, care este reţinută de cel care face (sau mijloceşte) operaţia. • pl. *-oane.* /<fr. ***commission***, germ. ***Kommission***.

comisioná *vb. I. tr.* **1** A împuternici pe cineva să tranzacţioneze ceva, în schimbul unei remuneraţii. **2** (*înv.*) A procura ceva prin mijlocirea unui comisionar (1). *Părintele Duhu... şi-a comisionat cărţi spiritiste* (CR.). • sil. *-si-o-.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***commissionner***.

comisionár *s.m.* **1** Persoană care se ocupă cu transmiterea directă a unor mesaje, obiecte etc. *I-a trimis un buchet de trandafiri printr-un comisionar.* **2** Persoană care tratează afaceri comerciale în numele său, dar în contul altei persoane, în schimbul unei remuneraţii. • sil. *-si-o-.* pl. *-i.* /<fr. ***commissionnaire***.

comisiúne[1] *s.f.* (*jur.*) Comitere a unei infracţiuni. • pl. *-i.* /<lat. ***commissĭo, -onis***.

comisiúne[2] *s.f.* v. comisie.

comisoáie *s.f.* (*în Ev. Med., în Ţările Rom.*) Soţie de comis[1]. *Comisul Manole se încruntă fluturînd din cap; pe cînd comisoaia se căina tăcut* (SADOV.). • pl. *-oaie.* /***comis***[1] + *-oaie*.

comisóriu, -ie *adj.* (*jur.*) Care produce rezilierea unui contract. ◇ *Pact comisoriu* = clauză cuprinsă într-un contract care prevede anularea de drept, cu efect retroactiv, a acestuia, dacă una dintre părţi nu-şi respectă obligaţiile stipulate. *Clauză comisorie* v. clauză. • pl. *-ii.* /<fr. ***commissoire***, lat. ***commissōrius, -a, -um***.

comisurál, -ă *adj.* (*anat.*) Care aparţine comisurii, care se referă la comisură. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***commissural***.

comisúră *s.f.* (*anat.*) **1** Punct de unire a două părţi ale unor formaţiuni anatomice corespondente. *Comisura buzelor.* **2** Fascicul de fibre nervoase care uneşte două regiuni simetrice ale emisferelor cerebrale sau ale altor segmente din sistemul nervos central. • pl. *-i.* /<fr. ***commissure***, lat. ***commissūra, -ae*** „legătură".

comisurotóm *s.n.* (*med.*) Instrument chirurgical folosit în comisurotomie. • pl. *-oame.* /<fr. ***commissurotome***.

comisurotomíe *s.f.* (*chir.*) **1** Metodă care permite lărgirea valvulelor mitrale sau pulmonare stenozate prin secţionarea comisurilor. **2** Secţionarea anumitor comisuri cerebrale. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***commissurotomie***; cf. lat. *commissūra, -ae* „îmbinare", gr. *τομή* „tăiere, secţiune".

comís-voiajór *s.m.* Reprezentant al unei firme comerciale care se deplasează la domiciliul potenţialilor clienţi sau la sediile firmelor, pentru a le oferi mărfuri şi a efectua vînzări. *La a doua întîlnire a apărut într-o redingotă mai absurdă ca hainele de comis-voiajor de la început* (CE. PETR.). • pl. *-i.* /<fr. ***commis-voyageur***.

comişél *s.m.* (*în Ev. Med., în Ţările Rom.*) Ajutor de comis[1]. *Calul... să-i fie adus îndată de comişel la scară* (SADOV.). • pl. *-ei.* /***comis***[1] + *-el*.

comitagíu *s.m.* (*ist.*) Membru al unei organizaţii revoluţionare bulgare, care a luptat, în trecut, pentru eliberarea Macedoniei. • pl. *-gii.* /<bg. ***комитаджи***, tc. ***komitaci***.

comitál, -ă *adj.* Care aparţine unui conte[1], care se referă la un conte. • pl. *-i, -e.* /<it. ***comitale***.

comitát *s.n.* (*în unele ţări*) Unitate administrativ-teritorială; district. *Mihai îşi aşează... oştirea în deosebite comitate pentru iernat* (BĂLC.). *Anglia este împărţită în comitate.* • pl. *-e.* /<germ. ***Komitat***, lat. ***cŏmĭtatus, -us***.

comitatív, -ă *adj.* (*lingv.*) Care exprimă ideea de asociere. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***comitatif***.

comítă *s.f.* v. cometă.

cómite[1] *s.m.* **1** Conducător al unui comitat. **2** (*mar.*) Şef de echipaj al unei galere. • pl. *-ţi.* /<it. ***comite***, lat. ***cŏmes, -itis***.

comíte[2] *vb. III. tr.* **1** A face, a săvîrşi, a făptui ceva reprobabil. **2** (*fam., peior.*) A scrie lucrări mediocre. • prez.ind. *comít.* /<lat. ***committere***.

comitént, -ă *s.m., s.f.* Persoană care însărcinează, prin mandat, pe o alta să-i reprezinte interesele; mandatar. • pl. *-ţi, -te.* /<germ. ***Kommitent***, it. ***committente***, lat. ***commitens, -ntis***.

comítere *s.f.* **1** Săvîrşire a ceva reprobabil. **2** (*fam., peior.*) Scriere a unei lucrări mediocre. • pl. *-i.* /v. ***comite***[2].

comitét *s.n.* **1** Organ de conducere colectivă a unor organizaţii politice, obşteşti, statale etc. ◇ *Comitet de redacţie* = colegiu de redacţie. *Comitet executiv* = organ de conducere a unui consiliu popular, care exercită funcţiile acestuia în perioada dintre două sesiuni. *Comitet provizoriu* = organ administrativ local care îşi desfăşoară activitatea pînă la alegerea unui nou consiliu. (*ieşit din uz*) *Comitet central* = organ superior al unui partid comunist sau muncitoresc ori al unei organizaţii de masă, care conducea toată activitatea în perioada dintre două congrese. **2** Organism creat în cadrul unei conferinţe sau organizaţii internaţionale, cu atribuţii limitate şi temporare, într-un anumit domeniu. • pl. *-e.* /<rus. ***комитет***, fr. ***comité***.

comiţiál, -á *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* (*med.*) Care aparţine epilepsiei, care se referă la epilepsie; care provine de la epilepsie. *Criză comiţială.* ◇ *Rău comiţial* = epilepsie. **2** *s.m., s.f.* (*med.*) Bolnav de epilepsie. **3** *adj.* (*în Roma antică*) Referitor la comiţii. • sil. *-ţi-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***comitial***.

comiţialitáte *s.f.* (*med.*) Criză epileptică. • sil. *-ţi-a-.* /<fr. ***comitialité***.

comíţii *s.f. pl.* (*în Roma antică, în perioada republicii*) Adunări ale poporului cu atribuţii politice, legislative, juridice şi religioase. • /<lat. ***cŏmĭtĭa, -orum***.

comizerativ, -á *adj.* v. comiserativ.

comizerăţie *s.f.* Compasiune, milă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi (*înv.*) *comizeraţiúne* s.f. /<fr. ***commiseration***, lat. ***commiserātio, -onis***.

comizeraţiúne *s.f.* v. comizeraţie.

comînd *s.n.* **1** (*înv.*) Ofrandă. **2** (*reg.*) Masă de pomenire a unui mort; praznic, pomană; mîncare care se serveşte la o astfel de masă; (*reg.*) comîndare. *Ca mîni intru în pămînt şi n-am nici de comînd* (VLAH.). **3** (*reg.*) Bani, lucruri, vite etc. păstrate pentru înmormîntare şi pentru praznic. *Casa s-a mai îngreuiet cu un mîncău şi eu nu vreu să-mi pierd comîndul!* (CR.). **4** (*reg.*) *Comînd mandat* = afurisenie. • pl. *-uri.* /de la ***comînda***, prin derivare regresivă.

comîndá *vb. I. tr.* **1** (*înv.*) A aduce jertfe. *Sîngele fiilor săi şi fiele ce comîndară* (COR.). **2** (*reg.*) A face comîndul (2); a îngriji de cele necesare pentru comînd. *Hai Mărie şi te uită Surorile cum te cîntă, Părinţii cum te comîndă* (POP.). • prez.ind. *comînd.* /lat. pop. ***commando, -are*** = ***commendare***.

comîndáre *s.f.* **1** (*înv.*) Aducere de jertfe. **2** (*reg.*) Comînd (2). *Să li spui ca să nu se mai trudească cu leacuri, ci să se grijească de comîndare* (POP.). • pl. *-ări.* /v. ***comînda***.

comînduí *vb. IV. tr.* (*înv.*) **1** A comanda o armată. **2** A pune comandant. • prez.ind. *-iesc.* şi *comenduí vb. IV.* /<rus. ***командовать***.

commédia dell'arte *s.f.* (*lit.*) Producţie dramatică, specifică literaturii italiene (din sec. 16-18), cu caracter de improvizaţie, care se distinge prin vervă, spirit satiric şi forţă a observaţiei realiste şi în care personajele sînt tipuri simbolice. • /<it. ***commedia dell'arte***.

cómmodo *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăţi muzicale*) Într-un tempo liniştit, uşor. • /<it. ***commodo***.

commonwealth [komən'wels] *s.n.* Grup de state care formează o asociaţie în beneficiul politic şi economic al tuturor membrilor. ◆ Spec. (*nm. pr.*) Asociere a Marii Britanii cu statele care au făcut parte din Imperiul Britanic. • /<engl. ***commonwealth***.

comoáră *s.f.* **1** Cantitate importantă de bani sau de obiecte preţioase, ascunsă şi apoi descoperită întîmplător. *În ruinele ei sînt comori* (C. NEGR.). *Al dracului băiet!* ◇ Expr. *A şedea (ca dracul) pe comoară* v. şedea. ◇ Eufem. *Cel de pe comoară* = dracul. *Parcă eşti cel de pe comoară, măi, de ştii toate cele* (CR.). **2** Ext. (*mai ales la pl.*) Avuţie, avut, bogăţie. *Bogatul din comori multe îşi încheie fericire* (CON.). **3** Fig. Ceea ce este scump, de preţ pentru cineva; tezaur. *Am primit... o întreagă comoară de cuvinte latine* (MAIOR.). **4** Ceea ce este de preţ pentru sufletul omenesc; ceea ce aduce fericire cuiva. *Cereştile comori* (BIBLIA 1688). **5** Fig. Persoană extrem de iubită sau de preţuită. *Amar mie! Ce soţie, Ce comoară-am prăpădit* (ALECS.). **6** Compus: (*astron.; pop.; art.; nm. pr.*) *comoara-lui-Iov* (sau *-cu-sfredel*) = constelaţia Polux. • pl. *-ori.* /<sl. veche ***комора***.

comód, -ă *adj.* **1** Care este uşor de întrebuinţat; plăcut, confortabil (1). *[Căsuţa] nu e tocmai comodă. Ferestrele mici, coperămîntul vechi* (C. NEGR.). **2** Care este liniştit, tihnit. **3** (*deprec.; despre oameni*) Care preferă numai ceea ce este plăcut, uşor; care evită efortul, care nu este dispus să iasă din ritmul, din obiceiurile lui. ◆ Ext. Leneş, indolent. **4** Care este lipsit de rigori şi interdicţii. *Morală comodă.* • pl. *-zi, -de.* /<fr. ***commode***, lat. ***commŏdus, -a, -um***.

comodánt *s.m.* (*jur.*) Persoană care dă un împrumut prin comodat (2). *Comodantele nu poate să ia îndărăt lucrul... înainte de trecerea termenului cuvenit* (HAM.). • pl. *-ţi.* /<fr. ***commodant***, it. ***commodante***.

comodát *s.n.* **1** (*jur.*) Tip de contract de închiriere care nu prevede obligaţii financiare. **2** Contract cu titlu gratuit prin care o persoană împrumută un lucru spre folosinţă temporară altei persoane, cu obligaţia acesteia din urmă de a restitui lucrul în individualitatea sa. • /<fr. ***commodé***, lat. ***commŏdatum, -i***.

comódă *s.f.* Obiect de mobilier, cu sertare suprapuse, în care se păstrează lenjeria sau diferite obiecte; scrin. • pl. *-e.* /<fr. ***commode***.

comoditáte *s.f.* **1** Starea sau însuşirea de a fi comod; confort (1). **2** (*deprec.*) Atitudine a unei persoane comode. *Comoditatea lui mă exasperează.* **3** (*inform.*) *Comoditate în exploatare* = indicator de performanţă privind efortul şi timpul necesare rezolvării unei probleme pe calculator. **4** (*la pl.*) Servicii, facilităţi oferite într-o anumită împrejurare. • pl. *-ăţi.* /<fr. ***commodité***, lat. ***commŏdĭtas, -atis***.

comodór *s.m.* (*mar.*) **1** (*în marina engleză şi americană*) Grad de ofiţer, superior căpitanului de navă şi inferior contraamiralului; ofiţer cu acest grad. **2** Comandant al navelor comerciale ale unui convoi. • pl. *-i.* /<engl., fr. ***commodore***.

comofít, -á *adj., s.f* (*bot.*) (Plantă) care creşte pe stînci cu detritus sau în crăpăturile acestora. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***chomophyte***; cf. gr. *χῶμα* „val, morman de pămînt; terasament".

comór *s.n.* (*zootehn.*) Varietate de rasă de oi caracul, cu lînă de culoare maro-roşcată; animal care face parte din această rasă. • pl. *-oare.* /etimol. nec.

comorăţie *s.f.* **1** Insistenţă asupra unui punct sau a unei chestiuni deja dezvoltate. **2** (*ret.*) Figură retorică realizată prin folosirea excesivă a conjuncţiilor coordonatoare „şi", „sau" în propoziţie; epimonă, polisindeton. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<lat. ***commŏratĭo, -onis***, fr. ***commoration***.

comoriăn, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populaţia de bază a Republicii Federale Islamice a Comorelor sau este originară de acolo; locuitorii Republicii Federale Islamice a Comorelor. **2** *adj.* Care aparţine Republicii Federale Islamice a Comorelor sau comorienilor, care se referă la Republica Federală Islamică a Comorelor sau la comorieni; care este originar din Republica Federală Islamică a Comorelor. • sil. *-ri-an.* pl. *-ieni, -iene.* /nm. pr. (stat insular în Oceanul Indian) ***Comore*** + *-ian*.

comórnic *s.m.* **1** (*înv.*) Judecător la curtea poloană. **2** (*în Ev. Med., în Ţările Rom.*) Cămăraş (1). **3** (*reg.*) Casier comunal. **4** (*reg.*) Celar (2) la stînă. • pl. *-ci.* /<pol. ***komornik***.

comoştenitór, -oáre *s.m., s.f.* (*jur.*) Persoană care moşteneşte pe cineva, împreună cu alţii, considerată în raport cu aceştia; coerede. • pl. *-ori, -oare.* /***co-*** + ***moştenitor***, după fr. *cohéritier*.

comóție *s.f.* **1** Zguduire puternică, bruscă. *În puternicele comoțiuni geologice, pătura adîncă și primitivă iesă la suprafață* (HOG.). **2** (*med.*) Perturbare acută provocată de o lovitură puternică sau de un șoc violent, angajînd o perturbare funcțională bruscă, de scurtă durată, fără modificări organice manifeste, printr-un șoc fizic sau psihic. *Cînd a auzit vestea, a suferit o comoție.* <> *Comoție cerebrală* = afecțiune gravă a creierului, cauzată de o cădere, de o explozie, de o lovire etc. și manifestată prin tulburări care merg de la ameteală pînă la pierderea cunoștinței, comă și moarte. **3** Fig. Emoție violentă, paralizantă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *comoțiúne s.f.* /<fr. ***commotion***, lat. ***commōtio, -onis*** „mișcare".

comoțiúne *s.f.* v. comoție.

compacitáte *s.f.* **1** Raportul dintre greutatea specifică aparentă a unui material granular sau poros și greutatea lui specifică reală. **2** Gener. Însușirea de a fi compact[2]. • /<fr. ***compacité***.

compáct[1] *s.n.* Numele unor convenții făcute cu papa (pentru repartizarea beneficiilor) sau al unor acte care emanau de la acesta. • /<lat. ***compactus, -a, -um***, germ. ***Kompakt***, fr. ***compact***.

compáct[2], -ă *adj.* **1** Care se compune din particule strîns legate între ele; îndesat, dens. *Antracitul este des, compact* (HASD.). **2** (*despre mulțimi, grupuri de oameni etc.*) Numeros și des. *Un grup compact de oameni era în fața școlii.* **3** (*cosmet.*; *despre farduri*) Care reunește calitățile fondului de ten și ale pudrei ce îl constituie. **4** (*tipogr.*) *Caractere compacte* = litere aldine. *Îmi pune îndată sub ochi, cu indicația caracterelor „compacte", de întrebuințat, următoarea informație* (CAR.). **5** Fig. (*despre noapte, întuneric, ceață etc.*) În care nu străbate nici o rază de lumină; întunecat, întunecos. *A pornit cu ea prin noaptea umedă, compactă* (GAL.). • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***compact***, lat. ***compactus, -a, -um***.

compactá *vb. I. tr.* **1** A îndesa, a presa, a face compact prin presare (cu ajutorul compactorului); a compactiza, a tasa. **2** (*pop.*; *compl. indică cărți*) A lega. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***compacter***.

compactáre *s.f.* **1** Operație de mărire a densității pămîntului, a materialelor etc. cu ajutorul compactorului (1); compactizare, tasare. **2** (*pop.*) Legare a cărților. • pl. *-ări.* /v. ***compacta***.

compactát, -á *adj.* **1** Care este îndesat cu ajutorul compactorului (1). **2** (*pop.*; *despre cărți*) Care este legat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***compacta***.

compáct-disc *s.n.* Disc optic (cu diametrul de 12 cm) folosit pentru stocarea informației digitale, care este imprimat și citit cu ajutorul unei raze laser (abr. *CD*). • acc. și *cómpact-disc.* pl. *-uri.* /<engl. ***compact disk***, fr. ***compact disque***.

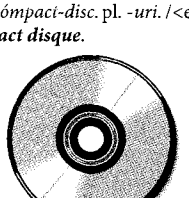

compact-disc

compactíbil, -á *adj.* Care poate fi compactat. • pl. *-i, -e.* /***compact***[2] + *-ibil*.

compactibilitáte *s.f.* Proprietate a unui pămînt de a putea fi compactat. • /<fr. ***compactibilité***.

compactitáte *s.f.* Însușire a unui lucru de a fi compact. • /***compact***[2] + *-itate*, după germ. *Kompaktheit*.

compactizá *vb. I. tr.* A compacta (1). • prez.ind. *-ez.* /***compact***[2] + *-iza*.

compactizáre *s.f.* Compactare (1). • pl. *-ări.* /v. ***compactiza***.

compactométru *s.n.* Aparat pentru determinarea gradului de îndesare a solului. • pl. *-e.* /<fr. ***compactomètre***.

compactór *s.n., s.m.* **1** *s.n.* Utilaj prevăzut cu cilindri compresori, cu maie mecanice etc., folosit pentru îndesarea umpluturilor de pămînt, a stratului de la suprafața unui teren, a unei șosele etc., prin lovire sau presare. **2** *s.m.* (*pop.*) Legător de cărți. • pl. *n. -oare, m. -ori.* /<fr. ***compacteur***, lat. ***compactor, -oris***.

compactorie *s.f.* (*pop.*) Legătorie de cărți. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***compactor*** + *-ie*.

compáiler *s.n.* (*inform.*) Compilator (2). • pl. *-e.* /<engl. ***compiler***.

companíe[1] *s.f.* **1** Însoțire, tovărășie. <> *Damă* (sau *doamnă*) *de companie* = *a)* persoană aleasă sau angajată (într-o familie) pentru a însoți o femeie (de rang superior) sau pentru a îngriji o persoană bătrînă ori bolnavă; *b)* persoană care însoțește pe cineva în călătorii contra unei remunerații; *c)* (*deprec.*; *în forma „damă de companie"*) femeie tînără care însoțește un bărbat la un restaurant, la o recepție etc.; ext. prostituată. <> Expr. *A ține companie* (cuiva) v. ține. **2** Grup de persoane care își petrec timpul liber împreună; societate, anturaj. **3** (*econ.*) Întreprindere organizată sub forma societăților industriale, comerciale, de transport etc. *Compania de căi ferate.* <> *Și compania* (sau *et comp.*, & *comp.*) = formulă care înlocuiește în titlul unei societăți numele asociaților nemenționați ca atare. *Regula de companie* = regula de societate, v. societate. *Companie holding* = companie care are controlul asupra altor companii, întrucît deține o proporție mare din capitalul social al acestora. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***compagnie***, engl. ***company***, germ. ***Kompangnie***, rus. ***компания***.

companíe[2] *s.f.* (*milit.*) Subunitate (la infanterie sau la alte arme speciale) care intră în compunerea batalionului, constituită dintr-un număr variabil de plutoane. <> *Companie de onoare* = denumire a companiei care îndeplinește rolul de gardă de onoare. *Companie de marș* v. marș. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***compagnie***, it. ***compagnia***, germ. ***Kompagnie***.

companión, -oánă *s.m., s.f.* **1** Camarad, tovarăș. **2** (*înv.*) Însoțitor într-o călătorie. **3** (*înv.*) Persoană care făcea parte dintr-o societate comercială, artistică etc. • pl. *-oni, -oane.* /<fr. ***compagnon***, germ. ***Kompagnon***.

compará *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică două sau mai multe obiecte, ființe, fenomene etc.*) A pune alături pentru a stabili asemănările și deosebirile; a confrunta (I 2). **2** *tr., refl.* A (se) pune pe aceeași treaptă cu altcineva; a (se) măsura. • prez.ind. *compár.* /<fr. ***comparer***, it. ***comparare***, lat. ***comparo, -are***.

comparábil, -ă *adj.* Care poate fi comparat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***comparable***, lat. ***comparabĭlis, -e***.

comparabilitáte *s.f.* Însușirea a ceea ce este comparabil. • /<fr. ***comparabilité***.

comparáre *s.f.* **1** Punere alături a două sau a mai multor obiecte, ființe, fenomene etc. pentru a stabili asemănările și deosebirile; confruntare (2); comparație (1). **2** (*stil.*; *ieșit din uz*) Comparație (3). • pl. *-ări.* /v. ***compara***.

comparát, -á *adj.* **1** (*despre două sau mai multe obiecte, ființe, fenomene etc.*) Care este sau a fost obiect de comparație. **2** (*despre discipline științifice*) Care are ca obiect studiul fenomenelor sau al instituțiilor puse în comparație; care folosește metoda comparației; comparativ (1). *Anatomie comparată* v. anatomie. *Gramatică comparată* v. gramatică. • pl. *-ți, -te.* /v. ***compara***; cf. și fr. *comparé*.

comparatísm *s.n.* **1** Metodă de cercetare în literatură, muzică etc., bazată pe identificarea și compararea motivelor comune din culturile diferitelor țări. **2** (*lingv.*) Cercetare bazată pe metoda comparativ-istorică; comparativism. • /<fr. ***comparatisme***.

comparatíst, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care aparține comparatismului, care se referă la comparatism. **2** *s.m., s.f.* Specialist în studiul unei discipline comparate. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***comparatiste***.

comparatív, -ă *adj.* **1** Care este bazat pe comparație; care stabilește o comparație; care servește pentru o comparație; comparat (2). <> *Metodă comparativă* = metodă de cercetare în lingvistica istorică, constînd în reconstituirea faptelor de limbă din trecut, nescrise, prin compararea unor fapte corespunzătoare de mai tîrziu, din două sau mai multe limbi existente. *Gramatică comparativă* v. gramatică. *Lingvistică comparativă* v. lingvistic. **2** (*gram.*) *Grad comparativ* (*și subst. n.*) = formă a adjectivului și a adverbului care exprimă superioritatea, inferioritatea sau egalitatea între mai multe obiecte sau acțiuni cu aceeași însușire ori între însușirile aceluiași obiect sau ale aceleiași acțiuni în momente diferite. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***comparatif***, lat. ***comparatīvus, -a, -um***, it. ***comparativo***, germ. ***komparativ***.

comparativísm *s.n.* (*lingv.*) Comparatism (2). • /<germ. ***Komparativismus***.

comparatór *s.n.* **1** (*tehn.*) Instrument de măsurat, care servește la compararea a două mărimi sau a dimensiunilor unor piese față de aceea a unui etalon. **2** (*electr.*) Aparat pentru măsurarea defazajului și a raportului dintre amplitudinile a două tensiuni sinusoidale. **3** (*inform.*) Circuit care permite compararea a două informații intrate în calculatorul electronic. **4** (*anat.*) Segment al sistemului nervos central care compară efectul obținut cu forma optimă a acțiunii, dînd semnalul de corecție pentru îndeplinirea exactă a scopului propus. • pl. *-oare.* /<fr. ***comparateur***.

comparáție *s.f.* **1** Alăturare (fizică sau mintală) între obiecte, ființe, fenomene etc. pentru stabilirea asemănărilor și deosebirilor dintre ele; comparare (1). <> *Termen de comparație* = cuvînt, expresie, realitate care servește ca reper într-o comparație. <> Expr. *În comparație cu...* = față de... *A nu suferi comparație* = a fi mai presus de orice alt obiect sau ființă cu care ar putea fi comparat. **2** (*gram.*) Categorie gramaticală caracteristică adjectivului și adverbului, prin care se evidențiază un anumit grad al însușirii, al caracteristicii denumite de acestea. <> *Grad de comparație* = formă pe care o ia adjectivul și unele categorii de adverbe pentru a arăta măsura mai mică sau mai mare în care un substantiv sau un verb posedă însușirea sau caracteristica exprimată de acel adjectiv sau adverb. *Adjectivul are trei grade de comparație.* **3** (*stil.*) Figură de stil constînd în compararea a două obiecte, ființe, fenomene etc. care au ceva asemănător, în scopul reliefării, definirii, concretizării termenului comparat și pentru a da claritate și expresivitate limbajului; (*ieșit din uz*) comparare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *comparațiúne s.f.* /<fr. ***comparaison***, it. ***comparazione***, lat. ***comparatĭo, -onis***.

comparațiúne *s.f.* v. comparație.

cómpárs *s.m.* **1** Personaj mut sau cu rol minor în teatru; figurant. **2** Fig. Persoană care joacă un rol neînsemnat într-o afacere; om de nimic. *Comparși politici.* • pl. *-și.* /<fr. ***comparse***, it. ***comparsa***.

compartimént *s.n.* **1** Parte dintr-un spațiu împărțit în mai multe subunități, separată cu pereți despărțitori etc.; despărțitură. *Compartiment de tren.* **2** Diviziune obținută prin împărțirea unei suprafețe plane; secțiune. **3** Sferă, sector, domeniu (de activitate) într-o instituție, într-o întreprindere etc. *Compartimentul de marketing.* **4** (*med.*) Teritoriu delimitat al unui lichid biologic din organism • pl. *-e.* /<fr. ***compartiment***, it. ***compartimento*** <*compartire* „a împărți".

compartimentá *vb. I. tr.* (*compl. indică spații*) A împărți în compartimente. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***compartimenter***.

compartimentáj *s.n.* **1** (Mod de) împărțire în compartimente. **2** Serie de compartimente. • pl. *-e.* /<fr. ***compartimentage***.

compartimentál, -á *adj.* **1** Referitor la compartiment. **2** Care reflectă o diviziune în compartimente. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***compartimental***.

compartimentáre *s.f.* Împărțire a unui spațiu în compartimente. • pl. *-ări.* /v. ***compartimenta***.

compartimentát, -á *adj.* (*despre spații*) Care este împărțit în compartimente. • pl. *-ți, -te.* /v. ***compartimenta***.

compás *s.n.* **1** Instrument de măsură și de trasare a cercurilor sau a arcelor de cerc, format din două brațe articulate, de lemn sau de metal, unite la un capăt printr-un șurub și prevăzute la celelalte capete cu un vîrf și cu un dispozitiv de desenat (creion, trăgător, cretă etc.). <> *Compasul dulgherului* = compas (mare) de lemn sau de fier folosit în dulgherie. *Compas cu balustru* = compas cu care se trag cercuri mici. *Compas forestier* = metru alergător, de forma unui compas, cu care se măsoară lungimea lemnelor. *Compas sferic* v. sferic. ◆ Cutie în care se ține compasul. **2** (*nav.*) Instrument de navigație la bordul (aero)navelor servind pentru materializarea direcției de referință N-S și pentru determinarea direcției de deplasare. ◆ Busolă marină. <> Expr. (*fam.*) *A-și pierde compasul* = a se încurca, a se zăpăci. **3** (*aeron.*) *Compas giroscopic* = girodirecțional. • pl. *-uri.* /<fr. ***compas***, germ. ***Kompass***.

compasá *vb. I. tr.* **1** A măsura ceva cu compasul. **2** A regla ceva; a face ceva în mod simetric. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***compasser***.

compasát, -á *adj.* **1** Care are o simetrie perfectă. **2** Aranjat în mod (excesiv de) exact, fix. *Gesturi compasate.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***compasa***.

compasioná *vb. tr.* A compătimi (I). • sil. *-si-o-.* prez. ind. *-ez.* /<it. ***compassionare***.

compasionál, -ă *adj.* Referitor la compasiune. • sil. *-si-o-*. pl. *-i, -e.* /***compasiune*** + *-al.*

compasiúne *s.f.* Participare afectivă la suferința altcuiva, pornită din simpatie, milă, compătimire; comiserație. • sil. *-si-u-*. /<fr. ***compassion***, lat. ***compassio, -onis.***

compatíbil, -ă *adj.* **1** Care poate exista simultan cu altceva; care poate intra în relație cu altceva; care se împacă, se potrivește cu altcineva; corespunzător, potrivit. *Publicul... s-ar înșela foarte mult, cînd ar crede că simțimîntul naiv al poporului nu este compatibil cu ideile înalte* (MAIOR.). ◆ (*despre funcții, calități, profesiuni etc.*) Care se poate exercita simultan cu altceva. **2** (*lingv.*) Care suportă asocierea cu un cuvînt sau prezența unei categorii gramaticale. **3** (*log.; despre două enunțuri*) Care nu se exclud reciproc. **4** (*mat.; despre sisteme de ecuații*) Care admit (aceleași) soluții. **5** (*med.; despre sînge, organe, țesuturi, donatori*) Care nu provoacă respingere imunitară din partea subiectului receptor. *Donatorul găsit era compatibil.* **6** (*inform.; despre două limbaje sau materiale*) Care pot fi folosite împreună; care pot schimba informații fără intermediar. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***compatible***; cf. lat. *compati* „a simpatiza".

compatibilitáte *s.f.* **1** Faptul de a fi compatibil, însușire a ceea ce este compatibil; potrivire. **2** (*lingv.*) Însușirea de a suporta asocierea cu un cuvînt sau prezența unei categorii gramaticale. **3** (*log.*) Raport între două enunțuri care nu se exclud reciproc. **4** (*mat.*) Proprietate a unui sistem de relații (ecuații, inegalități etc.) de a fi compatibil, părțile sale neexcluzîndu-se una pe cealaltă. **5** (*med.*) Calitate, proprietate care nu vine în contradicție cu o alta (a unei grupe sangvine cu o alta, a unui medicament cu un altul administrat simultan etc.). *Compatibilitate sangvină.* **6** (*inform.*) Posibilitate ca diferite piese dintr-un calculator sau produse de software ori calculatoare diferite să poată fi folosite împreună sau să schimbe informații fără intermediar. **7** (*telec.*) *Compatibilitate inversă* = retrocompatibilitate. • pl. *-ăți.* /<fr. ***compatibilité.***

compatibilizá *vb. I. tr.* A face să fie compatibil. • prez. ind. *-ez.* /***compatibil*** + *-iza.*

compatibilizáre *s.f.* Acțiunea de *a compatibiliza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***compatibiliza.***

compatriót, -oátă *s.m., s.f.* Persoană considerată în raport cu altă persoană originară din aceeași țară. • sil. *-tri-ot.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***compatriote***, it., lat. ***compatriota.***

compăreá *vb. II. intr.* (*jur.*) A apărea, a se înfățișa sau a fi adus în fața unei instanțe judecătorești în urma unei citații (ca martor sau ca inculpat). • prez.ind. *compár.* /<fr. ***comparaître***, după *părea.*

compătimí *vb. I.* **1** *tr.* A avea sau a manifesta regrete, milă, compasiune față de suferințele sau de nenorocirea cuiva; a compasiona; a căina. **2** *intr.* (*înv.*) A suferi împreună cu altcineva; a lua parte la suferința cuiva; (*pop.*) a căi (2). • prez.ind. *-esc.* /***con***[3]*-* + ***pătimi***, după fr. *compatir.*

compătimíre *s.f.* Părere de rău, milă față de starea, de suferințele cuiva. • pl. *-i.* /v. ***compătimi.***

compătimít, -ă *adj.* (*despre oameni*) **1** Față de care ai sau arăți compătimire. **2** Cu care împarți o suferință. • pl. *-ți, -te.* /v. ***compătimi.***

compătimitór, -oáre *adj.* Care manifestă compătimire față de cineva; comiserativ. • pl. *-ori, -oare.* /***compătimi*** + *-tor.*

compendiá *vb. I. tr.* A face un compendiu; a rezuma. • sil. *-di-a.* prez.ind. *-iez.* /***compendiu*** + *-a.*

compendiatór, -oáre *s.m.* Persoană care face un compendiu. • sil. *-di-a-.* pl. *-ori, -oare.* /***compendia*** + *-tor.*

compéndiu *s.n.* **1** Expunere sintetică a unei lucrări, a unei discipline sau a unei concepții. **2** Publicație în care se face o asemenea expunere. **3** (*cinemat.; în forma „compendium"*) Dispozitiv care se adaptează în fața obiectivului cinematografic, pentru a permite operatorului să execute diferite trucaje tehnice pe film. • pl. *-ii.* și *compéndium s.n.* /<lat. ***cŏmpendium, -ii***, fr. ***compendium.***

compéndium *s.n.* v. compendiu.

compenetrație *s.f.* Întrepătrundere a senzațiilor de miros, văz și auz; sinestezie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***compénétration.***

compensá *vb. I.* **I** *tr.* **1** A înlocui ceva consumat, cheltuit, prin altceva cu valoare echivalentă; a completa ceva insuficient cu altceva; a da un echivalent. *Au compensat cheltuielile cu cîștigul.* **2** A echilibra. **3** A îndrepta un rău printr-un bine; a răsplăti în mod corespunzător; a despăgubi. **4** A determina valoarea mijlocie sau cea mai probabilă a unui șir de măsuri, ale căror rezultate brute sînt afectate de erori accidentale. **5** (*fiz.*) A micșora sau a anula efectul unei acțiuni. ◆ A înlătura erorile de deviație ale unei busole. **II** *refl.* (*med.; despre organe*) A(-și) reveni la o stare de echilibru, de funcționare normală. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***compenser***, lat. ***compensare***; cf. lat. *pensare* „a cîntări".

compensábil, -ă *adj.* Care poate fi compensat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***compensable.***

compensáre *s.f.* **1** Înlocuire a ceva consumat, cheltuit prin altceva cu valoare echivalentă; compensație (1). **2** (*psih.*) Tendință inconștientă de a diminua o trăsătură de caracter sau un complex de inferioritate prin căutarea de satisfacții și plăceri susceptibile să provoace uitarea sau prin impulsuri orientate în sens opus față de cele cu manifestări patologice. **3** (*med.*) Mecanism biologic de menținere și redresare a funcțiilor vitale ale organismului, în cazul lezării sau îndepărtării unor organe ori părți anatomice, prin diverse reacții ale organismului care tind spre stabilizarea unei stări de relativ echilibru fiziologic. **4** (*com.*) Operație constînd într-un schimb echivalent de mărfuri și servicii între vînzător și cumpărător, fără utilizarea mijloacelor de plată. **5** (*fin.*) Operație prin care se reglează raportul dintre vînzare și puterea de cumpărare. **6** Retribuție pentru un drept nefolosit. **7** (*electr.*) Reducere sau anulare a tensiunii electrice aplicate unui circuit prin introducerea unei tensiuni electromotoare suplimentare. **8** (*jur.*) Stingerea a două obligații reciproce, pînă la concurența celei mai mici dintre ele. • pl. *-ări.* /v. ***compensa.***

compensát, -ă *adj.* **1** Care a primit o răsplată. **2** Care este în stare de echilibru. **3** (*med.; despre organe*) Care a revenit la o stare de funcționare normală. **4** (*farm.*) *Medicament compensat* (*și subst. n. pl.*) = medicament livrat, pe bază de rețetă, bolnavilor asigurați medical, pentru care se plătește o sumă mai mică decît prețul real, diferența fiind dată de Casa de Asigurări de Sănătate. *Luna aceasta, compensatele s-au găsit în farmacii după o mare întîrziere.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***compensa.***

compensatív, -ă *adj.* Compensator (I 1). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***compensatif.***

compensatór, -oáre *adj., s.n., s.m.* **I** *adj.* **1** Care compensează; compensativ, compensatoriu (1). **2** (*despre aparate, dispozitive sau mărimi*) Care compensează un anumit efect în vederea menținerii unui anumit regim. **II** *s.n.* **1** (*tehn.*) Sistem tehnic, aparat, dispozitiv care poate efectua compensarea variației unei mărimi în vederea realizării unui anumit regim de funcționare. **2** (*electr.*) Mașină electrică rotativă pentru îmbunătățirea factorului de putere în rețelele de curent alternativ. **3** (*electr.*) Instrument electric de măsură bazat pe metoda compensării. **III** *s.m.* Specialist autorizat să efectueze compensarea busolelor de pe (aero)nave. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***compensateur.***

compensatóriu, -ie *adj.* **1** Compensator (I 1). **2** (*jur.*) Care duce la repararea unei pagube. ◇ *Daune compensatorii* = sumă de bani care se plătește de către debitor creditorului pentru a-i acoperi pagubele rezultate din neîndeplinirea unei obligații. • pl. *-ii.* /<fr. ***compensatoire.***

compensáție *s.f.* **1** Compensare (1); concr. ceea ce servește pentru a compensa; răsplată, despăgubire. ◆ Spec. Sumă de bani care se acordă persoanelor cu venituri reduse pentru unele cheltuieli de întreținere, aprovizionare etc. **2** (*psihanal.*) Proces sau mecanism de contrabalansare a unei deficiențe, insatisfacții, nerealizări etc. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *compensațiúne s.f.* /<fr. ***compensation***, lat. ***compensatio, -onis.***

compensațiúne *s.f.* v. compensație.

compér[1] *s.m.* Prezentator al unui spectacol de estradă, de varietăți etc. • pl. *-i.* /<fr. ***compère***, engl. ***compeer.***

compér[2] *s.m.* (*fran.*) **1** Cumătru (1). **2** Cuscru (1). • pl. *-i.* /<fr. ***compère.***

comperáj *s.n.* Prezentare a unui spectacol de estradă, de varietăți etc.; text care conține această prezentare. • pl. *-e.* /<fr. ***compérage.***

competént, -ă *adj.* **1** (*despre persoane*) Care este bine informat într-un anumit domeniu; care este capabil, care are autoritatea să facă sau să aprecieze ceva. *Nefiind competenți în asemene materie, l-am crezut ușor* (C. NEGR.). **2** (*despre organisme, instituții, funcționari publici etc.*) Care desfășoară o activitate în cadrul competenței sale legale; care are atribuția, căderea, autoritatea legală să facă ceva; îndreptățit. *Instanță competentă.* • pl. *-ți, -te.* și (*înv.*) *competínte adj.invar.* /<fr. ***compétent***, lat. ***compĕtens, -entis.***

competénță *s.f.* **1** Capacitate a cuiva de a se pronunța asupra unei probleme, de a aprecia, de a soluționa sau de a hotărî un lucru. **2** Aptitudine, calitate a unei autorități, a unui funcționar etc. de a exercita anumite atribuții. ◇ *Conflict de competență* (sau *de competențe*) v. conflict. *Declinare de competență* v. declinare. *Declinator de competență* v. declinator. *Declinatoriu de competență* v. declinatoriu. *Regulator de competență* v. regulator. ◇ Expr. *A fi de competența cuiva* = a intra în atribuțiile cuiva. *Înființarea catedrelor era de competența regulamentelor* (MAIOR.) *A cădea în competența cuiva* v. cădea. *A-și declina competența* v. declina. **3** Știința lingvistică implicită, interiorizată de subiecții vorbitori ai unei limbi. **4** Particularitate a unui agent morfogenetic (apă, vînt, ghețar) de a deplasa elementele unei roci. **5** (*biol.*) Capacitate a celulelor de a reacționa la semnale de dezvoltare. **6** (*med.*) Capacitatea sistemului imunitar de a răspunde la un antigen. • pl. *-e.* și (*înv.*) *competínță s.f.* /<fr. ***compétence***, lat. ***compĕtentĭa, -ae***, germ. ***Kompetenz.***

competínte *adj.invar.* v. competent.

competínță *s.f.* v. competență.

competitív, -ă *adj.* **1** (*despre produse*) Care, datorită calităților sale superioare, poate concura un alt produs similar; competițional (2). **2** În care concurența este posibilă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***compétitif.***

competitivitáte *s.f.* **1** Însușirea, calitatea de a fi competitiv (1); capacitatea de a face față competiției. ◇ *Competitivitatea prețurilor* = mărimea unor prețuri în raport cu cele ale pieței pe care urmează a fi desfăcută o marfă. **2** Totalitatea condițiilor care fac posibilă concurența. • /***competitiv*** + *-itate*; cf. și fr. *compétitivité.*

competitór, -oáre *s.m., s.f.* Concurent (II 1), candidat (1) (într-o competiție). • pl. *-ori, -oare.* și (*înv.*) *competítor, -oáre s.m., s.f.* /<fr. ***compétiteur***, lat. ***compĕtītor, -toris***; cf. lat. *competere* „a candida".

competíție *s.f.* **1** Concurs, întrecere cu caracter sportiv, științific, artistic etc. *Imagini inedite... din timpul concursurilor acestei grandioase competiții de masă* (PER.). **2** Concurență (1). *Fusese învins în competițiunea pentru Blaj* (IORGA). **3** (*biol.*) Relație care se caracterizează prin faptul că indivizii unei aceleiași specii sau din specii diferite sînt în concurență pentru exploatarea acelorași resurse ale mediului (alimentație, habitat), pe care le utilizează în același timp. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *competițiúne s.f.* /<fr. ***compétition***, lat. ***compĕtītio, -onis.***

competiționá *vb. I. intr.* **1** A participa la o competiție (1). **2** A avea un caracter competitiv (1). • prez. ind. *-ez.* /***competiție*** + *-ona.*

competițional, -ă *adj.* **1** Care aparține competiției, care se referă la competiție. **2** (*despre produse*) Competitiv (1). • pl. *-i, -e.* /de la ***competiție.***

competițiúne *s.f.* v. competiție.

competítor, -oáre *s.m., s.f.* v. competitor.

compilá *vb. I.* **1** *tr., intr.* A folosi fragmente sau idei din operele unor autori pentru a alcătui o lucrare nouă, de obicei fără a preciza sursa. *Pentru concluzie, nu compilezi din cărți* (CE. PETR.). **2** *tr.* (*inform.*) A traduce un limbaj algoritmic sau un program în memoria calculatorului sau în cadrul mașinii. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***compiler***, lat. ***compīlo, -are*** „a fura".

compilábil, -ă *adj.* (*inform.; despre limbaje*) Care poate fi compilat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***compilable.***

compiláre *s.f.* **1** Folosire a unor fragmente sau a unor idei din operele unor autori pentru a alcătui o lucrare nouă, de obicei fără a preciza sursa; compilație (1). *Meritul compilărilor din arhive* (MAIOR.). **2** (*inform.*) Conversie (însoțită de o verificare) de la un limbaj

de nivel înalt la un altul mai uşor de executat de către un calculator. • pl. *-ări.* /v. ***compila***.

compilát, -ă *adj.* (*despre scrieri*) Care este alcătuită prin folosirea unor fragmente sau a unor idei din operele unor autori, de obicei fără a preciza sursa. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***compila***.

compilatív, -ă *adj.* (Cu caracter) de compilaţie. • pl. *-i, -e.* /de la ***compila***.

compilatór, -oáre *subst.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care compilează; autor de compilaţii (2). <> (*adj.*) *În proporţie mai mare decît din Macarie, cronicarul compilator culege din analele oficiale* (IORGA). **2** *s.n.* (*inform.*) Program special care asigură traducerea în calculatorul electronic a unui program scris într-un nivel înalt în limbaj de asamblare sau în limbaj de maşină; compailer. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***compilateur***, lat. ***compilator, -toris***.

compilaţie *s.f.* **1** Compilare (1). **2** Concr. Lucrare care cuprinde idei şi fragmente din diverşi autori, fără o prelucrare personală, fără o concepţie originală a autorului. **3** (*inform.*) Traducere a unui logaritm dintr-un limbaj într-altul. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi (*înv.*) *compilaţiune s.f.* /<fr. ***compilation***, lat. ***compīlatĭo, -onis***.

compilaţiúne *s.f.* v. compilaţie.

compláce *vb. III.* v. complăcea.

complăceá *vb. II. refl.* **1** A se simţi bine într-o anumită situaţie. *Mihai Sturdza era... un om plin de învăţătură şi se complăcea foarte mult în asemenea convorbiri* (GHICA). **2** (*peior.*) A se mulţumi cu o anumită situaţie, fără a încerca să o depăşească. *Se complace în situaţia asta umilitoare.* • prez.ind. *complác.* şi *compláce vb. III.* /***con***[3]*-* + ***plăcea***, după fr. *complaire*.

complăcére *s.f.* (*înv.*) Amabilitate, complezenţă. *Amelio, contez pe complăcerea ta, ca să faci onoarele şi podoaba adunării* (C. NEGR.). • pl. *-i.* /v. ***complăcea***.

compléct, -ă *adj.* v. complet[2].

complectá *vb. I.* v. completa.

complectaménte *adv.* v. completamente.

complectáre *s.f.* v. completare.

complemént *s.n.* **1** Întregire, împlinire, adăugare pentru a fi complet; concr. ceea ce se adaugă la ceva pentru a-l întregi. **2** (*mat.*) *Complementul unui număr* = număr care se obţine prin scăderea unui alt număr iniţial. ◆ Unghi care, împreună cu un unghi dat, însumează 90°. **3** (*gram.*) Parte secundară a propoziţiei care determină un verb, un adjectiv sau un adverb. <> *Complement de agent* v. agent. *Complement circumstanţial* v. circumstanţial. *Complement direct* v. direct. *Complement drept* v. drept. *Complement indirect* v. indirect. **4** (*microbiol.*) Substanţă proteică nespecifică din serul normal, care poate provoca dezintegrarea antigenului celular, contribuind la imunitatea organismelor; alexină. **5** (*muz.*) *Complementul unui interval* = ceea ce lipseşte pentru a obţine o octavă. **6** (*astron.*) *Complementul unei stele* = distanţa unghiului la zenit. • pl. *-e.* /<fr. ***complement***, lat. ***complēmentum, -i*** <*complēre* „a umple".

complementár, -ă *adj., s.f.* I *adj.* **1** Care completează, care întregeşte un lucru, un fapt etc. *Ureche nu cunoaşte pe Eftimie, de la care ar fi putut lua unele notiţe complementare* (IORGA). **2** (*mat.*) *Unghiuri complementare* = unghiuri care, prin însumare, formează un unghi de 90°. **3** (*fiz.*) *Culori complementare* = culori care, prin suprapunere, dau culoarea albă. II *s.f.* (*mat.*) Mulţime ale cărei elemente nu aparţin unei mulţimi date. • pl. *-i, -e.* şi (*înv.*) *complimentár, -ă adj.* /<fr. ***complémentaire***.

complementarísm *s.n.* (*filos.*) Teză fundamentală a empirismului logic constînd în asocierea, în cadrul aceleiaşi concepţii, a empirismului şi a logicismului, prin reducerea fenomenului la percepţii şi a esenţei la termenul în care şi prin care se formează noţiunea. • /<fr. ***complémentarisme***.

complementaritáte *s.f.* **1** Însuşirea de a avea un caracter complementar, de a fi alcătuit din părţi complementare. **2** (*fiz.*) *Teoria complementarităţii* = teorie formulată de fizicianul N. Bohr pentru a da o caracterizare generală modului de interpretare a proceselor atomice. • /<fr. ***complémentarité***.

complementarizá *vb. I. refl.* **1** A deveni complementar la ceva. **2** A se întregi. • prez.ind. *-ez.* /***complementar*** + *-iza*.

complementáţie *s.f.* (*biol.*) Restabilire a fenotipului primar, consecutivă unei unităţi apărute într-o genă. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***complémentation***.

complét[1] *s.n.* (*ieşit din uz*) **1** Bal popular. **2** Local de dans (în cartierele periferice ale unui oraş). • pl. *-uri.* /<pol. ***komplet***.

complét[2]**, -ă** *adj., s.n., adv.* I *adj.* **1** Căruia nu-i lipseşte nici una dintre părţile constitutive; întreg, desăvîrşit, deplin. <> *Opere complete* = ediţie care cuprinde toate operele unui scriitor. **2** (*despre vehicule, săli etc.*) Care are toate locurile ocupate; plin. II *s.n.* **1** (*jur.*) *Complet de judecată* = colectiv format dintr-un număr fără soţ de judecători (şi de asesori) care pot judeca şi pronunţa legal o sentinţă. **2** Lot de unelte, aparate, piese de schimb şi accesorii, puse într-un ambalaj anume, pentru a asigura funcţionarea unui sistem (maşină, armament etc.). **3** Costum de haine; obiect de îmbrăcăminte compus din două (sau mai multe) piese asortate; compleu. III *adv.* În întregime, cu desăvîrşire, cu totul. *Ea este complet schimbată.* • pl. *-ţi, -te, n. -uri.* şi (*pop.*) *compléct, -ă adj.* /<fr. ***complet***, lat. ***complētus, -a, -um***.

completá *vb. I. tr.* A întregi, a împlini, a adăuga pentru a fi complet[2]; a complini (1). *Am pierdut... din vedere să completez descrierea năcazului meu, după ce am rămas fără cai* (SADOV.). • prez.ind. *-ez.* şi (*pop.*) *complectá vb. I.* /<fr. ***compléter***, it. ***completare***.

completábil, -ă *adj.* Care poate fi completat. • pl. *-i, -e.* /***completa*** + *-bil*.

completaménte *adv.* În mod complet; cu desăvîrşire. • şi (*pop.*) *complectaménte adv.* /<it. ***completamente***, fr. ***complètement***.

completáre *s.f.* **1** Întregire, împlinire, adăugare pentru a fi complet; complinire. ◆ Concr. Ceea ce se adaugă pentru a completa. **2** (*cinemat.*) Film scurt, secundar, care completează un program cinematografic. • pl. *-ări.* şi (*pop.*) *complectáre s.f.* /v. ***completa***.

completáş *s.m.* (*milit.*; *înv.*) Soldat care, după terminarea serviciului militar, era ţinut în evidenţa armatei o anumită perioadă de timp, înainte de a fi trecut ca rezervist. • pl. *-i.* /***completa*** + *-aş*.

completitúdine *s.f.* (*log.*) Proprietate a unui sistem ipotetic-deductiv în care orice propoziţie supusă regulilor de deducţie poate fi demonstrată. • /după fr. *complétude*.

completív, -ă *adj.* **1** Care complineşte, care serveşte drept complement (1). **2** (*gram.*) *Propoziţie completivă* (*şi subst. f.*) = propoziţie subordonată care îndeplineşte funcţia de complement (pe lîngă un verb din regentă). *Propoziţie completivă de agent* v. agent. *Propoziţie completivă indirectă* v. indirect. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***complētīvus, -a, -um***, fr. ***complétif***.

completivitáte *s.f.* Însuşirea de a fi completiv. • /<fr. ***complétivité***.

compléu *s.n.* Costum de haine compus din două sau mai multe piese asortate; complet[2] (II 3). • pl. *-uri.* /<fr. ***complet***.

compléx, -ă *adj., s.n.* I *adj.* **1** Care este format din mai multe părţi sau elemente; care cuprinde mai multe elemente, unităţi, specii etc. *Avem o bogată şi complexă literatură* (CAR.).<> *Întrebare complexă* v. întrebare. *Sunet complex* v. sunet. **2** (*mat.*) *Număr complex* = număr format prin însumarea unui număr real cu unul imaginar. *Modul al unui număr complex* v. modul. II *s.n.* **1** Întreg, unitate formată din mai multe părţi sau elemente; sistem care întruneşte în sine mai multe laturi, care îmbrăţişează mai multe domenii; combinare, asociere într-un tot a mai multor fenomene, stări de lucruri etc. **2** Ansamblu de unităţi (comerciale, industriale etc.) cu funcţii diferite, grupate teritorial, care alcătuiesc un tot unitar, servind aceluiaşi scop. <> (*sport*) *Complex sportiv* = bază sportivă special amenajată pentru practicarea mai multor ramuri sportive. **3** (*constr.*) Îmbrăcăminte de etanşare, alcătuită din mai multe straturi izolate. **4** (*geol.*) *Complex de straturi* = succesiune de straturi diferite din punct de vedere litologic. **5** (*psih.*) Ansamblu, parţial sau total inconştient, de reprezentări şi amintiri (formate în copilărie pe baza anumitor relaţii familiale şi sociale), cu o puternică valoare sau semnificaţie afectivă, care influenţează starea psihică şi comportamentul ulterior al individului. <> *Complex de inferioritate* = sentiment de neîncredere în forţele proprii, în nivelul socio-profesional sau în capacitatea atingerii unui ideal, format de obicei în copilărie, în legătură cu o deficienţă fizică sau psihică. *Complexul lui Oedip* (sau *oedipian*) = sentiment de puternică afecţiune faţă de părintele de sex opus, format în copilărie simultan cu adversitatea (sau chiar ura) faţă de părintele de acelaşi sex (dintr-o primară şi inconştientă rivalitate sexuală). *Complex parental* v. parental. <> Expr. *A avea complexe* = a acţiona nesigur, a fi neîncrezător în cunoştinţele şi forţele proprii. **6** (*med.*) *Complex primar* = unitate morfopatologică întîlnită în tuberculoza pulmonară, care cuprinde leziunea de inoculare, adenopatia şi limfagita. • pl. *-cşi, -xe.* /<fr. ***complexe***, lat. ***complexus, -a, -um***.

complexá *vb. I. tr.* (*compl. indică oameni*) A face să aibă complexe (II 5); a provoca cuiva un sentiment de incertitudine sau de inferioritate; a inhiba. *Mă complexează cu cunoştinţele lui.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***complexer***.

complexáre *s.f.* Provocare de complexe (II 5), de sentimente de incertitudine sau de inferioritate; inhibare. • pl. *-ări.* /v. ***complexa***.

complexăt, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care are complexe (II 5). • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***complexé***.

complexificá *vb. I. tr., refl.* A face să devină sau a deveni (mai) complex. • prez.ind. *complexific.* /***complex*** + *-ifica*.

complexitáte *s.f.* Faptul de a fi complex, însuşirea a ceea ce este complex. *În sufletul lor [al artiştilor] se oglindeşte mai bine epoca, în toată complexitatea ei* (GHER.). • /<fr. ***complexité***.

complexiúne *s.f.* **1** (*psih.*) Totalitatea trăsăturilor psihofizice care caracterizează o persoană. **2** Fig. Înfăţişare, aspect. **3** (*stil.*) Simplocă. • pl. *-i.* /<fr. ***complexion***, lat. ***complexĭo, -onis***.

complexón *s.m.* (*chim.*) Compus organic care are proprietatea de a forma cu cationii metalici combinaţii complexe interne, cu cicluri stabile. • pl. *-i.* /<fr. ***complexon***.

complexuál, -ă *adj.* (*psih.*) Referitor la complex (II 5), la natura sa emoţională. • sil. *-xu-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***complexuel***.

complezént, -ă *adj.* Care este gata de a servi pe cineva; serviabil, amabil. *Domnul Florea nu-i prea complezent* (AGÂR.). • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***complaisant***.

complezénţă *s.f.* Dispoziţie de a fi (sau de a face) pe placul cuiva; faptul de a fi complezent; serviabilitate, amabilitate; curtoazie, (*înv.*) complăcere. <> Loc.adv. *De* (sau *din*) *complezenţă* = din politeţe, de formă. • pl. *-e.* /<fr. ***complaisance***.

compliánţă *s.f.* **1** (*fiz.*) Mărime care indică gradul de elasticitate a unui sistem mecanic. **2** (*med.*) Variaţie a volumului pulmonar din cauza schimbării de presiune. **3** (*psih.*) Acord, supunere, ascultare, conformare comportamentală. **4** (*med.*) Adeziune a bolnavului la mijloacele terapeutice necesare ameliorării stării sale de sănătate. • sil. *-pli-an-.* /<fr. ***compliance***, engl. ***compliance***.

complicá *vb. I. tr., refl.* **1** A fi sau a face să devină mai puţin simplu; a (se) încurca. *Luminiţa îmi complică viaţa* (CE. PETR.). **2** A (se) agrava, a (se) înrăutăţi. *Boala s-a complicat.* • prez. ind. *complíc.* /<fr. ***compliquer***, lat. ***complicare***.

complicáre *s.f.* **1** Încurcare. **2** Agravare, înrăutăţire. • pl. *-ări.* /v. ***complica***.

complicát, -ă *adj.* **1** Alcătuit din (prea) multe elemente; ext. care este încurcat sau greu de înţeles. *Adresa lui Horică eu nu o am aici, şi e foarte complicată ca să ţi-o spun din memorie* (CAR.). **2** (*despre situaţii, stări*) Care este înrăutăţit, agravat. *Boală complicată.* **3** Fig. Care este întortocheat, sinuos. *Viaţa e ceva mai complicată decît în romanele tale* (CE. PETR.). • pl. *-ţi, -te.* /v. ***complica***.

complicáţie *s.f.* **1** Stare complicată; situaţie greu de descurcat; încurcătură. *Pentru prima oară în cariera mea mi se întîmpla asemenea complicaţie pe care n-o pot descurca* (SADOV.). **2** Lucru, situaţie care complică. **3** (*med.*) Proces morbid care survine în cadrul unei boli şi care nu face parte din patogenia bolii respective, care modifică simptomele şi alterează cursul bolii de bază. *Pentru că nu a respectat tratamentul, au apărut complicaţii.* • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi (*înv.*) *complicaţiúne s.f.* /<fr. ***complication***, lat. ***complicatĭo, -onis***.

complicaţiúne *s.f.* v. complicaţie.

complíce *s.m., s.f.* **1** Persoană care participă sau ajută la săvîrşirea unei infracţiuni sau a unei fapte reprobabile; părtaş. **2** Ext. Persoană care tăinuieşte sau tolerează o

infracțiune sau o faptă interzisă. <> Fig. *Soția lui e groaza, și noaptea – a lui complice!* (ALECS.). • pl. *-ci.* /<fr., it. ***complice***.

complicitáte *s.f.* **1** Participare la săvîrșirea unei infracțiuni sau a unei fapte reprobabile. **2** Ext. Tăinuire sau tolerare a unei infracțiuni sau a unei fapte interzise. • pl. *-ăți.* /<fr. ***complicité***, it. ***complicità***.

compliment *s.n.* **1** Cuvînt de laudă, de respect adresat cuiva; măgulire, flatare, amabilitate. *Fiecare se silește să-ți arunce-un compliment* (VLAH.). <> Loc.adv. *Fără compliment(e)* = fără gîndul de a măguli; în mod sincer. **2** (*la pl.*) Salutări transmise prin intermediul cuiva. *El îți înșiră solii de complimente De la copii, nevastă* (C. NEGR.). **3** Înclinare a capului sau a corpului în semn de salut respectuos; plecăciune, reverență. • pl. *-e.* /<fr. ***compliment***, germ. ***Kompliment***.

complimentá *vb. I. tr.* **1** A exprima complimente. *Bine c-ai venit, să te complimentez de buna-creștere a Adelei* (ALECS.). **2** (*înv.*) A saluta. *Mihai-Vodă trimisese boieri, de-l complimentă* (BĂLC.). • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***complimenter***, germ. ***komplimentieren***.

complimentár, -ă *adj.* v. complementar.

complimentáre *s.f.* Acțiunea de *a complimenta* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***complimenta***.

complimentát, -á *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care este felicitat de cineva. **2** *adj.* Care este salutat de cineva. **3** *s.m., s.f.* Persoană căreia i se fac complimente. • pl. *-ți, -te.* /v. ***complimenta***.

complíni *vb. IV. tr.* **1** A completa, a întregi. **2** (*înv.*) A determina. • prez. ind. *-esc.* /***con***^{3} + ***(îm)plini***.

complinire *s.f.* Completare; întregire, împlinire; concr. ceea ce complinește. ◦ pl. *i.* /v. ***complini***.

complinít, -ă *adj.* **1** Care este sau a fost completat. **2** (*înv.*) Determinat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***complini***.

complinitór, -oáre *adj.* Care complinește. • pl. *-ori, -oare.* /***complini*** + *-tor*.

complót *s.n.* Înțelegere secretă, uneltire a cîtorva persoane sau a unei organizații, îndreptată împotriva unui demnitar, a unui stat, a ordinii publice; conjurație, conspirație, conjurare (2). • pl. *-uri.* /<fr. ***complot***, germ. ***Komplott***.

complotá *vb. I. intr.* A organiza, a urzi un complot; a conspira (1), a conjura (3). *Un nebun... îmi spune că toate femeile din lume au complotat să-l omoare* (VLAH.). ◆ Fig. A pregăti ceva pe ascuns. • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***comploter***.

complotáre *s.f.* Organizare a unui complot; conspirație. • pl. *-ări.* /v. ***complota***.

complotáș, -ă *s.m., s.f.* (*înv.*) Complotist. *Cunosc pe toți complotașii* (ALECS.). • pl. *-i, -e.* /***complot*** + *-aș*.

complotísm *s.n.* Tactică de complotist. • /<it. ***complottismo***.

complotíst, -ă *s.m., s.f.* Persoană care participă la un complot; conjurat, conspirator, (*înv.*) complotaș. *Complotiștii băgaseră fără de veste în Craiova un corp de cinci mii de sîrbi* (BĂLC.). • pl. *-iști, -iste.* /***complot*** + *-ist*.

complúviu *s.n.* Deschizătură dreptunghiulară, în acoperișul atriumului caselor romane, prin care cădea în impluviu apa de ploaie. • pl. *-ii.* /<lat. ***complŭvium, -ii***, fr. ***compluvium***.

componént, -ă *adj., subst.* **1** *adj.* Care intră ca parte într-un întreg; constituent (1), constitutiv (1). **2** *adj.* (*chim.*) *Corpuri componente* = corpuri a căror combinație dă un compus. **3** *adj.* (*fiz.*) *Puteri componente* = puteri ale căror direcție și intensitate se combină pentru a produce o forță, numită rezultantă. **4** *s.f.* (*fiz.*) Fiecare dintre vectorii în care se descompune un anumit vector și ale căror efecte însumate sînt echivalente cu efectul vectorului dat. **5** *s.n.* (*chim.*) Fiecare dintre substanțele sau speciile chimice care alcătuiesc un sistem fizico-chimic. **6** *s.n.* (*electr.*) *Componente active* = nume generic pentru diode, tranzistoare, circuite integrate. *Componente pasive* = nume generic pentru rezistoare, capacitoare etc. **7** *s.m., s.f.* Membru al unei echipe, al unei formații (sportive, coregrafice etc.). • pl. *-ți, -te.* /<germ. ***Komponente***, it. ***componente***, engl. ***component***, rus. ***компонент***.

componénță *s.f.* Totalitatea elementelor care alcătuiesc o unitate, o substanță, un corp etc.; compoziție (1). • pl. *-e.* /***compon[ent]*** + *-ență*.

componențiál, -ă *adj.* (*lingv.*) *Analiză componențială* = metodă de analiză semantică, bazată pe descompunerea semnificațiilor în caracteristici semantice. • sil. *-ți-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***componentiel***.

componíst, -ă *s.m., s.f.* (*muz.; înv.*) Compozitor. *Mozart este un componist adevărat* (MAIOR.). • pl. *-iști, -iste.* /<germ. ***Komponist***.

componístic, -ă *adj., s.f.* (*muz.*) **1** *adj.* Care aparține unei compoziții muzicale, care se referă la o compoziție muzicală. **2** *s.f.* Arta compoziției. • pl. *-ci, -ce.* /***componist*** + *-ic*; cf. și it. *componistico*.

comportá *vb. I.* **1** *refl.* A avea o anumită purtare, o anumită conduită. *A avut... curajul sau inconștiența de a se crede deștept și de a se comporta în consecință* (TEOD.). <> Expr. *A se comporta ca la aprozar* v. aprozar. **2** *tr.* A aduce cu sine. *Această poziție comportă multă responsabilitate.* ◆ Ext. A necesita, a impune. • prez.ind. *compórt.* /<fr. ***comporter***, lat. ***comportare***.

comportamént *s.n.* **1** Ansamblul manifestărilor prin care se exteriorizează viața psihică la oameni și la animale. **2** Modalitate, manieră de a acționa și de a reacționa în anumite împrejurări sau situații, în funcție de stimulii externi sau interni; fel de a se comporta; comportare; conduită (1), purtare. <> *Comportament prosocial* v. prosocial. **3** (*biol.*) Mod în care un organism reacționează față de factorii de mediu. • pl. *-e.* /<fr. ***comportement***.

comportamentál, -ă *adj.* Care aparține comportamentului, care se referă la comportament; care își are originea în comportament. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***comportemental***.

comportamentísm *s.n.* Behaviorism. • /***comportament*** + *-ism*; cf. și it. *comportamentismo*.

comportamentíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Adept) al comportamentismului. • pl. *-iști, -iste.* /<it. ***comportamentista***.

comportáre *s.f.* Comportament (2), conduită (1). • pl. *-ări.* /v. ***comporta***.

comportísm *s.n.* Mod de comportare. • /***comporta*** + *-ism*; cf. și it. *comportamentismo*.

comportíst, -ă *adj.* Care aparține comportismului, care se referă la comportism. • pl. *-iști, -iste.* /***comport[ism]*** + *-ist*.

compositum *s.n.* (*muz.*) Totalitatea mijloacelor pe care le are un cîntăreț. • /<fr. ***compositum***.

compóst *s.n.* Îngrășămînt agricol natural, rezultat din fermentarea lentă a diferitelor resturi vegetale și animale în amestec cu unii compuși minerali. • pl. *-uri.* /<fr., engl. ***compost***.

compostá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică date*) A marca cu compostorul (1). **2** (*compl. indică bilete de călătorie*) A introduce în compostor (2), pentru a fi marcat. **3** (*compl. indică terenuri*) A îngrășa cu compost. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***composter***.

compostáre *s.f.* **1** Marcare a datei cu ajutorul compostorului (1). **2** Marcare a biletului de călătorie cu ajutorul compostorului (2). **3** Îngrășare a unui teren cu compost. • pl. *-ări.* /v. ***composta***.

compostát, -ă *adj.* (*despre bilete de călătorie*) Care a fost marcat cu compostorul (2). • pl. *-ți, -te.* /v. ***composta***.

compostiéră *s.f.* Platformă special amenajată sau groapă în care se depozitează resturile organice în vederea preparării compostului. • sil. *-ti-e-*. pl. *-e.* /***compost*** + *-ieră*.

compostór *s.n.* **1** Aparat mecanic, cu litere sau cifre interșanjabile, cu care se marchează, se numerotează sau se datează documente. **2** Aparat pentru marcarea biletelor de călătorie prin imprimare sau perforare. • pl. *-oare.* /<fr. ***composteur***.

compót *s.n.* Produs alimentar, preparat din fructe proaspete sau uscate prin fierbere în apă cu zahăr. • pl. *-uri.* /<fr. ***compote***.

compotiéră *s.f.* Vas de sticlă sau de porțelan în care se servește compotul. • sil. *-ti-e-*. pl. *-e.* /***compot*** + *-ieră*, după fr. *compotier*.

compound [kom'paund] *s.n.* **1** Mod de grupare a două mecanisme, mașini etc. pentru a asigura funcționarea lor asociată. **2** Material electroizolant obținut dintr-un amestec de bitumuri, rășine și ceruri. • /<engl. ***compound***.

compounda [kompaun'da] *vb. I. tr.* (*electron.*) A face operația de compoundare (1). • prez.ind. *-ez.* /***compound*** + *-a*.

compoundare [kompaun'dare] *s.f.* **1** (*electron.*) Metodă de reglare a tensiunii generatoare sau a turației la motoarele de curent continuu, bazată pe excitarea suplimentară a mașinii cu un curent egal sau proporțional cu cel indus. **2** Grupare a două mecanisme, mașini etc., pentru a asigura funcționarea lor asociată. **3** Adăugare de grăsimi sau de derivați ai acizilor grași unui ulei mineral pentru a-i îmbunătăți calitățile. • pl. *-ări.* /v. ***compounda***.

compoundat, -ă [kompaun'dat] *adj.* (*biochim.*) *Grăsimi compoundate* = substanțe grase formate dintr-un amestec omogenizat de mai multe sorturi de grăsimi, substitute ale unturii de porc. • pl. *-ți, -te.* /v. ***compounda***.

compozée *s.f.* (*bot.*) Compozită (2). • pl. *-ee.* /<fr. ***composées***.

compozít, -ă *adj., s.f., s.n.* **1** *adj.* Care este alcătuit din elemente sau materiale diferite, disparate. <> (*arhit.*) *Ordin compozit* (*și subst. n.*) = stil în arhitectura romană, în care ionicul se combină cu corinticul. **2** *s.f.* (*bot.; la pl.*) Familie de plante superioare, dicotiledonate, erbacee, rar lemnoase, cu frunzele de obicei alterne, cu florile mici, simple și numeroase, dispuse în inflorescențe în formă de capitule și adesea cu latex în organele vegetative (*Compositae*); (*și la sg.*) plantă care face parte din această familie; compozee. <> (*adj.*) *Plantă compozită*. **3** *s.n. pl.* (*tehn.*) Materiale care reunesc elemente diferite într-un singur produs. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***composite***, lat. ***compŏsĭtus, -a, -um***.

compozitív, -ă *adj.* (*despre metode*) Care procedează de la simplu la compus. • pl. *-i, -e.* /<it. ***compositivo***.

compozitór, -oáre *s.m., s.f.* (*muz.*) Persoană care compune lucrări muzicale; (*înv.*) componist. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***compositeur***, lat. ***compositor, -oris***.

compozíție *s.f.* **1** Totalitatea elementelor care alcătuiesc o unitate, o substanță, un corp etc.; componență. **2** Manieră în care părțile unei opere (de artă) formează un tot coerent, expresiv, original; structură, mod de organizare a elementelor componente ale unei opere (de artă). **3** Operă artistică; spec. piesă muzicală. **4** (*muz.*) Studiul regulilor de compunere a unei bucăți muzicale. ◆ Arta de a compune muzică potrivit anumitor reguli; totalitatea cunoștințelor muzicale care permit compozitorului să se exprime într-o formă artistică. **5** (*a. plast.*) Felul în care sînt dispuse elementele imaginii într-un tablou, astfel încît să se echilibreze între ele. ◆ Gen de pictură, de sculptură, de desen care reprezintă personaje în acțiune. **6** Tip de interpretare a unui rol de către un actor, bazîndu-se în primul rînd pe trăsăturile distinctive ale personajului respectiv. <> *Rol de compoziție* = interpretare a unui personaj care presupune un efort de transformare a expresiei, a atitudinii, a fizicului, pentru a se potrivi rolului. **7** (*chim.*) Proporția elementelor care intră într-o combinație chimică. **8** (*chim.*) Preparat care imită aurul, argintul, pietrele prețioase etc. **9** (*desen*) *Hîrtie de compoziție* = hîrtie specială cu pătrățele, pe care se desenează modele (pentru țesături, broderii etc.). **10** Lucrare școlară pe o temă dată; compunere (4). **11** (*tehn.*) Aliaj antifricțiune de plumb, stibiu, staniu sau cupru, folosit la căptușirea cuzinetilor lagărelor de alunecare. **12** (*tipogr.*) Aliaj tipografic de plumb, stibiu și staniu, întrebuințat la turnarea literelor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *compozițiúne* s.f. /<fr. ***composition***, lat. ***compŏsĭtĭo, -onis***, germ. ***Komposition***.

compoziționál, -ă *adj.* Care aparține compoziției, care se referă la compoziție. • sil. *-ți-o-*. pl. *-i, -e.* /de la ***compoziție***.

compozițiúne *s.f.* v. compoziție.

compradór, -ă *adj., s.m.* **1** *adj. Burghezie compradoră* = parte a burgheziei autohtone din țările coloniale și dependente care pactizează cu puterea colonială, de care este legată prin anumite interese. **2** *s.m.* Membru al acestei burghezii. • pl. *-i, -e.* /<rus. ***компрадор***, sp. ***comprador*** „cumpărător".

comprehensíbil, -ă *adj.* Care poate fi ușor înțeles; clar (4), inteligibil. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***compréhensible***, lat. ***comprĕhensĭbĭlis, -e***.

comprehensibilitáte *s.f.* Însușirea de a fi comprehensibil. • /<fr. ***compréhensibilité***.

comprehensiúne *s.f.* **1** Capacitate, putere de pătrundere, de înțelegere; comprehensivitate. ◆ Cunoaștere intuitivă. **2** (*log.*) Conținut, cuprindere a semnificațiilor (denotații și conotații) ale unui concept. • /<fr. ***compréhension***, lat. ***comprĕhensĭo, -onis***.

comprehensív, -ă *adj.* **1** Care înțelege repede și corect; inteligent, ager. **2** Fig. Înțelegător, binevoitor. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***compréhensif***, lat. ***comprehensivus, -a, -um***.

comprehensivitáte *s.f.* Comprehensiune. • /<it. ***comprensività***.

comprés, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* (*bot.; despre organe*) Comprimat (1). **2** *s.n.* (*tipogr.*) Text cules compact, fără spații mari între rînduri. • pl. *-și, -se.* /<germ. ***Kompress***.

compresáre *s.f.* (*fiz.*) Compresiune (1). • pl. *-ări.* /cf. *compresiune*.

comprésă *s.f.* Bucată de tifon sau de pînză, împăturită, sterilă sau nu, utilizată la curățarea și pansarea unei plăgi sau la aplicarea unor medicamente pe o parte bolnavă a corpului; cataplasmă (2). *Îi uda capul cu spirt și-i punea comprese* (PER.). • pl. *-e.* /<fr. ***compresse***; cf. lat. *compressus* „apăsare, presiune".

compresíbil, -ă *adj.* (*fiz.; despre corpuri*) Care își poate micșora volumul, care se poate comprima sub acțiunea unei presiuni exterioare; comprimabil (2). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***compressible***.

compresibilitáte *s.f.* (*fiz.*) **1** Proprietate a unui corp de a fi compresibil. **2** Raportul dintre micșorarea relativă a unui corp comprimat și creșterea forței care a provocat-o. • /<fr. ***compressibilité***.

compresie *s.f.* v. compresiune.

compresiúne *s.f.* **1** (*fiz.*) Reducere a volumului unui corp; compresare, comprimare (1). **2** Stare de solicitare a unei piese sub acțiunea a două forțe egale și de sens contrar. **3** Fază de funcționare a unei mașini în timpul căreia fluidul din cilindrul unui motor este comprimat prin deplasarea unui piston în cilindru. **4** (*med.*) Apăsare (cu degetul) a unui vas sangvin pentru a opri o hemoragie. ◆ Apăsare exercitată asupra unui organ, vas, nerv de către o tumoare, un chist etc. • pl. *-i.* și *compresie s.f.* /<fr. ***compression***, lat. ***compressĭo, -onis***.

compresív, -ă *adj.* **1** Care servește pentru a lega strîns. **2** Fig. Care restrînge. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***compressif***, engl. ***compressive***.

compresór, -oáre *adj., s.n.* **I** *adj.* Care comprimă. **II** *s.n.* **1** Mașină de forță, cu piston sau cu rotor, folosită la comprimarea gazelor la presiuni de peste 2,5 atmosfere. **2** *Compresor rutier* = utilaj rutier autopropulsat, format dintr-un cilindru masiv și greu, folosit pentru compactarea terasamentelor, la nivelarea șoselelor etc. **3** (*chir.*) Instrument cu care se strînge un vas sangvin în timpul unei operații. **4** (*electron.*) Aparat care saturează la nivel optim un semnal muzical, reducîndu-l dacă este prea tare și intensificîndu-l dacă este prea slab. **5** (*fiz.*) *Compresor de dinamică* = aparat electronic care realizează compresia dinamicii semnalelor electrice. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***compresseur***, engl. ***compressor***.

compresoríst, -ă *s.m., s.f.* Muncitor calificat care conduce un compresor rutier. • pl. *-iști, -iste.* / ***compresor*** + *-ist*.

comprimá *vb. I. tr.* **1** (*fiz.*) A micșora volumul unui corp prin exercitarea unei presiuni asupra lui; a presa. ◆ Fig. A împiedica să se manifeste; a înăbuși. *Brusc se oprește, comprimă în el mînia și continuă căutînd să fie calm* (CA. PETR.). **2** (*compl. indică texte, informații etc.*) A restrînge, a reduce la punctele esențiale; a scurta, a micșora, a condensa (3). **3** (*compl. indică personalul unei întreprinderi, al unei instituții etc.*) A reduce, a restrînge; a disponibiliza. • prez. ind. *comprim.* /<fr. ***comprimer***, lat. ***comprimere***.

comprimábil, -ă *adj.* **1** Care poate fi comprimat. **2** (*fiz.; despre corpuri*) Compresibil; coercibil. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***comprimable***.

comprimáre *s.f.* **1** (*fiz.*) Micșorare a volumului unui corp prin exercitarea unei presiuni asupra lui. ◆ Fig. Înăbușire. **2** Restrîngere, reducere a unui text, a unei informații etc. la punctele esențiale. **3** Reducere a personalului unei întreprinderi, instituții etc. • pl. *-ări.* /v. ***comprima***.

comprimát, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* (*despre corpuri*) Care este condensat, redus (ca volum) prin presare. ◇ *Aer comprimat* v. aer. ◇ Fig. *Tu știi ce puternică se face libertatea cea comprimată* (GHICA). **2** *adj.* (*despre texte, informații etc.*) Care este restrîns, redus la punctele esențiale. **3** *s.n.* (*farm.*) Medicament de consistență solidă, obținut prin comprimarea unor pulberi și amestecarea cu un liant; pastilă, tabletă. *Comprimate de calciu.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***comprima***; cf. și fr. *comprimé*.

compromís[1] *s.n.* **1** Înțelegere, acord bazat pe renunțări și concesii reciproce. *Adică, iar compromisuri? Mai lasă tu, mai las eu, pînă, din tocmeală în tocmeală, ne întoarcem de unde-am plecat* (CE. PETR.). ◇ *Formație de compromis* v. formație. **2** (*jur.*) Înțelegere potrivit căreia părțile în litigiu se supun judecății unor arbitri. **3** Stare intermediară, poziție de mijloc. *Trebuie găsit un compromis între a ajuta pe cineva și a fi corect cu toată lumea.* • pl. *-uri.* /<fr. ***compromis***, lat. ***compromissum***, it. ***compromesso***.

compromís², -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care are reputația pătată; discreditat. *Politician compromis.* **2** (*despre produse, recolte etc.*) Distrus, stricat (în întregime). *Cultură de grîu compromisă.* • pl. *-și, -se.* /v. ***compromite***.

compromisóriu, -ie *adj.* Care este în legătură cu un compromis[1]. ◇ (*jur.*) *Pact compromisoriu* = contract încheiat ulterior litigiului apărut între părți, prin care acestea convin ca soluționarea să se facă pe calea arbitrajului, stabilind și arbitrii. *Clauză compromisorie* v. clauză. • pl. *-ii.* /<fr. ***compromissoire***.

compromíte *vb. III.* **1** *tr., refl.* A face să-și piardă sau a-și pierde buna reputație; a (se) discredita. *Zelul tînărului secretar mergea pînă la a-și compromite cariera* (GHICA). **2** *tr.* A pricinui un rău, a distruge; a strica. *Seceta a compromis culturile de porumb.* • prez. ind. *compromít.* /<lat. ***compromittere***, fr. ***compromettre***.

compromítere *s.f.* **1** Pierdere sau determinare a pierderii bunei reputații; discreditare. **2** Distrugere. • pl. *-i.* /v. ***compromite***.

compromițátor, -oáre *adj.* Care (poate) compromite pe cineva; de natură să compromită. *Cuvinte compromițătoare.* • pl. *-ori, -oare.* / ***compromite*** + *-ător*.

comptá *vb. I.* v. conta.

comptăbil, -ă *adj., s.m., s.f.* v. contabil.

comptoár *s.n.* v. contoar[1].

comptuăr *s.n.* v. contoar[1].

compulsá *vb. I. tr.* (*înv.*) **1** (*compl. indică acte, documente*) A cerceta cu atenție. **2** (*compl. indică date, informații*) A aduna. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***compulser***, lat. ***compulsare***.

compulsáre *s.f.* (*înv.*) **1** Cercetarea atentă a unor acte, a unor documente. *Compulsarea documentelor ce stau în ființă... ne-au adus la concluziunile următoare* (ODOB.). **2** Adunare de date, de informații. • pl. *-ări.* /v. ***compulsa***.

compúlsie *s.f.* (*psih.*) Modalitate de constrîngere internă, de tip obsesional, care obligă la o conduită repetitivă, cu semnificație patologică și care poate genera angoasă și (auto)culpabilizare. • g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *compulsiúne s.f.* /<fr. ***compulsion***, lat. ***compulsĭo, -onis*** „constrîngere".

compulsionál, -ă *adj.* (*psih.*) Care aparține compulsiei, care se referă la compulsie; care constrînge; compulsiv. • sil. *-si-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***compulsionnel***.

compulsiúne *s.f.* v. compulsie.

compulsív, -ă *adj.* (*psih.*) Compulsional. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***compulsif***.

compunátor, -oáre *adj., s.m., s.f.* (*înv.*) **1** (Persoană) care compune. **2** (Care este) component. • pl. *-ori, -oare.* / ***compune*** + *-ător*.

compunçtiós, -oásă *adj.* Care are caracter de compunçtiune. • pl. *-oși, -oase.* / ***compunçtiune*** + *-os*.

compunçtiúne *s.f.* **1** Pocăință, umilință; remușcare (de a-l fi supărat pe Dumnezeu). **2** Aer de gravitate afectată. • /<fr. ***componction***.

compúne *vb. III.* **1** *tr.* (*compl. indică elementele unui întreg*) A alcătui, a forma un întreg. *Aceste discuri compun colecția mea.* **2** *tr.* A crea (4), a elabora o operă artistică (literară, muzicală etc.). *Parc-ai fi mers acolo ca să compui o carte, Iar nu ca să te bucuri cu lumea dimpreună* (ALEX.). **3** *tr.* (*fiz.*) A determina rezultanta a doi sau a mai multor vectori. **4** *tr.* (*tipogr.*) A culege un text; a zețui. **5** *refl.* (*despre un întreg*) A consta, a fi alcătuit din... **6** *refl.* A lua o anumită înfățișare, în funcție de împrejurări. *D-abia pot să-mi compun fizionomia mea* (BRĂT.). • prez.ind. *compún.* /<lat. ***componere***, după *pune*.

compúnere *s.f.* **1** Alcătuire, formare a unui întreg; îmbinare. **2** Creare, elaborare a unei opere artistice (literare, muzicale etc.). ◆ Concr. Bucată literară sau muzicală. *Mi s-a prilejit a face... cîteva cîntări, fabule și alte mărunte compuneri* (C. NEGR.). **3** (*lingv.*) Procedeu de formare a cuvintelor, constînd în crearea unui cuvînt nou din mai multe cuvinte întregi existente independent în limbă, cu ajutorul unor elemente de legătură sau din abrevieri ale unor cuvinte. ◇ *Element de compunere* v. element. **4** Concr. Lucrare școlară pe o temă dată; compoziție (10). *Compunere liberă.* • pl. *-i.* /v. ***compune***.

compúr *s.n.* (*fotogr.*) Obturator central al unui aparat fotografic. • /<germ. ***Compur[verschluss]***.

compús, -ă *adj., s.n., s.m.* **I** *adj.* **1** Care este alcătuit din mai multe părți sau elemente. *Un consiliu compus din preafericiți patriarhi* (C. NEGR.). ◇ *Lumină compusă* v. lumină. *Pendul compus* v. pendul. **2** (*gram.*) *Timp compus* = timp format cu ajutorul verbelor auxiliare. *Cuvînt compus* v. cuvînt. *Perfectul compus* v. perfect. **3** (*muz.*) *Măsură compusă* = măsură formată din fracțiuni ale măsurii simple. *Stretto compus* v. stretto. **4** (*bot.*) *Frunză compusă* = frunză cu limbul constituit din mai multe foliole, dispuse pe un ax principal. *Inflorescență compusă* = inflorescență constituită din mai multe inflorescențe simple. *Fruct compus* = fruct constituit din mai multe fructe concrescute pe aceeași axă. *Racem compus* v. racem. **II** **1** *s.n.* Cuvînt rezultat prin compunere. *„Doisprezece" este un compus.* **2** *s.m.* (*chim.*) Combinație (2); corp compus. ◇ *Compuși carbonilici* v. carbonilic. *Compus halogenat* v. halogenat. *Compus intermetalic* v. intermetalic. *Compus organic* v. organic. • pl. *-și, -se.* /v. ***compune***; cf. lat. ***compositus***, it. ***composto***, fr. ***composé***.

compút *s.n.* **1** (*înv.*) Calcul (I 1), socoteală. *Ani 3, luni 9, zile 3, după computul lui Katona* (ȘINC.). ◆ Spec. Calcul al timpului, făcut pentru a fixa data Paștilor și a altor sărbători mobile, în vederea alcătuirii calendarului bisericesc. **2** Aritmetică. • pl. *-uri.* /<lat. ***computus***, fr. ***comput***.

computá *vb. I. tr.* **1** (*înv.*) A calcula (1), a număra. **2** (*jur.*) A scădea prevenția din timpul unei condamnări. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***computer***, lat. ***computare***.

computáre *s.f.* **1** (*înv.*) Calculare (1), numărare. **2** (*jur.*) *Computarea prevenției* = scăderea prevenției din durata unei condamnări. • pl. *-ări.* /v. ***computa***.

computát, -ă *adj.* **1** (*înv.*) Calculat[2] (1). **2** (*jur.*) Retras. • pl. *-ți, -te.* /v. ***computa***.

computatór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care calculează. • pl. *-ori, -oare.* / ***computa*** + *-tor*.

computáție *s.f.* Calcul (I 1). ◆ Spec. Calcul al timpului în vederea fixării calendarului bisericesc. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *computațiúne s.f.* /<fr. ***computation***, lat. ***computātĭo, -onis***.

computaționál, -ă *adj.* **1** Referitor la computație; care procedează prin computație. **2** *Geometrie computațională* = domeniu interdisciplinar, care cuprinde reprezentarea pe calculator, introducerea, ieșirea și analiza datelor geometrice. *Grafică computațională* = ansamblu de metode și tehnici de conversie a informației numerice în imagini grafice cu ajutorul calculatorului și al periferiei grafice; modalitate de adaptare a relației om-mașină la nevoile specifice omului. *Lingvistică computațională* = utilizare a computerului pentru cercetări lingvistice și aplicații. • sil. *-ți-o-.* pl. *-i, -e.* /<engl. ***computational***.

computațiúne *s.f.* v. computație.

computer [kom'pjuter] *s.n.* Aparat electronic programabil, care poate stoca, regăsi și procesa date; calculator electronic, ordinator. • pl. *-e.* /<engl. ***computer***.

computerist, -ă [kompjute'rist] *s.m., s.f.* Specialist în folosirea computerelor. • pl. *-iști, -iste.* / ***computer*** + *-ist*.

computeriza [kompjuteri'za] *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică date*) A prelucra cu ajutorul computerului. **2** A introduce folosirea computerului în diverse domenii de activitate. • prez.ind. *-ez.* /<engl. ***computerize***.

computerizare [kompjuteri'zare] *s.f.* **1** Prelucrare a datelor cu ajutorul computerului. **2** Introducerea folosirii computerului în diferite domenii de activitate. • pl. *-ări.* /v. ***computeriza***.

computerizat, -ă [kompjuteri'zat] *adj.* **1** (*despre date*) Prelucrat cu ajutorul computerului. **2** Echipat cu computer; automatizat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***computeriza***.

computíst, -ă *s.m., s.f.* Specialist în lucrări de computație. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***computiste***.

comsomól *s.n.* (*ieşit din uz; în URSS*) Organizaţie a tineretului subordonată partidului comunist. • /<rus. *комсомол*.

comsomolíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (*ieşit din uz; în URSS*) (Membru) al comsomolului. • pl. *-işti, -iste.* /<rus. *комсомол* + *-ist*.

comşíe *s.f.* (*reg.*) Vecin. ◆ Ext. Neamuri, rude. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<srb. *komšija*.

comultíplu *s.m.* (*mat.*) Multiplu al mai multor numere întregi date; multiplu comun. • pl. *-i.* /*co-* + *multiplu*.

común, -ă *adj., s.n.* **I** *adj.* **1** (*în opoz. cu „particular", „individual"*) Care aparţine mai multora sau tuturor; care interesează pe mai mulţi sau pe toţi; care aparţine unei largi colectivităţi; care poate fi folosit de oricine; obştesc, public, colectiv (I 2). *Ceea ce-i comun naturei umane întregi* (HASD.). ◇ *An comun* v. an. *Limbaj comun* v. limbaj. Δ Expr. *A avea* (sau *a găsi*) *un limbaj comun* v. limbaj. *Limbă comună* v. limbă. *Simţ comun* v. simţ. ◇ Expr. *A face cauză comună cu cineva* = a fi de partea cuiva (într-o chestiune, într-o discuţie etc.), a se uni, a se alia cu cineva pentru a rezolva o problemă. *A nu avea nimic comun cu cineva* (sau *ceva*) = a nu avea nici o legătură cu cineva (sau ceva), a fi străin de... *A duce viaţă comună cu cineva* = a trăi sub acelaşi acoperiş cu cineva; a conviețui. *De comun acord* v. acord. **2** (*jur.*) *Drept comun* = parte a dreptului care are aplicare generală. *Criminal de drept comun* = criminal care a comis o crimă obişnuită. *Comunicat comun* v. comunicat. **3** (*gram.*) *Substantiv comun* = substantiv care serveşte la indicarea obiectelor de acelaşi fel. **4** (*mat.*) *Multiplu comun* = număr divizibil prin mai multe numere întregi date. *Cel mai mic multiplu comun* = cel mai mic număr întreg care se poate împărţi exact prin mai multe numere întregi. *Numitor comun* = numitor care aparţine mai multor fracţii. *Divizor comun* v. divizor. *Factor comun* v. factor. **5** Care este obişnuit, normal, firesc; frecvent. ◇ *Efedră comună* v. efedră. *Purice comun* v. purice. *Spanac comun* v. spanac. *Sparcetă comună* v. sparcetă. *Loc comun* v. loc. **6** Care este mediocru, banal, de rînd; ext. care este de proastă calitate. *În lumea cea comună a visa e un pericol* (EMIN.). ◆ (*despre faţă, figuri etc.*) Care exprimă banalitate; care este inexpresiv. *Are o faţă comună.* **II** *s.n.* Ceea ce aparţine unei colectivităţi, ceea ce aparţine tuturor sau mai multora; ceea ce este general, colectiv; ceea ce este alcătuit pe baze obşteşti. ◇ Loc.adv. *În comun* = laolaltă, împreună. *Bunurile s-au plătit în comun.* ◇ Expr. *A ieşi din comun* = a se prezenta ca ceva aparte, neobişnuit, deosebit de ceilalţi; a fi neobişnuit. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***commun***, lat. ***commūnis, -e***.

comunál, -ă *adj.* **1** Care aparţine comunei, care se referă la comună. ◇ *Consiliu comunal* v. consiliu. *Judecătorie comunală* v. judecătorie. **2** Care uneşte două sau mai multe comune. *Drum comunal.* ◇ *Şosea comunală* v. şosea. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***communal***, lat. ***communalis, -e***.

comunárd, -ă *adj., s.m., s.f.* (*ist.*) (Membru, adept, partizan) al Comunei din Paris din 1871. *Felul politicii comunarde* (ODOB.). • pl. *-zi, -de.* /<fr. ***communard***.

comúnă *s.f.* **1** Unitate de bază administrativ-teritorială, compusă din unul sau mai multe sate, care este condusă de un primar şi de un consiliu comunal. ◇ *Comună rurală* v. rural. *Comună suburbană* v. suburban. ◆ Locuitorii comunei. ◆ Ext. (*pop.*) Primărie. *Du-te, dragă, la comună, Să ceri de la notar carte* (POP.). **2** (*în Ev. Med., în ţările din Europa apuseană*) Oraş cu o anumită autonomie administrativă şi politică, dezvoltat în cadrul vechilor cetăţi situate pe marile drumuri comerciale. **3** (*ist.*) *Comuna primitivă* = prima formă de organizare social-economică umană, caracterizată prin munca în comun şi prin împărţirea egală a bunurilor materiale, prin inexistenţa claselor sociale şi a statului. **4** (*ist., în Franţa*) Formă de conducere instaurată la Paris, în august 1792, de mica burghezie, sprijinită de masele populare. ◇ *Comuna din Paris* = guvern insurecţional, instaurat la Paris, în 1871, de către populaţia răsculată în urma înfrîngerii Franţei în Războiul franco-prusian. **5** (*în Anglia*) *Camera Comunelor* = una dintre cele două camere ale parlamentului englez. • pl. *-e.* /<fr. ***commune***.

comunéros *s.m. pl.* (*ist.*) **1** Denumire a oraşelor libere din Castilia, care s-au răsculat împotriva absolutismului regal, în 1520. **2** Denumire dată participanţilor la răscoala antispaniolă din 1781 din Noua Grenadă (Columbia). **3** Denumire dată curentului de stînga din revoluţia spaniolă (1820-1823), care reprezenta interesele burgheziei mici şi mijlocii. • /<sp. ***comuneros***.

comuniá *vb. I.* **1** *tr., intr.* (*bis.*) A (se) împărtăşi, a cumineca. **2** *intr.* Fig. A fi în comuniune de idei sau de sentimente cu cineva. • prez.ind. *-iez.* /<fr. ***communier***.

comuniánt, -ă *s.m., s.f.* (*bis.*) **1** Persoană care primeşte comuniunea (2). **2** Cel care face comuniunea (2). • sil. *-ni-ant.* pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***communiant***.

comunicá *vb. I.* **1** *tr.* A face cunoscut, pe cale orală sau scrisă; a informa, a înştiinţa, a transmite. *Să ştii că nu-mi comunici nimic nou* (SEBAST.). **2** *tr.* A prezenta o comunicare. *Cercetătorul a comunicat despre informatica lingvistică.* **3** *intr.* (*despre oameni, comunităţi sociale etc.*) A fi, a se pune în legătură cu...; a vorbi cu... . *Avocatul comunică cu acuzatul.* **4** *intr.* A fi în legătură cu...; a duce, a conduce la..., a da spre... *Peştera comunica cu un turn părăsit* (ALECS.). • prez.ind. *comúnic.* /<fr. ***communiquer***; cf. lat. *communicare* „a fi în legătură cu".

comunicábil, -ă *adj.* **1** Care poate fi comunicat. **2** Care poate fi pus în comunicare. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***communicable***.

comunicabilitáte *s.f.* Calitatea sau starea a ceea ce este comunicabil. • /<fr. ***communicabilité***.

comunicánt[1]**, -ă** *adj.* Care comunică unul cu altul. ◇ (*fiz.*) *Vase comunicante* = sistem de tuburi sau de vase care comunică între ele, astfel încît un lichid turnat în unul dintre tuburi trece şi în celelalte, ridicîndu-se în toate la acelaşi nivel. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***communicant***.

comunicánt[2]**, -ă** *s.m., s.f.* **1** Persoană care comunică ceva. **2** Spec. Persoană care răspunde la o anchetă lingvistică. • pl. *-ţi, -te.* /***comunica*** + *-ant*.

comunicáre *s.f.* **1** Informare pe cale orală sau scrisă. ◇ *Comunicare în masă* = acţiune prin care se difuzează publicului larg, prin diferite mijloace, informaţii, comentarii radiofonice sau televizate, lucrări, emisiuni distractive, muzicale etc. *Mijloace de comunicare în masă* = totalitatea mijloacelor de comunicare a informaţiilor (presă, publicitate, televiziune, radio, poştă, telegraf, telefon etc.). **2** Înştiinţare, veste, ştire; raport. ◆ (*jur.*) Aducere la cunoştinţa părţilor dintr-un proces a unor acte de procedură. **3** Contact (3); relaţie, legătură. ◆ (*sociol.*) Relaţie fundamentală între indivizii aceleiaşi societăţi, între societăţi etc., realizată cu ajutorul limbajului şi al altor coduri şi semne, în care au loc schimburi de informaţii, de opinii, de idei etc. şi care constituie prima şi cea mai largă formă de coexistenţă socială. ◇ *Comunicare animală* = schimb de semnale (acustice, mecanice, chimice etc.) între indivizii aceleiaşi specii, în diferite scopuri. **4** Prezentare într-un cerc restrîns de specialişti a unei contribuţii personale într-o problemă ştiinţifică; lucrare care face obiectul unei asemenea prezentări. • pl. *-ări.* /v. ***comunica***.

comunicát *s.n.* **1** Înştiinţare oficială specială, difuzată prin mass-media, despre evenimente importante, de actualitate. **2** Buletin oficial al comandamentului suprem al unei armate prin care publicul este informat, în timp de război, cu privire la operaţiile militare. **3** (*diplom.*) *Comunicat comun* = act oficial care consemnează rezultatele unor tratative şi convorbiri cu caracter economic, politic, diplomatic etc. • pl. *-e.* /<fr. ***communiqué***.

comunicatív, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care intră uşor în legătură cu alţii; sociabil, volubil. **2** (*despre manifestări ale oamenilor*) Care se transmite uşor de la o persoană la alta. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***communicatif***, lat. ***communicativus, -a, -um***.

comunicativitáte *s.f.* Însuşirea de a fi comunicativ. • /***comunicativ*** + *-itate*.

comunicáţie *s.f.* **1** Mijloc de comunicare între două puncte; legătură, contact (rutier, telefonic etc.). ◇ *Linii de comunicaţie* v. linie. **2** Sistem tehnic folosit pentru realizarea comunicaţiei (1). ◇ *Comunicaţii de masă* = totalitatea mijloacelor tehnice de comunicare a informaţiilor (poştă, telegraf, telefon, radio, televiziune, cinema, publicaţii etc.). **3** (*inform.*) Orice deplasare a unei cantităţi de informaţie de la un element la altul în cadrul aceluiaşi sistem sau de la un sistem la altul; proces de schimb substanţial, energetic sau informaţional între două sau mai multe sisteme. **4** (*ret.*) Figură retorică prin care un orator sau un autor se adresează auditoriului, respectiv cititorului, simulînd a-l consulta cu privire la aprecierea unor fapte sau în legătură cu justeţea unor afirmaţii ori argumente. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi (*înv.*) *comunicaţiúne* *s.f.* /<fr. ***communication***, lat. ***commūnicatio, -onis***, germ. ***Kommunikation***.

comunicaţionál, -ă *adj.* Referitor la comunicare. • sil. *-ţi-o-.* pl. *-i, -e.* /<engl. ***communicational***.

comunicaţiúne *s.f.* v. comunicaţie.

comuniére *s.f.* (*bis.*) Împărtăşire. • sil. *-ni-e-.* pl. *-i.* /v. ***comunia***.

comunísm *s.n.* **1** Doctrină socială, politică, economică bazată pe ideea egalităţii tuturor indivizilor unei societăţi, a desfiinţării claselor sociale şi a proprietăţii private, instaurînd proprietatea colectivă asupra mijloacelor de producţie şi asupra tuturor bunurilor care depăşesc stricta necesitate personală şi un regim totalitar de stînga. ◇ *Comunismul utopic* = ansamblul doctrinelor premarxiste privind o societate întemeiată pe desfiinţarea proprietăţii private şi pe egalitatea socială şi economică. **2** Sistem ideologic, social, politic, economic, administrativ bazat pe această doctrină. • /<fr. ***communisme***.

comuníst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al comunismului; membru al unui partid comunist. **2** *adj.* Care aparţine comunismului sau comuniştilor, care se referă la comunism sau la comunişti; care se bazează pe principiile comunismului. • pl. *-işti, -iste.* /<fr. ***communiste***.

comunitár, -ă *adj.* **1** Care aparţine comunităţii, care se referă la comunitate. *Cîine comunitar.* ◇ *Poliţie comunitară* v. poliţie. **2** Care aparţine Comunităţii Economice Europene, care se referă la Comunitatea Economică Europeană. ◇ *Acquis comunitar* v. acquis. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***communautaire***.

comunitarísm *s.n.* Caracter comunitar. • /***comunitar*** + *-ism*.

comunitáte *s.f.* **I 1** Grup de oameni cu interese, credinţe, obiceiuri, norme de viaţă comune. **2** Totalitatea locuitorilor unei localităţi, ai unei ţări etc. ◆ Grup uman constituit pe diverse criterii (etnic, lingvistic, religios etc.) în cadrul unei colectivităţi mai largi, diferite. *Comunitatea saşilor din Sibiu.* **3** Ansamblu de ţări legate prin interese comune. ◇ *Comunitatea Europeană* (*CE*) = uniune de state europene care are ca scop îmbunătăţirea relaţiilor politice şi economice, susţinerea reciprocă. **4** (*biol.*) Totalitatea organismelor vegetale care ocupă o anumită zonă geografică, avînd relaţii reciproce. **5** *Comunitate economică* = uniune economică între ţări care au adoptat un tarif extern comun şi politici comerciale comune şi care şi-au eliminat restricţiile în comerţul reciproc. **II** Caracterul a ceea ce este comun mai multor persoane sau grupuri sociale; faptul de a fi comun mai multor lucruri sau fiinţe; posesiune în comun. *Comunitate de idei.* • pl. *-ăţi.* /<lat. ***commūnitas, -atis***, germ. ***Kommunität***, engl. ***community***, fr. ***communauté***, it. ***comunità***.

comuniúne *s.f.* **1** Legătură trainică; unire. **2** (*bis.*) Împărtăşanie, euharistie. • pl. *-i.* /<fr. ***communion***, lat. ***commūnio, -onis***.

comunizá *vb. I. tr.* A propaga influenţa comunistă. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***communiser***.

comunizánt, -ă *adj.* Care are simpatie pentru comunism fără a adera la partidul comunist; marcat de comunism. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***communisant***.

comută *vb. I. tr.* **1** (*electr.*) A schimba legăturile unui circuit electric cu altele, a modifica succesiv conexiunile unor circuite electrice. **2** (*electr.*) A racorda un circuit electric la reţea. **3** (*jur.*) A schimba o pedeapsă mai grea într-una mai uşoară. **4** (*mat.*) A schimba anumite numere în cadrul operaţiei de comutare. • prez.ind. *comút.* /<fr. ***commuter***, lat. ***commutare***.

comutábil, -ă *adj.* **1** Care poate fi schimbat. **2** (*jur.; despre pedepse*) Care se poate comuta. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***commutable***.

comutabilitáte *s.f.* Însuşirea a ceea ce este comutabil. • /<fr. ***commutabilité***.

comutáre *s.f.* **1** (*electr.*) Schimbare a legăturilor unui circuit electric cu altele; modificare succesivă a conexiunilor unor circuite electrice; comutaţie (1).

2 (*electr.*) Racordare a unui circuit electric la rețea. **3** (*jur.*) *Comutarea pedepsei* = înlocuire a unei pedepse mai grele printr-una mai ușoară. **4** (*mat.*) Operație efectuată asupra unui șir de numere, al cărei rezultat nu depinde de ordinea în care se operează asupra diferitelor elemente ale șirului. **5** Fenomen de elaborare unor reflexe condiționate diferite la unul și același stimul în funcție de schimbarea condițiilor mediului ambiant. **6** (*psih.*) Trecere rapidă a atenției unei persoane de la o activitate la alta. **7** (*lingv.*) Procedeu folosit în lingvistica structuralistă, constînd în substituirea unui element lingvistic cu altele, din același plan sau cu zero, pentru a verifica proprietățile lor în limbă (fonetice, morfologice, sintactice, semantice). • pl. *-ări.* /v. ***comuta***.

comutát, -ă *adj.* **1** (*electr.; despre legături electrice*) Schimbat. **2** (*electr.; despre circuite*) Racordat. **3** (*jur.; despre pedepse*) Care a fost schimbat într-o altă pedeapsă mai ușoară. **4** (*mat.; despre numere*) Care a fost schimbat în cursul operației de comutare. • pl. *-ți, -te.* /v. ***comuta***.

comutatív, -ă *adj.* Care prezintă comutativitate. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***commutatif***.

comutativitáte *s.f.* **1** (*mat.*) Proprietate a unei operații de a fi independentă de ordinea elementelor cu care se operează. **2** (*psih.*) Particularitate a atenției, a gîndirii, a percepției de a se deplasa de la o activitate la alta. **3** (*lingv.*) Însușire a diverselor elemente ale limbii de a intra în aceleași construcții. • ***/comutativ*** *+ -itate*, după fr. *commutativité*.

comutatoáre *s.f.* (*electr.*) Mașină electrică cu colector, care transformă curentul continuu în curent alternativ și invers. • pl. *-ori.* /***comuta*** *+ -toare*, după fr. *commutatrice*.

comutatór, -oáre *adj., s.n.* (*electr.*) **1** *adj.* Care comută; prin care se comută. **2** *s.n.* Dispozitiv pentru închiderea sau deschiderea rețelei de curent electric sau pentru modificarea succesivă a conexiunilor mai multor circuite; întrerupător, șaltăr. **3** *s.n. Comutator electronic* = aparat electronic care permite observarea, independentă, a două curbe pe ecranul unui osciloscop catodic cu un singur fascicul de electroni. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***commutateur***.

comutáție *s.f.* **1** (*electr.*) Comutare (1). **2** (*telec.*) Totalitatea operațiilor de conectare și deconectare a liniilor, efectuate în scopul realizării unei legături telefonice sau telegrafice. **3** (*electr.*) Schimbare rapidă, automată a sensului sau a valorii unui curent electric dintr-o secțiune a înfășurării indusului unei mașini electrice cu colector. **4** (*stil.*) Figură de stil prin care sînt puse în opoziție două propoziții, astfel încît prin schimbarea ordinii cuvintelor să rezulte un sens contrar. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***commutation***, lat. ***commūtatĭo, -onis***.

con[1] *s.n.* **1** (*mat.*) Suprafață generată de o dreaptă care se deplasează sprijinindu-se pe o curbă închisă imobilă și pe un punct fix, exterior curbei. ◆ Corp geometric mărginit de o asemenea suprafață și de un plan.

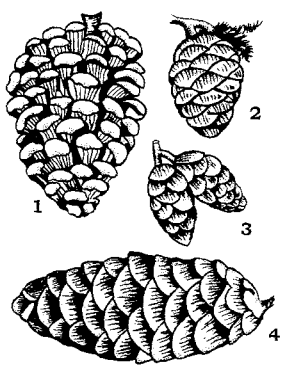

Conuri (3)

1. De pin. *3.* De brad de Canada.
2. De sequoia. *4.* De molid.

◇ *Con circular drept* v. circular. ***Înălțimea unui con*** v. înălțime. *Trunchi de con* v. trunchi. **2** (*geomorf.*) *Con vulcanic* = partea exterioară a unui vulcan, în formă de con, cu dimensiuni pînă la mărimea unui munte, care este formată din lavă, cenușă și materiale rupte din coșul vulcanic în timpul exploziei. *Con de lavă* = porțiunea superioară a unor conuri vulcanice, formată numai din lavă acidă consolidată. *Con de dejecție* = partea terminală a unui organism torențial, avînd forma unei secțiuni de con, formată prin depunerea aluviunilor la viituri, sub forma unei împrăștieri, într-o zonă în care un torent sau un pîrîu întîlnește o pantă netedă (depresiune, cîmpie, luncă, terasă); agestru. *Con de noroi* = con de dejecție al unui torent noroios. **3** (*bot.*) Fructul coniferelor, format dintr-un ax pe care se găsesc florile mascule sau femele, sub forma unor solzi lemnoși. ◇ *Con vegetativ* = extremitatea unei tulpini în curs de creștere, formată din celule inițiale, din care se dezvoltă tulpina, ramurile și organele anexe ale acestora; vîrf vegetativ. **4** (*anat.; la pl.*) Celule receptoare ale retinei, care fac posibilă vederea în lumină puternică și deosebirea culorilor. **5** (*fiz.*) *Con de lumină* = fascicul de raze care pleacă dintr-un punct luminos și cade pe o suprafață. **6** (*astron.*) *Con de umbră* = umbră proiectată de o planetă în direcția opusă Soarelui. ◇ Expr. (*fam.*) *A intra într-un con de umbră* = a nu mai prezenta interes (la un moment dat); a fi dat uitării sau, ext., a intra în dizgrație. **7** *Con pirometric* = pirometru ceramic. • pl. *-uri.* /<fr. ***cône***, lat. ***cōnus, -i***.

con[2] *prep.* (*muz.*) Cu. • /<it. *con*.

con[3]**-** v. co-.

conabíu, -íe *adj., s.n.* **1** *adj.* Care este de culoarea vișinei coapte; vișiniu, roșu-închis. *Un țăran... cu fața conabie ca sfecla* (DELAVR.). **2** *s.n.* Culoarea vișinie. • pl. *-ii.* /<tc. ***kunebi***.

conác *s.n.* **1** Casă[1] boierească la țară, pe o moșie. *La vreo sută de pași se afla vechiul conac* (REBR.). **2** (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) Reședință a unui ispravnic sau a unui subprefect. *Conacul isprăvniciei* (DELAVR.). **3** (*ieșit din uz*) Reședință a unui înalt dregător turc. ◆ Casă[1] în care erau găzduiți trimișii Porții. ◆ Local al vămilor turcești. **4** (*înv.*) (Loc de) popas. *Într-o poiană mică, așternută cu o iarbă scurtă... îmi așezai conacul meu de zi* (HOG.). ◇ Expr. *A(-și) face conac(ul)* = a poposi. *Ia să descălecăm și să ne facem frumos conacul de amiezi aci, pe verdeață* (FIL.). *Conacul cel de pe urmă* (sau *de apoi*) = moartea. *Aproape de Nistru, ca o milă de loc de Movilău... au descălecat acolo oastea leșească conacul cel de apoi* (COSTIN). ◆ Tabără provizorie a unei armate. **5** (*înv.*) Distanța de la un loc de popas la altul. *Aruncă buzduganul cale de trei conace* (ISP.). **6** (*înv.*) Măsură de lungime de aproximativ două poște. **7** (*înv.*) Interval de timp egal cu o jumătate de zi. *Vreme ca de un conac s-au frămîntat în primejdie de moarte pînă s-au văzut dincolo* (SANDU-A.). • pl. *-ce,* (*înv.*) *-uri.* /<tc. ***konak***.

conáș *s.m.* v. coconaș.

conát, -ă *adj.* (*bot.; despre organe ale plantelor*) Concrescut, unit la bază. • pl. *-ți, -te.* /<lat. ***connatus, -a, -um***.

conatív, -ă *adj.* **1** (*filos.*) Referitor la activitate, la procesele de voință; volitiv. **2** (*gram.; despre forme verbale*) Care exprimă ideea de efort. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***conatif***; cf. lat. *cōnatus, -us* „efort".

conáție *s.f.* **1** (*psih.*) Ansamblu de procese psihice apărute ca o consecință a acțiunii. **2** Efort. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***conation***.

conaționál, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care face parte din aceeași națiune cu cineva, considerată prin raportare la aceasta. • sil. *-ți-o-.* pl. *-i, -e.* /***co-*** *+* ***național***, după it. *connazionale*.

conăcár *s.m.* (*reg.*) Colăcar (2). *Intrînd în ogradă, conăcarii spun conăcăria* (SEV.). • pl. *-i.* /cf. *colăcar*.

conăcărie *s.f.* (*reg.*) Colăcărie. *Oare Grigore a lui Petre Lucăi, de la noi din sat, pe la ce școli a învățat, de știe a spune atîtea bongoase și conăcăria pe la nunți?* (CR.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***conăcar*** *+ -ie*.

conăcí *vb. IV.* (*înv.*) **1** *intr.* A poposi la un conac. *Turcii conăciră într-un sat ruinat* (BĂLC.). **2** *tr.* A găzdui pe cineva la un conac. *Pe la cetăți și sate, pe unde mîneau ei noaptea, toți îi conăceau* (ISP.). • prez.ind. *-esc.* /***conac*** *+ -i*.

conăcíre *s.f.* (*înv.*) **1** Popas. **2** Găzduire la un conac. • pl. *-i.* /v. ***conăci***.

con brío *loc.adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Cu însuflețire. • /<it. ***con brio***.

concasá *vb. I. tr.* (*compl. indică materiale solide*) A sfărîma cu ajutorul concasorului; a fărîmița. • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***concasser***, lat. ***conquassare***.

concasáre *s.f.* Sfărîmare a materialelor solide cu ajutorul concasorului; fărîmițare. • pl. *-ări.* /v. ***concasa***.

concasát, -ă *adj.* (*despre materiale solide*) Care este sfărîmat cu ajutorul concasorului. • pl. *-ți, -te.* /v. ***concasa***.

concasór *s.n.* Utilaj de sfărîmat materiale (semi)dure, folosit în industriile extractive sau de prelucrare. • pl. *-oare.* /<fr. ***concasseur***.

concatenát, -ă *adj.* Dispus în formă de lanț. • pl. *-ți, -te.* /<lat. ***concatēnatus, -a, -um***.

concatenáție *s.f.* **1** (*stil.*) Figură de stil constînd în înlăturarea membrelor unei perioade prin cuvinte împrumutate de la un membru precedent; înlănțuire retorică de anadiploze succesive; epiploc. **2** (*lingv.*) Înlănțuire de elemente vecine, în plan sintagmatic. ◆ Ext. Înlănțuire de elemente constitutive (cauze și efecte, termeni ai unui silogism etc.); juxtapunere. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***concaténation***, lat. ***concatēnatĭo, -onis***.

concáv, -ă *adj.* **1** Care prezintă o adîncitură, o scobitură; în formă de adîncitură. *Oglindă concavă*. **2** (*înv.; despre formații militare*) Dispus în semicerc. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***concave***, lat. ***concavus, -a, -um***.

concavitáte *s.f.* Adîncitură sferică. • pl. *-ăți.* /<fr. ***concavité***.

cóncă *s.f.* **1** (*zool.*) Cochilie concavă. **2** (*anat.*) Adîncitura profundă a pavilionului urechii sau a nasului. **3** (*arhit.*) Acoperămînt în forma unei jumătăți de cupolă, deasupra absidei altarului. • pl. *conci, -ce.* /<fr. ***conque***, it., lat. ***conca***; cf. gr. *κόγχη* „cochilie, scoică".

concéde *vb. III. tr.* **1** A îngădui, a încuviința. *Starețul... îți concede societatea mea serioasă* (EMIN.). **2** A acorda un privilegiu, un drept. **3** (*înv.*) A nu mai opune nici o împotrivire; a ceda (2). • prez.ind. *concéd.* /<fr. ***concéder***.

concédere *s.f.* Concesie (1). • pl. *-i.* /v. ***concede***.

concediá *vb. I. tr.* (*compl. indică oameni*) A elibera dintr-o funcție; a îndepărta, a da afară din serviciu; a disponibiliza. *Citi maliții decretul prin care deputații și senatorii erau concediați* (PAS). **2** A îngădui cuiva să se retragă; a pofti pe cineva să iasă, să plece dintr-un anumit loc; a îndepărta. ◇ Fig. (*glum.*) *Prietena mea m-a concediat pentru că îi era somn!* • sil. *-di-a.* prez.ind. *-iez.* /<fr. ***congédier***.

concediát, -ă *adj.* (*despre oameni*) **1** Care a fost eliberat sau îndepărtat dintr-o funcție, care a fost îndepărtat din serviciu; disponibilizat. **2** Căruia i s-a permis să se retragă. • pl. *-ți, -te.* /v. ***concedia***.

concediére *s.f.* **1** Eliberare sau îndepărtare din serviciu. **2** Permisiune de a se retrage. • sil. *-di-e-.* pl. *-i.* /v. ***concedia***.

concédiu *s.n.* **1** Interval de timp determinat în care angajații sînt scutiți, în temeiul legii, de a veni la locul de muncă și de a presta munca, primind pentru tot acest interval remunerația bănească cuvenită. *Concediu de odihnă*. ◇ *Concediu medical* = interval de timp în care salariații lipsesc, pe baza unui aviz medical, de la locul de muncă și în care primesc remunerație. ◇ Expr. *A-și lua concediu de la rană* v. rană. **2** (*înv.*) Învoire. • pl. *-ii.* și (*înv.*) *congédiu* *s.n.* /de la ***concedia***, după fr. *congé*; cf. it. ***congedo***.

concelebrá *vb. I. tr.* (*despre preoți*) A oficia împreună un serviciu religios. • prez.ind. *-ez.* /<it. ***concelebrare***.

concení *vb. IV. tr.* (*înv., reg.*) A nimici, a extermina. *Vei merge să-ți iei soția și de voiești, vom conceni și pe frații tăi* (ISP.). • prez.ind. *-esc.* /<sl. veche **коньчѣнъ**.

concénie *s.f.* (*înv., reg.*) Nimicire, exterminare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<sl. veche **коньчанїе**.

concentrá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A (se) strînge, a (se) aduna, a (se) acumula într-un (singur) loc; a (se) îndrepta spre un (singur) punct. *Tell, în care se concentra țăria noastră, era informat de N. Bălcescu și de Ion Ghica de tot ce se întîmpla* (GHICA). **2** *tr.* (*milit.; compl. indică rezerviști*) A chema vremelnic sub arme pentru instruire, în timp de pace. *În primăvara aceea, au fost concentrați opt sute de recruți... pentru instrucție* (SADOV.). ◆ A strînge mai multe unități militare într-o anumită zonă. **3** *refl.* (*psih.*) A-și încorda atenția, gîndirea într-o (singură) direcție; a fi preocupat de ceva; a fi absorbit de ceva. *În faza ultimă, Eminescu devine mai puțin atent la natură. Acum se concentrează asupra propriului său suflet* (IBR.). **4** *tr.* (*chim.*) A mări conținutul procentual al unui com-

ponent într-o soluție, într-un amestec. **5** *tr.* (*tehn.*) A separa părțile cu minereuri utile de părțile sterile din minereul brut. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***concentrer***.

concentráre *s.f.* **1** Strîngere, acumulare, adunare într-un singur loc. *Concentrarea tuturor puterilor* (MAIOR.). **2** (*milit.*) Chemare temporară, sub arme, în timp de pace, a rezerviștilor. **3** (*psih.*) Însușire a atenției care constă în orientarea prelungită a conștiinței asupra unui obiect, a unei probleme sau a unei activități și sustragerea de la altele. **4** (*chim.*) Operație de mărire a concentrației unui component dintr-un amestec sau dintr-o soluție. **5** (*miner.*) Operație de separare a mineralelor utile de cele sterile, utilizînd metoda flotației, gravimetriei, magnetică etc. **6** (*econ.*) *Concentrarea producției* = reunire a mai multor întreprinderi și organizare a producției în întreprinderi mai mari. *Concentrarea capitalului* = creșterea capitalului prin acumulare. **7** (*în regimurile totalitare*) *Lagăr de concentrare* = loc în care sînt închiși și izolați cetățenii de anumite rase, religii sau cei considerați periculoși din cauza activității lor politice. • pl. *-ări.* /v. ***concentra***.

concentrát[1] *s.n.* **1** (*miner.*) Produs minier bogat în minerale utile, obținut prin eliminarea sterilului, prin concentrare (5). **2** (*ind. alim.*) Produs alimentar cu volum mic și procent mare de substanțe nutritive, obținut prin hidroliza proteinelor vegetale și animale, putînd fi consumat după o prealabilă încălzire, fierbere în apă etc. • pl. *-e.* /<germ. ***Koncentrat***, fr. ***concentré***.

concentrát[2]**, -ă** *adj.* **1** Care are concentrație mare. ◇ *Furaje concentrate* v. furaj. **2** (*milit.*; *despre rezerviști*) Care este chemat vremelnic sub arme. **3** (*despre limbaj, stil, exprimare*) Concis (1). **4** (*despre oameni*) Care este foarte preocupat; care este prins de o anumită activitate. • pl. *-ți, -te.* /v. ***concentra***.

concentratór *s.n.* (*inform.*) Calculator de capacitate redusă, programat pentru a executa multiplexarea unui set de linii de comunicație de joasă viteză pe o singură linie. • pl. *-oare.* /<engl. ***concentrator***.

concentrație *s.f.* (*chim.*) Cantitatea dintr-un component, conținută într-o anumită cantitate de dizolvant sau de soluție. ◇ *Concentrație normală* v. normal. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *concentrațiúne* *s.f.* /<fr. ***concentration***.

concentraționár, -ă *adj.*, *s.m.*, *s.f.* **1** *adj.* Referitor la lagărele de concentrare. **2** *s.m.*, *s.f.* Deținut într-un lagăr de concentrare. • sil. *-ți-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***concentrationnaire***.

concentrațiúne *s.f.* v. concentrație.

concéntric, -ă *adj.* **1** Dispus circular în jurul unei părți centrale comune. **2** (*geom.*; *despre cercuri, curbe etc.*) Care au un centru comun. **3** (*pedag.*; *despre predarea cunoștințelor*) Organizat în cercuri din ce în ce mai largi, completînd și extinzînd sfera cu fiecare ciclu școlar. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***concentrique***.

concentricitáte *s.f.* Însușirea de a fi concentric. • /<engl. ***concentricity***.

concentrísm *s.n.* (*econ.*) Doctrină favorabilă concentrării economice. • /<fr. ***concentrisme***.

concéntus *s.n. invar.* (*muz.*) Melodie corală liturgică la unison, melismatică, ce se opune recitării solo. • /<fr. ***concentus***.

concépe *vb. III.* **1** *tr.* A imagina, a proiecta, a crea ceva nou. *A conceput un plan detaliat al clădirii.* **2** *tr.* A-și face o idee (cu privire la ceva); a pricepe, a înțelege. *Selecția nu se poate concepe fără un criteriu* (IBR.). ◇ Loc.adv. *De neconceput* = de neînțeles, de neimaginat; imposibil. *Ceea ce îmi spui este de neconceput.* **3** *tr.* A formula (în scris) ceva, într-un anumit fel, a exprima în anumiți termeni. *A conceput o scrisoare către ministru.* **4** *intr., tr.* (*despre femei*) A procrea, a zămisli. • prez.ind. *concép.* /<lat. ***concipere***, it. ***concepire***.

concépere *s.f.* **1** Imaginare, proiectare. *Ce stil are băiatul acesta! ce vervă! ce invențiune! ce concepere! ce originalitate!* (CAR.). **2** Pricepere, înțelegere. **3** Redactare, formulare (în scris) a ceva. **4** Zămislire. • pl. *-i.* /v. ***concepe***.

concepíbil, -ă *adj.* Conceptibil. • pl. *-i, -e.* /<it. ***concepibile***.

concépt *s.n.* **1** Idee, noțiune care constituie treapta cea mai înaltă de abstractizare în reflectarea realității. *Descompunerea analitică a unui concept în elementele sale constitutive* (MAIOR.). ◇ *Operaționalizarea conceptelor* v. operaționalizare. **2** (*filos.*) Formă de cunoaștere prin abstractizare, prin generalizare (realizată experimental sau prin revelație). **3** Ciornă; schiță. *Face conceptele scurte și nu respectă cu strictețe formulele consacrate* (VLAH.). • pl. *-e.* /<fr. ***concept***, lat. ***conceptus, -us***, germ. ***Konzept***.

conceptăcul *s.n.* (*bot.*) Cavitate în care se formează gameții la unele criptogame. • pl. *-e.* /<fr. ***conceptacle***, lat. ***conceptacŭlum, -i***.

conceptíbil, -ă *adj.* Care poate fi conceput; concepibil. • pl. *-i, -e.* /***concept*** + ***-ibil***, după it. *concepibile*.

conceptísm *s.n.* (*lit.*; *în Spania*) Școală literară din prima jumătate a sec. 17, care se caracterizează prin finețea excesivă a gîndirii, prin cultul pentru alegorie și pentru ambiguitate, prin cultivarea efectelor surprinzătoare și prin erudiție scolastică. • /<fr. ***conceptisme***; cf. sp. *concepto*, it. *concetto* „procedeu stilistic ingenios".

conceptíst, -ă *adj.*, *s.m.*, *s.f.* (Adept) al conceptismului. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***conceptiste***.

conceptivitáte *s.f.* Fecunditatea femeii. • /<fr. ***conceptivité***.

conceptuál, -ă *adj.* **1** Care ține de concept sau de concepție, care se referă la concept sau la concepție; abstract. *Cunoaștere conceptuală a lumii.* **2** *Artă conceptuală* = tendință în arta de la sfîrșitul anilor '60, care face să primeze ideea, concepția operei asupra formei sale concrete. • sil. *-tu-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***conceptuel***, lat. ***conceptualis, -e***.

conceptualísm *s.n.* (*filos.*) Concepție în filosofia scolastică medievală, apropiată de nominalism, inițiată de Pierre Abélard, care susține existența mintală a conceptelor, a noțiunilor generale ce preexistă experienței, experiența prilejuind revelarea, manifestarea lor. • sil. *-tu-a-.* /<fr. ***conceptualisme***.

conceptualíst, -ă *adj.*, *s.m.*, *s.f.* (Adept) al conceptualismului. • sil. *-tu-a-.* pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***conceptualiste***.

conceptualitáte *s.f.* Caracter conceptual. • sil. *-tu-a-.* /***conceptual*** + ***-itate***.

conceptualizá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică concepte*) A elabora pornind de la un lucru oarecare. **2** A transpune o teorie, o idee în concepte. • sil. *-tu-a-.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***conceptualiser***.

conceptualizánt, -ă *adj.* Care conceptualizează. • sil. *-tu-a-.* pl. *-ți, -te.* /***conceptualiza*** + ***-ant***.

conceptualizáre *s.f.* **1** Elaborare a unui concept pornind de la un lucru oarecare. **2** Transpunere a unei idei, a unei teorii în concepte. • sil. *-tu-a-.* pl. *-ări.* /v. ***conceptualiza***.

conceptualizát, -ă *adj.* (*despre idei, teorii etc.*) Care a fost transpus în concepte. • sil. *-tu-a-.* pl. *-ți, -te.* /v. ***conceptualiza***.

concépție *s.f.* **1** Ansamblu sau sistem de idei privitoare la problemele filosofice, științifice, economice, morale, tehnice, literare etc.; mod de a înțelege sau de a interpreta fenomenele pe baza unui sistem de idei. *Felurite alte idei vin în ajutorul concepțiunii primitive* (MAIOR.). ◇ *Concepție despre lume* = viziune de ansamblu (reprezentare și teorie) asupra lumii, a existenței umane, scop fundamental al cunoașterii și filosofiei. ◆ Rezultatul acțiunii de a concepe, ceea ce a fost conceput. **2** (*fiziol.*) Proces prin care, în urma fecundării, se produce declanșarea sarcinii; zămislire, procreare (a unui copil). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *concepțiúne* *s.f.* /<fr. ***conception***, lat. ***conceptio, -onis***.

concepționál, -ă *adj.* Care aparține concepției, care se referă la concepție. • sil. *-ți-o-.* pl. *-i, -e.* /<engl. ***conceptional***.

concepțiúne *s.f.* v. concepție.

concepút, -ă *adj.* **1** Care a fost creat. *Plan conceput.* **2** Care a fost zămislit. *Copil conceput.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***concepe***.

concérn *s.n.* (*econ.*) Organizație complexă, formată prin unirea mai multor întreprinderi din diferite ramuri economice, sub o conducere unitară, în care întreprinderile își păstrează formal o anumită independență. ◇ *Concern bancar* = formă de participație caracterizată prin unirea a două sau a mai multor bănci care își păstrează independența. • pl. *-e, -uri.* /<engl. ***concern***, germ. ***Konzern***.

concérne *vb. III. tr.* (*fran.*) A viza, a privi. *Planul nostru concerne o excursie la munte.* • prez.ind. pers. 3 *concérne.* /<fr. ***concerner***.

concért *s.n.* **1** (*muz.*) Interpretare în public a unor lucrări muzicale. *A susținut un concert.* **2** (*muz.*) Compoziție muzicală amplă, de obicei în trei părți, scrisă pentru unul sau mai multe instrumente solistice, cu acompaniament de orchestră. ◇ *Concert pentru orchestră* = lucrare orchestrală de virtuozitate. **3** Fig. Cîntec de păsări. **4** Fig. Manifestare zgomotoasă. *Concert de aclamații.* **5** Fig. Unanimitate, înțelegere (deplină); acord, armonie. *Din al lumii splendid concert de admirări* (ALECS.). • pl. *-e.* /<fr. ***concert***, it. ***concerto***, germ. ***Konzert***.

concertá *vb. I.* **1** *intr.* (*muz.*) A da un concert (1). *Pianistul va concerta la București în mai.* **2** *intr.* (*despre șefi de state, diplomați etc.*) A se consulta pentru a se pune de acord asupra unui proiect comun, pentru a lua o atitudine, o măsură comună. **3** *tr.* A pune la cale, a pregăti (în comun). • prez.ind. *-ez.* /<it. ***concertare***, fr. ***concerter***.

concertánt, -ă *adj.* (*muz.*; *despre lucrări muzicale*) Cu caracter de concert (2). ◇ *Gen concertant* = gen muzical dezvoltat în sec. 17-18, ca urmare a perfecționării instrumentelor și a apariției concertului; domeniu de manifestare a virtuozității instrumentale întruchipate de un solist acompaniat de restul ansamblului. *Simfonie concertantă* = compoziție muzicală rezultată din îmbinarea simfoniei și a concertului instrumental, în care două sau mai multe instrumente au, alternativ, un rol dominant în orchestră. *Voce concertantă* = voce principală cu caracter solistic-virtuos într-un ansamblu coral. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***concertant***.

concertát, -ă *adj.* Care este stabilit, hotărît împreună cu alții; care rezultă dintr-o înțelegere. *Meditație concertată asupra acestei probleme.* • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***concerté***, it. ***concertato***.

concertínă *s.f.* (*muz.*) Instrument asemănător cu acordeonul, de formă hexagonală, cu claviatura din butoni dispuși cromatic. • pl. *-e.* /<fr. ***concertine***.

concertíno *s.n.* (*muz.*) **1** Nume dat grupului de instrumente solistice în concerto grosso. **2** Concert de proporții reduse. **3** Lucrare muzicală concertantă, cu formă liberă, în care sînt evidențiate calitățile instrumentiștilor soliști. • /<it. ***concertino***.

concertíst, -ă *s.m.*, *s.f.* (*muz.*) Interpret care susține (instrumental sau vocal) concerte sau recitaluri. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***concertiste***.

concertístic, -ă *adj.* (*muz.*) Care aparține concertului, care se referă la concert. • pl. *-ci, -ce.* /<it. ***concertistico***.

concertmáistru *s.m.* (*muz.*) Prim instrumentist (violonist) al unei orchestre (simfonice, de cameră etc.). • pl. *-iștri.* /***concert*** + ***maistru***, după germ. *Konzertmeister*.

concérto *s.n.* (*muz.*) Compoziție muzicală pentru orchestră cu unul sau mai multe instrumente solistice. ◇ *Concerto grosso* = compoziție orchestrală de virtuozitate, care stă la originea concertului (2), compusă din mai multe părți, în care un grup de instrumente solistice cîntă alternativ, în dialog cu întreaga orchestră. • /<it., fr. ***concerto*** *[grosso]*.

concertstück [kɔnʧert'ʃtjuk] *s.n.* (*muz.*) Piesă instrumentală concertantă, din epoca romantismului, scrisă în stil liber, adesea valorificînd arii celebre din opere, care se caracterizează printr-un înalt grad de dificultate tehnică. • /<germ. ***Konzertstück***.

concésie *s.f* **1** Îngăduință; cedare, renunțare (la ceva) în folosul sau în interesul altuia; concedere. ◇ Expr. *A face cuiva o concesie* = a renunța la o opinie sau la o pretenție față de cineva; a face un hatîr; a ceda. *N-am putut măcar să respect nici o altă hotărîre pe care o luasem..., dovedindu-i că-i fac o concesie acceptînd invitația* (CA. PETR.). ◆ Ceea ce constituie obiectul concesiei. **2** (*jur.*; *în forma „concesiune"*) Convenție prin care o persoană fizică sau juridică obține dreptul de a exploata anumite servicii publice sau bunuri ale statului, în schimbul unor beneficii care revin acestuia din urmă. *Storsese de la Poarta concesiuni și despăgubiri însemnate în Bosnia* (GHICA). ◆ Bunurile care formează obiectul acestei convenții. **3** (*ret.*) Figură retorică ce constă în acordarea unei aprobări părții adverse pentru a o putea respinge mai apoi cu ușurință; epitropă. **4** (*înv.*) Privilegiu. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *concesiúne* *s.f.* /<fr. ***concession***, lat. ***concessio, -onis***.

concesioná *vb. I. tr.* (*jur.*) A da sau a lua în concesiune. *Tîrziu, peste un an, doi, apărea un ins, care se oferea, așa, într-o doară, să concesioneze pămînturile*

oamenilor (BOGZA). • sil. *-si-o-*. prez.ind. *-ez.* /***concesie*** + *-iona*.

concesionál, -ă *adj.* (*jur.*) Care aparține concesiunii, care se referă la concesiune. • sil. *-si-o-*. pl. *-i, -e.* /<it. ***concessionale***.

concesionár *s.m.* Persoană (fizică sau juridică) beneficiară a unui contract de concesiune. *Concesionarului i se da dreptul să negocieze și să emită obligațiunile* (GHICA). • sil. *-si-o-*. pl. *-i.* /<fr. ***concessionnaire***.

concesionáre *s.f.* Faptul de *a concesiona*. • sil. *-si-o-*. pl. *-ări.* /v. ***concesiona***.

concesionát, -ă *adj.* (*jur.*) Care a fost dat sau luat în concesiune. • sil. *-si-o-*. pl. *-ți, -te.* /v. ***concesiona***.

concesiúne *s.f.* v. concesie.

concesív, -ă *adj.* **1** Care face concesii (1); îngăduitor. **2** (*gram.*) *Circumstanțial concesiv* = circumstanțial care exprimă concesia sau faptul care ar fi trebuit să împiedice realizarea unei acțiuni. *Propoziție concesivă* (*și subst. f.*) = propoziție circumstanțială care corespunde, în planul frazei, unui circumstanțial concesiv. *Conjuncție concesivă* = conjuncție care introduce o propoziție concesivă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***concessif***, lat. ***concessivus, -a, -um***, germ. ***konzessiv***.

concesivitáte *s.f.* Caracter concesiv. • /***concesiv*** + *-itate*.

concetățeán, -ă *s.m., s.f.* **1** Persoană care este din același oraș cu altcineva. **2** Persoană care este din același stat cu altcineva. *România va... urma... pre căile alese de unanimitate concetățenilor săi* (RUSSO). • pl. *-eni, -ene.* /***con***[3]*-* + ***cetățean***, după fr. *concitoyen*.

concetísm *s.n.* Tendință artistică și estetică, inițiată în Italia, în sec. 16, caracteristică în special Renașterii târzii și barocului, care cultiva o exprimare încărcată, metaforică, cu o abundență de concetti, figuri retorice, jocuri de cuvinte, cu nuanțe de afectare și de prețiozitate. • /<it. ***concettismo*** <*concetto* „concept, gîndire originală".

concetíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Adept) al concetismului. • pl. *-iști, -iste.* /<it. ***concettista***.

concetto [kon'ʧeto] *s.n.* (*stil.*; *mai ales la pl.*; *în forma „concetti"*) Procedeu stilistic complex, constînd în crearea unor expresii ingenioase, subtile, surprinzătoare, bazate pe asocierea unor elemente contradictorii (oximoron, antiteză), pe metafore elaborate, căutate, pe alegorii, hiperbole, pe artificii iscusite, avînd ca scop o exprimare ambiguă, simbolică, emblematică, sentențioasă etc., în care ascuțimea spiritului fructifică rafinamentele erudiției. • pl. *-i.* /<it. ***concetto***.

concheránt, -ă *adj.* (*fran.*) Cuceritor (1). *Numai sub Mircea și Mihai Viteazul ei au fost concherenți* (BĂLC.). • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***conquérant***.

conchétă *s.f.* (*fran.*) Cucerire[1] (3) (galantă). *Nici o femeie n-a vrut să-și bată capul cu o asemenea conchetă* (ALECS.). • pl. *-e.* /<fr. ***conquête***.

conchi- Elem. de compunere „cochilie, scoică"; „cornet nazal". • și *conco-*. /<fr., engl. ***conchi-***, ***concho-***; cf. lat. *concha, -ae*, gr. *κόγχη* „cochilie".

conchíde *vb. III. intr.* **1** A încheia o expunere, o cercetare etc., dînd o soluție definitivă. **2** A trage o concluzie din cele spuse sau din premise; a conclude, a concluziona (1). *De aceea conchid că acest învățămînt... a dobîndit un rezultat* (MAIOR.). **3** (*jur.*) A formula concluzii într-un proces. **4** A se pronunța pentru. *Procurorul a conchis pentru pedeapsa maximă*. **5** A lua o hotărîre; a decide. • prez.ind. *conchíd*; part. *conchis.* /<lat. ***concludere***, fr. ***conclure***, după *închide*.

conchídere *s.f.* Faptul de *a conchide*. • pl. *-i.* /v. ***conchide***.

conchifére *s.f. pl.* (*zool.*) Moluște prevăzute cu cochilie (*Conchifera*). • /<germ. ***Konchiferen***.

conchiflór, -ă *adj.* (*bot.*; *despre plante*) Care are flori în formă de cochilie. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***conchiflorus***.

conchifórm, -ă *adj.* (*zool.*) În formă de cochilie de melc. • pl. *-i, -e.* /<germ. ***konchiform***, lat. ***conchiformis***.

conchílie *s.f.* Scoică (goală). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<lat. ***conchylium, -ii***.

conchilio- Elem. de compunere „scoică". • /<fr. ***conchylio-***; cf. gr. *κογχύλιον* „cochilie".

conchiliocultór, -oáre *s.m., s.f.* Persoană care se ocupă cu conchiliocultura. • sil. *-li-o-*. pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***conchylioculteur***.

conchiliocultúră *s.f.* Cultura scoicilor. • sil. *-li-o-*. /<fr. ***conchylioculture***.

conchilioióg, -ă *s.m., s.f.* (*zool.*) Specialist în conchiliologie. • sil. *-li-o-*. pl. *-gi, -ge.* /<germ. ***Konchyliologe***.

conchiliológic, -ă *adj.* (*zool.*) Care aparține conchiliologiei, care se referă la conchiliologie. • sil. *-li-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***conchyliologique***.

conchiliológie *s.f.* Parte a zoologiei care se ocupă cu studiul scoicilor; concologie. • sil. *-li-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***conchyliologie***; cf. gr. *κογχύλιον* „cochilie", *λόγος* „studiu".

conchistadór *s.m.* **1** Aventurier spaniol din sec. 15-16, plecat să cucerească teritorii în America sau în altă parte a lumii. **2** (*lit.*; *glum.*) Cuceritor în dragoste. • pl. *-i.* /<sp. ***conquistador***.

conchístă *s.f.* (*ital.*) **1** Cucerire[1] (2). *Mircea este silit a părăsi o parte din conchistele sale* (BĂLC.). **2** Cucerire amoroasă. *Capriciul amoros ce avu Horațiu pentru această frumoasă libertină îl împiedică de a face o conquistă mai serioasă* (OLLĂN.). ◆ Ext. Femeie cucerită, sedusă. • scris și *conquistă*. pl. *-e.* și (*înv.*) *concuístă* s.f. /<it. ***conquista***.

conci *s.n.* (*reg.*) **1** Cerc de lemn, de lînă împletită etc., învelit în pînză sau într-o împletitură de păr, pe care, în unele regiuni de la țară, îl poartă femeile măritate pe creștetul capului, sub basma. **2** Coc de păr. *Tot așa de statornic și de credincios au păstrat femeile satelor vălurile, pieptănătura în cozi și conciuri* (IORGA). ◇ Expr. *A face conciul unei fete* = a lua o fată de soție. *Storsul vinului trecu, Badea conciu' nu-mi făcu* (POP.). *A pune conciu bărbatului* = a-și înșela soțul. ◆ Sinec. (*glum.*) Femeie. *Mai multe conciuri decît căciuli* (POP.). • pl. *-uri.* /<magh. ***konty***.

concíclic, -ă *adj.* (*geom.*; *despre puncte*) Care se află pe același cerc. • pl. *-ci, -ce.* /***con***[$\frac{5}{5}$]*-* + ***ciclic***.

conciliá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică diferende, divergențe*) A soluționa pe cale amiabilă; a pune de acord; a aplana. **2** *tr.* (*jur.*) A încerca aplanarea sau evitarea unor litigii prin împăcarea părților. **3** *refl.* (*despre adversari*) A se împăca. • sil. *-li-a.* prez.ind. *-iez.* /<fr. ***concilier***, lat. ***conciliare***.

conciliábil, -ă *adj.* Care poate fi conciliat. • sil. *-li-a-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***conciliable***.

conciliábul *s.n.* **1** Consfătuire secretă între persoane care plănuiesc ceva (nepermis). *Ceea ce-l îngrijora deocamdată mai mult erau conciliabulele de la spatele lui* (CE. PETR.). **2** (*bis.*) Reuniune a prelaților schismatici. • sil. *-li-a-*. pl. *-e.* /<lat. ***conciliabŭlum, -i***, fr. ***conciliabule***.

conciliánt, -ă *adj.* Care se lasă ușor înduplecat, convins. *Sultana era mai conciliantă* (G. M. ZAMF.). • sil. *-li-ant*. pl. *-ți, -te.* /<fr. ***conciliant***.

conciliár, -ă *adj.* (*bis.*) Care aparține conciliului, care se referă la conciliu; sinodal. • sil. *-li-ar*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***conciliaire***.

conciliát, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este împăcat. **2** (*despre probleme, acțiuni etc.*) Care este decis în urma unei discuții. • sil. *-li-at*. pl. *-ți, -te.* /v. ***concilia***.

conciliatór, -oáre *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care tinde spre un acord, spre împăcarea unor divergențe; care duce înțelegere între părți opuse; conciliatorist. **2** *adj.* (*polit.*) Care, în fața unor divergențe de ordin major, caută o soluție de compromis, o linie de mijloc, oportunistă. **3** *s.m., s.f.* Persoană care mijlocește o împăcare. • sil. *-li-a-*. pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***conciliatoire***, ***conciliateur***, lat. ***conciliator***, ***-toris***.

conciliatorísm *s.n.* Atitudine, acțiune conciliatoare. • sil. *-li-a-*. /<it. ***conciliatorismo***.

conciliatoríst, -ă *adj.* Conciliator (1). • sil. *-li-a-*. pl. *-iști, -iste.* /***conciliator*** + *-ist*.

conciliáție *s.f.* **1** Conciliere. ◆ (*jur.*; *în dreptul internațional*) Procedură de împăcare, urmărind înlăturarea conflictelor. **2** (*ret.*) Figură retorică în care se folosește un argument „ostil" pentru propria cauză. • sil. *-li-a-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *conciliațiúne* s.f. /<fr. ***conciliation***, lat. ***conciliatio***, ***-onis***.

conciliațiúne *s.f.* v. conciliație.

conciliére *s.f.* Împăcare, punere de acord; conciliație (1). *Discuțiile... nu izbutesc la nimic alta decît la concilieri aparente* (IORGA). ◇ *Conciliere internațională* = mijloc de rezolvare pașnică a diferendelor dintre state, conform propunerilor făcute de o comisie a cărei organizare, componență și al cărei mod de lucru sînt stabilite prin acordul părților. • sil. *-li-e-*. pl. *-i.* /v. ***concilia***.

concíliu *s.n.* (*bis.*) **1** Adunare de prelați (catolici), în care se decide asupra unor chestiuni de dogmă, morală, disciplină ecleziastică etc.; sinod. *Conciliul de la Niceea*. **2** *Conciliu ecumenic* = conciliu la care iau parte arhierei ai unor confesiuni creștine din toată lumea (condus de papă). • pl. *-ii.* /<lat. ***concilium, -ii***.

cóncină[1] *s.f.* Numele unui joc de cărți. *Să facem împreună partida noastră de concină* (ALECS.). • acc. și *concínă*. pl. *-e.* /<ngr. ***κοντσίνα***.

cóncină[2] *s.f.* (*reg.*; *de obicei în imprec.*) Sfîrșit. *Bată-l concina! O leșinat parpalecu', bată-l concina!* (ALECS.). • pl. *-i.* /<sl. veche ***кончина***.

concís, -ă *adj.* **1** (*despre stil*) Care este exprimat succint și cuprinzător. **2** (*despre oameni*) Care se exprimă lapidar, concentrat[2], rezumativ. *Sînt uneori prea conciși și chiar obscuri în expresiunile lor pregnante* (MAIOR.). • pl. *-și, -se.* /<fr. ***concis***, lat. ***concīsus, -a, -um*** <*concidere* „a tăia".

concitadín, -ă *s.m., s.f.* Persoană considerată în raport cu altă persoană care locuiește în același oraș. • pl. *-i, -e.* /<it. ***concittadino***.

concitát, -ă *adj.* Care este ațițat, întărîtat, furios. • pl. *-ți, -te.* /<lat. ***concītatus, -a, -um***.

concitáție *s.f.* **1** Excitație; neliniște. **2** Tulburare; neliniște. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<lat. ***concītatĭo, -onis***.

conciulét *s.n.* (*reg.*) Dim. al lui *conci*. • pl. *-e.* /***conci*** + *-eț*.

concízie *s.f.* Calitatea de a fi concis; exprimare, formulare scurtă. *Ce informație judicioasă și exactă, ce putere și siguranță în judecată, ce concizie în formă!* (IORGA). • g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *conciziúne* s.f. /<fr. ***concision***, lat. ***concīsĭo, -onis***.

conciziúne *s.f.* v. concizie.

conclamáție *s.f.* (*în antic. romană*) Prima ceremonie funerară, prin care era invocat mortul. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *conclamațiúne* s.f. /<lat. ***conclamatĭo, -onis***, fr. ***conclamation***.

conclamațiúne *s.f.* v. conclamație.

concláv *s.n.* **1** (*în antic. romană*) Încăpere în care matroanele se retrăgeau pentru a-și primi musafirii apropiați. **2** (*bis.*) Adunare a cardinalilor în vederea alegerii noului papă. ◆ Loc, sală unde se ține această adunare. **3** Fig. Adunare secretă. • pl. *-uri, -e.* /<fr. ***conclave***, lat. ***conclave***, ***-is*** „cameră închisă cu cheia".

conclúde *vb. III. tr.* A conchide (2). • prez.ind. *conclúd.* /<lat., it. ***concludere***.

concludént, -ă *adj.* **1** (*despre lucruri, fapte, argumente etc.*) Care poate convinge; edificator, convingător. *Probele desfășurate erau concludente* (CHIRIȚ.). ◇ (*jur.*) *Probă concludentă* = probă de natură să ducă la soluționarea cauzei. **2** (*log.*; *despre fapte sau premise*) Pe baza căruia se poate trage o concluzie (4). • pl. *-ți, -te.* /<it. ***concludente***.

concludénță *s.f.* Însușire a unui argument, a unei probe etc. de a convinge; caracter concludent. • /<it. ***concludenza***.

conclusív, -ă *adj.* v. concluziv.

conciúsum *s.n. invar.* **1** Decizie a anumitor adunări sau diete. **2** Notă care rezumă dezbateri diplomatice. • /<lat. ***conclūsum, -i*** <*concludere* „a conclude".

conclúzie *s.f.* **1** Gîndire, judecată care rezultă dintr-un șir de constatări sau argumente; încheiere a unei judecăți sau a unui șir de judecăți. **2** Ultima parte a unei expuneri, a unei opere sau a unei lucrări care cuprinde, în rezumat, rezultatele finale. ◇ Loc.adv. *În conclузie* = în consecință, prin urmare. ◇ Expr. *A trage concluzia* (sau *concluziile*) = a rezuma ideile emise de participanții la o dezbatere, arătînd consecințele care se impun în urma celor discutate; a conchide (1). *A trage concluzia* (*că...*) v. trage. **3** (*muz.*) Ultima secțiune din expoziția unei sonate. **4** (*log.*) Constatare finală, dedusă dintr-un șir de judecăți, argumente și interpretări; judecată finală a unui silogism. *Derivarea judecății din două altele se numește silogism. Judecata derivată se numește concluziune* (MAIOR.). **5** (*mat.*) Parte din enunțul unei teoreme al cărei adevăr se deduce prin demonstrație. **6** (*jur.*; *la pl.*) Încheiere a unei chestiuni făcută de o autoritate judiciară sau ministerială; aviz, propunere. ◇ Expr. *A pune concluzii* = a formula pe scurt acuzarea (sau apărarea) într-un proces. **7** (*jur.*; *la pl.*) Expunerile părților și ale procurorului într-un proces. **8** (*jur.*) *Concluzie de învinuire* = actul prin care organul de urmărire penală hotărăște trimiterea în

judecată a învinuitului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi *(înv.)* **concluziúne** *s.f.* /<fr. ***conclusion***, lat. ***conclūsĭo***, ***-onis***, germ. ***Konklusion***.

concluzionâ *vb. I. intr.* **1** A trage concluzii; a conclude, a conchide (2). **2** *(fam.)* A încheia discuţia. • sil. *-zi-o-.* prez.ind. *-ez.* /<***concluzie*** + *-iona*.

concluzionáre *s.f.* Faptul de *a concluziona*. • sil. *-zi-o-.* pl. *-ări.* /v. ***concluziona***.

concluziúne *s.f.* v. concluzie.

concluzív, -ă *adj.* Care constituie o concluzie; care conchide. *Două vorbe concluzive* (EMIN.). <> *(gram.) Propoziţie concluzivă (şi subst. f.)* = propoziţie coordonată care exprimă o concluzie a coordonatei precedente. *Conjuncţie concluzivă* = conjuncţie care introduce o propoziţie concluzivă. • pl. *-i, -e.* şi *(înv.) conclusív, -ă adj.* /<fr. ***conclusif***, it. ***conclusivo***, germ. ***konklusiv***.

conco- v. conchi-.

concoidál, -ă *adj.* **1** *(geom.)* Care aparţine concoidei, care se referă la concoidă. **2** Cu suprafaţa curbă. • sil. *-co-i-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***conchoïdal***.

concoídă *s.f.* **1** *(geom.)* Curbă plană, obţinută dintr-o curbă dată ducînd printr-un punct fix o secantă variabilă care se roteşte sprijinindu-se pe acest punct. **2** *(arhit.)* Profilul unui fus de coloană. • pl. *-e.* /<fr. ***conchoïde***; cf. gr. *κόγχη* „scoică", *εἶδος* „aspect".

concologíe *s.f.* *(zool.)* Cochiliologie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***conchologie***.

concomitánt, -ă *adj.* v. concomitent.

concomitánţă *s.f.* v. concomitenţă.

concomitént, -ă *adj., adv.* *(despre acţiuni, evenimente, fenomene etc.)* Care se petrece în acelaşi timp (cu altceva); simultan. *Concomitent cu ploaia s-a lăsat o ceaţă deasă* (PER.). <> *(fiz.) Sunete concomitente* = sunete armonioase care însoţesc tonul fundamental. *(med.) Simptome concomitente* = simptome care le însoţesc pe cele esenţiale. • pl. *-ţi, -te.* şi *(înv.) concomitánt, -ă adj.* /<fr. ***concomitant***; cf. lat. *concomitari* „a însoţi".

concomiténţă *s.f.* Simultaneitate a două sau a mai multor acţiuni, fenomene, evenimente etc. *Cazurile de modificări la concomitanţele admise mai înainte sînt dese* (MAIOR.). • şi *(înv.) concomitánţă s.f.* /<fr. ***concomitance***.

concordá *vb. I.* **1** *intr.* A fi în acord; a corespunde, a se potrivi. *Cele două scrieri nu concordă* (GIUR.). **2** *tr.* A face să corespundă, a armoniza. *Dacă lumea este un vis, de ce n-am putea să concordăm şirul fenomenelor sale cum voim noi?* (EMIN.). • prez.ind. *concórd, (înv.) -ez.* /<fr. ***concorder***, lat. ***concordare***.

concordánt, -ă *adj.* **1** Care concordă (cu...), care coincide, care se suprapune (cu...). *Vodă Roman, Vodă Vlachiţă şi Vodă Negru sînt trei idealuri concordante* (HASD.). <> *Noţiuni concordante* = noţiuni ale căror sfere coincid integral sau parţial. **2** *(geol.) Structură concordantă* = structură în care toate straturile, în special cele care apar la zi, au sens comun de înclinare. *Relief concordant* = relief care are aceeaşi direcţie de înclinare ca şi straturile geologice subiacente. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***concordant***, it. ***concordante***.

concordánţă *s.f.* **1** Faptul de *a concorda*; stare a două sau a mai multor lucruri care concordă; potrivire, acord, corespondenţă. **2** *(gram.) Concordanţa timpurilor* = ansamblu de reguli potrivit cărora se fixează timpul verbului din propoziţia subordonată în acord cu timpul verbului din propoziţia regentă; consecuţia timpurilor, corespondenţa timpurilor. ◆ Îmbinare armonioasă de sunete (consecutive). **3** *(geol.)* Raportul dintre două (serii de) straturi care s-au sedimentat continuu. ◆ Corespondenţă între direcţia de înclinare a suprafeţelor topografice care definesc anumite forme de relief şi cea a straturilor geologice subiacente. **4** *(log.) Metoda concordanţei* = metodă inductivă conform căreia se consideră drept cauză a unui fenomen împrejurarea care se produce totdeauna printre antecedentele lui. **5** *(mai ales în filologia anglo-saxonă şi romanică)* Glosar constînd în listarea cuvintelor, însoţite fiecare de un microcontext pertinent pentru înţelegerea lor. ◆ Spec. Indice cu toate cuvintele *Bibliei*, cu indicarea paralelă a tuturor locurilor unde se găsesc. • pl. *-e.* /<fr. ***concordance***, it. ***concordanza***.

concordát *s.n.* **1** *(jur.)* Convenţie încheiată între un stat şi papă, în scopul reglementării statutului şi privilegiilor Bisericii Catolice în acel stat. **2** *(econ.; ieşit din uz) Concordat preventiv* = contract încheiat între un comerciant debitor şi creditorii săi privind modul şi termenele de stingere a datoriilor. • pl. *-e.* /<fr. ***concordat***.

concordatár, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care ţine de concordat (1), care se referă la un concordat. *Creditorii... tremură de groaza riscurilor unei lichidaţiuni concordatare..., tot atît de păgubitoare ca şi o lichidare falimentară* (PER.). **2** *s.m., s.f. (ieşit din uz)* Comerciant insolvabil care a obţinut un concordat (2). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***concordataire***.

concórdie *s.f.* Bună înţelegere; unitate; armonie. *Fac apel la concordie* (PAS). • g.-d. *-iei.* /<lat. ***concordĭa, -ae***.

concordísm *s.n.* Concepţie care caută să pună de acord învăţătura biblică cu rezultatele ştiinţei. • /<fr. ***concordisme***.

concordíst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care practică concordismul. **2** *adj.* Care aparţine concordismului sau concordiştilor, care se referă la concordism sau la concordişti. • pl. *-işti, -iste.* /<fr. ***concordiste***.

concotomíe *s.f.* *(chir.)* Rezecţie a cornetelor nazale. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***conchotomie***.

concremént *s.n.* *(med.)* Calcul la rinichi, în colecist etc. • /<germ. ***Konkrement***.

concrescént, -ă *adj.* **1** *(bot.; despre plante, frunze, fructe, seminţe)* Concrescut. **2** *(med.; despre organe)* Care este afectat de concrescenţă. *Degete concrescente.* • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***concrescent***.

concrescénţă *s.f.* *(med.)* Creştere împreună, unire patologică a două ţesuturi, a două formaţii anatomice etc. • pl. *-e.* /<fr. ***concrescence***, lat. ***concrescentĭa, -ae***; cf. lat. *concrescere* „a creşte împreună".

concrescút, -ă *adj.* *(bot.; despre plante, frunze, fructe, seminţe)* Care a crescut împreună, lipit unul de altul; concrescent (1). • pl. *-ţi, -te.* /v. ***concreşte***.

concréşte *vb. III. intr.* A creşte împreună. • prez.ind. *concrésc.* /<lat. ***concrescere***.

concreştere *s.f.* Creştere împreună. • pl. *-i.* /v. ***concreşte***.

concrét, -ă *adj., s.n.* **I** *adj.* **1** Care se poate percepe prin simţuri; palpabil, real. <> *Operaţie concretă* v. operaţie. **2** *(gram.; despre substantive)* Care denumeşte obiecte perceptibile prin simţuri. **3** *Muzică concretă* = muzică realizată pe baza prelucrării unui complex de sunete concrete (muzicale sau zgomote) cu ajutorul aparaturii electronice. **4** *(log.) Noţiuni concrete* = *(în opoz. cu „noţiuni abstracte")* denumiri ale lucrurilor care există ca atare în realitate, care pot fi cunoscute prin experienţă directă. **5** Care are simţul realităţii. *El este un spirit concret.* **6** Precis, (bine) determinat. *Ziarele au descris în mod concret desfăşurarea anchetei.* <> *(adv.) În documentar se arată concret deosebirile dintre sat şi oraş.* **II** *s.n. (filos.; în opoz. cu „abstract")* Categorie filosofică, desemnînd unitatea multiplelor determinări, însuşiri, laturi ale obiectelor şi fenomenelor, latura palpabilă, vizibilă a fenomenelor sau ansamblul desfăşurării lor în timp şi în spaţiu; lucruri, entităţi unice şi indivizibile; lumea concretă. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***concret***, lat. ***concrētus, -a, -um***.

concretéţe *s.f.* Caracterul a ceea ce este concret; concretitate, concretitudine. • /<it. ***concretezza***.

concretísm *s.n.* **1** Caracter concret. **2** Tendinţă în demersul ideativ şi în comportament de a lega totul la nivelul perceptiv. **3** *(filos.)* Concepţie potrivit căreia substratul ultim al lumii sînt lucrurile concrete, materiale. • /***concret*** + *-ism*.

concretitáte *s.f.* Concreteţe. • /***concret*** + *-itate*.

concretitúdine *s.f.* Concreteţe. • /***concret*** + *-itudine*.

concretizá *vb.* **1** *tr.* A da un sens, o formă, un caracter concret. **2** *tr., refl.* A (se) materializa, a (se) realiza practic. *Proiectul s-a concretizat într-o carte.* • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***concrétiser***.

concretizáre *s.f.* **1** Înfăţişare, prezentare concretă; materializare. *Cuvîntul este concretizarea noţiunii.* **2** *(log.; în opoz. cu „abstractizare")* Operaţie a gîndirii, opusă abstractizării, constînd în legarea generalului de experienţa senzorială, în îndreptarea gîndirii de la general spre particular. • pl. *-ări.* /v. ***concretiza***.

concretizát, -ă *adj.* Care este realizat în mod practic; materializat. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***concretiza***.

concretizatór, -oáre *adj.* Care concretizează. • pl. *-ori, -oare.* /<it. ***concretizzatore***.

concreţioná *vb. I. refl.* A suferi procesul de concreţionare. • sil. *-ţi-o-.* prez.ind. pers. 3 *-ează.* /<fr. ***concrétionner***.

concreţionár, -ă *adj.* Care prezintă concreţiuni. • sil. *-ţi-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***concrétionnaire***.

concreţionáre *s.f.* **1** *(chim.)* Operaţie de transformare, printr-un tratament termic, a unui conglomerat de pulberi, de metale, de metaloizi sau de compuşi organici într-un corp solid. **2** *(geol.)* Formare de concreţiuni (1). • sil. *-ţi-o-.* pl. *-ări.* /v. ***concreţiona***.

concreţiúne *s.f.* **1** *(geol.)* Agregat mineral, de formă sferică sau neregulată, rezultat din depunerea rocilor sedimentare în jurul unui corp străin şi prin concentrarea substanţelor minerale din soluţii apoase. **2** *(med.)* Formaţiune solidă care se dezvoltă într-un organ, în ţesuturi sau organe cavitare. • pl. *-i.* /<fr. ***concretion***, lat. ***concrētĭo, -onis***.

concubín, -ă *s.m., s.f* Persoană care trăieşte în concubinaj. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***concubin***, lat. ***concŭbĭnus, -i***.

concubináj *s.n.* Conviеţuire între două persoane, fără îndeplinirea formelor legale de căsătorie; căsătorie nelegitimă; contuberniu (3). • pl. *-e,* *(înv.) -uri.* /<fr. ***concubinage***.

concuístă *s.f.* v. conchistă.

concupiscént, -ă *adj.* Care este înclinat către plăceri senzuale, trupeşti. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***concupiscent***, lat. ***concŭpiscens, -entis***, it. ***concupiscente***.

concupiscénţă *s.f.* Înclinare către plăceri senzuale, trupeşti. ◆ Ext. Lascivitate, senzualitate. • /<fr. ***concupiscence***, it. ***concupiscenza***, lat. ***concŭpiscentĭa, -ae***.

concurá *vb. I.* **1** *intr.* A participa la un concurs, la o competiţie. *A concura pentru un premiu.* **2** *intr.* A tinde spre acelaşi rezultat, a duce spre acelaşi scop. *Toate idioamele care s-au amestecat... au concurat a forma limba francezilor* (RUSSO). **3** *intr., refl., tr.* A(-şi) face concurenţă (în comerţ); a (se) lupta pentru întîietate. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***concourir***, lat. ***concurrere***.

concurént, -ă *adj., s.m., s.f.* **I** *adj.* **1** Care face concurenţă altuia. **2** Care tinde către acelaşi rezultat. **3** *(econ., com.)* Care urmăreşte acapararea pieţei, desfacerea produselor etc. **4** *(geom.) Drepte concurente* = drepte care se întîlnesc în acelaşi punct. **II** *s.m., s.f.* **1** Participant la un concurs, la o competiţie. **2** *(econ., com.)* Persoană (fizică sau juridică) aflată în concurenţă cu altele, care luptă să depăşească în cîştig pe rivali. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***concurrent***.

concurénţă *s.f.* **1** Rivalitate între mai multe persoane care vizează acelaşi scop; luptă pentru întîietate într-un domeniu de activitate; competiţie (2). <> Expr. *A face concurenţă cuiva* = a căuta să întreacă pe cineva, urmărind acelaşi scop ca şi el. **2** *(econ., com.)* Rivalitate între industriaşi, comercianţi, monopoluri etc. pentru acapararea pieţei, pentru desfacerea produselor etc., în vederea obţinerii unor cîştiguri cît mai mari. *Prea marea concurenţă produce scăderea preţului muncii* (MAIOR.). <> *Concurenţă neloială* = infracţiune care constă într-o activitate concurenţială a unei societăţi comerciale caracterizată prin utilizarea unor mijloace incorecte (discreditare, falsificarea informaţiilor privind proveniеnţa sau calitatea unui produs, coborîri nejustificate ale preţurilor, utilizarea mărcilor altor societăţi etc.), capabile să aducă prejudicii altor societăţi comerciale. *Liberă concurenţă* = concurenţă naturală, neîngrădită de stat, între întreprinzătorii privaţi, cu efect stimulator în dezvoltarea producţiei şi a calităţii. ◆ Concr. Totalitatea persoanelor, a întreprinderilor care se constituie la un moment dat pentru cineva ca un rival în domeniu economic, în comerţ etc. *Te mănînc concurenţa!* (CAR.). **3** *(mat.)* Proprietate a două ori a mai multor drepte sau curbe de a avea un punct comun. <> *Punct de concurenţă* = punct de intersecţie a dreptelor concurente. **4** *(biol.)* Relaţie interspecifică antagonistă în care două specii animale sau vegetale „luptă" pentru aceleaşi resurse de mediu. • pl. *-e.* /<fr. ***concurrence***.

concurenţiál, -ă *adj.* Unde intervine sau poate interveni concurenţa. • sil. *-ţi-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***concurrentiel***.

concúrge *vb. III. intr.* **1** A se întîlni într-un punct, venind din mai multe direcţii; a converge (1). *Observaţiunile vor putea concurge din toate părţile asupra acestui material* (ODOB.). **2** A contribui la înfăptuirea unei opere; a colabora (1). *Partea curat polemică... concurge întru cîtva la limpezirea vreunei probleme* (HASD.). **3** A concura (1). *Mulţi stăpînitori...*

concurseră spre a fi aleși (I. ION.). • prez.ind. *concúrg.* /<lat. ***concurrere***, după *curge*.

concúrs *s.n.* **1** Examen pentru selecționarea candidaților la intrarea într-o instituție de învățământ sau pentru a obține un post, o bursă etc. **2** Competiție între sportivi, artiști etc. sau între echipe, încheiată cu întocmirea unui clasament (și cu acordarea unor premii); întrecere. ◇ *Concurs sportiv* v. sportiv. **3** Ajutor, sprijin; colaborare (1); contribuție (1). *Generalul Bem... a voit să-și asigure neutralitatea sau chiar concursul armatei otomane* (GHICA). ◇ *Concurs de împrejurări* = totalitatea faptelor, a împrejurărilor care coincid într-un anumit moment. ◇ Loc.vb. *A da* (cuiva) *concursul* = a ajuta (pe cineva). *A-și da concursul* (la ceva) = a contribui (la ceva), a colabora (la ceva). **4** (*jur.*) *Concurs de infracțiuni* = săvîrșirea de către aceeași persoană a două sau a mai multor infracțiuni distincte, mai înainte a fi condamnată definitiv pentru vreuna din ele. • pl. *-uri.* /<fr. ***concours***, lat. ***concursus, -us***.

concusionár *s.m.* (*jur.*) Funcționar care se face vinovat de concusiune. • sil. *-si-o-.* pl. *-i.* /<fr. ***concussionnaire***.

concusiúne *s.f.* (*jur.*) Extorcare de bani făcută de un funcționar public. • pl. *-i.* /<fr. ***concussion***, lat. ***concussĭo, -onis***.

condác[1] *s.n.* (*bis.*) Cîntec bisericesc scurt, întonat după cîntarea a șasea a Canonului Utreniei, prin care se aduc laude unui sfînt sau se arată însemnătatea unei sărbători. *Tropare, condace și tot felul de cîntări* (DOS.). • pl. *-ce.* /<slav. **кондакъ**.

condác[2] *s.n.* (*reg.*) **1** Pat de pușcă. *De n-am prav, tot am condac, Și tot nu rămîn sărac* (POP.). **2** Braț de fierăstrău cu ramă, folosit pentru tăierea lemnului. • pl. *-ce.* /<bg. ***кондак, кундак***, srb. ***kundak***.

condamná *vb. I. tr.* **1** (*jur.; compl. indică oameni*) A osîndi printr-o hotărîre judecătorească, a supune unei pedepse. *De ce-i condamnat Vișan? întrebai pe grefier* (VLAH.). **2** (*compl. indică oameni sau manifestări, fapte etc. ale lor*) A dezaproba, a dezavua; a blama. *Toată lumea i-a condamnat vorbele.* **3** (*compl. indică oameni*) A constrînge (1), a obliga la ceva. *Mă condamni să-mi uit vizionara mea ființă* (EMIN.). **4** (*compl. indică bolnavi*) A considera pierdut din cauza unei boli grave, fără nici o speranță de salvare. *Doctorii o condamnaseră definitiv* (BART). **5** (*înv.; compl. indică uși, ferestre etc.*) A închide definitiv, a bloca. • prez.ind. *condámn.* /<fr. ***condamner***, lat. ***condemnare***.

condamnábil, -ă *adj.* **1** (*jur.*) Care merită, trebuie să fie condamnat printr-o hotărîre judecătorească. **2** Care merită să fie dezaprobat; care este reprobabil. *M-am întrebat dacă în adevăr o națiune este condamnabilă, fiindcă a voit să întărească fundamentele bisericii* (AX.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***condamnable***, lat. ***condemnabilis, -e***.

condamnáre *s.f.* **1** (*jur.*) Faptul de *a condamna*; aplicare, prin judecată, a unei sancțiuni penale. ◇ *Condamnare la moarte* v. moarte. **2** Dezaprobare severă; blam. • pl. *-ări.* /v. ***condamna***.

condamnát, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (*jur.*) (Persoană) care a fost osîndită printr-o sentință judecătorească. *Aș fi vrut să-i spun că de un an și jumătate viața mea e o viață de spion și de condamnat* (CA. PETR.). ◇ Expr. *A face toaleta* (*unui condamnat*) v. toaletă. **2** *adj.* Criticat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***condamna***.

condamnatóriu, -ie *adj.* (*jur.; despre sentințe*) Care condamnă. • pl. *-ii.* /<fr. ***condamnatoire***.

condecăr *s.m.* v. condicar.

condéi *s.n.* **1** Unealtă de scris în formă de bețișor, la care se adaptează o peniță; toc. *Scîrțîirea de condeie dădea farmec astei liniște* (EMIN.). ◇ *Mînuitor de condei* = scriitor (talentat). ◇ Expr. *Ca din condei* = regulat, ordonat, frumos. *Sprîncenele trase ca din condei* (DELAVR.). *A trage condeiul* = a încărca la socoteală. *Lasă, Ghiță, cu steagurile de alaltăieri ți-a ieșit bine; ai tras frumușel condeiul* (CAR.). *Trăsătură de condei* = mișcare rapidă. *Dintr-un condei* sau *dintr-o trăsătură de condei* = dintr-o dată, fără a sta mult pe gînduri. *A trage* (peste ceva) *cu condeiul* v. trage. ◆ Fig. (*înv.*) Moment, clipă. *Apoi închipuiește-ți dumneata numai un condeiu; stai să-ți spun* (CAR.). ◆ Ext. (*înv.*) Nume dat unor instrumente cu care se scria. *Și-a cumpărat o tăbliță, un condei, un burete* (STANCU). ◇ *Condei de plumb* v. plumb. ◆ Creion pentru înnegrirea sprîncenelor. **2** Fel de a scrie; scris. *Ia arată-mi să-ți văd condeiul* (FIL.). **3** Fig. Mod de a scrie bine, îndemînare la scris; talent scriitoricesc. ◇ Expr. *A avea condei* = a scrie ușor (și bine), a avea talent la scris. *A o aduce* (*bine*) *din condei* v. aduce. **4** (*reg.*) Par lung care, împreună cu lopata fixată la capătul său, formează cîrma unei plute. • pl. *-ee.* /<ngr. ***κονδύλι(ο)***.

condeiáș *s.n.* Dim. al lui *condei.* • pl. *-e.* /***condei*** + *-aș*.

condeiér *s.m.* **1** Persoană din branșa celor care scriu. **2** (*deprec.*) Scriitor (mai puțin talentat). • sil. *-de-ier.* pl. *-i.* /***condei*** + *-ar*.

condéns *s.n.* **1** Rezultat al condensării vaporilor; condensat[1]. **2** Fenomen de infiltrare a condensului de apă în pereții locuințelor. • pl. *-uri.* /de la ***condensare***, prin derivare regresivă.

condensá *vb. I.* **1** *refl.* (*despre vapori*) A se transforma, prin răcire și comprimare, în lichid. **2** *refl., tr.* A (se) face mai dens. **3** *tr.* Fig. (*compl. indică expuneri, prezentări, lucrări etc.*) A scurta, a comprima (2), a prescurta. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***condenser***, lat. ***condensare***.

condensábil, -ă *adj.* Care poate fi condensat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***condensable***, it. ***condensabile***.

condensabilitáte *s.f.* Însușirea de a fi condensabil. • /<it. ***condensabilità***, fr. ***condensabilité***.

condensánt, -ă *adj.* **1** Care se face mai dens. **2** Fig. Care produce scurtarea exprimării, a unei scrieri etc. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***condensant***.

condensáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a* (*se*) *condensa* și rezultatul ei; condensație. ◇ *Trenă de condensare* v. trenă. **2** (*chim.*) *Reacție de condensare* = reacție între doi compuși chimici, care duce la stabilirea unor noi legături între atomi aparținînd unor molecule identice sau diferite. *Nucleu de condensare* v. nucleu. **3** (*psihanal.*) Acumulare a mai multor sensuri, tendințe inconștiente și trebuințe într-un singur comportament, gest sau într-o singură imagine. • pl. *-ări.* /v. ***condensa***.

condensát[1] *s.n.* Lichid obținut prin condensarea vaporilor; condens (1). • pl. *-uri.* /<germ. ***Kondensat***, fr. ***condensat***.

condensát[2]**, -ă** *adj.* Care este dens; care a fost supus condensării. ◇ *Lapte condensat* v. lapte. • pl. *-ți, -te.* /v. ***condensa***.

condensatór *s.n., s.m.* **1** *s.n.* Aparat sau recipient care servește la condensarea unei mase de vapori, cu ajutorul unui agent de răcire, în vederea recuperării lichidului din care au provenit sau a eliminării unor componenți volatili. **2** *s.m.* (și *condensator electric*) Sistem de două conductoare electrice (armăturile condensatorului), separate printr-un mediu izolant, care se încarcă cu sarcini electrice egale și de semn contrar dacă se aplică o tensiune continuă și care servește la înmagazinarea de electricitate statică; capacitor. ◇ *Condensator variabil* = condensator a cărui capacitate poate fi variată prin deplasarea relativă a armăturilor lui. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***condensateur***.

condensáție *s.f.* Condensare (1). • g.-d. *-iei.* /<fr. ***condensation***.

condensór *s.n.* (*fiz.*) **1** Dispozitiv al unui instrument optic care servește la concentrarea luminii într-o direcție determinată. **2** Lentilă sau sistem de lentile convergente la aparatele de proiecție pentru concentrarea luminii pe diapozitiv sau care face parte din sistemul de iluminare a lentilelor la microscop. • pl. *-oare, m. -i.* /<fr. ***condenseur***, engl. ***condenser***.

condescendént, -ă *adj.* (*despre oameni*) **1** Care are o atitudine plină de respect, de deferență față de cineva; respectuos. ◆ Ext. (*despre atitudini, manifestări etc. ale oamenilor*) Care trădează, exprimă respect, deferență. *Gesturile lui potolite de englez cu fruntea chelă și surîsul condescendent* (CA. PETR.). **2** Care este îngăduitor, amabil, protector; care manifestă bunăvoință sau se comportă cu superioritate față de cineva. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***condescendant***.

condescendénță *s.f.* **1** Atitudine, purtare plină de considerație, de respect, de atenție față de cineva; deferență, respect. **2** Amabilitate, bunăvoință. *Ofițeri care gustă cu condescendență de pe farfurioarele cu friptură* (CA. PETR.). **3** (*peior.*) Aer de superioritate; bunăvoință amestecată cu dispreț, cu aroganță. • pl. *-e.* /<fr. ***condescendance***.

condescínde *vb. III. intr.* **1** A consimți de complezență. **2** A ceda; a cădea de acord în mod formal; a catadixi. • prez.ind. *condescínd.* /<fr. ***condescendre***, lat. ***condescendere*** <*descendere* „a coborî".

condíc *s.n.* v. condică.

condicăr *s.m.* (*în trecut, în Țările Rom.*) Mic slujbaș cu funcții asemănătoare logofătului, care scria sau avea în păstrare condicile; arhivar. • pl. *-i.* și (*înv.*) *condecár s.m.* /***condică*** + *-ar*.

condícă *s.f.* **1** Registru, catastif. ◆ Ext. Dicționar, lexicon. *Iordache Golescu a scris „Condica limbei rumânești".* ◇ *Condică de expediție* v. expediție. *Condică de prezență* v. prezență. **2** (*în trecut, în Țările Rom.*) Registru în care erau copiate, înregistrate documente originale. ◆ Colecție de legi, decrete etc.; cod[2], codice (2). ◆ Scriere care cuprinde însemnări cu caracter istoric. **3** Carnet în care se ține evidența unor socoteli. ◇ Expr. *A pune la* (sau *în*) *condică* (pe cineva) sau *a trece* (pe cineva sau ceva) *la* (sau *în*) *condică* = a avea sau a ține evidența evenimentelor petrecute sau a faptelor cuiva (pentru a se răzbuna pe el, pentru a-l pedepsi etc.). • pl. *-ci,* (*înv.*) *-ce.* și (*înv.*) *cóndic s.n., códică s.f.* /<ngr. ***κώδικας***.

condicărească *s.f.* (*arh.*) Soție de condicar. • pl. *-ese.* /***condicar*** + *-easă*.

condicúță *s.f.* **1** Registru, catastif. ◆ Listă. *Moare lumea de foame..., nu se mai dă decît cu condicuța pîine* (CA. PETR.). **2** (*în trecut*) Carnet destinat personalului casnic, în care erau notate identitatea purtătorului, locurile unde a fost angajat etc. **3** (*în trecut*) Legitimație a prostituatelor profesioniste, unde erau înregistrate mai ales vizele medicale de control împotriva bolilor venerice. • pl *-e.* /***condică*** + *-uță*.

condil[1]**-** Elem. de compunere „vîrf; proeminență; condil". • și *condilo-.* /<fr. ***condyl(o)***-; cf. gr. *κόνδυλος* „articulație; umflătură".

condíl[2] *s.m.* (*anat.*) Relief osos rotunjit într-un sens și aplatizat în altul, în general articulat cu o cavitate cotiloidă. • pl. *-i.* /<fr. ***condyle***; cf. gr. *κόνδυλος* „articulație".

condilectomíe *s.f.* (*chir.*) Extirpare chirurgicală a unui condil[2]. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***condylectomie***.

condilián, -ă *adj.* (*med.*) Referitor la un condil[2]. • sil. *-li-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***condylien***.

condilo- v. condil[1]-.

condiloíd, -ă *adj.* (*med.*) De forma unui condil[2]. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***condyloïde***.

condilóm *s.n.* (*med.*) Tumoare benignă a tegumentelor localizată în regiunea mucoaselor de la nivelul anusului sau al organelor genitale. • pl. *-oame.* /<fr. ***condylome***; cf. gr. *κονδύλωμα* „umflătură, excrescență cărnoasă".

condilotomíe *s.f.* (*chir.*) Incizie a unui condil[2]. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***condylotomie***.

condiméntˈ *s.n.* Substanță (picantă) de origine minerală, vegetală, animală sau de sinteză, adăugată la prepararea alimentelor cărora le conferă un gust sau o aromă specifică, plăcută; ingredient, mirodenie. • pl. *-e.* /<fr. ***condiment***, lat. ***condimentum, -i***.

condimentá *vb. I. tr.* (*compl. indică mîncăruri, alimente*) A da gust prin adăugare de condimente. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***condimenter***.

condimentár, -ă *adj.* (*despre substanțe*) Care este folosit drept condiment. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***condimentaire***.

condimentáre *s.f.* Adăugare de condimente în mîncare, în alimente pentru a le da gust. • pl. *-ări.* /v. ***condimenta***.

condimentát, -ă *adj.* (*despre mîncăruri, alimente*) Care conține (multe) condimente. • pl. *-ți, -te.* /v. ***condimenta***.

condiscípol *s.m.* Coleg de studiu, de învățătură (la un anumit maestru). • pl. *-i.* /<fr. ***condisciple***, lat. ***condiscĭpŭlus, -i***.

condíție *s.f.* **1** Factor sau circumstanță care determină, influențează sau de care depinde producerea unui fenomen, a unui efect (apariție, schimbare, evoluție etc.), putînd-o frîna sau stimula. ◆ (*la pl.*) Totalitatea împrejurărilor în care se petrece un fenomen. *Voluptatea... pe care mi-ar fi împărtășit-o, cine știe, în anumite condiții, și mie* (CA. PETR.). **2** (*biol.*; și *condiții de mediu*) Totalitatea factorilor biotici și abiotici (geografici, climaterici, de sol, de viață, de vecinătate etc.) în care sînt obligate să trăiască organismele și care determină sau influențează existența ființelor. **3** Fel de a fi, natură, stare, calitate a unui lucru sau a unei ființe (necesare atingerii unui scop). *Condiția de om îmi convine mai degrabă*

(HASD.). <> *Condiție umană* = totalitatea determinărilor și efectelor care au făcut posibilă apariția și existența omului (origine, mod de viață, limite, contradicții, aspirații etc.); tot ce este dat, de neînlăturat în existența umană. ◆ Spec. Situație socială a cuiva. *Pretutindeni o să găsim oameni de deosebite condițiuni* (GHICA). <> *Om de condiție* = persoană cu rang înalt în societate, cu o poziție prestigioasă sau de familie bună. *Fetele nu-s de condiție..., zicea Nicu prietenilor* (NĂD.). **4** Necesitate, lucru obligatoriu. <> (*log.*) *Condiție necesară* = condiție fără de care ceva nu se produce sau nu poate exista. *Condiție suficientă* = condiție a cărei prezență conduce la prezența consecinței. *Condiție sine qua non* = condiție obligatorie. **5** Clauză a unei convenții, a unei înțelegeri, a unei negocieri etc. *Cetățene, nu uita condiția cu care am venit aici* (CAR.). <> *Condiții de lucru* = elementele care privesc starea unui angajat (salariu, program, mediu, risc etc.). <> Loc.adj., adv. *Fără condiții* = fără pretenții. <> Loc.conj. *Cu condiția (ca să, că)...* = numai în cazul că..., cu obligația (ca să)... *Semnează, dar cu condiția că... are drept, cu o lună înainte să renunțe la concert* (CA. PETR.). **6** (*jur.*) Eveniment viitor și nesigur de care depinde nașterea sau stingerea unui drept, a unei obligații. ◆ Situație juridică a unei persoane. <> *Condiții de paritate* v. paritate. *Condițiune potestativă* v. potestativ. *Condiție rezolutorie* v. rezolutoriu. **7** (*sport*) *Condiție fizică* = nivel al pregătirii fizice, teoretice și practice a unui sportiv. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) ***condițiúne*** *s.f.* /<fr. ***condition***, it. ***condizione***, lat. ***conditio, -onis***.

condiționá *vb. I. tr.* **1** A constitui factorul de care depinde ceva; a supune unei condiționări (1); a provoca ceva, a fi cauza unui lucru. <> (*refl. pas.*) *Cauțiunea, garanția... se condiționează deseori în procente* (I. PANȚ.). **2** (*jur.*) A limita valabilitatea unui act printr-o condiție (6), a face să depindă executarea lui de o condiție, a-l supune uneia sau mai multor condiții. **3** (*adesea cu determ. introduse prin prep. „de"*) A admite (ceva) sub rezerva anumitor condiții (1), a îndeplinirii unor obligații. *Mă gîndeam și eu ce tristă experiență e să-ți condiționezi fericirea și cinstea ta* (CA. PETR.). • sil. *-ți-o-.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***conditionner***.

condiționál, -ă *adj.* **1** Care este supus unei condiții; care cuprinde o condiție. **2** (*psih.*) *Excitant* (sau *stimul*) *condițional* = excitant care, sincronizat în mai multe repetiții cu un reflex înnăscut, sfîrșește prin a da naștere singur unui efect (motor, secretor etc.) identic cu al acestui reflex, determinînd astfel formarea unui reflex condiționat. **3** (*gram.*) *Propoziție condițională* (*și subst. f.*) = propoziție subordonată circumstanțială care exprimă o acțiune sau o ipoteză de a cărei îndeplinire depinde realizarea acțiunii din propoziția regentă. *Mod condițional* (*și subst. n.*) = mod personal al verbului care exprimă o acțiune ca o eventualitate sau a cărei realizare depinde de îndeplinirea unei condiții. *Complement circumstanțial condițional* = complement circumstanțial care exprimă condiția realizării acțiunii din propoziție. *Conjuncție condițională* = conjuncție care introduce o propoziție condițională. **4** (*log.*) *Propoziție condițională* = propoziție legată de o alta prin implicare. **5** (*despre persoane*) Care își respectă promisiunile; care se bucură de încredere și prestigiu în societate. • sil. *-ți-o-.* pl. *-i, -e.* /<lat. ***conditionalis, -e***, it. ***condizionale***, germ. ***Konditionalis***, fr. ***conditionnel***.

condiționalísm *s.n.* **1** Tendință greșită de a identifica și a înlocui cauza cu condițiile în care apar sau există fenomenele. **2** Doctrină potrivit căreia nemurirea sufletului ar fi condiționată de viața de pe pămînt. • sil.*-ți-o-.* /<fr. ***conditionnalisme***.

condiționalitáte *s.f.* Caracterul a ceea ce este condiționat. • sil. *-ți-o-.* /***condițional*** + *itate*.

condiționáre *s.f.* **1** Faptul de *a condiționa*. ◆ Stabilire a unui raport de dependență. **2** (*tehn.*) Operație prin care materiale, produse de origine vegetală sau animală sînt aduse într-o anumită stare de temperatură, umiditate, puritate etc. sau li se modifică proprietățile fizico-mecanice, chimice etc. <> *Condiționarea aerului* = climatizare. **3** (*psih.*) Totalitatea operațiilor (pe baza formării unor reflexe condiționate) prin care se determină fixarea sau schimbarea comportamentului la om sau la animal. **4** Principiu în științele umaniste conform căruia formarea personalității, a comportamentelor și a proceselor psihice depinde de factori sociali și este supusă dezvoltării istorice. **5** (*farm.*) Modul de prezentare a unui medicament comercializat. • sil. *-ți-o-.* pl. *-ări.* /v. ***condiționa***.

condiționát, -ă *adj.* **1** Care îndeplinește anumite condiții; care este făcut (sau supus) unor anumite condiții (date). *Eliberare condiționată.* **2** *Aer condiționat* = aer din interiorul unei încăperi menținut prin instalații speciale în anumite condiții de puritate, temperatură, umiditate etc. **3** (*psih.*) *Reflex condiționat* = răspuns bazat pe legătura nervoasă temporară formată în scoarța cerebrală între două focare de excitație care coincid în timp. • sil. *-ți-o-.* pl. *-ți, -te.* /v. ***condiționa***; cf. și fr. *conditionné*.

condițiúne *s.f.* v. condiție.

condolă *vb. I. tr.* (*compl. indică persoane apropiate, rude ale unui decedat*) A prezenta condoleanțe. • prez. ind. *-ez.* /<germ. ***kondolieren***, lat. ***condolere*** „a suferi împreună cu".

condolatór, -oáre *s.m., s.f.* (Persoană) care condolează pe cineva. • pl. *-ori, -oare.* /***condola*** + *-tor*.

condoleánțe *s.f. pl.* Cuvinte, formule prin care cineva își exprimă participarea la durerea unei persoane căreia i-a murit cineva apropiat. <> Expr. *A-și exprima condoleanțele* sau *a exprima condoleanțe* (*cuiva*) v. exprima. • sil. *-le-an-.* /<fr. ***condoléances***.

condolént, -ă *adj.* De condoleanțe. • pl. *-ți, -te.* /<it. ***condolente*** <*condolére* „a prezenta condoleanțe, a împărtăși durerea cuiva".

condóm *s.n.* Prezervativ sexual pentru bărbați. • pl. *-oame.* /<fr. ***condom***.

condomíniu *s.n.* (Drept de) exercitare în comun de către două sau mai multe state a suveranității asupra aceluiași teritoriu. ◆ Ext. Teritoriul respectiv supus unui astfel de regim. • pl. *-ii.* și *condomínium s.n.* /<fr., engl. ***condominium***; cf. lat. *dŏmĭnĭum, -ii* „suveranitate".

condomínium *s.n.* v. condominiu.

condór *s.m.* (*ornit.*) Cel mai mare vultur, avînd 1-1,15 m lungime și anvergura aripilor de peste 3 m, cu capul și cu gîtul golașe, cu penajul gri-albăstrui, complet mut, care trăiește în munții înalți ai Americii de Sud (*Vultur gryphus*). <> *Condor californian* = vultur de talie mai mică, cenușiu, ocrotit de lege, din S Californiei (*Gymnogyps californianus*). • acc. și *cóndor.* pl. *-i.* /<fr., sp. ***condor***; cuv. quechua.

condor

condotiér *s.m.* **1** (*în Italia; în sec. 14-16*) Conducător de detașamente de mercenari aflate în slujba principilor, a papilor sau a orașelor. **2** Fig. Persoană venală, gata a se pune în slujba oricărei cauze pentru a obține avantaje. • sil. *-ti-er.* pl. *-i.* /<it. ***condottiere***.

condrát *s.n.* v. contract.

condrănáș *s.m.* (*reg.*) Lăutar care ține isonul • pl. *-i.* /<magh. ***kontrás***.

condrăní *vb. IV. tr.* (*reg.*) A acompania. • prez. ind. *-esc.* /<magh. ***kontorláni***.

condrectomíe *s.f.* (*chir.*) Rezecție a unui cartilaj. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***chondrectomie***.

condrínă *s.f.* (*biochim.*) Substanță proteică fundamentală a țesutului cartilaginos. • /<fr. ***chondrine***; cf. gr. *χόνδρος* „cartilaj".

condrio- Elem. de compunere „cartilaj; referitor la un țesut cartilaginos". • și *condro-.* /<fr. ***chondrio-***, ***chondro-***; cf. gr. *χόνδρος* „cartilaj".

condriochinézǎ *s.f.* (*biol.*) Proces de diviziune a mitocondriilor în cursul mitozei și meiozei. • sil. *-dri-o-.* /<fr. ***chondriocinèse***; cf. gr. *χονδρίον* „granulă", *κίνησις* „mișcare".

condriolíză *s.f.* (*med.*) Distrugere a unui condriom. • sil. *-dri-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***chondriolyse***.

condrióm *s.n.* (*hist.*) Ansamblul condriozomilor din citoplasma celulei, cu aspect granular, filamentos, care asigură respirația celulei și refacerea rezervei energetice. • /<fr. ***chondriome***; cf. gr. *χονδρίον* „granulă".

condriomít *s.n.* (*hist.*) Element al condriomului care se prezintă sub forma unui șirag de mărgele. • sil. *-dri-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***chondriomite***.

condriosférǎ *s.f.* (*hist.*) Condriozom de formă sferică sau granulară. • sil. *-dri-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***chondriosphère***.

condriozóm *s.n.* (*hist.*) Structură intracelulară complexă, organit de formă granulară, filamentoasă etc. din citoplasmă, care furnizează energia necesară celulei; mitocondrie. • sil. *-dri-o-.* /<fr. ***chondriosome***; cf. gr. *χονδρίον* „granulă", *σῶμα* „corp".

condrítă *s.f.* (*med.*) Inflamație acută sau cronică a unui cartilaj. • pl. *-e.* /<fr. ***chondrite***.

condro- v. condri-.

condroblást *s.n.* (*hist.*) Celulă cartilaginoasă tînără. • pl. *-e.* /<fr. ***chondroblaste***, engl. ***chondroblast***.

condroblastóm *s.n.* (*med.*) Tumoare malignă a țesutului cartilaginos. • pl. *-oame.* /<fr. ***chondroblastome***.

condrocít *s.n.* (*hist.*) Celulă cartilaginoasă matură. • pl. *-e.* /<engl., fr. ***chondrocyte***; cf. gr. *χόνδρος* „cartilaj", *κύτος* „cavitate, recipient".

condrocrániu *s.n.* (*anat.*) Craniu cartilaginos al embrionului, caracteristic unei etape primitive de dezvoltare a scheletului vertebratelor. • /<fr. ***chondrocranium***; cf. gr. *χόνδρος* „cartilaj", *κρανίον* „craniu".

condrodisplazíe *s.f.* (*med.*) Perturbare a formării sau a creșterii cartilajului, care afectează osificarea encondrală, rezultînd anomalii de morfologie a oaselor și, implicit, un mare număr de anomalii scheletice constituționale. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***chondrodysplasie***; cf. gr. *χόνδρος*, „cartilaj", *δυσ-* „greu, dificil", *πλάσις* „modelare, formare".

condrodistrofíe *s.f.* (*med.*) Orice afecțiune determinată de o perturbare în formarea și creșterea oaselor, pornind de la cartilaje. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***chondrodystrophie***; cf. gr. *χόνδρος* „cartilaj", *δυσ-* „greu, dificil", *τροφή* „hrană, nutriție".

condrofibróm *s.n.* (*med.*) Fibrocondrom. • pl. *-oame.* /<fr. ***chondro-fibrome***.

condrogenézǎ *s.f.* (*hist.*) Formare de țesut cartilaginos; formarea cartilajului. • /<fr. ***chondrogenèse***, engl. ***chondrogenesis*** <gr. *χόνδρος* „cartilaj", *γένεσις* „naștere; formare".

condroíde *s.n. pl.* (*hist.*) Substanțe complexe, compuse din proteine în amestec cu polizaharide, care intră în structura cartilajelor. • /<fr. ***chondroïdes***.

condrologíe *s.f.* Parte a anatomiei care se ocupă cu studiul cartilajelor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***chondrologie***.

condróm *s.n.* (*med.*) Varietate de tumori benigne care se formează prin proliferarea țesutului cartilaginos. • pl. *-oame.* /<fr. ***chondrome***; cf. gr. *χόνδρος* „cartilaj".

condromalacíe *s.f.* (*med.*) Ramolisment al cartilajelor articulare. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***chondromalacie***; cf. gr. *χόνδρος* „cartilaj", *μαλακία* „înmuiere, slăbire".

condromatózǎ *s.f.* (*med.*) Afecțiune a oaselor, care rămîn cartilaginoase, în special la extremități. • pl. *-e.* /<fr. ***chondromatose***; cf. gr. *χόνδρος* „cartilaj".

condromixóm *s.n.* (*med.*) Mixocondrom. • pl. *-oame.* /<fr. ***chondro-myxome***.

condromixosarcóm *s.n.* (*med.*) Tumoare malignă a cartilajului fibros cu transformare mixomatoasă a structurilor conjunctive. • pl. *-oame.* /<germ. ***Chondromyxosarkom***.

condróniu *s.m.* (*bot.*) Plantă erbacee, cu tulpina și frunzele lanceolate, rigide, cu florile purpurii sau galbene, care crește prin livezi și prin semănături (*Melampyrum arvense*); (*pop.*) ciormoiag (2). • /etimol. nec.

condropatíe *s.f.* (*med.*) Orice boală care afectează cartilajele. • g.-d. *-iei.* /<germ. ***Chondropathie***; cf. gr. *χόνδρος*, „cartilaj", *πάθος* „afecțiune".

condropterigiéni *s.m. pl.* (*iht.*) Clasă de pești cu scheletul cartilaginos (rechini, torpile etc.). • /<fr. ***chondroptérygiens***; cf. gr. *χόνδρος* „cartilaj", *πτέρυξ* „aripă".

condrosarcóm *s.n.* (*med.*) Tumoare malignă mixtă a țesutului cartilaginos, constituită din țesut cartilaginos și elemente embrionare. • pl. *-oame.* /<fr. ***chondrosarcome***, engl. ***chondrosarcoma***; cf. gr. *χόνδρος* „cartilaj", *σάρκωμα* „excrescență cărnoasă".

condrotomíe *s.f.* (*chir.*) Disecție a unui cartilaj. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***chondrotomie***; cf. gr. *χόνδρος* „cartilaj", *τομή* „tăiere".

condrózã *s.f.* (*med.*) Afecțiune degenerativă a țesutului cartilaginos. • pl. *-e.* /<germ. ***Chondrosis.***

conducátor, -oáre *adj., s.m., s.f.* **I** *adj.* **1** Care conduce; de conducere. <> *Șurub conducător* v. șurub. **2** (*fiz.; despre corpuri*) *Bun* (sau *rău*) *conducător* = care prezintă (sau nu) conductibilitate (termică, electrică). *Rău conducător de căldură* (sau *de electricitate*) v. rău. <> Fig. *Fir conducător* v. fir. **II** *s.m., s.f.* **1** (*adesea cu determ. în gen. sau introduse prin prep. „de", care indică domeniul, sfera de activitate*) Persoană, grup, organ care se află în fruntea unui partid, a unei instituții, întreprinderi etc. <> *Conducător de doctorat* = persoană cu înalt grad în învățământul superior sau în cercetare care îndrumă doctoranzii până la susținerea tezei de doctorat. ◆ Persoană încadrată într-o ierarhie, în raport cu cei pe care îi are în subordine. *El este conducătorul lor de mult timp.* **2** Persoană care conduce un (auto)vehicul. *Una din mașini a avut pană și ne-am oprit cu toții pentru ca stăpînii și conducătorii să repare rău* (CA. PETR.). <> *Conducător* (*conducătoare*) *auto* = șofer (șoferiță). **3** *Conducător* (*conducătoare*) *de orchestră* = șef(ă) de orchestră, dirijor (dirijoare). • pl. *-ori, -oare.* /***conduce*** + ***-ător.***

condúce *vb. III.* **1** *tr.* (*compl. indică grupuri de oameni, instituții, organizații, activități etc.*) A îndruma având întreaga răspundere față de colectivitatea, domeniul, activitățile respective. *Artileria inamică ar fi bătînd o zonă fixă nevăzută de cei care conduc focul* (CA. PETR.). ◆ A decide pentru alții; a comanda. *O să fie manifestație publică, d-ta ai s o conduci* (CAR.). **2** *tr.* (*sport; compl. indică întreceri, competiții, clasamente*) A fi în frunte. *Echipa de gimnastică feminină conduce din nou competiția europeană.* ◆ (*intr.*) A avea un punctaj superior față de adversar, a fi în avantaj. *În prima repriză echipa conducea cu doi la zero.* **3** *tr., intr.* A dirija deplasarea (unor vehicule) într-o anumită direcție, cu o anumită viteză; a șofa. ◆ (*tr.; compl. indică diverse obiecte*) A îndrepta către; a duce, a deplasa. **4** *tr.* Fig. A dirija; a călăuzi, a supraveghea (desfășurarea unei dezbateri, a unei discuții etc.). ◆ (*intr.*) A duce spre o concluzie, spre un final. ◆ A determina pe cineva la o anumită faptă. *Conduși de aceste idei, am fundat aci în orașul nostru „Aurora economică română"* (CAR.). **5** *tr.* A acompania, a însoți pe cineva (din politețe, pentru siguranță, pentru a-i arăta drumul). *Fugi ca să nu mă conduci pe mine acasă, îmi zise* (M. I. CAR.). <> (*refl. recipr.*) *Orb pe orb cînd se conduc, cad amîndoi în groapă* (POP.). <> Expr. *A conduce la altar* = a lua în căsătorie. *A conduce la poliție* (sau *la închisoare*) = a aresta. **6** *intr.* A îndruma pașii, mișcările partenerului de dans. **7** *refl.* A se orienta, a se lua după ceva. *Excursioniștii se conduc după busolă.* ◆ Fig. A se comporta, a se orienta (după anumite norme, principii etc.). **8** *tr.* (*fiz.*) A transmite un fluid, o formă de energie. **9** *tr.* (*muz.; compl. indică orchestre, formații muzicale etc.*) A dirija. <> Fig. *La cel cor ce-n operetă e condus de Menelaos* (EMIN.). • prez.ind. *conduc*; part. *condus.* /<lat. ***conducere.***

condúcere *s.f.* **1** Activitatea unui conducător. *Mi s-a dat mai mult de formă conducerea biroului comercial* (CA. PETR.). **2** Proces de comandă și control, îndeplinit într-un sistem social (grup, organizație etc.) de către o persoană sau un colectiv cu statut și rol adecvat. <> *Anestezie de conducere* v. anestezie. **3** Direcție sau administrație a unei organizații, instituții etc. **4** Ext. Persoană, colectiv care conduce o instituție, o activitate, o acțiune etc. *Incapacitatea conducerii noastre militare care ignorează un principiu esențial al războiului* (CA. PETR.). <> *Conducere administrativă* v. administrativ. • pl. *-i.* /v. ***conduce.***

condúct *s.n.* (*anat.*) Formație anatomică de formă tubulară, destinată curgerii fluidelor; canal[1] (7). • pl. *-e.* /<germ. ***Kondukt.***

conductánță *s.f.* (*fiz.*) Mărime egală cu raportul dintre intensitatea curentului electric continuu care străbate un conductor și tensiunea continuă aplicată la capetele lui, fiind mărimea inversă rezistenței electrice. • pl. *-e.* /<fr. ***conductance.***

condúctă *s.f.* **1** Țeavă sau ansamblu de piese din metal, beton, lemn etc., de formă tubulară pentru transportul fluidelor sau materialelor pulverulente. <> *Gușă de conductă* v. gușă. *Plinul conductei* v. plin. **2** (și *conductă electrică*) Fir, cablu metalic folosit la transportul și la distribuția energiei electrice. • pl. *-e.* /<germ. ***Konduct***, lat. ***conductum.***

conductíbil, -ă *adj.* Care prezintă conductibilitate. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***conductible.***

conductibilitáte *s.f.* **1** (*fiz.*) Proprietate a corpurilor de a transmite căldura, electricitatea etc.; conducție (1). <> *Conductibilitate electrică* = proprietate a unor corpuri de a putea fi străbătute de curent electric sub acțiunea unei tensiuni electrice aplicate. *Conductibilitate termică* = proprietate a unor corpuri de a fi străbătute de un flux de căldură sub acțiunea unei diferențe de temperatură. **2** (*anat.*) Facultatea de propagare a influxului nervos de-a lungul nervilor. • pl. *-ăți.* /<fr. ***conductibilité.***

conductív, -ă *adj.* (*fiz.*) Care este specific conductibilității, care se referă la conductibilitatea electrică. <> *Legătură conductivă* = legătură între două elemente de circuit electric, realizată prin intermediul unui conductor electric, al unui aparat de conectare sau al unui conector; legătură galvanică. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***conductive.***

conductivitáte *s.f.* (*fiz.*) Mărime ce caracterizează conductibilitatea electrică a corpurilor, egală cu inversul rezistivității. • pl. *-ăți.* /<fr. ***conductivité.***

conductométric, -ă *adj.* Care aparține conductometriei, care se referă la conductometrie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***conductimétrique***, engl. ***conductometric.***

conductométrie *s.f.* (Metodă de analiză electrochimică, bazată pe) variația conductibilității electrice a soluției substanței analizate, în funcție de cantitatea de reactiv adăugată. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***conductimétrie***, germ. ***Konduktometrie.***

conductométru *s.n.* Aparat folosit pentru determinarea conductivității soluțiilor. • pl. *-e.* /fr. ***conductomètre.***

conductór, -oáre *adj., subst.* **I** *adj., s.n.* **1** *adj., s.n.* (*fiz.*) (Corp, material) care prezintă conductibilitate electrică sau termică. <> *Conductor electric* = piesă cu rezistență electrică mică și cu conductanță mare, folosită pentru realizarea circuitelor electrice prin legături conductive.

conductoare electrice

<> *Bobină conductoare* v. bobină. **2** *adj.* (*biol.; despre țesuturi, vase etc.*) Care conduce polenul, seva etc. **II** *s.m., s.f.* **1** *s.m., s.f.* (*ferov.*) Funcționar la calea ferată; lucrător feroviar care controlează biletele călătorilor și supraveghează vagoanele; (*fam.*) naș. ◆ Ext. Vatman; șofer. **2** *s.m., s.f.* Supraveghetor, diriginte al unei echipe de lucrători; șef de echipă. **3** *s.m.* (*înv.*) Călăuză. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***conducteur***, lat. ***conductor, -oris.***

condúctus *subst.* (*muz.*) Piesă vocală din Evul Mediu, scrisă inițial pentru o singură voce, având la bază un text latin, cu versuri rituale. • /<lat. ***conductus.***

condúcție *s.f.* **1** (*fiz.*) Conductibilitate (1). <> *Curent electric de conducție* v. curent. **2** (*med.*) Acțiunea de propagare a influxului nervos în fibrele nervoase mielinizate. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***conduction.***

conduítă *s.f.* **1** Comportament (2), comportare. **2** (*psih.*) Comportament determinat la nivel mintal și motor al unui individ, într-o situație dată. • pl. *-e.* /<fr. ***conduite.***

conduplicát, -ă *adj.* (*bot.; despre organe*) Îndoit longitudinal, în două jumătăți suprapuse. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***condupliqué.***

conduplicáție *s.f.* **1** (*bot.*) Stare a unui organ conduplicat. **2** (*ret.*) Repetiție a unui cuvînt la sfîrșitul sau la începutul unei fraze. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) ***conduplicațiúne*** *s.f.* /<fr. ***conduplication***, lat. ***condŭplĭcatĭo, -onis.***

conduplicațiúne *s.f.* v. conduplicație.

condúr *s.m.* **1** (*înv.*) Pantof femeiesc (de sărbătoare), cu toc înalt, împodobit cu broderii. ◆ Ext. (*reg.*) Zestrea miresei. ◆ Fig. Femeie (care poartă conduri). *Casa fără conduri, ca o casă pustie* (POP.). **2** Compus: (*bot.*) ***condurul-doamnei*** = plantă ornamentală, agățătoare, cu tulpina tîrîtoare, cu florile mari, galbene-roșcate, avînd un pinten drept (*Tropaeolum majus*); călțunaș (2 a), conduraș (2). • pl. *-i.* /<tc. ***kundura***; cf. srb. *kondura.*

conduráș *s.m.* **1** (*înv.*) Dim. al lui *condur.* **2** (*bot.*) Condurul-doamnei (*Tropaeolum majus*). • pl. *-i.* /***condur*** + ***-aș.***

conectá *vb. I.* **1** *tr.* (*electr.; compl. indică conductoare*) A lega între ele ◆ (*compl. indică aparate, mașini etc.*) A lega la circuitul electric. **2** *tr., refl.* Ext. A (se) stabili o legătură între persoane. <> Fig. *Ideile sale s-au conectat la tendința generală.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***connecter***, lat. ***co(n)nectere.***

conectáre *s.f* (*electr.*) Operație de montaj prin care o mașină, un aparat, un dispozitiv electric etc. este legat într-un circuit sau la o rețea electrică. <> *Aparat de conectare* = aparat electric folosit pentru închiderea sau deschiderea unui circuit electric. • pl. *-ări.* /v. ***conecta.***

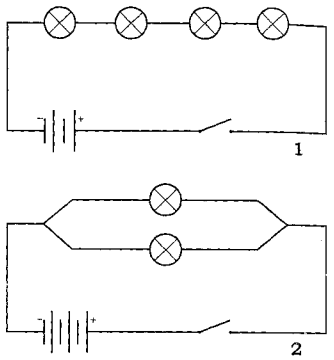

Conectare (legătură)

1. Schema de montaj a conectării în serie.
2. Schema de montaj a conectării în paralel.

conéctică *s.f.* (*inform.*) Tehnica și echipamentul de conectare a diferitelor elemente ale unei configurații informatice. • pl. *-ci.* /<fr. ***connectique.***

conectív, -ă *adj., s.n.* **I** *adj.* (*electr.; despre conductoare*) Care poate fi conectat, legat. **II** *s.n.* **1** (*log., mat.*) Legătură prin intermediul căreia din variabile separate iau naștere expresii; conector (2), functor, operator. **2** (*gram.*) Cuvînt (prepoziție, conjuncție) care realizează o relație în cadrul propoziției sau frazei. **3** (*anat.*) Nerv care reunește mai mulți ganglioni, la țesutul conjunctiv. **4** (*bot.*) Parte terminală a filamentului staminal care unește cele două teci ale anterelor și pe care se află sacii polenici. **III** *s.f.* (*inform.*) Operator în calculul propozițional. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***connectif***, engl. ***connective.***

conectór, -oáre *adj., s.m., s.n.* **1** *adj.* (*electr.*) Care conectează, care leagă. **2** *s.m.* (*log., mat.*) Conectiv (II 1). **3** *s.n.* Aparat care stabilește o legătură conductivă, deconectabilă. **4** *s.n.* (*inform.*) Parte a unui program care leagă două segmente. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***connecteur.***

conetábil *s.m.* (*în Ev. Med., în Franța*) Primul ofițer al casei regale. ◆ Comandantul suprem al armatelor regale. • pl. *-i.* /<fr. ***connétable.***

conéț *s.n.* (*astăzi pop.; fam.*) **1** Sfîrșit. *Am făcut conețul letopisețului* (DOC.). <> Expr. *A face* (sau *a pune*) *cuiva conețul* = a omorî pe cineva. *Na! Că ți-am făcut conețul!* (CR.). **2** Șotie, boroboață. • pl. *-uri.* și (*reg.*) *canét s.n.* /<bg., rus. ***конец.***

conéx, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* Care se găsește în legătură cu ceva; care este legat prin raporturi strînse. **2** *s.n.* (*psih.*) Punctul de plecare al vieții psihice. • pl. *-cși, -xe.* /<fr. ***connexe***, lat. ***cō(n)nexus, -a, -um.***

conexá *vb. I. tr.* (*compl. indică lucruri, sisteme etc. de același fel*) A lega laolaltă; a alătura; a asocia. • prez.ind. *-ez.* /***conex*** + ***-a.***

conexáre *s.f.* Acțiunea de *a conexa* și rezultatul ei. ◆ (*jur.*) Grupare în același dosar a două sau a mai multor pricini cu caracter similar pentru a fi soluționate împreună. • pl. *-ări.* /v. ***conexa.***

conéxie *s.f* v. conexiune.

conexitáte *s.f.* Conexiune (1). ◆ (*jur.*) Legătură între două sau mai multe pricini care, prin obiect și cauză, pot fi judecate în același dosar, cînd se află în fața

aceleiași instanțe sau la instanțe diferite, dar de același grad. • pl. *-ăți.* /<fr. ***connexité***.

conexiúne *s.f.* **1** Legătură între două sau mai multe obiecte sau fenomene; interconditionare între obiecte, fenomene și procese; conexitate. **2** (*filos.*) *Conexiune generală* (sau *universală*) = totalitatea formelor de legătură, determinare, interacțiune și condiționare reciprocă a obiectelor și fenomenelor în mișcare din întregul univers. **3** (*tehn.*) Legătură prin conducte sau prin organe de mașină între două mașini, aparate, mecanisme etc. **4** (*electr.*; și *conexiune inversă*) Legătură între două sau mai multe elemente de circuit ori conducte electrice. ◆ Conectare la un circuit electric. • pl. *-i.* și (*înv.*) *conéxie s.f.* /<fr. ***connexion***, lat. ***cō(n)nexĭo***, ***-onis***.

confabulá *vb. I. intr.* **1** A sta de vorbă; a conversa; a pune la cale. **2** A relata evenimente imaginare, fapte fanteziste (și absurde). • prez.ind. *-ez.* /<it. ***confabulare***.

confabulație *s.f.* **1** Conversație lungă și intimă. **2** (*psih.*) Simptom întîlnit în unele boli mintale constînd în reproducerea inconștientă a unor evenimente imaginare, adesea bizare sau contradictorii; mitomanie. ◆ Simptom al unor boli psihice, uneori la limită cu normalitatea, care constă în povestiri fanteziste, absurde, fără relație cu faptele reale. ◆ (*mai ales la pl.*) Asocieri fanteziste și absurde, prezente în relatări verbale, în scopul disimulării unor lacune de memorie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***confabulation***; cf. lat. *confabŭlatĭo*, *-onis* „conversație".

confareație *s.f.* (*în vechiul drept roman*) Căsătorie religioasă rezervată patricienilor. • sil. *-re-a-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<lat. ***confarrĕatĭo***, ***-onis***, fr. ***confarréation***.

confécție *s.f.* **1** Obiect de îmbrăcăminte fabricat și livrat în serie sau în masă; îmbrăcăminte de gata. **2** Ext. Ramură economică, sector, întreprindere unde se execută îmbrăcăminte; industria confecțiilor. *Multe femei lucrează în confecții.* ◆ Ramură industrială care se ocupă cu marketingul, designul și executarea confecțiilor. **3** (*tehn.*) Prelucrare, executare a unor produse tehnice. ◇ *Confecție metalică* = lucrare din profiluri și cadre de metal, îmbinate prin sudură. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *confecțiúne s.f.* /<fr. ***confection***, lat. ***confectĭo***, ***-onis*** <*conficere* „a realiza, a executa".

confecționá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică îmbrăcăminte sau încălțăminte*) A produce, a lucra, a fabrica. **2** (*tehn.*; *compl. indică materiale sau semifabricate*) A efectua prelucrarea pentru a obține un produs tehnic. • sil. *-ți-o-.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***confectionner***.

confecționáre *s.f.* Acțiunea de *a confecționa* și rezultatul ei; lucrare, întocmire, alcătuire, fabricare. • sil. *-ți-o-.* pl. *-ări.* /v. ***confecționa***.

confecționát[1] *s.n.* Faptul de *a confecționa*. • sil. *-ți-o-.* /v. ***confecționa***.

confecționát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre îmbrăcăminte sau încălțăminte*) Care este produs, lucrat, fabricat. **2** (*despre materiale sau semifabricate*) Care este prelucrat în vederea obținerii unui produs tehnic. • sil. *-ți-o-.* pl. *-ți, -te.* /v. ***confecționa***.

confecționér, -ă *s.m., s.f* **1** Muncitor care execută confecții, încălțăminte. **2** (*tehn.*) Muncitor specializat în confecționarea unor piese (necesare în industrie). • sil. *-ți-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***confectionneur***.

confecțiúne *s.f.* v. confecție.

confederá *vb. I. refl.* A se uni într-o confederație. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***confédérer***.

confederál, -ă *adj.* Referitor la o confederație. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***confédéral***.

confederát, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f., adj.* (Persoană) care face parte dintr-o confederație. **2** *s.m.* Spec. Adept al „Confederației Statelor din Sud", formată din 11 state sclavagiste (1861-1865), care s-au separat de Uniune, provocînd Războiul de Secesiune. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***confédéré***, lat. ***confoederatus***.

confederativ, -ă *adj.* Care aparține unei confederații, care se referă la o confederație; care are caracterul unei confederații. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***confédératif***.

confederație *s.f.* **1** Uniune politică de state sau de unități teritoriale autonome sau independente, de obicei vecine, care, avînd interese comune în activitatea internațională, au în comun anumite organe de conducere, dar își păstrează autonomia administrativă, precum și propria individualitate și personalitate. **2** Uniune națională sau internațională de federații sau asociații aparținînd diverselor categorii profesionale, care constituie expresia maximă a organizării sindicale. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *confederațiúne s.f.* /<fr. ***confédération***, it. ***confederazione***, lat. ***confoedĕratĭo***, ***-onis***, germ. ***Konföderation***.

confederațiúne *s.f.* v. confederație.

cónfer Termen prin care se face o referire, o trimitere comparativă de la un text la un izvor sau la o lucrare lămuritoare; compară (cu...) (*cf.*). • /<lat., fr. ***confer***.

conferéнță *s.f.* v. conferință.

conferențiá *vb. I. intr.* A ține o conferință (1). • sil. *-ți-a.* prez.ind. *-iez.* /***conferință*** + *-a*; cf. și fr. *conférencier*.

conferențiár, -ă *s.m., s.f.* **1** Persoană care ține o conferință (1); vorbitor. **2** Grad didactic în învățămîntul superior intermediar între lector și profesor. ◆ Persoană care are acest grad. • sil. *-ți-ar.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***conférencier***.

conferí *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică decorații, distincții, titluri etc.*) A acorda, a atribui pentru meritele deosebite ale unei persoane. **2** *intr.* A discuta cu cineva (o chestiune importantă); a se întreține cu cineva. **3** *tr.* A determina obținerea unui efect sau rezultat util, benefic, plăcut. *Simplitatea stilului conferă romanului eleganță.* • prez.ind. *confér.* /<fr. ***conférer***, it. ***conferire***; cf. lat. *conferre* „a pune împreună".

conferínță *s.f.* **1** (*adesea cu determ. care indică tema, conținutul*) Expunere făcută în public asupra unei teme din domeniul științei, artei, politicii etc., cu intenția de a informa, de a instrui, de a omagia etc. *Și-l credea pe bărbatu-său plecat pentru trei zile la o conferință* (CA. PETR.). ◇ *Ciclu de conferințe* v. ciclu. *Conferință de deschidere* v. deschidere. ◇ Loc.vb. *Am o conferință* v. avea. **2** Reuniune a reprezentanților unor state cu scopul de a pregăti sau de a încheia tratate internaționale, de a soluționa problemele cooperării între state, de a analiza relațiile internaționale din punct de vedere politic, economic, juridic, administrativ. *Să-și găsească scumpii amici... ca să-i audă vorbind despre Bergson și despre conferința da la Haga* (M. I. CAR.) ◇ *Conferință la nivel înalt* = întîlnire la care participă șefi de state sau de guverne. **3** For superior al unei organizații de partid, care se întrunește pentru a dezbate probleme ale activității organizației, pentru a alege organele sale de conducere etc. **4** Consfătuire, convorbire. ◇ *Conferință de presă* = interviu acordat de către o personalitate a vieții politice, sociale, culturale etc. care face o expunere sau declarații și răspunde la întrebările reprezentanților presei. • pl. *-e.* și (*înv.*) *conferénță s.f.* /<fr. ***conférence***, lat. ***conferentia***, ***-ae***, it. ***conferenza***.

conferíre *s.f.* Faptul de *a conferi*. • pl. *-i.* /v. ***conferi***.

confesá *vb. I. tr., refl.* A (se) destăinui, a (se) spovedi. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***confesser***.

confesáre *s.f* Destăinuire a propriei vini; spovedire. • pl. *-ări.* /v. ***confesa***.

confésie *s.f.* v. confesiune.

confesionál[1] *s.n.* (*bis.*) Cabină, loc amenajat într-o biserică catolică de unde preotul ascultă spovedania credincioșilor. • sil. *-si-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***confessionnal***, it. ***confessionale***.

confesionál[2]**, -ă** *adj.* **1** (*bis.*) Care se referă la o confesiune religioasă, care aparține unei confesiuni religioase. ◇ *Biserică confesională* = comunitate religioasă creștină fondată pe o confesiune oficială. *Paritate confesională* v. paritate. **2** (*bis.*) Care are caracterul unei confesiuni. **3** (*înv.*; *despre literatură*) Care pune accentul pe sinceritate; care marchează tot ceea ce are un caracter personal, intim. • sil. *-si-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***confessionnel***, it. ***confessionale***.

confesionalísm *s.n.* (*teol.*) Concepție teologică ce consideră obligatorie apartenența la o anumită confesiune. • sil. *-si-o-.* /<germ. ***Konfessionalismus***, it. ***confessionalismo***.

confesionalitáte *s.f.* (*bis.*) Apartenență la o anumită confesiune (2). • sil. *-si-o-.* /<germ. ***Konfessionalität***, it. ***confessionalità***.

confesiúne *s.f.* **1** (*bis.*) (Parte a spovedaniei care constă în) confesarea, recunoașterea, declararea propriilor păcate; spovedanie. **2** (*bis.*) Credință profesată de cineva; religie, cult[1] (3). *Uniții sînt de confesiune greco-catolică.* ◇ *Confesiune unitariană* v. unitarian. ◆ Scriere care cuprinde mărturisirea de credință a unei ramuri a bisericii creștine. **3** Mărturisire, destăinuire a unor fapte, a unor gînduri sau sentimente intime. **4** (*lit.*) Scriere literară autobiografică, care conține mărturisirea unor gînduri și sentimente legate de credință, de viața intimă a autorului. • pl. *-i.* și (*înv.*) *confésie s.f.* /<fr. ***confession***, it. ***confessione***, lat. ***confessĭo***, ***-onis*** <*confessus*, part. lui *confiteri* „a se confesa".

confesív, -ă *adj.* Care are caracter de confesiune. • pl. *-i, -e.* /***confesa*** + *-iv*.

confesivitáte *s.f.* Caracter confesiv. • /***confesiv*** + *-itate*.

confesór *s.m.* (*bis.*) Preot care spovedește; duhovnic. • pl. *-i.* /<fr. ***confesseur***, lat. ***confessor***, ***-oris***.

conféte *s.f. pl.* v. confeti.

conféti *s.f. pl.* Bucățele rotunde de hîrtie (de diferite culori) care se împrăștie la baluri sau la petreceri deasupra participanților. • scris și *confetti.* și *conféte s.f. pl.* /<it., fr. ***confetti***.

confetti *s.f. pl.* v. confeti.

confiá[1] *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică secrete, taine*) A încredința cuiva. **2** *refl.* A se încrede în cineva; a se destăinui. • sil. *-fi-a.* prez.ind. *-iez.* /<fr. ***confier***, lat. ***confidere*** „a se încrede".

confiá[2] *vb. I. tr.* (*compl. indică fructe*) A impregna cu un sirop de zahăr. • sil. *-fi-a.* prez.ind. *-iez.* /după fr. *confire*.

confiánță *s.f.* v. confiență.

confiát, -ă *adj.* (*despre fructe*) Conservat în sirop de zahăr, apoi uscat. • sil. *-fi-at.* pl. *-ți, -te.* /v. ***confia***[2].

confidént, -ă *s.m., s.f.* **1** Persoană căreia i se fac confidențe (3). ◆ Ext. Prieten intim. **2** (*lit.*) Personaj convențional în teatru, căruia un erou îi face confidențe, permițînd astfel autorului să informeze pe spectator fără a recurge la monolog. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***confident***, lat. ***confidens***, ***-ntis***.

confidénță *s.f.* Încredințare a unei taine, a unui gînd intim; destăinuire. ◇ Expr. *A face confidențe* = a mărturisi unei persoane de încredere o taină, un secret. • pl. *-e.* /<fr. ***confidence***, lat. ***confidentia***, ***-ae***.

confidențiál, -ă *adj.* Care se comunică în secret, numai unei anumite persoane; secret. ◇ *Cod confidențial* v. cod[2]. *Informații confidențiale* v. informație. ◆ (*adv.*) Aparte; în mod secret. *Înlătură cu un gest orice îndoială. Și, confidențial: Iese și sperț* (M. I. CAR.). • sil. *-ți-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***confidentiel***.

confidențialitáte *s.f.* Caracter confidențial. • sil. *-ți-a-.* /***confidențial*** + *-itate*.

confiént, -ă *adj.* (*fran.*) Încrezător. • sil. *-fi-ent.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***confiant***.

confiénță *s.f.* (*fran.*) Încredere în cineva. • sil. *-fi-en-.* și (*înv.*) *confiánță s.f.* /<fr. ***confiance***.

configurá *vb. I.* **1** *refl., tr.* A lua sau a da o anumită formă, un anumit aspect; a (se) structura într-un anumit fel. **2** *tr.* (*inform.*) A interpreta comenzile unui sistem de operare. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***configurer***, lat. ***configurare***.

configuráre *s.f.* Structurare într-o anumită formă. • pl. *-ări.* /v. ***configura***.

configurát, -ă *adj.* Care a fost structurat într-un anumit fel. • pl. *-ți, -te.* /v. ***configura***.

configurativ, -ă *adj.* Care aparține configurației, care se referă la configurație; care provine dintr-o configurație; configurațional. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***configuratif***, engl. ***configurative***.

configurativitáte *s.f.* Caracter configurativ. • /***configurativ*** + *-itate*.

configurație *s.f.* **1** Înfățișare, formă exterioară a unui lucru; aspect. **2** Totalitatea relațiilor dintre părțile unui sistem sau dintre mai multe sisteme din aceeași categorie. **3** (*chim.*) Așezare spațială a constituenților unui ion sau ai unei molecule. **4** (*astron.*) Conjuncție a planetelor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***configuration***, lat. ***configūratĭo***, ***-onis***.

configuraționál, -ă *adj.* Configurativ. • sil. *-ți-o-.* pl. *-i, -e.* /<engl. ***configurational***.

configurațiónism *s.n.* (*psih.*) Concepție în psihologia structuralistă potrivit căreia în învățarea citirii și a scrierii cuvintelor copilul prinde totul în forme întregi, în structuri; gestaltism. • sil. *-ți-o-.* /<engl. ***configurationism***.

configurațiónist, -ă *adj., s.m., s.f.* (Adept) al configuraționismului. • sil. *-ți-o-.* pl. *-iști, -iste.* /<engl. ***configurationist***.

confiná *vb. I.* (*fran.*) **I** *intr.* A se învecina (cu...). **II** *refl.* **1** A se închide, a se izola. **2** Fig. A se limita la o singură ocupație, activitate; a se specializa. • prez ind. *-ez.* /<fr. ***confiner***.

confinát, -ă *adj.* (*fran.; despre aer, atmosferă etc.*) Care este închis, viciat, irespirabil. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***confiné***.

confínii *s.f. pl.* (*înv.*) Granițe ale unei țări. • /<lat. ***confines, -ium***, fr. ***confins***.

confiníst *s.m.* (*înv.*) Grănicer. • pl. *-iști.* /***confiniu*** + *-ist*.

confíniu *s.n.* (*înv.*) Graniță. ◆ Spec. (*în Transilv.*) Teritoriu de la graniță, a cărui populație era organizată militărește pentru paza frontierei. • pl. *-ii.* /<lat. cancel. ***confīnium, -ii***, it. ***confine***, fr. ***confins***.

confirmá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică afirmații, aprecieri, rezultate etc.*) A recunoaște ca just, exact, corect; a atesta, a mărturisi autenticitatea, veridicitatea, exactitatea unui lucru; a adeveri. *O recunoaștere făcută de aghiotantul batalionului... confirmă că și celălalt sat vecin e puternic ocupat* (CA. PETR.). ◆ (*constr. cu dat.*) A face pe cineva să devină mai sigur, mai convins de ceva. *Neamțul îmi confirmă după ezitări că e dintr-un regiment prusac* (CA. PETR.). **2** (*jur.*) A renunța la dreptul de a cere anularea unui act juridic, căruia îi recunoaște astfel efectele juridice. ◆ A întări hotărârea, sentința unei instanțe inferioare prin aprobare. *Curtea de apel a confirmat sentința judecătorului.* **3** A repeta ceva consemnat sau afirmat anterior, dovedind realitatea. *Mărturia a confirmat depozițiile din instrucție.* **4** A definitiva pe cineva într-o situație, într-un post etc. *Ministrul a fost confirmat de Parlament.* **5** (*în Biserica Catolică*) A oficia ritualul confirmației. • prez.ind. *confirm.* /<fr. ***confirmer***, it. ***confermare***, lat. ***confirmare*** <*firmus, -a, -um* „solid, ferm".

confirmábil, -ă *adj.* Care poate fi confirmat. • pl. *-i, -e.* /***confirma*** + *-bil*.

confirmáre *s.f.* **1** Recunoaștere ca exact, drept, just, autentic; adeverire, atestare. *O confirmare a unui astfel de specialist mi se părea definitivă* (CA. PETR.). **2** Definitivare a cuiva într-o anumită situație; întărire, adeverire. **3** (*jur.*) Declarație prin care o persoană, îndreptățită să ceară anularea unui act, îl recunoaște valabil. ◆ Aprobare a unui act sau a unei măsuri procedurale de către organul competent. **4** (*bis.*) Confirmație. • pl. *-ări.* /v. ***confirma***.

confirmát, -ă *adj.* **1** (*despre afirmații, aprecieri, rezultate etc.*) Recunoscut ca just, exact, corect. **2** (*jur.; despre sentințe, hotărâri ale unei instanțe inferioare*) Întărit prin aprobare. **3** (*despre oameni*) Care a fost definitivat într-o situație, într-un post etc. • pl. *-ți, -te.* /v. ***confirma***.

confirmatív, -ă *adj.* Care confirmă, întărește, adevărește. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***confirmatif***.

confirmáție *s.f.* (*bis.*) **1** Ritual catolic, oficiat de obicei de un episcop, în vederea întăririi harului primit la botez, pentru copiii trecuți de șapte ani. **2** Act prin care, în confesiunea protestantă, se confirmă oficial jurământul botezului înainte de împărtășanie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) ***confirmațiúne*** *s.f.* /<fr. ***confirmation***, it. ***confermazione***, lat. ***confirmatĭo, -onis***.

confirmațiúne *s.f.* v. confirmație.

confiscá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică bunuri*) A lua fără vreo despăgubire și a trece în patrimoniul statului, ca sancțiune administrativă sau penală, pe temeiul unei hotărâri judecătorești. ◆ (*compl. indică oameni*) A deposeda în urma dispoziției (abuzive a) unei autorități. **2** (*compl. indică bunuri ale inamicului*) A trece în patrimoniul statului care l-a sechestrat. • prez. ind. *confisc.* /<fr. ***confisquer***, lat. ***confiscare***.

confiscábil, -ă *adj.* (*despre bunuri*) Care poate fi confiscat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***confiscable***.

confiscáre *s.f.* Deposedare de bunuri (ca sancțiune) a unei persoane (fizice sau juridice), fără vreo despăgubire, și trecerea lor în patrimoniul statului, pe baza unei hotărâri judecătorești. ◆ Deposedare a cuiva de bunuri, fără vreo despăgubire, în urma dispoziției (abuzive a) unei autorități. • pl. *-ări.* /v. ***confisca***.

confiscát, -ă *adj.* (*despre bunuri*) Care este trecut gratuit în patrimoniul statului, ca sancțiune administrativă sau penală, în temeiul unei hotărâri judecătorești. • pl. *-ți, -te.* /v. ***confisca***.

confiseríe *s.f.* Cofetărie[1]. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***confiserie***.

confitáre *s.f.* (*ind. alim.*) Tratare a legumelor și fructelor proaspete sau conservate cu soluții de zahăr, urmată de colorarea și deshidratarea lor parțială. • pl. *-ări.* /după fr. *confitage*.

confíteor *subst.* (*bis.; latin.*) Rugăciune catolică începînd cu acest cuvînt, care se spune în timpul liturghiei sau înainte de împărtășanie. • sil. *-te-or.* /<lat. ***confiteor*** „eu mărturisesc".

confitúră *s.f.* (*ind. alim.*) Preparat obținut din (suc de) fructe fierte în zahăr (sau în marmeladă, în gem). • pl. *-i.* /<fr. ***confiture***.

confiagránt, -ă *adj.* (*milit.*) **1** (*despre state*) Care participă la o conflagrație. **2** Care provine de la conflagrație; care aparține conflagrației, care se referă la conflagrație. • pl. *-ți, -te.* /de la ***conflagrație***.

conflagrátie *s.f.* (*milit.*) Conflict armat de mari proporții; război extins între mai multe state. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) ***conflagrațiúne*** *s.f.* /<fr. ***conflagration***, lat. ***conflagratĭo, -onis*** <*conflagrare* „a arde".

conflagrațiúne *s.f.* v. conflagrație.

conflíct *s.n.* **1** Neînțelegere, ciocnire (între două sau mai multe persoane, grupuri etc.); dezacord, antagonism, ceartă (1), discuție (violentă), diferend. ◇ (*jur.*) *Conflict de competență* (sau *de competențe*) = situație în care mai multe organe juridice susțin că o anumită cauză este de competența lor (conflict pozitiv de competență) sau că acea cauză nu este de competența lor (conflict negativ de competență). *Să chibzuiți dacă este bine ca Senatul să producă un conflict de competențe* (MAIOR.). *Conflict de atribuții* (sau *atribuțiuni*) = ciocnire care intervine între puterea judiciară și cea executivă, ca urmare a exercitării defectuoase a funcțiilor, având ca rezultat o încălcare a puterii uneia dintre părți. *Curtea de casațiune se va rosti... asupra conflictelor de atribuțiuni* (HAM.). *Conflict de interese* = ciocnire provocată de relația antagonică dintre interesele unui individ și cele ale unui grup, din care face parte, pentru posesie, pentru utilizarea bunurilor etc. *Conflict de frontieră* = ciocnire între unități militare însărcinate cu paza frontierei între două state. ◇ Loc.vb. *A intra în conflict* (*cu cineva*) = a se certa (cu cineva). ◇ Expr. *A veni în conflict cu...* v. veni. ◇ Fig. *Drama războiului nu e numai amenințarea continuă a morții... acest conflict al eului tău* (CA. PETR.). ◆ (și *conflict armat*) Luptă, ciocnire de armate; război. ◇ Expr. *A intra în conflict* v. intra. **2** (*psih.*; și *conflict intern*) Stare de tensiune și de dezechilibru ca urmare a presiunii de orientare a unei persoane supuse simultan unor tendințe opuse și egale. **3** (*filos.*) Treaptă acută în evoluția contradicțiilor antagoniste. **4** (*lit.*) Opoziție, luptă între personaje (din cauza unor idei, atitudini, sentimente, interese opuse) sau între personaje și societate, care determină desfășurarea acțiunii dintr-o operă epică sau dramatică. • pl. *-e.* /<fr. ***conflit***, lat. ***conflĭctus, -us*** <*confligere* „a se ciocni, a lovi".

conflictuál, -ă *adj.* **1** Care poate produce sau este produs de un conflict. **2** Care este propriu conflictului, care se referă la un conflict. • sil. *-tu-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***conflictuel***, engl. ***conflictual***.

conflictualitáte *s.f.* Caracter sau stare de conflict. • sil. *-tu-a-.* /***conflictual*** + *-itate*.

conflictualizá *vb. I. intr.* A provoca conflicte. • sil. *-tu-a-.* prez.ind. *-ez.* /***conflictual*** + *-iza*.

confluá *vb. I. intr.* **1** (*despre cursuri de apă*) A se întâlni, a se împreuna, a se vărsa (unul într-altul). **2** Fig. (*despre oameni*) A tinde spre același țel; a aspira, a năzui. • sil. *-flu-a.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***confluer***, lat. ***confluere*** „a curge împreună".

confluént, -ă *adj., s.m.* **1** *adj., s.m.* (Curs de apă) care se împreunează, formînd o apă (rîu, fluviu etc.) mai mare. **2** *adj.* (*despre vase sangvine, organe*) Care se unesc. **3** *adj.* Fig. (*despre oameni*) Care tinde spre un țel comun. • sil. *-flu-ent.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***confluent***, lat. ***confluĕns, -ntis***.

confluénță *s.f.* **1** Loc unde se unesc două sau mai multe cursuri de apă sau limbile a doi ghețari. **2** Fig. Loc de întâlnire; contact (1). • sil. *-flu-en-.* pl. *-e.* /<fr. ***confluence***, lat. ***conflŭentĭa, -ae***.

confórm, -ă *adj.* (*constr. cu prep. „cu" sau cu dat.*) **1** (*despre acte, copii etc.*) Care are același cuprins cu...; identic. ◇ (*mat.*) *Transformare conformă* = transformare a unei figuri geometrice, efectuată punct cu punct, care lasă neschimbate unghiurile și sensurile de rotație. *Proiecție conformă* = proiecție ortogonală. *Aviz conform* v. aviz. **2** Care este corespunzător; potrivit. *Plecarea noastră nu mai e însă conformă planului lor* (CA. PETR.). ◆ (*adv.*) Potrivit cu..., la fel cu..., de acord cu... • pl. *-i, -e.* /<fr. ***conforme***.

conformá *vb. I. refl.* (*de obicei construit cu prep. „cu", „la" sau cu dat.*) **1** A se pune de acord (cu...), a se adapta (la...). *Am crezut că mă minte, ca să se conformeze unei dorințe pe care mi-o atribuia* (CA. PETR.). **2** A se supune unui ordin, unei legi etc. *Ocolim așa ca să ne conformăm indicației* (CA. PETR.). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***conformer***, lat. ***conformare***.

conformáre *s.f.* Acțiunea de *a se conforma* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***conforma***.

conformát[1] *s.n.* Conformație. *Mîinile au un conformat elegant și fin.* • pl. *-e.* /v. ***conforma***.

conformát[2]**, -ă** *adj.* (*despre corp sau părți ale corpului*) Alcătuit, format, făcut într-un anumit fel. • pl. *-ți, -te.* /v. ***conforma***.

conformatór *s.n.* Instrument folosit de pălărieri pentru a lua forma și dimensiunile exacte ale capului. • pl. *-oare.* /<fr. ***conformateur***.

conformáție *s.f.* Structură fizică generală a unui corp sau a părților lui, a unui teren, a unei substanțe etc.; conformat[1], constituție (1). ◇ *Viciu de conformație* v. viciu. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) ***conformațiúne*** *s.f.* /<fr. ***conformation***, lat. ***conformatĭo, -onis***.

conformațional, -ă *adj.* De conformație. ◇ (*chim.*) *Formulă conformațională* = reprezentare grafică pentru redarea structurii spațiale a unor combinații chimice. • sil. *-ți-o-.* pl. *-i, -e.* /<engl. ***conformational***.

conformațiúne *s.f.* v. conformație.

conformísm *s.n.* **1** Faptul de a se conforma normelor, uzanțelor. **2** Atitudine pasivă, oportunistă a cuiva, constînd în acceptarea necritică, mecanică și în supunerea formală, docilă față de orice obiceiuri, idei, hotărîri etc. din mediul său. **3** (*psih.*) Ajustare a comportamentului individual sub influența opiniilor și normelor unui anumit grup. • /<fr. ***conformisme***.

conformíst, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** (Adept) al conformismului. **2** (Cel) care se conformează din interes, din oportunism părerilor, convingerilor altora, împotriva propriilor sale convingeri. *Căpitanul Dimiu e un conformist... Nu și-ar permite să poarte la vîrsta lui chipiu franțuzesc* (CA. PETR.). • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***conformiste***.

conformitáte *s.f.* Raport care există între două lucruri asemănătoare sau identice; potrivire, concordanță. *Cerința unei conformități între cuprins și întindere* (MAIOR.). ◇ (*jur.*) *Pentru conformitate* = formulă de confirmare a autenticității unui act, a exactității copiei scoase după un act sau după un document. ◇ Expr. *În conformitate cu...* = potrivit cu..., de acord cu..., la fel cu... • /<fr. ***conformité***; cf. lat. *conformĭtas, -atis*.

confórt *s.n.* **1** Totalitatea condițiilor, a facilităților materiale care asigură o existență comodă, plăcută și igienică; comoditate a vieții, bunăstare. ◇ *Confort spiritual* = stare persistentă de echilibru și satisfacție, bazată pe acordul cu ambianța socială și morală. ◇ Fig. *Finalizarea lucrării i-a produs un confort sufletesc.* **2** (*fran.*) Fotoliu capitonat în întregime. • pl. *-uri.* /<fr. ***confort***.

confortábil, -ă *adj.* **1** (*despre bunuri materiale, mai ales despre locuințe*) Care oferă confort; comod (1). **2** Fig. Care asigură liniște sufletească. *Sentimentul de siguranță este confortabil.* **3** Fig. Important, considerabil. *Alergătorul nostru are acum un avans confortabil.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***confortable***.

confortabilitáte *s.f.* Însușirea de a fi confortabil. • /***confortabil*** + *-itate*.

confortánt, -ă *adj.* (*fran.*) Reconfortant, întăritor. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***confortant***.

confráte *s.m.* Coleg de profesiune, de meserie. *D-ta ești advocat, ești confrate cu mine* (M. I. CAR.). ◇ Ext. *Pe tine te mulțumește această afirmație, căci pe confrații tăi într-ale filosofiei nu* (CA. PETR.). ◆ (*înv.*) Tovarăș de conspirație. • pl. *-ți.* /***con***[3]*-* + ***frate***, după fr. *confrère*; cf. lat. med. *confrater*.

confratérn, -ă *adj.* (*jur.*) Referitor la relațiile dintre confrați; care are loc între confrați; confraternel. ◆ Ext. Înrudit, apropiat. • pl. *-i, -e.* /***con***[3]*-* + ***fratern***.

confraternél, -ă *adj.* (*jur.*) Confratern. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***confraternel***.

confraternitáte *s.f.* **1** Înfrățire; relațiile dintre confrați; raporturi amicale bazate pe o comuniune de idei, de preocupări. **2** Asociație de credincioși constituită sub autoritate ecleziastică, având scopuri caritabile sau

religioase. • pl. *-ăți.* /<fr. ***confraternité***; cf. lat. med. *confraternitas, -atis* <*confrater*.

confraternizá *vb. I. refl. (înv.)* A fi în relații de prietenie cu cineva; a se înfrăți. • prez.ind. *-ez.* /***con***^{3}***-*** *+* ***fraterniza***.

confrățésc, -eáscă *adj.* De confrate, caracteristic unui confrate. • pl. *-ești.* /***confrate*** *+ -esc*.

confrățíe *s.f. (înv.)* Confrerie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***con***^{3}***-*** *+* ***frăție***, după fr. *confrérie*.

confreríe *s.f.* **1** *(în trecut)* Asociație constituită în scopuri religioase sau caritabile; *(înv.)* confrăție. **2** Ext. Grup de oameni legați prin aceleași idei sau preocupări profesionale. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***confrérie***.

confruntá *vb. I.* **I** *tr.* **1** *(jur.; compl. indică persoane implicate într-un proces)* A pune față în față pentru a verifica adevărul celor declarate (în cazul declarațiilor contradictorii). **2** *(compl. indică opere, acte, obiecte etc.)* A pune față în față pentru a (le) verifica, a (le) compara etc. *Pentru a stabili izvorul, a confruntat cele două manuscrise.* **3** Ext. A examina, a consulta. *Haosul de gînduri pe care le-am confruntat întreagă această noapte cumplită* (CA. PETR.). ◇ *(abs.) Pe baza ei, confruntînd, eu mi-aș da seama de valoarea tehnică și sufletească a întregii campanii* (CA. PETR.). **Ii** *refl.* **1** A se lovi de greutăți, a da peste piedici, a avea de făcut față unor dificultăți. *S-a confruntat cu grele lipsuri materiale.* **2** *(despre persoane în opoziție politică, sindicală, culturală)* A-și susține opiniile proprii, încercînd să învingă adversarul sau să găsească împreună o soluție satisfăcătoare. **3** *(sport)* A participa la o întrecere în vederea obținerii victoriei. *Boxerul se va confrunta cu vicecampionul mondial.* • prez.ind. *confrúnt.* /<fr. ***confronter***, lat. ***confrontare*** <*frons, -ntis* „frunte".

confruntáre *s.f.* **1** *(jur.)* Punere față în față a două sau mai multe persoane pentru a se verifica adevărul celor declarate; confruntație. **2** Verificare, comparare a unor obiecte, opere, acte, documente etc. **3** Examinare, consultare. **4** Întîmpinare a unor greutăți, a unor piedici; lovire de dificultăți (mari). *Confruntarea cu realitatea i-a produs mari decepții.* **5** Înfruntare în public a unor opozanți politici, sindicali, culturali etc. **6** Luptă sportivă între doi sau mai mulți adversari. • pl. *-ări.* /v. ***confrunta***.

confruntát, -á *adj.* **1** *(despre oameni)* Care este pus față în față cu cineva. **2** *(despre opere, acte, documente etc.)* Care este comparat. **3** Care este verificat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***confrunta***.

confruntáție *s.f. (înv.)* Confruntare (1). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și ***confruntațiúne*** *s.f.* /<fr. ***confrontation***, lat. ***confrontatio, -onis***.

confruntațiúne *s.f* v. confruntație.

confucianísm *s.n.* Doctrină filosofico-etică și social-politică a lui Confucius și a adepților săi, devenită apoi doctrină religioasă, care susținea că problema conducerii armonioase a societății și a statului este condiționată de perfecționarea propriei personalități, de cultivarea binelui, a prieteniei, a echității, a fidelității etc. • sil. *-ci-a-.* /<fr. ***confucianisme***; cf. nm. pr. *Confucius*, filosof și moralist chinez.

confucianíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Adept) al confucianismului. • sil. *-ci-a-.* pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***confucianiste***.

confundá *vb. I.* **1** *tr.* A lua o persoană drept alta sau un lucru drept altul; a asemăna, a asemui. *Confundam pe bietul dascăl cu un crai mîncat de molii* (EMIN.). ◇ Expr. *(A confunda) sula cu prefectura* v. sulă. **2** *refl.* A forma un singur tot; a se contopi, a se amesteca. *Ideea de patrie... pentru mine nu se confundă cu cea de stat* (CA. PETR.). • prez.ind. *confúnd.* /<fr. ***confondre***, lat. ***confundere***, it. ***confondere***, germ. ***konfundieren***.

confundábil, -ă *adj.* Care poate fi confundat. • pl. *-i, -e.* /<it. ***confondibile***.

confundáre *s.f.* Acțiunea de *a (se) confunda* și rezultatul ei; confuzie (1); contopire. • pl. *-ări.* /v. ***confunda***.

confundát, -ă *adj.* **1** Care a fost asemănat cu altcineva sau cu altceva. **2** Care este amestecat, contopit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***confunda***.

con fuóco *adv. (muz.; indică modul de executare a unei bucăți muzicale)* Înflăcărat, cu înfocare. • /<it. ***con fuoco***.

confúz, -ă *adj.* **1** Neclar, imprecis, nelămurit, nedeslușit, incoerent. *O lungă, difuză și confuză istorie* (IORGA). **2** *(despre oameni sau despre manifestări, acțiuni etc. ale lor)* Încurcat, tulbure, deconcertat, dezorientat. *Complimentele... mă scot din sărite. E, în oricare din ele, un regret, o dorință confuză* (CA. PETR.). ◇ *(adv.) A răspuns confuz.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***confus***, lat. ***confūsus, -a, -um***, it. ***confuso***, germ. ***konfus***.

confúzie *s.f.* **1** Faptul de a confunda; neclaritate, încurcătură; lipsă de orientare (în diverse probleme). *Știam că adesea excesul de precizare duce la confuzii* (CA. PETR.). **2** *(med.) Confuzie mintală* = stare patologică ce se caracterizează prin tulburări de percepție, orientare, raționament, memorie etc., însoțite, uneori, de agitație, care apare în cazul unor infecții și intoxicații. **3** *(jur.; în forma „confuziune")* (Mod de) stingere a unei obligații prin întrunirea, de către aceeași persoană, a calităților de creditor și debitor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *confuziúne* *s.f.* /<fr. ***confusion***, lat. ***confūsio, -onis***, germ. ***Konfusion***.

confuzioná *vb. I. tr.* A crea confuzie (1). • sil. *-zi-o-.* prez.ind. *-ez.* /de la ***confuzie***.

confuzionál, -ă *adj. (med.)* Referitor la confuzia mintală. • sil. *-zi-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***confusionnel***.

confuzionánt, -ă *adj.* Care provoacă confuzie (1); derutant. • sil. *-zi-o-.* pl. *-ți, -te.* /de la ***confuziona***.

confuzionár, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care face confuzii; (om) confuz. • sil. *-zi-o-.* pl. *-i, -e.* /<it. ***confusionario***.

confuzionísm *s.n.* **1** Tendință de a crea confuzie (1) și a împiedica analiza faptelor. **2** Mod de gîndire confuz, încurcat. • sil. *-zi-o-.* /<fr. ***confusionnisme***.

confuzioníst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care creează confuzii (1). • sil. *-zi-o-.* pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***confusionniste***.

confuziúne *s.f.* v. confuzie.

confuzór *s.n. (tehn.)* Piesă care servește la micșorarea continuă, progresivă, a secțiunii de trecere a unui fluid în care debitul se menține constant. • pl. *-oare.* /<fr. ***confuseur***.

cónga *s.f.* **1** Dans modern în coloană, cu ritm sincopat, cu originea în folclorul afro-cubanez, variantă a rumbei. ◆ Melodie după care se execută acest dans. **2** Tobă înaltă, de formă alungită, de origine cubaneză, care produce sunete prin lovirea cu degetele și podul palmei, utilizată într-o orchestră de jazz. • /<sp., fr. ***conga***; cuv. afro-cubanez.

congédiu *s.n.* v. concediu.

congelá *vb. I.* **1** *tr. (compl. indică lichide)* A face să se solidifice (prin înghețare). **2** *(compl. indică alimente, corpuri etc.)* A supune acțiunii frigului în vederea conservării. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***congeler***, lat. ***congelare***.

congelábii, -á *adj. (despre alimente, fructe, legume etc.)* Care poate fi congelat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***congelable***.

congelánt, -ă *adj., s.n.* (Substanță) care congelează. • pl. *-ți, -te.* /***congela*** *+ -ant*.

congeláre *s.f* Acțiunea de *a congela* și rezultatul ei. ◆ Înghețare a soluțiilor apoase și a soluțiilor albuminoase dintr-un corp prin coborîrea artificială a temperaturii în vederea conservării îndelungate. • pl. *-ări.* /v. ***congela***.

congeiát, -ă *adj. (despre alimente)* Conservat prin congelare. ◆ *(despre corpuri)* Înghețat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***congela***.

congelatór, -oáre *s.n., adj.* (Aparat, instalație etc.) care servește la congelarea lichidelor, a alimentelor etc. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***congélateur***.

congeminăție *s.f (biol.)* Formație dublă simultană. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<lat. ***congĕmĭnatĭo, -onis***, fr. ***congemination***.

congéner, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj. (despre animale, plante)* Care fac parte din același gen sau din aceeași specie. ◆ *(anat.; despre membre, formații)* Care sînt simetrice; care au aceleași funcții. **2** *s.m., s.f.* Persoană care este de același neam cu cineva sau care face parte din aceeași națiune cu... *Asemenea funcțiuni... se dedeau de preferință acestor congeneri ai Domnului* (IORGA). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***congénère***, lat. ***congĕner, -eris***.

congeneritáte *s.f.* Caracter congener. • /***congener*** *+ -itate*.

congeniál, -ă *adj.* Adecvat, potrivit, conform caracterului cuiva; înrudit (sufletește). *Trist era... să nu vadă răsfrîngerea în capetele congeniale* (MAIOR.). • sil. *-ni-al.* pl. *-i, -e.* /<it. ***congeniale***.

congenialitáte *s.f.* Asemănare, conformitate cu (ceva); natură asemănătoare. • sil. *-ni-a-.* pl. *-ăți.* /<it. ***congenialità***.

congenitál, -ă *adj. (despre tulburări, manifestări patologice)* Care există în momentul nașterii cu origine, de obicei, anterioară nașterii, în viața intrauterină; din naștere, înnăscut, ereditar. ◇ *Amioplazie congenitală* v. amioplazie. *Debilitate congenitală* v. debilitate. *Sifilis congenital* v. sifilis. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***congénital***; cf. lat. *congenĭtus, -a, -um* „născut odată cu".

congenitalitáte *s.f.* Caracter congenital. • /***congenital*** *+ -itate*.

congéstie *s.f. (med.)* Dilatare activă a vaselor cu intensificarea circulației sangvine într-o anumită parte a corpului (provocată de factori de natură inflamatorie, de emoții, de căldură, frig etc.); hiperemie. ◇ *Congestie cerebrală* = acumulare excesivă de sînge în vasele cerebrale. ◆ Simptom provocat de această dilatare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *(înv.) congestiúne* *s.f.* /<fr. ***congestion***, lat. ***congestĭo, -onis***.

congestioná *vb. I. refl.* **1** *(med.)* A avea o congestie. ◆ A se aprinde, a se înroși la față; a se îmbujora. **2** *(despre circulația rutieră)* A se aglomera. • sil. *-ti-o-.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***congestionner***.

congestionáre *s.f.* Acțiunea de *a se congestiona* și rezultatul ei. • sil. *-ti-o-.* pl. *-ări.* /v. ***congestiona***.

congestionát, -ă *adj.* **1** *(despre oameni)* Căruia i s-a urcat sîngele la cap; aprins la față, îmbujorat. ◆ Fig. Tensionat, încordat. *Tremură cred de nerăbdare, cu mîna pe armă, congestionați* (CA. PETR.). ◆ *(despre părți ale corpului)* Care are un aflux anormal de sînge. ◆ Fig. Intens. *I s-au luminat ochii groși, de obicei de un verde congestionat* (CA. PETR.). **2** *(despre orașe)* Care este aglomerat. • sil. *-ti-o-.* pl. *-ți, -te.* /v. ***congestiona***.

congestiúne *s.f.* v. congestie.

congestív, -ă *adj. (med.)* Care provoacă o congestie; care indică o congestie. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***congestif***.

congéstus *subst. (climat.)* Formație de nori cumulus, cu dezvoltare verticală mare, cu protuberanțe puternic dezvoltate și cu partea superioară în formă de conopidă. • /<fr. ***congestus***.

congiáriu, -ie *s.n., adj. (în antic. romană)* **1** *s.n.* Vas cu o capacitate de un congiu. **2** *s.n.* Distribuire gratuită de vin, ulei etc. făcută poporului în vechea Romă. ◆ Distribuire de bani, de daruri etc. făcută soldaților sau poporului (de împărați). **3** *adj.* Care se referă la congiariu. • sil. *-gi-a-.* pl. *-ii.* /<lat. ***congĭarium, -ii***.

cóngiu *s.n. (în antic. romană)* Unitate de măsură pentru lichide, care avea capacitatea de aproximativ trei litri. • /<lat. ***congĭus, -us***.

congiuratór, -oáre *s.m., s.f.* v. conjurator.

conglăsuí *vb. IV. intr. (înv.)* A fi de acord, a se potrivi cu...; a concorda (1). *Simțimintele boierilor și ale nobililor ardeleni conglăsuiesc cu ale sale* (BĂLC.). • prez.ind. *-iesc.* /***con***^{3}***-*** *+* ***glăsui***, probabil după germ. *übereinstimmen* sau rus. *соглашаться*.

conglăsuíre *s.f. (înv.)* Acțiunea de *a conglăsui* și rezultatul ei; aprobare, învoire, acord unanim. • pl. *-i.* /v. ***conglăsui***.

conglăsuitór, -oáre *adj. (înv.)* Aprobator; unanim. • pl. *-ori, -oare.* /***conglăsui*** *+ -itor*.

conglobăție *s.f. (ret.)* Figură retorică constînd într-o acumulare de probe, pentru ca argumentarea să fie cît mai convingătoare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***conglobation***, lat. ***conglŏbatĭo, -onis***.

conglomerá *vb. I. tr., refl.* A (se) uni, a (se) îngrămădi într-o masă unică. • prez.ind. pers. 3 *-ează.* /<fr. ***conglomérer***, lat. ***conglomerare*** <*glŏmus, -eris*, „ghem".

conglomerăre *s.f.* Îngrămădire într-o masă unică; conglomerație (2). • pl. *-ări.* /v. ***conglomera***.

conglomerát *s.n.* **1** *(geol.)* Rocă sedimentară detritică, formată prin cimentarea cu calcar, silice etc. a bolovănișurilor și pietrișurilor transportate de ape, a mineralelor etc.; conglomerație (1). **2** *(tehn.)* Masă de materiale aglomerate cu ajutorul unui liant. **3** *(econ.)* Formă de monopol rezultată prin fuziunea unor companii care își desfășoară activitatea în cele mai diverse ramuri și sectoare de producție. **4** Fig. Adunare, îngrămădire de lucrări, de aspecte diferite; amestec de elemente eterogene. ◇ *Conglomerat etnic* = țară, regiune etc. formate din persoane de diferite naționalități. • pl. *-e.* /<fr. ***conglomérat***, lat. ***conglomeratus*** <*conglomero, -are* „a îngrămădi".

conglomerăție *s.f.* **1** (*geol.*) Conglomerat (1). **2** Conglomerare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *conglomerațiúne s.f.* /<lat. ***conglomeratio, -onis***, fr. ***conglomération***.

conglomerațiúne *s.f.* v. conglomerație.

conglutiná *vb. I. tr.* A face să fie dens, vîscos; a coagula (2). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***conglutiner***, lat. ***conglutinare***.

conglutinánt, -ă *s.m., adj.* (Substanță) care are însușirea de a conglutina. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***conglutinant***.

conglutináre *s.f.* Acțiunea de *a conglutina* și rezultatul ei; conglutinație, coagulare. • pl. *-ări.* /v. ***conglutina***.

conglutinăție *s.f.* Conglutinare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *conglutinațiúne s.f.* /<fr. ***conglutination***, lat. ***conglūtinatĭo, -onis***.

conglutinațiúne *s.f.* v. conglutinație.

congoléz, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a statului Congo sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuiește în Congo; locuitorii statului Congo. **2** *adj.* Care aparține statului Congo sau congolezilor, care se referă la Congo sau la congolezi; care este originar din Congo. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***congolais***; cf. nm. pr. *Congo*, stat în Africa Centrală.

congratulá *vb. I. tr., refl. recipr.* A (se) felicita. • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***congratuler***; cf. lat *congratulari* <*con* + *gratulari* „a-și arăta bucuria sau recunoștința" <*gratus* „recunoscător".

congratuláre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *congratula* și rezultatul ei; congratulație. • pl. *-ări.* /v. ***congratula***.

congratulăție *s.f.* Congratulare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *congratulațiúne s.f.* /<fr. ***congratulation***.

congratulațiúne *s.f.* v. congratulație.

congregăție *s.f.* (*în Biserica Catolică*) **1** Ordin monahal. ◆ Ramură a unui ordin monahal; mănăstire filială. **2** Confrerie alcătuită din clerici și laici în scopul intensificării propagandei religioase. **3** Departament al curiei papale, condus de un cardinal. **4** Ședință de studiu la un conciliu. ◆ Ext. Adunare religioasă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *congregațiúne s.f.* /<fr. ***congrégation***, lat. ***congrĕgatĭo, -onis***.

congregațiónal -á *adj.* (*bis.*) Care aparține congregației, care se referă la congregație • sil. *-ți-o-*, pl. *-i, -e.* /<engl. ***congregational***.

congregaționalísm *s.n.* (*bis.*) Mișcare protestantă din Anglia, apărută în 1642, care revendica autonomia bisericilor locale față de stat și nega ierarhia ecleziastică. • sil. *-ți-o-.* /<fr. ***congrégationalisme***.

congregaționalíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (*bis.*) (Adept) al congregaționalismului. • sil. *-ți-o-.* pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***congrégationaliste***.

congregaționíst, -ă *s.m., s.f.* Membru al unei congregații. • sil. *-ți-o-.* pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***congrégationniste***.

congregațiúne *s.f.* v. congregație.

congrés *s.n.* **1** (*mai ales cu determ. care indică specificul, scopul etc.*) Întrunire națională sau internațională în care delegații și invitații dezbat probleme majore de ordin ideologic, politic, științific, profesional, organizatoric, cultural etc. ◇ (*iron.*) *E-un congres de rubedenii, vreun unchi, vreo mătușă* (EMIN.). **2** Organ suprem de conducere al unor partide, organizații de masă etc. **3** (*în unele țări*) Parlament format din Camera reprezentanților și Senat. **4** Denumire dată unor conferințe internaționale convocate de obicei pentru încheierea de tratate de pace. *Fusese cu tatăl ei la Viena în vremea Congresului, dănțase cu împăratul Alexandru* (M. I. CAR.). **5** (*cu determ.*) Denumire a unor partide politice. • pl. *-e,* (*înv.*) *-uri.* /<fr. ***congrès***, germ. ***Kongress***, engl. ***congress***, lat. ***congressus, -us***.

congresionál, -á *adj.* Care aparține congresului, care se referă la congres; congresual. • sil. *-si-o-.* pl. *-i, -e.* /<engl. ***congressional***.

congresíst, -ă *s.m., s.f.* Participant la un congres. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***congressiste***.

congresman ['kongresmen] *s.m.* Membru al Congresului SUA. • pl. *-i.* /<engl. ***congressman***.

congresuál, -ă *adj.* Care aparține congresului, care se referă la congres; congresional. • pl. *-i, -e.* /***congres*** + *-ual*.

congruént, -ă *adj.* **1** Care concordă, coincide; corespunzător, echivalent. **2** (*mat.; despre numere întregi*) Care dau același rest cînd sînt împărțite la un divizor comun. ◆ (*despre figuri geometrice*) Care coincid exact una cu alta, care sînt egale. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***congruent***, lat. ***congrŭens, -ntis***.

congruénță *s.f.* **1** Însușirea de a fi congruent; potrivire deplină; concordanță (1), coincidență (1). ◆ Acord între gîndurile, sentimentele sau convingerile cuiva în comportamentul său manifest. **2** (*mat.*) *Relație de congruență* = relație dintre două numere întregi congruente. ◆ Relație binară între figuri geometrice congruente. **3** (*gram.*) Acord între subiect și predicat. **4** (*med.*) Modul de adaptare a fragmentelor osoase în cazul unei fracturi sau a articulației într-o luxație. • pl. *-e.* /<fr. ***congruence***, lat. ***congrŭentĭa, -ae***.

coni¹- Elem. de compunere „con¹". • /<fr. ***coni-***; cf. lat. *cōnus, -i* „con".

coni²- Elem. de compunere „praf". • și *conio-*. /<fr. ***coni(o)-***; cf. gr. *κόνις* „praf".

coniác *s.n., adj.invar.* **1** *s.n.* Băutură alcoolică tare, obținută prin distilarea anumitor sorturi de vin și păstrarea distilatului în butoaie de stejar. *Îmi pune pietre calde pe burtă, beau cinci coniacuri, mă învelesc* (CA. PETR.). **2** *s.n.* (*la pl.*) Varietăți, sorturi de coniac (1). **3** *adj.invar., s.n.* (De) culoarea coniacului (1). • pl. *-uri,* (*pop.*) *-ce.* /<fr. ***cognac***; cf. nm. pr. *Cognac*, localitate în Franța.

cónic, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* În formă de con¹; care aparține conului, care se referă la con. **2** *s.f.* (*mat.*) Curbă rezultată din intersecția unei suprafețe conice cu un plan. ◇ *Directoare a unei conice* v. director. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***conique***.

conicitáte *s.f.* (*mat.*) Mărime caracteristică a unui trunchi de con drept, egală cu diferența dintre diametrul mare și diametrul mic, raportată la lungimea acestuia. ◆ Ext. Formă conică. • pl. *-ăți.* /<fr. ***conicité***.

conidián, -ă *adj.* (*bot.; despre ciuperci*) Care prezintă conidii. • sil. *-di-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***conidien***.

conídie *s.f.* (*bot.*) Spor imobil care asigură înmulțirea asexuată a ciupercilor evoluate; conidiospor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***conidie***; cf. gr. *κόνις* „praf".

conidiofór *s.m.* (*bot.*) Hifă sporiferă care poartă conidiile. • sil. *-di-o-.* pl. *-i.* /<fr. ***conidiophore***.

conidiospór *s.m.* (*bot.*) Conidie. • sil. *-di-o-.* pl. *-i.* /<fr. ***conidiospore***.

conifér *s.n.* (*bot.; la pl.*) Ordin de plante lemnoase (arbori și arbuști), cu canale secretoare de rășină, cu frunzele aciculare sau solzoase, în general persistente, cu florile unisexuate, dispuse în conuri și cu semințele aripate (*Coniferae*); (*și la sg.*) arbore, arbust care face parte din acest ordin. • pl. *-e.* /<fr. ***conifères***, lat. ***conifer, -feri***.

conimetríe *s.f.* Metodă de determinare a cantității de praf din atmosferă cu ajutorul conimetrului. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***conimétrie***; cf. gr. *κόνις* „praf", *μέτρον* „măsură".

conimétru *s.n.* Aparat cu ajutorul căruia se captează praful dintr-un anumit volum de aer și se fixează pe plăci de sticlă spre a fi examinat ulterior la microscop. • pl. *-e.* /<fr. ***conimètre***.

conio- v. coni²-.

conióză *s.f.* (*med.*) Afecțiune produsă de inhalarea și fixarea pulberilor în organism. • pl. *-e.* /<fr. ***coniose***; cf. gr. *κόνις* „praf".

coniróstru, -ă *s.f., adj.* (*ornit.*) **1** *s.f.* (*la pl.*) Familie de păsări cu ciocul gros, conic; (*și la sg.*) pasăre care face parte din această familie. **2** *s.f., adj.* (Pasăre) care are ciocul conic. • pl. *-e.* /<fr. ***conirostre***.

coniță *s.f.* v. cuconiță.

conivént, -ă *adj.* **1** (*bot.; despre frunze, organe vegetale*) Care are vîrful alăturat, îndoit înăuntru. **2** (*anat.*) *Valvulă conventă* = cută permanentă a mucoasei intestinale, situată perpendicular pe axul intestinal. **3** (*despre oameni*) Care consimte tacit la o faptă rea, avînd posibilitatea și, în general obligația, prin funcția exercitată, de a o împiedica. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***connivent***.

conivénță *s.f.* Faptul de a tolera ceva rău sau incorect; acord tacit; complicitate. ◇ Expr. *De conivență* (*cu...*) = în complicitate, de acord (cu...). • pl. *-e.* /<fr. ***connivence***; cf. lat. *cō(n)nīventĭa, -ae* <*co(n)nivere* „a închide ochii, a se face că nu vede".

conjé *s.n.* (*arhit.*) **1** Mulură concavă în sfert de cerc, care racordează două elemente. **2** Racord al celor două aripi ale unei corniere pe fața interioară. • /<fr. ***congé***.

conjectură *vb. I. tr.* A judeca după aparență, prin conjectură. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***conjecturer***.

conjecturál, -ă *adj.* Întemeiat pe conjecturi, pe aparențe sau pe supoziții; neîntemeiat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***conjectural***.

conjecturáre *s.f.* Acțiunea de *a conjectura* și rezultatul ei; judecată făcută după aparențe. • pl. *-ări.* /v. ***conjectura***.

conjectúră *s.f.* Părere bazată pe ipoteze sau pe presupuneri (care nu a primit încă nici o confirmare); prezumție, supoziție. • pl. *-i.* /<fr. ***conjecture***, lat. ***coniectūra, -ae***.

conjudețeán, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) din același județ cu altul. • pl. *-eni, -ene.* /***con³-*** + ***județean***.

conjugá *vb. I.* **1** *tr.* (*gram.; compl. indică formele unui verb*) A modifica după persoană, timp, mod și diateză. **2** *refl.* (*gram.; despre verbe*) A fi flexibil. **3** *refl.* Fig. A se îmbina, a se împleti, a se uni. • prez.ind. *conjúg.* /<fr. ***conjuguer***, lat. ***conjugare***.

conjugábil, -ă *adj.* (*gram.; despre verbe*) Care se poate conjuga. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***conjugable***.

conjugál, -ă *adj.* Referitor la căsătorie; care aparține celor doi soți; matrimonial, casnic (I 1). *Una dintre amante... încercase să mă convingă pentru un tîrg conjugal* (CA. PETR.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***conjugal***, lat. ***coniŭgalis, -e***.

conjugalitáte *s.f.* Conviețuire în baza căsătoriei; caracter conjugal. *Cine ar putea respecta asemenea regulament de serviciu interior al conjugalității?* (CA. PETR.). • /<engl. ***conjugality***.

conjugáre *s.f.* **1** (*gram.*) Tip de flexiune caracteristic verbului. ◆ Fiecare dintre categoriile de verbe care au terminație identică la infinitiv și care se conjugă în mod asemănător. **2** Fig. Îmbinare, împletire, unire. *Formula de metafizică vulgară că iubirea sufletească e o conjugare de entități abstracte* (CA. PETR.). **3** (*biol.*) Forma cea mai simplă de înmulțire sexuată în care prin fuzionarea a doi gameți rezultă zigotul. **4** (*genet.*) Împerechere a cromozomilor în cursul meiozei. • pl. *-ări.* /<***conjuga***.

conjugát, -ă *adj.* **1** (*despre verbe*) Supus conjugării. **2** Unit, legat împreună. **3** (*fiziol.*) *Nervi conjugați* = nervi care îndeplinesc aceeași funcțiune. **4** (*fiz.*) *Focare conjugate* = focarele unui sistem optic așezate astfel încît razele de lumină răsfrînte dintr-unul se reunesc în celălalt și invers. *Puncte conjugate* = oricare dintre punctele unui obiect și punctul corespunzător de la imaginea obiectului obținută cu ajutorul unui sistem optic. **5** (*mat.*) *Numere conjugate* = numere complexe care au părțile reale egale, iar părțile imaginare egale și de semne contrare. *Regulă conjugată* = reunire a două sau a mai multor reguli de trei simple; regulă conjunctă. **6** (*bot.*) *Frunze conjugate* = frunze cu foliolele împerecheate. • pl. *-ți, -te.*/<fr. ***conjugué***.

conjugáte *s.f. pl.* (*bot.*) Ordin de alge verzi, unicelulare sau pluricelulare, filamentoase, care nu produc niciodată spori, reproducîndu-se prin conjugare (*Coniugatae*). • /<fr. ***conjuguées***.

conjúnct, -ă *adj.* **1** Care este intim legat, care este strîns unit; (*înv.*) conjunctiv (4). **2** (*gram.*) *Forme conjuncte* = formele scurte ale prezentului indicativ persoana 1 singular (*-s*) și persoana 3 singular și plural (*-i, -s*) ale verbului „a fi" și formele neaccentuate ale pronumelui personal la dativ și acuzativ, singular și plural, legate prin cratimă de cuvintele vecine (*-mi, mi-, -ți, ți-* etc.). **3** (*muz.*) *Treaptă conjunctă* = treaptă care urmează alteia sau o precedă imediat, la interval de secundă. **4** (*mat.*) *Regula conjunctă* = regula conjugată. • pl. *-ți, -te.* /<lat. ***coniunctus, -a, -um***; cf. fr. *conjoint*.

conjunctív, -ă *adj.* **1** Care unește, care leagă. **2** (*gram.*) *Modul conjunctiv* (*și subst. n.*) = mod personal și predicativ al verbului, care exprimă, în general, o acțiune realizabilă, posibilă; subjonctiv. **3** (*hist.*) *Țesut conjunctiv* = țesut de conexiune pentru mai multe structuri anatomice, avînd rol de susținere și de protecție a corpului animal, format din fibre și substanță intercelulară, conținînd celule de diverse tipuri, care leagă între ele celelalte țesuturi. **4** (*înv.*) Conjunct (1). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***conjonctif***, lat. ***coniunctīvus, -a, -um***, germ. ***Konjunktiv***.

conjunctivál, -ă *adj.* **1** (*anat.*) Care aparține conjunctivei; care provine de la conjunctivă. **2** (*gram.*) Care aparține conjunctivului, de conjunctiv; care are raporturi cu conjunctivul. *Valoarea conjunctivală a verbului.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***conjonctival***.

conjunctívă *s.f.* (*anat.*) Membrană mucoasă transparentă situată pe fața profundă a pleoapelor și pe

suprafața anterioară a globului ocular, cu excepția corneei. • pl. *-e.* /<fr. ***conjonctive***; cf. lat. *coniunctīvus, -a, -um* „care leagă, care unește".

conjunctivítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a conjunctivei, provocată de microbi, de corpuri străine, de substanțe iritante sau alergice etc., care se manifestă prin roșeață, senzație de corp străin în ochi și secreție abundentă. • pl. *-e.* /<fr. ***conjonctivite***; cf. lat. *coniunctīvus, -a, -um* „care leagă, care unește".

conjunctór *s.n.* (*electrotehn.*) Aparat electric automat pentru întreruperea și deschiderea unui circuit electric. ◇ *Conjunctor-disjunctor* = dispozitiv care închide sau deschide circuitul de încărcare a unei baterii auto. • pl. *-oare.* /<fr. ***conjoncteur***.

conjuncturál, -ă *adj.* Care depinde de o anumită conjunctură; care provine de la o conjunctură; circumstanțial (1). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***conjoncturel***.

conjuncturalísm *s.n.* Tendință de a utiliza diversele împrejurări pentru satisfacerea intereselor personale. • /***conjunctural*** + *-ism*.

conjunctúră *s.f.* Totalitatea factorilor de ordin obiectiv și subiectiv, a condițiilor, a împrejurărilor care influențează un fenomen sau o situație, un anumit sector de activitate etc.; ocazie, situație, stare de lucruri într-un moment dat; concurs de împrejurări. ◆ Totalitatea trăsăturilor care caracterizează un anumit moment al unui proces. • pl. *-i.* /<fr. ***conjoncture***.

conjuncturíst, -ă *adj.* De conjunctură. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***conjoncturiste***.

conjúncție *s.f.* **1** (*gram.*) Parte de vorbire neflexibilă, care leagă în frază două propoziții (fie două propoziții coordonate, fie o subordonată de regenta ei) sau o parte de propoziție și o propoziție, iar în propoziție cuvinte între care există raporturi de coordonare. ◇ *Conjuncție adversativă* v. adversativ. *Conjuncție cauzală* v. cauzal. *Conjuncție concesivă* v. concesiv. *Conjuncție concluzivă* v. concluziv. *Conjuncție condițională* v. condițional. *Conjuncție consecutivă* v. consecutiv. *Conjuncție coordonatoare* v. coordonator. *Conjuncții corelative* v. corelativ. *Conjuncție disjunctivă* v. disjunctiv. *Conjuncție finală* v. final. *Conjuncție temporală* v. temporal. **2** (*log.*) Conectiv (exprimat prin cuvîntul „și") caracterizat prin aceea că expresia alcătuită cu ajutorul său este adevărată numai dacă toate propozițiile componente sînt adevărate și falsă cînd cel puțin una dintre componente este falsă. **3** (*stil.*) Figură de stil care enunță o observație rezultată din asocierea unor aspecte de viață contradictorii; sinichioză. **4** (*astron.*) Poziție a doi aștri care, la un moment dat, au aceeași longitudine cerească; situația aștrilor care se află în această poziție. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) ***conjuncțiúne*** *s.f.* /<fr. ***conjonction***, germ. ***Konjunktion***, lat. ***coniunctĭo, -onis*** „legătură".

conjuncțiónal, -ă *adj.* (*gram.*; *despre construcții gramaticale*) Cu valoare de conjuncție. ◇ *Locuțiune conjuncțională* = locuțiune care poate îndeplini aproape toate funcțiile unei conjuncții. • sil. *-ți-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***conjonctionnel***.

conjuncționalizá *vb. I. tr.* (*gram.*) A trece, prin conversiune, un adverb relativ sau o prepoziție la conjuncție. • sil. *-ți-o-.* prez.ind. *-ez.* /***conjuncțional*** + *-iza*.

conjuncțiúne *s.f.* v. conjuncție.

conjurá *vb. I.* **1** *tr.* A ruga stăruitor; a implora. **2** *tr.* (*înv.*; *compl. indică nenorociri, primejdii*) A îndepărta prin pricepere, iscusință. ◆ (*compl. indică demoni, duhuri rele*) A exorciza. **3** *intr.* A complota, a conspira, a unelti. **4** *refl. recipr.* (*înv.*) A jura împreună. • prez. ind. *conjúr.* /<fr. ***conjurer***, it. ***congiurare***, lat. ***coniurare***.

conjuráre *s.f.* **1** Rugă stăruitoare, implorare. **2** Complot, conspirație. • pl. *-ări.* /v. ***conjura***.

conjurát, -ă *s.m., s.f.* Complotist, conspirator. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***conjuré***, lat. ***coniūratus, -a, um***.

conjurатór, -oáre *s.m., s.f.* (*înv.*) Conspirator. *Nicolae, fiul lui Iacob, cu congiuratorii lui* (ȘINC.). • pl. *-ori, -oare.* și *congiuratór, -oáre s.m., s.f.* /<it. ***congiuratore***, fr. ***conjurateur***.

conjurație *s.f.* Complot, conspirație. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) ***conjurațiúne*** *s.f.* /<fr. ***conjuration***, lat. ***coniūratĭo, -onis***.

conjurațiúne *s.f.* v. conjurație.

conlocuí *vb. IV. intr.* (*înv.*) A locui împreună cu altcineva; a coabita (1). • prez.ind. *-iesc.* /***con***[3]- + ***locui***, după fr. *cohabiter*.

conlocuíre *s.f.* (*înv.*) Faptul de *a conlocui*; coabitare. • pl. *-i.* /v. ***conlocui***.

conlocuitór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care locuiește împreună cu altcineva, considerată în raport cu acesta. • sil. *-cu-i-.* pl. *-ori, -oare.* /***conlocui*** + *-tor*.

conlocutór, -oáre *s.m., s.f.* Interlocutor. • pl. *-ori, -oare.* /<it. ***collocutore***.

conlucrá *vb. I. intr.* A colabora (1) (cu cineva), a-și aduce contribuția la o acțiune comună; a coopera (2). • prez.ind. *-ez.* /***con***[3]- + ***lucra***, după fr. *collaborer*.

conlucráre *s.f.* Acțiunea de *a conlucra* și rezultatul ei; colaborare. • pl. *-ări.* /v. ***conlucra***.

conlucrátór, -oáre *s.m., s.f.* (*înv.*) Colaborator. • pl. *-ori, -oare.* /***conlucra*** + *-ător*.

conmeseán, -ă *s.m., s.f.* v. comesean.

con móto *loc.adv.* (*muz.*; *indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Cu multă mișcare. • /<it. ***con moto***.

cono- Elem. de compunere „con[1]; conic". • /<fr. ***cono-***; cf. gr. *κῶνος* „con".

conodónte *s.f. pl.* (*paleon.*) Piese dințate considerate ca armături bucale ale anelidelor, întîlnite în sedimentele din paleozoic. • /<engl. ***conodonts***.

conofáí *vb. IV. refl.* (*reg.*) A se mișca încet, neîndemînatic. • prez.ind. *conófăi, -iesc.* /etimol. nec.

conofáit, -á *adj., s.m., s.f.* (*reg.*) **1** *adj., s.m., s.f.* (Ființă) greoaie, urîtă. **2** *adj.* Care se mișcă încet, neîndemînatic. • pl. *-ți, -te.* /v. ***conofăi***.

conoíd, -ă *adj., s.n.* (*mat.*) **1** *adj.* De formă conică; conoidal. **2** *s.n.* Suprafață generată de o dreaptă care se menține paralelă cu un plan dat și se sprijină pe o dreaptă fixă și pe o curbă fixă. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***conoïde***; cf. gr. *κῶνος* „con", *εἶδος* „aspect".

conoidál, -ă *adj.* (*mat.*) Conoid (1). • sil. *-no-i-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***conoïdal***.

conométru *s.n.* (*mineral.*) Aparat pentru măsurarea unghiului dintre axele optice ale unui cristal mineral. • pl. *-e.* /<fr. ***conomètre***.

conopídă *s.f.* **1** (*bot.*) Plantă erbacee legumicolă, din familia cruciferelor, cu frunzele groase și lunguiețe și cu o inflorescență cărnoasă, comestibilă, în formă de căpățînă, de culoare alburie, folosită în alimentație (*Brassica oleracea* sau *botrytis*). ◆ Restr. Inflorescența acestei plante. **2** (*zool.*; *reg.*) Omidă. **3** Fig. (*pop.*; *la pl.*) Oameni fără căpătîi, canalii. • pl. *-e.* și (*reg.*) *cunopídă, cunupídă* *s.f.* /<m.gr. ***κουνουπίδι***.

conopódiu *s.n.* (*bot.*) Receptacul floral, de formă conică. • pl. *-ii.* /<lat. ***conopodium***.

conosaméntt *s.n.* (*com.*) Contract semnat de armator sau de comandantul unei nave comerciale prin care se confirmă primirea mărfii, precum și obligația de a o transporta în condiții bune și a o preda la destinație. • pl. *-e.* /<germ. ***Konnossement***, rus. ***коносамент***.

conoscóp *s.n.* (*fiz.*) Aparat folosit în conoscopie. • pl. *-oape.* /<fr. ***conoscope***.

conoscopíe *s.f.* (*fiz.*) Observare a fenomenului de polarizare cromatică • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***conoscopie***.

conotá *vb. I. tr.* (*lingv.*) A semnifica prin conotație (2). • prez.ind. pers. 3 *-ează.* /<fr. ***connoter***.

conotatív, -ă *adj.* (*lingv.*) Referitor la conotație (2). ◆ (*despre sensul cuvintelor*) Suplimentar față de denotația cuvîntului; care reiese din experiența personală, din context; figurat. ◆ (*despre stil*) Care se caracterizează prin abundența de conotații. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***connotatif***.

conotáție *s.f.* **1** (*log.*) Ansamblul caracteristicilor unui obiect; complex de caractere care aparțin unei situații concrete. **2** (*lingv.*) Totalitatea sensurilor colaterale ale unui cuvînt care deviază valoarea denotativă și care apare în funcție de context sau de experiența, fantezia, talentul individului. ◆ Ext. Semnificație. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***connotation***.

conovăț *s.n.* (*reg.*) Funie fixată pe țăruși, care servește la priponirea cailor în bivuac. ◆ Loc amenajat în acest scop. • pl. *-e̯te.* /<rus., ucr. ***коновязь***.

conquístă *s.f.* v. conchistă.

conrúpe *vb. III.* v. corupe.

consacrá *vb. I.* **1** *tr.* A dedica, a destina, a închina (cu totul, în întregime). *Monumentul a fost consacrat eroilor patriei.* **2** *tr.* (*bis.*) A da un caracter sacru, în cadrul unui ritual religios; a sfinți. **3** *tr.* (*bis.*; *compl. indică preoți*) A hirotonisi. **4** *tr.* A da unui lucru un caracter durabil, solid; a stabili, a consfinți, a legitima. *Măsura și gradul civilizației, care consacră statornicia și prefacerea limbilor* (RUSSO). **5** *tr., refl.* A (se) dedica, a (se) devota. *Și-a dat demisiunea ca să se poată consacra cu totul literelor* (GHICA). • prez.ind. *consácru,* (*înv.*) *-ez.* /<fr. ***consacrer***, lat. ***consecrare***.

consacránt, -ă *adj.* Care consacră; care face o consacrare. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***consacrant***.

consacrăre *s.f.* **1** Dedicare, închinare. *Consacrarea întregii vieți carierei artistice.* **2** Consfințire, stabilire (ca durabil sau definitiv). *Consacrare a independenței.* **3** Confirmare, recunoaștere a capacității, a meritelor cuiva într-un anumit domeniu de activitate. *Consacrarea muncii sale a venit mai tîrziu.* **4** (*bis.*) Sfințire. **5** (*bis.*) Hirotonisire. • pl. *-ări.* /v. ***consacra***.

consacrát, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Recunoscut unanim sau considerat ca autoritate într-un anumit domeniu. *Virtuoși a căror faimă fusese netăgăduit consacrată în urmă* (M. I. CAR.). **2** Care este stabilit, consfințit (prin uz sau prin tradiție). **3** (*bis.*) Care este sfințit. **4** (*bis.*; *despre preoți*) Care este hirotonisit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***consacra***.

consacráție *s.f.* **1** Desăvîrșire. **2** Sacrificiu, ofrandă adusă zeilor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *consacrațiúne* *s.f.* /<lat. ***consĕcratĭo, -onis***, fr. ***consécration***.

consacrațiúne *s.f.* v. consacrație.

consanguín, -ă *s.m., s.f., adj.* v. consangvin.

consanguinitáte *s.f.* v. consangvinitate.

consanguinizáre *s.f.* v. consangvinizare.

consangvín, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Rudă din partea tatălui. ◆ Ext. Rudă, rubedenie. **2** *adj.* (*despre frați și surori*) Care au același tată; consîngean. **3** *adj.* Care provine dintr-un strămoș comun, aflîndu-se într-un raport de consangvinitate cu o altă persoană. • pl. *-i, -e.* și *consanguín, -ă s.m., s.f., adj.* /<fr. ***consanguin***, lat. ***consanguĭnĕus, -a, -um***.

consangvinitáte *s.f.* **1** (*genet.*) Relație genetică între indivizi provenind dintr-un strămoș comun. **2** Raport de rudenie între persoane care au același tată. ◆ Ext. Înrudire de sînge. **3** (*geol.*) Calitate a unor roci magmatice de a fi asociate din punct de vedere petrografic. • pl. *-ăți.* și *consanguinitáte* *s.f.* /<fr. ***consanguinité***, lat. ***consanguĭnĭtas, -atis***.

consangvinizáre *s.f.* **1** (*biol.*) Metodă aplicată în lucrările de selecție și de ameliorare, care constă în reproducerea a două organisme care au un strămoș comun. **2** (*bot.*) Metodă de ameliorare constînd în autopolenizarea plantelor alogene hermafrodite sau monoice ori în încrucișarea între indivizi înrudiți, la cele dioice. • și *consanguinizáre* *s.f.* /de la ***consangvin***.

consăteán, -ă *s.m., s.f.* Persoană care locuiește sau este originară din același sat cu altă persoană, considerată în raport cu aceasta. • pl. *-eni, -ene.* /***con***[3]- + ***sătean***.

conscímță *s.f.* v. conștiință.

conscríe *vb. I. tr.* **1** (*milit.*; *înv.*) A chema în serviciul militar; a înrola, a recruta. **2** A consemna, a înscrie într-un registru oficial. • prez.ind. *conscríu.* /***con***[3]- + ***scrie***, după lat. *conscribere*.

conscrípt *s.m.* v. conscris.

conscriptíbil, -ă *adj.* (*milit.*; *înv.*) Care poate fi recrutat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***conscriptible***.

conscríptor *s.m.* (*jur.*) Redactor al unei legi. • pl. *-i.* /<lat. ***conscriptor, -oris***.

conscripție *s.f.* **1** (*milit.*; *înv.*) Recrutare, înrolare. **2** (*jur.*) Redactare a unei legi. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *conscripțiúne* *s.f.* /<fr. ***conscription***, lat. ***conscriptĭo, -onis***.

conscripțiúne *s.f.* v. conscripție.

conscrís *s.m.* (*milit.*; *înv.*) Recrut. • pl. *-și.* și *conscrípt* *s.m.* /v. ***conscrie***.

consecínță *s.f.* **1** Rezultat al unui fapt, al unui principiu, al unei acțiuni; efect, urmare. *Sofiștii au împins îndoiala pînă la ultimele consecințe* (CA. PETR.). ◇ *În consecință* = *a*) loc.conj. prin urmare, deci; *b*) loc.adv. conform dispozițiilor, situației, împrejurărilor. ◇ Expr. *A trage consecințele* = a suporta urmările unei acțiuni. *Trebuia să trag acum toate consecințele care se impuneau* (CA. PETR.). **2** (*log.*) Consecvent. **3** Expr. (*jur.*) *Pe cale de consecință* = suportînd consecințele legii. • pl. *-e.* /<fr. ***conséquence***, lat. ***consĕquentĭa, -ae***, germ. ***Konsequenz***.

consecutív, -ă *adj.* Care urmează neîntrerupt, în șir; succesiv. ◇ (*gram.*) *Circumstanțial consecutiv* =

circumstanțial care arată consecința (rezultatul) unei acțiuni sau a (al) unei însușiri, determinînd un verb, un adjectiv sau un adverb. *Propoziție consecutivă* (*și subst. f.*) = propoziție subordonată care îndeplinește funcția de circumstanțial consecutiv, arătînd consecința (rezultatul) unei acțiuni sau a (al) unei însușiri exprimate în regentă. *Conjuncție consecutivă* = conjuncție care introduce o propoziție consecutivă. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***consécutif***.

consecutivitáte *s.f.* Urmare neîntreruptă; succesiune. • pl. *-ăți*. /***consecutiv*** + *-itate*.

consecúție *s.f.* **1** Înlănțuire, legătură. **2** (*gram.*) *Consecuția timpurilor* = concordanța timpurilor. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și (*înv.*) ***consecuțiúne*** *s.f.* /<lat. ***consĕcūtĭo***, ***-onis***, fr. ***consécution***.

consecuțiúne *s.f.* v. consecuție.

consecvént, -ă *adj., s.n.* **I** *adj.* **1** (*despre oameni*) Care acționează statornic, potrivit cu principiile sale; credincios ideilor sale. ◆ (*despre manifestări, sentimente, acțiuni etc. ale oamenilor*) Care exprimă statornicie, fidelitate față de propriile idei, principii. ◇ (*adv.*) *Luptă consecvent împotriva imposturii*. **2** (*geomorf.*; *despre văi*) Care este orientată pe direcția înclinării straturilor. **II** *s.n.* **1** (*filos.*) Orice fenomen care urmează altui fenomen. **2** (*log.*) Propoziție care decurge necesar dintr-o altă propoziție sau din mai multe propoziții precedente. **3** (*log.*) Al doilea membru al unei implicații, care urmează primului, numit „antecedent"; consecință (2). **4** (*muz.*) A doua secțiune a unei fraze sau perioade muzicale. • pl. *-ți*, *-te*. /<fr. ***conséquent***, lat. ***consĕquens***, ***-ntis***, germ. ***konsequent***.

consecvénță *s.f.* **1** Faptul de a fi consecvent. ◇ Loc.adv. *Cu consecvență* = în mod consecvent. **2** (*în logica scolastică*) Implicația și decurgerea formulelor logice una din alta. **3** Caracteristică a gîndirii corecte care respectă legile și regulile de formare și transformare într-un sistem deductiv; conchidere logică. • pl. *-e*. /<fr. ***conséquence***, lat. ***consĕquentĭa***, ***-ae***.

consémn *s.n.* (*milit.*) **1** Totalitatea îndatoririlor specifice personalului unei gărzi militare, conforme cu misiunea pe care o are aceasta. ◆ Ext. Ordin, dispoziție. **2** (Măsură disciplinară care constă în) interzicerea temporară a ieșirii militarilor din cazarmă. • pl. *-e*. și (*înv.*) *consígn s.n.* /***con***[3]*-* + ***semn***, după fr. *consigne*.

consemná *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică mențiuni, specificări etc.*) A trece într-un act juridic, într-un proces verbal etc. ◆ Gener. A nota, a înregistra, a însemna. **2** (*compl. indică sume de bani*) A depune, contra semnătură, spre păstrare (și fructificare) la o instituție financiară sau ca garanție la tribunal. *Nu mai avea timp să consemne sute de mii de lei* (CA. PETR.). **3** (*compl. indică militari*) A interzice ieșirea din cazarmă, din locul de staționare sau de pe o navă pentru un anumit timp, din motive sanitare, disciplinare sau de securitate. • prez.ind. *-ez*, (*înv.*) *consémn.* /***con***[3]*-* + ***semna***, după fr. *consigner*.

consemnábil, -ă *adj.* (Demn) de consemnat; memorabil. • pl. *-i*, *-e*. /<it. ***consegnabile***.

consemnáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a consemna* și rezultatul ei; însemnare, înregistrare, notare. **2** (*fin.*) Consemnație. • pl. *-ări*. /v. ***consemna***.

consemnát, -ă *adj.* **1** Notat înregistrat. **2** (*despre bani*) Depus. **3** (*despre militari*) Reținut (în cazarmă, pe o navă etc.). • pl. *-ți*, *-te*. /v. ***consemna***.

consemnatív, -ă *adj.* Cu caracter de consemnare. • pl. *-i*, *-e*. /de la ***consemna***.

consemnațiúne *s.f.* (*fin.*) Operație prin care o persoană fizică sau juridică dispune păstrarea unei sume de bani pe numele și la dispoziția altei persoane la o instituție autorizată în acest scop; consemnare (2). ◇ *Casa de economii și consemnațiuni* = instituție publică la care oamenii își pot depune economiile pentru păstrare și valorificare, potrivit unor dispoziții legale (*CEC*). • pl. *-i*. /<fr. ***consignation***, după *semn*.

conséns *s.n.* Înțelegere deplină; acord; convergență de opinii. ◇ Expr. *A veni la consens* (*cu...*) v. veni. • pl. *-uri*. /<lat. ***consensus***, ***-us***.

consensuál, -ă *adj.* (*jur.*) Care se face cu asentimentul tuturor părților. ◇ *Contract consensual* = contract care se încheie prin simplul acord de voință al părților. • sil. *-su-al-*. pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***consensuel***.

conservă *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică produse perisabile*) A păstra nealterat prin aplicarea unui anumit tratament; a împiedica alterarea efectuînd operația de conservare (2). **2** *tr.* A păstra, a păzi. *Am conservat cu o justă mîndrie națională limba, legile și tradițiunile* (AX.). **3** *refl.* (*despre oameni*) A se menaja, a se păstra, a avea grijă de sine. • prez.ind. *consérv*, (*înv.*) *-ez*. /<fr. ***conserver***, lat. ***conservare***.

conservánt, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* (*despre substanțe, metode etc.*) Care conservă, care păstrează; conservativ[1] (1). **2** *s.n.* Substanță folosită în scopul împiedicării fermentației, a alterării unor produse (alimentare). • pl. *-ți*, *-te*. /***conserva*** + *-ant*; cf. și fr. *conservant*.

conserváre *s.f.* **1** Acțiunea de *a* (*se*) *conserva* și rezultatul ei; (*înv.*) conservațiune. ◇ *Instinct de conservare* = instinct de apărare la om și la animale, care are ca scop menținerea ființei proprii. *Legea conservării masei* v. lege. **2** Tratament la care sînt supuse unele produse (alimentare) perisabile pentru a fi împiedicată alterarea lor (uscare, sterilizare și închidere ermetică, congelare, refrigerare, impregnare cu fungicide sau insecticide etc.). • pl. *-ări*. /v. ***conserva***.

conservăt[1] *s.n.* Faptul de *a conserva*. • /v. ***conserva***.

conservát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre produse perisabile*) Păstrat (bine, nealterat). **2** (*despre oameni*) Îngrijit. • pl. *-ți*, *-te*. /v. ***conserva***.

conservatísm *s.n.* Conservatorism. • /<fr. ***conservatisme***.

conservatív[1]**, -ă** *adj.* **1** (*despre substanțe, metode etc.*) Conservant (1). **2** (*fiz.*; *despre cîmpuri de forță*) În care se conservă energia. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***conservatif***.

conservatív[2]**, -á** *adj.* (*despre oameni*) Conservator[2]. • pl. *-i*, *-e*. /<germ. ***konservativ***.

conservatór[1] *s.n.* Instituție de învățămînt de grad superior, unde se studiază muzica, dansul, arta dramatică și unde se formează compozitori, interpreți vocali și instrumentali, dansatori, actori, dirijori, muzicologi. *Luase și lecții la conservator și era prețuit ca un adevărat artist* (CA. PETR.). • pl. *-oare*. /<fr. ***conservatoire***, germ. ***Konservatorium***.

conservatór[2]**, -oáre** *adj., subst.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care păstrează, care conservă, care menține neschimbat un lucru, un fenomen etc.; conservativ[2], conservatorist. **2** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care este atașată de instituțiile trecutului, de tradiție, care dorește menținerea formelor deja constituite ale vieții sociale, politice etc., a unui sistem ideologic, moral deja verificat. ◇ *Partid conservator* (*și s.m. pl.*) = partid politic cu concepții conservatoare, atașate vechilor instituții, idei și forme politice. *Peste trei săptămîni conservatorii veneau la putere* (M. I. CAR.). **3** *s.m.* Membru al unei organizații politice cu concepții conservatoare. **4** *s.m., s.f.* Persoană însărcinată cu conducerea unui muzeu, a unei biblioteci, a unei colecții etc. **5** *s.n.* Instituție specializată, subordonată administrației poștale, unde sînt păstrate colecții filatelice. **6** *s.n. Conservator de ulei* = rezervor metalic montat deasupra capacului unor transformatoare electrice care folosesc ca izolant uleiul, avînd rolul de a menține cuva plină cu ulei, independent de oscilațiile temperaturii. • pl. *-ori*, *-oare*. /<fr. ***conservateur***, lat. ***conservator***, ***-oris***.

conservatorísm *s.n.* Orientare ideologică, politică, socială, atitudine etc. care constă în preferința pentru formele vechi, de mult timp instituite în gîndire și în practica socială, în tendința de menținere a lor și în acceptarea cu prudență, cu rezerve a noului; conservatism. ◆ Restr. Doctrină politică modernă care pledează pentru apărarea ordinii tradiționale. • /***conservator*** + *-ism*.

conservatoríst, -ă *adj.* (*despre oameni*) Conservator[2] (1). • pl. *-iști*, *-iste*. /***conservator*** + *-ist*.

conservațiúne *s.f.* (*înv.*) Conservare (1). • pl. *-i*. /<fr. ***conservation***, lat. ***conservatĭo***, ***-onis***.

consérvă *s.f.* (*ind. alim.*) Produs alimentar prelucrat după anumite procedee de eliminare a cauzelor de alterare și închise ermetic într-un mediu steril, astfel încît își menține calitățile timp îndelungat. • pl. *-e*. /<fr. ***conserve***.

consfătuí *vb. IV. refl. recipr.* (*despre două sau mai multe persoane*) A se sfătui, a se consulta (1). • prez. ind. *-iesc*. /***con***[3]*-* + ***sfătui***.

consfătuíre *s.f.* **1** Acțiunea de *a se consfătui* și rezultatul ei. **2** Ședință de lucru a membrilor unei instituții, unei întreprinderi, unei organizații, a reprezentanților unor domenii de activitate, ai unor state etc., în care se discută probleme de interes comun. *Ofițerii companiei țin consfătuiri* (CA. PETR.). • pl. *-i*. /v. ***consfătui***.

consfinți *vb. IV. tr.* A da un caracter durabil, solid; a stabili, a consacra (4), a legitima. *O idilă pe care, în pofida prejudecății, o consfințiseră prin căsătorie* (M. I. CAR.). • prez.ind. *-esc*. /***con***[3]*-* + ***sfinți***, după fr. *consacrer*.

consfințíre *s.f.* Acțiunea de *a consfinți* și rezultatul ei; stabilire, consacrare (2). • pl. *-i*. /v. ***consfinți***.

consfințít, -ă *adj.* Care este stabilit, consacrat (2) (prin uz sau prin tradiție). • pl. *-ți*, *-te*. /v. ***consfinți***.

considerá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A (se) socoti, a (se) crede (3); a (se) privi (ca...). *Dați-mi voie să vă spui, le consider ca niște insulte* (CAR.). ◇ Expr. (*tr.*) *Considerînd că...* = avînd în vedere că... **2** *tr.* A fi de părere. *Criticul a considerat că ultima lucrare este cea mai bună*. **3** *tr.* A cerceta, a analiza. *Unul dintre comeseni... m-a considerat cu oarecare admirație* (CA. PETR.). **4** *tr.* A cinsti (1), a stima. • prez.ind. *consídер*, (*înv.*) *-ez*. /<fr. ***considérer***, lat. ***considerare***.

considerábil, -ă *adj.* Care este însemnat, remarcabil; (foarte) mare. ◇ (*adv., precede un adj., dîndu-i val. de super.*) *Mi-a murit un unchi considerabil bogat* (CA. PETR.). • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***considérable***.

considerăre *s.f.* **1** Studiu, examinare. ◇ Expr. *A avea* (sau *a lua*) *în considerare* = a ține seama de..., a avea în vedere. **2** Stimă, respect, prețuire. **3** Părere; reflecție; idee. • pl. *-ări*. /v. ***considera***.

considerát, -ă *adj.* **1** Examinat. **2** Socotit ca..., drept... **3** Prețuit, stimat. • pl. *-ți*, *-te*. /v. ***considera***.

considerativă *adj.* (*bis.*) *Stare considerativă* = stare sufletească de observare și de meditație. • /<fr. ***considératif***.

considerațíe *s.f.* **1** Stimă, respect, prețuire; cinste (II 1), credit (4). **2** Argument (logic), motiv, rațiune. ◇ Expr. *A avea* (sau *a lua*) *în considerație* = a ține seama de..., a avea în vedere. **3** Părere; reflecție; idee. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și (*înv.*) *considerațiúne s.f.* /<fr. ***considération***, lat. ***consĭdĕratĭo***, ***-onis***.

considerațiúne *s.f.* v. considerație.

considerént *s.n.* **1** Punct de vedere; părere. ◆ Argument (logic), motiv, rațiune. **2** (*jur.*; *la pl.*) Parte dintr-o hotărîre a unui organ de jurisdicție care cuprinde motivarea soluției date de acest organ. • pl. *-e*. /<fr. ***considérant***.

consígn *s.n.* v. consemn.

consignatár, -ă *s.m., s.f.* Cel care primește bunuri în consignație. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***consignataire***.

consignatór, -oáre *s.m., s.f.* Persoană care depune obiecte la consignație; depunător. • pl. *-ori*, *-oare*. /<fr. ***consignateur***.

consignáție *s.f.* Depunere spre vînzare, pe baza unui contract de comision, a unui mitor obiecte la o unitate comercială specializată în asemenea vînzări. ◆ Concr. Magazin unde se fac asemenea depuneri și vînzări. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***consignation***.

consiliá *vb. I. tr.* A sfătui. • sil. *-li-a*. prez.ind. *-iez*. /<fr ***conseiller***, lat. ***consiliari***.

consiliér, -ă *s.m., s.f.* **1** Persoană la care se recurge ocazional sau permanent pentru sfaturi; sfătuitor, sfetnic. ◆ Specialist într-un anume domeniu, care dă consultații de specialitate. **2** (*mai ales cu determ. care indică specificul, domeniul*) Titlu pe care îl au funcționarii cu o funcție de conducere în serviciile publice; persoană care are acest titlu. ◆ Membru al unui consiliu ca organ colectiv în serviciile publice. *Consilier de stat*. **3** Grad în ierarhia unor funcții; persoană care deține acest grad. ◇ *Consilier de legație* = (*într-o reprezentanță diplomatică*) funcționar cu cel mai înalt grad după șeful misiunii, care trebuie să asigure funcționarea serviciului diplomatic în absența acestuia, avînd și titlul de însărcinat cu afaceri. *Consilier aulic* v. aulic. ◆ Funcționar cu grad intermediar între prefect și secretar. **4** Titlu al unor funcționari din înaltele instanțe de judecată sau de verificare; persoană care are acest titlu. ◇ *Consilier de casație* = magistrat care primește acest titlu în baza unei hotărîri juridice și își exercită funcția la Curtea de casație. • sil. *-li-er*. pl. *-i*, *-e*. și (*înv.*) *consiliériu s.m.* /<it. ***consigliere***, fr. ***conseiller***; cf. lat. *consiliārĭus*, *-ii*.

consiliére *s.f.* Sfătuire. • pl. *-i*. /de la ***consilia***.

consiliériu *s.m.* v. consilier.

consíliu *s.n.* **1** Colectiv organizat, avînd sarcini de conducere, de administrare, de avizare sau de consultare etc. a activității unei organizații, firme, societăți comerciale, instituții etc. ◆ Ext. Local unde se întîlnesc cei care alcătuiesc un consiliu. **2** Denumire dată mai multor organisme sau organe colective, publice sau private; ext. persoanele care fac parte din aceste organisme sau organe. ◇ *Consiliu de stat* = *a*) organ suprem al puterii de stat, cu activitate permanentă; *b*) organ consultativ al șefului statului; *c*) organ suprem al jurisdicției administrative. *Consiliu de miniștri* = organ al puterii executive dintr-un stat, alcătuit din totalitatea miniștrilor; guvern. *Consiliu de Coroană* = organism consultativ extraordinar, alcătuit din principalele forțe politice ale țării, convocat de către rege în momente vitale pentru țară, în vederea stabilirii măsurilor ce se impun. *I-am arătat că au mai fost Consilii de Coroană, că nu e nici un pericol* (CA. PETR.). *Consiliu județean* = consiliu ales prin vot direct de locuitorii unui județ, cu scopul de a sprijini activitatea prefectului. *Consiliu comunal, orășenesc, municipal* = consiliu ales prin vot direct de locuitorii unei comune, unui oraș sau ai unui municipiu, prezidat de primar, care deliberează asupra problemelor administrative ale comunității. *Consiliu de administrație* = comitet de conducere al unei societăți comerciale sau industriale pe acțiuni, însărcinat cu gestionarea administrației societății. *Reprezentantul Angliei are vot în consiliul de administrație al companiei* (EMIN.). *Era în vreo cîteva consilii de administrație* (CA. PETR.). *Consiliu de judecată* = organ colegial, alcătuit din salariați care au sarcina de a soluționa litigii izvorîte din încălcări ale disciplinei muncii, ale regulilor de conviețuire etc. *Consiliu științific* = colectiv însărcinat cu îndrumarea activității științifice într-o instituție de învățămînt superior sau într-un institut de cercetare. *Consiliu profesoral* = întrunire a cadrelor didactice în vederea discutării problemelor privitoare la instituția de învățămînt din care fac parte. *Consiliu redacțional* = organ consultativ de pe lîngă redacția unei edituri, format din specialiști aparținînd domeniilor de activitate ale redacției respective; ședință a unui astfel de colectiv. *Consiliu de administrație locală* = prefectul și primarul împreună cu consiliul municipal, orășenesc sau comunal al unei localități. *Consiliu legislativ* v. legislativ. *Consiliu pedagogic* v. pedagogic. **3** (*jur.*) Întrunire de persoane însărcinate să formeze un tribunal special. ◇ *Consiliu de război* = instanță militară de judecată, de pe lîngă divizii și corpuri de armată pentru delicte și crime. *În asemenea împrejurări consiliile de război sînt, ca și regulamentele, necruțătoare* (CA. PETR.). *Consiliu de revizie* = *a*) instanță judiciară militară supremă; *b*) instanță judiciară administrativă pe lîngă Ministerul de Interne. *Consiliu de disciplină* = instituție cu atribuții judecătorești pe lîngă fiecare minister, pe lîngă organizații profesionale etc. pentru judecarea neregulilor comise de unii membri ai săi. (*ist.*) *Consiliu de onoare* = instanță alcătuită din membri de prestigiu ai familiilor nobile, care rezolvau problemele delicate ale acestora. *Consiliu aulic* v. aulic. **4** Denumire dată mai multor organisme colective internaționale; ext. persoanele care fac parte din aceste organisme. *Consiliul de Securitate* = principalul organ permanent al ONU, alcătuit din delegați permanenți și temporari, care are ca sarcină primordială menținerea păcii și asigurarea securității internaționale. *Consiliul Europei* = organizație care urmărește promovarea democrației, respectarea drepturilor omului și realizarea unei mai mari unități între țările Europei. *Consiliul Mondial al Păcii* = organizație care are ca scop unitatea de acțiune a tuturor forțelor care luptă pentru pace. **5** Consultare, discuție între mai multe persoane pentru a rezolva probleme dificile, de mare importanță. ◇ (*jur.*) *Consiliu de familie* v. familie. ◇ Expr. *A ține consiliu* v. ține. **6** (*în sec. 14; în Veneția*) *Consiliul celor zece* = comisie specială compusă din zece membri care avea sarcina de a urmări și de a pedepsi pe autorii unor conspirații. **7** (*înv.*) Sfat, povață. • pl. *-ii.* /<it. ***consiglio***, fr. ***conseil***, germ. ***Konsilium***, lat. ***consĭlium***, ***-ii*** <*consulere* „a consulta".

consímil, -ă *adj.* Asemănător (întru totul). • pl. *-i, -e.* /<lat. ***consīmilis***, ***-e***.

consimilitúdine *s.f.* Asemănare totală, identitate. ◆ Egalitate. • pl. *-i.* /<fr. ***consimilitude***.

consimțămînt *s.n.* **1** Aprobare, încuviințare, asentiment. *Consimțămîntul părinților... fiind ca și căpătat, nu mai era primejdie* (M. I. CAR.). ◇ Expr. *A(-și) da consimțămîntul* v. da. ◆ Aderare de bunăvoie la ceva. ◇ *Liber consimțămînt* v. liber. **2** (*jur.*) Acord de voință a persoanelor care încheie un contract. ◇ *Viciu de consimțămînt* v. viciu. ◇ Expr. *A-și da consimțămîntul* = a fi de acord cu termenii unui contract. **3** (*med.*) Acord al pacientului, sub semnătură, sau cînd este cazul, al tutorelui, al familiei pacientului, necesar în toate cazurile cînd o intervenție chirurgicală, o investigație sau un act terapeutic expun pacientul la un risc, indiferent de anvergura acestuia. • pl. *-inte.* și (*înv.*) *consimțimînt s.n.* /***consimți*** + *-ămînt*, după fr. *consentement*.

consimți *vb. I. tr., intr.* A-și da consimțămîntul, a fi de acord cu ceva; a încuviința, a aproba. *Mă știi că consimț la onoarea dumitale de familist* (CAR.). *Să-și înduplece soțul părăsit să consimtă la despărțenie* (M. I. CAR.). ◇ Loc.adv. *Liber consimțit* v. liber. • prez.ind. *consímt*, (*înv.*) *consímț*, *-esc.* /***con***[3]*-* + ***simți***, după fr. *consentir*.

consimțímînt *s.n.* v. consimțămînt.

consimțíre *s.f.* Faptul de *a consimți*; aprobare, încuviințare, acceptare. • pl. *-i.* /v. ***consimți***.

consistă *vb. I. intr.* A fi compus din..., a fi alcătuit din...; a consta. • prez.ind. pers. 3 *consístă.* /<fr. ***consister***, lat. ***consistere***.

consistánță *s.f.* v. consistență.

consisténț, -ă *adj.* **1** Cu consistență (1); vîrtos, tare, dens. ◇ *Unsoare consistentă* v. unsoare. **2** (*despre alimente*) Substanțial, hrănitor, sățios. ◆ Fig. (*despre sume de bani, cîștiguri etc.*) Considerabil (de mare). *Premiul a fost consistent.* **3** (*despre fum*) Gros. **4** (*despre discursuri, texte etc.*) Bogat în idei, în semnificații, în rezultate. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***consistant***, lat. ***consistens***, ***-entis***.

consistență *s.f.* **1** Stare a unui corp (lichid) care are un anumit grad de densitate, de tărie, de soliditate. ◇ Fig. *Umbră fără consistență.* ◆ Rezistență relativă a unui corp la deformare, la sfărîmare. ◆ Fig. Fundament, soliditate, tărie; fermitate. *Inițiativă de o certă consistență.* **2** (*mat.*) Coerență (4). **3** (*log.*) Însușire a unui sistem axiomatic de a nu fi contradictoriu. **4** (*silv.*) Raport dintre desimea perfectă a arborelui și cea reală. **5** (*econ.*) Proprietate dezirabilă a estimatorilor econometrici. • pl. *-e.* și (*înv.*) *consistánță s.f.* /<fr. ***consistance***, it. ***consistenza***.

consistométru *s.n.* Aparat folosit pentru măsurarea consistenței unui material. • pl. *-e.* /<fr. ***consistomètre***.

consistoriál, -ă *adj.* Care aparține consistoriului, care se referă la consistoriu. • sil. *-ri-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***consistorial***.

consistóriu *s.n.* **1** (*în antic. romană*) Consiliu al împăraților romani. ◆ Loc unde se ținea acest consiliu. **2** (*bis.*) Organ bisericesc cu caracter administrativ și disciplinar, funcționînd ca ajutor al episcopului. ◆ Consiliu al cardinalilor, prezidat de papă. **3** (*bis.*) Adunare care conduce treburile religioase ale unui cult, ale unei confesiuni etc. • pl. *-ii.* /<lat. ***consistōrium***, ***-ii***, fr. ***consistoire***.

consîngeán, -ă *adj.* Consangvin (2). ◆ Ext. (*subst.*) Rubedenie. • pl. *-eni, -ene.* /<fr. ***consanguin***, lat. ***consanguīnĕus***, ***-a***, ***-um***, după *sînge*.

consoánă *s.f.* (*fon.*) Sunet al vorbirii, format în special din zgomote produse în diferite puncte ale canalului fonator, prin închiderea (urmată de deschiderea bruscă) sau strîmtarea acestuia; consonantă (4). ◆ Semn grafic, literă care notează un asemenea sunet. ◇ *Consoană dură* v. dur. *Consoană explozivă* v. exploziv. *Consoană geminată* v. geminat. *Consoană laterală* v. lateral. *Consoană lichidă* v. lichid. *Consoană lingvală* v. lingual. *Consoană mediodorsală* v. mediodorsal. *Consoană moale* v. moale. *Mutație a consoanelor* v. mutație. *Consoană ocluzivă* v. ocluziv. *Consoană rotunjită* v. rotunjit. *Consoană semiocluzivă* v. semiocluzivă. *Consoană sibilantă* v. sibilant. *Consoană siflantă* v. siflant. *Consoană spirantă* v. spirant. *Consoană șuierătoare* v. șuierător. *Consoană vibrantă* v. vibrant. • pl. *-e.* /<fr. ***consonne***, lat. ***consona***.

consoártă *s.f.* (*fam.*) Soție, nevastă. *La masă o să stau ori lîngă d-ta, ori lîngă consoarta d-tale* (CAR.). • pl. *-e.* /<lat. ***consors***, ***-tis***, prin apropiere de *soartă*.

consociáție *s.f.* (*bot.*) Grupare de plante din vegetația spontană, mai restrînsă decît asociația, în care domină o anumită specie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /după engl. *consocies*.

consól *s.n.* (*electr.*) Sistem de navigație radioelectrică indicînd drumul de urmat prin semnale audibile emise de un radiofar. • pl. *-e.* /<fr., engl. ***consol***; cf. mn. pr. *Consol*, numele inventatorului.

consolá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A(-și) alina, a(-și) mîngîia, a(-și) ușura durerea, necazul, întristarea. *I-am spus că asta nu mă consolează* (CA. PETR.). **2** *refl.* A se împăca, a se obișnui cu o anume situație. *Nu mă consolez cu gîndul că trebuie să mă mut.* • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***consoler***, lat. ***consolari***.

consolábil, -ă *adj.* Care poate fi consolat (ușor). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***consolable***.

consolánt, -ă *adj.* Care consolează; consolator. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***consolant***.

consoláre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *consola* și rezultatul ei; mîngîiere, împăcare, alinare (sufletească); (*înv.*) consolație. *Singura consolare că nu înduram și mizeria și uriciunea fiziologică* (CA. PETR.). • pl. *-ări.* /v. ***consola***.

consolát, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care găsește consolare; mîngîiat, împăcat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***consola***.

consolatór, -oáre *adj.* Care consolează; consolant. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***consolateur***.

consolație *s.f.* (*înv.*) Consolare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *consolațiúne s.f.* /<fr. ***consolation***, lat. *consōlatio*, *-onis*.

consolațiúne *s.f.* v. consolație.

consólă *s.f.* **1** Mobilă în formă de policioară sau de măsuță cu picioarele încovoiate, sprijinită de perete, pe care se așază vase, statuete etc. **2** (*constr.*) Element de construcție (ornamentat) de lemn, de piatră etc., liber la unul dintre capete, care iese în afara punctului său de reazem sau de încastrare, folosit pentru a susține un balcon, o cornișă etc. **3** Dispozitiv metalic care permite prinderea unui aparat de iluminat pe tija unui stativ sau pe orice țeavă de diametru corespunzător brățării sale de prindere. **4** (*inform.*) Terminal al unui ordinator, destinat comunicației directe a operatorului cu sistemul de calcul. • pl. *-e.* /<fr., engl. ***console***.

consolă (2)

consolidá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A face sau a deveni tare, solid, durabil; a (se) întări, a (se) închega. **2** *tr.* A mări capacitatea de rezistență a unui sistem tehnic (prin diferite operații, lucrări etc.). **3** *tr.* A întemeia. **4** *tr.* Expr. (*fin.*) *A consolida datoria publică* = a converti o datorie publică pe termen scurt într-o datorie pe termen lung. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***consolider***, lat. ***consolidare***.

consolidábil, -á *adj.* Care poate fi consolidat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***consolidable***.

consolidánt, -ă *adj.* Consolidator. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***consolidant***.

consolidáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *consolida* și rezultatul ei; întărire, închegare; consolidație. • pl. *-ări.* /v. ***consolida***.

consolidát, -ă *adj.* **1** Care este întărit. **2** Întemeiat. **3** Asigurat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***consolida***.

consolidatór, -oáre *adj.* Care consolidează, întărește; întăritor; consolidant. • pl. *-ori, -oare.* /***consolida*** + *-tor*.

consolidáție *s.f.* Consolidare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***consolidation***.

consomá *vb. I.* v. consuma[1].

consommé *s.n.* (*culin.*) Supă care se prepară prin fierberea îndelungată a cărnii de vită, pentru a-i extrage toate sucurile. • pl. *-uri.* /<fr. ***consommé***.

consonánt, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* (*muz.; despre intervale, acorduri*) Care este format din consonanțe (1); armonios. **2** *adj.* (*lingv.; despre cuvinte*) Care are terminația asemănătoare cu a altui cuvînt. **3** *adj.* Fig. Care se potrivește, care intră în acord. **4** *s.f.* (*fon.*) Consoană. • pl. *-ți, -te.* și (*înv.*) *consunántă s.f.* /<lat. ***consŏnans***, ***-tis***, fr. ***consonant***, germ. ***Konsonant***.

consonántic, -ă *adj.* (*fon.*) Care aparține consoanelor, care se referă la consoane. ◇ *Mutație consonantică* v. mutație. • pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***konsonantisch***, fr. ***consonantique***.

consonantísm *s.n.* (*fon.*) Sistemul sau totalitatea consoanelor unei limbi. • /<fr. ***consonantisme***.

consonantizá *vb. I. refl.* (*fon.; despre sunete*) A se transforma în consoană. • prez.ind. pers. 3 *-ează.* /***consonant*** + *-iza*.

consonánță *s.f.* **1** (*muz.*) Unire, îmbinare armonioasă a mai multor sunete de înălțimi diferite. **2** (*lingv.*) Asemănare a sunetelor finale din două sau mai multe cuvinte. **3** Fig. Acord, înțelegere, potrivire de opinii. • pl. *-e.* /<fr. ***consonance***, lat. ***consŏnantĭa, -ae***.

consórt[1] *s.m. Prinț-consort* = soțul unei regine încoronate ca suverană. • pl. *-ți.* /<fr. ***consort***, lat. ***consors, -tis***.

consórt[2] *s.n.* (*muz.; în sec. 16-17*) Ansamblu de instrumente muzicale, care aparțineau aceleiași familii, dar aveau dimensiuni diferite. • pl. *-uri.* /<engl. ***consort***, germ. ***Konsorte***.

consórte *s.m.* Soț; (*la pl.*) cei doi membri ai unui cuplu căsătorit. • pl. *-ți.* /de la ***consoartă***.

consorțiál, -á *adj.* (*fin.*) Care aparține unui consorțiu (2), unei societăți comerciale. • sil. *-ți-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***consortial***.

consórțiu *s.n.* **1** (*în antic. romană*) Participare la domnie. **2** (*fin.*) Asociație temporară sau permanentă de monopoliști, constituită în scopul plasării de împrumuturi, al înființării unei societăți pe acțiuni, precum și pentru efectuarea unor operații comerciale de mare amploare. ◇ *Consorțiu bancar* = asociație neguvernamentală a mai multor bănci, creată pentru efectuarea de operații financiare avantajoase și de anvergură. **3** (*biol.*) Asociație simbiotică între două organisme. • pl. *-ii.* /<fr. ***consortium***, lat. ***consortĭum, -ii***, germ. ***Konsortium***.

conspéct *s.n.* **1** Notare sintetică, schematică și sistematică a datelor esențiale ale unei probleme, ale unei lucrări, materializată într-o consemnare a datelor caracteristice. **2** Privire generală, de ansamblu, asupra unor probleme (realizată într-o lucrare); rezumat. • pl. *-e.* /<lat. ***conspectus, -us***, germ. ***Konspekt***.

conspectá *vb. I. tr.* (*compl. indică scrieri, lucrări*) A întocmi un conspect; a rezuma. • prez.ind. *-ez.* /***conspect*** + *-a*.

conspectáre *s.f.* Acțiunea de *a conspecta* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***conspecta***.

conspirá *vb. I. intr.* **1** A pune la cale, a organiza o conspirație; a complota, a unelti. *Conspiră contra celor ce dînșii la lucru-i osîndiră* (EMIN.). ◇ (*cu sens atenuat*) *Nimic în lume nu va putea conspira de-acum să le împiedice fericirea* (CE. PETR.). **2** Fig. A tinde, a concura spre un scop unic (de obicei nociv). *Totul conspiră la nenorocirea lui.* • prez.ind. *conspir.* /<fr. ***conspirer***, lat. ***conspirare***.

conspiránt, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care conspiră. **2** (*fiz.*) *Forțe conspirante* = forțe care produc același efect. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***conspirant***.

conspirativ, -ă *adj.* Care aparține unei conspirații, care se referă la o conspirație; ilegal, clandestin. • pl. *-i, -e.* /***conspira*** + *-ativ*.; cf. și germ. *konspirativ*, rus. *конспиративный*.

conspirativitáte *s.f.* **1** Caracter conspirativ. **2** Păstrare de către o persoană sau de către o organizație a secretului unei acțiuni politice, care este considerată ilegală de către autorități. **3** Activitate ilegală a unui grup, a unei organizații, a unui partid etc. pentru a promova un anumit ideal (politic). • /***conspirativ*** + *-itate*.

conspirátor, -oáre *s.m., s.f.* Persoană care ia parte la o conspirație; complotist, conjurat, (*înv.*) conjurator, căuzaș. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***conspirateur***.

conspirație *s.f.* Complot, acțiune secretă și ilegală împotriva ordinii publice, a instituțiilor statului (șeful statului, guvern etc.); conjurație. ◆ Ext. Acțiune pregătită, desfășurată în secret. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *conspirațiúne* s.f. /<fr. ***conspiration***, lat. ***conspīratĭo, -onis***.

conspirațiúne *s.f.* v. conspirație.

constá *vb. I. intr.* A se compune din..., a fi alcătuit, format din...; a consista. *Maximum de altruism constă în satisfacția „de a da și altuia să mănînce o pîine"* (CA. PETR.). • prez.ind. pers. 3 *constă*, acc. și *cónstă.* /<lat. ***constare***.

constánd *s.n.* v. costandă.

constándă *s.f.* v. costandă.

constandinát *s.m.* v. constantinat.

constánt, -ă *adj., s.f.* **I** *adj.* **1** (*despre oameni sau despre manifestări ale lor*) Care rămîne neschimbat; statornic, ferm, hotărît, stabil. ◇ (*adv.*) *Se manifestă constant optimist.* **2** (*despre fenomene, stări, procese naturale sau sociale etc.*) Care nu este supus fluctuațiilor, schimbărilor; care nu este întrerupt; care este fix, imuabil. ◇ (*adv.*) *În anumite zone cutremurele se produc constant.* **3** (*despre stări, relații etc.*) Care există, durează mult timp; durabil, stabil, trainic. *Tradițiile populare sînt constante.* **4** (*în econ. marxistă*) *Capital constant* = parte a capitalului investită în mijloacele de producție care nu-și schimbă mărimea valorii în procesul de producție. **II** *s.f.* **1** (*mat.*) Mărime a cărei valoare rămîne neschimbată. **2** (*log.*) *Constante logice* = expresii a căror semnificație este considerată fixă atît în limba naturală, cît și în limbajul formalizat. **3** (*fiz.*) Mărime care caracterizează un fenomen, un material, un aparat etc. ◇ *Constantă universală* = mărime fizică invariabilă. *Constantă dielectrică* v. dielectric. **4** (*inform.*) Element al limbajului formal, reprezentînd un nume socotit fix pentru același denotat. **5** (*med.*) *Constantă biologică* = valoarea concentrației unei substanțe din organism, care rămîne invariabilă, neschimbată în cadrul anumitor limite. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***constant***, lat. ***constans, -ntis***.

constantán *s.n.* (*chim.*) Aliaj de cupru și de nichel, cu coeficient mic de dilatare și rezistență specifică mare, a cărui rezistență electrică este practic independentă de temperatură, întrebuințat la confecționarea rezistențelor electrice, a reostatelor, a termoelementelor etc. • /<fr. ***constantan***.

constantínát *s.m.* Monedă de aur, cu efigia lui Constantin cel Mare sau a altui împărat bizantin. • pl. *-ți.* și *constandinát, costantinát* s.m. /<ngr. ***κωνσταντινάτο***.

constantinopolitán, -á *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care făcea parte din populația de bază a Constantinopolului sau era originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii Constantinopolului. **2** *adj.* Care aparține Constantinopolului sau constantinopolitanilor, care se referă la Constantinopol sau la constantinopolitani; originar din Constantinopol. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***constantinopolitanus, -a, -um***; cf. nm. pr. *Constantinopol*, oraș vechi pe coasta europeană a strîmtorii Bosfor (azi, Istanbul, Turcia).

constánță *s.f.* **1** Însușirea de a fi constant; statornicie; perseverență. ◆ Stare a celui care nu poate fi clintit sau schimbat (ușor); fermitate, hotărîre. **2** Stare a ceea ce există, durează mult timp sau se întinde pe o lungă perioadă de timp; durabilitate, stabilitate, trăinicie. *Constanța bunelor relații între țările vecine nu a fost dezmințită.* • /<fr. ***constance***, lat. ***constantĭa, -ae***.

constatá *vb. I. tr.* **1** A stabili realitatea, situația, adevărul unui fapt, starea unui lucru; a remarca, a sesiza. *Putui să constat că... pînă și casa unde stăteau părea deșucheată* (M. I. CAR.). ◇ (*abs.*) *O cronică povestește, o geografie constată și explică* (IORGA). **2** A arăta cu dovezi, în mod neîndoielnic, cum este de fapt ceva. *A făcut un raport în care constată neregulile existente.* **3** (*compl. indică rezultatele cercetării*) A consemna într-un document. **4** A afla în documente, în acte, în scrieri. *Nu am constatat un dregător cu acest nume la bulgari* (GIUR.). • prez.ind. *constát.* /<fr. ***constater***, it. ***co(n)statare***.

constatábil, -á *adj.* Care este ușor de constatat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***constatable***.

constatáre *s.f.* Acțiunea de *a constata* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***constata***.

constatát, -ă *adj.* Stabilit, dovedit, adeverit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***constata***.

constatatív, -ă *adj.* Cu caracter de constatare; care constată, care înregistrează ca atare; constatator, constativ (1). • pl. *-i, -e.* /<*fr.* ***constatatif***.

constatátor, -oáre *adj.* Constatativ (1). • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***constatatoire***.

constatív, -ă *adj.* **1** Constatativ. **2** (*lingv.; despre fraze*) Care se mărginește a descrie evenimentul. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***constatif***.

constănțéan, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Constanței sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii Constanței. **2** *adj.* Care aparține Constanței sau constănțenilor, care se referă la Constanța sau la constănțeni; originar din Constanța. • pl. *-eni, -ene.* /nm. pr. (oraș în S-E României) ***Constanța*** + *-ean*.

constănțeáncă *s.f.* Femeie care face parte din populația de bază a Constanței sau este originară de acolo. • pl. *-ence.* /***constănțean*** + *-că*.

constelá *vb. I. tr.* **1** A acoperi cu stele. **2** Fig. A acoperi, a umple de... • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***consteller***.

consteláre *s.f.* **1** Faptul de *a constela*. **2** (*astron.*) Constelație (1). • pl. *-ări.* /v. ***constela***.

constelát, -á *adj.* **1** Împodobit, presărat cu stele. *Ce-ți lipsește să fii înger – aripi lungi și constelate* (EMIN.) **2** Fig. Acoperit, plin de... • pl. *-ți, -te.* /<lat. ***constellatus, -a, -um***, fr. ***constellé***.

consteiáție *s.f.* **1** (*astron.*) Grupare aparentă de stele, stabilă timp îndelungat în aceeași regiune a cerului, care prezintă pe boltă o configurație specifică; constelare (2). **2** Fig. Grup de obiecte strălucitoare. ◆ Grup de oameni iluștri. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *constelațiúne, constelăciúne* s.f. /<fr. ***constellation***, lat. ***constellatio, -onis***.

constelațiúne *s.f.* v. constelație.

constelăciúne *s.f.* v. constelație.

consternă *vb. I. tr.* A provoca, a stîrni cuiva o mare (și neașteptată) nedumerire și mîhnire; a surprinde, a nedumeri, a stupefia, a uimi. ◇ (*abs.*) *Situația creată a consternat.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***consterner***, lat. ***consternare***.

consternánt, -ă *adj.* (*despre fapte, întîmplări etc.*) Care provoacă consternare. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***consternant***.

consternáre *s.f.* Faptul de *a consterna*; uimire, nedumerire amestecată cu mîhnire și cu indignare; surpriză neplăcută; stupefiere, stupoare; consternație. • pl. *-ări.* /v. ***consterna***.

consternát, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care este cuprins de consternare; stupefiat, uimit. ◆ Ext. (*despre manifestări, atitudini etc. ale oamenilor*) Care trădează, exprimă consternare, uimire, stupefacție. ◇ (*adv.*) *Surîde și mă privește consternat* (CA. PETR.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***consterna***.

consternáție *s.f.* Consternare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *consternațiúne* s.f. /<fr. ***consternation***, lat. ***consternatĭo, -onis***.

consternațiúne *s.f.* v. consternație.

constipá *vb. I.* **1** *tr.* (*despre alimente*) A produce constipație. **2** *refl.* (*med.; despre oameni, animale*) A avea, a suferi o constipație. • prez.ind. *constíp.* /<fr. ***constiper***, lat. ***constipare*** „a astupa".

constipánt, -ă *adj.* (*despre alimente, medicamente*) Care constipă. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***constipant***.

constipáre *s.f.* (*med.*) Constipație. • pl. *-ări.* /v. ***constipa***.

constipát, -ă *adj.* **1** (*med.; despre oameni, animale*) Care suferă de constipație. **2** Fig. (*fam., glum.; despre oameni*) Cu vederi înguste, lipsit de orizont; necomunicativ, necooperant; încuiat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***constipa***.

constipáție *s.f.* (*med.*) Stare patologică care se manifestă prin ritm încetinit în evacuarea conținutului intestinului gros sau prin retenția conținutului intestinal în colon[4] și în rect; coprostază. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *constipațiúne* s.f. /<fr. ***constipation***, lat. ***constipatĭo, -onis***.

constipațiúne *s.f.* v. constipație.

constituá *vb. I.* v. constitui.

constituánt, -ă *adj.* **1** Referitor la constituție. ◇ *Adunare constituantă* v. adunare. **2** Constitutiv (1). • sil. *-tu-ant.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***constituant***, engl. ***constituent***.

constituént, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* Care intră ca parte într-un întreg; component (1), constitutiv (1). **2** *s.n.* Fiecare dintre elementele care formează un ansamblu, un amestec, un aliaj, o soluție etc. **3** *s.n.* (*chim.*) Fiecare dintre substanțele care intră în constituția unui compus. **4** *s.n.* (*farm.*) Substanță care determină consistența solidă, păstoasă sau lichidă a medicamentelor. • sil. *-tu-ent.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***constituant***.

constituí *vb. I.* **1** *tr., refl.* A (se) forma, a (se) organiza, a (se) întemeia, a (se) înființa. *Orașele... constituindu-se pe principiul comunal, se ocîrmuiau de o magistratură* (BĂLC.). *Dincolo pe deal să constitui un post de siguranță* (CA. PETR.). ◆ A fi elementul component al unui tot sau a tinde spre a forma un tot, un organism etc. *Compania 9 constituie avangarda regimentului* (CA. PETR.). **2** *tr., refl.* A avea caracterul, valoarea de...; a se da drept... sau a fi considerat ca...;

a reprezenta. *Această alee cu pietriș constituind... un refugiu* (CA. PETR.). *Aș fi putut constitui un tip de... încornorat de operetă* (CA. PETR.). <> Expr. *A constitui o excepție* v. excepție. **3** *refl.* Expr. *A se constitui prizonier* = a se preda de bunăvoie autorităților. **4** *tr., refl.* (*jur.*) A (se) fixa, a (se) stabili conform legii. *I s-a constituit o pensie viageră.* <> Expr. *A se constitui parte civilă* v. civil. • prez.ind. *constitui.* și (*înv.*) *constituá vb. I.* /<fr. ***constituer***, lat. ***constituere***.

constituíre *s.f.* Acțiunea de *a (se) constitui* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***constitui***.

constituít, -ă *adj.* **1** Care este alcătuit, compus, format din... <> *Corp constituit* sau *autoritate constituită* = organizație sau instituție cu caracter oficial, alcătuită pe baza unui statut. *Judecata unei autorități constituite a statului* (MAIOR.). **2** (*despre organizații, instituții*) Care este organizat, înființat, stabilit (pe baza unui statut). **3** Care are caracter, valoare, rol de... *Armată mare pentru individul constituit în spectatoriu* (EMIN.). **4** (*jur.; despre rente, dote etc.*) Care este fixat, stabilit conform legii. *Dota nu poate fi constituită... în timpul căsătoriei* (HAM.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***constitui***.

constitút *s.n.* (*jur.*) Tip de contract prin care cineva se angajează să plătească o sumă de bani • pl. *-e.* /<fr. ***constitut***, lat. ***constitūtum, -i***.

constitutív, -ă *adj.* **1** Care intră ca parte într-un întreg; component (1), constituant (2), constituent (1). **2** Care reprezintă un element esențial din structura unui lucru. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***constitutif***.

constitúție *s.f* **1** Fel în care un corp, un obiect, un organism este alcătuit, împreună cu însușirile, proprietățile, formele sale, cu originea fizică și chimică etc; ansamblu de elemente care constituie un întreg; compoziție, conformație, arhitectură. *Constituția straturilor geologice.* <> *Apă de constituție* v. apă. **2** (*med.*; și *constituție somatopsihică*) Totalitatea particularităților morfologice, funcționale și psihologice ale unui individ; structură fizică (și psihică) generală a corpului unui individ. *Mă deosibeam din copilărie prin slăbiciunea constituțiunii* (HASD.). **3** Legea fundamentală a unui stat sau organism suprastatal, cu forță juridică superioară celorlalte acte normative, prin care se stabilesc valorile fundamentale, forma de stat, forma de guvernământ, regimul politic, organele puterii centrale și raporturile dintre acestea, precum și drepturile, libertățile și îndatoririle fundamentale, împreună cu garanțiile lor. *Unul nu poate fi mai sus decît altul, nu permite constituția* (CAR.). **4** (*jur.; înv.*) Constituirea unei rente, a unei dote etc. *Constituțiunea de dotă coprinde toată averea prezinte și viitoare* (HAM.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *constituțiúne*, (*formă coruptă*) *costicúță s.f.* /<fr. ***constitution***, lat. ***constītūtĭo, -onis***, germ. ***Konstitution***.

constituțional, -ă *adj.* Care este conform cu constituția (3) unui stat; care este prevăzut în constituție; care este bazat pe constituție; referitor la constituție. *Iată binefacerile unui sistem constituțional* (CAR.). <> *Comisie constituțională* = comisie însărcinată să elaboreze o constituție sau să supravegheze constituționalitatea legilor elaborate. *Monarhie constituțională* = formă de guvernare a statului în care prerogativele monarhului sînt limitate prin constituție. *Act constituțional* v. act. *Curte constituțională* v. curte. *Drept constituțional* v. drept. • sil. *-ți-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***constitutionnel***, germ. ***konstitutionell***.

constituționalísm *s.n.* **1** (*jur.*) Guvernare, regim constituțional. **2** (*med.*) Concepție care are în vedere constituția (2) individuală în apariția și diagnosticarea diferitelor afecțiuni. • sil. *-ți-o-.* /<fr. ***constitutionnalisme***.

constituționalíst, -ă *s.m., s.f., adj.* (*jur.*) **1** *s.m., s.f.* Adept al constituționalismului; specialist în drept constituțional. **2** *adj.* Care aparține constituționalismului, care se referă la constituționalism. • sil. *-ți-o-.* pl. *-iști, -iste.* /***constituțional*** + *-ist*; cf. fr. *constitutionnaliste*.

constituționalitáte *s.f.* (*jur.*) Însușire a unei legi, a unui act juridic, a unei politici etc. de a fi în conformitate cu constituția ori cu principiile generale ale acesteia. • sil. *-ți-o-.* /<fr. ***constitutionnalité***.

constituționalizá *vb. I. tr.* (*jur.*) A da unei dispoziții legislative caracterul unei dispoziții constituționale. • sil. *-ți-o-.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***constitutionnaliser***.

constituționalizáre *s.f.* (*jur.*) Acțiunea de *a constituționaliza* și rezultatul ei. • sil. *-ți-o-.* pl. *-ări.* /v. ***constituționaliza***.

constituțiúne *s.f.* v. constituție.

constríct, -ă *adj.* (*biol.; despre unele organe*) Care este îngustat din loc în loc. • pl. *-ți, -te.* /<lat. ***constrictus, -a, -um***.

constrictív, -ă *adj.* (*fon.; despre consoane, sunete*) Care se pronunță prin îngustarea canalului fonator și prin frecarea aerului de pereții acestuia în timpul emisiunii, astfel încît se produce un zgomot de fricțiune; fricativ, spirant, continuu (3). ◆ (*subst.*) Serie consonantică prezentînd această caracteristică articulatorie. *Constrictivele sînt denumite și fricative.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***constrictif***, lat. ***constrictivus, -a, -um***.

constrictór, -oáre *adj.* **1** Care se restrînge, care se contractă. <> (*anat.*) *Mușchi constrictor* = mușchi care prin contractare închide orificiile naturale din corpul viețuitoarelor. **2** (*zool.*) *Boa constrictor* = specie a șarpelui boa care își ucide prada prin înfășurare și strîngere. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***constricteur***, lat. ***constrictor, -oris***.

constríctie *s.f.* **1** Strîngere, strangulare, îngustare (printr-o presiune circulară). **2** (*anat.*) Reducere a dimensiunilor unui organ cavitar, ale unui vas sangvin, ale unui sfincter ca urmare a contracției mușchilor constrictori. **3** (*fon.*) Mișcare de apropiere a pereților canalului fonator, prin care suflul de aer expirat produce un zgomot caracteristic. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *constricțiúne s.f.* /<fr. ***constriction***, lat. ***constrictĭo, -onis***.

constricțiúne *s.f.* v. constricție.

constringénță *s.f.* (*fiz.*) Mărime care caracterizează sticlele optice din punctul de vedere al refracției și dispersiei luminii. • pl. *-e.* /<fr. ***constringence***.

constrîngátor, -oáre *adj.* Care constrînge. • pl. *-ori, -oare.* /***constrînge*** + *-ător*.

constrínge *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică ființe*) A sili, a obliga, a determina prin forță să acționeze într-un anumit fel; a forța să execute ceea ce i se cere împotriva voinței sale; a condamna (3). **2** (*jur.; despre oameni*) A obliga prin lege (prin hotărîre judecătorească). • prez. ind. *constríng*; part. *constrîns.* /***con***[3]*-* + ***strînge***, după fr. *contraindre*; cf. lat. *constringere*.

constríngere *s.f.* **1** Acțiunea de *a constrînge* și rezultatul ei; silire, obligare, forțare, somare. <> Ext. *Nu se poate obține pe cale sufletească și de constrîngere a conștiinței* (CA. PETR.). **2** (*mai ales la pl.*) Asprime, rigoare. *Elevii au fost supuși la tot felul de constrîngeri.* **3** (*econ.*) Prezență a restricțiilor în derularea proceselor economice, prin evenimente sau situații care nu pot fi influențate. • pl. *-i.* /v. ***constrînge***.

constrîns, -ă *adj.* **1** (*despre ființe*) Care este obligat, determinat prin forță să acționeze într-un anumit fel. **2** (*jur.; despre oameni*) Care este obligat prin lege (prin hotărîre judecătorească). • pl. *-și, -se.* /v. ***constrînge***.

construá *vb. I.* v. construi.

construct *s.n.* (*filos.*) **1** Creație rațională (concept, propoziție, raționament, model etc.) pentru a reda la nivel teoretic structuri reale sau presupuse. **2** Sistem teoretic ipotetic. • pl. *-e.* /<engl. ***construct***.

constructív, -ă *adj.* **1** Care construiește sau care servește spre a construi ceva. **2** Care ajută la îmbunătățirea unei inițiative, a unei activități pozitive, a unei opere; care ajută la progres. <> (*adv.*) *Gîndește constructiv.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***constructif***.

constructivísm *s.n.* **1** Curent artistic european, apărut după Primul Război Mondial în artele plastice, muzică și literatură, care concepe realitatea într-o viziune de forme geometrice, spațiale, abstractizate și care luptă pentru puritatea și simplitatea liniilor, pentru corelarea artei cu tehnica modernă. ◆ (*lit.*) Curent literar constituit în cadrul literaturii sovietice în anii '20, considerat un fel de occidentalism sovietic, care opunea futurismului „destructiv" din anii comunismului de război „un punct de vedere constructiv" (culegerea *Planul de stat al literaturii*) și care pleda pentru o economie maximă a mijloacelor de expresie, pentru geometrizarea limbajului și transmiterea „senzației epocii" prin interferența dintre genuri și specii susceptibile de a exprima artistic ritmul trepidant al perioadei. **2** (*arhit.*) Curent în arhitectură care susține că forma arhitecturală trebuie să fie expresia structurii constructive a clădirii. **3** (*filos.*) Concepție care recunoaște rolul activ, creator al gîndirii în procesul cunoașterii. **4** (*mat.*) Concepție a școlii intuiționiste din filosofia matematicii potrivit căreia activitatea constructivă, rațional-intuitivă este baza exigenței matematice. **5** (*psih.*) Atitudine favorabilă construcției materiale și spirituale; tendință spre realizare cu accentul pe obiectivare; susținere a tot ce reprezintă o contribuție pozitivă. • /<fr. ***constructivisme***.

constructivíst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al constructivismului. **2** *adj.* Care aparține constructivismului sau constructiviștilor, care se referă la constructivism sau la constructiviști. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***constructiviste***.

constructivitáte *s.f.* Însușirea a ceea ce este constructiv. • /***constructiv*** + *-itate*.

constrúctor, -oáre *adj., s.m., s.f.* (Persoană cu pregătirea tehnică necesară) care participă la proiectarea sau la executarea unei lucrări de construcție. • acc. și *constructór.* pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***constructeur***, lat. ***constructor, -oris***.

constructurál, -ă *adj.* Care are aceeași structură. • pl. *-i, -e.* /***con***[3]*-* + ***structural***.

constrúcție *s.f.* **1** Faptul de *a construi.* <> *Materiale de construcții* v. material. *Piatră de construcție* v. piatră. <> Loc.adj., adv. *În construcție* = (aflat) în cursul lucrărilor de construire. **2** Clădire (2), lucrare executată din zidărie, lemn, beton, piatră, metal etc. pe baza unui proiect, care servește la adăpostirea oamenilor, a animalelor, a obiectelor etc., la realizarea unui proces de producție, în scopuri culturale sau sportive, pentru asigurarea căilor de transport etc. ◆ Spec. Casă[1] (1), edificiu. **3** (*la pl.; mai ales cu determ. care indică felul, destinația*) Ramură a economiei naționale care are ca obiect efectuarea de construcții; industria construcțiilor. *Construcții navale.* ◆ Ramură a tehnicii care se ocupă cu studiul, proiectarea și executarea construcțiilor. ◆ Disciplină care se ocupă cu studiul distribuției forțelor interne care se generează într-o construcție prin efectul forțelor externe sau prin alte cauze. <> *Statica construcțiilor* v. static. **4** *Construcții de mașini* = *a*) ramură de bază a industriei care produce mașini, unelte, instalații, utilaje, mijloace de transport, scule etc.; *b*) ramură a tehnicii care se ocupă cu studiul și proiectarea mașinilor, a instalațiilor, cu cercetarea funcțiilor cărora le sînt destinate etc. **5** Structură, alcătuire, compunere. <> *Joc de construcții* = serie de elemente de lemn, metal, plastic etc. care permit copiilor să alcătuiască figuri noi, modele arhitectonice, mecanice etc. ◆ Modul de a fi structurat, alcătuit, compus. *Construcția romanului este greoaie.* **6** (*lingv.*) Grup (stabil) de cuvinte între care există anumite raporturi sintactice. *Construcția latină de acuzativ cu infinitiv.* <> *Construcție participială* v. participial. ◆ Mod de dispunere a sintagmelor, a cuvintelor în propoziție și a propozițiilor în frază. **7** (*geom.*) *Construcție geometrică* = reprezentare grafică prin linii a conturului unei figuri determinate. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* (*înv.*) *construcțiúne s.f.* /<fr. ***construction***, lat. ***constructĭo, -onis***.

construcțiúne *s.f.* v. construcție.

construí *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică clădiri, sisteme tehnice complexe, mașini etc.*) A realiza, pe baza unui proiect, printr-un ansamblu de operații variate și complexe, de prelucrare și asamblare, legînd în mod trainic și în ordinea cerută părțile componente. *Un condamnat ar privi pe fereastră cum i se construiește eșafodul* (CA. PETR.). **2** Fig. A alcătui, a compune; a elabora, a concepe, a formula. *Toate explicațiile... mi le furnizam acum singur, construind o infinitate de ipoteze* (CA. PETR.). **3** (*geom; compl. indică figuri geometrice*) A desena, a trasa (cu rigla și compasul). **4** (*lingv.*) A realiza o construcție (frază, enunț), ținînd seama de regulile gramaticale sau de efectul stilistic urmărit. ◆ (*refl.; despre părți de vorbire*) A se folosi în anumite construcții gramaticale. • prez.ind. *-iesc.* și (*înv.*) *construá vb. I.* /<fr. ***construire***, lat. ***construere***.

construíbil, -ă *adj.* (*despre terenuri, zone, perimetre*) Pe care se poate construi. <> *Perimetru construibil* v. perimetru. • pl. *-i, -e.* /<***construí*** + *-bil*.

construíre *s.f.* Acțiunea de *a construi* și rezultatul ei; spec. clădire (1). • pl. *-i.* /v. ***construi***.

construít, -ă *adj.* **1** Clădit (2). **2** Fig. Alcătuit, elaborat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***construi***.

consubstanțiál, -á *adj.* Care este alcătuit din aceeași substanță. • sil. *-ți-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***consubstantiel***, lat. ***consubstantĭalis, -e***.

consubstanțialísm *s.n.* (*teol.*) Doctrină religioasă care susține consubstanțialitatea Fiului cu Tatăl și cu Duhul Sfînt. • sil. *-ți-a-.* /<fr. ***consubstantialisme***.

consubstanțialitáte *s.f.* Însușirea a ceea ce este consubstanțial; unitate și identitate de substanță (în special cu referire la esența unică a Sfintei Treimi). • sil. *-ți-a-.* /<fr. ***consubstantialité***.

consuetudinár, -ă *adj.* Nescris, dar consacrat prin uz, prin datină; cutumiar. • sil. *-su-e-.* pl. *-i, -e.* /<lat. ***consuētūdĭnarĭus, -a, -um***, fr. ***consuétudinaire***.

consuetúdine *s.f.* (*latin.*) Obișnuință, obicei, deprindere; uz, datină. • sil. *-su-e-.* pl. *-i.* /<lat. ***consuētūdo, -ĭnis***.

cónsul *s.m.* **1** (*în Roma antică*) Titlu dat celor doi magistrați, aleși anual, care exercitau puterea supremă. ◆ Fiecare dintre cei doi magistrați care purta acest titlu. **2** (*ist.*) Titlu dat celor trei magistrați supremi care au condus Republica Franceză între 1799 și 1804. ◆ Fiecare dintre cei trei magistrați care purta acest titlu. **3** Reprezentant diplomatic, însărcinat să reprezinte și să apere interesele administrativ-juridice și economice ale țării sale și ale compatrioților săi într-o țară străină. • pl. *-i.* /<lat. ***consul, -is***, fr. ***consul***, germ. ***Konsul***, it. ***console***.

consulár, -ă *adj.* Care ține de consul sau de consulat, care se referă la consul sau la consulat; care provine de la consul sau de la consulat. ◇ *Corp consular* = totalitatea consulilor dintr-o țară. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***consulaire***, lat. ***consŭlaris, -e***, germ. ***konsularisch***.

consulát *s.n.* **1** (*în Roma antică*) Perioadă de guvernare a unui consul (1). **2** (*ist.*) Guvernare consulară a Republicii Franceze între 1799 și 1804. **3** Reprezentanță diplomatică a unui stat în alt stat, inferioară ambasadei, condusă de un consul (3). ◆ Concr. Clădirea acestei reprezentanțe. ◆ Funcția de consul (3). • pl. *-e.* /<fr. ***consulat***, lat. ***consŭlatus, -us***, germ. ***Konsulat***, it. ***consolato***.

consúlt[1] *s.n.* **1** (*med.*) Examinare a unui bolnav de către un medic sau de o comisie medicală pentru stabilirea diagnosticului și indicarea tratamentului. ◇ Ext. *Mi-e nevasta bolnavă în sanatoriu... am făcut acolo un consult* (CA. PETR.). **2** (*în Roma antică*) *Senatus-consult* = decizie luată de Senat. • pl. *-uri.* /<lat. ***consultum, -i***, fr. ***consulte***.

consúlt[2]**, -ă** *adj.* (*latin.*) Recomandabil, oportun, potrivit. • pl. *-ți, -te.* /<lat. ***consultus, -a, -um***.

consultá *vb. I. tr.* **1** A cere sfatul, părerea cuiva. *Te-am trecut fără să te consult* (CE. PETR.). ◆ (*refl. recipr.*) A se sfătui, a se consfătui. *Mă consult cu un prieten.* ◇ Fig. *În fața acestei situații, se consultă din ochi.* **2** (*compl. indică specialiști, persoane autorizate*) A lua avizul. *Am consultat doi dintre cei mai reputați membri ai baroului* (CA. PETR.). *Am consultat un neurolog. Am consultat un istoric.* **3** (*compl. indică texte, documente, cărți etc.*) A examina, a cerceta pentru informare, documentare etc. *În timpul scurt al rumorii..., și-a consultat hîrtiuțele* (CAR.). **4** (*despre medici; compl. indică mai ales bolnavi*) A examina, a da o consultație (2) pentru stabilirea diagnosticului și a tratamentului. *L-a consultat cel mai bun oculist din oraș.* • prez.ind. *consúlt.* și (*înv.*) *consultarisí vb. IV.* /<fr. ***consulter***, lat. ***consultare***.

consultábil, -ă *adj.* Care poate fi consultat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***consultable***.

consultánt, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f., adj.* (Persoană, organ, firmă etc.) care dă consultații (1), emite opinii, concluzii în chestiuni privind specialitatea sa. **2** *s.m.* (și *adj., profesor consultant*) Profesor universitar pensionar care ține cursuri (facultative), care are ore de consultație (și conduce doctoranzi). *Un prieten doctor și un profesor consultant au fost de părere că s-ar putea să am un ulcer* (CA. PETR.). **3** *adj. Medic consultant* = *a*) medic care nu face vizite la domiciliul bolnavului și tratează doar persoanele care se prezintă la clinica, spitalul unde acesta lucrează; *b*) medic al cărui aviz este cerut de un alt medic. **4** *adj.* (*jur.*) *Avocat consultant* = avocat care nu pledează în instanță, oferind doar consultații juridice. **5** *s.m., s.f.* Persoană care solicită o consultație. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***consultant***; cf. germ *Konsulent*.

consultánță *s.f.* (*econ.*) Activitate depusă de un consultant (1); consulting. *Firmă de consultanță.* • pl. *-e.* /***consult*** + ***-anță***.

consultáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *consulta* și rezultatul ei; solicitare a unui aviz; ascultare a unei păreri; întrebare, cercetare. *Îmi dau, după o lungă consultare, răspunsul că toate sînt de azi dimineață în cantonament* (CA. PETR.). • pl. *-ări.* /v. ***consulta***.

consultarisí *vb. IV.* v. consulta.

consultát, -ă *adj.* **1** Căruia i s-a cerut un sfat. **2** Căruia i s-a dat un sfat. **3** (*despre pacienți*) Examinat de către medic. **4** (*despre texte, cărți, documente etc.*) Care a fost cercetat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***consulta***.

consultatív, -ă *adj.* **1** (*despre organe numite sau alese*) Cu caracter de consultație. ◇ *Organ consultativ* = organ chemat să-și dea părerea autorizată, avizul în anumite chestiuni. **2** *Aviz consultativ* = părere cerută unui organ competent, dar peste care organul care a cerut-o poate trece. **3** *Vot consultativ* = vot care nu are putere deliberativă într-o adunare, el reprezentînd o formă de sprijin dată unui organ de stat sau unei organizații obștești. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***consultatif***.

consultáție *s.f.* **1** Îndrumare, explicație dată asupra unor chestiuni de specialitate în discuție; aviz, lămurire, indicație. ◆ Îndrumare individuală sau colectivă dată elevilor, studenților, doctoranzilor de către un profesor. **2** (*med.*) Examinare a unui pacient de către medic pentru punerea diagnosticului bolii și indicarea tratamentului. **3** Metodă de ridicare a nivelului profesional prin discuții organizate, lămuriri etc.; reuniune, consfătuire ținută pentru a lămuri, a examina o problemă, o situație etc. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***consultation***, lat. ***consultatĭo, -ōnis***.

consulting [kon'saltiŋ] *s.n. invar.* (*econ.*) Ansamblu de studii, sugestii, informații, consultații etc. pe care o unitate economică le poate solicita și primi în probleme de organizare și procedee de lucru în ceea ce privește rentabilizarea firmelor etc. de la specialiști din domenii diferite; activitate, serviciu etc. care se ocupă cu prestarea acestui fel de consultații. *A înființat o firmă de consulting.* • /<engl. ***consulting***.

consúm *s.n.* **1** (*econ.*) Folosire a unor bunuri, a unor produse pentru satisfacerea nevoilor oamenilor. ◇ *Consum productiv* = folosire a mijloacelor de producție pentru crearea de noi bunuri materiale. *Consum neproductiv* = folosire individuală a unor mijloace de producție care nu are drept scop producerea de noi bunuri materiale. *Fond de consum* = parte a produsului net destinată consumului neproductiv. **2** (*econ.*) *Bunuri* (sau *mărfuri*) *de larg consum* = produse ale industriei ușoare sau alimentare destinate consumației individuale; obiecte de consum. **3** (*econ.*) *Societate de consum* = nume dat uneori societăților din țările industriale dezvoltate caracterizate prin abundența de oferte de produse materiale. *Cooperativă de consum* v. cooperativă. **4** Cantitate de combustibil, materii prime, energie, materiale folosite pentru funcționarea unui sistem tehnic, pentru realizarea unui produs, a unei operații etc. *La camioanele de mare tonaj consumul de combustibil este ridicat.* ◇ *Consum specific* = cantitate de combustibil, de material, de energie etc. raportat la o anumită unitate. *Mașina are un consum specific de șase litri la suta de km. Normă de consum* v. normă. *Vîrf de consum* v. vîrf. **5** (*fam.*) *Damă de consum* = femeie de moravuri ușoare; prostituată. • pl. *-uri.* /de la ***consuma***[1], prin derivare regresivă; cf. și germ. *Konsum[verein]*.

consumá[1] *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică bunuri, mărfuri etc.*) A întrebuința, a folosi pentru necesități proprii, pentru a obține alte produse etc. **2** Spec. A întrebuința ca hrană; a mînca; a bea. **3** (*compl. indică surse de materii prime, de energie*) A utiliza (pînă la terminare); a isprăvi, a termina (ca urmare a întrebuințării). *Soba consumă multe lemne.* ◇ (*refl. pas.*) *Să nu se consume mult oxigen în timpul somnului* (CA. PETR.). • prez.ind. *consúm.* și (*înv.*) *consomá vb. I.* /<fr. ***consommer***, lat. ***consumere***.

consumá[2] *vb. I.* **1** *tr.* A nimici, a distruge, a mistui (mai ales prin foc). *Focul a consumat întreaga clădire.* **2** *tr., refl.* Fig. A (se) istovi, a (se) epuiza. *Poetul celei mai frumoase epopee s-a consumat și s-a pierdut fără vreo urmă* (MAIOR.). ◇ (*abs.*) *Necazurile consumă.* ◆ A (se) chinui, a (se) frămînta. *Dezamăgit, se consumă în tăcere.* **3** *refl.* A duce pînă la capăt. *Așadar, evenimentul s-a consumat* (CA. PETR.). ◇ Spec. *Căsătoria lor nu s-a consumat.* • prez.ind. *consúm.* /<fr. ***consumer***, lat., it. ***consumare***.

consumábil[1]**, -ă** *adj.* (*despre bunuri, mărfuri etc.*) Care se poate folosi pentru necesități proprii, pentru a obține alte produse etc.; care este destinat consumului; consumativ[1] (2). ◆ (*subst.; la pl.*) Totalitatea materialelor necesare pentru birouri sau ca auxiliare ale procesului de producție. *A făcut un borderou pentru consumabile.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***consommable***, lat. ***consummabilis, -e***.

consumábil[2]**, -á** *adj.* (*despre obiecte, materiale etc.*) Care se poate distruge prin întrebuințare. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***consumable***.

consumáre[1] *s.f.* Acțiunea de *a consuma*[1] și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***consuma***[1].

consumáre[2] *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *consuma*[2] și rezultatul ei; sleire, epuizare; nimicire, distrugere. • pl. *-ări.* /v. ***consuma***[2].

consumát[1]**, -á** *adj.* **1** (*despre bunuri, mărfuri etc.*) Care a fost folosit pentru satisfacerea unor nevoi proprii, pentru obținerea altor produse etc. **2** (*despre alimente*) Care a fost folosit ca hrană. **3** (*despre băuturi*) Băut. • pl. *-ți, -te.* /v. ***consuma***[1].

consumát[2]**, -á** *adj.* **1** (*despre obiecte, materiale etc.*) Care a fost distrus prin întrebuințare. **2** Fig. (*despre oameni*) Care este epuizat, istovit în urma unei vieți dezorganizate. **3** (*despre fapte*) Care s-a petrecut de mult timp. **4** (*jur.*) Adus la îndeplinire. **5** Desăvîrșit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***consuma***[2].

consumatív[1]**, -á** *adj.* **1** Care consumă. **2** (*despre bunuri, mărfuri etc.*) Consumabil[1]. • pl. *-i, -e.* /***consuma***[1] + ***-tiv***.

consumatív[2]**, -á** *adj.* (*jur.*) *Moment consumativ* = momentul în care o infracțiune este considerată săvîrșită. • pl. *-i, -e.* /***consuma***[2] + ***-tiv***.

consumatór, -oáre *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană, instalație, întreprindere etc.) care consumă bunuri, produse etc. **2** *s.m.* Aparat care consumă energie electrică. *Consumatorii casnici sînt tot mai performanți.* **3** *s.m., s.f.* Persoană care consumă alimente (și băutură) într-un local public. **4** *s.m.* (*biol.*) Organism animal care folosește plantele drept hrană, transformînd o mică parte din masa lor în substanță animală. • pl. *-ori, -oare.* și (*înv.*) *consumátór, -oáre adj., s.m., s.f.* /***consuma***[2] + ***-tor***; cf. și fr. *consommateur*.

consumáție *s.f.* **1** Faptul de a folosi bunuri, mărfuri etc., pentru necesități proprii, pentru a obține alte produse etc.; activitatea, procesul de consum (1). ◇ *Taxă de consumație* v. taxă. ◇ Expr. *A da* (*un produs*) *în consumație* = a pune (un produs) la dispoziția publicului. **2** Totalitatea alimentelor pe care le consumă cineva într-un local public. *Nu și-a plătit consumația, fiind invitat la restaurant de colegul său.* • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *consumațiúne s.f.* /<fr. ***consommation***, lat. ***consummatĭo, -ōnis***.

consumațiúne *s.f.* v. consumație.

consumátor, -oáre *adj., s.m., s.f.* v. consumator.

consumerísm *s.n.* Mișcare de masă care își propune apărarea intereselor consumatorului față de abuzurile specifice societății de consum, precum și îmbunătățirea calității vieții cetățenilor. • /cf. engl. *consumer* „consumator".

consumptíbil, -ă *adj.* (*jur.; despre bunuri materiale*) Care este distrus, înstrăinat de la prima întrebuințare. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***consomptible***, lat. ***consumptibilis, -e***.

consumptív, -á *adj.* (*med.; despre unele boli cronice*) Care este însoțit de slăbire, de denutriție, de scăderea forței musculare, de anemie etc. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***consomptif***.

consúmpție *s.f.* (*med.*) Slăbire progresivă, cu scăderea accentuată a forței musculare și a masei țesuturilor, ca urmare a unei boli grave și îndelungate. • g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *consumpțiúne s.f.* /<fr. ***consomption***, lat. ***consumptĭo, -ōnis***.

consumpțiúne *s.f.* v. consumpție.

consuná *vb. I. intr.* **1** (*muz.*) A produce o consonanță (1). **2** Fig. A se armoniza, a se acorda. *Opiniile noastre nu consună.* • prez.ind. *consún.* /<fr. ***consonner***, it. ***cons(u)onare***, după *suna*; cf. germ. *übereinstimmen*.

consunántă *s.f.* v. consonant.

conșcolár *s.m.* Elev considerat în raport cu alți elevi din aceeași școală sau clasă unde învață. • pl. *-i.* /***con***[3]- + ***școlar***, după fr. *condisciple*.

conștiént, -ă *adj., s.n.* **I** *adj.* (*despre oameni*) **1** Care își dă seama de realitatea înconjurătoare și de propria realitate sau identitate; care este înzestrat cu conștiință; (*înv.*) conștiut. *Conștientă de minunata ei frumusețe..., ea rămînea nemișcată, nepăsătoare* (M. I. CAR.). ◆ Spec. (*despre bolnavi în stare de conștiență*) Care are cunoașterea de sine și a realității externe. *Bolnavul era conștient.* **2** Care își evaluează realist, corect posibilitățile proprii, interesele, rolul care îi revine în societate; lucid. ◇ Expr. *A fi conștient de ceva* = a fi capabil de a aprecia obiectiv sau de a recunoaște deschis, pe față. *Toți cei care sînt „pitorești" o vor și sînt conștienți de asta* (CA. PETR.). **3** Care acționează conform unui scop, unui plan stabilit rațional, fixat anterior în conștiință și își dă seama de consecințele faptelor sale. ◆ Ext. (*despre acțiuni, manifestări etc. ale oamenilor*) Care este făcut cu responsabilitate, cu aprecierea aprofundată a situației. *Decizie conștientă.* ◆ (*adv.*) Cu întreaga știință, responsabilitate de ceea ce face sau zice. *Își asumă conștient vina de a nu fi fost mai atent.* **II** *s.n.* (*med.*) Unul dintre cele trei niveluri de funcționare a aparatului psihic (conștient, preconștient, incoștient), care primește informații provenind atît din interior, cît și din lumea exterioară și vizează ansamblul reprezentărilor (senzații, amintiri, idei etc.) din cîmpul conștiinței. • sil. *-ști-ent.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***conscient***, după *știință*.

conștientizá *vb. I. tr., refl.* A deveni sau a face să devină conștient de scopul, de necesitatea și utilitatea unei activități. • sil. *-ști-en-.* prez.ind. *-ez.* /***conștient*** + *-iza*.

conștientizábil, -ă *adj.* Care poate fi conștientizat. • sil. *-ști-en-.* pl. *-i, -e.* /***conștientiza*** + *-bil*.

conștientizáre *s.f.* **1** Faptul de a face, de a deveni conștient, de a înțelege realitatea înconjurătoare. **2** (*psih.*) Proces, experiență afectiv-cognitivă prin care subiectul devine conștient de conținutul latent al comunicării, de semnificația lucrurilor. • sil. *-ști-en-.* pl. *-ări.* /v. ***conștientiza***.

conștientizát, -ă *adj.* Care a devenit conștient. • sil. *-ști-en-.* pl. *-ți, -te.* /v. ***conștientiza***.

conștiénță *s.f.* Faptul de a fi conștient; stare caracterizată printr-o sensibilitate specială, individuală, la stimuli interni sau externi, care presupune, pe lîngă starea de veghe, sentimentul identității personale și autosituarea imediată în spațiu și timp. • sil. *-ști-en-.* pl. *-e.* /<fr. ***conscience***, lat. ***conscientia***, ***-ae***.

conștiénție *s.f.* v. conștiință.

conștiincíos, -oásă *adj.* (*despre oameni*) Care își face datoria; care este corect, cinstit, scrupulos. *Își lasă și ei serviciul, ca niște funcționari conștiincioși, către orele șase* (CA. PETR.). ◆ Ext. (*despre acțiuni, realizări etc. ale oamenilor*) Care este făcut cu scrupulozitate, cu conștiinciozitate, cu seriozitate. ◆ (*adv.*) În mod corect, scrupulos; cu seriozitate. • sil. *-ști-in-.* pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***consciencieux***, după *știință*.

conștiinciozitáte *s.f.* Însușirea de a fi conștiincios; corectitudine (1), seriozitate, scrupulozitate. • sil. *-ști-in-.* și (*înv.*) *conștiințiozitáte s.f.* /***conștiincios*** + *-itate*.

conștiínță *s.f.* **1** Cunoaștere prin intermediul senzațiilor, percepțiilor și gîndirii, sub formă de reprezentări, noțiuni, judecăți, raționamente, inclusiv procese afective și volitionale, pe care ființa umană o are despre propria existență, identitate, despre propriile acte, despre viața sa interioară și despre lumea înconjurătoare cu care ea este în relație. *Singura existență reală e aceea a conștiinței* (CA. PETR.). ◇ *Conștiință de sine* = autocunoaștere. ◇ Loc.adv. *Cu conștiința întreagă* = cu absolută siguranță. **2** Capacitate de a aprecia propriile calități și aptitudini. *Are conștiința propriilor limite.* ◆ Cunoaștere, memorie. *Toți au conștiința miraculului* (CA. PETR.). **3** Activitate intelectuală și psihică, atenție și efort de clarificare, de înțelegere. *Trăiește și acum sub obsesia pînii, care eclipsează oricare alte preocupări ale conștiinței* (CA. PETR.). **4** Sentiment al responsabilității morale față de propriile fapte, simț al binelui și al răului, al datoriei; sentiment al valorii; grijă, răspundere. ◇ *Proces de conștiință* = reflectare asupra propriilor acțiuni pentru a putea discerne binele și răul realizat. Δ Expr. *A-și face proces(e) de conștiință* v. proces. *Caz* (sau *proces*) *de conștiință* = conflict între tendințe contrare, precum între împlinirea datoriei și realizarea unui interes personal. *Mustrare de conștiință* = regret, remușcare. *Libertate de conștiință* = dreptul fiecărei persoane de a judeca și decide conform propriilor convingeri religioase, filosofice, politice etc. *Conștiință profesională* = mod și grad de supunere a unei persoane la exigențele profesiei. *Criză de conștiință* v. criză. *Examen de conștiință* v. examen. ◇ Loc.adv. *În conștiință* = în interiorul său; în sensul responsabilității morale; pe baza unei aprecieri profunde și obiective. ◇ Expr. *A* (*nu*) *avea conștiință* = a (nu) avea simț moral și răspunderea pentru propriile acțiuni. *A fi fără conștiință* = a nu avea scrupule. *A-și simți* (sau *a fi cu*) *conștiința liniștită* (sau *împăcată*) = a fi sigur că a făcut bine și nu a săvîrșit nimic împotriva legilor morale sau juridice. *A-și împăca* (sau *a-și liniști*) *conștiința* = a face să se îndepărteze scrupulele și remușcările îndreptînd fapta rea; a se împăca cu sine. *A avea ceva pe conștiință* = a se simți sau a fi vinovat de ceva. *E în stare... de a merge pînă la crimă. Are mai mult de una pe conștiință* (M. I. CAR.). *Cu mîna pe conștiință* = cu toată sinceritatea; în urma unei analize interioare a propriilor acțiuni. *A avea o conștiință foarte largă* = a fi foarte îngăduitor cu greșelile personale sau ale altora. *A-și descărca conștiința* v. descărca. *A-l mustra* (*pe cineva*) *conștiința* v. mustra. *A viola conștiința* v. viola. **5** Spirit, gîndire; ceea ce diferă de existența materială a omului. *În afară de conștiință, totul e o bestialitate* (CA. PETR.). **6** Totalitatea sentimentelor, a concepțiilor, a intereselor care sînt proprii unei societăți, unui grup social. ◇ *Conștiință socială* = totalitatea reprezentărilor, a ideilor, concepțiilor, cunoștințelor, mentalităților unei colectivități umane, care reflectă condițiile de existență și psihologia socială a indivizilor. *Conștiință individuală* = conștiința fiecărei persoane, exprimînd nivelul realizării fenomenelor psihice prin limbaj, cunoștințe, simboluri, valori și măsura în care și-a însușit cultura, sistemul de valori și norme al societății din care face parte. *Conștiință colectivă* = *a*) ansamblul opiniilor, credințelor și sentimentelor împărtășite de o colectivitate și anterioare indivizilor; *b*) opinia publică. *Conștiință de clasă* = sentimentul aparteneței individului la o anumită clasă socială. **7** (*psih.*) Modalitate procesuală superioară a sistemului psihic uman, elaborată prin activitate socială și enculturație, mijlocită prin limbă, bazată pe un model comunicațional intern și intern-extern, care constă în reflectare decodificată prin cunoștințe, autoorganizare cu efecte emergente și autoreglaj la nivelul coordonării necesităților subiective cu necesitatea obiectivă, esențială. • pl. *-e.* și (*înv.*) *conștiénție, consciință s.f.* /<fr. ***conscience***, lat. ***conscientia***, ***-ae***, după *știință*; cf. lat. *cum* „cu", *scientia* „știință".

conștiințiozitáte *s.f.* v. conștiinciozitate.

conștiút, -ă *adj.* (*înv.*) Conștient (I 1). • pl. *-ți, -te.* /cf. *conștient*.

cont *s.n.* **1** (*fin.*) Operație scrisă, în două părți (debit și credit), care reflectă valoric și uneori cantitativ, în ordine cronologică și sistematică, existența și mișcările unui anumit mijloc economic, ale unui anumit proces economic sau ale unei surse a acestora pe o perioadă de timp determinată. ◇ *Cont bancar* = cont deschis la o bancă pe numele unui client. *Cont curent* = cont deschis de o unitate bancară unui client pentru păstrarea mijloacelor bănești ale acestuia și pentru efectuarea unor operațiuni curente (plăți și încasări) prin acest cont. *Balanță de conturi* v. balanță. *Blocare a contului* v. blocare. *Corespondența conturilor* v. corespondență. *Curte de conturi* v. curte. *Extras de cont* v. extras. *Monedă de cont* v. monedă. ◇ Expr. *A trece în cont* v. trece. ◆ Evidență a acestei operații. **2** Expr. *A ține cont* (de ceva) = a lua în considerare, a ține seama. *A da cont* = a se justifica. *Pe cont propriu* = pe propria sa răspundere, în mod independent. *În contul* (sau, *înv., pe conta*) *cuiva* sau *a ceva* = pentru cineva sau ceva, pe seama cuiva sau a ceva. *Voiam acum pe conta baronului a revedea cele șase locuințe trecute* (HASD.). *A cere cont cuiva* sau *de la cineva* v. cere. • pl. *-uri.* și (*înv.*) *cónță s.f.* /<fr. ***compte***, it. ***conto***; cf. și germ. *Konto*.

contá *vb. I.* **1** *tr.* A se bizui pe cineva sau pe ceva, a spera în ajutorul cuiva sau a ceva; a se încrede (în...). *O să voteze cu noi... unul pe care conteazâ bampirul* (CAR.). *Femeia... contase imprudent pe farmecele ei tomnatice* (CA. PETR.). **2** *intr.* A însemna ceva (important), a avea valoare, însemnătate (pentru cineva); (*fig.*) a cîntări (3). **3** *tr., refl.* (*fin.*)A înregistra conturile, a număra. • prez.ind. *-ez.* și (*înv.*) *comptá vb. I.* /<it. ***contare***, fr. ***compter***.

contábil, -ă *adj., s.m., s.f.* (*econ.*) **1** *adj.* Care aparține contabilității, care se referă la contabilitate; (*înv.*) contabilicesc. ◇ *Evidență contabilă* = contabilitate. *Articol contabil* v. articol. *Expertiză contabilă* v. expertiză. *Formulă contabilă* v. formulă. *Notă contabilă* v. notă. **2** *s.m., s.f.* Persoană calificată, care ține contabilitatea unei instituții, a unei societăți comerciale etc.; specialist în contabilitate. *Grija meticuloasă cu care controla pe contabil* (CA. PETR.). ◇ *Contabil bilanțier* v. bilanțier. • pl. *-i, -e.* și (*înv.*) *comptábil, -ă adj., s.m., s.f.* /<fr. ***comptable***, it. ***contabile***.

contabilicésc, -eáscă *adj.* (*econ.*; *înv.*) Contabil (1). • pl. *-ești.* /***contabil*** + *-icesc*.

contabilitáte *s.f.* (*econ.*) **1** Totalitatea operațiilor de înregistrare a mișcării fondurilor și materialelor unei instituții, unei societăți comerciale etc.; evidență contabilă. ◇ *Contabilitatea inflației* = set de tehnici folosite în abordarea impactului inflației asupra conturilor și a procedurilor contabile. *Contabilitate normată* v. normat. *Notă de contabilitate* v. notă. (*Contabilitate în*) *partidă dublă* v. partidă. (*Contabilitate în*) *partidă simplă* v. partidă. ◇ Expr. *A ține contabilitatea* v. ține. ◆ Serviciu, birou care realizează aceste lucrări. **2** Știință care se ocupă cu studiul teoriei acestor operații. • pl. *-ăți.* /<it. ***contabilità***, fr. ***comptabilité***.

contabilizá *vb. I. tr.* (*fin.*) A înregistra operații economice și financiare în conturi bancare; a crea un cont (1). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***comptabiliser***.

contabilizáre *s.f.* (*fin.*) Acțiunea de *a contabiliza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***contabiliza***.

contáct *s.n.* **1** Atingere directă, nemijlocită între două corpuri, forțe, energii etc. ◇ *Lentilă de contact* = lentilă fină, specială (din material plastic), care se aplică direct pe globul ocular în dreptul irisului, pentru corectarea vederii. *Aureolă de contact* v. aureolă. *Piesă de contact* v. piesă. ◇ Expr. *În contact cu...* = *a*) în nemijlocită apropiere de...; *b*) în legătură strînsă cu... **2** (*electr.*) *Contact electric* = legătură electrică între două piese sau elemente conductoare, realizată prin atingere. *Fir de contact* v. fir. ◆ Concr. Piesă care servește la deschiderea și închiderea unui circuit electric. **3** Relație, legătură, apropiere între oameni; comunicare (3). ◇ Expr. *A lua contact* (cu cineva) = *a*) a iniția stabilirea de legături, raporturi cu cineva; *b*) (*milit.*) a ajunge față de inamic la o distanță care să-i permită începerea ostilităților. *A avea multe contacte* = a avea un cerc larg de cunoștințe. *A veni în contact* (*cu...*) v. veni. ◆ Concr. Persoană de legătură. **4** (și *contact sexual*) Raport sexual cu cineva. **5** (*med.*) Persoană care a rămas în preajma unui bolnav contagios sau a unui material infecțios o perioadă suficientă pentru contractarea unei infecții. **6** (*lingv.*; și *contact lingvistic*) Tip de interferență (la nivel fonetic, fonologic, morfologic, sintactic, lexical) între sisteme lingvistice diferite, a unei limbi cu dialectele sale, care se află în relație ca urmare a acțiunii unor factori extralingvistici (geografici, sociopolitici, socioculturali). • pl. *-e.* /<fr. ***contact***, lat. ***contactus***, ***-us*** <*contingĕre* „a atinge".

contactá *vb. I. tr.* (*compl. indică persoane, organisme etc.*) A stabili o legătură cu... • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***contacter***.

contactáre *s.f.* Faptul de *a contacta* (pe cineva). • pl. *-ări.* /v. ***contacta***.

contactologíe *s.f.* (*med.*) Domeniu al oftalmologiei care se ocupă cu studiul confecționării și aplicării lentilelor de contact. • g.-d. *-iei.* /***contact*** + *-logie*.

contactór *s.n.* (*electr.*) Întrerupător acționat de la distanță, care închide un circuit electric numai atîta timp cît durează comanda. • pl. *-oare.* /<fr. ***contacteur***.

contactreceptór *s.n.* (*biol.*) Organ de simț a cărui funcție receptoare se manifestă prin contact nemijlocit. *Simțul tactil este un contactreceptor.* • pl. *-oare.* /***contact*** + ***receptor***.

contadín, -ă *s.m., s.f.* (*ital.*) Țăran (italian). • pl. *-i, -e.* /<it. ***contadino***.

contagiá *vb. I. tr., refl.* (*med.*) A (se) molipsi, a (se) contamina (1). • sil. *-gi-a.* prez.ind. *-iez.* /<it. ***contagiare***.

contagiére *s.f.* (*med.*)Acțiunea de *a* (*se*) *contagia* și rezultatul ei; contaminare (1), molipsire. • sil. *-gi-e-.* pl. *-i.* /v. ***contagia***.

contagiós, -oásă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) **1** *adj.* (*despre boli*) Care se transmite de la un bolnav la un om sănătos, de la un animal bolnav la alt animal sau între animale şi oameni; molipsitor, contaminant. ◇ Fig. *Panica a fost contagioasă.* ◆ Infecţios. ◇ *Agalactie contagioasă* v. agalactie. *Coriză contagioasă* v. coriză. *Ectimă contagioasă* v. ectimă. **2** *s.m., s.f., adj.* (Persoană sau animal) care suferă de o boală molipsitoare. • pl. *-oşi, -oase.* /<fr. ***contagieux***, lat. ***contagiōsus, -a, -um***.

contagiozitáte *s.f.* (*med.*) Caracter molipsitor al unei boli infecţioase. • sil. *-gi-o-.* /<fr. ***contagiosité***.

contăgiu *s.n.* (*med.*) Contagiune (1). • pl. *-gii.* /<lat. ***contagium, -ii***.

contagiúne *s.f.* **1** (*med.*) Transmitere a unei boli de la un bolnav la o persoană care poate deveni purtător sănătos sau se poate îmbolnăvi, de la animal la animal sau între animale şi oameni; molipsire, contaminare (1); contagiu. ◆ (*înv.*) Epidemie, molimă. **2** Fig. Influenţă dăunătoare, nedorită (asupra unui grup de oameni). *A remarcat contagiunea prostului-gust.* • sil. *-gi-u-.* pl. *-i.* /<fr. ***contagion***, lat. ***contagio, -onis***.

contáiner *s.n.* **1** Ambalaj rigid (metalic), având forme şi dimensiuni standardizate, astfel încît să cuprindă un număr exact de obiecte, cantităţi anumite de materiale etc., care serveşte pentru transport. ◆ Ext. Cantitatea de obiecte, de materiale etc. care sînt transportate într-un asemenea ambalaj. **2** Recipient, capsulă în care sînt puse aparate, instrumente etc. în rachetele cosmice. • scris şi *conteiner.* pl. *-e.* /<engl., fr. ***container***.

containerizá *vb. I. tr.* **1** A introduce în container. **2** A introduce folosirea containerelor în tehnica transporturilor. • scris şi *conteineriza.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***containeriser***.

containerizáre *s.f.* **1** Introducere în container. **2** Folosire a containerelor în tehnica transporturilor. • scris şi *conteinerizare.* pl. *-ări.* /v. ***containeriza***.

containerizát, -ă *adj.* Care a fost introdus în container. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***containeriza***.

contaminá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A transmite sau a căpăta o boală molipsitoare; a (se) infecta; a (se) molipsi, a se contagia. **2** *tr.* A introduce germeni infecţioşi în aer, alimente, organe etc. **3** *tr., refl.* A produce şi a suferi modificări prin contactul, amestecul, influenţa unor fenomene, a unor lucruri, a unor texte etc. **4** *refl.* (*lingv.; despre limbi*) A se încrucişa. ◆ (*despre sunete, cuvinte, construcţii*) A se influenţa reciproc (schimbîndu-şi forma). **5** *refl.* (*despre elemente folclorice, opere de artă, scrieri*) A se întrepătrunde. **6** *tr.* Fig. A influenţa, a înrîuri. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***contaminer***, lat. ***contaminare***.

contaminábil, -ă *adj.* Care poate fi contaminat, care este expus contaminării. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***contaminable***.

contaminánt, -ă *adj.* (*med.; despre boli*) Contagios (1). • pl. *-ţi, -te.* /***contamina*** + *-ant*.

contamináre *s.f.* **1** (*med.*) Molipsire, contagiune. **2** (*lingv.*) Acţiune analogică exercitată de unul sau de mai multe sunete asupra sunetelor din alt cuvînt. ◆ Rezultat al combinării fonetice a două sau a mai multor cuvinte diferite care aparţin aceluiaşi cîmp semantic. **3** Modificare a formei iniţiale a unui text ca urmare a contactului cu texte similare. **4** Fig. Influenţare, înrîurire. • pl. *-ări.* /v. ***contamina***.

contaminát, -ă *adj.* **1** (*med.*) Care a fost infectat, molipsit. ◇ Ext. *Ocolesc... cum aş ocoli o locuinţă contaminată* (CA. PETR.). **2** Fig. Influenţat, înrîurit. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***contamina***.

contaminăţie *s.f.* **1** (*med.*) Molipsire. **2** (*stil.*) Procedeu folosit de scriitorii latini, constînd în amestecarea subiectelor mai multor comedii greceşti pentru a alcătui una nouă, latinească. **3** (*lingv.*) Încrucişare între două limbi. ◆ Modificare a formei unui cuvînt sau a unei construcţii gramaticale prin încrucişarea lor cu alte cuvinte sau construcţii asemănătoare ca sens. **4** Concr. Text (vechi) a cărui formă iniţială a suferit modificări în urma contactului cu alte texte similare. **5** Influenţă reciprocă între elemente folclorice, opere de artă, scrieri etc. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi (*înv.*) *contaminaţiúne s.f.* /<fr. ***contamination***, lat. ***contaminātio, -onis***.

contaminaţiúne *s.f.* v. contaminaţie.

contánt, -ă *adj.* (*despre bani*) În numerar, peşin, gheaţă. • pl. *-ţi, -te.* /<it. ***contante***, fr. ***comptant***.

contáre *s.f.* (*contab.*) Notare pe documente a conturilor în care urmează să fie înregistrate operaţiile la care se referă. • pl. *-ări.* /<it. ***contare***.

cóntă *s.f.* v. cont.

cóntăş *s.n.* **1** (*în trecut*) Haină bărbătească lungă şi îmblănită, purtată, pe deasupra, mai ales de domnitori şi de boieri. **2** (*reg.*) Haină bărbătească, de obicei îmblănită (scurtă pînă la brîu), a cărei faţă este îmbrăcată cu postav, purtată mai ales prin Bucovina şi prin Moldova. • pl. *-e.* şi (*reg.*) *cónteş, cóntoş s.n.* /<pol. ***kontusz***, bg. ***контош***.

contăşél *s.n.* (*reg.*) Dim. al lui *contăş.* • pl. *-e.* /***contăş*** + *-el*.

cónte[1] *s.m.* **1** (*în Ev. Med.*) Mare senior, conducător al unei provincii, cu funcţii administrative şi militare (avînd puteri absolute). **2** Titlu de noblеţe, ereditar, intermediar între viconte şi marchiz, în cea mai mare parte a Europei, sau între baron şi prinţ în Rusia ţaristă. ◆ Persoană care are acest titlu. *Ai două perechi de cizme de conte hanovrez* (CA. PETR.). • pl. *-ţi.* /<it. ***conte***, fr. ***comte***; cf. lat. *cōmes, -itis* „însoţitor al unui magistrat în provinciile romane, cu rol de consilier".

conté[2] *s.n.* (*a. plast.*) Creion negru, cu mină groasă din grafit, argilă şi plombagină, folosit în grafică. • /nm. pr. *Nicolas-Jacques* ***Conté***, inginer francez, inventatorul acestui fel de creion.

contéiner *s.n.* v. container.

conteineriză *vb. I.* v. containeriza.

conteinerizáre *s.f.* v. containerizare.

contemperáţie *s.f.* (*teol.*) Impuls care provine de la graţia divină şi care face să încline voinţa către un fapt, fără a-l determina însă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***contempération***, lat. ***contemperātio, -onis***.

contemplá *vb. I.* **1** *tr., refl.* (*recipr.*) A (se) privi îndelung, meditativ, cu atenţie, cu admiraţie şi emoţie. *Ne pătrundeam de suflul trecutului, contemplîndu-i vestigiile sublime* (M. I. CAR.). *Era pentru mine o bucurie nespusă s-o văd... contemplîndu-şi „sufrageria ei"* (CA. PETR.). **2** *intr.* A medita, a reflecta. • prez.ind. *contémplu,* (*înv.*) *-ez.* /<fr. ***contempler***, it. ***contemplare***, lat. ***contemplari***.

contempláre *s.f.* **1** Acţiunea de *a* (*se*) *contempla* şi rezultatul ei. **2** Atitudine de meditaţie, de observare pasivă a fenomenelor (opusă atitudinii active). ◇ (*psih.*) *Contemplare vie* = percepere nemijlocită, concretă a lucrurilor şi fenomenelor, care apare în procesul interacţiunii dintre om şi lumea înconjurătoare. • pl. *-ări.* /v. ***contempla***.

contemplatív, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care contemplă; care este înclinat spre visare; meditativ, visător. ◆ Care se limitează să contemple, neglijînd latura practică, activă. ◆ Ext. (*despre atitudini, manifestări, realizări etc. ale oamenilor*) Care se bazează pe contemplare; care exprimă o contemplare; care trădează un spirit înclinat spre contemplare. ◇ *Viaţă contemplativă* = viaţă consacrată meditaţiei, şi nu acţiunii. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***contemplatif***, lat. ***contemplatīvus, -a, -um***.

contemplativísm *s.n.* (*filos.*) Orientare gnoseologică, specifică materialismului premarxist, care atribuie individului un rol pasiv în procesul cunoaşterii, înţeleasă doar ca receptare perceptivă a obiectului. • /***contemplativ*** + *-ism*.

contemplativitáte *s.f.* (*filos.*) Trăsătură caracteristică a filosofiei, constînd, în esenţă, în neînţelegerea rolului practicii atît sub raport antropologic, cît şi gnoseologic. • /***contemplativ*** + *-itate*; cf. şi fr. *contemplativité*.

contemplatór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care contemplă, care este cufundată în meditaţie, în visare. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***contemplateur***, lat. ***contemplator, -oris***.

contemplăţie *s.f.* **1** Atitudine sau stare a celui care contemplă; faptul de a contempla; meditaţie, reverie. **2** (*relig.*) Treaptă superioară a cunoaşterii divine. **3** Stare de graţie, de relaţie directă cu ceea ce nu poate fi cunoscut raţional; cunoaştere prin intuiţie şi revelaţie (în yoga, în filosofie). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi (*înv.*) *contemplaţiúne s.f.* /<fr. ***contemplation***, lat. ***contemplatio, -onis***.

contemplaţiúne *s.f.* contemplaţie.

contemporán, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* (*despre evenimente, fapte, întîmplări etc.*) Care există, se petrece în zilele noastre; care aparţine epocii actuale, vieţii prezente; care se raportează la prezent, la epoca de faţă; actual. ◆ Care există, se întîmplă, în acelaşi timp cu..., care aparţine aceleiaşi perioade. **2** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care trăieşte sau a trăit în acelaşi timp cu... **3** *adj. Istoria contemporană* = *a*) (*în trecut*) perioadă care continuă istoria modernă şi care începe cu sec. 19; *b*) (*curent*) parte a istoriei care cuprinde epoca de la revoluţia rusă din 1917 pînă în prezent. • pl. *-i, -e.* şi (*înv.*) *contimporán, -ă, contimpurán, -ă adj.* /<fr. ***contemporain***, lat. ***contemporānĕus, -a, -um***.

contemporaneitáte *s.f.* **1** Epoca contemporană; actualitate. **2** Ceea ce are un caracter contemporan, actual. **3** Calitatea de a fi contemporan cu ceva sau cu cineva; caracterul contemporan al unui fapt, persoane etc. • sil. *-ne-i-.* /<fr. ***contemporanéité***.

contemporaneizá *vb. I. tr.* (*fact.*) A face să fie contemporan, a implica în contemporaneitate. • sil. *-ne-i-.* prez.ind. *-ez.* /***contemporan*** + *-(e)iza*.

contemporaneizáre *s.f.* Acţiunea de *a contemporaneiza* şi rezultatul ei. • sil. *-ne-i-.* pl. *-ări.* /v. ***contemporaneiza***.

contenă *vb. I.* v. conteni.

contenciós, -oásă *s.n., adj.* (*jur.*) **1** *s.n.* (*în unele state*) Serviciu de avocaţi care apără drepturile şi interesele juridice ale unor întreprinderi sau instituţii la încheierea de acte juridice sau în faţa organelor de jurisdicţie. ◇ *Contencios administrativ* = *a*) organ de jurisdicţie care rezolvă litigiile dintre stat şi întreprinderi particulare, persoane fizice etc.; *b*) ansamblu de norme după care se rezolvă asemenea litigii. **2** *adj.* Care este contestat, discutabil; litigios. **3** *adj. Procedură contencioasă* = procedură de rezolvare în contradictoriu de către un organ de jurisdicţie a unui conflict de interese. • sil. *-ci-os.* pl. *-oşi, -oase.* şi (*înv.*) *contenţiós, -oásă adj.* /<fr. ***contentieux***, lat. ***contentiōsus, -a, -um***.

contení *vb. IV.* **1** *intr., tr.* A înceta, a întrerupe o mişcare sau o acţiune începută; a lua sfîrşit sau a face să se sfîrşească; a (se) opri. *Cei din jurul meu nu mai conteneau cu laudele* (CA. PETR.). ◇ Expr. *A conteni din gură* = a tăcea. *A conteni din viaţă* v. viaţă. ◆ (*tr; compl. indică deplasarea sau ritmul de deplasare*) A face să se întrerupă, să se oprească. *Şi-a contenit paşii.* ◇ Fig. *Pare că, fascinată, vremea însăşi îşi contenеşte mersul* (M. I. CAR.). **2** *intr.* (*despre fenomene ale naturii, manifestări ale omului etc.*) A se linişti, a se domoli, a se potoli. *Ploaia şi furtuna au mai contenit puţin* (DRĂGHICI). • prez.ind. *-esc.* şi (*înv., pop.*) *continí, cuntení vb. IV, contená, continá vb. I.* /lat. ***continere***.

contemínţă *s.f.* v. continenţă.

conteníre *s.f.* **1** Încetare, întrerupere, oprire a unei mişcări, acţiuni etc. începute; sfîrşit. ◇ Loc.adv. *Fără contenire* = neîncetat, mereu. **2** Liniştire, domolire, potolire. *Cuntenirea vîntului şi alinarea mării le arăta puterea dumnezăirei* (VARL.). • pl. *-i.* şi (*înv.*) *cuntenire s.f.* /v. ***conteni***.

contenít, -ă *adj.* **1** Care este oprit, împiedicat. **2** Care este potolit, reţinut, moderat. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***conteni***.

contént, -ă *adj.* (*latin.*) Mulţumit, satisfăcut. • pl. *-ţi, -te.* /<lat. ***contentus, -a, -um***.

contentáţie *s.f.* (*înv.*) Mulţumire, satisfacţie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /de la ***content***.

contentív, -ă *adj.* (*med.*) Care menţine poziţia corectă a unui organ. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***contentif***.

contenţie *s.f.* v. contenţiune.

contenţiós, -oásă *adj.* v. contencios.

contenţiúne *s.f.* **1** Dezbatere, discuţie (aprinsă) ◆ Ceartă, dispută. **2** (*med.*) Procedeu de imobilizare a fragmentelor unui os fracturat, a unui organ, cu ajutorul aparatelor. ◆ Procedeu de stăpînire forţată a bolnavilor psihic agitaţi. ◆ Imobilizare a unui animal domestic în cursul examinării, îngrijirii sau al unei intervenţii chirurgicale. • pl. *-i.* şi *contenţie s.f.* /<fr. ***contention***, lat. ***contentio, -onis***.

contésă *s.f.* Soţie sau fiică de conte[1]. • pl. *-e.* /<fr. ***comptesse***, it. ***contessa***.

contést *s.n.* v. context.

contestá *vb. I. tr.* **1** A nu recunoaşte dreptul sau valoarea cuiva. **2** (*compl. indică situaţii, fapte, creaţii ale oamenilor etc.*) A nu admite (ca valoare, ca necesitate etc.); a tăgădui, a nega. *Vestigiilor acestea umile nu le pot contesta deosebitul farmec* (M. I. CAR.). **3** (*jur.*) A face o contestaţie. ◆ A ataca validitatea, corectitudinea desfăşurării alegerilor. • prez.ind. *contést,* (*înv.*) *-ez.* /<fr. ***contester***, lat. ***contestari***.

contestábil, -ă *adj.* Care poate fi contestat; care provoacă neîncredere, îndoială; inacceptabil, discutabil. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***contestable.***

contestánt, -ă *adj.*) Care discută, pledează. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***contestant.***

contestáre *s.f.* Acțiunea de *a contesta* și rezultatul ei; tăgăduire, negare, nerecunoaștere. • pl. *-ări.* /v. ***contesta.***

contestát, -ă *adj.* Care este supus unei contestații; care este negat, tăgăduit. *S-a reluat discutarea alegerilor contestate.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***contesta.***

contestatár, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care contestă ceva, care protestează, aduce obiecții în legătură cu o anumită realitate, care are o atitudine de împotrivire și refuz; contestator. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***contestataire.***

contestatór, -oáre *adj., s.m., s.f.* Contestatar. • pl. *-ori, -oare.* /***contesta*** + *-tor.*

contestáție *s.f.* **1** (*jur.*) Cale de atac prin care se cere anularea executării unei hotărîri (judecătorești). ◆ Concr. Act întocmit în acest scop. **2** Plîngere adresată unui organ ierarhic superior, prin care se cere revizuirea sau anularea unui act ilegal (sau considerat ca atare) al organului ierarhic inferior. **3** Acțiune, manifestare de protest, de negare, cu critică directă, a unei persoane, a unor metode, organisme etc. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *contestațiúne s.f.* /<fr. ***contestation***, lat. ***contestatĭo, -onis.***

contestațiúne *s.f.* v. contestație.

cónțeș *s.n.* v. contăș.

contéxt *s.n.* **1** Fragment dintr-o scriere în cadrul căruia se găsește un cuvînt, o expresie, un pasaj etc., interesante dintr-un anumit punct de vedere, cărora le delimitează (cu precizie) înțelesul sau pe care le pune în valoare. ◇ *Context minimal* = cea mai mică îmbinare de cuvinte prin care se poate ilustra un raport sintactic, o valoare a unei forme. ◆ Text mai larg; cuprins[1] (I). *Din contextul prezentării se pot trage mai multe concluzii.* ◇ Expr. *A scoate din context* = a da o interpretare tendențioasă, răuvoitoare pe baza analizei parțiale a unor fapte. **2** Fig. Ansamblu de circumstanțe care însoțesc un eveniment; conjunctură, situație specifică, stare de lucruri într-un anumit moment, în care se încadrează un lucru, un fapt etc. *Cererea sa a venit într-un context nefavorabil.* • pl. *-e.* și (*înv.*) *contést s.n.* /<fr. ***contexte***, lat. ***contextus, -us.***

contextuál, -ă *adj.* Referitor la context. • sil. *-tu-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***contextuel***, engl. ***contextual.***

contextualiláte *s.f.* Caracter contextual. • sil. *-tu-a-.* pl. *-ăți.* /***contextual*** + *-itate.*

contextuáre *s.f.* Încadrare într-un context. • sil. *-tu-a-.* pl. *-ări.* /de la ***context.***

contextúră *s.f.* **1** (*țes.*) Mod de împletire a firelor, finețea îmbinărilor unei țesături, care definesc structura ei. **2** Mod în care sînt legate între ele diversele elemente ale unui tot; înlănțuire; legătură. ◆ Structură, schelet. • pl. *-i.* /<fr. ***contexture.***

contigént *s.n.* v. contingent.

contiguitáte *s.f.* **1** Însușirea de a fi contiguu; stare a două lucruri contigue. ◆ Vecinătate spațială și temporală. **2** (*psih.*) Asociere, în mintea omului, a obiectelor și formelor percepute. • sil. *-gu-i-.* /<fr. ***contiguïté.***

contíguu, -uă *adj.* Care se leagă, se înrudește, se unește cu ceva; care are elemente apropiate, comune cu altceva. • sil. *-gu-u.* pl. *-ui, -ue.* /<fr. ***contigu***, lat. ***contigŭus, -a -um.***

contImporán, -ă *adj.* v. contemporan.

contimpurán, -ă *adj.* v. contemporan.

contină *vb. I.* v. conteni.

continént[1] *s.n.* (*geomorf.*) Vastă întindere de uscat, înconjurată (aproape) total de oceane și mări sau delimitată convențional, cuprinzînd și unele insule sau arhipelaguri vecine. ◇ *Deriva continentelor* v. derivă. *Continentul negru* v. negru. • pl. *-e,* (*înv.*) *-uri, m. -ți.* /<fr. ***continent***, it. ***continente***; cf. lat. *continens* [terra] „uscat, continent".

continént[2]**, -ă** *adj.* (*despre oameni*) Care trăiește în continență (1); abstinent, cast. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***continent***; cf. lat. *contĭnens, -ntis* „care se stăpînește".

continentál, -ă *adj.* (*geomorf.*) Care aparține unui continent[1], care se referă la un continent; care se află pe un continent. ◇ *Platou continental* = zonă submarină din apropierea coastelor, care nu depășește 200 m adîncime. *Climă continentală* = climă temperată, din interiorul continentelor, la latitudini mijlocii, caracterizată prin mari variații de temperatură între vară și iarnă și prin ploi de vară. *Ape continentale* v. apă. *Arie continentală* v. arie. *Bloc continental* v. bloc. *Grind continental* v. grind. *Mare continentală* v. mare. *Masă continentală* v. masă. *Placă continentală* v. placă. *Platformă continentală* v. platformă. *Soclu continental* v. soclu. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***continental.***

continentalitáte *s.f.* (*climat.*) Ansamblu de caracteristici climatice determinate de diminuarea influențelor maritime. • /<fr. ***continentalité.***

continénță *s.f.* **1** Abstinență, înfrînare; cumpătare. **2** (*med.*) *Continență urinară* = capacitatea vezicii urinare de a reține urină fără senzația de expulsie. • pl. *-e.* și (*înv.*) *contenínță, continínță s.f.* /<fr. ***continence***, lat. ***contĭnentĭa, -ae.***

contingént, -ă *adj., s.n.* **I** *adj.* **1** Care poate să fie sau să nu fie, care poate să se producă sau nu; întîmplător, accidental, fortuit. **2** (*jur.*) *Parte contingentă* = parte care revine cuiva după împărțirea bunurilor. **II** *s.n.* **1** (*milit.*) Totalitatea cetățenilor născuți în același an și luați în evidența organelor militare. ◆ Ext. Anul recrutării; leat. **2** Totalitatea elevilor și studenților (aproximativ) de aceeași vîrstă care parcurg împreună aceeași treaptă de învățămînt. **3** Grup omogen de oameni. *Un numeros contingent de nepoți și nepoate* (CE. PETR.). **4** (*econ.*) Plafon cantitativ ori valoric al importului sau exportului unor mărfuri într-o anumită perioadă. **5** Contingență (1). **6** (*înv.*) Contribuție (în bani sau în muncă). ◇ Fig. *Să aducem și noi contingentul nostru la opera cea mare a civilizațiunii* (GHICA). • pl. *-ți, -te.* și (*înv.*) *contigént s.n.* /<fr. ***contingent***, lat. ***contingens, -ntis.***

contingentá *vb. I. tr.* (*econ.*) A stabili limitele cantitative ori valorice ale importului sau exportului într-o anumită perioadă. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***contingenter.***

contingentár, -ă *adj.* (*econ.*) Referitor la contingentare. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***contingentaire.***

contingentáre *s.f.* (*econ.*) Acțiunea de *a contingenta* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***contingenta.***

contingénță *s.f.* **1** Însușirea de a fi contingent. **2** Relație între fenomene, evenimente contingente; atingere; legătură exterioară; raport; întîmplare. • pl. *-e.* /<fr. ***contingence***, lat. ***contingentia, -ae.***

continí *vb. IV.* v. conteni.

continínță *s.f.* v. continență.

continuá *vb. I.* **1** *intr., refl.* A urma, a nu se opri, a merge înainte; a (se) prelungi, a persista. **2** *tr.* A duce mai departe ceva început. • sil. *-nu-a.* prez.ind. *continúu, continúi.* și (*înv.*) *continuí vb. IV.* /<fr. ***continuer***, lat. ***continuare.***

continuáre *s.f.* Acțiunea de *a continua* și rezultatul ei; urmare, prelungire. ◇ Loc.adv. *În continuare* = fără întrerupere, continuu; mai departe, mai încolo. • sil. *-nu-a-.* pl. *-ări.* /v. ***continua.***

continuát, -ă *adj.* Care a mers mai departe, s-a prelungit, nu s-a oprit. *Drumul continuat a fost cel bun.* • sil. *-nu-at.* pl. *-ți, -te.* /v. ***continua.***

continuatív, -ă *adj., adv.* (Care se petrece) în mod continuu. • sil. *-nu-a-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***continuatif.***

continuatór, -oáre *s.m., s.f.* Persoană care continuă ceva început de altul. • sil. *-nu-a-.* pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***continuateur.***

continuí *vb. IV.* v. continua.

continuitáte *s.f.* **1** Faptul sau însușirea de a fi continuu. ◆ Stare a ceea ce este continuu; constanță (2), permanență. ◇ *Soluție de continuitate* v. soluție. **2** (*mat.*) Proprietate a unei funcții care poate trece de la o stare la alta, luînd toate valorile intermediare. **3** (*filos.*) Categorie filosofică desemnînd distribuția și succesiunea neîntreruptă în spațiu și timp a structurii și dinamismului materiei. • sil. *-nu-i-.* pl. *-ăți.* /<fr. ***continuité***, lat. ***contĭnŭĭtas, -atis.***

contínuo *adv.* (*muz.*; *indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Continuu, neîntrerupt. • sil. *-nu-o.* /<it. ***continuo.***

contínuu, -uă adj. **1** Care are loc fără întrerupere, care durează, se prelungește fără pauză; care nu încetează; neîntrerupt, neîncetat, necurmat. *Liniștea unei retrageri aproape continue la țară* (IORGA). ◇ (*adv.*) *Era... continuu neliniștit* (CA. PETR.). ◇ *Arie continuă* v. arie. *Bandă continuă* v. bandă. **2** (*fiz.*) *Curent continuu* = curent electric care are un singur sens. *Curent electric continuu* v. curent. **3** (*fon.*; *despre consoane, sunete*) Constrictiv. ◇ (*subst. f.*) *Constrictivele se mai numesc și continue.* • sil. *-nu-u.* pl. *-ui, -ue.* /<fr. ***continu***, it. ***continuo***, lat. ***contĭnŭus, -a, -um.***

contișór *s.n.* (*fam.*) **1** Socoteală neînsemnată. **2** Sumă (mică) de bani. • pl. *-oare.* /***cont*** *+-ișor.*

contoár[1] *s.n.* (*com.*) **1** Birou de comerț (al unui bancher); masă unde se fac plățile în casele mari de comerț. **2** Agenție comercială într-un stat străin. **3** Birou la care se fac plăți în bănci sau la casele de comerț. • pl. *-e.* și (*înv.*) *comptuár, comptoár, contuár s.n.* /<fr. ***comptoir.***

contoár[2] *s.n.* v. contor.

contoíd, -ă *adj., s.f.* (*fon.*) (Sunet) consonantic, cu caracter închis. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***contoïd.***

contondént, -ă *adj.* (*despre obiecte, corpuri*) Care provoacă contuzii la lovire, fără a tăia. ◇ Expr. (*glum.*) *Argumente contondente* = bătaie. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***contondant.***

contondénță *s.f.* **1** Caracter contondent. **2** Lovire cu un corp contondent. • pl. *-e.* /de la ***contondent.***

contopí *vb. IV. tr., refl.* A (se) uni strîns, a (se) amesteca cu ceva, formînd un singur tot; a (se) împreuna. *Amîndouă ipotezele sînt adevărate și... se contopesc* (CA. PETR.). • prez.ind. *-esc.* /***con***[3]*-* + ***topi***, după germ. *zusammenschmelzen*, fr. *confondre.*

contopíre *s.f.* Acțiunea de *a (se) contopi* și rezultatul ei; fuziune. *Casa lor, contopire de ospătărie și han* (M. I. CAR.). • pl. *-i.* /v. ***contopi.***

contopít, -ă *adj.* Care este unit, împreunat într-un singur tot. • pl. *-ți, -te.* /v. ***contopi.***

contór *s.n.* **1** Instrument, aparat care măsoară, prin însumare sau înregistrare, elemente, operații sau semnale de aceeași natură. ◇ (*fiz.*) *Contor Geiger-Müller* (sau *de particule*) = aparat folosit pentru determinarea și măsurarea intensității radiațiilor alfa, beta sau gama. **2** Spec. Aparat care înregistrează consumul de apă, de gaze, de energie electrică etc. într-un interval de timp dat. ◇ *Contor pasant* v. pasant. • pl. *-oare.* și (*pop.*) *contoár s.n.* /<fr. ***comptoir***, germ. ***Kontor***; cf. engl. *counter.*

contorizá *vb. I. tr.* A înregistra prin contor. • prez. ind. *-ez.* /***contor*** *+ -iza.*

contorizáre *s.f.* Acțiunea de *a contoriza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***contoriza.***

contorniát, -ă *adj.* (*despre medalii*) Care este bine conturat. • sil. *-ni-at.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***contorniate.***

contórsie *s.f.* v. contorsiune.

contorsioná *vb. I. tr., refl.* A provoca, a face contorsiuni. ◇ Fig. *Autorul și-a contorsionat fraza.* • sil. *-si-o-.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***contorsionner.***

contorsionáre *s.f.* Acțiunea de *a (se) contorsiona* și rezultatul ei; contorsiune. • sil. *-si-o-.* pl. *-ări.* /v. ***contorsiona.***

contorsionát, -ă *adj.* **1** Sucit, răsucit. ◆ (*despre ființe, părți ale trupului lor*) Strîmb (din cauza unei infirmități sau a unei boli trecătoare). **2** Fig. (*despre stil*) Lipsit de armonie; necurgător, chinuit. • sil. *-si-o-.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***contorsionné.***

contorsioníst, -ă *s.m., s.f.* Gimnast de circ cu foarte mare mobilitate a corpului. • sil. *-si-o-.* pl. *-iști, -iste.* /***contorsiona*** *+ -ist.*

contorsiúne *s.f.* Răsucire puternică, forțată a trupului sau a unei părți a lui în urma unei contracții musculare; contracție violentă și involuntară a mușchilor; contorsionare. *Urmărise cu nesațiu toate contorsiunile... degetelor* (CAR.). ◇ Fig. *O priveliște eternă, nepîngărită de toate contorsiunile omenești* (CE. PETR.). • sil. *-si-u-.* pl. *-i.* și (*înv.*) *contórsie s.f.* /<fr. ***contorsion.***

contórt, -ă *adj.* Răsucit, înfășurat. ◆ (*despre frunze*) Care se acoperă parțial una pe alta. • pl. *-ți, -te.* /<lat. ***contortus, -a, -um.***

cónțoș *s.n.* v. contăș.

contra[1]**-** Elem. de compunere „împotriva", „opus"; „din nou"; „inferior ierarhic". • /<fr. ***contre-***; cf. lat., it. *contra* „contra, împotriva".

cóntra[2] *prep., adv.* **I** *prep.* (*adesea precedat de prep. „în"*) **1** (*constr. cu gen.*; *introduce un atr. care exprimă opoziția*) Împotriva (cuiva sau a ceva). *Apărarea civilizației în contra barbariei* (BĂLC.). ◇ (*eliptic*) *Trebuie să iei atitudine, pentru sau contra?* **2** (*constr. cu gen.*; *introduce un atr. care exprimă direcția*) În direcția opusă. *Înotul contra curentului este anevoios.* **3** (*constr. cu gen.*; *introduce un compl. indir. care exprimă direcția cu intenție dușmănoasă, ostilitatea*)

Fulgerele adunat-au contra fulgerului care În turbarea-i furtunoasă a cuprins pământ și mare (EMIN.). **4** (*constr. cu gen.; introduce un compl. indir. care indică obiectul unui schimb*) *Efectele emise de stat contra împrumuturilor se numesc efecte publice.* **5** (*constr. cu gen.; introduce un circ. de mod care exprimă direcția opusă*) În sens invers. *Merge contra vîntului.* **6** (*constr. cu ac.; introduce un compl. indir. care indică o echivalență*) În schimbul a ceva. *Hrană contra petrol.* **7** Loc.adv. *Din contra* (sau, *pop., contră*) = dimpotrivă. *Ba din contra, el știe toată istoria* (CAR.). ◇ Expr. *Pro și contra* = pentru și împotrivă. *A sta (în) contra* (ori *de contră*) sau *a se pune* (ori *a fi, a se lua*) *(în) contra* (sau *în contră*) *cu cineva* = a fi în (total) dezacord cu cineva. *Nevasta-n contră se puse* (PANN). **II** *adv.* Împotrivă; cu totul altfel. *Cine-i contra, să-l vedem* (COȘB.). • și (*pop.*) *cóntră prep.* /<lat., it. ***contra***, fr. ***contre***.

contrá[3] *vb. I. tr.* **1** A contrazice, a riposta. **2** (*la box, scrimă, lupte, judo*) A da o contră[1] (1). **3** (*la bridge*) A se opune, a cere o amendă dublă. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***contrer***.

contraabsídă *s.f.* (*arhit. bis.*) Absidă situată în partea de vest a unei biserici, în opoziție cu absida principală. • pl. *-e.* /***contra***[1]*-* + ***absidă***.

contraacuzáție *s.f.* (*jur.*) Învinuire adusă de către acuzat acuzatorului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***contre-accusation***.

contraagresivitáte *s.f.* (*psih.*) Reacție față de agresivitate. • pl. *-ăți.* /***contra***[1]*-* + ***agresivitate***.

contraalée *s.f.* Alee laterală, paralelă cu cea principală. • pl. *-ei.* /<fr. ***contre-allée***.

contraalizéu *s.n.* (*meteor.*) Vînt regulat care circulă deasupra alizeelor, dar în sens contrar. • pl. *-ee.* /<fr. ***contre-alizé***.

contraamirál *s.m.* (*milit.*) Grad în marina militară similar gradului de general-maior din armata de uscat. ◆ Persoană care are acest grad. • pl. *-i.* /<fr. ***contre-amiral***.

contraampréntă *s.f.* (*jur.*) Amprentă reprodusă după o primă amprentă. • pl. *-e.* /<fr. ***contre-empreinte***.

contraanalíză *s.f.* (*tehn.*) Analiză efectuată asupra unei probe. • pl. *-e.* /***contra***[1]*-* + ***analiză***.

contraanchétă *s.f.* (*jur.*) Anchetă făcută după o primă anchetă. • pl. *-e.* /<fr. ***contre-enquête***.

contraapél *s.n.* (*jur.*) Al doilea apel al cărui scop este de a controla exactitatea celui dintîi. • pl. *-uri.* /<fr. ***contre-appel***.

contraárc *s.n.* (*mar.*) Curbură în sens longitudinal a unei nave, ca urmare a ridicării prorei și pupei aflate pe creste de val și a lăsării în jos a părții de mijloc. • pl. *-uri.* /<fr. ***contre-arc***.

contraarcatúră *s.f.* (*arhit.*) Șir de arce mici, situate în același plan vertical și având cheile tangente la intradosul unui arc mai mare. • pl. *-i.* /<fr. ***contre-arcature***.

contraargumént *s.n.* Argument care se opune altuia, adus anterior. • pl. *-e.* /<fr. ***contre-argument***.

contraargumentá *vb. I. tr.* A respinge ceva prin contraargumente. • prez.ind. *-ez.* /***contraargument*** *+ -a.*

contraatác *s.n.* **1** (*milit.*) Ripostă ofensivă executată de forțe în apărare, pentru a respinge inamicul pătruns în dispozitivul lor și pentru a restabili pozițiile inițiale ale frontului. *Cu cîteva clipe înainte de a vedea noi... pe inamic pornind la contraatac* (CA. PETR.). **2** (*sport*) Atac executat imediat după un atac al adversarului; contrariposta. • pl. *-uri.* /<fr. ***contre-attaque***.

contraatacá *vb. I. tr.* **1** (*milit.*) A executa un contraatac (1). **2** (*sport*) A da o ripostă. • prez.ind. *contraatác.* /<fr. ***contre-attaquer***.

contrabaghétă *s.f.* (*ind. text.*) Piesă la mașina de filat constituită dintr-o tijă care ridică firele, ținîndu-le întinse. • pl. *-e.* /***contra***[1]*-* + ***baghetă***.

contrabalansá *vb. I. tr.* **1** A aduce, a pune în stare de echilibru; a echilibra, a cumpăni (2); a contracumpăni. **2** Fig. A anula, a distruge sau a compensa efectul unei acțiuni prin altă acțiune. ◆ A egala ceva sau pe cineva. *Ideea nefericită de a împărți Franța în cantoane ca să contrabalansați Parisul* (CA. PETR.). • prez.ind. *-ez.* și (*înv.*) *contrabalanță vb. I.* /<fr. ***contrebalancer***.

contrabalansáre *s.f.* Acțiunea de *a contrabalansa* și rezultatul ei; cumpănire (2), echilibrare. • pl. *-ări.* /v. ***contrabalansa***.

contrabalansát, -ă *adj.* Echilibrat, cumpănit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***contrabalansa***.

contrabalanță *vb. I.* v. contrabalansa.

contrabandá *vb. I. tr.* A face contrabandă. • prez. ind. *-ez.* /***contrabandă*** *+ -a.*

contrabándă *s.f.* (*adesea cu determ. introduse prin prep. „de", „cu"*) Trecere clandestină peste graniță a unor obiecte, mărfuri, valori interzise ori sustrase de la plata taxelor vamale. *Contrabandele... se executau după planurile lui* (BART). ◇ Loc.adj. *De contrabandă = a)* (*despre mărfuri, produse etc.*) (care urmează a fi) trecut peste graniță în mod clandestin; *b)* fig. care este rezultat dintr-un fals, prin înșelătorie; care este fără valoare, fals. *Deosebite capele și mode de contrabandă* (C. NEGR.). ◇ Loc.adv. *Prin contrabandă* = în mod ilegal, pe ascuns, clandestin. ◇ Fig. *Să se introducă contrabanda neadevărului în politica României* (MAIOR.). ◆ Ext. Marfă adusă sau sustrasă în acest mod. • pl. *-e.* și (*pop.*) *contrabánt, contrabónt s.n.* /<fr. ***contrebande***, it. ***contrabbando***.

contrabandiér *s.m.* (*înv.*) Contrabandist. • sil. *-di-er.* pl. *-i.* /<fr. ***contrebandier***.

contrabandíst, -ă *s.m., s.f.* Persoană care face contrabandă. • pl. *-iști, -iste.* /***contrabandă*** *+ -ist.*

contrabánt *s.n.* v. contrabandă.

contrabarăj *s.n.* (*hidrotehn.*) Baraj secundar, mai scund, construit din piatră, din beton sau din lemn, amplasat la o distanță mică în aval de barajul principal, pentru a preîntîmpina eroziunea fundului albiei și surparea barajului principal. • pl. *-e.* /<fr. ***contrebarrage***.

contrabás *s.n., s.m.* (*muz.*) **1** *s.n.* Instrument muzical cu coarde și arcuș, care este cel mai mare ca dimensiuni și cu registrul cel mai grav, al cărui sunet este cu o octavă mai jos decît acela al violoncelului. **2** *s.n.* Instrument metalic de suflat al cărui sunet este cu o octavă mai jos decît acela al basului. **3** *s.m.* (*înv.*) Contrabasist. • pl. *n. -uri, -e, m. -și.* /<fr. ***contrebasse***, it. ***contrabbasso***.

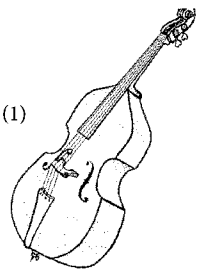

contrabas (1)

contrabasíst, -á *s.m., s.f.* (*muz.*) Cîntăreț la contrabas; contrabas (3). • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***contrebassiste***.

contrabateríe *s.f.* **1** (*milit.*) Acțiune de foc executată de artileria proprie împotriva bateriilor inamicului, aflate în poziție de tragere. **2** Fig. Mijloc întrebuințat pentru a dejuca o intrigă, o urzeală. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***contrebatterie***.

contrabătător *s.n.* (*mec.*) Piesă a batozei care alcătuiește, împreună cu bătătorul, mecanismul de batere pentru treierat. • pl. *-oare.* /***contra***[1]*-* + ***bătător***.

contrabombardáre *s.f.* (*milit.*) Acțiune de foc cu tunul, răspunzînd bombardamentului inamicului. ◇ Fig. *Ai fost silit să rabzi... o contrabombardare de versuri latinești* (ODOB.). • pl. *-ări.* /***contra***[1]*-* + ***bombardare***.

contrabónt *s.n.* v. contrabandă.

contrabulínă *s.f.* (*mar.*) Manevră curentă care servește la aducerea de-a lungul vergei a grandeei de cădere. • pl. *-e.* /<fr. ***contre-bouline***.

contrabutá *vb. I. tr.* (*arhit.; compl. indică ziduri*) A sprijini, a susține cu ajutorul unui alt zid, așezat în unghi drept. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***contre-buter***.

contrabuterólă *s.f.* (*mec.*) Piesă care fixează capul nitului, în timp ce se formează, prin batere cu buterola, celălalt capăt. • pl. *-e.* /<fr. ***contre-bouterolle***.

contracalíbru *s.n.* (*mec.*) Piesă folosită la executarea și la controlul unui calibru; contraverificator. • pl. *-e.* /<fr. ***contrecalibre***.

contracámbie *s.f.* (*fin.*) Cambie la vedere, trasă asupra unuia dintre giranții anteriori de către orice persoană, care se despăgubește astfel de suma ce i se cuvine. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***contra***[1]*-* + ***cambie***.

contracandidát, -ă *s.m., s.f.* Persoană care candidează împotriva altui candidat pentru ocuparea unui post, a unei funcții, a unei demnități etc. • pl. *-ți, -te.* /***contra***[1]*-* + ***candidat***.

contracará *vb. I. tr.* (*compl. indică planuri, manifestări, acțiuni etc. ale oamenilor*) A zădărnici, a împiedica; a neutraliza. *Pus într-adins acolo să-l spioneze și să-i contracareze mișcările* (PAS). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***contrecarrer***.

contracaráre *s.f.* Acțiunea de *a contracara* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***contracara***.

contracarlíngă *s.f.* (*mar.*) Carlingă laterală, montată pe ambele părți ale carlingii centrale, servind ca piesă de consolidare. • pl. *-gi.* /<fr. ***contrecarlingue***.

contracașéu *s.n.* (*cinemat.*) Cașeu complementar în configurația unui alt cașeu, care se amplasează în fața obiectivului unui aparat de filmat. • pl. *-uri.* /***contra***[1]*-* + ***cașeu***.

contracauțiúne *s.f.* (*jur.*) Cauțiune plătită pentru a garanta o altă cauțiune. • sil. *-ca-u-.* pl. *-i.* /<fr. ***contre-caution***.

contracciu, -íe *s.m., s.f.* (*înv.*) Persoană care încheia un contract de concesiune. *Un om de afaceri tot așa de mehenghi... și contracciu* (M. I. CAR.). • pl. *-cii.* /***contract*** *+ -giu.*

contraceptív, -á *adj., s.n.* (Metodă, produs) care previne concepția (biologică); anticoncepțional. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***contraceptif***.

contracépție *s.f.* Ansamblu de procedee vizînd evitarea (temporară și reversibilă) a concepției; anticoncepție. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***contraception***; cf. lat. *contra* „împotriva", *conceptĭo, -onis* „graviditate, concepție".

contrachéie *s.f.* (*constr.*) Fiecare dintre cele două pietre fasonate învecinate cheii de boltă. • pl. *-ei.* /***contra***[1]*-* + ***cheie***, după fr. *contreclef.*

contrachílă *s.f.* (*mar.*) Grindă longitudinală, alipită de chilă, pe care o dublează la partea superioară. • pl. *-e.* /<it. ***controchiglia***.

contracivadiéră *s.f.* (*mar.*) Velă pătrată, așezată spre vîrful bompresului, dedesubtul civadierei. • sil. *-di-e-.* pl. *-e.* /<fr. ***contre-civadière***.

contracímp *s.n.* **1** (*arhit.*) Pantă plană amplasată în mijlocul unei muluri. **2** (*cinemat.*) Încadrare corespunzătoare unui unghi de filmare opus celui folosit în cadrul precedent și simetric cu acesta, utilizată la filmarea scenelor cu două personaje angajate în dialog. • pl. *-uri.* /***contra***[1]*-* + ***cîmp***, după fr. *contrechamp.*

contraconcépție *s.f.* Anticoncepție. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***contra***[1]*-* +***concepție***.

contraconditionáre *s.f.* (*psih.*) Procedeu prin care răspunsul la un stimul este înlocuit sau diminuat; inhibiție reciprocă. • pl *-ări.* /***contra***[1]*-* + ***condiționare***.

contracronométru *s.n.* (*sport*) *Cursă contracronometru* = cursă care se cronometrează pentru fiecare concurent în parte. • pl. *-e.* /***contra***[1]*-* + ***cronometru***, după fr. [course] *contre la montre.*

contracroșét *s.n.* (*med.*) Element rigid al unei proteze dentare parțial mobile, opus brațului mobil al unui croșet. • pl *-e.* /***contra***[1]*-* + ***croșet***.

contráct *s.n.* **1** (*jur.*) Convenție, înțelegere (scrisă) încheiată între două sau mai multe părți pentru a constitui, stabili sau întrerupe între ele un raport juridic, din care decurg drepturile și obligațiile fiecărei părți. *A semnat un contract de asociație* (CA. PETR.). ◇ *Contract de muncă* = contract potrivit căruia cineva se obligă să presteze o anumită muncă în schimbul unei retribuții. *Contract colectiv de muncă* = convenție scrisă încheiată de o instituție, de o întreprindere cu muncitorii și funcționarii proprii, reprezentați de comitetul sindical, în care sînt stabilite normele care reglementează relațiile individuale de muncă. *Contract economic* = contract între doi agenți economici prin care o parte se obligă să livreze anumite produse, să presteze un serviciu sau să execute o lucrare, iar cealaltă să plătească prețul mărfii sau al lucrării, ori tariful serviciului efectuat, în condițiile convenite. *Contract matrimonial* = contract civil în care se consfințește o căsătorie, cu drepturile și obligațiile reciproce. *Contract consensual* v. consensual. *Contract leasing* v. leasing. *Contract leonin* v. leonin. *Contract de mandat* v. mandat. *Principiul relativității contractelor* v. relativitate. *Contract de societate* v. societate. ◆ Concr. Act scris care consemnează această convenție. **2** (*filos.*) *Contract social* = teorie care explică originea și natura statului ca fiind urmare a unei convenții, care constituie baza ordinii civile, prin care oamenii renunțau de bunăvoie la drepturile

lor naturale în folosul unui organ suprem, care se obliga să le apere viața, securitatea și proprietatea. *Contract aleatoriu* v. aleatoriu. **3** (*la bridge*) Număr de levate la care s-a angajat un jucător. • pl. *-e*, (*înv.*) *-uri*. și (*înv.*) *condrát, contrát, contráctuș s.n.* /<fr. ***contrat***, ngr. ***κοντράτο***, it. ***contratto***, lat. ***contractus, -us*** <*contrahere*.

contractá *vb. I.* **1** *tr.* (*jur.*) A încheia un contract. ◇ (*abs.*) *Un minor nu poate contracta.* ◇ Fig. *Îmi închipui seria de complicități care s-au contractat pe socoteala mea* (CA. PETR.). **2** *tr.* (*jur.*) A lua asupra sa o obligație sau o îndatorire; a se îndatora la... ◇ Expr. *A contracta o datorie* = a se împrumuta. *A contracta o căsătorie* = a se căsători. **3** *tr.* A se îmbolnăvi de..., a lua o boală. **4** *tr., refl.* A (se) încorda, a (se) strînge. *Pe față i se citește... o senzație de dezgust care-i contractă tot corpul* (CA. PETR.). **5** *refl.* (*despre corpuri*) A-și micșora dimensiunile în urma unui proces fizic sau tehnologic. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***contracter***, it. ***contrattare***, lat. ***contractare***.

contractábil, -ă *adj.* (*jur.*) Care se contractă; care este capabil de a se contracta. • pl. *-i, -e*. /<it. ***contrattabile***.

contractánt, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană fizică sau juridică) care încheie un contract, care se angajează prin contract față de cineva. ◇ *Parte contractantă* v. parte. • pl. *-ți, -te*. /<fr. ***contractant***.

contractáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *contracta* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***contracta***.

contractát, -ă *adj.* **1** (*jur.*) Care a format obiectul unei contractări; care a fost consimțit prin contract. **2** (*med.*) Care a suferit o contracție (1). *S-a sculat grav și cu ochii puțin contractați* (CA. PETR.). • pl. *-ți, -te*. /v. ***contracta***.

contractíbil, -á *adj.* (*med.*) Care se contractă (3), care este capabil de a se contracta. • pl. *-i, -e*. /***contracta*** + *-bil*.

contractibilitáte *s.f.* Proprietate a unor țesuturi animale (mai ales musculare) de a se contracta la impulsul unor excitanți. • /***contractibil*** + *-itate*, după fr. *contractilité*.

contractíl, -ă *adj.* Care se contractă, care este capabil de a se contracta. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***contractile***.

contractilitáte *s.f.* **1** (*biol.*) Însușire a țesuturilor organice de a se contracta. **2** (*fiz.*) Proprietate a pământului de a-și modifica sensibil volumul la variații de umiditate. • /<fr. ***contractilité***.

contractór, -oáre *adj.* Care contractează. • pl. *-ori, -oare*. /<fr. ***contracteur***.

contractuál, -ă *adj.* Privitor la un contract (1); stipulat printr-un contract; condiționat printr-un contract. ◇ *Disciplină contractuală* v. disciplină. • sil. *-tu-al*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***contractuel***.

contractualísm *s.n.* Doctrină socială, politică și juridică răspîndită în sec. 17 și 18, fundată pe principiul contractului social; teoria contractului social • sil. *-tu-a-*. /<it. ***contrattualismo***.

contractualíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Adept) al contractualismului. • sil. *-tu-a-*. pl. *-iști, -iste*. /<it. ***contrattualista***.

contracturá *vb. I. refl.* (*med.; despre mușchi*) A suferi o contractură. • prez.ind. pers. 3 *-ează*. /<fr. ***contracturer***.

contracturáre *s.f.* (*med.*) Faptul de *a se contractura*. • pl. *-ări*. /v. ***contractura***.

contractúră *s.f.* (*med.*) Contracție persistentă, reversibilă și involuntară, însoțită de rigiditate, a musculaturii striate (unul sau mai mulți mușchi), fără să existe leziuni organice ale fibrelor musculare; rigiditate musculară. • pl. *-i*. /<fr. ***contracture***, lat. ***contractūra, -ae***.

contráctuș *s.n.* v. contract.

contracție *s.f.* **1** (*med.*) Încordare, spasm al mușchilor, al corpului, sub acțiunea unui stimul sau a unor agenți (fizici, chimici etc.). ◇ *Contracție musculară* = scurtare a unui mușchi în urma excitării sale. *Contracție izometrică* v. izometric. *Contracție izotonică* v. izotonic. **2** Reducere a volumului unui corp în urma unui proces fizic sau tehnologic (solidificare, uscare, răcire, cristalizare etc.). **3** *Contracție gravitațională* = reducere a volumului unei stele ca urmare a acțiunii forțelor de atracție gravitațională, însoțită de eliberarea unei mari cantități de energie. **4** (*econ.*) Fază a fluctuațiilor economice, caracterizată prin deflație, diminuare a investițiilor și a profiturilor, creștere a șomajului, falimente etc. ◇ *Fază de contracție* v. fază. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și (*înv.*) *contracțiúne s.f.* /<fr. ***contraction***, lat. ***contractĭo, -onis***.

contracțiúne *s.f.* v. contracție.

contracumpăní *vb. IV. tr.* A contrabalansa (1). • prez. ind. *-esc*. /***contra***[1]- + ***cumpăni***.

contracumpănire *s.f.* **1** Acțiunea de *a contracumpăni* și rezultatul ei. **2** Fig. Alinare. • pl. *-i*. /v. ***contracumpăni***.

contracúrbă *s.f.* **1** Curbă de șosea sau de cale ferată care urmează după o altă curbă, cu concavitatea în sens contrar. **2** (*arhit.*) Curbă concavă care urmează unei curbe convexe la un arc în acoladă. • pl. *-e*. /<fr. ***contre-courbe***.

contracurént *s.m.* (*fiz., chim.*) Curent de apă, de aer etc. care se deplasează în sens opus unui alt curent pentru a se realiza o interacțiune de natură fizică sau chimică. • pl. *-ți*. /<fr. ***contre-courant***.

contradáns *s.n.* Vechi dans cu mișcare vioaie, asemănător cadrilului, cu ritm binar, executat de două, patru sau șase grupe de dansatori așezați față în față. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-uri*. și (*înv.*) *contradánț s.n.* /<fr. ***contredanse***.

contradánț *s.n.* v. contradans.

contrademonstrație *s.f.* Demonstrație care se opune alteia. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<it. ***controdimonstrazione***; cf. engl. *counterdemonstration*.

contradictorialitáte *s.f.* (*jur.*) Principiu fundamental în dreptul procesual, constînd în obligația de a se comunica părților dintr-un proces învinuirile formulate împotriva lor, toate datele părții adverse și de a se discuta în contradictoriu problemele care interesează soluționarea pricinii. • sil. *-ri-a-*. /***contradictoriu*** + *-alitate*, după it. *contraddittorietà*.

contradictóriu, -ie *adj.* (*despre idei, tendințe, fenomene etc.*) Care este opus, care se contrazice cu altul, care este incompatibil cu ceva. *Catastrofe din cauza unui singur moment contradictoriu* (CA. PETR.). ◇ Loc.adj., adv. *În contradictoriu* = (care este) în opoziție de idei cu ceva sau cu cineva. *De-aș fi discutat cu moșneagul în contradictoriu* (HOG.). • pl. *-ii*. /<fr. ***contradictoire***, lat. ***contradictorĭus, -a, -um***, it. ***contrad(d)ittorio***.

contradicție *s.f.* **1** Faptul de *a* (*se*) *contrazice*, de a nega o afirmație. ◇ *Spirit de contradicție* = înclinație, plăcere de a contrazice prin vorbe și fapte. **2** Stare de opoziție, de incompatibilitate, de excludere reciprocă a două enunțuri, lucruri sau fenomene; contrazicere, nepotrivire (antagonică sau nu) între afirmații, idei, fapte, tendințe etc. ◇ *Contradicție antagonică* v. antagonic. *Contradicție antagonistă* v. antagonist. ◇ Loc.adv. *În contradicție* (*cu...*) = în opoziție, în dezacord (cu...). ◇ Expr. *A veni în contradicție cu...* v. veni. **3** (*filos.*) Categorie exprimînd raportul dintre laturile contrare ale aceleiași unități, între elementele aceluiași sistem, între doi termeni, între două stări, fenomene etc., care stă la baza existenței, constituind izvorul mișcării, al dezvoltării. **4** (*log.*) *Raport de contradicție* = raport între două noțiuni (sau judecăți), dintre care una o neagă cu totul pe cealaltă. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și (*înv.*) *contradicțiúne s.f.* /<fr. ***contradiction***, lat. ***contradictĭo, -onis***, it. ***contrad(d)izione***.

contradicțional, -ă *adj.* Referitor la contradicții. • sil. *-ți-o-*. pl. *-i, -e*. /***contradicție*** + *-onal*.

contradicțiúne *s.f.* v. contradicție.

contradíg *s.n.* (*constr.*) Dig provizoriu de consolidare a unui dig principal. • pl. *-uri*. /<fr. ***contre-digue***.

contradominántă *s.f.* (*muz.*) Supradominantă. • pl. *-e*. /***contra***[1]- + ***dominantă***.

contraepolét *s.m.* (*ieșit din uz*) Epolet fără franjuri care, în ținuta de serviciu, de vară etc., înlocuia un epolet complet. • pl. *-ți*. /<fr. ***contre-épaulette***.

contraescárpă *s.f.* (*milit.*) Baraj antitanc executat pe coasta unui teren în contrapantă, pentru a mări gradul de înclinare a terenului și a determina răsturnarea tancurilor inamice. • pl. *-e*. /<fr. ***contrescarpe***.

contraetambóu *s.n.* (*mar.*) Piesă care dublează etamboul spre interiorul unei nave pentru a-l întări. • pl. *-uri*. /<fr. ***contre-étambot***.

contraetimologíe *s.f.* (*lingv.*) Etimologie contrară altei etimologii. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***contra***[1]- + ***etimologie***.

contraetrávă *s.f.* (*mar.*) Piesă a osaturii la navele din lemn care dublează fața interioară a etravei, pentru consolidare. • pl. *-e*. /<fr. ***contre-étrave***.

contraexpertíză *s.f.* (*contab.*) Expertiză făcută spre a verifica o expertiză anterioară, neacceptată de toți cei interesați • pl. *-e*. /<fr. ***contre-expertise***.

contraexpozíție *s.f.* (*muz.*) Secțiune facultativă a fugii, care urmează după expoziție, fiind o repetare a subiectului în tonalitatea principală de către toate vocile, dar în altă ordine. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***contra***[1]- + ***expoziție***.

contraexténsie *s.f.* (*med.*) Aplicare a unei forțe egale și opuse forței extensiei asupra membrelor sau a unor părți ale corpului, în vederea reducerii unei fracturi; contratracțiune. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și (*înv.*) *contraextensiúne s.f.* /<fr. ***contre-extension***.

contraextensiúne *s.f.* v. contraextensie.

contraextrudáre *s.f.* (*metalurg.*) Extrudare inversă. • pl. *-ări*. /***contra***[1]- + ***extrudare***.

contrafáce *vb. I. tr.* (*compl. indică documente, obiecte de artă, produse etc.*) A reproduce prin imitație în scopuri frauduloase, dîndu-l drept autentic; a falsifica. • prez.ind. *-fác*. /***contra***[1]- + ***face***, după fr. *contrefaire*.

contrafácere *s.f.* Acțiunea de *a contrafface* și rezultatul ei; reproducere frauduloasă, falsificare. • pl. *-i*. /v. ***contrafface***.

contrafactuál *adj.* (*log.*) *Enunț contrafactual* = enunț condițional sau optativ care are antecedentul fals (contrar faptelor) și secventul adevărat. • sil. *-tu-al*. /***contra***[1]- + ***factual***.

contrafagót *s.n.* (*muz.*) Instrument muzical de suflat, asemănător cu fagotul, dar de mai mari dimensiuni, sunînd cu o octavă mai jos decît acesta, care are registrul cel mai grav dintre instrumentele de suflat din orchestra simfonică. • pl. *-uri*. /<it. ***controfagotto***.

contrafácút, -ă *adj.* (*despre documente, obiecte de artă, produse etc.*) Care este falsificat, reprodus fraudulos; artificial. • pl. *-ți, -te*. /v. ***contrafface***.

contrafișă *s.f.* (*constr.*) Bară de lemn sau de metal care transmite solicitările de la elementele orizontale la cele verticale. • pl. *-e*. /<fr. ***contre-fiche***.

contrafóbic, -ă *adj.* (*psih.; despre credință, comportament*) Care constă în utilizarea de către bolnavul fobic a unor obiecte, ființe, situații în scopul diminuării angoasei, atunci cînd cauza fobiei nu poate fi evitată. • pl. *-ci, -ce*. /***contra***[1]- + ***fobic***.

contrafóc *s.n.* Incendiu localizat, provocat într-o pădure pentru a împiedica, prin vidul creat, extinderea incendiului principal. • pl. *-uri*. /***contra***[1]- +***foc***, după fr. *contre-feu*.

contrafórt *s.n.* **1** (*constr.*) Element masiv de zidărie sau de beton, care îngroașă din loc în loc un zid lung și înalt, cu care formează corp comun, pentru a-l consolida. ◇ Compar. *Casa... era ferită printr-un gard de cărămidă solid ca un contrafort* (CA. PETR.). **2** (*ind. extract.*) Fiecare dintre picioarele înclinate spre exterior ale unui turn de extracție. • pl. *-uri*, (*înv.*) *m. -ți*. /<fr. ***contrefort***.

contrafúgă *s.f.* (*muz.*) Fugă inversată. • pl. *-gi*. /<it. ***contrafuga***.

contragabiér *s.m.* (*mar.*) A treia velă pătrată, dispusă deasupra gabierului unui velier. • sil. *-bi-er*. pl. *-i*. /<fr. ***contre-gabier***.

contragalóp *s.n.* (*echit.*) Mers în manej circular, cînd calul galopează pe piciorul stîng în loc de cel drept sau invers; galop fals. • pl. *-uri*. /<fr. ***contre-galop***.

contrăge *vb. III.* **1** *refl.* (*fon.; despre două vocale sau silabe învecinate*) A se reduce la o singură emisiune vocalică (vocală sau diftong). **2** *tr.* (*gram.; compl. indică fraze*) A reduce la o propoziție prin reducerea fiecărei propoziții la o parte de propoziție. **3** *refl.* (*med.*) A se contracta (4), a se restrînge. • prez.ind. *contrág*; part. *contrás*. /<lat. ***contrahere***, după *trage*.

contrágere *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *contrage* și rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. ***contrage***.

contragravúră *s.f.* (*a. plast.*) A doua gravare, pe care gravorul o încrucișează cu prima. • pl. *-i*. /***contra***[1]- + ***gravură***.

contragreutáte *s.f.* Greutate utilizată la o mașină, la un mecanism etc. care servește la echilibrarea unei forțe sau a unei greutăți în mișcare. • sil. *-gre-u-*. pl. *-ăți*. /***contra***[1]- + ***greutate***, după fr. *contrepoids*.

contragrífă *s.f.* (*cinemat.*) Piesă metalică în formă de gheară, la aparatul de luat vederi, care imobilizează pelicula în timpul expunerii. • pl. *-e*. /<fr. ***contre-griffe***.

contrahermínă *s.f.* (*herald.*) Blană utilizată la alcătuirea stemelor, reprezentînd convențional,

printr-un fond negru presărat cu codițe albe, inversul herminei. • pl. *-e.* /<fr. ***contre-hermine.***

contraimágine *s.f.* (*mat.*) Element al unei mulțimi care corespunde unui element dat dintr-o altă mulțime. • pl. *-i.* /<fr. ***contre-image.***

contraincízie *s.f.* (*chir.*) Incizie secundară a planurilor de înveliș la o distanță oarecare de o plagă operatorie, pentru introducerea tuburilor sau meșelor de drenaj. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***contra¹-*** + ***incizie.***

contraindicá *vb. I. tr.* **1** (*med.*) A interzice ceva. **2** A da o indicație contrară. • prez.ind. *-indíc.* /<fr. ***contre-indiquer.***

contraindicát, -ă *adj.* (*despre tratamente, medicamente, alimente*) Care este nepotrivit, nerecomandabil, vătămător în anumite circumstanțe, stări etc. • pl. *-ți, -te.* /v. ***contraindica.***

contraindicáție *s.f.* Interzicere a aplicării unei terapii (medicamentoase, chirurgicale etc.), a unui regim alimentar etc. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***contre-indication.***

contrainformáții *s.f. pl.* (și *serviciu de contrainformații*) Ansamblul activităților desfășurate de organele specializate dintr-o țară pentru contracararea activității (ostile a) serviciilor de informații ale altor țări (pe teritoriul țării respective). • ***/contra¹- + informații.***

contrainsulínă *s.f.* (*biol.*) Hormon diabetogen al hipofizei. • pl. *-e.* /<fr. ***contre-insuline.***

contrainterogatóriu *s.n.* (*jur.*) Interogatoriu repetat pentru verificarea unui interogatoriu anterior. • pl. *-ii.* /<fr. ***contre-interrogatoire.***

contrainvestíție *s.f.* (*psihanal.*) Proces care stă la baza numeroaselor activități defensive ale eului. • g.-d. *-iei.* ***/contra¹- + investiție.***

contralovitúră *s.f.* (*milit.*) Ripostă ofensivă în cadrul apărării, executată de o mare unitate operativă pentru a distruge forțele inamice pătrunse în dispozitivul de apărare. • pl. *-i.* ***/contra¹- + lovitură***, după fr. *contre-coup.*

contráltă *s.f.* v. contralto.

contrálto *s.n. invar.* (*muz.*) **1** Voce feminină cu registrul cel mai grav, cu o amploare de aproximativ două octave. ◆ Femeie care are voce de contralto. **2** *Flaut contralto* = variantă a flautului corespunzătoare registrului vocii de contralto. • și *contráltă s.f.* /<it. ***contralto.***

contralumínă *s.f.* (*fiz.*) Contre-jour. • ***/contra¹- + lumină***, după fr. *contre-jour.*

contramáistru *s.m.* **1** Muncitor calificat, șef de atelier, de sector într-o întreprindere industrială. *A făcut să plece și unul dintre contramaiștri* (CA. PETR.). **2** (*milit.; în vechea organizare a armatei*) Grad de subofițer în marină. ◆ Persoană care avea acest grad. • pl. *-iștri.* ***/contra¹- + maistru***, după fr. *contremaître.*

contramandá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică ordine, hotărîri, dispoziții*) A revoca, a anula. *Un ofițer de legătură îmi spune că s-a contramandat ordinul* (CA. PETR.). **2** Ext. A renunța la un plan, la o vizită etc. stabilite dinainte. *Excursia a fost contramandată.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***contremander.***

contramandáre *s.f.* Acțiunea de *a contramanda* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***contramanda.***

contramanévră *s.f.* Manevră opusă altei manevre. • pl. *-e.* /<fr. ***contre-manoeuvre.***

contramanifestá *vb. I. intr.* A face o manifestație în opoziție cu alta. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***contre-manifester.***

contramanifestánt, -ă *s.m., s.f.* Persoană care participă la o contramanifestație. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***contre-manifestant.***

contramanifestáție *s.f.* Manifestație care se opune alteia. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***contre-manifestation.***

contramanivélă *s.f.* (*tehn.*) Manivelă legată rigid cu un capăt de butonul motor al roților motoare ale unei locomotive, iar cu celălalt de bara de comandă a culisei. • pl. *-e.* /<fr. ***contre-manivelle.***

contramárcă *s.f.* **1** Parte a unui bilet de spectacol care îi rămîne spectatorului după intrarea în sală, ca dovadă a dreptului său de a lua parte la spectacolul respectiv (pe un anumit loc). ◆ Ext. Semn distinctiv remis la o escală călătorilor în tranzit. **2** Bilet justificativ remis fiecărei persoane care participă la o călătorie în grup pentru a-i permite accesul în mijlocul de transport. **3** (*numism.; în antic.*) Mică ștampilă, rotundă sau rectangulară, aplicată pe unele tipuri de monede, pentru a repune în circulație monede mai vechi, cu un curs nou. • pl. *-árci.* /<fr. ***contremarque.***

contramarée *s.f.* (*hidrol.*) Maree care urcă în direcția opusă direcției obișnuite a unei maree. • pl. *-ee.* /<fr. ***contre-marée.***

contramárș *s.n.* **1** (*milit.*) Marș al unei armate făcut în sens contrar celui în care s-a mers la început; evoluție a unei coloane care-și schimbă frontul. **2** (*nav.*) Manevră reciprocă a două (grupuri de) nave care se deplasează pe drumuri paralele și de sens contrar. • pl. *-uri.* /<fr. ***contremarche.***

contramásúră *s.f.* Măsură luată pentru a contracara efectele altei măsuri. • pl. *-i.* ***/contra¹- + măsură***, după fr. *contre-mesure.*

contraminá *vb. I. tr.* **1** (*milit.*) A instala contramine. **2** Fig. A para o acțiune secretă, efectele unei intrigi. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***contre-miner.***

contramínă *s.f.* (*milit.*) Lucrare subterană făcută cu scopul de a descoperi și a distruge o mină pusă de inamic. • pl. *-e.* /<fr. ***contre-mine.***

contranutáție *s.f.* (*med.*) Basculare înapoi a bazei sacrului în cursul nașterii. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* ***/contra¹-+ nutație.***

contraoctávă *s.f.* (*muz.*) Cea mai gravă și mai profundă dintre octave. • pl. *-e.* /<germ. ***Kontreoktave.***

contraofensívă *s.f.* (*milit.*) Trecere de la apărare la ofensivă de mari proporții, pentru a stopa înaintarea inamicului. • pl. *-e.* /<fr. ***contre-offensive.***

contraofértă *s.f.* Ofertă diferită de o alta, adesea opusă. • pl. *-e.* /<it. ***controfferta.***

contraórdin *s.n.* Ordin care revocă un alt ordin dat anterior. • pl. *-e.* ***/contra¹-*** + ***ordin***, după fr. *contre-ordre.*

contraotrávă *s.f.* Antidot. • pl. *-ăvuri*, (*pop.*) *-ăvi.* ***/contra¹- + otravă***, după fr. *contrepoison.*

contrapáginá *s.f.* A doua față a unei foi scrise sau tipărite; verso. • pl. *-i.* ***/contra¹- + pagină.***

contrapántă *s.f.* (*geomorf.*) Porțiune de teren în pantă, opusă altei pante, în cadrul unei văi fluviale sau glaciare, cu formații geologice de duritați și vîrste diferite. ◆ Fiecare din cele două suprafețe înclinate care converg către aceeași linie. • pl *-e.* /<fr. ***contrepente.***

contrapápă *s.m.* (*în Biserica Romano-Catolică*) Papă ales împotriva altui papă. • pl. *-i.* /<it. ***contropapa.***

contraparalelográm *s.n.* (*geom.*) Antiparalelogram. • pl. *-e.* ***/contra¹- + paralelogram.***

contrapartídă *s.f.* **1** (*contab., com.*) Dublură a unui cont, a unui registru, ținută pentru verificare. ◇ Loc.adv. *În contrapartidă* = în schimb. **2** (*la jocul de cărți*) Partidă nouă, jucată cu aceiași parteneri, pentru revanșă. • pl. *-e.* ***/contra¹- + partidă***, după fr. *contrepartie.*

contrapartíu *s.n.* (*tipogr.*) Matriță preparată prin galvanoplastie de pe un clișeu sau de pe un obiect, în vederea reproducerii și multiplicării clișeului sau a obiectului. • pl. *-uri.* ***/contra¹- + partiu.***

contrapilástru *s.m.* (*constr.*) Pilastru alipit altuia. • pl. *-ștri.* /<fr. ***contre-pilastre.***

contrapiulíță *s.f.* Piuliță suplimentară care se strînge peste o altă piuliță pentru a împiedica deșurubarea. • sil. *-pi-u-.* pl. *-e.* ***/contra¹- + piuliță.***

contraplacáj *s.n.* Placă formată din mai multe foi subțiri de lemn, suprapuse și lipite între ele cu fibrele lemnului în sens contrar. • pl. *-e.* /<fr. ***contre-placage.***

contraplán *s.n.* (*cinemat.*) Procedeu de montaj constînd în alternarea cadrelor filmate cu aparatul așezat în unghiuri de filmare opuse. • pl. *-uri.* /<fr. ***contre-plan.***

contrapionjéu *s.n.* (*cinemat.*) Filmare dirijată de jos în sus, care creează un sentiment de forță, de înălțare. • pl. *-uri.* /<fr. ***contre-plongée.***

contrapóndere *s.f.* Ceea ce echilibrează sau neutralizează o acțiune, o forță etc. • pl. *-i.* ***/contra¹- + pondere***, după fr. *contrepoids.*

contrapozíție *s.f.* **1** (*log.*) Deducere a unei judecăți noi prin înlocuirea termenilor unei judecăți cu contrariile lor. **2** Poziție contrară celei prezentate; opoziție. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* ***/contra¹- + poziție***, după fr. *contraposition.*

contrapregătíre *s.f.* (*milit.*) Acțiune puternică de foc, executată cu ajutorul artileriei, aviației și al rachetelor, asupra grupării principale a inamicului, înainte de începerea ofensivei. • pl. *-i.* ***/contra¹- + pregătire***, după fr. *contre-préparation.*

contrapresiúne *s.f.* (*tehn.*) Presiune exercitată de fluidul motor pe fața activă a pistonului unei mașini în timpul cursei de evacuare. • pl. *-i.* /<fr. ***contre-pression.***

contrapróbă *s.f.* Probă suplimentară, executată pentru verificarea unei probe anterioare, care nu a dat rezultate concludente. • pl. *-e.* ***/contra¹- + probă***, după fr. *contre-épreuve.*

contraprocedéu *s.n.* (*sport*) Procedeu tehnic folosit ca ripostă la (contra)atacul adversarului. • pl. *-ee.* ***/contra¹- + procedeu.***

contraproductív, -ă *adj.* Care este neproductiv. ◆ Fig. Care este dăunător; primejdios. *Un astfel de exces contraproductiv nu face decît să banalizeze solemnitățile religioase* (PER.). • pl. *-i, -e.* ***/contra¹- + productiv.***

contraprofíl *s.n.* (*constr.*) Profil care este simetric cu altul. • pl. *-uri.* /<fr. ***contreprofil.***

contraproiéct *s.n.* **1** Proiect care are rolul de a verifica, de a îmbunătăți sau de a substitui un proiect anterior. **2** Proiect care este prezentat la un concurs, alături de altele pentru a se putea alege cel mai bun dintre acestea. • pl. *-e.* /<fr. ***contreprojet.***

contrapromisiúne *s.f.* O nouă promisiune, care revine la cea dintîi. • pl. *-i.* ***/contra¹- + promisiune.***

contrapropagándă *s.f.* Propagandă care urmărește să contracareze efectele unei alte propagande. • pl. *-e.* /<fr. ***contre-propagande.***

contrapropúnere *s.f.* Propunere care este în opoziție cu una anterioară. • pl. *-i.* ***/contra¹- + propunere***, după fr. *contre-proposition.*

contraprotést *s.n.* Protest îndreptat împotriva unui alt protest. • pl. *-e.* /<it. ***controprotesta.***

contrapúnct *s.n.* (*muz.*) **I** Tehnică în compoziție, care constă în îmbinarea a două sau mai multe linii melodice cu caracter independent și care stă la baza polifoniei; contratemă. *Canonul este una dintre cele mai vechi forme ale contrapunctului.* **2** Melodie care este executată concomitent cu tema într-o lucrare muzicală; contratemă. **3** Ext. Arta de a compune melodii polifonice. **4** Disciplină muzicală care se ocupă cu studiul regulilor contrapunctului. • /<it. ***contrappunto***, fr. ***contrepoint.***

contrapunctá *vb. I.* **I** *intr.* (*muz.*) A folosi tehnica contrapunctului (1). **II** *tr.* **1** (*ind. text.; compl. indică stofe, țesături etc.*) A tigheli pe ambele fețe. **2** Fig. (*compl. indică situații, imagini corespondente etc.*) A construi pe mai multe planuri paralele individualizate; a face să corespundă. • prez.ind. *-ez.* /<it. ***contrapuntare.***

contrapunctáre *s.f.* **1** Faptul de a *contrapuncta.* **2** Fig. Concordanță de idei, fapte etc. • pl. *-ări.* /v. ***contrapuncta.***

contrapúnctic, -ă *adj.* (*muz.*) Care este conceput după regulile contrapunctului (1). *După același mod contrapunctic e concepută și piesa „Ana"* (PER.). • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***contrapuntique.***

contrapunctíst *s.m.* (*muz.*) Compozitor care folosește contrapunctul (1). • pl. *-iști.* /<fr. ***contrapuntiste.***

contrapúne *vb. III. tr., refl.* A (se) opune. • prez. ind. *-pún.* ***/contra¹- + pune.***

contrapúnere *s.f.* Faptul de *a (se) contrapune.* • pl. *-i.* /v. ***contrapune.***

contrár, -ă *adj., s.n., prep.* **1** *adj.* (*despre fenomene, caractere, legi etc.; adesea urmat de determ. în dat.*) Care este contra sau în opoziție cu altul; opus, potrivnic. *Mergeau cu noi chiar cînd zburau în direcție contrară* (IBR.). ◇ Loc.adv. *În caz contrar* v. caz. ◆ (*log.*) *Noțiuni contrare* = noțiuni (sau judecăți) care se află în raport de contrarietate, astfel încît acceptarea uneia presupune înlăturarea celeilalte, fără ca înlăturarea uneia să presupună admiterea celeilalte. **2** *adj.* Care este neprielnic, nefavorabil. *Atmosferă contrară sănătății.* ◆ (*adv.; constr. cu dat.; în formele „contrar", „contrariu"*) Împotrivă, în contra, neconform cu... *Contrar celor afirmate.* **3** *s.n.* (*în forma „contrariu"*) Ceea ce este opus. *Moș Costache încăpățînat și capabil să facă iute contrariul* (CĂL.). **4** *s.n.* (*filos.; în forma „contrariu"; la pl.*) Noțiuni care desemnează laturi, însușiri sau tendințe ale obiectelor și proceselor opuse unele altora, astfel încît se exclud reciproc, această opoziție constituind forța motrice și conținutul principal al dezvoltării acelui obiect sau

proces; (*și la sg.*) fiecare dintre laturile, aspectele, tendințele opuse ale unei unități dialectice, ale unei contradicții. *Lupta contrariilor.* **5** *prep.* (*constr. cu dat.; în forma „contrar”*) Contra, împotriva. *Se pricep și în lucruri bănești, contrar părerii comune* (CĂL.). • pl. *-i, -e.* și *contráriu, -ie adj., s.n.* /<lat. ***contrarius, -a, -um***, fr. ***contraire***, germ. ***konträr***.

contrarándă *s.f.* (*nav.*) Velă în formă triunghiulară sau trapezoidală, așezată deasupra rondei pe goelete și pe iahturi. • pl. *-e.* /<it. ***controranda***.

contrareacție *s.f.* **1** (*electron.*) Reintroducere, în opoziție de fază, la intrarea unui montaj electronic, a unei părți din semnal prelevată la ieșire. **2** (*fotogr.*) Reacție negativă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***contre-réaction***.

contrarecépție *s.f.* (Operație de) recepție repetată, în caz de litigiu, cu scopul verificării recepției făcute anterior. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***contra***[1]- + ***recepție***, după fr. *contre-réception*.

contrareformă *s.f.* (*bis.*) Acțiune, mișcare de opresiune întreprinsă de Biserica Catolică, în sec. 16, împotriva reformaților și Reformei. • /<fr. ***contre-réforme***.

contrareformíst *s.m.* (*bis.*) Adept al contrareformei. • pl. *-iști.* /***contrareformă*** + *-ist*.

contrarevízie *s.f.* **1** Control suplimentar realizat după controlul obișnuit. **2** (*tipogr.*) Cea de a doua revizie a unei tipărituri, făcută în coală. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***contre-révision***.

contrarevolúție *s.f.* Acțiune politică și armată a forțelor înlăturate de la putere, îndreptată împotriva noului sistem instaurat prin revoluție, în scopul restabilirii vechii puteri de stat și a vechilor relații economice. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *contrarevolúține* *s.f.* /<fr. ***contre-révolution***, rus. ***контрреволюция***.

contrarevoluționár, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al contrarevoluției; participant la contrarevoluție. **2** *adj.* Care aparține contrarevoluției sau contrarevoluționarilor, care se referă la contrarevoluție sau la contrarevoluționari. **3** *adj.* (*despre persoane, idei etc.*) Care duce o luptă de subminare a unei mișcări revoluționare, care luptă împotriva categoriilor sociale instaurate prin revoluție. • sil. *-ți-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***contre-révolutionnaire***, rus. ***контрреволюционер***.

contrarevolúțiúne *s.f.* v. contrarevoluție.

contrarezervór *s.n.* Rezervor de acumulare și de compensație, care este situat în partea rețelei de distribuție și care face parte dintr-un sistem de alimentare cu apă potabilă sau industrială. • pl. *-oare.* /***contra***[1]- + ***rezervor***.

contrariá *vb. I. tr.* **1** A surprinde pe cineva în mod neplăcut, fiind sau susținînd ceva în contradicție cu convingerile, așteptările, dorințele sau intențiile acestuia; a șoca. *Apariția Doamnei M. în cerdac m-a contrariat* (IBR.). **2** A face sau a spune contrariul a ceea ce spune sau face altul. ◆ A se împotrivi cuiva. **3** (*compl. indică planuri, proiecte etc.*) A împiedica, a zădărnici. • sil. *-ri-a-.* prez.ind. *-iez.* /<fr. ***contrarier***, lat. ***contrariare***.

contrariánt, -ă *adj.* **1** Care contrariază. *Mi-a spus noutatea ca un lucru neașteptat și contrariant* (IBR.). **2** Căruia îi place să contrarieze. ◆ Care devine plictisitor, jenant. • sil. *-ri-ant.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***contrariant***.

contrariát, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care este surprins de o împotrivire sau de un fapt care îi contrazice opiniile, ideile etc.; care este nemulțumit de ceva. ◇ Ext. *D. Tomița intră avînd aerul foarte contrariat* (CAR.). • sil. *-ri-at.* pl. *-ți, -te.* /v. ***contraria***.

contrariére *s.f.* Acțiunea de *a contraria* și rezultatul ei. • sil. *-ri-e-.* pl. *-i.* /v. ***contraria***.

contrarietáte *s.f.* **1** Raport de opoziție între două lucruri contrare. **2** Stare de surprindere stînjenitoare, de nemulțumire cauzată de o împotrivire sau de o contrazicere. *Felix nu-și putea masca suficient contrarietatea* (CĂL.). **3** Fapt care contrariază. **4** (*log.*) Raport între două noțiuni sau judecăți care se exclud reciproc, dar care pot fi înlăturate ambele în favoarea unei a treia noțiuni sau judecăți. • sil. *-ri-e-.* /<fr. ***contrariété***, it. ***contrarietà***, lat. ***contrarietas, -atis***.

contraripóstă *s.f.* **1** (*milit.*) Ripostă ofensivă desfășurată de o unitate militară aflată în apărare, cu scopul de a respinge un atac al inamicului pătruns în dispozitivul ei și de a restabili pozițiile inițiale. **2** (*sport*) Atac prompt, ca răspuns la atacul adversarului; contraatac. • pl. *-e.* /<fr. ***contre-riposte***.

contrarísm *s.n.* (*med.*) Atitudine de opoziție exprimată prin gesturi sau acțiuni contrare celor comandate. • /***contrar*** + *-ism*.

contráriu, -ie *adj., s.n.* v. contrar.

contrarónd *s.n.* Al doilea control, care se face noaptea posturilor de pază sau santinelelor. • pl. *-uri.* /***contra***[1]- + ***rond***.

contrarotatív, -ă *adj.* (*despre elice*) Care se rotește în sens contrar. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***contrarotatif***.

contrás, -ă *adj.* (*fon.; despre două vocale alăturate*) Redus la o singură emisiune vocalică sau la un diftong. • pl. *-și, -se.* /v. ***contrage***.

contrasalút *s.n.* Răspuns la un salut. • pl. *-uri.* /<it. ***controsaluto***.

contrasăgeátă *s.f.* (*constr.*) Deplasare pe verticală, opusă sensului de acțiune a forțelor, care se dă diferitelor porțiuni ale unui element de construcție în scopul de a reduce sau de a anula săgeata elastică ce apare ca urmare a încărcărilor. • pl. *-eți.* /***contra***[1]- + ***săgeată***.

contrascótă *s.f.* (*mar.*) Fiecare dintre frînghiile prinse la colțurile pînzelor unei corăbii, care servesc la strîngerea acestora. • pl. *-e.* /<it. ***contrascotta***.

contrasemná *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică acte, tratate, convenții etc.*) A semna după ce a fost semnat în prealabil de un organ ierarhic superior. **2** Spec. (*compl. indică acte, decrete etc.*) A semna ca ministru alături de primul ministru sau ca prim-ministru alături de șeful statului. **3** (*înv.; compl. indică scrisori, obiecte de corespondență etc.*) A completa cu numele expeditorului. • prez.ind. *-ez.* /***contra***[1]- + ***semna***, după fr. *contresigner*.

contrasemnáre *s.f.* Acțiunea de *a contrasemna* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***contrasemna***.

contrasemnatár, -ă *s.m., s.f.* Persoană care contrasemnează. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***contresignataire***.

contrasemnătúră *s.f.* Semnătură pusă pe un act alături de semnătura organului ierarhic superior. • pl. *-i.* /***contra***[1]- + ***semnătură***, după fr. *contresignature*, germ. *Kontrasignatur*.

contraséns *s.n.* **1** Sens opus celui obișnuit. **2** Lucru lipsit de sens. • pl. *-uri.* /<fr. ***contresens***.

contraserví *vb. IV. tr.* A deservi. • prez.ind. *-esc.* /***contra***[1]- + ***servi***.

contraservíciu *s.n.* **1** Serviciu oferit unei persoane în schimbul unui alt serviciu. **2** Fapt care dezavantajează; deserviciu. • pl. *-cii.* /***contra***[1]- + ***serviciu***.

contrasigíliu *s.n.* Amprentă suplimentară a unui sigiliu, care este realizată pe reversul acestuia, avînd ca scop creșterea gradului de securizare a secretului și a autenticității. • pl. *-ii.* /<it. ***controsigillo***.

contraspaliér *s.n.* Spalier ce se află față în față cu un altul. • sil. *-li-er.* pl. *-e.* /<it. ***contraspalliera***.

contraspión, -oánă *s.m., s.f.* Agent secret, însărcinat cu supravegherea și contracararea activității spionilor. • pl. *-oni, -oane.* /***contra***[1]- + ***spion***, după fr. *contre-espion*.

contraspionáj *s.n.* **1** Serviciu special, instituit cu scopul de a urmări și contracara actele de spionaj și activitatea spionilor. **2** Ext. Ansamblul activităților desfășurate de acest serviciu. • sil. *-spi-o-.* pl. *-e.* /***contra***[1]- + ***spionaj***, după fr. *contre-espionnage*.

contrást *s.n.* **1** Opoziție puternică, deosebire radicală între două sau mai multe lucruri, fenomene, acțiuni etc. *E un contrast prea mare între forțele noastre și cele care ne înconjoară* (IBR.). ◇ Loc.adj., adv. *În* (sau *prin*) *contrast (cu...)* = (în mod) contrastant, opus (față de...); (în mod) deosebit (față de...). *Aglae care își relevă glasul pițigăiat, în contrast cu agresivitatea ei baritonă* (CĂL.). *Prin contrast, îi răsărea în minte figura spînă a lui Moș Costache* (CĂL.). **2** (*fotogr.*) Diferență între densitățile extreme ale unei imagini fotografice. ◇ *Contrastul imaginii* = mărime caracteristică pentru variația strălucirii locale în cuprinsul unei imagini de pe ecranul tubului cinemascop, folosită în televiziune. **3** (*med.*) *Substanță de contrast* = substanță folosită la o analiză, pentru a face ca organele, țesuturile opace să fie vizibile. **4** Tehnică folosită în artă, constînd în alăturarea intenționată a unor elemente contrastante (personaje, acțiuni, culori, lumini, forme etc.) cu scopul de a le defini mai precis sau pentru a le reliefa mai puternic. **5** (*lit.*) Gen de poezie lirică medievală, în care se folosea efectul artistic al opozițiilor de ritm, de idei etc. **6** (*psihanal.*) Creștere a sensibilității, ca urmare a interacțiunii stimulilor diferiți (sau opuși), care acționează succesiv sau simultan asupra aceluiași analizator. • pl. *-e.* /<fr. ***contraste***, it. ***contrasto***.

contrastá *vb. I. intr.* A fi în opoziție cu ceva sau cu cineva; a forma un contrast cu ceva sau cu cineva. *Fața ei de marmură contrasta cu dominoul de mătase neagră* (EMIN.). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***contraster***; cf. lat. *contrastare*.

contrastálie *s.f.* (*econ.*) Valoarea penalizării aplicate de armator navlositorului pentru depășirea perioadei de încărcare-descărcare stipulată în contract. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***contra***[1]- + ***stalie***.

contrastámpă *s.f.* Imagine inversată a unei gravuri, a unei stampe. • pl. *-e.* /<it. ***contrastampa, controstampa***.

contrastánt, -ă *adj.* Contrastiv (1). • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***contrastant***.

contrastív, -ă *adj.* **1** Care pune în evidență un contrast, care accentuează un contrast; contrastant, opus. **2** (*lingv.*) *Analiză contrastivă* = metodă de cercetare care explică fenomenele lingvistice pe baza analizei diferențelor existente între sistemele unei limbi sau între două stadii evolutive ale aceleiași limbi. *Gramatică contrastivă* = gramatică care se bazează pe analiza contrastivă. **3** (*lingv.*) Care se referă la gramatica contrastivă. • pl. *-i, -e.* /<engl. ***contrastive***, fr. ***contrastif***.

contrasubiéct *s.n.* (*muz.*) Melodie care apare concomitent cu subiectul unei fugi sau al altor lucrări polifonice. • pl. *-e.* /<fr. ***contre-sujet***.

contrașínă *s.f.* (*ferov.*) Șină așezată paralel cu șinele unei căi ferate, pe anumite porțiuni (pe poduri, în dreptul trecerilor de nivel etc.), pentru a reduce uzura roților sau a evita deraierile la curbe. • pl. *-e.* /***contra***[1]- + ***șină***, după fr. *contre-rail*.

contrașóc *s.n.* Șoc care revine. • pl. *-uri.* /<fr. ***contrechoc***.

contrát *s.n.* v. contract.

contratémă *s.f.* (*muz.*) Contrapunct[1] (2). • pl. *-e.* /<fr. ***contre-thème***.

contratenór *s.n.* (*muz.*) Voce bărbătească cu cel mai înalt registru, care dispune de un ambitus de decimă, atingînd sunetele „re” și „mi” de sus, folosind registrul natural. ◆ Cîntăreț cu o asemenea voce. • pl. *-i.* /***contra***[1]- + ***tenor***.

contratensiúne *s.f.* (*electr.*) Tensiune inversă. • pl. *-i.* /<fr. ***contre-tension***.

contraterásă *s.f.* (*arhit.*) Terasă așezată mai jos decît o altă terasă (principală). • pl. *-e.* /<fr. ***contre-terasse***.

contratíjă *s.f.* (*tehn.*) Piesă care prelungește tija pistonului unei mașini cu piston, ieșind din corpul acestuia. • pl. *-e.* /***contra***[1]- + ***tijă***.

contratímp *s.m.* **1** (*muz.*) Deplasare a accentului de pe un timp tare (accentuat) al măsurii pe un timp slab (neaccentuat). **2** (*muz.*) Partea slabă a măsurii sau a timpului unei melodii. **3** Nepotrivire, inoportunitate. ◇ Loc.adv. *În contratimp* = la timp nepotrivit; în dezacord; inoportun. • pl. *-i.* /<it. ***contrattempo***, fr. ***contretemps***.

contratíp *s.n.* (*fotogr.*) **1** Reproducere a unei imagini prin fotografierea acesteia. **2** Copie negativă a unui film, realizată după un pozitiv intermediar, care se folosește pentru obținerea unui număr mare de cópii pozitive. • pl. *-uri.* /<fr. ***contretype***.

contratipár *s.n.* (*tipogr.*) Tipar executat pe verso. • pl. *-e.* /***contra***[1]- + ***tipar***.

contratipáre *s.f.* (*fotogr.*) Proces tehnologic de prelucrare a peliculei fotografice în scopul obținerii de contratipuri. • /de la ***contratip***.

contratipíe *s.f.* (*fotogr.*) Procedeu de retușare fotografică făcută pe un negativ intermediar, folosit în cazul în care negativul principal nu poate fi retușat. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***contretypie***.

contratítlu *s.n.* Titlu general al unei opere mai întinse sau al unei serii de mai multe volume care au apărut cu titluri separate. • pl. *-uri.* /***contra***[1]- + ***titlu***.

contratorpilór *s.n.* (*mar.*) Navă de război rapidă, a cărei misiune este de a urmări și a distruge torpiloarele; distrugător. • pl. *-oare.* /<fr. ***contre-torpilleur***.

contratracțiúne *s.f.* (*med.*) Contraextensie. • pl. *-i.* /<fr. ***contre-traction***.

contratrágere *s.f.* (*metalurg.*) Forță care se aplică unei sîrme în timpul procesului de trefilare la anumite mașini de trefilat. • pl. *-i.* /***contra***[1]*-* + ***tragere***.

contratransfér *s.n.* (*psihanal.*) Formă de transfer al reacțiilor inconștiente ale terapeutului spre pacient. • pl. *-uri.* /***contra***[1]*-* + ***transfer***.

contratreáptă *s.f.* (*constr.*) Suprafață verticală care formează partea din față a unei trepte. • pl. *-epte.* /***contra***[1]*-* + ***treaptă***.

contratrécere *s.f.* (*contab.*) Rectificare. • pl. *-i.* /***contra***[1]*-* + ***trecere***, după germ. *Gegenbuchung*.

contratúră *s.f.* Tură într-o întreprindere care se realizează în contratimp cu altă tură; tură inversă. • pl. *-e.* /***contra***[1]*-* + ***tură***.

contravalâție *s.f.* Șanț care se află în jurul unui loc asediat. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***contrevallation***.

contravaloáre *s.f.* Echivalent (în bani) al unui obiect; valoare acordată în schimbul altei valori. • pl. *-ori.* /<fr. ***contre-valeur***.

contravení *vb. IV. intr.* **1** A săvîrși o abatere de la un regulament, de la o lege, de la regulile de conviețuire socială etc. **2** A se împotrivi, a se opune. *Sînt păreri care contravin tinereții sale* (IBR.). • prez.ind. *-vín.* /<fr. ***contrevenir***; cf. lat. *contravenire*.

contravenént, -ă *adj., s.m., s.f.* (*jur.*) (Persoană) care săvîrșește o contravenție. • sil. *-ni-ent.* pl. *-ți, -te.* /<germ. ***Kontravenient***; cf. și fr. *contrevenant*.

contravenín *s.n.* Antidot. • pl. *-uri.* /***contra***[1]*-* + ***venin***.

contravénție *s.f.* (*jur.*) Faptă antisocială, cu un grad de pericol social mai mic decît al infracțiunii, săvîrșită cu vinovăție, prevăzută și pedepsită de lege. *Pentru care i s-a făcut în mai multe rînduri proces de contravenționne asupra salubrității publice* (CAR.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *contravenționne s.f.* /<fr. ***contravention***.

contravențional, -ă *adj.* Care se referă la contravenție, specific contravenției; care are caracter de contravenție. • sil. *-ți-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***contraventionnel***.

contravențiúne *s.f.* v. contravenție.

contraverificáre *s.f.* Verificare care se execută pe o contraprobă. • pl. *-ări.* /***contra***[1]*-* + ***verificare***.

contraverificatór *s.n.* (*mec.*) Contracalibru. • pl. *-oare.* /***contraverifica[re]*** + *-tor*.

contravízită *s.f.* **1** (*med.*) A doua vizită pe care medicul o face zilnic bolnavilor dintr-un spital în timpul după-amiezii. **2** (*înv.*) Vizită de răspuns la o altă vizită. • pl. *-e.* /<fr. ***contre-visite***.

contravîntuíre *s.f.* (*constr.*) Element de construcție, de forma unei grinzi cu zăbrele, avînd rolul de a prelua forțele orizontale (presiunea vîntului, forța de frînare etc.) care acționează asupra unei construcții, cu scopul de a mări rezistența acesteia. • pl. *-i.* /***contra***[1]*-* + ***vîntuire***, după fr. *contreventement*.

contrazíce *vb. III.* **I** *tr.* **1** (*compl. indică oameni*) A susține contrariul celor spuse de cineva. *Titi era imposibil și o contrazicea pe Ana în cele mai legitime dorințe* (CĂL.). **2** (*jur.*) A aduce în fața instanței, ca probe, depoziții ale martorilor, contrare celor susținute de partea adversă. **3** (*compl. indică păreri, idei, informații etc.*) A dezminți. **II** *refl.* **1** (*despre oameni*) A afirma contrariul celor spuse anterior de propria persoană. **2** (*despre afirmații, mărturii etc.*) A nu se potrivi unele cu altele; a intra în conflict. • prez. ind. *-zíc.* /***contra***[1]*-* + ***zice***, după fr. *contredire*, lat. *contradicere*.

contrazícere *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *contrazice*; nepotrivire, dezacord. *El nu găsea nici o contrazicere în Biblie* (EMIN.). ◇ Expr. *A veni în contrazicere cu...* v. veni. • pl. *-i.* /v. ***contrazice***.

contrazíd *s.n.* (*constr.*) Zid mic, construit de-a lungul altuia, pentru a-l susține. • pl. *-uri.* /***contra***[1]*-* + ***zid***, după fr. *contre-mur*.

contrazís, -ă *adj.* **1** Combătut (1). **2** Infirmat. • pl. *-și, -se.* /v. ***contrazice***.

cóntră[1] *s.f.* **1** (*sport*) Lovitură de răspuns a unui sportiv, efectuată după un atac al adversarului (la box, scrimă, lupte, judo etc.). ◇ Expr. *A da contră* = a răspunde unui atac, unei provocări. **2** Acțiunea de *a contra* la jocul de bridge. • pl. *-e.* /<fr. ***contre***.

cóntră[2] *prep.* v. contra[2].

contre-jour [kontrə'ʒur] *s.n.* **1** (*fiz.*) Procedeu de iluminare a obiectelor, a personajelor etc., în care lumina vine din partea opusă locului de unde se privește; contralumină. **2** Fotografie realizată cu acest procedeu. • /<fr. ***contre-jour***.

contribuábil, -á *s.m., s.f.* Persoană fizică sau juridică, care este obligată prin lege să plătească impozit. • sil. *-bu-a-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***contribuable***.

contribuí *vb. IV. intr.* A-și aduce contribuția morală sau materială, la realizarea unui lucru, a unui obiectiv etc.; a participa la realizarea unei acțiuni comune; a facilita, a înlesni apariția sau dezvoltarea unui lucru. *Dar sărăcia aceasta contribuia la „viața de familie"* (IBR.). • prez.ind. *contribui.* /<fr. ***contribuer***, lat. ***contribuere***.

contribuíre *s.f.* Acțiunea de *a contribui* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***contribui***.

contributív, -ă *adj.* **1** Care are în vedere o contribuție. **2** Care contribuie; contributoriu. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***contributif***.

contributóriu, -ie *adj.* Contributiv (2). • pl. *-ii.* /<fr. ***contributoire***.

contribúție *s.f.* **1** Parte cu care o persoană fizică sau juridică participă la o acțiune sau la o cheltuială comună; aport, concurs (3). *Acum ea o ducea mai departe pe același picior, dar cu contribuția altora* (CĂL.). ◇ *Contribuție benevolă* v. benevol. ◇ Expr. *A pune la contribuție* = a folosi, a mobiliza, a solicita capacitatea cuiva sau a ceva la realizarea unei acțiuni. *A-și pune creierii la contribuție* v. creier. **2** (*jur.; pl.*) Despăgubire financiară pe care un stat învins este obligat s-o plătească unui stat învingător, conform unui tratat de pace. **3** Impozit. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *contribuțiúne s.f.* /<fr. ***contribution***, lat. ***contribūtio, -onis***, germ. ***Kontribution***.

contribuțiúne *s.f.* v. contribuție.

contriținúne *s.f.* Durere profundă simțită ca urmare a ofensării divinității; pocăință, căință. • pl. *-i.* /<fr. ***contrition***, lat. ***contritio, -onis*** „remușcare".

contról *s.n.* **1** Verificare permanentă sau periodică a unei activități, a unei situații etc., pentru a cunoaște și a îmbunătăți condițiile, modul de desfășurare și rezultatele acestora. ◇ *Lucrare de control* = lucrare scrisă cu scopul verificării periodice a cunoștințelor dobîndite de elevi sau de studenți. *Cifră de control* = exponent care indică limitele cantitative ale producției. *Control bugetar* = sistem prin care se verifică fluxurile de venituri și de cheltuieli în comparație cu obiectivele stabilite de la buget. *Control valutar* = sistem prin care statul exercită un control asupra tuturor tranzacțiilor în valute străine și în aur efectuate de agenții economice naționale (sau numai asupra unora dintre acestea). *Control social* = condiționare a acțiunilor unei persoane de către grupuri, comunități, societăți etc. *Punct de control* = loc fix (la marginea unui oraș, a unei țări etc.) unde organe autorizate supraveghează îndeplinirea formalităților legale de către persoanele aflate în trecere prin locul respectiv. (*ieșit din uz*) *Control obștesc* = formă de control social, specifică țărilor socialiste, care se exercita în mod permanent de către reprezentanții organizațiilor obștești. *Bec de control* v. bec. *Lumină de control* v. lumină. *Turn de control* v. turn. **2** Supraveghere continuă (morală sau materială); stăpînire, dominație. *Controlul metropolei asupra coloniilor.* **3** Putere de dirijare și coordonare a propriilor gesturi și mișcări. ◇ Expr. *A-și pierde controlul* = a-și pierde cumpătul, răbdarea, a nu-și mai păstra stăpînirea de sine. **4** (*med.*) Totalitatea acțiunilor sau a programelor care au ca scop prevenirea, depistarea, reducerea sau eliminarea unor boli. ◇ *Control antidoping* v. antidoping. **5** Instituție sau grup de persoane care supraveghează permanent anumite activități. **6** (*la pl.*) Registru de evidență a personalului (și a animalelor) unei unități militare. **7** Semn care se pune pe obiectele de aur, argint sau platină, ca dovadă că au fost plătite statului taxele pentru posesia legală a acestora. **8** (*electr.*) *Control de poziție* = aparat care indică ocuparea poziției comandate dintr-un post de supraveghere sau de comandă a dependențelor electrice. **9** *Control de volum* = dispozitiv pentru menținerea constantă a anumitor elemente ale recepției radioelectrice, independent de variația dintre anumite limite ale puterii recepționate. **10** (*fin.*) *Control-șah* = metodă de verificare, în care conturile debitoare se pun în prima rubrică, iar cele creditoare corespondente în rubricile ce urmează. • pl. *-oale.* /<fr. ***contrôle***.

controlá *vb. I.* **1** *tr.* A efectua un control. *Dar cum ai să mă controlezi dacă am citit pînă la sfîrșitul capitolului?* (IBR.). **2** *tr.* (*compl. indică acțiuni, situații etc.*) A domina, a stăpîni; a supune unui control riguros. **3** *refl.* (*despre oameni*) A-și stăpîni, a-și coordona propriile gesturi și manifestări. *Sînt nervos, dar încerc să mă controlez.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***contrôler***.

controlábil, -ă *adj.* **1** Care poate fi controlat. **2** A cărui exactitate poate fi verificată. • pl. *-i, -e.* /***controla*** + *-bil*.

controlabilitáte *s.f.* Însușirea de a fi controlabil. • /<fr. ***contrôlabilité***.

controláre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *controla* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***controla***.

controlát, -ă *adj.* Care este supus unui control. ◇ *Ventilație controlată* v. ventilație. • pl. *-ți, -te.* /v. ***controla***.

controlatéral, -ă *adj.* (*med.; despre leziuni, paralizii etc.*) Care se află în raport cu o jumătate simetrică corporală; care se află localizat în jumătatea opusă. ◇ *Reflex controlateral* = reflex al cărui efect se produce în jumătatea simetrică corporală opusă celei în care acționează excitantul. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***controlatéral***.

contróler *s.n.* **1** (*electr.*) Comutator care are funcția de a realiza o succesiune determinată de schimbări ale conexiunilor unor circuite electrice. **2** (*inform.*) Circuit complex și logica aferentă operării în condiții optime a unui echipament periferic. • pl. *-e.* /<germ. ***Kontroller***, engl. ***controller***.

controlór, -oáre *subst.* **1** *s.m., s.f.* Persoană însărcinată cu efectuarea unui control; (*înv.*) cercător (2). *Costică Petrichescu era controlor al unei mari administrațiuni publice* (CAR.). ◇ (*nav.*) *Controlor al aerului* = angajat al unui aeroport care are rolul de a controla navigația aeriană; controlor de trafic aerian. **2** *s.n.* Aparat (automatizat) destinat să supravegheze buna funcționare a unei instalații. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***contrôleur***.

controversá *vb. I. tr.* A purta o discuție în contradictoriu asupra unei probleme; a susține o controversă. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***controverser***, lat. ***controversari***.

controversábil, -ă *adj.* Care poate da naștere unei controverse. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***controversable***.

controversát, -ă *adj.* (*despre oameni sau despre atitudini, creații etc. ale lor*) Care face obiectul unei controverse; în privința căruia există o discuție în contradictoriu. • pl. *-ți, -te.* /v. ***controversa***.

controvérsă *s.f.* **1** Discuție în contradictoriu asupra unei probleme, situații, manifestări, acțiuni etc. *Între doi oameni există o controversă aprinsă* (IBR.). **2** Ext. (*fam.*) Dispută aprinsă; ceartă. • pl. *-e.* /<fr. ***controverse***, lat. ***contrōversĭa, -ae*** „litigiu".

controversíst, -ă *s.m., s.f.* Persoană căreia îi place să provoace și să întrețină controverse. • pl. *-iști, -iste.* /***controversă*** + *-ist*.

contuár *s.n.* v. contoar[1].

contubernál *s.m.* (*la romani*) **1** Militar care locuia împreună cu alții în același cort. **2** Sclav (bărbat sau femeie) căsătorit cu un alt sclav. • pl. *-i.* /<fr. ***contubernale***, lat. ***contŭbernalis, -is***.

contubernalitáte *s.f.* (*milit.*) Frăție de arme; camaraderie. • /<fr. ***contubernalité***.

contubérniu *s.n.* **1** (*milit.; la romani*) Cort construit pentru a adăposti zece soldați. ◆ Grup de zece soldați care ocupau același cort. **2** (*în dreptul roman*) Căsătorie între doi sclavi sau între un om liber și un sclav. **3** Fig. Concubinaj. • pl. *-ii.* /<lat. ***contŭbernĭum, -ii***.

contumacíe *s.f.* (*jur.*) Absență nejustificată a inculpatului de la judecată. ◇ Loc.adv. *În contumacie* = fără a fi prezent la proces; în lipsă. • g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *contumație s.f.* /<fr. ***contumace***, lat. ***contŭmacĭa, -ae*** „nesupunere".

contumáție *s.f.* v. contumacie.

contúr *s.n.* **1** Linie închisă care mărginește o suprafață, un obiect, o figură etc. *Se zăreau contururile camerei decolorate de atîta lumină* (CĂL.). ◇ *Contur poligonal* v. poligonal. *Conturul țărmului* v. țărm. ◆ Ext. (*fam.; la pl.*) Corp. *Hainele îi reliefau contururile.* **2** Reprezentare grafică a unui contur. ◇ Expr. *A prinde contur* = a începe să se formeze, să se nască, să fie vizibil; a se configura. *Umbra sa... prinse încet, încet conture pe părete și deveni clară* (EMIN.). • pl. *-uri, -e.* /<fr. ***contour***.

conturá *vb. I.* **1** *tr.* A desena, a face conturul unui obiect. ◆ (*compl. indică proiecte, desene etc.*) A schița, a trasa. **2** *tr., refl.* Fig. A (se) închega în forme precise; a (se) preciza. • prez.ind. *-ez.* /***contur*** + *-a*.

conturánță *s.f.* (*tehn.*) Mărime care definește calitatea reproducerii într-o imagine de televiziune. • pl. *-e.* /*contura* + *-anță.*

conturáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *contura* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. *contura.*

conturát, -ă *adj.* **1** Care are contururi clare. **2** Fig. Precis, evident. *Aerul începea să joace deasupra cîmpiei, încercînd miraje abia conturate* (IBR.). • pl. *-ți, -te.* /v. *contura.*

conturbá *vb. I. tr.* (*compl. indică oameni sau întruniri, manifestări etc. ale lor*) A deranja, a tulbura. • prez. ind. *contúrb.* /<lat. *conturbare.*

conturbáre *s.f.* Acțiunea de *a conturba* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. *conturba.*

conturíst, -ă *s.m., s.f.* (*cinemat.*) Persoană specializată în operația de conturare pe acetofan a imaginilor filmului de animație. • pl. *-iști, -iste.* /*contur* + *-ist.*

conturná *vb. I. tr.* (*compl. indică obiecte, suprafețe etc.*) A înconjura; a ocoli. ◆ Spec. A înconjura cu ornamente. • prez.ind. *-ez.* /<it. *contornare*, fr. *contourner.*

conturnáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a conturna* și rezultatul ei. **2** (*electr.*) Ocolire a suprafețelor izolate de către un circuit electric. **3** (*electr.*) Descărcare electrică ca urmare a ionizării aerului care înconjoară un izolator, realizată la valori mari ale curentului electric. • pl. *-ări.* /v. *conturna.*

conturnát, -ă *adj.* (*herald.; despre animale, păsări*) Care este reprezentat din profil; care este întors spre stînga. • pl. *-ți, -te.* /<fr. *contourné.*

contúz, -ă *adj.* (*med.*) Care prezintă o contuzie. • pl. *-i, -e.* /<fr. *contus.*

contúzie *s.f.* (*med.*) Traumatism tisular cauzat de lovirea cu un corp dur și netăios, fără ruperea tegumentelor. *Plin de contuziuni muri repede* (CĂL.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *contuziúne s.f.* • /<fr. *contusion*, lat. *contusĭo, -onis.*

contuzionà *vb. I. tr.* A provoca o contuzie. • sil. *-zi-o-.* prez.ind. *-ez.* /<fr. *contusionner.*

contuzionáre *s.f.* (*med.*) Provocare a unei contuzii. • sil. *-zi-o-.* pl. *-ări.* /v. *contuziona.*

contuzionát, -ă *adj.* Căruia i s-a produs o contuzie. • sil. *-zi-o-.* pl. *-ți, -te.* /v. *contuziona.*

contuziúne *s.f.* v. contuzie.

conț *s.n.* (*înv.*) Teanc format din 24 de coli de hîrtie. • pl. *-uri.* /<magh. *konc.*

conțíne *vb. III. tr.* **1** (*despre recipiente; compl. indică lichide, alimente etc.*) A fi umplut total sau parțial cu..., a avea în interior... *Acest butoi conține vin.* **2** (*despre volume, texte, scrisori etc.; compl. indică informații, note etc.*) A fi alcătuit din...; a cuprinde. *Această scrisoare conține o recomandare.* ◦ prez.ind. pers. 3 *conține*; part. *conținút.* /<fr. *contenir*, lat. *continere*, după *ține.*

conținút[1] *s.n.* **1** Ceea ce încape într-un spațiu limitat, în special într-un recipient. *Ceru o farfurie mică... o puse înaintea bătrînului și cu o linguriță începu să răstoarne conținutul găoacei* (CĂL.). **2** (*filos.*) Ansamblul elementelor constitutive care caracterizează și condiționează existența și schimbarea unui obiect sau proces. **3** (*log.*) Ansamblul notelor esențiale ale unei noțiuni; comprehensiune. ◆ Înțeles, semnificație. **4** (*lit.*) Fondul de fapte, idei și sentimente al unei opere literare sau artistice; cuprins[1] (1), temă. **5** Listă care conține materialul sistematizat al unei reviste, cărți etc.; sumar, tablă de materii. **6** (*inform.*) Datele dintr-o celulă a unei mașini de calculat. • pl. *-uri.* /v. *conține*; cf. fr. *contenu.*

conținút[2], **-ă** *adj.* **1** Care este cuprins în... **2** Care încape în... • pl. *-ți, -te.* /v. *conține.*

conținutísm *s.n.* **1** (*lit.*) Teorie estetică ce privilegiază conținutul operei literare în raport cu forma acesteia. **2** (*a. plast.*) Preponderență a conținutului într-o operă de artă în raport cu mijloacele formale. • */conținut* + *-ism*, după it. *contenutismo.*

conținutíst, -ă *s.m., s.f., adj.* (*lit.*) **1** *s.m., s.f.* Adept al conținutismului. **2** *adj.* Conținutistic. • pl. *-iști, -iste.* /*conținut* + *-ist.*

conținutístic, -ă *adj.* (*lit.*) De conținut, care se referă la conținutul unei opere literare; conținutist (2). • pl. *-ci, -ce.* /<it. *contenutistico.*

conțișór *s.m.* (*fam.*) Dim. al lui *conte*[1]. *Conțișorul privește și sigur El crede că zace în friguri* (EMIN.). • pl. *-i.* /*conte*[1] + *-ișor.*

conțopíst, -ă *s.m., s.f.* **1** *s.m.* (*în trecut*) Funcționar de cancelarie care făcea ciornele. *Visează onoruri de conțopist, rînji cu dispreț meșterul* (SADOV.). ◆ Grefier. **2** *s.m., s.f.* (*deprec.*) Persoană care execută lucrări mărunte de birou; copist[2] (1). *Este conțopist la un birou.* • pl. *-iști, -iste.* /<germ. *Konzipist.*

conubiái, -ă *adj.* Care se referă la conubiu; conjugal, matrimonial. • sil. *-bi-al.* pl. *-i, -e.* /<engl. *connubial*, lat. *cōnūbĭalis, -e.*

conúbiu *s.n.* **1** Căsătorie. **2** (*pom.*) Altoire. • pl. *-ii.* /<lat. *cōnūbĭum, -ii.*

cónul *s.m. art.* v. cocon[1].

conurbáție *s.f.* Formă complexă de așezare umană, constituită dintr-un oraș cu rol de centru economic, administrativ și cultural, în jurul căruia gravitează suburbii sau alte localități învecinate mai mici. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr., engl. *conurbation.*

cónus *s.m.* (*zool.*) Gasteropod marin cu cochilia convolută, cu marginile răsucite în formă conică (*Conus ebraeus marmoreus*). • pl. *-și.* /<fr. *cône*, it. *cono*; cf. gr. κῶνος „con".

convalescént, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care se află în stare de convalescență, fiind pe cale de însănătoșire deplină. *Și acum ca să nu te dezminți, mă tratezi ca pe o convalescentă* (IBR.). • pl. *-ți, -te.* /<fr. *convalescent*; cf. lat. *convalescens, -ntis.*

convalescénță *s.f.* Perioadă de tranziție între momentul vindecării unei boli, după o operație etc., și însănătoșirea deplină, prin care trece un bolnav și în care se restabilesc, progresiv, funcțiile normale ale aparatelor și sistemelor; întremare. *O învățasem în timpul convalescenței un cîntec* (IBR.). • /<fr. *convalescence*, lat. *convalescentia, -ae* <*convalescĕre* „a prinde puteri".

convectív, -ă *adj.* (*climat.*) Care ține de convecție (1), care se referă la convecție; produs prin convenție. • pl. *-i, -e.* /<germ. *konvektiv.*

convectór *s.n.* (*tehn.*) Aparat care funcționează pe principiul convecției, folosit în instalațiile de încălzire centrală. ◇ *Convector de climatizare* = aparat compus dintr-o baterie de încălzire, una de răcire, un filtru de aer și un ventilator, folosit pentru condiționarea aerului în cameră prin circulația forțată a acestuia. • pl. *-oare.* /<fr. *convecteur*, engl. *convector.*

convécție *s.f.* **1** (*climat.*) Mișcare verticală (ascendentă și descendentă) a aerului, determinată de încălzirea inegală a straturilor inferioare ale atmosferei (convecție termică) sau de obstacolele aflate în calea aerului în mișcare (convecție dinamică). **2** (*fiz.*) Trecere prin cîmpuri fluide a curentului electric sau a căldurii, din cauza deplasării particulelor lor componente. ◇ *Convecția căldurii* = transmiterea căldurii cu ajutorul curenților de fluid naturali sau artificiali. *Curenți de convecție* = mișcare pe verticală a părților unui fluid, determinată de inegalitatea densităților acestor părți. *Convecție electrică* = deplasare macroscopică a unui mediu încărcat cu electricitate. **3** (*med.*) (Metodă de) pierdere de căldură corporală prin deplasarea aerului cald în jurul organului cutanat și înlocuirea lui cu aer rece. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *convecțiúne, convéxie, convexiúne s.f.* /<fr. *convection*; cf. lat. *convectĭo, -onis* „transport".

convecțiúne *s.f.* v. convecție.

convéier *s.n.* (*tehn.*) Transportor cu mișcare continuă, format din unul sau mai multe elemente flexibile de tracțiune (cabluri, lanțuri, benzi etc.), utilizat la deplasarea obiectelor în timpul prelucrării lor; bandă rulantă. ◇ *Conveier verde* = sistem de organizare a producerii nutreturilor verzi pentru a se asigura hrănirea continuă a animalelor. • pl. *-e.* și *convéior s.n.* /<rus. *конвейер*, fr. *conveyeur*; engl. *conveyer.*

convéior *s.n.* v. conveier.

convenábil, -ă *adj.* **1** (*despre prețuri, calitate etc.*) Care convine sau poate conveni; care este acceptabil, satisfăcător, avantajos. *Nimeni nu era în stare să-l primească în mod convenabil* (D. ZAMF.). ◆ (*adv.*) În mod acceptabil, satisfăcător. *Prețurile au scăzut convenabil.* **2** (*despre mărfuri, prețuri etc.*) Care este ieftin. *Prețurile în stațiunile montane sînt foarte convenabile.* • pl. *-i, -e.* /<fr. *convenable.*

convení *vb. IV. intr.* **1** A corespunde dorințelor cuiva, a fi pe placul cuiva. *Casele plăceau la toată lumea, dar prețul nu convenea* (CAR.). **2** (*de obicei cu determ. introduse prin prep. „cu"*) A cădea de acord cu cineva; a se învoi, a se înțelege. *Am convenit cu Dedu ca întîlnirea cu Eliad să fie la Colentina* (GHICA). ◆ (*tr.*) A accepta, a admite, a fi de acord. ◆ A încheia o convenție, un contract. **3** (*despre lucruri, sau, rar, despre persoane*) A fi potrivit cu starea, situația cuiva. • prez.ind. *convín, (înv.) convíu.* /<fr. *convenir*; cf. lat. *convenire.*

conveniént, -ă *adj.* Care convine; care este potrivit, corespunzător. • sil. *-ni-ent.* pl. *-ți, -te.* /<engl. *convenient.*

conveniénță *s.f.* (*mai ales la pl.*) Ansamblul regulilor de conduită socială impuse de o anumită societate; uzanță. ◇ Loc.adj. *De convenientă* = făcut doar cu scopul de a respecta anumite norme sociale, anumite interese; de formă. Δ *Căsătorie de convenientă* = căsătorie bazată, mai ales, pe interese materiale familiale, sociale. • sil. *-ni-en-.* pl. *-e.* /<it. *convenienza.*

convenít, -ă *adj.* Stabilit prin înțelegere comună. • pl. *-ți, -te.* /v. *conveni.*

convént *s.n.* **1** (*în Biserica Catolică*) Consiliu al unei mănăstiri, al unui ordin călugăresc. **2** (*în Biserica Protestantă*) For suprem, format din clerici și laici. **3** Adunare generală a francmasonilor. • pl. *-uri.* /<fr., engl. *convent*, lat. *conventus, -us.*

conventículul *s.n.* Reuniune secretă (care conspiră împotriva statului). • pl. *-e.* /<fr. *conventicule*, lat. *conventĭcŭlum, -i.*

conventuál, -ă *adj.* Care aparține unui convent, care se referă la un convent. • sil. *-tu-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. *conventuel.*

convénție *s.f.* **1** Înțelegere între două părți care stabilește drepturi și obligații corelative (de ordin politic, economic, juridic, militar etc.) *Statele membre NATO au ajuns la o convenție privind aderarea noilor candidați.* ◆ Înțelegere între instituții, societăți economice etc. cu privire la anumite probleme sau obiective de realizat. *Convenție pentru livrarea petrolului.* ◆ Înțelegere între două sau mai multe persoane asupra unor probleme economice, juridice etc.; învoială. *O convenție tacită a fost ca Olimpia să aibă partea ei din averea mă-si* (CĂL.). **2** Tratat internațional. **3** (*jur.*) Contract (1). ◇ *Convenție matrimonială* v. matrimonial. **4** Adunare aleasă de popor pentru a reglementa și organiza o structură politică, stat, confederație, federație. *Adunarea legislativă a Franței între anii 1792 și 1794.* **5** Congres al unui partid, al unei grupări politice, întrunit cu scopul desemnării candidatului la președinție, al stabilirii platformei-program etc. *Convenția Democrată a desemnat un candidat pentru alegerile prezidențiale.* **6** (*lit., arte*) Admitere tacită a unor procedee, forme sau idei. ◆ Ansamblu de reguli, modalități etc., care guvernează creația artistică și receptarea sa. **7** (*la pl.*) Deprinderi stabilite prin tradiție. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *convențiúne s.f.* /<fr. *convention*, lat. *conventĭo, -onis*, germ. *Konvention.*

convenționál, -ă *adj.* **1** Care este stabilit prin convenție. *Am șters tot exclusivismul unei posibilități convenționale* (EMIN.). ◇ *Combustibil convențional* v. combustibil. *Semne convenționale* v semn. *Tractor convențional* v. tractor. **2** Care aparține unei convenții, care se referă la o convenție. **3** Care este acceptat prin tradiție. **4** Care provine dintr-o regulă învechită și practicată mecanic; artificial. *În anticamera apartamentelor se vedeau chiar picturi murale alegorice, cam convenționale și reci* (CĂL.). **5** (*despre firea, caracterul oamenilor sau despre acțiuni, manifestări ale lor*) Lipsit de naturalețe; prefăcut. ◇ (*adv.*) *Ce mai faci? îl întrebă Felix convențional, ca să-și ascundă neplăcerea întîlnirii* (CĂL.). • sil. *-ți-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. *conventionnel*; cf. lat. *conventiōnalis, -e.*

convenționalísm *s.n.* **1** Caracterul a ceea ce este convențional; convenționalitate. **2** (*în artă*) Tendință (și practică) de a se conforma regulilor general acceptate, fără o percepție proprie; lipsă a unor viziuni estetice sau ideologice proprii. ◆ Prezență masivă în opera de artă a unor elemente de conținut sau de expresie devenite clișee. **3** (*filos.*) Concepție pozitivistă potrivit căreia axiomele geometrice și legile științei sînt simple convenții create în mod arbitrar de oamenii de știință. **4** *Convenționalism moral* = teorie care consideră morala drept rezultat al acordului dintre indivizi asupra a ceea ce este bine sau rău. • sil. *-ți-o-.* /<fr. *conventionnalisme.*

convenționalíst, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *s.m., s.f.* Adept al convenționalismului. **2** *adj.* Care aparține convenționalismului sau convenționaliștilor, care se

referă la convenționalism sau la convenționaliști. • sil. -ți-o-. pl. -iști, -iste. /*convențional* + -*ist*; cf. și fr. *conventionnaliste*.

convenționalitáte *s.f.* Caracterul a ceea ce este convențional; convenționalism (1). • sil. -ți-o-. /<engl. ***conventionality***.

convenționalizá *vb. I. tr., refl.* A deveni sau a face să devină convențional. • sil. -ți-o-. prez.ind. -*ez*. /*convențional* + -*iza*.

convenționalizáre *s.f.* Acțiunea de *a convenționaliza* și rezultatul ei. • sil. -ți-o-. pl. -*ări*. /v. ***convenționaliza***.

convențiúne *s.f.* v. convenție.

convérge *vb. III. intr.* **1** A se îndrepta către același punct, spre aceeași direcție; a concurge (1). **2** Fig. A tinde către același țel. *Toate activitățile fundației culturale converg către același rezultat.* • prez.ind. *convérg*. /<fr. ***converger***, lat. ***convergere*** <*vergere* „a merge spre același loc".

convergént, -ă *adj.* **1** Care se îndreaptă către același punct sau către aceeași direcție; care converge. *Linii convergente.* <> (*optic.*) *Lentilă convergentă* = lentilă convexă care concentrează într-un singur focar razele paralele ce o străbat. <> Fig. *Ea oferi... imaginea absolutului, a conștiinței umane care se prezintă ca „monedă convergentă"* (CĂL.). **2** (*mat.; despre șiruri infinite de numere*) Care tinde către un anumit număr finit (limită); (*despre serii*) la care șirul sumelor parțiale este convergent. <> *Serie convergentă* v. serie. • pl. -*ți*, -*te*. /<fr. ***convergent***, lat. ***convergens, -ntis***.

convergénță *s.f.* **1** Faptul de a se îndrepta către același punct, către aceeași direcție. <> *Teoria convergenței* = teorie care preconizează evoluția celor două sisteme social-economice și politice, socialismul și capitalismul, spre un tip comun de societate, fără a fi nevoie de revoluție socială. <> Fig. Orientare către același țel. **2** (*fiz.*) Proprietate a unui fascicul de radiații de a-și micșora secțiunea, concentrîndu-se într-un singur punct. *Convergența razelor luminoase.* **3** (*optic.*) Valoarea reciprocă a distanței focale a unei lentile, exprimată în dioptrii. <> Însușire a unui sistem optic (lentilă, oglindă) de a transforma fasciculele paralele sau divergente în fascicule convergente. **4** (*mat.*) Proprietate a unui șir sau a unei serii de numere de a fi convergente. **5** (*biol.*) Apariție, în cursul evoluției, a unor asemănări structurale sau funcționale aparent similare, la organisme cu origine anatomică diferită, ca rezultat al adaptării la aceleași condiții de viață. **6** (*geogr.*) Mișcare de mase de apă, de aer etc. unele către altele sau deplasare a unor fenomene ori elemente geografice spre același loc. • pl. -*e*. /<fr. ***convergence***.

convérs, -ă *adj.* **1** (*log.; despre judecăți, raționamente*) Al cărui subiect poate fi transformat în atribut sau invers, fără a schimba sensul judecății sau fără a altera adevărul ei. **2** (*înv.; despre călugări*) Care este folosit la treburile gospodărești în cadrul unei mănăstiri. • pl. -*și*, -*se*. /<fr. ***convers***; cf. lat. *conversus*, -*a*, -*um* „convertit".

conversá *vb. I. intr.* A vorbi cu cineva; a întreține o convorbire; a discuta, a confabula (1), (*înv.*) a convorbi. *Conversară mai departe, de astă dată, mai intim* (EMIN.). • prez.ind. -*ez*. /<fr. ***converser***, lat. ***conversari***.

conversáre *s.f.* Conversație. • pl. -*ări*. /v. ***conversa***.

conversatív, -ă *adj.* Conversațional (1). • pl. -*i*, -*e*. /*conversație* + -*iv*.

conversáție *s.f.* **1** Schimb de opinii, impresii etc. (în cuvinte familiare); discuție, convorbire, colocuțiune. *Aveam treabă, n-aveam vreme de conversație* (CAR.). **2** Fel de a vorbi, de a discuta. *Avea o conversație elegantă* (BART). • pl. -*ii*. g.-d. -*iei*. și (*înv.*) *conversațiúne* *s.f.* /<fr. ***conversation***, lat. ***conversatio, -onis***, germ. ***Konversation***.

conversaționál, -á *adj.* **1** Care ține de conversație, care se referă la conversație; conversativ. **2** Interactiv. • sil. -ți-o-. pl. -*i*, -*e*. /<fr. ***conversationnel***, engl. ***conversational***.

conversațiúne *s.f.* v. conversație.

convérsie *s.f.* v. conversiune.

conversiúne *s.f.* **1** (*econ.*) Schimbare a condițiilor inițiale ale unui împrumut. <> *Conversiunea datoriilor* = schimbarea, prin lege, a condițiilor unui împrumut de către stat prin reducerea dobînzilor, prin prelungirea termenilor etc. *Conversiune de la 10 la 4%.* **2** (*fin.*) Transformare a unei valori monetare într-o valoare de altă natură. **3** Schimbare a naturii, a formei unui lucru. **4** Transformare a unui sistem fizic sau tehnic prin modificarea unor mărimi date. <> (*în forma „conversie"*) *Conversie internă* = transferare a excesului de energie a unui electron excitat către unul dintre electronii periferici ai atomului respectiv. **5** (*chim.*) Mărime care exprimă transformarea substanțelor inițiale dintr-o reacție chimică, exprimată de obicei în procente pe unitate de timp. <> Transformare, în urma unui proces chimic, a unei specii de molecule în alte specii de molecule. **6** (*biol.; în forma „conversie"*) Schimbare în ordinea liniară a genelor; transmutație genetică. **7** (*lingv.*) Reluare în ordine inversă a termenilor unei sintagme sau fraze, fără ca înțelesul să sufere; reversiune. **8** (*lingv.*) Formare de cuvinte noi prin schimbarea categoriei gramaticale; hipotaxă. **9** (*log.*; și *conversiunea judecăților*) Răsturnare a unei judecăți prin înlocuirea reciprocă a subiectului cu predicatul. **10** (*cib.*) Traducere a unui cuvînt, număr sau mesaj alfanumeric dintr-un cod sau limbaj într-altul. **11** (*inform.*) Schimbare a formei de reprezentare a informației în contextul unui sistem de calcul. <> *Conversiune de fișiere* = transformare a modului de organizare și, eventual, a codului informației unui fișier în momentul copierii. **12** (*psih.*) Mecanism psihic care face să apară un simptom corporal în locul unui afect refulat ce nu poate accede în conștiință fără a provoca o reacție de angoasă. **13** (*milit.*) Mișcare prin care frontul unei unități militare își schimbă direcția. • pl. -*i*. și *convérsie* *s.f.* /<fr., engl. ***conversion***, lat. ***conversio, -onis*** <*convertere* „a se îndrepta spre".

convertí *vb. IV.* **1** *refl., tr.* (*urmat cu determ. introduse prin prep. „la"*) A-și schimba sau a determina pe cineva să-și schimbe opiniile, convingerile (religioase). *S-a convertit la islamism.* **2** *tr.* (*compl. indică valori*) A schimba, a preface, a transforma. **3** *tr.* (*fin.; compl. indică unități bănești ale unei țări*) A schimba în aur sau în valută străină, potrivit cursului de schimb. • prez.ind. -*esc*. /<fr. ***convertir***, lat. ***convertere*** „a întoarce".

convertíbil, -ă *adj.* **1** Care poate fi convertit. *Monedă convertibilă.* <> *Devize convertibile* v. deviză. **2** *Avion convertibil* = convertoplan. **3** *Automobil convertibil* = automobil decapotabil. • pl. -*i*, -*e*. /<fr. ***convertible***, lat. ***convertibilis, -e***.

convertibilitáte *s.f.* (*fin.*) **1** Însușirea de a fi convertibil. <> Calitate a unei monede de a putea fi schimbată liber cu alte monede, devize, aur etc., care obligă totodată banca emitentă la schimb, în condiții oficiale. **2** Obligație a băncii de a schimba, la cerere, bancnotele, cu aur sau cu deviza-aur la paritatea oficială. • pl. -*ăți*. /<fr. ***convertibilité***.

convertibilizá *vb. I. tr.* (*fin.; compl. indică unități bănești*) A face convertibil. • prez.ind. pers. 3 -*ează*. /***convertibil*** + -*iza*.

convertibilizáre *s.f.* (*fin.*) Faptul de *a convertibiliza*. • pl. -*ări*. /v. ***convertibiliza***.

convertínă *s.f.* (*fiziol.*) Pseudoglobulină care intervine în mecanismul coagulării sîngelui. • pl. -*e*. /<fr. ***convertine***; cf. lat. *convertĕre* „a întoarce, a schimba".

convertinemíe *s.f.* (*med.*) Prezența convertinei în sînge. • g.-d. -*iei*. /<fr. ***convertinémie***.

convertíre *s.f.* **1** Schimbare a opiniilor, a convingerilor (religioase). *Cînd văzu că studentul nu se arată deloc încîntat de ideea convertirii la creștinism, Aurica crezu că e mai bine să se înlăture problema religioasă* (CĂL.). **2** Transformare, prefacere a unei valori în alta. **3** (*fin.*) Schimbare a bancnotei în valută. • pl. -*i*. /v. ***converti***.

convertít, -á *adj.* **1** (*despre oameni*) Care a trecut la o altă credință religioasă, politică etc. **2** (*fin.; despre valori*) Transformat prin convertire. • pl. -*ți*, -*te*. /v. ***converti***.

convertizá *vb. I. tr.* A supune convertizării. • prez. ind. -*ez*. /***converti*** +-*iza*.

convertizáre *s.f.* **1** (*metalurg.*) Proces care constă în îndepărtarea unor impurități dintr-o masă metalică (de fontă, plumb, cupru etc.), în stare topită, pe baza unor reacții exoterme de oxidare, folosind un curent de aer sau de oxigen și vapori de apă. **2** (*electr.*) Transformare a curentului electric alternativ în curent continuu sau invers, cu ajutorul unui convertizor. • pl. -*ări*. /v. ***convertiza***; cf. și fr. *convertissage*.

convertizór *s.n.* **1** Dispozitiv mecanic de transformare a unei mișcări sau a unei forțe. **2** (*metalurg.*) Cuptor folosit pentru operația de convertizare; cuptor (basculant sau rotativ), căptușit cu materiale refractare, în care se obține oțelul topit, prin trecerea sub presiune a unui curent de aer sau a unui gaz oxidant, printr-o masă de metal topit. **3** Mașină sau dispozitiv care transformă parametrii sau valoarea unei mărimi. <> (*electr.*) *Convertizor rotativ* = mașină care transformă un gen de curent electric în altul. **4** Mașină cu ajutorul căreia grișul este transformat în făină. **5** (*inform.*) Aparat care servește la transferarea informațiilor de pe un suport pe altul. • pl. -*oare*. /<fr. ***convertisseur***.

convertografíe *s.f.* (*fiz.*) Metodă de memorare și transpunere în imagini a efectelor unui cîmp electromagnetic tranzitoriu cu ajutorul unor radiații de înaltă frecvență. • g.-d. -*iei*. /***convertor*** + ***grafie***.

convertoplán *s.n.* (*av.*) Avion cu aripa mobilă în jurul unui ax paralel cu anvergura, care poate să decoleze și să aterizeze vertical, trecînd instantaneu la zborul orizontal de mare viteză; avion convertibil. • pl. -*e*. /<engl. ***convertiplane***.

convertór *s.n.* **1** (*electr.*) Dispozitiv al sistemelor de reglare automată, al aparatelor sau al instrumentelor de măsură care realizează conversia directă a unei forme de energie în alta. <> *Convertor fotoelectric* = celulă fotoelectrică. *Convertor termoionic* = dispozitiv care transformă direct energia termică în energie electrică. **2** (*telec.*) Circuit electronic cu un singur tub electronic, care transformă frecvența semnalelor incidente în radioreceptoare. *Convertor de frecvență.* **3** (*telec.*) Adaptor pentru recepționarea undelor ultrascurte. • pl. -*oare*. /<engl. ***converter***, germ. ***Konverter***.

convéx, -ă *adj.* **1** (*în opoz. cu „concav"*) Care are suprafața rotunjită și bombată; care prezintă o curbură în exterior sau o proeminență, în formă de umflătură; curbat, bombat. <> (*optic.; despre lentile*) Care are una din fețe bombată în exterior. **2** (*mat.*) *Mulțime convexă* (*de puncte din plan* sau *din spațiu*) = mulțime care, odată cu fiecare două puncte, conține întregul segment ce le unește. • pl. -*cși*, -*xe*. /<fr. ***convexe***, lat. ***convexus, -a, -um*** „boltit".

convéxie *s.f.* v. convecție.

convexitáte *s.f.* (*în opoz. cu „concavitate"*) Însușirea de a fi convex; suprafață sau formă bombată, ieșită în afară; proeminență, umflătură. *Ușa... se întindea de la cele două trepte de piatră, tocite în modul convexității* (CĂL.). • pl. -*ăți*. /<fr. ***convexité***, lat. ***convexitas, -atis***.

convexiúne *s.f.* v. convecție.

convícție *s.f.* v. convicțiune.

convicțiúne *s.f.* (*înv.*) Convingere (1). *Olimpia [vorbea] moale, sentențios și cu o mare convicțiune* (CĂL.). • pl. -*i*. și *convícție* *s.f.* /<fr. ***conviction***, lat. ***convictio, -onis***.

convițuí *vb. IV. intr.* A trăi în același loc cu cineva; a coabita (1). • prez.ind. -*iesc*. /***con***[3]- + ***viețui***; cf. lat. *convivere*.

convițuíre *s.f* Faptul de *a convițui*; coabitare. *Stima lui pentru Otilia creștea pe măsura convițuirii lui cu ea în aceeași casă* (CĂL.). • pl. -*i*. /v. ***convițui***.

convițuitór, -oáre *adj.* (*despre oameni*) Care locuiește în același loc cu cineva. • sil. -*țu-i-*. pl. -*ori*, -*oare*. /***convițui*** + -*tor*.

convingátór, -oáre *adj.* (*despre lucruri, fapte, argumente etc.*) Care poate convinge; edificator, concludent (1). *Avea un aer convingător.* <> (*adv.*) *Vorbește convingător.* • pl. -*ori*, -*oare*. /***convinge*** + -*(ă)tor*.

convínge *vb. III.* **1** *tr.* (*compl. indică oameni*) A face (prin probe și argumente) să recunoască ceva, să adopte o altă părere decît a lui; a face să creadă ceva. *Mai caută de-l convinge și tu, că pe mine m-a obosit* (CAR.). **2** *refl.* (*despre oameni*) A-și da seama, a recunoaște că ceva este într-un anumit fel; a se încredința, a se asigura de ceva. *Poți, dacă vrei, să mergi să te convingi* (CAR.). • prez.ind. *convíng*; part. *convíns*. /<lat. ***convincere***, după *învinge*.

convíngere *s.f.* **1** Faptul de a determina pe cineva (prin probe și argumente) să recunoască ceva, să adopte o altă părere decît a lui; (*înv.*) convicțiune. **2** Punct de vedere; opinie. *O argumentare strînsă și cinstită e de ajuns spre a schimba convingerile greșite* (IBR.).

◇ Expr. *A schimba convingerile cum schimbi cămășile* v. cămașă. **3** Părere fermă asupra unui lucru, a unui fapt etc.; credință (1), certitudine (2). *Asta e convingerea mea nestrămutată* (CĂL.). ◆ Încredere; siguranță. *Spusese astea cu multă convingere* (AGÂR.). ◇ Loc.adv. *Cu convingere* = în mod hotărît; ferm. *Fără convingere* = *a)* în chip vag, nehotărît. *Îi răspunse fără convingere că-și va termina lucrarea; b)* fără entuziasm, fără tragere de inimă; în silă. *Lucrează fără convingere.* • pl. *-i.* /v. ***convinge***.

convíns, -ă *adj.* (*despre oameni*) **1** Care a fost determinat să adopte o părere. **2** Care este ferm în convingerile sale; încredințat, hotărît. *Să fi mers, ca niște cetățeni convinși, să facem și noi o manifestație* (CAR.). • pl. *-și, -se.* /v. ***convinge***.

convív, -á *s.m., s.f.* (*înv.*) Comesean. *Convivii ridicară întîi paharul în sus, cu gîndul de a ciocni* (CĂL.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***convive***, lat. ***convīva, -ae***.

conviviál, -á *adj.* Care aparține convivului, care se referă la conviv; care provine de la conviv. • sil. *-vi-al.* pl. *-i, -e.* /<engl. ***convivial***.

convocá *vb. I. tr.* (*compl. indică persoane, corpuri constituite etc.*) A chema (2) (în mod oficial) într-un loc, cu un anumit scop. *Apelă la popa Țuică, pe care-l convocă la biserică pentru mărturisire* (CĂL.). ◇ (*refl. pas.*) *Aceste adunări se convocau de domn pentru facerea legilor* (BĂLC.). • prez.ind. *convóc.* /<fr. ***convoquer***, lat. ***convocare***.

convocábil, -ă *adj.* Care poate fi convocat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***convocable***.

convocáre *s.f.* Acțiunea de *a convoca* și rezultatul ei; (*înv.*) convocațiune. ◆ Concr. Anunț scris prin care este convocată o persoană, o adunare etc. *Am primit de la director o convocare.* • pl. *-ări.* /v. ***convoca***.

convocát, -á *adj.* (*despre persoane*) Chemat la o adunare. • pl. *-ți, -te.* /v. ***convoca***.

convocatór, -oáre *adj., s.n.* **1** *adj.* Care convoacă. **2** *s.n.* Listă cu persoanele convocate la o adunare, pe care se semnează de luare la cunoștință. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***convocateur***.

convocațiúne *s.f.* (*înv.*) Convocare. • pl. *-i.* /<fr. ***convocation***, lat. ***convŏcatio, -onis***.

convói *s.n.* **1** Grup, șir de vehicule care transportă materiale, trupe etc. și care merg într-o anumită direcție, pe un anumit drum; coloană (8). ◆ (*nav.*) Formație de nave care navighează sub protecția unei escorte. **2** Grup, șir de oameni care se deplasează într-o anumită direcție (și cu același scop). *Bărbații, după ce-și făceau rîndul, treceau în urma convoiului* (D. ZAMF.). ◆ Spec. Cortegiu (mortuar). *Ne apropiem de convoiul ce mergea repede spre cimitir* (EMIN.). • pl. *-oaie, -uri.* /<fr. ***convoi***, it. ***convoglio***, rus. ***конвой***.

convoiáj *s.n.* **1** (*milit.*) Dirijare de avioane noi pe teatrele de operații. **2** (*nav.*) Escortare a unui convoi de nave. • pl. *-e.* /<fr. ***convoyage***.

convolút[1] *s.n.* **1** Volum care cuprinde mai multe lucrări ale aceluiași autor sau avînd aceeași tematică. **2** Grup de scrieri catalogate separat în biblioteci sau arhive. • pl. *-uri.* /<germ. ***Konvolut***.

convolút[2]**, -ă** *adj.* **1** (*bot., zool.; despre organe*) Care are marginile răsucite în formă de cornet. ◆ Răsucit spre el însuși. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***convoluté***, lat. ***convolutus, -a, -um***.

convolúție *s.f.* **1** Răsucire; întoarcere. **2** (*mat.*) Funcție de compunere a două funcții de repartiție, care conduce la o nouă funcție de repartiție. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) ***convoluțiúne*** *s.f.* /<fr. ***convolution***.

convoluțiúne *s.f.* v. convoluție.

convolvulacée *s.f.* (*la pl.*) Familie de plante dicotiledonate, cu petalele unite, care se cațără prin răsucire (*Convolvulaceae*); (*și la sg.*) plantă care face parte din această familie. • pl. *-cee.* /<fr. ***convolvulacées***.

convorbí *vb. IV. intr.* (*înv.*) A conversa. *Am început să convorbim despre vreme* (CAR.). • prez.ind. *-esc.* /***con***[3]*-* + ***vorbi***, după germ. *unterreden*.

convorbíre *s.f.* Conversație (1), colocuțiune. *Se auzeau de afară frînturi de convorbire.* ◇ *Convorbire-fulger* = discuție rapidă. *Convorbire telefonică* = conversație realizată prin telefon. ◇ Expr. *A ține convorbire* (*cu cineva*) v. ține. ◆ (*de obicei la pl.*) Întîlnire oficială. *La convorbiri au luat parte primul ministru și omologul său francez.* • pl. *-i.* /v. ***convorbi***.

convorbitór, -oáre *s.m., s.f.* Participant la o discuție, la o conversație; interlocutor. • pl. *-ori, -oare.* /***convorbi*** + *-tor*.

convulsá *vb. I. refl.* (*med.*) A se convulsiona (1). • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***convulser***.

convúlsie *s.f.* **1** (*med.*) Contracție involuntară, instantanee și sacadată a musculaturii unui segment corporal sau a întregului corp, survenită în epilepsie, tetanie, stări febrile; spasm. *Atît putu să zică și căzu în convulsiuni* (CAR.). ◆ Restr. Schimonosire a gurii provocată de o contracție a mușchilor feței, care exprimă nemulțumire, dispreț etc. *Aglae suferi și ea o scurtă convulsiune a mușchilor feței, dar nu-și schimbă poziția de pe scaun* (CĂL.). **2** Fig. Frămîntare, zvîrcolire; încordare. *Nimeni nu e torturat în disperare de probleme, ci de convulsiunile și arderile în propria lui existență* (CIOR.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) ***convulsiúne*** *s.f.* /<fr. ***convulsion***, lat. ***convulsĭo, -onis***.

convulsioná *vb. I. refl.* **1** (*med.*) A avea convulsii; a se convulsa. **2** Fig. A se frămînta, a se zvîrcoli; a se încorda. • sil. *-si-o-.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***convulsionner***.

convulsionánt, -ă *adj.* (*med.*) Care provoacă convulsii (1). • sil. *-si-o-.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***convulsionant***.

convulsionár, -ă *adj.* (*med.*) Care are convulsii (1). • sil. *-si-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***convulsionnaire***.

convulsionát, -ă *adj.* (*med.*) Cuprins de convulsii (1). *Văzu chipul convulsionat al lui frate-său* (CE. PETR.). ◇ Fig. *E o localitate înconjurată de munți convulsionați, înlăuntru cărora oamenii sfredelesc fără încetare* (BOGZA). • sil. *-si-o-.* pl. *-ți, -te.* /v. ***convulsiona***.

convulsioterapíe *s.f.* (*med.*) Metodă terapeutică de șoc, constînd în provocarea intenționată a convulsiilor (1). • sil. *-si-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***convulsiothérapie***.

convulsiúne *s.f.* v. convulsie.

convulsív, -á *adj.* (*med.*) **1** Care aparține convulsiei (1), care se referă la convulsie. **2** Care se manifestă prin convulsii (1); caracterizat prin convulsii; care este însoțit de convulsii. *Fata cu rîsul convulsiv avea nări largi* (CĂL.). ◇ (*adv.*) *Capul său palid, pe jumătate mort, tremura convulsiv* (EMIN.). ◇ *Tuse convulsivă* = boală contagioasă la copii, care se manifestă prin accese de tuse spasmodică, prelungită, puternică; (*pop.*) tuse măgărească. • pl. *-. -i, -e.* /<fr. ***convulsif***.

convulsivánt, -ă *adj., s.n.* (Substanță, proces patogen) care provoacă convulsii (1). • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***convulsivant***; cf. lat. *convulsus, -a, -um* „zdruncinat".

coobligát, -ă *s.m., s.f.* **1** (*jur.*) Persoană care este într-un raport de obligație reciprocă cu cineva. **2** (*econ.*) Debitor solidar cu alții la plata unei datorii. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***coobligé***.

coobligáție *s.f.* Obligație reciprocă sau comună mai multor persoane. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***coobligation***.

coocupánt, -ă *s.m., s.f.* Persoană care ocupă un loc împreună cu altcineva. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***cooccupant***.

cool [kul] *s.n.* (*muz.*) Stil în jazzul modern, care se caracterizează printr-o interpretare interiorizată, reținută, cu sonorități puțin vibrate, aproape detimbrate, cu o frază relaxată, refuzînd orice efuziune afectivă sau temperamentală. ◆ (*adj.; exclam.; mai ales în limbajul tinerilor*) Grozav! Extraordinar! • /<engl. ***cool*** *[jazz]*.

coolman ['kulmen] *s.m.* Persoană care interpretează muzica de jazz; adept al stilului cool. • pl. *-i.* /<engl. ***cool man***.

coopará *vb. I. intr.* **1** A lucra împreună cu cineva, a lua parte la o lucrare comună; a colabora (1). **2** A-și da concursul; a conlucra. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***coopérer***, lat. ***cooperari***.

cooperánt, -á *adj., s.m., s.f.* (Persoană) cu care se poate coopera. • pl. *-ți, -te.* /***coopera*** + *-ant*.

cooperáre *s.f.* **1** Colaborare (sistematică) a unor persoane, unități economice, țări etc. în producerea sau desfacerea anumitor produse, în cercetarea științifică și tehnică etc.; muncă în comun; cooperație (2). **2** Conlucrare. • pl. *-ări.* /v. ***coopera***.

cooperatísm *s.n.* (*econ.*) **1** Sistem economic care atribuie un rol important cooperației. **2** Curent în economie potrivit căruia capitalismul ar putea fi înlocuit cu un nou regim social-economic, pe cale pașnică, prin generalizarea treptată a cooperației de consum; cooperativism. • /<fr. ***coopératisme***.

cooperatíst, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care aparține cooperației, care se referă la cooperație. **2** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care activează în cooperație. • pl. *-iști, -iste.* /***cooperați[e]*** + *-ist*.

cooperatív, -ă *adj.* Care cooperează; binevoitor. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***coopératif***.

cooperatívă *s.f.* **1** Organizație economică, formată prin asocierea voluntară a unui grup de persoane (mici producători, meseriași, consumatori), pentru producerea, cumpărarea, desfacerea în comun a unor produse, pentru acordarea de credite, pentru prestarea de servicii etc. ◆ Concr. Magazin de desfacere al unei organizații cooperatiste. **2** *Cooperativă de consum* (sau *de aprovizionare și desfacere*) = unitate economică autonomă, creată prin asocierea consumatorilor, bazată pe liberul lor consimțămînt, în vederea achiziționării și desfacerii în comun a produselor. *Cooperativă de producție* = cooperativă care produce o serie de bunuri agricole sau de industrie ușoară. *Cooperativă meșteșugărească* = unitate economică autonomă, în care se unește de bunăvoie un grup de meseriași pentru a lucra în comun cu mijloace care intră în proprietate comună. (*ieșit din uz*) *Cooperativă agricolă de producție* = unitate economică socialistă, formată prin asocierea țăranilor, bazată pe proprietatea comună asupra mijloacelor de producție și a producției; (*ieșit din uz*) colectivă (III). • pl. *-e.* /<fr. ***coopérative***.

cooperativísm *s.n.* (*econ.*) Cooperatism. • ***/cooperativ*** *+ -ism*.

cooperativíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Adept) al cooperativismului. • pl. *-iști, -iste.* ***/cooperativ*** *+ -ist*.

cooperativizá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică producători*) A atrage în cooperativă, a supune cooperativizării. **2** (*ieșit din uz; compl. indică mijloace de producție ale țărănimii*) A uni în cooperative agricole de producție; (*ieșit din uz*) a colectiviza (2). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***coopérativiser***.

cooperativizáre *s.f.* **1** Proces de unire a micilor producători în cooperative. **2** (*ieșit din uz*) *Cooperativizarea agriculturii* = organizare a țăranilor în cooperative agricole de producție. • pl. *-ări.* /v. ***cooperativiza***.

cooperativizát, -á *adj.* (*despre regiuni, sate etc.*) Care a fost supus cooperativizării. • pl. *-ți, -te.* /v. ***cooperativiza***.

cooperatór, -oáre *s.m., s.f.* **1** Colaborator. **2** Persoană care face parte dintr-o cooperativă, care participă la o cooperativă. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***coopérateur***.

cooperáție *s.f.* **1** Formă de organizare a muncii prin participarea în comun a mai multor persoane, cu mijloace de producție proprii, la același proces de muncă, cu scop productiv și economic. **2** Cooperare (1). **3** Asociere liber consimțită de persoane, în întreprinderi cooperatiste de producție, de consum, de desfacere, de credit, de prestări de servicii etc. **4** Sistemul cooperativelor dintr-un anumit domeniu de activitate. *Cooperație de consum.* • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***coopération***, rus. ***кооперация***.

cooperít *s.n.* (*mineral.*) Sulfură naturală de platină, de culoare brună-cenușie, mată, care este principalul minereu de platină. • /<engl. ***cooperite***.

cooptá *vb. I. tr.* (*compl. indică persoane, membri ai unui partid etc.*) A primi într-un colectiv, într-un comitet etc., cu consimțămîntul membrilor acestuia. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***coopter***, lat. ***cooptare*** „a alege".

cooptáre *s.f.* Primire a unei persoane într-un colectiv, într-un comitet etc., cu consimțămîntul membrilor lor. *Cooptarea a noilor membri în comitet.* • pl. *-ări.* /v. ***coopta***.

cooptát, -á *adj.* (*despre persoane*) Care este ales ca membru într-un colectiv. • pl. *-ți, -te.* /v. ***coopta***.

coordinánță *s.f.* **1** (*chim.*) Legătură chimică particulară care explică legătura mai multor molecule dintr-un compus complex. **2** (*fiz.*) Număr total al ionilor sau atomilor legați direct la un element central. • pl. *-e.* /<fr. ***coordinence***.

coordinát, -ă *adj.* (*chim.; despre atomi, radicali etc.*) Care este implicat într-o legătură coordinativă. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***coordiné***.

coordinatívă *adj.* (*chim.*) *Legătură coordinativă* = legătură ce apare într-o serie de combinații chimice, realizată între doi atomi (unul donor și celălalt acceptor) ai perechii de electroni prin care se realizează legătura chimică. • /<fr. ***coordinatif***.

coordoná *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică părțile unui tot*) A pune de acord. **2** (*compl. indică acțiuni, proiecte, activități etc.*) A îndruma unitar în vederea unui scop comun. *De ce nu am putea să coordonăm șirul fenomenelor sale cum voim noi* (EMIN.). • pl. *-ez.* /<fr. ***coordonner***.

coordonáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a coordona* și rezultatul ei. **2** (*gram.*) Relație de egalitate, stabilită în cadrul unui enunț, între două sau mai multe cuvinte, între părți de propoziție sau între propoziții, fără ca un element să depindă, din punct de vedere gramatical, de celălalt. *Raport de coordonare.* **3** (*log.*) Raport între mai multe noțiuni de același fel, subordonate unui gen comun. • pl. *-ări.* /v. ***coordona***.

coordonát, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* Pus de acord cu alte părți; armonizat. **2** *adj.* (*log.; despre noțiuni*) Care se află pe același plan, fiind subordonate unui gen comun. **3** *adj.* (*gram.*) *Propoziție coordonată* (*și subst. f.*) = (propoziție) care se află în raport de coordonare cu altă propoziție. **4** *s.f.* (*geom.; la pl.*; și, *adj., axe coordonate*) (Drepte) perpendiculare. **5** *s.f.* (*geom.*) Fiecare dintre elementele (numere, distanțe, unghiuri etc.) care precizează poziția unui punct în raport cu un sistem de referință dat. *Coordonatele rectilinii.* ◇ *Sistem de coordonate* = sistem de referință căruia îi este asociat un anumit mod de determinare a coordonatelor unui punct. *Coordonate carteziene* v. cartezian. *Coordonate polare* v. polar. *Coordonate rectangulare* v. rectangular. **6** *s.f.* (*geogr.; la pl.*) Valori cu ajutorul cărora se determină poziția unui punct, fie în spațiu, fie în plan, față de un sistem de referință convențional și care se exprimă unghiular (grade, minute, secunde), metric (metri, kilometri etc.) sau mixt (unghi și distanță). ◇ *Coordonate geografice* = longitudinea și latitudinea, care se exprimă atît prin valori unghiulare, cît și prin valori metrice. **7** *s.f.* (*astron.*) Sistem de numere care permit determinarea poziției aștrilor pe bolta cerească. ◇ *Coordonate ecliptice* = latitudinea și longitudinea aștrilor pe bolta cerească. *Coordonate galactice* v. galactic. *Coordonate orizontale* v. orizontal. **8** *s.f.* Fig. Direcție, reper; situație; cadru. *Cunoașterea coordonatelor actuale ale vieții socioculturale.* **9** *s.f.* Fig. Dată. • pl. *-ți, -te.* /v. ***coordona***; cf. și fr. *coordonné.*

coordonatív, -ă *adj.* (*gram.; despre grupuri de cuvinte*) Care are rol de părți de propoziție nepredicative, în relație de coordonare, nedependente sau dependente de un element regent, comun tuturor, ori regente față de un element subordonat tuturor. • pl. *-i, -e.* /<germ. ***koordinativ***.

coordonatór, -oáre *adj., subst.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care coordonează o activitate, care îndeplinește o funcție de coordonare. *Redactor coordonator.* **2** *adj.* (*gram.*) *Conjuncție coordonatoare* = conjuncție care stabilește un raport de coordonare între propoziții sau între părți de propoziție, exprimînd diferitele relații dintre acestea. **3** *s.n.* (*aeron.*) Aparat care indică în mod automat pilotului, în cursul zborului, poziția avionului și distanța parcursă de la punctul de decolare. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***coordonnateur***.

coordonográf *s.n.* (*geogr.*) Instrument folosit în cartografie pentru raportarea automată a punctelor în funcție de coordonatele lor. • pl. *-e.* /<fr. ***coordinatographe***.

cop *s.n.* (*reg.*) **1** Măsură de capacitate de aproape un litru. ◆ Vas având această capacitate; cană. *După masă se punea Ș-un cop de vin îmi cerea* (EMIN.). ◆ Conținutul acestui vas. **2** Urcior. **3** Fund de pălărie. • pl. *-uri.* /<sâs. ***kôp***.

copác *s.m.* (*bot.*) **1** Plantă cu trunchiul lemnos și înalt, cu crengile ramificate la o distanță oarecare de sol, formînd o coroană; arbore, pom. *Afară vîjîia vîntul prin copacii seculari ai parcului* (EMIN.). ◇ *Inima copacului* v. inimă. ◇ Expr. *S-a suit scroafa în copac* v. sui. ◇ Poet. *Copacii somnoroși ne cheamă S-acopere iubirea sub parfumata lor maramă* (VLAH.). **2** (*pop.*) Arbore înalt, gros și uscat. **3** (*pop.*) Trunchi (de fag sau de stejar) foarte gros. • pl. *-ci.* (*reg.*) *copáci s.m.* /cuv. autoh.; cf. alb. *kopač.*

copáci *s.m.* v. copac.

copái *s.n.* (*farm.*) Substanță extrasă din copaier, care conține terebentină, folosită în medicină, împotriva unor tulburări ale căilor urinare. • pl. *-i.* /<fr. ***copahu*** <cuv. tupi.

copáie *s.f.* (*pop.*) **1** Vas de lemn de formă alungită, folosit în gospodărie; albie, covată (1). *Copilul doarme-n copaia lui atîrnată de frînghii în tavan* (CAR.). **2** Ladă în care curge la moară făina măcinată. **3** Leagăn. **4** Luntre. • pl. *-ăi.* /<bg. ***копания***, srb. ***kopanja***.

copaiér *s.m.* (*bot.*) Arbore înalt, cu lemnul roșu, cu suc rășinos și balsamic, folosit în medicină, care crește în America de Sud și Africa tropicală (*Copaifera officinalis*). • pl. *-i.* /<fr. ***copayer, kopaïer***.

copál *s.n.* Rășină naturală transparentă, de culoare galbenă, asemănătoare chihlimbarului, care provine din descompunerea în pămînt a arborilor rășinoși fosili sau din diverse plante tropicale, folosită la fabricarea lacurilor de ulei rezistente la intemperii. • /<fr., sp. ***copal*** <cuv. aztec.

copaliér *s.m.* (*bot.*) Arbore care produce copal. • sil. *-li-er.* pl. *-i.* /<fr. ***copalier***.

copán *s.n.* (*pop.*) **1** Coapsă de animal; șold. **2** Picior de pasăre. *Venea să-i aducă un copan de pui ciugulit* (G. M. ZAMF.). • pl. *-e.* /<bg. ***копан***, ngr. ***κόπανον***.

copartáj *s.n.* (*jur.*) Partaj făcut între mai multe persoane. • pl. *-e.* /<fr. ***copartager***.

copartajá *vb. I. tr.* (*compl. indică bunuri, averi etc.*) A partaja cu una sau mai multe persoane. • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***copartager***.

copartajánt, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care participă la un partaj. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***copartageant***.

coparticipá *vb. I. intr.* A participa la ceva împreună cu alții. • prez.ind. *-partícip.* /<fr. ***coparticiper***.

coparticipánt, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care participă la o antrepriză, la o asociație etc. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***coparticipant***.

coparticipáre *s.f.* Acțiunea de *a coparticipa* și rezultatul ei; participare la ceva împreună cu alții; coparticipație. • pl. *-ări.* /v. ***coparticipa***.

coparticipáție *s.f.* Coparticipare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***coparticipation***.

copástie *s.f.* (*mar.; pop.*) Bordură de lemn sau de metal, fixată în partea de sus a parapetului sau a balustradei bordajelor unei nave. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<ngr. ***κουπαστή***, tc. ***küpeşte***.

copatrón *s.m.* Patron care împarte proprietatea asupra firmei cu o altă persoană. *Fiind în prag de faliment, cei doi copatroni au dispărut din țară.* • pl. *-i.* /***co-*** + ***patron***.

copăcél *s.m.* (*bot.*) **1** Dim. al lui *copac.* ◇ Expr. (*adv.*) *A sta* (sau *a merge, a umbla*) *copăcel* = (*despre copii mici*) a sta (sau a merge, a umbla) pe picioare încet și cu grijă. *Cînd începusem a merge copăcel* (CR.). **2** Plantă erbacee anuală, cu florile albe-roșietice, cu frunzele lanceolate și cu fructele în formă de capsulă, care se deschid brusc cînd sînt atinse (*Impatiens balsamina*); balsamină. • pl. *-ei.* /***copac*** + *-el.*

copăí *vb. IV.* (*pop.*) A prăși. • prez.ind. *-iesc.* /<sl. vechi ***копати***, srb. ***kopati***, bg. ***копая***.

copăíre *s.f.* (*pop.*) Prășire. • pl. *-i.* /v. ***copăi***.

copăít *s.n.* (*pop.*) Prășitul porumbului. • /v. ***copăi***.

copăiță *s.f.* (*pop.*) **1** Dim. al lui *copaie*; covățică (1). *În iarbă, la un loc bătătorit într-adins, o copăiță, și în copăiță, un copilaș* (CAR.). **2** Teică la moară. • pl. *-e.* /***copaie*** + *-iță*.

copărtáș, -ă *s.m., s.f.* Persoană considerată în raport cu altele cu care participă la o afacere, la o împărțeală etc. • pl. *-i, -e.* /***co-*** + ***părtaș***.

cópcă[1] *s.f.* **1** Sistem format din două piese metalice (un cîrlig și un inel), care este folosit pentru prinderea a două părți ale unei confecții. *Mihai purta pe cap un calpac unguresc împodobit cu o egretă neagră... legată cu o copcă de aur* (BĂLC.). **2** (*la pl.*) Nasturi metalici peste care se trece șiretul ghetelor. **3** (*constr.*) Agrafă pentru învelitori, folosită la fixarea barelor de lemn care susțin acoperișul. **4** (*tehn.*) Proeminență în formă de limbă a unei piese plate, care intră în orificiul altei piese plate, realizînd îmbinarea prin încopciere. **5** (*pesc.*) Plasă de pescuit fixă și suspendată. • pl. *-copci.* și (*reg.*) *cópcie s.f.* /<bg. ***копка***.

cópcă[2] *s.f.* **1** Gaură făcută în gheața unei ape (rîu, lac etc.). pentru pescuit sau pentru scos apă. ◇ Expr. (*fam.*) *A se duce* (sau *a merge*) *pe copcă* = (*despre bunuri*) a se pierde, a se irosi, a se distruge; (*despre oameni*) a intra într-o mare încurcătură, a o păți. *Aiti... ne-am dus pe copcă* (EMIN.). **2** Adîncitură în albia unei ape curgătoare. **3** Gaură făcută într-o șira de paie, în care se ține uneori pleava. *Fînul cu care astupase Agripina copca scobită sub căpiță era răvășit* (GAL.). **4** Scobitură, gaură făcută în pămînt, în piatră etc. *O pînză lată de apă... s-aruncă de la o înălțime amețitoare într-o copcă de piatră* (VLAH.). ◆ Scobitură de dimensiuni mici făcută în pămînt pentru a planta o sămînță. **5** (*reg.*) Salt al animalelor cînd fug repede. *O căprioară răsări la marginea poienii, făcu cîteva copce și trecu apoi ca fulgerul peste pîrău* (SADOV.). ◇ Expr. *A o ține într-o copce* v. ține. ◇ Ext. *Escadroanele se mișcă, saltă-n copce* (ALECS.). • pl. *-copci, -ce.* /<bg. ***копка***, tc. ***kopça***.

copcí *vb. IV. tr.* (*reg.*) **1** A face gropi mici în jurul pomilor pentru a pune îngrășăminte. **2** A dezgropa via din pămînt. **3** A subția un lemn cu tesla. • prez. ind. *-esc.* /***copcă***[2] + *-i.*

cópcie *s.f.* v. copcă[1].

copcíre *s.f.* (*tehn.*) Solidarizare a capetelor țevilor, după centrare, prin puncte de sudură. • pl. *-i.* /de la ***copcă***[1].

copéică *s.f.* (*fin.*) Unitatea monetară divizionară rusească (și sovietică), având valoarea unei sutimi dintr-o rublă. • pl. *-ci,* (*înv.*) *-ce.* /<rus. ***копейка***.

copepód *s.n.* (*la pl.*) Subclasă de crustacee mici, cu corpul fără carapace, care formează planctonul din apele dulci sau marine (*Copepoda*); (*și la sg.*) crustaceu din această clasă. • pl. *-e.* /<fr. ***copépodes***; cf. gr. *κώπη* „vîslă".

coperământ *s.n.* (*înv.*) **1** Înveliș. **2** Cort. **3** Colibă. **4** Adăpost. **5** Capac. **6** Fig. Înțeles ascuns. • pl. *-uri.* /lat. ***co(o)perimentum***.

coperí *vb. IV.tr., refl.* (*înv., reg.*) A (se) acoperi. • prez. ind. *cópăr.* /lat. ***cooperire***.

coperíș *s.n.* (*înv., reg.*) Acoperiș. • pl. *-uri.* /***coperi*** + *-iș*.

copertá *vb. I. tr.* (*compl. indică coperte, învelitori etc.*) A pune la o carte, la un caiet etc.; a lega. • prez.ind. *-ez.* /<it. ***copertare***.

copertáre *s.f.* Acțiunea de *a coperta* și rezultatul ei; operație de îmbrăcare a unei cărți, a unui caiet etc. cu un înveliș protector de hîrtie, carton, material plastic etc. • pl. *-ări.* /v. ***coperta***.

copértă *s.f.* **1** Înveliș protector al unei cărți, al unei publicații, al unui caiet etc.; copertină (1), învelitoare. **2** *Copertă literară* = anagramă specială, care conține un titlu și o cheie cu două serii de cifre, reprezentînd numărul de litere ce compun prenumele și numele autorului din soluție, respectiv titlul lucrării sale. **3** (*înv.*) Plic pentru scrisori. • pl. *-te, -ți.* /<it. ***coperta***.

copertínă *s.f.* **1** Copertă (1). **2** (*constr.*) Element de construcție cu suprafață plană, care acoperă de obicei o ieșire. *Copertina a cedat sub greutatea zăpezii.* **3** Dublură impermeabilă folosită la acoperirea unor corturi. • pl. *-e.* /<it. ***copertina***.

copérto *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) În surdină. • /<it. ***coperto***.

copiá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică texte, opere de artă etc.*) A reproduce cu fidelitate conținutul; a transcrie. *Avea albume în care copia cu o caligrafie armonioasă fel de fel de poezii* (CĂL.). **2** *tr.* (*compl. indică texte, opere de artă etc.*) A reproduce fără originalitate; a plagia. *Toate [tablourile] copiau cărți poștale, ilustrate* (CĂL.). **3** *intr.* (*despre elevi, studenți etc.*) A redacta o teză, o lucrare etc. folosind pe ascuns (în timpul examenului) lucrarea unui alt coleg, manuale, notițe etc. **4** *tr.* (*peior.; compl. indică persoane, ființe etc.*) A imita servil. **5** *tr.* (*tehn.; compl. indică modele*) A prelucra prin așchiere, la o mașină-unealtă, rezultînd o piesă cu un model identic. • sil. *-pi-a.* prez.ind. *cópii, -iez.* /<fr. ***copier***, it. ***copiare***, germ. ***kopieren***.

copiánt, -ă *adj.* Care copiază, care imită. • sil. *-pi-ant.* pl. *-ți, -te.* /***copia*** + *-ant*.

copiár *s.n.* v. copier[1].

copiát[1] *s.m.* Membru al clerului la Constantinopol, care avea misiunea de a acoperi morții cu giulgiu. • sil. *-pi-at.* pl. *-ți.* /<gr. ***κοπιάτης***, fr. ***copiate***.

copiát[2] *s.n.* Copiere (1). *Copiatul textelor necesită mult timp.* • sil. *-pi-at.* pl. *-uri.* /v. ***copia***.

copiát[3]**, -ă** *adj.* Care este reprodus cu fidelitate, care este redat exact, care este imitat. • sil. *-pi-at.* pl. *-ți, -te.* /v. ***copia***.

copiatív, -ă *adj.* Care este folosit pentru transcriere, pentru copii; copiator (1). ◇ *Hîrtie copiativă* = plombagină. • sil. *-pi-a-.* pl. *-i, -e.* /<it. ***copiativo***.

copiatór, -oáre **1** *adj.* Copiativ. **2** *s.n.* (*tehn.*) Aparat de copiat; xerox. *Au fost achiziționate copiatoare de birou, faxuri etc.* • sil. *-pi-a-.* pl. *-ori, -oare.* /***copia*** + *-tor*; cf. it. *copiatore*.

cópie[1] *s.f.* **1** Reproducere exactă a unui text, a unei opere de artă, a unei imagini fotografice etc., realizată, de obicei, în vederea multiplicării (permise sau frauduloase); duplicat, plastografie. *Pe pereți se vedeau tablouri..., o copie veche... reprezentînd un peisaj*

marin napolitan (CĂL.). ◇ Loc.vb. *A trage o copie* v. trage. **2** (*peior.*) Imitație lipsită de valoare, realizată uneori prin mijloace nepermise. **3** (*jur.*) Înscris care reproduce întocmai un alt înscris ce constată un act juridic și care este folosit în locul originalului. ◇ *Copie legalizată* = copie pe care un organ de stat competent o atestă ca fiind conformă cu originalul. *Va trimite... la Ministerul de interne... o copie legalizată de pe actul de naștere* (HAM.). **4** (*cinemat.*) *Copie standard* = film care conține pe aceeași peliculă atît imaginea, cît și coloana sonoră, destinat pentru proiecție. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***copie***, germ. ***Kopie***, lat. ***cōpia***, ***-ae*** *„cantitate, număr mare”*.

cópie² *s.f.* (*înv., pop.*) Cuțit cu două tăișuri, folosit în biserică la tăiatul prescurii. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.*/<slav. **КОРИЕ**.

copiér¹ *s.n.* Registru cu foi subțiri în care se copiază diferite scrisori, acte, operațiuni contabile etc. ◇ (*adj.*) *Creion copier* = creion chimic. • sil. *-pi-er.* pl. *-e.* și (*înv.*) *copiár s.n.* /<germ. ***Kopier[buch]***.

copiér² *s.n.* (*tehn.*) Element de urmărire prin contact a modelului de frezare în timpul prelucrării. • sil. *-pi-er.* pl. *-e.* /<engl. ***copier***.

copiére *s.f.* **1** Acțiunea de *a copia* și rezultatul ei; copiat². **2** Reproducere a unei imagini obținute pe un clișeu. **3** (*tehn.*) Operație tehnologică prin care se urmărește realizarea formei, profilului unei piese, după un șablon. • sil. *-pi-e-.* pl. *-i.* /v. ***copia***.

copíl¹ *s.m.* **1** Băiat sau fată în primii ani ai vieții (pînă la adolescență). *Pe cîmpul gol el vede un copil umblînd desculț Și cercînd ca să adune într-un cîrd bobocii mulți* (EMIN.). ◇ *Copil de școală* (sau, *înv., de învățătură*) = copil care a depășit vîrsta de 6 (sau 7) ani și merge la școală. *Cănuță a rămas sărman de părinți tocmai cînd se făcuse copil de-nvățătură* (CAR.). *Copil mic* (sau, *pop., de țîță*) = sugaci. *Copil nenăscut* = făt. *Copil de găsit* = copil cu părinți necunoscuți. *Copil lepădat* = *a*) copil născut înainte de vreme; *b*) copil părăsit de mamă. *Copil adoptiv* = copil crescut de părinți adoptivi. *Copil al străzii* = copil care nu are locuință și trăiește în locurile publice. *Copil-minune* = copil cu calități deosebite (artistice). *Copil-monstru* = copil născut cu anomalii fizice. (*med.*) *Boala copiilor* v. boală. *Casă de copii* v. casă. *Cămin de copii* v. cămin. *Copil ilegitim* v. ilegitim. *Joacă de copil* v. joacă. *Pierdere de copil* v. pierdere. *Copil de suflet* v. suflet. *Copil de tufă* v. tufă. ◇ Loc.adv. *De* (*mic*) *copil* = de la o vîrstă fragedă; din copilărie. *Mă cunoșteau de mic copil.* ◇ Expr. *A ajunge* (sau *a da, a cădea, a fi* etc.) *în mintea copiilor* v. minte. ◇ Fig. (*adj.*) *Să mai privesc o dată cîmpia-nfloritoare, Ce zilele-mi copile și albe le-a țesut* (EMIN.). **2** Tînăr, adolescent. *Arald, copilul rege, uitat-a Universul* (EMIN.). ◇ (*la vocat.; ca termen de îndemn către prieteni*) *Beți copii, toți după mine Și-nchinați cupele pline* (ALECS.). ◇ *Copil de casă* = fiu de boier care făcea serviciul de paj la familia domnitoare sau la boierii mari. *Cătălin, Viclean copil de casă, Ce împle cupele cu vin Mesenilor la masă* (EMIN.). *Copil de trupă* = copil (orfan) crescut și educat de o unitate militară. *Copil de cor* = băiat care ajută preotul la diferite slujbe sau ceremonii religioase. **3** (*indică o persoană, mai ales în vîrstă fragedă, în raport cu părinții*) Fiu, fiică. *Lasă să se ducă numai nevasta dumitale cu copilul* (CR.). ◇ *Copil legitim* = copil născut în cadrul căsătoriei. (*pop.*) *Copil de lele* (sau *de pripas, de căpătat*) = copil născut în afara căsătoriei. *Copil din flori* = copil născut în afara căsătoriei; copil nelegitim, bastard. *Copil de bani gata* v. ban. *Copii de două mîini* v. mînă. *Copil nelegitim* v. nelegitim. ◇ Loc.vb. *A face copii* = a naște. *A avea copii* = a procrea. ◇ Expr. (*A avea*) *o casă de copii* v. casă. *A avea o gloată de copii* v. gloată. *Unde* (*și-*)*a înțărcat dracul copiii* v. înțărca. *A-l trage* (pe cineva) *copiii de poale* v. poală. *A avea* (cineva) *o stînă de copii* v. stînă. *A turna* (*la*) *copii* v. turna. **4** Urmaș, moștenitor. *Au murit fără copii.* **5** (*în basme*) Pui (de animal). **6** Fig. Om naiv, fără experiență. *Nu fi copil!* • pl. *-ii.* /cuv. autoh.; cf. alb. *kopil.*

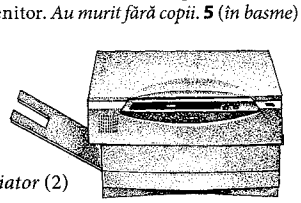

copiator (2)

cópil² *s.m.* (*pop.*) **1** (*bot.*) Lăstar crescut la baza tulpinii unei plante, din primul nod, la nivelul solului. **2** Cui gros, de lemn sau de metal, care intră în ochiul țițînii. **3** Cîrlig mare care ajută la închiderea sau deschiderea porții. **4** Fier la ușă în care cade clanța. **5** Parte a osiei care intră în butea unei roți. **6** (*anat.*) Omușor. • pl. *-i.* /cf. *copil¹*.

copilándră *s.f.* Fată în perioada de trecere de la copilărie la adolescență; codană (2). *Tînăra femeie, deși avea aproape treizeci de ani, părea o copilandră* (CA. PETR.). ◇ (*adj.*) Care este nepriceputâ, naivă, neștiutoare. *Mă socoți tu așa de proastă și copilandră?* (POP.). • pl. *-e.* /***copil¹*** + *-andră*.

copilándru *s.m.* Băiat în perioada de trecere de la copilărie la adolescență. *Cînd să iasă pe poartă, un copilandru de vreo șaisprezece ani... se arătă și el în prag* (AGÂR.). ◇ (*adj.*) Care este nepriceput, naiv, neștiutor. • pl. *-i.* /***copil¹*** + *-andru*.

copiláș *s.m.* Dim. al lui *copil¹*. *Copilași privesc prin geamuri, cu năsucul turtit de sticlă* (AGÂR.). • pl. *-i.* /***copil¹*** + *-aș*.

copílă *s.f.* **1** Fată mică; fetiță. *Copila nu împlinise încă trei ani* (AGÂR.). **2** Fiică. *De-ai fi văzut cum au jucat Copilele de împărat* (COȘB.). **3** Fată tînără, care a trecut de vîrsta copilăriei; adolescentă, fetișcană. *După gratii de fereastră o copilă el zări Ce-i zîmbește, mlădioasă, e frumoasa Malcatum* (EMIN.). **4** Fig. Fată naivă, nevinovată. *De ce să pleci? Cît ești de copilă!* (COȘB.). • pl. *-e.* /***copil¹*** + *-ă*.

copilărésc, -eăscă *adj.* **1** Care aparține copilului¹, care se referă la copil; ca pentru copii; copilăros (2). *Devenise mai feminină, fără să-și piardă aerul copilăresc* (CĂL.). **2** Fig. (*despre manifestări ale omului*) Care este lipsit de maturitate, nechibzuit, naiv. *Astăzi privea dornică prin fereastra căsuței și-i veneau gînduri copilărești* (AGÂR.). • pl. *-ești.* /***copil¹*** + *-ăresc*.

copilărește *adv.* În felul copiilor¹, ca un copil. *Ci gingaș-mlădioasă tu rîzi copilărește* (EMIN.). • /***copil¹*** + *-ărește*.

copilări *vb. IV.* **1** *intr.* A petrece anii copilăriei (1) (undeva sau cu cineva). *Copilărise cu Ciubăr Vodă, cu care învățase carte* (C. NEGR.). **2** *refl.* (*despre oameni*) A face copilării (2). **3** *refl.* (*despre bătrîni*) A se ramoli. • prez.ind. *-esc.* /***copil¹*** + *-ări*.

copilărie *s.f.* **1** Perioadă a vieții omului de la naștere pînă la adolescență; timpul cît cineva este copil¹. *Unde ești, copilărie, Cu pădurea ta cu tot?* (EMIN.). ◇ Expr. *A cădea* (sau *a da*) *în copilărie* = (*despre bătrîni*) a se ramoli. ◇ Fig. Perioadă de început. *Ceea ce visau cei din copilăria lumii* (SADOV.). **2** (*mai ales la pl.*) Faptă, purtare etc. de copil¹; ext. naivitate. *E o copilărie să crezi ca-i putea sta toată viața-n sălbătăcia asta* (VLAH.). *Vorbele acestea le spusese cu atîta copilărie* (CĂL.). ◇ (*adesea deprec.*) Faptă sau vorbă neserioasă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***copil¹*** + *-ărie*.

copilăríme *s.f.* Mulțime de copii. • /***copil¹*** + *-ărime*.

copilăríre *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *copilări*; copilărit. • pl. *-i.* /v. ***copilări***.

copilărít *s.n.* Copilărire. • /v. ***copilări***.

copilărós, -oásă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care se comportă ca un copil¹. *Arăta și mai copilăroasă între multele bucle și gulerul de dantelă* (CĂL.). ◇ Ext. Zburdalnic, zvăpăiat, neastîmpărat. *Eram vesel ca vremea cea bună, și sturlubatic și copilăros ca vîntul în tulburarea sa* (CR.). **2** Copilăresc (1). *Basmul meu e cam copilăros* (ODOB.). • pl. *-oși, -oase.* /***copil¹*** + *-ăros*.

copiléț *s.m., s.n.* (*reg.*) **1** *s.m.* (*bot.*) Lăstar secundar, nepurtător de rod, care crește la baza tulpinii porumbului sau a unei plante. ◇ Ext. Lăstar crescut la baza tulpinii unei plante, din primul nod. **2** *s.m.* (*bot.*) Ramură tînără de pe tulpina unui pom. **3** *s.n.* (*reg.*) Căprior în spatele casei, care servește ca mijloc de sprijin. **4** *s.n.* Scaun mic cu trei picioare. • pl. *m. -i, n. -e.* /***copil²*** + *-eț*.

copiíi *vb. I. tr.* (*pop.; compl. indică lăstari, copii etc.*) A tăia, a înlătura. • prez.ind. *-esc.* /***copil²*** + *-i*.

copilíre *s.f.* (*pop.*) Acțiunea de *a copili* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***copili***.

copilít *s.n.* Faptul de *a copili*. • /v. ***copili***.

copilíță *s.f.* Dim. al lui *copilă*. *O copiliță începu să țipe în spatele lor* (AGÂR.). • pl. *-e.* /***copil¹*** + *-iță*.

copilót *s.m.* Pilot secund. • pl. *-ți.* /<fr. ***copilote***.

copiós, -oásă *adj.* (*despre mese, bucate etc.*) Care este abundent; îmbelșugat, bogat; îndestulat. *Bucatele erau nu numai copioase, dar și numeroase* (CĂL.). ◇ Fig. (*adv.*) *Se distrează copios.* • sil. *-pi-os.* pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***copieux***, lat. ***cōpiōsus, -a, -um***.

copíst¹ *s.m.* (*tehn.*) Persoană specializată în copiat piese la strunguri și freze, prin așchiere, și la mașini speciale, prin electroeroziune. • pl. *-iști.* /***copia*** + *-ist*.

copíst², -ă *s.m., s.f.* **1** (*în trecut*) Persoană care copia și redacta texte, opere manuscrise, acte etc. *Un loc mai bine plătit ca unul de copist* (CAR.). ◇ Mic funcționar care se ocupa cu copierea și redactarea unor acte. *Du-te la București, acolo ai să intri copist în vreo cancelarie* (CAR.). **2** Persoană care, înainte de apariția tiparului, copia un manuscris. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***copiste***, germ. ***Kopist***.

copitát *s.n.* (*zool.; la pl.*) Grup de mamifere erbivore, care au ultimele falange acoperite cu copite; (*și la sg.*) animal care face parte din acest grup. • pl. *-e.* /de la ***copită***.

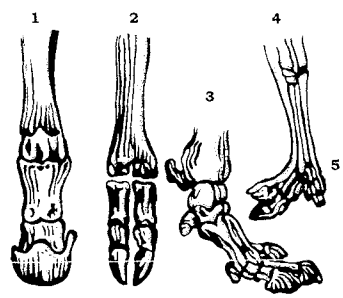

Oasele picioarelor unor copitate
1. Picior posterior al unui cal.
2. Picior de cerb.
3. Picior de rinocer indian.
4. Profil al unui picior de cerb, cu pinten (5).

copíță *s.f.* **1** Formație cornoasă, rezistentă, care acoperă terminațiile degetelor, extremitatea piciorului, la cal, rumegătoare și alte animale, protejînd țesuturile vii. *Moșul, cum stătea în grădină, prinse sunetul unei copite* (AGÂR.). ◇ *Coama de la copite* v. coamă. **2** (*ornit.; reg.*) Babiță (*Fomeus fomentarius*). • pl. *-e.* /<sl. veche **КОПИТО**.

copîrșéu *s.n.* (*reg.*) Sicriu. *Fără copîrșeu făcut, Numa-n paie-nvăluit* (EMIN.). • pl. *-eie.* /<magh. ***koporsó***.

coplanár, -ă *adj.* (*mat.; despre figuri geometrice*) Care este situat în același plan. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***coplanaire***.

coplanaritáte *s.f.* Calitate a două sau a mai multor figuri geometrice de a fi situate în același plan. • pl. *-ăți.* /<fr. ***coplanarité***.

copleși *vb. IV. tr.* **1** (*despre situații, stări etc.; compl. indică oameni*) A cuprinde din toate părțile; a împovăra, a dobori, a birui. *Somnul îl copleși și căzu ca un mort* (ISP.). **2** (*despre ființe*) A înconjura din toate părțile (de atenție, de grijă etc.); a cuprinde. *Otilia se ținu de cuvînt și, copleșind pe moș Costache cu mîngîieri, începu să-l roage* (CĂL.). **3** (*despre plante*) A invada din toate părțile. *Buruienile au copleșit tot lotul.* **4** (*despre sentimente*) A impresiona puternic; a emoționa. *Era copleșit de emoție* (CĂL.). • prez. ind. *-esc.* /cf. lat. *complexire*, alb. *kaplis* „a bruma”.

copleșíre *s.f.* Faptul de *a copleși*; năpădire, împovărare. *Îți scriu cîteva rînduri... sub copleșirea celui mai greu pesimism* (CAR.). • pl. *-i.* /v. ***copleși***.

copleșít, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este împovărat, doborît, biruit de o anumită situație, stare etc. **2** (*despre ființe*) Care este înconjurat din toate părțile de atenție, grijă etc. • pl. *-ți, -te.* /v. ***copleși***.

copleșitór, -oáre *adj.* Care copleșește. *Sare la ușă cu o copleșitoare bucurie* (CA. PETR.). • pl. *-ori, -oare.* /***copleși*** + *-tor*.

copoclefíl, -ă *s.m., s.f.* Persoană care se ocupă cu copoclefilia. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***copoclephile***.

copoclefilíe *s.f.* Pasiunea de a colecționa chei, lacăte, broaște și alte obiecte ce servesc drept încuietori. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***copoclephilie***.

copói *s.m.* **1** (*zool.*) Cîine de vînătoare, de talie mare, cu simțul mirosului foarte dezvoltat, care este dresat pentru a urmări vînatul; ogar, prepelicar, (*reg.*) căpău.

◆ Câine poliţist folosit la urmăriri. **2** (*arg.*) Poliţist. • pl. *-i.* /<magh. ***kopó***.

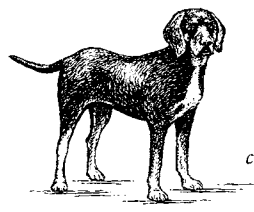

copoi (1)

copoiáş *s.m.* Dim. al lui *copoi*. • pl. *-i.* /***copoi*** + *-aş*.

copoiésc, -iáscă *adj.* Care aparţine copoiului, care se referă la copoi. • pl. *-ieşti.* /***copoi*** + *-esc*.

copoiéşte *adv.* În felul copoilor, ca un copoi. • /***copoi*** + *-eşte*.

copolimér *s.m.* (*chim.*) Compus macromolecular care rezultă prin polimerizarea simultană a doi sau a mai multor monomeri diferiţi. • pl. *-i.* /<fr. ***copolymère***.

copolimerizáre *s.f.* (*chim.*) Reacţie de polimerizare simultană a doi sau a mai multor monomeri diferiţi, din care rezultă un polimer nou, cu proprietăţi diferite de proprietăţile polimerilor obţinuţi din fiecare monomer în parte. • pl. *-ări.* /cf. fr. *copolymériser*.

coporán *s.m.* (*reg.*) Şubă ţărănească. • pl. *-i.* /<bg. ***конарак***.

coporíle *s.f.* (*reg.*) Coadă a coasei. *Moşneagul înfipse coporîia în pământ, scoase cutea din tioc* (HOG.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<magh. ***kaparó***.

copós, -oásă *adj.* (*reg.*) **1** Chel[2]. **2** Spîn. • pl. *-oşi, -oase.* /<magh. ***kopasz***.

coposedá *vb. tr.* (*jur.; compl. indică lucruri, bunuri etc.*) A deţine în comun. • prez.ind. *-poséd.* /<fr. ***copossséder***.

coposesiúne *s.f.* (*jur.*) Deţinere în comun a unui lucru. • pl. *-i.* /<fr. ***copossession***.

coposesór, -oáre *s.m., s.f.* (*jur.*) Deţinător, titular al unui drept de coposesiune. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***copossesseur***.

copr- Elem. de compunere „excrement". • şi *copro-*. /<fr. ***copr(o)***-; cf. gr. *κόπρος* „excrement".

cópră *s.f.* Miez uscat al nucii de cocos, care este folosit ca materie primă pentru obţinerea uleiului de cocos. ◆ Ext. Ulei conţinut de acest miez. • pl. *-e.* /<fr., port. ***copr***; cuv. tamil.

copremíe *s.f.* (*med.*) Trecerea în sînge a produselor excrementiale. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***coprémie***; cf. gr. *κόπρος* „excrement", *αἷμα* „sînge".

copreşedínte *s.m.* Persoană care îndeplineşte funcţia de preşedinte împreună cu o altă persoană. • pl. *-ţi.* /***co-*** + ***preşedinte***, după fr. *coprésident*.

coprín *s.n.* (*bot.*) Ciupercă bazidiomicetă, comestibilă, din familia agaricaceelor, cu pălăria îndoită în jos, care creşte în gunoaie (*Coprinus*); burete-de-rouă. • pl. *-e.* /<fr. ***coprin***; cf. gr. *κόπρος* „murdărie, gunoi".

coprínă *s.f.* (*bot.; reg.*) Numele a două plante erbacee, cu tulpina terminată cu o singură floare, mare, de culoare galbenă, cu miros plăcut (*Narcissus radiiflorus*) sau albă (*Narcissus poeticus*). • pl. *-e.* /cf. bg. *коприна* „mătase".

coprínde *vb. III.* v. cuprinde.

copríndere *s.f.* v. cuprindere.

copríns *s.n.* v. cuprins[1].

coprinzătór, -oáre *adj.* v. cuprinzător.

copro- v. copr-.

coprobiónte *s.n. pl.* (*microbiol.*) Organisme care trăiesc pe fecale. • sil. *-bi-on-.* /<fr. ***coprobiontes***.

coprocrazíe *s.f.* (*med.*) Incontinenţă a materiilor fecale. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***coprocrasie***.

coprocultúră *s.f.* (*microbiol.*) Cultivare şi identificare pe medii speciale de cultură a microbilor patogeni prezenţi în materiile fecale, în scopul observării florei microbiene dezvoltate şi a identificării unor germeni patogeni. • pl. *-i.* /<fr. ***coproculture***; cf. gr. *κόπρος* „excremente", lat. *cultūra, -ae* „cultivare".

coprodúcţie *s.f.* **1** Formă de cooperare în producţie, stabilită între guverne, întreprinderi producătoare etc. din ţări diferite pentru realizarea în comun a unui produs sau a unui obiectiv. **2** (*cinemat.*) Producţie cinematografică realizată prin colaborarea mai multor studiouri de filme din mai multe ţări. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi (*înv.*) *coproducţiúne s.f.* /<fr. ***coproduction***.

coproducţiúne *s.f.* v. coproducţie.

coprofág, -ă *adj.* **1** (*despre insecte*) Care se hrăneşte cu excremente. **2** (*despre animale sau despre unii bolnavi psihic*) Care se hrăneşte cu excremente; scatofag. • pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***coprophage***; cf. gr. *κόπρος* „excrement", *φαγεῖν* „a mînca".

coprofagíe *s.f.* **1** (*entom.*) Însuşire a insectelor de a fi coprofage. **2** (*psih.*) Tulburare gravă ce apare la unii bolnavi psihic care se manifestă prin ingerarea de excremente; scatofagie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***coprophagie***.

coprofemíe *s.f.* Modalitate de exprimare trivială; vorbire obscenă. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***coprophémie***.

coprofíl, -ă *adj.* **1** (*despre insecte sau plante*) Care trăieşte pe excremente; scatofil. **2** (*despre animale sau bolnavi psihic*) Care manifestă o atracţie morbidă pentru excremente. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***coprophile***; cf. gr. *κόπρος* „excrement", *φιλῶ* „a iubi".

coprofilíe *s.f.* (*psih.*) Stare patologică care se caracterizează prin atracţie pentru excremente; scatofilie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***coprophilie***.

coprofíte *s.f. pl.* (*bot.*) Plante saprofite care cresc pe excremente. • /<fr. ***copprophytes***.

coprofobíe *s.f.* (*psih.*) Teamă patologică de excremente. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***coprophobie***.

coprolagníe *s.f.* (*med.*) Comportament deviant sexual, care constă în obţinerea plăcerii numai prin asocierea actului sexual cu defecaţia. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***coprolagnie***.

coprolalíe *s.f.* (*psih.*) Tendinţă patologică de a folosi cuvinte şi expresii obscene, ce poate apărea în boli psihice grave, dar poate fi şi consecinţa unei educaţii precare; scatologie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***coprolalie***; cf. gr. *κόπρος* „excrement", *λαλέω* „a vorbi".

coprolít *s.m.* **1** (*paleon.*) Excrement fosil. **2** Fosfat natural (de obicei de calciu), provenit din petrificarea excrementelor animalelor fosile din era secundară, folosit în agricultură ca îngrăşământ. **3** (*med.*) Calcul fecal. • pl. *-ţi.* /<fr. ***coprolithe***; cf. gr. *κόπρος* „excrement", *λίθος* „piatră".

coprológic, -ă *adj.* (*med.*) Care aparţine coprologiei, care se referă la coprologie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***coprologique***.

coprológie *s.f.* **1** (*med.*) Studiu chimic şi bacteriologic al materiilor fecale în scopuri medicale. **2** Scatologie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***coprologie***; cf. gr. *κόπρος* „excrement", *λόγος* „studiu".

copromaníe *s.f.* (*med.*) Pornire morbidă de a se murdări cu excremente. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***copromanie***.

coproporfirínă *s.f.* (*chim.*) Porfirină care conţine patru grupe carboxilice şi care apare în urina celor intoxicaţi cu plumb sau la persoanele bolnave de porfirinurie. • pl. *-e.* /<fr. ***coproporphyrine***.

copropraxíe *s.f.* (*psih.*) Tendinţă patologică care se manifestă prin folosirea frecventă a gesturilor cu semnificaţii obscene. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***copropraxie***.

coproprietár, -ă *s.m., s.f.* Persoană care deţine o proprietate împreună cu altcineva. *I se propune să fie coproprietar cu Otilia* (CĂL.). • sil. *-pri-e-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***copropriétaire***.

coproprietáte *s.f.* (*jur.*) Proprietate deţinută în comun de mai multe persoane. • sil. *-pri-e-.* pl. *-ăţi.* /<fr. ***copropriété***.

coprosclerózǎ *s.f.* (*med.*) Întărire excesivă a excrementelor în intestin. • pl. *-e.* /<fr. ***coprosclérose***.

coproscopíe *s.f.* (*med.*) Examen (microscopic) al materiilor fecale. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***coproscopie***; cf. gr. *κόπρος* „excrement", *σκοπέω* „a cerceta".

coprostázǎ *s.f.* (*med.*) Coprostazie, constipaţie. • pl. *-e.* /<fr. ***coprostase***.

coprostazíe *s.f.* (*med.*) Constipaţie provocată de acumularea (timp îndelungat) de materii fecale în intestin; coprostază. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***coprostasie***; cf. gr. *κόπρος* „excrement", *στάσις* „oprire".

coprosteról *s.m.* (*chim.*) Sterol care este prezent în materiile fecale. • pl. *-i.* /<fr. ***coprostérol***.

coprozoáre *s.f. pl.* (*zool.*) Protozoare care trăiesc şi se dezvoltă în mediile bogate în materii organice în descompunere. • /<fr. ***coprozoaires***.

cops *s.n.* (*ind. text.*) Bobină sau ţeavă de carton pe care se înfăşoară firele de bumbac la maşinile de tors cu inele. • pl. *-uri.* /<germ. ***Kops***.

copt[1] *s.n.* Faptul de *a (se) coace*. <> Expr. *A da în copt* = *a)* (*despre plante, cereale etc.*) a începe să se coacă; a se pîrgui. *Vezi dumneata, colo departe, nişte lanuri frumoase de grîu care dă în copt?* (CR.); *b)* (*despre răni, bube, abcese etc.*) a face puroi. • /v. ***coace***.

copt[2], coáptă *adj.* **I** (*în opoz. cu „crud"*) **1** (*despre alimente nelichide*) Care a fost supus, fără apă sau alt lichid, acţiunii indirecte a focului, într-un spaţiu închis, pentru a putea fi mîncat. *Pîine coaptă.* <> Expr. (*fam.*) *Copt-necopt* = cu orice preţ; necondiţionat; neapărat. *Mort-copt* v. mort. ◆ Care este supus acţiunii directe a focului. *Mie-mi place păpuşoiul verde... mai ales copt pe jăratec* (SLAV.). **2** (*despre fructe, plante*) Care a ajuns la maturitate deplină sub acţiunea căldurii, luminii, ploii etc. *Mireasma grîului copt creştea tot mai pătrunzătoare* (AGÂR.). <> Expr. *A se uita* (sau *a privi*) (*la cineva* sau *la ceva*) *ca la un cireş copt* (sau *ca la o cireaşă coaptă*) = a privi pe cineva (sau ceva) cu mare admiraţie, cu drag; a privi cu jind, a rîvni. (*fam.*) *Pică de coaptă!* = *a)* excesiv de copt; *b)* fig. care întrece măsura obişnuită; formidabil, de necrezut, culmea. *Toate au fost cum au fost, dar asta pică de coaptă* (CR.). *Nu face* (sau *nu valorează, nu ajunge*) *nici* (*cît*) *o ceapă coaptă* v. ceapă. ◆ (*mai ales despre fructe*) Bun de mîncat. **3** (*despre lemn, pînză etc.*) Care este prea uscat sau putrezit din cauza soarelui. **4** Fig. (*despre vinuri*) Care este învechit. *Vinul copt de vremuri* (EMIN.). **II** Fig. **1** (*despre situaţii, condiţii, acţiuni etc.*) Care este bun, gata (de...), potrivit (să...), pregătit (pentru...). **2** (*despre oameni sau despre mintea lor*) Care este matur; care este pe deplin dezvoltat. *Acest băiat încă nu este copt la minte.* <> Expr. *Bolnav copt, mort* (ori *copt*) *de bolnav* v. bolnav. (*A fi*) *copt la os* v. os. **III** (*despre abcese, bube etc.*) Care a făcut puroi şi este gata să se spargă. <> Expr. *A şedea ca o bubă coaptă* = (*despre oameni*) a fi gata să izbucnească. *A fi bubă coaptă* = (*despre oameni*) a fi pus pe ceartă. *A umbla cu cineva ca cu o bubă coaptă* = a se purta cu grijă cu cineva, pentru a nu-l irita; a menaja. • pl. *copţi, coapte.* /lat. ***coctus, -a, -um***.

copt[3], -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m.* (*la pl.*) Populaţie indigenă din Egipt şi din Etiopia, care, după creştinare, a constituit o biserică separată de cea romană; (*şi la sg.*) persoană care făcea parte din această populaţie. ◆ Creştin care aparţine unei secte din Egipt şi din Etiopia. **2** *adj.* Care aparţine coptilor, care se referă la copţi. ◆ (*subst. f.*) Limba din familia afro-asiatică, ramura egipteană, folosită de copţi ca limbă de cult şi vorbită pînă în sec. 17. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***copte***; cf. gr. *Κοπτός* „oraş în regiunea Thebaida, în vechiul Egipt".

cóptă *s.f.* (*reg.*) **1** Gaură făcută de apă în ţărmul rîurilor sau lacurilor. **2** Scobitură (de pe un mormînt). • pl. *-e.* /etimol. nec.

coptătúră *s.f.* (*reg.*) Aluat coapt. • pl. *-i.* /***copt***[2] + *-ătură*.

coptológ, -ă *s.m., s.f.* Persoană care este specialistă în coptologie. • pl. *-gi, -ge.* /<germ. ***Koptologe***.

coptológie *s.f.* Ştiinţă care se ocupă cu studierea limbii copte. • g.-d. *-iei.* /<germ. ***Koptologie***.

coptorí *vb. IV. intr.* (*reg.*) A săpa; a roade; a coptoroşi. • prez.ind. *-ăsc.* /de la ***coptă***.

coptorít, -ă *adj.* (*reg.*) Care este săpat, ros; coptoroşit. <> Fig. *În coşul pieptului coptorît îşi auzea răsuflarea cum ii hîrîie* (VLAH.). • pl. *-ţi, -te.* /v. ***coptori***.

coptoroşi *vb. IV. intr.* (*reg.*) A coptorî. • prez.ind. *-esc.* /***coptori*** + ***găunoşi***, prin contaminare.

coptoroşít, -ă *adj.* (*reg.*) Coptorît. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***coptoroşi***.

coptúră *s.f.* **1** Produs alimentar făcut din aluat, care este copt în cuptor sau în spuză. ◆ Ext. Prăjitură de casă. *Au întins o masă plină cu fripturi şi copturi.* **2** (*pop.*) Puroi. ◆ Abces. **3** (*mineral.*) Bucată de rocă incomplet desprinsă de tavanul sau de pereţii unei galerii de mină şi care ameninţă să cadă. • pl. *-i.* /***copt***[2] + *-ură*; cf. lat. *coctūra, -ae*.

copulă *vb. I. refl.* (*despre oameni, animale etc.*) A săvîrşi actul sexual; a se împreuna, a se împerechea. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***copuler***.

copulăre *s.f.* Copulaţie (2). • pl. *-ări.* /v. ***copula***.

copulatív, -ă *adj.* **1** (*gram.; despre conjuncţii*) Care leagă părţi de propoziţii sau propoziţii de acelaşi fel. **2** (*gram.*) *Verb copulativ* = verb care intră în alcătuirea predicatului nominal şi care face legătura între subiect şi numele predicativ; copulă. *Propoziţie copulativă* = propoziţie legată de coordonata ei printr-un raport de asociere în interiorul unei fraze. **3** (*log.; despre judecăţi afirmative*) Care are mai multe subiecte legate de acelaşi predicat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***copulatif***, lat. ***cōpŭlātīvus, -a, -um***.

copulatór, -oáre *adj.* (*despre organe*) Care servește pentru copulație. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***copulateur***.
copulație *s.f.* **1** (*biol.*) Unire a două celule de sex opus. **2** Actul împerecherii a doi indivizi de sex opus prin care elementele sexuale masculine trec în organele genitale feminine; act sexual; coit, copulare, împreunare, împerechere. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *copulațiúne s.f.* /<lat. ***cōpŭlatĭo, -onis***, fr. ***copulation***.
copulațiúne *s.f.* v. copulație.
cópulă *s.f.* **1** (*gram.*) Cuvînt de legătură. **2** (*gram.*) Verb copulativ. **2** (*log.*) Element logic al judecății care face legătura între subiect și predicat. • pl. *-e.* /<fr. ***copule***, lat. ***cōpŭla, -ae*** „legătură".
copyright ['kopirait] *s.n.* Drept rezervat autorului sau editorului de a produce în serie și de a comercializa operele literare, artistice și științifice în alte țări; drept legal de autor. • pl. *-uri.* /<engl. ***copyright***.
copywriter ['kopiraitər] *s.m.* Angajat al unei agenții de publicitate, responsabil cu crearea textelor incluse în mesajele publicitare. • pl. *-i.* /<engl. ***copywriter***.
cor *s.n.* **1** (*în antic.*) Grup de cîntăreți și dansatori care luau parte la ceremoniile pentru cultul zeilor. **2** (*în teatrul antic*) Grup de actori care participau la desfășurarea acțiunii unei opere dramatice, cu rol de personaj colectiv, dansînd și cîntînd versuri. ◆ Ext. Versurile lirice cîntate de acest cor. **3** Grup de cîntăreți care execută împreună o compoziție muzicală. *În biserică nu era nimeni jos, ci numai sus în cor cîntau călugărițe* (EMIN.). ◇ *Copil de cor* v. copil. *Cor mixt* v. mixt. *Cor mut* v. mut. ◇ Loc.adv. *În cor* = (toți) deodată, în același timp, împreună. ◇ Expr. *A face cor cu alții* = a face cauză comună cu alții; a se solidariza cu alții (în scopuri rele). ◆ Compoziție muzicală destinată a fi cîntată de mai multe persoane. ◆ Interpretare a unei astfel de compoziții. ◆ Fig. Grup; mulțime. *Lăsînd în urma lor corul de flaute acvatice* (CĂL.). **4** Comentariu liric al unei acțiuni dramatice. **5** (*arhit.; în bisericile catolice*) Spațiu cuprins între nava centrală și absida altarului. ◆ Ansamblul navelor, centrală și laterale, ale unei biserici. • pl. *-uri.* și (*înv.*) *hor s.n.* /<lat. ***chōrus, -i***, it. ***coro***, germ. ***Chor***; cf. gr. *χορός*.
corábie *s.f.* **1** Vas mare cu pînze, folosit în trecut pentru transportul pe apă a călătorilor, a mărfurilor etc. sau pentru acțiuni militare. *Și corăbiile negre legănîndu-se pe rîuri* (EMIN.). ◇ Expr. (*iron.*) *A i se îneca* (cuiva) *corăbiile* sau *a scăpa corabia pe apă* = a fi prost dispus; a fi fără chef, trist, supărat. **2** (*reg.*) Vas în care mirele adună darurile primite la nuntă. **3** (*reg.*) Cizmă largă și uzată. **4** (*arg.*) Matahală. • pl. *-ăbii.* g.-d. *-iei.* /<sl. veche *корабль*, bg. ***кораб***.
coraciifórme *s.f. pl.* (*ornit.*) Ordin de păsări având ca tip corbul (*Coraciiformes*). • /<fr. ***coraciiformes***.
coraco- Elem. de compunere „cioc de corb". • /<fr. *coraco-*; cf. gr. *κόραξ, -ακος* „corb".
coracobrahiál, -ă *adj., s.m.* (*anat.*) (Mușchi) care este întins de hipofiza coracoidă pe fața internă a humerusului. • sil. *-hi-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***coracobrachial***.
coracoclaviculár, -ă *adj., s.m.* (*anat.*) (Ligament) care unește hipofiza coracoidă a omoplatului cu clavicula. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***coraco-claviculaire***.
coracoíd, -ă *adj.* (*anat.; despre formațiuni anatomice*) Asemănător cu un cioc de corb. ◇ *Os coracoid* = os pereche, component al centurii scapulare, la batracieni, la reptile și la păsări, în formă de cioc de corb. *Apofiză coracoidă* = proeminență pe marginea superioară a omoplatului la mamifere. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***coracoïde***.
coracoidián, -ă *adj.* (*anat.*) Referitor la osul coracoid sau la apofiza coracoidă. • sil. *-di-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***coracoïdien***.
coracoidítă *s.f.* (*med.*) Osteită a apofizei coracoide. • pl. *-e.* /<fr. ***coracoïdite***.
corái *adj. invar.* De culoarea coralului; de culoare roșie spre galben; coralin (1), coraliu. • /<fr. ***corail***; cf. gr. *κοράλ(λ)ιον*.
coráj *s.n.* v. curaj.
corál[1] *s.m.* **1** (*zool.*) Animal din încrengătura celenteratelor, cu scheletul calcaros, de diferite culori, care trăiește în mările calde, în colonii, formînd recife; mărgean. **2** Restr. Schelet calcaros (roșu) de coral, din care se fac diferite podoabe. ◇ Fig. *Avînd zîmbetul fățarnic Pe-al lui buze de coral* (EMIN.). **3** Ext. Bijuterie confecționată din scheletul coralului. *Mărgele roșii din coral.* **4** (*mineral.*) *Coral-de-stîncă* = mineral asemănător cu coralul. **5** (*tipogr.; mai ales la pl.*) Literă de titulatură. • pl. *-i.* /<germ. ***Koralle***, lat. ***cŏrallĭum, -ii***; cf. gr. *κοράλ(λ)ιον*.

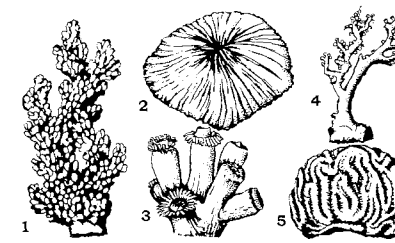

Varietăți de corali

1. Coral de recif.
2. Coral-ciupercă.
3. Coral-mugure.
4. Coral roșu.
5. Coral-creier.

corál[2]**, -ă** *adj., s.f., s.n.* **1** *adj.* Care aparține corului, care se referă la cor; pentru cor. ◇ *Muzică corală* v. muzică. **2** *adj.* Care cuprinde un ansamblu; unanim. **3** *adj.* (*lit.; despre compuneri literare*) Ale cărui motive, personaje etc. prezintă armonie. **4** *s.f.* Formație corală amplă; cor (3). **5** *s.n.* (*în Biserica Protestantă*) Cîntec religios liturgic, pe mai multe voci. ◆ Compoziție pentru orgă pe tema unui cîntec liturgic. *Coralele lui Bach.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***choral***, it. ***corale***.
corali- Elem. de compunere „de coral". • /<fr. ***coralli-***; cf. lat. *cŏrallĭum, -ii*, gr. *κοράλ(λ)ιον* „coral".
coralián, -ă *adj.* Care este format din corali[1]. • sil. *-li-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***corallien***.
coraliér, -ă *s.m., adj.* **1** *s.m.* (*zool.; la pl.*) Clasă de animale din încrengătura celenteratelor, cu scheletul calcaros, care trăiesc izolat sau în colonii; (*și la sg.*) animal care face parte din această clasă. **2** *adj.* Care aparține coralierilor (1), care se referă la coralieri; care este format din corali[1]. ◇ *Barieră coralieră* = colonii de corali care despart porțiuni de mări sau de oceane. • sil. *-li-er.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***coralliaires***.
coralifér, -ă *adj.* Care conține corali[1]. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***corallifère***.
coralifórm, -ă *adj.* Care este în formă de coral[1]. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***coralliforme***.
coraligén, -ă *adj.* **1** Care este format prin acumularea coloniilor de corali[1]. ◇ *Barieră coraligenă* v. barieră. **2** Care produce substanța calcaroasă a coralilor[1]. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***coralligène***.
coralín, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* De culoarea coralului[1]; de culoare roșie spre galben; corai. **2** *s.f.* Substanță colorantă roșie-portocalie. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***corallin***, lat. ***corallinus, -a, -um***.
coralitáte *s.f.* **1** Caracter coral[2], armonios. **2** Colectivitate (1). **3** Armonie. • pl. *-ăți.* /<it. ***coralità***.
coralíu, -íe *adj.* Corai. • pl. *-ii.* /***coral***[1] + *-iu*.
coralivór, -ă *adj.* (*biol.*) Care se hrănește cu corali[1]. *Stelele de mare sînt animale coralivore.* • pl. *-i, -e.* /de la ***coral***[1], după *carnivor*.
coraloíd, -ă *adj.* Care seamănă cu ramificațiile coralilor[1]. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***corralloïde***.
corán *s.n.* (*teol.; nm. pr.*) Carte sfîntă a religiei musulmane, reprezentînd cuvîntul lui Allah, transmîs, prin Arhanghelul Gabriel, profetului Mahomed, consemnat de acesta între anii 632 și 655, care conține dogmele și legile islamului, povestiri legendare, mai ales de origine biblică, îndemnuri și avertismente. • /<fr. ***coran***, germ. ***Koran***; cf. ar. *al-qur'an* „carte; propovăduire".
coránic, -ă *adj.* Care aparține *Coranului*, care se referă la *Coran*. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***coranique***.
corapórt *s.n.* Raport de completare, făcut de altă persoană, care însoțește raportul principal. • pl. *-oarte.* /***co-*** + ***raport***.
coraportór *s.m.* Persoană care elaborează și prezintă un coraport. • pl. *-i.* /***co-*** + ***raportor***.
coráslă *s.f.* **1** Laptele unor femele de mamifere, în primele zile după fătare. ◆ Lapte muls după fătare. ◆ Ext. Fiertură din astfel de lapte (brînzită și cu un gust amărui). ◆ (*reg.*) Produs alimentar, preparat din acest lapte și ouă, asemănător cu omleta. **2** Analog. Lapte matern, imediat după naștere. • pl. *-e.* și *colástră s.f., colástru s.m.* /lat. ***colostra** = **colostra***.
coraziúne *s.f.* (*geomorf.*) Acțiune mecanică a vîntului de șlefuire a rocilor în mod diferențiat, prin intermediul particulelor de nisip, praf sau ace de gheață, care dă naștere unor forme de relief ca babe, ciuperci, sfere, tigăi etc. • pl. *-i.* /<fr. ***corrasion***.
corăbeá *s.f.* v. corăbia.
corăbiá *s.f.* Prăjitură din aluat fraged (în formă de corabie), cu migdale și miere; corăbioară[2]. • pl. *-iele.* și *corăbeá s.f.* /<tc. ***kurâbiye***, bg. ***кораби***.
corăbiásca *s.f. art.* Dans popular, cu ritm binar și mișcare lentă, răspîndit în Moldova. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • sil. *-bi-as-.* /***corabie*** + *-ească*.
corăbiér *s.m.* **1** Navigator, marinar pe o corabie. *Un obicei vechi și cuminte îl au corăbierii* (EMIN.). **2** Persoană care deține în proprietate o corabie. • sil. *-bi-er.* pl. *-i.* /***corabie*** + *-ar*.
corăbieríe *s.f.* (*înv.*) **1** Industria construcției de corăbii. **2** Călătorie cu corabia. **3** Navigare. • sil. *-bi-e-.* g.-d. *-iei.* /***corăbier*** + *-ie*.
corăbioáră[1] *s.f.* Dim. al lui *corabie*. • sil. *-bi-oa-.* pl. *-e.* /***corabie*** + *-ioară*.
corăbioáră[2] *s.f.* Corăbia. • sil. *-bi-oa-.* pl. *-e.* /***corăbia*** + *-ioară*.
corăslí *vb. IV. refl.* (*despre lapte*) A se brînzi. • prez. ind. pers. 3 *-ește.* /***coraslă*** + *-i*.
corb *s.m.* **1** (*ornit.*) Pasăre semirăpitoare, omnivoră, din familia corvidelor, mai mare decît cioara, cu ciocul și picioarele puternice și cu penajul negru, cu luciu metalic (*Corvus corax*); croncan (1). *Și corbii croncănesc și zboară-n fală În aer clar ca pete de cerneală* (EMIN.). ◇ *Cuibul corbului* v. cuib. ◇ Expr. *A crăpa ouăle corbului* sau *a înghița ouăle sub corb* = a fi foarte frig. *Negru ca pana corbului* (sau *ca corbul*) = foarte negru. Δ (*eliptic*) *Sprîncenele lui Pana corbului* (EMIN.). *A da* (pe cineva sau ceva) *corbilor* v. da. ◇ (*adv.*) *Pletele-i dese și negre corb se îndoaie în unde* (DELAVR.). **2** Compuse: (*ornit.*) *corb-albastru* = dumbrăveancă (*Coracias garrulus*); *corb-de-mare* = cormoran; *corb-de-noapte* = pasăre cu capul și cu ceafa negre, cu spinarea cenușie și cu pîntecele alb-cenușiu (*Nycticorax nycticorax*). **3** (*iht.*) Pește de mare, de culoare brun-închis, cu capul mare și cu botul gros, rotunjit (*Corvina nigra*). **4** (*bot.*) Varietate de struguri de culoare neagră. **5** (*pop.*) *Zilele corbului* = perioada cuprinsă între 19 și 24 martie, cînd este foarte frig. **6** (*arg.*) Țigan. **7** (*astron.; pop.; art.; nm. pr.*) Numele unei constelații din emisfera boreală. • pl. *corbi.* /lat. ***corvus, -i***.
corbáncă *s.f.* (*iht.; reg.*) Pește de culoare brun-închis, cu corpul turtit lateral, asemănător cu plătica. • și *corpáncă s.f.* /***corb*** + *-ancă*.
corbét *s.n.* (*gimn.*) Trecere din poziția stînd pe mîini în poziția stînd (în picioare), care este folosită ca element de elan pentru răsturnările sau salturile înapoi. • /etimol. nec.
corbișór *s.m.* Dim. al lui *corb*; corbuleț, corbușor. *Un corb negru, corbișor, Ce zbura încetișor* (ALECS.). • pl. *-i.* /***corb*** + *-işor*.
corbíu, -íe *adj.* Negru ca penele corbului; negru intens. *Părul tău lung, negru ca aripa corbie* (ALECS.). • pl. *-ii.* /***corb*** + *-iu*.
corbuléț *s.m.* Corbișor. *Corbuleții în mirare Răspund iute, rîzînd tare* (ALEX.). • pl. *-i.* /***corb*** + *-uleț*.
corbușór *s.m.* Corbișor. *Iată, mări, că-ntr-un nor El zărea un corbușor* (ALECS.). • pl. *-i.* /***corb*** + *-uşor*.
corchezí *vb. IV. tr.* (*reg.*) **1** A schimonosi, a poci limba. *Nu vorbesc drept romînește..., ci au corchezit graiul strămoșesc* (CR.). **2** A începe un lucru fără a-l termina. • prez.ind. *-esc.* /cf. magh. *kurkázni*.
corci[1] *s.m.* (*reg.*) Animal sau plantă provenită din corcire; corcitură (1). ◇ Fig. (*adj.*) *Fiii corci și fără cuget* (C. NEGR.). • pl. *corci.* /<magh. ***korcs***.
corci[2] *s.n.* (*bot.; reg.*) Arbust cu ramuri dese care pornesc direct de la rădăcină; tufă. • pl. *-uri.* /<ucr. ***корч***.
corci[3] *vb. IV.* **1** *refl.* (*despre plante sau animale de rase, specii diferite*) A se încrucișa, a se amesteca. **2** *tr., refl.* A (se) altera caracterul rasei prin împerechere nepotrivită. **3** *tr., refl.* A (se) strica puritatea etnică prin amestec cu elemente străine. • prez.ind. *-esc.* /***corci***[1] + *-i*.
corcíre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *corci*[3] și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***corci***[3].

corcít, -ă *adj.* (*despre ființe sau plante*) Care a rezultat din încrucișarea a două rase sau a două specii diferite. *Câine corcit.* • pl. *-iți, -te.* /v. ***corci***[3].

corcitúră *s.f.* **1** Ființă sau plantă rezultată prin corcire. **2** (*peior.*) Copil nelegitim; bastard. *Atît om ți-a mai rămas și ție în lumea aceasta, corcitura asta... despre care nici chiar tatăl său nu mai vrea să știe* (SLAV.). • pl. *-i.* /***corci***[3] + *-tură.*

corcodăn *s.m.* (*reg.*) **1** (*ornit.*) Curcan (1) (*Meleagris gallopavo*). **2** (*bot.*) Fumăriță (*Fumaria officinalis*). • pl. *-i* și *curcudán s.m., curcudínă s.f.* /form. expr.

corcodél[1] *s.m.* (*ornit.*) **1** Pasăre palmipedă, înotătoare, de mărimea unei rațe, cu penele cenușii pe spate și albe pe burtă, cu un smoc de pene în formă de guleraș (*Podiceps cristatus*); cufundar. **2** Pasăre palmipedă, înotătoare, mai mare decît rața, cu penele negre strălucitoare, cu puncte albe pe spate, cu ciocul ascuțit și cu aripile înguste (*Gavia arctica*). • pl. *-ei.* /cf. *corcodan.*

corcodél[2] *s.m.* (*bot.*) Corcoduș (1) (*Prunus cerasifera*). • pl. *-ei.* /***corcoduș*** + *-el.*

corcodúș *s.m.* (*bot.*) **1** Arbore sau arbust din familia rozaceelor, originar din Asia, cu frunzele eliptice, cu florile albe și cu fructele mici, drupe, de culoare galbenă, vînătă sau roșie (*Prunus cerasifera*). *Pădurile în depărtare... par cercelate cu flori de zarzări și corcoduși* (DELAVR.). **2** Varietate de prun. • pl. *-i.* /de la ***corcodușă***, prin derivare regresivă.

corcodúșă *s.f.* **1** (*bot.*) Fructul corcodușului (1), de formă sferică, dulce-acrișor, care este comestibil. **2** Mîncare preparată din corcodușe; chiseliță. • pl. *-e.* /etimol. nec.

corcolí *vb. IV.* v. corconi.

corconí *vb. IV.* (*reg.*) **1** *tr.* (*compl. indică oameni, animale etc.*) A îngriji în mod exagerat; a alinta, a răsfăța, a cocoloși (3). **2** *refl.* A zăbovi mult cu un lucru, a-și pierde timpul; a amîna la nesfîrșit, a tărăgăna. • prez.ind. *-esc.* și *corcolí vb. IV.* /etimol. nec.

cord[1] *s.n.* (*anat.*) Inimă. *Atac de cord.* ◇ (*tehn. med.*) *Cord-plămîn artificial* = aparat utilizat cu scopul suplinirii, pentru un timp limitat, a întreruperii circulației centrale. *Intermitența cordului* v. intermitență. • pl. *-uri.* /<lat. ***cor, -dis***.

cord[2] *s.n.* **1** Țesătură specială, formată din fire de urzeală bine răsucite și foarte rezistente, care are bătătura din fire subțiri și rare. **2** Țesătură care este utilizată în producerea anvelopelor. • /<fr. ***corde***, engl. ***cord***, germ. ***Kord***.

cord[3] *s.n.* Cuțit utilizat în industria pielăriei pentru depilare. • pl. *-uri.* /etimol. nec.

cordaíte *s.f. pl.* (*paleon.*) Gen fosil de gimnosperme arborescente, foarte înalte, avînd frunzele mari și groase și cu nervuri paralele (*Cordaites*). • /<germ. ***Kordaiten***; cf. nm. pr. August Carl Joseph *Corda*, medic și botanist german.

cordăj *s.n.* **1** (*miner.*) Ansamblu de operații executate de o mașină de extracție în timpul unei curse a coliviilor în puțul de mină. **2** (*mar.*) Totalitatea parîmelor, sforilor și frînghiilor unei corăbii. **3** Împletitură de corzi elastice ale unei rachete de tenis. • pl. *-e.* /<fr. ***cordage***.

cordár *s.n.* **1** (*muz.*) Placă de lemn sau de abanos de care sînt legate coardele la instrumentele cu arcuș. **2** Pană de lemn cu ajutorul căreia se răsucește coarda[1] (5) fierăstrăului cu ramă pentru a întinde pînza de tăiat; încordător, sucitor. **3** (*reg.*) Fierăstrău de dulgherie. • pl. *-e.* /***coardă*** + *-ar.*

cordăt, -ă *s.n., adj.* **1** *s.n.* (*la pl.*) Încrengătură de animale celomate, cu coardă dorsală, cu scheletul axial și cu sistemul nervos tubular, așezat dorsal față de tubul digestiv (*Chordata*); (*și la sg.*) animal care face parte din această încrengătură. **2** *adj.* Care este în formă de inimă; cordiform. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***cordé, cordées***, lat. ***cordatus, -a, -um***.

cordeá *s.f.* **1** (*arh.*) Panglică îngustă, confecționată din lînă sau din mătase, folosită ca ornament (în păr, la gît, la pălărie etc.). *Mîndră pălărie cu flori, cu cordele și cu mărgele* (EMIN.). ◇ Compar. *În stînga un drum trecea ca o cordea prin o nemărginire de lanuri verzi* (EMIN.). **2** (*zool.*)Vierme parazit, care crește mai ales în intestinul subțire al omului sau al animalelor carnivore; tenie. **3** (*iht.*) Pește marin, în formă de panglică, cu aripioarele dorsale, codate și anale contopite (*Ophidion barbatum*). **4** Joc de cărți. *Juca parola și cordeaua* (ALECS.). **5** (*arg.*) Femeie de moravuri ușoare; (*reg.*) cordină. • pl. *-ele.* și (*înv.*) *cordélă s.f.* /<ngr. ***κορδέλ(λ)α*** <it. *cordella*; cf. tc. *kordele.*

cordectomíe *s.f.* (*chir.*) **1** Operație de extirpare a unei coarde vocale. **2** Operație de tăiere și înlăturare, în parte sau în întregime, a unei porțiuni a măduvei spinării. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***chordectomie***.

cordelár *s.m.* (*înv.*) **1** Fabricant de cordele (1). **2** Vînzător de cordele (1). • pl. *-i.* /***cordelă*** + *-ar.*

cordélă *s.f.* v. cordea.

cordeliér *s.m.* **1** (*bis.*) Călugăr franciscan, care purta drept centură o frînghie cu trei noduri. **2** (*ist.; la pl.*) Membru al clubului fondat de Danton, Marat și Camille Desmoulins în timpul Revoluției franceze, aflat în opoziție cu cel al iacobinilor. • sil. *-li-er.* pl. *-i.* /<fr. ***cordelier***.

cordeliéră *s.f.* **1** (*bis.*) Călugăriță franciscană. **2** Cingătoare răsucită (ca frînghia). **3** (*arhit.*) Motiv ornamental care imită o frînghie răsucită; torsadă. • sil. *-li-e-.* pl. *-e.* /<fr. ***cordelière***.

cordelímă *s.f.* Frînghie de grosime redusă, folosită în alpinism pentru transportarea de materiale și oameni. • pl. *-e.* /<fr. ***cordelline***.

cordelúță *s.f.* Dim. al lui *cordea*; cordică. *Era... legat la gît cu o cordeluță roșie* (EMIN.). • pl. *-e.* /***cordelă*** + *-uță.*

cordénci *s.n.* (*pop.*) **1** (*țes.*) Piesă componentă a războiului de țesut, formată dintr-o scîndurică lungă cu crestături pe o margine, care oprește sulurile să dea înapoi; cripalcă, piedică. **2** Limbă a meliței. **3** Bîrsă a plugului. • pl. *-uri.* /cf. *coardă*[1].

cordi- Elem. de compunere „inimă". • /<fr. ***cordi-***; cf. lat. *cor, -dis* „inimă".

cordiál, -ă *adj.* **1** (*despre atitudini, manifestări etc. ale oamenilor*) Care pornește din toată inima; care este afectuos; loial, sincer. ◇ (*în formule epistolare de încheiere*) *Cu salutări cordiale, Elena.* ◇ (adv.) *Îl primește cordial.* **2** (*despre oameni*) Care are o atitudine afectuoasă, amabilă, deschisă. *Erau, toți, copii care nu se bucuraseră de familie cordială* (CĂL.). • sil. *-di-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***cordial***.

cordialitáte *s.f.* Însușirea de a fi cordial; atitudine, manifestare afectuoasă, amicală, afabilă. *Felix cunoștea ignoranța celor două femei și lipsa lor de cordialitate* (CĂL.). • sil. *-di-a-.* pl. *-ăți.* /<fr. ***cordialité***.

cordícă *s.f.* Cordeluță. • pl. *-ci.* /***cordea*** + *-ică.*

cordierít *s.n.* (*mineral.*) Silicat natural de aluminiu și magneziu, colorat în cenușiu, brun-albastru, violet-albastru, albastru sau gălbui. • sil. *-di-e-.* pl. *-e.* /<fr. ***cordierite***; cf. nm. pr. Pierre *Cordier*, geolog francez.

cordifórm, -ă *adj.* Care este în formă de inimă; cordat (2). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***cordiforme***.

cordiliéră *s.f.* (*geomorf.*) Lanț de munți pe o întindere foarte mare, format din mai multe șiruri paralele. • sil. *-li-e-.* pl. *-e.* /<fr. ***cordillère***; cf. sp. *cordillera.*

cordínă *s.f.* (*arg.*) Femeie de moravuri ușoare; cordea (5). • pl. *-e.* /de la ***cordea*** sau ***coardă***[3].

cordíș *adv.* (*reg.*) Pieziș, oblic. *Chiar și fetițele se uitau cordiș... la sora lui* (SLAV.). • /***coardă***[1] + *-iș.*

cordítă[1] *s.f.* (*chim.*) Exploziv brizant, obținut din nitroglicerină și nitroceluloză. • pl. *-e.* /<fr. ***cordite***.

cordítă[2] *s.f.* (*med.*) Inflamație a coardelor vocale. • pl. *-e.* /<fr. ***chordite***; cf. lat. *chorda, -ae*, gr. *χορδή* „intestin; coardă".

cordo- Elem. de compunere „coardă; cordon anatomic". • /<fr. ***chordo-***; cf. lat. *chorda, -ae*, gr. *χορδή* „intestin; coardă".

córdoba *s.f.* (*fin.*) Unitate monetară folosită în Nicaragua. • /<sp. ***córdoba***; cf. nm. pr. Francisco de *Córdoba*, savant spaniol.

cordofón, -ă *adj.* (*despre instrumente muzicale*) Care face parte din grupa instrumentelor muzicale cu coarde[1] (1). • pl. *-i, -e.* /<germ. ***chordophon***.

cordóm *s.n.* (*med.*) Tumoare malignă, cu o evoluție foarte lentă, formată la nivelul unui cordon medular. • /<fr. ***chordome***.

cordón *s.n.* **1** Cingătoare (de stofă, piele, material plastic etc.); curea, centură. *Sugrumată la mijloc cu un mare cordon de piele* (CĂL.). ◆ Sfoară, șiret cu care se leagă un obiect. *O dădu Otiliei să-i facă un săculeț bine cusut cu un cordon la gură* (CĂL.). ◇ *Cordoanele dricului* = panglici atîrnate de dric, de care se prind prieteni sau rude ale celui decedat. **2** Panglică lată de mătase, purtată diagonal pe piept, de care sînt prinse anumite decorații înalte. ◆ Gradul cel mai înalt al unei decorații. **3** (*geomorf.*) *Cordon litoral* = fîșie îngustă de uscat, rezultată din acumularea aluviunilor aduse de valuri și de curenții marini, în regiunile fără maree, în apele puțin adînci, care separă marea de un golf sau de o lagună; perisip, săgeată litorală. **4** (*electr.*) Ansamblu de fire electrice conducătoare de electricitate, izolate și strînse într-un înveliș protector. **5** (*telec.*; și *cordon de telefonie*) Ansamblu de fire electrice foarte flexibile care servește la cuplarea unui aparat la rețea. **6** (*anat.*) Corp fibros. ◆ Structură anatomică cilindrică lungă. ◇ *Cordon ombilical* v. ombilical. *Cordon spermatic* v. spermatic. **7** Margine a unei monede avînd grosimea mai mare decît partea centrală. **8** (*muz.*) Cea mai groasă coardă[1] (1) a unui instrument. **9** (*milit.*) Șir de posturi militare însărcinate cu un serviciu de pază. ◆ Șir de pichete de grăniceri. ◆ Linie compactă, formată de obicei din soldați care au ca sarcină asigurarea ordinii și paza unor obiective în cazul unei afluențe de oameni. *La colțul bulevardului au fost opriți de un cordon de sergenți* (CAR.). **10** *Cordon sanitar* = frontieră de supraveghere stabilită la limita unei regiuni aflate în carantină, care nu poate fi traversat decît în anumite condiții stabilite de regulamentele sanitare. ◆ Concr. Patrulă sau grup de patrule care asigură punerea în aplicare a acestor măsuri. **11** (*arhit.*) Mulură orizontală pe un perete. **12** (*înv.*) Graniță, frontieră. • pl. *-oane.* /<fr. ***cordon***, pol. ***kordon***; cf. lat. *chorda, -ae*, gr. *χορδή* „intestin; coardă".

cordonál, -ă *adj.* (*despre neuroni*) Care ține de cordoanele măduvei spinării. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***cordonal***; cf. lat. *chorda, -ae*, gr. *χορδή* „intestin; coardă".

cordonáș *s.n.* **1** Dim. al lui *cordon*; cordonel. **2** (*înv.*) Grănicer. *Cordonașii și potecașii s-au tocmit* (BĂLC.). • pl. *-e.* /***cordon*** + *-aș.*

cordonél *s.n.* Cordonaș (1). • pl. *-e.* /***cordon*** + *-el.*

cordonétă *s.f.* **1** Cordon mic. **2** Șiret foarte fin de mătase, aur sau argint, utilizat în broderie. • pl. *-e.* /<fr. ***cordonnet***.

cordopexíe *s.f.* (*chir.*) Intervenție care constă în fixarea unei corzi vocale. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***chordopexie***; cf. lat. *chorda, -ae*, gr. *χορδή* „intestin; coardă".

cordotomíe *s.f.* (*chir.*) Secțiunea uneia dintre corzile vocale. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***chordotomie***; cf. lat. *chorda, -ae*, gr. *χορδή* „intestin; coardă", *τομή* „tăiere, secțiune".

cordován *s.n.* (*înv.*) Piele fină de capră sau de oaie, tăbăcită după anumite procedee practicate la Cordoba, care este utilizată la fabricarea încălțămintei de lux și a marochinăriei fine; marochin. *Era... în picioare cu ciobotele de cordovan cu potcoave de alamă* (SADOV.). • pl. *-e.* /<it. ***cordovano***; cf. nm. pr. *Córdoba*, oraș în Spania.

core[1]**-** Elem. de compunere „dans". • și *coreo-.* /<fr. ***chore-***; cf. gr. *χορεῖος* „de dans, de horă".

core[2]**-** Elem. de compunere „pupilă, iris". • /<fr. ***core(o)-***; cf. gr. *κόρη* „pupilă".

corealitáte *s.f.* (*filos.*) Concept estetic și filosofic care implică ideea simultaneității a două moduri diferite de existență. • sil. *-re-a-.* /***co-*** + ***realitate***.

coreclamánt, -ă *s.m., s.f.* Persoană care se adresează justiției împreună cu o altă persoană. • pl. *-ți, -te.* /***co-*** + ***reclamant***.

coreclíză *s.f.* (*med.*) Ocluziune patologică a pupilei. • pl. *-e.* /<fr. ***coréclise***; cf. gr. *κόρη* „pupilă", *κλείω* „a închide".

coréct, -ă *adj.* **1** Care respectă regulile dintr-un domeniu dat; care este exact. **2** (*despre oameni*) Care manifestă o atitudine, un comportament ireproșabil; care este drept, cinstit (1). *Te cunosc toți că ești un funcționar corect* (CAR.). ◇ Poet. *O frunte atît de netedă, albă, corect boltită* (EMIN.). ◆ Ext. (*despre manifestări, atitudini etc. ale oamenilor*) Care arată corectitudine (2), cinste (I 1), exactitate. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***correct***, lat. ***correctus, -a, -um***, germ. ***korrekt***.

corectá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A(-și) îndrepta greșelile, defectele etc.; a (se) corija (1). **2** *tr.* (*compl. indică cursuri de apă*) A regulariza. • prez.ind. *-ez.* /***corect*** + *-a.*

corectáre *s.f.* Acțiunea de *a (se) corecta* și rezultatul ei; corijare, îndreptare, rectificare. • pl. *-ări.* /v. ***corecta***.

corectazíe *s.f.* (*med.*) Dilatare a pupilei; midriază. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***coréctasie***; cf. gr. *κόρη* „pupilă", *ἔκτασις* „extindere".

corectitúdine *s.f.* **1** Calitatea de a fi corect; lipsă de greşeli. ◆ Caracteristică generală a stilului constînd în respectarea regulilor gramaticale, ortografice şi de punctuaţie. **2** Ţinută sau purtare corectă; cinste (I 1). *Le ştiu de o corectitudine exemplară* (CAR.). **3** (*log.*) Însuşire a gîndirii care respectă legile logice. • /*corect* + *-itudine*.

corectív, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* Care urmăreşte să corecteze, care are scopul de a corecta. **2** *s.n.* Ceea ce corectează sau îndreaptă ceva; rectificare, îndreptare. **3** *s.n.* (*farm.*) Substanţă care se adaugă unui medicament pentru a-l îndulci sau pentru a îmbunătăţi acţiunea acestuia. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***correctif***.

corectopíe *s.f.* (*med.*) Modificarea congenitală sau dobîndită, a poziţiei pupilei; ectopie pupilară. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***corèctopie***; cf. gr. *κόρη* „pupilă", *ἔκτοπος* „îndepărtat, deplasat".

corectór, -oáre *subst., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face corectură la o publicaţie, la o editură etc. **2** *s.n.* (*tehn.*) Aparat automat, folosit în diverse sisteme tehnice cu scopul modificării sau a corectării funcţionării acestora. **3** *adj. Fluid corector* = substanţă de culoare albă, care se aplică pe suprafaţa unei foi şi care acoperă o porţiune de text ce urmează a fi corectată ulterior, prin scrierea suprapusă peste substanţa deja uscată a variantei corecte. • acc. şi *coréctor.* pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***correcteur***, lat. ***corrector, -oris***, germ. ***Korrektor***.

corectúră *s.f.* **1** Operaţie de înlăturare a greşelilor tipografice dintr-un text sau dintr-o formă de tipar. *Iurăşcu... făcea corecturi.* (VLAH.). ◇ *Corectură în şpalt* (sau *şpalturi*) = prima îndreptare a greşelilor pe zaţul întins, nepaginat. ◇ Expr. *A scoate corecturile* v. scoate. **2** Fiecare dintre modificările făcute pe un text corectat. ◇ Fig. *Căci acea corectură ar fi determinat altfel sistemul solar şi întreaga realitate a planetei* (IBR.). **3** Concr. Text tipărit pe care s-au operat corecturile. • pl. *-i.* /<germ. ***Korrektur***, lat. ***correctūra, -ae***.

corécţie *s.f.* **1** (*în trecut*) Pedeapsă corporală aplicată unui vinovat; bătaie. *După ce-i dete o corecţiune meritată, îl duse... la secţia apropiată, unde se încheie cuvenitul proces verbal* (CAR.). ◇ Expl. *A aplica* (*cuiva*) *o corecţie* v. aplica. **2** Pedeapsă dată cu scopul de a îndrepta pe cineva. ◇ *Drept de corecţie* = (în unele state) dreptul părintelui de a cere emiterea unui mandat de arestare împotriva copilului său minor, fără îndeplinirea unei alte formalităţi. *Casă de corecţie* = loc unde îşi execută pedeapsa infractorii minori. *O fată ca Otilia merită să intre într-o casă de corecţie* (CĂL.). ◆ (*înv.*) Închisoare. **3** Îndreptare la calcul, la tir etc. **4** Cantitate care trebuie adăugată sau scăzută din indicaţiile date de un instrument de măsurare pentru a compensa erorile sistematice care afectează măsurătoarea. *Corecţie barometrică.* **5** (*ret.*) Figură retorică constînd în retractarea sau reluarea a ceea ce s-a spus în acelaşi enunţ, în scopul corectării enunţului sau a unei noţiuni; epanortoză. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi (*înv.*) *corecţiúne s.f.* /<fr. ***correction***, lat. ***correctio, -onis***.

corecţionái, -á *adj.* **1** Care ţine de corecţia delincvenţilor, care se referă la corecţia delincvenţilor. **2** (*despre pedepse, instanţe, procese; în opoz. cu „contravenţional"*) Privitor la un delict; care sancţionează un delict. ◇ *Închisoare corecţională* = sancţiune privativă de libertate, aplicată pentru săvîrşirea unei infracţiuni. *Tribunal corecţional* v. tribunal. • sil. *-ţi-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***correctionnel***.

corecţiúne *s.f.* v. corecţie.

coredáctor *s.m.* Persoană care, împreună cu altele, este redactor la aceeaşi lucrare. • pl. *-ori.* /<rus. *коредактор*.

corée *s.f.* (*med.*) Boală a sistemului nervos caracterizată prin mişcări involuntare şi neregulate, cînd lente, cînd rapide, însoţite de hipotonie musculară şi de tulburări de coordonare. • şi *chorée s.f.* /<fr. ***chorée***; cf. gr. *χορεία* „dans, horă".

coreeán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populaţia de bază a Coreei sau este originară de acolo; (*la pl., m.*) popor din rasa mongoloidă (ramura est-asiatică) care s-a format, care locuieşte în Coreea. **2** *adj.* Care aparţine Coreei sau coreenilor, care se referă la Coreea sau la coreeni; care este originar din Coreea. ◆ (*subst. f.*) Limba care este vorbită de coreeni şi care face parte din familia altaică. • pl. *-eni, -ene.* /<fr. ***coréen***; cf. nm. pr. *Coreea*, peninsulă în Asia Orientală, pe al cărei teritoriu se află, în N, Republica Populară Democrată Coreeană (Coreea de Nord) şi, în S, Republica Coreea (Coreea de Sud).

coreeáncă *s.f.* Femeie care face parte din populaţia de bază a Coreei sau este originară de acolo. • pl. *-ence.* /*coreean* + *-că*.

coreferát *s.n.* Referat care reia şi dezvoltă (critic) unele probleme dezbătute într-un alt referat. • pl. *-e.* /*co-* + *réferat*.

coreferént, -ă *s.m., s.f.* Persoană care elaborează şi prezintă un coreferat. • pl. *-ţi, -te.* /*co-* + ***referent***, după germ. *Korreferent*.

corég *s.m.* (*în antic. greacă*) Personaj care intona o arie improvizată în jurul unui altar. • pl. *-gi.* /<gr. *χορηγός* „conducătorul corului".

coregént *s.m.* Persoană care guvernează împreună cu monarhul. • pl. *-ţi.* /<fr. ***corégent***.

coregénţă *s.f.* **1** Funcţie, demnitate de coregent. **2** Perioadă de timp în care această funcţie este valabilă. • pl. *-e.* /<fr. ***corégence***.

coregidór *s.m.* Primul magistrat al unui oraş sau al unei provincii spaniole, în care nu există guvernator. • pl. *-i.* /<fr., sp. ***corregidor***.

coregionál, -ă *adj.* Care este din aceeaşi regiune. • sil. *-gi-o-.* pl. *-i, -e.* /<it. ***corregionale***.

coregízor, -oáre *s.m., s.f.* Regizor care participă la realizarea unui spectacol împreună cu un altul. • acc. şi *coregizór.* pl. *-ori, -oare.* /*co-* + ***regizor***.

coregón *s.m.* (*iht.*) Peşte teleosteean, din familia salmonidelor, dulcicol şi marin, migrator, cu solzii argintii, care trăieşte în lacurile din N Europei, iar în România, în lacuri special amenajate (*Coregonus*). • pl. *-i.* /<fr. ***corégone***; cf. gr. *κόρη* „pupilă", *γωνία* „unghi".

coregráf, -ă *s.m., s.f.* Persoană care creează un dans sau un spectacol de balet, maestru de dans şi de balet. ◇ *Balerin-coregraf* v. balerin. • pl. *-i, -e.* şi *coreográf, -ă s.m., s.f.* /<fr. ***chorégraphe***; cf. gr. *χορεία* „dans", *γράφω* „a scrie".

coregrafiá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică dansuri, ansambluri de balet etc.*) A coordona, a regiza; a coregrafiza. **2** A face coregrafia unui spectacol. • sil. *-fi-a.* prez.ind. *-iez.* /***coregrafie*** + *-a*.

coregráfic, -ă *adj.* Care aparţine coregrafiei, care se referă la coregrafie. ◇ *Suită coregrafică* v. suită. • pl. *-ci, -ce.* şi *coreográfic, -ă adj.* /<fr. ***chorégraphique***.

coregrafíe *s.f.* **1** Arta dansului şi a baletului; arta punerii în scenă a unor dansuri şi spectacole de balet. **2** Sistem de notare convenţională a paşilor şi a figurilor de dans. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi *coreografíe s.f.* /<fr. ***choréographie***.

coregrafiére *s.f.* Acţiunea de *a coregrafia* şi rezultatul ei. • sil. *-fi-e-.* pl. *-i.* /v. ***coregrafia***.

coregrafiză *vb. I. tr.* (*compl. indică dansuri, ansambluri de balet etc.*) A coregrafia (1). • prez.ind. *-ez.* /***coregraf*** + *-iza*.

coréic, -á *adj., s.m., s.f.* (*med.*) **1** *adj.* Care ţine de coree, care se referă la coree. **2** *s.m., s.f.* Persoană care suferă de coree. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***choréique***.

corelá *vb. I.* **1** *tr.* A stabili o corelaţie. **2** *refl.* A fi în corelaţie. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***correler***.

coreláre *s.f.* Acţiunea de *a* (*se*) *corela* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***corela***.

corelát, -ă *adj.* Care se află sau este pus în corelaţie cu ceva. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***corela***.

corelatív, -ă *adj.* (*despre idei, factori etc.*) Care se află în corelaţie cu ceva; care indică sau stabileşte o corelaţie. ◇ (*log.*) *Noţiuni corelative* = noţiuni care conţin note arătînd existenţa unei anumite relaţii de reciprocitate între două obiecte ale gîndirii. ◇ (*gram.*) *Element corelativ* (şi *subst. n.*) = cuvînt (adverb, conjuncţie etc.) care intră în corelaţie cu un alt cuvînt, care indică un raport de reciprocitate; corelator. *Conjuncţii corelative* (şi *subst. f.*) = conjuncţii care apar la ambele membre ale unei fraze, fiind coordonatoare sau, rar, subordonatoare. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***corrélatif***, lat. ***correlativus, -a, -um***.

corelativitáte *s.f.* Faptul de a se afla în corelaţie; caracter corelativ. • /<it. ***correlatività***.

corelátor *s.m.* (*gram.*) Element corelativ. • pl. *-i.* /<germ. ***Korrelator***.

corelatrón *s.n.* (*cib.*) Tip de maşină de calcul cu funcţii specializate. • /probabil ***corela*** + ***tron*** „instalaţie".

corelaţie *s.f.* **1** Legătură reciprocă între lucruri şi fenomene. **2** Relaţie reciprocă în care unul dintre termeni nu poate exista fără celălalt (ex. *părinte-copil; pozitiv-negativ*). **3** (*gram.*) Relaţie de reciprocitate, în cadrul propoziţiei sau frazei, între cuvinte sau unităţi sintactice. **4** Dependenţă reciprocă între două fenomene sau procese (între variaţiile cărora există o anumită legătură). **5** Raport de excludere între termeni care contractează, în mod alternativ, aceeaşi relaţie. **6** (*mat.*) Transformare biunivocă prin care unui punct îi corespunde un plan, şi reciproc, deci unei drepte o dreaptă. ◇ *Coeficient de corelaţie* = mărime care exprimă relaţia de similitudine între doi factori. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi (*înv.*) *corelaţiúne s.f.* /<fr. ***corrélation***, lat. ***correlatio, -onis***.

corelaţionál, -ă *adj.* (*mat.; despre analize*) Care se face pe baza unor corelaţii. • sil. *-ţi-o-.* pl. *-i, -e.* /<engl. ***correlational***.

corelaţiúne *s.f.* v. corelaţie.

coreligionár, -ă *s.m., s.f.* Persoană care este de aceeaşi religie cu o altă persoană. • sil. *-gi-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***coreligionnaire***.

corelográmă *s.f.* Reprezentare grafică a corelaţiei dintre valorile variabile ale unui fenomen. • pl. *-e.* /<fr. ***corrélogramme***.

córent *s.m., s.n.* v. curent.

coreo- v. core[1]-.

coreofrazíe *s.f.* (*med.*) Tulburare patologică de limbaj care se caracterizează prin emiterea unor fraze lipsite de sens. • sil. *-re-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***choréophrasie***.

coreográf, -ă *s.m., s.f.* v. coregraf.

coreográfic, -ă *adj.* v. coregrafic.

coreografíe *s.f.* v. coregrafie.

coreomanie *s.f.* (*psih.*) Tendinţă impulsivă, manifestată prin executarea unor mişcări asemănătoare dansului. • sil. *-re-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***choréomanie***.

coreometríe *s.f.* (*med.*) Măsurare a diametrului pupilei; pupilometrie. • sil. *-re-o-.* g.-d. *-iei.* /<engl. ***coreometry***.

coreométru *s.n.* (*med.*) Aparat care serveşte la măsurarea deschiderii pupilei. • sil. *-re-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***coréomètre***, engl. ***coreometer***; cf. gr. *κόρη* „pupilă", *μέτρον* „măsură".

coreoplastíe *s.f.* (*chir.*) Refacere a pupilei. • sil. *-re-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<engl. ***coreoplasty***.

coreopraxíe *s.f.* (*chir.*) Operaţie de refacere a pupilei şi de reaşezare a ei în poziţie normală. • sil. *-re-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***corépraxie***, engl. ***corepraxy***; cf. gr. *κόρη* „pupilă", *πρᾶξις* „acţiune, practică".

coreoscóp *s.n.* (*med.*) Instrument pentru examinarea pupilei. • sil. *-re-o-.* pl. *-oape.* /<fr. ***coréoscope***.

corepetá *vb. I. tr.* (*înv.*) A repeta materiile de şcoală sub îndrumarea unui preceptor; (*înv.*) a corepeti. • prez.ind. *corepét.* /<lat. ***correpetare***.

corepetí *vb. IV. tr.* (*înv.*) A corepeta. • prez.ind. *-esc.* /<germ. ***korrepetieren***.

corepetítor, -oáre *s.m., s.f.* **1** (*muz.*) Persoană care acompaniază (la pian) soliştii vocali sau instrumentali, dansatorii, coriştii etc., în timpul repetiţiilor, concertelor, recitalurilor şi spectacolelor; repetitor. **2** (*înv.*) Meditator. • pl. *-ori, -oare.* /*co-* + ***repetitor***; cf. lat. *correpetitor, -oris*.

corepetíţie *s.f.* Repetiţie făcută cu repetitorul. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<germ. ***Korrepetition***.

coresián, -ă *adj.* Care se referă la Coresi şi la activitatea lui. • sil. *-si-an.* pl. *-ieni, -iene.* /nm. pr. (meşter tipograf şi editor român) ***Coresi*** + *-ian*.

corespondá *vb. I. intr.* (*despre persoane*) A comunica cu cineva prin scrisori; a fi în corespondenţă cu cineva. • prez.ind. *-ez.* şi (*înv.*) *corespundă vb. I.* /<it. ***corrispondere***, germ. ***korrespondieren***, fr. ***correspondre***.

corespondént, -ă *subst., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care colaborează cu un ziar, cu o revistă, cu un post radio etc., trimiţînd, spre publicare, corespondenţă cu caracter informativ din locul unde se află. **2** *s.m., s.f.* Persoană care are răspunderea unui elev în faţa autorităţilor şcolare, în lipsa părinţilor acestuia. *Giurgiuveanu reprezenta pe Felix în raporturile cu şcoala, plătea taxele, semna în calitate de corespondent* (CĂL.). **3** *s.m., s.f.* Persoană care poartă corespondenţă cu cineva. **4** *s.n.* (*gram.*) Echivalent, în cadrul frazei, al unei părţi de propoziţie. **5** *adj.* Care corespunde; care se află într-o anumită legătură, relaţie, corespondenţă cu ceva asemănător; corespunzător. ◇ *Membru*

corespondent = membru al unei academii sau al altei instituții științifice, cu aceleași obligații și drepturi ca un membru activ, cu excepția dreptului de a vota viitori membri, avînd doar drept de vot consultativ. (*geom.*) *Unghiuri corespondente* = fiecare dintre cele patru perechi de unghiuri, egale între ele, formate de aceeași parte a unei secante care intersectează două drepte paralele, un unghi fiind în interiorul dreptelor și altul în afara lor. • pl. *-ți*, *-te*. /<lat. ***correspondens***, ***-ntis***, germ. ***Korrespondent***, it. ***corrispondente***, fr. ***correspondant***.

corespondență *s.f.* **1** (*adesea constr. cu vb. „a avea", „a întreține", „a purta"*) Schimb (regulat) de scrisori între două sau mai multe persoane, instituții etc. ◇ *Învățămînt prin corespondență* = formă de învățămînt fără frecvență, bazat pe un program obișnuit de studiu și de examene, în care studenții primesc în scris îndrumările profesorilor și trimit, în scris, temele pentru a fi corectate. ◇ Expr. *A* (sau *a-și*) *face corespondența* = a scrie scrisori. *A ține corespondență* v. ține. ◆ Totalitatea scrisorilor schimbate între două sau mai multe persoane, instituții etc. *Rămase hotărît în urma corespondenței pe care o ținea cu Otilia* (CĂL.). ◆ Conținutul unei scrisori. *Află noutatea din corespondența primită*. **2** Relatare a faptelor petrecute într-o localitate, într-o regiune, într-o țară, realizată de corespondentul unui ziar, al unui post de radio, de televiziune etc. *Cronicile lui, în formă de corespondență, le publica într-un ziar cotidian* (CAR.). **3** Raport, legătură între lucruri, fenomene, organe, părți ale unui întreg care se potrivesc între ele; concordanță, armonie, afinitate. *Între cuvintele acestea abstracte și conținutul lor nu exista încă o perfectă corespondență* (IBR.). **4** (*gram.*) Raport constant existent între două unități lingvistice. ◇ *Corespondența timpurilor* = concordanța timpurilor. **5** (*lingv.*) Paralelism între fenomene de ordin lingvistic din istoria unor limbi diferite, folosit la demonstrarea înrudirii respectivelor limbi. **6** (*mat.*) Relație dintre două mulțimi, conform căreia fiecare element al unei mulțimi este pus în legătură cu unul sau mai multe elemente din cealaltă mulțime. ◇ *Corespondență biunivocă* v. biunivoc. **7** (*log.*) Concordanță a conținutului unei propoziții cu realitatea. **8** (*econ.*) *Corespondența conturilor* = legătura reciprocă dintre conturi, reflectînd aceeași operație economică. **9** (*inform.*) *Corespondență asistată de calculator* = aplicație a sistemelor de calcul care alcătuiesc și tipăresc scrisori curente emise de unitățile bancare și industriale. • pl. *-e* și (*înv.*) *corespondințe* *s.f.* /<lat. ***correspondentia***, germ. ***Korrespondenz***, it. ***corrispondenza***, fr. ***correspondance***.

corespondință *s.f.* v. corespondență.

corespundă *vb. I.* v. coresponda.

corespúnde *vb. III. intr.* (*urmat de determ. în dat. sau introduse prin prep. „cu", „în", „la"*) **1** A se potrivi, a fi conform cu ceva; a răspunde la așteptări, la cerințe sau la speranțe. *O idee care nu corespunde deprinderilor și sentimentelor noastre* (IBR.). **2** A fi situat în același plan cu ceva, a se afla în dreptul altui obiect. *Fiecărei camere îi corespunde un balcon*. **3** A răspunde sentimentelor cuiva. • prez.ind. *corespúnd*. /<fr. ***correspondre***.

corespunzătór, -oáre *adj.* (*adesea urmat de determ. în dat. sau introduse prin prep. „cu"*). Care corespunde, care se potrivește, care este în conformitate cu...; adecvat, potrivit, nimerit; compatibil (1), congruent (1), corespondent (5). *Răspunde corespunzător cu cerințele profesorului. Acționează corespunzător principiilor sale*. • pl. *-ori*, *-oare*. /***corespunde*** + ***-ător***.

coréț *s.m.* (*reg.*) Unitate de măsură întrebuințată mai ales pentru cereale, echivalentă aproximativ cu 90 kg. • acc. și *córeț*. pl. *-e*. /<ucr. ***корец***, pol. ***korzec***.

coréu *s.m.* (*vers.*) Picior în versul antic, format dintr-o silabă lungă și una scurtă, silaba lungă putînd fi înlocuită cu două scurte; troheu. • pl. *-ei*. /<lat. ***chŏrēus***, ***-i***; cf. fr. *chorée*.

coreút *s.m.* (*în teatrul antic*) Corist. • acc. și *coréut*. pl. *-ți*. /<fr. ***choreute***; cf. gr. *χορευτής*.

córfă *s.f.* **1** (*reg.*) Coș[1] rotund, cu fundul tare și cu o singură toartă, prin care se petrece brațul, avînd diverse întrebuințări în gospodărie. *Femeia scoase dintr-o corfă o troncuță de lemn* (AGÂR.). **2** (*reg.*) Pisălog. **3** (*reg.*) Acoperiș al șopronului. **4** (*reg.*) Acoperiș al pătulului. **5** (*miner.*) Mic ascensor, care este acționat mecanic, cu care sînt scoase din mină persoane, minereuri sau alte materiale; colivie. • pl. *-e*. /<săs. ***korf***, germ. ***Korf***.

corfíță *s.f.* (*reg.*) Dim. al lui *corfă*. • pl. *-e*. /***corfă*** + ***-iță***.

corhán *s.m.* (*entom.*) Insectă mică, din ordinul ortopterelor, de culoare galbenă-roșcată, care trăiește în locuri întunecoase și se hrănește cu resturi alimentare (*Blatta germanica*); șvab, (*reg.*) colțan (2). • pl. *-i*. /etimol. nec.

corhánă[1] *s.f.* (*reg.*) **1** Coastă de deal stearpă, greu accesibilă. *Ai purtat ciubotele... pe la jocuri și prin toate corhanele* (CR.). **2** Loc necultivat. **3** Munte înalt și golaș. • pl. *-e*. /<ucr. ***курган***.

corhánă[2] *s.f.* (*reg.*) Copac rămuros, cu tulpină putredă și scorburoasă. • pl. *-e*. /cf. magh. *korha*.

corhárt *s.n.* (*tehn.*) Material aluminos refractar, care este folosit la căptușirea cuptoarelor, în procesul fabricării sticlei. • pl. *-uri*. /<fr. ***corharte***.

corhánít *s.n.* Transportare a buștenilor de la locul fasonării pe munte pînă la o cale de comunicație, prin tîrîre și rostogolire, cu ajutorul țapinei sau cu alte mijloace. • pl. *-uri*. /de la ***corhană***[1].

cori *s.m. pl.* (*reg.*) Pojar. ◇ *Cori-de-vînt* = vărsat-de-vînt. • /<rus. ***корь***.

coriacéu, -ée *adj.* **1** Care are constituția, aspectul pielii; tare ca o piele. **2** (*bot.; despre organe ale plantelor*) Care este rezistent și elastic. **3** Fig. Care este tenace. **4** Fig. Care este zgîrcit. • sil. *-ri-a-*. pl. *-cei*, *-cee*. /<fr. ***coriacé***, lat. ***cŏriacĕus***, ***-a***, ***-um*** *„de piele"*.

coriái, -á *adj.* (*biol.*) Care aparține corionului, care se referă la corion. ◇ *Vilozitate corială* = formație a unui înveliș fetal din lacunele sangvine ale placentei embrionare, care participă la formarea placentei și în al cărui ax se termină sau își au originea vasele ombilicale. • sil. *-ri-al*. pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***chorial***.

coriámb *s.m.* (*vers.*) Picior de vers greco-latin, de patru silabe, format dintr-un troheu și un iamb. • sil. *-ri-amb*. pl. *-i*. /<fr. ***choriambe***; cf. gr. *χορίαμβος* <*χορεῖος* „troheu", *ἴαμβος* „iamb".

coriámbic, -á *adj.* (*despre versuri*) Care este format din coriambi. • sil. *-ri-am-*. pl. *-ci*, *-ce*. /<fr. ***choriambique***.

coriándru *s.m.* (*bot.*) Plantă erbacee anuală, din familia umbeliferelor, cu florile mici, albe sau roz, cu miros pătrunzător și cu fructele în formă de globulețe, bogate în uleiuri eterice, ale căror semințe uscate sînt folosite în industria farmaceutică, a parfumurilor sau drept condiment (*Coriandrum sativum*). • sil. *-ri-an-*. pl. *-i*. și (*pop.*) *coleándru* *s.m.* /<ngr. ***κοριανδρον***, fr. ***coriandre***.

coribánt *s.m.* **1** (*în antic. greacă*) Preot al zeiței Cibele, al cărei cult avea un caracter orgiastic. **2** Fig. Petrecăreț, chefliu (1). • pl. *-ți*. /<fr. ***corybante***; cf. gr. *κορύβας*, *-αντος*.

corídă *s.f.* Luptă cu tauri, practicată ca spectacol sportiv mai ales în Spania, în țările Americii Latine și în S Franței. • pl. *-e*. /<sp., fr. ***corrida***.

coridór *s.n.* **1** Spațiu îngust și lung într-o clădire, care servește ca loc de trecere și de legătură între încăperile aflate pe același plan; culoar (1). *Pe același coridor, moș Costache călăuzi pe Felix la o altă ușă deschisă* (CĂL.). **2** Spațiu îngust de-a lungul compartimentelor unui vagon de cale ferată, prin care se circulă și din care se intră în compartimente. **3** Porțiune îngustă de teren care leagă două puncte. **4** (*geomorf.*) Depresiune lungă și îngustă prin care trece o apă curgătoare și care separă un munte de regiunea vecină. ◇ *Coridor carstic* = galerie îngustă, care leagă două porțiuni largi ale unei peșteri. • pl. *-oare*. /<fr. ***corridor***, germ. ***Korridor***.

coridoráș *s.n.* Dim. al lui *coridor*. • pl. *-e*. /***coridor*** + ***-aș***.

corifeu, -ée *s.m., s.f.* **1** *s.m.* (*în teatrul grecesc antic*) Conducător al corului. **2** *s.m.* Cîntăreț solist într-un cor. **3** *s.m.* Balerin care conduce un ansamblu de balet. **4** *s.m., s.f.* Personalitate de marcă (cu rol de conducător) într-un domeniu de activitate. *Corifeii literaturii române*. • pl. *-ei*, *-ee*. /<fr. ***coryphée***, lat. ***cŏryphaeus***, ***-i*** „conducătorul corului"; cf. gr. *κορυφαῖος* „șef".

corigént, -ă *adj., s.m., s.f.* (Elev sau student) care, la încheierea anului școlar ori universitar, nu a obținut notă de trecere la una sau mai multe materii și care urmează să dea, la un termen stabilit anterior, un nou examen la materia ori la materiile respective, pentru a putea promova. *Îi spusese fără înconjur că a rămas... corigent* (CĂL.). • pl. *-ți*, *-te*. și *coriént*, *-ă* *adj., s.m., s.f.* /<lat. ***corrigens***, ***-ntis***.

corigénță *s.f.* **1** Situație în care se află un elev sau un student corigent. **2** Examen susținut de un corigent. *Titi se înscrisese mai departe la liceu, după ce dăduse corigența* (CĂL.). • pl. *-e*. și *coriénță* *s.f.* /de la ***corigent***, după *absență*.

corigíbil, -ă *adj.* Care poate fi corijat. *Defect corigibil*. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***corrigible***.

coriínă *s.f.* (*biol.*) Proteină localizată în stratul intermediar al pielii animalelor, care leagă fibrele de colagen. • pl. *-e*. /<fr. ***coriine***.

corijá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A (se) corecta (1), a (se) îndrepta. *Ea m-a corijat cu vocea puțin iritată* (IBR.). **2** *tr.* (*compl. indică mai ales copii*) A face mai bun, mai atent, mai harnic. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***corriger***.

corijáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *corija* și rezultatul lui; corectare, îndreptare. *Prin exerciții a reușit corijarea pronunției*. • pl. *-ări*. /v. ***corija***.

corijént, -á *adj., s.m., s.f.* v. corigent.

corijénță *s.f.* v. corigență.

corímb *s.n.* (*bot.*) Inflorescență racemoasă, în formă de umbrelă, în care pedicelele florilor sînt dispuse în lungul unui ax principal, cu lungimi diferite, astfel încît florile se află aproape la același nivel. • pl. *-e*. /<fr. ***corymbe***, lat. ***cŏrymbus***, ***-i***; cf. gr. *κόρυμβος* „ciorchine".

corimbifér, -á *adj.* (*despre plante*) Care are florile dispuse în corimb. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***corymbifère***.

corindón *s.n.* **1** (*mineral.*) Oxid natural de aluminiu, cristalin, incolor și transparent (în stare pură) sau divers colorat (datorită prezenței unor oxizi metalici), care este cel mai dur mineral după diamant și ale cărui varietăți transparente sînt folosite ca pietre prețioase, iar altele, cu aspect de masă granuloase, sînt folosite ca abraziv. **2** *Corindon hialin* = rubin. • /<fr. ***corindon*** <cuv. tamil.

corintéu *s.m.* (*reg.*) Persoană care chiuie la nuntă. • pl. *-ei*. /<magh. ***kurjantó***.

corintián, -á *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Corintului sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) populație care locuiește în Corint. **2** *adj.* Care aparține Corintului, care se referă la Corint; care este originar din Corint; corintic. • sil. *-ti-an*. pl. *-ieni*, *-iene*. /<fr. ***corinthien***; cf. nm. pr. *Corint*, oraș în Grecia.

coríntic, -ă *adj.* Corintian (2). ◇ *Stil* (sau *ordin*) *corintic* = stil arhitectonic la eleni și la romani, caracterizat prin suplețea coloanei decorate cu caneluri și prin capitelul înalt, împodobit cu sculpturi reprezentînd foi de acantă. *Coloană corintică* = coloană în stil corintic. • pl. *-ci*, *-ce*. /<germ. ***korinthisch***; cf. nm. pr. *Corint*, oraș în Grecia.

corio- Elem. de compunere „membrană; corion". • /<fr. ***chorio-***; cf. gr. *χόριον* „membrană; placentă".

coriocarcinóm *s.n.* (*med.*) Corioepiteliom. • sil. *-ri-o-*. pl. *-oame*. /<fr. ***choriocarcinome***.

corioepitelióm *s.n.* (*med.*) Tumoare malignă a țesutului trofoblastic, formată prin proliferarea anormală a unor celule epiteliale placentare. • sil. *-ri-o-*; *-li-om*. pl. *-oame*. /<fr. ***chorioépithéliome***; cf. gr. *χόριον* „membrană; placentă", *ἐπί* „pe", *θηλή* „ridicătură, mamelon".

coriomeningítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a meningelor asociată cu o infiltrație limfocitară a plexurilor coroide. • sil. *-ri-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***chorioméningite***; cf. gr. *χόριον* „membrană", *μῆνιγξ*, *-ιγγος* „membrană".

corión *s.n.* (*anat.*) **1** Strat de țesut conjunctiv subiacent unei mucoase sau seroase. **2** Membrana exterioară a oului la mamifere. **3** Porțiunea profundă a dermei, alcătuită mai ales din fascicule de fibre colagene și o rețea de fibre elastice și de reticulină. • sil. *-ri-on*. pl. *-oane*. /<fr. ***chorion***; cf. gr. *χόριον* „membrană a fătului".

coriónic, -á *adj.* (*anat.*) Care aparține corionului, care se referă la corion. • sil. *-ri-o-*. pl. *-ci*, *-ce*. /<fr. ***chorionique***.

corioretinítă *s.f.* Inflamație a coroidei și a retinei. • sil. *-ri-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***choriorétinite***; cf. gr. *χόριον* „membrană a fătului", lat. *rēte*, *-is* „rețea".

coríst, -ă *s.m., s.f.* Persoană care cîntă într-un cor. *Bărbierul meu a fost în tinerețe corist la teatru* (CAR.). • pl. *-iști*, *-iste*. /<fr. ***choriste***.

coristo- Elem. de compunere „separat, izolat; fragment". • /<fr. ***choristo-***; cf. gr. *χωριστός*.

coristoblastóm *s.n.* (*med.*) Tumoare care provine din dezvoltarea coristomului. • pl. *-oame.* /<fr. ***choristoblastome***.

coristóm *s.n.* (*med.*) Malformație congenitală cu aspect tumoral, asemănător hematomului, formată din țesuturi de altă natură decît țesutul sau organul în care se dezvoltă. • /<fr. ***choristome***; cf. gr. *χωριστός* „separat, străin".

córium *s.n.* Strat de piele cuprins între epidermă și stratul adipos subcutanat, format dintr-un țesut conjunctiv și care, supus unei prelucrări adecvate, se transformă în piele tăbăcită. • sil. *-ri-um.* /<lat. ***córium, -ii***.

coríză *s.f.* **1** (*med.*) Inflamație acută sau cronică a mucoasei nazale, determinată de un virus diferit de cel al gripei sau de alți agenți infecțioși; guturai, rinită. ◇ *Coriză spasmodică* = boală de natură alergică, care apare la persoanele sensibilizate la diferite substanțe din aer. **2** (*med. vet.*) *Coriză contagioasă* = boală de natură virotică sau microbiană, care se întîlnește la unele păsări de curte (găini și curci). • pl. *-e.* /<fr. ***coryza***; cf. gr. *κόρυζα* „guturai, scurgere nazală".

corlátă *s.f.* (*reg.*) **1** Îngrăditură sau adăpost pentru vite. *Îmi aduce aminte de grădina noastră în care era o corlată* (IBR.). **2** Iesle. *Oamenii... încep a se foi, ieșind din casă și lunecînd prin bălți pînă la grajdul cailor, ca să le împrospăteze fînul din corlată* (SADOV.). **3** Parte a strungii unde se mulg oile. **4** Loc pe unde ies oile din strungă. **5** Îngrăditură pentru vite, pe cîmp. **6** Gard rar la livezi sau la vii. **7** Împletitură de formă bombată care se pune pe car atunci cînd se transportă fîn sau snopi. *Cantonierul era sculat și cisluia cu cei din cor, răzămat cu coatele de corlată* (POPA). **8** Poliță în jurul cuptorului, pe care se țin vase de bucătărie și alte lucruri mărunte; prichici. • pl. *-e, -ăți.* /<magh. ***korlát***.

córlă[1] *s.f.* (*ornit.; reg.*) **1** Pasăre acvatică, migratoare, din familia galinudelor, de mărimea unui porumbel, cu penajul măsliniu pe spate și cenușiu pe pîntece, care trăiește în bălțile și în iazurile cu stuf (*Gallinula chloropus*); găinușă-de-baltă. **2** Cufundar (1) (*Gavia arctica*); cufundac. • pl. *-e.* /etimol. nec.

córlă[2] *s.f.* (*reg.*) **1** Îngrăditură pentru vite; țarc. **2** Colibă ciobănească. • pl. *-e.* /cf. *corlată*, magh. *korlát*.

corléț *s.n.* v. cocleț.

corlí *vb. IV. tr., refl.* (*reg.*) A (se) cufunda în apă; a (se) afunda. *Să-l fi corlit și tu!* (AGÂR.). • prez.ind. *-esc.* /***corlă***[1] + *-i*.

corlíre *s.f.* (*reg.*) Cufundare în apă. • pl. *-i.* /v. ***corli***.

corlít, -ă *adj.* (*reg.*) Cufundat în apă. • pl. *-ți, -te.* /v. ***corli***.

corm[1]**-** Elem. de compunere „trunchi; tulpină; corm[2]". • și *cormo-.* /<fr. ***cormo-***; cf. gr. *κορμός*.

corm[2] *s.n.* (*bot.*) Organism al plantelor superioare, format din rădăcină, tulpină și frunze, cu o structură anatomică evoluată. • /<fr. ***corme***; cf. gr. *κορμός* „trunchi".

cormán *s.n.* v. cormană.

cormáná *s.f.* **1** Parte a plugului, din oțel, care preia brazda tăiată de brăzdar, o răstoarnă și o mărunțește; răsturnătoare. *Mitrea a pus mîna pe cormană și a umblat aplecat peste brazdă în urma plugului* (SADOV.). **2** Scîndură cu care se abate apa de la moară. **3** Marginea nesecerată a holdei. **4** Ascuțișul securii. • pl. *-e.* și (*reg.*) *cormán s.n.* /<magh. ***kormány***.

cormantocór, -ă *adj., s.f.* (Plantă) care se răspîndește pe cale vegetativă. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***cormantochore***.

cormo- v. corm[1]-.

cormofít, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* (*despre plante*) Care are corm[2]. **2** *s.f.* (*la pl.*) Grup de plante superioare care au corm[2]; (*și la sg.*) plantă care face parte din acest grup. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***cormophyte***; cf. gr. *κορμός* „trunchi", *φυτόν* „plantă".

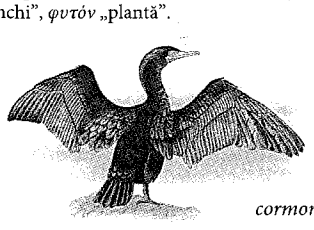

cormoran

cormorán *s.m.* (*ornit.; la pl.*) Gen de păsări acvatice, palmipede, de talie mare, cu penele negre-verzui, împestrițate cu alb pe cap și pe gît, cu ciocul lung și încovoiat, cu coada lungă, rigidă, care se hrănesc cu pește (*Phalacrocorax*); (*și la sg.*) pasăre care face parte din acest gen; cărbunar (3), corb-de-mare. *Cîte un cormoran, ca un vultur negru, cu labele și ciocul galbene, aștepta aproape să treci pe lîngă el* (CA. PETR.). • pl. *-i.* /<fr. ***cormoran***.

corn[1] *s.m.* (*bot.*) Arbust sau arbore mic din familia cornaceelor, cu lemnul foarte tare, cu frunzele opuse, întregi, cu florile galbene care apar înainte de înfrunzire și cu fructele drupe, roșii, acrișoare, comestibile, ale cărui frunze sînt folosite la vopsit (*Cornus mas*). *O spune-mi ce lemn ești tu? De corn, De tei, de ulm? Sau poate din arbori roditori* (EMIN.). ◆ Restr. Lemnul acestui arbust. *Rezemat cu amîndouă mîinile în cîrja lui de corn* (AGÂR.). • pl. *-i.* /lat. ***cornus, -i*** „corn".

corn[2] *s.n., s.m.* **1** *s.n.* Excrescență dură, pereche sau nepereche, pe osul frontal al rumegătoarelor, de natură epidermică, fiind simplă și persistentă (la familia cavicornelor), sau de natură dermică, fiind ramificată și caducă (la familia cervidelor). *Alt copil... nu ar mai fi cutezat să prindă juncul de corn* (AGÂR.). ◇ *Cornul berbecelui* v. berbec. *Tulpina cornului* v. tulpină. ◇ Loc.adj. *Cu coarne* = (*despre minciuni, relatări etc.*) exagerat; de necrezut. ◇ Expr. *A lua în coarne* = *a*) (*despre vite*) a împunge cu coarnele; *b*) (*despre oameni*) a se repezi cu vorba la cineva, a certa pe cineva. *A scoate coarne* = a deveni agresiv; a se obrăznici. *A fi mai cu coarne decît altul* = a fi mai grozav, mai deosebit decît altul. *A se lua în coarne cu cineva* = a se încăiera cu cineva; a se lua la harță. *Om în toată firea, te iei în coarne cu un biet copil* (SLAV.). *A-și arăta coarnele* = *a*) a se situa în apărare; *b*) a-și manifesta răutatea, dușmănia. *A-i căuta* (cuiva) *în coarne* sau *a căuta* (ori *a se uita*) *în coarnele cuiva* = *a*) a satisface toate gusturile cuiva; a răsfăța (pe cineva). *Eu nu-s Ciolac să-ți caut în coarne* (SADOV.); *b*) a asculta cu supunere pe cineva, făcîndu-i toate voile. *A scoate* (*cuiva*) *coarne* (*cu cineva*) = a bîrfi (pe cineva). (*fam.*) *A avea* (sau *a purta*) *coarne* = (*despre bărbați*) a fi înșelat (în căsnicie). *A pune cornul în pămînt* = a se încăpățîna. *A pune cornul în pernă* = a se culca, a dormi. *A băga* (pe cineva) *în corn de capră* = a aduce (pe cineva) la mare încurcătură, la mare strîmtoare. *A pune coarne* v. pune. *A pune* (cuiva) *funia în coarne* v. pune. *A ridica cornul* v. ridica. *A lua* (sau *a prinde*) *taurul de coarne* v. taur. ◇ Eufem. (*pop.*) *Cel cu coarne* = dracul. ◆ Excrescență pe fruntea sau pe nasul rinocerilor. **2** *s.n.* (*la sg.*) Substanță de natură cornoasă din care sînt constituite coarnele sau copitele animalelor, utilizată la fabricarea unor obiecte. **3** *s.n.* Analog. Fiecare dintre cele patru organe tactile și vizuale ale melcului. **4** *s.n.* Analog. Fiecare dintre cele două excrescențe chitinoase aflate lîngă ochii unor cărăbuși. **5** *s.m.* Instrument de suflat, făcut din corn de bou, cu care vînătorii buciumă, chemînd ogarii și copoii. **6** *s.m.* Instrument de suflat, din alamă sau din alt metal, folosit la vînătoare sau pentru chemări, semnalizări etc. *Corn de vînătoare.* **7** *s.m.* (*muz.*) Instrument muzical de suflat, constituit, în forma sa primitivă, dintr-un corn, iar mai tîrziu dintr-un tub conic de alamă sau din alt metal. ◇ *Corn englez* = instrument muzical din familia oboiului, cu un sunet mai grav și cu ancie dublă. *Corn de armonie* (sau *cromatic*) = instrument muzical de suflat, cu tuburi de schimb pentru diverse tonalități. (*reg.*) *Cornul carabei* = parte a cimpoiului[1]. **8** *s.n.* Obiect confecționat din corn sau în formă de corn, în care se păstrează praful de pușcă, sarea etc. *Le încărcai cu praful de pușcă dintr-un corn de bou* (EMIN.). ◆ Ext. Conținutul acestui obiect. **9** *s.n.* (*în mit. greacă*) *Cornul abundenței* (sau, *înv., îmbelșugării*) = *a*) cornul caprei Amalthea care a hrănit pe Jupiter, umplut cu fructe și cu flori, care reprezintă un simbol al belșugului, al fericirii, al fecundității și emblemă a numeroase divinități (Bachus, Cibele, Ceres etc.); *b*) (*în Biblie*) simbol al puterii, al strălucirii, în formă de corn la capul unor profeți; *c*) (*sens curent*) belșug, bunăstare. **10** *s.n.* Preparat de patiserie, obținut din aluat, în formă de semilună, umplut cu gem, rahat etc. *Am două halbe și un corn... plătește tu* (CAR.). **11** *s.n.* (*tehn.; mai ales la pl.*) Nume dat părților unei construcții, ale unor piese de mașini, ale unor unelte etc. care au formă de corn. **12** *s.n.* (*la pl.*) Cele două mînere ale plugului, pe care se sprijină omul la arat. ◇ Expr. (*înv.*) *A fi la coarnele plugului* sau *a duce plugul de coarne* = a fi la conducerea unei activități. **13** *s.n.* Recipient format dintr-un corn sau dintr-un vas mic de lut, prelungit cu o pană de gîscă prin care se scurge huma colorată, folosit în industria ceramică pentru decorarea vaselor. **14** *s.n.* (*anat.; la sg.*) Denumire dată unor formații anatomice cu aspect de corn. ◇ (*anat.*) *Corn uterin* = fiecare din cele două unghiuri laterale ale cavității uterine, în punctul de implantare al trompei uterine. *Cornul lui Amon* = una dintre cele două prelungiri ale substanței creierului care pornesc din partea posterioară a capului. **15** *s.n. Cornul lunii* = luna aflată în primul și în ultimul pătrar, avînd formă de seceră. *Zamfira se uita la cornul lunii ce se ivise* (ALECS.). **16** *s.n.* Fiecare dintre cele cinci părți din care este formată prescurea. **17** *s.n.* Fiecare dintre triunghiurile de hîrtie care reprezintă razele stelei de colindat. **18** *s.n.* (*pop.*) Colț, ungher, margine. *Din cornul de din dos al casei se desprinseră două umbre omenești* (SADOV.). **19** *s.m.* (*la pl.*) Căprioriile casei. **20** *s.n.* Compus: (*bot.*) *cornul-secarei* sau *corn-de-se-*

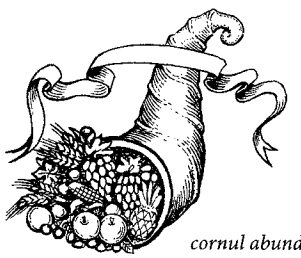

cornul abundenței

cară = ciupercă parazită, din familia ascomicetelor, care se dezvoltă în ovarul diferitelor plante graminee, apărînd pe spic ca formații tari, violete-negricioase, folosite în industria farmaceutică (pentru extragerea ergotinei) (*Claviceps purpurea*); pintenul-secarei; secară-cornută. ◆ Boală provocată de această ciupercă. **21** *s.n.* (*milit.; înv.*) Aripă de oaste; parte a taberei unei oștiri. • pl. *n. coarne, -uri, m. -i.* /lat. ***cornū, -us*** „corn (de animale)".

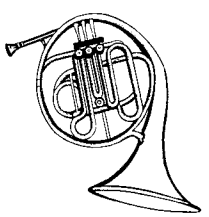

corn de armonie

cornăc *s.m.* Persoană care se ocupă cu îngrijirea și conducerea elefanților. *Un șirag de elefanți, mînați de cornacii ce-i încalecă* (ODOB.). ◆ Ext. Persoană care se ocupă cu îngrijirea și conducerea altor animale. *Te vezi... pus pe un măgar care pleacă fuga duduit cu bățul dinapoi de cornacul său* (C. NEGR.). • pl. *-ci.* /<fr. ***cornac***; cuv. hindi.

cornacée *s.f.* (*bot.; la pl.*) Familie de plante lemnoase, dicotiledonate, cu frunzele opuse, întregi, cu florile gamopetale, mici, galbene sau albe, grupate în umbele și cu fructele drupe sau bace, roșii sau negre (*Cornaceae*); (*și la sg.*) plantă care face parte din această familie. • pl. *-cee.* /<fr. ***cornacées***.

cornáci[1] *s.m.* (*bot.*) Plantă erbacee acvatică, cu tulpinile lungi, cu frunzele romboidale, cu florile albe, mici și cu fructele negre-cenușii, avînd două sau patru coarne și semințe comestibile (*Trapa natans*); castane-de-baltă, castane-de-lac, (*reg.*) colțan (4), colțar (9). • pl. *-ci.* /***corn***[1] + *-aci*.

cornáci[2]**, -ce** *adj.* (*despre animale*) Care are coarne lungi. • pl. *-ci, -ce.* /***corn***[2] + *-aci*.

cornáj *s.n.* **1** (*med.*) Zgomot patologic sub forma unui șuierat, care apare în inspirație, uneori și în expirație, produs de trecerea aerului prin căile respiratorii (laringe, bronhii, trahee), îngustate din cauza unor leziuni, a unor infecții etc. **2** Sforăială care se aude la cai cînd aleargă în galop. • pl. *-e.* /<fr. ***cornage***.

cornalínă *s.f.* (*mineral.*) Varietate de agat semitransparentă, a cărei culoare variază de la roșu-închis la roșu-trandafiriu și care este folosită ca piatră semiprețioasă în industria bijuteriilor. *Două plăci ovale de cornalină de deosebite mărimi* (ODOB.). • pl. *-e.* /<fr. ***cornaline***, lat. ***cornalina***.

cornár *s.m.* **1** (*înv.*) Slujbaş care strîngea cornăritul (1). **2** (*înv.*) Ţăran care ara cu plugul. **3** (*reg.*) Stîlp la colţul casei. • pl. *-i.* /***corn²*** + *-ar.*

cornát, -ă *adj.* (*zool.; despre unele animale*) Cornut (1). *Cunosc, răspunde vulpea, că mare ai cuvînt, dar eu am mijloc sigur ca să te fac cornată* (C. NEGR.). • pl. *-ţi, -te.* /***corn²*** + *-at.*

cornátă *s.f.* Băutură alcoolică preparată din coarne. • pl. *-e.* /***coarnă*** + *-ată.*

cornărí[1] *vb. IV. intr.* (*reg.*) A orienta plugul ţinîndu-l de coarne. • prez.ind. *-esc.* /***corn²*** + *-ări.*

cornărí[2] *vb. IV. intr.* (*înv.*) A strînge cornăritul (1); a impune cornăritul. • prez.ind. *-esc.* /de la ***cornărit***, prin derivare regresivă.

cornărít *s.n.* (*înv.*) **1** Impozit pe vitele cornute. **2** Arat cu plugul. • /***corn²*** + *-ărit.*

cornăţár *s.m.* (*entom.*) Insectă mică de apă, care are corpul scurt şi lătăreţ şi picioarele dinainte în formă de cornițe (*Naucoris cimicoides*). • pl. *-i.* /***cornat*** + *-ar.*

corneán, -ă *adj.* (*anat.*) Care aparţine corneei, care se referă la cornee. • sil. *-ne-an.* pl. *-eni, -ene.* /<fr. ***cornéen***.

cornéci *s.n.* (*reg.*) Dim. al lui *corn²*. • pl. *-ce.* /***corn²*** + *-eci.*

cornée *s.f.* (*anat.*) Membrană transparentă de natură epitelială ce formează partea anterioară a tunicii fibroase a ochiului, de forma unei calote sferice, cu o faţă concavă şi una convexă, nevascularizată, puternic inervată. • pl. *-ee.* /<fr. ***cornée***, lat. ***cornea*** *<corneus* „în formă de corn".

corneeánă *s.f.* (*geol.*) Rocă metamorfică, de culoare cenuşie, de obicei compactă, formată prin recristalizarea materialului care conţine silice la contactul cu corpuri eruptive fierbinţi. ◦ pl. *-ene.* /<fr. ***cornéenne***.

cornelián, -ă *adj.* **1** Care aparţine lui Corneille sau operei acestuia, care se referă la Corneille sau la opera acestuia. **2** În maniera lui Corneille. **3** (*despre sentimente, personaje etc.*) Demn de eroii lui Corneille; eroic. • sil. *-li-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***cornélien***; cf. nm. pr. Pierre *Corneille*, dramaturg francez.

córner[1] *s.n.* (*sport; la fotbal*) Lovitură de colţ care se acordă echipei aflate în atac, dacă un jucător din apărare trimite mingea în spatele liniei propriei porţi. • pl. *-e.* /<engl., fr. ***corner***.

córner[2] *s.n.* (*econ.*) Formă simplă de organizare monopolistă, constînd într-o înţelegere între întreprinderi în vederea cumpărării de mărfuri şi vînzării lor la preţuri ridicate. • pl. *-e.* /<engl. ***corner***.

cornét[1] *s.n.* **1** Bucată de hîrtie răsucită în formă de corn, în care se împachetează bomboane, seminţe etc. *Alţi trecători... porneau, ţinînd cornetul între degete* (CE. PETR.). ◆ Conţinutul unui astfel de ambalaj. **2** (şi *cornet acustic*) Dispozitiv în formă de pîlnie, care amplifică vibraţiile sonore şi care este întrebuinţat de persoanele cu auzul slab. **3** (*muz.*) *Cornet cu piston* = instrument muzical de suflat din alamă, asemănător cu trompeta, dar de dimensiuni mai mici decît aceasta şi cu un registru mai înalt, cu pistoane în loc de ventile, folosit în orchestre de muzică uşoară şi de jazz. **4** (*anat.*; şi *cornet nazal*) Fiecare dintre cele şase lame osoase de forma unui cornet, situate cîte trei pe pereţii laterali ai celor două nări. **5** (*ind. alim.*) Produs de patiserie, asemănător cu vafa de napolitană sau de tort, în formă de con (retezat), în care se pune îngheţată, cremă, frişcă etc. **6** (*geol.*) Martor de eroziune aproape conic, care se ridică deasupra unei suprafeţe de eroziune netede sau puţin ondulate. • pl. *-e.* /<fr. ***cornet***.

cornét[2] *s.n., s.m.* (*milit.; înv.*) **1** *s.n.* Drapel al unui escadron de cavalerie. **2** *s.m.* Ofiţer de cavalerie cu grad inferior; portdrapel. **3** *s.m.* Stegar de cavalerie. *Nu-i degeaba cornet la cavalerie* (ALECS.). • pl. *n. -e, m. -ţi.* /<pol. ***kornet***, rus. ***корнет*** <fr. *cornette.*

cornét[3] *s.n., s.m.* **1** *s.n.* Pădure de corni[1]. **2** *s.n.* Loc acoperit cu cornet[3] (1). **3** *s.n.* (*reg.*) Vîrf de munte. **4** *s.m.* (*bot.; reg.*) Scaiete (*Carduus metans*). • pl. *n. -e, m. -ţi.* /***corn¹*** + *-et.*

cornétă *s.f.* (*nav.*) Pavilionul unui comandant de escadră, asemănător cu un ghidon. • pl. *-e.* /<fr. ***cornette***.

cornéţél *s.n.* Dim. al lui *cornet*[1]. • pl. *-e.* /***cornet***[1] + *-el.*

córnică *s.f.* (*lingv.*) Limbă celtică din grupul gaelic, dispărută, vorbită în Cornish (regiune din Marea Britanie). • /<fr. ***cornique***, engl. ***Cornish***.

corníce *s.f.* v. cornişă.

cornicén *s.m.* (*înv.*) Vînător care cheamă ogarii şi copoii cu cornul[2] (5). • pl. *-i.* /<lat. ***cornicen, -inis*** „cornist".

cornícul *s.n.* (*milit.; în antic. romană*) Semn onorific care se punea pe casca anumitor soldaţi sau ofiţeri romani. • pl. *-e.* /<lat. ***cornĭcŭlum, -i*** „egretă de metal".

corniculár *s.m.* (*milit.; în antic. romană*) Subofiţer cu cel mai înalt grad, ataşat pe lîngă un ofiţer superior sau pe lîngă un guvernator al unei provincii. • pl. *-i.* /<lat. ***cornĭcŭlarius, -ii*** „adjutant avînd ca semn distinctiv un corn mic".

corniculát, -ă *adj.* (*anat., bot.; despre organe*) Care are mici excrescenţe ţepoase, de forma unor coarne. • pl. *-ţi, -te.* /<lat. ***cornĭcŭlatus, -a, -um*** *<cornĭcŭlum, -i* „corn mic".

corniér *s.n.* v. cornieră.

corniéră *s.f.* (*metalurg.*) Bară laminată de oţel, cu profilul secţiunii transversale în forma literei L. • sil. *-ni-e-.* pl. *-e.* şi *corniér s.n.* /<fr. ***cornière***.

cornifică *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică celulele moi din stratul de bază al epidermei*) A transforma în celule cornoase. **2** *refl.* A se transforma în ţesut cornos. **3** *tr.* (*fam.; despre femei căsătorite*) A-şi înşela soţul; a încornora. • prez.ind. *cornific.* /de la ***corn²***.

cornificáre *s.f.* **1** Transformare a celulelor moi din stratul de bază al epidermei în celule cornoase. **2** Transformare în ţesut cornos. • pl. *-ări.* /*v.* ***cornifica***.

corníst, -ă *s.m., s.f.* (*muz.*) **1** Persoană care cîntă din corn[2]. **2** Persoană care cîntă la trompetă; gornist. *Cornistul se întorcea cu trîmbiţa tocmai din partea aceea* (D. ZAMF.). • pl. *-işti, -iste.* /<fr. ***corniste***.

corníşă *s.f.* **1** (*constr.*) Partea superioară a zidului unei construcţii, proeminentă şi ornamentată, avînd rolul de a sprijini acoperişul şi de a împiedica scurgerea apei de ploaie pe faţa clădirilor. *Cornişă dorică.* **2** (*arhit.*) Mulură proeminentă aflată pe plafon, deasupra unei uşi, ferestre etc., avînd rol decorativ. **3** Drum paralel cu curbele de nivel pe marginea superioară a unei pante abrupte, a unei faleze etc. **4** (*geomorf.*) Muchie uşor ieşită în exterior, la partea superioară a unui versant abrupt, sub formă de coronament, care este formată de obicei dintr-un strat orizontal sau uşor înclinat, mai dur decît cele de dedesupt; pantă abruptă. **5** Acumulare de zăpadă depusă de vînt în formă de streaşină, care prelungeşte o pantă sau acoperişul diverselor construcţii. • pl. *-e.* şi *corníce s.f.* /<fr. ***corniche***.

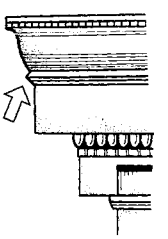

cornişă (1)

cornişón *s.m.* (*bot.*) Varietate de castraveţi, de dimensiuni mici, tari, folosiţi mai ales pentru conservare în oţet. • pl. *-i.* /<fr. ***cornichon***.

cornişór[1] *s.m.* (*bot.*) **1** Dim. al lui *corn*[1]. **2** Mică plantă erbacee, cu tulpina tîrîtoare, cu frunzele lanceolate, dinţate şi cu spice terminale, care creşte în păduri şi pe stînci (*Lycopodium annotinum*); brădişor. **3** (*reg.*) Pedicuţă (*Lycopodium clavatum*). • pl. *-i.* /***corn¹*** + *-işor.*

cornişór[2] *s.n.* Corn[2] mic. • pl. *-oare.* /***corn²*** + *-işor.*

cornişte *s.n.* (*bot.*) **1** Pădure de corni[1]. **2** Loc acoperit de cornet[3] (1). • pl. *-i.* /***corn¹*** + *-işte.*

cornítă[1] *s.f.* (*vit.*) Varietate de struguri, cu boabele negre-roşietice, asemănătoare cu coarna. *Am dat peste un ciorchin de cornită coaptă* (DELAVR.). • pl. *-e.* /***coarnă*** + *-ită.*

cornítă[2] *s.f.* **1** (*la pl.*) Coarne[2] mici, încă nedezvoltate, pe care le au unele animale. **2** Analog. Fiecare dintre cele patru organe vizuale şi tactile ale melcului. **3** Analog. Fiecare dintre cele două excrescenţe chitinoase aflate lîngă ochii unor cărăbuşi. *Frumuşică era gîza, lunguiaţă, cu aripi tari, tivite cu alb, cu două fire de cornite subţiri ca aţa* (AGÂR.). **4** (*tehn.*) Dispozitiv asemănător cu un scaun, avînd tăblia în formă de U, pe care se aşază roata atunci cînd i se montează obada. • pl. *-e.* /***corn¹*** + *-ită.*

cornízã *s.f.* Vergea de lemn sau de metal, de care se prind draperiile sau perdelele. • pl. *-e.* /cf. it. *cornice.*

cornoplást *s.n.* Sortiment de material plastic. *Nasturii sînt confecţionaţi din cornoplast şi metacrilaţi.* • /probabil ***corn²*** + *-plast.*

cornós, -oásă *adj.* Care are consistenţă dură; de natura cornului[2]; cu aspectul cornului. <> *Celulă cornoasă* = celulă epitelială moartă. *Strat cornos* = strat de protecţie a pielii, relativ dur, format din celule cornoase. • pl. *-oşi -oase.* /***corn²*** + *-os.*

cornuléţ *s.n.* **1** Dim. al lui *corn*[2]. ◆ Fig. Adaos, înfloriturã, exagerare. *Vedea... cum îşi spun întîmplarea, cum fiecare îi pune cîte-o codiţă, cîte-un cornuleţ* (SLAV.). **2** Preparat de patiserie, obţinut din aluat, în formă de semilună, umplut cu gem, rahat etc. • pl. *-e.* /***corn²*** + *-uleţ.*

cornuréle *s.n. pl.* Unghiuleţe. • /***corn²*** + *-urele.*

cornút, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* (*zool.; despre unele animale*) Care are coarne; cornat. **2** *s.f.* Animal cornut. *Cere-i mii de miorele Ş-alte sute De cornute* (POP.). **3** *adj.* (*despre animale cornute*) Care are coarne bine dezvoltate. *Ş-are oi mai multe Mîndre şi cornute* (POP.). • pl. *-ţi, -te.* /lat. ***cornūtus, -a, -um*** „care are coarne".

cornúţ *s.m.* (*bot.*) **1** Plantă erbacee anuală sau perenă, cu tulpina tîrîtoare şi cu fructele în formă de capsule mari, cilindrice (*Cerastium alpinum*). **2** Plantă erbacee, cu florile albe, care creşte la munte sau în livezi (*Cerastium arvense*). • pl. *-i.* /***corn¹*** + *-uţ.*

cornwall ['kornwəl] *s.m.* (*zooteh.*) Rasă de porci, de talie mare, de culoare neagră, creată în Anglia; porc care face parte din această rasă; marele negru. • /<engl. ***Cornwall***, peninsulă în S-V Marii Britanii.

coro- Elem. de compunere „regiune, spaţiu"; „răspîndire, diseminare". • /<fr. ***choro-***; cf. gr. *χῶρος <χωρέω* „a se îndepărta; a cuprinde".

coroánă *s.f.* **1** Podoabă pentru cap, în formă de cerc, confecţionată din flori, din frunze, acordată drept recompensă pentru un premiu; cunună (1). <> Poet. *Atunci natura-ntreagă... Îşi puse pentru mine coroana sa de flori* (ALECS.). ◆ Spec. Cunună (3) de mireasă. ◆ (şi *cunună mortuară*) Cunună de flori şi de frunze (naturale sau artificiale) care se depune la mormîntul cuiva în semn de omagiu. ◆ Fig. Încununare. *Gloria ţării şi-a sa mărire, Iată coroana vieţii întregi* (ALECS.). **2** Podoabă de metal preţios (aur, argint, platină), ornată cu pietre preţioase, pe care o poartă, la ocazii solemne, monarhii, împăraţii, regii, ducii etc., ca semn al puterii, al autorităţii supreme; diademă. *Coroanele ce regii le pun pe fruntea lor* (EMIN.). <> Expr. *A depune coroana* v. depune. **3** Tiară papală. *Coroana o punea pe cap episcopului în sunetul muzicii* (IBR.).

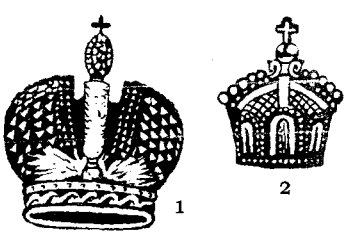

1 2

Coroane istorice

1. Coroana imperială a ţarului Rusiei.
2. Coroana Sfîntului Imperiu Romano-Germanic.

4 Semn distinctiv, imprimat, desenat sau brodat, în formă de coroană, pe stemele, blazoanele, armurile unor familii nobile (în care au existat sau există monarhi). **5** Fig. Putere monarhică; suveranitate. *A pierdut coroana.* <> *Consiliu de Coroană* v. consiliu. ◆ Ext. Persoană care deţine această putere. ◆ Ext. Stat monarhic. ◆ Reversul monedei (de argint) pe care este imprimată efigia coroanei purtate de suveranul statului respectiv. **6** (*fin.*) Unitate monetară în anumite ţări europene (Cehia, Suedia etc.). ◆ Monedă din imperiul Austro-Ungar între anii 1893 şi1918, care valora o sută de fileri sau o jumătate de fiorin. **7** (*bot.*) Totalitatea ramurilor unui arbore, ale unui arbust etc. *Se bolteau coroanele puternice ale stejarilor şi fagilor* (AGÂR.). **8** (*anat.*) Formaţiune sau structură asemănătoare unei coroane. ◆ (şi *coroană dentară*) Partea superioară, vizibilă în afara alveolei, a dintelui omului, care iese din gingie şi care este acoperită cu smalţ. ◆ Analog. Îmbrăcăminte de metal, de porţelan, de acrilat etc. cu care se acoperă un dinte sau o măsea cariată. **9** Partea superioară a copitei la piciorul calului. **10** (*geom.*) *Coroană circulară* = suprafaţă cuprinsă între două cercuri

concentrice, coplanare și cu razele diferite. **11** (*climat.*) Fenomen fotometeorologic, format de regulă din 1-3 inele colorate, cu rază nu prea mare, care înconjoară Soarele sau Luna. *Coroană solară. Coroană lunară.* **12** (*astron.*; *art.*; *nm. pr.*) *Coroana boreală* = numele unei constelații circulare din emisfera boreală, aflată între constelațiile Hercule și Bouarul; Hora. *Coroana australă* = constelație din emisfera sudică, de formă circulară, aflată lîngă constelația Săgetătorului.

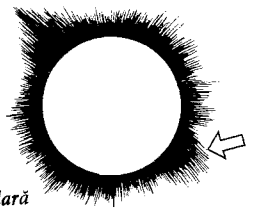

coroana solară

13 (*tehn.*) Piesă sau parte dintr-o piesă mecanică, de lungime mică, care are forma unui cilindru gol. *Coroană de rulmenți.* ◇ (*arhit.*) *Coroană murală* v. mural. **14** (*muz.*) Semn în formă de semicerc cu un punct la mijloc, pus deasupra unei note sau a unei pauze pentru a le prelungi valoarea. **15** Culmea casei țărănești; coamă. • pl. *-e.* și (*înv.*) *coróně, corúnă* s.f. /lat. *cŏrōna, -ae* „cunună".

coroápcă *s.f.* v. coropcă.

corobánă *s.f.* (*reg.*) **1** Scorbură de copac. **2** Trunchi de copac scorburos. • pl. *-e.* /etimol. nec.

corobátecă *s.f.* v. corovatic.

corobátică *s.f.* v. corovatic.

coróbcă *s.f.* v. coropcă.

corobeáță *s.f.* (*bot.*; *reg.*) Măr pădureț (*Malus sylvestris*). • pl. *-e̯țe.* /etimol. nec.

coroborá *vb. I. tr.* (*compl. indică decizii, acțiuni etc.*) A întări, a certifica, a atesta, a confirma (1). • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***corroborer***, lat. ***corroborare***; cf. lat. *cum* „cu", *robur* „putere".

coroborânt, -ă *adj.* Care coroborează, consolidează. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***corroborant***.

coroboráre *s.f.* Acțiunea de *a corobora* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***corobora***.

coroborát, -ă *adj.* Care este întărit, certificat, atestat, confirmat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***corobora***.

corodá *vb. I. tr.* **1** (*despre agenți chimici*; *compl. indică metale, materiale etc.*) A roade, a degrada în mod progresiv. *Acizii industriali corodează metalele.* ◆ Fig. A distruge cu încetul. *Imaginea lui publică s-a corodat.* **2** (*tipogr.*) A pregăti o formă de tipar prin gravare chimică, folosind o soluție corozivă. **3** (*ind. text.*; *compl. indică țesături vopsite*) A decolora pe anumite porțiuni, în scopul obținerii unor desene variate. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***corroder***, lat. ***corrodere*** „a roade".

corodánt, -ă *adj., s.m.* (Substanță) care corodează. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***corrodant***.

corodáre *s.f.* Acțiunea de *a coroda* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***coroda***.

corodát, -ă *adj.* Care a suportat procesul corodării. • pl. *-ți, -te.* /v. ***coroda***.

corofilíe *s.f.* (*med.*) Homosexualitate feminină, caracterizată printr-un comportament deviant al femeilor adulte față de fete. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***corophilie***; cf. gr. *κόρη* „fată".

corográfic, -ă *adj.* Care aparține corografiei, care se referă la corografie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***chorographique***.

corografíe *s.f.* Descriere generală a unei țări. • scris și *chorografie*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***chorographie***; cf. gr. *χώρα* „regiune, țară", *γράφω* „a scrie".

corói[1] *s.m.* **1** (*ornit.*) Pasăre răpitoare, mică, cu penele cenușii pe cap și pe coadă, cu spinarea ruginie și cu pieptul gălbui-roșcat cu stropi bruni, așezați în șiruri verticale (*Corchneis tinnuncula*). **2** (*ornit.*) Uliul păsărilor (*Accipiter uisus*). **3** (*ornit.*) Șoim (*Falco*). **4** (*entom.*) Coropișniță (*Gryllotalpa vulgaris*). **5** (*pop.*) Poreclă dată țiganilor; cioară (3), cioroi (2). • pl. *-oi.* și *curúi* s.m. /<magh. ***karvaly***.

coroí[2] *vb. IV. intr.* (*pop.*) **1** (*despre intestine*) A chiorăi (1). **2** (*despre curci*) A scoate sunetele caracteristice speciei. **3** (*despre porumbei*) A gîngura. • prez.ind. pers. 3 *-iește.* /form. expr.

coroiá *vb. I. refl.* (*despre nas*) A se face încovoiat (ca ciocul coroiului[1]). • prez.ind. pers. 3 *-iază.* /de la ***coroiat***, prin derivare regresivă.

coroiáj *s.n.* (*ind. sider.*) **1** Raportul dintre aria secțiunii inițiale a unui lingou sau a unui semifabricat supus laminării sau forjării și aria secțiunii finale a semifabricatului sau a piesei obținute. **2** Prelucrare prin laminare sau forjare a unei bare metalice. • pl. *-e.* /<fr. ***corroyage***.

coroiát, -ă *adj.* **1** (*despre ciocul păsărilor*) Care este încovoiat cu vîrful în jos. **2** (*despre nas*) Care este încovoiat; acvilin, (*pop.*) coroietic. *Cu ochii veseli, timizi, rugători și cu nasul coroiat, care o făceau încă mai simpatică* (IBR.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***coroia***.

coroídă *s.f.* (*anat.*) Membrană pigmentată și vascularizată a ochiului, care se află situată între sclerotică și retină și care asigură nutriția și inervația retinei și a structurilor anterioare ale globului ocular. • pl. *-e.* /<fr. ***choroïde***; cf. gr. *χόριον* „membrană", *εἶδος* „aspect".

coroidián, -ă *adj.* (*anat.*) Care aparține coroidei, care se referă la coroidă. • sil. *-ro-i-di-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***choroïdien***.

coroidíță *s.f.* (*med.*) Inflamație a coroidei, însoțită de tulburări de vedere. • sil. *-ro-i-.* pl. *-e.* /<fr. ***choroïdite***.

coroidóză *s.f.* (*med.*) Alterație vasculară degenerativă, neinflamatorie, a coroidei. • sil. *-ro-i-.* pl. *-e.* /<fr. ***choroïdose***.

coroiétic, -ă *adj.* (*pop.*; *mai ales despre nas*) Coroiat (2). *Un nas subțire, puțin coroietic* (VLAH.). • pl. *-ci, -ce.* /***coroia*** + *-tic*.

corolăr[1] *s.n.* **1** Ceea ce se adaugă în subsidiar pentru a întări demonstrarea unei afirmații. **2** (*mat.*) Concluzie care derivă în mod direct dintr-o teoremă. *Corolarul teoremei lui Pitagora.* **3** Concluzie care urmează ca o consecință dintr-o teorie. **4** Consecință a unei afirmații. • pl. *-e.* /<fr. ***corollaire***, lat. ***cŏrollarĭum, -ii***.

corolăr[2]**, -ă** *adj.* (*bot.*) Care aparține corolei, care se referă la corolă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***corollaire***.

corólă *s.f.* **1** (*bot.*) Totalitatea petalelor unei flori, de obicei frumos colorate, care constituie învelișul floral intern. ◇ Compar. *Ca un miez de floare între corole* (CĂL.). ◇ Poet. *Eu nu strivesc corola de minuni a lumii* (BLA.). **2** Analog. Obiect a cărui formă seamănă cu cea a unei corole (1). • pl. *-e.* /<fr. ***corolle***, lat. ***cŏrolla, -ae*** „coroniță".

corolifér, -ă *adj.* (*bot.*; *despre flori*) Care are corolă (1). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***corollifère***.

coroliflór, -ă *adj.* (*bot.*; *despre plante*) Care are corolă (1). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***corolliflore***.

corologíe *s.f.* **1** (*biogeogr.*) Știință care se ocupă cu studiul arealului speciilor. **2** Metodă de cercetare care analizează răspîndirea elementelor unei culturi istorice într-o anumită zonă geografică. • scris și *chorologie*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***chorologie***; cf. gr. *χώρα* „regiune", *λόγος* „studiu".

coromîslă *s.f.* (*reg.*) **1** Cobiliță (1). *Aparii de la cișmea au înălțat coromîslele și au poftit să bată cu ele pe dumnealui Sima Ghiorț* (SADOV.). **2** Braț al balanței. • pl. *-e.* /<ucr. ***коромисло***.

coron- Elem. de compunere „coroană, coronarian"; „cioc de cioară". • și *corono-*. /<fr. ***coron(o)***-; cf. lat. *cŏrōna, -ae* „coroană".

corono- v. coron-.

coronográf *s.n.* (*astron.*) Instrument telescopic, folosit pentru cercetarea coroanei solare. • pl. *-e.* /<fr. ***coronographe***.

coronografíe *s.f.* (*med.*) Radiografie făcută arterelor coronare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***coronarographie***.

coronaropatíe *s.f.* (*med.*) Nume generic dat afecțiunilor arterelor coronare. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***coronaropathie***.

coronarosclerózá *s.f.* (*med.*) Indurație a arterelor coronare. • pl. *-e.* /<germ. ***Koronarosklerose***.

coronarotomíe *s.f.* (*chir.*) Secționare a arterelor coronare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***coronarotomie***.

coronavírus *s.n.* (*microbiol.*) Virus sau grup de virusuri cauzator de infecții la păsări, hepatită la șoarece, gastroenterite, infecții respiratorii la om. • pl. *-și.* /<fr. ***coronavirus***, engl. ***coronavirus***; cf. lat. *corōna, -ae* „coroană", *vīrus, -i* „venin, otravă".

coróná *s.f.* v. coroană.

coroner ['kərənər] *s.m.* Ofițer de poliție judiciară în Anglia și în SUA. • pl. *-i.* /<engl. ***coroner***.

coronifórm, -ă *adj.* (*bot.*; *despre flori*) Așezat în formă de coroană. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***coroniformis***.

coroníște *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee din familia leguminoaselor, cu frunzele compuse și cu florile albe sau roșietice, folosită ca nutreț (*Coronilla varia*); cununiță (2), (*reg.*) ciocîrlan (4). • pl. *-i.* /***coroană*** + *-iște*.

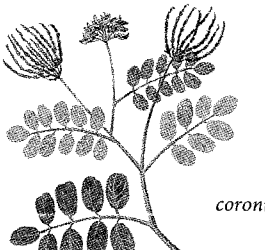

coroniște

coroníță *s.f.* Dim. al lui *coroană*. • pl. *-e.* /***coroană*** + *-iță*.

corónium *s.n.* (*chim.*) Element chimic ipotetic, despre care se credea că ar fi prezent în coroana solară și căruia i-au fost atribuite unele linii spectrale produse, în realitate, de atomii puternic ionizați ai unor elemente cunoscute. • /<fr. ***coronium***.

corono- v. coron-.

coronográf *s.n.* (*astron.*) Instrument telescopic, folosit pentru cercetarea coroanei solare. • pl. *-e.* /<fr. ***coronographe***.

coronografíe *s.f.* (*med.*) Radiografie făcută arterelor coronare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***coronographie***.

coronoíd, -ă *adj.* (*anat.*; *despre unele apofize*) Care are forma unui cioc de cioară. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***coronoïde***.

coronoidián, -ă *adj.* (*anat.*) Care aparține apofizei coronoide. • sil. *-di-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***coronoïdien***.

coronoidotomíe *s.f.* (*med.*) Operație stomatologică prin care se secționează apofiza coronoidă a mandibulei. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***coronoïdotomie***.

coronométru *s.n.* (*astron.*) Instrument cu ajutorul căruia se studiază lumina polarizată a coroanei solare. • pl. *-e.* /<fr. ***coronomètre***.

coronoplastíe *s.f.* (*med.*) Operație stomatologică de echilibrare ocluzală prin șlefuire. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***coronoplastie***.

coronúlă *s.f.* (*bot.*) **1** Ansamblu al apendicelor care însoțesc petalele unei flori. **2** Totalitatea celulelor apicale ale oogonului. • pl. *-e.* /<fr. ***coronule***, lat. ***cŏrōnŭla, -ae***.

coropcár *s.m.* **1** (*înv.*) Negustor ambulant. *Vin coropcari de la Cetatea Albă cu mărunțișuri scumpe* (SADOV.). **2** (*reg.*) Vagabond, hoinar, pribeag. *Îi veni tu acasă, coropcarule, dacă te-a răzbi foamea* (CR.) • pl. *-i.* /***coropcă*** + *-ar.*

corópcă *s.f.* **1** (*înv.*) Ladă dreptunghiulară, cu mai multe despărțituri, în care își puneau marfa negustorii ambulanți și pe care o purtau în spinare. **2** (*reg.*) Ramă a ferestrei sau a ușii. • pl. *-ce.* și (*reg.*) *coróbcă, coroápcă* *s.f.* /<rus. ***коробка*** „cutie".

coropéșniță *s.f.* v. coropișniță.

coropișniță *s.f.* **1** (*entom.*) Insectă ortopteră, dăunătoare plantelor, cu corpul greoi și cu picioarele anterioare ca niște lopeți, care trăiește în pământ și care atacă, în special, culturile de grădinărie (*Gryllotalpa vulgaris*); coroi[1] (4), (*reg.*) chiftiriță. **2** (*reg.*) Epitet pentru o femeie grasă (și periculoasă). **3** Fig. (*reg.*) Om de nimic. • pl. *-e.* și (*reg.*) *coropéșniță* *s.f.* /<bg. ***коропищница***.

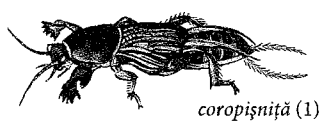

coropișniță (1)

---

croplást *s.m.* (*în Grecia antică*) Persoană care modela figurine din pământ ars. • pl. *-ști.* /<fr. ***croplaste***; cf. gr. *κόρη* „fată tînără", *πλάστης* „modelator, sculptor".

corosbínă *s.f.* v. corozbină.

corosiúne *s.f.* v. coroziune.

corosív, -ă *adj.* v. coroziv.

corosivitáte *s.f.* v. corozivitate.

corotí *vb. IV. refl.* (*reg.*) A se descotorosi, a se debarasa, a scăpa de cineva. • prez.ind. *-esc.* /<ucr. ***коротити***.

corotíp *s.n.* (*biol.*) Tip local, avînd o distribuție geografică limitată. • /<fr. ***chorotype***.

corovătic *s.m.* (*reg.*) **1** (*bot.*) Luminărică (*Verbascum thapsus*). **2** (*bot.*) Vinețele (*Centaurea axillaris*). **3** (*ornit.*) Dumbrăveancă (*Caracias garrulus*). **4** (*ornit.*) Țigănuș (*Plegodus falcinellus*). • pl. *-ci.* și *corobátică, corobátecă* *s.f.* /<rus. ***коровати́к***.

corozbínă *s.f.* (*iht.; reg.*) Pește de mare, cu pielea groasă și vîscoasă, viu colorat, cu capul turtit în partea superioară, cu botul scurt, cu aripioara dorsală foarte lungă și formată din numeroase raze spinoase (*Blennius sanguinolentus*). • pl. *-e.* și *corosbínă* *s.f.* /etimol. nec.

coroziúne *s.f.* **1** (*chim.*) Proces de oxidare a metalelor pe cale chimică sau electrochimică. **2** (*geomorf.*) Ansamblu de acțiuni fizico-chimice și biochimice superficiale, prin care se îndepărtează, în mod diferențiat, materia de la suprafața rocilor. **3** Fig. Distrugere progresivă. • pl. *-i.* și *corosiúne* *s.f.* /<fr. ***corrosion***.

corozív, -ă *adj.* **1** (*despre substanțe chimice*) Care provoacă o coroziune (1). ◇ *Agent coroziv* = substanță care exercită o acțiune chimică sau electrochimică pe suprafața unui material cu care vine în contact, provocînd coroziunea. *Sublimat coroziv* v. sublimat. **2** Fig. Pătrunzător, usturător, mușcător. *El cobora-n tăcere către mine, Ținînd în gol privirea-i corosivă* (TOPÎR.). • pl. *-i, -e.* și *corosív, -ă* *adj.* /<fr. ***corrosif***, lat. ***corrosivus***.

corozivitáte *s.f.* Însușirea de a fi coroziv. • și *corosivitáte* *s.f.* /<fr. ***corrosiveté***.

corp *s.n., s.m.* **I 1** *s.n.* Organismul considerat ca un tot anatomic și funcțional; totalitatea organelor unei ființe vii. *Cu corpul nalt, mlădiet, trece Maria peste acel pod* (EMIN.). ◇ Loc.adj., adv. *Corp la corp* = pieptiș, față în față; ext. înverșunat, aprig. ◇ Expr. *A face corp cu cineva* = a se uni, a se asocia cu cineva. *A se despărți sufletul de corp* v. despărți. ◆ Trup fără cap; trunchi. ◇ Loc.adj. *De corp* = care se referă la trup; care se poartă direct pe piele. *Lenjerie de corp.* Δ *Pază de corp* v. pază. ◇ Fig. *Luna-n ocean albastru scaldă corpul ei de aur* (EMIN.). ◆ (*uneori determ. prin „neînsuflețit"*) Cadavru. **2** *s.n.* Partea principală a unui obiect, a unei mașini, a unei construcții etc. *Corpul navei.* ◆ (*adesea determ. prin „de casă", „de case"*) Clădire mare (cu mai multe apartamente sau aripi). *Locuința lui era chiar în corpul de case de alături* (REBR.). ◆ Conținutul unei scrisori (fără formula de introducere și de încheiere). *În corpul scrisorii găsești toate datele care te interesează.* ◆ Cuprinsul unei cărți. **3** *s.n.* (*anat.*). Denumire dată unor structuri anatomice sau organismului în întregime. ◇ *Corp galben* = țesut endocrin ovarian, de culoare gălbuie, care se formează după eliminarea ovulului și care secretă progesteron. *Corp calos* v. calos. *Corpi cetonici* v. cetonic. *Corp ciliar* v. ciliar. *Corpi olivari* v. olivar. *Corp striat* v. striat. *Corp vitros* v. vitros. **4** *s.n.* (*jur.*) *Corp de legi* = culegere de legi; corpus (1). **5** *s.n.* (*jur.*) *Corp delict* = obiect care a servit la săvîrșirea unei infracțiuni; obiect care poartă urmele unei infracțiuni sau asupra căruia s-a săvîrșit infracțiunea și este adus în justiție ca probă materială contra acuzatului. **6** *s.n.* (*mat.*) Mulțime înzestrată cu două operații (adunare și înmulțire), caracterizate prin proprietăți de asociativitate, distributivitate, precum și prin existența elementelor neutre și inverse în raport cu cele două operații. **7** *s.n.* (*geom.*) *Corp geometric* = figură geometrică în spațiu; corp mărginit de fețe (plane sau sferice) definite geometric. **8** *s.m.* (*fiz.*) Porțiune de materie bine determinată dintr-o substanță, dintr-un sistem etc. alcătuită din atomi sau din molecule cu masa diferită de zero. ◇ *Corp negru* = corp care absoarbe complet orice radiație electromagnetică incidentă, de orice lungime de undă, în particular lumina. (*chim.*) *Corpuri componente* v. component. *Corp de probă* v. probă. **9** *s.n.* (*astron.*) *Corp ceresc* = *a*) corp natural din spațiul cosmic; astru; *b*) obiect lansat de om în spațiul cosmic. **10** *s.n.* Parte dintr-un ansamblu formată dintr-un singur obiect. ◇ *Corp de iluminat* = dispozitiv în care se montează una sau mai multe lămpi electrice și care are rolul de a redistribui fluxul luminos. **11** *s.n.* (*fon.*) *Corp fonetic* = totalitatea sunetelor care alcătuiesc un cuvînt sau o formă gramaticală. **12** *s.n.* (*tipogr.*). Unitate cu care se măsoară mărimea literelor tipografice. ◇ *Corp de literă* = lungime a paralelipipedului care formează piciorul literei, exprimată în puncte tipografice. **13** *s.n.* Colecție de opere compuse de autori diferiți, referindu-se la același subiect și formînd, prin aceasta, o unitate. **14** *s.n. Corp de doctrină* = culegere de principii din care se alcătuiește un sistem. **II** *s.n.* **1** Totalitatea persoanelor care, prin funcție sau prin profesiune, formează o unitate deosebită, legal constituită. ◇ *Corp legislativ* (sau *legislator, legiuitor*) = totalitatea deputaților dintr-o adunare legislativă. *Corp electoral* = totalitatea persoanelor care se bucură de drept de vot la data efectuării unor alegeri. *Corp didactic* = totalitatea persoanelor care predau în învățămînt. *Zamfira Popescu, văduva răposatului veteran al corpului didactic* (CAR.). *Corp de balet* = *a*) ansamblu de balet dintr-un teatru de operă, operetă sau estradă; *b*) grup de dansatori avînd într-un spectacol rol similar corului din operă. *Corp-ansamblu* = corp de balet. *Corp constituit* v. constituit. *Corp consular* v. consular. *Corp diplomatic* v. diplomatic. **2** (*milit.*) *Corp de armată* = mare unitate militară în componența căreia intră mai multe divizii, brigăzi și regimente de toate armele. *La aceasta s-a opus comenduirea corpului respectiv de armată* (CAR.). (*în vechea organizare a armatei*) *Corp de trupă* = unitate militară independentă. *Corp auxiliar* v. auxiliar. *Corp de gardă* v. gardă. **3** *Corp expeditionar* = totalitatea participanților la o expediție științifică sau militară. • pl. *n. -uri, m. -i.* /<fr. ***corps***, lat. ***corpus, corporis***.

corpáncă *s.f.* v. corbancă.

corpolént, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care are corpul mare și gras; voinic, voluminos. *Cine știe ce se întîmplă cu cocoana Lucsița, cum e corpolentă și robustă* (CAR.). • pl. *-ți, -te.* /<lat. ***corpŭlentus, -a, -um***, fr. ***corpulent***.

corpolénță *s.f.* Însușirea de a fi corpolent; mărime, grosime a trupului. *Toate acestea reparau cu desăvîrșire... neajunsurile vîrstei și ale corpolenței* (CĂL.). • pl. *-e.* /<fr. ***corpulence***, lat. ***corpŭlentia, -ae***.

corporál, -ă *adj.* **1** Care aparține corpului, care se referă la corp; aplicat corpului; trupesc. ◇ *Pedeapsă corporală* = pedeapsă aplicată unui infractor, constînd în loviri sau tortură. *Percheziție corporală* = percheziție făcută unei persoane pentru a vedea dacă nu ascunde sub haine, în buzunare etc. corpuri delicte. **2** Cu corp, material. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***corporel***, lat. ***corpŏralis, -e***.

corporalitáte *s.f.* Însușirea de a avea un corp; corporeitate. • /<fr. ***corporalité***.

corporalizá *vb. I. tr.* A da consistență materială (unei idei); a materializa, a concretiza. • prez.ind. *-ez.* /***corporal*** + *-iza.*

corporatísm *s.n.* (*econ.*) **1** Doctrină social-politică și economică, răspîndită în special în anii ce au urmat Primului Război Mondial, care preconiza desființarea sindicatelor muncitorești și înlocuirea lor cu corporații, organizații profesionale din care să facă parte atît muncitorii, cît și patronii, precum și înlocuirea parlamentului cu o reprezentanță națională a corporațiilor; corporativism. **2** Tendință de organizare în corporații. • /<fr. ***corporatisme***.

corporatíst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al corporatismului. **2** *adj.* Care aparține corporatismului sau corporaților, care se referă la corporatism sau la corporatiști. **3** *adj.* Corporativ. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***corporatiste***.

corporatív, -ă *adj.* (*econ.*) Care aparține corporației, care se referă la corporații; pe bază de corporații; corporatist (3). ◇ *Identitate corporativă* v. identitate. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***corporatif***.

corporativísm *s.n.* (*econ.*) Corporatism. • /<it. ***corporativismo***.

corporáție *s.f.* **1** Organizație profesională; comunitate (organizată prin lege) de persoane care au aceeași profesie. **2** (*econ.*) Întreprindere mare. ◆ *Corporație-mamut* = corporație foarte dezvoltată. *Ofensiva corporațiilor-mamut ia amploare în ultima vreme.* ◆ (*în SUA și în alte țări*) Societate pe acțiuni. **3** (*în Ev. Med.*) Formă specifică de organizare a activității economice a meseriașilor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *corporațiúne* *s.f.* /<fr. ***corporation***.

corporațiúne *s.f.* v. corporație.

corporeitáte *s.f.* Corporalitate. • sil. *-re-i.* /<fr. ***corporéité***.

córpus *s.n.* **1** Culegere sau colecție de texte, documente, legi etc. (cu privire la un anumit subiect, la o anumită epocă etc.). **2** (*tipogr.*) Corp de literă avînd zece puncte tipografice; garmond. • pl. *-uri.* /<lat. ***corpus, -oris***, fr. ***corpus***.

corpúscul *s.m.* Corp de dimensiuni foarte mici; particulă de materie. ◇ (*anat.*) *Corpuscul tactil* = formație nervoasă microscopică, situată în dermă, care recepteză excitațiile tactile. (*biol.*) *Corpuscul elementar* = unitate de natură virotică, formată dintr-un centru de acid nucleic înconjurat de o capsulă proteinică. • pl. *-i.* /<fr. ***corpuscule***, lat. ***corpuscŭlum, -i***.

corpusculár, -ă *adj.* Care aparține corpusculilor, care se referă la corpusculi. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***corpusculaire***.

corrigénda *s.f.* Listă aflată la sfîrșitul unei lucrări, unde sînt semnalate și îndreptate greșelile de tipar sau de conținut; erată. ◇ *Addenda et corrigenda* v. addenda. • /<lat. ***corrigenda***.

corsáj *s.n.* Parte a unei rochii care acoperă bustul. *Scotoci în corsaj o batistă și izbucni deodată într-un plîns zgomotos* (CĂL.). • pl. *-e.* /<fr. ***corsage***.

corsár *s.m.* (*în trecut*) **1** Navă înarmată, aflată în proprietatea unei persoane, care, cu autorizația guvernului unui stat maritim, ataca și jefuia vasele inamice. **2** Comandant al unei astfel de nave. **3** Ext. Pirat, hoț de mare. *Keir din Alger era... un olandez care se turcise după ce fusese cel mai sîngeros corsar* (CA. PETR.). • pl. *-i.* /<it. ***corsaro***, fr. ***corsaire***.

corsét *s.n.* **1** Centură lată și elastică, folosită de femei pentru a comprima talia, abdomenul și șoldurile. *Să te gătești, dintîi, frumos: să te strîngi în corset* (ALECS.). **2** (*med.*) *Corset ghipsat* (sau *medical*) = centură specială făcută din ghips sau din alt material destinată imobilizării coloanei vertebrale și menținerii trunchiului în poziție normală sau corectării deformațiilor coloanei. **3** (*înv.*) Pieptar cu oase de balenă sau cu fire metalice, purtat de femei pentru a li se ridica sînii și a li se subția talia. • pl. *-e.* /<fr. ***corset***.

corsetiér, -ă *s.m., s.f.* Persoană care confecționează sau vinde corsete. • sil. *-ti-er.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***corsetière***.

corsicán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a insulei Corsica sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii insulei Corsica. **2** *adj.* Care aparține insulei Corsica sau corsicanilor, care se referă la insula Corsica sau la corsicani; originar din insula Corsica. • pl. *-i, -e.* /nm. pr. ***Corsica*** (insulă franceză, în N-V Mării Mediterane) + *-an.*

corsicáncă *s.f.* Femeie care face parte din populația de bază a insulei Corsica sau este originară de acolo. • pl. *-ce.* /***corsican*** + *-că*.

córso *s.n.* Stradă situată în centrul unui oraș, servind ca loc de promenadă. • /<it. ***corso***.

corsói *s.n.* v. cosoi.

cort *s.n.* **1** Adăpost portativ, demontabil, făcut dintr-una sau din mai multe foi de pînză impermeabilă, din material plastic etc., fixate pe țăruși; tabernacol. *Unii se așezau la mesele întinse în cort* (SLAV.). ◇ (*la vechii evrei*) *Cortul mărturiei* = cortul în care se păstra chivotul legii. *Cort-umbrelă* = cort care se deschide ca o umbrelă și care poate fi instalat mai simplu și mai repede decît corturile obișnuite. *Foaie de cort* v. foaie. ◇ Expr. *A umbla cu cortul* = a nu avea locuință stabilă; a hoinări, a pribegi. *Ca la ușa cortului* = *a*) în mod necivilizat, vulgar; *b*) dans popular, cu mișcări vioaie, practicat în special pe valea Dunării; melodie după care se execută acest dans. *A se muta* (sau *a umbla*) *ca țiganul cu cortul* v. țigan.

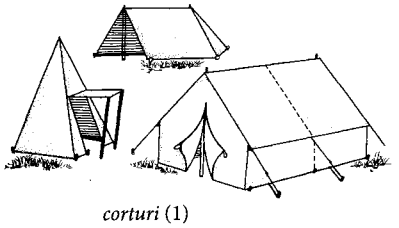

corturi (1)

2 Spec. Locuința nomadului în deșert. **3** Fig. Boltă de verdeață. *În curtea cea largă era un mare cort de verdeață, acoperit cu frunziș de stejar* (SLAV.). • pl. *-uri*. /<ngr. ***kórti***.

cortectomíe *s.f.* (*chir.*) Rezecție a unei părți din scoarța cerebrală, practicată în exereza unei tumori sau pentru distrugerea unui focar epileptogen. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***cortectomie***; cf. lat. *cortex, -icis* „scoarță", gr. *ἐκτομή* „excizie".

cortégiu *s.n.* Șir de persoane care însoțesc o ceremonie, o personalitate etc.; convoi (2), alai. *Un cortegiu mortuar* (IBR.). ◆ Fig. Șir, înșirare. *Avem noi în mîini a lumei soarte sau cortegi de vise* (EMIN.). • pl. *-gii*. /<it. ***corteggio***, fr. ***cortège***.

cortél[1] *s.n.* (*pop.*) Umbrelă. *Sub cortelu-i de atlaz Îl invită* (ALECS.). • pl. *-uri, -e*. /***cort*** + *-el*.

cortél[2] *s.n.* (*reg.*) **1** Loc de popas peste noapte. **2** Gazdă. **3** Conac. **4** Cvartir. • pl. *-uri*. /<magh. ***kortély***.

cortél[3] *s.n.* (*reg.*) **1** Haină bărbătească de lînă, brodată, avînd mînecile din postav alb. **2** Vestă lungă de catifea, cu fluturii din mărgele. • pl. *-uri*. /etimol. nec.

cortelăș *s.m.* (*reg.*) **1** Persoană care ia în gazdă elevi. **2** Persoană care cartiruiește soldați. **3** Elev care stă în gazdă. • pl. *-i*. /***cortel***[2] + *-aș*.

córtes *s.n.* **1** (*în Ev. Med., în Spania și Portugalia*) Organ reprezentativ. **2** Denumire a parlamentului în Portugalia (pînă în 1911) și în Spania. • pl. *-uri*. /<sp. ***cortes***.

córtex *s.n.* **1** (*bot.*) Scoarță a unui copac. **2** (*bot.*) Coajă a unui fruct. **3** (*anat.*) Înveliș al părului, cuprins între măduva centrală și cuticula exterioară. **4** (*anat.*) Stratul extern al unei formațiuni anatomice, net separată de substanța din interior. ◇ *Cortex cerebral* = strat de substanță cenușie aflat la suprafața emisferelor cerebrale. *Cortex suprarenal* = partea periferică a glandei suprarenale; glandă corticosuprarenală. • pl. *-uri*. /<fr. ***cortex***, lat. ***cortex, -icis***.

cortic- Elem. de compunere „scoarță, cortex". • și *cortico-*. /<fr. ***cortic(o)***-; cf. lat. *cortex, -icis* „scoarță".

corticál, -ă *adj.* **1** Care aparține cortexului, care se referă la cortex. ◇ *Substanță corticală* = înveliș exterior al unor organe. *Parenchim cortical* v. parenchim. **2** (*anat.*) Care aparține scoarței cerebrale. ◇ *Analiză corticală* v. analiză. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***cortical***.

corticectomíe *s.f.* (*chir.*) Topectomie. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***corticectomie***.

corticifér, -ă *adj.* (*bot.*) Care are scoarță. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***corticifère***.

cortico- v. cortic-.

corticoíd *s.m., adj.* (*fiziol.*) (Hormon steroid) care este secretat de glanda corticosuprarenală; corticosteroid. • pl. *-izi, -ide*. /<fr. ***corticoïde***; cf. lat. *cortex, -icis* „scoarță", gr. *εἶδος* „aspect".

cortícol, -ă *adj.* (*bot.; despre licheni, ciuperci, insecte*) Care se dezvoltă sau trăiește pe scoarța arborilor. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***corticole***.

corticolipoíd *s.m.* (*biol.*) Extract exclusiv lipidic de suprarenală. • pl. *-izi*. /<fr. ***corticolipoïde***.

corticopleurítă *s.f.* (*med.*) Congestie pulmonară, localizată în zona corticală a plămînilor, care afectează și pleura din regiunea respectivă. • sil. *-ple-u-*. pl. *-e*. /<fr. ***corticopleurite***.

corticosteroíd *s.m.* (*fiziol.*) Ansamblul hormonilor sintetizați și secretați la nivelul corticosuprarenalei; corticoid. • pl. *-izi*. /<fr. ***corticostéroïde***; cf. lat. *cortex, -icis* „scoarță", gr. *στερεός* „solid, în relief", gr. *εἶδος* „aspect".

corticosterón *s.m.* (*fiziol.*) Hormon steroid prezent în cortexul suprarenal, reprezentînd principiul activ al acestei glande, cu rol esențial în metabolismul glucidic. • pl. *-i*. /<fr. ***corticostérone***; cf. lat. *cortex, -icis* „scoarță", gr. *στερεός* „tare, solid".

corticostimulínă *s.f.* (*fiziol.*) Hormon secretat de hipofiză, care excită secreția cortexului suprarenal; corticotrofină, corticotropină. • /<fr. ***corticostimuline***.

corticosuprarenálă *adj.* (*anat.*) *Glandă corticosuprarenală* (*și subst. f.*) = glandă endocrină pereche, indispensabilă vieții, care, împreună cu medulosuprarenala, alcătuiește glandele suprarenale ai căror hormoni sterolici acționează asupra metabolismului substanțelor organice și minerale. • /<fr. ***corticosurrénale***.

corticosuprarenalóm *s.n.* (*med.*) Tumoare benignă sau malignă a cortexului suprarenal, cu incidență mai ales în rîndul femeilor. • pl. *-oame*. /<fr. ***corticosurrénalom***; cf. lat. *cortex, -icis* „scoarță", *supra* „deasupra", *ren, -is* „rinichi".

corticoterapíe *s.f.* (*med.*) **1** Tratament efectuat asupra scoarței cerebrale. **2** Tratament cu hormoni ai corticosuprarenalei. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***corticothérapie***; cf. lat. *cortex, -icis* „scoarță", gr. *θεραπεία* „tratament".

corticotomíe *s.f.* (*chir.*) Incizie chirurgicală a scoarței cerebrale. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***corticotomie***.

corticotrofínă *s.f.* (*fiziol.*) Hormon hipofizar care controlează activitatea secretorie a corticosuprarenalelor; adrenocorticotrofină, corticotropină. • pl. *-e*. /<fr. ***corticotrophine***; cf. lat. *cortex, -icis* „scoarță", gr. *τροφή* „hrană, nutriție".

corticotróp *adj., s.m.* (*fiziol.*) (Hormon) care este produs de lobul anterior al hipofizei, cu rol în stimularea funcției cortexului suprarenal. • pl. *-i*. /<fr. ***corticotrope***; cf. lat. *cortex, -icis* „scoarță", gr. *τροπή* „întoarcere".

corticotropínă *s.f.* (*fiziol.*) Corticostimulină. • /<germ. ***Kortikotropin***.

cortíl *s.n.* (*arhit.*) Curte interioară descoperită, cu arcade, încadrată într-un ansamblu arhitectonic și decorată cu fîntîni sau grupuri statuare. • /<it. ***cortile***.

cortínă *s.f.* **1** Bucată de țesătură care este atîrnată pentru a acoperi sau a ascunde ceva. ◇ Expr. *A trage cortina* v. trage. **2** Perdea de stofă, de catifea etc., care desparte scena de sala de spectacol și care, prin ridicare, lăsare în jos sau tragere în părți, marchează începutul, respectiv sfîrșitul unui spectacol sau al unui act. *După ridicarea cortinei, pe cînd damele urmăreau cu cel mai viu interes desfășurarea comediei* (CAR.). ◆ Perdea de metal care desparte scena de sala de spectacol și care este întrebuințată, în caz de incendiu, pentru a împiedica extinderea focului. ◆ (*înv.*) Perdea. *Avea o fereastră care da în geamlîc, acoperită cu o mare cortină de pluș maron* (CĂL.). **3** Fig. *Cortina de fier* = linie teoretică ce despărțea, în timpul războiului rece, țările comuniste de cele necomuniste. *Cortina de fier a căzut în 1989, odată cu revoluțiile din Est.* **4** (*bot.*) Văl membranos sau filamentos de pe marginea pălăriei ciupercilor. • pl. *-e*. /<it., lat. ***cortina***.

cortiníer *s.m.* Persoană care ridică cortina, într-un teatru. • sil. *-ni-er*. pl. *-i*. /***cortină*** + *-ier*.

cortinifórm, -ă *adj.* (*bot.; despre ciuperci*) Care are forma unei cortine. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***cortiniforme***.

cortizól *s.m.* (*fiziol.*) Hormon principal al corticosuprarenalei, apropiat ca structură de cortizon, secretat numai la nivelul straturilor interne. • /<fr. ***cortisol***.

cortizolemíe *s.f.* (*med.*) Prezența cortizolului în sînge. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***cortisolémie***.

cortizón *s.m.* (*fiziol., farm.*) Hormon secretat de glanda suprarenală, cu acțiune antiinflamatorie, antialergică, antitoxică etc., care, preparat sintetic, este folosit în tratamentul insuficienței glandelor suprarenale, al reumatismului, al astmului, al unor infecții etc. • /<fr. ***cortisone***; cf. lat. *cortex, -icis* „scoarță".

cortizónic, -ă *adj.* (*biol.*) Care aparține cortizonului, care se referă la cortizon; care este derivat din cortizon. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***cortisonique***.

cortizonoterapíe *s.f.* (*med.*) Folosire în scopuri terapeutice a cortizonului. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***cortisonothérapie***.

cortizonuríe *s.f.* (*med.*) Prezență a cortizonului în urină. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***cortisonurie***.

cortorosí *vb. IV.* (*înv., pop.*) **1** *refl.* A se debarasa de lucruri inutile; a se descotorosi. **2** *refl.* A se mîntui. **3** *refl., tr.* A (se) salva de un necaz. **4** *refl., tr.* A (se) dezbăra de un viciu. **5** *refl.* A fugi de undeva; a se elibera. • prez.ind. *-esc*. și (*reg.*) *cotorisí, cotorosí vb. IV*. /cf. bg. *куртулисвам*.

cortuléț *s.n.* Dim. al lui *cort*; (*pop.*) corturel. *La mijloc de cortulețe este-un cort mare rotat* (ODOB.). • pl. *-e*. /***cort*** + *-uleț*.

corturár, -ă *s.m., s.f.* Țigan nomad. *Varan, din corturar, devenise în cîteva veri, om la rînd* (CAM.). • pl. *-i, -e*. /***cort*** + *-ar*.

corturél *s.n.* (*pop.*) Cortuleț. • pl. *-e*. /***cort*** + *-urel*.

corugát, -ă *adj.* (*bot.; despre organe ale plantelor*) Care este încrețit, cutat, zbîrcit. • pl. *-ți, -te*. /<lat. ***corrugatus, -a, -um***.

corugatór, -oáre *adj., s.m.* (*anat.*) (Mușchi) care încrețește pielea. • pl. *-ori, -oare*. /<lat. ***corrugator***.

corugáție *s.f.* Acțiunea mușchilor corugatori. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***corrugation***, lat. ***corrugatio, -onis***.

corúmpe *vb. III.* v. corupe.

corúnă *s.f.* v. coroană.

corúncă *s.f.* (*ind. extract.*) Dispozitiv cu ajutorul căruia se prind și se extrag prăjinile sau țevile rămase în gaura de sondă, în urma unei avarii. • pl. *-ce*. /etimol. nec.

corupátor, -oáre *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care corupe. *Un om în virstă, care duce minorele în străinătate, e un corupător* (CĂL.). • pl. *-ori, -oare*. /***corupe*** + *-ător*, după fr. *corrupteur*.

corúpe *vb. III.* **1** *tr., refl.* A (se) abate de la moralitate; a (se) deprava. *Sub pretext de prietenșug, spre a corupe copilele și a le arunca în ghearele desfrînlui* (CAR.). **2** *refl., tr.* A-și pierde sau a face să-și piardă integritatea morală; a (se) perverti. **3** *tr.* (*compl. indică oameni*) A determina, prin daruri, mită etc., să facă o acțiune contrară datoriei sale și adecvată intereselor corupătorului. **4** *refl.* (*înv.; despre alimente*) A se altera. **5** *refl.* (*înv.*) A-și pierde caracterul originar. **6** *refl.* (*înv.*) A-și pierde destinația inițială. • prez.ind. *corúp*. (*înv.*) *corúmpe, conrúpe vb. III*. /<lat. ***corrumpere***; cf. *rupe*.

corúpere *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *corupe* și rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. ***corupe***.

corúpt, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care și-a pierdut integritatea morală; depravat, pervertit. **2** (*despre cuvinte, fapte, atitudini etc.*) Care este impropriu, deformat, denaturat. **3** (*despre oameni*) Mituit. **4** (*înv.; despre alimente*) Care s-a alterat. **5** (*înv.*) Care și-a pierdut caracterul originar. **6** (*înv.*) Care și-a pierdut destinația inițială. • pl. *-ți, -te*. /v. ***corupe***; cf. lat. *corruptus, -a, -um*.

coruptíbil, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care poate fi corupt. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***corruptible***, lat. ***corruptibilis, -e***.

coruptibilitáte *s.f.* Însușirea, capacitatea de a fi coruptibil. • /<fr. ***corruptibilité***.

corúpție *s.f.* **1** (Stare de) abatere de la moralitate, de la cinste, de la datorie; încălcare a normelor sau a atribuțiilor legale, a responsabilităților sociale și morale prin folosirea unor mijloace reprobabile. **2** (*jur.*) Delict comis de un funcționar sau de o persoană cu autoritate, care constă în traficarea de avantaje, de influență; ilegalitate. **3** Desfrîu, depravare. *Lume putredă de corupție* (CAR.). • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. (*înv.*) *corupțiúne s.f.* /<fr. ***corruption***, lat. ***corruptio, -onis***.

corupțiúne *s.f.* v. corupție.

coruscánt, -ă *adj.* Care este strălucitor, sclipitor; briant, eclatant. • pl. *-ți, -te*. /<fr. ***coruscant***; cf. lat. *coruscans, -antis* „scînteietor".

corutínă *s.f.* (*inform.*) Procedură realizată într-un limbaj de programare funcționînd într-un regim special, la care poate apela o altă procedură. • pl. *-e*. /<engl. ***coroutine***.

corvádă *s.f.* v. corvoadă.

corvétă *s.f.* (*milit.*; *înv.*) **1** Navă de război ușor armată, având tonaj redus și mare mobilitate în acțiune. **2** Corabie de război cu trei catarge, armată cu artilerie ușoară, mai mare decît bricul și mai mică decît fregata. • pl. *-e.* /<fr. ***corvette***.

corvíd *s.n.* (*ornit.*; *la pl.*) Familie de păsări terestre sau arboricole, omnivore, de diferite mărimi și cu penajul colorat variat (*Corvidae*); (*și la sg.*) pasăre care face parte din această familie. • pl. *-e.* /<fr. ***corvidés***; cf. lat. *corvus*, *-i* „corb".

corvoádă *s.f.* **1** (*în trecut*) Muncă gratuită pe care țăranii erau constrînși să o presteze în beneficiul proprietarului de pămînt sau al statului. **2** (*în trecut*) Muncă obligatorie pe care soldații o făceau periodic în cazarmă. **3** Ext. Muncă de care nu poți scăpa și pe care o faci cu neplăcere. ◆ Muncă foarte plictisitoare. *Aș, nu-i vorba de corvadă, domnișoară* (VLAH.). • pl. *-ezi*, (*înv.*) *-ede*. și *corvádă s.f.* /<lat. ***corvada***, fr. ***corvée***, după *podv(o)adă*.

cosác *s.m.* (*iht.*) Pește de apă dulce din familia crapului, asemănător cu plătica, cu corpul turtit lateral, cu solzi mici, negri-albăstrui pe spinare și argintii pe laturi (*Abramis ballerus*). *Șterpelește icrele de cosac* (DELAVR.). • pl. *-ci.* /<bg. ***кocам***.

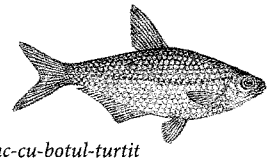

cosac-cu-botul-turtit

cosár *s.m.* (*ornit.*) Pasăre migratoare din grupul picioroangelor, de culoare albă, cu ciocul lung și lat ca o lopată și cu un moț de pene pe cap (*Platalea leucorodia*); lopătar. • pl. *-i.* și *coșár s.m.* /etimol. nec.

cosáș *s.m.* **1** Persoană care cosește; cositor (1). *Adeseori vreun cosaș lua coasa din mîna feciorașului și începea să-i arate cum s-o țină* (AGÂR.). <> Compus: (*astron.*; *pop.*) *cei-trei-cosași* = cele trei stele așezate în linie, din constelația Orionului. **2** (*entom.*; *reg.*; *la pl.*) Nume dat mai multor insecte ortoptere, din familia lăcustelor, care scot un sunet asemănător cu fîșiitul coasei (*Tettigonia*); (*și la sg.*) insectă care face parte din această familie. *Nu se auzeau decît greierii și cosașii* (CĂL.). **3** (*înv.*) Fabricant de coase. **4** (*înv.*) Vînzător de coase. • pl. *-i.* /***coasă*** + *-aș*.

cosaș (2)

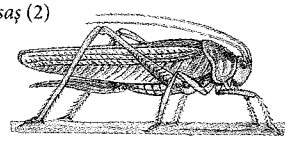

cósă *s.f.* **1** Obiect protector din tablă, care se introduce în interiorul unei bucle formate la capătul unui cablu. **2** (*telec.*) Mică piesă conductoare care servește la fixarea legăturilor electrice pe o placă. ◆ Inel metalic fixat la marginea unui conductor electric pentru a stabili contactul; bornă. • pl. *-e.* /<fr. ***cosse***.

cosăcél *s.m.* (*iht.*) Dim. al lui *cosac*. *Se duse și el să vază de-o găsi vrun cosăcel Să-și cumpere* (PANN). • pl. *-ei.* /***cosac*** + *-el*.

cosărău *s.n.* v. cosorău[1].

coscenaríst, -ă *s.m.*, *s.f.* Persoană care, împreună cu altcineva, realizează și semnează un scenariu. • pl. *-iști*, *-iste.* /***co-*** + ***scenarist***.

coscenáriu *s.n.* Scenariu realizat în colaborare de mai mulți autori. • pl. *-ii.* /***co-*** + ***scenariu***.

coscíor *s.n.* (*pop.*) Coșuleț. • pl. *-oare.* /***coș***[1] + *-ior*.

cosciúg *s.n.* v. coșciug.

cosecántă *s.f.* (*mat.*) Funcție trigonometrică a unui unghi, egală cu secanta trigonometrică a unghiului complementar. • pl. *-e.* /<fr. ***cosécante***.

cosemnă *vb. I. tr.* (*compl. indică acte, declarații, lucrări etc.*) A semna împreună cu o altă persoană. • prez. ind. *-ez.* /***co-*** + ***semna***.

cosemnatár, -ă *s.m.*, *s.f.* Persoană care cosemnează un act, o lucrare. • pl. *-i*, *-e.* /<fr. ***consignataire***.

cosí *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică plante furajere, cereale etc.*) A tăia cu coasa sau cu o mașină agricolă. *Cei ce merg în grupuri au să cosească împreună* (AGÂR.). **2** *refl.* (*despre cai, oameni etc.*) A lovi, în timpul mersului, un picior de celălalt. ◆ (*despre cai*) A se răni cu potcoava cînd se cosește. **3** *refl.* (*despre manșeta pantalonilor*) A se roade. *Taie din turul pantalonilor ca să-i cîrpească pe unde se cosesc* (DELAVR.). **4** *tr.* Fig. A distruge, a omorî. *Deodată vîntul Fără vreme vă cosește* (ALECS.). *I-a cosit pe toți cu mitraliera.* • prez.ind. *-esc.* /<sl. veche **косити**.

cosicioáră *s.f.* Dim. al lui *cosiță*. • pl. *-e.* /***cosiță*** + *-ioară*.

cósie *s.f.* (*reg.*) Coadă (de lemn) la coasă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***coasă*** + *-ie*.

cósinus *s.n.* (*mat.*) Funcție trigonometrică a unui unghi, egală cu sinusul unghiului complementar (*cos*). • pl. *-uri.* /<fr. ***cosinus***.

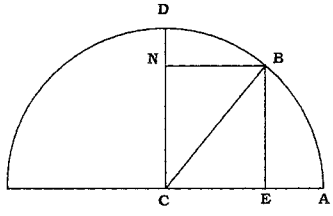

Cosinus

CE/CB – cosinusul unghiului *ACB*.

cosinusoídă *s.f.* (*mat.*) Reprezentare grafică a funcției trigonometrice cosinus. • pl. *-e.* /<fr. ***cosinusoïde***.

cosír *s.n.* v. cosor.

cosíre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *cosi* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***cosi***.

cosiríște *s.f.* (*reg.*) Loc cosit. • pl. *-i.* /***cosire*** + *-iște*.

cosít[1] *s.n.* **1** Faptul de *a* (*se*) *cosi*. **2** Timpul în care se cosesc plantele furajere, cerealele etc.; vremea coasei. *Era pe la cositul fînului.* • pl. *-uri.* /v. ***cosi***.

cosít[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre plante furajere, cereale etc.*) Care a fost tăiat. *Din brazdele cosite ieri, se ridica aroma ierbii călite* (AGÂR.). **2** (*despre terenuri*) De pe care s-a cosit iarba. **3** (*despre cai*) Care s-a rănit cu potcoava cînd s-a cosit. • pl. *-ți*, *-te.* /v. ***cosi***.

cositór[1] *s.n.* (*chim.*) **1** Element chimic, metal alb, lucios, cu duritate mică, maleabil, putînd fi ușor laminat în foi subțiri (staniol), rezistent, care se folosește la protejarea altor metale contra coroziunii, la obținerea unor aliaje etc. (*Sn*); staniu. <> Compar. *Apele Ozanei erau acum ca dosul de cositor al sticlelor de oglindă* (IBR.). **2** Staniu în aliaj cu cuprul, folosit la fabricarea veselei. • /<sl. veche **коснтеръ** <gr. *κασσίτερος*.

cositór[2]**, -oáre** *adj.*, *s.m.*, *s.f.* **1** *adj.*, *s.m.*, *s.f.* (*pop.*) (Persoană) care cosește; cosaș (1). **2** *s.f.* Mașină agricolă de cosit. • pl. *-ori*, *-oare.* /***cosi*** + *-tor*.

cositorár *s.m.* **1** Meșter care spoiește vase cu cositor. **2** Meșter care fabrică obiecte din cositor[2]. **3** Țigan spoitor. • pl. *-i.* și (*reg.*) *costorár s.m.* /***cositor*** + *-ar*.

cositorí *vb. IV. tr.* (*compl. indică vase, obiecte etc. de metal*) A aplica un strat subțire de cositor[1] pe suprafața interioară pentru a împiedica oxidarea; a spoi. *Au cositorit cazanul.* • prez.ind. *-esc.* /***cositor***[1] + *-i*.

cositoríre *s.f.* Acțiunea de *a cositori* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***cositori***.

cositorít, -ă *adj.* (*despre vase, obiecte etc. de metal*) Care este acoperit cu un strat subțire de cositor; spoit. *Bunicii noștri așa găteau, numai cu untdelemn, cu mirodenii și în tingări de aramă cositorite* (CĂL.). • pl. *-ți*, *-te.* /v. ***cositori***.

cositúră *s.f.* **1** Cîmp de pe care s-au cosit plantele furajere, cerealele etc. *Prin cositură, cîte un greier rar mai țîrîia* (HOG.). **2** Cantitate de iarbă cosită; nutreț, furaj. *În căldura ce sporea, aroma ierbii călite... a celei uscate pe jumătate, mai cu seamă după ce cositurile mai vechi erau întoarse cu furcile de lemn.* (AGÂR.). ◆ Recoltă de plante furajere. **3** Rană pe care animalele sau oamenii și-o fac cînd se cosesc. • pl. *-i.* /***cosi*** + *-tură*.

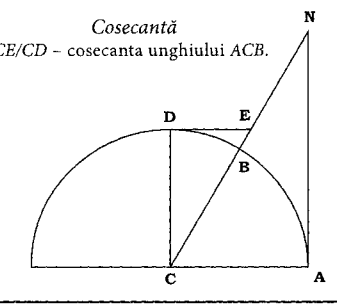

Cosecantă

CE/CD – cosecanta unghiului *ACB*.

cosíță *s.f.* **1** Păr (al femeilor) crescut lung și împletit; coadă (2). *Una avea păr stufos, roșu, împletit în cosițe* (AGÂR.). ◆ Gener. Păr. <> Expr. *A împleti cosiță albă* = a rămîne fată bătrînă, nemăritată. ◆ Șuviță de păr. *Și cosița ta bălaie o aduni la ochi plîngînd* (EMIN.). **2** (*bot.*) Plantă erbacee din familia leguminoaselor, cu frunzele terminate cu un cîrcel ramificat, cu florile mici, albe-albăstrui și cu fructele păstăi păroase (*Vicia hirsuta*). • pl. *-e.* /<bg. ***косица***.

cosițél *s.m.* (*bot.*) Plantă erbacee din familia umbeliferelor, cu rădăcina fibroasă, cu frunzele mici, lunguiețe și dințate și cu florile albe care crește prin locuri mlăștinoase (*Sium latifolium*). • pl. *-ei.* și *cosițél s.m.* /***cosiță*** + *-el*.

cosm- Elem. de compunere „(referitor la) cosmos, univers". • și *cosmo-*. /<fr. ***cosm(o)***-; cf. gr. *κόσμος* „ordine; lume, univers".

cosmatésc, -ă *adj.* (*arhit.*; *despre decorații*) Care constă din incrustarea sau asamblarea elementelor constitutive ale unui ornament organizat pe o schemă geometrică. • pl. *-ești.* /<it. ***cosmatesco***; cf. nm. pr. *Cosmati*, familie de constructori-arhitecți și meșteri decoratori din Roma, în sec. 13.

cosmestezíe *s.f.* (*bot.*) Sensibilitate a plantelor la excitațiile provenite din mediul extern. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***cosmesthésie***.

cosmet- Elem. de compunere „ordine; înfrumusețare; cosmetică". • *cosmeto-*. /<fr. ***cosmet(o)***-; cf. gr. *κοσμητός* <*κοσμέω* „a împodobi, a orna".

cosmétic, -ă *adj.*, *s.n.*, *s.f.* **1** *adj.*, *s.n.* (Cremă, loțiune) care servește la îngrijirea și înfrumusețarea pielii sau a părului. *Titi... se unse cu cosmetice de păr* (CĂL.). **2** *s.f.* Ansamblu de proceduri care au ca obiect menținerea frumuseții sau îmbunătățirea acesteia. ◆ Restr. Arta îngrijirii igienice a tenului, a părului etc., folosind metode și preparate speciale. ◆ Profesiunea cosmeticianului. ◆ Ramură a industriei chimico-farmaceutice, care se ocupă cu producerea cosmeticelor. **3** *adj.* Care aparține cosmeticii, care se referă la cosmetică. *Laborator cosmetic.* **4** *adj.* Fig. (*despre îmbunătățiri, operațiuni etc.*) De suprafață, care nu atinge fondul problemei. *Rezolvare cosmetică a problemei.* • pl. *-ci*, *-ce.* /<fr. ***cosmétique***; cf. gr. *κοσμητικός*, *κοσμητική*.

cosmetică *vb. I. tr.* A cosmetiza. • prez.ind. *-chez.* /<fr. ***cosmetiquer***.

cosmeticăie *s.f. pl.* Produse cosmetice. • /***cosmetic*** + *-ale*.

cosmeticián, -ă *s.m.*, *s.f.* Persoană care lucrează în domeniul cosmeticii. • sil. *-ci-an.* pl. *-ieni*, *-iene.* /***cosmetică*** + *-ian*; cf. engl. *cosmetician*.

cosmetizá *vb. I. tr.* **1** A îngriji pielea, părul etc. cu produse cosmetice; a cosmetica. **2** Fig. (*peior.*) A înfrumuseța superficial; a masca. <> (*refl.*) *Partidul s-a cosmetizat în vederea alegerilor.* • prez.ind. *-ez.* /***cosmet[ic]*** + *-iza*; cf. engl. *cosmetize*.

cosmetizáre *s.f.* **1** Îngrijire a pielii, a părului etc. cu produse cosmetice. **2** Fardare, înfrumusețare superficială a pielii. **3** Fig. Ascundere, mascare a unei situații, a unui adevăr deranjant. **4** Fig. Schimbare de suprafață, cu scop propagandistic. *Cosmetizarea guvernului.* • pl. *-ări.* /v. ***cosmetiza***.

cosmetizát, -ă *adj.* **1** (*despre piele, păr etc.*) Îngrijit cu produse cosmetice. **2** Fig. (*despre situații, adevăruri deranjante*) Ascuns, mascat. • pl. *-ți*, *-te.* /v. ***cosmetiza***.

cosmeto- v. cosmet-.

cosmetológ, -ă *s.m.*, *s.f.* Specialist în cosmetologie. • pl. *-gi*, *-ge.* /<fr. ***cosmétologue***.

cosmetologíe *s.f.* **1** Ramură a dermatologiei care se ocupă cu studiul folosirii adecvate a produselor cosmetice. **2** Știință care se ocupă în general cu întreținerea frumuseții corpului. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***cosmétologie***.

cosmiatríe *s.f.* Specialitate medicală care se ocupă cu îndepărtarea defectelor fizice, cu menținerea frumuseții. • sil. *-mi-a-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***cosmiatrie***.

cósmic, -ă *adj.* **1** Care aparține cosmosului, care se referă la cosmos. *Fenomen cosmic.* <> *Spațiu cosmic* = spațiu infinit în care se află planetele, stelele, galaxiile etc.; spațiu interplanetar. *Raze cosmice* = radiații ionizante, cu mare putere de penetrare, care se propagă prin atmosferă în poziție aproape orizon-

tală. *Radiație cosmică* = radiație corpusculară sau electromagnetică, provenită din spațiul cosmic. *Biologie cosmică* = ramură a biologiei care se ocupă cu cercetarea influenței diferiților factori cosmici (radiații, presiune etc.) asupra organismelor vii. *Cabină cosmică* v. cabină. *Capsulă cosmică* v. capsulă. *Navă cosmică* v. navă. *Navetă cosmică* v. navetă. *Rachetă cosmică* v. rachetă. *Sondă cosmică* v. sondă. *Stație cosmică* v. stație. *Viteză cosmică* v. viteză. **2** Fig. De proporții enorme, ireale, fantastice. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***cosmique***, lat. ***cosmicus, -a, -um***; cf. gr. *κοσμικός*.

cosmicitáte *s.f.* Însușirea de a fi universal; universalitate. • /***cosmic*** + *-itate*.

cosmicizá *vb. I. tr.* (*compl. indică fenomene, acțiuni etc.*) A da caracter cosmic, universal. • prez.ind. *-ez.* /***cosmic*** + *-iza*.

cosmicizáre *s.f.* Acțiunea de *a cosmiciza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***cosmiciza***.

cosmo- v. cosm-.

cosmobiológ, -ă *s.m., s.f.* Specialist în cosmobiologie. • pl. *-gi, -ge.* /de la ***cosmobiologie***, prin derivare regresivă.

cosmobiologíe *s.f.* Știință care se ocupă cu studiul problemelor vieții în cosmos; astrobiologie. • sil. *-bi-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***cosmobiologie***.

cosmobotánică *s.f.* Ramură a exobiologiei care se ocupă cu producerea alimentelor de natură vegetală în condițiile sistemului biologic închis, existent la bordul navelor cosmice. • /***cosmo-*** + ***botanică***.

cosmochimíe *s.f.* Ramură a chimiei care se ocupă cu studiul elementelor și combinațiilor chimice din cosmos. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***cosmochimie***.

cosmocrațíe *s.f.* Monarhie cu caracter universal, preconizată de antici. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***cosmocratie***; cf. gr. *κόσμος* „lume, univers", *κράτος* „putere".

cosmodróm *s.n.* (*cosmon.*) **1** Complex de instalații, echipamente, construcții și terenuri aferente special amenajate în scopul asamblării, verificării și lansării sateliților artificiali ai pământului și a navelor cosmice. **2** Teren destinat aterizării și decolării în condiții optime a navelor cosmice; astrodrom. • pl. *-uri.* /<rus. ***космодром***, fr. ***cosmodrome***.

cosmoeconomíe *s.f.* Economie mondială; mondoeconomie. • g.-d. *-iei.* /***cosmo-*** + ***economie***.

cosmofizícă *s.f.* Știință de graniță care, în analizele pe care le face, folosește elemente din cosmologie și geofizică. • /<fr. ***cosmophysique***.

cosmofiziologíe *s.f.* Studiu al acțiunii factorilor cosmici (radiații, presiune etc.) asupra fiziologiei organismelor vii. • sil. *-zi-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***cosmophysiologie***.

cosmofotogrammetríe *s.f.* Metodă fotogrammetrică prin care se măsoară și se reprezintă grafic porțiuni vaste din suprafața terestră sau din a altor planete, întocmindu-se hărți pe baza fotografiilor transmise de sateliții artificiali. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***cosmophotogrammétrie***.

cosmogénic, -ă *adj.* (*cosm.*) Care aparține cosmogeniei, care se referă la cosmogenie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***cosmogénique***.

cosmogeníe *s.f.* (*cosm.*) Teorie care se referă la formarea universului. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***cosmogénie***; cf. gr. *κόσμος* „univers", *γίγνομαι* „a lua naștere".

cosmogónic, -ă *adj.* Care aparține cosmogoniei, care se referă la cosmogonie. *Teorie cosmogonică*. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***cosmogonique***.

cosmogoníe *s.f.* **1** (*cosm.*) Ramură a astronomiei care se ocupă cu studiul originii și evoluției corpurilor cerești și a sistemelor de corpuri cerești. **2** (*mitol.*) Ansamblu de mituri ce urmărește să explice originea lumii și a omului, bogat în simboluri. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***cosmogonie***; cf. gr. *κόσμος* „univers", *γονή* „naștere".

cosmográf, -ă *s.m., s.f.* Om de știință care se ocupă cu studiul cosmografiei; specialist în cosmografie. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***cosmographe***, lat. ***cosmographus***.

cosmográfic, -ă *adj.* (*cosm.*) Care aparține cosmografiei, care se referă la cosmografie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***cosmographique***.

cosmografíe *s.f.* Ramură a astronomiei care se ocupă cu descrierea corpurilor cerești și a fenomenelor astronomice așa cum sînt cunoscute din observații, fără a încerca vreo interpretare sau explicare a acestora. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***cosmographie***; cf. gr. *κόσμος* „univers", *γράφω* „a descrie".

cosmográmă *s.f.* (*astrol.*) Hartă care redă poziția aștrilor pe bolta cerească, pe baza căreia astrologii întocmesc horoscopul. • pl. *-e.* /<fr. ***cosmogramme***.

cosmolatríe *s.f.* Venerare, idolatrizare a aștrilor. • g.-d. *-iei.* /***cosmo-*** + *-latrie*.

cosmológ, -ă *s.m., s.f.* (*cosm.*) Persoană care se ocupă cu studiul cosmologiei. • pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***cosmologue***.

cosmológic, -ă *adj.* (*cosm.*) Care aparține cosmologiei, care se referă la cosmologie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***cosmologique***.

cosmologíe *s.f.* Ramură a astronomiei care se ocupă cu studiul structurii, dimensiunilor și evoluției cosmosului, precum și cu studiul legilor generale care îl guvernează. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***cosmologie***; cf. gr. *κόσμος* „univers", *λόγος* „studiu".

cosmonaút, -ă *s.m., s.f.* (*cosmon.*) Persoană care călătorește în spațiul cosmic cu o navă spațială; astronaut. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***cosmonaute***, rus. ***космонавт***.

cosmonaútic, -ă *s.f., adj.* **1** *s.f.* Astronautică. **2** *adj.* Care aparține cosmonauticii (1), care se referă la cosmonautică. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***cosmonautique***, rus. ***космонавтика***.

cosmonávă *s.f.* (*cosmon.*) Navă special construită în vederea misiunilor cosmice; navă cosmică, astronavă. • pl. *-e.* /***cosmo-*** + ***navă***, după fr. *cosmonef*, rus. *космокорабль*.

cosmonómic, -ă *adj.* (*cosm.*) Care aparține cosmonomiei, care se referă la cosmonomie. • pl. *-ci, ce.* /<fr. ***cosmonomique***.

cosmonomíe *s.f.* (*cosm.*) Totalitatea legilor care guvernează universul. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***cosmonomie***.

cosmopatológic, -ă *adj.* Care aparține cosmopatologiei, care se referă la cosmopatologie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***cosmopathologique***.

cosmopatologíe *s.f.* Analiză sistematică a efectului nociv pe care îl are acțiunea factorilor cosmici (radiații, presiune etc.) asupra organismelor vii. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***cosmopathologie***.

cosmopolít, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care se consideră cetățean al lumii, care se acomodează ușor cu particularități naționale diferite, care este deschisă oricărei culturi. **2** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care admiră tot ce este străin țării sale. **3** *adj.* Care aparține cosmopolitismului, care se referă la cosmopolitism. **4** *adj.* Care aparține mai multor culturi, care este comun mai multor țări sau tuturor țărilor; universal. ◆ (*despre localități, țări etc.*) Care este populat cu persoane de origini și naționalități diferite. **5** *adj.* (*despre plante, animale etc.*) Care sînt răspîndite în toate părțile lumii. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***cosmopolite***, rus. ***космополит***; cf. gr. *κοσμοπολίτης* „cetățean al lumii".

cosmopolitísm *s.n.* **1** Concepție apărută în epoca de criză a sclavagismului grec și roman, care promova ideea cetățeniei universale; concepție conform căreia patria este lumea întreagă, omul devenind cetățean al lumii. **2** Concepție care nu face distincție între patria proprie și alte țări, privind toate națiunile cu același interes. **3** Lipsă de patriotism manifestată prin indiferența față de valorile naționale și prin admirația nemăsurată pentru tot ceea ce este străin. **4** Manieră de a gîndi, comportament etc. al unei persoane cosmopolite. *Oamenii noștri sînt de un cosmopolitism sec* (EMIN.). **5** Caracterul, însușirea a ceea ce cuprinde elemente caracteristice mai multor naționalități sau limbi. • /<fr. ***cosmopolitisme***, rus. ***космополитизм***.

cósmos *s.n.* **1** Lumea care ne înconjoară, nemărginită în spațiu și în timp; univers. **2** (*în antic. greacă*) Universul considerat ca un tot armonios organizat, infinit în timp și în spațiu, în opoziție cu haosul. • pl. *-uri.* /<fr. ***cosmos***; cf. gr. *κόσμος* „lume, univers".

cosmotrón *s.n.* (*fiz.*) Accelerator care poate imprima particulelor elementare o energie comparabilă cu aceea a razelor cosmice; sincrofazotron, sincropozitron. • pl. *-oane.* /<fr. ***cosmotron***.

cosmoviziúne *s.f.* (*telev.*) Transmitere a imaginilor televizate din cosmos. • pl. *-i.* /***cosmo-*** +***viziune***, după rus. *космовидение*.

cosmozoologíe *s.f.* (*biol.*) Ramură a exobiologiei care se ocupă cu studiul efectelor zborului cosmic, al acțiunii radiației cosmice asupra animalelor. • g.-d. *-iei.* /***cosmo-*** + ***zoologie***.

cosói *s.n.* (*reg.*) **1** Piele transparentă din care se confecționează cureluțe de cusut și de legat; curea. ◆ Spec. Cureluță cu care se leagă ghetele; șiret. **2** (*la pl.*) Cureluțe din nuiele de salcie cu care se leagă cercurile de lemn pe buți. **3** Cui de lemn sau de fier cu care se prinde scaunul de osia carului. • pl. *-oaie.* și *corsói, cusói s.n.* /etimol. nec.

cosór *s.n.* (*pop.*) **1** Cuțit scurt, cu vîrful încovoiat, avînd diverse întrebuințări, fiind folosit în special la curățarea viței-de-vie, a pomilor, la tăierea strugurilor etc. ◇ Expr. *A se ține cosor* = *a)* a fi insistent, perseverent la o treabă; *b)* a fi viguros chiar și la o vîrstă înaintată. *L-a ras cu cosorul* = i-a făcut-o. **2** (*pesc.*) Unealtă cu forma asemănătoare secerei sau coasei, bine ascuțită, prinsă într-o coadă de cca 1 m, întrebuințată de pescari. **3** (*bot.*) Plantă erbacee acvatică, cu tulpina lungă pînă la 2 m, cu frunzele filiforme, dispuse în verticil, cu florile unisexuate, solitare și cu fructele ovale, prevăzute cu spini de forma unui cosor (*Ceratophyllum demersum*). **4** Penis (de cal). **5** Epitet pentru un cal bătrîn, slab, cu șira spinării îndoită. • pl. *-oare.* și *cosír, cosúr s.n.* /<sl. veche ***косеръ***, srb. ***kosor***.

cosoráș *s.n.* (*reg.*) Dim. al lui *cosor*; (*reg.*) cosorel. *Strugurii se taie de pe coardă cu cosoraşe* (PAM.). • pl. *-e.* și *cusoráș s.n.* /***cosor*** + *-aș*.

cosoráu[1] *s.n.* (*reg.*) **1** Aug. al lui *cosor*. **2** Cuțit purtat de tîlhari. • pl. *-aie.* și *cosărău s.n.* /***cosor*** + *-au*.

cosoráu[2] *s.n.* (*reg.*) **1** Grindă de care se leagă alți pari. **2** Lemn pe care se pun căprioriii. ◆ Colț al casei. **3** Furcă pe care se poate clădi ceva. • pl. *-aie.* și *cosoréu s.n.* /<magh. ***koszoru***.

cosoreálă *s.f.* (*reg.*) Cosorîre. • pl. *-eli.* /***cosorî*** + *-eală*.

cosorél *s.n.* (*reg.*) Cosoraș. • pl. *-e.* /***cosor*** + *-el*.

cosoréu *s.n.* v. cosorău[2].

cosorî *vb. IV. tr.* (*reg.*) **1** (*compl. indică vița-de-vie*) A tăia cu cosorul (1). **2** Fig. (*compl. indică oameni*) A ironiza; a jigni. • prez.ind. *-ăsc.* /***cosor*** + *-î*.

cosorîre *s.f.* (*reg.*) **1** Tăiere sau curățare a viței-de-vie cu cosorul (1). **2** Curățare a pomilor cu cosorul (1). **3** Tăiere a stufului cu cosorul (1). **4** Bătaie, ucidere. **5** Fig. Ironizare; jignire. • pl. *-i.* /v. ***cosorî***.

cosorît[1] *s.n.* (*reg.*) Faptul de *a cosorî*. • /v. ***cosorî***.

cosorît[2]**, -ă** *adj.* (*reg.*) **1** (*despre viță-de-vie, pomi, stuf*) Tăiat, curățat cu cosorul (1). **2** (*despre oameni*) Ironizat; jignit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***cosorî***.

cosoroábă *s.f.* (*reg.*) **1** Fiecare dintre bîrnele late și groase așezate orizontal deasupra pereților casei în lungul acoperișului, pentru a susține căprioriii. *Începe a chiti copacii trebuitori: ista-i bun de amînare, ...cela de costoroabe* (CR.). **2** Scîndură sub streașina casei pentru depozitarea uneltelor. **3** Coteț pentru porumbei. **4** Casă mică, sărăcăcioasă; adăpost improvizat; coșmelie (2). *N-are decît o nepoată pripășită pe lîngă dînsul... ca să-i păzească coștoroaba* (DELAVR.). **5** Fig. Femeie grasă. **6** Epitet pentru un cal bătrîn și slab. • pl. *-e.* și *costoroábă, coștoroábă s.f.* /<magh. ***koszorúfa*** „cunună".

cost[1]**-** Elem de compunere „coastă". • și *costo-*. /<fr. ***cost(o)***-; cf. lat. *costa, -ae* „coastă".

cost[2] *s.n.* (*econ.*) Totalitatea cheltuielilor, exprimate în bani, pentru producerea sau cumpărarea unui bun, pentru efectuarea unei lucrări, pentru prestarea unui serviciu etc. *Plăteam eu nota, ...dar acum nici eu, din cauza costului mare, n-aș fi putut s-o fac* (CA. PETR.). ◇ *Costul vieții* = totalitatea cheltuielilor necesare pentru consumul unei familii standard, care înregistrează variațiile de preț ale unor bunuri alimentare și nealimentare, precum și ale serviciilor utilizate, ale locuinței etc., într-o perioadă determinată. *Preț de cost* = *a)* (*în producție*) totalul cheltuielilor făcute de un agent economic pentru fabricarea și desfacerea unui bun oarecare; *b)* (*în circulația mărfurilor*) sumă de bani plătită pentru un bun cumpărat în scop de revînzare. *Cost marginal* = supliment de cost determinat de producerea unei unități suplimentare de produs. *Costuri directe* v. direct. ◇ Expr. *A vinde sub cost* = a vinde o marfă cu un preț mai mic decît prețul de cost. *A vinde în cost* = a vinde o marfă cu un preț egal prețului de cost. ◆ Fig. Preț. *Costul acestor exagerări fizice a fost mare.* • pl. *-uri.* /<it. ***costo***, germ. ***Kostos***.

cost[3] *s.n.* (*german. reg.*) Hrană, mîncare. ◇ Expr. *A ține* (pe cineva) *în cost* = a ține (pe cineva) în pensiune. • pl. *-uri.* /<germ. ***Kost***.

costă *vb. I.* **1** *intr.* (*despre obiecte, lucruri etc. care pot fi cumpărate; de obicei cu determ. care indică suma de bani, dimensiunea prețului*) A avea un anumit preț, o valoare exprimată în bani; a valora. *Un cal ca ăsta mă va costa solda pe un an* (CA. PETR.). ◆ A se obține cu contravaloarea în bani. *Universul se împărțea în lucruri care „costă" și altele care nu* (CE. PETR.). ◆ A fi scump. *Ar fi trebuit să vii aici..., dar asta costă* (CA. PETR.). **2** *intr., tr.* Fig. (*echivalentul valoric fiind altceva decît banii*) A necesita eforturi, sacrificii, suferință; a (se) plăti cu..., a (se) dobîndi cu prețul a... *Vorba în post a costat viața a patru camarazi* (SAHIA). ◇ Expr. (*tr.*) *Ce mă costă?* = de ce să nu încerc?; nu am ce pierde, nu risc nimic. *Nu costă* (*nimic*) (*pe cineva*) = este ușor, nu cere (cuiva) nici un efort. *Nu m-ar fi costisit atîta să fi fost cu un muscal* (CAR.). *Ordonanța de lîngă mine are și ea curaj – acum de altfel nu costă nimic să-l ai* (CA. PETR.). • prez.ind. pers. 3 *costă*. și (*înv.*) *costisí vb. IV*, (*reg.*) *custá vb. I.* /<it. ***costare***, ngr. ***κοστίζω***.

costál, -á *adj.* (*anat.*) Care aparține coastei, care se referă la coastă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***costal***.

costalgie *s.f.* (*med.*) Nevralgie intercostală. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***costalgie***.

costándă *s.f.* Veche monedă de argint a cărei valoare a variat, după epoci, între 10 și 13 bani, 6 și 14 aspri, 13 la un taler sau 5 la un ducat. • pl. *-e.* și *constándă s.f., constánd s.n.* /de la ***constantinat***, prin derivare regresivă.

costantinát *s.m.* v. constantinat.

costaricán, -á *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a statului Costa Rica sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii statului Costa Rica. **2** *adj.* Care aparține statului Costa Rica sau costaricanilor, care se referă la statul Costa Rica sau la costaricani; care este originar din Costa Rica. • pl. *-i, -e.* /nm. pr. (stat în America Centrală istmică) ***Costa Rica*** + *-an*.

costát, -ă *adj.* (*bot.*; *despre organe ale plantelor*) Prevăzut cu coaste longitudinale. • pl. *-ți, -te.* /<lat. ***costatus, -a -um***, fr. ***costé***.

costátor, -oáre *adj.* (*înv.*) Costisitor (1). • pl. *-ori, -oare.* /***costa*** + *-ător*.

costectomíe *s.f.* (*chir.*) Rezecție costală. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***costectomie***.

costéi *s.n.* v. costrei.

costelív, -ă *adj.* **1** (*despre ființe sau despre înfățișarea lor*) Slab, uscățiv (încît i se văd coastele). *Sub aspectul acesta costeliv e un tînăr viguros* (CE. PETR.). ◇ Fig. *Toamna rupe frunza din copaci. A rămas pădurea costelivă* (CASS.). **2** (*despre capre*) Care dă puțin lapte. **3** (*despre nuci*) Al cărei miez se desface cu greutate din coajă sau este mic și uscat. **4** (*despre tulpinele arborilor*) Care are inelele anuale dese. **5** Fig. Arid, sec, sărac. *O carte plăcută în care formulele costelive ale mecanicii sînt mai peste tot locul* (ODOB.). • pl. *-i, -e.* /<bg. ***костелив***.

costéș *s.m.* (*iht.*; *reg.*) Biban (*Perca fluviatilis*). • pl. *-i.* și *costíș s.m.* /cf. *costrăș*.

costeșéț *adv.* (*reg.*) De la umăr spre șoldul opus, după cum se poartă arcul. • /***costiș*** + *-eț*.

costicúță *s.f.* v. constituție.

cóstie *s.f.* (*reg.*) Coastă de deal. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***coastă*** + *-ie*.

costiér, -ă *adj.* **1** Care aparține țărmului (mării); în legătură cu țărmul; în (sau din) regiunea coastei. **2** (*mar.*) *Navă costieră* = navă care face curse de-a lungul coastelor. • sil. *-ti-er.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***costière***.

costifórm, -á *adj.* Care seamănă cu coastele. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***costiforme***.

costisí *vb. IV.* v. costa.

costisitór, -oáre *adj.* **1** Care costă mulți bani; scump; (*înv.*) costător. **2** Fig. Care necesită eforturi mari, sacrificii pentru a fi îndeplinit. • pl. *-ori, -oare.* /***costisi*** + *-tor*.

costíș[1], -ă *adj., s.f., s.n.* **1** *adj.* Înclinat, aplecat pe o coastă; oblic, pieziș, strîmb. **2** *s.f.* Coastă de deal; pantă, povîrniș. *Între costișe pleșuve..., văile se așterneau de-a lungul albiei șerpuite* (M. I. CAR.). **3** *s.n.* (*la căruță*) Partea laterală. ◆ Lănțug care leagă dricul de crucea căruței. • pl. *-i, -e.* /***coastă*** + *-iș*.

costíș[2] *s.m.* v. costeș.

costișoáră *s.f.* Dim. al lui *coastă*. **1** Coastă (de animal). *Zidul se suia Și o cuprindea... Pîn' la costișoare* (POP.). ◆ Costiță (2). **2** Coastă de deal de mică întindere. • pl. *-e.* /***coastă*** + *-işoară*.

costíță *s.f.* Dim. al lui *coastă*. **1** Costișoară (1). **2** (*ind. alim.*) Produs de mezelărie din carne de porc din regiunea mijlocie a coastelor, obținut prin sărare și afumare. • pl. *-e.* /***coastă*** + *-iță*.

costo- v. cost[1]-.

costobóci *s.m. pl.* Populație, probabil de origine celtică, dacizată, menționată documentar în N și N-E Daciei în sec. 2-1 î.Hr., care organiza dese incursiuni de pradă în Moesia Inferior. • /<lat. ***Costoboci***.

costoí *vb. IV. tr.* (*înv.*) A atinge sau a se apropia de marginile unei zone, ale unei localități. *Costoind satul Samsa, ...treceam de-a lungul unui apăduct* (ALECS.). • prez.ind. *-iesc.* /de la ***coastă***, după fr. *côtoyer*.

costomóc *s.n.* (*reg.*) Șomoiog de fîn. • pl. *-oace.* /cf. *fostomoc, ghemotoc, golomoc*.

costomocí *vb. IV. tr.* (*reg.*) A încurca, a face ghemotoc. • prez.ind. *-esc.* /***costomoc*** + *-i*.

costopneumopexíe *s.f.* (*chir.*) Fixare a plămînului de o coastă. • sil. *-pne-u-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***costo-*** + ***pneumopexie***.

costorár *s.m.* v. cositorar.

costoráríe *s.f.* (*reg.*) **1** Meșteșugul cositorarului. **2** Atelierul, prăvălia cositorarului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***costorar*** + *-ie*.

costorít, -ă *adj.* Fasonat, aranjat cu custura. • pl. *-ți, -te.* /de la ***custură***.

costoroábă *s.f.* v. cosoroabă.

costotóm *s.n.* (*med.*) Instrument chirurgical folosit pentru tăierea coastelor. • pl. *-oame.* /<fr. ***costotome***.

costotomíe *s.f.* (*chir.*) Secționare a coastelor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***costotomie***.

costrăș *s.m., s.f.* (*reg.*) **1** *s.m.* (*iht.*) Biban (*Perca fluviatilis*). *Am cumpănit în palme cel mai mare costrăș ce-mi fusese dat a vedea* (SADOV.). **2** *s.m., s.f.* Analog. Mînz cu coama (și coada) retezată. ◆ Mînz de un an sau de doi ani. ◆ (*cu aluzie la culoarea peștelui și mai ales la dungile negre-verzui de pe spinarea acestuia*) Cal (iapă) cu dungi ca zebra. ◆ Vițel tuns pe la coarne. ◆ Persoană tunsă rău și neregulat. • pl. *-i.* și *costrúș, costríș s.m., costrúșă s.f.* /<srb. ***kostreš***, bg. ***косmyр***.

costréi *s.m.* (*bot.*; *reg.*) **1** (și *costrei mare*) Plantă erbacee din familia gramineelor, cu rizomul tîrîtor și cu florile purpurii, care crește pe cîmpuri, pe lîngă drumuri și prin grîne, foarte dăunător culturilor agricole (*Sorghum halepense*); mohor. **2** Plantă de lac, cu frunza lată, tăioasă, înspicată. **3** Iarbă-bărboasă (*Artemisia vulgaris*). **4** Mohor (*Setaria glauca*). **5** Odos (*Avena fatua*). **6** Mei-păsăresc (*Lithospermum officinale*). **7** Coada-vulpii (*Sorghum halepense*). • pl. *-ei.* și *costéi s.n.* /<sl. veche ***кострнежь***; cf. rus. *костерь*, ucr. *костерева*, pol. *kostrzewa*.

costríș *s.m.* v. costrăș.

costrúș *s.m.* v. costrăș.

costrușá *vb. I.* v. costruși.

costrușáre *s.f.* v. costrișa.

costrușát[1] *s.n.* v. costrușit[1].

costrușát[2], -ă *adj.* v. costrușit[2].

costrúșă *s.f.* v. costrăș.

costruși *vb. IV. tr.* (*reg.*) **1** (*compl. indică coama unor animale*) A tunde, a reteza. **2** Ext. (*compl. indică oameni*) A tunde urît, neregulat. • prez.ind. *-esc.* și *costrușá vb. I.* /***costruș*** + *-i*.

costrușíre *s.f.* (*reg.*) **1** Tundere, retezare a coamei unui animal. **2** Tunsoare urîtă, neregulată a unei persoane. • pl. *-i.* și *costrușáre s.f.* /v. ***costruși***.

costrușít[1] *s.n.* (*reg.*) Faptul de *a costrui*. • scris și *costrușát s.n.* /v. ***costrușa***.

costrușít[2], -ă *adj.* (*reg.*)**1** (*despre animale*) Care a fost tuns sau i s-a retezat coama. **2** (*despre oameni*) Tuns urît, neregulat. • pl. *-ți, -te.* și *costrușát, -ă adj.* /v. ***costruși***.

costúl *s.n.* (*zool.*) Striu longitudinal al unei cochilii sau al unui organ vegetal. • pl. *-e.* /<fr. ***costule***.

costulát, -ă *adj.* (*zool.*) Prevăzut cu costule. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***costulé***.

costúm *s.n.* **1** Îmbrăcăminte bărbătească completă, compusă din haină și pantaloni (și vestă). *Nu-mi făceam decît cîte un costum de haine* (CA. PETR.). ◆ Îmbrăcăminte femeiască compusă din fustă și jachetă; taior. ◇ *Costum taior* v. taior. **2** (*mai ales cu determ.*) Fel de îmbrăcăminte care se poartă în anumite ocazii. *Trebuie... să îmbrace un anumit costum* (CA. PETR.). *Adu costumele de baie* (SEBAST.). ◇ *Costum evitic* v. evitic. ◆ Îmbrăcăminte purtată de cineva în scopul de a nu fi recunoscut (la un carnaval) sau de a juca într-o piesă. *Trebuie să fii mascat și să-ți cunosc costumul mai dinainte* (HASD.). **3** (*mai ales cu determ.*) Fel de îmbrăcăminte caracteristică unui popor, unei regiuni, unei epoci, unei profesiuni etc.; port. *Alegători mai spălați, în costume de pretenție provincială* (CAR.). ◇ *Costum gnotobiologic* v. gnotobiologic. **4** Ext. Rînd de haine. *Rînduiește în cuiere costumele de haine* (CE. PETR.). **5** (*glum.*) *Costum de scînduri* = coșciug. • pl. *-e.* /<fr. ***costume***, germ. ***Kostüm***; cf. it. *costume* „obicei, datină".

costumá *vb. I. tr., refl.* A (se) îmbrăca special (pentru un bal mascat, pentru un rol într-o piesă de teatru etc.). *Ar fi zis că era chiar acesta..., costumat în uritul port boieresc de acum o sută de ani* (M. I. CAR.). • prez. ind. *-ez.* /***costum*** + *-a*; cf. fr. *costumer*.

costumáre *s.f.* **1** Îmbrăcare a unui costum. **2** Travestire, deghizare. ◆ Fig. Disimulare. • pl. *-ări.* /v. ***costuma***.

costumát, -ă *adj.* Îmbrăcat cu un costum special (la bal, pe scenă etc.). ◇ *Bal costumat* = bal la care participanții poartă costume originale (fără să fie mascați). • pl. *-ți, -te.* /v. ***costuma***.

costumáție *s.f.* Îmbrăcăminte specială pentru un spectacol artistic, un bal mascat etc.; fel de a se îmbrăca într-o asemenea împrejurare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *costumațiúne s.f.* /***costuma*** + *-ație*.

costumațiúne *s.f.* v. costumație.

costumbrísm *s.n.* Curent artistic spaniol care a început să se manifeste pe la mijlocul sec. 19 în literatură și pictură, redînd în operele lui caracteristice scene de viață și moravuri. • /<sp. ***costumbrismo*** <*costumbre* „morav, obicei".

costumbríst, -á *adj., s.m., s.f.* (Adept) al costumbrismului. • pl. *-iști, -iste.* /<sp. ***costumbrista***.

costumiér, -á *s.m., s.f.* **1** Persoană care face, vinde sau închiriază costume de bal, de teatru etc. **2** Persoană care are în păstrare costumele și accesoriile vestimentare ale actorilor într-un teatru sau studio cinematografic. • sil. *-mi-er.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***costumier***.

cosúr *s.n.* v. cosor.

coș[1] *s.n.* **1** Obiect portabil, de diferite forme, făcut dintr-o împletitură de nuiele, de papură, de rafie etc., cu sau fără toarte, care servește la transportarea sau la depozitarea unor provizii, a unor obiecte; (*reg.*) coșarcă (1). ◇ *Coșul zilnic* = (calcul care cuprinde) totalitatea bunurilor necesare unei familii standard pentru o zi. ◆ (și *coș de gunoi*) Recipient, cazan etc. din tablă, material plastic etc. pentru depozitarea gunoiului. ◇ Expr. *A arunca* (sau *a da*) *la coș* = a înlătura, a lepăda, a renunța la un lucru (considerat ca) lipsit de valoare. ◆ Conținutul unui astfel de obiect. ◆ Împletitură de nuiele care se așază ca o ladă pe fundul carului, înlocuind loitrele și codîrla, cînd se transportă lucruri mărunte. **2** (*sport*) Cerc metalic prevăzut cu o plasă fără fund, montat perpendicular pe un panou vertical, din lemn, prin care trebuie să fie trecută mingea pentru a se marca un punct; punct marcat în acest mod. ◇ *Coșul propriu* = coșul propriei echipe, care trebuie apărat. *Coșul advers* = coșul echipei adverse, în care trebuie introdusă mingea pentru a se marca un punct. ◇ Expr. *A reuși un coș* (sau *coșul*) = a reuși marcarea unui punct. **3** (*pesc.*) Unealtă de pescuit de diferite forme și dimensiuni, făcută din împletitură de nuiele sau de mlajă, care este folosită la prinderea peștilor mici. *Așeza omul în niște bălți ca acestea ba niște coșuri..., ba niște cotețe* (SADOV.). **4** (*constr.*) Element de construcție (din zidărie), în formă de canal îngust, izolat sau făcut în zid sau în acoperișul unei case, care servește la eliminarea fumului din sobele din locuințe, a gazelor produse prin arderea combustibilului dintr-o instalație cu focar etc. *Fum pe coșul Hagiului nu s-a văzut* (DELAVR.). ◆ (*în gospodăriile țărănești*) Parte de deasupra vetrei, sprijinită de stîlpi, care trage fumul spre a-l elimina; cavitate prin care trece fumul din sobă, ieșind în afara încăperii; fumar, hogeag, horn. ◇ *Gaura coșului* v. gaură. ◇ Loc.adj. *Tras pe coș* = murdar. ◇ Expr. (*fam.*) *A șters coșul* = a pățit-o. *Parcă-i pus pe coș* = (*despre oameni*) este (foarte) slab. ◆ Spec. Cilindru pe unde iese fumul unei locomotive cu aburi sau la un vapor. **5** Parte din instalația unei mori mici, în formă de ladă, cu gura largă (în formă

de pîlnie) și fără fund, în care se toarnă boabele de măcinat. ◇ *Sita coșului* v. sită. ◇ Expr. *A băga* (sau *a turna*) *în coș* = *a)* a-i veni rîndul la măcinat; *b)* a începe să-și macine boabele; *c)* a-i veni cuiva rîndul să înceapă o acțiune. *A le lua din coș* = *a)* a începe să-și piardă norocul; *b)* a da de necaz. *I-a căzut* (sau *i-a picat*) *din coș* = a sărăcit. ◆ (*la batoză*) Pîlnie în formă de piramidă, în care se introduc snopii pentru a fi treierați. ◆ Ladă a teascului în care se strivesc boabele de struguri, semințele etc. ◆ Ext. Coșar. **6** (*geomorf.*) *Coș vulcanic* = canal vertical pe unde lava iese din vatra magmatică la suprafață. **7** Cilindru făcut din coajă de brad și legat cu sfori de tei în care se pune brînza sau cașul la dospit. **8** Îmbrăcăminte (din pînză deasă) în care se pun penele unei perne. **9** Colac la fîntînă. **10** (*în trecut; în Mold.*) *Coș de piatră* = unitate de măsură a pietrei, egală cu un stînjen sau cu patru firtaie. **11** Acoperămînt (de piele) al unei trăsuri, care se poate ridica sau strînge cu ajutorul unui dispozitiv. *Auzii că mă cheamă cineva dintr-o birjă cu coșul ridicat* (M. I. CAR.). **12** (*anat.*; și *coșul pieptului*) Cavitate toracică; torace. ◇ Expr. (*reg.*) *A fi rupt* (sau *fript*) *în coș* = a fi foarte flămînd și însetat. *A se rupe în coș* = a munci din răsputeri. *A rupe pe cineva în coș* = a-i trage cuiva o bătaie zdravănă. *A fi tare în coș* v. tare. ◆ Ext. Carapace a raculei. • pl. *-uri.* /<sl. veche **кошь**.

coș[2] *s.n.* (*med.*) Bubuliță purulentă care se formează pe față sau pe corp ca urmare a unei leziuni sau a unei inflamații a glandelor sebacee. • pl. *-uri, m. -i.* /lat. *cossus, -i.*

coș[3] *s.n.* (*înv.*) **1** Tabără tătărească (avînd și rol militar). **2** Totalitatea locuitorilor unei tabere tătărești. • pl. *-uri.* /<rus., ucr. **кош**, pol. *kosz*.

coșar[1] *s.m.* **1** Persoană care curăță coșurile[1] (4) și sobele de funingine; hornar, (*pop.*) coșărar, (*reg.*) cotrău. **2** Persoană care împletește coșuri[1] (1). ◆ Persoană care vinde coșuri[1] (1). **3** Persoană care introduce snopii în mașina de treierat. • pl. *-i.* /*coș*[1] + *-ar.*

coșar[2] *s.n.* (*pop.*) **1** Îngrădătură de nuiele pentru adăpostirea vacilor, a oilor etc.; staul, strungă. ◆ Coteț pentru porci. **2** Magazie făcută adesea cu pereți din împletitură de nuiele, acoperită cu șindrilă sau stuf, pentru păstrarea porumbului și a altor produse agricole; pătul. **3** Leasă pentru uscat fructe; loșniță. **4** Coș[1] din papură în care se pune peștele prins. **5** Locuință rudimentară (ciobănească). • pl. *-e.* și *coșără, coșăre s.f., coșériu, coșăriu s.n.* /<bg. **кошара**, srb. *košara*.

coșár[3] *s.m.* v. cosar.

coșără *s.f.* v. coșar[2].

coșărcă *s.f.* (*pop.*) **1** Coș[1] (1). **2** Coș[1] (1) mare cu două toarte. **3** Unealtă confecționată din cercuri de alun legate cu tei, cu care se adună paiele de pe ogor. • pl. *-ărci.* și *coșărgă, coșólcă s.f.* /*coșar*[1] + *-că*; cf. magh. *kosárka*.

coșárgă *s.f.* v. coșarcă.

coșávă *s.f.* (*meteor.*) Vînt rece, cu viteză mare, asemănător cu bora, care bate primăvara dinspre Alpii Dinarici, simțindu-se și în S-V României. ◆ Vînt dinspre răsărit. • /<srb. *košava*, bg. **кошава**.

coșaveráj *s.n.* (*sport*) Raportul de puncte într-un meci de baschet. • pl. *-e.* /de la *coș*[1], după *golaveraj*.

coșărár[1] *s.m.* (*pop.*) **1** Persoană care face coșare[2] (2) pentru păstrarea grînelor. **2** Proprietar de coșare[2] (2) pentru grîne. • pl. *-i.* și *coșerár s.m.* /*coșar*[2] + *-ar.*

coșărár[2] *s.m.* (*pop.*) Coșar[1] (1) care curăță coșurile și sobele de funingine. • pl. *-i.* /*coșar*[1] + *-ar.*

coșăráș *s.n.* (*pop.*) Coșărel (1). • pl. *-i.* /*coșar*[1] + *-aș.*

coșărcár *s.m.* (*pop.*) **1** Persoană care confecționează coșărci. **2** Persoană care vinde coșărci. • pl. *-i.* /*coșarcă* + *-ar.*

coșărcăríe *s.f.* (*pop.*) **1** Atelier în care se confecționează coșărci. **2** Prăvălie în care se vînd coșărci. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /*coșărcar* + *-ie.*

coșărcúță *s.f.* (*pop.*) Dim. al lui *coșarcă*. • pl. *-e.* /*coșarcă* + *-uță.*

coșáre *s.f.* v. coșar[2].

coșăreán *s.m.* (*în trecut*) Slujbaș boieresc de pază la coșarele[2] cu porumb de pe cîmp. • pl. *-eni.* /*coșar*[2] + *-ean.*

coșărél *s.m.* (*pop.*) **1** Dim. al lui *coșar*[1] (1); (*pop.*) coșăraș. **2** Numele unui dans popular. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-ei.* /*coșar*[1] + *-el.*

coșărít *s.n.* **1** (*în trecut*) Impozit care se plătea pentru fiecare coș[1] (4) la sobă, adică pentru fiecare locuință; fumărit. **2** Meseria coșarului[1] (1). **3** Curățare a coșurilor[1] (4) sobelor. • pl. *-uri.* /*coș*[1] + *-ărit.*

coșăriu *s.n.* v. coșar[2].

coșbár *s.n.* (*reg.*) Coajă de cireș, de paltin etc., cu care se acoperă stupii pentru a-i proteja de soare, de ploi. • pl. *-e.* /etimol. nec.

coșbuciăn, -ă *adj.* **1** Care aparține lui Coșbuc sau operei sale, care se referă la Coșbuc sau la opera sa. **2** În maniera lui Coșbuc. • sil. *-ci-an.* pl. *-ieni, -iene.* /nm pr. (poet român) *George Coșbuc* + *-ian.*

coșcăn *s.n.* v. coșcană.

coșcănă *s.f.* (*reg.*) **1** Rădăcină și parte a tulpinii rămasă la suprafață după ce s-a tăiat stuful. **2** Cotor rămas după cosit sau secerat. **3** Expr. *A călca pe coșcane* = a călca greu, cu frică sau cu prudență. • pl. *-e* și *coșcán s.n.* /cf. *coșcov*.

coșciúg *s.n.* **1** Sicriu. *Văzînd într-o zi, pe geam, că de la el din curte se scoate un coșciug* (M. I. CAR.). **2** Coș[1] (1). ◆ Spec. Coșuleț din scoarță de copac, cu capetele prinse cu crenguțe de brad în care se culeg fragi, zmeură, mure. **3** (*reg.*) Coșniță de papură în patru colțuri. • pl. *-ge.* și (*reg.*) *cosciúg, coștiúg s.n.* /<sl. veche **ковъчегъ**, după *coș*[1].

coșcodán *s.m.* (*zool.*) Specie de maimuță cu coada foarte lungă (*Cercopithecus*). ◆ Fig. Om urît ca o maimuță; pocitanie. • pl. *-i.* /<pol. ***koczkodan***, ucr. ***кочкодан***.

coșcogeá *adj.invar.* (*fam.*) (Foarte) mare; colosal, enorm; coșcogeamite, cogeamite. • și (*reg.*) *coșgogeá, goșgogeá adj.invar.* /<tc. ***koškoca***; cf. bg. **коскоджа**.

coșcogeámete *adj.invar.* v. coșcogeamite.

coșcogeámite *adj.invar.* (*fam.*) Coșcogea, cogeamite. • și (*reg.*) *coșcogeámete, coșcogémite, adj.invar.* /<bg. ***коскоджамити***.

coșcogémite *adj.invar.* v. coșcogeamite.

cóșcov, -ă *adj., s.f.* (*pop.*) **I** *adj.* **1** (*despre pereți, tencuieli etc.*) Coșcovit. **2** (*despre copaci*) Cojit; gol pe sub coajă; scobit sau scorburos. **3** (*despre dinți*) Cu găuri; cariat. **4** Deformat; denivelat. **II** *s.f.* **1** Umflătură pe sub piele, sub scoarța copacilor, pe pereți etc. ◇ Expr. (*adv.*) *Plină coșcovă* = foarte plină (încît dă pe afară). **2** Umflătură mică de pămînt. **3** (*geomorf.*) Depresiune; groapă mică; scobitură. ◆ Loc gol, mai ales în malurile apelor, pe sub rădăcini, unde se ascund și unde trăiesc peștii și racii. **4** Nămol vegetal, amestecat cu bucăți de rădăcini de stuf și papură, care formează uneori mici insule plutitoare la suprafața apelor; cocioc (1). • pl. *-i, -e.* și (*reg.*) *cotróv s.n.* /<tc. ***koşkof*** „complet golit"; cf. rus. *кочковатый* „cu ridicături; deluros; bolovănos".

coșcoveálă *s.f.* **1** Parte cojită (dintr-un perete); coșcovitură. **2** Bucată de tencuială desprinsă de pe perete. • pl. *-eli.* /*coșcovi* + *-eală.*

coșcoví *vb. IV.* **1** *refl.* (*despre tencuiala sau varul de pe pereți, despre furnirul de pe mobilă etc.*) A se coji (4), a se scoroji. ◇ Ext. (*despre pereți*) *Din cauza variațiilor de temperatură, pereții s-au coșcovit.* **2** *tr.* A face să se cojească. **3** *tr.* A îndepărta stratul superior de pe ceva, mai ales de pe pereți. • prez.ind. *-esc.* /*coșcov* + *-i.*

coșcovíre *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *coșcovi.* • pl. *-i.* /v. *coșcovi.*

coșcovít, -ă *adj.* (*despre pereți, tencuieli, mobilă etc.*) Cojit (3), scorojit, (*pop.*) coșcov (I 1). *Fereastra răspundea într-un zid grunzuros și coșcovit* (CE. PETR.) • pl. *-ți, -te.* /v. *coșcovi.*

coșcovitúră *s.f.* Coșcoveală (1). • pl. *-i.* /*coșcovi* + *-tură.*

coșenílă *s.f.* (*entom.*) Insectă exotică, originară din Mexic, care trăiește pe cactuși și atacă o specie de smochini, din care se extrage cîrmîzul (3) (*Coccus cacti*); cîrmîz (2). • pl. *-e.* /<fr. ***cochenille***, sp. ***cochinilla***.

coșér *s.n.* v. coșar.

coșerár *s.m.* v. coșărar[1].

coșériu *s.n.* v. coșar[2].

coșghéter *s.m.* (*sport*) Baschetbalist care marchează cele mai multe puncte într-un meci, într-o etapă, într-un campionat. • pl. *-i.* /de la *coș*[1], după *golgheter.*

coșgogeá *adj.invar.* v. coșcogea.

coși *vb. IV. refl.* (*reg.*; *despre piele*) A se băși ca, a se umfla în urma unei loviturii. ◇ Expr. (*tr.*) *A coși în bătaie* (pe cineva) = a bate zdravăn (pe cineva). ◆ Fig. (*despre oameni*) A se lăuda. • prez.ind. *-esc.* /*coș*[2] + *-i.*

coșițél *s.m.* v. cosițel.

coșmágă *s.f.* (*reg.*) **1** Colibă de scînduri; baracă. **2** Căsuță în care stau ciobanii iarna. **3** Ext. Coteț improvizat (pentru cîini). **4** Analog. Ridicătură de pămînt asemănătoare unui bordei. • pl. *-ge, -ăgi.* și *coșmoágă s.f.* /cf. *coșmelie.*

coșmándră *s.f.* (*reg.*) **1** Coșmelie (2). **2** Spec. Bucătărie de vară. • pl. *-e.* /cf. *coșmagă, coșmelie.*

coșmár *s.n.* **1** Vis cu senzații de apăsare și de înăbușire, de panică etc. ◆ Ext. Viziune înfricoșătoare; vis urît. **2** Fig. Gînd obsedant și apăsător. ◆ Ext. Ceea ce provoacă obsesii, stări apăsătoare, neliniște. ◆ Spec. (*fam.*) Persoană inoportună, sîcîitoare, insuportabilă; pisălog. • pl. *-uri, -e.* /<fr. ***cauchemar***; cf. fr. *cauche* „a izgoni", ol. *mare* „fantomă".

coșmarésc, -ă *adj.* De coșmar. • pl. *-ești.* /<fr. ***cauchemaresque***.

coșmăgí *vb. IV. refl.* (*reg.*) **1** A tărăgăna o acțiune; a (se) codi (1). **2** A lenevi. • prez.ind. *-esc.* /*coșmagă* + *-i.*

coșmelíe *s.f.* (*reg.*) **1** Casă veche și dărăpănată. **2** Casă mică, sărăcăcioasă; adăpost improvizat; (*reg.*) cosoroabă (4), coșmandră (1). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *cojmelíe, cușmelíe s.f.* /etimol. nec.

coșmoágă *s.f.* v. coșmagă.

coșnițár *s.m.* Persoană care face sau vinde coșnițe (1). • pl. *-i.* /*coșniță* + *-ar.*

cóșniță *s.f.* (*pop.*) **1** Coș[1] mic, de nuiele sau de papură, de obicei de formă emisferică, folosit la tîrgueli, la transportul sau păstrarea alimentelor etc. *Eu întorceam capul de la coșniță, dar jimbla și salamul miroseau* (DELAVR.). ◇ Expr. *Bani de* (sau *pentru*) *coșniță* = sumă destinată cheltuielilor (zilnice) pentru procurarea alimentelor. *A face coșnița* = a face cumpărături (pentru procurarea alimentelor). **2** Stup primitiv făcut din trunchiuri de copaci, din papură, paie, nuiele etc. • pl. *-e.* /<sl. veche **кошьница**.

coșói *s.n.* **1** Aug. al lui *coș*[1]. **2** Cuptor (1). • pl. *-oaie.* /*coș*[1] + *-oi.*

coșólcă *s.f.* v. coșarcă.

coșolínă *s.f.* Colect. (*reg.*) Cereale (mai ales ovăz, orz, porumb) cosite verzi și date ca nutreț la vite. • /<ucr. ***кощелина***; cf. rus. *кошенина*.

coștéi[1] *s.n.* (*reg.*) **1** Castel. **2** Fort, turn de cetate. • pl. *-eie.* /<magh. ***kastély***.

coștéi[2] *s.n.* (*reg.*) **1** Coșar[2] din nuiele, în care se păstrează știuleții de porumb. ◆ Hambar. **2** Săculeț de pînză în care se păstrează făina. **3** Dos de pernă. ◆ Ext. Față de pernă. **4** Coșuleț în care se pune brînza de oaie. • pl. *-eie, -ei.* /cf. *coș*[1].

coștereáță *s.f.* (*reg.*) **1** Coteț. ◆ (*iron.*) Casă mică și urîtă. **2** Cămară în care se țin fructe. • pl. *-e.* /cf. *coteneață*, bg. *къща, къщица*.

coștiúg *s.n.* v. coșciug.

coștoroábă *s.f.* v. cosoroabă.

coșuléț *s.n.* Dim. al lui *coș*[1]; (*pop.*) coscior. *Neveste cu coșulețe... pline cu zmeură* (CA. PETR.). • pl. *-e.* /*coș*[1] + *-uleț.*

cot *s.n., s.m.* **I** *s.n.* **1** (*anat.*; *la om*) Partea exterioară a articulației dintre humerus și cubitus, care unește brațul cu antebrațul. ◇ Loc.adj. (*pop.*) *Fudul de* (sau *la*) *coate* = sărac. ◇ Loc.adv. *Cot la cot* = alături; împreună; în cîrdășie. *În* (sau *din*) *coate* ori *într-un cot* = sprijinit în coate. (*înv.*) *Din cot* = zadarnic. ◇ Expr. *A da din coate* = *a)* a-și face loc, împingînd pe alții prin mișcări cu coatele; *b)* a lupta (fără scrupule) pentru a ieși dintr-o încurcătură, pentru a obține ceva. *A lega cot la cot* = a lega (pe cineva) cu mîinile la spate (alături de altul). *A lega la cot* (pe cineva) = a aresta pe cineva, legîndu-i mîinile la spate. *A(-și) băga mîinile pînă-n* (sau *pînă la*) *coate* = a fura mult și fără jenă. (*fam.*) *A-i arăta* (sau *a-i întoarce*) *cuiva cotul* = (*adesea însoțit de gestul indicării sau atingerii cotului*) a refuza pe cineva în mod batjocoritor; a nu lua în seamă, a trata cu indiferență, a întoarce spatele cuiva. *Mă doare-n cot!* = puțin îmi pasă! *A-și roade coatele pe băncile școlii* = a învăța mulți ani. *A-și roade cu cineva coatele pe băncile școlii* = a fi coleg de școală cu cineva. (*A fi*) *cu coatele goale* v. gol. *A se ridica în* (sau *pe*) *coate* v. ridica. ◇ Compus: (*deprec.*) *coate-goale s.m. invar.* = om sărac. *Eu, de! negustor, să mă pui în poblic cu un coate-goale, nu vine bine!* (CAR.). ◆ Meton. Parte a antebrațului care se așază pe ceva. *Stă cu coatele pe masă.* ◆ Ext. Lovitură dată cu cotul. ◇ Expr. *A-și da coate* (ori *coatele, cu cotul*) = *a)* a-și face semne (cu cotul); *b)* a se alia pe ascuns cu cineva împotriva altcuiva. *Nouă ne e frică... de! că-și dă coatele cu Cațavencu* (CAR.). ◆ Fig. Di-

versiune, șiretlic, duplicitate. *Adevărul, dreptatea, facerea de bine iubește lumina iar nu taine, întunerec și coturi* (ȚICHIND.). ◆ Analog. Parte a mînecii care acoperă cotul. *Bătrînul dascăl... cu-a lui haină roasă-n coate* (EMIN.). ◆ (*la cal*) Parte ieșită în afara articulației de la mijlocul picioarelor de dinapoi. **2** Loc, porțiune unde un drum, o vale, o apă etc. își schimbă brusc direcția; cotitură (1), întorsătură. *Ieși de după un cot de mal un caporal* (D. ZAMF.). ◆ Meandră (a unei ape curgătoare). ◆ Peninsulă mică lîngă o apă; adîncitură în malul unei ape. **3** Tub curbat în forma unui arc de cerc, prevăzut cu filete la capete, care face legătura între două conducte cu direcții diferite. ◆ Spec. Parte încovoiată care face legătura între părțile drepte ale unor burlane. **4** (*reg.*) Unghi, ungher. *Șede-n cotu birtului* (POP.). ‖ *s.m.* **1** Veche unitate de măsură pentru lungimi, egală cu 0,664 m (în Țara Românească), cu 0,637 m (în Moldova) și cu 0,623 m (în Transilvania), care reprezenta distanța de la cot pînă la încheietura palmei ori pînă la vîrful degetului mijlociu; ext. măsură considerată, subiectiv, mare sau mică, după împrejurări. *Pe-o lume mică de se măsură cu cotul* (EMIN.). ◇ Expr. *A scoate* (sau *a-i ieși cuiva*) *limba de-un cot* v. limbă. *Cot de un ort și ață de un zlot* v. ort. *A veni cotul la măsură* sau *a veni tafta la cot* v. veni. ◆ Bucată de pînză, de sfoară etc. măsurată cu această unitate de măsură. ◇ Expr. *Trei coți de pînză* (sau *de pămînt*) = mormînt. **2** (*reg.*) Instrument din lemn sau din metal pentru măsurat, avînd lungimea de un cot. ◇ *Sfredel cu cot* v. sfredel. **3** (*în trecut*) Operație de măsurare oficială a buților cu vin. • pl. *n. coate, -uri, m. coți.* /*lat. cŭbĭtus, -i*.

cotá *vb. I. tr.* **1** A însemna, a marca, a numerota potrivit unei anumite ordini. **2** (*fin.*) A stabili (la bursă) cursul acțiunilor, al titlurilor de creanță, prețul mărfurilor etc. ◆ A introduce efecte la bursă. ◆ (*intr.; despre acțiuni, hîrtii de valoare etc.*) A avea o anumită valoare, un anumit curs (la bursă). **3** Fig. (*compl. indică oameni*) A aprecia, a evalua pozitiv sau negativ. **4** A înscrie pe un desen tehnic, prin linii și cifre, dimensiunile obiectului reprezentat. **5** A înscrie cotele[1] (8) pe o hartă. • pl. *-ez.* /<fr. ***coter***.

cotáibă *s.f.* (*reg.*) Coteț pentru vite, pentru cîine etc. • pl. *-ăibi.* /<pol. ***kotobania***, ucr. ***котобаня*** „coș în care se țin găinile".

cotáie *s.f.* (*reg.*) Găleată fără mîner utilizată la fiertul apei. • pl. *-ăi.* /cf. sl. veche **котьлъ**.

cotangéntă *s.f.* (*mat.*) Funcție trigonometrică a unui unghi egală cu tangenta trigonometrică a unghiului complementar. • pl. *-e.* /<fr. ***cotangente***.

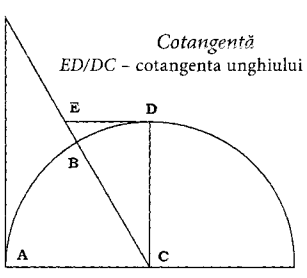

Cotangentă
ED/DC – cotangenta unghiului *ACB*.

cotár *s.m.* **1** (*în trecut, în Țările Rom.*) Persoană care măsura cu cotul dimensiunile butoaielor pentru a le calcula capacitatea. **2** (*în trecut, în Țările Rom.*) Slujbaș însărcinat să supravegheze măsurătorile cu cotul ale mărfurilor vîndute sau cu verificarea lungimii reglementare a cotului. **3** (*entom.; mai ales la pl.*) Omidă a unor fluturi, al cărei mers imită gestul măsurării cu cotul. • pl. *-i.* /***cot*** + *-ar*.

cotáre *s.f.* Acțiunea de *a cota* și rezultatul ei; apreciere, prețuire, considerare (2). • pl. *-ări.* /v. ***cota***.

cotarîță *s.f.* v. cotărîță.

cotărlă *s.f.* (*reg.*) Cîine prost și jigărit; javră, potaie. • pl. *-e.* /cf. *cotei*.

cotát, -ă *adj.* **1** Care are înscris un număr potrivit unei anumite ordini. **2** (*fin.; despre acțiuni, titluri*) Care are un curs stabilit la bursă. **3** (*fin.; despre cursuri valutare*) Evaluat. **4** Fig. (*despre oameni*) Apreciat pozitiv sau negativ. **5** (*despre dimensiunile unui obiect*) Care este înscris pe un desen tehnic prin linii și puncte. **6** (*despre hărți*) Care are cotele[1] (8) notate. • pl. *-ți, -te.* /v. ***cota***.

cotățíe *s.f.* (*econ.*) **1** Prețul la care se încheie tranzacțiile la bursă. **2** Determinarea și publicarea cursului pieței valutare pe baza evoluției cererii și ofertei. **3** Fig. Apreciere, evaluare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *cotațiúne* *s.f.* /<fr. ***cotation***.

cotațiúne *s.f.* v. cotație.

cótă[1] *s.f.* **1** (și *cotă-parte*) Parte care revine cuiva în urma repartizării, împărțirii unei sume de bani, a unui beneficiu etc. ◆ Parte dintr-un tot, în cifre absolute sau în procente, căreia i se dă o anumită destinație sau căreia i se aplică un anumit regim; ext. raport sau număr abstract care reprezintă această parte. ◇ *Cotă de beneficiu* = parte din beneficiul unei întreprinderi sau al unui agent economic care se varsă la bugetul de stat. ◆ (*hip.*) Sumă încasată de un jucător pentru fiecare miză pusă pe un cal care a cîștigat cursa. **2** Parte cu care cineva contribuie la formarea unui fond, la o cheltuială comună etc.; cotizație. **3** (*ieșit din uz*) Contribuție obligatorie pe care statul comunist o impunea producătorilor și care consta în anumite cantități de produse agricole predate la (termene și) prețuri fixate de stat. **4** *Cotă de întreținere* = sumă de bani cu care fiecare dintre colocatarii sau coproprietarii unui imobil contribuie la cheltuielile comune de întreținere a imobilului respectiv. **5** Parte cu care cineva contribuie la alcătuirea bugetului (prin impozite). **6** (*fin.*) *Cota bursei* = *a*) nivelul cursului la bursă; *b*) lista valorilor cotate la bursă. **7** (*a. plast.*) Nivel valoric (exprimat în bani) al operei unui artist plastic. **8** (*geomorf.*) Număr care exprimă altitudinea unui punct sau a unei curbe de nivel în raport cu un nivel de referință, ce este de obicei zero marin. ◇ *Cota apelor* = nivelul unei ape curgătoare. ◆ Concr. Loc pe un teren, corespunzător unei altitudini marcate pe hartă. *Cotele mari, izolate... ca niște turnuri, așa cum e Măgura asta a Branului* (CA. PETR.). ◆ Nivel la care se află un loc, o construcție etc. **9** (*mat.*) A treia coordonată carteziană a unui punct în spațiu. **10** Fiecare dintre valorile numerice ale dimensiunilor unui obiect reprezentat prin desen. **11** Ansamblu de semne, simboluri, cifre, litere care arată locul unor cărți, al unor documente etc. într-o bibliotecă, într-un inventar etc. • pl. *-e.* /<fr. ***cote***, lat. ***quota***.

cótă[2] *s.f.* **1** Haină largă purtată de preoții catolici. **2** Fustă țărănească. • pl. *-e.* /<fr. ***cotte***.

cotárí *vb. IV. tr.* (*în trecut*) **1** A măsura cu cotul (II 3) dimensiunile unui butoi pentru a-i calcula capacitatea. **2** A măsura pînza cu cotul (II 2). • prez. ind. *-esc.* /***cot*** + *-ări*.

cotárire *s.f.* (*în trecut*) Acțiunea de *a cotări* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***cotări***.

cotărít[1] *s.n.* (*în trecut*) Faptul de *a cotări*. • pl. *-uri.* /v. ***cotări***.

cotărít[2] *s.n.* (*în trecut*) Meseria cotarului. • /***cotar*** + *-it*.

cotărít[3] *s.n.* (*în trecut, în Țările Rom.*) Dare asupra mărfurilor vîndute cu cotul domnesc sau prin măsurare după sistemul cotitului (în cazul buților de vin), care reprezenta un monopol al cămării domnești. • pl. *-uri.* /***cot*** + *-ărit*.

cotărîță *s.f.* (*reg.*) Coș[1] de nuiele de diferite forme. • pl. *-e.* și *cotarîță* *s.f.* /<srb. ***kotarica***.

cotăzít, -ă *adj.* (*reg.*) **1** Murdar. **2** Mîrșav. • pl. *-ți, -te.* /etimol. nec.

cótcă *s.f.* (*reg.*) Minge. • pl. *-ci.* /cf. magh. *kotyka*.

cotcodác *interj.* (*adesea repet.*) **1** Cuvînt care imită strigătul scos de găini (după ce au ouat). **2** Cotcodăcit. • /onomat.

cotcodăceálă *s.f.* **1** Emitere a sunetului cotcodac (1) scos de găini (după ce au ouat sau cînd se sperie). **2** (*fam., glum.*) Cicăleală (1); trăncăneală. • pl. *-eli.* /***cotcodăci*** + *-eală*.

cotcodácí *vb. IV.* **1** *intr.* (*despre găini*) A scoate sunetele caracteristice speciei (după ce au ouat); (*reg.*) a cotcorozi. **2** *intr., tr.* Fig. (*despre oameni*) A cicăli (1); a vorbi fără rost; a trăncăni, a pălăvrăgi. • prez. ind. *-esc.* și (*reg.*) *cotcodocí, cutcudăcí vb. IV.* /***cotcodac*** + *-i*

cotcodăcíre *s.f.* Acțiunea de *a cotcodăci* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***cotcodăci***.

cotcodăcít *s.n.* Faptul de *a cotcodăci*. • pl. *-uri.* /v. ***cotcodăci***.

cotcodocí *vb. IV.* v. cotcodăci.

cotcorozí *vb. IV. intr.* (*reg.; despre găini*) A cotcodăci (1). • prez.ind. pers. 3 *-ește.* /form. expr.

cóte *s.f.* (*reg.*) **1** Ie. **2** Cămașă lungă purtată de copii. • pl. *-e.* /etimol. nec.

coteáță *s.f.* v. coteț.

coteciór *s.n.* (*reg.*) Dim. al lui *coteț*. • pl. *-oare.* /***coteț*** + *-ior*.

cotéi *s.m.* (*pop.*) **1** Cîine de talie mică, cu picioarele scurte. ◇ Zic. *A dat de dracu coteiul boierului*, se spune cînd cineva este silit să renunțe la pretenții, la mofturi și să se mulțumească cu puțin. ◇ Expr. *Departe coteiul de iepure* = este diferență mare între lucruri. *A umbla ca un cotei* = a umbla fără rost. ◆ Spec. Cîine de companie. **2** Cîine fără stăpîn; javră, potaie. ◆ Ext. (Epitet depreciativ pentru un) tînăr ușuratic, care vagabondează. • pl. *-ei.* /<sl. veche **котєль** „pisică".

cotéică *s.f.* (*pop.*) Cățea mică. • pl. *-ci.* /***cotei*** + *-că*.

coteicúță *s.f.* Dim. al lui *coteică*. • pl. *-e.* /***coteică*** + *-uță*.

cotelí *vb. IV.* (*reg.*) **1** *intr.* A umbla prin locuri întortocheate, cu multe cotituri; a cotîrli. **2** *tr.* A căuta pe furiș, cu de-amănuntul; a cotrobăi, a scotoci. ◆ A fura. **3** *tr.* A face dezordine, distrugînd lucruri. **4** *intr.* A face ordine prin casă sau prin curte. **5** *tr.* A controla calitatea vaselor de lut. **6** *refl.* A se rostogoli. • prez. ind. *-esc.* și *cotilí, cotolí vb. IV.* /<srb. ***kotiljati(se)***.

cotelíre *s.f.* (*reg.*) **1** Cotrobăire, scotocire (printr-o casă străină). **2** Răvășire, stricare a unor lucruri. **3** Dereticare prin casă sau prin curte. **4** Controlare a calității vaselor de lut. **5** Rostogolire. • pl. *-i.* și *cotílire* *s.f.* /v. ***coteli***.

cotelitór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (*reg.*) **1** (Persoană) care cotrobăiește, scotocește (printr-o casă străină). **2** (Persoană) care face dezordine, care distruge lucruri. **3** (Persoană) care face ordine prin casă sau prin curte. **4** (Persoană) care controlează calitatea vaselor de lut. • pl. *-ori, -oare.* și *cotilitór, -oáre adj., s.m., s.f.* /***coteli*** + *-tor*.

cotélnic, -ă *adj.* (*reg.; despre animale*) Care caută mereu de mîncare. • pl. *-ci, -ce.* /***coteli*** + *-elnic*.

coteneáță *s.f.* (*pop.*) Coteț mic. • pl. *-e.* și *cotineáță* *s.f.* /***coteț*** + ***chichineață***, prin contaminare.

coterapeút *s.m.* (*med.*) Terapeut asistent sau consultant. • pl. *-ți.* /***co-*** + ***terapeut***.

coterie *s.f.* Grup restrîns de persoane care își apără reciproc interesele, care urmăresc scopuri ascunse, egoiste, recurgînd la intrigi, la acțiuni reprobabile; gașcă, clică, (*peior.*) clan (**4**). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***coterie***.

coteț *s.n.* **1** Adăpost pentru păsări, porci, cîini sau pentru diverse animale de casă, făcut din lemn, nuiele sau din cărămizi. ◇ Expr. (*iron.*) *A pune* (pe cineva) *la coteț* = a pune (pe cineva) la îngrășat; a îndopa. ◆ Fig. Închisoare. **2** Analog. Cameră murdară, cu lucrurile în dezordine. **3** Ext. Colibă în care stau ciobanii. ◆ Umbrar unde stau ciobanii cînd mulg oile. ◆ Despărțitură a strungii. **4** (*pesc.*) Capcană pentru prins peștele în iazurile și în bălțile acoperite cu stuf, făcută din trestie sau din nuiele împletite și prevăzută cu o deschidere îngustă, întoarsă înăuntru pentru ca peștele prins să nu poată ieși. **5** Grătar de nuiele în care se bat știuleții de porumb ca să se desfacă boabele. • pl. *-e, -uri.* și *coteáță* *s.f.* /<sl. veche **котьць**.

cotí *vb. IV.* **1** *intr.* (*despre rîuri, drumuri etc.*) A-și schimba direcția, a face un cot (I 2). ◆ (*despre ființe, vehicule*) A părăsi drumul drept, a face o cotitură (2); a cîrmi (1). ◇ Expr. *A o coti* = a se eschiva, a-și schimba hotărîrea sau vorba. ◆ (*tr.*) A conduce pe cineva pe un drum întortocheat, ocolit. **2** *tr.* (*compl. indică vehicule*) A face să se îndrepte în altă direcție. ◇ (*intr.*) *Mașina a cotit pe o stradă lăturalnică*. **3** *tr.* A atinge, a lovi cu cotul (I 1) pentru a-și face loc. ◆ (*refl.*) A-și face semn (reciproc) cu cotul; a-și da coate. • prez.ind. *-esc.* /***cot*** + *-i*.

cotidiálă *adj.* (*geogr.*) *Linie cotidială* (*și subst. f.*) = curbă care unește punctele de pe suprafața mărilor și a oceanelor în care mareele se produc simultan. *Oră cotidială* v. oră. • /<fr., engl. ***cotidal***.

cotíde *s.f. pl.* (*iht.*) Familie de pești ososi, avînd ca tip slavocul. • /<fr. ***cottidés***.

cotidián, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* De fiecare zi; zilnic. *Sărbători în familii de cunoscuți, invitații... deveniseră aproape cotidiene* (CA. PETR.). ◇ *Vorbire cotidiană* v. vorbire. ◆ Fig. Obișnuit, comun, familiar. **2** *s.n.* Publicație periodică, gazetă care apare zilnic; ziar. • sil. *-di-an.* pl. *-ieni, -iene, n. -iane.* /<fr. ***quotidien***, it. ***cotidiano***, lat. ***quŏtīdĭanus, -a, -um*** <*quŏtīdie* „fiecare zi".

cotidianitáte *s.f.* Caracterul a ceea ce este cotidian. • sil. *-di-a-*. /<fr. ***quotidienneté***.

cotigár *s.m., s.n.* (*pop.*) **1** *s.m.* Persoană care are o cotigă (1) sau cară cu cotiga; căruțaș. **2** *s.n.* Căruță (1) joasă și lungă cu care se transportă poveri. • pl. *m. -i, n. -e.* și *cotiugár s.m., s.n.* /***cotigă*** + *-ar*.

cotígă *s.f.* (*pop.*) **1** Căruță (1) mică, scurtă (și joasă), folosită la transportarea încărcăturilor ușoare. ◆ Car[2] mare cu pereții metalici, folosit la transportul gunoaielor. **2** Fiecare dintre cele două roți, de mărime inegală, legate între ele printr-o osie, pe care se reazemă grindeiul plugului; teleagă, rotilă. • pl. *-gi*. și *cotiúgă s.f.* /<ucr. ***komuza***.

cotigeálă *s.f.* (*reg.*) Car[2] lung utilizat la transportul bușteni lor. • pl. *-eli*. și *cotiugeálă s.f.* /***cotigă*** + *-eală*.

cotigí *vb. IV. intr.* (*reg.*) A schimba direcția de mers. ◇ Expr. *A nu mai avea încotro cotigi* = a fi într-o situație fără ieșire. • prez.ind. *-esc.* /***cotigă*** + *-i*.

cotii[1]- Elem. de compunere „cavitate". • și *cotilo-*. /<fr. ***cotyl(o)***-; cf. gr. *κοτύλη* „cavitate, recipient".

cotíl[2] *s.m.* (*anat.*) Cavitate a unui os în care se articulează sau intră un alt os. • pl. *-i*. /<fr. ***cotyle***.

cotílă *s.f.* (*grec. înv.*) Unitate de măsură pentru capacitate, egală cu 250 ml. • pl. *-e*. /<ngr. ***κοτύλη***.

cotiledón *s.n.* **1** (*bot.*) Frunzuliță cu rezerve nutritive a embrionului plantelor fanerogame, care servește la hrănirea plantei imediat după încolțire. **2** (*anat.*) Fiecare dintre cei doi lobi ai placentei. • pl. *-oane*. /<fr. ***cotylédon***; cf. gr. *κοτυληδών* „cavitate, recipient".

cotiledonát, -ă *adj., s.f.* (*bot.*) **1** *adj.* (*despre plante*) Cu unul sau două cotiledoane. **2** *s.f.* (*la pl.*) Nume generic dat plantelor care au cotiledoane; (*și la sg.*) plantă care are cotiledoane. • pl. *-ți, -te*. /<fr. ***cotylédoné***.

cotilí *vb. IV.* v. coteli.

cotilión *s.n.* Vechi dans de societate pentru patru sau opt dansatori, cu ritm de marș sau de cadril, caracterizat printr-o mare varietate a figurilor și a scenelor mimice. *Faimosul grup de băieți care conduc toate cotilioanele Bucureștilor* (CA. PETR.). ◆ Melodie după care se execută acest dans. • sil. *-li-on*. scris și *cotillon*. pl. *-oane*. /<fr. ***cotillon***.

cotiliére *s.f.* v. cotelire.

cotilitór, -oáre *adj., s.m., s.f.* v. cotelitor.

cotilión *s.n.* v. cotilion.

cotilo- v. cotil[1]-.

cotiloíd, -ă *adj.* (*anat.*) **1** În formă de cotil[2]; propriu cotilului. **2** (*despre cavități osoase*) Care se articulează în capul altui os. • pl. *-izi, -ide*. /<fr. ***cotyloïde***; cf. gr. *κοτύλη* „cavitate", *εἶδος* „aspect".

cotiloidián, -ă *adj.* (*anat.*) Referitor la un cotil[2]. • sil. *-di-an*. pl. *-ieni, -iene*. /<fr. ***cotyloïdien***.

cotilosauriéni *s.m. pl.* (*paleon.*) Ordin de reptile fosile înrudite cu stegocefalii (*Cotylosauria*). • sil. *-sa-u-*. /<germ. ***Kotylosaurier***.

cótină *s.f.* (*reg.*) **1** Cot. **2** Loc strîmt. • pl. *-e*. /***cot*** + *-ină*.

cotineáță *s.f.* v. coteneață.

cotínga *s.f.* (*ornit.*) Pasăre mică din Brazilia, cu un penaj deosebit de frumos, care trăiește în colonii mari, hrănindu-se cu fructe (*Cotinga*). • /<fr. ***cotinga***; cuv. amerindian.

cotingán *s.m.* (*reg.*) Băiat între 14 și 17 ani; băiețandru. • pl. *-i*. /cf. magh. *katáng*, **katangó*.

cotingíde *s.f. pl.* (*ornit.*) Familie de păsări din America de Sud, avînd ca tip cotinga (*Cotingidae*). • /<fr. ***cotingides***.

cotíre *s.f.* **1** Schimbare a direcției; părăsire a unui drum; cotitură (2). **2** (*înv.*) Lovire cu cotul (I 1). **3** (*înv.*) Atenționare a cuiva atingîndu-l cu cotul (I 1). • pl. *-i*. /v. ***coti***.

cotíș *adv., s.n.* **1** *adv.* Întortocheat, în zigzag. **2** *s.n.* Loc cotit. • pl. *-uri*. /***cot*** + *-iș*.

cotișór *s.n.* Dim. al lui *cot*; (*pop.*) cotuț. • pl. *-oare*. /***cot*** + *-işor*.

cotít[1] *s.n.* Faptul de *a coti*. • /v. *coti*.

cotít[2], -ă *adj.* (*despre rîuri, drumuri etc.*) Care face ocoluri; care are cotituri (1); întortocheat, sinuos, șerpuit. ◇ (*adv.*) *Cavalcada fugea cotit, iepurește, pe valea cealaltă* (SADOV.). ◇ *Arbore cotit* v. arbore. ◇ Expr. *A o da cotită* = *a*) a se eschiva, a evita (pe cineva sau ceva); *b*) a-și schimba comportarea sau vorba; a se răzgîndi. • pl. *-ți, -te*. /v. ***coti***.

cotitáte *s.f.* **1** (*fin.*) Sumă la care se ridică partea fiecăruia dintr-un întreg; cotă[1]. **2** (*jur.*) *Cotitate disponibilă* = parte din avere de care se poate dispune în viață sau prin testament, liberă de orice obligații legate de moștenire. • pl. *-ăți*. /<fr. ***quotité***; cf. lat. *quot* „cît".

cotitúră *s.f.* **1** Cot (2) al unui drum, al unei văi etc.; (*pop.*) cîrnitură. *La o cotitură... porunci să oprească și mă pofti să cobor* (M. I. CAR.). ◇ Expr. *Atenție la cotitură* v. atenție. **2** Părăsire a drumului; cotire (1). *Cărarea urcă în cotituri prin bezna de codru* (VLAH.). **3** Fig. Transformare calitativă (esențială) produsă în desfășurarea unei acțiuni, a unui eveniment etc. *Pîndeam un prilej, o cotitură de frază sau un gest* (CA. PETR.). **4** Ascunziș. *Glasul lor spăimîntă fiara prin toate cotiturile ei* (ODOB.). **5** (*pop.*) Golf. *La scursurile gîrlei, la cotitura mării* (POP.). • pl. *-i*. /***coti*** + *-tură*.

cotiugăr *s.m.* v. cotigar.

cotiúgă *s.f.* v. cotigă.

cotiugeálă *s.f.* v. cotigeală.

cotizá *vb. I.* **1** *intr.* A plăti o cotizație. ◇ (*fam., glum.*) *E ziua lui Radu și îi cumpărăm un cadou. Cotizezi și tu?* **2** *refl.* A se uni pentru a participa la o cheltuială comună. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***cotiser***.

cotizábil, -ă *adj.* Care poate fi supus unei cotizații. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***cotisable***.

cotizánt, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care cotizează; cotizator (1). • pl. *-ți, -te*. /<fr. ***cotisant***.

cotizatór, -oáre *subst.* **1** *s.m., s.f.* Cotizant. **2** *s.n.* Foaie, registru în care se înscriu cotizațiile. • pl. *-ori, -oare*. /***cotiza*** + *-tor*.

cotizáție *s.f.* Sumă fixă (stabilită în funcție de venit) pe care o plătesc periodic membrii unei organizații, ai unei asociații etc. ◆ Ext. Contribuție bănească la o cheltuială comună, la un fond comun. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și (*înv.*) *cotizațiúne s.f.* /<fr. ***cotisation***.

cotizațiúne *s.f.* v. cotizație.

cotíng *s.m.* (*reg.*) **1** Copilandru, băiețandru. **2** Flăcău bine făcut. • pl. *-gi*. /<magh. ****katángó***.

cotîngán *s.m.* (*reg.*) Cotîng (mare); cotîngău. • pl. *-i*. /***cotîng*** + *-an*.

cotîngău *s.m.* (*reg.*) Cotîngan. • pl. *-ăi*. /***cotîng*** + *-ău*.

cotîrcá *s.f.* (*med.; ieșit din uz*) Holeră. • /etimol. nec.

cotîrcí *vb. IV. refl.* (*reg.; despre animale*) A se cotoi[2]. • prez.ind. pers. 3 *-ește*. /cf. *cotoi*[2], *cotoci*.

cotîrjá *s.f.* (*reg.*) **1** Capră rea. **2** Cal slab, bătrîn și neputincios. **3** Copil[1] slab și neastîmpărat. • pl. *e*. /cf. srb. *kotrešan* „zburlit".

cotîrlău *s.n., s.m.* (*reg.*) **1** *s.n.* Coteț de găini. **2** *s.m.* Băietan care nu are mustață. **3** *s.m.* Burlac. • pl. *n. -aie, m. -ăi*. /cf. *codîrlău*.

cotîrleáță *s.f.* v. cotîrleț.

cotîrléte *s.n.* v. cotîrleț.

cotîrléț *s.m.* (*reg.*) Coteț de păsări sau de animale mici. • pl. *-i*. și *cotîrleáță s.f., cotîrléte s.n.* /cf. *cotîrneață, cotarlă*.

cotîrlí *vb. IV. intr.* (*reg.*) A coteli (1). • prez.ind. *-esc*. /***coteli*** + ***cotarlă***, prin contaminare.

cotîrlói *s.m.* (*reg.*) Aug. al lui *cotarlă*; copilandru. • pl. *-oi*. /***cotarlă*** + *-oi*.

cotîrneáță *s.f.* (*reg.*) Coteț pentru porci. • pl. *-e*. /***coteneață*** + ***tîrnă***, prin contaminare.

cotlét *s.n., s.m.* **1** *s.n.* (*ind. alim.*) Sortiment de carne de porc, de vițel sau de berbec împreună cu osul corespunzător, tăiat din partea superioară a coastelor. ◆ Friptură, grătar din acest sortiment de carne. **2** *s.m.* (*la pl.; fam.*) Favoriți. • pl. *n. -e, m. -ți*. și (*înv.*) *cotlétă s.f.* /<fr. ***cotelette***.

cotlétă *s.f.* v. cotlet.

cotloáná *s.f.* v. cotlon.

cotlón *s.n.* **1** Colț (I 1), loc ascuns, neumblat; ascunzătoare, ascunziș. ◆ (*reg.*) Scobitură în malul unui rîu, sub nivelul apei, unde se ascund racii și peștii. ◆ Peșteră mică, scorbură, vizuină unde se ascund diverse animale. **2** (*înv., reg.*) Construcție de zid, în formă de potcoavă, suport solid de fier sau înjghebare simplă de pietre, în care se face focul și pe care se așază cazanul la fiert. ◆ Groapă, adăpost în care se face focul. **3** Firidă făcută în zid, sub cuptorul vetrei țărănești. ◇ Expr. *A sta* (sau *a zăcea*) *pe cotlon* = a pierde vremea; a lenevi, a trîndăvi. ◆ Adîncitură făcută în zid; firidă, ocniță. • pl. *-oane*. și (*reg.*) *cotloáná s.f., cotrón s.n.* /<magh. ***katlan***.

cotlonáș *s.n.* Dim. al lui *cotlon*. • pl. *-e*. /***cotlon*** + *-aș*.

cotnári *s.n. sg.* Denumire dată vinului produs în podgoria Cotnari. ◇ *Grasă de Cotnari* v. gras. ◆ Sticlă care conține cotnari. • /nm. pr. ***Cotnari***, comună în România, județul Iași, cu o podgorie vestită.

cotnărél, -eá *s.n. sg., adj.* **1** *s.n. sg.* (Pahar cu) vin de la Cotnari. **2** *adj. Pere cotnărele* = pere rotunde, galbene, parfumate. • pl. *-ele*. /***cotnari*** + *-el, -ea*.

cotoárbă *s.f.* (*reg.*) **1** Pacoste, poznă, belea. ◇ Expr. *A încăpea la cotoarbă cu cineva* = a avea de furcă cu cineva. **2** Afacere (proastă). **3** Femeie depravată. **4** Femeie rea, cotoroanță (1). • pl. *-e*. /etimol. nec.

cotoásă *s.f.* (*entom.; reg.*) Urechelniță (*Forficula auriculeria*). • pl. *-e*. /***cot*** + *-oasă*.

cotóc *s.m., s.n.* (*reg.*) **1** *s.m.* Cotoi[1] (1). **2** *s.m.* (*deprec.*) Bou mic și slab. **3** *s.m.* Totalitatea lemnișoarelor încovoiate în care se introduc scîndurile, pentru a forma codîrla căruței. **4** *s.m.* Triunghi din lemn care se așază între acoperiș și căpriori pentru a feri pereții de ploaie. **5** *s.m.* Fiecare dintre fusteii unei scări. **6** *s.n.* Mîner (la grapă, la roabă). **7** *s.n.* (*la războiul de țesut*) Traversa de piept. **8** *s.n.* (*bot.*) Inflorescența răchitei, a salciei sau a plopului; mîțișori. **9** *s.m.* Picior de pasăre fript. • pl. *m.-ci, n. -oace*. și *cotóg s.m.* /<bg. ***комак***; cf. *cotoi*.

cotocí *vb. IV. refl.* (*reg.; despre animale*) A se cotoi[2] (1). • prez.ind. pers. 3 *-ește*. /***cotoc*** + *-i*.

cotofleánț *s.m.* (*reg.; iron.*) Neamț. • pl. *-enți*. /<germ. ***Kartoffelpflanzer*** „cultivator de cartofi".

cotóg *s.m.* v. cotoc.

cotói[1] *s.m., s.n.* **I** *s.m.* **1** (*zool.*) Masculul pisicii; motan, motoc. ◇ Expr. *A avea ochi de cotoi* = a avea privire vicleană. *A umbla ca un cotoi* = *a*) a hoinări; *b*) a alerga după aventuri, după plăceri. ◆ (*reg.*) Pisoi de un an. **2** (*fam.*) (Epitet pentru un) bărbat uşuratic, care aleargă după femei. *Ce pramatie, faci pe cocoșu, cotoi mare dumneata* (M. I. CAR.). **3** (*reg.*) Picior de pasăre fript; (*pop.*) copan[2]. **II** *s.n.* Analog. (*în legătură cu modul în care prinde cotoiul ceva cu ghearele*) **1** Fiecare dintre părțile cătușei. **2** Fiecare dintre tălpile grapei între care sînt articulate andrelele. **3** Fiecare dintre brațele fierăstrăului. • pl. *-oi*. /****cată*** + *-oi*; cf. sl. veche котъ „pisică".

cotoí[2] *vb. IV.* **1** *refl.* (*despre animale sau, fam., despre oameni*) A avea contacte sexuale; (*reg.*) a se cotîrci, a se cotoci. **2** *tr.* (*compl. indică femelele animalelor*) A fecunda. • prez.ind. *-iesc*. /***cotoi***[1] + *-i*.

cotoiér *s.m.* (*reg.*) Persoană care servește la masă, la o nuntă. • pl. *-i*. /cf. *cotoi*[1].

cotoiésc, -eáscă *adj.* **1** Care aparține cotoiului[1], care se referă la cotoi. **2** (*fam.*) Caracteristic bărbaților afemeiați. *Ne mărgineam să aruncăm scurte priviri cotoiești cucoanelor* (M. I. CAR.). ◆ Ext. Șiret; pofticios. • pl. *-iești*. /***cotoi***[1] + *-esc*.

cotoíre *s.f.* **1** (Realizare a unui) act sexual. **2** Fecundare. **3** Fătare. • pl. *-i*. /v. ***cotoi***[2].

cotojmán *s.m.* v. cotoșman.

cotolán *s.n., adj.* (*reg.*) **1** *s.n.* Știulete de porumb (bine dezvoltat). **2** *s.n.* Coadă. **3** *s.n.* Picior. **4** *adj.* (*despre oameni*) Care are picioare lungi. • pl. *-i, -e*. /cf. *cotor, bodolan*.

cotolí *vb. IV.* v. coteli.

cotón *s.n.* (Fir de) bumbac. • pl. *-uri*. /<fr. ***coton***<ar. *qoton*.

cotonádă *s.f.* Țesătură din bumbac sau din bumbac amestecat cu alte fibre. • pl. *-e*. /<fr. ***cotonnade***.

cotonín *s.n.* Fibră textilă din cînepă și in, care înlocuiește bumbacul. • pl. *-e*. /<fr. ***cotonnine***.

cotonizá *vb. I. tr.* A dizolva substanțele liante din tulpina de in sau de cînepă, pentru a obține fibrele. • prez.ind. *-ez*. /***coton*** + *-iza*.

cotonizáre *s.f.* Operație de dizolvare a substanțelor liante din tulpina de in sau de cînepă, pentru a se obține fibrele. • pl. *-ări*. /v. ***cotoniza***; cf. și fr. *cotonnisation*.

cotonizát, -ă *adj.* (*despre in, cînepă*) Căruia i s-au dizolvat substanțele liante, fiind transformat în fibre. • pl. *-ți, -te*. /v. ***cotoniza***.

cotonóg, -oágă *adj., s.f. pl.* **1** *adj.* (*pop.; fam.; despre oameni și animale*) Bolnav de picioare; șchiop. ◆ Ext. (*despre oameni*) Care este lipsit de o mînă sau de un picior. **2** *adj.* (*pop.; fam.; despre oameni*) Care are un picior sau o mînă strîmbă. **3** *s.f. pl.* (*reg.*) Picioare. • pl. *-ogi, -oage*. și (*reg.*) *chitănóg, -oágă adj.* /<ucr. ***кутюногий***.

cotonogeálă *s.f.* (*pop.*) **1** Îmbolnăvire a picioarelor; șchiopătare. **2** (*fam.*) Bătaie zdravănă. • pl. *-eli*. /***cotonogi*** + *-eală*.

cotonogí *vb. IV.* (*pop.*) **1** *intr.* A se îmbolnăvi de picioare; a șchiopăta. ◆ (*refl.; despre animale*) A ologi. **2** *tr.* (*fam.*) A bate zdravăn pe cineva; a-i rupe picioarele. *Despre partea lui... halal să fie de oasele mele! m-ar cotonogi* (CAR.). • prez.ind. *-esc.* /***cotonog*** + *-i.*

cotór *subst.* **1** *s.n.* (*bot.*) Tulpină, lujer (la legume și la plante erbacee) care susține frunzele, florile și fructele. ◆ Partea de jos a unei tulpini. ◆ Rest nefolositor (dintr-un fruct, dintr-un obiect uzat etc.). ◆ (*fam.*) Mătură foarte uzată. **2** *s.n.* Bucată, piesă sau parte care unește două obiecte. **3** *s.n.* Partea laterală a unei cărți, a unei reviste, a unui caiet etc. unde se cos sau se leagă foile și de care se fixează coperta. ◆ (*contab.*) Parte a unui chitanțier, a unui bonier etc. care rămîne după ce s-au rupt jumătățile detașabile ale foilor; parte a fiecărei foi care rămîne în chitanțier, în bonier etc. după predarea chitanței. ◇ *Registru cu cotor* = (*calc după fr. „régistre à souche”*) registru de chitanțe duble, una pentru primitor, alta pentru casier. **4** *s.m.* (*la flințe*) Partea dinspre rădăcină a unei pene, a unei cozi sau a unui fir de păr. ◆ (*la pl.*) Fire rare și tari care cresc în barba tinerilor care nu au început încă să se bărbierească. ◆ (*la pl.*) Fire din barbă rămase după bărbierit. **5** *s.n.* Ciot (de membru); mont. ◆ (*fam.*) Picior. ◆ Ciot de creangă. **6** *s.f. pl.* Ext. (*arg.*) Bani. *Se vedea „barosan”, „gagiu” cu cotoare, palat de casă în București* (M. I. CAR.). • pl. *-oare, m. -i, n.* (*reg.*) *-oară.* /etimol. nec.

cotorái *s.m.* (*reg.*) Persoană care sapă și îngrijește via. • pl. *-ăi.* /***cotor*** + *-ai.*

cotorâie *s.f.* **1** (*reg.*) Cleștișor cu care se scot firele din sprîncene sau din barbă. **2** (*reg.; la pl.*) Scule în dezordine. **3** (*pop.; la pl.*) Haine (vechi) în dezordine. • pl. *-ie.* /***cotor*** + *-aie.*

cotorígi *s.f. pl.* v. cotoroage.

cotorísi *vb. IV.* v. cortorosi.

cotorí *vb. IV.* **1** *tr.* (*vit.; compl. indică vița-de-vie*) A curăța de lăstari, de rădăcinile de la altoi și a schimba pămîntul. **2** *refl.* (*despre plante*) A se agăța cu cîrceii de ceva. **3** *tr.* (*compl. indică plante*) A ridica și a lega de araci. **4** *tr.* (*compl. indică păsări tăiate*) A jumuli. **5** *tr.* (*compl. indică ființe*) A bate cu un cotor. **6** *intr.* A cotrobăi. • prez.ind. *-ăsc.* /***cotor*** + *-î.*

cotoroábă *s.f.* (*reg.*) Pisică. • pl. *-e.* /etimol. nec.

cotoroáge *s.f. pl.* (*fam.*) **1** Picioare. ◇ Expr. (*Mai*) *mișcă-ți cotoroagele!* = mergi mai repede. **2** (*culin.*) Piftie (din picioare de porc). • și *cotorígi s.f. pl.* /<srb. ***kotrig*** „mădular, membru, articulație”; cf. *cotor, cotonog.*

cotoroánță *s.f.* (*peior.*) **1** Femeie bătrînă și rea; babornița. **2** (*pop.*) Vrăjitoare. **3** (*reg.*) Peștitoare. • pl. *-e.* /etimol. nec.

cotorobá *vb. I. refl.* (*reg.; despre animale*) A se împreuna. • prez.ind. pers. 3 *-ează.* /***cotoroabă*** + *-a.*

cotorogí *vb. IV. refl.* (*reg.; despre lapte*) A se acri. • prez. ind. pers. 3 *-ește.* /etimol. nec.

cotorói[1] *s.n.* **1** Aug. al lui *cotor.* **2** (*culin.*) Mîncare din varză în care se pune puțin ulei, miei sau orez. • pl. *-oaie.* /***cotor*** + *-oi.*

cotoroí[2] *vb. IV. intr.* (*reg.*) A cotrobăi făcînd zgomot. • prez.ind. *-iesc.* /***cotoroi***[1] + *-i.*

cotorós, -oásă *adj.* **1** (*despre varză*) Care are cotorul mare. **2** (*despre ceapă*) Care a făcut multe cotoare. **3** (*despre terenuri*) Pe care au rămas multe cotoare. **4** (*despre păsări gătite*) Pe care au rămas mulți cotori de pene. **5** (*despre oameni*) Care are părul sau barba țepoase; care are fire izolate pe barbă. **6** (*despre obiecte*) Care este tare, dur. • pl. *-oși, -oase.* /***cotor*** + *-os.*

cotorosí *vb. IV.* v. cortorosi.

cotoșmán *s.m.* (*pop.*) **1** Motan mare și frumos. **2** Motan castrat. • pl. *-i.* și *cotojmán s.m.* /cf. *cotoc, cotoi*[1].

cotoșmánă *s.f.* (*pop.*) Femeie ușuratică. *Fetele, niște cotoșmane, niște armăsoaice* (M. I. CAR.). • pl. *-e.* /de la ***cotoșman***.

cotováie *s.f.* (*reg.*) **1** Jumătate de dovleac copt. **2** Jumătate de dovleac scobit și uscat în care se păstrează făină. • pl. *-ăi.* /cf. magh. *kóty* „pepene”.

cotóz *s.n.* (*reg.*) **1** Mîncare din pîine și lapte acru. ◆ Mîncare pregătită cu mămăligă. ◆ Ext. Mîncare rea. **2** Noroi, murdărie, mizerie. **3** Fig. Afacere necinstită, dubioasă. **4** Fig. (Epitet pentru o) femeie murdară. • pl. *-uri.* /<magh. ***kotus viz*** „apă murdară”.

cotozeálă *s.f.* (*reg.*) **1** Mămăligă cu multe cocoloașe. **2** Fig. Mîzgălitură. • pl. *-eli.* /***cotozi*** + *-eală.*

cotozí *vb. IV.* (*reg.*) **1** *tr.* A amesteca insuficient mămăliga, făcîndu-i cocoloașe. **2** *refl.* (*despre mămăligă*) A face cocoloașe. **3** *refl., tr.* A (se) tăvăli. **4** *refl., tr.* A (se) murdări. • prez.ind. *-esc.* /***cotoz*** + *-i.*

cotozíre *s.f.* (*reg.*) **1** Amestecare insuficientă a mămăligii, făcîndu-i cocoloașe. **2** Mînjire. • pl. *-i.* /v. ***cotozi.***

cótră *s.f.* (*reg.*) **1** Coteț. **2** Loc unde se țin închise oile. • pl. *-e.* /etimol. nec.

cotrău *s.m.* (*reg.*) Coșar[1] (1) care curăță coșurile și sobele de funingine. • pl. *-ăi.* /cf. magh. *cotró* „a rîcîi”.

cotreáng *s.m.* (*reg.*) Fir gros de cînepă care nu ajunge la maturitate. • pl. *-engi.* /etimol. nec.

cotreánță *s.f.* (*reg.*) **1** Haină veche și ruptă; zdreanță, fleandură. ◆ (*iron.*) Haine nemțești. **2** Fig. Om molatec. **3** Fig. Femeie desfrînată. • pl. *-ențe.* /<magh. ***kotronez.***

cotrențós, -oásă *adj.* (*reg.*) Zdrențăros. • pl. *-oși, -oase.* și *cotrințós, -oásă adj.* /***cotreanță*** + *-os.*

cotricér *s.n.* (*reg.*) Lădiță în care se adună cenușa. • pl. *-e.* /***cotruță*** + *-er.*

cotrințár *s.m.* (*reg.*) Individ îmbrăcat cu cotrențe, zdrențăros. • pl. *-i.* /***cotreanță*** *+-ar.*

cotrințós, -oásă *adj.* v. cotrențos.

cotroábă *s.f.* (*reg.*) **1** Coteț. **2** (*deprec.*) Cocioabă. • pl. *-e.* /***cotră*** + ***cocioabă***, prin contaminare.

cotroánă *s.f.* (*pop.*) **1** Cavitate în pămînt în care se fixează foalele. **2** Bucătărie de vară făcută din scînduri. • pl. *-e.* /***cotră*** + ***cotloană***, prin contaminare.

cotrobăí *vb. IV. intr.* (*pop.*) A căuta cu de-amănuntul răvășind lucrurile (dintr-o încăpere); a cerceta prin tot locul; a scotoci; (*reg.*) a coteli (2), a cotroci (1), a coțobăi, a cociobăi, a cotorî (6), a cotoroi[2], a hojbăi. ◆ A căuta, a scotoci pentru a fura. • prez.ind. *cotróbăi, -iesc.* /etimol. nec.

cotrobăiálă *s.f.* (*pop.*) Cotrobăire; căutare (2). • pl. *-ieli.* /***cotrobăi*** + *-eală.*

cotrobăíre *s.f.* (*pop.*) Deranjare a lucrurilor pentru a căuta ceva; cotrobăială; (*reg.*) cotelire. ◆ Scotocire prin lucruri pentru a fura ceva. • pl. *-i.* /v. ***cotrobăi.***

cotrobăít *s.n.* (*pop.*) Faptul de *a cotrobăi.* • /v. ***cotrobăi.***

cotrobăitór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (*pop.*) (Persoană) care cotrobăie. • pl. *-ori, -oare.* /***cotrobăi*** + *-tor.*

cotrocí *vb. IV.* (*reg.*) **1** *intr.* A cotrobăi. **2** *tr.* A adăposti. **3** *tr.* (*în forma „cotroși”*) A înveli. • prez.ind. *-esc.* și *cotroși vb. IV.* /<magh. ***kotroni*** „a scormoni, a rîni”.

cotrón *s.n.* v. cotlon.

cotropí *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică teritorii străine*) A ocupa prin violență, a pune stăpînire în mod abuziv și brutal; a încălca, a invada. **2** *tr.* (*compl. indică drepturi*) A uzurpa. **3** *refl.* (*înv.*) A se nărui, a se prăbuși. ◆ Fig. (*refl.; despre oameni*) A se pierde cu firea. **4** *tr.* Fig. A acoperi, a cuprinde din toate părțile. • prez.ind. *-esc.* și (*înv.*) *cutropí, cutrupí vb. IV.* /etimol. nec.

cotropíre *s.f.* **1** Ocupare, încălcare, invadare a unui teritoriu străin prin violență. **2** Uzurpare a unui drept. **3** Dărîmare, prăbușire. ◆ Fig. Pierdere cu firea. **4** Fig. Cuprindere din toate părțile. • pl. *-i.* și (*înv.*) *cutropíre s.f.* /v. ***cotropi.***

cotropít[1] *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *cotropi.* • /v. ***cotropi.***

cotropít[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre teritorii*) Care a fost ocupat prin violență, care a fost luat în stăpînire în mod abuziv. **2** (*despre drepturi*) Uzurpat. **3** (*înv.*) Care a fost nimicit, dărîmat, prăbușit. ◆ Fig. (*despre oameni*) Pierdut cu firea. **4** Fig. Cuprins din toate părțile. • pl. *-ți, -te.* /v. ***cotropi.***

cotropitór, -oáre *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană, putere, stat) care cotropește; invadator, năvălitor. **2** *adj.* Fig. Copleșitor; foarte mare, imens. • pl. *-ori, -oare.* /***cotropi*** + *-tor.*

cotroși *vb. IV.* v. cotroci.

cotróv *s.n.* v. coșcov.

cotrováí *vb. IV.* (*reg.*) A ieși sau a porni cu greu. • prez. ind. *-iesc.* /<magh. ***kotródni*** „a-și lua tălpășița”.

cotruțár, -ă *adj., s.m., s.f.* (*reg.*) (Persoană) care nu face nimic, care stă pe lîngă casă. • pl. *-i, -e.* /***cotruță*** + *-ar.*

cotrúță *s.f.* (*pop.*) **1** Vatră mică în prelungirea vetrei mari. **2** Parte sau colț din vatră între sobă, cuptor și horn. **3** Loc gol între cuptor și perete. ◇ Expr. *Șade încă pe cotruță* = (*despre copii*) a fi foarte mic. **4** Adîncitură sub vatră (unde se adună cenușa). **5** Fig. Fată sau femeie tînără care este leneșă, rea de gură, plimbăreață. • pl. *-e.* /<magh. ***katrocz.***

cottage ['kotidʒ] *s.n. invar.* Casă de țară mică și elegantă, în Anglia. • /<engl. ***cottage.***

cotúrn *s.m.* (*în antic.*) Încălțăminte cu talpă groasă (de lemn) pe care o purtau, pe scenă, actorii antici de tragedie sau, pe stradă, nobilii, ca să pară mai înalți. ◆ Fig. Acest tip de încălțăminte ca simbol al tragedianului. • pl. *-i.* /<fr. ***cothurne***, lat. ***cōthurnus, -i***; cf. gr. *κόθορνος.*

cotutélă *s.f.* (*jur.*) Tutelă deținută de două sau mai multe persoane. • pl. *-e.* /<fr. ***cotutelle.***

cotutóre, -oáre *s.m., s.f.* (*jur.*) Persoană care deține autoritatea tutelară asupra cuiva împreună cu altă persoană. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***cotuteur.***

cotút *s.n.* (*pop.*) Cotișor. • pl. *-uri.* /***cot*** + *-uț.*

coțác, -ă *adj.* (*reg.*) **1** Care este uscățiv. **2** (*despre oameni*) Răutăcios. • pl. *-ci, -ce.* /etimol. nec.

coțăí *vb. IV.* (*pop.*) **1** *intr.* A da din coadă. ◆ Ext. (*despre apa din vase*) A se clătina ca urmare a mișcării vasului. **2** *refl.* (*despre animale*) A se împerechea. **3** *refl.* (*despre oameni*) A avea relații sexuale. • prez. ind. *-iesc.* /cf. *bîțîi, hîțîi.*

coțăiálă *s.f.* (*pop.*) Coțăire. • pl. *-ieli.* /***coțăi*** + *-eală.*

coțăíre *s.f.* (*pop.*) **1** Mișcare a cozii într-o parte și în alta. ◆ Ext. Clătinare a apei într-un vas. **2** Împerechere a animalelor. **3** Relație sexuală la oameni. • pl. *-i.* /v. ***coțăi.***

coțcár *s.m.* (*fam.*) Șarlatan, pungaș, escroc. • pl. *-i.* /***coțcă*** + *-ar.*

coțcáș *s.m.* (*reg.*) Jucător de cărți; cartofor. • pl. *-i.* /***coțcă*** + *-aș.*

cóțcă *s.f.* (*pop.*) **1** Zar. **2** Pătrățică de zahăr. **3** Carou pe țesături. **4** Ghem, cocoloș. **5** Șmecherie, înșelătorie. ◇ Expr. *A juca cuiva o coțcă* = a înșela pe cineva. • pl. *coțci.* /<magh., srb. ***kocka*** „zar”; cf. sl. veche **кость** „os”.

coțcărí *vb. IV. tr.* (*pop.; fam.*) A pungăși, a înșela, a escroca. • prez.ind. *-esc.* /***coțcar*** *+-i.*

coțcăríe *s.f.* (*pop.; fam.*) Șarlatanie, pungășie, escrocherie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***coțcar*** + *-ie.*

coțiént *s.n.* (*mat.; înv.*) Cît. • pl. *-e.* și *cvoțiént s.n.* /<germ. ***Quotient***, lat. ***quōtiens, -ntis.***

coțobáie *s.f.* (*ornit.; reg.*) Codobatură (*Motacilla alba*). • pl. *-ăi.* /etimol nec.

coțobí *vb. IV. intr.* (*reg.*) A cotrobăi. • prez.ind. *-iesc.* /de la ***coțobăni.***

coțobăneálă *s.f.* (*pop.*) Coțobănire (1). • pl. *-eli.* și *coțopeneálă, coțopăneálă s.f.* /***coțobăni*** + *-eală.*

coțobăní *vb. IV. refl.* (*pop.*) **1** A se cocoța pe ceva. ◆ Fig. A se mîndri, a se împăuna. **2** A se sforța, a se trudi. ◇ Expr. *Nu te coțobăni* = nu face eforturi zadarnice. **3** A se răsti (la cineva). • prez.ind. *-esc.* și *coțopăní, coțopení, cuțupení vb. IV.* /etimol. nec.

coțobăníre *s.f.* (*pop.*) **1** Agățare de ceva pentru a ajunge mai sus; coțobăneală. ◆ Fig. Împăunare, fudulire. **2** Trudire. **3** Răstire. • pl. *-i.* și *coțopăníre, coțopeníre s.f.* /v. ***coțobăni.***

coțobíră *s.f.* (*zool.; reg.*) Veveriță (*Sciurus vulgaris*). • pl. *-e.* /<ucr. ***коцобирка.***

coțobreá *s.f.* (*reg.*) **1** (*bot.*) Fructul coțobrelului. **2** (*bot.*) Fructele spinului, mici, rotunde, negre cînd sînt coapte. **3** Fig. Fată mică, negricioasă. • pl. *-ele.* /de la ***coțobrel***, cu schimbare de suf.

coțobrél *s.m.* (*bot.; reg.*) Porumbel (*Pinus spinosa*). • pl. *-ei.* /<rus. ***коцюрба.***

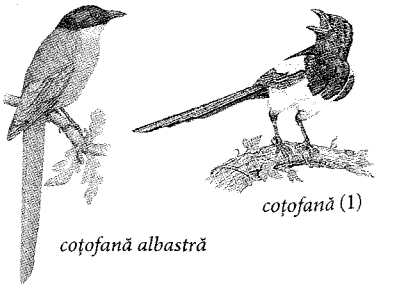

coțofană albastră — *coțofană* (1)

coțofánă *s.f.* **1** (*ornit.*) Pasăre din familia corvidelor, de mărimea unui porumbel, cu coada lungă, neagră, cu reflexe verzui, cu penele de pe spate negre, lucioase și cu cele de pe piept albe, care fură obiectele strălucitoare, considerată una dintre cele mai

stricătoare păsări din fauna noastră (*Pica pica*). ◇ *Coțofană albastră* = pasăre din familia corvidelor, cu coada de două ori mai lungă decît corpul, cu penajul corpului albastru, capul alb cu negru și pieptul alb, care trăiește în Asia (China) (*Cyanopica cyana*). ◇ Expr. (*pop.*) *Mîncat de coțofeni pe șale* = bubos; jupuit. ◆ (Epitet pentru o) femeie rea și guralivă. **2** Analog. Bucată de lemn, ca o cătușă, în care se fixează capetele celor doi căpriori pe care se sprijină acoperișul casei. **3** Analog. Fiecare dintre capetele furculițelor de la car. • pl. *-ene*, (*pop.*) *-eni*. /etimol. nec.

coțofănésc, -eáscă *adj.* (*reg.*; *despre oameni*) Flecar. • pl. *-ești*. și *coțofenésc, -eáscă adj.* /***coțofăni*** + *-esc*.

coțofăní *vb. IV. refl.* (*reg.*; *despre oameni*) **1** A se cocoța unde nu merită. **2** A-și da aere. **3** A atrage atenția (prin gesturi) asupra sa. **4** A se răți. **5** A face mofturi. • prez.ind. *-esc*. /***coțofană*** + *-i*.

coțofănós, -oásă *adj.* (*reg.*; *despre oameni*) Flecar. • pl. *-oși*, *-oase*. /***coțofăni*** + *-os*.

coțofenésc, -eáscă *adj.* v. coțofănesc.

coțopăneálă *s.f.* v. coțobăneală.

coțopăní *vb. IV.* v. coțobăni.

coțopăníre *s.f.* v. coțobănire.

coțopeneálă *s.f.* v. coțobăneală.

coțopení *vb. IV.* v. coțobăni.

coțopenire *s.f.* v. coțobănire.

coulomb [ku'lomb] *s.m.* Unitate de măsură a sarcinii electrice, egală cu cantitatea de electricitate care traversează într-o secundă secțiunea unui conductor străbătut de un curent electric continuu și constant de 1 amper (*C*). • pl. *-i*. /<fr. ***coulomb***; cf. nm. pr. Charles de *Coulomb*, fizician francez.

coulombmetru [ku,lomb'metru] *s.n.* Instrument de măsură pentru determinarea cantității de electricitate care trece printr-un circuit de curent continuu. • pl. *-e*. /<fr. ***coulombmètre***.

country ['kantri] *adj.invar.* (*muz.*) *Muzică country* = muzică de cowboy, folclor al americanilor albi, devenită stil în muzica ușoară contemporană. *Country rock* = utilizarea motivelor și instrumentelor country în context rock. • /<amer. ***country [music]***.

coupé *s.n.* v. cupeu.

court [kort] *s.n.* (*sport*) Teren (de tenis). • pl. *-uri*. /<engl. ***court***.

cováci *s.m.* (*reg.*) Fierar. • pl. *-ci*. /<sl. veche **ковачь**, bg. ***ковач***, srb. ***kovač***, magh. ***kovács***.

covalént, -ă *adj.* (*chim.*; *despre elemente chimice*) Care prezintă covalență. • pl. *-ți*, *-te*. /<germ. ***kovalent***.

covalénță *s.f.* (*chim.*) Legătură chimică realizată prin punerea în comun de electroni de către atomii între care se realizează. • pl. *-e*. /<fr. ***covalence***, germ. ***Kovalenz***.

cováli *s.m.* (*reg.*) Fierar. • pl. *-i*. /<ucr. ***коваль***.

covariánt *s.n.* (*mat.*) Proprietate a mai multor funcții de a varia în mod similar. • sil. *-ri-ant*. pl. *-e*. /<fr. ***covariant***.

covariánță *s.f.* **1** (*mat.*) Corelație (6). **2** (*statist.*) Media produșilor termenilor omologi a două variabile corelate; covariație (2). • sil. *-ri-an-*. /<fr. ***covariance***.

covariáție *s.f.* **1** Variație simultană, reciproc condiționată. **2** (*statist.*) Covarianță (2). • sil. *-ri-a-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<engl. ***covariation***.

cováș *s.n.* v. covașă.

covășă *s.f.* (*pop.*) **1** Băutură cu gust acrișor, preparată din făină muiată cu apă rece, dospită și fiartă. **2** Zeamă acră sau lapte acru care se pot consuma cu mămăliga prăjită. **3** Poreclă dată unui om palid, slab. • pl. *-e*. și *cováș s.n.* /<ucr. ***квашa***; cf. *covăsi*.

covátă *s.f.* (*pop.*) **1** Vas lunguieț, făcut din lemn cioplit sau din doage în care se prepară aluatul, se spală sau se leagănă copiii; albie, copaie (1). ◇ Expr. *A băga pe cineva sub covată* v. băga. *A bate în sită (și) în covată* v. sită. **2** Ladă de scînduri în care curge făina la moară, în timpul măcinatului. **3** (*miner.*) Vas în care se încarcă materialul dezagregat în unele mine metalifere. • pl. *-eți*, (*pop.*) *-te*, (*reg.*), *-ăți*, *-ețe*. /<tc. ***kovata***, ***kuvata***, m. gr. ***γάβατα***.

covăcerie *s.f.* (*reg.*) **1** Meseria covaciului. **2** Atelierul fierarului; (*reg.*) covăcie, covălie. **3** Magazin unde se vînd produse confecționate din fier. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***covaci*** + *-erie*.

covăcí *vb. IV. intr.* (*reg.*) A practica meseria de fierar. • prez.ind. *-esc*. /***covaci*** + *-i*.

covăcíe *s.f.* (*reg.*) Covăcerie (2). • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***covaci*** + *-ie*.

covăcíre *s.f.* (*reg.*) Practicare a meseriei de fierar. • pl. *-i*. /v. ***covăci***.

covălíe *s.f.* (*reg.*) Covăcerie (2). • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***covali*** + *-ie*.

covăseálă *s.f.* (*pop.*) **1** Acrire a laptelui cu ajutorul unei cantități mici de smîntînă. **2** Lapte covăsit. ◆ Spec. Lapte prins sau covăsit, întrebuințat drept cuib pentru fermentarea laptelui dulce. **3** Ext. Aluat; plămadă. **4** Resturi de tărîțe de la borș. **5** Amestec de lut galben și apă, utilizat pentru muruirea pereților în gospodăriile țărănești. **6** Fig. Dușmănie; (motiv de) ceartă. • pl. *-eli*. /***covăsi*** + *-eală*.

covăsí *vb. IV. tr.* (*pop.*; *compl. indică lapte dulce*) A acri cu ajutorul unei cantități mici de smîntînă sau de covăseală. ◆ Analog. A pregăti un decoct (acru) amestecînd un material în stare de pulbere cu un lichid. • prez.ind. *-esc*. /<sl. veche **квасити**, ucr. ***квасити***, srb. ***kvasiti***.

covăsíre *s.f.* Acrire a laptelui cu ajutorul unei cantități mici de smîntînă sau de covăseală. ◆ Analog. Pregătire a unui decoct (acru) amestecînd un material în stare de pulbere cu un lichid. • pl. *-i*. /v. ***covăsi***.

covăsít, -ă *adj.* **1** *Lapte covăsit* = lapte închegat și înăcrit cu ajutorul unei cantități mici de smîntînă sau de covăseală. *Iaurt covăsit* = iaurt prea acru, care nu se mai poate consuma. **2** Fig. (*înv.*; *despre suflet*) Tulburat. ◆ Îndemnat la păcat. • pl. *-ți*, *-te*. /v. ***covăsi***.

covăsneán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Covasnei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii Covasnei. **2** *adj.* Care aparține Covasnei sau covăsnenilor, care se referă la Covasna sau la covăsneni; originar din Covasna. • pl. *-eni*, *-ene*. /nm. pr. (oraș în România) ***Covasna*** + *-ean*.

covăsneáncă *s.f.* Femeie care face parte din populația de bază a Covasnei sau este originară de acolo. • pl. *-ence*. /***covăsnean*** + *-că*.

covătár *s.m.* **1** Meșter care face coveți (1). **2** Vînzător de coveți (1). • pl. *-i*. /***covată*** + *-ar*.

covătăríe *s.f.* **1** Meseria covătarului. **2** Atelierul covătarului. **3** Locul unde se vînd coveți (1). • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***covătar*** + *-ie*.

covățéa *s.f.* Covățică (1). • pl. *-ele*. și *coveței s.f.* /***covată*** + *-ea*.

covățí *vb. IV. tr.* (*reg.*) A scobi (dînd forma unei coveți). • prez.ind. *-esc*. /***coveți***, pl. lui *covată* + *-i*.

covățícă *s.f.* **1** Dim. al lui *covată*; covățea. **2** (*reg.*) Cutiuță în care se păstrează farduri, mărunțișuri. **3** Vas de lemn cu capac, în care se transportă sare, piper etc. **4** (*la moară*) Lădiță mobilă sub coșul morii, în care se pun boabele de măcinat. **5** Analog. Șanț cu apă; baltă. • pl. *-ele*, *-ici*. /***covată*** + *-ică*.

covéi *s.n.* (*reg.*) **1** Drum cotit; serpentină. **2** Ascunziș. ◆ Fig. Gînd ascuns. • pl. *-eie*. /cf. *încovoiat*.

covelínă *s.f.* (*mineral.*) Sulfură naturală de cupru, metalică, moale, de culoare albastră-violet, frecventă în zonele de alterare a zăcămintelor cuprifere. • /<fr. ***covelline***, it. ***covellina***; cf. nm. pr. Nicola *Covelli*, mineralog italian.

coveltír *s.n.* v. coviltir.

covércă *s.f.* v. covergă.

cóvercot *s.n.* Stofă fină de lînă, avînd țesătura deasă cu legătură diagonală și cu urzeala din două fire de culori diferite, folosită la confecționarea pardesielor, hainelor, taioarelor etc. • pl. *-uri*. /engl. ***covercoat***.

covérgă *s.f.* (*reg.*) **1** Coviltir. ◆ Spec. Cercurile care susțin coviltirul căruței. ◆ Analog. Scheletul de metal al umbrelei. **2** Umbrar vegetal. ◆ Colibă din pari acoperiți cu frunze, crengi etc., în care se adăpostesc ciobanii sau se ascund vînătorii, pîndarii. **3** Nuia încovoiată. • pl. *-gi*. și *covércă s.f.* /<bg. ***куверки***.

cover-girl ['kavərgərl] *s.f.* Fată tînără, frumoasă, care pozează pentru copertele revistelor. • /<engl. ***cover-girl***.

covering ['kavəriŋ] *s.n.* (*com.*) Operație prin care se caută compensarea unui risc comercial printr-un al doilea risc. • pl. *-uri*. /<engl. ***covering***.

covértă[1] *s.f.* (*mar.*) Puntea superioară a unei nave; punte de manevră. ◇ Expr. *Marinarii pe covertă* v. marinar. • pl. *-e*. /<ngr. ***κουβέρτα***, it. ***coverta***.

covértă[2] *s.f.* (*german. reg.*) Plic. • pl. *-e*. /<germ. ***Kouvert***.

coveței *s.f.* v. covățea.

coviltír *s.n.* Acoperiș la căruță, format dintr-un schelet de nuiele curbate în formă de semicerc, peste care se întind rogojini sau o pînză groasă; covergă (1). ◆ Ext. Acoperămînt. • pl. *-e*. și *coveltír*, *covultír s.n.* /etimol. nec.

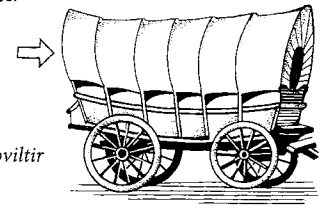

coviltir

covíț *interj.* (*reg.*) Guiț. • și *cuvíț interj.* /onomat.

coviță *vb. I. intr.* (*reg.*) A guița. • prez.ind. pers. 3 *covițǎ*. și *cuvițǎ vb. I.* /***covițǎ*** + *-a*.

covîrși *vb. IV.* **1** *tr.* A depăși, a întrece (cu mult) în măsură, în număr, în forță, ca valoare etc. ◆ Ext. A copleși, a învinge. **2** *tr.* A lăsa în urmă. **3** *intr.* (*înv.*; *despre ape*) A se revărsa, acoperind malul. • prez. ind. *-esc*. /de la ***[cu]vîrf*** sau sl. veche **[cu]* + **врьшити**.

covîrșíre *s.f.* Faptul de *a covîrși* (pe cineva sau ceva). • pl. *-i*. /v. ***covîrși***.

covîrșít, -ă *adj.* **1** Care este depășit (cu mult) în măsură, în număr, în forță, ca valoare etc. ◆ Ext. Învins. **2** Care este lăsat în urmă. **3** (*despre ape*) Care s-a revărsat, acoperind malul. • pl. *-ți*, *-te*. /v. ***covîrși***.

covîrșitór, -oáre *adj.* **1** Care covîrșește (1), întrece, depășește (pe cineva sau ceva). **2** Ext. Foarte mare, dominant, extraordinar. **3** Perfect, desăvîrșit; impunător. • pl. *-ori*, *-oare*. /***covîrși*** + *-tor*.

covolúm *s.n.* (*chim.*) Mărime egală cu volumul moleculelor unui gaz, supus presiunii, mult mai mică decît volumul real al acestuia. • pl. *-e*. /<fr. ***covolume***.

covór *s.n.* **1** Țesătură groasă de lînă, de bumbac, de iută, de fibre sintetice etc. (cu figuri și desene de diferite culori), care se pune pe jos, pe pereți sau pe mobile, pentru ornamentarea (și confortul) încăperilor. ◇ *Covor persienesc* v. persienesc. *Covor sumac* v. sumac. **2** *Covor vegetal* = pătură de plante care acoperă suprafața uscatului (într-o anumită regiune sau pe întregul glob terestru). • pl. *-oare*. /<rus. ***ковёр***.

covoráș *s.n.* Dim. al lui *covor*; covorel. • pl. *-e*. /***covor*** + *-aș*.

covorél *s.n.* Covoraș. • pl. *-e*. /***covor*** + *-el*.

covrác *s.m.* v. covrag.

covrág *s.m.* (*reg.*) **1** Tulpină de porumb (insuficient dezvoltat). **2** Ext. Vrej de bostan. **3** Creangă uscată. • pl. *-gi*. și *covrác s.m.* /<srb. ***kovrag*** „tufăriș, hățiș".

covríg *s.m.* **1** Produs alimentar în formă de inel, de opt etc., preparat din aluat din făină de grîu (și presărat cu sare, susan, mac etc.). ◇ *Covrig polonez* v. polonez. ◇ Expr. *A se face covrig* = a se încovriga, a se încolăci ca un covrig din cauza durerii, a frigului etc. *A ajunge* (sau *a ieși*, *a rămîne*) *la covrigi* = *a*) a ajunge într-o situație foarte grea; *b*) a face să devină (sau a deveni) foarte sărac. (*pop.*) *Cînd umblă cîinii cu covrigi în coadă* = *a*) în vremuri de belșug; *b*) niciodată. *A scoate* (pe cineva) *la covrigi* = a ruina sau a păgubi (pe cineva). *Umblă cîinii cu covrigi în coadă* v. cîine. ◆ (*adv.*) În formă de covrig; încîrligat. ◇ (*cu val. de super.*) *E slabă covrig*. **2** Nod marinăresc. • pl. *-gi*. /<bg. ***ковриг***, ***куврик***, rus. ***ковригa***; cf. tc. *kevrek*.

covrigá *vb. I. refl.* A se încolăci, a se ghemui; a se covrigi. • prez.ind. *covrígˌ -ghez*. /***covrig*** + *-a*.

covrigár *s.m.* **1** Persoană care face sau vinde covrigi (1). **2** (*deprec.*) Om leneș; om sărac. **3** (*deprec.*) Orășean. • pl. *-i*. /***covrig*** + *-ar*.

covrigát, -ă *adj.* Încolăcit, ghemuit. • pl. *-ți*, *-te*. /v. ***covriga***.

covrigăreásă *s.f.* **1** Femeie care face sau vinde covrigi (1). **2** Soția covrigarului. **3** (*deprec.*) Femeie leneșă; femeie săracă. • pl. *-ese*. /***covrigar*** + *-easă*.

covrigărie *s.f.* Loc unde se fac și se vînd covrigi (1). • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***covrig*** + *-ărie*.

covrigél *s.m.* Dim. al lui *covrig*; covriguț. • pl. *-ei*. /***covrig*** + *-el*.

covrigí *vb. IV. refl.* A se covriga. • prez.ind. *-esc*. /***covrig*** + *-i*.

covrigít, -ă *adj.* Încolăcit, ghemuit. • pl. *-ți*, *-te*. /v. ***covrigi***.

covrigúț *s.m.* Covrigel. • pl. *-i*. /***covrig*** + *-uț*.

cóvru *s.n.* (*reg.*) **1** Vizuină, bîrlog. ◆ Ext. Locuință primitivă în grotă. **2** Depresiune mică, rotunjită, în cîmp, fără scurgere. • pl. *-uri*. /cf. srb. *krov*, rus. *кров*.

covultír *s.n.* v. coviltir.

cow-boy ['kauboi] *s.m.* Păzitor (călare) și îngrijitor de vite în fermele americane din V SUA, devenit personaj în literatura și filmele de aventuri. • pl. *cow-boy.* /<engl. amer. ***cowboy***.

cox- Elem. de compunere „coapsă", „șold". • și *coxo-*. /<fr. ***cox(o)***-; cf. lat. *coxa, -ae* „coapsă".

coxál, -ă *adj.* (*anat.*) Care aparține coapsei, care se referă la coapsă. ◇ *Os coxal* = os iliac, v. iliac. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***coxal***.

coxalgíe *s.f.* (*med.*) Durere localizată la șold; coxodinie. ◆ (*impr.*) Tuberculoză coxofemurală. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***coxalgie***; cf. lat. *coxa, -ae* „șold", gr. *ἄλγος* „durere".

coxanchilométru *s.n.* (*med.*) Instrument utilizat la măsurarea gradului de diformitate a unui șold anchilozat. • pl. *-e.* /<fr. ***coxankylomètre***.

coxartríe *s.f.* (*med.*) Coxartroză. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***coxartrie***.

coxartropatíe *s.f.* (*med.*) Afecțiune a articulației coxale. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***coxarthropathie***.

coxartróză *s.f.* (*med.*) Boală degenerativă a articulației coxofemurale, primitivă sau secundară, caracterizată clinic prin durere la mers, atitudine vicioasă și limitare dureroasă a mișcărilor coapsei; coxartrie. • pl. *-e.* /<fr. ***coxarthrose***; cf. lat. *coxa, -ae* „șold", gr. *ἄρθρον* „articulație".

cóxă *s.f.* **1** (*anat.*) Coapsă. **2** (*entom.*) Primul dintre segmentele picioarelor la artropode. • pl. *-e.* /<lat. ***coxa, -ae***.

coxítă *s.f.* (*med.*) Artrită coxofemurală. • pl. *-e.* /<fr. ***coxite***; cf. lat. *coxa, -ae* „șold".

coxo- v. cox-.

coxodiníe *s.f.* (*med.*) Durere la nivelul osului coxal; coxalgie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***coxodynie***; cf. lat. *coxa, -ae* „șold", gr. *ὀδύνη* „durere".

coxofemurál, -ă *adj.* (*anat.; despre articulații*) Care face legătura între femur și șold. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***coxo-fémoral***.

coxopatíe *s.f.* (*med.*) Nume generic pentru bolile șoldului. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***coxopathie***.

coxotomíe *s.f.* (*chir.*) Osteotomie a osului coxal. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***coxotomie***.

coz *adv., s.m.* **1** *adv.* (*pop.; după adj. ca „frumoasă", „mîndră"*) Din cale-afară, extrem de..., foarte. *Frumoasă coz.* **2** *s.m.* (*la jocul de cărți*) Atu. **3** *s.m.* Fig. Raritate, lucru de preț. • pl. *-i.* /<tc. ***koz***.

cozeríe *s.f.* Discuție, conversație familiară, ușoară și plăcută. ◆ Expunere simplă, fără pretenții. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***causerie***.

cozeur [kɔ'zœr] Persoană care vorbește cu ușurință, știind să întrețină o conversație plăcută. • pl. *-i.* /<fr. ***causeur***.

cozonác *s.m.* (*culin.*) Prăjitură făcută din aluat dospit, frământat cu lapte, ouă, unt (sau ulei), zahăr și ingrediente. • pl. *-ci.* și (*reg.*) *cuzunác s.m.* /<ngr. ***κοσωνάκι***, bg. ***козунак***.

cozonăcél *s.m.* Dim. al lui *cozonac.* • pl. *-ei.* /***cozonac*** + *-el*.

cozondráci *s.m. pl.* (*fam.*) Bretele pentru susținut pantaloni; pocheți. • /<germ. ***Hosenträger***.

cozoróc *s.n.* Partea din față a șepcii sau a chipiului, în formă de semicerc, care umbrește fața. • pl. *-oace, -uri.* /<rus. ***козырёк***.

cra *interj.* (*adesea repet.*) Cuvînt care imită strigătul ciorii sau al corbului. • /onomat.

crab *s.m.* (*zool.; la pl.*) Nume dat mai multor specii de crustacee marine, cu zece picioare, cu abdomenul scurt și îndoit sub cefalotoracele mare și turtit (*Carcinus, Portunus*); (*și la sg.*) crustaceu care aparține fiecăreia dintre aceste specii, din care mai cunoscută este o specie din Marea Neagră, apreciată pentru carnea foarte gustoasă (*Carcinus moenas*). • pl. *-i.* /<fr. ***crabe***; cf. ol. *krabbe*.

crabáre *s.f.* (*ind. text.*) Operație de fixare a dimensiunii țesăturilor de lînă, prin scufundarea lor într-un bazin cu apă fiartă și întinderea pe un valț. • pl. *-ări.* /după germ. *Kraben*, engl. *crabbing*.

crabót *s.m.* (*tehn.*) Fiecare dintre dinții unui manșon sau ai unui disc prin intermediul cărora se imprimă mișcarea de rotație a doi arbori. • pl. *-ți.* /<fr. ***crabot***.

crac[1] *interj.* Cuvînt care imită un zgomot sec (în urma unei rupturi, spărturi). • /onomat.; cf. fr. *crac*.

crac[2] *s.m.* (*pop.*) **1** Piciorul omului de la coapsă pînă la călcîi. ◇ Analog. loc.adv. *În doi craci* = (*cu referire la animale*) ridicat în două picioare. ◆ Ext. Fiecare dintre cele două părți ale pantalonilor, ale ițarilor, ale salopetei etc. **2** Analog. Fiecare dintre cele două părți simetrice, care se pot desface ale compasului, cleștelui, foarfecii etc. ◆ Fiecare dintre cele două părți în care se bifurcă furca, scoaba etc. ◆ Fiecare dintre cele două mînere simetrice ale fierăstrăului, plugului etc. **3** (*la căruță*) *Cracii căruței* = cele două prelungiri de dinainte sau de dinapoi ale driculuí căruței. *Cracii hățurilor* = curelele care unesc cele două hamuri cu zăbalele. **4** *Cracul războiului* = butuc. **5** Vîrtelniță. **6** Prăjină bifurcată la un capăt, folosită pentru a sprijini crengile prea încărcate de fructe, cumpăna fîntînii etc. ◆ Ext. Creangă (1), ramură. **7** Ramificație a unui deal. **8** Ramificație a unei ape curgătoare, a unui lac. • pl. *craci.* /<sl. veche ***кракъ***, bg. ***крак***.

cracă *vb. I. tr.* (*chim.; compl. indică substanțe organice*) A descompune prin cracare. • prez.ind. *-chez.* /<fr. ***craquer***.

cracáj *s.n.* (*chim.*) Cracare. • pl. *-e.* /<fr. ***craquage***.

cracáná *s.f.* v. crăcană.

cracăre *s.f.* (*chim.*) Operație industrială prin care moleculele mari ale unor compuși organici se scindează, termic sau catalitic, în molecule mai simple, folosită, mai ales, în industria petrolieră pentru obținerea benzinelor din fracțiuni grele, rămase de la distilarea țițeiului; cracaj. ◇ *Gaz de cracare* v. gaz. • pl. *-ări.* /v. ***craca***.

cracáuer *s.n. sg.* (*ind. alim.*) Varietate de salam semiafumat, preparat din carne de bovine, de porc și din slănină. • /<germ. ***Krakauer***.

crácă *s.f.* Ramură (mai groasă) a unui copac; creangă (1). *Să pui să taie din pădure crăci* (CA. PETR.). ◇ Expr. *A fi (sau a sta) pe cracă* = a se afla într-o situație riscantă, periculoasă. *A(-și) tăia (singur) craca de sub picioare* v. picior. ◆ Analog. Ramificație a coarnelor cerbului. • pl. *crăci.* /de la ***crac***[2].

crachelúră *s.f.* Crăpare, plesnitură a unui email, vernis, porțelan, a unei glazuri etc. • pl. *-i.* /<fr. ***craquelure***.

crack [krek] *s.n.* **1** Tip de drog derivat din cocaină. **2** Tip de băutură ieftină. • /<amer. ***crack***.

cracker[1] ['krekər] *s.m.* (*inform.*) Hoț de informații implementate în calculatoarele electronice; persoană care sparge codurile unor programe protejate electronic. • pl. *-i.* /<engl. ***cracker*** „spărgător".

cracker[2] ['krekər] *s.m.* (*ind. alim.*) Biscuit crocant. • pl. *-i.* /<engl. ***cracker***.

cracmént *s.n.* (*med.*) Senzație auditivă sau palpatorie de crepitație osoasă la mobilizarea unei articulații. • pl. *-e.* /<fr. ***craquement***.

cracoviác *s.n.* Dans popular polonez de perechi, cu ritm binar și cu mișcare vioaie, sincopată, cu pași săriți, originar din regiunea Cracovia; cracoviană. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • scris și *krakoviak.* sil. *-vi-ac.* /<pol. ***krakowiak***; cf. nm. pr. *Cracovia*, oraș în Polonia.

cracoviánă *s.f.* Cracoviac. • sil. *-vi-a-.* /<fr. ***cracovienne***.

crah *s.n.* (*econ.*) **1** Criză acută specifică economiei de piață, care se manifestă prin lipsa creditelor pe piață, prin scăderea bruscă a cursului acțiunilor la bursă și prin devalorizarea monedei naționale. **2** Gener. Faliment. • pl. *-uri.* /<germ. ***Krach***, fr. ***krach***.

crai[1] *s.m.* **1** (*astăzi mai ales poet. sau în basme*) Împărat, rege, domnitor, principe. ◇ Expr. (*pop.*) *Nu e un cap de crai* = nu e ceva de preț, important. ◆ Fig. Stăpînitor. *Vuind vine mîndrul al mărilor crai* (EMIN.). **2** (*în trecut*) Titlu dat principelui domnitor al Ardealului; persoană care purta acest titlu. **3** (*bis.*) Fiecare dintre cei trei magi care au venit la Betleem, după nașterea lui Iisus Hristos, pentru a i se închina. ◇ (*Cei trei*) *crai de la răsărit* = *a*) cei trei magi care s-au închinat Mîntuitorului după naștere; *b*) (*astron.; pop.; nm. pr.*) constelația Orion. **4** (*folc.*) Fiecare dintre cele trei personaje care joacă rolul magilor în piesele de teatru popular cu irozi. ◆ Ext. (*la pl.*) Irozi. ◆ Ext. (*la pl.*) Colindători cu steaua. **5** (*la jocul de cărți; reg.*) Rigă. *Poate că-i convin tuspatru craii cărților de joc* (EMIN.). **6** (*fam.*) Bărbat ușuratic, care se ține de chefuri, de aventuri amoroase etc.; craidon. *A te... lepăda la cine știe ce crai de mahalale* (EMIN.). ◇ *Crai de curte veche* sau *crai de Curtea veche* ori *crai de ghindă* = haimana, pungaș, derbedeu, desfrînat. ◆ (*și crai bătrîn*) Bătrîn care vrea să pară tînăr. *Dama cochetează... Împărțind ale ei vorbe între un crai bătrîn și un fante* (EMIN.). • pl. *crai.* /<sl. veche ***кралъ*** „rege" <nm. pr. germ. *Karl* = Carol cel Mare.

crai[2] *s.m.* **1** Compus: (*astron.*) *crai-nou* = luna în primul pătrar, cînd are forma unei seceri subțiri; lună-nouă. **2** (*pop.*) *Crai verde* = ramură verde, simbol al norocului. • /<sl. veche ***кран***, rus., bg. ***край*** „margine".

craidón *s.m.* (*fam.*) Bărbat ușuratic, aventuros; crai (6). *Uniforme frumoase, craidoni scoși din cutie* (EMIN.). • pl. *-i.* /***crai*** + ***don[juan]***.

crailíc *s.n.* Atitudine, comportare, faptă, viață de crai (6). • pl. *-uri.* /***crai*** + *-lîc*.

crăină *s.f.* **1** (*înv., pop.*) Margine. **2** Ceată de crai[1]. ◇ Expr. (*adv.*) *A umbla craina* = *a*) a hoinări, a umbla fără rost; *b*) a umbla după petreceri. • pl. *-e.* /<srb. ***krajina*** „graniță".

cráinic, -ă *s.m., s.f.* **1** *s.m.* (*ist.*) Veche instituție românească din Banat și Transilvania, cu atribuții administrative și judecătorești; slujbaș ales de districte dintre cneji, care avea sarcina de a executa sentințele judecătorești și de a strînge impozitele. **2** *s.m.* (*ist.*) Persoană care anunța populației poruncile domnești sau ale autorităților, diversele știri care prezentau interes public, strigînd veștile în piața publică sau pe străzi. ◇ (*iron.*) *Crainicul gazetar... bate toba cea mare, propunînd bunăoară o nouă lege* (EMIN.). ◆ Mesager, sol, vestitor. ◇ (*la sg. cu val. de pl.*) *În zadar ca s-o mai cate tu trimiți în lume crainic* (EMIN.). ◇ Expr. *A striga crainicul* = a vorbi prea mult, a fi indiscret. *Iubește-o, fătul meu, dar nu striga crainicul, pentru că lumea-i plină de urechi lungi* (ALECS.). ◇ Ext. *Aseăiați de crainicii și solii partidului guvernamental* (EMIN.). ◇ Fig. *Delfine, Tu crainic al mării regine* (EMIN.). **3** *s.m., s.f.* Persoană care citește informațiile, comunicările, știrile oficiale, anunță programul etc. la un post de radio, de televiziune sau la o manifestație; spicher. **4** *s.m.* (*reg.*) Hăitaș, gonaci (la vînătoare). • pl. *-ci, -ce.* /<ucr. ***крайник*** <sl. veche ***краьникъ*** <***кран*** „margine; district".

craioveán, -á *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.,* Persoană care face parte din populația de bază a Craiovei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii Craiovei. **2** *adj.* Care aparține Craiovei sau craiovenilor, care se referă la Craiova sau la craioveni; originar din Craiova. • pl. *-eni, -ene.* /nm. pr. (oraș în S României) *Craiova* + *-ean*.

craioveáncă *s.f.* Femeie care face parte din populația de bază a orașului Craiova sau este originară de acolo. • pl. *-ence.* /***craiovean*** +*-că*.

craițipólcă (*german. reg.*) Numele unui dans popular din Ardeal. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-ci.* /<germ. ***Kreuzpolca***.

cram *s.n.* v. cramă.

crámă *s.f.* **1** Clădire (la o vie) cu pivniță, în care se prepară și se depozitează vinul și se păstrează uneltele de lucru. **2** Local în care se consumă băuturi alcoolice, preparate culinare tradiționale etc., într-un decor (rustic) care imită o cramă. ◇ *Cramă-restaurant* = restaurant care are cramă. **3** (*ieșit din uz*) Magazin de băuturi alcoolice. **4** (*miner.*) Încăpere lîngă gura minei unde se odihnesc minerii și își păstrează uneltele. • pl. *-e,* (*înv.*) *crămi.* și *cram s.n.* /<germ ***Kram*** „prăvălie", srb. ***krama*** „colibă; prăvălie".

crambé *s.f. invar.* (*bot.*) Plantă din familia cruciferelor, comestibilă, cu conținut mare de ulei și proteine (*Crambe*). • /<fr. ***crambé***; cf. gr. *κράμβη* „varză".

crámpă[1] *s.f.* **1** (*med.; mai ales la pl.*) Contracție (1) dureroasă involuntară și prelungită a unui mușchi sau a unui grup muscular (în special la stomac). ◇ *Crampa scriitorului* = crampă profesională care apare în timpul scrisului, caracterizată prin contractura funcțională a mușchilor ce participă în mod obișnuit la manevra respectivă și care se deosebește de crampa musculară obișnuită prin originea psihogenă; grafospasm. ◆ Restr. (*la pl.*) Dureri abdominale acute. **2** (*reg.*) Unealtă de oțel, cu un cioc ascuțit, fixată într-o coadă de lemn, cu ajutorul căreia se taie rocile din abataj. • pl. *-e.* /<fr. ***crampe***.

crámpă[2] *s.f.* (*înv., reg.*) **1** Țuică fiartă cu zahăr, băută fierbinte. **2** Băutură din zahăr ars, apă și alcool, aromatizată cu chimen. • pl. *-e.* și *crámpăl s.n.* /<germ. ***Krambambuli***.

crámpăl *s.n.* v. crampă[2].

crampón *s.n.* **1** Piron de oțel, cu secțiune pătrată, cu care se fixează șinele de cale ferată pe traverse. ◇ Expr. (*adv.*) *A se ține crampon de cineva* = a nu se dezlipi de cineva; a fi foarte insistent. **2** Bucată mică de talpă, de cauciuc sau de material plastic, aplicată pe talpa unor bocanci sau a unor ghete de sport pentru a asigura stabilitatea jucătorilor pe teren. **3** Cui (de bocanc). ◇ Expr. *A tăia la crampoane* = a spune minciuni. **4** (*bot.*) Rădăcină adventivă a unei plante agățătoare, prin care aceasta se prinde de copaci, de ziduri etc. ◆ Pedicel de fixare situat pe fața interioară a talului lichenilor. • pl. *-oane.* /<fr. ***crampon.***

cramponá *vb. I. refl.* A se agăța cu disperare de ceva sau de cineva. ◆ Fig. A se ține scai, morțiș de ceva sau de cineva. ◆ Ext. A insista pe lîngă cineva. • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***cramponner.***

cramponáj *s.n.* (*sport.*) Utilizare a crampoanelor în alpinism pentru fixare. • pl. *-e.* /<fr. ***cramponnage.***

cramponáre *s.f.* Faptul de *a se crampona.* • pl. *-ări.* /v. ***crampona.***

cran *s.n.* (*tehn.*) Macara. • pl. *-uri.* /<rus. ***кран,*** fr. ***cran.***

crâncă *s.f.* v. creangă.

crângă[1] *s.f.* Expr. (*reg.*; *adv.*) *A umbla crangă* (sau *cranga*) = a hoinări, a vagabonda, a umbla fără rost. • /<germ. ***krengen, krängen*** „a vagabonda, a hoinări".

crângă[2] *s.f.* v. creangă.

crani- Elem. de compunere „craniu". • și *cranio-.* /<fr. ***crâni(o)-***; cf. gr. *κρανίον* „craniu".

craniái, -ă *adj.* (*anat.*) Care se referă la poziția unui organ față de craniu. • sil. *-ni-al.* pl. *-i, -e.* /<germ. ***kranial.***

cranián, -ă *adj.* (*anat.*) Care aparține craniului, care se referă la craniu. ◇ *Bolta craniană* v. boltă. *Calotă craniană* v. calotă. *Cutie craniană* v. cutie. • sil. *-ni-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***crânien.***

craniát *s.n.* (*zool.*; *la pl.*) Subîncrengătură de animale vertebrate care au craniu (*Craniota*); (*și la sg.*) animal care face parte din această subîncrengătură. • sil. *-ni-at.* pl. *-e.* /***craniu*** + *-at.*

craniectomíe *s.f.* (*chir.*) Deschidere a craniului, mai mult sau mai puțin extinsă, în scop terapeutic sau explorator. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***crâniectomie***; cf. gr. *κρανίον* „craniu", gr. *ἐκτομή* „excizie".

cranilogíe *s.f.* v. craniologie.

cranio- v. crani-.

cranioclást *s.n.* (*med.*) Instrument obstetrical folosit în cranioclazie. • sil. *-ni-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***crâniocla(s)te.***

cranioclazíe *s.f.* (*med.*) Zdrobire și extragere a capului fătului mort cu ajutorul cranioclastului. • sil. *-ni-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***crâniocla(s)ie.***

craniofaringióm *s.n.* (*med.*) Tumoare intracraniană la copil, caracterizată clinic prin semne de hipertensiune intracraniană, hidrocefalie, insuficiență hipofizară, cu evoluție spre degenerescență chistică și calcifiere. • sil. *-ni-o-*; *-gi-om.* pl. *-oame.* /<fr. ***crânio-pharyngiome.***

craniográf *s.n.* (*med.*) Aparat folosit în craniografie. • sil. *-ni-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***crâniographe.***

craniografíe *s.f.* (*med.*) Radiografie a craniului; craniogramă. • sil. *-ni-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***crâniographie.***

craniográmă *s.f.* (*med.*) Radiografie a craniului; craniografie. • sil. *-ni-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***crâniogramme.***

craniológ, -ă *s.m., s.f.* (*med.*) Specialist în craniologie • sil. *-ni-o-.* pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***crâniologue.***

craniológic, -ă *adj.* (*med.*) Care aparține craniologiei, care se referă la craniologie. • sil. *-ni-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***crâniologique.***

craniologíe *s.f.* Parte a antropologiei care se ocupă cu studiul formei și dimensiunilor craniului. • sil. *-ni-o-.* g.-d. *-iei.* și *cranilogíe, cranologíe s.f.* /<fr. ***crâniologie***; cf. gr. *κρανίον* „craniu", *λόγος* „studiu".

craniomalacíe *s.f.* (*med.*) Înmuiere a oaselor craniului cauzată de o reducere a mineralizării. • sil. *-ni-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***crâniomalacie***; cf. gr. *κρανίον* „craniu", gr. *μαλακία* „înmuiere".

craniométric, -ă *adj.* (*med.*) Care aparține craniometriei, care se referă la craniometrie. • sil. *-ni-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***crâniométrique.***

craniometríe *s.f.* Ramură a antropologiei care se ocupă cu măsurarea dimensiunilor și a indicilor craniului, în scopul comparării indivizilor și populațiilor, a studiului caracterului și a dezvoltării capului la om. • sil. *-ni-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***crâniométrie***; cf. gr. *κρανίον* „craniu", *μέτρον* „măsură".

craniométru *s.n.* (*antrop.*) Instrument asemănător unui compas folosit în craniometrie. • sil. *-ni-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***crâniomètre.***

craniopág *s.m.* (*med.*) Grup de monștri dubli uniți prin extremitatea cefalică. • sil. *-ni-o-.* pl. *-gi.* /<fr. ***crâniopage.***

craniopatíe *s.f.* (*med.*) Termen generic pentru afecțiunile craniului. • sil. *-ni-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***crâniopathie.***

cranioplastíe *s.f.* (*chir.*) Operație de transplantare și grefare a unui material osos la nivelul bolții craniene sau aplicarea unei proteze metalice ori acrilice. • sil. *-ni-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***crânioplastie***; cf. gr. *κρανίον* „craniu", gr. *πλαστός* „modelat".

cranioschízis *subst.* (*med.*) Malformație a craniului produsă de un defect de osificare pe linia mediană. • sil. *-ni-o-.* /<fr. ***crânioschisis.***

cranioscópic, -ă *adj.* (*antrop.*) Care aparține cranioscopiei, care se referă la cranioscopie. *Studii cranioscopice comparative ar fi de folos* (EMIN.). • sil. *-ni-o-.* pl. *-ci, -ce.* /***cranioscopie*** + *-ic.*

cranioscopíe *s.f.* (*antrop.*) **1** Disciplină care se ocupă cu determinarea caracterelor morale și intelectuale pe baza examinării formei și mărimii craniului uman. *Îi recomandăm încă cîteva compuneri tot atît de ingenioase, ...în loc de cranioscopie-capologie* (EMIN.). **2** Studiu al caracterelor descriptive ale craniului uman. • sil. *-ni-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***crânioscopie***; cf. gr. *κρανίον* „craniu", *σκοπέω* „a examina".

craniostát *s.n.* (*antrop.*) **1** Dispozitiv pentru localizarea și fixarea craniului în vederea executării unei radiografii. **2** Suport folosit la orizontalizarea craniului pentru măsurarea și desenarea lui. • sil. *-ni-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***crâniostat.***

craniostenóză *s.f.* (*med.*) Sudură prematură a unuia sau a mai multor oase ale cutiei craniene, care provoacă o oprire în dezvoltarea normală a acesteia. • sil. *-ni-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***crâniosténose***; cf. gr. *κρανίον* „craniu", gr. *στένωσις* „îngustare, strîmtare".

craniotábes *subst.* (*med.*) Leziune distrofică a craniului cu subțiere din loc în loc a osului; craniomalacie. • sil. *-ni-o-.* /<fr. ***crâniotabes***; cf. gr. *κρανίον* „craniu", lat. *tabes* „descompunere, putrezire".

craniotóm *s.n.* (*med.*) **1** Instrument chirurgical pentru deschiderea craniului. **2** Instrument chirurgical cu ajutorul căruia se sparg oasele craniului la fătul mort, atunci cînd acesta nu poate fi expulzat. • sil. *-ni-o-.* pl. *-oame.* /<fr. ***crâniotome.***

craniotomíe *s.f.* (*chir.*) **1** Operație chirurgicală care constă în deschiderea sau perforarea craniului unui făt, în cursul nașterii în caz de hidrocefalie sau cînd fătul este mort; cefalotomie. **2** Deschidere chirurgicală a craniului cu craniotomul pentru a se ajunge la o tumoare cerebrală în vederea extirpării sale. • sil. *-ni-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.*/<fr. ***crâniotomie***; cf. gr. *κρανίον* „craniu", *τομή* „tăiere, secționare".

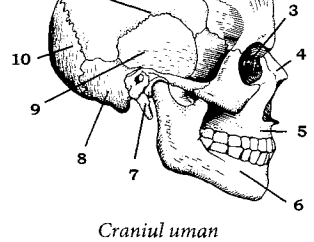

Craniul uman

1. Osul parietal.
2. Osul frontal.
3. Orbită.
4. Osul nazal.
5. Maxilarul superior.
6. Mandibulă (maxilarul inferior).
7. Apofiza stiloidă.
8. Apofiza mastoidă.
9. Osul temporal.
10. Osul occipital.
11. Sutură.

crániu *s.n.* (*anat.*) Sistemul osos al capului la vertebrate, constituit din cutia craniană, care reprezintă învelișul osos masiv al creierului și scheletul feței, care cuprinde oasele care înconjoară organele vizuale, cavitățile nazale și bucale. ◇ *Baza craniului* v. bază. ◆ Ext. Cap[1] (I 1). *Craniul mă durea parc-ar fi vrut să se spargă* (EMIN.). ◇ (*deprec.*) *Miile de cranii ce formează plebea guvernamentală de politicieni de meserie* (EMIN.). ◆ Cap[1] descărnat de om mort; hîrcă. *În groapă s-au găsit oase și cîteva cranii.* • pl. *-ii.* /<lat. ***cranium,*** it. ***cranio,*** fr. ***crâne***; cf. gr. *κρανίον.*

cranologíe *s.f.* v. craniologie.

cranț[1] *interj.* Cuvînt care imită zgomotul produs de un rontăit, de scrîșnirea dinților sau de lovirea dinților din cauza frigului. ◆ Analog. Zgomotul produs de foarfecele care taie ceva. • /onomat.

cranț[2] *s.n.* Prăjitură preparată din mai multe blaturi suprapuse, între care se pun trei feluri de cremă, și ornată cu nuci pisate și caramelizate. • scris și *kranț.* pl. *-uri.* /<germ. ***Kranz.***

crap *s.n.* (*iht.*) Pește de apă dulce din familia ciprinidelor, cu corpul acoperit cu solzi mari, argintii-ruginii, cu buza groasă și cu două perechi de mustăți pe falca superioară (*Cyprinus carpio*). ◇ *Crap sulatic* v. sulatic. *Crap sulednic* v. sulednic. ◇ Expr. *Cap de crap, creier de iepure* = cap mare, dar minte puțină. • pl. *-i.* /<bg. ***крап, крапина,*** srb. ***krap.***

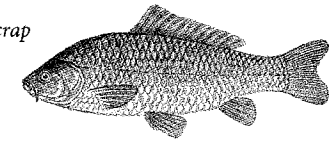

crapán *s.n.* Dispozitiv pentru prinderea și ridicarea butoaielor, a baloturilor etc., format din patru lanțuri sau cabluri care au un capăt prins de un inel, iar celălalt liber, prevăzut cu un cîrlig. • pl. *-e.* /cf. germ. *Krappel* „cîrlig".

crăpină *s.f.* (*înv.*) Baltă cu mulți carpi. • pl. *-e.* /***crap*** + *-ină.*

crapód *s.n.* (*med. vet.*) Boală a picioarelor la cai, la măgari, catîri etc., caracterizată prin inflamații putride ale membranei de sub unghii. • /<fr. ***crapaud.***

crapodína *s.f.* (*tehn.*) Lagăr axial în care se poate roti pivotul unui arbore. • pl. *-e.* /<fr. ***crapaudine.***

crapulós, -oásă *adj.* (*fran.*) Care este în decădere, în mizerie morală; viciat, vicios. ◆ Hoțesc, tîlhăresc. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***crapuleux.***

cras, -ă *adj.* (*despre însușiri, trăsături de caracter etc. ale oamenilor*) Care depășește, în sens negativ, limitele admise. *Ignoranță crasă.* ◆ (*despre manifestări, atitudini etc. ale oamenilor*) Care întrece măsura, care este grosolan, nerușinat, sub orice limită. *Impertinență crasă.* • pl. *-și, -se.* /<fr. ***crasse***; cf. lat *crassus.*

crásă *s.f.* (*fon.*) Sinereză. • pl. *-e.* /<it. ***crasi***; cf. lat. *crasis.*

crásnă[1] *s.f.* (*reg.*) **1** Sapă ascuțită la vîrf. **2** Jug pentru o vită. • pl. *-e.* /etimol. nec.

crásnă[2] *s.f.* (*înv., reg.*) Frumusețe. • pl. *-e.* /<sl. veche ***красьна.***

crásnic *s.m.* (*înv., reg.*) Drac, monstru. • pl. *-ci.* și *crísnic s.m.* /<slav. ***красьникъ.***

crastavéte *s.m.* v. castravete.

crasulacée *s.f.* (*bot.*; *la pl.*) Familie de plante dicotiledonate erbacee grase, suculente, avînd ca tip crasula (*Crassulaceae*); (*și la sg.*) plantă care face parte din această familie. • pl. *-cee.* /<fr. ***crassulacées.***

crásulă *s.f.* (*bot.*) Plantă ornamentală cu florile frumoase, roșii (*Crassula*). • pl. *-e.* /<fr., lat. ***crassula.***

crátă *s.f.* (*mar.*) Ambalaj din șipci sau ladă etc., pentru transportarea fructelor, a damigenelor și a unor mărfuri ambalate în saci de hîrtie. • pl. *-e.* /<engl. ***crate.***

crăter *s.n.* **1** (*geol.*) Cavitate în formă de pîlnie, aflată în partea superioară a unui vulcan, prin care, în timpul erupțiilor, țîșnesc vapori, gaze, cenușă etc. și se revarsă lava. ◇ *Crater adventiv* v. adventiv. **2** (și *crater meteoric*) Gaură, groapă (în formă de pîlnie) făcută de un meteorit de mari dimensiuni la căderea pe suprafața pămîntului. ◇ *Crater lunar* = adîncitură rotundă pe suprafața lunii, a cărei formare este explicată prin existența unor fenomene vulcanice sau a unor bombardamente meteoritice; circ lunar. **3** Cavitate în formă de pîlnie produsă în teren de explozia unei bombe, de un proiectil de artilerie, de o încărcătură explozivă. **4** Vas antic mare, frumos pictat, din teracotă, argint, bronz sau marmură, larg la gură și cu două mînere, în care se amestecau la

ospețe vinul cu apa. **5** (*astron.*; *și nm. pr.*) Mică constelație la sud de Zodiac, aflată între Hidră și Corb. • acc. și (*înv.*) *cratér*. pl. *-e*. și (*înv.*) *cratír s.n.* /<fr. ***cratère***, lat. ***crater, -eris***, ngr. ***κρατήρ***; cf. gr. *κρατήρ, -ῆρος* <*κεράω, κεράννυμι* „a amesteca".

craterél *s.m.* (*bot.*) Specie de ciupercă comestibilă, neagră, în formă de trompetă, din clasa bazidiomicete, care crește de obicei pe copaci (*Craterellus*). • pl. *-ei*. /<fr. ***craterelle***.

craterifórm, -ă *adj.* Care are forma craterului unui vulcan, a unei cupe etc. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***cratériforme***.

craterizáre *s.f.* (*fiz.*) Formare a unei scobituri în formă de crater pe anticatodul unui tub de radiații roentgen. • pl. *-ări*. /după it. *craterizzazione*.

crátimă *s.f.* Semn grafic servind pentru a lega două cuvinte ce se pronunță împreună sau pentru a despărți un cuvînt în silabe etc. (-); liniuță de unire. • pl. *-e*. /<ngr. ***κράτημα***.

cratír *s.n.* v. crater.

crătiț *s.n.* v. cratiță.

crătiță *s.f.* Vas de bucătărie din tablă smălțuită, din aluminiu, din ceramică, sticlă etc., de formă rotundă, de obicei cu marginea de sus răsfrîntă, mai ales cu două toarte, care servește pentru fiert sau prăjit mîncarea. ◇ Expr. (*deprec.*) *A sta la cratiță* = a se ocupa numai cu treburi gospodărești. *La cratiță!* = ocupă-te de gospodărie, dacă nu ești în stare să faci altceva. ◆ Ext. Conținutul acestui vas. *A pus pe masă sarmalele și s-a mîncat toată cratița*. ◆ Tigaie. • pl. *-e*. și (*reg.*) *crátiț s.n., crătiță s.f.* /<sl. veche ***кратъкъ***, srb. ***kratica***, bg. ***крамица***.

cratogén *s.n.* (*geol.*) **1** Cea mai veche parte a scoarței terestre, stabilă și rigidă, puternic metamorfozată, granitizată și ușor ondulată, păstrînd urmele mai multor orogeneze precambriene, care constituie nucleele de la care s-au extins actualele continente. **2** Platformă continentală. • pl. *-e*. /<fr. ***cratogène***, germ. ***Kratogen***.

cratomanie *s.f.* (*psih.*) Plăcere morbidă pentru putere și preeminență. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***cratomanie***.

crățăr *s.n.* v. crațer.

crățer *s.n.* (*miner.*) Mașină alcătuită dintr-o bandă transportoare pe care se pun cărbunii extrași din mină. • pl. *-e*. și (*reg.*) *crățăr s.n.* /<germ. ***Kratzer***.

crau *interj.* **1** Cuvînt care imită sunetul produs de cioară sau de corb. **2** (*deprec.*) Cuvînt cu care sînt numiți țiganii. • /onomat.

crául *s.n.* (*sport*) Stil de înot în care mișcarea picioarelor se face în alt ritm decît cea a mîinilor, înotătorul stînd cu fața în jos, în poziție orizontală, mișcînd alternativ brațele, concomitent cu o forfecare în plan vertical a picioarelor și scoțînd capul din apă în mod ritmic, la dreapta sau la stînga, numai pentru a respira. • /<engl., fr. ***crawl***.

craulíst, -ă *s.m., s.f.* (*sport*) Sportiv care înoată în stilul craul. • pl. *-iști, -iste*. /***craul*** + *-ist*.

crăun *adv.* (*reg.*) Expr. *A umbla craun* = a umbla craina, fără rost, haimana. • /cf. *craina, crangă*.

cravașá *vb. I. tr.* A lovi cu cravașa, a biciui. • prez. ind. *-ez*. /<fr. ***cravacher***.

cravașáre *s.f.* Acțiunea de *a cravașa* și rezultatul ei; biciuire. • pl. *-ări*. /v. ***cravașa***.

cravășă *s.f.* Vargă elastică de lemn, din piele sau împletită, folosită mai ales la călărie pentru îndemnarea calului. • pl. *-e*. /<fr. ***cravache***.

cravátă *s.f.* **1** Accesoriu al îmbrăcămintei (bărbătești), constînd într-o fîșie îngustă de stofă, de mătase etc., care se trece prin spatele gulerului cămășii și se înnoadă la gît, în față, și ale cărei capete sînt de obicei lăsate să atîrne pe piept. ◇ *Cravată roșie* (sau *de pionier*) = bucată de țesătură de culoare roșie, de formă triunghiulară, purtată odinioară la gît de pionieri. **2** (*mar.*) Parîmă suplimentară cu care se reține ancora. • pl. *-e*. /<fr. ***cravate***, it. ***cravatta***, germ. ***Krawatte***; cf. cuv. croat *hrvat* „croat".

cravatiér *s.m.* Meseriaș care confecționează cravate; vînzător de cravate (1). • sil. *-ti-er*. pl. *-i*. /<fr. ***cravatier***.

crawl *s.n.* v. croll.

crawling ['krolin] *subst.* (*fin.*) Operație oficială de reducere succesivă, de mică amploare și la intervale de timp relativ scurte, a valorii paritare a unei monede, în funcție de scăderea puterii de cumpărare a acesteia. • /<engl. ***crawling*** *[peg]*.

crázá *s.f.* (*fon.*) Fuziune a vocalei (sau a silabei) inițiale a unui cuvînt cu vocala (sau silaba) finală a cuvîntului precedent. • pl. *-e*. /<fr. ***crase***; cf. gr. *κρᾶσις* „amestec".

crazy ['kreizi] *adj.invar.* Excentric, nebun. • /<engl. ***crazy***.

crăcăn *s.n.* v. crăcană.

crăcănă *s.f.* **I 1** Ramură de copac, cracă bifurcată în formă de *V*. ◆ Lemn sau alt obiect (din lemn) desfăcut la un capăt în două sau în mai multe brațe. ◆ Fiecare braț al unui obiect ramificat. ◆ Ext. Locul unde se bifurcă un astfel de obiect ramificat. **2** Prăjină bifurcată la un capăt, folosită pentru a sprijini crengile prea încărcate de fructe sau cumpăna fîntînii, frînghia cu rufe puse la uscat etc. ◇ (*pop.*; *adj.*) *Om crăcană* = om cu picioarele lungi și strîmbe. ◆ Ext. Spînzurătoare. **3** Sapă al cărei tăiș are forma a două coarne. **4** Ac de păr. ◆ Pieptene cu dinți rari în care se strînge părul. **5** Pirostrie. **6** Capră de tăiat lemne. **7** Proțap. ◆ Îmbinare de lemne între care intră proțapul. **8** (*arg.*; *la pl.*) Pantaloni. **II** (*vit.*) Varietate de struguri cu ciorchinii lungi, deșirați, cu rămurele alterne și cu boabele mari, rare, rotunde, albe sau negre. ◆ Varietate de vin obținut din acești struguri. • pl. *-e*. și *cracánă s.f., crácán s.n.* /***cracă*** + *-ană*.

crăcăcít, -ă *adj.* (*fam.*) Crăcănat. • pl. *-ți, -te*. /form. expr.; cf. *crăcit, cracă*.

crăcănă *vb. I.* **1** *refl., tr.* A(-și) desface picioarele în lături. ◆ (*fam.*; *refl.*; *despre oameni*) A merge crăcănat. *O lua înainte crăcănîndu-se, după cîțiva pași se oprea* (M. I. CAR.). ◆ (*refl.*; *despre picioare*) A se întinde în lături; a se rășchira, a se crăci. **2** *refl.* (*despre obiecte*) A se bifurca. **3** *refl.* (*despre plante*) A se ramifica. • prez. ind. *-ez*. /***crăcană*** + *-a*.

crăcănáre *s.f.* Acțiunea de *a (se) crăcăna* și rezultatul ei; (*pop.*) crăcănătură (1), crăceală, crăcire. • pl. *-ări*. /v. ***crăcăna***.

crăcănát, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* (*la pl.*; *despre picioare*) Care este depărtat unul de altul, întins în lături (și curbat în afară); desfăcut, rășchirat. ◇ Fig. *Impresiunea simbolică e... aceea a unui patos fals (crăcănat) dizbăierat* (EMIN.). **2** *adj.* (*despre mersul unei ființe*) Cu picioarele depărtate unul de altul. *Mersul crăcănat al unui marinar*. ◇ (*adv.*) *Copilul merge încet și crăcănat*. **3** *adj., s.m., s.f.* (Ființă) care are picioarele depărtate și curbate în afară; crăcit. *A fi conduși... de toți crăcănații și cocoșații din țara românească* (EMIN.). • pl. *-ți, -te*. /v. ***crăcăna***.

crăcănătúră *s.f.* (*pop.*) **1** Crăcănare. **2** Crăcană (1). • pl. *-uri*. /***crăcăna*** + *-tură*.

crăcănățícă *s.f., adj.* (Femeie) crăcănată. • pl. *-ci*. /***crăcănat*** + *-ică*.

crăcănél, -eá *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care este crăcănată; crăcănos. • pl. *-ei, -ele*. /***crăcană*** + *-el*.

crăcănós, -oásă *adj., s.m., s.f.* Crăcănel. • pl. *-oși, -oase*. /***crăcană*** + *-os*.

crăcănúță *s.f.* Dim. al lui *crăcană*. • pl. *-e*. /***crăcană*** + *-uță*.

crăceálă *s.f.* (*pop.*) Crăcănare, crăcire. • pl. *-eli*. /***crăci*** + *-eală*.

crăcí *vb. IV. tr., refl.* (*pop.*) A (se) crăcăna (1). • prez. ind. *-esc*. /***crac***[2] + *-i*.

crăcíre *s.f.* (*pop.*) Crăcănare. pl. *-i*. /v. ***crăci***.

crăcít, -ă *adj.* (*despre oameni*) Crăcănat (3). ◆ (*despre obiecte*) Bifurcat. • pl. *-ți, -te*. /v. ***crăci***.

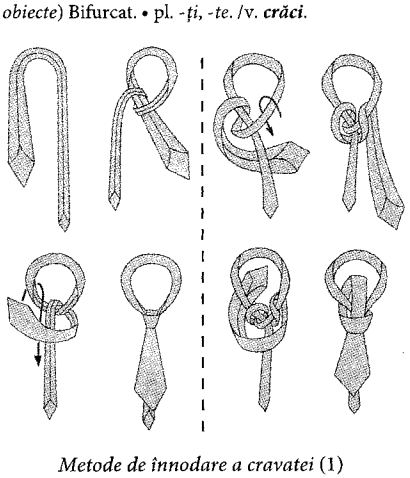

Metode de înnodare a cravatei (1)

crăciún *s.n.* (*bis.*) **1** Sărbătoare creștină care celebrează nașterea lui Iisus Hristos la 25 decembrie (după stilul nou) sau la 7 ianuarie (după stilul vechi). *Îi pomenea, la Crăciun, să taie și ei un porc* (DELAVR.). ◇ *Pom* (sau *brad*) *de Crăciun* = brad împodobit pentru această sărbătoare cu jucării, poleială, bomboane, lumini, cu daruri etc. *Se aseamănă unei odăi în care strălucește bradul de Crăciun* (EMIN.). *Moș Crăciun* = personaj mitic, înfățișat ca un moș cu barba mare, albă, cu veșmîntul roșu cu bordură albă, care aduce daruri și dulciuri copiilor în noaptea de Crăciun. (*pop.*) *Crăciunul sătul* = datină care constă în tăierea porcilor de Crăciun. (*reg.*) *Aluat* (sau *colac*) *de la* (sau *din*) *Crăciun* = colac făcut la Crăciun care se păstrează pînă primăvara, se pune în coarnele boilor cînd se începe aratul și apoi se mănîncă la cîmp. ◇ Expr. *La Paști și la Crăciun* = foarte rar. *O dată-i Crăciunul într-un an* = ceva bun este foarte rar. *A fi mîncat* (*mai*) *multe crăciuni decît cineva* v. mînca. *Din Paști în Crăciun* v. paști. ◆ Perioadă a anului în care este cuprinsă această sărbătoare. *În ajunul sărbătorilor Crăciunului se dă năvală cu proiecte de legi care ar fi cerut un studiu mai aprofundat* (EMIN.). **2** *Crăciunul mic* = *a*) Anul Nou; *b*) sărbătoarea Sfîntului Vasile. **3** Icoană care reprezintă nașterea lui Iisus, cu care preotul merge pe la casele credincioșilor în ajunul Crăciunului. **4** *Moșii de Crăciun* = pomană dată înainte de sărbătoarea Crăciunului pentru sufletul morților. **5** (*reg.*) Vicleim. **6** Fig. (*reg.*) Ciomag (1); ghiont, bătaie. *Se va găsi vreunul să-ți dea minte cu crăciunul* (POP.). • pl. *-uri*, (*înv.*) *m. -i*. și *crăciúne, creciún s.n.* /lat. ***creationem*** „naștere".

crăciúne *s.n.* v. crăciun.

crăciuneáscă *s.f.* (*în mit. pop.*) Baba lui Moș Crăciun. • pl. *-ești*. /***Crăciun*** + *-ească*.

crăciuní *vb. IV. tr.* (*arg.*) **1** (*compl. indică oameni*) A tăia, a ucide ca pe porci la Crăciun. **2** (*compl. indică femei*) A viola; (*compl. indică fecioare*) a dezvirgina. • prez.ind. *-esc*. /***Crăciun*** + *-i*.

crăciuníță *s.f.* **1** (*fam.*) Fată tînără care îl ajută pe Moș Crăciun la distribuirea darurilor. **2** (*bot.*) Plantă de interior care înflorește în preajma Crăciunului (*Bergenia crassifloria*). • pl. *-e*. /***Crăciun*** + *-iță*.

crăcói *s.n.* Crac[2] mare (la om). • pl. *-oaie*. /***crac***[2] + *-oi*.

crăcoiát, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care are picioarele crăcănate. **2** (*despre animale cornute*) Care are coarnele îndepărtate și rotunjite. **3** (*despre furci*) Ale cărei coarne sînt prea depărtate. • pl. *-ți, -te*. /***crăcoi*** + *-at*.

crăcós, -oásă *adj.* Care este rămuros, stufos. • pl. *-oși, -oase*. /***cracă*** + *-os*.

crăcui *vb. IV. tr.* (*fam.*; *compl. indică coduri informatice protejate*) A sparge (pentru a utiliza informațiile). • prez.ind. *-iesc*. /***cracker*** + *-ui*.

crăculíță *s.f.* Crăcuță. • pl. *-e*. /***cracă*** + *-uliță*.

crăcușór *s.m.* Dim. al lui *crac*[2]. • pl. *-ori*. /***crac***[2] + *-ușor*.

crăcúță *s.f.* Dim. al lui *cracă*; crăculiță. • pl. *-e*. /***cracă*** + *-uță*.

crăí *vb. IV. intr.* A domni, a conduce o țară în calitate de crai[1]. •prez.ind. *-iesc*. /***crai***[1] + *-i*.

crăiásă *s.f.* **1** (*astăzi mai ales în basme*) Regină. ◆ Zînă. ◇ *Crăiasa zînelor* = zîna zînelor, cea mai mare peste zîne. **2** (*fam.*; *la jocul de cărți*) Damă. **3** *Crăiasa albinelor* = matcă. • pl. *-iese*. /***crai***[1] + *-easă*.

crăíe *s.f.* (*astăzi mai ales poet. sau în basme*) Țară peste care domnește un crai[1] (1); regat, crăime (2). • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***crai***[1] + *-ie*.

crăiésc, -iáscă *adj.* **1** (*astăzi mai ales în basme*) Care ține de crai[1] (1), care se referă la crai; regesc. **2** (*ist.*) Compus: *chezaro-* (sau *cezaro*)*-crăiesc* = care aparține Imperiului Habsburgic sau coroanei imperiale a Habsburgilor. ◇ *Procuror crăiesc* v. procuror. *Tabla de judecată crăiască* (sau *tabla crăiască*) v. tablă. **3** (*bot.*) Compus: *păr-crăiesc* = *a*) varietate de păr cu fructele galbene și lungi, foarte gustoase; *b*) varietate de păr cu fructele rotunde și verzi, foarte gustoase. • pl. *-iești*. /***crai***[1] + *-esc*.

crăiéște *adv.* (*astăzi mai ales poet. sau în basme*) Ca un crai[1]; regește. • /***crai***[1] + *-ește*.

crăíme *s.f.* **1** Mulțime de crai[1] (1). **2** Crăie. • pl. *-i*. /***crai***[1] + *-ime*.

crăinicí *vb. IV. intr.* (*arh.*) A striga în public, a vesti, a anunța. • prez.ind. *-esc*. /***crainic*** + *-i*.

crăión *s.n.* v. creion.

crăișór *s.m.* **1** Dim. al lui *crai*[1] (1); fiu de crai, de prinț, pretendent la tron. **2** (*ist.; art.*) (Nume dat lui) Horia, conducătorul răscoalei țărănești din Transilvania, de la 1784-1785. **3** (*iht.*) Lostriță (*Salmo trutta*). **4** (*bot.*) Crăiță (2) (*Cantarellus cibarius*). • sil. *cră-i-*. pl. *-i.* /*crai* + *-ișor*.

crăițăr *s.m.* v. creițar.

crăiță *s.f.* **1** Dim. al lui *crăiasă*. ◆ (*fam.*) Femeie de moravuri ușoare. **2** (*bot.*) Numele a două specii de plante erbacee din familia compozitelor, originare din America Centrală, cu tulpina ramificată, cu frunzele opuse și cu florile galbene-brune sau portocalii, cu miros pătrunzător, care se cultivă ca plante decorative (*Tagetes erecta* și *patula*). ◆ Restr. Floarea acestor plante. **3** (*bot.*) Varietate de ciupercă comestibilă, a cărei pălărie este purpurie pe deasupra și galbenă-aurie pe dedesubt și care crește prin păduri și locuri nisipoase; burete-domnesc. **4** (*art.; la pl.*) Dans popular românesc, cu ritm binar și cu mișcări vioaie (răspîndit în Oltenia). ◆ Melodie după care se execută acest dans. **5** (*fam.; la jocul de cărți*) Damă. • pl. *-e*. și (*pop.*) *creiță* *s.f.* /*crai*[1] + *-iță*.

crănțăneálă *s.f.* Zgomotul produs de roaderea cu dinții a ceva uscat sau tare; crănțănit[1]. ◆ Ext. Faptul de a mînca ceva uscat sau tare. • pl. *-eli.* /*crănțăni* + *-eală*.

crănțăní *vb. IV. intr.* **1** A face un zgomot caracteristic, rozînd cu dinții ceva uscat sau tare; a ronțăi. ◆ Ext. (*tr.; compl. indică alimente uscate sau tari*) A mînca. *A crănțănit un biscuit sărat*. **2** (*despre foarfeci*) A produce un zgomot caracteristic atunci cînd cele două lame se izbesc între ele. • prez.ind. *-esc.* /*cranț*[1] + *-i*.

crănțánit[1] *s.n.* Crănțăneală. *Auzea crănțănitul șoricelului*. • pl. *-uri.* /v. *crănțăni*.

crănțánit[2]**, -ă** *adj.* (*despre alimente*) Care a fost ros, mîncat parțial. • pl. *-iți, -te.* /v. *crănțăni*.

crănțánitor, -oáre *adj.* (*despre sunete, zgomote*) Care este asemănător cu zgomotul produs de roaderea cu dinții a ceva uscat sau tare. *Din pod se auzea un zgomot crănțănitor*. • pl. *-ori, -oare.* /*crănțăni* + *-tor*.

crăpa *vb. I.* **1** *intr., refl.* (*despre obiecte*) A se desface (în mod brusc), de obicei cu zgomot, în mai multe bucăți neregulate; a se sparge. *Piatra de pe groapă crăpînd în două sare* (EMIN.). ◇ Expr. *Unde dai și unde crapă!*, se spune atunci cînd cineva înțelege ceva cu totul pe dos sau rezultatele sînt cu totul altele decît cele așteptate sau dorite. *Crapă lemnele* (sau *pietrele*) *de ger* ori (*e un*) *ger de crapă lemnele* (sau *pietrele*) = e un ger strașnic, e foarte frig. *Era un pui de ger în dimineața aceea, de crăpau lemnele* (CR.). *A crăpa buba* (sau *buboiul*) = a se da totul pe față; a se da la iveală o treabă necinstită. *A-i crăpa buza* (*de* sau *după ceva*) v. buză. *A-i crăpa cuiva capul* (*de durere*) v. cap. *A-i crăpa* (*cuiva*) *fierea de mînie* (ori *de ciudă, de necaz etc.*) v. fiere. *A-i crăpa inima de necaz* v. inimă. *A-i crăpa* (cuiva) *măseaua* (sau *măselele*) (*în gură*) v. măsea. *A-i crăpa cuiva pipota* (*de nerăbdare*) v. pipotă. *Unde-o plesnești și unde crapă* v. plesni. *A-i crăpa rînza* (*de ciudă, de necaz etc.*) sau *a crăpa rînza în cineva* v. rînză. ◆ A căpăta plesnituri, crăpături (la suprafață) din cauza gerului, a unei lovituri puternice, a unei presări etc.; a plesni, a se fisura. *A crăpat vopseaua de pe capotă de la atîta zăpadă*. ◇ Expr. *A-i crăpa cuiva pămîntul* (*de sub picioare*) = a avea senzația de prăbușire din cauza unui necaz mare, neașteptat, a unei vești dureroase sau de rușine. *A-i crăpa cuiva obrazul* (*de rușine*) v. obraz. **2** *tr.* (*compl. indică obiecte*) A sparge, a desface, a despica. *Crapă lemne cu toporul*. ◇ (*în imprec., jurăminte*) *Să-mi crape ochii dacă te mint*. ◇ Expr. *A crăpa capul cuiva* = a omorî pe cineva printr-o lovitură (în cap). *De mă bătea, eram în ispită să-i crăp capul* (EMIN.). **3** *intr., refl.* (*despre lucruri elastice*) A se rupe (fiind prea tare întins), a plesni. *Balonul a crăpat*. ◆ (*despre piele*) A căpăta crăpături superficiale; a deveni aspru, cu crăpături. ◆ (*despre muguri, boboci de floare*) A se deschide, a plesni. **4** *tr.* A întredeschide. *Leana crapă ușa* (DELAVR.). ◆ (*compl. indică ochii, gura*) A deschide treptat, cîte puțin. *Trezindu-se, a crăpat ochii și a văzut lumina*. ◇ Expr. (*refl. impers.*) *A se crăpa de ziuă* = a se face ziuă, a se lumina. *A* (*se*) *crăpa zorile* (sau *zorii, zori de zi, zori de ziuă*) sau *a se crăpa de zori* v. zori. **5** *intr.* (*peior.; despre ființe*) A muri. *Să fi crăpat... cu zece, doisprezece ani înainte* (M. I. CAR.). ◇ (*în imprec.*) *Să crăpi și să plesnești Ca ceara să te topești* (POP.). ◇ Loc.vb. *A crăpa de...* = a nu mai putea de...; a fi plin de... *Văzînd belșugul vecinului, a început să crape de ciudă*. Δ Expr. *A crăpa de frig* (sau *de sete, de foame, de necaz* etc.) = a-i fi cuiva foarte frig (sau foarte sete, foame etc.). **6** *intr.* (*fam., deprec.*) A mînca foarte mult, cu lăcomie (ca un animal). • prez. ind. *crăp.* și *crepá vb. I.* /lat. ***crepare***.

crăpáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *crăpa* și rezultatul ei. ◆ Concr. Ceea ce se mănîncă; mîncare. • pl. *-ări.* /v. *crăpa*.

crăpát[1] *s.n.* **1** Faptul de *a* (*se*) *crăpa*; desfacere bruscă în mai multe bucăți, spargere. ◆ Spec. Spargerea unei membrane din stomacul vitelor, urmată uneori de moartea animalului. **2** *Crăpatul zilei* (sau *de ziuă*) = ivirea zorilor, zorii zilei. • /v. *crăpa*.

crăpăt[2]**, -ă** *adj.* **1** Care are crăpături (1); plesnit. *În rîpa cu maluri crăpate și cu fundul de pîrîiaș uscat* (CA. PETR.). ◇ Expr. *Mălai crăpat* v. mălai. ◆ (*despre piele*) Care este aspru. ◆ Ext. (*despre mîini*) Care are pielea aspră. *Zdrențăros și cu mîini crăpate* (DELAVR.). **2** Întredeschis. *Fereastra cum văzu crăpată, Aruncă-n ea cu floarea fermecată* (EMIN.). **3** (*fam., peior.*) Mort. • pl. *-ți, -te.* /v. *crăpa*.

crăpăcios, -oásă *adj.* (*pop.*) Plin de crăpături. • pl. *-oși, -oase.* /*crăpa* + *-ăcios*.

crăpăt *s.n.* (*reg.*) Arșiță, dogoare. • /*crăpa* + *-ăt*.

crăpătúră *s.f.* **1** Deschizătură; plesnitură; spărtură, fisură. **2** Spațiu îngust, între o ușă, o fereastră etc. (întredeschisă) și tocul, suportul respectiv; întredeschidere. *Țușni iute cu lumînarea prin crăpătura deschisă* (EMIN.). • pl. *-i.* și (*înv., reg.*) *crepătúră* *s.f.* /lat. ***crepatura***.

crăpăturícă *s.f.* Dim. al lui *crăpătură*. • pl. *-ele, -ici.* /*crăpătură* + *-ică*.

crăpceán *s.m.* Dim. al lui *crap*; crap mic, crăpeștean. • pl. *-eni.* /de la *crap*.

crăpélniță *s.f* (*fam., deprec.*) Mîncare. • pl. *-e.* /*crăpa* + *-elniță*.

crăpeștean *s.m.* Crăpcean. • pl. *-eni.* /*crap* + *-ișteán*.

crăstăvăl *s.m.* (*bot.*) Plantă erbacee cu florile galbene sau purpurii, care crește prin locuri mlăștinoase (*Cirsium oleraceum*); (*pop.*) căpușnic (1). • pl. *-i.* /cf. srb. *krastav* „rîios".

crătícioáră *s.f.* Dim. al lui *cratiță*. • pl. *-e.* /*cratiță* + *-ioară*.

crătíță *s.f.* v. cratiță.

creá *vb. I. tr.* **1** (*despre Dumnezeu*) A face să se nască din nimic. *Voi ajunge-n fine Atît de sus în lumea asta creată pentru bine* (EMIN.). **2** (*despre oameni; compl. indică opere arhitectonice, științifice etc.*) A face ceva care nu exista mai înainte; a da înfățișare, formă; a făuri, a plăsmui, a produce. ◆ (*compl. indică teorii, cercetări etc.*) A produce ceva nou calitativ. ◆ A alcătui un întreg din elemente disparate; a face să existe, să apară. *Nu știu nimic asupra poziției pe care mi-ați creat-o în acest institut* (EMIN.). ◇ (*constr. cu dat.*) *Neputință sufletească de a-și crea o soartă mai fericită* (EMIN.). **3** (*compl. indică organizații, societăți, activități publice etc.*) A înființa, a întemeia, a organiza. *O singură instituție mi s-a părut creată cu dezinteresare pentru poporul rural* (EMIN.). ◇ (*constr. cu dat.*) *Societatea are tendința de a-și crea organe tot mai multe și mai perfecte* (EMIN.). ◆ (*compl. indică burse, rente etc.*) A institui. **4** (*compl. indică opere literare, muzicale etc.*) A alcătui printr-o elaborare artistică; a concepe (1), a compune (2), a inventa. ◇ (*abs.*) *Un scriitor... nu cunoaște îndeobște altă satisfacție decît aceea de a fi creat* (EMIN.). **5** (*în teatru*) Expr. *A crea un rol* = a interpreta (pentru prima oară) cu pricepere și cu originalitate un rol (dintr-o piesă de teatru); a da viață unui personaj. **6** (*compl. indică persoane, mai ales tineri*) A forma pentru o carieră, pentru o misiune; a pregăti, a instrui. *A creat generații întregi de specialiști*. **7** (*compl. indică discuții, conflicte, probleme, situații*) A face să apară, a provoca. *Tot ce facem e sau pentru a distruge un dezechilibru sau pentru a-l crea* (EMIN.). ◇ Expr. *A crea dificultăți* v. dificultate. **8** A procrea. *Strănepoții acelui vechi păcat Ce seminția Cain în lume-o a creat* (EMIN.). • prez.ind. *-ez*, pers. 3 *-ează*, pers. 4 *creăm*; ger. *creînd*. /<fr. *créer*, lat., it. *creare*.

creángă *s.f.* **1** Ramură de copac sau de pom; cracă, (*reg.*) cimotie (1). ◇ *Creanga de aur* = ramul de vîsc despre ale cărui frunze verde-deschis, devenite aurii în apropierea Anului Nou, se crede că au proprietăți magice, alungînd spiritele rele. ◇ Expr. (*glum.*) *A ajunge la creanga* (sau *la o creangă*) *verde* = a se îmbogăți; a reuși în ceea ce întreprinde; a avea noroc. (*adv.*) *A umbla creangă* (sau *creanga*) = a umbla mult și fără rost. ◆ Ext. Ramificație de tijă a unei flori; fir de floare. *A*(*-și*) *tăia* (*singur*) *creanga de sub picioare* v. picior. **2** Fig. (*înv.*) Ramificație a unei familii de oameni; arbore genealogic. • pl. *crengi*, (*pop.*) *crăngi, crănge*. și (*pop.*) *crángă, cráncă* *s.f.* /<bg. ***еранка***.

creánță *s.f.* (*fin.*) Drept al creditorului de a pretinde debitorului să dea, să facă sau să nu facă ceva. ◆ Concr. Titlu, înscris, act care confirmă acest drept. • sil. *cre-an-*. pl. *-e.* /<fr. ***créance***.

creanțiér, -ă *subst.* **1** *s.n.* Registru, condică în care se ține evidența creanțelor. **2** *s.m., s.f.* Creditor. • sil. *cre-an-ți-er*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***créancier***.

creáre *s.f.* Acțiunea de *a crea* și rezultatul ei. **1** Apariție din neant prin voința divină; geneză, facere. **2** Alcătuire, constituire a ceva ce nu exista înainte. *Să se aștie de la crearea de teorii ieftine* (EMIN.). ◆ Întemeiere, înființare; inventare. *Crearea unei fundații culturale*. **3** Compunere a unei opere muzicale, plastice, literare etc. valoroase. **4** Interpretare originală a unui personaj de către un actor (de teatru, de film). • sil. *cre-a-*. pl. *-ări.* /v. ***crea***.

creástă *s.f.* **1** Excrescență de natură conjunctivă sau osoasă, cărnoasă (roșie și dințată) sau moț de pene pe care le au pe cap unele păsări. *Ce frumos îi șade creasta ca un roșu comanac* (EMIN.). ◇ Expr. *A-și burzului creasta* v. burzului. ◇ Compus: *creasta-cocoșului* = *a*) plantă erbacee din familia amarantaceelor, originară din India, cu frunzele alterne, ovale și cu florile roșii sau galbene, mici, alcătuind o inflorescență în formă de creastă ondulată în partea superioară, care se cultivă ca plantă decorativă (*Celosia cristata*); *b*) numele a două specii de ferigi, cu sporii dispuși pe fața inferioară a frunzelor (*Polystichum braunii* și *lobatum*); *c*) ciupercă mare, comestibilă, cu tulpina cărnoasă, groasă, albă, foarte ramificată (*Clavaria flava*); *d*) talpa-gîștei (*Chenopodium rubrum*). **2** (*anat.*) *Creste epidermice* (sau *papilare*) = proeminențe ale dermei, de natură conjunctivă, situate la contactul cu epiderma, formînd rînduri paralele, caracteristice pentru fiecare deget și avînd rol tactil și termic. *Creasta tibiei* = proeminență osoasă a tibiei. *Creasta iliacă* = marginea superioară convexă a osului iliac, largă, groasă și rugoasă, în formă de S. **3** (*geomorf.*) Interfluviu îngust, rezultat din întretăierea versanților ca urmare a eroziunii, care se formează în munți sau în dealuri; coamă (5). *Nu departe de creasta muntoasă dintre Valachia și Ardeal* (EMIN.). ◇ *Creastă militară* = aliniament al punctelor de pe o formă de relief (deal, vîrf) de la care se poate vedea suprafața acesteia pînă la bază. **4** Partea cea mai de sus a unei case, a unui zid, a unui val de apă etc. *Ș-aprind făclii în noapte pe-a zidurilor creste* (EMIN.). ◆ Coamă de acoperiș. *Domnească cetățuie Ce cu crestele-i se suie Repezite înspre nori* (EMIN.). **5** *Creastă de taluz* = linia de intersecție dintre fața unui taluz și suprafața terenului natural sau a platformei unui rambleu. • pl. *-este.* /lat. ***crista***.

creatínă *s.f.* (*biochim.*) Aminoacid rezultat din metabolismul protidelor, derivat solubil al guanidinei, extras din țesutul muscular, cu rol important în contracția musculară, cu acțiune tonică, digestivă. • sil. *cre-a-*. /<fr. ***créatine***; cf. gr. *κρέας* „carne".

creatinínă *s.f.* (*biochim.*) Aminoacid, produs final al catabolismului creatinei, care se găsește în sînge și în urină, prin care se elimină amoniacul din organism. • sil. *cre-a-*. /<fr. ***créatinine***; cf. gr. *κρέας, -ατος* „carne".

creatininemíe *s.f.* (*med.*) Prezența creatininei în sînge. • sil. *cre-a-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***creatininémie***; cf. gr. *κρέας, -ατος* „carne", *αἷμα, -ατος* „sînge".

creatininuríe *s.f.* (*med.*) Prezența fiziologică a creatininei în urină. • sil. *cre-a-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***créatininurie***; cf. gr. *κρέας, -ατος* „carne", *οὖρον* „urină".

creatinuríe *s.f.* (*med.*) Prezența creatinei în urină. • sil. *cre-a-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***créatinurie***; cf. gr. *κρέας, -ατος* „carne", *οὖρον* „urină".

creatív, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este capabil să creeze, care poate crea; care are imaginație, idei. *Un inventator talentat, creativ*. ◆ (*despre minte, gîndire sau despre realizări, creații etc. ale oamenilor*) Care dovedește inventivitate, imaginație, originalitate. *O imaginație creativă*. **2** Referitor la acțiunea de a crea. *Preocupări creative*. • sil. *cre-a-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***créatif***.

creativitáte *s.f.* Dispoziție potențială de a crea; însușirea, capacitatea de a fi creativ; putere creatoare. *Relizările sale au dovedit o mare creativitate artistică.* • sil. *cre-a-*. /<fr. ***créativité***.

creatologíe *s.f.* Disciplină complexă care se ocupă cu studiul tehnicilor, al proceselor și formelor creației. • sil. *cre-a-*. g.-d. *-iei.* /***creație*** + ***-logie***.

creatór, -oáre *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m. art.* (*nm. pr.*) Dumnezeu, cel care a creat lumea. *Ce-i mai nalt - Creatorul sau creațiunea?* (EMIN.). <> *Creator suprem* v. suprem. **2** *s.m., s.f., adj.* (Persoană) care creează, care întemeiază, fundează ceva. *Comorile de imagini superbe deja lucrate de creatorul limbei poetice* (EMIN.). **3** *s.m., s.f.* Autor de opere originale. ◆ Spec. Actor (actriță) care interpretează cu măiestrie un rol în teatru sau în film, imprimîndu-i o interpretare originală. *Un mare creator de roluri shakespeariene.* <> (*adj.*) *Aci apare așadar actorul creator ca adevărat complinitor al poetului* (EMIN.). **4** *adj.* (*despre oameni*) Care are spirit creativ, care se caracterizează prin creativitate. ◆ (*despre însușiri, manifestări, creații ale oamenilor*) Care demonstrează creativitate. *Sărutarea mă umpluse de geniu și de putere creatoare* (EMIN.). • sil. *cre-a-*. pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***créateur***, it. ***creatore***, lat. ***crĕator, -oris***.

creatúră *s.f.* **1** Orice creație a lui Dumnezeu. *Sistem care admite... pe om de creatură pentru a cărui plăcere Dumnezeu ar fi făcut lumea* (EMIN.). **2** Ființă vie, făptură. *Pământul ar fi oferit... și mijloacele pentru întreținerea acestor creaturi legitime ale lui* (EMIN.). ◆ (*deprec.*) Om, individ. *Îl considera o creatură insuportabilă.* ◆ Spec. (*mai ales în lit. de ficțiune*) Monstru. • sil. *cre-a-*. pl. *-i,* (*înv.*) *-e.* /<fr. ***créature***, lat., it. ***creatura***, germ. ***Kreatur***.

creáție *s.f.* **1** (*bis.*) Actul prin care Dumnezeu face să apară ființe sau lucruri din nimic, dă început unui lucru diferit de Sine sau de propria substanță; geneză, facere, zidire. *Sîntem în mijlocul universului asemenea spiritului divin înainte de creație* (EMIN.). ◆ Totalitatea lucrurilor și a ființelor create în univers care își au originea în lucrarea lui Dumnezeu. ◆ Fiecare dintre ființele, lucrurile etc. create de Dumnezeu. *Omul este creația Domnului.* **2** Faptul de a crea opere de artă sau științifice, realizări materiale notabile etc. *Creația științifică îi absorbea toate gîndurile.* ◆ Momentul în care se creează o operă de artă ca activitate estetică. **3** Gîndire, invenție și execuție materială a unei opere artistice, științifice etc. *Expoziția conținea numeroase creații de valoare.* <> *Casă de creație* = casă de odihnă destinată anumitor categorii de artiști, cu condiții favorabile activității creatoare. ◆ Concr. Produs (valoros) al muncii creatoare; lucru, operă creată. *Vulcanul... îngroapă sub cenușă creațiunea unei țări* (EMIN.). **4** Inițiere, fondare, întemeiere. *Creația unei fundații științifice a fost benefică.* **5** Spec. Interpretare originală, reușită a unui rol într-o piesă sau într-un film. *Actorul a reușit o creație memorabilă.* **6** Model nou și original aparținînd unui creator din domeniul modei. • sil. *cre-a-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *creațiúne s.f.* /<fr. ***création***, lat. ***crĕatĭo, -onis***.

creaționísm *s.n.* (*teol.*) **1** Concepție potrivit căreia lumea a fost creată (din nimic) de către Dumnezeu. **2** Teorie potrivit căreia sufletul fiecărui individ provine, prin creație nemijlocită, de la Dumnezeu, fiind un principiu deosebit de trup. • sil. *cre-a-ți-o-*. /<fr. ***créationisme***.

creaționíst, -ă *s.m., s.f., adj.* (*teol.*) **1** *s.m., s.f.* Adept al creaționismului. **2** *adj.* Care este caracteristic creaționismului sau creaționiștilor, care se referă la creaționism sau la creaționiști. • sil. *cre-a-ți-o-*. pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***créationiste***.

creațiúne *s.f.* v. creație.

creciún *s.n.* v. crăciun.

credál, -ă *adj.* v. cridal.

créde *vb. III.* **1** *tr.* (*urmat de prop. compl. directe*) A fi încredințat sau convins de un fapt, de existența sau de adevărul unui lucru, așa cum acesta apare în sine, este prezentat de alții sau cum am dori să fie. *Am crezut că voi putea pleca de dimineață.* <> (*abs.*) *Cine nu poate crede, să guste* (EMIN.). Δ (*constr. cu pron. „o" cu val. neutră*) *El nu putea s-o creadă... Ea - ea moartă* (EMIN.). <> (*abs.; în fraze scurte, exclam., cu diverse intonații, semnificînd o aprobare sau o negare categorică*) *Oare există fericire fără amor? Poate, dar nu cred!* (EMIN.). Δ Expr. (*Să vezi și*) *să nu crezi* = este de necrezut. <> Expr. *A nu-i veni* (cuiva) *să creadă* sau *a nu-și crede ochilor* (sau *urechilor*), ori *mai nu crede*, exprimă mirarea față de lucruri fabuloase, ciudate, stranii. *Dar deodată, mai nu crede, Ce văzură ochii săi?* (EMIN.). *Nu-mi vine să cred că a picat la examen. Cine ar fi crezut,* se spune atunci cînd cineva află, constată, simte ceva uimitor, extraordinar. *Crede-mă* (sau *credeți-mă, crede-ne* etc.)*!,* se spune interlocutorului pentru a fi mai convingător, pentru a da veridicitate celor ce urmează a fi prezentate, rostite. *Credeți-mă pe mine! Vorbele voastre sună a basme* (EMIN.). (*fam.*) (*Asta*) *s-o crezi tu* (sau *s-o credeți voi, s-o creadă el* etc.)*!,* se spune cuiva considerat naiv, pentru a contrazice pe cineva sau pentru a arăta că nu este de acord cu opiniile, acțiunile, manifestările etc. ale cuiva. *–Mi s-a spus că vei merge cu noi la vînătoare. –Asta s-o crezi tu!* (*A crede*) *pe cuvînt* v. cuvînt. *A le crede pe toate lăptoase* v. lăptos. *A crede că tot ce zboară se mănîncă* v. mînca. *A crede după răboj* v. răboj. **2** *intr.* (*urmat de determ. în dat. sau introduse prin prep. „la"*) A avea milă de cineva sau înțelegere față de durerea sau de suferința cuiva. *Cine a iubit ca mine va crede durerii mele.* <> Expr. *Sătulul nu crede flămîndului* (sau *celui flămînd*) v. flămînd. ◆ A recunoaște dreptatea cuiva, a avea încredere în cineva. *Nu-mi crede-așa orbește ci pipăie-mă bine* (EMIN.). **3** *tr.* (*de obicei urmat de prop. compl. sau interog., se exprimă credința, speranța, îndoiala suspiciunea, teama*) A socoti, a gîndi, a fi de părere, a-și închipui, a i se părea. *Crezi că-mi trece prin minte să-ți cruț mustrările de cuget* (EMIN.). <> (*cu determ. elem. predic. supl.*) *Mă aruncai în brațele bătrînului meu tată care mă crezuse mort* (EMIN.). <> (*refl. impers.*) *Se crede că s-a descoperit mormîntul reginei Nefertiti.* <> Expr. *Cred și eu!* = se înțelege de la sine, nu e de mirare, desigur. *Cred și eu?* = nu știu ce să mai zic. *Ce* (sau *cum*) *crezi?,* se spune pentru a exprima o amenințare sau o afirmare sigură. *Ce crezi? Nu ne mai poți păcăli.* ◆ A considera pe cineva altfel decît este în realitate. *Mă crede zburător Sau vrun strigoi* (EMIN.). ◆ (*refl.*) A avea despre sine o părere exagerat de bună; a fi îngîmfat. *Vezi, ăsta e cusurul tău - prea te crezi!* (CAR.). ◆ (*refl.*) A se considera, a se socoti (într-un anumit fel). *În visurile mele mă cred în stare de-a deveni un tiran* (EMIN.). <> Expr. *Cine te crezi,* se spune atunci cînd vorbitorul are o părere în opoziție cu cea a interlocutorului arogant sau cînd nu este de acord cu faptele acestuia, considerînd că și-a depășit atribuțiile. *A se crede buricul pămîntului* v. buric. *A se crede în al șaptelea* (sau *al nouălea*) *cer* v. cer. *A se crede în drept* (ori *în dreptul său*) v. drept. *A se crede grozav* v. grozav. (*A se crede*) *coborît* (sau *căzut*) *cu hîrzobul din cer* v. hîrzob. **4** *intr.* (*cu determ. introduse prin prep. „în"*) A avea încredere deplină în cineva sau în ceva, a-i acorda încredere; a-și pune toată nădejdea în cineva sau în ceva. *Voi credeați în scrisul vostru, noi nu credem în nimic!* (EMIN.). <> Expr. *A crede în steaua sa* v. stea. ◆ A accepta ca adevărat. *A crezut în promisiuni.* **5** *intr.* (*mai ales cu determ. introduse prin prep. „în"*) A avea credință în Dumnezeu; a avea prezentă în conștiință lucrarea lui Dumnezeu în viața proprie. ◆ Ext. A împărtăși o anumită credință religioasă. *Crede în ortodoxie.* **6** *intr.* A spera. *Nu credeam să-nvăț a muri vreodată* (EMIN.). • prez.ind. *cred,* (*înv., reg.*) *crez.* /lat. ***crĕdĕre***.

credénț *s.n.* (*reg.*) Bufet. • pl. *-e.* /<germ. ***Kredentz[tisch]***.

credénță *s.f.* **1** Mobilă din Evul Mediu, formată dintr-un corp așezat deasupra bufetului propriu-zis sau pe montanți sculptați. **2** Măsuță, policioară pentru vase. **3** Bufet pentru servirea gustării înainte de masă. **4** (*bis.*) Masă mică din altarul unei biserici catolice pe care stau vasele sfințite. • pl. *-e.* /<it. ***credenza***, germ. ***Kredenz***.

credențiónal *s.n.* (*bis.*) **1** Mandat de membru al sinodului. **2** Document prin care deputatul sinodului își mărturisea credința. • sil. *-ți-o-.* pl. *-e.* /cf. *credență, confesional.*

crédere *s.f.* (*înv.*) Încredere, credință (2). • pl. *-i.* /v. ***crede***.

credetăluí *vb. IV. tr.* (*înv., reg.*) A credita; a acredita. • prez.ind. *-iesc.* /***credit*** + ***-ălui***.

credíbil, -ă *adj.* Care poate fi crezut; verosimil. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***crédible***, lat. ***crēdĭbĭlis, -e***; cf. și engl. *credible*.

credibilitáte *s.f.* Însușire a unui lucru, a unei persoane, a unor fapte etc. de a putea fi crezut; credință (2). • /<fr. ***crédibilité***.

credibilizá *vb. I. tr.* A face ca cineva sau ceva să fie credibil, a da credibilitate. • prez.ind. *-ez.* /***credibil*** + ***-iza***.

credibilizáre *s.f.* Faptul de *a credibiliza* pe cineva sau ceva. • pl. *-ări.* /v. ***credibiliza***.

credincér *s.m.* **1** (*în trecut, în Țările Rom.*) Slujbaș al curții domnești, subordonat cuparului, care avea grija pivnițelor domnești și gusta din bucatele și băuturile aduse domnitorului la masă. *Credincerul, stolnicii și boierii au scăpat de pedeapsa meritată* (C. NEGR.). ◆ Ext. Fecior care servea la masă. **2** (*înv.*) Om de încredere (la o curte domnească), sfetnic. **3** (*înv., reg.*) Samsar. **4** (*reg.*) Chezaș (1); ostatic. • pl. *-i.* /***credință*** + ***-er***.

credincíos, -oásă *adj., s.m., s.f.* **I** *adj., s.m., s.f.* **1** (*bis.*) (Persoană) care mărturisește credința în Dumnezeu și se conformează practicilor religioase. **2** (*relig.*) (Persoană) care recunoaște aparținența la o religie. **II** *adj.* **1** Care este devotat, fidel unei persoane, unei cauze, unei acțiuni etc.; nestrămutat, statornic față de un angajament, de o idee, de o cauză. *A rămas credincios făgăduinței ce făcuse.* <> *Serviciul credincios* v. serviciu. **2** (*înv., pop.; despre oameni*) Care este demn de încredere, pe care te poți bizui. ◆ (*subst.*) Om de încredere al cuiva. *Era un credincios al împăratului.* • pl. *-oși, -oase.* /***credință*** + ***-ios***.

credínță *s.f.* **1** Faptul de a crede în existența sau în adevărul unui lucru. *Are credință în dreptate.* ◆ Ceea ce crede cineva; opinie, convingere (3), siguranță, certitudine (2). *Credință fermă.* <> *Profesiune de credință* v. profesiune. (*Marele*) *logofăt al credinței* v. logofăt. **2** Încredere (pe care o inspiră cineva); credibilitate. *Credința ce stăpînul O pune-n al meu suflet* (EMIN.). <> Loc.adj. *Fără credință* = (*despre oameni*) infidel. *De credință* = fidel, credincios. *Mie-mi place să mă servească funcționarul cu tragere de inimă. Cînd e om de credință* (CAR.). Δ *Inel de credință* v. inel. Δ Expr. *A depune jurămîntul de credință* v. depune. *A presta jurămînt de credință* v. presta. *De bună-credință* v. bun. *De rea-credință* v. rău. <> Loc.adv. *În credință* = într-adevăr. <> Expr. *A da credință* = a da crezare. *Un om de stat... Să nu-i arăți că tu nu-i dai credință* (EMIN.). *A-și minca* (sau *a-și pierde*) *credința* = a se comporta astfel încît nu mai inspiră încredere, a-și pierde credibilitatea. (*înv.*) *A bea* (sau *a lua, a sorbi*) *credință* (sau *credința*) = *a*) (*ist.*) a gusta din mîncărurile servite domnitorului pentru a-l încredința că nu sînt otrăvite. *Cuparul... sorbea credința din cupa aurită* (SADOV.); *b*) a încredința (pe cineva) de sinceritatea, de devotamentul cuiva. *Om de credință* = persoană de încredere. (*pop., înv.*) *A da pe credință* = a da pe credit. (*înv.*) *A lua pe credință* = a lua pe datorie. (*A fi*) *rău la credință* v. rău. **3** Fidelitate, devotament, statornicie față de cineva sau de ceva; cinste (I 4). *Să giure credință copilului Bogdan* (EMIN.). <> Expr. *A-și călca credința* = a nu-și respecta jurămîntul, a trăda (pe cineva). *Jurămînt de credință* v. jurămînt. <> Fig. *A noastre inimi își jurau Credință pe toți vecii* (EMIN.). ◆ (*reg.*) Logodnă. <> Expr. *A face* (sau *a-și da*) *credința* = a se logodi. **4** Speranță, nădejde. *Am credința că lucrurile se vor întîmpla cum am dorit.* <> Loc.adv. *În credința că* = avînd speranța că... *Scrise în credința că lumea tot se schimbă* (EMIN.). <> Expr. *A-și pune credința în ceva* = a-și pune nădejdea, speranța în ceva. *Mi-am pus credința în reușita lui la concurs.* **5** (*bis.*) Convingere despre existența lui Dumnezeu; mărturisire a acestei convingeri prin respectarea prescripțiilor bisericești; religia creștină. *A credinții biruință cătă orice cavaler* (EMIN.). <> *Mărturisirea credinței* v. mărturisire. *Simbolul credinței* v. simbol. <> Fig. *Credința zugrăvește icoanele-n biserici* (EMIN.). ◆ Una dintre cele trei virtuți teologice, alături de nădejde și de dragoste. ◆ Ext. Confesiune (2). • pl. *-e.* /lat. ****credentia***; cf. lat. med. *credentia* <*credere* „a se încrede, a considera ca adevărat".

credinți *vb. IV. tr., refl.* (*reg.*) A (se) logodi. • prez.ind. *-esc.* /***credință*** + ***-i***.

crédit *s.n.* **1** (*econ.*) Relație (economică) bănească ce se stabilește între o persoană fizică sau juridică (creditor), care acordă un împrumut în bani sau care vinde mărfuri ori servicii pe datorie, și o altă persoană

fizică sau juridică (debitor), care primește împrumutul sau cumpără pe datorie, urmînd ca restituirea să se efectueze la o dată ulterioară, determinată. ◆ Împrumut acordat cuiva (cu titlu rambursabil și condiționat de plata unei dobînzi). ◇ *Credit bancar* = împrumut în bani acordat de către bănci persoanelor fizice sau juridice. *Credit ipotecar* = împrumut acordat pe baza unei ipoteci, constînd în grevarea unui bun (imobil) pentru garantarea rambursării împrumutului de către debitor. *Credit stand-by* = *a)* linie de credit deschisă pentru o perioadă determinată contra plății unui comision de confirmare; *b)* linie de credit pusă la dispoziția unei țări (sau a unei bănci centrale) care trebuie să facă față unei dificultăți temporare de balanță de plăți. *Bancă de credit ipotecar* v. bancă. *Carte de credit* v. carte. *Deschidere a unui credit* sau *deschidere de credite* v. deschidere. *Scrisoare de credit* v. scrisoare. *Titlu de credit* v. titlu. ◇ Expr. *Pe credit* = pe datorie. *A da pe credit* = a vinde fără a primi banii imediat (cu plata temporar amînată). *A deschide* (cuiva) *un credit* = a pune la dispoziția cuiva, cu respectarea formelor legale, un credit în limitele și în condițiile stabilite de mai înainte. *A face* (cuiva) *un credit* = *a)* a vinde (cuiva) marfă pe datorie; *b)* a acorda încredere cuiva, a aștepta cu încredere comportarea bună a cuiva. *A avea credit* sau *a se bucura de credit de la cineva* = a prezenta încredere. *A acorda credit cuiva* = a avea încredere în cineva. *A-și pierde creditul* = a nu mai beneficia de încredere din partea cuiva. ◆ Creanța creditorului; datoria celui creditat. ◆ Concr. Sumă de bani care reprezintă această datorie. *A luat un credit pe termen lung.* **2** Sferă a circulației bănești care cuprinde relațiile de credit. **3** (*în opoz. cu „debit”*) Coloana din partea dreaptă a unui cont, în care se înscriu toate intrările, sumele avansate, reducerile de activ sau sporurile de pasiv. **4** Fig. Încredere, considerație (1), stimă, autoritate de care se bucură cineva. *Creditul unor principii a căror origine n-o cunoaștem* (EMIN.). • pl. *-e, -uri.* /<fr. ***credit***, germ. ***Kredit***, lat. ***crēdĭtum, -i*** <*credere* „a crede”.

creditá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică persoane fizice sau juridice*) A acorda un credit. ◆ A vinde pe credit. **2** A face o înregistrare în creditul unui cont. **3** Fig. A arăta cuiva considerație, stimă. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***créditer***, lat. ***creditare***, germ. ***kreditieren***.

creditábil, -ă *adj.* (*despre persoane fizice sau juridice*) Care poate fi creditat. • pl. *-i, -e.* /***credita*** + *-bil.*

creditáre *s.f.* (*econ.*) Acțiunea de *a credita* și rezultatul ei. ◇ *Creditarea taxelor vamale* = amînarea efectuării plății taxelor vamale cu condiția prezentării de garanții și a plății unor dobînzi aferente. ◆ Fig. Acordare de încredere cuiva. • pl. *-ări.* /v. ***credita***.

creditát, -ă *adj.* (*econ.*) Care a primit un credit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***credita***.

creditívă *s.f.* (*inv.*) Scrisoare de acreditare. • pl. *-e.* /cf. germ. *Akkreditiv*.

creditór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (*econ.*) **1** *adj.* (*despre persoane fizice sau juridice*) Care a creditat pe cineva. ◆ (*despre solduri ale unor conturi*) La care creditul depășește debitul. **2** *adj., s.m., s.f.* (Sumă, cont, sold) care arată care este creditul cuiva. **3** *s.m., s.f.* Titular al unui drept de creanță; persoană sau instituție care a acordat cuiva un credit. *Zgîrcit nu sînt, aceasta creditorii mei o spun* (EMIN.). • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***créditeur***, it. ***creditore***, germ. ***Kreditor***.

crédo *s.m. invar.* **1** (*bis.*) Parte a liturghiei catolice în care se formulează simbolul credinței. **2** (*bis.; la catolici*) Formulare a simbolului apostolic al credinței; crez. **3** Fig. Concepția estetică a unui artist. *Scriitorul are un credo pe care arată că îl respectă.* • /<lat. ***credo***.

credúl, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care crede prea ușor ceva, fără a cerceta mai de aproape; care se încrede ușor în cineva; care dă dovadă de naivitate; naiv. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***crédule***, lat. ***crēdŭlus, -a, -um***.

credulitáte *s.f.* Însușirea de a fi credul; tendința de a crede orice cu ușurință, fără a cerceta mai de aproape. • /<fr. ***crédulité***, lat. ***crēdŭlĭtas, -atis***.

creek [krik] *s.n.* (*geogr.*) Curs de apă temporar în deșerturile sărate din Australia și din America de Sud. • pl. *-uri.* /<engl. ***creek***.

creep [krip] *s.n.* (*geol.*) Deplasare lentă și individuală a particulelor care alcătuiesc scoarța de dezagregare a unui versant către partea inferioară a acestuia. • pl. *-uri.* /<engl. ***creep***.

créier *s.m., s.n.* **1** *s.m.* (*anat.*) Partea cea mai importantă a sistemului nervos central al vertebratelor, situată în regiunea anterioară a encefalului, care este formată din trunchiul cerebral, creierul mic și emisferele cerebrale, mai dezvoltate la om decît la animale, și care reprezintă sediul activității psihice, motorii, senzitive și senzoriale; encefalul în totalitatea sa. *Vestejiți fără de vreme, dar cu creieri de copil* (EMIN.). ◇ *Creierul mic* = cerebel. *Creierul mare* = parte a creierului care este situată în regiunea anterioară și superioară a creierului. ◇ Expr. *A-i plesni creierii* (*în cap*) = a avea o durere de cap foarte mare. *A(-și) zbura creierii* = a se sinucide prin împușcare în cap; a(-și) trage un glonț în cap. *Prințul nu mai avea mult pînă să-și zboare creierii sau să arunce pistolul* (TUD.). *A i* (*se*) *slei creierii* (cuiva) v. slei. *A-i vîjîi cuiva creierul* v. vîjîi. ◆ Sediu al facultăților intelectuale și raționale, al conștiinței la om. ◇ Expr. *Creier de găină* (sau *de pasăre, de furnică* etc.) = om cu puțină judecată sau lipsit de inteligență. *Bolnav la creier* = om prost sau nebun. *A acționa fără creier* = a avea o comportare care dovedește lipsa de inteligență. *A-i aprinde* (sau *a-i înfierbînta*) *cuiva creierii* = a provoca cuiva gîndirea, imaginația, fantezia. *A i se îmbîcsi creierul* sau *a avea fum* (*ori mucegai*) *în creier* = *a)* a nu mai fi capabil de a gîndi lucid, clar; *b)* a fi beat. *A nu avea creierii acasă* = a fi foarte distrat. *A avea creierul în nădragi* = a-și pierde mintea din dragoste; a da prioritate problemelor erotice. *A-și frămînta creierul* ori (*glum.*) *a-și pune creierul pe moațe* = a se gîndi intens la ceva; a medita, a studia cu mare atenție. *Și-mi storceam creierul ca să fac și eu reflecțiile cele mai inteligente* (HOL.). *A-și ascuți creierul* = a găsi expediente, a-și ascuți mintea. *A i se aprinde* (cuiva) *creierii* (*în cap*) v. aprinde. *Cap de crap, creier de iepure* v. crap. *A avea ceață în creieri* v. ceață. *A i se prăji* (*cuiva*) *creierii* (*în cap*) v. prăji. *A-i sfîrîi* (*cuiva*) *creierii* (*în cap*) v. sfîrîi. *A-și slei creierii* v. slei. *A-și stoarce creierii* (sau *creierul*) v. stoarce. *A-i trece* (cuiva ceva) *prin creieri* v. trece. *A(-i) țiui* (*cuiva*) *în creieri* sau *a-i țiui* (*cuiva*) *creierii* v. țiui. ◆ Encefalul animalelor sacrificate pentru consum alimentar. *Creier de porc pane.* **2** *s.m.* Fig. Minte, inteligență, judecată. *O lume întreagă de închipuiri umoristice îi umpleau creierii* (EMIN.). ◇ Expr. *A-și pune creierii la contribuție* = a-și folosi inteligența pentru a rezolva ceva. *A gîndi cu propriul creier* = a avea o gîndire independentă, lucidă. **3** *s.n.* Persoana însăși, cu referire la firea, caracterul, geniul ei. *Am fost un creier bolnav ș-o inimă de rînd* (EMIN.). ◆ Persoană care dovedește o mare inteligență, care reprezintă o capacitate în domeniul științei, tehnicii sau în alte sectoare de studiu sau de activitate. *Față de restul grupului, el este un creier.* ◇ Expr. *Un mare creier* = un om deosebit de inteligent. *Exodul* (sau *fuga*) *creierelor* = plecarea oamenilor de știință din Europa sau din țările în curs de dezvoltare în țări mai industrializate, în special în SUA. *Creier electronic* = denumire dată calculatoarelor electronice. Δ Expr. *A avea un creier electronic* = a fi dotat cu o mare capacitate intelectuală, mai ales de memorare. ◆ Persoană, grupare, instituție etc. care inițiază, organizează, conduce o acțiune, o activitate etc. *Doar ciția au fost creierul afacerii.* **4** *s.m. Creierul* (sau *creierii*) *munților* (sau *muntelui*) = locurile cele mai înalte și mai greu accesibile ale munților. *Stăm așa, în satul ăla bătut de Dumnezeu, în creierii munților* (CA. PETR.). *Creierii codrilor* = mijlocul codrilor; cea mai ascunsă parte a unui codru. • pl. *m. -i, n. -e.* și (*inv.*) *criér, críere s.m.* /lat. ***cĕrĕbrum, -i***.

creieráș *s.m.* Creierul mic; cerebel. ◆ Gener. Creier. • pl. *-i.* /***creier*** + *-aș.*

creiología *s.f.* Știință interdisciplinară care se ocupă cu clasificarea și evoluția necesităților umane. • g.-d. *-iei.* /cf. gr. *χρεία* „necesitate”.

creión *s.n.* **1** Ustensilă pentru scris sau desenat, formată dintr-un bastonaș (de lemn) avînd la mijloc o mină de grafit sau din alt material. ◇ *Creion chimic* v. chimic. *Creion copier* v. copier. ◆ Bețișor făcut din argilă combinată cu diferite substanțe, cu care se poate desena în diferite culori. ◆ Fig. Mod de a scrie, de a compune; ușurință de a scrie, de a compune ceva. *Ziaristul are un creion inspirat.* **2** (*a. plast.*) Tehnică în care se folosește această ustensilă. ◆ Desen, schiță a unui desen executate în această tehnică; eboșă. **3** Ustensilă cosmetică sau farmaceutică folosită la machiaj, la diferite tratamente etc. **4** (*inform.*) *Creion luminos* = dispozitiv electronic pentru introducerea datelor și informațiilor în minicalculatoare. • pl. *-oane.* și (*inv.*) *crăión s.n.* /<fr. ***crayon***.

creioná *vb. I. tr.* **1** (*a. plast.; compl. indică desene*) A executa (sumar) cu creionul, indicînd numai trăsăturile generale ale modelului; a schița. **2** Fig. (*compl. indică portrete, caractere, personaje etc.*) A schița, a contura în cîteva trăsături într-o operă literară. *Eroul romanului a fost creionat sugestiv.* • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***crayonner***.

creionáj *s.n.* Creionare. ◆ Desen făcut cu creionul (1). • pl. *-e.* /<fr. ***crayonnage***.

creionáre *s.f.* Acțiunea de *a creiona* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***creiona***.

creionáș *s.n.* Dim. al lui *creion.* • pl. *-e.* /***creion*** + *-aș.*

creionát, -ă *adj.* Care a fost schițat, conturat (cu creionul). • pl. *-ți, -te.* /v. ***creiona***.

creioníst, -ă *s.m., s.f.* Desenator în creion. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***crayonniste***.

creițár *s.m.* Monedă mică de argint (mai tîrziu de aramă), care a circulat pînă la sfîrșitul sec. 19 în S Germaniei, în Austro-Ungaria, precum și în Transilvania și Bucovina, în timpul stăpînirii austriece, valorînd a suta parte dintr-un fiorin; (*reg.*) crivac[2]. ◆ Ext. Ban de valoare neînsemnată. • pl. *-i.* și *crăițár s.m.* /<germ. ***Kreuzer***, magh. ***krajcár***.

creiță *s.f.* v. crăiță.

crem *adj.invar., s.n.* (De) culoare alb-gălbui; (de) culoarea untului. • /<fr. ***crème***.

cremaliéră *s.f.* **1** (*mec.*) (Organ de mașină, în formă de) bară dințată dreaptă care se angrenează cu o roată dințată cilindrică și care este folosită la unele mașini-unelte pentru transformarea mișcării de rotație în mișcare de translație și invers. **2** (*constr.*) Traseu de tranșee și șanțuri de comunicație, avînd forma unor trepte foarte largi. • sil. *-li-e-.* pl. *-e.* /<fr. ***crémaillère***.

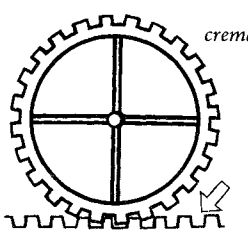

cremalieră (1)

crematofobíe *s.f.* (*psih.*) Frică patologică de bani. • g.-d. *-iei.* /cf. gr. *χρῆμα, -ατος* „bunuri; bani”, *φόβος* „teamă”.

crematóriu, -ie *s.n., adj.* **1** *s.n.* Clădire amenajată cu instalații speciale, destinată incinerării cadavrelor. ◆ Instalație specială pentru incinerarea cadavrelor. ◆ Cuptor pentru ars gunoaiele. **2** *adj.* Care servește la ardere, la incinerare. • pl. *-ii.* /<fr. ***crématoire***, ***crématorium***.

cremațiúne *s.f.* Ardere, prefacere în cenușă, incinerare. • pl. *-i.* /<fr. ***crémation***, lat. ***crēmātĭo, -onis*** <*cremare* „a arde”.

crémă *s.f.* **1** Produs în formă de pastă, obținut prin emulsionarea unor grăsimi, gume etc. cu apă, uleiuri eterice și ingrediente (prin saponificare sau prin amestecare la cald), care este utilizat în tehnică, în cosmetică sau în medicină. ◇ *Cremă de ghete* = preparat asemănător cu o alifie, pentru uns și lustruit încălțămintea din piele. *Cremă hidratantă* v. hidratant. **2** Preparat culinar, avînd consistența unei paste, obținut din unt, lapte, zahăr, ouă, cu adaos de cacao, ciocolată, vanilie, suc de fructe etc., care se servește ca desert sau ca ingredient la unele prăjituri. ◆ (*cu determ. care indică felul, calitatea etc.*) Lichior fin. **3** Fig. Ceea ce este bun, de frunte, de calitate superioară, foarte folositor. *Crema intelectualității.* • pl. *-e.* /<fr. ***crème***.

cremenăl[1] *s.n.* v. criminal[1].

cremenál[2]**, -ă** *adj., s.m., s.f.* v. criminal[2].

cremenalión *s.n.* v. criminalion.

cremenár, -ă *adj., s.m., s.f.* v. criminal[2].

crémene *s.f.* **1** (*geol.*) Rocă sedimentară silicioasă, alcătuită din calcedonie, opal și cuarț, care are proprietatea de a produce scîntei prin lovire cu obiecte de oțel. ◇ *Satul lui Cremene* v. sat. Δ Expr. *A mînca*

ca în tîrgul (sau *în satul*) *lui Cremene* v. mînca. *A fi* (sau *a rămîne*) *stîlp* (*de cremene*) v. stîlp. *Țara lui Cremene* v. țară. **2** Bucățică de cremene folosită la scăpărat cu amnarul sau, la armele vechi, la aprinderea prafului de pușcă, prin lovire de cocoș (înainte de inventarea capsei). ◇ Expr. *Cît ai da în cremene* = într-o clipă. • pl. *-i.* /<sl. veche **кремень**, bg. ***кремен***, srb. ***kremen***, rus. ***кремень***.

cremiéră *s.f.* Vas pentru servirea cremei (2) la masă. • sil. *-mi-e-*. pl. *-e.* /***cremă*** + *-ieră*.

cremniţér *s.m.* Monedă de aur ungurească emisă la Kremnitz. • pl. *-i.* /<germ. ***Kremnitzer***.

cremno- Elem. de compunere „prăpastie". • /<fr. ***crémno-***; cf. gr. *κρημνός*.

cremnofíte *s.f. pl.* (*biol.*) Vegetație care crește pe stîncile abrupte. • /<fr. ***cremnophyles***.

cremnofobíe *s.f.* (*psih.*) Teamă patologică de prăpăstii. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***cremnophobie***.

cremocărp *s.m.* (*bot.*) Fruct uscat, bilocular, care se desface în două achene; diachenă. • pl. *-i.* /<fr. ***crémocarpe***; cf. gr. *κρεμάννυμι* „a suspenda".

cremométru *s.n.* Instrument cu care se măsoară cantitatea de smîntînă sau de alte grăsimi care se găsesc în lapte. • pl. *-e.* /<fr. ***crémomètre***.

cremón *s.n.* Dispozitiv metalic, folosit pentru închiderea unei ferestre sau a unei uși, format din două vergele metalice dispuse în prelungire și acționate cu ajutorul unui mîner. • pl. *-oane.* și ***cremónă*** *s.f.* /<fr. ***crémone***.

cremónă *s.f.* v. cremon.

cremós, -oásă *adj.* **1** Care are consistență și aspect de cremă (1). *Unguentul pentru mecanisme este cremos.* **2** Care conține multă cremă (2). • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***crémeux***.

cremóză *s.f.* Bomboană de ciocolată cu cremă (2). • pl. *-e.* /<fr. ***crémeuse***.

crémșnit *s.n.* Prăjitură preparată din foi de aluat, coapte și pudrate cu zahăr, între care se pune cremă de vanilie. • pl. *-uri.* /<germ. ***Kremschnitte***.

crenát, -ă *adj.* (*despre frunze*) Care are marginile dințate. • pl. *-ți, -te.* /<it. ***crenato***, fr. ***créné***.

crenél *s.n.* **1** Fiecare dintre deschizăturile înguste făcute în partea superioară a unui zid de apărare, a unui castel sau a unei cetăți medievale, prin care se aruncau proiectilele asupra inamicului. **2** Deschizătură îngustă în parapetul unei tranșee, în pereții unei cazemate, ai unui adăpost prin care se execută trageri cu armament portativ sau se urmăresc mișcările inamicului. ◆ Deschizătură între două merloane alăturate ale zidului unei cetăți. **3** Ornament la partea superioară a unui dulap, în special în goticul german, care imită crenelurile unei fortificații. **4** (*econ.*) Sector de piață unde concurența este redusă. • pl. *-uri.* /<engl. ***crenel***; cf. fr. *créneau*.

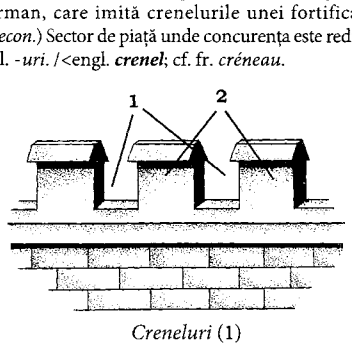

Creneluri (1)
1. Creneluri. *2.* Merloane.

crenelá *vb. I. tr.* A face, a construi creneluri (într-un zid). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***créneler***.

creneláj *s.n.* **1** Ansamblu defensiv format din creneluri și merloane. **2** Totalitatea zimților unei monede. • pl. *-e.* /<fr. ***crénelage***.

crenelăre *s.f.* Acțiunea de *a crenela* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***crenela***.

crenelát, -ă *adj.* (*despre ziduri, clădiri etc.*) Cu creneluri. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***crénelé***.

crenelúră *s.f.* Dantelă asemănătoare crenelurilor. • pl. *-i.* /<fr. ***crénelure***.

crengărăie *s.f.* Crengărie. • pl. *-ăi.* g.-d. *-iei.* /***creangă*** + *-ăraie*.

crengărie *s.f.* Desiș sau mulțime de crengi; crengăraie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***creangă*** + *-ărie*.

crengós, -oásă *adj.* Cu multe crengi; rămuros; crenguros. • pl. *-oși, -oase.* /***creangă*** + *-os*.

crenguí *vb. IV. tr.* (*compl. indică copaci*) A tăia crengile arborelui doborît. ◆ A curăța de crengile uscate. • prez.ind. *-iesc.* /***creangă*** + *-ui*.

crengulíță *s.f.* (*pop.*) Crenguță. • pl. *-e.* /***creangă*** + *-uliță*.

crengureá *s.f.* (*pop.*) Crenguță. • pl. *-ele.* /***creangă*** + *-urea*.

crengurós, -oásă *adj.* Crengos. • pl. *-oși, -oase.* /***creangă*** + *-uros*.

crengúță *s.f.* Dim. al lui *creangă*; (*pop.*) crenguliță, crengurea. • pl. *-e.* /***creangă*** + *-uță*.

creno- Elem. de compunere „izvor". • /<fr. ***créno-***; cf. gr. *κρήνη*.

crenobiologíe *s.f.* Ramură a biologiei care se ocupă cu studiul crenobiontelor. • sil. *-bi-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***crenobiologie***.

crenobiónte *s.n. pl.* (*biol.*) Organisme vegetale sau animale care trăiesc în apele izvoarelor. • sil. *-bi-on-*. /<fr. ***crénobiontes***.

crenofíl, -ă *adj.* (*biol.*; *despre organisme*) Care trăiește numai în apa izvoarelor. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***crénophile***.

crenologíe *s.f.* (*biol.*) Studiul apelor minerale terapeutice. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***crénologie***; cf. gr. *κρήνη* „izvor", *λόγος* „studiu".

crenoplanctón *s.n.* (*biol.*) Planctonul apelor de izvoare. • pl. *-oane.* /<fr. ***crenoplancton***.

crenoterapeút *s.m.* Medic specializat în crenoterapie. • pl. *-ți.* /<fr. ***crénothérapeute***.

crenoterapíe *s.f.* (*med.*) Ansamblu de metode terapeutice care utilizează apele minerale, termale etc. la locul lor de emergență, de obținere • g.-d. *-iei.* /<fr. ***crénothérapie***; cf. gr. *κρήνη* „izvor", *θεραπεία* „tratament".

crenoxén, -ă *adj.* (*biol.*; *despre organisme*) Care a ajuns întîmplător în biocenozele din apa de izvor. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***crénoxène***.

crénvurst *s.m.* (*ind. alim.*) Cîrnăcior subțire preparat din pastă de carne de vită și slănină, introdus în intestine de oaie sau în material plastic, legat în pereche sau în șir cu mai multe bucăți, care se consumă fiert, cu adaos de muștar, hrean, ketchup etc. • pl. *-ști.* /<germ. ***Krenwürstchen***.

crenvurștél *s.m.* Crenvurst (de dimensiuni mai mici decît cele obișnuite). • pl. *-ei.* /***crenvurst*** + *-el*.

creo- Elem. de compunere „carne". • /<fr. ***créo-***; cf. gr. *κρέας* „carne".

creodónță *s.f.* (*paleon.*; *la pl.*) Subordin fosil de mamifere primitive carnivore, cu dentiția puțin specializată, cu membrele masive, prevăzute cu gheare (*Creodontia*); (*și la sg.*) mamifer care face parte din acest subordin. • sil. *cre-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***créodontes***; cf. gr. *κρέας* „carne", *ὀδούς, -όντος* „dinte".

creofág, -ă *adj.* Carnivor. • sil. *cre-o-*. pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***créophage***.

creofagíe *s.f.* Obișnuință de a se hrăni cu carne. • sil. *cre-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***créophagie***; cf. gr. *κρέας* „carne", *φαγεῖν* „a mînca".

creofíl, -ă *adj.* Care trăiește avînd carnea ca aliment de bază. • sil. *cre-o-*. pl. *-i, -e.* /<gr. ***κρέας*** „carne", ***φιλέω*** „a iubi".

creól, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană născută în America Latină sau în coloniile intertropicale (în special în Antile și în Guyana), de rasă albă, urmașă a primilor coloniști spanioli, portughezi, englezi sau francezi. ◇ Ext. *Creol negru* = persoană de rasă neagră născută în America Latină sau în colonii. ◆ Ext. Persoană născută în America Latină sau în colonii din părinți de rase diferite. ◆ Persoană cu tenul arămiu. ◇ (*adj.*) *Un tînăr cu aspect creol.* ◆ (*iron.*) Rrom. **2** *adj.* Care aparține creolilor, care se referă la creoli. ◆ (*subst. f.*) Ansamblu de varietăți lingvistice formate în diferite părți ale lumii, în perioada expansiunii coloniale, comerciale, maritime, provenind din contactul spaniolei, portughezei, francezei, englezei cu un idiom indigen, care a devenit limba maternă a unei comunități lingvistice din Antile, Haiti, SUA etc. • sil. *cre-ol.* pl. *-i, -e.* /<fr ***créole***; cf. sp. *criollo*.

creolínă *s.f.* (*chim.*) Soluție formată din creozoli, hidrocarburi aromatice, hidroxid de sodiu și apă, de culoare brună, cu miros puternic și persistent, folosită în special ca dezinfectant. • sil. *cre-o-*. /<fr. ***créoline***.

creolizá *vb. I. tr.* (*lingv.*) A da un aspect creol unei limbi vernaculare. • sil. *cre-o-*. prez.ind. pers. 3 *-ează.* /<fr. ***créoliser***.

creozót *s.n.* (*chim.*) Lichid uleios, incolor sau gălbui, caustic, cu miros tare, obținut prin distilarea gudroanelor de lemn sau de cărbune, folosit în industrie (la impregnarea lemnului) și în medicină (ca expectorant în bronșitele cronice). • sil. *cre-o-*. și ***creuzót*** *s.n.* /<fr. ***créosote***; cf. gr. *κρέας* „carne", *σώζω* „a conserva".

creozotá *vb. I. tr.* (*chim.*; *compl. indică materiale lemnoase*) A impregna cu creozot pentru a-l face mai rezistent (la putrezire). • sil. *cre-o-*. prez.ind. *-ez.* /<fr. ***créosoter***.

creozotáre *s.f.* (*chim.*) Operație de impregnare a unor piese de lemn cu creozot, pentru a le mări rezistența (la putrezire). • sil. *cre-o-*. pl. *-ări.* /v. ***creozota***; cf. fr. *créosotage*.

crep[1] *s.n.* **1** Cauciuc natural translucid sau de culoare albă-gălbuie obținut prin coagularea latexului cu acid acetic sau cu acid formic, tras în plăci, care se folosește la confecționarea tălpilor pentru încălțăminte. **2** (Văl din) țesătură subțire, încrețită, din fire de mătase sau de lînă, suprarăsucite, care are firele de urzeală și de bătătură astfel încrucișate încît să se obțină un efect specific. ◇ Compus: *crep-satin* = țesătură care are o față mată și cealaltă lucioasă. ◆ Bucată dintr-o asemenea țesătură, de culoare neagră, care se poartă la braț, la rever etc. ca semn de doliu. • pl. *-uri.* /<fr. ***crêpe***.

crep[2] *s.n.* (*germ. reg.*) **1** Scară de deasupra ieslei. **2** Jgheab format dintr-un copac scobit, folosit la adăpatul vitelor. • pl. *-uri.* /<germ. ***Krippe***, săs. ***Krep***.

crepá *vb. I.* v. crăpa.

crepătúră *s.f.* v. crăpătură.

crepdeșín *s.n.* Crep[1] de mătase cu firul gros. • pl. *-uri.* și (*înv.*) ***crepdeșínă*** *s.f.* /<fr. ***crêpe de Chine***.

crepdeșínă *s.f.* v. crepdeșin.

crepemí *vb. IV. tr.* (*reg.*) A prinde, a strînge. • prez. ind. *-esc.* /<srb. ***krepiti*** „a întări".

crepídă *s.f.* (*în antic.*) Încălțăminte asemănătoare cu sandalele, purtată de greci și de romani. • pl. *-e.* /<fr. ***crépide***, lat. ***crĕpida***, ***-ae***; cf. gr. *κρηπίς*.

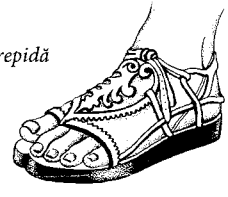

crepidă

crepidómă *s.f.* (*arhit.*) Baza mai înaltă decît nivelul solului, cu trepte pe care se înalță un templu antic grecesc, un edificiu. • pl. *-e.* /<gr. ***κρηπίδωμα*** <*κρηπίς* „fundament".

crepínă *s.f.* Cutie metalică perforată servind drept filtru la capătul unei conducte. • pl. *-e.* /<fr. ***crépine***.

crepitánt, -ă *adj.* (*fran.*) Care produce zgomote scurte și repetate; care pîrîie, care trosnește. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***crépitant***.

crepitáție *s.f.* (*med.*) Ansamblu de sunete asemănătoare celor produse de frecarea părului între degete sau de călcarea zăpezii proaspete, care se poate produce în diverse circumstanțe patologice (infiltrație gazoasă cuscutanată, fractură cu inducerea mișcării relative a fragmentelor osoase etc.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***crépitation***; cf. lat. *crepitare* „a scoate un zgomot, a pîrîi".

crepón *s.n.* Țesătură din fire răsucite în așa fel încît să se obțină bobițe în relief sau încrețituri neregulate. • pl. *-oane.* /<fr. ***crépon***.

creponá *vb. I. tr.* (*compl. indică țesături, hîrtie etc.*) A răsuci sau a încreți astfel încît să aibă aspectul asemănător creponului. • prez.ind. *-ez.* /***crepon*** + *-a*.

creponát, -ă *adj.* (*despre țesături, hîrtie etc.*) Al cărui aspect este asemănător creponului; care este încrețit sau cu model în relief. • pl. *-ți, -te.* /v. ***crepona***.

créposte *s.n.* (*înv., reg.*) Cetate, fortificație. • /etimol. nec.

creps *s.n.* (*înv.*) Joc cu zaruri (originar din Anglia). • pl. *-uri.* /<fr. ***creps***.

crepúscul *s.n.* **1** (*meteor.*) Lumină vizibilă înaintea răsăritului (zori) și după apusul soarelui (amurg),

datorită reflectării şi difuzării razelor solare de straturile superioare ale atmosferei. ◆ Restr. Sfîrşit de zi (cînd lumina soarelui care apune scade treptat); înserare. ◇ Poet. *Un crepuscul... murea jos de tot peste nisipuri* (GAL.). ◆ Lumină slabă; semiîntuneric. **2** Fig. Declin, decădere, sfîrşit. *Imperiul era la crepuscul.* • pl. *-e.* şi (*înv.*) *crepúscală s.f.* /<fr. ***crépuscule***, lat. ***crepúscŭlum, -i***.

crepusculá *vb. I. intr.* (*despre soare*) A se apropia de crepuscul (1). • prez.ind. pers. 3 *-ează*. /***crepuscul*** + *-a*.

crepuscular, -ă *adj., s.n. pl.* **1** *adj.* Care aparţine crepusculului, care se referă la crepuscul. *Lumina crepusculară a zilei ce murea* (D. ZAMF.). ◇ (*lit.*) *Poezie crepusculară* = curent poetic de tranziţie din literatura italiană de la începutul sec. 20, ale cărui trăsături specifice constau în intelectualism, în preferinţa pentru tonurile mijlocii, pentru vagul crepuscular al culorii, pentru banalitatea ostentativă şi prozaismul deliberat al expresiei. ◆ Care este slab luminat, abia vizibil. **2** *adj.* Fig. Care este incert, vag, nedefinit, misterios. *Zona crepusculară a sufletului.* ◇ (*subst. n.*) *Crepusculul l-a obsedat pe artist.* **3** *adj.* (*despre insecte, păsări, animale etc.*) Care îşi desfăşoară activitatea în timpul crepusculului. **4** *s.n. pl.* Organisme care zboară înainte de răsăritul sau după apusul soarelui. **5** *adj.* (*psih.*) *Stare crepusculară* = tulburare profundă a conştiinţei caracterizată prin alternarea reflectării senzoriale cu păstrarea automatismelor motorii. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***crépusculaire***, it. ***crepuscolare***.

crepúscul *s.f.* v. crepuscul.

crescător, -oáre *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care creşte, se dezvoltă. ◇ (*mat.; în opoz. cu „descrescător"; despre numere*) *Numerele crescătoare 1, 2, 3.* **2** *s.m., s.f.* (*adesea cu determ. care indică specificul, domeniul*) Persoană, întreprindere sau gospodărie care se ocupă cu creşterea animalelor. **3** *s.m., s.f.* (*înv.*) Persoană care se ocupă cu creşterea şi educarea copiilor; părinte (adoptiv). *El, ca crescătorul iubitului său Hippolit, ia parte... la soarta lui cea grozavă* (EMIN.). • pl. *-ori, -oare*. /***creşte*** + *-ător*.

crescătorie *s.f.* Loc special amenajat unde se cresc animale. *Crescătorie de peşti.* ◆ Spec. Fermă. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***crescător*** + *-ie*.

crescătúră *s.f.* **1** (*înv.*) Creştere. **2** Concr. Umflătură, tumoare. • pl. *-i*. /***creşte*** + *-tură*.

crescéndo *adv., s.n.* **1** *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăţi muzicale*) Crescînd, sporind progresiv în intensitate. ◇ Ext. *Mărimile infinite... merg... proporţional, crescendo, minuendo* (EMIN.). ◆ (*subst. n.*) (Parte dintr-o) compoziţie muzicală care se cîntă în acest tempo. **2** *s.n.* Creştere progresivă a intensităţii sunetelor produse de voce sau de instrumente muzicale. • /<it. ***crescendo***.

crescínd, -ă *adj.* Care este în creştere. • pl. *-zi, -de*. /v. ***creşte***.

crescút[1] *s.n.* Creştere, cultivare. • pl. *-uri*. /v. ***creşte***.

crescút[2], **-ă** *adj.* **1** (*despre aluaturi*) Care şi-a mărit volumul prin dospire. **2** (*despre fiinţe*) Ajuns la un oarecare stadiu de maturizare. ◆ (*despre copii*) Maturizat. **3** (*despre unele legume*) Care a dat, în timpul conservării, lujeri, muguri. *Ceapă crescută.* • pl. *-ţi, -te*. /v. ***creşte***.

cresón *s.m.* (*bot.*) **1** Plantă erbacee leguminoasă anuală, din familia cruciferelor, originară din S Europei, cu florile albe, mici, cultivată pentru frunzele ei comestibile, întrebuinţate ca salată sau condiment (*Lepidium sativum*); hreniţă. **2** Năsturel (*Nasturtium officinale*). • pl. *-oane*. /<fr. ***cresson***.

crestá *vb. I.* **1** *tr.* A face tăieturi pe o suprafaţă sau pe marginea unui obiect. ◆ A efectua crestături prin aşchiere, tăiere, deformare plastică etc. ◆ A tăia în ceva făcînd colţi, dinţi. *A crestat pînza pe margini.* ◆ A însemna ceva printr-o tăietură. ◇ Expr. *A cresta pe răboj* = *a*) a face o tăietură pe răboj spre a ţine o socoteală; *b*) fig. a-şi nota, a-şi memora ceva. ◆ (*în trecut, în Ţările Rom.; compl. indică nasul unei persoane*) A aplica pedeapsa rinotezei (pentru trădare). *Călăul i-a crestat boierului nasul.* **2** *tr., refl.* (*pop.*) A (se) tăia, a (se) răni uşor (cu cuţitul). **3** *tr.* A scobi. • prez.ind. *-ez*. /***creastă*** + *-a*.

crestáre *s.f.* Acţiunea de *a* (*se*) *cresta* şi rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***cresta***.

crestát[1] *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *cresta*. • /v. ***cresta***.

crestát[2], **-ă** *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care are crestături, tăieturi (pe suprafaţa sau) pe marginea sa. *Frunze cu marginea crestată.* **2** *adj.* Care este tăiat în formă de creastă de cocoş. *Slănină crestată.* **3** *adj.* (*despre obiecte sau despre suprafaţa unor obiecte*) A cărei netezime sau culoare este întreruptă. *Mucul negru şi crestat* (EMIN.). **4** *adj.* (*despre carne*) În care s-au făcut mai multe tăieturi pentru a se frige mai uşor, pentru a fi împănată etc. ◆ Fig. (*glum.; despre oameni*) Care este rănit uşor (cu cuţitul). **5** *adj.* (*despre lemn*) Încrestat în scopuri decorative. ◆ (*în trecut*) Însemnat pe răboj pentru a se ţine socoteala. **6** *adj.* (*despre ţărmuri, coaste*) Cu părţi neregulate care înaintează în apă. **7** *s.m.* Colac mare din făină de grîu, în formă de cruce, cu împletituri şi crestături, folosit la înmormîntări, parastase etc. **8** *s.m., s.f. art.* (*glum.*) Cocoş sau găină. *Ţi-oi da eu ţie de cheltuială, măi crestatule* (CR.). • pl. *-ţi, -te*. /v. ***cresta***.

crestătúră *s.f.* **1** Şanţ de adîncime mică, cu profil triunghiular, trapezoidal, semicircular etc., efectuat pe suprafaţa unui obiect. *Masa avea mai multe crestături de cuţit.* **2** Semn făcut prin tăiere. *Şi-mi arătă în faţa urechii o crestătură* (CA. PETR.). ◆ Semn făcut pe urechile oilor pentru a fi recunoscute de proprietari. **3** (*la pl.*) Procedeu al artei populare de ornamentare a lemnului prin cioplire, scrijelire sau crestare, folosit la elemente arhitectonice, la piese de mobilier, la unelte şi obiecte de uz casnic. **4** Făgaş, văgăună. *La culme rupturile în crestături şi vîrfuri ascuţite* (EMIN.). • pl. *-i*. /***cresta*** + *-tură*.

crestáţă *s.f.* (*bot.*) **1** Tîlhărea (*Lactuca sagittata*). **2** Salata-iepurelui (*Prenanthes purpurea*). • pl. *-ele*. /***crestat*** + *-ea*.

crestéz *s.n.* (*reg.*) **1** Crestătură. **2** Partea de la pridvor umplută cu scînduri. • pl. *-e*. /de la ***cresta***.

cresto- Elem. de compunere „util". • /<fr. ***chresto-***; cf. gr. *χρηστός*.

crestomatíe *s.f.* v. crestomaţie.

crestomaţíe *s.f.* Culegere de texte reprezentative pentru valoarea lor artistică, filologică, istorică, documentară etc. din autorii clasici ai uneia sau ai mai multor literaturi, destinată în special învăţămîntului. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. şi *crestomatíe s.f.* /<fr. ***chrestomathie***; cf. gr. *χρηστομάθεια* <*χρηστός* „bun, folositor", *μανθάνω* „a învăţa".

crestós, -oásă *adj.* (*despre păsări*) Care are creastă (mare). • pl. *-oşi, -oase*. /***creastă*** + *-os*.

crestoscopíe *s.f.* Metodă de examinare microscopică a traseului marginilor unei creste papilare în scopul descoperirii formelor particulare identificatoare, folosită în criminalistică. • g.-d. *-iei*. /***creastă*** + *-scopie*.

crésus *s.m.* Om foarte bogat. • pl. *-şi*. /<fr. ***crésus***; cf. nm. pr. *Cresus*, rege antic al Lydiei, celebru pentru bogăţiile sale.

créşă *s.f.* **1** Instituţie pentru îngrijirea copiilor pînă la trei ani timp de cîteva ore sau de cîteva zile pe săptămînă (pe timpul cît părinţii sînt la serviciu). ◆ Clădire în care se află această instituţie. ◆ Personalul aferent acestei instituţii. ◇ *Creşă-grădiniţă* = instituţie care funcţionează ca creşă şi ca grădiniţă. **2** (*zootehn.*) Adăpost special amenajat pentru creşterea tineretului animal. • pl. *-e*. /<fr. ***crèche***.

créşte *vb. III.* **1** *intr.* (*despre oameni, animale şi plante sau despre părţi ale lor*) A deveni mai mare în mod progresiv, ca rezultat al proceselor vitale din organism; a se dezvolta, a-şi spori dimensiunile. *Băietul A crescut cum l-a menitu-l* (EMIN.). ◇ Zic. *Buruiana rea creşte şi în drum* = lucrurile rele se înmulţesc mai uşor. *Pe cărarea bătută nu creşte iarba* = ceea ce este uzat nu mai dă rezultate bune. *Dacă mintea ar creşte pe toate cărările, ar paşte-o şi măgarii.* ◇ Expr. *A creşte văzînd cu ochii* sau *a creşte ca din apă, a creşte dunăre* = a creşte neobişnuit de repede. *Purcelul începu a se înfiripa şi a creşte văzînd cu ochii* (CR.). *Creşte iarba sub el* v. iarbă. *A creşte în ochii cuiva* v. ochi. *A creşte revărsat* v. revărsat. ◆ Restr. (*tr.*) A vegeta, a trăi într-un anumit loc. *Împărat slăvit e codrul Neamuri mii îi cresc sub poale* (EMIN.). ◇ Expr. *A creşte împrejur* v. împrejur. ◇ Ext. *Instituţiile cresc ca plantele* (EMIN.). ◇ Fig. *Într-a nopţilor grădine stele cresc în loc de flori* (EMIN.). ◆ (*despre organe ale oamenilor, animalelor, despre părţi ale plantelor*) A apărea. *I-au crescut primele fire în barbă. Îi cresc dinţii.* ◇ Expr. *Unde dă mama, (carnea) creşte* v. mamă. *A-i creşte urechile cuiva* v. ureche. **2** *intr.* (*despre copii*) A deveni adult. *Fata mea a crescut, în curînd termină facultatea.* ◆ (*cu determ. circ. de loc*) A trăi primii ani din viaţă (copilăria şi adolescenţa) într-un loc. *El a crescut la ţară.* ◇ (*cu determ. care indică modul, calitatea*) *A crescut în bogăţie.* ◇ Expr. *A creşte în vată* = a avea o copilărie îmbelşugată, lipsită de griji. *Să creşti mare!*, formulă de salut sau de mulţumire, adresată de obicei unui copil. *Crescut în mătase* v. mătase. *A fi crescut în seul său* v. seu. ◆ A fi instruit. *A crescut în casa bunicilor săi care erau muzicieni.* ◆ (*intr., tr.*) A îngriji sau a fi îngrijit, a educa sau a fi educat. *Mă mărit să pot cu tine a trăi... Şi să-mi cresc copilul bine* (EMIN.). ◇ Expr. *A fi bine crescut* = a avea o educaţie îngrijită. *Era... prevăzător... bine crescut... şi rezervat* (IORGA). *A fi prost crescut* = a avea o educaţie necorespunzătoare. *Pe cînd cu Amza..., lumea ar fi vorbit-o că era prost crescut* (E. BAR.). *A creşte* (*pe cineva*) *cu miez de nucă* v. miez. *A creşte în* (ori *pe*) *puf* sau *în perini de puf* v. puf. *A creşte de suflet pe cineva* v. suflet. *A creşte pe la uşi străine* v. uşă. **3** *tr.* (*compl. indică animale sau păsări*) A prăsi, a înmulţi, a îngriji. *Cu ce s-ocupă ei, Or fi crescînd căţei* (EMIN.). ◇ Expr. *A creşte şarpele în* (sau *la*) *sîn* v. sîn. ◆ (*compl. indică plante*) A cultiva (I 2). *Un florar care creşte numai trandafiri.* **4** *intr.* (*despre anumite părţi ale corpului*) A se reface, a se regenera. *Părul i-a crescut din nou.* ◇ Expr. *A creşte la loc* v. loc. *A-i creşte cuiva nasul cel tăiat* v. nas. ◆ A se ivi, a lua naştere. *Porni Luceafărul. Creşteau În cer a lui aripe* (EMIN.). ◇ Expr. *A-i creşte cuiva aripi* = a se simţi fericit; a se simţi încurajat, sprijinit. ◇ Expr. *Cînd va* (sau *mi-o*) *creşte păr în palmă* v. palmă. *Cînd* (*i-*)*o creşte iarba-n barbă* v. iarbă. **5** *intr.* (*cu un compl. introdus prin prep. „în"*) A se modifica în ceea ce priveşte calitatea, aspectul etc. ◇ (*despre oameni*) *El a mai crescut de astă-vară.* ◆ (*despre aluaturi*) A se umfla, a se ridica prin dospire. ◆ Fig. (*despre oameni*) A avansa, a se perfecţiona, a progresa (ridicîndu-şi nivelul ştiinţific, profesional, cultural etc.); a evolua. *În ultimul timp a crescut în domeniul său.* **6** *intr.* A se mări, a spori, a se extinde, a se amplifica: *a*) ca număr: *Numărul participanţilor a crescut mult*; *b*) ca volum: *Prin îngheţare, apa creşte în volum*; *c*) ca forţă, însuşiri fizice sau psihice: *Cu puterile îi crescu şi îndrăzneala* (EMIN.). ◇ Expr. *Unde-i unul nu-i putere, unde-s doi puterea creşte* v. putere; *d*) ca viteză: *Viteza de deplasare a crescut*; *e*) ca intensitate: *Din pămînt şi de sub mare, s-aud sunete ce cresc* (EMIN.); *f*) ca durată: *Iar timpul creşte-n urma mea... mă-ntunec!* (EMIN.); *g*) ca greutate: *În ultimele zile copilul a crescut cu trei sute de grame*; *h*) ca mărime: *Prin lupă literele au crescut, astfel că au putut fi citite.* ◇ Expr. *A-i creşte* (cuiva) *sufletul*, se spune cînd cineva simte o bucurie, o mulţumire deosebită. *A creşte carnea pe cineva* v. carne. *A-i creşte cuiva inima* (*în piept*) sau *a creşte inima din cineva* v. inimă. *A-i creşte* (*cuiva*) *inima de-o şchioapă* v. şchiop; *i*) ca valoare: *A crescut mult ca om.* ◆ (*intr.; despre ape*) A-şi mări volumul, a se umfla. **7** *intr.* Ext. (*despre corpuri în mişcare*) A se vedea din ce în ce mai mare (pe măsură ce se apropie). *Din depărtări Văzutu-s-a crescînd în zări Rădvan cu mire* (COŞB.). **8** *tr., intr.* A (se) majora, a (se) urca. *I-a crescut leafa cu o sumă considerabilă.* ◆ (*intr.*) A rezulta un surplus. *Contul în bancă i-a crescut din dobîndă.* ◆ A evolua în bine, a (se) dezvolta. *A crescut nivelul de trai.* **9** *intr.* (*muz.; despre note*) A avea o intonaţie mai înaltă decît cea care ar trebui să fie. ◇ (*despre executanţi*) *Violonistul a crescut sunetul cu o jumătate de ton.* ◇ Ext. (*tr.*) *Tonul fundamental e terenul anumit din care cresc şi se ridică diferitele modulaţiuni ale tonului* (EMIN.). • prez.ind. *cresc*; perf. smp. *crescúi*, part. *crescút*. /lat. ***crescĕre***.

créştere *s.f.* Acţiunea de *a creşte* şi rezultatul ei. **1** Dezvoltare, mărire treptată. *Populaţia rurală e-n continuă creştere* (EMIN.). ◇ Fig. *Învăţarea de cunoştinţe fără să fi îngrijit deloc pentru creşterea inimii şi caracterului* (EMIN.). ◇ *Creştere exponenţială* v. exponenţial. ◆ Fig. Evoluţie, ridicare a nivelului intelectual, a calificării profesionale, a calităţii etc.; formare de cadre noi. **2** Sporire, mărire a numărului, volumului, intensităţii, duratei etc. unui lucru, unui fenomen etc. *Creşterea peste măsură a importului asupra exportului* (EMIN.). ◇ *Creştere în burtă* = îngrăşare. ◆ Spec. Sporire a volumului de apă; ridicarea nivelului unei ape, inundaţie. *A repara*

stricăciunile aduse de creşterea Bahluiului (EMIN.). ◆ Mărire a duratei nopţii, a zilei, a timpului etc. ◆ Intensificare a unei stări sufleteşti, a unor suferinţe, dureri. *O nemulţumire a cărei necontenită creştere o poate vedea de ani încoace* (EMIN.). ◆ Întindere pe o arie mai mare a unor boli, epidemii etc. **3** Prăsire, înmulţire. *Ne vorbeşte pre larg despre creşterea şi îngrăşarea acestui soi de păsări* (ODOB.). <> *Creşterea animalelor* = ramură a agriculturii care are ca obiect înmulţirea şi creşterea animalelor şi păsărilor, a viermilor-de-mătase, a peştilor şi stupăritului. *Baterii de creştere* v. baterie. ◆ Cultivare a legumelor, a pomilor etc. *Se ocupă cu creşterea viţei-de-vie.* **4** Educare, educaţie; îngrijire a unui copil. *Instrucţia privată... garantează creşterea mai bună a copiilor* (EMIN.). <> Loc.adj. *Fără* (sau *lipsit de*) *creştere* = prost crescut, needucat. <> Expr. *Bună creştere* = educaţie aleasă. *Iubirea de adevăr, buna creştere şi limbajul ales* (EMIN.). **5** (*econ.*) *Creştere economică* = creştere a nivelului real al produsului naţional net. • pl. *-i.* /v. ***creşte***.

créştet *s.n.* **1** (*adesea întărit prin „capului”*) Vîrful capului. *Se repezi cu furie, izbindu-se cu creştetul capului de perete* (EMIN.). <> Loc.adv. *Din* (sau *de la*) *creştet pînă în tălpi* (sau *în talpă*) sau *din tălpi* (ori *din talpă*) *pînă în* (sau *la*) *creştet* (sau *creştetul capului*) = de sus pînă jos, de jos pînă sus, peste (sau *în*) tot trupul; în întregime. *Ne-a uns pe tot trupul din creştet pînă în tălpi şi apoi ne-a culcat pe cuptor la căldură.* (CR.) *Chintesenţă de mizerii de la creştet pînă-n talpă* (EMIN.). ◆ Părul (din vîrful) capului. *Arătîndu-mi şuviţe de păr auriu din creştet* (CA. PETR.). ◆ Căpătîi. *Cînd voi muri, iubito, la creştet să nu-mi plîngi* (EMIN.). ◆ Ext. Cap[1] (I 1). *Înclină din creştet De-un mut amar cuprins* (EMIN.). <> Expr. *A bate* (*cuiva*) *căciula-n creştet* = a pune cu sila (cuiva) căciula pe cap. <> Fig. *Aceasta a fost pentru a abate de pe creştetul ţării un mare pericol* (EMIN.). **2** Fig. Persoană (cu funcţii de conducere). *Darea în judecată... nu se putea opri asupra unui singur creştet* (EMIN.). **3** Vîrf, culme (1), pisc, înălţime. *S-a oprit pe creştetul colinei* (TOPÎR.). <> Poet. *Soarele apune Voind creştetele nalte ale ţării să-ncunune* (EMIN.). <> Fig. *Călca din piatră în piatră, tot în creştetul pietrelor* (DELAVR.). • pl. *-e.* /***creşte*** + *-et*.

creştín, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* (*bis.*) Care aparţine creştinismului, care se referă la creştinism; care provine de la creştinism. *Curăţenie şi pietate adevărat creştină* (EMIN.). <> *Era creştină* = eră în care anii se calculează de la naşterea lui Iisus Hristos. *Democrat creştin* v. democrat. **2** *s.m., s.f.* (*bis.*) Adept al creştinismului; persoană care s-a botezat, crede şi mărturiseşte credinţa în Iisus Hristos. *Îi făgăduieşte sprijin şi ajutor din partea numeroşilor cruciaţi şi altor creştini evlavioşi* (EMIN.). **3** *s.m., s.f.* (*pop.; mai ales la m.*) Persoană, om, individ (cu frica lui Dumnezeu). *Ajungem la gura Bicazului. Acolo poposim la un creştin, om de treabă* (SADOV.). • pl. *-i, -e.* /lat. ***christianus, -a, -um***.

creştină *vb. I. tr., refl.* (*bis.*) A (se) face creştin (2); a (se) boteza în religia creştină. *Aceşti tătari se creştinaseră... în cursul timpului* (EMIN.). • prez. ind. *-ez.* şi *creştiní vb. IV.* /***creştin*** *+-a*.

creştinare *s.f.* (*bis.*) **1** Trecere la creştinism. *Arăta foarte multă asiduitate întru creştinarea dorită* (EMIN.). **2** Stropire cu agheasmă. **3** (*înv.*) Botezare. • pl. *-ări.* /v. ***creştina***.

creştináş *s.m.* Creştin (2) (tînăr). • pl. *-i.* /***creştin*** *+ -aş*.

creştinát[1] *s.n.* Creştinare. • /v. ***creştina***.

creştinát[2]**, -ă** *adj.* (*bis.*) **1** Care s-a făcut creştin (2). **2** Care s-a convertit la creştinism. **3** Botezat. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***creştina***.

creştinătate *s.f.* (*bis.*) **1** Totalitatea creştinilor (2); lumea creştină. *A apărat intactă creştinătatea faţă cu agresiunea mahomedană* (EMIN.). **2** Creştinism. *Întorc înapoi roata cea uriaşă a timpului... cu creştinătatea şi păgînătatea sa* (EMIN.). **3** Purtare creştinească. • /***creştin*** *+ -ătate*.

creştinésc, -eáscă *adj.* **1** (*bis.*) Care aparţine creştinismului sau creştinilor (2), care se referă la creştinism sau la creştini. *Crucea va avea... altă culoare cînd va însemna simbolul creştinesc* (EMIN.). **2** Ca de creştin (3); ext. cumsecade, bun la suflet. *Mă întovărăşii şi eu la această creştinească faptă* (M. I. CAR.). • pl. *-eşti.* /***creştin*** *+ -esc*.

creştinéşte *adv.* Ca un creştin (2), în felul creştinilor. *Se poartă creştineşte cu cei săraci.* • /***creştin*** *+ -eşte*.

creştiní *vb. IV.* v. creştina.

creştinísm *s.n.* (*relig.*) Religie care are la bază *Vechiul* şi *Noul Testament* şi credinţa în Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, şi în învăţătura lui; totalitatea dogmelor şi a practicilor proprii acestei religii. *Să convertească pe necreştinii la creştinism* (EMIN.). ◆ Totalitatea instituţiilor şi organizaţiilor corespunzătoare care unesc credincioşii în aceeaşi comunitate spirituală şi morală. • /***creştin*** *+ -ism*, după lat. *Christianismus, -i*, fr. *christianisme*.

cretacéu, -cée *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Cretacic. **2** *adj.* (*înv.*) Care se referă la perioada cretacică. **3** *adj.* (*despre plante*) Care creşte pe sol cretacic. **4** *adj.* (*despre roci*) De natura cretei (1); care este format din cretă (1). • pl. *-cei, -cee.* /<fr. ***crétacé***.

cretácic, -ă *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Ultima perioadă a mezozoicului, caracterizată prin depozite masive de calcar, care succedă jurasicului, şi în care s-au dezvoltat conifere, unele monocotiledonate şi dicotiledonate, precum şi o faună reprezentată prin foraminifere, echinide, lamelibranhiate, gastropode şi unele mamifere; cretaceu. **2** *adj.* Care aparţine cretacicului, specific cretacicului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din cretacic. • pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***Kretazisch***.

cretán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populaţia de bază a insulei Creta sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii insulei Creta. **2** Care aparţine insulei Creta sau cretanilor, care se referă la insula Creta sau la cretani; care este originar din insula Creta. • pl. *-i, -e.* /nm. pr. (insulă grecească în Marea Mediterană) ***Creta*** *+ -an*.

cretát, -ă *adj.* (*despre hîrtie, carton etc.*) Care are în structura sa un anumit model. <> *Hîrtie cretată* = hîrtie acoperită cu un strat de vopsea albă cu clei, folosită în poligrafie. *Carton cretat* = carton acoperit cu un strat de cretă. • pl. *-ţi, -te.* /<germ. ***Krei[papier]***.

crétă *s.f.* **1** (*mineral.*) Varietate de calcar natural (carbonat de calciu) poros, alb sau uşor colorat, formată prin acumularea cochiliilor şi resturilor unor animale sau plante marine foarte mici. **2** Obiect fabricat din această materie sau din altă compoziţie, folosit la scris (pe tablă). <> *Cretă furajeră* = nutreţ preparat din săruri minerale, cu aspect de făină, care se amestecă cu alte nutreţuri. • pl. *-e.* /<lat. ***crēta, -ae***.

crétic, -á *adj.* (*vers.*) *Ritm cretic* = ritm ternar, inversul amfibrahului, în care silaba de la mijloc este neaccentuată; amfimacru. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***crétique***, lat. ***creticus***.

cretín, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care suferă de cretinism. <> Compar. *A vorbit ca un cretin.* ◆ Ext. (Om) stupid, absurd. *Nu te credeam atît de cretin.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***crétin***.

cretinísm *s.n.* **1** (*med.*) Boală congenitală sau dobîndită în primii ani de copilărie, de natură endocrină, cauzată de o dezvoltare insuficientă a creierului, asociată cu insuficienţă tiroidiană, care se manifestă printr-un deficit intelectual important şi prin tulburări în dezvoltarea fizică. **2** Tîmpenie, idioţie, prostie. *Ai dat dovadă de un cretinism fără margini.* ◆ Ext. Faptă, vorbă care trădează prostie, idioţie, tîmpenie. *Ce ai spus este un cretinism.* • pl. *-e.* /<fr. ***crétinisme***.

cretinizá *vb. I. tr., refl.* (*fam.*) A deveni sau a face să devină cretin. ◆ Ext. A (se) prosti. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***crétiniser***.

cretinizáre *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *cretiniza*. • pl. *-ări.* /v. ***cretiniza***.

cretinizát, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care a devenit cretin. ◆ Ext. Care s-a prostit. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***cretiniza***.

cretinoíd, -ă *adj.* Care seamănă cu un cretin, dar la care afectarea intelectuală şi fizică este mai puţin marcată. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***crétinoïde***.

cretón *s.n.* Ţesătură imprimată plină, rezistentă şi deasă, fabricată mai ales din fire de in sau de cînepă folosită pentru huse de mobilă, draperii etc. • pl. *-oane.* /<fr. ***crétonne***; cf. nm. pr. *Creton*, localitate în Normandia.

cretós, -oásă *adj.* Care conţine cretă (1); cu aspect de cretă. • pl. *-oşi, -oase.* /***cretă*** *+ -os*.

creţ, creáţă *adj., subst.* **I** *adj.* **1** (*despre păr, blană, lînă etc.*) Care este răsucit în inele sau în spirală; cîrlionţat, buclat. *Părul galben, abia creţ Peste tîmple sta răzleţ* (EMIN.). ◆ (*despre fiinţe, haine de blană*) Care are părul sau firul ondulat. ◆ Analog. (*despre ape*) Cu valuri. ◆ (*despre valuri, nori etc.*) Care are o mişcare unduioasă a suprafeţei. *Izvoare... se legăn line şi fac valuri creţe* (EMIN.). **2** Cu ridicături şi adîncituri; cutat (1), încreţit. *Prin codrii lui, prin şesurile creţe* (EMIN.). ◆ (*mai ales despre obraz sau pielea obrazului*) Zbîrcit, ridat. *Are pielea creaţă şi uscată.* ◆ Care este îndoit în cute regulate, plisat. *Fustă creaţă.* **II** *subst.* **1** *s.m.* (*mai ales la pl.*) Păr creţ sau încreţit; buclă, cîrlionţ. *Părul său de aur în creţuri lungi se lasă* (ALECS.). **2** *s.m., s.n.* Încreţitură, îndoitură la o ţesătură sau la un obiect confecţionat; cută, fald. *Te mlădii cu mult farmec Între creţii-mbrăcămintii* (EMIN.). **3** *s.n.* Încreţitură a pielii; zbîrcitură, rid, cută. *Scrisă-i soarta mea în creţii Întristatei mele fruntı* (EMIN.). **4** *s.n.* Poet. Unduire a norilor, a suprafeţei unei ape etc. *O boabă e de spumă, un creţ de val* (EMIN.). **5** *s.f.* (*vit.*) Soi de viţă-de-vie cu strugurii verzi-gălbui sau albi, cu boabele rotunde, din care se obţin vinuri de masă. **6** *s.f.* (*bot.; reg.*) Nalbă (*Lavatera thuringiaca*). ◆ Izmă creaţă (*Mantha crispa*). • pl. *creţi, -eţe, n. -uri.* /etimol. nec.

creţár *s.m.* (*bot.; reg.*) Gorun (*Quercus petraea*). • pl. *-i.* /***creţ*** *+ -ar*.

creţésc *adj.* (*bot.*) *Măr creţesc* = varietate de mere autohtone, cu fructul mare, sferic, turtit, cu coaja verzuie sau gălbuie (cu dungi roşii), cu gust acrişor, plăcut şi cu aromă specifică. ◆ Fructul acestei varietăţi de măr. • pl. *-eşti.* /***creţ*** *+ -esc*.

creţişoáră *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee perenă, din familia rozaceelor, cu florile mici, verzi-gălbui, răspîndită în regiunile alpine şi montane (*Alchemilla vulgaris*). • pl. *-e.* /***creţ*** *+ -işoară*.

creţúşcă *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee perenă, meliferă şi medicinală, din familia rozaceelor, cu florile albe, dispuse în corimb, răspîndită în regiunea montană, folosită mai ales la prepararea unui ceai diuretic (*Filipendula ulmaria*). • pl. *-şte.* /***creţ*** *+ -uşcă*.

creuzét *s.n.* **1** Vas de dimensiuni diferite, fabricat dintr-un material rezistent la căldură (porţelan, şamotă, grafit, fontă, platină, cuarţ etc.), folosit mai ales în laborator pentru reacţii chimice la temperaturi înalte. **2** Recipient din material refractar, folosit în industrie, pentru operaţii de topire, de elaborare a metalelor, a aliajelor, a sticlei etc. la temperaturi ridicate. **3** Partea inferioară a cuptoarelor cu cuvă (în formă de oală) în care se adună produsele obţinute în procesul metalurgic. **4** Fig. Loc unde se amestecă diverse influenţe, lucruri etc. *America este creuzetul naţiunilor.* • sil. *cre-u-.* pl. *-e.* /<fr. ***creuset***.

creuzót *s.n.* v. creozot.

crevásă *s.f.* **1** (*geomorf.*) Despicătură adîncă într-un gheţar montan, rezultată din insuficienta plasticitate a gheţii cînd este supusă unei deformări extensive în mişcarea sa spre aval. **2** Plesnitură a pielii. • pl. *-e.* /<fr. ***crevasse***.

crevát *s.n.* v. crivat.

crevétă *s.f.* v. crevete.

crevéte *s.m.* (*zool.*) Mic crustaceu marin, comestibil, bun înotător (*Cragon vulgaris*). • pl. *-ţi.* şi *crevétă s.f.* /<fr. ***crevette***.

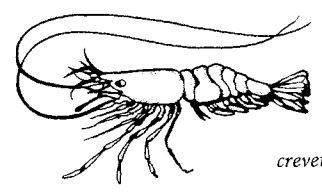

crevete

crevetiér *s.n.* (*mar.*) Navă special amenajată pentru pescuitul crevetelor. • sil. *-ti-er.* pl. *-e.* /<fr. ***crevettier***.

crez *s.n.* **1** (*bis.*) Înfăţişare sistematică şi mărturisire de credinţă a dogmei creştine stabilită la sinoadele de la Niceea (în anul 325) şi Constantinopol (în anul 381). **2** (*bis.; la ortodocşi*) Simbolul de credinţă niceo-constantinopolitan. **3** Totalitatea principiilor sau convingerilor cuiva (într-un anumit domeniu); concepţia despre viaţă a cuiva. *Şi-a arătat clar crezul său ca om de stat.* **4** Ansamblu de învăţături sau dogme fundamentale de credinţă. • pl. *-uri.* /de la ***crede***.

crezáre *s.f.* **1** Încredere. <> Expr. *A da crezare* (cuiva sau la ceva) = a se încrede în cineva sau în ceva, a crede pe cineva pe cuvînt. *A nu avea crezare* (*la cineva*)

= a nu se bucura de încrederea cuiva. *Ce speranță mai pot avea dacă nu mai am la tine crezare?* **2** (*înv.*) Credință. • pl. *-ări.* /v. ***crede***.

crezământ *s.n.* **1** Crezare (1), încredere. ◇ Loc.adv. *Cu crezământ* = cu adevărat, într-adevăr. *Dar dacă vrei cu crezământ, Să te-ndrăgesc pe tine, Tu te coboară pe pământ* (EMIN.). ◇ Expr. *A da* (sau *a pune*) *crezământ* = a da crezare. *Cel puțin pe față, nimeni nu voia să le dea crezământ.* (AGÂR.). *A afla* (sau *a avea*) *crezământ* = a se bucura de încredere, a fi crezut. *Pîra ei află crezământ; eu nici că cerc a mă dezvinovăți* (POP.). **2** Înțelegere față de cineva sau de ceva; considerație (1); milă. • pl. *-e, -uri.* /***crede*** + *-ământ.*

crezător, -oáre *adj.* (*înv.*) Încrezător. • pl. *-ori, -oare.* /***crede*** + *-ător.*

crezól *s.m.* (*chim.*) Lichid incolor, cu miros fenolic, obținut prin distilarea gudroanelor de lemn sau a cărbunelui, format dintr-un amestec de trei izomeri, care se folosește la prepararea bachelitei, a unor fungicide, ca antiseptic etc.; metilfenol. • pl. *-i.* /<fr. ***crésol***.

crezút, -ă *adj.* **1** În care poți crede. **2** Căruia poți să-i acorzi încredere; pe care te poți bizui. **3** Închipuit. **4** (*reg.*) Încrezut. • pl. *-ți, -te.* /v. ***crede***.

cri¹- Elem. de compunere „frig, congelare"; „glacial". • și *crio-.* /<fr. ***cry(o)***-; cf. gr. *κρύος* „frig".

cri² *interj.* Cuvînt care imită cîntecul greierului. • /onomat.; cf. fr. *cri-cri.*

crialgezíe *s.f.* (*med.*) Senzație dureroasă la aplicarea unui corp rece. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***cryalgésie***.

crianesteziе *s.f.* (*med.*) Anestezie locală a pielii cu o substanță refrigerentă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și ***crioanesteziе*** *s.f.* /<fr. ***cryanesthésie***.

criánt, -ă *adj.* (*despre culori*) Care este țipător, strident, prea viu. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***criant***.

crib *s.n.* Construcție din lemn, din metal, de zidărie etc., care se așază în albia unui rîu pentru a proteja sorbul unei pompe care se alimentează din apa respectivă. • pl. *-uri.* /<germ. ***Kribbe***.

criblúră *s.f.* Piatră dură (de natură bazaltică), sfărîmată mărunt, care este folosită în amestec cu asfaltul pentru îmbrăcăminte rutieră. • pl. *-i.* /<fr. ***criblure***.

cribrifórm, -ă *adj.* (*anat.; despre formații anatomice*) Care este perforat ca o sită. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***cribriforme***; cf. lat. *crībrum, -i* „sită".

cric *s.n.* Aparat portativ, acționat manual, care este folosit pentru a ridica la înălțimi mici unele greutăți, prin împingere de jos în sus. • pl. *-uri.* /<fr. ***cric***.

cricetíde *s.n. pl.* (*zool.*) Familie de mamifere rozătoare avînd ca tip hîrciogul (*Cricetidae*). • /<lat. ***cricetidae*** <*cricetus* „hîrciog".

críchet *s.n.* (*sport*) Joc sportiv de origine engleză, între două echipe a cîte 11 jucători (unul portar), fiecare echipă căutînd să introducă mingea de piele în poarta adversă (*ghișet*), lovind-o cu un baston special de lemn. • /<fr., engl. ***cricket***.

crico- Elem. de compunere „inel, cerc". • /<fr. ***crico***-; cf. gr. *κρίκος*.

cricofaringián, -ă *adj., s.m.* (*anat.*) (Mușchi) care leagă cartilajul cricoid de faringe. • sil. *-gi-an-.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***cricopharyngien***.

cricoíd, -ă *adj.* Care are formă de inel. ◇ (*anat.*) *Cartilaj cricoid* = cartilaj al laringelui, în formă de inel. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***cricoïde***.

cricoidotomíe *s.f.* (*chir.*) Incizie parțială sau totală a cartilajului cricoid. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***cricoïdotomie***.

cridál, -ă *adj.* (*jur.; înv.*) Falimentar, de faliment. ◇ *Masă credală* = *a*) totalitatea bunurilor unui falit; *b*) totalitatea creditorilor unui falit. • pl. *-i, -e.* și *credál, -ă adj.* /***cridă***² + *-al.*

crídă¹ *s.f.* (*reg.*) Cretă. • pl. *-e.* /<ucr. ***крыда***, pol. ***kryda***.

crídă² *s.f.* (*germ. înv.*) (Stare de) faliment. • pl. *-e.* /<germ. ***Krida***.

críer *s.m.* v. creier.

críere *s.m.* v. creier.

criergíe *s.f.* (*geol.*) Acțiune a înghețului asupra solului și rocilor de suprafață. • sil. *cri-er-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***cryergie***; cf. gr. *κρύος* „ger".

criesteziе *s.f.* (*med.*) Sensibilitate crescută la frig. • sil. *cri-es-.* g.-d. *-iei.* și ***crioesteziе*** *s.f.* /<fr. ***cryesthésie***; cf. gr. *κρύος* „frig", *αἴσθησις* „senzație, sensibilitate".

crifói *s.n.* (*reg.*) Bucată mare (din ceva). • pl. *-oaie.* /cf. sl. veche ***крогхъ***, rus., bg. *крух*, srb. *kruh*.

críghel *s.n.* (*germ. înv.*) Halbă. • pl. *-e.* /<germ. ***Krügel***.

crihán *s.n.* (*reg.*) **1** Bucată mare (din ceva). **2** Mămăligă prea vîrtoasă. **3** Analog. (*iron.*) Vlăjgan. pl. *-e.* /cf. sl. veche ***крогхъ***.

crihín *s.m.* (*bot.; reg.*) Corcoduș (1) (*Prunus cerasifera*). • acc. și *crihin.* /<săs. ***Krăichen***; cf. germ. *Krieche*.

crijác *s.m.* (*înv.*) Cruciat. • pl. *-ci.* /<ucr. ***крижак***, pol. ***Krzyżak***; cf. sl. veche ***крнжь*** „cruce".

críjmă *s.f.* (*reg.*) **1** Bucată de pînză nouă în care nașii înfășoară copilul la botez, după ce este scos din cristelniță. **2** Placentă. **3** Giulgiu. • pl. *-e.* și *crișmă* *s.f.* /<sl. veche ***крнжма***, ucr. ***крижма***; cf. m. gr. *χρῖσμα* „unguent; mir".

crîlă *s.f.* **1** (*pesc.*) Fiecare dintre cele două părți laterale ale unui năvod. **2** (*reg.*) Cîrd, droaie de copii, ceată de oameni. **3** (*reg.*) Ceată de hăitași care gonește vînatul. ◇ *Om de crîlă* = gonaci. ◇ Expr. *A bate în crîlă* = a goni vînatul. • pl. *-e.* /<sl. veche ***крило*** „aripă".

crímă *s.f.* **1** (*jur.*) Infracțiune gravă care prezintă un grad ridicat de pericol social și pe care legea o sancționează cu pedepse foarte mari. ◆ Spec. Omor. ◇ *Crimă de război* = acțiune săvîrșită de membrii unor forțe armate în timp de război nesocotind normele dreptului internațional care reglementează legile războiului. *Crimă împotriva umanității* = atrocități recunoscute pe plan internațional ca violînd legile elementare ale umanității. *Crimă internațională* = infracțiune deosebit de gravă împotriva legilor și uzanțelor războiului, precum și împotriva păcii internaționale și a umanității. **2** Nelegiuire, fărădelege. *Poluarea rîurilor este o crimă.* ◇ *Crimă de lezmajestate* v. lezmaiestate. ◆ (*cu sens atenuat*) Păcat. *Ai făcut o crimă că ai rîs de un om sărman.* **3** (*fam., glum.; mai ales exclam.*) Lucru, faptă vrednică de admirație. *Am văzut și eu filmul. Crimă!* • pl. *-e.* /<fr. ***crime***, lat. ***crīmen, -minis*** „acuzație".

criminál¹ *s.n.* (*înv.*) Judecătorie, tribunal care judeca crimele. ◆ Ext. Pușcărie, închisoare. ◆ Pedeapsă cu închisoarea. • pl. *-uri.* și (*înv.; fam.*) *cremenál* *s.n.* /<germ. ***Kriminal[gericht]***.

criminál², -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care este legat de o crimă; referitor la crimă. ◆ Care constituie o crimă. **2** *adj.* Privitor la judecarea crimelor. ◇ *Poliția criminală* = departament al poliției care se ocupă cu anchetarea crimelor. *Antropologie criminală* v. antropologie. **3** *s.m., s.f.* Persoană care a săvîrșit o crimă. ◇ *Criminal de război* = persoană care, în timpul unui război, a săvîrșit crime împotriva legilor și uzanțelor războiului, împotriva păcii internaționale și a umanității. *Criminal de drept comun* v. comun. **4** *adj.* (*fam, glum.; cu val. super.*) Foarte bun, foarte frumos, grozav, strașnic. *Are o rochie criminală.* • pl. *-i, -e.* și (*înv., pop.*) *cremenál, -ă cremenár, -ă adj., s.m., s.f.* /<fr. ***criminal***, lat. ***crīminalis, -e***.

criminálic, -ă *adj.* (*înv.*) Criminal². • pl. *-ci, -ce.* și (*înv., pop.*) *criminalicésc, -eáscă adj.* /<germ. ***kriminalisch***.

criminaiicésc, -eăscă *adj.* v. criminalic.

criminalión *s.n.* (*înv.*) **1** Judecătorie. **2** Judecată. **3** Judecător. • sil. *-li-on.* pl. *-oane.* și (*înv., pop.*) *cremenalión* *s.n.* /<lat ***criminalium***.

criminalíst¹, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care s-a specializat în criminalistică. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***criminaliste***.

criminalíst², -ă *s.m., s.f.* (*înv.*) Criminal² (3). • pl. *-iști, -iste.* /***criminal***² + *-ist.*

criminalístic, -ă *s.f., adj.* **1** *s.f.* Știință care se ocupă cu cercetarea mijloacelor și cu elaborarea metodelor pentru prevenirea infracțiunilor, pentru examinarea probelor judiciare în vederea descoperirii infracțiunilor săvîrșite și a infractorilor. **2** *adj.* Care ține de criminalistică (1), care se referă la criminalistică; care se ocupă cu probleme legate de criminalitate. • pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***Kriminalistik***, fr. ***criminalistique***.

criminalitáte *s.f.* Săvîrșire de crime. *Creșterea criminalității.* ◆ Totalitatea infracțiunilor săvîrșite pe un teritoriu, într-o anumită perioadă. *Statistică a criminalității.* • pl. *-ăți.* /<fr. ***criminalité***.

criminalizá *vb. I. tr.* **1** (*jur.*) A face să treacă de la jurisdicția corecțională sau civilă la jurisdicția criminală. **2** (*înv.*) A incrimina. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***criminaliser***.

crimino- Elem. de compunere „crimă, omor". • /<fr. ***crimino***-; cf. lat. *crīmen, -minis*.

criminogén, -ă *adj.* (*jur.*) Care generează sau favorizează săvîrșirea unei crime. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***criminogène***.

criminogenéză *s.f.* (*jur.*) Studiu al mecanismelor (sociologice, psihologice etc.) care generează acte delictuale. • /<fr. ***criminogenèse***.

criminológ, -ă *s.m., s.f.* (Persoană) care s-a specializat în criminologie; criminologist. • pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***criminologue***.

criminológic, -ă *adj.* Care ține de criminologie, care se referă la criminologie. ◆ Care provine din criminologie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***criminologique***.

criminologíe *s.f.* Știință care studiază starea, dinamica și cauzele criminalității, metodele pentru prevenirea și combaterea ei. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***criminologie***.

criminologíst, -ă *s.m., s.f.* Criminolog. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***criminologiste***.

crimo- Elem. de compunere „îngheț, frig". • /<fr. ***crymo***-.

crimodiníe *s.f* (*med.*) Durere care apare la contactul cu gheața sau cu apa foarte rece. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***crymodynie***.

crimoterapíe *s.f.* (*med.*) Metodă terapeutică ce folosește temperaturile foarte joase. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***crymotherapie***.

crin *s.m.* **1** (*bot.*; și compus: *crin-alb* sau *-de-grădină*) Plantă erbacee perenă, din familia liliaceelor, cu florile mari, albe, strălucitoare, în formă de pîlnie, care cresc în vîrful unui lujer, puternic și plăcut mirositoare, originară din S Europei, cultivată ca plantă ornamentală (*Lilium candidum*); restr. floarea acestei plante. ◇ Compuse: *crin-de-pădure* (sau *pestriț, sălbatic*) = plantă erbacee perenă, din familia liliaceelor, cu frunzele dispuse în verticil și cu florile aplecate în jos, de culoare roz-violacee, cu pete purpuriu-închis (*Lilium martagon*); *crin-albastru* = plantă erbacee din familia liliaceelor (*Agapanthus umbellatus*); *crin-de-toamnă* (sau *crinul-finului-albastru*) = (*la pl.*) gen de plante decorative, originare din Japonia, cu florile albe, liliachii sau albastre, care atîrnă în mănunchi la vîrful tulpinii (*Hosta*); (*și la sg.*) plantă care face parte din acest gen; *crin-galben* = *a*) plantă erbacee decorativă, cu florile mari, de culoare galben-deschis (*Hemerocallis flava*); *b*) plantă erbacee ornamentală, cu florile de culoare roșie-gălbuie (*Hemerocallis fulva*). **2** (*zool.*) Compus: *crin-de-mare* = (*la pl.*) clasă de animale marine sedentare, din încrengătura echinodermelor, cu aspect de floare de crin, de culori și de forme foarte variate, cu brațele bifurcate, prinse pe marginea corpului; (*și la sg.*) animal care face parte din această clasă. • pl. *-i.* /<ngr. ***κρίνον***, sl. veche ***крннъ***, bg. ***крин***, srb. ***krin***.

crin heraldic

crin-de-mare

críncă *s.f.* (*reg.*) Oboroc lunguieț cu care se transportă porumbul. • pl. *-ci.* /<bg. ***кринка***; cf. *crintă*.

criniéră *s.f.* **1** (*ist.*) Creasta unui coif din care ieșeau penajul sau alte ornamente. **2** Fig. Cunună (de păr) abundentă. • sil. *-ni-e-.* pl. *-e.* /<fr. ***crinière***.

crinișór *s.m.* Dim. al lui *crin.* • pl. *-i.* /***crin*** + *-ișor*.

crinoíde *s.n. pl.* (*zool.*) Clasă de echinoderme primitive cu corpul în formă de caliciu cu brațe, așezat pe un peduncul și fixat pe fundul mării, avînd ca tip crinul-de-mare (*Crinoidia* sau *Crinoidea*). • /<fr. ***crinoïdes***; cf. gr. *κρίνον* „crin".

crinolínă *s.f.* Fustă lungă și largă, în formă de clopot, susținută de arcuri subțiri de oțel sau de balene, la modă în sec. 19; malacof. • pl. *-e.* /<fr. ***crinoline***.

crinolină

crinovíl *s.n.* Fibră sintetică obținută prin filare din policlorură de vinil, care,

țesută sub formă de tricot și purtată direct pe corp, se încarcă de sarcini electrice, avînd efect terapeutic. • /den. com.

crínță *s.f.* (*pop.*) Vas de lemn (în formă de albie) în care ciobanii storc zerul din caș. ◇ *Ciocul crinții* v. cioc. ◆ (*reg.*) Masă lungă și scundă cu ramă pe margini pe care se toacă carnea după ce s-a tăiat porcul. ◆ (*reg.*) Vas mare din lemn în care se pun rufele la spălat. • pl. *-e.* /<sl. veche **крнница**; cf. bg. *крина*, srb. *krinica* „tigaie".

crio- v. cri[1]-.

crioanestezíe *s.f.* v. crianestezie.

criobiologíe *s.f.* (*biol.*) **1** Știință care se ocupă cu studiul acțiunii și al efectelor temperaturilor joase asupra sistemelor biologice. **2** Aplicarea temperaturilor foarte joase la prezervarea țesuturilor, a substanțelor biologice etc. • sil. *cri-o-bi-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***cryobiologie***, engl. ***cryobiology***.

criobiónte *s.n. pl.* (*biol.*) Organisme care trăiesc pe zăpezi sau pe gheață. • sil. *cri-o-bi-on-.* /<fr. ***cryobiontes***.

criocardioplegíe *s.f.* (*chir.*) Procedeu chirurgical de oprire a contracțiilor cardiace prin refrigerare. • sil. *cri-o-*; *-di-o-.* g.-d. *-iei.* /***crio-*** + ***cardioplegie***.

criocautér *s.n.* (*med.*) Instrument în formă de cauter, care utilizează în scop terapeutic frigul obținut prin evaporarea bioxidului de carbon solid. • sil. *cri-o-ca-u-.* pl. *-e.* /<fr. ***cryocautère***; cf. gr. *κρύος* „ger", *καυτήρ* „fier înroșit".

criocerás *s.m.* (*zool.*) Amonit cu cochilie spiralată, ornamentată cu coaste, noduri sau spini, cu secțiunea turei circulară sau eliptică. • sil. *cri-o-.* /cf. gr. *κριός* „berbec", *κέρας* „corn spiralat".

criochimíe *s.f.* Chimie a temperaturilor joase. • sil. • *cri-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***cryochimie***.

criochirurgíe *s.f.* (*med.*) Utilizarea frigului în cursul unei intervenții chirurgicale, mai ales în oftalmologie și în urologie. • sil. *cri-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***cryochirurgie***.

crioclastíe *s.f.* (*geol.*) Dezagregare a rocilor sub acțiunea repetată și alternativă a înghețului și dezghețului. • sil. *cri-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***cryoclastie***.

criocoaguláre *s.f.* (*biol.*) Coagulare a țesuturilor cu ajutorul temperaturilor foarte joase. • sil. *cri-o-co-a-.* /***crio-*** + ***coagulare***, după fr. *cryocoagulation*.

crioconsérvare *s.f.* Conservare prin frig. • sil. *cri-o-.* pl. *-ări.* /***crio-*** + ***conservare***.

crioelectrónică *s.f.* Parte a electronicii care face apel la temperaturi foarte joase. • sil. *cri-o-.* /<fr. ***cryoélectronique***.

crioestezíe *s.f.* v. criestezie.

criofíl, -ă *adj., s.m., s.f.* (*biol.*) (Organism) care rezistă la temperaturi scăzute; psihrofil. • sil. *cri-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***cryophile***; cf. gr. *κρύος* „ger", *φιλέω* „a iubi".

criofítă *s.f.* (*la pl.*) Grup de plante (alge, mușchi, ciuperci, bacterii) care sînt adaptate la temperaturi joase; (*și la sg.*) plantă care face parte din acest grup. • sil. *cri-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***chryophyte***.

criofobíe *s.f.* (*psih.*) Teamă excesivă și nejustificată de frig; psihrofobie. • sil. *cri-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***cryophobie***.

criogén, -ă *adj.* Care produce frig; refrigerent. • sil. *cri-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***cryogène***.

criogénic, -ă *adj.* **1** Care aparține criogeniei, care se referă la criogenie. **2** (*despre substanțe*) Care produce scăderea temperaturii. • sil. *cri-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***cryogènique***.

criogeníe *s.f.* **1** Tehnica producerii artificiale a frigului; realizare a unor temperaturi joase. **2** (*med.*) Metodă de îmbălsămare prin înghețare, cu ajutorul zăpezii carbonice sau al azotului lichid. • sil. *cri-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***cryogénie***.

crioglobulínă *s.f.* (*biol.*) Imunoglobulină care se precipită la o temperatură sub 37°C și se redizolvă la 37°C. • sil. *cri-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***cryoglobuline***; cf. gr. *κρύος* „frig, ger", lat. *globulus* dim. de la *globus* „glob".

crioglobulinemíe *s.f.* (*med*) Prezența crioglobulinelor în sînge. • sil. *cri-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***cryoglobulinémie***; cf. gr. *κρύος* „frig, ger", lat. *globulus* dim. de la *globus* „glob", gr. *αἷμα* „sînge".

criohidrát *s.m.* (*chim.*) Hidrat care se formează prin congelarea unei soluții apoase. • sil. *cri-o-.* pl. *-ți.* /<fr. ***cryohydrate***.

criolít *s.n.* (*chim.*) Fluorură dublă naturală sau sintetică de sodiu și aluminiu, incoloră, albă sau ușor colorată, cu luciu, folosită ca fondant, în obținerea electrolitică a aluminiului din alumină. • sil. *cri-o-.* și *criolítă s.f.* /<fr. ***cryolithe***; cf. gr. *κρύος* „frig", *λίθος* „piatră".

criolítă *s.f.* v. criolit.

crióllo *s.n.* (*muz.*) Muzică tradițională peruviană ale cărei ecouri se regăsesc în muzica ușoară de pe acele meleaguri. • sil. *cri-o-.* /<sp. ***criollo***.

criologíe *s.f.* **1** (*fiz.*) Capitol al fizicii care se ocupă cu studiul procedeelor de obținere a temperaturilor joase, al proprietăților corpurilor și fenomenelor specifice care se manifestă în apropiere de zero absolut; crionică. **2** Tehnică de înghețare a organismului. • sil. *cri-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***cryologie***; cf. gr. *κρύος* „frig", *λόγος* „studiu".

crioluminescénță *s.f.* (*fiz.*) Emitere de lumină de către unele corpuri (sau substanțe) la temperaturi scăzute ori scufundate într-un gaz lichefiat. • sil. *cri-o-.* /<fr. ***cryoluminescence***.

criomagnetísm *s.n.* (*fiz.*) Magnetism care se manifestă la temperaturi foarte joase. • sil. *cri-o-.* /<fr. ***cryomagnetisme***.

criomarcáre *s.f.* Metodă de marcare a animalelor cu ajutorul unei substanțe energointensive (ca azotul lichid), care produce necrozarea țesuturilor prin așa-numita ardere prin frig. • sil. *cri-o-.* pl. *-ări.* /***crio-*** + ***marcare***.

criométric, -ă *adj.* Care ține de criometrie, care se referă la criometrie. • sil. *cri-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***cryométrique***.

criometríe *s.f.* (*fiz.*) Metodă de analiză fizică, prin care se determină temperatura de echilibru între cel puțin o fază lichidă și cel puțin o fază solidă. • sil. *cri-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***cryométrie***.

criométru *s.n.* (*fiz.*) Instrument folosit în criometrie. • sil. *cri-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***cryomètre***.

criónică *s.f.* (*fiz.*) Criologie (1). • sil. *cri-o-.* /<engl. ***cryonics***.

criooftalmologíe *s.f.* (*med.*) Oftalmologie la temperaturi joase (aproape −80°C). • sil. *cri-o-.* g.-d. *-iei.* /***crio-*** + ***oftalmologie***.

criopatíe *s.f.* (*med.*) Denumire generică pentru bolile provocate de frig. • sil. *cri-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***cryopathie***; cf. gr. *κρύος* „frig, ger", *πάθος*, „afecțiune".

criopedogenéză *s.f.* (*geol.*) Formare și evoluție a unor soluri și a unor formațiuni superficiale, sub efectul apariției și dispariției temporare a gheții. • sil. *cri-o-.* /<fr. ***cryopédogenèse***.

criopedologíe *s.f.* (*geol.*) Studiu al comportării solului la îngheț. • sil. *cri-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***cryopédologie***.

criopexíe *s.f.* (*chir.*) Fixare a unui țesut prin răcire la temperaturi foarte joase. • sil. *cri-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***cryopexie***.

crioplanáție *s.f.* Altiplanație • sil. *cri-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***cryoplanation***.

crioplanctofíte *s.f. pl.* (*biol.*) Microorganisme vegetale care alcătuiesc crioplanctonul. • sil. *cri-o-.* /<fr. ***cryoplanctophytes***.

crioplanctón *s.n.* (*biol.*) Plancton al ghețarilor și al zăpezilor perene de pe munți. • sil. *cri-o-.* /<fr. ***cryoplancton***.

crioplexíe *s.f.* (*med.*) Ansamblul efectelor frigului asupra organismului. • sil. *cri-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***cryoplexie***.

crioscóp *s.n.* (*chim.*) Aparat pentru determinarea punctului de înghețare sau de solidificare și pentru determinarea masei moleculare prin crioscopie. • sil. *cri-o-.* pl. *-oape.* /<fr. ***cryoscope***.

crioscópic, -ă *adj.* (*chim.*) Care aparține crioscopiei, care se referă la crioscopie; care se ocupă cu crioscopia. • sil. *cri-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***cryoscopique***.

crioscopíe *s.f.* (*chim.*) Metodă de determinare a masei moleculare a unei substanțe, bazată pe determinarea scăderii temperaturii de solidificare a unei soluții diluate a substanței, față de temperatura de solidificare a solventului pur. • sil. *cri-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***cryoscopie***.

criosféră *s.f.* (*climat.*) Înveliș al suprafeței terestre situat în zona de interferență a atmosferei, hidrosferei și litosferei, caracterizat prin prezența gheții la suprafața terestră. • sil. *cri-o-.* /<fr. ***cryosphère***.

criostát *s.n.* Instalație pentru producerea sau menținerea unei temperaturi joase constante. • sil. *cri-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***cryostat***.

crioșóc *s.n.* (*med.*) Șoc prin frig. • sil. *cri-o-.* pl. *-uri.* /***crio-*** + ***șoc***.

criotéhnică *s.f.* Ansamblul tehnicilor de producere și utilizare a temperaturilor foarte joase. • sil. *cri-o-.* /<fr. ***cryotechnique***.

criotemperatúră *s.f.* Temperatură foarte joasă (sub −135°C). • sil. *cri-o-.* /<fr. ***cryotempérature***.

crioterapíe *s.f.* (*med.*) Metodă terapeutică constînd în utilizarea temperaturilor joase. • sil. *cri-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***cryothérapie***; cf. gr. *κρύος* „frig, ger", *θεραπεία* „tratament".

criotóriu *s.n.* Loc special amenajat pentru conservarea cadavrelor înghețate. • sil. *cri-o-.* pl. *-ii.* /după *crematoriu*.

criotrón *s.n.* (*fiz.*) Dispozitiv electronic cu funcție de releu, alcătuit dintr-un fir supraconductor dispus în interiorul unei înfășurări electrice, care folosește proprietățile de supraconductibilitate ale unor metale la temperaturi foarte joase pentru construcția unor calculatoare electronice. • sil. *cri-o-.* pl. *-oane.* /<fr. ***cryotrone***.

criotropísm *s.n.* (*biol.*) Orientare a unor organisme sub influența frigului. • sil. *cri-o-.* /<fr. ***cryotropisme***.

crioturbáție *s.f.* (*geol.*) Ansamblu de deranjamente și de deplasări ale materiei care au loc în sol sau în roci mobile, sub efectul înghețului și al dezghețului sau al altor procese de tip periglaciar. • sil. *cri-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***cryoturbation***.

crioturbogenerátor *s.n.* (*fiz.*) Generator de curent electric care funcționează pe baza fenomenului de supraconductibilitate în condițiile unor temperaturi extrem de joase. • sil. *cri-o-.* pl. *-oare.* /***crio-*** + ***turbogenerator***.

cripálcă *s.f.* (*țes.*; *reg.*) Scîndurică cu crestături la războiul de țesut, în care se introduce întinzătorul; (*pop.*) codenci (1). • pl. *-álci.* /<sl. veche **крѣпълъ**; cf. bg. *крепалка* „băț".

cripéu *s.n.* (*înv.*) Meșă de păr pe care femeile o puneau pe dedesubtul părului pentru a părea mai bogat. • pl. *-uri.* /<fr. ***crêpé***.

cripsión *s.n.* (*grec. înv.*) Loc închis într-o trăsură unde se puneau bagajele. • sil. *-si-on.* pl. *-oane.* /<ngr. ***κρυψώνα***.

cript- Elem. de compunere „ascuns", „secret". • și *cripto-*. /<fr. ***crypt(o)-***; cf. gr. *κρυπτός* „ascuns".

criptanalíst, -ă *s.m., s.f.* Persoană specializată în criptanaliză. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***cryptanalyste***.

criptanalíză *s.f.* Descifrare a mesajelor cifrate cărora nu li se cunoaște codul. • pl. *-e.* /<fr. ***cryptanalyse***.

criptaritmíe *s.f.* Calcul aritmetic enigmistic, cifrat, în care diferitele cifre sînt înlocuite cu litere, semnul X înlocuind atît cifre identice, cît și cifre diferite. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***cryptarythmie***.

críptă *s.f.* **1** Construcție subterană într-un templu antic în care se păstrau obiectele de cult, arhiva, tezaurul etc. **2** Cavou subteran, lăcaș de înmormîntare construit sub o biserică sau sub un monument. **3** Capelă subterană folosită ca loc de înmormîntare sau de păstrare a relicvelor. **4** (*anat.*) Cavitate anfractuoasă la suprafața unui organ. • pl. *-e.* /<fr. ***crypte***, lat. ***crypta***, ***-ae***.

criptestezíe *s.f.* (*psih.*) Sensibilitate ascunsă prin care se produc relațiile metapsihice de tipul telepatiei, premoniției etc. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***cryptesthesia***.

críptic, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* Care este ascuns, secret; greu accesibil. ◇ *Limbaj criptic* = limbaj secret, obscur, greu de descifrat. **2** *adj.* (*microbiol.*) Care prezintă ascunzători, focare de microbi. **3** *s.n.* Caracter greu de descifrat, ascuns, obscur. *S-a observat cripticul exprimării poetice.* • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***cryptique***, engl. ***cryptic***; cf. gr. *κρυπτός* „ascuns".

criptíe *s.f.* (*în antic.*) Probă de inițiere cu care se încheia educația spartană. ◆ Expediție nocturnă de asasinare în masă a iloților, care însoțea această probă de inițiere. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***cryptie***.

criptítă *s.f.* (*med.*) Inflamație localizată la nivelul criptelor. • pl. *-e.* /<fr. ***cryptite***, engl. ***cryptitis***.

cripto- v. cript-.

criptobióză *s.f.* (*biol.*) Anabioză. • sil. *-bi-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***cryptobiose***.

criptoblást *s.n.* (*biol.*) Mugur aflat în stare latentă. • pl. *-e.* /<fr. ***cryptoblaste***.

criptocefál *s.m.* (*med.*) Monstru la care capul nu apare exteriorizat. • pl. *-i.* /<fr. ***cryptocéphale***.

criptocomunist, -ă *adj., s.m., s.f.* (*fam., peior.*) (Partizan ocult) al unui partid comunist. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***cryptocommuniste***.

criptocristalín, -ă *adj.* (*geol.*; *despre structura mineralelor, a rocilor*) Care este foarte fin cristalizat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***cryptocristalin***.

criptodepresiúne *s.f.* (*geomorf.*) Depresiune aflată în interiorul continentului, cu fundul sub nivelul oceanului, umplută cu apă pînă la un nivel mai ridicat decît cel al Oceanului Planetar. • pl. *-i.* /<fr. ***cryptodépression***.

criptofítă *s.f.* (*la pl.*) Grup de plante erbacee perene, care trăiesc și iarna datorită rădăcinilor adînc înfipte în pămînt; (*și la sg.*) plantă care aparține acestui grup; geofită. • pl. *-e.* /<fr. ***cryptophyte***; cf. gr. *κρυπτός* „ascuns", *φυτόν* „plantă".

criptoftalmíe *s.f.* (*med.*) Malformație congenitală a ochilor care, rudimentar dezvoltați, sînt acoperiți de pielea pleoapelor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***cryptophtalmie***.

criptogámă *s.f., adj.* (*bot.*) **1** *s.f.* (*la pl.*) Grup mare de plante inferioare, cu vase lemnoase și liberiene, lipsite de flori, care au drept caracteristică înmulțirea asexuată, prin spori; (*și la sg.*) plantă care face parte din acest grup. **2** *adj.* Care aparține criptogamelor (1), care se referă la criptogame. • pl. *-e.* /<fr. ***cryptogame***; cf. gr. *κρυπτός* „ascuns", *γάμος* „unire".

criptogámic, -ă *adj.* **1** (*bot.*) Referitor la criptogame (1). **2** (*med.*; *despre afecțiuni*) Care sînt cauzate de o ciupercă parazită. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***cryptogamique***.

criptogamíe *s.f.* (*bot.*) **1** Stare a unei plante criptogame. **2** Studiul criptogamelor (1). • g.-d. *-iei.* /<fr. ***cryptogamie***.

criptogamíst, -ă *s.m., s.f.* (*bot.*) Specialist care studiază criptogamele (1). • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***cryptogamiste***.

criptogén, -ă *adj.* (*biol.*; *despre organisme*) **1** Care are origine și evoluție necunoscute; criptogenetic (1), criptogenic. **2** Care provine din regiuni inaccesibile cercetărilor. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***cryptogène***.

criptogenétic, -ă *adj.* **1** Criptogen (1), criptogenic. **2** (*despre maladii*) A cărei natură sau cauză este necunoscută; criptogenic, idiopatic. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***cryptogénétique***.

criptogénic, -ă *adj.* Criptogenetic. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***cryptogénique***.

criptográf *s.m., s.n.* **1** *s.m.* Specialist în criptografie. **2** *s.n.* Mașină de cifrat și descifrat. • pl. *m.-i, n. -e.* /<fr. ***cryptographe***.

criptografiá *vb. I. tr.* (*compl. indică texte, mesaje etc.*) A transpune după regulile criptografiei (1). • sil. *-fi-a.* prez.ind. *-iez.* /<fr. ***cryptographier***.

criptográfic, -ă *adj.* Care ține de criptografie, care se referă la criptografie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***cryptographique***.

criptografíe *s.f.* **1** Scriere secretă cu ajutorul unui cod de semne convenționale. **2** Disciplină (parte a criptologiei) care se ocupă cu studiul criptogramelor. **3** Joc distractiv constînd în dezlegarea unei fraze scrise cu ajutorul unor semne, litere, numere, desene etc. aranjate într-un anumit fel. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***cryptographie***; cf. gr. *κρυπτός* „ascuns", *γράφω* „a scrie".

criptográmă *s.f.* **1** Document, text scris cu caractere secrete, cărora li se atribuie, după un cod, valori speciale, cunoscute numai de cei inițiați. ◆ (*inform.*) Formă codificată a unei înregistrări. **2** Problemă enigmistică constînd în împărțirea cuvintelor unei fraze într-un număr exact de fragmente, care se înscriu într-o formă geometrică regulată, urmînd a se afla locul unde începe succesiunea acestor fragmente și modul în care ele se succedă. • pl. *-e.* /<fr. ***cryptogramme***; cf. gr. *κρυπτός* „ascuns", *γράμμα* „semn scris".

criptológ, -ă *s.m., s.f.* Specialist în criptologie. • pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***cryptologue***.

criptológic, -ă *adj.* Care ține de criptologie, care se referă la criptologie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***cryptologique***.

criptología *s.f.* (*ist.*) Disciplină specială a istoriei care se ocupă cu studiul scrierilor secrete, al procedeelor de cifrare și de descifrare a mesajelor cifrate. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***cryptologie***.

criptomenorée *s.f.* (*med.*) Lipsă aparentă a fluxului menstrual extern. • /<fr. ***cryptomenorrhée***.

criptomér, -ă *adj.* (*biol.*) **1** (*despre caractere*) Care este condiționat de o mutație recesivă. **2** (*despre gene*) Care are efecte fenotipice necunoscute. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***cryptomère***.

criptomerie *s.f.* (*biol.*) Prezența unor caractere ereditare latente, care nu pot fi recunoscute sub aspect fenotipic. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***cryptomérie***.

criptométru *s.n.* Aparat pentru determinarea puterii de acoperire a emailului. • pl. *-e.* /<fr. ***cryptomètre***.

criptomitóză *s.f.* (*biol.*) Mitoză la organismele unicelulare, fără formarea aparentă de cromozomi. • pl. *-e.* /<fr. ***cryptomitose***.

criptomnezíe *s.f.* (*psih.*) Tulburare de memorie caracterizată prin incapacitatea de a diferenția evenimentele trăite de propria persoană de cele din vis, de cele citite sau auzite. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***cryptomnésie***.

criptoním, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* Care are nume ascuns. **2** *s.n.* Nume împrumutat, imaginar sau reprezentat prin inițiale, cifre, anagramă, folosit de un autor pentru a-și semna o lucrare, o operă de artă etc.; pseudonim. ◆ Semn convențional sub care se ascunde numele cuiva; **3** *s.n.* Lucrare semnată cu un criptonim (2). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***cryptonyme***; cf. gr. *κρυπτός* „ascuns", *ὄνομα* „nume".

criptopóde *s.n. pl.* (*zool.*) Crustacee cu picioare ascunse. • /<fr. ***cryptopodes***.

criptopodíe *s.f.* (*med.*) **1** Diformitate congenitală în care piciorul, rudimentar, este ascuns în celelalte organe dezvoltate normal. **2** Diformitate constînd în umflarea considerabilă a feței dorsale a piciorului. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***cryptopodie***.

criptoportíc *s.n.* (*la romani*) Galerie boltită folosită pentru circulație sau ca magazin. • pl. *-uri.* /<fr. ***cryptoportique***.

criptorébus *s.n.* Problemă enigmistică dificilă care se prezintă exclusiv imagistic, în cadrul unui desen unitar, cu un titlu și o cheie, ca la criptografie și rebus, dar la care imaginile trebuie interpretate potrivit procedeului complex folosit în criptografie; rebus criptografic. • pl. *-uri.* /<fr. ***cryptorébus***.

criptorhidíe *s.f.* (*med.*) Malformație congenitală care constă în absența testiculelor din scrot ca urmare a opririi lor în cavitatea abdominală sau în canalul inghinal. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***cryptorchidie***; cf. gr. *κρυπτός* „ascuns", *ὄρχις* „testicul".

criptoscóp *s.n.* (*med.*) Vizor pentru examene radioscopice în camere luminate. • pl. *-oape.* /<fr. ***cryptoscope***.

criptoscopíe *s.f.* (*med.*) Examen optic cu ajutorul criptoscopului. • g.-d. *-iei.* /<germ. ***Kryptoscopie***.

criptosistém *s.n.* Sistem criptografic. • pl. *-e.* /***cripto-*** + ***sistem***.

criptotuberculóză *s.f.* (*med.*) Tuberculoză ascunsă, care se manifestă prin leziuni atribuite altei boli. • pl. *-e.* /<fr. ***crypto-tuberculose***.

criptozóic, -ă *adj.* (*biol.*; *despre organisme*) Care trăiește în locuri întunecoase sau ascunse. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***cryptozoïque***.

cris- Elem. de compunere „(de) aur", „în legătură cu aurul". • și *criso-, criz-.* /<fr. ***chrys(o)***-; cf. gr. *χρυσός* „aur".

crisalídă *s.f.* (*entom.*) Nimfă la lepidoptere, între stadiul de omidă și cel de fluture, al cărei tegument are reflexe metalice. • pl. *-e.* /<fr. ***chrysalide***, lat. ***chrysallis, -idis***; cf. gr. *χρυσαλλίς, -ίδος* <*χρυσός* „aur".

criselefantín, -ă *adj.* (*despre obiecte de artă, mai ales statui*) Care este executat din aur și fildeș. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***chryséléphantin***; cf. gr. *χρυσός* „aur", *ἐλέφας* „fildeș".

criso- v. cris-.

crisoberíl *s.n.* (*mineral.*) Mineral de beriliu, transparent sau translucid, verde-gălbui, verde, roșu, oranj, folosit ca piatră semiprețioasă; alexandrit. • /<fr. ***chrysobéryl***.

crisobúl *s.n.* (*ist.*) Edict, act cu caracter solemn al unui împărat bizantin, întărit cu bula de aur avînd efigia acestuia. • pl. *-e.* /<fr. ***chrysobulle***.

crisocál *s.n.* Bronz de culoare galbenă-aurie. • /<fr. ***chrysocal***; cf. gr. *χρυσός* „aur", *χαλκός* „aramă".

crisoclór, -ă *adj.* (*despre plante*) De culoare verde-aurie. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***chrysochlorus***.

crisocól *s.n.* (*miner.*) Silicat de cupru hidratat, sub formă de piatră fină de culoare albastră. • /<fr. ***chrysocolle***.

crisodérmă *s.f.* (*med.*) Erupție cutanată colorată care apare în zone descoperite, la unii bolnavi tratați cu săruri de aur. • /<fr. ***chrysoderme***; cf. gr. *χρυσός* „aur", *δέρμα* „piele".

crisofenínă *s.f.* Colorant galben pentru bumbac, lînă și mătase, rezistent la lumină și la alcalii. • /<fr. ***chrysophénine***.

crisofíl, -ă *adj., s.f.* (*bot.*) **1** *adj.* Care are frunzele de culoare galbenă-aurie. **2** *s.f.* Pigment care apare toamna, în urma descompunerii clorofilei, și care colorează frunzele în galben. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***chrysophyle***.

crisográf *s.m.* Copist care scrie manuscrise cu litere de aur. • pl. *-i.* /<fr. ***chrysographe***.

crisográfic, -ă *adj.* Care ține de crisografie, care se referă la crisografie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***chrysographique***.

crisografíe *s.f.* Arta, tehnica de a scrie cu litere de aur. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***chrysographie***; cf. gr. *χρυσός* „aur", *γράφω* „a scrie".

crisohedonísm *s.n.* (*filos.*) Curent de idei care susținea că omul poate rezolva orice problemă economică cu ajutorul aurului, idealul unei societăți sau țări fiind de a avea cît mai mult metal prețios. • /<fr. ***chrysohédonisme***; cf. gr. *ἡδονή* „plăcere".

crisoidínă *s.f.* (*chim.*) Colorant bazic galben, preparat plecînd de la anilină, care se folosește pentru colorarea pieilor, a hîrtiei, a lacurilor etc., precum și în fotografie la impregnarea gelatinei în scopul opacizării emulsiei fotosensibile. • sil. *-so-i-.* pl. *-e.* /<fr. ***chrysoïdine***, germ. ***Chrysoidin***.

crisolít *s.n.* Piatră prețioasă, varietate de peridot, de culoare verde-gălbui, cu luciu sticlos; olivină. • pl. *-e.* și *crizolít s.n.* /<fr. ***chrysolite***.

crisomelíde *s.n. pl.* (*entom.*) Familie de insecte coleoptere strălucitor colorate, care trăiesc pe diverse plante (ovăz, lucernă, ceapă). • /<fr. ***chrysomélides***.

crisopexíe *s.f.* (*med.*) Fixare a aurului în țesuturi, în special în elementele fagocitare, în cursul unui tratament prelungit cu aur. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***chrysopexie***.

crisopráz *s.n.* (*mineral.*) Varietate verde de calcedonie, folosită ca piatră semiprețioasă. • /<fr. ***chrysoprase***.

crisotamín *s.n.* Grup de substanțe colorante care toamna colorează în brun frunzele unor arbori. • /<fr. ***chrysotannine***.

crisoterapíe *s.f.* Tratament cu săruri de aur folosit în reumatism cronic (afecțiuni articulare), în tuberculoză etc.; auroterapie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***chrysothérapie***; cf. gr. *χρυσός* „aur", *θεραπεία* „tratament".

crisotíl *s.n.* (*mineral.*) Varietate de serpentin. • /<fr. ***chrysotile***.

crispă *vb. I. refl.* (*med.*; *despre mușchi, nervi, față, degete etc.*) A se contracta în mod involuntar; a se încleșta (din cauza unei tensiuni nervoase). *Fața i se crispă într-o penibilă sforțare* (VLAH.). ◆ Ext. (*despre oameni*) A se încorda. *S-a crispat de durere și deznădejde.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***crisper***, lat. ***crispare***.

crispánt, -ă *adj.* (*despre fapte, manifestări etc. ale oamenilor*) Care produce tensiune nervoasă, care enervează, irită, agasează. *S-a creat o situație crispantă.* ◆ (*despre oameni*) Care exagerează, depășește o anumită limită firească. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***crispant***.

crispáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a se crispa* și rezultatul ei; crispație. *Încruntat, fără nici un gest decît crisparea dură a mîinii* (CA. PETR.). ◆ Încordare (din cauza unei tensiuni nervoase). **2** Operație prin care se imprimă, mai ales feței pieilor de box, un relief caracteristic. • pl. *-ări.* /v. ***crispa***.

crispát, -ă *adj.* (*despre față, degete etc.*) Care este contractat (2), încleștat. *Gura mare, bărbătească, s-a strîns, crispată* (CA. PETR.). ◆ (*despre oameni*) Cu fața, degetele etc. contractate (2), încordate. *După ce a rămas îndelung crispat, oftează* (CA. PETR.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***crispa***; cf. fr. *crispé*.

crispáție *s.f.* Crispare (1). *Urmărise... toate crispațiile stranii ale degetelor* (CAR.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***crispation***.

críst *s.m.* (*bis.*) Reprezentare a lui Iisus Hristos crucificat. • pl. *-ști.* /<fr. ***christ***, lat. ***christus, -i***, gr. ***χριστός***.

cristal[1]**-** Elem. de compunere „cristal". • și *cristali-, cristalo-.* /<fr. ***cristall(o)***-, ***cristalli***-; cf. gr. *κρύσταλλος* „gheață; cristal".

cristál[2] *s.n.* **1** Corp solid omogen, cu formă geometrică definită, mărginit de suprafețe plane, care poate lua naștere cînd o substanță lichidă sau gazoasă trece în stare solidă; (*poet.*) cleștar[1]. *Tăcerea încordată a cristalului de sare* (BAR.). ◇ *Cristal de stîncă* (sau *de rocă*) = cea mai pură varietate de cuarț, incoloră, folosită în industria optică, în radiotehnică, ca piatră

semipreţioasă etc. *Cristal uniax* v. uniax. **2** (*adesea cu determ. care indică locul de fabricaţie*) Sticlă de fabricaţie specială, de calitate superioară, transparentă, incoloră, cu proprietatea de a refracta puternic lumina, folosită pentru fabricarea lentilelor optice şi a unor obiecte de lux. *Cristal de Boemia.* ◇ Compar. *Ozana cea frumos curgătoare şi limpede ca cristalul* (CR.).

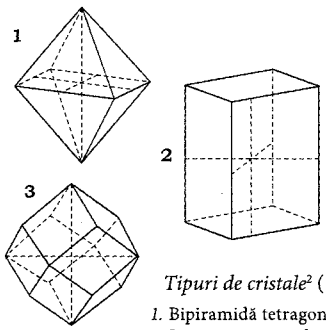

Tipuri de cristale[2] (1)
1. Bipiramidă tetragonală.
2. Prismă tetragonală.
3. Dodecaedru.

◆ Obiect fabricat din cristal; spec. pahar din cristal. *Largi cristaluri pline de vinuri* (ALECS.). **3** *Cristal lichid* = lichid care are proprietăţile optice ale unui cristal, folosit la realizarea unor dispozitive optoelectronice de afişare. • pl. *-e, -uri.* /<fr. ***cristal***, ngr. ***κρύσταλλος***, lat. ***crystallus, -i***; cf. gr. *κρύσταλλος* „gheaţă".

cristali- v. cristal[1]-.

cristalifér, -ă *adj.* Care conţine cristale. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***cristallifère***.

cristaliform, -ă *adj.* În formă de cristale. • pl. *-i, -e.* /***cristali-*** + ***-form***.

cristalín, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* Care este transparent, curat, limpede asemeni cristalului; care este caracteristic cristalului. *Pe-a fîntînei apă lină, Cristalină, Se pleca* (ALECS.). ◆ Care provine de la cristaluri. *Zgomotul cristalin al paharelor de Murano.* ◆ (*despre voce, sunete etc.*) Care are o sonoritate asemănătoare cu a cristalului. *E un cîntec subţire, un murmur cristalin* (BOGZA). ◇ *Sistem cristalin* v. sistem. *Soclu cristalin* v. soclu. *Şist cristalin* v. şist. ◆ (*despre roci, munţi etc.*) Care este format din şisturi cristaline. ◆ Care se prezintă sub formă de cristale. *Aspectul cristalin al florilor de gheaţă.* **2** *s.n.* Ansamblul şisturilor cristaline sau formaţie de şisturi cristaline dintr-o regiune. ◇ *Cristalinul getic* v. getic. **3** *s.n.* (*anat.*) Parte a ochiului, în forma unei lentile transparente biconvexe, situată între iris şi cristalin, care are un rol important în acomodarea vederii la diverse distanţe. ◦ pl. *-i, -e.* /<fr. ***cristallin***; cf. lat. *crystallinus* „de cristal".

cristalinitáte *s.f.* (*geol.*) Grad de cristalizare al unei roci eruptive. • /<it. ***cristallinità***.

cristalít *s.n.* Cristal incomplet dezvoltat, neregulat, limitat numai la direcţiile cu viteză maximă de creştere la colţuri şi muchii, care se întîlneşte în rocile vulcanice sticloase, la solidificarea topiturilor de metal etc. • pl. *-e.* /<fr. ***cristallite***, germ. ***Kristallite***.

cristalizá *vb. I.* **1** *intr., refl.* (*despre substanţe*) A (se) transforma din stare gazoasă, lichidă sau solidă-amorfă în stare cristalină. **2** *refl., tr.* Fig. A căpăta sau a da, a imprima o formă precisă, definitivă, clară, artistică; a (se) clarifica, a (se) închega; a (se) limpezi. *Ideile i s-au cristalizat, putînd să le expună convingător.* • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***cristalliser***.

cristalizábil, -ă *adj.* Susceptibil de a (se) cristaliza. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***cristallisable***.

cristaiizánt, -ă *adj.* **1** Care cristalizează. **2** Care determină cristalizarea. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***cristallisant***.

cristalizáre *s.f.* Acţiunea de *a (se) cristaliza* şi rezultatul ei; cristalizaţie, cristalogeneză (2). ◇ *Apă de cristalizare* v. apă. *Cristalizare fracţionată* v. fracţionat. *Germen de cristalizare* v. germen. *Nucleu de cristalizare* v. nucleu. *Sistem de cristalizare* v. sistem. • pl. *-ări.* /v. ***cristaliza***.

cristalizát, -ă *adj.* Care a fost supus cristalizării. ◇ *Sodă cristalizată* v. sodă. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***cristaliza***.

cristalizatór *s.n., adj.* **1** *s.n.* Cristalizor. **2** *adj.* Fig. Care contribuie la limpezirea, la clarificarea unor idei, situaţii etc. • pl. *-ori, -oare.* /<germ. ***Kristallisator***.

cristalizáţie *s.f.* Cristalizare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi (*înv.*) ***cristalizaţiúne*** *s.f.* /<fr. ***cristallisation***.

cristalizaţiúne *s.f.* v. cristalizaţie.

cristalizór *s.n.* Vas de laborator din sticlă (sau aparat industrial), folosit pentru cristalizarea substanţelor dintr-o soluţie, în vederea separării sau a purificării acestora, pentru păstrarea într-un dezinfectant a unor instrumente medicale etc.; cristalizator (1). • pl. *-oare.* /<fr. ***cristallisoir***.

cristalo- v. cristal[1]-.

cristaloblástic, -ă *adj.* (*geol.; despre structura rocilor metamorfice*) Care este format prin recristalizare în stare solidă, sub acţiunea presiunilor din scoarţa terestră. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***cristalloblastique***.

cristalocóre *s.f. pl.* (*bot.*) Plante care se răspîndesc prin acţiunea gheţarilor. • /<fr. ***cristallochores***.

cristalofobíe *s.f.* (*psih.*) Teamă patologică de obiectele de cristal şi de oglinzi, de cioburi. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***cristallophobie***.

cristalofón *s.n.* (*muz.*) Instrument muzical de percuţie, asemănător cu xilofonul, care în locul plăcilor din lemn are tuburi de cristal, de diferite grosimi şi lungimi, dispuse în ordinea cromatică a sunetelor gamei. • pl. *-oane.* /***cristal*** + ***-fon***.

cristalogén, -ă *adj.* Care produce cristale. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***cristallogène***.

cristalogenéză *s.f.* **1** Studiu al condiţiilor de formare a cristalelor. **2** (Proces de) formare a cristalelor în natură; cristalizare. • /după fr. *cristallogénie*; cf. gr. *κρύσταλλος* „gheaţă", *γένεσις* „naştere; formare".

cristalogénic, -ă *adj.* Care ţine de cristalogenie, care se referă la cristalogenie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***cristallogénique***.

cristalogeníe *s.f.* Cristalogeneză. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***cristallogénie***.

cristalográf, -ă *s.m., s.f.* Specialist în cristalografie. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***cristallographe***.

cristalográfic -ă *adj.* Care ţine de cristalografie, care se referă la cristalografie. ◇ *Sistem cristalografic* v. sistem. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***cristallographique***.

cristalografíe *s.f.* Ştiinţă care se ocupă cu studiul formei, al structurii şi creşterii cristalelor, precum şi cu studiul proprietăţilor lor fizice. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***cristallographie***.

cristaloíd, -ă *adj., s.m.* **1** *adj.* Care are aspect de cristal. **2** *s.m.* (*anat.*) Substanţă care cristalizează uşor şi care, în stare de soluţie, poate trece prin membrane vegetale sau animale. **3** *s.m.* (*bot.*) Capsulă a ţesutului cristalinului (3). **4** *s.m. pl.* (*bot.*) Incluziuni proteice asemănătoare cristalelor din celulele unor seminţe. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***cristalloïde***; cf. gr. *κρύσταλλος* „gheaţă", *εἶδος* „aspect".

cristalomanţíe *s.f.* Ghicirea viitorului în obiecte de sticlă sau cristal. ◦ g.-d. *-iei.* /<fr. ***cristallomancie***.

cristalométric, -ă *adj.* Care aparţine cristalometriei, care se referă la cristalometrie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***cristallométrique***.

cristalometríe *s.f.* Disciplină care se ocupă cu studiul formelor geometrice ale cristalelor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***cristallométrie***.

cristalonomíe *s.f.* Studiul legilor de formare a cristalelor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***cristallonomie***.

cristalotehníe *s.f.* Arta producerii cristalurilor artificiale. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***cristallotechnie***.

cristalotomíe *s.f.* Acţiunea de a tăia cristalurile. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***cristallotomie***.

cristaluríe *s.f.* (*med.*) Apariţia cristalelor de săruri minerale (uraţi şi oxalaţi) în urină. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***cristallurie***.

cristéi *s.m.* (*ornit.*) Pasăre călătoare mai mare decît mierla, cu penajul brun-măsliniu-roşcat, care trăieşte pe cîmp şi în stufărişul din apropierea bălţilor şi care se recunoaşte mai ales prin sunetele ei scîrţîitoare (*Crex crex*). ◇ Compus: *cristei-de-baltă* = pasăre migratoare acvatică, cu aripile scurte, cu ciocul lung şi ascuţit, cu penaj brun-măsliniu, care duce o viaţă nocturnă (*Rallus aquaticus*). **2** (*reg.*) Joc la priveghi. • pl. *-ei.* şi (*reg.*) *cristél, cîrstél s.m.* /<sl. veche **крастѣль**.

cristéi *s.m.* v. cristei.

cristélniţă (*în practicile Bisericii Ortodoxe*) Vas mare (de metal) în formă de cupă, care, la botez, se umple (pînă la jumătate) cu apă şi în care preotul afundă copilul. • pl. *-e.* /<slav. **крьстѣльница**.

cristiánă *s.f.* (*sport*) Oprire la schi printr-o întoarcere bruscă, cu schiurile apropiate. • sil. *-ti-a-.* pl. *-e.* /<fr. ***christiania***; cf. nm. pr. *Cristiania*, vechiul nume al oraşului Oslo.

cristianísm *s.n.* (*bis.*) Creştinism. • sil. *-ti-a-.* /<fr. ***christianisme***.

cristic, -ă *adj.* (*bis.*) Care se referă la Iisus Hristos sau la creştinism. • pl. *-ci, -ce.* /după germ. *christlich*.

cristofanie *s.f.* (*bis.*) Arătare a lui Iisus Hristos după Înviere. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***christophanie***.

cristofór *s.m.* (*bot.; reg.*) Orbalţ (*Actaea spicata*). • pl. *-i.* /de la *[iarba sfîntului]* ***Cristofor***.

cristológic, -ă *adj.* (*bis.*) Care aparţine cristologiei, care se referă la cristologie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***christologique***.

cristológie *s.f.* (*teol.*) Parte a teologiei creştine care tratează despre Iisus Hristos şi despre raporturile sale cu Dumnezeu şi cu umanitatea. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***christologie***.

críş *adj.* (*reg.*) **1** (*cu val. de interj.*) Ferice de el, de ea etc.! **2** Care este puternic. • pl. *-i, -e.* /cf. slavon. *križi* „cruce".

crişán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populaţia de bază a Crişanei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii Crişanei. **2** *adj.* Care aparţine Crişanei sau crişenilor, care se referă la Crişana sau la crişeni; originar din Crişana. • pl. *-eni, -ene.* şi *crişeán, -ă s.m., s.f., adj.* /nm. pr. (provincie istorică în România) ***Criş*** + ***-an***.

crişeán, -ă *s.m., s.f., adj.* v. crişan.

crişmă *s.f.* v. crijmă.

critériu *s.n.* **1** Normă, punct de vedere, element hotărîtor, principiu etc. pe baza cărora se face o apreciere, o clasificare, o definire etc. *Criteriile de selecţie a produselor au fost clare.* ◇ (*filoz.*) *Criteriu al adevărului* = ceea ce serveşte la aprecierea cunoştinţelor. **2** Concurs, probă sportivă care serveşte la selectarea celor mai buni sportivi dintr-o anumită ramură sportivă. *Criteriile pentru selectarea în competiţie s-au schimbat.* • pl. *-ii.* /<fr. ***critérium***, lat. ***criterium***, germ. ***Kriterium***; cf. gr. *κριτήριον* „principiu de judecare; discernere".

critérium *s.n.* (*sport*) Cursă ciclistă cu sistem special de punctaj. • /<fr. ***critérium***, lat. ***criterium***.

crític, -ă *adj., s.m., s.f.* **I** *adj.* **1** (*despre studii, analize cercetări etc.*) Care priveşte facultatea intelectului de a examina şi judeca; exerciţiul însuşi al acestei facultăţi. *O analiză critică a situaţiei economice şi a modului de redresare a societăţii.* ◇ *Realism critic* v. realism. **2** (*despre persoane*) Care apreciază calităţile şi defectele unor persoane, fenomene, stări, fapte, opere etc.; care este capabil, preocupat de a examina şi de a judeca, cu pătrundere, adevărul logic al unei afirmaţii, exactitatea, autenticitatea unor fenomene, stări etc. ◇ Ext. (*glum.*) *Pisicuţă criticoasă Ce îţi speli curata labă* (EMIN.). ◆ Care este înclinat să critice. *Un ziarist critic, lipsit de indulgenţă.* ◇ (*despre manifestări, atitudini, opinii etc.*) Care are, care demonstrează capacitatea de analiză a fenomenelor, situaţiilor, creaţiilor etc.) *Nu are o atitudine critică faţă de evenimente.* ◇ (*adv.*) *Priveşte critic faptele petrecute.* ◇ *Simţ critic* v. simţ. **3** Care aparţine criticii (III 1), care se referă la critică. ◇ *Aparat critic* v. aparat. *Demers critic* v. demers. *Ediţie critică* v. ediţie. **4** Care are înclinaţii spre critica unor creaţii ale gîndirii, ale literaturii, artei etc. *Spirit critic.* **5** Care se raportează la o criză, la ceva grav, dificil, periculos; care anunţă o schimbare bruscă (în rău); care poate determina o schimbare (în rău). *A adus situaţia inflaţiei într-o stare critică.* ◇ *Moment* (sau *punct*) *critic* = *a*) moment în care un fenomen ajunge la maxima sa intensitate, devenind crucial, decisiv; *b*)(*curent*) moment de piedici, de dificultăţi. *Momentele critice cînd armata era ameninţată de lipsă* (EMIN.). *Vîrstă critică* = fiecare dintre perioadele de tranziţie ale vieţii omeneşti, corespunzătoare mai ales apariţiei sau încetării funcţiilor sexuale, caracterizate prin procese fiziologice şi psihice complexe: *a*) pubertate; *b*) menopauză; *c*) andropauză. *Vîrsta critică a lui Doru, privirea lui echivocă... reprezentau pentru el probleme şi... se simţea intimidat* (CĂL.). **6** (*fiz.*) *Stare critică* sau *punct critic* = stare a unui fluid, în care diferenţa dintre starea lichidă şi cea gazoasă dispare, lichidul şi vaporii avînd aceeaşi densitate. *Masă critică* v. masă. **7** (*tehn.; despre mărimi determinate*) *Valoare critică* = valoarea limită (atingînd mărimi mari) sau valoarea în legătură cu care se determină sau se poate determina

caracterul unui fenomen. *Temperatură critică* = temperatură maximă la care un gaz poate fi lichefiat. *Turație critică* v. turație. **II** *s.m.* **1** (*adesea cu determ. care indică domeniul artistic*) Specialist în probleme de literatură și artă, care analizează, interpretează, apreciază operele artistice. *Artistul vrea așadar să aibă în criticul adevărat corectivul său* (EMIN.). ◇ *Critic de artă* v. artă. **2** Persoană care prin profesiune sau în ocazii determinate exercită o analiză a unor lucrări sau a unor situații, fenomene etc. *Economistul a fost un critic sever al reformelor bancare.* **III** *s.f.* **1** Cercetare, analiză, apreciere a unor opere artistice, literare, filologice, a unor curente etc. *Ideea unei științe în socoteala căreia critica rațiunii pure are datoria de-a trasa planul* (EMIN.). ◇ *Critică literară* = ramură a științei literaturii care studiază, interpretează, apreciază etc. fenomenul literar (conform unei concepții estetice). *Critică de text* = comentariu asupra unui manuscris în scopul stabilirii autorului, a datei elaborării lui, a formei originare etc. *Critică diplomatică* v. diplomatic. *Critică genetică* v. genetic. ◆ Articol, studiu, ansamblu de studii în care se face critică. ◆ Ext. Ansamblul persoanelor care practică o astfel de cercetare, analiză, apreciere. *Lupta cea mare contra tiraniei poeziei și-a criticei franceze* (EMIN.). **2** (Metodă de) apreciere, în mod obiectiv, corect, imparțial, a însușirilor, a activității sau a comportamentului unor persoane sau ale unei colectivități. *Critica d-sale... ar fi putut să rămînă în limitele demnității* (EMIN.). ◇ Expr. *A fi sub orice critică* = a fi de o calitate scăzută, de un nivel inferior. *Lucrarea lui este sub orice critică. A fi mai presus de orice critică* = a avea calități deosebite, un nivel foarte ridicat. *A se ridica mai presus de orice critică* v. ridica. ◆ Restr. Apreciere severă a unor stări de lucruri, a însușirilor, a comportamentului cuiva; reproș. *Răspundem unor critici ce ni s-au adresat de foile guvernamentale* (EMIN.). • pl. *-ci*, *-ce*. și (*înv.*) *criticésc*, *-eáscă*, *criticós*, *-oásă adj.* /<lat. ***crĭtĭcus***, ***-a***, ***-um***, fr. ***critique***, ngr. ***κριτικός***, ***κριτική***, germ. ***Kritik***.

critică *vb. I. tr.* **1** A arăta, a dezvălui greșelile, lipsurile, defectele unei persoane, ale unei opere, ale unor stări de lucruri etc., precizînd cauzele și indicînd mijloacele de îndreptare. *Criticăm... această jucărie cu legi în vigoare, această suspendare a lor fără ca ele să fi fost abrogate* (EMIN.). **2** A arăta cu răutate sau cu exagerare lipsurile sau greșelile cuiva. *În loc să critici greșelile străine... mai bine rîzi de tine* (ALEX.). ◆ (*peior.*) A comenta în chip răutăcios, născocind lipsuri și greșeli; a bîrfi. *Lumea e rea, critică orice pas al unei fete* (PER.). **3** A aprecia valoarea artistică, etică etc. a unei opere, evidențiind defectele. *I-a criticat poeziile publicate în ultimul volum.* • prez.ind. *critic.* /<fr. ***critiquer***.

criticábil, -ă *adj.* Care dă prilej de critică; care poate, merită a fi criticat. • pl. *-i*, *-e.* /<fr. ***critiquable***.

criticánt, -ă *adj., s.m., s.f.* (*fam.*) (Persoană) care este gata oricînd să facă o critică negativă. ◆ (Persoană) care bîrfește, intrigant. • pl. *-ți*, *-te.* /<fr. ***critiquant***.

criticáre *s.f.* Faptul de *a critica* pe cineva sau ceva; critică. • pl. *-ări.* /v. ***critica***.

criticástru *s.m.* (*peior.*) Critic (II) mărunt, neînsemnat (lipsit de onestitate). *Trebuia să se ivească o școală întreagă de critici sau criticaștri* (EMIN.). • pl. *-ștri.* /<germ. ***Kritikaster***.

criticát, -ă *adj.* Căruia i s-a făcut o critică; condamnat (2). • pl. *-ți*, *-te.* /v. ***critica***.

criticésc, -eăscă *adj.* v. critic.

criticísm *s.n.* **1** (*filos.*) Denumire dată de Kant și de adepții săi propriei doctrine filosofice, care considera că orice filosofie și orice cunoaștere trebuie precedate de o „critică" a capacității de cunoaștere. **2** Tendință majoră în cultura modernă de autonomizare, de afirmare a raționalității și individualității. **3** Tendință de a critica cu orice preț, fără discernămînt, de a exagera laturile negative ale lucrului criticat. *Rubrica literară se remarcă prin criticism.* • /<fr. ***criticisme***.

criticíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Adept) al criticismului. ◇ (*adj.*) *Idei criticiste.* • pl. *-iști*, *-iste.* /<germ. ***Kritizist***, fr. ***criticiste***.

criticós, -oásă *adj.* v. critic.

criță *s.f.* **1** (*reg.*) Oțel foarte dur. ◇ Expr. (*înv.*) *A fi iute ca criță* = a fi harnic și vioi. *A fi criță și oțel* = (*despre oameni*) a fi energic. *A fi criță la minte* = a fi foarte inteligent. *A avea inimă de criță* v. inimă. **2** (*fam.; adv.*) *Beat criță* = din cale-afară de beat, foarte beat. ◇ Expr. *A (se) îmbăta criță* v. îmbăta. • /<rus. ***крица***, ucr. ***криця*** „oțel curat", „amnar".

crivăc[1] *s.n.* **1** Instalație rudimentară folosită, în trecut, în ocnele de sare pentru a ridica bolovanii de sare la suprafață. **2** Troliu primitiv de lemn, acționat manual, care este folosit la săparea puțurilor de mină de mică adîncime. ◆ Bară cu mînere la capete utilizată la scoaterea apei din puț. **3** (*reg.*) Fiecare dintre lemnele care fixează piatra zăcătoare a morii. **4** Piesă din scheletul unei ambarcații, de care se fixează scîndurile care formează învelișul acesteia. **5** (*reg.*) Cîrjă (1); ciomag (1). • pl. *-ce.* /<bg., ucr. ***кривак***, srb. ***krivec***; cf. sl. veche ***крнвъ*** „strîmb".

crivác[2] *s.n.* (*reg.*) Creițar. • pl. *-ce.* /<srb. ***krivak***.

crivăl *s.m.* v. crivală.

crivălă *s.f.* (*reg.*) **1** Clește de tîmplărie. **2** Trepied sau bucată de lemn mai gros din care se face un suport unde se pune drobul de sare pe care-l ling oile. **3** Parte a joagărului care transmite mișcarea roții. **4** Băț de lemn despicat în două utilizat la prinderea șerpilor. **5** Lemnul orizontal care susține stîlpii șteampurilor în mină. • pl. *-e*, *-ele*, *-ăli.* și (*reg.*) *criveá*, *grivălă s.f.*, *crivál s.m.* /<sl. veche ***крнвъ***.

crivát *s.n.* (*reg.*) Pat cu tăblii la capete. • pl. *-uri*, *-e.* și (*reg.*) *crevát s.n.* /<ngr. ***κρεβάτι***.

crívăț *s.n.* (*meteor.*) Vînt rece și violent care suflă iarna în Moldova și în Cîmpia Dunării dinspre est și nord-est, aducînd scăderi mari de temperatură; acvilon. ◆ (*înv., reg.*) Nord. • /<bg. ***кривец***, srb. ***krivac***; cf. sl. veche ***крнвъ*** „strîmb", „oblic".

criveá *s.f.* v. crivală.

criz- v. cris-.

crizantém *s.n.* v. crizantemă.

crizantémă *s.f.* Plantă erbacee din familia compozitelor, originară din Asia, cu frunzele penat-divizate și cu florile frumoase de culori variate, avînd o inflorescență bogată și miros plăcut, care se cultivă ca plantă ornamentală și care înflorește toamna (*Chrysanthemum indicum*); restr. floarea acestei plante. • pl. *-e.* și (*reg.*) *crizantém s.n.*, *crizantínă s.m.* /<fr. ***chrysanthème***, lat. ***chrysanthĕmon***, ***-i***; cf. gr. *χρυσός* „aur", *ἄνθεμον* „floare".

crizantínă *s.m.* v. crizantemă.

crízăă *s.f.* **1** (*mai ales cu determ. care indică originea, specificul*) Dezechilibru (violent) ca urmare a unor neconcordanțe, a unor contradicții, a unor dificultăți economice, politice, sociale, militare etc.; moment critic, periculos, perioadă de tensiune, de tulburări, de încercări (decisive) care se manifestă în societate. *Într-un moment de criză banca n-ar putea răspunde deci pentru aceste 26 milioane* (EMIN.). ◇ *Criză economică* = fază a ciclului economic caracterizată prin scăderea rentabilității întreprinderilor, creșterea inflației, accelerarea concentrării financiare și a multinaționalismului economic, începutul unor revoluții tehnologice, modificarea structurii cererii mondiale de produse industriale, creșterea șomajului. *Criză energetică* = fenomen complex care se manifestă prin insuficiența resurselor energetice clasice. *Criză de guvern* (sau *guvernamentală*, *de cabinet*, *ministerială*) = căderea unui ministru ca urmare a unui vot de neîncredere al parlamentului; dezacord apărut între șeful statului și miniștri sau între miniștri; interval de timp care se scurge între demisia unui guvern și formarea unui nou guvern. *De-aici se va naște o nouă criză ministerială, o remaniere* (EMIN.). *Criză dinastică* = situație apărută la moartea unui suveran care nu are urmași direcți, apărînd problema succesiunii la tron. *Criză internațională* = situație de tensiune gravă în relațiile internaționale pentru a cărei soluționare se are în vedere o acțiune militară. *Celulă de criză* v. celulă. ◆ Lipsă acută de forță de muncă, de mărfuri, de timp etc. ◇ Expr. *A intra în criză de timp* = a avea foarte puțin timp pentru a duce la bun sfîrșit ceva. **2** (*med.; mai ales cu determ. care indică felul bolii, cauza etc.*) Moment critic culminant în evoluția unei boli, care afectează bolnavul pe o durată relativ scurtă, care precedă vindecarea sau agravarea bolii; declanșare bruscă a unei boli sau apariție a unui acces brusc în cursul unei boli cronice. *Se așteptă cu siguranță o criză și fericitele efecte ce se sperau de la ea asupra mersului maladiei* (EMIN.). ◇ *Criză de abstinență* v. abstinență. **3** (*psih.*) (Moment sau perioadă de mare) zbucium sufletesc, tensiune, nemulțumire individuală (care se manifestă prin izbucniri violente, prin depresiune sufletească). ◇ Expr. *A fi în criză* = a traversa un moment foarte dificil din viață. *Criză de conștiință* (sau *morală*) = tulburare psihică provocată de incapacitatea unei persoane de a-și rezolva problemele de viață. *Împăratul este căzut într-o criză morală* (EMIN.). • pl. *-e.* /<fr. ***crise***, ngr. ***κρίσις***; cf. lat. *crĭsis*, *-is*, gr. *κρίσις* „discernere, decizie; fază decisivă a unei boli" <*κρίνω* „a distinge, a judeca".

crizolít *s.n.* v. crisolit.

crîcneáiă *s.f.* (*pop.*) Cricnire. • pl. *-eli.* /***crîcni*** + *-eală*.

crîcní *vb. IV. intr.* (*pop.; mai ales în constr. neg.*) A produce sunetele cuprinse în interj „crîc". ◆ Fig. A protesta prin vorbe, fără prea multă vehemență, a se împotrivi cu vorba. *Au început să crîcnească împotriva șefului de echipă.* • prez.ind. *-esc.* și *crîcní vb. IV.* /***crîc*** + *-ni*.

crîcníre *s.f.* (*pop.*) Protest, opoziție verbală; crîcneală. *Nu admitea nici un fel de crîcniri.* ◇ Loc.adv. *Fără crîcnire* = în mod docil, supus. *Execută ordinul fără crîcnire.* • pl. *-i.* /v. ***crîcni***.

crîcnít *s.n.* (*pop.*) Protest. • pl. *-uri.* /v. ***crîcni***.

crîmpéi *s.n.* **1** (*pop.*) Bucată mică tăiată sau ruptă, desprinsă sau rămasă din ceva; porțiune, fărîmă. *Un crîmpei de lumînare.* **2** Fig. (*despre fraze, gînduri etc.*) Fragment, frîntură (de gînd, de frază, de text etc.). *Crîmpeie de gînduri îi răsăreau în minte* (SANDU-A.). • pl. *-ie.* /<sl. veche ***крѫпъ*** „mic".

crîmpeiáș *s.n.* Dim. al lui *crîmpei.* • pl. *-e.* /***crîmpei*** + *-aș*.

crîmpíță *s.f.* (*fes.; reg.*) Încurcătură a firelor din urzeală. ◆ Fig. Piedică, obstacol. • pl. *-e.* /***crîmpei*** + *-iță*.

crîmposíe *s.f.* (*reg.*) Soi de viță-de-vie autohton, cu strugurii albi-verzui sau ruginii cu boabele rare, rotunde, cu miezul cărnos. ◆ Vin produs din strugurii acestui soi de viță-de-vie. • g.-d. *-iei.* /cf. sl. veche ***крѫпъ***.

crîmpot *s.m.* (*reg.*) Fragment, porțiune; bucată (de carne). • pl. *-ți.* /<sl. veche ***крѫпъ***.

crîmpoți *vb. IV. tr.* (*pop.*) A tăia, a rupe, a sfîșia în bucăți inegale; a ciopîrți (2). ◆ A mînca, de ici și de colo, cîte puțin; a mușca din pîine fără a o tăia felii. ◆ A sfîrteca, a măcelări. • prez.ind. *-esc.* /***crîmpot*** + *-i*.

crîmpoțít, -ă (*pop.*) Care este sfîșiat în bucăți inegale; care este tăiat inegal sau strîmb. ◆ Care este sfîrtecat, măcelărit. • pl. *-ți*, *-te.* /v. ***crîmpoți***.

crîncen, -á *adj.* **1** (*despre situații, întîmplări etc.*) Cumplit (1), îngrozitor. **2** (*despre persoane*) Care este înverșunat, aspru, nemilos, neomenos. *A fost un luptător crîncen.* **3** (*despre manifestări, atitudini etc.*) Care trădează cruzime (1), violență. *O bătaie crîncenă.* • pl. *-i*, *-e.* /<sl. veche ***крѫчьнъ***, rus. ***кручина*** „violent".

crîncenă *vb. I. refl.* (*reg.*) A se încrîncena. • prez. ind. *-ez.* /***crîncen*** + *-a*.

crîncenie *s.f.* (*înv.*) Cruzime, asprime. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***crîncen*** + *-ie*.

crîncenít, -ă *adj.* (*înv.*) Crîncen. • pl. *-ți*, *-te.* /***crîncen*** + *-it*.

crîng *s.n.* **1** Pădure tînără (de arbori tineri și de lăstari) sau mică. ◆ Pădure deasă de aluni, fagi, frasini etc. crescută pe locul unei păduri defrișate. ◇ Expr. *A-și lua crîngul în cap* = a fugi foarte repede (de frică). ◆ Loc acoperit cu arbuști sau cu tufișuri; desiș. *Crîngul de tufani de iasomie* (D. ZAMF.). **2** Pădure bătrînă lîngă un oraș. ◆ Ridicătură mare de pămînt pe o cîmpie. **3** Așezare rurală permanentă, din zonele montane, alcătuită din gospodării dispersate pe mari suprafețe de teren (și aflată la distanțe mari de principalele căi de comunicație). **4** (*pop.*) *Crîngul cerului* = *a*) bolta cerească, firmament; *b*) Calea lactee. **5** (*reg.*) Cadran de ceas. • pl. *-uri.* /<sl. veche ***крѫгъ***; cf. *crug*.

crînguléț *s.n.* Dim. al lui *crîng*; crîngușor. • pl. *-e.* /***crîng*** + *-uleț*.

crîngușór *s.n.* Crînguleț. • pl. *-oare.* /***crîng*** + *-ușor*.

crísnic[1] *s.n., s.m.* **1** *s.n.* (*pesc.*) Unealtă de pescuit, compusă dintr-o plasă (în formă de sac), legată la colțuri de capetele a două nuiele curbate, încrucișate, prinsă de o prăjină lungă; (*reg.*) comiher. **2** *s.n.* (*reg.*) Plasă fixată pe doi pari încrucișați cu care se transportă pleava de la arie. **3** *s.m.* (*bis.; reg.*) Paracliser, țîrcovnic; dascăl. • pl. *n. -ce*, *m. -ci.* și *cîrstnic s.n.* /<sl. veche ***кръстъ***; cf. bg. ***кръстник*** „naș".

crísnic[2] *s.m.* v. crasnic.

crîșcá *vb. I. intr.* (*reg.*) **1** A scrîșni din dinți de ciudă, de mînie etc.; a scrîșca. **2** (*despre zăpada înghețată*) A scîrțîi, a trosni (sub picioare). **3** Analog. (*despre lemne*) A crăpa de ger. • prez.ind. *crîșc.* /form. onomat.

crîșcáre *s.f.* (*reg.*) Acțiunea de *a crîșca* și rezultatul ei. ◆ Fig. Nemulțumire, durere; nenorocire. • pl. *-ări.* /v. ***crîșca***.

crîșmár *s.m.* v. cîrciumar.

crîșmă *s.f.* v. cîrciumă.

crîșmăreásă *s.f.* v. cîrciumăreasă.

crîșmări *vb. IV.* v. cîrciumări.

crîșmărie[1] *s.f.* v. cîrciumărie[1].

crîșmărie[2] *s.f.* v. cîrciumărie[2].

crîșmărít *s.n.* v. cîrciumărit.

crîșmăríță *s.f.* v. cîrciumăriță.

crîșmulíță *s.f.* (*reg.*) Dim. al lui *crîșmă*; crîșmușoară, crîșmuță. • pl. *-e.* /***crîșmă*** *-uliță.*

crîșmușoáră *s.f.* Crîșmuliță. • pl. *-e.* /***crîșmă*** + *-ușoară.*

crîșmúță *s.f.* Crîșmuliță. • pl. *-e.* /***crîșmă*** + *-uță.*

crîșní *vb. IV.* v. scrîșni.

croát, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Croației sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuiește în Croația; locuitorii Croației. **2** *adj.* Care aparține Croației sau croaților, care se referă la Croația sau la croați; originar din Croația. ◆ (*subst. f.*) Limba indo-europeană din familia slavă, grupul meridional, vorbită de croați. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***Croate***, germ. ***Kroate***.

croazá *vb. I. intr.* (*mar.*) A naviga (aproape de țărm) pentru supraveghere. • sil. *cro-a-*. prez.ind. *-ez.* /<fr. ***croiser***.

croázá *s.f.* v. croazea.

croazeá *s.f.* (*înv.*) Un fel de stofă țesută în patru ițe. • și *croázá* *s.f.* /<fr. ***croisée***.

croaziéră *s.f.* **1** Călătorie de agrement pe o navă de pasageri, pe un iaht sau, ext., avion, pe un itinerar stabilit, cu multe escale. **2** (*av.*) Regim de zbor al unei aeronave care are o viteză mai mică decît viteza maximă. **3** (*nav.*) *Viteză de croazieră* = viteză de drum a unei (aero)nave sau, ext., a unui autoturism, în condiții normale, pe un parcurs lung. **4** (*milit.*) Acțiune de patrulare pe mare în timp de război executată de către o navă militară. • sil. *-zi-e-*. pl. *-e.* /<fr. ***croisière***.

crobízi *s.m. pl.* Populație tracică așezată la S Dunării, în apropierea Mării Negre, în sec. 6 î.Hr.-sec. 2 d.Hr. • /<lat. ***Crobyzi***, gr. ***Κρόβυζοι***.

crocánt, -ă *adj.* (*despre alimente*) Care face zgomot (crănțăne) cînd este zdrobit în dinți; care este tare și bine prăjit sau copt. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***croquant***.

crochét *s.n.* (*sport*) Joc sportiv în aer liber, de origine engleză, cu bile mici de lemn care, lovite pe rînd de jucători, cu niște ciocane[2] (1) cu mîner lung, trebuie să treacă, după anumite reguli, printr-o serie de portițe instalate pe terenul de joc. • /<fr. ***croquet***.

crochétă *s.f.* (*culin.*; *mai ales la pl.*) Preparat culinar din aluat, griș, brînză, zarzavaturi etc. cu diferite ingrediente (chimion, cașcaval, mac etc.), modelat în formă de bastonașe sau de turtițe care se prăjesc (în grăsime) sau se coc. • pl. *-e.* /<fr. ***croquette***.

crochíu *s.n.* (*a. plast.*) Desen rapid, executat după natură, care indică în cîteva linii trăsăturile principale ale unei figuri, ale unui peisaj, plan etc.; schiță. • pl. *-uri.* /<fr. ***croquis***.

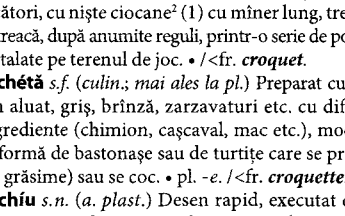

crocodil (1)

crocodíl *s.m.* **1** Reptilă uriașă (ajungînd pînă la 10 m lungime), amfibie, din ordinul crocodilienilor, care are corpul acoperit cu plăci osoase, coada lungă, capul mare și alungit, fălcile lungi cu dinți puternici și care trăiește în fluviile din țările tropicale (*Crocodilus niloticus*). ◇ Expr. (*fam.*; *calc după fr. „larmes de crocodile”*) *Lacrimi de crocodil* = plînș prefăcut, ipocrit. *Era supărat foc și, ca orice copil, plîngea cu lacrimi de crocodil* (SOR.). **2** Dispozitiv metalic de comandă automată, izolat electric, fixat între șinele de cale ferată, folosit pentru a transmite comenzile de semnalizare, acționînd fluierul locomotivei în mers. **3** Clește cu ajutorul căruia se dă dopurilor de plută, în timpul fabricației, elasticitatea necesară folosirii lor. **4** Clemă în formă de clește cu fălci dințate, care este folosită pentru realizarea unor legături electrice temporare și demontabile. **5** (*mar.*) Dispozitiv cu care se imobilizează o parîmă. • pl. *-i.* /<fr. ***crocodile***, lat. ***crŏcŏdī(l)lus, -i***.

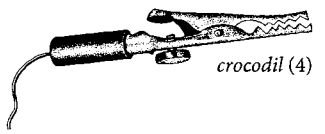

crocodil (4)

crocodiliéni *s.m.* (*la pl.*) Ordin de reptile mari, cu organizarea anatomică cea mai evoluată, avînd dinții implantați în alveole asemănătoare celor ale mamiferelor și inima formată din patru compartimente separate, în întregime, împiedicîndu-se, astfel, amestecul sîngelui roșu cu cel albastru (*Crocodilidae*); (*și la sg.*) reptilă care face parte din acest ordin. • sil. *-li-eni.* pl. *-ieni.* /<fr. ***crocodiliens***.

crohmál *s.n.* v. crohmală.

crohmálă *s.f.* (*reg.*) Scrobeală. ◆ Amidon. • pl. *-e.* și *crohmál* *s.n.* /<ucr. ***крохмаль***, pol. ***krochmal***, rus. ***крахмал***; cf. germ. *Kraftmehl*.

crohmăli *vb. IV. tr.* (*reg.*) A scrobi. • prez.ind. *-esc.* /***crohmală*** + *-i.*

crohmălít, -ă *adj.* (*reg.*) Scrobit. ◆ Fig. Care este rigid, bățos, țeapăn. • pl. *-ți, -te.* și *crohmolít, -ă* *adj.* /v. ***crohmăli***.

crohmolít, -ă *adj.* v. ***crohmălit***.

croi[1] *s.n.* Croială (1). • pl. *-uri.* /de la ***croială***, prin derivare regresivă.

croí[2] *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică mai ales materiale textile, piele*) A tăia (cu foarfeca) după forma și după măsura indicate sau după un tipar, pentru a obține piese care urmează a fi asamblate în vederea confecționării unui anumit obiect (de îmbrăcăminte, de încălțăminte etc.). ◇ (*abs.*) *Pietrarii lui Manole croiau, retezau, ciopîrțeau* (ODOB.). ◇ Expr. *A croi din bucată* = (*despre judecători*) a condamna pe cineva nerespectînd legile. ◇ Fig. *O pușcă... ușoară, croită și cumpănită... dupe puterile mele* (ODOB.). ◆ Ext. (*compl. indică haine, încălțăminte etc.*) A confecționa. *Jachete croite... pe măsura lor* (C. NEGR.). ◆ Fig. (*compl. indică persoane*) A modela, a forma. *Așa este el croit de Dumnezeu.* ◆ Fig. (*tr., refl.*) A(-și) alcătui, a(-și) crea. *Văduva... își croia mersul zilei de mîine* (POP.-BĂN.). **2** *tr.* (*compl. indică proiecte, lucrări etc.*) A plănui, a concepe. *Mie să-mi croiești Și să-mi isprăvești... Un pod de aramă* (POP.). ◆ Fig. A pune la cale. *În față una-ți vorbește Și în dos alta-ți croiește* (PANN). ◆ Fig. (*compl. indică minciuni*) A ticlui. *Vei auzi că încep a croi cîte una mai deocheată* (ODOB.). **3** *tr.* (*compl. indică drumuri, șosele etc.*) A deschide, a desfunda un drum, un traseu etc., înlăturînd obstacolele. *Să-și croiască drum prin stratul gros și alb de zăpadă* (DUMITRIU). ◇ Expr. *A-și croi* (*un*) *drum* (*nou*) *în viață* v. drum. **4** *tr.* Fig. (*fam.*; *compl. indică oameni sau animale*) A lovi cu putere, a bate (cu bățul, cu biciul) (făcîndu-i dungi sau vînătăi pe piele). *Acuși iau varga din coardă și vă croiesc* (CR.). ◇ (*compl. indică instrumentul, felul loviturii*) *Îi croiește o palmă.* ◇ (*compl. indică semne lăsate pe piele de lovituri*) *Croindu-le cu bicele la dungi bețicate pe spinare* (GHICA). **5** *tr.* A tăia în bucăți, a rupe din ceva, a sparge. **6** *intr.* Fig. (*fam.*) Expr. *A o croi la* (sau *de*) *fugă* = a fugi în cea mai mare grabă (spre a scăpa de o primejdie); a o tuli. *Încet-încet m-am furișat printre oameni și unde am croit-o la fugă* (CR.). • prez. ind. *-iesc.* /<sl. veche ***кроити***.

croiálă *s.f.* **1** Felul cum este croită o haină; tăietură, croi[1], croitură, cupă[3]. *O croială impecabilă.* **2** Fig. Fel de a fi; caracter (4). *Ai să vezi, Vavila-i altă croială, cu totul* (HOG.). **3** (*înv.*) Plan, concepție, arhitectură. *Croiala unor palaturi întortocheate ce văzuse* (ISP.). • pl. *-ieli.* /***croi***[2] + *-eală.*

croíre *s.f.* Acțiunea de *a croi*[2] și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***croi***[2].

croít *s.n.* **1** Faptul de *a croi*[2]. *El trece la croit.* **2** Felul în care este croită o haină, o încălțăminte etc. *Tu să potrivești Croiala după modă* (C. NEGR.). • pl. *-uri.* /v. ***croi***[2].

croitór *s.m.* **1** Persoană care croiește și confecționează haine (și alte obiecte de îmbrăcăminte). ◇ *Metrul croitorului* v. metru. ◇ Expr. *A greșit croitorul și a spînzurat stolerul* v. stoler. **2** (*entom.*) Insectă coleopteră dăunătoare, mare, de culoare neagră sau cafenie-cenușie, cu antene noduroase și lungi, ale cărei larve sapă galerii în trunchiurile și în ramurile arborilor degradînd lemnul (*Cerambyx cerdo*). **3** (*anat.*) Mușchi lung al coapsei, care se întinde de la osul iliac pînă la fața internă a tibiei, prin a cărui contracție se produce încrucișarea picioarelor. • sil. *cro-i-*. pl. *-i.* /***croi***[2] + *-tor.*

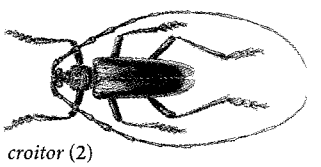

croitor (2)

croitoráș *s.m.* Dim. al lui *croitor*. *Croitorașul cel viteaz.* • pl. *-i.* /***croitor*** + *-aș.*

croitoreásă *s.f.* Femeie care croiește și confecționează rochii (și alte obiecte de îmbrăcăminte). • sil. *cro-i-*. pl. *-ese.* /***croitor*** + *-easă.*

croitorí *vb. IV. intr.* A se îndeletnici cu croitoria. • prez. ind. *-esc.* /***croitor*** + *-i.*

croitorie **1** Meșteșugul, meseria croitorului. **2** Atelier în care se confecționează obiecte de îmbrăcăminte. ◆ Totalitatea angajaților care lucrează într-un astfel de atelier. • sil. *cro-i-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***croitor*** + *-ie.*

croitúră *s.f.* Croială (1). • pl. *-i.* /***croit*** + *-ură.*

croll *s.n.* Scroll (2). • scris și *crawl*. pl. *-uri.* /<engl. ***crawl***.

crom[1]**-** Elem. de compunere „culoare”. • și *cromo-, cromat-, cromato-.* /<fr. ***chrom(o)-***; cf. gr. *χρῶμα* „culoare”.

crom[2] *s.n.* (*chim.*) Element chimic, metal dur, casant, foarte rezistent la agenții chimici, de culoare albă sau cenușiu-deschis, strălucitor, care este întrebuințat la fabricarea oțelului inoxidabil sau a unor aliaje, la cromare și, sub formă de săruri, în vopsitorie, tăbăcărie, fotografie, cataliză etc. (Cr). ◇ *Galben de crom* v. galben. • /<fr. ***chrome***; cf. gr. *χρῶμα* „culoare”.

cromá *vb. I. tr.* (*compl. indică piese, obiecte metalice*) A acoperi cu un strat subțire de crom, pentru a-i mări duritatea și rezistența la coroziune sau pentru a-i da un aspect mai plăcut. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***chromer***.

cromafín, -ă *adj.* (*biol.*; *despre celule*) Care se colorează ușor, de care coloranții se prind ușor. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***chromaffine***.

cromáj *s.n.* Operație industrială constînd în acoperirea metalelor cu un strat subțire de crom, pentru a le face rezistente la coroziune și la uzură sau pentru a le da un aspect estetic; cromare. • pl. *-e.* /<fr. ***chromage***.

cromáre *s.f.* Acțiunea de *a croma* și rezultatul ei; cromaj. • pl. *-ări.* /v. ***croma***.

cromát[1] *s.m.* Sare a acidului cromic. ◇ *Cromat de plumb* = pulbere galbenă spre portocaliu, greu solubilă în apă, folosită ca pigment în vopsele. • pl. *-ți.* /<fr. ***chromate***.

cromát[2]**, -ă** *adj.* Care conține crom; care este acoperit cu un strat de crom. *Oțel cromat.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***croma***.

cromat[3]**-** v. crom[1]-.

cromátare *s.f.* Operație de acoperire a unor obiecte metalice cu o peliculă subțire de cromați, pentru a le mări rezistența la coroziune sau în scop decorativ. • pl. *-ări.* /de la ***cromat***[1], după fr. *chromatage*.

cromátic, -ă *adj., s.f.* **I** *adj.* **1** Referitor la culori sau la colorit (1). ◇ *Armonie cromatică* v. armonie. **2** (*muz.*) *Interval cromatic* = interval alcătuit din două sunete cu aceeași denumire (unul dintre ele fiind alterat). *Gamă cromatică* = gamă formată dintr-o serie succesivă de semitonuri. *Semne cromatice* = semne de alterație. *Corn cromatic* v. corn. *Scală cromatică* v. scală. *Scară cromatică* v. scară. *Semiton cromatic* v. semiton. **3** (*fiz.*) *Aberație cromatică* v. aberație. *Polarizare cromatică* v. polarizare. *Polarizație* cromatică v. polarizație. **II** *s.f.* (*a. plast.*) Arta preparării și a folosirii culorilor. ◆ Ansamblul culorilor într-o pictură, într-un mozaic etc.; colorit. *Tabloul șochează prin cromatica violentă.* • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***chro-***

matique, lat. ***chrōmaticus, -a, -um***; cf. gr. *χρωματικός* <*χρῶμα* „culoare".

cromatidă *s.f.* (*genet.*) Fiecare dintre cele două părți ale cromozomului rezultate prin diviziune longitudinală în timpul mitozei sau meiozei. • pl. *-e.* /<fr. ***chromatide***, engl. ***chromatid***; cf. gr. *χρῶμα* „culoare".

cromatínă *s.f.* (*biol.*) Substanță (alcătuită din nucleoproteide) care reprezintă componenta chimică de bază a nucleului celular la animale și la plante și care intră în compunerea cromozomului, având o mare afinitate pentru coloranții bazici. • /<fr. ***chromatine***.

cromatísm *s.n.* **1** Proprietate a razelor albe de a se descompune în raze de culori diferite. **2** Aberație cromatică. **3** Succesiune de mai multe sunete aflate la distanță de un semiton. ◆ Structură melodică în care predomină intervale cromatice. • /<fr. ***chromatisme***.

cromatizá *vb. I. tr., refl.* A da sau a căpăta o tentă irizată. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***chromatiser***.

cromato- v. crom[1]-.

cromatoblást *s.n.* (*biol.*) Celulă tînără care conține sau poate să producă pigmenți; cromoblast. • pl. *-e.* /<fr. ***chromatoblaste***.

cromatocít *s.n.* (*biol.*) Celulă cu pigmenți; cromocit. • pl. *-e.* /<fr. ***chromatocyte***.

cromatodisopíe *s.f.* (*med.*) Imposibilitate de a distinge culorile. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***chromatodysopia***.

cromatofil, -ă *adj.* (*despre celule*) Care are proprietatea de a se colora prin metode histologice determinate. • pl. *-i, -e.* /***cromato-*** + ***-fil***.

cromatofobíe *s.f.* (*psih.*) Teamă nemotivată de culori (obiecte colorate); ereutofobie. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***chromatophobia***.

cromatofór *s.m.* **1** (*zool.*) Celulă pigmentată a dermei, capabilă să schimbe culoarea animalului (cameleon, broască etc.). **2** (*bot.*) Corpuscul din celulele plantelor superioare și ale unor alge care conțin clorofilă sau alți pigmenți. • pl. *-i.* /<fr. ***chromatophore***; cf. gr. *χρῶμα, ατος* „culoare", *φορός* „care poartă".

cromatogén, -ă *adj.* Care colorează, care produce materii colorante. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***chromatogène***; cf. gr. *χρῶμα, ατος* „culoare", *γίγνομαι* „a lua naștere".

cromatogenéză *s.f.* (*microbiol.*) Fenomen de producere a unor substanțe colorante de către bacterii și fungi, ca rezultat al activității metabolice. • /<fr. ***chromatogenèse***.

cromatográf *s.n.* (*chim.*) Aparat folosit în cromatografie. • pl. *-e.* /<fr. ***chromatographe***.

cromatográfic, -ă *adj.* (*chim.*) Care aparține cromatografiei, care se referă la cromatografie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***chromatographique***.

cromatografíe *s.f.* (*chim.*) Metodă de separare și purificare a componenților unui amestec în stare lichidă sau gazoasă, pe baza adsorbției lor diferite pe anumiți adsorbanți sau pe baza coeficientului lor de repartiție între două faze lichide nemiscibile sau parțial miscibile. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***chromatographie***; cf. gr. *χρῶμα, ατος* „culoare", *γράφω* „a scrie".

cromatográmă *s.f.* Diagramă obținută prin cromatografie. • pl. *-e.* /<fr. ***chromatogramme***.

cromatolíză *s.f.* (*biol., med.*) Descompunere a cromatinei, ca stadiu final al degenerării nucleului. • /<fr. ***chromatolyse***.

cromatologíe *s.f.* (*biol.*) Studiul materiilor colorante de origine vegetală. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***chromatologie***.

cromatométru *s.n.* (*fiz.*) Colorimetru. • pl. *-e.* /<fr. ***chromatomètre***.

cromatoplásmă *s.f.* **1** (*biol.*) Structură periferică nediferențiată a citoplasmei, impregnată cu pigmenți; cromoplasmă. **2** (*fiz.*) Rețeaua cromatinei nucleare. • /<fr. ***chromatoplasme***.

cromatoplást *s.n.* (*biol.*) Corpuscul sferic poliedral, lipsit de clorofilă, de culoare galbenă, roșie sau portocalie, care conține xantofilă sau carotină și dă culoarea caracteristică rădăcinilor de morcov, fructelor coapte, florilor etc.; cromoplast. • pl. *-e.* /<fr. ***chromatoplaste***.

cromatopsíe *s.f.* (*med.*) Capacitate de a percepe distinct culorile; cromatoscopie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***chromatopsie***; cf. gr. *χρῶμα, ατος* „culoare", *ὄψις* „vedere".

cromatoscopíe *s.f.* (*med.*) Cromatopsie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***chromatoscopie***.

cromatotaxíe *s.f.* (*chim.*) Proprietate a unor substanțe de a ataca cromatina nucleară. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***chromatotaxie***.

cromaturíe *s.f.* (*med.*) Colorație anormală a urinei. • g.-d. *-iei.* /***cromat-*** + ***-urie***.

cromestezíe *s.f.* (*med.*) Sensibilitate la culori. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***chromesthesia***.

cromhidróză *s.f.* (*med.*) Transpirație colorată. • pl. *-e.* /<fr. ***chromhidrose***; cf. gr. *χρῶμα, ατος* „culoare", *ἵδρωσις* „sudoare, transpirație".

crómic *adj.* (*chim.*) *Acid cromic* = acid oxigenat al cromului[2], necunoscut în stare liberă, care se obține prin dizolvarea trioxidului de crom în apă. • /<fr. ***chromique***.

cromísm[1] *s.n.* (*med.*) Intoxicație cronică cu crom[2]. • /***crom*** + ***-ism***.

cromísm[2] *s.n.* (*bot.*) Colorație excesivă a unor organe (flori, fructe, frunze, semințe). • /<fr. ***chromisme***.

cromíst, -ă *s.m., s.f.* Retușor în fotogravură, heliografie și ofset. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***chromiste***.

cromít *s.m.* (*mineral.*) Oxid natural dublu de fier și crom[2], sub formă de cristale cubice în mase compacte și în granule, aproape opac, cu luciu metalic, de culoare neagră, care se întîlnește în rocile eruptive, folosit la extragerea cromului, la obținerea de produse refractare neutre, în industria chimică, în tăbăcărie etc. • pl. *-ți.* /<fr. ***chromite***.

cromizá *vb. I. tr.* A trata termochimic cu crom[2], prin difuzie, stratul superficial al unei piese de oțel sau de fontă, pentru a-i mări rezistența la coroziune și la uzură. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***chromiser***.

cromizáre *s.f.* Tratament termochimic de îmbogățire cu crom[2]. • pl. *-ări.* /<***cromiza***.

cromléh *s.n.* (*ist.*) Monument megalitic cu caracter sacru din epoca bronzului, alcătuit din mai multe pietre brute înfipte vertical în pământ, dispuse în cerc, la distanțe egale, în jurul unei pietre mai mari. • pl. *-uri.* /<fr. ***cromlech*** <cuv. celtic „pietre în cerc".

cromníchel *s.n.* (*chim.*) Aliaj de crom[2] și nichel, care se poate realiza în toate proporțiile, cel mai rezistent la acizi conținînd 15-35% crom, folosit pentru confecționarea de vase antiacide, de obiecte rezistente la oxidare etc. • /<germ. ***Chromnickel***.

cromo[1]- v. crom[1]-.

cromo[2] *s.n. invar.* (*a. plast.*) Cromolitografie. • /<fr. ***chromo***.

cromoalgrafíe *s.f.* (*tipogr.*) Procedeu de pregătire a unei forme de tipar multicolor prin executarea manuală a marginilor pe plăci de aluminiu. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***chromoalgraphie***.

cromoblást *s.n.* (*biol.*) Cromatoblast. • pl. *-e.* și *cromoblástă* *s.f.* /<fr. ***chromoblaste***.

cromoblástă *s.f.* v. cromoblast.

cromocistoscopíe *s.f.* (*med.*) Examinare, cu cistoscopul, a funcției renale și a permeabilității ureterelor cu ajutorul unei substanțe de contrast, injectată intravenos, care se elimină prin urină. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***chromocystoscopie***.

cromocít *s.n.* (*biol.*) Cromatocit • pl. *-e.* /<fr. ***chromocyte***.

cromodiagnóstic *s.n.* Metodă de diagnosticare a tulburărilor funcționale prin înregistrarea circuitului unei substanțe colorate introduse în organism. • sil. *-di-ag-.* pl. *-ce.* /<fr. ***chromodiagnostic***.

cromofíl, -ă *adj.* (*biol.; despre celule, țesuturi*) Care fixează un anumit colorant. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***chromophile***.

cromofób, -ă *adj.* (*biol.; despre celule, țesuturi*) Care nu se colorează cu un anume colorant. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***chromophobe***.

cromofór *s.m.* (*chim.*) Grupare de atomi care, introdusă în molecula unei substanțe organice, dă acesteia culoare. • pl. *-i.* /<fr. ***chromophore***.

cromofotografíe *s.f.* **1** Procedeu prin care se obțin fotografii în culori. **2** Fotografie în culori, obținută prin acest procedeu. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***chromophotographie***.

cromofotogravúră *s.f.* (*a. plast.*) Fotogravură policromă. • pl. *-i.* /<fr. ***chromophotogravure***.

cromofotolitografíe *s.f.* (*tipogr.*) Procedeu de pregătire a unei forme de tipar planlitografic și multicolor și de multiplicare a imaginilor prin reproducere fotografică. • g.-d. *-iei.* /***cromo[1]-*** + ***fotolitografie***.

cromofototerapíe *s.f.* (*med.*) Metodă de a trata bolnavii mintal cu ajutorul luminii colorate. • g.-d. *-iei.* /***cromo[1]-*** + ***fototerapie***.

cromofototipíe *s.f.* (*a. plast.*) Stampă executată multicolor cu forme de tipar realizate cu ajutorul reproducerii fotomecanice. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***cromo[1]-*** + ***fototipie***.

cromogén, -ă *adj., s.m.* (*biochim.*) **1** *adj.* (*despre substanțe, bacterii etc.*) Care produce pigmenți, coloranți; care dă culoare. **2** *s.m.* Combinație biochimică conținînd în moleculă cromofori. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***chromogène***, germ. ***Chromogen***.

cromogenéză *s.f.* (*biochim.*) Proces de producere a pigmenților. • /<fr. ***chromogenèse***.

cromolitográfic, -ă *adj.* Care aparține cromolitografiei, care se referă la cromolitografie; obținut prin cromolitografie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***chromolithographique***.

cromolitografíe *s.f.* (*a. plast.*) **1** Procedeu de reproducere litografică în mai multe culori. **2** Reproducere obținută prin acest procedeu. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***chromolithographie***; cf. gr. *χρῶμα* „culoare", *λίθος* „piatră", *γράφω* „a scrie".

cromomér *s.n.* (*genet.*) Nume dat granulelor de cromatină dispuse liniar de-a lungul cromozomului. • /<fr. ***chromomère***.

cromometríe *s.f.* **1** (*fiz.*) Măsurarea intensității culorilor. **2** (*med.*) Dozare a hemoglobinei în sînge cu ajutorul cromometrului. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***chromométrie***.

cromométru *s.n.* (*med.*) Aparat folosit în cromometrie. • pl. *-e.* /<fr. ***chromomètre***.

cromomicóză *s.f.* (*med.*) Dermatomicoză caracterizată prin noduli verucoși cu tendință de ulcerare. • /<fr. ***chromomycose***.

cromonémă *s.f.* (*biol.*) Filament cromozomial încolăcit sau spiralat, observabil în profaza mitozei. • pl. *-e.* /<fr. ***chromonème***.

cromopexíe *s.f.* (*biol.*) Proces de fixare a pigmenților sau a coloranților pe o celulă, pe un țesut sau organ. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***chromopexie***; cf. gr. *χρῶμα* „culoare", *πῆξις* „fixare".

cromoplásmă *s.f.* (*biol.*) Cromatoplasmă (1). • /<fr. ***chromoplasme***.

cromoplást *s.n.* (*biol.*) Cromatoplast. • pl. *-e.* /<fr. ***chromoplaste***.

cromoplasticitáte *s.f.* Metodă de încercare a unor materiale plastice, bazată pe proprietatea acestora de a se colora diferit în momentul apariției deformațiilor plastice, pe același material și în același timp. • /<fr. ***chromoplasticité***.

cromoproteídă *s.f.* (*biol.*) Proteidă colorată, în componența căreia intră un metal (fier, magneziu), având în special rol esențial în funcțiunile respiratorii tisulare. • pl. *-e.* /<fr. ***chromoprotéide***.

cromopsíe *s.f.* (*med.*) Boală a ochiului care are ca urmare faptul că obiectele necolorate sînt percepute în culori. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***chromopsie***; cf. gr. *χρῶμα* „culoare", *ὄψις* „vedere".

cromoradiométru *s.n.* Aparat pentru măsurarea și dozarea razelor X. • sil. *-di-o-.* pl. *-e.* /***cromo[1]-*** + ***radiometru***.

cromórnă *s.f.* (*muz.*) Vechi instrument de suflat, din lemn, cu ancie dublă, încovoiat în formă de *j*. • pl. *-e.* /<it. ***cromorno***, fr. ***cromorne***.

cromoscóp *s.n.* **1** Aparat optic folosit pentru reproducerea în culori a clișeelor ortocromatice. **2** Cinescop cu un singur fascicul de electroni și cu trei ecrane suprapuse, folosit la transmisiunile de televiziune în culori. • pl. *-oape.* /<fr. ***chromoscope***; cf. gr. *χρῶμα* „culoare", *σκοπέω* „a privi".

cromoscopíe *s.f.* (*med.*) Investigare a funcției renale prin intermediul analizei culorii urinei care suferă modificări în cazuri de boală, după administrarea prealabilă a unei substanțe colorate. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***chromoscopie***; cf. gr. *χρῶμα* „culoare", *σκοπέω* „a examina".

cromosféră *s.f.* (*astron.*) Strat al atmosferei solare, de culoare roșiatică, gros de cîteva mii de kilometri, compus din gaze și din aburi incandescenți, situat deasupra fotosferei și care este vizibil în timpul eclipselor totale. • /<fr. ***chromosphère***; cf. gr. *χρῶμα* „culoare", *σφαῖρα* „sferă".

cromosféric, -ă *adj.* (*astron.*) Care ține de cromosferă, care se referă la cromosferă. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***chromosphérique***.

cromoterapíe *s.f.* (*med.*) Tratare a unor maladii prin utilizarea luminii colorate. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***chromothérapie***.

cromotíp *s.n.* (*genet.*) Totalitatea factorilor ereditari localizați în cromozomi sau reprezentați de genele cromozomiale. • /<germ. ***Chromotyp***.

cromotipíe *s.f.* **1** Reproducere litografică în culori, obținută pe cale fotochimică. **2** Concr. Imagine colorată obținută prin acest procedeu. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***chromotypie***; cf. gr. *χρῶμα* „culoare", *τυπόω* „a imprima; a da formă".

cromotipografíe *s.f.* (*tipogr.*) Procedeu de tipărire policromă, cu elementele de imprimare în relief. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***chromotypographie***.

cromotropísm *s.n.* Proprietate a protoplasmei sau a unor ființe vii de a fi atrase sau respinse de lumina colorată. • /<fr. ***chromotropisme***.

cromoxilografíe *s.f.* (*tipogr.*) Tipar înalt policrom executat pe clișee gravate în lemn. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***cromo***[1]*-* + ***xilografie***.

cromozóm *s.m.* (*genet.*) Corpuscul al nucleului, format în timpul diviziunii celulare, care are organizare și funcții proprii, însușire de autoreproducere, care este format din acizi nucleici și din substanțe proteice, variabil ca formă la fiecare specie și care deține informația ereditară specifică. <> *Cromozom al sexului* = alozom. *Garnitură de cromozomi* v. garnitură. *Set de cromozomi* v. set. • pl. *-i.* /<fr. ***chromosome***; cf. gr. *χρῶμα* „culoare", *σῶμα* „corp".

cromozomál, -ă *adj.* v. cromozomial.

cromozomiál, -ă *adj.* (*genet.*) Care aparține cromozomilor, care se referă la cromozomi; care este format din cromozomi, care provine de la cromozom; cromozomic. <> *Aberație cromozomială* v. aberație. • sil. *-mi-al.* pl. *-i, -e.* și *cromozomál, -ă adj.* /<engl. ***chromosomal***.

cromozómic, -ă *adj.* (*genet.*) Cromozomial. <> *Fuziune cromozomică* v. fuziune. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***chromosomique***.

cromozomologíe *s.f.* (*genet.*) Știință care se ocupă cu studiul cromozomilor și al importanței lor. • g.-d. *-iei.* /***cromozom*** *+ -logie*.

cron- Elem. de compunere „timp". • și *crono-*. /<fr. ***chron***(*o*)*-*; cf. gr. *χρόνος*.

cronáxic, -ă *adj.* Referitor la cronaxie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***chronaxique***.

cronaxíe *s.f.* (*biol.*) **1** Timpul fiziologic minim, necesar pentru excitarea unui organ sau țesut, cînd intensitatea curentului este egală cu dublul reobazei. **2** Durata minimă de acțiune a unui curent electric, necesar pentru ca substratul excitat să atingă pragul de răspuns. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***chronaxie***; cf. gr. *χρόνος* „timp", *ἀξία* „valoare; apreciere".

cronaximétric, -ă *adj.* Referitor la cronaximetrie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***chronaximétrique***.

cronaximetríe *s.f.* Măsurare a cronaxiei. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***chronaximétrie***.

cronaximétru *s.n.* (*med.*) Aparat de măsurat proprietatea mușchilor de a se contracta. • pl. *-e.* /<fr. ***chronaximètre***.

cronc[1] *interj.* Cuvînt care imită sunetele scoase de corb, de cioară etc. *Aude numai cronc! cronc! prin văzduh și un coșcogea corb se lasă spre el* (POP.). • /onomat.

cronc[2] *s.m.* (*ornit.; reg.*) Corb. *Hei, corbule, Hei, croncule!* (PAPAH.). • pl. *-ci.* /form. onomat.

croncán *s.m.* (*reg.*) **1** Corb (1) (*Corvux corax*). *Se mai numește corbul, însă numai foarte rar, încă și... croncan* (MARI.). **2** Vultur. *La stîna unde baciu moțăie, lupii și croncanii apără turma* (JIP.). • pl. *-i.* /***cronc*** *+ -an*.

croncăí *vb. IV.* v. croncăni.

croncăíre *s.f.* v. croncănire.

croncăní *vb. IV. intr.* **1** (*despre ciori, corbi etc.; la pers. 3*) A scoate sunete caracteristice speciei. *Auzi vulturul croncănind în limba sa cea păsărească* (ODOB.). **2** (*despre oameni*) A scoate strigăte nearmonioase, a vorbi articulînd cuvintele în mod dezagreabil, gutural și nedeslușit. *Ce tot țipi și croncănești, Inima de-mi amărăști?* (SEV.). • prez.ind. *-esc.* și (*pop.*) *croncăi vb. IV.* /***cronc***[1] *+ -ăni*.

croncănít *s.n.* Sunet strident scos de cioară, de corb etc.; croncănire, croncănitură. *Corbii se strîng să ne pîndească, Cu filfîiri domoale și croncănit posac* (LESN.). • pl. *-uri.* /v. ***croncăni***.

croncănitór, -oáre *adj.* (*despre ciori, corbi etc.*, ext., *despre sunetele scoase de aceste păsări*) Care croncănește. *Salcîmii leagănă ciori croncănitoare* (STANCU). • pl. *-ori, -oare.* /***croncăni*** *+ -tor*.

croncănitúră *s.f.* Croncănit. • pl. *-i.* /***croncăni*** *+ -tură*.

croncáu *s.m.* (*reg.*) **1** (*ornit.*) Cioară (*Corvus*). **2** Fig. Om fără căpătîi. • pl. *-ăi.* /***cronc***[2] *+ -ău*.

crónic, -ă *adj.* **1** (*despre boli*) Care are o evoluție lentă, de durată; care durează mult timp. *Amigdalită cronică.* <> *Alcoolism cronic* v. alcoolism. *Poliartrită cronică evolutivă* v. poliartrită. **2** Fig. Care se prelungește multă vreme; care este greu de înlăturat. *În țară domnește o lîncezeală cronică.* • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***chronique***, lat. ***chrŏnĭcus, -a, -um***.

cronicá *vb. I. intr.* A scrie cronici (literare), a recenza. • prez.ind. *-chez.* /<fr. ***chroniquer***.

cronicár *s.m.* **1** Autor de cronici sau de letopisețe. *De-așa vremi se-nvredniciră cronicarii și rapsozii* (EMIN.). **2** Colaborator sau membru al redacției unui ziar, al unei reviste etc., unde redactează o cronică. *Cronicar dramatic.* • pl. *-i.* /***cronică*** *+ -ar*, după fr. *chroniqueur*.

crónică *s.f.* **1** Lucrare cu caracter istoric, frecventă mai ales în Evul Mediu, în care sînt consemnate strict cronologic evenimente sociale, politice, familiale etc.; letopiseț, anale, hronic. *Negruzzi șterge colbul de pe cronice bătrîne* (EMIN.). <> Ext. Gen de roman conceput ca un document de epocă, în sensul de istorie a moravurilor, de obicei contemporane autorului. **2** Articol de ziar sau de revistă care comentează evenimente politice, sociale sau culturale de actualitate. *Cronica mondenă a ziarului Patria* (VLAH.). <> *Cronică literară* = analiză a fenomenului literar în care se exprimă judecăți de valoare. *Cronică dramatică* v. dramatic. <> Scurtă comunicare oficială privind schimbări în componența guvernului, mișcări în corpul diplomatic etc. <> *Cronică judiciară* v. judiciar. **3** Comentariu răutăcios în legătură cu viața cuiva. *Cronică scandaloasă.* • pl. *-ci.* / <fr. ***chronique***, lat. ***chrŏnĭca, -ae***, gr. (*τὰ*) ***χρονικά***.

cronicărésc, -eăscă *adj.* Care se referă la cronici sau la cronicari. *Fraze de o cronicărească puritate* (TEOD.). • pl. *-ești.* /***cronicar*** *+ -esc*.

cronichétă *s.f.* Cronică de dimensiuni reduse; minicronică. <> Cronică neînsemnată. • pl. *-e.* /<fr. ***chroniquette***.

cronicitáte *s.f.* (*med.*) Stare cronică a unei boli, a unui bolnav. • /<fr. ***chronicité***.

cronicizá *vb. I. refl.* (*despre boli, fenomene*) A deveni cronic. *Amigdalita s-a cronicizat.* • prez.ind. pers. 3 *-ează.* /<it. ***cronicizzare***.

cronicizáre *s.f.* (*med.*) Dobîndire a unui caracter cronic. *Cronicizarea bolii.* • pl. *-ări.* /v. ***croniciza***.

cronicizát, -ă *adj.* (*med.; despre boli*) Care a devenit cronic. • pl. *-ți, -te.* /v. ***croniciza***.

cronicúță *s.f.* (*deprec.*) Dim. al lui *cronică. O cronicuță rimată din secolul trecut, scrisă peste Carpați* (HASD.). • pl. *-e.* /***cronică*** *+ -uță*.

cromístic, -ă *adj.* (*lit.*) Care este întocmit în formă de cronică. <> *Vers cronistic* = vers care alcătuiește o cronogramă. • pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***chronistisch***.

crono- v. cron-.

cronoataxíe *s.f.* (*med.*) Pierdere a sentimentului scurgerii timpului. • g.-d. *-iei.* /***crono-*** *+* ***ataxie***.

cronobiologíe *s.f.* (*biol.*) Știință care se ocupă cu studiul caracteristicilor temporale ale fenomenelor biologice. • sil. *-bi-o-.* g.-d. *-iei.* /<germ. ***Chronobiologie***.

cronofág, -ă *adj.* (*fam.*) Consumator de timp. • pl. *-gi, -ge.* /***crono-*** *+* ***-fag***.

cronofobíe *s.f.* (*psih.*) Teamă patologică de trecerea timpului. • g.-d. *-iei.* /***crono-*** *+* ***fobie***.

cronofotográfic, -ă *adj.* Care aparține cronofotografiei, care se referă la cronofotografie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***chronophotographique***.

cronofotografíe *s.f.* Înregistrare fotografică a unei mișcări la intervale scurte de timp, în scopul studierii acesteia. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***chronophotographie***.

cronogenéză *s.f.* Capacitate a ființei umane de a percepe timpul și de a conceptualiza ideea de temporalitate. • /<fr. ***chronogenèse***.

cronográf[1] *s.m., s.n.* **1** *s.m.* Autor de cronici; cronicar (1). **2** *s.n.* Scriere cu caracter popular, care reprezintă o sinteză a istoriei universale, alcătuită pe baza izvoarelor istorice combinate cu legende biblice și populare. *Cronograful lui Moxa.* • pl. *m. -i, n. -e* și (*înv.*) *hronográf s.n.* /<ngr. ***χρονογράφος***, fr. ***chronographe***.

cronográf[2] *s.n.* Aparat automat de precizie, prevăzut cu un mecanism de ceasornic, care înregistrează începutul și sfîrșitul sau durata unei acțiuni, a unui fenomen în desfășurare, folosit în fizică, în aviație, în sport etc. <> Instrument folosit pentru verificarea funcționării ceasornicelor și a cronometrelor. • pl. *-e.* /<fr. ***chronographe***.

cronográfic, -ă *adj.* Care aparține cronografiei sau cronografilor[1] (1), care se referă la cronografie sau la cronografi. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***chronographique***.

cronografíe *s.f.* **1** Scriere de cronici, de cronografe[1] (2). **2** Totalitatea operelor în care faptele sînt prezentate cronologic. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<ngr. ***χρονογραφία***, fr. ***chronographie***.

cronográm *s.n.* v. cronogramă.

cronográmă *s.f.* **1** Inscripție în care literele, corespunzătoare cifrelor romane, formează data. <> Problemă enigmistică în care literele numerale (numerele latine) dintr-o frază, vers, inscripție etc., citite în ordinea lor firească din text (prin adiție) sau anagramate, formează data la care se referă textul, în legătură cu un eveniment istoric. **2** Informație dată de literele unei fraze, ale unui vers, ale unei inscripții etc., care au și o semnificație numerală reprezentînd cifre romane. **3** Reprezentare grafică a variațiilor unui parametru în funcție de timp. <> Historiogramă. • pl. *-e.* și (*înv.*) *cronográm s.n.* /<fr. ***chronogramme***; cf. gr. *χρόνος* „timp", *γράμμα* „linie; semn scris".

cronohidroizoplétă *s.f.* Cronoizopletă care unește punctele cu aceeași umiditate, într-un grafic reprezentînd dinamica în timp a umidității pe profilul solului. • pl. *-e.* /<rus. ***хроногидроизоплета***.

cronoizoplétă *s.f.* Linie care unește, într-un grafic reprezentînd dinamica în timp a unui proces, punctele cu aceeași valoare. • pl. *-e.* /<fr. ***chronoisoplète***.

cronológic, -ă *adj.* Care se referă la cronologie; care este dispus în ordinea succesiunii în timp. *Precizia geografică și cronologică* (IORGA). • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***chronologique***, ngr. ***χρονολογικός***.

cronologíe *s.f.* **1** Disciplină auxiliară a istoriei care se ocupă cu datarea epocilor, a etapelor sau a perioadelor istorice, a evenimentelor istorice, pentru a stabili succesiunea acestora. <> Ext. Succesiune în timp a evenimentelor (istorice). *A studiat cronologia evenimentelor din timpul revoluției.* <> *Cronologie relativă* v. relativ. <> Sistem adoptat pentru socotirea anilor. **2** Listă (sau carte) care cuprinde o succesiune cronologică. *Deosebit de cronice, avem și șase cronologii ale domniilor întocmite după hrisoave* (BĂLC.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***chronologie***, germ. ***Chronologie***; cf. gr. *χρόνος* „timp", *λόγος* „studiu".

cronológist, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care realizează cronologii. • pl. *-iști, -iste.* /***cronologie*** *+ -ist*.

cronologizá *vb. I. tr.* (*compl. indică evenimente istorice, întîmplări, fapte etc.*) A dispune cronologic. • prez.ind. *-ez.* /***cronologic*** *+ -iza*.

cronologizánt, -ă *adj.* Care cronologizează. • pl. *-ți, -te.* /***cronologiza*** *+ -ant*.

cronologizáre *s.f.* Dispunere cronologică. • pl. *-ări.* /v. ***cronologiza***.

cronometrá *vb. I. tr.* (*compl. indică durata unei acțiuni, a unui fenomen etc.*) A măsura cu ajutorul unui cronometru. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***chronométrer***.

cronometráj *s.n.* Cronometrare. • pl. *-e.* /<fr. ***chronométrage***.

cronometráre *s.f.* Măsurare a duratei unei acțiuni, a unui fenomen etc., cu ajutorul unui cronometru; cronometraj. *Cronometrarea cursei.* • pl. *-ări.* /v. ***cronometra***.

cronometrát, -ă *adj.* Care a fost măsurat cu ajutorul unui cronometru. • pl. *-ți, -te.* /v. ***cronometra***.

cronométric, -ă *adj.* (Ca) de cronometru. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***chronométrique***.

cronometríe *s.f.* **1** Parte a mecanicii care se ocupă cu măsurarea timpului. **2** Ramură a metrologiei care se ocupă cu studiul procedeelor și al instrumentelor pentru măsurarea timpului. **3** Tehnica construirii

aparatelor pentru măsurarea timpului. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***chronométrie.***

cronometrór, -oáre *s.m., s.f.* Persoană care măsoară timpul cu cronometrul pentru a norma procesele de muncă, pentru a determina rezultatele întrecerilor sportive etc. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***chronométreur.***

cronométru *s.n.* **1** Instrument de precizie (folosit la normarea proceselor de muncă, la determinarea rezultatelor în întreceri sportive etc.), care funcționează pe principiul ceasornicului, permițînd măsurarea intervalelor de timp pînă la fracțiuni de secundă. **2** *(înv.)* Ceasornic de mare precizie. *El devenea posesorul unui cronometru elvețian* (CE. PETR.). • pl. *-e.* /<fr. ***chronomètre.***

cronopatologíe *s.f.* (*med.*) Capitol nou al medicinei care se ocupă cu studiul dereglării proceselor bioritmice ale organismului. • g.-d. *-iei.* / ***crono-*** + ***patologie.***

cronoprofesiográmă *s.f.* Înregistrare grafică în timpul unei activități, cu determinarea duratei fiecărei operații componente. • sil. *-si-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***cronoprofesiograme.***

cronoscóp *s.n.* Instrument pentru măsurarea unui scurt interval de timp, folosit în laboratoarele de fizică, de fiziologie etc. • pl. *-oape.* /<fr. ***chronoscope***; cf. gr. *χρόνος* „timp", *σκοπέω* „a examina".

cronotahimétru *s.n.* Aparat pentru măsurarea vitezei orare a unui vehicul. • pl. *-e.* /<fr. ***chronotachymètre.***

cronotaraxíe *s.f.* (*med.*) Confuzie în orientarea temporală, asociată cu incapacitatea de a identifica datele și a aprecia durata. • g.-d. *-iei.* /***crono-*** + ***-taraxie.***

cronotrón *s.n.* Aparat pentru măsurarea intervalelor de timp de ordinul microsecundei. • pl. *-oane.* /<fr. ***chronotron.***

cronotróp, -ă *adj.* (*fiziol.*) Referitor la regularitatea și frecvența unui ritm. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***chronotrope***; cf. gr. *χρόνος* „timp", *τροπή* „întoarcere".

crontáler *s.m.* (*înv.*) Monedă de argint care a circulat în țările române la începutul secolului al 19-lea. *Crontaleru [are valoare] 6 lei* (DION.). • pl. *-i.* /<germ. ***Krontaler.***

cronț *interj.* Cuvînt care imită sfărîmarea între dinți a unui obiect tare. • /onomat.; cf. *ronțăi.*

cronțăí *vb. IV. tr.* A ronțăi. • prez.ind. *-iesc.* /***cronț*** + ***-ăi.***

cronțăiálă *s.f.* Ronțăială. • pl. *-ieli.* /***cronțăi*** + ***-eală.***

cronțănní *vb. IV. tr.* A ronțăi. • prez.ind. *-esc.* /***cronț*** + ***-ăni.***

crooner ['krunər] *s.m.* Cîntăreț de local care colaborează cu formațiile de jazz comerciale, interpretînd melodiile la modă într-un stil dulceag, romanțat, sentimental. • /<engl. amer. ***crooner.***

crop *s.n.* v. uncrop.

cros[1] *s.n.* (*sport*) Probă sportivă de alergare pe teren variat și cu obstacole (naturale și artificiale), în care participanții trebuie să parcurgă o anumită distanță, pe un traseu dinainte stabilit, respectînd anumite norme tehnice. • pl. *-uri.* /<fr. ***cross,*** engl. ***cross-country.***

cros[2] *s.n.* (*sport*) Lovitură la box intermediară între directă și swing, care se dă în stomac sau bărbie; croșeu. • pl. *-uri.* /<engl., fr. ***cross.***

crósă[1] *s.f.* **1** (*sport*) Baston de lemn, curbat la un capăt, cu ajutorul căruia sînt conduse pucul sau mingea la jocurile de hochei, polo, golf. **2** (*bis.; la catolici*) Cîrjă episcopală. **3** Patul puștii sau al pistolului. **4** (*anat.*) Formațiune anatomică vasculară (venă, arteră) îndoită în formă de ac; cîrjă. • pl. *-e.* /<fr. ***crosse.***

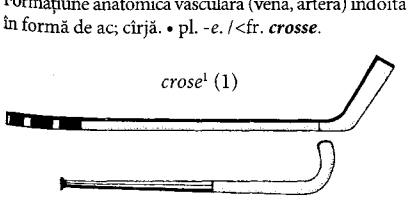

crose[1] (1)

crósă[2] *s.f.* (*înv.*) Smoc de pene întrebuințat ca ornament la pălăriile femeilor sau la chipiurile militarilor. • pl. *-e.* /etimol. nec.

crósing *s.n.* Construcție subterană care asigură încrucișarea a doi curenți de aer, prin dirijarea unuia pe deasupra celuilalt, în galeria unei mine. • pl. *-uri.* /<engl. ***crossing.***

crosíst, -ă *s.m., s.f.* (*sport*) Atlet specializat în crosuri[1]. • pl. *-iști, -iste.* /***cros***[1] + ***-ist.***

crósnă *s.f.* **1** Sarcină (de lemne sau vreascuri) pe care o poartă cineva în spinare. *Adusei vreo cîteva crosne de lemne* (GORJ.). **2** Cîrlig, funie etc. cu ajutorul cărora se fixează poverile purtate în spate. **3** Mulțime de obiecte așezate în ordine. *Lăsai oamenilor mei cuvînt să facă iarăși crosnele de scînduri și să le așeze pe o altă plută* (GAL.). • pl. *-e.* și (*reg.*) *crósnă* *s.f.* /<bg., ucr. ***кросно, крошня,*** srb. ***krošnja.***

croso- Elem. de compunere „fișie, franj". • /<fr. ***crosso-***; cf. gr. *κρόσσός.*

crosopetál, -ă *adj.* (*bot.*) Care are petalele despicate în fîșii lungi și subțiri. • pl. *-i, -e.* /***croso-*** + ***petală.***

crosopterigiéni *s.m. pl.* (*paleon.*) Subclasă de pești osoși, apărută în paleozoic, care prezintă caractere de trecere spre amfibieni. • sil. *-gi-eni.* /<fr. ***crossoptérygiens***; cf. gr. *πτέρυξ* „aripă".

cross *s.n.* **1** (*biol.*) Proces de fuzionare a materialului genetic adus de cei doi gameți. **2** (*sport; la tenis*) Lovitură la tenis, în diagonală, mingea trimițîndu-se pe partea dreaptă a adversarului, cît mai spre colțul terenului. • /<engl. ***cross*** „încrucișare".

crossbar *s.n. invar.* (*telec.*) Sistem de comutare prin bare comandate de relee, folosit în telefonia automată. • /<engl. ***crossbar.***

crossing-over [,krosiŋ'əuvər] *s.n.* (*genet.*) Schimb reciproc de gene între cromatidele cromozomilor omologi, cuplați în timpul profazei. • /<engl. ***crossing over.***

cross-over [,kros'əuvər] *s.n.* (*genet.*) Cromatidă rezultată din crossing-over. • /<engl. ***crossover.***

crósă *s.f.* (*muz.*) Notă în valoare de o optime, cu coada terminată printr-un semn în formă de cîrlig. • pl. *-e.* /<fr. ***croche.***

croșét *s.n.* v. croșetă.

croșetă *vb. I. tr.* (*compl. indică dantele, tricoturi etc.*) A împleti manual, cu ajutorul croșetei. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***crocheter.***

croșetáre *s.f.* Împletire manuală cu ajutorul croșetei (1). • pl. *-ări.* /v. ***croșeta.***

croșetát[1] *s.n.* Croșetare. • pl. *-uri.* /v. ***croșeta.***

croșetát[2]**, -ă** *adj.* Care este împletit manual, cu ajutorul croșetei. • pl. *-ți, -te.* /v. ***croșeta.***

croșétă *s.f.* **1** Dispozitiv, instrument în formă de cîrlig. ◆ Ac lung de metal, de lemn, de os, de material plastic etc., cu un capăt îndoit în formă de cîrlig, folosit la mașinile de tricotat sau pentru croșetat, împletit etc. **2** Unealtă alcătuită dintr-o tijă prevăzută cu o lamă, servind la îndepărtarea pămîntului rămas într-o formă de turnătorie. **3** Piesă de oțel, în formă de cui, cu un cap lățit și prevăzut cu găuri, utilizat la solidarizarea îmbinărilor din lemn. **4** Semn de punctuație sau semn grafic în forma unei linii îndoite în unghi drept la capete, care se pune la începutul și la sfîrșitul unei explicații, ale unei precizări etc. suplimentare sau pentru a indica diverse notații matematice, filologice etc.; paranteză dreaptă. **5** (*în arhit. gotică; în forma „croșet"*) Ornament sculptat în formă de frunză cu vîrful curbat, cu care se decorează frontoanele, cornișele și extradosul arcelor gotice. **6** (*med.*) Aspect grafic sau radiologic reprezentînd o denivelare bruscă. **7** (*geomorf.*) Cordon litoral în formă de săgeată curbată. • pl. *-e.* și *croșét* *s.n.* /<fr. ***crochet.***

croșéu *s.n.* (*sport*) Lovitură laterală scurtă la box, dată adversarului la cap sau la corp, în care brațul este îndoit și nemișcat din cot, formînd cu antebrațul un unghi de aproximativ 45°; cros[2]. • pl. *-ee.* /<fr. ***chrochet.***

crósnă *s.f.* v. crosnă.

crotál *s.m., s.n.* **1** *s.m.* (*zool.*) Șarpe veninos de talie mare din America Tropicală, care produce un sunet caracteristic (ca de clopoței) datorită unor solzi cornoși pe care îi are pe coadă (*Crotalus horridus*); șarpe-cu-clopoței. **2** *s.n.* (*muz.*) Instrument de percuție alcătuit dintr-o pereche de talgere mici de lemn sau metal, fixate în palme prin curele din piele, menit să puncteze ritmul de dans. *Urmărind sgomotosul și bogatul cortegiu al lui Bacchus și făcînd să răsune crotalele* (ODOB.). • pl. *m. -i, n. -e.* /<fr. ***crotale***; cf. gr. *κρόταλον* „zurgălău; duruitoare".

crotálie *s.f.* (*zootehn.*) Marcă metalică aplicată pe urechea animalelor ca semn de recunoaștere. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<ngr. ***κροτάλια*** „breloc; cercel".

crótă *s.f.* (*muz.*) Vechi instrument de coarde cu arcuș, în formă de cutie ovoidală cu fundul plat, cu 3-6 coarde[1] (1), pe care arcușul le făcea să vibreze simultan, fiind unul din strămoșii instrumentelor moderne cu coarde, la populațiile britanice din Țara Galilor; crut. • /<it. ***crotta.***

crotínă *s.f.* Conglomerat sferoid de fecale de cai, oi etc. • pl. *-e.* /<fr. ***crottin.***

crotón *s.n.* (*bot.*) Specie de plantă euforbiacee care crește în Columbia și Venezuela, folosită ca tonic (*Croton niveus*). • /<lat. șt. ***Croton***; cf. gr. *κρότων* „ricin".

crotonít *s.n.* Ulei gras, toxic, extras din semințele de croton, folosit ca purgativ foarte puternic. • /<germ. ***Krotonöl.***

crov *s.n.* (*geomorf.*) Formă mică de relief, cu aspect de depresiune circulară sau alungită, dezvoltată prin tasare pe loess, în regim de stepă; găvan, padină. • pl. *-uri.* /<sl. veche ***кровъ,*** srb. ***krov.***

crown [kraun] *s.n.* *Sticlă crown* = varietate de sticlă optică, foarte puțin dispersivă, avînd un indice de refracție relativ mic, din care se confecționează lentilele divergente. • /<engl. ***crown glass.***

crúce *s.f.* **I 1** Obiect format din două bucăți de lemn, de piatră, de metale prețioase etc. așezate perpendicular și simetric una peste alta, care reprezintă simbolul credinței creștine. *Face... o cruce și o înfinge în pămînt* (CR.). ◇ *Cruce greacă* = cruce cu brațele egale. *Cruce latină* = cruce care are brațul orizontal mai scurt decît cel vertical. *Crucea Sfîntului Andrei* = cruce care are brațele expuse pe diagonală, în formă de X, pe care a fost răstignit Sfîntul Andrei (care este și semn de circulație la trecerea la nivel cu calea ferată).

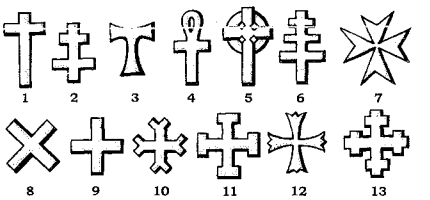

Cruci I (1)

1. Cruce latină.
2. Cruce din Lorena.
3. Cruce Tau.
4. Cruce egipteană cu ansă.
5. Cruce celtică.
6. Cruce papală.
7. Cruce malteză.
8. Crucea Sfîntului Andrei.
9. Cruce greacă sau crucea Sfîntului Gheorghe.
10. Cruce furcată.
11. Crucea Ierusalimului.
12. Cruce cu vîrfuri.
13. Cruce germanică.

◇ Expr. *A pune cruce cuiva* (sau *la ceva*) = a considera ca mort, definitiv lichidat, pierdut; a renunța la ceva. *De prieteni m-am cotorisit, petrecerilor le-am pus cruce* (M. I. CAR.). *Cruce de aur!*, exclamație de apărare împotriva diavolului, cînd i se rostește numele. *N-am crezut că am a face cu dracul. -Fereasc-o Dumnezeu, cucoane; cruce de aur cu noi în casă!* (CR.). *A fi cu crucea-n sîn* v. sîn. **2** Semn și simbol al ritualului creștin, de binecuvîntare sau de închinare, care constă într-un gest, semnul crucii, făcut cu degetele la frunte, la piept și, succesiv, la cei doi umeri. ◇ (*în imprecații*) *Se schimbă ades, ca să înșele mai lesne, ucigă-l crucea* (ALECS.). ◇ *Frate de cruce* v. frate. *Frăție de cruce* v. frăție. *Soră de cruce* v. soră. *Semnul crucii* sau *semnul sfintei cruci* v. semn. *Surăție de cruce* v. surăție. ◇ Expr. *A-și face cruce* = *a*) a efectua semnul crucii; *b*) a se minuna, a se mira tare. *Moraru-și face cruce Privind în urma mea* (COȘB.). *Nici pe dracul să-l vezi, nici cruce să-ți faci* v. drac. *A-și face semnul crucii* v. semn. **3** Gener. Creștinism. *Pentru-a crucii biruință se mișcară rîuri-rîuri* (EMIN.). ◇ (*în jurăminte*) *Cînd aș fi Por-Împărat, pe crucea mea că te-aș lua giupînească-n casă* (ALECS.). **4** Monument în formă de cruce ridicat la mormîntul unui creștin. **II 1** (*ist.; în antic.*) Instrument de tortură și de pedeapsă, pe care osîndiții îl purta adesea în spinare pînă la locul de execuție și pe care era apoi răstignit în cuie. ◇ Expr. *A-și purta crucea* = a îndura o suferință mare, permanentă. ◆ Tortură pe cruce. **2** (*bis.*) Lemnul în formă de cruce purtat pe umeri de către Iisus Hristos și pe care a fost răstignit. ◇ (*la catolici*) *Drumul crucii* = ciclu de 14 picturi sau sculpturi reprezentînd patimile lui Hristos de la judecata lui Pilat pînă la răstignire; calvar, drumul Golgotei. ◇ (*în*

numele unor sărbători creștine) Înălțarea Sfintei Cruci (sau *a Crucii*) v. înălțare. <> Expr. *A se tinde pe cruce* v. tinde. ◆ Ext. Altarul pe care Iisus Hristos s-a jertfit pentru ispășirea păcatelor lumii. **3** Fig. Suferință adîncă pe care o poartă cineva în suflet (de-a lungul vieții). *Orice i se întîmpla, îi rămînea crucea în inimă.* **III 1** Ultima literă a alfabetului ebraic, „tau", reprezentată printr-un grafem avînd această formă (†). **2** Figură sau desen în formă de cruce, avînd diferite semnificații: *a*) Într-o listă de nume de persoane, arată că persoana cu numele respectiv este decedată. *b*) Înaintea unui cuvînt, atestă vechimea mare a cuvîntului respectiv. *c*) În calendar, marchează o zi de sărbătoare creștină. *d*) Peste un text, indică semnul anulării sau că peisajul respectiv nu se poate înțelege și nu poate fi corectat. *e*) Semn folosit de analfabeți în loc de semnătură etc. *Îmi arată lista, însemnată cu cruci de sus pînă jos* (GHICA). *f*) La cărțile de joc, treflă. <> Loc.adj. și adv. *În cruce* = (așezat) în formă de cruce; cruciș (II 1), încrucișat. *Sfîrșindu-și cuvîntarea cu brațele în cruce, A lanțurilor sale verigi le scutură Ş-o palidă zîmbire pe buze-i flutură* (MACED.). ◆ (*adv.*) Cruciș (II 1). *Cu brațele albe pe piept puse cruce* (EMIN.). <> Expr. *A se pune cruce* = a se împotrivi unei acțiuni, a se pune de-a curmezișul spre a o zădărnici. **3** Termen care intră în componența numelui unor decorații, insigne etc. care au formă de cruce. *Crucea „Sfîntul Gheorghe".* **4** Nume și insigne care marchează diferite instituții de asistență civilă și militară. <> *Cruce roșie* = semn distinctiv al spitalelor, ambulanțelor, al centrelor de asistență medicală sau de prim ajutor etc. **5** Analog. Nume pentru diverse obiecte sau părți ale unor obiecte, dispuse în formă de cruce. <> *Crucea căruței* = bucată de lemn pusă de-a curmezișul peste proțap; piesă de lemn care este așezată perpendicular peste inima căruței. ◆ (*tehn.*) Piesă în formă de cruce folosită la unele mecanisme pentru transformarea sau transmiterea unei mișcări. <> *Cruce cardanică* = dispozitiv mecanic de asamblare prin articulare, permițînd transmiterea mișcării circulare între doi arbori care pot forma între ei un unghi oarecare.

crucea-pămîntului

6 Piesă de oțel, fontă, beton etc. folosită pentru legarea a două conducte în prelungire, din care se despart două orificii laterale perpendiculare. ◆ (*tehn.*) Fiting cu patru intrări. **IV 1** *Crucea amiezii* = *a*) punct pe bolta cerească unde se află soarele la amiază; *b*) ora 12 ziua. *Crucea nopții* = miezul nopții. *Cunoștea cloșca cu pui și mișcările ei în crucea nopții* (SADOV.). <> Expr. (*Soarele*) *e cruce amiazăzi* (sau *în crucea amiezii*) ori *a fi* (sau *a ieși*) *soarele în cruci* (sau *în cruce, în răscruce, în crucea cerului, în cruce amiazăzi*) = (e) la amiază, (ne aflăm) la ora 12 din zi. *La amiazi, cînd va fi soarele în cruci, să înalțe o prăjină* (ISP.). **2** (*pop.*; *art.*) Constelația Lebedei, formată din cinci stele așezate în formă de cruce. **3** (*adesea la pl.*) Loc unde se întretaie două sau mai multe drumuri; răscruce, răspîntie. *Priveam într-un loc la o cruce de străzi* (COȘB.). <> *Crucea drumului* v. drum. <> Expr. *A face cruce* = (*despre vehicule cu orar fix*) a se întîlni într-o stație, venind din direcții diferite. (*reg.*) *A i se face* (cuiva) *calea cruce cu cineva* = a-i ieși cuiva cineva în cale, a se încrucișa drumurile mai multor persoane. *A da cu crucea peste cineva* = a întîlni pe cineva din întîmplare, pe neașteptate. *Mergea ea... prin codru... și pe-o tihăraie dă cu crucea peste lup* (CR.). *A i se face cuiva calea cruce* = *a*) a se deschide înaintea cuiva o răspîntie; *b*) fig. a avea de ales între mai multe soluții; a se ivi piedici înaintea cuiva. *Merseră... pînă ce li se făcu calea cruci, aici se opriră* (ISP.). **V 1** (*înv.*) Echipă compusă din doi pînă la patru soldați, care erau obligați să plătească căpeteniilor, în mod solidar, o anumită cotă de impozite. *Toate crucile de pedestrași* (ODOB.). **2** *Cruce de voinic* (sau *de om*) = bărbat în toată puterea; bărbat bine făcut; bărbat cu o conformație atletică; voinic. *Dar nici nu știau ele, fetele din sat, ce cruce de voinic era Bodea* (AGÂR.). **VI** (*bot.*) Compuse: *crucea-pămîntului* = plantă erbacee perenă, meliferă, din familia umbeliferelor, cu tulpina și cu frunzele părloase și cu florile albe sau roz (*Heracleum sphondylium*); brînca-ursului; *crucea-voinicului* = plantă erbacee perenă, din familia ranunculaceelor, cu florile mari, albastre (*Hepatica transsilvanica*). • pl. *cruci*. /lat. ***crux, -cem***.

crucér *s.m.* (*înv.*) Creițar. • pl. *-i*. /<germ. ***Kreuzer***, după *cruce*.

crucétă *s.f.* (*mar.*) Platformă orizontală mică, semicirculară, din lemn sau din metal, fixată deasupra arborelui gabier, servind la fixarea sarturilor arboreților. • pl. *-e*. /<it. ***crocetta***.

cruci¹- Elem. de compunere „cruce". • /<fr. ***cruci-***; cf. lat. *crux, crucis* „cruce".

crucí² *vb. IV.* **1** *refl.* A se mira foarte tare de un lucru neobișnuit; a se minuna (și a-și face semnul crucii); a se încruci. *El se cruci cînd îl văzu pe Făt-Frumos* (ISP.). **2** *tr.* A așeza în formă de cruce; a încrucișa. *Cu-a sale brațe sub capul lui crucite... Privește* (ALECS.). **3** *intr.* A înjura de cruce. *În coteț vătaful crucea și răscrucea* (PER.). • prez.ind. *-esc*. /***cruce*** + *-i*.

cruciádă *s.f.* **1** Expediție cu caracter militar întreprinsă în Evul Mediu de țările din Europa apuseană în Orientul Apropiat, care, sub pretextul eliberării locurilor sfinte (mormîntul lui Hristos) de sub ocupația musulmanilor, urmărea de fapt expansiunea teritorială, economică și politică. ◆ Ext. (*în Ev. Med.*) Orice expediție militară împotriva unor eretici sau a adepților altei religii. **2** Fig. Campanie dusă pentru a crea un curent de opinie. *În serviciul sfintei cruciade în contra cosmopolitismului* (MAIOR.). • sil. *-ci-a-*. pl. *-e*. și (*înv.*) *cruciátă s.f.* /<it. ***crociata***, fr. ***croisade***, după *cruce*.

cruciál, -ă *adj.* De importanță capitală; decisiv, hotărîtor, vital. *Moment crucial.* • sil. *-ci-al*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***crucial***.

cruciát *s.m.* Persoană care participa la o cruciadă; (*înv.*) crijac. • sil. *-ci-at*. pl. *-ți*. /<it. ***crociato***, fr. ***croisé***, după *cruce*.

cruciátă *s.f.* v. cruciadă.

cruciéră *s.f.* **1** Ansamblu de acțiuni de luptă duse pe comunicațiile maritime ale inamicului, sistematic și pe timp mai îndelungat, în scopul dezorganizării sistemului de transporturi al acestuia. **2** Croazieră sistematică și de lungă durată între două porturi. • sil. *-ci-e-*. pl. *-e*. /<it. ***crociera***.

crucifér, -ă *adj.* Care poartă o cruce. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***crucifère***.

cruciféră *s.f.* (*bot.*; *la pl.*) Familie de plante erbacee dicotiledonate, cu frunzele alterne, cu florile hermafrodite, alcătuite din patru sepale și patru petale dispuse în formă de cruce și cu fructele, de obicei, silicve sau silicule; (*și la sg.*) plantă care face parte din această familie. *Conopida este o cruciferă.* <> (*adj.*) *Plante crucifere.* • pl. *-e*. /<fr. ***crucifères***.

crucifică *vb. I. tr.* **1** (*în antic.*; *compl. indică condamnați*; spec. *Iisus Hristos*) A executa prin țintuire pe cruce; a răstigni. *Hristos a fost crucificat.* **2** Fig. A chinui. *„Onorabili domni proprietari" – așa începuse a vorbi..., pentru a-i crucifica, apoi, pe stăpînii de pămînturi... ca pe tîlhari* (PAS). • prez.ind. *crucífic*. /<fr. ***crucifier***, după *cruce*.

crucificáre *s.f.* Răstignire pe cruce. • pl. *-ări*. /v. ***crucifica***.

crucificát, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care a fost răstignit pe cruce. • pl. *-ți, -te*. /v. ***crucifica***.

crucifíx *s.n.* Obiect de cult, reprezentîndu-l pe Iisus Hristos răstignit pe cruce. *S-a așezat pe un scaun de rugăciune, la picioarele crucifixului* (GAL.). • pl. *-e, -uri*. /<fr. ***crucifix***, lat. ***crucifixus***.

crucifix

crucifórm, -ă *adj.* Care are formă de cruce. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***cruciforme***.

crucioáie *s.f.* (*pop.*) Aug. al lui *cruce*. *Nu socoti sfînt p-ăl de ține atîrnate-n casă sute de icoane și șapte crucioaie* (POP.). • pl. *-oaie*. /***cruce*** + *-oaie*.

crucíș, -ă *adj., adv.* **I** *adj.* **1** (*despre ochi*, ext., *despre oameni*) Șaiu. *Intră în vorbă Coțușcă, pîndindu-și mai cu strășnicie vîrful nasului ascuțit, cu ochii lui crucișî* (CAM.). ◆ Fig. Dușmănos. *O privire crucișă și furioasă.* <> Expr. *A se uita* (*la cineva*) *cruciș* v. uita. **2** Care se întretaie, care se încrucișează. *Două triunghiuri crucișe* (EMIN.). <> Loc.adv. *În cruciș* = în cruce. **II** *adv.* **1** Întrețăindu-se în formă de cruce; în cruce. *Călușei Tot mărunței, Cu frîne cruciș pe ei* (POP.). **2** În direcție piezișă; oblic. *Îngroapă cruciș capetele mieilor în două colțuri ale casii* (ALECS.). <> Loc.adv. *Și* (*în*) *cruciș, și* (*în*) *curmeziș* v. curmeziș. <> Expr. *A se pune* (*în*) *cruciș și* (*în*) *curmeziș* (sau *în curmeziș, de-a curmezișul*) v. curmeziș. • pl. *-i, -e*. /***cruce*** + *-iș*.

crucișátor *s.n.* (*milit.*) Navă militară cuirasată, rapidă, armată cu tunuri de calibru mijlociu și mare și cu rachete și care servește ca avangardă pentru misiuni de luptă, de escortă, de recunoaștere etc. • pl. *-oare*. /***[în]crucișa*** + *-ător*, după fr. *croiseur*.

crucișátură *s.f* (*reg.*) Încrucișare. • pl. *-i*. /***[în]crucișa*** + *-ătură*.

crucít, -ă *adj.* Care este mirat, uimit, care a rămas înmărmurit. *Donița punînd-o după ușă-n cui, Mă-sa sta crucită: „Păi acol-o pui?"* (COȘB.). • pl. *-ți, -te*. /v. ***cruci***.

crucíță *s.f.* Cruciuliță (1). *Înger, îngerașul meu, Crucița lui Dumnezeu, Apără sufletul meu* (POP.). • pl. *-e*. /***cruce*** + *-iță*.

cruciulíță *s.f.* **1** Dim. al lui *cruce*; cruciță. *[La crini] staminele apar ca niște cruciulițe de aur* (GAL.). **2** Cusătură artistică de mînă, folosită în portul național și în lucrăturile românești. **3** (*bot.*; *la pl.*) Nume dat mai multor plante erbacee din familia compozeelor, cu frunzele alterne, simple sau compuse, cu florile dispuse în inflorescențe și cu fructele achene, prevăzute cu peri fini (*Senecio*); (*și la sg.*) plantă care aparține fiecăreia dintre aceste specii. *Frunză verde cruciuliță, Dragostea de copiliță, Ca zeama de chiseliță* (POP.). • pl. *-e*. /***cruce*** + *-uliță*.

crúcnă *s.f.* Bară de oțel, cu mîner în formă de ochi, cu care se scutură zgura de pe vatra cuptorului ori cu care se amestecă baia de metal topit la fabricarea oțelului. • pl. *-e*. /<germ. ***Krücke***.

crud, -ă *adj.* **I 1** (*despre alimente*) Care nu a fost (suficient) supus acțiunii focului; nefiert, nefript, necopt (suficient). *Pe deasupra dă-i să beie lapte crud* (ALECS.). <> *Cîrnat crud* v. cîrnat. **2** (*despre fructe*; *în opoziție cu „copt"*) Care nu a ajuns la maturitate, care este necopt, verde. *Încep a cărăbăni la cireșe în sîn, crude, coapte, cum se găseau* (CR.). ◆ (*despre plante sau părți ale lor*) Care este încă în dezvoltare; fraged. *O dată fac: zup! în niște cînepă... crudă și pînă la brîu de înaltă* (CR.). **3** (*despre oameni*) În vîrstă fragedă, tînăr; plăpînd. *Din cruda copilărie slujesc prin străini* (CR.). **4** (*despre unele materiale*) Brut, neprelucrat, în stare naturală. *Casa tăbăcarului fiind la zidul dinafară, vulpea se strecura în tăbăcărie și rodea pieile crude* (SADOV.). **II** Fig. **1** (*despre oameni*) Căruia îi place să provoace sau să vadă suferință; neomenos, nemilos. *Cic-a fost un împărat Lacom, crud și încruntat* (CASS.). *A avut o purtare crudă față de bietele animale.* <> (*adv.*) *L-a bătut crud și cu sete.* ◆ (*despre acțiuni, manifestări etc. ale ființelor*) Care exprimă, trădează violență, sălbăticie; sălbatic, sîngeros. **2** Fig. (*despre fenomene, stări etc.*) Violent, intens. *Împărații au datorii mari și griji crude* (SADOV.). • pl. *-zi, -de*. /lat. ***crūdus, -a, -um***.

crudăc, -ă *adj.* (*reg.*) Crud, necopt, neformat încă. ◆ Fig. Simplu; inocent. *Mintea... crudacă a fetilor* (JIP.). • pl. *-ci, -ce*. /***crud*** +*-ac*.

crudăciúne *s.f.* v. crudiciune.

crudătáte *s.f* (*înv.*) Cruzime (1). *Au zdrobit pre toți oamenii cîți s-au aflat acolo... cu mare crudătate* (DOC.). • /***crud*** + *-ătate*.

crudélă *adj.f.* (*ital.*) Fig. Care este crudă, neomenoasă. *Știu cît ești de crudelă!* (CAR.). • /<it. ***crudele***.

crudelitáte *s.f.* (*înv.*) Cruzime (1). *Nemila și crudelitatea împăratului* (DOS.). • /<lat. ***crūdēlitas, -atis***.

crudiciúne *s.f.* (*reg.*) Aliment care se mănîncă crud. *În loc de mîncare îi puneau în traistă crudiciuni, prune acre și ceapă, și-i dădeau drumul* (PRED.). • pl. *-i*. și *crudăciúne s.f.* /***crud*** + *-iciune*.

crudítate *s.f.* **1** Însușirea de a fi crud. ◆ Fig. Vorbă grosolană, mojicie. **2** Concr. (*la pl.*) Fructe, legume

proaspete, verdețuri. *Mănîncă numai cruditați.* • pl. *-ăți.* /<fr. ***crudité***.

crudúț, -ă *adj.* (*reg.*) Dim. al lui *crud.* • pl. *-i, -e.* /***crud*** + *-uț.*

crug *s.n.* (*înv.*) **1** Orbită a unui astru. *În tării sta soarele în crugu-i* (EMIN.). ◇ *Crugul cerului* (sau *ceresc*) = bolta cerească; firmamentul. *Și-nainte ne-a mînat Pre crugul cerului, Pre semnele pămîntului* (POP.). **2** Ciclu solar sau lunar. *Aștepta să treacă crugul lunii, pentru ceea ce plănuia* (DEM.). • pl. *-uri.* /<rus. ***круг***, srb. ***krug***.

cruisér *s.n.* Iaht de mic tonaj pentru croazieră. • sil. *cru-i-.* pl. *-e.* /<fr., engl. ***cruiser***.

crump *s.m.* v. crumpenă.

crumpél *s.m.* Cartof (*Solanum tuberosum*). ◇ *Țucăr crumpel* v. țucăr. • pl. *-ei.* /de la ***crumpenă***.

crúmpenă *s.f.* (*reg.*) Cartof (*Solanum tuberosum*). ◇ *Țucăr de crumpi* ori *țucur (de) crumpe, țucure de crump* v. țucăr. • pl. *-e.* și *crump s.m.* /<srb. ***krumpir***, germ. ***Grundbirne***.

crunt, -ă *adj., adv.* **1** *adj.* (*despre oameni*) Care este însetat de sînge, care comite fapte crude, violente, inumane. *Păcat de așa frumusețe și mîndrețe de femeie, să fie așa de cruntă* (CAR.). ◆ (*despre manifestări, acțiuni etc. ale oamenilor*) Care exprimă, trădează violență, sălbăticie, cruzime. ◆ Încruntat. *Zile întregi sta nemișcat și crunt, cu botul pe laba frîntă* (GAL.). **2** *adj.* Care inspiră groază; groaznic, înfiorător. *De crunta-mi vijelie tu te aperi c-un toiag?* (EMIN.). ◆ Fig. Violent, foarte intens. *O spaimă cruntă.* **3** *adv.* Fig. Foarte mult, foarte tare; strașnic, extraordinar, grozav. *Îi luă în primire majurul Codău, care se îmbătase crunt* (CAM.). **4** *adj.* (*despre războaie, lovituri etc.*) Care este sîngeros, crîncen, teribil. *Cruntele războaie a lui Napoleon* (C. NEGR.). **5** *adj.* (*înv., reg.*) Plin de sînge; însîngerat. *Se-ntoarce apoi cu ochi păgîni Și-aruncă fierul crunt din mîni* (COȘB.). • pl. *-ți, -te.* /lat. ***crŭentus, -a, -um***.

cruntă *vb. I.* (*înv.; reg.*) **1** *tr.* A însîngera. *Toate veșmintele mele cruntaiu* (COR.). **2** *refl.* A se încrunta. • prez.ind. *crunt, -ez.* /lat. ***cruentare***.

cruntăt, -ă *adj.* (*înv.; reg.*) Încruntat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***crunta***.

crup[1] *adv.* Expr. (*reg.*) *Beat crup* = (după *beat-tun*) beat foarte tare. *A (se) îmbăta crup* v. îmbăta. • /de la nm. pr. (fabricant german de tunuri) *Friedrich Krupp*.

crup[2] *s.n.* (*med.*) Angină diferică localizată la nivelul laringelui la copii, caracterizată prin respirație sufocantă și printr-o tuse răgușită, uneori cu formare de false membrane; gușter. ◇ *Crup difteric* v. difteric. • /<fr. ***croup***.

crupádă *s.f.* (*echit.*) Săritură a calului dresat cu picioarele dinainte sub burtă. • pl. *-e.* /<fr. ***croupade***.

crúpă *s.f.* **1** Partea de dinapoi a coapselor cailor, vitelor etc., cuprinsă între șale și baza cozii. *Cravașa se ridică tăios și lovi scurt crupa îndărătnică* (TEOD.). ◆ (*glum.; mai ales la femei*) Posterior. **2** Partea de jos a cruponului. **3** (*geomorf.*) Colină mică rotunjită. ◆ Prelungire alungită și rotunjită a unei înălțimi deluroase. • pl. *-e.* /<fr. ***croupe***.

crúpe *s.f. pl.* (*reg.*) Boabe de porumb, de orez etc. măcinate mare, folosite la prepararea unor mîncăruri. *Borșul lung, fiert cu urzici... și crupe* (CAM.). • /<ucr. ***крупа***.

crupiér *s.m.* Persoană care, la jocurile de noroc, supraveghează jocul, distribuie sau strînge jetoanele ori care adună banii cîștigați și plătește cîștigurile jucătorilor. • sil. *-pi-er.* pl. *-i.* /<fr. ***croupier***.

crupión *s.n.* Partea dinapoi a corpului la păsări. • sil. *-pi-on.* pl. *-oane.* /<fr. ***crupion***.

crupón *s.n.* **1** Partea din mijloc a unei piei tăbăcite, mai groasă și mai rezistentă, obținută de pe partea superioară a trunchiului de la vite și care este folosită în industria pielăriei. *Pieile crude trec la „spalt-mașin", cuțitul de spintecat, ca apoi să iasă crupoane* (ARD.). **2** Placă de cauciuc din care se fac tălpi de încălțăminte. • pl. *-oane.* /<fr. ***croupon***.

cruponáre *s.f.* Operație de despărțire a cruponului de restul pieii. • pl. *-ări.* /de la ***crupon***, după fr. *crouponnage*.

crurál, -ă *adj.* (*anat.*) Care aparține părții superioare a coapsei; care se referă la regiunea superioară a coapsei. *Mușchi crural.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***crural***; cf. lat. *crus, cruris* „gambă".

crustacéu, -cée *s.n., adj.* **1** *s.n.* (*zool.; la pl.*) Clasă de animale artropode (acvatice), cu respirație branhială, cu corpul alcătuit din segmente acoperite cu o carapace chitinoasă impregnată cu calcar (*Crustacea*); (*și la sg.*) animal care face parte din această clasă. *Crabul este un crustaceu.* ◇ (*adj.*) *Animale crustacee.* **2** *adj.* Care este asemănător cu o crustă, care formează o crustă. • pl. *-cei, -cee.* /<fr. ***crustacé***.

crustál, -á *adj.* Care ține de crustă, care se referă la crustă. • pl. *-i, -e.* /***crustă*** + *-al*.

crústă *s.f.* **1** Strat exterior care se formează prin uscare, prin solidificare etc., la suprafața unor corpuri moi; coajă, scoarță. **2** (*med.*) Strat anatomic protector format la suprafața unei plăgi care începe să se cicatrizeze. **3** Strat tasat, uscat și întărit, care se formează uneori la suprafața terenului arabil, în urma ploilor, a grindinei, a bătătoririi excesive etc. **4** Strat solid de săruri, depuse pe pereții unui recipient, ai unei conducte, în care se află sau prin care curge un lichid conținînd săruri dizolvate. **5** (*zool.*) Înveliș exterior, tare, impregnat cu săruri de calciu, al corpului unor nevertebrate. **6** (*geomorf.*) Formațiune dură, rezultată prin precipitare, intercalată în sol sau în roci friabile, care, după compoziție, poate fi calcaroasă, feruginoasă, de sare sau de ghips. **7** Glazură. *La suprafața prăjiturii era o crustă de ciocolată.* • pl. *-e.* /<lat. ***crusta, -ae***.

crustós, -oásă *adj.* Cu multă coajă, cu crustă. • pl. *-oși, -oase.* /***crustă*** + *-os*, după fr. *croâteux*, it. *crostoso*.

cruşăţeá *s.f* (*bot.*) Plantă erbacee din familia cruciferelor, cu florile galbene-aurii și cu frunzele amărui, comestibile (*Barbarea vulgaris*). • pl. *-ele.* /***cruşit*** + *-ea*.

cruşeálă *s.f.* (*tăb.; reg.*) Tăbăcirea pieilor; argăseală. ◆ Concr. Lichidul făcut din scoarță de arin-negru cu ajutorul căruia se argăsesc pieile sau se vopsesc; vopsea roșie, argăseală. *Crușeala se pregătea din scoarță de stejar, arin și brad* (POP.). • pl. *-eli.* /***cruși*** + *-eală*.

cruşí *vb. IV.* (*reg.*) **1** *tr.* (*tăb.*) A tăbăci piei, a argăsi. **2** *tr.* A înroși, a vopsi. **3** *intr.* (*despre animale*) A urina cu sînge. *Păscărelul-negru... e foarte bun de leac pentru vitele care crușesc* (MARL.). **4** *intr.* (*despre vaci*) A da lapte cu sînge. • prez.ind. *-esc.* /<ucr. ***крушити***.

cruşín *s.m.* v. crușîn.

cruşít[1] *s.n.* (*tăb.; reg.*) Tăbăcitul pieilor. • pl. *-uri.* /v. ***cruși***.

cruşít[2]**, -ă** *adj.* (*reg.*) **1** (*tăb.; despre pieile animalelor*) Argăsit. **2** Înroșit; ext. pătat (cu sînge). *Apa fîntînelor din preajma sfîntului locaș era crușită de sînge* (SADOV.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***cruși***.

cruşín *s.m.* (*bot.*) Arbust melifer, cu florile hermafrodite, albe-verzui și cu fructele la început roșii, apoi negre, din a cărui scoarță se prepară o soluție laxativă și antihelmintică și din al cărui lemn se obține cărbune folosit la prepararea prafului de pușcă (*Rhamnus frangula*). • pl. *-i.* și *crușín s.m.* /ucr., rus. ***крушина***, pol. ***kruszyna***.

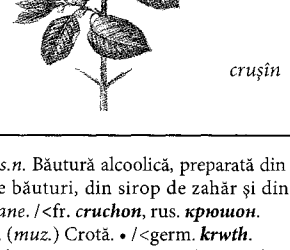

crușîn

cruşón *s.n.* Băutură alcoolică, preparată din vin sau din alte băuturi, din sirop de zahăr și din fructe. • pl. *-oane.* /<fr. ***cruchon***, rus. ***крюшон***.

crut *s.n.* (*muz.*) Crotă. • /<germ. ***krwth***.

crútcă *s.f.* (*reg.*) Tort pentru țesutul sumanelor. • pl. *-ci.* /<rus. ***крутка***.

crutón *s.n.* Bucată mică de pîine rumenită în cuptor sau prăjită (în ulei, unt etc.), care se pune în supă. • pl. *-oane.* /<fr. ***croûton***.

cruţá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică persoane*) A ierta, a scuti (de pedeapsă); a se îndura de..., a avea milă. *A ocrotit pe nevinovat, cruțîndu-l de osînda ce era să-l răpuie* (ISP.). ◇ Expr. *A cruța viața cuiva* v. viață. **2** A trata (pe cineva) cu blîndețe, cu înțelegere; a menaja. *Abia ridicat de pe cumplita boală care nu-l cruțase* (C. NEGR.). ◆ A păzi, a feri. *Mai bine cruță-ți capul, că poate ți-o mai trebui* (CR.). **3** A folosi cu grijă, cu prevedere; a economisi. *Trase alte pietre scumpe, pe care nădăjduise să le cruțe* (SADOV.). **4** (*înv.*) A se codi, a ezita. *Noi n-om cruța a zice către omeneasca fire* (CON.). **5** (*înv.*) A păzi, a feri, a respecta. *Cruțați și cercați toate poruncile Domnului nostru* (BIBLIA 1688). • prez.ind. *cruț.* /cuv. autoh.; cf. alb. *kurtseń* „a cruța".

cruţáre *s.f.* **1** Iertare, milă, îndurare. ◇ Loc.adv. *Fără cruțare* = fără milă. *În zădar tot cu ocară ne mustri fără cruțare* (CON.). **2** Menajare. **3** Economisire. • pl. *-ări.* /v. ***cruța***.

cruţát[1] *s.n.* Cruțare. • /v. ***cruța***.

cruţát[2]**, -ă** *adj.* **1** Iertat. **2** Menajat. **3** Economisit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***cruța***.

cruţătór, -oáre *adj.* (*pop.*) **1** Milostiv, îndurător. **2** Econom. • pl. *-ori, -oare.* /***cruța*** + *-ător*.

cruzeiro [kru'zeiro] *s.m.* (*fin.*) Unitate monetară în Brazilia. • /<port. ***cruzeiro***.

cruzíe *s.f.* (*înv.*) Cruzime (1). *Cu mare cruzie vărsară foarte mult sînge creștinesc* (CRON.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***crud*** + *-ie*.

cruzíme *s.f.* **1** Însușirea de a fi crud; pornire, plăcere de a provoca sau de a vedea suferință; ferocitate, bestialitate, barbarie, (*înv.*) cruzie, crîncenie. *Cruzimea te aseamănă cu fiarele ce mănîncă numai carne vie* (I. GOL.). **2** Faptă crudă. *Cruzimile lui au speriat.* • pl. *-i.* /***crud*** + *-ime*.

cten- Elem. de compunere „pieptene". • și *cteno-*. /<fr. ***ctén(o)***-; cf. gr. κτείς, κτενός.

ctenári *s.m. pl.* (*zool.*) Subîncrengătură a celenteratelor pelagice, cuprinzînd o singură clasă, ctenoforele. • /<fr. ***cténaires***.

cteno- v. cten-.

ctenofóre *s.n. pl.* (*zool.*) Clasă de celenterate pelagice transparente, cu simetrie bilaterală, care se deplasează cu ajutorul a opt palete vibratile, în formă de pieptene (*Ctenophora*). • /<fr. ***cténophores***.

ctenoíd, -ă *adj.* În formă de pieptene. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***cténoïde***.

ctetologíe *s.f.* (*biol.*) Studiu biologic al caracterelor moștenite ale organismelor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***ctétologie***.

ctítor, -ă *s.m., s.f.* **1** Persoană care participă (total sau în parte) la cheltuielile pentru construirea și înzestrarea unui lăcaș de închinare (biserică sau mănăstire). *Să slujască sfînta liturghie pentru pomenirea ctitorilor* (AX.). ◆ Ext. Fondator al unei instituții, al unei asociații etc. *Ctitorii de-așezăminte* (EMIN.). **2** (*reg.*) Epitrop al unei biserici, al unei parohii. *Este al doilea ctitor la biserică* (SLAV.). • pl. *-i, -e.* /<sl. veche ктиторъ.

ctitoreásă *s.f.* Ctitoră. *Icoană de ctitoreasă* (CE. PETR.). • pl. *-ese.* /***ctitor*** + *-easă*.

ctitorí *vb. IV. tr.* A întemeia, a funda o biserică, o mănăstire. ◆ Ext. A pune bazele unei instituții, ale unei asociații etc. • prez.ind. *-esc.* /***ctitor*** + *-i*.

ctitoricésc, -eáscă *adj.* Care ține de ctitor sau de ctitorie, privitor la ctitor sau la ctitorie. *Documentele ctitoricești ale mănăstirilor* (AX.). • pl. *-ești.* /***ctitor*** + *-icesc*.

ctitoríe *s.f.* Biserică, mănăstire, ext. instituție etc. întemeiată de un ctitor. *Biserica Sf. Nicolae cel domnesc, ctitorie a lui Ștefan cel Mare* (IORGA). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***ctitor*** + *-ie*.

cu *prep., conj.* I *prep.* **1** Introduce un atribut care indică: *a)* Asocierea. *Casă cu livadă. b)* Posesia. *Tren cu aburi. c)* Conținutul. *Cană cu lapte. d)* Dependența, legătura. *Frate cu mine. e)* Însușirea. *Copil cu talent. f)* Instrumentul. *Călătorie cu trenul.* **2** Introduce un nume predicativ. *Cartea este cu povești.* **3** Introduce un complement indirect care indică: *a)* Asemănarea. *Seamănă cu bunicul. b)* Atitudinea. *Luptă cu prejudecățile. c)* Atașarea. *Ține cu echipa din orașul său. d)* Reciprocitatea. *S-a întîlnit cu un prieten.* **4** Introduce circumstanțiale: *a)* De mod (formînd locuțiuni modale). *Toți se uită cu mirare* (EMIN.). *b)* Instrumental. *Scrie cu stiloul. c)* Sociativ. *Merge cu Andrei. d)* De cauză. *Se luase de gînduri cu atîta cheltuială* (ISP.). *e)* De relație. *Cum rămîne cu datoria? f)* De timp. *Nu venea cu zilele. g)* Cu substantivul repetat, stabilește o relație de succesiune. *Zi cu zi vremea se făcea mai frumoasă.* ◇ Expr. *Cu anul* (sau

cu ziua etc.) = pe timp de un an (sau pe o zi etc.). **5** Formează loc.conj. și prep. *Cu toate acestea. Cu toate că. Alături cu. La fel cu.* **II** *conj.* Și. *Șoarecele cu pisica.* • /lat. ***cum.***

cuadránt *s.n.* v. cvadrant.

cuadratríce *s.f.* v. cvadratrice.

cuadratúră *s.f.* v. cvadratură.

cuadri- v. cvadra-.

cuadrícă *s.f.* v. cvadrică.

cuadricentenár, -ă *s.n., adj.* v. cvadricentenar.

cuadricéps *s.m.* v. cvadriceps.

cuadridimensionál, -ă *adj.* v. cvadridimensional.

cuadrifór, -ă *adj.* (*arhit.; despre deschideri*) Cu patru despărțituri. • pl. *-i, -e.* /<it. ***quadrifora.***

cuadrigémeni *adj., s.m. pl.* v. cvadrigemeni.

cuadrilaterál, -ă *adj.* v. cvadrilateral.

cuadrilión *s.n.* v. cvadrilion.

cuadrimotór *adj., s.n.* v. cvadrimotor.

cuadrinóm *s.n.* v. cvadrinom.

cuadripăl, -ă *adj.* v. cvadripal.

cuadripartít, -ă *adj.* v. cvadripartit.

cuadripetál, -ă *adj.* v. cvadripetal.

cuadripól *s.n.* v. cvadripol.

cuadripolár, -ă *adj.* v. cvadripolar.

cuadrireactór *s.n.* v. cvadrireactor.

cuadrirémă *s.f.* v. cvadriremă.

cuadrisiláb *s.n.* v. cvadrisilab.

cuadrisilábic, -ă *adj.* v. cvadrisilabic.

cuadríviu *s.n.* v. cvadrivium.

cuadrívium *s.n.* v. cvadrivium.

cuadrofónic, -á *adj.* Cvadrifonic. • scris și *quadrofonic.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***quadrophonique.***

cuadrofonie *s.f.* (*telec.*) Tehnică de captare și de redare a sunetului pe patru canale, ceea ce permite o percepție în relief; tetrafonie. • scris și *quadrofonie.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***quadrophonie.***

cuadrumán, -ă *adj.* v. cvadruman.

cuadruplá *vb. I.* v. cvadrupla.

cuadrupléx *s.n.* v. cvadruplex.

cuadrúplu, -ă *adj.* v. cvadruplu.

cuága *s.m.* (*zool.*) Animal înrudit cu calul și asemănător zebrei, care trăia în Africa. • /<fr. ***cuagga***; cuv. hotentot.

cuandú *s.m.* (*zool.*) Porc spinos cu coada prehensilă, care trăiește în pădurile Americii de Sud, între Amazon și Bolivia. • /sp. ***cuandu.***

cuántă *s.f.* (*fiz.*) Cea mai mică cantitate de energie radiantă, a cărei valoare este proporțională cu frecvența radiației respective. ◇ *Teoria cuantelor* = teorie care explică o serie de fenomene fizice la scară atomică și subatomică. *Cuantă de acțiune* = constanta lui Planck. *Cuantă de energie* = cantitate determinată și finită de energie care poate fi emisă sau absorbită de un sistem atomic, molecular etc. *Cuantă gama* v. gama. • pl. *-e.* și *cvántă s.f.* /<fr. ***quanta***, lat. ***quantum***, pl. ***quanta.***

cuántic, -ă *adj.* (*fiz.*) Care aparține cuantei sau cuantificării, care se referă la cuantă sau la cuantificare. ◇ *Număr cuantic* = fiecare dintre cele patru numere care definesc stările staționare ale unui atom, ale unei molecule etc. *Mecanică cuantică* (*și subst.f.*) = ramură a fizicii teoretice care se ocupă cu studiul legilor mișcării la scară (sub)atomică. *Electrodinamică cuantică* = ramură a fizicii care se ocupă cu studiul interacțiunii dintre cîmpul electromagnetic și substanțe sau corpuri, precum și al proceselor elementare discontinue din cîmpul electromagnetic. *Chimie cuantică* = ramură a chimiei teoretice care se ocupă cu studiul naturii legăturii chimice și al mecanismelor de reacție pe baza legilor și principiilor mecanicii cuantice. *Teorie cuantică* = teorie conform căreia transferurile energetice în atomi și molecule au loc numai în cantități discrete, multiplu al unei cuante. *Generator cuantic* v. generator. • pl. *-ci, -ce.* și *cvántic, -ă adj.* /<fr. ***quantique.***

cuantifică *vb. I. tr.* **1** A stabili valorile discontinue pe care le poate lua o anumită mărime fizică. ◆ A impune unei mărimi fizice o variație discontinuă, prin cuantă. **2** A determina o cantitate a ceva. **3** (*log.*) A atribui o cantitate unui termen. ◆ A preciza cantitatea predicatului în raport cu subiectul. • prez.ind. *cuantífic.* /<fr. ***quantifier.***

cuantificábil, -ă *adj.* Care poate fi cuantificat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***quantifiable.***

cuantificáre *s.f.* **1** (*fiz.*) Procedeu al mecanicii cuantice pentru stabilirea valorilor luate de mărimile fizice care caracterizează proprietatea sistemelor atomice sau a particulelor elementare. **2** Determinare a unei cantități. **3** Introducere a determinațiilor cantitative în definirea și exprimarea conceptelor științifice. ◇ *Cuantificarea predicatului* = operație logică prin care se precizează cantitatea predicatului în raport cu subiectul. • pl. *-ări.* /v. ***cuantifica.***

cuantificátor *s.m.* **1** Operator logic prin care se fixează sfera de aplicativitate a unei variabile într-o anumită expresie. **2** (*mat.*) Fiecare dintre simbolurile care arată dacă o proprietate se aplică tuturor elementelor unei mulțimi sau numai unora dintre ele. **3** (*lingv.*) Denumire dată determinanților care indică cantitatea prin care este definit un nume. • pl. *-i.* /<fr. ***quantificateur.***

cuántor *s.m.* (*log.*) Determinativ prin care se fixează sfera de aplicabilitate a unei variabile logice într-o anumită expresie. ◇ *Cuantor existențial* = simbol logic prin care se indică faptul că este considerat cel puțin un obiect din domeniul de definiție al unei variabile. *Cuantor universal* = simbol logic prin care se exprimă faptul că sînt considerate toate obiectele din domeniul de definiție al unei variabile. • pl. *-i.* /după lat. *quantum.*

cuántum *s.n.* Cantitate, nivel, sumă (neprecizată) la care se ridică o cheltuială, un credit etc. *Cuantumul cheltuielilor a fost fixat.* • scris și *quantum.* pl. *-uri.* și (*înv.*) *cvántum s.n.* /<lat. ***quantum.***

cuart, -ă *adj.* Din patru în patru. ◇ (*med.*) *Malarie* (*sau febră*) *cuartă* = formă clinică de malarie în care accesele de febră revin din patru în patru zile. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***quart.***

cuartadécimă *s.f.* v. cvartadecimă.

cuartál *s.n.* v. cvartal.

cuártă *s.f.* v. cvartă.

cuartét *s.n.* v. cvartet.

cuărtică *s.f.* (*mat.*) Curbă de gradul patru. • pl. *-ce.* /<fr. ***quartique.***

cuartolét *s.n.* v. cvartolet.

cuarț *s.n.* (*mineral.*) Dioxid de siliciu natural, sub formă de cristale hexagonale izolate în agregate granuloase compacte sau fibroase, transparente și incolore (în stare pură) sau diferit colorate (cînd conțin și substanțe străine) și care se utilizează în tehnică, în industria optică, în industria materialelor refractare, la bijuterii etc. ◇ *Geam de cuarț* v. geam. *Sticlă de cuarț* v. sticlă. • scris și *quarț.* pl. *-uri.* și *cvarț s.n.* /<germ. ***Quarz***, fr. ***quartz.***

cuarțănă *s.f.* (*geol.*) Cutană în care predomină cuarțul. • pl. *-e.* /<fr. ***quartzane.***

cuarțifér, -ă *adj.* (*geol.*) Care conține cuarț. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***quartzifère.***

cuarțít *s.n.* (*geol.*) Rocă metamorfică dură, cu structură șistoasă, de obicei de culoare albă, galbenă-cenușie sau roșiatică, formată prin recristalizarea rocilor de cuarț (nisipuri, gresii etc.) și care se utilizează în construcții, în ceramică, în industria sticlei, a materialelor refractare, în industria metalurgică etc. • pl. *-e.* /<germ. ***Quarzit***, fr. ***quartzite.***

cuarțític, -ă *adj.* (*geol.*) Care conține cuarțit; de natura cuarțitului. • pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***quarzitisch.***

cuarțós, -oásă *adj.* De natura cuarțului; care conține cuarț. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***quartzeux.***

cuasi- v. cvasi[1]-.

cuasicontráct *s.n.* v. cvasicontract.

cuasidelíct *s.n.* v. cvasidelict.

cuaternár, -ă *s.n., adj.* **I** (*geol.*) **1** *s.n.* Ultima perioadă a neozoicului, care durează de la sfîrșitul pliocenului pînă în zilele noastre și care se caracterizează prin apariția omului și prin răcirea climei. **2** *adj.* Care aparține cuaternarului, specific cuaternarului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din cuaternar. **II** *adj.* **1** Care este format din patru unități; care este divizibil cu 4. **2** (*chim.; despre substanțe organice*) Care este constituit din patru elemente (carbon, hidrogen, oxigen și azot). **3** (*despre măsură, ritm*) Care este compus din patru elemente ritmice. • scris și *quaternar.* pl. *-i, -e.* și *cvaternár, -ă s.n., adj.* /<fr. ***quaternaire***, lat. ***quaternarius, -a, -um***, it. ***quaternario.***

cuaternión *s.n.* (*mat.*) Expresie complexă servind la rezolvarea unor probleme de geometrie în spațiu. • sil. *-ni-on.* pl. *-oane.* /<fr. ***quaternion.***

cub *s.n.* **1** (*geom.*) Corp cu șase fețe pătrate, egale între ele. *Cub desenat pe o foaie de hîrtie* (TEOD.). **2** (*mat.*) Puterea a treia a unui număr sau a unei mărimi. ◇ Expr. *A ridica un număr la cub* v. ridica. ◆ Produs al înmulțirii unui număr cu sine însuși de două ori. *125 este cubul lui 5.* **3** (*adj.*) *Decimetru cub* = unitate de măsură pentru volum, egală cu volumul unui corp de formă cubică, avînd latura egală cu un decimetru. *Centimetru cub* v. centimetru. *Hectometru cub* v. hectometru. *Metru cub* v. metru. **4** Jucărie de formă cubică, avînd pe cele șase fețe figuri sau alte semne. *Copilul trebuie să reconstituie o imagine din cuburi.* • pl. *-uri.* /<lat. ***cúbus, -i***, fr. ***cube.***

cubá *vb. I. tr.* **1** (*geom.*) A determina, a evalua în unități cubice, volumul unui corp, al unei încăperi etc. **2** (*mat.*) A ridica un număr la cub. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***cuber.***

cubáj *s.n.* Determinare a volumului unui corp, al unei încăperi etc. ◆ Ext. Volumul sau capacitatea unui corp, a unei încăperi etc. exprimate în metri cubi. • pl. *-e.* /<fr. ***cubage.***

cubán, -á *s.m., s.f., adj.* Cubanez. *Muzică... cubană* (CE. PETR.). • pl. *-i, -e.* /nm. pr. (stat în America Centrală) ***Cuba*** + ***-an.***

cubanéz, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Cubei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuiește în Cuba; locuitorii Cubei. **2** *adj.* Care aparține Cubei sau cubanezilor, care se referă la Cuba sau la cubanezi; care este originar din Cuba; cuban. • pl. *-i, -e.* /nm. pr. (stat în America Centrală) ***Cuba*** + ***-ez.***

cubát[1] *s.n.* Evaluare a unui volum în unități cubice. • pl. *-uri.* /v. ***cuba.***

cubát[2], -ă *adj.* (*despre volume*) Evaluat în unități cubice. • pl. *-ți, -te.* /v. ***cuba.***

cubatór, -oáre *s.m., s.f.* Persoană specializată în cubajul buștenilor. • pl. *-ori, -oare.* /***cuba*** + ***-tor.***

cubatúră *s.f.* (*mat.*) **1** Determinare a laturii unui cub al cărui volum este egal cu volumul unui corp dat. **2** Determinare prin calcul a volumului mărginit de una sau de mai multe suprafețe. • pl. *-i.* /<fr. ***cubature.***

cubeá *s.f* **1** (*arhit.; înv.*) Cupolă la biserici, mănăstiri etc. *Mănăstire frumoasă cu cubele, cu stîlpi de marmură, cu zugrăvele* (PER.). **2** (*reg.*) Coș[1] al sobei. • pl. *-ele.* /<tc. ***kubbe, kembe***; cf. srb. *kube.*

cubéb *s.m.* (*bot.*) Arbust exotic, asemănător cu piperul, care crește în Java și Kalimantan (Borneo), din ale cărui fructe se extrag substanțe folosite în farmacologie și în cosmetică (*Piper cubeta*). • pl. *-i.* /<fr. ***cubèbe*** <cuv. ar.

cubéic *s.m.* v. culbec.

cubernát *s.m.* (*înv.*) Guvernator. *Onorius, cubernatul grec al acestei cetăți* (VĂCĂR.). • pl. *-ți.* /<lat. ***gŭbernator, -oris.***

cúbic, -ă *adj., s.f.* **I** *adj.* **1** Care are forma unui cub; care aparține cubului; care se referă la cub. ◇ *Sistem cubic* = sistem de cristalizare care prezintă cîte patru axe ternare de simetrie. *Zahăr cubic* = zahăr în formă de mici paralelipipede regulate, cu baza pătratică. **2** (*mat.*) Care conține puterea a treia a unui număr sau a unei mărimi. ◇ *Rădăcină cubică* (*a unui număr sau a unei expresii algebrice*) = număr (sau expresie algebrică) care înmulțit(ă) succesiv de două ori cu sine însuși (însăși) reproduce numărul dat (sau expresia algebrică dată). **II** *s.f.* (*mat.*) Curbă care reprezintă, într-un sistem de coordonate carteziene, o ecuație de gradul trei. • pl. *-ci, -ce.* /<lat. ***cúbicus, -a, -um***, fr. ***cubique.***

cubiculár *s.m.* (*ist.*) **1** (*în antic.*) Sclav care avea în grijă camera de culcare a stăpînului. ◆ (*la romani*) Demnitar care se ocupa de camera de culcare a împăraților. **2** (*în Bizanț*) Funcționar de rang înalt. • pl. *-i.* /<lat. ***cŭbĭcŭlarĭus, -ii***, fr. ***cubiculaire.***

cubículum *s.n.* **1** (*la romani*) Cameră de culcare. ◆ Cameră mortuară într-o catacombă. **2** (*în Imperiul Bizantin*) Cancelaria personală a împăratului. • pl. *-uri.* /<lat. ***cŭbĭcŭlum, -i.***

cubifórm, -ă *adj.* În formă de cub. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***cubiformis, -e.***

cubilóu *s.n.* Cuptor vertical cilindric, format dintr-o manta de tablă căptușită cu cărămidă refractară, în care se încălzește metalul împreună cu combustibilul și cu materialele auxiliare, folosit în turnătorii pentru topirea fontei. • pl. *-uri.* /<fr. ***cubilot.***

cubísm *s.n.* (*a. plast.*) Curent artistic apărut la începutul sec. 20, care prezintă obiectele din realitate descompuse în cele mai simple figuri geometrice, care analizează și recompune formele în volume și planuri geometrice, încercînd să exprime simultan existența obiectului ca o totalitate, cu toate fețele, liniile și punctele sale și să creeze un obiect estetic foarte structurat, ignorîndu-se perspectiva și clarobscurul. • /<fr. ***cubisme***.

cubíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (*a. plast.*) **1** *s.m., s.f.* Artist care este adept al cubismului. **2** *adj.* Care aparține cubismului sau cubiștilor, care se referă la cubism sau la cubiști; care se conformează principiilor estetice ale cubismului. *Desen cubist* (CE. PETR.). • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***cubiste***.

cubitál, -ă *adj.* (*anat.*) Care ține de cubitus, care se referă la cubitus; ulnar. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***cubital***, lat. ***cūbitalis, -e***.

cúbitus *s.n.* (*anat.*) Os lung care, împreună cu radiusul, formează scheletul antebrațului; ulnă. • /<lat. ***cūbitus, -i***, fr. ***cubitus***.

cuboíd, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* De formă aproximativ cubică. **2** *adj., s.n.* (*anat.*) (Os scurt) al tarsului. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***cuboïde***.

cubomanie *s.f.* (*psih.*) Pasiune patologică pentru jocul cu zaruri. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***cubomanie***.

cuc[1] *adv.* (*la unele jocuri de copii*) Lovitură cu mingea în înălțime. <> Expr. *A sări cuc* = (*despre oameni*) a sări în sus. *Cînd auzea că Huțu are să învețe latinește... îi venea să sară cuc de bucurie* (SLAV.). *A bate* (sau *a face cu*) *mingea cuc* = a azvîrli mingea drept în sus. • și *cúca adv.* /<magh. ***kukra***.

cuc[2] *s.m., s.n.* **1** *s.m.* (*ornit.*) Pasăre migratoare cu pene cenușii, cu coada lungă cu pete albe, care își depune ouăle în cuiburi străine pentru a fi clocite de alte păsări și care este cunoscută prin sunetele caracteristice pe care le scoate (*Cuculus canorus*). *Cum auzeam cucul în livada noastră, declinarea zbura în albul amiezii ca un fluture* (SADOV.). <> *Ceas cu cuc* = ceasornic de perete care, la fiecare oră, jumătate, sfert sau trei sferturi de oră, marchează timpul prin sunete care sînt asemănătoare cu cîntecul cucului. *Lapte de cuc* = ceva imposibil. *Mărgica cucului* v. mărgică. *Somnul cucului* v. somn. <> Loc.adv. *Cît (e)* (sau *pînă-i*) *cucul* = niciodată. <> Expr. *A-i cînta cuiva cucul* = a avea noroc. *A-i cînta cucul în pungă* = a fi sărac. (*A umbla*) *de flori de cuc* = (a umbla) fără rost. *De cîntecul cucului* v. cîntec. *A(-i) cînta cuiva cucul în față* v. față. *A-i cînta* (*cuiva*) *cucul la* (sau *în*) *dreapta* v. drept. *A-i cînta* (*cuiva*) *cucul la stînga* v. stîng. *A trece* (sau *a se strecura*) *prin vămile* (sau *vama*) *cucului* v. vamă. *A trece* (ceva) *prin vama cucului* v. vamă. ◆ (*adv.*) Izolat, singur, străin. <> Expr. *Singur cuc* = absolut singur. *A ședea cuc* v. ședea. **2** *s.n.* Fig. Lucru extravagant, care nu poate fi crezut. ◆ (*fam.; mai ales la pl.*) Vorbe goale, minciuni; exagerări. *Spui numai cucuri!* **3** *s.m.* (*iron.*) *Cuc-armenesc* = pupăză (*Upupa epops*). **4** *s.n.* (*fam.*) Penis. **5** *s.m.* Expr. *Beat cuc* sau *cuc de beat* = beat peste măsură, foarte beat. *A fi* (sau *a se face*) *cuc* (*de beat*) = a se îmbăta foarte tare. *A* (*se*) *îmbăta cuc* v. îmbăta. **6** *s.m.* (*bot.*) Compuse: *ciubotica-cucului; laptele-cucului; limba-cucului.* • pl. *m. cuci, n. -uri.* /lat. ***cucus***.

cúca *adv.* v. cuc[1].

cúcă[1] *s.f.* (*ornit.*) Femela cucului. *Cîntă cuca cea bătrînă* (MARI.). • pl. *cuci.* /***cuc*** + *-ă*.

cúcă[2] *s.f.* (*ist.*) **1** Căciulă înaltă, uneori împodobită cu pene (de struț), pe care o purtau, în timpul ceremoniilor, căpeteniile turcești și domnitorii români. *Figură uscată, ochește, purtînd în cap o cucă cu pene* (BĂLC.). **2** Ext. Autoritate (supremă); stăpînire domnească. *Să despărțească cele 5 județe de cuca Bucureștiului* (IORGA). • pl. *-ce.* /<tc. ***kuka***.

cúcă[3] *s.f.* (*reg.*) Coș[1] pentru fum, la casele țărănești. • pl. *cuci.* /<bg. ***кука*** „coș, hogeac".

cúcă[4] *s.f.* (*pesc.; reg.*) Măciucă cu cîrlig cu care se lovește în cap morunul prins. *Îi dă în cap cu cuca* (I. ION.). • pl. *cuci.* /<bg. ***кука***, srb. ***kuka*** „îndoitură, cîrlig".

cúcă[5] *s.f.* (*reg.*) Deal înalt și izolat; vîrf de deal. • pl. *cuci.* /etimol. nec.

cucăí *vb. IV. intr.* (*reg.*) A moțăi. • prez.ind. *-iesc.* /cf. magh. *kukkadoz*.

cucerí *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică state, teritorii etc.*) A ocupa, a supune cu puterea armelor. *Traian, cucerind Dacia, o colonizează cu romani* (C. NEGR.). <> Fig. *Nourii cenușii bătînd în argint cucereau albastrul cerului și urmăreau luna albă* (SADOV.). **2** *tr.* Fig. A dobîndi, a obține ceva prin luptă susținută, prin perseverență; a cîștiga. *A cucerit dreptul de a rămîne și el proprietar.* **3** *tr.* Fig. A-și atrage simpatia, a cîștiga dragostea sau bunăvoința cuiva. *Glasul metalic, energic și totuși cald te cucerea* (REBR.). **4** *tr., refl.* (*înv.*) A (se) supune, a (se) închina. *Măria Sa... vă face cunoscut ca să vă închinați și să-i cuceriți cetatea* (C. NEGR.). **5** *refl.* (*înv.*) A se ruga umilindu-se. • prez.ind. *-esc.* /lat. **conquaerire* = ***conquirere***.

cuceríe *s.f.* (*înv.*) Cucernicie. *David... împreunase puterea cu cuceria* (MARC.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***cuceri*** + *-ie*.

cuceríre[1] *s.f.* **1** Ocupare, supunere a unui teritoriu, a unui stat prin puterea armelor. ◆ Cîștig, progres, izbîndă. *Cuceririle științei.* **2** Ext. Teritoriu, stat etc. cucerit; (*ital.*) conchistă (1). *Imperiul și-a pierdut cuceririle.* **3** Fig. Persoană a cărei simpatie a fost cucerită. *I-a prezentat la discotecă ultima lui cucerire.* <> Expr. (*fam.*) *A face o cucerire* = a-și atrage simpatia sau dragostea cuiva. • pl. *-i.* /v. ***cuceri***.

cuceríre[2] *s.f.* (*înv.*) Cucernicie. • pl. *-i.* /v. ***cuceri***.

cucerít, -ă *adj.* **1** (*despre teritorii, state etc.*) Care a fost ocupat prin forța armelor. **2** (*despre trofee, titluri etc.*) Cîștigat. **3** (*despre oameni*) Care este atras foarte puternic de cineva sau de ceva. **4** (*înv.*) Cucernic; smerit. *Înălță ochii spre cer și rosti cucerită această rugă* (ODOB.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***cuceri***.

cuceritór, -oáre *s.m., s.f.* **1** Persoană, popor, țară etc. care face sau a făcut cuceriri, (*fam.*) concherant. *Ștefan nu și poate împlini frumosul plan, iruge numai toate oardele turcești asupra sa, comandate de falnicul cuceritor a Constantinopolii* (C. NEGR.). <> (*adj.*) *Anul cînd Bizanțul cădea sub puterea cuceritoare a otomanilor* (ODOB.). **2** Bărbat sau femeie care reușește să atragă simpatia sau dragostea unei persoane de sex opus. ◆ (*adj.*) Care cucerește. *Zîmbet cuceritor.* <> (*adv.*) *Un cîrlionț să-i atîrne cuceritor pe frunte* (REBR.). • pl. *-ori, -oare.* /***cuceri*** + *-tor*.

cuceritúră *s.f.* (*înv.*) Umilință. • pl. *-i.* /***cucerit*** + *-ură*.

cucérnic, -ă *adj.* Care este evlavios, cuvios, religios; pios, smerit. *Un bărbat virtuos și cu traiul cucernic* (COȘB.). ◆ Calificativ respectuos de adresare pentru slujitorii bisericii. *Cucernicul părinte* (POP.). <> (*subst.*) *I-a vorbit sincer cucernicului.* • pl. *-ci, -ce.* /***cuceri*** + *-nic*.

cucernicíe *s.f.* Evlavie, religiozitate, pietate, smerenie; (*înv.*) cucerie, cucerire[2]. *Slava lui David a răsărit din cucernicia sa* (MARC.). <> *Cucernicie exagerată* = bigotism. ◆ (*însoțit de un pron.pos.*) Titlu care se dă preoților. *Mă adresez Cucerniciei Voastre.* • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***cucernic*** + *-ie*.

cuci *s.m. pl.* (*reg.*) Obicei la Lăsatul Secului, cînd grupuri de flăcăi mascați merg pe la casele oamenilor și joacă. *Se îmbracă bărbații în haine muierești și se numesc „cuci" sau „căluceni"* (POP.). • /<bg. ***кукер*** „om costumat, mască".

cucoánă *s.f.* **1** (*fam.*) Termen de politețe dat unei femei (măritate); doamnă. *Închinînd ale lor versuri la puternici, la cucoane* (EMIN.). **2** (*înv.*) Fată tînără dintr-o familie domnitoare. *Astfel se petrecură aici la noi cununiile cocoanelor doamnei Chiajna* (ODOB.). ◆ Termen de adresare pentru o femeie superioară din punct de vedere social. **3** (*reg.; entom.*) *Cucoană-chiftiriță* = coropișniță (*Gryllotalpa vulgaris*). • pl. *-e.* și (*pop.*) *cocoánă, coáně s.f.* /<ngr. ***κοκόνα***.

cucoáră *s.f.* v. cocoară.

cucón *s.m.* v. cocon[1].

cuconáș *s.m.* v. coconaș.

cuconét *s.n.* (*fam.*) (Mulțime de) cucoane, grup de doamne. *Copii de care... au să poarte grijă coconeturile cu baluri, tombole și toate mofturile* (CE. PETR.). • pl. *-uri.* și (*pop.*) *coconét s.n.* /***cucoană*** + *-et*.

cuconí *vb. IV.* **1** *tr.* A se adresa cuiva cu termenul de „cucoană, cucoane". *Da ce nu șezi, cucoane Nicule?... –Măi, nu-l mai tot cuconi, că s-a diochea!* (ALECS.). **2** *refl.* (*deprec.*) A-și da aere de cucoană (sau de boier); a se îngîmfa. *Iar s-a cuconit Florica* (ALECS.). • prez.ind. *-esc.* și (*pop.*) *coconí vb. IV.* /***cucon*** + *-i*.

cuconíță *s.f.* (*fam.*) **1** Dim. al lui *cucoană*. **2** (*înv.*) Termen de politețe pentru fetele sau soțiile oamenilor bogați. *Aflînd că boierul nu este acasă și văzînd pe cuconița într-un cerdac... începură să se jeluiască la dînsa* (ISP.). • pl. *-e.* și (*pop.*) *coconíță, coníță s.f.* /***cucoană*** + *-iță*.

cucór *s.m.* v. cocor.

cucóș *s.m., s.n.* v. cocoș.

cucoșél *s.m.* v. cocoșel.

cucoșésc, -eáscă *adj.* v. cocoșesc.

cucoșéște *adv.* v. cocoșește.

cúcovă *s.f.* (*ornit.; reg.*) Specie de lebădă caracterizată printr-o mică umflătură neagră la rădăcina ciocului (*Cygnus olor*); lebădă-de-vară. • pl. *-e.* /<tc. ***kuğu*** „lebădă".

cúcu *interj.* Cuvînt care imită cîntecul cucului[2] (1). ◆ Strigătul copiilor cînd se joacă de-a v-ați ascunselea. • /onomat.

cucúi[1] *s.n.* **1** Umflătură la cap provocată de lovirea cu un corp tare. *Fugea greoi și cu palma stîngă se freca la cucuiul ce i se iscase de lovitură* (SADOV.). **2** (*reg.*) Moț de pene pe cap, la unele păsări. *Pui, pui, pui, Vin la cușcă să te-ncui, Să-ți pun mîna pe cucui* (SEV.). • pl. *-ie.* /lat. **cucullius* = ***cūcullus, -i***.

cucuí[2] *vb. IV. intr.* (*despre cuc*) A cînta. • prez.ind. pers. 3 *-iește.* /***cuc*** + *-ui*.

cucuiá *vb. I. refl.* A se cocoța. <> Expr. *A se cucuia ca un ciocîrlan* v. ciocîrlan. • prez.ind. *-iez.* /***cucui***[1] + *-a*.

cucuiát, -ă *adj., s.f.* (*reg.*) **I** *adj.* **1** (*despre păsări*) Moțat; (*despre pui de animale cornute*) căruia încep să-i crească coarnele. *Trei iezi cucuieți, ușa mamei descuieți* (CR.). **2** Care are cucuie[1], umflături. *Cu ochii ceacîră, gura lăbărțată, fruntea-i cucuiată* (PANN). **3** (*despre oameni*) Care este cocoțat pe ceva. *Așa-i tineretul ista, bată-l să-l bată, zise Moș Bodrîngă șezînd cucuiet pe niște buci* (CR.). **!!** *s.f.* Biserică construită pe un teren ridicat, în cimitirul căreia se îngroapă morții. <> Expr. *A sta la* (sau *în*) *cucuiata* = a fi mort. *A pune la cucuiata* = a da uitării. • pl. *-ți, -te.* /***cucui***[1] + *-at*.

cucuiát, -ă *adj.* (*despre flori*) În formă de capișon sau de glugă. • pl. *-ți, -te.* /<lat. ***cucullatus, -a, -um***.

cucúlă *s.f.* (*bis.*) **1** Veșmînt cu glugă, confecționat din stofă groasă și aspră, purtat de călugării catolici; culion. **2** (*bot.*) Organ concav în formă de capișon. • pl. *-e.* /<fr. ***cuculle***, lat. ***cūcullus, -i*** „glugă".

cuculeán *s.m.* (*pop.*) Dim. al lui *cuc*[2]. *Frumos cînt-un cuculean* (POP.). • pl. *-eni.* /***cuc***[2] + *-(u)lean*.

cuculeáscă *s.f.* (*pop.*) Cucă[1]. *Rămîne singură ca o cuculească, căci i se duc și feciorii și i se duce și soțul domniei-sale într-o altă nebunie* (SADOV.). • pl. *-ești.* /***cuc***[2] + *(u)leasă*.

cuculéte *s.m.* (*pop.*) **1** Cuc mic. **2** (*fam.*) *A se face cuculete* = a se îmbăta. *Au băut pînă s-au făcut cuculete.* • pl. *-eți.* /***cuc*** + *-(u)lete*.

cúculeț *s.m.* (*pop.*) Dim. al lui *cuc*; cucuț, cucușor. *Cuculeț, Pasăre sură* (ALECS.). • pl. *-i.* /***cuc*** + *-uleț*.

cuculíde *s.f.* (*ornit.; la pl.*) Familie de păsări avînd ca tip cucul (*Cuculidae*); (*și la sg.*) pasăre care face parte din această familie. • /<fr. ***cuculidés***; cf. lat. *cūcŭlus, -i* „cuc".

cuculifórm, -ă *adj.* (*despre frunze, flori*) În formă de cornet. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***cuculliformis, -e***.

cuculifórme *s.f.* (*ornit.; la pl.*) Ordin de păsări cuprinzînd cucii[2] și turacii (*Cuculiformes*); (*și la sg.*) pasăre care face parte din acest ordin. • /<fr. ***cuculiformes***.

cucúliu *s.n.* (*înv.*) Potcap; culion. *Îl aflai cu haina ruptă... și cuculiul denainte* (DOS.). • pl. *-ii.* /<ngr. ***κουκούλλι(ον)***.

cucúmăr *s.m.* (*bot.; reg.*) Castravete (*Cucumis sativus*). • pl. *-i.* /<srb. ***kukumar***.

cucumeá *s.f.* v. cucuvea.

cucumifórm, -ă *adj.* În formă de castravete. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***cucumiforme***; cf. lat. *cūcŭmis, -meris* „castravete".

cúcură[1] *s.f.* (*arh.*) Tolbă de săgeți. *Strălucitul Mehmet avea în mîinile sale arc și la șold cucura de săgeți* (SADOV.). • pl. *-e.* /<m. gr. ***Κούκουρον***; cf. lat. med. *cucurum*, alb. *kukurë*.

cucúră[2] *s.f.* (*reg.*) Parte a plugului care leagă între ele brăzdarul, cormana și plazul. *S-a rupt cucura... Cucură am făcut nouă, Dar s-a rupt grindeiu-n două* (POP.). • pl. *-e.* /<magh. ***kukora***.

cucurbétă *s.f.* v. curcubetă.

cucurbețeá *s.f.* v. curcubețea.

cucurbéu *s.n.* v. curcubeu.

cucurbitacée *s.f.* v. curcubitacee.

cucurigă *vb. I. intr.* (*despre cocoși*) A scoate sunete caracteristice speciei; a cînta (2). *Cocoșul dracului!... parcă l-ar pune înadins... vecinul meu ca să cucu-*

rigească (ALECS.). • prez.ind. pers. 3 *cucurígă*. și *cucurigí vb. IV.* /**cucurigu** + *-a*.

cucurigát *s.n.* Faptul de *a cucuriga*; concr. sunete caracteristice scoase de cocoș. *Cucurigatul cocoșilor pluti peste satul adormit, vestind apropierea zilei* (SANDU-A.). • pl. *-uri.* /v. ***cucuriga***.

cucurigí *vb. IV.* v. cuciriga.

cucurígu *interj., s.n.* **1** *interj.* Cuvînt care imită cîntecul cocoșului. *Cucurigu, boieri mari, Dați punguța cu doi bani!* (CR.). ◆ (*subst. n.*) Cîntecul cocoșului. *Trîmbița de două ori, mirîndu-se el singur de mîndrețea cucurigului* (SADOV.). ◆ Ext. (*subst. m.*) Cocoș (*Gallusbankiva domestica*). *Hiș, cucurigu dracului, că-i trezi cuconița!* (ALECS.). ◇ Expr. (*despre soții*) *A cînta cucurigu în casă* = a lua hotărîrile într-o căsnicie. **2** *s.n.* (*glum.; precedat de prepoziția „la”*) Etajul cel mai înalt al unei case, mansardă. *Stă la cucurigu, la etajul 10.* ◆ Galerie (la teatru). *La operă a stat la cucurigu.* • pl. *-uri.* /onomat.

cucurúz *s.m., s.n.* (*reg.*) **1** *s.m.* Porumb (*Zea mays*). *Am semănat cu îndestulare cucuruz* (SADOV.). ◇ Expr. *A tăcea ca porcul în cucuruz* v. porc. **2** *s.n.* (*la pl.*) Lanuri semănate cu porumb; porumbiște. *Fug vacile în cucuruze* (POP.). **3** *s.m.* (*cu determinări ca „de brad”, „al bradului” etc.*) Fructul coniferelor; con[1] (3). *De-ar fi fost, cel puțin, așternută pădurea pe jos cu jir în loc de cucuruzi de brad, calea-valea* (HOG.). **4** *s.m.* (*bot.*) Plantă erbacee din familia compozitelor, cu frunzele lobate, dințate, care apar după înflorire, și cu florile albe-gălbui, dispuse în mici capitule (*Petasites albus*). • pl. *m. -i, -uji, n. -e.* /cf. bg. *кукуруз*.

cucuruzáștină *s.f.* (*reg.*) Porumbiște. *Bătrînul venea pe marginea cucuruzaștinii, și, cînd răsări înainte noru-sa, tresări* (DAN). • /**cucuruz** + *-aștină*.

cucușór *s.m.* (*pop.*) Cuculeț. *Cucușor frumos de munte, Vină-n curtea mea și-mi cîntă* (POP.). • pl. *-i.* /**cuc**[2] + *-ușor*.

cucútă *s.f.* (*bot.*) **1** Plantă erbacee din familia umbeliferelor, otrăvitoare, cu miros caracteristic, cu frunzele mari, cu florile albe și cu fructele brune-verzui, întrebuințată în farmacologie (*Conium maculatum*); dudău, buciniș. *Cucuta crește prin ogradă Și polomida-i leagă snopii* (GOGA). ◇ Expr. (*fam.*) *A fi ca o cucută* = a fi foarte slab. ◆ Otravă extrasă din această plantă. *Socrate a băut cucută.* ◇ Expr. (*fam.*) *Doar n-am băut cucută* (*ca să...*) = doar n-am înnebunit (ca să...). **2** Compuse: *cucută-de-apă* (sau *-de-baltă, -înveninată, -mică*) = plantă erbacee, din familia umbeliferelor, otrăvitoare, cu florile albe, dispuse în formă de umbrelă, și cu fructele globuloase (*Cicuta virosa*); *cucută-de-pădure* = plantă erbacee, cu frunzele ascuțite, dispuse în verticil și cu florile albe, dispuse în panicul (*Galium schultesii*); *cucutămică; cucută-sălbatică; cucută-mare.* • pl. *-e.* /lat. ***cucuta** = **cīcūta, -ae***.

cucută (1)

cucúț *s.m.* (*reg.*) Cuculeț. *Cucuțule porumbac* (POP.). • pl. *-i.* /**cuc**[2] + *-uț*.

cucuváie *s.f.* v. cucuvea.

cucuveá *s.f.* **I** (*ornit.*) **1** Pasăre răpitoare de noapte, din ordinul strigiformelor, cu penajul brun-cenușiu, pestriț și cu ochii galbeni, înconjurați de rozete de pene, care trăiește prin scorburi, pe lîngă case (părăsite) etc. (*Athene noctua*); cucuveică. *Și țintirimul singur cu strîmbe cruci veghează, O cucuvaie sură pe una se așază* (EMIN.). ◇ Compar. *Ochi de cucuvea.* **2** Compuse: *cucută-încălțată; cucută-pitică.*

cucuvea I (1)

II (*reg.*) Deschizătură în acoperișul casei pe unde să poată intra lumina și să iasă fumul. • pl. *-ele.* și *cucuváie*, (*reg.*) *cucumeá s.f.* /<ngr. ***κουκουβάγια***.

cucuvéică *s.f.* (*reg.*) Cucuvea (*Athene noctua*). *Stafii despletite, Cucuveici, Iele zburlite* (ALECS.). • pl. *-eici.* /<bg. ***кукумявка***.

cudálb, -ă *adj.* v. codalb.

cuéstă *s.f.* (*geomorf.*) Formă de relief asimetrică, realizată în structuri monocline, care este constituită dintr-un versant abrupt, cu pantă contrară înclinării straturilor și dintr-un versant prelung, de aceeași direcție cu înclinarea straturilor. • pl. *-e.* /<sp. ***cuesta***.

cuezăl *s.m.* v. quetzal.

cúfăr *s.n.* **1** Ladă cu capac (și cu încuietoare) în care se păstrează sau se transportă diferite obiecte. *Oare i-am lăsat cheia să scoată din cufăr paharele?* (CAM.). **2** (*pop.*) Geamantan (de lemn). • pl. *-ere.* /<pol. ***kufer***, pol. ***kufer***, ucr. ***куфер***; cf. germ. *koffer*.

cufărár *s.m.* (*înv.*) Persoană care confecționează sau comercializează cufere. • pl. *-i.* /**cufăr** + *-ar*.

cufărăș *s.n.* Dim. al lui *cufăr*; cufărel. • pl. *-e.* /**cufăr** + *-aș*.

cufărél *s.n.* Cufăraș. • pl. *-e.* /**cufăr** + *-el*.

cúfic, -ă *adj.* (*lingv.*) *Scriere cufică* = formă veche de scriere arabă, folosită pentru caligrafierea Coranului. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***coufique***; cf. nm. pr. *Kufa*, oraș în Irak.

cufúnd *s.n.* (*reg.; în Loc.adv.*) *De-a cufundul* = cufundîndu-se. *Mai zvîrleam cîteva [pietre], de încuiam pe dracul în fundul știoalnei... ș-apoi, hușiului! și eu în știoalnă, de-a cufundul* (CR.). • /de la ***cufunda***, prin derivare regresivă.

cufundá *vb. I.* **1** *refl., tr.* A intra sau a face să intre ceva într-un lichid (ori într-o materie moale); a (se) afunda, a (se) adînci, a (se) scufunda. *Șlepul era cufundat pe sfert în apă* (DUMITRIU). ◇ Fig. *Pădurile cufundate în liniștea de iarnă bogată* (SADOV.). **2** *refl.* A intra în adînc; a dispărea (undeva). *Mi-ar fi părut mai bine-n pămînt să mă cufund* (EMIN.). ◆ A prezenta o adîncitură. *Șoseaua se cufundă puțin* (DUMITRIU). ◆ (*despre ochi*) A fi înfundat în orbite. *Ochii cufundați-n capu-i, fruntea tristă și-ncrețită* (EMIN.). ◆ Fig. (*despre aștri*) A trece dincolo de orizont; a apune (după linia orizontului). *Soarele se cufundase după cîmpiile depărtate* (SADOV.). ◆ (*despre pămînt*) A se prăbuși, a se scufunda. *Simțea că se cufundă pămîntul sub el.* **3** *refl.* Poet. A se pierde (în umbră, în întuneric etc.). *Trăsura se cufunda în ceasurile tîrzii ale nopții* (DUMITRIU). **4** *refl.* Fig. A se lăsa absorbit de o activitate, de somn etc. *Iar te-ai cufundat în stele?* (EMIN.). **5** *tr.* Fig. A compromite, a distruge. *O gazetă care urmărea să-l cufunde, să-l tîrîie în noroi.* • prez.ind. *cufúnd.* și (*înv.*) *acufundá vb. I.* /lat. ***confundare***.

cufundác *s.m.* (*ornit.*) Cufundar (1) (*Gavia arctica*). • pl. *-ci.* /**cufunda** + *-ac*.

cufundár *s.m.* (*ornit.*) **1** Pasăre palmipedă înotătoare, mai mare decît rața, cu pene negre strălucitoare, cu puncte albe pe spate, cu ciocul ascuțit și cu aripile înguste, care trăiește mai ales în regiunile arctice ale Europei, Asiei și Americii de Nord (*Gavia arctica*); cufundac, (*reg.*) corlă (2). **2** Pasăre palmipedă înotătoare de mărimea raței, cu un smoc de pene pe spate, cu penele castaniu-închis pe spate, albe pe burtă și gri cu pete pe piept (*Podiceps minor*). • pl. *-i.* /**cufunda** + *-ar*.

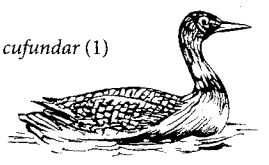

cufundar (1)

cufundáre *s.f.* Scufundare; afundare, adîncire; cufundat[1], cufundătură[1]. ◇ *Linie de cufundare a unei nave* v. linie. • pl. *-ări.* /v. ***cufunda***.

cufundát[1] *s.n.* Cufundare. • /v. ***cufunda***.

cufundát[2]**, -ă** *adj.* **1** Scufundat într-un lichid. **2** Fig. Absorbit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***cufunda***.

cufundătúră *s.f.* **1** Cufundare. **2** Concr. Loc cufundat; adîncitură, scufundătură. • pl. *-i.* /**cufunda** + *-ătură*.

cufureálă *s.f.* (*pop.*) **1** Cufurire. ◆ Ext. Diaree. **2** Fig. Om fricos. **3** Fig. Lucru făcut de mîntuială. • pl. *-eli.* /**cufuri** + *-eală*.

cufurí *vb. IV.* (*pop.*) **1** *tr., refl.* A (se) murdări cu excremente lichide. ◆ A avea diaree. **2** *tr.* Fig. A fi cuprins brusc de o mare frică. • prez.ind. *-esc.* /lat. ****conforīre***.

cufuriciós, -oásă *adj., s.m., s.f.* (*pop.*) **1** *adj.* Care suferă de diaree; cufurit (2). **2** *s.m., s.f., adj.* Fig. (Persoană) fricoasă. **3** *adj.* (*despre fructe*) Care provoacă diaree. • pl. *-oși, -oase.* /**cufuri** + *-cios*.

cufurire *s.f.* (*pop.*) Murdărire cu excremente (lichide); cufureală (1). • pl. *-i.* /v. ***cufuri***.

cufurít, -ă *adj.* **1** Murdărit cu excremente. ◆ Ext. Murdărit. **2** Care suferă de diaree; cufuricios. • pl. *-ți, -te.* /v. ***cufuri***.

cúget *s.n.* **1** Capacitatea de a gîndi; gîndire. *Vezi colo pe uriciunea fără suflet, fără cuget* (EMIN.). **2** Gînd, idee, părere. *Vreun cuget de gelozie mă necăjește* (C. NEGR.). ◇ Expr. *Într-un cuget* = foarte repede. *A sta pe cugete* = a sta pe gînduri; a sta în cumpănă. ◆ Imaginație, fantezie. *I se părea că se află cu cugetul prin mijlocul Evropei* (DRĂGHICI). **3** Minte, intelect, spirit. *Un cuget superior.* ◇ Expr. *A-i trece* (sau *a-i da*) *cuiva prin* (ori *în*) *cuget* = a-i trece prin minte. *Nevoia ne învață multe, care nici prin cuget ne trec* (DRĂGHICI). *A avea* (*ceva*) *în cuget* v. avea. **4** (*înv.*) Intenție, plan, proiect, scop. *Teama lui era să nu se deștepte voinicul și să-i ghicească cugetele lui cele viclene* (ISP.). **5** Conștiință (4). *Îți... încredințez fata, cu cuget împăcat* (POP.). ◇ Expr. *A-l mustra* (pe cineva) *cugetul* sau *a avea mustrări de cuget* = a fi chinuit de remușcări, a-l chinui (pe cineva) remușcarea, regretul. *Mă mustră cugetul de atîtea dovezi mincinoase ce-mi ceri să dau pe toată ziua* (ODOB.). *A avea* (sau *a simți*) *un ghimpe la* (ori *în*) *cuget* v. ghimpe. *Cu mîna pe cuget* v. mînă. *A* (*i se*) *lua* sau *a* (*i se*) *ridica* (*cuiva*) *o piatră de pe cuget* v. piatră. **6** (*înv.*) Rost, noimă, înțeles. *Ei, auzind, au priceput cugetul lucrului* (DOC.). • pl. *-e.* /de la ***cugeta***, prin derivare regresivă.

cugetá *vb. I.* **1** *intr.* A se gîndi; a medita. *Astfel cugetam eu cu mîndrie, căutînd pe fecîorul meu în toate unghiurile clubului* (HASD.). **2** *refl.* A sta pe gînduri; a chibzui (1), a cumpăni (4). *E un moment mare, să mă cuget mai întîi* (EMIN.). **3** *tr.* A-și da seama, a ține seamă de..., a lua în considerare. *Cugetă, că, de mă vei părăsi, voi muri negreșit* (C. NEGR.). **4** *intr.* A avea o opinie; a fi de părere. *Cugetai și eu... să scoț această carte* (DOC.). **5** *tr.* A intenționa, a plănui. *Cuget că ar trebui să plec.* • prez.ind. *cúget.* /lat. ***cogĭtare***.

cugetáre *s.f.* **1** Gîndire, gînd, idee. *Oasele eu le las, rodul creierului meu însă, cugetarea, nu!* (M. I. CAR.). **2** Judecată, raționament. *Dogme banale care circulă și care țin loc de cugetare* (CA. PETR.). ◇ *Liberă cugetare* v. liber. **3** Meditație, reflecție. *A căzut într-o cugetare adîncă.* • pl. *-ări.* /v. ***cugeta***.

cugetát, -ă *adj.* **1** (*despre lucruri*) Gîndit. **2** (*despre oameni*) Chibzuit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***cugeta***.

cugetătór, -oáre *s.m., s.f* Gînditor. • pl. *-ori, -oare.* /***cugeta*** + *-ător*.

cuguár *s.m.* (*zool.*) Animal mamifer carnivor din familia pisicilor, de talie mare, care trăiește în America (*Felis concolor*); puma. • sil. *-gu-ar.* pl. *-i.* /<fr. ***cougouar***.

cúhne *s.f.* v. cuhnie.

cúhnie *s.f.* (*reg.*) **1** Bucătărie. *Dimineața, cînd a vîrît capul în cuhnia strîmtă a gospodinei, căutînd apă... Ana Cișcova cînta* (SADOV.). ◆ Spec. Bucătăria principală a mănăstirilor și cea de vară a gospodăriilor țărănești. ◆ Ext. Totalitatea alimentelor care sînt necesare într-o gospodărie. *A păzit cuhnea domnească.* **2** Clădire modestă, cu încăperi mici; cameră sărăcăcioasă. *Mai este în curte și o cuhne cu două odăi pentru slugi* (I. ION.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *cúhne, cuinie s.f.* /<ucr. ***кухня***, srb. ***kuhinja***.

cui *s.n.* **1** Piesă mică, cilindrică sau cu muchii, de metal sau de lemn, cu floare la un capăt și ascuțită la celălalt, cu care se fixează între ele diferite piese, care poate servi ca suport etc. ◇ (*tehn.*) *Cui spintecat* = piesă de siguranță formată dintr-o bucată de sîrmă îndoită, cu un ochi la un capăt, care împiedică desfacerea piulițelor. ◇ Expr. *Cui pe* (sau *cu*) *cui se scoate* = un rău face să uiți răul anterior. (*fam.*) *A face* (sau *a tăia*) *cuie* = a simți frigul, a dîrdîi de frig. *A-i intra cuiva un cui în inimă* = a se strecura în sufletul cuiva o teamă, o bănuială, o îndoială, o grijă etc. *Cuiul lui Pepelea* = drept abuziv pe care și-l ia cineva, legîndu-se de un pretext, de un lucru neînsemnat, pentru a stingheri pe altcineva. *A sta* (*ca*) *pe cuie* v. sta. ◆ Cuier simplu de perete. *Își puse în cui paltonul ud* (EMIN.). ◇ *Sfîntul Nicolae* (*din cui*) v. sfînt. ◇ Expr. *A-și* (*mai*) *pune pofta*

în cui = a renunța la o dorință, la un lucru rîvnit. *Ba cît despre fata lui Papură-Împăratul, pune-ți pofta în cui* (ALECS.). *Stă ca oul în cui* v. ou. *A-și pune sculele în cui* v. sculă. **2** Nume dat mai multor piese de metal sau de lemn, asemănătoare ca formă cu un cui (1). *Scoase cuiul din capul osiei de dindărăt* (ISP.). ◆ (*med.*) Tijă metalică introdusă în canalul medular al oaselor, avînd rolul de a menține în poziție și în contact fragmentele osoase în fracturile oaselor lungi. **3** (*pop.*; *la vioară*) Cheie care întinde coarda[1] (1). • pl. *-ie.* /lat. *cūneus*, *-i*.

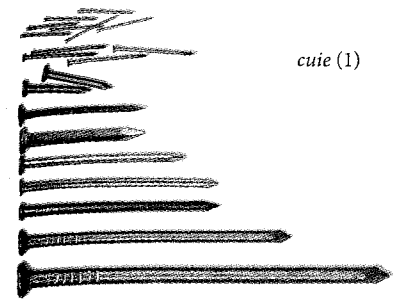

cuie (1)

cuib *s.n.* **1** Culcuș făcut de păsări, de unele mamifere etc. pentru a se adăposti, pentru a depune ouăle, a cloci și a scoate pui. *O pupăză care-și făcea cuib de mulți ani într-un tei foarte bătrîn și scorburos* (CR.). ◇ *Cuib de pupăză* v. pupăză. ◆ Cuibar (1). *Bătrîna începu să se vaiete că i-a murit găina pe cuib* (ISP.). **2** Fig. Locuință, sălaș, casă[1]; reședință. *Ei hai, fiindcă tot am venit, să vedem cuibul poetului* (REBR.). **3** Fig. (*peior.*; *urmat de determinări*) Loc (ascuns) unde se plănuiește ceva și de unde se propagă o acțiune potrivnică intereselor unei colectivități. *Aici a fost odată cuibul tîlharilor* (DEȘ.). ◆ Focar de infecție. *S-a depărtat de cuibul molimei.* **4** (*apic.*) *Cuibul albinelor* = fagurii ocupați cu puiet și cu hrană, în care trăiește și se dezvoltă familia de albine. **5** Groapă mică, făcută în pămînt, în care se seamănă legume sau cereale. ◆ Mușuroi de pămînt făcut, prin prășit, în jurul firelor de porumb, de cartofi etc. ◆ Spațiu restrîns în care se dezvoltă o îngrămădire de plante de același fel; plantele care se dezvoltă în acest spațiu. *Cuib de lăcrămioare.* **6** Mulțime de fermenți de același fel care provoacă înăcrirea vinului, a borșului, a laptelui etc. **7** (*milit.*) *Cuib de foc* = loc adăpostit, care asigură unei arme automate condiții bune de tragere; armă automată aflată în acest loc. *Cuibul corbului* = post de observație situat în vîrful catargului la anumite nave (de pescuit, de război etc.), în care stă marinarul de veghe. **8** (*înv.*; *calc după gr. „νεοσσιά”*) Cameră, despărțitură. • pl. *-uri*. și (*înv.*) *cúiub s.n.* /lat. **cubium*; cf. și gr. *νεοσσιά*.

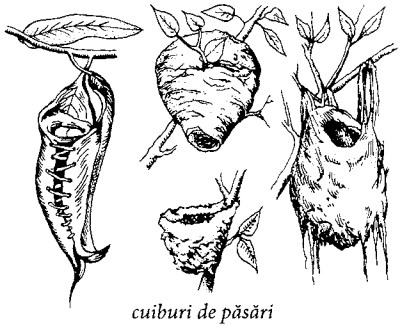

cuiburi de păsări

cuibá *vb. I. intr.* A-și avea, a-și așeza cuibul. *Un stîrc de cei care cuibează în arbori prinsese un șarpe în plisc* (SADOV.). • prez.ind. pers. 3 *-ează*. /*cuib* + *-a*.

cuibár *s.n.* **1** Loc pregătit în paie, în fîn sau pe pămînt unde păsările de curte își depun ouăle; (*pop.*) clocitură (3). ◆ Instalație specială în crescătoriile de păsări de unde se strîng ouăle. ◆ Ou care se lasă în cuibar pentru ca păsările ouătoare să-și găsească locul și să-și depună ouăle. ◆ Cuib (1). ◆ Fig. Culcuș. **2** Fig. Sălaș, locuință; cuib (2). • pl. *-e*. /*cuib* + *-ar*.

cuibárí *vb. IV.* **1** *refl.* (*despre păsări*) A-și face cuibul (1) undeva; a-și face loc în cuibar (1). ◇ (*intr.*) *Berzele cuibăresc pe hornuri.* ◆ Fig. (*despre oameni și despre animale*) A se așeza cît mai bine într-un loc; a se ghemui într-un loc. ◆ Fig. A se adăposti. ◆ Fig. A se aciua, a se pripăși pe lîngă cineva. *S-a cuibărit în curtea noastră un cățeluș.* **2** *tr.* A așeza găinile în cuibar (1). **3** *tr.* A mușuroi porumbul, cartofii etc. • prez. ind. *-esc*. /*cuibar* + *-i*.

cuibárire *s.f.* **1** Așezare în cuib (1). **2** Așezare a găinilor în cuibar (1). **3** Mușuroire a cartofilor, a porumbului etc. • pl. *-i*. /v. ***cuibări***.

cuibărít[1] *s.n.* Cuibărire. • pl. *-uri*. /v. ***cuibări***.

cuibărít[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre păsări*) Care și-a făcut cuib (1) undeva. **2** (*fam.*) Instalat confortabil. • pl. *-ți*, *-te*. /v. ***cuibări***.

cuibuléț *s.n.* Cuibușor. • pl. *-e*. /*cuib* + *-uleț*.

cuibușór *s.n.* Dim. al lui *cuib*; cuibuleț. • pl. *-oare*. /*cuib* + *-ușor*.

cuiér *s.n.* Suport de lemn sau de metal, mobil sau fixat în perete, prevăzut cu cîrlige sau cu brațe, de care se atîrnă diverse obiecte și accesorii de îmbrăcăminte. • pl. *-e*. /*cui* + *-er*.

cuiníe *s.f.* v. cuhnie.

cuint- v. cvint-.

cuintadécimă *s.f.* v. cvintadecimă.

cuintét *s.n.* v. cvintet.

cuintolét *s.n.* v. cvintolet.

cuirasá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică nave*) A prevedea cu o cuirasă (1); a îmbrăca, a proteja cu o cuirasă. **2** Fig. A întări, a fortifica, a oțeli, a înarma. • sil. *cu-i-*. prez.ind. *-ez*. /<fr. ***cuirasser***.

cuirasáre *s.f.* Protejare cu o cuirasă. • sil. *cu-i-*. pl. *-ări*. /v. ***cuirasa***.

cuirasát, -á *s.n.*, *adj.* **1** *s.n.* Navă de război de mare tonaj, protejată de o cuirasă (1) și înarmată cu artilerie grea. **2** *adj.* (*despre nave de război*) Protejat de o cuirasă (1) și înarmat cu artilerie grea. • sil. *cu-i-*. pl. *-ți*, *-te*. și (*înv.*) *chiurasát s.n.* /<fr. ***cuirassé***.

cuirásă *s.f.* **1** Armătură formată din plăci de oțel special, cu care se blindează unele nave de război; blindaj. **2** (*în antic. și în Ev. Med.*) Îmbrăcăminte de piele, din zale de fier sau plăci de metal care proteja pieptul și spatele războinicilor; platoșă. • sil. *cu-i-*. pl. *-e*. și (*înv.*) *chiurásă s.f.* /<fr. ***cuirasse***.

cuirasiér *s.m.* Soldat din cavalerie îmbrăcat în platoșă. • sil. *cu-i-*; *-si-er*. pl. *-i*. și (*înv.*) *chiurasiér s.m.* /<fr. ***cuirassier***.

cuișór *s.n.* **1** Dim. al lui *cui*; cuiuț. **2** (*la pl.*) Condiment alimentar obținut, prin uscare, din mugurii aromatici florali ai unui arbust exotic. • sil. *cu-i-*. pl. *-oare*. /*cui* + *-ișor*.

cuișorí́ță *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee cu florile albului sau roșcate și cu fructele capsule (*Holosteum umbellatum*). • sil. *cu-i-*. pl. *-e*. /***cuișor*** + *-iță*.

cúiub *s.n.* v. cuib.

cuiúț *s.n.* (*reg.*) Cuișor (1). • pl. *-e*. /*cui* + *-uț*.

cújbă *s.f.* **1** Bucată de lemn bifurcată la capăt, care se fixează în pămînt sau într-un zid și de care se leagă sau se atîrnă, cu un lanț, ceaunul deasupra focului. **2** (*reg.*) Nuia bine răsucită și pîrlită în foc, întrebuințată în loc de frînghie. • pl. *-e*. /cf. srb. *gužba*.

culác *s.m.* (*arh.*) Chiabur. • pl. *-ci*. /<rus. ***кулак***.

culáj *s.n.* Reducere de preț făcută de vînzător cumpărătorului pentru scurgerea lichidelor. • pl. *-e*. /<fr. ***coulage***.

cuián *s.m.* Catîr mongol. • pl. *-i*. /<germ. ***Kulan*** <cuv. mongol.

culánt, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Indulgent; amabil; mărinimos, darnic. **2** (*înv.*; *despre stil*) Curgător (2). • pl. *-ți*, *-te*. /<fr. ***coulant***.

culánță *s.f.* Însușirea de a fi culant; atitudine, comportare culantă. • /<germ. ***Kulanz***.

culásă *s.f.* v. chiulasă.

culátă *s.f* Partea dinapoi a țevii unei arme de foc, în care se află locașul închizătorului. • pl. *-e*. /<it. ***culatta***.

cúlă[1] *s.f.* **1** (*în Ev. Med.*) Clădire în formă de turn, cu baza dreptunghiulară (care servea și ca loc de apărare). **2** (*înv.*) Turn circular; cupolă (1), boltă. ◆ Turn boltit, în palatul domnesc, în care se păstra vistieria; ext. vistierie, tezaur. **3** (*înv.*) Beci boltit; subterană. **4** (*înv.*) Conac boieresc. ◆ Casă (fortificată), în formă de turn, cu baza dreptunghiulară și cu mai multe caturi a proprietarului unei moșii (boierești) de la munte. • pl. *-e*. /<tc. ***kula***; cf. bg. *кула*, srb. *kula*.

cúlă[2] *s.f.* (*bis.*) Pelerină cu glugă și cu mîneci largi purtată de unele ordine călugărești. • pl. *-e*. /<fr. ***coule***.

culăcíme *s.f.* (*înv.*) Chiaburime. • /***culac*** + *-ime*.

culbéc *s.m.* (*reg.*) Melc. • pl. *-ci*. și *cubélc s.m.*, *cobélci s.n.* /etimol. nec.

culbeceáșă *s.f.* (*bot.*; *reg.*) **1** Vîrtejul-pămîntului (*Medicago orbicularis*). **2** Papanași (*Trifolium arvense*). • pl. *-ese*. /***culbec*** + *-easă*.

culbută *vb. I. tr.* (*compl. indică vagonete*) A descărca prin răsturnare, cu ajutorul culbutorului. • prez. ind. *-ez*. /<fr. ***culbuter***.

culbutáre *s.f.* Descărcare prin răsturnare a vagonetelor, cu ajutorul culbutorului. • pl. *-ări*. /v. ***culbuta***.

culbutór *s.n.* **1** Basculator. **2** Element al mecanismului de distribuție al unui motor cu ardere internă, format dintr-o pîrghie articulată, care transmite mișcarea de la arborele cu came la supape. • pl. *-oare*. /<fr. ***culbuteur***.

culcá *vb. I.* **1** *refl.*, *tr.* A (se) întinde, a (se) așeza în poziție orizontală (pentru a dormi, a se odihni sau pentru a face să adoarmă ori să se odihnească etc.). *D-ta te-i culca în căruță și eu te-oi străjui toată noaptea* (CR.). ◇ Expr. (*refl.*) *A se culca pe-o ureche* (sau *pe urechea aceea*) = *a*) a se lăsa în nădejdea altcuiva; *b*) a aștepta în zadar să se îndeplinească o speranță, o promisiune; *c*) a nu se sinchisi de nimic, a fi nepăsător. *Culcă-te* sau *poți să te culci pe o* (sau *pe acea*) *ureche* = ia-ți nădejdea; e în zadar să mai păstrezi vreo speranță. *Cum văd eu, frate-meu se poate culca pe-o ureche din partea noastră* (CR.). *A se culca pe bani* v. ban. *A se culca* (*odată*) *cu găinile* v. găină. *A se culca pe lauri* v. laur. ◆ A pune pe cineva să se întindă sau a se întinde la pămînt cu fața în jos (în cadrul unor exerciții militare). **2** *tr.* A adăposti pe cineva peste noapte; a găzdui. *Dă poruncă să-i culce în casa cea de aramă înfocată* (CR.). **3** *refl. recipr.* (*fam.*) A întreține raporturi sexuale. **4** *tr.* A pune, a așeza un obiect, o parte a corpului etc. pe ceva sau pe cineva. *Fruntea albă-n părul galben Pe-al meu braț încet s-o culci* (EMIN.). **5** *tr.* Expr. *A culca la pămînt* = a dobori; ext. a ucide. *C-o lovitură îl voi culca la pămînt* (ISP.). **6** *refl.* (*despre plante*) A se pleca, a se îndoi spre pămînt. *Florile erau culcate de furtună.* • prez.ind. *culc*. /lat. ***collocare***.

culcáre *s.f.* **1** Așezare în poziție orizontală. ◇ *Cameră de culcare* v. cameră. ◆ Momentul cînd cineva se duce (sau este dus) să se culce. **2** (*adesea art.*; *cu val. de interj.*) Întindere la pămînt, a soldaților, la un ordin dat. • pl. *-ări*. /v. ***culca***.

culcát[1] *s.n.* Culcare. ◆ Spec. Faptul de a dormi. *Culcatul pe pămîntul umed este periculos.* • /v. ***culca***.

culcát[2]**, -á** *adj.* **1** (*despre ființe*) Care stă întins orizontal pentru a se odihni sau pentru a dormi. ◆ Care este întins pe pămînt cu fața în jos. **2** Care este așezat (înclinat) pe (sau în) ceva. *Se privea în oglinda culcată.* ◆ Care este așezat în poziție orizontală. **3** Doborît; ucis. **4** (*despre plante*) Care este căzut la pămînt. • pl. *-ți*, *-te*. /v. ***culca***.

culcúș *s.n.* **1** Locul de culcare sau de adăpost al animalelor și al păsărilor. **2** Loc (improvizat) de odihnă sau de dormit pentru oameni. ◆ Adăpost, sălaș pentru oameni; locuință. ◆ Ascunzătoare. **3** Strat moale de paie, de frunze etc. pe care se așază lucruri fragile sau alterabile. **4** Strat din baza unei formații geologice. • pl. *-uri*. /***culca*** + *-uș*.

culdoscopíe *s.f.* (*med.*) Explorare a cavității pelviene cu ajutorul unui endoscop introdus pe cale vaginală. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***culdoscopie***, engl. ***culdoscopy***.

culée *s.f.* **1** Infrastructura care se execută la capetele unui pod, pentru a prelua sarcinile transmise de suprastructura acestuia și pentru a susține calea de acces pe pod. ◆ Fiecare dintre cele două picioare ale

culă[1] (1)

unui pod, situate pe maluri. **2** Canal[1] prin care metalul topit se scurge din pîlnia de turnare în tiparul piesei. **3** Material solidificat în piciorul și în pîlnia de turnare. • pl. *-ee.* /<fr. ***culée***.

culegár *s.n.* (*tipogr.*) Instrument de metal, de forma unei cutii alungite, cu trei pereți, dintre care unul mobil, care servește culegătorului manual să așeze literele una cîte una în rînduri egale, pentru a forma textul de imprimat; vingalac. • pl. *-e.* /***culege*** + *-ar.*

culegător, -oáre *s.m., s.f., adj.* I *s.m., s.f.* **1** Persoană care adună recolta. **2** (*cu determ. care arată domeniul, sfera de interes etc.*) Colecționar. *Culegător de folclor.* **3** (*tipogr.*) Muncitor calificat care culege, manual sau cu mașini speciale, literele pentru tipărirea unui text; zețar. II *adj.* Care culege, care adună, care strînge. ◇ *Albină culegătoare* (*și subst. f.*) = albină care aduce în stup nectarul, apa, polenul. • pl. *-ori, -oare.* /***culege*** + *-ător.*

culegătorie *s.f.* (*tipogr.*) Atelier într-o întreprindere poligrafică în care se efectuează operațiile de culegere a textelor; zețărie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***culegător*** + *-ie.*

culége *vb. III. tr.* **1** (*compl. indică cereale, fructe, flori etc.*) A aduna, a strînge. *Culege merele toamna tîrziu.* ◇ Expr. *A culege* (pe cineva) *de pe drumuri* = a ajuta pe cineva căzut în mizerie, oferindu-i mijloace de trai și adăpost. *A culege lauri* v. laur. ◆ Fig. A dobîndi, a obține, a căpăta (2). *A cules aplauze la scenă deschisă.* **2** A ridica, a strînge ceva de pe jos. *A cules toate chibriturile căzute.* ◇ Expr. *De-și culege măselele* (*de pe jos*) v. măsea. **3** A aduna laolaltă; a colecționa. *Din peregrinările prin țară a cules multe creații populare.* ◇ Expr. *Alege pînă culege* v. alege. **4** (*tipogr.*) A aduna din casete literele necesare și a le așeza în culegar; a zețui. ◇ *Mașină de cules* = mașină cu ajutorul căreia se execută operațiile de culegere și de turnat litere (monotip) sau rînduri (linotip). • prez.ind. *culég*; perf. smp. *culeséi*; part. *culés.* /lat. ***colligĕre.***

culégere *s.f.* Strîngere, adunare, cules[1]. ◆ Colecție (2). • pl. *-i.* /v. ***culege.***

culés[1] *s.n.* **1** Strîngere a cerealelor, a fructelor etc.; recoltare. ◆ Timpul cînd se strînge recolta. *Pe la culesul viei a plecat la școală.* **2** Operație de pregătire a unei forme de tipar înalt în vederea imprimării. • pl. *-uri.* /v. ***culege.***

culés[2]**, -eásă** *adj.* (*despre plante, fructe, flori etc.*) Care este luat, desprins din locul în care crește; recoltat. *Fructele culese au fost puse în coșuri.* • pl. *-eși, -ese.* /v. ***culege.***

culeșér *s.n.* (*reg.*) Făcăleț, melesteu. *Să nu mai faci, ia acuș, să iau culeșerul din ocniță și să te dezmierd cît ești de mare* (CR.). • pl. *-e.* /***colează*** + *-ar.*

culevrínă *s.f.* (*înv.*) Tun de tip vechi, cu țeavă lungă. • pl. *-e.* /<fr. ***couleuvrine.***

cúli *s.m.* Muncitor necalificat, indian sau chinez, care lucrează cu ziua sau trage ricșa, pentru o remunerație mică. • pl. *-i.* /<fr., engl. ***coolie***; cf. hindi *kuli.*

culíc *s.m.* (*ornit.*; *la pl.*) Gen de păsări de mlaștină cu ciocul lung și îndoit în jos, cu penajul brun-închis sau brun-ruginiu (*Numenius*); (*și la sg.*) pasăre care face parte din acest gen. • pl. *-ci.* /etimol. nec.

culinár, -ă *adj.* Care ține de bucătărie, care se referă la bucătărie sau la prepararea mîncării. ◇ *Artă culinară* = pricepere deosebită, meșteșug în pregătirea și aranjarea mîncărurilor; arta de a pregăti mîncăruri; gastronomie. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***culinaire***, lat. ***culinarius, -a, -um***, it. ***culinario.***

culión *s.n.* (*bis.*) Potcap mic, rotund, de catifea, fără boruri, purtat pe cap în special de călugării ortodocși; cuculă, (*înv.*) cuculiu. • sil. *-li-on.* pl. *-oane.* /<ngr. ***κουκού(λ)λι.***

culisá *vb. I. tr.* (*mec.*; *compl. indică piese mobile*) A pune în mișcare (alternativă) de-a lungul unui canal făcut într-o bară dreaptă sau curbă; a aluneca pe culise; a glisa. ◇ (*intr.*) *Ușa culisează.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***coulisser.***

culisánt, -ă *adj.* Care culisează. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***coulissant.***

culisáre *s.f.* Alunecare pe culise; glisare. • pl. *-ări.* /v. ***culisa.***

culísă *s.f.* **1** (*mai ales la pl.*) Parte a unei scene de teatru situată în spatele decorurilor. *Stănică se duce pîn' la culise* (C. NEGR.). **2** Fig. (*la pl.*) Aranjament secret, dedesubturile unei situații, ale unei acțiuni; mașinație, intrigă. *I-a dezvăluit culisele întregii afaceri.* ◇ Loc.adv. *În culise* = în ascuns, în secret. **3** (*mec.*) Scobitură rectilinie de-a lungul căreia alunecă o piesă mobilă. ◆ Ext. Piesa care alunecă de-a lungul acestei scobituri. **4** (*muz.*) Partea mobilă a tubului unui instrument muzical de suflat din alamă. **5** Tiv sau pliu la o haină, la o stofă, prin care trece un cordon ori un șiret ce se strînge. **6** (*fin.*) Bursă neoficială care funcționează pe lîngă bursa oficială, la care se efectuează tranzacțiile cu valorile mobiliare neadmise la cotare, îndeosebi titluri noi. • pl. *-e.* /<fr. ***coulisse.***

culisór *s.n.* (*mec.*) Piesă mobilă prin intermediul căreia un mecanism poate culisa pe un element de ghidare, de-a lungul canalului interior al unei culise. • pl. *-oare.* /de la ***culisă***, după fr. *coulisseur.*

culisóu *s.n.* (*mec.*) Culisă (3) mică. • pl. *-uri.* /<fr. ***coulisseu.***

culm[1] *s.n.* (*bot.*) Tulpină alcătuită din articule, goală sau plină cu țesut spongios; pai. • /<lat. ***culmus, -i.***

culm[2]**, -ă** *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Carboniferul inferior din V Europei, caracterizat prin depozite de argilă și de gresie. **2** *adj.* Care aparține culmului, specific culmului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din culm. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***culm***, germ. ***Kulm.***

cúlme *s.f.* (*geomorf.*) **1** Partea cea mai înaltă, netedă sau abruptă, de obicei prelungită orizontal, a unui munte sau a unui deal; vîrf, (*pop.*) culmiș. *Din culmea pleșuvă cu creștetul alb Privirea mea zboară departe* (GOGA). ◆ Punctul cel mai înalt în drumul parcurs de un corp ceresc. **2** Fig. Gradul cel mai înalt la care se poate ajunge (în dezvoltarea unui fenomen, a unei acțiuni etc.); apogeu. *Criza economică a atins culmea.* ◇ *La culme* = cît se poate de mult; la maximum. *M-a enervat la culme!* ◇ Expr. *Culmea culmilor!* sau *asta-i culmea!* = asta întrece orice margini, e nemaipomenit. **3** (*pop.*) Prăjină lungă în casele țărănești, fixată orizontal de grinzi, de care se atîrnă haine, obiecte casnice etc. *De-a lungul prispelor atîrnă pe culmi velințe vărgate, cămăși înflorite, scurteici și zăvelci cusute cu fluturi* (VLAH.). • pl. *culmi.* /lat. ***culmen, -minis.***

cúlmen *s.n.* (*anat.*) Porțiune superioară a monticulului vermisului cerebelului. • /<lat. ***culmen, -minis*** „vîrf".

culminá *vb. I. intr.* **1** (*despre aștri*) A atinge punctul de culminație. **2** Fig. A atinge stadiul cel mai înalt (al unei situații, al unui proces etc.), a ajunge la apogeu. *Violențele au culminat cu intervenția poliției.* • prez. ind. pers. 3 *-ează.* /<fr. ***culminer***, lat. ***culminare.***

culminánt, -ă *adj.* Care culminează, care a ajuns la apogeu. ◇ *Punct culminant* = momentul cel mai important, de cea mai mare încordare în desfășurarea unei acțiuni, a unui fenomen etc. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***culminant.***

culminánță *s.f.* Culminare. • pl. *-e.* /<fr. ***culminance.***

culmináre *s.f.* Atingere a punctului culminant; culminanță. • pl. *-ări.* /v. ***culmina.***

culmináție *s.f.* **1** Trecere a unui astru la meridianul unui loc. ◇ *Punct de culminație* = punctul cel mai înalt deasupra orizontului atins de un astru pe bolta cerească. *Ora culminației* v. oră. **2** Punct culminant. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***culmination.***

culminăríță *s.f.* (*reg.*) Pînză lungă și lată țesută în diferite culori, cu care se împodobesc pereții caselor țărănești pe lîngă tavan. • pl. *-e.* /cf. *culme.*

culmíș *s.n.* (*pop.*) Culme (1). • pl. *-uri.* /***culme*** + *-iș.*

culmíță *s.f.* Dim. al lui *culme.* • pl. *-e.* /***culme*** + *-iță.*

culoár *s.n.* **1** Spațiu îngust (și lung) într-o clădire, care servește ca loc de trecere și de legătură între încăperile situate pe același plan; coridor (1). **2** Spațiu îngust și liber de-a lungul unui vagon de cale ferată prin care se circulă și din care se intră în compartimente. **3** (*sport*) Fiecare dintre suprafețele delimitate longitudinal sau circular ale unei piste de atletism, ale unui sector de aruncări, ale unui bazin de înot sau ale unei piste de canotaj, pe care un concurent sau o echipă trebuie să-și desfășoare proba. ◆ Fiecare dintre benzile sau liniile cu ajutorul cărora se împart aceste suprafețe. **4** Spațiu delimitat de trecere printr-o anumită zonă (pe uscat, în aer sau apă). *Culoar aerian.* ◆ Spațiu delimitat pe o șosea pentru un anumit tip de circulație. **5** (*geomorf.*) Depresiune îngustă și foarte alungită. ◇ *Culoar de vale* = depresiune îngustă, marcată de o vale, care separă masive muntoase sau culmi de munte și de deal. *Culoar depresionar* = depresiune îngustă (de contact), care trece peste mai multe bazinete de rîuri despărțite de înșeuări. • pl. *-e.* /<fr. ***couloir.***

culoáre *s.f.* **1** Senzație, impresie produsă asupra retinei ochiului de radiațiile luminoase de diferite frecvențe reflectate de suprafața corpurilor; aspectul colorat al corpurilor, colorație (2), colorit (3). ◇ *Culoare caldă* = culoare aflată în prima jumătate a domeniului radiațiilor luminoase (spre infraroșu). *Culoare rece* = culoare aflată în cea de a doua jumătate a domeniului radiațiilor luminoase (spre ultraviolet). *Culoare fundamentală* = fiecare dintre culorile care nu pot fi obținute prin amestecul altor culori (roșu, galben și albastru), dar care amestecate între ele dau toate celelalte nuanțe și culori. *Balans al culorilor* v. balans. *Cod de culori* v. cod. *Culori complementare* v. complementar. *Modulația culorii* v. modulație. *Culori transparente* v. transparent. ◇ Loc.adj. *De culoare* = (*despre oameni*) care aparține rasei negre, galbene și subraselor acestora. ◇ Expr. *A avea culoare* = a avea obrajii rumenii, a arăta bine. *A-și pierde culoarea* = *a*) (*despre fața oamenilor*) a deveni palid; *b*) (*despre țesături*) a se decolora. ◆ Proprietate a corpurilor de a absorbi inegal diferitele componente monocromatice ale luminii, modificînd astfel compoziția luminii împrăștiate sau transmise de ele. **2** Substanță colorantă întrebuințată pentru a vopsi, a picta; vopsea. *Și-a cumpărat culori pentru pictat.* ◆ Restr. Creion cu mina colorată. *Și-a ascuțit culorile.* **3** Fel de a descrie sau de a prezenta pe cineva sau ceva. ◇ *Culoare istorică* = prezentare, evocare a unei epoci istorice prin ceea ce are ea caracteristic. *Culoare locală* v. local. **4** Fig. Fel particular din punct de vedere ideologic, politic al unei persoane, al unui ziar, al unui partid etc. *Nu și-a dat seama ce culoare are politicianul.* ◇ *Culoare politică* – apartenență la un partid politic sau aderența la anumite convingeri politice. **5** Nuanță, ton al unui tablou. *Un tablou plin de culoare și de strălucire.* ◆ Ext. Caracter particular al stilului unui artist sau al unei creații artistice. **6** Fiecare dintre cele patru categorii de semne ale cărților de joc (pică, treflă, caro și cupă). ◆ Formație de cinci cărți de același semn la pocher. • pl. *-ori.* și *colóare* *s.f.* /<fr. ***couleur***, lat. ***cŏlor, -oris***, it. ***colore.***

culóglu *s.m.* (*înv.*) Soldat pedestru (la turci). *Lăsă în București... o mie culogli, drept garnizoană* (BĂLC.). • pl. *-i.* /<tc. ***kul oglu.***

culót *s.n.* (*electr.*) Piesă izolantă montată la partea de jos a unui tub electronic, în care sînt fixate picioruşele conectate la electrozi. • pl. *-e.* /<fr. ***culot.***

culpábil, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care se află în culpă, care a săvîrșit un delict; vinovat. *Dacă sînt culpabili, să fie supuși la toată asprimea legii* (MAIOR.). **2** (*despre acțiuni, fapte etc. ale oamenilor*) Care reprezintă o culpă (1), un delict. *Fapte culpabile.* • pl. *-i, -e.* /<lat. ***culpabilis, -e***, fr. ***coupable.***

culpabilitáte *s.f.* Situație a unei persoane care se află în culpă, care a comis un delict; vinovăție. • /<fr. ***culpabilité.***

culpabilizá *vb. I. tr.* A da cuiva un sentiment de culpabilitate; a face pe cineva să se simtă (sau să fie considerat) vinovat; a atribui cuiva o culpă (1). • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***culpabiliser.***

culpabilizáre *s.f.* Învinuire. • pl. *-ări.* /v. ***culpabiliza.***

culpabilizát, -ă *adj.* Care a fost considerat vinovat; căruia i s-a atribuit o culpă (1). • pl. *-ți, -te.* /v. ***culpabiliza.***

culpăș, -ă *adj., s.m., s.f.* (*înv.*) (Persoană) vinovată de o infracțiune; vinovat. *Pedeapsa... se aplică culpașilor* (ALECS.). • pl. *-i, -e.* și *cúlpeș, -ă* *adj., s.m., s.f.* /***culpă*** + *-aș.*

cúlpă *s.f.* **1** (*jur.*) Greșeală care constă în neîndeplinirea sau în îndeplinirea neconformă a unei prescripții legale, a unei obligații, în săvîrșirea unei fapte pedepsite de lege. ◇ *Ucidere din culpă* v. ucidere. ◆ Ext. Vină, vinovăție. *Sub culpa-i închipuită, simțea o dorință de sacrificiu* (BART). **2** (*psih.*) Atitudinea psihică a unei persoane față de faptele sale pe care le consideră greșite și față de consecințele lor păgubitoare. • pl. *-e.* /<lat. ***culpa, -ae***, fr. ***coulpe.***

cúlpeș, -ă *adj., s.m., s.f.* v. culpaș.

cult[1] *s.n.* **1** Adorare mistică, religioasă a divinității, a unor obiecte, forțe naturale, ființe reale sau fantastice ori a unor entități abstracte. ◇ *Cultul idolilor* = idolatrie. **2** Manifestare a sentimentului religios prin rugăciuni și prin acte rituale. ◆ Totalitatea ritualurilor unei religii prin care se aduce slavă divinității. ◇ *Obiecte de cult* = obiecte sacre cu funcție de ritual.

3 Religie, confesiune (2), credință (5). *Cult creștin.* ◇ *(Marele) logofăt al cultelor* v. logofăt. ◆ *(la pl.)* Totalitatea confesiunilor dintr-un stat. *Legea pentru protecția cultelor.* **4** Sentiment de admirație, de respect, de dragoste puternică, de considerație, de venerație față de cineva sau de ceva. *Eu am cultul prieteniei* (CE. PETR.). ◇ *Cultul personalității* v. personalitate. • pl. *-e.* /<fr. ***culte***, lat. ***cultus, -us***, germ. ***Kultus***.

cult², **-ă** *adj.* **1** *(despre persoane, colectivități umane etc.)* Care are un nivel înalt de cunoștințe, de cultură (1); învățat, instruit. **2** *(despre manifestări ale oamenilor)* De care dă dovadă omul cult. ◆ Care are caracter savant, livresc. *O conferință cultă și documentată.* **3** *(despre opere literare, artistice, muzicale etc.)* Care este creat de scriitori, artiști etc. instruiți. ◇ *Literatură cultă* v. literatură. • pl. *-ți, -te.* /<lat. ***cultus, -a, -um***.

culteranísm *s.n.* Cultism (1). • /<sp. ***culteranismo***.

cúltic, -ă *adj.* Care ține de cult¹, care se referă la cult. • pl. *-ci, -ce.* /***cult*** + *-ic*.

cultigén *s.n.* *(bot.)* Specie vegetală obținută de om, prezentă numai în cultură (6). • /<fr. ***cultigène***.

cultísm *s.n.* **1** Afectare particulară, bogăție căutată, artificială a stilului; culteranism; gongorism. **2** *(lingv.)* Greșeală de limbă a cărei origine o constituie dorința vorbitorilor de a se exprima mai literar sau mai puțin banal. *Hipercorecția este un cultism.* **3** Cuvînt introdus în limbă pe cale cultă. *Limba literară modernă s-a îmbogățit prin cultisme.* • pl. *-e.* /<fr. ***cultisme***.

cultíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Adept) al cultismului; de cultism. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***cultiste***.

cultivá *vb. I.* **I** *tr.* **1** *(compl. indică pămîntul)* A lucra pentru a-l face să rodească. **2** *(compl. indică plante)* A semăna și a îngriji. *Cultiva florile cele mai... frumoase* (C. NEGR.). **3** Fig. A se ocupa intens de ceva; a face să se dezvolte. *Cine n-are dor să vază țara sa în fericire... Cultivînd artele păcii pe al său pămînt bogat?* (ALEX.). **4** Fig. A căuta să cîștige sau să mențină prietenia, bunăvoința cuiva; a încuraja, a întreține pe cineva sau ceva. *Ca să răzbești la București, dragul meu, prima condiție e să-ți cultivi relațiile* (CE. PETR.). **II** *refl., tr.* A (se) instrui, a(-și) îmbogăți spiritul, a învăța. *Nedeprinsă să dorm la concert, am profitat de ocazie și m-am cultivat* (IBR.). ◇ Expr. *A(-și) cultiva spiritul* = a (se) forma spiritual prin studiu. ◆ *(refl.; despre limbi)* A se perfecționa prin întrebuințare îngrijită. *Limba națională... necurmatele războaie... nu lăsaseră a se cultiva* (C. NEGR.). • prez.ind. *cultív.* /<fr. ***cultiver***, lat. ***cultivare***.

cultivábil, -ă *adj.* *(despre plante, pămînt)* Care poate fi cultivat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***cultivable***.

cultiváre *s.f.* **1** Lucrare a pămîntului. **2** Semănare și îngrijire a plantelor. **3** Fig. Încercare de a cîștiga sau a menține prietenia, bunăvoința cuiva. *Credea că, pentru cariera lui, cultivarea relațiilor era esențială.* **4** Educare, instruire. *Cultivarea tinerilor prin opere de artă de calitate.* • pl. *-ări.* /v. ***cultiva***.

cultivát, -ă *adj.* **1** *(despre plante)* Care se cultivă. ◇ *Sparcetă cultivată* v. sparcetă. **2** *(despre oameni sau despre instrucția, trăsăturile lor intelectuale)* Care este educat, instruit, cult² (1). *Acel spirit cultivat Ce-adesea-n convorbire M-a pătruns de mulțumire* (ALEX.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***cultiva***; cf. fr. *cultivé*.

cultivatór, -oáre *subst.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care se ocupă cu cultura (6) pămîntului, a plantelor etc. **2** *s.n.* Mașină agricolă folosită la mărunțirea și la afînarea pămîntului, la prășitul culturilor agricole etc. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***cultivateur***.

cultiváție *s.f.* Întreținere a solului efectuată cu ajutorul cultivatorului (2). • g.-d. *-iei.* /<it. ***coltivazione***.

cultuál, -ă *adj.* Care ține de un cult¹, care se referă la un cult. • sil. *-tu-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***cultuel***.

cultur- Elem. de compunere „cultură”. • și *culturo-*. /<fr. ***cultur(o)***-; cf. lat. *cultūra, -ae*.

culturál, -ă *adj.* Care aparține culturii, care se referă la cultură. ◇ *Activist cultural* v. activist. *Acumulare culturală* v. acumulare. *Antropologie socială și culturală* v. antropologie. *Arie culturală* v. arie. *Revoluție culturală* v. revoluție. ◆ Care ajută la răspîndirea culturii. *A înființat un ziar cultural.* ◇ *Așezămînt cultural* v. așezămînt. *Atlas cultural* v. atlas. *Caiet cultural* v. caiet. *Cămin cultural* v. cămin. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***culturel***.

culturalicéște *adv.* Din punct de vedere cultural. • /***cultural*** + *-icește*.

culturalísm *s.n.* **1** Preocupare culturală. **2** Școală americană de antropologie care admite ca esențială specificitatea culturii, considerată ca obicei al grupului social, în opoziție cu natura. ◆ Curent care pune accentul, în ce privește formarea personalității, pe rolul factorilor de mediu socioculturali. • /<fr. ***culturalisme***.

culturalíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Adept) al culturalismului. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***culturaliste***.

cuituralitáte *s.f.* Caracter cultural. • /***cultural*** + *-itate*.

culturalizá *vb. I. tr., refl.* A (se) instrui, a (se) ridica din punct de vedere cultural. • prez.ind. *-ez.* /***cultural*** + *-iza*.

culturalizáre *s.f.* Instruire în masă; răspîndire a culturii. *Program de culturalizare etnică.* • pl. *-ări.* /v. ***culturaliza***.

culturalizatór, -oáre *adj.* Care culturalizează. • pl. *-ori, -oare.* /***culturaliza*** + *-tor*.

cultúră *s.f.* **1** Totalitatea cunoștințelor din diverse domenii pe care le posedă cineva și pe care le-a achiziționat prin studiu și experiență; dezvoltare intelectuală a cuiva. ◇ *Om de cultură* = persoană cu un nivel intelectual ridicat, care posedă cunoștințe universale temeinice. *Așezămînt de cultură* v. așezămînt. *Casă de cultură* v. casă. *Filosofie a culturii* v. filosofie. *Cultură generală* v. general. **2** Ansamblul cunoștințelor privitoare la un anumit domeniu. *El are cultură muzicală.* ◇ *Cultură de masă* = tip de cultură medie, difuzată cu mijloace moderne de comunicare (radio, televiziune etc.), produsă în scop mai ales comercial și de divertisment, destinată consumului în timpul liber, dar concepută și ca mijloc de elevare socială a maselor. **3** Complex de cunoștințe, competențe și credințe proprii unui stat, unei clase sociale sau unui anumit mediu. **4** Complex al instituțiilor sociale, politice și economice, al activităților artistice, al manifestărilor spirituale și religioase care caracterizează viața unei anumite societăți, într-un moment istoric dat. ◇ *Cultura romană* v. roman. *Cultura spaniolă* v. spaniol. ◆ *(arheol.)* Totalitatea vestigiilor vieții materiale (unelte, ceramică, podoabe, arme, locuințe, așezări etc.) și spirituale (manifestări artistice, magico-religioase și funerare) prin intermediul cărora poate fi reconstituită imaginea comunității omenești dintr-o anumită epocă. *Cultura Cucuteni.* **5** *(etnol., sociol., antrop. culturală)* Ansamblul valorilor, al simbolurilor, concepțiilor, credințelor, modelelor de comportament și al activității materiale care caracterizează modul de viață al unui grup social. *Cultura primitivă.* ◇ *Cultură materială* v. material. **6** Totalitatea lucrărilor agrotehnice necesare plantelor agricole pentru a obține producții mari și constante; știința, priceperea de a lucra pămîntul, de a îngriji plantele. ◇ *Marea cultură* = cultivarea pe suprafețe mari de cereale și de legume. *Cultura plantelor* = ramură a agriculturii care are ca obiect cultivarea plantelor în vederea obținerii de alimente, furaje sau materii prime. *Plante de cultură* = plante cultivate de om. *Culturi alternative* v. alternativ. *Cultură extensivă* v. extensiv. *Igiena culturilor* v. igienă. *Cultură intensivă* v. intensiv. *Cultură intercalară* v. intercalar. ◆ Teren cultivat cu anumite plante. ◆ Creștere, prășire de animale. **7** Creștere, în laborator, a bacteriilor pentru diverse utilizări. ◇ *Bulion de cultură* v. bulion. *Mediu de cultură* v. mediu. ◆ Colonie de bacterii obținută pe această cale. **8** *(biol.)* *Cultură de țesuturi* = dezvoltare a țesuturilor vii în afara organismului (in vitro) pe medii nutritive special preparate. *Cultură de celule* = procedeu de menținere a unor celule în exteriorul oeganismului, asigurîndu-le multiplicarea și necesitățile metabolice. **9** *Cultură fizică* = ansamblul instituțiilor și sistemelor de educație fizică ce au ca scop dezvoltarea armonioasă a corpului omenesc, atît pentru întărirea și menținerea sănătății, cît și pentru formarea calităților fizice necesare în muncă, în sport etc. ◆ Dezvoltare armonioasă a corpului prin sport și gimnastică. ◆ Disciplină care se ocupă cu această dezvoltare; educație fizică. • pl. *-i.* /<fr. ***culture***, lat. ***cultūra, -ae***, germ. ***Kultur***, it. ***cultura***.

culturém *s.n.* Cea mai mică unitate a unui fenomen sau fapt de cultură, elementul comun unor forme, structuri, genuri de cultură. • pl. *-e.* /de la ***cultură***, după *semantem*.

culturísm *s.n.* *(sport)* Disciplină sportivă care urmărește dezvoltarea viguroasă și armonioasă a mușchilor corpului printr-un sistem complex de exerciții (cu haltere, extensoare și alte aparate speciale). • /<fr. ***culturisme***.

culturíst, -ă *s.m., s.f.* Persoană care practică culturismul. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***culturiste***, engl. ***culturist***.

culturo- v. cultur-.

culturológ, -ă *s.m., s.f.* Specialist în culturologie. • pl. *-gi, -ge.* /de la ***culturologie***, prin derivare regresivă.

culturológic, -ă *adj.* Care aparține culturologiei, care se referă la culturologie. • pl. *-ci, -ce.* /***culturolog[ie]*** *+-ic*.

culturológie *s.f.* Ramură a antropologiei care se ocupă cu studiul culturii (prin instituții, tehnologii, ideologii) ca o ordine distinctă de fenomene, organizată pe principiile propriilor sale legi. ◆ Știință generală despre cultură și civilizație. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***culturology***.

culuccíu *s.m.* *(înv.)* Paznic de noapte. • pl. *-cii.* /<tc. ***kullukçu***.

culvíe *s.f.* v. colivie.

cum *adv., conj.* **A** *adv.* **I** *(interog.)* **1** În ce mod, în ce fel? *Cum ai făcut de ai venit după noi?* (ISP.). ◇ Expr. *Cum și în ce chip* sau *cum și ce fel* = în ce fel. *A nu avea* (sau *a nu ști*) *cum* = a nu avea posibilitate de a... ◆ *(repet.; în prop. enunțiative)* Într-un fel oarecare. *În cele din urmă, cum, cum, băgă de seamă că o broască țestoasă se ține după vîrful nuielii lui* (ISP.). **2** De ce? *Cum nu vii tu, Țepeș, doamne?* (EMIN.). ◇ Expr. *Cum de...* = cum se face că..., cum e posibil ca... (*Da*) *cum* (*să* sau *de*) *nu!* = *a)* desigur, firește!; *b)* *(iron.)* vorbă să fie, da' de unde, nici gînd! *Apoi* (sau, *pop., păi*) *cum!* = desigur, firește, se înțelege! **3** *(exprimă părerea de rău, contrarietatea, surpriza, mirarea, indignarea etc.)* Se poate, e posibil? *Cum? Ai abandonat pă Sinziana?* (ALECS.). **4** Ce, poftim? *Vino cu noi. -Cum?* **5** Cu cît, cu ce preț? *Cum dai merele?* **II** *(exclam.)* Cît de (mare, mult, bine, tare etc.). *Dragii mămucuței, dragi! Cum așteaptă ei cu bucurie!* (CR.). **B** *conj.* *(stabilește raporturi de subordonare)* **1** *(introduce o compl. dr. sau indir.)* *Privind în urma lor cum se duceau, rămase gînditor* (COȘB.). ◇ Loc.adj., adv. *Nu știu cum* = într-un fel oarecare; (în mod) ciudat, bizar. *Tocmindu-te pe tine, parcă-mi vine nu știu cum* (CR.). **2** *(introduce o prop. modală)* *M-au văzut cuscrii cum dormeam?* (CR.). ◆ *(introduce o prop. compar.)* Precum. *Vei ride, tată, cum ai rîs și de surioarele mele* (ISP.). ◇ Expr. *Cum nu este* (sau *nu se mai află*), se spune despre cineva sau ceva care posedă în cel mai înalt grad anumite calități. *Cum s-ar zice* v. zice. **3** *(introduce o prop. cauz.)* Deoarece, întrucît; fiindcă. *Tată-său, cum îi supărăcios, are să zică... să iei băietul și să-l dai* (CR.). **4** *(introduce o prop. conces.)* Cu toate că, deși. *Și cumu-i de păcătoasă, Tot se ține că-i frumoasă* (POP.). **5** *(introduce o prop. relativă)* În așa fel, încît. *Să se facă un palat cum seamăn pe lume să nu aibă* (ISP.). **6** În măsura în care, pe cît. *Nu mă vreți voi, cum înțeleg?* (C. NEGR.). **7** *(introduce o prop. temp.)* În timp ce, pe cînd. *Cum mergea el gîndindu-se... se pomeni la marginea unui eleșteu* (CR.). ◆ Îndată ce. *Cum ieși din sat, apuci de-a dreptul prin pădurea lupului* (ALECS.). ◆ Imediat, (aproape) simultan. *Cum vor vedea că vii cu daruri, îndată vor alerga.* **8** *(introduce o prop. atr.)* În care, cînd. *Din ceasul cum te-am văzut, ...m-ai ajuns la inimă* (ALECS.). **9** *(înv.; introduce o prop. finală)* Pentru ca. *Își va pune toate puterile cum să-și sfîrșească slujba* (ISP.). **10** *(introduce o prop. sub.)* *Cum te porți nu e bine.* • /lat. ***quōmŏ[do]***.

cumacée *s.n.* *(zool.; la pl.)* Crustacee cu corpul tare, puternic cristalizat, avînd carapacea mult umflată, cu coada subțire și segmentele bine individualizate. • /<lat. ***cumaceae***.

cumán, -ă *s.m., adj.* **1** *s.m.* *(la pl.)* Popor de neam turcic care, migrînd din stepele nord-pontice la sfîrșitul sec. 11, a ajuns și în țările române; *(și la sg.)* persoană care aparține acestui popor. **2** *adj.* Care aparține cumanilor, care se referă la cumani. ◆ *(subst. f.)* Limba din familia altaică, ramura turcică, astăzi dispărută, vorbită de cumani. • pl. *-i.* /<fr. ***Cumanes***.

cumár *s.n.* *(reg.)* Țucal. • pl. *-e.* /<ngr. ***κουμάρι*** „cană, urcior”.

cumáric *adj.* (*chim.*) *Acid cumaric* = acid fenol obținut prin hidratarea cumarinei. • /<fr. ***coumarique***.

cumarínă *s.f.* (*chim.*) Produs cristalin cu miros de fîn proaspăt, extras din fructele unor plante sau preparat sintetic și folosit pentru esențe, parfumuri și pentru aromatizarea tutunurilor. • pl. *-e.* /<fr. ***coumarine*** <cuv. tupi-guarani.

cumáș *subst.* **1** *s.n.* (*înv., reg.*) Stofă (de mătase) pentru rochii. *Aștepta de la el cumaș de rochie pentru sine și galbeni pentru salbă* (SADOV.). **2** *s.m., s.f.* Om de o calitate îndoielnică; poamă, pramatie. *Îi știu pe toți ce cumaș sînt* (CR.). • pl. *-i, -e.* /<tc. ***kumaș***.

cumătríe *s.f.* v. cumetrie.

cumătríță *s.f.* v. cumetriță.

cumătru, -ă *s.m., s.f.* **1** Nașul sau nașa considerați în raport cu părinții copilului botezat ori cu alte rude; (*fam.*) comper²(1). *Bună vremea, cumătro. Dar ce vînt te-a abătut pe-aici?* (CR.). <> (*pop.; fam.*) *Cumătru mare* = martorul mirelui la cununie. *Cumătru mic* = martorul miresei la cununie. **2** Termen de adresare (la țară) între bărbați și femei de aceeași vîrstă (sau mai în vîrstă). *Ho, cumătră! că mai sînt și eu pe aici!* (ALECS.). ◆ Ext. (*fam.*) Bărbat sau femeie. **3** (*în basme, în fabule etc.*) Animal personificat. *Cumătrul lup se și arătă în prag* (CR.). • pl. *-etri, -etre.* /<sl. veche **кѫмотра**.

cumbará *s.f.* (*înv.*) Obuz. *Împrejurul acestii curți... sînt... pive, cu care aruncă cumbaralile* (D. GOL.). • pl. *-ale.* și *bumbará s.f.* /<tc. ***kumbara***.

cúmen *s.n.* (*chim.*) Amestec de hidrocarburi benzenice, lichid, incolor, obținut din petrol, sintetizat din benzen și propilenă, care este folosit ca intermediar la fabricarea fenolului și a acetonei. • /<fr. ***cumène***.

cumenecá *vb. I.* v. cumineca.

cumetréi *s.m.* (*pop.*) Dim. al lui *cumătru. Îi zice, rînjind măsele: Cale bună, cumetrele* (PANN). • pl. *-ei.* /***cumătru*** + *-el.*

cumetrí *vb. IV. refl.* (*pop.*) A se înrudi cu cineva printr-o relație de cumetrie (1), a deveni cumătru (1) cu cineva. *Îl rugă să se cumetrească și ciobanul primi* (ISP.). • prez.ind. *-esc.* /***cumătru*** + *-i.*

cumetríe *s.f.* (*pop.*) **1** Relație de înrudire între nași și părinții copilului botezat; calitatea de cumătru (1) sau de cumătră. <> Expr. *A strica cumetria* (cu cineva) v. strica. <> Fig. (*fam., iron.*) *Cumetrii politice.* **2** Petrecere, ospăț de la botez. *Povestea asta o spunea uneori Nechifor Lipan la cumătrii și nunți, la care, în vremea iernii, era nelipsit* (SADOV.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*reg.*) *cumătríe s.f.* /***cumătru*** + *-ie.*

cumetríță *s.f.* (*pop.*) Dim. al lui *cumătră. Hai la treabă, cumătriță, că lupul ți-a dat de lucru* (CR.). • pl. *-e.* și (*reg.*) *cumătríță s.f.* /***cumătră*** + *-iță.*

cuminciór, -oáră *adj.* Dim. al lui *cuminte. Fetița... era mai mărișoară și mai cumincioară decît băiatul* (MARI.). • pl. *-ori, -oare.* /***cuminte*** + *-ior.*

cumínecă *vb. I.* (*bis.*) **1** *refl., tr.* (*în practicile relig.*) A primi sau a da cuminecătura; a (se) împărtăși, a (se) grîji, a comunia. *Cu trupul dumnezeesc și sînge cuminecîndu-se* (COR.). ◆ (*refl.; constr. cu prep.* „de") A se face părtaș, a avea parte de; a se împărtăși. *Te-ai cumenecat de dulceață* (DOS.). **2** *tr.* A absolvi de păcate, a face să fie iertate păcatele prin cuminecătură. *S-ar mira de tine-altarul Ce păcat ai să cumineci!* (COȘB.). **3** *refl.* (*înv.; constr. cu prep. „în" sau „cu"*) A fi integrat în disciplina unei credințe, a aparține unei biserici. *Ceia ce nu-mpreună să cumínecă cu săbornica beserecă* (DOS.). • prez.ind. *cumínec.* și (*pop.*) *cuminică, cumenecá vb. I.* /lat. **comminicare* = ***communicare***.

cuminecáre *s.f.* (*bis.*) Împărtășire, grijanie; cuminecătură. • pl. *-ări.* /v. ***cumineca***.

cuminecătúră *s.f.* (*bis.*) Ritual care constituie una dintre cele șapte taine și care constă în gustarea de către credincioși a vinului și a pîinii care, sfințite de preot, devin Sîngele și Trupul lui Hristos; euharistie, cuminecare, împărtășanie, grijanie. ◆ Concr. Vinul și pîinea care servesc în acest scop. *A pus pe masă cuminecătura.* • pl. *-i.* /***cumineca*** + *-ătură.*

cuminică *vb. I.* v. cumineca.

cumínte *adj.* **1** (*despre ființe, mai ales despre oameni*) Cu purtări bune; așezat, liniștit. *Cum m-am făcut apoi cuminte Cu vremea ce înainta, Și m-am trezit pe nesimțite Că-mi zice satul: dumneata* (GOGA). **2** Cu judecată; deștept, înțelept. *Văzînd împăratul un tînăr așa de cuminte, prinse dragoste de el* (ISP.). <> (*subst. m.*) *Un nebun aruncă-o piatră-n baltă și zece cumințí n-o pot scoate* (CR.). <> (*adv.*) *Stai cuminte, Petrișor!* (DAVID.). **3** Care este prevăzător, prudent. *Iedul cel cuminte tăcea molcum în horn* (CR.). <> (*adv.*) *Ți-ai păstrat cuminte jumătate din avere* (CAR.). • pl. *-ți.* /***cu*** + ***minte***.

cumințél, -eă *adj.* Care este destul de cuminte. • pl. *-ei, -ele.* /***cuminte*** + *-el.*

cumințénie *s.f.* **1** Calitatea de a fi cuminte (1), purtare bună; seriozitate, (*pop.*) cumințe. *Alte dăți auzeau din poartă gura Lorii; acum o găsiră tăcută, de o neobicinuită cumințenie* (VLAH.). **2** Înțelepciune, judecată, deșteptăciune. **3** Prevedere, prudență. *Licâ... mai mult se bizuia pe chiar a sa cumințenie* (SLAV.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***cuminte*** + *-enie.*

cumințí *vb. IV. refl., tr.* A (se) liniști, a (se) potoli; a deveni sau a face să devină mai serios, mai înțelept; a (se) înțelepți. *M-am cumințit de-atunci; Rîd așa de-arare!* (COȘB.). <> (*tr.*) *Lasă că te cumințesc eu, să vie Dinu, ș-om vorbi noi, jupînească Ilinco!* (VLAH.). • prez.ind. *-esc.* /***cuminte*** + *-i.*

cumințícă *adj.* Cumințea. • pl. *-ele, -ici.* /***cuminte*** + *-ică.*

cumințíe *s.f* (*pop.*) Cumințenie (1). *Adunase-n creier Toată cumințía lumii* (COȘB.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***cuminte*** + *-ie.*

cumințíre *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *cumința.* • pl. *-i.* /v. ***cumința***.

cumințít, -ă *adj.* **1** Care a devenit mai așezat, mai serios. *Iorgu cel cumințit, pocăit și serios* (IBR.). <> Fig. *Marea, cumințită, Își culcă valul, leneș, la picioare* (CASS.). **2** Care s-a făcut mai înțelept, mai cu judecată. • pl. *-ți, -te.* /v. ***cumința***.

cumís *s.n.* Băutură preparată, prin fermentare, din lapte de iapă sau de cămilă, foarte răspîndită în unele regiuni din Asia Centrală. • și *cumís s.n.* /<rus. ***кумыс***.

cumís *s.n.* v. cumis.

cumnát, -ă *s.m., s.f.* Fratele sau sora unuia dintre soți considerați în raport cu celălalt soț. *Trăia în pace și în liniște cu soția și cu cumnatele sale* (ISP.). ◆ (*la pl.*) Persoane (femei sau bărbați) înrudite în acest fel. <> *Cumnat de mînă* v. mînă. • pl. *-ți, -te.* /lat. ***cognatus, -a, -um***.

cumnățél *s.m.* (*fam.*) Dim. al lui *cumnat. Fă colaci mari de doi saci, Pentru cumnăței burlaci* (ALECS.). • pl. *-ei.* /***cumnat*** + *-el.*

cumnățícă *s.f.* (*fam.*) Dim. al lui *cumnată. Trebuie să știi, cumnățică, că de cînd m-am dezbărat de Calipsița și Aristița... am întinerit* (ALECS.). • pl. *-ele, -ici.* /***cumnată*** + *-ică.*

cumnățíe *s.f.* Calitatea de cumnat sau de cumnată; înrudire între cumnați și cumnate. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***cumnat*** + *-ie.*

cúmpănă *s.f.* **1** Cîntar format dintr-o pîrghie cu brațe egale și o limbă care oscilează la cea mai mică aplecare a talerelor. *Îi va da atîția galbeni care să tragă la cumpănă cît și mătăsăria* (ISP.).<> Loc.vb. *A fi* (sau *a sta*) *în cumpănă* = a ezita înainte de a lua o hotărîre, a șovăi. *O clipă stătui în cumpănă, dacă trebuie sau nu să înaintez* (HOG.). *Stătu puțin în cumpănă, plimbîndu-și ochii asupra mobilelor orășenești din juru-i* (SADOV.). <> Expr. *A arunca* (ceva) *în cumpănă* = a aduce (ceva) ca argument decisiv în rezolvarea unei probleme. *Fiecare se crezu obligat să arunce în cumpănă cîte-o vorbă* (REBR.). *A trage* (*greu*) *în* (sau *la*) *cumpănă* = a avea importanță (mare, deosebită). (*înv.*) *A pune* (pe cineva) *în cumpănă* = a pune (pe cineva) în încurcătură. *Cererea lor puse în mare cumpănă și amețeală pe Bathori* (BĂLC.). *A pune* (*ceva*) *în cumpănă* v. pune. ◆ Fig. Limită, măsură; moderație. *Trebuie să aibă omul, în ființa lui, buna cumpănă a înțelepciunii* (SADOV.). **2** Echilibru. *Cînd s-au întors ca să se caute îndărăpt, au prăpădit cumpăna și au picat în apă* (POP.). <> Loc.adj., adv. *În cumpănă* = (*despre arme*) în cumpănire. *Rămase de pază, cu flinta în cumpănă* (GAL.). <> Expr. *A ține* (ceva) *în cumpănă* = a ține ceva în poziție suspendată, făcînd să balanseze. **3** Simbol al justiției, reprezentat printr-o balanță. *Cumpăna s-a înclinat de partea celui fără vină.* **4** Unul dintre cele douăsprezece semne ale zodiacului, reprezentată, de obicei, printr-o balanță. *Soarele în zodia cumpenei era* (CANT.). **5** Dispozitiv format dintr-o bîrnă mobilă de lemn, așezată pe un stîlp înalt, avînd legată la un capăt o greutate pentru echilibru și la celălalt o găleată, cu ajutorul căruia se scoate apa din fîntînă. *Fîntîna era adîncă și nu avea nici roată, nici cumpănă* (CR.). **6** (*tehn.*) Nume dat unor instrumente folosite la verificarea direcției orizontale (nivelă cu bulă de aer) sau verticale (fir cu plumb) a unui obiect. *Dreaptă cum era stînca de parcă era trasă la cumpănă, avea totuși jos și cam la mijloc o scobitură destul de adîncă* (HOG.). **7** (*geogr.*) *Cumpăna apelor* sau *cumpănă de ape* = linie care delimitează bazine hidrografice vecine și de la care apele de suprafață curg în direcții opuse. **8** *Cumpăna nopții* = miezul nopții. *Tîrziu, în cumpăna nopții, aude o voce pe șoptite* (POP.). **9** Fig. Soartă (rea); primejdie, nenorocire; încercare (grea) la care este supus cineva. *Mi s-a arătat în stele cumpănă de moarte pentru viața ta* (SADOV.). • pl. *-ene.* /<sl. veche **кѫнона**.

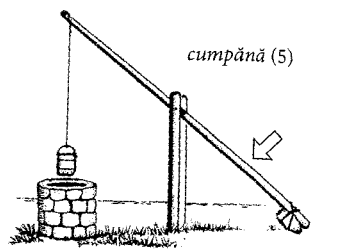

cumpănă (5)

cumpăneálă *s.f.* Cumpănire (3), chibzuială, socotință, cumpătare. *Cu mica leafă ce avea... și mai ales cu o mare cumpăneală și economie își ținea casa* (C. NEGR.). • pl. *-eli.* /***cumpăni*** + *-eală.*

cumpăní *vb. IV.* **1** *tr.* A cîntări (cu cumpăna). ◆ (*compl. indică obiecte*) A aprecia greutatea sau alte calități; a cerceta. *Am adus cavalul. L-am cumpănit în mînă: era lung și lustruit* (SADOV.). **2** *tr.* A pune în stare de echilibru; a echilibra, a contrabalansa (1). *A amețit pe scară, dar s-a cumpănit și a coborît teafăr.* **3** *refl., tr.* A (se) clătina, a (se) legăna; a (se) apleca într-o parte și-n alta. *Un om beat se tot cumpănea încoace și încolo* (POP.). **4** *tr., intr.* Fig. A cîntări cu mintea; a chibzui (1), a socoti. *Își cumpănea mersul, glasul, cele mai mici gesturi* (VLAH.). **5** *refl.* A sta la îndoială înainte de a lua o hotărîre; a șovăi, a ezita. *Omul se cumpănește neîncetat între virtute și vicii* (MARC.). **6** *refl.* Fig. A lua o hotărîre; a se decide. *Vremea a fost rea, c-a tot plouat și nici oamenii nu s-au cumpănit la învoieli* (REBR.). **7** *tr.* Fig. (*reg.*) A îndemna, a sfătui. *Vere, acum ești avut și fericit; numai eu te cumpănii la asta, poftesc ca și tu să-mi faci mie asemenea* (POP.). **8** *tr.* Fig. A fi mai presus de...; a întrece; a precumpăni. *Un singur om nu trebuie să cumpănească interesele unei armii* (C. NEGR.). • prez. ind. *-esc.* /***cumpănă*** + *-i.*

cumpăníre *s.f.* **1** Cîntărire (1). **2** Echilibrare, contrabalansare. ◆ Echilibru. *Deseori o șipcă se rupea, și omul, pierzîndu-și cumpănirea, cădea în noroi* (PAS). <> Loc.adv. *În cumpănire* = în echilibru. Δ Expr. *A ține arma în cumpănire* = a ține arma de mijloc (sprijinindu-și mîna de șold). **3** Fig. Măsură justă; chibzuială (în vorbe sau în fapte), cumpăneală. *Nebuneasca lui sumeție se sfărmă în sfîrșit de statornica cumpănire a lui Petru* (C. NEGR.). **4** Șovăire. • pl. *-i.* /v. ***cumpăni***.

cumpănít, -ă *adj.* (*despre oameni și manifestările lor*) Care este chibzuit, echilibrat, măsurat. *Oriunde s-ar fi adunat roiul, pe o creangă cît de sus, băiatul îl cobora cu dibăcie și cu mișcări cumpănite* (SADOV.). <> (*adv.*) *Totdeauna vorbește drept și cumpănit, ca și cînd ar citi din carte* (SLAV.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***cumpăni***.

cumpănitór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (*înv.*) **1** *adj.* Echilibrat. **2** *adj.* Fig. Important. **3** *s.m., s.f.* Persoană moderată. • pl. *-ori, -oare.* /***cumpăni*** + *-tor.*

cumpărá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică mărfuri*) A intra în posesiunea unui lucru, plătind contravaloarea lui în bani; a face cumpărături. *Alt om venea dinspre tîrg, cu un car nou ce și-l cumpărase chiar atunci* (CR.). <> Expr. *Cum am cumpărat-o, așa o vînd* = cum mi s-a povestit mie, așa povestesc și eu altora. *A cumpăra cu bucata* (sau *la bucată*) v. bucată. *A cumpăra cărbuni de la faur* v. faur. *A cumpăra la darabană* v. darabană. (*A cumpăra*) *mîța-n* (ori *mîță-n*) *sac* v. mîță. *A cumpăra pe ochi* v. ochi. *A cumpăra pisica în traistă* v. pisică. **2** Fig. A cîștiga de partea sa pe cineva, plătindu-l; a mitui. *L-a cumpărat pe procuror.* • prez.ind. *cúmpăr.* /lat. ***comparare***.

cumpărare *s.f.* Intrare în posesia unui lucru prin plata contravalorii lui în bani. *Se înţeleseseră asupra venitului înainte chiar de a fi încheiat cumpărarea* (REBR.). ◇ (*econ. polit.*) *Putere de cumpărare* = capacitate de plată a unităţii băneşti sau a populaţiei; cantitate de mărfuri şi de servicii care poate fi obţinută în schimbul unei unităţi băneşti (*putere de cumpărare a banilor*) sau care poate fi plătită de populaţie (*putere de cumpărare a populaţiei*) într-o anumită perioadă. *Vînzare-cumpărare* = strămutarea proprietăţii unui lucru de la vînzător la cumpărător, în schimbul unui preţ. *Putere de cumpărare a banilor* v. putere. • pl. *-ări*. /v. ***cumpăra***.

cumpărát, -ă *adj.* Care este (sau a fost) cumpărat. ◆ Fig. Corupt (3). • pl. *-ţi, -te*. /v. ***cumpăra***.

cumpărătór, -oáre *s.m., s.f.* Persoană (fizică sau juridică) care cumpără (mărfuri). *Cumpărătorii se orientează şi în funcţie de reclame.* ◇ *Piaţa cumpărătorului* v. piaţă. • pl. *-ori, -oare*. /***cumpăra*** + *-ător*.

cumpărătúră *s.f.* Faptul de *a cumpăra*. *Să vadă dacă se află hîrtia lor de cumpărătură de la Dorna* (SADOV.). ◆ Concr. Obiect cumpărat; tîrguială. *Şi-a pus cumpărăturile în sacoşă*. • pl. *-i*. /***cumpăra*** + *-ătură*.

cúmpăt *s.n.* **1** Echilibru sufletesc, judecată dreaptă, stăpînire de sine. ◇ Loc.adv. *Fără cumpăt* = în mod nechibzuit, nebunesţe. *Încălecară, beţi, ameţiţi şi fără de nici un cumpăt* (CRON.). ◇ Expr. *A-şi pierde cumpătul* = a nu-şi mai putea păstra calmul, a nu se mai putea stăpîni; a se enerva, a-şi ieşi din fire. *Nu-şi pierdu cumpătul, la un ceas aşa greu* (C. NEGR.). **2** Măsură, moderaţie; cumpătare. *Vinul se bea cu cumpăt* (POP.). **3** Încercare (grea) la care este supus cineva. *Se întoarse baciul către ascultători. Atunci mare cumpăt a fost* (CAM.). **4** (*înv.*) Loc.adv. *Pe sub cumpăt* = pe ascuns; cu vicleşug. *S-ar fi zărit într-acea noapte oameni d-ai lui Stoica... strecurîndu-se pe sub cumpăt în casele răposatului Ilie comisul* (ODOB.). • /lat. ***compĭtus*** = ***compŭtus***, ***-i*** „socoteală".

cumpătá *vb. I. tr., refl.* **1** A (se) restrînge, a (se) modera, a (se) tempera. *Creştinii nu se ştiură cumpăta* (DOC.). ◆ (*reg.; tr.*) A cruţa (3), a economisi; a menaja. *Oricît o am cumpătat, tot am sfîrşit merindea mea* (BĂR.). **2** (*înv., reg.*) A (se) îndruma; a (se) decide. *Mulţumescu-ţi ţie, Doamne, Că, de cînd m-am măritat, Tot bine m-ai cumpătat* (POP.). • prez.ind. *cúmpăt, -ez*. /lat. ****compĭtare*** = ***computare***.

cumpătáre *s.f* Măsură, moderaţie (la mîncare şi la băutură); sobrietate, cumpăneală, cumpănire (3), chibzuială, cumpăt (2). *La mîncare să ai cumpătare şi la băutură să fii cu măsură* (POP.). • /v. ***cumpăta***.

cumpătát, -ă *adj.* (*despre oameni sau despre fapte, manifestări etc. ale lor*) Cu măsură, stăpînit, sobru, aşezat. *Cu rostul ei cel blajin, cu purtarea cea cumpătată, se făcu de o iubiră pînă şi cumnatele ei* (ISP.). • pl. *-ţi, -te*. /v. ***cumpăta***.

cumplí *vb. IV.* (*înv.*) **1** *tr., refl.* A (se) omorî. **2** *tr.* A-şi potoli foamea, pofta de mîncare. **3** *refl.* A pieri. • prez. ind. *-esc*. /lat. * ***complīre*** = ***complere***.

cumplít, -ă *adj.* **1** Care este groaznic, teribil; crud (II), nemilos, feroce; crîncen (1). *Crud şi cumplit este omul acesta* (C. NEGR.). **2** (*fam.; despre mîncăruri şi băuturi*) Foarte bun, gustos. *Avram Bucluc... servi mai întîi două rînduri de rachiuri cumplite* (CE. PETR.). ◆ (*adv.; cu val. de super.*) Tare, mult, extraordinar, straşnic. *Neastîmpăr ce-l chinuia mai cumplit decît moartea* (ISP.). ◇ (*ca determ. al unui adj. sau adv. căruia îi dă val. de super. abs.*) *Preţurile erau cumplit de mari*. **3** (*înv.*) Zgîrcit. • pl. *-ţi, -te*. /v. ***cumpli***.

cumsecáde *adj.invar.* **1** (*despre oameni*) Cu purtări bune; care este drept, de treabă, onest, cinstit. *De acum ai femeie cumsecade* (CR.). **2** (*despre fapte, manifestări etc. ale oamenilor*) Care trădează onestitate, cinste, bunătate. *Faţă de ceilalţi a avut o purtare corectă, sinceră.* ◇ (*adv.*) *Limba noastră, pre care toţi socot că o ştiu, dar nime nu o ştie cumsecade, nu este fără gramatică* (C. NEGR.). **3** (*despre lucruri*) Care este aşa cum se cuvine, cum se cere, cum trebuie; potrivit, bun. *Mare lucru e să ai o haină cumsecade, parcă altfel te simţi* (REBR.). • /***cum*** + ***se*** + ***cade***.

cumsecădénie *s.f.* Calitatea unui om de a fi cumsecade (1); onestitate, cinste (I 1), bunătate. *N-a fost ferită, prin cinste şi cumsecădenie, de nici una din loviturile pe care le îndură laolaltă* (G. M. ZAMF.). • g.-d. *-iei*. /***cumsecade*** + *-enie*.

cúmul *s.n.* **1** Deţinere a mai multor funcţii, atribuţii (remunerate) etc. de către o singură persoană în acelaşi timp. **2** (*gram.*) Deţinere a mai multor valori sau funcţii de către un cuvînt, o expresie etc. • pl. *-uri*. acc. şi *cumúl*. pl. *-uri*. /<fr. ***cumul***, lat. ***cŭmŭlus***, ***-i***.

cumulá *vb. I. tr.* **1** A deţine simultan două sau mai multe funcţii, atribuţii, calităţi etc. **2** A aduna, a face un tot din două sau mai multe lucruri, sume, situaţii etc. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***cumuler***, lat. ***cumulare***.

cumulárd, -ă *s.m., s.f.* (*fam., peior.*) Persoană care deţine mai multe funcţii sau atribuţii (remunerate) în acelaşi timp. *Noi avem în veacul nostru acel soi ciudat de barzi, Care-ncearcă prin poeme să devie cumularzi* (EMIN.). • pl. *-zi, -de*. /<fr. ***cumulard***.

cumuláre *s.f.* **1** Deţinere în acelaşi timp a mai multor funcţii sau atribuţii (remunerate); cumulaţie. **2** Constituire a unui tot din două sau mai multe lucruri, sume, situaţii etc. • pl. *-ări*. /v. ***cumula***.

cumulát, -ă *adj.* **1** (*despre două sau mai multe funcţii sau atribuţii remunerate*) Care sînt deţinute concomitent de o persoană. ◆ (*despre calităţi oficiale*) Care este concentrat în mîinile unei persoane. **2** (*despre două sau mai multe situaţii, sume de bani etc.*) Care formează un singur tot. *Sumele cumulate au fost scăzute din total*. • pl. *-ţi, -te*. /v. ***cumula***.

cumulatív, -ă *adj.* Care implică o cumulare; care cumulează. ◇ (*gram.*) *Circumstanţial cumulativ* = circumstanţial care cumulează un fapt exprimat de altcineva. *Propoziţie cumulativă* = propoziţie circumstanţială care exprimă un cumul rezultat prin adăugarea faptului exprimat de regentă. ◆ (*adv.*) Concomitent, simultan. *Se acţionează cumulativ*. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***cumulatif***.

cumuláţie *s.f.* Cumulare (1). • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***cumulation***, lat. ***cŭmŭlatio***, ***-onis***.

cumulifórm, -ă *adj.* (*despre nori*) De tip cumulus. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***cumuliforme***.

cumulizáre *s.f.* (*meteor.*) Procesul de formare a norilor de tip cumulus. • /***cumul[us]*** + *-iza*.

cumulonímbus *s.m.* (*meteor.*) Formaţie de nori denşi de culoare cenuşie-plumburie, de mari dimensiuni, care se dezvoltă pe verticală de la suprafaţa pămîntului pînă la altitudinea de 10 000 m, aducînd furtună cu ploaie, zăpadă şi grindină. • pl. *-şi*. /<fr. ***cumulo-nimbus***.

cumulostrátus *s.m.* (*meteor.*) Formaţie de nori compusă din cumulus şi stratus; stratocumulus. • pl. *-şi*. /<fr. ***cumulo-stratus***.

cumulovulcán *s.m.* (*geomorf.*) Con vulcanic format prin suprapunerea alternativă a curgerilor de lavă vîscoasă cu îngrămădiri de blocuri şi cenuşă provenite din explozii ale erupţiilor vulcanice. • pl. *-i*. /<fr. ***cumulo-volcan***.

cúmulus *s.m.* (*meteor.*) Formaţie de nori groşi, de culoare albă, amplu dezvoltaţi pe verticală, cu aspect de grămezi izolate, al căror contur se modifică neîncetat şi care vara, apărînd la înălţimi de peste 1000 m, semnalează timpul frumos. • pl. *-şi*. /<fr. ***cumulus***, lat. ***cŭmŭlus***, ***-i***.

cumvá *adv.* **1** Într-un fel oarecare; oarecum. *Mie unuia, dacă cumva mi-a plăcut vreo vînătoare, apoi a fost tocmai din acelea în care picioarele şi mînele au mai puţin de lucrat* (ODOB.). ◇ Expr. (*Să*) *nu* (*care*) *cumva să...* = în nici un caz, sub nici un motiv. *Să nu cumva să deschideţi, pînă ce nu-ţi auzi glasul meu* (CR.). *Nu care cumva...?* v. care. **2** Din întîmplare, eventual, poate. *Pantelimon era soldat şi uniforma îi şedea bine şi se purta ca o fată, să nu fie cumva pedepsit* (REBR.). • /***cum*** + ***va*** = ***vrea***.

cunctátor *adj., s.m.* (Persoană) care nu se pripeşte, care tărăgăneză lucrurile pentru a provoca o întîrziere. • pl. *-i*. /<lat. ***cunctator***, ***-oris***; cf. Quintus Fabius Maximus, supranumit *Cunctator*, general roman, celebru pentru tactica sa temporizatoare în lupta împotriva lui Hannibal.

cuneát, -ă *adj.* Cuneiform (I 1). • sil. *-ne-at*. pl. *-ţi, -te*. /<lat. ***cŭneātus***, ***-a***, ***-um*** <***cŭneus***, ***-i*** „cui".

cuneifórm, -ă *adj., s.n.* **I** *adj.* **1** Care este în formă de cui; cuneat. **2** (*lingv.*) *Scriere cuneiformă* = sistem de scriere cu litere în formă de cuie, săpate în piatră sau imprimate pe tăbliţe de argilă, folosit de unele popoare din Orientul antic. ◆ (*subst. f.*) Literă folosită în acest sistem de scriere. **II** *s.n.* (*anat.*) Os al tarsului. • sil. *-ne-i-*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***cunéiforme***; cf. lat. *cŭneus, -i*.

cunétă *s.f.* **1** Rigolă cu secţiune semicirculară, amenajată în interiorul unui canal cu secţiune mare, pentru a uşura scurgerea apelor cu debit mic. **2** Secţiune de scurgere a unui canal navigabil artificial. • pl. *-e*. /<fr. ***cunette***.

cunéus *s.n.* (*anat.*) Circumvoluţie în formă de pană, situată pe faţa internă a lobului occipital. • pl. *-uri*. /<lat. ***cŭnĕus***, ***-i***.

cuniál *s.n.* Aliaj de cupru, nichel şi aluminiu. • sil. *-ni-al*. /<fr. ***cunial*** <*cu[pru]* + *ni[chel]* + *al[uminiu]*.

cúnico *s.n.* Aliaj de cupru, nichel şi cobalt. • /<fr. ***cunico*** <*cu[pru]* + *ni[chel]* + *co[balt]*.

cunicul- Elem. de compunere „iepure". • /<fr. ***cunicul-***; cf. lat. *cūnīcŭlus, -i*.

cuniculicultór, -oáre *s.m., s.f.* Persoană care se ocupă cu cuniculicultura. • pl. *-ori, -oare*. /<fr. ***cuniculiculteur***.

cuniculicultúră *s.f.* (*zootehn.*) Ramură a zootehniei care se ocupă cu creşterea iepurilor-de-casă; cunicultură. • /<fr. ***cuniculiculture***; cf. lat. *cūnīcŭlus, -i* „iepure-de-casă", *cultūra, -ae* „creştere".

cunicultúră *s.f.* (*zootehn.*) Cuniculicultură. • /***cunicul-*** + ***cultură***.

cunilínctus *s.n.* Cunilingus. • /<fr. ***cunnilinctus***.

cunilíngus *s.n.* Preferinţă în obţinerea satisfacţiei sexuale prin excitaţia bucală a clitorisului; cunilinctus. • /<fr. ***cunnilingus***; cf. lat. *cunnus, -i* „sexul femeii", *lingere* „a linge".

cuníţă *s.f.* (*în Ev. Med., în Ţările Rom.*) Impozit plătit pentru caii sau vitele aduse pentru păşunat sau pentru iernat. *Şi de văcărit, cuniţă, bucatele lor să plătească* (AX.). • pl. *-e*. /<ucr. ***куница***, rus. ***куница***.

cunoáşte *vb. III.* **1** *tr.* A avea cunoştinţă de...; a stabili în mod obiectiv natura, proprietăţile unui lucru, relaţiile dintre fenomene şi a le da o interpretare conformă cu adevărul. *Cunoştea bine cauzele izbucnirii epidemiei.* ◆ A dispune de date precise şi amănunţite privitoare la... *Cunoaşte toate potecile din pădure.* ◇ Expr. *A cunoaşte* (*ceva*) (*ca*) *pe degete* v. deget. *A cunoaşte rostul* (ori *rosturile*) v. rost. **2** *tr.* (*compl. indică domenii ale cunoaşterii, ale artei etc.*) A avea sau a dobîndi cunoştinţe sistematice (care ţin de...), pe baza studiului, a experienţei; a avea o pregătire specială, metodică (în ceea ce priveşte...). *Cunoaşte bine meşteşugul creaţiei muzicale.* ◆ Spec. A fi în măsură să înţeleagă şi să vorbească o limbă. *Cunoşti engleza?* **3** *tr.* (*compl. indică persoane*) A fi făcut (personal) cunoştinţă cu...; a fi în măsură să dea relaţii, să emită opinii, aprecieri etc. (despre cineva). *Mă cunoşteau vecinii toţi* (EMIN.). ◇ (*refl. recipr.*) *Se cunoşteau din copilărie.* ◇ Expr. *A face* (*pe cineva*) *cunoscut* v. face. *A cunoaşte* (*pe cineva*) *numai după* (sau *din*) *nume* v. nume. ◆ A fi in stare să identifice, a recunoaşte (pe cineva). *L-a cunoscut imediat ce l-a văzut.* **4** *tr.* A lua cunoştinţă (de...), a afla, a auzi. ◇ Expr. *A face cunoscut* (cuiva ceva) = a da de ştire, a preveni, a avertiza. *A nu cunoaşte moarte* v. moarte. **5** *tr.* A fi conştient (de...), a fi lămurit, edificat (în ceea ce priveşte...); a fi în cunoştinţă de cauză în ceea ce priveşte... *Nu cunoştea ce i se întîmpla.* ◇ Expr. *A* (*nu*)*-şi cunoaşte lungul nasului* v. nas. ◆ A

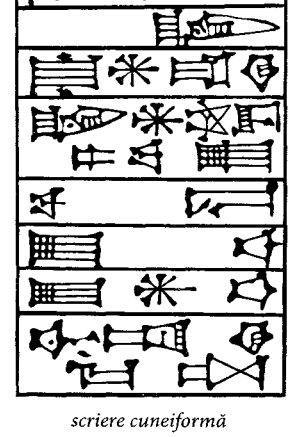

scriere cuneiformă

şti felul de a fi al cuiva. *Îl cunoaşte de om serios.* ◇ Expr. *A cunoaşte lumea* = a avea experienţa vieţii. *A cunoaşte (pe cineva) de aproape* v. aproape. *A cunoaşte (pe cineva) ca pe un cal breaz* v. breaz. *A cunoaşte moarea cuiva* v. moare. ◆ A distinge, a deosebi pe cineva sau ceva. *Acum a cunoscut cu adevărat ce s-a întîmplat.* ◆ A avea de-a face cu ceva, a fi în deplină cunoştinţă de cauză. *Te cunosc eu cîte parale faci* (SADOV.). **6** *refl.* (*impers.*) A se băga de seamă, a se observa, a se remarca, a se descoperi. *Vorbea singur şi se cunoştea că meditează* (C. NEGR.). ◇ Expr. *Viţelul după baligă se cunoaşte ce bou o să se facă* v. baligă. *A se cunoaşte cît de colo* v. colo. ◆ A avea efect, a nu se întîmpla în zadar. *Pe unde a trecut, se cunoaşte.* **7** *tr.* A admite ca adevărat; a nu tăgădui. *Nu-mi cunosc nici o vină* (SEV.). **8** *tr.* A admite calitatea sau titlul cuiva. *Se temea de dînsul şi-l cunoştea ca stăpîn* (POP.). **9** *tr.* A-şi da seama de ceva; a înţelege, a şti. *Nimeni nu cunoaşte ce-i în sufletul femeii* (COŞB.). **10** *tr.* Expr. (*pop.*) *A cunoaşte ceva* = a se alege cu un beneficiu, cu un ajutor, cu un profit. *A cunoscut mult bine de la el.* **11** *intr.* (*înv., pop.*) A-şi arăta recunoştinţa pentru ceva; a răsplăti. ◇ (*tr.*) *Mă voi întoarce a cunoaşte şi facerea ta de bine* (DRĂGHICI). • prez.ind. *cunósc.* /lat. pop. ***connōscĕre** = **cognōscĕre**.

cunoáştere *s.f.* **1** Reflectare în gîndire a realităţii existente independent de subiectul cunoscător. ◇ *Teoria cunoaşterii* v. teorie. **2** Faptul de a avea cunoştinţă de ceva, de a fi în legătură cu ceva, de a fi la curent cu ceva; ştiinţă, cunoştinţă (1). *Domnia-ta eşti între noi cel mai tînăr, şi cunoaştere a patimilor omeneşti ai mai puţină decît noi* (SADOV.). ◇ *Cunoaştere de sine* = conştiinţă de sine. **3** Pregătire intelectuală, instrucţie, învăţătură. *Tînărul avea o mare dorinţă de cunoaştere.* • pl. *-i.* /v. ***cunoaşte***.

cunopídă *s.f.* v. conopidă.

cunoscătór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care posedă cunoştinţe speciale, temeinice într-un domeniu; expert. ◆ (Persoană) care are un gust rafinat. *I-a cerut părerea ca unui cunoscător al muzicii clasice.* • pl. *-ori, -oare.* /***cunoaşte*** + *-ător*.

cunoscút, -ă *adj.* **1** Care se cunoaşte, care este ştiut. ◆ Care a mai fost văzut, care poate fi uşor recunoscut. **2** (*despre oameni*) Care a făcut cunoştinţă cu cineva; pe care cineva îl cunoaşte. ◇ (*subst.*) *S-a întîlnit cu cîţiva cunoscuţi.* ◆ Care se bucură de o anumită reputaţie; renumit. *Cunoscutul actor a fost sărbătorit pentru întreaga activitate.* • pl. *-ţi, -te.* /v. ***cunoaşte***.

cunoştínţă *s.f.* **1** Cunoaştere (2). ◇ *Cunoştinţă nemijlocită* v. nemijlocit. ◇ Expr. *A avea* (sau *a lua*) *cunoştinţă de ceva* = a şti, a fi informat. *A aduce* (ceva) *la cunoştinţa cuiva* = a informa pe cineva (despre ceva). *A aduce la cunoştinţa publică* = a da de ştire tuturor. *A-şi veni în cunoştinţă* = a se trezi din leşin. *Să o lăsăm singură... poate că şi-a veni în cunoştinţă* (ALECS.). *În cunoştinţă de cauză* v. cauză. *A veni la* (sau *în*) *cunoştinţa* (*cuiva*) v. veni. ◆ Minte, raţiune. **2** Faptul de a avea informaţii asupra unui subiect, asupra unei probleme etc. *Nu are cunoştinţă de ce s-a întîmplat.* ◇ *Capital de cunoştinţe* v. capital. ◆ Facultatea de a simţi, de a primi impresii din afară. ◇ Expr. *A-şi pierde cunoştinţa* v. pierde. **3** (*la pl.*) Totalitatea noţiunilor, ideilor, informaţiilor pe care le are cineva într-un anumit domeniu. *Cunoştinţe lexicografice.* **4** Persoană pe care vorbitorul o cunoaşte. *Şi ce frumos scrisesem, domnule! a zis Niţă, mîhnit, cunoştinţei sale* (CAR.). ◇ Expr. *A face cunoştinţă cu cineva* = a lega relaţii sociale cu o persoană. (*fam.*) *A face cuiva cunoştinţă cu cineva* = a prezenta pe cineva cuiva. *A lega cunoştinţă* v. lega. **5** (*înv.*) Mulţumire, recunoştinţă. *Îi va da spre cunoştinţă un car de alune* (DON.). • pl. *-e.* /***cunoaşte*** + *-inţă*; cf. şi fr. *connaissance*.

cuntení *vb. I.* v. conteni.

cuntenire *s.f.* v. contenire.

cununá *vb. I.* **1** *refl.* A se căsători (după ritualul religios). *A treia zi se cunună împăratul cu fata Genarului* (EMIN.). **2** *tr.* A declara pe miri căsătoriţi din punct de vedere religios; a oficia slujba cununiei. *Haide, mîndro, să fugim, Amîndoi să ne-nsoţim Unde-s munţii rourati, Că-i un popă printre brazi Şi cunună ne-ntrebaţi* (POP.). **3** *tr.* A asista pe cineva în timpul serviciului religios al cununiei, în calitate de naş. *Mai bine vă voi cununa ca să fac fericirea voastră* (ALECS.). **4** *tr.* (*despre părinţi*) A-şi căsători (după ritualul religios) fiul sau fiica. *El dorise... să-şi cunune toţi copiii într-o zi* (ISP.). • prez.ind. *cunún.* /lat. ***coronare***.

cununát, -ă *adj.* Căsătorit (după ritualul religios). • pl. *-ţi, -te.* /v. ***cununa***.

cunúnă *s.f.* **1** Împletitură de formă circulară, făcută din flori, frunze sau ramuri (care se pune pe cap); coroană (1). *O cunună de mărgăritărele era aşezată pe fruntea ei netedă* (EMIN.). ◇ *Cunună de raze* (sau *de lumină*) = aureolă. *Cunună de munţi* (sau *de dealuri, de păduri*) = lanţ, şir de munţi sau de dealuri, de păduri, dispuse în cerc. *Lac albastru ce oglindea în adîncu-i toată cununa de dumbrave ce-l înconjura* (EMIN.). *Cununa cerului* v. cer. ◇ Expr. *A sta cunună împrejurul cuiva* = (*despre grupuri de persoane*) a sta împrejurul cuiva, formînd un cerc închis. *Cînd se puneau la masă, copiii stau împrejuru-i cunună deplină* (ISP.). **2** (*uneori determinat prin „lauri"*) Coroană care se acorda în antichitate învingătorilor (în război şi la concursurile sportive sau literare). *Cununile de lauri Ce-n războaie-am adunat* (C. NEGR.). ◇ Expr. *A pune cuiva cunună de lauri* v. laur. ◆ Fig. Glorie, faimă, renume. *Faptele lui de vitejie i-au adus cununa.* **3** Coroană care se aşază pe capul celor care se căsătoresc după ritualul religios, în timpul cununiei (1); cununie (2). *La nunta mea... Soarele şi luna Mi-au ţinut cununa* (ALECS.). **4** (*determinat prin „ceapă", „usturoi"*) Funie, împletitură de ceapă, de usturoi etc. **5** (*reg.*) Grindă principală cu care se încheie în partea de sus un perete de lemn şi pe care se reazemă celelalte grinzi ale tavanului şi ale acoperişului. *Peste corzile caselor, numite coştoroabe, se aşază grinzile... În cunună se încheie căpriorii* (PAM.). **6** (*înv.*) Coroană (2). *Îmbrăcat în porfiră şi cu cunună de aur în cap* (MIN.). • pl. *-i.* /lat. ***cŏrōna, -ae***.

cununíe *s.f.* **1** Căsătorie (religioasă). *Înainte de a merge la cununie, să ne îmbăiem* (ISP.). ◇ *Inel de cununie* v. inel. *Ladă de cununie* v. ladă. *Pom de cununie* v. pom. ◇ Loc.adj. *Cu cununie* = (*despre soţ sau soţie*) care este căsătorit religios. *O soră a ei care nu avusese bărbat cu cununie* (PAS). ◇ Expr. *A lua* (pe cineva) *cu cununie* = a se căsători cu cineva (după ritualul religios). *Îi face jurămînt a lua pe fiică-sa în cununie* (BELD.). *A merge în cununie cu...* v. merge. **2** Concr. Cunună (3). *Cununia muierii are trei cornuri şi a bărbatului patru* (POP.). ◇ Expr. *A(-şi) pune cununiile* (*pe cap*) = a (se) cununa. *Nu-şi vor împlini destinul pe acest pămînt decît după ce-şi vor pune cununiile pe cap* (CE. PETR.). *A-i săruta* (cuiva) *cununiile* v. săruta. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***cununa*** + *-ie*.

cununíţă *s.f.* **1** Dim. al lui *cunună*. *Dă-mi, Voico, cheiţele, Să-mi descui lădiţele, Să-mi scot cununiţele, Să-mi cunun fetiţele* (POP.). **2** (*bot.*) Ciritel (2) (*Spiraea ulmifolia*); (*reg.*) caprifoi (2). ◆ Coroniştе (*Coronilla varia*). • pl. *-e.* /***cunună*** + *-iţă*.

cunupídă *s.f.* v. conopidă.

cupáj *s.n.* Operaţie de amestecare a două sau a mai multor varietăţi de vin, după anumite metode, în vederea obţinerii aromei, a buchetului şi a unui anumit gust; cupajare (1). • pl. *-e.* /<fr. ***coupage***.

cupajáre *s.f.* **1** Cupaj. **2** Operaţie de amestecare a siropului cu concentratul de citrice. • pl. *-ări.* /de la ***cupaj***.

cupál *s.n.* Bimetal alcătuit din aluminiu şi cupru. • /<fr. ***cupal*** <*cup[ru]* + *al[uminiu]*.

cupár *s.m.* (*în Ev. Med., în Mold.*) Titlu purtat de dregătorul domnesc care avea atribuţia de ajutor al paharnicului. ◆ Persoană care purta acest titlu. *Oi spune... cuparilor să umple cupele cu vin* (EMIN.). • pl. *-i.* /***cupă***[1] + *-ar*.

cupáre *s.f.* Tăiere, retezare. ◆ Spec. Operaţie estetică de „ajustare" a urechilor la cîinii de rasă. • /după fr. *coupage*.

cúpă[1] *s.f.* **1** Vas de băut (din sticlă sau din metal), mai mult larg decît adînc (cu picior). *În cupe, vin de ambră* (EMIN.). ◆ Conţinutul unui astfel de vas. *Bea în toată seara o cupă de lapte dulce* (CR.). ◇ Expr. *A ridica o cupă* v. ridica. **2** Pahar cu picior şi cu gura largă, în formă de potir. ◆ Recipient evazat montat pe un picior (pentru fructe, prăjituri etc.). ◆ Fig. Caliciu. *Cupa florilor era plină de rouă.* **3** (*pop.*) Unitate de măsură pentru lichide (mai mare de un litru). *O oală care era ca de o cupă de mare* (POP.). ◆ Cană, vas avînd această capacitate. **4** Obiect de metal (preţios), de cristal etc., de obicei în formă de vază de flori, care se atribuie ca trofeu cîştigătorului unei competiţii sportive. ◆ Ext. Întrecere sportivă care se desfăşoară în vederea cîştigării unui astfel de trofeu. *Cupa campionilor europeni.* ◆ Sistem de organizare şi de desfăşurare a unor competiţii sportive, în care cîştigătorul final este desemnat prin eliminarea succesivă a adversarilor, primind drept trofeu o cupă. **5** Piesă metalică de forma unui recipient deschis, care, fixată la elevatoare şi la alte maşini, serveşte la încărcarea sau la transportarea unor materiale lichide, pulverulente etc. **6** (*bot.*) Plantă cu tulpina foarte scurtă, care face o singură floare albastră-azurie (*Gentiana acantis*). ◇ Compus: *cupa-vacii* = plantă erbacee perenă, agăţătoare, cu frunzele în formă de săgeată şi cu florile mari, albe, asemănătoare cu ale zorelelor (*Calystegia sepium*). **7** (*apic.*) Căsuţă în fagure unde este culcuşul larvei sau unde stă matca. • pl. *-e.* /<lat. ***cŭppa, -ae***, fr. ***coupe***, magh. ***kupa***.

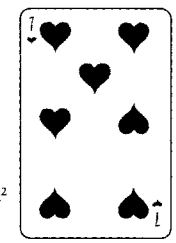

cupă[2]

cúpă[2] *s.f.* Una dintre cele 4 culori ale cărţilor de joc, reprezentată printr-o figură în formă de inimă de culoare roşie; carte cu figuri în formă de inimă de culoare roşie. • pl. *e.* /<ngr. ***κούπα***.

cúpă[3] *s.f.* **1** Tăietură în croitorie; croială (1). **2** (*la jocul de cărţi*) Tăierea, separarea cărţilor în două părţi. • pl. *-e.* /<fr. ***coupe***.

cupeá *s.f.* v. cupeu.

cupelá *vb. I. tr.* A supune procedeului cupelaţiei. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***coupeller***.

cupelaţíe *s.f.* (*miner.*) Procedeu industrial de extragere a aurului şi argintului din minereuri bogate în plumb prin oxidarea şi separarea plumbului sub formă de zgură. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***coupellation***.

cupélă *s.f.* Vas din material refractar poros, folosit la extragerea metalelor prin cupelaţie. • pl. *-e.* /<fr. ***coupelle***.

cuperós, -oásă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care suferă de cuperoză. • pl. *-oşi, -oase.* /<fr. ***couperosé***.

cuperóză *s.f.* (*med.*) Leziune cutanată facială care se caracterizează prin congestie cu dilataţie vasculară, însoţită de seboree, de leziuni acneice. ◆ Nume dat vinişoarelor roşii sau vinete care apar la oamenii în vîrstă în jurul nasului şi pe pomeţii obrajilor; rozacee. • pl. *-e.* /<fr. ***couperose***; cf. lat. *cuprum* „aramă roşie", gr. *αἷμα* „sînge".

cupéţ *s.m.* (*reg.*) Negustor. *Eu n-am prăvălie, domnule; eu nu sînt cupeţ* (CAR.). • pl. *-i.* /<sl. veche ***купьць***.

cupéu *s.n.* **1** Trăsură de lux închisă, în general cu două locuri, la care vizitiul stă pe capră, în afara caroseriei. *Lanţul trăsurilor şi cupeurilor se prelungea atît în urmă, încît tramvaiele se îngrămădeau imobilizate* (CE. PETR.). ◆ Automobil care are în spate un compartiment acoperit, închis, pentru persoane. **2** (*înv.*) Compartiment de călători într-un vagon de cale ferată. *Goe îşi pierde un moment centrul de gravitaţie şi se reazimă în nas de clanţa uşii de la cupeu* (CAR.). • pl. *-uri.* şi (*înv.*) *cupeá s.f., coupé s.n.* /<fr. ***coupé***.

cupí *vb. IV. tr., refl.* (*reg.*) A (se) strînge. *Firele pînzei se cupesc* (POP.). • prez.ind. *-esc.* /<srb. ***kúpiti***.

cupíd, -ă *adj.* Care este avid de cîştig; lacom, hrăpăreţ. *Cine ştie dacă la căpătîiul tanti Matildei nu s-au adunat de pe acum rubedenii îndepărtate şi cupide* (CE. PETR.). • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***cupide***, lat. ***cŭpĭdus, -a, -um***.

cupiditáte *s.f.* Lăcomie de bani, de avere; sete de cîştig. • /<fr. ***cupidité***, lat. ***cŭpĭdĭtas, -atis***.

cúpidon *s.m.* (*fam., peior.*) Tînăr foarte frumos. • /<fr. ***cupidon***; cf. nm. pr. *Cupidon*, zeul iubirii în mitologia greacă.

cupít, -ă *adj.* (*reg.*) Zgîrcit. *N-am văzut om cupit ca unchiu-tău!* (POP.). • pl. *-ţi, -te.* /v. ***cupi***.

cupíu *s.n.* (*fin.*) Bilet de bancă, cu imprimare specială, emis ca monedă cu o anumită valoare nominală; cupură (3). • pl. *-uri.* /cf. *cupură*.

cuplá *vb. I.* **1** *tr.* (*tehn.*) A lega, a uni două sau mai multe elemente ale unui sistem tehnic; a acupla. **2** *refl. Fig.* (*despre oameni*) A forma un cuplu erotic, o pereche; (*reg.*) a se ciorsăi (3). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***coupler***.

cuplábil, -ă *adj.* (*tehn.*) Care se poate cupla. • pl. *-i, -e.* /***cupla*** + *-bil*.

cupláj *s.n.* **1** (*tehn.*) Legătură realizată între două sau mai multe circuite electrice prin rezistoare, bobine condensatoare etc. sau prin intermediul cîmpului electromagnetic variabil; cuplare. ◆ Ansamblu de două sau mai multe sisteme mecanice oscilante, legate între ele prin elemente care le permit să se influenţeze reciproc. **2** (*tehn.*) Dispozitiv demontabil pentru legarea a două circuite electrice sau a două elemente ale unui sistem tehnic; acuplaj. ◆ Organ de maşină care face legătura între doi arbori coaxiali, pentru a transmite rotaţia şi puterea de la arborele conducător la arborele condus. **3** (*sport*) Manifestare sportivă în care două sau mai multe meciuri (de acelaşi fel) se desfăşoară în continuare pe acelaşi teren. • pl. *-e.* /<fr. ***couplage***.

cupláre *s.f.* (*tehn.*) Legare a două sau a mai multe elemente ale unui sistem tehnic; cuplaj (1). • pl. *-ări.* /v. ***cupla***.

cuplát, -ă *adj.* (*tehn.*) Legat, reunit într-un sistem. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***cupla***.

cúplă *s.f.* (*tehn.*) **1** Dispozitiv (demontabil) de legare a două elemente ale unui sistem tehnic sau a două vehicule. **2** Spec. Piesă care leagă între ele vehiculele de cale ferată. • pl. *-e.* /<fr. ***couple***.

cuplătór *s.m.* (*tehn.*) Lucrător miner însărcinat cu cuplarea vagonetelor. • pl. *-i.* /***cupla*** + *-tor*.

cuplét *s.n.* (*muz.*) **1** Piesă muzicală vocală scurtă, cu conţinut satiric, vesel sau liric, inspirat din realitate şi în care toate strofele textului se cîntă pe aceeaşi melodie, cu acelaşi refren. *Acea tainică simţire, care doarme-n a ta harpă, În cuplete de teatru s-o desfaci ca pe o marfă?* (EMIN.). ◇ *Cuplet-pamflet* = cuplet care conţine un pamflet. **2** Poezie satirică cu mai multe strofe şi un refren. **3** Strofă a unui cîntec, a unei poezii. *Cei strînşi în jurul trubadurilor... reiau în cor, cuplet cu cuplet, cîntecul nou al anotimpului* (ANG.). **4** Secţiune intercalată între refrenele unui rondo. ◆ Cîntec intercalat între scenele unui vodevil. • pl. *-e.* /<fr. ***couplet***.

cupletíst, -ă *s.m., s.f.* Persoană care cîntă, recită sau compune cuplete. *Mii şi zeci de mii de formaţii, alcătuite din cupletişti, scamatori... oferă mici spectacole de varietăţi* (PER.). • pl. *-işti, -iste.* /***cuplet*** + *-ist*.

cuplór *s.n.* (*electrotehn.*) Dispozitiv care permite a racorda două circuite electrice, de a cupla două organe tehnice. ◇ *Cuplor optic* = dispozitiv format dintr-un emiţător şi un receptor de lumină, izolate electric, care este folosit pentru transmisia unor semnale prin intermediul luminii; optocuplor, optoizolator. • pl. *-oare.* /<fr. ***coupleur***, engl. ***coupler***.

cúplu *s.n.* **1** Pereche formată din două persoane (de sex opus) unite prin căsătorie sau prin relaţii erotice. ◆ Lucruri de acelaşi fel considerate împreună. **2** (*fiz.*) Sistem de două forţe egale şi de sensuri opuse care, acţionînd asupra unui corp rigid, tinde să-i imprime o mişcare de rotaţie. **3** (*nav.*) Piesă de construcţie, plasată transversal, perpendicular pe planul longitudinal-vertical al unei ambarcaţii sau al fuzelajului unui avion. ◇ *Cuplu maestru* v. maestru. • pl. *-uri.* /<fr. ***couple***.

cúpman *s.m.* (*sport*) Cîştigător al unei cupe[1] (4). ◆ Ext. Orice participant la o competiţie în care se dispută cupa. • pl. *-i.* /<engl. ***cup man***.

cúpo *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăţi muzicale*) Sumbru, surd, adînc, întunecat. • /<it. ***cupo***.

cupólă *s.f.* **1** (*arhit.*) Parte de formă semisferică, poligonală sau eliptică a unei turle sau a unui (mare) edificiu; boltă. **2** (*anat.*) Structură anatomică în formă de boltă, (*înv.*) culă[1] (2). **3** Parte boltită a unui cuirasat (1), a unei turele, paraşute etc. **4** (*geomorf.*) Formă de teren semisferică, provenită din nivelarea unui inselberg. • pl. *-e.* /<fr. ***coupole***, it. ***cupola***.

cupolétă *s.f.* Luminator de dimensiuni reduse. • pl. *-e.* /<it. ***cupoletta***.

cupón *s.n.* **1** (*fin.*) Parte a unui titlu de rentă, a unei acţiuni bancare etc., pe baza căreia se acordă titularului, la scadenţele stabilite, dividende sau dobînzi. **2** Parte detaşabilă a unui bilet care conferă deţinătorului un anumit drept. **3** Bucată mică de metraj, rămasă dintr-un val de material textil. • pl. *-oane.* /<fr. ***coupon***.

cupr- Elem. de compunere „aramă, cupru". • şi *cupro-, cupri-.* /<fr. ***cupr(o)-, cupri-***; cf. lat. *cŭprum, -i*.

cuprá *vb. I. tr.* A acoperi, pe cale electrolitică, suprafaţa unor obiecte metalice cu un strat de cupru; a arămi. • prez.ind. *-ez.* /***cupru*** + *-a*.

cuprăre *s.f.* Arămire. • pl. *-ări.* /v. ***cupra***.

cuprát, -ă *adj.* Acoperit cu un strat (subţire) de cupru. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***cupra***.

cupremíe *s.f.* (*med.*) Prezenţa cuprului în sînge. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***cuprémie***; cf. lat. *cuprum* „aramă roşie", gr. *αἷμα, -ατος* „sînge".

cupresacée *s.f.* (*bot.; la pl.*) Familie de plante răşinoase, cu frunzele persistente, aciculare sau în formă de solzi şi cu florile unisexuate, mici, folosite ca plante decorative sau în industria lemnului şi în industria farmaceutică (*Cupressaceae*); (*şi la sg.*) plantă care face parte din această familie. • pl. *-cee.* /<fr. ***cupressacées***; cf. lat. *cŭpressus, -i* „chiparos".

cupri- v. cupr-.

cúpric, -ă *adj.* (*chim.*) Care conţine cupru; care se referă la cupru. ◆ (*despre compuşii cuprului*) Care conţine un ion de cupru bivalent. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***cuprique***.

cuprifér, -ă *adj.* **1** Care conţine cupru. **2** Care se referă la exploatările de cupru. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***cuprifère***.

cuprifórm, -ă *adj.* Care are aspect de cupru. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***cupriforme***.

cuprínde *vb. III.* **I** *tr.* **1** A apuca, a ţine, a înconjura ceva cu mîinile sau cu braţele. *Cînd vroia, aşa se lăţea de tare, de cuprindea pămîntul în braţe* (CR.). ◇ Expr. *A cuprinde pe cineva de* (ori *pe*) *după cap* (sau *gît, grumaz*) v. după. ◆ (*tr., refl.*) A (se) îmbrăţişa. *Nu zi ba de te-oi cuprinde* (EMIN.). ◆ (*înv.*) A lua prizonier; a captura (1). *L-au cuprins slujitorii şi l-au adus* (SADOV.). **2** Fig. A avea o privire de ansamblu; a îmbrăţişa cu privirea; a vedea; a înţelege, a cunoaşte (9). *Bieţi ochi, slabi şi numai doi, Puţine zări cuprind* (COŞB.). ◆ A închide în sine; a îngloba. *Mîna care-au dorit sceptrul universului şi gînduri Ce-au cuprins tot universul încap bine-n patru scînduri* (EMIN.). **3** (*despre haine*) A fi potrivită pentru corpul cuiva. *Paltonul nu-l mai cuprinde.* **4** (*reg.*) A bara, a bloca, a închide un drum. *I-a cuprins calea.* **II 1** *tr.* A acoperi din toate părţile; a învălui. *Focul mă cuprinde, Carnea mi-o aprinde* (ALECS.). **2** *tr.* A pune stăpînire; a cuceri. *Nilul mişcă valuri blonde pe cîmpii cuprinşi de mauri* (EMIN.). ◆ Fig. (*despre idei, evenimente, mişcări sociale etc.*) A pătrunde în...; a atrage. *Mişcările de stradă au cuprins tot oraşul.* ◆ Fig. (*despre stări fizice sau sufleteşti*) A apuca, a stăpîni. *Un tremur o cuprinse în tot trupul* (CR.). ◇ Loc.vb. *A-l cuprinde pe cineva scîrbă* (sau *o scîrbă*) v. scîrbă. ◇ Expr. *A cuprinde o jale pe cineva* v. jale. *A-l cuprinde sudori reci* sau *sudorile* v. sudoare. **3** *refl.* (*pop.*) A-şi mări averea; a se îmbogăţi. *În ultimii ani s-a cuprins, are de toate.* **III** *tr.* **1** (*despre corpuri*) A umple un spaţiu cu volumul sau cu dimensiunile sale; a ocupa un spaţiu. *Mobila a cuprins toată încăperea.* **2** (*despre numere*) A include, a conţine în valoarea, în mărimea pe care o reprezintă. *Numărul patru cuprinde de două ori numărul doi.* ◆ (*refl.*) A intra de un anumit număr de ori în alt număr. *Numărul doi se cuprinde de două ori în numărul patru.* ◆ (*despre texte*) A fi alcătuit din..., a îngloba în structura sa...; a avea în compoziţia sa... *Nuvela cuprinde numeroase descrieri.* ◆ (*refl.; despre epoci istorice sau geologice*) A se întinde pe o perioadă de... • prez.ind. *cuprínd*; perf. smp. *cuprinséi*; part. *cuprínş*. şi (*înv., reg.*) *copríndz*. *vb. III.* /lat. ***comprendere*** = ***comprehendere***.

cupríndere *s.f.* **1** Apucare, strîngere în braţe. **2** Încadrare, atragere într-un domeniu de activitate. **3** (*înv.*) Conţinut[1] (5) (al unei opere). • pl. *-i.* şi (*înv., reg.*) *copríndere s.f.* /v. ***cuprinde***.

cuprínş[1] *s.n.* **I 1** Conţinut[1] (5) (al unui document, al unei cărţi etc.); sumar. *Cuprinsul cărţii.* **2** Întindere, suprafaţă. *Pe tot cuprinsul terenului era iarbă.* ◆ Spaţiu înconjurător. ◆ (*înv.*) Loc, ţinut. **II** (*înv.*) **1** Stăpînire. ◆ Concr. Proprietate. **2** Curte întărită a unui castel. • pl. *-uri.* şi (*înv., reg.*) *copríns s.n.* /v. ***cuprinde***.

cuprínş[2]**, -ă** *adj.* **1** Îmbrăţişat (unul cu altul). **2** (*pop.*) Înstărit, bogat. *Gospodar cuprins.* • pl. *-şi, -se.* /v. ***cuprinde***.

cuprinzătór, -oáre *adj.* Care cuprinde mult; care are un conţinut bogat; care conţine esenţialul. ◇ Expr. *Scurt şi cuprinzător* v. scurt. • pl. *-ori, -oare.* şi (*înv., reg.*) *coprinzătór, -oáre adj.* /***cuprinde*** + *-ător*.

cuprísm *s.n.* (*med.*) Otrăvire prin consumarea unor alimente preparate în vase de aramă. • /<fr. ***cuprisme***.

cuprít *s.m.* (*chim.*) Oxid natural al cuprului monovalent, folosit la extragerea cuprului. • /<fr. ***cuprite***.

cupro- v. cupr-.

cuproaliáj *s.n.* Aliaj bogat în cupru. • sil. *-li-aj.* pl. *-e.* /<fr. ***cupro-alliage***.

cuproalumíniu *s.n.* Aliaj de cupru şi aluminiu. • /<fr. ***cupro-aluminium***.

cupromíchel *s.n.* Aliaj de cupru şi nichel. • /<fr. ***cupronickel***, germ. ***Kupronickel***.

cuprorahíe *s.f.* (*med.*) Prezenţa cuprului în lichidul cefalorahidian. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***cuprorrachie***.

cuprós, -oásă *adj.* (*chim.; despre compuşii cuprului*) Care conţine un ion de cupru monovalent. • pl. *-oşi, -oase.* /***cupru*** + *-os*.

cuproterapíe *s.f.* (*med.*) Folosirea cuprului sau a sărurilor acestuia în scop terapeutic. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***cuprothérapie***.

cuprotipíe *s.f.* (*chim.*) Procedeu de preparare a clişeelor pentru tipar înalt, folosind o placă de cupru. • g.-d. *-iei.* /***cupru*** + *-tipie*.

cuproxíd *s.m.* (*chim.*) Redresor compus din mai multe discuri de cupru acoperite cu un strat de oxid de cupru, care este folosit în radio. • pl. *-izi.* /<fr. ***cuproxyde***.

cúpru *s.n.* (*chim.*) Element chimic, metal de culoare roşiatică, foarte maleabil, ductil şi bun conducător de căldură şi de electricitate, care se găseşte în natură în stare nativă sau sub formă de combinaţii, cu numeroase întrebuinţări în industria electrotehnică, în fotogravură, galvanoplastie, la obţinerea de aliaje etc. (*Cu*); aramă. ◇ *Oxid de cupru* v. oxid. *Sulfat de cupru* v. sulfat. • /<lat. ***cŭprum, -i***.

cupruríe *s.f.* (*med.*) Prezenţa cuprului în urină. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***cuprurie***; cf. lat. *cuprum* „aramă roşie", gr. *οὖρον* „urină".

cuptór *s.n.* **1** Construcţie de cărămidă, de piatră, de metal sau de lut, pentru copt pîinea şi alte produse de panificaţie; cămin (2). *Dogorea soarele pe acoperişul subţire de deasupra şi era în pod ca-ntr-un cuptor* (PAS.). ◇ Expr. *A fi mîncat pîine* (ori *pită*) *din multe cuptoare* v. mînca. ◆ Cantitate de pîine sau de alte produse de panificaţie care se poate coace odată. *Să-mi mănînci nouă cuptoare de pîine* (ISP.). ◆ Platformă zidită în prelungirea vetrei şi pe care se doarme în casele ţărăneşti. *Cînd eram la mama fată, Mă culcam destul pe vatră, Pe vatră şi pe cuptor* (POP.). ◇ Expr. *A sta* (sau *a zăcea*) *pe cuptor* sau *a se muta de pe vatră pe cuptor* = a trîndăvi. *Aşa numai să se mute de pe vatră pe cuptor ştie şi hleabul de baba mea* (CR.). *A aduce* (*părinţilor*) *noră pe cuptor* = a se însura. ◆ Despărţitură la maşina de gătit, la aragaz în care

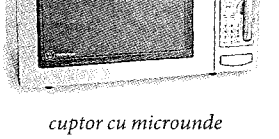

cuptor cu microunde

se coc prăjituri, pîine, se prepară mîncărurile etc. **2** (*tehn.*) Instalaţie specială, constituită dintr-o cameră cu pereţi metalici căptuşiţi cu material refractar şi avînd ca sursă de încălzire un combustibil (electric), folosită pentru supunerea unui material la tratamente termice, de topire sau la alte operaţii tehnologice. ◇ *Cuptor înalt* = furnal. *Cuptor vertical* = cuptor pentru arderea pietrei-de-var, folosit la fabricarea varului. *Cuptor rotativ* = cuptor tubular, care se roteşte şi în care se produce cimentul. *Cuptor de var* = varniţă. *Cuptor Siemens-Martin* = cuptor cu vatră, folosit la obţinerea oţelului din fier vechi şi din fontă. *Cuptor de cărămizi* = cantitate de cărămizi brute, aşezate în

așa fel încît să poată fi încălzite pînă la incandescență de un foc central înăbușit. *Cuptor cu reverber* v. reverber. *Cuptor cu reverberație* v. reverberație. **3** Fig. Căldură (5) mare; arșiță. *Tocmai pe la unu după miezul nopții, parcă s-a mai potolit puțin cuptorul, parcă începe să mai poată respira omul* (CAR.). <> (*pop.*) *Luna lui cuptor* = (luna) iulie. *Striga că moare de frig, deși era pe la nămiezi și soarele ardea ca în luna lui cuptor* (ISP.). • pl. *-oare*. /lat. ***coctorium**.

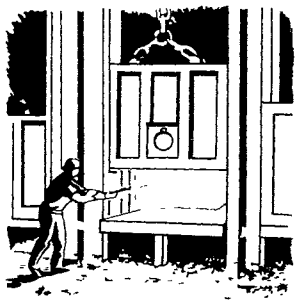

cuptor Siemens-Martin

cuptorár *s.m.* **1** Lucrător la un cuptor (2). **2** Meseriaș care face cuptoare (1). • pl. *-i*. /***cuptor*** + *-ar*.

cuptoráș *s.n.* Dim. al lui *cuptor*. • pl. *-e*. /***cuptor*** + *-aș*.

cúpulă *s.f.* **1** (*bot.*) Organ lignificat, în formă de degetar, care se află la baza ghindei și a altor fructe. **2** (*anat.*) Structură anatomică în formă de cupă[1]. • pl. *-e*. /<fr. ***cupule***; cf. lat. *cupŭla*, *-ae* „cupă mică".

cupuli- Elem. de compunere „cupulă, cupă[1] mică". • și *cupulo-*. /<fr. ***cupulo-***, ***cupuli-***; cf. lat. *cupŭla*, *-ae*.

cupulifériă *s.f.* (*bot.*; *la pl.*) Familie de plante al căror fruct este prevăzut cu o cupulă, având ca reprezentanți fagul, stejarul, castanul (*Cupuliferae*); fagacee; (*și la sg.*) plantă care face parte din această familie. • pl. *-e*. /<fr. ***cupulifères***.

cupulifórm, -ă *adj.* (*bot.*; *despre receptacule*) Care are formă de cupă mică. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***cupuliforme***.

cupulo- v. cupuli-.

cupulográmă *s.f.* (*med.*) Rezultat grafic al cupulometriei. • pl. *-e*. /<fr. ***cupulogramme***.

cupulometríe *s.f.* (*med.*) Metodă de exploatare funcțională a canalelor semicirculare ale urechii supunînd bolnavul unor probe rotatorii. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***cupulométrie***.

cupură [ku'pjurə] *s.f.* **1** Tăietură. ◆ Spec. (Parte dintr-un) articol, anunț etc., tăiat dintr-un ziar, dintr-o revistă etc. **2** Tăietură, incizie într-un țesut (făcută cu cuțitul, cu bisturiul etc.). **3** (*fin.*) Bilet de hîrtie, cu imprimare specială, emis ca bancnotă, bani de hîrtie și titluri de valoare (acțiuni și obligațiuni); cupiu. • pl. *-i*. /<fr. ***coupure***.

cur *s.n.* (*pop.*) **1** Partea din spate a corpului animalelor. ◆ Spec. (*la oameni*) Șezut, fund, popou. <> Expr. *A sta* (sau *a ședea*) *în cur* = a sta pe partea posterioară a corpului. *A se da de-a curu-n cap* = a se da de-a berbeleacul. *A se pune* (sau *a sta*) *în cur și în cap* = a încerca să rezolve ceva din toate puterile. *A se da cu curul de pămînt* = a nu-și vedea capul de treburi. *A se scula cu curu-n sus* = a fi prost dispus. *A rămîne cu curul pe gheață* = a rămîne rușinat, de ocară. *A se ține de curul cuiva* = *a*) a linguși pe cineva; *b*) a se ține scai de cineva. *A-și pune palma-n cur* = *a*) a fi nepăsător; *b*) a-și lăsa treburile neterminate. *A* (*se*) *ride de cineva și cu curul* = a ajunge de batjocura celorlalți. *A gîndi cu curul* = a judeca prost. *A lucra cu curul* = a lucra (foarte) prost. *Gura bate curul* = vorba negîndită se pedepsește. *A-i țîțîi curul de frică* = a fi foarte speriat. *Mă doare-n cur de tine!* = nu-mi pasă de tine! *La curul pămîntului* = foarte departe. *A arăta* (*cuiva*) *curul* v. arăta. *A da limbi în cur* v. limbă. *A sta* (sau *a fi*, *a ședea*, *a umbla*) (*cu curul*) *în* (sau *între*) *două luntre* v. luntre. *A da* (sau *a răsturna*) *pămîntul cu curul în sus* v. pămînt. *A sta* (sau *a fi*, *a ședea*) (*cu curul*) *pe două* (ori *între două*) *scaune* v. scaun. *A ședea cu curul în cenușă* v. ședea. *A avea viermi în cur* v. vierme. <> Compus: *cur-gol* (sau *-golea*) = om sărac. ◆ Restr. Anus. ◆ Bucă. **2** Ext. Partea din spate sau de jos a unor obiecte. *Curul carului*. <> Expr. (*fam.*) *A sta de curul a ceva* sau *a sta la curul a ceva* = a insista în rezolvarea unei defecțiuni, a unei probleme etc. *Toată ziua a stat la curul mașinii. Stai de curul calculatorului de trei ceasuri și tot nu i-ai găsit hiba*. **3** Compuse: (*bot.*; *pop.*) *curu-găinii* = păpădie (*Taracum officinale*); *curul-boului* = măceș (*Rosa*). • pl. *n. -uri*, (*înv.*) *m. -i*. /lat. ***cūlus**, *-i*.

curá[1] *vb. I.* (*înv.*, *reg.*) **1** *tr.* A îngriji, a trata un bolnav, ext. o boală. **2** *refl.* A se supune unui tratament medical, unei cure. • prez.ind. *-ez*. /<germ. ***kurieren***.

curá[2] *vb. I. tr.* (*reg.*) A desface frunzele sau boabele de pe știuleții porumbului. *Își adunau în beciurile culelor pe țărancele de pe moșii la clacă... să toarcă, să depene ori să cure porumbul* (MACED.). ◆ (*compl. indică legume, fructe, ouă etc.*) A curăța (I 2). ◆ Fig. A curăța de păcate. • prez.ind. *cur*. /lat. ***curare** „a îngriji, a curăța".

curá[3] *vb. I.* v. curge.

curábil, -ă *adj.* Care poate fi vindecat, îngrijit. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***curable***, lat. ***cūrabilis**, *-e*.

curabilitáte *s.f.* Stare a ceea ce este curabil. • /<fr. ***curabilité***.

curaçao [kura'sao] *s.n.* Lichior făcut din coji de portocale (amare), zahăr și alcool. • /<fr. ***curaçao***; cf. nm. pr. *Curaçao*, insulă în Antile.

curagiós, -oásă *adj.* v. curajos.

curágiu *s.n.* v. curaj.

curáj *s.n.* **1** Forță morală, tărie de caracter în acțiuni, în manifestarea convingerilor, în înfruntarea neajunsurilor, prejudiciilor etc.; îndrăzneală, bărbăție, vitejie. *Ochii lui albaștri ca azurul, plini de foc, dovedeau curaj* (C. NEGR.). <> Loc.adj., adv. *Cu curaj* = (în mod) curajos. <> Expr. *A avea curaj* v. avea. **2** (*cu val. de interj.*) Fii îndrăznet, tare! nu te lăsa! • și (*înv.*; *pop.*) *coráj*, *curágiu* *s.n.* /<fr. ***courage***, it. ***coraggio***, germ. ***Courage***.

curajós, -oásă *adj.* (*mai ales despre oameni*) Care este plin de curaj (1); îndrăznet, viteaz, brav. *Mărunt, cu nasul și ochii mari, Ghigu era curajos și iute în mișcări* (BASS.). ◆ (*despre manifestări, acțiuni, fapte etc. ale oamenilor*) Care exprimă curaj, îndrăzneală, vitejie, bravură. *Un protest curajos și demn*. <> (*adv.*) *S-a luptat curajos*. • pl. *-oși*, *-oase*. și (*pop.*) *curagiós*, *-oásă* *adj.* /<fr. ***courageux***, it. ***coraggioso***.

curamá *s.f.* (*înv.*) Colectă. *Avea să alerge de la unul la altul ca să facă curama, iar pedeapsa înceta îndată ce starostele venea la curte cu un porcoi de mahmudele* (GHICA). • /<ngr. ***κουραμάς***, tc. ***gurama***.

curánt, -ă *adj.*, *s.m.*, *s.f.* **1** *adj. Medic* (sau *doctor*) *curant* = medic sub a cărui îngrijire directă se află un bolnav. **2** *s.m.*, *s.f.* Persoană care urmează un tratament medical într-o stațiune balneo-climaterică. • pl. *-ți*, *-te*. /<it. ***curante***.

curántă *s.f.* **1** Vechi dans popular francez în măsură ternară, cu o mișcare vioaie. ◆ Melodie după care se execută acest dans. **2** Parte dintr-o suită instrumentală. • pl. *-e*. /<fr. ***courante***.

curár *s.n.* (*reg.*) Parte a hamului de la partea de dinapoi a calului. • pl. *-e*. /***cur*** + *-ar*.

curára *s.f.* (*farm.*) Substanță rășinoasă toxică, de culoare neagră, cu gust amar și miros plăcut, extrasă din anumite specii de plante exotice (*Strychnos*) sau preparată sintetic, folosită ca anestezic sau împotriva contracțiilor musculare. • /<fr. ***curare*** <cuv. caraib „extract de plante folosit pentru otrăvirea săgeților".

curarínă *s.f.* (*chim.*) Compus chimic azotat, preparat dintr-un extract vegetal sub formă de clorură roșie, amară, care este folosit ca medicament relaxant muscular, anestezic sau ca toxic. • /<fr. ***curarine***.

curarisí *vb. IV. refl.*, *tr.* (*înv.*; *fam.*) A (se) supune unui tratament medical; ext. a (se) vindeca. *Odinioară se duceau... la apele de la Văcărești ca să se curarisească* (MACED.). • prez.ind. *-esc*. /<ngr. ***κουράρισα***, aor. lui *κουράρω*.

curarisíre *s.f.* (*înv.*, *fam.*) Tratare; ext. vindecare. • pl. *-i*. /v. ***curarisi***.

curarizá *vb. I. tr.* A administra curara în scop experimental (la animale) sau ca tratament (la oameni). • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***curariser***.

curarizánt, -ă *adj.*, *s.n.* (*farm.*) (Substanță) cu efect paralizant, comparabil cu al curarei. • pl. *-ți*, *-te*. /<fr. ***curarisant***.

curarizáre *s.f.* (*med.*) Administrare de curara la animalele folosite pentru experiență sau ca tratament la om în caz de convulsii, în tetanos, în spasme laringiene etc. ◆ Intoxicație cu curara sau cu alte substanțe înrudite. • pl. *-ări*. /v. ***curariza***.

curát, -ă *adj.*, *adv.* **I** *adj.* **1** (*în opoz. cu „murdar"*) Care este lipsit de murdărie, de praf, de pete etc.; care nu este murdar sau pătat; din care sau de pe care s-a înlăturat murdăria. *Își luă niște haine curate* (ISP.). <> *Lunea curată* v. luni. <> Expr. (*subst.*) *A trece* (sau *a scrie* etc.) *pe curat* = a transcrie ceva, fără greșeală sau corectură, pe altă foaie sau pe alt caiet. *Arde de curat ce e* v. arde. *A scoate pe cineva basma curată* v. basma. *A pune pe curat* v. pune. ◆ Lipsit de impurități; proaspăt. <> *Aer curat* v. aer. ◆ (*despre încăperi, case*) Care este bine întreținut; îngrijit. *Am intrat pe urmele mamei Anghelina în bucătăria curată* (SADOV.). <> Expr. *A fi* sau *a ține* (*ceva*) (*curat*) (*ca un*) *pahar* v. pahar. ◆ (*despre vase*) Din care se poate mînca sau bea. ◆ (*despre ființe*) Care iubește curățenia; căruia îi place să țină curățenia. ◆ (*despre materii pulverulente, granulare etc.*) Care nu conține corpuri străine, care este neamestecat cu anumite corpuri străine. **2** Fig. Care este fără vină, care este decent, ireproșabil (ca ținută, comportare etc.). *Au de patrie, virtute nu vorbește liberalul, De ai crede că viața-i e curată ca cristalul?* (EMIN.). <> Expr. *A avea mîna curată* (sau *mîinile curate*) v. mînă. **3** Fig. (*despre oameni*) Care este cinstit (1), sincer, leal. *Un om de afaceri curat*. <> Expr. *Cu obraz curat* v. obraz. *A ieși* (sau *a scăpa*, *a o scoate*) *cu obraz*(*ul*) *curat* v. obraz. *Sărac și curat* v. sărac. ◆ Care este pur, nevinovat, inocent; cast. *Azi cînd a mea iubire e-atîta de curată... Azi văd din a ta vorbă că nu mă înțelegi!* (EMIN.). <> *Fată curată* v. fată. ◆ (*despre suflet, sentimente, gînduri etc.*) Care este sincer. *Veselia curată a chipului și a vorbei lui* (VLAH.). <> Expr. *Inimă curată* v. inimă. **4** Fig. Care este lămurit, deslușit, clar, deschis. *O rezolvare curată a socotelilor*. <> Expr. (*fam.*) *Vorbă curată* = vorbă spusă fără înconjur, în mod categoric. **5** (*despre cer, văzduh*) Fără nori; senin, clar (1). *Mai dulce steaua lucește-n miez de noapte, Și-n zori seninul pare mai vesel, mai curat* (ALECS.). ◆ (*despre apă, lacrimi, pietre prețioase etc.*) Transparent, cristalin (1), limpede. *Plînse... lăcrimi curate ca diamantul* (EMIN.). <> (*Curat*) *vioară* sau *ca* (sau *cum e*) *vioara* v. vioară. **6** Care este pur, neamestecat. *Grîu curat*. **7** Fig. (*despre voce, glas etc.*) Sonor, clar (3), cristalin (1). *O voce curată, cu rezonanțe plăcute*. **8** Care este veritabil, autentic, adevărat. *Mi-a vîndut o sticlă proastă drept un diamant curat* (ALEX.). **9** (*în superstiții*) Asupra căruia nu apasă un blestem sau o vrajă; care nu este sub puterea demonilor. *Ori casa asta nu-i curată, ori s-a cutremurat pămîntul* (CR.). <> Expr. *Nu-i lucru curat* = este ceva la mijloc, a intervenit ceva anormal, nefiresc. **II** *adv.* Chiar (I 1), precis, întocmai, exact. *Asta-i curat vorba ceea: poftim pungă la masă, dacă ți-ai adus de-acasă* (CR.). • pl. *-ți*, *-te*. /v. ***cura[2]***.

curatélă *s.f* (*jur.*) Instituție juridică pentru ocrotirea intereselor și administrarea bunurilor unui minor, ale unei persoane atinse de o anumită incapacitate (din cauza bătrîneții, a unei boli ori infirmități fizice sau a lipsei îndelungate de la domiciliu). • pl. *-e*. /<fr. ***curatelle***, lat. ***curatela***, germ. ***Kuratel***.

curatív, -á *adj.* (*despre medicamente, factori de mediu etc.*) Care favorizează sau produce vindecarea unei boli. <> *Medicină curativă* = parte a medicinei care se ocupă cu tratarea și vindecarea bolilor. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***curatif***; cf. lat. *curatus* <*curare* „a se îngriji, a se ocupa".

curatór *s.m.* (*jur.*) Persoană care exercită drepturile și execută obligațiile care decurg din curatelă. *Mihai porni și pe fiu-său Pătrașcu în Țara Românească... spre a cîrmui țara în locul lui și-i dete de curator pe Pancratie Sennyei* (BĂLC.). • pl. *-i*. /<fr. ***curateur***, lat. ***cūrator**, *-oris*, it. ***curatore***, germ. ***Kurator***.

curatórium *s.n.* (*med.*; *în trecut*) Instituție spitalicească în care bolnavii erau primiți în vederea unei îngrijiri, a unui tratament special. • /<fr. ***curatorium***, germ. ***Kuratorium***.

cúră *s.f.* (*med.*) Tratament medical prescris pentru o boală, care constă în băi, odihnă, regim alimentar etc., pe o anumită durată. <> *Cură balneo-climaterică* = folosire în scop terapeutic a apelor minerale, a nămolurilor, a factorilor climatici etc. • pl. *-e*. /<fr. ***cure***, lat. ***cūra**, *-ae*.

curătoáre *s.f.* (*reg.*) Vas de lemn în care curge vinul la teasc. • pl. *-ori*. /***cure*** + *-ătoare*.

curătúră *s.f.* **1** Loc defrișat, curățat de arbori, de mărăcini etc. pentru pășune sau pentru a putea fi cultivat; runc. *Cînd te văd în bătătură, Îmi uit plugu-n arătură, Sapa-nfiptă-n curătură* (ALECS.). **2** Deal sau povîrniș acoperit cu vii. *O iau repegior pe curături, mă las singurel în valea pustie, largă, luminoasă, cu totul nouă pentru mine* (VLAH.). **3** (*reg.*) Ceea ce rămîne în ciur[2] (1) după ce se cerne grîul. • pl. *-i.* /*cura*[2] + *-ătură*.

curăță *vb. I.* **I 1** *tr., refl.* A face curat, a face să dispară murdăria, a înlătura impuritățile de pe ceva sau de pe sine. *După ce puse de spălă pe Prîslea și-l curăță, îl îmbrăcă* (ISP.). ◇ Expr. *A curăți ceva bec* v. bec. *A-și curăți obrazul* v. obraz. **2** *tr.* A îndepărta coaja, pielița (de pe fructe, legume sau de pe ouă), frunzele, solzii etc. *Înfipse un cuțit într-o pară și o curăță cu răbdare minuțioasă* (CE. PETR.). ◇ Expr. *A nu curăța de coajă* v. coajă. **3** *tr., refl.* (*pop.*) A (se) vindeca de o boală (de piele). *Pre cei leproși curățește* (PER.). **4** *tr.* A îndepărta asperitățile, depunerile, materialele nefolositoare de pe o piesă, de pe un obiect, de pe un teren etc., în vederea recondiționării, a îmbunătățirii aspectului său pentru unele operații tehnologice ulterioare. **II** Fig. **1** *tr., refl.* A (se) scăpa, a (se) salva, a (se) descotorosi (de ceva rău). *Aista e un leneș... și-l ducem la spînzurătoare ca să curățim satul de un trîndav* (CR.). **2** *refl.* (*bis.*) A se mîntui, a se purifica. *S-au curățat de păcate prin post și rugăciune.* **3** *tr.* (*fam.*) A omorî. *Mai întîi, mă hotărîsem să te curăț* (CAR.). ◆ Refl. A muri. *Din cauza bolii, s-a curățat în cîteva zile.* **4** *tr., refl.* A face să rămînă sau a rămîne fără nici un ban sau fără alte bunuri. *L-a curățat la cărți de toți banii.* • prez.ind. *cúrăț*, pers. 3 și (*înv., pop.*) *-ește*. și *curăți vb. IV.* /*curat*+ *-a*.

curățáre *s.f.* **1** Înlăturare a murdăriei, a impurităților, a mizeriei. **2** Îndepărtare a cojii, a pieliței de pe fructe, legume, ouă etc. **3** Îndepărtare a asperităților, a depunerilor, a materialelor nefolositoare de pe o piesă, de pe un obiect, de pe un teren etc., în vederea recondiționării, îmbunătățirii aspectului său pentru unele operații tehnologice ulterioare. **4** (*în limbajul bisericesc*) Purificare. • pl. *-ări*. și *curățíre s.f.* /*v. curăța*.

curățát[1] *s.n.* Curățare. • și *curățít s.n.* /*v. curăța*.

curățát[2]**, -ă** *adj.* Care a fost făcut curat; care este lipsit de murdărie, de mizerie. • pl. *-ți, -te.* /*v. curăța*.

curățătór, -oáre *adj., subst.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care curăță ceva de impurități, de murdărie etc. ◇ *Curățător de ghete* = lustragiu. **2** *s.f.* Mașină sau instalație folosită la separarea corpurilor străine dintr-un material pulverulent, granular etc. **3** *s.n.* Unealtă, aparat sau dispozitiv pentru înlăturarea depunerilor, a impurităților etc. de pe suprafața unor obiecte. **4** *s.n.* Dispozitiv utilizat la înlăturarea cojii de pe legume și fructe. ◇ *Curățitoare de zarzavat* = cuțitaș special pentru curățarea zarzavaturilor. **5** *s.n.* Aparat pentru separarea dintr-un fluid a unei faze formate din particule de lichid sau de solid. • pl. *-ori, -oare*. și *curățítor, -oáre adj., subst.* /*curăța* + *-tor*.

curățătorie *s.f.* **1** Atelier în care se curăță (chimic) obiecte de îmbrăcăminte sau de uz casnic confecționate din țesături; spălătorie chimică. **2** (*tehn.*) Atelier în care se efectuează curățarea pieselor turnate. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și *curățitoríe s.f.* /*curățat* + *-orie*.

curățél, -eá *adj.* Dim. al lui *curat*; destul de curat, îngrijit; ext. (*despre oameni*) frumușel, drăguț, simpatic. *Fiindcă avea darul de a fi curățel, toți flăcăii din sat îl pizmuiau* (ISP.). ◆ Lucrat cu îngrijire; bunicel. • pl. *-ei, -ele*. /*curat* + *-el, -ea*.

curățénie *s.f.* **1** Calitatea de a fi curat; starea, înfățișarea unei ființe curate sau a unui lucru curat. *Era un om care, pe lîngă rînduiala scrisului, avea și plăcerea curățeniei* (SADOV.). **2** Dereticare. *Făcea curățenie în casă.* **3** Fig. Sinceritate, nevinovăție. *El ne iubește din toată curățenia inimii sale* (PER.). **4** Purgativ, laxativ. *A luat o curățenie.* • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /*curat* + *-enie*.

curăți *vb. IV.* v. curăța.

curățícă *s.f., adj.* (*pop.*) (Femeie) care este îngrijită, drăguță; curățea. • pl. *-ele, -ici*. /*curat* + *-ică*.

curățíe *s.f.* (*înv.*) Cinste (I); nevinovăție, castitate. *Avînd ea, pe lîngă curăția sufletească, și multă înțelepciune, a știut să se apere cu blîndețâ* (SADOV.). • g.-d. *-iei*. /*curat* + *-ie*.

curățíre *s.f.* v. curățare.

curățít *s.n.* v. curățat.

curățítor, -oăre *adj., subst.* v. curățător.

curățitoríe *s.f.* v. curățătorie.

curb, -ă *adj., s.f.* **I** *adj.* (*despre linii și suprafețe*) Care este în formă de arc; arcuit, încovoiat. ◆ (*despre planuri*) Boltit. **II** *s.f.* **1** (*geom.*) Figură geometrică generată prin mișcarea unui punct a cărei poziție depinde de un singur parametru; linie care nu este dreaptă. ◇ *Curbă strîmbă* = curbă care nu poate fi cuprinsă în întregime într-un plan. *Curbă rectificabilă* v. rectificabil. *Torsiunea unei curbe (din spațiu) într-un punct (al ei)* v. torsiune. **2** (*mat.*) Linie care reprezintă grafic o relație între două mărimi variabile, trecute una în abscise și cealaltă în ordonate. ◇ *Curbă tautocronă* v. tautocron. ◆ Cotitură în formă de arc. **3** Linie care descrie grafic fazele succesive ale variațiilor unui fenomen. *Curbă de temperatură.* **4** Porțiune din traseul unei căi de comunicație terestră cu axa curbă, care racordează două aliniamente continuative ale căii respective. ◇ Expr. *A lua curba* = (*despre vehicule*) a vira, a coti. **5** *Curbă de nivel* = linie de pe un plan sau de pe o hartă topografică ale cărei puncte sînt situate la aceeași altitudine absolută și care rezultă din intersecția unui plan orizontal cu suprafața de teren respectivă; izohipsă. *Curbă batimetrică* = linie pe o hartă care unește punctele de adîncime egală ale reliefului fundului apelor (oceane, mări, lacuri); izobată. **6** (*econ.*) Modalitate de reprezentare grafică a unor fenomene economice care înfățișează relații dintre diferiți factori economici. *Curba cererii și curba ofertei.* ◇ *Curbă de sacrificiu* = măsură luată în România, în timpul crizei economice din 1931-1933, prin care erau reduse salariile și pensiile (sau era amînată plata lor). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***courbe***, lat. ***curvus, -a, -um***.

curbă *vb. I. tr., refl.* A (se) face curb; a (se) arcui, a (se) îndoi, a (se) încovoia. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***courber***.

curbáre *s.f.* Arcuire, încovoiere. • pl. *-ări*. /*v. **curba***.

curbăt, -ă *adj.* Încovoiat, arcuit, îndoit. • pl. *-ți, -te.* /*v. **curba***.

curbatór, -oáre *s.m., s.f.* Muncitor specializat în curbarea scîndurilor în instalații cu apă și abur fierbinte. • pl. *-ori, -oare*. /*curba* + *-tor*.

curbatúră *s.f.* (*med.*) Durere musculară și stare de oboseală date de efort prelungit sau de o stare febrilă, însoțite de o senzație de oboseală, care precedă unele boli infecțioase. • pl. *-i*. /<fr. ***courbature***.

curbétă *s.f.* (*echit.*) Săritură a calului cu picioarele din față ridicate. • pl. *-e*. /<fr. ***courbette***.

curbigráf *s.n.* Instrument folosit în matematici pentru trasarea curbelor. • pl. *-e*. /<fr. ***curvigraphe***, după *curbă*.

curbilíniu, -ie *adj.* Care este în formă de curbă; care urmează o linie curbă; care este alcătuit din (sau închis între) curbe. ◇ *Triunghi curbiliniu* v. triunghi. • pl. *-ii*. /***curb[ă]*** + ***linie***, după fr. *curviligne*.

curbimétru *s.n.* (*topogr.*) Instrument cartografic pentru măsurarea lungimii curbelor de nivel pe hărțile și planurile topografice. • pl. *-e*. /***curbă*** + ***metru***, după fr. *curvimètre*.

curboíd, -ă *adj.* Care are forma unei curbe. • pl. *-izi, -ide*. /de la ***curbă***, după *ovoid, elicoid, sferoid*.

curbúră *s.f.* **1** Îndoitură în formă de arc. ◆ Loc unde se găsește o astfel de îndoitură. ◆ Regiune muntoasă, deluroasă etc. în formă de semicerc. *Curbura Carpaților.* **2** (*anat.*) *Curbură fiziologică* = fiecare dintre cele patru îndoituri ale coloanei vertebrale, corespunzătoare unor necesități de susținere a capului (*curbura cervicală*), a toracelui (*curbura toracală*) și a abdomenului (*curbura lombară*), precum și pentru menținerea poziției de echilibru (*curbura sacrală*). *Curbură laterală* = îndoitură a coloanei vertebrale, la nivelul membrelor superioare, orientată cu convexitatea spre dreapta sau spre stînga. *Marea curbură* și *mica curbură* = fiecare dintre cele două margini ale stomacului mamiferelor. • pl. *-i*. /<fr. ***courbure***.

curcán *s.m.* **1** (*ornit.*) Pasăre domestică mare, originară din America, cu coada lată care se desfășoară în formă de evantai (*Meleagris gallopavo*); (*reg.*) corcodan (1), restr. masculul curcii. *Căpitanul de haiduci puse de tăie un curcan* (ISP.). ◇ Expr. *A se umfla în pene ca un curcan* = a se îngîmfa, a-și da aere. *A avea beregata curcanului* v. beregată. ◆ (*iron.*) Sergent de stradă; polițist. *Jucau barbut, cu ochii în patru să nu-i prindă curcanul* (PAS). **2** Fig. Poreclă dată dorobanților români din războiul de la 1877-1878, datorită faptului că purtau la căciulă pene de curcan. *Ne dase nume de curcani Un hîtru bun de glume* (ALECS.). • pl. *-i*. /***curcă*** + *-an*.

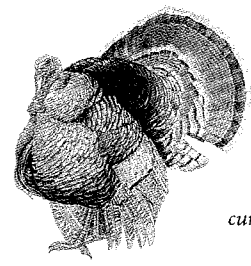

curcan (1)

cúrcă *s.f.* Femela curcanului; ext. curcan. *De e curcă, Ce se-ncurcă, La revărsatul zorilor, În calea vînătorilor?* (ODOB.). ◇ (*zootehn.*) *Curcă bronzată* = rasă de curci crescută și în țara noastră, cu greutate corporală mare. ◇ Expr. *A fi* (sau *a sta, a umbla*) *ca o curcă beată* = a fi (sau a sta, a umbla) abătut, dezorientat, zăpăcit. *Nici curcă, nici curcan*, se spune despre cel care nu are o situație precisă. *Se învîrte ca o curcă chioară* v. învîrti. *A fi* (sau *a sta, a umbla*) *ca o curcă plouată* v. plouat. *Rîd* (sau *ar rîde*) *și curcile de cineva* sau *mă rîd* (ori *m-ar rîde, te-ar etc. rîde*) *și curcile* v. rîde. *De rîsul curcilor* v. rîs. • pl. *curci*. /<bg. ***курка, куркой***.

curcănáș *s.m.* Dim. al lui *curcan*. • pl. *-i*. /***curcan*** + *-aș*.

curcăníe *s.f.* (*fam.*) Furtișag, potlogărie. *Bine că ți-am aflat cotcăriile și curcăniile* (ALECS.). • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***curcan*** + *-ie*.

curcioáică *s.f.* Curcă mare. *O să tai curcioaica a mai grasă* (POP.). • pl. *-ce*. /***curcă*** + *-oaică*.

curcubătă *s.f.* v. curcubetă.

curcubétă *s.f.* (*bot.; reg.*) **1** Dovleac, bostan (*Cucurbita pepo maxima*). *Fiind pleșugă... adică cu capul gol ca o curcubetă, n-o putea vedea tatăl-său în ochi* (POP.). ◇ *Curcubetă muntenească* v. muntenesc. **2** Tigvă. • pl. *-e*. și (*reg.*) *curcubătă, cucurbétă s.f.* /lat. ***cŭcurbita, -ae***.

curcubeţeá *s.f.* (*bot.; reg.*) **1** Mutătoare (*Bryonia dioica și alba*). **2** Tărtăcuță (*Coccinia indica*). • pl. *-ele*. și *cucurbeţeá s.f.* /***curcubetă*** + *-ea*.

curcubéu *s.n.* **1** Fenomen optic datorat refracției, reflexiei totale și dispersiei luminii solare în picăturile de apă din atmosferă și care are aspectul unui imens arc multicolor pe cer. *Curcubee subțiri tremură în pulberea străvezie a stropilor bătuți de soare* (VLAH.). ◆ Fascicul de raze luminoase care apar uneori noaptea pe bolta cerească. *Pe ceruri se înalță curcubeele de noapte* (EMIN.). **2** (*bot.*) Plantă erbacee perenă, cu frunzele și cu tulpina păroase, cu florile mari, roșii-purpurii și cu fructele capsule (*Lychnis coronaria*); curcubetă. ◆ Neghină (*Agrostemma githago*). ◆ Pir-gros (*Cynodon dactylon*). • pl. *-eie*. și (*reg.*) *cucurbéu s.n.* /cf. lat. *curvus* „îndoit", „curb", *concurvo, -āre* „a îndoi".

curcubitácee *s.f.* (*bot.; la pl.*) Familie de plante erbacee dicotiledonate, cu tulpina tîrîtoare sau agățătoare, cu frunzele mari, întregi sau palmate, cu florile actinomorfe și cu fructele cărnoase, avînd coaja tare; (*și la sg.*) plantă care face parte din această familie. *Toamna, Spaima florilor și doamna Cucurbitaceelor* (TOPÎR.). ◇ (*adj.*) *Plantă curcubitacee.* • pl. *-cee*. și *cucurbitácee s.f.* /<fr. ***cucurbitacées***; cf. lat. *cŭcurbita, -ae* „dovleac, castravete".

curcudán *s.m.* v. corcodan.

curcudímă *s.f.* v. corcodan.

curculiomíde *s.f.* (*bot.; la pl.*) Familie de insecte coleoptere avînd ca tip gărgărița (*Curculionidae*). • sil. *-li-o-*. /<fr. ***curculionidés***; cf. lat. *curcŭlio, -onis* „gărgăriță".

curcúmă *s.f.* (*bot.; reg.*) Plantă erbacee cu rădăcina galbenă, întrebuințată pentru obținerea unui colorant. • pl. *-e*. /etimol. nec.

cúre *vb. III.* v. curge.

cureá *s.f.* **1** Fișie lungă din piele, din material textil, din material plastic etc., care are numeroase întrebuințări. *Ne aduce dar de școală nouă un drăguț de bicișor de curele, împletit frumos* (CR.). ◆ Spec. Astfel de fișie

folosită ca cingătoare. ◇ Expr. *A-l ține* (pe cineva) *cureaua* (sau *curelele*) = a avea curaj; a cuteza; a fi în stare (să...). *Mai poftească de-acum și alți leneși în satul acela, dacă le dă mîna și-i ține cureaua* (CR.). *A i se lungi cuiva cureaua* v. lungi. *A strînge cureaua* v. strînge. *A-l strînge* (pe cineva) *cureaua* v. strînge. *A trage pe curea* v. trage. **2** *Curea de transmisie* = *a*) bandă de piele sau de pînză continuă, flexibilă și rezistentă, cu ajutorul căreia se transmite mișcarea de rotație și puterea corespunzătoare între două roți calate pe arbori; *b*) fig. ceea ce servește ca intermediar pentru a transmite ceva. *Întinzător de curea* v. întinzător. **3** (*înv., pop.*) Unitate de lungime egală cu circa 16 picioare. ◆ Ext. Fîșie lungă și îngustă de pămînt. *Cînd se întîmplă să vîndă cineva o curea de moșie, se vinde stînjenul cu 5 pînă la 6 galbeni* (I. ION.). • pl. *-ele.* /lat. ***corrĭgiam***.

curéchi *s.m.* (*bot.*) **1** (*reg.*; și compuse: *curechi-alb* sau *-de-iarnă, -de-murat*) Varză (*Brassica oleracea*). *Du-te și te-ndoapă la Soltana lui Ștefan cu rață pe curechi* (HOG.). ◇ Expr. *Și cu curechiul uns, și cu slănina-n pod* v. slănină. **2** Compus: *curechi-de-munte* = plantă erbacee din familia compozitelor, cu florile galbene-aurii și cu fructele achene prevăzute cu peri (*Ligularia glauca*). • pl. *-uri.* /lat. ***colĭc(u)lum*** = ***caulĭcŭlus, -i***.

curelăr *s.m.* Meșter care face și întreține curele, hamuri și alte articole de piele. • pl. *-i.* / ***curea*** + *-ar*.

curelărie[1] *s.f.* Meșteșugul sau meseria curelarului. • g.-d. *-iei.* / ***curelar*** + *-ie*.

curelărie[2] *s.f.* **1** Atelierul curelarului sau secție dintr-o întreprindere unde se fac și se repară curele sau alte articole de piele. ◆ Magazin unde se vînd astfel de articole. **2** Colect. Obiecte fabricate din piele; ext. mulțime de curele. *Piei de toi felul, blănuri, curelărie și altele* (ODOB.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* / ***curea*** + *-ărie*.

curelúșă *s.f.* Dim. al lui *curea*. • pl. *-e.* / ***curele***, pl. lui *curea* + *-ușă*.

curént, -ă *adj., s.m., s.n.* **I** *adj.* **1** (*despre ani, luni*) Care este în curs; prezent. ◆ De fiecare zi, zilnic; actual. *Lucrări curente*. **2** (*despre vorbire*) Curgător (2), cursiv, fluent. *Exprimarea curentă, clară a convins.* ◇ (*adv.*) *Vorbește curent trei limbi.* ◇ *Vorbire curentă* v. vorbire. **3** (*fin.*) *Cont curent* = cont deschis la o bancă de o persoană fizică, de o întreprindere, de o instituție unde se depun și de unde se ridică sumele de bani. **4** (*despre prețuri*) Existent într-un moment dat; în curs. ◇ *Monedă curentă* = monedă cu valoare circulatorie. **5** Care circulă, care este în uz; obișnuit, uzual. *Expresii curente.* **6** *Apă curentă* = instalație de apă potabilă care poate fi folosită în permanență în locuințe. **7** (*mat.*) *Punct curent* = punct mobil care parcurge o curbă. **II** *s.m.* **1** (și *curent de aer*) Deplasare a unei mase de aer dintr-un loc într-altul, din cauza unei diferențe de temperatură și de presiune; flux. **2** Mișcare a unei ape curgătoare dinspre izvoare către vărsare; curs. ◇ *Curent marin* (sau *oceanic*) = mișcare a unor mase de apă în mări sau în oceane, pe orizontală sau pe verticală, provocată de vînt, de gravitație, de maree. *Curent lacustru* = deplasare a masei de apă într-un lac, sub acțiunea vînturilor sau a rîurilor care se varsă ori izvorăsc din el. *Curenți de convecție* v. convecție. *Curent traversier* v. traversier. **3** (*electr.*) *Curent electric* = mișcare orientată a particulelor încărcate cu sarcini electrice. *Curent electric continuu* = curent electric al cărui sens și a cărui intensitate nu variază în timp. *Curent electric de conducție* = deplasare ordonată a electronilor sau a particulelor microscopice încărcate electric, într-o anumită direcție. *Curent (electric) alternativ* v. alternativ. *Captator de curent* v. captator. *Curent continuu* v. continuu. *Densitate de curent electric* v. densitate. *Curent diadinamic* v. diadinamic. *Curent faradic* v. faradic. *Curent de înaltă* (sau *de joasă*) *frecvență* v. frecvență. *Priză aeriană* (*de curent*) v. priză. *Curent teluric* v. teluric. ◆ Intensitate a curentului electric. **4** (*fiziol.*) *Curent de acțiune* = curent care ia naștere într-un țesut (nerv, mușchi) în cursul activității acestuia. **5** (*biol.*) *Curenți protoplasmatici* = mișcări permanente ale citoplasmei, datorită reacțiilor biochimice care au loc în celulele unor animale inferioare (spongieri, celenterate). **6** (*mar.*) Parîmă care trece printr-un sistem de scripeți cu care se ridică bărcile. **III** *s.n.* Ansamblu de idei, opinii politice, științifice, artistice etc. care sînt adoptate la un moment dat de un număr mai mare de oameni. *Un puternic curent de opinie favorabil reformelor.* ◇ *Curent literar* (sau *artistic*) = mișcare literară sau artistică care reunește un număr de scriitori (sau de artiști) în baza unui program estetic și a unor înclinații (relativ) comune. *Curent latinist* v. latinist. *Curent neoclasic* v. neoclasic. *Curentul neogramatic* v. neogramatic. ◇ Expr. *A pune* (sau *a ține pe cineva*) *în* (sau *la*) *curent* = a informa (pe cineva) despre mersul unui lucru. *A se pune* (sau *a se ține, a fi*) *în* (sau *la*) *curent* (cu ceva) = a fi bine informat sau a se informa cu privire la un lucru. • pl. *-ți, -te.* și (*pop.; fam.*) *corént s.m., s.n.* /<fr. ***courant***.

curentá *vb. I.* **1** *tr.* (*despre conductori de electricitate*) A provoca cuiva un șoc prin atingere. **2** *refl.* (*despre ființe*) A atinge un conductor electric, suferind un șoc (ușor). • prez.ind. *-ez.* / ***curent*** + *-a*.

curentáre *s.f.* **1** Provocare a unui șoc prin atingere. **2** Atingere a unui conductor electric, suferind un șoc (ușor). • pl. *-ări.* /v. ***curenta***.

curentát, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care a suferit un șoc prin atingerea unui conductor electric. • pl. *-ți, -te.* /v. ***curenta***.

curentmétru v. curentometru.

curentográf *s.n.* Curentometru înregistrator. • pl. *-e.* /<fr. ***courantographe***.

curentométru *s.n.* Aparat pentru măsurarea direcției și vitezei curenților acvatici. • pl. *-e.* și *curentmétru s.n.* /<fr. ***courantomètre***.

curgătór, -oáre *adj.* **1** Care curge necontenit. *Dragu-mi era satul nostru cu Ozana cea frumos curgătoare și limpede ca cristalul* (CR.). ◇ *Apă curgătoare* v. apă. **2** Fig. (*despre vorbire, frază, stil*) Cu debit bogat, ușor și plăcut; fluent, cursiv, (*înv.*) culant (2). *O frază curgătoare și expresivă.* **3** (*înv.; despre ani, luni*) Curent (I 1). • pl. *-ori, -oare.* / ***curge*** + *-ător*.

cúrge *vb. III. intr.* **I 1** (*despre ape*) A se mișca necontenit dinspre izvoare către vărsare. *Pîrîul Nichitului curgea grăbit și limpede* (HOG.). ◇ Expr. *A curge gîrlă* = a veni din belșug. *În scripca lui Buruiană... carboavele, irmilicii și galbenii celorlalți curgeau gîrlă pe același drum* (HOG.). *Dacă* (sau *de*) *nu curge, pică* = chiar dacă cîștigul nu este mare, tot te alegi cu ceva. *A curge ca dintr-o cișmea* v. cișmea. *A curge jijie* v. jijie. *A-i curge* (*cuiva*) *norocu gîrlă* v. noroc. *A curge pînză* v. pînză. *A curge șiroaie* (sau *șiroi*) v. șiroi. ◆ (*despre ploaie*) A cădea din abundență, întruna. *Patruzeci de zile și patruzeci de nopți o curs ploaia ca din cofă* (POP.). ◇ Expr. *A curge cu găleata* v. găleată. *A curge lapte și miere* v. miere. **2** A pluti. *Curgeau pe rîu bușteni.* ◇ Expr. *Ce pe apă nu curge* v. apă. **3** (*despre sînge*) A circula (2). *Prin vine sîngele îi curgea cu putere.* ◇ Expr. *A nu curge sînge din inimă* (sau *din cineva*) v. sînge. **4** (*despre lacrimi, sudoare*; ext. *despre sînge*) A se scurge, a picura. *Sîngele cerbului odată a și-nceput a curge* (CR.). ◇ Expr. *A-i curge* (*cuiva*) *balele după ceva* (sau *cineva*) v. bale. *Îi curge grăsimea* (sau *untura*) *pe nas* v. nas. *A-i curge cuiva ochii după cineva* (sau *după ceva*) v. ochi. *A face să curgă sînge* v. sînge. ◆ A supura. *Îi curg ochii.* ◆ (*despre unele materii trecute în stare lichidă*) A se prelinge. *A curs luminarea.* ◆ (*despre vase*) A lăsa să se scurgă lichidul dinăuntru; a nu fi etanș. *Curge butoiul.* **5** A se desprinde din ceva, căzînd succesiv, bucată după bucată. *De sub piatră în covată Curgea făină curată* (ALECS.). ◇ Expr. *A curge lapte* (ori *laptele*) *în păsat* v. lapte. *A-i curge oasele* v. os. *A-i curge* (cuiva) *miere în păsat* v. păsat. **6** A atîrna, a spînzura. *Părul... lung curgea în viță pînă pe spate* (EMIN.). ◇ Expr. *A-i curge* (cuiva) *peticele* = a fi îmbrăcat în haine zdrențăroase. *A-i curge* (*cuiva*) *obielele* sau *a curge obielele de pe* (sau *după*) *cineva* v. obială. **7** (*despre grupuri de ființe sau de vehicule*) A se succeda necontenit, a veni mereu; a năpădi. *Băieții încep a curge toți care dincotro* (CR.). **II** Fig. **1** (*despre cuvinte, discursuri, stil etc.*) A se înșira cu ușurință; a fi exprimat cu ușurință. *Vorba îi curgea din gură ca mierea* (ISP.). **2** (*despre timp, viață, zile etc.*) A trece, a se desfășura. *Ziua curgea cu grăbire spre sfîrșitul ei* (SADOV.). **3** (*despre termene, dobînzi*) A se socoti, a începe de la... *Dobînda curge de la data împrumutului.* **4** (*înv.; despre fenomene, situații etc.*) A rezulta, a proveni, a decurge. *Impozitul curge din calculul venitului.* • prez. ind. pers. 3 *cúrge*; perf. smp. *cúrse*; part. *curs.* și (*înv., reg.*) *cúre vb. III., curá vb. I.* /lat. ***currĕre***, după *merge*.

cúrgere *s.f.* **I** Mișcare necontenită a apelor dinspre izvoare spre locul de vărsare. *Curgerea apelor.* ◇ *Curgere laminară* v. laminar. **II** Fig. **1** Desfășurare, trecere de timp; răstimp. *În curgerea vremii inimile războinicilor se moleșesc* (SADOV.). **2** Evoluție istorică, înlănțuire a evenimentelor. ◆ Schimbare continuă; devenire. • pl. *-i.* /v. ***curge***.

curiál, -ă **1** *adj.* Care aparține aceleiași curii[1], care se referă la o curie. **2** *s.m.* Membru al unei curii[1]. • sil. *-ri-al.* pl. *-i, -e.* /<lat. ***cūrialis, -e***, fr. ***curial***.

curiát, -ă *adj.* Care este compus din curii[1]; format pe curii, pe adunări. • sil. *-ri-at.* pl. *-ți, -te.* /<lat. ***cūriatus, -a, -um***.

cúrie[1] *s.f.* **I** (*ist.; la romani*) **1** Fiecare dintre cele treizeci de subdiviziuni ale tribului primitiv. ◆ Locul de adunare al fiecărei subdiviziuni. ◆ Totalitatea persoanelor care făceau parte dintr-o astfel de subdiviziune. **2** Clădire în care se aduna senatul roman. **II** (*bis.*) Administrația pontificală a bisericii romano-catolice. ◆ Sediul administrativ al unei dieceze catolice. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<lat. ***cūria, -ae***.

curie[2] [ky'ri] *s.m.* Unitate de măsură a activității substanțelor radioactive (*Ci*). • /<fr. ***curie***; cf. nm. pr. Marie și Pierre *Curie*, fizicieni francezi.

curiepunctură [ky,ripunk'tură] *s.f.* (*med.*) Tratament aplicat în cancer și care constă în introducerea în țesuturi a unor ace radioactive. • sil. *-ri-e.* pl. *-i.* /<fr. ***curiepuncture***.

curiér, -ă *s.m., s.f., s.n.* **I** *s.m., s.f.* Persoană (în serviciul unei instituții) însărcinată să ducă la destinație corespondență, acte, mesaje etc.; factor poștal. *Curierul de la colonie își îndeplinise însărcinarea* (SADOV.). ◇ *Curier diplomatic* = funcționar al Ministerului Afacerilor Externe care transportă corespondență diplomatică. ◆ Ștafetă. *Iacă un curier că se înfățișează înaintea lor și dă împărătesei inelele cu pricina* (ISP.). **II** *s.n.* **1** Transportul scrisorilor, al ziarelor etc. ◆ (*înv.*) Corespondență care se trimite sau se primește deodată; poștă. *Curierul din urmă nu mi-a adus nimic de la tine* (BĂLC.). **2** Mijloc de transport (vehicul, navă, avion) care servește la transportul corespondenței sau asigură un serviciu comercial regulat. ◇ *Lung-* (sau *scurt-*) *curier* = avion destinat a asigura transporturi pe distanțe lungi (sau scurte). **3** Publicație periodică (cu caracter informativ). *Curier de ambele sexe.* ◆ Rubrică dintr-o astfel de publicație. • sil. *-ri-er.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***courrier***, it. ***corriero***, germ. ***Kurier***.

curierát *s.n.* **1** Activitatea de curier (I 1). **2** Serviciu de transport rapid. • sil. *-ri-e-.* pl. *-e.* / ***curier*** + *-at*.

curieterapie [ky,ritera'pie] *s.f.* (*med.*) Radioterapie efectuată prin implantarea de surse radioactive la nivelul unor tumori sau în imediata vecinătate a acestora; radiumterapie. • sil. *-ri-e-.g.-d. -iei.* /<fr. ***curiethérapie***.

curión *s.m.* (*ist.*) Șeful unei curii[1] romane. ◆ Preot care oficia sacrificiile unei curii romane. • sil. *-ri-on.* pl. *-i.* /<fr. ***curion***, lat. ***cūrio, -onis***.

curiós, -oásă *adj.* **1** Care manifestă curiozitate (1). *Un împărat curios Vrea să afle în ce chip este omul mai lenevos* (PANN). ◆ (*despre fapte, manifestări etc. ale oamenilor*) Care reflectă curiozitate, indiscreție. *Aruncă o privire curioasă pe fereastră.* ◇ (*adv.*) *Zîmbind, copilărește, Curios și lung privește spre fîntînă* (COȘB.). **2** Care stîrnește curiozitate; ciudat (1), straniu, bizar; neobișnuit, surprinzător; original. *Enache Damian... are un curios mod de a pricepe mîncarea „pîinii și sării" Moldovei* (IBR.). • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***curieux***, it. ***curioso***, lat. ***cūrĭōsus, -a, -um***.

curiósa *s.m. pl.* (Termen care indică) texte curioase, rare. • /<lat. ***curiosa***.

curiozitáte *s.f.* **1** Dorința de a cunoaște ceva nou sau neobișnuit; manifestare a interesului pentru un lucru deosebit. *Femeia privește cu oarecare curiozitate în jurul ei* (SEBAST.). ◆ Indiscreție. **2** Caracter ciudat al unui lucru sau al unei ființe. *Cum să nu se socoată curiozitate un călugăr care nu-i ipocrit?* (C. NEGR.). ◆ Concr. Lucru interesant care se găsește rar; raritate, ciudățenie. *Animalul văzut la film era o curiozitate a naturii.* • sil. *-ri-o.* pl. *-ăți.* /<fr. ***curiosité***, lat. ***cūrĭōsĭtas, -atis***, it. ***curiosità***.

curiu ['kjurju] *s.n.* Element chimic, metal radioactiv, transuranic, din familia actinoidelor, de culoare

argintie, obținut numai pe cale sintetică, prin bombardarea americiului cu neutroni (*Cm*). • și *cúrium s.n.* /<fr. ***curium***; cf. nm. pr. Marie și Pierre Curie, fizicieni francezi.

cúrium *s.n.* v. curiu.

curînd *adv.* **1** (*temporal*) Peste puțin timp; îndată, imediat, numaidecît. *Vremea e turbure, curînd a să tune* (C. NEGR.). <> Loc.adv. *În curînd* = în scurt timp, nu peste mult timp. *Cu venirea ta* (*care cred că va fi în curînd*) *te vei încredința că prietenul tău a făcut pentru tine mai mult decît tine* (C. NEGR.). *Pe curînd* = în scurtă vreme, la scurt interval de timp (în raport cu prezentul). *De curînd* = cu puțin timp înainte, nu demult. <> (*adj.*; *înv.*) *În curîndă vreme.* **2** (*modal*) Degrabă, repede. *Zilele treceau curînd: zăpezile se topiseră* (SADOV.). <> Loc.adv. *Mai curînd* = *a*) mai repede, mai degrabă; *b*) mai ușor. *Tot aștepta, doar o veni Flăcăul mai curînd* (COȘB.). *Mai curînd sau mai tîrziu* v. tîrziu. • /lat. ***currendo***.

curling ['kərlin] *s.n.* Joc sportiv pe gheață, de origine scoțiană, între două echipe a 4 jucători, constînd în lansarea unor obiecte (*cibleuri*) spre o țintă, cu scopul de a o doborî sau a le plasa cît mai aproape de aceasta. • /<engl., fr. ***curling***.

curm *s.n.* (*reg.*) Curmei (1). *Mă duc cu capra de curm să pască iarbă pe șanț* (STANCU). • pl. *-uri.* /cf. alb. *kurm.*

curmá *vb. I.* **I 1** *tr.* (*despre sfori, frînghii, legături etc.*) A strînge tare, a pătrunde în carne; a strangula. *Mi s-a umflat piciorul în botină și nu pot călca... Mă curmă gâitanul* (ALECS.). <> Expr. *A curma pămîntul* v. pămînt. **2** *tr.* (*compl. indică lemne*) A tăia de-a curmezișul. *Văzîndu-l curmînd lemne, se puse... cu dînsul de vorbă* (POP.). ◆ (*tr., refl.*) A (se) frînge, a (se) rupe. *Cercevelele ferestrelor se curmau sub presiunea zidurilor vechi* (EMIN.). **3** *refl.* (*pop.*; *despre oameni*) A se apleca de mijloc. *Hangiul se curmă de mijloc... și căzu pe spate* (DELAVR.). **II** Fig. **1** *tr., refl.* A (se) întrerupe brusc; a (se) termina. *Să arăt... cauzele ce trebuie să îndemne pe vînătorul înțelept a curma, pentru un moment, isprăvile sale* (ODOB.). <> Expr. *A curma răul din* (ori *de la*) *rădăcină* v. rădăcină. *A i se curma răsuflarea* v. răsuflare. ◆ (*cu determ. ca „viața”*) A(-și) pune capăt, a face să nu mai existe, să înceteze. <> *A curma cuiva zilele* v. zi. *A-și curma zilele* v. zi. **2** *tr.* A încheia sau a întrerupe brusc o conversație, o discuție etc. *Se gîndește că la urma urmei mai bine să curme discuția* (SADOV.). <> Expr. *A-i curma cuiva cuvîntul* v. cuvînt. *A curma* (*cuiva*) *piuitul* v. piuit. • prez.ind. *curm.* /cuv. autoh.; cf. alb. *kurmue.*

curmál *s.m.* (*bot.*) Arbore exotic din familia palmierilor, cu trunchiul înalt pînă la 25 m, cu frunzele mari de 2-3 m, cu numeroase flori mici și cu fructele brune-roșcate, comestibile, foarte dulci și gustoase, suculente și hrănitoare (*Phoenix dactylifera*). *Curmalii o-nfășoară c-o umbră albăstrie* (MACED.). • pl. *-i.* /de la ***curmală***, prin derivare regresivă.

curmálă *s.f.* Fructul curmalului. • pl. *-e.* /<ngr. **κουρμάς**.

curmáre *s.f* Încetare, contenire (1). • pl. *-ări.* /v. ***curma***.

curmát, -ă *adj.* **1** (*despre părți ale corpului încinse cu legături*) Care este strîns prea tare, pătruns pînă în carne. *Aste mîini curmate-N sîrmă-nfășurate* (POP.). ◆ (*despre membrele copiilor grași*) Cu îndoituri, cu cute la încheieturi. *O fetiță cu trup, mîini, cap și gură de miniatură înaintă, deschizînd brațele grăsulii, curmate* (CE. PETR.). ◆ (*despre corpurile unor insecte*) Care este frînt, sugrumat la mijloc. **2** (*despre drumuri sau cărări*) Care este întrerupt. *Cărăruțe... curmate în cursul lor de mușunoaie de cîrtițe* (EMIN.). **3** (*despre munți, plaiuri etc.*) Care prezintă o depresiune, o adîncitură, o scobitură. *Se desfăcea în lumină un plai... curmat la mijloc, ca o șa* (GAL.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***curma***.

curmătúră *s.f.* (*pop.*) **1** Loc unde se schimbă direcția unei pante, a unei văi, a unei culmi de munte sau de deal. **2** Vale prăpăstioasă între doi munți. **3** Depresiune pe culmea unui munte sau a unui deal, prin care trece de obicei un drum. *Linia de hotar este trasă sărind din curmătură la poale, din pîraie în munte* (I. ION.). **4** Secțiune transversală printr-un corp. • pl. *-i.* /***curma*** + *-ătură*.

curméi *s.n.* **1** Bucată, capăt de funie sau de frînghie, întrebuințate pentru a lega ceva sau pentru a prinde vitele; (*reg.*) curm; funie de calitate proastă (făcută din coajă de tei sau de răchită). *Era desculț, încins peste sumăieșul scurt cu un curmei de funie* (CAM.). <> Expr. *A încropi din tei curmei* v. încropi. *A nădi din tei curmei* v. nădi. *A găsi* (sau *a lega*) *tei de curmei* v. tei. **2** (*reg.*) Mlădiță care crește din tulpina viței-de-vie. *Curmeie de viță și vreascuri* (DELAVR.). • pl. *-ie.* /***curm*** + *-ei*.

curmezíș *adv., s.n.* **1** *adv.* De-a latul, transversal; pieziș. *Din dosul gării brișca... coti pe drumul nepietruit care taie cîmpia curmeziș pînă la Curteanca* (REBR.). **2** *s.n.* Direcție transversală sau oblică. <> Loc.adv. *Și* (*în*) *cruciș și* (*în*) *curmeziș* = în lung și (în) lat, peste tot, pretutindeni. *Se uitară toți la dînsul și cruciș și curmeziș* (PANN). *În lățiș și în curmeziș* v. lățiș. *În* (ori *de-a*) *lungiș și* (*în* sau *de-a*) *curmeziș* v. lungiș. *În pieziș și-n curmeziș* v. pieziș. <> Loc.prep. *În* (sau *de-a*) *curmeziș* (ori *de-a curmezișul*) = în lat, în diagonală. *O ia de-a curmeziș: De la nouri către soare* (CR.). <> Expr. *A se pune* (*în*) *cruciș și* (*în*) *curmeziș* (sau *în curmeziș, de-a curmezișul*) = a încerca prin orice mijloace să zădărnicească o acțiune; a se opune, a se împotrivi cuiva în ceea ce face sau vrea să facă. *Nu scap eu de tine, nici tu de mine, măcar de s-ar pune nu știu cine în cruciș și curmeziș* (ISP.). *A se da* (*în*) *curmeziș și în lungiș* v. lungiș. **3** *s.n.* Orice obiect care se pune de-a latul pentru a întări o construcție, o cutie, un obiect etc. • pl. *-uri.* /***curma*** + *-iș*.

curopalát *s.m.* (*ist.*) Înalt demnitar bizantin care administra palatul imperial. • pl. *-ți.* /<fr. ***curopalate***.

cúrpen *s.m.* **1** Mlădiță lungă și subțire a viței-de-vie sau a altei plante agățătoare, care se încolăcește sau se agață de alte plante, de araci etc. *Iată și căsuța albă! În mijlocul poienei stă veselă, împrejmuită de gardul înalt țesut de curpeni de iederă* (SADOV.). ◆ Tulpina unor plante tîrîtoare ca dovleacul, pepenele etc. ◆ Ext. Ramură tînără și flexibilă. **2** Arbust cu tulpina subțire, agățătoare și ramificată, cu frunzele compuse, cu florile mari, violete sau albe, așezate în panicule (*Clematis vitalba*). • pl. *-i.* /cuv. autoh.; cf. alb. *kurpen.*

currículum vítae *s.n.* Scurtă (auto)biografie care cuprinde toate datele privind starea civilă, situația profesională etc. a unei persoane (care participă la un concurs, la un examen etc.) (abr. *CV*). • /<lat. ***curriculum vitae*** „cursul vieții”.

curry ['kari] *s.n.* Mîncare preparată din ardei și alte ingrediente. • /<fr. ***curry***; cuv. din Malabar.

curs[1] *s.n.* **I 1** (*geogr.*) Termen generic pentru toate tipurile de ape curgătoare de suprafață sau subterane, cu albie proprie și cu traseu bine definit (pîrîu, rîu, fluviu etc.). **2** Mișcare a unei ape curgătoare în direcția pantei; ext. albia, întinderea sau direcția unei ape curgătoare. *Un torent ce-și prăvălește cursul de apă peste stavili* (MACED.). ◆ Apă curgătoare. **3** (*înv.*) Mers (repede). **II** Fig. **1** Trecere a timpului; interval de timp, durată. *Atît de lungă fu noaptea, fiindcă voinicul îi oprise cursul* (ISP.). <> Loc.prep. *În cursul...* = în timpul cît durează ceva. *În curs de...* = în timp de... Δ Expr. *A fi în curs de dispariție* v. dispariție. **2** Desfășurare, mers, direcție a unor evenimente. *A urmărit atent cursul evenimentelor.* <> Expr. *A da curs unei cereri* = a lua în considerare, a rezolva o cerere. **III** (*fin.*) Preț sau cost, stabilit la bursă la un moment dat, cu care se cumpără și se vînd valutele și hîrtiile de valoare (acțiuni, obligațiuni, titluri de rentă etc.) în raport cu alte valute sau hîrtii de valoare. <> *Curs al schimbului* sau *curs valutar* = preț acordat, la un moment dat, în valuta națională a unei țări, pentru o unitate sau un număr de unități bănești ale altei țări. *Cursul acțiunilor* = prețul la care se vînd sau se cumpără acțiunile la un moment dat. *Cursul bursei* = prețul la care este cotată, la un moment dat, la bursă, o hîrtie de valoare, o valută străină etc. *Curs de revenire* = raportul dintre prețul intern, în moneda națională, și prețul extern, în valută, la diferite mărfuri sau servicii. ◆ Putere de circulație a unei monede. <> *Curs slobod* v. slobod. • pl. *-uri.* /lat. ***cursus, -um***; cf. și fr. *cours*, it. ***corso***.

curs[2] *s.n.* **1** Predare, expunere a unei materii de studiu sub forma unui ciclu de lecții sau de prelegeri făcute într-o instituție de învățămînt; serie de lecții la universitate. <> *Curs seral* = curs care se predă seara. ◆ Ext. Oră sau totalitatea orelor de program destinate unei materii. *Se duce la cursurile de literatură.* **2** Ciclu de lecții tipărite, șapirografiate, xeroxate etc. cuprinse într-un volum (folosit ca manual de studiu). **3** (*în perioada interbelică*) *Curs inferior* = clasele V-VIII ale unui liceu. *Curs secundar* v. secundar. *Curs superior* v. superior. **4** *Curs de calificare profesională* = școală profesională de scurtă durată. • pl. *-uri.* /<fr. ***cours***.

cursá *vb. I. intr.* A merge repede. • prez.ind. *-ez.* /***curs***[1] + *-a*.

cursánt, -ă *s.m., s.f.* Persoană care urmează un curs[2] (1) special (de scurtă durată); cursist. • pl. *-ți, -te.* /***curs***[2] + *-ant*; cf. rus. *курсант*.

cursár *s.m.* (*înv.*) Bărbat care construiește curse[1] (1) pentru animale, păsări. • pl. *-i.* /***curs***[1] + *-ar*.

cúrsă[1] *s.f.* **1** (*adesea constr. cu vb. „a pune”, „a întinde”, „a cădea”*) Dispozitiv de diferite forme și mărimi pentru prinderea animalelor sălbatice și a păsărilor; capcană (1), (*pop.*) clapcă, (*înv., reg.*) clucsă (2). *A pus în pădure mai multe curse pentru vulpi.* <> Expr. *A întinde* (sau *a pune*) *cuiva o cursă* = *a*) a pune o capcană; *b*) a ademeni pe cineva prin înșelătorie pentru a-l pune în dificultate sau pentru a-i face rău. *Cum să-i deschid capcană? Ce cursă să-i întind Pe el cu al lui tovarăși în lanțu-mi să-i cuprind?* (ALECS.). *A atrage* (sau *a trage*) *în cursă* (pe cineva) = a ispiti, a momi (pe cineva). *A cădea* (sau *a se prinde, a da*) *în cursă* = a intra într-o mare încurcătură (din care nu mai poți scăpa). *A tinde* (*cuiva*) *cursa* v. tinde. ◆ Ext. Teren anume pregătit pentru ca animalul care intră în limitele lui să fie prins. **2** Fig. Primejdie, pericol. *Drum bun, cucoane, și fără nici o cursă* (ALECS.). **3** Manevră, uneltire pentru a prinde, a atrage, a ademeni pe cineva (spre a-l demasca sau a-i face rău). *A reușit să scape de cursele dușmanilor lui.* • pl. *-e.* /cuv. autoh.; cf. alb. *kurthë*.

cúrsă[2] *s.f.* **1** Distanță parcursă regulat de un vehicul, după un orar stabilit, pe același itinerar. ◆ Vehicul care parcurge această distanță. *A luat cursa de Suceava.* ◆ Plată pentru parcurgerea acestei distanțe. **2** (*tehn.*) Distanță parcursă de o piesă între punctele extreme într-o mișcare rectilinie alternativă. **3** (*mar.*) Unghi format de direcția în care se mișcă o navă comercială cu direcția nordului. **4** (*fam.*) Drum; alergătură. *Astăzi, am făcut două curse la piață.* **5** (*sport*) Probă care constă în parcurgerea rapidă a unei anumite distanțe, pe un traseu dinainte stabilit, alergînd pe jos, călare, cu bicicleta, cu motocicleta, cu automobilul etc. <> *Cursă contracronometru* v. contracronometru. ◆ Ascensiune în munți. **6** (*hip.*) Întrecere în cadrul căreia sînt programate mai multe alergări de cai. **7** *Cursa înarmărilor* = (politică de) militarizare a unor state în perioada Războiului rece. **8** (*econ.*) Creștere grăbită (și artificială) a prețurilor. • pl. *-e.* /<fr. ***course***; cf. și engl. *course*.

cúrsă[3] *s.f.* (*înv.*) Pastilă aromatică, importată din Orient, folosită pentru a parfuma încăperile. • pl. *-e.* /<ngr. **κούρσι**.

cursiér *s.m.* **1** (*fran. înv.*) Cal de curse. **2** Fig. Comisionar. • sil. *-si-er.* pl. *-i.* /<fr. ***coursier***.

cursíst, -ă *s.m., s.f.* (*înv.*) Cursant. • pl. *-iști, -iste.* /***curs***[2] + *-ist*.

cursív, -ă *adj.* **1** (*despre scriere sau vorbire*) Care este curgător (2), fluent. <> (*adv.*) *Vorbește cursiv franceza.* **2** (*tipogr.*; *despre caractere de tipar*) Care este aplecat spre dreapta, care imită scrisul de mînă; italic. ◆ (*subst. f.*) Cuvînt, propopoziție etc. scrise cu caractere cursive. *A subliniat cuvintele care trebuiau scrise cu cursive.* ◆ (*subst. f.*) Text tipărit cu caractere de tipar cursive. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***cursif***, lat. ***cursivus, -a, -um***.

cursivitáte *s.f.* **1** Calitatea de a fi cursiv; caracterul fluent al scrierii, al vorbirii, al exprimării ideilor. *A remarcat claritatea și cursivitatea expunerii.* **2** Aspectul cursiv al unui text tipărit. • /***cursiv*** + *-itate*.

cursoáre *s.f.* (*înv.*) **1** Curgere (a apei). **2** Fig. Curent (III); forță. *Cursoarea ce tira pe Mihai... în Ardeal era puternică* (BĂLC.). • pl. *-ori.* /lat. ***cursoriam***.

cursór *s.n.* **1** Piesă mică mobilă, care alunecă pe o riglă, pe o tijă etc. gradată sau care se învîrtește în jurul unei piese circulare gradate, permițînd citirea gradațiilor. **2** (*inform.*) Linie de subliniere clipitoare, afișată pe prima poziție liberă de un calculator. • pl. *-oare.* /<fr. ***curseur***, lat. ***cursor, -oris***.

cursúră *s.f.* (*înv., reg.*) **1** Curgere a apei. **2** Secreție a unui organ al corpului omenesc. • pl. *-i.* /lat. ***cursura***.

cúrsus *s.n.* (*vers.*) Clauzulă bazată pe lungimea silabei în proza antică. • pl. *-uri.* /<lat. ***cursus***.

curtá *vb. I. tr.* (*compl. indică persoane*) A căuta să cîştige favoarea, simpatia, bunăvoinţa sau dragostea cuiva; a face curte cuiva; (*înv.*) a curteni. • prez. ind. *-ez.* /**curte** + *-a*, după fr. *courtiser.*

curtáj *s.n.* (*fin.*) **1** Ocupaţia curtierului (1); brokeraj. **2** Plată acordată curtierului (1) la încheierea unei tranzacţii. • pl. *-e.* /<fr. ***courtage.***

curtáre *s.f.* Acţiunea de *a curta* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***curta.***

curtát, -ă *adj.* Căruia i se face curte (III). • pl. *-ţi, -te.* /v. ***curta.***

cúrte *s.f.* **I 1** Spaţiu (împrejmuit) în jurul unei clădiri, al unei gospodării etc., care ţine de această clădire, gospodărie etc. <> Loc.adj. *De curte* = (*despre animale, păsări*) care trăieşte pe lîngă casa omului. Δ *Pasăre de curte* v. pasăre. **2** Locuinţa de la ţară a unui boier; conac. <> *Crai de curte veche* v. crai. *Ispravnic de curte* v. ispravnic. ◆ Totalitatea acareturilor împreună cu această locuinţă. **3** Palatul de reşedinţă al unui suveran. *Baluri la curte şi lojă la teatru!* (ALECS.). ◆ Totalitatea persoanelor cu funcţii înalte de la palatul unui suveran; suita unui suveran sau a membrilor familiei sale. *Împăratul, chiar în puterea nopţii, ...ridică toată curtea în picioare* (CR.). <> *Aprod de curte* v. aprod. ◆ (*în Ev. Med., în Ţările Rom.*) Totalitatea clădirilor care formau locuinţa domnitorului (şi a boierilor) şi care, în caz de primejdie, servea drept loc de refugiu pentru populaţie. *Curtea de Argeş.* **II** (*jur.*) **1** *Înalta Curte de Casaţie* = instanţă juridică supremă care judecă recursurile, de obicei în formă, cu drept de casare. ◆ Ext. Personalul şi localul acestei instanţe. **2** *Curte supremă* = instanţă superioară care judecă recursurile atît în fond, cît şi în formă. ◆ Ext. Personalul şi localul acestei instanţe. **3** *Curte de apel* = *a*) instanţă judecătorească, superioară tribunalului, care are competenţa de a judeca recursul cuiva împotriva sentinţei tribunalului; *b*) ext. personalul şi localul acestei instanţe. **4** *Curte de conturi* = *a*) instanţă judiciară însărcinată cu controlul şi verificarea cheltuielilor publice; *b*) ext. personalul şi localul acestei instanţe. **5** (*în vechea organizare judecătorească*) *Curte cu juri* = *a*) instanţă de judecată în care verdictul este dat de juraţi; *b*) ext. jurii care alcătuiesc această instanţă. *Curte cu juraţi* v. jurat. **6** *Curte de fond* = a doua judecată a recursului contra deciziei primei judecăţi. **7** *Curte marţială* = instanţă militară în timp de război. **8** *Curte constituţională* = *a*) organ superior de justiţie care supraveghează aplicarea constituţiei în stat; *b*) ext. personalul (şi localul) acestui organ. **III** (*de obicei constr. cu vb. „a face"*) Omagiu măgulitor adus unei persoane, îndeosebi unei femei, pentru a-i cîştiga favoarea, simpatia, bunăvoinţa sau dragostea. • pl. *curţi.* /lat. ****cūrtem = cŏhors, -tis***; cf. şi fr. *cour,* it. ***corte,*** germ. ***Cour.***

curteán, -ă *s.m., s.f.* **1** *s.m., s.f.* Persoană cu o anumită funcţie la curtea unui suveran; persoană care face parte din suita unui suveran; curtier (2). **2** *s.m.* Persoană care avea, la o curte domnească, anumite privilegii în schimbul prestării unor servicii, mai ales militare; spec. oştean care depindea de o curte domnească, unde presta unele slujbe şi se bucura de anumite privilegii. • pl. *-eni, -ene.* /***curte*** + *-ean.*

curteáncă *s.f.* Curteană. • pl. *-ence.* /***curtean*** + *-că.*

curtenésc, -eáscă *adj.* **1** De (la) curte (I 3), ca de la curte; care aparţine curţii sau curtenilor, care se referă la curte sau la curteni. **2** (*despre poezia erotică a Evului Mediu*) Care exprimă un adevărat cult pentru femeie. • pl. *-eşti.* /***curtean*** + *-esc.*

curtenéşte *adv.* În felul curtenilor. • /***curtean*** + *-eşte.*

curtení *vb. IV. tr.* (*înv.*) A curta. • prez.ind. *-esc.* /***curtean*** + *-i.*

curteníe *s.f.* (*înv.*) Curtoazie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***curtean*** + *-ie.*

curtenít, -ă *adj.* (*mai ales despre femei*) Curtat. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***curteni.***

curtenitór, -oáre *adj.* Care este politicos, amabil (faţă de femei). • pl. *-ori, -oare.* /***curteni*** + *-tor.*

curtezán *s.m.* **1** (*adesea iron.*) Bărbat care face curte unei femei; ext. bărbat neserios, uşuratic. **2** (*înv.*) Curtean (linguşitor). • pl. *-i.* /<fr. ***courtisan,*** după *curte.*

curtezánă *s.f.* **1** Femeie de moravuri uşoare, care trăia la curtea unui suveran sau a unui nobil. **2** Gener. Prostituată. • pl. *-e.* /<fr. ***courtisane,*** după *curte.*

curtezanésc, -eáscă *adj.* (*peior.*) Care ţine de curtezan, care se referă la curtezan. • pl. *-eşti.* /***curtezan*** + *-esc,* după fr. *courtisanesque.*

curticeá *s.f.* Curticică. • pl. *-ele.* /***curte*** + *-icea.*

curticícă *s.f.* Dim. al lui *curte* (I 1); curtişoară, curticea. • pl. *-ele, -ici.* /***curte*** + *-icică.*

curtiér *s.m.* **1** (*fin.*) Persoană care are ca ocupaţie mijlocirea tranzacţiilor de bursă. **2** (*înv.*) Curtean (1). • sil. *-ti-er.* pl. *-i.* /<fr. ***courtier.***

curtínă *s.f.* **1** (*milit.*) Zid de apărare al unei cetăţi, care uneşte flancurile a două bastioane. **2** (*herald.*) Fiecare dintre părţile pavilionului care înconjoară un blazon regal. **3** (*bot.*) Grup de arbori sau arbuşti, din aceeaşi specie, în cuprinsul unui spaţiu verde. • pl. *-e.* /<fr. ***courtine.***

curtişoáră *s.f.* Curticică. • pl. *-oare.* /***curte*** + *-işoară.*

curtoazíe *s.f.* Politeţe (exagerată); amabilitate, complezenţă; etichetă; (*înv.*) curtenie. *Se înclină... cu o curtoazie, larg gesticulată, de muşchetar* (CE. PETR.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***courtoisie.***

curugíu *s.m.* (*turc. înv.*) Soldat turc cu serviciul militar îndeplinit. • pl. *-gii.* /<tc. ***korugy.***

curúi *s.m.* v. coroi[1].

curúl, -ă *adj.* (*ist.*) **1** *Scaun curul* = scaun de onoare, încrustat cu fildeş, cu picioarele în formă de X şi fără spătar, pe care stăteau consulul şi înalţii magistraţi romani. **2** *Magistratură curulă* = magistratură care dădea dreptul la scaunul curul. **3** *Edil curul* = magistrat din vechea Romă, care se ocupa cu construcţiile. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***curulis, -e,*** fr. ***curule.***

curúţi *s.m. pl.* (*ist.*) **1** Nume dat ţăranilor români şi unguri care au participat la războiul ţărănesc din 1514, condus de Gh. Doja. **2** Nume dat participanţilor la lupta antihabsburgică, desfăşurată pe teritoriul Transilvaniei şi al Ungariei, în sec. 17-18. • /<magh. ***kuruc.***

curvár *s.m., adj.* (*pop.; fam.*) (Bărbat) care este afemeiat, care întreţine relaţii sexuale cu numeroase femei. *Un soţ curvar.* • pl. *-i.* /***curvă*** + *-ar*; cf. sl. veche **коурварь.**

curvasalíc *s.n.* (*pop.*) Curvie. <> Fig. *Curvasalic politic.* • pl. *-uri.* şi (*înv.*) *curvăsărlíc s.n.* /***curvăsări*** + *-lic.*

curváş *s.m.* (*pop.*) Curvă. • pl. *-i.* /<magh. ***kurvas.***

cúrvă *s.f.* **I** (*pop.; fam.*) **1** Femeie desfrînată. <> (*adj.*) *Nişte femei curve.* ◆ Spec. Prostituată sau travestit care se prostituează. **2** Apelativ injurios (pentru femei sau bărbaţi). **3** Fig. Om linguşitor, făţarnic, fără caracter. **II** (*ornit.; reg.*) Pescar-de-mare (*Larus leucocephalus*). • pl. *-e.* /<sl. veche **коурва.**

curvărésc, -eáscă *adj.* (*pop.; fam.*) Care aparţine curvarilor sau curvelor, care se referă la curvari sau la curve. • pl. *-eşti.* /***curvar*** + *-esc.*

curvăréţ, -eáţă *adj., s.m., s.f.* (*pop.; fam.*) (Persoană) care întreţine relaţii sexuale numeroase. • pl. *-eţi, -eţe.* /***curvar*** + *-eţ.*

curvări *vb. IV. intr.* (*pop.; fam.*) A curvi. • prez. ind. *-esc.* /***curvar*** + *-i.*

curvăríe *s.f.* (*pop.; fam.*) Viaţă depravată; curvărit, curvie. ◆ Concr. Bordel. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***curvări*** + *-ie.*

curvărít *s.n.* (*pop.; fam.*) Curvărie. • /v. ***curvări.***

curvăsăreálă *s.f.* (*pop.; fam.*) Curvie. • pl. *-eli.* /***curvăsări*** + *-eală.*

curvăsărésc, -eáscă *adj.* (*pop.; fam.*) Curvesc. • pl. *-eşti.* /***curvăsărie*** + *-esc.*

curvăsări *vb. IV. intr.* (*pop.; fam.*) A curvi. • prez. ind. *-esc.* /de la ***curvăsărie,*** prin derivare regresivă.

curvăsăríe *s.f.* (*pop.; fam.*) Curvie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /de la ***curvă.***

curvăsăríre *s.f.* (*pop.; fam.*) Faptul de *a curvăsări*; curvăsărit. • pl. *-i.* /v. ***curvăsări.***

curvăsărít *s.n.* (*pop.; fam.*) Curvăsărire. • /v. ***curvăsări.***

curvăsărlíc *s.n.* v. curvasalic.

curvăsí *vb. IV. intr.* (*pop.*) A curvi. • prez.ind. *-esc.* /de la ***curvă.***

curvésc, -eáscă *adj.* (*pop.; fam.*) **1** Care este specific curvei, care aparţine curvei; (ca) de curvă. **2** Care este înşelător. • pl. *-eşti.* /***curvă*** + *-esc.*

curvéşte *adv.* (*pop.; fam.*) Ca o curvă. • /***curvă*** + *-eşte.*

curvét *s.n.* (*pop.; fam.*) **1** Mulţime de curve; curvime. **2** Loc, clădire etc. cu (mai) multe curve. **3** Ext. Curvă. • /***curvă*** + *-et.*

curví *vb. IV. intr.* (*pop.; fam.*) A avea relaţii sexuale numeroase; a duce o viaţă desfrînată; a curvări, a curvăsări, curvăsi. ◆ Spec. A se prostitua. • prez. ind. *-esc.* /***curvă*** + *-i.*

curvíe *s.f.* (*pop.; fam.*) Desfrîu sexual; ext. trai în desfrîu. ◆ Spec. Prostituţie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***curvă*** + *-ie.*

curvíme *s.f.* (*pop.; fam.*) Curvet. ◆ Viaţă de curvă. • pl. *-i.* /***curvă*** + *-ime.*

curviseriát, -ă *adj.* (*bot.; despre organe*) Care este dispus în serie spiralată sau oblică. • sil. *-ri-at.* pl. *-ţi, -te.* /<lat. ***curviseriatus.***

curvişţínă *s.f.* (*pop.; fam.*) Curvă. • pl. *-e.* /***curvă*** + *-ştină.*

curvít *s.n.* (*pop.; fam.*) Faptul de *a curvi.* • /v. ***curvi.***

curvói *s.m.* (*pop.*) Aug. lui *curvă.* ◆ Curvar. • pl. *-oi.* /***curvă*** + *-oi.*

curvulíşcă *s.f.* (*pop.; fam.*) Curvuliţă. • pl. *-işti.* /***curvă*** + *ulişcă*

curvulíţă *s.f.* (*pop.; fam.*) Dim. al lui *curvă.* • pl. *-e.* /***curvă*** + *-uliţă.*

cusătór, -oáre *s.m., s.f.* (*pop.*) Persoană care are meseria de a coase. • pl. *-ori, -oare.* /***coase*** + *-tor.*

cusătoreásă *s.f.* (*pop.*) **1** Croitoreasă. **2** Lenjereasă. • pl. *-ese.* /***cusător*** + *-easă.*

cusătorí *vb. IV.* (*pop.*) A coase. • prez.ind. *-esc.* /***cusător*** + *-i.*

cusătoríe[1] *s.f.* (*pop.*) Meşteşugul de a coase; meseria cusătoresei. • g.-d. *-iei.* /***cusător*** + *-ie.*

cusătoríe[2] *s.f.* (*pop.*) Atelier unde se cos haine, lenjerie etc. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***cusători*** + *-e.*

cusătúră *s.f.* **1** Cusut[1]. **2** Locul de prindere, prin coasere, a unor bucăţi de pînză, de stofă, de piele etc.; cusut (2). ◆ Ext. Aţa cu care s-a cusut. **3** (*med.*) Faptul de a coase între ele marginile unei plăgi, după o intervenţie chirurgicală. ◆ Semn rămas după această operaţie. **4** (*tehn.*) Linie de asamblare, prin sudare, prin nituire etc., a două plăci sau piese metalice. **5** Felul cum este cusut ceva; modelul, punctul cu care se coase. ◆ Ext. Ornament cusut pe o pînză, pe o stofă etc. **6** Lucru la care coase cineva. • pl. *-i.* şi (*reg.*) *cusutúră s.f.* /***cusut*** + *-ură.*

cúscră *s.f.* Mama unuia dintre soţi, considerată în raport cu părinţii celuilalt soţ. <> *Cuscră mare* = soacra mare. *Cuscră mică* = soacra mică. • pl. *-e.* /de la ***cuscru.***

cuscrénie *s.f.* **1** Cuscrie. **2** (*fam.*) Legătură îndepărtată (sau îndoielnică) de rudenie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***cuscru*** + *-enie.*

cuscrét *s.n.* (*înv., fam.*) **1** Totalitatea rudelor unui înalt funcţionar, care trăiesc din bunăvoinţa acestuia. **2** Funcţionărime. • pl. *-uri.* /***cuscru*** + *-et.*

cuscrí *vb. IV. refl.* (*înv.*) A se încuscri. • prez.ind. *-esc.* /***cuscru*** + *-i.*

cuscríe *s.f.* Înrudire prin alianţă între părinţii a doi soţi; cuscrenie (1). <> Loc.vb. *A fi în cuscrie cu cineva* = a se încuscri cu cineva. <> Expr. (*pop.*) *A se lega cu cuscrie* sau, *înv., a tocmi* (ori *a lega*) *cuscrie cu cineva* = a încuviinţa căsătoria dintre fiul (fiica) său (sa) şi fiica (fiul) cuiva. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***cuscru*** + *-ie.*

cuscríre *s.f.* (*înv., reg.*) Încuscrire. • pl. *-i.* /v. ***cuscri.***

cuscrişoáră *s.f.* Dim. al lui *cuscră.* ◆ Soacră mică. • pl. *-e.* /***cuscră*** + *-işoară.*

cuscrişór *s.m.* **1** Dim. al lui *cuscru.* **2** (*bot.; reg.*) Mierea-ursului (*Pulmonaria angustifolia*). **3** (*bot.; reg.*) Plămînărică (*Pulmonaria officinalis*). • pl. *-i.* /***cuscru*** + *-işor.*

cuscríţă *s.f.* (*pop.*) Cuscrişoară. • pl. *-e.* /***cuscră*** + *-iţă.*

cúscru *s.m.* **1** Tatăl unuia dintre soţi, considerat în raport cu părinţii celuilalt soţ; (*fam.*) comper[2] (2). <> *Cuscru mare* = socru mare. *Cuscru mic* = socru mic. **2** (*la pl.*) Părinţii unuia dintre soţi în raport cu părinţii celuilalt soţ. **3** Ext. Rudă prin alianţă; cumătru (1). • pl. *-i.* /lat. ***consoc(e)rum = consŏcer, -i.***

cuscruléţ *s.m.* (*pop.*) **1** Socru mic. **2** Naş de cununie. • pl. *-i.* /***cuscru*** + *-uleţ.*

cuscrulíţă *s.f.* (*pop.*) **1** Soacră mică. **2** Naşă de cununie. • pl. *-e.* /***cuscră*** + *-uliţă.*

cuscutacée *s.f.* (*bot., la pl.*) Familie de plante parazite, avînd ca tip cuscuta (*Cuscutaceae*); (*şi la sg.*) plantă care face parte din această familie. • pl. *-cee.* /<fr. ***cuscutacées.***

cuscúţă *s.f.* (*bot.*) Nume dat mai multor specii de plante parazite, fără clorofilă, care se răsucesc pe tulpinile plantelor-gazdă din care îşi extrag hrana (*Cuscuta*); plantă care aparţine fiecăreia dintre aceste specii. • pl. *-e.* /<fr. ***cuscute.***

cusói *s.n.* v. cosoi.

cusoráş *s.n.* v. cosoraş.

cuspid- Elem. de compunere „vîrf, ghimpe". • şi *cuspidi-*. /<fr. ***cuspid(i)***-; cf. lat. *cuspis, -idis*.

cuspidát, -ă *adj.* Care este terminat printr-un vîrf ascuţit. • pl. *-ţi, -te.* /<lat. ***cuspidatus, -a, -um***, fr. ***cuspidé***.

cuspídă *s.f.* **1** (*bot.*) Vîrf lung şi ascuţit; ghimpe. **2** (*anat.*) Formaţie anatomică terminată printr-un vîrf ascuţit. **3** (*astrol.*) Linie de separare între două case astrologice. • pl. *-e.* /<fr. ***cuspide***; cf. lat. *cuspis, -idis* „vîrf ascuţit (de lance)".

cuspidi- v. cuspid-.

cuspidifér, -ă *adj.* (*bot.; despre frunze, dinţi*) Care are vîrful lung şi ascuţit. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***cuspidifer***.

cuspidifórm, -ă *adj.* Care are formă de vîrf rigid şi ascuţit. • pl. *-i, -e.* /***cuspidi-*** + ***formă***.

custá[1] *vb. I. intr.* (*înv., reg.*) A trăi, a exista, a dăinui. ◆ (*tr.; despre Dumnezeu*) A ţine în viaţă pe cineva. • prez.ind. *cust.* şi *custă vb. I.* /lat. ***constare***.

custá[2] *vb. I.* v. costa.

custáre *s.f.* (*înv., reg.*) Viaţă, trai. • pl. *-ări.* /v. ***custa***.

custóde *s.m.* **1** Persoană însărcinată cu paza şi cu păstrarea unor lucruri (mobile) într-o bibliotecă, într-un muzeu etc. **2** (*jur.*) Persoană însărcinată cu paza şi cu păstrarea unor bunuri (mobile) puse sub sechestru. **3** Cuvînt sau silabă însemnată pe ultima pagină a unei coli sau pe fiecare pagină, în partea dreaptă, sub ultimul rînd, care este repetată la începutul paginii următoare, pentru a arăta ordinea colilor şi a paginilor manuscriselor. • pl. *-zi.* /<fr., it. ***custode***, lat. ***custos, -odis***.

custodí *vb. IV. tr.* (*înv.*) A (se) păzi cu o custodie. • prez.ind. *-esc.* /<lat., it. ***custodire***.

custodíe *s.f.* Pază, păstrare a unor bunuri (puse sub sechestru). <> Ext. *Infractorul se află în custodia poliţiei.* • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<lat., it. ***custòdia, -ae***.

custúră *s.f.* **1** (*pop.*) Lamă de cuţit; cuţitură. ◆ Cuţit rudimentar (fără plăsele). ◆ Ext. Cuţit (I 1). **2** (*pop.*) Briceag. **3** (*reg.*) Daltă. **4** (*reg.*) Fierul lat de la plug. **5** (*reg.*) Parte a plugului prin care acesta se strînge. **6** (*reg.*) Unealtă cu care se curăţă, se căpăcesc şi se scot fagurii din stup. **7** (*geomorf.*) Creastă de munte îngustă şi zimţată (ca o lamă de fierăstrău), formată, prin eroziune glaciară şi periglaciară, la întîlnirea pereţilor a două circuri vecine. • pl. *-i.* /cf. *cuţitură, cosor*.

cusúr *s.n.* **1** Imperfecţiune, defect; ext. viciu. *N-au dat nici peste una care să-i fi fost după plac, pentru că fiecăreia îi găsea cîte un cusur* (POP.). **2** (*înv.*) Rest (dintr-o sumă de bani neachitată). <> Expr. (*adv.*) *A rămîne cusur* = (*cu privire la o sumă de bani datorată*) a rămîne în restanţă. ◆ Sumă de bani cuvenită cuiva ca rest cînd se face o plată. **3** (*înv.*) Aluzie. *Cu un cusur supţire, îţi bătuşi joc de agaoa turcească* (ODOB.). • pl. *-uri.* /<tc. ***kusur***.

cusurgioăică *s.f.* (*fam.*) **1** Femeie înclinată să găsească cusururi (1) la orice. **2** Femeie care are chef de ceartă. • pl. *-ce.* /***cusurgiu*** + *-oaică*.

cusurgíu, -íe *adj., s.m., s.f.* (*fam.*) **1** (Persoană) care este înclinată să găsească cusururi (1) la orice şi oricui. **2** (Persoană) care are chef de ceartă. • pl. *-gii.* /***cusur*** + *-giu*.

cusút[1] *s.n.* **1** (Operaţie de) prindere, prin coasere, a unor bucăţi de pînză, de stofă, de piele etc.; cusătură (1). *Un teanc de sumane croite... aştepta cusutul* (CR.). **2** (*reg.*) Cusătură (2). **3** (*tehn.*) Asamblare, prin sudare sau prin nituire, a materialelor metalice. • pl. *-uri.* /v. ***coase***.

cusút[2]**, -ă** *adj.* (*despre obiecte de îmbrăcăminte*) Fixat cu un fir de aţă cu ajutorul acului. <> Expr. *A-şi ţine gura cusută* v. ţine. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***coase***.

cusutúră *s.f.* v. cusătură.

cuşác *s.n.* (*constr.*) Piesă de lemn cu secţiune pătrată sau dreptunghiulară, folosită în construcţii. • pl. *-uri, m. -ci.* /<tc. ***kuşak***, srb. ***kušak***.

cuşáj *s.n.* (*fran.*) Culcare, culcat. • pl. *-uri.* /<fr. ***couchage***.

cuşcăi *s.n.* v. cuşcaie.

cuşcăie *s.f.* **1** Instalaţie simplă (în formă de jgheab) pentru scoaterea lemnelor de foc din pădurile de munte. **2** (*reg.*) Sanie de lemn pe care se coboară lemnele de foc (după ce au fost fasonate) din pădurile de munte. • pl. *-ăi.* şi (*reg.*) *cuşcái s.n.* /cf. *cuşcă*.

cúşcă *s.f.* **1** Adăpost în formă de căsuţă sau de cutie (cu gratii) pentru cîini, iepuri-de-casă, păsări etc. ◆ Construcţie făcută din gratii de fier (ca o colivie) în care se ţin animalele sălbatice. ◆ Fig. (*fam.*) Încăpere foarte mică. **2** (*anat.*) Ansamblul scheletului toracelui, format anterior din stern, posterior din vertebrele dorsale şi lateral din arcurile costale. **3** Încăpere mică, sub nivelul scenei, rezervată sufleorului în timpul spectacolului. **4** (*înv.*) Cort. **5** (*reg.*) Leasă de nuiele în care se bate porumbul. • pl. *cuşti.* /<ucr. ***кушка***; cf. sl. veche ***кѫшта***.

cuşchebáp *s.n.* (*înv.*) Chebap. • pl. *-uri.* /<tc. ***kuş kebab***.

cuşcuíle *s.f.* (*reg.*) Odaie mică. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /de la ***cuşcă***.

cuşculíţă *s.f.* Dim. al lui *cuşcă*. • pl. *-e.* /***cuşcă*** + *-uliţă*.

cuşcúş *s.n. sg.* Pastă făinoasă în formă de bobiţe, folosită la supe, ca garnitură la carne etc. • /<tc. ***kuskus***; cf. şi fr. *couscous*.

cúşer, -ă *adj.* **1** (*în practica religiei mozaice; despre mîncăruri şi băuturi*) Care este pregătit după ritual. **2** Fig. (*fam.*) Care este foarte bun, foarte curat; aşa cum trebuie. • scris şi *kasher.* /<ebr. ***kâscher*** „curat"; „ritual".

cuşétă *s.f.* **1** Pat pentru o persoană, amenajat special în cabinele vagoanelor de dormit sau în cabinele de vapor. **2** Cabină în care se află un astfel de pat. **3** (*zootehn.*) Spaţiu amenajat pentru întreţinerea viţeilor sau a vacilor în unităţile moderne zootehnice. • pl. *-e.* /<fr. ***couchette***.

cuşítică *s.f.* (*lingv.*) Limba din familia de limbi hamito-semitice, vorbită în Etiopia. • /<fr. ***couchitique***; cf. nm. pr. *Couch*, vechiul nume al Etiopiei.

cuşmăn *s.n.* (*reg.*) Căciulă mare. • pl. *-e.* /***cuşmă*** + *-an*.

cúşmă *s.f.* (*pop.*) **1** Căciulă de blană (de miel). <> Expr. *A umbla* (sau *a se ruga*) *cu cuşma-n mînă* = a se umili (cerînd ceva). *A avea casa sub cuşmă* = a fi foarte sărac. **2** Pătură groasă de lînă. **3** Pătură groasă de lînă, terminată printr-o glugă (care se încheie sub bărbie), pe care o poartă mai ales ciobanii peste alte haine, pentru a-i apăra de ploaie. • pl. *-e.* /<ucr. ***кучма***.

cuşmelíe *s.f* v. coşmelie.

cuşmulíţă *s.f.* (*reg.*) Dim. al lui *cuşmă*; cuşmuţă. • pl. *-e.* /***cuşmă*** *+-uliţă*.

cuşmúţă *s.f.* (*reg.*) Cuşmuliţă. • pl. *-e.* /***cuşmă*** *+-uţă*.

cúşniţă *s.f.* (*reg.*) **1** Vatră (de piatră) pe care lucrează fierarul sau potcovarul şi pe care îşi aşază uneltele de lucru. **2** Ext. Fierărie. • pl. *-e.* /<pol. ***kuźnica***, ucr. ***кузниця***, bg. ***кузня***.

cuştă *vb. I.* v. custa[1].

cut *s.n.* (*reg.*) Mahala; cătun. • pl. *-ţi.* /<ucr. ***кут***.

cută *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică materiale textile*) A îndoi (adînc), a-i face falduri, cute (1), creţuri (II 1), pliuri. **2** *refl.* (*geomorf.; despre scoarţa pămîntului*) A suferi o cutare[2]. **3** *refl.* (*despre piele, mai ales despre ten*) A se zbîrci; a se rida. ◆ Ext. (*despre oameni*) A îmbătrîni. • prez.ind. *-ez.* /***cută*** + *-a*.

cutanát, -ă *adj.* **1** (*anat.*) Care aparţine pielii, de piele, specific pielii, privitor la piele. <> *Ţesut cutanat* = dermă. **2** (*despre tratamente medicale*) Care se aplică pe piele. <> *Test cutanat* v. test. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***cutané***.

cutănă *s.f.* (*geol.*) **1** Depunere fină de material care umple golurile sau acoperă ca o pojghiţă subţire feţele elementelor solului; pelicură. **2** Modificare a structurii materialului din sol. • pl. *-e.* /<fr. ***cutane***.

cutanéic, -ă *adj.* Cutanat. • sil. *-ne-ic.* pl. *-ci, -ce.* /***cutaneu*** + *-ic*.

cutanéu, -ée *adj.* Cutanat. • pl. *-ei, -ee.* /<it. ***cutaneo***.

cutáre[1] *pron.nehot.* (*înlocuieşte numele unei persoane, al unui lucru atunci cînd nu vrem, nu putem sau nu este necesar să le numim*) Un oarecare. *Cine sînteţi dumneavoastră? mă întreabă... – Sînt cutare, îi răspund eu* (GHICA). <> (*adj.*) *Cutare studentă.* ◆ (*repet.*) Unul... altul, acesta... acela. *Am avut pe cutare şi pe cutare la casa mea* (SLAV.). • /lat. ***eccutalis***.

cutáre[2] *s.f.* Acţiunea de *a cuta* şi rezultatul ei. ◆ (*geomorf.*) Proces de îndoire a straturilor scoarţei terestre şi de formare a cutelor sub acţiunea mişcărilor tectonice. <> *Fază de cutare* v. fază. • pl. *-ări.* /v. ***cuta***.

cutát, -ă *adj.* **1** (*despre straturi de pămînt*) Care este îndoit sub acţiunea forţelor tectonice. **2** (*despre obiecte*) Care are cute (1). **3** (*despre piele*) Zbîrcit. ◆ (*despre oameni*) Îmbătrînit. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***cuta***.

cútă *s.f.* **1** Îndoitură (adîncă) într-un obiect de îmbrăcăminte; încreţitură, fald, creţ (II 3), pliu. **2** Dungă rămasă pe un material textil, pe o hîrtie etc. pe locul unde au fost îndoite. **3** (*geomorf.*) Îndoitură a scoarţei terestre, formată sub acţiunea forţelor tectonice. <> *Cută izoclinală* v. izoclinală. **4** Zbîrcitură a pielii. ◆ Spec. Rid. • pl. *-e.* /cf. bg. ***кът***.

cutărícă *pron.nehot.* (*fam.*) Dim. al lui *cutare*; cutăriţă. /***cutare***[1] + *-ică*.

cutăríţă *pron.nehot.* (*fam.*) Cutărică. /***cutare***[1] + *-iţă*.

cutcudăci *vb. IV.* v. cotcodăci.

cutcuí *vb. IV. intr.* (*reg.; despre curci*) A scoate sunete caracteristice speciei. • prez. inf. pers. 3 *-ieşte.* /form. onomat.

cúte *s.f.* Piatră de gresie, care este folosită pentru a ascuţi obiecte tăioase (mai ales coasa); acer. <> Expr. *A trage cu cutea* v. trage. • pl. *-e.* /lat. ***cotem***.

cúter *s.n.* **1** Ambarcaţie mică, din lemn, acţionată mecanic sau cu pînze, cu un singur catarg şi cu bompres, care este folosită la sport nautic sau la curse scurte. **2** Vas de pescuit, construit din lemn, acţionat mecanic sau cu vele. **3** Maşină de tocat folosită la fabricarea mezelurilor. • pl. *-e.* /<fr., engl. ***cutter***.

cuterizáre *s.f.* (*bibl.*) Sistem de clasare şi de depozitare a cărţilor într-o bibliotecă, după criteriul clasificării zecimale, iar în cadrul acesteia în ordinea alfabetică a autorilor şi a titlurilor (pentru cărţi anonime). • pl. *-ări.* /de la nm. pr. *Charles Ammi* ***Cutter***, autorul acestui sistem de clasare.

cutezá *vb. I. tr.* **1** A îndrăzni, a se încumeta. *A cutezat să-şi înfrunte şeful* <> (*abs.*) *Cine nu cutează nu izbuteşte.* **2** A-şi permite, a-şi îngădui. *Cum cutezi una ca asta!* • prez.ind. *cutéz.* /lat. pop. ****cottizare***; cf. gr. *κοττίζω* „a juca zaruri".

cutezánţă *s.f.* Îndrăzneală, curaj (1), dîrzenie, temeritate. *Dovedeşte o mare cutezanţă în acţiunile sale.* • pl. *-e.* /***cuteza*** + *-anţă*.

cutezáre *s.f.* Faptul de *a cuteza*. • pl. *-ări.* /v. ***cuteza***.

cutezătór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care cutează; (om) îndrăzneţ, curajos, dîrz, temerar. • pl. *-ori, -oare.* /***cuteza*** + *-ător*.

cuticulár, -ă *adj.* (*anat.*) Care aparţine cuticulei, care se referă la cuticulă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***cuticulaire***.

cutículă *s.f.* **1** (*anat.*) Strat unic de celule epiteliale cheratinizate care tapisează învelişul fibrelor de păr. ◆ Peliculă amorfă subţire şi rezistentă care acoperă şi protejează smalţul dentar. *Cuticulă dentară.* **2** (*zool.*) Zonă superficială, chitinoasă, a tegumentului insectelor şi crustaceelor, care serveşte ca schelet extern. **3** (*bot.*) Strat ceros la suprafaţa fructelor, frunzelor şi a tulpinilor tinere. • pl. *-e.* /<fr. ***cuticule***, lat. ***cūtĭcŭla, -ae*** „piele fină, delicată".

cutíe *s.f.* **1** Obiect de metal, de lemn, de carton etc., în formă de cub, de paralelipiped etc., gol în interior, care serveşte la păstrarea sau la protecţia unor piese, unor materiale etc.; (*înv.*) chichie. <> Expr. (*Scos*) *ca din cutie* sau *ca scos din cutie* = foarte îngrijit îmbrăcat sau prezentat. *Umbla totdeauna curat, ca scos din cutie* (SLAV.) (*fam.*) (*Bagă*) *capul la cutie* = (*la jocul „de-a capra"*) fereşte-ţi capul, propteşte-l în piept! **2** (şi *cutie de scrisori*) Cutie specială, plasată în locuri publice de serviciile poştale, în care expeditorii introduc scrisorile. ◆ Cutie particulară în care factorii poştali pun corespondenţa adusă la domiciliu. **3** Aparat, dispozitiv, organ de maşină etc. care are forma unei cutii (1). <> *Cutie de viteze* = dispozitiv special, cu trepte de viteză, care permite uşurarea sarcinii motorului. *Cutie neagră* = *a*) (*tehn.*) aparat electronic aflat la bordul vehiculelor (avioanelor), cu ajutorul căruia se controlează datele tehnice privind desfăşurarea deplasării după ce aceasta a avut loc sau se caută informaţii pentru descoperirea cauzelor producerii unui accident; *b*) fig. pacemaker; *c*) termen folosit pentru un sistem a cărui structură internă este necunoscută. Δ *Principiul cutiei negre* = renunţare la cunoaşterea structurii interne a unui sistem, prin stabilirea, pe cale experimentală, a corelaţiilor dintre ieşiri şi intrări, pentru a descrie comportamentul sistemului faţă de exterior. *Cutie de rezonanţă* v. rezonanţă. **4** (*anat.*) *Cutie craniană* = învelişul osos masiv al creierului şi al organelor auditive; craniu, ţeastă. <> Expr. (*fam.*) *A băga la cutie* = a memora, a ţine minte. **5** Compus: (*bibl.*) *cutie-cartotecă* = cutie în care se ţin fişele de bibliotecă. **6** (şi *cutie-sertar*) Sertar. **7** (*înv.*) Casă[2] (1) de bani. **8** (*bis.*) *Cutia milelor* (sau *de milostenie*) = casetă în care se strîng milosteniile pentru săraci. **9** Expr. *A fi de la cutie* = (*despre copii*) a proveni de la orfelinat. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<tc. ***kutu***, ngr. ***κουτί***; cf. bg. ***кутия***, srb. *kutija*.

cutiér *s.m.* (*înv.*) Perceptor, casier. • sil. *-ti-er*. pl. *-i*. /***cutie*** + (*i*)*er*.

cutínă *s.f.* (*bot.*) Substanță ceroasă, impermeabilă, care impregnează cuticula vegetalelor. • pl. *-e*. /<fr. ***cutine***.

cutinizáre *s.f.* Impregnare a țesuturilor vegetale cu cutină. • pl. *-ări*. /după fr. *cutinisation*.

cutioáră *s.f.* Cutiuță. • pl. *-e*. /***cutie*** + *-oară*.

cutireácție *s.f.* (*med.*) Test care constă în provocarea unei reacții locale după aplicarea prin scarificare a unei mici cantități de substanță care conține particule antigenice cînd subiectul examinat este sensibilizat sau alergic la substanța respectivă, folosit pentru diagnosticarea diferitelor boli. • sil. *-re-ac-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***cutiréaction***.

cutiúță *s.f.* Dim. al lui *cutie*; cutioară. • sil. *-ti-u-*. pl. *-e*. /***cutie*** + *-uță*.

cútnie *s.f.* (*înv.*) Țesătură din mătase și bumbac. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<tc. ***kutni***.

cútră *s.f.* Persoană prefăcută, fățarnică, intrigantă. • pl. *-e*. /<bg. ***kympe***, ngr. ***κούτρα***.

cutréier *s.n.* Cutreierat. *Papura se mișcă-n freamăt de al undelor cutrier* (EMIN.). • și (*reg.*) *cutríer s.n.* /de la ***cutreiera***, prin derivare regresivă.

cutreiérá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică locuri, localități etc.*) A străbate, a colinda (3) (în lung și în lat); a umbla (din loc în loc). *Fiind băiat, păduri cutreieram Și mă culcam ades lîngă izvor* (EMIN.). ◆ Ext. A hoinări, a vagabonda. ◇ Expr. *A cutreiera lumea* v. lume. *A cutreiera țara în lung și-n lat* v. țară. **2** *tr.* A umbla (adesea) prin...; a frecventa. *Cutreiera cîrciumile Și tot cerca Vinurile!* (POP.) **3** *tr.* A traversa, a străbate. *O vie rază de lună... cutreieră aerul* (EMIN.). **4** *refl.* A se perinda. *Au fost felurite acele popoare ce s-au cutreierat pe aici* (ODOB.). • prez.ind. *cutréier*. și (*reg.*) *cutrierá vb. I.* /lat. ***contribulare***.

cutreieráre *s.f.* Acțiunea de *a cutreiera* și rezultatul ei; cutreierătură. • pl. *-ări*. /v. ***cutreiera***.

cutreierát *s.n.* Faptul de *a cutreiera*; cutreier. • și (*reg.*) *cutrierát s.n.* /v. ***cutreiera***.

cutreierătúră *s.f.* Cutreierare. • pl. *-i*. /***cutreiera*** + *-tură*.

cutrémur *s.n.* **1** (*geol.*) Mișcare bruscă (și puternică), verticală, orizontală sau de torsiune a scoarței terestre, provocată de un dezechilibru fizic produs în interiorul pămîntului, din cauza forțelor tectonice, a erupțiilor vulcanice sau a prăbușirii subterane a straturilor; seism. **2** Fig. Înfiorare, tresărire. *Corpul i-a fost zguduit de un cutremur*. **3** Fig. Teamă, frică, groază; panică. *Un cutremur pe care nu-l putea înțelege o cuprinse*. • pl. *-e*. /de la ***cutremura***, prin derivare regresivă.

cutremurá *vb. I.* **1** *refl.* (*despre pămînt*) A se zgudui din cauza unui cutremur (1). **2** *refl., tr.* A (se) clătina (4), a (se) clăti (II 3), a (se) scutura. **3** *refl., tr.* Fig. A (se) înfiora, a tresări, a se scutura. *Calul s-a cutremurat din tot corpul*. **4** *refl., tr.* Fig. A (se) îngrozi, a (se) înspăimînta. *Se cutremură la auzul acestei vești*. • prez.ind. *cutrémur*. /lat. ****contremulare***.

cutremuráre *s.f.* Acțiunea de *a (se) cutremura* și rezultatul ei; cutremurat[1]. • pl. *-ări*. /v. ***cutremura***.

cutremurát[1] *s.n.* Cutremurare. • /v. ***cutremura***.

cutremurát[2]**, -ă** *adj.* **1** Care a fost zguduit din cauza unui cutremur (1). *Pămîntul cutremurat s-a liniștit*. **2** Fig. (*despre oameni*) Care este înfiorat, înspăimîntat, îngrozit. *Cutremurat și trist s-a îndepărtat de locul accidentului*. • pl. *-ți*, *-te*. /v. ***cutremura***.

cutremurătór, -oáre *adj.* Care zguduie, înfioară, impresionează profund; îngrozitor, groaznic. *Crimă cutremurătoare*. • pl. *-ori*, *-oare*. /***cutremura*** + *-tor*.

cutremurătúră *s.f.* **1** Cutremur. **2** Fig. Înfiorare, spaimă, groază. *O cutremurătură cumplită*. • pl. *-i*. /***cutremura*** + (*ă*)*tură*.

cutríer *s.n.* v. cutreier.

cutrierá *vb. I.* v. cutreiera.

cutrierát *s.n.* v. cutreierat.

cutropí *vb. IV.* v. cotropi.

cutropíre *s.f.* v. cotropire.

cutrupí *vb. IV.* v. cotropi.

cutter ['kʌtər] *s.n.* Cuțit de birou a cărui lamă se retrage, cu ajutorul unui buton, în mîner, și care este folosit pentru a tăia hîrtie, a ascuți creioane etc. • pl. *-e*. /<engl. ***cutter***.

cutúmă *s.f.* **1** Normă de drept consfințită printr-o practică îndelungată; obicei. **2** (*jur.*; *înv.*) Obiceiul pămîntului. • pl. *-e*. /<fr. ***coutume***.

cutumiăr, -ă *adj.* Care ține de cutumă, care se referă la cutumă; tradițional, consuetudinar. ◇ *Drept cutumiar* = ansamblul normelor de drept formate pe cale de cutumă. • sil. *-mi-ar*. pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***coutumier***.

cuturiéră *s.f.* (*fran.*) Croitoreasă. • sil. *-ri-e-*. pl. *-e*. /<fr. ***couturière***.

cuțít *s.n.* **I 1** Instrument de tăiat, format dintr-o lamă de oțel fixată într-un mîner, care are diverse întrebuințări în gospodărie, în atelier etc. ◇ *Ața cuțitului* v. ață. *Cuțit închegător* v. închegător. ◇ Expr. *A fi (certat) la cuțite* sau *a se avea la cuțite (cu cineva)* = a fi în mare dușmănie cu cineva, a se urî cu cineva. *A pune cuiva cuțitul la os* = a sili pe cineva să facă ceva. *A(-i) ajunge* (cuiva) *cuțitul la os* = a fi la capătul puterilor; a fi într-o situație dificilă. *A fi pe (o) muchie de cuțit* = a fi într-o situație gravă; a fi într-un punct critic. *A-i da* (sau *a-i trece*) *cuiva un cuțit prin inimă* = *a*) a simți o mare durere; *b*) a fi cuprins de frică. *A-i intra cuiva un cuțit în inimă* = a se neliniști, a se îngrijora. *A-i sări cuiva cuțitul din teacă* = a ajunge la ananghie; a da de necaz. *A sta* (sau *a fi*) *pe cuțite* = a fi nerăbdător (să plece sau să afle ceva). *A se afla* (sau *a fi*) *pe cuțit* = a fi pe moarte. *A-i pune cuiva cuțitul* = a blestema pe cineva, prin vrăji, să aibă dureri ca de rană de cuțit. *A-i descînta de cuțit* = a vrăji cu un cuțit pentru a lua durerile. *A-i pune* (*pe alții*) *la cuțite* = a învrăjbi. *A fi cu cuțitul la brîu* v. brîu. (*Ca* sau *cît*) (*de*) *o muchie de cuțit* v. muchie. *Pe muchie de cuțit* v. muchie. *Cît ai pune pe o muchie de cuțit* v. muchie. *A avea* (*și*) *pîinea și cuțitul* sau *a avea* (ori *a ține*, *a fi cu*) *pîinea și cuțitul în mînă* sau *a pune mîna pe pîine și pe cuțit* v. pîine. *A pune* (sau *a i se pune*) *un cuțit la inimă* (sau *la stomac*) v. pune. *A pune cuiva cuțitul în* (ori *la*) *gît* v. pune. *A-i pune* (cuiva) *cuțitul* sau *cuțitele* v. pune. *A spăla cuțitul în cineva* (sau *în sîngele cuiva*, *înv.*, *întru sînge*) v. spăla. *A-i tăia* (cuiva) *cuțitul* v. tăia. (*A fi*) *cuțit cu două tăișuri* v. tăiș. *A-i veni* (cuiva) *cuțitul la gît* v. veni. ◆ Ext. Lovitură de cuțit.

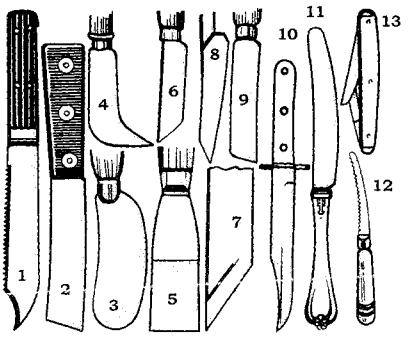

Cuțite

1. Pentru pește.
2. Pentru tranșat.
3. Pentru tapet.
4. Pentru linoleum.
5. Pentru chituit.
6. Pentru cioplit lemn.
7. Pentru covoare.
8. Pentru postav.
9. Pentru curățat.
10. De vînătoare.
11. De masă.
12. Pentru fructe.
13. Briceag.

2 Instrument de os, de metal etc., asemănător cu un cuțit (1), cu care se taie hîrtie sau foile unei cărți. **3** (*med.*) Bisturiu. ◆ Ext. (*fam.*) Operație, intervenție chirurgicală. *Boala i s-a agravat și a ajuns la cuțit*. ◇ Expr. *A muri sub cuțit* v. sub. **4** Piesă tăioasă de metal la diferite unelte și mașini. ◇ *Cuțit de plug* = piesă a plugului, montată înaintea trupiței, care taie brazda în plan vertical. *Cuțit divizor* v. divizor. **5** (*electr.*) Piesă componentă a unor aparate de conectare, care realizează o legătură electrică conductivă. **6** Piesă principală a cîntarului, sensibilă la cea mai ușoară atingere, care indică greutatea. **7** *Cuțit de strung* = instrument cu vîrful de oțel, cu care se strunjesc unelte de lemn sau de metal. *Fațetă de cuțit* v. fațetă. **8** (*la războiul de țesut*) Unealtă asemănătoare cu un cuțit, cu care se bat betelele. **II** Compus: (*zool.*) *cuțit-de-mare* = lamelibranhiat cu valvele în forma plaselor de briceag, care trăiește în Marea Neagră (*Solen marginatus*). • pl. *-e*. /lat. ****cotītus*** <**cotīre* „a ascuți" sau **acutītus* <*acutire*.

cuțitá *vb. I. tr.* (*reg.*) **1** A înțepa sau a tăia cu un cuțit (I 1). **2** A înțepa ca un cuțit (I 1). • prez.ind. *-ez*. /***cuțit*** + *-a*.

cuțitár *s.m.* **1** Persoană care face, ascute, vinde cuțite (I 1) sau alte instrumente de tăiat. **2** (*fam.*) Individ scandalagiu, violent, gata să scoată cuțitul în timpul unei certe sau al unei încăierări; bătăuș. • pl. *-i*. /***cuțit*** + *-ar*.

cuțitáș *s.n.* **1** Dim. al lui *cuțit*. **2** Cuțit cu lamă mică, folosit la desprinderea așchiilor sau în lucrări de gravare, de retușare etc. **3** (*pop.*) Briceag. • pl. *-e*. /***cuțit*** + *-aș*.

cuțitát, -ă *adj.* Înțepat sau înjunghiat cu cuțitul (I 1). • pl. *-ți*, *-te*. /v. ***cuțita***.

cuțitărie *s.f.* **1** Atelier sau prăvălie în care se ascut sau se vînd cuțite (I 1) ori alte instrumente de tăiat. **2** Diferite feluri de cuțite. **3** Colect. (*fam.*) Set de cuțite (I 1) (dintr-un serviciu). • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***cuțit*** + *-ărie*.

cuțitoáie *s.f.* **1** Instrument format dintr-o lamă de oțel ascuțită (cu două mînere la capete), care este folosit în tîmplărie, în dogărie etc., pentru cioplit[1], curățat, îndreptat, răzuit. **2** Unealtă tăietoare de oțel, cu o lamă plană sau curbă, prevăzută cu mîner, care este folosită de potcovar pentru îndreptarea și curățarea copitelor. **3** Cuțit de plug. **4** (*pesc.*) Instrument prevăzut cu un cuțit, cu care pescarii scot carmacele la suprafață. **5** (*iht.*; *reg.*) Zvîrlugă (*Cobitis taenia*). • pl. *-oaie*. /***cuțit*** + *-oaie*.

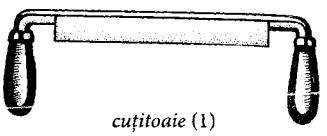

cuțitoaie (1)

cuțitói[1] *s.n.* Aug. al lui *cuțit*. ◇ *Scaun de cuțitoaie* v. scaun. • pl. *-oi*. /***cuțit*** + *-oi*.

cuțitoí[2] *vb. IV. tr.* (*pop.*) A netezi cu cuțitoaia (1). ◇ *Scaun de cuțitoit* v. scaun. • prez.ind. *-iesc*. /de la ***cuțitoaie***.

cuțitoít, -ă *adj.* Care a fost lucrat cu cuțitoaia (1). • pl. *-ți*, *-te*. /v. ***cuțitoi***[2].

cuțitúră *s.f.* (*reg.*) Custură (1). • pl. *-i*. /***cuțita*** + *-ură*.

cuțovláh, -ă *s.m., s.f.* (*la pl.*) Nume dat aromânilor din Macedonia de către populația greacă localnică; (*și la sg.*) aromân din Macedonia. • pl. *-i*, *-e*. /<ngr. ***κουτσόβλαχος***.

cúțu *interj.* (*de obicei repet.*) Cuvînt cu care se cheamă cîinii (mici). ◆ (*subst. m.*) Cățel. ◇ Expr. (*fam.*) *Să-mi zici* (*mie*) *cuțu dacă...* = să mă tratezi ca pe un cîine dacă... • /cf. bg. *куче*, magh. *kuszi*.

cuțubătură *s.f.* (*ornit.*; *reg.*) Codobatură (*Motacilla alba*). • pl. *-i*. /cf. *codobatură*.

cuțuláche *s.m.* (*fam.*) Cățeluș. • /***cuțu*** + *-lache*.

cuțulán *s.m.* Cățelandru (1). • pl. *-i*. /***cuțu*** + *-lan*.

cuțulícă *s.m.* (*fam.*) Cățeluș. • /***cuțu*** + *-lică*.

cuțupení *vb. IV.* v. coțobăni.

cuvádă *s.f.* (*la popoarele amerindiene din Asia, Australia, America de Sud și în comuna primitivă din Europa*) Ritual de asistare a tatălui la nașterea copilului său, în cadrul căruia se comportă ca mamă, primind îngrijirile moașei și darurile de la rude. • pl. *-e*. /<fr. ***couvade***.

cúvă *s.f.* (*tehn.*) **1** Recipient special, din metal, lemn, beton, material plastic etc., de mărimi și forme diferite, care este întrebuințat în operații tehnice sau de laborator. ◇ *Cuvă electrolitică* = cuvă metalică, căptușită cu material refractar, care este folosită în efectuarea electrolizei. *Cuvă de developare* = cuvă utilizată în operațiile de developare a filmelor fotografice. *Cuvă de ulei* = rezervor de metal, umplut cu ulei, în care se scufundă transformatoarele, reostatele etc. **2** Partea superioară a cuptorului metalurgic vertical. • pl. *-e*. /<fr. ***cuve***.

cuvelăj *s.n.* (*miner.*) Tip de susținere și de căptușire etanșă a puțurilor de mină cu secțiune circulară care străbat roci acvifere, cu debite mari de apă. • pl. *-e*. /<fr. ***cuvelage***.

cuvení *vb. IV. refl. unipers.* **1** (*constr. cu dat.*) A merita, a avea drept la ceva; a-i reveni cuiva ceva. *Mie mi se cuvine această cinste* (CR.). **2** A fi conform cu cerințele morale; a se cădea (11). *O prinde orice lucru, căci așa se și cuvine* (EMIN.). • prez.ind. pers. 3 *cuvine*. /lat. ***convenire***.

cuvenire *s.f.* (*înv.*) Cuviință. • pl. *-i.* /v. ***cuveni***.
cuvenit, -ă *adj.* Care se cuvine; corespunzător, potrivit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***cuveni***.
cuvertát, -ă *adj.* (*ind. alim.*) Care este acoperit. *Napolitane din foi de tort cuvertate cu cremă de cacao.* • pl. *-ți, -te.* /cf. fr. *couvert*.
cuvértă *s.f.* Email transparent cu care se acoperă obiectele de faianță și de ceramică; glazură. • pl. *-e.* /<fr. ***couverte***.
cuvertúră *s.f.* Învelitoare (de pînză, mătase, lînă etc.) cu care se acoperă o masă, un pat etc. sau cu care se învelește cineva (cînd doarme). • pl. *-i.* /<fr. ***couverture***.
cuvétă *s.f.* (*geomorf.*) **1** Depresiune închisă, în formă de căldare, ocupată permanent sau temporar cu apă. ◆ Depresiune neocupată de apă, care păstrează sedimentele acumulate în fostul mediu marin sau lacustru. **2** *Cuveta lacului* = teren ocupat de un lac de acumulare pînă la nivelul crestei barajului. • pl. *-e.* /<fr. ***cuvette***.
cuviincíos, -oásă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care respectă regulile bunei-cuviințe, care corespunde acestor reguli; decent, politicos; cuvios (2). ◆ (*despre manifestări, fapte etc. ale oamenilor*) Care reflectă bună-cuviință, decență, politețe. *O atitudine cuviincioasă, de bun-simț.* (*adv.*) *S-a purtat cuviincios.* **2** (*arh.*) Potrivit, corespunzător; convenabil. *Moment cuviincios.* • sil. *-vi-in-.* pl. *-oși, -oase.* /***cuviință*** + *-ios*.
cuviință *vb. I. intr., tr.* (*înv.*) A încuviința. • prez. ind. *-ez.* /***cuviință*** + *-a*.
cuviință *s.f.* Regulă de bună conduită; atitudine, purtare cuviincioasă; decență, politețe; (*înv.*) cădenie, cădință, cuvenire. *E atîta cuviință în ținuta ei, atîta siguranță în fraza ei limpede și curgătoare* (VLAH.). ◇ Loc.adv. *După cuviință* = așa cum trebuie; conform cu... ◇ Expr. *A găsi* (sau *a crede, a socoti etc.*) *de cuviință* = a găsi, a crede, a socoti etc. că este bine, potrivit, nimerit. *Cele de cuviință* = cele necesare; cele ce se cuvin. • sil. *-vi-in-.* /lat. ***convēnientia, -ae***.
cuvinţél *s.n.* Dim. al lui *cuvînt*. • pl. *-e.* /***cuvînt*** + *-el*.
cuviós, -oásă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este cucernic, evlavios, pios. ◆ (*despre manifestări, atitudini etc. ale oamenilor*) Care exprimă, denotă evlavie, pioșie. ◆ (*subst.*) Titlu dat călugărilor și călugărițelor. ◆ (*subst.; în relig. creștină*) Nume dat sfinților proveniți din călugări care nu au fost martiri. **2** (*înv.*) Cuviincios (1). • pl. *-oși, -oase.* /***cuveni*** + *-os*.
cuvioşíe *s.f.* **1** Bună-cuviință, omenie; cucernicie, evlavie. **2** (*însoțit de un adj. pron.pos.*) Titlu dat călugărilor și altor slujitori ai bisericii. *Cuvioșia ta!* • sil. *-vi-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***cuvios*** + *-ie*.
cuviţ *interj.* v. coviț.
cuviţá *vb. I.* v. covița.
cuvînt *s.n.* **1** Unitate de bază a vocabularului, care reprezintă asocierea unui sens sau a unui complex de sensuri și a unui sunet sau a unui complex de sunete; vorbă ◇ *Cuvînt simplu* = cuvînt care conține un singur morfem radical. *Cuvînt compus* = cuvînt format prin compunere. *Cuvînt-titlu* = cuvînt aflat în fruntea unui articol de dicționar sub care se grupează sensurile, variantele, expresiile etc., uneori derivatele și compusele. *Cuvînt-matcă* = cuvînt-titlu sub care se grupează și se glosează toate variantele, derivatele și compusele lui. *Cuvinte încrucișate* = joc distractiv, în care, pe baza unor sinonime, definiții etc., trebuie găsite cuvinte astfel aranjate într-o figură geometrică împărțită în pătrățele, încît cuvintele citite orizontal să aibă o literă comună cu cele citite vertical. *Cuvînt imitativ* = onomatopee. (*gram.; impr.*) *Parte de cuvînt* = parte de vorbire, v. parte. (*înv.*) *Cuvinte acoperite* = cuvinte cu tîlc. *Cuvînt-valiză* = (*calc după fr. „mot-valise”*) = întrepătrunderea și contopirea a două cuvinte, avînd anumite caracteristici formale comune, prin care se creează noi asociații întemeiate pe asemănare. Ex. *Raymond Queneau folosește cuvîntul „alcoolade” în loc de „accolade” pentru a denumi îmbrățișarea dată de cineva mirosind a alcool. Beție de cuvinte* v. beție. *Cuvînt derivat* v. derivat. *Fond principal de cuvinte* v. fond. *Cuvînt funcțional* v. funcțional. *Joc de cuvinte* v. joc. *Lungimea cuvîntului* v. lungime. *Cuvînt primitiv* v. primitiv. *Cuvînt rebarbativ* v. rebarbativ. ◇ Loc.adv. *Într-un* (sau *cu un*) *cuvînt* = *a*) pe scurt; *b*) la unison. *În puține cuvinte* = pe scurt; în rezumat. *Cuvînt cu* (sau *de*) *cuvînt* = exact, întocmai; fără nici o modificare. *Cu alte cuvinte* = exprimînd altfel același lucru. *Dintr-un cuvînt* = imediat. *În adevăratul sens al cuvîntului* sau *în sensul cel mai adevărat* (ori *înalt, exact, pur etc.*) *al cuvîntului* v. sens. ◇ Expr. *A nu găsi* (sau *a nu afla*) *cuvinte* = a nu putea vorbi, a nu putea exprima ceea ce gîndește din cauza unor stări emotive puternice. *Adio și n-am cuvinte*, se spune cuiva care pleacă supărat și căruia vrei să-i arăți că nu-ți pasă de supărarea lui. *A arunca un cuvînt* v. arunca. (*A spune*) *două vorbe și un cuvînt* v. doi. *A-i scoate cuiva cuvîntul cu sfredelul* v. sfredel. *A sorbi cuvintele cuiva* v. sorbi. *A-și spune cuvîntul* v. spune. *A nu sufla un cuvînt* v. sufla. ◆ (*la pl.*) Text. *Melodie fără cuvinte*. **2** Gînd, idee care se exprimă prin cuvinte; părere, opinie exprimată; punct de vedere. *Nu ține cont de cuvîntul lui.* ◇ *Cuvînt greu* = *a*) vorbă hotărîtoare, decisivă; *b*) (*la pl.*) vorbe de ocară; injurii. *Cuvînt introductiv* sau *cuvînt înainte* = prefață, introducere (la o lucrare). *Libertatea cuvîntului* v. libertate. *Purtător de cuvînt* v. purtător. *Cuvinte tari* v. tare. ◇ Loc.vb. *A avea cuvînt de laudă* v. laudă. ◇ Expr. *În* (*toată*) *puterea cuvîntului* = *a*) în înțelesul adevărat; *b*) pe deplin, cu desăvîrșire. *A-i tăia* (sau *a-i curma*) *cuiva cuvîntul* = *a*) a întrerupe pe cineva din vorbă; *b*) a descuraja (pe cineva). (*reg.*) *A începe cuvînt* = a începe vorba; a spune. *A pune un cuvînt bun pentru cineva* v. bun. *A-i tăia* (*cuiva*) *cuvîntul cu miere* v. miere. *A muta cuvîntul* v. muta. *Cuvînt retezat* v. retezat. *A ridica cuvinte rele* (sau *viclene*) *asupra cuiva* v. ridica. (*A fi* sau *a se face*) *slobod în cuvinte* v. slobod. *Cu un cuvînt subțire* v. subțire. *A avea ultimul cuvînt* v. ultim. ◆ Subiect de discuție, de povestire; istorisire. *Să nu-mi uit cuvîntul* (CR.). ◇ Expr. *A avea cu cineva un cuvînt* = a avea de discutat ceva cu cineva. ◆ Drept, libertate de a revendica ceva. **3** Discurs, cuvîntare (2). *La congres, directorul instituției a ținut cuvîntul de deschidere.* ◇ *Cuvînt de deschidere* v. deschidere. ◇ Expr. *A cere* (sau *a da, a avea*) *cuvîntul* (într-o ședință, într-o adunare etc.) = a cere (sau a da cuiva) dreptul de a vorbi. *A lua cuvîntul* (sau, *înv., cuvînt*) = a vorbi (în public). *A-i lua cuiva cuvîntul* = a interzice cuiva să-și continue afirmațiile (într-o adunare). *A ține un cuvînt* v. ține. **4** Învățătură, sfat, îndrumare; ext. ordin, poruncă. ◇ (*teol.*) *Cele zece cuvinte ale lui Dumnezeu* (sau *ale lui Moise*) = decalogul. *Cuvînt de ordine* = dispoziție dată de un superior. ◇ Expr. *A înțelege* (sau *a ști*) *de cuvînt* = a asculta de sfaturile cuiva, a ține cont de ceea ce i se spune. *A ieși din cuvîntul cuiva* v. ieși. *Cuvîntul lui e lege* v. lege. ◆ (*bis.*) Predică, omilie. **5** (*în teol. creștină*) A doua persoană a Sfintei Treimi, Fiul, existent din veșnicie împreună cu Tatăl și cu Duhul Sfînt, care a luat trup și fire omenească, fiind cunoscut sub numele de Iisus Hristos. *La început era Cuvîntul și Cuvîntul era la Dumnezeu și Dumnezeu era Cuvîntul* (BIBLIA). **6** Intervenție. *În ședință, cuvîntul său a fost oportun.* **7** Promisiune; angajament. *Cînd omul are cuget, cuvîntu-i e cuvînt* (ALECS.). ◇ Loc.adj., adv. *Fără cuvînt* v. fără. ◇ Expr. *Cuvînt de onoare* (sau *de cinste, de om*) = asigurare, promisiune verbală care angajează cinstea cuiva. *A*(*-și*) *da cuvîntul* (*de onoare*) = a promite, a făgădui (că va face ceva). (*A crede*) *pe cuvînt* = (a crede) fără a mai controla exactitatea spuselor cuiva. *A-și ține cuvîntul* sau *a se ține de cuvînt* = a-și îndeplini o promisiune făcută, a-și respecta angajamentul luat. *A*(*-și*) *întoarce cuvîntul* v. întoarce. *Om de cuvînt* v. om. *Pe cuvîntul meu* (sau *tău* etc.) *de onoare* v. onoare. **8** (*de obicei la pl.*) Discuție; ceartă. *N-a fost între ei nici un cuvînt.* ◇ Expr. *Schimb de cuvinte* = discuție aprinsă. (*reg.*) *Nu-i cuvînt* = este indiscutabil. **9** Motiv, rațiune, justificare. *Am eu cuvinte să mă port așa* (CAR.). ◇ Expr. *Cu drept cuvînt* = pe bună dreptate, în mod întemeiat; la drept vorbind. *Sub* (sau *pe*) *cuvînt că...* sau *pentru cuvîntul că...* = pentru motivul că..., din pricină că... *Sub acest cuvînt ca...* = cu condiția ca... *Sub nici un cuvînt* = în nici un caz, sub nici un motiv, cu nici un preț; nicidecum; niciodată. **10** (*arh.*) Știre, veste; zvon. **11** (*arh.*) Înțelegere, pact, acord, convenție. ◇ Expr. (*reg.*) *A se înțelege* (cu cineva) *la cuvinte* = a cădea de acord (cu cineva). **12** Facultatea de a vorbi; ext. voce, grai. *De emoție, a rămas fără cuvînt.* ◇ Expr. *Spornic la cuvînt* v. spornic. **13** *Cuvînt-cheie* = *a*) (*bibl.*) termen folosit pentru a marca o diviziune într-un catalog (de bibliotecă); *b*) (*lingv.*) termen al unei unități frazeologice pe care cade accentul semantic. (*bibl.*) *Cuvînt-vedetă* = termen ales din titlul unei lucrări sau al unei publicații, caracteristic pentru conținutul lucrării, care este folosit la aranjarea alfabetică a lucrării într-un catalog de bibliotecă. • pl. *cuvinte.* /lat. ***conventus, -us*** „adunare, întrunire”, ***conventum, -i*** „înțelegere”.
cuvîntá *vb. I.* **1** *tr.* A vorbi, a spune; a exprima, a declara. ◇ (*abs.*) *Sufletul mi-e dornic să te-asculte. Cuvîntează* (DAV.). **2** *tr.* A ține un discurs. ◆ A recita. **3** *intr.* A avea facultatea de a articula cuvinte. • prez. ind. *-ez.* /lat. ***conventare*** „a se întruni mereu”.
cuvîntáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a cuvînta* (1) și rezultatul ei. **2** Discurs, cuvînt (3). ◇ *Cuvîntare de deschidere* v. deschidere. **3** (*bis.*) Predică, omilie, panegiric. ◆ Restr. Necrolog. • pl. *-ări.* /v. ***cuvînta***.
cuvîntăt[1] *s.n.* (*înv.*) Vorbire. /v. ***cuvînta***.
cuvîntăt[2]**, -ă** *adj.* (*mai ales iron., glum.*) Care a fost vorbit, pronunțat. ◇ (*subst.*) *Cele cuvîntate au fost aplaudate zgomotos.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***cuvînta***.
cuvîntăréț, -eáță *adj.* (*fam.; despre oameni*) **1** Cuvîntător (1). **2** Care vorbește frumos, meșteșugit. • pl. *-eți, -ețe.* /***cuvînta*** + *-ăreț*.
cuvîntătór, -oáre *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* (*despre oameni*) Care cuvîntă; care are însușirea de a vorbi; cuvîntăreț (1). **2** *s.m., s.f.* (*mai ales iron.*) Orator. • pl. *-ori, -oare.* /***cuvînta*** + *-ător*.
cuzinét *s.m.* **1** (*tehn.*) Piesă inelară sau formată din două bucăți semiinelare (din metal moale), care îmbracă, în interior, lagărul, ajungînd în contact direct cu fusul sau cu axul unei mașini. **2** (*constr.*) Element de construcție, confecționat din beton armat, din piatră dură etc., așezat între un bloc de fundație și un stîlp, care este folosit pentru a transmite greutatea la blocul de fundație respectiv. • pl. *-ți.* /<fr. ***coussinet***.
cuzísm *s.n.* Curent ideologic și politic, interbelic, al cărui promotor a fost A. C. Cuza. /nm. pr. (om politic român) *Alexandru C.* ***Cuza*** + *-ism*.
cuzunác *s.m.* v. cozonac.
cvadra- Elem. de compunere „(de) patru (ori)”. • și *cuadri-, cvadri-, cvadru-.* /<lat., fr. ***quadri-***, ***quadra-***, ***quadru-***; cf. lat. *quattŭor* „patru”.
cvadragenár, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care a împlinit patruzeci de ani sau care are între patruzeci și cincizeci de ani. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***quadragénaire***, lat. ***quadragēnarius, -a, -um***.
cvadranguiár, -ă *adj.* Cu (sau în) patru unghiuri; patrunghiular. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***quadrangulaire***.
cvadránt *s.n.* **1** (*geom.*) Fiecare dintre pătrimile circumferinței unui cerc. **2** (*astrol.*) Instrument alcătuit dintr-un sfert de cerc gradat și o lunetă, folosit, în trecut, pentru determinarea înălțimii unui astru. **3** Instrument de precizie format dintr-un sfert de cerc gradat, folosit pentru măsurarea unghiurilor. **4** Organ metalic al unui aparat, al unui instrument de măsură etc., în formă de sector de cerc, egal cu un sfert de cerc. • pl. *-e.* și *cuadránt s.n.* /<fr. ***quadrant***, lat. ***quadrans, -ntis***.
cvadrát[1] *s.m.* (*tipogr.*) Unitate de măsură tipografică, egală cu 48 de puncte tipografice (18,04 mm). • pl. *-ți.* /<germ. ***Quadrat***, fr. ***quadrat***.
cvadrát[2] *s.n.* (*latin. înv.*) Pătrat. • pl. *-e.* /<lat. ***quadratus, -a, -um***.
cvadrátic, -ă *adj.* **1** (*geom.*) Care ține de pătrat, care se referă la pătrat. **2** Care are o formă (aproape) pătrată. **3** (*mat; despre valoare*) Ridicat la pătrat. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***quadratique***.
cvadratríce *s.f.* (*geom.*) Curbă folosită pentru cvadratura cercului. • pl. *-ce.* și *cuadratríce s.f* /<germ. ***Quadratrix***.
cvadratúră *s.f.* **1** (*geom.*) Construire cu rigla și cu compasul a unui pătrat care să aibă aria egală cu aria unei figuri date. ◇ *Cvadratura cercului* = *a*) problemă (nesoluționabilă) constînd în găsirea unui pătrat care să aibă aceeași suprafață cu un cerc dat și a cărui latură să aibă un raport rațional cu raza cercului; *b*) fig. problemă imposibil de rezolvat. **2** (*mat.*) Calcul al unei integrale definite, necesar pentru aflarea ariei unui plan mărginit de o curbă. **3** (*astron.*) Poziție aparentă în care doi aștri priviți de pe Pămînt au, față de Soare, o diferență de longitudine de 90°. • pl. *-i.* și *cuadratúră s.f.* /<fr. ***quadrature***.
cvadri- v. cvadra-.

cvadrícă *s.f.* (*mat.*) Suprafață reprezentată de o ecuație de gradul al doilea. • pl. *-ce.* și *cuadrícă s.f.* /<fr. ***quadrique***.

cvadricentenár, -ă *s.n., adj.* **1** *s.n.* Împlinire a patru sute de ani de la un eveniment important. ◆ Aniversare a evenimentului cu acest prilej. **2** *adj.* Care durează de patru sute de ani. • pl. *-i, -e.* și *cuadricentenár, -ă s.n., adj.* /***cvadri-*** + ***centenar***.

cvadricéps *s.m.* (*anat.*) Mușchi care are patru ligamente de inserție pe os. • pl. *-și.* și *cuadricéps s.m.* /<fr. ***quadriceps***, lat. ***quadriceps, -cipitis*** „cu patru capete".

cvadricolór, -ă *adj.* Care are patru culori. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***quadricolore***.

cvadricromíe *s.f.* Imprimare în patru culori (galben, roșu, albastru și negru). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***quadrichromie***.

cvadridimensionál, -ă *adj.* Care are patru dimensiuni. • sil. *-si-o-.* pl. *-i, -e.* și *cuadridimensionál, -ă adj.* /<it. ***quadridimensionale***.

cvadrienál, -ă *adj.* Care durează patru ani. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***quadriennal***, lat. ***quadriennalis, -e***.

cvadrifíd, -ă *adj.* Care este despicat în patru. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***quadrifide***.

cvadrifilár, -ă *adj.* **1** Care are patru fire. **2** (*electr.*) Care are patru conductoare. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***quadrifilaire***.

cvadriflór, -ă *adj.* (*bot.*) Care are patru flori. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***quadriflore***.

cvadrifoliát, -ă *adj.* (*bot.*) Cu frunzele dispuse în grupe de patru. • sil. *-li-at.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***quadrifolié***.

cvadrifónic, -ă *adj.* (*tehn., muz.*) Care se referă la cvadrifonie; cuadrofonic. • pl. *-ci, -ce.* /***cvadrifonie*** + *-ic*.

cvadrifoníe *s.f.* (*tehn., muz.*) Tehnică de înregistrare și redare, bazată pe folosirea a patru surse acustice. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***quadriphonie***.

cvadrígă *s.f.* (*în antic. romană*) Car cu două roți, tras de patru cai înhămați unul lîngă altul, folosit la cursele de circ și la triumfuri. • scris și *quadrigă.* pl. *-ge.* /<lat. ***quadrīga, -ae***.

cvadrigemeláră *adj.* (*med.; despre sarcini*) Cu patru gemeni. • pl. *-e.* /<fr. ***quadrigémelaire***.

cvadrigémeni *adj., s.m. pl.* **1** *adj.* (*anat.*) *Tuberculi cvadrigemeni* = cele patru proeminențe ale bulbului rahidian. **2** *s.m. pl.* (*med.*) Cvadrupleți. • și *cuadrigémeni adj., s.m. pl.* /<lat. ***quadrīgĕminus, -a, -um***.

cvadrigemināt *adj.* (*med.; despre puls*) În care un grup de patru pulsații este separat periodic de un grup asemănător printr-un interval mai mult sau mai puțin lung. • pl. *-e.* /<fr. ***quadrigéminé***.

cvadrigeminísm *s.n.* (*med.*) Tulburare a ritmului inimii, care cuprinde un ritm cvadrigeminat. • /<fr. ***quadrigéminisme***.

cvadrilatér *s.n.* v. patrulater.

cvadrilaterál, -ă *adj.* **1** (*mat.*) Care are patru laturi. **2** Ext. Pe patru părți. • pl. *-i, -e.* și *cuadrilaterál, -ă adj.* /<fr. ***quadrilatéral***.

cvadrilión *s.n.* (*mat.*) O mie de trilioane. • sil. *-li-on.* pl. *-oane.* și *catrilión, cuadrilión s.n.* /<fr. ***quadrillion***, germ. ***Quadrillion***.

cvadrilób *s.m.* (*arhit.*) Motiv decorativ asemănător trifoiului cu patru foi; tetralob. • pl. *-i.* /<fr. ***quadrilobe***.

cvadrilobát, -ă *adj.* Cu patru lobi. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***quadrilobé***.

cvadrilóc *adj., s.n.* (*av.*) (Avion) cu patru locuri. • /***cvadri-*** + ***loc***, după fr. *quadriplace*.

cvadriloculár, -ă *adj.* (*bot., anat.*) Cu patru loji sau camere. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***quadriloculaire***.

cvadrimarín *s.n.* (*mar.*) Navă maritimă de mare viteză, cu patru motoare și patru coci paralele unite printr-o punte. • pl. *-e.* /***cvadri-*** +***marin***.

cvadriméstru *s.n.* Durată de patru luni. • pl. *-e.* /<fr. ***quadrimestre***.

cvadrimotór *s.n.* (*av.*) Avion echipat cu patru motoare cu ardere internă. • pl. *-oare.* și *cuadrimotór s.n.* /<fr. ***quadrimoteur***.

cvadrinóm *s.n.* (*mat.*) Polinom cu patru termeni. • pl. *-oame.* și *cuadrinóm s.n.* /<fr. ***quadrinôme***.

cvadripál, -ă *adj.* (*nav.; despre elice*) Care are patru pale. • pl. *-i, -e.* și *cuadripál, -ă adj.* /<fr. ***quadripale***.

cvadripartít, -ă *adj.* Care este format din patru elemente. *Alianță cvadripartită.* • pl. *-ți, -te.* și *cuadripartít, -ă adj.* /<fr. ***quadripartite***.

cvadripetál, -ă *adj.* (*bot.; despre flori*) Care are patru petale. • pl. *-i, -e.* și *cuadripetál, -ă adj.* /<fr. ***quadripétale***.

cvadriplegíe *s.f.* (*med.*) Tetraplegie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***quadriplégie***.

cvadripól *s.n.* (*electr.*) Rețea electrică cu două borne de intrare și cu două borne de ieșire. • pl. *-uri.* și *cuadripól s.n.* /<fr. ***quadripôle***.

cvadripolár, -ă *adj.* Care are patru poli. • pl. *-i, -e.* și *cuadripolár, -ă adj.* /<fr. ***quadripolaire***.

cvadrireactór *adj., s.n.* (Avion) propulsat de patru reactoare. • sil. *-re-ac-.* pl. *-oare.* și *cuadrireactór s.n.* /<fr. ***quadriréacteur***.

cvadrirémă *s.f.* (*mar.*) Galeră care are patru rînduri de vîsle sau patru vîslași la o vîslă. • pl. *-e.* și *cuadrirémă s.f.* /<fr. ***quadrirème***.

cvadrisiláb *s.n.* (*lingv.*) Cuvînt cvadrisilabic; tetrasilab. • pl. *-e.* și *cuadrisiláb s.n.* /<fr. ***quadrisyllabe***.

cvadrisilábic, -ă *adj.* (*despre cuvinte, versuri*) Care este format din patru silabe; tetrasilabic. • pl. *-ci, -ce.* și *cuadrisilábic, -ă adj.* /<fr. ***quadrisyllabique***.

cvadriturboreactór, -oăre *adj., s.n.* (Avion) cu patru turboreactoare. • sil. *-re-ac-.* pl. *-ori, -oare.* /***cvadri-*** + ***turboreactor***.

cvadrivalént, -ă *adj.* **1** (*biol.*) Care are patru cromozomi omologi în cursul meiozei. **2** (*chim.*) Tetravalent. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***quadrivalent***.

cvadrívium *s.n.* (*în Evul Mediu*) Diviziune a învățămîntului cuprinzînd cele patru articole liberale (aritmetica, muzica, geometria și astronomia). • sil. *-vi-um.* și *cuadríviu, cuadrívium s.n.* /<fr., lat. ***quadrivium***.

cvadru- v. cvadra-.

cvadrumán, -ă *adj.* (*despre maimuțe*) Care se servește de cele patru membre ca de mîini. ◆ (*subst. f. pl.*) Maimuțe. • pl. *-i, -e.* și *cuadrumán, -ă adj.* /<fr. ***quadrumane***, lat. ***quadrumanis, -e***; cf. lat. *quattŭor* „patru", *manus, -us* „mînă".

cvadrumvirát *s.n.* (*jur.*) Magistratură formată din patru membri. • pl. *-e.* /<it. ***quadrumvirato***.

cvadrupéd, -ă *adj., s.m., s.f.* Patruped. • pl. *-zi, -de.* /<fr. ***qudrupède***.

cvadruplá *vb. I. tr., refl.* A (se) împătri. • prez.ind. *-ez.* și *cuadruplá vb. I.* /<fr. ***quadrupler***, lat. ***quadruplare***.

cvadruplét *s.n., s.m.* **I** *s.n.* **1** Al patrulea dintre patru exemplare de același fel. **2** (*mat.*) Mulțime ordonată care are patru elemente. **II** *s.m.* (*med.*) Fiecare dintre cei patru gemeni; cvadruplu (2). • pl. *n. -e, m. -ți.* /<fr. ***quadruplet***.

cvadrupléx *s.n.* **1** (*telec.*) Sistem de transmisie telegrafică ce asigură transmiterea simultană a patru mesaje diferite. **2** (*biol.*) Organism poliploid care are pe un locus patru gene dominante. • pl. *-e.* și *cuadrupléx s.n.* /<fr. ***quadruplex***, lat. ***quadrŭplex, -icis***.

cvadrúplu, -ă *adj., s.m.* **1** *adj.* Care este împătrit. **2** *s.m.* (*med.*) Cvadruplet (II). • pl. *-i, -e.* și *cuadrúplu, -ă adj.* /<fr. ***quadruple***, lat. ***quadrŭplus, -a, -um***.

cvántă *s.f.* v. cuantă.

cvántic, -ă *adj.* v. cuantic.

cvántum *s.n.* v. cuantum.

cvartadécimă *s.f.* (*muz.*) **1** Interval de 14 trepte. **2** A paisprezecea treaptă de la un interval dat. • pl. *-i.* și *cuartadécimă s.f.* /<lat. ***quartadecima***.

cvartál *s.n.* **I 1** (*înv.*) A patra parte dintr-un oraș. ◆ Cartier; mahala. **2** Suprafață de teren în cadrul unei localități, delimitată de străzi, ocupată, în principal, cu clădiri de locuit. **II** (*înv.*) Trimestru. • scris și *quartal.* pl. *-e.* și *cuartál s.n.* /<rus. ***квартал***, germ. ***Quartal***.

cvártă *s.f.* **1** (*muz.*) Interval de patru trepte într-o gamă diatonică. **2** (*electr.*) Grup de patru conducte electrice, izolate între ele și răsucite, utilizat la cablurile electrice de telecomunicații. **3** (*sport*) A patra dintre cele opt poziții principale de apărare la scrimă. **4** (*la jocul de cărți*) Grup de patru cărți consecutive dintr-o formație completă de cinci cărți. *Cvartă de chintă.* <> *Cvartă majoră* v. major. • scris și *quartă.* pl. *-e.* și *cuártă s.f.* /<it. ***quarto***, fr. ***quarte***.

cvartét *s.n.* (*muz.*) **1** Compoziție muzicală pentru o formație alcătuită din patru voci sau din patru instrumentiști; formație care execută împreună o astfel de piesă muzicală. <> *Cvartet de coarde* = formație fundamentală a muzicii de cameră, alcătuită din două viori, o violă și un violoncel. *Cvartet de suflători* = formație fundamentală a muzicii de cameră, alcătuită din flaut, oboi, clarinet și fagot. **2** Compoziție muzicală în formă de sonată, scrisă pentru două viori, o violă, un violoncel sau o vioară, o violă, un violoncel și un pian. **3** Asociere, reunire de patru persoane, echipe etc. pentru realizarea unui scop comun. • scris și *quartet.* pl. *-e.* și *cuartét s.n.* /<it. ***quartetto***, fr. ***quartette***.

cvartír *s.n.* **1** (*înv.*) Locuință temporară pentru un grup de oameni (în special a unor trupe) în trecere pe undeva. ◆ Ext. Loc unde cineva își așază locuința. **2** (*reg.*) Locuință provizorie. ◆ Gazdă (la care stă cineva). • pl. *-uri, -e.* și *cfartír s.n.* /<rus. ***квартира***, germ. ***Quartier***.

cvartolét *s.n.* (*muz.*) Grup de patru note de durată egală cu aceea a trei note obișnuite. • scris și *quartolet.* pl. *-e.* și *cuartolét s.n.* /<fr. ***quartolet***.

cvarț *s.n.* v. cuarț.

cvas *s.n.* Băutură răcoritoare, cu gust acrișor, preparată prin fermentare, din fructe sau din apă, pîine și malț, obișnuită la ruși. • pl. *-uri.* /<rus. ***квас***.

cvasi[1]**-** Elem. de compunere „pe jumătate". și *cuasi-, quasi-.* /<fr. ***quasi-***; cf. lat. *quasi* „aproape", „pe jumătate".

cvăsi[2] *adj.invar., adv.* Pe jumătate; aproximativ; aproape. • /<fr., lat. ***quasi***.

cvasiabsolút, -ă *adj.* Care este aproape absolut. • pl. *-ți, -te.* /***cvasi***[1]***-*** + ***absolut***.

cvasiacadémic, -ă *adj.* Care este aproape academic. • pl. *-ci, -ce.* /***cvasi***[1]***-*** + ***academic***.

cvasianoním, -ă *adj.* Care este cunoscut într-o mică măsură. • pl. *-i, -e.* /***cvasi***[1]***-*** + ***anonim***.

cvasianonimát *s.n.* Ceea ce este aproape anonim. • pl. *-e.* /***cvasi***[1]***-*** + ***anonimat***.

cvasicontráct *s.n.* **1** Aranjament făcut fără o perfectare legală. **2** Contract imperfect încheiat între guvern și producător, în vederea încurajării unei anumite producții. • pl. *-e.* și *cuasicontráct s.n.* /<fr. ***quasi-contract***.

cvasidelíct *s.n.* (*jur.*) Fapt ilicit care, comis fără intenția de a vătăma, cauzează totuși o daună, putînd da naștere la o acțiune civilă pentru daune-interese. • pl. *-e.* și *cuasidelíct s.n.* /<fr. ***quasi-délict***.

cvasideplín, -ă *adj.* Care este aproape deplin. • pl. *-i, -e.* /***cvasi***[1]***-*** + ***deplin***.

cvasidescifrábil, -ă *adj.* Care este aproape descifrabil. • pl. *-i, -e.* /***cvasi***[1]***-*** + ***descifrabil***.

cvasidocumentár, -ă *adj.* Care are caracter aproape documentar. • pl. *-i, -e.* /***cvasi***[1]***-*** + ***documentar***.

cvasifamiliár, -ă *adj.* Care este aproape familiar. • sil. *-li-ar.* pl. *-i, -e.* /***cvasi***[1]***-*** + ***familiar***.

cvasifatál, -ă *adj.* Care este aproape mortal. • pl. *-i, -e.* /***cvasi***[1]***-*** + ***fatal***.

cvasiidéntic, -ă *adj.* Care este aproape identic. • pl. *-ci, -ce.* /***cvasi***[1]***-*** + ***identic***.

cvasiindescifrábil, -ă *adj., adv.* (Care este) aproape indescifrabil. • pl. *-i, -e.* /***cvasi***[1]***-*** + ***indescifrabil***.

cvasiinstantanéu, -ée *adj., adv.* (Care este) aproape instantaneu. • pl. *-ei, -ee.* /***cvasi***[1]***-*** + ***instantaneu***.

cvasimonopól *s.n.* Monopol parțial. • pl. *-uri.* /***cvasi***[1]***-*** + ***monopol***.

cvasioficiál, -ă *adj.* Care este aproape oficial. • sil. *-ci-al.* pl. *-i, -e.* /***cvasi***[1]***-*** + ***oficial***.

cvasioníric, -ă *adj.* Care este în stare aproape onirică. • pl. *-ci, -ce.* /<it. ***quasi onirico***.

cvasipartículă *s.f.* (*fiz.*) Particulă a cărei dimensiune atinge o zecime de micron. • pl. *-e.* /<engl. ***quasi-particle***.

cvasipermanént, -ă *adj., adv.* (Care este) aproape permanent. • pl. *-ți, -te.* /***cvasi***[1]***-*** + ***permanent***.

cvasiprezént, -ă *adj.* Care nu este atent decît într-o mică măsură (la cele ce se spun, se fac etc. în jurul său); aproape absent. • pl. *-ți, -te.* /***cvasi***[1]***-*** + ***prezent***.

cvasisteá *s.f.* (*astron.*) Corp cosmic format din pulbere atomică. • pl. *-ele.* /***cvasi***[1]***-*** + ***stea***.

cvasistelár, -ă *adj.* (*despre aștri*) A cărui imagine fotografică este punctuală ca a unei stele, dar a cărui natură nu este stelară. <> *Galaxie cvasistelară* v. galaxie. • pl. *-i, -e.* /<engl. ***quasi-stellar***.

cvasiștiințífic, -ă *adj.* Care este științific numai într-o anumită măsură. • sil. *-și-in-.* pl. *-ci, -ce.* /***cvasi***[1]***-*** + ***științific***.

cvasitotál, -ă *adj., adv.* (Care este) aproape total. • pl. *-i, -e.* /***cvasi***[1]***-*** + ***total***.

cvasitotalitáte *s.f.* Aproape întreaga cantitate. /***cvasi***[1]***-*** + ***totalitate***.

cvasiumán, -ă *adj., adv.* (*adesea iron.*) (Care este) aproape omenesc. • pl. *-i, -e.* /***cvasi***[1]*-* + ***uman***.

cvasiunaním, -ă *adj., adv.* (*adesea iron.*) (Care este) aproape unanim. • pl. *-i, -e.* /***cvasi***[1]*-* + ***unanim***; cf. şi it. *quasi unanime*.

cvasiunanimitáte *s.f.* Ceea ce constituie marea majoritate. • /***cvasi***[1]*-* + ***unanimitate***.

cvaternár, -ă *s.n., adj.* v. cuaternar.

cvátuor *s.n.* (*muz.*) Compoziţie pentru patru părţi vocalice sau instrumentale. • pl. *-uri.* /<fr. ***quatuor***; cf. lat. *quattŭor* „patru".

cver *s.n.* Ansamblu de linii orizontale dintr-o tabelă sau dintr-un formular. • /<germ. ***Quer[stellung]***.

cverulént, -ă *adj., s.m., s.f.* (*psih.*) (Psihopat) revendicativ. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***quérulent***.

cverulénţă *s.f.* (*psih.*) Tendinţă patologică a cuiva spre revendicări nefondate, avînd convingerea că este nedreptăţit. • /<fr. ***quérulence***.

cvéstor *s.m.* v. chestor.

cvestúră *s.f.* v. chestură.

cvietísm *s.n.* v. chietism.

cvietíst, -ă *s.m., s.f., adj.* v. chietist.

cvinárіu, -ie *adj., s.m., s.f.* **I** *adj.* **1** Care este format din cinci unităţi; care este divizibil cu 5. **2** Care are la bază numărul cinci. **3** (*muz.; despre măsură, ritm*) Care este compus din cinci elemente ritmice. **II** *s.m.* (*ist.*) Monedă romană valorînd 5 aşi. **III** *s.f.* (*vers.*) Strofă alcătuită din cinci versuri. • pl. *-ii.* /<lat. ***quinarius***, ***-a***, ***-um***, fr. ***quinaire***; cf. lat. *quinque* „cinci".

cvincuniál, -ă *adj.* **1** (*despre obiecte*) Care sînt dispuse cîte cinci. **2** (*despre elemente florale*) Cu cinci straturi suprapuse. • sil. *-ci-al.* pl. *-i, -e.* /<lat. ***quincuncialis***, ***-e***, fr. ***quinconcial***.

cvincvagenár, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care a împlinit cincizeci de ani. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***quinquagénaire***, lat. ***quinquagenarius***, ***-a***, ***-um***.

cvint- Elem. de compunere „cinci". şi *chint-, cuint-*. • /<fr. ***quint-***; cf. lat. *quintus, -a, -um* „al cincilea".

cvintadécimă *s.f.* (*muz.*) **1** Interval de 15 trepte (două octave). **2** Treapta a cincisprezecea a unui interval dat. • pl. *-e.* şi *cuintadécimă s.f.* /<lat. ***quinta decima***.

cvintál *s.n.* v. chintal.

cvíntă *s.f.* **1** (*muz.*) Interval de cinci trepte într-o gamă diatonică. **2** (*la scrimă*) A cincea dintre cele opt poziţii principale de apărare. **3** (*la jocul de cărţi; în forma „chintă"*) Formaţie de cinci cărţi consecutive. ◆ *Chintă roaială* (sau *regală*) = formaţie de cinci cărţi consecutive avînd aceeaşi culoare. *Cvintă majoră* v. major. **4** (*med.; în forma „chintă"*) Acces prelungit de tuse violentă. • pl. *-e.* şi *chíntă s.f.* /<it. ***quinta***, fr. ***quinte***, germ. ***Quinte***.

cvintesénţă *s.f.* v. chintesenţă.

cvintét *s.n.* **I** (*muz.*) **1** Formaţie muzicală alcătuită din cinci voci sau din cinci instrumentişti, care execută împreună o compoziţie muzicală. <> *Cvintet de pian* = cvintet de coarde şi pian. *Cvintet de suflători* = formaţie muzicală alcătuită din flaut, oboi, clarinet, corn şi fagot. **2** Compoziţie muzicală în formă de sonată, scrisă pentru două viori, o violă, violoncel şi pian sau pentru două viori, două violoncele şi violă. **II** (*vers.*) Strofă alcătuită din cinci versuri. **III** (*sport*) Linie de înaintare, formată din cinci jucători, a unei echipe (de fotbal sau rugby). **IV** Asociere, reunire de cinci persoane, echipe etc. pentru realizarea unui scop comun. • scris şi *quintet.* pl. *-e.* şi *cuintét s.n.* /<it. ***quintetto***, fr. ***quintette***.

cvintilión *s.n.* O mie de cvadrilioane. • sil. *-li-on.* pl. *-oane.* /<fr. ***quintillion***.

cvintolét *s.n.* (*muz.*) Diviziune ritmică excepţională, alcătuită dintr-un grup de cinci note, de durată egală cu cea a cinci note obişnuite. • pl. *-e.* şi *cuintolét s.n.* /<fr. ***quintolet***.

cvintupiá *vb. I. tr., refl.* A (se) înmulţi sau a se mări de cinci ori. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***quintupler***.

cvintúplu, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Încincit. **2** *s.m., s.f.* (*med.; la pl.*) Grup de cinci gemeni. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***quintuple***, lat. ***quintŭplex***, ***-icis***.

cvórum *s.n.* Număr minim de participanţi necesar, potrivit legii, pentru ca o adunare să fie valabil constituită sau să poată adopta o hotărîre. • scris şi *quorum.* pl. *-uri.* /<lat. ***quorum***.

cvoţiént *s.n.* v. coţient.

cyán *s.n.* Nuanţă obţinută prin amestecul spectral al albastrului cu verdele. • /<fr., engl. ***cyan***; cf. gr. κυανός „albastru".

cyátos *s.n.* (*în antic. greacă*) Vas mic, de scos vin, în formă de ceaşcă cu fundul în calotă, ca o toartă. • /<ngr. ***κύαθος***.

cyberspáţiu *s.n.* (*inform.*) Spaţiul imaginar prin care e-mailurile sau alte informaţii trec atunci cînd sînt trimise de la un calculator la altul. • pl. *-ii.* /<engl. ***cyberspace***.

cyborg ['saiborg] *s.n.* (*în opere de anticipaţie*) Umanoid cu modificări organice care să-i permită supravieţuirea într-un mediu ostil sau extraterestru; android, robot. • pl. *-gi.* /<engl. ***cyborg***.

cyclonét *s.n.* Dispozitiv destinat recuperării peliculei de hidrocarburi formate pe suprafaţa mării. • pl. *-e.* /<fr. ***cyclonet***.

cýlix *s.n.* (*în antic. greacă*) Cupă de ceramică (cu picior), cu două toarte uşor recurbate. • /<fr. ***kylix***; cf. gr. κύλιξ.

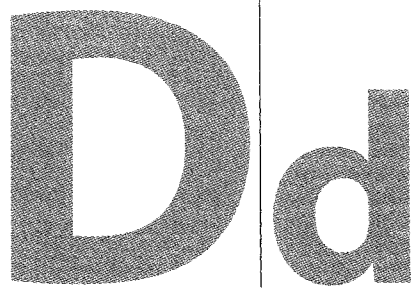

d *s.m. invar.* **I 1** A șasea literă a alfabetului limbii române. **2** Sunetul corespunzător acestei litere (consoană ocluzivă dentală sonoră). **3** Semn grafic pentru această literă (*d, D*). **II 1** (*muz.*) Simbol pentru sunetul *re* în notația literală a țărilor germanice. **2** (*fiz.*) Simbol pentru *debye*. **3** (*chim.*) Simbol pentru *deuteriu* (*d*). **4** (*metr.*) Simbol pentru prefixul *deci-*. **III** Simbol literal pentru cifra romană cu valoarea numerică 500 (*D*). • pronunț. și *de*.

da[1] *adv.* **1** Cuvînt cu care se răspunde afirmativ la o întrebare sau cu care se exprimă o afirmație, un consimțămînt. <> (*în dialog; cu val. de prop. independentă, ca răspuns la o întrebare*) *Toți au luat examenul? –Da.* <> Loc.adv. *Ba da*, exprimă răspunsul afirmativ la o întrebare negativă. *N-ai citit romanul? –Ba da.* <> Expr. *Așa da*, exprimă acordul în legătură cu modul de desfășurare a unei acțiuni. **2** Desigur, firește. *Vrei să mergi cu mine în oraș? –Da!* **3** (*înv.*) Așa! • /<bg. ***da***, srb. ***da***, rus. ***da***.

da[2] *vb. I.* **I** *tr.* **1** A pune la îndemîna cuiva ceva; a întinde cuiva ceva; a înmîna cuiva ceva; a oferi cuiva ceva. *Mama lui Abu-Hasan... le-a dat trei feluri de mîncări* (CAR.). *I-a dat o scrisoare.* <> Expr. *A da o masă* = a invita pe cineva la masă cu o anumită ocazie. *A da o petrecere* (sau *un chef*) = a organiza o petrecere sau un chef (în cinstea cuiva sau a ceva). *A da de băut* = a oferi cuiva mîncare și băutură (plătind consumația la un local), pentru a sărbători ceva. *A-i da la mînă* = *a*) a înmîna ceva cuiva; *b*) a pune ceva la dispoziția cuiva. *A-i da cuiva o gură* (sau *gura, o guriță, o sărutare, sărutări*) = a săruta pe cineva. *Să-mi dai O gură, numai una* (EMIN.). *A da față cu cineva* = a se vedea, a se întîlni cu cineva. *A-și da bucățica de la gură* v. gură. *A da* (*cuiva*) *mîna* sau *a*(*-și*) *da mîna* (*cu cineva*) v. mînă. *A-i da cuiva mură-n gură* v. mură. *A da nas*(*ul*) *cu cineva* v. nas. *A-i da* (cuiva) *papucii* v. papuc. *A da țîță* v. țîță. **2** A pune cuiva ceva la dispoziție (în schimbul unei plăți); a face rost cuiva de ceva; a preda cuiva ceva. *Ne-a dat o locuință.* <> Loc.vb. *A da cu chirie* = a închiria. *A da pămîntul în* (sau *cu*) *arendă* = a arenda. <> Expr. *A da* (cuiva ceva) *în folosință* = a preda cuiva ceva spre folosire. (*în trecut*) *A da pămîntul în parte* = a arenda pămîntul cu plata unei taxe. *A da* (cuiva ceva) *în primire* v. primire. **3** A împărți mai multora cîte o parte dintr-un întreg; a distribui ceea ce revine cuiva ca parte dintr-un tot, dintr-o sumă etc.; a atribui. *Au sosit manualele școlare. Le-ai dat elevilor?* <> Expr. *A da ceva în* (sau *pe din*) *două* = a împărți în două părți egale; a înjumătăți. *A-i da cuiva un număr* (*oarecare*) *de ani* = *a*) a-i atribui cuiva o anumită vîrstă; *b*) a aprecia (cu aproximație) cîți ani mai are de trăit. *A da cuiva ciștig de cauză* v. cauză. **4** (*de obicei constr. cu vb. la conjunct. sau la inf.*) A repartiza cuiva ceva spre executare; a însărcina pe cineva cu ceva; a obliga la ceva. *Profesorul le-a dat elevilor să picteze un peisaj marin.* <> Expr. *A*(*-i*) *da cuiva de lucru* = *a*) a-i găsi cuiva o ocupație, o slujbă; a însărcina pe cineva cu o treabă; *b*) a cere cuiva un mare efort; *c*) a pricinui cuiva multă bătaie de cap; a pune pe cineva în (mare) încurcătură. *A da* (cuiva) *de furcă* v. furcă. **5** (*compl. indică oameni; de obicei urmat de determ. ca „în seama", „în grija", „pe mîna", „în paza"*) A încredința. *Pornește spre casă, urmat de cîțiva ostași, în paza cărora le-a dat împăratul* (CR.). <> Expr. (*jur.*) *A da în* (ori *la*) *judecată* v. judecată. ◆ (*adesea constr. cu vb. la conjunct. sau la inf.*) A încredința ceva cuiva spre realizare, spre întreținere etc. *I-am dat să facă alfabetizarea cărților din bibliotecă.* <> Expr. *A da* (ceva) *pe* (sau *în, la*) *mîna cuiva* = *a*) a încredința ceva spre păstrare; *b*) a lăsa ceva la dispoziția cuiva, la bunul plac al cuiva, în voia cuiva. **6** (*compl. indică obiecte*) A preda (pentru a se descărca de o îndatorire). *Spune-i că te prinzi să-i dai în girezi tot grîul cît îl are de semănat* (CR.). **7** A pune pe cineva în posesia unui lucru; a face cuiva parte de...; a face ca cineva să beneficieze de ceva. *Țara... s-a gîndit să vă deie pămînt* (CAM.). ◆ Spec. A atribui cuiva un rol, o funcție, o demnitate etc. **8** (*adesea cu determ. ca „în dar", „de pomană", „plocon"*) A dărui. <> Loc.vb. *A da mită* = a mitui. <> Expr. *A da cuiva bacșiș* (sau *șpagă*) = a oferi cuiva o sumă de bani necuvenită, pentru un anumit serviciu. *A*(*-și*) *da cuvîntul* (*de onoare*) v. cuvînt. **9** A dona. *A dat muzeului de artă o parte din pinacoteca sa.* **10** A furniza, a procura. *I-a dat toate informațiile cerute.* **11** (*de obicei determ. prin „împrumut", „cu camătă", „cu dobîndă", „pe datorie"*) A împrumuta. **12** A atribui un avantaj; a conferi, a decerna. *Cu ocazia aniversării i-a dat o decorație.* <> Expr. *A da onorul* = a saluta unele autorități (ori evenimente deosebite), prezentînd arma sau sunînd din goarnă. **13** (*compl. indică stări sufletești, însușiri morale etc.*) A asigura; a face să fie posibil. *Dă-mi, te rog, puțină liniște!* **14** (*adesea determ. prin „înapoi"*) A restitui; a întoarce cuiva ceva primit de la el sau ceea ce i se cuvine. *Dați înapoi ce ați furat!* **15** (*compl. indică oameni*) A pune la dispoziția cuiva. *Ne-am îngrijit de plecarea cuviosiei-sale și-i dăm slujitori care să-l petreacă pînă la Dunăre* (SADOV.). <> Expr. (*pop.*) *A da o fată după cineva* (ori *cuiva*) sau *a*(*-i*) *da cuiva de bărbat* (ori *de soție*) *pe cineva* = a căsători cu... **16** (*adesea urmat de determ. introduse prin prep. „pentru", „pe"*) A renunța la ceva sau la cineva în schimbul a...; a schimba cu... *A dat terenul pentru un apartament.* <> Expr. (*pop.*) *A da toate pe una* = a nu-i rămîne altceva decît...; a nu mai avea încotro; a rămîne cu o singură soluție. (*fam.*) *A nu da pe cineva pe* (sau *pentru*) *altul* = a prețui mai mult pe unul decît pe altul. (*refl.*) *A nu se da pe cineva* = a se considera superior cuiva. *A nu se da pentru mult* = a se declara mulțumit cu... *A da cinstea pe rușine* v. cinste. **17** A oferi ca plată; a propune ca preț. *Nu te mulțumești de simbria ce-ți dau?* (ISP.). <> Expr. *A da bir cu fugiții* v. bir. *A*(*-și*) *da ortul popii* v. ort. **18** A vinde. *A dat tabloul cu cinci mii de dolari.* **19** A jertfi, a sacrifica. *Ar da zece ani din viață ca să-și vadă proiectul realizat.* <> Expr. *Îmi dau capul*, se spune atunci cînd cineva vrea să-și arate deplina certitudine asupra a ceva sau să ofere o garanție. *A-și da viața* v. viață. **20** A arunca, a azvîrli. *Dă hîrtiile la coș.* <> Expr. *A da afară* = *a*) a scoate (pe cineva sau ceva) cu forța din locul unde se află; a elimina, a exclude (pe cineva); *b*) a concedia dintr-un post; *c*) (*pop.; fam.*) a vomita. *A da* (pe cineva sau ceva) *corbilor* sau *a-l da încolo* = a renunța la..., a nu mai vrea să știe de cineva sau de ceva. *A da peste cap paharul* (sau *băutura*) v. cap. *A da* (pe cineva) *dracului* (ori *la toți dracii, la dracu*) v. drac. *A da pe gîrlă* v. gîrlă. *A da* (o băutură) *pe gît* v. gît. *A da pe cineva naibii* (ori *la naiba*) v. naiba. *A da* (pe cineva) *în plata Domnului* (sau *a lui Dumnezeu*) v. plată. *A da pe spate* v. spate. *A da uitării* (sau *în uitare*) (pe cineva sau ceva) v. uitare. *A da* (*toată*) *vina* (pe cineva sau pe ceva ori asupra cuiva) v. vină. **21** A împrăștia, a răspîndi. *Farul dă lumină puternică.* **22** (*compl. indică oameni; urmat de determ. introduse prin prep. „la"*) A trimite sau a stabili într-un loc pentru o anumită îndeletnicire, activitate etc. *Îl deteră pe la școli și filosofi* (ISP.). **23** (*compl. indică animale; urmat de determ. introduse prin prep. „la"*) A mîna, a duce. *Au dat vitele la păscut.* **24** A așeza ceva în altă poziție, direcție sau într-un alt mod. *Își netezi părul de pe frunte și-l dete pe spate* (EMIN.). <> Expr. *A da* (ceva) *peste cap* v. cap. *A da cărțile pe față* v. carte. *A*(*-și*) *da ochii peste cap* v. ochi. *A da la o parte* (sau *într-o parte*) v. parte. *A da ușa* (sau *poarta*) *de perete* v. perete. *A da la* (sau *după*) *spate* v. spate. **25** A întoarce. *Dă filele manuscrisului cu mare atenție.* **26** (*compl. indică ființe*) A trage, a aplica. *I-a dat o palmă.* **27** (*despre oameni*) A face, a realiza. *A dat o spărtură în zid.* <> Loc.vb. *A da lustru* (sau *luciu*) = a lustrui. *A da formă* = a modela. *A da găuri* (sau *o gaură*) = a găuri. *A da foc* = a aprinde. *A da o comandă* = a comanda o anumită marfă. *A da* (cuiva sau la ceva) *ocol* sau *ocoale* v. ocol. *A da raită* (sau *o raită*) v. raită. **28** (*despre plante, animale, sol etc.*) A produce, a face. *Anul acesta, merii au dat multe fructe. Oile dau lapte și lînă.* **29** (*despre oameni; compl. indică scrieri, compoziții, concepții etc.*) A crea; a compune; a concepe. *Beethoven a dat simfonii nemuritoare.* <> Loc.vb. *A da însemnătate* = a acorda atenție. <> Expr. *A da la lumină* = *a*) a descoperi, a arăta (ceea ce este tăinuit, ascuns); *b*) a publica. *A da semne de...* = a arăta că..., a lăsa să se vadă că... *A da gata* v. gata. *A da la iveală* v. iveală. *A*(*-și*) *da cu părerea* (sau *cîte o părere*) v. părere. **30** (*compl. indică legi, documente*) A elabora; a face cunoscut. **31** (*mai ales despre oameni; urmat de determ. ca „glas", „chiot", „răcnet", „țipăt"*) A emite; a face să se audă. <> Expr. *A da dintr-însul o vorbă* (sau *niște vorbe*) = a spune lucruri minunate, înțelepte. **32** A cauza, a provoca, a determina. *Medicamentul i-a dat o stare de euforie.* **33** (*compl. indică lupte, bătălii*) A desfășura; a duce, a purta. *În decursul vremii românii au dat multe bătălii pentru apărarea pămîntului strămoșesc.* <> Fig. *Au dat o luptă continuă pentru eradicarea analfabetismului.* ◆ (*refl.; despre lupte, bătălii*) A se desfășura, a avea loc. *Bătălia s-a dat la Călugăreni.* **34** (*despre elevi, candidați etc.; compl. indică concursuri, examene, teze de licență, de doctorat etc.*) A-și prezenta cunoștințele în scris sau oral, în cadru organizat, pentru a obține o promovare, un titlu etc. *Și-a dat doctoratul la Paris.* <> Expr. *A da un examen* = *a*) a susține un examen (în fața unui examinator); *b*) fig. a trece cu succes printr-o încercare. **35** (*compl. indică spectacole, concerte etc.*) A susține. *Trupa a dat mai multe concerte în străinătate.* **36** A trasa. *I-a dat o sarcină foarte grea.* **37** A cerne. *Dă făina prin sită.* **38** (*cu determ. introduse prin prep. „cu"*) A vopsi. *A dat gardul cu vopsea maro.* **39** (*despre oameni; compl. indică pielea, buzele, părul etc.*) A unge cu cremă, gel, vopsea etc. *Își dă părul cu gel.* **40** (*urmat de vb. ca „a cunoaște", „a înțelege" la conjunct. sau la moduri nepredicative*) A îngădui, a lăsa, a permite; a face posibil. *Baba se culcă..., dînd a înțelege nurori-sa*

că are s-o privegheze (CR.). *Nu-i e dat oricui să cunoască acest mister.* ◇ Expr. *A(-și) da consimțământul* = (*despre părinți*) a fi de acord cu o căsătorie. *A(-și) da binecuvîntarea* v. binecuvîntare. *A-i da cuiva mîna* (să facă ceva) v. mînă. **41** (*compl. indică venituri, cîștiguri*) A aduce prin tranzacții, prin comerț, prin producție etc. *Societatea de izolații a dat un profit mare acționarilor.* **42** (*despre Dumnezeu, soartă, noroc*) A rîndui, a destina, a hărăzi. *Dînd Dumnezeu un vînt bun, corăbiile mergeau ca săgeata* (ISP.). *Oare ce ne va da soarta?* ◇ Expr. (*Bine că*) *a dat Dumnezeu!* = în sfîrșit! în cele din urmă! (*pop.; fam.*) *Ș-apoi dă, Doamne, bine!*, se spune pentru a arăta că totul a fost, s-a desfășurat etc. strașnic de bine. *Ce-o* (sau *cum a*) *da Dumnezeu* = cum se va nimeri, cum se va întîmpla să fie. *A da în bobi* ori *a da bobii* (sau *cu bobii*) v. bob. *A da în cărți* (sau *cu cărțile*) v. carte. *A da cu ghiocul* v. ghioc. *Cum* (sau *ce*) *a* (sau *o*) *da tîrgul și norocul* v. noroc. **43** Loc.vb., expr. *A da sfaturi* = a sfătui. *A da răgaz* = a amîna. *A da ordin* (sau *poruncă*) = a ordona, a porunci. *A da prilej* (sau *ocazie*) = a prilejui; a permite. *A da dovadă* = a dovedi. *A da voie* = a lăsa. *A da prioritate* = a lăsa pe cineva să fie primul. *A da informații* (sau *referințe*) = a informa, a relata. *A(-și) da demisia* = a demisiona. *A da* (cuiva) *meditații* = a preda (cuiva) lecții particulare. *A da o telegramă* = a expedia o telegramă. *A da la ziar* = a publica sau a face să se publice în ziar. *A da bici* = *a*) a lovi cu biciul; *b*) fig. a grăbi, a zori. *A da* (pe cineva) *dezertor* = a face cunoscut (oficial) că cineva este dezertor. *A(-și) da întîlnire* (sau *rendez-vous*) = a-și fixa o întîlnire. *A(-i) da* (cuiva) *legătura* (cu cineva) = a face cuiva legătura telefonică, legătura prin satelit etc. (cu cineva). *A da seamă* (sau *socoteală*) = *a*) a răspunde de ceva; *b*) a fi tras la răspundere. *A da pe piatră* = (*compl. indică obiecte tăioase*) a ascuți. *A da piper* = a pipera. *A da* sau, *refl., a se da cu săpun* = a (se) săpuni. *A da cuiva* (*o clipă de*) *ascultare* v. ascultare. *A(-și) da binețe* v. binețe. *A da buzna* v. buzna. *A da crezare* (cuiva sau la ceva) v. crezare. *A da crezămînt* v. crezămînt. *A da cuvîntul* (într-o ședință, într-o adunare etc.) v. cuvînt. *A da bună dimineața* v. dimineață. *A da dovadă de...* v. dovadă. *A-și da duhul* v. duh. *A da* (*cuiva* sau *la ceva*) *frîu liber* v. frîu. *A da greș* v. greș. *A da* (*un*) *impuls* v. impuls. *A da întîietate* v. întîietate. *A da lecții* v. lecție. *A da năvală* v. năvală. *A-și da* (*toată*) *osteneala* v. osteneală. *A da raport* (ori *raportul*) v. raport. *A da răspuns* v. răspuns. *A da relații* v. relație. *A da la rîndea* v. rîndea. *A da sare* v. sare. *A-și da seama* (sau *seamă*) v. seamă. *A da* (cuiva) *bună seara* v. seară. *A-și da sfîrșitul* v. sfîrșit. *A da startul* v. start. *A-și da sufletul* v. suflet. *A-și da toată truda* v. trudă. *A da în undă* v. undă. *A da cuiva bună ziua* (sau *ziua bună*) v. zi. **II** *intr.* **1** (*urmat de determ. introduse prin prep. „din", „cu"*) A face o mișcare (repetată) conștientă sau reflexă. *Privind la mine, Ai tot da cochet din cap* (EMIN.). ◇ Expr. *A(-i tot) da din gură* (ori *cu gura*) v. gură. *A da din umeri* (sau *din umăr*) v. umăr. ◆ A o ține întruna; a nu se mai opri (din mers, din vorbă etc.). *Dați, măi, dați, Nu vă lăsați!* (POP.). ◇ Expr. (*fam.*) *Dă-i cu...*, *dă-i cu...*, se spune pentru a arăta o succesiune de acțiuni. **2** (*adesea urmat de determ. introduse prin prep. „în", „cu"*) A lovi, a izbi; a bate. *Nu da, păgînule, că-i copilul meu* (ALECS.). *Dă cu pietre în geam.* ◇ (*constr. cu dat.; în amenințări*) *Ți-oi da eu ție, băiete!* ◇ Expr. *A da* (cuiva) *la cap* v. cap. *A-și da coate* (ori *coatele, cu cotul*) v. cot. *Unde dai și unde crapă!* v. crăpa. *A(-i) da cuiva peste nas* v. nas. *A(-i) da* (cuiva sau la ceva) *cu piciorul* v. picior. Δ Expr. *A da lovitura* v. lovitură. **3** (*cu determ. introduse prin prep. „cu"*) A trage (cu o armă de foc). *A învățat să dea cu pușca.* **4** A se lovi (de ceva); a se atinge (de ceva). *Ajunse la un munte mare... al cărui vîrf da la nori* (ISP.). *A dat cu capul în geam.* **5** (*urmat de determ. locale sau modale*) A porni spre..., a se duce către..., a o lua spre... *Stoicea dădu spre iaz, sprijinindu-se în ciomag* (GAL.). ◇ Expr. *A da încolo, încoace* (sau *pe ici, pe colo, la deal, la vale*) = *a*) a merge de colo pînă colo; *b*) a încerca în toate felurile; a-și da osteneala. *A nu ști încotro să* (sau, *tr., s-o*) *deie* (ori *dea*) = a nu ști ce să mai facă, cum să mai procedeze. (*tr.*) *A o da pe...* = a o întoarce, a o schimba. **6** A se abate, a trece (pe la...). *Părăsise cu totul gîndul de a mai da pe la universitate* (VLAH.). ◇ Expr. *A-i da cuiva în* (ori *prin*) *cap* = a-i veni sau a-i trece cuiva ceva prin gînd; a-i veni o idee. **7** (*urmat de determ. introduse prin prep. „de", „peste"*) A întîlni; a găsi, a afla (ceva, căutînd sau din întîmplare); a ajunge la... *Oriunde ar merge dă de comercianți ambulanți. Urcînd panta, dă de cabană.* ◇ Expr. *A da de fund* = *a*) a ajunge pînă la fundul unui obiect, unui vas, unei cavități etc.; *b*) ext. a ajunge la capăt. *A da de rușine* (sau *de necaz, de primejdie etc.*) = a păți o rușine (sau a întîmpina un necaz, o primejdie etc.). *A da peste cineva cu mașina* (sau *cu caii, cu căruța etc.*) = a lovi sau a răsturna pe cineva din mers, accidentîndu-l (grav sau mortal). *A da de capăt* v. capăt. *A da de* (ori *peste*) *dracul* v. drac. *A da cu ochii de cineva* (sau *de ceva*) v. ochi. *A da de urma* (sau *de urmele*) *cuiva* v. urmă. ◆ (*pop.; tr.*) A descoperi, a observa, a prinde de veste. *Cînd a dat de copilă că nu-i, a început a-și smulge părul din cap* (CR.). **8** (*despre necazuri, nenorociri etc.; adesea cu determ. introduse prin prep. „peste"*) A veni pe neașteptate peste cineva; a surprinde pe cineva. *Deodată dete peste ei o căldură, încît leșinau de sete* (POP.). ◇ Expr. *A da strechea în cineva* v. streche. **9** (*despre oameni*) A ajunge într-un anumit punct; a nimeri într-un loc sau peste cineva. *Face la dreapta ca să dea în piață.* **10** (*despre oameni*) A se abate, a trece, a se opri. *A dat, în drum, și pe la prietena ei.* **11** (*despre drumuri, șosele etc.; cu determ. introduse prin prep. „în", „la"*) A ajunge la...; a se întretăia cu...; a ieși (în...). *Acest drum dă în șoseaua națională.* **12** (*despre terenuri, locuri etc.*) A se întinde pînă la...; a ajunge în... *Valea dă în mlaștină.* **13** (*despre ferestre, uși, încăperi etc.; cu determ. introduse prin prep. „spre", „înspre", „în" etc.*) A se deschide spre..., a avea vederea spre..., a fi cu fața spre... *Fereastra dă spre mare.* **14** (*despre oameni*) A nimeri în..., a cădea în... ◇ Expr. *A da pe* (sau *în*) *brînci* v. brîncă. *A da în gropi* (*de prost ce este*) v. groapă. *A-și da în petic* v. petic. *A da din lac în puț* v. puț. **15** (*despre păr*) A ajunge în... *Bretonul îi dă în ochi.* **16** (*despre lumină*) A cădea într-o anumită direcție. *Baba... s-a ghemuit... cu spatele la lună, să nu-i dea lumina-n ochi* (CAR.). **17** (*despre frunze, muguri etc.*) A apărea, a ieși, a se ivi. *Primăvara, după cîteva zile de căldură, a dat frunza.* ◇ Loc.vb. *A-i da* (cuiva) *lacrimile* = a lăcrima. *A-i da* (cuiva) *sîngele* = a sîngera. ◇ Expr. *A(-și) da inima* (sau *duhul*) = *a*) se spune despre cineva care este gata să se sufoce din cauza unui efort prea mare, a unei spaime, a unei dureri puternice; *b*) a muri. **18** (*despre lichide; determ. prin „afară" sau „pe din afară"*) A ieși afară dintr-un vas. ◇ Expr. *A da în foc* = (*despre lichide în fierbere*) a curge afară din vas. **19** (*despre anotimpuri, fenomene atmosferice etc.*) A veni; a se face. *Peste o lună dă primăvara* (CE. PETR.). **20** (*urmat de determ. introduse prin prep. „în"*) A trece în...; a intra. *Vremea dădu în cald* (DELAVR.). ◇ Expr. (*pop.*) *A da în pîrpăra însuratului* = a fi stăpînit de dorința însurătorii. *A da în clocot* v. clocot. *A da în copt* v. copt. *A da în pîrgă* v. pîrgă. *A da în spic* v. spic. *A da în undă* v. undă. **21** (*cu val. de auxil.; urmat de un vb. la conjunct.*) A începe să..., a se apuca de...; a se pregăti pentru..., a fi pe punctul de a... *Dă să intre în casă.* **22** (*fam.; cu val. de interj.*) Haide! *Vino cu noi! dă-te-ncoace!* **III** **1** *refl., intr.* (*urmat de determ. locale*) A merge, a se duce, a se deplasa. *Dă-te mai încolo!* ◇ Expr. (*refl.*) *A se da în lături de la...* = a căuta să scape (de ceva nedorit). *A da înapoi* v. înapoi. *A se da înapoi* v. înapoi. *A* (*se*) *da îndărăt* v. îndărăt. *A* (*se*) *da jos* v. jos. *A se da în lături* v. latură. *A nu se da în lături* v. latură. **2** *refl.* A se așeza undeva. *Se dete p-o pernă* (PANN). **3** *refl.* (*urmat de determ. introduse prin prep. „la"*) A se năpusti, a se arunca asupra cuiva. *Iarna..., ursul ajunge de să dă la vite și la oameni* (SLAV.). ◇ Expr. *A da fuga* = a se repezi. *A da de-a dreptul* = a veni drept la țintă, fără a face ocol. **4** *refl.* A se deda la...; a fi înclinat spre... ◇ Expr. *A se da în spectacol* v. spectacol. **5** *refl.* (*cu determ. ca „pe gheață", „de-a rostogolul", „în leagăn"*) A se deplasa într-o anumită direcție prin alunecare, rostogolire, legănare etc. ◇ Expr. *A* (*se*) *da de rîpă* v. rîpă. *A se da în vînt* (*după...* sau *pentru..., ca să...*) v. vînt. **6** *refl.* (*de obicei cu determ. introduse prin prep. „pe lîngă"*) A fi mereu în preajma cuiva; a încerca să se apropie de cineva; a încerca să intre sub pielea cuiva. *Se dă pe lîngă șef pentru a obține privilegii.* **7** *refl.* (*cu determ. introduse prin prep. „de" sau „în"*) A trece de partea sau în partea...; a se alătura cuiva; a adera la ceva. *Se dă în tabăra adversă.* **8** *refl.* A se acomoda cu cineva; a se lua după cineva sau după ceva. ◇ Expr. *A se da pe* (sau *la*) *brazdă* v. brazdă. **9** *refl.* (*despre oameni*) A se lăsa în voia cuiva. *Lasă-ți lumea ta uitată, Mi te dă cu totul mie* (EMIN.). ◆ (*pop.; fam.*) A se lăsa stăpînit, copleșit de... *Luptă cu boala, nu te da disperării!* **10** *refl.* (*mai ales în forma negativă*) A nu opune rezistență; a ceda. ◇ Expr. *A nu se da cu una cu două* = a nu ceda ușor. *A se da bătut* = a se lăsa convins. ◆ (*înv.; despre armate, cetăți, comandanți etc.*) A se preda, a se supune. **11** *refl.* (*pop.; urmat de determ. introduse prin prep. „la", „spre"*) A începe să..., a se apuca de... ◇ Expr. *A se da* (sau, *intr., a da*) *în vorbă cu cineva* = a intra în vorbă cu cineva. **12** (*refl.; despre femei; constr. cu dat.*) A avea, de bunăvoie, relații sexuale cu cineva; a se dărui. **13** *refl.* (*pop.; mai ales în forma neg.*) A se pomeni; a se ivi. *Nu s-a dat pe fața pămîntului o jupînească mai iscusită decît Angheluța* (ALECS.). **14** *refl.* (*despre oameni; de obicei urmat de determ. introduse prin prep. „de", „drept"*) A vrea să treacă în loc de..., a vrea să fie considerat drept... *Se dă drept avocat.* ◇ Expr. *A-și da aere* v. aer. *A-și da importanță* v. importanță. *A se da mare* v. mare. • prez.ind. *dau, dai, dă, dăm, dați, dau*; imperf. *dădeam, dam*; perf.smp. *dădui*, reg., *dedei, detei*; m. m. ca perf. *dădusem, dasem*, reg. *dedesem, detesem*; prez. conjunct. pers. 3 *să dea*, (*înv.*, reg.) *să deie*. /lat. ***dare***.

da[3] *conj.* v. dar.

dăbilă *s.f.* (*înv.*) Impozit, bir. • pl. *-e*. /etimol. nec.

dabulhaneá *s.f.* v. tabulhana.

dac, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* (*la pl. m.*) Populație de neam tracic, din zona apuseană a spațiului carpato-danubian, răspîndită mai ales în Banat și în Transilvania, atestată documentar, în izvoare grecești și romane aproximativ din anul 200 î.Hr., unificată într-un stat unitar de Burebista și apoi de Decebal, care, învinsă de romani, a fost romanizată; (*și la sg.*) persoană care aparține acestei populații; get. **2** *adj.* Care aparține Daciei sau dacilor, care se referă la Dacia sau la daci; dacic. ◆ (*subst. f.*) Idiom indo-european, considerat limbă sau dialect al limbii trace, vorbit de daci, pe teritoriul vechiului stat dac. • pl. *daci, -ce*. /lat. ***dacus, -a, -um***.

da capo *loc.adv.* (*indică repetarea unei lucrări muzicale*, ext., *a unei acțiuni, operații etc.*) De la început; ext. din nou. ◇ Expr. *Da capo al fine* = de la început pînă la sfîrșit. • scris și *dacapo*. /<it. ***da capo***.

dácă *conj., adv.* **I** *conj.* **1** (*introduce o prop. circ. cond. care exprimă o ipoteză, o supoziție etc. referitoare la săvîrșirea unei acțiuni, la manifestarea unei stări, la existența unui fapt etc.*) În cazul că..., presupunînd că..., de... *Dacă va fi vreme bună, mîine plecăm în excursie.* ◆ (*exprimă ipoteiic o apreciere*) *Unul dintre cei mai buni, dacă nu cel mai bun, a plecat la studii în străinătate.* ◆ (*exprimă ipotetic o atitudine, o dorință, o intenție etc.*) *Dacă ai ști cît de mult aș vrea s-o văd!* ◆ (*exprimă ipoteza în virtutea căreia ar fi posibile săvîrșirea unei acțiuni, manifestarea unei stări etc.*) *Dacă invenția noastră este brevetată, de ce n-am putea s-o punem în practică?* ◆ (*exprimă impedimentul în calea săvîrșirii unei acțiuni, manifestării unei stări etc.*) *Dacă nu pleca intempestiv, s-ar fi putut întîlni cu persoana așteptată.* **2** (*introduce o prop. circ. optat.*) Numai de... *Dacă aș ajunge mai repede la concert!* **3** (*introduce o prop. circ. temp.*) Cînd, în (sau din) momentul cînd; de îndată ce; după ce. *Dacă se făcu ziuă, merse-n pădure* (POP.). ◇ (*prop. exprimă și o nuanță cond.*) *Dacă va fi nevoie de tine, vei fi chemată.* ◇ (*prop. exprimă și o nuanță cauz.*) *Se întoarse la sora sa, care, dacă îl văzu, i se făcu frică* (POP.). **4** (*introduce o prop. circ. cauz.*) Deoarece, fiindcă, pentru că. *Dacă nu știe să scrie, apelează la unul, la altul.* ◇ (*prop. exprimă și o nuanță cond.*) *Dacă pe mama n-o asculți, o să mă asculți pe mine?* ◆ De vreme ce. *De ce nu m-aș legăna, Dacă trece vremea mea!* (EMIN.). **5** (*introduce o prop. circ. conces.*) Deși, cu toate că. *Dacă voi nu mă vreți, eu vă vreau, răspunse Lăpușneanu* (C. NEGR.). ◇ (*în corelație cu „tot"*) *Sfîntul soare, dacă-i soare, Și tot după tine moare* (POP.). ◇ (*întărit prin „chiar", exprimă concesia ipotetică avută în vedere, în ciuda căreia are loc săvîrșirea unei acțiuni sau manifestarea unei stări etc.*) *În casa unui prieten eu am să mă așez chiar dacă nu mă poftește nimeni* (SADOV.). **6** (*introduce o prop. opoz.*) În timp ce. *Dacă Ioana era retrasă și reținută, sora ei era sociabilă și*

exuberantă. **7** (*introduce o prop. interog. indir.*) Că, de...: *a*) (*prop. este sub.*) *Și dac-a fost pețită des E lucru tare cu-nțeles* (COȘB.); *b*) (*prop. este compl. dr.*) *Te întreb dacă vrei această carte; c*) (*prop. este compl. indir.*) *Se gîndise mult dacă să înceapă această afacere.* **8** (*introduce o prop. incidentă*) *Sînt cuvintele - dacă nu mă înșel - ale lui Cioran.* **9** (*reg.; adesea urmat de „doar”*) Dar, d-apoi că, apoi. **10** (*în compunere cu un adv. sau cu o prep. și un subst. formează loc.conj.*) *Doar dacă. Numai dacă.* **II** *adv.* **1** Cu greu; abia. *Ce-i un pol de bani? Dacă mi-ai cumpăra pe ei o mînă de cuie* (CAM.). *Apa dacă îi ajungea la genunchi.* **2** Expr. *Las' dacă* v. lăsa. • /***de**⁵+ ***că***.

daciádă *s.f.* (*ieșit din uz*) Competiție sportivă românească, cu caracter de masă, organizată din doi în doi ani, înainte de 1989. • sil. *-ci-a-*. pl. *-e.* /***dac*** + *-iadă*.

dacián, -ă *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Al treilea etaj al pliocenului din S-E Europei (din Bazinul Dacic). **2** *adj.* Care aparține dacianului, specific dacianului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din dacian. • sil.*-ci-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***dacien***.

dácic, -ă *adj.* Dac. • pl. *-ci, -ce.* /<lat. ***dacĭcus, -a, -um***.

dacísm *s.n.* **1** Ansamblu de caractere specifice dacilor; dacitate. **2** Sentiment de admirație față de daci; dacitate. **3** Element lexical de origine dacică. • pl. *-e.* /***dac*** + *-ism*.

dacít *s.n.* (*mineral.*) Rocă vulcanică, cenușie, alcătuită din cuarț, andezin, biotit, feldspat etc., care se folosește ca piatră de construcție. • /<fr. ***dacite***.

dacitáte *s.f.* Dacism. • /***dac*** + *-itate*.

dacítă *s.f.* Exploziv din grupul dinamitelor, folosit în minele de cărbuni negrizutoase sau în cariere. • /<fr. ***dacite***.

dacític, -ă *adj.* (*mineral.*) **1** Care conține dacit. **2** Care se referă la dacit, specific dacitului. • pl. *-ci, -ce.* /***dacit*** + *-ic*.

dacizá *vb. I. tr.* A coloniza cu daci. • prez.ind. *-ez.* /***dac*** + *-iza*.

dacizát, -ă *adj.* Care este colonizat cu daci. • pl. *-ți, -te.* /v. ***daciza***.

dacnomaníe *s.f.* (*med.*) Tendință patologică de a mușca. • pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* /<fr. ***dacnomanie***; cf. gr. *δάκνω* „a mușca”, *μανία* „nebunie”.

dacoromán, -ă *s.m., adj.* **1** *s.m.* (*la pl.*) Populație de limbă latină, care s-a format pe teritoriul Daciei (sec. 2-6 d.Hr.), ca urmare a conviețuirii dacilor cu coloniștii romani și care, după retragerea armatei și a oficialităților romane, a constituit elementul fundamental în procesul de formare a poporului român; (*și la sg.*) persoană care aparține acestei populații. **2** *adj.* Care aparține dacoromanilor, care se referă la dacoromani. • pl. *-i, -e.* /***dac*** + ***roman***.

dacoromán, -ă *s.m., adj.* **1** *s.m.* (*de obicei la pl.*) Român din N Dunării. **2** *adj.* Care aparține românilor din N Dunării, care se referă la românii din N Dunării; dacoromânesc. ◆ (*subst. f.*) Dialectul dacoromânei care a devenit limba națională și literară a românilor. • pl. *-i, -e.* /***dac*** + ***român***.

dacorománesc, -eáscă *adj.* Dacoromân. • pl. *-ești.* /***dacoromân*** +*-esc*.

dacri- Elem. de compunere „lacrimă”. • și *dacrio-*. /<fr. ***dacry***(***o***)*-*; cf. gr. *δάκρυον* „lacrimă”.

dacrio- v. dacri-.

dacrioadenítă *s.f.* (*med.*) Inflamație acută sau cronică a glandelor lacrimale. • sil. *-cri-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***dacryoadénite***; cf. gr. *δάκρυον* „lacrimă”, *ἀδήν* „glandă”.

dacriocél *s.n.* (*med.*) Hernie a glandei lacrimale. • sil. *-cri-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***dacryocèle***.

dacriocíst *s.n.* (*anat.*) Sac lacrimal. • sil. *-cri-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***dacryocyste***.

dacriocistectazíe *s.f.* (*med.*) Dilatație a sacului lacrimal. • sil. *-cri-o-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***dacryocystectasie***.

dacriocistectomíe *s.f.* (*med.*) Ablațiune a sacului lacrimal. • sil.*-cri-o-*. pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* /<fr. ***dacryocystectomie***.

dacriocistítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a sacului lacrimal. • sil.*-cri-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***dacryocystite***; cf. gr. *δάκρυον* „lacrimă”, *κύστις* „bășică, sac”.

dacriocistocél *s.n.* (*med.*) Dilatație chistică a sacului lacrimal. • sil. *-cri-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***dacryocystocèle***.

dacriocistorinostomíe *s.f.* (*chir.*) Restabilire prin operație a drenajului lacrimo-nazal, prin suturarea mucoaselor nazale și lacrimale. • sil. *-cri-o-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***dacryocystorhinostomie***.

dacriogén, -ă *adj.* (*med.*) Care provoacă secreția lacrimilor. • sil. *-cri-o-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***dacryogène***.

dacriohemoragíe *s.f.* (*med.*) Hemoragie a căilor lacrimale. • sil. *-cri-o-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***dacrio-*** + ***hemoragie***.

dacrioíd, -ă *adj.* Care este în formă de lacrimă. • sil. *-cri-o-*. pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***dacryoide***.

dacriolít *s.n.* (*med.*) Calcul sau concrețiune care se formează în canalele lacrimale. • sil.*-cri-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***dacryolithe***; cf. gr. *δάκρυον* „lacrimă”, *λίθος* „piatră”.

dacrióm *s.n.* (*med.*) Ulcer al căilor lacrimale. • sil. *-cri-om.* pl. *-oame.* /<engl. ***dacryoma***.

dacriopiorée *s.f.* (*med.*) Supurație a căilor lacrimale. • sil. *-cri-o-*. pl. *-ee.* /***dacrio-*** + ***pioree***.

dacrióps *s.n.* (*med.*) Chist al glandei lacrimale. • sil.*-cri-ops.* pl. *-uri.* /<fr. ***dacryops***; cf. gr. *δάκρυον* „lacrimă”, *ὤψ* „ochi”.

dacriorée *s.f.* Lăcrimare abundentă. • sil.*-cri-o-*. pl. *-ee.* /<fr. ***dacryorrhée***; cf. gr. *δάκρυον* „lacrimă”, *ῥέω* „a curge”.

dacrón *s.n.* (*chim.*) Fibră sintetică poliesterică, de proveniență americană. /den.com.

dactil¹- Elem. de compunere „deget”, „în legătură cu degetele”; „în legătură cu mașina de scris”. • și *dactilo-*. /<fr. ***dactyl***(***o***)*-*; cf. lat. *dactylus, -i*, gr. *δάκτυλος* „deget”.

dactíl² *s.m.* **I** (*vers.*) **1** (*în metrica modernă*) Picior de vers format dintr-o silabă accentuată și două silabe neaccentuate. **2** (*în metrica greco-latină*) Picior de vers format dintr-o silabă lungă și două silabe scurte. **II** (*înv., reg.*) **1** Deget. **2** Unitate de măsură echivalentă cu lungimea unui deget. • acc. și *dáctil.* pl. *-i, n. -e.* /<fr. ***dactyle***, lat. ***dactylus***, *-i*; cf. gr. *δάκτυλος* „deget”.

dactílic, -ă *adj.* **1** (*despre versuri*) Care este alcătuit din dactili. **2** *Metru dactilic* = sistem de versificație care are la bază, ca unitate metrică, dactilul. **3** *Rimă dactilică* = rimă cu accentul pe silaba antepenultima. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***dactylique***, lat. ***dactylicus***.

dactilio- Elem. de compunere „inel”. • /<fr. ***dactylio-***; cf. gr. *δακτύλιος* „inel”.

dactiliografíe *s.f.* Descriere a inelelor și a pietrelor prețioase gravate. • sil. *-li-o-*. pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* /<fr. ***dactyliographie***.

dactiliologíe *s.f.* Parte a arheologiei care se ocupă cu studiul inelelor și al pietrelor prețioase gravate. • sil. *-li-o-*. g.-d.*-iei.* /<fr. ***dactyliologie***; cf. gr. *δακτύλιος* „inel”, *λόγος* „studiu”.

dactiliomanție *s.f.* Artă a ghicitului cu ajutorul unui inel. • sil. *-li-o-*. g.-d.*-iei.* și *dactilomanție* *s.f.* /<germ. ***Dactyliomantie***; cf. gr. *δακτύλιος* „inel”, *μαντεία* „divinație”.

dactiliotécă *s.f.* **1** Colecție de inele sau de pietre prețioase. **2** Casetă, sipet etc. în care se păstrează inelele sau pietrele prețioase. • sil. *-li-o-*. pl. *-ci.* /<fr. ***dactyliothèque***, germ. ***Daktyliothek***; cf. gr. *δακτυλιοθήκη* <*δακτύλιος* „inel”, *θήκη* „ladă; depozit”.

dactilítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a unui deget. • pl. *-e.* /<fr. ***dactylite***.

dactílo¹ *adv.invar.* (*fam.*) Care este dactilografiat. *Cinci foi dactilo.* • /<fr. ***dactylo***.

dactilo²- v. dactil¹-.

dactilofazíe *s.f.* Procedeu utilizat de surdomuți pentru a comunica între ei, care constă în efectuarea cu degetele a unor semne și mișcări convenționale, echivalente sunetelor limbii; dactilologie. • g.-d.*-iei.* /<fr. ***dactylophasie***; cf. gr. *δάκτυλος* „deget”, *φάσις* „exprimare”.

dactilofón *s.n.* Aparat portativ cu clape corespunzînd unor litere sau sunete, care este destinat să faciliteze comunicarea celor care nu vorbesc. • pl. *-oane.* /<fr. ***dactylophone***.

dactilográf, -ă *s.m., s.f.* Persoană care are ca ocupație dactilografia. ◇ Compus : *dactilografă-secretară* = dactilografă care lucrează ca secretară. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***dactylographe***; cf. gr. *δάκτυλος* „deget”, *γράφω* „a scrie”.

dactilografiá *vb. I. tr.* (*compl. indică texte*) A scrie la mașina de scris. *Își dactilografia singur romanele.* • sil. *-fi-a.* prez.ind. *-iez.* /<fr. ***dactylographier***.

dactilografiát¹ *s.n.* Faptul de *a dactilografia*. • sil. *-fi-at.* /v. ***dactilografia***.

dactilografiát², -ă *adj.* (*despre texte*) Care este scris la mașina de scris. • sil. *-fi-at.* pl. *-ți, -te.* /v. ***dactilografia***.

dactilográfic, -ă *adj.* **1** Care ține de dactilografie, care se referă la dactilografie. **2** Care se obține prin dactilografiere. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***dactylographique***.

dactilografíe *s.f.* Tehnica sau meseria de a scrie la mașina de scris. • g.-d.*-iei.* /<fr. ***dactylographie***.

dactilografiére *s.f.* Acțiunea de *a dactilografia* și rezultatul ei. • sil.*-fi-e-*. pl. *-i.* /v. ***dactilografia***.

dactilográmă *s.f.* **1** Amprentă lăsată de deget, ca mijloc de identificare în antropometrie. **2** Text dactilografiat. • pl. *-e.* /<fr. ***dactylogramme***; cf. gr. *δάκτυλος* „deget”, *γράμμα* „desen; semn scris”.

dactilogrípóză *s.f.* (*psih.*) Atitudine vicioasă constînd în încovoierea permanentă a degetelor. • pl. *-e.* /<fr. ***dactylogrypose***.

dactiloíd, -ă *adj.* (*biol.*) Care este în formă de deget. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***dactyloïde***; cf. gr. *δάκτυλος* „deget”, *εἶδος* „aspect”.

dactilológic, -ă *adj.* Care ține de dactilologie, care se referă la dactilologie, specific dactilologiei. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***dactylologique***.

dactilologíe *s.f.* Dactilofazie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***dactylologie***; cf. gr. *δάκτυλος* „deget”, *λόγος* „vorbire”.

dactilomanție *s.f.* v. dactiliomanție.

dactilomegalíe *s.f.* (*med.*) Hipertrofie a degetelor de la mînă sau de la picioare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***dactylomegalie***; cf. gr. *δάκτυλος* „deget”, *μέγας, μεγάλου* „mare”.

dactilométru *s.n.* Aparat de înregistrare simultană a deplasării unui deget în trei direcții spațiale. • pl. *-e.* /<fr. ***dactylomètre***.

dactilonomíe *s.f.* Mod de a calcula prin folosirea degetelor. • pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* /<fr. ***dactylonomie***.

dactiloplastíe *s.f.* (*chir.*) Operație de chirurgie plastică pentru refacerea degetelor distruse. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***dactyloplastie***.

dactiloptér *s.n.* (*la pl.*) Gen de pești care au aripile pectorale foarte mari; (*și la sg.*) pește care face parte din acest gen. • pl. *-e.* /<fr. ***dactyloptère***.

dactiloscóp *s.m.* (*chir.*) Specialist în dactiloscopie. • pl. *-i.* /<germ. ***Daktiloskop***.

dactiloscópic, -ă *adj.* Care se referă la dactiloscopie, specific dactiloscopiei. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***dactyloscopique***.

dactiloscopíe *s.f.* Metodă de identificare a persoanelor prin examinarea amprentelor digitale, cu aplicații mai ales în antroponometria judiciară și în genetică. • pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* /<fr. ***dactyloscopie***; cf. gr. *δάκτυλος* „deget”, *σκοπέω* „a examina”.

dactilotécă *s.f.* (*paleon.*) Gen de ferigă fosilă din carbonifer și cambrian, care are sporangii în formă de degete. • pl. *-ci.* /<lat. ***dactylotheca***.

dactilozoíd *s.m.* (*zool.*) Individ din colonia hidrozoarelor, cu rol tactil și de protecție. • pl. *-izi.* /<fr. ***dactylozoïde***.

dáda¹ *s.m. art.* (*țig.*) **1** Tată. **2** (*și dada ăl mai mare*) Căpetenie a unei cete de țigani; bulibașă. /<țig. ***dad***.

dadă² *s.n.* Nume (împrumutat din limbajul copiilor) pentru dadaism. • /<fr. *[École]* ***dada***; cf. fr. *dada* „căluț de lemn”.

dadaísm *s.n.* Curent literar și artistic, apărut în 1916, la Zürich, care neagă orice raport dintre logică și poezie, dintre gîndire și expresie, cultivînd ilogicul, arbitrarul irațional și contestînd formele consacrate ale literaturii și artei prin simpla alăturare de cuvinte disparate, de culori, de linii etc. • /<fr. ***dadaïsme***.

dadaíst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al dadaismului. **2** *adj.* Care se referă la dadaism sau la dadaiști, propriu, specific dadaismului sau dadaiștilor; care este alcătuit după principiile dadaismului. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***dadaïste***.

dádă *s.f.* (*reg.*) **1** Termen de respect, folosit la țară, pentru a se adresa unei femei mai în vîrstă sau unei surori mai mari; (*reg.*) daică, leliță. **2** Mamă vitregă. • pl. *-e.* /<bg. ***đađa***, ***đeđя***, srb. ***dada***.

dadofór *s.m.* (*în antic. greacă*) Purtător de faclă. • pl. *-i.* /<gr. ***δᾳδοφόρος***<*δᾴς, δᾳδός* „faclă, torță”, *φέρω* „a purta”.

dadúc *s.m.* (*în antic. romană*) Preot care purta o faclă la ceremoniile în cinstea zeiței Demeter (Ceres). • pl. *-ci.* /<fr. ***dadouque***; cf. lat. *dadūchus, -i*, gr. *δᾳδοῦχος*.

dáfie *s.f.* (*reg.*) Snoavă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<srb. ***davija***.

dăfin *s.m.* **1** (*bot.*) Arbore din familia lauraceelor, răspîndit în S Europei, cu frunzele persistente, lucioase, aromatice și cu fructele ovale din ale căror semințe

se extrage un ulei utilizat în industria farmaceutică (*Laurus nobilis*); laur. ◇ *Foi* (sau *frunze*) *de dafin* = frunzele uscate ale dafinului, folosite drept condiment. *Unt* (sau *pomadă*) *de dafin* = alifie preparată din frunzele sau boabele de dafin, folosită în medicină și în cosmetică. **2** (*la pl.*; și *foi de dafin*) Ramură sau frunze de dafin cu care se împodobeau în antichitate învingătorii. ◆ Fig. Glorie, succes. **3** (*bot.*; *reg.*) *Dafin creț* = salcîm (*Robinia pseudocacia*). **4** Compuse: (*bot.*; *reg.*) *dafin-trandafir* = leandru (*Nerium oleander*); *dafin-sălbatic* = sălcioară (*Elaeagnus angustifolia*). • pl. *-i.* și (*înv.*) *dáfne s.n.* /<lat. ***daphinus***; cf. și srb. *dafina*.

dáfină *s.f.* **1** (*bot.*) Fruct comestibil al dafinului. **2** (*bot.*; *reg.*) Afină. **3** (*reg.*) Model ornamental în broderie. • pl. *-e.* /<lat. ***daphina***.

dáfne *s.n.* v. dafin.

dáfnie *s.f.* (*zool.*) Gen de crustaceu de apă dulce (*Daphnia*); purice-de-apă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***daphnie***.

dágă *s.f.* (*fran. înv.*) Pumnal cu lama scurtă și groasă, în trei muchii și cu vîrf ascuțit. • pl. *dăgi.* /<fr. ***dague***.

daghereotíp *s.n.* (*fotogr.*) **1** Aparat pentru daghereotipie. **2** Imagine obținută prin daghereotipie. • sil. *-re-o-*. pl. *-uri.* și *dagherotíp s.n.* /<fr. ***daguerréotype***; cf. nm. pr. *Daguerre*, artist francez.

daghereotipíe *s.f.* (*fotogr.*) Vechi procedeu de fotografiere, prin care imaginile sînt fixate pe plăci de cupru argintate, sensibilizate cu vapori de iod și brom, într-o cameră obscură. • sil.*-re-o.* g.-d. *-iei.* și *dagherotipíe s.f.* /<fr. ***daguerréotypie***.

dagherotíp *s.n.* v. daghereotip.

dagherotipíe *s.f.* v. daghereotipie.

dahábie *s.f.* Ambarcație de lux pe Nil, pentru transportul turiștilor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***dahabieh***; cuv. ar.

dahíu, -íe *adj.* (*înv.*) Viclean, șiret. • pl. *-ii.* /<tc. ***dahi***.

daiác *s.m.* (*la pl.*) Populație a insulei Kalimantan; (*și la sg.*) persoană care face parte din această populație. • pl. *-ci.* /<fr. ***dayak***.

daibój *s.n.* (*pop.*; *fam.*) **1** Loc.adv. *Pe daiboj* = *a*) gratuit; *b*) pe nimica toată. **2** Expr. *A umbla cu daibojul* = *a*) a cere de pomană; *b*) a trăi din mila altora. • /<bg. ***Дай Боже***.

dáică *s.f.* (*reg.*) Dadă, leliță. • pl. *daici.* /<srb. ***dajka***.

dáija *s.f.* (*geomorf.*) Depresiune închisă, de formă circulară sau alungită, care se întîlnește în rocile argiloase din regiunile aride sau semiaride. • /<fr. ***daija***; cuv. ar. „refugiul apelor".

daímio *s.m. invar.* Mare senior feudal din Japonia premodernă. • sil. *-mi-o.* /<fr. ***daïmio***; cuv. japonez.

dairá *s.f.* v. dairea.

daireá *s.f.* (*muz.*) Instrument muzical popular oriental de percuție, asemănător cu tamburina, alcătuit dintr-un cerc de lemn acoperit cu piele de tobă, prevăzut în interior cu discuri metalice, folosit mai ales la marcarea ritmului. • și *dairá s.f.* /<tc. ***daire***.

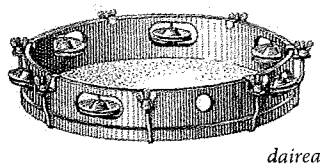

dairea

dáis *s.n.* (*arhit.*) **1** Platformă (rotundă) în camerele seniorilor feudali, pe care se așeza o masă pentru aceștia. **2** Lucrare suspendată deasupra unei statui, a unui tron, a unui altar etc., care este susținută de coloane. • sil. *da-is.* /<fr., engl. ***dais***.

dájdie *s.f.* (*înv.*) Impozit, bir. *Puterea... d-a scoate dăjdii sta în adunarea sau soborul a toată țara* (BĂLC.). • pl. *-ii, dăjdii.* g.-d. *-iei.* /<sl. veche **даждь**, bg. ***дажде***.

dájnic, -á *adj.*, *s.m.*, *s.f.* (*înv.*) **1** *adj.*, *s.m.*, *s.f.* (Persoană) care plătea dajdie. **2** *adj.* (*despre obiecte, produse etc.*) Care trebuie să fie dat. • pl. *-ci, -ce.* /***dajdie*** + *-nic.*

dakótas *s.m.* Populație amerindiană din America de Nord, care locuia în bazinul fluviului Missouri și în Prerii pînă aproape de Munții Stîncoși. ◆ (*în forma „dakota"*) Limba amerindiană din familia siouan vorbită de această populație. • /<fr. ***dakotas***.

dalá *vb. I. tr.* (*constr.*) A pava, a pardosi cu dale. • pl. *-ez.* /<fr. ***daller***.

dalác *s.n.*, *s.m.* **1** *s.n.* (*med.*) Antrax. **2** *s.m.* (*bot.*) Plantă erbacee perenă, otrăvitoare, din familia liliaceelor, cu tulpina dreaptă, terminată cu o mică floare verzuie, cu fructul o bacă neagră-albăstrie, de mărimea unui bob de mazăre, ale cărei frunze sînt folosite, în popor, pentru vindecarea dalacului (*Paris quadrifolia*). **3** *s.m.* (*bot.*; *reg.*) Pistornic (*Abutilon theophrasti*). **4** *s.m.* (*bot.*; *reg.*) Spanacul-ciobanilor (*Chenopodium bonushenricus*). • /<tc. ***dalak*** „splină".

dáiai-láma *s.m. invar.* Șeful suprem al lamaismului (budism tibetan), care, din sec. 17, a devenit și șeful politic al Tibetului; marele lama. • /<fr. ***dalaï-lama***; cuv. mongol.

dalăj *s.n.* **1** Ansamblu de dale care alcătuiesc un pavaj sau o pardoseală. **2** Pavaj, pardoseală etc. din dale de piatră naturală sau artificială. • pl. *-e.* /<fr. ***dallage***.

dálă[1] *s.f.* (*constr.*) **1** Placă (poligonală) de piatră, de marmură, de beton, de material plastic etc., folosită la executarea unor pardoseli, pavaje sau placaje de zidărie. **2** Placă de beton armat a unui planșeu, a unei bolți etc. • pl. *-e.* /<fr. ***dalle***.

dálă[2] *s.f.* v. dalie.

dalb, -ă *adj.* (*mai ales poet.*) **1** Alb; curat, imaculat. *În templele măreție... Noaptea zeii se preîmblă în veșmintele lor dalbe* (EMIN.). ◇ *Florile dalbe* = formulă care apare ca refren în colinde. ◆ (*despre oameni*) Care are părul alb. **2** Care este luminos, limpede. *Zori dalbe.* ◆ Strălucitor. *Noaptea lui e lină, Că-i cu-a stelelor lumină Și cu dalbă lună plină!* (POP.). **3** Care este atrăgător, minunat. *Doi ochi, ca două basme mistice, adînce, dalbe* (EMIN.). **4** Fig. Care este neprihănit; gingaș, grațios. *Lîngă mîndră fîntînită Trece-o dalbă copiliță* (POP.). • pl. *-i, -e.* /*de*[5]+ ***alb***.

dalcaúc *s.m.* **1** (*fam.*) Bătăuș, scandalagiu. **2** (*înv.*) Om de nimic, haimana. **3** (*deprec.*) Agent electoral. • pl. *-ci.* și (*înv.*) *dălcáúc s.m.* /<tc. ***dalkavuk***.

dálie *s.f.* (*bot.*) Plantă perenă, decorativă, din familia compozitelor, cu florile în capitule mari, albe, galbene, roșii sau violete (*Dahlia cultorum*); gherghină. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *dálă s.f.* /<fr. ***dahlia***; cf. nm. pr. *Dahl*, botanist suedez.

dalmát, -ă *s.m.*, *s.f.*, *adj.* **1** *s.m.*, *s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Dalmației sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuiește în Dalmația; locuitorii Dalmației; dalmațian. **2** *adj.* Care aparține Dalmației sau dalmaților, care se referă la Dalmația sau la dalmați; care este originar din Dalmația; dalmatic, dalmațian. ◆ (*subst. f.*) Limba romanică, astăzi dispărută, vorbită în fosta provincie romană Dalmația. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***dalmate***; cf. lat. *Dalmatae*.

dalmátic, -ă *adj.*, *s.f.* **I** *adj.* **1** Dalmat. **2** (*geomorf.*) *Țărm dalmatic* = țărm format prin pătrunderea apelor mării printre culmile paralele cu linia litorală a unor regiuni muntoase; țărm de canale. **II** *s.f.* **1** (*ist.*) Tunică albă, tivită cu purpură, purtată de împărații romani. **2** Mantie de ceremonie a regilor Franței. **3** (*bis.*) Veșmînt liturgic catolic, cu mîneci largi, despicat în părți, purtat de diaconi și episcopi în anumite ocazii. **4** (*bis.*) Îmbrăcăminte cu care sînt înfățișați îngerii, sub formă de rochie lungă. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***dalmatique***, lat. ***dalmatĭcus, -a, -um***.

dalmațián, -ă *s.m.*, *s.f.*, *adj.* **I 1** *s.m.*, *s.f.* Dalmat. **2** *adj.* Dalmat. **3** *adj.* Fig. (*despre oameni*) Om de nimic; secătură. ◆ (*despre manifestări, acțiuni etc. ale oamenilor*) Care este pătat de atitudini degradante.

dalmațian II

II *s.m.* Rasă de cîini de vînătoare sau de agrement, de talie mare, care au blana albă, cu pete mici negre sau maro; cîine care face parte din această rasă. ◇ (*adj.*) *Cîine dalmațian.* • sil. *-ți-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***dalmatien***.

dáltă *s.f.* Unealtă de oțel, în formă de pană tăioasă (cu mîner), folosită de dulgheri, fierari, sculptori etc. la crestat, cioplit sau tăiat. • pl. *dălți.* /<sl. veche ***dlato***.

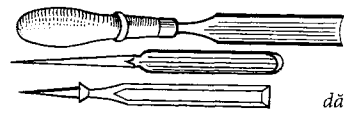

dălți

dălton *s.m.* Unitate de masă egală cu masa unui atom de hidrogen (3,32 x 10^{-24} g). • pl. *-i.* /de la nm. pr. *John* ***Dalton***, fizician și chimist englez.

daltonián, -ă *s.m.*, *s.f.*, *adj.* (*med.*) Daltonist. • sil.*-ni-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***daltonien***.

daltonísm *s.n.* (*med.*) Termen generic desemnînd toate tulburările de percepție a culorilor și de diferențiere a lor, în special a roșului de verde. • /<fr. ***daltonisme***; cf. nm. pr. *Dalton*, fizician englez.

daltoníst, -ă *s.m.*, *s.f.*, *adj.* (*med.*) (Persoană) care suferă de daltonism; daltonian. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***daltoniste***.

dam[1] *s.m.* (*zool.*) Specie de cerbi cu coarnele lățite în formă de lopeți; cerb-lopătar. • pl. *-i.* /<lat. ***dam(m)a, -ae***, germ. ***Dam***.

dam[2] *s.n.* (*reg.*) **1** Palat. ◇ *Damuri de case* = *a*) clădiri mărețe; *b*) rînduri de case. **2** Acaret. **3** Grajd (pentru vite). • pl. *-uri.* /<tc. ***dam***.

dam[3] *s.n.* (*reg.*) Petrecere cu joc și dans. • pl. *-uri.* /etimol. nec.

damán *s.m.* (*zool.*) Mamifer ungulat erbivor, din Africa, de mărimea unui iepure, care trăiește în arbori sau pe stînci. • pl. *-i.* /<fr. ***daman***; cuv. ar.

damár *s.n.* Rășină naturală, incoloră sau alb-gălbuie, cu nuanțe roșii sau negre, extrasă din unii arbori din Sumatra sau Borneo, care este folosită ca materie primă la fabricarea unor lacuri. • scris și *dammar.* /<fr. ***dammar***, germ. ***Dammar***.

damásc *s.n.* **1** Țesătură de in, bumbac, mătase sau lînă, cu desene în relief, satinate, reprezentînd flori, peisaje, figuri geometrice etc., pe un fond mat, care este folosită la confecționarea fețelor de masă, a lenjeriei de pat, a draperiilor etc. **2** (*la pl.*) Diferite tipuri de bumbac. **3** (*înv.*) Lamă de oțel foarte dur, sudat (cu aspect marmorat), folosită la confecționarea armelor albe. • pl. *-uri.* și (*înv.*) *damáscă s.f.* /<it. ***damasco***, lat. ***[a]Damascus, -i***; cf. nm. pr. *Damasc*, capitala Siriei.

damáscă *s.f.* v. damasc.

damaschétă *s.f.* Stofă de mătase venețiană, renumită în sec. 18. • pl. *-e.* /<fr. ***damasquette***.

damaschiná *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică mobile*) A îmbrăca în damasc. **2** (*compl. indică cuțite, casete etc.*) A incrusta cu firicele de aur sau de argint. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***damasquiner***.

damaschináj *s.n.* (*a. plast.*) Procedeu (de origine orientală) de incrustare a unor fire de aur sau de argint într-un obiect de fier sau de oțel. • pl. *-e.* /<fr. ***damasquinage***.

damaschináre *s.f.* Acțiunea de *a damaschina* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***damaschina***.

damaschinát, -ă *adj.* **1** (*despre mobile*) Care este îmbrăcat în damasc. **2** (*despre cuțite, casete etc.*) Care este incrustat cu firicele de aur sau de argint. **3** (*despre oțeluri sudate*) Care prezintă la suprafață desene în formă de vine șerpuitoare sau ramificate (asemănătoare cu cele făcute la săbiile de odinioară din Damasc). • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***damasquiné***.

dámă *s.f.* **I 1** (*înv.*) Doamnă. ◇ *Damă de onoare* (sau *de palat, de cinste*) = femeie (din aristocrație) care se afla în serviciul unei prințese, al unei regine etc. *Damă de companie* v. companie. *Damă de onoare* v. onoare. ◇ Loc.adj. (*curent*) *De damă* = femeiesc. *Lenjerie de damă.* **2** (și *damă de consum*) Femeie de moravuri ușoare; prostituată. **II 1** (*la jocul de cărți*) Fiecare dintre cele patru cărți pe care este înfățișată figura unei femei. **2** (*la jocul de șah*) Regină. **3** (*la pl.*) Joc alcătuit din mici discuri albe și negre, care se mută după anumite reguli pe o tablă asemănătoare cu cea de șah. **III** (*mar.*) Scobitură în bordura unei

damă II (1)

ambarcații, în care se sprijină manșonul vîslei. • pl. *-e.* /<fr. ***dame***, it. ***dama***.

damblă *s.f.* **1** (*med. pop.*; *adesea precedat de vb. ca „a lovi", „a păli"*) Apoplexie, paralizie. **2** Acces de furie. ◇ Expr. *A lovi* (pe cineva) *damblaua* = a înnebuni. *Să-i vină dambla* (sau *damblaua*) v. veni. **3** Fig. (*fam.*) Chef, poftă; pasiune. *A recunoscut că are o dambla la care nu vrea să renunțe.* ◇ Expr. *A-și face damblaua* = a-și satisface dorința sau capriciul. • pl. *-ale.* /<tc. ***dambla***.

damblageálă *s.f.* (*med. pop.*) Paralizie. • pl. *-eli.* /***damblagi*** + *-eală*.

damblagí *vb. IV.* **1** *intr., refl.* (*med. pop.*) A paraliza. **2** *refl.* (*fam.*) A-și pierde puterile; a avea sănătatea șubredă. • prez.ind. *-esc.* / de la ***damblagiu***, prin derivare regresivă.

damblagíre *s.f.* (*pop.*) Faptul de *a (se) damblagi*. • pl. *-i.* /v. ***damblagi***.

damblagít, -ă *adj.* **1** (*pop.*) Care a paralizat. **2** (*fam.*) Care este bolnav; care are o sănătate șubredă. • pl. *-ți, -te.* /v. ***damblagi***.

damblagíu, -ie *s.m., s.f., adj.* **1** (*pop.*) (Om) paralitic. **2** (*fam.*) (Om) care este bolnav; (om) care are sănătatea șubredă. **3** Fig. (*fam.*) (Om) care este ahtiat după ceva. • pl. *-gii.* /***dambla*** + *-giu*.

damenváls *s.n.* Drept, posibilitate pe care o au femeile și, ext., fetele de a-și alege singure partenerii la dans. • pl. *-i.* /<germ. ***Damenwahl*** <*damen* „feminin", *Wahl* „alegere".

damf *s.n.* **1** (*pop.*; *fam.*) Miros dezagreabil (de alcool) pe care îl exală cineva sau ceva. **2** (*pop.*; *fam.*) (Vapori de) alcool. ◇ Expr. *Cu damf* = aprins, înfierbîntat; cu pasiune. *A lua damf* = a se îmbăta. *A fi* (sau *a avea*) *damf* = *a)* a fi ușor ametit de băutură; *b)* a fi pornit pe ceartă. **3** (*reg.*) Zăpușcală. • pl. *-uri.* și *danf s.n.* /<germ. ***Dampf***.

damicélă *s.f.* (*inv.*) **1** Domnișoară. **2** Domnișoară de onoare. • pl. *-e.* /<it. ***damigella***.

damiér *s.n.* (*arhit.*) Motiv ornamental alcătuit din suprafețe pătrate, alternate fie cromatic, fie ca aranjament. • sil. *-mi-er.* pl. *-e.* /<fr. ***damier***.

damigeánă *s.f.* **1** Vas mare de sticlă, cu gîtul scurt, de obicei îmbrăcat într-o împletitură de nuiele, de răchită, de plastic etc., care este folosit la păstrarea sau la transportul unor lichide. **2** Conținut al unei damigene. *Să meargă cu colaci și damigeană de vin roșu la colonie* (SADOV.). **3** (*reg.*) Bidon de tablă în care se păstrează untură sau unt de oaie (la stînă). • pl. *-ene, -eni.* și (*pop.*) *dimigeánă, dimingeánă s.f.* /<it. ***damigiana***.

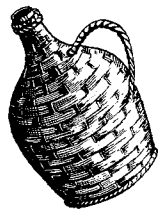

damigeană (1)

dammăr *s.n.* v. damar.

damná *vb. I. tr.* **1** (*în mit. greacă și romană și în relig. creștină*) A condamna la chinuri veșnice, după moarte. **2** A blestema. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***damner***, lat. ***damnare***.

damnăbil, -ă *adj.* (*despre oameni*) **1** Care merită să fie condamnat la chinurile iadului. **2** Care merită să fie blestemat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***damnable***, lat. ***damnabilis, -e***.

damnát, -ă *adj.* **1** Care este osîndit la chinurile iadului. ◆ (*subst.*; *la pl.*) Păcătoșii din scenele Judecății de apoi. **2** Care este blestemat, reprobat, repudiat (de societate). **3** (*lit.*; *despre personaje, poeți*) Care depășește condiția umană obișnuită printr-o înzestrare deosebită (obținută în urma unui pact cu diavolul sau ca manifestare aparentă a unor forțe malefice); care sfidează societatea. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***damné***, lat. ***damnatus, -a, -um***.

damnăție *s.f.* v. damnațiune.

damnațiúne *s.f.* **1** (*în mit. greacă și romană și în relig. creștină*) Osîndire, condamnare la chinuri veșnice după moarte. **2** Ext. Suferință. **3** (*lit.*) Opoziție a poetului (romantic) față de societate. • pl. *-i.* și *damnáție s.f.* /<fr. ***damnation***, lat. ***damnatio, -onis***.

dan *s.n.* (*sport*) (Grad de) calificare în ierarhia titularilor centurii negre în artele marțiale japoneze (judo, karate, aikido etc.). • pl. *-i.* /<fr. ***dan***.

danái *s.m. pl.* (*inv.*) Nume dat grecilor (în timpul războiului troian). • /<lat. ***Danai, -orum***.

danaídă[1] *s.f.* (*în mit. greacă*; și *nm. pr.*) Fiecare dintre cele 50 de fiice ale regelui Danaos al Argosului, care, pentru că și-au ucis soții în noaptea nunții, au fost condamnate, ca după moarte, în infern, să toarne veșnic apă într-un vas fără fund. • /<fr. ***Danaïdes***.

danaídă[2] *s.f.* **I** (*tehn.*) **1** Orificiu calibrat, folosit la măsurarea continuă și precisă a debitelor în conducte. **2** Porțiune finală a unei conducte de golire, profilată astfel încît să asigure vinei de lichid o forță anumită. **II** (*entom.*) Fluture diurn din Africa, cu aripile viu colorate. • pl. *-e.* /<fr. ***danaïde***, germ. ***Danaiden***.

dánă *s.f.* **1** (*nav.*) Zonă a unui port situată de-a lungul unui chei sau, rar, în mijlocul unei ape navigabile, amenajată pentru acostarea navelor și pentru manipularea mărfurilor. **2** Magazie pentru depozitarea mărfurilor într-un port sau la vamă. **3** (*nav.*) Șlep sau grup de șlepuri acostate bord la bord la aceeași dană. • pl. *-e.* /<ngr. ***vτάva***.

dance [dens] *s.n.* (*muz.*) Stil de muzică de dans ce este caracterizat printr-un ritm alert și care implică adesea producții electronice. ◇ (*adj.*) *Asculta mai ales muzică dance.* • /<engl. ***dance***.

danci *s.m.* (*țig.*) Copil de țigan. • pl. *danci.* /<țig. ***den ci*** „dă-mi ceva".

dancing ['densiŋ] *s.n.* Local de petrecere unde se dansează. • pl. *-uri.* /<engl. ***dancing***.

dandaná *s.f.* (*fam.*) **1** Încurcătură, bucluc. *Aseară, la discotecă, a intrat într-o mare dandana.* **2** Zgomot mare, tărăboi. **3** Petrecere gălăgioasă. **4** (*înv.*) *Clopot de dandana* = clopot de alarmă. • pl. *-ale.* /<tc. ***tantana***.

dandanăie *s.f.* v. dăndănaie.

dandísm *s.n.* **1** Comportare de dandi. **2** Ținută de dandi. • pronunț. și *dendism.* /<fr. ***dandysme***.

dandy ['dendi] *s.m.* **1** Tînăr foarte elegant, îmbrăcat după ultima modă. **2** Ext. Bărbat de o eleganță rafinată, adesea exagerată (și ușor ridicolă). • scris și *dendi.* /<fr., engl. ***dandy***.

danéz, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Danemarcei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor, care s-a format, care locuiește în Danemarca; locuitorii Danemarcei. **2** *adj.* Care aparține Danemarcei sau danezilor, care se referă la Danemarca sau la danezi; care este originar din Danemarca. ◆ (*subst. f.*) Limba din familia germanică, grupul scandinav de est, vorbită de danezi. • pl. *-i, -e.* /<it. ***danese***.

danf *s.n.* v. damf.

dang *interj.* (*adesea repetat*) Cuvînt care imită sunetul produs de un clopot sau de lovitura unui obiect metalic; bang. • /onomat.

dangá *s.f.* (*inv., reg.*) **1** Semn (cifră, literă, desen) făcut cu fierul roșu sau cu o substanță corozivă pe pielea cailor sau a vitelor, pentru a le identifica. **2** Ext. Unealtă din fier, cu ajutorul căreia sînt însemnate animalele domestice sau pieile pentru tăbăcire. • pl. *-ale.* /<tc. ***danga***.

dángăt *s.n.* Sunet prelung de clopot; bangăt. • pl. *-e.* /***dang*** + *-ăt*.

danián *s.n. adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Ultimul etaj al cretacicului, caracterizat prin anumite specii de lamelibranhiate, reptile, palmieri etc. **2** *adj.* Care aparține danianului, specific danianului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din danian. • sil. *-ni-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***danien***.

dánie *s.f.* (*inv.*) **1** Faptul de a dărui un bun material (avere, bani etc.). ◇ *Hrisov* (sau *act*) *de danie* = act prin care se întărea în scris o donație. ◇ Expr. *A face danie* (cuiva) = a dărui averea cuiva. **2** Concr. Dar, donație. *Ștefan cel Mare... răsplătește biserica prin numeroase danii de sate* (DOC.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<sl. veche ***данне***.

dans *s.n.* **1** Ansamblu de mișcări ritmice, variate ale corpului omenesc, executate (ca formă de exprimare a senzațiilor, impulsurilor și sentimentelor) în ritmul unei melodii, care are caracter religios, de artă sau de divertisment. *Dans de salon.* ◇ *Dans clasic* (sau *academic*) = ansamblu de mișcări artistice convenționale, care constituie baza tehnică a coregrafiei, a spectacolelor de balet etc. *Dans pe gheață* = patinaj. *Dans de caracter* v. caracter. *Dans macabru* v. macabru. **2** Acțiunea de a dansa; executare a unui dans. *Am venit să te invit... la dans* (CE. PETR.). **3** (*apic.*) *Dansul albinelor* = mod diferențiat de zbor, prin care albinele semnalizează găsirea unei surse de hrană, direcția și distanța acestei surse. • pl. *-uri.* și (*pop.*) *danț s.n.* /<fr. ***danse***; cf. și it. *danza*, germ. *Tanz*.

dansá *vb. I.* **1** *intr.* A executa (după muzică) un dans. ◇ (*tr.*) *A dansat un tangou.* **2** *tr.* A executa un dans cu cineva; a invita la dans pe cineva. *Le-a dansat pe toate domnișoarele.* **3** *intr.* Fig. A se mișca vioi, în salturi ușoare, ca de dans. **4** *intr.* Fig. A nu avea astîmpăr; a se mișca necontenit. *Dansa nerăbdător în scaun.* • prez.ind. *-ez.* și (*pop.*) *danță vb. I.* /<fr. ***danser***.

dansánt, -ă *adj.* **I 1** (*despre melodii*) Care se dansează. **2** (*despre serate, petreceri, ceaiuri*) La care se dansează. *Ceai dansant.* **II** (*tehn.*) *Traversă dansantă* = piesă de lemn, de beton sau de metal, care este folosită ca element de legătură între șinele de cale ferată și terasament. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***dansant***.

dansát, -ă *adj.* **1** (*despre dans*) Executat. **2** (*despre persoane*) Luat la dans de către cineva. • pl. *-ți, -te.* /v. ***dansa***.

dansatór, -oáre *s.m., s.f.* **1** Persoană care dansează. **2** Persoană care are ca profesie dansul. ◇ *Dansatoare-stea* = dansatoare de primă clasă. • pl. *-ori, -oare.* /***dansa*** + *-tor*.

dansométru *s.n.* (*tehn.*) Aparat folosit la măsurarea golurilor invizibile de sub traversele dansante ale unei linii de cale ferată. • pl. *-e.* /<fr. ***dansomètre***.

dantelá *vb. I. tr.* A cresta marginea unui lucru, a unui obiect etc., dîndu-i aspectul unei dantele. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***denteler***.

danteláre *s.f.* Acțiunea de *a dantela* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***dantela***.

dantelát, -ă *adj.* **1** (*despre îmbrăcăminte, lenjerie, perdele etc.*) Care este împodobit cu dantelă. **2** (*despre obiecte, lucruri etc.*) Care are marginile dințate, ajustate sau perforate ca o dantelă. • pl. *-ți, -te.* /v. ***dantéla***.

dantélă *s.f.* **1** Împletitură fină și ușoară, cu găurele, avînd modele diferite, executată (manual sau mecanic) din fire subțiri de ață, de mătase sau de fire sintetice, care este folosită ca garnitură la lenjerie, rochii, perdele etc. *[Avea] alt capotel, mai bogat în dantele și panglici* (IBR.). **2** (*la pl.*; *în forma „danteluri"*) Diferite feluri de dantelă. • pl. *-e,* (*înv.*) *-uri.* /<fr. ***dentelle***.

dantelăríe *s.f.* **1** Cantitate mare de dantelă. **2** Diferite feluri de dantelă. **3** Fig. Contur sinuos care seamănă cu o dantelă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***dantelă*** + *-ărie*.

dantelúră *s.f.* **1** (*arhit.*) Ornamentație constînd în crestături, colțișori, zimți etc. **2** Margine dințată. **3** (*bot.*) Totalitatea crestăturilor de pe marginea frunzelor. **4** (*filat.*) Perforare a laturilor unei mărci, pentru a ușura desprinderea ei, care se exprimă prin numărul de dinți pe 2 cm. • pl. *-i.* /<fr. ***dentelure***.

dantelúță *s.f.* Dim. al lui *dantelă*. • pl. *-e.* /***dantelă*** + *-uță*.

dantésc, -ă *adj.* Care aparține lui Dante, care este caracteristic operei lui Dante; în genul operei lui Dante, mai ales cu referire la *Divina Comedie*. • pl. *-ești.* /<it. ***dantesco***, fr. ***dantesque***; cf. nm. pr. *Dante* Alighieri, poet italian.

dantísm *s.n.* **1** Cult pentru opera și personalitatea lui Dante. **2** Dantologie. • /<it. ***dantismo***; cf. nm. pr. *Dante* Alighieri, poet italian.

dantíst, -ă *s.m., s.f.* v. dentist.

dantístică *s.f.* (*lit.*) Dantologie. • /<it. ***dantistica***.

dantológ, -ă *s.m., s.f.* (*lit.*) Specialist în dantologie. • pl. *-i, -e.* /<it. ***dantologo***.

dantologíe *s.f.* (*lit.*) Studiu al vieții și operei lui Dante; dantism (2). • g.-d. *-iei.* /<it. ***dantologia***, fr. ***dantologie***; cf. nm. pr. *Dante* Alighieri, poet italian.

dantură *vb. I. tr.* (*compl. indică dinții unei roți*) A tăia cu ajutorul unei freze speciale. • prez.ind. *-ez.* /***dantură*** *+-a*.

danturáre *s.f.* Acțiunea de *a dantura* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***dantura***.

danturát, -ă *adj.* (*despre dinții unei roți*) Care sînt tăiați cu ajutorul unei freze speciale. • pl. *-ți, -te.* /v. ***dantura***.

dantúră *s.f.* **1** Totalitatea dinților unei persoane. **2** (*anat.*) Fel în care sînt înșirați și alcătuiți dinții; dentiție. ◇ *Dantură falsă* = proteză dentară. **3** Analog. (*tehn.*) Ansamblu format din dinții unor organe de mașini sau ai unor scule. • pl. *-i.* /<fr. ***denture***.

danț *s.n.* v. dans.

danță *vb. I.* v. dansa.

danubián, -ă *adj.* **1** Care aparține regiunii Dunării, care este situat în regiunea Dunării, care se referă la regiunea Dunării; dunărean. **2** *Uniune danubiană* = uniune a statelor dunărene, bazată pe acorduri

economice, care a fost creată în perioada dintre cele două războaie mondiale. **3** (*climat.*) *Climat danubian* = climat temperat cu diferențe mari de temperatură între vară și iarnă. • sil.-*bi-an.* pl. -*ieni*, -*iene*. /<fr. ***danubien***.

daoism *s.n.* v. taoism.

daoíst, -ă *s.m., s.f.* v. taoist.

daoleálă *s.f.* v. aoleală.

daolícă *interj.* v. aolică.

dar[1] *conj., adv.* **A** *conj.* **I** (*leagă prop. sau părți de prop. advers.*) **1** (*arată o opoz.*) Cu toate acestea, totuși, însă. ◇ (*leagă prop. princ.*) *Pînă acum toți rîdeau de Prepeleac, dar acum a ajuns să rîdă el și de dracul* (CR.). ◇ (*leagă părți de prop.*) *A fost odată... un împărat mare și viteaz, dar rău* (DELAVR.). ◇ (*leagă o parte de prop. cu o prop. subord.*) *Un salt de perspectivă uriaș, dar care merită îndrăzneala* (BOGZA). ◇ (*înv.; astăzi pleonastic; urmat de „însă”*) *Sîngele de martiri e plantă ce rodește, Curînd, tîrziu, odată, dar însă nelipsit* (ALEX.). ◇ (*prop. are și o nuanță conces.*) *M-oi trezi cu tine acasă... Dar, dă, cearcă și tu, să vezi cum ți-a sluji norocul* (CR.). ◇ (*întărit prin „totuși”*) *Știi mai bine decît mine, dar totuși te rog să mîi cu băgare de samă* (CR.). ◇ (*întărit prin „dimpotrivă”*) *Ar fi vrut să plece, dar dimpotrivă acum nu mai putea.* ◇ Expr. *D-apoi (bine)* sau *dar cum să nu*, se spune ca răspuns negativ la o propunere. **2** (*arată o opoz.*) Ci, numai. *Nu-i prost cine dă, dar cel ce rabdă.* **3** (*arată o piedică*) Însă. *Eu aș sta, dar nu prea vrea el să steie* (CR.). ◇ Expr. (*fam.*) *Dar aș!* = însă nici vorbă! nici gînd! ◆ (*exprimă o nuanță advers. mai slabă care indică intervenția unui fapt nou, neașteptat*) *N-am uitat nemica, tată, dar, ia, prin dreptul unui pod, mi-a ieșit înainte un urs grozav* (CR.). ◆ Altfel, altminteri. *Sînt eu om bun, dar ți-aș arăta eu!* **4** (*adaugă o idee nouă la cele afirmate mai înainte*) Mai mult decît atît, cu atît mai mult. *Munte cu munte se întîlnește, dar om cu om.* ◇ (*întărit prin „încă”*) *Deal cu deal se ajunge, dar încă om cu om* (CR.). ◇ Expr. *D-apoi* = darămite. **5** (*după o prop. optat.*) Cu atît mai mult (sau mai puțin). *De-am avea noi de mîncare, dar nu să hrănim și pe un străin!* ◇ Expr. *Nici..., dar nici...* = nici... și cu atît mai puțin... *Nici pe dracul să-l vezi, da nici cruce să-ți faci* (CR.). **II 1** (*în prop. concl.*) Deci, așadar, prin urmare. *Voi spune dar cum s-au petrecut lucrurile.* **2** (*în legătură cu un imper. exprimă nerăbdarea, încurajarea, dojana etc.*) Ci. *Dar pleacă odată!* **III** (*introduce o prop. interog.*) Oare? *Dar de cînd ați pus voi stăpînire pe mine?* **IV 1** (*înaintea unui cuvînt, care de obicei se repetă, întărește înțelesul acestuia*) *Să-i zic două vorbe, dar vorbe!* **2** (*exprimă surprinderea, uimirea, mirarea*) *Dar frumos mai desenezi!* **B** *adv.* **1** (*înv., pop.; exprimă o aprobare*) Da, așa. *Auzit-ați ce-am spus eu? -Dar, mămucă, ziseră iezii* (CR.). ◇ Expr. (*pop.*) *Păi dar* = cum altfel? **2** (*în prop. afirm., cu rol de întărire*) Firește, negreșit, desigur. *Cunoști pe domnul Leonaș...? -Îl cunosc dar* (ALECS.). și (*înv., pop.*) *da, dară* *conj.* /etimol. nec.

dar[2] *s.n.* **I 1** Obiect primit de cineva sau oferit cuiva fără plată, ca expresie a afecțiunii, a gratitudinii sau a dorinței de a ajuta; cadou. *De Crăciun toți copiii primesc cadouri.* ◇ Loc.adj. *De dar* = care este primit gratis, care este dăruit. ◇ Loc.adv. *În dar* = gratis, degeaba, fără plată. **2** Plocon. **3** Donație. **4** (*bis.*) Prinos, ofrandă. ◇ *Sfintele Daruri* = pîinea și vinul sfințite pentru cuminecătură. **5** (*jur.*) *Dar manual* = donație efectuată prin predarea bunurilor (mobile corporale) de la mînă la mînă, exceptată de la formele obișnuite de validare. **6** (*pop.*) *Darul miresei* = sumă de bani pe care mireasa o primește în timp ce dansează o horă asemănătoare periniței. **II 1** Însușire cu care se naște cineva; aptitudine, vocație, talent. *O ființă... înzestrată cu toate darurile minții și ale inimii* (BOGZA). ◇ *Darul suptului* v. supt. ◇ Loc.adj. *Cu dar* = (*despre oameni*) care este înzestrat cu anumite însușiri, aptitudini etc. *Un om cu dar la muzică.* ◇ Expr. *A avea darul vorbirii* = a fi bun orator. *A avea darul să...* (sau *de a...*) = a avea puterea de a face ceva; a fi în stare să...; a fi de natură să... (*iron.*) *A avea* (sau *a lua*) *darul beției* = a fi (sau a deveni) beți. *A avea dar* v. avea. **2** Avantaj, binefacere. *Sînt darurile pămîntului și am pus în ele inima noastră* (SADOV.). **3** (*în concepția creștină*) Ceea ce este primit de om de la Duhul Sfînt: înțelepciunea, înțelegerea, sfatul, puterea, cunoașterea, temerea de Dumnezeu, buna credință. ◆ Milă cerească. ◆ Har divin. **4** (și *darul preoției*) Har conferit preoților prin hirotonisire. ◆ Ext. Profesia de preot. **5** (*bis.*) Fig. Fiecare dintre cele șapte taine ale bisericii ortodoxe. • pl. -*uri*. /<slav. даръ.

dară *s.f.* **1** Greutate a ambalajului, a recipientului, a vehiculului etc. în care se păstrează sau se transportă o marfă. ◇ Expr. *Mai mare daraua decît ocaua* sau *a nu face daraua cît ocaua* = prea multă osteneală pentru obținerea unui lucru neînsemnat. **2** Greutate la cîntar. • pl. -*ale*. /<tc. ***dara***.

darabán *s.m.* v. dorobanț.

darabánă *s.f.* **1** (*pop.*) Tobă (mică). ◇ Expr. *A bate darabana* = a divulga, a răspîndi un secret; a bate toba. *A bate darabana cuiva* = a vinde averea cuiva la mezat. *A bate darabana în* (sau *pe*) *ceva* = a bate ritmic în ceva. *A vinde* (sau *a cumpăra*) *la darabană* = a vinde (sau a cumpăra) la mezat. *A face cuiva spatele darabană* = a bate zdravăn pe cineva. *A face cuiva capul darabană* = a năuci pe cineva. **2** (*înv.*) Roată de transmisie, făcută din lemn, folosită în anumite instalații de săpare a sondelor. **3** (*reg.*) Smoală sau păcură folosită la ungerea osiei (la căruță). • pl. -*e*. /<tc. ***dareban***, ucr. ***марабан***, pol. ***taraban***.

darabánt *s.m.* v. dorobanț.

darác *s.n.* **1** Unealtă pentru pieptănat lîna, cînepa sau inul, formată dintr-un sistem de piepteni, cu dinți de oțel, montați pe un suport de fier. ◇ Loc.vb. *A da la darac* sau *a trece prin darac* = a dărăci. ◇ Expr. (*pop.*) *A pune* (cuiva) *nutrețpe darac* = a face cuiva rău pe ascuns. **2** (*ind. text.*) Mecanism format din două piese cu suprafețe cilindrice, folosit la destrămarea fibrelor din lînă, de celofibră, sintetice etc. • pl. -*ce*. și *dărác* *s.n.* /<tc. ***tarak***, bg. ***дарак***, srb. ***darak***.

daradáică *s.f.* v. taradaică.

daravélă *s.f.* v. daraveră.

daravéră *s.f.* **1** (*fam.*) Pățanie, încurcătură; bucluc. **2** (*fam.*) Negustorie, afacere (comercială); treburi, interese. ◇ Expr. *A avea* (sau *a face*) *daraveră* (cu cineva) = a avea (sau a face) afaceri cu cineva. *A fi în daraveruri* (*de comerț*) cu cineva = a fi în relații comerciale cu cineva. **3** (*arg.*) Jucărie. **4** (*pop.; fam.; eufem.*) Penis. • pl. -*e*. și *daravélă* *s.f.* /***dare*** + ***avere***; cf. tc. *dalavera*.

dără *conj.* v. dar[1].

dărămite *conj.* (*pop.; adaugă o idee nouă la cele spuse anterior*) Mai mult decît atîta, cu atît mai mult; dar încă. *Munte cu munte se întîlnește, darămite om cu om.* • și *dărmite* *conj.* /***dar***(***ă***) + ***mi*** + ***te***.

dárdă *s.f.* **1** (*în Ev. Med.*) Armă albă, ca o suliță scurtă, prevăzută cu vîrf de oțel, folosită în Evul Mediu. **2** (*înv.*) Săgeată. • pl. -*e*. /<pol. ***darda***, magh. ***dárda***; cf. și fr. *dard*.

dáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a da*. *Dare de bani.* ◇ Loc.adj. *Cu dare de mînă* = (*despre oameni*) bogat, înstărit. Δ Expr. *A fi om cu dare de mînă* v. mînă. **2** *Dare de seamă* = *a*) raport, referat asupra unei activități, a unei gestiuni etc. dintr-o anumită perioadă; *b*) prezentare critică a unei scrieri literare sau științifice; recenzie; *c*) relatare (în ziare) a unor fapte, întîmplări etc. *Dare în judecată* = chemare a unei persoane în fața unei instanțe judecătorești în calitate de pîrît. *Dare la lumină* = publicare, tipărire. *Dare pe față* (sau *în vileag*) = divulgare, demascare. *Dare în funcțiune* = deschidere a unui magazin, a unei instituții etc. *Dare în exploatare* = deschidere a unei mine pentru extragerea zăcămîntului. (*înv.*) *Dare de semn* = tragere la țintă. **3** (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) Obligație în bani și în natură. **4** Ext. (*fam.*) Impozit. • pl. *dări*. /v. ***da***[4].

dărie *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee, cu tulpina simplă, cu florile galbene, dispuse într-un racem lung și cu fructele capsule ovale, folosită în medicina populară (*Pedicularis campestris*). • pl. -*ii*. g.-d. -*iei*. /etimol. nec.

dărling *s.m., s.f. invar.* (*termen de adresare*) Drag! dragă! • /<engl. ***darling***.

dármite *conj.* v. darămite.

darn *adv.* Loc.adv. (*înv.*) *În darn* = în zadar, degeaba. • /<it. ***indarno***.

dárnic, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Căruia îi place să dea, să facă daruri; generos, mărinimos. **2** Fig. Bogat, mănos, roditor. *Pămînt darnic.* • pl. -*ci*, -*ce*. /***dar***[2] + -***nic***.

darvinián, -ă *adj.* v. darwinian.

darvinísm *s.n.* v. darwinism.

darviníst, -ă *s.m., s.f.* v. darwinist.

darwinián, -ă *adj.* Darwinist. • sil.-*ni-an.* scris și *darvinian*. • pl. -*ieni*, -*iene*. /<fr. ***darwinien***.

darwinísm *s.n.* **1** (*biol.*) Concepție evoluționistă, formulată de Darwin, conform căreia speciile animale și vegetale actuale provin din transformarea treptată a altor specii care au trăit pe pămînt, ca urmare a interacțiunii dintre variabilitate, ereditate, supraproducție, selecție naturală etc. **2** (*sociol.*) *Darwinism social* = concepție sociologică, din a doua jumătate a sec. 19, care extinde legile biologice descoperite de Darwin la viața socială. • scris și *darvinism*. /<fr. ***darwinisme***; cf. nm. pr. Charles Robert *Darwin*, naturalist englez.

darwiníst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al darwinismului. **2** *adj.* Care aparține darwinismului sau darwiniștilor, care se referă la darwinism sau la darwiniști. • scris și *darvinist*, -*ă*. pl. -*iști*, -*iste*. /<fr. ***darwiniste***.

dascaléci *s.m.* v. dăscălici.

dáscăl *s.m.* **1** Învățător (la țară). **2** Ext. Profesor. **3** Om de știință; învățat, savant. **4** Persoană care a adus contribuții valoroase într-un domeniu de activitate, într-o doctrină. **5** Îndrumător într-un anumit domeniu. **6** (*adesea determ. prin „bisericii” sau „de biserică”*) Cîntăreț de strană în biserică; diac, cantor, psalt. • pl. -*i*. /<bg. ***дъскал***, srb. ***daskal***; cf. și ngr. *δάσκαλος*.

dasíe *s.f.* (*grec. înv.*) Spirit aspru utilizat în alfabetul grec. • pl. -*ii*. /<ngr. ***δασεία***.

dasiúr *s.m.* (*zool.*) Marsupial arboricol din Australia, carnivor și insectivor, care are coada păroasă. • scris și *dasyur*. pl. -*i*. /<fr. ***dasyure***; cf. gr. *δασύς* „păros”, *οὐρά* „coadă”.

dasúpra *adv.* v. deasupra.

dasyúr *s.m.* v. dasiur.

dat[1] *s.n.* **I 1** Faptul de *a da*. **2** (*urmat de determ. introduse prin prep. „la”, „în”*) Efectuare a anumitor operații (de prelucrare). *Datul la rindea.* **II 1** Realitatea obiectivă ca punct de plecare într-un raționament, într-o discuție; ceea ce se impune cunoașterii senzoriale, ca rezultat al observației și al experienței; fapt din care rezultă sau se deduc altele; realitate abstractă revelată prin intuiție. ◆ Premisă sigură, punct de plecare cert pentru un raționament; noțiune fundamentală. **2** Ceea ce este înnăscut sau atribuit în mod natural; ceea ce este fixat, determinat o dată pentru totdeauna; ceea ce este inerent. ◆ Condiție prestabilită; spec. condiție umană; predestinare. **3** (*în superstiții*) Boală atribuită vrăjilor, farmecelor. **4** Soartă, destin. ◇ Expr. *Așa e datul cuiva* = așa e soarta cuiva. • pl. -*uri*. /v. ***da***[2].

dat[2]**, -ă** *adj., s.f.* **I** *adj.* **1** (*despre obiecte, bunuri etc.*) Care este pus la îndemîna, în brațele, în gura etc. cuiva. **2** (*despre mîncare, băuturi etc.*) Oferit; distribuit; ext. repartizat. **3** (*despre bunuri*) Care este predat cuiva (în schimbul unei plăți). *Locuință dată. Bani dați.* **4** (*despre activități, misiuni etc.*) Care este încredințat cuiva. **5** (*despre oameni*) Care este încredințat cuiva în vederea unui scop. **6** (*despre știri, informații etc.*) Care este adus la cunoștință. *Informațiile date au provocat mari controverse.* **7** (*despre legi, documente*) Care este elaborat și făcut cunoscut; emis. **8** (*despre concursuri, teze, examene*) Susținut. **9** (*despre substanțe*) Întins pe ceva. **10** Loc.adj. *Dat uitării* = uitat; părăsit. ◇ Loc.conj. *Dat fiind* (*că...*) = ținînd seama de..., avînd în vedere (că...); deoarece. ◇ Expr. *La un moment dat* = într-un anumit moment; în clipa aceea. *În cazul dat* = în acest caz. *Dat dracului* (sau *naibii*) = deștept; șmecher, șiret. **II** *s.f.* Moment, împrejurare în care are (sau va avea) loc un fapt, o întîmplare etc.; oară, rînd. *De fiecare dată cînd vine la bibliotecă, consultă aceeași colecție de reviste.* ◇ Loc.adv. *Data trecută* = în împrejurarea trecută, cu prilejul anterior. *Data viitoare* = într-o împrejurare viitoare. *De data aceasta* (sau *asta*) ori *de astă dată* = acum; de rîndul acesta. *La* (sau *întru*) *acea dată* = în acel timp. *Pe dată ce...* (sau *cum...*) = îndată, imediat ce... (sau cum...); pe loc, numaidecît. *O dată* = într-un singur caz. *Nu o* (*singură*) *dată* = de multe ori, adesea. *Îl auzisem, totuși, în timpul din urmă, și nu o singură dată, făgăduindu-i solemn... tot sprijinul* (M. I. CAR.). *Încă o dată* v. încă. **III 1** (*la pl.*) Fapte stabilite (de știință), puncte de plecare în cercetarea unei probleme, în luarea unei decizii etc. *Mi-au trebuit date precise pentru a finaliza lucrarea.* **2** (*la pl.*) Elemente esențiale ale unei probleme, ale unei situații etc. necesare pentru analizarea acestora. **3** (*mat.; la pl.*) Enunțuri, premise

de la care se pleacă în rezolvarea unei probleme. *Date geometrice.* **4** (*psih.*; *la pl.*) *Date senzoriale* = ceea ce se oferă nemijlocit prin intermediul simțurilor. **5** Fiecare dintre numerele, mărimile, relațiile etc. care servesc pentru rezolvarea unei probleme sau care sînt obținute în urma unei cercetări și urmează să fie prelucrate. **6** (*inform.*; *la pl.*) Reprezentare convențională a informațiilor, în vederea prelucrării cu ajutorul calculatorului. ◇ *Bancă de date* v. bancă. **IV** *s.f.* (*reg.*) **1** Soartă, destin. ◇ Expr. *Așa-i* (sau *așa i-a fost*) *data* (cuiva) = așa este soarta (cuiva), așa i-a fost scris (cuiva). **2** Expr. *Cum* (sau *precum*) *e data* = după cum e obiceiul; după cum se cuvine, se cade, se obișnuiește. • pl. *-ți*, *-te*. /v. ***da***[2].

dată *vb. I.* **1** *tr.* A stabili data exactă a unui eveniment sau a unui fapt din trecut. **2** *tr.* A pune data pe un act, pe o scrisoare etc. **3** *intr.* (*cu determ. introduse prin prep. „de la", „din", „de"*) A-și avea începutul, a începe să existe. *Acest manuscris datează din sec. 16.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***dater***.

datábil, -ă *adj.* Care poate fi datat. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***datable***.

datáre *s.f.* Acțiunea de *a data* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***data***.

datát, -ă *adj.* **1** (*despre fapte, evenimente etc.*) Căruia i s-a stabilit data. **2** (*despre acte, scrisori etc.*) Care poartă dată. **3** (*despre documente, scrieri etc.*) Care este învechit. • pl. *-ți*, *-te*. /v. ***data***.

dátă *s.f.* **1** Timp precis, exprimat în termeni calendaristici, cînd s-a produs sau urmează să se producă un eveniment. *A fost singura dată în trei luni cînd au vorbit atît de lung* (CE. PETR.). **2** Indicație care specifică timpul (ziua, luna și anul) cînd este întocmit un act, cînd este scrisă o scrisoare etc. • pl. *-e*. /<fr. ***date***, it. ***data***, lat. ***datum***, germ. ***Datum***.

dátină *s.f.* **1** Obicei păstrat din timpuri vechi, devenit tradițional, care este caracteristic pentru un popor sau pentru o colectivitate mai restrînsă; tradiție, uzanță, rînduială. *Așa-i datina din bătrîni.* ◇ Loc.adv. *După datină* sau *potrivit datinei* = conform tradiției. **2** (*jur.*) Consuetudine, cutumă, uz. *Practică consacrată prin datină.* **3** Regulă, tipic; rost. • pl. *-i*. /<sl. veche **даднна** „moștenire", influențat de *da*[2].

datív[1] *s.n.* Caz al declinării care indică destinația acțiunii unui verb (răspunzînd la întrebarea „cui?") sau, rar, o circumstanță, o însușire și care îndeplinește următoarele funcții sintactice: *a*) compl. indir. *Împrumut colegului o carte*; *b*) atr. *Preot deșteptării noastre, semnelor vremii profet* (EMIN.); *c*) apoz. *Acest secret i l-am spus lui, adică prietenului meu*; *d*) circ. de loc. *Stai loculuil*; *e*) circ. instr. *Datorită muncii a reușit*; *f*) *nm.pred. Rezolvarea problemei este conform indicațiilor profesorului.* ◇ (*adj.*) *Caz dativ.* ◇ *Dativ etic* = dativ al unui pronume personal neaccentuat de persoana I și a II-a singular, care indică participarea afectivă a povestitorului la desfășurarea acțiunii. *Șmecher ce-mi ești! Dativ posesiv* = *a*) construcție (în limba latină) care exprimă posesorul cu funcție de subiect logic; *b*) formă neaccentuată a pronumelui personal (și reflexiv) care este folosită cu funcție atributivă, fiind echivalentă cu un adjectiv posesiv sau cu genitivul pronumelui personal, persoana a III-a. Ex. *Iar sufletu-mi se pierde După chipul tău frumos* (EMIN.). *Dativ adnominal* = dativ care determină un nume, avînd funcție de atribut. *Dativ locativ* = dativ care are funcție de circumstanțial de loc. • /<lat. ***datīvus***, ***-i***, it. ***dativo***, fr. ***datif***, germ. ***Dativ***.

datív[2]**, -ă** *adj.* (*jur.*; *despre tutore sau tutelă*) Care este numit prin consiliu de familie (sau de tribunal). • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***datif***.

datoiít *s.n.* (*mineral.*) Mineral transparent, incolor sau alb, cenușiu, violet, din care se extrage borul. • pl. *-uri*. /<fr. ***datholite***, germ. ***Datholith***.

datór, -oáre *adj.* **1** (*constr. mai ales cu vb. „a fi", „a rămîne"*) Care are de plătit cuiva o datorie (în bani). *A rămas dator cu un milion de lei.* ◇ Expr. (*A fi*) *dator vîndut* = (a fi) plin de datorii. *A scoate pe cineva dator* = a-i pretinde cuiva achitarea unei sume pe care nu o datorează. *A nu rămîne cuiva dator* = *a*) a face totul după cum era stabilit; *b*) a clarifica; *c*) a răspunde prompt; *d*) ext. a se răzbuna. (*pop.*) *A se băga dator* (pe ceva) = a lua (ceva) pe datorie. *A face ceva dator* = a amaneta un lucru. ◇ Fig. *Îți sînt dator cu o explicație.* **2** (*constr. cu dat.*) Care este îndatorat față de cineva pentru un serviciu, pentru un sprijin etc. *Îi este dator pentru reușita în viață.* **3** (*de obicei urmat de un vb. la conjunct. sau la inf.*) Care este obligat (prin lege, printr-o învoială sau moralicește) să facă ceva. *Sînt datori să respecte legile statului.* • pl. *-ori*, *-oare*. /lat. ***dēbitorĭus***, ***-a***, ***-um***, după *da*[2].

datorá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică bani, bunuri etc.*) A avea de plătit cuiva; a fi dator cuiva. ◇ Fig. *Nu datorez nimănui nici o explicație.* **2** *tr.* A avea o obligație morală sau legală față de cineva; a-i fi cuiva îndatorat pentru ceva; a fi obligat cu ceva față de cineva. *Profesorului de canto îi datorează cariera sa strălucită.* **3** *refl. impers.* (*mai ales în forma „datori"*) A avea (pe cineva) drept cauză. *Nu știa că acest monument se datorește celui mai mare sculptor* (MACED.). • prez.ind. *-ez.* și *datorí vb. IV.* /***dator*** + *-a*.

datorát, -ă *adj.* **1** (*despre bani, bunuri etc.*) Care trebuie plătit, restituit cuiva. **2** Care se cuvine cuiva, care constituie o obligație morală sau legală față de cineva. *Respect datorat părinților pentru sacrificiile lor.* **3** (*mai ales în forma „datorită"*; *constr. cu dat.*) Provenit din sau de la..., cauzat, pricinuit de... *Are febră mare datorată gripei.* **4** (*cu val. de prep.*; *în forma „datorită"*; *constr. cu dat.*) Grație, mulțumită; din cauza, din pricina. *Datorită sprijinului tău, am putut realiza proiectul.* • pl. *-ți*, *-te*. și *datorít, -ă adj.* /v. ***datora***.

datorí *vb. IV.* v. datora.

datoríe *s.f.* **1** Sumă de bani sau bun datorat cuiva. *Ți-ai plătit datoria?* ◇ (*înv.*) *Carte* (sau *zapis*) *de datorie* = act pe care era înscrisă suma de bani, bunurile etc. pe care le datora cineva cuiva. *Remitere de datorie* v. remitere. ◇ Loc.adv. *Pe* (sau *cu*) *datorie* = pe credit. ◇ Expr. *A se băga în datorii* sau, *înv.*, *a cădea la datorie* = a se îndatora; a face datorii. *A se îngloda* (sau *a se îneca*, *a se încurca*) *în datorii* = a se împrumuta cu sume mari, care nu pot fi restituite. *A bate pe cineva* (sau *a da cuiva*) *pe datorie* = *a*) a bate pe cineva fără nici o justificare; *b*) ext. a bate pe cineva foarte tare. *A contracta o datorie* v. contracta. *A plăti* (sau *a da*) *datoria cea de obște* v. obște. **2** Obligație legală sau morală de convertire a normelor și principiilor morale în obligații morale; îndatorire. *Și-a îndeplinit exemplar datoria de gazdă.* ◇ Loc.adv. *De* (sau *din*) *datorie* = din obligație, pentru că trebuie. *La datorie* = *a*) în locul în care te cheamă obligațiile de serviciu; *b*) în armată. (*înv.*) *De datorie* = cuvenit; obligatoriu. ◇ Expr. *A fi de datoria cuiva să...* = a fi obligația cuiva să... *A crede de datoria sa să...* = a se crede obligat să... *A fi la datorie* = *a*) a fi acolo unde te cheamă obligațiile de serviciu; *b*) ext. a fi acolo unde trebuie. *A fi chemat la datorie* = (*despre tineri*) a fi încorporat. *A-și face* (sau *a-și îndeplini*) *datoria* = *a*) a răspunde obligațiilor de serviciu; *b*) a fi foarte conștiincios. *A fi omul datoriei* = a fi foarte conștiincios. **3** (*econ.*) Obligație sau pasiv care rezultă din împrumuturi pentru finanțare sau pentru obținerea unor bunuri ori servicii. ◇ *Datorie națională* = totalitatea obligațiilor de plată neachitate ale unui stat. *Datorie publică* v. public. **4** (*înv.*, *pop.*) Obicei. ◇ Loc.adv. *După datorie* = conform uzanței; după tradiție; după cum se cuvine. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***dator*** + *-ie*.

datorínță *s.f.* (*înv.*) Obligație (morală). ◇ Loc.adv. *După datorință* = cum se cuvine; cum se cere. ◇ Expr. *A-și face* (sau *a-și împlini*) *datorința* = a-și face datoria. *A-și ține de datorință* = a considera de datoria cuiva să... • pl. *-e*. /***datori*** + *-ință*.

datorít, -ă *adj.* v. datorat.

datórnic, -ă *s.m., s.f.* **1** Persoană care are de plătit o datorie; debitor. **2** Persoană care are o obligație legală sau morală față de cineva. ◇ Expr. *A fi* (sau *a rămîne*) *datornic* = a fi îndatorat din punct de vedere moral. **2** (*înv.*) Persoană care are de primit o datorie; creditor. *Visteria mea e goală și datornicii mei țipă* (SADOV.). **3** (*bis.*; *înv.*; *la m.pl.*) Cei care greșesc față de cineva. • pl. *-ci*, *-ce*. /***dator*** + *-nic*.

datúră *s.f.* (*bot.*) Ciumăfaie (*Datura stramonium*). • pl. *-e*. /<lat., fr. ***datura***.

daumén *s.n.* (*muz.*) Sunet produs de contrabas sau de violoncel prin apăsarea pe coardă cu degetul mare în pozițiile înalte. • /<germ. ***Daumen***.

dáună *s.f.* **1** Pierdere materială adusă cuiva sau suferită de cineva. *Lăcustele au produs mari daune recoltelor.* ◇ Loc.prep. *În dauna* (cuiva sau a ceva) = în detrimentul, în paguba (cuiva sau a ceva). **2** Stricăciune care provoacă pierdere. ◆ Ext. Necaz. **3** (*jur.*; *la pl.*) *Daune morale* = sumă de bani pe care cel care săvîrșește o faptă capabilă să lezeze integritatea morală a cuiva este obligat să o plătească părții prejudiciate. *Daune interese* sau *daune și interese* = sumă datorată creditorului de către debitorul care nu și-a achitat obligația. **4** (*econ.*) Despăgubire datorată de autorul unui delict în vederea reparării sau ameliorării prejudiciului cauzat. ◇ *Daună de asigurare* = valoare a stricăciunilor suferite de bunul asigurat, ca urmare a survenirii evenimentului asigurat. *Daune moratorii* v. moratoriu. • sil. *da-u-*. pl. *-e*. /<lat. ***damnum***, ***-i***.

daurí *vb. IV.* v. auri.

daurire *s.f.* v. aurire.

daurít, -ă *adj.* v. aurit.

dauríu, -ie *adj.* v. auriu.

daviscupman ['deviskap,men] *s.m.* (*sport*) Jucător de tenis care ia parte la cupa Davis. scris și *davis-cupman*. • pl. *-i*. /<fr. ***davis-c(o)up-man***, engl. ***Davis Cup man***.

dă *interj.* v. de[3].

dăbălát, -ă *adj.* v. dăbălăzat.

dăbălăzá *vb. I.* (*reg.*) **1** *tr.* (*despre animale*; *compl. indică buzele, urechile, capul animalului*) A lăsa să atîrne în jos (de obosală). **2** *tr.* (*despre oameni*; *compl. indică pălării, căciuli etc.*) A pleoști. **3** *refl.* (*despre oameni*) A decădea din punct de vedere fizic; a slăbi, a se moleși. **4** *refl.* (*despre oameni*) A se supăra. • prez.ind. *-ez.* /***des-*** + ***zăbală***, prin metateză.

dăbălăzát, -ă *adj.* (*reg.*) **1** (*despre buzele, urechile, capul animalelor*) Care este lăsat în jos (de obosală); pleoștit. **2** (*despre oameni*) Care este decăzut din punct de vedere fizic; slăbit, moleșit. • pl. *-ți*, *-te*. și *dăbălát, -ă adj.* /v. ***dăbălăza***.

dăbílár *s.m.* (*înv.*) Strîngător de biruri. • pl. *-i*. /***dabilă*** + *-ar*.

dăcésc, -eáscă *adj.* (*înv.*) Din Dacia (romană); ext. românesc. • pl. *-ești*. și *dățésc, -ească adj.* /nm. pr. (teritoriu locuit în antichitate de populația geto-dacică) ***Dacia*** + *-esc*.

dădácă *s.f.* Femeie angajată într-o familie pentru îngrijirea copiilor mici. ◇ Expr. *A face pe dădaca* = a-și asuma rolul de a îndruma, de a îngriji pe cineva, în special pe un copil. • pl. *-ce*. /<ngr. ***νταντά***, tc. ***dadi***, după *babacă*, *duducă*, *neneacă*.

dădăceálă *s.f.* (*fam.*) Faptul de *a dădăci*. • pl. *-eli*. /***dădăci*** + *-eală*.

dădăcí *vb. IV. tr.* **1** (*compl. indică copii*) A îngriji în calitate de dădacă. ◆ (*intr.*) A fi dădacă. **2** (*fam.*) A se ocupa de o persoană (adultă) ca de un copil. *Tînărul se enerva cînd părinții voiau să-l dădăcească.* **3** Ext. (*compl. indică persoane*) A sfătui insistent, pînă la plictiseală; a sîcîi, a plictisi. *Îl dădăcește tot timpul să învețe mai mult.* • prez.ind. *-cesc*. /***dădacă*** + *-i*.

dădăcíre *s.f.* Acțiunea de *a dădăci* și rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. ***dădăci***.

dăhulă *vb. I.* v. dăula.

dăhulát, -ă *adj.* v. dăulat.

dăinuí *vb. IV. intr.* **1** (*despre locuri, construcții etc.*) A continua să existe (în timp); a dura, a persista, a se menține. *Cetatea dăinuiește de secole.* **2** (*despre ființe*) A trăi, a exista. • prez.ind. *-iesc*, *dăinui*. /<srb. ***danovati***.

dăinuíre *s.f.* Faptul de *a dăinui*. • pl. *-i*. /v. ***dăinui***.

dăinuitór, -oáre *adj.* Care dăinuiește; durabil, persistent, trainic. • sil. *-nu-i-*. pl. *-ori*, *-oare*. /***dăinui*** + *-tor*.

dăjdiár *s.m.* (*înv.*) **1** Perceptor. **2** Birnic. • sil. *-di-ar*. pl. *-i*. /***dajdie*** + *-ar*.

dălbiór, -oáră *adj.* Dim. al lui *dalb*. • sil. *-bi-or*. pl. *-ori*, *-oare*. /***dalb*** + *-ior*.

dălcăúc *s.m.* v. dalcauc.

dălcăúș *s.m.* (*reg.*) Ajutor de cîrmaci la plută. • pl. *-i*. /etimol. nec.

dălcăúț *s.m.* (*reg.*) Prieten; ortac. • pl. *-i*. /cf. *dălcăuș*.

dăltíță *s.f.* **1** Dim. al lui *daltă*; dăltuță. **2** Daltă mică folosită la cizelare și la lucrările de gravare în lemn, în metal, în piatră, în linoleum etc. **3** (*reg.*) Unealtă de oțel, cu vîrful ascuțit, cu care se fac găuri (la curele, la urechile cailor etc.) • pl. *-e*. /***daltă*** + *-iță*.

dăltuí *vb. IV. tr.* **1** (*compl. indică obiecte, materiale dure etc.*) A prelucra cu dalta (tăind, cioplind, scobind etc.) • prez.ind. *-iesc*. /***daltă*** + *-ui*.

dăltuíre *s.f.* Acțiunea de *a dăltui* și rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. ***dăltui***.

dăltuít, -ă *adj.* (*despre obiecte, materiale dure etc.*) Care este lucrat, cioplit, sculptat cu dalta. • pl. *-ți*, *-te*. /v. ***dăltui***.

dăltuitór, -oáre *s.m., s.f.* Persoană care dăltuiește. • sil. *-tu-i-*. pl. *-ori*, *-oare*. /***dăltui*** + *-tor*.

dăltuitúră *s.f.* Scobitură, crestătură făcută cu dalta. • sil. *-tu-i-*. pl. *-ori, -oare.* /***dăltui*** + *-tură*.
dăltúță *s.f.* Dim. al lui *daltă*; dăltiță. • pl. *-e.* /***daltă*** + *-uță*.
dănănáie *s.f.* (*reg.*) **1** Ciudățenie; bazaconie. **2** Pacoste; năpastă. **3** Gălăgie, zarvă. • pl. *-ăi.* g.-d. *-iei.* /de la ***dandănaie***.
dănciúc *s.m.* (*tig.*) Dim. al lui *danci*. • pl. *-ci.* /***danci*** + *-uc*.
dăndănáie *s.f.* (*reg.*) **1** Tămbălău, tărăboi. **2** Poznă, boroboață. • pl. *-ăi.* g.-d. *-iei.* și *dandanáie s.f.* /***dandana*** + *-ie*.
dăngăluí *vb. IV. tr.* (*reg.*) A marca cu danga caii sau vitele (pentru a nu le pierde) ori pieile pentru tăbăcire. • prez.ind. *-iesc.* /***danga*** + *-ălui*.
dăngăní *vb. IV. intr.* (*despre clopote*) A suna. • prez.ind. pers. 3 *-ește.* /***dang*** + *-ăni*.
dăngănítre *s.f.* Acțiunea de *a dăngăni* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***dăngăni***.
dăngănít *s.n.* Faptul de *a dăngăni*. • /v. ***dăngăni***.
dănțuí *vb. IV. intr.* (*pop.*) **1** A dansa. **2** (*bis.*) A practica un dans ritual (de obicei la botezul ortodox, la cununie sau la hirotonie). ◇ *Isaia, dănțuiește* = dans ritual bisericesc la sfîrșitul cununiei; fig. căsătorie. **3** Fig. A sălta. *Dănțuia de bucurie*. • prez.ind. *-iesc.* /***danț*** + *-ui*.
dănțuíre *s.f.* (*pop.*) Acțiunea de *a dănțui* și rezultatul ei. • pl. *-e.* /v. ***dănțui***.
dănțuít *s.n.* (*pop.*) Faptul de *a dănțui*. • /v. ***dănțui***.
dănțuitór, -oáre *s.m., s.f.* (*pop.*) Dansator. • sil.*-țu-i-*. pl. *-ori, -oare.* /***dănțui*** + *-tor*.
dăoí *vb. IV.* v. aoli.
dăpárá *vb. I.* v. depăra.
dăráb *s.n.* (*reg.*) Bucată. • pl. *-uri, -e.* și *dărábă s.f., dărăb s.n.* /<magh. ***darab***.
dărábă *s.f.* v. dărab.
dărác *s.n.* v. darac.
dărăb *s.n.* v. dărab.
dărăbán *s.n.* v. dorobanț.
dărăbúț *s.n.* Dim. al lui *dărab*. • pl. *-e.* /***dărab*** + *-uț*.
dărăcí *vb. IV. tr.* **1** (*compl. indică lînă, cînepă etc.*) A scărmăna, a pieptăna cu daracul; a da la darac, a trece prin darac. **2** Fig. (*reg.; compl. indică oameni*) A certa. ◆ Ext. A bate. • prez.ind. *-esc.* /***darac*** + *-i*.
dărăcíre *s.f.* Acțiunea de *a dărăci* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***dărăci***.
dărăcít *s.n.* Faptul de *a dărăci*. /v. ***dărăci***.
dărăcitór, -oáre *subst.* **1** *s.m., s.f.* Muncitor specializat în dărăcit; muncitor care lucrează la dărăcire. **2** *s.n.* Perie cu dinți rari de oțel, folosită pentru dărăcit. • pl. *-ori, -oare.* /***dărăci*** + *-tor*.
dărăcitúră *s.f.* Colect. Material textil care a fost dărăcit. /***dărăci*** + *-tură*.
dărăpăná *vb. I.* **1** *refl.* (*despre clădiri, ziduri etc.*) A se ruina, a se distruge. *Cu trecerea timpului castelul s-a dărăpănat.* ◆ Ext. A se nărui, a se surpa. **2** *tr.* (*reg.*) A-și smulge părul din cap (de jale, de disperare). • prez.ind. *dărăpăn.* /probabil lat. ***derapinare***.
dărăpănáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *dărăpăna*. • pl. *-ări.* /v. ***dărăpăna***.
dărăpănát, -ă *adj.* (*despre clădiri, ziduri etc.*) Care este gata să se dărîme. ◆ Ext. Năruit, surpat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***dărăpăna***.
dărăpănátor, -oáre *adj.* Care ruinează; care distruge. • pl. *-ori, -oare.* /***dărăpăna*** + *-ător*.
dărăpănătúră *s.f.* Construcție dărăpănată, în ruină. • pl. *-i.* /***dărăpăna*** + *-ătură*.
dărăzá *vb. I.* v. deraza.
dărîmá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică clădiri, ziduri etc.*) A doborî la pămînt; a prăbuși. *Obuzele au dărîmat zidurile cetății.* ◇ (*refl. pas.*) *Făcu semn și corturile se dărîmară* (SADOV.). ◆ Fig. A distruge, a nimici. *Fapta lui i-a dărîmat orice speranță.* **2** *refl.* (*despre construcții*) A se prăbuși, a se dărăpăna. *Casa s-a dărîmat în urma ploilor torențiale.* ◆ A se nărui, a se surpa. *Malul s-a dărîmat.* **3** *tr.* A demola cu grijă o construcție (veche) pentru a folosi din nou materialul de construcție. **4** *refl.* (*despre oameni*) A cădea la pămînt; a se prăbuși. ◇ (*tr.*) *Cu un pumn l-a dărîmat la pămînt.* **5** *tr.* (*compl. indică ramuri, frunze*) A rupe, a da jos din copac. **6** *tr.* (*reg.; compl. indică iarbă, cereale etc.*) A cosi. • prez.ind. *dărîm.* și (*reg.*) *dărmá vb. I.* /lat. ****deramare***.
dărîmáre *s.f.* Acțiunea de *a dărîma* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* și *dărmáre s.f.* /v. ***dărîma***.
dărîmát, -ă *adj.* **1** (*despre clădiri, ziduri etc.*) Care a fost doborît la pămînt; prăbușit. ◆ Fig. (*despre oameni*) Distrus, nimicit. *După multă oboseală se simțea cam dărîmat.* **2** (*despre construcții*) Care a fost demolat cu grijă pentru a folosi din nou materialul de construcție. **3** (*despre copaci*) Care are ramurile sau frunzele rupte. • pl. *-ți, -te.* și (*reg.*) *dărmát, -ă adj.* /v. ***dărîma***.
dărîmătór, -oáre *s.m., s.f.* Persoană care dărîmă. • pl. *-ori, -oare.* /***dărîma*** + *-ător*.
dărîmătúră *s.f.* **1** Clădire, zid dărîmat; ruină. **2** Material căzut dintr-o clădire în ruină. **3** (*la pl.*) Crengi de copaci rupte și doborîte la pămînt; vreascuri. **4** (*fam.; deprec.*) (Epitet pentru un) om sau animal slab. • pl. *-i.* și (*reg.*) *dărmătúră s.f.* /***dărîma*** + *-ătură*.
dărmá *vb. I.* v. dărîma.
dărmáre *s.f.* v. dărîmare.
dărmát, -ă *adj.* v. dărîmat.
dărmătúră *s.f.* v. dărîmătură.
dărnicíe *s.f.* **1** Însușirea de a fi darnic; generozitate, mărinimie. **2** Gest, faptă care denotă generozitate. **3** Fig. Abundență, belșug; fertilitate, rodnicie. *Dărnicia pădurii.* • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***darnic*** + *-ie*.
dărui *vb. IV.* **1** *tr.* A face cuiva un dar; a da în dar cuiva ceva. *De onomastică i-a dăruit o brățară de aur.* ◇ Expr. *A dărui viața* v. viață. **2** *tr.* A dona. *A dăruit statului biblioteca sa.* ◇ Expr. *A dărui ținutul Cîinenilor și satul Corbenilor* v. ținut. **3** *tr.* A da, a acorda. *Vreau să-ți dăruiesc un sfat.* **4** *tr.* A înzestra pe cineva cu ceva; a dota. ◇ Fig. *Niciodată n-a dăruit-o viața cu florile roșii ale bucuriei* (ISAC). **5** *tr., refl.* A (se) consacra, a (se) dedica (unui scop, unei idei etc.). *Și-a dăruit întreaga viață copiilor.* • prez.ind. *-iesc, dărui.* /<slav. **даровати**.
dăruiálă *s.f.* (*pop.*) Dăruire. ◇ Loc.adj. *De dăruială* = dat în dar. • sil. *-ru-ia-*. pl. *-ieli.* /***dărui*** + *-eală*.
dăruínță *s.f.* (*înv.*) **1** Dar, cadou. **2** Donație. • pl. *-e.* /***dărui*** + *-ință*.
dăruíre *s.f.* **1** Acțiunea de *a* (*se*) *dărui* și rezultatul ei. **2** Concr. Dar, cadou. **3** Fig. Devotament, abnegație; sacrificiu. ◇ *Dăruire de sine* = înclinație a caracterelor superioare din punct de vedere moral de a se devota unor cauze înalte. • pl. *-i.* /v. ***dărui***.
dăruitór, -oáre *s.m., s.f.* (*reg.*) **1** Persoană care face un dar. **2** Ext. Persoană generoasă. • sil. *-ru-i-*. pl. *-ori, -oare.* /***dărui*** + *-tor*.
dăsăgă *s.f.* v. desagă.
dăscăláș *s.m.* (*peior.*) Dim. al lui *dascăl*; (*înv.; peior.*) dăscălici. • pl. *-i.* /***dascăl*** + *-aș*.
dăscăleálă *s.f.* **1** Faptul de a dăscăli, de a povățui, de a sfătui. **2** (*fam.*) Cicăleală. *S-a săturat de dăscăleala mamei.* • pl. *-eli.* /***dăscăli*** + *-eală*.
dăscălésc, -eáscă *adj.* Care aparține dascălului, caracteristic dascălului, privitor la dascăl; (*înv.*) dăscălicesc. • pl. *-ești.* /***dascăl*** + *-esc*.
dăscăléște *adv.* Ca dascălii, în felul dascălilor. • /***dascăl*** + *-ește*.
dăscălí *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică oameni*) A învăța, a povățui, a sfătui, a îndruma. *L-a dăscălit mult timp.* **2** *tr.* (*fam.*) (*compl. indică oameni*) A admonesta, a certa, a dojeni. *L-a dăscălit cu asprime.* **3** *tr.* (*fam.; compl. indică oameni*) A cicăli, a sîcîi; ext. a plictisi. *N-o mai dăscăli atîta!* **4** *intr.* A exercita profesiunea de dascăl; a funcționa ca dascăl. *A dăscălit zece ani.* • prez.ind. *-esc.* /***dascăl*** + *-i*.
dăscălícesc, -eáscă *adj.* (*înv.*) Dăscălesc. • pl. *-ești.* /***dascăl*** + *-icesc*.
dăscălíci *s.m.* (*înv.; peior.*) Dăscălaș. • pl. *-ci.* și *dascaléci s.m.* /***dascăl*** + *-ici*.
dăscălíe *s.f.* **1** Profesiunea de dascăl. **2** (*arh.; fam.*) Sfat, povață. **3** (*arh.; fam.*) Dojană, mustrare. **4** (*înv.*) Iscusință, pricepere. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***dascăl*** + *-ie*.
dăscălíme *s.f.* Colect. **1** (*fam.*) Mulțime de dascăli, totalitatea dascălilor. **2** (*înv.*) Elevi care învățau la o școală de preoți. • /***dascăl*** + *-ime*.
dăscălíre *s.f.* Acțiunea de *a dăscăli* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***dăscăli***.
dăscălít, -ă *adj.* (*despre oameni*) **1** Care este învățat, povățuit, sfătuit. ◆ Ext. (*despre animale*) Care este dresat. **2** (*fam.*) Care este certat, dojenit. **3** (*fam.*) Care este cicălit, sîcîit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***dăscăli***.
dăscălitúră *s.f.* (*pop.*) Cicăleală. • pl. *-i.* /***dăscăli*** + *-tură*.
dăscălíță *s.f.* **1** (*pop.*) Învățătoare (la țară). **2** Ext. (*fam.*) Profesoară. **3** (*pop.*) Soție de dascăl. • pl. *-e.* /***dascăl*** + *-iță*.
dătătór, -oáre *adj.* (*urmat de determ. introduse prin prep. „de”*) Care dă (ceva). *Aerul de munte este dătător de viață.* • pl. *-ori, -oare.* /***dat***[2] + *-ător*.
dățésc, -eáscă *adj.* v. dăcesc.
dăulá *vb. I. tr., refl.* (*reg.*) A (se) istovi; a (se) prăpădi. • sil. *dă-u-*. prez.ind. *-ez.* și *dăhulá, dehulá vb. I.* /etimol. nec.
dăulăre *s.f.* (*reg.*) Acțiunea de *a* (*se*) *dăula* și rezultatul ei. • sil. *dă-u-*. pl. *-ări.* /v. ***dăula***.
dăulát, -ă *adj.* (*reg.*) **1** (*despre ființe*) Istovit; prăpădit. **2** (*despre lucruri*) Care este stricat, ruinat. • sil. *dă-u-*. pl. *-ți, -te.* și *dăhulát, -ă, dehulát, -ă adj.* /v. ***dăula***.
dăulí *vb. IV. tr.* v. aoli.
dăună *vb. I. intr.* A pricinui cuiva o pagubă, o stricăciune; a prejudicia. *Tutunul dăunează grav sănătății.* • sil. *dă-u-*. prez.ind. *-ez.* /***daună*** + *-a*.
dăunáș, -ă *s.m., s.f.* (*reg.*) Persoană care a suferit o pierdere; păgubaș. • sil. *dă-u-*. pl. *-i.* /***daună*** + *-aș*.
dăunătór, -oáre *adj., s.m.* **1** *adj.* Care produce daune; care dăunează; păgubitor, (*reg.*) dăunos. *Gîndaci dăunători.* **2** *adj.* Care vatămă. *Efectele dăunătoare ale alcoolului pentru sănătate.* **3** *s.m.* Ființă sau organism care atacă plante, animale, produse vegetale, provocînd pagube (agricole). • sil. *dă-u-*. pl. *-ori, -oare.* /***dăuna*** + *-tor*.
dăúnăzi *adv.* v. deunăzi.
dăunós, -oásă *adj.* (*reg.*) Dăunător. ◆ Ext. Lacom. • sil. *dă-u-*. pl. *-oși, -oase.* /***daună*** + *-os*.
de[1]**-** Elem. de compunere „eliminare”, „îndepărtare”, „separare”, „opoziție”. • /<fr. ***dé-***; cf. lat. *de* „fără”.
de[2] *conj.* **I** (*exprimă raporturi de subord.*) **1** (*introduce o prop. circ. cond.*) Dacă. *De voi avea timp îți voi onora invitația.* **2** (*introduce o prop. circ. consec.*) Încît. *Mircea izbucnește în plîns de i se scutură ghiozdanul în spate* (SAHIA). **3** (*introduce o prop. circ. conces.*) Deși, cu toate că, și dacă. *Calul, de e cu patru picioare, și tot se poticnește* (POP.). ◇ (*precedat de „și”*) *Obraznicul, și de-i cu obraz, tot fără obraz se poartă* (POP.). **4** (*introduce o prop. circ. finală*) Ca (să), pentru ca (să). *Merse de ocoli cetatea Turnul, o bătu și o arse* (BĂLC.). ◇ (*cu sensul atenuat*) *Mai șede el cît șede, de cască gura prin tîrg* (CR.). **5** (*introduce o prop. circ. temp.*) Cînd. *De va fi să plec, îți reamintesc ce ai de făcut.* **6** (*introduce o prop. sub.*) Că. *Al nostru împărat... Într-o seară s-a-ntîmplat Pe la noi d-a înnoptat* (POP.). **7** (*introduce o prop. pred.*) În situația să... *Cînd eram de nu iubeam Unde mă culcam dormeam* (POP.). **8** (*introduce o prop. atr.*) *Are obiceiul de întîrzie la cursuri.* **9** (*introduce o prop. compl. dr.*) *Te-a întreba de nu mai știi de vreun leac* (POP.). **10** (*introduce o prop. compl. indir.*) Să. *Ne pune dracul de urnim o stîncă din locul ei* (CR.). **II** (*exprimă raporturi de coord.*) **1** (*în corelație cu sine însuși, introduce o prop. disj.*) Sau... sau, ori... ori. *De-o fi una, de-o fi alta, ...Bucuroși le-om duce toate* (EMIN.). **2** (*înv., pop.; leagă două prop. cop.*) Și. *Stai de nu mă săgeta* (POP.). **III** (*introduce prop. independente*) **1** (*cu val. optat.*) O, dacă...! *Codrule, frunză rotundă, De mi-ai da puțină umbră!* (POP.). **2** (*cu val. exclam.-ret.*) *O! de-ai ști cît mi-e de rău!* **IV** Expr. *De ce... de ce* sau *de ce... de aceea..., de ce... tot...* = (*exprimă ideea de progresie*) cu cît... cu atît. **V** Loc.conj. *Și* (sau *chiar*) *de* = chiar dacă. • /cuv. autoh.; cf. alb. *de*.
de[3] *interj.* **1** Introduce afirmații sau replici care exprimă: *a*) (*adesea precedat de „apoi”, „d-apoi”*) Șovăială, nesiguranță, nedumerire. *Și-apoi de ce nu m-ați sculat? -D-apoi dă, mămucă* (CR.). *b*) Resemnare. *Făt-Frumos, cu inima curată..., se duse de! de datorie* (ISP.). *c*) Nepăsare față de cineva. *Apoi de! ce să-ți fac! d*) Supărare. *De, mă, ce vă țineți cîrd și intrați așa cîntînd* (POP.). *e*) Ironie. *Apoi dă!... vorba ceea: Azi tare, mîne mare* (ALECS.). **2** (*mai ales în forma „dec”; introduce replici care exprimă o negare, o dezaprobare*) Ia te uită, asta-i acum! *Să nu dai! -Dec! de ce să te bat? ...du-te sănătos!* (CAR.). și (*pop.*) *dec,* (*reg.*) *dă interj.* • /onomat.
de[4] *interj.* (*pop.*) Exclamație cu care se îndeamnă caii la mers. /onomat.
de[5] *prep.* **I** (*introduce un atr.*) **1** (*atr. exprimă posesia*): *a*) (*atr. indică posesorul*) *O avere de om* (CAR.); *b*) (*atr. indică obiectul posedat*) *Proprietari de terenuri; c*) (*atr. indică dependența sau filiația*) *Pui de lup; d*) (*atr. indică apartenența*) *Petale de flori.* **2** (*atr. exprimă natura obiectului denumit prin subst. precedat*) *Informații de cele mai recente.* ◆ (*în titluri de nobleță*) *Duce de*

Edinburgh. **3** (*atr. exprimă însușirea*) *Căutătura ei de-o dulce și nevinovată sfială* (VLAH.). **4** (*atr. exprimă materia*): *a*) (*atr. indică materia propriu-zisă din care este făcut un obiect sau materia măsurată*) Făcut din... *Rochie de mătase. Un metru de pînză*; *b*) (*atr. indică elementele constitutive ale noțiunii exprimate printr-un subst. cu înțeles colect.*) Compus din... *Alai de nuntași.* **5** (*atr. exprimă conținutul*) Cu; care conține. *Coș de pere.* **6** (*atr. exprimă specia*) *Tratat de pace. Meseria de dulgher.* ◆ (*atr. indică specia prin denumire*) *Ziua de duminică.* **7** (*atr. exprimă autorul*) *Tablou de Grigorescu.* **8** (*atr. exprimă proveniența, originea*) *Bani de împrumut.* **9** (*atr. arată destinația*) *Sală de concert.* **10** (*atr. arată locul*): *a*) (*atr. indică locul amplasării*) Care se găsește (în, la), din partea... *Casele de aici sînt cochete.* ◇ (*în nume topice*) *Filipeștii de Pădure*; *b*) (*atr. indică punctul de plecare în spațiu*) *Plecarea de acasă*; *c*) (*atr. exprimă felul, natura obiectului determ.*) *Aer de munte.* **11** (*atr. exprimă prilejul*) *Serbarea de sfîrșit de an.* **12** (*atr. exprimă cauza, originea*) *Strigăt de fericire.* **13** (*atr. exprimă măsura, cantitatea, valoarea, dimensiunea, vîrsta, prețul etc.*) *O monedă de cinci mii de lei. Un copil de doi ani.* **14** (*atr., determinînd un subst. de origine verbală sau cu sens verbal, arată sub. acțiunii*) *Muncă de cercetător.* **15** (*atr., determinînd un subst. de origine vb. sau cu sens vb., arată obiectul acțiunii*) *Teamă de moarte.* **16** (*atr. exprimă relația*) În ce privește. *Tovarăș de drum.* **17** (*atr. exprimă momentul existenței*) Care trăiește sau se petrece în timpul..., care datează din... *Oamenii de astăzi.* **18** (*atr. exprimă un raport invers față de subst. determ.*): *a*) (*precedă termenul calificat*) *Ce mîndrețe de fată!*; *b*) (*precedă termenul comparat*) *Vipera de zgripțuroaică*; *c*) (*precedă termenul numărat*) *O mie de țechini primești!* (COȘB.). **19** (*atr. reprezintă termenul care în realitate este determ. de calificativul precedent*) *Primi o frumusețe de cupă.* **20** (*atr. exprimă ideea de superl.; în expr.*) *Ar voi în a lui brațe să o țină-n veci de veci* (EMIN.). **21** Loc.adj. *Fel de fel de...* = felurite. *A primit fel de fel de cadouri.* **II** (*introduce un nm.pred.*) **1** (*nm.pred. exprimă natura obiectului determinat*) *Cine e de vină?* ◇ Expr. *A fi de...* = a avea... *Ei sînt de aceeași vîrstă.* **2** (*nm.pred. arată materia*) Făcut din... *Paltonul e de stofă roșie.* **3** (*nm.pred. exprimă apartenența*) *Este de-al nostru.* **4** (*pred. nom., format din vb. „a fi" și un sup. exprimă necesitatea*) *E de preferat să te prezinți la concurs.* **III** (*introduce un compl. dr.*) **1** (*compl. dr. are sens partitiv*) Ceva din..., o parte din... *Învățăm de toate.* **2** (*compl. dr. este exprimat printr-un sup.*) Cu, în ce privește. *Am terminat de conspectat.* ◇ Expr. *A avea de...* = a trebui să..., a voi să... **3** (*pop.; compl. dr. este exprimat printr-un vb. la inf.*) *Am terminat de a scrie.* **4** (*în imprec.*) *Bat-o Dumnezeu de babă!* **IV** (*introduce un compl. indir.*) **1** (*compl. indir. exprimă referirea, determinînd un vb. sau un adj.*) Despre. *Vorbește de părinți. Dornic de aflarea adevărului.* **2** (*compl. indir. exprimă referirea, determinînd interj. ca „vai", „haram", „aman", expr. „vai și-amar", expr. vb. ca „e bine", „e rău", vb. „a fi"*) Pentru. *Vai de mine, ce vînt!* (SADOV.). *Vai și-amar de soarta lor!* ◇ Expr. *A fi ceva* (sau *a nu fi nimic*) *de cineva* = a avea o oarecare valoare (sau a nu avea nici o valoare). *A* (*nu*) *fi ceva de capul cuiva* v. cap. **3** (*compl. indir. exprimă atașarea*) *Pentru a nu aluneca, se lipește de zid.* **4** (*compl. indir. exprimă separarea*) *Se șterge de vopsea.* **5** (*compl. indir. exprimă distribuția*) Pentru. *S-au dat cîte trei cărți de premiant.* **6** (*compl. indir. exprimă rezultatul acțiunii, determinînd un adj.-nume de agent*) *Mîini făcătoare de minuni.* **7** (*după vb. ca „a lua", „a lăsa" etc.*) Ca, drept. *M-a luat de nebun.* **V** (*introduce un compl. de agent*) *Adunarea a fost convocată de director.* ◇ (*compl. exprimă și o nuanță cauzală*) *Fiara venea întărîtată de larma vînătorilor.* **VI** (*introduce un circ. de loc*) **1** (*compl. arată locul propriu-zis*) *Curtea este împrejmuită de toate părțile de gard.* **2** (*compl. arată locul de plecare al acțiunii*) Din locul...; dintr-un loc. *Se ridică de jos.* **3** (*compl. indică locul unde se petrece acțiunea*) În, la. *O luă cu binișorul s-o ducă de partea ulmilor* (MACED.). **4** (*compl. arată separarea de punctul de contact inițial*) *Începe el a o măsura cu ochii de sus pînă jos și de jos pînă sus* (CR.). **VII** (*introduce un circ. de timp*) **1** (*compl. arată momentul inițial al acțiunii*) Începînd cu... *De dimineață au venit la repetiție.* **2** (*compl. arată ocazia, prilejul cînd se petrece acțiunea*) La, cu ocazia... *De sărbătorile de iarnă mergem la munte.* **3** (*compl. indică separarea de punctul de contact inițial*) *a*) (*precedă un subst.*) *Noi de copii nu știm*; *b*) (*precedă un adj.*) *A plecat de mic din sat*; *c*) (*precedă un adv.*) *De joi pînă sîmbătă sîntem plecați.* **4** (*prep. „de" leagă elemente de același fel care se succed în timp*) După, cu: *a*) (*în constr. cu funcție de circ. de timp*) *Zi de zi* v. *zi. An de an* v. *an*; *b*) (*în constr. cu funcție de circ. de mod*) *Fir de fir* v. *fir*; *c*) (*în constr. cu funcție de circ. de loc*) *Casă de casă* = în toate casele (la rînd), pretutindeni. *Au umblat casă de casă cu colindul*; *d*) (*în constr. cu funcție de compl. dr.*) *Om de om* = pe toți oamenii (la rînd). *A întrebat om de om*; *e*) (*în constr. cu funcție de sub.*) *N-ați plîns văzînd cum trece-n zbor Spre miazănoapte nor de nor?* (COȘB.). **5** (*compl. exprimat printr-un num.adv. sau prin constr. asemănătoare are sens iterativ*) *A citit cartea de două ori.* **VIII** (*introduce un circ. de cauză*) Din cauza...: *a*) (*precedă un subst.*) *Crăpau pietrele de ger*; *b*) (*precedă un adj.*) *De străin și de sărac, Nu știu seara und' să trag* (POP.); *c*) (*precedă un adv.*) *Face pe ceas șase poștii și mai bine de degrabă ce-i e să-și împartă bunătățile* (CAR.). **IX** (*introduce un circ. de scop*) **1** (*compl. indică destinația*) Pentru. *Roșii de salată.* ◇ Loc.adv. *De exemplu* v. exemplu. *De pildă* v. pildă. **2** (*compl. este exprimat printr-un vb. la sup.*) Ca să..., pentru... *Doba-mi bate de pornit, Nu cată că-s ostenit!* (POP.). **X** (*introduce un circ. de mod*) **1** (*compl. arată modul propriu-zis*) *L-am cunoscut pe bătrîn de aproape.* **2** (*compl. arată cantitatea, valoarea, dimensiunea, vîrsta; urmează după adj.*) *Pește greu de 10 kg. Poartă înaltă de trei metri.* **3** (*compl. arată mijlocul de schimbare, de cumpărare sau de vînzare; urmează după vb.*) Cu..., pentru..., în schimbul... *Am cumpărat de zece mii covrigi.* **4** (*exprimă un comp. de inegal.*) *A băut mai mult de un litru de lapte.* **5** (*compl. are și sens consec.*) *a*) (*precedă un subst.*) *Planul a izbutit de minune*; *b*) (*precedă un sup.*) *A mîncat de speriat*; *c*) (*în loc.adj., adv.*) (*De* sau *ca de*) *mama focului* = în gradul cel mai înalt; cu mare intensitate. *De moarte* = îngrozitor, teribil. **6** (*compl., exprimat printr-un adv. sau printr-o loc.adv., determ. un adj. sau un adv. la gradul pozitiv*) *Cît de tare strigă! Aud cît se poate de bine.* **7** (*determinînd un adv. la gradul comp., compl. exprimă termenul de comp.*) *Mai presus de toate îmi place să citesc.* ◇ Loc.adv. *Mai bine de...* v. bine. *Mai puțin de...* v. puțin. **8** (*în loc.adv.*) *De comun acord* v. acord. *De altfel* v. altfel. *De asemenea* v. asemenea. *De fapt* v. fapt. *De obicei* v. obicei. *De zor* v. zor. **XI** (*introduce un circ. de rel.*) În ce privește, cît despre, privitor la... *a*) (*compl. determ. un adj.*) *Greu de cap*; *b*) (*compl. determ. o constr. folosită ca termen de comp.*) *De iute, e iute ca focul*; *c*) (*compl. determ. un vb. la sup.*) *De văzut nu te-am văzut.* **XII** (*în constr. cu funcție de sub.*) **1** (*pop.; constr. prep. are sens partitiv*) *Scrie cu arginței, Că de-acela-i puțintel* (POP.). **2** (*sub. este exprimat printr-un vb. la sup.*) *E greu de aflat adevărul.* **XIII 1** (*face legătura între num.card. și subst. determ.*) *a*) (*după majoritatea num.card. de la 20 în sus*) *Un milion de lei*; *b*) (*după num. cu val. nehotărîtă, ca „zeci", „sute", „mii"*) *Sute de absolvenți*; *c*) (*în structura num.card. de la 20.000 în sus, înaintea pl. „mii"*) *Două sute de mii*; *d*) (*după num. fracț.*) *Două sferturi de cacao.* **2** (*face legătura între art. adj. „cel", „cea" și num.ord., începînd de la „al doilea", „a doua"*) *Cel de al doilea semestru.* **XIV** (*prep. „de" este element de compunere, formînd cuvinte care se scriu împreună, locuțiuni care se scriu în două sau mai multe cuvinte*) **1** În adv. sau loc.adv.: *deasupra, degeaba, deocamdată, deodată, deoparte, deseară, devreme, dimpotrivă, dinainte, de aceea, de cu seară etc.* **2** În prep. sau loc.prep.: *despre, dintre, dinaintea, de dindărătul etc.* **3** În conj. sau loc.conj.: *deoarece, de cum, de cînd, de vreme ce etc.* **4** Formează subst., adj. sau vb.: *demîncare, deplin, decurge etc.* **XV** Împreună cu alte prep. formează prep. compuse: *de către, de cu, de după, de la, de lîngă, de pe, de peste, de pe la, de pe lîngă etc.* • /lat. ***de***.

de[6] *pron.rel.invar.* (*pop.; introduce o prop. atr.*) *L-ale case mari domnești De se văd la Stoenești, Mîndră masă e întinsă* (ALECS.). • /etimol. nec.

deaccentuáre *s.f.* (*electr.*) Atenuare a componentelor de frecvențe înalte ale unui semnal modulator, după demodulare. • pl. *-ări.* /***de***-[1] + ***accentuare***, după germ. *Deakzentuierung.*

dead-heat ['dedhit] *s.n.* (*sport*) Clasament la egalitate a doi concurenți care ajung la linia de sosire în același timp. • /<engl. ***dead-heat***.

deadweight ['dedweit] *s.n.* (*mar.*) Capacitate maximă de încărcare a unei nave comerciale. ◇ *Tonă deadweight* v. tonă. • /<engl. ***deadweight***.

deadwood ['dedud] *s.n.* (*mar.*) Legătură la pupa și la pupă între etravă și, respectiv, etambou și chilă. • /<engl. ***deadwood***.

deaferentá *vb. I. tr.* (*chir.*) A secționa rădăcinile posterioare ale măduvei spinării pentru a întrerupe căile nervoase aferente. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***déaffférenter***.

deal[1] *s.n.* **1** (*geomorf.*) Formă de relief pozitivă, care se prezintă ca o ridicătură a scoarței pămîntului (cu o altitudine între 200 și 800 m), dominată de versanți, mai mică decît muntele și mai mare decît colina, rezultată în urma unor mișcări de înălțare sau prin fragmentarea podișurilor joase. ◇ (*în toponimice*) *Dealul Feleacului. Dealul Cucului.* ◇ Loc.adv. *La deal* = în sensul urcușului, în sus. ◇ Loc.prep. (*De*) *la deal de...* = mai sus de..., în sus de... ◇ Expr. (*fam.*) *Mai e un deal și o vale* = mai sînt multe dificultăți. *A trecut dealul* = *a*) a reușit să treacă de ce a fost mai greu; *b*) a pierdut ocazia. *A nu ști nici* (*la*) *deal, nici* (*la*) *vale* = a fi nepriceput. *Deal cu deal se întîlnește, dar* (*încă*) *om cu om*, se spune: *a*) cu ocazia unei întîlniri neașteptate; *b*) în speranța unei revederi posibile. (*pop.*) *A se face cît dealul* = a se supăra foarte tare. *A fi deal și noapte înaintea ochilor* = a nu putea suferi pe cineva. *A da la deal, la vale* v. da. *Greu la deal și greu la vale* v. greu. *Greu la deal cu boii mici* v. greu. *A duce pămînt din deal în vale* v. pămînt. *A o tuli la deal* v. tuli. *Ce mai* (sau *tot*) *la deal, la vale* v. vale. **2** Zonă deluroasă. **3** (*reg.*) Podgorie într-o zonă deluroasă. • pl. *-uri.* /<sl. veche **дѣлъ**.

deal[2] [dil] *s.n.* (*econ.*) Afacere, acord, înțelegere; aranjament comercial reciproc avantajos. • pl. *-uri.* /<engl. ***deal***.

dealer ['dilər] *s.m.* **1** Agent de bursă. ◆ Ext. Vînzător intermediar. **2** (*la jocul de cărți*) Persoană care împarte cărțile. • pl. *-i.* /<engl. ***dealer***.

dealing ['dilin] *s.n.* (*la jocul de cărți*) Împărțirea cărților. • /<engl. ***dealing***.

deáltfel *adv.* În altă ordine de idei; în plus. • sil. *de-alt-*. /***de***[4] + ***alt*** + ***fel***.

deambulá *vb. I. intr.* A merge fără un scop precis; a rătăci; a hoinări. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***déambuler***.

deambulatóriu, -ie *adj., s.n.* **1** *adj.* Referitor la plimbare, de plimbare. **2** *s.n.* (*arhit. bis.*) Loc de circulație în prelungirea navelor laterale, în formă semicirculară, aflat în spatele altarului unei biserici romano-catolice. • sil. *de-am-*. pl. *-ii.* /<fr. ***déambulatoire***.

deambulație *s.f.* Mers; plimbare. • sil. *de-am-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) ***deambulațiúne*** *s.f.* /<fr. ***déambulation***.

deambulațiúne *s.f.* v. deambulație.

deasúpra *adv., prep.* **1** *adv.* (*cu sens local*) (Mai) sus. *Deasupra-i cer de stele Părea un fulger ne-ntrerupt Rătăcitor prin ele* (EMIN.). ◇ Loc.adv. *Pe deasupra* = *a*) peste. *Noi... ne silim, dac-am putea, să sărim pe deasupra* (ISP.); *b*) în plus; în afară de... *Acesta le era și cîștig pe deasupra*; *c*) fără a adînci lucrurile; superficial. **2** *prep.* (*cere cazul gen.*) În partea de sus, în partea imediat superioară. *Deasupra sobei.* ◇ Loc.prep. *Pe deasupra. De pe deasupra.* ◇ Expr. *A fi deasupra nevoii* = a scăpa de greutăți; a ieși cu bine dintr-o situație (materială) grea. • și (*reg.*) *dasúpra adv., prep.* /***de***[5] + ***asupra***.

debáclu *s.n.* **1** Rupere și pornire a gheții prinse între malurile unui curs de apă. **2** Fig. Prăbușire, dezastru. • pl. *-uri.* /<fr. ***débâcle***.

debalastá *vb. I. tr.* (*nav.*) A delesta. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***déballaster***.

debalastáre *s.f.* (*nav.*) Acțiunea de *a debalasta* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***debalasta***.

debandádă *s.f.* **1** Dezordine, neorînduială. **2** Dezorientare; zăpăceală. • pl. *-e.* /<fr. ***débandade***.

debará *s.f.* Încăpere mică, anexă într-o locuință, care este utilizată pentru depozitarea obiectelor folosite rar, a vechiturilor etc. • pl. *-ale.* /<fr. ***débarra***.

debarasá *vb. I.* **1** *refl., tr.* A (se) degaja, a (se) descotorosi de ceva sau de cineva (care incomodează, care supără etc.). **2** *refl., tr.* A arunca obiecte nefolositoare. *S-a debarasat de paltonul vechi.* **3** *tr.* Spec. A înlătura de pe mesele unui local vesela murdară, resturile alimentare etc. *Chelnerii debarasează imediat mesele pentru a fi ocupate de clienții noi.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***débarrasser.***

debarasáre *s.f.* Acțiunea de *a (se) debarasa* și rezultatul ei; debarasat. • pl. *-ări.* /v. ***debarasa.***

debarasát[1] *s.n.* Debarasare. • /v. ***debarasa.***

debarasát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre spații*) Care a fost eliberat, degajat de lucrurile care incomodează sau nu mai sînt necesare. **2** (*despre oameni*) Care a scăpat de cineva sau de ceva incomod. **3** Spec. (*despre mesele din localuri*) De pe care s-au înlăturat resturile alimentare, vesela folosită etc. • pl. *-ți, -te.* /v. ***debarasa.***

debarasór, -oáre *s.m., s.f.* Persoană care lucrează la debarasarea unui spațiu de lucrurile care ocupă loc, care incomodează sau care strînge vesela murdară, resturile alimentare etc. într-un local. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***débarrasseur.***

debarcá *vb. I.* **1** *intr., tr.* A coborî pe mal de pe o navă; a se da jos. *Aproape toți călătorii au debarcat la Tulcea.* **2** *intr., tr.* A coborî din tren sau din alt vehicul. **3** *intr.* A transporta pe un litoral inamic trupe și materiale aduse pe nave (speciale). **4** *intr.* (*glum.; despre oameni*) A descinde (într-o localitate). **5** *tr.* (*fam.; compl. indică oameni*) A înlătura dintr-o funcție, dintr-un post de conducere; a concedia. *Ministerul l-a debarcat din funcția de director.* • prez.ind. *debárc.* /<fr. ***débarquer***, it. ***disbarcare.***

debarcadér *s.n.* Loc amenajat într-un port sau pe malul unei ape, care este prevăzut cu utilaje adecvate pentru îmbarcarea și debarcarea călătorilor, a animalelor și a mărfurilor. • pl. *-e.* /<fr. ***débarcadère.***

debarcáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a debarca* și rezultatul ei; debarcat. **2** *Stație de debarcare* = punct final al unei călătorii. *Navă de debarcare* = navă special construită, cu prora plată și dreaptă, pentru a permite apropierea maximă de mal, în vederea debarcării trupelor și a materialelor. • pl. *-ări.* /v. ***debarca.***

debarcát[1] *s.n.* Debarcare. • pl. *-uri.* /v. ***debarca.***

debarcát[2]**, -á** *adj.* **1** (*despre persoane*) Care este coborît pe mal de pe o navă. **2** (*despre persoane*) Care este coborît din tren sau din alt vehicul. **3** (*despre trupe sau materiale*) Care este transportat pe un litoral inamic de pe nave (speciale). **4** (*fam.; despre persoane*) Care este înlăturat dintr-o funcție, dintr-un post de conducere; concediat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***debarca.***

debater [di'beitər] *s.m.* **1** Orator care își prezintă discursul cu abilitate (răspunzînd cu ușurință obiecțiilor care i se aduc). **2** Participant la discuții. • pl. *-i.* /<engl. ***debater.***

debavurá *vb. I. tr.* (*compl. indică bavurile de pe piesele matrițate, turnate, laminate etc.*) A îndepărta prin ștanțare, dăltuire, polizare. • prez.ind. *-ez.* /***des***[1]*-* + ***bavură.***

debavuráre *s.f.* Acțiunea de *a debavura* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***debavura.***

debavuratór *s.n.* Unealtă folosită la debavurare. • pl. *-oare.* /***debavura*** + *-tor.*

debazificáre *s.f.* Proces de îndepărtare a bazelor din complexul absorbitiv al solului. • pl. *-ări.* /***de***[1]*-* + ***bazificare***, după fr. *débasification.*

debenzoiláre *s.f.* (*chim.*) Suprimare a radicalului benzoil dintr-un compus organic. • sil. *-zo-i-.* pl. *-ări.* /***de***[1]*-* + ***benzoilare***, după fr. *débenzoylation.*

debenzolá *vb. I. tr.* (*tehn.*) A elimina benzenul din gazele rezultate la cocsificarea cărbunelui. • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***débenzoler.***

debíl, -ă *adj., s.m.* **1** *adj.* (*despre ființe*) Care este lipsit de rezistență la eforturi (fizice) și boli; firav, plăpînd. **2** *s.m.* (*med.*) *Debil mintal* = persoană care suferă de debilitate mintală. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***débile***, lat. ***dēbĭlis, -e.***

debilitá *vb. I. refl., tr.* A deveni sau a face să devină debil. *Boala l-a debilitat în așa măsură, încît trebuie să facă tratament de recuperare.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***débiliter***, lat. ***debilitare.***

debilitánt, -ă *adj.* Care debilitează. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***débilitant.***

debilitáre *s.f.* Faptul de *a (se) debilita.* • pl. *-ări.* /v. ***debilita.***

debilitát, -ă *adj.* (*despre ființe*) Care este slăbit, anemiat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***debilita.***

debilitáte *s.f.* (*med.*) Stare de slăbire a organismului, însoțită de scăderea rezistenței la eforturi (fizice) și la boli, ca urmare a subnutriției, a unor boli cronice, genetice etc. ◇ *Debilitate mintală* = formă ușoară de oligofrenie, mai puțin gravă decît idioția sau imbecilitatea, care constă în dezvoltarea tardivă și incompletă a inteligenței. *Debilitate congenitală* = slăbiciune musculară extremă a unor nou-născuți, consecință a traumatismelor sau a leziunilor intrauterine, a intoxicațiilor sau a bolilor mamei. *Debilitate constituțională* = deficiență cronică a organismului, ce apare în copilărie. • pl. *-ăți.* /<fr. ***débilité***, lat. ***dēbĭlĭtas, -atis.***

debirocratizá *vb. I. tr.* A înlătura caracterul birocratic (al unei instituții). • prez.ind. *-ez.* /***de***[1]*-* + ***birocratiza.***

debirocratizáre *s.f.* Acțiunea de *a debirocratiza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***debirocratiza.***

débit *s.n.* **I 1** Cantitate de fluid sau de material pulverulent care trece, într-o unitate de timp, printr-o secțiune dată a unei conducte, a unui canal, a unui rîu etc. ◆ (*hidrol.*) Volumul de apă scurs printr-o secțiune transversală din albia unui rîu într-o unitate de timp. **2** Cantitatea de material transportată, prelucrată sau furnizată de o mașină, de o instalație etc., într-o unitate de timp. **3** (*fiziol.*) *Debit cardiac* = cantitatea de sînge expulzată de fiecare ventricul într-un minut. **4** (*milit.*) *Debit de foc* = numărul de lovituri trase de o gură de foc într-o unitate de timp. **5** (*inform.*) *Debit de informație* = cantitatea de informație dintr-un sistem de comunicații, într-o unitate de timp. **6** Numărul de vehicule care trec printr-un punct al unui drum, într-o unitate de timp. **7** Cantitatea de forțe și de mijloace care pot trece peste un curs de apă, într-o unitate de timp. **8** Cantitatea de calorii pe care o produce o instalație într-o unitate de timp. **9** Fig. Flux verbal, afluență (precipitată) de cuvinte în vorbirea cuiva. *Prietena lui are un debit extraordinar cînd povestește o întîmplare hazlie.* **II 1** Vînzare de mărfuri cu amănuntul. **2** Tutungerie. *Și-a deschis un debit la parterul blocului.* **3** (*inv.*) *Debit de băuturi alcoolice* = crîșmă. • pl. *-e.* /<fr. ***débit.***

débit[2] *s.n.* (*econ.*) **1** Datorie pe care o are o persoană creditată. **2** Coloană într-un registru de contabilitate sau într-un extras dintr-un astfel de registru, în care se înscriu sporurile de activ sau reducerile de pasiv. ◆ Concr. Sumă înscrisă în această coloană. • pl. *-e.* /<fr. ***débit***, lat. ***dēbĭtum, -i.***

debitá[1] *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică fluide, materiale pulverulente etc.*) A furniza. **2** (*compl. indică mărfuri*) A vinde cu amănuntul. **3** (*compl. indică lemne, tablă, marmură etc.*) A tăia în bucăți cu formele și dimensiunile adecvate pentru folosirea sau prelucrarea lor ulterioară. **4** Fig. A spune, a înșira cuvinte fără sens sau neadevărate; a spune ceva neînsemnat sau plictisitor. *I-a reproșat că debitează numai banalități.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***débiter.***

debitá[2] *vb. I. tr.* (*econ.*) A înregistra în contul unei persoane, al unei întreprinderi etc. mărfurile care i-au fost predate sau sumele de bani care i-au fost plătite. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***débiter.***

debitánt, -ă *s.m., s.f.* Persoană care vinde într-un magazin de tutun, de băuturi etc. sau care desface marfă cu amănuntul. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***débitant.***

debitáre[1] *s.f.* Acțiunea de a *debita*[1] și rezultatul ei; debitat[1]. • pl. *-ări.* /v. ***debita***[1].

debitáre[2] *s.f.* Faptul de a *debita*[2]; debitat[2]; înscriere a unei sume de bani în coloana de debit a unui cont. • pl. *-ări.* /v. ***debita***[2].

debitát[1] *s.n.* Debitare[1]. • /v. ***debita***[1].

debitát[2] *s.n.* Debitare[2]. • /v. ***debita***[2].

debitát[3]**, -ă** *adj.* **1** (*despre mărfuri*) Care este vîndut cu amănuntul. **2** (*despre fluide, materiale pulverulente etc.*) Care este furnizat într-o unitate de timp. **3** Fig. Care este vorbit fără rost. *Aberațiile debitate l-au enervat.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***debita***[1].

debitát[4]**, -ă** *adj.* (*despre mărfuri*) Care este înscris în contul unei persoane, al unei întreprinderi etc. • pl. *-ți, -te.* /v. ***debita***[2].

debitatór, -oáre *s.m., s.f.* Muncitor specializat în operații de debitare[1]. • pl. *-ori, -oare.* /***debita***[1] + *-tor*, după fr. *débiteur.*

debitéză *s.f.* (*tehn.*) Piesă din material refractar prin care se trece sticla topită la fabricarea geamurilor. • pl. *-e.* /<fr. ***débitèse.***

debitmétru *s.n.* Instrument pentru măsurarea debitului de curgere a unui fluid. • pl. *-e.* /<fr. ***débitmètre.***

debitór, -oáre *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* (*despre sume de bani*) Care se înscrie în debitul unui cont; datorat. ◇ *Sold debitor* v. sold. **2** *adj.* (*despre conturi*) În care debitul depășește creditul. **3** *adj., s.m., s.f.* (Persoană fizică sau juridică) care datorează creditorului sume de bani sau mărfuri; datornic. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***débiteur***, lat. ***dēbĭtor, -oris.***

debleiá *vb. I. tr.* (*compl. indică terenuri*) A degaja pentru realizarea unui debleu. • prez.ind. *-iez.* /<fr. ***déblayer.***

debleiáj *s.n.* Debleiere. • pl. *-e.* /<fr. ***déblayage.***

debleiére *s.f.* Acțiunea de *a debleia* și rezultatul ei; debleiaj. • pl. *-i.* /v. ***debleia.***

debléu *s.n.* Săpătură deschisă, sub nivelul terenului natural, făcută în vederea executării platformei unui drum ori a unei căi de comunicație sau a construirii unui canal deschis. • pl. *-uri.* /<fr. ***déblai.***

deblocá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică drumuri, căi de comunicație*) A degaja de obstacole, de oameni, de vehicule etc. pentru a se putea circula. *După căderile de stînci, serpentina a fost deblocată în două zile.* **2** (*compl. indică mașini, aparate etc. blocate*) A (re)pune în stare de funcționare. **3** (*compl. indică cetăți asediate, porturi blocate etc.*) A despresura. **4** (*compl. indică bani sau valori bănești*) A scoate de sub blocare. **5** (*compl. indică ofițeri*) A scoate din cadrul activ al armatei. **6** (*compl. indică funcționari*) A pensiona înainte de vreme. **7** (*med.*) A suspenda sau a anula un blocaj afectiv care barează exteriorizarea unui conținut mintal. • prez.ind. *-chez.* /<fr. ***débloquer.***

deblocáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a deblocа* și rezultatul ei. **2** (*med.*) Suspendare sau anulare a unui blocaj afectiv care barează exteriorizarea unui conținut mintal. • pl. *-ări.* /v. ***debloca.***

débole *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Slab, lipsit de forță. • /<it. ***debole.***

debonár, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care este blajin, indulgent, incapabil de fapte rele. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***débonnaire.***

debordá *vb. I.* **1** *intr.* (*despre ape curgătoare*) A ieși din albie; a se revărsa. *Din cauza ploilor abundente rîurile au debordat.* **2** *intr.* (*despre lichide*) A trece peste marginile unui vas prea plin; a da pe afară. **3** *intr.* (*despre vase*) A nu mai cuprinde conținutul; a fi prea plin; a lăsa conținutul să curgă pe dinafară. **4** *intr., tr.* (*fam.*) A vomita. **5** *intr.* Fig. (*despre oameni*) A trăi cu intensitate (stări, sentimente). *Cînd l-am întîlnit, deborda de fericire.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***déborder.***

debordánt, -ă *adj.* **1** (*despre ape curgătoare, lichide etc.*) Care se revarsă. **2** Fig. (*despre oameni*) Care este exuberant, care se manifestă cu entuziasm. ◆ (*despre sentimente, manifestări etc.*) Care este trăit cu intensitate. *O atmosferă de veselie debordantă.* • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***débordant.***

debordáre *s.f.* Acțiunea de *a deborda.* • pl. *-ări.* /v. ***deborda.***

deboșá *vb. I. tr., refl.* A (se) perverti. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***débaucher.***

deboșát, -ă *adj., s.m., s.f.* (Om) decăzut, corupt. • pl. *-ți, -te.* /v. ***deboșa***; cf. și fr. *débauché.*

debóșă *s.f.* **1** Abuz de mîncare și de băutură. **2** Decădere morală. • pl. *-e.* /<fr. ***débauche.***

debranșá *vb. I. tr.* (*compl. indică legături, comunicații între două conducte sau circuite etc.*) A suprima, a întrerupe definitiv. *Cei mai mulți locatari și-au debranșat caloriferele.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***débrancher.***

debreiá *vb. I. tr.* (*tehn.*) A desface legătura dintre două mecanisme cuplate printr-un ambreiaj. • prez.ind. *-iez.* /<fr. ***débrayer.***

debreiábil, -ă *adj.* (*tehn.*) Care poate fi debreiat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***débrayable.***

debreiáj *s.n.* (*tehn.*) Debreiere. • pl. *-e.* /<fr. ***débrayaje.***

debreiére *s.f.* (*tehn.*) Acțiunea de *a debreia* și rezultatul ei; debreiaj. • pl. *-i.* /v. ***debreia.***

debreț́ín *s.m.* (*culin.*) Cîrnat preparat din carne tocată de vită și de porc, introdus în intestine subțiri de porc și segmentat în bucăți prin răsucire, care se consumă prăjit sau fript la grătar. • pl. *-i.* /<germ. ***Debreziner***; cf. nm. pr. *Debreț́in*, oraș în Ungaria.

debridá *vb. I. tr.* (*med.*) **1** A suprima bridele care comprimă un organ. **2** (*compl. indică plăgi*) A lărgi. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***débrider.***

debridáre *s.f.* (*med.*) Acțiunea de *a debrida* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***debrida***.

debriefa [debri'fa] *vb. I. tr.* (*compl. indică oameni*) A asculta un raport despre o misiune importantă încheiată de curînd, în special pentru forțele armate ale guvernului. • prez.ind. *-ez.* /de la ***debriefare***, prin derivare regresivă.

debriefare [debri'fare] *s.f.* Întîlnire la care cineva prezintă un raport despre o misiune importantă încheiată de curînd, în special pentru forțele armate ale guvernului. • pl. *-ări.* /după engl. *debriefing*.

debroșă *vb. I. tr.* (*compl. indică legături de cărți*) A desface. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***débrocher***.

debruiá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A ieși dintr-o încurcătură; a (se) descurca. **2** *tr.* A înlătura un bruiaj. • prez.ind. *-iez.* /<fr. ***débrouiller***.

debruiáj *s.n.* Suprimare a unui bruiaj. • pl. *-e.* /<fr. ***débrouiage***.

debruiărd, -ă *s.m., s.f., adj.* (Persoană) care iese (ușor) dintr-o încurcătură. • pl. *-zi, -de.* /<fr. ***débrouillard***.

debuclá *vb. I. tr.* **1** A desface buclele părului. **2** (*electr.*) A suprima într-o rețea buclată posibilitatea de alimentare cu energie electrică a unui consumator pe una din cele două căi de alimentare ale sale. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***déboucler***.

debuloná *vb. I. tr.* (*tehn.*) A deșuruba. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***déboulonner***.

deburá *vb. I. tr.* **1** (*tehn.*) A înlătura surplusul de material la burarea traverselor. **2** (*ind. text.*) A curăța garniturile de ace ale cardelor de impurități. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***débourrer***.

deburáj *s.n.* **1** (*ind. text.*) Curățarea garniturilor de ace ale cardelor de impurități. **2** (*ind. text.*) Colect. Deșeuri obținute în urma deburajului. **3** (*echit.*) Fază de pregătire a cailor tineri pentru călărie, urmărind dezvoltarea fizică, formarea caracterului și a reflexelor condiționate. • pl. *-e.* /<fr. ***débourrage***.

deburáre *s.f.* Acțiunea de *a debura* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***debura***.

deburbá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică mustul*) A limpezi înainte de fermentare. **2** (*compl. indică minereuri*) A spăla. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***débourber***.

deburbáj *s.n.* Deburbare. • pl. *-e.* /<fr. ***debourbage***.

deburbăre *s.f.* Acțiunea de *a deburba* și rezultatul ei; deburbaj. • pl. *-ări.* /v. ***deburba***.

debursá *vb. I. tr.* A cheltui, a plăti (din buzunar). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***débourser***.

debusolá *vb. I. tr., refl.* (*despre oameni*) A (se) dezorienta. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***déboussoler***.

debusoiáre *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *debusola*. • pl. *-ări.* /v. ***debusola***.

debusolát, -á *adj.* (*despre oameni*) Care este dezorientat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***debusola***; cf. și fr. *débussolé*.

debușá *vb. I. intr.* **1** A da înspre..., a se deschide spre... **2** (*milit.*) A ieși dintr-un loc îngust, dintr-un loc acoperit. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***déboucher***.

debușéu *s.n.* **1** Piață pe care producătorii își desfac produsele ușor și în cantități mari. **2** Ieșire dintr-un defileu a unei ape curgătoare, a unei șosele etc. **3** (*milit.*) Ieșire la loc deschis. **4** *Debușeul podului* = debitul maxim al unei ape curgătoare care la nivelul maxim nu trece peste pod. • pl. *-uri, -ee.* /<fr. ***débouché***.

debușoná *vb. I. tr.* (*compl. indică bușoane*) A desface; a destupa. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***débouchoner***.

debút *s.n.* **1** Începutul cuiva într-o profesiune, într-o activitate (artistică, literară etc.). *Debutul în teatru a fost dificil.* **2** Operă, lucrare care constituie acest început. • pl. *-uri.* /<fr. ***début***.

debutá *vb. I. intr.* **1** A-și face debutul într-o profesiune, într-o activitate (artistică, literară etc.). *A debutat cu un volum de poezii.* **2** (*despre autori*) A-și publica prima lucrare. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***débuter***.

debutanizá *vb. I. tr.* A separa butanul conținut într-un produs petrolier. • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***débutaniser***.

debutanizáre *s.f.* Acțiunea de *a debutaniza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***debutaniza***.

debutánt, -ă *s.m., s.f.* **1** Persoană care debutează într-o carieră artistică sau literară. **2** Ext. Persoană fără experiență (într-o carieră); începător, novice. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***debutant***.

debutonă *vb. I. tr., refl.* A (se) descheia (la) nasturi. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***déboutonner***.

debye [de'bai] *s.m.* (*fiz.*) Unitate de măsură a momentului electric. • /<engl. ***debye***.

dec *interj.* v. de[3].

deca- Elem. de compunere „zece". • /<fr. ***déca-***; cf. gr. *δέκα* „zece".

decabríst, -ă *s.m., s.f.* Decembrist. • pl. *-iști, -iste.* /<rus. ***декабрист***.

decacórd *s.n.* (*muz.*) Vechi instrument muzical, asemănător cu harpa, care avea zece coarde. • pl. *-uri.* /<fr. ***décachorde***; cf. lat. *decachordus*, gr. *δεκάχορδος*.

decadál, -ă *adj.* Care se repetă la zece zile; decadic. • pl. *-i, -e.* /<engl. ***decadal***.

decádă *s.f.* **1** Perioadă de zece zile consecutive. <> Loc.adv. *Pe decade* = pe perioade de zece zile. **2** (*urmat de determ. în gen.*) Perioadă de zece zile consecutive, dedicată unui eveniment, unei sărbători etc. **3** Perioadă de zece ani; deceniu. **4** (*tehn.*) Grupare de zece elemente identice ale unui sistem tehnic. • pl. *-e.* /<fr. ***décade***.

decadént, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care se găsește în decadență, în declin. **2** *adj.* Care prezintă caracterele decadentismului, propriu decadentismului. **3** *adj., s.m., s.f.* (Adept) al decadentismului. **4** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) cu o atitudine care nu respectă anumite reguli, anumite convenienețe sociale, care are un anumit fel de a se îmbrăca, de a se comporta etc. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***décadent***.

decadentísm *s.n.* **1** Denumire generică dată unor curente literar-artistice de la sfîrșitul sec. 19 și începutul sec. 20, caracterizate prin respingerea regulilor, prin cultivarea excesivă a stărilor de spirit (considerate singura realitate autentică) și a inovațiilor formale, prin rafinament stilistic. **2** Curent literar, apărut în Franța la sfîrșitul sec. 19, reprezentat de adepții și continuatorii lui Baudelaire, influențat de naturalism și parnasianism și apropiat ca formulă artistică de simbolism, în care se va dizolva. **3** Stare a unei culturi sau a unei civilizații care precedă perioada de declin. • /<fr. ***décadentisme***.

decadénță *s.f.* **1** Declin, regres (economic, social, cultural, artistic). **2** Corupție, degradare morală, depravare. **3** (*ist.*) Ultima perioadă a Imperiului Roman Apusean. • pl. *-e.* /<fr. ***décadence***, lat. ***decadentia***.

decádic, -ă *adj.* Decadal. • pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***dekadisch***.

decadráj *s.n.* (*cinemat.*) Defect la proiecția unui film, care constă în apariția pe ecran a două imagini vecine, despărțite printr-o dungă neagră. • pl. *-e.* /<fr. ***décadrage***.

decaédru *s.n.* (*geom.*) Poliedru cu zece fețe. • sil. *-ca-e-*. pl. *-e.* /<fr. ***décaèdre***; cf. gr. *δέκα* „zece", *ἕδρα* „bază".

decafeinizá *vb. I. tr.* A extrage cafeina din boabele verzi de cafea sau din reziduurile de ceai pentru a obține cafeina sau cafeaua dietetică fără cafeină. • sil. *-fe-i-*. prez.ind. *-ez.* /<fr. ***décaféiner***.

decafeinizáre *s.f.* Acțiunea de *a decafeiniza* și rezultatul ei. • sil. *-fe-i-*. pl. *-ări.* /v. ***decafeiniza***.

decafeinizát, -ă *adj.* (*despre cafea, ceai*) Care nu conține cafeină; căruia i s-a extras cafeina. *Cafea decafeinizată.* • sil. *-fe-i-*. pl. *-ți, -te.* /v. ***decafeiniza***.

decagón *s.n.* (*geom.*) Poligon cu zece laturi. • pl. *-oane.* /<fr. ***décagone***; cf. gr. *δέκα* „zece", *γωνία* „unghi".

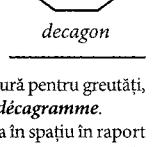

decagon

decagonál, -ă *adj.* **1** (*despre suprafețe*) În formă de decagon. **2** (*despre corpuri geometrice*) Care are ca bază un decagon. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***décagonal***.

decagrám *s.n.* (*fiz.*) Unitate de măsură pentru greutăți, egală cu zece grame. • pl. *-e.* /<fr. ***décagramme***.

decalá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A (se) distanța în spațiu în raport cu poziția inițială. **2** *tr., refl.* A face să nu mai coincidă sau a nu mai coincide cu ceva stabilit anterior; a (se) distanța în timp. *S-a decalat creșterea salariilor și a prețurilor.* **3** *tr.* (*tehn.*) A distanța două sau mai multe sisteme tehnice ori organe ale aceluiași sistem tehnic pentru a obține condiții optime de funcționare. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***décaler***.

decaláj *s.n.* **1** Distanțare în spațiu a două obiecte în raport cu poziția inițială. **2** Neconcordanță (în spațiu, în timp) cu ceva stabilit anterior; distanțare în timp a două sau a mai multe fapte ori evenimente. **3** (*econ.*) *Decalaj economic* = discrepanță cantitativă și calitativă între nivelurile de dezvoltare economică a unor țări sau regiuni geografice, măsurată prin compararea unor indicatori macroeconomici. **4** Fig. Dezacord, nepotrivire între situații, concepții, evenimente etc. *A remarcat decalajul dintre relatările celor doi martori.* • pl. *-e.* /<fr. ***décalage***.

decalaminá *vb. I. tr.* A înlătura calamina de pe pereții unui motor. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***décalaminer***.

decalaminăj *s.n.* Decalaminare. • pl. *-e.* /<fr. ***décalaminage***.

decalaminăre *s.f.* Acțiunea de *a decalamina* și rezultatul ei; decalaminaj. • pl. *-ări.* /v. ***decalamina***.

decaláre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *decala* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***decala***.

decalát, -ă *adj.* **1** (*despre obiecte*) Care este distanțat în spațiu în raport cu poziția inițială. **2** (*despre fapte, evenimente etc.*) Care este distanțat în timp. **3** (*tehn.; despre sisteme tehnice ori organe ale aceluiași sistem tehnic*) Care este distanțat pentru a obține condiții optime de funcționare. • pl. *-ți, -te.* /v. ***decala***.

decálc *s.n.* **1** Procedeu care permite decalcarea. **2** Desen, model etc. reprodus pe o hîrtie sau pe o suprafață oarecare după modelul executat pe o hîrtie transparentă. **3** (*lingv.*) Calc. • pl. *-uri.* /<fr. ***décalque***.

decalcá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică desene, modele etc. copiate pe o hîrtie transparentă*) A transpune pe o altă hîrtie, pe o placă, pe o stofă etc. **2** (*lingv.*) A calchia. • prez.ind. *decálc.* /<fr. ***décalquer***.

decalcáre *s.f.* Acțiunea de *a decalca* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***decalca***.

decalcifiá *vb. I.* (*med.*) **1** *refl., tr.* A pierde sau a face ca organismul să piardă sau să-și micșoreze cantitatea de calciu din țesutul osos sau din dinți. *Tuberculoza decalcifiază organismul.* **2** *refl.* (*despre țesuturi osoase*) A-și pierde o anumită cantitate de săruri de calciu. • sil. *-fi-a.* prez.ind. *-iez.* și *decalcificá vb. I.* /<fr. ***décalcifier***; cf. lat. *calx, calcis „var", ficare<facere „a face"*.

decalcifiánt, -ă *s.m., adj.* **1** *s.m.* (*tăb.*) Substanță alcătuită din acizi organici, acizi anorganici, săruri, zaharuri etc., folosită pentru eliminarea sărurilor de calciu din pieile aflate în procesul de tăbăcire. **2** *s.m., adj.* (Substanță) care este folosită pentru micșorarea durității apelor calcaroase. • sil. *-fi-ant.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***décalcifiant***.

decalcifiát, -ă *adj.* Care a pierdut calciul, care are o cantitate insuficientă de calciu. • sil. *-fi-at.* pl. *-ți, -te.* și *decalcificát, -ă adj.* /v. ***decalcifia***.

decalcificá *vb. I.* v. decalcifia.

decalcificáre *s.f.* v. decalcifiere.

decalcificát, -ă *adj.* v. decalcifiat.

decalcifiére *s.f* **1** (*med.*) Scădere a cantității de calciu din organism, cu localizare difuză sau regională, care produce mai ales demineralizarea țesutului osos și a dinților, urmată de scăderea rezistenței oaselor și de deformări ale acestora. **2** (*tăb.*) Operație de eliminare a sărurilor de calciu din piei, înainte de tăbăcire. • sil. *-fi-e-*. pl. *-i.* și *decalcificáre s.f.* /v. ***decalcifia***.

decalcomaníe *s.f.* Procedeu de decorare a unor obiecte de sticlă, porțelan etc. prin transpunerea pe suprafața lor a imaginilor de pe o hîrtie specială, folosită ca suport provizoriu; metacromie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***décalcomanie***.

decalibrá *vb. I. tr., refl.* A(-și) mări sau a(-și) micșora calibrul ca urmare a uzurii ghinturilor din interiorul țevii unei arme de foc sau a unui accident de tragere. • prez.ind. *-ez.* /***de***[1]*-* + ***calibra***.

decalibráre *s.f.* Modificare a calibrului. • pl. *-ări.* /v. ***decalibra***.

decalibrát, -ă *adj.* (*despre țevile armelor de foc*) Care s-a lărgit în urma uzurii sau a unui accident de tragere; care are calibrul deformat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***decalibra***.

decalínă *s.f.* (*chim.*) Substanță organică obținută prin hidrogenarea totală a naftalinei, folosită ca dizolvant, la determinarea indicelui de refracție al mineralelor etc. • /<fr. ***décaline***.

decaiítru *s.m.* Unitate de măsură pentru volum, egală cu 10 litri (*dal*). • pl. *-i.* /<fr. ***décalitre***.

decaló *s.n.* (*econ.*) Reducere de preț acordată de furnizor cumpărătorului pentru scăderea greutății mărfii din cauza uscării sau a evaporării; caló. • pl. *-uri* /<germ. ***Dekalo***.

decalóg *s.n.* (*relig.*) Cele zece porunci religioase și morale revelate de Dumnezeu lui Moise, pe muntele Sinai, potrivit *Vechiului Testament*. • pl. *-uri.* /<fr. ***décalogue***, it. ***decalogo***, ngr. δεκάλογος; cf. gr. *δέκα* „zece", *λόγος* „cuvînt, discurs".

decalotá *vb. I. tr.* **1** A descoperi membrul viril prin retragerea prepuțului. **2** (*chir.*) A îndepărta chirurgical calota craniană. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***décalotter***.

decalotáre *s.f.* **1** Descoperire a membrului viril prin retragerea prepuțului. **2** (*chir.*) Îndepărtare a calotei craniene. • pl. *-ări.* /v. ***decalota***.

decalvánt, -ă *adj.* Care produce căderea părului. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***décalvant***; cf. lat. *decalvare* „a rade părul de pe cap".

decalváție *s.f.* **1** Calviție. **2** (*jur.*) Măsură punitivă, în vechiul drept, care consta în raderea părului de pe capul condamnaților. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<lat. ***dēcalvatio, -onis***, fr. ***decalvation***.

decamerón *s.n.* Operă literară epică ce conține povestiri narate pe parcursul a zece zile. *„Decameronul" lui Boccaccio.* • pl. *-oane.* /<it. ***decamerone***, fr. ***décaméron***; cf. gr. *δέκα* „zece", *ἡμέρα* „zi".

decamétru *s.m.* **1** Unitate de măsură pentru lungime, egală cu 10 metri (*dam*). **2** Panglică sau lanț cu lungimea de 10 metri care servește la măsurători de teren. • pl. *-i.* /<fr. ***décamètre***.

decán[1] *s.m.* (*astrol.*) Regiune a cerului care face parte din semnele zodiacului. • pl. *-i.* /<fr. ***décan***.

decán[2] *s.n.* (*chim.*) Hidrocarbură saturată aciclică cu 10 atomi de carbon în moleculă. • ***/deca-*** + ***-an***.

decán[3]**, -ă** *s.m., s.f.* **1** *s.m., s.f.* Membru al corpului profesoral universitar însărcinat cu conducerea unei facultăți. *Decanul Facultății de Litere a ținut un discurs în fața studenților.* ◆ Grad deținut de această persoană. **2** *s.m.* (*jur.*) Avocat care conduce un barou. *Decanul baroului din Cluj.* **3** *s.m.* Persoana cea mai în vîrstă sau cu vechimea cea mai mare în anumite asociații, instituții etc. (învestită cu autoritatea de a conduce). *Decanul corpului diplomatic.* ◆ Ext. Persoana cea mai în vîrstă dintr-un grup. *Bucuros voi avea ceva de ocazie pentru jubileul bătrînei decane a presei române* (CAR.). ◇ *Decan de vîrstă* v. vîrstă. **4** *s.m.* (*în Biserica Anglicană*) Conducător al unui colegiu de preoți, al unei instituții religioase sau al unui local de cult. *Decanul de Kent.* **5** *s.m.* (*în relig. catolică*) Conducător al unei circumscripții ecleziastice. **6** *s.m.* (*ist.*) Decurion. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***dēcanus, -i***, germ. ***Dekan***.

decanál, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* Referitor la decanat sau la decan; de decanat; al decanului. **2** *s.f.* Lucrare scrisă la facultățile tehnice, echivalînd cu un examen parțial. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***décanal***.

decanát *s.n.* **1** Demnitatea, funcția de decan. ◆ Durata acestei funcții. ◆ Concr. Birourile unde lucrează decanul și personalul ajutător. *La decanat s-au afișat bursele de studii.* **2** Organul de conducere al unei facultăți. *Decanatul a organizat concursul de admitere.* • pl. *-e.* /<fr. ***décanat***, germ. ***Dekanat***.

decantá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică lichide*) A limpezi prin separarea particulelor solide, scurgînd lichidul, după sedimentarea particulelor pe fundul vasului. **2** A curăța de impurități, a înlătura murdăria. **3** Fig. A limpezi, a clarifica, a lămuri. *Și-a decantat părerile în urma unor noi informații.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***décanter***; cf. gr. *κανθός* „colțul ochiului; obadă, jantă", lat. *canthus* „buza unui vas".

decantáre *s.f.* **1** Separare a particulelor dintr-o suspensie, prin depunerea lor sub acțiunea gravitației și prin îndepărtarea lichidului; decantație. *Depozitele de decantare... s-au întins pe o suprafață de zece ori mai vastă* (CE. PETR.). **2** (*hidrol.*) Depunere a particulelor purtate în suspensie de un curs de apă. • pl. *-ări.* /v. ***decanta***.

decantáție *s.f.* Decantare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***décantation***.

decantór *s.n.* **1** Aparat care servește la decantare, format dintr-un recipient sau bazin, camere de colectare și de evacuare și conducte de deservire. **2** Filtru la instalația pneumatică a unui avion pentru eliminarea vaporilor de apă. • pl. *-oare.* /<fr. ***décanteur***.

decanulére *s.f.* (*med.*) Îndepărtare a unei canule, în special a canulei în traheotomie. • pl. *-ări.* /după fr. *décanulation*; cf. lat. *cannula* „trestie; trahee".

decapá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică suprafețe metalice*) A curăța de straturile fine de oxizi, de pelicule de grăsimi sau vopsele vechi, în vederea unui tratament ulterior de metalizare, de smălțuire, de acoperire cu vopsea sau în vederea unei prelucrări prin deformare. **2** (*compl. indică terenuri, îmbrăcăminți rutiere etc.*) A nivela prin înlăturarea unui strat subțire de la suprafață. **3** (*compl. indică piei sau blănuri*) A trata cu soluții ale unor acizi sau săruri în vederea conservării temporare sau pentru prelucrarea ulterioară. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***décaper***.

decapáj *s.n.* Decapare. • pl. *-e.* /<fr. ***décapage***.

decapánt *s.n., adj.* (Amestec de substanțe chimice) care are acțiune dizolvantă asupra oxizilor, a grăsimilor sau a vopselelor de pe suprafețe metalice, folosit în operația de decapare; decapator. • pl. *-e.* /<fr. ***décapant***.

decapáre *s.f.* **1** (Operație de) curățare de oxizi, de grăsimi, de vopsele etc. a unor suprafețe metalice. **2** Nivelare a unor terenuri, îmbrăcăminți rutiere etc. prin înlăturarea unui strat subțire de la suprafață. **3** Tratare a pieilor sau blănurilor cu soluții ale unor acizi sau săruri în vederea conservării lor temporare sau pentru prelucrarea ulterioară. • pl. *-ări.* /v. ***decapa***.

decapatór *s.m., s.n., adj.* **1** *s.m.* Muncitor specializat în curățarea de impurități a unor materiale metalice pentru a spori aderența adezivului. **2** *s.n., adj.* Decapant. • pl. *-i.* ***/decapa*** + *-tor*.

decapentasilăb *s.n., adj.* (Vers) alcătuit din cincisprezece silabe; decapentasilabic. • pl. *-e.* ***/deca-*** + ***penta-*** + ***silab***.

decapentasilábic *s.n., adj.* (Vers.) alcătuit din cincisprezece silabe; decapentasilab. • pl. *-e.* ***/decapentasilab*** + *-ic*.

decapitá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică persoane*) A ucide sau a executa prin tăierea capului; (*înv.*) a descăpățîna. *Era încă foarte vecin timpul în care vodă Ghica căzuse decapitat de un capugi-bașa* (MACED.). ◆ A separa capul bovinelor de corpul lor la abator. **2** Fig. (*compl. indică capii unei organizații, ai unei bande etc.*) A înlătura, a reduce la neputință; a anihila. *Poliția a decapitat organizația mafiotă.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***décapiter***, lat. ***decapitare***.

decapitaiizá *vb. I. tr.* (*econ.*) A înlătura, a desființa capitalul; a pierde parțial sau total suma capitalizată. • prez.ind. *-ez.* ***/de***[1]*-* + ***capitaliza***.

decapitáre *s.f.* Ucidere sau execuție prin tăierea capului, ca urmare a unei condamnări, a unei pedepse; decapitație. • pl. *-ări.* /v. ***decapita***.

decapitát, -ă *adj.* Ucis, executat prin tăierea capului; căruia i s-a tăiat capul. ◇ Fig. *Astfel stau, decapitați și stinși, cei trei foști vulcani, în drumul Oltului* (BOGZA). • pl. *-ți, -te.* /v. ***decapita***; cf. fr. *décapité*.

decapitáție *s.f.* Decapitare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***décapitation***.

decapód *s.n.* **1** (*zool.; la pl.*) Ordin de crustacee superioare, cu cinci perechi de picioare; (*și la sg.*) crustaceu care face parte din acest ordin. *Langusta este un decapod.* **2** (*zool.; la pl.*) Ordin de cefalopode care au un rudiment de cochilie și, în jurul capului, zece tentacule, din care două sînt brațe presensibile; (*și la sg.*) moluscă din acest ordin. **3** (*tehn.*) Locomotivă cu abur cu cinci osii motoare cuplate, folosită mai ales la tracțiunea trenurilor de marfă. • pl. *-e.* /<fr. ***décapodes***; cf. gr. *δέκα* „zece", *πούς, ποδός* „picior".

decapotá *vb. I. tr.* (*compl. indică capotele automobilelor*) A strînge sau a ridica. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***décapoter***.

decapotábil, -ă *adj.* (*despre automobile*) A cărui capotă se poate strînge sau ridica. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***décapotable***.

decapotabilitáte *s.f.* Însușirea unui automobil de a fi decapotabil. • ***/decapotabil*** + *-itate*.

decapotáre *s.f.* Strîngerea sau ridicarea capotei unui automobil. • pl. *-ări.* /v. ***decapota***.

decapotát, -ă *adj.* (*despre automobile*) La care se poate strînge sau ridica capota. • pl. *-ți, -te.* /v. ***decapota***.

decapsuiá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică capsule*) A separa de pe tulpinile de în recoltate și uscate, în vederea obținerii semințelor de in și a fibrelor textile. **2** (*chir.*) A înlătura capsula unui organ, în special a rinichiului. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***décapsuler***.

decapsulére *s.f.* **1** Separare a capsulelor de pe tulpinile de în recoltate și uscate, în vederea obținerii semințelor de in și a fibrelor textile. **2** Înlăturare, pe cale chirurgicală, a capsulei unui organ, în special a rinichiului. • pl. *-ări.* /v. ***decapsula***.

decapsulatór *s.n.* Mașină cu ajutorul căreia se efectuează decapsularea inului. • pl. *-oare.* ***/decapsula*** + *-tor*.

decapsulație *s.f.* (*chir.*) Operație prin care se separă rinichiul de capsula sa. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***décapsulation***.

decár[1] *s.m.* Unitate de măsură pentru suprafețele de pămînt, egală cu zece ari. • pl. *-i.* ***/deca-*** + *-ar*.

decár[2] *s.m.* Carte de joc, care are ca valoare zece puncte. • pl. *-i.* /<ngr. ***δεκάρι***.

decarbonată *vb. I. tr.* (*chim.*) A înlătura anhidrida carbonică dintr-o substanță. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***décarbonater***.

decarbonatáre *s.f.* **1** (*chim.*) Eliminare a acidului carbonic dintr-o substanță. **2** Proces de spălare, parțială sau totală, a carbonaților dintr-un sol sau dintr-o rocă. • pl. *-ări.* /v. ***decarbonata***.

decarboxiiá *vb. I. tr.* (*chim.*) A elimina una sau mai multe molecule de dioxid de carbon din molecula unui acid, printr-o reacție chimică. • prez.ind. *-ez.* /de la ***decarboxilare***, prin derivare regresivă.

decarboxiláre *s.f.* (*chim.*) Eliminare a unei sau a mai multe molecule de dioxid de carbon din molecula unui acid organic. • pl. *-ări.* /după fr. *décarboxylation*.

decarboxiiázá *s.f.* (*biochim.*) Enzimă care provoacă dezintegrarea unor polipeptide prin acțiunea oxigenului sau a hidrogenului. • pl. *-e.* /<fr. ***décarboxylase***.

decarburá *vb. I. tr.* **1** (*chim.*) A reduce proporția de carbon dintr-un aliaj de fier. **2** (*tehn.*) A micșora conținutul de carbon din stratul superficial al pieselor de oțel încălzite în cuptoare pentru tratamente termice; a realiza o decarburare. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***décarburer***.

decarburánt, -ă *adj.* (*despre produse*) Care are proprietatea de a decarbura. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***décarburant***.

decarburáre *s.f.* **1** (*chim.*) Operație de reducere a conținutului de carbon din topitura metalică la elaborarea oțelului; decarburație. **2** (*tehn.*) Micșorare a conținutului de carbon din stratul superficial al pieselor de oțel încălzite în cuptoare pentru tratamente termice. • pl. *-ări.* /v. ***decarbura***.

decarburáție *s.f.* (*chim.*) Decarburare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***décarburation***.

decartá *vb. I. intr., tr.* **1** A vomita. **2** (*la jocul de cărți, mai ales la poker*) A da jos din mînă una, două sau trei cărți de care jucătorul nu are nevoie, pentru a primi altele mai potrivite, pentru a face o formație cîștigătoare. • prez.ind. *-ez.* ***/de***[1]*-* + ***ecarta***.

decartáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a decarta* și rezultatul ei; decartat. **2** (*la jocul de cărți, mai ales la poker*) Lăsare din mînă a uneia, a două sau a trei cărți pentru a face o formație cîștigătoare. • pl. *-ări.* /v. ***decarta***.

decartát[1] *s.n.* Decartare. • /v. ***decarta***.

decartát[2]**, -ă** *adj.* **1** Care este vomitat. **2** (*la jocul de cărți, mai ales la poker; despre cărți de joc*) Care a fost lăsată din mînă pentru a fi înlocuită cu alte cărți mai potrivite pentru a face o formație cîștigătoare. • pl. *-ți, -te.* /v. ***decarta***.

decartelizá *vb. I. tr.* A desființa prin lege cartelurile de producție. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***décartelliser***.

decartelizáre *s.f.* Desființare prin lege a cartelurilor de producție. • pl. *-ări.* /v. ***decarteliza***.

decasecúndă *s.f.* Unitate de timp egală cu zece secunde. • pl. *-e.* ***/deca-*** + ***secundă***.

decasiláb *s.n., adj.* (Vers) compus din zece silabe, despărțite de cezură în două grupe după silaba a patra sau a cincea. • pl. *-e.* /<fr. ***décasyllabe***.

decasilábic, -ă *adj.* (*despre versuri*) Care este alcătuit din zece silabe. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***décasyllabique***.

decastér *s.m.* Unitate de măsură egală cu zece steri, folosită pentru calcularea volumului lemnelor. • pl. *-i.* /<fr. ***décastère***.

decastíi *s.n.* (*arhit.*) Templu grecesc decorat cu zece coloane în față. • pl. *-uri.* /<fr. ***décastyle***; cf. gr. *δεκάστυλος* „cu zece coloane" <*δέκα* „zece", *στῦλος* „coloană".

decată *vb. I. tr.* (*ind. text.; compl. indică țesăturile de lînă*) A aplica un tratament de finisare preliminară prin supunerea la acțiunea aburului sau a apei fierbinți, pentru a conferi fibrei plinătate, moliciune și stabilitate dimensională. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***décatir***.

decatáre *s.f.* (*ind. text.*) Aplicarea unui tratament de finisare preliminară țesăturilor de lînă prin supunerea lor la acțiunea aburului sau a apei fierbinți, pentru

a conferi fibrei plinătate, moliciune și stabilitate dimensională. • pl. *-ări*. /v. ***decata***.

decatír *s.n.* (*înv.*) Unealtă pentru lustruit postavul. ◇ Expr. *A da la decatir* (pe cineva) = a certa. • pl. *-e*. /<fr. ***décatir***.

decatlón *s.n.* (*sport*) Probă combinată, alcătuită din zece probe atletice, selecționate din alergări, aruncări și sărituri, care se dispută în cursul a două zile consecutive și la care trebuie să participe fiecare concurent. • pl. *-oane*. /<fr. ***décathlon***; cf. gr. *δέκα* „zece".

decatloníst, -á *s.m., s.f.* (*sport*) Sportiv care participă la probele din cadrul decatlonului. • pl. *-iști, -iste*. /***decatlon*** + *-ist*.

decatrón *s.n.* (*electr.*) Tub cu descărcare electrică în gaze, cu catod rece, utilizat ca dispozitiv de numărare și de comandă în tehnica calculatoarelor electronice, în tehnica nucleară, în comunicații etc. • pl. *-oane*. /<fr. ***décatron***.

decavá *vb. I. tr., refl.* (*fam.*) A face să-și piardă sau a pierde toți banii, a (se) ruina (la jocul de cărți sau la alte jocuri de noroc); a rămîne sau a lăsa pe cineva fără un ban. *S-a decavat la poker*. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***décaver***.

decaváre *s.f.* (*fam.*) Pierdere sau provocare a pierderii banilor cuiva; ruinare la jocuri de cărți sau la alte jocuri de noroc. • pl. *-ări*. /v. ***decava***.

decavát, -ă *adj.* (*fam.*) **1** Care a pierdut toți banii, care a rămas lefter; ruinat (la joc). ◇ (*subst.*) *Să spunem că tot ce-am avut am pierdut la ruletă... Se știe: decavații au dreptul la bani de drum* (VLAH.). **2** Căruia i s-au luat toți banii. **3** Care a dat cuiva toți banii săi. • pl. *-ți, -te*. /v. ***decava***; cf. fr. *décavé*.

decădéa *vb. II. intr.* **1** A cădea, a ajunge într-o stare inferioară, a ajunge rău; a slăbi, a-și pierde puterile, a fi în declin, a da îndărăt, a regresa. *Tînărul a decăzut din cauza drogurilor*. ◆ Fig. A se deprava, a ajunge într-o stare morală degradantă. *A decăzut din cauza anturajului*. **2** A-și pierde prestigiul sau valoarea. **3** Expr. (*jur.*) *A decădea din drepturi* = a pierde un drept sau posibilitatea de a exercita un drept în urma unei condamnări, printr-o hotărîre judecătorească sau ca urmare a nerespectării unor dispoziții legale, care prevăd un anumit termen, anumite condiții sau îndeplinirea unor formalități pentru exercitarea dreptului. • prez.ind. *decád*. /***de***[1]*-* + ***cădea***, după it. *decadere*, fr. *déchoir*.

decădére *s.f.* **1** Declin, regres. *Ai văzut ce era în stare să facă ea într-o epocă de decădere ca aceea a fanarioților* (CA. PETR.). ◆ Degradare morală; declasare, depravare. *Poate că destrăbălarea și decăderea oamenilor între cari trăia îi dădeau tristețea-i înțeleaptă* (GAL.). **2** (*jur.*) *Decădere din drepturi* = lipsire a unei persoane de unele drepturi sau de posibilitatea exercitării unor drepturi ca urmare a unei condamnări sau a nerespectării termenelor, a condițiilor sau a formalităților impuse de lege pentru exercitarea dreptului. • pl. *-i*. /v. ***decădea***.

decălí *vb. IV.* (*tehn.*) **1** *tr.* (*compl. indică metale sau aliaje metalice*) A micșora duritatea cu ajutorul unui tratament metalurgic special. **2** *refl.* A-și pierde duritatea după o încălzire prea mare. *Cuțitul s-a decălit*. • prez.ind. *-esc*. /***de***[1]*-* + ***căli***.

decălíre *s.f.* (*tehn.*) **1** Micșorare a durității unui metal sau a unui aliaj metalic cu ajutorul unui tratament metalurgic special. **2** Pierdere a durității după o încălzire prea mare. • pl. *-i*. /v. ***decăli***.

decălít, -ă *adj.* (*tehn.; despre metale sau aliaje metalice*) Care și-a pierdut duritatea ca urmare a unui tratament metalurgic special. • pl. *-ți, -te*. /v. ***decăli***.

decázút, -ă *adj.* (*despre oameni*) **1** Care a ajuns în stare de decădere, în declin. ◆ Care este depravat, declasat, corupt, vicios. **2** (*jur.*) *Decăzut din drepturi* = care a pierdut un drept prin neîndeplinirea în termenul prevăzut de lege a unor condiții sau formalități. • pl. *-ți, -te*. /v. ***decădea***.

decedá *vb. I. intr.* (*despre oameni*) A înceta din viață; a muri, a răposa. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***décéder***, lat. ***decedere***.

decedát, -ă *s.m., s.f., adj.* (Persoană) care a încetat din viață; defunct, mort, răposat. *Vestindu-se acolo că sînt dispărut și decedat..., o rudă a luat moștenirea* (SADOV.). • pl. *-ți, -te*. /<fr. ***décédé***.

decelá *vb. I. tr.* **1** A descoperi ceea ce este ascuns, a scoate în evidență; a dezvălui, a revela. **2** (*fiz.*) A distinge, a pune în evidență existența unei substanțe aflate în cantitate foarte mică sau a unui fenomen foarte puțin intens; a detecta. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***déceler***.

decelábil, -ă *adj.* Care poate fi decelat. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***décelable***.

deceláre *s.f.* **1** Descoperire a ceva ce este ascuns, scoatere în evidență; dezvăluire, revelare. **2** (*fiz.*) Distingere, punere în evidență a existenței unei substanțe aflate în cantitate foarte mică sau a unui fenomen foarte puțin intens; detectare. **3** (*econ.*) Încetinire a ritmului de creștere economică, ce se manifestă prin reducerea cererii, a investițiilor și a ocupării forței de muncă. • pl. *-ări*. /v. ***decela***.

decelație *s.f.* Decelare. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***décelation***.

decelerá *vb. I. intr.* A reduce viteza unui vehicul. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***décélérer***.

deceleratór *s.n.* Aparat care asigură decelerația unui vehicul. • pl. *-oare*. /<fr. ***décélérateur***.

decelerație *s.f.* Scădere a vitezei unui mobil, raportată la unitatea de timp; accelerație negativă. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***décélération***.

decelerométru *s.n.* Aparat care indică decelerația unui vehicul. • pl. *-e*. /<fr. ***décéléromètre***.

decelít *s.n.* (*poligr.*) Material plastic, asemănător cu linoleumul, care are proprietatea de a primi și de a ceda ușor cerneala de imprimare. • pl. *-e*. /den. com.

decémbrie *s.m. invar.* A douăsprezecea lună a anului, care urmează după noiembrie și are 31 de zile; (*pop.*) îndrea. *Albii fluturi ai lui decemvrie și ianuarie se învîrtejeau turbați* (MACED.). • și *decémvrie*, (*înv.*) *dechémbrie, dechémvrie s.m.* /<lat. ***décember, -bris***, fr. ***décembre***.

decembríst[1]**, -ă** *s.m., s.f.* (*la pl. m.*) Nume dat revoluționarilor ruși, de origine nobiliară, care au organizat răscoala armată din decembrie 1825, la Petersburg, împotriva absolutismului țarist; (*și la sg.*) persoană care purta acest nume; decabrist. • pl. *-iști, -iste*. /***decembrie*** + *-ist*, după rus. *декабрист*, fr. *décembriste*.

decembríst[2]**, -ă** *s.m., s.f., adj.* (Persoană) care a participat la Revoluția Română din decembrie 1989. • pl. *-iști, -iste*. /***decembrie*** + *-ist*.

decemvír *s.m.* (*în Roma antică*) **1** Fiecare dintre cei 10 magistrați aleși în anii 451 și 450 î.Hr. pentru a întocmi codul de legi cunoscut sub numele de „cele 12 table". **2** Membru al unui colegiu sacerdotal. **3** Magistrat însărcinat inițial cu justiția în absența pretorului, iar apoi cu judecarea cazurilor în care se cerea pedeapsa capitală. **4** Magistrat însărcinat cu distribuția pămînturilor. • pl. *-i*. /<lat. ***décemvir, -i***, fr. ***décemvir***.

decemvirál, -ă *adj.* Care aparțin decemvirilor, referitor la decemviri; care emană, provine de la decemviri. • pl. *-i, -e*. /<lat. ***décemvĭralis, -e***, fr. ***décemviral***.

decemvirát *s.n.* (*în Roma antică*) **1** Formă de guvernămînt politic prin care conducerea statului era exercitată de o comisie alcătuită din zece persoane (decemviri). **2** Colegiu sacerdotal, instituit în anul 367 î.Hr., format inițial din cinci plebei și cinci patricieni, care avea rolul de a consulta cărțile sibiline și de a pregăti jocurile dedicate zeului Apollo. **3** Magistratură instituită de regii Romei, subordonată pretorului, cu competențe privitoare la drepturile indivizilor, care a obținut în perioada imperială jurisdicție în cazurile în care se cerea pedeapsa capitală. **4** Colegiu numit ocazional pentru a controla împărțirea pămînturilor din domeniul public. **5** Funcția de decemvir și timpul cît cineva deținea această funcție. • pl. *-e*. /<lat. ***décemvĭratus, -us***, fr. ***décemvirat***.

decémvrie *s.m.* v. decembrie.

decenál, -ă *adj.* **1** Care durează zece ani. **2** Care are loc din zece în zece ani. *Jubileu decenal*. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***décennal***, lat. ***dĕcennalis, -e***.

decéniu *s.n.* Perioadă de zece ani; decadă. *Scriitorii deceniului opt*. • pl. *-ii*. /<lat. ***dĕcennĭum, -ii***, it. ***decennio***.

decént, -ă *adj.* Care este cuviincios, pudic; care respectă buna-cuviință. *Nu o duce decît la filmele morale și decente* (CE. PETR.). ◆ (*despre fapte, atitudini, manifestări etc.*) Care manifestă, exprimă decență. • pl. *-ți, -te*. /<fr. ***décent***, lat. ***dĕcens, -ntis***.

decentráre *s.f.* **1** Deplasare, din poziția normală, a unei piese, a unei imagini de televiziune obținute pe ecranul unui cinescop. **2** (*psih.*) Mecanism de coordonare a mai multe centre, avînd ca efect trecerea de la subiectivitate la obiectivitate. • pl. *-ări*. /<fr. ***décentrage***.

decénță *s.f.* Respect pentru bunele moravuri, pentru buna-cuviință; bun-simț, pudoare. *Pictura română a intrat într-o fază nouă, o fază pe care ați putea-o numi faza decenței* (CAR.). • /<fr. ***décence***, lat. ***dĕcentia, -ae*** <*decere* „a se cuveni".

decépție *s.f.* Înșelare a speranțelor sau a încrederii cuiva, dezamăgire, deziluzie; amărăciune. *A avut prima decepție din viață în anii studenției*. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și (*înv.*) *decepțiúne s.f.* /<fr. ***déception***, lat. ***dĕceptĭo, -onis***.

decepționá *vb. I. tr.* A înșela speranțele sau încrederea cuiva, a cauza cuiva o decepție; a dezamăgi, a deziluziona. *Spuneam secretarului companiei care mă decepționase: Mă duc în provincie* (CA. PETR.). • sil. *-ți-o-*. prez.ind. *-ez*. /***decepție*** + *-ona*.

decepționánt, -ă *adj.* Care decepționează; dezamăgitor. • sil. *-ți-o-*. pl. *-ți, -te*. /***decepționa*** + *-ant*.

decepționáre *s.f.* Acțiunea de *a decepționa* și rezultatul ei. • sil. *-ți-o-*. pl. *-ări*. /v. ***decepționa***.

decepționát, -á *adj.* Care a suferit o decepție, care a fost înșelat în speranțele lui; dezamăgit, deziluzionat. *O parte din lume plecă acasă decepționată* (MACED.). • sil. *-ți-o-*. pl. *-ți, -te*. /v. ***decepționa***.

decepționísm *s.n.* Fenomen prezent în arta și literatura din sec. 19, manifestat prin atitudine pesimistă față de realitatea socială, prin afirmarea unei dezamăgiri permanente și a unui sentiment de neîncredere față de progres. • sil. *-ți-o-*. /***decepțiune*** + *-ism*.

decepționíst, -ă *adj.* **1** (*despre literatură*) Care are caracterele decepționismului. *Pricinile curentului decepționist în literatura românească sînt întocmirile sociale ori, mai bine zis, lipsurile, anomaliile acestor întocmiri* (GHER.). **2** (*despre oameni, în special despre scriitori*) Care se lasă stăpînit de decepționism, care a adoptat decepționismul ca atitudine în viață, în literatură. • sil. *-ți-o-*. pl. *-iști, -iste*. /***decepțiune*** + *-ist*.

decepțiúne *s.f.* v. decepție.

decerebrá *vb. I. tr.* (*med. vet.*) A îndepărta emisferele cerebrale la animale în scopul studierii activității sistemului nervos central. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***décérébrer***.

decerebráre *s.f.* (*med. vet.*) Îndepărtare a emisferelor cerebrale, efectuată experimental pe animale, în scopul studierii activității sistemului nervos central. • pl. *-ări*. /<fr. ***décérébration***.

decernă *vb. I. tr.* (*compl. indică premii, decorații etc.*) A acorda, a conferi, a da în mod solemn. • prez.ind. *decérn, -ez*. și (*înv.*) *decérne vb. III. tr.* /<fr. ***décerner***, lat. ***decernere***.

decernáre *s.f.* Acordare în mod solemn a unor premii, decorații etc. *Decernarea premiilor Oscar*. • pl. *-ări*. /v. ***decerna***.

decérne *vb. III.* v. decerna.

decés *s.n.* Încetare din viață, moarte a unei persoane. ◇ *Act* (sau *certificat*) *de deces* = *a*) act oficial prin care medicul legist constată decesul și cauza acestuia; *b*) document oficial redactat de ofițerul stării civile, prin care se înregistrează decesul. • pl. *-e, -uri*. /<fr. ***décès***, lat. ***dĕcessus, -us***.

dechémbrie *s.m.* v. decembrie.

dechémvrie *s.m.* v. decembrie.

deci[1]*-* Elem. de compunere „a zecea parte din întreg"; „de zece ori mai mică decît unitatea". • /<fr. ***déci-***; cf. lat. *decĭmus* „al zecelea".

deci[2] *conj.* Prin urmare, în consecință, așadar; drept care, așa fiind. *Iată deci, domnilor, că sfatul nostru s-a luminat* (SADOV.). • /***de***[5] + ***aci***.

decibél *s.m.* (*fiz.*) Unitate de măsură a intensității sonore și a nivelului de transmisiune, egală cu o zecime dintr-un bel (*dB*). • pl. *-i*. /<fr. ***décibel***.

decibelmétru *s.n.* (*fiz.*) Voltmetru de curent alternativ gradat în decibeli, în raport cu un nivel de referință, utilizat pentru măsurarea nivelului de transmisiune a semnalelor, a atenuării, a cîștigului și a amplificării în instalațiile de telecomunicații. • pl. *-e*. /<fr. ***décibelmètre***.

deciclizá *vb. I. tr.* (*chim.*) A transforma un compus organic ciclic într-un compus aciclic. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***décycliser***.

deciclizáre *s.f.* (*chim.*) Transformare a unui compus organic ciclic într-un compus aciclic. • pl. *-ări*. / v. ***decicliza***.

decidábil, -ă *adj.* (*log.; despre sisteme ipotetico-deductive*) Care prezintă decidabilitate. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***décidable***.

decidabilitáte *s.f.* (*log.*) Caracterul unui sistem ipotetico-deductiv noncontradictoriu și complet. • pl. *-ăți.* /<fr. ***décidabilité***.

decíde *vb. III.* **1** *intr., refl.* A lua o hotărîre (alegînd între mai multe posibilități, alternative). *A fost o întîmplare în viața mea care avea menirea să decidă între cel mai mare bine și cel mai mare rău* (CA. PETR.). **2** *tr.* A hotărî, a dispune, a soluționa în mod definitiv, a da o decizie. *A decis că este momentul să încheie lucrarea.* **3** *tr.* A determina, a îndupleca, a convinge pe cineva să facă ceva. *Problema ivită l-a decis să plece.* • prez.ind. *decíd.* /<fr. ***décider***, lat. ***decidere***, it. ***decidere***.

decidént, -á *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care decide ceva, care este factor de decizie. • pl. *-ți, -te.* /<it. ***decidente***.

decídere *s.f.* **1** Luare a unei hotărîri; alegere între mai multe soluții. **2** Soluționare definitivă. **3** Convingere a cuiva să facă ceva. • pl. *-eri.* /v. ***decide***.

deciduóm *s.n.* (*med.*) Tumoare malignă care se dezvoltă din epiteliul corionului placentar. • sil. *-du-om.* pl. *-oame.* /<fr. ***déciduome***.

deciduóză *s.f.* (*med.*) Inflamație a colului uterin, în timpul gravidității, ca urmare a aglomerării de celule analoge cu cele ale caducei, localizate în afara endometrului. • pl. *-e.* /<fr. ***déciduose***; cf. lat. *deciduus* „care cade".

decíduu, -uă *adj.* **1** (*bot.; despre caliciu, frunze etc.*) Care se detașează de pe un organ; caduc, nepersistent. **2** (*anat.*) *Membrană deciduă* = mucoasă a uterului gravidei care se expulzează după naștere. • pl. *-ui, -ue.* /<lat. ***dēciduus, -a, -um***.

decifráj *s.n.* (*muz.*) Acțiunea de a descifra (note muzicale). • pl. *-e.* /<fr. ***déchiffrage***.

decigrád *s.n.* Unitate subdivizionară de măsură pentru temperatură, egală cu a zecea parte dintr-un grad (*dgr*). • pl. *-e.* /<fr. ***décigrade***.

decigrám *s.n.* Unitate subdivizionară de măsură pentru masă, egală cu a zecea parte dintr-un gram (*dg*). • pl. *-e.* /<fr. ***décigramme***.

decíl *s.m.* A zecea parte dintr-un ansamblu de date clasate într-o anumită ordine. • pl. *-i.* /<fr. ***décile***.

déciláj *s.n.* Diviziune a unui ansamblu statistic în zece clase cu efective egale. • pl. *-e.* /<fr. ***décilage***.

decilítru *s.m.* Unitate subdivizionară de măsură pentru volum, egală cu a zecea parte dintr-un litru (*dl*). • pl. *-i.* /<fr. ***décilitre***.

décima[1] *s.f.* (*în Ev. Med., în Transilv.*) Dijmă plătită Bisericii Catolice de către țăranii liberi, iobagi, tîrgoveți și micii nobili. • pl. *-e.* /<lat. ***dēcima, -ae***.

decimá[2] *vb. I. tr.* **1** (*milit.; în Roma antică și în Ev. Med.*) A pedepsi o armată, o unitate militară, executînd cîte unul din zece soldați, prin tragere la sorți. **2** (*despre războaie, epidemii etc.*) A ucide, a omorî în număr mare; a extermina, a masacra. *Trei regimente de infanterie au fost decimate* (CAM.). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***décimer***, lat. ***decimare***.

decimál, -á *adj., s.n.* **1** *adj.* Zecimal. **2** *s.n.* Basculă în care echilibrarea greutății corpurilor se realizează cu greutăți-etalon de zece ori mai mici. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***décimal***.

decimalíst *s.m.* Partizan al sistemului decimal. • pl. *-iști.* /***decimal*** + ***-ist***.

decimalizá *vb. I. tr.* A reduce mărimile la sistemul decimal; a introduce sistemul decimal. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***décimaliser***.

decimáná *adj.* (*med.; despre febră*) Care revine în mod intermitent la zece zile. • pl. *-e.* /<fr. ***décimane***.

decimáre *s.f.* **1** (*milit.; în Roma antică și în Ev. Med.*) Pedepsire a unei armate, a unei unități militare, prin executare a cîte unuia din zece soldați, prin tragere la sorți. **2** Ucidere în masă, exterminare, masacrare; decimație. • pl. *-ări.* /v. ***decima***[2].

decimát, -á *adj.* **1** (*milit.; în Roma antică și în Ev. Med.; despre soldați*) Care a fost ucis prin decimare. **2** (*milit.; în Roma antică și în Ev. Med.; despre unități militare*) Din care s-a omorît cîte unul din zece soldați, prin tragere la sorți. **3** (*despre grupuri, colectivități*) Care are numărul redus din cauza unor boli, a unor războaie etc. • pl. *-ți, -te.* /v. ***decima***[2].

decimáție *s.f.* Decimare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***décimation***, lat. ***dēcimatio, -onis***.

décimă *s.f.* **1** (*muz.*) Interval care cuprinde zece trepte, într-o gamă diatonică, format dintr-o octavă și o terță. ◆ Treapta a zecea de la o treaptă dată. **2** Strofă alcătuită din zece versuri. ◇ *Rimă decimă* = rimă din zece în zece versuri. • pl. *-e.* /<it. ***decima***.

decimétric, -ă *adj.* De ordinul decimetrului. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***décimétrique***.

decimétru *s.m., s.n.* **1** *s.m.* Unitate subdivizionară de măsură pentru lungime, egală cu a zecea parte dintr-un metru (*dm*). ◇ *Decimetru cub* v. cub. **2** *s.n.* Riglă gradată cu lungimea de zece centimetri. • pl. *m. -i, n. -e.* /<fr. ***décimètre***.

decimolét *s.n.* (*muz.*) Diviziune ritmică specială alcătuită din zece note de durată egală cu aceea a opt note obișnuite. • pl. *-e.* /<it. ***decimoletto***.

decíndea *adv.* (*înv., pop.*) Dincolo, de partea cealaltă (a unui rîu). *A lua comanda noilor poziționi cîștigate de oștile românești ce operau decindea* (ODOB.). • /lat. ***de ecce inde***.

decinéper *s.m.* Unitate de măsură a nivelului de transmisiune a unui semnal electric, acustic etc. corespunzînd unei zecimi de neper (*dNp*). • pl. *-i.* /<fr. ***décinéper***.

decinormál, -ă *adj.* (*despre soluții*) Cu concentrație de zece ori mai mică decît aceea a unei soluții normale. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***décinormal***.

deciocălá *vb. I. tr.* (*reg.*) A desface în părțile componente; a demonta. *Moș Nichifor deciocălase căruța și-o ungea* (CR.). • sil. *-cio-*. prez.ind. *-ez.* /***de***[1]- + ***ciocălău*** + ***-a***.

decís, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care este ferm în principiile sau în convingerile sale; hotărît, categoric; statornic; tranșant. *Nu sînt încăpățînat. Sînt decis* (SEBAST.). ◆ (*despre fapte, acțiuni, manifestări etc. ale oamenilor*) Care exprimă, trădează hotărîre, fermitate. *O intervenție decisă și promptă.* ◇ (*adv.*) *Acționează decis.* • pl. *-iși, -ise.* /<it. ***deciso***.

decision-making [de'siʒən,meikiŋ] *s.n.* Procesul de luare a deciziilor. • /<engl. ***decision-making***.

decisív, -ă *adj.* Care decide, care determină luarea unei hotărîri definitive; care face să înceteze orice îndoială, care pune capăt la ceva; hotărîtor. *Asemeni unor armate în ajunul unei bătălii decisive, siluetele lumii ies din întunerec* (BOGZA). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***décisif***, lat. ***decisivus***.

deciso [de'ʧizo] *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Hotărît, cu curaj. • /<it. ***deciso***.

decistér *s.m.* Unitate subdivizionară de măsură pentru cubajul lemnelor, egală cu a zecea parte dintr-un ster (*dst.*). • pl. *-i.* /<fr. ***décistère***.

decitéx *s.n.* Unitate de măsură a greutății liniare a firelor și fibrelor de mătase, cu ajutorul căreia se apreciază finețea acestora, reprezentînd masa în grame a unui fir de 10 000 m, folosită în locul denierului. • /<engl. ***decitex***.

decízie *s.f.* **1** Hotărîre luată, soluție adoptată în urma examinării unei probleme, a unei situații etc.; rezoluție. ◆ Act cu caracter obligatoriu, normativ al unui organ de conducere care stabilește direcția unei acțiuni și modul ei de realizare. *Decizie ministerială.* **2** (*jur.*) Hotărîre pronunțată de o instanță superioară atunci cînd se exercită o cale de atac împotriva unei hotărîri judecătorești (apel, recurs). *Ei comentează decizia Curții în procesul asasinatului* (CAR.). **3** Calitatea de a fi ferm, hotărît; fermitate. *Robespierre, cu o decizie rece* (CA. PETR.). **4** (*inform.*) Acțiune de determinare a modului de rezolvare a unei probleme cu calculatorul, alegînd din mai multe posibilități, în funcție de satisfacerea unei condiții. **5** (*econ.*) Act al unui organ de conducere din domeniul financiar, bancar, de asigurări etc. prin care se stabilesc sau se hotărăsc anumite măsuri pentru soluționarea unor probleme. ◇ *Decizie de impunere* = hotărîre adoptată de organul fiscal teritorial, prin care se stabilește impozitul pe venitul anual global pentru anul precedent. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *deciziúne s.f.* /<fr. ***décision***, lat. ***dēcīsio, -onis***, germ. ***Dezision***.

decizionál, -ă *adj.* Care se referă la decizie; de decizie; care ia decizii. • sil. *-zi-o-*. pl. *-i, -e.* /<engl. ***decisional***.

deciziúne *s.f.* v. decizie.

decizóriu, -ie *adj.* **1** (*jur.*) Referitor la decizia voluntară. **2** (*log.*) Care rezultă din hotărîrea liberă a spiritului. • pl. *-ii.* /<fr. ***décisoire***.

decît *adv., conj.* **I** *adv.* **1** (*introduce al doilea termen al unei compar.*) *Bordeiul moșneagului se prefăcuse într-un palat mult mai strălucitor decît al împăratului* (CR.). **2** (*restrictiv, în constr. neg.*) Numai. *Nu se auzeau decît greierii și cosașii* (IBR.). ◇ Expr. *N-am* (sau *n-ai* etc.) *decît să...* = *a*) singurul lucru care îmi (sau îți etc.) rămîne de făcut...; *b*) sînt (sau ești etc.) liber să..., dacă vreau (sau vrei etc.) să... *Tu n-ai decît să strîngi baierele pungii* (ALECS.). *N-ai* (sau *n-are*) *decît!* = poți (sau poate) s-o faci (sau s-o facă), puțin îmi pasă! *Annie strîmbă din nas... Sabina strînse din umeri la acest refuz: - N-ai decît!* (CE. PETR.). **II** *conj.* **1** (*introduce o prop. compar. de inegal.*) *Pădurile și satele... le ghicea mai mult decît le vedea* (MACED.). **2** (*introduce o prop. de excepție*) *Nu face altceva decît să doarmă.* **3** (*introduce o prop. circ. opoz. cu nuanță compar.*) În loc să... *Decît să-ți încarci sufletul cu mine, mai bine ai face să-mi legi aripa* (ISP.). **4** (*pop.; advers.*) Însă, dar, numai că. *Afurisita de turbincă mă vîră în toate boalele... Decît că n-am încotro; trebuie să mă duc* (CR.). • /***de***[2] + ***cît***.

deck *s.n.* Magnetofon, casetofon etc. fără amplificator de putere. • pl. *- uri.* /<engl. ***deck***.

declamá *vb. I.* **1** *tr.* A rosti cu voce tare, cu ton și cu gesturi adecvate un text literar (în versuri); a recita. *Declamai, galant și glumind, versul antic, închinat Venerei* (IBR.). **2** *intr.* (*de obicei peior.*) A vorbi cu ton declamator emfatic, retoric. *Se făcea cerc în jurul lui la cafenea, de cîte ori începea să declame* (BART). • prez.ind. *declám* /<fr. ***déclamer***, lat. ***declamare***.

declamábil, -ă *adj.* (*despre versuri*) Care se poate declama. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***déclamable***.

declamándo *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Declamînd. • /<it. ***declamando***.

declamáre *s.f.* Faptul de *a declama*. • pl. *-ări.* /v. ***declama***.

declamatív, -ă *adj.* (*de obicei peior.; despre cuvinte, expresii, stil, ton*) Declamator. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***déclamatif***.

declamativísm *s.n.* (*de obicei peior.*) Caracter declamativ. • /***declamativ*** + ***-ism***.

declamatór, -oáre *adj.* **1** Care declamă în public. *[Prefectul] devenise teatral și declamator* (DUMITRIU). **2** (*de obicei peior.; despre cuvinte, expresii, stil, ton*) Care este pompos, bombastic, emfatic, declamativ. • pl. *-ori, -oare.* și *declamatóriu, -ie. adj.* /<fr. ***déclamatoire***, lat. ***dēclamatōrius, -a, -um***.

declamatóriu, -ie *adj.* v. declamator.

declamáție *s.f.* **1** Arta de a declama. **2** Rostire expresivă a textului într-o manieră specifică artei dramatice. *Impresarii noștri se făcură profesori de declamație* (C. NEGR.). **3** (*de obicei peior.*) Vorbire emfatică, însoțită de gesturi exagerate, teatrale. *Nu pot să sufăr pretențiile și declamațiile moraliștilor* (GAL.). **4** Discurs violent, injurios. • sil. *-ți-e.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *declamațiúne s.f.* /<fr. ***déclamation***, lat. ***dēclamatio, -onis***.

declamațiúne *s.f.* v. declamație.

declampá *vb. I. tr.* (*med.*) A elibera un vas, un canal clampat, după operație. • prez.ind. *-ez.* /***de***[1]- + ***clampa***.

declampáj *s.n.* (*med.*) Declampare. • pl. *-e.* /<fr. ***déclampage***.

declampáre *s.f.* (*med.*) Eliberare a unui vas, a unui canal clampat, după operație. • pl. *-ări.* /v. ***declampa***.

declanșá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică dispozitive, mecanisme etc.*) A pune în funcție prin suprimarea unei piedici de blocare. ◆ Fig. A face să se producă, să înceapă ceva. *Muncitorimea din lumea întreagă va declanșa revoluția* (CA. PETR.). **2** *tr., refl.* A (se) dezlănțui, a (se) stîrni, a (se) porni. *Furtuna s-a declanșat.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***déclencher***.

declanșánt, -ă *adj.* Declanșator. • pl. *-ți, -te.* /***declanșa*** + ***-ant***.

declanșáre *s.f.* **1** Punere în funcție a unui dispozitiv, a unui mecanism etc., prin suprimarea unei piedici de blocare. **2** Dezlănțuire. • pl. *-ări.* /v. ***declanșa***.

declanșát, -ă *adj.* **1** (*despre mecanisme sau dispozitive*) Care a intrat în funcție automat sau ca urmare a unei comenzi. **2** Care este dezlănțuit, stîrnit. *A comentat iar criza declanșată.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***declanșa***.

declanșátor, -oáre *adj., s.n.* **1** *adj.* Care declanșează; declanșant. **2** *s.n.* Dispozitiv, acționat mecanic, electric etc., care provoacă, prin suprimarea unei piedici, declanșarea mecanismelor; declanșor. • pl. *-ori, -oare.* /***declanșa*** + ***-tor***.

declanșór *s.n.* Declanșator. • pl. *-oare.* /<fr. ***déclencheur***.

declará *vb. I.* **I** *tr.* **1** A spune, a afirma, a face cunoscut (ceva); a anunța ceva verbal sau în scris. ◆ A face o

comunicare oficială în fața unei autorități. <> Expr. *A declara forfait* v. forfait. ◆ A da pe față, a mărturisi cuiva un sentiment intim. *I-a declarat dragoste.* **2** A considera, a califica drept... *L-a declarat dușman al țării.* **3** (*jur.*) A pronunța asupra cuiva un verdict, o sentință judecătorească. *Jurații l-au declarat nevinovat.* <> Expr. *A declara nul* v. nul. **4** A proclama. <> Expr. *A declara război = a*) (*despre state*) a anunța oficial începerea stării de război; *b*) fig. a lua o atitudine ostilă față de cineva sau de ceva. *A declara grevă* = a anunța în mod oficial începerea unei greve. (*jur.*) *A declara apel* = a face apel. **II** *refl.* **1** A se pronunța public, a lua atitudine pentru ori împotriva cuiva sau a ceva. *S-a declarat un apărător al legii.* <> Expr. *A se declara de partea cuiva* v. parte. **2** (*despre procese, fenomene*) A lua naștere, a se ivi, a începe, a se manifesta. **3** A mărturisi despre sine că..., a se recunoaște ca... *Mă declar învins.* • prez.ind. *declár.* /<fr. ***déclarer***, lat. ***declarare***, it. ***dichiarare***.

declarábil, -ă *adj.* Care poate sau trebuie să fie declarat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***déclarable***.

declaránt, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care face o declarație (oficială). • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***déclarant***.

declarâre *s.f.* **1** Afirmare deschisă a ceva; anunțare prin viu grai sau în scris. ◆ Comunicare cu caracter oficial în fața unei autorități. ◆ Mărturisire a unui sentiment intim. **2** (*jur.*) Pronunțare a unei sentințe judecătorești. **3** Apariție, declanșare a unui proces, a unui fenomen. • pl. *-ări.* /v. ***declara***.

declarât, -ă *adj.* **1** Care este afirmat deschis, în mod public; care este anunțat verbal sau în scris. ◆ Comunicat în mod oficial. ◆ Mărturisit, vădit. *Un dușman declarat.* **2** (*despre persoane*) Calificat drept ceva sau într-un anumit fel. **3** (*despre sentințe judecătorești*) Pronunțat. <> *Moarte declarată* v. moarte. • pl. *-ți, -te.* /v. ***declara***.

declarativ, -ă *adj.* **1** Care conține declarații. <> *Ton declarativ* = ton ferm, categoric, sentențios. **2** (*jur.; despre acte*) Prin care se constată existența unui drept preexistent. **3** (*gram.; despre verbe, propoziții*) Care exprimă o asertiune; asertiv. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***déclaratif***.

declarativísm *s.n.* Caracter declarativ. • /***declarativ*** + *-ism*.

declarativíst, -ă *adj.* Declarativ (exagerat). • pl. *-iști, -iste.* /***declarativ*** + *-ist*.

declarâție *s.f.* **1** Mărturisire, afirmare deschisă a unor convingeri, opinii, sentimente etc.; ceea ce afirmă cineva cu un anumit prilej. <> (*gram.*) *Verb de declarație* = verb care denumește acțiunea de „a vorbi". **2** Document oficial prin care se comunică ceva sau în care se stabilește ceva; notificare. **3** (*jur.*) Mărturie, depoziție a cuiva în fața unei autorități. *Marș în front... Vei da declarație* (CAM.). ◆ Prezentare făcută în fața unui organ administrativ prin completarea unui formular. *Declarație de impozitare.* ◆ Concr. Formularul pe care se face această relatare. **4** Formă de tratat internațional. <> *Declarație de război* = încunoștințare prealabilă și oficială făcută de un stat către alt stat cu privire la începerea războiului împotriva acestuia. **5** (*inform.*) Instrucțiune care precizează, pe baza identificatorilor, atributele datelor utilizate într-un program sau într-o zonă a acestuia. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) ***declarațiúne*** *s.f.* /<fr. ***déclaration***, lat. ***dēclaratio, -onis***, germ. ***Deklaration***.

declarațiúne *s.f.* v. declarație.

declasá *vb. I.* **1** *refl.* A decădea din punct de vedere moral și social; a cădea într-o clasă, într-o categorie inferioară; a se degrada. **2** *tr.* (*metalurg.*) A folosi un produs necorespunzător cerințelor într-un scop mai puțin important; a da o utilizare inferioară. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***déclasser***.

declasâre *s.f.* Degradare, decădere din punct de vedere moral și social; cădere într-o clasă, într-o categorie inferioară. • pl. *-ări.* /v. ***declasa***.

declasât, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) decăzută din punct de vedere moral, dintr-o poziție socială. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***déclassé***.

declasificá *vb. I. tr.* (*compl. indică dosare ale unor persoane, documente, acte etc. aflate în arhiva unor instituții*) A desecretiza, a pune la dispoziția presei, publicului etc. pentru a li se cunoaște conținutul. *În ultimul timp dosarele fostei securități au fost declasificate.* • prez.ind. *declasific.* /***dé***[1]*-* + ***clasifica***.

declasificâre *s.f.* Acțiunea de *a declasifica* și rezultatul ei; desecretizare. • pl. *-ări.* /v. ***declasifica***.

declavetá *vb. I. tr.* **1** (*tehn.*) A scoate claveta pentru a elibera una sau mai multe piese. **2** (*constr.*) A scoate penele folosite pentru operația de întindere a armăturii. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***déclaveter***.

declíc *s.n.* **1** Dispozitiv format dintr-o pîrghie cu un cîrlig la capăt, destinat a declanșa un mecanism. **2** Zgomot sec pe care îl face un mecanism cînd se declanșează. • pl. *-uri.* /<fr. ***déclic***.

declichetá *vb. I. tr.* A elibera clichetul care imobilizează un mecanism. • prez.ind. *-ez.* • /<fr. ***décliqueter***.

declimatá *vb. I. tr.* (*compl. indică animale, plante*) A scoate din condițiile sale climatice obișnuite. • prez.ind. *-ez.* • /<fr. ***déclimater***.

declimatâre *s.f.* Acțiunea *de a declimata* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***declimata***.

declín *s.n.* **1** Coborîre către asfințit a unui astru; asfințire, scăpătare. *Orionul și-a isprăvit călătoria și va ieși curînd din cerul nostru. Aprilie e luna de declin* (GAL.). **2** Fig. (*despre ființe, popoare, civilizații etc.*) Decădere; decadență, regres; apropiere de sfîrșit. *Declinul Imperiului Roman.* **3** (*med.*) Stare sau perioadă a unei boli în care simptomele clinice scad gradual în intensitate. *După faza acută, boala a intrat în declin.* ◆ Deteriorare graduală a facultăților mentale și fizice. **4** (*econ.*) Stare de scădere a performanței economice a unui agent economic. • pl. *-uri.* /<fr. ***déclin***; cf. lat. *declinare* „a se îndepărta".

declinâ *vb. I.* **I** *tr.* **1** (*gram.; compl. indică substantive, adjective, pronume, numerale, articole*) A trece prin toate cazurile gramaticale, la singular și la plural. **2** A respinge, a refuza, a contesta, a nu-și asuma o sarcină, o funcție, o responsabilitate; a nu vrea să soluționeze un litigiu. <> Expr. *A-și declina competența = a*) a nu-și recunoaște competența (autoritatea sau capacitatea de a se pronunța într-o problemă); *b*) (*jur.*) a trimite spre soluționare o problemă autorității competente. *A-și declina orice răspundere* = a se declara lipsit de autoritate (legală) sau fără pregătirea necesară pentru a judeca o chestiune ori pentru a se pronunța într-o problemă; a nu-și asuma răspunderea. **3** A nu admite ceva, a pune la îndoială, a nu recunoaște competența cuiva sau a ceva. Inculpatul a declinat instanța judecătorească. **4** *A-și declina numele, calitatea* = a-și spune numele, calitatea; a se prezenta. *După ce îmi zice acestea, își declină numele: oficerul Zalic, fiul Doamnei Eliad* (GHICA). **5** (*econ.*) A prezenta unul sau mai multe produse sub mai multe forme. **II** *intr.* (*despre aștri*) A coborî către asfințit, a apune, a scăpăta. ◆ Fig. A-și pierde vigoarea, importanța. *Un soare ce declină, din nou renaște soare* (ALECS.). • prez.ind. *declín.* /<fr. ***décliner***, lat. ***declinare***.

declinábil, -ă *adj.* (*gram.; despre unele părți de vorbire*) Care se poate declina. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***déclinable***, lat. ***declinabilis, -e***.

declinabilitâte *s.f.* Caracterul cuvintelor declinabile. • /<fr. ***déclinabilité***.

declinánt, -ă *adj.* **1** În pantă. **2** Fig. Care se află în declin. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***déclinant***.

declinâre *s.f.* **1** (*gram.*) Totalitatea modificărilor suferite de un substantiv, adjectiv, pronume, numeral sau articol pentru exprimarea cazurilor gramaticale, la singular și la plural; flexiune nominală; (*înv.*) declinație. ◆ Clasă sau grupă de substantive sau de adjective care au aceleași forme de flexiune ori care folosesc aceleași mijloace de realizare a flexiunii. **2** (*jur.*) *Declinare de competență* = trimitere a unei cauze de către o instanță de judecată, cînd constată că nu este competentă să o judece, altei instanțe, considerată competentă. • pl. *-ări.* /v. ***declina***.

declinát[1]**, -ă** *adj.* (*bot.; despre organe*) Curbat într-o parte. • pl. *-ți, -te.* /<lat. ***dēclīnatus, -a, -um***.

declinát[2]**, -ă** *adj.* (*gram.; despre părți de vorbire flexibile*) Trecut prin toate cazurile. • pl. *-ți, -te.* /v. ***declina***.

declinatór *s.n.* **1** (*geogr.*) Busolă de formă dreptunghiulară, folosită pentru măsurarea unghiului de declinație magnetică, precum și pentru orientarea planșetei topografice și a hărților (atunci cînd se ține seama de declinația magnetică). **2** (*jur.*) *Declinator de competență* = hotărîre judecătorească prin care o instanță își declină competența în favoarea altei instanțe. • pl. *-oare.* /<fr. ***déclinateur***.

declinatóriu, -ie *adj., s.n.* (*jur.*) **1** *adj., s.n.* (Hotărîre) prin care se declină competența unei instanțe sau se contestă o jurisdicție. **2** *s.n. Declinatoriu de competență* = hotărîre prin care o instanță constată incompetența ei și trimite cauza la o instanță considerată competentă. • pl. *-ii.* /<fr. ***déclinatoire***.

declinâție *s.f.* **1** (*astron.*) Unghiul format de ecuatorul ceresc cu raza vizuală care duce spre un astru sau spre un punct de pe cer. <> (*geogr.*) *Declinație magnetică* = unghiul format între direcția meridianului magnetic și meridianul geografic într-un anumit punct de pe suprafața pămîntului. **2** (*gram.; înv.*) Declinare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) ***declinațiúne*** *s.f.* /<fr. ***déclinaison***, lat. ***dēclīnatio, -onis***, germ. ***Deklination***.

declinațiúne *s.f.* v. declinație.

declinográf *s.n.* (*geogr.*) Instrument care înregistrează variația declinației magnetice; declinometru înregistrator. • pl. *-e.* /<fr. ***déclinographe***.

declinométru *s.n.* (*geogr.*) Aparat pentru determinarea declinației magnetice. • pl. *-e.* /<fr. ***déclinomètre***.

declív, -ă *adj.* **1** Care coboară în pantă; care este înclinat. **2** (*anat.*) Care ține de punctul cel mai jos situat al unei cavități naturale sau neoformate, al unei plăgi, al unei leziuni sau al unei părți din corp. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***déclive***; cf. lat. *dēclivis, -e* <*clīvus, -i* „pantă".

declivitâte *s.f.* **1** Unghi format de o dreaptă înclinată cu planul orizontal. **2** Înclinare pe o porțiune limitată și uniformă a unui teren, a unei șosele sau a unei căi ferate. • pl. *-ăți.* /<fr. ***déclivité***, lat. ***dēclīvĭtas, -atis***.

declivométru *s.n.* Instrument pentru măsurarea pantei unui teren sau a unei suprafețe plane înclinate. • pl. *-e.* /<fr. ***déclivomètre***.

declorizá *vb. I. tr.* A curăța apa de clorul rămas după dezinfecția ei. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***déchloriser***.

declorizâre *s.f.* Curățare a apei de clorul rămas după dezinfecția ei. • pl. *-ări.* /v. ***decloriza***.

declorurá *vb. I. tr.* (*chim.*) A îndepărta clorurile din unele substanțe organice. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***déchlorurer***.

decloruráre *s.f.* (*chim.*) Îndepărtare a clorurilor din unele substanțe organice. • pl. *-ări.* /v. ***declorura***.

decoafá *vb. I. tr., refl.* A(-și) despleti părul; a (se) ciufuli, a(-și) strica coafura. • sil. *-coa-.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***décoiffer***.

decoafâre *s.f.* Despletire a părului; ciufulire. • sil. *-coa-.* pl. *-ări.* /v. ***decoafa***.

decoagulá *vb. I. tr.* A restabili starea lichidă a unei substanțe coagulate. • sil. *-co-a-.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***décoaguler***.

decoagulâre *s.f.* (*med.*) Lichefiere a sîngelui prin fibrinoliză, sub acțiunea anumitor fermenți, la cîteva ore după coagularea post-mortem. • sil. *-co-a-.* pl. *-ări.* /v. ***decoagula***.

decocainizât, -ă *adj.* Care este supus unei operații de dezintoxicare de cocaină. • pl. *-ți, -te.* /***de***[1]*-* + ***cocaină*** + *-izat*.

decóct *s.n.* Preparat lichid obținut prin fierberea anumitor plante, în vederea extragerii principiilor active din acestea; decocție. ◆ Fierbere a unor plante într-un lichid. • pl. *-uri.* și (*reg.*) *dicóct s.n.* /<germ. ***Dekokt***, lat. ***dēcoctum, -i***.

decócție *s.f.* **1** (Procedeu de) extracție a principiilor active din plante alimentare sau medicinale care conțin țesuturi lemnoase, prin contactul produsului vegetal cu apă încălzită la fierbere, timp de jumătate de oră, după care urmează filtrarea și decantarea lichidului. **2** Concr. Decoct. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *decocțiúne* *s.f.* /<fr. ***décoction***, lat. ***dēcoctio, -onis***.

decocțiúne *s.f.* v. decocție.

decodá *vb. I. tr.* A descifra un cod, a transpune în limbaj obișnuit un text codificat; a descifra un mesaj transmis pe baza unui cod; a decodifica. ◆ A înțelege, a pătrunde. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***décoder***.

decodáj *s.n.* Decodare. • pl. *-e.* /<fr. ***décodage***.

decodáre *s.f.* Descifrare a unui cod; descifrare a unui mesaj transmis pe baza unui cod; decodaj, decodificare. ◆ (*telec.*) Transformare a semnalelor, inversă codajului, prin care se urmărește reproducerea semnalelor inițiale. • pl. *-ări.* /v. ***decoda***.

decodât, -ă *adj.* (*despre coduri, mesaje etc.*) Descifrat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***decoda***.

decodér *s.n.* (*inform.*) Dispozitiv într-un calculator electronic care permite decodarea informațiilor. • pl. *-e.* /<fr. ***décoder***.

decodificá *vb. I. tr.* A decoda. ◆ (*inform.*) A transpune codurile atribuite simbolurilor unui alfabet într-o formă care să permită interpretarea simplă, directă. • prez.ind. *decodific.* /*de*[1]- + ***codifica***.

decodificáre *s.f.* Decodare. • pl. *-ări.* /*de*[1]- + ***codificare***.

decodificát, -ă *adj.* Descifrat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***decodifica***.

decodificátor *s.n.* (*inform.*) Circuit, dispozitiv care efectuează decodificarea; decodor. • pl. *-oare.* /***decodifica*** + *-tor*.

decodór *s.n.* (*inform.*) Decodificator. • pl. *-oare.* /<fr. ***décodeur***, engl. ***decoder***.

decofrá *vb. I. tr.* A demonta cofrajul în care s-a turnat o piesă, elementele unei construcții de beton etc. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***décoffrer***.

decofráj *s.n.* Decofrare. • pl. *-e.* /<fr. ***décoffrage***.

decofráre *s.f.* Demontare a cofrajului în care s-a turnat o piesă, elementele unei construcții de beton etc. • pl. *-ări.* /v. ***decofra***.

decofrát, -ă *adj.* (*despre piese turnate, despre elemente de beton ale unei construcții etc.*) De pe care s-a îndepărtat cofrajul. • pl. *-ți, -te.* /v. ***decofra***.

decojí *vb. IV.* v. descoji.

decojíre *s.f.* v. descojire.

decojít, -ă *adj.* v. descojit.

decolá *vb. I. intr.* **1** A dezlipi, a desprinde. **2** (*despre aeronave*) A se desprinde de sol sau de pe suprafața unei ape și a-și lua zborul. *Avionul a decolat la ora 5.* **3** (*chir.*) A separa două planuri tisulare la nivelul planului de clivaj dintre ele printr-o manevră chirurgicală. **4** (*fam.*) A pleca. *Gata, nu mai am răbdare, decolez și eu!* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***décoller***; cf. lat. *decollare* <*collum, -i* „gât".

decoláj *s.n.* Decolare. • pl. *-e.* /<fr. ***décollage***.

decoláre *s.f.* **1** Desprindere de sol sau de pe suprafața unei ape a aeronavelor. **2** (*chir.*) Separare a două planuri tisulare la nivelul planului de clivaj dintre ele, printr-o manevră chirurgicală. **3** Execuție capitală prin tăierea gîtului cu sabia. **4** (*geol.*) Desprindere a unei mase de roci de fundamentul lor imediat. • pl. *-ări.* /v. ***decola***.

decolát, -ă *adj.* **1** (*despre aeronave*) Care s-a desprins de sol sau de suprafața unei ape. **2** (*anat.*) *Urechi decolate* = urechi clăpăuge. • pl. *-ți, -te.* /v. ***decola***.

decolatór *s.n.* (*chir.*) Instrument chirurgical de forma unui tăietor de hîrtie cu marginile teșite, folosit pentru decolare. • pl. *-oare.* /<engl. ***decollator***.

decolectivizá *vb. I. tr.* A desface, a anula o colectivizare. • prez.ind. *-ez.* /***de***[1]- + ***colectiviza***.

decolectivizáre *s.f.* Desfacere, anulare a unei colectivizări. • pl. *-ări.* /v. ***decolectiviza***.

decoletá *vb. I. tr.* **1** (*tehn.*) A prelucra (la strung) un material în formă de bară în piese, care, atunci cînd sînt gata, sînt tăiate succesiv din acesta. **2** (*agric.*) A îndepărta coletul împreună cu frunzele de sfeclă la recoltarea rădăcinilor destinate fabricării zahărului. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***décolleter***.

decoletáre *s.f.* **1** (*tehn.*) Prelucrare la strung a unui material în formă de bară în piese, care, atunci cînd sînt gata, sînt tăiate succesiv din acesta; decoletat. **2** (*agric.*) Operație de îndepărtare a frunzelor de sfeclă la recoltarea rădăcinilor destinate fabricării zahărului; decoletat. • pl. *-ări.* /v. ***decoleta***.

decoletát[1] *s.n.* (*tehn., agric.*) Decoletare. • /v. ***decoleta***.

decoletát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*tehn.; despre piese*) Prelucrat prin decoletare. **2** (*agric.; despre sfeclă*) Căreia i s-au îndepărtat frunzele. • pl. *-ți, -te.* /v. ***decoleta***.

decolmatá *vb. I. tr.* A îndepărta materialul aluvionar depus pe fundul unui curs de apă, al unui canal sau al unui bazin. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***décolmater***.

decolmatáj *s.n.* Decolmatare. • pl. *-e.* /<fr. ***décolmatage***.

decolmatáre *s.f.* Îndepărtare a materialului aluvionar depus pe fundul unui curs de apă, al unui canal sau al unui bazin; decolmataj. • pl. *-ări.* /v. ***decolmata***.

decolmatát, -ă *adj.* (*despre cursuri de apă, canale, bazine etc.*) Curățat de materialul aluvionar depus. • pl. *-ți, -te.* /v. ***decolmata***.

decolonizá *vb. I. tr.* (*polit.*) A înlătura regimul colonial. ◆ A acorda independență popoarelor din colonii. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***décoloniser***.

decolonizáre *s.f.* (*polit.*) Proces social-economic de înlăturare a regimului colonial și de obținere a independenței statale a popoarelor din colonii. • pl. *-ări.* /v. ***decoloniza***.

decolonizát, -ă *adj.* (*polit.; despre foste colonii*) Căreia i s-a acordat independența. • pl. *-ți, -te.* /v. ***decoloniza***.

decolorá *vb. I.* **1** *refl., tr.* A-și pierde sau a face să-și piardă culoarea în urma expunerii la soare, a spălării etc. *O floare pe un covor se decolorează* (ANG.). ◆ A căpăta sau a face să capete o culoare mai ștearsă, mai deschisă. *Și-a decolorat părul.* ◆ Fig. A deveni sau a face să devină șters, insignifiant; a păli. **2** *tr.* (*compl. indică culoarea*) A înlătura, a șterge de pe o țesătură, de pe un tablou etc. cu ajutorul decoloranților, în vederea purificării, albirii, vopsirii și imprimării a diferite produse. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***décolorer***, lat. ***decolorare***.

decoloránt, -ă *adj., s.m.* **1** *adj.* Care decolorează. *Substanță decolorantă.* **2** *s.m.* Substanță sau agent fizic care are proprietatea de a decolora. *Clorul este un decolorant.* • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***décolorant***.

decoloráre *s.f.* **1** Pierdere a culorii în urma expunerii la soare, a spălării etc. ◆ Fig. Pierdere a importanței, a relevanței. **2** Operație care are ca scop îndepărtarea unei substanțe colorante sau colorate cu ajutorul decoloranților, în vederea purificării, albirii, vopsirii și imprimării a diferite produse. • pl. *-ări.* /v. ***decolora***.

decolorát, -ă *adj.* **1** Care și-a pierdut total sau parțial culoarea. *L-am întîlnit pe drum... cu un geamandan de piele decolorată și roasă* (IBR.). ◆ Care are o culoare ștearsă, deschisă. ◆ Fig. Care este palid, șters. **2** De pe care s-a îndepărtat culoarea cu ajutorul decoloranților, în vederea purificării, albirii, vopsirii și imprimării a diferite produse. • pl. *-ți, -te.* /v. ***decolora***.

decoltá *vb. I. tr.* (*compl. indică rochii, haine etc.*) A croi în așa fel ca o parte a pieptului, a umerilor, a spatelui să rămînă descoperite. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***décolleter***.

decoltáj *s.n.* Decoltare. • pl. *-e.* /<fr. ***décolletage***.

decoltáre *s.f.* Croire a unei rochii, a unei haine etc. în așa fel ca o parte a pieptului, a umerilor, a spatelui să rămînă descoperite; decoltaj. • pl. *-ări.* /v. ***decolta***.

decoltát, -ă *adj.* **1** (*despre rochii, haine etc.*) Cu decolteu (mare). ◆ (*despre femei*) Care poartă rochii, haine etc. cu decolteu. *Amîndoi în ținută de seară, ea decoltată, purtînd o rochie de culoarea vinului roș-negru* (CA. PETR.). **2** Fig. (*fam.*) Indecent, necuviincios, impudic. *Face glume decoltate.* • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***décolleté***.

decolteú *s.n.* **1** Partea răscroită în jurul gîtului a unei rochii, a unei haine etc. **2** Partea gîtului și a umerilor la femei care rămîne descoperită prin decolteu. • pl. *-uri.* /<fr. ***décolleté***.

decomandá *vb. I. tr.* (*compl. indică comenzi, invitații, ordine etc.*) A anula, a contramanda. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***décommander***.

decomandáre *s.f.* Anulare a unei comenzi, a unei invitații, a unui ordin etc.; contramandare. • pl. *-ări.* /v. ***decomanda***.

decomandát[1]**, -ă** *adj.* (*despre comenzi, invitații, ordine etc.*) Care a fost anulat, care a fost contramandat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***decomanda***.

decomandát[2]**, -ă** *adj.* (*despre camerele unei locuințe*) Cu intrări separate, care nu comunică între ele. ◆ (*despre apartamente, imobile etc.*) Care are astfel de camere. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***décommandé***.

decompensá *vb. I. tr., refl.* (*med.*) A-și modifica sau a face să-și modifice starea de echilibru funcțional. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***décompenser***; cf. lat. *compensare* „a cumpăni, a compensa".

decompensáre *s.f.* (*med.*) Pierdere a echilibrului realizat prin compensare; decompensație. ◆ Stare patologică în care tulburările provocate de nefuncționarea normală a unui organ nu pot fi compensate prin activitatea suplimentară a părților neafectate sau a unui organ cu funcție analoagă. • pl. *-ări.* /v. ***decompensa***.

decompensát, -ă *adj.* (*med.*) Care și-a modificat starea de echilibru funcțional. • pl. *-ți, -te.* /v. ***decompensa***.

decompensáție *s.f.* (*med.*) Decompensare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***décompensation***.

decomplexá *vb. I. refl.* (*fam.; despre oameni*) A pierde orice complex, orice reținere. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***décomplexer***.

decomplexáre *s.f.* (*fam.*) Pierdere a oricărui complex, a oricărei rețineri. • pl. *-ări.* /v. ***decomplexa***.

decomplexát, -ă *adj.* (*fam.; despre oameni*) Care și-a pierdut orice complex, orice reținere. • pl. *-ți, -te.* /v. ***decomplexa***.

decompozá *vb. I. tr., refl.* A (se) descompune. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***décomposer***.

decompozábil, -ă *adj.* Care se poate descompune. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***décomposable***.

decompozíție *s.f.* Descompunere prin analiză a unei substanțe în vederea cunoașterii ei. ◆ Spec. Determinare, prin analiză sau prin calcul, a caracteristicilor tehnice ale materiei prime folosite la confecționarea unui obiect țesut sau tricotat. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *decompozițiúne* *s.f.* /<fr. ***décomposition***.

decompozițiúne *s.f.* v. decompoziție.

decomprésie *s.f.* **1** Reducere a presiunii dintr-un recipient sau din cilindrul unei mașini; decomprimare. **2** Micșorare treptată a presiunii exercitate asupra unui scafandru sau asupra unui echipaj submarin scufundat, la ieșirea la suprafață, pentru a evita embolia gazoasă. **3** (*med.*) Suprimarea presiunii exercitate asupra unui corp de către un gaz sau un lichid. **4** (*med.*) Diminuare a presiunii care se exercită asupra organismului după ce acesta a fost supus la o presiune mai mare decît presiunea atmosferică. **5** (*med.*) *Decompresie explozivă* = accident aeronautic care provoacă fenomene caracteristice: zgomot, efecte de suflu și o suprapresiune pulmonară. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *decompresiúne* *s.f.* /<fr. ***décompression***; cf. lat. *compressio, -onis* „apăsare".

decompresiúne *s.f.* v. decompresie.

decompresór *s.n.* **1** Aparat care servește pentru decompresie. **2** Supapă a unui motor cu ardere internă care facilitează pornirea sau frînarea acestuia. • pl. *-oare.* /<fr. ***décompresseur***.

decomprimá *vb. I. tr.* A reduce (lent) o suprapresiune; a diminua sau a înlătura o compresiune; a face o decompresie. • prez.ind. *decomprim.* /<fr. ***décomprimer***.

decomprimáre *s.f.* Reducere (lentă) a unei suprapresiuni; diminuare sau anulare a unei compresiuni; decompresie. • pl. *-ări.* /v. ***decomprima***.

decomprimát, -ă *adj.* Căruia i s-a redus lent suprapresiunea; căruia i s-a micșorat sau anulat compresiunea. • pl. *-ți, -te.* /v. ***decomprima***.

decomunizá *vb. I. tr.* A înlătura, a desființa proprietatea comună; a privatiza. • prez.ind. *-ez.* /***de***[1]- + ***comuniza***.

decomunizáre *s.f.* Înlăturare, desființare a proprietății comune; privatizare. • pl. *-ări.* /v. ***decomuniza***.

deconcentrá *vb. I. tr.* **1** A repartiza pe un spațiu mai larg. **2** A desconcentra. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***déconcentrer***.

deconcertá *vb. I. tr.* A face să-și piardă cumpătul, siguranța de sine; a dezorienta, a descumpăni; a tulbura. *Faptul a deconcertat pe prințul Basil Șerban, care... a început să se retragă* (CA. PETR.). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***déconcerter***.

deconcertánt, -ă *adj.* Care deconcertează; tulburător. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***déconcertant***.

deconcertánță *s.f.* Caracter deconcertant. • /de la ***deconcertant***.

deconcertáre *s.f.* Pierdere a siguranței de sine. • pl. *-ări.* /v. ***deconcerta***.

deconcertát, -ă *adj.* Care este tulburat, dezorientat, năucit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***deconcerta***.

decondiționá *vb. I. tr.* A înceta să condiționeze, a pune capăt unei condiționări. • sil. *-ți-o-.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***déconditionner***.

decondiționáre *s.f.* **1** Încheiere a unei condiționări. **2** (*med.*) Procedeu destinat să suprime tulburări emoționale de tip nevrotic prin crearea de senzații dezagreabile sau cu perturbări, utilizîndu-se diferiți agenți chimici sau fizici. • sil. *-ți-o-.* pl. *-ări.* /v. ***decondiționa***.

deconectá *vb. I.* **I** *tr.* **1** (*electr.*) A suprima o conexiune între două circuite electrice. ◆ A desface o legătură, a dezlega ceva prins de altceva. **2** A desface o legătură dintre o mașină sau un aparat electric și un circuit sau o rețea electrică. **II** *refl.* Fig. A se relaxa, a se destinde. *S-a deconectat cu un film.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***déconnecter***.

deconectábil, -ă *adj.* Care se poate deconecta. • pl. *-i, -e.* /***deconecta*** + *-bil*.

deconectánt, -ă *adj., s.n.* **1** *adj., s.n.* (Medicament) care are acțiune calmantă asupra sistemului nervos central; calmant. **2** *adj.* Care relaxează, destinde; liniștitor; distractiv. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***déconnectant***.

deconectáre *s.f.* **1** (*electr.*) Suprimare a unei conexiuni între două circuite electrice. **2** Desfacere a legăturii dintre o mașină sau un aparat electric și un circuit

sau o rețea electrică. **3** Fig. Relaxare. • pl. *-ări*. /v. ***deconecta***.

deconectát[1] *s.n.* Faptul de *a deconecta*. • /v. ***deconecta***.

deconectát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre două conductoare electrice*) A căror conexiune a fost suprimată. **2** (*despre mașini sau aparate electrice*) A cărui legătură cu un circuit sau cu o rețea electrică a fost desfăcută. **3** Fig. (*despre oameni*) Care este relaxat. *Se simțea în sfîrșit deconectat după atîta zbucium*. • pl. *-ți, -te*. /v. ***deconecta***.

deconexiúne *s.f.* **1** Desfacere a unei conexiuni. **2** (*econ.*) Doctrină care a preconizat pentru țările din lumea a treia o dezvoltare autocentrată. **3** (*med.*) Întrerupere temporară a reacțiilor neurovegetative prin administrarea de medicamente diverse, destinată să faciliteze anestezia sau hibernarea artificială. • pl. *-i*. /<fr. ***déconnexion***; cf. lat. *conexio, -onis* „legătură".

deconfitúră *s.f.* (*econ.*) Stare de insolvabilitate a unui debitor; faliment. • pl. *-i*. /<fr. ***déconfiture***.

decongelá *vb. I. tr.* A aduce un corp care a fost congelat la starea de dinaintea congelării; a dezgheța. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***décongeler***.

decongeláre *s.f.* Operație sau proces prin care se restabilesc proprietățile inițiale ale produselor alimentare congelate, pentru a putea fi consumate; decongelație. • pl. *-ări*. /v. ***decongela***.

decongelát, -ă *adj.* (*despre corpuri*) Care este adus la starea de dinaintea congelării. • pl. *-ți, -te*. /v. ***decongela***.

decongeláție *s.f.* Decongelare. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și (*înv.*) *decongelațiúne s.f.* /<fr. ***décongélation***.

decongelațiúne *s.f.* v. decongelație.

decongestioná *vb. I.* v. descongestiona.

decongestionáre *s.f.* v. descongestionare.

decongestionát, -ă *adj.* v. descongestionat.

decongestív, -á *adj., s.n.* (*farm.*) (Medicament) care decongestionează. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***décongestif***.

deconjugáție *s.f.* (*genet.*) Separare prematură a cromozomilor către sfîrșitul profazei meiotice. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***déconjugation***.

deconotá *vb. I. tr.* A descifra o conotație. • prez.ind. *-ez*. /***de***[1]*-* + ***conota[ție]***.

deconotatór, -oáre *adj.* Care deconotează. • pl. *-ori, -oare*. /***deconota*** + *-tor*.

deconservá *vb. I. tr.* (*tehn.*) A înlătura unsoarea de conservare (sau altă substanță protectoare) de pe suprafața unui material, spre a-l face apt pentru întrebuințare. • prez.ind. *-ez*. /***de***[1]*-* + ***conserva***.

deconsiliá *vb. I. tr.* A sfătui pe cineva să nu facă un anumit lucru. • sil. *-li-a*. prez.ind. *-iez*. /<fr. ***déconseiller***.

deconsiliére *s.f.* Sfătuire a cuiva să nu facă un anumit lucru. • sil. *-li-e-*. pl. *-i*. /v. ***deconsilia***.

deconsolidá *vb. I. tr.* A face ca ceva să-și piardă soliditatea, rezistența. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***déconsolider***.

deconsolidáre *s.f.* Distrugere a soliditații unui obiect. ◆ Spec. Pierdere a legăturilor solide de coeziune dintre particulele unei roci. • pl. *-ări*. /v. ***deconsolida***.

deconspirá *vb. I.* **1** *tr.* A da în vileag, a demasca o conspirație; a dezvălui un secret. **2** *tr., refl.* A (se) trăda, a(-și) dezvălui identitatea sau intențiile ascunse. • prez.ind. *-conspir*. și *desconspirá vb. IV.* /***de***[1]*-* + ***conspira***.

deconspiráre *s.f.* **1** Dezvăluire a unui secret, a unei conspirații etc. **2** Dezvăluire a identității sau intențiilor ascunse. • pl. *-ări*. și *desconspiráre s.f.* /v. ***desconspira***.

deconspirát, -ă *adj.* **1** Care a fost dat în vileag; demascat, dezvăluit. **2** Care a fost trădat. • pl. *-ți, -te*. și *desconspirát, -ă adj.* /v. ***deconspira***.

deconspirátor, -oáre *adj.* Care deconspiră. • pl. *-ori, -oare*. și *desconspiratór, -oáre adj.* /***deconspira*** + *-tor*.

deconstructivísm *s.n.* (*filos., lit.*) Școală (teoretică și practică) în critica filosofică și literară, întemeiată pe deconstrucție, conturată în cultura americană după 1970, cu un impact deosebit asupra gîndirii și practicii literare. • /<engl. ***deconstructive*** [*analysis*], după *constructivism*.

deconstructivíst, -ă *adj.* Care descompune un ansamblu în elementele lui; analitic. *Critică deconstructivistă*. • pl. *-iști, -iste*. /***de***[1]*-* + ***constructiv*** + *-ist*.

deconstrúcție *s.f.* (*lingv.*) Mod de abordare critică a posibilităților limbii de a exprima semnificații coerente, clare, finite, pornind de la analiza intrinsecă a noțiunilor și textelor, cu scopul de a evidenția contradicțiile, inconsecvențele, impreciziile, inconsistența acestora. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***déconstruction***, engl. ***deconstruction***.

decónt *s.n.* (*econ.*) **1** Justificare amănunțită, pe bază de acte, a folosirii unei sume (primite). **2** Concr. Document, formular cu ajutorul căruia se face justificarea unor cheltuieli. **3** Sumă de bani, echivalentă unor cheltuieli făcute în contul unei persoane fizice sau juridice. **4** Defalcare în părți componente a unei sume primite sau plătite. • pl. *-uri*. /<fr. ***décompte***.

decontá *vb. I. tr.* (*econ.*) **1** A justifica, pe bază de acte, întrebuințarea unei sume de bani primite. **2** A înapoia banii cheltuiți în contul unei persoane fizice sau juridice. **3** A defalca în părți componente o sumă primită sau plătită. **4** A lichida obligațiile de plată prin intermediul conturilor deschise la bănci, fără folosirea banilor în numerar. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***décompter***.

decontábil, -ă *adj.* (*despre sume de bani*) Care urmează a fi decontat. • pl. *-i, -e*. /***deconta*** + *-bil*.

decontaminá *vb. I. tr.* A elimina un factor contaminant (agenți patologici, radioactivi etc.) prin diverse procedee; a înlătura activitatea nocivă a corpurilor contaminate cu substanțe radioactive. • prez.ind. *-ez*. /***des***[1]*-* + ***contamina***, după fr. *décontaminer*.

decontamináre *s.f.* Eliminare a unui factor contaminant (agenți patologici, toxici etc.) prin diverse procedee; înlăturare a activității nocive a corpurilor contaminate cu substanțe radioactive. ◇ *Decontaminare radioactivă* = reducerea sau înlăturarea materiilor radioactive depuse pe o construcție, într-un spațiu deschis, pe un obiect, pe o suprafață sau pe îmbrăcămintea ori tegumentele unei persoane contaminate. • pl. *-ări*. /v. ***decontamina***.

decontáre *s.f.* (*econ.*) **1** Operație contabilă prin care se justifică întrebuințarea unei sume primite. ◇ *Balanță de decontare* v. balanță. **2** Înapoiere a banilor cheltuiți în contul unei persoane fizice sau juridice. • pl. *-ări*. /v. ***deconta***.

decontát, -ă *adj.* (*econ.; despre sume de bani*) **1** A cărui întrebuințare se justifică pe bază de acte. **2** Care este defalcat în părți componente. • pl. *-ți, -te*. /v. ***deconta***.

decontextualizá *vb. I. tr.* (*lingv.*) A scoate dintr-un context. • sil. *-tu-a-*. prez.ind. *-ez*. /***de-*** + ***contextual*** + *-iza*.

decontextualizáre *s.f.* (*lingv.*) Scoatere dintr-un context. • sil. *-tu-a-*. pl. *-ări*. /v. ***decontextualiza***.

decontextuaiizát, -ă *adj.* (*lingv.*) Lipsit de context; scos din context. • pl. *-ți, -te*. /v. ***decontextualiza***.

decontractá *vb. I. refl.* **1** (*despre mușchi*) A reveni în poziție relaxată după o contracție. **2** Fig. (*despre oameni*) A se destinde, a se relaxa. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***décontracter***.

decontractáre *s.f.* **1** Revenire a mușchilor în poziție relaxată după o contracție. **2** Fig. Destindere. • pl. *-ări*. /v. ***decontracta***.

decontractát, -á *adj.* **1** (*despre mușchi*) Care a revenit din contracție. **2** (*despre oameni*) Care este destins, relaxat. • pl. *-ți, -te*. /v. ***decontracta***.

decontracturá *vb. I. tr.* (*med.*) A face să înceteze contracturarea unui mușchi. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***décontracturer***.

decontracturánt, -ă *adj., s.n.* (*med.*) (Medicament, metodă) care produce decontractație. • pl. *-ți, -te*. /<fr. ***decontracturant***.

decontracturáre *s.f.* (*med.*) Încetare a contracturării unui mușchi; decontracție. • pl. *-ări*. /v. ***decontractura***.

decontrácție *s.f.* (*med.*) Decontracturare. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***décontraction***.

deconvenționalizá *vb. I. refl., tr.* A(-și) pierde, a face să-și piardă caracterul convențional. • sil. *-ți-o-*. prez.ind. *-ez*. /***de***[1]*-* + ***convenționaliza***.

deconvenționalizáre *s.f.* Pierdere a caracterului convențional. • sil. *-ți-o-*. pl. *-ări*. /v. ***deconvenționaliza***.

decopertá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică acoperișurile construcțiilor*) A desface. **2** Spec. A dezveli un zăcămînt (care se exploatează la suprafață), îndepărtînd rocile sterile. ◆ (*compl. indică partea superioară a solului*) A îndepărta, în vederea executării unor lucrări de fundare sau nivelare. • prez.ind. *-ez*. și *descopertá vb. I.* /***des***[1]*-* + ***coperta***.

decopertáre *s.f.* **1** Desfacere a acoperișului unei construcții. **2** Spec. Dezvelire a unui zăcămînt (care se exploatează la suprafață). ◆ Îndepărtare a părții superioare a solului în vederea executării unor lucrări de fundare sau nivelare. • pl. *-ări*. /v. ***decoperta***.

decopertát[1] *s.n.* Decopertare. • /v. ***decoperta***.

decopertát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre construcții*) Care are acoperișul scos. **2** (*despre zăcăminte*) Care a rămas descoperit. • pl. *-ți, -te*. și *descopertát, -ă adj.* /v. ***decoperta***.

decopértă *s.f.* Decopertare. • pl. *-e*. și *descopértă s.f.* /***des***[1]*-* + ***copertă***, după it. *discoperta*.

decopiá *vb. I. tr.* (*înv.*) A copia. *Avu de timpuriu fericita idee de a pune să-l decopieze* (ODOB.). • sil. *-pi-a*. prez.ind. *-iez*. /***de***[1]*-* + ***copia***.

decór *s.n.* **1** Ansamblu de obiecte (panouri, mobilier etc.) folosite pentru a crea cadrul în care se desfășoară un spectacol, un balet, un film. *Decorul piesei, același ca în toate actele* (MACED.). ◆ Obiect care servește la realizarea unui decor. **2** Fig. Cadru, ambianță; peisaj, tablou. *E numai alb, Ca într-un decor alpin* (CA. PETR.). ◇ Expr. *A ieși în decor* = (*despre mijloace de transport*) a ieși în mod accidental de pe șosea. **3** Ceea ce servește pentru a decora ceva; ornament, podoabă; ornamentația interioară sau exterioară a unei clădiri, a unei săli, a unui obiect etc. • pl. *-uri*. /<fr. ***décor***, germ. ***Dekor***; cf. lat. *dēcus, -oris* „ornament".

decorá *vb. I. tr.* **1** A orna, a împodobi cu decoruri destinate să înfrumusețeze. *Tu vei avea, fii sigur, o statuă bogată Al cărei bust cu lanțuri eu am să-l decorez* (ALEX.). **2** (*compl. indică decorații*) A conferi, a acorda. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***décorer***, lat. ***decorare***.

decoráre *s.f.* **1** Ornare, împodobire cu decoruri destinate să înfrumusețeze. **2** Conferire, acordare a unei distincții. • pl. *-ări*. /v. ***decora***.

decorát, -ă *adj.* **1** Ornat, împodobit. **2** (*despre persoane*) Care a fost distins cu o decorație. • pl. *-ți, -te*. /v. ***decora***.

decorativ, -ă *adj.* Care decorează, care servește la decorare; ornant, ornamental. *Un covor cu motive decorative florale*. ◆ Care produce anumite efecte ornamentale (de suprafață, exterioare, superficiale). ◇ *Artă decorativă* v. artă. *Sintaxă decorativă* v. sintaxă. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***décoratif***, it. ***decorativo***.

decorativísm *s.n.* (*a.plast.*) Tendință în artă spre elemente pur decorative. ◆ Gener. Caracter decorativ exagerat sau prea accentuat; exces de ornamentare; decorativitate. • /<fr. ***décorativisme***.

decorativitáte *s.f.* Decorativism. • /***decorativ*** + *-itate*.

decorátor, -oáre *s.m., s.f.* **1** Persoană care se ocupă cu decorarea clădirilor, a interioarelor etc. **2** Persoană care face decoruri pentru teatru, film etc. *Decoratorul va trebui să sugereze că aceste trei despărțituri au și o valoare simbolică* (CA. PETR.). • pl. *-ori, -oare*. /<fr. ***décorateur***.

decorație *s.f.* **1** Distincție (ordin, medalie) conferită cuiva pentru merite deosebite într-un anumit domeniu de activitate sau pentru fapte de arme. **2** (*a.plast.*) Arta și tehnica executării decorurilor. ◆ Concr. Totalitatea obiectelor care servesc la împodobire, la ornamentație. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și (*înv.*) *decorațiúne s.f.* /<fr. ***décoration***, lat. ***dĕcŏratĭo, -onis***.

decorațiúne *s.f.* v. decorație.

decoreláre *s.f.* (*tehn.*) Reducere a dependenței statistice dintre elementele unui semnal, pentru a obține o sporire a informației. • pl. *-ări*. /***de***[1]*-* + ***corelare***.

decorná *vb. I. tr.* (*med. vet.*) A îndepărta coarnele (la bovine). • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***décorner***.

decornáre *s.f.* (*med. vet.*) Îndepărtare a coarnelor la bovine. • pl. *-ări*. /v. ***decorna***.

decoromaníe *s.f.* Manie pentru decoruri sau pentru decorații excesive. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***décoromanie***.

decorós, -oásă *adj.* Care are sentimentul propriei valori; care este valoros, demn, prestigios. • pl. *-oși, -oase*. /<it. ***decoroso***.

decorticá *vb. I. tr.* **1** A desprinde și a înlătura cojile de pe unele semințe (de orez, floarea-soarelui etc.) în vederea consumului sau prelucrării ulterioare a acestora. **2** A curăța de scoarță arborii pentru stîrpirea insectelor dăunătoare și a ouălor lor. **3** (*chir.; compl. indică membrana care învelește un organ*) A îndepărta, total sau parțial. • prez.ind. *-chez*. /<fr. ***décortiquer***; cf. lat. *cortex, -icis* „coajă".

decorticáre *s.f.* **1** Operație de desprindere și de înlăturare a cojilor de pe unele semințe în vederea consumului sau prelucrării ulterioare a acestora. **2** Curățare de scoarță a arborilor pentru stîrpirea insectelor dăunătoare și a ouălor lor. **3** (*chir.*) Înde-

părtare chirurgicală, totală sau parțială, a unui organ de învelișul său fibros, normal sau patologic. ◆ Ablația straturilor superficiale ale unui organ. *Decorticare cerebrală.* • pl. *-ări.* /v. ***decortica.***

decorticát[1] *s.n.* Faptul de *a decortica.* • /v. ***decortica.***

decorticát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre semințe, fructe etc.*) Căruia i s-a înlăturat coaja; descojit. **2** (*despre arbori*) A cărui scoarță a fost curățată, pentru stîrpirea insectelor dăunătoare și a ouălor lor. **3** (*chir.; despre organe*) Căruia i-a fost îndepărtată membrana exterioară. • pl. *-ți, -te.* /v. ***decortica.***

decorticatór *s.n.* Mașină cu ajutorul căreia se realizează decorticarea. • pl. *-oare.* /***decortica*** + *-tor,* după engl. *decorticator.*

decorticáție *s.f.* Decorticare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***décortication,*** lat. ***dēcorticatĭo, -onis.***

decórum *s.n.* (*în poezia epică și dramatică*) Grijă pentru respectarea trăsăturilor generale ale caracterului. • /<lat. ***dĕcōrum, -i.***

decovíl *s.n.* Cale ferată îngustă, provizorie, alcătuită din panouri de șine care se așază direct pe teren și care pot fi ușor montate sau demontate, folosită pentru exploatări locale și temporare. ◆ (*impr.*) Tren care circulă pe o asemenea linie. ◆ (*impr.*) Cale ferată îngustă stabilă. • pl. *-e, -uri.* /<fr. ***décauville***; cf. nm. pr. Paul *Décauville,* inginer francez.

decozínă *s.f.* (*farm.*) Alcaloid extras din planta numită nemțișor (*Delphinium consolida*), cu acțiune hipotensivă și de rărire a ritmului cardiac. • pl. *-e.* /<fr. ***décozine.***

decremént *s.n.* **1** (*mat.*) Diminuare a valorii unei mărimi variabile. **2** (*fiz.*) *Decrement logaritmic* – logaritmul natural al raportului dintre două amplitudini de același sens, consecutive, ale unei oscilații amortizate. • pl. *-e.* /<fr. ***décrément.***

decrementá *vb. I. tr.* (*inform.*) A micșora cu o unitate sau cu o cantitate constantă oarecare conținutul unui registru sau valoarea unei variabile. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***décrémenter.***

decrementáre *s.f.* (*inform.*) Micșorare cu o unitate sau cu o cantitate constantă oarecare a conținutului unui registru sau a valorii unei variabile. • pl. *-ări.* /v. ***decrementa.***

decrepít, -ă *adj.* (*despre oameni*) Atins de decrepitudine; ramolit, senil. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***décrépit,*** lat. ***dĕcrĕpĭtus, -a, -um.***

decrepitá *vb. I. tr.* A produce o decrepitare. ◇ (*refl.*) *Cristalele se decrepitează.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***décrépiter.***

decrepitáre *s.f.* (*chim.*) Rupere a cristalelor din cauza dilatării lor inegale la creșterea bruscă a temperaturii; decrepitație. • pl. *-ări.* /v. ***decrepita.***

decrepitáție *s.f.* (*chim.*) Decrepitare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***décrépitation.***

decrepitúdine *s.f.* (*biol.*) Stare de bătrînețe înaintată caracterizată prin slăbire excesivă și pierderea aproape totală a forțelor fizice și intelectuale; ramolire, ramolisment. *Trupul i-a păstrat ascuțimea minții intactă și rece, în ciuda anilor și a decrepitudinii* (CE. PETR.). ◆ Fig. Decădere, declin avansat. • /<fr. ***décrépitude.***

decrescéndo *adv., s.n.* **1** *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Descrescînd; micșorînd progresiv intensitatea; din ce în ce mai încet; descrescendo, diminuendo. **2** *s.n.* Scădere progresivă a intensității sunetelor produse cu vocea sau de un instrument muzical. ◆ Parte a unei compoziții muzicale care se cîntă în acest mod. • /<it. ***decrescendo.***

decrét *s.n.* (*jur.*) Act emis de șeful statului sau de organismul care exercită această funcție, prin care se stabilesc dispoziții obligatorii generale sau prin care se reglementează anumite situații individuale. ◇ *Decret-lege* = act prin care guvernul legiferează în locul parlamentului. • pl. *-e.* /<fr. ***décret,*** it. ***decreto,*** lat. ***dēcrētum, -i.***

decretá *vb. I. tr.* A da un decret; a hotărî, a ordona printr-un decret. ◇ Ext. *Poporul român decretă... independența sa administrativă* (CA. PETR.). ◆ Fig. A declara ceva în mod sentențios și cu emfază; a emite o părere categorică. *Ai mei... mă decretau lacom, egoist, lipsit de caracter* (CA. PETR.). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***décreter,*** germ. ***dekretieren.***

decretálă *s.f.* (*bis.*) Decizie papală asupra unei consultații, dată sub formă de scrisoare, privind chestiuni de dogmatică ori de morală ridicate de episcopi sau de abați. • pl. *-e.* /<fr. ***décretale***; cf. lat. *dēcrētalis, -e.*

decretáre *s.f.* Ordonare printr-un decret ◆ Fig. Afirmare în mod sentențios și categoric. • pl. *-ări.* /v. ***decreta.***

decretát, -ă *s.f.* Care a fost ordonat prin decret. ◆ Fig. Care a fost afirmat în mod sentențios și categoric. • pl. *-ți, -te.* /v. ***decreta.***

decriminaiizá *vb. I. tr.* (*jur.*) A face să treacă de la jurisdicția criminală sau civilă la jurisdicția corecțională. • prez.ind. *-ez.* /***de***[1]*-* + ***criminaliza.***

decriminalizáre *s.f. jur.* Faptul de *a decriminaliza.* • pl. *-ări.* /v. ***decriminaliza.***

decriptá *vb. I. tr.* A descifra, a transpune un text cifrat. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***décrypter.***

decriptáre *s.f.* Descifrare, transpunere a unui text cifrat. • pl. *-ări.* /v. ***decripta.***

decriptát, -á *adj.* (*despre texte cifrate*) Care a fost descifrat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***decripta.***

decriptór, -oáre *s.m., s.f.* Specialist în decriptare. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***décrypteur.***

decrispá *vb. I. tr.* A face o situație mai puțin încordată. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***décrisper.***

decrispáre *s.f.* Deconectare (psihică). • pl. *-ări.* /v. ***decrispa.***

decromá *vb. I. tr.* (*tipogr.*) A înlătura stratul de crom depus pe o formă de tipar. • prez.ind. *-ez.* /***de***[1]*-* + ***croma,*** după fr. *déchromer.*

decromáre *s.f.* (*tipogr.*) Înlăturare a stratului de crom depus pe o formă de tipar. • pl. *-ări.* /v. ***decroma.***

decromát, -á *adj.* (*tipogr.; despre forme de tipar*) De pe care a fost înlăturat stratul de crom depus. • pl. *-ți, -te.* /v. ***decroma.***

decróș *s.n.* (*arhit.*) Retragere sau ieșire în afară față de un aliniament a unui element arhitectonic. • pl. *-uri.* /<fr. ***décroche.***

decroșá *vb. I.* **I** *tr.* A desprinde ceva care a fost agățat. ◆ Spec. (*compl. indică telefoane*) A deconecta prin deplasarea receptorului de la locul lui. **II** *refl.* **1** (*despre mașini electrice*) A se opri din mers, a ieși din regimul de funcționare normal. **2** (*milit.*) A rupe contactul cu inamicul. **3** (*despre straturi geologice*) A se deplasa în plan orizontal, de-a lungul unei fracturi. • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***décrocher.***

decroșáj *s.n.* Decroșare. • pl. *-e.* /<fr. ***décrochage.***

decroșáre *s.f.* **1** Desprindere a unui obiect din locul în care a fost agățat ◆ Spec. Deconectare a telefonului prin deplasarea receptorului de la locul lui. **2** (*electr.*) Ieșire a unor aparate electrice din regimul de funcționare normal. **3** (*geol.*) Fractură în scoarța terestră de-a lungul căreia s-a produs deplasarea orizontală a straturilor. **4** (*arhit.*) Rupere a unui aliniament arhitectonic prin retragerea sau împingerea înainte a unui element. • pl. *-ări.* /v. ***decroșa.***

decúbit *s.n.* (*med.*) Poziție orizontală a corpului. ◆ Rană cangrenată care apare uneori pe suprafața de contact a pielii bolnavilor siliți să stea mult timp culcați. • /<fr. ***décubitus,*** lat. ***decubĭtus, -us.***

deculatór *s.n.* (*tehn.*) Aparat pentru îndepărtarea aerului din pasta de hîrtie. • pl. *-oare.* /<fr. ***découleur.***

decuipabilizá *vb. I. tr.* A înlătura orice sentiment de culpabilitate. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***déculpabiliser.***

deculturáție *s.f.* Proces de involuție, de degradare a culturii unei unități etnice. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***de***[1]*-* + ***culturație.***

decumán, -á *adj.* (*în antic. romană; despre pămînturi*) Care aparținea statului roman și pentru care colonii plăteau a zecea parte din venit. ◇ *Poartă decumană* = poartă a unui castru, a unei tabere romane situată în partea opusă inamicului și în dreptul căreia se afla cohorta a zecea. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***décuman,*** lat. ***dĕcŭmanus, -a, -um*** „al zecelea".

decumbént, -á *adj.* (*bot.; despre ramuri sau tulpini tîrîtoare*) Care are vîrf ascendent. • pl. *-ți, -te.* /<engl. ***decumbent***; cf. lat. *decumbere* „a se culca jos".

decupá *vb. I. tr.* (*compl. indică hîrtie, materiale textile etc.*) A tăia bucăți, urmînd linia unui desen sau conturul unui model. ◆ A tăia o parte dintr-un întreg. *Se pomeni examinînd fotografiile decupate dintr-un film* (CE. PETR.). ◆ A detașa. *A decupat o bucată de scîndură.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***découper.***

decupáj *s.n.* **1** Decupare. **2** (*cinemat.*) Operație constînd în detalierea scenariului pe secvențe și cadre, cu toate indicațiile tehnice respective. ◆ Scenariu regizoral. • pl. *-e.* /<fr. ***decoupage.***

decupáre *s.f.* Tăiere urmînd un anumit contur sau model; decupaj. ◆ Tăiere dintr-un întreg. ◆ (*tehn.*) Tăiere a unei piese în două bucăți. • pl. *-ări.* /v. ***decupa.***

decupát[1] *s.n.* Faptul de *a decupa.* • /v. ***decupa.***

decupát[2]**, -ă** *adj.* Care a fost tăiat după un anumit contur sau după un anumit model. ◆ Care a fost tăiat dintr-un întreg. ◆ Din care s-a tăiat o parte. ◇ *Pantofi decupați* = pantofi care au călcîiul descoperit, fără șiaf, numai cu o baretă. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***découpé.***

decupatór, -oáre *subst.* **1** *s.m., s.f.* Muncitor specializat în decuparea mecanică a furnirului sau a lamelor pentru lăzi. **2** *s.n.* Mașină de decupat. • pl. *-ori, -oare.* /***decupa*** + *-tor.*

decuplá *vb. I. tr.* A desface legătura dintre două sisteme tehnice sau dintre două organe cuplate. ◆ A deconecta. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***découpler.***

decupláre *s.f.* Desfacere a legăturii dintre elementele unui sistem tehnic sau dintre două organe cuplate. • pl. *-ări.* /v. ***decupla.***

decuplát, -ă *adj.* Dezlegat, desfăcut. • pl. *-ți, -te.* /v. ***decupla.***

decuprá *vb. I. tr.* (*tipogr.*) A înlătura stratul de cupru depus pe stereotipe. • prez.ind. *-ez.* /***de***[1]*-* + ***cupra.***

decupráre *s.f.* (*tipogr.*) Înlăturare a stratului de cupru depus pe stereotipe. • pl. *-ări.* /v. ***decupra.***

decuprát, -ă *adj.* (*tipogr.; despre stereotipuri*) De pe care s-a îndepărtat stratul de cupru. • pl. *-ți, -te.* /v. ***decupra.***

decurarizá *vb. I. intr., refl.* (*despre bolnavi*) A ieși de sub efectul curarei. • prez.ind. *-ez.* /***de***[1]*-* + ***curara*** + *iza.*

decurarizánt, -ă *adj., s.n.* (*med.*) (Remediu) folosit pentru decurarizare. • pl. *-ți, -te.* /***decurariza*** + *-ant.*

decurarizáre *s.f.* (*med.*) Ieșire a unui bolnav de sub efectul curarei. • pl. *-ări.* /v. ***decurariza.***

decurént, -ă *adj.* (*bot.; despre frunze*) Care are limbul prelungit și pe organul (pețiol sau tulpină) pe care este inserat. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***décurrent,*** lat. ***decurrens, -ntis.***

decúrge *vb. III. intr.* **1** (*cu determ. introduse prin prep. „din"*) A rezulta din...; a urma; a-și avea originea în... *Din această lipsă de bogăție și de mlădiere a limbii decurge în mod firesc nesiguranța... cu care e nevoit să-și prezinte capitalul lui de cunoștințe și de observații orice scriitor* (VLAH.). **2** A se petrece, a se desfășura. *Cu solicitatorii, conversația decurgea obișnuit* (BRĂ.). • prez.ind. pers. 3 *-cúrge* /***de***[1]*-* + ***curge,*** după fr. *découler.*

decúrgere *s.f.* **1** Apariție drept consecință logică. **2** Evoluare într-o anumită direcție. • pl. *-i.* /v. ***decurge.***

decúrie *s.f.* (*în antic. romană*) **1** Subunitate a centuriei din armata romană, formată din zece soldați. **2** Colegiu de mici funcționari în Roma antică și în municipiile romane. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<lat. ***dĕcŭrĭa, -ae.***

decurión *s.m.* (*în antic. romană*) **1** Comandant al unei decurii. **2** Membru al consiliului într-un municipiu sau o colonie, în Imperiul Roman. **3** Șef de serviciu în administrația palatului imperial, la sfîrșitul Imperiului Roman. • sil. *-ri-on.* pl. *-i.* /<lat. ***dĕcŭrĭo, -onis.***

decurionál, -á *adj.* (*ist.*) Referitor la decurion sau decurionat; care aparține decurionului. • sil. *-ri-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***décurional.***

decurionát *s.n.* (*în antic. romană*) Demnitatea, funcția de decurion. • sil. *-ri-o-.* /<fr. ***décurionat.***

decúrs *s.n.* Perioadă de desfășurare a unui fenomen. ◇ Loc. prep. *În decurs de...* sau *în decursul...* = pe durata..., în desfășurarea..., în curgerea... *Am studiat cu de-amănuntul în decursul secolilor... toate motivele ornamentale* (ODOB.). • /<fr. ***décours,*** lat. ***dēcursus, -us.***

decusát, -á *adj.* (*bot.; despre frunze, ramuri, flori*) Care este dispus încrucișat, în perechi succesive, la niveluri diferite. • pl. *-ți, -te.* /<lat. ***decussatus, -a, -um,*** fr. ***décussé.***

decusáție *s.f.* (*anat.*) Încrucișare în formă de X a două fascicule simetrice de fibre nervoase. ◇ *Decusație pineală* v. pineală. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***décussation,*** lat. ***dĕcussatĭo, -onis*** <*decussare* „a încrucișa".

decuscutá *vb. I. tr.* (*agric.*) A separa semințele de cuscută de cele de trifoi, lucernă, in, cînepă etc. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***décuscuter.***

decuscutáre *s.f.* (*agric.*) Separare a semințelor de cuscută de alte feluri de semințe cu care se află în amestec; decuscutat. • pl. *-ări.* /v. ***decuscuta.***

decuscutát *s.n.* (*agric.*) Decuscutare. • /v. ***decuscuta.***

decuscutatór *s.n.* (*agric.*) Separator electromagnetic pentru decuscutare. • pl. *-oare.* /***decuscuta*** + *-tor.*

decuspidáre *s.f.* (*med.*) Reducere a cuspidelor prin şlefuirea feţelor dinţilor. • pl. *-ări.* /***de***[1]*-* + ***cuspidă.***

decuvá *vb. I. tr.* (*vit.*) A trage vinul din cada de fermentaţie în butoaie. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***décuver.***

decuváj *s.n.* (*vit.*) Decuvare. • pl. *-e.* /<fr. ***décuvage.***

decuváre *s.f.* (*vit.*) Tragere a vinului din cada de fermentare în vasele în care trebuie păstrat; decuvaj. • pl. *-ări.* /v. ***decuva.***

dedá *vb. I. refl.* **1** A se deprinde, a se familiariza (cu ceva), a se acomoda. *După ce şezu acolo câteva zile mai dedîndu-se cu lumea, plecă* (ISP.). **2** A se consacra, a se dedica. *Se deda la exerciţii fizice tot mai dificile.* ◇ Expr. *A se deda pre sihăstrie* v. sihăstrie. **3** A comite fapte, acţiuni (reprobabile); a se preta. *Mulţi dintre cei de la trenurile regimentare... se dedau la un jaf rece* (CA. PETR.). • prez.ind. *dedáu.* /<lat. ***dedere,*** după *da.*

dedál *s.n.* **1** Labirint. **2** Fig. Încurcătură, învălmăşeală; ceea ce este confuz. *În acest dedal, noi avem însă câteva puncte luminoase* (ODOB.). • pl. *-uri.* /<fr. ***dédale***; cf. nm. pr. *Dedal,* personaj mitologic grec, constructor celebru.

dedalián, -á *adj.* **1** Construit de Dedal; dedalic. **2** Care are caracteristicile unui dedal. **3** Fig. Complicat, inextricabil. • sil. *-li-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***dédaléen.***

dedálic, -á *adj.* Dedalian. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***dédalique.***

dedát, -á *adj.* **1** (*constr. cu prep. „cu", „la" sau cu un vb. la conjunct. sau la inf.*) Care este deprins, obişnuit cu ceva. *Îl bătea şi un ţînc de doisprezece ani, dacă era isteţ şi dedat la vicleşuguri* (GAL.). **2** (*constr. cu prep. „la" sau cu dat.*) Care se ocupă cu..., înclinat la...; consacrat... *Dedat la învăţătură.* • pl. *-ţi, -te.* /v. ***deda.***

dedentíţie *s.f.* (*med.*) Pierdere a dinţilor (la bătrîneţe), ca rezultat al atrofiei alveolelor maxilare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***dédentition.***

dedesúbt *adv., s.n., prep.* **I** *adv.* În partea de jos, din jos; jos, sub (ceva). *Ne-am covrigit împrejurul focului; şi pe deasupra ninsoare şi dedesubt udeală* (CR.). ◆ (*adj.; precedat de prep. „de"*) De jos, inferior. *Nu este însă nevoie ca adăpostul de dedesubt să comunice nici cu palatul, nici cu strada* (CA. PETR.). **II** *s.n.* **1** Partea cea mai de jos, cea mai adîncă. *Crapii şi somnii îi cercetează dedesubturile [plaviei]* (SADOV.). **2** Fig. Partea ascunsă, tăinuită. *Darea în vileag a dedesubtului acelei „afaceri"* (M. I. CAR.). **III** *prep.* (*în forma „dedesubtul"; urmat de un gen.*) Sub, din jos. *Dedesubtul Brăcinelului era o poiană* (GAL.). • pl. *-uri.* /***de***[5] + ***de***[5] + ***subt.***

dedeţél *s.m.* v. dediţel.

dediá *vb. I.* (*înv.*) A dedica. • sil. *-di-a.* prez.ind. *-iez.* /<fr. ***dédier.***

dedícá *vb. I.* **1** *tr.* A închina (cuiva) o operă sau o realizare proprie, în semn de omagiu sau de afecţiune; (*înv.*) a dedia. *Îi spusei cui a dedicat poetul aceste cuvinte* (IBR.). **2** *tr., refl.* A (se) consacra, a depune toate eforturile în slujba unei idei, a unei activităţi etc. *[Turgheniev] se dedică desăvîrşit numai literaturii* (SADOV.). **3** *tr.* (*înv.*) A sfinţi o biserică. • prez.ind. *dedíc.* /<lat., it. ***dedicare,*** fr. ***dédier.***

dedicáre *s.f.* **1** Închinare a unei opere sau a unei realizări proprii, în semn de omagiu sau de afecţiune faţă de cineva. **2** Consacrare, depunere a tuturor eforturilor în slujba unei idei, a unei activităţi etc. **3** (*înv.*) Sfinţire a unei biserici. • pl. *-ări.* /v. ***dedica.***

dedicát, -á *adj.* **1** (*despre opere sau realizări personale*) Care este închinat cuiva, în semn de omagiu sau de afecţiune. **2** (*despre persoane*) Care se consacră unei îndeletniciri. **3** (*înv.; despre biserici*) Sfinţit prin slujbă religioasă. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***dedica.***

dedicatór, -oáre *s.m., s.f.* Persoană care dedică ceva cuiva. • pl. *-ori, -oare.* /<it. ***dedicatore.***

dedicatóriu, -ie *adj.* Care conţine sau care reprezintă o dedicaţie. *O prefaţă dedicatorie.* • pl. *-ii.* /<fr. ***dédicatoire,*** lat. ***dedicatorius, -a, -um.***

dedicáţie *s.f.* **1** Text scris, în semn de omagiu sau de afecţiune pentru cineva, pe o carte, pe un album etc. *[Poezia] o găsim înregistrată sub dedicaţia la Maria* (MACED.). ◆ Ext. Omagiu adus cuiva de către un autor, prin opera sa; ofrandă. ◆ Text scris de cineva cuiva într-un album, pe un obiect, spre amintire. ◆ Adresare conţinînd urări sau saluturi, făcută prin radio sau prin televiziune, însoţită de obicei de o piesă muzicală (dedicată destinatarului). **2** Parte a unei balade în care se face invocaţia sau adresarea către cel căruia i se dedică. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi (*înv.*) *dedicaţiúne s.f.* /<lat. ***dēdĭcatĭo, -onis,*** it. ***dedicazione.***

dedicaţiúne *s.f.* v. dedicaţie.

dediferenţiére *s.f.* (*med., biol.*) **1** Întoarcere a unui proces complex la unul mai simplu. **2** Modificare de formă şi funcţie a trăsăturilor caracteristice ale celulelor din diferite ţesuturi, cultivate în medii naturale sau artificiale. • sil. *-ţi-e-.* pl. *-i.* /<fr. ***dédifférenciation.***

dédină *s.f.* (*în Ev. Med., în Ţările Rom.*) **1** Avere moştenită de la înaintaşi. **2** Stăpînire feudală ereditară. • pl. *-e.* /<sl. veche **дѣдина**.

dedíţă *s.f.* (*bot.; reg.*) Dediţel (*Pulsatilla pratensis*). • pl. *-e.* /<srb. ***dedica.***

dediţél *s.m.* **1** (*bot.*) Plantă erbacee perenă, toxică, cu frunzele păroase şi cu florile mari, albastre-violete, cu proprietăţi colorante şi farmaceutice (*Pulsatilla pratensis*); (*reg.*) dediţă. *Iaca, după perdelele aceste albe, dediţei, viorele şi lăcrămioare* (C. NEGR.). ◇ Compuse: *dediţel-de-livadă; dediţeii-mieilor; dediţei-negri; dediţei-vineţi; dediţeii-Alpilor; dediţei-albi; dediţei-sălbatici; dediţei-galbeni; dediţei-de-pădure.* **2** Compus: (*zool.*) *dediţel-de-mare* = actinie (*Actinia*). • pl. *-ei.* şi *dedeţél s.m.* /***dedíţă*** + *-el.*

dediţei (1)

dedogmatizá *vb. I. tr.* A înlătura caracterul dogmatic (a ceva). • prez.ind. *-ez.* /***de***[1]*-* + ***dogmatiza.***

dedogmatizáre *s.f.* Înlăturare a caracterului dogmatic a ceva. • pl. *-ări.* /v. ***dedogmatiza.***

dedói *s.n.* Dans popular românesc, cu ritm binar şi cu mişcări rapide, răspîndit în Banat. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • /***de***[5] + ***doi.***

dedolomitizáre *s.f.* (*geol.*) Transformare a dolomitei sub influenţa metamorfismului de contact. • /după fr. *dédolomitisation.*

dedublá *vb. I. refl.* A se împărţi în două; a avea (simultan sau succesiv) două stări, aspecte, forme sau personalităţi diferite. *Dan... se dedubla clar: în fuga vorbirii îşi vedea gîndurile înainte de a le rosti* (VLAH.). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***dédoubler.***

dedubláre *s.f.* Împărţire în două; dobîndire (simultană sau succesivă) a două stări, aspecte, forme sau personalităţi diferite. ◇ (*psih.*) *Dedublarea personalităţii* = tulburare psihică manifestată prin disocierea succesivă a personalităţii unui individ în una normală şi alta morbidă, fiecare dominînd alternativ şi determinînd alterarea sentimentului de unitate şi de identitate a eului. • pl. *-ări.* /v. ***dedubla.***

dedublát, -á *adj.* Care se împarte în două; dublu. ◆ (*despre persoane şi manifestările lor*) Care are două stări, aspecte, forme sau personalităţi diferite. *Aveam... o viaţă dedublată* (CE. PETR.). • pl. *-ţi, -te.* /v. ***dedubla.***

dedúce *vb. III. tr.* **1** (*log.*) A desprinde o judecată particulară din alta generală sau un fapt din altul. ◆ A trage o concluzie, pe calea deducţiei, din două sau mai multe premise. *După ce stabili punctele cardinale, deduse că steaua strălucea deasupra apusului* (GAL.). **2** (*fin.*) A scădea din veniturile unei persoane fizice sau juridice o anumită sumă, din diferite motive. • prez.ind. *dedúc.* /<lat. ***deducere***; cf. fr. *déduire.*

dedúcere *s.f.* **1** (*log.*) Deducţie. **2** (*fin.*) Scădere din veniturile unei persoane fizice sau juridice a unei anumite sume, din diferite motive. • pl. *-i.* /v. ***deduce.***

deductíbil, -á *adj.* (*fin.*) Care se poate deduce. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***déductible.***

deductibilitáte *s.f.* (*fin.*) Caracter deductibil. • /<fr. ***déductibilité.***

deductív, -á *adj.* (*log.*) Care procedează prin deducţie; care foloseşte deducţia. *Metodă deductivă.* ◇ *Gîndire deductivă* v. gîndire. *Raţionament deductiv* v. raţionament. ◆ (*subst. n.*) Formă fundamentală de raţionament în care concluzia decurge cu necesitate din premise. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***déductif,*** lat. ***deductivus, -a, -um.***

dedúcţie *s.f.* (*log.*) Raţionament valid în care, din premise adevărate, rezultă numai concluzie adevărată; deducere. ◆ Consecinţă, concluzie a unui raţionament; procedeu prin care se ajunge la o concluzie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi (*înv.*) *deducţiúne s.f.* /<fr. ***déduction,*** lat. ***dēductĭo, -onis.***

deducţiúne *s.f.* v. deducţie.

dedulcí *vb. IV. refl.* (*fam.*) A se deprinde cu ceva (bun, plăcut); a prinde gust de ceva (bun, plăcut). • prez.ind. *-esc.* /***de***[5] + ***dulce.***

dedurizá *vb. I. tr.* (*chim.*) A îndepărta din apă ionii de calciu şi magneziu ale căror săruri dizolvate dau duritate apei. • prez.ind. *-ez.* /***de***[1]*-* + ***dur*** + *-iza.*

dedurizáre *s.f* (*chim.*) *Dedurizarea apei* = eliminarea din apă a ionilor de calciu şi de magneziu ale căror săruri dau apei duritate. • pl. *-ări.* /v. ***deduriza.***

dedurizát, -ă *adj.* (*chim.; despre apă*) Din care s-au eliminat sărurile de calciu şi de magneziu. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***deduriza.***

dedurizátor *s.n.* Aparat pentru dedurizarea apei. • pl. *-oare.* /***deduriza*** + *-tor.*

dedús, -ă *adj.* (*despre idei, principii etc.*) Stabilit prin deducţie. • pl. *-şi, -se.* /v. ***deduce.***

deeptank ['diptenk] *s.n.* (*mar.*) Tanc de balast care poate fi folosit şi pentru încărcătură. • pl. *-uri.* /<engl. ***deep tank.***

deetaná *vb. I. tr.* (*chim.*) Deetaniza. • sil. *de-e-.* prez.ind. *-ez.* /***de(s)***[1]*-* + ***etan.***

deetanáre *s.f.* (*chim.*) Deetanizare. • pl. *-ări.* /v. ***deetana.***

deetanizá *vb. I. tr.* (*chim.*) A separa etanul conţinut din hidrocarburile uşoare; a deetana, a dezetaniza. • sil. *de-e-.* prez.ind. *-ez.* /***de***[1]*-* + ***etan*** + *-iza,* după fr. *déséthaniser.*

deetanizáre *s.f.* (*chim.*) Separare a etanului conţinut din hidrocarburile uşoare; deetanare, dezetanizare. • pl. *-ări.* /v. ***deetaniza.***

de facto *loc.adv.* (*jur.; în opoz. cu „de jure"*) Formulă folosită pentru a recunoaşte un fapt prin însăşi existenţa acestuia; în fapt. • /<lat. ***de facto.***

defalcá *vb. I. tr.* **1** (*econ.*) A desprinde, a da la o parte o sumă dintr-o socoteală, dintr-un cont. ◆ Ext. A desprinde o parte dintr-un tot; a împărţi un întreg în mai multe părţi. **2** (*compl. indică lucrări, terenuri etc.*) A împărţi în mai multe părţi; a repartiza. • prez.ind. *defálc, -chez.* /<fr. ***défalquer,*** lat. ***defalcare.***

defalcáre *s.f.* **1** Desprindere a unei părţi dintr-un tot; defalcaţie. **2** Repartizare a unor părţi din lucrări, terenuri etc. • pl. *-ări.* /v. ***defalca.***

defalcát[1] *s.n.* Faptul de *a defalca.* • /v. ***defalca.***

defalcát[2]**, -ă** *adj.* **1** Care este desprins dintr-un tot; care este împărţit în mai multe părţi. **2** (*despre lucrări, terenuri etc.*) Care este împărţit în mai multe părţi. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***defalca.***

defalcáţie *s.f.* Defalcare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***défalcation.***

defalsificá *vb. I. tr.* A înlătura un fals. • prez.ind. *-falsífic.* /***de***[1]*-* + ***falsifica.***

defauniză *vb. I. tr.* A distruge fauna dintr-o regiune prin catastrofe naturale sau provocate de om. • sil. *-fa-u-.* prez.ind. *-ez.* /***de***[1]*-* + ***faună*** + *-iza.*

defaunizáre *s.f.* Distrugere a faunei dintr-o regiune prin catastrofe naturale sau provocate de om. • sil. *-fa-u-.* pl. *-ări.* /v. ***defauniza.***

defavoáre *s.f.* Neajuns, dezavantaj. ◇ Expr. *În defavoarea* (cuiva) = în dezavantajul, împotriva interesului, în dauna (cuiva). *Aparenţa poate e uneori în defavoare mea* (CE. PETR.). • /<fr. ***défaveur.***

defavorábil, -ă *adj.* Contrar intereselor cuiva, în dezavantajul cuiva; nefavorabil, neprielnic. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***défavorable.***

defavorizá *vb. I. tr.* A dezavantaja. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***défavoriser.***

defavorizánt, -ă *adj.* Care defavorizează. • pl. *-ţi, -te.* /***defavoriza*** + *-ant.*

defavorizáre *s.f.* Dezavantajare. • pl. *-ări.* /v. ***defavoriza.***

defavorizát, -ă *adj.* Dezavantajat. ◇ *Zonă defavorizată* = zonă mai puţin dezvoltată din punct de vedere economic, în care statul acordă facilităţi întreprinzătorilor, în scopul ameliorării decalajelor. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***dezavantaja.***

defazá *vb. I. tr.* (*electr.*) A realiza un defazaj. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***déphaser.***

defazáj *s.n.* (*electr.*) Diferenţa dintre fazele a două mărimi sinusoidale de aceeaşi frecvenţă; diferenţă de fază. • pl. *-e.* /<fr. ***déphasage.***

defazáre *s.f.* (*electr.*) Realizare a unui defazaj. • pl. *-ări.* /v. ***defaza.***

defazát[1] *s.n.* Faptul de *a defaza.* • /v. ***defaza.***

defazát², -ă *adj.* (*fiz.*; *despre mărimi sinusoidale*) Care au aceeași frecvență, dar o diferență între valori la fiecare moment considerat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***defaza.***

defazór *s.n.* (*electr.*) Cvadripol care introduce un defazaj anumit între semnalul de la ieșire și cel de la intrare; regulator de fază. • pl. *-oare.* /<fr. ***déphaseur.***

defăimá *vb. I. tr.* **1** A vorbi de rău pe cineva sau a vorbi rău despre ceva; a ponegri, a calomnia, a blama. ◆ (*refl.*) A se face de rîs, a se compromite. *Nu vedeți, nerușinați, Cît o să vă defăimați?* (POP.). **2** (*înv.*) A disprețui, a subaprecia; a umili, a înjosi. *Oh! mă defaimă pentru că-l iubesc din toată inima* (C. NEGR.). • prez.ind. *-ez,* (*înv.*) *defáim.* /lat. **diffamiare.*

defăimáre *s.f.* Bîrfire, ponegrire, calomniere; dispreț, desconsiderare. *Nu se da înapoi de la nimic: iscodirea, defăimarea, bîrfeala... toate îi păreau de opotrivă bune* (M. I. CAR.). ◆ Umilire, batjocură. • pl. *-ări.* /v. ***defăima.***

defăimát, -ă *adj.* (*despre oameni*) **1** Bîrfit, ponegrit, calomniat. *Înconjurat de nepăsare, sărac, gonit sau defăimat... Voi smulge inima din pieptu-mi* (MACED.). **2** Cu reputație proastă, cu nume rău. ◆ (*înv.*; *despre fapte*) Care strică reputația; infamant. *Îți mulțămesc că m-ai oprit de a face o faptă defăimată* (C. NEGR.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***defăima.***

defăimátor, -oáre *adj.* Care defăimează; de ocară. ◇ (*subst.*) *Defăimătorii nu au încetat să-l asuprească.* • pl. *-ori, -oare.* /***defăima*** + *-ător.*

defecá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică lichide*) A limpezi, provocînd depunerea substanțelor care se află în suspensie. **2** (*chim.*; *compl. indică albuminele dintr-o soluție*) A precipita cu ajutorul unui reactiv chimic, pentru a purifica soluția; a dezalbumina. **3** (*compl. indică zemurile din industria zahărului*) A purifica prin tratare cu lapte de var. **4** (*fiziol.*; *compl. indică materii fecale*) A elimina din intestin, pe cale naturală. • prez.ind. *-chez.* /<fr. ***déféquer***, lat. ***defaecare.***

defecánt *s.m.* Reactiv chimic care are proprietatea de a precipita albuminele din soluții. • pl. *-ți.* /<fr. ***défequant.***

defecáre *s.f.* **1** Limpezire a unui lichid prin depunerea substanțelor care se află în suspensie; defecație. **2** (*chim.*) Operație de purificare a unor soluții prin precipitarea albuminelor, cu ajutorul unui reactiv chimic; dezalbuminare. **3** Purificare a zemurilor din industria zahărului prin tratare cu lapte de var. **4** (*fiziol.*) Eliminare a materiilor fecale din intestin, pe cale naturală. • pl. *-ări.* /v. ***defeca.***

defecát, -ă *adj.* **1** (*despre lichide*) Care este limpezit prin depunerea substanțelor care se află în suspensie. **2** (*chim.*; *despre albuminele dintr-o soluție*) Care este precipitat cu ajutorul unui reactiv chimic. **3** (*fiziol.*; *despre materii fecale*) Eliminat din intestin, pe cale naturală. • pl. *-ți, -te.* /v. ***defeca.***

defecatór *s.n.* (*ind.*) **1** Aparat pentru limpezirea lichidelor. **2** Cazan în care se realizează defecarea zemii de difuziune la fabricarea zahărului. • pl. *-oare.* /<fr. ***défécateur.***

defecáție *s.f.* Defecare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***défécation***, lat. ***dēfaecatio, -onis.***

defect, -ă *adj., s.n.* **I** *adj.* (*despre aparate, mecanisme etc.*) Care s-a defectat, s-a stricat; care are o lipsă, un cusur, un defect. *Fetița tîra prin casă, cu sfoară, un automobil de tablă defect* (CE. PETR.). **II** *s.n.* **1** Lipsă, scădere, imperfecțiune materială, fizică sau morală; cusur, hibă. *Versurile ce urmează sînt cruțate... de asemenea defect* (MACED.). ◆ (*tehn.*) Deranjament, dereglare care împiedică funcționarea unei mașini, a unui aparat, a unui mecanism etc. *Răspunse simplu că deocamdată nu poate scoate mașina, fiindcă are un defect de magnetou* (REBR.). ◇ *Defect de execuție* (sau *de fabricație*) = lipsă de calitate (în ansamblu sau locală) a unui produs în raport cu calitatea cerută. ◆ Dezavantaj, inconvenient. ◆ Ceea ce nu este conform unor reguli sau cerințe stabilite într-un anumit domeniu. **2** (*fiz.*) *Defect de masă* = diferența dintre masa unui atom, calculată din suma masei protonilor și a neutronilor care se găsesc în nucleul său și a masei electronilor care se mișcă în jurul nucleului, și masa sa atomică determinată cu spectrograful de masă. **3** (*med.*) Structură sau funcție imperfectă a unui organ, care conduce la boli de gravitate diferită. *Defect congenital.* • pl. *-ți, -te.* /<lat. ***dēfectus, -a, -um***, germ. ***Defekt***, it. ***difetto.***

defectá *vb. I.* **1** *refl.* (*despre mașini, aparate, mecanisme etc.*) A avea un defect sau o defecțiune; a se strica, a nu mai funcționa. *Din neglijența sau nepriceperea lucrătorului, se defectase mașina* (ARD.). **2** *tr.* A produce un defect; a strica. *Prin cădere a defectat ceasul.* **3** *intr.* A trăda. **4** *refl.* (*despre spioni sau rețele de spionaj*) A fi deconspirat. *Rețeaua de contraspionaj s-a defectat din cauza unor scurgeri de informații.* • prez.ind. *-ez.* /***defect*** *+ -a.*

defectáre *s.f.* **1** Încetare a unui aparat, a unei mașini, a unui mecanism etc. de a mai funcționa (bine). **2** Aducere a unui aparat (a unei mașini etc.) în starea de a nu mai funcționa (bine); stricare. **3** Deconspirare a unei rețele de spionaj sau a unui spion. • pl. *-ări.* /v. ***defecta.***

defectát, -ă *adj.* **1** (*despre aparate, mașini, mecanisme etc.*) Care nu mai funcționează; cu defect, stricat. **2** Care a fost făcut să nu mai funcționeze. • pl. *-ți, -te.* /v. ***defecta.***

defectív, -ă *adj.* **1** (*gram.*; *despre părți de vorbire flexibile*) Care are o flexiune incompletă; care nu este folosit la toate formele flexionare. **2** (*muz.*; *despre game*) Care nu cuprinde toate treptele octavei. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***défectif***, lat. ***dēfectīvus, -a, -um.***

defectivitáte *s.f.* **1** (*gram.*) Însușire a unor cuvinte flexibile de a avea flexiune incompletă. **2** (*muz.*) Însușire a unor game de a nu cuprinde toate treptele octavei. • pl. *-ăți.* /<fr. ***défectivité.***

defécto- Elem. de compunere „defect". • /<fr. ***défecto-***; cf. lat. *dēfectus, -us* „lipsă, distrugere".

defectológ, -ă *s.m., s.f.* Specialist în defectologie. • pl. *-gi, -ge.* /de la ***defectologie***, prin derivare regresivă.

defectológic, -ă *adj.* Referitor la defectologie, de defectologie. • pl. *-ci, -ce.* /***defectologie*** *+ -ic.*

defectologíe *s.f.* Disciplină care se ocupă cu studiul psihologic și pedagogic al persoanelor cu deficiențe senzoriale, intelectuale etc. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***défectologie***, engl. ***defectology***, rus. ***дефектология.***

defectopedíe *s.f.* Disciplină care se ocupă cu studiul psihologic și pedagogic al copiilor cu deficiențe senzoriale, intelectuale etc. și cu metodele de educare a lor. • g.-d. *-iei.* /***defecto[log]*** *+ -pedie.*

defectór *s.m.* Membru al unui serviciu (de spionaj) care trădează, provocînd deconspirarea rețelei din care face parte. • pl. *-i.* /<engl. ***defector.***

defectoscóp *s.n.* (*tehn.*) Aparat folosit în defectoscopie, cu ajutorul căruia se examinează piesele metalice pentru a descoperi defectele din material, prin variația proprietăților lor magnetice. • pl. *-oape.* /<fr. ***défectoscope.***

defectoscópic, -ă *adj.* Care se referă la defectoscopie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***défectoscopique.***

defectoscopíe *s.f.* (*tehn.*) Ansamblu de procedee pentru examinarea materialelor și a pieselor în vederea descoperirii unor eventuale defecte. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***défectoscopie.***

defectuál, -ă *adj.* Care se referă la un defect (senzorial, motor, intelectual); care marchează un defect. • sil. *tu-al.* pl. *-i, -e.* /***defect*** *+ -(u)al.*

defectuós, -oásă *adj.* Cu defecte, cu lipsuri. *Aceste versuri... sînt inferioare și din multe puncte de vedere defectuoase* (MACED.). • sil. *-tu-os.* pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***défectueux***, lat. ***defectuosus, -a, -um.***

defectuozitáte *s.f.* Stare a ceea ce este defectuos, stare de defecțiune; imperfecțiune. • sil. *-tu-o-.* pl. *-ăți.* /<fr. ***défectuosité.***

defecțiúne *s.f.* **1** Deranjament care împiedică buna funcționare a unei mașini, a unui aparat, a unui mecanism, desfășurarea normală a unei acțiuni etc. *Pe-alocuri au fost mici defecțiuni și n-aș dori să avem și noi surprize* (REBR.). **2** Dezertare; abandonare a unei acțiuni, a unei cauze etc.; neîndeplinire a unei sarcini. • pl. *-i.* /<fr. ***défection***, lat. ***dēfectio, -onis.***

defél *adv.* Deloc, nicidecum. • /***de***[5] *+* ***fel.***

defeminizá *vb. I. refl., tr.* A-și pierde sau a face să-și piardă caracterele, aptitudinile, obiceiurile etc. feminine specifice. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***défeminiser.***

defeminizáre *s.f.* Pierdere a caracterelor sexuale feminine în urma unor tulburări endocrine. • pl. *-ări.* /v. ***defeminiza.***

defeminizát, -ă *adj.* Care și-a pierdut feminitatea. • pl. *-ți, -te.* /v. ***defeminiza.***

defendór *s.m.* (*jur.*) Pîrît, acuzat. • pl. *-i.* /<fr. ***défendeur.***

defenestrá *vb. I. tr.* A arunca pe cineva pe fereastră. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***défenestrer.***

defenestráre *s.f.* Aruncare a cuiva pe fereastră; defenestrație. • pl. *-ări.* /v. ***defenestra.***

defenestrație *s.f.* Defenestrare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***défenestration.***

defenolá *vb. I. tr.* (*chim.*; *compl. indică fenoli*) A îndepărta din apele reziduale, în industriile carbochimice. • prez.ind. *-ez.* /***de***[1]*-* *+* ***fenol*** *+ -a.*

defenoláre *s.f.* (*chim.*) Operație de) îndepărtare a fenolilor din apele reziduale, în industriile carbochimice. • pl. *-ări.* /v. ***defenola.***

defénsă *s.f.* **1** (*zool.*) Fiecare dintre colții elefantului, ai mistrețului etc.; fildeș. **2** (*psihanal.*) Operație prin care un subiect confruntat cu o reprezentare insuportabilă o refulează pentru că nu are mijloace s-o lege de alte gînduri. • pl. *-e.* /<fr. ***défense.***

defensísm *s.m.* (*ist.*) Atitudine a unor oameni politici din Primul Război Mondial, care, sub lozinca „apărării patriei", urmăreau atragerea unei mari părți a populației în război. • /<fr. ***défensisme.***

defensíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (*ist.*) (Adept) al defensismului. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***défensiste.***

defensív, -ă *adj.* Făcut pentru apărare; de apărare; care apără. *Războiul defensiv se perfecționă mult la moldoveni* (BĂLC.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***défensif***, it. ***difensivo***, lat. ***defensivus, -a, -um.***

defensívă *s.f* Formă de luptă adoptată în scopul de a rezista atacurilor inamicului; apărare. • pl. *-e.* /<fr. ***défensive.***

defensór *s.m.* Apărător. • pl. *-i.* /<fr. ***défenseur***, lat. ***dēfensor, -ōris***, it. ***difensore.***

deferént¹ *s.n.* (*astron.*) Cerc mare pe care se deplasează centrul epiciclului planetelor aflate într-o mișcare uniformă. • pl. *-e.* /<germ. ***Deferent.***

deferént², -ă *adj.* **1** Plin de deferență; care arată deferență; respectuos. *Are o atitudine deferentă față de maestrul său.* **2** (*anat.*) Care se referă la o structură, de regulă canaliculară, care conduce spre exterior. ◇ *Canal deferent* = canal care conduce sperma din epididim în uretra posterioară. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***déférent***, lat. ***dēferens, -ntis.***

deferentítă *s.f.* (*med.*) Inflamație acută sau cronică a canalelor deferente. • pl. *-te.* /<fr. ***déferentite.***

deferentouretrostomíe *s.f.* (*chir.*) Implantare chirurgicală a canalelor deferente în uretra anterioară. • sil. *-to-u-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***déferento-urétrostomie.***

deferentoveziculografíe *s.f.* (*med.*) Examen radiologic al canalului deferent și al veziculei seminale. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***déferento-vésiculographie.***

deferénță *s.f.* Respect, stimă, considerație; condescendență. *Faptul că fusesem tratat de profesor cu atâta deferență... o intimidaseră* (CA. PETR.). • /<fr. ***déférence.***

deferențiál, -ă *adj.* (*anat.*) Referitor la canalul deferent. • sil. *-ți-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***déférentiel.***

deferí *vb. IV. tr.* **1** (*jur.*) (*cu determ. ca „justiției", „tribunalului"*). A trimite o persoană înaintea unui organ de judecată sau de urmărire penală; a supune o cauză unui for judecătoresc. ◇ Expr. *A deferi jurămînt* = a cere cuiva, în lipsă de alte probe, să jure în fața justiției. **2** (*compl. indică titluri, onoruri, distincții etc.*) A acorda, a conferi. *Își înălță vesel sabia în sus, mulțumind cu entuziasm colonelului că a deferit lui și muscelenilor săi această onoare* (ODOB.). • prez.ind. *defér.* /<fr. ***déférer***, lat. ***deferre.***

deferíre *s.f.* **1** (*jur.*) Trimitere a unei persoane înaintea unui organ de judecată sau de urmărire penală. **2** Acordare, conferire (a unor titluri, a unor distincții, a unor onoruri etc.). • pl. *-i.* /v. ***deferi.***

deferít, -ă *adj.* **1** (*jur.*; *despre persoane*) Care a fost trimis în judecată, supus urmăririi penale. **2** (*despre titluri, distincții, onoruri etc.*) Acordat, conferit unei persoane, unui grup etc. • pl. *-ți, -te.* /v. ***deferi.***

deferizá *vb. I. tr* A îndepărta total sau parțial fierul din apele feruginoase, pentru a le face potabile. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***déferriser.***

deferizáre *s.f.* Îndepărtare totală sau parțială a fierului din apele feruginoase pentru a le face potabile. • pl. *-ări.* /v. ***deferiza.***

deferizát, -ă *adj.* (*despre ape feruginoase*) Din care s-a îndepărtat total sau parțial fierul pentru a le face potabile. • pl. *-ți, -te.* /v. ***deferiza.***

deferlá *vb. I. intr.* (*despre valuri*) A se revărsa, a se sparge, rostogolindu-se. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***déferler***.
deferláj *s.n.* Deferlare. • pl. *-e.* /<fr. ***déferlage***.
deferlánt, -ă *adj., s.m.* (Val) care rezultă din deferlare. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***déferlant***.
deferláre *s.f.* Rostogolire și spargere a valurilor, împrăștiindu-se; deferlaj. • pl. *-ări.* /v. ***deferla***.
defertilizá *vb. I. tr. fact.* (*compl. indică terenuri*) A face să devină neproductiv, nefertil. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***défertiliser***.
defertilizáre *s.f.* Transformare a unui teren în neproductiv, nefertil. • pl. *-ări.* /v. ***defertiliza***.
defertilizát, -ă *adj.* (*despre terenuri*) Care a fost făcut neproductiv, nefertil. • pl. *-ți, -te.* /v. ***defertiliza***.
defervescéńță *s.f.* **1** (*med.*) Perioadă de scădere a temperaturii în cursul unei boli febrile. **2** (*chim.*) Diminuare a efervescenței într-o reacție. • pl. *-e.* /<fr. ***défervescence***.
defetísm *s.n.* **1** Opinie, atitudine a celui care nu are încredere în reușita unei acțiuni, în justețea unei cauze pe care o consideră pierdută; lipsă de încredere. **2** (*jur.*) Infracțiune care constă în lansarea și răspîndirea, în timp de război, a unor zvonuri sau informații false, exagerate sau tendențioase cu privire la situația politică, economică, socială și militară a țării, menite să slăbească rezistența morală a populației. • /<fr. ***défaitisme***.
defetíst, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care ține de defetism, referitor la defetism. **2** *adj., s.m., s.f.* (Adept) al defetismului. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***défaitiste***.
defetișizá *vb. I. tr.* A face ca un obiect, o idee etc. să-și piardă caracterul fetișist. • prez.ind. *-ez.* /***de***[1]*-* + ***fetișiza***.
defetișizánt, -ă *adj.* Care defetișizează. • pl. *-ți, -te.* /***defetișiza*** + *-ant*.
defetișizáre *s.f.* Faptul de a acționa pentru ca un obiect, o idee să-și piardă caracterul de fetiș. • pl. *-ări.* /v. ***defetișiza***.
defetișizát, -ă *adj.* (*despre obiecte, idei etc.*) Care și-a pierdut caracterul de fetiș. • pl. *-ți, -te.* /v. ***defetișiza***.
defibrá *vb. I. tr.* **1** (*ind. text.*) A efectua operația de mărunțire și de desfacere în fibre a foilor de alcaliceluloză în procesul tehnologic de obținere a viscozei. ◆ A desface un material în fibre. **2** (*compl. indică materiale lemnoase*) A transforma în fibre pentru a obține pasta de lemn din care se fabrică hîrtia sau pasta pentru plăci fibrolemnoase. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***défibrer***.
defibráre *s.f.* **1** (*ind. text.*) Operație de mărunțire și de desfacere în fibre a foilor de alcaliceluloză în procesul tehnologic de obținere a viscozei. **2** Transformare a materialelor lemnoase în fibre, în vederea obținerii pastei de lemn din care se fabrică hîrtia sau pasta pentru plăci fibrolemnoase. • pl. *-ări.* /v. ***defibra***.
defibrát, -ă *adj.* **1** (*despre materiale textile*) Care a fost transformat în fibre în vederea obținerii viscozei. **2** (*despre materiale lemnoase*) Care a fost transformat în fibre în vederea obținerii pastei de lemn din care se fabrică hîrtia sau pasta pentru plăci fibrolemnoase. • pl. *-ți, -te.* /v. ***defibra***.
defibratór *s.n.* Mașină, agregat care servește pentru operația de defibrare. • pl. *-oare.* /<germ. ***Defibrator***, fr. ***défibreur***.
defibratoríst, -ă *s.m., s.f.* Muncitor specializat în defibrarea lemnului pentru confecționarea plăcilor fibrolemnoase. • pl. *-iști, -iste.* /***defibrator*** + *-ist*.
defibriláre *s.f.* (*med.*) Oprirea fibrilației atriale sau ventriculare și restabilirea ritmului cardiac normal; defibrilație. • pl. *-ări.* /***de***[1]*-* + ***fibrilare***, după fr. *défibrilation*.
defibrilátor *s.n.* (*med.*; și *defibrilator cardiac*) Aparat electronic generator de stimuli electrici ritmici, de intensități și de durate reglabile, folosit în tratamentul fibrilației atriale sau ventriculare. • pl. *-oare.* /<fr. ***défibrillateur***; cf. lat. șt. *fibrilla* dim. al lui *fibra* „fir".
defibrilație *s.f.* (*med.*) Defibrilare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***défibrillation***.
defibriná *vb. I. tr.* **1** (*med.*) A elimina fibrina din plasmă sau din exsudatele sangvine. **2** A prelucra sîngele în abatoare pentru a împiedica coagularea lui. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***défibriner***.
defibrináre *s.f.* **1** (*med.*) Eliminare a fibrinei din plasmă sau din exsudatele sangvine. **2** Prelucrare a sîngelui în abatoare pentru a împiedica coagularea lui. • pl. *-ări.* /v. ***defibrina***.
defibrinatór *s.n.* Aparat folosit pentru defibrinarea sîngelui în abatoare. • pl. *-oare.* /***defibrina*** + *-tor*.
deficiént, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care este în deficit; care produce mai puțin decît trebuie; insuficient. **2** *s.m., s.f., adj.* (*med.*) (Persoană) care prezintă o insuficiență mintală, motrice sau senzorială, înnăscută sau dobîndită. • sil. *-ci-ent.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***deficient***, lat. ***dēficiens, -ntis*** <*deficere* „a lipsi".
deficiénță *s.f.* **1** Scădere, lipsă, greșeală. *Organizarea expoziției a avut numeroase deficiențe.* **2** (*med.*) Lipsă în integritatea anatomică și funcțională a unui organ; absență a anumitor facultăți fizice sau psihice. • sil. *-ci-en-.* pl. *-e.* /<fr. ***déficience***, lat. ***dēficientia, -ae***.
deficít *s.n.* (*econ.*) Diferență cu care cheltuielile întrec veniturile; ext. pierdere (bănească), lipsă. ◇ Expr. *A fi în deficit* = a fi în pierdere, a avea cheltuieli mai mari decît veniturile. • pl. *-e,* (*înv.*) *-uri.* /<fr. ***déficit***.
deficitár, -ă *adj.* Care este în deficit, care prezintă scăderi, lipsuri. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***déficitaire***.
defíge *vb. III. tr.* (*înv.*) A hotărî, a stabili; a statornici. • prez.ind. *defig.* /<lat. ***defigere***.
defilá *vb. I. intr.* **1** (*despre trupe sau mulțimi*) A trece (în pas cadențat) în coloană prin fața comandanților sau a autorităților, în cadrul unei parade, al unei serbări sau cu ocazia unei inspecții. *Oamenii... au defilat în zorii zilei prin fața căpitanului* (BRĂ.). ◆ (*despre persoane, cortegii*) A trece în șir (prin fața cuiva). **2** Ext. A se succeda fără întrerupere. *Prin vis defilau imagini de coșmar.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***défiler***.
defiláre *s.f.* Trecere în pas cadențat în coloană prin fața comandanților sau a autorităților, în cadrul unei parade, al unei serbări sau cu ocazia unei inspecții. ◇ *Pas de defilare* v. pas. ◆ Trecere în șir (prin fața cuiva). • pl. *-ări.* /v. ***defila***.
defilát, -ă *adj.* (*milit.; despre terenuri*) Ascuns de vederea inamicului terestru sub o camuflare. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***défilé***.
defiléu *s.n.* (*geomorf.*) Vale transversală îngustă, adîncă și lungă, cu versanți abrupți, săpată de o apă curgătoare în regiunile muntoase. • pl. *-uri.* /<fr. ***défilé***.
definí *vb. IV.* **1** *tr.* A determina, a delimita, a preciza; a caracteriza pe cineva sau ceva. *I-a definit în cîteva cuvinte caracterul.* **2** *tr.* A da o definiție; a explica sensurile unui cuvînt, ale unei noțiuni. *Încearcă să definească numeralul folosindu-se de exemple.* **3** *refl.* A se autocaracteriza. • prez.ind. *-esc.* /<fr. ***définir***, lat., it. ***definire***.
definíbil, -ă *adj.* Care poate fi definit; definisabil. • pl. *-i, -e.* /***defini*** + *-bil*, după engl. *definable*.
definíre *s.f.* Definiție; determinare, precizare; caracterizare (a cuiva). ◇ (*inform.*) *Definire a limbajelor de programare* = descriere sistematică a limbajelor de programare, a „înțelesului" lor semantic. • pl. *-i.* /v. ***defini***.
definisábil, -ă *adj.* Definibil. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***définissable***.
definít, -ă *adj.* **1** (*despre cuvinte, noțiuni*) Care este explicat, precizat. *Cuvintele definite au fost alfabetizate.* **2** Care este hotărît, determinat. ◇ (*gram.*) *Articol definit* = articol care, atașat substantivului, arată că obiectul denumit de acesta este cunoscut, individualizat; articol hotărît. **3** (*bot.; despre organe*) Cu o creștere limitată. • pl. *-ți, -te.* /v. ***defini***.
definitív, -ă *adj.* Care este stabilit pentru totdeauna; care nu se mai poate modifica; absolut, categoric, irevocabil. *O confirmare a unui astfel de specialist mi se părea definitivă* (CA. PETR.). ◇ (*adv.*) *S-a îndepărtat definitiv de vechile obiceiuri.* ◇ *Profesor* (sau *învățător*) *definitiv* = profesor (sau învățător) care a obținut definitivatul. (*jur.*) *Hotărîre definitivă* = hotărîre a unui organ de jurisdicție împotriva căreia nu mai există nici o cale ordinară de atac și care, atunci cînd legea prevede, poate fi pusă în executare fără apel sau recurs. *Dentiție definitivă* v. dentiție. ◇ Loc.adv. *În definitiv* = *a*) în cele din urmă, la urma urmelor. *Dar, în definitiv, este atît de interesantă problema asta?* (CA. PETR.); *b*) pentru a spune ceea ce este esențial, spre a nu lungi discuția sau expunerea. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***définitif***, lat. ***dēfinītīvus, -a, -um***.
definitivá *vb. I. tr.* **1** A da formă definitivă unui obiect, unei lucrări etc.; a încheia ceva, a aduce la bun sfîrșit. **2** A numi pe cineva definitiv într-un post. ◆ (*refl.*) A obține (prin concurs) să rămînă definitiv într-un post. • prez.ind. *-ez.* /***definitiv*** + *-a*.
definitivăre *s.f.* **1** Aducere la o formă definitivă; definitivat. **2** Obținere, prin concurs, a rămînerii definitive într-un post. **3** Spec. Ansamblu de lucrări necesare pentru amenajarea părții carosabile a unui drum în vederea modernizării. • pl. *-ări.* /v. ***definitiva***.
definitivát[1] *s.n.* **1** Definitivare. **2** Grad didactic obținut de un profesor sau de un învățător, pe baza unei inspecții speciale și a unui examen, după un stagiu de activitate didactică. ◆ Examen dat în scopul obținerii acestui grad didactic. • /v. ***definitiva***.
definitivát[2]**, -ă** *adj.* **1** Care este stabilit în mod definitiv, încheiat. **2** Care a obținut un post permanent. • pl. *-ți, -te.* /v. ***definitiva***.
definitóriu, -ie *adj.* Care definește, care caracterizează; reprezentativ. ◆ Ext. Care este caracteristic, specific, propriu. *A prezentat o lucrare definitorie pentru stilul său.* • pl. *-ii.* /<fr. ***définitoire***.
definíție *s.f.* **1** (*log.*) Operație prin care se determină conținutul unei noțiuni, notele ei esențiale, indicîndu-se genul proxim și diferența specifică, sau se precizează înțelesul unui cuvînt ori al unui simbol; propoziție sau grup de propoziții prin care se exprimă această determinare. ◇ Expr. *Prin definiție* = prin însăși natura lucrurilor, decurgînd în mod necesar din totalitatea notelor sale caracteristice. **2** (*telec.*) Numărul de elemente în care trebuie descompusă imaginea de transmis, astfel încît un element să nu conțină mai multe nuanțe de luminozitate. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *definițiúne s.f.* /<fr. ***definition***, lat. ***dēfinītĭo, -onis***.
definițiónal, -ă *adj.* Care ține de definiție, referitor la definiție. • sil. *-ți-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***définitionnel***.
definițiúne *s.f.* v. definiție.
deflagránt, -ă *adj.* (*despre combustibili sau materiale explozive*) Care arde prin deflagrație. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***déflagrant***.
deflagráție *s.f.* **1** Ardere explozivă în care reacția de descompunere se propagă cu viteză relativ mică. **2** Explozie violentă; detonație. **3** Fig. Conflict generalizat. ◇ *Deflagrație mondială* = război mondial. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *deflagrațiúne s.f.* /<fr. ***déflagration***, lat. ***dēflagrātĭo, -onis*** <*flagrare* „a arde".
deflagrațiúne *s.f.* v. deflagrație.
deflatór *s.m.* (*fin.*) Indice al deprecierii banilor, servind la înlăturarea unor efecte ale inflației. • pl. *-i.* /<germ. ***Deflator***.
deflație *s.f.* **1** (*fin.*) Ansamblu de măsuri economice și financiare în scopul combaterii inflației, al corectării dezechilibrului balanței de plăți. ◆ Spec. Retragere din circulație a unei cantități de bancnote în timpul unei inflații, pentru a face să crească puterea de cumpărare a banului. ◆ Creștere a valorii unei monede. **2** (*geol.*) Proces de răspîndire prin intermediul vîntului a materialului rezultat în urma eroziunii rocilor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***déflation***.
deflaționíst, -ă *adj.* Care are caracter de deflație; care se referă la deflație. • sil. *-ți-o-.* pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***déflationniste***.
deflectométru *s.n.* **1** (*geol.*) Aparat pentru determinarea cantității de sol transportat prin deflație. **2** (*constr.*) Aparat folosit la încercarea construcțiilor pentru determinarea deplasării lor în urma vibrațiilor, a cutremurelor. • pl. *-e.* /<fr. ***déflectomètre***.
deflectór, -oáre *adj., s.n.* **I** *adj.* Care servește la producerea deflexiunii. **II** *s.n.* **1** Dispozitiv utilizat pentru modificarea direcției unui curent de fluid sau a unui flux electronic. **2** Dispozitiv pentru ventilația naturală din încăperi, montat în exteriorul clădirilor, care folosește energia cinetică a vîntului. **3** Instrument pentru compensarea compasului magnetic. • pl. *-i, -oare.* /<fr. ***déflecteur***; cf. lat. *deflectere* „a abate".
deflegmá *vb. I. tr.* A separa componenții unui amestec lichid prin distilarea și condensarea fracțiunilor cu punct de fierbere mai înalt. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***déflegmer***.
deflegmáre *s.f.* Separare a componenților unui amestec lichid prin distilarea și condensarea fracțiunilor cu punct de fierbere mai înalt. • pl. *-ări.* /v. ***deflegma***.
deflegmatór *s.n.* Aparat cu care se condensează parțial vaporii rezultați din distilare. • pl. *-oare.* /fr. ***déflegmateur***, engl. ***dephlegmator***, germ. ***Dephlegmator***.
defléxie *s.f.* v. deflexiune.
deflexiúne *s.f.* **1** Deviere a unui curent de fluid, a unui fascicul de radiații din direcția inițială, cu ajutorul

unui deflector. **2** (*electr.*) Deviere a traiectoriei unui fascicul de particule încărcate electric, care se mișcă în vid sau într-un gaz rarefiat, cu ajutorul unui cîmp electric sau magnetic exterior; deviere. **3** (*av.*) Schimbare a direcției unui curent de aer prin interacțiunea cu o aripă, cu un sistem de aripi sau cu un obstacol reprezentat de un avion. **4** Stare a unui membru sau a unei părți a corpului opusă flexiunii. **5** (*med.*) Mișcare pe care o execută, în electroencefalografie, dispozitivul inscriptor și al cărei rezultat grafic determină caracteristicile curentului cerebral înregistrat. • pl. *-i*, și *defléxie* *s.f.* /<fr. ***déflexion***, engl. ***deflexio*** <lat. *deflexio, -onis* „abatere".

defloculiá *vb. I. tr.* (*fiz.*) A efectua o defloculare. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***déflocculer***.

defloculáre *s.f.* (*fiz.*) Transformare a unui sistem coloidal din starea de gel în starea de soluție. • pl. *-ări*. /v. ***defloculá***.

deflorá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică fecioare*) A face să-și piardă virginitatea, prin ruperea membranei himenale în urma unui act sexual, a unui examen ginecologic sau a unei intervenții chirurgicale; a dezvirgina. **2** *tr., refl.* (*înv.*) A (se) scutura de flori. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***déflorer***.

defloráre *s.f.* Pierdere a virginității; dezvirginare. • pl. *-ări*. /v. ***deflorá***.

deflorát, -á *adj.* **1** (*despre fecioare*) Care și-a pierdut virginitatea; dezvirginată. **2** (*înv.; despre plante*) Care este scuturat de flori. • pl. *-ți, -te*. /v. ***deflorá***.

defluént *s.m.* (*hidrol.*) Braț al unui curs de apă, format prin divizarea apelor unui rîu; difluent. • sil. *-flu-ent*. pl. *-ți*. /<fr. ***défluent***.

defluíre *s.f.* Răspîndire în direcții divergente a unor trupe, grupate într-un spațiu restrîns, ext., a unor mase de oameni. • pl. *-i*. /<it. ***defluire***, lat. ***defluere***.

defluviáție *s.f.* (*hidrol.*) Schimbare completă a albiei unui curs de apă. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***défluviation***.

defocalizáre *s.f.* Focalizare defectuoasă a fasciculului electronic într-un tub catodic, în televiziune. • pl. *-ări*. /***de***[1]*-* + ***focalizare***, după fr. *défocalisation*.

defolclorizát, -ă *adj.* Care este lipsit de specific folcloric. • pl. *-ți, -te*. /***de***[1]*-* + ***folcloriza*** + *-at*.

defoliá *vb. I.* **1** *tr.* A provoca uscarea și căderea frunzelor unor plante de cultură, cu ajutorul substanțelor chimice, în vederea grăbirii coacerii și pentru a se ușura recoltarea mecanică a fructelor sau a semințelor. **2** *refl.* A-și pierde frunzele înainte de vreme. • sil. *-li-a*. prez.ind. *-iez.* /<fr. ***défolier***, lat. ***defoliare***.

defoliánt, -á *adj., s.n.* (Substanță chimică) care servește pentru defoliere. • sil. *-li-ant*. pl. *-ți, -te*. /<fr. ***défoliant***.

defoliát, -ă *adj.* (*despre plante*) Care și-a pierdut frunzele înainte de vreme. • sil. *-li-at*. pl. *-ți, -te*. /v. ***defolia***.

defoliatór, -oáre *adj.* **1** Care determină căderea frunzelor. **2** (*despre animale, omizi*) Care se hrănește cu frunzele arborilor. • sil. *-li-a-*. pl. *-ori, -oare*. /***defolia*** + *-tor*.

defoliáție *s.f.* Defoliere. • sil. *-li-a-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***défoliation***.

defoliére *s.f.* Pierdere a frunzelor; defoliație. • sil. *-li-e-*. pl. *-i*. /v. ***defolia***.

deforestáre *s.f.* Distrugere a pădurilor; despădurire. • pl. *-ări*. /după fr. *déforestation*.

deformá *vb. I.* **I** *tr., refl.* A(-și) altera, a(-și) modifica forma sau dimensiunile; a (se) sluți, a (se) urîți, a (se) poci. ◆ (*refl.; despre încălțăminte*) A se scîlcia. **II** *tr.* **1** A modifica forma sau dimensiunile unui corp solid, sub acțiunea unor mișcări interioare sau exterioare, fără a desprinde material din el. **2** Fig. A reproduce, a interpreta inexact; a denatura, a falsifica. *Filmul a deformat realitatea.* <> (*refl.*) *Trecînd din om în om, toate se deformează și se estompează* (REBR.). • prez.ind. *-ez.* și (*pop.*) *diformá vb. I.* /<fr. ***déformer***, lat. ***deformare***.

deformábil, -á *adj.* (*despre corpuri*) Care se poate deforma. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***déformable***.

deformabilitáte *s.f.* (*tehn.*) Posibilitatea de a suferi deformații. • /<fr. ***déformabilité***.

deformánt, -á *adj.* Care deformează; care determină o deformare; deformator. • pl. *-ți, -te*. /<fr. ***déformant***.

deformáre *s.f.* Deformație. • pl. *-ări*. și (*pop.*) *diformáre* *s.f.* /v. ***deforma***.

deformát, -á *adj.* **1** (*despre obiecte*) Care și-a modificat forma sau dimensiunile. **2** (*despre ființe sau părți ale corpului lor*) Care și-a modificat înfățișarea. ◆ Ext. Urît, pocit. **3** Fig. Care a fost reprodus inexact. **4** Care are forma originară, naturală schimbată. • pl. *-ți, -te*. /v. ***deforma***.

deformatór, -oáre *adj.* Deformant. • pl. *-ori, -oare*. /***deforma*** + *-tor*.

deformáție *s.f.* **1** Schimbare a formei (și a dimensiunilor) unui corp sub acțiunea unor forțe exterioare, a variațiilor de temperatură, a cîmpului magnetic; deformare. <> *Deformație plastică* v. plastic. **2** (*tehn.*) Operație prin care se obține o modificare permanentă a formei, a volumului, a suprafeței unui material. **3** (*med.*) Anomalie dobîndită, necongenitală, a formei unui organ sau a unei părți din corp. **4** *Deformație profesională* = folosire mecanică, extraprofesională, a unor deprinderi, criterii de apreciere, cunoștințe etc. căpătate prin exercitarea profesiunii sale. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și (*înv.*) *deformațiúne* *s.f.* /<fr. ***déformation***, lat. ***dēformatĭo, -onis***.

deformațiúne *s.f.* v. deformație.

defortificá *vb. I. tr.* (*înv.; compl. indică fortificații*) A dărîma. • prez.ind. *-fortific.* /<fr. ***defortifier***.

defortificáre *s.f.* (*înv.*) Dărîmare a unor fortificații. • pl. *-ări*. /v. ***defortifica***.

defosá *vb. I. refl.* (*la jocul de cărți*) A se debarasa, în timpul jocului, de o carte pe care o consideră inutilă; a decarta. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***defausser***.

defósă *s.f.* (*la jocul de cărți*) **1** Îndepărtare a cărților considerate inutile. **2** Carte astfel considerată. • pl. *-e*. /<fr. ***defausse***.

defosforá *vb. I. tr.* (*tehn.*) A elimina fosforul din topitura metalică, în procesul de elaborare a oțelului în cuptoarele cu căptușeală bazică. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***dephosphorer***.

defosforáre *s.f.* (Operație de) eliminare a fosforului din topitura metalică, în procesul de elaborare a oțelului în cuptoarele cu căptușeală bazică. • pl. *-ări*. /v. ***defosfora***.

defraudá *vb. I. tr.* A-și însuși prin fraudă banii unei instituții publice; a delapida, a frauda. • sil. *-fra-u-*. prez.ind. *-ez.* /<it. ***defraudare***, lat. ***defraudare***.

defraudáre *s.f.* Însușire prin fraudă a banilor unei instituții publice; delapidare. • sil. *-fra-u-*. pl. *-ări*. /v. ***defrauda***.

defraudát, -á *adj.* (*despre bani*) Care a fost însușit prin fraudă; sustras, delapidat. ◆ (*despre instituții sau oameni*) Care a fost păgubit. • sil. *-fra-u-*. pl. *-ți, -te*. /v. ***defrauda***.

defraudatór, -oáre *s.m., s.f.* Persoană care defraudează; delapidator. • sil. *-fra-u-*. pl. *-ori, -oare*. /***defrauda*** + *-tor*, după it. *defraudatore*.

defrișá *vb. I. tr.* **1** A înlătura (prin tăiere sau prin ardere) arborii și alte plante lemnoase pentru a face un teren propriu pentru agricultură, pășunat, construcții etc. sau pentru a-l împăduri din nou; a despăduri. **2** Fig. A descurca, a lămuri, a limpezi (o problemă). ◆ A aborda punctele esențiale (într-o chestiune, într-un studiu), fără a trata fondul. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***défricher***.

defrișábil, -á *adj.* Care poate fi defrișat. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***défrichable***.

defrișáre *s.f.* Înlăturare (prin tăiere sau prin ardere) a arborilor și a altor plante lemnoase pentru a face un teren propriu pentru agricultură, pășunat, construcții etc. sau pentru a-l împăduri din nou; defrișat, despădurire. *Defrișările masive din ultimii ani au provocat alunecări de teren.* • pl. *-ări*. /v. ***defrișa***.

defrișát[1] *s.n.* Defrișare. • /v. ***defrișa***.

defrișát[2]**, -á** *adj.* (*despre terenuri*) Care a fost redat agriculturii, pășunatului etc., prin tăierea și înlăturarea arborilor și a plantelor lemnoase. • pl. *-ți, -te*. /v. ***defrișa***.

defrișatór, -oáre *subst.* **1** *s.m., s.f.* Defrișor. **2** *s.n.* Mașină de defrișat. • pl. *-ori, -oare*. /***defrișa*** + *-tor*, după fr. *défricheur*.

defrișór, -oáre *s.m., s.f.* Persoană care lucrează la defrișări; defrișator. • pl. *-ori, -oare*. /<fr. ***défricheur***.

defulá *vb. I.* **1** *tr.* (*psih.*) A da curs liber ideilor și tendințelor refulate în subconștient; a acționa pentru eliberarea tendințelor refulate; a se purta în conformitate cu impulsurile (momentane sau refulate în subconștient), liber de interdicții și constrîngeri, în scopul reducerii unor tensiuni psihice acumulate, al echilibrării. ◆ (*refl.; despre idei sau tendințe refulate în subconștient*) A se manifesta. **2** *refl.* (*fam.*) A se lăsa purtat de stări afective; a-și descărca sufletul. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***défouler***.

defuláre *s.f.* **1** (*psih.; în opoz. cu „refulare"*) Proces care constă în eliberarea tendințelor refulate, în reducerea lor în conștiință și în reducția tensiunilor acumulate; manifestare liberă a ideilor și tendințelor refulate în subconștient, pentru a diminua sau a elimina cauzele unor tulburări psihice. **2** (*fam.*) Descărcare a sufletului. • pl. *-ări*. /v. ***defula***, după fr. *défoulement*.

defulát, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* (*psih.; despre oameni*) Care a dat curs liber ideilor sau tendințelor sale refulate înainte. ◆ (*despre idei sau tendințe refulate în subconștient*) Care s-a manifestat liber. **2** *adj., s.m., s.f.* (*fam.*) (Persoană) care și-a descărcat sufletul. • pl. *-ți, -te*. /v. ***defula***.

defúnct, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Om) decedat, mort, răposat. *De jur împrejur se ivesc toate personajele dramei, în frunte cu fantoma regelui defunct* (BOGZA). **2** *adj.* Fig. (*despre obiecte*) Care este uzat, defect sau depășit. • pl. *-ți, -te*. /<lat. ***dēfunctus, -a, -um***, fr. ***défunt***.

degajá *vb. I.* **1** *refl.* (*despre gaze, vapori, mirosuri etc.*) A se răspîndi, a se elimina. ◆ (*tr.*) A emana, a exala. *Florile degajă un miros puternic în toată camera.* ◆ (*tr.; compl. indică energie, putere etc.*) A dezvolta, a produce. *Radiatorul degajă căldură.* **2** *tr.* (*chim.; compl. indică gaze*) A elimina, a scoate dintr-o combinație. *Reacția degajă oxigenul.* **3** *tr., refl.* A (se) elibera, a (se) degreva (de ocupații, sarcini, datorii etc.). **4** *tr.* A înlătura un obstacol, a elibera o suprafață (sau un loc) de obiecte, de resturi etc. care împiedică. *Șoseaua a fost degajată.* **5** *tr.* A îndepărta surplusul de material de pe o piesă pentru a înlesni o operație ulterioară. **6** *tr.* (*sport; compl. indică mingi sau pucuri*) A trimite departe de poarta proprie pentru a evita o acțiune periculoasă a adversarului. ◆ (*la scrimă; compl. indică florete*) A desprinde de floreta adversarului. **7** *refl.* Fig. (*despre idei, sentimente etc.*) A reieși dintr-un text, dintr-un fapt etc. *Din poezia lui se degajă un puternic sentiment de tristețe.* • prez.ind. *degáj, -ez.* /<fr. ***dégager***.

degajaménț *s.n.* **1** Încăpere care servește ca spațiu de comunicare între încăperile unui apartament, ale unei clădiri publice sau între interiorul unei clădiri și exteriorul ei. **2** Spațiu adiacent scenei unui teatru sau unui platou de filmare destinat depozitării decorurilor, recuzitei etc. • pl. *-e*. /<fr. ***dégagement***.

degajáre *s.f.* **1** Răspîndire, exalare, emanare a unor gaze, a unor vapori, a unor mirosuri etc. ◆ Dezvoltare, producere de energie, de putere etc. **2** (*chim.*) Eliminare dintr-o combinație a unor gaze. **3** Eliberare de obligații, de sarcini, de datorii etc. ◆ Fig. Libertate în mișcări, în comportare; nonșalanță. *Se deplasează pe scenă cu degajare.* **4** Înlăturare a obstacolelor, a ceea ce împiedică. **5** Îndepărtare a unei porțiuni de material de pe o piesă, de pe un teren etc. în vederea unei operații ulterioare. <> *Unghi de degajare* = unghi pe care îl formează fața de așchiere a unei unelte de tăiat cu planul perpendicular pe suprafața pe care o prelucrează. ◆ Concr. Canelură circulară realizată prin așchiere la exteriorul sau în interiorul unei piese cilindrice. **6** (*sport*) Îndepărtare a mingii sau a pucului de poarta proprie pentru a evita o acțiune periculoasă a adversarului. ◆ (*la scrimă*) Desprindere a propriei florete de cea a adversarului. **7** Fig. Deducere dintr-un fapt, dintr-un text etc. a unei idei, a unor sentimente etc. *A încercat degajarea ideilor principale ale scrisorii.* • pl. *-ări*. /v ***degaja***.

degaját, -ă *adj.* **1** (*despre gaze, vapori, mirosuri etc.*) Răspîndit, exalat, emanat etc. ◆ (*despre energie, putere*) Care a fost dezvoltat, produs. **2** (*chim.; despre gaze*) Care este eliminat, scos dintr-o combinație. **3** (*despre oameni*) Eliberat de obligații, de sarcini, de datorii etc. ◆ Fig. Care este liber în mișcări, nestingherit, dezinvolt. ◆ Fig. (*despre manifestări, atitudini, fizionomie etc.*) Care se produce cu naturalețe, cu nonșalanță. ◆ (*despre înfățișarea, mina etc. ale oamenilor*) Care exprimă dezinvoltură, naturalețe. *Am salutat... căutînd să am un aer cît mai degajat* (CA. PETR.). **4** (*despre obstacole*) Înlăturat. **5** (*despre piese*) De pe care s-a îndepărtat o porțiune de material în vederea unei operații ulterioare. **6** (*sport; despre mingi sau pucuri*) Îndepărtat de poarta proprie pentru a evita o acțiune periculoasă a adversarului. ◆ (*la scrimă;*

despre florete) Desprins de floreta adversarului. **7** (*despre coloane, pilaștri etc.*) Situat în apropierea unui zid, dar detașat de acesta. **8** Fig. (*despre idei, sentimente etc.*) Dedus dintr-un fapt, dintr-un text etc. • pl. *-ți, -te.* /v. ***degaja***; cf. fr. *dégagé.*

degarotá *vb. I. tr.* (*med.*; *compl. indică garouri*) A desface. • prez.ind. *-ez.* /***de***[1]*-* + ***garota.***

degarotáre *s.f.* (*med.*) Desfacere a unui garou. • pl. *-ări.* /v. ***degarota.***

degazá *vb. I. tr.* **1** A îndepărta gazele (toxice) dintr-un spațiu închis, de pe o suprafață, din corpuri etc. **2** (*milit.*) A face inofensive gazele toxice de luptă dintr-un anumit loc, prin îndepărtarea lor, cu ajutorul ventilației, sau prin neutralizare. • prez.ind. *-ez.* /***de***[1]*-* + ***gaza***; cf. fr. *dégazer.*

degazáre *s.f.* **1** Îndepărtare a gazelor (toxice) dintr-un spațiu închis, de pe o suprafață, din corpuri etc. **2** (*milit.*) Îndepărtare a gazelor toxice de luptă dintr-un anumit loc, cu ajutorul ventilației sau prin neutralizare. • pl. *-ări.* /v. ***degaza.***

degazatór *s.m.* Substanță întrebuințată pentru neutralizarea gazelor toxice. • pl. *-i.* /***degaza*** + *-tor*, după fr. *dégazeur.*

degazificá *vb. tr.* **1** (*compl. indică gaze, materii volatile etc.*) A îndepărta din cărbuni, prin distilare la temperaturi înalte, în absența aerului. **2** (*compl. indică gaze*) A face să iasă dintr-un lichid prin agitare, împroșcare etc. **3** Spec. (*compl. indică gaze*) A îndepărta din noroiul de foraj, pentru a putea fi refolosit. • prez.ind. *-gazific.* /***de***[1]*-* + ***gazifica.***

degazificáre *s.f.* **1** (Operație de) îndepărtare din cărbuni a gazelor, a materiilor volatile etc., prin distilare la temperaturi înalte, în absența aerului. **2** Îndepărtare dintr-un lichid a gazelor prin agitare, împroșcare etc. **3** Îndepărtare din noroiul de foraj a gazelor, pentru a putea fi refolosit. • pl. *-ări.* /v. ***degazifica.***

degazificatór, -oáre *s.n., adj.* (Dispozitiv) care este folosit pentru degazificare. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***dégaséificateur.***

degazolináre *vb. I. tr.* A separa, printr-un procedeu special, gazolina din amestecul de gaze de sondă; a dezbenzina. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***dégazoliner.***

degazolináre *s.f.* Operație la care sînt supuse gazele după extragerea lor din sondele de țiței și de gaze, pentru a separa și a recupera gazolina; dezbenzinare. • pl. *-ări.* /v. ***degazolina.***

degazór *s.n.* Aparat folosit pentru eliminarea gazelor din apa de alimentare a cazanelor de abur, a rețelelor termice. • pl. *-oare.* /<fr. ***dégazeur.***

degeába *adv.* **1** În zadar, fără nici un folos, zadarnic, fără rost. *Degeaba mai bați apa-n chiuă să s-aleagă unt* (CR.). ◇ Loc.adv. *Pe degeaba* = fără motiv. ◇ Expr. *A arde gaz* (sau *gazul*) *degeaba* v. arde. *A-și strica* (sau *a-și rupe, a-și bate*) *gura degeaba* v. gură. *A strica mîncarea degeaba* v. mîncare. *A roade papucii degeaba pe drumuri* v. papuc. *A mînca pîinea degeaba* v. pîine. *A face* (sau *a ține*) *umbră pămîntului degeaba* v. umbră. **2** Fără plată, gratis. *Noi am mîncat degeaba și banii pentru pîine îi avem în pungă cu prisos* (CR.). • /***de***[5] *+* ***geaba.***

degelifică *vb. I.* **1** *tr., intr.* A (se) dezgheța. **2** *tr.* (*compl. indică geluri coloidale*) A cristaliza. • prez.ind. *-gelific.* /***de***[1]*-* + ***gelifica***, după fr. *dégeler.*

degenerá *vb. I. intr.* **1** (*biol.*) A pierde, total sau parțial, unele însușiri morfologice sau funcționale (caracteristice genului sau speciei), în urma acțiunii unor factori de mediu sau ereditari. *Lumei să arătăm că nu am degenerat* (ALEX.). **2** Fig. A se schimba, a se preface în ceva (mai) rău, (mai) grav, pierzînd aspectul sau caracterul inițial. *Cearta a degenerat în bătaie.* ◆ A decădea; a se degrada. *Starea bolnavului a degenerat.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***dégénérer***, lat. ***degenerare.***

degenerárе *s.f.* **1** Pierdere totală sau parțială a unor însușiri morfologice sau funcționale (caracteristice genului sau speciei), în urma acțiunii unor factori de mediu sau ereditari. *Reprezenta ultima fază de degenerare a uneia din cele mai vechi și mai aristocratice familii din țară* (VLAH.). **2** (*med.*) Degenerescență. **3** Fig. Schimbare, prefacere în ceva (mai) rău, (mai) grav, pierzînd aspectul sau caracterul inițial. ◆ Decădere, declin. *Decadentismul modern nu e altceva decît degenerarea liricii moderne înseși* (GHER.). • pl. *-ări.* /v. ***degenera.***

degenerát, -ă *adj., s.m., s.f.* (Ființă) care și-a pierdut calitățile morfologice sau funcționale (caracteristice genului sau speciei), în urma acțiunii unor factori de mediu sau ereditari. *Imbecilul e un tip degenerat, caracterizat prin anomalii fizice* (CA. PETR.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***degenera***; cf. fr. *dégénéré.*

degeneratív, -á *adj.* Care degenerează; care are caracter de degenerescență. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***dégénératif.***

degenerație *s.f.* Decădere, declin. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***dégénération.***

degenerescént, -ă *adj.* Care este pe cale de a degenera; cu tendință spre degenerare; cu aspecte de degenerescență. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***dégénérescent.***

degenerescență *s.f.* **1** (*med.*) Modificare patologică regresivă, anatomică și funcțională, a unui țesut sau a unui organ, ca urmare a suprimării legăturii lor cu sistemul nervos sau cu circulația sangvină, a unei intoxicații grave a organismului sau a unui deficit de metabolism; degenerare. ◇ *Degenerescență celulară* = ultima etapă a diminuării metabolismelor celulare, cu dispariția completă a unora dintre acestea. ◆ Tendință de degenerare. **2** (*mat.*) Existența mai multor funcții proprii, corespunzătoare unei singure valori proprii unui operator. • pl. *-e.* /<fr. ***dégénérescence.***

degerá *vb. I. intr.* **1** A suferi o degerătură; a amorți de frig. *Era capra sigură că iezișorii săi nici n-or degera, nici nu i-or supăra fiarele sălbatice* (POP.). **2** A-i fi cuiva foarte frig, a tremura de frig. *Ne lasă fără scînteie de foc în vatră, să degerăm aicea* (CR.). ◇ Expr. *A-i degera cuiva măduva-n oase* (ori *în ciolane*) (*de frig*) = a suferi foarte tare din cauza frigului. **3** (*despre plante, fructe, legume*) A se strica prin înghețare; a îngheța. *Degeră cartofii în pivniță!* (G. M. ZAMF.). ◦ prez.ind. *déger.* /lat. ***degelare.***

degeráre *s.f.* **1** Amorțire din cauza frigului. **2** Senzație foarte puternică de frig. **3** Degradare a fructelor sau a legumelor din cauza gerului. • pl. *-ări.* /v. ***degera.***

degerát, -ă *adj.* **1** (*despre oameni și animale sau despre părți ale corpului lor*) Cu degerături; înghețat. **2** (*despre plante, fructe, legume*) Care a fost atins, stricat de ger. *[Oamenii] își descărcau cartofii degerați pe drum* (DUMITR.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***degera.***

degerătúră *s.f.* (*med.*) Inflamație, iritație, leziune a țesuturilor provocate de expunerea prelungită la frig. • pl. *-uri.* /***degera*** + *-ătură.*

degerminá *vb. I. tr.* (*compl. indică embrionii boabelor de cereale*) A separa în procesul de obținere a mălaiului, a crupelor și a făinurilor. • prez.ind. *-ez.* /***de***[1]*-* + ***germina***, după fr. *dégermer.*

degerminárе *s.f.* Separare a embrionilor boabelor de cereale în procesul de obținere a mălaiului, a crupelor și a făinurilor. • pl. *-ări.* /v. ***degermina.***

déget *s.n.* **1** (*anat.*) Fiecare dintre prelungirile mobile, alcătuite din falange, cu care se termină mîinile și tălpile picioarelor la om sau labele la unele animale. *Ridică degetul arătător al mîinii drepte* (SADOV.). ◇ Zic. *Îi dai un deget și-ți ia mîna toată*, se spune despre cel care profită de bunăvoința cuiva. *Sînt cinci degete la o mînă și nu seamănă unul cu altul.* ◇ Expr. *A se ascunde* (sau *a se da*) *după deget* = a căuta în zadar să-și ascundă o vină evidentă; a fugi de răspundere. *A avea degete lungi* sau *a se lungi în* (sau *la*) *degete* = a fi hoț, a fura. *A ști* (sau *a cunoaște*) (ceva) (*ca*) *pe degete* = a ști sau a cunoaște ceva foarte bine. *Îi numeri* (sau *îi poți număra*) *pe degete* = sînt foarte puțini. *A purta* (sau *a învîrti, a juca*) (pe cineva) *pe* (sau *după*) *degete* = *a*) a sili pe cineva să facă ce vrei; a conduce (pe cineva) după plac; *b*) a duce de nas. *De opt săptămîni mă poartă pe degete și mă fierbe* (SADOV.). *A-și da cu degetul în ochi* (*din cauza întunericului*) = a nu vedea nimic. *A aluneca* (sau *a scăpa, a se strecura*) *printre degete* = a scăpa, a (se) strecura pe neobservate, pe nesimțite. *A sta cu degetul în gură* = a pierde vremea. *A pune degetul* = a aplica amprenta digitală în loc de semnătură. *A umbla* (sau *a păși, a merge*) *în vîrful degetelor* = a umbla pe furiș, tiptil, fără zgomot. *A avea* (sau *a fi*) *în degetul cel mic al cuiva* = a cunoaște foarte bine. *A nu-i putea ajunge* (cuiva) *nici la degetul cel mic* = a nu se putea compara cu cineva în privința capacității, comportării etc. *A-și linge degetele* sau *a se linge pe degete* v. linge. *A(-i) scăpa un lucru printre degete* v. lucru. *A încerca marea cu degetul* v. mare. *A avea mîncărime la degete* v. mîncărime. *A-și mușca degetele* v. mușca. *A pune degetul pe rană* (sau *pe rana deschisă*) v. pune. *A purta lumea pe degete* v. lume. *A se ridica pe vîrful degetelor* v. ridica. *A ridica un deget* v. ridica. *A nu-i veni* (cuiva) *nici la degetul cel mic* v. veni. **2** Piesă componentă a aparatelor de tăiere la cositori, secerători, combine etc., care separă și sprijină plantele în momentul tăierii. **3** Compus: (*bot.*) *cinci-degete* = plantă erbacee tîrîtoare, ale cărei frunze au cinci foliole (*Potentilla reptans*). **4** Veche unitate de măsură pentru lungimi, avînd aproximativ lățimea unui deget (2,54 cm). *Pantazi porunci să se destupe șampania... Pirgu nu lăsă să i se toarne decît un deget* (M. I. CAR.). • pl. *-e.* și (*pop.*) *deșt* s.n. /lat. ***dĭgĭtus, -i.***

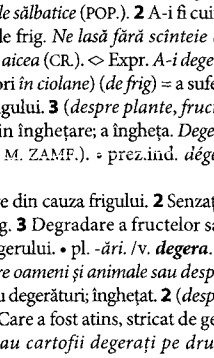

Degete (1)

1. Degetul mare.
2. Arătător.
3. Degetul mijlociu.
4. Inelar.
5. Degetul mic.

degetar-roșu (Digitalis purpurea)

degetar-lînos (Digitalis lanata)

degetár *s.n.* **1** Căpăcel din metal sau din material plastic, care se poartă, la cusut, pe degetul cu care se împinge acul pentru a-l proteja de înțepături. *Am găsit un degetar stricat* (IBR.). **2** (*bot.*) Plantă erbacee veninoasă, din familia scrofulariaceelor, cu frunzele alterne acoperite cu peri moi, cu florile mari, galbene sau roșii-purpurii cu corola tubuloasă (*Digitalis ambigua*); degetăriță, degețel, digitală. • pl. *-e.* /***deget*** *+* *-ar.*

degetăríță *s.f.* (*bot.*) **1** Degetar (*Digitalis ambigua*). **2** Degețel-roșu (*Digitalis purpurea*). • pl. *-e.* /***degetar*** *+* *-iță.*

degetárúț *s.m.* (*bot.*) Plantă erbacee perenă, din familia primulaceelor, cu florile albastre-violete, în formă de clopot, dispuse cîte 1-8 în vîrful tulpinii, care crește în regiunile muntoase (*Soldanella montana*). • pl. *-i.* /***degetar*** *+* *-uț.*

degetúț *s.n.* Dim. al lui *deget*; degețel. • pl. *-e.* /***deget*** *+* *-uț.*

degețél *s.n.* **I** Dim. al lui *deget*; degetuț. **II** (*bot.*) **1** Degetar (*Digitalis ambigua*). **2** Compus: *degețel-roșu* = plantă erbacee bienală, din familia scrofulariaceelor, foarte otrăvitoare, cu corola florilor tubuloasă, roșie-purpurie, din care se extrage digitalina, un puternic tonic cardiovascular (*Digitalis purpurea*); digitală. • pl. *-e.* /***deget*** *+* *-el.*

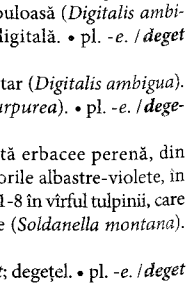

degețel-roșu

deghipsáre *s.f.* **1** (*geol.*) Proces de dizolvare a ghipsului din roci sub acțiunea apei. **2** (*med.*) Înlăturare a bandajului ghipsat. • pl. *-ări.* /***de***[1]*-* + ***ghipsare.***

deghizá *vb. I. tr., refl.* **1** A (se) îmbrăca în așa fel încît să nu poată fi recunoscut; a (se) travesti. *În vremea*

carnavalului, mă deghizez cu vreun caftan (EMIN.). **2** Fig. A (se) ascunde sub anumite aparențe; a (se) disimula, a (se) masca. *Vanitatea ta, Cu merit patriotic voiești a deghiza* (BOL.). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***déguiser***.

deghizáj *s.n.* Deghizare. • pl. *-e.* /<fr. ***déguisage***.

deghizamént *s.n.* **1** Deghizare. **2** Concr. Ceea ce servește pentru deghizare. **3** Fig. Prefăcătorie. • pl. *-e.* /<fr. ***déguisement***.

deghizáre *s.f.* **1** Îmbrăcare în așa fel încît să nu poată fi recunoscut; deghizament, travestire. **2** Fig. Prezentare sub o altă formă decît cea adevărată; disimulare. *A încercat o deghizare a sentimentelor negative.* • pl. *-ări.* /v. ***deghiza***.

deghizát, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Îmbrăcat în așa fel încît să nu poată fi recunoscut; travestit. **2** Fig. Care este prezentat sub o altă formă decît cea adevărată; mascat, camuflat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***deghiza***.

degivrá *vb. I.* v. dejivra.

degivráj *s.n.* v. dejivraj.

degivráre *s.f.* v. dejivrare.

degivrát, -ă *adj.* v. dejivrat.

degivrór *s.n.* v. dejivror.

deglaciáție *s.f.* (*geomorf.*) Retragere a ghețarilor ca urmare a modificărilor condițiilor climatice. • sil. *-ci-a-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***déglaciation***.

deglicerináre *s.f.* (*chim.*) Proces de hidroliză (scindare, dedublare) a grăsimilor, din care rezultă acizi grași și glicerină. • pl. *-ări.* /***de***[1]*-* + ***glicerinare***.

deglobulizáre *s.f.* (*med.*) Diminuare a numărului de globule roșii din sînge. • pl. *-ări.* /***de***[1]*-* + ***globulizare***, după fr. *déglobulisation*.

deglutiná *vb. I. refl.* (*lingv.; despre elementele vorbirii*) A se separa. • prez.ind. pers. 3 *-eazǎ.* /<fr. ***déglutiner***.

deglutináre *s.f.* Separare a elementelor unui cuvînt. • pl. *-ări.* /v. ***deglutina***.

deglutinát, -ă *adj.* (*lingv.; despre elementele unui cuvînt*) Care sînt separate. • pl. *-ți, -te.* /v. ***deglutina***.

deglutíție *s.f.* (*med.*) Act fiziologic reflex prin care bolul alimentar trece din gură în faringe, esofag și în stomac; înghițire. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) ***deglutițiúne*** *s.f.* /<fr. ***déglutition***, lat. ***deglutitio, -onis*** <*deglutire* „a înghiți".

deglutițiúne *s.f.* v. deglutiție.

degomá *vb. I. tr.* (*ind. text.*) A îndepărta, total sau parțial, sericina de pe firele sau țesăturile de mătase naturală, pentru ca acestea să capete caracteristici de prelucrare și de calitate superioare. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***dégommer***.

degomáre *s.f.* (*ind. text.*) Îndepărtare, totală sau parțială, a stratului de sericină, de pe firele sau țesăturile de mătase naturală, pentru ca acestea să capete caracteristici de prelucrare și de calitate superioare. • pl. *-ări.* /v. ***degoma***.

degonflá *vb. I. tr., refl.* A (se) dezumfla. • prez.ind. pers. 3 *-eazǎ.* /<fr. ***dégonfler***.

degonfláre *s.f.* Dezumflare. • pl. *-ări.* /v. ***degonfla***.

degorjáre *s.f.* Îndepărtare a drojdiei din sticlele de vin. • pl. *-ări.* /***de***[1]*-* + ***gorjare***, după fr. *dégorgeage*.

degrábă *adv.* **1** La repezeală, repede, iute. *Și-n treacăt o cuprinse lin Într-un ungher degrabă* (EMIN.). **2** De timpuriu, curînd, devreme. *Voi pleca mîine degrabă.* ◇ Expr. *Mai degrabă* = mai ușor, mai curînd. *Să mă întorc? Mai degrabă își va întoarce Dunărea cursul îndărăpt* (C. NEGR.). • /***de***[5] + ***grabă***.

degradá *vb. I.* **1** *tr.* A destitui pe cineva dintr-o funcție, dintr-o demnitate. ◆ (*milit.*) A pedepsi prin pierderea gradului (și excluderea din armată); a lua gradele. **2** *tr.* A înjosi. *Și nașterea-mi în ochii iubiți ai degradat* (MACED.). **3** *tr., refl.* A ajunge într-o stare de decădere; a (se) declasa; a (se) deteriora. ◆ A (se) dezonora. **4** *tr., refl.* (*agron.*) A face să-și piardă sau a-și pierde fertilitatea; a deveni sau a face să devină neproductiv; a (se) defertiliza. *Din cauza cultivării aceloraşi plante an de an, pămîntul s-a degradat.* **5** *refl.* (*despre sisteme tehnice sau fizice, obiecte, materiale etc.*) A se strica, a se deteriora, a se ruina. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***dégrader***, it., lat. ***degradare***.

degradábil, -á *adj.* Care se poate degrada. • pl. *-i, -e.* /***degrada*** + *-bil*.

degradánt, -ă *adj.* Care degradează; care este înjositor; degradator. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***dégradant***.

degradáre *s.f.* **1** (și *degradare militară*) Pedeapsă militară care constă în luarea gradului (sau excluderea din armată). ◇ (*jur.*) *Degradare civică* = sentință care prevede pierderea unor drepturi cetățenești. **2** Înjosire. **3** Proces de schimbare în rău; stricare, deteriorare, ruinare. ◆ Micșorare a valorii agricole a unui sol, a unui teren, a unui zăcămînt etc. ◇ *Degradarea solului* = totalitatea schimbărilor produse în sol de excesul de apă (prin spălare sau băltire), de prezența unor substanțe chimice, de exploatarea nerațională etc., care duc la micșorarea (sau la pierderea) fertilității. **4** (*chim.*) Transformare a moleculei unor compuși organici sub acțiunea anumitor reactivi specifici, a unor agenți biochimici, a unor radiații, a temperaturii etc., prin care rezultă compuși cu o moleculă constituită dintr-un număr mai mic de atomi. • pl. *-ări.* /v. ***degrada***.

degradát, -á *adj.* **1** (*despre oameni*) Care a pierdut gradul pe care l-a avut. **2** (*despre oameni*) Care este decăzut sub raport moral sau social; înjosit; corupt, vicios. **3** (*despre terenuri*) Care și-a pierdut calitățile, devenit neproductiv. **4** (*despre obiecte, materiale etc.*) Care și-a pierdut calitățile; stricat, deteriorat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***degrada***.

degradatór, -oáre *adj., s.n.* **1** *adj.* Degradant. **2** *s.n.* (*fotogr.*) Hîrtie neagră decupată astfel încît să permită obținerea unei imagini cu anumite contururi la copierea filmului. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***dégradateur***.

degradáție *s.f.* (*înv.*) Degradare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***dégradation***, lat. ***degradatio, -onis***, germ. ***Degradation***.

degradé *s.n., adj.* **1** *s.n.* Estompare treptată a intensității unei culori, a luminii; trecere treptată, fără o demarcație precisă, de la o culoare la alta (într-o pictură, pe o țesătură etc.). **2** *adj.* (*despre fire textile*) În culori care se estompează treptat. • și ***degradéu*** *s.n.* /<fr. ***dégradé***.

degradéu *s.n.* v. degrade.

degranuláre *s.f.* (*fiziol.*) **1** Eliberare a conținutului granulelor secretorii după fuziunea acestora cu membrana celulară. **2** Eliberare a conținutului veziculelor endoplasmatice. • pl. *-ări.* /***de***[1]*-* + ***granulare***.

degrás *s.n.* Amestec de grăsimi emulsionabile (untură de pește și acid nitric), folosit în industria pielăriei la ungerea pieilor. • pl. *-uri.* /<fr. ***dégras***.

degreá *vb. II. tr.* (*mar.*) A demonta greementul. • sil. *-gre-a.* prez.ind. *-eez.* /<fr. ***dégréer***.

degresá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică pete de grăsime*) A îndepărta de pe suprafața unor obiecte (metalice) prin diverse procedee chimice. **2** (*compl. indică grăsimi*) A extrage dintr-un aliment în scopuri dietetice sau tehnologice. • pl. *-ez.* /<fr. ***dégraisser***.

degresáj *s.n.* Degresare. • pl. *-e.* /<fr. ***dégraissage***.

degresánt, -á *adj., s.m.* **1** *adj., s.m.* (Substanță, preparat) care servește la degresare. **2** *s.m.* Deplastifiant. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***dégraissant***.

degresáre *s.f.* **1** Îndepărtare a petelor de grăsime de pe suprafața unor obiecte (metalice) prin diverse procedee chimice; degresaj. **2** Scoatere a grăsimii din alimente în scopuri dietetice sau tehnologice. • pl. *-ări.* /v. ***degresa***.

degresát, -ă *adj.* **1** (*despre suprafețe*) Care a fost curățat de pete de grăsime prin diverse procedee chimice. **2** (*despre alimente*) Din care s-a extras grăsimea în scopuri dietetice sau tehnologice. *Lapte degresat.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***degresa***.

degresiúne *s.f.* Micșorare treptată, graduală. • pl. *-i.* /<fr. ***dégression***, lat. ***dēgressio, -onis***.

degresív, -á *adj.* Care scade, care se reduce, care descrește treptat; descrescător. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***dégressif***.

degresivitáte *s.f.* Caracter degresiv. • /<fr. ***dégressivité***.

degresór, -oáre *adj., subst.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care degresează. **2** *s.n.* Aparat cu care se face degresarea anumitor materiale. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***dégraisseur, dégraissoir***.

degrevá *vb. I. tr.* A micșora, a reduce, a suprima obligațiile, sarcinile etc. care revin unei persoane fizice sau unui colectiv. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***dégrever***.

degrevánt, -á *adj.* Care degrevează. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***dégrevant***.

degreváre *s.f.* Micșorare, reducere, suprimare a obligațiilor, a sarcinilor etc. care revin unei persoane fizice sau unui colectiv. • pl. *-ări.* /v. ***degreva***.

degrevát, -ă *adj.* Care este scutit, descărcat de o parte din sarcini. • pl. *-ți, -te.* /v. ***degreva***.

degringolá *vb. I. intr.* **1** A se rostogoli, a se prăvăli. **2** Fig. A decădea treptat, a se prăbuși. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***dégringoler***.

degringoládă *s.f.* **1** Prăbușire, rostogolire rapidă, cădere. **2** Fig. Decădere treptată, degradare progresivă. • pl. *-e.* /<fr. ***dégringolade***.

degrosisá *vb. I. tr.* A reduce suspensiile mai mari în procesul de purificare a apei. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***dégrossir***.

degrosisór *s.n* Sistem de filtre alcătuit din pietriș mărunt, folosit pentru reținerea impurităților de dimensiuni mari, în instalația de limpezire parțială, preliminară a apei. • pl. *-oare.* /<fr. ***dégrossisseur***.

degroșá *vb. I. tr.* A prelucra prin așchiere o piesă brută, pentru a o aduce la o formă și la o dimensiune apropiate de cea definitivă. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***dégrossir***, după *îngroșa*.

degroșáj *s.n.* Degroșare. • pl. *-e.* /după fr. *dégrossissage*.

degroșáre *s.f.* Prelucrare prin așchiere a unei piese brute, pentru a o aduce la o formă și la o dimensiune apropiate de cea definitivă. • pl. *-ări.* /v. ***degroșa***.

degrupá *vb. I. tr.* A dispersa, a repartiza diferit persoane sau lucruri grupate. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***dégrouper***.

degudroná *vb. I. tr.* (*compl. indică gudroane*) A separa de gazele produse la distilarea cărbunilor fosili. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***dégoudronner***.

degudronáre *s.f.* Separare a gudroanelor de gazele produse la distilarea cărbunilor fosili. • pl. *-ări.* /v. ***degudrona***.

degudronátor *s.n.* Aparat, utilaj folosit la degudronare. • pl. *-oare.* /***degudrona*** + *-tor*, după fr. *dégoudronneur*.

degurgitá *vb. I. tr.* A vomita. • prez.ind. *-ez.* /<fr. *dégurgiter*.

degurgitáre *s.f.* Acțiunea de *a degurgita* și rezultatul ei; degurgitație. • pl. *-ări.* /v. ***degurgita***.

degurgitáție *s.f.* Degurgitare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***dégurgitation***.

degustá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică produse alimentare, băuturi*) A gusta, a încerca. ◆ (*compl. indică produse alimentare, băuturi*) A mînca sau a bea pe îndelete; a savura. *Domnul director binevoiască... să deguste cafea turcească* (ALECS.). **2** Spec. A aprecia, cu ajutorul gustului, al mirosului, al văzului calitățile organoleptice ale unui produs alimentar. ◆ A atesta calitățile unui vin prin degustare. **3** Fig. A recepta cu plăcere o operă de artă. *Cîteva ore a degustat un tablou reprezentînd un balet clasic.* • prez.ind. *degúst.* /<fr. ***déguster***, lat. ***degustare***.

degustáre *s.f.* **1** Consumare cu plăcere și pe îndelete a unor produse alimentare, băuturi etc.; degustație. **2** Spec. Apreciere cu ajutorul gustului, mirosului, văzului a calităților organoleptice ale unui produs alimentar. ◆ Atestare a calităților unui vin prin degustare. **3** Fig. Receptare cu plăcere a unei opere de artă. • pl. *-ări.* /v. ***degusta***.

degustát[1] *s.n.* Degustare. ◆ Savurare. • /v. ***degusta***.

degustát[2]**, -ă** *adj.* 1 (*despre produse alimentare, băuturi*) Care a fost mîncat sau băut pe îndelete și cu plăcere; savurat. ◆ Spec. (*mai ales despre vinuri*) Ale cărui calități organoleptice au fost apreciate cu ajutorul gustului, mirosului, văzului. **2** Fig. (*despre opere de artă*) Care a fost receptată cu plăcere. • pl. *-ți, -te.* /v. ***degusta***.

degustáție *s.f.* Degustare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***dégustation***, lat. ***dēgustatio, -onis***.

degustátor, -oáre *s.m., s.f., adj.* **1** (Persoană) care consumă pe îndelete și cu plăcere mîncăruri și băuturi. **2** Spec. (Persoană) care apreciază calitatea unui produs alimentar cu ajutorul gustului, mirosului, văzului. ◆ (Specialist) care atestă calitățile unui vin, prin degustare. **3** Fig. (Persoană) care recepteză cu plăcere mesajul unei opere de artă. • pl. *-ori, -oare.* /***degusta*** + *-ător*, după fr. *dégustateur*.

deh *interj.* Cuvînt care exprimă o nedumerire, o neimplicare. • /onomat.

dehidrázǎ *s.f.* (*chim.*) Dehidrogenază. • pl. *-e.* /<fr. ***déhydrase***.

dehidrogená *vb. I. tr.* (*chim.*) A elimina, termic sau catalitic, hidrogenul din molecula compușilor organici. • prez.ind. *-ez.* și ***deshidrogená*** *vb. I.* /<fr. ***déshydrogéner***.

dehidrogenáre *s.f.* (*chim.*) Eliminare, termică sau catalitică, a hidrogenului din molecula compușilor organici. • pl. *-ări.* și ***deshidrogenáre*** *s.f.* /v. ***dehidrogena***.

dehidrogenát, -ă *adj.* (*chim.*; *despre compuși chimici*) Din care s-a eliminat, termic sau catalitic, hidrogenul. • pl. *-ți, -te.* și *deshidrogenát, -ă adj.* /v. ***dehidrogena***.

dehidrogenáză *s.f.* (*chim.*; *mai ales la pl.*) Enzimă care catalizează oxidarea substanțelor prin eliberarea ionilor de hidrogen; dehidrază. • pl. *-e.* /<fr. ***déhydrogénase***.

dehiscént, -á *adj.* (*bot.*; *despre fructe, antere, sporogoni etc.*) Care se deschide spontan, la maturitate, eliberînd semințele. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***déhiscent***, lat. ***dehiscens, -ntis*** <*dehiscere* „a se deschide".

dehiscénță *s.f.* (*bot.*) Deschidere de la sine a unui fruct, a unei antere sau a unui sporange cînd ajung la maturitate, eliberînd semințele. • pl. *-e.* /<fr. ***déhiscence***.

dehiemetí *vb. IV. refl.* (*reg.*) A renunța la ceva. • prez.ind. *-esc.* /cf. ***lehămeti***.

dehlemetíre *s.f.* (*reg.*) Faptul de *a se dehlemeti*. • pl. *-i.* /v. ***dehlemeti***.

dehulá *vb. I.* v. dăula.

dehulát, -á *adj.* v. dăulat.

del¹- Elem. de compunere „zeu, zeitate". • și *deo-*. /<fr. ***déi-***; cf. lat. *dĕus, -i* „zeu".

dei² *s.m.* (*în Ev. Med.*) Titlu purtat de conducătorul Algeriei. ◆ Persoană care avea acest titlu. • pl. *dei.* /<fr. ***dey***.

deicíd, -ă *subst.* (*relig.*) **1** *s.n., s.f.* Ucidere a unui zeu, a unei ființe de natură divină. ◆ Spec. Ucidere a lui Iisus Hristos. **2** *s.m., s.f.* Ucigaș al unui zeu sau al lui Iisus Hristos. **3** *s.n.* Fig. Persecuție declanșată împotriva credinței religioase. • sil. *de-i-.* pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***déicide***.

deíctic, -ă *adj., s.n.* (*gram.*) (Cuvînt) care dezambiguizează, care demonstrează, care întărește un sens. • sil. *de-ic-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***déictique***; cf. gr. *δεικτικός* „demonstrativ".

deificá *vb. I. tr.* **1** A atribui putere divină unei ființe sau unui lucru; a zeifica. **2** Fig. A diviniza. • sil. *de-i-.* prez.ind. *deífic.* /<fr. ***déifier***, lat., it. ***deificare***.

deificáre *s.f.* **1** Atribuire a puterii divine unei ființe sau unui lucru; zeificare. **2** Fig. Divinizare. • sil. *de-i-.* pl. *-ări.* /v. ***deifica***.

deiflcát, -ă *adj.* **1** (*despre ființe sau lucruri*) Căruia i s-a atribuit puteri divine. **2** Fig. Divinizat. • sil. *de-i-.* pl. *-ți, -te.* /v. ***deifica***.

deifórm, -á *adj.* Cu atribute de zeitate. • sil. *de-i-.* pl. *-i, -e.* /***dei¹-*** + ***formă***.

deionizá *vb. I. tr.* (*chim.*; *compl. indică ioni*) A elimina dintr-un produs. • sil. *-i-o-.* prez.ind. *-ez.* /***de¹-*** + ***ioniza***.

deionizánt *s.m.* (*chim.*) Element care favorizează deionizarea. • sil. *-i-o-.* pl. *-ți.* /***deioniza*** + ***-ant***.

deionizáre *s.f.* (*chim.*) Proces fizico-chimic de eliminare a anumitor ioni dintr-un mediu ionizat. • sil. *-i-o-.* pl. *-ări.* /v. ***deioniza***, după fr. *déionisation*.

deísm *s.n.* (*teol.*) Doctrină filosofică ce recunoaște existența lui Dumnezeu ca forță creatoare primordială a universului, dar numai ca un principiu impersonal, respingînd însă ideea întruchipării lui într-o persoană și a intervenției sale în desfășurarea ulterioară a fenomenelor din univers, considerînd că lumea este supusă acțiunii legilor naturii. • /<fr. ***déisme***; cf. lat. *dĕus, -i* „zeu".

deíst, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Adept) al deismului. **2** *adj.* Care aparține deismului sau deiștilor, care se referă la deism sau la deiști; care susține deismul. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***déiste***.

deîmpărțít *s.m.* (*mat.*) Primul termen al unei împărțiri; număr care urmează să fie împărțit la cel de-al doilea termen (împărțitor). • pl. *-uri.* /***de⁵*** + ***împărțit***.

deînmulțít *s.m.* (*mat.*) Primul factor al unei înmulțiri; număr care urmează să fie înmulțit cu cel de-al doilea termen (înmulțitor). • pl. *-uri.* /***de⁵*** + ***înmulțit***.

dejá *adv.* În acest (sau acel) moment, încă de pe acum (sau de pe atunci). *Ușa ce da în grădină căzuse deja despicată* (MACED.). ◇ (*psih.*) *Déjà-vu* [deʒa'vy] *s.n.* = (*calc din fr.* „*déjavu*") stare patologică de stranietate a eului, indusă de simțămîntul de falsă recunoaștere, care constă într-o atitudine de familiaritate față de persoane și situații pe care subiectul le întîlnește pentru prima dată. • /<fr. ***déjà***.

dejalén *s.n.* Țesătură de bumbac mercerizat, de calitate superioară, folosită pentru confecționarea cămășilor bărbătești, a bluzelor etc. ◆ (*la pl.*) Varietăți din această țesătură. • pl. *-uri, -e.* și *dejalénă s.f.* /cf. engl. *delaine*.

dejalénă *s.f.* v. dejalen.

dejectá *vb. I. tr.* **1** (*fiziol.*; *compl. indică excreții*) A evacua din organism. **2** (*compl. indică reziduuri industriale sau menajere*) A deversa, poluînd mediul înconjurător. • prez.ind. *-ez.* /de la ***dejecție***.

dejectáre *s.f.* **1** Evacuare a dejecțiilor din organism. **2** Deversare a unor reziduuri industriale sau menajere, poluînd mediul înconjurător. • pl. *-ări.* /v. ***dejecta***.

dejécție *s.f.* **1** Evacuare a excreților (mai ales a materiilor fecale) din organism. ◆ Concr. Materie fecală evacuată din organism. **2** Reziduuri industriale sau menajere, prin deversarea cărora se poluează mediul înconjurător. **3** (*geomorf.*) *Con de dejecție* = formă de relief cu aspect de evantai, alcătuită din bolovănișuri, pietrișuri, nisip și argilă depozitate de torenți și rîuri acolo unde se produce o schimbare de pantă; agestru. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *dejecțiúne s.f.* /<fr. ***déjection***, lat. ***dēiectĭo, -onis*** <*iacere* „a arunca afară".

dejecțiúne *s.f.* v. dejecție.

dejivrá *vb. I. tr.* (*compl. indică straturi de gheață sau de chiciură*) A înlătura de pe suprafețele care vin în contact cu aerul umed și subrăcit. • prez.ind. *-ez.* și *degivrá vb. I.* /<fr. ***dégivrer***.

dejivráj *s.n.* Dejivrare. • pl. *-e.* și *degivráj s.n.* /<fr. ***dégivrage***.

dejivráre *s.f.* Înlăturare a stratului de gheață sau de chiciură format pe suprafețele care vin în contact cu aerul umed și subrăcit. • pl. *-ări.* și *degivráre s.f.* /v. ***degivra***.

dejivrát, -ă *adj.* (*despre suprafețele care vin în contact cu aerul umed și subrăcit*) De pe care s-a îndepărtat stratul de gheață sau de chiciură. • pl. *-ți, -te.* și *degivrát, -ă adj.* /v. ***dejivra***.

dejivrór *s.n.* (*av.*) Instalație de protecție a unui avion contra formării straturilor de gheață pe aripi, ampenaje, elice etc. în timpul zborului prin mase de aer umed și subrăcit. • pl. *-oare.* și *degivrór s.n.* /<fr. ***dégivreur***.

dejojáre *s.f.* (*nav.*) Manevră în timpul decolării unui hidroavion, prin care acesta este ridicat cu coca deasupra apei pentru a micșora rezistența la înaintare. • pl. *-ări.* /după fr. *déjaugeage*.

dejucá *vb. I. tr.* (*compl. indică intenții, planuri sau uneltiri*) A zădărnici. *Am voit să dejucăm intrigile conservatorilor* (ALECS.). • prez.ind. *dejóc.* și (*înv.*) *desjucá vb. I.* /***de¹-*** + ***juca***, după fr. *déjouer*.

dejucáre *s.f.* Zădărnicire a intențiilor, planurilor sau uneltirilor cuiva. • pl. *-ări.* /v. ***dejuca***.

dejucát, -ă *adj.* (*despre intenții, planuri, uneltiri etc.*) Care a fost zădărnicit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***dejuca***.

dejugá *vb. I.* **1** *tr.* A scoate boii din jug. *Fără să dejuge boii, începe a tăie copacul* (CR.). **2** *intr.* Fig. (*reg.*) A ajunge sau a se opri undeva; a poposi, a se așeza. *E altă lume de cînd a dejugat moș Marin aici* (VLAH.). ◇ Expr. *A dejuga rău* (sau *la moara frîntă*) = a nimeri într-un moment nepotrivit. *A dejuga la (un) noroc* = a merge la întîmplare. **3** (*înv.*) A dezrobi. • prez.ind. *dejúg.* /lat. ***desiungere***.

dejugáre *s.f.* **1** Scoatere a boilor din jug; dejugat. **2** Fig. (*reg.*) Oprire undeva; poposire. **3** (*înv.*) Dezrobire. • pl. *-ări.* /v. ***dejuga***.

dejugát¹ *s.n.* Dejugare. • pl. *-uri.* /v. ***dejuga***.

dejugát², -á *adj.* **1** (*despre vite*) Scos din jug. **2** Fig. (*reg.*) Poposit. **3** (*înv.*) Dezrobit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***dejuga***.

dejugátoáre *s.f.* Loc de popas unde se dejugă boii pentru a-i lăsa să se odihnească. • pl. *-ori.* /***dejuga*** + ***-ătoare***.

dejún *s.n.* **1** Masa de prînz; prînz. *M-a invitat să iau dejunul cu el* (CE. PETR.). ◆ Timpul cînd se ia această masă. *M-am dus la ei pe la dejun.* ◆ Concr. Ceea ce se mănîncă la masa de prînz. **2** *Micul dejun* = gustare de dimineață. ◆ Timp al zilei cînd se servește această gustare. • pl. *-uri.* /de la ***dejuna***, prin derivare regresivă; cf. fr. *déjeuner*, germ. *Dejeuner*.

dejuná *vb. I. intr.* **1** A lua masa de prînz; a prînzi. **2** A lua masa de dimineață. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***déjeuner***.

de jure [de' jure] *loc.adv.* (*jur.*; *în opoz. cu „de facto"*) De drept. • /<lat. ***de jure***.

dejúrnă *adj.invar.* (*înv.*; *despre elevi sau despre militari*) De serviciu (pe timp de o zi). *Iată și căpitanul dejurnă!* (SLAV.). • scris și *de jurnă.* /<rus. ***дежурный***.

dejúrstvă *s.f.* (*înv.*) **1** (*milit.*) Corp de gardă. **2** (*milit.*) Comandament militar. **3** Cancelarie a unei dregătorii. • pl. *-e.* /<rus. ***дежурство***.

delabializá *vb. I. tr.* (*lingv.*; *compl. indică consoane*) A face să devină nelabial. • sil. *-bi-a-.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***délabialiser***.

delaborá *vb. I. tr.* A demonta dintr-un loc instalațiile, mașinile sau munițiile devenite inutilizabile sau periculoase. • prez.ind. *-ez.* /<lat. ***delaborare***.

delaboráre *s.f.* Acțiunea de *a delabora*. • pl. *-ări.* /v. ***delabora***.

delaborát, -ă *adj.* (*despre instalații, mașini sau munîții*) Demontat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***delabora***.

deiabrá *vb. I. tr., refl.* A (se) deteriora, a (se) strica. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***délabrer***.

delabráre *s.f.* Stricare, uzare. • pl. *-ări.* /v. ***delabra***.

delabrát, -á *adj.* Stricat, uzat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***delabra***.

delaoláltă *adv.* Împreună. *Pe-un cîmp, o grămadă de oameni prăfuiți, osteniți, aduși de șale merg delaoláltă* (GÎRL.). • sil. *-la-o-.* /***de⁵*** + ***laolaltă***.

delapidá *vb. I. tr.* A sustrage, a-și însuși bani, valori sau alte bunuri publice sau private, aflate în grija sa. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***dilapider***, lat. ***dilapidare***.

delapidáre *s.f.* (*jur.*) Infracțiune care constă în însușirea, folosirea sau traficarea de către un angajat, în interesul său sau al altei persoane, a unor sume de bani sau a altor bunuri aflate în gestiunea sau în administrarea sa; (*înv.*) delapidație. *Sînt nevoit... să cer să fii arestat pentru delapidare de bani publici* (STANCU). • pl. *-ări.* /v. ***delapida***.

delapidát, -á *adj.* (*despre bani, bunuri etc.*) Care a fost sustras din avutul statului, al unei firme etc. • pl. *-ți, -te.* /v. ***delapida***.

delapidatór, -oáre *s.m., s.f.* Persoană care săvîrșește o delapidare. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***dilapidateur***.

delapidáție *s.f.* (*jur., înv.*) Delapidare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***dilapidation***, lat. ***dīlapidatĭo, -onis***.

delár *s.m.* (*înv.*) Arhivar. • pl. *-i.* /***delă*** + ***-ar***.

delarvizáre *s.f.* (*biol.*) Distrugere sau prevenire a dezvoltării stadiilor larvare ale unor insecte. • pl. *-ări.* /***de¹-*** + ***larvă*** + ***-iza***.

delatór, -oáre *s.m., s.f.* Persoană care face o delațiune; denunțător; informator, turnător. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***délateur***, lat. ***dēlator, -oris***.

delațiúne *s.f.* Denunțare, denunț; pîră. • pl. *-i.* /<fr. ***délation***, lat. ***dēlatĭo, -onis***.

délă *s.f.* (*înv.*) **1** Dosar. *Mă primblu și eu printre cele dele cum dă Dumnezeu* (ALECS.). ◇ Expr. *A pune ceva la delă* = a da uitării. **2** Acțiune judiciară; proces. • pl. *-e.* /<rus. ***дело***.

delăsá *vb. I. refl.* **1** A dovedi nepăsare, neglijență față de o muncă începută, a abandona un lucru început; a se lăsa de... **2** A-și neglija ținuta, aspectul. • prez.ind. *delás.* /***de¹-*** + ***lăsa***, după fr. *délaisser*.

delăsáre *s.f.* **1** Nepăsare, neglijență față de o muncă începută. **2** Neglijare a ținutei, a aspectului personal. • pl. *-ări.* /v. ***delăsa***.

delását, -á *adj.* **1** (*despre o muncă începută*) Care este neglijat sau abandonat. **2** (*despre aspectul personal*) Neglijat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***delăsa***.

delăsătór, -oáre *s.m., s.f., adj.* **1** (Persoană) care își neglijează sau își abandonează treburile, obligațiile. **2** (Persoană) care este lipsit de grijă, neglijent față de propria ținută. • pl. *-ori, -oare.* /***delăsa*** + ***-tor***.

delátură *vb. I. tr.* (*reg.*) A înlătura. • prez.ind. *-lătur.* /***de⁵*** + ***latură***.

delcaínă *s.f.* (*farm.*) Substanță anestezică din grupa esterilor aminoalcoolici folosită în stomatologie. • pl. *-e.* /de la ***cocaină***.

délco *s.n.* (*electr.*) Cap distribuitor de curent electric la motoarele cu electroaprindere. • /<fr. ***delco***.

delcrédere *s.f.* (*econ.*) Angajament al unui agent care, în schimbul unui comision special, garantează personal plata tuturor mărfurilor pe care le vinde în contul altuia. • pl. *-i.* /<germ. ***Delkredere***; cf. it. *[star] del credere*.

deleán, -ă *s.m., s.f., adj.* (Persoană) care trăiește în zonele deluroase. • pl. *-eni, -ene.* /***deal*** + ***-ean***.

deleátur *s.n.* (*tipogr.*) Semn de corectură tipografică în forma literei greceși „delta", scrisă cursiv, prin care se indică suprimarea unei litere, a unui grup de litere, a unui cuvînt etc. • sil. *-le-a-.* /<fr. ***deleatur***, lat. ***deleatur*** „să se șteargă".

delébil, -ă *adj.* Care poate fi șters. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***dēlēbĭlis, -e***, fr. ***délébile***.

delecitinizá *vb. I. refl.* (*chim.*) A se separa concentratele de fosfatide (cu predominare a lecitinelor) din uleiuri. • prez.ind. pers. 3 *-ează.* /***de¹-*** + ***lecitină*** + ***-iza***.

delecitinizáre *s.f.* (*chim.*) Separare a concentratelor de fosfatide (cu predominare a lecitinelor) din uleiuri. • pl. *-ări.* /v. ***delecitiniza.***

delectá *vb. I. tr., refl.* A (se) desfăta, a (se) bucura, a (se) distra. *Ei se delectau mai mult cu citirea întîmplărilor lui Alexandru Machedon* (GHICA). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***délecter***, lat. ***delectare.***

delectábil, -ă *adj.* Plăcut, agreabil, încîntător. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***délectable***, lat. ***dēlectabilis, -e.***

delectáre *s.f.* Desfătare, încîntare; distracție; delectație. • pl. *-ări.* /v. ***delecta.***

delectát, -ă *adj.* Care se află într-o stare de delectare. • pl. *-ți, -te.* /v. ***delecta.***

delectáție *s.f.* Delectare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***délectation***, lat. ***dēlectatĭo, -onis.***

delegá *vb. I. tr.* **1** A împuternici pe cineva să acționeze în calitate de reprezentant al unei persoane sau al unei instituții. ◆ A atribui cuiva calitatea de delegat; a da o delegație. ◆ A alege reprezentanți ai unei colectivități pentru a participa la anumite activități. **2** A însărcina pe cineva, pe timp limitat, cu executarea, supravegherea sau organizarea unei lucrări. ◆ A trimite un angajat, pe un timp limitat, să presteze serviciul în alt loc decît cel obișnuit. • prez.ind. *deleg.* /<fr. ***déléguer***, lat. ***delegare.***

delegáre *s.f.* **1** Împuternicire a cuiva ca să acționeze în calitate de reprezentat al unei persoane sau al unei instituții. ◆ Atribuire a calității de delegat. ◆ Alegere a reprezentanților unei colectivități pentru a participa la anumite activități. **2** Însărcinare a cuiva, pe timp limitat, cu executarea, supravegherea sau organizarea unei lucrări. ◆ Trimitere a unui angajat, pe un timp limitat, să presteze serviciul în alt loc decît cel obișnuit. • pl. *-ări.* /v. ***delega.***

delegát, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f., adj.* (Persoană) care a primit o delegație. *Într-o după-amiază posomorîtă, la oprirea trenului, se înfățișează un delegat de la divizia română a sectorului* (SADOV.). **2** *s.m.* Reprezentant sau trimis al unui stat ori al unui guvern la un congres, la o conferință sau la o organizație națională sau internațională. <> *Delegat apostolic* v. apostolic. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***délégué***, lat. ***dēlēgatus, -a, -um.***

delegatár, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care deleagă, care dă o delegație. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***délégataire.***

delegáție *s.f.* **1** Împuternicire dată unui delegat de a se prezenta sau de a acționa într-un anumit fel, în numele cuiva. **2** Concr. Act prin care cineva este desemnat ca delegat. **3** Grup de persoane împuternicit cu o misiune specială. *O delegație a muncitorilor s-a prezentat directorului* (SAHIA). **4** Spec. Act prin care un debitor transportă creditorului său o sumă pe care i-o datorează alt debitor. • sil. *-ți-e.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *delegațiúne* *s.f.* /<fr. ***délégation***, lat. ***dēlēgatĭo, -onis.***

delegațiúne *s.f.* v. delegație.

delestá *vb. I. tr.* **1** (*nav.*) A arunca lestul din corăbii, din baloane, pentru a le ușura; a debalasta. **2** (*fam.*) A elibera, a epura. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***délester.***

delestáre *s.f.* Aruncare a lestului din corăbii, din baloane, pentru a le ușura. • pl. *-ări.* /v. ***delesta.***

deletér, -ă *adj.* **1** Care este nociv, dăunător (sănătății). **2** Fig. Care corupe. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***délétère.***

deleție *s.f.* (*genet.*) Tip de mutație genetică implicînd pierderea de ADN cromozomial. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***délétion***, lat. ***dēlētĭo, -onis*** „distrugere".

delexicaliză *vb. I. tr., refl.* (*lingv.*) A(-și) pierde sau a face să(-și) piardă conținutul semantic. • prez.ind. pers. 3 *-ează.* /***de***[1]- + ***lexicaliza.***

delexicalizáre *s.f.* (*lingv.*) Faptul de *a (se) delexicaliza.* • pl. *-ări.* /v. ***delexicaliza.***

delexicalizát, -ă *adj.* (*lingv.; despre cuvinte*) Care nu mai are conținut semantic. • pl. *-ți, -te.* /v. ***delexicaliza.***

délfic, -ă *adj.* Care aparține oracolului din Delfi, care provine de la oracolul din Delfi; care se referă la oracolul din Delfi. ◆ Spec. Referitor la cultul lui Apollo, care se practica în antichitate, în Delfi. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***delphique***, lat. ***Delphĭcus, -a, -um***; cf. nm. pr. *Delfi*, oraș antic în Grecia.

delfín[1] *s.m.* **1** (*zool.*) Mamifer cetaceu marin, cu corpul fusiform, avînd o mărime de pînă la trei metri, cu botul alungit și cu numeroși dinți conici, care trăiește în grupuri compacte și care este înzestrat cu o inteligență deosebită, putînd fi dresat cu ușurință (*Delphinus delphis*); porc-de-mare. <> Compar. *Du-te cu Nicola să te scalzi... Să-l vezi hîrjonindu-se ca un delfin cu valurile* (CA. PETR.). **2** (*astron.; art.; nm. pr.*) Constelație din emisfera boreală, compusă din zece stele, în vecinătatea Căii-Lactee. **3** (*sport*) Stil de înot în care sportivul, cu fața în jos, înaintează la suprafața apei prin mișcarea simultană și simetrică a brațelor, dinainte spre înapoi, coordonată cu mișcarea simultană în plan vertical a picioarelor. • pl. *-i.* /<lat. ***delphīnus, -i***, it. ***delfino.***

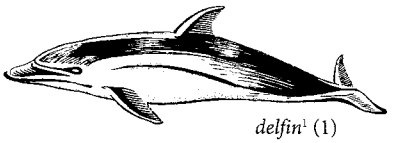

delfin[1] (1)

delfín[2] *s.m.* (*ist.*) **1** Titlu feudal purtat de conții Viennois din Franța. ◆ Persoană care avea acest titlu. **2** Titlu purtat de fiul cel mai mare al regilor Franței, moștenitorul prezumtiv al tronului (și suzeran al provinciei Dauphiné). ◆ Persoană care avea acest titlu. • pl. *-i.* /de la ***delfin***[1], după fr. *Dauphin*; cf. nm. pr. *Dauphiné*, provincie în Franța.

delfinárium *s.n.* **1** Bazin cu apă marină amenajat pentru delfini. **2** Sală, clădire în care se află un astfel de bazin, cu locuri pentru spectatori și în care au loc reprezentații cu delfini. • pl. *-ii.* /***delfin*** + *-ariu*, după germ. *Delphinarium.*

delfiníd *s.n.* (*zool.; la pl.*) Familie de cetacee carnivore care cuprinde delfinii, marsuinii, narvalii etc.; (*și la sg.*) animal care face parte din această familie. • pl. *-e.* /<fr. ***delphinidés.***

delfiniéră *s.f.* (*mar.*) Navă de tonaj mic folosită pentru capturarea delfinilor. • sil. *-ni-e-.* pl. *-e.* /<it. ***delfiniera.***

delfimínă *s.f.* Alcaloid extras din semințele nemțișorului-de-cîmp. • /<fr. ***delphinine.***

delfimíst, -ă *s.m., s.f.* (*sport*) Înotător în stilul delfin. • pl. *-iști, -iste.* /<it. ***delfinista.***

delfinológ, -ă *s.m., s.f.* Specialist în delfmologie. • pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***delphinologue.***

delfinológie *s.f.* Studiu științific al delfinilor, în special în ce privește facultățile lor psihice. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***delphinologie.***

delibáșă *s.m.* (*în Ev. Med., în epoca fanariotă*) Șeful gărzii domnești, căpetenia deliilor. • pl. *-i.* /<tc. ***delibaşa.***

deliberá *vb. I.* **1** *intr.* (*despre membrii unei instanțe judecătorești, ai unei adunări legiuitoare etc.*) A chibzui în comun și a discuta (în secret) în vederea luării unei hotărîri. **2** *tr.* A decide, a soluționa, a rezolva. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***délibérer***, lat. ***deliberare.***

deliberánt, -ă *adj.* Care deliberează. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***délibérant.***

deliberáre *s.f.* Consfătuire; chibzuire; dezbatere; (*înv.*) deliberație. *Tell pofti pe căpitanul Pleșoianu să rămîie între „ai lui", să ia parte la deliberare* (CA. PETR.). • pl. *-ări.* /v. ***delibera.***

deliberát[1] *s.n.* (*jur.*) Faptul de *a delibera.* <> *Deliberat moral* = decizie într-o chestiune de responsabilitate morală. • /v. ***delibera***; cf. lat. *deliberatum.*

deliberát[2]**, -ă** *adj., adv.* (Care a fost) făcut în mod intenționat, în urma unei decizii conștiente, din proprie voință; gîndit, cumpănit; liber consimțit. <> Loc.adv. *În mod deliberat* = după o chibzuire prealabilă, cumpănit de mai înainte; intenționat. *Asasinați în mod deliberat o femeie, care... nu are nici o vină* (CA. PETR.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***deliberá***; cf. fr. *délibéré.*

deliberatív, -ă *adj.* **1** Care deliberează, cu drept de a lua o hotărîre. <> *Vot deliberativ* = drept pe care îl are o adunare sau un membru al ei de a hotărî ceva prin vot. **2** (*lingv.; despre forme verbale, construcții*) Care exprimă indecizia subiectului. <> (*înv.; gram.*) *Propoziție deliberativă* = propoziție interogativă dubitativă. **3** (*despre manifestări ale oamenilor*) Care denotă echilibru. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***délibératif***, lat. ***dēlĭbĕratīvus, -a, -um.***

deliberátо *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Cu hotărîre. • /<it. ***deliberato.***

deliberáție *s.f.* (*înv.*) Deliberare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***délibération***, lat. ***dēlĭbĕratĭo, -onis.***

delicát, -ă *adj.* **1** (*despre aspectul unor ființe sau lucruri*) Care este gingaș, fin, grațios. *Băiatul crește ca o floare delicată într-o seră* (VLAH.). ◆ Ext. Care este fragil. *Îi era teamă să nu spargă bibeloul delicat pe care îl ținea în mînă.* ◆ (*despre ființe*) Care este plăpînd, sensibil, slăbuț. *Un tînăr cam delicat și palid.* ◆ (*despre culori*) Discret, pal, atenuat, estompat. **2** (*despre lucruri*) De bun-gust, fin. *Te vedeam pe d-ta, îmbrăcată în mantie de călătorie... cu încălțăminte delicată* (GAL.). ◆ (*despre mîncăruri, băuturi, parfumuri*) Care este de calitate, de rafinament mare; ales. **3** Fig. (*despre oameni și despre manifestările lor*) Care este plin de atenție, de grijă; lipsit de asprime, de brutalitate. *Are sufletul delicat și inimă bună* (IBR.). <> (*adv.*) *I-a vorbit delicat, cu înțelegere, liniștind-o.* **4** (*despre probleme, situații etc.*) În care trebuie acționat cu prudență, cu rezervă, cu subtilitate; care este dificil, greu de rezolvat. *L-ai pus într-o situație foarte delicată* (CA. PETR.). • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***délicat***, lat. ***dēlĭcatus, -a, -um***, germ. ***delikat.***

delicatésă *s.f.* (*mai ales la pl.*) Aliment cu gust delicat, fin, ales (îndeosebi prăjituri și specialități culinare). • pl. *-e.* /<germ. ***Delikatesse***, fr. ***délicatesse.***

delicatéță *s.f.* v. delicatețe.

delicatéțe *s.f.* Însușirea a ceea ce este delicat; finețe, gingășie; discreție; comportament atent, delicat. *Omul acesta... își face o bucurie din a umili în mine tot ce e delicatețe și mîndrie* (CA. PETR.). <> Loc.adv. *Cu delicatețe* = cu grijă; cu atenție. • pl. *-e.* și *delicatéță* *s.f.* /<it. ***delicatezza***, fr. ***délicatesse***, germ. ***Delikatesse.***

delicăto *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Delicat, simțit, fin. • /<it. ***delicato.***

deliciós, -oásă *adj.* (*despre mîncăruri și băuturi*) Care este deosebit de gustos, savuros. ◆ Fig. Care este încîntător, fermecător, foarte plăcut; adorabil. *A văzut o comedie delicioasă.* • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***délicieux***, lat. ***dēlĭcĭosus, -a, -um.***

delíciu *s.n.* Plăcere mare, intensă; savoare; desfătare. ◆ Fig. (*fam.*) Lucru, ființă încîntătoare. • pl. *-ii.* /<lat. ***dēlĭcĭum, -ii***, fr. ***délice.***

delíct *s.n.* (*jur.*) Fapt care contravine legii penale; infracțiune mai puțin gravă, sancționată cu închisoare corecțională sau amendă. <> *Flagrant delict* = delict descoperit în momentul săvîrșirii lui sau înainte ca efectele lui să se fi consumat. *Corp delict* v. corp. Δ Loc.adv. *În flagrant delict* = asupra faptului, în momentul cînd se săvîrșește infracțiunea. • pl. *-e.* /<lat. ***dēlictum, -i***, fr. ***délit***, it. ***delitto.***

delictuál, -ă *adj.* Delictuos. • sil. *-tu-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***délictuel.***

delictuós, -oásă *adj.* Care constituie un delict; care ține de delict; delictual. • sil. *-tu-os.* pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***délictueux.***

delicvént, -ă *s.m., s.f.* v. delincvent.

delicvénță *s.f.* v. delincvență.

delicvescént, -ă *adj.* **1** (*chim.; despre substanțe solide*) Care absoarbe vaporii de apă din atmosferă și se dizolvă în apa pe care au absorbit-o. **2** Fig. Care este decadent, corupt. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***déliquescent***, lat. ***deliquescens, -ntis.***

delicvescénță *s.f.* **1** (*chim.*) Proprietate a unor substanțe solide de a fi delicvescente. **2** Fig. Decadență, degenerare, degenerescență. • /<fr. ***déliquescence.***

deligáție *s.f.* Aplicare a unui bandaj, a unui aparat sau medicament extern. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***déligation***; cf. lat. *deligare* „a lega".

delignifică *vb. I. tr.* A separa complexul hidraților de carbon de lignină. • prez.ind. *delignific.* /***de***[1]- + ***lignifica.***

delignificáre *s.f.* Separare a complexului hidraților de carbon de lignină; eliminare a ligninei din celulele și fibrele vegetale. • pl. *-ări.* /v. ***delignifica***; cf. fr. *délignification.*

delimitá *vb. I. tr., refl.* A (se) stabili, a (se) fixa (limitele unui lucru); a (se) mărgini, a (se) limita. ◆ A (se) contura. ◆ (*refl.*) A se separa, a-și preciza poziția într-un anume context. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***délimiter***, lat. ***delimitare.***

delimitábil, -ă *adj.* Care poate fi delimitat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***délimitable.***

delimitáre *s.f.* Fixare a limitelor unui lucru. ◆ Precizare a propriei poziții într-un anumit context. • pl. *-ări.* /v. ***delimita.***

delimitát, -ă *adj.* Cu limitele fixate. • pl. *-ți, -te.* /v. ***delimita.***

delimitatív, -ă *adj.* Care delimitează, care servește pentru a delimita; delimitator. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***délimitatif.***

delimitatór, -oáre *adj., s.n.* **1** *adj.* Delimitativ. **2** *s.n.* (*inform.*) Simbol care folosește izolarea textuală a diverselor părți ale unui program. • pl. *-ori, -oare.* /***delimita*** + *-tor*, după fr. *délimitateur.*

delincvént, -ă *s.m., s.f., adj.* (*jur.*) (Persoană) care a săvîrșit un delict. • pl. *-enți, -ente.* și ***delicvént, -ă*** *s.m., s.f.* /<fr. ***délinquant***, lat. ***delinquens*** <*delinquere* „a fi de vină".

delincvénță *s.f.* (*jur.*) Totalitatea delictelor și crimelor considerate pe plan social, săvîrșite la un moment dat, într-un anumit mediu sau de către persoane de o anumită vîrstă; criminalitate, infracționalitate. <> *Delincvență juvenilă* = delictele comise de tineri care n-au ajuns la vîrsta majoră. ◆ Fenomen social care constă în săvîrșirea de delicte. *A efectuat un studiu sociologic privitor la delincvență.* • pl. *-e.* și ***delicvénță*** *s.f.* /<fr. *délinquance.*

delincvențional, -ă *adj.* Care se referă la delincvență; care ține de delincvență. • sil. *-ți-o-.* pl. *-i, -e.* /***delincvență*** + *-ional.*

delineá *vb. II. tr.* A trasa conturul unui obiect; a schița ceva cu o linie. • sil. *-ne-a.* prez.ind. *-eez.* /<fr. ***délinéer***, lat. ***delineare.***

delineáre *s.f.* Trasare a conturului unui obiect. • sil. *-ne-a-.* pl. *-ări.* /v. ***delinea.***

delineávit *s.n. invar.* Cuvînt care însoțește, într-unul din colțurile de jos ale unei gravuri, numele autorului. • sil. *-ne-a-.* /<lat. ***delineavit*** „desenat".

delínt *s.n.* Material fibros obținut din lintersul extras de pe semințele de bumbac și care se întrebuințează ca materie primă la fabricarea hîrtiei fine și a mătăsii artificiale. • /<fr. ***délint.***

delintersá *vb. I. tr.* A îndepărta, pe cale chimică sau mecanică, firele scurte (lintersul) de pe semințele de bumbac egrenate. • prez.ind. *-ez.* /***de***[1]*-* + ***linters*** + *-a*; cf. germ. *Delinter* „mașină textilă".

delintersáre *s.f.* Îndepărtare, pe cale chimică sau mecanică, a firelor scurte (lintersul) de pe semințele de bumbac egrenate. • pl. *-ări.* /v. ***delintersa.***

delír *s.n.* **1** (*med.*) Tulburare patologică întîlnită în unele boli mintale, în stări febrile etc., caracterizată printr-un ansamblu de idei eronate, absurde și contradictorii, fără o legătură directă cu realitatea, halucinații, interpretări, judecăți false, care impregnează viața afectivă a bolnavului și antrenează o ruptură a raporturilor sale cu lumea exterioară. *Are friguri... e în delir* (EMIN.). <> *Delir ecmnetic* v. ecmnetic. *Delir oniric* v. oniric. *Delir rezidual* v. rezidual. **2** Fig. Stare de exaltare; extaz; frenezie; entuziasm excesiv. *Încîntat de solist, publicul era în delir.* • pl. *-uri.* /<fr. ***délire***, lat. ***dēlīrium, -i.***

delirá *vb. I. intr.* **1** A fi într-o stare de delir; a aiura. *A fost o întîmplare norocoasă... că în noaptea cînd a început să delireze l-am auzit* (CE. PETR.). **2** Fig. A vorbi mult și pasionat, sub influența unui entuziasm excesiv. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***délirer***, lat. ***delirare*** „a se abate de la linia dreaptă".

delirándo *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Improvizînd. • /<it. ***delirando.***

deliránt, -ă *adj.* Care delirează; (ca) de delir. *Un puseu delirant.* ◆ Fig. Care se manifestă într-o formă asemănătoare delirului; excesiv, exaltat, frenetic. *S-a așezat jos, parcă fără să observe aclamațiile delirante* (CA. PETR.). • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***délirant.***

deliráre *s.f.* Stare de delir. • pl. *-ări.* /v. ***delira.***

deliricizá *vb. I. tr.* A înlătura caracterul liric. • prez. ind. *-ez.* /***de***[1]*-* + ***liriciza.***

deliricizáre *s.f.* Pierdere sau înlăturare a lirismului. • pl. *-ări.* /v. ***deliriciza.***

delírium *subst. invar.* (*med.*) *Delirium tremens* = stare de confuzie mintală care poate apărea la un alcoolic cronic după un sevraj brutal, în cazul unei infecții sau al unui traumatism, în care subiectul afectat retrăiește scene din viața sa ori are halucinații cu animale dezgustătoare sau periculoase și prezintă tremurături ale feței și ale membrelor. • sil. *-ri-um.* /<lat. ***delirium tremens*** „delir tremurător".

delistáre *s.f.* (*econ.*) Excludere a unei acțiuni cotate de pe lista emisă de o bursă de valori, de obicei în urma nerespectării regulamentului bursier. • pl. *-ări.* /***de***[1]*-* + ***listare.***

deliteraturizá *vb. I. refl., tr.* A-și pierde sau a face ca o operă să-și piardă caracterul literar. • prez.ind. *-ez.* /***de***[1]*-* + ***literaturiza.***

deliteraturizáre *s.f.* Pierdere a caracterului literar. • pl. *-ări.* /v. ***deliteraturiza.***

delitescént, -ă *adj.* **1** (*despre corpuri, țesuturi etc.*) Dezagregat prin absorbție de apă. **2** (*med.; despre tumori, inflamații etc.*) Care dispare subit. **3** (*despre paraziți*) Care este în perioada de incubație. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***délitescent.***

delitescéntă *s.f.* (*med.*) **1** Dezagregare a unui corp, a unui țesut etc. prin absorbție de apă. **2** Dispariție subită a unei tumori sau a unei inflamații. **3** Perioada de incubație a unui parazit. • pl. *-e.* /<fr. ***délitescence***; cf. lat. *delitescere* „a se ascunde".

delíu[1]**, -íe** *s.m., adj.* (*înv.*) **1** *s.m.* (*în Ev. Med.*) Soldat din călărimea ușoară turcă. *Era la Giurgiu raia și năvăleau delii în pradă* (SADOV.). **2** *s.m.* (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) Soldat din corpul de călăreți înființat de Mihai Viteazul odată cu corpul beșliilor. **3** *s.m.* (*în epoca fanariotă*) Soldat din garda domnească. *Țara mișuna de delii și buli-başi* (MACED.). **4** *adj., s.m.* Ext. (Om) voinic, viteaz, îndrăzneț. • pl. *-ii.* /<tc. ***deli.***

delíu[2]**, -íe** *s.m., s.f., adj.* v. diliu.

delivrénță *s.f.* (*med.*) Act fiziologic de expulzie sau extracție a placentei și a membranelor după expulzarea fătului. • /<fr. ***délivrance.***

délniță *s.f.* **1** (*în Ev. Med., în Țara Rom.*) Parte din hotarul moșiei satului care se afla în stăpînirea ereditară a unei familii de țărani ce locuiau în satul respectiv; jirebie. *Nu isprăvesc cu cositul că delnița-i măricică* (REBR.). **2** (*în Ev. Med., în provinc. rom.*) Parte dintr-o anumită subîmpărțire structurală a pămîntului satului. *Patru delnițe de fînaț.* **3** (*geomorf.; la pl.*) Alunecări de teren superficiale. **4** (*reg.*) Fîșie îngustă și lungă de teren diferită de zona înconjurătoare. **5** (*înv.; reg.*) Moșie, proprietate. • pl. *-e.* /<sl. veche **дѣльница.*

delóc *adv.* Nicidecum. • /***de***[5] + ***loc.***

delocutív, -ă *adj.* (*gram.; despre prefixe*) De origine prepozițională, care formează cuvinte de la locuțiuni. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***délocutif.***

delocutivitáte *s.f.* Caracter delocutiv. • /***delocutiv*** + *-itate.*

deloiál, -ă *adj.* Incorect, necinstit, nesincer. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***déloyal.***

deloialitáte *s.f.* Lipsă de loialitate; incorectitudine, necinste. • /<fr. ***déloyauté.***

délta *s.m. invar.* **I 1** A patra literă a alfabetului grecesc (*dhelta* în neogreacă), corespunzînd sunetului „d". **2** Sunetul corespunzător acestei litere (consoană ocluzivă dentală surdă). **3** Semn grafic pentru această literă (*δ, Δ*). **II** Fig. Simbol al adevărului. ◆ Ext. Adevăr. **III** *Avion delta* = avion cu aripi triunghiulare. • /<gr. ***δέλτα***, fr. ***delta.***

deltacísm *s.n.* (*fon.*) Pronunțare alterată a consoanelor „d", „t". • /<fr. ***deltacisme.***

deltáic, -ă *adj.* Referitor la deltă; specific deltei; care provine din deltă. • sil. *-ta-ic.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***deltaïque.***

deltanaút, -ă *s.m., s.f.* Zburător cu deltaplanul. • pl. *-ți, -te.* /***delta [plan]*** *+-naut.*

deltaplán *s.n.* **1** (*av.*) Aparat individual de zbor de tip planor, fără motor, foarte simplu (de forma literei grecești delta), format dintr-o aripă triunghiulară flexibilă și un cadru în care se instalează pilotul și care poate plana în curentul dinamic de pantă sau poate pluti în curentul termic ascensional. **2** (*sport*) Deltaplanism. • pl. *-e.* /<fr. ***deltaplan.***

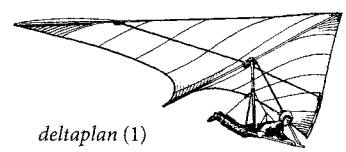

deltaplan (1)

deltaplanísm *s.n.* (*sport*) Sport aviatic practicat cu deltaplanul; deltaplan. • /<fr. ***deltaplanisme.***

deltaplamíst *s.m.* (*sport*) Pilot sportiv care practică deltaplanismul. • pl. *-iști.* /<fr. ***deltaplaniste.***

déltă *s.f.* (*geomorf.*) Formă de relief de tip aluvionar (de formă triunghiulară), care ia naștere la vărsarea unei ape curgătoare în mări, oceane (sau lacuri), pe un teren cu panta lină, în condițiile lipsei mareelor și a acțiunii curenților litorali. *Deltă marină.* • pl. *-e.* /<fr. ***delta.***

deltoíd, -ă *adj., s.m.* **1** *adj.* Care este în formă de triunghi. **2** *s.m.* (*anat.*) Mușchi în formă de triunghi, situat în partea laterală a regiunii scapulare, care determină rotația internă și externă a brațului. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***deltoïde.***

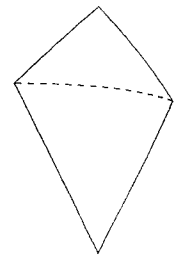

deltoid (1)

deluléț *s.n.* Delușor. *Un șipot de apă... ieșea din coasta unui deluleț* (ISP.). • pl. *-e.* /***deal*** + *-uleț.*

delúng, -ă *adj.* Care este îndepărtat (în lungime). • pl. *-gi.* /***de***[5] + ***lung.***

delungá *vb. I. refl.* A se îndepărta. • prez.ind. *-ez.* /***delung*** + *-a.*

delurós, -oásă *adj.* (*despre regiuni, zone*) Care are multe dealuri sau care are mult teren în pantă. ◆ (*despre terenuri*) Care este accidentat. *Malul deluros pare să fie puternic ocupat* (CA. PETR.). • pl. *-oși, -oase.* /***deal*** + *-uros.*

deluşél *s.n.* Delușor. • pl. *-ele.* /***deal*** + *-uşel.*

deluşór *s.n.* Dim. al lui *deal*; deluleț, delușel, (*pop.*) deluț. *Între cele două delușoare răpăia fără întrerupere o mitralieră sovietică* (CAM.). • pl. *-oare.* /***deal*** + *-uşor.*

delúț *s.n.* (*pop.*) Delușor. *Busuioc de pe deluț, Eu mi-am prins un alt drăguț* (POP.). • pl. *-e.* /***deal*** + *-uț.*

deluviál, -ă *adj.* (*geomorf.; despre soluri*) Care este format din deluviu. • sil. *-vi-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***diluvial.***

delúviu *s.n.* (*geomorf.*) Material sedimentar provenit din alterarea și dezagregarea rocilor, care este transportat de apele de șiroire din părțile superioare ale versanților și depus pe pantele mijlocii sau joase ale acestora. • pl. *-ii.* /<lat. ***dīlŭvĭum, -ii.***

deluzóriu, -ie *adj.* Înșelător; iluzoriu. • pl. *-ii.* /<fr. ***délusoire.***

delvár *s.m.* (*vit.*) Varietate de struguri cu boabele mărunte, de culoare albă sau roz. ◆ Vin produs din acești struguri. • /<fr. ***delaware***; cf. nm. pr. *Delaware*, regiune în SUA.

dem[1] *s.n.* (*biol.*) Asociație de indivizi apropiați, înrudiți taxonomic. • /<fr. ***dem***; cf. gr. *δῆμος* „popor".

dem[2]**-** v. demo-.

demacadamizá *vb. I. tr.* A desface, a înlătura macadamul. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***démacadamiser.***

demacadamizáre *s.f.* Înlăturare a macadamului. • pl. *-ări.* /v. ***demacadamiza.***

demachiá *vb. I. refl.* A(-și) șterge machiajul sau fardul (de pe față); a-și curăța fața cu preparate cosmetice. • sil. *-chi-a.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***démaquiller.***

demachiáj *s.n.* Demachiere. • sil. *-chi-aj.* pl. *-e.* /<fr. ***démaquillage.***

demachiánt, -ă *adj., s.n.* (Produs cosmetic) care servește pentru demachiere. • sil. *-chi-ant.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***démaquillant.***

demachiát[1] *s.n.* Demachiere. • sil. *-chi-at.* /v. ***demachia.***

demachiát[2]**, -ă** *adj.* Care și-a înlăturat machiajul sau fardul (de pe față). • sil. *-chi-at.* pl. *-ți, -te.* /v. ***demachia.***

demachiére *s.f.* Înlăturare a machiajului sau a fardului (de pe față); demachiat. • sil. *-chi-e-.* pl. *-eri.* /v. ***demachia.***

demagnetizá *vb. I. tr., refl.* A pierde sau a face ca un corp să-și piardă proprietățile magnetice. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***démagnétiser.***

demagnetizánt, -ă *adj.* Care produce demagnetizare. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***démagnetisant.***

demagnetizáre *s.f.* Supunere a unui corp la un proces prin care își pierde proprietățile magnetice. ◆ Pierdere de către un corp a proprietăților sale magnetice. • pl. *-ări.* /v. ***demagnetiza.***

demagnetizát, -ă *adj.* Care și-a pierdut proprietățile magnetice. • pl. *-ți, -te.* /v. ***demagnetiza.***

demagnetizór *s.n.* Dispozitiv electromagnetic pentru ștergerea înregistrărilor de pe banda magnetică. • pl. *-oare.* /<fr. ***démagnétiseur.***

demagóg, -ă *s.m., s.f.* **1** *s.m.* (*în Grecia antică*) Conducător al unei grupări democratice. **2** *s.m., s.f.* Persoană care caută să-și creeze popularitate prin discursuri bombastice, prin promisiuni mincinoase etc.; adept al demagogiei. *Libertatea pentru demagogi este un soi de balon: îi ridică dupe cum îl și umflă* (DELAVR.). • pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***démagogue***; cf. gr. *δῆμος* „popor", *ἀγωγός* „care conduce".

demagógic, -á *adj.* Propriu demagogilor sau demagogiei, privitor la demagogi sau la demagogie; în spiritul demagogiei. *Discursul demagogic al politicianului i-a dezamăgit.* • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***démagogique.***

demagogíe *s.f.* Metodă și atitudine politică de înșelare a opiniei publice prin promisiuni mincinoase, discursuri bombastice, laude nemeritate etc. cu scopul de a obține popularitate; atitudine de demagog. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***démagogie***, ngr. ***δημαγωγία.***

demagogizá *vb. I. intr.* A se comporta, a proceda ca un demagog. • prez.ind. *-ez.* /***demagog*** + *-iza.*

demanganizáre *s.f.* Operație de eliminare din apă a oxizilor de mangan. • pl. *-ări.* /<fr. ***démanganisation.***

demantelá *vb. I. tr.* **1** A demola sistematic dispozitivele de apărare ale unei cetăți spre a o scoate din sistemul defensiv. ◆ (*compl. indică construcții*) A distruge, a demola. **2** (*arheol.*) A înlătura, prin ciocănire, textul unei inscripții scrise pe piatră. **3** Fig. A dezorganiza, a destrăma, a neantiza. *A demantelat o rețea de spionaj.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***démanteler.***

demantoíd *s.n.* (*mineral.*) Varietate nobilă de andradit. • sil. *-to-id.* /<fr. ***démantoide.***

demará *vb. I.* **I** *intr.* **1** (*despre autovehicule, motoare etc.*) A se pune în mișcare, a porni. **2** Fig. (*sport*) A porni cu avînt, în viteză într-o cursă, într-o întrecere etc. **3** Fig. (*despre acțiuni, afaceri etc.*) A începe, a iniția. *A demarat o afacere cu produse cosmetice.* **II** *tr.* (*mar.*) A dezlega odgoanele unui vas amarat. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***démarrer.***

demaráj *s.n.* Demarare. • pl. *-e.* /<fr. ***démarrage.***

demaráre *s.f.* **1** Punere în mișcare a unui motor, vehicul etc.; demaraj. **2** Fig. (*sport*) Avînt, forță, viteză cu care se pornește într-o cursă, într-o întrecere etc. **3** Fig. Început al unei activități. *Demararea unui proiect de hidroameliorații.* **4** (*mar.*) Dezlegare a odgoanelor unui vas amarat. • pl. *-ări.* /v. ***demara.***

demarát, -ă *adj.* **1** (*despre autovehicule, motoare etc.*) Pus în mișcare, pornit. **2** Fig. (*sport; despre alergători*) Care ia în forță startul unei curse. **3** Fig. (*despre acțiuni, afaceri etc.*) Început. **4** (*mar.; despre vase amarate*) Căruia i s-au dezlegat odgoanele. • pl. *-ți, -te.* /v. ***demara.***

demarcá *vb. I.* **1** *tr.* A însemna printr-o linie de demarcație; a delimita, a despărți, a separa, a hotărnici. **2** *refl.* (*sport*) A scăpa de sub supravegherea adversarului. • prez.ind. *-chez, demárc.* /<fr. ***démarquer.***

demarcáj *s.n.* **1** Demarcare. **2** (*sport*) Plasament al unui jucător în teren astfel încît să i se poată trimite mingea. **3** Spec. Luare a unor pasaje dintr-o carte spre a le transpune în alta. • pl. *-e.* /<fr. ***démarquage.***

demarcáre *s.f.* **1** Trasare a unei linii de demarcație; delimitare; despărțire. **2** (*sport*) Scăpare de sub supravegherea adversarului. • pl. *-ări.* /v. ***demarca.***

demarcát, -ă *adj.* **1** (*despre suprafețe, spații etc.*) Care este delimitat printr-o linie de demarcație. **2** (*despre sportivii angajați într-un meci, într-o întrecere*) Care a scăpat de sub urmărirea adversarului. • pl. *-ți, -te.* /v. ***demarca.***

demarcatív, -ă *adj.* Cu caracter de demarcație. ◆ Cu care se realizează o demarcație. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***démarcatif.***

demarcáție *s.f.* Delimitare, despărțire, separare. ◆ Operație prin care se stabilește frontiera dintre două state sau linia despărțitoare dintre două suprafețe de teren. ◇ *Linie de demarcație* = *a*) linie care desparte două teritorii sau două state; *b*) fig. linie care desparte două noțiuni. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *demarcațiúne* *s.f.* /<fr. ***démarcation.***

demarcațional, -á *adj.* (Cu caracter) de demarcație. • sil. *-ți-o-.* pl. *-i, -e.* /***demarcație*** + *-onal.*

demarcațiúne *s.f.* v. demarcație.

demargarinizá *vb. I. tr.* A separa gliceridele care se formează în uleiul supus frigului. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***demargariner.***

demarór *s.n.* (*tehn.*) **1** Mecanism, motor sau instalație care servește la pornirea motoarelor cu ardere internă. **2** Aparat electric montat la circuitul motoarelor electrice, care le asigură demararea. • pl. *-oare.* /<fr. ***démarreur.***

demasá *vb. I.* **I** *tr., refl.* **1** A(-și) scoate masca. *Femeile vor să păstreze masca... să le lăsăm această plăcere; pe la sfîrșitul cinei sper că ele singure or să se demaște* (BOL.). **2** Fig. A(-și) dezvălui adevărata fire, caracterul, a-și da pe față planurile, intențiile etc. *În locul dumitale aș demasca pe șiretul acela* (C. NEGR.). **II** *tr.* (*milit.*) A descoperi inamicului, prin nerespectarea regulilor de mascare, un obiectiv sau o acțiune. • prez.ind. *demásc.* /<fr. ***démasquer.***

demascábii, -ă *adj.* Care poate fi demascat. • pl. *-i, -e.* /***demasca*** + *-bil.*

demascăre *s.f.* **1** Scoatere a măștii. ◆ Fig. Dezvăluire, dare în vileag a adevăratei firi, a caracterului. **2** (*milit.*) Dezvăluire față de un inamic a unui obiectiv sau a unei acțiuni, prin nerespectarea regulilor de mascare. • pl. *-ări.* /v. ***demasca.***

demascát[1] *s.n.* Demascare. • /v. ***demasca.***

demascát[2]**, -á** *adj.* **1** (*despre oameni*) Căruia i s-a scos masca. **2** Fig. (*despre oameni*) Care și-a dezvăluit adevărata fire. **3** (*milit.; despre obiective, acțiuni secrete etc.*) Care a fost dezvăluit (neintenționat) inamicului. • pl. *-ți, -te.* /v. ***demasca.***

demasculinizá *vb. I. tr., refl.* A face să-și piardă sau a-și pierde caracterele, aptitudinile, trăsăturile, obiceiurile de bărbat; a (se) deviriliza. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***démasculiniser.***

demasculinizáre *s.f.* Pierdere a caracterelor masculine. • pl. *-ări.* /v. ***demasculiniza.***

demasculinizát, -ă *adj.* Care și-a pierdut trăsăturile de bărbat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***demasculiniza.***

dematerializá *vb. I. tr., refl.* A-și pierde sau a face să-și piardă caracterele specifice materiei sau conținutul material. ◆ A face să devină sau a deveni imaterial, abstract. • sil *-ri-a-.* prez.ind. *- ez.* /<fr. ***dématérialiser.***

dematerializáre *s.f.* Pierdere a caracteristicilor specifice materiei sau a conținutului material. • sil. *-ri-a-.* pl. *-ări.* /v. ***dematerializa.***

dematerializát, -á *adj.* Care a pierdut caracterele evidente ale materiei. *Oltul se ridică de pe un bloc pe altul, aproape dematerializat, rămas numai o vibrantă dîrzenie interioară* (BOGZA). ◆ (*despre suflet*) Care s-a desprins de materie. • sil. *-ri-a-.* pl. *-ți, -te.* /v. ***dematerializa.***

démá *s.f.* (*ist.*) Unitate administrativ-teritorială în vechea Atică și în Imperiul Bizantin. • pl. *-e.* /<fr. ***déme***; cf. gr. *δῆμος* „popor".

demecologíe *s.f.* Studiu ecologic al structurii și dinamicii populațiilor. • g.-d. *-iei.* /***dem***[2]- + ***ecologie.***

demelanizánt, -á *adj., s.n.* (Medicament) care este utilizat local în scopul depigmentării pielii. • pl. *-ți, -te.* /***de***[1]- + ***melanizant.***

demenajá *vb. I. tr., intr.* A schimba o locuință; a (se) muta. ◆ A transporta mobila dintr-o locuință. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***déménager.***

demenajáre *s.f.* Schimbare a locuinței; mutat. • pl. *-ări.* /v. ***demenaja.***

dement, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (*med.*) Alienat mintal, nebun. *Constantin, dement, îl trăsni cu tîrnăcopul drept în frunte* (GAL.). **2** *adj.* De om nebun; demențial, nebunesc. ◇ (*adv.*) *Se comportă dement.* • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***dément***, lat. ***dēmens, -ntis.***

demență *s.f.* **1** (*med.*) Tulburare psihică gravă și ireversibilă, ca urmare a degenerării progresive și globale a celulelor cerebrale; alienație mintală, nebunie. *E pe cale să facă o demență melancolică* (CA. PETR.). ◇ *Demență precoce* = formă de schizofrenie care apare la tineri. *Demență senilă* = demență care progresează odată cu vîrsta. **2** Fig. Surescitare intensă (vecină cu nebunia); paroxism. *Dar de unde putea să știe... că de azi înainte demența mea a intrat într-o altă fază?* (IBR.). • pl. *-e.* /<fr. ***démence***, lat. ***dēmentia, -ae.***

demențiál, -ă *adj.* Caracteristic demenței sau nebunilor, referitor la demență sau la demenți. ◆ Fig. Înnebunitor. *O atmosferă demențială.* • sil. *-ți-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***démentiel.***

demérit *s.n.* Carență, lipsă a meritelor. • pl. *-e.* /***de***[1]- + ***merit.***

demerlíe *s.f.* v. dimerlie.

demérs *s.n.* **1** Intervenție (pe lîngă cineva) în vederea obținerii unui anumit rezultat. *A început demersurile pentru aprobarea planului arhitectonic.* **2** Acțiune întreprinsă cu un anumit scop. *Demers științific.* **3** Manieră de a conduce un raționament, de a progresa către un scop; metodă. ◇ *Demers critic* = analiză critică a unei creații artistice. *Demers liric* (sau *epic*) = proces de creație beletristică. • pl. *-uri.* /***de***[5] + ***mers***, după fr. *démarche.*

demersál, -ă *adj.* **1** (*biol.; despre organisme*) Care trăiește în zona litorală, venind în contact direct cu fundul apei. **2** (*iht.; despre ouăle de pește*) Care cad pe fundul apei. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***démersal***; cf. lat. *demersare* „a înfige, a înfunda".

demetaná *vb. I. tr.* (*chim.; compl. indică metanul*) A extrage din hidrocarburile gazoase sau din cărbuni; a demetaniza. • prez.ind. *-ez.* /***de***[1]- + ***metan.***

demetanáre *s.f.* (*chim.*) Separare a metanului de restul componenților unui amestec de hidrocarburi cu unul și doi atomi de carbon; demetanizare. • pl. *-ări.* /v. ***demetana.***

demetanizá *vb. I. tr.* (*chim.*) Demetana. • prez.ind. *-ez.* /***de***[1]- + ***metan*** + *-iza*; cf. fr. *déméthaniser.*

demetanizáre *s.f.* (*chim.*) Demetanare. • pl. *-ări.* /v. ***demetaniza.***

demetiláre *s.f.* (*chim.*) Reacție prin care o substanță pierde un radical metil. • pl. *-ări.* /***de***[1]- + ***metilare***, după fr. *déméthylation.*

demi- Elem. de compunere „jumătate". • /<fr. ***demi-.***

demielinizáre *s.f.* (*biol.*) Distrugere a mielinei din sistemul nervos, observată în cursul anumitor boli. • sil. *-mi-e-.* pl. *-ări.* /***de***[1]- + ***mielinizare***, după fr. *démyélinisation.*

demifónd *s.n.* (*sport*) Semifond. • /***demi-*** + ***fond.***

demilitarizá *vb. I. tr.* (*milit.*) A desființa sau a limita pe un anumit teritoriu, în urma unei convenții internaționale, forțele armate, armamentul, instalațiile militare, industria de armament; a retrage trupele dintr-un anumit teritoriu. ◆ A reda caracterul civil unor instituții, întreprinderi etc. militarizate. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***démilitariser.***

demilitarizáre *s.f.* (*milit.*) Desființare sau limitare pe un anumit teritoriu, în urma unei convenții internaționale, a forțelor armate, a armamentului, a instalațiilor militare, a industriei de armament. ◆ Retragere a trupelor dintr-un anumit teritoriu. ◆ Redare a caracterului civil unor instituții, întreprinderi etc. militarizate. • pl. *-ări.* /v. ***demilitariza.***

demilitarizát, -á *adj.* (*milit.; despre țări, teritorii etc.*) Care a fost lipsit (total sau parțial) de armată, de fortificații sau de industrie militară. ◇ *Zonă demilitarizată* = fîșie de teritoriu (de-a lungul graniței dintre două state) în care se interzice, prin convenții internaționale, să se construiască fortificații, instalații militare etc. sau să staționeze forțe armate. ◆ (*despre instituții, întreprinderi militarizate*) Căruia i s-a redat caracterul civil. • pl. *-ți, -te.* /v. ***demilitariza.***

demimónd *s.n.* (*fran.*) Lumea femeilor declasate, de moravuri ușoare. • /<fr. ***demi-monde.***

demimóndă *s.f.* (*fran.*) Demimondenă. • pl. *-e.* /<fr. ***demi-monde.***

demimondén, -á *s.f., adj.* **1** *s.f.* Femeie de moravuri ușoare. **2** *adj.* Care se referă la o demimondenă sau la lumea femeilor ușoare; de femeie ușoară. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***demi-mondaine.***

deminá *vb. I. tr.* (*milit.*) A îndepărta sau a face inofensive minele dintr-un loc minat. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***déminer.***

demináre *s.f.* (*milit.*) Înlăturare a minelor (din terenuri, din ape etc.). • pl. *-ări.* /v. ***demina.***

demineralizá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică săruri minerale*) A elimina dintr-un amestec. ◆ A îndepărta sărurile minerale din apă. **2** *refl.* (*despre substanțe organice, organisme*) A pierde sărurile minerale proprii. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***déminéraliser.***

demineralizáre *s.f.* (*biochim.*) **1** Eliminare a sărurilor minerale dintr-o substanță de natură organică. **2** Pierdere a sărurilor minerale proprii. ◇ *Demineralizare osoasă* = decalcifiere. • pl. *-ări.* /v. ***demineraliza.***

deminór *s.n.* (*mar.*) Membru al echipajului însărcinat cu deminarea. • pl. *-i.* /<fr. ***démineur.***

demipensiúne *s.f.* Pensiune parțială, cu o singură masă pe zi. • pl. *-i.* /***demi-*** + ***pensiune.***

demís, -ă *adj.* Destituit. • pl. *-și, -se.* /v. ***demite.***

demiséc *adj.invar.* (*despre vinuri*) Care are un gust intermediar între dulce și sec • /<fr. ***demi-sec.***

demísie *s.f.* Act prin care cineva renunță (de bunăvoie) la o funcție, la o demnitate etc. *Și-a depus demisia de onoare din funcția de președinte al partidului.* ◇ Loc.vb. *A(-și) da demisia* v. da. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *dimísie* *s.f.* /<fr. ***démission***, lat. ***dēmissio, -onis***, it. ***dimissione***, germ. ***Demission.***

demisioná *vb. I.* **1** *intr.* A se retrage dintr-o funcție, dintr-o slujbă, dintr-o demnitate etc.; a-și da demisia. ◆ Ext. A renunța la... *N-am demisionat, ca să pot reveni*

(M. I. CAR.). **2** *tr.* A destitui. • sil. *-si-o-*. prez.ind. *-ez.* /<fr. ***démissionner***.

demisionár, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care își dă sau și-a dat demisia. • sil. *-si-o-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***démissionnaire***.

demisionáre *s.f.* **1** Retragere (de bunăvoie) dintr-o funcție, dintr-o slujbă, dintr-o demnitate etc. **2** Destituire. • sil. *-si-o-*. pl. *-ări.* /v. ***demisiona***.

demisionát, -ă *adj.* **1** Care și-a prezentat demisia. **2** Destituit. • sil. *-si-o-*. pl. *-ți, -te.* /v. ***demisiona***.

demisól *s.n.* Parte a unei clădiri situată pe jumătate sub nivelul solului, sub parter. *După ploile abundente demisolul casei a fost inundat.* • pl. *-uri.* /<fr. ***demi-sol***.

demistificá *vb. I. tr.* A face ca un lucru, o idee să-și piardă caracterul mistificator; a înlătura o mistificare, o eroare , o minciună. ◆ A demitiza. • prez.ind. *demistific.* /<it. ***demistificare***, fr. ***démystifier***.

demistificáre *s.f.* Pierdere a caracterului mistificator al unui lucru, al unei idei etc. ◆ Demitizare. • pl. *-ări.* /v. ***demistifica***.

demistificát, -ă *adj.* Care a fost readus la ipostaza reală, după ce fusese denaturat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***demistifica***.

demistificatór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care demistifică pe cineva sau ceva. • pl. *-ori, -oare.* /***demistifica*** + *-tor*; cf. fr. *démystificateur*.

demíte *vb. III. tr.* A scoate pe cineva dintr-o demnitate, dintr-o funcție etc.; a destitui. • prez.ind. *demít.* /<lat. ***demittere***, fr. ***démettre***.

demiténță *s.f.* (*a. plast.*) Tentă intermediară între părțile de umbră și cele de lumină, într-o pictură sau gravură. • pl. *-e.* /<fr. ***demi-teinte***.

demítere *s.f.* Destituire, concediere. • pl. *-i.* /v. ***demite***.

demitifică *vb. I. tr.* A demitiza. • prez.ind. *demitific.* /<fr. ***démytifier***.

demitizá *vb. I. tr.* **1** A face ca un lucru, o idee să-și piardă caracterul mitic; a demistifica, a demitifica, a demitologiza. **2** Gener. A face să dispară, a înlătura o minciună, o scorneală etc. ◆ Spec. A înlătura exagerările, deformările, iluziile despre originea și evoluția lucrurilor, fenomenelor etc., prezentîndu-le în conformitate cu realitatea. ◆ A nega anumite idei susceptibile de a se fi golit de înțelesul lor primordial. • prez.ind. *-ez.* /<it. ***demitizzare***.

demitizánt, -ă *adj.* Care demitizează; demitizator. • pl. *-ți, -te.* /***demitiza*** + *-ant*.

demitizáre *s.f.* **1** Pierdere de către un lucru, de către o idee etc. a caracterului mitic. **2** Provocare a înlăturării unei afirmații false, a unei minciuni etc. ◆ Acțiune, atitudine (filosofică și artistică) de negare sau modificare a semnificației miturilor, a concepțiilor, a marilor idei constituite ca adevăruri supreme, eventual simbolizate în personaje mitice, istorice etc. • pl. *-ări.* /v. ***demitiza***.

demitizát, -ă *adj.* Care și-a pierdut caracterul mitic. • pl. *-ți, -te.* /v. ***demitiza***.

demitizatór, -oáre *adj.* Demitizant. • pl. *-ori, -oare.* /***demitiza*** + *-tor*.

demitologizá *vb. I. tr.* A demitiza. • prez.ind. *-ez.* /<engl. ***demythologize***.

demíu *s.n.* Haină mai subțire decît paltonul și mai groasă decît pardesiul. • pl. *-uri.* /<fr. ***demi*** „jumătate".

demiúrg *s.m.* **1** (*la Platon*) Denumire dată divinității, ca principiu rațional, creator al universului. ◆ Ext. Principiu activ și creator. *Căci a voastre vieți cu toate sînt ca undele ce curg, Vecinic este numai rîul: rîul este demiurg* (EMIN.). **2** (*în Grecia antică*) Conducător al unei cetăți. **3** (*în Grecia antică*) Nume dat meșteșugarilor, cîntăreților, medicilor. **4** (*relig.*) Dumnezeu. • sil. *-mi-urg.* pl. *-gi.* /<fr. ***démiurge***, lat. ***dēmiurgus***, ***-i***; cf. gr. *δημιουργός* „meșter, meșteșugar".

demiúrgic, -ă *adj.* Care aparține demiurgului; care provine de la demiurg; de demiurg, referitor la demiurg. • sil. *-mi-ur-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***démiurgique***.

demivoléu *s.n.* (*sport*) Lovitură la tenis prin care mingea este expediată înapoi imediat după contactul ei cu solul. • pl. *-uri.* /<fr. ***demi-volée***.

demixtá *vb. I. tr.* A separa în școli sau clase diferite fetele de băieți. • pl. *-ez.* /***de***[1]*-* + ***mixta***.

demixtáre *s.f.* Separare a fetelor de băieți în școli sau clase diferite. • pl. *-ări.* /v. ***demixta***.

demixtát, -ă *adj.* (*despre școli, clase etc.*) Care grupează separat fetele și băieții. • pl. *-ți, -te.* /v. ***demixta***.

demîncáre *s.f.* Mîncare, hrană, alimente, bucate; demîncat. *Românul pornește cît se poate de dimineață, luîndu-și bucatele sau demîncarea pentru ziua întreagă* (PAM.). • /***de***[5] + ***mîncare***.

demîncát *s.n.* Demîncare. *Fată hăi! ia dă tu'flăcăului demîncatul ce i-am făcut eu și pornește-l* (EMIN.). • pl. *-uri.* /***de***[5] + ***mîncat***.

demn, -ă *adj.* **1** Care este vrednic (de...). *Mălinenii făcuseră o faptă demnă de a fi pildă și pentru alții, însămînțînd totul la vreme* (CAM.). ◇ Loc.adj. *Demn de laudă* (sau *de toată lauda, de toate laudele*) v. laudă. ◆ Care este capabil, destoinic. *Eliad, demn următor al lui Lazăr* (C. NEGR.). **2** (*despre oameni sau purtarea lor*) Care se caracterizează printr-o atitudine corectă, gravă, sobră, prin maturitate morală, prin prestigiu, impunînd respect; respectabil; corect, rezervat, grav, sobru. *Nu l-am văzut niciodată ieșind din atitudinea lui socotită și demnă* (GAL.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***digne***, lat. ***dignus***, ***-a***, ***-um***, după *lemn*.

demnitár *s.m.* Înalt funcționar de stat; persoană care deține o demnitate importantă. *După dric... veneau înalții demnitari ai statului* (MACED.). • pl. *-i.* /<fr. ***dignitaire***, după *demn*.

demnitáte *s.f.* **1** Calitatea de a fi demn, atitudine demnă; autoritate morală, prestigiu.; dignitate. *E la mijloc însă altceva, peste care d-ta ai trecut cu demnitate* (GAL.). ◆ Gravitate, măreție. *A observat demnitatea cu care pășea spre prezidiu.* **2** Înaltă funcție sau însărcinare în stat, într-o organizație etc.; rang. *A avut numeroase demnități în guvern.* • pl. *-ăți.* /<lat. ***dignitas***, ***-atis***, germ. ***Dignität***, fr. ***dignité***, după *demn*.

demo- Elem. de compunere „(referitor la) popor", „popular", „populație". • și *dem-*. /<fr. ***demo-***, it. ***demo-***; cf. gr. *δῆμος* „popor".

demoazélă *s.f.* (*fran.; astăzi glum., iron.*) Domnișoară, fată nemăritată. *Vine cu părinții ei și o demoazelă din protipendadă* (CA. PETR.). • pl. *-e.* /<fr. ***demoiselle***.

demobilá *vb. I. tr.* (*compl. indică mobile*) A scoate (dintr-o încăpere). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***démeubler***.

demobilizá *vb.* **1** *tr.* A trece forțele armate de la starea de mobilizare la starea de pace; a lăsa la vatră partea din efectivele militare care nu este sub arme în timp de pace. **2** *tr., refl.* Fig. A face să slăbească sau a-și pierde combativitatea, tenacitatea, perseverența; a (se) descuraja. *Eșecurile nu l-au demobilizat.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***démobiliser***.

demobilizáre *s.f.* **1** Trecere la starea de pace a armatei; lăsare la vatră a trupelor mobilizate. **2** Slăbire a forței combative, a tenacității cuiva; descurajare. • pl. *-ări.* /v. ***demobiliza***.

demobilizát, -ă *s.m., adj.* **1** *s.m., adj.* (Persoană) care a fost lăsată la vatră. **2** *adj.* Fig. Cu puterea de luptă slăbită, lipsit de energie. • pl. *-ți, -te.* /v. ***demobiliza***.

demobilizatór, -oáre *adj.* Care demobilizează; descurajant. • pl. *-ori, -oare.* /***demobiliza*** + *-tor*, după fr. *démobilisateur*.

democrát, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care este adeptă a democrației. ◆ (Persoană) care tratează persoanele dependente sau de o condiție socială inferioară cu respect pentru munca lor și pentru drepturile lor. **2** *s.m.* Membru al unui partid politic democrat. ◇ *Democrat creștin* = membru al unei formații politice care urmărește să aplice în politică principiile ideologice ale creștinismului; democrețin. **3** *adj.* Democratic. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***démocrate***.

democrátic, -ă *adj.* Care aparține democrației; care este caracteristic, propriu, conform cu principiile fundamentale ale democrației; democrat. ◆ Care este bazat, organizat pe principiile democrației. ◇ *Centralism democratic* v. centralism. • pl. *-ci, -ce.* și (*inv.*) *democraticésc, -eáscă adj.* /<fr. ***démocratique*** <germ. ***demokratisch***, ngr. ***δημοκρατικός***.

democraticésc, -eáscă *adj.* v. democratic.

democratísm *s.n.* Totalitatea principiilor care exprimă, garantează și asigură realizarea libertăților democratice. • /<fr. ***démocratisme***; cf. rus. *демократизм*.

democratizá *vb. I. tr.* (*compl. indică state, instituții etc.*) A organiza pe principiile democrației. ◆ A da un caracter democratic. ◆ A introduce un regim democratic. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***démocratiser***.

democratizábil, -ă *adj.* Care poate fi democratizat. • pl. *-i, -e.* /***democratiza*** + *-bil*.

democratizáre *s.f.* **1** Organizare a unui stat, a unei instituții etc. pe principiile democrației. ◆ Introducerea unui regim democratic. **2** (*econ.*) *Democratizarea capitalului* = teorie potrivit căreia dezvoltarea societăților pe acțiuni și plasarea acțiunilor în rîndurile muncitorilor ar schimba natura capitalului, fiecare posesor al unei acțiuni devenind coproprietar al unei întreprinderi și putînd participa la conducerea ei. • pl. *-ări.* /v ***democratiza***.

democratúră *s.f.* Falsă democrație. • pl. *-i.* <fr. ***démocrature***.

democrație *s.f.* **1** Formă de organizare politică și de guvernare a unei societăți, care proclamă principiul deținerii puterii de către popor, exercitată prin intermediul reprezentării elective, care garantează fiecărui cetățean participarea egală la exercițiul puterii politice. ◇ *Democrație sclavagistă* = tip de democrație în care puterea era exercitată de stăpînii de sclavi. *Democrație populară* = (în ideologia statelor comuniste) regim apărut într-o serie de țări din Europa (printre care și România) și Asia, inspirat de marxism-leninism, bazat pe puterea totală a partidului unic și pe o economie de stat, centralizată. *Democrație internă de partid* = principiu organizatoric al partidului marxist-leninist care afirma dreptul tuturor membrilor săi de a participa efectiv la rezolvarea problemelor legate de politica partidului și de viața internă de partid. *Democrație economică* = democrație care presupune participarea sistematică directă sau prin reprezentanți (inclusiv manageri) liber și expres aleși ai poporului la conducerea și realizarea procesului de producție, repartiție și schimb la toate nivelurile economiei. **2** Gener. Țară guvernată democratic. **3** Doctrină, concepție politică, ideal etic bazate pe principiul suveranității poporului, pe garantarea libertății și egalității tuturor cetățenilor. ◆ Aplicarea practică a acestei doctrine și a acestor idealuri și totalitatea forțelor care o susțin. **4** Societate liberă și egalitară în care poporul reprezintă factorul preponderent. ◆ Regim politic în care se favorizează interesele maselor. **5** Comportament democratic față de persoane dependente sau de o condiție socială mai modestă care constă în respectarea drepturilor lor, a muncii acestora etc. *A dat dovadă de democrație față de subalterni.* • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***démocratie***, germ. ***Demokratie***, ngr. *δημοκρατία* < gr. *δῆμος* „popor", *κράτος* „putere".

democreștín, -ă *s.m., s.f.* Democrat creștin. • pl. *-i, -e.* /***demo[crat]*** + ***creștin***, după it. *democristiano*.

demodá *vb. I. refl.* A înceta să mai fie la modă, a nu mai corespunde modei. ◆ (*despre idei, concepții, teorii etc.*) A înceta să mai fie actual; a se învechi, a se perima. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***démoder***.

demodáre *s.f.* Învechire, perimare. • pl. *-ări.* /v. ***demoda***.

demodát, -ă *adj.* Care nu mai este la modă, care nu mai corespunde modei. *Poartă aproape zilnic același costum demodat.* ◆ (*despre idei, concepții, teorii etc.*) Care nu mai este actual; învechit, perimat. *Deși tînăr, are idei demodate.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***demoda***; cf. fr. *démodé*.

demodéx *s.m.* (*zool.*) Parazit din ordinul acarienilor, mic, vermiform, întîlnit la animale și la om, agentul patogen al acneei. • pl. *-ecși.* /<fr. ***demodex***.

demodulá *vb. I. tr.* (*telecom., inform.*) A efectua o demodulație. • /<fr. ***démoduler***.

demoduláre *s.f.* (*telecom., inform.*) Efectuare a unei demodulații. • pl. *-ări.* /v. ***demodula***.

demodulatór *s.n.* (*telecom., inform.*) Circuit sau montaj electric în care are loc demodulația oscilațiilor de înaltă frecvență modulate. ◆ Spec. Parte a unui aparat de radio în care are loc demodulația. • pl. *-oare.* /<germ. ***Demodulator***, fr. ***démodulateur***.

demodulație *s.f.* (*telecom., inform.*) Separare a oscilației de frecvență joasă (audiofrecvență) dintr-un semnal modulat (de înaltă frecvență). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<germ. ***Demodulation***, fr. ***démodulation***.

demográf, -ă *s.m., s.f.* Specialist în demografie. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***démographe***.

demográfic, -ă *adj.* Care aparține demografiei, privitor la demografie. ◇ *Factor demografic* = element constitutiv al societății, exprimat de densitatea populației, ritmul de creștere, structura și mobilitatea acesteia. *Explozie demografică* = accelerare a ritmului de creștere a populației. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***démographique***.

demografíe *s.f.* Ştiinţă socială complexă care se ocupă cu studiul fenomenelor şi al proceselor privind îndeosebi numărul, densitatea, repartiţia geografică, mobilitatea socială a populaţiei, compoziţia ei după grupe de vîrstă, de sex, stare civilă, religie etc. şi dinamica naturală a populaţiei (naşteri, decese, căsătorii, deplasări teritoriale), stabilind cauzele unor situaţii la un moment dat şi tendinţele existente. *Natura umană în sine şi... condiţiile în care aceasta e pusă, adică: politica, etnografie, demografie* (EMIN.). • g.-d. *-iei.* /<fr. ***démographie***; cf. gr. *δῆμος* „popor", *γράφω* „a scrie".

demolá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică zidării, construcţii etc.*) A desface, a dărîma în vederea amplasării unei construcţii noi, a realizării unei amenajări de utilitate publică etc. ◆ (*compl. indică nave*) A retrage din exploatare şi a desface pentru valorificarea materialelor. **2** Fig.(*compl. indică persoane sau creaţii, realizări etc. ale acestora*) A distruge în întregime, a nimici. *I-a demolat teza cu argumente convingătoare.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***démolir***, lat. ***demolire***.

demolábil, -ă *adj.* Susceptibil de a fi demolat. • pl. *-i, -e.* /***demola*** + *-bil.*

demoláre *s.f.* Acţiunea de *a demola* şi rezultatul ei; dărîmare, demolîţiune. • pl. *-ări.* /v. ***demola***.

demolatór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care demolează. <> (*deprec.; s.m., s.f.*) *Demolatorii au început să distrugă bisericile.* • pl. *-ori, -oare.* /***demola*** + *-tor.*

demolíţie *s.f.* v. demolîţiune.

demolîţiúne *s.f.* Demolare, dărîmare. • pl. *-i.* şi *demolíţie s.f.* /<fr. ***démolition***.

demología *s.f.* Ştiinţă care se ocupă cu studiul creaţiilor şi al tradiţiilor populare; demopsihologie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***démologie***.

démon *s.m.* **1** (*în mit. precreştine şi necreştine*) Spirit al unei forţe divine, al unui fenomen natural, al unui loc etc. care dirijează sau poate influenţa destinul, existenţa unui om, a unei colectivităţi etc. **2** (*în relig. creştină, mozaică şi mahomedană*) Spiritul şi simbolul răului; diavol, drac. *Din demon făcui o sîntă, dintr-un chicot, simfonie* (EMIN.). <> Compar. *Cărbunii... păreau roşi ochi de demon* (EMIN.). <> Fig. *Simt demonul din mine trezindu-se* (EMIN.). **3** Fig. Om cu suflet rău şi viclean, care urmăreşte să producă rău. ◆ Ext. Persoană insuportabilă, morocănoasă, foarte dificilă. **4** (*în scrierile romantice*) Personificare a eroismului, a curajului, a răzvrătirii împotriva destinului sau a măreţiei, frumuseţii fizice. *Ador pe acest demon cu ochi mari, cu părul blond* (EMIN.). <> Compar. *Pare un demon... frumos, serios, nepăsător* (EMIN.). ◆ Poet. Geniu chinuit de nelinişte, care stîrneşte pasiuni, dorinţe. • pl. *-i.* şi (*reg.*) *dímon s.m.* /<ngr. ***δαίμονας***, fr. ***démon***, it. ***demone, demonio***; cf. gr. *δαίμων* „fiinţă supranaturală, zeitate; geniu".

demonésc, -eáscă *adj.* Care este specific demonului, care aparţine demonului; drăcesc. ◆ Care provine de la demon. • pl. *-eşti.* /***demon*** + *-esc.*

demonetizá *vb. I.* **1** *tr.*(*compl. indică monede, mărci şi efecte poştale etc.*) A retrage din circulaţie. **2** *refl.* (*despre monede, mărci şi efecte poştale etc.*) A se devaloriza, a se deprecia. **3** *refl.* Fig. A-şi reduce sau a-şi pierde valoarea; a se deprecia, a se banaliza, a se bagateliza; a se discredita. *Nu o mai impresionau vorbele lui demonetizate de mai mult timp.* • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***démonétiser***.

demonetizáre *s.f.* Acţiunea de *a* (*se*) *demonetiza* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***demonetiza***.

demonetizát, -ă *adj.* **1** (*despre monede*) Care a fost retras din circulaţie; devalorizat. **2** Fig. Care şi-a pierdut sau şi-a redus valoarea ori preţuirea, prestigiul. *Erau doar sentimente demonetizate.* • pl. *-ţi, -te.* /v. ***demonetiza***.

demoniác, -ă *adj.* **1** Referitor la demoni. **2** Posedat de demoni. *Bărbaţi şi femei ce se pretindeau demoniaci* (EMIN.). **3** Demonic. • sil. *ni-ac.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***démoniaque***.

demónic, -ă *adj.* **1** De demon, care aparţine unui demon; satanic. *Erau mai multe personalităţi de-o răutate demonică* (EMIN.). <> (*adv.*) *Demonic-dureroasă era acea simţire* (EMIN.). <> Compar. *Îşi mînuiau c-o demonică măiestrie instrumentele* (EMIN.). **2** (*despre oameni*) Care se caracterizează prin cruzime, răutate, perfidie, asemănîndu-se cu demonii; demoniac, drăcesc, diabolic, satanic. <> (*subst.*) *Ah, unde eşti, demonico* (EMIN.). <> (*despre manifestări, fizionomie etc.*) *Ochii... priveau într-o disperare demonică şi nebună* (EMIN.). • pl. *-ci, -ce.* /<it. ***demonico***, lat. ***daemŏnĭcus, -a, -um***.

demoníe *s.f.* Demonism. • g.-d. *-iei.* /***demon*** + *-ie.*

demonísm *s.n.* **1** Credinţă în demoni; demonie, satanism. **2** Atitudine, răzvrătire romantică de afirmare a eului (opus lumii întregi, orînduirii prestabilite) care, blazat şi superior, reflexiv în exces, evadează în cunoaştere, socotindu-se asemenea demiurgului. **3** Fig. Atitudine, comportare diabolică. *Această concepţiune e departe de-a acoperi cumva grozăvia crimei or demonismul cugetărilor* (EMIN.). • /<fr. ***démonisme***.

demonizá *vb. I. tr.* **1** A da un caracter demonic sau a considera ca avînd caracter demonic. **2** (*compl. indică oameni*) A atrage de partea diavolului, a răului. • prez.ind. *-ez.* /***demon*** + *-iza.*

demonizáre *s.f.* Aderare la demonism. • /v. ***demoniza***.

demono- Elem. de compunere „demon". • /<fr. ***démono-***; cf. gr. *δαίμων* „zeitate".

demonofobíe *s.f.* (*med.*) Frică patologică de demoni, stafii, spirite; satanofobie. • g.-d. *-iei.* /<it. ***demonofobia***.

demonográf, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care scrie despre demoni. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***démonographe***.

demonografíe *s.f.* Demonologie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***démonographie***.

demonolatríe *s.f.* Adorare a demonilor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***démonolâtrie***; cf. gr. *δαίμων* „demon", *λατρεία* „adoraţie".

demonolátru, -ă *adj., s.m., s.f.* (Adorator) al demonilor. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***démonolâtre***.

demonológ, -á *s.m., s.f.* Specialist în demonologie. • pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***demonologue***.

demonológic, -ă *adj.* Care ţine de demonologie; referitor la demonologie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***démonologique***.

demonología *s.f.* Disciplină, ca parte a mitologiei, care se ocupă cu studiul demonilor şi al credinţelor legate de aceştia; demonografie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***démonologie***; cf. gr. *δαίμων* „demon", *λόγος* „studiu".

demonomaníe *s.f.* (*med.*) Delir patologic, cu caracter mistic, în care bolnavul se crede stăpînit de demoni. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***démonomanie***.

demonopolizá *vb. I. tr.* (*econ.*) A desfiinţa un monopol. • prez.ind. *-ez.* /***de***[1]*-* + ***monopoliza***.

demonstrá *vb. I.* **1** *tr.* A arăta în mod convingător, cu argumente, pe cale de raţionament sau prin exemple concrete, (ne)adevărul unei afirmaţii, al unui fapt etc. *Va căuta să demonstreze nu numai nulitatea sau neadevărul principiilor adverse* (EMIN.). <> (*cu pron. în dat.*) *Am căutat zadarnic să-mi demonstrez că poate avea dreptate* (CA. PETR.). ◆ A dovedi, prin calcule, experimente şi raţionamente, adevărul exprimat într-o teoremă, într-o formulă, într-un enunţ, într-o teză. *În deducerea transcendentală a categoriilor însă nici n-avem a demonstra mai mult* (EMIN.). <> *Ceea ce era de demonstrat* (*după lat. „Quod erat demonstrandum"*), formulă prin care se încheie o demonstraţie ştiinţifică. **2** *intr.* A lua parte la o demonstraţie, a organiza o demonstraţie. *Şomerii au demonstrat în faţa prefecturii.* **3** *tr.* (*compl. indică sentimente, tendinţe etc.*) A arăta ceva prin semne exterioare (comportare, atitudine etc.); a da pe faţă, a se arăta drept...; a manifesta. *Demonstrase că nu era ce-şi închipuia* (CAR.). • prez.ind. *-ez.* /<lat. ***demonstrare***, fr. ***démontrer***.

demonstrábil, -ă *adj.* Care poate fi demonstrat. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***demonstrabĭlis, -e***, fr. ***démontrable***, it. ***dimostrabile***.

demonstrabilitáte *s.f.* Însuşire a ceea ce este demonstrabil. • /***demonstrabil*** + *-itate*, după fr. *démontrabilité*, it. *dimostrabilità*.

demonstránt, -ă *s.m., s.f.* Persoană care participă la o demonstraţie; manifestant. • pl. *-ţi, -te.* /<rus. ***демонстрант***.

demonstráre *s.f.* Acţiunea de *a demonstra* şi rezultatul ei; demonstrat. • pl. *-ări.* /v. ***demonstra***.

demonstrát[1] *s.n.* Demonstrare. • /v. ***demonstra***.

demonstrát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*log.*) Care a fost dovedit în mod convingător, cu argumente, pe cale de raţionament sau prin exemple concrete ca fiind adevărat sau fals. **2** (*mat.; despre teoreme, formule etc.*) Care a fost dovedit prin calcule şi raţionamente. **3** (*despre sentimente, manifestări, gînduri etc.*) Care este exprimat prin conduită, prin fapte. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***demonstra***.

demonstratív, -ă *adj.* **1** Care demonstrează sau serveşte la o demonstraţie; ilustrativ. *Am găsit acum soluţia..., grupînd concepţiile şi sistemele demonstrative* (EMIN.). **2** (*despre gesturi, manifestări etc.*) Care exprimă, în mod ostentativ, declarat, un sentiment, o părere, o atitudine etc. *Faţă de adversari are o purtare demonstrativă şi arogantă.* <> (*adv.*) *Îşi priveşte demonstrativ preopinentul.* **3** (*gram.*) *Pronume demonstrativ* = pronume care arată locul în timp sau în spaţiu al unui obiect faţă de vorbitor. *Adjectiv demonstrativ* = adjectiv care arată depărtarea sau apropierea unui obiect. *Articol demonstrativ* = articol adjectival v. adjectival. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***démonstratif***, lat. ***dēmonstratīvus, -a, -um***, it. ***dimostrativo***, germ. ***demonstrativ***.

demonstrativitáte *s.f.* Atitudine teatrală manifestată prin preocuparea continuă de atragere a atenţiei anturajului asupra propriei persoane. • /***demonstrativ*** + *-itate.*

demonstráţie *s.f.* **1** Dovedire a realităţii unui fapt, a adevărului unei afirmaţii etc., cu ajutorul argumentelor, al exemplelor concrete, al raţionamentelor; demonstrare, argumentare. *Demonstraţia pe care a făcut-o a fost corectă şi apreciată ca atare de profesor.* **2** (*log. mat.*) Raţionament prin care se probează adevărul unei teoreme, al unei judecăţi, valabilitatea unei formule etc. ◆ (*log.*) Procedeu de adîncire deductivă a adevărului unui enunţ. <> *Demonstraţie apagogică* v. apagogic. **3** Manifestare, exteriorizare a unui sentiment, a unei atitudini etc. *Demonstraţii şi invocări lirice de frăţietate* (CA. PETR.). **4** Manifestaţie de masă avînd ca scop susţinerea unor revendicări (sociale) sau afirmarea unor atitudini şi poziţii faţă de anumite evenimente (politice). *Demonstraţiile din ultimul timp pentru revendicări salariale nu au rămas fără ecou.* **5** (*milit.*) Exerciţiu tactic prin care se urmăreşte înşelarea inamicului. <> *Demonstraţie de forţă* = concentrare şi desfăşurare a unor forţe militare cu scopul de a intimida. **6** Procedeu de compoziţie literară constînd în descrierea unui fapt particular, povestirea unui eveniment etc. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi (*înv.*) *demonstraţiúne s.f.* /<lat. ***dēmonstratĭo, -onis***, fr. ***démonstration***; cf. şi rus. *демонстрация*.

demonstraţiúne *s.f.* v. demonstraţie.

demontá *vb. I. tr.* **1** (*tehn.; compl. indică mecanisme, maşini etc.*) A desface, a descompune în părţile lui componente. *A demontat ceasul şi nu l-a mai putut asambla.* **2** Fig. (*fam.; compl. indică persoane*) A descuraja, a deprima, a dezorienta. *Vestea primită l-a demontat.* ◆ A obosi, a extenua. *A mers foarte mult şi acum este demontat.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***démonter***.

demontábil, -ă *adj.* (*tehn.; despre mecanisme, maşini*) Care se poate demonta. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***démontable***.

demontáre *s.f.* Acţiunea de *a demonta* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***demonta***.

demontát[1] *s.n.* Faptul de *a demonta*. • /v. ***demonta***.

demontát[2]**, -ă** *adj.* **1** Care este desfăcut în părţile componente. **2** Fig. (*fam.; despre oameni*) Care este descurajat, deprimat, dezorientat. ◆ Obosit, extenuat. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***demonta***.

demopsihología *s.f.* Demologie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***démopsychologie***.

demoralizá *vb. I. tr., refl.* A face pe cineva să-şi piardă sau a-şi pierde încrederea în sine; a (se) descuraja, a (se) deprima. *Nereuşita la examenul de admitere la facultate l-a demoralizat.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***démoraliser***.

demoralizánt, -ă *adj.* (*despre oameni sau despre acţiuni, fapte etc. ale lor*) Care demoralizează; descurajant, deprimant, demoralizator. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***démoralisant***.

demoralizáre *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *demoraliza*; descurajare, deprimare, (*înv.*) demoralizaţie. *Foamea şi demoralizarea, iată cele două stări continue* (EMIN.). **2** (*înv.*) Imoralitate, desfrîu, corupţie. *Ea cu limba ascuţită... Contra demoralizării propovăduie-nfocată* (EMIN.). • pl. *-ări.* /v. ***demoraliza***.

demoralizát, -ă *adj.* **1** Care este descurajat, deprimat. *Se ducea să se culce, tîrziu, rupt de oboseală, demoralizat* (VLAH.). **2** (*înv.*) Imoral. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***demoraliza***.

demoralizatór, -oáre *adj.* Care demoralizează; demoralizant. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***démoralisateur***.

demoralizáție *s.f.* (*înv.*) Demoralizare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***démoralisation***.

demorfinizáre *s.f.* (*med.*) Dezintoxicare de morfină. • pl. *-ări.* /după fr. *demorphinisation*.

demorfísm *s.n.* (*geol.*) Proces de descompunere și de distrugere a rocilor solide. • /<fr. ***démorphisme***.

demorfologizáre *s.f.* (*gram.*) Pierdere a caracterului morfologic al unui cuvînt. • pl. *-ări.* /***de***[1]*-* + ***morfolog[ic]*** + *-iza*.

démos *s.n.* (*ist.*) **1** Denumire dată în Grecia antică cetățenilor liberi cu depline drepturi politice dintr-un oraș, dar care nu făceau parte din aristocrație. ◆ Ext. (*curent*) Popor. *Puterea publică exercitată de frica infinită a demosului* (EMIN.). **2** Demă. • pl. *-uri.* /<gr. ***δήμος***.

demoscópic, -ă *adj.* (*sociol.*) Care se face prin demoscopie; referitor la demoscopie. *Perspectivă demoscopică.* • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***démoscopique***.

demoscopíe *s.f.* (*sociol.*) Metodă de sondare a opiniei publice, prin întrebări, cu ajutorul datelor statistice. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***démoscopie***.

demotehnografíe *s.f.* (*folc.*) Tehnică a descrierii fenomenelor folclorice. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***démotechnographie***.

demótică *s.f., adj.* (*lingv.*) **1** *s.f.* Denumire dată limbii populare grecești, prin opoziție cu cea cultă. **2** *adj. Scriere demotică* = scriere hieratică simplificată, cursivă, folosită în vechiul Egipt începînd cu sec. 7 î.Hr., care în epoca tolemaică și romană era scrierea obișnuită în viața cotidiană. ◆ (*subst. f.*) Limba vorbită în vechiul Egipt, înainte de coptă. • /<fr. ***démotique***; cf. gr. *δημοτικός* „popular".

demotikí *subst. invar.* Limba greacă populară, stabilită ca limbă oficială a Greciei moderne. • și *dhimotikí subst. invar.* /<ngr. ***δημοτική***.

demotivánt, -ă *adj.* Care nu este în măsură a motiva (ceva). • pl. *-ți, -te.* /***de***[1]*-* + ***motivant***.

demotivát, -ă *adj.* (*lingv.; despre cuvinte*) Derivat care nu mai este simțit ca atare. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***démotivé***.

demulá *vb. I. tr.* (*compl. indică obiecte*) A scoate dintr-un tipar în care a fost modelat. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***démouler***.

demulgátor *s.n.* Substanță care determină separarea unei emulsii stabile. • pl. *-oare.* /<germ. ***Demulgator***.

demúlt *adv.* Cu mult timp înainte, de multă vreme. *Demult încă mă hotărîsem s-o sfîrșesc cu viața* (M. I. CAR.). ◇ Loc.adv. *Mai demult* = odinioară. *De demult* = din trecut, de altădată. *Îmi pare-o veche, de demult Poveste* (EMIN.). ◇ Expr. *Vremea de demult* v. vreme. • /***de***[5] *+* ***mult***.

demultiplexá *vb. I. tr.* (*inform.; compl. indică informațiile sau căile de transmitere*) A separa pentru a le orienta spre mai mulți destinatari. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***démultiplexer***.

demultiplexór *s.n.* (*inform.*) Aparat, program care selectează o anumită combinație de transmisii făcută de multiplexor la intrare. • pl. *-oare.* /<fr. ***démultiplexeur***.

demultiplicá *vb. I. tr.* (*tehn.*) A transforma, cu ajutorul unui angrenaj, o mișcare de rotație în altă mișcare de rotație mai înceată. • prez.ind. *-multíplic.* /<fr. ***démultiplier***, după *multiplica*.

demuitiplicáre *s.f.* (*tehn.*) Reducere a turației unui organ rotativ al unui sistem tehnic cu ajutorul unui mecanism reductor. • pl. *-ări.* /v. ***demultiplica***.

demultiplicatór *s.n.* (*tehn.*) Sistem de transmisie care asigură reducerea vitezei. • pl. *-oare.* /<fr. ***démultiplicateur***.

demultișór *adv.* Dim. al lui *demult.* • /***demult*** *+ -ișor*.

demutizá *vb. I. tr.* (*compl. indică surdomuți*) A educa pentru înțelegerea limbajului oral. ◆ (*compl. indică copiii surdomuți*) A determina să vorbească prin folosirea dactilologiei. ◆ A vindeca de mutenie. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***démutiser***.

denár *s.m.* **1** (*în antic. romană*) Monedă romană (de argint) în greutate de cca 4 g, care reprezenta zece, apoi șaisprezece ași. **2** (*în Ev. Med.*) Unitate monetară în unele țări europene. • pl. *-i.* /<lat. ***dēnārius, -ii***, it. ***denaro***.

denatalitáte *s.f.* Scădere a natalității. • /<fr. ***dénatalité***.

denaturá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică cuvinte, afirmații, situații etc.*) A schimba (intenționat) înțelesul, natura sau caracterul; a deforma, a altera, a falsifica. *A denaturat în mod intenționat caracterul evenimentului.* **2** (*compl. indică preparate, produse etc.*) A adăuga, în cantități mici, o substanță străină care-l face impropriu pentru alte utilizări decît cea prevăzută inițial. *Alcoolul tehnic este denaturat, pentru a nu putea fi băut.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***dénaturer***.

denaturalizá *vb. I. tr.* (*compl. indică persoane*) A ridica naturalizarea (cuiva), a-l priva de drepturile cîștigate prin naturalizare. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***dénaturaliser***.

denaturánt, -ă *adj., s.m.* (Substanță) care, adăugată, în cantități mici, unui produs, îi denaturează proprietățile inițiale. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***dénaturant***.

denaturáre *s.f.* Acțiunea de *a denatura* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***denatura***.

denaturát, -ă *adj.* **1** (*despre preparate, produse etc.*) Care are natura, caracterele inițiale distinctive schimbate. ◇ *Spirt* (sau *alcool*) *denaturat* = alcool impropriu pentru consum, ca urmare a denaturării lui cu o substanță otrăvitoare. **2** Fig. Care este lipsit de sentimente firești, de afecțiune și umanitate. ◆ (*mai ales despre părinți, copii*) Care dovedește sentimente contrare celor care caracterizează în mod normal raporturile dintre părinți și copii. *L-a dezmoștenit, considerîndu-l un fiu denaturat.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***denatura***; cf. fr. *dénaturé*.

denaționalizá *vb. I. tr.* (*econ.*) A supune acțiunii de denaționalizare. • sil. *-ți-o-.* pl. *-ări.* /<fr. ***dénationaliser***.

denaționalizáre *s.f.* (*econ.*) Trecere a unei întreprinderi, a unei ramuri economice din patrimoniul statului în proprietate privată; privatizare. • sil. *-ți-o-.* pl. *-ări.* /v. ***denaționaliza***.

denazalizá *vb. I. tr., refl.* (*fon.*) A-și pierde sau a face să-și piardă timbrul, caracterul nazal. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***dénasaliser***.

denazalizáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *denazaliza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***denazaliza***.

denazificá *vb. I. tr.* A desființa nazismul german și urmările lui. • prez.ind. *denazífic.* /<fr. ***dénazifier***; cf. engl. *denazify*.

denazificáre *s.f.* Acțiune de desființare a nazismului și a consecințelor lui din viața socială, politică și economică a Germaniei, potrivit unui complex de măsuri prevăzute în hotărîrile Conferinței de la Berlin (Potsdam) din 1945. • pl. *-ări.* /v. ***denazifica***; cf. fr. *dénazification*.

déndi *s.m.* v. dandy.

dendr- Elem. de compunere „arbore". • și *dendro-.* /<fr. ***dendr(o)***-; cf. gr. *δένδρον* „arbore".

dendrárium *s.n.* (*bot.*) Parc în care sînt prezentate colecții de plante vii în condiții naturale sau de seră. • pl. *-ii.* /<germ. ***Dendrarium***; cf. și rus. *дендрарий*.

dendrít *s.n.* v. dendrită.

dendrítă *s.f.* **1** (*hist.*) Prelungire neuronală arborescentă, citoplasmatică a neuronului, prin care influxul nervos se propagă în regiunea opusă, către corpusculul celular; arborizație protoplasmatică; dendron. **2** (*geol.; la pl.*) Depozite de minerale în formă arborescentă, din fisurile plane ale rocilor sau ale filoanelor. • pl. *-e.* și *dendrít s.n.* /<fr. ***dendrite***; cf. gr. *δένδρον* „arbore".

dendrític, -ă *adj.* (*hist.*) Care aparține dendritei, cu dendrită, de dendrită. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***dendritique***.

dendro- v. dendr-.

dendrobiónt *s.n.* (*biol.*) Organism care trăiește pe sau în trunchiul arborilor. • sil. *-bi-ont.* pl. *-e.* /<fr. ***dendrobionte***.

dendroclimatologíe *s.f.* Metodă de studiere a climatelor din trecut prin cercetarea grosimii inelelor anuale de creștere ale arborilor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***dendro-climatologie***.

dendrocronologíe *s.f.* **1** Metodă de determinare a vîrstei arborilor pe baza studiului inelelor anuale care formează grosimea trunchiului. **2** Știința datării unor vestigii arheologice pe baza acestei metode. • g.-d. *-iei.* /<germ. ***Dendrochronologie***, fr. ***dendrochronologie***; cf. gr. *δένδρον* „arbore", *χρόνος* „timp", *λόγος* „studiu".

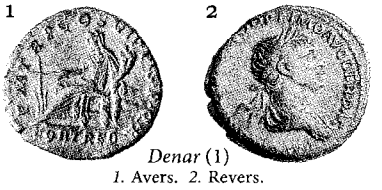

Denar (1)
1. Avers. *2.* Revers.

dendrofág, -ă *adj.* (*entom.; despre insecte*) Care se hrănește cu țesutul lemnos al arborilor. • pl. *-gi, -ge.* /***dendro-*** *+* ***-fag***.

dendrofilíe *s.f.* Dragoste excesivă pentru arbori. • g.-d. *-iei.* /***dendro-*** *+* ***-filie***.

dendroflorícol, -ă *adj.* (*bot.*) Care ține de plantarea arborilor și a florilor. • pl. *-i, -e.* /***dendro-*** *+* ***floricol***.

dendrofóri *s.m. pl.* (*în antic.*) Nume dat tinerilor purtători de ramuri de arbori sacri la procesiunile închinate, în Grecia antică, zeiței Demetra și zeului Dionisos, iar la Roma, zeului Attis și zeiței Cibele. ◆ Persoană care purta acest nume. • /<gr. ***δενδροφόρος*** <*δένδρον* „arbore", *φορός* „care poartă".

dendrográf *s.n.* Dendrometru înregistrator. • pl. *-e.* /<fr. ***dendrographe***.

dendrográfic, -ă *adj.* Care aparține dendrografiei, privitor la dendrografie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***dendrographique***.

dendrografíe *s.f.* Parte a botanicii care se ocupă cu descrierea sistematică a arborilor; dendrologie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***dendrographie***.

dendrológ, -ă *s.m., s.f.* Specialist în dendrologie. • pl. *-gi, -ge.* /<germ. ***Dendrolog***.

dendrológic, -ă *adj.* Care aparține dendrologiei, referitor la dendrologie. ◇ *Parc dendrologic* v. parc. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***dendrologique***.

dendrologíe *s.f.* Parte a botanicii care se ocupă cu studiul plantelor lemnoase. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***dendrologie***; cf. gr. *δένδρον* „arbore", *λόγος* „studiu".

dendrométric, -ă *adj.* Care aparține dendrometriei, referitor la dendrometrie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***dendrométrique***.

dendrometríe *s.f.* Disciplină care se ocupă cu studierea metodelor de măsurare a volumului arborilor și cu studiul legilor de creștere a lor; taxație forestieră. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***dendrométrie***.

dendrometríst *s.m.* Specialist în dendrometrie. • pl. *-iști.* /<fr. ***dendrométriste***.

dendrométru *s.n.* Instrument special, folosit în dendrometrie, cu care se determină dimensiunile arborilor netăiați. • pl. *-e.* /<fr. ***dendromètre***.

dendromórf, -ă *adj.* (*despre divinități, obiecte de artă, motive decorative*) Care reprezintă arbori. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***dendromorphus, -a, -um***.

dendrón *s.n.* (*hist.*) Dendrită. • pl. *-oane.* /<fr. ***dendrone***.

denegá *vb. I. tr.* A nega, a tăgădui ◆ A refuza. • prez.ind. *-nég.* /<lat., it. ***denegare***; cf. și fr. *dénier*.

denegáre *s.f.* Acțiunea de *a denega*; denegație. ◇ (*jur.*) *Denegare de dreptate* = refuz nejustificat al unui organ de jurisdicție de a soluționa o pricină cu care a fost sesizat. • pl. *-ări.* /v. ***denega***.

denegatóriu, -ie *adj.* Care are caracter de denegație. • pl. *-ii.* /<fr. ***dénégatoire***.

denegáție *s.f.* **1** Denegare. **2** (*psih.*) Principiu care exprimă faptul că un individ, deși stăpînit de dorințe, sentimente, gînduri ce fuseseră anterior refulate, se apără negînd că acestea i-ar aparține. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***dénégation***, lat. ***dēnēgātio, -onis***.

dénga *s.f.* (*med.*) Boală infecțioasă endemo-epidemică tropicală, provocată de patru tipuri de arbovirusuri care se transmit prin înțepătura unui țînțar, caracterizată prin dureri articulare, musculare și osoase, și prin erupții pe piele; arboviroză. • /<fr., engl., sp. ***dengue***; cuv. din Zanzibar.

denichelá *vb. I. tr.* A înlătura stratul de nichel depus pe plăcile de stereotipie. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***dénickeler***.

denichelăre *s.f.* Acțiunea de *a denichela* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***denichela***.

denicotinizá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică tutun sau produse din tutun*) A reduce conținutul de nicotină din tutun pentru a-l face mai puțin nociv. ◆ A înlătura nicotina din tutun. **2** (*compl. indică oameni*) A dezvăța de fumat. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***dénicotiniser***.

denicotinizáre *s.f.* Acțiunea de *a denicotiniza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***denicotiniza***.

denicotinizát, -ă *adj.* (*despre tutun*) Din care s-a redus conținutul de nicotină. • pl. *-ți, -te.* /v. ***denicotiniza***.

dénie *s.f.* (*bis.; în ritualul creștin ortodox*) Slujbă religioasă de seară în fiecare zi a săptămînii dinaintea Paștilor. ◆ (*reg.*) Serviciu religios care se oficiază pe seară în ajunul unei sărbători, într-o mănăstire sau biserică. ◆ Slujbă religioasă spre seară pentru bolnavi, pentru morți, înaintea hramului unei biserici etc. ◆ Ext. Reculegere și meditație religioasă însoțită de

rugăciuni; rugăciune. • pl. *-ii*. g. -d. *-iei*. /<slav. ДЕНІЕ, srb. *denije*.

deniér *s.m.* Unitate de măsură a greutății liniare a firelor și fibrelor de mătase naturală și vegetală sau a celor sintetice, cu ajutorul căreia se apreciază finețea acestora. • sil. *-ni-er*. pl. *-i*. /<fr. ***denier***.

denigrá *vb. I. tr.* (*compl. indică persoane sau calități, acțiuni, fapte etc. ale lor*) A vorbi de rău, a pune într-o lumină nefavorabilă, a ponegri, a defăima; a discredita. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***dénigrer***, lat. ***denigrare*** <*niger, -gra, -grum* „negru".

denigránt, -ă *adj.* Denigrator. • pl. *-ți, -te*. /<fr. ***dénigrant***.

denigráre *s.f.* Acțiunea de *a denigra* și rezultatul ei; ponegrire, defăimare; discreditare. • pl. *-ări*. /v. ***denigra***.

denigrát, -ă *adj.* (*despre persoane sau despre calități, acțiuni, fapte etc. ale lor*) Care este vorbit de rău, care este pus într-o lumină nefavorabilă; ponegrit, defăimat; discreditat. • pl. *-ți, -te*. /v. ***denigra***.

denigratór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care denigrează; denigrant. ◆ Prin care se denigrează. *O campanie denigratoare*. • pl. *-ori, -oare*. /<it. ***denigratore***.

denikiníst *s.m.* (*ist.*) Partizan al generalului rus alb Denikin care a organizat o armată de voluntari, întreprinzînd, cu ajutorul Antantei, o acțiune militară împotriva puterii comuniste. • pl. *-iști*. /nm. pr. (general rus) *Anton Ivanovici* ***Denikin*** + *-ist*.

denisipá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică apa*) A curăța, prin decantare, de nisipul în suspensie. **2** (*metal.*) A îndepărta nisipul de pe piesele turnate. • prez.ind. *-ez*. /***de***[1]- + ***nisip*** + *-a*, după fr. *désensabler*.

denisipáre *s.f.* Acțiunea de *a denisipa* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***denisipa***.

denisipatór *s.n.* **1** (*hidrotehn.*) Bazin pentru curățarea apei, prin depunerea aluviunilor de dimensiuni mijlocii. **2** Bazin pentru îndepărtarea, prin decantare, a impurităților din pasta de celuloză. • pl. *-oare*. /***denisipa*** + *-tor*, după fr. *dessableur*.

denișá *vb. I. tr.* **1** A scoate (dintr-o nișă, din casă); a evacua, a da afară. **2** Fig. A descoperi, a dibui. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***dénicher***.

denitrá *vb. I. tr.* (*tehn.*) A separa și a recupera acidul azotic și acidul sulfuric din acizii reziduali obținuți la nitrările compușilor organici, cu ajutorul amestecurilor nitrante. • prez.ind. *-ez*. /<germ. ***denitrieren***.

denitrificá *vb. I. tr.* **1** (*biochim.*) A sărăci solul în azot legat sub formă de azotat și azotiți prin acțiunea bacteriilor. **2** (*despre bacteriile din sol*) A descompune protidele și nitrații din sol, eliberînd azotul și scăzînd fertilitatea. • prez.ind. *denitrific*. /<fr. ***dénitrifier***.

denitrificáre *s.f.* **1** (*biochim.*) Acțiunea de *a denitrifica*. **2** Proces de descompunere a nitraților și a nitriților din sol, cu eliberare de azot, sub acțiunea unor microorganisme, avînd ca efect scăderea fertilității solurilor. • pl. *-ări*. /v. ***denitrifica***; cf. fr. *dénitrification*.

denitrificatór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (Bacterie) care produce denitrificarea. • pl. *-ori, -oare*. /***denitrifica*** + *-tor*.

denivelá *vb. I. refl.* **1** (*despre terenuri, drumuri*) A-și pierde netezimea, nivelarea prin formarea de gropi și de ridicături. **2** (*despre suprafața unei ape*) A-și modifica nivelul. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***déniveler***.

deniveláre *s.f.* Acțiunea de *a denivela* și rezultatul ei. ◆ (*geomorf.*) Diferență de nivel între două unități morfologice limitrofe. ◆ Accident de teren ridicat sau coborît pe o suprafață relativ plană. • pl. *-ări*. /v. ***denivela***.

denombrá *vb. I. tr.* A număra. ◆ Spec. (*compl. indică populații, armate etc.*) A face recensămîntul. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***dénombrer***.

denombrábil, -ă *adj.* Care poate fi numărat. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***dénombrable***.

denominá *vb. I. tr.* **1** A denumi. **2** (*fin.; compl. indică însemne bănești*) A reduce valoarea nominală; a denominaliza. • prez.ind. *-ez*. /<it. ***denominare***.

denominál *adj., s.n.* (*lingv.*) (Cuvînt) care este derivat de la un nume, de la un substantiv. • pl. *-i, -e*. /***de***[1]- + ***nominal***.

denominalizá *vb. I. refl., tr.* (*fin.; despre însemne bănești*) A(-și) reduce valoarea nominală; a denomina. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***dénominaliser***.

denominalizáre *s.f.* (*fin.*) Acțiunea de *a se denominaliza* și rezultatul ei; reducere a valorii nominale a însemnelor bănești. • pl. *-ări*. /v. ***denominaliza***.

denomináre *s.f.* (*fin.*) Acțiunea de *a denomina* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***denomina***.

denominatív, -ă *adj., s.n.* (*lingv.*) **1** *adj.* Care denumește. *Numele nu reprezintă un simplu mijloc denominativ, ci o notă esențială* (CĂL.). ◇ *Verb denominativ* = verb derivat de la un nume (substantiv sau adjectiv). **2** *s.n.* Cuvînt derivat de la un substantiv sau de la un adjectiv. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***dénominatif***, lat. ***dēnominatīvus, -a, -um***.

denominație *s.f.* Denumire, numire. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și (*înv.*) *denominațiúne* *s.f.* /<fr. ***dénomination***, lat. ***dēnominatio, -onis***.

denominațiúne *s.f.* v. denominație.

denotá *vb. I. tr.* **1** A vădi, a arăta; a marca, a indica. *Prezența masivă la tîrgul de carte denotă menținerea interesului cititorilor*. **2** A exprima un anumit sens. • prez.ind. pers. 3 *denotă*. /<fr. ***dénoter***, lat. ***denotare***.

denotát *s.m.* (*lingv.*) Obiect denumit de un anumit cuvînt; semnificat. • pl. *-ți*. /<fr. ***denoté***.

denotatív, -ă *adj.* (*lingv.*) **1** (*despre sensul cuvintelor*) Care este corespunzător denotației. ◆ (*despre limbaj*) Care este obișnuit, precis. **2** (*despre stil*) Care este neutru, obiectiv, lipsit de conotații. • pl. *-i, -e* /<fr. ***dénotatif***.

denotáție *s.f.* **1** (*log.*) Sferă de sens. **2** (*lingv.*) Semnificație lexicală; sensul de bază al unui cuvînt. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***dénotation***, lat. ***dēnōtatio, -onis***.

denotațională *adj.* (*inform.*) *Semantică denotațională* = ramură a informaticii care studiază corectitudinea programelor. • sil. *-ți-o-*. /<fr. ***dénotationel***.

dens, -ă *adj.* (*despre corpuri, substanțe, soluții etc.*) Care are densitate mare (o mare masă pe unitatea de volum). *Din epava avionului se degaja un fum dens*. ◆ Care are părțile componente strîns unite; compact, des. • pl. *denși, -se*. /<fr. ***dense***, lat. ***densus, -a, -um***.

densi- Elem. de compunere „dens; densitate". • <fr. ***densi-***; cf. lat. *densus, -a, -um* „dens, compact".

densificá *vb. I. tr., refl.* A (se) întări, a (se) condensa. • prez.ind. *densific*. /<fr. ***densifier***.

densificáre *s.f.* Acțiunea de *a (se) densifica* și rezultatul ei. ◆ Spec. Procedeu de ameliorare a lemnului, bazat pe creșterea greutății lui specifice. • pl. *-ări*. /v. ***densifica***.

densigrafíe *s.f.* (*med.*) Înregistrare grafică a variațiilor de transparență a unui organ (plămîn) examinat cu raze X. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***densigraphie***.

densigrámă *s.f.* (*fiz.*) Scară gradată care servește la corelarea valorilor densităților exprimate în diferite unități de măsură. • pl. *-e*. /<fr. ***densigramme***.

densimétric, -ă *adj.* (*fiz.*) Care ține de densimetrie, referitor la densimetrie. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***densimétrique***.

densimetríe *s.f.* (*fiz.*) Ansamblul metodelor de măsurare a densității substanțelor, mai ales a lichidelor. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***densimétrie***.

densimétru *s.n.* (*fiz.*) Areometru cu greutate constantă, care indică direct densitatea lichidului în care a fost cufundat. • pl. *-e*. /<fr. ***densimètre***.

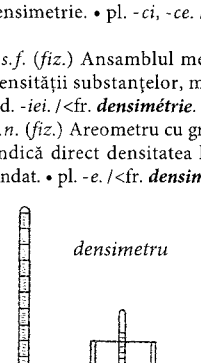

densimetru

densitáte *s.f.* **1** (*fiz.*) Mărime definită prin raportul dintre masa și volumul unui corp; masa unității de volum dintr-o substanță; masă specifică. ◇ *Densitate relativă* = raportul dintre densitatea unei substanțe și densitatea apei. (*electr.*) *Densitate de curent electric* = raportul dintre intensitatea curentului electric care trece printr-un conductor și secțiunea transversală a acestuia. (*hidrol.*) *Densitatea rețelei hidrografice* = raportul dintre lungimea rețelei de rîuri și canale și suprafața dată. *Densitate de flux* v. flux. **2** Numărul de obiecte sau de ființe de pe o unitate spațială (suprafață sau lungime). *În piață densitatea oamenilor era foarte mare*. ◇ *Densitatea (medie) a populației* = numărul de locuitori care revin (în medie) pe o unitate de suprafață a unui anumit teritoriu. *Gradientul densității* v. gradient. **3** Faptul, însușirea de a fi dens; desime. • pl. *-ăți*. /<fr. ***densité***, lat. ***densitas, -atis***.

densitométru *s.n.* Densometru. • pl. *-e*. /<germ. ***Densitometer***.

densográf *s.n.* Densometru înregistrator. • pl. *-e*. /<germ. ***Densograph***.

densométru *s.n.* Aparat pentru determinarea permeabilității la aer a hîrtiei sau pentru determinarea opacității materialelor fotografice; densitometru. • pl. *-e*. /<germ. ***Densometer***.

dent- Elem. de compunere „dinte". • și *denti-*. /<fr. ***denti-***; cf. lat. *dens, -tis*.

dentái *adj.invar.* v. dintîi.

dentál[1] *s.m.*(*zool.*) Moluscă marină cu cochilia în formă de cornet. • pl. *-i*. /<fr. ***dentale***.

dentál[2]**, -ă** *adj., s.f.* (*fon.*) (*despre consoane*) Care se articulează prin atingerea dinților incisivi, superiori sau inferiori, cu vîrful limbii. ◇ (*subst. f.*) *Palatalizarea dentalelor este specifică graiurilor nordice*. • pl. *-i, -e*. /<fr., germ. ***dental***.

dentár, -ă *adj.* **1** Care aparține dinților, care este legat de dinți, privitor la dinți. ◇ *Aparat dentar* v. aparat. *Obturație dentară* v. obturație. *Tartru dentar* v. tartru. **2** Care aparține dentistului, de dentist, privitor la dentist. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***dentaire***, lat. ***dentarius, -a, -um***.

denti- v. dent-.

dentícul *s.n.* **1** (*anat.*) Dinte foarte mic. **2** (*arhit.*) Element decorativ în relief, de formă prismatică (ca de dinte), folosit la ornamentarea cornișelor. • pl. *-e*. /<fr. ***denticule***.

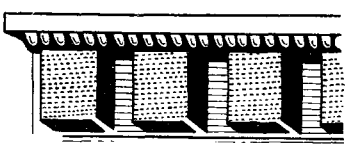

denticul (2)

dentifórm, -ă *adj.* Care are formă de dinte. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***dentiforme***.

dentímetru *s.n.* (*med.*) Instrument folosit în chirurgia dentară pentru a măsura perimetrul dintelui la nivelul coletului. • pl. *-e*. /<fr. ***dentimètre***.

dentínă *s.f.* (*anat.*) Țesut dentar dur, de culoare alb-gălbuie, bogat mineralizat, care formează masa principală a dintelui, alcătuit dintr-o matrice pe care se depun săruri minerale; ivoriu. • /<fr. ***dentine***.

dentinogenéză *s.f.* (*fiziol.*) Formare (progresivă) a dentinei. • pl. *-e*. /<fr. ***dentinogenèse***.

dentíst, -ă *s.m., s.f.* Medic specializat în tratarea bolilor de dinți; stomatolog. ◇ (*adj.*) *Este un bun chirurg dentist*. • pl. *-iști, -iste*. /<fr. ***dentiste***, germ. ***Dentist***.

dentístică *s.f.* (*med.*) Specialitate a medicinei care se ocupă cu bolile și cu îngrijirea dinților; stomatologie. • /***dentist*** + *-ică*.

dentíță *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee anuală, din familia compozeelor, cu florile galbene, dispuse în capitule și cu fructele achene, cu cîte doi dinți mici, care crește în locuri umede (*Bidens tripartitus*). • pl. *-e*. /***dinte*** + *-iță*.

dentiță

dentíție *s.f.* (*anat.*) **1** Proces de formare și de apariție a dinților pe arcadele dentare la om și la mamifere. ◇ *Dentiție de lapte* = dentiție formată din 20 de dinți, care apare, la copii, între 6 luni și 3 ani. *Dentiție definitivă* = dentiție formată din 8 incisivi, 4 canini, 4 premolari și 16 molari, care apare începînd cu vîrsta de 6-7 ani. **2** Mod în care sînt așezați dinții în gură; dantură. *Are o dentiție frumoasă*. **3** To-

talitatea dinţilor mamiferelor, caracteristică, după structură şi număr, unui tip de regim alimentar. *Dentiţie de rozător.* • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.*şi *dentiţiúne s.f.* /<fr. ***dentition***, lat. ***dentītio, -onis***.

dentiţiúne *s.f.* v. dentiţie.

dentîi *adj.invar.* v. dintîi.

dentóm *s.n.* (*med.*) Tumoare benignă constituită din ţesuturile dentare dure adulte şi rezultînd dintr-o tulburare de dezvoltare a dentinei. • pl. *-oame.* /<fr. ***dentome***.

dentomaxilár, -ă *adj.* (*anat.*) Care ţine de dinţi şi de maxilar. • pl. *-i, -e.* /***dent-*** + ***maxilar***.

dentonomíe *s.f.* (*anat.*) Clasificare a dinţilor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***dentonomie***.

denuclearizá *vb. I. tr.* A interzice, pe baza unui tratat internaţional, producerea, experimentarea, stocarea şi folosirea armelor nucleare într-un anumit spaţiu, într-o zonă, ţară sau într-un grup de ţări. ◆ A înlătura dintr-un teritoriu dat, dintr-o zonă, ţară etc. prezenţa oricărei arme nucleare. • sil. *-cle-a-.* prez.ind. *-ez.* /<it. ***denuclearizzare***, fr. ***dénucléariser***.

denuclearizáre *s.f.* Acţiunea *de a denucleariza* şi rezultatul ei. • sil. *-cle-a-.* pl. *-ări.* /v. ***denucleariza***.

denuclearizát, -ă *adj.* (*despre spaţii, zone, ţări etc.*) Care este scos de sub acţiunea armelor nucleare. ◆ Care nu are arme nucleare. • sil. *-cle-a-.* pl. *-ţi, -te.* /v. ***denucleariza***.

denudá *vb. I. tr.* A dezveli, a descoperi. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***dénuder***, lat. ***denudare***.

denudáre *s.f.* Acţiunea *de a denuda* şi rezultatul ei. • pl *-ări.* /v. ***denuda***.

denudáţie *s.f.* **1** (*geomorf.*) Proces complex de nivelare a reliefului terestru, sub acţiunea agenţilor geografici externi, prin dezagregarea şi erodarea rocilor şi prin acumularea materialelor rezultate în regiuni mai joase. ◇ *Nivel de denudaţie* v. nivel. **2** (*med.*) Starea unui dinte sau a unui os descoperit, dezvelit. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***dénudation***, lat. ***dēnūdatĭo, -onis***.

denumí *vb. IV. tr.*(*compl. indică fiinţe, lucruri, fenomene etc.*) A da nume, a numi. ◆ (*înv.*) A desemna. • prez.ind. *-esc.* /***de***^{5} + ***numi***, după fr. *dénommer*.

denumíre *s.f.* **1** Faptul de *a denumi*; denominaţie, numire. **2** Nume dat unei fiinţe, unui lucru sau fenomen. ◆ Cuvînt care denumeşte ceva. • pl. *-i.* /v. ***denumi***.

denúnţ *s.n.* (*jur.*) Informare adresată unei instanţe penale sau unui organ de urmărire penală cu privire la săvîrşirea de către o anume persoană a unei infracţiuni; denunţare. ◆ Ext. Semnalare către o autoritate a unui fapt considerat sau presupus a constitui o infracţiune; delaţiune. ◆ Pîră. • pl. *-uri.* /de la ***denunţa***, prin derivare regresivă.

denunţá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică oameni, stări de fapte etc.*) A semnala, a aduce la cunoştinţa unei autorităţi (judiciare). *Au fost denunţaţi la poliţie pentru scandaluri repetate.* ◆ A pîri (cu intenţii rele, urîte). **2** A da pe faţă, a dezvălui, a divulga. *Astfel de păreri au fost denunţate întrucît erau nocive.* **3** (*compl. indică acte, tratate etc.*) A declara nul, nevalabil. ◆ (*compl. indică contracte*) A rezilia unilateral. **4** A indica, a demonstra. • prez.ind. *denúnţ.* /<lat. ***denuntiare***, fr. ***dénoncer***.

denunţáre *s.f.* **1** Denunţ făcut către o autoritate a unui fapt considerat sau presupus a constitui o infracţiune. ◇ *Denunţare calomnioasă* = învinuire mincinoasă adusă unei persoane, pe calea unui denunţ sau a unei plîngeri, de a fi săvîrşit o infracţiune. **2** Desfacere a unui contract sau a unui tratat prin manifestarea de voinţă unilaterală a uneia dintre părţi. • pl. *-ări.* /v. ***denunţa***.

denunţát[1] *s.n.* Denunţ. • /v. ***denunţa***.

denunţát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre infracţiuni*) Care este adus la cunoştinţa unei autorităţi, a unui organ de jurisdicţie sau de urmărire penală. **2** (*despre oameni*) Care este pîrît. **3** (*despre contracte, acte etc.*) Care este declarat ca nemaifiind în vigoare. **4** (*despre contracte*) Care este reziliat unilateral. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***denunţa***.

denunţátór, -oáre *s.m., s.f.* Persoană care face un denunţ; delator. • pl. *-ori, -oare.* /***denunţa*** + *-tor*, după fr. *dénonciateur*.

denutríţie *s.f.* (*med.*) Stare de perturbare a nutriţiei unui organism viu în care predomină dezasimilaţia şi scăderea accentuată în greutate ca urmare a nutriţiei insuficiente. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi (*înv.*) *denutriţiúne s.f.* /<fr. ***dénutrition***.

denutriţiúne *s.f.* v. denutriţie.

deo- v. dei-.

deoarecé *conj.* (*indică un raport de cauză între o prop. regentă şi una subord.*) Fiindcă, pentru că, de vreme ce. *Va fi dat afară deoarece s-a întors de la război nebun* (SAHIA). ◇ (*exprimă motivul, scopul unei acţiuni*) *Învăţ deoarece vreau să iau notă mare la examen.* • sil. *de-oa-.* /***de***^{5} + ***oare*** + ***ce***.

deocamdátă *adv.* (*indică faptul că acţiunea vb. este momentană, provizorie*) Pentru moment, pînă una-alta, în mod provizoriu. *Deocamdată nu iau nici o hotărîre, mai aştept să văd cum decurg faptele.* • /***de***^{5} + ***o*** + ***cam*** + ***dată***.

deocheá *vb. II.* (*în superstiţii*) **1** *tr.* (*compl. indică fiinţe*) A vătăma sănătatea sau bunăstarea cuiva printr-o privire rea sau invidioasă. ◇ Fig. (*glum.*) *L-au lăudat prea tare pentru hărnicie şi l-au deocheat.* **2** *refl.* A se îmbolnăvi de deochi. *Mă deocheam lesne şi se speria lumea din casă* (M. I. CAR.). ◆ Fig. (*despre vreme*) A se strica. *Aşa-i că s-a deocheat vremea? zise unul dintre plăieşi* (CR.). • sil. *de-o-.* prez.ind. *deóchi,* şi (*reg.*) *diocheá vb. I.* /***deochi*** + *-a*.

deocheát, -á *adj.* **1** (*în superstiţii*) Care este bolnav din cauza deochiului. ◇ Expr. *A bate ca într-un putinei deocheat* v. putinei. ◆ Fig. Fermecat. *Cum sînt eu deocheat, drept aicea vin* (CAR.). ◆ Hipocor. Drăguţ, nostim. ◆ Fig. Care este ciudat, caraghios. **2** Fig. Indecent, necuviincios. *O glumă deocheată.* ◆ Care are reputaţie proastă; care este compromis, pătat. *Stăruinţă... ca să mă atragă în acea casă deocheată* (M. I. CAR.). ◆ Exagerat. *O fardare deocheată.* • sil. *de-o-.* pl. *-ţi, -te.* şi (*reg.*) *diocheát, -ă adj.* /v. ***deochea***.

deochére *s.f.* (*în superstiţii*) Faptul de *a* (*se*) *deochea.* • pl. *-i.* şi *diochére s.f.* /v. ***deochea***.

deochetór, -oáre *s.m., s.f., adj.* (*în superstiţii*) **1** *s.m., s.f., adj.* (Persoană) care are însuşirea de a deochea. **2** *s.m., s.f.* Fiinţă care aduce nenorociri sau care pricinuieşte îmbolnăvirea, schilodirea oamenilor sau animalelor pe care le întîlneşte. • sil. *de-o-.* pl. *-ori, -oare.* /***deochea*** + *-ător*.

deochetúră *s.f.* (*pop.*) Deochi. • sil. *de-o-.* pl. *-i.* şi (*reg.*) *diochetúră s.f* /***deochea*** + *-ătură*.

deóchi *s.n.* (*în superstiţii*) **1** Putere (magică) a unor oameni de a îmbolnăvi pe cei asupra cărora îşi fixează privirea (cu răutate, cu invidie etc.); (*pop.*) deochetură. **2** Efectul unei asemenea priviri; boală pricinuită de această privire. ◇ *Frumuseţe de deochi* = frumuseţe deosebită care ar putea fi expusă deochiului. ◇ Expr. *Să nu(-i) fie de deochi* = *a*) formulă rostită spre a feri de un eventual efect rău o persoană; *b*) formulă glumeaţă de admiraţie pentru calităţile fizice ori pentru inteligenţa cuiva (care nu trebuie deocheat). *A se întrece* (sau *trece*) *cu deochiul* = a se obrăznici. *A trece pe cineva cu deochiul* = a umili, a înjosi pe cineva prin afirmaţii mincinoase. *De-a deochiul* = cu admiraţie. • pl. *-ochi.* şi (*reg.*) *dióchi s.n.* /***de***^{5} + ***ochi***.

deodát *adv.* v. deodată.

deodátă *adv.* **1** (*cu sens modal*) Pe neaşteptate, brusc, subit. *Se trezi din somn deodată de sărutu-i fermecat* (EMIN.). **2** (*cu sens temporal*) În acelaşi timp, simultan, concomitent. *Vrea cu amica-i deodată s-o-ngroape* (EMIN.). ◇ Expr. (*reg.*) *A fi deodată cu cineva* = a fi de aceeaşi vîrstă cu cineva. ◇ (*cu nuanţă cumulativă*) *Ca zece morţi deodată durerile iubiri-s* (EMIN.). **3** (*reg.*) Deocamdată. **4** (*înv.*) Odată. *Cufundat e un popor Ce cu-oraşele-i deodată se trezeşte* (EMIN.). • sil. *de-o-, deo-.* şi *deodát,* (*reg.*) *dodátă adv.* /***de***^{5} + ***o*** + ***dată***.

deodoránt, -ă *adj., s.n.* (Substanţă) care înlătură mirosurile neplăcute; dezodorizant. ◆ Recipient, flacon în care se află această substanţă. • sil. *de-o-.* pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***déodorant***.

deolăltă *adv.* (*pop.*) La distanţă egală, alături, împreună. • sil. *de-o-.* /***de***^{5} + ***olaltă***.

deologíe *s.f.* (*mit.*) Parte a mitologiei care se ocupă cu studiul divinităţilor. • sil. *de-o-.* g.-d. *-iei.* /cf. lat. *deus, -i,* gr. *λόγος*.

deont- Elem. de compunere „datorie"; „uzanţă". • şi *deonto-.* /<fr. ***déont(o)***-; cf. *δέον, -οντος* „necesar, datorie".

deóntic, -ă *s.f., adj.* (*filos.*) **1** *s.f.* Disciplină care se ocupă cu studiul aspectelor logice şi structurale ale formelor de gîndire normative şi imperative, precum şi cu stabilirea sistemelor de norme şi obligaţii morale. **2** *adj.* Care ţine de deontică, referitor la deontică; necesar, obligatoriu. • sil. *de-on-.* pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***deontisch***, ***Deontik***.

deonto- v. deont-.

deontológic, -ă *adj.* Care ţine de deontologie, referitor la deontologie. • sil. *de-on-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***déontologique***.

deontologíe *s.f.* **1** Parte a eticii care se ocupă cu studiul normelor şi al obligaţiilor specifice fiecărui domeniu de activitate, unei anumite profesiuni. ◇ (*med.*) *Deontologie medicală* = ansamblul îndatoririlor care îi revin medicului în cadrul exercitării profesiei, în raporturile cu bolnavii, cu ceilalţi medici cu care colaborează şi cu personalul medical mediu şi auxiliar, care se formează pe regulile şi tradiţiile profesiei. **2** Teorie despre datorie, despre originea, caracterul şi normele obligaţiei morale. • sil. *de-on-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***déontologie***; cf. gr. *δέον, -οντος* „necesar, obligaţie", *λόγος* „studiu".

deontologísm *s.n.* (*în doctrinele moraliştilor englezi*) Principiu al acţiunii conforme cu datoria, fără a urmări utilul sau binele. • sil. *de-on-.* /***deontologie*** + *-ism*, după engl. *deontology*.

deopárte *adv.* La o oarecare distanţă de vorbitor sau de alt punct fix; într-o parte; izolat, ferit. ◇ Loc.vb. *A sta deoparte* v. sta. ◇ Expr. *A aşeza deoparte* v. aşeza. *A pune deoparte* v. pune. *A se ţine deoparte* v. ţine. • sil. *de-o-, deo-.* /***de***^{5} + ***o*** + ***parte***.

deopotrívă *adv.* În mod egal, la fel, fără deosebire. *Îl preocupau deopotrivă problemele filosofiei ca şi cele ale logicii.* ◇ (*adj.*) *În ceea ce priveşte tradiţia, erau deopotrivă unii cu alţii.* ◇ Loc.adv. *Deopotrivă cu* (sau *ca*)... = asemenea cu... • sil. *de-o, deo-.* şi (*reg.*) *depotrívă, dopotrívă adv.* /***de***^{5} + ***o*** + ***potrivă***.

deortosí *vb. IV.* v. diortosi.

deosábit *adj., adv.* v. deosebit.

deosebí *vb. IV.* **1** *refl.* A se distinge, a se diferenţia (de cineva sau de ceva); a nu (mai) fi la fel; a constitui o separaţie, o delimitare, o diferenţă. *Unii... se deosebeau prin fineţa palorii lor* (EMIN.). ◆ (*tr.*) A da unei fiinţe sau unui lucru o notă aparte, specifică; a face să se delimiteze sau să se deosebească de alţii. *Modul de a se îmbrăca l-a deosebit de ceilalţi.* ◆ (*înv.; tr., refl.*) A (se) alege, a (se) separa. *Deosebeşte lămurit grăunţele de porumb de prundul galben* (EMIN.). **2** *refl.* A se ridica deasupra (celorlalţi); a se remarca, a se evidenţia. *Se deosebeşte de pietene mai ales prin eleganţă.* **3** *tr.* (*compl. indică fiinţe, lucruri etc.*) A recunoaşte, a distinge dintre altele asemenea; a desluşi, a discerne, a identifica. *Cultura vastă îl deosebea de restul colegilor.* • sil. *de-o-.* prez.ind. *-esc.* şi (*reg.*) *deosibí vb. IV.* /***de***^{5} + ***osebi***.

deosebíre *s.f.* **1** Acţiunea de *a* (*se*) *deosebi* şi rezultatul ei; lipsă de asemănare. *Îi zice lui Avraam tată, cu toată nespusa depărtare şi deosebire între ei* (EMIN.). ◇ Loc.adv. *Cu deosebire* = *a*) în mod deosebit, special. *Între mulţimea de colegi era cu deosebire unul de-o frumuseţe femeiască* (EMIN.); *b*) mai ales. *Între copiii aceia... sînt cu deosebire două clase* (EMIN.). *Cu deosebire de...* = cît se poate de..., foarte... *Cu deosebire(a) că...* = cu diferenţa că... *Fără deosebire* = fără excepţie. *Spre deosebire de...* = în opoziţie, în contrast cu... ◇ Expr. (*înv.*) *A avea deosebire* = a fi diferit. ◆ (*înv.*) Despărţire. **2** Diferenţă, distincţie. *E greu a spune ce deosebire Ne-a despărţit* (EMIN.). **3** (*filos.; înv.*) *Deosebire loghicească* = categorie a logicii porfiriene, corespunzătoare termenului *differentia*. **4** (*mat.; înv.*) Rest. • sil. *de-o-.* pl. *-i.* şi (*reg.*) *deosibíre s.f.* /v. ***deosebi***.

deosebít, -ă *adj., adv.* **I** *adj.* **1** Care este altfel, diferit; care nu este asemenea (cu altul). *Am doi oameni cu totul deosebiţi în mine* (EMIN.). **2** (*la pl., precedînd subst.*) Felurite, diverse. *Erau monete foarte vechi din cele mai deosebite vremuri* (EMIN.). **3** Care iese din comun; neobişnuit, special. *Descifra textul obscur c-un interes deosebit* (EMIN.). ◇ (*înv.*) *Plată deosebită* = plată în valută. ◇ Expr. *A pune un accent deosebit pe ceva* v. accent. ◆ (*despre persoane*) Care este distins, remarcabil. *Părea un om deosebit.* ◇ Ext. *Mirosul tutunului... făcea un efect deosebit asupra simţurilor mele* (EMIN.). **4** Care este separat, despărţit (de cineva sau de ceva); care a constituit o separaţie, o delimitare sau o diferenţă. *Clădirea cuprindea două case complet deosebite* (REBR.). **II** *adv.* **1** (*ca determ. al unui adj.*

căruia îi dă val. de super. abs.) Cît se poate de..., foarte. *O carte deosebit de frumoasă.* **2** În afară de..., pe lîngă. *Deosebit de români..., saşii şi secuii erau cu totul în favoarea lui Mihai Vodă* (BĂLC.). • sil. *de-o-*. şi (*reg.*) *deosăbit, deosibít adj., adv.* /v. ***deosebi***.

deosibí *vb. IV.* v. deosebi.

deosibíre *s.f.* v. deosebire.

deosibít *adj., adv.* v. deosebit.

depalatalizá *vb. I. refl.* (*fon.*) **1** (*despre consoane aflate înaintea lui „e" sau „i"*) A-şi pierde caracterul palatal. ◆ (*tr.*) A face să-şi piardă caracterul palatal. ◆ A reveni, sub influenţa limbii literare, la formele fonetice cu labialele sau dentalele nealterate. *În limba literară palatalele s-au depalatalizat treptat.* • prez.ind. pers. 3 *-ează.* /<fr. ***dépalataliser***.

depalatalizáre *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *depalataliza.* • pl. *-ări.* /v. ***depalataliza***.

depalatalizát, -ă *adj.* (*fon.; despre consoane*) Care şi-a pierdut caracterul palatal. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***depalataliza***.

depaná *vb. I. tr.* (*tehn.; compl. indică autovehicule, maşini etc.*) A înlătura, a repara o defecţiune, o pană, repunînd în stare de funcţionare. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***dépanner***.

depanáre *s.f.* (*tehn.*) Acţiunea de *a depana* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***depana***.

depanatór *s.m., s.n.* (*tehn.*) **1** *s.m.* Muncitor calificat care depanează autovehicule, maşini etc. cu defecţiuni. **2** *s.n.* Depanor. • pl. *m. -ori, n. -oare.* /***depana*** + *-tor*.

depanór *s.n.*(*tehn.*) Aparat pentru căutarea şi descoperirea penelor unui vehicul, ale unui sistem tehnic etc.; depanator. • pl. *-oare.* /<fr. ***dépanneur***.

deparafiná *vb. I. tr.* (*chim*) A elimina parafina din fracţiunile petroliere distilate sau reziduale, în scopul îmbunătăţirii punctului de congelare, pentru a putea fi folosite ca uleiuri lubrifiante. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***déparaffiner***.

deparafináre *s.f.* (*chim.*) Acţiunea de *a deparafina* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***deparafina***.

deparafinát, -ă *adj.* (*chim.; despre uleiuri minerale, distilate parafinoase, pereţii tuburilor de sondă etc.*) Care nu mai conţine parafină; din care s-a eliminat parafina. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***deparafina***.

deparazitá *vb. I. tr.* (*compl. indică paraziţi ai plantelor, animalelor, omului*) A distruge sau a înlătura prin metode chimice (insecticide, fungicide), fizice (temperaturi înalte) sau biologice. • prez.ind. *-ez.* /***de***[1]*-* + ***parazit*** + *-a*.

deparazitáre *s.f.* **1** Acţiunea de *a deparazita* şi rezultatul ei; distrugere a paraziţilor. **2** (*tehn.*) *Deparazitare radioelectrică* = combatere a perturbaţiior radioelectrice produse de instalaţiile tehnice prin acţionarea directă asupra surselor care le provoacă. • pl. *-ări.* /v. ***deparazita***.

depareiá *vb. I. tr.* (*filat.; compl. indică serii de mărci*) A desperechea, a descompleta. • prez.ind. *-iez.* /<fr. ***dépareiller***.

departajá *vb. I.* **1** *tr.* A pune capăt unui balotaj, a arbitra între două opinii. **2** *tr.* A aplica criterii de distanţare (într-un clasament) între concurenţii aflaţi la egalitate (de puncte, de scor etc.). **3** *tr., refl.* A (se) selecta, a (se) deosebi. *Printr-o muncă deosebită s-a departajat de ceilalţi angajaţi.* **4** *tr.* (*jur.; compl. indică bunuri materiale*) A efectua un partaj între doi soţi care divorţează. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***départager***.

departajáre *s.f* Acţiunea de *a departaja* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***departaja***.

departamént *s.n.* **1** Ramură importantă a administraţiei de stat sau a unei instituţii. ◆ (*în unele ţări*) (Subdiviziune a unui) minister. ◇ *Departamentul de stat* = titulatura oficială a Ministerului Afacerilor Externe al SUA. **2** Unitate administrativ-teritorială (în Franţa). **3** (*înv.*) (Secţie a unui) tribunal. • pl. *-e.* /<fr. ***département***, germ. ***Departement***, lat. ***departamentum***.

departamentá *vb. I. tr.* A acorda statut de departament; a împărţi în departamente. • prez.ind. *-ez.* /***departament*** + *-a*, după fr. *départementalisation*.

departamentál, -ă *adj.* Care ţine de un departament, referitor la un departament. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***départemental***.

depárte *adv., s.n.* **I** *adv.* **1** (*cu sens local*) La mare distanţă. *Razele făcliei n-ajungeau departe* (EMIN.). ◇ Zic. *Aşchia nu sare departe de trunchi* v. trunchi. ◇ Loc.prep. *Departe de...* = la mare distanţă de... *Stînci ce le vedeam un sfert de ceas departe de ţărm* (EMIN.). ◇ Expr. *Departe de mine gîndul* = nici nu mă gîndesc (să...). *Pînă departe* = pe o distanţă mare. *Pe departe* = pe ocolite, nu de-a dreptul; indirect. *Nici pe departe* = nici măcar puţin; deloc. *A ajunge departe* v. ajunge. *A merge prea departe cu gluma* v. glumă. *A lua* (*pe cineva*) *pe departe* v. lua. *A nu vedea mai departe decît lungul nasului* v. nas. ◆ Într-un loc îndepărtat; în depărtare. *A plecat departe.* ◇ Expr. *Mai departe* = dincolo de...; după (un loc). *De departe* = de la mare distanţă, din depărtare. *Se vedea de departe căsuţa bătrînului muzicant* (EMIN.). *Rudă de departe* = persoană aparţinînd unei ramuri îndepărtate a familiei cuiva. **2** (*cu sens temporal*) Într-un moment depărtat de timpul prezent (în trecut sau în viitor). ◇ Expr. *Mai departe*, exprimă continuarea unei acţiuni sau dăinuirea în timp a unei situaţii; în continuare. *Să urmăm, zise umbra torcînd mai departe, firul gîndirii sale* (EMIN.). Δ *Şi aşa mai departe* v. aşa. *Nu mai departe* (*de...*) = *a*) (*în legătură cu un adv. de timp*) nu a trecut sau nu va trece mai mult timp decît..., nu mai tîrziu decît... *Nu mai departe de ieri*; *b*) (*mai ales întărind un pron.pers.*) nu altul, chiar eu (tu, el etc.); chiar în cazul. *Cele tinere fug de noroc, nu mai departe Ilinca, el dă s-o prindă orb şi ea fuge de-şi rupe capul!* (PER.). *Eu, nu mai departe, te-am văzut. Precum* (sau *după cum*) *se va vedea mai departe, mai tîrziu* v. vedea. **3** (*cu sens cantitativ*) Expr. *Mai departe* = mai mult. *Explicarea unor reacţiuni a creierilor noştri şi nimic mai departe* (EMIN.). **II** *s.n.* (*de obicei poet.*) Loc aflat la mare distanţă; depărtare. *Într-un departe nins era tot aşa* (BACOV.). • ***de***[3] *+* ***parte***.

depavá *vb. I. tr.* A scoate pavajul. ◆ A strica pavajul, caldarîmul. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***dépaver***.

depaváre *s.f.* Acţiunea de *a depava* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***depava***.

depănă *vb. I tr.* **1** (*compl. indică fire textile*) A înfăşura dintr-un scul pe un mosor, pe o ţeavă, într-un ghem etc. sau de pe un fus într-un scul ori a face firele scul. *Ea tot deapănă şi ţese Fire albe* (EMIN.). ◇ (*refl.*) *O parte a firului s-a depănat* (EMIN.). ◇ Expr. *A lua* (pe cineva) *la depănat* = a mustra, a lua din scurt (pe cineva). ◆ Fig. (*compl. indică amintiri, gînduri, poveşti etc.*) A desfăşura, a înşira, a relata. ◇ (*refl.*) *Toată întîmplarea i se depăna pe dinaintea ochilor.* **2** Fig. A parcurge (un drum, o distanţă); a merge. *A depănat repede distanţa pînă la staţia de autobuz.* ◇ Expr. (*intr.*) *A depăna din picioare* = a umbla mişcînd repede picioarele. • prez.ind. *dépăn.* /lat. **depanare*.

depănáre *s.f.* Acţiunea de *a depăna*. • pl. *-ări.* /v. ***depăna***.

depănát[1] *s.n.* Faptul de *a depăna*. • /v. ***depăna***.

depănát[2]**, -ă** *adj.* (*despre fire*) Care este strîns în scul, în ghem sau pe mosor. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***depăna***.

depănătór, -oáre *subst.* **1** *s.m., s.f.* Muncitor specializat în depănat **2** *s.n.* Organ al maşinii de cusut care serveşte la depănarea aţei pe mosorelul suveicii. **3** *s.f.* Dispozitiv pe care sînt aşezate sculurile la maşinile de depănat. ◇ Compar. *Toate organismele sînt asemenea unei depănători* (EMIN.). ◆ (*în ind. casnică*) Vîrtelniţă. • pl. *-ori, -oare.* /***depăna*** + *-ător*.

depănătúră *s.f.* Ceea de a fost depănat. • pl. *-i.* /***depăna*** + *-tură*.

depănuşá *vb. I. tr.* (*compl. indică pănuşile de pe ştiuleţii de porumb*) A desface, manual sau mecanic. • prez.ind. *-ez.* /***de***[1]*-* + ***pănuşă*** + *-a*.

depănuşátor *s.n.* Maşină pentru desfacerea pănuşilor de pe ştiuleţii de porumb. • pl. *-oare.* /***depănuşa*** + *-tor*.

depără *vb. I.* **1** *tr., refl.* (*reg.*) A(-şi) smulge părul din cap (de jale, de disperare etc.). ◆ A (se) părui. ◆ Fig. A (se) necăji. **2** *tr.* (*tăb.; pop.*) A depila. • prez.ind. *-ez, dépăr.* şi *dăpără vb. I.* /lat. ***depilare***.

depărciór *adv.* (*reg.*) Departişor. • /***departe*** + *-ior*.

depărtá *vb. I.* **1** *refl.*(*mai ales cu determ. locale care indică punctul de plecare, traseul sau reperul în funcţie de care este orientată deplasarea*) A mări distanţa faţă de locul unde se află cineva sau ceva, a se retrage din preajma cuiva sau a ceva, a se aşeza sau a pleca (mai) departe. *Pornim oarecum înapoi depărtîndu-ne de Olt* (CA. PETR.). ◇ (*despre mijloace de transport*) *Carele... se depărtează domol pe drumuri albe* (CA. PETR.). ◇ Ext. (*despre sunete, zgomote etc.*) *Zgomotul s-a cam depărtat* (CAR.). ◆ A-şi părăsi ţara, familia, locul de naştere etc. *Tinerii s-au depărtat de ţara natală.* ◆ Fig. A se înstrăina de cineva sau de ceva. *Singuratic de felul lui, s-a depărtat mai mult de oameni.* **2** *tr.* (*compl. indică părţi ale corpului*) A se afla la o distanţă relativ mare sau mai mare decît normal. *Nasul mult depărtat de gură* (CA. PETR.). ◆ (*compl. indică părţi mobile ale corpului fiinţelor*) A îndepărta, a distanţa de trunchi. **3** *tr.* A duce, a muta ceva mai departe sau în altă parte; a distanţa de ceva. *A depărtat şanţul de scurgere.* ◆ A trimite sau a ţine pe cineva departe. *Tatăl şi-a depărtat pe fiul său.* ◆ A înlătura pe cineva de undeva, a izgoni, a alunga. *Asociaţii l-au depărtat de lîngă ei.* ◇ Fig. *De vom depărta cauza răului, răul ar lipsi* (EMIN.). **4** *refl.* A se abate, a devia (de la subiect). • prez.ind. *-ez.* /***departe*** + *-a*.

depărtáre *s.f.* **1** Faptul de *a* (*se*) *depărta*. ◆ Concr. Loc situat la mare distanţă de vorbitor. *Focul de care ne putem păzi cînd a izbucnit în depărtare* (EMIN.). ◇ Fig. *Se făcu nevăzută în depărtarea nopţii* (EMIN.). **2** Distanţă. *Munţii cei mari... creşteau desfiinţînd depărtarea* (CA. PETR.). ◇ Loc.adj., adv. *Din depărtare* (sau *depărtări*) = de departe, de la mare distanţă. **3** Interval de timp raportat la anumite evenimente sau momente. *Atît de mare e depărtarea de cele întîmplate ieri* (CA. PETR.). • pl. *-ări.* /v. ***depărta***.

depártát, -ă *adj.* **1** Care este departe în spaţiu, care se află la (mare) distanţă. *Răzvrătesc ţinuturile mai depărtate* (EMIN.). ◆ (*despre zgomote, sunete etc.*) Care se produc la (mare) distanţă. *Valurile... vuiau ca un răsunet depărtat şi ironic* (EMIN.). **2** Care este departe în timp de momentul actual. *Te iert pentru depărtatul trecut* (HASD.). • pl. *-ţi, -te.* /v. ***depărta***.

depărtátor *s.n.* (*med.*) Instrument chirurgical utilizat pentru îndepărtarea buzelor unei incizii chirurgicale, a pereţilor unei cavităţi naturale, pentru a accede la organele profunde, a coastelor etc. • pl. *-oare.* /***depărta*** + *-ător*.

depărtişór *adv.* Dim. al lui *departe*; (*reg.*) depărcior. • /***departe*** + *-işor*.

depăşí *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică vehicule, persoane etc.*) A întrece, a lăsa în urmă mergînd în acelaşi sens şi pe acelaşi drum; a o lua înainte. **2** (*compl. indică anumite limite, niveluri, măsuri*) A trece peste ceva. *Discuţiile nu depăşeau mult adîncimea celor din tren* (CA. PETR.). ◆ Fig. (*compl. indică persoane*) A întrece puterile, competenţa, atribuţiile cuiva. *Este depăşit de evenimente.* ◇ (*compl. indică puterea, atribuţiile, competenţele etc. ale cuiva*) *Intenţiile lui i-au depăşit forţele.* • prez.ind. *-esc.* /<fr. ***dépasser***, după *păşi*.

depăşíre *s.f.* Acţiunea de *a depăşi* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***depăşi***.

depăşít[1] *s.n.* Depăşire. • /v. ***depăşi***.

depăşít[2]**, -ă** *adj.* **1** Care a trecut de anumite limite, niveluri, măsuri. *Nivelul apelor se menţine depăşit.* ◇ *Gabarit depăşit* v. gabarit. **2** Fig. (*despre persoane*) Care nu (mai) face faţă la anumite exigenţe (putere, atribuţii, competenţe etc.). ◆ Ext. Învechit, perimat. *Creaţiile de modă depăşite nu sînt cumpărate.* • pl. *-ţi, -te.* /v. ***depăşi***.

depeizá *vb. I. tr., refl.* (*fran.*) A (se) îndepărta, a (se) smulge din locul de origine, a (se) dezrădăcina. ◆ Fig. A (se) dezorienta; a (se) înstrăina, a (se) însingura. • sil. *-pe-i-*. prez.ind. *-ez.* /<fr. ***dépayser***.

depelăre *s.f.* (*ind. alim.*) Desprindere artificială a pieliţei fructelor; cojire. • pl. *-ări.* /<lat. ***depellere***.

dependént, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* (*despre oameni, fapte, evenimente, situaţii etc.*) Care depinde (de cineva, de ceva). ◆ Spec. (*despre ţări*) Care este lipsit de autonomie economică sau politică. **2** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care este intoxicată cu un drog, un medicament etc. şi care simte nevoia de a consuma periodic drogul, medicamentul etc. respectiv. *Tînărul este dependent de heroină.* • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***dépendant***, lat. ***dependens, -ntis***.

dependénţă *s.f.* **1** Faptul de a fi dependent de cineva sau de ceva. ◆ (*gram.*) Subordonare a unei părţi secundare de propoziţie sau a unei propoziţii faţă de regentă. ◆ Stare, raport de subordonare, de supunere (în plan social, politic, material etc.). *Îl deranja dependenţa de ajutorul material al părinţilor.* **2** (*mat.*) Faptul că diferitelor valori ale unei variabile le corespund anumite valori ale altei variabile. **3** (*psih.*) Trebuinţă de altul, de ataşare la altcineva, existentă în fiecare individ uman. **4** (*med.*) Stare patologică de intoxicaţie în care se află o persoană, survenită în urma obişnuinţei de a consuma anumite produse (toxice pentru organism în anumite condiţii) (alcool, stupefiante, medica-

mente etc.), și care se manifestă prin nevoia de a continua acest consum, în absența căruia pot apărea tulburări fizice grave sau stări depresive, angoase etc. **5** (*tehn.*; *la pl.*) Ansamblu de dispozitive mecanice, electrice sau electromagnetice prin care se realizează efectuarea unor operații de înzăvorîre pe liniile de cale ferată. ◇ *Dependența drumului* = ansamblul lucrărilor și al instalațiilor accesorii ale unui drum. • pl. *-e.* și (*înv.*) *dependénție* s.f. /<fr. ***dépendance***, lat. ***dependentia***, it. ***dipendenza***.

dependénție *s.f.* v. dependență.

dependínță *s.f.* Încăpere (baie, bucătărie, debara) sau construcție accesorie unei locuințe. ◆ (*la pl.*) Ansamblul acestor încăperi. *A modernizat dependințele din apartament.* • pl. *-e.* /<it ***dipendenza***, fr. ***dépendances***.

deperdíție *s.f.* (*fran.*) Pierdere, diminuare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***déperdition***.

depersonalizá *vb. I. tr.* (*psih.*) A face să-și piardă personalitatea. ◇ (refl.) *Simțea că începe să se depersonalizeze din cauza anturajului.* • prez.ind. *-ez.* și (*înv.*) *despersonalizá vb. I.* /<fr. ***dépersonnaliser***.

depersonalizáre *s.f.* (*psih.*) Simptom caracterizat prin dispariția conștiinței propriului eu sau prin senzația de pierdere a unei părți a corpului, care apare în unele boli psihice. ◆ Ext. Pierdere (diminuare) a personalității. • pl. *-ări.* și (*înv.*) *despersonalizáre, dispersonalizáre s.f.* /v. ***depersonaliza***.

depersonalizát, -á *adj.* (*despre persoane*) Care și-a pierdut personalitatea; fără personalitate. ◆ Ext. (*despre produse, mărfuri*) A cărui origine, marcă de producție etc. nu este consemnată pe ambalaj. • pl. *-ți, -te.* și (*înv.*) *despersonalizát, -ă adj.* /v. ***depersonaliza***.

depesáj *s.n.* (*în criminalistică*) Ciopîrțire a unui cadavru pentru a împiedica identificarea. • pl. *-e.* /<fr. ***dépeçage***.

depeșá *vb. I. tr.* (*arh.*) A expedia o depeșă; a telegrafia. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***dépêcher***.

depéșă *s.f.* (*arh.*) Înștiințare transmisă prin mijloacele cele mai rapide. ◆ Spec. Telegramă. ◇ Expr. *A bate o depeșă* v. bate. • pl. *-e.* /<fr. ***dépêche***, germ. ***Depesche***.

depicá *vb. I.* (*reg.*) A decădea. • prez.ind. *depíc.* /***de***^{5} + ***pica***, după germ. *entfallen*.

depielíță *vb. I. tr.* (*compl. indică fructe, legume etc.*) A îndepărta pielița. • prez.ind. *-ez.* /***de***^{1}- + ***pielíță*** + *-a.*

depigmentá *vb. I. refl.* (*despre piele, frunze, flori etc.*) A se decolora din cauza scăderii sau dispariției pigmentului melanic. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***dépigmenter***.

depigmentáre *s.f.* Acțiunea de *a se depigmenta* și rezultatul ei, depigmentație. • pl. *-ări.* /v. ***depigmenta***.

depigmentáție *s.f.* Depigmentare. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***dépigmentation***.

depilá *vb. I. tr.* **1** (*cosmet., med.*) A îndepărta părul de pe corp sau de pe față prin mijloace chimice, electrice, mecanice etc., în scop estetic sau igienic; a epila. **2** (*tăb.*) A îndepărta părul de pe pielea care urmează a fi tăbăcite; (*pop.*) a depăra. **3** (*ind. alim.*) A îndepărta perișorii de pe pielița unui fruct. • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***dépiler***, lat. ***depilare*** <*pĭlus, -i* „păr".

depilánt, -ă *adj., s.n.* (Substanță) care servește la depilare. • pl. *-ți, -te.* /<it. ***depilante***.

depiláre *s.f.* Acțiunea de *a depila* și rezultatul ei; depilație. ◆ Spec. Îndepărtare a părului de pe piele. • pl. *-ări.* /v. ***depila***.

depilatór, -oáre *adj., s.n.* (Produs cosmetic) care este folosit pentru depilare; epilator. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***dépilatoire***.

depilație *s.f.* Depilare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *depilațiúne s.f.* /<fr. ***dépilation***.

depilațiúne *s.f.* v. depilație.

depínde *vb. III. intr.* **1** (*despre acțiuni, manifestări, sentimente etc.*) A fi în funcție de..., a fi legat în mod necesar de... ◇ (*eliptic; ca răspuns la o întrebare, exprimă incertitudinea*) *Te vei prezenta la concurs? – Depinde!* **2** (*despre persoane, instituții, ținuturi etc.*) A fi sub conducerea sau sub autoritatea cuiva; a fi subordonat cuiva. • prez.ind. *depínd.* perf. smp. *depinsei.* part. *depins.* /<fr. ***dépendre***, lat. ***dependere***, it. ***dipendere***.

depínge *vb. III. tr.* (*latin.*) **1** A picta, a încondeia. **2** A descrie. • prez.ind. *depíng.* /<lat. ***depingere***.

depiridinizáre *s.f.* (*farm.*) Operația de captare a piridinei. • /***de***^{1}- + ***piridínă*** + *-izare*.

depistá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică fapte, idei etc. ascunse, tăinuite*) A descoperi, a găsi un indiciu care să ajute la o descoperire. *A depistat documente istorice importante.* ◆ (*compl. indică infractori*) A da pe față în urma unor cercetări. *Controlul a depistat persoana care a făcut fraudele.* **2** (*compl. indică boli, epidemii, focare de infecție etc.*) A da la iveală, a afla după investigații repetate. *Medicii au depistat virusul la mai multe persoane.* ◆ (*compl. indică bolnavi*) A constata. *Au depistat în școală mai mulți bolnavi de gripă.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***dépister***.

depistábil, -á *adj.* Care poate fi (ușor) depistat. • pl. *-i, -e.* /***depista*** + *-bil*.

depistáre *s.f.* Acțiunea de *a depista* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***depista***.

deplafoná *vb. I. tr.* (*econ.*) A suprima limita superioară a unui credit, a unei cotizații etc. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***déplafonner***.

deplanáre *s.f.* (*fiz.*) Curbare a unei secțiuni inițial plane a unui corp elastic sub acțiunea unor sarcini exterioare. • prez.ind. *-ez.* /***de***^{1}- + ***plan*** + *-are*.

deplantá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică copaci*) A scoate dintr-un anumit loc pentru a-l planta în altă parte. **2** (*milit.*; *compl. indică mine explozive*) A dezgropa și a ridica de pe un teren minat. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***déplanter***.

deplantáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a deplanta* copaci și rezultatul ei. **2** (*milit.*) *Deplantarea minelor* = operația de dezgropare și de ridicare a minelor explozive de pe un teren minat. • pl. *-ări.* /v. ***deplanta***.

deplantór *s.n.* (*agron.*) Instrument în formă de lopată folosit pentru extragerea din sol a plantelor mari. • pl. *-oare.* /<fr. ***déplantoir***.

deplasá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A(-și) schimba locul, a (se) mișca din loc; a (se) muta. *Și-a deplasat masa spre fereastră.* ◆ A aluneca sau a face să alunece; a (se) disloca. În urma ploilor dealul s-a deplasat. ◆ (*refl.*) A se mișca din poziția inițială. *Gardul s-a deplasat din cauza alunecărilor de teren.* **2** *refl.* A pleca undeva, pentru un timp limitat, în interes de serviciu, științific, pentru a participa la o întrecere etc. *Echipa s-a deplasat la munte pentru antrenament.* **3** *refl.* A merge, a circula. *Mașinile se deplasează pe autostradă cu mare viteză.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***déplacer***.

deplasábil, -ă *adj.* Care poate fi (ușor) deplasat. • pl. *-i, -e.* /***deplasa*** + *-bil*.

deplasamént *s.n.* **1** (*fiz.*) Greutatea volumului de apă dezlocuit de o navă care plutește; greutatea totală a unei nave. **2** (*înv.*) Deplasare. • pl. *-e.* /<fr. ***déplacement***.

deplasáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a* (*se*) *deplasa* și rezultatul ei; (*înv.*) deplasament. ◇ *Deplasare virtuală* v. virtual. ◇ Loc.adv. *În deplasare* = în călătorie în interes de serviciu. ◆ Concr. Timpul și locul în care se deplasează cineva. *A avut o deplasare îndelungată pentru studii în Franța.* **2** (*astron.*) *Deplasare spre roșu* = deplasare a liniilor spectrale ale nebuloaselor extragalactice înspre marginea roșie a spectrului în comparație cu liniile spectrale ale surselor terestre. **3** (*psihanal.*) Mecanism inconștient de transferare a unei încărcături psihice (afective) de la obiectul ei direct la un alt obiect. **4** (*med.*) Pierderea alinierii anatomice a fragmentelor oaselor fracturate, cu ruptura învelișului periostic. • pl. *-ări.* /v. ***deplasa***.

deplasát, -á *adj.* **1** Care nu se află la locul lui. **2** Fig. (*despre oameni sau despre manifestările, atitudinile etc. ale lor*) Care nu este așa cum se cuvine în raport cu situația, cu momentul dat; inoportun, nepotrivit, nelalocul său. *La întrebare, răspunsul a fost deplasat.* ◆ Ext. Care este necuviincios. *O purtare total deplasată.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***deplasa***; cf. fr. *déplacé*.

deplastifiánt *s.m.* Material care, adăugat unei materii prime în industria ceramică, îi micșorează plasticitatea; degresant, deplastificator. • sil. *-fi-ant.* pl. *-ți.* /<fr. ***déplastifiant***.

deplastificatór *s.m.* Deplastifiant. • pl. *-i.* /cf. *deplastifiant*.

depletív, -á *adj., s.n.* (*med.*) (Substanță) care produce depleție. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***déplétif***.

depléție *s.f.* v. depleție.

deplețiúne *s.f.* (*med.*) **1** Suprimare sau micșorare a unei obstrucții, a unui obstacol în circulația fluidelor și golirea de un lichid prezent în mod normal într-o cavitate sau într-un sistem. **2** Epuizare pricinuită de pierderea masivă a unui lichid organic, în special a sîngelui. • pl. *-i.* și *depléție s.f.* /<fr. ***déplétion***; cf. lat. *deplere* „a goli".

depliá *vb. I. tr.* A desface ceva care a fost pliat, împăturit. • sil. *-pli-a.* prez.ind. *-iez.* /<fr. ***déplier***.

deplín, -ă *adj., adv.* **1** *adj.* Întreg, complet; desăvîrșit, perfect. *Necunoașterea deplină și neaplicarea celor mai simple măsuri sanitare* (EMIN.). ◆ (*despre perioade de timp*) Încheiat. *O săptămînă deplină a lucrat la așezarea cărților.* **2** *adv.* De tot, în întregime, pe de-a-ntregul, complet. *Se vede trupul ei cel alb deplin* (EMIN.). ◇ (*înv.*) *Deplin împuternicit* = plenipotențiar. ◇ Expr. *Să fie deplin* = să se împlinească. ◆ (*pop.*) Așa cum trebuie, cum se cuvine. *Să-ți fie pe deplin Iubirea cunoscută* (EMIN.). **3** *adv.* Tocmai. *A văzut deplin întîmplarea.* • /***de***^{5} + ***plin***.

deplinătate *s.f.* Faptul de a fi deplin, desăvîrșit; dezvoltare completă, integrală; perfecțiune, plenitudine. • /***deplin*** + *-ătate*.

deplínge *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică persoane, întîmplări tragice etc.*) A plînge, a jeli. *O deplînge pentru nenorocirea prin care a trecut.* ◆ A simți milă, părere de rău. **2** (*compl. indică persoane*) A găsi, a socoti pe cineva vrednic de compătimire; a deplora, a compătimi. **3** A simți remușcare, regret pentru o greșeală. *Am deplîns atitudinea față de profesor.* • prez.ind. *-plíng.* /***de***^{5} + ***plínge***, după fr. *déplorer*.

deplorá *vb. I. tr.* A deplînge. • prez.ind. *deplór.* /<fr. ***déplorer***, lat. ***deplorare***.

deplorábil, -á *adj.* Care este vrednic de plîns, de compătimit. *O soartă deplorabilă.* ◆ Care produce o impresie penibilă; care este jalnic, lamentabil. *Are un gust artistic deplorabil.* ◇ (*adv.*) *Se comportă deplorabil.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***déplorable***.

deploráție *s.f.* **1** Plîngere, lamentare. **2** Cîntec popular medieval cu subiect tragic sau religios. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***déploration***, lat. ***dēplōratio, -onis***.

deplumá *vb. I. tr.* A smulge penele; a jumuli. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***déplumer***.

deplumatór *s.n.* Utilaj mecanic folosit în abatoarele de păsări pentru îndepărtarea penelor. • pl. *-oare.* /***depluma*** + *-tor*.

depoetizá *vb. I. tr.* (*despre cuvinte, imagini*) A face să-și piardă caracterul poetic, figurat. • sil. *-po-e-.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***dépoétiser***.

depoetizáre *s.f.* Faptul de *a depoetiza*. • sil. *-po-e-.* pl. *-ări.* /v. ***depoetiza***.

depolarizá *vb. I. tr.* (*fiz.*) **1** A face să se piardă starea de polarizare a unui fascicul de raze de lumină. **2** A împiedica polarizarea electrică a unui corp. ◆ A împiedica sau a micșora polarizarea electrozilor. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***dépolariser***.

depolarizánt, -á *adj., s.m.* (*fiz.*) **1** *adj.* Care depolarizează. **2** *s.m.* Depolarizator. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***dépolarisant***.

depolarizáre *s.f.* **1** (*fiz.*) Acțiunea de *a depolariza* și rezultatul ei; depolarizație. **2** (*med.*) Modificare, sub influența unui stimul, a polarizării celulare, determinată de distribuția asimetrică a ionilor. • pl. *-ări.* /v. ***depolariza***.

depolarizatór *s.m.* (*fiz.*) Substanță care se introduce într-un element galvanic pentru a împiedica polarizarea; depolarizant. • pl. *-i.* /<fr. ***dépolarisateur***.

depolarizáție *s.f.* (*fiz.*) Depolarizare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***dépolarisation***.

depolimerizá *vb. I. tr.* (*chim.*) A efectua reacția de depolimerizare. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***dépolymériser***.

depolimerizáre *s.f.* (*chim.*) Reacție prin care un polimer se descompune în compuși chimici mai simpli, cu greutăți moleculare mai mici, sub acțiunea căldurii, a luminii, a radiațiilor, a catalizatorilor, a oxigenului. • pl. *-ări.* /v. ***depolimeriza***, după fr. *dépolymérisation*.

depolitizá *vb. I. tr. fact.* (*compl. indică acțiuni, realizări etc. ale oamenilor*) A face să-și piardă caracterul politic. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***dépolitiser***.

depolitizáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a depolitiza*. **2** (*filos.*) Concepție în sociologia contemporană potrivit căreia, în stadiul actual de dezvoltare a societății, sub influența revoluției științifice și tehnice, instituțiile și organizațiile sociale și-ar pierde conținutul politic. • pl. *-ări.* /v. ***depolitiza***.

depolizá *vb. I. tr.* A înlătura lustrul de pe o piesă (metalică). • prez.ind. *-ez.* /după fr. *dépolir*.

depoluá *vb. I. tr.* A reduce sau a înlătura poluarea aerului, a apei, a mediului ambiant ori sursele care o provoacă. • sil. *-lu-a.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***dépolluer***.

depoluánt, -ă *adj., s.m.* (Substanță, bacterie, procedeu) care servește la depoluare. • sil. *-lu-ant.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***dépolluant***.

depoluáre *s.f.* Acțiunea de *a depolua* și rezultatul ei; epurare, purificare. • sil. *-lu-a-.* pl. *-ări.* /v. ***depolua***.

depoluát, -ă *adj.* (*despre atmosferă, medii etc.*) Din care a fost înlăturată poluarea, care a fost purificat. • sil. *-lu-at.* pl. *-ți, -te.* /v. ***depolua***.

deponént[1], -ă *adj., s.n.* (*gram.*) (Verb latin) care are formă pasivă și înțeles activ. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***déponent***, lat. ***deponens, -ntis***, germ. ***Deponens***.

deponént[2], -ă *s.m., s.f.* (*econ.*) Persoană care încredințează cuiva un lucru, o sumă de bani, hîrtii de valoare, în temeiul unui contract de depozit; depunător de bani, de hîrtii de valoare etc. • pl. *-ți, -te.* /<lat. ***deponens, -ntis***, it. ***deponente***.

depontá *vb. I. tr.* (*compl. indică poduri militare*) A demonta. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***dépointer***.

depopulá *vb. I.* **1** *tr.* (*despre calamități*) A reduce numeric sau a distruge, a alunga în mare parte populația unei țări, a unui teritoriu etc. *Războaiele civile depopulaseră Italia* (EMIN.). ◇ Fig. *A trebuit să revoce o măsură... de teamă de-a nu depopula clasele superioare* (EMIN.). **2** *refl.* A se goli de locuitori (sau de viețuitoare) în urma unor fenomene sociale, naturale, ecologice etc. *Pădurile s-au depopulat de lupi.* • prez.ind. *-ez.* /<lat. ***depopulare***, it. ***depopolare***; cf. fr. *dépeupler*.

depopulăre *s.f.* Acțiunea de *a depopula* și rezultatul ei; împuținare a populației unei țări, a unei regiuni etc.; depopulat. • pl. *-ări.* /v. ***depopula***.

depopulát[1] *s.n.* Depopulare. • /v. ***depopula***.

depopulát[2], -ă *adj.* (*despre teritorii*) Care a suferit o scădere sau o dispariție totală a populației. • pl. *-ți, -te.* /v. ***depopula***.

depórt *s.n.* **1** (*fin.*) Diferență în minus între cursul la termen și cel la vedere al unei valute pe aceeași piață valutară. **2** (*jur.*) Act de recuzare sau de desesizare. • pl. *-uri.* /<fr. ***déport***.

deportá *vb. I. tr.* (*în regimuri politice totalitare; compl. indică persoane*) A trimite forțat într-o regiune îndepărtată (izolată), ca măsură represivă (din motive politice); a exila, a surghiuni. *Fură deportați peste ocean, spre Noua Caledonie* (EMIN.). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***déporter***, lat. ***deportare***.

deportáre *s.f.* Acțiunea de *a deporta* și rezultatul ei; exilare, surghiunire. • pl. *-ări.* /v. ***deporta***.

deportát, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care se află în deportare. • pl. *-ți, -te.* /v. ***deporta***; cf. fr. *déporté*.

deposedá *vb. I. tr.* (*compl. indică persoane fizice sau juridice*) A lipsi pe cineva de posesiunea unui lucru sau de un drept. *Răzeșii... au început să fie deposedați mai înainte* (IBR.). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***déposséder***.

deposedáre *s.f.* Acțiunea de *a deposeda* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***deposeda***.

depotrívă *adv.* v. deopotrivă.

depóu *s.n.* Clădire în care se adăpostesc, se întrețin și se repară locomotive, tramvaie, vagoane etc. • pl. *-uri.* /<fr. ***dépôt***.

depozánt, -ă *s.m.f.* **1** (*jur.*) Martor care depune mărturie în fața judecătorului. **2** Depunător. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***déposant***.

depózit *s.n.* **1** Amenajare, construcție, loc etc. în care se depun spre păstrare și conservare materiale, mărfuri etc. ◆ Ceea ce se depune spre păstrare. **2** (*milit.*) Formațiune militară care aprovizionează trupa cu materiale, muniții etc. **3** (*fin.*; și *depozit bancar*) Bani sau obiecte de valoare încredințate unei instituții bancare spre păstrare (și fructificare). ◇ *Bancă de depozit* v. bancă. ◇ Loc.adv. *În depozit* = în păstrare. **4** *Depozit legal* = fond de cărți constituit prin predarea obligatorie de către tipografii sau edituri a unui număr de exemplare din fiecare volum tipărit marilor biblioteci publice. **5** (*geomorf.*) Acumulare de diferite materiale (sedimentare), de materii provenite din dezagregarea rocilor, din depuneri aluvionare sau maritime în anumite locuri; sediment. *Depozite aluviale. Depozite fluviatile.* ◇ *Depozit eolian* v. eolian. *Depozit epicontinental* v. epicontinental. *Depozit lacustru* v. lacustru. *Depozit pelagic* v. pelagic. **6** (*arheol.*) Totalitatea vestigiilor de cultură materială care caracterizează un strat arheologic. ◆ Grup de obiecte îngropate la un loc, depuse ca ofrandă adusă unei divinități, pentru a fi tezaurizate sau pentru a fi ascunse în caz de pericol, descoperit în urma unei investigații arheologice. **7** (*iluzionism*) Manipulare prin care se depune pe ascuns un obiect în servantă, în trapă etc. **8** (*med.*) Material de origine normală sau patologică acumulat într-un țesut, într-un organ sau într-o cavitate. ◆ Material de consistență dură sau moale care aderă la suprafața dentară. • pl. *-e.* /<lat. ***dēpŏsĭtum, -i***, it. ***deposito***; cf. și fr. *dépôt*.

depozitá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică mărfuri, produse, obiecte*) A pune în depozit. ◆ (*compl. indică bani, bunuri de preț*) A pune la loc sigur; a încredința spre păstrare. **2** *refl.* A se depune, a se sedimenta, a se acumula. • prez.ind. *-ez.* /***depozit*** + *-a*; cf. it. *depositare*.

depozitár, -ă *s.m., s.f.* **1** (*fin.*) Persoană (juridică sau fizică) căreia i se lasă ceva în păstrare, care primește ceva în depozit. **2** Fig. Deținător. *Să fie... depozitar al tradițiilor politice ale țării* (EMIN.). **3** (*înv.*) Negustor care deținea mărfuri în cantități mari. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***dépositaire***.

depozitáre *s.f.* Acțiunea de *a depozita* și rezultatul ei; înmagazinare, păstrare. • pl. *-ări.* /v. ***depozita***.

depozíție *s.f.* (*jur.*) Declarație făcută în calitate de martor în fața unui organ de jurisdicție sau de urmărire penală cu privire la fapte care îi sînt cunoscute prin propriile simțuri și de natură a duce la lămurirea cauzei respective; mărturie. *Din studiul comparativ al depozițiunilor rezultă contraziceri* (EMIN.). • pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* și (*înv.*) ***depozițiúne*** *s.f* /<fr. ***déposition***, lat. ***dēpŏsĭtĭo, -onis***.

depozițiúne *s.f.* v. depoziție.

depravá *vb. I. refl.* (*despre oameni*) A duce o viață desfrînată, imorală; a deveni, a ajunge să fie depravat; a se corupe. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***dépraver***, lat. ***depravare***<*pravus, -a, -um* „pervers".

depraváre *s.f.* Faptul de *a se deprava*; corupție, desfrîu; depravațiune. • pl. *-ări.* /v. ***deprava***.

depravát, -ă *adj., s.m., s.f.* (Om) descompus, decăzut din punct de vedere moral; (om) desfrînat, corupt. • pl. *-ți, -te.* /v. ***deprava***.

depravațiúne *s.f.* Depravare. • pl. *-i.* /<fr. ***dépravation***, lat. ***dēpravatĭo, -onis***.

deprecatóriu, -ie *adj.* (*ret.; despre formule, părți dintr-un discurs*) Care are forma unei deprecații. • pl. *-ii.* /<fr. ***déprécatoire***, lat. ***dēprĕcatorĭus, -a, -um***.

deprecáție *s.f.* (*ret.*) Figură retorică prin care este implorat cel care trebuie să fie înduplecat; implorare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) ***deprecațiúne*** *s.f.* /<fr. ***déprécation***, lat. ***dēprĕcatĭo, -onis***.

deprecațiúne *s.f.* v. deprecație.

depreciá *vb. I.* **1** *tr.* A aprecia un lucru sub valoarea sa reală. *La vînzare, casa a fost depreciată.* ◆ Fig. A desconsidera, a nesocoti, a minimaliza valoarea, importanța cuiva sau a ceva. *A considerat că este depreciat de colaboratori.* **2** *tr., refl.* A(-și) micșora valoarea, calitatea; a (se) devaloriza; a se degrada. *Valuta s-a depreciat.* • sil. *-ci-a.* prez.ind. *-iez.* /<fr. ***déprécier***.

depreciát, -ă *adj.* **1** Care nu este apreciat la justa valoare; desconsiderat, devalorizat. **2** (*despre mărfuri, produse etc.*) A cărei valoare a scăzut ca urmare a învechirii, a execuției proaste, a depozitării necorespunzătoare etc.; ext. stricat. *În magazin s-au vîndut alimente depreciate.* • sil. *-ci-at.* pl. *-ți, -te.* /v. ***deprecia***.

depreciatív, -ă *adj.* (*despre oameni sau despre manifestări, atitudini etc. ale lor*) Care arată lipsă de considerație sau dispreț. ◆ (*despre cuvinte, expresii etc. sau despre sensurile lor*) Peiorativ. *Cuvîntul are și o valoare depreciativă.* • sil. *-ci-a-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***dépréciatif***.

depreciatór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care depreciază ceva. • sil. *-ci-a-.* pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***dépréciateur***.

depreciére *s.f.* **1** Faptul de *a* (*se*) *deprecia*. ◆ Nesocotire a valorii cuiva sau a ceva. **2** (*econ.*) Pierdere de valoare a unei monede în raport cu altele, din cauza evoluției forțelor ofertei și ale cererii. • sil. *-ci-e-.* pl. *-i.* /v. ***deprecia***.

deprefixáre *s.f.* (*gram.*) Înlăturare a unui prefix. • /***de***[1]*-* + ***prefixare***.

depresá *vb. I. tr.* **1** (*tehn.; compl. indică un ansamblu de două piese îmbinate forțat*) A desface cu o presă. **2** (*agron.*) A rări puieții dintr-o pepinieră. **3** A modifica proprietățile superficiale ale mineralelor cu ajutorul depresantelor. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***dépresser***.

depresáj *s.n.* **1** Desfacere cu ajutorul presei a unui ansamblu de două piese care au contact forțat. **2** (*agron.*) Acțiune de rărire a puieților dintr-o pepinieră. **3** (*mineral.*) Modificare a proprietăților superficiale ale minereurilor cu ajutorul depresantelor. • pl. *-e.* /<fr. ***dépressage***.

depresánt *s.n.* (*mineral.*) Substanță prin care se împiedică flotația unui minereu. • pl. *-e.* /<fr. ***dépressant***, engl. ***depressant***.

depresíbil, -ă *adj.* Care poate fi depresat. • pl. *-i, -e.* /***depresa*** + *-bil*.

depresie *s.f.* v. depresiune.

depresiométru *s.n.* (*miner.*) Manometru pentru măsurarea depresiunii din lucrările miniere subterane. • sil. *-si-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***dépressiomètre***.

depresionár, -ă *adj.* **1** (*geogr.; despre regiuni, suprafețe etc.*) Care este forma unei depresiuni; care are depresiuni. **2** (*meteor.*) *Zonă depresionară* = zonă din atmosferă cu presiune barică scăzută, favorabilă formării ciclonilor. *Culoar depresionar* v. culoar. • sil. *-si-o-.* pl. *-i, -e.* /***depresiune*** + *-ar*.

depresiúne *s.f.* **1** (*geomorf.*) Formă de relief excavat, cu altitudini mai joase decît terenurile din jur, care poate avea dimensiuni foarte variate. *Depresiune intracolinară. Depresiune tectonică. Depresiune getică* v. getic. *Depresiune intramontană* v. intramontan. **2** (*geod.*) Unghi sub care se vede orizontul cînd stația este amplasată la înălțime. **3** (*meteor.*) Presiune mai mică decît cea de referință; diferența dintre valorile acestor două presiuni. ◇ *Depresiune atmosferică* = arie ciclonală apărută ca urmare a faptului că presiunea atmosferică este inferioară valorii normale a presiunii dintr-o anumită arie, întîlnită în zonele cu climă temperată. *Depresiune barometrică* = coborîre a coloanei de mercur în tubul barometrului, ca urmare a scăderii presiunii atmosferice. **4** (*med.*) Pierdere a energiei fizice sau morale. ◇ *Depresie respiratorie* = inhibare a automatismului respirator, de obicei ca efect secundar al unor substanțe farmaceutice. **5** (*psih.*) Stare mentală caracterizată prin tristețe patologică, autodevalorizare, dezinteres, anxietate, descurajare profundă și persistentă, asociată cu o încetinire psiho-motorie și cu simptome somatice, determinată de diferiți factori; deprimare, depresivitate. ◇ *Depresiune difuză* = reducere a activității electrice a scoarței cerebrale. (*psihanal.*) *Depresie anaclitică* = sindrom depresiv din prima copilărie, care survine în urma îndepărtării brutale și prelungite a mamei, după ce copilul a avut o relație normală cu ea. **6** (*econ.*) Fază a ciclului economic care urmează după o perioadă de criză economică, în care producția se menține la un nivel scăzut, scade valoarea acțiunilor, mărfurile se vînd greu și la prețuri scăzute, în condițiile în care rămîne redusă și puterea de cumpărare a populației • pl. *-i.* și ***depresie*** *s.f.* /<fr. ***dépression***, lat. ***dēpressĭo, -onis***.

depresív, -ă *adj., subst.* **1** *adj., s.n.* (Medicament) care produce starea de depresiune sau scăderea tensiunii arteriale. **2** *adj.* (*psih.*) Referitor la o depresiune neuropsihică sau care provoacă o depresiune neuropsihică. *Atmosferă depresivă.* **3** *adj., s.m., s.f.* (*psih.*) (Persoană) care este înclinată spre tristețe, spre descurajare. *Depresivii sînt deseori influențați de climă.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***dépressif***.

depresivitáte *s.f.* (*psih.*) Stare depresivă; depresiune. • /<fr. ***dépressivité***.

depresór, -oáre *adj., s.m., s.n.* **1** *adj., s.m.* (*fiziol.*) (Factor) care inhibă o anumită funcție, un anumit proces fiziologic. ◇ *Nerv depresor* = nerv senzitiv cu terminații sensibile la variațiile presiunii sangvine, prin intermediul căruia excitațiile de la receptorii nervoși din pereții sinusului carotidian se transmit la centrii nervoși și determină, pe cale reflexă, scăderea tensiunii arteriale. **2** *s.n.* (*genet.*) Substanță (sau genă) capabilă să deblocheze o genă sau un grup de gene inactive dintr-un genom. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***dépresseur***.

depresurizá *vb. I.* (*fiz.*) **1** *tr.* A egaliza presiunea dintr-un spațiu închis ermetic cu presiunea exterioară. **2** *refl.* A pierde presiunea prestabilită. ◆ (*despre presiunea atmosferică*) A scădea, a slăbi. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***dépressuriser***.

depresurizáre *s.f.* (*fiz.*) Acțiunea de *a* (*se*) *depresuriza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***depresuriza***; cf. fr. *dépressurisation.*

depresurizát, -ă *adj.* (*fiz.; despre presiunea atmosferică*) Care a slăbit, a scăzut; (*despre spații închise*) în care presiunea a scăzut. • pl. *-ți, -te.* /v. ***depresuriza.***

depreúnă *adv.* (*pop.*) **1** Împreună. *Deputația, adecă toți deputații sau delegații depreună* (BUD.). ◆ În întregime. **2** În același timp. **3** Precum (și). • sil.*-pre-u-.* /***de***[5] + ***pre*** + ***una.***

deprimá *vb. I. tr.* (*psih.; compl. indică persoane*) A provoca cuiva depresiune, descurajare; a mîhni, a întrista (profund), a dezola. *Ultimele evenimente de pe scena politică deprimă pe mulți oameni.* • prez.ind. *deprim.* /<fr. ***déprimer***, lat. ***deprimere*** „a apăsa în jos".

deprimánt, -ă *adj.* (*despre persoane, vorbe, atitudini, fapte ale lor sau despre atmosferă, climă etc.*) Care deprimă, care întristează; descurajant, demoralizant, dezolant. *Ploaia măruntă și rece era deprimantă.* ◇ (*adv.*) *Față de speranțele noastre, s-a manifestat deprimant.* • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***déprimant.***

deprimáre *s.f.* (*psih.*) Stare a persoanei descurajate; depresiune, descurajare, dezolare. • pl. *-ări.* /v. ***deprima.***

deprimát, -á *adj.* (*despre persoane*) Care este descurajat, abătut, demoralizat; care a suferit o depresiune. • pl. *-ți, -te.* /v. ***deprima***; cf. fr. *déprimé.*

deprimométru *s.n.* (*miner.*) Aparat pentru măsurarea diferențelor de presiune din mine. • pl. *-e.* /<fr. ***déprimomètre.***

deprínde *vb. III. tr., refl.* **1** A (se) obișnui, a (se) învăța, a (se) familiariza. *La început se pare greu, dar te vei deprinde* (C. NEGR.). ◆ A (se) deda. *S-a deprins cu distracțiile și luxul.* ◆ (*refl.*) A se familiariza cu cineva. *Copilul s-a deprins cu educatoarea.* ◇ Expr. *A se deprinde ca viermele în hrean* (sau *în rădăcina hreanului*) v. vierme. **2** A-și însuși sau a face să-și însușească cunoștințe (temeinice) într-un domeniu prin învățătură sau prin practică organizată, sistematică; a învăța. *Pentru a se descurca, azilanții trebuie să deprindă repede limba țării.* ◆ (*tr.; compl. indică animale*) A dresa. • prez.ind. *-prínd.* /lat. ***depre(he)ndere.***

depríndere *s.f.* **1** Faptul de *a* (*se*) *deprinde.* **2** Obișnuință, obicei. ◇ Expr. *A avea deprindere* v. avea. **3** (*pedag.*) Însușire, habitudine sau trăsătură dobîndită prin învățare. ◆ Ușurință de a executa o anumită acțiune, căpătată prin repetare îndelungată; pricepere, destoinicie, dexteritate. ◆ Ext. Practică obișnuită într-o îndeletnicire oarecare; exercițiu. • pl. *-i.* /v. ***deprinde.***

deprínș, -á *adj.* Care este experimentat, învățat, obișnuit cu cineva sau cu ceva. • pl. *-și, -se.* /v. ***deprinde.***

depriváre *s.f.* (*psih.*) Situație clinică sau experimentală în care bolnavul întrerupe contactele senzoriale cu mediul ambiant. • pl. *-ări.* /după engl. *deprivation.*

deprofesionalizá *vb. I. refl.* (*despre oameni sau despre realizări, creații etc. ale lor*) A-și pierde profesionalismul. • sil. *-si-o-.* prez.ind. *-ez.* /***de***[1]- + ***profesionaliza.***

deprofesionalizáre *s.f.* Faptul de *a se deprofesionaliza.* • sil. *-si-o-.* pl. *-ări.* /v. ***deprofesionaliza.***

deprogramá *vb. I. tr.* (*inform.*) A anula un program. • prez.ind. *-ez.* /***de***[1]- + ***programa.***

deprogramáre *s.f.* (*inform.*) Anularea a unei programări pe computer. • pl. *-ări.* /***de***[1]- + ***programare.***

deproletarizá *vb. I. refl., tr.* A-și pierde sau a face să-și piardă caracterul de proletar. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***déprolétariser.***

depropanizá *vb. I. tr.* (*chim.*) A separa propanul dintr-un amestec de hidrocarburi din gaze de sondă, de rafinărie sau din gazolină. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***dépropaniser.***

depropanizáre *s.f.* (*chim.*) Operație de separare a hidrocarburilor ușoare de cele grele dintr-un amestec de hidrocarburi. • pl. *-ări.* /v. ***depropaniza.***

depropanizatór *s.n.* (*chim.*) Aparat folosit pentru depropanizare. • pl. *-oare.* /<fr. ***dépropanisateur.***

deproteinizá *vb. I. tr.* (*chim.; compl. indică produse biologice,* spec., *alimente*) A îndepărta, prin precipitare, proteinele. • sil. *-te-i-.* prez.ind. *-ez.* /<engl. ***deproteinize.***

depsíde *s.f. pl.* (*chim.*) Combinații organice rezultate din două sau mai multe molecule de acizi fenolici, unite între ele prin legături esterice și avînd proprietăți asemănătoare cu cele ale materiilor tanante naturale. • /<fr. ***depsides.***

depuipá *vb. I. tr.* (*ind. alim.*) A dezveli pulpa unui fruct. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***dépulper.***

depunătór, -oáre *s.m., s.f.* (*fin.*) Persoană care depune bani, obiecte sau hîrtii de valoare spre păstrare, expertizare etc.; depozant. • pl. *-ori, -oare.* /***depune*** + ***-ător.***

depunctá *vb. I. tr.* A reduce, în funcție de erori, punctajul unui candidat sau concurent la o competiție, la un examen. *A fost mult depunctat din cauza unor grave greșeli de acord gramatical.* • prez.ind. *-ez.* /***de***[1]- + ***puncta.***

depunctáre *s.f.* Faptul de *a depuncta.* • pl. *-ări.* /v. ***depuncta.***

depúne[1] *vb. III.* **1** *tr.* (*compl. indică obiecte, bagaje etc.*) A lăsa din mînă și a pune undeva (spre păstrare). *A depus pe masă un teanc de cărți.* ◆ (*compl. indică legi, proiecte etc.*) A înainta spre discutare (și aprobare) unui organ competent. *Guvernul va depune astăzi la Cameră proiectele următoare* (EMIN.). ◇ Expr. *A depune un act* (sau *o cerere, un memoriu etc.*) = a înainta unui organ competent o cerere, un memoriu, o dovadă etc. *A depune o plîngere* = a înainta unei autorități, spre rezolvare, o cerere în care solicitantul își exprimă nemulțumirea, exprimă anumite pretenții în cazul unui prejudiciu etc. *A depune la dosar* = a păstra un document util într-o anumită problemă. **2** *tr.* (*compl. indică flori, coroane etc.*) A așeza, în cadru oficial, la momentele unor erori, personalități sau la cele care simbolizează un eveniment istoric, cu prilejul comemorării, al omagierii acestora. *Au fost depuse coroane la mormintele eroilor necunoscuți din Primul Război Mondial.* ◇ Ext. *Spada-mi la piciorul tău depun* (EMIN.). ◇ Fig. *Am depus și eu sărutarea mea pe acel crin* (EMIN.). ◆ (*compl. indică persoane decedate, sicrie etc.*) A lăsa într-un loc cu destinație specială. *Ca de marmură un înger... Pe un catafalc depusă* (EMIN.). ◇ Fig. *Lutul palid, fără suflet, să-l depunem în pămînt* (EMIN.). ◆ A așeza peste ceva. ◇ (*refl. pas.*) *Peste toate o lopată de țărînă se depune* (EMIN.). **3** *tr.* A preda un act, un document etc. care semnifică renunțarea la ceva. *Și-a depus demisia.* ◇ Expr. *A depune mandatul* = a renunța la o însărcinare, la o demnitate încredințată, la putere (invocînd drept motivare imposibilitatea îndeplinirii atribuțiilor). *A depune coroana* = (*despre suverani*) a renunța la domnie; a abdica. *A depune armele* v. armă. **4** *tr.* (*fin.*) A face un depozit la o instituție bancară. Expr. *A depune bani* = a încredința bani spre păstrare (unei bănci, unei case de economii, unei instituții specializate etc.), ca garanție etc. *A depune bilanțul* v. bilanț. **5** *tr., intr.* (*jur.*) A face o depoziție. *Să vedem numai de-oi putea depune proba bine* (EMIN.). ◇ Expr. (*tr.*) *A depune mărturie* = (*despre martori*) a face declarații în fața unui organ de jurisdicție sau de urmărire penală în legătură cu faptele unui proces. *A depune jurămînt(ul)* = *a*) (*despre părți în litigiu, martori*) a se angaja să spună tot adevărul în legătură cu faptele unui proces; *b*) (*în unele state; despre anumite categorii de funcționari sau de demnitari publici, despre militari*) a se angaja în mod solemn să-și îndeplinească sarcinile, angajamentele cu respectarea legilor țării. *A depune jurămîntul de credință* = (*despre preoți*) a jura înaintea hirotonisirii. *Să-l sfințească după ce va fi depus mai întîi jurămîntul de credință* (EMIN.). ◆ (*înv.*) A aresta preventiv. **6** *tr.* (*compl. indică o muncă, un efort etc.*) A desfășura, a executa, a presta. **7** *refl.* (*despre substanțe aflate în suspensie*) A se așeza pe o suprafață sub acțiunea gravitației; a se sedimenta. *Mîlul se depune pe fundul iazului.* ◆ (*tr., refl.*) A cădea sau a lăsa să cadă la fund (substanțe solide aflate în stare de suspensie sau dizolvate într-un lichid care formează un sediment pe fundul vasului). *Zațul cafelei s-a depus în ceașcă.* **8** *tr.* (*despre unele animale*) A expulza ouăle (într-un anumit loc). *După ce au depus ouăle și lapții, încetează de-a mai mînca și pier* (SADOV.). **9** *intr.* (*despre vaci, bivolițe și alte animale domestice*) A-și mări ugerul în apropierea fătatului. • prez.ind. *-pún.* /<lat. ***deponere***, după *pune*; cf. și fr. *déposer.*

depúne[2] *vb. III. intr.* (*reg.; despre femele*) A fi aproape să fete. • prez.ind. pers. 3 *depúne.* /lat. ***deponere.***

depúnere *s.f.* **1** (*fin.*) Realizare a unui depozit (la o bancă, la o casă de economii etc.); sumă de bani depusă spre păstrare (la o bancă, la o casă de economii etc.). ◇ *Casă de depuneri* = instituție financiar-bancară unde se fac depozite în bani. *Situația Casei de depuneri nu este încă bine cunoscută* (EMIN.). ◇ *Depunere la vedere* = depunere (de bani) fără un termen fix de păstrare. **2** Așezare de (coroane de) flori, în cadru oficial, la monumentele unor eroi, personalități sau la cele care simbolizează un eveniment istoric, cu prilejul comemorării, al omagierii acestora. **3** (*jur.*) Expr. *Mandat de depunere* = ordin dat de judecătorul de instrucție organelor de poliție judiciară de a ridica și reține, timp de 24 de ore, o persoană învinuită. **4** (*geomorf.*) Sediment. ◇ *Depuneri aluvionare* = acumulări de aluviuni pe fundul albiei rîurilor, în lunci și în conuri de dejecție. **5** (*înv.*) Susținere a unui examen, a unui concurs etc. *Călătoria mea va avea de scop... depunerea doctoratului* (EMIN.). • pl. *-i.* /v. ***depune***[1].

depurá *vb. I. tr.* (*chim.*) A curăța, a purifica. • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***dépurer.***

depurativ, -ă *adj., s.n.* (*farm.*) (Medicament) care curăță organismul, sîngele, favorizînd eliminarea toxinelor și a produselor de dezasimilație; depurator. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***dépuratif.***

depurátor[1] *adj.* (*anat.*) *Aparat depurator* = totalitatea organelor de excreție prin care se face curățarea sîngelui de toxinele rezultate din activitatea organismului. • pl. *-oare.* /<fr. ***dépurateur.***

depurátor[2] *s.n.* (*farm.*) Depurativ. • pl. *-oare.* /<fr. ***dépuratoire.***

depurație *s.f.* Curățare, purificare (mai ales a sîngelui). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***dépuration.***

deputát, -ă *s.m., s.f.* **1** Persoană aleasă prin vot pentru a face parte, pe o anumită perioadă de timp, dintr-un organ legislativ. ◆ (*în România*) Membru al Camerei Deputaților. ◇ *Mandat de deputat* v. mandat. **2** (*înv.*) Persoană aleasă și trimisă într-o misiune importantă; delegat, sol. *Trimise deputați la Adrianopole și încheiară un tractat* (BĂLC.). • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***député***, it. ***deputato***; cf. lat. *dēpŭtatus, -a, -um* „delegat".

deputáție *s.f.* **1** Demnitatea, sarcina, funcția de deputat. ◆ Perioadă de timp cînd cineva este deputat. *Deputația lui a durat doar doi ani.* **2** (*înv.*) Delegație de deputați; solie. *Aceștia din urmă... ar fi trimis în această chestiune o deputație* (EMIN.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) ***deputățiúne*** *s.f.* /<lat. ***deputatio, -onis***, germ. ***Deputation***, fr. ***députation.***

deputățiúne *s.f.* v. deputație.

deraiá *vb. I. intr.* **1** (*despre mijloace de transport care rulează pe șine*) A aluneca de pe șine. *Din cauza vitezei excesive tramvaiul a deraiat.* **2** Fig. A se abate, a devia de la subiect; a bate cîmpii, a divaga. ◆ A înnebuni, a se sminti. • prez.ind. *-iez.* /<fr. ***dérailler.***

deraiére *s.f.* Acțiunea de *a deraia* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***deraia.***

deránj *s.n.* **1** Dezordine, neorînduială. *În casă este un deranj de nedescris.* **2** Fig. Tulburare a liniștii (cuiva); incomodare. ◇ Expr. *A face deranj* = a deranja (pe cineva). *Ne ducem, stimabile, nu voim să facem deranj* (CAR.). • pl. *-uri.* /de la ***deranja***, prin derivare regresivă.

deranjá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică ansambluri de obiecte, mobilier, încăperi etc.*) A strica rînduiala, ordinea; a pune în dezordine; a răvăși, a răscoli. **2** *tr.* Fig. (*compl. indică persoane sau ordinea, liniștea, activitatea cuiva*) A tulbura, a stînjeni, a stingheri, a incomoda pe cineva; a perturba. *Era aceea care a deranjat de două ori pe toată lumea* (CA. PETR.). **3** *refl.* (*în formule de politețe sau iron.*) A se osteni pentru cineva. *Aduc un fagure de miere pentru musafirii mei. – Vai, de ce te deranjezi?* (SADOV.). **4** *tr., refl.* (*tehn.*) A (se) deregla, a (se) defecta. *Telefonul s-a deranjat.* **5** *tr.* Expr. (*med.*) *A-și deranja stomacul* sau (*refl.*) *a se deranja la stomac* = a avea o indigestie sau diaree. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***dérangerm.***

deranjamént *s.n.* **1** (*tehn.*) Perturbare a funcționării normale a unei instalații, defectare a unei mașini, a unui sistem tehnic etc. ◆ (*la pl.*) Serviciu care se ocupă de remedierea perturbării funcționării normale a unei instalații, a unor circuite etc. **2** (*med.*) Indigestie, diaree. • pl. *-e.* /<fr. ***dérangement.***

deranjánt, -ă *adj.* (*despre oameni sau despre manifestări, atitudini, acțiuni etc. ale lor*) Care deranjează, incomodează, supără. • pl. *-ți, -te.* /***deranja*** + ***-ant.***

deranjáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *deranja* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***deranja.***

deranját, -á *adj.* **1** (*despre ansambluri de obiecte, mobilier, încăperi etc.*) Care este în dezordine, în neorînduială; răvășit, răscolit. **2** (*despre persoane*) Care se simte incomodat, tulburat, supărat de cineva sau de ceva. • pl. *-ți, -te.* /v. ***deranja***.

derapá *vb. I. intr.* **1** (*despre vehicule*) A aluneca într-o direcție deviată față de direcția de mers, în lipsa unei aderențe suficiente. **2** (*despre ancore*) A se deplasa pe fundul apei față de punctul ancorării, din cauza vîntului, a valurilor care acționează asupra navei. **3** (*despre avioane*) A se deplasa lateral la aterizare sau în timpul unui viraj cu înclinare laterală prea mică. **4** (*la schi*) A practica o glisadă laterală voluntară. **5** Fig. (*despre situații, evenimente etc.*) A se schimba defavorabil și neprevăzut. *Avea o carieră promițătoare, dar a derapat.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***déraper***.

derapáj *s.n.* **1** Derapare. **2** Fig. Disfuncție. • pl. *-e.* /<fr. ***dérapage***.

derapáre *s.f.* **1** Faptul de *a derapa*; derapaj. **2** (*mar.*) Deplasare a ancorei pe fundul apei din cauza vîntului, valurilor etc. care acționează asupra navei. **3** (*av.*) Deplasare laterală a unui avion în timpul aterizării sau al unui viraj cu înclinare laterală prea mică. • pl. *-ări.* /v. ***derapa***.

deratizá *vb. I. tr.* (*compl. indică șoareci sau șobolani*) A stîrpi prin otrăvire cu substanțe chimice, prin culturi microbiene etc. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***dératiser***.

deratizánt, -á *adj., s.n.* (Substanță) cu care se face deratizarea. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***deratisant***.

deratizáre *s.f.* Acțiunea de *a deratiza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***deratiza***.

deratizátór *s.m.* Muncitor sanitar specializat în deratizări. • pl. *-i.* /***deratiza*** + *-tor*.

derazá *vb. I. intr.* Poet. (*înv.*) A străluci. ◆ A descinde din... • prez.ind. pers. 3 *-ază, -ează*. și *dărăzá vb. I.* /***de***^{5} + ***razá*** + *-a*.

deraziúne *s.f.* (*geol.*) Eroziune mecanică exercitată de rocile sfărîmate care se deplasează lent pe o pantă. • pl. *-i.* /cf. lat. *deradere* „a rade".

derădecá *vb. I.* v. deretica.

derbedéu *s.m.* Om fără căpătîi, om de nimic; pierde-vară, vagabond, haimana. ◇ Expr. *A umbla derbedeu* (*Tănase*) = a umbla din loc în loc, fără rost. • pl. *-i.* /<tc. ***derbeder*** „care merge din poartă în poartă".

dérbi *s.n.* (*sport*) **1** Cursă clasică de trap sau de galop a celor mai buni cai de trei ani, care are loc o dată pe an. ◆ Ext. Probă hipică de galop. **2** Întrecere sportivă importantă și de prestigiu, între parteneri de valoare apropiată, pentru stabilirea configurației superioare a clasamentului. • pl. *-uri.* /<engl., fr. ***derby***; cf. nm. pr. Edward Stanley, al 17-lea lord *Derby*, nobil englez care organiza concursuri hipice.

derdelúș *s.n.* Loc în pantă pe care se dau copiii cu săniuța; săniuș. • pl. *-uri.* /etimol. nec.

derealizáre *s.f.* (*psih.*) Sindrom psihotic întîlnit în diferite nevroze și psihoze, în care lumea este percepută ca schimbată, străină, neliniștitoare și ireală • sil. *-re-a-.* /***de***^{1}*-* + ***realizare***.

derebég *s.m.* v. derebei.

derebéi *s.m.* (*ist.*) Principe turc cu putere despotică. • pl. *-i.* și *derebég s.m.* /<tc. ***derebei, derebeg***.

deréctor *s.m.* v. director.

dereflécție *s.f.* (*psih.*) Tehnică folosită în logoterapie, constînd în comutarea centrului atenției de la propria persoană la interese exterioare. • g.-d. *-iei.* /***de***^{1}*-* + ***reflecție***.

derége *vb. III.* v. drege.

dereglá *vb. I. tr., refl.* A ieși sau a face să iasă din regimul normal de funcționare; a (se) strica, a (se) defecta. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***dérégler***.

deregláj *s.n.* Dereglare. • pl. *-e.* /<fr. ***déréglage***.

dereglánt, -ă *adj.* Care provoacă dereglare. • pl. *-ți, -te.* /***deregla*** + *-ant*.

deregláre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *deregla* și rezultatul ei; stricare; dereglaj. • pl. *-ări.* /v. ***deregla***.

dereglát, -ă *adj.* Care a ieșit din regimul normal (de funcționare). • pl. *-ți, -te.* /v. ***deregla***.

derelíct *s.n.* (*mar.*) Epavă a unei nave abandonate în mare, nescufundată. • /<engl. ***derelict***; cf. it. *derelitto* „părăsit, singur".

derelicțiúne *s.f.* (*psih.*) Stare de însingurare și neputință, de împotrivire în fața unui destin amenințător și implacabil; sentiment al „aruncării" omului într-o lume indiferentă și ostilă. • /<fr. ***déréliction***.

derencefál, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Monstru) care prezintă derencefalie. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***dérencéphale***.

derencefalíe *s.f.* (*med.*) Monstruozitate constînd în dezvoltarea rudimentară a craniului, porțiunea posterioară a occipitalului lipsind complet. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***dérencéphalie***.

déreș, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* (*reg.; despre cai*) Cu părul roșu amestecat cu alb și negru. **2** *s.n.* (*înv.*) Un fel de laviță pe care se aplicau pedepsele corporale în armată. • pl. *-și, -șe.* /<magh. ***deres***.

deretecá *vb. I.* v. deretica.

deretícă *vb. I. intr.* (*pop.*) A face ordine și curățenie prin casă. *Toată ziua bătrîna deretică prin casă.* ◆ (*tr.*) A pune ceva în ordine; a aranja. • prez.ind. *derétic.* și (*reg.*) *derădecá, deretecá, diretecá, diretícă vb. I.* /lat. ***de-radicare***.

dereticáre *s.f* Acțiunea de *a deretica* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***deretica***.

derivă *vb. I.* **1** *intr.* (*de obicei urmat sau precedat de determ. introduse prin prep. „din"*) A se trage, a proveni, a lua naștere, a rezulta din...; a avea originea în... *Orice rău derivă din regim* (EMIN.). ◇ (*cu pron. în dat.*) *Această alianță își derivă baza cea mai sigură din comunitatea intereselor* (EMIN.). ◇ (*tr.*) *Se abat de la părerea generală cînd derivăm conținutul ei înainte de toate din scop și din idee* (EMIN.). ◆ (*lingv.*) A avea sau a arăta proveniența unui cuvînt din altul. *Un barbarism... derivat... din franțuzește* (CA. PETR.). ◇ Ext. *Sunetul j... derivă din z+i consonans* (EMIN.). ◆ (*despre cuvinte; de obicei cu determ. introduse prin prep. „de la", „din"*) A se forma cu ajutorul unui sufix sau al unui prefix. *Acest nume pare derivat din cuvîntul „șchipe"* (EMIN.). **2** *intr.* (*despre nave sau avioane*) A devia de la direcția de mers; a se abate, a se îndepărta într-o direcție înclinată față de axa longitudinală sub acțiunea curenților, a vînturilor. **3** *tr.* (*compl. indică ape curgătoare*) A abate de la cursul firesc. ◆ A devia fluxul circulației. *Poliția a deviat mașinile pe variantă.* ◆ A ramifica o cale de comunicație sau un canal de la traseul principal pentru a forma un traseu secundar. **4** *tr.* (*mat.*) A calcula derivata unei funcții. • prez.ind. *derív.* /<fr. ***dériver***, lat. ***derivare***.

derivábilă *adj.* (*mat.*) *Funcție derivabilă* = funcție care admite o derivată. • pl. *-e.* /<fr. ***dérivable***.

derivabilitáte *s.f.* (*mat.*) Proprietate a unei funcții de a fi derivabilă. • /***derivabilă*** + *-itate*.

deriváre *s.f.* **1** Provenire, coborîre din... *Au analizat derivarea crizei economice din inflație.* **2** (*lingv.*) Rezultare a unui cuvînt din altul; derivație. ◆ Procedeu de formare a unui cuvînt din altul prin adăugare de afixe sau prin suprimarea lor. ◇ *Derivare regresivă* (sau *inversă*) = derivare prin suprimarea formativelor, a desinențelor sau a sufixelor. *Derivare progresivă* = derivare bazată pe adăugarea formativelor, a afixelor. **3** (*mat.*) Operație de calcul diferențial prin care se obține o derivată. **4** (*inform.*) Trecere de la un cuvînt la altul prin aplicarea unei reguli din gramatica formală. • pl. *-ări.* /v. ***deriva***.

derivát, -ă *adj., subst.* **I** *adj.* **1** Care derivă din ceva. ◆ (*lingv.*; și *cuvînt derivat*) Care este format prin derivare. *Dintr-un radical se pot forma o mulțime de cuvinte derivate* (EMIN.). ◇ Ext. *Scrierea așa-numitelor sunete derivate cu semnul sunetului originar* (EMIN.). **2** (*despre cursul unei ape*) Care este abătut din albia naturală. ◆ (*despre căi de comunicație, canale*) Care este abătut, ramificat din traseul principal. ◆ (*despre vehicule*) Care este abătut de pe o cale de comunicație pe alta. **II** *s.m.* (*chim.*) Substanță care se formează prin eliminarea unei molecule de apă între gruparea funcțională a unei molecule organice și o altă moleculă, de obicei anorganică. **III** *s.n.* **1** Produs industrial care se extrage dintr-o anumită materie primă. **2** Cuvînt format prin derivare de la un alt cuvînt. ◇ *Derivat regresiv* v. regresiv. **3** Lucru care derivă din altul. *Elementele acelea s-ar lăsa reduse la unul singur și derivate din ele* (EMIN.). ◇ Fig. *Cred că acest sentiment era mai curînd un derivat al fericirii* (CA. PETR.). **IV** *s.f.* (*mat.*) Limită a raportului dintre creșterea funcției și creșterea variabilei, cînd această variabilă tinde către zero. • pl. *-ți, -te.* /v. ***deriva***; cf. fr. *dérivée*.

derivatív, -ă *adj., s.n.* **I** *adj.* Care trage, abate ceva în altă parte. *Crede cu stăruință în eficacitatea unui tratament derivativ și propagă războiul... în contra tuturor* (EMIN.). **II** (*med.*) **1** *s.n.* Mijloc terapeutic care abate și ușurează o suferință. ◆ Fig. Leac, remediu. **2** *adj.* Care se referă la evacuarea surplusului de sînge dintr-un organ bolnav, în scopul favorizării unei funcționări normale a inimii, și la evacuarea substanțelor toxice din organism. **III** *adj., s.n.* (*lingv.*) (Element) cu care se face derivarea. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***dérivatif***, lat. ***derivativus, -a, -um***.

derivatográf *s.n.* (*fiz.*) Aparat pentru înregistrarea variației greutății unui compus supus încălzirii treptate în anumite medii. • pl. *-e.* /<fr. ***dérivatographe***.

derivatór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Procedeu, substanță) care duce la o modificare a tulburărilor organice prin producerea unei reacții într-o altă zonă. • *-ori, -oare.* /<fr. ***dérivateur***.

derivație *s.f.* **1** Ramificație secundară, temporară sau permanentă, a unei căi de comunicație, a unui curs de apă, a unui circuit închis (telefonic, electric etc.). **2** (*milit.*) Deviere a unui proiectil din planul de tragere, provocată de mișcarea sa de rotație. **3** (*hidrotehn.*) Lucrare hidrotehnică pentru transportul apei între conducta principală sau sursă și punctul de utilizare. **4** (*lingv.*) Derivare. ◇ *Derivație sinonimică* v. sinonimic. **5** (*med.*) Intervenție chirurgicală destinată restabilirii circulației în aval la nivelul unui conduct, pentru realizarea comunicării între porțiunile conductului de deasupra și de sub obstacol. ◆ Modificare a tulburărilor organice prin producerea unei reacții într-o altă zonă. **6** (*mat.*) Operație în cadrul analizei matematice, folosită pentru a găsi derivata unei funcții. • pl. *-i.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *derivațiúne s.f.* /<fr. ***dérivation***, lat. ***dērivātio, -onis***.

derivațional, -ă *adj.* (*lingv.*) Referitor la derivarea cuvintelor. • sil. *-ți-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***dérivationnel***.

derivațiúne *s.f.* v. derivație.

derívă *s.f.* **1** (*av.*) Partea fixă, anterioară, a ampenajului unui avion, al unui planor etc. **2** (*nav.*) Unghiul format de direcția axei longitudinale a unei nave și direcția de deplasare a acesteia sub acțiunea curenților maritimi sau aerieni. ◇ Expr. *A intra* (sau *a fi, a merge*) *în derivă* = *a*) a-și pierde orientarea sau capacitatea de a urma direcția prestabilită, navigînd în voia vîntului, a valurilor și curenților; *b*) fig. a fi fără voință, fără energia necesară unei acțiuni, pierzîndu-și echilibrul, calmul. *A fi la deriva unei puteri* = a fi dependent de..., a fi la cheremul... *Acum eram la deriva unor puteri superioare mie* (CA. PETR.). ◆ Distanța dintre poziția reală a unei nave (măsurată cu aparate de bord) și poziția ei determinată prin calcul. **3** (*geogr.*) *Deriva ghețurilor* = deplasare a banchizei de gheață în Arctica și în Antarctica sub influența vîntului și a curenților marini. ◇ *Deriva continentelor* = *a*) deplasare laterală, în direcții diferite, a continentelor pe un substrat vîscos; *b*) teorie conform căreia uscatul a fost inițial format dintr-o masă continentală unică, înconjurată de ocean, din care s-au desprins și au migrat spre pozițiile actuale continentele, insulele. **4** (*milit.*; *în ochirea indirectă*) Unghiul format de direcția țevii unui tun îndreptate spre țintă și linia dreaptă dintre tun și țintă. **5** (*tehn.*) Abatere într-un singur sens a valorii unei mărimi față de valoarea inițială. **6** (*genet.*) *Derivă genetică* = variație inconstantă, la întîmplare, a frecvenței unei gene în generații succesive ale unei populații; fluctuații genetice. • pl. *-e.* /<fr. ***dérive***.

derivográf *s.n.* (*nav.*) Derivometru înregistrator. • pl. *-e.* /<fr. ***dérivographe***.

derivométru *s.n.* (*nav.*) Aparat pentru măsurarea unghiului de derivă. • pl. *-e.* /<fr. ***dérivomètre***.

derívor *s.n.* (*mar.*) **1** Placă de lemn sau de metal prinsă vertical de chila unei ambarcații cu pînze, cu scopul de a o menține pe direcție și de a-i controla deriva provocată de vînt. **2** Pînză pentru vreme rea, pentru furtună. • pl. *-oare.* /<fr. ***dériveur***.

deriziúne *s.f.* Luare în rîs, derîdere. ◇ Loc.adv. *În deriziune* = în rîs, în batjocură. • pl. *-i.* /<fr. ***dérision***, lat. ***dērīsĭo, -onis***.

derizóriu, -ie *adj.* (*despre prețuri, valori*) Neînsemnat, lipsit de valoare; nesemnificativ, ridicol. ◇ Expr. (*subst. n.*) *A cădea în derizoriu* = (*despre oameni sau despre creații, manifestări etc. ale lor*) A deveni ridicol, a fi demn de luat în rîs. • pl. *-ii.* /<fr. ***dérisoire***, lat. ***dērisōrĭus, -a, -um***.

derîdere *s.f.* Bătaie de joc, luare în rîs; zeflemisire. ◇ Expr. *A lua în derîdere* = a lua în rîs, a-și bate joc. • pl. *-i.* /***de***^{5} + ***rîdere***, după fr. *dérision*.

derm¹- Elem. de compunere „piele, tegument"; „strat cutanat de natură conjunctivă cu dispoziție intermediară între epiderm și hipoderm" • și *derma-, dermo-*. /<fr. ***derm(o)-***; cf. gr. *δέρμα, -ατος* „ piele".

derm² *s.n.* v. dermă.

derma- v. derm-.

dermatalgíe *s.f.* (*med.*) Nevralgie a pielii care apare în anumite forme de reumatism, gută etc. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***dermatalgie***.

dermatemíe *s.f.* (*med.*) Aflux de sînge la nivelul pielii. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***dermatémie***.

dermatínă *s.f.* Înlocuitor sintetic al pielii, obținut prin aglomerarea, cu ajutorul unui liant, a fibrelor de piele naturală rezultate din măcinarea deșeurilor, folosit în industria încălțămintei și în marochinărie. • /<fr. ***dermatine***.

dermatítă *s.f.* **1** (*med.*) Afecțiune a pielii produsă de factori diferiți; dermită. **2** (*med. vet.*) Boală de piele la cabaline. • pl. *-e*. /<fr. ***dermatite***; cf. gr. *δέρμα, -ατος* „piele".

dermato- Elem. de compunere „(referitor la) piele", „de piele". • /<fr. ***dermato-***; cf. gr. *δέρμα, -ατος* „piele".

dermatóbia *s.f.* (*entom.*) Gen de insecte ale căror larve parazitează pielea. • /<fr. ***dermatobie***.

dermatobiáză *s.f.* (*med.*) Miază provocată de prezența larvelor de dermatobia în organism. • sil. *-bi-a-*. pl. *-e*. /<fr. ***dermatobiase***.

dermatoconióză *s.f.* Impregnare a pielii cu diferite pulberi de metale, de roci sau de cărbune. • sil. *-ni-o-*. pl. *-e*. /***dermato-*** + ***conioză***.

dermatofibróm *s.n.* (*med.*) Nodul benign al pielii, cu creștere lentă, alcătuit din țesut celular fibros. • pl. *-oame*. /<fr. ***dermato-fibrome***.

dermatofít *s.n.* (*bot.*) Ciupercă microscopică, parazită, care se dezvoltă exclusiv în stratul corneean al epidermei și la nivelul fanerelor. • pl. *-e*. /<fr. ***dermatophyte***; cf. gr. *δέρμα, -ατος* „piele", *φυτόν* „plantă".

dermatofitóză *s.f.* (*med.*) Dermatomicoză. • pl. *-e*. /<fr. ***dermatophytose***.

dermatofiție *s.f.* (*med.*) Boală de piele provocată de ciuperci microscopice parazite, localizate în pielea capului. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***dermatophytie***.

dermatofobíe *s.f.* (*med.*) Teamă patologică de a nu contracta boli de piele. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***dermatophobie***.

dermatogén *s.n.* (*anat.*) Zonă externă a meristemului care generează epiderma. • /<fr. ***dermatogène***.

dermatoglífă *s.f.* (*anat.*) Desen format pe fețele palmare ale mîinilor, pe plantele picioarelor și pe pulpa degetelor, care constă în pliuri cutanate și în mici creste epidermice, dispuse în linii, bucle și vîrtejuri, constituind amprentele caracteristice fiecărei persoane. • pl. *-e*. /cf. gr. *δέρμα, -ατος* „piele", *γλυφή* „gravură, incrustație".

dermatográf *adj., s.n.* (Creion) care are o mină (colorată) făcută din aceeași compoziție ca și grimoanele și care servește la machiaj. • pl. *-e*. /<fr. ***dermatographe***.

dermatografíe *s.f.* Descriere anatomică a pielii. • g.-d. *-iei*. /<engl. ***dermatographia***.

dermatolíză *s.f.* (*med.*) Tumoare voluminoasă a pielii, de origine conjunctivă. • pl. *-e*. /<fr. ***dermatolysis***.

dermatolizíe *s.f.* (*med.*) Malformație congenitală, ereditară și recesivă, caracterizată printr-o laxitate a pielii, a pleoapelor, a abdomenului, a organelor genitale etc. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***dermatolysie***.

dermatológ, -ă *s.m., s.f.* Medic specialist în dermatologie. • pl. *-gi, -ge*. /<fr. ***dermatologue***.

dermatológic, -ă *adj.* Care aparține dermatologiei, referitor la dermatologie. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***dermatologique***.

dermatología *s.f.* Ramură a medicinei care se ocupă cu studiul pielii și al bolilor pielii, ale mucoaselor învecinate și ale fanerelor. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***dermatologie***; cf. gr. *δέρμα, -ατος* „piele", *λόγος* „studiu".

dermatóm *s.n.* **1** (*med.*) Neoplasm cutanat. **2** (*hist.*) Zonă a pielii corespunzînd ramificațiilor unui nerv rahidian. **3** (*chir.*) Instrument chirurgical ascuțit destinat prelevării de fragmente cutanate cu grosime variabilă pentru transplantarea lor. • pl. *-oame, -uri*. /<fr. ***dermatome***; cf. gr. *δέρμα, -ατος* „piele".

dermatomicéte *s.f. pl.* (*bot.*) Ciuperci din grupul fungilor care parazitează pielea și anexele ei, producînd dermatomicoze. • /<fr. ***dermatomycètes***.

dermatomicóză *s.f.* (*med.*) Infecție localizată la suprafața pielii și la unghii, produsă de ciuperci microscopice; dermatofitoză. • pl. *-e*. /<fr. ***dermatomycose***; cf. gr. *δέρμα, -ατος* „piele", *μύκης* „ciupercă".

dermatomióm *s.n.* (*med.*) Formațiune tumorală benignă, constituită din celule musculare netede, mature. • sil. *-mi-om*. pl. *-oame*. /<fr. ***dermatomyome***; cf. gr. *δέρμα, -ατος* „piele", *μῦς, μυός* „mușchi".

dermatomiozítă *s.f.* (*med.*) Dermatită scleroasă, însoțită de degenerarea nesupurativă, cu contracturâ și leziuni cutanate de culoare violacee a mușchilor striați. • sil. *-mi-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***dermatomyosite***; cf. gr. *δέρμα, -ατος* „piele", *μῦς, μυός* „mușchi".

dermatonevróză *s.f.* (*med.*) Boală de piele determinată de anumite tulburări ale sistemului nervos. • pl. *-e*. /<fr. ***dermatonévrose***.

dermatoóptic, -ă *adj.* (*med.*; *despre sensibilitate*) Care constă în perceperea luminii prin tegumente și țesuturi. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***dermatoptique***.

dermatoplăsmă *s.f.* (*hist.*) Protoplasma vie din membrana celulară. • /<fr. ***dermatoplasme***.

dermatoplástică *s.f.* (*med.*) Dermoplastie. • /<germ. ***Dermatoplastik***.

dermatoragíe *s.f.* (*med.*) Hemoragie cutanată. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***dermatorragie***.

dermatorée *s.f.* (*med.*) Transpirație abundentă care survine în anumite boli febrile. • pl. *-ee*. /<fr. ***dermatorrhée***.

dermatoscleróză *s.f.* (*med.*) Sclerodermie. • pl. *-e*. /<fr. ***dermatosclérose***; cf. gr. *δέρμα, -ατος* „piele", *σκλήρωσις* „induratie, întărire".

dermatoscopíe *s.f.* (*med.*) Examen microscopic al suprafeței pielii cu ajutorul unui microscop special • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***dermatoscopie***.

dermatoterapíe *s.f.* (*med.*) Tratament al afecțiunilor pielii. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***dermatothérapie***.

dermatovenerologíe *s.f.* (*med.*) Parte a medicinei care se ocupă cu studiul bolilor de piele și al bolilor venerice. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***dermatovénérologie***.

dermatóză *s.f.* (*med.*) Nume generic pentru bolile de piele; dermopatie. <> *Dermatoze profesionale* = boli de piele provocate de contactul cu substanțe toxice (benzol, vopsele, acizi) sau de alte cauze apărute în timpul procesului de muncă. • pl. *-e*. /<fr. ***dermatose***.

dermatozoonóză *s.f.* (*med.*) Boală de piele foarte contagioasă, provocată de paraziții animali. • sil. *-zo-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***dermatozoonose***.

dermatróp, -ă *adj.* (*microbiol.*; *despre bacterii, virusuri*) Care prezintă afinitate pentru mucoase sau tegumente. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***dermatrope***.

dérmă *s.f.* (*hist.*) Stratul mijlociu care constituie partea cea mai groasă și mai adîncă a pielii vertebratelor, alcătuit dintr-un țesut fibros conjunctiv așezat sub epiderma și conținînd vase sangvine și limfatice, terminații nervoase, corpusculi tactili, fibre conjunctive și musculare, glande sebacee etc. • pl. *-e*. și *derm s.n.* /<fr. ***derme***, ngr. ***δέρμα***; cf. gr. *δέρμα, -ατος* „piele".

dermeá *s.f.* v. grimea.

dermectomíe *s.f.* (*med.*) Excizie chirurgicală a unei porțiuni din piele. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***derméctomie***.

dermelí *vb. IV.* (*înv., reg.*) **1** *tr.* (*compl. indică oameni*) A potoli, a domoli. **2** *refl.* A se învrednici. • prez. ind. *-esc*. și *dîrmolí, drămălí vb. IV*. /etimol. nec.

dermeneálă *s.f.* (*reg.*) **1** Uzare, stricare a unor obiecte. **2** Dărăpănare a unei case. **3** Fig. Îmbătrînire, fanare, veștejire a (feței) unei femei. • pl. *-eli*. /***dermeni*** + ***-eală***.

dermení *vb. IV.* (*reg.*) **1** *tr., refl.* A (se) strica, a (se) uza. **2** *refl.* (*despre case*) A se dărăpăna. **3** *refl.* Fig. (*despre femei*) A se fana, a îmbătrîni. • prez.ind. *-esc*. /cf. *bergheli*.

dérmic, -ă *adj.* (*anat.*) Care aparține dermei, referitor la dermă. ◆ Ext. De piele, al pielii. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***dermique***.

dermítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a pielii avînd diferite cauze (infecțioasă, chimică, mecanică, fizică etc.); dermatită. • pl. *-e*. /<fr. ***dermite***.

dermo- v. derm-.

dermoepidémic, -ă *adj.* (*med.*; *despre boli de piele*) Care este epidemic. • pl. *-ci, -ce*. /***dermo-*** + ***epidemic***.

dermografíe *s.f.* Dermografism. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***dermographie***.

dermografísm *s.n.* (*med.*) Roșeață intensă a pielii, produsă la cele mai mici excitații, care durează de la o jumătate de oră la cîteva ore; autografism, urticarie. • /<fr. ***dermographisme***; cf. gr. *δέρμα, -ατος* „piele", *γράφω* „a scrie".

dermoíd, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* Care are aspectul pielii, a cărui structură amintește de cea a pielii. **2** *s.n.* (*med.*) Tumoare conținînd părți constitutive ale pielii. • pl. *-izi, -ide*. /<fr. ***dermoïde***; cf. gr. *δέρμα, -ατος* „piele", *εἶδος* „aspect".

dermolexíe *s.f.* Capacitate de a identifica tactil litere, cifre sau alte semne convenționale trasate pe pielea proprie. • g.-d. *-iei*. /***dermo-*** + ***-lexie***.

dermopatíe *s.f.* (*med.*) Dermatoză. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***dermopathie***; cf. gr. *δέρμα, -ατος* „piele", *πάθος* „afecțiune".

dermoplástică *s.f.* (*med.*) Dermoplastie. • /<germ. ***Dermoplastik***.

dermoplastíe *s.f.* (*med.*) Taxidermie; dermoplastică, dermatoplastică. • g.-d. *-iei*. /***dermo-*** + ***plastie***.

dermoptér *s.n.* (*zool.*; *la pl.*) Ordin de mamifere exotice, arboricole, erbivore și cățărătoare, adaptate la zborul planat cu ajutorul unor membrane care le unesc capul, membrele și coada; (*și la sg.*) mamifer care face parte din acest ordin. • pl. *-e*. /<germ. ***Dermoptera***.

dermopunctúră *s.f.* Metodă terapeutică înrudită cu acupunctura tradițională, dar mai simplă. • /<fr. ***dermopuncture***.

dermotróp, -ă *adj.* (*microbiol.*; *despre bacterii, germeni, virusuri*) Care se fixează pe tegumente și mucoase. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***dermotrope***.

dermotropísm *s.n.* (*microbiol.*) Însușire a unor microbi de a se fixa pe țesuturile cutanate. • /<fr. ***dermotropisme***.

dermovaccín *s.n.* (*med.*) Vaccin care se injectează în dermă. • pl. *-uri*. /<fr. ***dermovaccin***.

derný *s.n. invar.* Ciclomotor utilizat pentru a trage în urma sa cicliștii, la anumite probe. • /<fr. ***derny***; cf. nm. pr. *Derny*, inventator francez.

dero- Elem. de. compunere „gît". • /<fr. ***déro-***.

derobá *vb. I. refl.* **1** (*hip.*; *despre cai*) A refuza să pornească în cursă, să sară un obstacol; a se abate de la direcția impusă de călăreț în momentul cînd nu poate trece de un obstacol. ◆ A se întoarce în loc. **2** Fig. A se sustrage, a se eschiva de la ceva. ◆ A-și declina răspunderea. **3** (*milit.*) A se desprinde de inamic, a rupe contactul cu acesta. **4** (*med.*; *despre membre*) A se muia, a slăbi, a nu mai ține. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***dérober***.

derobáre *s.f.* Acțiunea de *a se deroba* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***deroba***.

derocá *vb. I. tr.* (*compl. indică albia unui rîu, terenuri*) A curăța de stînci, de mîl, de nisip. • prez.ind. *-chez*. /<fr. ***dérocher***.

derocáre *s.f.* Acțiunea de *a deroca* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***deroca***.

derodím *s.m.* (*med.*) Monstru având un singur corp, cu două glțuri și două extremități cefalice. • pl. *-i*. /<fr. ***dérodyme***; cf. gr. *δέρη* „gît", *δίδυμος* „geamăn".

derogá *vb. I. intr.* A face o excepție sau a se abate de la prevederile unui act normativ, ale unui statut sau ale unei convenții în baza unui act de aceeași natură, a unei aprobări speciale. • prez.ind. *deróg*. /<fr. ***déroger***, lat. ***derogare*** <*rogare* „a cere".

derogábil, -ă *adj.* (*despre legi, regulamente etc.*) Care permite derogări. • pl. *-i, -e*. /***deroga*** + ***-bil***.

derogáre *s.f.* Abatere (excepțională) de la o lege, de la un regulament, de la un statut etc. în baza unei aprobări speciale; (*înv.*) derogațiune. • pl. *-ări*. /v. ***deroga***.

derogatóriu, -ie *adj.* Care conține o derogare, cu caracter de derogare; care derogă. • pl. *-ii*. /<fr. ***dérogatoire***, lat. ***dērogatōrĭus, -a, -um***.

derogáție *s.f.* v. derogațiune.

derogațiúne *s.f.* (*înv.*) Derogare. • pl. *-i*. și *derogáție s.f.* /<fr. ***dérogation***, lat. ***dērogātio, -onis***.

deromantizá *vb. I. tr.* A înlătura caracterul romantic (a ceva). • prez.ind. *-ez*. /***de¹-*** + ***romantiza***.

deromél *s.m.* (*med.*) Monstru care prezintă un membru în plus atașat de gît sau de maxilar. • pl. *-i*. /<fr. ***déromèle***.

deroșéză *s.f.* (*tehn.*) Dragă folosită în operații de derocare. • pl. *-e*. /<fr. ***dérocheuse***.

derotomíe *s.f.* (*med.*) Secționare chirurgicală a gîtului unui făt mort, care nu poate fi extras din cavitatea uterină. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***dérotomie***.

dérrick *s.n.* (*tehn.*) **1** Tip de macara. **2** Şarpantă de metal care suportă aparatul de foraj al unui puţ petrolier; turla sondei. • /<engl. ***derrick***.

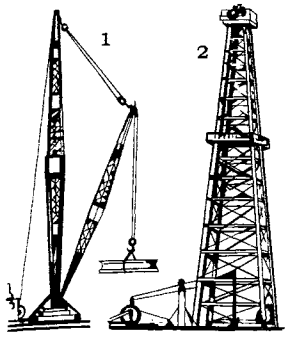

Derrick
1. Macara derrick. *2.* Turla sondei.

derulá *vb. I.* **1** *tr.* A desfăşura ceva rulat. *A derulat sulul de celofan.* **2** tr. A tăia furnir dintr-un buştean care se învârteşte lent în faţa fierăstrăului. **3** *tr., refl.* Fig. A (se) desfăşura, a evolua, a-şi urma cursul. *Faptele s-au derulat cu repeziciune* (PER.). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***dérouler***.

deruláre *s.f.* Acţiunea de *a derula* şi rezultatul ei; derulat. • pl. *-ări.* /v. ***derula***.

derulát *s.n.* Derulare. • /v. ***derula***.

derulatór *s.n.* **1** Dispozitiv utilizat la derularea şi rebobinarea peliculei cinematografice. **2** Ansamblu de organe într-un calculator electronic, casetofon etc. care permit rularea şi derularea benzii magnetice. **3** (*econ.*) Desfăşurător de credite, finanţări etc.; derulor. • pl. *-oare.* /***derula*** + *-tor*.

derulór *s.n.* **1** . Maşină-unealtă de derulat furnire. **2** (*econ.*) Derulator. • pl. *-oare.* /după fr. *dérouleuse*.

deruralizá *vb. I. tr.* A moderniza şi diversifica profilul economic al aşezărilor rurale. • prez.ind. *-ez.* /***de***[1]- + ***ruraliza***.

derutá *vb. I. tr., refl.* A (se) zăpăci, a (se) dezorienta, a (se) încurca; a (se) înşela. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***dérouter***.

derutánt, -ă *adj.* (*despre oameni sau despre manifestări, fapte etc. ale lor*) Care derutează. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***déroutant***.

derutáre *s.f.* Acţiunea de *a deruta* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***deruta***.

derutát, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care este încurcat, zăpăcit, dezorientat. ◆ (*despre fizionomia, acţiunile, manifestările etc. ale oamenilor*) Care exprimă dezorientare, derută. *Are o înfăţişare derutată.* • pl. *-ţi, -te.* /v. ***deruta***.

derútă *s.f.* Stare de zăpăceală, de dezorientare, de dezordine (mentală, psihică). • pl. *-e.* /<fr. ***déroute***.

dervelí *vb. IV.* v. dîrvăli.

dervelíre *s.f.* v. dîrvălire.

derviş *s.m.* Călugăr musulman, iniţial peregrin, practicînd ulterior cerşetoria. • pl. *-i.* /<tc. ***derviş***; cf. persan. *dervish* „cerşetor".

dervişésc, -eáscă *adj.* (*înv.*) De derviş; specific dervişilor. • pl. *-eşti.* /***derviş*** + *-esc*.

des[1]- Elem. de compunere „desfacere"; „negaţie"; „intrare, pătrundere". • şi (înaintea vocalelor şi a consoanelor sonore) *dez-, dis-.* /<fr. ***dés-***; cf. lat. *dis*.

des[2]**, deásă** *adj.* **I 1** (*predomină ideea de apropiere; despre colectivităţi sau corpuri compuse din unităţi identice*) Cu elementele, cu părţile componente apropiate, avînd intervale foarte mici sau cu foarte puţine goluri între părţi. *De la gîrlă-n pîlcuri dese Zgomotoşi copiii vin* (COŞB.). ◆ (*despre ţesături*) Care este ţesut strîns; bătut. *Covor des.* **2** (*predomină ideea de acumulare; despre părţile componente ale unei colectivităţi sau ale unei unităţi*) Aşezat unul lîngă altul sau foarte aproape unul de altul; strîns. *Ferestrele cu zăbrele dese* (GAL.). **3** (*predomină ideea de cantitate; despre păr, barbă, iarbă, frunze etc.*) Care este în cantitate mare într-un anumit spaţiu; stufos. *Pe cîmp a crescut o iarbă deasă.* **4** (*predomină ideea de densitate; despre ceaţă, ploaie, umbră etc.*) Care este compact, dens; de nepătruns. *Căzu o ceaţă deasă şi cenuşie* (PRED.). **II** (*predomină ideea de repetiţie, în timp*) **1** (*despre întîmplări, fenomene, acţiuni etc.*) Care se repetă de (mai) multe ori la intervale mici de timp, urmînd mereu unul după altul; repetat, frecvent. *Începu rar şi cu dese pauze* (C. NEGR.) ◇ (*adv.*) *Se întrerupe des.* ◆ (*despre mişcări care se repetă*) Care este repede, iute, grăbit. *Merseră cu un pas des* (C. NEGR.). ◇ (*adv.*) *Alergă des prin parc.* **2** (*despre lucruri, creaţii ale oamenilor, acţiuni etc.*) Care este obişnuit, comun. • pl. *deşi, -se.* /lat. ***densus, -a, -um***.

desablá *vb. I. tr.* (*metalurg.*) A îndepărta nisipul care a servit la formarea tiparului în care s-a turnat o piesă de metal. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***dessabler***.

desacralizá *vb. I. tr., refl.* A face să-şi piardă sau a-şi pierde caracterul sacru. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***désacraliser***.

desacralizánt, -ă *adj.* Care desacralizează• pl. *-ţi, -te.* /***desacraliza*** + *-ant*.

desacralizáre *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *desacraliza*. • pl. *-ări.* /v. ***desacraliza***.

deság *s.m.* v. desagă.

desăgá *s.f.* **1** Sac format din două părţi, între care se află deschizătura, care se poartă atîrnat pe umăr sau pe şa; fiecare dintre cele două părţi ale acestui obiect. ◇ *De-a desagii* (sau *desaga*) = numele unui joc de copii. ◇ Expr. *A rămîne cu picioarele în desagă* = a fi păgubit. ◆ Ext. Traistă. **2** Compus: (*bot.; pop.*) *desagii-popii* = lepădătoare (*Aristolochia clemetitis*). **3** (*pop.; la pl.*) Testicule. ◆ Picioarele albinelor. • pl. *-gi.* şi (*reg.*) *deság, diság s.m., dăságă s.f.* /<mgr. ***δισάκκι(ον)***, bg. ***đucazu***.

desalinizá *vb. I. tr.* **1** A extrage sarea din apă, din petrol etc. **2** A face să fie mai puţin sărat; a desăra. **3** A îndepărta sărurile dintr-o soluţie sau dintr-un preparat. • prez.ind. *-ez.* /***de***[1]- + ***saliniza***, după fr. *dessaler*.

desalinizáre *s.f.* Acţiunea de *a desaliniza* şi rezultatul ei; desărare. • pl. *-ări.* /v. ***desaliniza***.

desalinizát, -á *adj.* Care a fost supus procesului de desalinizare; care este mai puţin sărat; desărat. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***desaliniza***.

desalinizatór *s.n.* Aparat pentru desalinizare chimică sau electrostatică. • pl. *-oare.* /***desaliniza*** + *-tor*, după fr. *dessaleur*.

desánt *s.n.* (*milit.*) **1** Totalitatea trupelor transportate pe calea aerului sau pe mare şi debarcate sau paraşutate în spatele frontului inamic, în vederea îndeplinirii unor misiuni de luptă în sprijinul trupelor de uscat. **2** Trupe de infanterie transportate, în timpul luptei, pe tancuri. • pl. *-uri.* /<fr. ***descente***, rus. ***десант***.

desantá *vb. I. tr.* (*milit.*) A lansa un desant. ◆ Spec. A paraşuta. • prez.ind. *-ez.* /***desant*** + *-a*.

desatelizá *vb. I. tr.* A face ca un mobil spaţial să-şi părăsească traiectoria orbitală din jurul unui corp ceresc. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***désatelliser***.

desăgár *s.m.* (*înv.*) **1** Negustor ambulant care transporta mărfurile cu desagii. **2** Cerşetor. • pl. *-i.* şi *disăgár s.m.* /***desag*** + *-ar*.

desăgăríţă *s.f.* (*înv.*) **1** Călugăriţă care umbla cu desaga pentru a strînge daruri. **2** Cerşetoare. • pl. *-e.* /***desagă*** + *-ăriţă*.

desăgél *s.m.* (*pop.*) Desăguţă. • pl. *-i.* /***desag*** + *-el*.

desăgí *vb. IV. tr.* **1** (*pop.*) A împărţi conţinutul unui sac în două poveri pentru a-l transporta mai uşor. **2** (*pop.*) A împovăra cu desagi. ◆ Fig. A da cuiva mai multe sarcini. **3** (*reg.*) A îndesa. • prez.ind. *-esc.* /***desagă*** + *-i*.

desăgiór *s.m.* (*pop.*) Desăguţă. • pl. *-i.* /***desag*** + *-ior*.

desăgúţă *s.f.* Dim. al lui *desagă*; (*pop.*) desăgel, desăgior. • pl. *-e.* /***desagă*** + *-uţă*.

desămărá *vb. I. tr.* A scoate samarul de pe spinarea calului, a măgarului sau a catîrului. • prez.ind. *-ez.* /***des***[1]- + ***samar*** + *-a*.

desărá *vb. I. tr.* (*compl. indică alimente*) A îndepărta, total sau parţial, sarea. ◆ Ext. A face să fie mai puţin sărat; a desaliniza. • prez.ind. *-ez.* /***des***[1]- + ***săra***.

desărare *s.f.* Acţiunea de *a desăra* şi rezultatul ei. ◆ Ext. Desalinizare. • pl. *-ări.* /v. ***desăra***.

desărát, -ă *adj.* (*despre alimente*) Din care s-a eliminat, total sau parţial, sarea. ◆ Ext. Desalinizat. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***desăra***.

desărcină *vb. I. tr.* (*compl. indică persoane*) A elibera de o însărcinare, de o îndatorire, de o funcţie, de o misiune etc. • prez.ind. *-ez.* /***des***[1]- + ***[în]sărcina***, după fr. *décharger*.

desărcinare *s.f.* Acţiunea de *a desărcina* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***desărcina***.

desătínă *s.f.* v. desetină.

desăvîrşí *vb. IV.* **1** *tr., refl.* A deveni sau a face să devină perfect; a (se) îmbunătăţi calitativ. *Arhitectul a desăvîrşit vila, modernizînd-o.* ◆ A face să acumuleze sau a acumula (prin studii sistematice) cunoştinţe temeinice într-un domeniu; a (se) perfecţiona. *Şi-a desăvîrşit studiile în străinătate.* **2** *tr.* (*compl. indică acţiuni, realizări etc.*) A face să capete formă definitivă, a duce la o completă dezvoltare; a împlini. *Scriitorul şi-a desăvîrşit romanul.* ◆ A duce la îndeplinire; a realiza, a săvîrşi, a termina, a împlini. *Nu ştiu dacă voi fi destoinic să desăvîrşesc aşa călătorie* (MACED.). • prez.ind. *-esc.* /***de***[2] + ***săvîrşi***.

desăvîrşíre *s.f.* Acţiunea de *a* (*se*) *desăvîrşi* şi rezultatul ei. ◇ Loc.adv. *Cu desăvîrşire* = cu totul, în întregime, pe deplin; absolut. ◆ Perfecţionare; perfecţiune. *O lucrare veşnică spre desăvîrşire se accentuează* (ANG.). • pl. *-i.* /v. ***desăvîrşi***.

desăvîrşít, -ă *adj.* **1** Care întruneşte în cel mai înalt grad calităţile cerute; care este perfect, ideal. **2** (*despre fapte, stări, procese etc.*) Care este deplin, complet. ◇ (*adv.*) *Este desăvîrşit nevinovat.* • pl. *-ţi, -te.* /v. ***desăvîrşi***.

descalificá *vb. I.* **I** *tr.* **1** (*compl. indică persoane, asociaţii, grupuri etc.*) A declara nedemn de stimă, de respect, ca urmare a unei fapte reprobabile; a dezonora. **2** A exclude dintr-o competiţie (sportivă) pentru comportare necorespunzătoare, pentru abateri, pentru încălcarea anumitor reguli etc. **II** *refl.* A-şi pierde calificarea profesională. • prez.ind. *descalific.* /***des***[1]- + ***califica***, după fr. *disqualifier*.

descalificánt, -ă *adj.* Care descalifică, dezonorează. *Atitudine descalificantă.* • pl. *-ţi, -te.* /***descalifica*** + *-ant*.

descalificáre *s.f.* Acţiunea de *a* (*se*) *descalifica* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***descalifica***.

descalificát, -ă *adj.* Care a suferit o descalificare; dezonorat. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***descalifica***.

descalificátor, -oáre *adj.* **1** (*despre fapte, manifestări, atitudini etc.*) Care duce la pierderea respectului, a stimei celorlalţi. **2** Care duce la eliminarea dintr-o echipă, dintr-o competiţie etc. **3** Care duce la descalificare profesională. • pl. *-ori, -oare.* /***descalifica*** + *-tor*.

descarcerá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică prizonieri, arestaţi*) A elibera dintr-o carceră, dintr-o închisoare. **2** (*compl. indică fiinţe*) A scoate cu mijloace tehnice specifice dintr-un vehicul ale cărui componente contorsionate în urma unui accident (rutier) împiedică ieşirea sau extragerea corpului din vehicul. • prez.ind. *-ez.* /***des***[1]- + ***[în]carcera***.

descarcerăre *s.f.* Extragere dintr-un autovehicul avariat în urma unui accident (rutier), cu mijloace tehnice specifice, a unei fiinţe accidentate sau antrenate în accident. ◇ *Echipă* (sau *echipaj*) *de descarcerare* = grup de persoane specializate care participă la eliberarea fiinţelor rămase într-un autovehicul avariat în urma unui accident (rutier). *Utilaj de descarcerare* = utilaj specific folosit în accidente (rutiere) care permite decuparea, tăierea componentelor din tablă, metal etc. ale autovehiculului avariat şi eliberarea fiinţelor aflate în interiorul acestuia. • pl. *-ări.* /v. ***descarcera***.

descatená *vb. I. tr.* A rupe lanţurile. • prez.ind. *-ez.* /***des***[1]- + ***catená*** + *-a*; cf. lat. *catēna, -ae* „lanţ".

descazarmá *vb. I. refl.* A pleca din cazarmă. ◆ A se elibera după efectuarea stagiului militar. • prez.ind. *-ez.* /***des***[1]- + ***cazarma***.

descăierá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A (se) separa dintr-o încăierare. ◆ Fig. A (se) descotorosi de ceva incomod. **2** *tr.* (*reg.*) A desface un caier, un lucru încîlcit. • prez.ind. *descáier.* /***des***[1] + ***[în]căiera***.

descălcá *vb. I. tr.* A înlătura cu fierul de călcat o cută sau o îndoitură a unei ţesături. • prez.ind. *descálc.* /***des***[1]- + ***călca***.

descălcáre *s.f.* Acţiunea de *a descălca* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***descălca***.

descălecá *vb. I. intr.* **1** (*despre oameni*) A coborî, a se da jos de pe cal. **2** (*ist.; în cronici, cu referire la întemeierea Ţărilor Rom.; despre românii veniţi din Transilv. şi Maram., conduşi de voievozi*) A se aşeza statornic într-un loc, întemeind o ţară. ◆ Ext. (*tr.*) A întemeia, a înfiinţa. • prez.ind. *descálec.* şi (*pop.*) *descălicá* *vb. I.* /lat. ****discaballicare***.

descălecáre *s.f.* **1** Coborîre de pe cal. **2** (*ist.; în cronici*) Aşezare, statornicire într-un loc pentru a întemeia o ţară; descălecat, descălecătoare. • pl. *-ări.* şi (*pop.*) *descălicáre* *s.f.* /v. ***descăleca***.

descălecát[1] *s.n.* **1** Coborîre de pe cal. **2** (*ist.; în cronici*) Descălecare. • pl. *-uri.* și (*pop.*) *descălicát s.n.* /v. ***descăleca***.

descălecát[2]**, -ă** *adj.* (*despre persoane*) Care a coborît de pe cal. • pl. *-ți, -te.* /v. ***descăleca***.

descălecătoáre *s.f* **1** Loc unde se descalecă. **2** (*ist.; în cronici*) Așezare, statornicire într-un loc pentru a întemeia o țară. **3** Spec. Epoca întemeierii Țărilor Române. • pl. *-ori.* și (*pop.*) *descălicătoáre s.f.* /***descăleca*** + *-ătoare*.

descălecătór, -oáre *adj., s.m.* (*înv.*) **1** *adj., s.m.* (Persoană) care coboară de pe cal. **2** *s.m.* Întemeietor de țară. • pl. *-ori, -oare.* și *descălicătór s.m.* /***descăleca*** + *-ător*.

descálică *vb. I.* v. descăleca.

descălicáre *s.f.* v. descălecare.

descălicát *s.n.* v. descălecat.

descălicătoáre *s.f.* v. descălecătoare.

descălicătór *s.m.* v. descălecător.

descălță *vb. I. refl., tr.* A(-și) scoate încălțămintea din picioare; (*reg.*) a (se) desculța. ◆ (*fam., glum.; refl.*) A înțelege, a pricepe ceva (după o perioadă de confuzie). *I-am explicat din nou și pînă la urmă s-a descălțat.* • prez.ind. *descálț.* /lat. ***discalciare***.

descălțáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *descălța* și rezultatul ei; descălțat. • pl. *-ări.* /v. ***descălța***.

descălțát[1] *s.n.* Descălțare. • /v. ***descălța***.

descălțát[2]**, -ă** *adj.* (*despre oameni*) Care și-a scos sau căruia i s-a scos încălțămintea din picioare; desculț, (*reg.*) desculțat. ◆ Fig. (*fam., glum.*) Care pricepe ușor, care are mintea ageră. • pl. *-ți, -te.* /v. ***descălța***.

descăpățînă *vb. I. tr.* (*înv.*) A decapita. • prez.ind. *-ez.* /***des***[1]*-* + ***căpățînă*** + *-a*.

descárcă *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică încărcături*) A scoate, a da jos, parțial sau în întregime, dintr-un vehicul, dintr-un recipient etc. *Începură a descărca lucrurile din căruță* (SADOV.). ◆ (*compl. indică vehicule, recipiente*) A goli de încărcătură. ◇ Expr. *A-și descărca sufletul* (sau *inima, conștiința*) = a-și ușura conștiința, a se ușura de un necaz, de o vină, de o suferință morală printr-o confesiune. **2** *tr.* A scoate încărcătura unei arme de foc. *Militarii, după instrucție, își descarcă armele.* ◆ A face să ia foc, a declanșa o armă; a trage, a slobozi un foc de armă. *Soldații au descărcat puștile spre locul de unde venea zgomotul.* **3** *tr.* (*compl. indică piese, construcții, sisteme tehnice etc.*) A elibera de presiuni exterioare care ar putea produce deformarea. **4** *tr.* (*econ.*) A declara oficial că o gestiune a fost corectă, eliberînd gestionarul de orice obligații. **5** *tr.* (*electr.*) A consuma energia înmagazinată de un acumulator electric. ◆ (*refl.; despre acumulatori sau condensatori electrici*) A-și pierde încărcătura electrică. **6** *refl.* (*despre trăsnete, furtuni*) A se dezlănțui. *Furtuna s-a descărcat asupra satului.* **7** *tr.* Fig. A da curs liber unor stări sufletești, a se elibera sufletește. *Își descărcă toată indignarea pe Sabina* (CE. PETR.). ◆ (*compl. indică stări sufletești, sentimente etc.*) A da la iveală în mod violent, necontrolat printr-o manifestare care se răsfrînge asupra unor ființe, obiecte etc. *Și-a descărcat toată mînia pe care o adunase în suflet.* ◆ (*refl.*) A se ușura de o vină, de un păcat etc. *S-a descărcat în fața preotului.* • prez.ind. *descárc.* /lat. ***discarr(ĭ)care***.

descărcáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a* (*se*) *descărca* și rezultatul ei. **2** (*fiz.*) *Descărcare electrică* (sau *luminoasă, atmosferică, de electricitate*) = *a)* trecere a unui flux electric de la un pol la altul, spontan, prin scînteie, sau continuu, prin gaze; *b)* manifestare amplă a electricității din atmosferă, produsă prin fulgere și trăsnete. *Descărcare în egretă* v. egretă. **3** (*psih.*) *Descărcare afectivă* = eliberare emoțională care intervine cînd tensiunea sau încordarea internă devin insuportabile și individul dă curs liber emoțiilor sale, manifestîndu-se verbal, mimic sau gesticular. • pl. *-ări.* /v. ***descărca***.

descărcát[1] *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *descărca*. • /v. ***descărca***.

descărcát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre încărcături, mărfuri*) Care a fost dat jos din vehiculul, recipientul în care a fost transportat. ◆ (*despre vehicule, recipiente*) Care a fost golit de încărcătură. **2** (*despre arme de foc*) Care nu (mai) are încărcătură. **3** (*fiz.; despre acumulatori, condensatori electrici*) Care nu (mai) are sarcină electrică. **4** Fig. (*despre persoane*) Care s-a eliberat de o povară sufletească; care este ușurat sufletește. *Mi-am terminat treaba și acum mă simt descărcat.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***descărca***.

descărcătór, -oáre *adj., subst.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care descarcă, care eliberează conținutul unui vehicul. **2** *adj.* Care provoacă descărcarea unei arme. **3** *adj.* (*econ.; despre acte*) Care eliberează de răspundere; justificativ. **4** *s.n.* Dispozitiv pentru descărcarea benzii de cauciuc a unui transportor în diferite puncte de pe traseul său. ◆ Dispozitiv de răsturnare folosit la descărcarea vagonetelor de mină, a vagoanelor de marfă etc. **5** *s.n.* (*electr.*) *Descărcător electric* = aparat de protecție a instalațiilor electrice împotriva supratensiunilor, destinat limitării valorilor acestora. • pl. *-ori, -oare.* /***descărca*** + *-ător*.

descărcătúră *s.f.* **1** Ceea ce se descarcă dintr-un vehicul de transport. **2** Declanșare a unei arme de foc. ◆ Zgomotul produs de această declanșare. *A auzit descărcătura armei.* **3** Fig. Manifestare violentă. • pl. *-i.* /***descărca*** + *-ătură*.

descărnă *vb. I.* **1** *refl.*(*despre ființe*) A deveni foarte slab. **2** *tr.* (*ind. piel.; compl. indică piei de animale*) A curăța de stratul de carne care rămîne după cenușărit. **3** *tr.* (*compl. indică carnea de consum*) A curăța de pe oase. **4** *refl.* Fig. A-și pierde consistența, substanța. • prez.ind. *-ez.* /***des***[1]*-* + ***carne*** + *-a*, după fr. *décharner*.

descărnáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *descărna* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***descărna***.

descărnát, -ă *adj.* **1** (*despre ființe sau despre părți ale corpului lor*) Care este foarte slab, numai piele și oase. **2** Fig. Care este lipsit de substanță, care este redus la minimum. • pl. *-ți, -te.* /v. ***descărna***.

descătărámă *vb. I. tr.* (*compl. indică haine*) A desprinde din catarame. ◆ (*refl.*) A-și scoate hainele (încheiate cu catarame). • prez.ind. *-ez.* /***des***[1]*-* + ***cataramă*** + *-a*.

descătărámare *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *descătărăma* și rezultatul ei. ◆ pl. *-ări.* /v. ***descătărăma***.

descătușá *vb. I. tr., refl.* **1** A (se) elibera din lanțuri sau din cătușe. **2** A-și scoate cătușele, lanțurile, eliberîndu-se (din robie). **3** Fig. A (se) elibera dintr-o constrîngere, dintr-o apăsare. *A știut că astfel s-a descătușat de orice obligație.* • prez.ind. *-ez.* /***des***[1]*-* + ***cătușă*** + *-a*.

descătușáre *s.f.* **1** Eliberare din cătușe, din lanțuri, ext., din robie. **2** Fig. Eliberare de o constrîngere, de o apăsare sufletească. • pl. *-ări.* /v. ***descătușa***.

descătușát, -ă *adj.* **1** Care a fost eliberat din cătușe, din lanțuri; dezrobit, liber. **2** Fig. Care s-a eliberat de o constrîngere, de o apăsare sufletească etc. • pl. *-ți, -te.* /v. ***descătușa***.

descăuná *vb. I. tr.* **1** A detrona. **2** A elibera pe cineva dintr-o funcție. • prez.ind. *-ez.* /***des***[1] *+ **[în]scăuna***.

descăunáre *s.f.* Acțiunea de *a descăuna* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***descăuna***.

descăzút *s.n.* (*mat.*) Primul termen al unei scăderi, numărul din care se scade alt număr. • pl. *-uri.* /***de***[5] *+ **scăzut***.

descementá *vb. I. tr.* (*în tehnica dentară*) A îndepărta dinții artificiali cementați de pe lucrările protetice metalice. • prez.ind. *-ez.* /***des***[1]*-* + ***cementa***.

descendént, -ă *adj., subst.* **1** *adj.* Care coboară, coborîtor; descensiv. ◇ (*astron.*) *Nod descendent* = unul dintre cele două puncte în care planul orbitei unei planete taie planul eclipticei. *Diftong descendent* v. diftong. **2** *s.m., s.f.* Rudă în linie coborîtoare directă; urmaș. **3** *s.n.* (*astrol.*) Semn zodiacal reprezentînd punctul opus ascendentului. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***descendant***, lat. ***descendens, -ntis*** <*descendere* „a coborî".

descendénță *s.f.* **1** Rudenie în linie coborîtoare directă. **2** Totalitatea urmașilor direcți ai unei persoane; filiație; posteritate. • pl. *-e.* /<fr. ***descendance***.

descensiúne *s.f.* Coborîre, scădere. • pl. *-i.* /<lat. ***descensĭo, -onis***.

descensív, -ă *adj.* Descendent. • pl. *-i, -e.* /<it. ***discensivo***, fr. ***descensif***.

descensór *s.n.* (*miner.*) Instalație pentru transportul pe verticală sau în pantă al produselor miniere. • pl. *-oare.* /<fr. ***descenseur***.

descentrá *vb. I. tr., refl.* (*tehn.*) A face să-și piardă sau a-și pierde poziția simetrică față de centru; a (se) deplasa astfel încît axa piesei să nu mai coincidă cu axa dată. • prez.ind. *-ez.* /***des***[1]*-* + ***centra***, după fr. *décentrer*.

descentralizá *vb. I. tr.* **1** (*adm.*) A acorda autonomie administrativă unor organe locale ale administrației de stat. **2** A transfera o parte a puterii și a funcțiilor la un nivel inferior al unei organizații, întreprinderi, societăți etc.; a transforma o conducere de la centru în una locală. • prez.ind. *-ez.* /***des***[1]*-* +***centraliza***, după fr. *décentraliser*.

descentralizáre *s.f.* (*adm.*) Acțiunea de *a descentraliza* și rezultatul ei. ◆ Independență administrativă acordată organelor locale ale unei adminisitrații de stat. • pl. *-ări.* /v. ***descentraliza***.

descentralizát, -ă *adj.* (*adm.; despre organele locale ale administrației de stat*) Căruia i s-a acordat independență administrativă. • pl. *-ți, -te.* /v. ***descentraliza***.

descentralizátor, -oáre *adj.* Care descentralizează. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***décentralisateur***.

descentráre *s.f.* (*tehn.*) Pierdere de către piesa unui aparat a poziției simetrice față de axa proprie. • pl. *-ări.* /v. ***descentra***.

descentrát, -ă *adj.* (*tehn.; despre piesele unui aparat*) Care și-a pierdut poziția simetrică față de centru, astfel încît axa piesei nu mai coincide cu axa dată. • pl. *-ți, -te.* /v. ***descentra***.

deschegă *vb. I. refl.* (*despre lichide care se coagulează*) A redeveni lichid. • prez.ind. pers. 3 *-cheagă.* /***des***[1]*-* + ***[în]chega***.

descheiá *vb. I.* **1** *tr.*(*compl. indică nasturi*) A scoate din butonieră, a face să nu mai fie încheiat. ◇ (*refl.*) *Mă deschei la nasturi.* ◆ (*refl.*) A-și desface din copci o haină sau o parte a ei. **2** *refl.* (*despre obiecte compuse din bucăți*) A se desface în bucăți, a se dezmembra. ◆ Ext. (*despre bucățile care alcătuiesc un întreg*) A se desprinde din încheieturi. • prez.ind. *deschéi.* și (*pop.*) *deschiá vb. I.* /lat. ***disclavare***.

descheiát, -ă *adj.* **1** (*despre haine sau părți ale lor*) Cu nasturii scoși din butonieră; neîncheiat. ◆ (*despre persoane*) Care are haina sau o parte a îmbrăcămintei neîncheiată. **2** (*despre nasturi*) Care este scos din butonieră. • și (*pop.*) *deschiát, -ă adj.* /v. ***descheia***.

descheiére *s.f* Acțiunea de *a* (*se*) *descheia* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***descheia***.

descheietúră *s.f.* Partea deschisă a unei haine, a unui obiect etc. • pl. *-i.* /***descheia*** + *-tură*.

deschiá *vb. I.* v. descheia.

deschiaburí *vb. IV. tr.* (*în trecut*) **1** A desființa prin lege proprietățile, averile celor care erau considerați chiaburi. **2** A scoate pe cineva din rîndul celor considerați chiaburi. • prez.ind. *-esc.* /***des***[1]*-* + ***chiabur***+ *-i.*

deschiaburíre *s.f.* (*în trecut*) Acțiunea de *a deschiaburi* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***deschiaburi***.

deschiát, -ă *adj.* v. descheiat.

deschíde *vb. III.* **1** *tr.* (*compl. indică uși, ferestre, obstacole etc.*) A da la o parte (permițînd ieșirea), a înlătura, a face posibil accesul în sau la ceva. ◇ (*refl. pas.*) *Ușa se deschise și intră maestrul* (EMIN.). ◇ Expr. *A*(*-i*) *deschide* (*cuiva*) *ușa* (*sau ușile, porțile*) = *a)* a primi pe cineva în vizită; *b)* a(-i) da (cuiva) acces (la ceva), a-i acorda (cuiva) liberă trecere. *Mircea deschise negoțului polon porțile Valachiei* (EMIN.). ◇ Poet. *Mi-a deschis marea porțile-i albastre* (EMIN.). Δ Fig. *Trădarea deschise inamicului porțile cetății* (EMIN.); *c)* a se preda. *[Orașul] își deschisese porțile generalului grec... supuindu-se poruncilor lui* (EMIN.). ◆ A desface ceea ce este închis, dînd la o parte ușa sau scoțînd capacul care o închide, ridicînd acoperămîntul, descoperind locul de acces într-o încăpere sau într-un spațiu. *Cine-a deschis piramida și-năuntru a intrat?* (EMIN.). ◇ (*absol.*) *Deschideți iute, zise Ivan tropăind* (CR.). ◇ Fig. *Aceasta este arta ce sufletu-ți deschide* (EMIN.). ◇ Expr. *A-și deschide* (*cuiva*) *sufletul* (sau *inima*) = a vorbi despre propriile gînduri, despre sentimente intime; a face destăinuiri, a spune tot ce are pe suflet; a se confesa. *A deschide* (sau, *refl., a i se deschide*) *cuiva pofta* (*sau apetitul*) (*de mîncare*) = a provoca cuiva (sau a căpăta) poftă (de mîncare) sau a i se face poftă sau foame. *A făcut mai multe exerciții și pînă la urmă i s-a deschis apetitul. A-și deschide urechile* (*în patru*) v. ureche. ◆ A descuia, permițînd accesul într-o unitate comercială sau într-o instituție; a funcționa după un anumit program. *Magazinul este deschis între orele 8 și 20.* ◆ (*compl. indică sisteme de încuiere sau instalații care conțin asemenea sisteme; și cu determ. „cu cheia"*) A desface elementele cuplate ale unui sistem cu ajutorul unei chei, al unui dispozitiv, printr-o manevră electronică etc.; a descuia. ◇ (*despre instrumente cu care se descuie*) *Cheia bună poate deschide ușor ușa.* ◇ Expr. *A i se deschide* (*cuiva*) *supapa* v. supapă. ◆ (*refl.; despre ferestre, uși*) A lăsa liber accesul sau vederea în... sau spre..., a da spre... *Fereastra se deschide spre lac.* ◆ Fig. A avea disponibilitate spre... *Este deschis spre tot ceea ce este*

nou. ◇ (*refl.*) *Țara se deschide influențelor străine* (EMIN.). **2** *tr.* A desface, a face să nu mai fie împreunat, strîns, închis, înfășurat, pliat; a separa părțile unite ale unui obiect, ale unui corp, ale unei structuri etc. *Cu buzele-abia deschise îmi spune blînde șege* (EMIN.). ◇ Expr. *A deschide gura* = *a)* a îndepărta buzele și fălcile una de alta pentru a sorbi, a mînca sau a vorbi; *b)* a vorbi. *A nu ști deschide gura* = a rămîne mut (de uimire, de spaimă). *A deschide cuiva gura* = a face, a sili pe cineva să vorbească. *A deschide ochii* = *a)* a ridica pleoapele, descoperind ochii; *p. ext.* a se deștepta din somn; *b)* a se naște. *Vai de cel ce ochii în lume i-a deschis!* (EMIN.). *A deschide* (sau, *refl., a i se deschide*) *cuiva ochii* = a face pe cineva (sau a ajunge) să-și dea seama de ceva, să cunoască adevărul. *Nebunii v-ați pus în cap Încît ochii-a vă deschide eu, mătușa, nu am cap* (EMIN.). *A(-și) deschide ochii* (*bine*) = *a)* a privi cu atenție; *b)* a fi foarte atent sau vigilent la ceva; *c)* a înțelege bine ceva, a deveni conștient de ceva. *A deschide mîna* = *a)* a desface degetele strînse în pumn; *b)* fig. a fi darnic. *A deschide brațele* = *a)* a întinde brațele în lături pentru a îmbrățișa pe cineva; *b)* a primi pe cineva cu bucurie; *c)* a întinde brațele în lături pentru a-și exprima resemnarea, neputința. *A-i deschide* (*cuiva*) *capul* v. cap. *A-și deschide mintea* (către ceva) v. minte. *A deschide ochii pe cineva* v. ochi. ◇ Fig. *Stelele de aur ce-și închideau pleoapele spre a le deschide iar* (EMIN.). ◆ (*despre păsări*) A-și desface aripile pentru zbor. *Deschide-ți aripile și sai la pămînt* (ALECS.). ◆ (*compl. indică vase, recipiente etc.*) A desfunda, a destupa. *A deschis o sticlă cu vin.* ◆ (*compl. indică haine sau accesorii de îmbrăcăminte*) A descheia. *Cînd și-a deschis paltonul, s-a văzut costumul nou.* **3** *tr.* (*med.*; *compl. indică părți, organe ale corpului, răni etc.*) A face o incizie sau o intervenție chirurgicală; a secționa. ◆ (*compl. indică plăgi*) A îndepărta marginile pentru a le curăța. ◆ (*refl.*; *despre răni*) A înceta să mai fie închis, începînd să sîngereze sau să supureze. ◆ (*refl*; *despre orificii, organe*) A se dilata. **4** *tr.* (*compl. indică plicuri, scrisori, pachete etc.*) A desface, a dezlipi, a tăia, a rupe, a desigila, a scoate din... pentru a ajunge la conținut. ◇ Expr. *A-și desface punga* = *a)* a cheltui (mult); *b)* a fi generos. ◆ (*compl. indică registre, caiete, cărți*) A îndepărta coperta împreună cu una sau mai multe file pentru a scrie, a citi; a desface la o anumită pagină. *Am deschis vreo cîteva cronici vechi și răsfoiam prin ele* (EMIN.). ◆ Ext. (*fam.*) A citi. *I-a recomandat să mai deschidă cîte o carte.* **5** *refl.* (*despre pămînt sau formații ale lui*) A se despica, a se crăpa, formîndu-se găuri. *Pămîntul s-a deschis și a înghițit casele.* ◇ Analog. (*despre valuri*) *Unde se deschidea talazurile... acolo țîșt! și dînsa* (ISP.). ◆ (*despre găuri, crăpături*) A se forma. *Se deschide în tavan, deasupra capului o gaură mică* (BOGZA). **6** *refl.* (*despre flori, muguri*) A se desface ca urmare a dezvoltării depline. ◆ Poet. (*despre tineri*) A se dezvolta repede și armonios. **7** *refl.* (*despre peisaje, perspectivă etc.*) A deveni accesibil vederii, a se desfășura în fața ochilor. *O perspectivă nemărginită se deschise înaintea ochilor mei* (EMIN.). ◇ (*tr.*) *Cununa de dumbrave ce-l înconjura și... deschidea ochilor o lume întreagă în adînc* (EMIN.). **8** *tr.* (*compl. indică căi de acces, de comunicație*) A realiza nivelînd terenul, săpînd, tăind. *A deschis un drum printre munți.* ◇ Expr. *A deschide cuiva carieră* = a face cuiva posibilă o carieră bună. *Ei speră C-ajungînd cîndva miniștri le-a deschide carieră* (EMIN.). *A-și deschide drum* = a merge mai departe, învingînd obstacole sau situații confuze. (*refl.*) *A i se deschide* (cuiva) *lumea* (sau *o lume, orizonturi, perspective, zori etc.*) (*înainte* sau *în față*) = a avea șanse de progres, de evoluție; a avea sau a i se semnala posibilități avantajoase în viitor. ◇ Fig. *Astfel țară după țară drum de glorie-i deschid* (EMIN.). ◆ A face loc cuiva pentru a trece. *La un semn deschisă-i calea și s-apropie de cort Un bătrîn* (EMIN.). **9** *tr.* (*compl. indică acțiuni, manifestări etc.*) A porni, a începe, a iniția. *A deschis o discuție de afaceri.* ◇ Expr. (*jur.*) *A deschide o acțiune* = a începe un proces în instanță. *A deschide ostilitățile* = a începe o acțiune militară împotriva cuiva. *Regele... deschise ostilitățile contra Valahiei* (EMIN.). Δ (*glum.*) *Tinerii au deschis ostilitățile împotriva profesorului nedrept. A deschide focul* = a începe să tragă cu pușca, cu tunul etc. *A* (*se*) *deschide o succesiune* = a începe o acțiune juridică pentru obținerea unei succesiuni. *A deschide vorba despre ceva* = a aborda un subiect, a începe o discuție. ◆ A începe lucrările pentru o exploatare minieră prin îndepărtarea terenurilor sterile situate deasupra unui zăcămînt. ◆ (*refl.*) A-și avea începutul. *Sezonul de vînătoare se deschide duminica viitoare.* ◆ A face prima mișcare la șah. ◇ (*abs.*) *Albul a deschis.* ◆ (*compl. indică aparate, instalații etc.*) A face să funcționeze cu ajutorul unui întrerupător, al unui buton, al unei rotițe etc. *A deschis radioul.* **10** *tr.* (*compl. indică procesiuni, cortegii etc.*) A se afla în primul rînd. *Fanfara a deschis parada.* **11** *tr.* (*compl. indică școli, instituții etc.*) A face să ia naștere, a înființa, a face să funcționeze. *Dascălul... deschisese o clasă de limba franceză* (GHICA). ◆ (*compl. indică expoziții, monumente etc.*) A inaugura. **12** *tr.* (*econ.*) A iniția o relație de afaceri cu o bancă. ◇ Expr. *A deschide* (*cuiva*) *un credit* v. credit. ◆ (*compl. indică conturi*) A face pentru prima dată o depunere la o bancă. ◆ A începe o afacere. *Și-a deschis o întreprindere de prestări servicii.* **13** *tr.* Expr. *A deschide o paranteză* = a pune primul dintre cele două semne care formează o paranteză. ◆ Fig. A face o digresiune în cursul unei expuneri. **14** *tr.*, *refl.* Fig. A da sau a căpăta o nuanță mai luminoasă, mai apropiată de alb, o înfățișare mai prietenoasă, mai comunicativă. *Fruntea liberă, părul întors... îi deschideau fața* (CE. PETR.). ◆ (*refl.*; *despre oameni sau despre chipul lor*) A căpăta o expresie de mulțumire, de frumusețe, de bucurie; a se lumina. ◆ (*refl.*; *despre cer*) A se înseninа. **15** *refl.* (*fon.*; *despre vocale*) A trece din seria vocalelor închise în cea a vocalelor deschise. **16** *tr.* (*sport*) A trece mingea unui coechipier pentru ca acesta să întreprindă o acțiune ofensivă. ◇ Expr. *A deschide scorul* = a marca primul gol într-un meci. ◆ (*la jocul de cărți*, spec., *la poker*) A face să înceapă un alt joc avînd în mînă o anumită combinație de cărți. • prez.ind. *deschid*, (*reg.*) *deschiz*; perf. smp. *deschisei*; part. *deschis*. și (*înv., pop.*) *deșchíde* *vb. III.* /lat. ***discludere***.

deschídere *s.f.* **1** Împingere, deplasare (în lături, într-o parte, în sus, în jos) a unei uși, a unei ferestre, a unui capac etc. ◆ Descuiere. *Deschiderea unei uși încuiate.* **2** Desfacere, dezlipire, desigilare a unor scrisori, pachete etc. (pentru a ajunge la conținut). *Deschiderea unei scrisori de către o altă persoană decît destinatarul constituie o infracțiune.* ◆ Desfundare, destupare. *Deschiderea unei sticle.* **3** Distanța, măsurată pe orizontală, dintre două reazeme consecutive ale unui element de construcție sau dintre fălcile unei unelte de prindere, ale unei piese de apucat, ale unui dispozitiv de fixare pentru prelucrarea pieselor. ◆ Distanța orizontală dintre marginile spațiului unui gol. **4** Spațiu liber într-un zid, într-un perete etc., pentru iluminare, aerisire sau pentru circulație. ◆ Ext. Spațiu liber între două construcții. ◆ Perspectivă. *Construcția are deschidere spre parc.* **5** Locul unde apare sau unde se formează o deschizătură, o adîncitură, o gaură, o intrare. ◆ Ext. Orificiu. **6** (*geol.*; și *deschidere geologică*) Loc unde apar la suprafață roci sau minerale (în urma eroziunii scoarței pămîntului); afloriment. **7** Începere a activității unei întreprinderi sau instituții, a unei colectivități etc. *Serbare ce se va face la deschiderea anului școlar viitor* (EMIN.). ◆ Spec. Începere a activității cu publicul. *S-a hotărît deschiderea muzeului în fiecare zi.* ◆ Înființare a unei instituții. ◆ Inaugurare. *Ieri a avut loc deschiderea unei expoziții de artă.* ◇ *Reprezentație de deschidere* = spectacol festiv care are loc la începutul unei stagiuni teatrale, de concerte etc. *Conferință* (sau *discurs, cuvînt, cuvîntare, mesaj*) *de deschidere* = conferință care este ținută la începutul unui ciclu de cursuri, la deschiderea unor reuniuni științifice, politice, a unor festivaluri etc. *Coroana a recunoscut-o, rostind în mesajul de deschidere necesitatea convocării unei asemenea Adunări* (EMIN.). ◆ (Perioadă de) început în ceea ce privește unele acțiuni, activități. *Au făcut comunicări relative la deschiderea tratărilor de pace* (EMIN.). **8** (*econ.*) *Deschidere a unui credit* (sau *de credite*) = operație financiar-bancară prin care se acordă o sumă de bani unei persoane fizice sau juridice pentru o perioadă de timp determinată. **9** (*la șah*) Primele mișcări cu care se începe o partidă. **10** (*sport*) Trecere a mingii de către un jucător unui coechipier, pentru a întreprinde o acțiune ofensivă. ◇ Expr. *În deschidere* = în primul meci dintr-un cuplaj sportiv. **11** (*la poker*) Începerea unui joc nou de către unul dintre participanți ca urmare a deținerii în mînă a unei combinații de cărți cerute de regulament. ◆ Concr. Combinația de cărți pe care o are în mînă un jucător și care îi permite să înceapă jocul. *De data aceasta nu are deschiderea.* ◆ Ext. Miza care este fixată pentru participarea la un anumit tur. *Deschiderea este mai mare ca de obicei.* **12** Lărgimea canalului fonator în timpul articulării unui sunet. **13** Fig. Stare de sinceritate, de bunăvoință, de comunicativitate. *S-a remarcat prin deschiderea către tineri și problemele lor.* ◆ Disponibilitate către ceva. *Deschidere către ceea ce este nou.* • pl. *-i*. și (*înv., pop.*) *deșchídere* *s.f.* /v. ***deschide***.

deschingá *vb. I. tr.* A scoate sau a slăbi chinga. • prez.ind. *deschíng*. /***des***[1]- + ***[în]chinga***.

deschís, -ă *adj.* **1** (*despre uși, porți, capace etc.*) Care este deplasat, împins, dat la o parte pentru a permite comunicarea între interior și exterior, spre a lăsa descoperită o deschizătură. ◇ Expr. *A avea ușa deschisă* (*într-un anumit loc*) = a avea acces oricînd undeva sau la cineva. *A lăsa poarta* (sau *ușa*) *deschisă pentru...* = a fi dispus să accepte sugestii, completări, corecturi (ulterioare). ◆ Care este descuiat sau al cărui sistem de închidere nu mai este în funcțiune. ◇ *Casă deschisă* v. casă. ◇ Expr. *A avea* (*sau a ține*) *casă deschisă* (*cuiva*) = a fi primitor, ospitalier. ◆ (*despre instituții publice, unități comerciale etc.*) Care permite accesul publicului, al clienților etc. conform unui anumit program de funcționare. *Dintr-o crîșmă deschisă s-auzea o vioară* (EMIN.). **2** (*despre încăperi, lăzi etc.*) Cu ușa sau capacul neînchise sau neîncuiate. *Pianul sta deschis și scaunul înaintea lui* (EMIN.). ◆ (*despre obiecte*) Care nu este acoperit sau închis. ◆ (*despre morminte*) Care a fost desigilat; spec. care a fost profanat. ◆ (*despre vehicule*) Care nu are capotă sau a cărei capotă este strînsă. *Camion deschis.* **3** (*despre obiecte împreunate, strînse, înfășurate, pliate*) Care a fost desfăcut pentru a putea fi folosit. *Se răcorea cu evantaiul deschis.* ◇ Fig. *Printr-o geană de nouri, deschisă, ...se vede o stea* (EMIN.). ◆ (*despre obiecte care se pot închide*) Cu marginile (sau cu părțile componente) desfăcute, îndepărtate. *A lăsat foarfecele deschis.* ◆ (*despre gură*) Ale cărei buze sînt desfăcute ◆ (*despre buze*) Care nu sînt lipite. *Mute rămas-au buzele-i abia deschise* (EMIN.). ◆ (*despre maxilare*) Care este îndepărtat unul de altul. ◆ (*despre ochi*) Cu pleoapele îndepărtate una de cealaltă, cu vederea liberă; fig. vigilent, atent. *Ochii deschiși veghează.* ◇ Expr. *A avea* (sau *a se afla, a fi cu*) *ochii deschiși* = *a)* a privi cu multă atenție; *b)* a fi deosebit de atent, de vigilent. ◆ (*despre mîini sau despre palme*) Cu degetele întinse, răsfirate. ◆ Fig. (*despre mîini*) Care este darnic. *Cînd era vorba de copii, avea mîinile deschise.* ◇ Expr. *A fi mînă deschisă* v. mînă. ◆ (*despre brațe*) Desfăcut în lături pentru a cuprinde ceva sau pentru a îmbrățișa pe cineva. *Îl întîmpină cu brațele deschise.* ◆ (*despre aripi*) Desfăcut, întins pentru zbor. ◆ (*despre răni, plăgi etc.*) Care sîngerează sau supurează, care nu este vindecat. ◇ Expr. *A pune degetul pe rana deschisă* v. pune. ◆ (*despre fracturi*) Care este însoțit și de leziuni ale pielii, ale mușchilor. **4** (*despre terenuri, zone*) Neîngrădit, neîmprejmuit. *Tratatele ce le are cu Poarta o obligă de a ține deschis acest port* (EMIN.). ◇ *Port deschis* = port în care au acces navele de orice naționalitate. *Oraș deschis* = oraș nefortificat sau neapărat, care, potrivit dreptului internațional, nu poate fi bombardat sau atacat în timp de război. *Ședință* (sau *adunare*) *deschisă* = ședință (sau adunare) la care sînt invitate și persoane din afara organizației respective. *Mare deschisă* v. mare. ◆ Ext. Care se întinde pe o mare distanță. *Are în fața casei un spațiu liber deschis.* ◆ (*despre drumuri*) Pe care se poate circula nestingherit, fără obstacole; întins, drept. ◆ Fig. Care este accesibil. *Nu se mai mărginiră la pustiirea ținutului cu tîrgurile sale deschise* (EMIN.). **5** Fig. (*despre oameni*) Care este sincer, comunicativ, lipsit de ascunzișuri, de fățărnicie; franc, sincer. *Un om deschis și plăcut.* ◇ Loc.adj. *Deschis la inimă* = care este sincer, comunicativ. *Deschis la minte* (sau *la cap*) = care este inteligent, receptiv la lucruri noi, dornic să înțeleagă, să cunoască cît mai multe. *Un mocan poate fi tot atît de isteț și deschis la cap ca și un ceasornicar din Paris* (EMIN.). ◇ Expr. *Deschis la vorbă* = sincer, fără ascunzișuri. ◆ (*despre manifestări,*

atitudini sau despre înfățișarea, expresia etc. ale oamenilor) Care exprimă sinceritate. *Față cu întrebările concrete și deschise, nu mai are... vreun motiv de-a-și menține rezervele* (EMIN.). ◇ (*adv.*) *Acuma abia poate să se pronunțe deschis* (EMIN.). ◇ *Scrisoare deschisă* = articol (de gazetă) redactat în formă de scrisoare și care are, în general, un caracter polemic; scrisoare publicată. *Trimite acelei redacțiuni o scrisoare deschisă, ca răspuns* (EMIN.). *Alegere deschisă* = alegere pe față, manifestată prin ridicarea mîinilor sau prin răspuns verbal. *Vot deschis* v. vot. ◇ Loc. adj., adv. *Cu inima deschisă* sau *cu sufletul deschis* = (în mod) sincer. *Se putea spera că el va fi primit bine și cu inima deschisă* (EMIN.). ◇ Expr. *Cu pieptul deschis* v. piept. ◆ (*despre războaie, conflicte, certuri etc.*) Care este declarat, manifest; care este în curs de desfășurare. *Cei doi strategi porniră la atac deschis în contra cumanilor* (EMIN.). **6** (*despre acțiuni, manifestări etc.*) Care a fost inițiat, început. *Lăsară deschisă posibilitatea pentru viitor a unei asemenea recunoașteri* (EMIN.). **7** (*fon.*) *Vocală deschisă* = vocală pronunțată cu gura mai deschisă decît în cazul vocalelor închise. *Cea mai simplă formă a silabei e aceea care se sfîrșește într-o vocală deschisă* (EMIN.). *Silabă deschisă* v. silabă. **8** (*electr.; despre circuite electrice*) Care este întrerupt. ◆ (*despre aparate electrice de conectare*) Cu contactele separate. **9** (*despre culori*) Cu nuanță mai apropiată de alb decît de negru; pal, luminos, clar. ◇ *Galben-deschis* v. galben. ◆ (*despre obiecte*) Care are o culoare mai puțin intensă decît culoarea de bază. • pl. *-și, -se.* și (*înv., pop.*) *deșchís, -ă adj.* /v. ***deschide***.

deschizătór, -oáre *s.m., s.n., adj.* **1** *s.m. Deschizător de drumuri* = inițiator, inovator. **2** *s.n.* Ustensilă folosită pentru desfacerea capsulelor, a căpăcelelor etc. la sticlele închise ermetic; destupător. **3** *adj.* Care servește la deschis (o închietoare, o sticlă închisă ermetic etc.). • pl. *-ori, -oare.* /***deschide*** + *-ător*.

deschizătúră *s.f.* **1** Loc liber prin care se poate pătrunde sau privi în interior. **2** Spațiu liber într-un element de construcție care servește la iluminat, la aerisit, pentru circulație etc. **3** Spațiu liber între două lucruri, între două elemente ale unui întreg etc. **4** Distanța între două linii care formează un unghi, între două brațe etc. • pl. *-uri.* /***deschide*** + *-ătură*.

descifrá *vb. I. tr.* **1** A desluși un text necitet, o scriere convențională (codificată), o scriere necunoscută sau un text scris într-o limbă necunoscută. *Cu greu am descifrat multe manuscrise din secolul al XVIII-lea.* ◆ A interpreta un plan, o hartă etc. **2** A găsi semnificația unei scrieri cifrate sau a unui alfabet secret. **3** (*muz.*) A interpreta o bucată muzicală după partitură la prima vedere. **4** (*mat.*) A găsi rezolvarea unei probleme. **5** Fig. (*compl. indică lucruri obscure, ascunse*) A înțelege, a pătrunde, a ghici; a prinde sensul. • prez.ind. *-ez.* /***des***[1]*-* + ***cifra***, după fr. *déchiffrer*.

descifrábil, -ă *adj.* Care poate fi descifrat (ușor). • pl. *-i, -e.* /***descifra*** + *-bil*, după fr. *déchiffrable*.

descifráre *s.f.* Acțiunea de *a descifra* și rezultatul ei; descifrat. • pl. *-ări.* /v. ***descifra***.

descifrát[1] *s.n.* Descifrare. • /v. ***descifra***.

descifrát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre texte ilizibile, scrieri convenționale, scrieri necunoscute, texte scrise într-o limbă necunoscută*) Care a fost citit și înțeles. ◆ (*despre planuri, hărți, etc.*) Care este interpretat. **2** (*despre scrieri cifrate sau despre alfabete secrete*) A cărui interpretare, lectură a fost rezolvată. **3** (*despre bucăți muzicale*) Care este interpretat după partitură la prima vedere. **4** (*mat.; despre probleme*) Care a fost rezolvat. **5** Fig. (*despre lucruri obscure, ascunse*) Care este înțeles, pătruns, ghicit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***descifra***.

descifratór *s.n.* Aparat utilizat pentru ascultarea unor porțiuni dintr-o fonogramă. ◆ Decodificator de adrese. • pl. *-oare.* /***descifra*** + *-tor*.

descínde *vb. III. intr.* **1** A se da jos, a coborî. *Din automobil descinde o doamnă misterioasă.* ◆ (*despre păsări*) A se deplasa din cer spre pămînt sau spre linia orizontului. **2** (*despre oameni*) A ajunge și a se opri pentru un anumit timp undeva. *După multe ore de mers cu trenul, a descins în capitală.* ◆ A se stabili cu forța, abuziv pe un teritoriu. ◆ (*emf.*) A trage (la un hotel, la o gazdă). **3** (*despre oameni*) A-și avea originea, a se trage din anumiți înaintași. *Bunica mea descinde dintr-o familie de austrieci.* ◆ Fig. A fi continuatorul operei, al doctrinei unei personalități sau al unui curent cultural, literar, filosofic de la care a preluat ideile de bază. **4** (*jur.; despre organele forței publice*) A se deplasa la fața locului pentru a face o investigație, o percheziție etc.; a face o descindere. • prez.ind. *descínd*; part. *descins.* /<lat. ***descendere***, fr. ***descendre***, it. ***discendere***.

descíndere *s.f.* **1** Acțiunea de *a descinde* și rezultatul ei. **2** (*jur.*) Deplasare a unui organ de urmărire penală la locul săvîrșirii unei infracțiuni, la domiciliul unui suspect etc. pentru a face constatări și a strînge probe. **3** Deplasare o unor organe ale forței publice pentru a efectua investigații, percheziții etc. • pl. *-i.* /v. ***descinde***.

descingă *vb. I.* v. descinge.

descínge *vb. III. tr., refl.* **1** A(-și) desface, a(-și) scoate cureaua, brîul, cingătoarea sau un alt obiect de îmbrăcăminte cu care este strînsă talia. ◇ Ext. (*refl.*) *Brîul i s-a descins.* ◆ A(-și) îndepărta armele prinse la cingătoare. **2** Fig. (*înv.*) A(-și) pierde cinstea sau rangul, libertatea. • prez.ind. *descíng*; perf. smp. *descinsei*; part. *descins.* și (*înv., reg.*) *descingá vb. I.* /lat. ***discingere***.

descíngere *s.f.* Desfacere și îndepărtare a brîului sau a altui obiect de îmbrăcăminte cu care se strînge talia. ◆ Îndepărtare a armelor prinse la cingătoare. • pl. *-i.* /v. ***descinge***.

descíns[1]**, -ă** *adj.* **1** Care s-a deplasat dintr-un punct superior către un punct cu o altitudine inferioară. **2** Care a sosit într-un loc, oprindu-se mai mult timp. • pl. *-și, -se.* /v. ***descinde***.

descíns[2]**, -ă** *adj.* Care are brîul, cingătoarea sau cureaua dezlegată. ◆ Ext. (*despre brîuri, curele, cingători etc.*) Care s-a desprins de la brîu. • pl. *-și, -se.* /v. ***descinge***.

descintrá *vb. I. tr.* A îndepărta construcțiile auxiliare (cofraje, cintre) folosite pentru edificarea unui arc, a unei bolți. • prez.ind. *-ez.* /***des***[1]*-* + ***cintru*** + *-a*, după fr. *décintrer*.

descintrăre *s.f.* Acțiunea de *a descintra* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***descintra***.

descîlci *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică fire de ață, de păr etc.*) A desface după ce a fost încîlcit, încurcat. **2** *refl.* A se desprinde dintr-o încleștare. **3** *tr.* Fig. (*compl. indică probleme, raționamente etc.*) A face să devină clar; a rezolva, a clarifica. **4** *refl.* Fig. A ieși dintr-o încurcătură, dintr-o situație neclară. **5** *tr.* Fig. (*compl. indică situații neclare, dificile etc.*) A găsi o soluție; a elucida, a limpezi, a lămuri. *A descîlcit țițele afacerii.* ◆ Spec. (*compl. indică scrieri necunoscute, texte iligibile etc.*) A descifra. • prez.ind. *-esc.* /***des***[1]*-* + ***[în]cîlci***.

descîlcíre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *descîlci* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***descîlci***.

descîlcít[1] *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *descîlci*. • /v. ***descîlci***.

descîlcít[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre fire de păr, de ață etc.*) Care a fost descurcat, desfăcut. **2** (*despre probleme, raționamente etc.*) Rezolvat, clarificat. **3** (*despre situații neclare, dificile etc.*) Care a fost elucidat, lămurit, limpezit. **4** (*compl. indică scrieri necunoscute, texte ilizibile etc.*) Descifrat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***descîlci***.

descînt *s.n.* (*în credințe și superstiții*) Descîntec. • pl. *-uri.* /de la ***descînta***, prin derivare regresivă.

descîntá *vb. I.* **1** *intr.* (*în credințe și superstiții; adesea cu determ. introduse prin prep. „de", „pentru", care indică scopul, felul*) A rosti formule magice, uneori însoțite de anumite gesturi rituale pentru a obține îndepărtarea unui farmec, vindecarea de o boală. *Vrăjitoarea i-a descîntat de deochi.* ◇ Expr. *A descînta de cuțit* v. cuțit. ◆ (*tr.*) A fermeca, a vrăji (rostind descîntece). ◇ Fig. *Văzînd-o cît era de frumoasă a simțit că era descîntat.* **2** *tr.* Ext. A certa, a mustra; a bate la cap, a cicăli, a boscorodi. *Zilnic îl descîntă că nu este prea harnic.* • prez.ind. *descînt.* /lat. ***discantare***.

descîntáre *s.f.* Acțiunea de *a descînta* și rezultatul ei. pl. *-ări.* /v. ***descînta***.

descîntát[1] *s.n.* Faptul de *a descînta*. • /v. ***descînta***.

descîntát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*în credințe și superstiții; despre oameni*) Căruia i s-a făcut un descîntec cu intenții benefice, tămăduitoare sau pentru a i se face rău. ◆ (*despre obiecte*) Care a căpătat însușiri miraculoase în urma unui descîntec. **2** Fig. (*despre oameni*) Care este impresionat puternic de cineva. **3** (*fam.; despre oameni*) Care acționează sub influența unor persoane lingușitoare, mincinoase. • pl. *-ți, -te.* /v. ***descînta***.

descîntătór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care descîntă, care face vrăji. ◆ Ext. (Obiect) utilizat în practicile magice. • pl. *-ori, -oare.* /***descînta*** + *-ător*.

descîntătúră *s.f.* (*în credințe și superstiții*) Descîntec. • pl. *-uri.* /***descînta*** + *-ătură*.

descíntec *s.n.* **1** (*în credințe și superstiții*) Formulă (în versuri) rostită în practicile magice însoțită de gesturi rituale; vrajă, farmec; descînt, descîntătură. ◆ Incantație magică, de origine străveche. **2** Faptul de a descînta. **3** Specie a literaturii populare ritmate, conținînd formule ezoterice, magice, care, însoțite de practici corespunzătoare, servesc, de obicei, ca auxiliar al medicinei primitive și ca principal mijloc de (des)facere a vrăjilor. **4** (*fam.*) Încercare de a convinge pe cineva prin metode nesincere, prin vorbe false. **5** Fig. (*fam., glum.*) Mustrare a cuiva; cicăleală, boscorodire. • pl. *-ce.* /***des***[1]*-* + ***cîntec***.

descleí *vb. IV.* v. descleia.

descleiá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică obiecte*) A dezlipi ceea ce este lipit (cu clei). ◇ (*refl.*) *Uite că s-au descleiat ochelarii* (EMIN.). **2** (*ind. text.; compl. indică fire textile, țesături*) A spăla și a curăța de apret sau de substanțe cleioase. • prez.ind. *descléi, -iez.* și (*pop.*) *descleí vb. IV.* /***des***[1]*-* + ***clei*** + *-a*.

descleiére *s.f.* Acțiunea de *a descleia* și rezultatul ei. ◆ (*ind. text.*) Operație de finisare a țesăturilor, care constă în eliminarea apretului de încleiere aplicat pe firele de urzeală înainte de începerea țeserii. • pl. *-i.* /v. ***descleia***.

descleștá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A (se) desprinde dintr-o strînsoare, dintr-o încleștare etc. **2** *tr., refl.* A(-și) desface din încleștare fălcile, dinții, gura. ◇ Expr. (*tr.*) *A-i descleșta cuiva fălcile* = a face pe cineva să vorbească. (*refl.*) *A i se descleșta cuiva fălcile* = a începe, în sfîrșit, să vorbească. **3** *tr.* (*cu determ. introduse prin prep. „din"*) A (se) dezlipi, a (se) smulge cu greu dintr-un loc (unde se află fixat, înțepenit). *De-abia își putea descleșta picioarele din sîngele închegat* (CR.). ◇ (*refl.*) *Nu putea să se descleștezе... din brațele căpitanului* (DRĂGHICI). • prez.ind. *-ez.* /***des***[1]*-* + ***[în]cleșta***.

descleștáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *descleșta* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***descleșta***.

descleștát, -ă *adj.* Desfăcut dintr-o încleștare. • pl. *-ți, -te.* /v. ***descleșta***.

descliftá *vb. I. tr.* (*arg.; în limbajul hoților*) A desface fermoarul unei genți pentru a fura din interiorul ei. • prez.ind. *-ez.* /etimol. nec.

desclocí *vb. IV. tr.* A face ca o cloșcă să înceteze să mai clocească. • prez.ind. *-esc.* /***des***[1]*-* + ***cloci***.

descoáse *vb. III.* **1** *tr., refl.* A (se) desface din cusături. ◇ (*abs.*) *Îi mai lesne de a desface decît a face, a descoase decît a coase* (RUSSO). ◇ Expr. *A descoase* (*pe cineva*) *din toate prohaburile* v. prohab. **2** *tr.* Fig. A pune cuiva întrebări cu insistență pentru a căpăta anumite informații; a iscodi. *Îl descusu cînd și cum a venit în țară, ce-a făcut aici* (REBR.). ◆ A analiza amănunțit o problemă sau o situație pentru a o înțelege, pentru a constata ce este de făcut sau ce se ascunde dedesubt. *Ea dăduse de urma unei taine; trebuia să o descoasă* (SLAV.). • prez.ind. *descós*; perf. smp. *descusui*; part. *descusut.* /***des***[1]*-* + ***coase***.

descoásere *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *descoase* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***descoase***.

descojí *vb. IV. tr.* A curăța de coajă. • prez.ind. *-esc.* și *decojí vb. IV.* /***des***[1]*-* + ***coji***.

descojíre *s.f.* Acțiunea de *a descoji* și rezultatul ei. • pl. *-i.* și *decojíre s.f.* /v. ***descoji***.

descojít[1] *s.n.* Faptul de *a descoji*. • /v. ***descoji***.

descojít[2]**, -ă** *adj.* Care este curățat de coajă; fără coajă. • pl. *-ți, -te.* și *decojít, -ă adj.* /v. ***descoji***.

descolăcí *vb. IV. refl., tr.* A (se) desface din încolăcire. • prez.ind. *-esc.* /***des***[1]*-* + ***[în]colăci***.

descolăcíre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *descolăci* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***descolăci***.

descolăcít, -ă *adj.* Care nu mai este încolăcit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***descolăci***.

descomplectá *vb. I.* v. descompleta.

descomplectáre *s.f.* v. descompletare.

descompletá *vb. I. tr.* A lua ceva dintr-un întreg, făcîndu-l să devină incomplet. ◆ (*refl.*) A nu mai fi complet. • prez.ind. *-ez.* și *descomplectá vb. I.* /***des***[1]*-* + ***completa***, după fr. *décompléter*.

descompletáre *s.f.* Acțiunea de *a descompleta* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* și *descomplectáre s.f.* /v. ***descompleta***.

descompúne *vb. III.* **1** *tr., refl.* A (se) desface în elementele componente. ◆ Fig. (*tr.*) A destrăma, a dezmembra. *Logica generală descompune deci întreaga*

mașinărie formală a inteligenței (EMIN.). **2** *refl.* (*despre corpuri, substanțe organice*) A se strica, a se altera; a putrezi. **3** *refl.* Fig. (*despre oameni*) A decădea moral; a se schimba în rău, deformîndu-și caracterul, înfățișarea. ◆ (*despre față, trăsături etc.*) A se crispa, a se deforma, trădînd o mare suferință (fizică sau morală). *Vedea cum i se descompune fața de groază.* • prez.ind. *-compún.* /***des***^{1}*-* + ***compune***, după fr. *décomposer*.

descompúnere *s.f.* **1** Acțiunea de *a (se) descompune* și rezultatul ei; dezagregare, dezagregație. ◆ Fig. Dezmembrare, destrămare. *Acest soi de viață economică nu poate duce decît la descompunerea deplină a societății* (EMIN.). **2** Reacție chimică în urma căreia o substanță constituită din molecule cu structură mai complicată trece în mai multe substanțe constituite din molecule cu structură mai simplă sau în elementele din care era compusă. **3** Putrezire, alterare, dezagregare a unor substanțe organice, a unor corpuri etc. *Descompunerea și putrezirea continuă a acestei mici plante* (EMIN.). • pl. *-i.* /v. ***descompune***.

descompús, -ă *adj.* **1** Care este desfăcut în părțile componente. **2** (*despre corpuri, substanțe organice*) Alterat, stricat, putrezit. *Materii anorganice... cari nu sînt decît mineralii descompuse* (EMIN.). **3** Fig. (*despre oameni*) Care este deformat sub aspect moral sau fizic; spec. care are înfățișarea, trăsăturile deformate. ◆ (*despre față, trăsături etc.*) Care este crispat, deformat, contractat. *Căzuse cu fața în jos, galbenă, descompusă, cu ochii leșinați* (EMIN.). • pl. *-și, -se.* /v. ***descompune***.

desconcentră *vb. I. tr.* (*compl. indică militari concentrați*) A lăsa la vatră. • prez.ind. *-ez.* /***des***^{1}*-* + ***concentra***.

desconcentráre *s.f.* Acțiunea de *a desconcentra* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***desconcentra***.

desconcentrát, -ă *adj.* (*despre militari concentrați*) Care a fost lăsat la vatră. • pl. *-ți, -te.* /v. ***desconcentra***.

descongestioná *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică țesuturi, organe*) A elibera de un aflux de sînge; a înlătura o congestie. ◇ (*refl.*) *Ochii s-au descongestionat.* **2** Fig. (*compl. indică localități, zone, artere de circulație etc.*) A micșora numărul de persoane sau mașini prezente; a înlătura aglomerația, surplusul de populație. ◇ Ext. (*refl.*) *Bulevardul s-a descongestionat brusc.* • sil. *-ti-o-.* prez.ind. *-ez.* și *decongestionă vb. I.* /***des***^{1}*-* + ***congestiona***, după fr. *décongestionner*.

descongestionáre *s.f.* Acțiunea de *a descongestiona* și rezultatul ei. • sil. *-ti-o-.* pl. *-ări.* și *decongestionáre s.f.* /v. ***descongestiona***.

descongestionát, -ă *adj.* **1** (*despre țesuturi, organe*) Care este eliberat de un aflux de sînge. **2** Fig. (*despre localități, zone, artere de circulație*) Care este eliberat de un surplus de circulație; care nu mai este congestionat; dezaglomerat. • sil. *-ti-o-.* pl. *-ți, -te.* și *decongestionát, -ă adj.* /v. ***descongestiona***.

descongestív, -ă *adj.*(*farm.; despre medicamente*) Care descongestionează. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***décongestif***.

desconsideră *vb. I. tr.* (*compl. indică persoane, colectivități etc.*) A nu acorda considerația, atenția, stima cuvenită; a disprețui; a discredita. • prez. ind. *-consíder.* /***des***^{1}*-* + ***considera***, după fr. *déconsidérer*.

desconsideráre *s.f.* Lipsă de considerație, de stimă față de cineva; dispreț; discreditare, desconsiderație. *O privesc cu prefăcută desconsiderare* (CA. PETR.). • pl. *-ări.* /v. ***desconsidera***.

desconsiderát, -ă *adj.* (*despre persoane, colectivități etc.*) Care este disprețuit, discreditat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***desconsidera***.

desconsiderație *s.f.* Desconsiderare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *desconsiderațiúne s.f.* /<fr. ***déconsidération***.

desconsiderațiúne *s.f.* v. desconsiderație.

desconspirá *vb. I.* v. deconspira.

desconspiráre *s.f.* v. deconspirare.

desconspirát, -ă *adj.* v. deconspirat.

desconspirátor, -oáre *adj.* v. deconspirator.

descoperí *vb. IV* **1** *tr.* A da la o parte, a lua, a ridica ceea ce acoperă, învelește ceva sau pe cineva; a dezveli. *A descoperit magazia pentru a-i face un acoperiș nou.* ◆ (*tr., refl.*) A (se) expune privirii. ◆ (*refl.*) A-și lăsa neacoperit, la vedere ceva. *Și-a descoperit umărul, dîndu-și vălul la o parte.* ◆ Spec. (*compl. indică monumente, statui*) A dezveli la inaugurare. ◆ (*refl.; despre oameni*) A-și scoate căciula, pălăria etc. *Păpește pragul casei, se descoperă și se așază* (BOGZA). ◇ Expr. *A se descoperi în fața* (sau *înaintea*) *cuiva* = a-și arăta respectul, considerația deosebită față de cineva sau de ceva. **2** *tr.* (*compl. indică armate, trupe, obiective militare*) A lăsa fără apărare, neocrotit, expus unui atac. **3** *tr., refl.* Fig. A (se) da de gol. *Descoperindu-se aceasta, el căzu în dizgrație și fu închis în temniță* (EMIN.). ◆ (*înv.; tr.*) A denunța. *Boierul l-a descoperit pe uneltitor.* **4** *tr.* A aduce la cunoștință, a arăta, a releva, a dezvălui ceea ce a fost (ținut) ascuns, secret. *Nimene nu-l putu face să-și descopere gîndul ascuns* (SADOV.). ◇ (*refl. pas.*) *I se descopere lectorului acea lucrătorie internă a caracterelor* (EMIN.). ◆ (*refl.; despre oameni*) A-și dezvălui caracterul, personalitatea; a se trăda. **5** *tr.* A afla, a găsi ceva necunoscut sau ascuns; a dezvălui; a dibăci. *Fiecare artist într-adevăr mare... va descoperi referințele cari au scăpat din vederea altora* (EMIN.). ◇ Expr. *A descoperi America*, se spune, în bătaie de joc, cuiva care face caz de un lucru știut, cunoscut de toată lumea. ◇ Fig. *Curînd... am descoperit mîndra lume din „Nunta Zamfirii"* (GAL.). ◆ A găsi ceva întîmplător sau după o căutare. *Am mai descoperit ceva pe fundul cutiei* (CE. PETR.). ◆ A observa, a vedea. *Trecură... fără a descoperi chiar pe inamic* (EMIN.). ◆ A constata. *Nu se putură stăpîni..., cum descoperiră fuga latinilor, să nu prade* (EMIN.). **6** *tr.* (*compl. indică taine, mistere*) A pătrunde, a izbuti să afle, să înțeleagă. *Și-a pus în gînd să descopere vicleșugul babei* (CR.). • prez.ind. *descópăr.* și (*pop.*) *discoperí vb. IV.* /lat. ***disc(o)operire***.

descoperíre *s.f.* **1** Fenomen, obiect, faptă, teritoriu aflat, găsit pentru prima oară. *Descoperirile geografice. Descoperirea Americii.* **2** Revelație; dezvăluire. ◆ Observare. • pl. *-i.* /v. ***descoperi***.

descoperít, -ă *adj.* **1** (*despre obiecte, ființe, părți ale corpului etc.*) Care este dezvelit, neacoperit; expus vederii. ◆ (*despre cap, sau,* ext., *despre oameni*) Care este fără pălărie, căciulă etc.; cu capul gol. ◆ (*despre case, încăperi etc.*) Care este parțial neacoperit (pentru aerisire și răcoare). **2** (*despre armate, trupe, obiective militare etc.*) Care este fără apărare. *Amîndouă flancurile armatei aliate rămaseră descoperite* (EMIN.). **3** Care este fără acoperire legală. ◆ (*fam.*) Cu lipsuri financiare, fără bani. **4** (*despre infracțiuni, infractori etc.*) Care este depistat, dovedit. **5** Care a fost revelat, arătat. *Cine nu credea că vorbele sînt adevăruri descoperite era eretic* (EMIN.). ◆ (*despre oameni*) Care și-a dezvăluit caracterul, personalitatea. • pl. *-ți, -te.* /v. ***descoperi***.

descoperitór, -oáre *s.m., s.f.* Persoană care face o descoperire. • pl. *-ori, -oare.* /***descoperi*** + *-tor*.

descopertá *vb. I.* v. decoperta.

descopertát, -ă *adj.* v. decopertat^{2}.

descopértă *s.f.* v. decopertă.

descortorosí *vb. IV.* v. descotorosi.

descotorosí *vb. IV. refl., tr.*(*pop.*) A (se) degaja, a (se) debarasa, a (se) elibera de cineva sau de ceva supărător, care deranjează, care incomodează; a (se) dezbăra. • prez.ind. *-esc.* și (*reg.*) *descortorosí vb. IV.* /***des***^{1}*-* + ***cotorosi***.

descotorosíre *s.f.* (*pop.*)Acțiunea de *a (se) descotorosi* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***descotorosi***.

descotoșmăná *vb. I.* v. descotoșmăni.

descotoșmăní *vb. IV. tr., refl.* A(-și) scoate hainele (prea groase și prea multe). ◆ A (se) dezbrăca de lucruri care incomodează. • prez.ind. *-esc.* și *descotoșmănă vb. I.* /***des***^{1}*-* + ***[în]cotoșmăni***.

descotoșmănire *s.f.* Acțiunea de *a (se) descotoșmăni*. • pl. *-i.* /v. ***descotoșmăni***.

descovoiá *vb. I. tr.* (*compl. indică obiecte încovoiate, arcuite sau curbate*) A îndrepta, a dezdoi. ◇ Ext. (*refl.*) *Bătrînul a reușit să se descovoaie.* • prez.ind. *descovói, -iez.* /***des***^{1}*-* + ***[în]covoia***.

descovoiére *s.f.* Acțiunea de *a descovoia* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***descovoia***.

descreiérá *vb. I. refl.* A avea o comportare de om smintit, lipsit de judecată, de rațiune. • prez.ind. *-ez.* /de la ***descreierat***, prin derivare regresivă.

descreiérare *s.f.* Acțiunea de a *se descreiera* și rezultatul ei. *O armată de muritori de foame, capabili de orice descreierare* (EMIN.). • pl. *-ări.* /v. ***descreiera***.

descreierát, -ă *adj., s.m., s.f.* (Om) care este lipsit de judecată dreaptă, de rațiune; (om) fără minte, smintit, nebun, nesăbuit. *Vina acestei direcțiuni o au descreierații lor de magnați* (EMIN.). ◆ (*adj.; despre manifestările, acțiunile etc. ale oamenilor*) Care denotă nebunie, lipsă de judecată, de rațiune. • pl. *-ți, -te.* /***des***^{1}*-* + ***creier*** + *-at*, după fr. *écervelé*.

descrescătór, -oáre *adj.* (*despre numere, mărimi fizice, valori etc.*) Care descrește; descrescent. • pl. *-ori, -oare.* /***descrește*** + *-ător*.

descrescéndo *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Decrescendo. • /<fr. ***descrescendo***.

descrescént, -ă *adj.* Care descrește; descrescător. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***décrescent***.

descrescút, -ă *adj.* Care este redus, scăzut, micșorat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***descrește***.

descrésțe *vb. III. intr.* **1** (*cu sens dimensional*) A face sau a deveni mai mic; a se micșora. *Suprafața de teren cultivabil a descrescut.* **2** (*cu sens cantitativ*) A face sau a deveni mai puțin, mai redus; a se împuțina. *Populația română descrește din an în an* (EMIN.). ◇ (*despre sentimente*) *Simțea că bucuria i-a descrescut brusc.* **3** (*cu sens extensiv*) A dura mai puțin timp, a scădea în timp. *Timpul de așteptare descrește.* **4** (*cu sens intensiv*) A deveni mai puțin intens, mai slab, mai scăzut; a se reduce. *Lumina focului crește și descrește fioroasă* (GAL.). **5** (*cu sens calitativ*) A deveni necorespunzător, nesatisfăcător. *Tîlharii se înmulțesc..., siguranța publică descrește* (EMIN.). • prez.ind. *-crésc.* /***des***^{1}*-* + ***crește***, după fr. *décroître*.

descréștere *s.f.* Faptul de a *descrește*; scădere, reducere, micșorare, împuținare. • pl. *-i.* /v. ***descrește***.

descreți *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică țesături, haine etc.*) A desface creturile; a netezi, a îndrepta. ◆ (*refl.*) A se întinde, a se netezi, a nu mai fi creț. *De la ploaie, cutele s-au descreștit.* **2** *tr., refl.* A nu mai fi sau a face să nu mai fie încruntat. ◇ Expr. *A (i se) descreți fruntea* (sau *fața*) *cuiva* = a nu mai fi încruntat. (*tr.*) *A-și descreți sprîncenele* = a avea un aer vesel. ◆ Fig. (*tr.; cu compl. „fața", „fruntea", „sprînceana"*) A destinde, a însenina. *Să lăsăm... să continue și să-i descreștim puțin fruntea* (MACED.). ◇ (*refl.*) *Fețele oamenilor se vor descreți* (CAM.) **3** *tr.* A deschide un obiect legat, strîns cu un șnur. *Punga ș-o descrește* (PANN). • prez.ind. *-esc.* /***des***^{1}*-* + ***[în]creți***.

descreștíre *s.f.* Acțiunea de *a (se) descreți* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***descreți***.

descreștít, -ă *adj.* **1** (*despre țesături, haine etc.*) Care are creturile desfăcute, netezite. **2** (*despre oameni*) Care nu mai este încruntat. ◆ (*despre obrazul, fruntea oamenilor*) Care nu mai are cute, riduri. *Să mergem înainte cu fruntea descreștită... Sus inimă, jos mască* (EMIN.) ◆ Fig. Care este destins, calm, înseninat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***descreți***.

descríe *vb. III. tr.* **1** (*compl. indică lucruri, fapte, evenimente, situații etc.*) A prezenta, a înfățișa, a zugrăvi prin enumerarea detaliilor (în cuvinte). *Mai întîi a descris casa: o adevărată vilă* (CE. PETR.). ◇ Poet. *Toată poezia... Nu poate să descrie nici zîmbetu-ți* (EMIN.). ◇ (*compl. indică sentimente, stări, idei etc.*) *Vei ști să-mi descrii toată natura vizionară și înșelătoare a lucrurilor omenești* (EMIN.). **2** (*mat.; compl. indică linii curbe, arcuri de cerc etc.*) A trasa. **3** (*compl. indică traiectorii*) A parcurge. • prez.ind. *descríu.* /<fr. ***décrire***, după *scrie*.

descríere *s.f.* **1** Acțiunea de *a descrie* și rezultatul ei. **2** (*lit.*) Mod de expunere, constînd în prezentarea plastică a unor obiecte, peisaje, fenomene sau personaje prin intermediul limbajului. ◆ Concr. Operă (sau fragment de operă literară) în care se descrie un aspect din natură, o ființă sau un lucru, un proces etc.; descripție. • pl. *-i.* /v. ***descrie***.

descriptíbil, -ă *adj.* Care poate fi descris. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***descriptible***.

descriptív, -ă *adj.* **1** (*despre opere sau fragmente literare, texte, prezentări etc.*) Care descrie, care se bazează pe descriere; care conține o descriere. ◇ *Gramatică descriptivă* v. gramatică. *Fonetică descriptivă* v. fonetică. *Lingvistică descriptivă* v. lingvistică. **2** (*mat.*) *Geometrie descriptivă* = ramură a geometriei care se ocupă cu reprezentarea figurilor spațiale prin desene executate în plan. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***descriptif***, lat. ***descriptīvus, -a, -um***.

descriptivísm *s.n.* **1** (*lit.*) Manierism literar care constă în abundența de pasaje și amănunte descriptive fără semnificație în context. ◆ Mod de a face critică literară care constă în faptul că, în loc de a se pronunța asupra semnificațiilor și valorii operelor, se limitează la o descriere a acestora. **2** (*lingv.*) Curent în structuralismul lingvistic american care folosește metode

mecaniciste de descriere a limbilor din punct de vedere formal și fiziologic, fără corelarea cu dezvoltarea lor istorică. • /***descriptiv*** + ***-ism***.

descriptivíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Adept) al descriptivismului. • pl. ***-iști***, ***-iste***. /***descriptiv*** + ***-ist***.

descriptór *s.m.* **1** Scriitor cu talent la descrieri. **2** Simbol al unei noțiuni, exprimat prin cifre arabe. **3** (*inform.*) Termen, expresie care pot fi folosite drept cheie pentru căutarea și regăsirea rapidă a informațiilor într-un document sau într-un grup de documente. **4** (*inform.*) Informație stocată pentru a descrie structura, conținutul etc. ale unui program. • pl. ***-i***. /<fr. ***descripteur***, engl. ***descriptor***.

descrípție *s.f.* **1** (*lit.*) Descriere. **2** (*log.*) Procedeu de simbolizare prin care individualul este redat din punct de vedere logic. • pl. ***-ii***. g.-d. ***-iei***. și (*înv.*) ***descripțiúne*** *s.f.* /<fr. ***description***, lat. ***descriptio***, ***-onis***.

descripțiúne *s.f.* v. descripție.

descrís[1] *s.n.* **1** Faptul de *a descrie*. **2** (*pop.*) Destin, soartă. **3** (*reg.*) Descîntec pentru tineri cu scopul de a afla dacă se vor căsători. • pl. ***-uri***. /v. ***descrie***.

descrís[2]**, -ă** *adj.* **1** Care este prezentat, înfățișat prin cuvinte. *Ei ajunseră iarăși cu sania în curtea descrisă* (EMIN.). **2** (*mat.*; *despre linii, figuri geometrice*) Desenat. ◆ (*despre linii curbe, arcuri de cerc etc.*) Care este conturat printr-o mișcare. **3** (*fiz.*; *despre traiectorii*) Care a fost parcurs. • pl. ***-și***, ***-se***. /v. ***descrie***.

descroșniá *vb. I.* (*înv., reg.*) **1** *tr.* A descărca o povară de pe spinarea cuiva. ◆ Fig. A se elibera de o povară, de un necaz. **2** *refl.* A se descheia la haine. • prez. ind. ***-iez***. și ***descrozniá*** *vb. I.* /***des***[1]***-*** + ***[în]crosnia***.

descroznià *vb. I.* v. descroșnia.

descrucișá *vb. I. tr.* **1** A face să nu mai fie așezat cruciș (prin desfacere). **2** (*despre arme*) A scoate armele de la brîu. • prez.ind. ***-ez***. /***des***[1]***-*** + ***[în]crucișa***.

descrucișáre *s.f.* Acțiunea de *a descrucișa* și rezultatul ei. • pl. ***-ări***. /v. ***descrucișa***.

descruntá *vb. I. tr., refl.* A(-și) descreți fruntea; a(-și) îmblînzi privirea, expresia aspră, încruntată a feței. *Surise... unui vis șăgalnic care-i descruntă figura* (CE. PETR.). ◆ (*med. pop.*; *compl. indică persoane*) A (se) vindeca de paralizia ochilor. • prez.ind. ***-crúnt***. /***des***[1]***-*** + ***[în]crunta***.

descuamá *vb. I refl.* (*med.*; *despre piele*) A se coji ca urmare a unei boli contagioase (scarlatină, rujeolă) sau de piele. • sil. ***-cu-a-***. prez.ind. pers. 3 ***-ează***. /<fr. ***desquamer***, lat. ***desquamare*** <*squama, -ae* „solz".

descuamáre *s.f.* **1** (*med.*) Îndepărtare normală sau patologică a unui strat epitelial superficial, de obicei al pielii, în scuame sau lambouri de grosimi variabile; descuamație. ◇ *Descuamare furfuracee* v. furfuraceu. **2** (*geomorf.*) Desprindere succesivă a straturilor superficiale ale unei roci sub acțiunea unor agenți geomorfologici. • sil. ***-cu-a-***. pl. ***-ări***. /v. ***descuama***.

descuamát, -ă *adj.* (*despre piele*) Care s-a cojit în urma unei boli contagioase eruptive sau de piele. • sil. ***-cu-a-***. pl. ***-ți***, ***-te***. /v. ***descuama***.

descuamatív, -ă *adj.* (*med.*) Care constă în descuamarea pielii. • sil. ***-cu-a-***. pl. ***-i***, ***-e***. /<fr. ***descuamatif***.

descuamáție *s.f.* (*med.*) Descuamare. • sil. ***-cu-a-***. g.-d. ***-iei***. /<fr. ***desquamation***.

descuiá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică uși, ferestre sau broaște, lacăte etc.*) A deschide cu cheia. ◇ Expr. (*refl.*) *A se descuia la cap* = a începe să înțeleagă; a deveni mai înțelept. ◆ Ext. (*pop.*) A deschide cu un cui, cu o unealtă improvizată etc. **2** *refl., tr.* (*med. pop.*) A (se) vindeca de constipație sau de retenție urinară. • prez.ind. ***descúi***. /lat. ***discuneare***.

descuiát, -ă *adj.* (*despre uși, ferestre sau broaște, lacăte etc.*) Care nu (mai) este încuiat; care a fost deschis cu cheia sau, ext., cu unelte improvizate. **2** (*med. pop.*; *despre ființe*) Care nu mai suferă de constipație sau de retenție urinară. **3** Fig. (*fam.*; *despre oameni sau despre caracterul, manifestările lor*) Care se adaptează ușor la împrejurări, la situații noi. ◆ Care este receptiv la nou, care nu este închistat, dogmatic; isteț. • pl. ***-ți***, ***-te***. /v. ***descuia***.

descuibá *vb. I. refl., tr.* A părăsi sau a face să-și părăsească cuibul. ◆ Fig (*tr.*; *compl. indică persoane*) A alunga dintr-o casă, dintr-un loc. • prez.ind. ***-ez***. /***des***[1]***-*** + ***[în]cuiba***.

descuiére *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *descuia* și rezultatul ei. • pl. ***-i***. /v. ***descuia***.

descúlț, -ă *adj.* (*despre oameni*) Cu picioarele goale; descălțat. ◆ Fig. (*subst.*; *deprec.*) Om sărac, cerșetor. *Desculții aprind focul pe lîngă care* (STANCU). ◆ (*reg.*; *subst. m.*) Boală a vitelor și a oilor manifestată prin căderea unghiilor. • pl. ***-ți***, ***-țe***. /lat. ****disculceus*** = ***disculceatus***.

desculțá *vb. I. refl., tr.* (*reg.*) A (se) descălța. • prez. ind. *descúlț*. /lat. ****disculciare***.

desculțát, -ă *adj.* (*reg.*) Descălțat. • pl. ***-ți***, ***-te***. /v. ***desculța***.

descumpání *vb. IV tr., refl.* A-și pierde sau a face pe cineva să-și piardă siguranța, încrederea, echilibrul sufletesc. *Tot ce văzuse și auzise îl zăpăcise și-l descumpănise* (SADOV.). • prez.ind. ***-esc***. /***des***[1]***-*** + ***cumpăni***.

descumpănire *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *descumpăni*; dezorientare, dezechilibrare. • pl. ***-i***. /v. ***descumpăni***.

descumpánit, -á *adj.* (*despre persoane*) Care și-a pierdut, și-a zdruncinat siguranța, încrederea, echilibrul sufletesc. • pl. ***-ți***, ***-te***. /v. ***descumpăni***.

descumpánitór, -oáre *adj.* Care descumpănește. • pl. ***-ori***, ***-oare***. /***descumpăni*** + ***-tor***.

descununá *vb. I. tr.* (*pop.*) A face pe cineva să divorțeze. • prez.ind. ***-ez***. /***des***[1]***-*** + ***cununa***.

descurajá *vb. I. refl., tr.* A-și pierde sau a face pe cineva să-și piardă curajul, entuziasmul, încrederea. *Orice mediocritate trebuie descurajată din capul locului* (EMIN.). *S-a descurajat după primul eșec.* ◆ A (se) demoraliza, a (se) deprima. • prez.ind. ***-ez***. /<it. ***discoraggiare***, fr. ***décourager***.

descurajánt, -ă *adj.* (*despre persoane sau despre acțiunile, manifestările, faptele etc. ale lor*) Care descurajează; demoralizant, deprimant; descurajator. • pl. ***-ți***, ***-te***. /după fr. *décourageant*.

descurajáre *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *descuraja*. ◆ Ext. Starea celui care și-a pierdut curajul; deprimare, demoralizare. • pl. ***-ări***. /v. ***descuraja***.

descuraját, -ă *adj.* (*despre persoane*) Care și-a pierdut curajul, entuziasmul, nădejdea. ◆ Ext. Care este deprimat, demoralizat. • pl. ***-ți***, ***-te***. /v. ***descuraja***.

descurajatór, -oáre *adj.* Descurajant. • pl. ***-ori***, ***-oare***. /***descuraja*** + ***-tor***.

descurcá *vb. I.* **1** *tr.* (*despre păr, lînă, fire etc.*) A face să nu mai fie încurcat; a descîlci. ◇ Expr. *Cine a încurcat pînza trebuie să o descurce* = cine a stricat ceva, a făcut un lucru rău trebuie să(-și) repare greșeala. *A descurca firele* v. fir. **2** *tr.* A găsi drumul bun. ◇ Expr. *A descurca urma* = a merge pe urmele unui animal. **3** *refl., tr.* A ieși sau a face pe cineva să iasă dintr-o situație încurcată, dificilă, neobișnuită. *Un al treilea principe... hotărî să descurce cestiunea cu tăișul săbiei* (EMIN.). ◆ (*tr.*; *compl. indică probleme, dificultăți etc.*) A găsi soluția corectă. *După mai multe încercări, a descurcat problema la matematică*. **4** *tr.* (*compl. indică situații confuze, încurcate*) A lămuri, a limpezi, a clarifica. *Vom avea noi... socoteli de descurcat și multe de pus la cale* (EMIN.). • prez.ind. *descúrc*. /***des***[1]***-*** + ***[în]curca***.

descurcáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *descurca* și rezultatul ei. • pl. ***-ări***. /v. ***descurca***.

descurcát[1] *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *descurca*. • /v. ***descurca***.

descurcát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre păr, lînă, fire etc.*) Care nu mai este încurcat; descîlcit. **2** (*despre drumuri rătăcite*) Care este regăsit. **3** (*despre ființe*) Care a ieșit dintr-o situație încurcată, dificilă, neobișnuită. ◆ (*despre probleme, dificultăți etc.*) Căruia i s-a găsit soluția corectă. **4** (*despre situații confuze, încurcate*) Care a fost lămurit, limpezit, clarificat. • pl. ***-ți***, ***-te***. /v. ***descurca***.

descurcăréț, -eáță *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care știe să se descurce într-o situație încurcată, dificilă, neobișnuită (cu abilitate). • pl. ***-ți***, ***-țe***. /***descurca*** + ***-ăreț***.

descusút, -ă (*despre cusături*, ext., *despre lucruri cusute*) Cu ața ruptă, destrămat în locul unde a fost cusut; a cărui cusătură este desfăcută. • pl. ***-ți***, ***-te***. /v. ***descoase***.

descuviințá *vb. I.* (*înv.*) A dezaproba. • prez.ind. ***-ez***. /***des***[1]***-*** + ***cuviința***.

desdăunà *vb. I. tr.* (*înv.*) A despăgubi. • sil. ***-dă-u-***. prez.ind. ***-ez***. /***des***[1]***-*** + ***dăuna***.

desdăunáre *s.f.* (*înv.*) Despăgubire. • sil. ***-dă-u-***. pl. ***-ări***. /v. ***desdăuna***.

desdăunát, -á *adj.* (*înv.*) Despăgubit• sil. ***-dă-u***. pl. ***-ți***, ***-te***. /v. ***desdăuna***.

des-de-dimineáță *adv.* v. dis-de-dimineață.

des-dimineáță *adv.* v. dis-de-dimineață.

deseáră *adv.* În seara zilei curente; astă-seară. ◇ Loc.adv. *În deseară* = spre seară, pe înserat; (cu privire la poziția soarelui) aproape de asfințit. *Pe seară* = pentru seara asta. • și *diseáră*, (*reg.*) *desáră* *adv.* /***de***[5] ***+ seară***.

deseátină *s.f.* v. desetină.

desecá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică terenuri*) A îndepărta excesul de apă în vederea cultivării sau din motive sanitare; a seca. **2** A elimina apa din diferite materiale. • prez.ind. ***-séc***. /***de***[5] ***+ seca***, după fr. *dessécher*.

desecáre *s.f.* **1** Eliminare a prisosului de apă dintr-un teren umed pentru a-l face cultivabil, apt pentru construcții etc. **2** Operație de eliminare mecanică a apei din cărbune. • pl. ***-ări***. /v. ***deseca***.

desecát, -ă *adj.* (*despre terenuri*) Din care s-a eliminat excesul de apă. • pl. ***-ți***, ***-te***. /v. ***deseca***.

desecretizá *vb. I. tr.* (*compl. indică dosare ale unor persoane, documente, acte etc. aflate în arhiva unor instituții*) A declasifica. • prez.ind. ***-ez***. /***de***[1]***-*** + ***secretiza***.

desecretizáre *s.f.* Declasificare. • pl. ***-ări***. /v. ***desecretiza***.

desegregáre *s.f.* Desegregație. • pl. ***-ări***. /cf. fr. *désségrégation*.

desegregáție *s.f.* Abolire a segregației rasiale; desegregare. • pl. ***-ii***. g.-d. ***-iei***. /<fr. ***déségrégation***.

desémn *s.n.* v. desen.

desemná[1] *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică persoane*) A indica o persoană pentru îndeplinirea unei sarcini, pentru ocuparea unei funcții ori a unei demnități; a designa. ◆ A numi într-o funcție, într-o slujbă; a încredința o misiune, o însărcinare. ◆ Ext. (*compl. indică posturi, funcții etc.*) A repartiza, a oferi. *Episcopul mi-a și desemnat o parohie bună* (REBR.). **2** A indica, a semnala după anumite trăsături distinctive după care se poate recunoaște. • prez.ind. ***-ez***. /<fr. ***désigner***, lat. ***designare***, după *semn*.

desemná[2] *vb. I.* v. desena.

desemnáre *s.f.* Faptul de *a desemna*[1]; desemnat, designare. • pl. ***-ări***. /v. ***desemna***[1].

desemnát[1] *s.n.* Desemnare. • /v. ***desemna***[1].

desemnát[2]**, -ă** *adj.* (*despre oameni*) **1** Care este indicat pentru ceva; designat. **2** Care este destinat pentru o funcție. **3** Care este numit într-o funcție. • pl. ***-ți***, ***-te***. /v. ***desemna***[1].

desén *s.n.* **1** (*a. plast.*) Reprezentare grafică a unui obiect, a unei figuri, a unui peisaj prin linii, puncte, pete, simboluri etc. pe o suprafață plană sau curbă. ◆ Arta sau tehnica de a desena. *A luat lecții de desen*. ◇ *Desen animat* v. animat. *Desen geometric* v. geometric. *Desen liniar* v. liniar. *Desen liber* v. liber. **2** (*tehn.*) Schiță a unei mașini. ◇ *Desen tehnic* = desen care reprezintă grafic, la scară, planul unor obiecte tehnice (piese, organe de mașini etc.) în vederea fabricării lor. **3** Planul unei construcții. ◆ Fig. Schiță, plan (al unei lucrări literare, muzicale). **4** Ornamentația unei țesături. **5** (*muz.*) Laitmotiv. **6** Fig. Contur, linie, profil. *Are un obraz cu un desen fin*. • pl. ***-e***, ***-uri***. și (*înv.*) *desémn* *s.n* /<fr. ***dessin***.

desená *vb. I.* **1** *tr.* A executa un desen. ◇ Fig. *Desenează pe cer hărțile unor continente necunoscute* (BOGZA). **2** *refl.* A apărea, a se ivi; a ieși în evidență, a se contura, a se profila. **3** *tr.* Fig. (*compl. indică probleme, situații etc.*) A schița, a contura. • prez. ind. ***-ez***. și *desemná*, (*înv.*) *desiná* *vb. I.* /<fr. ***dessiner***.

desenáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *desena* și rezultatul ei; desenat. • pl. ***-ări***. /v. ***desena***.

desenát *s.n.* Desenare. • /v. ***desena***.

desenatór, -oáre *s.m., s.f.* (Persoană) care desenează (ceva) sau care este specializată în desen (artistic sau tehnic). ◆ Spec. (Artist) care practică arta desenului, în special a desenului decorativ. • pl. ***-ori***, ***-oare***. /<fr. ***déssinateur***.

desenatúră *s.f.* (*ind. text.*) Proiectarea și crearea de mostre și desene noi pentru țesătorie. • pl. ***-i***. /***desena*** + ***-tură***.

desensibilizá *vb. I. tr.* **1** (*med.*) A reduce sau a înlătura sensibilitatea organismului (unei persoane) față de un agent sensibilizant (medicamente, vaccinuri, seruri etc.). ◆ A introduce în organism seruri imune pentru evitarea tulburărilor de tip anafilactic. **2** (*fotogr.*) A micșora sensibilitatea unei emulsii fotografice prin tratarea ei, înainte de developare, cu un desensibilizator. • prez.ind. ***-ez***. /<fr. ***desensibiliser***.

desensibilizánt, -ă *adj.* Care desensibilizează. • pl. ***-ți***, ***-te***. /***desensibiliza*** + ***-ant***.

desensibilizáre *s.f.* **1** (*med.*) Metodă terapeutică prin care se previne sau se neutralizează sensibilitatea unei persoane față de anumite medicamente, vaccinuri,

seruri etc. ◆ Introducere în organism de seruri imune pentru evitarea tulburărilor de tip anafilactic. ◆ Tratament al unor alergii prin injectarea repetată de soluții diluate ale alergenului. **2** (*psih.*) Tehnică de psihoterapie, în cadrul terapiilor comportamentale, utilizată pentru decondiționare. **3** (*fotogr.*) Diminuare a sensibilității unei emulsii fotografice. • pl. *-ări*. /*v. **desensibiliza***.

desensibilizát, -ă *adj.* Care este lipsit de sensibilitate. • pl. *-ți, -te*. /v. ***desensibiliza***.

desensibilizátor *s.n.* (*fotogr.*) Substanță care se adaugă în soluția developatoare pentru a face emulsia fotografică mai puțin sensibilă la lumină. • pl. *-oare*. /<fr. ***désensibilisateur***.

deseóri *adv.* Adeseori. • sil. *-se-ori*. /***des***[2] + ***oară***.

deserializáre *s.f.* (*inform.*) Operație executată la destinație, cînd informația, reprezentată printr-un șir de cuvinte, este transmisă serial de către sursă. • sil. *-ri-a-*. pl. *-ări*. /după engl. *deserialization*.

desért *s.n.* Fel de mîncare ușoară care se servește la sfîrșitul mesei și constă în brînzeturi, prăjituri, fructe etc. ◆ Momentul servirii acestui fel de mîncare. *La desert au servit și cafea*. • pl. *-uri*. /<fr. ***dessert***.

desertízá *vb. I. tr.* **1** A desface două piese sertizate. **2** A scoate din montură (o piatră prețioasă). • prez. ind. *-ez*. /<fr. ***déssertir***.

desertizáre *s.f.* Acțiunea de *a desertiza* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***desertiza***.

deservént, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care deservește pe cineva sau ceva. **2** *s.m.* (*bis.*) Cleric (preot) care slujește la o parohie. • pl. *-ți, -te*. /<fr. ***desservant***.

deservi[1] *vb. IV. tr.* A face un rău serviciu cuiva, a acționa în dauna cuiva, a aduce prejudicii. ◆ A nu servi cum trebuie. • prez.ind. *-esc*. /<fr. ***desservir***.

deservi[2] *vb. IV. tr.* **1** A presta un serviciu în folos public; a servi o colectivitate, a fi de folos. **2** A supraveghea, a îngriji, a dirija o mașină, un agregat în timp ce funcționează. • prez.ind. *-esc*. /<fr. ***desservir***, lat. ***deservire***.

deservíciu *s.n.* Fapt care dezavantajează pe cineva sau ceva; contraserviciu, faptă defavorabilă, dezavantajoasă. • pl. *-cii*. /***des***[1]*-* + ***serviciu***.

deservíre[1] *s.f.* Prejudiciere; deserviciu. • pl. *-i*. /v. ***deservi***[1].

deservíre[2] *s.f.* Acțiunea de *a deservi*[2] și rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. ***deservi***[2].

deservít[1] *s.n.* Faptul de *a deservi*[1]. • /v. ***deservi***[1].

deservít[2] *s.n.* Faptul de *a deservi*[2]. • /v. ***deservi***[2].

deservít[3]**, -ă** *adj.* **1** Care este servit prost. **2** Care este defavorizat. • pl. *-ți, -ie*. /v. ***deservi***[1].

deservít[4]**, -ă** *adj.* **1** Care este beneficiar al unui serviciu public. **2** (*despre stații de cale ferată, localități etc.*) Care are asigurat un serviciu de comunicație. • pl. *-ți, -te*. /v. ***deservi***[2].

desesizá *vb. I.* (*jur.*) **1** *tr.* A face să înceteze învestirea unui organ de jurisdicție pentru soluționarea unui litigiu, prin hotărîrea acestuia sau prin hotărîrea unui organ de jurisdicție superior. **2** *refl.* (*despre autorități, instanțe*) A se declara incompatibil pentru cercetarea și soluționarea unui litigiu; a refuza să se ocupe de rezolvarea unei cauze. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***dessaisir***.

desesizáre *s.f.* (*jur.*) Faptul de *a* (*se*) *desesiza*. • pl. *-ări*. /v. ***desesiza***.

déset *s.n.* (*pop.*) **1** Desiș de tufe sau de copăcei. **2** Îngrămădire de oameni sau de lucruri; înghesuială, aglomerație. ◆ Loc strîmt unde sînt înghesuite mai multe ființe sau lucruri. • pl. *-uri*. /***des***[2] *+ -et*.

desetínă *s.f.* **1** (*în sec. 15-18; în Mold.*) Impozit care reprezenta a zecea parte din anumite produse, mai ales din producția de miere de albine; zeciuială, dijmă. ◆ Ext. Orice fel de dare pentru produse, indiferent de cuantum. **2** Unitate de măsură agrară rusească, folosită odinioară și în provinciile românești, egală cu 1,09 ha. • acc. și *desétină*. pl. *-e*. și (*înv.*) *deseátină*, *desătină* *s.f.* /<bg. ***дeсетина***, ucr. ***дeсятина***, srb. ***desetina***; cf. slav. **десатна**.

desfáce *vb. III.* **1** *tr., refl.* A (se) separa în părțile componente; a (se) descompune. ◇ Fig. (*refl.*) *De-atunci negura eternă se desface în fășii* (EMIN.). ◆ (*tr.*) A face ca ceva să revină la starea anterioară; a strica. *Omul singur ceea ce-și face, niminea nu i-l poate desface* (PANN). ◇ (*refl.*) *Lucrul făcut nu s-au putut desface* (POP.). ◆ (*compl. indică învoieli, contracte, căsătorii etc.*) A pune capăt, a anula. *A desfăcut contractul de închiriere* (REBR.). **2** *tr., refl.* A (se) desprinde din locul sau din legătura în care a fost fixat, prins sau legat, înnodat. *Se desface-acum la larg Luntrea cu-ale ei vintrele* (EMIN.). ◇ Fig. *Fruntea pleșuvă a Ceahlăului, luminată, se desfăcea albă din umbra nopții* (RUSSO). **3** *refl., tr.* A (se) despărți, a (se) lăsa de cineva sau de ceva. *Cînd ai plecat la Paris, te-ai desfăcut de toate* (ALECS.). ◇ (*refl. recipr.*) *Să ne desfacem din tovărășie*. **4** *tr.* (*compl. indică obiecte*) A deschide dezlegînd, tăind, ridicîndu-i capacul etc. *De pe piept cămașa vesel ea-și desface* (COȘB.). ◆ A desfășura deschizînd, întinzînd, răsfirînd; a derula, a despături. *Mi-oi desface de-aur părul* (EMIN.). ◇ Expr. *A(-și) desface patul* = a(-și) pregăti patul pentru dormit. *A-și desface punga* = a fi darnic. ◇ Poet. (*refl.*) *Valea Sălanelor se desface singură pe o lungime de cîțiva kilometri* (SADOV.). ◇ Fig. *Las inima comoara să-și desfacă* (GOGA). ◆ (*refl.; despre flori*) A-și deschide petalele; a înflori. **5** *tr.* (*compl. indică mărfuri, produse*) A vinde. *M-am mutat...; cai, trăsuri, cîini de preț, am desfăcut tot* (M. I. CAR.). ◇ Fig. *Acea tainică simțire... În cuplete de teatru s-o desfaci ca pe o marfă* (EMIN.). ◆ (*compl. indică posesiuni, averi*) A lichida prin vînzare. *Îi spuse... cum își desface ultima rămășiță din avere* (VLAH.). **6** *intr.* (*în superstiții; constr. cu dat. persoanei*) A înlătura vrăjile care apasă asupra cuiva. *Dacă e legat prin vrăji, vom găsi o femeie bătrînă să-i desfacă* (SADOV.). ◇ Expr. *A desface de ursită* v. ursit. **7** *refl., tr.* A (se) da în lături. *Și-a desfăcut mîinile a neputință*. • prez.ind. *-fac*. /lat. ***dis-facere***.

desfácere *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *desface* și rezultatul ei; desfăcut. • pl. *-i*. /v. ***desface***.

desfácă *vb. I.* v. disfăca.

desfăcătór, -oáre *s.n., adj.* **1** *s.n.* Instalație de desfoiat, destrămat, curățat și amestecat bumbacul. **2** *s.n.* (*ind. text.*) Mașină pentru defibrarea deșeurilor rezultate în filaturile de bumbac. **3** *s.n.* Obiect cu care se desface, se destupă ceva; deschizător, destupător. **4** *adj.* (*înv.*) Care distruge, care separă ceva. • pl. *-ori, -oare*. /***desface*** *+ -ător*.

desfăcút[1] *s.n.* Desfacere. • pl. *-uri*. /v. ***desface***.

desfăcút[2]**, -ă** *adj.* **1** Care a fost făcut să revină la starea anterioară. **2** (*despre obiecte formînd un tot*) Care este descompus în părțile sale componente; răsfirat, împrăștiat, demontat. ◆ (*despre păr*) Despletit. *Ea-ntr-un suflet vine Cu părul desfăcut La mine* (TOPÎR.). **3** (*jur.; despre înțelegeri, contracte etc.*) Care este anulat. **4** (*despre haine*) Care este descheiat, dezlegat. *Umbla cu haina desfăcută*. ◆ (*despre scrisori, pachete etc.*) Care este deschis. • pl. *-ți, -te*. /v. ***desface***.

desfălăurá *vb. I.* v. desfălura.

desfălurá *vb. I. refl.* (*reg.*) A se descheia la haină. ◆ A-și scoate haina, rămînînd doar în cămașă. • prez.ind. *-ez*. și ***desfălăurá***, ***desfăurá*** *vb. I.* /etimol. nec.

desfășá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică copii foarte mici sau*, ext., *scutecele cu care sînt înfășați*) A desface (de fașă), a dezlega. **2** A scoate bandajul de pe o rană. • prez.ind. *desfăș*. /lat. ***disfasciare***.

desfășáre *s.f.* Acțiunea de *a desfășa* și rezultatul ei; desfășat. • pl. *-ări*. /v. ***desfășa***.

desfășát[1] *s.n.* Desfășare. • pl. *-uri*. /v. ***desfășa***.

desfășát[2]**, -ă** *adj.* (*despre copii foarte mici*) Cu fașa sau cu scutecele desfăcute. • pl. *-ți, -te*. /v. ***desfășa***.

desfășurá *vb. I.* **1** *tr.* A face ca să nu mai fie înfășurat, împăturit, strîns, ghemuit; a desface, a întinde în lungime sau pe toată suprafața. *Desfășurînd vălul, ... o coperi cu el* (C. NEGR.). ◇ (*refl.*) *Se juca așa de frumușel, încît ghemul nici nu se desfășura* (ISP.). **2** *tr.* (*milit.; compl. indică unități militare*) A dispune în formație de luptă. ◆ (*compl. indică acțiuni de luptă*) A înfăptui pe etape succesive și pe un plan larg în vederea unui scop tactic. **3** *refl.* Fig. (*despre locuri, priveliști, drumuri*) A se întinde în fața ochilor (pînă departe); a se arăta treptat (în toată amploarea). *Bărăganul tăcea, desfășurîndu-se ca o mare împietrită în necunoscutul depărtării* (SADOV.). ◇ (*tr.*) *Munții își desfășoară fastul fără seamăn* (BOGZA). **4** *refl.* (*despre fapte, evenimente, acțiuni*) A se petrece, a decurge, a evolua succesiv; a se înlănțui. *Ar vedea..., desfășurîndu-se dinainte-i toate acțiunile* (ODOB.). ◇ Expr. *A se desfășura cu ușile închise* v. închis. **5** *tr.* A înfăptui o acțiune, a susține o activitate de durată, în etape succesive și pe un plan larg. *A desfășurat o amplă acțiune de prevenire a inundațiilor*. ◇ (*refl.*) *Ce viață trepidantă trebuie să se desfășoare acolo!* • prez.ind. *desfășór, desfășur*. /lat. ***disfasciolare***.

desfășurábil, -ă *adj.* Care se poate desfășura, întinde, desface. ◇ (*mat.*) *Suprafață desfășurabilă* = *a*) suprafață care se poate așterne pe un plan fără a se rupe; *b*) suprafață care are același plan tangent de-a lungul fiecărei generatoare. • pl. *-i, -e*. /***desfășura*** *+ bil*.

desfășuráre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *desfășura* și rezultatul ei; (*înv.*) desfășurămînt. ◇ *Desfășurarea acțiunii* = (*în literatură și în reprezentări scenice*) evoluția acțiunii, succesiunea diferitelor ei momente în vederea deznodămîntului. ◆ (*mat.*) Întindere în plan a suprafeței anumitor corpuri geometrice (con, cilindru etc.). • pl. *-ări*. /v. ***desfășura***.

desfășurát, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* (*despre obiecte înfășurate*) Care nu mai este înfășurat, ghemuit, strîns; întins, desfăcut. **2** *adj.* (*despre grupuri compacte, omogene*) Care este răsfirat într-o anumită ordine. *Prima impresie de aiurire ce o avuse, văzîndu-se desfășurați în tiraliori* (D. ZAMF.). ◆ (*despre grupuri organizate*) Care este împrăștiat după o anumită ordine **3** *adj. Plan desfășurat* = plan (de muncă, de activitate) defalcat pe perioade de timp. **4** *s.f.* (*geom.*) Loc geometric al centrelor de curbură ale unei curbe date. • pl. *-ți, -te*. /v. ***desfășura***.

desfășurămînt *s.n.* (*înv.*) Desfășurare. • pl. *-inte*. /***desfășura*** *+ -mînt*.

desfășurátor, -oáre *s.n., s.f.* **1** *s.n.* Plan de muncă sau de activitate al unei întreprinderi pe o anumită perioadă de timp dinainte stabilită. **2** *s.f.* (*geom.*) Curbă a cărei desfășurată este tot o curbă. • pl. *-oare*. /***desfășura*** *+ -ător*.

desfăt *s.n.* (*pop.*) Desfătare. • pl. *-uri*. /de la ***desfăta***, prin derivare regresivă.

desfătá *vb. I. refl.* A se afla sau a-și petrece timpul într-o stare de încîntare, de mulțumire. *Pentru ce unul cîntă și se desfată în grădină umbroasă?* (CAM.). ◆ A se distra. *Mă desfătam pe gheață și la sănius* (CR.). ◆ (*mai ales cu determ. introduse prin prep. „cu”*) A simți o mare plăcere; a se delecta. *Se desfăta cu muzică de operă*. ◆ (*tr.*) A încînta, a fermeca. *Nu vedea decît un spectacol care desfată ochii* (CE. PETR.). • prez.ind. *desfăt, -ez*. /lat. ****disfētāre***.

desfătáre *s.f.* **1** Faptul de *a* (*se*) *desfăta*; (*pop.*) desfăt; (*înv.*) desfătăciune. **2** Plăcere mare; încîntare, delectare; (*pop.*) desfăt. **3** Petrecere, veselie. *După ce trecu fumul petrecerilor și al desfătărilor, ...își aduse aminte că era însurat* (POP.). ◆ Desfrîu. *Casa lui era capiștea desfătărilor* (C. NEGR.). • pl. *-ări*. /v. ***desfăta***.

desfătát, -ă *adj.* (*înv.*) **1** Desfătător. *Florile... dau desfătat miros* (DON.). ◆ (*despre locuri*) Care este plăcut la vedere; frumos. *O grădină desfătată i se arătă în față*. **2** (*despre oameni*) Care este bucuros, vesel. ◆ Care este înclinat spre plăceri senzuale. *Erau oameni desfătați și trăiau o viață moleșită* (ODOB.). • pl. *-ți, -te*. /v. ***desfăta***.

desfătăciúne *s.f.* (*înv.*) Desfătare. • pl. *-i*. /***desfăta*** *+ -ăciune*.

desfătătór, -oáre *adj.* Care-ți desfată ochii sau simțurile; care produce încîntare; încîntător, plăcut, (*înv.*) desfătat. • pl. *-ori, -oare*. /***desfăta*** *+ -ător*.

desfătui *vb. IV. tr.* (*pop.*) A sfătui pe cineva să nu facă ceea ce avea de gînd; a abate, a opri de la... • prez. ind. *-iesc*. /***des***[1]*-* + ***sfătui***, după fr. *déconseiller*.

desfătuíre *s.f.* (*pop.*) Acțiunea de *a desfătui* și rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. ***desfătui***.

desfățá *vb. I. tr.* **1** A scoate fețele sau învelitorile de pînză de pe perne sau de pe plăpumi. ◆ (*compl. indică paturi, așternuturi*) A scoate rufăria (pentru a o schimba). **2** (*reg.*) A deschide, a expune vederii. • prez.ind. *desfăț*. /***des***[1]*-* + ***[în]făța***.

desfățát, -ă *adj.* **1** (*despre perne sau plăpumi*) Care este fără față; neînfățat. ◆ (*despre paturi, așternuturi*) De pe care s-a scos rufăria (murdară). **2** (*reg.*) Larg deschis, expus vederii. • pl. *-ți, -te*. /v. ***desfăța***.

desfăurá *vb. I.* v. desfălura.

desferecá *vb. I.* **1** *refl.* (*despre roți*, ext., *despre car*) A pierde șinele de fier. **2** *tr., refl.* A (se) desface din fiare, din cătușe, din lanțuri. **3** *refl.* (*despre pietrele de moară*) A-și toci zimții de pe fețele interioare, între care sînt zdrobite boabele. • prez.ind. *-férec*. /***des***[1]*-* + ***fereca***.

desferecáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *desfereca* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***desfereca***.

desferecát, -ă *adj.* **1** (*despre roți*, ext., *despre car*) Care și-a pierdut șinele de fier. **2** Desfăcut din fiare, din

cătușe, din lanțuri. **3** (*despre pietrele de moară*) Care are zimții tociți. • pl. *-ți, -te.* /v. ***desfereca***.

desfermecá *vb. I. tr.* (*în practici magice, în superstiții; compl. indică vrăji, farmece*) A dezlega. ◆ Fig. (*compl. indică oameni*) A face să vadă clar. ◆ Ext. A dezilu-ziona. • prez.ind. *-fármec.* /***des***^{1}***-*** + ***fermeca***.

desfetí *vb. IV. tr., refl.* (*pop.*) A-și pierde sau a face să-și piardă fecioria. ◆ Ext. A se mărita. • prez.ind. *-esc.* /***des***^{1}***-*** + ***feti***.

desfetíre *s.f.* (*pop.*) Pierdere a fecioriei. ◆ Măritare. • pl. *-i.* /v. ***desfeti***.

desfetít *s.n.* (*pop.*) Faptul de *a* (*se*) *desfeti*. • /v. ***desfeti***.

desfetítă *adj.* (*pop.; despre fete*) Care nu mai este fecioară. ◆ Ext. (*despre femei*) Care este măritată. • pl. *-e.* /v. ***desfeti***.

desfiá *vb. I. tr.* (*jur.*) A anula o înfiere. • sil. *-fi-a.* prez.ind. *-iez.* /***des***^{1}***-*** + ***[în] fia***.

desfíd *s.n.* (*înv.*) Sfidare, înfruntare. • pl. *-uri.* /de la ***desfide***, prin derivare regresivă.

desfíde *vb. III. tr.* **1** (*compl. indică persoane*) A chema, a provoca să dovedească un lucru, știind că nu va reuși. *Desfidem pe cineva de a ne arăta programe atît de monstruos încărcate ca cele actuale* (EMIN.). ◆ A declara, a spune cuiva că nu este crezut, că e considerat incapabil. **2** (*compl. indică manifestări ale oamenilor, fenomene și procese naturale, primejdii etc.*) A înfrunta cu o atitudine de dispreț, a sfida, a brava. *Desfide pericolele.* • prez.ind. *desfid.* /<fr. ***défier***, it. ***disfidare***, lat. med. ***disfidare*** „a nu se încrede în…", după *sfida*.

desfídere *s.f.* Faptul de *a desfide*; provocare, sfidare. • pl. *-i.* /v. ***desfide***.

desfierbîntá *vb. I.* v. desfierbînta.

desfierbîntă *vb. I. tr., refl.* (*pop.*) A (se) răci. • prez. ind. *-fierbînt.* și *desfierbintá vb. I.* /***des***^{1}***-*** + ***[în] fierbînta***.

desfiére *s.f.* (*pop.*) Anulare a unei înfieri. • sil. *-fi-e-.* pl. *-i.* /v. ***desfia***.

desfigurá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică fața, înfățișarea firească a cuiva*) A strica, a urîți; a poci, a sluți. *În urma accidentului și-a desfigurat fața.* **2** Fig. A urîți, a altera. ◇ (*refl.*) *Limba se disfigurează cu barbarisme.* **3** A schimba forma, aspectul. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***défigurer***.

desfiguránt, -ă *adj.* Care poate desfigura. • pl. *-ți, -te.* /***desfigura*** + *-ant*.

desfiguráre *s.f.* Faptul de *a desfigura*. • pl. *-ări.* /v. ***desfigura***.

desfigurát, -ă *adj.* (*despre față, înfățișare, aspect etc.*) Care a fost urîțit, pocit, slutit, deformat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***desfigura***.

desfiguratór, -oáre *adj.* **1** Care desfigurează. **2** Fig. Care urîțește, alterează limba, limbajul. • pl. *-ori, -oare.* /***desfigura*** + *-tor*.

desființá *vb. I. tr.* **1** A face ca ceva să înceteze de a mai exista; a suprima; a distruge; a nimici. *Ai să desființezi secția laboratorului* (CA. PETR.). ◇ (*fam.; compl. indică oameni*) *A crezut că poate să ne desființeze.* ◆ Spec. A omorî. *După lupte grele și-a desființat aproape toți dușmanii.* **2** (*jur.; compl. indică contracte, convenții etc.*) A abroga, a anula, a suprima. • sil. *-fi-in-.* prez.ind. *-ez.* /***des***^{1}***-*** + ***[în]ființa***.

desființáre *s.f.* Acțiunea de *a desființa* și rezultatul ei. • sil. *-fi-in-.* pl. *-ări.* /v. ***desființa***.

desființát, -ă *adj.* Care a fost suprimat, înlăturat; distrus, nimicit. ◆ (*jur.; despre contracte, convenții etc.*) Abrogat, anulat. • sil. *-fi-in-.* pl. *-ți, -te.* /v. ***desființa***.

desfirá *vb. I.* **1** *refl.* (*despre fire înfășurate*, ext., *despre obiectul pe care sînt înfășurate aceste fire*) A se desfășura. **2** *tr.* (*compl. indică țesături, grupuri de fire*) A desface fir cu fir. **3** *refl.* A se ramifica. • prez.ind. *desfir.* /lat. ***disfilare***.

desfiráre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *desfira*. • pl. *-ări.* /v. ***desfira***.

desfirát^{1} *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *desfira*. • /v. ***desfira***.

desfirát^{2}**, -ă** *adj.* **1** (*despre fire înfășurate*, ext., *despre obiectul pe care sînt înfășurate aceste fire*) Care a fost desfășurat, derulat. **2** (*despre țesături, grupuri de fire*) Destrămat. **3** Ramificat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***desfira***.

desflorí *vb. IV. intr., refl.* (*despre plante*) A-și pierde florile; a se veșteji. • prez.ind. pers. 3 *-ește.* /***des***^{1}***-*** + ***[în]flori***.

desflorít, -ă *adj.* (*despre plante*) Care și-a pierdut florile; care s-a veștejit. ◇ Fig. *În matroana desfloritá vede încă pe copilă* (EMIN.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***desflori***.

desfofolí *vb. IV. tr., refl.* **1** A (se) dezbrăca de hainele care prisosesc. **2** A (se) desfășa. • prez.ind. *-esc.* /v. ***des***^{1}***-*** + ***[în]fofoli***.

desfofolít, -ă *adj.* Care este dezbrăcat de hainele groase sau prea numeroase. • pl. *-ți, -te.* /v. ***desfofoli***.

desfoiá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică petalele sau frunzele unei plante*) A smulge. **2** *refl.* (*despre flori, boboci*) A înflori, a se deschide. ◇ Poet. (*tr.*) *Tristețe-n mine iarăși bobocii ți-i desfoi* (STANCU). ◇ Fig. *Pe gură-i se desfoaie Dulce rază-mbobocită* (ALECS.). **3** *tr.* (*compl. indică fire textile*) A desfira. **4** *tr.* (*compl. indică foile unei cărți, ale unui caiet etc.*) A desprinde. • prez.ind. *desfói.* /***des***^{1}***-*** + ***[în]foia***.

desfoiát, -ă *adj.* **1** (*despre flori*) Cu petalele smulse, căzute. **2** (*despre cărți*) Cu filele desprinse. • pl. *-ți, -te.* /v. ***desfoia***.

desfoiére *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *desfoia* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***desfoia***.

desfrățí *vb. IV. tr., refl.* A (se) despărți. • prez.ind. *-esc.* /***des***^{1}***-*** + ***[în]frăți***.

desfrînă *vb. I.* **1** *refl.* A se destrăbăla, a duce o viață imorală, coruptă; a se deprava. **2** *tr.* (*înv.*) A scoate frîul de la cal. • prez.ind. *-ez.* /***des***^{1}***-*** + ***[în]frîna***.

desfrînáre *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *desfrîna*. • pl. *-ări.* /v. ***desfrîna***.

desfrînát, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f., adj.* (Persoană) destrăbălată, coruptă, depravată, imorală. ◆ (*adj.; despre manifestări, atitudini etc.*) Care trădează, exprimă imoralitate, depravare. ◇ (*adv.*) *Se comportă desfrînat.* **2** *adj.* (*înv.; despre cai*) Căruia i-a fost desfăcut frîul. • pl. *-ți, -te.* /v. ***desfrîna***.

desfrîu *s.n.* **1** Purtare, atitudine desfrînată, imorală; corupție, depravare; imoralitate. *Jap trăia în casa luxului și a desfrîului* (GAL.). **2** Fig. Exces. *Desfrîu de culori.* • pl. *-uri.* /***des***^{1}***-*** + ***frîu***.

desfrumusețá *vb. I. refl., tr.* A (se) urîți. • prez.ind. *-ez.* /***des***^{1}***-*** + ***[în]frumusețа***.

desfrumusețát, -ă *adj.* Care este urîțit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***desfrumusețа***.

desfrunzí *vb. IV.* **1** *refl.* (*despre copaci, ext., despre păduri*) A-și pierde frunzele. **2** *tr.* (*compl. indică copaci*) A despuia de frunze, a defolia. *Fugarii desfrunzesc tufarii* (ALECS.). • prez.ind. *-ez.* /***des***^{1}***-*** + ***[în]frunzi***.

desfrunzíre *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *desfrunzi*. • pl. *-i.* /v. ***desfrunzi***.

desfrunzít, -ă *adj.* (*despre copaci*) Care și-a pierdut frunzele, care este fără frunze. *Subt un tei desfrunzit, se așează pe-o bancă și cugetă* (VLAH.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***desfrunzi***.

desfundá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică recipiente, butoaie etc.*) A deschide scoțînd fundul sau dînd cep. ◆ Ext. A deschide o sticlă astupată, scoțîndu-i dopul; a destupa. **2** *tr.* (*compl. indică canale, conducte, șanțuri înfundate etc.*) A curăța sau a goli. **3** *tr., refl.* (*compl. indică nasul, urechile*) A (se) elibera de ceea ce obstrucționează. **4** *tr.* A deschide calea pe un teren neumblat și invadat de vegetație. **5** *tr.* A face ca un drum, un teren să devină impracticabile din cauza ploii, a apei revărsate, a noroiului etc. *Șiroaie de ploaie și de zloată, desfundă pretutindeni pămîntul* (ODOB.). ◆ (*refl.; despre torente de apă*) A se revărsa. *S-au desfundat puhoaiele și s-au astupat drumurile* (SADOV.). **6** *tr.* (*compl. indică terenuri înțelenite*) A ara adînc, a desțeleni (pentru pregătirea unei plantații viticole sau pomicole). *Munca a desfundat pămînturile* (I. ION.). • prez.ind. *desfúnd.* /***des-*** + ***[în]funda***.

desfundáre *s.f.* **1** Deschidere a unui recipient, de obicei a unui butoi, prin scoaterea fundului sau a cepului. **2** Curățare sau golire a unui canal, a unui șanț, a unei conducte etc. **3** Deteriorare a unui drum sau a unui teren din cauza ploii, a apei revărsate, a noroiului etc. **4** Desțelenire a unui teren (pentru pregătirea unei plantații viticole sau pomicole). • pl. *-ări.* /v. ***desfunda***.

desfundát, -ă *adj.* **1** (*despre butoaie, sticle sau alte recipiente închise*) Cu fundul (sau capacul, dopul) scos; deschis, destupat. ◆ Fig. Care este spart sau fără fund. *Căciula-i era… desfundată* (ALECS.). **2** (*despre canale, țevi etc.*) Curățat, golit de impuritățile care îl obturează. ◇ *Baston desfundat* v. baston. **3** (*despre artere de circulație, drumuri sau terenuri*) Care este impracticabil (din cauza ploilor, a gropilor etc.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***desfunda***.

desfundătúră *s.f.* **1** (*pop.*) Teren desfundat. ◆ Adîncitură de pe drum. **2** (*reg.*) Teren de curînd despădurit, transformat în loc arabil sau pășune. • pl. *-i.* /***desfunda*** + *-tură*.

deshabillé *s.n.* v. dezabie.

deshaimurá *vb. I. refl.* (*reg.*) A se dezbrăca de hainele groase. • prez.ind. *-ez.* /***des-*** + ***[în]haimura***.

deshalogená *vb. I. tr.* (*chim.; compl. indică halogenul*) A elimina dintr-un compus. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***déshalogéner***.

deshalogenáre *s.f.* (*chim.*) Eliminare a halogenului dintr-un compus. • pl. *-ări.* /v. ***deshalogena***.

deshalogenát, -ă *adj.* (*chim.; despre compuși*) Din care a fost eliminat halogenul. • pl. *-ți, -te.* /v. ***deshalogena***.

deshămá *vb. I. tr.* **1** A scoate hamul de pe cal. *Am deshămat, cu badea Dumitru, calul* (SADOV.). **2** A desprinde calul de la un vehicul. • prez.ind. *deshám.* /***des-*** + ***[în]hăma***.

deshămáre *s.f.* **1** Scoatere a hamului de pe cal. **2** Desprindere a calului de la un vehicul. • pl. *-ări.* /v. ***deshăma***.

deshămát^{1} *s.n.* Faptul de *a deshăma*. • /v. ***deshăma***.

deshămát^{2}**, -ă** *adj.* **1** (*despre cai*) Fără ham. ◆ Care a fost desprins de la un vehicul. **2** (*despre vehicule cu animale de tracțiune*) Care are animalele de tracțiune îndepărtate. **3** (*reg.; despre oameni*) Care are îmbrăcămintea în dezordine, ruptă și murdară. ◆ Fig. Secătuit de puteri. **4** (*reg.; despre case*) Care arată sărăcăcios. • pl. *-ți, -te.* /v. ***deshăma***.

deshidratá *vb. I. tr., refl.* A pierde sau a face să-și piardă (total sau parțial) apa conținută. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***déshydrater***.

deshidratánt, -ă *adj., s.m.* (Substanță) care provoacă deshidratarea. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***déshydratant***.

deshidratáre *s.f.* **1** Eliminare totală sau parțială a apei pe care o conține un corp în mod normal. **2** (*chim.*) Proces de eliminare a apei de constituție dintr-o substanță, prin cataliză sau prin acțiunea unui deshidratant. **3** (*med.*) Diminuare excesivă a apei în diferitele țesuturi ale organismului, prin insuficiență de aport sau prin pierdere exagerată (transpirații, vomă, diaree), global sau localizată la nivelul unui compartiment hidric din organism. • pl. *-ări.* /v. ***deshidrata***.

deshidratát, -ă *adj.* **1** (*despre corpuri*) Care a pierdut total sau parțial apa pe care o conține în mod normal. ◆ Spec. (*despre substanțe*) Din care s-a eliminat apa de constituție. **3** (*med.*) Care a pierdut în mod anormal apa din țesuturile organice, ca urmare a transpirației abundente, a vomei și a diareei repetate. • pl. *-ți, -te.* /v. ***deshidrata***.

deshidratatór *s.n.* **1** Produs avid de apă, folosit pentru deshidratare; deshidrator. **2** Ventilator folosit pentru uscarea fructelor și a legumelor. • pl. *-oare.* /***deshidrata*** + *-tor*.

deshidratór *s.n.* Deshidratator. • pl. *-oare.* /<fr. ***déshydrateur***.

deshidrogená *vb. I.* v. dehidrogena.

deshidrogenáre *s.f.* v. dehidrogenare.

deshidrogenát, -ă *adj.* v. dehidrogenat.

deshoibá *vb. I.* **1** *tr.* (*pop.; compl. indică ochii bulbucați*) A face să revină la aspectul normal. **2** (*înv.; despre oameni*) A-și reveni în urma unui leșin. **3** (*reg.*) A se lumina la minte. • prez.ind. *-ez.* /***des***^{1}***-*** + ***holba***.

deshumá *vb. I. tr.* **1** A dezgropa, a scoate din pămînt osemintele unui mort; a exhuma. **2** Fig. A scoate la iveală, a aduce în discuție fapte, lucruri uitate. • prez.ind. *-ez.* /***des***^{1}***-*** + ***[în]huma***.

deshumáre *s.f.* Dezgropare a osemintelor unui mort; exhumare. • pl. *-ări.* /v. ***deshuma***.

deshumát, -ă *adj.* (*despre cadavre sau oseminte*) Care a fost scos din mormînt (cu un anumit scop). • pl. *-ți, -te.* /v. ***deshuma***.

desí *vb. IV. tr., refl.* A deveni sau a face să devină mai des; a (se) îndesa. • prez.ind. *-esc.* /***des*** + *-i*.

desicá *vb. I. tr.* A elimina apa dintr-un corp; a seca. • prez.ind. *-chez.* /***de***^{1}***-*** + ***seca***, după it. *essiccare*.

desicáre *s.f.* Eliminare a apei dintr-un corp; secare, desicație. • pl. *-ări.* /v. ***desica***.

desicát, -ă *adj.* (*despre corpuri*) Din care s-a eliminat apa. • pl. *-ți, -te.* /v. ***desica***.

desicatív, -ă *adj., s.m.* **1** (*chim.*) (Substanță) care face să se elimine apa; sicativ. **2** (*med.*) (Substanță) care favorizează uscarea, deshidratarea și care, aplicată pe o plagă, absoarbe puroiul și exercită o acțiune astringentă asupra țesuturilor. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***dessiccatif***.

desicátor *s.n.* Exsicator. • pl. *-i.* /<fr. ***dessiccateur***.

desicáție *s.f.* Desicare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***dessiccation***.

desidémon *s.m.* v. disidemon.
desidemónic, -ă *adj.* v. disidemonic.
desidemoniós, -oásă *adj.* v disidemonios.
desiderát *s.n.* v. deziderat.
desideráta *s.n. invar.* (Listă cu) publicații absente dintr-o bibliotecă, propuse de cititori pentru achiziționare. • /<lat. ***desiderata*** „lucruri dorite".
desigilá *vb. I. tr.* (*compl. indică sigilii*) A rupe, a desface; ext. a deschide ceva sigilat; a despecetlui. • prez.ind. *-ez.* /***de***[1] + ***sigila***.
desigilăre *s.f.* Desfacere a unui sigiliu sau, ext., a ceva sigilat; despecetluire. • pl. *-ări.* /v. ***desigila***.
desigilát, -ă *adj.* Căruia i s-a rupt sau i s-a desfăcut sigiliul. • pl. *-ți, -te.* /v. ***disigila***.
design [di'zain] *s.n.* **1** Domeniu multidisciplinar interesat de ansamblul factorilor (social-economici, funcționali, tehnici, ergonomici, estetici etc.) care contribuie la aspectul și calitatea produsului de serie, a produsului industrial. ◆ Ext. Domeniu complex care include întregul orizont al armonizării estetice ambientului, începînd de la conceperea obiectelor uzuale și a mobilelor pînă la urbanism și amenajarea peisajului. **2** Modalitate de prezentare (estetică) a unui lucru. **3** Aspect exterior, fel în care se prezintă un lucru din punct de vedere estetic; estetică industrială. • /<engl., fr. ***design***.
designá *vb. I. tr.* A desemna, a indica. *S-a... luat această expresiune pentru a designa partea de moșie cea mai amănunțită a unui răzăș* (I. ION.). • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***désigner***.
designáre *s.f.* Desemnare. • pl. *-ări.* /v. ***designa***.
designát, -ă *adj.* Desemnat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***designa***.
designer [di'zainər] *s.m.* Proiectant specialist în design; ext. desenator. • pl. *-i.* /<engl. ***designer***.
desígur *adv.* **1** Da. *Ai terminat cartea? Desigur.* **2** Fără îndoială, cu siguranță, negreșit, bineînțeles. *Ar primi, desigur, să-ți fie editor* (ODOB.). • /***de***[5] + ***sigur***.
desilí *vb. IV. refl.* (*reg.*) A se obișnui cu senzația de rece dată de apă la începutul scăldatului. ◆ Ext. A se băga cu capul în apă pentru a se obișnui cu temperatura acesteia. • prez.ind. *-esc.* /etimol. nec.
desilicifiére *s.f.* (*geol.*) Proces de îndepărtare din sol a silicei și de transportare a ei în apa rîurilor. • sil. *-fi-e-.* /***de***[1]- + ***silicifiere***.
desíme *s.f.* **1** Însușirea de a fi des, compact, îndesat. *Desimea norilor.* **2** (*urmat de deter. în gen. sau precedate de prep. „de"*) Număr mare de fenomene, ființe, de lucruri de același fel; mulțime. *S-a strecurat în desimea de tufișuri.* **3** (*urmat de determ. în gen. sau precedate de prep. „de"*) Grup de copaci. ◆ Desiș. *Flăcări galbene de lumînări mici cît unghia se deslușeau... din desimile de flori galbene ale pădurilor* (CAM.). **4** Spec. Mărime a distanței medii dintre axele indivizilor unei asociații vegetale (arboret, plantație, semănătură etc.), care se folosește la caracterizarea gradului de apropiere dintre aceștia. *A analizat desimea puietului din pădure.* • pl. *-i.* /***de***[2] + *-ime*.
desiná *vb. I.* v. desena.
desinápsă *s.f.* (*genet.*) Separare (prematură) a cromozomilor omologi după împerechere în cursul meiozei. • pl. *-e.* /<fr. ***désynapsis***.
desincronizá *vb. I. tr., refl.* A face să-și piardă sau a-și pierde sincronismul. • prez.ind. *-ez.* /***des***[1]- + ***sincroniza***, după fr. *désynchroniser*.
desincronizáre *s.f.* Pierdere a sincronismului. • pl. *-ări.* /v. ***desincroniza***.
desincronizát, -ă *adj.* Care și-a pierdut caracterul sincronic. • pl. *-ți, -te.* /v. ***desincroniza***.
desinénță *s.f.* (*lingv.*) Element morfologic adăugat la tema unui cuvînt pentru a exprima, în flexiunea nominală, cazul, numărul și genul, în flexiunea verbală, persoana și numărul (iar în unele limbi și diateza). ◇ ***Desinență zero*** v. zero. ◆ Ext. Terminație a unui cuvînt. • pl. *-e.* /<fr. ***désinence***, lat. ***desinentia***, ***-ae*** <*desinere* „a se termina".
desinențiál, -ă *adj.* (*lingv.*) Care se referă la desinență, specific desinenței. • sil. *-ți-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***désinential***.
désinit *s.n.* Termen folosit la descrierea lucrărilor sau a manuscriselor ori în cataloage de bibliotecă, pentru a indica cuvintele care încheie un text. • /<lat. ***desinit***.
desistá *vb. I. refl.* **1** (*jur.*) A renunța la o acțiune sau la un drept care urma să fie valorificat pe cale juridică, prin urmărirea în justiție. ◆ A abandona săvîrșirea unei infracțiuni. **2** (*polit.*) A-și retrage candidatura înainte de alegeri. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***désister***.
desistáre *s.f.* (*jur.*) Renunțare la o acțiune, la un drept care urma să fie valorificat pe cale juridică. ◆ Renunțarea la săvîrșirea unei infracțiuni, care, în anumite condiții, înlătură răspunderea penală. • pl. *-ări.* /v. ***desista***.
desíș *s.n.* **1** (*urmat de determ. în gen. sau precedat de prep. „de"*) Grup des de arbuști, de tufe, de buruieni etc.; ext. pădure tînără foarte deasă; crîng. *Soarele se scufundase în desișul tihniților copaci* (VLAH.). **2** Fig. Mulțime mare, îngrămădeală, îmbulzeală (de oameni). *Se împinge disperată o mulțime de lume ca într-un desiș de trupuri* (CA. PETR.). **3** *Spec.* Stadiu de dezvoltare a unui arboret, între realizarea stării de masiv și începerea stadiului numit nuieliș. • pl. *-uri.* /***des***[2] + ***-iș***.
desírg *adv.* (*înv.*) Repede; degrabă. *Desîrg mi se răpezea* (POP.). • /***de***[5] + ***sîrg***.
desjucá *vb. I.* v. dejuca.
deslușeálă *s.f.* (*înv.*) Deslușire. • pl. *-eli.* /***deslușí*** + ***-eală***.
deslușí *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică sunete, imagini etc.*) A distinge, a deosebi; a percepe, a recunoaște (cu văzul sau cu auzul). *Cu ochii ațintiți prin noaptea sumbră, Deslușim Urcînd spre noi o umbră* (CA. PETR.). ◆ (*despre lumină, surse de lumină etc.*) A face să apară clar conturul lucrurilor. **2** *tr.* (*compl. indică idei, probleme etc.*) A desprinde dintr-un complex; a face să devină clar, limpede; a limpezi, a lămuri, a clarifica. *Profesorul a deslușit elevilor unele taine ale naturii.* ◆ (*refl.; despre idei, probleme*) A deveni limpede, explicit; a se clarifica. *Toate i se deslușiră și-i veni în minte popasul în colonie* (SADOV.). **3** *tr., refl.* A (se) lămuri, a pricepe sau a face pe cineva să priceapă ceva. *Afurisita de gramatică îmi scoate peri albi... poate cu tine, care ai trecut pe la părintele Duhu, să mă pot deslușí* (CR.). **4** *tr.* (*înv.*) A citi. *Gîngăvea glasul celui mai vechi dintre baci, deslușind cu cazná slovele ceaslovului* (CAM.). ◆ A descifra. *Pe piatra de mormînt a putut deslușí mai multe date.* • prez.ind. *-esc.* /<bg. *доспуша*.
deslușíre *s.f.* Acțiunea de *a (se) deslușí* și rezultatul ei; (*înv.*) deslușeală. • pl. *-i.* /v. ***deslușí***.
deslușít[1] *s.n.* Faptul de *a (se) deslușí*. • /v. ***deslușí***.
deslușít[2]**, -ă** *adj.* **1** Care se aude sau se vede limpede. *[Își] aplecară urechea ca să audă picușurile abia deslușite ale dezghețului* (SADOV.). ◇ (*adv.*) *Balan să-ți aleagă din gură ce spui, dacă nu vorbești deslușit* (CR.). **2** Care este lămurit, răspicat, pe înțeles. *Am citit... răspunsul d-voastră nu tocmai deslușit* (VLAH.). ◇ (*adv.*) *Vorbește deslușit ca să înțeleagă toți.* **3** (*înv.*) Citit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***deslușí***.
deslușitór, -oáre *adj.* (*înv.*) Care explică, lămurește. • pl. *-ori, -oare.* /***deslușí*** + *-tor*.
desm- Elem. de compunere „legătură, ligament". • și *desmo-, dezm-, dezmo-.* /<fr. ***desm(o)***-; cf. gr. *δεσμός* „legătură".
desmán *s.m.* (*zool.*) Mamifer insectivor acvatic, de cca 20 cm lungime, cu blană prețioasă, care trăiește în vizuini, pe malul apelor (*Desmana moschata*); șobolan moscat. • pl. *-i.* /<fr. ***desman***.
desmădulá *vb. I. tr.* (*înv.*) A dezmembra. • prez.ind. *-ez.* /***des***[1]- + ***mădula[r]*** + *-a*.
desmăduláre *s.f.* (*înv.*) Dezmembrare. • pl. *-ări.* /v. ***desmădula***.
desmădulát, -ă *adj.* (*înv.*) Dezmembrat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***desmădula***.
desmectazíe *s.f.* (*med.*) Dilatație a ligamentelor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***desmectasie***.
desmín *s.n.* (*mineral.*) Alumosilicat hidratat de sodiu și de calciu, alb, gălbui sau roșiatic, sticlos, cu cristale prismatice grupate în formă de snopi, întîlnit în unele roci bazice și în filoane hidrotermale. • /<fr. ***desmine***.
desmiognát *s.m.* (*med.*) Monstru care prezintă un cap suplimentar, ataşat de maxilarul inferior printr-un ligament musculos. • sil. *-mi-og-.* pl. *-ți.* /<fr. ***desmiognathe***; cf. gr. *δέσμιος* „legat, care leagă", *γνάθος* „maxilar".
desmítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a unui ligament. • pl. *-e.* /<fr. ***desmite***.
desmo- v. desm-.
desmocóre *s.f. pl.* (*bot.*) Plante care se răspîndesc cu ajutorul semințelor spinoase sau țepoase. • /<fr. ***desmochores***.
desmodactíl, -ă *adj.* (*ornit.; despre păsări*) Cu tendonul flexor al degetului mare unit printr-o anastomoză la tendonul flexor al degetelor anterioare. • pl. *-i, -e.* /***desmo-*** + *-dactil*.
desmodinie *s.f.* (*med.*) Durere localizată la nivelul ligamentelor unei articulații. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***desmodynie***.
desmodónt, -ă *adj.* (*zool.; despre lamelibranhiate*) Cu dinți de origine ligamentară. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***desmodonte***.
desmodróm, -ă *adj.* (*despre mecanisme*) La care legăturile dintre elemente asigură o mișcare univoc determinată a oricărui element condus. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***desmodrome***.
desmografíe *s.f.* (*med.*) Descriere a ligamentelor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***desmographie***.
desmoíd, -ă *adj.* (*anat.*) Asemănător cu un ligament. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***desmoïde***.
desmolíză *s.f.* (*biochim.*) Ansamblu de procese de degradare avansată, suferit de componentele alimentelor, cu degajare de energie și formare de apă și dioxid de carbon la nivelul celulelor. • pl. *-e.* /<fr. ***desmolyse***.
desmologíe *s.f.* (*med.*) Artrologie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***desmologie***.
desmopatíe *s.f.* (*med.*) Denumire generică pentru afecțiunile ligamentelor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***desmopathie***.
desmopatologíe *s.f.* Patologie a ligamentelor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***desmopathologie***.
desmopexíe *s.f.* (*chir.*) Fixare chirurgicală a unui ligament. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***desmopexie***.
desmoplanctón *s.n.* (*zool., bot.*) Plancton reunit în formă de benzi. • pl. *-oane.* /<fr. ***desmoplancton***.
desmoplástic, -ă *adj.* (*anat.*) Care produce aderențe. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***desmoplastique***.
desmoplastíe *s.f.* (*chir.*) Refacere chirurgicală a ligamentelor distruse. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***desmoplastie***.
desmorexíe *s.f.* (*med.*) Ruptură a ligamentelor articulare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***desmorrhexie***.
desmotomíe *s.f.* (*chir.*) Secționare chirurgicală a unui ligament. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***desmotomie***.
desmotróp, -ă *adj.* (*chim.*) Care prezintă desmotropie. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***desmotrope***.
desmotrópic, -ă *adj.* (*chim.*) Care rezultă din desmotropie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***desmotropique***.
desmotropíe *s.f.* (*chim.*) Tip de izomerie dinamică în care formele izomere sînt în echilibru, putînd fi izolate și puse în evidență ca substanțe chimice. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***desmotropie***.
desnădușí *vb. IV. tr.* (*reg.; în descîntece*) A scăpa pe cineva de sufocare. • prez.ind. *-esc.* /***des***[1]- + ***năduși***.
desnăucí *vb. IV. tr.* (*înv., reg.*) A face pe cineva să-și revină din năuceală. • sil. *-nă-u-.* prez.ind. *-esc.* /***des***[1]- + ***năuci***.
desnegrí *vb. IV.* **1** *refl.* (*înv., reg.*) A părăsi îmbrăcămintea de doliu. **2** *tr.* (*reg.; compl. indică fața*) A lumina. ◆ Ext. A albi. • prez.ind. *-esc.* /***des***[1]- + ***negri***.
desnegură *vb. I. refl.* (*despre atmosferă*) A se lumina, prin risipirea negurii. • prez.ind. pers. 3 *-ează.* /***des***[1]- + ***negură***.
desnină *vb. I. tr.* (*reg.*) A lua un obiect din locul în care este fixat, agățat. • prez.ind. *-ez.* /***des***[1]- + ***[a]nina***.
desnobilá *vb. I. tr., refl.* A face să-și piardă sau a-și pierde caracterul nobil sau statutul nobiliar. • prez. ind. *-ez.* /***des***[1]- + ***[în]nobila***.
desocializá *vb. I. tr.*, refl. A-și pierde sau a face să-și piardă caracterul social. • sil. *-ci-a-.* prez.ind. *-ez.* /***de***[1]- + ***socializa***.
desocializáre *s.f.* Pierdere a caracterului social. • sil. *-ci-a-.* pl. *-ări.* /v. ***desocializa***.
desodát, -ă *adj.* (*despre regimuri alimentare*) Lipsit de sodiu. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***désodé***.
desofisticá *vb. I. tr.* A simplifica, a elimina elementele căutate. • prez.ind. *-sofistic.* /***de***[1]- + ***sofistica***.
desofisticáre *s.f.* Eliminare a elementelor căutate. • pl. *-ări.* /v. ***desofistica***.
desolemnizá *vb. I. tr.* A înlătura caracterul solemn (a ceva). • prez.ind. *-ez.* /***de***[1]- + ***solemn*** + *-iza*.
desolemnizáre *s.f.* Înlăturare a caracterului solemn. • pl. *-ări.* /v. ***desolemniza***.
desolidarizá *vb. I.* **1** *refl.* A se separa, a se distanța de opiniile, atitudinile și acțiunile cuiva în semn de dezaprobare; a nu mai fi solidar cu cineva. *S-a desolidarizat de echipa din care făcea parte.* **2** *tr.* A desface, a detașa o parte dintr-un întreg solidarizat. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***désolidariser***.

desolidarizáre *s.f.* **1** Separare, distanțare de opiniile, atitudinile și acțiunile cuiva în semn de dezaprobare. **2** Desfacere, detașare a unei părți dintr-un întreg solidarizat. • pl. *-ări*. /v. ***desolidariza***.

desolidificá *vb. I. refl.* (*despre lichide solidificate*) A-și pierde consistența, a redeveni lichid. • prez.ind. pers. 3 *-solidifică*. /***de***[1]*-* + ***solidifica***.

desolidificáre *s.f.* Pierdere a consistenței solide; revenire la starea lichidă. • pl. *-ări*. /v. ***desolidifica***.

desolidificát, -ă *adj.* (*despre lichide solidificate*) Care și-a pierdut consistența; care a revenit la starea lichidă. • pl. *-ți, -te*. /v. ***desolidifica***.

desolvată *vb. I. tr.* (*chim.; în opoz. cu „solvata”*) A elimina lichidul de solvatare dintr-un coloid. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***désolvater***.

desolvatáre *s.f.* (*chim.; în opoz. cu „solvatare”*) Eliminare a lichidului de solvatare dintr-un coloid. • pl. *-ări*. /v. ***desolvata***.

desoivatát, -ă *adj.* (*chim.; despre substanțe*) Din care s-a eliminat lichidul reținut prin îmbibare. • pl. *-ți, -te*. /v. ***desolvata***.

desomatizáre *s.f.* (*psihan.*) Alterare a sentimentului de corporalitate. • /***de***[1]*-* + ***somatizare***.

desonorizánt, -ă *adj., s.n.* (Material izolant) care atenuează sau înlătură zgomotele. • pl. *-ți, -te*. /***de***[1]*-* + ***sonorizant***.

desórbție *s.f.* (*chim.; în opoz. cu „adsorbție”*) Trecere în mediul înconjurător a unei substanțe absorbite de un adsorbant. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***désorption***, germ. ***Desorption***.

despachetá *vb. I. tr.* A desface, a scoate un obiect din ambalajul în care se află împachetat. ◆ A desface un pachet, o ladă, o valiză etc. pentru a scoate obiectele din interior. • prez.ind. *-ez*. /***des***[1]*-* + ***[îm]pacheta***, după fr. *dépaqueter*.

despachetáre *s.f.* Desfacere, scoatere a unui obiect din ambalajul în care se află împachetat. ◆ Desfacere a unui pachet, a unei lăzi, a unei valize etc. pentru a scoate obiectele din interior. • pl. *-ări*. /v. ***despacheta***.

despachetát[1] *s.n.* Faptul de *a despacheta*. • /v. ***despacheta***.

despachetát[2]**, -ă** *adj.* (*despre obiecte ambalate*) Care a fost desfăcut, căruia i s-a scos ambalajul. ◆ (*despre obiecte ambalate*) Scos din ambalaj. • pl. *-ți, -te*. /v. ***despacheta***.

despăduchea *vb. II. tr., refl.* A (se) curăța de păduchi. • prez.ind. *-ez*. /***des***[1]*-* + ***păduche*** + *-a*.

despăducheát[1] *s.n.* Despăduchere. • /v. ***despăduchea***.

despăducheát[2]**, -ă** *adj.* Care s-a curățat sau a fost curățat de păduchi. • pl. *-ți, -te*. /v. ***despăduchea***.

despăduchére *s.f.* Curățare de păduchi; despăducheat. • pl. *-i*. /v. ***despăduchea***.

despădurí *vb. IV. tr.* A tăia (în mod nerațional) pădurea dintr-o regiune. ◆ A defrișa. • prez.ind. *-esc*. /***des***[1]*-* + ***[îm]păduri***, după fr. *déboiser*.

despădurire *s.f.* Tăiere (nerațională) a pădurii dintr-o regiune; despădurit. ◆ Defrișare. • pl. *-i*. /v. ***despăduri***.

despădurít[1] *s.n.* Despădurire. • /v. ***despăduri***.

despădurít[2]**, -ă** *adj.* (*despre terenuri, regiuni etc.*) De pe care s-au tăiat pădurile. • pl. *-ți, -te*. /v. ***despăduri***.

despăgubí *vb. IV. tr.* A plăti echivalentul în bani sau în natură pentru repararea unui prejudiciu (material, moral) suferit; a compensa; (*înv.*) desdăuna. ◆ (*refl.*) A lua echivalentul unei pierderi materiale. *Mi-am pierdut clienta și m-am hotărît să mă despăgubesc pe altă cale* (HOG.). • prez.ind. *-esc*. /***des***[1]*-* + ***păgubi***.

despăgubíre *s.f.* Compensare a unui prejudiciu; (*înv.*) desdăunare. ◆ Concr. Sumă ce urmează a fi plătită unei persoane pentru repararea unui prejudiciu; daună, compensație. ◇ (*jur.*) *Despăgubire civilă* = sumă de bani care se acordă într-un proces penal pentru repararea unui prejudiciu cauzat printr-o infracțiune. (*la pl.*) *Despăgubiri de război* = sumă pe care un stat răspunzător de dezlănțuirea unui război de agresiune este obligat s-o plătească statului victimă a agresiunii, pentru repararea prejudiciilor cauzate. • pl. *-i*. /v. ***despăgubi***.

despăgubít[1] *s.n.* Faptul de *a despăgubi*. • /v. ***despăgubi***.

despăgubít[2]**, -ă** *adj.* Care a primit despăgubire; (*înv.*) desdăunat. • pl. *-ți, -te*. /v. ***despăgubi***.

despăienjení *vb. IV. refl.* (*despre ochi sau privire*) A începe să zărească, să vadă bine; a se limpezi. • sil. *-pă-ien-*. prez.ind. pers. 3 *-ește*. /***des***[1]*-* + ***[îm]păienjeni***.

despăienjenire *s.f.* Limpezire a privirii. • pl. *-i*. /v. ***despăienjeni***.

despăienjenít, -ă *adj.* (*despre ochi*) A cărui privire a devenit clară, limpede. • pl. *-ți, -te*. /v. ***despăienjeni***.

despănă *vb. I.* **1** *tr.* (*reg.; compl. indică pene, cîrpe etc.*) A scoate din locul în care era pus. **2** *tr.* Fig. A sărăci pe cineva, furînd puțin cîte puțin din avutul său. **3** *refl.* (*reg.; despre haine*) A se descoase. • prez. ind. *-ez*. /***des***[1]*-* + ***[îm]păna***.

despărțămînt *s.n.* (*înv.*) **1** Despărțitură, secție; departament. **2** Despărțire. • pl. *-inte*. /***despărți*** + *-ământ*, după fr. *département*.

despărțeálă *s.f.* (*înv.*) **1** Despărțire. **2** Ext. Parte. • pl. *-eli*. /***despărți*** + *-eală*.

despărțénie *s.f.* (*înv.*) Despărțire. ◆ Divorț. *Ca să-și înduplece soțul părăsit să consimtă la despărțenie, îi dăruise două mașii* (M. I. CAR.). • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***despărți*** + *-enie*.

despărți *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică un tot, un ansamblu, un amestec etc.*) A face să-și piardă coeziunea; a descompune, a divide (în elementele componente). *Banda de traficanți a fost despărțită prin intervenția poliției.* ◆ (*compl. indică componentele unui tot, ale unui ansamblu, ale unui amestec etc.*) A separa, a izola (dintr-un tot, dintr-un ansamblu, dintr-un amestec etc.). *În urma reacției hidrogenul a fost despărțit din moleculă.* **2** *refl.* (*despre drumuri, rîuri etc.*) A se bifurca. ◆ Analog. A avea evoluții diferite. *Carierele lor s-au despărțit.* **3** *refl.* A se îndepărta de cineva sau de ceva, plecînd în altă parte; a părăsi vremelnic sau definitiv pe cineva sau ceva; (*despre mai multe persoane*) a se separa, plecînd în direcții diferite. *Scumpul meu părinte, cît mă doare să mă despart de d-ta* (ALECS.). ◇ Expr. *A se despărți sufletul de corp* sau *a se despărți dintr-această viață* (ori *din lumea aceasta*) = a muri. ◆ Fig. (*refl.*) A se înstrăina, a se detașa sufletește de cineva sau de ceva; a rupe legăturile cu cineva. ◆ (*refl.*) A se lipsi de...; a renunța la... **4** *refl.* (*recipr.*) (*despre persoane*) A înceta de a se mai iubi, de a avea relații sexuale sau de a mai conviețui. ◆ (*despre soți*) A divorța. *S-a despărțit, imediat după căsătorie* (IBR.). **5** *tr.* (*despre bariere, obstacole etc.*) A separa, a izola, a se afla între...; a pune între... *Se opriră nemișcați pe drumul ce despărțea cele două mașii* (PRED.). **6** *tr., refl.* A (se) împărți, a (se) separa; a (se) delimita; a (se) segmenta. **7** *tr., refl.* A îndepărta printr-un interval de timp de un eveniment sau a servi ca moment de demarcație în timp. *Douăzeci de ani despart cele două momente.* • prez.ind. *despart*. /lat. ****dispartire*** = ***dispertire***.

despărțiciúne *s.f.* (*înv.*) Despărțire. • pl. *-i*. /***despărți*** + *-ciune*.

despărțíre *s.f.* **1** Pierdere a coeziunii unui tot, a unui întreg; (*înv.*) despărțeală, despărțenie, despărțiciune. **2** Separare. ◆ Momentul sau perioada cînd cineva se desparte de altcineva sau de ceva. ◆ Timpul cît cineva stă despărțit. **3** Divorț. **4** Diviziune, împărțire, segmentare. ◆ Concr. Ceea ce desparte. **5** (*înv.*) Circumscripție (polițienească sau administrativă). ◆ Ext. Localul unde erau instalate birourile unei circumscripții. • pl. *-i*. /v. ***despărți***.

despărțít[1] *s.n.* **1** Faptul de *a* (*se*) *despărți*. **2** (*pop.*) ◇ *Despărțitul oilor* = desfacerea tovărășiei de stînă, toamna, cînd se împart proprietarilor oile și produsele lor. *Poate eu n-oi fi față la toamnă, nici la despărțitul oilor, nici nicăieri pe fața pămîntului* (CAM.). • /v. ***despărți***.

despărțít[2]**, -ă** *adj.* **1** Care este separat (unul de altul). **2** Divorțat. **3** Fără legătură, izolat (de ceilalți). **4** (*înv.*) Deosebit, diferit. • pl. *-ți, -te*. /v. ***despărți***.

despărțitór, -oáre *adj., s.n.* **1** *adj.* Care face ca un tot să-și piardă coeziunea. **2** *adj.* Care desparte pe cineva; care servește pentru a despărți ceva. *În zadar cearcă ei să ridice Un zid pe Milcov, despărțitor* (ALECS.). **3** *adj.* Care segmentează un spațiu prin interpunerea a ceva sau printr-o linie de demarcație. ◆ Concr. (*subst.*) Linie de demarcație. **4** *s.n.* (*mat.; înv.*) Împărțitor. **5** *s.n. Despărțitor de lan* = organ al mașinilor agricole de recoltat, destinat separării de restul lanului a plantelor care urmează să fie tăiate. • pl. *-ori, -oare*. /***despărți*** + *-tor*.

despărțitúră *s.f.* **1** Parte (dintr-un vas, dintr-o încăpere, dintr-o ladă etc.) separată de rest; încăpere mică despărțită din una mai mare; compartiment. **2** Element de construcție folosit pentru a despărți, pentru a delimita ceva. **3** (*înv.*) Grup, ceată izolată. • pl. *-uri*. /***despărți*** + *-tură*.

despătură *vb. I.* v. despături.

despăturáre *s.f.* v. despăturire.

despături *vb. IV. tr.* (*compl. indică hîrtii, țesături etc.*) A desface după ce a fost îndoit, strîns sau împăturit. *Scoase o hîrtie, o despături, întinzînd-o jandarmului* (CAM.). • prez.ind. *-esc*. și *despătură vb. I.* /***des***[1]*-* + ***[îm]pături***.

despăturíre *s.f.* Desfacere a unei țesături, a unei hîrtii etc. după ce a fost îndoită, strînsă sau împăturită; despăturit. • pl. *-i*. și *despăturáre s.f.* /v. ***despături***.

despăturít[1] *s.n.* Despăturire. • /v. ***despături***.

despăturít[2]**, -ă** *adj.* (*despre hîrtii, țesături etc.*) Desfăcut după ce a fost îndoit, strîns sau împăturit. • pl. *-ți, -te*. /v. ***despături***.

despecetlúi *vb. IV. tr.* (*compl. indică peceți, sigilii etc.*) A rupe, a scoate de pe un plic, de pe o scrisoare, de pe un pachet, pentru a desface, a deschide; a desigila. *Îndată am despecetluit răvașul meu și ț-am scris* (KOGĂL.). • prez.ind. *-iesc*. /***des***[1]*-* + ***pecetlui***.

despecetluíre *s.f.* Rupere a sigiliilor, a peceților de pe un plic, o scrisoare, un pachet, pentru a desface, a deschide; despecetluit, desigilare. • pl. *-i*. /v. ***despecetlui***.

despecetluít[1] *s.n.* Despecetluire. • /v. ***despecetlui***.

despecetluít[2]**, -ă** *adj.* (*despre documente, scrisori etc.*) Căruia i s-a rupt pecetea pentru a fi citit. • pl. *-ți, -te*. /v. ***despecetlui***.

despecializáre *s.f.* Pierdere a specializării. • sil. *-ci-a-*. pl. *-ări*. /***de***[5] + ***specializare***, după fr. *déspécialisation*.

desperá *vb. I.* v. dispera.

desperánt, -ă *adj.* v. disperant.

desperáre *s.f.* v. disperare.

desperát, -ă *adj.* v. disperat.

desperáție *s.f.* v. disperație.

desperecheá *vb. II. tr.* **1** A face ca două obiecte de același fel să nu mai formeze o pereche, un întreg; a despărți elementele unei perechi. **2** A descompleta, a scoate o parte din ceea ce formează o serie. *Înadins nu și-a desperecheat cele patru mii de lei* (CE. PETR.). • prez.ind. *-ez*. /***des***[1]*-* + ***[îm]perechea***.

desperecheát[1] *s.n.* Desperechere. • /v. ***desperechea***.

desperecheát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre ființe, lucruri etc. care formează o pereche*) Despărțit, separat. *Mănușa asta desperecheată* (CA. PETR.). **2** (*despre obiecte care fac parte dintr-o serie*) Care nu (mai) face parte dintr-un tot, dintr-un întreg sau dintr-o serie; izolat, disparat. *Mogrea desfundă sticla, turnă în pahare desperecheate* (CE. PETR.). • pl. *-ți, -te*. /v. ***desperechea***.

desperechére *s.f.* **1** Despărțire a elementelor unei perechi, ale unui întreg; desperecheat. **2** Descompletare a unei serii de obiecte, prin luarea unei părți. • pl. *-i*. /v. ***desperechea***.

despersonalizá *vb. I.* v. depersonaliza.

despersonalizáre *s.f.* v. depersonalizare.

despersonalizát, -ă *adj.* v. depersonalizat.

despicá *vb. I.* **1** *tr.* A tăia, a crăpa, a sparge de-a lungul, desfăcînd în două sau în mai multe bucăți. *Parcă i-a despicat cineva țeasta în două* (CA. PETR.). ◇ Expr. *A despica părul* (sau *firul, firul de păr*) *în patru* = a cerceta prea cu de-amănuntul și cu minuțiozitate exagerată; a analiza amănunțit, cu minuțiozitate exagerată. *A despica părul* (sau *firul de păr*) *în șapte* v. șapte. ◆ Fig. (*tr., refl.*) A (se) frînge, a (se) sfîșia. *Inima-i în două n-a vrut să se despice* (MACED.) **3** *tr., refl.* A (se) crăpa, a (se) spinteca (pe o anumită porțiune). ◆ (*tr.*) A despărți, a separa. **4** *tr.* A străbate de-a curmezișul (văzduhul, o mulțime compactă etc.); a trece prin...; a răzbate. *Făcea un salt în sus și cădea în apă..., despicînd văzduhul* (G. M. ZAMF.). **5** *tr.* Fig. A pătrunde cu perspicacitate un lucru complex; a analiza, a interpreta, a explica, a dezlega; ext. a expune amănunțit. *Desmeticindu-se parcă, începură să-și despice pățaniile și să le cîntărească* (REBR.). **6** *refl.* (*despre muguri*) A se deschide, a se desface. *Mugurul liliacului se despică* (ODOB.). • prez.ind. *despic*. /lat. ****despicare***.

despicáre *s.f.* **1** Tăiere, spargere de-a lungul a unui obiect, desfăcîndu-l în două sau în mai multe bucăți. **2** Crăpare, spintecare pe o anumită porțiune. ◆ Despărțire, separare. **3** Fig. Analiză, interpretare a unui lucru complex. **4** Deschidere a mugurilor. • /v. ***despica***.

despicát[1] *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *despica*. • /v. ***despica***.

despicát², **-ă** *adj.* Care a fost tăiat, desfăcut de-a lungul; crăpat. *Lemnele despicate au fost puse în grămadă.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***despica***.

despicătór, -oáre *adj., subst.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care desface obiecte dure în două sau în mai multe bucăți, de-a lungul, cu ajutorul unui obiect ascuțit, dur. **2** *s.m., s.f.* (*tehn.*) Muncitor care desface manual sau mecanizat lemnul în lungul fibrei, pentru a obține scânduri, doage, șindrile etc. **3** *s.n.* Pană de despicat. **4** *s.n.* Instrument utilizat la despicarea portaltoiului gros pentru introducerea altoiului în despicătură. • pl. *-ori, -oare.* /***despica*** + *-ător.*

despicătúră *s.f.* **1** Tăietură, crăpătură făcută în lungime. **2** Bucată de lemn despicată. *Înăuntru ardeau despicături mari de lemn.* **3** (*med.*) Formațiune separată în una sau în mai multe părți, mai ales în malformațiile congenitale care se produc în anumite etape ale dezvoltării embrionare. • pl. *-uri.* /***despica*** + *-ătură.*

despiedecá *vb. I.* v. despiedica.

despiedecáre *s.f.* v. despiedicare.

despiedicá *vb. I. tr.* **1** A scoate piedica de la picioarele unui animal sau de la roata unui vehicul. ◇ Zic. (*absol.*) *Împiedică la deal și despiedică la vale*, se spune despre un om prost, îndărătnic, care face toate pe dos. **2** A ridica piedica de la o armă de foc. • prez. ind. *-piédic.* și *despiedecá vb. I.* /***des***¹*-* + ***[îm]piedica***.

despiedicáre *s.f.* **1** Scoatere a piedicii de la picioarele unui animal sau de la roata unui vehicul. **2** Ridicare a piedicii de la o armă de foc. • pl. *-ări.* și *despiedecáre s.f.* /v. ***despiedica***.

despiedicát¹ *s.n.* Faptul de *a despiedica*. • /v. ***despiedica***.

despiedicát², **-ă** *adj.* (*despre animale*) Căruia i s-a scos piedica. • pl. *-ți, -te.* /v. ***despiedica***.

despieptănát, -ă *adj.* Cu pieptănătura desfăcută; cu părul deranjat. • pl. *-ți, -te.* /***des***¹*-* + ***pieptănat***.

despintecá *vb. I. tr.* (*înv.*) A spinteca. *Mistreții uciși sînt transportați pe spinarea elefanților, și apoi... slujitorii îi înjunghie și-i despintecă* (ODOB.). • prez.ind. *despíntec.* /***des***¹*-* + ***spinteca***.

despironí *vb. IV. tr., refl.* A (se) desprinde din piroane. • prez.ind. *-esc.* /***des***¹*-* + ***pironi***.

despironíre *s.f.* Desprindere din piroane. • pl. *-i.* /v. ***despironi***.

despironít, -ă *adj.* Care s-a desprins din piroane. • pl. *-ți, -te.* /v. ***despironi***.

despletí *vb. IV.* **1** *tr., refl.* A (se) desface din împletitură; a (se) deșira. *Tînărul se apucă să despletească frînghia.* ◆ Spec. A(-și) desface părul împletit. *S-o fi văzut despletindu-și bogatul păr ca mierea arsă* (M. I. CAR.). ◇ Fig. *Noaptea își despletea șuvițele de neguri* (BART). **2** *refl.* Fig. (*despre rîuri, pîraie*) A se răsfira. *Din culmi gîlgîiau apele despletindu-se în adînc* (CAM.). • prez.ind. *-esc.* /***des***¹*-* + ***[îm]pleti***.

despletíre *s.f.* Desfacere din împletitură; despletit, deșirare. ◆ Desfacere a părului împletit; despletit. • pl. *-i.* /v. ***despleti***.

despletít¹ *s.n.* Despletire. • /v. ***despleti***.

despletít², **-ă** *adj.* Desfăcut din împletitură, neîmpletit, deșirat. *Părul ei, după moda de atuncea, se împărțea despletit pe umeri* (C. NEGR.). ◆ Spec. (*mai ales despre femei*) Cu părul neîmpletit sau desfăcut din împletitură. *Baba muri... și nurorile despletite o boceau de vuia satul* (CR.). ◆ Ext. Care este nepieptănat, zbîrlit, neîngrijit. *Avea un păr lung cam despletit.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***despleti***.

despodobí *vb. IV. tr., refl.* A(-și) scoate podoabele. • prez.ind. *-esc.* /***des-*** + ***[îm]podobi***.

despodobíre *s.f.* Scoatere a podoabelor; despodobit. • pl. *-i.* /v. ***despodobi***.

despodobít¹ *s.n.* Despodobire. • /v. ***despodobi***.

despodobít², **-ă** *adj.* De pe care s-au scos podoabele. • pl. *-ți, -te.* /v. ***despodobi***.

despoiá *vb. I.* v. despuia.

despoiát¹ *s.n.* v. despuiat¹.

despoiát², **-ă** *adj.* v. despuiat².

despoiére *s.f.* v. despuiere.

despopí *vb. IV. tr.* (*înv.*) A răspopi, a scoate din rîndul preoților. *Puse pe mitropolit de-l despopi* (BĂLC.). • prez.ind. *-esc.* /***des***¹*-* + ***popi***.

despopíre *s.f.* (*înv.*) Răspopire, scoatere din rîndul preoților; (*înv.*) despopit. • pl. *-i.* /v. ***despopi***.

despopít¹ *s.n.* (*înv.*) Despopire. • /v. ***despopi***.

despopít², **-ă** *adj.* (*înv.*) Răspopit, scos din rîndul preoților. • pl. *-ți, -te.* /v. ***despopi***.

déspot *s.m.* **1** (*în Imperiul Bizantin*) Guvernator autonom al unei provincii, al unui ținut. **2** (*în Ev. Med.*) Suveran cu puteri absolute, discreționare; tiran. *Dar tu, tu trebuie să înțelegi că nu puteam să mă înjosesc pînă într-atît încît să cer iertare acelui despot, care semnase cu lașitate porunca pentru condamnarea noastră* (CA. PETR.). **3** Fig. Persoană excesiv de autoritară, care nu ține seama de alții, care vrea să-și impună propria voință cu orice preț celor din jur sau celor care depind de el. *Copilul e un mic despot.* • acc. și *despót.* pl. *-ți.* /<ngr. ***δεσπότης***, fr. ***despote***; cf. gr. δεσπότης „stăpîn".

despotát *s.n.* **1** Demnitatea de despot. **2** Teritoriu guvernat de un despot. • pl. *-e.* /<fr. ***despotat***.

despotcoví *vb. IV.* **1** *refl.* (*despre cai*) A-și pierde potcoavele. *Tot trecînd la mîndra dealul, Mi s-a despotcovit calul* (POP.). **2** *tr.* A scoate unui animal potcoavele. • prez.ind. *-esc.* /***des***¹*-* + ***potcovi***.

despotcovíre *s.f.* Pierdere a potcoavelor de către cai. ◆ Scoatere a potcoavelor unui animal. • pl. *-i.* /v. ***despotcovi***.

despotcovít¹ *s.n.* Acțiunea de *a* (*se*) *despotcovi* și rezultatul ei. • pl. *-uri.* /v. ***despotcovi***.

despotcovít², **-ă** *adj.* (*despre cai*) Căruia i-au căzut sau i-au fost scoase potcoavele; fără potcoave. • pl. *-ți, -te.* /v. ***despotcovi***.

despótic, -ă *adj.* **1** (*despre regimuri, acțiuni, legi*) Care este caracteristic despoților, de despot, care nu respectă voința, drepturile altora; tiranic, dictatorial, samavolnic. *Regimul despotic a fost înlăturat.* **2** (*despre oameni*) Care se comportă ca un despot; samavolnic. *Condamnat pentru încercarea de răsturnare a despoticului domnitor* (PER.). • pl. *ci, -ce.* /<fr. ***despotique***.

despotísm *s.n.* **1** (*în antic. și în Ev. Med., mai ales în E Europei*) Formă de guvernare a unei țări sau a unei provincii în care toată puterea se afla în mîinile unei singure persoane; despoție. **2** Formă de guvernare caracterizată prin exercitarea despotică, arbitrară, de către o persoană, a unei puteri nelimitate, neîngrădite de nici o lege; absolutism, autocrație; tiranie. ◇ *Despotism luminat* = tip de guvernare în care monarhul absolut manifestă deschidere către reforme, către o politică iluministă. **3** Fig. Comportare sau atitudine autoritară, discreționară, arbitrară; samavolnicie. • /<fr. ***despotisme***.

despotmolí *vb. IV. tr.* **1** A scoate pe cineva sau ceva din împotmolire. **2** (*compl. indică șanțuri, bazine etc.*) A curăța de nămolul depus la fund. **3** Fig. A reuși să rezolve o problemă încurcată, o dificultate etc. *Cu banii primiți s-a despotmolit din datorii.* • prez.ind. *-esc.* /***des***¹*-* + ***[îm]potmoli***.

despotmolíre *s.f.* Acțiunea de *a despotmoli* și rezultatul ei; despotmolit. • pl. *-i.* /v. ***despotmoli***.

despotmolít¹ *s.n.* Despotmolire. • /v. ***despotmoli***.

despotmolít², **-ă** *adj.* **1** Care a fost scos din împotmolire. **2** Fig. (*despre oameni*) Care a reușit să rezolve o problemă încurcată. • pl. *-ți, -te.* /v. ***despotmoli***.

despoție *s.f.* **1** Formă de guvernămînt autocratică; despotism. *Din monarhia cea mai deplină, Despoția în urmă fu născută* (BUD.). **2** Țară condusă de un despot. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***despot*** + *-ie*.

despovărá *vb. I. tr., refl.* A (se) elibera, a (se) ușura de o povară, de o sarcină. • prez.ind. *-ez.* /***des***¹*-* + ***[îm]povăra***.

despovăráre *s.f.* Eliberare, ușurare de o povară. • pl. *-ări.* /v. ***despovăra***.

despovărát, -ă *adj.* Care este eliberat, ușurat de o povară. • pl. *-ți, -te.* /v. ***despovăra***.

despovățuí *vb. IV.* (*înv.*) A sfătui, a povățui pe cineva să nu facă ceea ce intenționează. • prez.ind. *-iesc.* /***des***¹*-* + ***povățui***, după fr. *déconseiller*.

despovățuíre *s.f.* (*înv.*) Sfătuire a cuiva să nu facă ceva. • pl. *-i.* /v. ***despovățui***.

despovățuít, -ă *adj.* (*înv.; despre oameni*) Care a fost sfătuit să nu facă ceva (ce intenționează). • pl. *-ți, -te.* /v. ***despovățui***.

desprăfuí *vb. IV. tr.* A executa operația de desprăfuire. • prez.ind. *-iesc.* /***des-*** + ***prăfui***.

desprăfuíre *s.f.* Operație de separare și de eliminare a prafului dintr-un curent de aer sau de gaz în scopul curățării acestora sau al recuperării particulelor solide valoroase. • pl. *-i.* /v. ***desprăfui***.

desprăfuít, -ă *adj.* (*despre curenți de aer sau de gaz*) Din care s-a eliminat praful în scopul curățării sau al recuperării particulelor solide valoroase. • pl. *-ți, -te.* /v. ***desprăfui***.

desprăfuitór *s.n.* Aparat sau instalație folosite la desprăfuire. • sil. *-fu-i-.* pl. *-oare.* /***desprăfui*** + *-tor*.

déspre *prep.* **1** (*precedă un compl. indir., un circ. de rel. sau un atr.*) În legătură cu..., privitor la..., referitor la..., de... *Mutu înțelegea că este vorba despre el* (SADOV.). ◆ (*înv.*) Împotriva..., asupra... *A venit vremea... a-și izbîndi despre Mihai* (BĂLC.). ◆ (*pop.; introduce un atr. care exprimă linia de înrudire*) După, dinspre. *Văr despre mamă.* **2** (*precedă un circ. de loc*) Din partea, din regiunea, de la. *A venit o furtună despre răsărit.* ◆ (*pop.*) Spre, înspre, către. *Puse iute despre soare, cu palma-i diafană, o mică perdea trandafirie* (HOG.). ◆ (*precedă un atr.*) Din partea de..., dinspre... *S-o trăsnești cu capul de păretele despre răsărit* (CR.). **3** (*precedă un circ. de timp*) Aproape de..., către..., înspre... *Cînd fu despre cîntători, Pîn-a nu răsări zori, Ghemiș iute se trezi* (ALECS.). **4** (*înv.; introduce un compl. de agent, indicînd autorul unei acțiuni*) De, de către, din partea. *Se asuprește patria noastră despre vrăjmași* (PER.). • /***de***⁵ + ***spre***.

desprejmuí *vb. IV. tr.* A scoate, a desființa împrejmuirea unei curți, a unui loc etc. • prez.ind. *-iesc.* /***des***¹*-* + ***[îm]prejmui***.

desprejmuíre *s.f.* Desființare a împrejmuirii unei curți, a unui loc etc. • pl. *-i.* /v. ***desprejmui***.

desprejmuít, -ă *adj.* (*despre curți, terenuri etc.*) Care nu mai este împrejmuit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***desprejmui***.

despresură *vb. I. tr.* **1** (*milit.; compl. indică localități, cetăți, unități militare asediate etc.*) A elibera din încercuirea inamicului. **2** (*compl. indică nave*) A degaja din nisip, din gheață etc. • prez.ind. *despresór,* (*reg.*) *desprésur.* /***des***¹*-* + ***[îm]presura***.

despresuráre *s.f.* **1** (*milit.*) Eliberare din încercuirea inamicului a unor localități, cetăți, unități militare asediate etc. **2** Degajare din nisip, din gheață etc. a unor nave. • pl. *-ări.* /v. ***despresura***.

despresurát, -ă *adj.* **1** (*despre localități, cetăți, unități militare asediate etc.*) Eliberat din încercuirea inamicului. **2** (*despre nave*) Degajat din nisip, din gheață etc. • pl. *-ți, -te.* /v. ***despresura***.

despréț *s.n.* v. dispreț.

desprețuí *vb. IV.* v. disprețui.

desprețuíre *s.f.* v. disprețuire.

desprețuít, -ă *adj.* v. disprețuit.

despreuná *vb. I. tr.* (*pop.*) A despărți ființe sau lucruri care sînt împreună ori unite. • sil. *-pre-u-.* prez.ind. *-ez.* /***des***¹*-* + ***[îm]preuna***.

despreunáre *s.f.* (*pop.*) Despărțire a unor ființe sau a unor lucruri care sînt împreună ori unite. • sil. *-pre-u-.* pl. *-ări.* /v. ***despreuna***.

despreunát, -ă *adj.* (*pop.; despre ființe sau lucruri*) Care au fost despărțite. • sil. *-u-nat.* pl. *-ți, -te.* /v. ***despreuna***.

desprimăvărá *vb. I. refl.* **1** (*unipers.*) A veni primăvara, a se face primăvară. **2** (*despre elemente din natură*) A lua aspect primăvăratic. *S-a desprimăvărat pădurea* (EMIN.). • prez.ind. pers. 3 *-ează.* /***des***¹*-* + ***primăvară*** + *-a*.

desprimăvăráre *s.f.* **1** Venire a primăverii. ◆ Trecere de la iarnă la primăvară; început de primăvară. **2** Căpătare a unui aspect primăvăratic. • pl. *-ări.* /v. ***desprimăvăra***.

desprimăvărát, -ă *adj.* (*despre elemente din natură*) Care are aspect de primăvară (timpurie). • pl. *-ți, -te.* /v. ***desprimăvăra***.

desprínde *vb. III.* **I** *tr.* (*compl. indică lucruri unite, prinse împreună*) **1** A desface (din...), a separa unele de altele. *A desprins din copac o ramură cu cireșe coapte.* ◇ (*refl. recipr.*) *Se prind de mîini și se desprind* (COȘB.). ◆ A desface de pe un obiect strîns cu putere, de pe un corp etc. *A desprins cu greu sigiliul de pe pachet.* **2** A rupe, a dezhpi, a scoate sau a lua ceva din locul în care a fost prins, așezat, pus. *El ștergarul i-l desprinde și-l împinge lin la vale* (EMIN.). ◆ A desface un obiect din balamale, nasturi, copci, șireturi etc. care îl susțin. *Desprins din legătura rudimentară de sfori și curele, piciorul de lemn se da rostogol* (G. M. ZAMF.). ◆ A lua din cui sau din cuier. *Podarul își desprinde felinarul din cui* (BOGZA). **3** A scoate din jug sau din hamuri un animal de tracțiune; a dejuga, a deshăma. *Desprinse de la căruță un cal și-l dete fratelui său* (ISP.). **4** (*tehn.; compl. indică mașini electrice*) A face să treacă într-un regim de funcționare instabilă, ca urmare a depășirii unor valori critice ale

parametrilor; a decroșa. **II** *refl.* **1** A se desface și a cădea sau a se îndepărta de la locul unde era prins, fixat; a se detașa. *Dar eu din brațe-i m-am desprins Și l-am certat și l-am împins* (COȘB.). **2** (*despre ape, drumuri*) A se despărți de cursul principal. **3** (*despre oameni*) A se detașa, a ieși dintr-un grup. *Din cîrdul ciobanilor s-au desprins trei și coboară dîmbul* (CAM.). ◆ A se despărți, a se separa de cineva sau de ceva. *S-a desprins de influența nocivă a unor prieteni.* **4** Fig. A rezulta, a reieși, a se distinge. *Din ce spunea... se desprindea, cu amărăciune, o adîncă silă* (M. I. CAR.) ◆ A depăși pe cei din jur prin anumite însușiri. *S-a desprins de ceilalți prin forța sa morală.* **5** (*sport*) A se distanța net înaintea celorlalți într-o întrecere. *Pe ultima sută de metri, concurenta s-a desprins de restul plutonului.* **III** *refl.* (*despre nave, ambarcații etc.*) A (se) pune în mișcare, îndepărtîndu-se de mal. ◇ (*tr.*) *A reușit să desprindă barca de mal.* • prez.ind. *-prínd.* /***des***¹*-* + ***prinde***.

despríndere *s.f.* **1** Desfacere dintr-un întreg, separare unele de altele a unor lucruri unite, prinse împreună. **2** Rupere, dezlipire din locul în care a fost prins, așezat, pus. **3** Separare, detașare a cuiva dintr-un grup. **4** Despărțire de cineva. **5** (*sport*) Distanțare netă înaintea celorlalți într-o întrecere. **6** Punere în mișcare a unei ambarcațiuni, îndepărtînd-o de mal. • pl. *-i.* /v. ***desprinde***.

despríns¹ *s.n.* Faptul de *a (se) desprinde.* • /v. ***desprinde***.

despríns², **-ă** *adj.* **1** (*despre lucruri întregi sau unite, prinse împreună*) Care este separat, desfăcut. **2** (*despre mîini, brațe etc.*) Desfăcut de pe un obiect. **3** Care este rupt, dezlipit, scos sau luat din locul în care a fost prins, așezat, pus. ◆ Care este desfăcut din balamale, nasturi, copci, șireturi etc. care au rol de susținere. **4** (*despre animale de tracțiune*) Care este scos din jug sau din hamuri; dejugat, deshămat. **5** (*tehn.; despre mașini electrice*) Care a trecut într-un regim de funcționare instabilă, ca urmare a depășirii unor valori critice ale parametrilor; decroșat. **6** (*despre ape, drumuri*) Despărțit de cursul principal. **7** (*despre oameni*) Care este separat, detașat dintr-un grup. ◆ Care este despărțit, care s-a îndepărtat de cineva sau de ceva. **8** Fig. Care a rezultat, a reieșit, s-a distins din ceva. *Sensul desprins are o valoare simbolică.* ◆ Care îi depășește pe cei din jur prin anumite însușiri. **9** (*despre ambarcații*) Pus în mișcare. • pl. *-și, -se.* /v. ***desprinde***.

despriponí *vb. IV. tr.* (*compl. indică animale*) A dezlega de la priponul de care fusese legat. • prez.ind. *-esc.* /***des***¹*-* + ***priponi***.

despriponíre *s.f.* Dezlegare a unui animal de la priponul de care fusese legat; despriponit. • pl. *-i.* /v. ***despriponi***.

despriponít¹ *s.n.* Despriponire. • /v. ***despriponi***.

despriponít², **-ă** *adj.* (*despre animale*) Care este dezlegat de la priponul de care fusese legat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***despriponi***.

despropietărí *vb. IV. tr.* A lua cuiva dreptul de proprietate. • sil. *-pri-e-.* prez.ind. *-esc.* /***des***¹*-* + ***[îm]proprietări***.

despropietăríre *s.f.* Luare a dreptului de proprietate al unei persoane. • sil. *-pri-e-.* pl. *-i.* /v. ***despropietări***.

despropietărít, -ă *adj.* (*despre oameni*) Căruia i s-a luat dreptul de proprietate. • sil. *-pri-e-.* pl. *-ți, -te.* /v. ***despropietări***.

despuiá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A (se) dezbrăca în pielea goală. *Gaițele, scai pe soră-mea, o despoaie la piele, o gîdilă* (STANCU). ◆ Fig. A (se) desfrunzi; a lăsa sau a rămîne fără verdeață. *De verziș se despoiau, Cu nori negri se-nvăleau, Frunzele-și îngălbineau* (ALECS.). **2** *tr.* A-i lua cuiva tot ce are; a jefui, a prăda. *El schimbase patru femei, care toate l-au despuiat și jăfuit* (SLAV.). **3** *tr.* (*compl. indică animale*) A jupui de piele. *Optzeci de oi despoaie Și prin frigări le pun* (C. NEGR.). ◆ (*compl. indică fructe, legume etc.*) A curăța de coajă; a coji. ◆ (*reg.*) A curăța știuleții de pănuși. **4** *tr.* A scoate dintr-o scriere, dintr-un dosar, dintr-o publicație etc. tot ce prezintă interes dintr-un anumit punct de vedere. *Arhivele au fost despuiate în amănunt.* ◇ Expr. (*înv.*) *A despuia scrutinul* = a scoate din urnă și a număra voturile obținute într-o alegere. • prez.ind. *despói*, și *despoiá vb. I.* /lat. ***dispoliare***.

despuiát¹ *s.n.* Faptul de *a (se) despuia.* • și *despoiát s.n.* /v. ***despuia***.

despuiát², **-ă** *adj.* **1** Care este dezbrăcat în pielea goală. *În cîteva minute locul se umplea de căruțe, de cai, de catîri, de urși, de pîlcuri de copii despuiați* (GAL.). ◆ Ext. Care este îmbrăcat foarte sumar sau decoltat. *Dumneata nu vezi că eu umblu de atîtea zile despuiat, cu gîtul gol?* (SEBAST.). ◇ Fig. *Înaintea lui mă simțeam totdeauna despuiată, ca înaintea unui judecător* (DAVID.). ◆ (*despre copaci sau plante*) Care este lipsit de frunze, de verdeață. *Prin vale bătea vîntul, șuiera printre fagii și stejarii despuiați* (DUMITRIU). **2** (*despre oameni*) Jefuit, prădat. **3** (*despre animale*) Jupuit de piele. ◆ (*despre fructe, legume etc.*) Curățat, cojit. **4** (*despre cărți, dosare, publicații etc.*) Din care s-a extras tot ce interesează dintr-un anumit punct de vedere. *Cărți despuiate.* • pl. *-ți, -te.* și *despoiát, -ă adj.* /v. ***despuia***.

despuiére *s.f.* **1** Dezbrăcare pînă la piele. ◆ Ext. Rămînere într-o ținută vestimentară excesiv de sumară. ◆ Cădere a frunzelor. **2** Prădare, jefuire. **3** Jupuire de piele. ◆ Curățare de coajă. **4** Extragere amănunțită (dintr-o carte, dintr-un dosar, dintr-un document, dintr-un manuscris etc.) a tot ce interesează dintr-un anumit punct de vedere. ◇ *Despuierea scrutinului* = scoaterea din urnă a buletinelor de vot și numărarea lor. • pl. *-i.* și *despoiére s.f.* /v. ***despuia***.

dessous [de'su] *s.n.* Lenjerie de damă care se poartă sub jupă sau rochie. • scris și *desu.* pl. *-uri.* /<fr. ***dessous***.

destabilizá *vb. I. tr., refl.* A face să-și piardă sau a-și pierde stabilitatea, echilibrul. • prez.ind. *-ez.* /<***de***¹*-* + ***stabiliza***, după engl. *destabilize*.

destabilizánt, -ă *adj.* Destabilizator. • pl. *-ți, -te.* /***destabiliza*** + *-ant*.

destabilizáre *s.f.* Pierdere a stabilității. • pl. *-ări.* /v. ***destabiliza***.

destabilizát, -ă *adj.* Care și-a pierdut stabilitatea, echilibrul. • pl. *-ți, -te.* /v. ***destabiliza***.

destabilizatór, -oáre *adj.* Care destabilizează; destabilizant. • pl. *-ori, -oare.* /***destabiliza*** + *-tor*.

destalinizá *vb. I. tr.* A lua măsuri de înlăturare a cultului lui Stalin și a consecințelor sale. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***déstaliniser***.

destăinuí *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică taine, gînduri ascunse*) A spune, a mărturisi cuiva; a divulga, a dezvălui. *Nevasta a crezut că slujnica va fi destăinuit ceva soțului* (SADOV.). **2** *refl.* A-și da pe față gîndurile sau sentimentele. *Nici celui mai bun prieten nu i s-ar fi putut destăinui* (BART). ◆ Fig. A se da pe față, a ieși la iveală; a se trăda. *Trufie aprigă și haină învrăjbire se destăinuiau în trăsăturile feței sale veștede* (M. I. CAR.). • prez.ind. *-iesc, destăinui.* /***des***¹*-* + ***tăinui***.

destăinuíre *s.f.* **1** Spunere, mărturisire a unor taine, a unor gînduri ascunse; divulgare, dezvăluire. *Destăinuirea lui n-a impresionat-o* (CA. PETR.). **2** Dare pe față a gîndurilor sau a sentimentelor cuiva. • pl. *-i.* /v. ***destăinui***.

destăinuít¹ *s.n.* Faptul de *a (se) destăinui.* • /v. ***destăinui***.

destăinuít², **-ă** *adj.* **1** (*despre taine, gînduri ascunse etc.*) Care a fost dezvăluit, divulgat. **2** (*despre gînduri sau sentimente*) Dat pe față. • pl. *-ți, -te.* /v. ***destăinui***.

destăinuitór, -oáre *s.m., adj.* (Persoană) care dă la iveală lucruri necunoscute sau informații. • pl. *-ori, -oare.* /***destăinui*** + *-tor*.

destărnițá *vb. I. tr.* (*reg.; compl. indică tarnițe*) A scoate de pe un animal de călărie; a deșeua. • prez.ind. *-ez.* /***des***¹*-* + ***[în]tărnița***.

destearinizáre *s.f.* (*ind. alim.*) Separarea, prin răcire și filtrare, a părții solide din uleiul de bumbac, spre a-l face propriu pentru alimentație. • sil. *-ste-a-.* pl. *-ări.* /***de***¹*-* + ***stearină*** + *-iza*.

desterilizáre *s.f.* (*med.*) Toracoplastie constînd în secționarea cartilajelor costale. • pl. *-ări.* /***de***¹*-* + ***sterilizare***, după fr. *destérilisation*.

destín *s.n.* **1** (*în credințele relig.*) Forță sau voință supranaturală care hotărăște, după legi imuabile, tot ce se petrece în viața omului; urmarea acestei hotărîri; fatalitate. *Să lupți cu moartea și cu destinul e să aștepți, cum am așteptat eu, șase ani* (CA. PETR.). **2** Predeterminare fatală a succesiunii evenimentelor, percepută ca prestabilită și necesară, deasupra capacității umane de voință și posibilitate; soartă, viitor. *Eu s-ar fi cuvenit să am alt destin* (SADOV.). ◆ Evoluția, linia, conținutul, sensul unei existențe. *Și-a urmat cu consecvență destinul.* **3** Împrejurare, condiție de viață sau concurs de împrejurări în care se află o persoană, o comunitate la un moment dat. *În acea perioadă a avut un destin fericit.* **4** Curs al evenimentelor (importante) din viața unei persoane. *Destinul său din copilărie pînă la tinerețe s-a desfășurat sub grija atentă a părinților.* ◆ Viață. *Biografiul a prezentat destinul interpretului.* ◆ Persoană. *Este vorba de destine, nu de evenimente.* ◆ Fig. (*mai ales în legătură cu vb. „a fi"; adesea urmat de un adj.pos.*) Ceea ce constituie pentru cineva elementul determinant al soartei sale. *Simțea că este destinul lui.* • pl. *-e.* /<fr. ***destin***, it. ***destino***.

destiná *vb. I.* **1** *tr.* (*despre divinitate, forțe supranaturale*) A stabili, a hotărî în mod irevocabil soarta unei ființe sau a unui lucru, ca act al unei voințe superioare; a ursi, a meni, a sorti, a predestina. *Cînd cometele sînt destinate să se depărteze de pămînt... rămîn noaptea din ce în ce mai mult pe cer* (MACED.). **2** *tr.* A stabili, a hotărî dinainte destinația (cuiva sau a ceva), în vederea unui scop; a rezerva, a desemna pentru o anumită funcție, activitate, profesie etc. *Acesta era bărbatul pe care i-l destinau?* (CA. PETR.). **3** *tr.* A rezerva, a hărăzi. *I-a destinat un premiu.* **4** *refl.* A se consacra, a se dedica. *S-a destinat muzicii.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***destiner***, lat. ***destinare***, it. ***destinare***.

destináre *s.f.* **1** Hotărîre dinainte a sorții unei ființe sau a unui lucru; ursire, sortire. **2** Stabilire dinainte a destinației cuiva sau a ceva, în vederea unui scop. • pl. *-ări.* /v. ***destina***.

destinát, -ă *adj.* **1** Care este sortit, predestinat. **2** Stabilit, hotărît dinainte; hărăzit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***destina***.

destinatár, -ă *s.m., s.f.* Persoană căreia i se trimite, i se destinează sau i se încredințează ceva; adresant. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***destinataire***.

destinatóriu, -ie *adj.* Care fixează o destinație. • pl. *-ii.* /<fr. ***destinatoire***.

destinație *s.f.* **1** Întrebuințare dinainte hotărîtă; funcție. *Medicamentul are o destinație precisă.* **2** Loc, punct către care se îndreaptă cineva sau unde se trimite ceva. *Călătorii au ajuns cu bine la destinație.* **3** (*inform.*) Dispozitiv sau program care primește informații. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *destinațiúne s.f.* /<fr. ***destination***, lat. ***destinatio, -onis***.

destinațiúne *s.f.* v. destinație.

destínde *vb. III.* **1** *refl.* (*despre oameni, corpul sau părți ale corpului lor*) A se întinde, a se îndrepta (din închircire, din ghemuire). **2** *refl.* (*despre oameni*) A se liniști, a se calma, a se relaxa. *Aflînd vestea bună, s-a destins.* **3** *refl.* Fig. A se liniști, a se odihni; a se distra, a se recrea. *S-a dus în concediu să se destindă.* **4** *tr., refl.* A (se) întinde, a (se) desfășura. *La poalele munților Vosgi se destinde provincia Lorenei* (ODOB.). **5** *tr.* (*despre coarde, arcuri aflate în tensiune*) A slobozi, a detensiona. • prez.ind. *destínd*; perf. simp. *destínsei*; part. *destíns.* /***des***¹*-* + ***[în]tinde***, după fr. *détendre*.

destíndere *s.f.* **1** Relaxare, slăbire, încetare a unei încordări. *Fana a suspinat ușurată, cu trupul tot în destindere* (G. M. ZAMF.). ◆ Fig. Atenuare, înlăturare a unei tensiuni nervoase, a unei stări de surescitare, de încordare psihică; liniștire. *Șoimaru avu o clipă de destindere din încordarea și durerea lui* (SADOV.). ◆ Ext. Ieșire din monotonia preocupărilor cotidiene (prin petrecerea timpului în mod agreabil). **2** Slăbire a încordării relațiilor dintre state sau a relațiilor internaționale. *La sfîrșitul secolului 20 s-a produs o destindere între țările europene.* **3** (*fiz.*) Creștere a volumului unui gaz; expansiune, detentă. • pl. *-i.* /v. ***destinde***.

destíns, -ă *adj.* Care nu mai este încordat. ◆ (*despre oameni*) Care este relaxat, calm, liniștit. • pl. *-și, -se.* /v. ***destinde***.

destinzătór, -oáre *adj.* (*înv.*) Care destinde. • pl. *-ori, -oare.* /***destinde*** + *-ător*.

destituí *vb. IV. tr.* (*compl. indică persoane*) A scoate, a îndepărta, a înlătura dintr-un post, dintr-o funcție; a demite, a concedia. *Noul minister găsise urgent de a destitui sau a strămuta o mare parte din impiegați* (ALECS.). • prez.ind. *destítui.* /<fr. ***destituer***, lat. ***destituere***.

destituíbil, -ă *adj.* (*despre persoane*) Care poate fi destituit. • pl. *-i, -e.* /***destituí*** + *-bil*.

destituíre *s.f.* Înlăturare a cuiva dintr-un post, dintr-o funcție; demitere, concediere, (*înv.*) destituțiune. • pl. *-i.* /v. ***destitui***.

destituít, -ă *adj.* (*despre persoane*) Care a fost scos, îndepărtat dintr-un post, dintr-o funcție; demis, concediat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***destitui***.

destituțiúne *s.f.* (*înv.*) Destituire. • pl. *-i.* /<fr. ***destitution***, lat. ***destitūtio, -onis***.

destoiá *vb. I. tr.* (*reg.*) A-și ușura inima, a-și descărca necazul; a se răzbuna. *Cel întâi ardea și se zbuciuma în tăcere; cel de-al doilea își destoia sufletul în gura mare* (SADOV.). <> Expr. *A-și destoia foamea* = a-și potoli foamea. • prez.ind. *destói.* /***des***[1]*-* + ***toi*** + *-a.*

destóinic, -ă *adj.* (*despre oameni*) **1** Care este vrednic, merituos. *Ofițerul învățat și destoinic... respectat și temut printre colegi pentru caracterul său neșovăitor* (D. ZAMF.). ◆ Care este isteț, îndemânatic, priceput. *Doi destoinici slujitori ai agiei s-au ținut de mine* (SADOV.). **2** (*urmat de un vb. la inf. sau la conjunct.*) Care este apt, capabil de ceva. *Simțea că este destoinic să facă lucrarea cerută.* ◆ Ext. În măsură (să facă ceva); competent. *Se simte destoinic a împărăți peste o țară așa de mare și bogată* (CR.). • pl. *-ci, -ce.* /sl. veche ДОСТОИНЪ.

destoinície *s.f.* Însușirea de a fi destoinic; pricepere, iscusință. *De-a mea destoinicie să n-ai vreo îndoială* (MACED.). ◆ Concr. Faptă care denotă destoinicie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***destoinic*** + *-ie.*

destraménte *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Ușor, vioi, cu agilitate. • /<it. ***destramente***.

destrăbălá *vb. I. refl.* A se deda la o viață imorală, a duce o viață de desfrîu; a avea purtări dezmățate. • prez.ind. *-ez.* /etimol. nec.

destrăbăláre *s.f.* Desfrîu, dezmăț, desfrînare. *Poate că destrăbălarea și decăderea oamenilor între cari trăia îi dădeau [cîinelui] tristețea-i înțeleaptă, completa-i lipsă de trufie și de îmbătare* (GAL.). • pl. *-ări.* /v. ***destrăbăla***.

destrăbălát, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* (*despre oameni*) Care duce o viață imorală; desfrînat, depravat. ◆ (*despre purtarea, ținuta și atitudinea oamenilor*) Care denotă imoralitate, plin de imoralitate; dezmățat. *În viața lui, care ni se pare nouă destrăbălată, el găsește deseori pricini de durere* (ION.-R.). **2** *s.m., s.f.* Persoană desfrînată. *Minciuna pe care o ascultase... de la o destrăbălată ca oricare alta* (G. M. ZAMF.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***destrăbăla***.

destrămá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A (se) zdrențui prin desfacerea neregulată și ruperea firelor (textile) din cauza uzurii sau a unei utilizări necorespunzătoare; a (se) rări; a (se) rupe. *Trebuie a destrăma toată pînza* (C. NEGR.). ◆ (*tr.*) A desfoia, a desface un material textil fibros pentru a separa impuritățile și a-l pregăti pentru cardare. **2** *refl.* Fig. (*despre nori, ceață, fum etc.*) A se răsfira, a se risipi. *Niște nourași albi se destramară în aer* (GAL.). **3** *tr.* (*compl. indică semifabricate fibroase, celuloză, maculatură etc.*) A mărunți în vederea transformării în pastă de hîrtie. **4** *tr., refl.* A (se) descompune, a (se) desface în elementele componente; a (se) dezmembra. <> Fig. *Iluziile i s-au destrămat.* **5** *refl.* (*despre ființe care formează o colectivitate*) A se împrăștia. *Alianța politică s-a destrămat.* **6** *refl.* (*despre abstracte*) A deveni mai puțin intens, mai puțin viu sau a deveni mai slab. *Sentimentele lor s-au destrămat cu timpul.* **7** *refl.* (*înv.; despre oameni*) A se destrăbăla. • prez.ind. *destrám.* /***des***[1]*-* + ***tramă*** + *-a.*

destrămáre *s.f.* **1** Zdrențuire a materialelor textile, a țesăturilor, a obiectelor țesute sau împletite, prin desfacerea neregulată și ruperea firelor ca urmare a uzurii sau a unei utilizări necorespunzătoare; rărire; rupere. **2** Fig. Risipire a norilor, a ceții, a fumului etc. **3** Mărunțire a unor semifabricate fibroase în vederea transformării în pastă de hîrtie. **4** Descompunere, desfacere în elementele componente; dezmembrare; risipire, împrăștiere; nimicire. **5** Fig. Slăbire, scădere în intensitate. **6** (*înv.*) Destrăbălare. • pl. *-ări.* /v. ***destrăma***.

destrămát[1] *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *destrăma*. • /v. ***destrăma***.

destrămát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre materiale textile, țesături, obiecte țesute sau împletite*) Cu fire desfăcute; rărit, zdrențuit. *Zîmbi amar, ascunzîndu-și sub mînecă manșeta destrămată* (CE. PETR.). **2** Fig. (*despre nori, ceață, fum etc.*) Răsfirat, împrăștiat. **3** (*despre semifabricate fibroase, celuloză, maculatură etc.*) Mărunțit în vederea transformării în pastă de hîrtie. **4** Descompus, desfăcut în elementele componente. **5** Fig. Care este slăbit, scăzut în intensitate, distrus. *Sentimente destrămate.* **6** (*înv.; despre oameni*) Dezmățat, destrăbălat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***destrăma***.

destrămătór *s.n.* Mașină folosită la destrămarea și prelucrarea unor materiale în industria hîrtiei și a celulozei, în filatură etc. • pl. *-oare.* /***destrăma*** + *-ător.*

destrămătúră *s.f.* Totalitatea firelor sau smocurilor rupte, destrămate dintr-o țesătură; zdrențe. ◆ Ruptură, rărituri; zdreanță. • pl. *-i.* /***destrăma*** + *-ătură.*

destroiení *vb. IV. tr.* (*compl. indică vehicule, drumuri, locuri înzăpezite etc.*) A deszăpezi. *Linia spre capitală fusese destroienită* (CE. PETR.). • sil. *-tro-ie-.* prez. ind. *-esc.* /***des***[1]*-* + ***[în]troieni***.

destroiemíre *s.f.* Deszăpezire. • sil. *-tro-ie-.* pl. *-i.* /v. ***destroieni***.

destroiemít, -ă *adj.* (*despre vehicule, drumuri, locuri înzăpezite etc.*) Deszăpezit. • sil. *-tro-ie-.* pl. *-ți, -te.* /v. ***destroieni***.

destroná *vb. I.* v. detrona.

destructíbil, -á *adj.* Care poate fi distrus. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***destructible***.

destructibilitáte *s.f.* Proprietatea a ceea ce poate fi distrus. • /<fr. ***destructibilité***.

destructív, -á *adj.* v. distructiv.

destructivitáte *s.f.* v. distructivitate.

destructór, -oáre *s.m., s.f., adj.* (Persoană) care distruge; distrugător, devastator. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***destructeur***, lat. ***destructor, -oris***.

destructurá *vb. I. tr.* A distruge structurile unui ansamblu; a desființa structura a ceva. • prez.ind. *-ez.* /***des***[1]*-* + ***structura***, după fr. *déstructurer*.

destructuránt, -ă *adj.* Care are capacitatea de a destructura; care destructurează. • pl. *-ți, -te.* /***destructura*** + *-ant.*

destructuráre *s.f.* Desființare a structurii unui ansamblu. • pl. *-ări.* /v. ***destructura***.

destructurát, -á *adj.* Care are structura desființată. • pl. *-ți, -te.* /v. ***destructura***.

destrúcție *s.f.* v. distrucție.

destrucțiúne *s.f.* v. distrucție.

destruná *vb. I. tr.* (*compl. indică strune încordate la arc, la un instrument muzical etc.*) A slăbi, a destinde. *Feciorul de împărat destrună arcul* (ODOB.). • prez. ind. *-ez.* /***des***[1]*-* + ***[în]struna***.

destrunáre *s.f.* Slăbire, destindere a unor strune încordate la arc, la un instrument muzical etc. • pl. *-ări.* /v. ***destruna***.

destrunát, -ă *adj.* (*despre strune la arc, la un instrument muzical etc.*) Care a fost slăbit, care a fost destins. • pl. *-ți, -te.* /v. ***destruna***.

destufiá *vb. I. tr.* A curăța de stuf o anumită zonă de baltă. • prez.ind. *-ez.* /***de***[1]*-* + ***stuf*** + *-iza.*

destúl, -ă *adj., adv.* **1** *adj., adv.* (Care este) în cantitate suficientă, atît cît trebuie. *Tata n-are destulă oștire să te scape?* (ISP.). *A mîncat destul.* **2** *adj., adv.* (Care este) în cantitate sau în număr mare; mult. *Am pictat și eu destule naturi moarte* (CA. PETR.). ◆ (*subst. n.; la pl.*) Lucruri foarte multe. *A văzut destule.* **3** *adj., adv.* (Care este) mai mult decît trebuie, (care este) prea mult. *Destul ți-ai făcut mendrele pînă acum* (CR.). ◆ (*cu val. de interj.*) Ajunge! încetează! *Destul, nu mai face zgomot!* **4** *adv.* (*urmat de un adj. sau de un adv. de care se leagă prin prep. „de", exprimă o aproximare, o relativizare a unei determinări*) Aproape..., suficient de..., relativ... *a*) (*cu determ. pozitive*) *S-au înțeles destul de bine cu gospodarii localnici* (SADOV.). *b*) (*cu determ. neg.*) *Ce-a făcut Destul de rău a fost* (COȘB.). • pl. *-uri, -le.* /***de***[5] *+* ***sătul***.

destupá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică recipiente înfundate*) A scoate dopul, capacul etc.; a desfunda. **2** (*compl. indică găuri, deschizături, obiecte acoperite etc.*) A descoperi, a dezveli, a deschide, dînd la o parte, înlăturînd ceea ce acoperă. <> Expr. (*fam.*) *A-și destupa urechile* = a asculta cu atenție, a încerca să înțeleagă exact ceea ce aude. *Destupat la cap* (sau *la minte*) = (*despre oameni*) inteligent, doritor de cunoaștere. • prez.ind. *destúp.* /***des***[1]*-* + ***[a]stupa***.

destupáre *s.f.* **1** Scoatere a dopului, a capacului etc. ale unor recipiente înfundate; desfundare. **2** Înlăturare a ceea ce acoperă o gaură, o deschizătură, un obiect acoperit etc. • pl. *-ări.* /v. ***destupa***.

destupát[1] *s.n.* Faptul de *a destupa*. • /v. ***destupa***.

destupát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre recipiente înfundate*) A cărui dop, capac etc. a fost scos. **2** (*despre găuri, deschizături, obiecte acoperite etc.*) De pe care s-a dat la o parte, s-a înlăturat ceea ce îl acoperea. • pl. *-ți, -te.* /v. ***destupa***.

destupátor *s.n.* Deschizător (pentru sticle închise ermetic). ◆ Spec. Tirbușon. • pl. *-oare.* /***destupa*** + *-ător.*

desțárá *vb. I. tr.* (*înv.*) A exila. ◆ (*refl.*) A emigra. • prez.ind. *-ez.* /***des***[1]*-* + ***țară*** + *-a*, după fr. *dépayser*.

desțárát, -á *s.m., s.f., adj.* (*înv.*) (Persoană) care a fost exilată sau care a emigrat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***desțăra***.

desțelení *vb. IV.* **1** *tr.* A ara adînc un teren necultivat multă vreme sau cultivat cu plante perene, pentru a-l însămînța. **2** *refl.* (*despre copaci*) A ieși din rădăcini (în urma unei lovituri, a unei furtuni etc.). *S-au desțelenit parte din sălcii* (GALAN). • prez.ind. *-esc.* /***des***[1]*-* + ***[în]țeleni***.

desțelenire *s.f.* **1** Arare adîncă a unui teren necultivat (multă vreme) sau cultivat cu plante perene, pentru a-l însămînța. **2** Ieșire din rădăcini a unor copaci (în urma unei lovituri, a unei furtuni etc.). • pl. *-i.* /v. ***desțeleni***.

desțelenít[1] *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *desțeleni*. • /v. ***desțeleni***.

desțelenít[2]**, -ă** *adj.* (*despre terenuri necultivate sau cultivate cu plante perene*) Care este arat adînc în vederea însămînțării. • pl. *-ți, -te.* /v. ***desțeleni***.

desú *s.n.* v. dessous.

desublimá *vb. I. intr., tr.* (*fiz.*) A trece sau a face să treacă direct din stare gazoasă în stare solidă. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***désublimer***.

desublimáre *s.f.* (*fiz.*) Trecere a unei substanțe direct din stare gazoasă în stare solidă. • pl. *-ări.* /v. ***desublima***.

desublimát, -ă *adj.* (*fiz.; despre substanțe*) Care a trecut direct din stare gazoasă în stare solidă. • pl. *-ți, -te.* /v. ***desublima***.

desucí *vb. IV. tr.* A face să nu mai fie răsucit. • prez.ind. *-esc.* /***de***[1]*-* + ***suci***.

desúcție *s.f.* Extragere a apei din sol de către plante. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***desuction***.

desudáție *s.f.* (*med.*) Erupție apărută pe pielea copiilor (neîngrijiți). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***désudation***, lat. ***dēsūdatio, -onis***.

desuét, -ă *adj.* **1** Care a căzut în desuetudine, care nu mai corespunde spiritului vremii; învechit, perimat; demodat. **2** (*despre oameni*) Care se comportă, acționează potrivit unor obișnuințe, reguli etc. vechi, demodate. • sil. *-su-et.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***désuet***, lat. ***dēsuētus, -a, -um***.

desuetúdine *s.f.* Caracter învechit, perimare. <> Expr. *A cădea în desuetudine* = a ieși din uz, a nu mai fi folosit, a se perima; a se demoda. ◆ (*jur.*) Ieșire din vigoare a unei legi prin neglijarea ei mult timp. • sil. *-su-e-.* /<fr. ***désuétude***, lat. ***dēsuētūdo, -onis*** <*suescere* „a se obișnui cu".

desulfatáre *s.f.* Proces de reducere a sulfaților solubili, sub acțiunea unei microflore speciale din apele adînci și din unele ape minerale. • pl. *-ări.* /***de***[1]*-* + ***sulfatare***.

desulfitá *vb. I. tr.* (*compl. indică must sau vinuri*) A elimina compușii de sulf, după prelucrare. • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***désulfiter***.

desulfitáre *s.f.* Eliminare a compușilor de sulf din must sau din vinuri, după prelucrare. • pl. *-ări.* /v. ***desulfita***.

desulfitát, -ă *adj.* (*despre must sau vinuri*) Din care s-a eliminat compușii de sulf, după prelucrare. • pl. *-ți, -te.* /v. ***desulfita***.

desulfonă *vb. I. tr.* (*chim*) A elimina, prin hidroliză, grupările sulfonice din derivații organici sulfonați. • prez.ind. *-ez.* /***de***[1]*-* + ***sulfona***.

desulfonáre *s.f.* (*chim.*) Eliminare, prin hidroliză, a grupărilor sulfonice din derivații organici sulfonați. • pl. *-ări.* /v. ***desulfona***.

desulfonát, -ă *adj.* (*chim.; despre moleculele unor substanțe organice*) Din care s-a eliminat acidul sulfuric. • pl. *-ți, -te.* /v. ***desulfona***.

desulfurá *vb. I. tr.* (*compl. indică sulful sau compușii lui*) A îndepărta din produse petroliere, din topituri metalice sau din alte materiale. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***désulfurer***.

desulfuráre *s.f.* Îndepărtare a sulfului sau a compușilor lui din gaze, din topituri metalice sau din alte materiale (pentru a le îmbunătăți calitatea). • pl. *-ări.* /v. ***desulfura***.

desulfurát, -ă *adj.* (*despre gaze, topituri metalice sau alte materiale*) Din care s-a îndepărtat sulful sau compușii lui. • pl. *-ți, -te.* /v. ***desulfura***.

desulfurátor *s.n.* (*chim.*) Instalație pentru desulfurare. • pl. *-oare.* /***desulfura*** + *-tor.*

desulfurázã *s.f.* (*biochim.*) Enzimă care produce descompunerea aminoacizilor ce conțin sulf, la nivelul ficatului, cu formarea de hidrogen sulfurat. • pl. *-e.* /<fr. ***désulfurase.***

desulfurizáre *s.f.* (*biochim.*) Transformare biochimică a compușilor organici cu sulf sub acțiunea enzimelor specifice. • /***de***[1]*-* + ***sulfurizare,*** după engl. *desulfurization.*

desvoálbe *vb. III.* (*înv.*) **1** *tr.* A dezvolta, a extinde. **2** *tr.* A prezenta pe larg, a expune amănunțit. **3** *tr.* A desfășura ceea ce era înfășurat. **4** *refl.* A se desface; a înflori. • prez.ind. *desvólb.* și *desvoálge vb. III, desvolbá vb. I, desvolbí vb. IV.* /lat. ***disvolvere.***

desvoálge *vb. III.* v. desvoalbe.

desvolbá *vb. I.* v. desvoalbe.

desvolbí *vb. IV.* v. desvoalbe.

deszăpezí *vb. IV. tr.* (*compl. indică drumuri, locuri, mașini etc.*) A curăța de zăpadă sau a scoate din zăpada depusă în cantitate mare; a destroieni. • prez.ind. *-esc.* /***des***[1]*-* + ***[în]zăpezi.***

deszăpezíre *s.f.* Curățare de zăpadă sau scoatere din zăpada depusă în cantitate mare; destroienire, deszăpezit. • pl. *-i.* /v. ***deszăpezi.***

deszăpezít[1] *s.n.* Deszăpezire. • /v. ***deszăpezi.***

deszăpezít[2]**, -ă** *adj.* (*despre drumuri, locuri, mașini etc.*) Care a fost curățat de zăpadă sau scos din zăpada depusă în cantitate mare; destroienit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***deszăpezi.***

deszăvorî *vb. IV. tr.* (*compl. indică uși, porți, camere încuiate etc.*) A deschide dînd într-o parte sau deblocînd zăvorul. • prez.ind. *-ăsc.* /***des***[1]*-* + ***zăvorî.***

deszăvoríre *s.f.* Deschidere a unei uși, a unei porți, a unei camere încuiate etc., prin darea la o parte sau prin deblocarea zăvorului. • pl. *-i.* /v. ***deszăvorî.***

deszăvorít, -ă *adj.* (*despre uși, porți, camere încuiate etc.*) Care este deschis prin darea la o parte sau prin deblocarea zăvorului. • pl. *-ți, -te.* /v. ***deszăvorî.***

deszíce *vb. III.* v. dezice.

deszícere *s.f.* v. dezicere.

deșablonizá *vb. I. tr.* A elibera de șabloane, de clișee; a desființa șabloanele. • prez.ind. *-ez.* /***de***[1]*-* + ***șabloniza.***

deșablonizáre *s.f.* Eliberare de șabloane, de clișee; desființare a șabloanelor. • pl. *-ări.* /v. ***deșabloniza.***

deșánț *s.n.* (*reg.*) Lucru curios, ciudat, bizar. ◇ Expr. *A-i fi* (sau *a-i părea*) *deșanț* = a-i fi sau a-i părea ciudat. *Poate ți-i deșanț de una ca aceasta* (CR.). • /<germ. med. ***Schanz(e)*** „joc de noroc cu zaruri".

deșapá *vb. I. tr.* (*metalurg.*) A desface piesele unei șape. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***déchaper.***

deșapáre *s.f.* (*metalurg.*) Desfacere a pieselor unei șape. • pl. *-ări.* /v. ***deșapa.***

deșarjá *vb. I.* (*înv.*) **1** *tr.* (*compl. indică arme*) A descărca. ◇ (*refl.*) *Arma s-a deșarjat.* **2** *refl.* Fig. A se elibera de emoții neplăcute. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***déchargerm.***

deșárjă *s.f.* **1** Descărcare a unei arme. **2** Fig. Ușurare. • pl. *-e.* /<fr. ***décharge.***

deșănțá *vb. I. refl.* A se destrăbăla. • prez.ind. *-ez.* /***deșanț*** + *-a.*

deșănțáre *s.f.* Destrăbălare, dezmăț. • pl. *-ări.* /v. ***deșănța.***

deșănțát, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este dezmățat; care încalcă limitele bunei-cuviințe. ◇ (*subst.*) *Îi considera niște deșănțați și îi ocolea.* ◆ Lipsit de decență, nerușinat. **2** Dezordonat, neglijent. **3** (*reg.; despre lucruri*) Ciudat, curios, straniu. • pl. *-ți, -te.* /v. ***deșănța.***

déșcă *s.m.* (*înv., pop.*) Soldat vechi în serviciu. • pl. *deștí, -ce.* /<srb. ***dečko*** „băiat".

deșchereá *s.f.* v. teșcherea.

deșchíde *vb. III.* v. deschide.

deșchídere *s.f.* v. deschidere.

deșchís, -ă *adj.* v. deschis.

deșcolarizá *vb. I. refl.* A renunța la școală, la instruirea prin intermediul școlii. • prez.ind. *-ez.* /***des***[1]*-* + ***școlariza,*** după fr. *déscolariser.*

deșelá[1] *vb. I.* **1** *tr.* A frînge sau a îndoi spinarea unui animal, ext., a unui om, prin poveri prea grele, prin eforturi prea mari sau prin lovituri puternice; a speti. *Cum te sui tu călare pe purcel să mi-l deșeli?* (REBR.). ◇ Loc.adv. *Pe deșelate* = *a*) fără șa; *b*) pe spetite. *Într-o goană nebună, pe deșelate... un polc de călăreți s-arată* (DELAVR.). **2** *refl.* (*despre oameni*) A-și vătăma spinarea, a se speti muncind din greu sau făcînd eforturi prea mari. *În spinare? ...Poloboace de cîte 60 vedre unul? Să ne deșelăm?* (ALECS.). • prez.ind. *deșél.* /***des***[1]*-* + ***șale.***

deșelá[2] *vb. I.* v. deșeua.

deșelát[1] *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *deșela.* • /v. ***deșela***[1].

deșelát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre animale,* ext., *despre oameni*) Care are spinarea îndoită, vătămată, frîntă de poveri prea grele, de eforturi prea mari sau de lovituri puternice. **2** (*despre oameni*) Care este foarte obosit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***deșela***[1].

deșelát[3]**, -á** *adj.* v. deșeuat.

deșért, deșártă *adj., s.n.* I *adj.* **1** Care nu conține nimic; care este gol. *Nu se mișca, ținînd paharul deșert pe tavă* (CE. PETR.). **2** (*despre terenuri, țări, regiuni*) Lipsit de viețuitori și de vegetație; pustiu. *Nu mai sînt pe luncă flori, Văile-s deșarte* (IOSIF). ◆ Care este nelocuit, nepopulat. *Deșarta casă Dintr-odată-mi pare plină* (EMIN.). **3** Fig. Care este lipsit de temei, amăgitor. ◇ *Vorbă deșartă* v. vorbă. **4** Fig. Care este trecător, lipsit de siguranță, de statornicie; care este nefolositor, zadarnic. *Ați luptat luptă deșartă* (EMIN.). II *s.n.* **1** Spațiu gol; pustiu. ◇ Loc.adv. *În deșert* = *a*) în gol, fără țintă. *Sta așa la fereastră, cu ochii pierduți și adînciți în deșert* (VLAH.); *b*) în van, zadarnic. Δ Expr. *A lua în deșert* = a batjocori; a nesocoti. *„Să nu iei numele Domnului Dumnezeului tău în deșert" este cea de a treia poruncă biblică.* **2** (*biogeogr.*) Regiune cu condiții improprii pentru viață, cu aridităte pronunțată sau cu înghețuri veșnice, lipsită de populație sau cu populație foarte rară, cu adaptări speciale; pustiu. *Deșertul Sahara.* **3** (*pop.*) Partea scobită a corpului (la om și la animale), cuprinsă între ultima coastă și osul șoldului. *Întorcînd baltagul, omul s-a opintit cu el în deșertul calului* (SADOV.). • pl. *adj. -ți, -te, n. -uri.* /lat. ***dēsertus, -a, um, dēsertum, -i;*** cf. și fr. *désert.*

deșertá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică recipiente, saci, ambalaje etc.*) A goli prin scoaterea totală sau parțială a conținutului. ◇ Expr. *A deșerta sacul* (*pînă la fund*) = a spune tot ce știi (noutăți, glume, necazuri etc.). *Deșertați-vă sacul cu vești și povești pînă ce mă-ntorc eu* (SADOV.). **2** *tr.* (*compl. indică lichide sau materii granulare, pulverulente*) A face să curgă prin răsturnarea unui recipient, a unui sac etc.; a vărsa. *A deșertat apa din butoi.* ◆ A bea pînă la fund băutura dintr-un vas; a da pe gît o băutură. *Își turnă o ulcică din vinul acrișor și-o deșertă pe neresuflate* (SADOV.). **3** *refl.* (*despre locuri populate*) A se goli, a deveni pustiu. *Localul se deșertase* (M. I. CAR.). • prez.ind. *deșért.* /***deșert*** *+-a.*

deșertáre *s.f.* (*pop.*) Golire a unui recipient de conținut; (*pop.*) deșertat. • pl. *-ări.* /v. ***deșerta.***

deșertát[1] *s.n.* (*pop.*) Deșertare. • /v. ***deșerta.***

deșertát[2]**, -ă** *adj.* (*despre recipiente*) Care este gol, care nu mai conține nimic. • pl. *-ți, -te.* /v. ***deșerta.***

deșertăciúne *s.f.* **1** Lipsă de valoare, de folos, de importanță; zădărnicie. ◆ Ext. Ceea ce este lipsit de conținut, de profunzime, de valoare, de importanță. *Considera că totul e deșertăciune.* **2** Dorință puternică de a face impresie; orgoliu, vanitate. ◆ Mulțumire de sine exagerată. **3** Preocupare pentru lucruri nefolositoare; ușurință, vanitate. *M-am dezbrăcat de haina deșertăciunii* (EMIN.). • pl. *-i.* /***deșert*** *+ -ăciune.*

deșértic, -ă *adj.* (*biogeogr.*) Care aparține deșertului, care ține de deșert. *Zonă deșertică.* • pl. *-ci, -ce.* și *dezértic, -ă adj.* /***deșert*** *+ -ic,* după fr. *désertique.*

deșertícol, -ă *adj.* (*despre plante, animale*) Care crește, trăiește în regiuni deșertice, aride. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***déserticole,*** după *deșert.*

deșertificáre *s.f.* Transformare a unei regiuni în deșert. • /de la ***deșert,*** după fr. *désertification.*

deșéu *s.n.* **1** Rest nefolosit, care nu mai poate fi valorificat direct, rămas dintr-un material supus unui proces tehnologic de realizare a unui anumit produs. ◆ Rest, reziduu rezultat dintr-un proces industrial și care, uneori, poate fi valorificat în diverse scopuri. **2** *Deșeu menajer* = ceea ce rămîne inutilizabil într-o gospodărie, după pregătirea hranei, după o curățenie etc. **3** Produs care nu corespunde normelor calitative stabilite prin standarde și care nu poate fi utilizat în scopul pentru care a fost realizat; rebut. • pl. *-uri.* /<fr. ***déchet.***

deșeuá *vb. I. tr.* (*compl. indică animale de călărie*) A scoate șaua. • sil. *-șe-ua.* prez.ind. *-ez.* și *deșelá vb. I.* /***des***[1]*-* + ***[în]șeua.***

deșeuát, -ă *adj.* (*despre animalele de călărie*) Care nu are șa, căruia i s-a scos șaua. • sil. *-șe-uat.* pl. *-ți, -te.* și *deșelát, -ă adj.* /v. ***deșeua.***

deși *conj.* (*introduce o prop. circ. conces.*) Cu toate că, măcar că. *Deși vorbești pe înțeles, Eu nu te pot pricepe* (EMIN.). • /***de***[5] *+* ***și.***

deșirá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică obiecte înșirate pe ață, în special mărgele*) A desface unul cîte unul de pe ața pe care au fost înșirate. *Deșiră mărgele.* ◆ (*refl., mai ales despre mărgele*) A se împrăștia ca urmare a desprinderii, a ruperii aței pe care erau înșirate. **2** *tr.* (*compl. indică ațe înfășurate pe ghem, pe mosor etc.*) A face să se desfășoare de pe ghem, de pe mosor etc. *A deșirat multă ață și s-au făcut noduri.* ◇ (*refl.*) *Ghemul a căzut jos și s-a deșirat.* **3** *refl.* A se desface din împletitură; a se despleti, a se destrăma. *Manșeta pe care o împletise s-a agățat într-un cui și s-a deșirat.* ◇ (*tr.*) *A deșirat dantela.* **4** *refl.* Fig. (*despre oameni sau despre corpul omenesc*) A se destinde; a se lungi. *Atunci Păsărilă se deșiră o dată și se înălță pînă la lună* (CR.). ◆ (*fam.*) A crește înalt și slab. *În ultimul an adolescentul s-a cam deșirat.* **5** *refl.* Fig. (*despre locuri sau peisaje din natură*) A se desfășura în fața privitorului. *O fîșie de apus se deșiră peste Dunăre* (SAHIA). • prez.ind. *deșír.* /lat. ***diserrare***; cf. *șir.*

deșirábil, -ă *adj.* Care se poate deșira. • pl. *-i, -e.* /v. ***deșira.***

deșirăre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *deșira* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***deșira.***

deșirát, -ă *adj.* **1** (*despre obiecte înșirate pe ață*) Care au ieșit, s-au desprins (căzînd) de pe ața pe care au fost înșirate. **2** (*despre ața înfășurată pe ghem sau despre gheme*) Care s-a desfășurat în fire lungi. **3** (*despre împletituri, țesături, haine etc.*) Care s-a desfăcut din împletitură; destrămat. *Hainele de pe dînsa erau șfîșiate și deșirate* (ISP.). **4** Fig. (*despre manifestări ale gîndirii*) Care este fără șir, dezordonat, dezlînat. *Răspunde în cugetări deșirate* (EMIN.). **5** Fig. (*despre oameni*) Exagerat de înalt și de slab. *Un om înalt și deșirat* (SADOV.). ◇ (*subst.*) *A venit un deșirat care nu încăpea pe ușă.* ◆ (*despre părți ale corpului omenesc*) Prea lung, prea slab, prea osos. *Degetele-i deșirate calcă clapele sonore* (MACED.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***deșira.***

deșocá *vb. I. tr.* (*med.*) A scoate pe cineva din starea de șoc prin aplicarea unor tehnici terapeutice. • prez.ind. *-chez.* /***des***[1]*-* + ***șoca.***

deșocánt, -ă *adj.* (*med.*) Care deșochează. • pl. *-ți, -te.* /***deșoca*** *+ -ant.*

deșocáre *s.f.* (*med.*) Scoatere a cuiva din starea de șoc prin aplicarea unor tehnici terapeutice. • pl. *-ări.* /v. ***deșoca***; cf. fr. *déchocage.*

deșocát, -ă *adj.* (*med.; despre persoane*) Care a fost scos din starea de șoc prin aplicarea unor tehnici terapeutice. • pl. *-ți, -te.* /v. ***deșoca.***

deșosá *vb. I. refl.* **1** (*med.; despre dinți*) A se dezveli prin retragerea gingiei. **2** (*bot.; despre plante*) A-și dezveli rădăcina. • prez.ind. pers. 3 *-eazã.* /<fr. ***déchausser.***

deșosáre *s.f.* **1** (*med.*) Dezvelire a părții inferioare a dinților prin retragerea gingiei. **2** (*bot.*) Dezvelire a rădăcinilor plantelor, ale arborilor. • pl. *-ări.* /v. ***deșosa.***

deșosát, -ă *adj.* **1** (*med.; despre dinți*) Care și-a dezvelit partea inferioară prin retragerea gingiei. **2** (*bot.; despre plante, despre arbori*) Care și-a dezvelit rădăcina. • pl. *-ți, -te.* /v. ***deșosa.***

deșt *s.n.* v. deget.

deștépt, -eăptă *adj.* **1** Care se află în stare de veghe, care este trezit din somn; treaz. *Mîine dimineață, cînd ăi pleca, dacă eu n-oi fi deștept, să lași ușa de la drum deschisă* (CAR.). ◆ Trezit din letargie, dintr-o stare de amorțeală. *Simțirile... sînt în veci deștepte* (ODOB.). **2** Care este inteligent, cu judecată, ager la minte; care înțelege cu ușurință și exact ceea ce citește, aude, vede; care posedă multe cunoștințe. *Era om deștept și blînd* (CAR.). ◇ (*subst.*) *Deștepții nu-și pun mintea cu proștii.* ◇ Expr. *A fi deștept ca oaia* v. oaie. ◆ (*despre vorbe sau despre acțiuni ale oamenilor*) Care este bine gîndit; care denotă inteligență, iscusință. *A rostit niște vorbe deștepte și cu miez.* ◆ (*fam., adesea peior.*) Șiret, viclean, șmecher; abil. *A fost deștept și a reușit să-i păcălească pe ceilalți.* ◇ Expr. (*deprec.*) *A face pe deșteptul* = a

încerca cu orice preț și fără temei să demonstreze că este atoateștiutor. • pl. *-ți, -te.* /lat. ***de-excitus***.

deșteptá *vb. I.* **1** *refl., tr.* A (se) trezi din somn sau din inconștiență. *Flăcăul tresări... din somn și se deșteptă* (PRED.). **2** *refl., tr.* Fig. A (se) trezi din letargie, dintr-o stare de amorțeală, de visare etc.; ext. a reveni sau a face să revină la viață. *Călătorul tresări, deșteptîndu-se din gîndurile lui depărtate* (CE. PETR.). **3** *refl.* (*despre sentimente, dorințe, idei etc.*) A se ivi, a lua ființă; a se stîrni, a se dezlănțui. *În mine s-a deșteptat duh de neliniște* (SADOV.). ◇ (*tr.*) *Sînt ființe care... deșteaptă în noi o vie curiozitate* (M. I. CAR.). **4** *refl.* A deveni conștient, a ajunge să înțeleagă, să-și dea seama de ceva. *S-a deșteptat cu greu și a înțeles ce are de făcut.* **5** *refl.* A deveni (mai) inteligent; a i se deschide mintea. *Prin învățătură omul se deșteaptă.* • prez.ind. *deștépt.* /lat. ***de-excitare***.

deșteptáre *s.f.* **1** Trezire din somn sau din inconștiență; deșteptat. *Simți un fior analog cu acel pe care ni-l dă deșteptarea dintr-un vis urît* (VLAH.). ◇ Expr. *A dormi* (cineva) *somnul cel fără deșteptare* v. dormi. ◆ Momentul cînd se trezește cineva din somn. *La deșteptare mă trezii cu sfîntul soare acățat de vîrful plopului* (HOG.). ◆ Semnal sonor care trezește și anunță începutul programului în cazărmi, în internate etc. **2** Fig. Dezmorțire, trezire la viață. *Deșteptarea primăverii parcă-l întinerise* (REBR.). **3** Dezlănțuire, manifestare a unor sentimente, dorințe, idei etc. *S-a produs o deșteptare bruscă a sentimentelor care fuseseră reprimate.* **4** Stimulare a inteligenței. • pl. *-ări.* /v. ***deștepta***.

deșteptát[1] *s.n.* Deșteptare. *Pe la deșteptatul rîndunicilor* (CAR.). • /v. ***deștepta***.

deșteptát[2]**, -ă** *adj.* **1** Care s-a trezit din somn. **2** Care este deștept, cu mintea ageră, deschisă. • pl. *-ți, -te.* /v. ***deștepta***.

deșteptăciúne *s.f.* Însușirea de a fi deștept; inteligență, istețime. *Chinui Joe pe bietul Prometeu pentru deșteptăciunea și ascuțimea lui de minte* (ISP.). ◆ Concr. (*adesea iron.*) Faptă sau vorbă de om deștept. *Nu voia să-i mai asculte toate deșteptăciunile lui enervante.* • pl. *-i.* /***deștept*** + *-ăciune*.

deșteptătór, -oáre *adj.* Care deșteaptă din somn; care trezește. ◇ *Ceas deșteptător* (*și subst. n.*) = ceas care sună automat, la momentul dorit, pentru a deștepta pe cineva din somn. • pl. *-ori, -oare.* /***deștepta*** + *-ător*.

deștérne *vb. III.* **1** *tr.* (*compl. indică așternuturi de pat, fețe de masă*) A strînge. *Ca-n basme masa mi s-ar pune Și s-ar deșterne tot ca-n basme* (MACED.). **2** *refl.* Fig. A se întinde, a se desfășura, a se succeda (pe dinaintea ochilor). *Priveliștele sclipitoare ce-n repezi șiruri se diștern* (EMIN.). • prez.ind. *deștérn.* și (*reg.*) *diștérne vb. III.* /***des***[1]*-* + *[a]șterne*.

deșucheát, -ă *adj.* (*pop.; fam.; despre oameni sau despre sentimente, acțiuni etc. ale lor*) **1** Nebun, smintit. *Cei mai mulți erau năzuroși, tembeli și deșucheați* (ISP.). ◇ (*subst.*) *Deșucheatul a stîrnit un scandal în sat.* **2** Care este dezmățat, destrăbălat, imoral. *Era un chef deșucheat, așa că a plecat.* • pl. *-ți, -te.* /***des***[1]*-* + ***șucheat***.

deșuchetúră *s.f.* (*pop.; fam.*) Faptă deșucheată. • pl. *-uri.* /***deșucheat*** + *-ură*.

deșugubínă *s.f.* v. șugubină.

deșurubá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică șuruburi*) A desface prin învîrtire în sensul invers celui de înșurubare, pentru a scoate din locul unde era fixat; a debulona. **2** A desprinde, a demonta un obiect prins în șuruburi. • prez.ind. *-ez.* /***des***[1]*-* + ***[în]șuruba***.

deșurubáre *s.f.* **1** Desfacere a unui șurub prin învîrtire în sensul invers celui de înșurubare, pentru a-l scoate din locul unde era fixat. **2** Desprindere, demontare a unui obiect prins în șuruburi. • pl. *-ări.* /v. ***deșuruba***.

deșurubát, -ă *adj.* **1** (*despre șuruburi*) Desfăcut în sensul invers celui de înșurubare, pentru a scoate din locul unde era fixat. **2** (*despre obiecte prinse în șuruburi*) Desprins, demontat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***deșuruba***.

detailá *vb. I.* v. detalia.

detailát, -ă *adj.* v. detaliat.

detailíst, -ă *s.m., s.f., adj.* (Comerciant, negustor) care vinde cu amănuntul. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***détailliste***, germ. ***Detaillist***.

detaliá *vb. I. tr.* (*compl. indică idei, planuri, situații etc.*) A demonstra, a analiza, a expune (ceva) în mod amănunțit. *Ești sadic... vrei să-ți detaliez nenorocirea* (CA. PETR.). ◆ (*refl.*) A ieși în evidență, a se contura în toate amănuntele. *Îndoituri, depresiuni, pete de altă culoare... se detaliau în transparența desăvîrșită a aerului* (IBR.). • sil. *-li-a.* prez.ind. *-iez.* și *detailá vb. I.* /<it. ***dettagliare***, fr. ***détailler***.

detaliát, -ă *adj., adv.* (În mod) amănunțit. • sil. *-li-at.* pl. *-ți, -te.* și *detailát, -ă adj.* /v. ***detalia***.

detaliére *s.f.* Analiză, expunere amănunțită. • sil. *-li-e-.* pl. *-i.* /v. ***detalia***.

detáliu *s.n.* **1** Element (neesențial) al unui ansamblu; amănunt. ◇ Loc.adv. *În detaliu* = *a*) în fiecare amănunt luat aparte. *E zidită pe la mijlocul veacului trecut și înfățișează, în detaliu și în total, vîrsta ei venerabilă* (GAL.); *b*) cu de-amănuntul, în mod detaliat. ◇ Expr. (*A vinde*) *în detaliu* = (a vinde) în cantități mici, cu bucata, cu amănuntul. ◆ Lucru mărunt, mai puțin important, secundar. *Unele clipe răzlețe, unele gesturi, unele detalii de nimic, îmi reveneau acum* (GAL.). ◆ Amănunt al unei împrejurări, al unei întîmplări. *Mi-a povestit toate detaliile acestei întîmplări.* **2** Parte a unei opere literare sau artistice care poate fi considerată și izolat. • pl. *-ii.* /<it. ***dettaglio***, fr. ***détail***.

detalonáre *s.f.* (*tehn.*) **1** Teșitură pe fața de așezare a sculelor așchietoare. **2** Operație prin care se obține o astfel de teșitură. • pl. *-ări.* /după fr. *détalonnage*.

detartrá *vb. I. tr.* **1** A înlătura tartrul format pe cazane, canalizații etc. **2** (*med.*) A înlătura tartrul de pe dinți. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***détartrer***.

detartráj *s.n.* Detartrare. • pl. *-e.* /<fr. ***détartrage***.

detartránt, -ă *adj., s.n.* (Substanță) care are proprietatea de a înlătura tartrul. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***détartrant***.

detartráre *s.f.* **1** Înlăturare a tartrului format pe cazane sau canalizații; detartraj. **2** (*med.*) Înlăturare a tartrului de pe dinți; detartraj. • pl. *-ări.* /v. ***detartra***.

detartrát, -ă *adj.* **1** (*despre cazane, canalizații etc.*) De pe care s-a îndepărtat tartrul. **2** (*med.; despre dinți*) De pe care s-a îndepărtat tartrul. • pl. *-ți, -te.* /v. ***detartra***.

detașá *vb. I.* **I** *tr., refl.* **1** A (se) desprinde, a (se) separa, a (se) desface (dintr-un întreg, dintr-un grup etc.); a (se) decupa. *Ca un astru desprins din haos, un punct se detașează de restul cîmpiei, înaintînd* (BOGZA). **2** A(-și) schimba temporar locul de muncă, prin transferarea de la o unitate la alta sau dintr-o localitate în alta. ◆ (*milit.; tr.; compl. indică unități sau cadre militare*) A transfera dintr-un loc în altul, pentru a îndeplini misiuni speciale. **II** *refl.* **1** (*sport*) A se distanța (de ceilalți concurenți); a întrece categoric. *Înotătorul de pe primul culoar s-a detașat de ceilalți.* **2** A ieși în evidență, a se evidenția. *În echipa de fotbaliști s-au detașat cei din apărare.* **3** Fig. A se desprinde, a se îndepărta de o situație, de o preocupare. *A reușit să se detașeze de rutină.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***détacher***.

detașábil, -ă *adj.* Care poate fi detașat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***détachable***.

detașaméntn *s.n.* **1** Grup de subunități sau de unități militare reunite ocazional pentru a îndeplini o misiune cu caracter independent. *Mici detașamente vor ocupa Arsenalul, hala de grîu* (CA. PETR.). **2** Echipă, grup; unitate. *Un detașament de constructori.* ◆ (*mar.*) Grupare temporară formată dintr-un număr variabil de nave. • pl. *-e.* /<fr. ***détachement***.

detașáre *s.f.* **1** Desprindere, separare, desfacere (dintr-un întreg, dintr-un grup etc.); decupare. **2** Schimbare temporară a locului de muncă, prin transferarea de la o unitate la alta sau dintr-o localitate în alta. ◆ (*milit.*) Transfer al unor unități sau cadre militare dintr-un loc în altul, pentru a îndeplini misiuni speciale. **3** (*sport*) Desprindere de ceilalți concurenți; distanțare. **4** Evidențiere. **5** Fig. Desprindere, îndepărtare de o situație, de o preocupare. *A arătat detașare față de micile deprinderi zilnice.* ◇ Loc.adv. *Cu detașare* = fără a se implica (sufletește). • pl. *-ări.* /v. ***detașa***.

detașát, -ă *adj., adv.* **1** *adj.* Desprins, izolat de cineva sau de ceva. *Camera de roată detașată a fost înlocuită.* **2** *adj.* (*despre angajați*) Care a fost transferat în mod temporar și în interes de serviciu de la o unitate la alta sau dintr-o localitate în alta. **3** *adv.* (*sport*) În mod evident, categoric, clar. *A cîștigat detașat cursa.* **4** *adj.* Care nu este implicat sufletește; neutru. *Față de ceilalți implicați în dispute, ea este detașată.* ◆ (*adv.*) Cu detașare. *Privește detașat la ce e în jur.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***detașa***; cf. fr. *détaché*.

detașatór *s.n.* (*țes.*) Cilindru la mașinile de pieptănat care asigură legătura dintre porțiunea de fibre extrasă și voalul rezultat prin pieptănare la ciclul anterior. • pl. *-oare.* /***detașa*** + *-tor*, după fr. *détacheur*.

detașór *s.n.* Mașină folosită în procesul de măcinare a grîului pentru sfărîmarea solzilor de făină formați la trecerea prin măcinătoare. • pl. *-oare.* /<fr. ***détacheur***.

detatuáj *s.n.* Înlăturare, ștergere a unui tatuaj. • sil. *-tu-aj.* pl. *-e.* /<fr. ***détatouage***.

detectá *vb. I. tr.* **1** A identifica, a descoperi, a determina existența unui element care este ascuns sau nevăzut. *A detectat metale sub dușumele.* ◆ Fig. A capta anumite semnale; a descoperi ceva. *A detectat ostilitatea celorlalți față de propunerea sa.* ◆ Ext. A găsi, a descoperi (un talent). **2** (*telec.*) A realiza o detecție. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***détecter***.

detectábil, -ă *adj.* Care poate fi detectat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***détectable***.

detectabilitáte *s.f.* Ceea ce este detectabil. • pl. *-ăți.* /<fr. ***détectabilité***.

detectáre *s.f.* Identificare, determinare a existenței unui element, a unui corp care este ascuns sau nevăzut. ◆ Fig. Descoperire. *A reușit detectarea unui complot.* • pl. *-ări.* /v. ***detecta***.

detectát, -ă *adj.* Care este descoperit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***detecta***.

detectív *s.m.* Agent (secret) aflat în serviciul poliției din unele țări sau al unei persoane particulare, care se ocupă cu anumite investigații. *Ai ajuns pînă aici cu îndrăzneala? Imaginezi fantasmagorii, faci pe detectivul* (SADOV.). • pl. *-i.* /<fr. ***détective***, engl. ***detective***.

detectivísm *s.n.* Aptitudine, atitudine, manieră de detectiv. • pl. *-e.* /***detectiv*** + *-ism*.

detectivíst, -ă *adj.* Care este caracteristic detectivului; de detectiv; detectivistic. • pl. *-iști, -iste.* /***detectiv*** + *-ist*.

detectivístic, -ă *adj.* Detectivist. • pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***detektivistisch***.

detectór *s.n.* **1** Aparat, dispozitiv utilizat pentru a detecta ceva. ◇ *Detector de proximitate* = aparat electronic care detectează apropierea unei persoane sau a unui obiect de o zonă controlată. *Detector de metale* = aparat electronic pentru detectarea obiectelor metalice ascunse vederii. *Detector colorimetric* = aparat pentru determinarea concentrației gazelor toxice în aer. *Detector de particule* = instrument pentru stabilirea prezenței radiațiilor ionizante într-un mediu și pentru determinarea intensității lor. *Detector de minciuni* = aparat folosit în practica organelor de urmărire penală pentru a detecta, prin înregistrarea efectelor fiziologice și a emoțiilor provocate de întrebări, dacă cel interogat spune adevărul sau minte. **2** (*telec.*) Dispozitiv care pune în evidență prezența undelor electromagnetice. ◇ *Detector cu galenă* v. galenă. ◆ Circuit electric folosit la detecție. • pl. *-oare.* /<fr. ***détecteur***.

detécție *s.f.* **1** (*telec.*) Identificare a prezenței unui semnal util într-o recepție de unde electromagnetice. ◆ Demodulație a oscilațiilor de înaltă frecvență. **2** Punere în evidență a radiațiilor nucleare dintr-un anumit mediu. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *detecțiúne s.f.* /<fr. ***détection***, lat. ***dētectĭo***, ***-onis*** „revelație”.

detecțiúne *s.f.* v. detecție.

detensioná *vb. I. tr.* **1** (*tehn.*) A reduce sau a elimina o tensiune (mecanică, electrică etc.). **2** Fig. A face să dispară tensiunea psihică, încordarea; a destinde. • sil. *-si-o-.* prez.ind. *-ez.* /***de***[1]*-* + ***tensiona***.

detensionáre *s.f.* **1** (*tehn.*) Reducere sau eliminare a unei tensiuni (mecanice, electrice etc.). ◆ Spec. Eliminare, parțială sau totală, prin diferite procedee, a tensiunilor proprii dintr-o piesă metalică turnată, sudată etc. **2** Fig. Eliminare (totală sau parțială) a unei tensiuni psihice, a unui conflict, a unei neînțelegeri etc.; destindere. • sil. *-si-o-.* pl. *-ări.* /v. ***detensiona***.

detensionát, -ă *adj.* Căruia i s-a eliminat sau i s-a redus tensiunea; destins. • sil. *-si-o-.* pl. *-ți, -te.* /v. ***detensiona***.

deténtă *s.f.* **1** (*fiz.*) Expansiune bruscă a unui gaz prin mărirea volumului său. ◆ Fig. destindere, ameliorare, îmbunătățire. **2** (*sport*) Săritură. ◆ Capacitatea pe care o au unii sportivi de a se desprinde cu ușurință de sol. *Atletul are o detentă bună.* • pl. *-e.* /<fr. ***détente***.

detentór[1] *s.m.* (*jur.*) Persoană care deține un lucru; deținător. • pl. *-i.* /<fr. ***détenteur***.

detentór² *s.n.* Piesă racordată la un tub pentru reducerea presiunii unui fluid. • pl. *-oare.* /<fr. ***détendeur***.

deténție *s.f.* **1** (*jur.*) Reținere a cuiva în stare de arest pentru cercetări judiciare. **2** (*jur.*) Pedeapsă privativă de libertate pentru o perioadă dată. ◇ *Detențiune preventivă* v. preventiv. *Detențiune riguroasă* v. riguros. **3** Posedare, păstrare temporară a unui bun, fără intenția de a deveni proprietarul lui. • pl. *-i.* și *detențiúne s.f.* /<fr. ***détention***, lat. ***dētentĭo, -onis***.

detențiúne *s.f.* v. detenție.

detergént, -ă *adj., s.m.* (Produs) care (dizolvat în apă) are proprietatea de a spăla, de a curăța, de a degresa, de a dezinfecta. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***détergent***; cf. lat. *detergere* „a curăța".

deterioră *vb. I. tr., refl.* **1** A (se) uza, a (se) strica, a (se) defecta, a (se) degrada (prin întrebuințare îndelungată, în urma unui accident etc.); a (se) delabra. *Inspectînd măcar o dată pe săptămînă odăile, să constate dacă nimeni n-a deteriorat paturile* (CE. PETR.). **2** Fig. A distruge echilibrul, caracterul (unor relații). *Între cele două partide situația s-a deteriorat.* • sil *-ri-o-.* prez.ind *-ez.* /<fr. ***détériorer***, lat. ***deteriorare***.

deterioráre *s.f.* **1** Stricare, uzare. *S-a constatat deteriorarea mobilierului.* **2** (*psih.*) *Deteriorare mentală* = slăbire și alterare a facultăților intelectuale, care survin treptat în condițiile senectuții și brusc în cazul unor boli psihice. • sil. *-ri-o-.* pl. *-ări.* /v. ***deteriora***.

deteriorát, -á *adj.* Uzat, stricat, avariat. • sil. *-ri-o-.* pl. *-ți, -te.* /v. ***deteriora***.

determiná *vb. I. tr.* **1** A fi cauza imediată a apariției, dezvoltării sau modificării unui fapt, a unui fenomen sau a unui proces; a condiționa, a cauza. *Scăderea severă a temperaturii determină înghețul.* **2** A stabili cu precizie; a lămuri, a preciza, a hotărî (o dată, un termen etc.). *[Șeful justiției] determină și ziua înfățișării pricinei* (GHICA). ◆ Spec. A preciza însușirile unui corp, ale unei plante, ale unui fenomen (în vederea repartizării acestora în categorii). ◆ Spec. A calcula, a deduce pe baza unor date. *Meterologii au determinat cantitatea de precipitații din ultima lună.* **3** A hotărî, a convinge, a face pe cineva să ia o anumită hotărîre. *A reușit cu greu să determine pe doamna să vină în odaia de primire* (IBR.). **4** (*gram.; despre părți de propoziție sau despre propoziții; compl. indică cuvinte, propoziții etc.*) A însoți precizînd caracteristici, circumstanțe, sensuri etc. *Adjectivele determină substantivele pe care le însoțesc.* **5** (*mat., fiz.*) A afla valoarea unei mărimi; a măsura. • prez.ind. *detérmin.* /<fr. ***déterminer***, lat. ***determinare***.

determinábil, -á *adj.* Care poate fi determinat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***déterminable***.

determinánt, -á *adj., s.m., s.n.* **I** *adj.* Care determină sau este de natură să determine ceva; hotărîtor; determinativ, determinator. **II** *s.m.* **1** Factor, cauză, relație etc. cu rol hotărîtor în producerea unui eveniment sau fenomen, a unei situații, reacții. **2** (*mat.*) Expresie matematică compusă din numere și monoame așezate în linii și coloane, care este folosită mai ales în rezolvarea ecuațiilor și a sistemelor de ecuații de gradul doi. **III** *s.m., adj.* (*gram.*) (Element lingvistic) care precizează sensul unui determinat (cuvînt, propoziție); determinativ. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***déterminant***.

determináre *s.f.* **1** Faptul de a determina apariția, dezvoltarea sau modificarea unei stări, a unui fenomen sau a unui proces; determinație. **2** Fermitate, hotărîre. *Tinerii au arătat determinare în susținerea ideilor lor.* ◆ Cauzalitate; motivație. *În acțiunea întreprinsă nu avea nici o determinare.* **3** (*log.*) Operație, inversă generalizării, prin care se trece de la noțiuni mai generale la noțiuni mai puțin generale. **4** (*gram.*) Precizare a sensului unui cuvînt sau al unei propoziții determinate cu ajutorul unui determinant. • pl. *-ări.* /v. ***determina***.

determinát, -á *adj., s.m.* **1** *adj.* Care este precizat, stabilit, hotărît. *Un om cu o profesiune determinată* (G. M. ZAMF.). ◆ Cauzat, condiționat. **2** *s.m., adj.* (*gram.*) (Element lingvistic) al cărui sens este precizat de un determinant. **3** *adj.* Fig. (*despre persoane*) Care este hotărît, decis, motivat. *Un concurent talentat și determinat.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***determina***; cf. fr. *déterminé.*

determinatív, -ă *adj., s.m.* **1** *adj.* Determinant. *Factor determinativ.* **2** *adj., s.m.* (*gram.*) Determinat. ◇ (*adj.*) *Articol determinativ* = articol adjectival. *Adjectiv determinativ* = adjectiv pronominal care determină un substantiv. *Propoziție determinativă* = propoziție atributivă neizolată, strîns legată de substantivul la care se referă și indispensabilă pentru înțelesul întregii fraze. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***déterminatif***, it. ***determinativo***, lat. ***determinative***.

determinatór, -oáre *adj., s.n.* **1** *adj.* Care conduce la un anumit rezultat; hotărîtor; determinant. **2** *s.n.* (*biol.*) Lucrare pe baza căreia se identifică organismele vegetale sau animale din diferite categorii sistematice. • pl. *-ori, -oare.* /***determina*** + *-tor*.

determinație *s.f.* Determinare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *determinațiúne s.f.* /<fr. ***détermination***, lat. ***determinatio, -onis***.

determinațiúne *s.f.* v. determinație.

determinísm *s.n.* (*filos.*) Teorie, concepție și metodă potrivit căreia toate fenomenele și procesele naturii, societății și ale gîndirii sînt determinate de anumite condiții și cauze și se află într-o interdependență, fiind guvernate de legi obiective, permanente și imuabile. • /<fr. ***déterminisme***.

determiníst, -á *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al determinismului. **2** *adj.* Care aparține determinismului sau determiniștilor, privitor la determinism sau la determiniști. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***déterministe***.

detérsie *s.f.* v. detersiune.

detersiúne *s.f.* **1** Efectul produs de detergenți; curățare, spălare. ◆ Dezlipire a peliculei de material străin de pe suprafața unui material. **2** (*geol.*) Roadere, șlefuire a scoarței terestre de către ghețari. • pl. *-i.* și *detérsie s.f.* /<fr. ***détersion***.

detersív, -á *adj., s.m.* (Substanță) care poate curăța, purifica. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***détersif***.

detestá *vb. I. tr.* (*despre oameni*) A urî cu tărie, a disprețui profund, a nu putea suferi (pe cineva sau ceva). *Ești tot ce am detestat mai mult în viață* (SEBAST.). ◇ *refl. Se detestă că nu poate fi mai curajos.* • prez.ind. *detést.* /<fr. ***détester***, lat. ***detestari***.

detestăbil, -ă *adj.* **1** Care este demn de dispreț, de ură; oribil. **2** Care produce o senzație dezagreabilă. **3** (*despre lucruri*) Care este foarte rău, de slabă calitate, cu mult sub nivelul cerut. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***détestable***, lat. ***dētestabĭlis, -e***.

detestáre *s.f.* Faptul de *a detesta* pe cineva sau ceva; dispreț profund. • pl. *-ări.* /v. ***detesta***.

detimbrá *vb. I. tr.* (*compl. indică voci*) A modifica timbrul. • prez.ind. *-ez.* /***de***¹*-* + ***timbra***.

detimbráre *s.f.* **1** Modificare a timbrului vocii. **2** (*telec.*) Modificare a spectrului de frecvență, a timbrului unei transmisiuni fonice, în scopul ameliorării calității sunetului sau al obținerii unor efecte speciale. • pl. *-ări.* /v. ***detimbra***.

detimbrát, -ă *adj.* (*fon.; despre voce*) Care are timbrul modificat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***detimbra***.

detoná *vb. I.* **1** *tr.* A produce, a declanșa o explozie. **2** *intr.* A exploda. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***détoner***, lat. ***detonare***.

detonábii, -ă *adj.* Detonant. • pl. *-i, -e.* /<it. ***detonabile***, fr. ***détonable***.

detonánt, -á *adj.* **1** Care poate iniția detonația unui exploziv; detonabil. **2** Care poate exploda, producînd o detonație. ◇ *Gaz detonant* v. gaz. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***détonant***.

detonáre *s.f.* Declanșare a unei explozii. ◆ Explozie. • pl. *-ări.* /v. ***detona***.

detonát, -á *adj.* (*despre explozibili*) Care a fost declanșat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***detona***.

detonatór *s.n.* **1** Agent chimic sau mecanic care poate produce detonația unei substanțe explozive. **2** Exploziv capabil să producă prin detonație o undă de șoc puternică. **3** Dispozitiv care creează o undă de șoc. • pl. *-oare.* /<fr. ***détonateur***.

detonáție *s.f.* **1** Explozie. ◆ Zgomot produs de o explozie; detunătură. **2** Ardere extrem de rapidă a unei substanțe într-un spațiu închis, însoțită de o degajare aproape instantanee de gaze și de un zgomot caracteristic. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *detonațiúne s.f.* /<fr. ***détonation***.

detonațiúne *s.f.* v. detonație.

detonít *s.n.* Substanță explozivă foarte brizantă. • /***detona*** + *-it*.

detorsioná *vb. I. tr.* (*tehn.*) A înlătura o torsiune; a întinde (la loc), a destinde. • sil. *-si-o-.* prez.ind. *-ez.* /***de-*** + ***torsiona***.

detorsionáre *s.f.* Înlăturare a unei tensiuni; detorsiune. • sil. *-si-o-.* pl. *-ări.* /v. ***detorsiona***.

detorsionát, -ă *adj.* Care nu mai este torsionat, răsucit. • sil. *-si-o-.* pl. *-ți, -te.* /v. ***detorsiona***.

detorsiúne *s.f.* Detorsionare. • pl. *-i.* /<fr. ***détorsion***.

detoxică *vb. I. tr.* (*biochim.*) A detoxifica. • prez.ind. *detóxic.* /<fr. ***detoxiquer***.

detoxifiá *vb I.* v. detoxifica.

detoxifiánt, -ă *adj., s.n.* (Substanță, remediu) care detoxifică. • sil. *-fi-ant.* pl. *-ți, -te.* /***detoxifia*** + *-ant*.

detoxificá *vb I. tr.* (*biochim.*) A neutraliza acțiunea produselor toxice din organism, din spațiu etc.; a detoxica. • prez.ind. *-toxífic.* și *detoxifiá vb I.* /<fr. ***détoxifier***.

detoxificáre *s.f.* (*biochim.*) Acțiune metabolică prin care este neutralizat un produs toxic sau este transformat într-un produs cu toxicitate redusă; detoxifiere. • pl. *-ări.* /v. ***detoxifica***.

detoxificát, -ă *adj.* (*biochim.*) Care a fost supus detoxificării. • pl. *-ți, -te.* /v. ***detoxifica***.

detoxificáție *s.f.* (*biochim.*) **1** Ansamblu de procese biologice prin care un organism neutralizează și elimină produsele toxice rezultate din diversele metabolisme. **2** Neutralizare și înlăturare a substanțelor toxice din nutrețuri și alimente. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***detoxifica*** + *-ație*.

detoxifiére *s.f.* (*biochim.*) Detoxificare. • sil. *-fi-e-.* pl. *-i.* /v. ***detoxifia***.

detracá *vb. I. refl.* **1** (*despre oameni*) A înnebuni; a decădea moral. **2** (*despre mașini*) A se defecta. • prez. ind. *-chez.* /<fr. ***détraquer***.

detracáre *s.f.* **1** Dezechilibrare mintală; decădere morală. **2** Defectare a unor mașini. • pl. *-ări.* /v. ***detraca***.

detracát, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Om) care este smintit, dezechilibrat; (om) care este decăzut din punct de vedere moral. **2** *adj.* (*despre mașini*) Care este defect. • pl. *-ți, -te.* /v. ***detraca***; cf. fr. *détraqué.*

detractá *vb. I. tr.* A contesta meritele, valoarea cuiva; a defăima, a ponegri. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***détracter***; cf. lat. *detrahere* „a trage în jos".

detractáre *s.f.* Contestare a meritelor, a valorii cuiva; defăimare, ponegrire; detracție. • pl. *-ări.* /v. ***detracta***.

detractór, -oáre *s.m., s.f* Persoană care contestă meritele, valoarea cuiva; defăimător, bîrfitor, calomniator. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***détracteur***, lat. ***dētractor, -oris***.

detrácție *s.f.* **1** Detractare. **2** (*geol.*) Proces de dislocare a blocurilor de rocă sub acțiunea ghețarilor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *detracțiúne s.f.* /<fr. ***détraction***, lat. ***dētractĭo, -onis***.

detracțiúne *s.f.* v. detracție.

detráge *vb. III. tr.* (*înv.*) **1** A scoate. **2** A smulge. **3** A lua. **4** (*mat.*) A scădea. • prez.ind. *deirág.* /<lat. ***detrahere***.

detrésă *s.f.* **1** Stare sufletească a cuiva care se simte nenorocit; disperare. **2** Nenorocire, stare critică. • /<fr. ***détresse***.

detrimént *s.n.* Daună, prejudiciu, pierdere materială sau morală. ◇ Loc.prep. *În detrimentul cuiva* = în defavoarea, în paguba, în dauna cuiva. • /<fr. ***détriment***, lat. ***dētrīmentum, -i*** <*deterere* „a strica".

detrític, -ă *adj.* (*geol.; despre roci sedimentare*) Care este compus din detritus mobil sau cimentat. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***détritique***.

detritivór, -á *adj.* (*zool.; despre animale limicole*) Care se hrănește cu detritus vegetal sau animal; detritofag. • pl. *-i, -e.* /***detrit[us]*** + *-vor*.

detritofág, -á *adj.* (*zool.; despre animale limicole*) Detritivor. • pl. *-gi, -ge.* /***detrit[us]*** + *-fag*.

detrítus *s.n.* **1** (*geomorf.*) Material granular rezultat din sfărîmarea și distrugerea rocilor sub acțiunea agenților externi. **2** Material granular mărunt rezultat din uzura pietrei de pavaj, din cauza circulației. **3** Material granular rezultat la săparea unei găuri de sondă. **4** (*biol.*) Totalitatea particulelor organice rezultate din descompunere, depuse sau aflate în suspensie în apă, servind ca hrană anumitor animale. **5** (*med.*) Totalitatea rămășițelor tisulare prezente în focare inflamatorii, în procese tumorale etc. ◆ Tartru dentar. • pl. *-uri.* /<fr. ***détritus***, lat. ***dētrītus*** „sfărîmat".

detroná *vb. I. tr.* A înlătura de la tron, din domnie. ◆ (*iron.*) A înlătura dintr-o demnitate, dintr-o funcție; a destitui. *Consiliul de administrație l-a detronat pe director.* ◆ (*sport*) A deposeda pe cineva de titlul

de campion. • prez.ind. -ez. și *destroná vb. IV.* /<fr. *détrôner*.

detronáre *s.f.* Înlăturare a cuiva de la tron, de la domnie. ◆ (*iron.*) Înlăturare a cuiva dintr-o demnitate, dintr-o funcție; destituire. ◆ (*sport*) Deposedare a cuiva de titlul de campion. • pl. -*ări*. /*v. detrona*.

detronát, -ă *adj.* Înlăturat de la domnie, alungat de pe tron. ◆ (*iron.*) Înlăturat dintr-o demnitate, dintr-o funcție; destituit. ◆ (*sport*) Deposedat de titlul de campion. • pl. -*ți*, -*te*. /v. *detrona*.

detubáre *s.f.* **1** (*med.*) Extragere a unui tub (din laringe). **2** Totalitatea operațiilor efectuate la o sondă pentru extragerea și recuperarea totală sau parțială a coloanelor de burlane folosite în procesul de forare. • pl. -*ări*. /*de*[1]- + *tubare*, după fr. *détubage*.

detumescéнță *s.f.* (*med.*) **1** Micșorare treptată a unei leziuni inflamatorii, a unei tumefacții. **2** Diminuarea de volum a unui organ erectil. • pl. -*e*. /<fr. *détumescence*; cf. lat. *tumescere* „a se umfla".

detuná *vb. I.* **1** *intr.* A face un zgomot asemănător tunetului; a bubui; ext. a răsuna. *Toba detuna cutremurînd geamurile* (CE. PETR.). ◆ (*tr.*) A face să răsune. **2** *tr.* (*pop.*) A fulgera. **3** *intr.* (*despre arme de foc*) A produce un zgomot înfundat. **4** *intr.* Fig. (*despre oameni*) A-și manifesta mînia în mod zgomotos. *L-a auzit detunînd împotriva adversarilor.* **5** *intr.* A trăsni. *Furtuna detuna o dată în mijlocul bolții* (SADOV.). **6** *tr.* Fig. A zdrobi, a nimici; a nărui. *Detună pre toți vrăjmașii săi* (C. NEGR.). • prez.ind. *detún*. /lat. *detonare*.

detunáre *s.f.* Faptul de *a detuna*. ◆ Concr. Bubuit, detunătură. • pl. -*ări*. /v. *detuna*.

detunát, -ă *adj.* (*pop.*) Lovit de trăsnet; trăsnit. • pl. -*ți*, -*te*. /v. *detuna*.

detunătór, -oáre *adj., s.n.* **1** *adj.* Care detună; tunător, bubuitor. **2** *s.n.* Partea de dinapoi a țevii unei arme de foc de infanterie, mai groasă decît restul țevii, în care intră cartușul. • pl. -*ori*, -*oare*. /*detuna* + -*ător*.

detunătúră *s.f.* Zgomot puternic (ca al tunetului) produs de o explozie, de o armă de foc etc.; bubuit, detunare, (*înv.*) detunet. • pl. -*i*. /*detuna* + -*ătură*.

detúnet *s.n.* (*înv.*) Detunătură. • pl. -*e*. /*detuna* + -*et*, după *tuna-tunet*.

detúr *s.n.* Mijloc indirect folosit pentru depășirea unui obstacol în vederea atingerii scopului propus. • /<fr. *détour*.

deturnă *vb. I. tr.* **1** (*econ.*) A întrebuința ilegal fonduri (sau alte materiale) în alt scop decît acela pentru care au fost destinate. ◆ A delapida. **2** A abate sau a sili pe cineva să abată un mijloc de transport în comun (mai ales avioane) de la direcția inițială, în scop de șantaj sau ca act de piraterie (aeriană). **3** A modifica (cu forța), a devia, a schimba direcția. *Problemele mărunte i-au deturnat atenția de la preocupări importante.* • prez.ind. -*ez*. /<fr. *détourner*.

deturnáre *s.f.* **1** (*econ.*) Întrebuințare ilegală a unor fonduri (sau a altor materiale) în alt scop decît acela pentru care au fost destinate. ◆ Delapidare. **2** Schimbare a direcției inițiale a unui mijloc de transport în comun (mai ales a unui avion), în scop de șantaj sau ca act de piraterie (aeriană). **3** Modificare (cu forța), schimbare a direcției, a orientării (într-un anumit domeniu). • pl. -*ări*. /v. *deturna*.

deturnát, -ă *adj.* **1** (*econ.; despre fonduri sau alte materiale*) Care a fost întrebuințat ilegal în alt scop decît acela pentru care a fost destinat. **2** (*despre mijloace de transport în comun, mai ales avioane*) Căruia i s-a schimbat direcția inițială, în scop de șantaj sau ca act de piraterie (aeriană). • pl. -*ți*, -*te*. /v. *deturna*.

deținătór, -oáre *s.m., s.f.* **1** (*jur.*) Detentor. **2** Persoană care deține o funcție, un titlu, un premiu etc. • pl. -*ori*, -*oare*. /*deține* + -(*ă*)*tor*.

deține *vb. III. tr.* **1** (*compl. indică bunuri materiale*) A avea în stăpînire sau în păstrare; a poseda. ◆ A fi în posesia unor cunoștințe, secrete etc. *E ușor să crezi, cînd ești departe, că numai tu deții adevărul* (CE. PETR.). **2** (*compl. indică titluri, premii etc.*) A avea. *Actrița deține trei premii Oscar.* ◇ Expr. *A deține un record* v. record. ◆ (*compl. indică funcții, posturi*) A ocupa; a fi învestit cu anumite prerogative. *De trei ani deține funcția de director al instituției.* **3** (*compl. indică persoane*) A reține, a ține închisă pentru cercetări judiciare sau ca urmare a unei condamnări. • prez.ind. *deții*. /<fr. *détenir*, după *ține*.

deținére *s.f.* **1** Posedare de bunuri materiale, de drepturi. ◆ Dispunere de informații. **2** Ocupare a unei funcții, a unui grad, a unui titlu. **3** Reținere a unei persoane la închisoare pentru cercetări judiciare sau ca urmare a unei condamnări. • pl. -*i*. /v. *deține*.

deținút, -ă *s.m., s.f.* Persoană aflată în arest pentru cercetări judiciare sau ca urmare a unei condamnări; arestat. *Gratii groase despart pe deținuți de vizitatori* (CA. PETR.). • pl. -*ți*, -*te*. /v. *deține*, după fr. *détenu*.

deuce [djus] *s.n.* (*sport; în tenis*) Situație de egalitate în cadrul unui ghem, începînd de la scorul de 40 la 40. • /<engl. *deuce*.

deúnăzi *adv.* (*pop.*) Zilele trecute, nu de mult, acum cîteva zile. *Deunăzi i-am dat dreptate lui Pașadia* (M. I. CAR.). • sil. *de-u-*. acc. și *deunăzí*. și *dăúnăzi* *adv.* /*de* + *ună* = *una* + *zi*.

deus ex máchina *loc.subst.* (*latin.*) Pretext sau mijloc evaziv; invocare a puterii supranaturale pentru a ieși dintr-un impas. • /<lat. *deus ex machina*.

deuter- Elem. de compunere „secund", „al doilea". • și *deutero-*, *deuto-*. /<fr. *deutér*(*o*)-, *deuto*-; cf. gr. *δεύτερος* „al doilea".

deuteranomalíe *s.f.* (*med.*) Ușoară anomalie a vederii în legătură cu culoarea verde. • pl. -*ii*. g.-d. -*iei*. /<fr. *deutéranomalie*.

deuteranóp, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Persoană) care suferă de deuteranopie. • pl. -*i*, -*e*. /<fr. *deutéranope*.

deuteranopíe *s.f.* (*med.*) Formă de daltonism care constă în incapacitatea de a percepe culoarea verde; acloropsie. • g.-d. -*iei*. /<fr. *deutéranopie*; cf. gr. *δεύτερος* „al doilea", *ἀν-* „fără", *ὤψ*, *ὠπός* „vedere".

deuterárе *s.f.* (*chim.*) Înlocuire cu atomi de deuteriu a atomilor de hidrogen din substanțe organice, în prezența catalizatorilor. • pl. -*ări*. /<fr. *deutération*.

deutériu *s.n.* (*chim.*) Izotop al hidrogenului, cu un neutron și un proton în nucleu, gaz incolor, mult mai dens decît acesta, obținut prin electroliza apei grele, prin distilarea fracționată a hidrogenului lichid și prin alte metode, care este folosit drept combustibil termonuclear în reactoarele nucleare (*d*); hidrogen greu. • /<fr. *deutérium*, germ. *Deuterium*, engl. *deuterium*.

deutero- v. deuter-.

deuterogamíe *s.f.* Fecundație secundară, realizată de unele celule asexuate. • g.-d. -*iei*. /<fr. *deutérogamie*.

deuteromicéte *s.f. pl.* (*bot.*) Grup eterogen de ciuperci cărora le lipsește sau nu li se cunoaște încă forma de fructificație; fungi imperfecți. • /<fr. *deutéromycètes*.

deuteromorfóză *s.f.* (*geol.*) Schimbare a formei cristalelor mineralelor în urma unor procese mecanice și chimice. • pl. -*e*. /<fr. *deutéromorphose*.

deuterón *s.m.* (*chim.*) Nucleu al atomului de deuteriu, format dintr-un proton și un neutron; deuton. • pl. -*i*. /<fr. *deutéron*.

deuteropatíe *s.f.* (*med.*) Afecțiune secundară a unei boli. • pl. -*ii*. g.-d. -*iei*. /<fr. *deutéropathie*.

deuteroplásmă *s.f.* (*biol.*) Deutoplasmă. • pl. -*e*. /<engl. *deuteroplasm*.

deuteroscopíe *s.f.* (*med.*) Halucinație în cadrul căreia bolnavul vede imaginea sa dedublată. • g.-d. -*iei*. /<fr. *deutéroscopie*.

deuto- v. deuter-.

deutón *s.m.* (*chim.*) Deuteron. • pl. -*i*. /<fr. *deuton*.

deutoneurón *s.m.* (*biol.*) Al doilea neuron din cadrul unui lanț neuronal. • sil. -*ne-u-*. pl. -*i*. /<fr. *deutoneurone*.

deutoplásmă *s.f.* (*biol.*) **1** Parte a protoplasmei cuprinzînd substanțele nutritive ale celulei; deuteroplasmă. **2** Componentele nutritive ale oului. • pl. -*e*. /<fr. *deutoplasme*.

deux-pièces [dø'pjes] *s.n.* Îmbrăcăminte feminină compusă din două piese (jachetă și fustă), de obicei din același material. ◇ (*adj.*) *Purta un costum deux-pièces albastru.* • /<fr. *deux-pièces*.

déva *subst.* (*în mit. indiană*) Nume generic dat spiritelor divine (zeilor). • /<fr. *deba*; cuv. sanscr. „divinitate".

devále *adv.* În jos, mai la vale; mai încolo. *O porneau devale, peste pîrîu în luncă, și se jucau de-a ascunselea în tufiș* (VLAH.). • /*de*[5] + *vale*.

devalizá *vb. I. tr.* (*compl. indică bunuri*) A fura, a prăda, a jefui. • prez.ind. -*ez*. /<fr. *dévaliser*.

devalizáre *s.f.* Prădare, jefuire. • pl. -*ări*. /v. *devaliza*.

devalizát, -ă *adj.* **1** (*despre bunuri*) Care a fost furat. **2** (*despre persoane*) Căreia i s-au furat bunuri. • pl. -*ți*, -*te*. /v. *devaliza*.

devalorizá *vb. I. tr., refl.* (*fin.*) A(-și) reduce valoarea (în raport cu aurul sau cu valutele străine); a (se) deprecia. *Banii se devalorizează.* ◇ Fig. *Ideile neaplicate s-au devalorizat cu timpul.* • prez.ind. -*ez*. /<fr. *dévaloriser*.

devalorizánt, -ă *adj.* Care devalorizează. • pl. -*ți*, -*te*. /*devaloriza* + -*ant*.

devalorizáre *s.f.* (*fin.*) Scădere a valorii unei monede. ◆ Spec. Reducere oficială a valorii monedei naționale în raport cu aurul, argintul sau cu valutele străine. • pl. -*ări*. /v. *devaloriza*.

devalorizát, -ă *adj.* (*fin.; despre monede și alte valori*) Care și-a micșorat valoarea; care s-a depreciat. • pl. -*ți*, -*te*. /v. *devaloriza*.

devaluá *vb. I. tr.* (*fin.*) A deprecia o monedă modificînd legal taxele de schimb. • sil. -*lu-a*. prez. ind. -*ez*. /<fr. *dévaluer*.

devaluáre *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *devalua*. • pl. -*ări*. /v. *devalua*.

devanagári *s.f.* Scriere modernă a sanscritei clasice și a unor limbi din India. • /<fr. *dévanagari*; cuv. sanscr. „orășeanca zeilor".

deváns *s.n.* Devansare. ◇ Loc.adv. *În devans* = înainte de termenul stabilit. • pl. -*uri*. /de la *devansa*, prin derivare regresivă.

devansá *vb. I. tr.* **1** A întrece, a depăși, a o lua cuiva înainte. *Umilit, copilul plecă acasă, dar cînd ajunse, vestea insultei îl devansă și poarta nu i se deschise* (I. ION.). **2** A se petrece sau a face să se petreacă mai devreme decît era normal sau prevăzut; a grăbi desfășurarea, săvîrșirea unui fapt etc. *Încep a se culege de la 20 mai înainte. În anul acesta au devansat cu zece zile ieșirea lor* (I. ION.). • prez.ind. -*ez*. /<fr. *devancer*.

devansáre *s.f.* **1** Faptul de *a devansa*; devans. **2** Desfășurare (a unei acțiuni sau a unui eveniment) mai devreme decît era stabilit sau firesc. • pl. -*ări*. /v. *devansa*.

devansát, -ă *adj.* **1** Care a fost depășit de cineva. **2** (*despre evenimente, acțiuni etc.*) Care se desfășoară mai devreme decît era normal sau stabilit. • pl. -*ți*, -*te*. /v. *devansa*.

devascularizáre *s.f.* (*chir.*) Excizie sau întrerupere chirurgicală a continuității sistemului vascular dintr-un sistem sau organ. • pl. -*ări*. /*de*[1]- + *vascularizare*.

devastá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică țări, regiuni, case etc.*) A pustii, a distruge, a ruina. **2** A jefui, a prăda. • prez.ind. -*ez*. /<fr. *dévaster*, lat. *devastare*.

devastáre *s.f.* **1** Distrugere prin boală, ravagii a unor teritorii, regiuni, așezări umane. *Mi-a spus impiegatul de la mișcare că s-au făcut devastări* (DUMITRIU). **2** Restr. Jefuire. *Devastările produse de popoarele năvălitoare.* • pl. -*ări*. /v. *devasta*.

devastát, -ă *adj.* (*despre țări, regiuni, case etc.*) Care a fost distrus, ruinat, pustiit, nimicit. *Din mijlocul străzii, privi la prăvălia lor devastată* (SAHIA). ◆ Restr. Care a fost jefuit, prădat. • pl. -*ți*, -*te*. /v. *devasta*.

devastatór, -oáre *adj., s.m., s.f.* Care devastează; distrugător, pustiitor. *Asigurarea monumentelor noastre antice contra ignoranței brutale a devastatorilor lor* (BOLL.). ◇ Fig. *Vestea pe care a primit-o a fost devastatoare.* • pl. -*ori*, -*oare*. /<fr. *dévastateur*, lat. *devastator*, -*oris*.

devălmáș *s.m.* (*în Ev. Med., în provinc. rom.*) Persoană care stăpînea în devălmășie cu altele o suprafață de teren. ◇ (*adj.*) *Țăran devălmaș.* ◆ Ext. Părtaș la o afacere. • pl. -*i*. /*de-a valma* + -*aș*.

devălmășíe *s.f.* (*în Ev. Med., în provinc. rom.*) Modalitate a dreptului de proprietate care presupunea exercitarea acestui drept de două sau mai multe persoane asupra unui bun sau asupra mai multor bunuri fără a fi stabilită cota fiecăruia. ◆ Ext. Formă de proprietate și de activitate în comun. *Nu se dădea în vînt după oameni, ci tot mai mult se ferea de dînșii, neluînd parte la devălmășiile obștești* (POPA). ◇ Loc.adv. *În devălmășie* = în comun, de-a valma. • pl. -*ii*. g.-d. -*iei*. /*devălmaș* + -*ie*.

developá *vb. I. tr.* (*fotogr.; compl. indică filme, plăci sau hîrtiile fotografice*) A trata cu un reactiv chimic după expunere, pentru a face să apară clar imaginea. ◆ A face vizibile, prin procedee speciale, semnele scrise cu cerneală simpatică. • prez.ind. -*ez*. /<fr. *développer*.

developánt, -ă *s.n., adj.* **1** *s.n., adj.* (*fotogr.*) Developator. **2** *s.n.* Eluant. • pl. *-ți, -te.* /***developa*** + *-ant.*

developáre *s.f.* **1** (*fotogr.*) Tratare cu un reactiv chimic a unui film, a unei plăci sau a unei hîrtii fotografice după expunere, pentru a face să apară clar imaginea. ◇ *Cuvă de developare* v. cuvă. **2** (*ind. text.*) Fixare direct pe fibră, prin anumite tratamente, a anumitor coloranți. • pl. *-ări.* /v. ***developa.***

developát, -ă *adj.* (*fotogr.; despre filme, plăci sau hîrtii fotografice*) Care este tratat cu un reactiv chimic, după expunere, pentru a face să apară imaginea. • pl. *-ți, -te.* /v. ***developa.***

developatór *s.n., adj.* **1** *s.n., adj.* (*fotogr.*) (Reactiv chimic) care este folosit la developarea unui material fotografic impresionat; developant, revelator. **2** *s.n.* Substanță care sintetizează anumiți coloranți direct pe fibra unei țesături. • pl. *-i.* /<fr. ***développateur.***

developézĕ *s.f.* (*fotogr.*) Utilaj folosit la developarea, fixarea și spălarea filmului aerofotogrammetric. • pl. *-e.* /***developa*** + *-ezĕ.*

devénă *s.f.* Nenoroc, ghinion la jocul de cărți. • pl. *-e.* /<fr. ***deveine.***

devení *vb. IV. intr.* **1** (*cu val. de vb. cop.; urmat de un nm.pred. cu care formează pred. nom.*) A se transforma, a se preface în...; a lua, a primi aspectul sau forma de... *Deodată oceanul a devenit o mare de flăcări* (BAR.). ◇ Expr. (*fam.*) *Ce a devenit?* = ce s-a întîmplat cu el? ce soartă a avut? *A deveni literă moartă* v. literă. **2** (*nm.pred. este exprimat printr-un adj.*) A începe sau a ajunge să fie; a se face. *S-a întors de la Paris, unde pretinde că a devenit învățat* (CA. PETR.). **3** Expr. (*fam.*) *Cum devine cazul* (sau *chestia*)? = cum stau lucrurile? ce s-a întîmplat? • prez.ind. *devín.* /<fr. ***devenir,*** lat. ***devenire*** „a ajunge".

devenire *s.f.* **1** (*filos.*) Schimbare, transformare progresivă a lucrurilor; evoluție. **2** Desăvîrșire a unui proces de constituire, de perfecționare etc. ◇ Loc.adv. *În devenire* = în curs de transformare, de evoluție. **3** Variabilitate. • pl. *-i.* /v. ***deveni.***

déver *s.n.* (*econ.*) Volumul valoric al vînzărilor de mărfuri dintr-o anumită perioadă (exprimat în bani). *O să avem și noi, la gară, dever bun* (G. M. ZAMF.). ◇ Loc.adj. (*fam.*) *Cu dever* (*mare*) = (*despre magazine*) cu vînzare intensă, cu afluență mare de cumpărători; cu vad. • /<tc. ***devir.***

deverbál, -ă *adj., s.n.* (*lingv.*) (Cuvînt) derivat de la un verb; deverbativ. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***déverbal.***

deverbatív, -ă *adj., s.n.* (*lingv.*) Deverbal. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***déverbatif.***

devergondá *vb. I. refl.* (*fran.*) A se destrăbăla, a se dezmăța, a se desfrîna. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***dévergonder.***

devergondáj *s.n.* (*fran.*) Desfrînare, destrăbălare, dezmăț. • pl. *-e.* /<fr. ***dévergondage.***

devergondát, -ă *adj.* (*fran.; despre persoane*) Desfrînat, destrăbălat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***devergonda.***

deversá *vb. I. tr.* **1** A face să se scurgă surplusul de apă dintr-un rîu sau dintr-un lac de acumulare. ◇ (*refl.*) *Din cauza ploilor iazul s-a deversat.* **2** (*tehn.*) A face să se scurgă un lichid (rezidual) într-o apă naturală. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***déverser.***

deversáre *s.f.* **1** Scurgere a surplusului de apă dintr-un rîu sau dintr-un lac de acumulare. **2** (*tehn.*) Scurgere a unui lichid (rezidual) într-o apă naturală. • pl. *-ări.* /v. ***deversa.***

deversór *s.n.* (*hidrotehn.*) **1** Element hidrotehnic alcătuit dintr-un prag sau dintr-un perete, care asigură scurgerea dirijată a surplusului de apă dintr-o acumulare de apă, în vederea menținerii unui nivel constant. **2** Deschizătură la partea superioară a unui baraj prin care se scurge surplusul de apă. • pl. *-oare.* /<fr. ***déversoir.***

deviá *vb. I.* **1** *intr., tr.* A (se) abate de la direcția dată. *Albia rîului a fost deviată pentru a proteja satul de inundații.* **2** *intr.* Fig. A se depărta de la subiect. *A constatat că vorbitorul a deviat de la tema expunerii.* ◆ Ext. A porni pe un drum greșit (din punct de vedere moral). • sil. *-vi-a.* prez.ind. *-iez.* /<fr. ***dévier,*** lat. ***deviare*** „a ieși din cale".

deviánt, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care are o conduită de deviație. ◆ (*despre atitudini, manifestări, fapte etc. ale oamenilor*) Care reflectă, exprimă o abatere de la o conduită corectă, normală, echilibrată. *Uneori avea o purtare ciudată, deviantă.* • sil. *-vi-ant.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***déviant.***

deviánță *s.f.* (*psih.*) Tip de conduită care se abate de la regulile admise de societate. • sil. *-vi-an-.* /<fr. ***déviance.***

deviát, -ă *adj.* **1** Care și-a schimbat direcția. **2** Fig. Care se îndepărtează de la subiect. ◆ Ext. Care se abate de la o conduită corectă. • sil. *-vi-at.* pl. *-ți, -te.* /v. ***devia.***

deviatór, -oáre *adj., subst.* **1** *adj.* Care produce o deviație. **2** *s.m., s.f.* Membru al unui partid, care se abate de la linia politică a partidului său; deviaționist. **3** *s.n.* (*av.*) Dispozitiv care modifică direcția de tracțiune a turboreactoarelor, permițînd frînarea avionului. • sil. *-vi-a-.* pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***déviateur.***

deviáție *s.f.* **1** Abatere față de o direcție normală dată; deviere. *Mijlocul acoperișului avea o deviație spre stînga.* **2** (*med.*) Modificare a poziției normale a unui os, a unui cartilaj etc. ◇ *Deviație de sept* = deformare anatomică a septului nazal osteocartilaginos, de origine congenitală sau post-traumatică. **3** Transformare a unui organ într-altul, cu altă structură și altă funcție. ◇ *Deviație sexuală* = comportament sexual îndepărtat de normele medii sociale. **4** Fig. Îndepărtare de la subiect, de la o concepție, de la o judecată dreaptă, de la linia normală de gîndire etc. ◆ Abatere de la o conduită corectă. **5** (*fiz.*) Unghiul dintre direcția razei emergente dintr-un sistem optic și direcția razei incidente. **6** (*geogr.*) Unghi format de acul busolei cu meridianul magnetic, sub influența maselor de metal situate la bord. • sil. *-vi-a-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *deviațiúne* *s.f.* /<fr. ***déviation,*** lat. ***dēviātĭo, -ōnis,*** it. ***deviazione.***

deviaționísm *s.n.* Atitudine de deviaționist. • sil. *-vi-a-ți-o-.* /<fr. ***déviationnisme.***

deviaționíst, -ă *adj., s.m., s.f.* Deviator. • sil. *-vi-a-ți-o-.* pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***déviationniste.***

deviațiúne *s.f.* v. deviație.

deviére *s.f.* **1** Deviație. **2** Îndepărtare de la linia politică a unui partid. • sil. *-vi-e-.* pl. *-i.* /v. ***devia.***

devină *vb. I. tr.* A prezice, a ghici. *Acea aspirare Spre bunuri ascunse ce noi devinăm* (ALEX.). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***deviner.***

devinație *s.f.* v. divinație.

deviométru *s.n.* **1** Aparat pentru măsurarea deviației de frecvență a unei unde modulate în frecvență. **2** Aparat pentru măsurarea deviației musculare a ochiului, cu înregistrarea rezultatelor pe o schemă. • pl. *-e.* /<fr. ***déviomètre.***

devirá *vb. I. tr.* (*mar.*) A roti cabestanul în sens invers. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***dévirer.***

deviráre *s.f.* (*mar.*) Rotire a cabestanului în sens invers. • pl. *-ări.* /v. ***devira.***

devirilizá *vb. I. tr., refl.* A (se) demasculiniza, a (se) efemina. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***déviriliser.***

devirilizáre *s.f.* Atenuarea sau dispariția caracterelor sexuale secundare masculine; demasculinizare, efeminizare. • pl. *-ări.* /v. ***deviriliza.***

devirilizát, -ă *adj.* Demasculinizat, efeminat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***deviriliza.***

devirusá *vb. I. tr.* (*inform.; compl. indică programe de computer, fișiere etc.*) A curăța de viruși (folosind un program special). • prez.ind. *-ez.* /***de***[1]*-* + ***virusa.***

devitalizá *vb. I.* **1** *tr.* (*med.*) A suprima funcțiile vitale ale unui țesut, ale unui organ etc. *Doctorul a devitalizat un dinte pentru a-l plomba.* ◆ A reduce vitalitatea unui organism. *Primăvara, este devitalizat de lipsa vitaminelor.* **2** *refl.* Fig. A se veșteji, a se usca. *Pădurea s-a devitalizat.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***dévitaliser.***

devitalizánt, -ă *adj.* Care devitalizează. • pl. *-ți, -te.* /***devitaliza*** + *-ant.*

devitalizáre *s.f.* **1** Suprimare a funcțiilor vitale ale unui țesut, practicată mai ales în stomatologie. ◆ Reducere a vitalității unui organism. **2** Fig. Veștejire; uscare. • pl. *-ări.* /v. ***devitaliza.***

devitalizát, -ă *adj.* **1** (*despre țesuturi, organe, organisme etc.*) Căruia i s-au suprimat funcțiile vitale. **2** Fig. Veștejit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***devitaliza.***

devitaminiză *vb. I. tr.* A face să-și piardă vitaminele. • prez.ind. *-ez.* /***de***[1]*-* + ***vitaminiza,*** după fr. *dévitaminer.*

devitaminizáre *s.f.* Pierdere a vitaminelor. • pl. *-ări.* /v. ***devitaminiza.***

devitrificá *vb. I. refl.* A suferi procesul de devitrificare. • prez.ind. pers. 3 *-vitrifică.* /<fr. ***dévitrifier.***

devitrificáre *s.f.* (Reducere a transparenței sticlei prin) cristalizare spontană a masei sticloase, care, aflîndu-se într-o stare instabilă din cauza conținutului mare de energie, tinde către una mai stabilă și care, la temperatură joasă, apare după un timp foarte îndelungat. • pl. *-ări.* și *devitrifiére* *s.f.* /v. ***devitrifica;*** cf. fr. *dévitrification.*

devitrifiére *s.f.* v. devitrificare.

devíz *s.n.* Evaluare anticipată și amănunțită a cheltuielilor materiale și a forței de muncă necesare pentru executarea unei lucrări proiectate. *Înainta cereri, devize, planuri* (CE. PETR.). ◆ Concr. Document care cuprinde această evaluare. • pl. *-e.* /<fr. ***devis.***

devizajá *vb. I. tr.* A fixa, a privi insistent pe cineva. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***dévisager.***

devízĕ *s.f.* **1** Formulă care exprimă concis o idee călăuzitoare, un principiu etic în comportarea sau în activitatea cuiva; crez. **2** (*herald.*) Figură emblematică ce însoțește un scut, un blazon etc. **3** Inscripție pe o emblemă, decorație, efigie etc. care exprimă succint o cugetare, adesea legată de o figură alegorică. **4** (*fin.; la pl.*) Mijloace de credit și de plată, reprezentate prin documente de plată (trate, cecuri etc.) și hîrtii de valoare (acțiuni, obligațiuni, titluri etc. emise în valută străină), pe baza cărora beneficiarul are dreptul să obțină o anumită cantitate de valori. ◇ *Devize convertibile* = devize care pot fi schimbate liber în altă monedă decît cea în care sînt exprimate. ◆ Gener. Mijloc de plată în valută străină. • pl. *-e.* /<fr. ***devise,*** germ. ***Devize,*** it. ***divisa.***

dévlă *s.f.* (*înv., reg.*) Țeasta capului; ext. cap. • pl. *-e.* /cf. bg. *дебел.*

devoalá *vb. I. tr.* **1** A înlătura, a scoate un văl etc. care acoperă. **2** Fig. A dezvălui, a da pe față (un secret, un plan etc.). *Intențiile lor ascunse au fost devoalate.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***dévoiler.***

devoltór *s.n.* (*electr.*) Transformator folosit pentru reducerea tensiunii electrice alternative într-o rețea, prin producerea unei tensiuni în opoziție de fază cu tensiunea rețelei. • pl. *-oare.* /<fr. ***dévolteur.***

devoluțiúne *s.f.* (*jur.*) Transmitere a unui bun, a unui drept de la o persoană la alta. ◆ Drept care, în unele țări, acordă moștenirea cu preferință fiicelor din prima căsătorie decît fiilor din a doua. ◇ *Devoluțiune succesorală* = transmitere a unui patrimoniu succesoral moștenitorilor. • pl. *-i.* /<fr. ***dévolution,*** lat. ***dēvŏlūtĭo, -ōnis.***

devón *s.m.* Peștișor artificial de metal, prevăzut cu cîrlig de undiță, folosit ca momeală la prinderea peștilor răpitori. • pl. *-i.* /<fr. ***devon.***

devonián, -ă *adj., s.n.* (*geol.*) **1** *s.n.* A patra perioadă a paleozoicului, cuprinsă între silurian și carbonifer, în care au existat plante terestre simple (criptogame vasculare primitive), nevertebrate, insecte, iar dintre vertebrate, peștii și batracienii. **2** *adj.* Care aparține devonianului, specific devonianului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din devonian. • sil. *-ni-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***dévonien;*** cf. nm. pr. *Devonshire,* provincie în Anglia.

devorá *vb. I. tr.* **1** (*despre animale și, iron., despre oameni*) A mînca cu lăcomie, a înghiți pe nemestecate. *Răzbunam vrabia pe care o devorase animalul nesuferit* (G. M. ZAMF.). **2** Fig. A consuma, a mistui; a distruge. *Focul a devorat casa.* ◆ Fig. A citi, a privi cu pasiune. *Devoră scrisoarea mai lacom ca anunțul unei moșteniri căzută din cer* (CE. PETR.). • prez.ind. *-ez, devór.* /<fr. ***dévorer,*** lat. ***devorare.***

devoránt, -ă *adj.* **1** Care devorează; devorator. **2** Fig. Care este mistuitor, arzător. *O disperare devorantă.* • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***dévorant.***

devoráre *s.f.* Acțiunea de *a devora* și rezultatul ei; devorat. • pl. *-ări.* /v. ***devora.***

devorát[1] *s.n.* Devorare. • /v. ***devora.***

devorát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre hrană, alimente etc.*) Care este mîncat cu lăcomie; care este înghițit pe nemestecate. **2** Fig. Care este consumat, mistuit. *După atîta zbucium se simțea devorat.* ◆ (*despre cărți*) Care este citit cu pasiune. • pl. *-ți, -te.* /v. ***devora.***

devoratór, -oáre *adj.* Devorant. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***dévorateur.***

devót, -ă *adj.* **1** Care este pios, religios; bigot. **2** Care este devotat. *Mișeii-au îndrăznit a mă huli Că nu-s devot cu totul lui Ali* (COȘB.). • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***dévot,*** lat. ***dēvōtus, -a, -um.***

devotá *vb. I. refl.* A se consacra, a se pune în slujba cuiva sau a ceva, a se dedica total unei cauze, unei idei, unei persoane. *La cauza cea sacră azi mă devotez cu totul* (ALEX.). • prez.ind. *-ez.* /<lat. ***devotare,*** fr. ***dévouer.***

devotaménT *s.n.* Atașament sincer, fidelitate față de o cauză, de o idee, de o persoană, care merge pînă la sacrificiu; abnegație; (*înv.*) devotare. *Citii pe figura lui un devotament și o veneratie imense* (ARGH.). • pl. *-e.* /<fr. ***dévouement***, după *devota*.

devotáre *s.f.* (*înv.*) Devotament. *Sub masca devotării Ascunde în privire săgețile trădării* (MACED.). • /v. ***devota***.

devotát, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care dovedește devotament, abnegație, care este credincioasă unei cauze, unei persoane. *Ne aflăm în fața unui bărbat devotat datoriei* (CAR.). **2** *adj.* Care este adept (convins) al unei religii. • pl. *-ți, -te.* /v. ***devota***.

devoționál, -ă *adj.* Referitor la devoțiune. • sil. *-ți-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***dévotionnel***, engl. ***devotional***.

devoțiúne *s.f.* **1** Cucernicie, pietate, evlavie, zel în practica religioasă. *Alții ar dori să găsească în literatura mea mai multă devoțiune* (GAL.). **2** Ext. Atașament față de cineva; fidelitate, devotament. **3** (*peior.*) Bigotism. • /<fr. ***dévotion***, lat. ***dēvōtĭo, -onis***, germ. ***Devotion***.

devréme *adv.* De timpuriu, din timp. *La drum e bine... să poposești devreme* (CR.). ◇ Loc.adv. *Mai devreme sau mai tîrziu* v. tîrziu. ◇ Expr. *Cu un ceas mai devreme* v. ceas. *A lăsa (pe cineva) mare și devreme* v. mare. • /***de***^{5} + ***vreme***.

devulcanizáre *s.f.* (*tehn.*) Operație de regenerare a cauciucului natural sau sintetic vulcanizat, prin degradarea macromoleculei de cauciuc vulcanizat. • pl. *-ări.* /***des***^{1}*-* + ***vulcanizare***, după fr. *dévulcanisation*.

déxter, -ă *adj.* Care este abil, îndemînatic. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***dexter, -tra, -trum***.

dexterimétru *s.n.* (*psih.*) Aparat pentru probarea abilităților motorii simple, a coordonării mișcărilor. • pl. *-e.* /***dexter*** + ***metru***.

dexteritáte *s.f.* **1** Îndemînare, dibăcie, iscusință, abilitate. ◇ Loc.adv. *Cu dexteritate* = cu mare ușurință. *Un picolo... distribui cu dexteritate farfurioarele* (CE. PETR.). **2** (*pedag.; în trecut; la pl.*) Nume dat unor discipline de învățămînt (desenul, caligrafia, muzica, educația fizică) menite să dezvolte abilitățile fizice sau artistice. • pl. *-ăți.* /<fr. ***dextérité***, lat. ***dexterĭtas, -atis***.

dextr- Elem. de compunere „dreapta". • și *dextro-*. /<fr. ***dextr(o)-***; cf. lat. *dexter, -tra, -trum*.

dextrafobíe *s.f.* (*med.*) Teamă patologică, nemotivată, față de orice obiect amplasat în dreapta bolnavului. • g.-d. *-iei.* /***dextr-*** + ***fobie***.

dextralitáte *s.f.* Însușire de a folosi cu precădere mîna dreaptă. • /<fr. ***dextralité***.

dextrán *s.m.* (*biol.; de obicei la pl.*) Substanțe de natură polizaharidică, produse de anumite microorganisme, folosite ca înlocuitori de plasmă sangvină. • pl. *-i.* /<fr. ***dextrane***.

déxtră *adj., s.f.* **1** *adj.* (*zool.; despre cochilii univalve*) Care este răsucit de la stînga spre dreapta. **2** *s.f.* (*herald.*) Partea dreaptă a unui blazon, a unui scut. • pl. *-e.* /<fr. ***dextre***, lat. ***dextra***.

dextríná *s.f.* Produs neunitar de degradare a amidonului, sub formă de pulbere amorfă, care dă o soluție coloidală, lipicioasă în apă, folosită ca apret pentru țesături, ca aglutinant, la lipitul etichetelor etc. • pl. *-e.* /<fr. ***dextrine***.

dextrinizá *vb. I. tr.* A transforma amidonul în dextrină (prin hidroliză parțială sau prin încălzire la 150-160°C). • prez.ind. *-ez.* /***dextrină*** + *-iza*.

dextrinizáre *s.f.* Transformare a amidonului în dextrină (prin hidroliză parțială sau prin încălzire la 150-160°C). • pl. *-ări.* /v. ***dextriniza***.

dextro- v. dextr-.

dextrocardíe *s.f.* (*med.*) Anomalie care constă în situarea congenitală a inimii în partea dreaptă a toracelui sau în devierea ei spre dreapta din cauza unui proces patologic. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***dextrocardie***; cf. lat. *dexter, -tra, -trum* „la dreapta", gr. *καρδία* „inimă".

dextrocardiográmă *s.f.* (*med.*) Parte a unei electrocardiograme care corespunde ventriculului drept; dextrogramă. • pl. *-e.* /<fr. ***dextrocardiogramme***.

dextrogastríe *s.f.* (*med.*) Situare a stomacului în partea dreaptă a abdomenului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***dextrogastrie***.

dextrogír, -ă *adj., s.n.* (*fiz.*) (Substanță optic activă) care rotește spre dreapta planul de polarizare a luminii. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***dextrogyre***.

dextrográmă *s.f.* (*med.*) Dextrocardiogramă. • pl. *-e.* /<fr. ***dextrogramme***.

dextropozíție *s.f.* (*med.*) Deviație spre dreapta a unui organ al corpului, situat în mod normal în partea stîngă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***dextroposition***.

dextrorotáție *s.f.* (*med.*) Rotație a inimii către dreapta. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***dextrorotation***.

dextroșér *s.n.* (*herald.*) Braț drept, reprezentat pe un scut, îndreptat spre stînga. • pl. *-e.* /<fr. ***dextrochère***.

dextroversiúne *s.f.* (*med.*) Răsucire a unui organ sau a unei formațiuni anatomice către partea dreaptă a organismului. • pl. *-i.* /<fr. ***dextroversion***.

dextrózá *s.f.* Glucoza dextrogiră, solubilă în apă, obținută prin hidroliza acidă a zahărului, a amidonului, a celulozei etc., folosită la fabricarea bomboanelor, a mierii artificiale, a lichiorurilor etc., în alimentația dietetică. • pl. *-e.* /<fr. ***dextrose***.

dez- v. des^{1}-.

dezabié *s.n.* Îmbrăcăminte ușoară (elegantă), purtată de femei în casă. • scris și *deshabillé*. pl. *-uri.* /<fr. ***deshabillé***.

dezaboná *vb. I. tr., refl.* A(-și) anula un abonament. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***désabonner***.

dezaburí *vb. IV tr.* A înlătura aburul de pe geamuri. • prez.ind. *-esc.* /***dez***^{1}*-* + ***aburi***.

dezaburíre *s.f.* Înlăturare a aburului de pe geamuri. • pl. *-i.* /v. ***dezaburi***.

dezaburít, -ă *adj.* (*despre geamuri*) De pe care s-a înlăturat aburul. • pl. *-ți, -te.* /v. ***dezaburi***.

dezaburitór *s.n.* Instalație împotriva aburirii geamurilor la autoturisme. • pl. *-oare.* /***dezaburi*** + *-tor*.

dezabuzá *vb. I. tr., refl.* A face să devină sau a deveni blazat, dezamăgit. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***désabuser***.

dezabuzáre *s.f.* Dezamăgire, blazare. • pl. *-ări.* /v. ***dezabuza***.

dezabuzát, -á *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care este dezamăgită, blazată. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***désabusé***.

dezacidificá *vb. I. tr.* (*chim.*) A anula caracterul acid al unei substanțe. • prez.ind. *-acidific.* /<fr. ***désacidifier***.

dezaclimatá *vb. I. tr.* A schimba climatul; a face să înceteze aclimatarea. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***désacclimater***.

dezacórd *s.n.* **1** (*muz.*) Lipsă de acord, de armonie; sunet fals. **2** (*gram.*) Lipsa acordului între cuvinte aflate în raporturi sintactice. **3** Ext. Neînțelegere, diferend, disensiune, disidență. *Între cele două partide sînt dezacorduri majore.* • pl. *-uri.* /<fr. ***désaccord***.

dezacordá *vb. I. tr.* (*muz.*) A strica acordul, consonanța tonurilor unui instrument muzical (cu coarde). ◆ (*refl.*) A se discorda. *Pianul s-a dezacordat.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***désaccorder***.

dezacordáre *s.f.* (*muz.*) Stricare a acordului, a consonanței tonurilor unui instrument muzical (cu coarde). • pl. *-ări.* /v. ***dezacorda***.

dezacordát, -ă *adj.* (*despre instrumente muzicale cu coarde*) Care nu mai este acordat; (*înv.*) discordat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***dezacorda***.

dezactivá *vb. I. tr.* **1** (*chim.*) A trece în stare inactivă particulele activate (atomi, molecule, radicali) ale unei substanțe; a face ca un fenomen să devină inactiv. ◆ (*compl. indică substanțe radioactive*) A îndepărta de pe obiecte, îmbrăcăminte etc. **2** (*compl. indică dispozitive, aparate, programe de computer etc.*) A face să treacă în stare de inactivitate. *Specialiștii au dezactivat bomba.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***désactiver***.

dezactivánt, -ă *adj.* (*chim.; despre substanțe*) Care are calitatea de a face să devină inactivă o substanță, o reacție etc. • pl. *-ți, -te.* /***dez***^{1}*-* + ***activa***.

dezactiváre *s.f.* **1** (*chim.*) Trecere a particulelor active ale unei substanțe în stare inactivă. ◇ *Dezactivarea catalizatorului* = împiedicare a activității unui catalizator, produsă de prezența unor substanțe adsorbite pe acesta. ◆ Îndepărtare a substanțelor radioactive de pe obiecte, îmbrăcăminte etc. **2** Trecere în stare de inactivitate a unui dispozitiv, aparat, program de computer etc. • pl. *-ări.* /v. ***dezactiva***.

dezactivát, -á *adj.* **1** (*chim.; despre particule active*) Care a trecut în stare inactivă. ◆ (*despre obiecte, îmbrăcăminte etc.*) De pe care s-au îndepărtat substanțele radioactive. **3** (*despre dispozitive, aparate, programe de computer etc.*) Trecut în stare de inactivitate. • pl. *-ți, -te.* /v. ***dezactiva***.

dezactualizá *vb. I. refl.* A-și pierde actualitatea; a deveni inactual; perimat. • sil. *-tu-a-.* prez.ind. *-ez.* /***dez-*** + ***actualiza***.

dezactualizáre *s.f.* Pierdere a actualității; perimare. • pl. *-ări.* /v. ***dezactualiza***.

dezactualizát, -á *adj.* Care și-a pierdut actualitatea. • pl. *-ți, -te.* /v. ***dezactualiza***.

dezacuplá *vb. I. tr.* (*compl. indică părți componente ale unui ansamblu*) A desface; a separa. ◆ A decupla. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***désaccoupler***.

dezacupláre *s.f.* Separare a părților componente ale unui ansamblu. ◆ Decuplare. • pl. *-ări.* /v. ***dezacupla***.

dezacupiát, -ă *adj.* (*despre părțile componente ale unui ansamblu*) Care este desfăcut, separat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***dezacupla***.

dezadaptá *vb. I. tr.* A face să înceteze adaptarea (la mediu). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***désadapter***.

dezadaptáre *s.f.* Acțiunea de *a dezadapta* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***dezadapta***.

dezaerá *vb. I. tr.* (*tehn.*) **1** A elimina aerul din materiile prime fibroase, prin acțiunea căldurii sau a vidului, în procesul de fabricare a hîrtiei. **2** A evacua aerul din pungile de aer formate într-o conductă, într-un rezervor etc. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***désaérer***.

dezaerăre *s.f.* (*tehn.*) Procedeu care constă în eliminarea aerului din materiile prime fibroase prin acțiunea căldurii sau a vidului, în procesul de fabricare a hîrtiei. • pl. *-ări.* /v. ***dezaera***.

dezafectá *vb. I. tr.* **1** A schimba destinația inițială a unui imobil, a unei amenajări etc. **2** (*compl. indică utilaje, mașini etc.*) A scoate din uz. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***désaffecter***.

dezafectáre *s.f.* **1** Schimbare a destinației inițiale a unui imobil, a unei amenajări etc. **2** Scoatere din uz a unui utilaj, a unei mașini etc. • pl. *-ări.* /v. ***dezafecta***.

dezafectát, -á *adj.* **1** (*despre imobile, amenajări etc.*) Căruia i-a fost schimbată destinația inițială. **2** Care a fost scos din uz. • pl. *-ți, -te.* /v. ***dezafecta***.

dezafurcá *vb. I. tr.* (*mar.*) A desface cheia de afurcare și a vira una din cele două ancore afurcate. • prez. ind. *-afúrc.* /***dez-*** + ***afurca***, după fr. *désaffourchage*.

dezaglomerá *vb. I. tr., refl.* A (se) elibera de aglomerația de oameni, de vehicule etc. • prez.ind. *-ez.* /***dez-*** + ***aglomera***.

dezaglomeráre *s.f.* Eliberare de aglomerare a unor drumuri, locuri, spații. • pl. *-ări.* /v. ***dezaglomera***.

dezagreábil, -á *adj.* Care este neplăcut, supărător; antipatic; penibil. *Uitâm un obiect, o întîmplare... pentru că ne-a fost dezagreabilă întîmplarea* (CA. PETR.). • sil. *-gre-a-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***désagréable***.

dezagregá *vb. I.* **1** *refl.* A se desface în părțile constitutive. ◆ (*despre nuclee atomice*) A se dezintegra. **2** *tr., refl.* Fig. A (se) descompune, a (se) dizolva, a (se) împrăștia, a-și pierde unitatea, coeziunea. • prez.ind. pers. 3 *-agregă.* /<fr. ***désagréger***.

dezagregábil, -ă *adj.* Care se poate dezagrega. • pl. *-i, -e.* /***dezagrega*** + *-bil*.

dezagregáre *s.f.* **1** Descompunere. ◆ Fig. Pierdere a coeziunii. *Ca să nu devenim suspecți de iacobinism, am lăsat „Frăția" în umbră, în dezagregare* (CA. PETR.). ◆ Dezintegrare a nucleului atomic al unui element. **2** (*chim.*) Transformare, cu ajutorul unor reactivi, a unui material sau a unei substanțe insolubile în dizolvanți obișnuiți, în substanțe ușor solubile în apă sau în acizi. **3** (*geol.*) Distrugere a stării de coeziune a unor roci sub acțiunea agenților geomorfologici externi. • pl. *-ări.* /v. ***dezagrega***.

dezagregát, -á *adj.* (*despre corpuri*) Desfăcut în părțile componente. ◆ Fig. Care și-a pierdut cu totul coeziunea. *Erau secunde, cînd masa [de oameni] ce avea înainte-i i se părea confuză, dezagregată* (CĂLUG.). ◆ (*despre nuclee atomice*) Dezintegrat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***dezagrega***.

dezagregatór *s.n.* Dispozitiv folosit la prepararea argilei pentru cărămizi; afînător. • pl. *-oare.* /<fr. ***désagrégateur***.

dezagregáție *s.f.* Descompunere. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***désagrégation***.

dezagrement *s.n.* Neplăcere, supărare, neajuns. • pl. *-e.* /<fr. ***désagrément***.

dezaharificá *vb. I. tr.* A recupera, prin metode speciale, zahărul din melasă. • prez.ind. *-zaharífic.* /***dez-*** + ***zaharifica***.

dezaharificáre *s.f.* Proces de recuperare a zahărului din melasă. • pl. *-ări.* /v. ***dezaharifica***.

dezalbuminá *vb. I. tr.* (*chim.*; *compl. indică albuminele dintr-o soluție*) A defeca. • prez.ind. *-ez.* /*dez-* + *albuminá* + *-a.*

dezalbuminăre *s.f.* (*chim.*) Defecare. • pl. *-ări.* /v. *dezalbumina.*

dezalcalinizá *vb. I.* (*ind. text.*) A îndepărta hidroxidul de sodiu din materialul textil în procesul de mercerizare. • prez.ind. *-ez.* /*dez-* + *alcalinizá.*

dezalcalinizáre *s.f.* (*ind. text.*) Operație finală, în mercerizarea țesăturilor de bumbac, prin care se îndepărtează hidroxidul de sodiu din materialul textil. • pl. *-ări.* /*dez-* + *alcalinizare*, după fr. *désalcalinisation.*

dezaicalinizát, -ă *adj.* (*despre materiale textile*) Din care s-a îndepărtat, în procesul de mercerizare, hidroxidul de sodiu. • pl. *-ți, -te.* /v. *dezalcalinizá.*

dezalcalizáre *s.f.* Fază de alterare și transformare a silicaților primari, constînd în pierderea treptată a cationilor rețelei cristaline, în contact cu apa. • pl. *-ări.* /*dez-* + *alcalizare*; cf. engl. *dealkalization.*

dezalcătuí *vb. IV. tr., refl.* (*înv.*) A (se) descompune, a (se) desface. • prez.ind. *-iesc.* /*dez-* + *alcătui.*

dezalcoolizá *vb. I. tr.* (*med.*) A trata de alcoolism. • sil. *-co-o-.* prez.ind. *-ez.* /*dez-* + *alcooliza.*

dezalcoolizáre *s.f.* (*med.*) Tratament în alcoolismul cronic, care constă în crearea unui degzust față de băutură, pe principiul reflexelor condiționate. • sil. *-co-o-.* pl. *-ări.* /v. *dezalcooliza.*

dezalergizáre *s.f.* **1** Imunizare la alergie. **2** Fig. Descătușare, eliberare. • pl. *-ări.* /*dez-* + *alergizare.*

dezalienă *vb. I. tr.* **1** (*med.*) A face să-și recapete facultățile mintale. **2** (*jur.*) A anula capacitatea cuiva de a transmite un drept sau un lucru prin cesiune, vînzare etc. • sil. *-li e-.* prez.ind. *-ez.* /<fr. *désaliéner.*

dezalienánt, -ă *adj.* **1** (*med.*; *despre tratamente sau factori psihici*) Care ajută la recăpătarea facultăților psihice. **2** (*jur.*; *despre legi, hotărîri*) Care are capacitatea de a anula transmiterea unui drept sau a unui lucru prin cesiune, vînzare etc. • sil. *-li-e-.* pl. *-ți, -te.* /v. *dezaliena.*

dezalienáre *s.f.* **1** (*med.*) Combatere a alienării. **2** Concepție care, respingînd morala și filosofia individualistă, promovează colectivismul, principiul dezvoltării neîngrădite, armonioase a individului și a personalității umane. • sil. *-li-e-.* pl. *-ări.* /v. *dezaliena.*

dezalienát, -ă *adj.* (*med.*) Care și-a recăpătat facultățile mintale. • sil. *-li-e-.* pl. *-ți, -te.* /v. *dezaliena.*

dezamará *vb. I. tr.* (*mar.*) **1** (*compl. indică obiecte amarate pe nave*) A dezlega în vederea descărcării sau a utilizării. **2** (*compl. indică ambarcațiuni*) A dezlega de țărm sau de altă navă. • prez.ind. *-ez.* /*dez-* + *amara.*

dezamaráre *s.f.* (*mar.*) **1** Dezlegare a unui obiect amarat pe o navă în vederea descărcării sau a utilizării. **2** Dezlegare a unei ambarcațiuni de țărm sau de o altă navă. • pl. *-ări.* /v. *dezamara.*

dezamarát, -ă *adj.* (*mar.*) **1** (*despre obiecte amarate pe nave*) Care este dezlegat în vederea descărcării sau a utilizării. **2** (*despre ambarcațiuni*) Care este dezlegat de țărm sau de altă navă. • pl. *-ți, -te.* /v. *dezamara.*

dezamágí *vb. IV. tr.* (*compl. indică oameni*) A face să-și piardă încrederea, speranțele, iluziile; a nu corespunde așteptărilor; a deziluziona, a decepționa. *Iar tu Kiriac, ...m-ai dezamăgit* (M. I. CAR.). • prez. ind. *-esc.* /*dez-* + *amăgi.*

dezamágire *s.f.* Decepționare; deziluzie, decepție. *Mărturisind duioșii și dezamăgiri... cîntarea înecată de dor se îndepărta* (M. I. CAR.). • pl. *-i.* /v. *dezamăgi.*

dezamágit, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care a fost înșelat în așteptările sale; deziluzionat, decepționat. *Fu sincer dezamăgit cînd mă auzi că mergeam să citesc* (M. I. CAR.). • pl. *-ți, -te.* /v. *dezamăgi.*

dezamágitór, -oáre *adj.* Care dezamăgește. • pl. *-ori, -oare.* /*dezamăgi* + *-tor.*

dezambalá *vb. I* **I** *tr.* **1** (*compl. indică mărfuri*) A scoate din ambalaj. **2** (*compl. indică motoare ambalate*) A face să revină la turația normală. **II** *refl.* Fig. A se elibera de griji, a se retrage dintr-o acțiune; a renunța la ceva. • prez.ind. *-ez.* /<fr. *désemballer.*

dezambaláre *s.f.* **1** Scoatere din amabalaj. **2** Revenire a unui motor la turația normală. **3** Fig. Eliberare de griji. • pl. *-ări.* /v. *dezambala.*

dezambalát, -ă *adj.* **1** (*despre mărfuri*) Care a fost scos din ambalaj. **2** (*despre motoare ambalate*) Care a revenit la turația normală. **3** Fig. Eliberat de griji. • pl. *-ți, -te.* /v. *dezambala.*

dezambiguizá *vb. I. tr.* A înlătura ambiguitatea; a clarifica exprimarea prin eliminarea oricărui echivoc; a realiza o exprimare cu un singur înțeles posibil. • sil. *-gu-i-.* prez.ind. *-ez.* /<fr. *désambiguiser.*

dezambiguizáre *s.f.* Înlăturare a ambiguității; clarificare a exprimării prin eliminarea oricărui echivoc. • sil. *-gu-i-.* pl. *-ări.* /v. *dezambiguiza.*

dezambiguizátór, -oáre *adj.* Care dezambiguizează. • sil. *-gu-i-.* pl. *-ori, -oare.* /*dezambiguiza* + *-tor.*

dezambreiá *vb. I. tr.* A scoate din ambreiaj; a decupla un motor. • sil. *-bre-ia.* prez.ind. *-iez.* /*dez-* + *ambreia.*

dezambreiát, -ă *adj.* Scos din ambreiaj; decuplat. • sil. *-bre-iat.* pl. *-ți, -te.* /v. *dezambreia.*

dezambreiére *s.f.* Scoatere din ambreiaj; decuplare a unui motor. • sil. *-bre-ie-.* pl. *-i.* /v. *dezambreia.*

dezameți *vb. IV. tr., refl.* A (se) trezi din amorțeală, din beție; a (se) dezmetici. • prez.ind. *-esc.* /*dez-* + *ameți.*

dezamidázá *s.f.* (*biochim.*) Enzimă care catalizează descompunerea unor amide. • pl. *-e.* /<engl. *desamidase.*

dezaminá *vb. I. tr.* (*biochim.*) A elimina, prin acțiunea unor enzime, grupul aminic al unor substanțe organice permițînd metabolizarea lor în organism. • prez.ind. pers. 3 *-ează.* /*dez-* + *amina.*

dezamináre *s.f.* (*biochim.*) Eliminare, prin acțiunea unor enzime, a grupului aminic al unor substanțe organice permițînd metabolizarea lor în organism. • pl. *-ări.* /v. *dezamina*; cf. fr. *désamination.*

dezaminázá *s.f.* (*biochim.*) Enzimă sub acțiunea căreia se produce dezaminarea. • pl. *-e.* /<fr. *désaminase.*

dezamoniacalizá *vb. I. tr.* (*ind.*; *compl. indică amoniacul*) A îndepărta din gazele de piroliză ale cărbunilor. • sil. *-ni-a-.* prez.ind. *-ez.* /*dez-* + *amoniac* + *-aliza.*

dezamoniacalizáre *s.f.* (*ind.*) Proces tehnologic de îndepărtare a amoniacului din gazele de piroliză ale cărbunilor. • sil. *-ni-a-.* /v. *dezamoniacaliza.*

dezamorsá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică arme, proiectile, mine etc.*) A înlătura amorsa, pentru a împiedica să explodeze. **2** A întrerupe funcționarea unui aparat, a circulației apei printr-o instalație. **3** Fig. A aplana un conflict; a diminua încordarea generată de o situație, de o dispută etc. *Conflictul dintre cele două societăți a fost dezamorsat.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. *désamorcer.*

dezamorsáre *s.f.* **1** Înlăturare a amorsei unui proiectil, a unei mine etc. **2** Fig. Aplanare a unui conflict. • pl. *-ări.* /v. *dezamorsa.*

dezanamorfóză *s.f.* (*cinemat.*) Operație inversă anamorfozei, care permite restituirea proporțiilor normale ale imaginilor proiectate pe ecran cinematografic. • pl. *-e.* /<fr. *désanamorphose.*

dezancolá *vb. I. tr., refl.* A (se) descleia. • prez.ind. *-ez.* /<fr. *désencoller.*

dezancorá *vb. I. tr.* (*compl. indică ancore*) A desface, a ridica. • prez.ind. *-ez.* /*dez-* + *ancora.*

dezancrasá *vb. I. tr.* A înlătura grăsimea, murdăria depusă. ◆ Spec. A curăța bujiile ancrasate. • prez. ind. *-ez.* /<fr. *désencrasser.*

dezancrasáre *s.f.* Înlăturare a grăsimii, a murdăriei depuse. ◆ Spec. Curățare a bujiilor ancrasate. • pl. *-ări.* /v. *dezancrasa.*

dezanexá *vb. I. tr.* (*compl. indică teritorii anexate de o țară străină*) A retroceda statului în drept. • prez. ind. *-ez.* /<fr. *désannexer.*

dezanexáre *s.f.* Retrocedare a teritoriilor anexate. • pl. *-ări.* /v. *dezanexa.*

dezanexát, -ă *adj.* (*despre teritorii anexate de o țară străină*) Care a fost retrocedat. • pl. *-ți, -te.* /v. *dezanexa.*

dezangajá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică angajamente*) A face să înceteze. **2** *refl.* A se retrage dintr-un angajament, dintr-o confruntare, dintr-un conflict etc. • prez.ind. *-ez.* /<fr. *désengager.*

dezangajáre *s.f.* **1** Încetare a unui angajament. **2** Retragere a unor oameni, state, asociații etc. dintr-un angajament, dintr-un conflict etc. **3** Complex de măsuri (diplomatice, militare) menite să evite pericolul izbucnirii unor confruntări armate. **4** (*psih.*) Modificare a participării afective și emoționale a unui subiect într-o activitate sau relație. • pl. *-ări.* /v. *dezangaja.*

dezangaját, -ă *adj.* **1** (*despre angajamente*) Care a încetat, care a fost întrerupt, anulat. **2** (*despre oameni, state, asociații etc.*) Care s-a retras dintr-un angajament, dintr-un conflict. • pl. *-ți, -te.* /v. *dezangaja.*

dezangrená *vb. I. tr.* (*compl. indică obiecte, părți componente*) A scoate dintr-un angrenaj. • pl. *-ez.* /<fr. *désengrener.*

dezangrenáre *s.f.* **1** Scoatere dintr-un angrenaj a unor obiecte, părți componente etc. **2** (*med.*) *Dezangrenare osoasă* = lipsă de contact a fragmentelor unei fracturi. • pl. *-ări.* /v. *dezangrena.*

dezangrenát, -ă *adj.* (*despre obiecte, părți componente etc.*) Care a fost scos dintr-un angrenaj. • pl. *-ți, -te.* /v. *dezangrena.*

dezanofelizáre *s.f.* Metodă de combatere a malariei prin distrugerea anofelilor adulți. • pl. *-ări.* /*dez-* + *anofel* + *-iza.*

dezantropomorfizá *vb. I. tr.* A dezumaniza gîndirea și noțiunile teoretice, în spiritul rigorismului. • prez. ind. *-ez.* /*dez-* + *antropomorfiza.*

dezaprobá *vb. I. tr.* A fi sau a se declara împotriva a ceva; a nu aproba; a considera reprobabil; a blama, a înfiera. *Dezaprobă cele ce s-au întîmplat* (CA. PETR.). • prez.ind. *-aprób.* /*dez-* + *aproba*, după fr. *désapprouver.*

dezaprobáre *s.f.* Considerare a unor lucruri, fapte etc. ca fiind inutile sau reprobabile. *Tina Diaconu le măsoară din ochi cu dezaprobare* (CE. PETR.). ◆ Concr. Cuvinte, act scris etc. prin care se dezaprobă ceva. • pl. *-ări.* /v. *dezaprobа.*

dezaprobát, -ă *adj.* (*despre proiecte, fapte, acțiuni etc.*) Care nu este încuviințat. • pl. *-ți, -te.* /v. *dezaprobа.*

dezaprobatór, -oáre *adj.* Care dezaprobă, care exprimă dezaprobare. *Atitudine dezaprobatoare.* • pl. *-ori, -oare.* /<fr. *désapprobateur.*

dezarborá *vb. I. tr.* **1** (*mar.*) A demonta arborada unei nave. **2** (*milit.*) A doborî cu o salvă de artilerie arborada unei nave inamice. • prez.ind. *-ez.* /*dez-* + *arbora[dă]* + *-a.*

dezargilá *vb. I. tr.* (*chim.*) A separa fracțiunile fine argiloase, mai ales din apele de spălare, necesare în spălătoriile de cărbuni. • prez.ind. *-ez.* /*dez-* + *argilă* + *-a.*

dezargiláre *s.f.* (*chim.*) Operație de separare a fracțiunilor fine argiloase, mai ales din apele de spălare, necesare în spălătoriile de cărbuni. • pl. *-ări.* /v. *dezargila.*

dezargilatór *s.n.* (*chim.*) Instalație necesară instalațiilor de dezargilare. • pl. *-oare.* /*dezargila* + *-tor.*

dezargintá *vb. I. tr.* (*compl. indică obiecte argintate*) A îndepărta stratul de argint. • prez.ind. *-ez.* /*dez-* + *arginta.*

dezargintáre *s.f.* **1** Îndepărtare a stratului de argint de pe anumite obiecte. **2** Spec. (*fotogr.*) Procedeu folosit în arta fotografierii în culori în vederea îndepărtării argintului metalic din stratul sensibil, după expunere și developare, și a înlocuirii lui cu una dintre cele trei culori fundamentale. • pl. *-ări.* /v. *dezarginta.*

dezargintát, -ă *adj.* (*despre obiecte argintate*) De pe care s-a îndepărtat stratul de argint. • pl. *-ți, -te* /v. *dezargintа.*

dezarimá *vb. tr.* (*mar.*; *compl. indică mărfuri din magaziile navelor*) A scoate din locul de depozitare. • prez.ind. *-ez.* /<fr. *désarrimer.*

dezarimáj *s.n.* (*mar.*) Dezarimare. • pl. *-e.* /<fr. *désarrimage.*

dezarimáre *s.f.* (*mar.*) Scoatere a mărfurilor din magaziile navelor, din locurile unde au fost depozitate; dezarimaj. • pl. *-ări.* /v. *dezarima.*

dezarimát, -ă *adj.* (*mar.*; *despre mărfurile din magaziile unei nave*) Care a fost scos din locul unde au fost depozitate. • pl. *-ți, -te.* /v. *dezarima.*

dezaristá *vb. I. tr.* (*agron.*) A desprinde aristele și paleele de pe semințele unor cereale păioase rămase după treierat. • prez.ind. *-ez.* /*dez-* + *aristă* + *-a.*

dezaristáre *s.f.* (*agron.*) Desprindere a aristelor și a paleelor de pe semințele unor cereale păioase rămase după treierat. • pl. *-ări.* /v. *dezarista.*

dezaristátor *s.n.* (*agron.*) Parte componentă a batozelor sau a unor combine de recoltat cereale păioase care efectuează dezaristarea. • pl. *-oare.* /*dezarista* + *-tor.*

dezarmá *vb.* **I** *tr.* **1** A lua cuiva armele, a sili pe cineva să predea armele, înlăturînd orice posibilitate de atac înarmat. ◆ Spec. A face, printr-o lovitură specială, să sară sabia, floreta sau spada din mîna adversarului. ◆ Fig. A pune (pe cineva) în imposibilitatea de a

riposta; a face pe cineva să renunțe la o acțiune. *Fuga lui Bibescu la Brașov i-a speriat, dar nu i-a dezarmat* (CA. PETR.). ◆ A-i lua cuiva orice motiv de supărare. *Rîsul lui molipsitor l-a dezarmat.* **2** (*compl. indică nave, mai ales de război*) A deposeda de armament, nepermițînd părăsirea radei portului. **3** (*compl. indică arme, muniție etc.*) A scoate dintr-un fort, dintr-o fortificație, de pe o navă de război. ◆ A bloca mecanismul de tragere al unei arme sau mecanismul de explodare al unei bombe. **4** (*compl. indică echipajele unor nave, proviziile, combustibilul etc.*) A debarca. **II** *intr.* (*despre state*) A renunța la pregătiri militare. ◆ Spec. A pune în aplicare un ansamblu de măsuri în vederea reducerii sau lichidării armamentului (mai ales a armelor de distrugere în masă) și a micșorării forțelor armate. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***désarmer***.

dezarmánt, -ă *adj.* **1** Care face pe cineva să renunțe la luptă, să capituleze. **2** (*despre oameni sau despre manifestările, acțiunile etc. ale lor*) Care anihilează capacitatea de a reacționa sau de a riposta a cuiva. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***désarmant***.

dezarmáre *s.f.* **1** Determinare a cuiva să predea armele, cu scopul înlăturării posibilității unui atac armat. ◆ Punere a cuiva în imposibilitatea de a riposta; determinare a cuiva de a renunța la o acțiune, la un plan etc. **2** Deposedare de armament a unei nave (de război), nepermițînd părăsirea radei portului. **3** Scoatere a armamentului dintr-un fort, dintr-o fortificație, de pe o navă de război. ◆ Blocare a mecanismului de tragere al unei arme sau a mecanismului de explodare al unei bombe. **4** Complex de măsuri prin aplicarea cărora se urmărește reducerea sau lichidarea armamentului (mai ales a armelor de distrugere în masă) și a micșorării forțelor armate de către unele state. • pl. *-ări.* /v. ***dezarma***.

dezarmát, -ă *adj.* **1** Care nu este înarmat; care a pierdut armele (în luptă). *Nu uitați că e prizonier și e dezarmat* (CA. PETR.). **2** Fig. Pus în imposibilitatea de a riposta, de a se opune la ceva; învins. ◆ Fig. Care nu știe, nu poate să lupte, să se apere în viață; care nu are putere de a reacționa, de a riposta. • pl. *-ți, -te.* /v. ***dezarma***; cf. fr. *désarmé*.

dezarondá *vb. I. tr.* A desface, a împărți o unitate agricolă, în vederea creării de noi unități. • prez.ind. *-ez.* /***dez-*** + ***aronda***.

dezarondáre *s.f.* Desfacere, împărțire a unei unități agricole, în vederea creării de noi unități. • pl. *-ări.* /v. ***dezaronda***.

dezarticulá *vb. I.* **1** *tr., refl.* (*med.; despre membre, oase*) A face să iasă sau a ieși din articulație. **2** *tr.* (*chir.; compl. indică membre sau segmente de membre*) A amputa la nivelul unei articulații. **3** *refl.* Fig. A pierde unitatea, coeziunea, a se dezmembra. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***désarticuler***.

dezarticuláre *s.f.* **1** (*med.*) Amputare a unui membru sau a unui segment al acestuia la nivelul unei articulații; dezarticulație. **2** Fig. Pierdere a unității, a coeziunii. • pl. *-ări.* /v. ***dezarticula***.

dezarticulát, -ă *adj.* **1** (*med.; despre membre, oase*) Scos din articulație. **2** (*chir.; despre membre sau segmente de membre*) Amputat la nivelul unei articulații. **3** Fig. Care nu-și poate coordona mișcările; cu mișcări dezordonate; dezechilibrat. *Mioara... cade încet în fotoliu, ca o păpușă dezarticulată* (CA. PETR.). ◆ (*despre mișcări*) Care arată, trădează lipsă de coordonare. **4** (*despre sunete, cuvinte*) Articulat defectuos, neclar. *Îmi pluteau vorbele nesigure, dezarticulate* (CA. PETR.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***dezarticula***.

dezarticulație *s.f.* (*med.*) Dezarticulare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***désarticulation***.

dezasamblá *vb. I. tr.* **1** (*tehn.; compl. indică instalații, ansamble etc.*) A demonta, a desface. **2** (*inform.*) A transpune invers un program de cod-mașină în mnemonicele limbajului de asamblare. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***désassembler***.

dezasambláre *s.f.* Acțiunea de *a dezasambla* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***dezasambla***.

dezasamblát, -ă *adj.* (*tehn.; despre asamblaje de piese*) Demontat, desfăcut în părțile componente. • pl. *-ți, -te.* /v. ***dezasambla***.

dezasamblór *s.n.* Parte a unui ordinator care efectuează dezasamblarea. • pl. *-oare.* /***dez***[1]- + ***asamblor***.

dezasfaltá *vb. I. tr.* (*compl. indică asfaltul sau rășinile din produse petroliere*) A îndepărta prin procedee fizice sau chimice. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***désasphalter***.

dezasfaltáre *s.f* Îndepărtare din produsele petroliere, prin procedee fizice sau chimice, a asfaltului și a rășinilor. • pl. *-ări.* /v. ***dezasfalta***.

dezasimilă *vb. I. refl.* (*biochim.; despre substanțele complexe din organism*) A se transforma în substanțe mai simple și nespecifice, pe care organismul le elimină. • prez.ind. pers. 3 *-ează.* /<fr. ***désassimiler***.

dezasimiláre *s.f.* (*fiziol.*) Dezasimilație. • pl. *-ări.* /v. ***dezasimila***.

dezasimilatór, -oáre *adj.* Care contribuie la dezasimilație. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***désassimilateur***.

dezasimilație *s.f.* (*fiziol.*) Proces biologic de transformare a unor substanțe complexe, specifice organismului, în alte substanțe mai simple și nespecifice, pe care organismul le elimină și obține energia necesară; catabolism, dezasimilare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) ***dezasimilațiúne*** *s.f.* /<fr. ***désassimilation***.

dezasimilațiúne *s.f.* v. dezasimilație.

dezasocіá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A rupe, a desființa o asociație. **2** *refl.* (*despre asociații*) A se desface. • prez.ind. *-iez.* /<fr. ***désassocier***.

dezasortá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică magazine*) A face să rămînă fără sortimente variate de mărfuri. **2** (*compl. indică obiecte asortate sau în perechi*) A face să nu se potrivească. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***désassortir***.

dezasortáre *s.f.* Acțiunea de *a dezasorta* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***dezasorta***.

dezasortát, -á *adj.* **1** (*despre magazine*) Care a rămas fără sortimente variate de mărfuri. **2** (*despre obiecte asortate sau în perechi*) Care nu se mai potrivește. • pl. *-ți, -te.* /v. ***dezasorta***.

dezastrós, -oásă *adj.* v. dezastruos.

dezástru *s.n.* **1** Distrugere, pierdere de mari proporții; catastrofă, calamitate. *Dinu rămase înlemnit, ca în fața unui dezastru ireparabil* (VLAH.). ◆ Fig. Rău care afectează viața economică și socială. *A constatat că în administrarea financiară e un dezastru.* **2** Fig. Stare de mare nemulțumire sufletească, de durere fizică sau psihică a cuiva; suferință. *În viața lor conjugală s-a produs un dezastru.* • pl. *-e.* /<fr. ***désastre***.

dezastruós, -oásă *adj.* **1** Cu caracter de dezastru, de proporțiile unui dezastru; catastrofal, groaznic. **2** (*fam.*) De un efect deplorabil. • sil. *-tru-os.* pl. *-oși, -oase.* și (*pop.*) *dezastrós, -oásă* *adj.* /<fr. ***désastreux***.

dezaureolá *vb. I. tr.* A lipsi (pe cineva) de aureolă. • sil. *-a-u-re-o-.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***désauréoler***.

dezaureoláre *s.f.* Lipsire a cuiva de aureolă. • sil. *-a-u-re-o-.* pl. *-ări.* /v. ***dezaureola***.

dezavantáj *s.n.* Împrejurare nefavorabilă; aspect, cauză sau condiție a inferiorității cuiva sau a ceva; inconvenient. ◆ Prejudiciu, pagubă. • pl. *-e.* /<fr. ***désavantage***.

dezavantajá *vb. I. tr.* A lipsi pe cineva de un avantaj; a pune în inferioritate; a defavoriza, a prejudicia. ◆ (*despre haine, coafură, machiaj*) A scoate în evidență anumite defecte fizice ale unei persoane; a nu avantaja. *Fusta scurtă o dezavantajează.* • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***désavantager***.

dezavantajáre *s.f* Creare a unui dezavantaj; defavorizare. ◆ Reliefare a anumitor defecte fizice ale unei persoane prin îmbrăcăminte, coafură, machiaj. • pl. *-ări.* /v. ***dezavantaja***.

dezavantaját, -á *adj.* Care este pus în inferioritate; defavorizat, prejudiciat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***dezavantaja***.

dezavantajós, -oásă *adj.* Care dezavantajează, care pricinuiește un dezavantaj; defavorabil, neprielnic, păgubitor. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***désavantageux***.

dezavuá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică oameni, idei, acțiuni etc.*) A dezaproba, a condamna. *A fost printre primele publicații care au dezavuat atacul... împotriva lui Eminescu* (PER.). **2** A refuza să recunoască ceva; a renega. • sil. *-vu-a.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***désavouer***.

dezavuábil, -á *adj.* Care poate sau trebuie să fie dezavuat. • sil. *-vu-a-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***désavouable***.

dezavuáre *s.f.* **1** Dezaprobare, condamnare a unor oameni, a unor idei, a unor acțiuni etc. **2** Refuz de a recunoaște ceva; renegare. ◇ (*jur.*) *Acțiune de dezavuare* = acțiune de nerecunoaștere a paternității, prin care un bărbat contestă legitimitatea copilului adulterin sau a copilului născut în afara termenului prevăzut de lege. • sil. *-vu-a-.* pl. *-ări.* /v. ***dezavua***.

dezaxá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A(-și) schimba poziția astfel încît axa să nu mai fie în poziția ei normală. *Osia s-a dezaxat.* **2** *refl.* Fig. (*despre oameni*) A-și pierde echilibrul moral (și mintal), a se abate de la linia normală de conduită; a se scrînti, a se sminti. • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***désaxer***.

dezaxáre *s.f.* **1** Îndepărtare față de o axă. **2** (*med.*) Consolidare vicioasă a unei fracturi care duce la abaterea axului normal de funcțiune a unui membru. **3** (*arhit.*) Abatere de la axa principală a unora dintre părțile componente ale unui edificiu. **4** Fig. Dezechilibru moral (și mintal). • pl. *-ări.* /v. ***dezaxa***.

dezaxát, -ă *adj.* **1** Care s-a deplasat din poziția normală față de o axă. **2** Fig. (*despre oameni*) Care și-a pierdut echilibrul moral (și mintal); dezorientat; iresponsabil, tulburat mintal. *Mioara se uita mereu la el, dezaxată* (CA. PETR.). ◇ (*subst.*) *Dezaxații și iresponsabilii au produs în istorie catastrofe umanitare.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***dezaxa***.

dezbalotá *vb. I. tr.* (*compl. indică baloturi de mărfuri, de paie etc.*) A desface. • prez.ind. *-ez.* /***dez-*** + ***balota***.

dezbalotáre *s.f.* Desfacere a baloturilor de mărfuri, de paie etc. • pl. *-ări.* /v. ***dezbalota***.

dezbáte[1] *vb. III. tr.* **1** (*compl. indică idei, legi, proiecte etc.*) A discuta sau a analiza pe larg, sub toate aspectele și din diferite puncte de vedere. ◇ (*abs.*) *Dacă nu știți ce e [iubirea], puteți... să dezbateți toată viața, că tot nu ajungeți la nimic* (CA. PETR.). **2** (*jur.; compl. indică procese, cauze etc.*) A administra probatoriul și a discuta în contradictoriu toate aspectele de fapt și de drept; a susține dezbaterile. • prez.ind. *-bát.* /<fr. ***débattre***, după *bate*.

dezbáte[2] *vb. III.* **1** *tr.* (*pop.*) A desface de unde a fost fixat; a desprinde. *A dezbătut scîndurile din plafon.* **2** *tr.* (*pop.*) A afîna pămîntul bătut, uscat, întărit. *Pămîntul... l-au dezbătut și l-au sămănat* (SADOV.). **3** *tr., refl.* (*înv.*) A ieși, a (se) elibera de sub puterea, de sub stăpînirea cuiva. *Brașovenii... se învoiesc a se dezbate de supt Mihai* (BĂLC.). • prez.ind. *dezbát.* /***dez-*** + ***bate***, după fr. *débattre*.

dezbátere[1] *s.f.* **1** Discuție sau analiză, sub toate aspectele și din diferite puncte de vedere a unor idei, legi, proiecte etc. ◆ Ext. Discuție asupra unei probleme de interes general. **2** (*jur.*) Etapă a unui proces în care este administrat probatoriul și se discută în contradictoriu toate aspectele de fapt și de drept. **3** (*mai ales la pl.*) Discuție într-o adunare deliberantă. *Dezbateri parlamentare.* • pl. *-i.* /v. ***dezbate***[1].

dezbátere[2] *s.f.* **1** (*pop.*) Scoatere a unui obiect din locul în care a fost fixat; desprindere. **2** (*pop.*) Afînare a pămîntului bătut, uscat, întărit. **3** (*înv.*) Eliberare a unor orașe, țări, teritorii de sub stăpînirea cuiva. • pl. *-i.* /v. ***dezbate***[2].

dezbăiéră *vb. I. tr., refl.* A(-și) dezlega, a(-și) desface, a(-și) deznoda băierile. • sil. *-bă-ie-.* prez.ind. *-ez.* /***dez-*** + ***[îm]băiera***.

dezbárá *vb. I. tr., refl.* **1** A (se) dezobișnui de un năravi, a renunța sau a face să renunțe la o o deprindere rea; a (se) dezvăța. *Tatăl tău nu s-a putut dezbăra de patima jocului de cărți* (CA. PETR.). **2** A scăpa sau a face să scape, a (se) elibera de cineva sau de ceva; a (se) descotorosi. *Dezbară-te de credința că poezia se reduce la rimă* (POP.). • prez.ind. *dezbár,* (*reg.*) *dezbăr.* /etimol. nec.

dezbăráre *s.f.* **1** Renunțare la o deprindere rea; dezobișnuire. **2** Scăpare, eliberare de cineva sau de ceva; descotorosire. • pl. *-ări.* /v. ***dezbăra***.

dezbărát, -á *adj.* (*despre oameni*) Care a renunțat la o deprindere rea. • pl. *-ți, -te.* /v. ***dezbăra***.

dezbátă *vb. I. tr., refl.* A (se) trezi din beție. *Un alt ciocan de țuică mai bea-l, să te dezbete* (MACED.). **2** *tr., refl.* Fig. A-și reveni sau a face pe cineva să-și revină dintr-o stare de confuzie, de neclaritate; a face pe cineva să vadă adevărata realitate. • prez.ind. *dezbát.* /***dez***[1]- + ***[îm]băta***.

dezbátát, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care a ieșit din starea de beție. • pl. *-ți, -te.* /v. ***dezbăta***.

dezbenzіná *vb. I. tr.* A degazolina. • prez.ind. *-ez.* /***dez-*** + ***benzină*** + *-a*.

dezbenzináre *s.f.* Degazolinare. • pl. *-ări.* /v. ***dezbenzina***.

dezbiná *vb. I.* **1** *tr., refl.* A produce discordie între două sau mai multe persoane; a face să se despartă, să se dușmănească; a (se) învrăjbi. *Tot ceea ce dezbină o națiune sînt clasele și privilegiul* (BOLL.). **2** *refl.* A se desface, a se separa, a se rupe (de undeva). *Acolo un crac de munte se dezbină cu pornire* (C. NEGR.). • prez.ind. *dezbín.* /lat. ***disglut[i]nare***, după *îmbina*.

dezbináre *s.f.* Învrăjbire, neînțelegere, discordie; conflict, ceartă. *Dezbinarea se strecoară sîngeroasă printre noi* (DAV.). • pl. *-ări*. /v. ***dezbina***.

dezbinát, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care este despărțit din cauza neînțelegerilor; învrăjbit. *De cînd le prinde cronicarul de veste, numai dezbinați îi află* (ARGH.). • pl. *-ți, -te*. /v. ***dezbina***.

dezbinătór, -oáre *adj.* Care dezbină; învrăjbitor. • pl. *-ori, -oare*. /***dezbina*** + *-ător*.

dezbîrnă *vb. I.* **1** *tr.* (*pop.*) A disloca, a mișca din loc; a desprinde. **2** *refl.* (*înv., reg.; despre membre sau părți ale corpului*) A ieși din articulație. ◆ (*tr.*) A scoate din articulație. • prez.ind. *dezbîrn*. /***dez-*** + ***bîrnă*** + *-a*.

dezbîrnát, -ă *adj.* **1** (*pop.*) Dislocat, scos din locul fixat; desprins. **2** (*reg.; despre membre sau părți ale corpului*) Care a fost scos sau a ieșit din articulație. • pl. *-ți, -te*. /v. ***dezbîrna***.

dezbobiná *vb. I. tr.* (*compl. indică fire, sîrme etc.*) A desfășura, a scoate de pe o bobină. • prez.ind. *-ez*. /***dez***[1]*-* + ***bobina***, după fr. *débobiner*.

dezbobinăre *s.f.* Desfășurare, scoatere a unor fire, sîrme etc. de pe o bobină. • pl. *-ări*. /v. ***dezbobina***.

dezbrăcá *vb. I.* **1** *refl., tr.* A(-și) scoate îmbrăcămintea. *S-a dezbrăcat de palton*. ◇ Expr. *Dezbracă un sfînt și îmbracă pe altul* v. sfînt. **2** *refl.* Fig. A se lepăda, a scăpa (de ceva rău). *Dezbracă-te degrabă de orice deșertăciuni* (MACED.). **3** *tr.* Fig. A jefui, a prăda pe cineva (de tot ce are). *Leșii pradă și dezbracă pe bieții oameni* (C. NEGR.). • prez.ind. *dezbrác*. /lat. ****disbracare***.

dezbrăcáre *s.f.* **1** Scoatere a hainelor cu care cineva este îmbrăcat. **2** Fig. (*înv.*) Lepădare, abandonare (a ceva rău). **3** Fig. Jefuire a cuiva de tot ce are. • pl. *-ări*. /v. ***dezbrăca***.

dezbrăcát[1] *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *dezbrăca*. • pl. *-uri*. /v. ***dezbrăca***.

dezbrăcát[2]**, -ă** *adj.* (*despre oameni*) Care este fără haine. *Fata... să fie nici îmbrăcată, nici dezbrăcată, nici călare, nici pe jos* (ISP.). ◆ Fig. (*subst.*) Om lipsit de mijloace materiale; sărac. *Nimic nu-ți mai dau, dezbrăcatule* (STANCU). • pl. *-ți, -te*. /v. ***dezbrăca***.

dezbrobodí *vb. IV. refl.* A-și scoate, a-și lua de pe cap broboada, basmaua, năframa etc. *Bătrîna s-a dezbrobodit* (SADOV.). • prez.ind. *-esc*. /***dez-*** + ***[îm]brobodi***.

dezbrobodíre *s.f.* Scoatere de pe cap a broboadei, a năframei etc. • pl. *-i*. /v. ***dezbrobodi***.

dezbrobodít, -ă *adj.* Cu broboada scoasă de pe cap, cu capul fără broboadă. • pl. *-ți, -te*. /v. ***dezbrobodi***.

dezbumbá *vb. I. tr., refl.* (*reg.*) A(-și) descheia o haină încheiată cu nasturi; a(-și) descheia nasturii de la o haină. *Ea își dezbumbă pieptarul* (EMIN.). • prez.ind. *dezbúmb*. /***dez-*** + ***[îm]bumba***.

dezdoí *vb. IV.* **1** *tr.* A desface, a întinde, a despături un lucru îndoit. *Retrage încetinel mîna, dezdoiește biletele* (CAR.). **2** *refl.* A reveni în poziție dreaptă, întinsă; a se îndrepta, a se destinde. *M-am ridicat ca un arc ce se dezdoaie* (GAL.). • prez.ind. *dezdói, -iesc*. /***dez-*** + ***[în]doi***.

dezdoíre *s.f.* **1** Desfacere, întindere, despăturire a unui lucru îndoit. **2** Revenire în poziție dreaptă, întinsă; îndreptare; destindere. • pl. *-i*. /v. ***dezdoi***.

dezechilibrá *vb. I.* **I** *refl., tr.* **1** A-și pierde sau a face să-și piardă echilibrul. *S-a dezechilibrat și a căzut în apă*. **2** Fig. A-și pierde sau a face să-și piardă rațiunea, judecata dreaptă. *Necazurile l-au dezechilibrat*. **II** *tr.* (*econ.*) A face ca într-un buget cheltuielile să întrecă veniturile, a face un buget deficitar. *Își va dezechilibra ireparabil rămășițele bugetului* (CE. PETR.). • prez. ind. *-ez*. /<fr. ***déséquilibrer***.

dezechilibráre *s.f.* **1** Pierdere a echilibrului. **2** Pierdere a rațiunii. **3** (*econ.*) Lipsă de echilibru între cheltuieli și venituri. • pl. *-ări*. /v. ***dezechilibra***.

dezechilibrát, -ă *adj.* **1** Care și-a pierdut echilibrul, care nu mai are echilibru. **2** Fig. (*despre oameni*) Care și-a pierdut judecata clară; tulburat (mintal). ◇ (*subst.*) *A plecat spunînd că nu rămîne cu niște dezechilibrați*. **3** Care este lipsit de proporție justă între diversele elemente componente. • pl. *-ți, -te*. /v. ***dezechilibra***; cf. fr. *déséquilibré*.

dezechilíbru *s.n.* **1** Lipsă de echilibru. **2** Fig. Lipsă de judecată clară; tulburare mintală. **3** (*econ.*) *Dezechilibru economic* = lipsă de echilibru, de concordanță între diferitele părți componente ale procesului economic. **4** *Dezechilibru alimentar* = modificare în proporția componentelor nutritive, avînd ca urmare surplusuri sau carențe ale unor elemente în organism. • pl. *-e*. /<fr. ***déséquilibre***.

dezechipá *vb. I.* **1** *tr.* (*milit.*) A lua înapoi echipamentul unui soldat sau al unei unități militare. ◆ A scoate echipamentul de pe un vas de război. **2** *refl.* (*despre oameni*) A-și scoate echipamentul; gener. a se dezbrăca. *S-a dezechipat după meci și a făcut un duș*. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***déséquiper***.

dezechipáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *dezechipa* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***dezechipa***.

dezechipát, -ă *adj.* **1** (*milit.*) Care nu mai are echipament sau care are echipamentul descompletat; care nu și-a pus (încă) echipamentul. **2** (*despre oameni*) Care este dezbrăcat; care și-a scos hainele. • pl. *-ți, -te*. /v. ***dezechipa***.

dezemulsioná *vb. I. tr.* (*chim.*) A separa dintr-o emulsie cele două faze nemiscibile între ele, cu mijloace fizice sau chimice. • sil. *-si-o-*. prez.ind. *-ez*. /<fr. ***désémulsionner***.

dezemulsionánt, -ă *adj., s.n.* (*chim.*) (Substanță) care servește la dezemulsionare. • sil. *-si-o-*. pl. *-ți, -te*. /***dezemulsiona*** + *-ant*.

dezemulsionáre *s.f.* (*chim.*) Separare a celor două faze nemiscibile între ele dintr-o emulsie, cu mijloace fizice sau chimice. • sil. *-si-o-*. pl. *-ări*. /v. ***dezemulsiona***.

dezeroizá *vb. I. tr.* A înlătura caracterul eroic, idealizarea unor fapte, personaje etc. • sil. *-ro-i-*. prez.ind. *-ez*. /***dez-*** + ***erou*** + *-iza*.

dezeroizáre *s.f.* Înlăturare a caracterului eroic, a idealizării unor fapte, a unor personaje etc. • sil. *-ro-i-*. pl. *-ări*. /v. ***dezeroiza***.

dezeroizát, -ă *adj.* Care a pierdut calitatea de erou. • sil. *-ro-i-*. pl. *-ți, -te*. /v. ***dezeroiza***.

dezertá *vb. I. intr.* **1** (*milit.*) A fugi din armată; a se sustrage serviciului militar. *Să dezerteze și să terfelească onoarea militară!* (GAL.). ◆ A fugi la inamic sau într-o țară străină. **2** Fig. A fugi (de la datorie), a se sustrage de la îndeplinirea unor obligații, a unor îndatoriri. *Unii dezertară, Millo și Teodorini se duseră departe să caute un mai bun noroc* (C. NEGR.). • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***déserter***, germ. ***desertieren***.

dezertáre *s.f.* **1** (*milit.*) Sustragere de la serviciul militar; (*fran.*) dezerțiune. **2** Fig. Sustragere de la îndeplinirea unor îndatoriri, a unor obligații etc. • pl. *-ări*. /v. ***dezerta***.

dezértic, -ă *adj.* v. deșertic.

dezertór *s.m.* **1** Militar care dezertează. *Dezertorul își ridică genunchiul dintre ierburi* (CE. PETR.). ◇ Expr. *A da* (*pe cineva*) *dezertor* v. da. **2** Fig. Persoană care părăsește în mod laș o misiune, un loc, o îndatorire etc. • pl. *-i*. /<fr. ***déserteur***, germ. ***Deserteur***, it. ***disertore***.

dezerțiúne *s.f.* (*fran.*) Dezertare. • pl. *-i*. /<fr. ***désertion***.

dezesperánt, -ă *adj.* Care te face să disperi, care te împinge la disperare; disperant. • pl. *-ți, -te*. /<fr. ***désespérant***.

dezeșuá *vb. I. tr.* (*mar.; compl. indică nave eșuate*) A repune pe linia de plutire. • sil. *-șu-a*. prez.ind. *-ez*. /<fr. ***déséchouer***.

dezeșuáre *s.f.* (*mar.*) Repunere pe linia de plutire a unei nave eșuate. • sil. *-șu-a-*. pl. *-ări*. /v. ***dezeșua***.

dezeșuát, -ă *adj.* (*mar.; despre nave eșuate*) Care a fost repusă pe linia de plutire. • sil. *-șu-at*. pl. *-ți, -te*. /v. ***dezeșua***.

dezetanizá *vb. I. tr.* (*chim.*) A deetaniza. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***déséthaniser***.

dezetanizáre *s.f.* (*chim.*) Deetanizare. • pl. *-ări*. /v. ***dezetanizare***.

dezetatizá *vb. I. tr.* A reduce controlul statului asupra economiei unei țări sau a funcționării unei antreprize. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***désétatiser***.

dezetatizáre *s.f.* Reducere a controlului statului asupra economiei unei țări sau a funcționării unei antreprize. • pl. *-ări*. /v. ***dezetetiza***.

dezeuropenizá *vb. I. refl., tr.* A(-și) pierde sau a face să-și piardă caracterul european. • sil. *-e-u-*. prez.ind. *-ez*. /***dez-*** + ***europeniza***.

dezexcitáre *s.f.* **1** (*electr.*) Anulare sau reducere a intensității curentului de excitație al unei mașini electrice. **2** (*fiz.*) Trecere a unui sistem de particule dintr-o stare energetică excitată în starea fundamentală, cu emisia unei cuante de energie. • pl. *-ări*. /***dez-*** + ***excitare***, după fr. *désexcitation*.

dezgărdiná *vb. I. tr.* **1** A desprinde din gardină fundul unui butoi. **2** Gener. A desprinde, a scoate un lucru de la locul unde este fixat. • prez.ind. *-ez*. /***dez-*** + ***gardină*** + *-a*.

dezgheț *s.n.* (*climat.*) Topire naturală a gheții sau a zăpezii, ca urmare a creșterii temperaturii aerului și a solului la și peste 0°C. *Dezghețurile au stat* (SADOV.). • pl. *-uri*. /de la ***dezgheța***, prin derivare regresivă

dezgheță *vb. I.* **1** *refl., tr.* A redeveni sau a face să redevină lichid; a (se) dezmorți, a (se) încălzi pentru a reveni la starea normală. ◇ Fig. *Ar voi în a lui brațe să o țină-n veci de veci, Dezghețînd cu sărutarea-i raza ochilor ei reci* (EMIN.). **2** *refl.* Fig. (*despre oameni*) A-și pierde sfiala, stîngăcia; a deveni vioi, îndrăzneț. *De cînd merge la școală, s-a mai dezghețat*. • prez.ind. *dezgheț*. /lat. ***disglaciare***.

dezghețáre *s.f.* **1** Revenire la starea lichidă. Δ (*refl.*) *A observat că încordarea a dispărut și atmosfera s-a dezghețat*. **2** Încălzire a unor corpuri înghețate. ◇ Fig. Dezghețarea relațiilor dintre cele două țări a fost rapidă. **3** Fig. Pierdere a sfielii, a stîngăciei. • pl. *-ări*. /v. ***dezgheța***.

dezghețát, -ă *adj.* **1** (*despre lichide înghețate*) Care a redevenit lichid. **2** (*despre corpuri înghețate*) Dezmorțit; încălzit. **3** Fig. (*despre oameni*) Care este isteț, vioi, priceput. *Îi plăceau băieții dezghețați și iuți* (VLAH.). ◇ (*adv.*) *Vorbește dezghețat*. • pl. *-ți, -te*. /v. ***dezgheța***.

dezghín *s.n.* **1** Lovitură de frîu sau de pinteni. *Sperie lumea dînd dezghinuri cailor* (GHICA). **2** Săritură a calului. *Dezghinurile unui armăsăruș arăbesc* (ODOB.). • pl. *-uri*. /<tc. ***dizgin*** „frîu".

dezghiocá *vb. I. tr.* **1** A îndepărta învelișul anumitor fructe sau legume, pentru a scoate semințele din interior. *Sabina... începu să dezghioace coaja unei castane* (CE. PETR.). ◆ A scoate un fruct din coajă sau boabele dintr-o păstaie. **2** A desface pănușile sau boabele de pe știuletele de porumb. • prez.ind. *dezghióc*. / lat. ****disglubicare***.

dezghiocáre *s.f.* **1** Îndepărtare a învelișului anumitor fructe sau legume, pentru a scoate semințele din interior; scoatere a unui fruct sau a boabelor dintr-o păstaie. **2** Desfacere a pănușilor sau a boabelor de pe știuletele de porumb; dezghiocat. • pl. *-ări*. /v. ***dezghioca***.

dezghiocát[1] *s.n.* Faptul de *a dezghioca*. • /v. ***dezghioca***.

dezghiocát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre unele fructe sau legume*) Desfăcut din coajă sau din păstăi. **2** (*despre boabele de porumb*) Desfăcut de pe știuleți. ◆ (*despre știuleți*) Scos din pănuși. *Clacă de dezghiocat păpușoi* (CR.). • pl. *-ți, -te*. /v. ***dezghioca***.

dezghiocátor *s.n.* **1** Mașină pentru scoaterea semințelor de plante leguminoase din păstăi. **2** Dispozitiv sau mașină pentru desprinderea grăunțelor de pe știuleți. • pl. *-oare*. /***dezghioca*** + *-ător*.

dezgolí *vb. IV.* **1** *tr.* A lăsa gol, a descoperi. **2** *refl.* A se dezbrăca, a se despuia. • prez.ind. *-esc*. /***dez-*** + ***goli***.

dezgolíre *s.f.* **1** Golire, descoperire. **2** Dezbrăcare; despuiere. • pl. *-i*. /v. ***dezgoli***.

dezgolít, -ă *adj.* **1** Gol. *Copilași... cu pieptul dezgolit* (ALECS.). **2** Dezbrăcat; despuiat. • pl. *-ți, -te*. /v. ***dezgoli***.

dezgoveálă *s.f.* (*pop.*) Scoatere a gătelii de pe capul miresei și îmbrobodire a capului cu maramă. *Pare că începuseși a îndruga o șiretenie de lighioane ca cea din hora dezgovelei* (ODOB.). • pl. *-eli*. /***dezgovi*** + *-eală*.

dezgoví *vb. IV. tr.* (*pop.*) A scoate găteala de pe capul miresei și a-i îmbrobodi capul cu maramă. *Același lăutar cîntă din gură... și cînd se dezgovește mireasa* (POP.). • prez.ind. *-esc*. /***dez-*** + ***govi***.

dezgrădí *vb. IV. tr.* A scoate gardul care împrejmuia un loc, a lăsa fără îngrăditură. • prez.ind. *-esc*. /***dez-*** + ***[în]grădi***.

dezgrădíre *s.f.* Scoatere a gardului care împrejmuia un loc. • pl. *-i*. /v. ***dezgrădi***.

dezgrădít, -ă *adj.* **1** (*despre locuri*) Cu gardul scos sau stricat. **2** Desfăcut dintr-o împletitură. *Partea ascuțită a vîrșei are nuielușele dezgrădite* (POP.). • pl. *-ți, -te*. /v. ***dezgrădi***.

dezgropá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică cadavre sau oseminte*) A exhuma, a deshuma. *Se pomeni... cu un oarecine că vine și vrea să dezgroape pe mort* (ISP.). **2** (*compl. indică obiecte îngropate*) A scoate din pămînt, a aduce la suprafață, prin săpături. **3** Fig. (*compl. indică fapte, lucruri uitate, din trecut*) A scoate la iveală, a aduce în discuție. *Nu a vrut să dezgroape amintiri urîte din copilărie*. • prez.ind. *dezgróp*. /***dez***[1]*-* + ***[în]gropa***.

dezgropáre *s.f.* **1** Exhumare, deshumare; dezgropat. **2** Scoatere din pământ, aducere la suprafață, prin săpături, a unor obiecte îngropate. **3** Fig. Scoatere la iveală, aducere în discuție a unor fapte, lucruri uitate, din trecut. • pl. *-ări*. /v. ***dezgropa***.

dezgropát[1] *s.n.* Dezgropare. • pl. *-uri*. /v. ***dezgropa***.

dezgropát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre cadavre sau oseminte*) Care a fost scos din mormînt; exhumat; deshumat. **2** (*despre obiecte îngropate*) Scos din pământ, adus la suprafață, prin săpături. **3** Fig. (*despre fapte, lucruri uitate, din trecut*) Scos la iveală, adus în discuție. • pl. *-ți, -te*. /v. ***dezgropa***.

dezgúst *s.n.* Aversiune față de unele alimente. ◇ Loc.adv. *Cu dezgust* = cu scîrbă; în silă. *Împăratul... îi asculta cu dezgust și numai înghițea noduri* (CR.). ◆ Ext. Aversiune față de un lucru sau față de o persoană etc.; scîrbă, silă. *Și dezgustul meu din suflet să-l împac prin a mea minte* (EMIN.). • /***dez-*** + ***gust***, după fr. *dégoût*.

dezgustá *vb. I. tr., refl.* A-și pierde sau a face pe cineva să-și piardă gustul, pofta pentru ceva; a (se) scîrbi. *L-am dezgustat de logodnă* (ALECS.). ◆ A provoca dezgust, scîrbă, aversiune. *O dezgustă vizitele* (CE. PETR.). • prez.ind. *dezgúst*. /***dez-*** + ***gusta***, după fr. *dégoûter*.

dezgustáre *s.f.* Acțiunea de *a dezgusta* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***dezgusta***.

dezgustát, -ă *adj.* Cuprins de dezgust (pentru cineva sau ceva); scîrbit. • pl. *-ți, -te*. /v. ***dezgusta***.

dezgustátor, -oáre *adj.* Care inspiră dezgust; respingător, scîrbos. *Oglinda îi atrăgea tiranic privirea, să-i arate obrazul cu cicatricea dezgustătoare* (CE. PETR.). • pl. *-ori, -oare*. /***dezgusta*** + *-tor*.

dezíce *vb. III.* **1** *tr.* A contrazice, a nega, a tăgădui, a retracta (ceva). *Ce-un secol ne zice, ceilalți o dezic* (EMIN.). **2** *refl.* A-și retrage cuvîntul, a se dezminți; a se desolidariza. *A dezis public ceea ce s-a scris în presă*. **3** *refl.* A nu se abate de la atitudinea sau de la conduita cunoscută. • prez.ind. *-zíc*. și (*înv.*) *deszíce* *vb. III.* /***des***[1]*-* + ***zice***, după fr. *dédire*.

dezícere *s.f.* **1** Negare, tăgăduire, retractare a celor spuse mai înainte; afirmație prin care se dezice ceva. **2** Dezmințire; desolidarizare. • pl. *-i*. și (*înv.*) *deszícere* *s.f.* /v. ***dezice***.

dezideologizá *vb. I. tr.* (*compl. indică aspecte ale vieții sociale*) A face să-și piardă caracterul ideologic. • sil. *-de-o-*. prez.ind. *-ez*. /***dez-*** + ***ideologiza***.

dezideologizáre *s.f.* Teză și poziție teoretică potrivit căreia una dintre caracteristicile esențiale ale timpurilor noastre ar fi dispariția aspectului ideologic al manifestării și conducerii vieții sociale. • sil. *-de-o-*. pl. *-ări*. /v. ***dezideologiza***.

dezideráBilitáte *s.f.* (*econ.*) Utilitate a unui bun sau a unui serviciu, fără a prejudicia caracterul moral sau rezonabil al dorinței. • /<fr. ***désidérabilité***.

dezideránt *s.n.* **1** Ceea ce este de dorit să se realizeze, să se întîmple; dorință, cerință. *Dezideratul tuturor este intrarea în Uniunea Europeană*. ◆ Dorință (formulată oficial), doleanță. *E un simplu deziderat, o minută de ședință* (CA. PETR.). **2** Scop, finalitate. *Deziderate ale unei acțiuni*. • scris și *desiderat*. pl. *-e*. /<lat. ***desideratum***, germ. ***Desiderat***.

dezideratív, -ă *adj.* **1** Care este susceptibil de a exprima ideea de dorință, de plăcere. **2** (*lingv.*; *înv.*) *Mod dezideativ* = mod optativ. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***désidératif***

dezilúzie *s.f.* Decepție, dezamăgire; pierdere a iluziilor. *Sublocotenentul i-a spus dragostele și deziluziile lui* (GAL.). • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și (*înv.*) *deziluziúne* *s.f.* /<fr. ***désillusion***.

deziluzioná *vb. I. tr.* A provoca cuiva o dezamăgire, o deziluzie; a face pe cineva să-și piardă iluziile, încrederea, speranța; a dezamăgi, a decepționa. *Maro însă din prima zi îi deziluzionase* (G. M. ZAMF.). • sil. *-zi-o-*. prez.ind. *-ez*. /<fr. ***désillusionner***.

deziluzionánt, -ă *adj.* Care deziluzionează. • sil. *-zi-o-*. pl. *-ți, -te*. /<fr. ***désillusionnant***.

deziluzionáre *s.f.* Pierdere a iluziilor, a încrederii, a speranțelor; dezamăgire, decepționare. • sil. *-zi-o-*. pl. *-ări*. /v. ***deziluziona***.

deziluzionát, -ă *s.m., s.f., adj.* (Persoană) care a fost înșelată în așteptări, care este dezamăgită, decepționată. *Omu o privește lung, parcă deziluzionat* (CA. PETR.). • sil. *-zi-o-*. pl. *-ți, -te*. /v. ***deziluziona***.

deziluziúne *s.f.* v. deziluzie.

dezimplicá *vb. I. tr.* A scoate din cauză. • prez. ind. *-implíc*. /***dez-*** + ***implica***.

dezimplicáre *s.f.* Scoatere din cauză. • pl. *-ări*. /v. ***dezimplica***.

dezincriminá *vb. I. tr.* (*jur.*) A scoate de sub incriminare; a disculpa. • prez.ind. *-ez*. /***dez-*** + ***incrimina***.

dezincriminăre *s.f.* (*jur.*) Scoatere de sub incriminare; disculpare. • pl. *-ări*. /v. ***dezincrimina***.

dezincriminát, -ă *adj.* (*jur.*) Scos de sub incriminare; disculpat. • pl. *-ți, -te*. /v. ***dezincrimina***.

dezincrustá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică instalații termice și de spălare, cazane de abur etc.*) A înlătura depunerile de piatră. **2** A îndepărta unele substanțe (lignină, hemiceluloză, rășină) care însoțesc celuloza folosită ca materie primă fibroasă în fabricarea hîrtiei. • prez. ind. *-ez*. /<fr. ***désincruster***.

dezincrustánt *s.n.* Substanță care se folosește la dezincrustare sau pentru a împiedica depunerile de piatră în instalații termice și de spălare, cazane de abur etc. • pl. *-e*. /<fr. ***désincrustant***.

dezincrustáre *s.f.* **1** Înlăturare a depunerilor de piatră din instalații termice și de spălare, cazane de abur etc.; dezincrustație. **2** Îndepărtare a unor substanțe (lignină, hemiceluloză, rășină) care însoțesc celuloza folosită ca materie primă fibroasă în fabricarea hîrtiei. • pl. *-ări*. /v. ***dezincrusta***.

dezincrustáție *s.f.* Dezincrustare. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***désincrustation***.

dezinculpá *vb. I. tr.* (*jur.*) A retrage, a anula o inculpație. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***désinculper***.

dezinculpáre *s.f.* (*jur.*) Retragere, anulare a unei inculpații. • pl. *-ări*. /v. ***dezinculpa***.

dezindividualizá *vb. I. tr.* A face să-și piardă individualitatea; a depersonaliza. • sil. *-du-a-*. prez.ind. *-ez*. /***dez-*** + ***individualiza***.

dezindividualizáre *s.f.* Pierdere a caracterului individual; depersonalizare. ◆ Acțiunea de a combate tendințele individualiste și de a sacrifica individul în favoarea grupului social. • sil. *-du-a-*. pl. *-ări*. /v. ***dezindividualiza***, după fr. *désindividualisation*.

dezindividualizát, -ă *adj.* Care și-a pierdut individualitatea, care s-a depersonalizat. • sil. *-du-a-*. pl. *-ți, -te*. /v. ***dezindividualiza***.

dezindustrializáre *s.f.* Scădere a ponderii industriei în economia unei țări. • sil. *-tri-a-*. pl. *-ări*. /***dez-*** + ***industrializa***.

dezinfectá *vb. I. tr.* (*microbiol.*) A distruge germenii patogeni (microbi, paraziți etc.), pentru a preveni contaminarea; a steriliza. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***désinfecter***.

dezinfectánt, -ă *adj., s.n.* (Substanță sau agent fizic) care este utilizat pentru dezinfecție. • pl. *-ți, -te*. /<fr. ***désinfectant***.

dezinfectáre *s.f.* (*microbiol.*) Distrugere a microorganismelor patogene (microbi, paraziți etc.) și inactivare a virușilor dintr-un mediu inert (materiale sau suprafețe), prin mijloace fizice (îndeosebi căldură, radiații) sau chimice (dezinfectante, bactericide) pentru a preveni contaminarea; sterilizare, dezinfecție. • pl. *-ări*. /v. ***dezinfecta***.

dezinfectát, -ă *adj.* Care a fost supus unei dezinfectări. • pl. *-ți, -te*. /v. ***dezinfecta***.

dezinfectátor, -oáre *adj.* Care dezinfectează. • pl. *-ori, -oare*. /***dezinfecta*** + *-tor*.

dezinfectór *s.n.* Bazin cu soluții dezinfectante pentru accesul vehiculelor și persoanelor. • pl. *-oare*. /***dezinfecta*** + *-or*.

dezinfécție *s.f.* Dezinfectare. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***désinfection***.

dezinfestá *vb. I. tr.* (*biol.*) A distruge vietățile care infestează o cultură, un produs vegetal etc., prin tratamente fizice sau chimice. ◆ A curăța de paraziți. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***désinfester***.

dezinfestánt *s.n.* Substanță chimică ce distruge larve, insecte, viermi; pesticid. • pl. *-e*. /<fr. ***désinfestant***.

dezinfestáre *s.f.* Tratament, cu diferite substanțe chimice sau prin diferite procedee, al legumelor și fructelor, precum și al spațiilor de depozitare, în scopul distrugerii paraziților care le infestează. • pl. *-ări*. /v. ***dezinfesta***.

dezinfestát, -ă *adj.* Care a fost curățat de paraziți, prin tratamente fizice sau chimice. • pl. *-ți, -te*. /v. ***dezinfesta***.

dezinflamá *vb. I. tr., refl.* (*med.*) A (se) vindeca o inflamație. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***désinflammer***.

dezinflamáre *s.f.* (*med.*) Vindecare a unei inflamații. • pl. *-ări*. /v. ***dezinflama***.

dezinflamát, -ă *adj.* (*med.*; *despre inflamații*) Care s-a vindecat. • pl. *-ți, -te*. /v. ***dezinflama***.

dezinformá *vb. I. tr.* A informa greșit, în mod intenționat, tendențios; a induce în eroare. • prez. ind. *-ez*. /***dez-*** + ***informa***, după fr. *désinformer*.

dezinformáre *s.f.* Informare greșită în mod intenționat, tendențios; inducere în eroare; dezinformație. • pl. *-ări*. /v. ***dezinforma***.

dezinformát, -ă *adj.* Care este greșit informat; care este indus în eroare. • pl. *-ți, -te*. /v. ***dezinforma***.

dezinformáție *s.f.* Dezinformare. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<rus. ***дезинформация***.

dezinhibá *vb. I. tr., refl.* A face să iasă sau a ieși din starea de inhibiție. • prez.ind. *dezinhíb*. /***dez-*** + ***inhiba***.

dezinhibáre *s.f.* Ieșire din starea de inhibiție; dezinhibiție. • pl. *-ări*. /v. ***dezinhiba***.

dezinhibát, -ă *adj.* Care a ieșit din starea de inhibiție; dezinvolt. • pl. *-ți, -te*. /v. ***dezinhiba***.

dezinhibatór *s.m.* Substanță psihotropă care poate produce dezinhibiție. • pl. *-oare*. /***dezinhiba*** *+-tor*.

dezinhibíție *s.f.* Ieșire din starea de inhibiție; dezinhibare. ◆ (*med.*) Eliberare a centrilor psihici și motori inferiori, subcorticali și automatici de controlul centrilor psihici superiori corticali. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***désinhibition***.

dezinsectizá *vb. I. tr.* A distruge insectele parazite sau purtătoare de germeni patogeni dintr-un anumit loc. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***désinsectiser***.

dezinsectizáre *s.f.* Dezinsecție. • pl. *-ări*. /v. ***dezinsectiza***.

dezinsectizát, -ă *adj.* (*despre anumite medii*) Care a fost curățat de insecte parazite sau purtătoare de germeni patogeni. • pl. *-ți, -te*. /v. ***dezinsectiza***.

dezinsécție *s.f.* Distrugere a insectelor și a ouălor sau a larvelor acestora, cu rol în transmiterea bolilor infecțioase sau ca sursă de infestare, aflate în mediul uman; dezinsectizare. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***désinsection***.

dezinsérție *s.f.* (*med.*) Desprindere patologică sau chirurgicală a unui mușchi sau a unui tendon de la locul de fixare pe os. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***désinsertion***.

dezintegrá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A (se) desface în părțile componente; a (se) rupe în fragmente. **2** *refl.* (*despre nuclee atomice*) A se transforma spontan în alt nucleu atomic, prin emiterea de particule și radiații sau prin rupere în fragmente. **3** *tr.* Fig. A distruge integritatea unui lucru. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***désintégrer***.

dezintegráre *s.f.* **1** Desfacere în părțile componente; rupere în fragmente; dezintegrație. **2** Transformare spontană a unui nucleu atomic în alt nucleu atomic, prin emiterea de particule și radiații sau prin rupere în fragmente. **3** Fig. Distrugere a integrității unui lucru. • pl. *-ări*. /v. ***dezintegra***.

dezintegrát, -ă *adj.* **1** Care s-a desfăcut în părțile componente; care s-a rupt. ◆ (*despre nuclee atomice*) Care a suferit o dezintegrare; (*impr.*) dezagregat. **2** Fig. Care și-a pierdut integritatea. • pl. *-ți, -te*. /v. ***dezintegra***.

dezintegratór *s.n.* (*tehn.*) **1** Mașină folosită pentru măcinarea materialelor moi, semidure (ghips, sare, cocs etc.) sau fibroase (azbest, coji etc.). **2** Aparat în care se face dezagregarea amidonului sub acțiunea temperaturii și a agenților chimici. **3** Mașină folosită în general la mărunțirea tocăturii de lemn, de carne etc. **4** Aparat mecanic folosit în metalurgie pentru separarea din gaze a particulelor solide aflate în suspensie. • pl. *-oare*. /<fr. ***dèsintégrateur***.

dezintegrație *s.f.* Dezintegrare. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***désintégration***.

dezinterés *s.n.* Lipsă de interes; indiferență, nepăsare, delăsare. • /de la ***dezinteresa***, prin derivare regresivă; cf. fr. *désintérêt*.

dezinteresá *vb. I. refl.* A-i lipsi cuiva interesul pentru cineva sau ceva; a nu se ocupa, a fi indiferent. *Directorul ridică din umeri dezinteresîndu-se disprețuitor* (CA. PETR.). • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***désintéresser***.

dezinteresáre *s.f.* Lipsă de interes pentru cineva sau ceva; indiferență; nepăsare. *A plecat schițîndu-mi o mică teorie asupra curioasei dezinteresări a poeților* (VLAH.). • pl. *-ări*. /v. ***dezinteresa***.

dezinteresát, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care manifestă dezinteres pentru cineva sau ceva. **2** Care nu are în

vedere interesul personal, care nu caută un cîștig pentru sine. ◆ (*adv.*) Fără a urmări un folos personal. • pl. *-ți, -te.* /v. ***dezinteresa***; cf. fr. *désintéressé.*

dezintoxicá *vb. I.* (*med.*) **1** *tr., refl.* A (se) vindeca de o intoxicație. **2** *tr.* (*compl. indică toxicomani*) A trata prin suprimarea ingerării substanței toxice. • prez. ind. *-intóxic.* /<fr. ***désintoxiquer***.

dezintoxicáre *s.f.* (*med.*) **1** Îndepărtare a efectelor unei intoxicații sau eliminare a toxinelor din organism; vindecare de o intoxicație; dezintoxicație. *O lună întreagă înseamnă dezintoxicare completă* (CA. PETR.). **2** Tratament care are drept scop eliberarea unui toxicoman sau a unui alcoolic de dependența față de drog sau, respectiv, de alcool prin suprimarea ingerării substanței toxice. • pl. *-ări.* /v. ***dezintoxica***.

dezintoxicát, -ă *adj.* (*med.*) Care s-a vindecat de o intoxicație. • pl. *-ți, -te.* /v. ***dezintoxica***.

dezintoxicáție *s.f.* (*med.*) Dezintoxicare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***désintoxication***.

dezinvaginátie *s.f.* (*med.*) Reducție a unei invaginații. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***désinvagination***.

dezinvestí *vb. I. tr.* (*econ.*) A suprima sau a reduce investițiile într-un sector economic. • prez.ind. *-esc.* /<fr. ***désinvestir***.

dezinvestíție *s.f.* (*psihanal.*) Privare a unui obiect sau a unei reprezentări de încărcătura afectivă conferită anterior. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***désinvestissement***.

dezinvólt, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care este liber, degajat (în mișcări, în acțiuni), nestingherit; (*despre manifestări ale oamenilor*) care arată degajare. *Silindu-se să dea salutului o grație dezinvoltă de paj* (CE. PETR.). • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***désinvolte***.

dezinvoltúră *s.f.* Atitudine, comportare firească, naturală, degajată; spontaneitate. *Și toate astea cu o siguranță, o dezinvoltură și o volubilitate încîntătoare* (CAR.). ◆ Ext. (*peior.*) Îndrăzneală, lipsă de jenă. • /<fr. ***désinvolture***.

dezionizá *vb. I. tr.* (*chim.; compl. indică ioni*) A îndepărta dintr-o soluție, dintr-un gaz ionizat etc. • sil. *-i-o-.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***désioniser***.

dezionizáre *s.f.* (*chim.*) Îndepărtare a ionilor dintr-o soluție, dintr-un gaz ionizat etc. • sil. *-i-o-.* pl. *-ări.* /v. ***dezioniza***.

dezionizát, -ă *adj.* (*chim.; despre soluții, gaze etc.*) Din care s-au îndepărtat ionii. • sil. *-i-o-.* pl. *-ți, -te.* /v. ***dezioniza***.

deziotacizá *vb. I. refl.* (*despre sunete*, ext., *despre cuvinte*) A-și pierde caracterul iotacizat. • prez.ind. *-ez.* /***dez-*** + ***iotaciza***.

deziotacizáre *s.f.* Faptul de *a se deziotaciza.* • pl. *-ări.* /v. ***deziotaciza***.

deziotacizát, -ă *adj.* (*despre sunete*, ext., *despre cuvinte*) Care a pierdut caracterul iotacizat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***deziotaciza***.

deziperitáre *s.f.* (*med.*) Îndepărtare a iperitei dintr-o zonă infectată. • /***dez-*** + ***iperitare***.

dezirábil, -ă *adj.* Care corespunde dorinței, care stîrnește dorință; de dorit. • pl. *-i, -e.* <fr. ***désirable***.

dezizolă *vb. I. tr.* A înlătura o izolație. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***désisoler***.

dezizoláre *s.f.* Înlăturare a unei izolații. • pl. *-ări.* /v. ***dezizola***.

dezizolát, -ă *adj.* De pe care s-a îndepărtat izolația. • pl. *-ți, -te.* /v. ***dezizola***.

dezlănțuí *vb. IV.* **1** *refl., tr.* A porni sau a face să pornească cu violență; a izbucni sau a face să izbucnească; a (se) declanșa. *În aceeași clipă se dezlănțui tunetul* (CE. PETR.). **2** *refl.* (*despre oameni*) A năvăli cu furie, a se năpusti asupra cuiva sau a ceva. *Furios, s-a dezlănțuit împotriva celor de față.* **3** *refl.* (*despre oameni*) A se angaja într-o acțiune, într-o problemă etc. cu pasiune. **4** *tr.* A scoate, a desface din lanț. *Dezlănțui cîinele și-l lăsă în grădină.* • prez.ind. *dezlănțui.* /***dez-*** + ***lanț*** + *-ui.*

dezlănțuíre *s.f.* **1** Pornire bruscă, cu violență; declanșare. **2** Năpustire cu furie asupra cuiva sau a ceva. **3** Angajare cu pasiune într-o acțiune, într-o problemă etc. **4** Desfacere din lanț. • pl. *-i.* /v. ***dezlănțui***.

dezlănțuít, -ă *adj.* **1** (*despre fenomene și procese naturale*, ext., *despre evenimente, conflicte etc.*) Care se manifestă cu o putere ce nu poate fi stăvilită. *Mii de torente, năprasnic dezlănțuite, se zdrobesc de stînci* (BOGZA). **2** (*despre oameni*) Care se năpustește cu furie asupra cuiva sau a ceva. **3** (*despre oameni*) Care este angajat cu pasiune într-o acțiune, într-o problemă etc. • pl. *-ți, -te.* /v. ***dezlănțui***.

dezlegă *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică lucruri*) A desface ceva ce era legat; a desprinde din locul unde era legat, fixat. ◇ Expr. *A(-i) dezlega* sau, *refl., a i se dezlega cuiva limba* = a face pe cineva sau a începe singur să vorbească, să se destăinuiască. *Vinul de Orodel dezlegase toate limbile* (MACED.). *A dezlega funia de la par* v. par. **2** *tr.* (*compl. indică obiecte strînse, legate sau închise la un capăt*) A se desface din legături; a deschide. *Ivan dezlegă turbinca* (CR.). ◇ Expr. *A(-și) dezlega punga* = a da bani, a cheltui. *Nu era vorba a cheltui numai timpul, era a dezlega și punga* (C. NEGR.). *A(-și) dezlega sacul* v. sac. **3** *tr.* (*compl. indică ațe, sîrme, sfori, curele etc.*) A face să nu mai fie înnodat. ◇ Expr. *A-și dezlega băierile inimii* v. baieră. **4** *tr., refl.* (*compl. indică oameni sau părți ale corpului lor legate, imobilizate*) A reda libertatea sau posibilitatea de mișcare, desfăcînd sau rupînd legătura cu care este imobilizat (cineva); a elibera. ◇ Fig. *Cu vecinicia sînt legat, Ci voi să mă dezlege* (EMIN.). **5** *tr.* (*în practicile relig., în credințele pop.*) A face să i se ierte păcatele (prin rugăciuni); a absolvi de păcate. ◆ A scuti de o pedeapsă, a ierta. **6** *tr.* A scuti de obligațiile avute sau asumate, de jurăminte etc., a da voie să nu facă un lucru; a acorda o permisiune. *Eu, mama lui, te dezleg de cuvîntul ce i l-ai dat* (DAVID.). **7** *tr.* (*bis.*) A permite ca în perioada de post să se mănînce alimente interzise în această perioadă. **8** *tr.* (*în credințele pop.; compl. indică farmece, vrăji, blesteme etc.*) A face ineficient, a anihila. **9** *tr.* (*compl. indică probleme, ghicitori, taine etc.*) A găsi soluția; a rezolva. *Am învățat... de la acest om... să dezleg probleme de algebră* (CA. PETR.). **10** *tr.* (*compl. indică cuvinte, texte scrise neciteț*) A citi, a descifra. *Eu am găsit hîrtia ceea pe drum. Nici nu știu dezlega slova* (CAM.). • prez.ind. *-lég.* /lat. ***disligare***.

dezlegáre *s.f.* **1** Desfacere a ceva ce era legat; desprindere din locul unde era fixat. **2** Desfacere din legături, deschidere a unor obiecte strînse, legate sau închise la un capăt. **3** Desfacere din legătura care imobilizează pe cineva sau ceva; eliberare. **4** (*în practicile relig., în credințele pop.*) Iertare a păcatelor; absolvire de păcate. **5** Eliberare de un angajament, de niște obligații, de jurăminte etc.; permisiune, voie (de a face ceva). *Nimeni nu vă dă dezlegare să reîncepeți pescuitul fără cuvîntul meu* (DAVID.). **6** (*bis.*) Permisiune dată de biserică privitoare la consumarea anumitor alimente oprite în perioada postului. ◇ *Dezlegare la pește* v. pește. **7** (*în credințele pop.*) Anihilare a unui farmec, a unei vrăji, a unui blestem etc. *A fost ca o dezlegare de vrajă* (CE. PETR.). **8** Aflare a semnificației, rezolvare a unei probleme, a unei ghicitori, a unei taine etc. *Încearcă și găsește măcar Domnia-ta... o dezlegare problemei* (SADOV.). • pl. *-ări.* /v. ***dezlega***.

dezlegát[1] *s.n.* Dezlegare. • /v. ***dezlega***.

dezlegát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre obiecte strînse, legate sau închise la un capăt*) Care a fost desfăcut din legături; care este desprins din locul unde era fixat. **2** (*despre ațe, sîrme, sfori, curele etc.*) Căruia i s-a desfăcut nodul; care nu mai este înnodat. **3** (*despre oameni sau părți ale corpului lor legate, imobilizate*) Căruia i s-a redat libertatea sau posibilitatea de mișcare, desfăcînd sau rupînd legătura; eliberat. ◇ Expr. *A avea limba dezlegată* = a fi extrem de vorbăreț, a spune, tot ce știe. **4** (*bis.*) Care a fost absolvit de păcate etc. ◆ (*în credințele pop.*) Care a fost scos de sub influența unui farmec, a unei vrăji, a unui blestem etc. **5** (*despre oameni*) Care a fost scutit de un angajament, de niște obligații, de un jurămînt etc. **6** (*despre probleme, ghicitori, taine etc.*) Rezolvat; soluționat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***dezlega***.

dezlegătór, -oáre *s.m., s.f.* Persoană care dezleagă (în mod sistematic) probleme, jocuri, enigme etc. • pl. *-ori, -oare.* /***dezlega*** + *-ător*.

dezlipí *vb. IV.* **1** *tr., refl.* A (se) desface, a (se) desprinde din locul unde este lipit, prins sau fixat. *Eticheta s-a dezlipit de pe copertă.* ◆ (*tr.; compl. indică scrisori, plicuri etc.*) A deschide, desfăcînd marginile lipite. **2** Fig. *tr.* (*compl. indică ochii, privirea; de obicei, în formă negativă*) A întoarce cu greu (de la cineva sau de la ceva). *Nu-și putea dezlipi privirile de la el.* **3** *tr., refl.* (*despre oameni*) A se depărta sau a face să se depărteze de un loc sau de un obiect (de care se află adesea sprijinit). ◆ Fig. (*refl.*) A se depărta de cineva; a se despărți. *S-a dezlipit cu greu de grupul din care a făcut parte.* • prez.ind. *-esc.* /***dez-*** + ***lipi***.

dezlipíre *s.f.* **1** Desfacere, desprindere din locul unde este lipit, prins sau fixat. ◆ Deschidere a unei scrisori, a unui plic prin desfacerea marginilor lipite. **2** Fig. Întoarcere cu greu a ochilor, a privirii. **3** Depărtare de un loc sau de un obiect. ◆ Fig. Depărtare de cineva; despărțire. **4** (*med.*) *Dezlipire de retină* = afecțiune oculară gravă, determinată de separarea intraretiniană, în condiții patologice, a stratului de conuri și bastonașe ale retinei de epiteliul pigmentar, care rămîne aderent la coroidă, provocînd adesea pierderea vederii. • pl. *-i.* /v. ***dezlipi***.

dezlipít, -á *adj.* **1** (*despre obiecte lipite, prinse, fixate strîns de altele*) Care este desfăcut, desprins; cu lipitura stricată. ◆ (*despre scrisori, plicuri*) Deschis prin desfacerea marginilor lipite. **2** Fig. (*despre oameni*) Îndepărtat, despărțit de cineva. • pl. *-ți, -te.* /v. ***dezlipi***.

dezlînă *vb. I. refl.* **1** (*despre fire textile răsucite*) A-și pierde aspectul răsucit; a se scămoșa. **2** Fig. (*despre stări sau manifestări ale oamenilor*) A deveni fără șir, incoerent, lipsit de logică. • prez.ind. *-ez.* /***dez-*** + ***lînă*** + *-a*.

dezlînáre *s.f.* Faptul de *a se dezlîna.* • pl. *-ări.* /v. ***dezlîna***.

dezlînát, -á *adj.* **1** (*despre fire toarse sau despre obiecte confecționate din fire toarse*) Destrămat, rărit, scămoșat. *Cu pantaloni dezlînați și roși* (DELAVR.). **2** Fig. (*despre exprimări, stil etc.*) Care este fără șir, fără logică; prolix, confuz; lipsit de concizie. *Făcuse o expunere dezlînată, incoerentă.* ◇ (*adv.*) *Explică dezlînat, jenat că insistă* (CA. PETR.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***dezlîna***.

dezlocuí *vb. I tr.* (*fiz.; despre corpuri*) A disloca o parte dintr-un fluid egală cu volumul corpului introdus în acel fluid. • prez.ind. pers. 3. *-iește.* /***dez-*** + ***locui***.

dezlocuíre *s.f.* **1** (*chim.*) Înlocuire a unei substanțe elementare dintr-o combinație cu o altă substanță elementară, prin desfacerea și refacerea de legături chimice, folosită ca una dintre metodele generale de obținere a substanțelor elementare; dislocare. **2** (*fiz.*) Înlocuire a aerului dintr-un recipient cu un gaz mai greu. ◆ (*despre corpuri*) Deplasarea unei părți dintr-un fluid egală cu volumul corpului introdus în acel fluid. • pl. *-i.* /v. ***dezlocui***.

dezlocuít, -ă *adj.* (*despre lichide*) Scos din spațiul în care se afla și înlocuit cu un alt corp solid sau lichid. • pl. *-ți, -te.* /***dez-*** + ***[în]locuit***.

dezm- v. desm-.

dezmáț *s.n.* **1** Purtare nerușinată, dezmățată, imorală; destrăbălare, deșănțare, dezmățare. *Ghiftuiți În dezmăț și huzur* (DEȘ.). **2** Fig. Debandadă, dezordine, haos, anarhie. *Faptul... a ținut mult timp pe loc dezmățurile de condei* (MACED.). • pl. *- uri.* /de la ***dezmăța***, prin derivare regresivă.

dezmățá *vb. I. refl.* A se destrăbăla. • prez.ind. *dezmăț.* /***dez-*** + ***mațe*** + *-a*.

dezmățáre *s.f.* Dezmăț. • pl. *-ări.* /v. ***dezmăța***.

dezmățát, -ă *adj.* (*despre oameni sau despre manifestările, faptele etc. ale lor*) Care este lipsit de rușine, de bună-cuviință; destrăbălat, desfrînat, deșănțat, imoral. *Numai acel dezmățat fecior... a putut săvîrși atare faptă* (SADOV.). ◆ Care are înfățișare dezordonată, neglijentă. *O droaie de copii dezmățați se cățărau pe balustrade* (BART). • pl. *-ți, -te.* /v. ***dezmăța***.

dezmembrá *vb. I. tr., refl.* A (se) desface în mai multe părți, a (se) descompune; a (se) fărîmița, a (se) împărți; (*înv.*) a desmădula. ◆ Ext. A (se) desființa în urma unei împărțiri. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***démembrer***.

dezmembrábil, -ă *adj.* (*despre sisteme tehnice*) Care poate fi desfăcut în părțile componente. • pl. *-i, -e.* /***dezmembra*** + *-bil*.

dezmembráre *s.f.* Descompunere, împărțire, fărîmițare; (*înv.*) desmădulare. ◆ Ext. Desființare în urma unei împărțiri. • pl. *-ări.* /v. ***dezmembra***.

dezmembrát, -ă *adj.* **1** Care a suferit o dezmembrare; (*înv.*) desmădulat. **2** Care a rezultat în urma unei dezmembrări. • pl. *-ți, -te.* /v. ***dezmembra***.

dezmembratór *s.n.* Mașină pentru sfărîmarea materialelor friabile. • pl. *-oare.* /***dezmembra-*** + *-tor*.

dezmetecí *vb. IV.* v. dezmetici.

dezmetecíre *s.f.* v. dezmeticire.

dezmetecít, -ă *adj* v. dezmeticit.

dezmétic, -ă *adj.* (*înv.*) Zăpăcit, nebun, bezmetic. *Am fost un copil dezmetic* (GAL.). • pl. *-ci, -ce.* /*dez-* + *[bez]metic.*

dezmetici *vb. IV. refl., tr.* A-și reveni sau a face să-și revină dintr-o stare de amețeală, de spaimă, de emoție puternică etc.; (*reg.*) a (se) dezmeți. *Într-un tîrziu se mai dezmetici; deschise ochii, cercă să se ridice, dar căzu din nou* (DUN.). ◇ Fig. *După furtună, natura s-a dezmeticit.* • prez.ind. *-esc.* și (*pop.*) *dezmetecí vb. IV.* /lat. ***dismatticire** <*matlus* „beat".

dezmeticíre *s.f.* (*adesea fig.*) Revenire la starea normală (dintr-o amețeală, o spaimă sau o emoție puternică). • pl. *-i.* și (*pop.*) *dezmetecíre s.f.* /v. ***dezmetici.***

dezmeticít, -ă *adj.* Care și-a revenit după o amețeală, o spaimă etc. *Constantin, dezmeticit, înfipse în ea cuțitul* (GAL.). • pl. *-ți, -te.* și (*pop.*) *dezmetecít, -ă adj.* /v. ***dezmetici.***

dezmeți *vb. IV. refl., tr.* (*reg.*) A (se) dezmetici. *Ivan atunci, cuprins de fiori, pe loc s-a dezmețit* (CR.). • prez.ind. *-esc.* /***dez-*** + ***[a]meți.***

dezmierdá *vb. I.* **1** *tr.* A mîngîia pe cineva cu vorbe sau cu gesturi alintătoare; a alinta, a răsfăța. *Îi prinsesem mîna, mică, subțire, și i-o dezmierdasem* (G. M. ZAMF.). ◇ (*refl. recipr.*) *Se dezmierdau și se bucurau de clipele frumoase pe care le petreceau împreună.* ◇ Fig. *O pace adîncă, dezmierdată de țîrîitul greierilor, vestea sosirea serii* (GAL.). **2** *refl.* A se bucura de ceva; a se desfăta. *În colibă, mama Kira se dezmiardă între copiii săi: o fată mare și un flăcău* (DELAVR.). **3** *refl.* A se răsfăța. *Se dezmierda profitînd de farmecul său deosebit.* **4** *tr.* (*fam., iron.*) A da bătaie, a bate. *Să nu mă faci ia acuș să iau culeșerul din ocniță și să te dezmierd, cît ești de mare* (CR.). • prez.ind. *dezmiérd.* și (*reg.*) *dizmierdá vb. I.* /lat. ***dismaerĭdāre** <*dismaerĭdus* „trist, abătut".

dezmierdáre *s.f.* **1** Alintare; gest sau vorbă care dezmiardă. *Știi tu c-a tale dezmierdări Mai dulci sînt decît vinul?* (COȘB.). ◇ Fig. *Un răsuflet de vînt, mînat din șesul umed de rouă, mă cutremură cu o dezmierdare rece* (CE. PETR.). **2** Răsfăț. *Observațiile acestea le face cu umor, cu o comică dezmierdare* (IBR.). **3** Bucurie, plăcere deosebită, desfătare. *Din tortul meu ți-aș face o haină, din zilele mele o viață plină de dezmierdări* (EMIN.). ◇ Fig. *Împărații trec de la sabie și sînge la dezmierdările păcii* (SADOV.). **4** Plăcere trupească, voluptate. *Ai furat de prin sate mulieri... ș-ai petrecut cu dînsele în dezmierdări* (SADOV.). • pl. *-ări.* și (*reg.*) *dizmierdáre s.f.* /v. ***dezmierda.***

dezmierdát[1] *s.n.* Faptul de *a (se) dezmierda.* • pl. *-uri.* /v. ***dezmierda.***

dezmierdát[2]**, -ă** *adj.* **1** Căruia i se fac toate plăcerile, gusturile; alintat, răsfățat. *Odorul dezmierdat al boierului* (DEȘ.). **2** (*pop.*) Care este plin de farmec, desfătător. *Mîndră, buze dizmierdate, Trăbuire-ar sărutate* (POP.). ◇ (*adv.*) *Mierlele încep a cînta foarte dizmierdat* (MARI.). • pl. *-ți, -te.* și (*reg.*) *dizmierdát, -ă adj.* /v. ***dezmierda.***

dezmierdătór, -oáre *adj.* **1** Care dezmiardă; care este mîngîietor, alintător; care se răsfață. *Mioara... se lipește de el dezmierdătoare* (CA. PETR.). **2** Care încîntă, care desfată; desfătător. *Au ajuns la o poiană verde și dezmierdătoare* (ISP.). • pl. *-ori, -oare.* /***dezmierda*** + ***-ător.***

dezmințí *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică fapte, afirmații, zvonuri etc.*) A declara, a considera fals; a nega, a contesta, a infirma. *Am să dezmint orice tratative* (CA. PETR.). ◆ A arăta că ceva este altfel decît pare; a fi în dezacord cu... ◆ A contrazice pe cineva. **2** *refl.* A se arăta altfel decît se credea că este, a dovedi nestatornicie în fapte sau în idei, a nu fi consecvent; a nu corespunde așteptărilor. **3** A reveni asupra celor spuse înainte; a recunoaște că a făcut o afirmație greșită; a retracta. ◇ (*refl.*) *Ai inventat boala... și acum, ca să nu te dezminți, mă tratezi ca pe o convalescentă* (IBR.). • prez.ind. *-mínt.* /***dez-*** + ***minți***, după fr. *démentir.*

dezmințíre *s.f.* Retragere a celor spuse sau susținute; retractare. ◆ Concr. Document care conține o dezmințire. • pl. *-i.* /v. ***dezminți.***

dezmințít, -ă *adj.* (*despre știri, zvonuri, opinii*) Infirmat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***dezminți.***

dezmiriștí *vb. IV. tr.* (*agric.*; *compl. indică terenuri agricole*) A ara superficial, după recoltarea păioaselor, a leguminoaselor etc. • prez.ind. *-esc.* /***dez-*** + ***miriște*** + *-i.*

dezmiriștíre *s.f.* (*agric.*) Arat superficial, după recoltarea păioaselor, a leguminoaselor etc.; dezmiriștit. • pl. *-i.* /v. ***dezmiriști.***

dezmiriștít[1] *s.n.* Dezmiriștire. • /v. ***dezmiriști.***

dezmiriștít[2]**, -ă** *adj.* (*agric.*; *despre terenuri agricole*) Care a fost arat superficial, imediat după recoltarea păioaselor. • pl. *-ți, te.* /v. ***dezmiriști.***

dezmiriștítor *s.n.* Mașină agricolă folosită la dezmiriștire. • pl. *-oare.* /***dezmiriști*** + ***-tor.***

dezmînîá *vb. I. refl., tr.* A-și potoli sau a face să-și potolească mînia; a (se) îmblînzi, a (se) calma. *Se mînia foarte ușor și se dezmînia tot atît de ușor* (EMIN.). • sil. *-ni-a.* prez.ind. *-mînii, -iez.* /***dez-*** + ***mînia.***

dezmo- v. desm-.

dezmorțeálă *s.f.* Revenire, trezire din amorțeală; dezmorțire. ◇ Fig. *Casa luase nu știu ce înfățișare neprecisă de dezmorțeală și înseninare* (CE. PETR.). ◆ Starea celui dezmorțit. • pl. *-eli.* /***dezmorți*** + ***-eală.***

dezmorțí *vb. IV.* **1** *refl., tr.* A ieși sau a scoate din amorțeala pricinuită de nemișcare, de frig sau de îngheț. *M-am scoborît din trăsură să mă dezmorțesc* (IBR.). **2** *refl., tr.* Fig. A (se) trezi din starea de pasivitate, din inerție; a reveni sau a face să revină la viață; a (se) însufleți. ◇ Expr. (*refl.*) *A i se dezmorți* (cuiva) *limba* = a face pe cineva (sau a începe) să vorbească; a i se dezlega (cuiva) limba. *Limbile se dezmorțesc și prin glume, prin rîsuri cu hohote, ele răscumpără lungile ore de tăcere ale zilei* (ODOB.). **3** *refl.* (*despre lichide foarte reci*) A deveni mai puțin rece. ◆ (*despre pămînt*, ext., *despre natură*) A se dezgheța; fig. a recăpăta viață; a reînvia. • prez.ind. *-esc.* /***dez-*** + ***[a]morți.***

dezmorțíre *s.f.* **1** Ieșire din amorțeala pricinuită de nemișcare, de frig sau de îngheț; dezmorțeală. **2** Fig. Trezire din starea de pasivitate, din inerție; revenire la viață; însufletire. **3** Aducere sau ajungere a unui lichid rece la o temperatură mai ridicată. • pl. *-i.* /v. ***dezmorți.***

dezmorțít, -ă *adj.* **1** (*despre ființe*) Ieșit din amorțeală, trezit din toropeală. **2** Fig. Trezit din starea de pasivitate; reînviat. **3** (*despre lichide reci*) Adus la o temperatură mai ridicată. ◆ (*despre pămînt*) Care este dezghețat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***dezmorți.***

dezmoștení *vb. IV. tr.* **1** A lipsi pe cineva de dreptul de moștenire; a înlătura pe cineva prin testament de la o moștenire. *Te dezmoștenesc pe vecii vecilor... Nu ți se cade să stăpînești ogoarele* (CAM.). **2** Fig. A priva pe cineva de un drept al său; a frustra. • prez. ind. *-esc.* /***dez-*** + ***moșteni***, după fr. *déshériter.*

dezmoștenire *s.f.* **1** Înlăturare a cuiva, prin testament, de la o moștenire. **2** Fig. Nenorocire, restriște. *Tot ce-aș vrea ca mîngîiere într-a mea dezmoștenire E să mi se țină-n seamă că am plîns ș-am suferit* (MACED.). • pl. *-i.* /v. ***dezmoșteni.***

dezmoștenít, -ă *adj.* **1** Care a fost înlăturat de la o moștenire. **2** Fig. Lipsit de bunurile, de bucuriile vieții; care se află în stare de sărăcie, de mizerie; privat de drepturi. ◇ (*subst.*) *Îi privea cu milă pe dezmoșteniții soartei.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***dezmoșteni.***

deznaționaiizá *vb. I. refl., tr.* A-și pierde sau a face să-și piardă particularitățile naționale, etnice. • sil. *-ți-o-.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***dénationaliser.***

deznaționalizáre *s.f.* Pierdere a particularităților naționale. ◆ Politică prin care se urmărește ca un grup etnic să-și piardă particularitățile naționale (tradiții, limbă etc.). • sil. *-ți-o-.* pl. *-ări.* /v. ***deznaționaliza.***

deznaționalizát, -ă *adj.* (*despre grupuri etnice*) Care și-a pierdut particularitățile naționale. • sil. *-ți-o-.* pl. *-ți, -te.* /v. ***deznaționaliza.***

deznăclăí *vb. IV. tr., refl.* (*reg.*) A se curăța sau a face să se curețe de năclăială. • prez.ind. *-iesc.* /***dez-*** + ***năclăi.***

deznădăjdui *vb. IV. intr., tr.* A-și pierde sau a face să-și piardă orice nădejde (în rezolvarea sau îndreptarea unei situații); a dispera. • prez.ind. *-iese.* /***dez-*** + ***nădăjdui.***

deznădăjduire *s.f.* Pierdere a oricărei speranțe (în rezolvarea sau îndreptarea unei situații); ext. deznădejde. ◇ Loc.vb. *A aduce* (pe cineva) *la* (sau *în*) *deznădăjduire* = a deznădăjdui; a exaspera. • pl. *-i.* /v. ***deznădăjdui.***

deznădăjduít, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care și-a pierdut orice nădejde (în rezolvarea sau îndreptarea unei situații); disperat. *Tată-său, deznădăjduit, pusese în gînd să-l taie [mărul]* (ISP.). **2** (*despre sentimente, manifestări etc. ale omului*) Care trădează, exprimă deznădejde; provocat de deznădejde. *O întristare deznădăjduită se vede pe fața sa palidă* (C. NEGR.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***deznădăjdui.***

deznădéjde *s.f.* **1** Stare sufletească a omului care nu mai are nici o nădejde (în rezolvarea sau îndreptarea unei situații); disperare. *Mă simțeam abătut pînă la deznădejde* (M. I. CAR.). ◇ Loc.adv. *Cu deznădejde* = în mod disperat; deznădăjduit. **2** (*bis.*) Păcat considerat ca făcînd parte, împreună cu necredința, ura și nesocotirea darurilor primite de la Dumnezeu, dintre păcatele împotriva Duhului Sfînt. • pl. *-i.* /***dez-*** + ***nădejde.***

deznărăví *vb. IV. tr.* (*compl. indică oameni*) A se dezvăța de un năravi. • prez.ind. *-esc.* /***dez-*** + ***năravi.***

deznisipá *vb. IV. tr.* (*compl. indică obiecte aflate în apă*) A curăța de nisipul depus prin decantare. • prez.ind. *-ez.* /***dez-*** + ***nisip*** + *-a.*

deznisipáre *s.f.* **1** Curățare a obiectelor aflate în apă de nisipul depus prin decantare; decolmatare. **2** (*ind.*) Operație de îndepărtare a nisipului aderent de pe piesele metalice turnate. **3** (*mar.*) Operație de evacuare a nisipului din interiorul unei nave scufundate sau de deblocare a unei nave din nisip cu ajutorul pompelor hidraulice sau al dragelor aspiratoare. • pl. *-ări.* /v. ***deznisipa.***

deznisipăt, -ă *adj.* (*despre obiecte aflate în apă*) Care a fost curățat de nisipul depus prin decantare. • pl. *-ți, -te.* /v. ***deznisipa.***

deznodá *vb. I.* **1** *tr.* A face să nu mai fie înnodat, a desface un nod. ◆ Ext. A desface un obiect legat. ◇ Expr. *A deznoda punga* (sau *băierile pungii*) = a scoate banii, a da banii; a face o cheltuială. ◆ *refl.* (*despre noduri*) A se desface. **2** *refl.* Fig. A clarifica, a soluționa o situație încurcată, un conflict. *A reușit să deznoade ițele problemelor apărute.* **3** *tr.* Fig. (*pop.*) A deșela, a speti pe cineva cu bătaia sau din cauza unor poveri prea grele. *Al dracului, să pun acu mîna pe el și să-l deznod* (PRED.). **4** *refl.* (*reg.*; *despre vrăji*) A se desface. **5** *tr.* (*reg.*) A îndrepta roțile căruței în direcția normală. • prez.ind. *deznód.* /***dez-*** + ***[în]noda.***

deznodáre *s.f.* **1** Desfacere a unui nod. ◆ Ext. Desfacere a unui obiect legat. **2** Clarificare, soluționare a unei situații încurcate, a unui conflict. *Deznodarea soartei mele este tot în mîna sa!* (MACED.). • pl. *-ări.* /v. ***deznoda.***

deznodát[1] *s.n.* Faptul de *a (se) deznoda.* • /v. ***deznoda.***

deznodát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre noduri, ațe, sfori etc.*) Care este dezlegat, desfăcut. **2** Fig. (*fam.*; *despre corpul omului sau despre oameni*) Care este înalt și slab; deșirat. *Stroe era mai subțire, întins și deznodat* (PRED.). **3** Fig. (*despre gînduri, imagini, stil etc.*) Care este lipsit de concizie, fără șir; dezlînat. *Se înscriu fraze deznodate, comparații prea căutate* (PER.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***deznoda.***

deznodămînt *s.n.* **1** Felul în care se sfîrșește, se rezolvă o situație, o încurcătură, un conflict etc.; soluție, dezlegare, sfîrșit. **2** Parte a unei compoziții literare, epice sau dramatice, care aduce soluția intrigii; final. **3** Fig. *Deznodămînt tragic* (sau *final*) = moarte. • pl. *-inte.* /***deznoda*** + ***-ămînt***, după fr. *dénouement.*

dezobediénță *s.f* Nesupunere, neascultare; insubordonare. • /***dez-*** + ***obediență***, după fr. *désobéissance.*

dezobișnuí *vb. IV. refl., tr.* A-și pierde sau a face să-și piardă o deprindere, o obișnuință, un viciu; a (se) dezvăța. *Din cauza televizorului s-a dezobișnuit să mai citească.* • prez.ind. *-iesc.* /***dez-*** + ***obișnui***, după fr. *déshabituer.*

dezobișnuíre *s.f.* Pierdere a unei deprinderi, a unei obișnuințe, a unui viciu; dezmăț. • pl. *-i.* /v. ***dezobișnui.***

dezobliterăție *s.f.* Dezobstruare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***désoblitération.***

dezobstruá *vb. I. tr.* (*tehn., med.*) A destupa, a desfunda. • sil. *-tru-a.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***désobstruer.***

dezobstruánt, -ă *adj.* Care destupă, care desfundă. • sil. *-tru-ant.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***désobstruant.***

dezobstruáre *s.f* Destupare, desfundare; dezobliterație, dezobstrucție. • sil. *-tru-a-.* pl. *-ări.* /v. ***dezobstrua.***

dezobstrúcție *s.f.* Dezobstruare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***désobstruction.***

dezocupá *vb. I.* **1** *tr.* A elibera un loc ocupat. **2** *refl.* A se face liber. **3** *refl.* A deveni șomer. • prez.ind. *-ocúp.* /***dez-*** + ***ocupa***, după it. *disoccupare.*

dezodoriză *vb. I. tr.* A îndepărta un miros neplăcut sau nedorit al unui corp sau de pe un corp, de pe un obiect etc. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***désodoriser.***

dezodorizánt, -ă *adj., s.n.* (Substanță) care are proprietatea de a dezodoriza; deodorant. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***désodorisant***.

dezodorizáre *s.f.* **1** Îndepărtare a unui miros neplăcut sau nedorit al unui corp sau de pe un corp, de pe un obiect etc. **2** Operație de eliminare, prin procedee fizice, chimice sau fizico-chimice, a substanțelor rău mirositoare dintr-un produs. ◆ Spec. Îndepărtare, în procesul de rafinare a uleiurilor vegetale, a componenților care le imprimă miros neplăcut sau caracteristic. • pl. *-ări.* /v. ***dezodoriza***.

dezodorizátor *s.n.* Dispozitiv care conține o substanță dezodorizantă și care servește la dezodorizare. ◆ Spec. Aparat pentru dezodorizarea uleiurilor. • pl. *-oare.* /***dezodoriza*** + *-tor*, după fr. *désodoriseur*.

dezolá *vb. I. tr.* A mîhni adînc, a îndurera, a întrista; a descuraja, a deprima. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***désoler***, lat. ***desolare***.

dezolánt, -ă *adj.* Care întristează, care mîhnește profund; care este jalnic, deprimant; (*înv.*) dezolator. *Era o atmosferă dezolantă.* • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***désolant***.

dezoláre *s.f.* **1** Tristețe, mîhnire adîncă; jale, deprimare; (*înv.*) dezolațiune. **2** Fig. Singurătate apăsătoare, senzație de pustietate. • pl. *-ări.* /v. ***dezola***.

dezolát, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Profund mîhnit; trist. *Sînt dezolat și nu știu ce sfat să vă dau* (CA. PETR.). **2** (*despre manifestări ale oamenilor*) Care exprimă dezolare. • pl. *-ți, -te.* /v. ***dezola***; cf. fr. *désolé*.

dezolatór, -oáre *adj.* (*înv.*) Dezolant. *Nimic nu merita a fi citat, totul fiind searbăd și dezolator* (MACED.). • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***désolateur***.

dezolațiúne *s.f.* (*înv.*) Dezolare. *Mă uitam la tine și te cercetam... cu dezolațiunea cea mai sinceră* (CE. PETR.). • /<fr. ***désolation***, lat. ***dësolatĭo, -onis***.

dezolúră *s.f.* (*med. vet.*) Smulgere parțială sau totală a porțiunii cornoase a copitei la animale. • pl. *-i.* /<fr. ***dessolure***.

dezomogenizáre *s.f.* (*med.; în tehnica dentară*) Fenomen prin care un aliaj omogen își pierde prin solidificare omogenitatea. • pl. *-ări.* /***dez-*** + ***omogenizare***.

dezonguláre *s.f.* (*med. vet.*) Desprindere și cădere a cutiei cornoase a copitei la animale. ◆ Desprindere a unghiei de pe falangele animalelor sacrificate • pl. *-ări.* /cf. fr. *désongler*.

dezonoáre *s.f.* Lipsă de onoare; necinste; ext. ocară, rușine. *Destulă dezonoare am pus pe-a noastră frunte* (MACED.). • /<fr. ***déshonneur***, it. ***disonore***.

dezonorá *vb. I. tr., refl.* A face pe cineva să-și piardă sau a-și pierde onoarea; a (se) face de ocară, a (se) acoperi de rușine; a (se) descalifica. *Ceea ce ai comis... dezonorează pe toți* (CA. PETR.). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***déshonorer***.

dezonoránt, -ă *adj.* Care dezonorează; necinstit, rușinos. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***déshonorant***.

dezonorát, -ă *adj.* Care și-a pierdut onoarea; care s-a făcut de rușine. • pl. *-ți, -te.* /v. ***dezonora***.

dezopaciá *vb. I. tr.* A face să nu mai fie opac; a limpezi. • prez.ind. *-ez.* /***dez-*** + ***opaciza***.

dezopacizáre *s.f.* Limpezire. • pl. *-ări.* /v. ***dezopaciza***.

dezórdine *s.f.* **1** Lipsă de ordine; neorînduială, deranj. *Și-n dezordine Pe jos, îți stau în cale Saci de merinde* (CA. PETR.). **2** Lipsă de disciplină; dezorganizare; debandadă. *Libertatea... nu este anarhia, nu este dezordinea* (BOL.). ◆ Agitație socială sau politică; revoltă, răscoală. *Dacă se iau măsuri potrivite imediat, dezordinea se poate localiza și potoli fără consecințe grave* (REBR.). **3** Fig. Confuzie (în idei); incoerență. *În capul lui este mare dezordine.* • pl. *-i.* /***dez-*** + ***ordine***, după fr. *désordre*.

dezordonát, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care nu este obișnuit cu ordinea, care nu respectă ordinea; neglijent, neordonat (în muncă, în gîndire, în îmbrăcăminte etc.). *Era... un om dezordonat, dar nicidecum vițios* (CAR.). **2** (*despre manifestările oamenilor*) Care dovedește lipsă de ordine, de disciplină, de organizare. ◇ (*adv.*) *Își împachetează dezordonat lucrurile.* **3** (*despre lucruri, încăperi, locuri etc.*) Care este în dezordine, în neorînduială. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***désordonné***.

dezorganizá *vb. I. tr., refl.* A face să-și piardă sau a-și pierde ordinea, organizarea, funcționarea normală. *Mi s-a dezorganizat complet viața* (CA. PETR.). • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***désorganiser***.

dezorganizáre *s.f.* Lipsă de organizare. • pl. *-ări.* /v. ***dezorganiza***.

dezorganizát, -ă *adj.* Care nu (mai) este organizat; care și-a pierdut organizarea, funcționarea normală. • pl. *-ți, -te.* /v. ***dezorganiza***.

dezorganizátor, -oáre *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care provoacă dezordine, care dezorganizează (pe cineva sau ceva). • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***désorganisateur***.

dezorientá *vb. I. tr., refl.* **1** A face să piardă sau a pierde simțul orientării în spațiu, a nu recunoaște sau a face să nu recunoască locul unde se află. **2** Fig. A face să-și piardă sau a-și pierde siguranța, prezența de spirit, înțelegerea normală a lucrurilor; a (se) zăpăci, a (se) deruta. *Se simte dezorientat și nu mai știe ce atitudine să ia.* • sil. *-ri-en-.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***désorienter***.

dezorientáre *s.f.* **1** Pierdere a simțului orientării în spațiu; rătăcire. **2** Fig. Pierdere a siguranței, a prezenței de spirit; descumpănire, uluire, deconcertare. ◆ (*med.*) Simptom psihopatologic constînd în pierderea capacității individului de a-și reprezenta situația în timp și spațiu, de a-și identifica propria persoană sau a celorlalți. • sil. *-ri-en-.* pl. *-ări.* /v. ***dezorienta***.

dezorientát, -ă *adj.* **1** (*despre ființe*) Care nu se poate orienta, care nu știe unde se află sau încotro trebuie să se îndrepte. **2** Fig. Care nu știe ce hotărîre să ia într-o anumită situație, care ezită, șovăie; descumpănit, deconcertat. *Rămase dezorientat în picioare* (CA. PETR.). • sil. *-ri-en-.* pl. *-ți, -te.* /v. ***dezorienta***; cf. fr. *désorienté*.

dezorînduí *vb. IV. tr.* (*înv., reg.*) A lăsa în neorînduială; a schimba locul. • prez.ind. *-iesc.* /***dez-*** + ***orîndui***.

dezornamentá *vb. I. tr.* (*compl. indică ornamentele unei lucrări*) A înlătura, a îndepărta. • prez.ind. *-ez.* /***dez-*** + ***ornamenta***.

dezosá *vb. I. tr.* A desprinde carnea de pe oase la animalele sacrificate. ◆ A scoate oasele de la pește. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***désosser***.

dezosáre *s.f.* Desprindere a cărnii de pe oase. ◆ Scoatere a oaselor de pește. • pl. *-ări.* /v. ***dezosa***.

dezosát, -ă *adj.* (*despre carne*) Care a fost desprinsă de pe oase. • pl. *-ți, -te.* /v. ***dezosa***.

dezosificáție *s.f.* (*med.*) Lipsă a sărurilor minerale din oase. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***désossification***.

dezostení *vb. IV. tr., refl.* (*înv., reg.*) A lăsa să se odihnească sau a se odihni. • prez.ind. *-esc.* /***dez-*** + ***osteni***.

dezotrăví *vb. IV. tr.* (*înv., reg.*) A anihila efectul unei otrăvi. • prez.ind. *-esc.* /***dez-*** + ***otrăvi***.

dezoxicólic *adj.* (*biochim.*) *Acid dezoxicolic* = acid biliar derivat din acidul colic combinat cu glicocolul și cu taurina, care intră în compoziția bilei. • /<fr. ***désoxycolique***.

dezoxicorticosterón *s.m.* (*biol.*) Steroid cu acțiune hormonală, secretat de glandele suprarenale (obținut și sintetic), avînd rol esențial în metabolismul apei și al electroliților, întreținînd activitatea musculară. • /<fr. ***désoxycorticostérone***.

dezoxidá *vb. I. tr.* A îndepărta, prin diferite procedee chimice sau fizice, oxigenul dintr-o substanță; a dezoxigena. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***désoxyder***.

dezoxidánt, -ă *adj., s.m.* **1** *adj., s.m.* (Substanță) care provoacă dezoxidarea, care dezoxidează. **2** *s.m.* (*metalurg.*) Substanță chimică cu afinitate mare pentru oxigen, care, introdusă în masa metalică topită în timpul elaborării unui metal sau a unui aliaj, provoacă îndepărtarea oxigenului. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***désoxydant***.

dezoxidáre *s.f.* Îndepărtare, prin diferite procedee chimice sau fizice, a oxigenului dintr-o substanță; dezoxidație, dezoxigenare. • pl. *-ări.* /v. ***dezoxida***.

dezoxidát, -ă *adj.* (*despre substanțe*) Din care s-a eliminat oxigenul• pl. *-ți, -te.* /v. ***dezoxida***.

dezoxidáție *s.f.* Dezoxidare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***désoxydation***.

dezoxigená *vb. I. tr.* A dezoxida. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***désoxygener***.

dezoxigenáre *s.f.* Dezoxidare. • pl. *-ări.* /v. ***dezoxigena***.

dezoxiribonucléic *adj.* (*biochim., genet.*) *Acid dezoxiribonucleic* = acid nucleic format din patru tipuri de baze azotoase, o pentoză și acid fosforic, care este un component de bază al nucleelor celulelor vii, conținînd și transmițînd informația genetică, cu rol esențial în mecanismul ereditar al organismelor vii (siglă ADN). • /<fr. ***désoxyribonucléique***.

dezoxiribózá *s.f.* (*biochim., genet.*) Compus chimic, cu un atom de oxigen mai puțin decît riboza, care este foarte important prin prezența sa în acizii nucleici. • /<germ. ***Desoxyriboze***.

dezrădăcină *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică plante, copaci etc.*) A scoate din pămînt cu tot cu rădăcină. ◆ Fig. (*compl. indică idei, deprinderi, obiceiuri etc.*) A determina dispariția totală; a stîrpi. **2** *refl.* Fig. A-și părăsi locul de naștere. • prez.ind. *-ez.* /***dez-*** + ***rădăcină*** + *-a*.

dezrădăcináre *s.f.* **1** Scoatere din pămînt cu tot cu rădăcină a unei plante, a unui copac etc. **2** Fig. Părăsire a locului de naștere. • pl. *-ări.* /v. ***dezrădăcina***.

dezrădăcinát, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* (*despre plante*) Care a fost scos, smuls din pămînt cu tot cu rădăcină. **2** *adj., s.m., s.f.* Analog. (Persoană) care și-a părăsit locul de naștere și se simte străin în noul loc. ◆ (Persoană) care nu se poate adapta (la noi condiții de mediu, de viață). • pl. *-ți, -te.* /v. ***dezrădăcina***.

dezrăsucí *vb. IV. tr.* (*compl. indică fire, ext. obiecte*) A face să nu mai fie răsucit; a desface. ◆ (*tr., refl.*) A (se) desface din depănătură. • prez.ind. *-esc.* /***dez-*** + ***răsuci***.

dezrăsucíre *s.f.* Desfacere dintr-o împletitură. • pl. *-i.* /v. ***dezrăsuci***.

dezrăsucít, -ă *adj.* Care nu mai este răsucit; care s-a desfăcut din depănătură. • pl. *-ți, -te.* /v. ***dezrăsuci***.

dezrobí *vb. IV.* **1** *tr., refl.* A (se) elibera din starea de robie; gener. a (se) elibera de sub o asuprire politică sau socială; a (se) emancipa. ◆ (*tr.; compl. indică state, popoare etc.*) A elibera de sub o ocupație militară sau de sub ocupație străină și a-i asigura independența. **2** *tr.* A elibera pe cineva din prizonierat sau dintr-o detenție nedreaptă. **3** *tr.* Fig. A scăpa pe cineva dintr-o situație umilitoare, apăsătoare; a-i reda independența și demnitatea. • prez.ind. *-esc.* /***dez-*** + ***robi***.

dezrobíre *s.f.* **1** Eliberare din starea de robie; gener. eliberare de sub o asuprire politică sau socială; emancipare. **2** Eliberare a cuiva din prizonierat sau dintr-o detențiune nedreaptă. **3** Fig. Scăpare a cuiva dintr-o situație umilitoare, apăsătoare; redare a independenței și a demnității. • pl. *-i.* /v. ***dezrobi***.

dezrobít, -ă *adj.* **1** Care a fost eliberat din robie; gener. eliberat de sub o asuprire politică sau socială; emancipat. **2** Eliberat din prizonierat sau dintr-o detențiune nedreaptă. **3** Fig. Scăpat dintr-o situație umilitoare, apăsătoare; căruia i s-a redat independența și demnitatea. • pl. *-ți, -te.* /v. ***dezrobi***.

dezrobitór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (Persoană, grup, țară etc.) care dezrobește. • pl. *-ori, -oare.* /***dezrobi*** + *-tor*.

dezumanizá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A face să-și piardă sau a-și pierde caracterele sau sentimentele umane; a (se) abrutiza. *Închisoarea l-a dezumanizat.* **2** *tr.* A prezenta schematic un personaj literar (lipsit de atributele individului concret). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***déshumaniser***.

dezumanizánt, -ă *adj.* Care dezumanizează. • pl. *-ți, -te.* /***dezumaniza*** + *-ant*.

dezumanizáre *s.f.* **1** Pierdere a caracterelor sau sentimentelor umane; abrutizare. **2** Prezentare schematică a unui personaj literar (lipsit de atributele individului concret). • pl. *-ări.* /v. ***dezumaniza***.

dezumanizát, -ă *adj.* Care și-a pierdut trăsăturile specific umane; care este abrutizat, insensibil. • pl. *-ți, -te.* /v. ***dezumaniza***; cf. fr. *déshumanisé*.

dezumflá *vb. I.* **1** *tr.* A face ca un obiect umflat sau un organ anatomic inflamat să-și recapete volumul normal sau să-și micșoreze volumul; a se goli (de aer); a degonfla. ◇ (*refl.*) *Balonul s-a dezumflat.* Δ Expr. *A i se dezumfla buzunarele* = a rămîne fără bani, cu buzunarele goale. **2** *refl.* Fig. (*despre oameni*) A-și reveni dintr-o stare de exaltare sau de infatuare. ◆ (*despre manifestări ale omului*) A se potoli, a se tempera. *Entuziasmul i se dezumflă pe loc* (GALAN). • prez.ind. *-úmflu.* /***dez-*** + ***umfla***.

dezumfláre *s.f.* **1** Reducere a volumului unui obiect umflat sau a unui organ anatomic inflamat; degonflare, dezumflat. **2** Fig. Revenire dintr-o stare de exaltare; potolire, temperare; dezamăgire. • pl. *-ări.* /v. ***dezumfla***.

dezumflát[1] *s.n.* Dezumflare. • /v. ***dezumfla***.

dezumflát[2]**, -ă** *adj.* **1** Care nu mai e umflat, care și-a revenit la volumul normal sau care și-a micșorat volumul. **2** Fig. (*despre oameni sau manifestările lor*)

Care este temperat, resemnat, potolit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***dezumfla***.

dezuní *vb. IV. tr., refl.* **1** A (se) desface, a (se) dezlipi, a (se) separa. **2** A (se) dezbina, a (se) învrăjbi. *Să lupte pe față și pe sub mînă împotriva dușmanilor ce ar mai voi să le strice frăția și să-i dezunească* (ISP.). • prez.ind. *-esc.* /<fr. ***désunir***.

dezunére *s.f.* **1** Desfacere, dezlipire, separare. **2** Dezbinare, lipsă de solidaritate, neînțelegere, vrajbă. *Aceste intrigi... aduseră dezunirea în toată emigrațiunea* (GHICA). • pl. *-i.* /v. ***dezuni***.

dezvălí *vb. IV.* v. dezveli.

dezvălui *vb. IV.* **1** *tr.* A da la iveală, a face cunoscut (prin vorbe, scris, imagini etc.); a arăta. *Mioara, candidă, dezvăluind fără să vrea un colț de gînduri...* (CA. PETR.). ◆ A destăinui, a divulga. *Lipea un deget pe buze, ca o rugă, să nu mai spună la nimeni taina pe care își închipuia că o dezvăluie* (G. M. ZAMF.). ◆ A ridica învelitoarea, a descoperi. *Dezvăluie [de giulgiu] galbena față a Catarinei* (C. NEGR.). **2** *refl.* A ieși în evidență, a se revela, a se arăta; a se desfășura. • prez.ind. *dezvălui, -iesc.* /***dez-*** + ***[în]vălui***, după fr. *dévoiler*.

dezvăluire *s.f.* **1** Dare la iveală; aducere la cunoștință (prin vorbe, scris, imagini etc.) ◆ Destăinuire; divulgare. *Ceasul dezvăluirilor sufletești încă nu sosise* (GAL.). **2** Ieșire în evidență, revelare, desfășurare. • pl. *-i.* /v. ***dezvălui***.

dezvăț *s.n.* Dezobișnuire. *Învățul are și dezvăț, nu știi dumneata?* (CAR.). • pl. *-uri.* /de la ***dezvăța***, prin derivare regresivă.

dezvăță *vb. I. tr., refl.* A face pe cineva să-și piardă sau a-și pierde o deprindere, un obicei, un viciu; a (se) dezobișnui. *Bătrînul nu se putea dezvăța de viața lui obișnuită din vremea tinereții* (BART). • prez.ind. *dezvăț.* /***dez***[1]- + ***[în]văța***.

dezvățáre *s.f.* Acțiunea de *a dezvăța* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***dezvăța***.

dezveli *vb. IV.* **1** *tr., refl.* A(-și) da la o parte; a (se) descoperi. *Omul se mișcă și închise ochii, desfăcîndu-și brațele și dezvelindu-și-le, apoi îi deschise clipind* (PRED.). ◆ (*tr.*) Spec. A despacheta. *A dezvelit cadoul și a găsit un parfum.* ◆ (*tr.*) A da jos acoperișul de pe o casă. *Azi-dimineață am dezvălit bordeiu ca să-i dau [vacii] o mînă de ogrinji* (VLAH.). **2** *tr.* A inaugura un monument, o statuie etc. (îndepărtînd învelitoarea care le acoperă). **3** *tr.* Fig. A dezvălui; a arăta; a lăsa să se vadă. *Dantelele îi dezveliră brațul gros și alb* (DUMITR.). ◆ (*refl.*) A apărea; a se înfățișa. *Cu cîtă strălucire, ce adînc și albastru se dezvelea cerul!* (GÎRL.). **4** *tr., refl.* Fig. A (se) da pe față, a (se) destăinui, a (se) trăda, a (se) demasca. *Acest secretar al lui Mihai dezvelise mai întîi prințului Andrei proiectul stăpînului său d-a năvăli în Ardeal* (BĂLC.). **5** *refl.* (*despre mugurii sau bobocii plantelor*, ext., *despre plante*) A se deschide. *Pe sub zăplaz, boboci sfioși de toporași se dezvăleau* (SADOV.). • prez.ind. *-esc.* și (*reg.*) *dezvălí vb. IV.* /***dez-*** + ***[în]veli***.

dezvelíre *s.f.* **1** Descoperire. ◆ Spec. Despachetare. ◆ Scoatere a acoperișului unei case. **2** Inaugurare a unui monument. **3** Demascare. **4** Operație de îndepărtare a straturilor sterile care acoperă un zăcămînt, în vederea exploatării acestuia. • pl. *-i.* /v. ***dezveli***.

dezvelít[1] *s.n.* Faptul de *a (se) dezveli*. • /v. ***dezveli***.

dezvelít[2]**, -ă** *adj.* **1** Care a fost descoperit. ◆ (*despre case*) Care are acoperișul scos. **2** (*despre monumente, statui etc.*) Care a fost inaugurat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***dezveli***.

dezvergá *vb. I. tr.* (*mar.*) **1** (*compl. indică vele*) A desprinde de pe vergă sau de pe strai. **2** (*compl. indică vergi*) A coborî. • prez.ind. *dezvérg.* /***dez-*** + ***vergă*** + *-a*.

dezvergáre *s.f.* (*mar.*) **1** Desprindere a velelor de pe vergă sau de pe strai. **2** Coborîre a vergilor. • pl. *-ări.* /v. ***dezverga***.

dezvinovăți *vb. IV. refl.* A-și dovedi sau a căuta să-și dovedească nevinovăția; a se dezvinui, a se disculpa, a se justifica. *A se dezvinovăți înaintea lui nu era cu putință* (ISP.). ◆ (*tr.*) A declara pe cineva nevinovat, a demonstra nevinovăția cuiva. *Jurații luminați l-au dezvinovățit în unanimitate* (CA. PETR.). • prez.ind. *-esc.* /***dez-*** + ***[în]vinovăți***.

dezvinovățíre *s.f.* **1** Disculpare. **2** Cuvinte, argumente, probe prin care cineva se dezvinovățește; dezvinuire, justificare, disculpare. • pl. *-i.* /v. ***dezvinovăți***.

dezvinuí *vb. IV. tr., refl.* A (se) dezvinovăți, a se disculpa, a se justifica. *Nu crede că-ți spun asta pentru ca să mă dezvinuiesc de ce-am făcut* (VLAH.). • prez.ind. *-iesc.* /***dez-*** + ***[în]vinui***.

dezvinuíre *s.f.* Dezvinovățire, justificare, disculpare. *Zîna... nu voia să știe nimică de această dezvinuire* (POP.). • pl. *-i.* /v. ***dezvinui***.

dezvirginá *vb. I. tr.* A face să-și piardă virginitatea; a deflora. • prez.ind. *-ez.* /***dez***[1]- + ***virgin***+ *-a*.

dezvirgináre *s.f.* Pierdere a virginității; deflorare. • pl. *-ări.* /v. ***dezvirgina***.

dezvirginátă *adj.* (*despre fecioare*) Care și-a pierdut virginitatea; deflorată. • pl. *-e.* /v. ***dezvirgina***.

dezvoltá *vb. I.* **I** *refl.* (*despre materie, fenomene*) A trece prin diferite faze progresive, de la o treaptă inferioară la alta superioară, de la simplu la complex; a evolua, a se transforma. ◆ A se extinde, a crește, a se mări. ◆ (*biol.*) A crește, a trece prin toate stadiile evoluției de la embrion la plantă, ființa matură. ◆ (*despre oameni*) A evolua treptat (în ceea ce privește intelectul). **II** *tr.* **1** (*compl. indică teorii, doctrine etc.*) A amplifica în mod creator, nuanțînd-o și completînd-o cu principii, cu teze noi. **2** A mări, cantitativ și calitativ, tot mai mult anumite sfere, ramuri ale activității sociale, economice etc. *A dezvoltat industria lemnului.* **3** A perfecționa, a face să sporească. **4** A expune, a desfășura pe larg o idee, o temă, o problemă; a o urmări în toate aspectele și consecințele ei. **5** A produce, a emana, a degaja căldură, energie, viteză etc. • prez.ind. *dezvólt.* /***dez***[1]- + ***[în]volt*** + *-a*; cf. lat. *disvolvere*.

dezvoltáre *s.f.* **1** Trecere a materiei sau a unui fenomen prin diferite faze progresive, de la o treaptă inferioară la alta superioară, de la simplu la complex; evoluție, transformare. ◇ *Ciclu de dezvoltare* v. ciclu. *Dezvoltare embrionară* v. embrionar. ◆ Extindere, creștere. ◆ Formare, creștere fizică sau intelectuală. *Corpul ei, încă în dezvoltare, avea mlădieri ca tulpinile subțiri* (IBR.). **2** Expunere amănunțită. **3** Degajare, emanare de căldură, de energie etc. **4** (*econ.*) Proces de îmbunătățire a nivelului de viață și de bunăstare a populației prin creșterea venitului pe locuitor. ◇ *Dezvoltare economică echilibrată* = concept conform căruia toate sectoarele unei economii trebuie să fie dezvoltate simultan, pentru a se realiza un echilibru economic. • pl. *-ări.* /v. ***dezvolta***.

dezvoltát, -ă *adj.* **1** (*despre ființe și însușirile lor*) Care a ajuns la gradul normal de dezvoltare sau de maturitate; evoluat. ◆ Proeminent, mare. ◆ Ajuns într-un stadiu înaintat, superior. **2** Expus în mod amănunțit; amplu. • pl. *-ți, -te.* /v. ***dezvolta***.

dhimotikí *subst. invar.* v. demotiki.

di[1]- Elem. de compunere „doi", „de două ori, dublu". • /<fr. ***di-***, lat. ***dis-***; cf. gr. *δίς* „de două ori".

di[2]- Elem. de compunere „separare"; „prin, de-a lungul"; „peste"; „contra"; „poziție de mijloc". • și *dia-*. /<fr. ***di(a)-***; cf. gr. *διά, δια-* „prin, peste".

dí[3] *interj.* Cuvînt cu care se îndeamnă la mers animalele de tracțiune, mai ales caii. • scris și *dii.* și *die interj.* /onomat.

di[4]- v. dis[1]-.

dia- v. di[2]-.

diabáz *s.n.* (*mineral.*) Rocă magmatică efuzivă, de culoare verzuie sau cenușie, utilizată la construirea drumurilor, în care mineralele componente sînt de obicei transformate. • sil. *-di-a-.* pl. *-e.* /<germ. ***Diabas***, fr. ***diabase***.

diabet[1]- Elem. de compunere „diabet". • și *diabeto-*. /<fr. ***diabét(o)***-; cf. gr. *διαβήτης* „diabet".

diabét[2] *s.n.* (*med.*) Boală metabolică de origine genetică sau hormonală, care se caracterizează prin imposibilitatea organismului de a utiliza zahărul din alimentație și care se manifestă prin eliminare abundentă de urină, prin creșterea concentrației de glucoză în sînge și în urină din cauza insuficienței de insulină, prin foame și sete exagerată etc.; (*pop.*) boală de zahăr. • sil. *di-a-.* /<fr. ***diabète***.

diabétic, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) **1** *adj.* Caracteristic diabetului; de natura diabetului. **2** *s.m., s.f., adj.* (Persoană) care suferă de diabet. • sil. *di-a-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***diabétique***.

diabetídă *s.f.* (*med.*) Leziune cutanată adesea mixtă, microbiană și micotică, localizată la nivelul glandului sau în regiunea vulvovaginală, care se observă la diabetici. • sil. *di-a-.* pl. *-e.* /<fr. ***diabétide***.

diabeto- v. diabet[1]-.

diabetogén, -ă *adj.* (*med.*) Care produce diabet. • sil. *di-a-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***diabétogène***.

diabetológ, -ă *s.m., s.f.* (*med.*) Medic specialist în diabetologie. • sil. *di-a-.* pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***diabétologue***.

diabetologíe *s.f.* (*med.*) Ramură a medicinei care se ocupă cu studiul diabetului. • sil. *di-a-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***diabétologie***.

diabólic, -ă *adj.* **1** Care este drăcesc, care vine de la diavol; demonic. *„E o amăgire diabolică", îmi fulgeră prin minte* (GAL.). **2** Care denotă răutate, cruzime; cinic; perfid, viclean; funest, primejdios. *Continuau să păstreze un mutism ce i se păruse diabolic* (G. M. ZAMF.). • sil. *di-a-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***diabolique***, lat. ***diabŏlĭcus, -a, -um***.

diabolísm *s.n.* Atitudine, comportament, manifestare diabolică. • sil. *di-a-.* /<fr. ***diabolisme***.

diábolo *s.n.* **1** Jucărie (de origine japoneză) alcătuită dintr-un mosoraș subțiat la mijloc, care se aruncă în sus și se prinde pe o sforicică legată între două bețișoare. **2** Proiectil la armele cu aer comprimat format din alice de plumb excavate spre interior. • /<fr. ***diabolo***.

diác[1] *s.m.* **1** (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) Scriitor la cancelaria domnească și slujbaș al vistieriei; subaltern al marelui logofăt; grămătic, uricar; ext. copist. *Tomșa se liniștise și în cort un diac scria, după cuvîntul lui, porunci ținuturilor* (SADOV.). ◆ Om cu știință de carte, cărturar, învățat. **2** (*reg.*) Cîntăreț bisericesc. *În ușa bisericii, Unde cîntă diecii* (POP.). • sil. *di-ac.* pl. *dieci.* /<slav. **дякъ**.

diác[2] *s.n.* (*electr.*) Diodă semiconductoare care permite trecerea curentului electric în ambele sensuri de conducție, sub acțiunea unei tensiuni de comandă aplicate la bornele ei. ◆ Dispozitiv electronic constînd într-un triac fără electrod de comandă. • sil. *di-ac.* /<fr. ***diac***.

diachénă *s.f.* (*bot.*) Fruct compus din două achene lipite. • pl. *-e.* /<fr. ***diakène***.

diachinéză *s.f.* (*genet.*) Ultimul stadiu al profazei meiotice, cînd are loc separarea cromozomilor omologi. • sil. *di-a-.* /<fr. ***diacinèse***.

diacíd, -ă *adj.* (*chim.*) Biacid. • pl. *-zi, -de.* /<fr. ***diacide***.

diaclázǎ *s.f.* (*geol.*) Fisură produsă de-a lungul unui strat de roci prin presiune sau răcire. • sil. *di-a-.* pl. *-e.* /<fr. ***diaclase***; cf. gr. *διάκλασις* „fractură, spărtură".

diaclinál *s.n.* (*geol.*) Element topografic de relief care traversează o cută. • sil. *di-a-.* /***dia-*** + ***[sin]clinal***.

diácon *s.m.* (*bis.*) Membru al clerului aflat pe prima treaptă a ierarhiei preoțești. *Diaconii au ridicat cădelnițele* (GAL.). • sil. *di-a-.* pl. *-i.* /<slav. **дяконъ**.

diaconár *s.n.* (*bis.*) Carte de rugăciuni cuprinzînd texte care se citesc în timpul liturghiei. • sil. *di-a-.* pl. *-e.* /***diacon*** + *-ar*.

diaconáș *s.m.* (*bis.*) Diacon tînăr. • sil. *di-a-.* pl. *-i.* /***diacon*** + *-aș*.

diaconésc, -eáscă *adj.* Care aparține diaconului, care se referă la diacon. • sil. *di-a-.* pl. *-ești.* /***diacon*** + *-esc*.

diacónic *s.n.* (*bis.*) Loc în altar unde se păstrează veșmintele liturgice. • sil. *di-a-.* /<slav. **дяконикъ**.

diaconíe *s.f.* (*bis.*) Calitatea, funcția de diacon; timpul cît cineva exercită această funcție. • sil. *di-a-.* g.-d. *-iei.* /***diacon*** + *-ie*.

diacrític *adj.* (*lingv.*) *Semn diacritic* (*și subst. n.*) = *a*) semn grafic care însoțește o literă a alfabetului și marchează o anumită valoare fonetică; *b*) semn grafic special care, adăugat unui simbol grafic, îi conferă o anumită valoare. • sil. *di-a-.* pl. *-e.* /<fr. ***diacritique***; cf. gr. *διακριτικός* „care distinge".

diacrónic, -ă *adj.* (*despre metode de studiu, puncte de vedere etc.*) Care privește, expune, care interpretează evenimentele în evoluția lor istorică. ◇ *Lingvistică diacronică* v. lingvistică. • sil. *di-a-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***diachronique***; cf. gr. *δια* „prin, peste", *χρόνος* „timp".

diacronicitáte *s.f.* Caracter diacronic. • sil. *di-a-.* /***diacronic*** + *-itate*.

diacroníe *s.f.* **1** Evoluție, desfășurare istorică a unui fenomen, a unui proces; metodă prin care se studiază evoluția în timp a unui fenomen. **2** (*lit.*) *Diacronie narativă* = analiză a narațiunii din perspectiva intertextualității, nu doar ca structură, ci și ca loc în care dialoghează mai multe texte. • sil. *di-a-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***diachronie***.

diacústică *s.f.* (*fiz.*) Parte a fizicii care se ocupă cu studiul refracției sunetelor. • sil. *di-a-*. /<fr. ***diacoustique***.

diádă *s.f.* **1** (*în filosofia lui Platon*) Principiu metafizic al dualității, al diversității și al neegalității, opus monadei. **2** (*în psih. socială*) Orice relație dintre două persoane, sub raportul interacțiunii. **3** (*mat.*) Grup de două mărimi legate cu ocazia aceleiași operații. **4** (*biol.*) Pereche de celule cu nuclee care posedă cîte jumătate din numărul normal de cromozomi și care este rezultată din prima diviziune meiotică. **5** (*vers.*) Grup armonic de două vocale. • sil. *di-a-*. pl. *-e*. /<fr. ***dyade***.

diadélf, -ă *adj., s.n.* (*bot.*) **1** *adj.* (*despre stamine*) Reunit în două fascicule. **2** *s.n.* Androceu în care staminele sînt împreunate în două fascicule. • sil. *di-a-*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***diadelphe***.

diadém *s.n.* v. diademă.

diadémă *s.f.* **1** Podoabă în formă de cunună din metale prețioase, împodobită uneori cu pietre scumpe, purtată pe cap de suverani, ca semn al regalității, de unele grade ecleziastice și, în reprezentările plastice, de anumite divinități. *O, cum Rafael creat-a pe madona dumnezee Cu diadema de stele, cu surîsul blînd, vergin* (EMIN.). ◆ Fig. Însemn al puterii regale sau ecleziastice. **2** Obiect de podoabă din diverse materiale, purtat de femei pe frunte, la anumite ocazii. • sil. *di-a-*. pl. *-e*. și (*înv.*) *diadém s.n.* /<fr. ***diadème***, lat. ***diadēma, -atis***.

diadinámic *adj.* (*electr.*) *Curent diadinamic* = curent electric utilizat în terapeutică pentru calmarea durerilor. • sil. *di-a-*. /<fr. ***diadynamique***.

diadocochinezíe *s.f.* Capacitatea de a executa mișcări ritmice în succesiune rapidă. • sil. *di-a-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***diadococinésie***, cf. gr. *διάδοχος* „care succedă”, *κίνησις* „mișcare”.

diadóh *s.m.* **1** Titlu dat generalilor lui Alexandru Macedon care, după moartea acestuia, s-au luptat pentru putere, împărțindu-și imperiul. ◆ Persoană care avea acest titlu. **2** (*în Grecia modernă*) Titlu purtat de moștenitorul tronului. ◆ Persoană care avea acest titlu. • sil. *di-a-*. pl. *-i*. /<fr. ***diadoque***, germ. ***Diadoche***; cf. gr. *διάδοχος* „succesor”.

diadúr *s.n.* Material metaloceramic, dur, sintetizat din carburi de wolfram (în amestec cu titan sau tantal), având ca liant cobaltul. • sil. *di-a*. /<fr. ***diadur***.

diafan[1]**-** Elem. de compunere „transparent, diafan”. • și *diafano-*. /<fr. ***diaphan(o)-***; cf. gr. *διαφανής* „transparent”.

diafán[2]**, -ă** *adj.* **1** Care lasă să străbată lumina fără a permite să se distingă clar contururile; transparent, (foarte) subțire, străveziu. *Iarnă... Tu dai naturii palide decoruri Și pui la geamuri diafane storuri* (CAZ.). **2** (*despre oameni*) Cu pielea străvezie; palid; fin, delicat. *Puse iute despre soare cu palma-i diafană o mică perdea trandafirie* (HOG.). • sil. *di-a-*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***diaphane***.

diafaníe *s.f.* (*tipogr.*) Procedeu de tipărire cu cerneluri transparente, pe celofan, celuloid etc.; diafanografie. ◆ Produsul obținut prin acest procedeu. • sil. *di-a-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<germ. ***Diaphanie***.

diafanitáte *s.f.* Însușirea a ceea ce este diafan; transparență. • sil. *di-a-*. /<fr. ***diaphanéité***.

diafanizá *vb. I. tr., refl.* A deveni sau a face să devină diafan, străveziu; a (se) subția. *Încet, încet, paianjenișul cel roș se lărgi, se diafanizâ și se prefăcu într-un cer rumenit de apunerea soarelui* (EMIN.). • sil. *di-a-*. prez.ind. *-ez*. /<fr. ***diaphaniser***.

diafanizáre *s.f.* Subțiere. • sil. *di-a-*. pl. *-ări*. /v. ***diafaniza***.

diafano- v. diafan-.

diafanografíe *s.f.* Diafanie; tipar transparent. • sil. *di-a-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***diaphanographie***.

diafanometríe *s.f.* (*fiz.*) Studiu al transparenței corpurilor. • sil. *di-a-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***diaphanométrie***.

diafanométru *s.n.* (*tehn.*) **1** Aparat pentru determinarea tulburării apei, prin măsurarea transparenței ei. **2** Instrument de măsură a vizibilității. **3** Aparat cu care se determină opacitatea (sau transparența) hîrtiei. **4** Aparat pentru măsurarea atenuării diafonice între circuite. • sil. *di-a-*. pl. *-e*. /<fr. ***diaphanomètre***.

diafanoscóp *s.n.* (*tehn.*) **1** Aparat folosit în diafanoscopie. **2** Aparat pentru identificarea semințelor seci, pe baza transparenței lor. • sil. *di-a-*. pl. *-oape*. /<fr. ***diaphanoscope***.

diafanoscopíe *s.f.* (*med.*) Examen al anumitor părți, cavitare sau solide, ale organismului prin transparență, sub acțiunea unei surse luminoase; diascopie. • sil. *di-a-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***diaphanoscopie***; cf. gr. *διαφανής* „transparent”, *σκοπή* „examinare”.

diafázic, -ă *adj.* (*lingv.; despre modificările în sistemul unei limbi*) Care depinde de contextul în care se produce comunicarea. • sil. *di-a-*. pl. *-ci, -ce*. /***dia-*** + ***fazic***, după *diacronic*.

diafílm *s.n.* (*fotogr.*) Film fotografic care cuprinde o succesiune de diapozitive pe o temă dată și care poate fi proiectat pe un ecran cu ajutorul unui aparat. • sil. *-di-a-*. pl. *-e*. /<rus. ***диафильм***.

diafizár, -ă *adj.* (*anat.*) Referitor la diafiză, al diafizei. • sil. *-di-a-*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***diaphysaire***.

diafíză *s.f.* (*anat.*) Partea mediană a unui os lung, situată între două extremități sau epifize, de care este separată prin metafize; corpul osului. • sil. *-di-a-*. pl. *-e*. /<fr. ***diaphyse***; cf. gr. *διάφυσις* „interval; interstițiu”.

diafizectomíe *s.f.* (*chir.*) Rezecție a unei diafize. • sil. *di-a-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***diaphysectomie***.

diafón *s.n.* (*mar.*) Aparat de producere a semnalelor acustice pe timp de ceață cu ajutorul aerului comprimat. • sil. *di-a-*. pl. *-oane*. /<engl. ***diaphone***, fr. ***diaphon***.

diafónic, -ă *adj.* Care aparține diafoniei, care se referă la diafonie. • sil. *-di-a-*. pl. *-ci, -ce*. /***diafonie*** + ***-ic***.

diafoníe *s.f.* **1** (*telec.*) Defecțiune a circuitelor de telecomunicații, prin care semnalele transmise pe un canal devin perceptibile pe alte canale. **2** (*muz.*) Acord în care un sunet este susținut de octava, cvarta sau cvinta corespunzătoare acestuia. **3** (*muz.*) Muzică veche pe două voci, a doua fiind decalată la o cvartă sau cvintă de prima, care stă la baza polifoniei vocale. • sil. *di-a-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***diaphonie***.

diafonométric, -ă *adj.* (*telec.*) Referitor la diafonometrie. • sil. *di-a-*. pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***diaphonométrique***.

diafonométrie *s.f.* (*telec.*) Tehnica măsurării efectelor diafoniei în circuitele telefonice. • sil. *di-a-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***diaphonométrie***.

diafonométru *s.n.* (*telec.*) Aparat electric folosit în diafonometrie. • sil. *di-a-*. pl. *-e*. /<fr. ***diaphonomètre***.

diaforázá *s.f.* (*biochim.*) Enzimă care catalizează dehidrogenarea coenzimelor reduse. • sil. *di-a-*. pl. *-e*. /<engl. ***diaphorase***.

diaforéză *s.f.* **1** (*ret.*) Figură de stil care constă în reluarea unui cuvînt, modificîndu-i ușor accepția. Ex. *Și-am ispășit cu suferinți-o mie Am ispășit Cu cîteva o bucurie* (BLA.). **2** Lucrare polemică, dezbatere. • sil. *di-a-*. pl. *-e*. /<fr. ***diaphore***, germ. ***Diaphora***; cf. gr. *διαφορά* „deosebire, divergență”.

diaforétic, -ă *adj., s.n.* (Medicament, substanță) care produce diaforeză; sudorific. • sil. *di-a-*. pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***diaphorétique***.

diaforéză *s.f.* Transpirație (abundentă) fiziologică sau patologică. • sil. *di-a-*. pl. *-e*. /<fr. ***diaphorèse***.

diafotíe *s.f.* (*telev.*) Influență perturbatoare între semnalele corespunzătoare unor canale diferite de transmisie. • sil. *di-a-*. pl. *-ii*. g.-d. -iei. /<fr. ***diaphotie***.

diafototropísm *s.n.* (*biol.*) Tendință a unor organe ale plantelor de a crește într-o poziție perpendiculară față de direcția razelor luminoase; diaheliotropism. • sil. *di-a-*. /<fr. ***diaphototropisme***.

diafrágm *s.n.* v. diafragmă.

diafragmá *vb. I. tr.* (*fotogr.*) A limita deschiderea unui obiectiv fotografic cu ajutorul unei diafragme. • sil. *di-a-*. prez.ind. *-ez*. /<fr. ***diaphragmer***.

diafragmáre *s.f.* (*fotogr.*) Limitare a deschiderii unui obiectiv fotografic cu ajutorul unei diafragme. • sil. *di-a-*. pl. *-ări*. /v. ***diafragmă***.

diafragmát, -ă *adj.* (*fotogr.; despre obiective fotografice*) Care are deschiderea limitată cu ajutorul unei diafragme. • sil. *di-a-*. pl. *-ți, -te*. /v. ***diafragma***.

diafragmátic, -ă *adj.* (*fotogr.*) Referitor la diafragmă, al diafragmei. • sil. *di-a-*. pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***diaphragmatique***.

diafragmatítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a diafragmei. • sil. *di-a-*. pl. *-e*. /<fr. ***diaphragmatite***.

diafragmatocél *s.n.* (*med.*) Hernie a viscerelor abdominale care traversează diafragma. • sil. *di-a-*. /<fr. ***diaphragmatocèle***.

diafrágmă *s.f.* **1** (*anat.*) Perete musculo-tendinos care desparte cavitatea toracică de cea abdominală și care ia parte activă la respirație. ◆ Cartilaj care separă cele două nări. ◆ Dispozitiv mecanic de contracepție pentru femei, din cauciuc sau din plastic, care, aplicat la nivelul colului uterin, împiedică ascensiunea spermatozoizilor. **2** Membrană elastică ce poate reproduce sunetele prin vibrațiile sale. **3** (*fotogr.*) Dispozitiv al obiectivelor aparatelor fotografice, alcătuit din mai multe plăcuțe opace mobile, de formă adecvată, care limitează o deschidere circulară reglabilă, lăsînd să treacă mai multă sau mai puțină lumină; blendă. **4** (*chim.*) Membrană poroasă, perete ceramic care separă două soluții, permițînd trecerea prin ele a dizolvantului și a anumitor substanțe. **5** Dispozitiv alcătuit dintr-o membrană cu un orificiu, care, introdus într-o conductă, măsoară debitul și viteza fluidului. **6** (*constr.*) Element de rigidizare a construcțiilor alcătuit dintr-o placă plană sau dintr-un planșeu. **7** Placă de grosime mică, așezată între două piese și folosită ca element separator sau de rigidizare. **8** Dispozitiv de închidere a unui recipient. • sil. *di-a-*. pl. *-e*. și *diafrágm s.n.* /<fr. ***diaphragme***, lat. *diaphragma*; cf. gr. *διάφραγμα* „perete despărțitor; paravan”.

diaftoréză *s.f.* (*geomorf.*) Proces metamorfic prin care șisturile cristaline se adaptează unor condiții de metamorfism mai puțin intens decît cel care a determinat formarea lor; retromorfism. • sil. *di-a-*. /<fr. ***diaphtorèse***, germ. ***Diaphtorese***; cf. gr. *διαφθορά* „distrugere”.

diagenétic, -ă *adj.* (*geol.*) Care este format prin diageneză; care are caracter de diageneză. • sil. *di-a-*. pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***diagénétique***.

diagenézá *s.f.* (*geol.*) Totalitatea transformărilor chimice, fizice și mineralogice, pe care le suferă sedimentele în cursul consolidării lor și după depunerea lor. • sil. *di-a-*. /<fr. ***diagenèse***.

diageotropísm *s.n.* (*bot.*) Tendință a unor organe vegetale de a lua o poziție perpendiculară față de forța de gravitație a Pămîntului. • sil. *di-a-ge-o-*. /<fr. ***diagéotropisme***.

diaglífă *s.f.* (*arte*) Ornament gravat în relief prin adîncirea materialului tăiat. • sil. *di-a-*. pl. *-e*. /<fr. ***diaglyphe***; cf. gr. *διαγλύφω* „a grava, a incrusta”.

diagnóstic *s.n.* **1** Identificare precisă a bolii de care suferă cineva, pe baza datelor clinice și a examenelor de laborator; diagnoză. ◆ Fig. Caracterizare a unei situații. *Nu putea să pună un diagnostic al evoluției vremii.* ◆ (*adj.; despre semne, simptome*) Care ajută la cunoașterea naturii unei boli. **2** Fig. Previziune, ipoteză pornind de la anumite semne. **3** (*inform.*) Metodă de depistare, de localizare și eventual de corijare a defecțiunilor subsistemului hardware sau a erorilor dintr-un program. • sil. *di-ag-*. pl. *-ce*. /<fr. ***diagnostic***; cf. gr. *διαγνωστικός* „care discerne, care recunoaște”.

diagnostícá *vb. I. tr.* A stabili diagnosticul unui bolnav. ◆ Ext. A preciza un anumit punct de vedere. *L-a rugat să diagnosticheze rezistența clădirii.* • sil. *di-ag-*. prez.ind. *-chez*. /<fr. ***diagnostiquer***.

diagnosticábil, -ă *adj.* Care poate fi diagnosticat. • sil. *di-ag-*. pl. *-i, -e*. /***diagnostica*** + ***-bil***.

diagnosticáre *s.f.* Stabilire a unui diagnostic. ◆ Ext. Precizare a unui anumit punct de vedere. • sil. *di-ag-*. pl. *-ări*. /v. ***diagnostica***.

diagnostician, -ă *s.m., s.f.* Medic specialist în diagnosticarea bolilor. • sil. *di-ag-*; *-ci-an*. pl. *-ieni, -iene*. /***diagnostic*** + ***-ian***, după engl. *diagnostician*.

diagnóză *s.f.* **1** Diagnostic. *Dacă eu nu știam să-i pun diagnoza, nici ea nu mi-o putea pune exact* (IBR.). ◆ Ext. Prognoză. **2** Identificare a unui fenomen pe baza descrierii stării sale prezente. ◆ Spec. Parte componentă, premisă necesară a prognozei sociale și care constă în identificarea stării unui fenomen social pe baza unei analize științifice. **3** (*bot.*) Descriere sumară a unei plante, care o deosebește de altele. **4** (*cib.*) Examen destinat a detecta erorile într-un program, în datele sau în circuitele unei mașini. • sil. *di-ag-*. pl. *-e*. /<fr. ***diagnose***; cf. gr. *διάγνωσις* discernere, decizie”.

diagonál, -ă *adj., s.f., s.n.* **I** *adj.* Care este în formă de diagonală; ca o diagonală; oblic; curmeziș; cruciș. **II** *s.f.* **1** (*geom.*) Segment de dreaptă care unește două vîrfuri opuse ale unui poligon sau două vîrfuri ale unui poliedru aflate pe fețe diferite. ◇ Loc.adv. *În diagonală* = de-a curmezișul. *Afișe albe, tăiate în diagonală de o bandă tricoloră, chemau... cetățeni*

(CE. PETR.). **2** (*milit.*) Curea purtată de-a curmezișul pieptului la unele uniforme militare. **3** Bară înclinată, pusă în curmeziș, cu rol de sprijin al unor elemente de construcție. **4** Linie de cale ferată sau de tramvai care întretaie oblic mai multe linii paralele ale unei stații, pentru a permite trecerea vagoanelor de pe o linie pe alta. **III** *s.n.* (*ind. text.*) Împletitură de fire care prezintă în țesătură linii paralele oblice. • sil. *di-a-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***diagonal***, lat. ***diagōnalis***, *-e*; cf. gr. *διαγώνιος* „diagonal".

diagráf *s.n.* Instrument care permite reproducerea obiectelor aflate în fața ochilor după principiul camerei luminoase, fără a cunoaște arta desenului. • sil. *di-a-*. pl. *-e.* /<engl. ***diagraph***.

diagrafíe *s.f.* **1** (*a. plast.*) Arta de a desena cu ajutorul diagrafului. **2** Înregistrare grafică a variației valorilor unor mărimi caracteristice. • sil. *di-a-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***diagraphie***.

diagrámă *s.f.* **1** Reprezentare grafică schematică a unui obiect, a unui fenomen, a unei corelații între două sau mai multe mărimi etc. **2** (*la pl.*) Semne tipografice speciale cu care se culeg diferite probleme de șah. **3** Schemă pentru fixarea locurilor în vagoane (la anumite trenuri), în autocar, în săli de spectacole, de pe terenurile de sport etc. ◆ Schema încărcăturii (mărfuri și pasageri) a unui avion. **4** Linie trasată de un aparat înregistrator. **5** (*bot.*) *Diagramă florală* = proiecție orizontală a tuturor componentelor unei flori. • sil. *di-a-*. pl. *-e.* /<fr. ***diagramme***; cf. gr. *διάγραμμα* „desen".

diaheliotropísm *s.n.* Diafototropism. • sil. *di-a-*; *-li-o-*. /<fr. ***diahéliotropisme***.

diál, -ă *adj.* (*în mit. romană*) Care era consacrat lui Jupiter sau cultului său. • sil. *di-al.* pl. *-i, -e.* /<lat. ***dĭalis***, *-e*.

dialcoól *s.m.* (*chim.*) Substanță care posedă două funcții alcool; diol. • sil. *di-al-co-ol.* pl. *-i.* /<fr. ***dialcool***.

dialdehídă *s.f.* (*chim.*) Substanță care posedă două funcții aldehidă. • sil. *di-al-*. pl. *-e.* /<fr. ***dialdéhyde***.

dialéct *s.n.* (*lingv.*) **1** Ramificație teritorială a unei limbi, cuprinzînd de obicei mai multe graiuri, care este caracterizată prin anumite particularități (fonetice, lexicale etc.). *Dialectele limbii române sînt: dacoromâna, macedoromâna* (*aromâna*), *meglenoromâna, istroromâna.* **2** (*impr.*) Grai. **3** (*impr.*) Limbă. • sil. *di-a-*. pl. *-e.* /<fr. ***dialecte***, germ. ***Dialekt***, it. ***dialetto***, lat. ***dĭalectus***, *-i*; cf. gr. *διάλεκτος* „rostire; grai".

dialectál, -ă *adj.* (*lingv.*; *despre cuvinte, expresii, termeni, vorbire*) Care este caracteristic unui dialect; care aparține sau se referă la un dialect. • sil. *di-a-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***dialectal***.

dialectalísm *s.n.* (*lingv.*) Dialectism. • sil. *di-a-*. pl. *-e.* /<fr. ***dialectalisme***.

dialectalizá *vb. I. refl.* (*despre limbă*) A lua forme diferite după regiuni. • sil. *di-a-*. prez.ind. *-ez.* /<fr. ***dialectaliser***.

dialéctic, -ă *s.f., adj.* **1** *s.f.* (*filos.*) Proces de raționare menit să ducă la obținerea adevărului și a cunoașterii în legătură cu un subiect sau altul. ◇ *Logică dialectică* v. logic. *Teologie dialectică* v. teologie. ◆ (*la Socrate*) Proces prin care adevărul se obține prin intermediul întrebărilor ce urmăresc să dezvolte ceea ce este deja cunoscut în mod implicit sau să expună contradicțiile și confuzia poziției adoptate de oponent. ◆ (*la Platon*) *a*) Mișcare ascendentă prin care gîndirea trece de la aparențe sensibile la concepte raționale, iar apoi la „idee", pentru a atinge, în final, principiul absolut al oricărei realități, ideea de „bine". *b*) Analiza și diviziunea logică a lucrurilor în genuri și specii. ◆ (*la Aristotel*) Metodă de a ajunge la adevăr prin raționamente bazate pe opinii diferite. ◆ (*în Ev. Med.*) Arta deosebirii adevărului de neadevăr; logica formală. ◆ (*la Kant*) *Dialectica transcendentală* = teoria erorilor naturale ale gîndirii umane care, încercînd să depășească limitele oricărei experiențe posibile, cade în antinomii; logica aparențelor. ◆ (*la Hegel*) Proces necesar care determină progresul, atît în gîndire, cît și în lume, proces constînd în depășirea contradicției dintre teză și antiteză, prin intermediul sintezei, care, la rîndul ei fiind contrazisă, procesul se repetă pînă cînd se atinge perfecțiunea finală. ◆ (*la Marx*) Proces al autodezvoltării unei acțiuni, unui eveniment, unei ideologii etc. în acord cu legile materialismului dialectic. ◇ *Materialism dialectic* v. materialism. **2** *s.f.* Proces rezultat din lupta sau din contrastul a două forțe; interacțiune dinamică și fecundă între elemente opuse. *De aici o nouă dialectică va permite Franței să pășească înainte* (EMIN.). **3** *s.f.* Arta de a dialoga, de a discuta, văzută ca tehnică și abilitate cu care sînt prezentate argumentele aduse pentru a demonstra o teză, pentru a-și convinge interlocutorul, pentru a face să triumfe punctul de vedere propriu asupra aceluia aparținînd adversarului. *Oratorul putea să rămînă aici, respectînd opinia adversarului ca un moment necesar desfășurării oricărei dialectici* (CĂL.). **4** *adj.* Care este alcătuit, bazat pe dialectică; care este conform cu dialectica sau care o confirmă; care privește fenomenele de pe pozițiile dialecticii. *În acest caz întrebuințarea inteligenței pure ar fi dialectică* (EMIN.). **5** *adj.* (*înv.*) Dialectal. *Natura internă a orce pronunție dialectică* (EMIN.). • sil. *di-a-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***dialectique***, lat. ***dĭalectĭcus***, ***-a***, ***-um***; cf. gr. *διαλεκτικός*.

dialecticián, -ă *s.m., s.f.* (*filos.*) Persoană care stăpînește dialectica, care gîndește conform cu principiile dialecticii. ◇ (*adj.*) *Filosof dialectician.* • sil. *di-a-*; *-ci-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***dialecticien***.

dialectísm *s.n.* (*lingv.*) Particularitate a unui grai sau a unui dialect; cuvînt, expresie sau formă gramaticală care ține de un dialect (și care apare în opera unui scriitor); dialectalism. • sil. *di-a-*. pl. *-e.* /<germ. ***Dialektismus***, it. ***dialettismo***.

dialectitáte *s.f.* (*filos.*) Concepție, atitudine dialectică. • sil. *di-a-*. /***dialectic*** + *-itate*.

dialectizá *vb. I. tr.* (*filos.*) A face să evolueze ceva prin opoziții și depășiri ale acestor opoziții. • sil. *di-a-*. prez.ind. *-ez.* /<fr. ***dialectiser***.

dialectizáre[1] *s.f.* (*lingv.*) Fărîmițare a limbii în mai multe dialecte; accentuare a caracterului dialectal al unei limbi. *Cărțile bisericești... opresc procesul de diversificare și de dialectizare a graiului viu* (EMIN.). • sil. *-di-a-*. pl. *-ări.* /de la ***dialect***, după *provincializare*.

dialectizáre[2] *s.f.* (*filos.*) Acțiunea de *a dialectiza* și rezultatul ei. • sil. *di-a-*. pl. *-ări.* /v. ***dialectiza***.

dialecto- Elem. de compunere „grai, dialect". • /<fr. ***dialecto-***; cf. gr. *διάλεκτος*.

dialectológ, -ă *s.n., s.f.* (*lingv.*) Specialist în dialectologie. • sil. *di-a-*. pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***dialectologue***.

dialectológic, -ă *adj.* (*lingv.*) Care aparține dialectelor sau dialectologiei, privitor la dialecte sau la dialectologie. *Vor avea o importanță dialectologică, arătînd diferențele ce existau în același timp dar în locuri diferite* (EMIN.). • sil. *di-a-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***dialectologique***.

dialectológie *s.f.* (*lingv.*) Ramură a lingvisticii care se ocupă cu studiul dialectelor și al graiurilor unei limbi. • sil. *di-a-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***dialectologie***.

dialélă *s.f.* (*log.*) Cerc vicios într-o demonstrație sau într-o definiție. • sil. *di-a-*. pl. *-e.* /<fr. ***diallèle***; cf. gr. *διάλληλος* „reciproc", *διάλληλος τρόπος* „cerc vicios".

diali- Elem. de compunere „separat". • /<fr. ***diali-***.

dialingvístică *s.f.* (*lingv.*) Ramură a lingvisticii ce se ocupă cu studiul elementelor lingvistice care, aparent, nu pot fi sistematizate după principii formale. • sil. *di-a-*. /<engl. ***dialinguistics***.

dialipetál, -ă *adj., s.f* **1** *adj.* (*despre plante*) Ale cărei flori au corola alcătuită din petale separate. **2** *s.f.* (*la pl.*) Subclasă de plante dicotiledonate ale cărei flori au corola alcătuită din petale separate; (*și la sg.*) plantă care aparține acestei subclase. • sil. *di-a-*. pl. *-e.* /<fr. ***dialypétale***.

dialisepál, -ă *adj.*, (*despre plante*) Ale cărei flori au caliciu alcătuit din sepale separate. • sil. *di-a-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***dialysépale***.

dialít *s.n.* Material termoizolant în formă de cărămizi, obținut din praf de diatomit, argilă și rumeguș de lemn. • sil. *di-a-*. /den. com.

dializá *vb. I. tr.* (*med.*; *compl. indică bolnavi*) A fi supus unei dialize. • sil. *di-a-*. prez.ind. *-ez.* /<fr. ***dialyser***.

dializánt *s.n.* (*med.*) Soluție de dializă. • sil. *di-a-*. pl. *-e.* /***dializă*** + *-ant*.

dializatór, -oáre *adj., s.n.* (*med.*) **1** *adj.* (*despre substanțe*) Care este folosit în dializă. **2** *s.n.* Aparat cu ajutorul căruia se efectuează dializa; dializor. • sil. *di-a-*. pl. *-ori, -oare.* /***dializă*** + *-tor*.

dializă *s.f.* **1** (*chim.*) Proces de separare a unei substanțe cu dispersie coloidală de particulele cu dispersie moleculară, bazat pe proprietatea unor membrane de a reține numai particulele coloidale. **2** (*med.*) Metodă terapeutică de eliminare a anumite substanțe conținute în lichidele biologice. *Dializă extrarenală.* • sil. *di-a-*. pl. *-e.* /<fr. ***dialyse***; cf. gr. *διάλυσις* „descompunere; separare".

dializór *s.n.* (*med.*) Dializator. • *di-a-*. pl. *-oare.* /<fr. ***dialyseur***.

dialóg *s.n.* **1** Convorbire între două sau mai multe persoane. ◆ Schimb de opinii între reprezentanții a două sau a mai multe părți (state, partide, instituții). *Sindicatele refuză dialogul cu reprezentații guvernului.* **2** (*lit.*) Procedeu literar folosit în genul dramatic și în genul epic, rar, în cel liric, care constă în alternarea replicilor personajelor. ◇ *Dialog intern* = totalitatea replicilor pe care le schimbă cu sine însuși un personaj hterar. *Linie de dialog* = semn de punctuație care marchează începutul vorbirii fiecărui participant la conversație. ◆ Succesiune de replici rostite de personajele unei piese de teatru sau ale unui film. ◆ Pasaj dintr-o operă literară care reproduce convorbirea unor personaje. **3** Operă literară scrisă sub formă de dialog, în care autorul urmărește de obicei demonstrația logică a unei idei, concepții filosofice etc. *Dialogurile lui Platon.* • sil. *di-a-*. pl. *-uri.* /<fr. ***dialogue***, lat. ***dĭalŏgus***, ***-i***; cf. gr. *διάλογος* „conversație" <*διαλέγομαι* „a discuta, a conversa".

dialogá *vb. I. intr.* **1** A întreține o conversație, a vorbi cu cineva. *Regele spera ca... cei doi subiecți să ajungă a dialoga spontan în limba originară a umanității* (PLEȘU). **2** A purta discuții cu cineva în vederea realizării unei înțelegeri. *Guvernul a dialogat cu sindicatele.* • sil. *di-a-*. prez.ind. *-ghez.* /<fr. ***dialoguer***.

dialogál, -ă *adj.* Care aparține dialogului, care se referă la dialog; care este sub formă de dialog. • sil. *di-a-*. pl. *-i, -e.* /***dialog*** + *-al*.

dialogát, -ă *adj.* (*despre opere literare*) Care este scris sub formă de dialog. *Un „Recurs la memorie" dialogat* (PER.) • sil. *di-a-*. pl. *-ți, -te.* /v. ***dialoga***.

dialoghíst *s.m.* Specialist în scrierea de dialoguri pentru filme. • sil. *di-a-*. pl. *-iști.* /<fr. ***dialoguiste***.

dialógic, -ă *adj.* Care ține de dialog, referitor la dialog, care are caracter de dialog. *Analiză dialogică* (CĂL.) ◆ (*adv.*) Prin intermediul dialogului. *Amîndoi caracterizează dialogic și pun în gura eroilor vocabule autentice, unul țărănesc, altul urban semidoct* (CĂL.). • sil. *di-a-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***dialogique***, it. ***dialogico***.

dialogísm *s.n.* Arta dialogului; întrebuințarea dialogului în expunerea ideilor, a sentimentelor etc. • sil. *di-a-*. /<fr. ***dialogisme***.

dialogizá *vb. I.* **1** *tr.* A pune un text în formă de dialog. **2** *intr.* A folosi dialogul; a sta de vorbă, a discuta. • sil. *di-a-*. prez.ind. *-ez.* /<it. ***dialogizzare***.

dialogizáre *s.f.* Acțiunea de *a dialogiza* și rezultatul ei. • sil. *di-a-*. pl. *-ări.* /v. ***dialogiza***.

diamagnétic, -ă *adj.* (*fiz.*; *despre corpuri*) Care este caracterizat prin diamagnetism. • sil. *di-a-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***diamagnétique***.

diamagnetísm *s.n.* (*fiz.*) **1** Proprietate a unei substanțe de a avea o magnetizare de sens contrar intensității cîmpului magnetic care i se aplică. **2** Capitol al magnetismului care studiază proprietățile materialelor diamagnetice. • sil. *di-a-*. /<fr. ***diamagnétisme***.

diamálț *s.n.* Extract de malț uscat, folosit la prepararea bomboanelor, în patiserie și în industria textilă. • sil. *di-a-*. /<fr. ***diamalz***.

diamánt *s.n.* **1** Mineral, forma alotropică, cristalină, a carbonului, cu cea mai mare duritate dintre toate mineralele, care în stare pură este incolor, transparent, cu puternic luciu adamantin și ale cărui varietăți impure sînt folosite la armarea diferitelor unelte de tăiat, găurit etc., iar varietățile pure, ca pietre prețioase. **2** Piatră prețioasă tăiată din acest mineral, ale cărei calități fizice excepționale, puritate, strălucire și duritate o fac un simbol al perfecțiunii. *Inel cu diamante.* ◇ *Disc de diamant* = distincție acordată cîntăreților de muzică ușoară de mare succes. **3** Unealtă pentru tăiatul sticlei, alcătuită dintr-un diamant comun fixat într-un suport metalic cu mîner. **4** (*tipogr.*) Cel mai mic corp de literă de tipar. • sil. *di-a-*. pl. *-e.* /<fr. ***diamant***, germ. ***Diamant***.

diamantál, -ă *adj.* **1** Care este împodobit, prevăzut cu diamante. ◇ *Piatră diamantală* = instrument abraziv, din granule de diamant încorporate într-un liant, pentru șlefuirea dinților și a protezelor dentare.

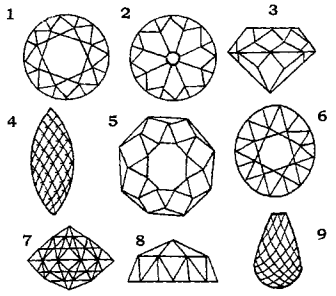

Diamante (2)
Forme obținute în urma șlefuirii
1, 2, 3. Briliante.
4. Marchiză (pentru inele cu montura respectivă).
5, 6. Diamante celebre: Regent și Kohinoor.
7. Roză dublă (vedere din profil).
8. Roză.
9. Briolette.

2 Fig. Care strălucește ca diamantul. • sil. *di-a-*. pl. *-i, -e.* /***diamant*** + *-al*.

diamantár *s.m.* (*înv.*) Persoană care prelucra sau vindea diamante. • sil. *di-a-*. pl. *-i.* /<fr. ***diamantaire***.

diamántic, -ă *adj.* Poet. Diamantin. *Paienjeni de smarald au țesut... un pod de pînză diamantică ce strălucește vioriu și transparent* (EMIN.). • sil. *di-a-*. pl. *-ci, -ce.* /***diamant*** + *-ic*.

diamanticále *s.f. pl.* (*înv.*) Bijuterii împodobite cu diamante; gener. bijuterii, pietre prețioase. *Zi de zi i-au luat diamanticalele și sculele* (CAR.). • sil. *di-a-*. /<ngr. (*τὰ*) ***διαμαντικά*** „bijuterii".

diamantifér, -ă *adj.* (*despre terenuri, zăcăminte de minereuri etc.*) Care conține diamante, bogat în diamante. • sil. *di-a-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***diamantifère***.

diamantín, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* Care are duritatea sau puritatea, strălucirea diamantului; adamantin, (*poet.*) diamantic. *Mari roiuri de albine Curg în rîuri sclipitoare de luciri diamantine* (EMIN.). **2** *s.f.* Pulbere abrazivă artificială, folosită în special la polizarea pieselor de oțel. • sil. *di-a-*. pl. *- i, -e.* /<fr. ***diamantin***.

diamantizá *vb. I. tr.* A da strălucirea diamantului. • sil. *di-a-*. prez.ind. *-ez.* /***diamant*** + *-iza*, după fr. *diamanter*.

diamantizáre *s.f.* Acțiunea de *a diamantiza* și rezultatul ei. • sil. *di-a-*. pl. *-ări.* /v. ***diamantiza***.

diametrál, -ă *adj., adv.* **1** *adj.* Privitor la diametru, de diametru. ◇ *Plan diametral* = plan care trece prin centrul unei sfere. **2** *adv.* De la un capăt la altul al diametrului, de-a curmezișul. *Vîslind, un corb încet vine din fund, Tăind orizontul diametral* (BACOV.). ◇ Loc adj. *Diametral opuse* = *a*) total opuse. *Robinete diametral opuse*; *b*) fig. cu desăvîrșire contrare; antitetice, ireconciliabile. *Interese diametral opuse*. • sil. *di-a-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***diamétral***.

diamétru *s.n.* **1** (*geom.*) Segment de dreaptă care trece prin centrul unui cerc, al unei curbe închise sau al unei sfere, unind două puncte opuse ale acestora; lungimea acestui segment. ◆ Ext. Orice segment care unește două puncte periferice simetrice față de centru într-un corp de formă circulară sau sferică și care are un centru de simetrie. *Diametrul unei roți.* ◆ Cea mai mare lățime a unui corp rotund. *Diametrul unei mingi.* **2** (*anat.*) Măsură lineară care exprimă distanța dintre două puncte opuse ale unei structuri anatomice. *Diametrul toracelui.* **3** (*astron.*) *Diametrul aparent* = unghi sub care un observator vede extremitățile unui obiect îndepărtat, în special ale unui astru. • sil. *di-a-*. pl. *-e.* /<fr. ***diamètre***, lat. ***diametros, -i***; cf. gr. *διά* „prin", *μέτρον* „măsură".

diamídă *s.f.* (*chim.*) Corp care posedă două funcții amidă. • sil. *di-a-*. pl. *-e.* /<fr. ***diamide***.

diamínă *s.f.* (*chim.*) Corp care posedă două funcții amină. • sil. *di-a-*. pl. *-e.* /<fr. ***diamine***.

diaminofenól *s.m.* (*fotogr.*) Derivat al pirogalolului, al cărui clorhidrat este folosit ca revelator în fotografie. • sil. *di-a-*. pl. *-i.* /<fr. ***diaminophénol***.

diamorfínă *s.f.* (*farm.*) Derivat semisintetic al morfinei, care constituie un analgezic puternic. • sil. *di-a-*. /<engl. ***diamorphine***.

diandríe *s.f.* (*biol.*) Fecundare a unui ovul de către doi spermatozoizi; dispermie. • sil. *di-an-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***diandrie***.

diándru, -ă *adj.* (*bot.; despre flori*) Care are două stamine libere. • sil. *di-an-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***diandre***.

dianoétic, -ă *adj.* (*filos.*) Care se referă la facultatea gîndirii discursive, rațională sau la rezultatele acesteia. • sil. *di-a-*. pl. *-ci, -ce.* /<engl. ***dianoetic***; cf. gr. *διανοητικός* „inteligent, intelectual".

diapăuză *s.f.* (*entom.*) Sistare sezonieră a funcțiilor vitale la insecte, pentru a supraviețui unor condiții nefavorabile de viață. • sil. *di-a-pa-u-*. pl. *-e.* /<fr. ***diapause***.

diapazón *s.n.* (*muz.*) **1** Mic instrument acustic, făcut dintr-o bară de oțel îndoită în formă de U, care, pus în vibrație, produce un sunet de o frecvență constantă și unică, corespunzătoare notei „la", și care este folosit la acordarea instrumentelor muzicale și la indicarea tonului pentru un ansamblu vocal. *Cînd intram în cor, lovea diapazonul de colțul catedrei* (SADOV.). ◇ Expr. *A fi* (sau *a se pune*) *la același diapazon cu cineva* = *a*) a se afla în aceeași dispoziție, în aceeași stare sufletească cu cineva; *b*) a fi (sau a se pune) de acord cu cineva. **2** Totalitatea sunetelor pe care le poate produce vocea omenească sau un instrument muzical, de la sunetul cel mai de jos pînă la cel mai înalt; întindere, registru. • sil. *di-a-*. pl. *-oane.* /<fr. ***diapason***; cf. gr. *διαπασῶν* <*διὰ πασῶν [χορδῶν συμφονία]*, „(acord) prin toate (coardele)", „octavă".

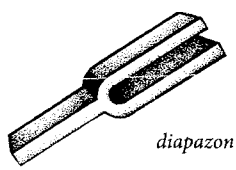

diapazon (1)

diapedéză *s.f.* (*med.*) Trecere a globulelor albe prin pereții vaselor capilare, determinată de digestie sau de o infecție. • sil. *di-a-*. pl. *-e.* /<fr. ***diapédèse***; cf. gr. *διαπήδησις* <*διαπηδάω* „a sări peste".

diapeútică *s.f.* (*med.*) Metodă radiologică servind atît pentru diagnosticarea, cît și pentru terapeutica focarului patologic. • sil. *di-a-*. /***dia[gnostic]*** + ***[tera]peutică***, prin contaminare.

diapír *s.n.* (*geol.*) Cută anticlinală caracterizată prin prezența unui sîmbure de roci plastice care străbat rocile acoperitoare. • sil. *di-a-*. pl. *-e.* /<it. ***diapiro***.

diapirísm *s.n.* (*geol.*) Proces de migrare lentă a unor roci din zonele profunde spre suprafață sub acțiunea presiunii din scoarța terestră. • sil. *di-a-*. pl. *-e.* /<it. ***diapirismo***; cf. gr. *διαπείρω* „a străpunge".

diaplegíe *s.f.* (*med.*) Paralizie generalizată. • sil. *di-a-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***diaplégie***.

diapneuzíe *s.f.* (*med.*) Mic nodul conjunctiv care acoperă o mucoasă, dezvoltat la marginea limbii, în dreptul golului arcadei dentare. • sil. *di-a-pne-u-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***diapneusie***.

diaporámă *s.f.* Spectacol în cadrul căruia sînt proiectate diapozitive. • sil. *di-a-*. pl. *-e.* /<fr. ***diaporama***.

diapozitív *s.n.* (*fotogr.*) Pozitiv fotografic copiat pe placă sau pe film fotografic de pe negativul obținut la fotografiere, utilizat mai ales la proiecții. • sil. *di-a-*. pl. *-e.* /<fr. ***diapositive***.

diaproiectór *s.n.* Aparat pentru diaproiecție. • sil. *di-a-*. pl. *-oare.* /<germ. ***Diaprojektor***.

diaproiécție *s.f.* Proiecție pe un ecran a unei pelicule transparente de tip diapozitiv sau diafilm. • sil. *di-a-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***dia-*** + ***proiecție***.

diarée *s.f.* **1** (*med.*) Stare patologică manifestată prin eliminarea (frecventă și rapidă) repetată de materii fecale moi sau lichide. **2** Fig. *Diaree verbală* = verbozitate excesivă; logoree. **3** (*med. vet.*) *Diaree albă a puilor* = boală contagioasă microbiană care poate afecta puii de găină în primele 14 zile de viață. • sil. *di-a-*. pl. *-ee,* (*pop.*) *-ii.* și (*pop.*) *diarie s.f.* /<fr. ***diarrhée***; cf. gr. *διάρροια* <*διαρρέω* „a curge prin, a se scurge".

diaréic, -ă *adj.* (*med.*) **1** Care ține de diaree, privitor la diaree. **2** Afectat de diaree. *Scaun diareic.* • sil. *di-a-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***diarrhéique***.

diarhíe *s.f.* (*polit., ist.*) Guvernare simultană a doi suverani. • sil. *di-ar-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***dyarchie***.

diaríe *s.f.* v. diaree.

diaríst, -ă *s.m., s.f.* Persoană care comentează zilnic evenimentele mai importante (și le adnotează). ◆ Spec. Autor al unui diarium (ca narațiune istorică). • sil. *di-a-*. pl. *-iști, -iste.* /<it. ***diarista***.

diăriu *s.n.* v. diarium.

diárium *s.n.* Jurnal zilnic. • sil. *di-a-ri-um.* și *diáriu s.n.* /<it. ***diario***, engl. ***diary***.

diartróză *s.f.* (*anat.*) Articulație mobilă între oase. • sil. *di-ar-*. pl. *-e.* /<fr. ***diarthrose***; cf. gr. *διάρθρωσις* „îmbucare, articulație".

diascévă *s.f.* (*lit.*) Corectare pe care trebuiau s-o facă dramaturgii greci operelor lor nepremiate pentru a le prezenta la un nou concurs. • sil. *di-as-*. pl. *-e.* /<fr. ***diascève***; cf. gr. *διασκευή* „aranjare, împodobire".

diaschízis *s.n.* (*med.*) Ansamblu de perturbații la distanță, provocate de o leziune cerebrală limitată. • sil. *di-a-*. /<fr. ***diaschisis***; cf. gr. *διάσχισις* „despicare, scindare".

diascóp *s.n.* Aparat pentru proiecția diapozitivelor. • sil. *di-as-*. pl. *-uri, -oape.* /<fr. ***diascope***.

diascópic, -ă *adj.* Care aparține diascopiei, care se referă la diascopie. • sil. *di-as-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***diascopique***.

diascopíe *s.f.* **1** (*med.*) Diafanoscopie. **2** Proiectare cu ajutorul diascopului. • sil. *di-a-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***diascopie***.

diasírm *s.n.* (*stil.*) Figură de stil care exprimă cu abilitate o ironie caustică și umilitoare. • sil. *di-a-*. pl. *-e.* /<fr. ***diasyrme***; cf. gr. *διασυρμός* „zeflemea, batjocură".

diasistém *s.n.* (*lingv.*) Sistem lingvistic desprins din analiza a două sisteme (graiuri, dialecte) cu similitudini parțiale. • sil. *di-a-*. pl. *-e.* /<engl. ***diasystem***, fr. ***diasystème***.

diaspór *s.m.* Oxid natural hidratat de aluminiu, cristalizat în sistemul rombic, de culoare albă, galben-brună sau cenușiu-verzuie, cu luciu sticlos sau sidefos, care se găsește în cantități mari în zăcămintele de bauxită și uneori în rocile metamorfice. • sil. *di-as-*. pl. *-i.* /<fr. ***diaspore***.

diáspură *s.f.* **1** Totalitatea comunităților evreiești stabilite în afara Palestinei, mai ales după Exil (sec. 6 î.Hr.) sau care au rămas în afara Israelului după crearea acestui stat. **2** Ext. Grup etnic aflat în afara granițelor țării de origine. *Diaspora românească din Franța.* • sil. *di-as-*. pl. *-e.* /<ngr. ***διασπορά*** „deseminare, dispersare", fr. ***diaspora***.

diasporíe *s.f.* (*bot.*) Tip de diseminare a unui organism vegetal prin diaspori. • sil. *di-a-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /cf. gr. *διασπορά* „diseminare, împrăștiere".

diastáltic, -ă *adj.* (*despre organe, fenomene nervoase*) Care ajută, care produce contracția mușchilor. • sil. *di-as-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***diastaltique***.

diastáză *s.f.* **1** (*biochim.*) Enzimă. **2** (*med.*) Despărțire a două oase articulate în urma unui șoc, a unui efort etc. • sil. *di-as-*. pl. *-e.* /<fr. ***diastase***; cf. gr. *διάστασις* „separare".

diastázic, -ă *adj.* **1** (*biochim.*) Enzimatic. **2** (*med.*) Privitor la diastază, care se datorește diastazei. • sil. *di-as-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***diastasique***.

diastém *s.n.* (*lingv.*) Suprasistem al unor sisteme lingvistice asemănătoare. • sil. *di-as-*. pl. *-e.* /***dia-*** + ***[si]stem***.

diastemátică *adj.* **1** (*muz.*) *Notație diastematică* = sistem de notație muzicală simplă, fără indicații asupra duratei sunetelor. **2** (*anat.*) *Glandă diastematică* = glandă interstițială a testiculului. (*med.*) *Insuficiență diastematică* = insuficiență a acestei glande. • sil. *di-as-*. pl. *-ce.* /<fr. ***diastématique***; cf. gr. *διαστηματικός* „spațiat, intermitent".

diastematocraníe *s.f.* (*med.*) Monstruozitate caracterizată printr-o despicare a craniului. • sil. *di-as-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***diastématocrânie***.

diastematognatíe *s.f.* (*med.*) Anomalie congenitală caracterizată prin fisurarea longitudinală a mandibulei. • sil. *di-as-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***diastématognathie***.

diastematomielíe *s.f.* (*med.*) Dublare congenitală a măduvei spinării, ca urmare a unei anomalii vertebrale; diplomielie. • sil. *di-as-; -mi-e-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***diastématomyélie***.

diastémă *s.f.* **1** (*med.*) Fisură congenitală. ◆ Spațiu anormal între dinții incisivi; strungăreață. **2** (*geol.*) Interval de timp între depunerea unui depozit de sedimente și depunerea depozitului imediat următor. **3** (*înv.*) Interval de timp. *Văzînd că este atita diastimă*

de vreme de cînd ai plecat (ISP.). • sil. *di-as-*. pl. *-e*. și (*înv.*) *diastímă s.f.* /<ngr. ***διάστημα*** „distanță, interval", fr. ***diastème***.

diastemometríe *s.f.* Ansamblu de procedee și metode pentru măsurarea indirectă a distanțelor cu ajutorul telemetrelor și al tahimetrelor. • sil. *di-as-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***diastémométrie***.

diastér *s.n.* (*biol.*) Stadiu al diviziunii mitotice, la sfîrșitul anafazei și începutul telofazei, în care cromozomii sînt grupați la polii fusului nuclear sub formă de stea. • sil. *di-as-*. pl. *-e*. /<fr. ***diaster***.

diastíl *s.n.* (*arhit.*) **1** Intercolonament egal cu trei diametre de coloană. **2** Edificiu care are un astfel de intercolonament. • sil. *di-as-*. pl. *-uri*. /<fr. ***diastyle***.

diastímă *s.f.* v. diastemă.

diástolă *s.f.* (*fiziol.*) Dilatare și relaxare ritmică a cavităților inimii în momentul în care sîngele ajunge din venele mari în auricule și din acestea în ventricule. *Diastolă auriculară*. • sil. *di-as-*. acc. și *diastólă*. pl. *-e*. /<fr. ***diastole***; cf. gr. *διαστολή* „dilatare".

diastólic, -ă *adj.* (*fiziol.*) Care aparține diastolei, care se referă la diastolă; care are loc în timpul diastolei. • sil. *di-as-*. pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***diastolique***.

diastrátic, -ă *adj.* (*lingv.; despre trăsături, modificări în sistemul unei limbi*) Care ține de apartenența la straturi socioculturale diferite ale comunității care utilizează limba respectivă. • sil. *di-as-*. pl. *-ci, -ce*. /***dia-*** + ***stratic***, după *diacronic*.

diastrófă *s.f.* (*biol.*) Dispunere a cromatoforilor în două grupe separate, orientate în direcția sau în partea opusă izvorului de lumină. • sil. *di-as-*. pl. *-e*. /<fr. ***diastrophe***.

diastrofísm *s.n.* (*geol.*) **1** Totalitatea deformărilor și a dislocărilor pe care le suferă straturile din scoarța terestră sub acțiunea mișcărilor tectonice. **2** Teorie mobilistă care atribuie geneza unor fenomene de eroziune și a formelor care rezultă unor mișcări lente de deformare a scoarței terestre. • sil. *di-as-*. /<fr. ***diastrophisme***; cf. gr. *διαστροφή* „distorsiune, deformare".

diátă *s.f.* (*înv.*) **1** Testament. **2** Prevedere testamentară. • sil. *di-a-*. pl. *-e*. și *adiátă s.f.* /<ngr. ***διάτα***.

diatéză *s.f.* Colecție de diapozitive și diafilme. • sil. *di-a-*. pl. *-ci*. /de la ***diapozitiv***, după *videotecă, cinematecă*.

diatermán, -ă *adj.* (*fiz.; despre corpuri, medii*) Care are o bună conductibilitate termică. • sil. *di-a-*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***diathermane***.

diatérmă *s.f.* (*geomorf.*) Coș vulcanic prin care iese lava, străpungînd rocile sedimentare. • sil. *-di-a-*. pl. *-e*. /<fr. ***diatherme***.

diatérmic, -á *adj.* Diaterman. • sil. *di-a-*. pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***diathermique***.

diatermíe *s.f.* (*med.*) Tratament fizioterapeutic cu ajutorul curenților de înaltă frecvență, care determină creșterea temperaturii organelor și a țesuturilor și un aflux de sînge la acestea, favorizînd astfel vindecarea proceselor inflamatorii. • sil. *di-a-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***diathermie***; cf. gr. *διάθερμος* „încălzit, înfierbîntat".

diatermo- Elem. de compunere „prin căldură". • /<fr. ***diathermo-***; cf. gr. *διάθερμος* „încălzit, înfierbîntat".

diatermocoaguláre *s.f.* (*med.*) Coagulare a țesuturilor cu ajutorul diatermiei. • sil. *di-a-*; *-co-a-*. pl. *-ări*. /***diatermo-*** + ***coagulare***, după fr. *diathermo-coagulation*.

diatéză *s.f.* **1** (*med.*) Reactivitate specială a organismului la diverși factori de mediu, manifestată prin predispoziția (ereditară) la anumite boli. *Diatează alergică*. **2** (*gram.*) Categorie gramaticală a verbului, prin care vorbitorul exprimă raportul dintre acțiunea verbului și subiectul ei gramatical. ◇ *Diatează reflexivă* v. reflexiv. • sil. *di-a-*. pl. *-e*. /<fr. ***diathèse***; cf. gr. *διάθεσις* „dispoziție, stare".

diatomée *s.f.* (*la pl.*) Clasă de alge microscopice unicelulare, de culoare galbenă-brună, care au corpul închis între două valve silicioase de forma unui capac de cutie și care trăiesc libere sau în colonii în apele dulci, în apa marină sau în sol; (*și la sg.*) algă care face parte din această clasă. • sil. *di-a-*. pl. *-ee*. /<fr. ***diatomées***.

diatómic, -ă *adj.* (*despre elemente sau compuși chimici*) A cărui moleculă cuprinde doi atomi; biatomic. • sil. *di-a-*. pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***diatomique***.

diatomít *s.n.* Rocă silicioasă sedimentară formată în cea mai mare parte din resturile minerale ale diatomeelor, poroasă, ușoară, de culoare albă-gălbuie pînă la brună, care se întrebuințează ca material izolant, ca material filtrant, ca agregat pentru betoane, drept suport pentru fabricarea dinamitei și a altor explozivi etc. • sil. *di-a-*. pl. *-e*. /<fr. ***diatomite***.

diatón *s.m.* (*muz*) Interval care separă două tonuri succesive. • sil. *di-a-*. pl. *-uri*. /<fr. ***diaton***.

diatónic, -ă *adj., s.f.* (*muz.*) **1** *adj.* *Gamă diatonică* = gamă ale cărei sunete urmează șirul natural al sunetelor, cu distanțe de tonuri și semitonuri. *Interval diatonic* = distanța de un ton sau de un semiton din șirul natural al gamei. *Semiton diatonic* v. semiton. **2** *s.f.* Structură melodică alcătuită din tonuri și semitonuri. • sil. *di-a-*. pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***diatonique***; cf. gr. *διάτονος* „întins, încordat".

diatomísm *s.n.* (*muz.*) Caracterul diatonic al unei melodii. • sil. *di-a-*. /***diaton[ic]*** + *-ism*.

diatópic, -ă *adj.* (*lingv.; despre aspecte, particularități, tipuri fundamentale de diferențiere internă a limbilor istorice*) Care își are originea în proveniența sau amplasarea geografică a vorbitorilor; care se referă la această origine. • sil. *di-a-*. pl. *-ci, -ce*. /***dia-*** + ***topic***, după *diacronic*; cf. gr. *διά* „prin", *τόπος* „loc".

diatrémă *s.f.* (*geomorf.*) Coș vulcanic rezultat prin expulzii de gaze (cu puțină lavă) și care se prelungește la suprafață cu un mic crater. • sil. *di-a-*. pl. *-e*. /<germ. ***Diatrema***.

diatríbă *s.f.* **1** Critică violentă, caricată, făcută cu intenția de a discredita. **2** Scriere sau parte dintr-o scriere care conține o astfel de critică; pamflet. *Această răutate instinctivă e înrudită cu aceea din diatribele lui Voltaire* (CĂL.). **3** Cuvîntare critică vehementă. **4** Gen literar creat în antichitate de filosofii cinici, prin care aceștia își popularizau învățăturile moral-filosofice satirizînd moravurile în forme dialogate, presărate cu aforisme, anecdote etc. • sil. *di-a-*. pl. *-e*. /<fr. ***diatribe***; cf. gr. *διατριβή* „ocupație; studiu".

diáulă *s.f.* (*la vechii greci*) Măsură de lungime în valoare de două stadii. ◆ Cursă dublă de două stadii. • sil. *di-a-u-*. pl. *-e*. /<fr. ***diaule***; cf. gr. *δίαυλος*.

diaúlos *s.n.* (*muz.; la vechii greci*) Instrument de suflat format din două tuburi cu ancie, dintre care unul cînta melodia, iar celălalt emitea o notă lungă de acompaniament. • sil. *di-a-u-*. /<fr. ***diaule***; cf. gr. *αὐλός* „flaut".

diavizór *s.n.* Dispozitiv de vizionare a diapozitivelor prin intermediul unei lentile, cu sau fără sursă proprie de lumină. • sil. *di-a-*. pl. *-oare*. /<germ. ***Diavisor***.

diávoi *s.m.* ĩ (*bis.*) Spiritul suprem al răului, principalul adversar al ordinii divine în lume și al moralei creștine; ext. drac, demon. *Diavolul s-a ascuns în încăperea aceeia alungat de clopotele duminicii* (BLA.). ◇ Expr. *A se închina diavolului* v. închina. ◆ Ext. Duh necurat. **2** Fig. (*fam.*) (Nume dat unui) om mai ales copil) vioi, isteț, obraznic. *Așa diavol nici că s-a dat pe fața pămîntului* (ALECS.). **3** Fig. (Nume dat unui) om rău, crud. **4** Fig. Putere de seducție. *Și încă pentru ce... mă întreabă ea cu tonul celui mai docil ucenic și cu toți diavolii ei în ochi* (IBR.). • pl. *-i*. /<slav. **дяволъ**; cf. ngr. *διάβολος* „calomniator, opozant, potrivnic, care dezbină".

diavolésc, -eáscă *adj.* **1** Care aparține diavolului, ca de diavol. *Dans diavolesc*. **2** Fig. Greu de suportat, cumplit. *Dar lanțul diavolesc astfel se înnoda pe sufletul celui ce rîvnise procopseala necurată, că acesta își sărea din minți* (GAL.). • pl. *-ești*. /***diavol*** + *-esc*.

diavolésțe *adv.* **1** În felul diavolului; drăcește. **2** Fig. Cu (multă) răutate. *M-am întors acasă gîndind diavolește* (GAL.). • /***diavol*** + *-ește*.

diavolíe *s.f.* (*înv.*) **1** Faptă rea; blestemăție. **2** Uneltire. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***diavol*** + *- ie*.

diavolíme *s.f.* (*înv.*) Totalitatea diavolilor; mulțime de diavoli. • /***diavol*** + *-ime*.

diăvoliță *s.f.* **1** (*în basme și în superstiții*) Drăcoaică. **2** Fig. Fată sau femeie tînără vioaie, isteață, ispititoare. *Diavolița asta trebuie să știe toate* (VLAH.). • acc. și *diavolíță*. pl. *-e*. /***diavol*** + *-iță*.

diavoloáică *s.f.* **1** (*în basme și în superstiții*) Drăcoaică. **2** Fig. Fată sau femeie tînără, vioaie, isteață, ispititoare. *Diavoloaica a început să rîză* (CAR.). • pl. *-ce*. /***diavol*** + *-oaică*.

diazepám *s.n.* (*farm.*) Medicament (sub formă de comprimate) care are acțiune tranchilizantă minoră, favorizînd instalarea somnului și atenuînd anxietatea. • sil. *di-a-*.pl. *-uri, -e*. /<fr., engl. ***diazepam***.

diázo *s.n.* (*chim.*) Grupare de doi atomi de azot, legați între ei prin legături duble sau triple. • sil. *di-a-*. /<fr. ***diazo*** sau ***di¹-*** + ***azo[t]***.

diazocópie *s.f.* Copie a unui document scris sau iconografic obținută prin diazotipie. • sil. *di-a-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /cf. *diazotipie*.

diazoderivát *s.m.* (*chim.*) Substanță organică cu cel puțin doi atomi de azot în moleculă. • sil. *di-a-*. pl. *-ți*. /<fr. ***diazo-derivé***.

diazoreactív *s.m.* Soluție de alcool și amoniac folosită în diazoreacție. • sil. *di-a-*; *-re-ac-*. pl. *-i*. /<fr. ***diazo-réactif***.

diazoreácție *s.f.* (*med.*) Reacție prezentată de unele urine patologice, care se colorează în roșu la adiția unor diazoreactivi. • sil. *di-a-*; *-re-ac-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***diazo-réaction***.

diazotá *vb. I. tr.* (*chim.*) A transforma aminele aromatice primare în diazoderivați prin tratare cu acid azotos. • sil. *di-a-*. prez.ind. *-ez*. /<fr. ***diazoter***.

diazotáre *s.f.* (*chim.*) Acțiunea de *a diazota* și rezultatul ei. • sil. *di-a-*. pl. *-ări*. /v. ***diazota***.

diazotipíe *s.f.* **1** Procedeu de copiere bazat pe sensibilitatea la lumină a substanțelor chimice aromate care conțin grupa *diazo-* în moleculă. **2** Reproducere obținută prin acest procedeu. • sil. *di-a-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<germ. ***Diazotypie***.

dibăci, -ce *adj.* **1** (*despre oameni*) Îndemînatic, priceput, iscusit într-o activitate, într-o acțiune, într-o meserie. *Erau foarte dibaci în meșteșugul de a se lupta* (ISP.). **2** (*despre mîini*) Care face ceva cu îndemînare, cu pricepere. *Nici tablourile nu se fac fără pictori, nici dantelele fără mîini dibace* (GHICA). **3** (*despre mintea sau manifestările oamenilor*) Care dovedește isteime, ingeniozitate, abilitate. *Mintea sa cea femeiască întotdauna aplecată spre vicleșug și dibace în scorniturі meșteșugite* (POP.). ◇ (*adv.*) *Lucrează dibaci și cu spor*. • pl. *-ci, -ce*. /cf. sl. veche **гыбъкъ** <**гыбати** „a încovoia", srb. *gibak*.

dibázic *adj.* (*despre acizi*) Care posedă două funcții bază; bibazic. • pl. *-ci*. /<fr. ***dibasique***.

dibăcí *vb. IV. tr.* **1** A potrivi lucrurile cu îndemînare, cu iscusință; a nimeri. *Vorba ceea: în care cămeșă s-a măniet, într-aceea s-a dezmînia. Că altfel n-ai cum s-o ghibăcești* (CR.). **2** A căuta cu stăruință. *A bătut multe săptămîni drumurile... dibăcind un creștin pe măsura dată de stăpîn* (POPA). **3** A descoperi (după multă căutare); a găsi. *Rîdea fericit că m-a dibăcit* (BAN.). • prez.ind. *-esc*. /***dibaci*** + *-i*.

dibăcíe *s.f.* **1** Îndemînare, pricepere, iscusință. *Ajunsese la o dibăcie vestită în călărie și în vînătoare* (GHICA). **2** Perfidie, șiretenie. *Acu începe cu adevărat pentru o domniță viața... dacă are dibăcia care se cuvine* (SADOV.). • pl *-ii*. g.-d. *-iei*. /***dibăci*** + *-ie*

dibiónt, -ă *adj., s.f.* (*bot.*) (Plantă) care prezintă gametofitul și sporofitul separate, independente unul de celălalt. • sil. *-bi-ont*. pl. *-ți, -te*. /<fr. ***dibionte***.

diblăr *s.m.* (*muz.; pop.*) Lăutar care cîntă din diblă; (*pop.*) diblaș. *Au un violonist și un diblar, care cîntă și din gură* (CA. PETR.). • pl. *-i*. /***diblă*** + *-ar*.

diblăș *s.m.* (*muz.; pop.*) Diblar. • pl. *-i*. /***diblă*** + *-aș*.

díblă *s.f.* (*muz.; pop.*) **1** Vioară (de obicei de calitate inferioară). *Bărbații se veseleau cu cîntările cimpoaielor... și cu diblele lăutărești* (ODOB.). **2** Instrument popular cu două sau trei coarde și cu arcuș. • pl. *-e*. și *díplă s.f.* /<ngr. ***δίπλα***, srb. ***diple***.

díblu *s.n.* Bucată mică de lemn sau de metal fixată în zidărie, care servește la prinderea unor obiecte grele cu un cui sau cu un șurub. • pl. *-uri*. /<germ. ***Dübel***.

diból *s.n.* *invar.* (*inform.*) Limbaj formalizat specializat în prelucrarea datelor din domeniul economic cu ajutorul calculatorului. /<engl. ***dibol***, abr. de la *D[igital] I[nteractive] B[usiness] O[riented] L[anguage]*.

dibuí *vb. IV.* **1** *intr.* A păși cu nesiguranță căutînd un drum (prin întuneric). *Dibuind prin codru și cercetînd să dea peste potecă, ieși la luminiș* (ISP.). **2** *tr.* A căuta ceva cu nesiguranță, a căuta pipăind (prin întuneric). *Caii mergeau înșirați, dibuind cu copita un loc sigur* (VLAH.). ◇ Loc.adv. *Pe dibuite* = *a*) căutînd cu mîinile fără să vadă, pipăind; *b*) la întîmplare, la nimereală. **3** *intr.* A căuta stăruitor, cu meticulozitate. *Să dibuie ei încet, încet, pînă or da de urma căruțelor* (DELAVR.). **4** *tr.* A găsi, a afla, a descoperi (după o căutare insistentă). *Cîinii dibuiră în sfîrșit un taur sălbatic*

(ODOB.). *Am dibuit cuibul păsării. A dibuit cum se rezolvă problema.* • prez.ind. *dibui, -iesc.* /cf. sl. veche **оудѣвнжти** „a se furişa", bg. *дебна, дебя*, rus. dial. *дыбать* „a merge în vîrful degetelor, a merge cu greu".

dibuiálă *s.f.* **1** Dibuire. **2** Fig. Lucrare făcută de cineva fără experienţă. *Am trimis revistei... prima mea dibuială literară* (GAL.). • sil. *-bu-ia-*. pl. *-eli.* /***dibui*** + *-eală*.

dibuíre *s.f.* **1** Mişcare nesigură prin întuneric sau în necunoscut (pentru a găsi, a prinde, a da de ceva); dibuială. **2** Căutare stăruitoare, dar nesigură în vederea atingerii unui scop; tatonare. *Poetul a afirmat mai tîrziu a fi ieşit din dibuiri spre adevărata sa cale* (CĂL.). **3** Încercare, tentativă de a realiza ceva. *Abia dacă pînă acum s-au făcut la noi oarecare dibuiri... în domeniul epocilor preistorice* (ODOB.). **4** Găsire, aflare. *Să străbat... codrii umbroşi... în presupusa dibuire a urşilor* (ODOB.). • pl. *-i.* /v. ***dibui***.

dibuít, -ă *adj.* Care a fost găsit, aflat, descoperit (după multă căutare). • pl. *-ţi, -te.* /v. ***dibui***.

dibuitór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (*înv.*) **1** (Persoană) care caută ceva cu mişcări nesigure. **2** (Persoană) care caută, cercetează. • sil. *-bu-i-*. pl. *-ori, -oare.* /***dibui*** + *-tor*.

dicarboxíiic *adj.* (*chim.*) *Acid dicarboxilic* = combinaţie chimică cuprinzînd două grupări carboxil în moleculă. • /<engl. ***dicarboxylic***.

dicariobiónt *s.n.* (*bot.*) Organism cu aparatul vegetativ format din dicariocite. • sil. *-ri-o-bi-ont.* pl. *-e.* /<fr. ***dicaryobionte***.

dicariocít *s.n.* (*biol.*) Celulă binucleată. • sil. *-ri-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***dicaryocyte***.

dicariofáză *s.f.* (*biol.*) Conjugare a perechilor de nuclee haploide, fără fuzionare, la reproducerea unor ascomicete. • sil. *-ri-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***dicaryophase***.

dicarión *s.m.* (*biol.*) Celulă haploidă din hifele sau miceliul unor ciuperci, care conţine două nuclee. • sil. *-ri-on.* pl. *-i.* /<fr. ***dicaryon***.

dicariópsă *s.f.* (*bot.*) Tip de fruct uscat format din două cariopse. • sil. *-ri-op-*. pl. *-e.* /***di***[1]*-* + ***cariopsă***.

dicastér *s.n.* **1** (*în Atena antică*) Fiecare dintre cele zece secţiuni ale tribunalului heliaştilor. **2** (*bis.*) Tribunal bisericesc însărcinat cu judecarea proceselor de divorţ. **3** Ext. Tribunal, instanţă de judecată. • pl. *-e.* /<fr. ***dicastère***; cf. gr. *δικαστήριον* <*δικάζω* „a judeca".

dicastérie *s.f.* (*înv.*) **1** Tribunal bisericesc care judeca procesele de divorţ. *M-aş fi măritat chiar şi de a cincea oară, dacă ar fi fost iertat de dicasterie* (ALECS.). **2** Ext. Judecătorie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<ngr. ***δικαστήριον***.

dicáziu *s.n.* (*bot.*) Inflorescenţă cimoasă la care florile se formează în două direcţii. • pl. *-ii.* /<fr. ***dichasium***, germ. ***Dichasium***; cf. gr. *διχάζω* „a (se) divide în două".

dícă[1] *s.f.* (*reg.*) Unitate de măsură pentru cereale, de aproximativ 25 kg. • pl. *dici.* /etimol. nec.

dícă[2] *adv.* v. adică.

dicefăl, -ă *adj.* (*despre fiinţe*) Care are două capete unite; bicefal. *Făt dicefal.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***dicéphale***.

dicefalíe *s.f.* (*med.*) Monstruozitate caracterizată prin existenţa a două capete. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***dicéphalie***.

díceras *s.m. invar.* (*paleon.*) Gen fosil de lamelibranhiate, caracterizat printr-o cochilie cu valve groase, răsucite, de forma coarnelor de berbec. • /<fr. ***diceras***.

dicetónă *s.f.* (*chim.*) Combinaţie chimică conţinînd în moleculă două grupări cetonice. • pl. *-e.* /<fr. ***dicétone***.

dichér *s.n.* (*înv.*) Sfeşnic bisericesc prevăzut cu două braţe. • pl. *-uri.* /<ngr. ***δικέρι***.

dichíci *s.n.* (*reg.*) Cuţit de cizmărie cu care se fac desene pe talpa sau pe pielea încălţămintei. *Pînă ce mi-i o tînji, ...eu acuşi te cinătuiesc frumuşel cu dichiciul; înţeles-ai?* (CR.). • pl. *-uri.* /<magh. ***dikics***.

dichís *s.n.* (*pop.; fam.*) **1** Obiect casnic sau unealtă, piesă, accesoriu (uneori de mică importanţă) care face ca o gospodărie, un mecanism, o activitate, un lucru etc. să funcţioneze, să se desfăşoare, să fie, să iasă etc. aşa cum trebuie, cum se cuvine. *Ajunsese fruntaş al satului, cu vitişoare, cu plugulet şi cu toate dichisurile unui om cu parte lăsată de la Dumnezeu* (ISP.). ◇ Loc.adj., adv. *Cu dichis* (sau *cu tot dichisul*) = (care este prevăzut) cu toate cele necesare, (care este) aşa cum trebuie; îngrijit, ordonat. *Serviciu de masă cu tot dichisul. Colaci, străchini, linguri de lemn, năstrape... stau cu dichis pe masă* (GAL.). **2** Podoabă, găteală, ornament. *Avea un „vino-ncoace" căruia nu era chip să te împotriveşti şi dichisurile toate şi tabieturile şi ocheadele* (M. I. CAR.). • pl. *-uri.* /de la ***dichisi***, prin derivare regresivă.

dichiseálă *s.f.* (*pop.; fam.*) Dichisire. *Ce-i cu dichiseala asta la ea?* • pl. *-eli.* /***dichisi*** + *-eală*.

dichisí *vb. IV.* (*pop.; fam.*) **1** *tr., refl.* A (se) îmbrăca cu deosebită grijă, a (se) ferchezui. *Duminică, oamenii se dichisesc şi pleacă la biserică.* **2** *tr., refl.* (*peior.*) A (se) găti prea mult, a (se) împopoţona. *Ce te-ai dichisit atîta?* **3** *tr.* A aranja cu tot ce trebuie, a potrivi cu migală pentru ca să iasă frumos, bun, cum se cuvine. *Dichiseşte cozonacii.* • prez.ind. *-esc.* /<ngr. ***διοίκησα***, aor. lui *διοικώ*.

dichisíre *s.f.* (*pop.; fam.*) **1** Îmbrăcare cu deosebită grijă; ferchezuire; (*pop.; fam.*) dichiseală. **2** (*peior.*) Gătire exagerată, împopoţonare. **3** Aranjare, potrivire cu grijă, fără a omite ceva. • pl. *-i.* /v. ***dichisi***.

dichisít, -ă *adj.* (*pop.; fam.*) **1** Care este îmbrăcat cu deosebită grijă, cu gust, frumos. *La Graz neamul e muncitor, dichisit* (CĂL.). **2** (*peior.*) Care este exagerat de gătit, împopoţonat. **3** Care este aranjat cu multă migală, cu tot ce-i trebuie. *Masă dichisită.* ◇ (*adv.*) *Aranjează dichisit camera.* • pl. *-ţi, -ţe.* /v. ***dichisi***.

dichíu *s.m.* (*înv.*) Administrator al bunurilor unei mănăstiri; econom. *Cu cîtă carte ştiu, cu cîtă nu ştiu, peste cîţiva ani pot s-ajung dichiu la vrun mitoc* (CR.). • pl. *-ii.* /<ngr. ***δικαίος*** „administrator al unei mănăstiri, egumen".

dicho- v. diho-.

dichotóm, -ă *adj.* v. dihotom.

dichotómic, -ă *adj.* v. dihotomic.

dichotomíe *s.f.* v. dihotomie.

dicinodónt *s.m.* (*paleon.*) Gen fosil de reptile din ordinul *Theromorpha*, de talie variabilă, avînd premaxilarele transformate într-un cioc cornos, iar caninii în defense. • pl. *-ţi.* /<fr. ***dicynodonte***.

diclamidéu, -ée *adj.* (*bot.; despre caliciu şi corolă*) Care este diferenţiat în două învelişuri florale. • pl. *-ei, -ee.* /<fr. ***dichlamydé***.

diclín, -ă *adj.* (*bot.; despre flori*) Care poartă organe de reproducere de un singur sex (stamine sau pistil); (*despre plante*) care are astfel de flori; unisexuat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***dicline***; cf. gr. *κλίνη* „pat".

diclorbenzén *s.m.* (*chim.*) Derivat al benzenului, obţinut prin clorurarea catalitică a acestuia. • /<fr. ***dichlorbenzène***.

dico- v. diho-.

dicóct *s.n.* v. decoct.

dicotiledón, -ă *adj.* (*bot.; despre plante*) Dicotiledonat. • pl. *-oni, -oane.* /<fr. ***dicotylédone***.

dicotiledonát, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* (*despre plante*) Al cărui embrion prezintă două cotiledoane; dicotiledon. **2** *s.f.* (*la pl.*) Clasă de plante al căror embrion prezintă două cotiledoane; (*şi la sg.*) plantă care face parte din această clasă. • pl. *-ţi, -ţe.* /<fr. ***dicotylédone***; cf. gr. *δίς* „dublu, de două ori", *κοτυληδών* „cavitate".

dicotóm, -ă *adj.* v. dihotom.

dicotómic, -ă *adj.* v. dihotomic.

dicotomíe *s.f.* v. dihotomie.

dicro- Elem. de compunere „cu două culori". • /<fr. ***dichro-***; cf. gr. *δίχροος* „bicolor".

dicróic, -ă *adj.* (*fiz.; despre substanţe*) Care reprezintă proprietatea de dicroism. • sil. *-cro-ic.* pl. *-ci, -ce* /<fr. ***dichroïque***.

dicroísm *s.n.* (*fiz.*) Proprietate pe care o au anumite substanţe de a prezenta două culori, una cînd este privită în lumină reflectată, alta cînd este privită în lumină transmisă. • sil. *-cro-ism.* /<fr. ***dichroïsme***; cf. gr. *δίχροος* „bicolor".

dicromátic, -ă *adj.* Care prezintă două culori. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***dichromatique***.

dicromatopsíe *s.f.* (*med.*) Defect al ochiului care nu poate distinge decît două din cele trei culori fundamentale (roşu, galben şi albastru); dicromazie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***dichromatopsie***.

dicromazíe *s.f.* (*med.*) Dicromatopsie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<germ. ***Dichromasie***.

dicromofilíe *s.f.* (*biol.*) Caracteristică a unei celule sau a unui ţesut organic de a se colora şi cu un acid, şi cu o bază. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***dichromophilie***.

dicroscóp *s.n.* Instrument pentru punerea în evidenţă a dicroismului mineralelor. • pl. *-oape.* /<germ. ***Dichroskop***.

dicrót, -ă *adj.* (*med.; despre puls, unde arteriale*) Care prezintă dicrotism. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***dicrote***.

dicrotísm *s.n.* (*med.*) Modificare a undei arteriale care face să se perceapă două pulsaţii într-o singură sistolă. • /<fr. ***dicrotisme***.

dictá *vb. I. tr.* **1** A pronunţa rar şi desluşit cuvintele unui text pentru a putea fi scrise sau înregistrate întocmai. *Profesorul dictează enunţul problemei.* **2** A impune în mod categoric, a obliga pe cineva să accepte fără discuţii anumite condiţii; a ordona. *Creditorul dictează condiţiile împrumutului.* **3** Fig. (*despre abstracte*) A îndemna, a determina la o acţiune. *Conştiinţa îmi dictează să vorbesc.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***dicter***, lat. ***dictare***.

dictafón *s.n.* Magnetofon utilizat la înregistrarea comunicărilor verbale, de obicei în scopul dactilografierii lor ulterioare. • pl. *-oane.* /<fr. ***dictaphone***.

dictámen *s.n.* Inspiraţie, insuflare. • pl. *-uri.* /<lat. ***dictamen*** <*dictare* „a sugera".

dictándo *s.n. invar.* Scriere obişnuită pe caiete liniate cu linii paralele orizontale. ◇ *Caiet (de) dictando* = caiet cu linii paralele orizontale. • /<germ. ***diktando***.

dictáre *s.f.* **1** Pronunţare rară, desluşită şi cu intonaţie a cuvintelor unui text, pentru ca ascultătorii (de obicei elevi) sau un aparat să le poată scrie, înregistra întocmai. *Scriere după dictare.* **2** Concr. Lucrare şcolară care constă în reproducerea cît mai corectă în scris a unui text dictat. • pl. *-ări.* /v. ***dicta***.

dictát[1] *s.n.* Act samavolnic prin care un stat (sau mai multe) impune altui stat anumite condiţii politice, economice, militare etc. împotriva voinţei acestuia. • pl. *-e.* /<germ. ***Diktat***.

dictát[2] *s.n.* **1** Dictare. **2** Concr. Ceea ce s-a scris după o dictare. • pl. *-uri.* /v. ***dicta***.

dictatór *s.m.* **1** (*în Roma antică, în perioada Republicii*) Magistrat superior ales de senat pe termen de 6 luni şi învestit în perioade de criză (războaie, răscoale, calamităţi naturale etc.) cu puteri civile şi militare nelimitate. ◇ *Dictator perpetuu* v. perpetuu. **2** Conducător de stat care dispune de puteri nelimitate. **3** Fig. Persoană foarte autoritară care vrea să-şi impună voinţa, autoritatea cu orice preţ. • acc. şi *dictátor* pl. *-i.* /<fr. ***dictateur***, lat. ***dictator***, ***-oris***, germ. ***Diktator***; cf. gr. *δικτάτωρ*.

dictatoríal, -ă *adj.* Care este specific unui dictator, (ca) de dictator; autoritar; impus cu forţa. *Atitudine dictatorială.* • sil. *-ri-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***dictatorial***.

dictatúră *s.f.* **1** (*în Roma antică*) Demnitatea, puterea de dictator; perioada în care îşi exercita puterea un dictator. **2** (*în perioada modernă*) Regim politic în care întreaga putere este concentrată în mîna unei singure persoane sau a unui grup restrîns, pe care o exercită arbitrar, de o manieră autoritară, nelimitată prin legi, recurgînd la forţă şi la coerciţie împotriva opozanţilor. **3** Mod de înfăptuire a puterii politice şi de stat cu ajutorul armatei şi al aparatului poliţienesc în anumite momente de maximă tensiune socială şi politică. *Dictatura fascistă.* **4** Fig. Putere absolută, supremă (într-un domeniu). *S-a opus dictaturii ignoranţei.* • pl. *-i.* /<lat. ***dictatūra***, ***-ae***, fr. ***dictature***.

dictéu *s.n.* **1** (*a. plast.*) Procedeu de creaţie artistică la suprarealişti, teoretizat de André Breton, prin care se încearcă realizarea unei expresii formale a operei de artă identice fluxului gîndirii în stare de inspiraţie, de vis etc., adică în afara oricăror constrîngeri estetice, ideologice, morale etc. **2** (*muz.*) *Dicteu muzical* = procedeu prin care se solicită transcrierea după auz a unei linii melodice. • pl. *-uri.* /<fr. ***dictée***.

dictio- Elem. de compunere „plasă, reţea". • /<fr. ***dictyo-***; cf. gr. *δίκτυον*.

dictiocaulóză *s.f.* (*med. vet.*) Parazitoză la erbivore provocată de viermi nematozi, care se localizează în căile respiratorii, provocînd bronşite şi pneumonii. • sil. *-ti-o-ca-u-*. /cf. lat. *dictyocaulus* „vierme, parazit".

dictiofíl, -ă *adj.* (*bot.; despre plante*) Care are frunze reticulate. • sil. *-ti-o-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***dictyophylle***.

dictiofór, -ă *adj.* (*bot.; despre organe vegetale*) Care se prezintă sub formă de reţea; reticulat. • sil. *-ti-o-*. pl. *-i, -e.* /<lat. ***dictyophorus***.

dictioptér, -ă *adj.* (*entom.; despre insecte*) Care are aripi reticulate. • sil. *-ti-o-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***dictyoptère***.

dictiospór *s.m.* (*biol.*) Spor pluricelular cu suprafaţa reticulată. • sil. *-ti-o-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***dictyospore***.

dictiozóm *s.m.* (*biol.*) Organit celular aşezat într-o reţea care formează un sistem de canalicule fine, ca nişte săculeţi dispuşi în teancuri, avînd rol secretor; aparat Golgi. • sil. *-ti-o-*. pl. *-e.* /<germ. ***Dictyosom***.

dictón *s.n.* Expresie, sentinţă (aparţinînd unei personalităţi celebre) devenită proverb; aforism, maximă. • pl. *-oane, -uri.* /<fr. ***dicton***.

dictum *s.n.* (*log.*) Partea asertorică a unei judecăţi de modalitate. • /<lat. ***dictum***.

dicţie *s.f.* **1** Mod de a pronunţa sunetele, silabele, cuvintele. **2** (*în teatru, cinematografie, oratorie*) Arta de a rosti un text. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi (*înv.*) *dicţiúne* *s.f.* /<fr. ***diction***, lat. ***dictĭo, -onis***.

dicţionár *s.n.* **1** (*mai ales cu determ. care indică specificul, dimensiunea*) Lucrare lexicografică care cuprinde (toate) cuvintele unei limbi, ale unui dialect, ale unui domeniu al ştiinţei, literaturii, artei etc., ale unui scriitor, aşezate într-o anumită ordine (de obicei alfabetică), avînd în general definiţia sensurilor cuvîntului (într-o prezentare istorică) în aceeaşi limbă sau tradusă dintr-o limbă străină în alta. <> *Dicţionar invers* = dicţionar care cuprinde cuvintele ordonate alfabetic, începînd de la ultima lor literă. *Dicţionar bilingv* v. bilingv. *Dicţionar etimologic* v. etimologic. *Dicţionar explicativ* v. explicativ. *Dicţionar portativ* v. portativ. *Dicţionar tezaur* v. tezaur. *Dicţionar trilingv* v. trilingv. ◆ Ext. Lexic, vocabular. **2** (*inform.*) Tablă de corespondenţă utilizată pentru a specifica programele, secvenţele, datele alfanumerice etc., conţinute într-o arhivă şi structura lor (cazuală sau secvenţială). • sil. *-ţi-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***dictionnaire***, lat. ***dictionarium***.

dicţionăráş *s.n.* **1** Dicţionar de dimensiuni reduse. **2** (*peior.*) Dicţionar lipsit de valoare. • sil. *-ţi-o-.* pl. *-e.* /***dicţionar*** + *-aş*.

dicţiúne *s.f.* v. dicţie.

dicumarínă *s.f.* (*farm.*) Substanţă înrudită chimic cu vitamina K. • /<fr. ***dicoumarine***.

dicumaról *s.n.* (*farm.*) Derivat al cumarinei, folosit ca anticoagulant. • /<fr. ***dicoumarol***.

didáct *adj.* (*de obicei deprec.*) Didactic. • pl. *-ţi.* /de la ***didactic***, prin derivare regresivă.

didactécă *s.f.* Bibliotecă de programe educative. • pl. *-ci.* /<fr. ***didacthèque***.

didáctic, -ă *s.f., adj.* **1** *s.f.* Disciplină pedagogică avînd ca obiect teoria generală a învăţămîntului şi a instrucţiei, studiind sarcinile şi conţinutul învăţămîntului, procesul însuşirii de către elevi a unui sistem de cunoştinţe, priceperi şi deprinderi şi stabilind totodată principiile, metodele şi formele de organizare ale procesului de învăţămînt. **2** *adj.* Care aparţine, care este propriu învăţămîntului, care se referă la învăţămînt. *Proces didactic.* **3** *adj.* (*despre scrieri, spectacole, jocuri etc.*) Care este destinat să instruiască, să educe. <> *Literatură didactică* = gen de literatură, diversă ca modalitate de expresie, care îşi propune să instruiască, să informeze, să educe moral, expunînd cunoştinţe ştiinţifice sau tehnice, o doctrină filosofică sau religioasă, o normă morală etc. în forme artistice. **4** *adj.* (*de obicei deprec.*) Care este pretenţios, profesoral; didact. *Cînd năzuieşte a da eroilor fineţi sufleteşti de oraş... tonul apare cu desăvîrşire fals şi didactic* (CĂL.). • pl. *-ci, -ce.* şi (*înv.*) *didacticésc, -ească* *adj.* /<fr. ***didactique***, germ. ***Didaktik***; cf. gr. *διδακτικός* „instructiv".

didacticésc, -eăscă *adj.* v. didactic.

didacticiál *s.n.* Ansamblu de programe informatice cu scopuri didactice. • sil. *-ci-al.* pl. *-e.* /<fr. ***didacticiel***.

didactician *s.m.* **1** Specialist în didactică. **2** Autor de cărţi didactice. • sil. *-ci-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***didacticien***.

didacticísm *s.n.* **1** Aplicare schematică şi rigidă a principiilor şi metodelor didactice. **2** Tendinţă de a instrui cu orice preţ, de a da lecţii cuiva. **3** (*în literatură, artă*) Suprasolicitare a aspectelor explicative, etico-pedagogice, în detrimentul celor emoţionale, estetice. • /***didactic*** + *-ism*; cf. it. *didatticismo*.

didacticíst, -ă *adj.* Care ţine de didacticism, care este caracterizat prin didacticism, specific didacticismului. • pl. *-işti, -iste.* /***didactic*** + *-ist*.

didactíl, -ă *adj.* (*zool.; despre animale*) Care are două degete. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***didactyle***.

didactogenie *s.f.* (*med.*) Stare patologică de anxietate şi depresie întîlnită la unii elevi ca urmare a greşelilor didactice ale educatorilor. • g.-d. *-iei.* /de la ***didactic***, după *iatrogenie*.

didahíe *s.f.* (*înv.*) **1** Predică. *Didahiile lui Antim Ivireanu.* **2** Gener. Învăţătură, morală. *Aceasta, fiule, este cea mai anevoioasă didahie dintre toate, zicea dascălul* (SADOV.). • acc. şi *didáhie.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<ngr. ***διδαχή*** „predică, învăţătură".

didascalíe *s.f.* **1** (*în teatrul antic*) Indicaţie pentru actori făcută pe manuscris de către autor. **2** (*în teatrul latin*) Informaţii despre autor, despre actorii, locul şi împrejurările unei reprezentaţii teatrale, care constituiau prologul unei piese. **3** Fiecare dintre indicaţiile unui autor sau ale unui scenograf cu privire la interpretarea unei scene. ◆ Ext. Descrierea scenei la începutul unui act sau al unei scene, notarea intrărilor şi a ieşirilor din scenă ale personajelor, explicarea tonului unei replici etc. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<ngr. ***διδασκαλία*** „instruire".

didélf *s.m.* (*paleon.; la pl.*) Gen de marsupiale fosile cuprinzînd animale carnivore mai mici decît cangurul; (*şi la sg.*) animal care face parte din acest gen. • pl. *-i.* /<fr. ***didelphes***.

didelfíe *s.f.* (*med.*) Malformaţie congenitală a aparatului genital feminin, constînd în existenţa a două vaginuri, a două coluri şi a două uterе. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***didelphie***.

didilí *vb. IV.* (*fam.*) A alinta (peste măsură), a răsfăţa. • prez.ind. *-esc.* /form. expr.; cf. *gîdili*.

didím, -ă *adj.* (*bot.; despre organe*) Care este format din doi lobi dispuşi simetric de fiecare parte a liniei mediane. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***didyme***; cf. gr. *δίδυμος* „dublu".

didimo- Elem. de compunere „geamăn, dublu"; „testicul". • /<fr. ***didymo-***; cf. gr. *δίδυμος* „dublu; geamăn".

didimocárp, -ă *adj.* (*bot.*) Care are fructe duble, sudate. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***didymocarpe***.

didimospór *s.m.* (*bot.*) Spor bicelular. • pl. *-i.* /<fr. ***didymospore***.

didinăm, -ă *adj.* (*bot.; despre flori*) Care are două stamine mai lungi şi două mai scurte. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***didyname***.

didinamíe *s.f.* (*bot.; la labiate*) Heterostilie a florilor didiname. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***didynamie***.

didiploíd, -ă *adj.* (*biol.; despre organisme*) Care are număr dublu de cromozomi diploizi în celulele somatice ale ambilor părinţi. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***didiploïde***.

didrăhmă *s.f.* (*ist.*) **1** Monedă grecească care avea valoarea de două drahme. **2** Ext. Dare care se plătea în această monedă. • pl. *-e.* /<ngr. ***δίδραχμον***.

die *interj.* v. di[3].

diecél *s.m.* Dim. al lui *diac*; diac tînăr. *Hoţu de diecel... De frumos ce era, Toată casa lumina* (POP.). • sil. *di-e-.* pl. *-ei.* /***diac*** + *-el*.

diecéz, -ă *s.m., s.f.* (*bis.*) Credincios al unei dieceze. • sil. *di-e-.* pl. *-i, -e.* şi *diocéz, -ă s.m, s.f.* /de la ***dieceză***.

diecezán, -ă *adj.* (*bis.*) Eparhial. • sil. *di-e-.* pl. *-i, -e.* şi *diocezán, -ă adj.* /***dieceză*** + *-an*; cf. fr. *diocésain*.

diecézā *s.f.* **1** (*în forma „dioceză"*) Diviziune teritorial-administrativă a Imperiului Roman, condusă de un guvernator, numit vicar. **2** (*bis.*) Unitate ecleziastică condusă de un episcop sau de un arhiepiscop; eparhie. • sil. *di-e-.* pl. *-e.* şi *diocézā s.f.* /<fr. ***diocèse***, germ. ***Diözese***, lat. ***dioecēsis***.

diecíme *s.f.* (*înv.*) Tagma diecilor; mulţime de dieci. *Condrat şi cu ai săi... Adună şireata diecime... Voind ca să mă tragă pe loc la tribunal* (C. NEGR.). • sil. *di-e-.* /***diac*** + *-ime*.

diecíţă *s.f.* (*reg.*) Soţie de diac. • sil. *di-e-.* pl. *-e.* /***diac*** + *-iţă*.

diédru *s.n., adj.* (*geom.*) **1** *s.n.* Figură geometrică formată din două semiplane avînd ca limită dreapta lor de intersecţie. ◆ Porţiune din spaţiu cuprinsă între aceste două semiplane. **2** *adj. Unghi diedru* = unghi format prin intersectarea a două planuri. • sil. *di-e-.* pl. *-e.* /<fr. ***dièdre***.

diegétic, -ă *adj.* Care are caracter de diegeză; narativ. • sil. *di-e-.* pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***diegetisch***.

diegéză *s.f.* Aspectul narativ al discursului, în opoziţie cu descrierea. • sil. *di-e-.* pl. *-e.* /<germ. ***Diegese***.

dieléctric, -ă *adj., s.n.* (*electr.*) **1** *adj.* Care izolează din punct de vedere electric; izolator. **2** *adj. Constantă dielectrică* = raportul dintre capacitatea unui condensator electric care conţine între armături o substanţă izolatoare şi capacitatea aceluiaşi condensator care conţine între armături aer sau vid. *Rigiditate dielectrică* v. rigiditate. **3** *s.n.* Material izolant din punct de vedere electric, susceptibil de a se polariza temporar cînd este introdus într-un cîmp electric. • sil. *di-e-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***diélectrique***.

dielectroforéză *s.f.* (*fiz.*) Mişcare cauzată de polarizarea electrică în cîmp electric neuniform. • /***di***[2]- + ***electroforeză***.

dielectrolíză *s.f.* (*fiz.*) Cataforeză. • sil. *di-e-.* pl. *-e.* /<fr. ***diélectrolyse***.

diencefál *s.n.* (*anat.*) Parte a creierului, situată între trunchiul cerebral şi substanţa albă a creierului, compusă din talamus, hipotalamus şi regiunea subtalamică. • sil. *di-en-.* pl. *-e.* /<fr. ***diencéphale***.

diencefálic, -ă *adj.* (*anat.*) Care ţine de encefal, care se referă la encefal. • sil. *di-en-.* pl. *-ci, -ce.* /***diencefal*** + *-ic*.

diencefalítă *s.f.* (*med.*) Inflamaţie a diencefalului. • pl. *-e.* /<fr. ***diencéphalite***.

diencefalopatíe *s.f.* (*med.*) Afecţiune a diencefalului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***diencéphalopathie***.

diéne *s.f. pl.* (*chim.*) Hidrocarburi nesaturate care conţin două duble legături în moleculă. • sil. *di-e-.* /<fr. ***diènes***.

dientomofilíe *s.f.* (*biol.*) Însuşire a unor plante de a avea unele flori polenizate de anumite insecte, iar altele de alte insecte. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***dientomophilie***.

dieréză *s.f.* **1** (*lingv.*) Disociere, în pronunţarea unui diftong, în elementele sale componente. **2** (*med.*) Separare chirurgicală a ţesuturilor. • sil. *di-e-.* pl. *-e.* /<fr. ***diérèse***; cf. gr. *διαίρεσις* „împărţire, divizare".

diesel ['dizel] *s.n.* (*tehn.*) **1** (şi *motor diesel*) Motor cu ardere internă, la care combustibilul, introdus prin injectare în camera de ardere, se autoaprinde venind în contact cu aerul comprimat în prealabil în cilindrul motorului, datorită temperaturii înalte realizate prin comprimare. **2** (şi *locomotivă diesel*) Locomotivă electrică a cărei sursă de energie este furnizată de un generator de curent pus în funcţiune de un motor diesel. • pl. *-e.* /<fr. ***diesel***, germ. ***Diesel***; cf. nm. pr. Rudolf *Diesel*, inventator german.

diestér *s.m.* (*chim.*) Corp chimic care posedă două funcţii ester. • sil. *di-es-.* pl. *-i.* /<fr. ***diester***.

dietanolamínă *s.f.* (*chim.*) Aminoalcool, bază puternică, sub formă de cristale higroscopice, obţinut sintetic din etilenoxid şi amoniac concentrat, folosit ca intermediar în sinteze organice şi ca agent de udare. • sil. *di-e-.* pl. *-e.* /<fr. ***diétanolamine***.

diétă[1] *s.f.* Regim alimentar recomandat în caz de boală sau pentru menţinerea sănătăţii; regim. *L-au auzit recomandînd fratelui său o dietă convenabilă* (PLEŞU). • sil. *di-e-.* pl. *-e.* /<fr. ***diète***; cf. gr. *δίαιτα* „mod de viaţă".

diétă[2] *s.f.* **1** Adunare politică în unele state din V şi E Europei în Evul Mediu şi în epoca modernă, organ reprezentativ al stărilor privilegiate, care alegea suveranul şi elabora legi. **2** (*astăzi*) Nume dat adunării legislative în unele ţări. • sil. *di-e-.* pl. *-e.* /<fr. ***diète***, lat. ***dieta***.

dietér *s.m.* (*chim.*) Corp chimic care posedă două funcţii eter. • sil. *di-e-.* pl. *-i.* /<fr. ***diether***.

dietétic, -ă *s.f., adj.* **1** *s.f.* Ştiinţă care are ca obiect studiul valorii nutritive a alimentelor, al bolilor cauzate de o alimentaţie nerаţională, precum şi stabilirea regimurilor alimentare indicate diverselor categorii de consumatori (bolnavi, copii, sportivi etc.). **2** *adj.* Care se referă la dietetică, la aplicaţiile sale. *Regim dietetic. Aliment dietetic.* • sil. *di-e-.* pl. *-ci, -ce.* şi (*înv.*) *dieteticésc, -ească* *adj.* /<fr. ***diététique***.

dieteticésc, -eăscă *adj.* v. dietetic.

dieteticían, -ă *s.m., s.f.* Specialist în dietetică. • sil. *di-e-; -ci-an.* pl. *-eni, -ene.* /<fr. ***diététicien***.

dietoterapíe *s.f.* (*med.*) Folosirea terapeutică a regimurilor alimentare. • sil. *di-e-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***diétothérapie***.

diéz *s.m., adj.* (*muz.*) **1** *s.m.* Semn convenţional pus înaintea unei note sau la începutul portativului, după cheie, care arată că nota, respectiv şirul de note de acelaşi fel din piesă, trebuie executate cu un semiton mai sus (#). **2** *s.m.* Ext. Interval de un semiton cu care se ridică o notă sau un şir de note. **3** *adj.* (*despre note*) Ridicat cu un semiton. *Fa diez.* • sil. *di-ez.* pl *-i.* /<fr. ***dièse***; cf. gr. *δίεσις* „sfert de ton".

diezá *vb. I. tr.* (*muz.; compl. indică note*) A marca cu un diez. ◆ A ridica valoarea unei note cu un semiton. • sil. *di-e-.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***diéser***.

diezát, -ă *adj.* (*muz.; despre note*) Care este marcat cu un diez. ◆ (*fon.; despre sunete*) Care este caracterizat acustic printr-o notă mai înaltă decît sunetul

fundamental de care se leagă. • sil. *di-e-*. pl. *-ți, -te.* /<fr. ***diésé***.

difamánt, -ă *adj.* (*inv.*) Defăimător, compromițător. *Articol difamant.* • pl. *-ți, -țe.* /<fr. ***diffamant***.

difamatór, -oáre *adj.* (*inv.*) Defăimător, compromițător. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***diffamateur***, it. ***diffamatore***.

difamáție *s.f.* (*inv.*) Defăimare, compromitere. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***diffamation***, ***diffamazione***.

difán *s.n.* v. tifan.

difazát, -ă *adj.* (*despre circuite electrice, motoare și aparate electrice etc.*) Care are două faze; bifazat. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***diphasé***.

difázic, -ă *adj.* (*despre fenomene, lucruri, ființe*) Care prezintă în existența sau evoluția sa două perioade alternante. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***diphasique***.

diferénd *s.n.* Neînțelegere între două sau mai multe persoane, state etc., rezultată din deosebirea de păreri sau de interese dintre ele. *Cu acesta are un diferend mai grav* (CĂL.). • pl. *-e, -uri.* /<fr. ***différend***.

diferénță *s.f.* **1** Ceea ce deosebește o ființă de alta, un lucru de altul etc. *A vorbit despre diferența (de categorii filosofice, spirituale, de limbaj) între China și creștinism* (PER.). ◇ *Diferență specifică* = notă caracteristică a unei noțiuni, care o deosebește de toate celelalte noțiuni cuprinse în genul ei proxim. *Examen de diferență* = probă eliminatorie pe care o efectuează elevii, studenții etc. în cazul transferului de la o unitate de învățământ la alta cu profil diferit. *Diferență orară* (sau *de fus orar*) v. orar. ◇ Loc.adv. *Cu diferența că...* = cu deosebirea că... **2** Lipsă de asemănare; deosebire. *Șopîrla și șarpele aparțin aceleiași clase a reptilelor, în ciuda diferențelor dintre ele.* **3** (*mat.*) Rezultat al unei scăderi. ◇ *Diferență tabulară* v. tabular. **4** (*geogr.*) *Diferență de nivel* = deosebire de altitudine între două puncte terestre. **5** (*fiz.*) *Diferență de fază* = defazaj. • pl. *-e.* și (*înv.*) *diferínță* *s.f.* /<fr. ***différence***, lat. ***differentia, -ae***.

diferențiá *vb. I.* **I** *tr.* **1** A observa, a stabili caracterele diferențiale care permit distincția între ființe, lucruri etc. asemănătoare. *A diferențiat două specii de trandafir.* **2** A constitui nota caracteristică ce distinge o ființă de alta, un lucru de altul etc. *Intensitatea acestui cutremur îl diferențiază de cele anterioare.* **3** (*mat.*) A calcula o diferențială sau o derivată. **II** *refl.* **1** A se distinge dintr-un ansamblu prin particularități, trăsături caracteristice. *Acest pictor se diferențiază de toți ceilalți printr-un simț mai viu al culorilor.* **2** A se deosebi, a fi diferit. *Ne diferențiem prin gusturi.* **3** A căpăta treptat caractere diferite sau specifice. *În cursul dezvoltării embrionare, celulele se diferențiază.* • prez.ind. *-iez.* /<fr. ***differencier***.

diferențiál, -ă *adj., s.f., s.n.* **I** *adj.* **1** Care face să se deosebească; care diferențiază. *Este foarte firesc ca un popor așa de unitar și de vechi să aibă trăsătura lui diferențială* (CĂL.). ◇ *Tarif diferențial* = tarif care face diferența de preț. **2** (*mat.*) Referitor la diferențe care tind spre zero, care operează cu diferențe infinitezimale. ◇ *Ecuație diferențială* = ecuație care conține variabila independentă, funcția necunoscută și derivate ale acesteia. *Calcul diferențial* = capitol al analizei matematice care se ocupă cu studiul derivatelor și al diferențialelor. *Geometrie diferențială* = ramură a geometriei care se ocupă cu studiul figurilor geometrice, cu metodele analizei matematice. *Coeficient diferențial* v. coeficient. **II** **1** *s.n.* Complex de roți dințate (la autovehicule), care, angrenîndu-se, permit ca două roți coaxiale să se învîrtească cu viteze diferite. **2** *s.f.* (*mat.*) Funcția liniară, atașată unei funcții date și unui punct în care aceasta este definită, construită cu ajutorul derivatelor funcției date. • sil. *-ți-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***différentiel***.

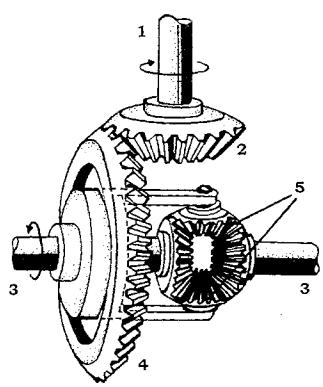

Diferențial II (1)

1. Arbore de transmisie.
2. Pinion.
3. Arbori.
4. Coroană dințată.
5. Sateliți.

diferențiát, -ă *adj.* **1** Care este marcat, delimitat, separat prin operația de diferențiere sau prin anumite diferențe (pentru a corespunde anumitor cerințe sau în vederea unui anumit scop). **2** Care se distinge prin două sau mai multe ființe sau lucruri. **3** Care este deosebit prin caracterele sale specifice. **4** Care nu mai este la fel cu... • sil. *-ți-at.* pl. *-ți, -te.* /v. ***diferenția***.

diferențiátiv, -ă *adj.* Care tinde să diferențieze. • sil. *-ți-a-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***différenciatif***.

diferențiére *s.f.* **1** Faptul de *a (se) diferenția*. *La teoria specificului E. Lovinescu răspunde cu doctrina sincronității și a diferențierii, ridicată pe legea imitației* (CĂL.). **2** (*psih.*) Ansamblu de însușiri psihologice și comportamentale în funcție de care se deosebesc între ei indivizii, grupurile sociale etc. ◇ *Diferențiere senzorială* = proces de distincție a unor însușiri care aparțin unor stimuli foarte apropiați. **3** (*genet.*) Apariție a unor caracteristici particulare în celule, care, la origine, erau asemănătoare. **4** (*biol.*) Transformare a structurilor generale și a funcțiilor lor potențiale în structuri și funcții specializate. **5** (*geol.*) *Diferențiere magmatică* = ansamblu de procese prin care dintr-o masă de magmă omogenă iau naștere roci cu compoziții variate, care formează un corp unic sau corpuri distincte. • sil. *-ți-e-.* pl. *-i.* /v. ***diferenția***.

diferí *vb. IV. intr.* **1** A nu (mai) fi la fel (cu cineva sau cu ceva); a se deosebi, a se diferenția. *Prețurile legumelor diferă în funcție de sezon.* **2** A nu avea aceeași părere. *Diferim numai în privința... precauțiunilor de luat* (EMIN.). • prez.ind. *difér.* /<fr. ***différer***, lat. ***differre***.

diferínță *s.f.* v. diferență.

diferít, -ă *adj.* **1** Care diferă, care se deosebește (de cineva sau de ceva), care nu este asemănător (cu cineva sau cu ceva); deosebit, altfel. *Societatea noastră evoluează într-un ritm diferit de cel al altor țări.* ◇ (*adv.*) *Poate fiecare vorbă sună diferit* (EMIN.). **2** (*la pl.; precedă subst. pe care îl determ.*) Fel de fel de..., tot felul de...; variați, diverși, feluriți. *Straturi cu flori de diferite culori.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***diferi***.

difi- Elem. de compunere „dublu; divizat". • și *difio-*. /<fr. ***diphy(o)-***; cf. gr. *δίφυιος* „dublu".

dificérc, -ă *adj.* (*iht.; despre înotătoarea caudală*) Care este divizată în două părți egale. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***diphycerque***.

dificíl, -ă *adj.* **1** Care se face cu greutate; care cere efort, atenție, îndemînare pentru a fi realizat. *Probă dificilă.* ◆ (*despre drumuri, locuri*) Care este anevoie de parcurs, de străbătut. *Traseul era dificil din cauza gropilor din asfalt.* **2** (*despre probleme, acțiuni etc.*) Care este greu de înțeles, de lămurit, de rezolvat. *Întrebare dificilă.* **3** (*despre situații, circumstanțe*) Care este neplăcut, penibil. *S-a văzut pus într-o situație dificilă.* **4** (*despre oameni*) Care se împacă greu cu alții; care este ciudat, capricios, greu de mulțumit. *Profesor dificil.* • pl. *-i, -e.* /<fr., it. ***difficile***, lat. ***difficilis, -e***.

dificultáte *s.f.* **1** Caracterul a ceea ce este dificil. *Dificultatea unei ecuații.* **2** Greutatea de a face ceva; anevoință. *Dificultatea de a se înțelege cu cineva.* **3** Lucru dificil; situație, problemă dificilă. *Are dificultăți materiale.* ◇ Expr. *A fi* (sau *a pune pe cineva*) *în dificultate* = a fi sau a pune pe cineva într-o situație dificilă. ◆ Obstacol, piedică. *A trecut peste multe dificultăți.* ◇ Expr. *A face* (sau *a crea*) *dificultăți* = a pune cuiva piedici; a opune rezistență, a se împotrivi într-o problemă. • pl. *-ăți.* /<fr. ***difficulté***, lat. ***difficultas, -atis***.

dificultós, -oasă *adj.* Care este plin de dificultăți. • pl. *-oși, -oase.* și *dificultúos, -oásă* *adj.* /<fr. ***difficultueux***.

dificultuós, -oasă *adj.* v. dificultos.

difidént, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este neîncrezător. ◆ (*despre privire*) Care exprimă neîncredere. *Poetul, tip de țăran brun, cu ochi profunzi și foarte dificenți* (CĂL.). **2** Supărăcios. • pl. *-ți, -te.* /<lat. ***diffidens, -ntis***, it. ***diffidente***.

difidénță *s.f.* Neîncredere. • /<lat. ***diffidentia***.

difigenétic, -ă *adj.* (*biol.*) Care produce embrioni de două tipuri diferite. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***diphygénétique***.

difíl, -ă *adj.* (*bot.; despre frunze*) Care este bifoliat. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***diphyllus, -a, -um***.

difilétic, -ă *adj.* (*biol.; despre organisme*) Care provine din două linii de descendență. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***diphylétique***.

difio- v. difi-

difiodónt, -ă *adj.* (*zool.; despre mamifere*) Care prezintă două dentiții succesive, prima de lapte și a doua definitivă. • sil. *-fi-o-.* pl. *-ți, -te.* /<germ. ***diphyodont***.

difluént, -ă *adj., s.n.* (*hidrol.*) **1** *adj.* (*despre râuri*) Care se ramifică. **2** *s.n.* Braț al unui curs de apă. • sil. *-flu-ent.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***diffluent***, lat. ***diffluens, -ntis***.

difluénță *s.f.* **1** (*hidrol.*) Desfacere în două brațe a cursului unui râu la vărsarea în alt râu sau în râuri deosebite. ◆ Locul unde se produce acest fenomen. **2** (*geogr.*) *Difluență glaciară* = despărțire a unui ghețar în două brațe din cauza unor stînci. **3** Fluidificare. • sil. *-flu-en-.* pl. *-e.* /<fr. ***diffluence***.

difórm, -ă *adj.* **1** (*despre ființe sau părți ale corpului lor*) Care nu are o formă firească, care prezintă anomalii, deformări, neregularități izbitoare, respingătoare; care este deformat, urît, pocit. ◇ (*adv.*) *Exponent al unei vîrste ingrate, în care membrele se lungesc diform* (CĂL.). ◇ Fig. *Un suflet diform.* **2** (*despre materii*) Fără formă precisă; informe. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***difforme***, lat. ***difformis, -e***.

diformá *vb. I.* v. deforma.

diformáre *s.f.* v. deformare.

diformitáte *s.f.* **1** Deviere, abatere de la forma sau proporțiile normale; defect. *O diformitate congenitală.* **2** Ext. Urîțenie. • pl. *-ăți.* /<fr. ***difformité***.

difosgén *s.n.* (*milit.*) Substanță toxică de luptă, lichidă, asemănătoare fosfogenului. • /<fr. ***diphosgène***.

difractá *vb. I. refl., tr.* (*fiz.*) A suferi sau a produce o difracție. • prez.ind. pers. 3 *difráctă.* /<fr. ***diffracter***.

difractát, -ă *adj.* (*fiz.*) Care a suferit o difracție. • pl. *-ți, -te.* /v. ***difracta***.

difractométru *s.n.* (*fiz.*) Spectrometru pentru măsurarea difracției. • pl. *-e.* /<fr. ***diffractomètre***.

difrácție *s.f.* (*fiz.*) Fenomen de abatere de la propagarea rectilinie a undelor (luminoase, acustice, radio, raze X etc.) într-un mediu omogen, care se produce la marginea unui obstacol și care apare ca o ocolire a acesteia și ca o propagare a undelor în spatele obstacolului. *Difracția luminii.* ◇ *Rețea de difracție* v. rețea. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***diffraction***.

difter- Elem. de compunere „membrană"; „difterie". • și *diftero-*. /<fr. ***diphtér(o)-***; cf. gr. *διφθέρα* „piele, membrană".

diftérie *s.f.* (*med.*) Boală contagioasă acută, provocată de răspîndirea în organism a toxinei bacilului difteric, caracterizată prin apariția unor membrane false pe amigdale, pe faringe sau pe laringe, prin greutate în respirație, febră etc. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***diphtérie***.

diftero- v. difter-.

difteroíd, -ă *adj.* (*med.*) Care are aspect difteric. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***diphtéroïde***.

difterovarióla *s.f.* (*med. vet.*) Viroză a galinaceelor, caracterizată prin erupție cutanată și formarea de pseudomembrane pe mucoasa căilor digestive și respiratorii. • sil. *-ri-o-.* /***diftero-*** + ***variolă***.

diftínă *s.f.* Țesătură de bumbac, deasă și rezistentă, pufoasă pe una dintre fețe. • pl. *-e.* /<fr. ***duvetine***.

diftóng *s.m.* (*fon.*) (Emisiune vocalică constituită dintr-un) grup de două sunete diferite (o vocală și o semivocală) pronunțate în aceeași silabă. ◇ *Diftong descendent* = diftong al cărui element semivocalic este precedat de elementul vocalic. *Diftong ascendent* = diftong al cărui element semivocalic precede elementul vocalic. • pl. *-gi,* (*pop.*) *n. -uri.* /<fr. ***diphtongue***, lat. ***diphtongus, -i***, germ. ***Diphthong***; cf. gr. *δίφθογγος*.

diftongá *vb. I.* (*fon.*) **1** *refl.* (*despre vocale*) A se transforma în diftong. **2** *tr.* (*compl. indică vocale*)

A pronunța ca un diftong. • prez.ind. *-ghez.* /<fr. ***diphtonguer***.

diftongáre *s.f.* (*fon.*) Transformare în diftong. • pl. *-ări.* /v. ***diftonga***.

diftongát, -ă *adj.* (*fon.; despre vocale*) Care a devenit diftong; rostit ca diftong. • pl. *-ți, -te.* /v. ***diftonga***.

difúz, -ă *adj.* **1** (*fiz.; despre lumină*) Răspîndit în toate părțile; împrăștiat. *Lumină difuză.* ◆ Ext. Care este nelocalizat, lipsit de un contur precis. *Durere difuză.* ◇ *Depresiune difuză* v. depresiune. **2** Fig. Lipsit de claritate, de concizie. *Stil difuz.* • pl *-i, -e.* /<fr. ***diffus***, lat. ***diffūsus, -a, -um***.

difuzá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică știri, idei etc.*) A răspîndi, a propaga (prin viu grai, prin media). *Ziarele au difuzat știrea premierii filmului.* **2** *tr.* (*compl. indică publicații*) A pune în vînzare, a distribui. **3** *tr.* (*compl. indică emisiuni, programe etc.*) A transmite (prin radio, la televiziune). *Postul de televiziune a difuzat un program nou.* **4** *tr.* (*compl. indică lumină, sunete, căldură etc.*) A răspîndi, a propaga în toate direcțiile. *Corpurile mate difuzează lumina.* ◇ (*refl.*) *Razele luminoase se difuzează cînd trec printr-un corp translucid.* **5** *intr.* (*despre atomii, moleculele, particulele unei substanțe*) A pătrunde în masa altei substanțe cu care vine în contact. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***diffuser***.

difuzábil, -ă *adj.* Care poate fi difuzat. • pl. *-i, -e.* /***difuza*** + *-bil*.

difuzánt, -ă *adj.* (*despre medii*) Care reflectă sau refractă difuz fasciculele de lumină. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***diffusant***.

difuzáre *s.f.* **1** Răspîndire (prin viu grai, prin media etc.) a știrilor, ideilor etc. **2** Punere în vînzare a unei publicații. **3** Transmitere a unei emisiuni (prin radio, la televiziune). **4** (*fiz.*) Răspîndire a luminii în toate direcțiile prin trecerea printr-un mediu tulbure a fasciculului de lumină sau prin reflectarea lui neregulată pe o suprafață care nu este perfect lucioasă. ◆ Pătrundere a atomilor, a moleculelor, a particulelor dintr-o substanță în masa acelei substanțe. • pl. *-ări.* /v. ***difuza***.

difuzát[1] *s.n.* Faptul de *a difuza*. • /v. ***difuza***.

difuzát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre știri, idei etc.*) Care este răspîndit, propagat (prin viu grai, prin media etc.). **2** (*despre publicații*) Care este pus în vînzare, distribuit. **3** (*despre emisiuni, programe etc.*) Care este transmis prin radio, la televiziune etc. **4** (*despre lumină, sunete, căldură etc.*) Care este răspîndit, propagat în toate direcțiile. **5** (*despre atomii, moleculele, particulele unei substanțe*) Care a pătruns în masa altei substanțe cu care vine în contact. • pl. *-ți, -te.* /v. ***difuza***.

difuzíbil, -ă *adj.* (*fiz.; despre substanțe*) Care poate fi difuzat în masa altei substanțe. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***diffusible***.

difuzibilitáte *s.f.* (*fiz.*) Proprietate pe care o au unele substanțe de a difuza; difuzivitate. • /<fr. ***diffusibilité***.

difúzie *s.f.* v. difuziune.

difuziométru *s.n.* Instrument pentru măsurarea difuziunii. • sil. *-zi-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***diffusiomètre***.

difuzionísm *s.n.* (*antrop.*) Teorie antropologică de la începutul sec. 20, care susține că similitudinile culturale sînt rezultatul difuziunii și deci toate culturile își au originea într-un număr redus de regiuni ale lumii. • sil. *-zi-o-.* /<fr. ***diffusionnisme***.

difuziúne *s.f.* **1** (*fiz., telec.*) Fenomen de răspîndire în toate direcțiile a razelor unui fascicul de lumină, a undelor radioelectrice etc. care trec printr-un mediu translucid sau care se reflectă cînd întîlnesc o suprafață cu asperități; împrăștiere. **2** (*fiz.*) Fenomen de pătrundere a atomilor, a moleculelor sau a particulelor unei substanțe în masa unei alte substanțe cu care se află în contact. **3** (*econ.*) *Difuziunea proprietății* = fenomenul de creștere a numărului proprietarilor unei societăți comerciale prin sporirea numărului de acțiuni puse în vînzare. **4** (*antrop.*) Răspîndire a unei anumite valori culturale de la un grup la altul, de la o societate la alta. • pl. *-i.* și *difúzie s.f.* /<fr. ***diffusion***, lat. ***diffūsio, -onis*** „împrăștiere".

difuzív, -ă *adj.* (*despre corpuri*) Care are proprietatea de a se difuza, de a se răspîndi în toate sensurile. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***diffusif***.

difuzivitáte *s.f.* Difuzibilitate. • /<engl. ***diffusivity***.

difuzór *s.n., s.m.* **I** *s.n.* (*tehn.*) **1** Dispozitiv care transformă semnalele electrice de audiofrecvență în sunete, folosit în aparatele de radiorecepție, în instalațiile de amplificare etc. **2** Dispozitiv translucid din sticlă, porțelan etc. care împrăștie uniform lumina în toate direcțiile, folosit la lămpile de iluminat. **3** Aparat sau agregat pentru extragerea prin difuziune a unei substanțe. **4** Piesă a carburatorului care provoacă ieșirea și pulverizarea combustibilului. **II** *s.m.* Persoană care difuzează (cărți, periodice). • pl. *n.-oare, m. -i.* /<fr. ***diffuseur***, it. ***diffusore***.

dig *s.n.* **1** (*hidrotehn.*) Construcție de pămînt, de piatră sau de beton, făcută în lungul malului unui curs de apă sau al unui lac, pe țărmul sau spre largul mării, pentru a împiedica sau a limita revărsările, a izola anumite porțiuni de teren, a corecta albia unui curs de apă, pentru a proteja bazinele portuare împotriva valurilor și a curenților marini etc. **2** (*miner.*) Construcție de beton, de zidărie sau de lemn, executată în subteran, pentru a sprijini rambleurile, a opri circulația aerului sau pentru a îngrădi apele care ar putea inunda lucrările miniere. • pl. *-uri.* /<fr. ***digue***.

digamétic, -ă *adj.* (*biol.*) Care posedă ambele tipuri de gameți, masculi și femeli. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***digamétique***.

digamíe *s.f.* (*bot.*) Fenomen specific plantelor cu flori, la care doi gameți masculi produc o dublă fecundare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***digamie***.

digámma *s.f. invar.* **1** A șasea literă a alfabetului limbii grecești arhaice (notată *F*), desemnînd o semivocală cu valoarea lui *u* consonantic, notată în transcriere fonetică *u* sau *w*, componentă a unor diftongi, triftongi etc. **2** Sunet notat cu această literă. • acc. și *dígamma.* /<gr. ***δίγαμμα***, fr. ***digamma***.

digástric *adj.* (*anat.*) *Mușchi digastric* (*și subst. m.*) = mușchi care are două grupe de fibre musculare separate printr-un tendon. • pl. *-ci.* /<fr. ***digastrique***.

digén, -ă *adj.* (*biol.; despre viermi paraziți interni*) La care ciclul de dezvoltare se petrece în două-trei gazde. • pl. *-i, -e.* /<germ. ***digen***.

digenétic, -ă *adj.* (*biol.*) Care prezintă digeneză. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***digénétique***.

digenéză *s.f.* (*biol.*) Însușire a unor viețuitoare de a avea două moduri de reproducere (sexuată și asexuată). • pl. *-e.* /<fr. ***digenèse***; cf. gr. *δίς* „de două ori", *γένεσις* „naștere".

digénic, -ă *adj.* (*biol.*) **1** (*despre caractere*) Care este determinat de două perechi de gene independente. **2** (*despre organisme*) Care posedă pe orice locus două gene cu acțiune diferită. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***digénique***.

digeníe *s.f.* (*biol.*) Înmulțire care se realizează prin contribuția ambelor sexe. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***digénie***.

digerá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică alimentele introduse în organism*) A preface în substanțe asimilabile; a mistui. **2** Fig. (*compl. indică idei, creații etc.*) A înțelege, a asimila. *Nu a digerat gluma nesărată.* **3** Fig. (*compl. indică situații, acțiuni, fapte neplăcute, umilitoare*) A suporta cu resemnare, a înghiți cu greu. *Nu digera deloc reproșurile lui.* • prez.ind. *digér.* /<fr. ***digérer***, lat. ***digerere***.

digerábil, -ă *adj.* **1** (*despre alimente*) Care este ușor de digerat; digest, digestibil. **2** Fig. Care poate fi înțeles, însușit. *Teorie digerabilă.* **3** Fig. Care poate fi suportat. *Critică digerabilă.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***digérable***.

digeráre *s.f.* Faptul de *a digera*; digerat. • pl. *-ări.* /v. ***digera***.

digerát[1] *s.n.* Digerare. • /v. ***digera***.

digerát[2]**, -ă** *adj.* (*despre alimente introduse în organism*) Care a fost prefăcut în substanțe asimilabile, necesare hrănirii corpului. • pl. *-ți, -te.* /v. ***digera***.

digest[1] [dai'gest] *s.n. invar.* **1** Rezumat al unei cărți sau al unui articol. **2** Publicație periodică care conține astfel de rezumate. • /<engl., fr. ***digest***.

digést[2]**, -ă** *adj.* (*despre alimente*) Ușor de digerat; digerabil. • pl. *-ești, -este.* /<fr. ***digeste***, it. ***digesto***.

digéste *s.n. pl.* (*jur.*) Culegere de hotărîri date de jurisconsulții romani, realizată în anul 533 d.Hr. din ordinul împăratului Iustinian, care le-a dat putere de lege; pandecte. • /<fr. ***digeste***, lat. ***dīgesta, -orum***.

digestíbil, -ă *adj.*(*despre alimente*) Digerabil. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***digestible***.

digestibilitáte *s.f.* Proprietate a alimentelor de a fi digestibile. • /<fr. ***digestibilité***.

digéstie *s.f.* (*fiziol.*) Proces fiziologic complex prin care alimentele introduse în organism sînt transformate treptat în substanțe asimilabile; mistuire, digerare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***digestion***, lat. ***dīgestio, -onis***.

digestív, -ă *adj.* Care se referă la digestie. *Tulburări digestive.* ◇ *Aparat* (sau *tub*) *digestiv* = totalitatea organelor cu ajutorul cărora se face digestia. *Glande digestive* = glande care produc secreții pentru digestie. *Sucuri digestive* v. suc. *Tranzit digestiv* v. tranzit. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***digestif***.

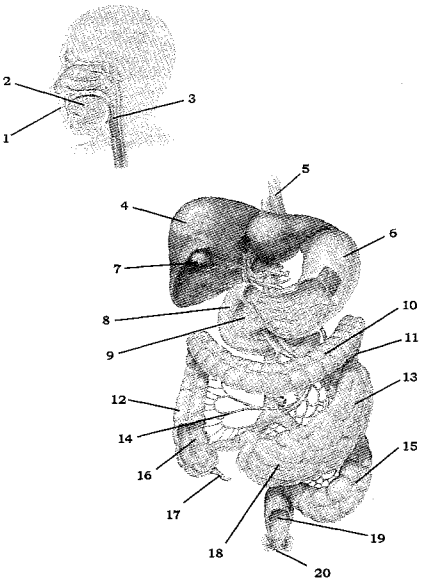

Aparatul digestiv

1. Gură.
2. Limbă.
3. Faringe.
4. Ficat.
5. Esofag.
6. Stomac.
7. Vezica biliară.
8. Duoden.
9. Pancreas.
10. Colonul transversal.
11. Colonul descendent.
12. Colonul ascendent.
13. Jejun.
14. Vene.
15. Colonul sigmoid.
16. Cec[2].
17. Apendice.
18. Ileon.
19. Rect.
20. Anus.

digestór *s.n.* **1** Recipient în care se opăresc în apă sau în vapori fructele și legumele destinate preparării conservelor. **2** Rezervor în care fermentează nămolul provenit din decantarea apei de canalizare. • pl. *-oare.* /<fr. ***digesteur***.

digger ['digər] *s.m.* (*ist.*) Membru al unei mișcări active în Anglia, între 1649 și 1651, care reprezenta interesele țărănimii sărace, urmărind abolirea proprietății private și cultivarea în comun a terenurilor. • pl. *-i.* /<engl. ***digger***.

digicasétă *s.f.* Casetă pentru digicasetofon. • pl. *-e.* /<fr. ***digicassette***.

digicasetofón *s.n.* Casetofon care poate fi utilizat de nevăzători. • pl. *-oane.* /<fr. ***digicassetophone***.

digín, -ă *adj.* (*bot.; despre gineceu*) Care are două pistile sau două carpele. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***digyne***.

diginíe *s.f.* (*biol.*) Stare a unui organism cu două seturi cromozomiale materne. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***digynie***.

digit[1]- Elem. de compunere „deget". • /<fr. ***digit***-; cf. lat. *digitus, -i* „deget".

dígit[2] *s.m.* (*inform., electron.*) Cifră. • pl. *-ți.* /<engl. ***digit***.

digitá *vb. I. intr.* (*muz.*) A-și folosi degetele pentru a cînta la un instrument. ◆ A bîjbîi cu degetele. • prez.ind. *-ez.* /<it., lat. ***digitare***.

digitál, -ă *adj., s.f.* **I** *adj.* Care aparține degetelor, care se referă la degete. *Nerv digital.* ◇ *Amprentă digitală* v. amprentă. *Hipocratism digital* v. hipocratism. **II** *adj.* **1** (*cib.*) Care este sau poate fi reprezentat prin cifre sau prin numere. *Semnal digital.* **2** (*electron.; despre aparate, dispozitive, instrumente, sisteme*) Care generează, măsoară, prelucrează sau stochează semnale digitale. ◇ *Ceas digital* v. ceas. **III** *s.f.* **1** (*bot.*) Degetar (*Digitalis ambigua*). **2** (*bot.*) Degețel-roșu (*Digitalis purpurea*). **3** Substanță extrasă din frunzele de degețel-roșu, folosită ca tonic cardiovascular. • pl. *-i, -e.* /<fr., engl. ***digital***.

digitálic, -ă *adj., s.n.* (*farm.*) **1** (Substanță, medicament) care are o acțiune cardiotonică și diuretică. **2** (Medicament) care are o acțiune cardiotonică și diuretică. • pl. *-ci, -ce.* /***digital*** + *-ic*.

digitalínă *s.f.* (*farm.*) Substanță din clasa glicozidelor, extrasă din frunzele și din semințele plantei degețelul-roșu, folosită în tratamentul bolilor cardiovasculare și ca diuretic. • /<fr. ***digitaline***.

digitalísm *s.n.* (*med.*) Intoxicație cu digitală. • /<fr. ***digitalisme***.

digitalizá *vb. I. tr.* (*inform., electron.*) A transforma semnalele analogice în semnale digitale; a digitiza. • prez.ind. *-ez.* /***digital*** + *-iza*; cf. fr. *digitaliser*.

digitalizáre *s.f.* (*inform., electron.*) Transformare a semnalelor analogice în semnale digitale; digitizare. • pl. *-ări.* /v. ***digitaliza***.

digităt, -ă *adj.* **1** Care este decupat în formă de degete. **2** (*despre frunze*) Ale cărei foliole sînt dispuse ca degetele unei palme deschise. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***digité***.

digitáție *s.f.* **1** Tehnica repartizării degetelor pe clapele sau pe coardele unui instrument muzical ori pe clapele mașinii de scris etc. pentru a obține un randament maxim. **2** Indicarea printr-o cifră de la 1 la 5, așezată deasupra notelor unui portativ, a degetelor cu care acestea trebuie executate. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) ***digitațiúne*** *s.f.* /<fr. ***digitation***.

digitațiúne *s.f.* v. digitație.

digitifíd, -ă *adj.* (*bot.; despre plante*) Care are foliolele despicate ca degetele unei mîini. • pl. *-izi, -ide.* /<lat. șt. ***digitifidus***.

digitifórm, -á *adj.* (*bot.; despre frunze, foliole, rădăcini*) Care este în formă de deget. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***digitiforme***.

digitigrád *s.n.* (*la pl.*) Grup de vertebrate terestre care se sprijină în mers numai pe degete; (*și la sg.*) animal care face parte din acest grup. ◇ (*adj.*) *Pisica și cîinele sînt animale digitigrade.* • pl. *-e.* /<fr. ***digitigrade***.

digitizá *vb. I. tr.* (*inform.*) A digitaliza. • prez.ind. *-ez.* /<engl. ***digitize***.

digitizáre *s.f.* (*inform.*) Digitalizare. • pl. *-ări.* /v. ***digitiza***; cf. engl. *digitization*.

digitizór *s.n.* (*inform.*) Dispozitiv utilizat pentru transformarea unei curbe plane într-un set de caractere binare, corespunzătoare coordonatelor punctelor reprezentative ale curbei. • pl. *-oare.* /<engl. ***digitiser***.

digitrón *s.n.* (*electron.*) Tub cu descărcare luminescentă, cu mai mulți catozi, folosit pentru indicații alfanumerice în aparatura digitală de măsurare. • pl. *-oane.* /<fr. ***digitron***.

diglíf *s.n.* (*arhit.*) Consolă cu două caneluri în cruce. • pl. *-e.* /<fr. ***diglyphe***; cf. gr. *δίγλυφος* „de două ori gravat".

diglosíe *s.f.* **1** (*med.*) Malformație constînd într-o limbă bifidă. **2** Coexistența, în aceeași țară, a două limbi diferite (una savantă și alta populară) sau a două stadii ale aceleiași limbi; bilingvism. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***diglossie***.

dignát *s.m.* (*med.*) Monstru cu două mandibule. • pl. *-ți.* /<fr. ***dignathe***.

dignitáte *s.f.* Demnitate. • /<fr. ***dignité***, lat. ***dignitas, -atis***.

digoáre *s.f.* v. tigoare.

digoxínă *s.f.* (*farm.*) Glicozidă extrasă din digitală, cu acțiune cardiotonică. • pl. *-e.* /<engl. ***digoxin***.

digráf *s.n.* (*mat.*) Graf direcțional. • pl. *-e.* /<fr. ***digraphe***.

digrafíe *s.f.* **1** (*fin.*) Contabilitate ținută în partidă dublă. **2** (*med.*) Examen radiologic care permite realizarea unei imagini în două situații funcționale diferite. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***digraphie***.

digrámă *s.f.* (*lingv.*) Grup de două caractere, de două litere care reprezintă un singur sunet. • pl. *-e.* /<fr. ***digramme***.

digrésie *s.f.* v. digresiune.

digresiúne *s.f.* **1** Abatere de la subiect (în vorbire sau în scris), mai ales pentru a lămuri o chestiune secundară sau pentru a varia expunerea. *Convorbirea lor era de obicei fără digresiuni inutile* (CA. PETR.). ◆ Parte a unei lucrări care se îndepărtează de la subiectul tratat. *Tocmai aceste digresiuni sînt sîngele romanului* (CĂL.). **2** (*astron.*) *Maxim de digresiune* = depărtarea maximă a unui astru în mișcarea sa diurnă față de meridianul nordic. • pl. *-i.* și (*înv.*) *digrésie* *s.f.* /<fr. ***digression***, lat. ***digressĭo, -onis***.

digresív, -ă *adj.* Care aparține unei digresiuni, care se referă la o digresiune. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***digressif***.

dihái *adv.* Expr. (*pop.; fam.*) *Mai dihai* (*decît...* sau *ca...*) = mai grozav (decît..., ca...), și mai și. *Mă pricep la descîntece mai dihai decît Baba Cloanța* (ALECS.). • /cf. tc. *daha* „mai, încă".

dihánie *s.f.* **1** Animal sălbatic; fiară, jivină. *A dat peste vreo dihanie care nu vrea să iasă din culcuș* (SADOV.). **2** Ființă ciudată, monstruoasă; namilă, arătare. *Vede o dihanie de om, care se perpelea pe lîngă un foc de douăzeci și patru de stînjeni de lemne* (CR.). **3** Ființă, vietate. *Cînd se uită la cineva, fie om sau orice dihanie ar fi, pe loc rămîne mort* (CR.). • pl. *-ii, -ánii.* g.-d. *-iei.* /<sl. veche **дихание** „răsuflare", bg. ***дихание***.

dihaploíd, -ă *adj.* (*biol.*) Care are două perechi de nuclee haploide. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***dihaploïde***.

dihibríd *s.m.* (*biol.*) Hibrid rezultat prin dihibridare. • pl. *-izi.* /<fr. ***dihybride***.

dihibridáre *s.f.* (*biol.*) Hibridare experimentală între genitori din două soiuri sau specii cu caractere diferite; dihibridism. • pl. *-ări.* /***di***[1]*-* + ***hibridare***.

dihibridísm *s.n.* (*biol.*) Dihibridare. • pl. *-e.* /<fr. ***dihybridisme***.

dihidrochimínă *s.f.* (*farm.*) Derivat al chininei, cu aceleași calități terapeutice ca ale chininei. • /<fr. ***dihydroquinine***.

dihidrofoliculímă *s.f.* (*farm.*) Estradiol. • /<fr. ***dihydrofolliculine***.

dihidromorfinónă *s.f.* (*farm.*) Dilauden. • /<fr. ***dihydromorphinone***.

diho- Elem. de compunere „în două (părți)". • scris și *dicho-*. și *dico-*. /<fr. ***dicho-***; cf. gr. *δίχα* „în două".

dihogám, -ă *adj.* (*biol.*) Care prezintă dihogamie. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***dichogame***.

dihogamíe *s.f.* **1** (*biol.*) Reproducere prin gameți provenind de la indivizi diferiți, la speciile animale și vegetale hermafrodite. **2** (*bot.*) Maturizare în timpuri diferite a anterelor și a stigmatului unei flori. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***dichogamie***.

dihónie *s.f.* (*pop.; fam.*) Neînțelegere care degenerează în ceartă, în dușmănie, în dezbinare. *Mare dihonie și zarvă se făcu* (CANT.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<ngr. ***διχόνοια***.

dihopódiu *s.m.* (*bot.*) Ramificație dihotomică a axei inflorescenței în cîte două părți. • pl. *-ii.* /<fr. ***dichopodium***.

dihór *s.m.* (*zool.*) Mamifer carnivor, din familia mustelidelor, de mărimea unei pisici, cu corpul lung și subțire, cu picioarele scurte, cu blana cafenie, care se apără de dușmani răspîndind un miros urît (*Putorius putorius*). • acc. și *díhor*. pl. *-i.* /<sl. veche **дихоръ**.

dihor

dihotipie *s.f.* (*bot.*) Apariție a unor organe omoloage de tip diferit la aceeași plantă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***dichotypie***.

dihotóm, -ă *adj.* (*bot.; despre inflorescențe, tulpini etc.*) Care se ramifică în două părți egale. • scris și *dichotom.* pl. *-i, -e.* și *dicotóm, -ă adj.* /<fr. ***dichotome***; cf. gr. *διχότομος* „tăiat în două".

dihotómic, -ă *adj.* Care prezintă dihotomie, care se caracterizează prin dihotomie; dihotom. • scris și *dichotomic.* pl. *-ci, -ce.* și *dicotómic, -ă adj.* /<fr. ***dichotomique***.

dihotomíe *s.f.* **1** (*bot.*) Mod de ramificație a talului și a tulpinilor unor plante în două părți egale, care la rîndul lor se împart în alte două părți egale. **2** (*log., filos.*) Diviziune a unui concept în două părți, în general contradictorii, fără ca acesta să-și piardă înțelesul inițial. **3** (*astron.*) Fază a Lunii în primul sau în ultimul pătrar. • scris și *dichotomie.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *dicotomíe* *s.f.* /<fr. ***dichotomie***; cf. gr. *διχοτομία* „tăiere în două, divizare".

dii *interj.* v. di[3].

diiámb *s.m.* (*vers.*) Picior de vers compus din doi iambi. • pl. *-i.* /***di***[1]*-* + ***iamb***; cf. lat. *diiambus*.

diiodotirozínă *s.f.* (*fiziol.*) Substanță care ia naștere în glanda tiroidă prin iodarea tirozinei. • pl. *-e.* /<fr. ***diiodothyrosine***.

dijmár *s.m.* (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) Slujbaș însărcinat cu strîngerea dijmelor cuvenite domnului; dijmuitor. *În urma dijmarilor, multe bîrfesc babele* (PANN). • pl. *-i.* /***dijmă*** + *-ar*.

dijmáș *s.m.* (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) Țăran dependent obligat la plata dijmei. • pl. *-i.* /***dijmă*** + *-aș*.

díjmă *s.f.* (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) Dare reprezentînd a zecea parte din produsele principale (grîu, vin, miere, vite etc.), plătită de către țărani și, în general, de către toți locuitorii țării proprietarului feudal laic sau ecleziastic ori domnului. ◇ *Dijma la tarla* = formă de rentă funciară, care constă în cedarea de către țăran a unei părți din producția obținută de pe tarlalele de pămînt primite de la proprietarul funciar spre a fi lucrate. • pl. *-e.* /<sl. veche **дижма**; cf. și magh. *dézsma*.

dijmuí *vb. IV. tr.* **1** (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) A aduna dijma. **2** (*peior.*) A-și face în mod abuziv parte din ceva. • prez.ind. *-iesc.* /***dijmă*** + *-ui*.

dijmuiálă *s.f.* (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) Dijmuire. • pl. *-ieli.* /***dijmui*** + *-eală*.

dijmuíre *s.f.* **1** (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) Strîngere a dijmei; dijmuială, dijmuit. **2** Ext. Încasare a taxelor, a impozitelor etc. **3** (*peior.*) Însușire abuzivă a unei părți din ceva. **4** Fig. Decimare. • pl. *-i.* /v. ***dijmui***.

dijmuít *s.n.* (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) Dijmuire. • /v. ***dijmui***.

dijmuitór *s.m.* (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) Slujbaș care strîngea dijma; dijmar. • sil. *-mu-i-.* pl. *-i.* /***dijmui*** + *-tor*.

dilaceră *vb. I. tr.* **1** A sfîșia, a face bucăți. **2** (*med.*) A sfîșia un țesut organic provocînd o rană. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***dilacérer***.

dilaceratór *s.n.* Aparat pentru fărîmițarea reziduurilor grosiere din apele uzuale. • pl. *-oare.* /<fr. ***dilacérateur***.

dilacerăție *s.f.* Sfîșiere. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***dilacération***.

dilat- Elem. de compunere „dilatație, dilatare". • și *dilato-*. /<fr. ***dilat(o)-***; cf. lat. *dilatare* „a lărgi".

dilatá *vb. I.* **1** *refl.* (*despre corpuri*) A-și mări dimensiunile sub acțiunea căldurii. *Gazele se dilată mai mult decît lichidele și solidele.* ◇ (*tr.*) *Căldura dilată șinele de tren.* **2** *refl.* (*despre organe, părți de organe, orificii etc.*) A se mări, a se lărgi. *Pupilele se dilată la întuneric.* **3** *tr.* A mări calibrul unui conduct natural, deschiderea unui organ. • prez.ind. *dilát, -ez.* /<fr. ***dilater***, lat. ***dilatare***.

dilatábil, -ă *adj.* (*despre corpuri*) Care se pot dilata, care poate fi dilatat. *Mercurul este un metal ușor dilatabil.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***dilatable***.

dilatabilitáte *s.f.* Proprietate a corpurilor de a se dilata. • /<fr. ***dilatabilité***.

dilatánt, -ă *adj.* Care dilată; dilatator. • pl *-ți, -te.* /<fr. ***dilatant***.

dilatánță *s.f.* Proprietate a unor substanțe granulare de a se dilata cînd sînt supuse unui efort de distorsiune. • /<fr. ***dilatance***.

dilatáre *s.f.* **1** (*fiz.*) Mărire a dimensiunilor unui corp sub acțiunea căldurii. **2** (*med.*) Mărire patologică sau terapeutică a diametrului unui orificiu, a unei cavități, a unui organ. • pl. *-ări.* /v. ***dilata***.

dilatát, -ă *adj.* **1** (*fiz.; despre corpuri*) Cu dimensiunile mărite sub influența căldurii. **2** (*despre orificii, organe, părți de organe*) Care este mărit, lărgit. ◇ Fig. *Povestirea era cam dilatată.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***dilata***.

dilatatór, -oáre *adj., s.n.* **1** *adj.* Care dilată; dilatant. ◇ (*med.*) *Mușchi dilatatori* = mușchi care au funcția de a dilata deschiderile pe care se inserează. **2** *s.n.* Instrument chirurgical care servește la dilatarea unui orificiu, a unei cavități etc. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***dilatateur***, lat. ***dilatator, -oris***.

dilatáție *s.f.* **1** (*fiz.*) Creștere a dimensiunilor unui corp sub acțiunea căldurii. ◇ *Coeficient de dilatație* = creșterea lungimii, a suprafeței sau a volumului unui corp produsă de o creștere de temperatură de 1°C, raportată la lungimea, suprafața sau volumul inițial al corpului. *Liră de dilatație* v. liră. **2** (*med.*) Creștere patologică sau terapeutică a diametrului unui orificiu, al unei cavități sau al unui organ. **3** *Dilatație fotografică* = efect nedorit care modifică, prin mărire, contururile unei impresionări fotografice, prin difuziunea și reflexia luminii în straturile peliculei. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) ***dilatațiúne*** *s.f.* /<fr. ***dilatation***, lat. ***dilatatĭo, -onis***.

dilatațiúne *s.f.* v. dilatație.

dilato- v. dilat-.

dilatográf *s.n.* (*fiz.*) Dilatometru înregistrator. • pl. *-e.* /<fr. ***dilatographe.***

dilatográmă *s.f.* (*fiz.*) Diagramă obținută la dilatograf. • pl. *-e.* /<fr. ***dilatogramme.***

dilatometríe *s.f.* (*fiz.*) Parte a fizicii care se ocupă cu tehnica de măsurare a variației dimensiunilor corpurilor sub influența proceselor fizice și chimice. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***dilatométrie.***

dilatométru *s.n.* (*fiz.*) Instrument pentru măsurarea coeficienților de dilatație a corpurilor. • pl. *-e.* /<fr. ***dilatomètre.***

dilatóriu, -ie *adj.* (*jur.*; *despre mijloace procesuale de apărare*) Care tinde la amînarea soluționării pricinii. • pl. *-ii.* /<fr. ***dilatoire***, lat. ***dīlatōrius, -a, -um.***

dilațiúne *s.f.* (*jur.*) Întîrziere a unui proces, amînare a soluționării pricinii. • pl. *-i.* /<fr. ***dilation***, lat. ***dilatio, -onis.***

dilaudén *s.n.* (*farm.*) Derivat puternic al morfinei, utilizat ca analgezic; dihidromorfinonă. • sil. *-la-u-.* /den. com.

diléct, -ă *adj.* **1** Drag (cuiva). **2** Favorit, preferat. • pl. *-ți, -te.* /<it. ***diletto***, lat. ***dīlectus, -a, -um.***

dilécție *s.f.* v. dilecțiune.

dilecțiúne *s.f.* **1** Dragoste tandră și pură. **2** Preferință. • pl. *-i.* și *dilécție s.f.* /<fr. ***dilection.***

dilemátic, -ă *adj.* **1** Cu caracter de dilemă. **2** Care prezintă o dilemă. *Situație dilematică.* • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***dilémmatique.***

dilémă *s.f.* **1** (*log.*) Raționament disjunctiv-ipotetic care pune două alternative dintre care trebuie aleasă una, deși ambele duc la aceeași consecință. **2** Alternativă care pune pe cineva în încurcătură. *Crucificat de pe acum între „ispita de a fi" și „inconvenientul de a fi", Cioran nu rezistă dilemei decît prin scris* (PLEȘU). • pl. *-e.* /<fr. ***dilemme***, lat. ***dīlemma, -atis***; cf. gr. *δίλημμα* <*δί(ς)* „de două ori", *λῆμμα* „argument".

diletánt, -ă *s.m., s.f.* **1** Persoană care se ocupă cu o ramură a artei, a științei sau a tehnicii numai din plăcere, fără a fi profesionist ori specialist; amator. *Pictează ca diletant.* **2** (*deprec.*) Persoană care nu adîncește problemele specialității sale sau care nu are pregătirea științifică pentru a le adînci. <> Compar. *A dirijat ca un diletant.* • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***dilettante***, it. ***dilettante.***

diletántic, -ă *adj.* Care aparține diletantului, care se referă la diletant; care este superficial; diletantistic. • pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***dilettantisch.***

diletantísm *s.n.* **1** Faptul de a avea preocupări într-un domeniu al artei, al științei sau al tehnicii numai din plăcere, fără a avea o pregătire specială. **2** (*deprec.*) Lipsă de pregătire temeinică, de seriozitate sau de aptitudini dovedite de cineva în propriul domeniu de activitate. *A dat dovadă de diletantism.* • /<fr. ***dilettantisme***, it. ***dilettantismo.***

diletantístic, -ă *adj.* Diletantic. • pl. *-ci, -ce.* /<it. ***dilettantistico.***

dilí *vb. IV.* (*fam.*) **1** *refl.* A înnebuni. **2** *tr.* A lovi. 3 *refl.* A-și pierde toți banii la jocuri de noroc. • prez.ind. *-esc.* /<țig. ***da***, ***dilo.***

diligént, -ă *adj.* Silitor, sîrguincios; zelos. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***diligent***, lat. ***dīligens, -ntis.***

diligénță[1] *s.f.* **1** Silință, sîrguință. **2** Solicitudine. • pl. *-e.* /<fr. ***diligence***, lat. ***diligentia, -ae.***

diligénță[2] *s.f.* (*în trecut*) Trăsură de capacitate mare, acoperită, cu care se făcea transportul regulat de călători și de poștă pe distanțe lungi, înainte de introducerea căilor ferate; poștalion. *A înființat o diligență de-a dreptul între Ruși și București* (ISP.). • pl. *-e.* /<fr. ***diligence.***

dilíu, -íe *s.m., s.f., adj.* (*fam.*) (Om) aiurit, nebun. *L-au lăsat, pînă la urmă, în voia lui, l-au socotit... zăltat, deliu aproape* (STANCU). • pl. *-ii.* și *delíu, -íe s.m., s.f., adj.* /<țig. ***dilό*** „nebun".

dilogíe *s.f.* **1** (*lingv.*) Sens dublu, echivoc. **2** (*lit.*) Operă dramatică cu două acțiuni distincte. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***dilogie.***

diluá *vb. I.* **1** *tr.* A micșora concentrația unei soluții adăugînd un solvent. *Diluez laptele cu apă.* **2** *tr., refl.* Fig. A (se) atenua, a (se) micșora, a slăbi. *Aceste reflecții diluează emoția* (VIANU). • sil. *-lu-a.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***diluer.***

diluánt, -ă *adj., s.m.* (Substanță) care se adaugă unei soluții pentru a micșora concentrația unui compus chimic. • sil. *-lu-ant.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***diluant.***

diluáre *s.f.* **1** Micșorare a concentrației unei soluții; diluție. *Diluarea oțetului cu apă.* **2** Fig. Atenuare, micșorare, slăbire. *Diluarea interesului cetățenilor pentru politică.* • sil. *-lu-a-.* pl. *-ări.* /v. ***dilua.***

diluát, -ă *adj.* **1** (*despre soluții*) Care e mai puțin concentrat. *Alcool diluat.* ◆ (*subst. n.*) Soluție căreia i s-a micșorat concentrația. **2** Fig. Care și-a pierdut consistența, dispersat. *O activitate cam diluată care nu a avut rezultatul așteptat.* **3** Fig. (*despre texte, idei*) Care și-a pierdut din forță, fiind dezvoltate în exces; prolix, dezlînat. *Către finalul piesei, tensiunea dramatică este mai diluată.* • sil. *-lu-at.* pl. *-ți, -te.* /v. ***dilua.***

diluéndo *adv.* (*muz.*; *indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Slăbind treptat sunetul. • sil. *-lu-en-.* /<it. ***diluendo.***

dilúție *s.f.* **1** Diluare. *Diluția unei soluții.* **2** Raportul dintre o cantitate de soluție și cantitatea de substanță dizolvată în aceasta. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *diluțiúne s.f.* /<fr. ***dilution.***

diluțiúne *s.f.* v. diluție.

diluviál, -ă *adj.* Diluvian. • sil. *-vi-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***diluvial.***

diluviăn, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* Referitor la potopul biblic, care evocă potopul biblic. *Ploi diluviene.* **2** *adj.* Provenit din diluviu; diluvial. *Noroi diluvian.* **3** *s.n.* (*geol.*; *înv.*) Pleistocen. • sil. *-vi-an.* pl. *-eni, -ene.* /<fr. ***diluvien.***

dilúviu *s.n.* **1** (*relig.*) Potopul biblic. **2** Ext. Revărsare de ape cu furtună și ploi torențiale; potop. *„Lacustră", halucinație a unui diluviu ce izbește cu valuri de apă pe adormit* (CĂL.). <> Fig. *Toamna e schimbare de mirosuri..., iar grădina un diluviu lent de arome* (CĂL.). **3** (*geol.*; *înv.*) Pleistocen. • pl. *-ii.* /<fr. ***diluvium***, lat. ***dīlŭvium, -ii***, it. ***diluvio.***

dilvér *s.n.* Aliaj fier-nichel, cu coeficient de dilatare termică mare, din care se confecționează electrozi pentru becuri electrice, tuburi electronice etc. • /<fr. ***dilver.***

dimegalíe *s.f.* (*biol.*) Divizare fiziologică sau patologică a gameților masculi ori femeli în două categorii de mărimi. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***dimégalie.***

dimensioná *vb. I. tr.* A stabili pe bază de calcul dimensiunile unei construcții, ale unei mașini etc. • sil. *-si-o-.* prez.ind. *-ez.* /<germ. ***dimensionieren.***

dimensionál, -ă *adj.* **1** Care se referă la dimensiune; (care ține) de dimensiune. *Creștere dimensională.* **2** Care arată dimensiunea. • sil. *-si-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***dimensionnel***, germ. ***dimensional.***

dimensionáre *s.f.* Stabilire pe bază de calcul a dimensiunilor unei piese, ale unui element de construcție etc. • sil. *-si-o-.* pl. *-ări.* /v. ***dimensiona.***

dimensiúne *s.f.* **1** Fiecare dintre mărimile (lungime, lățime, înălțime) necesare determinării figurilor și corpurilor (geometrice). *Dimensiunile unui tablou.* <> *A patra dimensiune* = ceva imposibil, ceva neconceput încă de mintea omenească. **2** (*fiz.*) Oricare mărime fizică considerată din punctul de vedere al legăturii dintre unitatea sa de măsură și unitățile mărimilor fundamentale ale unui sistem de unități de măsură. **3** (*la pl.*) Porțiunea din spațiu ocupată de un corp; proporție. *Palat de mari dimensiuni.* **4** Fig. Importanță, valoare. *Realizare de mari dimensiuni.* **5** Fig. Aspect semnificativ al unui lucru. *Dimensiunea romantică a operei lui Eminescu.* • pl. *-i.* /<fr. ***dimension***, lat. ***dīmensio, -onis.***

dimér *s.m.* (*chim.*) Compus rezultat din combinarea a două molecule din aceeași specie de substanțe (organice sau anorganice). • pl. *-i.* /<fr. ***dimère***; cf. gr. *διμερής* „alcătuit din două părți" <*δί(ς)* „de două ori, dublu", *μέρος* „parte".

dimerizá *vb. I. tr.* (*chim.*) A face ca două molecule din aceeași specie de substanțe (organice sau anorganice) să formeze un dimer. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***dimériser.***

dimerizáre *s.f.* (*chim.*) *Reacție de dimerizare* = reacție de combinare a două molecule din aceeași specie de substanțe (organice sau anorganice) pentru a forma un dimer. • pl. *-ări.* /v. ***dimeriza.***

dimerlíe *s.f.* (*reg.*) Baniță (pentru cereale). *Se suie iute în pod și scoboară de acolo... vreo două dimerlii de pasat* (CR.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *dimirlíe, demerlíe s.f.* /cf. tc. *demirli* „de fier".

dimetrodán *s.m.* v. dimetrodon.

dimetrodón *s.m.* (*paleon.*; *la pl.*) Gen de reptile fosile din perioada permiană, cu apofizele vertebrelor dezvoltate formînd o creastă dorsală și cu dentiția diferențiată; (*și la sg.*) animal care aparține acestui gen. • pl. *-i.* și *dimetrodán s.m.* /<fr. ***dimétrodon.***

dimétru *s.m.* (*lit.*) Vers antic alcătuit din două măsuri de cîte două picioare fiecare. • pl. *-i.* /<fr. ***dimètre***; cf. gr. *δίμετρος* <*δί(ς)* „de două ori", *μέτρον* „măsură".

dimíe *s.f.* (*pop.*) Țesătură groasă de casă, făcută din fire de lînă (albă), împîslită la piuă, din care se confecționează haine țărănești. *Haine de dimie groasă, tivite cu șiret de lînă* (CAR.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<tc. ***dimi.***

dimigeánă *s.f.* v. damigeană.

dimineáță *s.f., adv.* **I** *s.f.* Parte de început a zilei, din zori pînă la prînz. *Era boboc de trandafir din luna lui mai scăldat în roua dimineții* (CR.). <> *Bună dimineața* sau (*pop.*) *dimineața bună* = formulă de salut folosită, la întîlnire sau la despărțire, în cursul dimineții. Δ Expr. *A umbla cu bună dimineața* = *a)* a umbla cu colindul în ajunul Crăciunului; *b)* (*glum., iron.*) a umbla fără treabă de la un vecin la altul. *A da bună dimineața* = a saluta (pe cineva) în timpul dimineții. *Hoț de bună dimineață* v. hoț. *Revărsatul dimineții* v. revărsat. *Steaua dimineții* v. stea. <> Loc.adj., adv. *De dimineață* = (care se petrece, se face, funcționează etc.) în partea de început a zilei, în zori. *Însuratul de tînăr și mîncarea de dimineață n-au greș* (C. NEGR.); din momentul cînd se face ziuă, din zori. *Ziua bună se cunoaște de dimineață.* <> Loc.adv. *În faptul dimineții* = în zori de zi. <> Expr. *Într-o bună dimineață* v. bun. **II** *adv.* **1** (*în forma „dimineața"*) În timpul dimineții. *Dacă pleacă seara din Cluj, ajunge în București dimineața.* ◆ În fiecare dimineață. *Bietul doctor mi-a recomandat un litru de lapte de capră dimineața* (CA. PETR.). **2** (*în forma „dimineață", precedat de adv. „tare", „foarte", „mai"*) Mai (sau foarte) devreme. *A plecat tare dimineață.* <> (*după adv. de timp „azi", „mîine", „ieri", „alaltăieri", „poimîine"*) *Mîine dimineață voi fi la tine.* • pl. *-ți.* și *mneáță s.f.* /lat. ***de + manitia.***

dimineciоáră *s.f.* Dim. al lui *dimineață.* • pl. *-e.* /***dimineață*** + *-ioară.*

dimingeánă *s.f.* v. damigeană.

diminuá *vb. I. tr., refl.* A face să devină sau a deveni mai mic (din punct de vedere cantitativ, calitativ, intensiv etc.); a (se) micșora, a scădea. *A diminuat impozitele. A diminua meritele cuiva.* • sil. *-nu-a.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***diminuer***, lat. ***diminuere.***

diminuánt, -ă *adj.* Care diminuează; depreciativ. • sil. *-nu-ant.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***diminuant.***

diminuáre *s.f.* Micșorare, scădere. *Diminuarea salariilor.* • sil. *-nu-a-.* pl. *-ări.* /v. ***diminua.***

diminuát, -ă *adj.* **1** Care a devenit mai mic ca dimensiuni. **2** Care a devenit mai mic cantitativ. **3** Care a slăbit în intensitate. **4** Care a devenit mai puțin util, valoros, important etc. • sil. *-nu-at.* pl. *-ți, -te.* /v. ***diminua.***

diminuéndo *adv.* (*muz.*; *indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Decrescendo. • sil. *-nu-en-.* /<it. ***diminuendo.***

diminutív, -ă *s.n., adj.* (*lingv.*) **1** *s.n., adj.* (Cuvînt) care se formează cu ajutorul unui sufix diminutival și care arată că obiectele, ființele, însușirile etc. denumite sînt considerate, în mod real sau afectiv, mai mici decît cele exprimate de cuvîntul de bază. **2** *s.n.* Prescurtare familiară și alintătoare a unui nume de persoană. **3** *s.n.* Nume de persoană format cu un sufix diminutival. • pl. *-e.* /<fr. ***diminutif***, lat. ***deminutivus***, germ. ***diminutiv.***

diminutivá *vb. I.* (*lingv.*) **1** *tr.* A forma diminutive; a diminutiviza. **2** *refl.* A se transforma în diminutiv; a diminutiviza. • prez.ind. *-ez.* /***diminutiv*** + *-a.*

diminutivál, -ă *adj.* (*lingv.*) **1** (*despre sufixe, particule*) Care formează diminutive. **2** (*despre cuvinte*) Care este format prin derivare cu sufixe, cu particule diminutivale. • pl. *-i, -e.* /***diminutiv*** + *-al.*

diminutiváre *s.f.* (*lingv.*) **1** Formare de diminutive. **2** Transformare în diminutiv. • pl. *-ări.* /v. ***diminutiva.***

diminutivizá *vb. I. tr.* (*lingv.*) A diminutiva. • prez. ind. *-ez.* /***diminutiv*** + *-iza.*

dimirlíe *s.f.* v. dimerlie.

dimísie *s.f.* v. demisie.

dimixíe *s.f.* (*biol.*) Fuziune a doi gameți diferiți. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***dimixie.***

dímon *s.m.* v. demon.

dimonoecíe *s.f.* (*bot.*) Prezență a două feluri de flori pe aceeași plantă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***dimonoécie***.

dimórf, -ă *adj.* (*fiz., biol.*) Care prezintă dimorfism, caracterizat prin dimorfism. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***dimorphe***.

dimorfíe *s.f.* (*fiz., biol.*) Dimorfism. • /<fr. ***dimorphie***.

dimorfísm *s.n.* **1** (*fiz.*) Proprietate a unor elemente sau compuși chimici de a cristaliza în două forme diferite. **2** (*biol.*) Existența a două forme distincte la una și aceeași specie (de animale sau de plante), evidențiate printr-un ansamblu de caractere morfologice, în funcție de sex sau de factorii de mediu. • /<fr. ***dimorphisme***.

dimpotrívă *adj.invar., adv.* **1** *adj.invar.* Din față, din partea cealaltă, de dincolo; opus. *Ale turnurilor umbre peste unde stau culcate, Către țărmul dimpotrivă se întind, se prelungesc* (ALEX.). *Urcăm, deci, pe povîrnișul dimpotrivă* (CA. PETR.). **2** *adj.invar.* (*despre vreme*) Potrivnic, nefavorabil. *Vremea a fost prea dimpotrivă, ...și numai un om a venit astăzi în pădure* (CR.). **3** *adv.* Din contra. *Nu ocoleam dificultățile. Dimpotrivă, le căutam* (BLA.). **4** *adv.* Invers, cu totul altfel. *Eliade începe, dimpotrivă, cu o scrupuloasă toleranță către particular* (PLEȘU). **5** *adv.* Față în față. *Oglinzile..., așezate dimpotrivă, răsfrîngeau lumina* (DELAVR.). • ***/de⁵ + împotrivă***.

dimprejúr *adv., adj.invar.* **1** *adv.* Din jur, din împrejurimi, din apropiere. *Am adunat țărînă dimprejur și am umplut năframa* (SADOV.). **2** *adj.invar.* Care se află în apropiere, în jur, în vecinătate. *O oaste muntană, pornind din Almaș, atacă ținuturile dimprejur* (CĂL.). • ***/de⁵ + împrejur***.

dimprejúrul *prep.* Din jurul, din apropierea (unei ființe sau unui lucru). *Nimeni nu vorbea în spațiul dimprejurul lor* (PLEȘU). • ***/de⁵ + împrejurul***.

dimpreúnă *adv.* Împreună (cu altul sau cu alții), laolaltă, la un loc. *Să-i aducă pe hîrca de babă înaintea sa, dimpreună cu toate odoarele luate cu vicleșug* (CR.). *Voi să-l cresc dimpreună cu copiii mei* (GAN.). • ***/de⁵ + împreună***.

din *prep.* **I** (*cu sens local*) **1** (*introduce un atr. care arată locul unde se află cineva sau ceva, unde se întîmplă ceva*) *Lampa din tavan. Războiul din Irak.* **2** (*introduce un compl. care arată punctul de plecare al acțiunii*) *a*) (*compl. exprimă desprinderea din interiorul unui spațiu sau de pe suprafața unui obiect*) *Iese din cameră. Ia un măr din farfurie.* ◇ (*în corelație cu „în", „pînă în", „pînă la" evidențiază despărțirea spațială*) *Apa s-a prelins din casă pînă în curte; b*) (*în repetiții, în corelație cu „în", arată succesiunea în spațiu de la un loc la altul de același fel*) *Veverița sare din copac în copac.* ◇ (*intră în compunerea unor loc.adv.*) *Din loc în loc. Din scoarță în* (sau *pînă în*) *scoarță.* **3** (*introduce un atr. sau un circ. care arată locul și direcția în care se află sau se întîmplă ceva*) *Casa din față. Din stînga se apropie un tramvai.* ◇ (*intră în compunerea unor loc.prep.*) *De din vale de... Din jos de... Din sus de...* **4** (*în legătură cu vb. care exprimă ideea unei separații*) *Scoate ușa din țîțîni.* ◆ (*introduce un compl. indir. care exprimă separarea din interiorul unei stări, situații, atitudini etc.*) *Se trezește din visare. A scoate din anonimat. Îl întoarce din hotărîrea sa.* **5** (*introduce un atr. sau un circ. care arată originea, proveniența, apartenența*) *Țăran din Bucovina. Medicament extras din plante. Și-a vîndut lucrurile din casă.* **II** (*cu sens temporal*) **1** (*introduce un atr., care arată momentul existenței sau din care datează ceva, ori un circ.*) *Revoluția din 1989. S-au găsit obiecte din epoca bronzului. Ceramica a fost făcută din vechime.* **2** (*introduce un circ. care arată momentul existenței, timpul cînd se petrece o acțiune*) *O șalupă ne acostează din mers* (BART). ◇ Loc.adv. *Din vreme* v. vreme. **3** (*introduce un circ. care indică punctul de plecare din timp*) *Pictează din copilărie.* ◇ (*în corelație cu „pînă" evidențiază extinderea temporală a acțiunii*) *Lucrează din zori pînă seara tîrziu.* ◇ (*intră în compunerea unor loc.adv. care exprimă frecvența, periodicitatea*) *Din oră în oră. Din zi în zi. Din an în an. Din vreme în vreme. Din clipă în clipă. Din moment în moment.* **III** (*cu sens partitiv*) Dintre. *Unii din ei duseseră vitele la păscut* (SADOV.). ◆ (*arată detașarea cuiva sau a ceva dintr-un tot*) *Ion este cel mai silitor elev din clasă. Cel mai mult din toate îi place să citească.* ◆ (*în constr. cu sens partitiv*) O parte din, ceva din... *a*) (*cu funcție de sub.*) *Au mai plecat din oameni; b*) (*cu funcție de compl. dr.*) *A cheltuit din bani.* **IV** (*introduce un circ. de cauză*) *A greșit din neatenție.* ◇ (*intră în compunerea unor loc.adv.*) *Din fugă. Din greu. Din gros. Din nou. Din plin. Din senin. Din treacăt. Din vedere.* **V** (*introduce un circ. instr.*) **1** (*compl. arată obiectul propriu-zis*) *Pocnește din bici. Bate din palme. Cîntă din fluier.* **2** (*compl. arată mijlocul prin care se realizează ceva*) *Trăiește din pensie.* **VI** (*introduce un atr. sau un compl. care arată materia sau elementele din care este făcut un lucru*) *Vas din tablă galvanizată. Colectivul este alcătuit din 12 membri.* **VII** (*în legătură cu vb. care înseamnă „a preface", „a schimba" introduce un compl. indir. care arată obiectul prefacerii*) *Faceți din piatră aur și din îngheț văpaie* (EMIN.). ◇ (*în corelație cu „în"*) *A schimbat nota din 7 în 10.* **VIII** (*pop.; introduce un circ. de rel.*) În ce privește, în privința. *Să ne întrecem din fugă* (CR.). ◇ (*intră în compunerea loc.prep. „din punct de vedere" sau „din punctul de vedere"...*) *Interpreta situația din punct de vedere subiectiv.* • ***/de⁵ + în***.

dinadíns *adv.* Cu un anumit scop, cu intenție; în mod conștient; înadins, anume. *Portretul domnișoarei Boiu a fost dinadins publicat* (CA. PETR.). ◇ Loc.adv. *Cu (tot) dinadinsul* = *a*) în mod intenționat, anume. *A treia zi, cu dinadinsul făcu să-i fie drumul pe la același copaci* (ISP.); *b*) în mod expres, în special. *A mai rămas încă un minister, tocmai acela unde se cere cu dinadinsul caligrafie pentru acte și documente* (CAR.); *c*) cu toată stăruința, cu orice preț. *Pusesem gînd să istovim cu tot dinadinsul muntele* (BLA.); *d*) cu adevărat, în adevăr. *A căutat el cu tot dinadinsul o ocupațiune onorabilă și i s-a refuzat?* (CĂL.). • ***/de⁵ + înadins***.

dinafără *adv.* Loc.adv. *Pe dinafară* = *a*) pe de rost, reproducînd întocmai) din memorie. *Se învățau pe dinafară baladele lui Schiller* (BLA.). Δ Expr. *A ști (ceva) pe dinafară* v. ști; *b*) în afară. *A luat cu el, pe dinafară de copii, și un cățel.* • ***/de⁵ + în afară***.

dinaínte *adv.* **1** (*cu sens local*) În față, înainte. *S-a putut spune că, în fond, avem mereu dinainte aceeași carte* (PLEȘU). ◇ Loc.adj. *De dinainte* = din față. *Picioarele de dinainte ale iepurelui sînt mai scurte decît cele de dinapoi.* Δ *Dricul de dinainte* v. dric. ◇ Loc.adv. *Pe dinainte* = prin față. *Pe urmă îi trecu pe dinainte icoană după icoană dintr-o tinerețe fără odihnă* (SADOV.). Δ Expr. *A nu-i trece cuiva pe dinainte* = a acorda cuiva respect, (prea multă) considerație. *A-l lua pe cineva gura pe dinainte* v. gură. *A i-o lua (cuiva) pe dinainte* v. lua. *Nu-i trece nimeni pe dinainte* v. trece. ◆ (*adj.; pop.*) Din față, anterior. *Roțile dinainte ale mașinii.* ◆ (*subst.; pop.; în forma „dinaintea"*) Jumătatea din față a corpului unui animal sau al unui om; ext. (și, *pop., în forma „dinaintele"*) partea din față a unui obiect de îmbrăcăminte. *Scoate... scurteicile... ale cu dinaintele de vulpe!* (JIP.). **2** (*cu sens temporal*) De mai înainte, de mai de mult. *Legam și eu noi prietenii. Știam dinainte că vor fi scurte și dureroase* (BLA.). *Se distinse în chip deosebit la pronunție și asta e semn că încă dinainte avea oarecari cunoștințe de limba franceză* (CĂL.). ◇ Loc.adj. *De dinainte* = de adineauri, de mai înainte. *Știa de dinainte ce se va întîmpla.* ◆ Din timp, de cu vreme. *De-ar ști omul ce-ar păți, Dinainte s-ar păzi* (CR.). ◆ În viitor. *Nu era... nici efortul titanic al unui artist care se teme a nu avea dinainte destul timp pentru a-și realiza proiectele* (PLEȘU). • ***/de⁵ + înainte***.

dinaíntea *prep.* **1** Din fața..., din locul aflat înaintea cuiva sau a ceva. *Lipsești dinaintea mea, spînule!* (CR.). *Grădina dinaintea casei.* ◆ Înaintea, în fața (cuiva sau a ceva). *Se-nchină dinaintea-i pînă la pămînt* (CAR.). ◆ (*precedat de prep. „pe"*) Prin fața cuiva sau a ceva. *Domnița trecu pe dinaintea fratelui care păzea ușa* (SADOV.). *Rîul trece pe dinaintea curții.* **2** Din timpul care precedă, înainte de... *Evenimentele dinaintea anului 1989.* • ***/de⁵ + înaintea***.

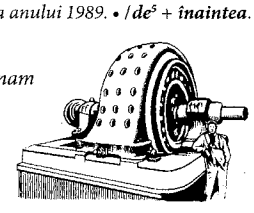
dinam

dinám *s.n.* (*electr.*) Generator electric de curent continuu. • pl. *-uri.* /<fr. ***dynamo***.

dinamétru *s.n.*(*fiz.*) Aparat pentru măsurarea grosismentului lunetelor. • pl. *-e.* /<fr. ***dynamètre***.

dinámic, -ă *adj., s.f.* **I** *adj.* **1** Care se referă la mișcare, la forță. *Coeficient dinamic.* ◇ *Echilibru dinamic* v. echilibru. *Geologie dinamică* v. geologie. *Stereotip dinamic* v. stereotip. **2** Care este plin de mișcare, de forță, activ. *Societate dinamică.* **3** (*despre procese*) Care se desfășoară rapid. *Transformări dinamice. Creștere economică dinamică.* **4** (*despre oameni*) Plin de vitalitate, care dovedește putere de a se afirma și de a acționa. *Un om dinamic și eficient.* ◆ (*despre acțiuni, manifestări etc. ale oamenilor*) Care exprimă, trădează vitalitate, forță, putere. *Intervenția rapidă, dinamică a dus la salvarea sinistraților.* **5** (*gram.*) *Verb reflexiv dinamic* = verb reflexiv a cărui acțiune se face cu participarea intensă sau cu un interes special din partea subiectului. **II** *s.f.* **1** Parte a mecanicii care se ocupă cu studiul legilor mișcării corpurilor, ținînd seama de masa lor și de forța care se exercita asupra lor. **2** (*telec.*) Mărime egală cu raportul dintre intensitatea sonoră maximă și cea minimă care intervin în cursul vorbirii sau execuției unui program sonor sau cu raportul dintre puterea maximă și cea minimă a semnalului utilizat pentru transmiterea electrică a vorbirii sau a unui program sonor și care se exprimă în decibeli. **3** (*muz.*) Totalitatea fenomenelor legate de intensitatea sonorității muzicale și care se bazează pe folosirea diferitelor trepte ale intensității sunetelor, pe înlănțuirea lor, prin trecerea bruscă sau treptată de la o intensitate la alta etc. ◆ Disciplină care se ocupă cu studiul acestor fenomene. **4** (*geol.*) Totalitatea proceselor geologice care au loc în scoarța terestră sau la suprafața ei sub acțiunea unor factori externi sau interni. **5** *Dinamica populației* = *a*) (*biol.*) totalitatea schimbărilor cantitative sau calitative suferite de o populație de plante sau de animale într-un anumit interval de timp; *b*) (*sociol.*) totalitatea modificărilor care intervin în numărul, structura și distribuția populației, raportate la anumite intervale de timp. **6** (*psih.*) *Dinamica grupului* (sau *grupurilor*) = ansamblu de legi care dirijează comportamentul unui anumit grup, bazate pe sistem de interdependență între membrii grupului. **7** (*fiz.*) *Dinamica fluidelor* = capitol al mecanicii care explică, studiază mărimile și legile naturale ale fluidelor în curgere. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***dynamique***.

dinamísm *s.n.* **1** Caracterul a ceea ce este dinamic. *Dinamismul unui sistem economic.* **2** Activitate intensă, vitalitate, energie, forță. *Dinamismul vieții moderne.* **3** (*filos.*) Concepție filosofică potrivit căreia factorul primordial nu ar fi materia, ci mișcarea pură, imaterială. • /<fr. ***dynamisme***.

dinamíst, -ă *s.m., adj.* (*filos.*) **1** *s.m.* Adept al dinamismului. **2** *adj.* Care aparține dinamismului sau dinamiștilor. *Teorie dinamistă privitoare la lume.* • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***dynamiste***.

dinamitá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică obstacole naturale, obiective militare, construcții dezafectate etc.*) A face să sară în aer, cu ajutorul dinamitei (sau al altui exploziv). **2** Fig. A distruge. *O juvenilă poftă de a face istorie, de a experimenta, de a dinamita tradiționala „stagnare" rusă* (PLEȘU). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***dynamiter***.

dinamitárd, -ă *adj.* Care este anarhic, subversiv, distrugător. *Autor de romane dinamitarde* (CĂL.). • pl. *-zi, -de.* /<fr. ***dynamitard***.

dinamitáre *s.f.* Acțiunea de *a dinamita* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***dinamita***.

dinamítă *s.f.* Exploziv detonant, compus din nitroglicerină ca substanță explozivă principală, absorbită într-un material inert sau exploziv, folosit pentru a arunca în aer obstacole naturale (stînci, pereți de mină etc.), obiective militare în timp de război, construcții dezafectate etc. ◇ Fig. Lucru, eveniment susceptibil de a declanșa consecințe grave. *Vestea pe care mi-ai dat-o este dinamită curată.* • pl. *-e.* /<fr. ***dynamite***.

dinamitiéră *s.f.* Magazie subterană pentru păstrarea dinamitei. • sil. *-ti-e-.* pl. *-e.* /<fr. ***dynamitière***.

dinamizá *vb. I. tr.* A face să devină (mai) dinamic; a stimula. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***dynamiser***.

dinamizánt, -ă *adj.* Care dinamizează; dinamizator. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***dynamisant***.

dinamizáre *s.f.* Stimulare. *Dinamizarea vieții culturale.* • pl. *-ări.* /v. ***dinamiza***.

dinamizatór, -oáre *adj.* Dinamizant. • pl. *-ori, -oare.* /*dinamiza* + *-tor.*

dinamocóră *s.f., adj.* (*bot.*) (Plantă) ale cărei semințe se răspîndesc prin crăparea explozivă a fructului. • pl. *-e.* /<fr. ***dynamochore.***

dinamocoríe *s.f.* (*bot.*) Mod de răspîndire a plantelor dinamocore. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***dynamochorie.***

dinamoeléctric, -ă *adj.* Care transformă energia mecanică în energie electrică. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***dynamoélectrique.***

dinamogén, -ă *adj.* (*fiziol.*) Care face să crească forța musculară sau care stimulează o funcție organică. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***dynamogène.***

dinamogenéză *s.f.* **1** Producere de energie. **2** Proces de producere a senzațiilor, sentimentelor sau ideilor care sporesc tonusul vital. • pl. *-e.* /<fr. ***dynamogenèse.***

dinamogeníe *s.f.* (*biol.*) **1** Mod de dezvoltare și creștere a activității unui organism, organ, țesut sau a unei celule. **2** Acțiune biologică normală sau patologică prin care o activitate psihologică este imediat augmentată. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***dynamogénie.***

dinamográf *s.n.* (*fiz.*) Dinamometru înregistrator. • pl. *-e.* /<fr. ***dynamographe.***

dinamográmă *s.f.* Diagramă obținută la dinamograf. • pl. *-e.* /<fr. ***dynamogramme.***

dinamologíe *s.f.* Știință, teorie a forțelor, considerate în abstract. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***dynamologie.***

dinamometamorfísm *s.n.* (*geol.*) Metamorfism cauzat mai ales de presiune. • pl. *-e.* /<fr. ***dynamométamorphisme.***

dinamometráre *s.f.* Măsurare a forței cu dinamometrul. • pl. *-ări.* /de la ***dinamometru.***

dinamométric, -ă *adj.* Care aparține dinamometriei, care se referă la dinamometrie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***dynamométrique.***

dinamometríe *s.f.* Măsurare a forței (contracției musculare) cu ajutorul dinamometrului. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***dynamométrie.***

dinamométru *s.n.* (*fiz.*) Instrument pentru măsurarea forțelor. • pl. *-e.* /<fr. ***dynamomètre***; cf. gr. *δύναμις* „putere", *μέτρον* „măsură".

dinanțián, -ă *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Primul etaj al carboniferului de facies marin. **2** *adj.* Care aparține dinanțianului, specific dinanțianului; care se referă la această perioadă. *Formațiuni dinanțiene.* **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din dinanțian. • sil. *-ți-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***dinantien.***

dinapói *adv.* **1** În partea din urmă; în spate, înapoi. *Unul stă dinainte, celălalt dinapoi.* <> Loc.adj. *De dinapoi* = din spate. *Picioarele de dinapoi ale iepurelui.* Δ *Dricul de dinapoi* v. dric. <> Loc.adv. *Pe dinapoi* = prin spate. ◆ (*adj.*) Din spate, posterior. *Un obuz de calibru mijlociu izbucni pe taluzul dinapoi* (CA. PETR.). ◆ (*subst.; pop.; în forma „dinapoia"*) Jumătatea din spate a corpului unui animal, a unui om sau, ext., a unui obiect de îmbrăcăminte. *A intrat cu dinapoia înainte.* **2** De la spate, din urmă. *Ie-i oile dinapoi cu grămada și du-le la curte* (CR.). • /***de***^{5} + ***înapoi.***

dinapóia *prep.* Înapoia, în spatele (cuiva sau a ceva), în partea din urmă (a ceva sau a cuiva), după (cineva sau ceva); dindărătul. *Mergea dinapoia. A legat cîinele dinapoia căruței. Mergea dinapoia mea.* • /***de***^{5} + ***înapoia.***

dinár *s.m.* **1** Monedă de aur sau de argint, de origine arabă, care a circulat în Evul Mediu și în Europa. **2** Unitate monetară în Algeria, Irak, Iordania, Kuweit, Libia, Tunisia, Yemen, Bosnia-Herțegovina și Croația. • pl. *-i.* /<fr. ***dinar,*** ngr. ***δηνάριον.***

dinást *s.m.* (*la greci și la romani*) Suveran al unui stat mic. • pl. *-ști.* /<fr. ***dynaste,*** gr. ***δυνάστης.***

dinástic, -ă *adj.* **1** Care aparține unei dinastii, privitor la dinastie, de dinastie. **2** (*despre oameni, curente etc.*) Partizan al dinastiei. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***dynastique.***

dinasticísm *s.n.* **1** Concepție care susține dreptul exclusiv al unei familii domnitoare la conducerea unei monarhii. **2** Devotament față de dinastie. • /<fr. ***dynasticisme.***

dinastíe *s.f.* **1** Familie domnitoare într-un stat cu formă de guvernămînt monarhică și în care puterea se transmite în succesiune ereditară; șir de suverani aparținînd unei astfel de familii. *Dinastia Romanov.* <> *Dinastie ereditară* v. ereditar. **2** Fig. Succesiune de personalități aparținînd aceleiași familii. *Dinastia Bach.* • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***dynastie.***

dinatrón *adj.* (*fiz.*) *Efect dinatron* = scăderea curentului stabilit între doi electrozi ai unui tub electronic la creșterea, între anumite limite, a tensiunii dintre ei, datorită emisiei secundare de electroni de către electrodul pozitiv. • pl. *-e.* /<engl., fr. ***dynatron.***

dínă *s.f.* (*fiz.*) Unitate de măsură a forței, reprezentînd forța care imprimă unei mase de un gram o accelerație de un centimetru pe secundă la pătrat (*dyn*). • pl. *-e.* /<fr. ***dyne***; cf. gr. *δύναμις* „forță".

dinăúntru *adv.* Din interior. *Se aude dinăuntru un glas de femeie bătrînă.* <> Loc.adv. *Pe dinăuntru* = în interior. *Copacul e putred pe dinăuntru.* <> Fig. *Mă năpădeau pe dinăuntru umbrele* (BLA.). ◆ (*adj.*) Care se află înăuntru, în interior. *Cele mai dinlăuntru părți ale ostrovului* (DRĂGHICI). • și *dinlăúntru adv.* /***de***^{5} + ***înăuntru.***

díncoace *adv.* În partea aceasta, în partea dinspre vorbitor. *Se știe că inamicul are posturile de pază dincoace, spre noi* (CA. PETR.). <> Loc.adj. *De dincoace* = *a*) care se află în partea aceasta (dinspre vorbitor). *Grădina de dincoace s-a vîndut*; *b*) (în opoz. cu *„de dincolo", „cealaltă"*) de pe pămînt, reală. *Au căutat să cunoască mai bine lumea de dincoace, lumea asta în care trăim* (CA. PETR.). <> Loc.prep. *Dincoace de...* = în partea aceasta (dinspre vorbitor). *Stă toată săptămîna cu oile dincoace de arii, către Dunăre* (VOIC.). *De dincoace de...* = din partea aceasta... ◆ (*adj.*) Mai nou, mai recent, dintr-o vreme mai apropiată de noi. *S-a sculat din vremile mai dincoace un învățat mai iscusit decît toți* (SADOV.). • acc. și *dincoáce* /***de***^{5} + ***încoace.***

díncolo *adv.* **1** În partea cealaltă, în partea opusă (în raport cu vorbitorul). *Se aruncă cu calul în apă, o trece înot dincolo* (CR.). <> Loc.adj. *De dincolo* = care se află în cealaltă parte. *Malul de dincolo.* <> Loc.prep. *Dincolo de...* = *a*) de cealaltă parte a... *Dincolo de moară începe Crăpiștea* (GAL.); *b*) în afară de. *Se pune deci întrebarea ce am învățat în plus de la Constantin Noica, dincolo de ceea ce aș fi putut învăța de la alții* (PLEȘU). *De dincolo de...* = din cealaltă parte a... *De dincolo de dealuri Părea c-auz un sunet* (ALEX.). ◆ (*relig.*) În lumea cealaltă, în lumea de apoi. *Cel ce în astă lume a dus numai durerea Nimic n-are dincolo* (EMIN.). **2** (*în corelație cu „ici", „colo" etc.*) În altă parte. *Ba un junghi colo, ba o fulgerătură dincolo* (POPA). <> Expr. *Așa și pe dincolo* = așa cum s-a mai spus, în felul în care se cunoaște sau într-un fel pe care vorbitorul nu vrea să-l spună. *Vreau să scriu un roman așa și pe dincolo, și să-l scriu, și să fie și bun* (PRED.). *A căuta încolo, a căuta pe dincolo* v. încolo. • acc. și *dincólo.* /***de***^{5} + ***încolo.***

dincotró *adv.* (*adesea în prop. interog.*) Din ce parte, din care direcție, de unde. *Dincotro bate vîntul?* <> Expr. *A vedea dincotro bate vîntul* v. vînt. • /***de***^{5} + ***încotro.***

dindátă *adv.* Îndată. <> Loc.conj. *Dindată ce* = îndată ce. • /***de***^{5} + ***îndată.***

dindărát *adv.* Dinapoi. *Deodată se simți tras pe dindărăt, de mîneca surtucului* (ODOB.) <> Loc.adj. *De dindărăt* = care se află dinapoi, în spate. *Partea de dindărăt a căruței.* ◆ (*adj.*) Care se află dinapoi, în spate. *Partea dindărăt a casei.* • /***de***^{5} + ***îndărăt.***

dindărátul *prep.* Dinapoia. *Zidul dindărătul casei.* • /***de***^{5} + ***îndărătul.***

dinéu *s.n.* **1** Masă de seară (în special de gală). **2** (și *dineu oficial*) Masă de seară oferită în cinstea unor șefi de stat, a unor personalități politice etc. • pl. *-uri, -ee.* /<fr. ***dîner.***

dinghi *s.n.* (*nav.*) **1** Ambarcație mică de sport cu rame și vele, putînd folosi și un motor în afara bordului. **2** Barcă pneumatică de salvare. • pl. *-uri.* /<fr., engl. ***dinghy.***

díngo *s.m. invar.* (*zool.*) Specie de cîine sălbatic din Australia, cu blana roșcată, care nu latră (*Canis dingo*); cîine care face parte din această specie. • /<fr., engl. ***dingo.***

dinioáră *adv.* v. odinioară.

dinitrofenól *s.m.* (*farm.*) Pudră galbenă cristalină, asemănătoare cu acidul picric, folosită pentru activarea metabolismului bazal. • /<fr. ***dinitrophénol.***

dinitrotoluén *s.m.* Substanță organică toxică, explozivă, obținută prin nitrarea nitrotoluenului, care se prezintă sub formă de cristale aciculare, cu miros de migdale amare și care este folosită la fabricarea unor explozivi detonanți și a unor amorse speciale, ca plastifiant pentru diferite pulberi etc. • sil. *-lu-en.* pl. *-i.* /<fr. ***dinitrotoluène.***

dinlăúntru *adv.* v. dinăuntru.

dino- Elem. de compunere „uriaș"; „teribil", „groaznic". • /<fr. ***dino-.***

dinocéras *s.m.* (*paleon.*) Mamifer asemănător cu rinocerul, cu caninii foarte dezvoltați. • pl. *-și.* /<fr. ***dinocéras.***

dinódă *s.f.* (*electrotehn.*) Electrod al unui tub electronic a cărui emisie secundară de electroni îndeplinește o funcție utilă. • pl. *-e.* /<fr. ***dynode.***

dinoflageláte *s.f. pl.* (*biol.*) Organisme marine, unicelulare, cu membrană celulozică sau chitinoasă, care au apărut în mezozoic, alcătuind planctonul oceanelor. • /<fr. ***dinoflagelates.***

dinofobíe *s.f.* (*med.*) Teamă patologică de amețeală. • g.-d. *-ei.* /<fr. ***dinophobie.***

dinórnis *s.m. invar.* (*paleon.*) Pasăre fosilă, asemănătoare cu struțul, dar de două ori mai mare decît acesta, care a trăit în Noua Zeelandă. • /<fr. ***dinornis.***

dinotériu *s.m.* (*paleon.*) Proboscidian fosil, erbivor, cu talia mai mare decît a elefantului și cu defensele curbate în jos și fixate pe maxilarul inferior. • pl. *-ii.* /<fr. ***dinothérium.***

dinozáur *s.m.* **1** (*paleon.*) Reptilă fosilă, uriașă, din ordinul dinozaurienilor. **2** (Epitet pentru o) persoană sau instituție, considerată a fi depășită, dar care își menține o pondere considerabilă în domeniu. • sil. *-za-ur.* pl. *-i.* /<fr. ***dinosaure.***

dinozaurián *s.m.* (*paleon.; la pl.*) Ordin de reptile fosile, uriașe, din era secundară, cele mai mari animale terestre cunoscute, care prezentau unele caractere intermediare între reptile, păsări și mamifere; (*și la sg.*) animal care face parte din acest ordin. <> (*adj.*) *Reptilă dinozauriană.* • sil. *-za-u-ri-an.* pl. *-ieni.* /<fr. ***dinosauriens.***

dínspre *prep.* **1** (*introduce un circ. de loc care exprimă depărtarea din direcția unui punct inițial*) De către, din direcția... *Vîntul bate dinspre ocean.* **2** (*introduce un atr. care exprimă situarea în direcția unui punct inițial*) *Pe șoseaua dinspre București s-a circulat cu dificultate.* <> Expr. *Dinspre partea cuiva* (sau *a ceva*) v. parte. **3** (*introduce un atr. care exprimă linia de înrudire în raport cu un termen inițial*) *Bunica dinspre tată.* <> Loc.adj. *Dinspre partea mamei* (sau *a tatălui*) v. parte. **4** (*introduce un circ. de timp care exprimă apropierea de un anumit moment*) Cam spre, aproximativ în momentul... *Poposiră dinspre ziuă într-o pădure* (GAL.). • /***de***^{5} + ***înspre.***

dínte *s.m.* **1** (*anat.*) Fiecare dintre organele osoase mici, prezente la majoritatea vertebratelor și la om, situate în cavitatea bucală, înfipte în alveolele maxilarelor și servind la apucarea, reținerea și mestecarea alimentelor, iar la unele animale și la apărare; restr. fiecare dintre organele osoase mici așezate în partea din față a maxilarelor. <> *Dinte de lup* = motiv decorativ de formă prismatică, folosit în arta decorativă. *Dinte cîinesc* v. cîinesc. *Dinte ginginos* v. ginginos. *Dinți de lapte* v. lapte. <> Expr. (*fam.*) (*A fi*) *soare cu dinți* = soare pe timp geros. *Printre dinți* = (*în legătură cu vb. de declarație*) neclar, nedeslușit (trădînd ciudă, amenințare, mînie). *A se ține cu dinții*

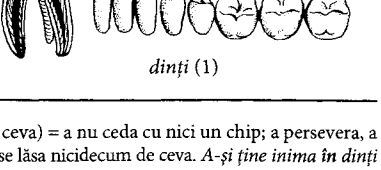

dinți (1)

(de ceva) = a nu ceda cu nici un chip; a persevera, a nu se lăsa nicidecum de ceva. *A-și ține inima în dinți* (sau *cu dinții*) = a se stăpîni și a nu se lăsa doborît sau cuprins de o emoție (frică, durere etc.) puternică; a se stăpîni, a răbda. *A ține cu dinții să...* = a dori foarte mult să... *A sta* (sau *a ședea, a rămîne*) *cu dinții la stele* (sau *la soare*) = *a*) a nu avea ce mînca; a răbda de foame; *b*) se spune despre oamenii leneși. *A-i scoate* (*cuiva*) *și dinții din gură* = a-i lua (cuiva) tot ce are, a lăsa pe cineva sărac. *A avea un dinte împotriva* (sau *contra*) *cuiva* = a avea un motiv de nemulțumire, de supărare sau de dușmănie împotriva cuiva. (*fam.*) *Scobește-te în dinți!* = pune-ți pofta în cui! *A-și lua inima în dinți* v. inimă. *Înarmat pînă în dinți* v. înarma. *A apuca luna cu dinții* v. lună. *A se spăla*

pe dinți de ceva v. spăla. *A tăia ca dinții babei* v. tăia. *A râde cu toți dinții* v. tot. *A-i tremura cuiva dinții în gură* v. tremura. ◇ Compuse: (*bot.*) *dintele-dracului* = plantă erbacee anuală, meliferă, cu gust de piper, cu florile mici, albe, roșii-purpurii sau verzui, dispuse în spice (*Polygonum hydropiper*); *dinte-de-cal* sau *dintele-calului* = varietate de porumb cu boabe mari, late și albicioase și cu un șănțuleț la vîrf. **2** Fiecare dintre crestăturile sau zimții de formă regulată de pe marginea unor unelte sau organe de mașini, de la capătul sau de pe cantul unui element de construcție de lemn etc. **3** Fiecare dintre colții pieptenelui, ai greblei, ai furculiței etc. **4** Înălțime stîncoasă, ascuțită și izolată, cu pereții abrupți; colț. • pl. *-ți.* /lat. ***dentem.***

dintîi *adj.invar.* (*de obicei precedat de art. adj. „cel”*) **1** Primul dintr-o serie de lucruri, ființe, fenomene de același fel. *În cei dintîi ani ai copilăriei mele cuvîntul meu nu era cuvînt* (BLA.). ◆ (*adv.*) La început, în primul moment, întîi. *Nevasta lui s-a deprins cu dînsul, de nu-i mai era acum așa de urît ca dintăi* (CR.). **2** Primul ca importanță, ca valoare, ca rang etc. dintre mai mulți. *A-și vedea copiii sănătoși este cea dintîi dorință a oricărei mame.* • și (*reg.*) *dentîi adj.invar.* /***de**⁵ + **întîi.***

dintotdeaúna *adv.* De la început, tot timpul; mereu, necontenit. *Poeziile sale au fost dintotdeauna o sursă de inspirație pentru muzicieni.* • /***din** + **totdeauna.***

díntre *prep.* **1** (*introduce un atr. care arată locul ocupat de cineva sau de ceva între două sau mai multe elemente*) Care se află între..., în mijlocul... *Biroul dintre ușă și fereastră. Casa dintre brazi.* **2** (*introduce un circ. care arată punctul de desprindere*) Din mijlocul... *Iepurele sare dintre brazde.* **3** (*introduce un atr. care arată detașarea unui obiect din mijlocul mai multora de același fel*) Printre, între, din. *Un sultan dintre aceia, ce domnesc peste vreo limbă* (EMIN.). ◆ (*introduce un compl. al super.*) *Ion este cel mai bun dintre elevi. Maria citește cel mai expresiv dintre toți.* **4** (*introduce un atr. exprimînd o corelație sau o alternanță*) Între. *Raportul dintre cerere și ofertă.* **5** (*introduce un atr. care indică răstimpul dintre două unități temporale distincte*) Situat între... *A plecat în noaptea dintre 5 și 6 august.* **6** (*introduce un atr. care exprimă un raport de reciprocitate*) Care există între... *Prietenia dintre ei.* • /***de**⁵ + **între.***

díntru *prep.* (*mai ales înaintea lui „un”, „însul”, „acest”, „o dată”, cu elidarea vocalei finale proprii*) **I** (*cu sens local*) **1** (*introduce un circ. care indică punctul de desprindere*) Din, dinspre... *Îl văd ieșind dintr-o curte.* ◇ Loc.adv. *Dintr-acolo* = din partea aceea. **2** (*introduce un atr. care indică locul unde se află ceva*) *Parchetul dintr-o cameră s-a stricat.* **II** (*cu sens partitiv*) Din. *Mulți dintr-înșii nu s-au mai întors.* ◆ (*introduce un atr. care indică apartenența*) *A cîștigat un candidat dintr-un partid neparlamentar.* **III** (*cu sens temporal*) **1** (*introduce un circ. care indică punctul de plecare în timp*) De la. *Dintr-un timp și vîntul tace* (COȘB.). ◇ Loc.adj., adv. *Dintru început* sau *dintru începutul începutului* = de la început. *Dintru-ntîi* = mai întîi, la început, în primul rînd. **2** (*introduce un atr. care indică timpul desfășurării unei acțiuni*) Din, petrecut în. *Ploaia dintr-acea noapte inundase satul.* **IV** (*introduce un compl. care exprimă descendența, originea, proveniența*). Din. *Se trăgea dintr-un neam de țesătoare vestite* (AGÂR.). *E dintr-un sat din Banat.* **V** (*introduce un compl. care exprimă desprinderea din interiorul unei stări, dintr-un obiect sau dintr-o cantitate*) *Fata se uită... ca un om care se deșteaptă dintr-un vis* (EMIN.). *Am primit cinci sute dintr-o mie.* **VI** (*în legătură cu vb. care înseamnă „a preface”, „a schimba”, introduce un compl. indir. care arată obiectul prefacerii*) Din. *Și-a făcut bucătărie dintr-o cămară.* **VII** (*introduce un circ. instr.*) **1** (*compl. arată obiectul propriu-zis*) *Degetele ei ca din ceară albă torceau dintr-o furcă de aur* (EMIN.). **2** (*introduce un compl. care arată modalitatea*) *Trăiește dintr-un salariu modest.* **VIII** (*introduce un atr. care exprimă materia*) Din. *Mănăstire dintr-un lemn.* **IX** (*introduce un circ. de cauză*) Din cauza... *Cum să moară stupid, ca proștii, dintr-o ambiție a cuiva?* (CA. PETR.). • /***de**⁵ + **întru.***

dința *vb. I. tr.* A face crestături în formă de dinți pe marginea exterioară sau interioară a unui obiect. • prez.ind. *-ez.* /***dinte** + **-a.***

dințár *s.n.* **1** Unealtă formată dintr-o lamă de oțel plană sau îndoită, cu crestături pe una sau pe ambele muchii, prevăzută cu mîner și folosită de lemnari la rostuirea dinților pînzelor de fierăstrău; călcător, ceapraz. **2** Grătar în dreptul scocului morii, care oprește corpurile străine venite pe apă. • pl. *-e.* /***dinte** + **-ar.***

dințăre *s.f.* **1** Tăiere a marginii unui obiect în formă de dinți. **2** Concr. Totalitatea dinților unui obiect. • pl. *-ări.* /v. ***dința.***

dințát, -ă *adj.* **1** Crestat sau tăiat în formă de dinți; zimțat. *Roată dințată. Frunză dințată.* **2** (*despre ființe*) Care are dinții mari. *Are un copil cam dințat.* ◆ Fig. Care este arțăgos, scandalagiu, cu gura mare. • pl. *-ți, -te.* /***dinte** + **-at.***

dințărít *s.n.* (*înv.; glum.*) Plată pe care cineva trebuia să o dea celui pe care l-a ospătat, ca despăgubire pentru ostenirea dinților. *La masă ședeți în capul mesei și mîncați plăcinte și găini fripte. Iar la urmă vă plătește și dințăritul* (CR.). • pl. *-uri.* /de la ***dinte***, după tc. *diș-parasi* „bani de dinți”.

dințătúră *s.f.* **1** (*pop.*) Parte dințată a unui obiect. **2** Totalitatea perforațiilor făcute pe marginea unei mărci poștale, pentru a putea fi desprinsă ușor din coală. • pl. *-i.* /***dința** + **-ătură.***

dințișór *s.m.* Dim. al lui *dinte.* • pl. *-i.* /***dinte** + **-ișor.***

dințós, -oásă *adj.* (*despre ființe*) Care are dinții mari (ieșiți în afară). • pl. *-oși, -oase.* /***dinte** + **-os.***

dințúră *s.f.* Plantă erbacee cu florile roșii sau albe dispuse în spice, care crește prin semănături sau ierburi (*Odontites rubra*). • pl. *-i.* /***dinte** + **-ură.***

dioból *s.m.* (*numism.*) Monedă din vechea Atenă. • sil. *di-o-.* pl. *-i.* /<fr. ***diobole***, gr. ***διόβολον.***

dióc *s.n.* (*bot.; reg.*) Albăstrea (*Centaurea cyanus*). • /etimol. nec.

diocéz, -ă *s.m., s.f.* v. diecez.

diocezán, -ă *adj.* v. diecezan.

diocéză *s.f.* v. dieceză.

diocheá *vb. II.* v. deochea.

diocheát, -ă *adj.* v. deocheat.

diochére *s.f.* v. deochere.

diochetúră *s.f.* v. deochetură.

dióchi *s.n.* v. deochi.

diódă *s.f.* (*electr.*) Element de circuit electric cu doi electrozi care prezintă o rezistență electrică neglijabilă pentru un anumit sens de trecere a curentului (sensul direct) și foarte mare pentru sensul opus (sensul invers). ◇ *Diodă cu gaz* = tub electronic cu doi electrozi situați într-o incintă cu gaz rarefiat (argon, neon, vapori de mercur), folosit la redresarea curentului alternativ, ca stabilizator de tensiune, tuburi semnalizatoare etc. *Diodă cu vid* = tub electronic care are cei doi electrozi dispuși într-o incintă cu vid înaintat. *Diodă luminescentă* = diodă cu emisie luminoasă la trecerea curentului electric prin ea. • sil. *di-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***diode***; cf. gr. *δίοδος* „trecere”.

dioécic, -ă *adj.* **1** (*zool.; despre specii de animale*) Care are nevoie pentru dezvoltare de două organisme gazdă. **2** (*bot.; despre fiori masculi sau femele*) Care se află pe indivizi diferiți ai aceleiași specii. • sil. *di-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***dioécique.***

diofántică *adj.* (*mat.*) *Ecuație diofantică* = ecuație cu mai multe necunoscute și cifre întregi drept coeficienți, al cărei rezultat este tot o cifră întreagă. • sil. *di-o-.* pl. *-ce.* /<germ. ***diophantisch.***

diogenísm *s.n.* (*filos.*) Cinism comparabil cu acela al filosofului antic Diogene. • sil. *di-o-.* /<fr. ***diogénisme.***

dióic, -ă *adj.* (*bot.; despre plante unisexuate*) Care are florile bărbătești și florile femeiești pe indivizi diferiți ai aceleiași specii. *Cînepa este o plantă dioică.* • sil. *di-o-ic.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***dioïque***; cf. gr. *διοικέω* „a locui separat”.

diól *s.m.* (*chim.*) Dialcool. • sil. *di-ol.* pl. *-i.* /<fr. ***diol.***

dioleífne *s.f. pl.* (*chim.*) Diene. • sil. *di-o-.* /<fr. ***diolétines.***

dionínă *s.f.* (*farm.*) Medicament pe bază de morfină, folosit ca analgezic și calmant al tusei. • sil. *di-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***dionine.***

dionisiác, -ă *adj., s.n.* (*în opoz. cu „apolinic”*) **1** *adj.* Privitor la Dionysos, care este în legătură cu cultul lui Dionysos; dionisian. *Cultul dionisiac.* ◇ *Sărbători* (sau *serbări*) *dionisiace* (*și subst. f. pl.*) = serbări organizate periodic în Grecia antică în cinstea lui Dionysos, care stau la originea teatrului antic grec; dionisii. **2** *s.n.* Principiul stihial, irațional al existenței, definit drept categorie estetică de Nietzsche în *Nașterea tragediei.* **3** *adj.* Ceea ce este caracterizat prin spirit extatic, pasionat, tumultuos, expresie a principiului irațional al existenței. *Scăparea o găsea în cultul eroilor, în amintire, în uitare, în chiotul dionisiac al muncii* (CĂL.) • sil. *di-o-*; *-si-ac.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***dionysiaque***; cf. nm. pr. *Dionysos*, zeu al vinului, al viței-de-vie și al beției, în mitologia greacă.

dionisián, -ă *adj.* Dionisiac. • sil. *di-o-*; *-si-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***dionysien.***

dionisianísm *s.n.* Caracter dionisiac. • sil. *di-o-*; *-si-a-.* /***dionisian** + **-ism.***

dionísii *s.f. pl.* Sărbători dionisiace. • sil. *di-o-.* /<fr. ***dionysies.***

diopsíd *s.n.* (*mineral.*) Silicat natural de calciu și magneziu, de culoare verzui-cenușie, rar incolor, cu luciu sticlos, ale cărui varietăți pure sînt întrebuințate ca pietre semiprețioase. • sil. *di-o-.* /<fr. ***diopside.***

dioptáz *s.n.* Silicat hidratat de cupru, de culoare verde ca smaraldul, cu luciu sticlos, transparent sau translucid, utilizat ca piatră semiprețioasă. • sil. *di-o-.* /<fr. ***dioptase***, germ. ***Dioptas.***

dióptric, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* (*fiz.*) Care se referă la refracția luminii. *Instrument dioptric.* **2** *s.f.* Capitol al opticii care se ocupă cu studiul fenomenelor de refracție. • sil. *di-op-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***dioptrique.***

dioptríe *s.f.* Unitate de măsură a puterii unei lentile, egală cu puterea unei lentile cu distanța focală de 1m (δ). • sil. *di-op-tri-e.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***dioptrie***; cf. gr. *διόπτρα.*

dioptrón *s.n.* (*med.*) Aparat pentru determinarea automată a viciilor de refracție ale ochiului. • sil. *di-op-.* pl. *-oane.* /den. com.; cf. germ. *Dioptrometer*, engl. *dioptrometer.*

dióptru *s.m., s.n.* (*fiz.*) **1** *s.m.* Suprafață care separă două medii transparente cu indici de refracție diferiți. **2** *s.n.* Dispozitiv sau instrument cu ajutorul căruia se determină linia de vizare către un anumit punct. • sil. *di-op-.* pl. *m -i, n -e.* /<fr. ***dioptre.***

diorám *s.n.* v. dioramă.

diorámă *s.f.* **1** Pictură pe pînză, de mari dimensiuni, reprezentînd de obicei o scenă istorică sau un peisaj alcătuit din diferite planuri, care, supusă unei iluminări cu tonuri de lumină schimbătoare, creează spectatorului care o privește din întuneric iluzia unei imagini reale. *În timpul lui Caragea veni, pentru prima oară, un întreprinzător de diorame și clădi un teatru de scînduri* (FIL.). **2** Reprezentare a unui peisaj dintr-un mediu natural (pădure, baltă etc.), folosită în muzeele de științe naturale pentru expunerea animalelor naturalizate, caracteristice acelui mediu. • sil. *di-o-.* pl. *-e* și (*înv.*) *diorám s.n.* /<fr. ***diorama***; cf. gr. *διοράω* „a vedea prin ceva; a vedea clar”.

diorámic, -ă *adj.* Referitor la o dioramă, caracteristic unei diorame. • sil. *di-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***dioramique.***

dioríe *s.f.* (*grec. înv.*) Termen de plată; scadență, soroc. *Vrei să-ți plătesc acum... sau să-ți fac zapis cu diorie?* (FIL.). • sil. *di-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<ngr. ***διορία.***

diorísm *s.n.* **1** (*filos.*) Diviziune, distincție. **2** (*mat.*) Formulare a condițiilor necesare rezolvării unei probleme. • sil. *di-o-.* pl. *-e.* /<germ. ***Diorismus.***

diorít *s.n.* (*geol.*) Rocă eruptivă de adîncime, grăunțoasă, de culoare cenușie-verzuie, folosită ca piatră de construcție și de ornament. • sil. *di-o-.* /<fr. ***diorite.***

diortosí *vb. IV. tr.* (*arh.*) A corecta greșelile dintr-un text pregătit pentru tipar (făcînd și amendamente, îmbunătățiri). • sil. *di-or-.* prez.ind. *-esc.* și *deortosí vb. IV.* /<ngr. ***διόρθωσα***, aor. lui *διορθώνω.*

diortosíre *s.f.* (*înv.*) Corectură într-un text tipografic. • sil. *di-or-.* pl. *-i.* /v. ***diortosi.***

diortsitór *s.m.* (*înv.*) Corector într-un text (tipografic). • sil. *di-or-.* pl. *-i.* și *diortositóriu s.m.* /***diortosi** + **-tor.***

diortositóriu *s.m.* v. diortositor.

dioscoreacée *s.f.* (*bot.; la pl.*) Familie de plante monocotiledonate, înrudite cu amarilidaceele, avînd ca tip ignama; (*și la sg.*) plantă care face parte din această familie. • sil. *di-os-*; *-re-a-.* pl. *-cee.* /<fr. ***dioscoréacées.***

dioscúri *s.m. pl.* (*în mit. greacă*) Nume dat celor doi fii ai Ledei (Castor și Polux) născuți din același ou, dar cu ascendență diferită (divină în cazul lui Pollux), care simbolizează dragostea frățească, transformați de Zeus în constelație și considerați patroni ai tinereturilor și ai exercițiilor fizice. • sil. *di-o-.* /<fr. ***dioscures***; cf. gr. *Διόσκουροι* „băieții lui Zeus”.

diotrón *s.n.* (*electron.*) Circuit de calculator cu diodă cu emisiune limitată. • sil. *di-o-*. pl. *-uri.* /<fr. ***diotron***.

dioxán *s.m.* (*chim.*) Eter ciclic rezultat din reacția dintre două molecule de glicol. • sil. *di-o-*. pl. *-i.* /<fr. ***dioxane***.

dioxíd *s.m.* (*chim.*) Compus binar în a cărui moleculă intră doi atomi de oxigen pentru fiecare atom al celuilalt element; bioxid. <> *Dioxid de carbon* = produs final al oxidării carbonului, care conține în moleculă un atom de carbon și doi atomi de oxigen, gaz incolor, cu gust acid, prezent în aer din respirația organismelor, din procesele de fermentație etc.; bioxid de carbon. *Dioxid de sulf* v. sulf. • sil. *di-o-*. pl. *-izi.* /<fr. ***dioxyde***, engl. ***dioxide***.

dioxínă *s.f.* (*chim.*) Denumirea generică pentru un grup de peste 75 de compuși aromatici triciclici clorurați, foarte toxici, subproduse în procesul de fabricație a unor erbicide, dezinfectanți, uleiuri industriale etc. • sil. *di-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***dioxine***.

dipeptidáză *s.f.* (*fiziol.*) Ferment secretat de mucoasa intestinală care descompune dipeptidele. • pl. *-e.* /<fr. ***dipeptidase***.

dipeptíde *s.f. pl.* (*chim.*) Combinații cu caracter amidic, formate din două molecule de aminoacizi, prin eliminare de apă. • /<fr. ***dipeptides***.

dipetál, -ă *adj.* (*despre corole*) Care are două petale. ◆ Ext. (*despre flori, plante*) Care are corola formată din două petale. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***dipétale***.

dipl- Elem. de compunere „dublu", „de două ori". • și *diplo-.* /<fr. ***dipl(o)***-; cf. gr. *διπλόος*.

diplacuzíe *s.f.* (*med.*) Paracuzie dublă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***diplacousie***.

diplasiásm *s.n.* (*lingv.*) Geminarea consoanei „*n*" din prefixul sau din prepoziția „*în*" înainte de vocală. • sil. *-si-asm.* /<lat. șt. ***diplasiasmus*** „dublare".

diplazíe *s.f.* (*bot.*) Despicare în două a unui organ axial. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***diplasie***.

díplă *s.f.* v. diblă.

diplegíe *s.f.* (*med.*) Paralizie bilaterală. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***diplégie***; cf. gr. *δί(ς)* „dublu", *πληγή* „lovitură".

diplo- v. dipl-.

diplobacíl *s.m.* (*biol.*) Bacil ai cărui indivizi sînt grupați cîte doi, cap la cap, prin intermediul unei substanțe gelatinoase. • pl. *-i.* /<fr. ***diplobacille***.

diplobiónt *s.m.* **1** (*biol.*) Organism cu celule somatice având un număr dublu de cromozomi; diplont. **2** (*bot.*) Plantă care înflorește și fructifică de două ori pe an. • sil. *-bi-ont.* pl. *-ți.* /<fr. ***diplobionte***.

diplocefál, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Făt monstruos) care prezintă diplocefalie. ◦ pl. *-i, -e.* /<fr. ***diplocéphale***.

diplocefalíe *s.f.* (*med.*) Monstruozitate congenitală caracterizată prin existența a două capete unite pe același trunchi. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***diplocéphalie***.

diplocít *s.n.* (*biol.*) Celulă care prezintă două seturi diploide de cromozomi. • pl. *-e.* /<fr. ***diplocyte***.

diplocóc *s.m.* Bacterie constituită din doi coci, de forma unei boabe de cafea, care produce o serie de boli ca pneumonia, meningita etc. • pl. *-ci.* /<fr. ***diplocoque***; cf. gr. *διπλόος* „dublu", *κόκκος* „sîmbure, boabă".

diplocoríe *s.f.* (*med.*) Pupilă dublă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***diplocorie***.

diplocromozóm *s.m.* (*biol.*) Cromozom anormal cu patru cromatide în loc de două. • pl. *-i.* /<fr. ***diplochromosome***.

dIplodóc *s.m.* (*paleon.*) Specie de reptilă fosilă din grupul dinozaurienilor, amfibie, erbivoră, lungă de cca 26 m, cu gîtul și coada foarte lungi și cu capul foarte mic în raport cu trunchiul, care a trăit în America, în jurasicul superior. • pl. *-ci.* /<fr., lat. ***diplodocus***; cf. gr. *διπλόος* „dublu", *δοκός* „bîrnă".

diplóe *s.n.* (*anat.*) Țesut osos cuprins între cele două oase late ale craniului. • /<fr. ***diploé***.

diploegrafíe *s.f.* (*med.*) Radiografie a oaselor late ale craniului, după injectarea în diploe a unei substanțe de contrast. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***diploégraphie***.

diplofázǎ *s.f.* (*biol.*) Fază diploidă. • pl. *-e.* /<fr. ***diplophase***.

diplofoníe *s.f.* Emisiune de două tonuri ale vocii, datorită unei tensiuni inegale a coardelor vocale; voce bitonală. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***diplophonie***.

diplogenézǎ *s.f.* **1** (*bot.*) Dublare a organelor vegetale care sînt în mod obișnuit singuratice. **2** (*bot.*) Producere de forme noi pe cale de hibridație între plante aparținînd unor genuri și familii diferite. **3** (*med.*) Monstruozitate caracterizată prin reunirea a doi fetuși într-un singur corp. • pl. *-e.* /<fr. ***diplogenèse***.

diplográf *s.n.* Mașină de scris cu două mecanisme, la care se efectuează simultan două scrieri cu caractere diferite. • pl. *-e.* /<fr. ***diplographe***.

diplohaplobiónt *s.m.* (*biol.*) Organism la care faza de dezvoltare haploidă alternează cu cea diploidă. • sil. *-bi-ont.* pl. *-ți.* /<fr. ***diplohaplobionte***.

diplóic, -ă *adj.* (*anat., med.*) Care se referă la diploe. • sil. *-plo-ic.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***diploïque***.

diploíd, -ă *adj.* (*biol.*) **1** (*despre celule*) Care are un număr de cromozomi egal cu cel al zigotului. **2** *Fază diploidă* = perioadă în dezvoltarea organismelor (plante sau animale), situată între fecundație, formarea zigotului și meiază, caracterizată prin prezența în nucleele celulelor a unui număr dublu de cromozomi față de numărul cromozomilor din celulele sexuale. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***diploïde***; cf. gr. *διπλόος* „dublu", *εἶδος* „aspect".

diploidíe *s.f.* (*biol.*) Stare a celulelor sau organismelor diploide. • sil. *-plo-i-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***diploïdie***.

diploidizáre *s.f.* (*biol.*) Dublare a numărului de cromozomi din celule. • sil. *-plo-i-*. pl. *-ări.* /după fr. *diploïdisation*.

diplománd, -ă *s.m., s.f.* Persoană care își pregătește lucrarea de diplomă. • pl. *-zi, -de.* /<germ. ***Diplomand***.

diplomát[1], -ă *s.m., s.f., adj.* (Persoană) care a obținut o diplomă. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***diplômé***.

diplomát[2], -ă *subst., adj.* **1** *s.m., s.f.* Reprezentant oficial al unui stat în relațiile cu alte state. **2** *s.m., s.f.* Persoană care lucrează în diplomație. **3** *s.m., s.f., adj.* Ext. (Persoană) care dă dovadă de abilitate, de tact în relațiile sociale. **4** *s.m., s.f., adj.* Fig. (Persoană) care știe să profite de împrejurări și de relații pentru a-și atinge scopurile. **5** *s.m. invar.* Prăjitură preparată dintr-o cremă aromată cu rom, peste care se adaugă frișcă sau fructe zaharisite. **6** *s.n.* Geantă diplomatică. *Și-a pus diplomatul pe birou.* • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***diplomate***.

diplomátic[1], -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* Care se referă la diplomație sau la diplomați, care aparține diplomației sau diplomaților. *Misiune diplomatică.* <> *Corp diplomatic* = totalitatea reprezentanților diplomatici din alte state acreditați pe lîngă un stat. *Canale diplomatice* = comunicare între țări prin intermediul diplomaților. *Negocierea problemelor între cele două țări s-a făcut prin canale diplomatice. Relații diplomatice* = raporturi politice cu caracter de continuitate între state, stabilite prin misiuni diplomatice permanente ale acestora. *Imunitate diplomatică* = totalitatea drepturilor de care se bucură în țara în care au fost acreditați sau prin care trec spre acea țară (inviolabilitatea persoanei, a locuinței și a sediului), agenții diplomatici și familiile lor, misiunile diplomatice și, în anumite limite, personalul administrativ, tehnic și de serviciu al misiunilor diplomatice. *Geantă diplomatică* = *a*) geantă cu care se transportă acte oficiale în altă țară și al cărei conținut este scutit de control vamal; *b*) ext. servietă asemănătoare cu cea folosită de diplomați. *Agent diplomatic* v. agent. *Curier diplomatic* v. curier. *Misiune diplomatică* v. misiune. *Notă diplomatică* v. notă. *Oficiu diplomatic* v. oficiu. *Recepție diplomatică* v. recepție. *Reprezentanță diplomatică* v. reprezentanță. *Uzanțe diplomatice* v. uzanță. **2** *adj.* (*despre persoane*) Care dovedește tact, abilitate, prudență. *Aprigul și totodată plinul de diplomatică umilitate Vlaicu* (CĂL.). <> (*adv.*) *Un sol al său la hatman îl vestește că a dat, diplomatic, lui Hmil să bea un vin moldovenesc* (CĂL.). **3** *s.f.* (*înv.*) Diplomație. *De la o vreme s-au ațițat luxul și scîrboasa diplomatică, care n-au fost spre vreun temei al nostru sau folos al patriei* (D. GOL.). • pl. *-ci, -ce.* și (*înv.*) *diplomaticésc, -eáscă adj.* /<fr. ***diplomatique***, lat. ***diplomaticus, -a, -um***, germ. ***diplomatisch***.

diplomátic[2], -ă *s.f., adj.* **1** *s.f.* Disciplină auxiliară a istoriei care se ocupă cu studiul critic al diplomelor și al documentelor oficiale, sub raportul autenticității lor, pe baza caracterelor interne (conținut, limbă, origine) și externe (suport material, scris, ornamente etc.). **2** *adj.* Care se referă la diplome și documente oficiale vechi sau la diplomatică. *Lui Hasdeu îi revine meritul de a fi deschis marea școală de erudiție diplomatică și lingvistică* (CĂL.). <> *Critică diplomatică* = critică formală a unui act și a autenticității lui. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***diplomatique***, germ. ***Diplomatik***.

diplomaticésc, -eáscă *adj.* v. diplomatic[1].

diplomație *s.f.* **1** Activitate desfășurată de un stat prin reprezentanții săi, în scopul realizării politicii sale externe. **2** Carieră, profesie de diplomat. **3** Complex de metode, de mijloace, folosite în domeniul relațiilor internaționale. **4** Ramură a științelor politice care se ocupă de relațiile internaționale. **5** Totalitatea reprezentanților diplomatici încadrați într-o anumită organizare. **6** Tact, abilitate, prudență într-o situație sau problemă dificilă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***diplomatie***.

díplomă *s.f.* **1** Act eliberat de o instituție de învățămînt care certifică pregătirea profesională a unei persoane, un anumit titlu etc. *Diplomă de bacalaureat. Diplomă de doctor în filologie.* <> *Lucrare de diplomă* = lucrare pe baza căreia studenții obțin diploma la sfîrșitul studiilor universitare. *Diplomă academică* v. academic. *Examen de diplomă* v. examen. *Proiect de diplomă* v. proiect. **2** Act înmînat unui participant la un concurs, unui elev la sfîrșit de an școlar etc., prin care se recunoaște valoarea rezultatelor obținute de acesta. <> *Diplomă de merit* v. merit. **3** (*în Ev. Med.*) Act prin care se acorda cuiva un titlu de noblețe, anumite privilegii etc. *Familia Coresilor, originară din Chios, ...a obținut diplome de la voivozii români* (ODOB.). **4** (*în antic. romană*) Act cu valoare de livret militar gravat pe o tăbliță de bronz, prin care se certifica lăsarea la vatră a soldaților dintr-o unitate auxiliară (sau dintr-o legiune). • pl. *-e.* /<fr. ***diplôme***, lat. ***diplôma, -atis***, germ. ***Diplom***; cf. gr. *δίπλωμα*.

diplomielíe *s.f.* (*med.*) Diastematomielie. • sil. *-mi-e-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***diplomyélie***.

diplonastíe *s.f.* (*bot.*) Creștere mai viguroasă a organelor vegetale pe fața superioară și inferioară decît pe părțile laterale. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***diplonastie***.

diplónt *s.m.* (*biol.*) Diplobiont. • pl. *-ți.* /<germ. ***Diplont***.

diplopág *s.m.* (*med.*) Monstru dublu, constituit prin unirea a doi gemeni egal dezvoltați, cu unul sau cu mai multe organe vitale. • pl. *-gi.* /<fr. ***diplopage***.

diplopíe *s.f.* (*med.*) Tulburare a vederii care constă în perceperea dedublată a imaginii obiectelor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***diplopie***; cf. gr. *διπλόος* „dublu", *ὄψ, ὀπός* „vedere".

diplopóra *s.f.* (*paleon.*) Gen fosil de alge verzi, cu talul mic, nedivizat, incrustat cu carbonat de calciu, care au apărut în triasic și au existat pînă în eocen, formînd importante depozite de roci calcaroase. • /<fr. ***diplopore***.

diploscóp *s.n.* (*med.*) Aparat utilizat în studiul tulburărilor vederii binoculare. • pl. *-oape.* /<fr. ***diploscope***.

diplospór *s.m.* (*bot.*) Spor rezultat prin diviziune reducțională, nucleul având numai jumătate din numărul de cromozomi caracteristici speciei. • pl. *-i.* /<fr. ***diplospore***.

diplostemón, -ă *adj.* (*bot.; despre androceu*) Care are stamine în număr dublu față de numărul petalelor. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***diplostemone***; cf. gr. *διπλόος* „dublu", *στήμων* „urzeală".

diplostíh, -ă *adj.* (*despre organe vegetale sau animale*) Care este dispus pe două rînduri sau în două serii. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***diplostichus***.

diplozóm *s.m.* (*biol.*) Cromozom cu doi centrioli. • pl. *-i.* /<fr. ***diplosome***.

diplúră *s.f.* (*la pl.*) Ordin de insecte inferioare, de dimensiuni foarte mici, fără aripi și ochi, cu antene foarte lungi, care trăiesc în locuri întunecoase (sub pietre, sub frunzișul copacilor etc.); (*și la sg.*) insectă care face parte din acest ordin. • pl. *-e.* /<fr. ***diploures***, lat. ***dipluri***.

dipmétru *s.n.* (*ind. petrol.*) Aparat care, introdus în gaura de sondă, măsoară deviația de la verticală în timpul săpării. • pl. *-e.* /<fr. ***dipmètre***.

dipnói *s.m.* (*la pl.*). Grup de pești din Africa și din America de Sud care respiră atît prin branhii, cît și prin plămîni, ceea ce determină faptul că pot trăi și în apă, și pe uscat; (*și la sg.*) pește care face parte din acest grup. • pl. *-i.* /<fr. ***dipnoé, dipnoïques***; cf. gr. *δί(ς)* „dublu", *πνοή* „respirație".

dipód, -ă *adj.* **1** (*despre mamifere*) Biped. **2** (*despre versuri*) Care este alcătuit din două picioare metrice. • pl. *-zi, -de.* /<fr. ***dipode***.

dipodíde *s.n. pl.* (*zool.*) Familie de rozătoare cu picioarele anterioare foarte scurte, adaptate la sărit,

cu urechile mari și coada lungă, care trăiesc în vizuini săpate în teren nisipos, hrănindu-se cu tuberculi și rădăcini. • /<fr. ***dipodidés***.

dipodíe *s.f.* (*vers.*) Unitate metrică în versificația antică, alcătuită dintr-un grup de două picioare. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***dipodie***.

dipól *s.m.* **1** (*electr.*) Circuit electric sau rețea electrică care are două borne de acces pentru conectarea la o rețea exterioară. **2** *Dipol electric* = *a*) (*fiz.*) sistem de două sarcini electrice punctuale, foarte apropiate, egale și de semn contrar; dublet electric; *b*) (*telec.*) antenă de telecomunicații formată din două corpuri conductoare, dispuse și alimentate simetric; *c*) (*anat.*) sistem de sarcini electrice ale inimii care se formează ca urmare a diferenței de potențial dintre baza și vîrful inimii. **3** (*chim.*) Sistem molecular care conține două sarcini electrice, egale ca mărime, dar de semn contrar, situate la distanță mică una de alta. • pl. *-i*. /<fr. ***dipôle***, germ. ***Dipol***; cf. gr. *δί(ς)* „dublu", *πόλος* „pol".

dipolár, -ă *adj.* Referitor la dipoli, care aparține dipolilor. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***dipolaire***.

dipolmoménț *s.n.* Moment dipolar electric, magnetic etc. • pl. *-e*. /<germ. ***Dipolmoment***.

diprozóp *s.m.* (*med.*) Grup de monștri dubli caracterizați printr-un singur trunchi cu două capete fuzionate, prezentînd două fețe (distincte). • pl. *-i*. /<fr. ***diprosope***.

dipsacée *s.f.* (*bot.*; *la pl.*) Familie de plante erbacee, cu tulpina și ramurile spinoase, din care fac parte scaieții, splinuța etc.; (*și la sg.*) plantă care face parte din această familie. • pl. *-cee*. /<fr. ***dipsacées***.

dipsádă *s.f.* (*mit.*) Șarpe fabulos a cărui mușcătură provoacă o sete mortală. • pl. *-e*. /<fr. ***dipsade***.

dipso- Elem. de compunere „sete". • /<fr. ***dipso-***; cf. gr. *δίψος*.

dipsofobíe *s.f.* (*psih.*) Frica de a bea, frica de lichide în general. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***dipsophobie***.

dipsomán, -ă *adj., s.m., s.f.* (*psih.*) (Persoană) care suferă de dipsomanie. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***dipsomane***.

dipsomaníe *s.f.* (*psih.*) Tendință patologică de a consuma cantități mari de lichide, în special băuturi alcoolice. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***dipsomanie***; cf. gr. *δίψος* „sete", *μανία* „nebunie".

dipsopatíe *s.f.* (*psih.*) Stare patologică pe fondul căreia apar accese de dipsomanie. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***dipsopathie***.

dipsoterapíe *s.f.* (*med.*) Tratament care limitează cantitatea de lichid ingerat de bolnav. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***dipsothérapie***.

diptánc *s.n.* (*mar.*) Tanc special de balast, amplasat la centrul navelor mari pentru a asigura stabilitatea și asieta acestora. • pl. *-uri*. /<engl. ***deeptank***.

diptér, -ă *s.f., adj.* **1** *s.f.* (*entom.*; *la pl.*) Ordin de insecte cu o singură pereche de aripi, din care fac parte muștele, țînțarii ș. a.; (*și la sg.*) insectă care face parte din acest ordin. **2** *adj.* (*despre insecte*) Care are o singură pereche de aripi. **3** *s.f., adj.* (Edificiu antic) care este înconjurat cu două șiruri de coloane. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***diptère***; cf. gr. *δίπτερος* „cu două aripi"<*δί(ς)* „dublu", *πτερόν* „aripă".

diptíc *s.n.* **1** (*a. plast.*) Tablou sau icoană alcătuită din două panouri (de lemn), fixe sau mobile. **2** Gener. Operă literară, muzicală etc. alcătuită din două părți.

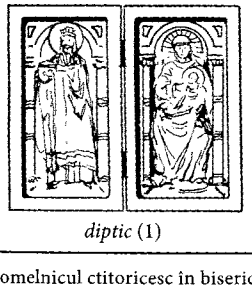

diptic (1)

3 (*bis.*) Pomelnicul ctitoricesc în bisericile și mănăstirile ortodoxe. ◆ (*înv.*) Registru în mănăstirile și bisericile din Occident, în care se înscriau, ca într-un pomelnic, numele episcopilor și al binefăcătorilor. **4** (*la romani*) Tăblițe prinse cu o balama, care se închideau ca o carte, pe care, în epoca imperială, magistrații își scriau numele și-și puneau portretul, făcîndu-le cadou prietenilor în ziua intrării în funcție. • acc. și *díptic*. pl. *-ce, -uri*. /<ngr. ***δίπτυχον***, fr. ***diptyque***, lat. ***diptychum, -i***,

diréc *s.m.* (*reg.*) Fiecare dintre stîlpii care sprijină streașina caselor țărănești. • pl. *-ci*. /<tc. ***direk***.

direclíe *s.f.* Veche monedă de argint, bătută în Spania, care a circulat în Țările Române în vremea lui Caragea și pe care erau înfățișate „muncile lui Heracles". • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<tc. ***direhli*** „cu stîlpi."

diréct, -ă *adj., adv., s.f.* **1** *adj.* Care duce de-a dreptul la țintă; drept, fără ocol. *Cale directă*. ◇ *Tren direct* = tren care face legătura dintre două localități (de obicei depărtate), astfel încît pasagerii nu trebuie să schimbe trenul pe parcurs. *Vagon direct* = vagon cu anumită destinație, care este desprins pe parcurs de tren și atașat altei garnituri (evitîndu-se astfel transbordarea călătorilor) ◇ Loc.adj. *În linie directă* = (*despre descendență*) din tată în fiu. **2** *adj.* (*despre ascendenți sau descendenți*) Care se află în linie directă de înrudire. **3** *adv.* (*în legătură cu vb. de mișcare*) Fără a se abate din drum, fără ocol. *Am urcat direct la cabană*. **4** *s.f.* (*sport*) Lovitură la box dată cu mîna întinsă drept înainte. **5** *adj., adv.* Fig. (Care este, se face) fără ocol, fățiș, deschis. *A trecut la amenințări directe* (CA. PETR.). *L-a întrebat direct*. **6** *adj.* Care acționează, se face, se produce etc. nemijlocit, fără intermediar. *Legătură directă*. ◇ (*fin.*) *Costuri directe* = cheltuieli de producție, stabilite pe unitatea de produs în funcție de ceea ce se consumă efectiv și nemijlocit prin crearea bunurilor respective. *Finanțare directă* = creștere de capital obținută fără a face apel la subscrieri noi. (*gram.*) *Complement direct* = complement care determină un verb tranzitiv, indicînd obiectul asupra căruia trece nemijlocit acțiunea verbului sau obiectul rezultat din acțiunea verbului. (*lingv.*) *Împrumut direct* = element lingvistic luat nemijlocit de către vorbitorii unei limbi dintr-o altă limbă cu care ei vin în contact. *Vorbire directă* sau *stil direct* = reproducere întocmai a spuselor cuiva în așa fel încît fraza care conține această reproducere nu este subordonată gramatical față de un verb de declarație. *Iluminat direct* v. iluminat. *Impozit direct* v. impozit. *Vot direct* v. vot. **7** *adv.* Fără intermediar, nemijlocit. *Cumpărătorul alege direct marfa din raft. Din vară, am intrat direct în iarnă*. ◇ Loc.adj., adv. *În direct* = (care este difuzat) fără a fi înregistrat în prealabil; pe viu. *Transmite meciul în direct*. ◇ Expr. *A fi* (sau *a face pe cineva*) *direct răspunzător* (*de ceva*) = a răspunde (sau a face să răspundă) personal de anumite fapte. **8** *adv.* (*mat.*) *Mărimi direct proporționale* = mărimi care variază în așa fel încît creșterea sau descreșterea de un număr de ori a unei mărimi provoacă creșterea sau, respectiv, descreșterea celeilalte de același număr de ori. • pl. *-ți, -te*. /<fr. ***direct***, lat. ***directus, -a, -um***.

directéte *s.f.* Directitate. • /***direct*** + ***-ețe***.

directitáte *s.f.* Însușirea de a spune lucrurile fără artificii sau ocolișuri; directitudine, directețe. • /***direct*** + ***-itate***.

directitúdine *s.f.* Directitate. • /***direct*** + ***-itudine***.

directív, -ă *adj.* **1** Care imprimă o direcție, o orientare, care impune constrîngeri. *Pedagogie directivă*. **2** (*tehn.*) Direcțional. ◇ *Antenă directivă* v. antenă. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***directif***.

directívă *s.f.* **1** Indicație generală dată de o autoritate (politică, militară etc.) celor aflați în subordinea sa, prin care se orientează activitatea, atitudinea, conduita acestora. **2** Spec. Recomandare dată de către Uniunea Europeană pe care statele membre o pot aplica așa cum consideră. • pl. *-e*. /<fr. ***directive***.

directivitáte *s.f.* Proprietate a surselor, respectiv a receptoarelor de radiații (electromagnetice, sonore etc.) de a emite, respectiv de a capta preferențial radiația în (sau din) anumite direcții. • /<fr. ***directivité***.

directoire [direk'twar] *s.n.* invar. (și, *adj., stil directoire*) Stil care s-a dezvoltat în Franța, în perioada Directoratului, mai ales în mobilier, orfevrărie și vestimentație, a cărui caracteristică este ornamentația inspirată din arta egipteană și din cea greco-romană. • /<fr. ***directoire***.

directór[1], -oáre *adj., s.f., s.n.* **1** *adj.* Care dirijează ceva, care indică direcția. ◇ (*tehn.*) *Roți directoare* = roțile din față ale unui vehicul cu ajutorul cărora i se dă direcția. (*milit.*) *Tun director* = tun care, prin tirul său, indică direcția pentru celelalte tunuri. (*geom.*) *Linie directoare* = linie pe care alunecă altă linie care prin mișcarea ei descrie o suprafață. **2** *adj.* Fig. Care conduce activitatea într-un anumit domeniu. *Comitet director*. **3** *adj.* Fig. Care indică linia de conduită, obiectivele de urmat. *Plan director*. **4** *s.f.* (*mat.*) Curbă pe care se sprijină generatoarele rectilinii ale unei suprafețe riglate. ◇ *Directoare a unei conice* = dreaptă a cărei proprietate constă în aceea că raportul distanțelor oricărui punct al conicei la un focar și la această dreaptă este constant. **5** *s.n.* (*telec.*) Element care mărește directivitatea unui sistem de antene. **6** *s.n.* (*inform.*) Grupare de documente în calculator. • pl. *-ori, -oare*. /<lat. ***dīrector, -oris***, fr. ***directeur***.

diréctor[2], -oáre *s.m., s.f.* **1** Persoană care conduce o întreprindere, o instituție ori un sector al acestora sau o direcție din administrația centrală și locală. ◆ Funcția deținută de aceasta. ◇ *Director de cabinet* v. cabinet. **2** Persoană aleasă de acționarii unei societăți pe acțiuni pentru a conduce societatea. ◆ Funcția deținută de aceasta. **3** *Director de scenă* = regizor. • acc. și *directór*. pl. *-ori, -oare*. și (*înv., pop.*) *deréctor* *s.m.* /<fr. ***directeur***, lat. ***dīrector, -oris***, germ. ***Direktor***.

directorát *s.n.* **1** Funcția de director; directoriu. ◆ Perioadă cît cineva este director. ◆ Concr. Locul unde funcționează o direcție. **2** (*ist.*) Consiliu de cinci persoane care a guvernat Franța între 1795 și 1799. • pl. *-e*. /<fr. ***directorat***, germ. ***Direktorat***, lat. ***directoriatus***.

directoriál, -ă *adj.* Care aparține directorului[2], privitor la director; care este specific unui director. *Ton directorial*. • sil. *-ri-al*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***directorial***.

directóriu *s.n.* **1** Directorat. **2** Consiliu însărcinat cu conducerea unei instituții, organizații etc. • pl. *-ii*. /<fr. ***directoire***.

direcție *s.f.* **I 1** Orientare în spațiu a unui corp față de un punct de referință. *Direcția acului busolei*. ◇ Fig. *Un poet nu va fi mai mare sau mai mic după direcția pe care se-nscrie, ci după ce știe ce poate să facă el în cadrul acelei direcții* (CĂRT.). **2** Sens al unei mișcări. *Direcția zborului*. ◇ *Direcție de atac* = linie care marchează orientarea atacului pînă la obiectivul de cucerit. ◇ Loc.adv. *În toate direcțiile* = peste tot, pretutindeni. *În direcție opusă* v. opus. **3** (*mat.*) Proprietate comună tuturor dreptelor paralele cu o dreaptă fixă dată. **II 1** Acțiunea de a conduce o instituție, o întreprindere etc. *I s-a încredințat direcția liceului*. ◇ *Direcție de scenă* = regie. **2** Organ de conducere al unei întreprinderi, organizații etc. *Direcția nu este de acord cu transferul*. ◇ *Direcție generală* = organ superior de conducere care cuprinde mai multe direcții în subordine. ◆ Concr. Sediul acestui organ. *S-a dus la direcție să depună o cerere*. **3** Subdiviziune în sistemul de organizare a unui minister, a unui organ central etc. care conduce o anumită ramură de activitate a instituției respective. *Direcția de sănătate*. **4** Postul, funcția de director. ◆ Perioada în care cineva deține această funcție. ◆ Concr. Clădirea, biroul direcției. **III** Ansamblul organelor folosite pentru dirijarea unui vehicul. ◆ (*și bară de direcție*) Bară de oțel articulată la ambele capete de roțile unui vehicul și care servește la orientarea roților într-o anumită direcție. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și (*înv.*) *direcțiúne* *s.f.* /<fr. ***direction***, lat. ***directĭo, -onis***, germ. ***Direktion***.

direcționá *vb. I. tr.* **1** A orienta într-un anumit sens. **2** A conduce o activitate. • sil. *-ți-o-*. prez.ind. *-ez*. /<fr. ***directionner***.

direcționál, -ă *adj.* Care orientează, care arată direcția. ◆ (*despre radio*) Care emite pe un fascicul puțin divergent; directiv. ◇ *Antenă direcțională* = antenă de emisie sau recepție dotată cu directivitate. • sil. *-ți-o-*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***directionnel***.

direcționalitáte *s.f.* Însușirea de a fi direcțional. • sil. *-ți-o-*. /***direcțional*** + ***-itate***.

direcționáre *s.f.* Conducere și orientare a unei activități. • sil. *-ți-o-*. pl. *-ări*. /v. ***direcționa***.

direcțiúne *s.f.* v. direcție.

diregătór *s.m.* v. dregător.

dirége *vb. III.* v. drege.

dirempțiúne *s.f.* Separare, ruptură (între prieteni); spec. despărțire, divorț, desfacere a unei căsătorii. • pl. *-i*. /<lat. ***diremptio, -onis***, fr. ***diremption***.

dirépt, -eáptă *adj.* v. drept.

dirés[1] *s.n.* v. dres[1].

dirés[2], -eásă *adj.* v. dres[2].

diretecá *vb. I.* v. deretica.

diretică *vb. I.* v. deretica.

dirhám *s.m.* (*ist.*) Unitate monetară veche în Califatele Arabe Unite. • pl. *-i.* /<fr. ***dirham***.

diríg -ă *s.m., s.f.* (*în limbajul elevilor*) Diriginte. • pl. *-i, -e.* /abr. de la ***diriginte***.

dirigént, -ă *adj., s.m.* v. diriginte.

dirigenție *s.f.* **1** Conducere, îndrumare etc. a unei clase de elevi de către un diriginte. **2** Ext. Oră de clasă la care are loc în mod special această activitate. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***diriginte*** + *-ie.*

diriginte, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Profesor însărcinat cu conducerea, îndrumarea și controlul unei clase de elevi. ◆ (*înv.*) Director al unei școli primare rurale. **2** *s.m., s.f.* Șef al unei librării, al unui oficiu poștal sau vamal, farmaceutic etc. **3** *s.m.* (*înv.*; *în forma „dirigent”*) Dirijor. **4** *adj., s.m.* (în forma *„dirigent”*) (Persoană) care îndrumă o activitate, având întreaga răspundere. • pl. *-ți, -te.* și (*înv.*) ***dirigént, -ă*** *adj., s.m.* /<fr. ***dirigeant***, it. ***dirigente***.

diriguí *vb. IV. tr.* (*înv.*) **1** A conduce, a administra. **2** A îndruma, a povățui. *Dac-ai voi să mă dirigui, să-mi dezvolți spiritul* (ALECS.). • prez.ind. *-iesc.* /<lat., it. ***dirigere***, după *cîrmui*.

diriguitór, -oáre *adj., s.m., s.f.* **1** (Persoană) care dirijează, care conduce. *Libertatea de mișcare întru realizarea „Tribunei” îi era tot mai limitată actualului diriguitor* (PER.). **2** (Persoană) care îndrumă, călăuzește. *Intelectualii sînt... inspiratorii, diriguitorii opiniei publice* (CAR.). • sil. *-gu-i-.* pl. *-ori, -oare.* /***dirigui*** + *-tor.*

dirijá *vb. I. tr.* **1** A conduce un cor, o orchestră în calitate de dirijor. **2** A imprima o anumită direcție de mișcare. *Pilotul dirijează avionul spre aeroport.* ◆ A ghida indicînd direcția de mers. *Indicatoarele dirijează circulația.* **3** (*med.*) A reglementa funcționarea unui organ, a unui sistem dintr-un organism viu. **4** (*complementul indică oameni, activități, organizații, instituții etc.*) A conduce, a îndruma. *Își dirijează bine afacerile. Dirijează grupul de vizitatori spre ieșire.* ◆ A controla. *Ministerul de Finanțe dirijează fondurile.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***diriger***, it. ***dirigere***.

dirijábil, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* Care poate fi condus în orice direcție. **2** *s.n.* Aerostat cu secțiune longitudinală cilindrică ori cu secțiune transversală circulară sau ovală, cu extremitățile alungite și echipat cu mijloace proprii de propulsie și de dirijare pentru deplasarea în orice direcție. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***dirigable***.

dirijabil (2)

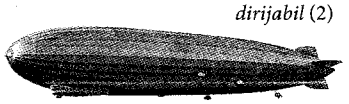

dirijáre *s.f.* **1** (*muz.*)Coordonare a unui grup instrumental sau coral, în calitate de dirijor. **2** Ghidare prin indicarea direcției de mers. *Dirijarea circulației.* **3** Conducere, îndrumare; controlare. *Dirijarea economiei.* • pl. *-ări.* /v. ***dirija***.

diriját[1] *s.n.* (*muz.*) **1** Arta de a îndruma studiul și de a conduce execuția muzicală a unei orchestre, a unui cor, urmărind redarea exactă și expresiv-artistică a partiturii. ◆ *Profesia dirijatului* = disciplină care studiază tehnica acestei arte. **2** Faptul de a dirija un grup instrumental sau coral. • pl. *-uri.* /v. ***dirija***.

diriját[2]**, -ă** *adj.* Care este supus unei acțiuni de îndrumare, conducere și control. *Economie dirijată.* • pl. *-ți, -e.* /v. ***dirija***.

dirijísm *s.n.* (*econ.*) Doctrină elaborată de economistul britanic J. M. Keynes, opusă liberalismului, care susține intervenția masivă a statului în economie, considerînd indispensabilă dirijarea proceselor economice. • /<fr. ***dirigisme***.

dirijíst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al dirijismului. **2** *adj.* Referitor la dirijism sau la dirijiști. *Concepție dirijistă.* • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***dirigiste***.

dirijór, -oáre *s.m., s.f.* Persoană care conduce un cor sau o orchestră. • pl. *-ori, -oare.* /***dirija*** + *-or.*

dirijorál, -ă *adj.* Care aparține dirijorului, specific dirijorului, necesar dirijorului. ◇ *Artă dirijorală* = arta de a îndruma studiul și de a conduce execuția muzicală a unei orchestre, a unui cor sau a unui ansamblu coral-simfonic, urmărind redarea exactă și artistică, într-un mod cît mai expresiv, a partiturii; dirijat. • pl. *-i, -e.* /***dirijor*** + *-al.*

dirijorát *s.n.* Dirijat. • /***dirijor*** + *-at.*

dirimánt, -ă *adj.* (*jur.*) Care anulează un act încheiat; care constituie o piedică în încheierea unui act. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***dirimant***; cf. lat. *dirimere* „a nimici”.

dirmeá *s.f.* v. grimea.

dirt-track ['dərtrek] *s.n. invar.* Cursă de motociclism care se desfășoară în circuit închis, pe o pistă cu zgură, uneori cu obstacole. • /<engl. ***dirt track***.

dirty ['dərti] *s.n.* (*muz.*) Manieră practicată în jazzul vechi, în care efectele sonorității erau împinse la paroxism prin utilizarea abuzivă a unor factori instrumentali „de culoare”. • /<engl. ***dirty*** „murdar”.

dis[1]**-** Elem. de compunere „separat”, „contrar”. • și *di-, diz-.* /<fr. ***dis-***, lat. ***dis***.

dis[2]**-** Elem. de compunere „dificil”, „greu”, „anormal”. • și *diz-.* /<fr. ***dys-***; cf. gr. *δυσ* „greu; rău”.

dis[3]**-** v. des-.

disabilitáte *s.f.* v. dizabilitate.

disacuzíe *s.f.* (*med.*) Dificultate a auzului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***dysacousie***.

diság *s.m.* v. desagă.

disagio [di'zadʒo] *s.n. invar.* (*fin.*) Pierdere apărută din diferența de mărime dintre nivelul mai mic al cursului unei monede sau hîrtii de valoare stabilit la bursă și valoarea nominală a acestora. • /<it. ***disaggio***.

disamără *s.f.* (*bot.*) Tip de fruct uscat, indehiscent, format din două samare unite și care la maturitate se desface în două. • pl. *-e.* /<fr. ***disamare***.

disartríe *s.f.* (*med.*) Dificultate de vorbire provocată de tulburările motorii ale glandelor de fonație (limba, buzele, vălul palatului), întîlnită în unele boli nervoase, în leziuni vasculare cerebrale etc. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***dysarthrie***; cf. gr. *δυσ* „greu; rău”, *ἀρθρόω* „a articula”.

disartróză *s.f.* (*med.*) Mobilitate anormală a unei articulații, congenitală sau dobîndită. • pl. *-e.* /<fr. ***dysarthrose***.

disăgár *s.m.* v. desăgar.

disbazíe *s.f.* (*med.*) Tulburare a actului motor al mersului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***dysbasie***; cf. gr. *δυσ* „greu, rău”, *βάσις* „mers”.

disbulíe *s.f.* (*psih.*) Simptom psihic caracterizat prin lipsă de voință. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***dysboulie***.

disc[1] *s.n.* **1** Piesă de forma unui cilindru drept, cu înălțimea mică față de diametrul bazei, care intră în componența unor aparate, instrumente, unelte, mașini etc., avînd diverse utilizări. *Disc de ambreiaj. Disc abraziv* = placă circulară din material abraziv, folosită

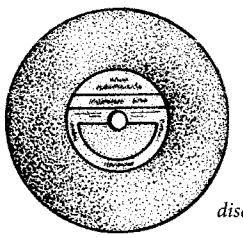

disc abraziv

la tăierea și șlefuirea metalelor. ◇ *Disc de apel* = dispozitiv al aparatului telefonic automat, avînd rolul de a forma numărul de apel spre centrala telefonică. *Plug cu disc* = plug cu tracțiune mecanică a cărui parte tăietoare este constituită din una sau mai multe plăci circulare, care taie și răstoarnă brazda. **2** *Discul lui Newton* = placă circulară împărțită în șapte sectoare, pe care sînt reproduse culorile spectrului solar și care, prin rotire rapidă, apare albă sau gri, demonstrîndu-se astfel sinteza luminii albe din componente de diverse culori. **3** Semnal mobil folosit la căile ferate pentru a indica porțiuni cu restricții de viteză. **4** (*sport*) Obiect din metal, de formă lenticulară, mai bombat spre centru, cu care se execută aruncări. ◆ Probă atletică de aruncare practicată cu acest obiect. **5** Placă circulară din material plastic care servește la înregistrarea și la reproducerea sonoră a muzicii, a pieselor de teatru, a conferințelor etc. ◇ *Disc de platină* (sau *de aur, de argint*) = distincție acordată producțiilor discografice cu cele mai multe vînzări. *Disc compact* = compact-disc. *Disc de diamant* v. diamant. ◆ Material sonor înregistrat pe un disc. *A ascultat discul de mai multe ori.* **6** (*inform.*) *Disc magnetic* = dispozitiv de memorare a datelor, constînd dintr-o placă circulară de metal acoperită pe ambele fețe cu material magnetic, datele memorate fiind aranjate sub formă liniară pe piste concentrice. *Disc fix* (sau *dur*) = disc magnetic fixat în calculator, avînd o mare capacitate de memorare și o viteză de lucru relativ mai mare decît a dischetelor, dar mult mai mică decît a memoriei centrale. *Disc flexibil* = dischetă. **7** (*astron.*) Suprafață circulară vizibilă a unui astru. **8** (*biol.*) *Disc embrionar* = embrionul în stare de bastulă la rechini, pești ososi, reptile și la păsări. **9** (*anat.*) Organ sau structură anatomică plată. ◇ *Disc intervertebral* = cartilaj elastic dispus între două vertebre alăturate și servind la solidarizarea lor. *Hernie de disc* v. hernie. • pl. *-uri.* /<fr. ***disque***, lat. ***discus***, ***-i***.

disc[2] *s.n.* v. discos.

discál, -ă *adj.* (*anat., med.*) Care se referă la discurile intervertebrale. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***discal***.

discalcemíe *s.f.* (*med.*) Perturbare a proporției calciului din sînge. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***dyscalcémie***.

discalcíe *s.f.* (*med.*) Tulburare, în exces sau în deficit, a metabolismului calcic. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***dyscalcie***.

discaiculíe *s.f.* (*psih.*) Perturbare a mecanismelor de efectuare a operațiilor de calcul la copii cu inteligență normală. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***discalculie***.

discánt *subst.* (*muz.*) **1** Formă și procedeu aparținînd începutului polifoniei Evului Mediu în Europa, linia melodică nou-creată fiind situată deasupra liniei melodice date. **2** Jumătatea de sus a claviaturii pianului, orgii sau clavecinului. • /<germ. ***Diskant***.

discartrózá *s.f.* (*med.*) Artroză care afectează în special discurile intervertebrale. • pl. *-e.* /<fr. ***discarthrose***.

discernábii, -ă *adj* Care poate fi perceput, simțit. *O nuanță discernabilă.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***discernable***.

discernămînt *s.n.* Facultatea de a pătrunde, de a judeca și de a aprecia lucrurile exact, la justa lor valoare. *Ea intra în textele mele cu aprig discernămînt: „Asta-i bun. Asta nu-i bun”* (BLA.). ◆ (*jur.*) Calitate cerută unei persoane pentru a încheia un act juridic sau pentru a putea răspunde în fața legii de faptele proprii și care constă în a-și da seama de consecințele actelor sau faptelor sale. • /<fr. ***discernement***.

discérne *vb. III. tr.* **1** A distinge lucrurile unele de altele. *A discerne adevărul de minciună.* **2** A raționa limpede, cu pătrundere și precizie. *Credeam că pot discerne unde e meritul* (CA. PETR.). • prez.ind. *discérn.* /<fr. ***discerner***, lat. ***discernere***.

discérnere *s.f.* **1** Distingere a lucrurilor unele de altele. *Nu e dificilă discernerea talentului de impostură.* **2** Raționare limpede, pătrunzătoare. • /v. ***discerne***.

discheratóză *s.f.* (*med.*) Îngroșare a pielii ca urmare a înmulțirii excesive și neregulate a celulelor stratului cornos al epidermei. • pl. *-e.* /<fr. ***dyskératose***; cf. gr. *δυσ* „greu; rău”, *κέρας, -ατος* „corn”.

discheratózic, -ă *adj.* (*med.*) Care aparține discheratozei, care se referă la discheratoză. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***dyskératosique***.

dischétă *s.f.* (*inform.*) Mic disc din metal, material plastic, acoperit cu un suport ușor magnetizabil, pe care se scrie sau de pe care se citește informația; disc flexibil. • scris și *disketă.* pl. *-e.* /<engl. ***diskette***, fr. ***disquette***.

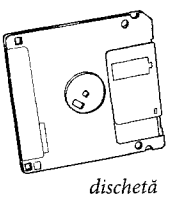

dischetă

dischezíe *s.f.* (*med.*) Defecație dificilă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***dyschésie***.

dischinétic, -ă *adj.* (*med.*) Care aparține dischineziei, care se referă la dischinezie. • pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***diskinetisch***.

dischinezíe *s.f.* (*med.*) Proces patologic caracterizat prin alterarea mecanismului de reglare a activității motorii a organelor contractile. ◇ *Dischinezie biliară* = alterare funcțională a mecanismului de eliberare a bilei. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *diskinezíe* *s.f.* /<fr. ***dyskinésie***.

disci- v. disco[1]-.

disciflór, -ă *adj.* (*bot.*; *despre plante*) Care are receptaculul floral în formă de disc. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***disciflorus***, ***-a***, ***-um***.

discifórm, -ă *adj.* Discoid. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***disciforme***.

disciplină *vb. I.* **1** *tr., refl.* A (se) obișnui cu spiritul de disciplină, de ordine. *Copilul trebuie disciplinat.* **2** *tr.* A stăpîni pentru a deveni utilizabil. *A disciplina un curs de apă.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***discipliner***.

disciplinábil, -ă *adj.* Care poate fi disciplinat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***disciplinable***.

disciplinár, -ă *adj.* Conform cu disciplina, referitor la disciplină, urmărind disciplina sau disciplinarea. *Măsuri disciplinare.* <> *Pedeapsă* (sau *sancțiune disciplinară*) = sancțiune care se aplică unei persoane pentru încălcarea regulilor de disciplină ale instituției sau organizației din care face parte. <> (*adv.*) *Elevul a fost mutat disciplinar la altă școală.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***disciplinaire***.

disciplinăre *s.f.* Obișnuire cu ordinea, cu disciplina. • pl. *-ări.* /v. ***disciplina***.

disciplinaritáte *s.f.* **1** Raport de întrepătrundere între disciplinele de învățământ. **2** Totalitatea disciplinelor de învățământ, de cercetare. • /***disciplinar*** + *-itate.*

disciplinát, -ă *adj.* **1** Care se supune din proprie inițiativă disciplinei și ordinii. *Elev disciplinat.* **2** Care manifestă disciplină. *Gîndire disciplinată.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***disciplina***.

disciplínă *s.f.* **1** Ansamblul regulilor de conduită obligatorii pentru membrii unui corp profesional, ai unei colectivități. *Disciplină militară.* <> *Comisia de disciplină* = comisie însărcinată să analizeze și să sancționeze fapte de încălcare a disciplinei. *Disciplină contractuală* = totalitatea regulilor cu privire la încheierea și executarea contractelor economice și respectarea lor de către părțile contractante. *Disciplină financiară* = totalitatea dispozițiilor și normelor legale cu privire la planurile financiare, la fondurile bănești și aplicarea lor strictă. *Consiliu de disciplină* v. consiliu. **2** Supunere liber consimțită a membrilor unui corp profesional, a unei colectivități față de regulile de conduită obligatorii, față de deciziile luate de superiori în scopul unei bune funcționări. *În spitale trebuie să domnească disciplina.* **3** Deprindere cu o ordine strictă. *Echipa a manifestat multă disciplină în joc.* **4** Spirit de ordine. *Nemții au disciplina muncii în sînge.* **5** Știință sau ramură a unei științe. *Funcțiile lingvistice care nu sînt strict referențiale cad în competența unor discipline distincte* (*retorica, stilistica etc.*) (PLEȘU). **6** Obiect de studiu din învățământ. *Disciplinele lui preferate în liceu erau matematica și fizica.* <> *Discipline umaniste* v. umanist. *Discipline umanistice* v. umanistic. • pl. *-e.* /<fr. ***discipline***, lat. ***disciplīna, -a***, it. ***disciplina***, germ. ***Disziplin***.

discípol *s.m.* **1** Persoană care primește învățătura de la un maestru pe care, adesea, o continuă și o dezvoltă. *Platon a fost discipolul lui Socrate.* **2** Persoană care adoptă, urmează și continuă doctrina, principiile cuiva. *Discipolii lui Platon.* • pl. *-i.* și (*înv.*) *discípul s.m.* /<fr. ***disciple***, lat. ***discĭpŭlus, -i***.

discipolát *s.n.* Activitate de formare a discipolilor. • pl. *-e.* /***discípol*** + *-at.*

discípul *s.m.* v. discipol.

discítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a unui disc intervertebral. • pl. *-e.* /<fr. ***discite***.

discízie *s.f.* Secționare. ◆ (*med.*) Incizare a capsulei cristalinului în operația de cataractă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***discission***, lat. ***discissio, -onis***.

disc-jockey [disk'ʤokei] *s.m. invar.* Persoană care alege, mixează și prezintă înregistrări muzicale la un post de radio sau în discoteci (*DJ*). • /<engl. ***disc-jockey***.

dísco *subst. invar.* (*muz.*) **1** Stil de muzică populară americană, apărută în deceniul 8 al sec. 20, destinată dansului. ◆ Muzică modernă după care se dansează în discoteci. <> (*adj.*) *Muzică disco.* **2** (*fam.*) Discotecă. • /<fr., engl. ***disco***.

discobol

discoból *s.m.* (*sport*) Atlet care practică aruncarea discului. • pl. *-i.* /<fr. ***discobole***, lat. ***discŏbŏlus, -i***.

discoenciclopedíe *s.f.* Emisiune radiofonică de muzică pe discuri. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***disco***[1]*-* + ***enciclopedie***.

discofíl, -ă *s.m., s.f.* Colecționar de discuri. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***discophile***.

discofilíe *s.f.* Pasiunea pentru muzica pe discuri; tendința de a colecționa discuri. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***discophilie***.

discográfic, -ă *adj.* **1** Care se referă la discografie, care aparține discografiei. *Catalog discografic.* **2** Care este înregistrat pe disc. *Concert discografic.* • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***discographique***.

discografíe *s.f.* **1** Ramură a documentaristicii (muzicale) care se ocupă cu descrierea, aprecierea și sistematizarea producției de discuri. **2** Catalog care semnalează publicului titluri de discuri recent apărute. **3** Listă a discurilor privind opera unui autor sau realizate de un interpret. **4** (*med.*) Radiografie a unui disc intervertebral. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<engl. ***discography***, fr. ***discographie***.

discoíd, -ă *adj.* Care este în formă de disc; discoidal, disciform. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***discoïde***.

discoidál, -ă *adj.* Discoid. • sil. *-co-i-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***discoïdal***.

discolíe *s.f.* (*grec. înv.*) Dificultate, impediment. <> Expr. *A fi cu discolie* = a fi greu, dificil. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<ngr. ***δυσκολία***.

discomicétă *s.f.* (*la pl.*) Ordin de ciuperci în formă de cupă sau de disc; (*și la sg.*) ciupercă din acest ordin. • pl. *-e.* /<fr. ***discomycètes***.

discomicóză *s.f.* (*med.*) Boală provocată de discomicete, caracterizată prin numeroase abcese cronice. • /<fr. ***discomycose***.

discondroplázic, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Persoană) care suferă de discondroplazie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***dyschondroplasique***.

discondroplazíe *s.f.* (*med.*) Tulburare a creșterii, constînd într-o osificare întîrziată a cartilajelor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***dyschondroplasie***.

discondrosteóză *s.f.* (*med.*) Malformație de nanism, în care scurtarea este localizată numai în segmentul mijlociu al membrelor (antebrațe și gambă). • sil. *-ste-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***dyschondrostéose***.

disconfórt *s.n.* **1** Lipsă de confort. **2** Fig. Stare neplăcută de insatisfacție, de nesiguranță, determinată de deficiențele apărute în cadrul relațiilor interumane, de lipsa de echitate etc. • pl. *-uri.* /<engl. ***discomfort***.

discónt *s.n.* (*econ.*) **1** Diferență dintre prețul curent și valoarea nominală a unei obligațiuni pe piața financiară. **2** Reducere a prețurilor la unele produse, servicii pentru atragerea și menținerea clienților. • pronunț. și *discaunt.* scris și *discount.* • /<engl., fr. ***discount***.

discontá *vb. I. tr.* A determina valoarea prezentă a unui venit viitor, avînd în vedere conjunctura pieței, evoluția costurilor etc. <> Expr. *A disconta o poliță* = a cumpăra o poliță înainte de scadență. • prez.ind. *-ez.* /<germ. ***diskontieren***.

discónter *s.m.* Persoană care efectuează decontarea polițelor. • pl. *-i.* /<engl. ***disconter***.

discontinuitáte *s.f* **1** Lipsă de continuitate între mai multe elemente care se succedă în timp sau în spațiu; întrerupere. *Discontinuitatea unui fenomen.* **2** (*mat., fiz.*) Variație bruscă, în salturi a valorii unei mărimi; trecere de la o valoare la alta fără parcurgerea valorilor intermediare. <> *Discontinuitate de speța întîi* (*a unei funcții într-un punct*) = discontinuitate la care, în punctul considerat, limitele laterale ale funcției există și sînt diferite. *Discontinuitate de speța a doua* = discontinuitate la care, în punctul considerat, cel puțin una din cele două limite nu există. • sil. *-nu-i-.* pl. *-ăți.* /<fr. ***discontinuité***.

discontínuu, -uă *adj.* **1** Care este lipsit de continuitate; întrerupt, intermitent. *Proces discontinuu.* **2** (*fiz.*) Care este alcătuit din elemente distincte, care variază în salturi; discret. **3** (*mat.*) *Funcție discontinuă într-un punct* = funcție definită în acel punct, dar care nu are limită sau pentru care limita nu este egală cu valoarea funcției în acel punct • pl. *-ui, -ue.* /<fr. ***discontinuu***, lat. ***discontinuus, -ua, -uum***.

discoordonáre *s.f.* Coordonare defectuoasă. • pl. *-ări.* /***dis***[2]*-* + ***coordonare***.

discopatíe *s.f.* (*med.*) Denumire generică pentru afecțiunile discurilor intervertebrale. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***discopathie***.

discoperí *vb. IV.* v. descoperi.

discopódiu *s.n.* (*bot.*) Receptacul floral în formă de disc. • pl. *-ii.* /<fr., lat. ***discopodium***.

discoradiculografíe *s.f.* (*med.*) Metodă radiologică de punere în evidență a spațiului dintre discuri și a rădăcinilor nervoase rahidiene cu ajutorul unei substanțe de contrast. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***disco-radiculographie***.

discorăma *s.f.* Titlu de rubrică sub care sînt anunțate noi înregistrări pe discuri (muzică simfonică, ușoară sau pop, piese de teatru etc.). • /<fr. ***discorama***.

discórd[1] *s.n.* (*lit.*) Poezie lirică medievală de origine provensală cu o structură neregulată prin diversitatea strofelor sau chiar a limbilor folosite. • pl. *-uri.* /<it. ***discordo***.

discórd[2] *s.n.* v. discordie.

discordá *vb. I.* **1** *intr.* A nu concorda, a fi divergent, opus. *Depozițiile martorilor discordează.* **2** *refl.* (*înv.; despre instrumente muzicale cu coarde; în opoz. cu „acorda”*) A se dezacorda. *S-a discordat ghitara* (ALECS.). **3** *refl.* (*despre corpuri aflate în stare de încordare; în opoz. cu „încorda”*) A se destinde, a se relaxa. *Mușchii feței se discordează.* • prez.ind. pers. 3 *-ează, discórdă.* /<fr. ***discorder***, lat. ***discordare***.

discordánt, -ă *adj.* **1** (*despre culori, sunete, forme etc.*) Care nu se armonizează, nu se potrivește cu celelalte sau cu ansamblul în care se află; nepotrivit, distonant, nearmonios, strident. <> *Notă discordantă* = vorbă, atitudine, faptă etc. care nu se potrivește într-un ansamblu, care face o impresie neplăcută, șocantă. **2** (*despre idei, opinii etc.*) Opus, divergent. **3** (*geol.; despre straturi ale scoarței pămîntului*) Ale căror suprafețe de stratificare nu sînt paralele. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***discordant***.

discordánță *s.f.* **1** Lipsă de concordanță, de armonie. *Discordanța de culori.* **2** Nepotrivire flagrantă între două sau mai multe caractere, elemente, fenomene etc.; distonanță, dezacord. *Discordanță de opinii.* **3** (*geol.*) *Discordanță stratigrafică* = lipsă de paralelism între straturile noi și cele mai vechi. • pl. *-e.* /<fr. ***discordance***.

discordáre *s.f.* **1** (*înv.*) Dezacordare a instrumentelor muzicale cu coarde. **2** Destindere a unui corp aflat în stare de încordare. ◆ Fig. Relaxare, calmare. • pl. *-ări.* /v. ***discorda***.

discordát, -ă *adj.* **1** (*înv.; despre instrumente cu coarde*) Dezacordat. **2** (*despre arcuri*) Care nu este încordat bine. • pl. *-ți, -te.* /v. ***discorda***.

discórdie *s.f.* Neînțelegere, dezacord între două sau mai multe persoane, grupuri, popoare etc., ext., ceartă, vrajbă. *Deveniți maturi, ei se îndrăgostesc instinctiv de aceeași femeie; ca să evite discordia, unul pleacă la Napoli și altul la Londra* (CĂL.). <> *Mărul discordiei* v. măr. <> Loc.vb. *A arunca discordie* v. arunca. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *discórd s.n.* /<lat. ***discordĭa, -ae***, it. ***discordia***; cf. fr. *discorde.*

discoríe *s.f.* (*med.*) Deformare a pupilei. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /cf. gr. *δυσ* „greu, rău”, *κόρη* „pupilă”.

díscos *s.n.* **1** Taler de aur sau de argint pe care se pune agnețul cînd se oficiază liturghia. **2** Taler cu care se umblă în biserică pentru a primi ofrandele în bani. • pl. *-e.* și *disc s.n.* /<slav. **дискосъ**, ngr. ***δίσκος***.

discotécă *s.f.* **1** Colecție de discuri. **2** Ext. Mobilă cu rafturi în care se păstrează astfel de colecții. **3** Încăpere special amenajată în care se păstrează și se ascultă discuri. **4** Local în care se ascultă muzică înregistrată și se dansează. • pl. *-ci.* /<fr. ***discothèque***.

discount [dis'kaunt] *s.n.* v. discont.

discrăzic, -ă *adj.* (*med.*) Care are caracter de discrazie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***dyscrasique***.

discrazíe *s.f.* (*med.*) Stare patologică a umorilor din organism, manifestată prin apariția de tulburări ale acestora, ca urmare a unei tulburări de metabolism sau de coagulare. *Discrazie sangvină.* • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***dyscrasie***.

discrédit *s.n.* Micșorare sau pierdere a încrederii, a considerației, a prestigiului, a influenței etc. de care se bucură cineva sau ceva. *Aduceți discredit presei!* (ALECS.). • /<fr. ***discrédit***.

discreditá *vb. I. tr., refl.* A face să-și piardă sau a-și pierde încrederea, considerația, prestigiul de care se bucura. *Întrebuințează toate mijloacele pentru a-i discredita în ochii poporului* (GHICA). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***discréditer***.

discreditáre *s.f.* Pierdere a încrederii, a considerației, a prestigiului de care se bucura. • pl. *-ări.* /v. ***discredita***.

discreditát, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care și-a pierdut considerația de care se bucura; care nu se mai bucură de încrederea celor din jur; care a fost compromis de cineva sau de ceva. • pl. *-ți, -te.* /v. ***discredita***.

discrepánt, -ă *adj.* Care se află în dezacord, care nu se potrivește cu altul. *Versiunile celor doi martori sînt discrepante.* • pl. *-ți, -te.* /<it. ***discrepante***.

discrepánță *s.f.* Deosebire, dezacord, nepotrivire între lucruri, aspecte, fenomene etc. *Există discrepanțe*

între cele două teorii. • pl. *-e.* /<it. ***discrepanza***, lat. ***discrĕpantia, -ae***.

discrét, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este capabil să păstreze un secret ce i s-a încredințat. **2** (*despre locuri*) Care este izolat, ferit, retras, tăinuit. *S-au întîlnit într-un separeu discret.* **3** (*despre oameni*) Care este rezervat, reținut în vorbe, în fapte, în acțiuni; care se comportă cu măsură, cu discreție, fără a deranja, a incomoda. ◆ (*despre privire, zîmbet etc.*) Care exprimă reținere, discreție, subtilitate. *Îl privește cu un zîmbet discret.* **4** (*despre acțiuni, manifestări ale oamenilor*) Care se manifestă cu moderație, care nu atrage atenția; care este lipsit de emfază, care nu este demonstrativ; distins, sobru. *Machiaj discret.* ◆ (*adv.*) Fără a atrage atenția. *S-a retras discret în camera lui.* **5** Care nu depășește o anumită intensitate. *Lumină discretă.* **6** Care este abia perceptibil. *Parfum discret.* **7** (*mat.*) Care este alcătuit din elemente distincte; care variază în salturi. ◇ *Mulțime discretă* = mulțime care conține numai puncte izolate. *Relație discretă* = relație pe o mulțime în care orice element este în relație numai cu el însuși. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***discret***, lat. ***discretus, -a, -um***, germ. ***diskret***.

discretóriu *s.n.* (*bis.*) Adunare de clerici care formează consiliul superiorului unei mănăstiri catolice. • /<lat. ***discretorium***.

discréție *s.f.* **1** Calitatea de a păstra un secret. *Am încredere în discreția ta.* ◇ Expr. *A păstra discreția* = a nu răspîndi o știre, a nu divulga un secret încredințat. *Presa a păstrat discreția în legătură cu acest fapt.* **2** Rezervă în atitudine, reținere în vorbe și în fapte. *Își exprimă bucuria cu multă discreție.* **3** Calitatea de a nu atrage atenția, de a nu șoca; sobrietate, distincție. **4** Loc.adv. (*fam.*) *La discreție* = din belșug, cît poftești. ◇ Expr. *A fi* (sau *a rămîne, a lăsa etc.*) *la discreția cuiva* = a fi (sau a rămîne, a lăsa etc.) la bunul plac al cuiva. • g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *discrețiúne* *s.f.* /<fr. ***discrétion***, lat. ***discrētio, -onis***.

discreționár, -ă *adj.* **1** Care este lăsat la bunul plac al cuiva; arbitrar. **2** (*jur.*) *Putere discreționară* = prerogativă recunoscută de lege unor organe de stat de a lua măsuri, fără a fi îngrădite în inițiativa lor. • sil. *-ți-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***discrétionaire***.

discreționiúne *s.f.* v. discreție.

discrimináre *vb. I. tr.* **1** A trata inegal indivizi sau grupuri umane în raport cu diverse criterii cum ar fi apartenența etnică, rasială, religioasă, sexuală etc. ◆ Spec. A duce o politică prin care o categorie de cetățeni ai unui stat sînt lipsiți de anumite drepturi, pe baza unor considerente de natură etnică, rasială, religioasă etc. **2** A deosebi, a discerne, a diferenția, a distinge. *Poate discrimina cu ușurință culorile.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***discriminer***, it. ***discriminare***, lat. ***discriminare***.

discriminánt, -ă *adj., s.m.* **1** *adj.* Care stabilește o separare între termeni. ◇ *Analiză discriminantă* = metodă folosită în teoria clasificării. **2** *adj.* Care face, cauzează o discriminare, care susține discriminarea; discriminatoriu. **3** *s.m.* (*mat.*) Expresie formată din coeficienții unei ecuații de gradul doi, a cărei valoare indică natura celor două rădăcini ale ecuației (Δ). • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***discriminant***.

discrimináre *s.f.* **1** Diferențiere, deosebire făcută între două sau mai multe obiecte, idei etc. după caracteristicile lor distinctive; discriminație. *Nu face discriminarea între esențial și irelevant.* **2** (și *discriminare negativă*) Tratare inegală, defavorizantă a indivizilor, a categoriilor de indivizi sau a grupurilor umane în raport cu diverse criterii cum ar fi apartenența etnică, rasială, religioasă etc. ◆ Spec. Politică prin care un stat sau o anumită categorie de cetățeni ai unui stat sînt lipsiți de unele drepturi, pe baza unor considerente de natură etnică, rasială, religioasă etc. ◇ *Discriminare pozitivă* = politică prin care se acordă un tratament favorabil unui grup, unei categorii sociale etc. pentru a le ajuta să devină egale cu celelalte. *Discriminare națională* = persecutare a unor categorii de cetățeni pe motivul apartenenței lor la o anumită națiune. *Discriminare rasială* v. rasial. • pl. *-ări.* /v. ***discrimina***.

discriminatív, -ă *adj.* Care face o distincție, o deosebire între două sau mai multe obiecte, idei etc. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***discriminatif***.

discriminátor *s.n.* Element al unui circuit automat care extrage un semnal numeric sau un semnal analogic dintr-un semnal dat. • pl. *-oare.* /<fr. ***discriminateur***.

discriminatóriu, -ie *adj.* **1** Care face o distincție, o deosebire între două sau mai multe obiecte, idei etc. *Analiză discriminatorie.* **2** Care face, cauzează o discriminare, care susține o discriminare; discriminant. *Politică discriminatorie.* • pl. *-ii.* /<fr. ***discriminatoire***, lat. ***discrīminator, -oris***.

discriminăție *s.f.* Discriminare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***discrimination***, lat. ***discriminatio, -onis***.

discriníe *s.f.* (*med.*) Dizendocrinie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***dyscrinie***.

discromátic, -ă *adj.* **1** Care are o culoare anormală. **2** Care produce alterarea culorilor. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***dyschromatique***.

discromatóp, -á *adj., s.m., s.f.* Discromatopsic. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***dyschromatope***.

discromatópsic, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care suferă de discromatopsie; discromatop. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***dyschromatopsique***.

discromatopsíe *s.f.* (*med.*) Incapacitate de a distinge culorile. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***dyschromatopsie***; cf. gr. *δυσ* „greu; rău", *χρῶμα* „culoare", *ὄψις* „vedere".

discromazíe *s.f.* (*med.*) Tulburare a vederii cromatice caracterizată prin incapacitatea de a percepe una din culorile fundamentale. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***dyschromasie***.

discrómic, -á *adj.* (*med.*) Care aparține discromiei, care se referă la discromie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***dyschromique***.

discromíe *s.f.* (*med.*) Tulburare în pigmentarea normală a pielii sau a părului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***dyschromie***; cf. gr. *δυσ* „greu; rău", *χρῶμα* „culoare".

discuí *vb. IV. tr.* (*agric.*) A efectua operația de discuire. • prez.ind. *-iesc.* /***disc***[1] + *-ui*.

discuíre *s.f.* (*agric.*) Lucrare a solului executată cu discuitorul, care constă, în funcție de anotimp, în dezmiriștire, în mărunțirea bulgărilor și afînarea solului, în distrugerea buruienilor etc. • pl. *-i.* /v. ***discui***.

discuitór *s.n.* (*agric.*) Unealtă agricolă folosită la discuire, formată din una sau mai multe baterii de discuri concave de oțel, fixate pe un ax în jurul căruia se învîrtesc și care este dispus oblic față de direcția de înaintare. • sil. *-cu-i-.* pl. *-oare.* /***discui*** + *-tor*.

disculpá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A (se) dezvinovăți, a (se) scuza. *Își disculpă prietenul de acuzațiile care îi sînt aduse. Nu vreau să mă disculp.* **2** *tr.* (*jur.*) A decide că un acuzat nu este vinovat (și a-l scoate din cauză). • prez.ind. *discúlp,* (*înv.*) *-ez.* /<fr. ***disculper***.

disculpáre *s.f.* **1** Dezvinovățire. **2** (*jur.*) Scoatere din cauză a unui inculpat după ce s-a dovedit nevinovăția lui. • pl. *-ări.* /v. ***disculpa***.

disculpát, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care și-a dovedit sau căruia i-a fost dovedită nevinovăția. ◆ (*jur.; despre inculpați*) Care a fost scos din cauză după ce i s-a dovedit nevinovăția. • pl. *-ți, -te.* /v. ***disculpa***.

discúlpă *s.f.* (*ital.*) **1** Dezvinovățire. **2** Nevinovăție. • pl. *-e.* /<it. ***discolpa***.

discúrs *s.n.* **1** Specie a genului oratoric, constînd într-o expunere făcută în fața unui auditoriu, pe o temă politică, morală, literară etc.; cuvîntare. *Discurs funebru.* ◇ (*lit.*) *Discurs narativizat* = discurs al personajului tratat ca un eveniment printre altele și povestit ca atare. *Discurs reprodus* = citare literală de către narator a propriului său discurs sau a discursului altui personaj. *Discurs de deschidere* v. deschidere. *Discurs de recepție* v. recepție. ◇ Expr. *A ține un discurs* v. ține. **2** Tratare în scris a unui subiect de natură științifică sau literară; dizertație, expozeu. **3** (*lingv.*) Secvență continuă de propoziții sau fraze, structurată și coerentă, scrisă sau orală, considerată ca sistem abstract al limbii; vorbire. ◆ Enunț superior ca întindere a frazei. **4** Ansamblul manifestărilor verbale, orale sau scrise, considerate semnificative pentru o ideologie, pentru o mentalitate, pentru un domeniu etc. *Discurs reformist.* ◇ *Univers al discursului* v. univers. • pl. *-uri.* /<fr. ***discours***, lat. ***discursus, -us***, germ. ***Diskurs***, it. ***discorso***.

discursá *vb. I. intr.* (*peior.*) A vorbi pe larg (despre ceva); ext. a pălăvrăgi, a perora. • prez.ind. *-ez.* /***discurs*** + *-a*, după fr. *discourir*.

discursív, -ă *adj.* **1** (*filos.; în opoz. cu „intuitiv"*) Care deduce prin raționament o idee din alta. *Metodă discursivă.* **2** (*despre memorie*) Care se dispersează, se împrăștie. **3** (*despre stil*) Care este declamativ. ◆ Care este declarativ. **4** Care ține de discurs, care se referă la discurs. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***discursif***, lat. ***discursivus, -a, -um***.

discursivitáte *s.f.* **1** Caracterul discursiv al unei idei, fraze, expuneri etc. **2** Însușirea unei expuneri de a fi clară, explicită, de a se întemeia pe raționament. **3** Întindere exagerată în vorbire, stil etc. • /***discursiv*** + *-itate*.

discusiúne *s.f.* Dezbatere contradictorie, controversă; ceartă; contestație. • pl. *-i.* /<fr. ***discussion***, lat. ***discussio, -onis***.

discusív, -ă *adj.* **1** Care ține de o controversă. **2** (*med.*) Care înlătură acumularea de fluide. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***discussif***.

discutá *vb. I.* **1** *intr.* (*de obicei cu determ. introduse prin prep. „despre", rar, „asupra"*) A sta de vorbă cu cineva, a schimba opinii (asupra unei probleme); a conversa. *Mă legasem cu cîțiva școlari inteligenți și discutam cu ei ceasuri întregi* (GAL.). ◇ (*tr.*) *Ce-ați discutat voi între voi, asta vreau să știu* (SAHIA). **2** *tr.* (*compl. indică hotărîri, proiecte, lucrări etc.*) A examina cu grijă, a analiza și a supune discuției, a dezbate pentru a ajunge la o concluzie, pentru a rezolva ceva. *Comisia economică discută proiectul de buget primit de la guvern.* **3** *tr.* A comenta; a contrazice. *Ordinele se execută, nu se discută.* • prez.ind. *discút,* (*înv.*) *-ez.* /<fr. ***discuter***.

discutábil, -á *adj.* Care se (mai) poate discuta, împotriva căruia se pot aduce argumente, care poate fi contestat; contestabil, îndoielnic. *Paginile cele mai discutabile ale lui Cioran sînt cele în care experiența inevidenței nu poate fi asumată pînă la capăt* (PLEȘU). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***discutable***.

discutabilitáte *s.f.* Caracterul discutabil al unei probleme. *Chiar cînd [critică] e discutabilă, prin chiar faptul discutabilității e serioasă, pentru că pune probleme* (CĂL.). • /***discutabil*** + *-itate*.

discutáre *s.f.* **1** Analizare și dezbatere a unei probleme, a unui fapt etc. în cadrul unei adunări, al unui congres, pentru a găsi soluții de rezolvare. **2** Purtare a unei discuții. • pl. *-ări.* /v. ***discuta***.

discutát, -ă *adj.* Care este dispus discuțiilor, dezbaterilor, comentat, analizat, examinat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***discuta***.

discúție *s.f.* **1** Schimb de păreri; conversație, convorbire. *Îmi amintesc de o veche discuție cu un coleg de facultate.* **2** Conversație animată, în contradictoriu (care poate să degenereze în ceartă); dispută, controversă. *Avarul care plătește anticipat birjarul ca să n-aibă discuție în urmă* (CĂL.). ◇ Loc.adv. *Fără discuție* = fără îndoială; neîndoios, indiscutabil. ◇ Expr. *Nu (mai) încape discuție* v. încăpea. **3** (*mai ales la pl.*) Schimb de păreri, de critici, de propuneri referitoare la o chestiune, cu scopul de a o studia mai bine și de a o soluționa; cercetare, examinare, dezbatere minuțioasă a unei probleme. *Discuțiile din Parlament asupra proiectului de constituție au durat aproape un an.* • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *discuțiúne* *s.f.* /<fr. ***discussion***, germ. ***Diskussion***, lat. ***discussio, -onis***.

discuțiúne *s.f.* v. discuție.

dis-de-dimineáță *adv.* Foarte de dimineață, în zorii zilei. *Să ne odihnim puțin... și mîine dis-de-dimineață să fim gata.* (ISP.). • și (*pop.*) *des-de-dimineáță, des-dimineáță* *adv.* /***dis***[3]- + ***de***[5] + ***dimineață***.

disdipsíe *s.f.* (*med.*) Dificultate la înghițirea lichidelor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***dysdipsie***.

diseárá *adv.* v. deseară.

disecá *vb. I. tr.* **1** (*med.; compl. indică ființe*) A efectua o disecție. *A disecat un șoarece.* **2** Fig. A analiza minuțios și metodic. *Criticul a disecat atent romanul.* • prez.ind. *diséc.* /<fr. ***disséquer***, lat. ***dissecare***.

disecáre *s.f.* **1** (*med.*) Disecție. **2** (*geol.*) Fragmentare a unei suprafețe plane (cîmpie, platou etc.) prin procesul de formare a ravenelor sau a văilor. **3** Fig. Analizare amănunțită și metodică a unei scrieri, a unui fapt de limbă etc. • pl. *-ări.* /v. ***diseca***.

disecée *s.f.* (*med.*) Surzenie accidentală, totală sau parțială. • pl. *-cee.* /<fr. ***dysécée***.

disectór *s.n.* (*telev.*) *Disector de imagine* = tub electronic al cărui catod, cînd e luminat, poate emite electroni. • pl. *-oare.* /<fr. ***dissecteur***.

disécție *s.f.* **1** (*med.*) Deschiderea unui organism, urmată de separarea și evidențierea părților lui componente cu ajutorul mijloacelor chirurgicale, în scopul studierii lor anatomice sau al realizării unei operații; disecare. ◇ *Sală de disecție* = sală unde se face disecția cadavrelor într-un spital sau într-un institut de învățământ. **2** Fig. Cercetare minuțioasă, metodică (și dură). *Disecția societății, făcută de analistul politic, a fost apreciată.* • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***dissection***, lat. ***dissectio, -onis*** „tăiere".

diselastóză *s.f.* (*med.*) Alterare degenerativă a fibrelor elastice ale diferitelor țesuturi organice. • pl. *-e.* /<fr. ***dysélastose***.

disemíe *s.f.* (*med.*) Dificultate în utilizarea simbolurilor limbajului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***dyssémie***.

diseminá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A (se) împrăștia în toate părțile. **2** *tr.* Fig. (*compl. indică idei, știri etc.*) A difuza, a propaga. *A diseminat ideile sale printre adepți.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***disséminer***, lat. ***disseminare***.

diseminăre *s.f.* **1** Împrăștiere naturală a semințelor, a fructelor, a polenului etc. după maturizarea lor; diseminație. **2** Răspîndire în organism a agenților unei boli. **3** (*mineral.*) Modul de repartizare a mineralelor într-un zăcămînt; diseminație. **4** Fig. Difuzare, propagare. • pl. *-ări.* /v. ***disemina***.

diseminăție *s.f.* Diseminare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***dissémination***.

disensiúne *s.f.* Neînțelegere cauzată de nepotrivirea de păreri, de interese etc.; dezacord. • pl. *-i.* /<fr. ***dissénsion***, lat. ***dissensio, -onis***.

disentimént *s.n.* Deosebire de sentimente, de opinii; neînțelegere, nepotrivire. • pl. *-e.* /<fr. ***dissentiment***; cf. lat. *disentire* „a fi în dezacord".

disepál, -ă *adj.* (*despre caliciu*) Care are două sepale. ◆ Ext. (*despre flori, plante*) Care are caliciu format din două sepale. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***disépale***.

disepimént *s.n.* (*biol.*) Perete despărțitor. • pl. *-e.* /<fr. ***dissépiment***, lat. ***dissepimentum***.

disepinefríe *s.f.* (*med.*) Tulburare în funcționarea glandei suprarenale. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***dysépinéphrie***.

disergíe *s.f.* (*med.*) Tulburare funcțională. ◆ Stare patologică a sugarului caracterizată prin scăderea toleranței digestive și diminuarea rezistenței față de infecții. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***dyssergie***.

disért, -ă *adj.* Care vorbește cu ușurință și elegant. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***disert***, lat. ***disertus, -a, -um***.

disertá *vb. I. intr.* **1** A trata în mod științific un subiect, în scris sau oral. *D. I. Suchianu, om de o mare vioiciune intelectuală, ...dizertează pe orice temă care îi pică în mîini.* (CĂL.) **2** A ține o disertație. • prez.ind. *-ez.* și *dizertá vb. I.* /<fr. ***disserter***, lat. ***dissertare***.

disertáție *s.f.* **1** Expunere (orală sau scrisă) în care se tratează o problemă în mod științific și amănunțit. ◆ Spec. Lucrare științifică susținută în public de autor, pentru dobîndirea unui grad științific. *Și-a prezentat disertația de doctor în științe.* **2** (*fam.*) Expunere prelungită și plictisitoare a unei idei, a unei probleme. *Îi făcuse o întreagă disertație în legătură cu relațiile dintre colegi.* • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *dizertáție, (înv.) disertațiúne, dizertațiúne* *s.f.* /<fr. ***dissertation***, lat. ***dissertatio, -onis***, germ. ***Dissertation***.

disertațiúne *s.f.* v. disertație.

disestezíe *s.f.* (*med.*) Alterare a sensibilității. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***dysesthésie***.

disfagíe *s.f.* (*med.*) Dificultate în înghițire. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***dysphagie***; cf. gr. *δυσ-* „greu, dificil; rău", *φαγεῖν* „a mînca".

disfázic, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Persoană) care suferă de disfazie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***dysphasique***.

disfazíe *s.f.* (*med.*) Tulburare a vorbirii; afazie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***dysphasie***; cf. gr. *δυσ* „greu, dificil; rău" și *φάσις* „vorbire".

disfăcá *vb. I. tr.* **1** (*pop.; compl. indică știuleții de porumb*) A depănuși. **2** (*reg.; compl. indică porumbul*) A culege de pe cîmp. **3** (*pop.; compl. indică păstăi, mai ales de fasole*) A dezghioca. **4** (*reg.; compl. indică nuci*) A scoate din coajă. **5** (*reg.; compl. indică spicele de grîu*) A curăța de boabe. • prez.ind. *disfác.* și (*pop.*) *desfácá vb. I.* /lat. ***dis-fabricare***.

disfemíe *s.f.* (*med.*) Tulburare a pronunțării cuvintelor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***dysphémie***.

disfomíe *s.f.* (*med.*) Modificare a timbrului vocii, greutate sau imposibilitate de a pronunța cuvintele, cauzate de o leziune a coardelor vocale, a nervilor laringieni sau a centrilor nervoși superiori. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***dysphonie***; cf. gr. *δυσ* „greu, dificil; rău", *φωνή* „voce".

disfonografíe *s.f.* (*med.*) Tulburare a limbajului scris. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***dysphonographie***.

disfóric, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care suferă de disforie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***dysphorique***.

disforíe *s.f.* (*med.*) Tulburare a dispoziției psihice, caracterizată prin tristețe și nemulțumire de sine. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***dysphorie***; cf. gr. *δυσ* „greu; rău", *φέρω* „a purta".

disfrazíe *s.f.* (*med.*) Schizofazie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***dysphrasie***.

disfúncție *s.f.* **1** (*med.*) Tulburare funcțională a unui organ, a unei glande endocrine. **2** Gener. Funcționare defectuoasă a unui organ, a unui sistem etc. tehnic, politic, administrativ etc. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *disfuncțiúne* *s.f.* /<germ. ***Dysfunktion***, fr. ***dysfonction***.

disfuncționál, -ă *adj.* Care aparține disfuncției, care se referă la disfuncție, care are caracter de disfuncție. • sil. *-ți-o-.* pl. *-i, -e.* /***disfuncție*** + ***-onal***.

disfuncționalitáte *s.f.* Însușirea de a fi disfuncțional. • sil. *-ți-o-.* /***disfuncțional*** + ***-itate***.

disfuncțiúne *s.f.* v. disfuncție.

disgamaglobulinemíe *s.f.* (*med.*) Modificare a proporției gamaglobulinelor din sînge. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***dysgammaglobulinémie***.

disgenézic, -ă *adj.* (*biol.*) Care aparține disgeneziei, care se referă la disgenezie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***dysgenésique***.

disgenezíe *s.f.* (*biol.*) Tulburare în dezvoltarea normală a zigotului sau a embrionului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***dysgénésie***.

disgerminóm *s.n.* (*med.*) Tumoare a ovarului avînd același aspect histologic ca seminomul. • pl. *-oame.* /<fr. ***dysgerminome***.

disgeuzíe *s.f.* (*med.*) Alterare a simțului gustativ. • sil. *-ge-u-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***dysgéusie***.

disglobulinemíe *s.f.* (*biol.*) Perturbație a echilibrului între diferitele globuline ale plasmei sangvine. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***dysglobulinémie***.

disgnozíe *s.f.* (*med.*) Tulburare a funcțiilor de cunoaștere. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***dysgnosie***.

disgrafíe *s.f.* (*med.*) **1** Tulburare patologică a scrisului, care, deformat, devine ilizibil. **2** Viciu de conformație a unui organ. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***dysgraphie***.

disgravidíe *s.f.* (*med.*) Ansamblul manifestărilor patologice care apar în cursul unei sarcini; gestoză. • g.-d. *-iei.* /***dis***[1]*-* + ***gravidă*** + ***-ie***.

dishematopoiéză *s.f.* (*med.*) Tulburare în formarea globulelor sîngelui. • pl. *-e.* /<fr. ***dyshématopoïèse***.

dishematóză *s.f.* (*med.*) Insuficiență a fixării oxigenului în globulele roșii ale sîngelui. • /<fr. ***dyshématose***.

dishepatíe *s.f.* (*med.*) Insuficiență funcțională a ficatului. ◦ g.-d. *-iei.* /<fr. ***dyshépathie***.

dishepatóm *s.n.* (*med.*) Chist hepatic epitelial, varietate de dizembrion. • pl. *-oame.* /<fr. ***dyshépatome***.

dishidróză *s.f.* (*med.*) Afecțiune cutanată dureroasă, caracterizată prin erupții cu vezicule mai ales pe membre. • pl. *-e.* /<fr. ***dyshidrose***.

disidémon *s.m.* (*grec. înv.*) Om superstițios. • pl. *-i.* și *desidémon* *s.m.* /<ngr. ***δεισιδαίμων***.

disidemónic, -ă *adj.* (*înv., reg.*) Superstițios; desidemonios. • pl. *-ci, -ce.* și *desidemónic, -ă adj.* /***desidemon*** + ***-ic***.

disidemoníe *s.f.* (*grec. înv.*) Superstiție. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<ngr. ***δεισιδαιμονία***.

disidemoniós, -oásă *adj.* (*înv., reg.*) Disidemonic. • sil. *-ni-os.* pl. *oși, -oase.* și *desidemoniós, -oásă adj.* /***disidemon*** + ***-os***.

disidént, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** (Persoană) care, făcînd parte dintr-o comunitate, organizație etc. și avînd opinii deosebite de acelea ale majorității membrilor acesteia, se separă de ea. **2** (Persoană) care nu mai recunoaște autoritatea unui regim politic aflat la putere, căruia i se supusese pînă atunci. *Analiza lui Havel... se referă la socialismul tîrziu, „stagnant", cînd disidenților le era din nou posibil să-și asume poziția eroică a victimei tragice* (PER.). **3** (*înv.*) (Persoană) care se abătea de la dogmele catolicismului. ◆ Ext. Eretic. • pl. *-ți, -te.* și *dizidént, -ă adj., s.m., s.f.* /<fr. ***dissident***, lat. ***dissĭdens, -ntis***.

disidénță *s.f.* **1** Acțiune, situație a unei persoane care își manifestă opoziția față de regimul politic aflat la putere. **2** Deosebire de opinii care conduce la separarea unei persoane sau a unui grup de comunitatea, de partidul din care făcea parte. ◆ Separare apărută în urma unor deosebiri de opinii. **3** Grup de disidenți. • pl. *-țe.* și *dizidénță* *s.f.* /<fr. ***dissidence***, lat. ***dissĭdentĭa, -ae***.

disiláb, -ă *s.m., adj.* **1** *s.m.* (*vers.*) Picior de vers format din două silabe. **2** *adj.* (*despre cuvinte*) Care este format din două silabe; bisilabic. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***dissylabe***, lat. ***disyllabus***.

disilábic, -ă *adj., s.n.* (Cuvînt) care este format din două silabe. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***dissylabique***.

disiliént, -ă *adj.* (*bot.; despre fructe*) Care se deschide brusc, exploziv. • sil. *-li-ent.* pl. *-ți, -te.* /<engl. ***dissilient***, lat. ***dissiliens, -ntis*** <*dissiliere* „a exploda".

disimétric, -ă *adj.* Care este lipsit de simetrie sau căruia i s-a stricat simetria. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***dissymétrique***.

disimetríe *s.f.* Defect de simetrie. ◆ (*geogr.*) Lipsă de simetrie în dispunerea mai multor forme de relief similare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***dyssymétrie***.

disimilá *vb. I. refl.* (*fon.; despre sunetele vorbirii*) A se modifica sau a dispărea prin disimilație. • prez.ind. pers. 3 *-ează.* /<fr. ***dissimiler***.

disimiláre *s.f.* (*fon.*) Disimilație. • pl. *-ări.* /v. ***disimila***.

disimiláție *s.f.* (*fon.*) Modificare sau dispariție a unui sunet dintr-un cuvînt sau dispariția altui sunet, identic sau asemănător, din același cuvînt; disimilare. ◇ *Disimilare silabică* = haplologie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***dissimilation***.

disimilitúdine *s.f.* Lipsă de asemănare; deosebire. • pl. *-i.* /<fr. ***dissimilitude***, lat. ***dissĭmilitūdo, -inis***.

disimulá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică părți ale corpului omenesc*) A ascunde privirilor, a acoperi, a masca. **2** A-și ascunde adevăratele gînduri, sentimente etc., dîndu-le aparențe înșelătoare; a masca, a camufla. *Își disimulează tristețea cu un zîmbet.* ◆ Fig. A deghiza. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***dissimuler***, lat. ***dissimulare*** „a ascunde".

disimuláre *s.f.* Acțiunea de *a disimula* și rezultatul ei; camuflare, mascare. *De cînd zeii ne-au părăsit, am fost obligați să născocim un agent al disimulării, un covor chimic aruncat peste prăpastia existenței* (LIIC.). • pl. *-ări.* /v. ***disimula***.

disimulát, -ă *adj.* **1** Care este ascuns privirilor; camuflat, mascat. **2** Care ascunde realitatea sub o aparență înșelătoare; mascat. **3** (*despre persoane*) Care este ipocrit, fals, ascuns, prefăcut. • pl. *-ți, -te.* /v. ***disimula***.

disimulatór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care disimulează. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***dissimulateur***.

disimulăție *s.f.* Prefăcătorie, disimulare. *Vitoria e un Hamlet feminin care bănuiește cu metodă, cercetează cu disimulație* (CĂL.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *disimulațiúne* *s.f.* /<fr. ***dissimulation***, lat. ***dissĭmŭlatĭo, -onis***.

disimulațiúne *s.f.* v. disimulație.

disinvolto [dizin'volto] *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Simplu, cu dezinvoltură. • /<it. ***disinvolto***.

disipá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A-și pierde sau a face să-și piardă energia. **2** *tr., refl.* A elimina sau a face să elimine un surplus de energie sub formă de căldură cedată unui corp sau mediului ambiant. **3** *tr.* A face să dispară prin împrăștiere sau dispersare. *Vîntul disipează ceața.* ◇ Fig. *I-a disipat bănuiala.* **4** *tr.* A împrăștia; spec. a risipi, a cheltui nebunește. *Și-a disipat averea.* ◇ (*refl.*) *Tot ce a acumulat s-a disipat.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***dissiper***.

disipáre *s.f* Acțiunea de *a disipa*; disipație. ◆ (*tehn.*) Producerea, cu scop determinat, a disipației de energie în sisteme tehnice numite disipatoare de energie. ◆ (*astron.*) Pierdere în spațiul cosmic a unora dintre particulele componente ale atmosferei unui corp ceresc. • pl. *-ări.* /v. ***disipa***.

disipát, -ă *adj.* **1** Împrăștiat, risipit. **2** (*tehn.; despre energie*) Care se pierde, care se elimină. • pl. *-ți, -te.* /v. ***disipa***.

disipatív, -ă *adj.* (*fiz.*) Care disipează. ◇ *Mediu disipativ* = mediu în care propagarea undelor este însoțită de dezvoltare ireversibilă de căldură. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***dissipatif***.

disipatór *s.n* (*tehn.; despre corpuri, sisteme tehnice*) Care disipează energie sau căldură. ◆ Corp, sistem tehnic disipativ. ◇ *Disipator hidraulic de energie* = element al unei construcții hidrotehnice destinat a

reduce viteza curenților de apă în aval de un baraj, de un deversor etc. • pl. *-oare.* /<fr. ***dissipateur***.

disipație *s.f.* **1** Disipare; risipă, cheltuială nechibzuită; exces. ◇ (*tehn.*) *Disipație de energie* = transformare ireversibilă a unei forme de energie liberă în energie interioară a unui sistem fizic, care o transmite sub formă de căldură mediului ambiant. **2** Fig. Neatenție. ◆ Dezmăț, desfrîu. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***dissipation***.

disistólic, -ă *adj.* (*med.*; *despre puls*) Care prezintă o aritmie specială caracterizată printr-o pulsație radială pentru două sistole ventriculare. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***dyssystolique***.

disistolíe *s.f.* (*med.*) Insuficiență cardiacă ușoară. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***dyssystolie***.

disjúnct, -ă *adj.* **1** Care desparte, care separă. *Cauza este disjunctă.* **2** (*mat.*) *Mulțimi disjuncte* = mulțimi care nu au elemente comune. *Reuniune disjunctă* = alăturare a elementelor a două mulțimi fără a se elimina elementele care se repetă. **3** (*muz.*) *Trepte disjuncte* = trepte ale gamei, care nu se succed imediat. • pl. *-ți, -te.* /<lat. ***disiunctus, -a, -um***; cf. fr. *disjoint*.

disjunctív, -á *adj.* **1** Care separă, care deosebește, care exclude. ◇ (*gram.*) *Propoziție disjunctivă* (*și subst. f.*) = propoziție coordonată care se află într-un raport de excludere față de coordonata ei. *Conjuncție disjunctivă* = conjuncție coordonatoare care leagă între ele două propoziții sau două părți de propoziție care se află într-un raport de excludere. **2** (*log.*) Care se află într-un raport de disjuncție. ◇ *Judecată disjunctivă* = judecată care enunță incompatibilitatea între diverse predicate care pot fi atribuite unuia și aceluiași subiect. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***disjonctif***, lat. ***disiunctīvus, -a, -um***, germ. ***disjunktiv***.

disjunctór *s.n.* (*tehn.*) Dispozitiv care întrerupe automat circuitul electric în cazul unor perturbații. • pl. *-oare.* /<fr. ***disjoncteur***.

disjúncție *s.f.* **1** Despărțire, separare; excludere reciprocă. **2** (*log.*) Relație între două enunțuri care se exclud reciproc; operator logic exprimat prin termenii disjunctivi „sau", „ori" și „fie"; conectiv. **3** (*med.*) Separare a două părți dintr-un organ sau a două organe unite normal sau articulate între ele; diastază. **4** (*ret.*) Figură de stil care constă în suprimarea, în cadrul frazei, a conjuncțiilor coordonatoare, de obicei copulative; asindet. **5** (*electr.*) Ruptură bruscă a unui curent electric indus. **6** (*biol.*) Separare a unei perechi de cromozomi în afara mitozei sau meiozei. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *disjuncțiúne s.f.* /<fr. ***disjonction***, lat. ***disjunctio, -onis***.

disjuncțiúne *s.f.* v. disjuncție.

disjúnge *vb. III. tr.* **1** A separa (dintr-un ansamblu) o chestiune de alta. **2** (*jur.*) A despărți două cauze sau o cauză în două pentru a se judeca separat. • prez.ind. *disjúng.* /<lat. ***disjungere***.

disjúngere *s.f.* **1** Separare a unei chestiuni de alta (aparținînd aceluiași ansamblu). **2** (*jur.*) Măsură luată de un organ de urmărire penală sau de jurisdicție pentru cercetarea sau soluționarea separată a mai multor litigii sau aspecte diferite ale aceluiași litigiu, care altfel ar fi fost cercetate sau rezolvate împreună. • pl. *-i.* /v. ***disjunge***.

diskaliemíe *s.f.* (*med.*) Perturbare a proporției de potasiu din sînge. • sil. *-li-e-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***dyskaliémie***.

diskétă *s.f.* v. dischetă.

diskinezíe *s.f.* v. dischinezie.

dislalíe *s.f.* (*med.*) Tulburare în articularea cuvintelor, în urma unor malformații sau leziuni ale organelor fonatoare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***dyslalie***.

disléptic, -ă *adj., s.n.* (*farm.*) (Medicament) care deviază funcția unui organ. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***dysleptique***.

disléxic, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Persoană) care suferă de dislexie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***dislexique***.

dislexíe *s.f.* (*med.*) Tulburare nervoasă constînd în dificultatea de a citi corect un text și a înțelege ceea ce se citește. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***dyslexie***.

dislipidémic, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Persoană) care suferă de dislipidemie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***dyslipidémique***.

dislipidemíe *s.f.* (*med.*) Modificare, în exces sau în deficit, a concentrației lipidelor sangvine. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***dyslipidémie***.

dislipoidóză *s.f.* (*med.*) Denumire generică pentru tulburările metabolismului caracterizate prin depunerea de lipide în țesuturi și organe. • sil. *-po-i-.* pl. *-e.* /<fr. ***dyslipoïdose***.

dislocă *vb. I.* **1** *tr., refl.* A (se) mișca, a (se) deplasa din locul în care se află; a (se) desprinde (din întregul din care face parte). *Ușa s-a dislocat și a căzut.* **2** *refl.* (*despre straturi geologice*) A-și modifica poziția, inițial orizontală, sub acțiunea forțelor tectonice, ca urmare a infiltrării apei etc. **3** *tr., refl.* (*med.*) A (se) deplasa din articulații; a (se) luxa. **4** *tr.* (*milit.*; *compl. indică trupe*) A deplasa dintr-un loc în altul, dintr-o garnizoană în alta. **5** *tr.* (*gram.*; *compl. indică termenii unui grup sintactic*) A separa prin introducerea între ei a unuia sau a mai multe cuvinte. • prez.ind. *dislóc.* /<fr. ***disloquer***, lat. ***dislocare***.

dislocál, -ă *adj.* (*despre un sistem de relații conjugale*) Care constă în schimbul de femei între două clanuri. • pl. *-i, -e.* /<it. ***dislocale***.

dislocăre *s.f.* **1** Mișcare, deplasare din loc; desprindere din întregul din care face parte. **2** (*geol.*) Modificare a poziției, inițial orizontală, a unui strat geologic, prin îndoire sau prin rupere, sub acțiunea forțelor tectonice, a apei etc.; dislocație. **3** (*med.*) Ieșire din articulații (a unui os, a unui membru); luxație, scrîntire. **4** (*milit.*) Deplasare dintr-un loc în altul, dintr-o garnizoană în alta a trupelor. **5** (*gram.*) Separare a doi termeni dintr-un grup sintactic prin introducerea între determinant și determinat a unuia sau a mai multe cuvinte. • pl. *-ări.* /v. ***disloca***.

dislocát, -ă *adj.* **1** Care a fost mișcat, deplasat din locul în care se afla; care a fost desprins din întregul din care făcea parte. **2** (*med.*; *despre oase, membre*) Luxat. **3** (*despre straturi geologice*) Care și-a modificat poziția, inițial orizontală, sub acțiunea forțelor tectonice. **4** (*milit.*; *despre trupe*) Care este deplasat dintr-un loc în altul, dintr-o garnizoană în alta. **5** (*gram.*; *despre termenii unui grup sintactic*) Care este separat prin introducerea între ei a unuia sau a mai multe cuvinte. • pl. *-ți, -te.* /v. ***disloca***.

dislocatór *s.n.* (*agric.*) Unealtă agricolă cu ajutorul căreia se dislocă din sol rădăcinile de morcov, sfeclă etc., pentru a ușura operația de recoltare a acestora. • pl. *-oare.* /***disloca*** + *-tor*.

dislocáție *s.f.* **1** (*fiz.*) Defect structural macroscopic al unui cristal, care constă în perturbarea distribuției atomilor față de distribuția din rețeaua cristalină perfectă, în jurul unei linii curbe închise sau limitate de fețele cristalului. **2** (*geol.*) Dislocare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***dislocation***.

dislogíe *s.f.* (*med.*) Tulburare a limbajului, ca urmare a unor modificări psihopatologice, fără substrat neurologic. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***dyslogie***.

dismegalopsíe *s.f.* Iluzie vizuală constînd în impresia că obiectele sînt alungite sau lărgite. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***dis-*** + ***megalopsie***.

dismelíe *s.f.* (*med.*) Dezvoltare anormală a membrelor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***dysmélie***.

dismenorée *s.f.* (*med.*) Sindrom dureros care precedă sau însoțește menstruația. • pl. *-ee.* /<fr. ***dysménorrhée***; cf. gr. *δυσ* „dificil; rău", *μήν, μήνός* „lună", *ῥέω* „a curge".

dismenoréic, -ă *adj.* (*med.*) Care aparține dismenoreei, care se referă la dismenoree. • sil. *-re-ic.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***dysménorrhéique***.

dismetabólic, -ă *adj.* (*med.*) Care se referă la perturbările metabolismului. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***dysmétabolique***.

dismetabolíe *s.f.* (*med.*) Orice afecțiune caracterizată printr-o perturbare a metabolismului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***dysmétabolie***.

dismetríe *s.f.* Lipsă de măsură în amplitudinea mișcărilor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***dysmétrie***.

dismimíe *s.f.* (*med.*) Tulburare a mimicii în raport cu starea afectivă. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***dysmimie***.

dismnezíe *s.f.* (*med.*) Slăbire a memoriei. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***dysmnésie***.

dismorfíe *s.f.* (*med.*) Diformitate congenitală sau dobîndită; dismorfoză. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***dysmorphie***.

dismorfofobíe *s.f.* (*psih.*) Psihoză centrată pe iluzia de modificare a schemei corporale, în totalitate sau parțial, însoțită de trăiri afective stranii. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***dysmorphophobie***.

dismorfogenéză *s.f.* (*biol.*) Proces care duce la apariția formelor și structurilor anormale ale materiei vii. • /<fr. ***dysmorphogenèse***.

dismorfogénic, -ă *adj.* (*biol.*; *despre factori*) Care produce anomalii morfologice. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***dysmorphogénique***.

dismorfologíe *s.f.* (*biol.*) Disciplină care se ocupă cu studiul malformațiilor la plante și la animale. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***dysmorphologie***.

dismorfózā *s.f.* (*med.*) Dismorfie. • pl. *-e.* /<fr. ***dysmorphose***.

disociá *vb. I.* **1** *refl.* (*chim.*; *despre molecule*) A se schimba în mod reversibil în molecule mai simple, în atomi sau în radicali liberi. ◆ (*despre substanțe*) A se descompune în mod reversibil în elemente sau în compuși cu masă moleculară mai mică. ◆ (*despre electroliți*) A se descompune în compuși ionici. **2** *tr.* Fig. (*compl. indică probleme, noțiuni etc.*) A separa, a delimita între ele sau dintr-un tot. *Copiii încep să disocieze noțiunile și să experimenteze cuvintele* (CĂL.). • sil. *-ci-a.* prez.ind. *-iez.* /<fr. ***dissocier***, lat. ***dissociare***.

disociábil, -ă *adj.* Care poate fi disociat. • sil. *-ci-a-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***dissociable***.

disociabilitáte *s.f.* Însușirea de a fi disociabil. • sil. *-ci-a-.* /<fr. ***dissociabilité***.

disociatív, -ă *adj.* **1** Care disociază, care descompune. **2** Fig. Care delimitează, separă. • sil. *-ci-a-.* pl. *-i, -e.* /***disocia[t]*** + *-iv*.

disociáție *s.f.* **1** (*chim.*) *Disociație ionică* (sau *electronică*) = fenomen spontan de descompunere a unui electrolit în componenții săi ionici. *Disociație termică* = proces de descompunere reversibilă a unei substanțe chimice sub acțiunea căldurii, în elemente sau în compuși cu masă moleculară mai mică. *Disociație fotochimică* = scindare reversibilă a unor molecule complexe în molecule mai simple, în atomi sau în radicali liberi sub influența radiațiilor luminoase. *Grad de disociație* v. grad. **2** (*med.*) Bloc cardiac în care atriile și ventriculele acționează separat. **3** Fig. Despărțire în părți componente; separare, delimitare. *A știut să facă disociația între interesul personal și cel public.* • sil. *-ci-a-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *disociațiúne s.f.* /<fr. ***dissociation***, lat. ***dissŏciatio, -onis***.

disociațiúne *s.f.* v. disociație.

disociére *s.f.* **1** (*chim.*) Disociație. ◇ *Grad de disociere* v. grad. **2** Fig. Separare, delimitare. *Disocierea sensurilor concrete de cele figurate.* • sil. *-ci-e-.* pl. *-i.* /v. ***disocia***.

disodíe *s.f.* (*med.*) Miros urît, fetid, produs de o infecție. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***dysodie***.

disodíl *s.n.* (*geol.*) Rocă sedimentară, caustobiolită, șistoasă, rezultată din încarbonizarea nămolurilor sapropelice. • pl. *-e.* /<germ. ***Dysodil***.

disodónt, -ă *adj.* (*zool.*; *despre cochilii*) Care are dinții reduși pînă la dispariție. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***dysodonte***.

disolút, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este desfrînat, depravat. **2** (*despre viața, purtarea, atitudinea oamenilor*) Care este corupt, imoral. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***dissolu***, it. ***dissoluto***.

disolutív, -ă *adj.* Care descompune, dezagregă sau degradează. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***dissolutif***.

disolúție *s.f.* **1** Descompunere, dezagregare, destrămare; corupție. *Unitatea dintre colaboratori este în disoluție.* **2** Absorbție a unui mineral solid (carbonat de calciu, ghips, sare etc.) de către apa de curgere sau de infiltrație. **3** Fig. Corupție. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *disoluțiúne s.f.* /<fr. ***dissolution***, lat. ***dissolutio, -onis***.

disoluțiúne *s.f.* v. disoluție.

disomátic, -ă *adj.* (*biol.*; *despre celule somatice*) Care are un număr dublu de cromozomi. • pl. *-ci, -ce.* /***di-*** + ***somatic***.

disomíe *s.f.* (*med.*) Anomalie congenitală caracterizată prin existența a două corpuri complete, alipite în unul sau mai multe puncte. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***disomie***.

disonánt, -ă *adj.* (*muz.*) Care sună neplăcut, care prezintă o disonanță. *A auzit acorduri disonante de vioară.* ◇ Fig. *În tăcerea respectuoasă, rîsul lui a apărut disonant.* • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***dissonant***.

disonánță *s.f.* **1** (*muz.*) Lipsă de consonanță. ◆ Asociere de sunete de înălțimi diferite, care, auzite simultan, produce o senzație de încordare, de instabilitate, folosită ca mijloc de expresie muzicală în unele creații muzicale moderne. **2** (*fon.*) Asociere nearmonioasă de silabe sau cuvinte; cacofonie. **3** (*psih.*) *Disonanță cognitivă* = stare tensionată a individului generată de coexistența unor elemente de cunoaștere contradictorii privitoare la același obiect sau de dezacordul dintre atitudine și realitate. **4** Lipsă de armonie;

dezacord, stridență. *S-a observat disonanța culorilor exponatelor din vitrină.* • pl. *-e.* /<fr. ***dissonance***, lat. ***dissŏnantĭa, -ae***.

disontogenétic, -ă *adj.* (*med.*) Care aparține disontogenezei, care se referă la disontogeneză. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***dysontogénetique***.

disontogenéză *s.f.* (*med.*) Tulburare a dezvoltării embrionare normale. • pl. *-e.* /<fr. ***dysontogenèse***.

disopsíe *s.f.* (*med.*) Slăbire a vederii. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***dysopsie***.

disorexíe *s.f.* (*med.*) Diminuare a poftei de mîncare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***dysorexie***.

disorhidíe *s.f.* (*med.*) Tulburare funcțională a testiculului. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***dysorchidie***.

disortografíe *s.f.* (*med.*) Tulburare a capacității de însușire a ortografiei. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***dysorthographie***.

disosmíe *s.f.* (*med.*) Pierdere sau slăbire a simțului olfactiv. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***dysosmie***.

disostóză *s.f.* (*med.*) Tulburare congenitală în osificarea cartilajelor craniului. • pl. *-e.* /<fr. ***dysostose***.

disovaríe *s.f.* (*med.*) Tulburare funcțională a ovarului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***dysovarie***.

disovulație *s.f.* (*med.*) Ovulație defectuoasă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***dis-*** + ***ovulație***.

disparát, -ă *adj.* **1** Care este lipsit de legătură, de armonie cu alte lucruri de același fel; care este de o mare diversitate. *Avem de a face cu o mixtură de oameni de cele mai disparate origini* (CĂL.). **2** Care este lipsit de unitate, de armonie în concepție, realizare etc. *Pitorescul nebunului (este) singura substanță artistică în această disparată ticluire teatrală* (ZAR.). • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***disparate***, lat. ***disparatus, -a, -um***.

dispăre *vb. III.* v. dispărea.

disparént, -ă *adj.* Care este pe cale să dispară. • pl. *-ți, -te.* /***dispărea*** + *-ent*, după *aparent*.

dispareuníe *s.f.* (*med.*) Durere violentă în timpul contactului sexual, la bărbat sau la femeie. • sil. *-re-u-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***dyspareunie***.

disparitáte *s.f.* Lipsă de egalitate, de proporție. *Disparitatea salariilor.* • pl. *-ăți.* /<fr. ***disparité***.

dispariție *s.f.* **1** Faptul de a dispărea, de a nu (mai) putea fi văzut. *Dispariția soarelui la orizont.* ◆ Absență inexplicabilă a cuiva. *Ziarele au relatat despre dispariția unei fetițe.* **2** Faptul de a nu mai exista. *Dispariția unor obiceiuri.* ◇ Expr. *A fi pe cale* (sau *în curs*) *de dispariție* = *a)* a dispărea treptat; *b)* (*despre specii de animale, plante*) a se împuțina ca număr de exemplare, fiind pe punctul de a nu mai exista ca specie. **3** Fig. Moarte. *Rudele au plîns dispariția celor dragi în tragicul accident.* • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *disparițiúne s.f.* /<fr. ***disparition***.

disparițiúne *s.f.* v. dispariție.

dispáșă *s.f.* (*econ.*) Document întocmit de dispașor, potrivit normelor juridice și cutumelor din porturile de descărcare, în vederea lichidării avariei unei nave. • pl. *-e.* /<fr. ***dispache***.

dispașór *s.m.* (*econ.*) Expert care estimează cuantumul avariei și al mărfurilor unei nave. • pl. *-i.* /<fr. ***dispacheur***, germ. ***Dispacheur***.

dispăreá *vb. II. intr.* **1** A se face nevăzut, a ieși din cîmpul vizual. *Dădaca... dispăru pe portiță.* (SADOV.). **2** A se pierde fără urmă, a nu mai putea fi găsit. *I-a dispărut valiza.* **3** A înceta să mai existe; a se stinge, a pieri. *Înfiorarea ne încingea o clipă și apoi dispărea* (BLA.). **4** (*despre persoane*) A muri, a deceda. *Dispărem regretați o vreme de cîțiva, indiferenți pentru cei mai mulți* (LIIC.). • prez.ind. *dispár.* și *dispáre vb. III.* /<fr. ***disparaître***, după *părea*.

dispărút, -ă *adj.* **1** De a cărui soartă nu se (mai) știe nimic. ◇ Expr. *A fi dat dispărut* = a fi considerat ca pierdut fără urmă (în timp de război sau dezastre naturale). **2** Care a ieșit din cîmpul vizual; care nu mai poate fi observat sau găsit. *Avionul dispărut reapare pe radar. Cărțile dispărute nu au fost radiate din inventarul bibliotecii.* **3** Care a încetat să mai existe, care a pierit, care s-a stins. *Aniversările nașterii lor... deveniseră niște înduioșate evocări ale vremurilor dispărute* (CĂL.). **4** (*despre persoane*) Mort. ◇ (*subst.*) *S-a publicat lista dispăruților în incendiu.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***dispărea***; cf. fr. *disparu*.

dispécer *s.m.* **1** Tehnician sau sistem automat care asigură controlul și conducerea centralizată, operativă și permanentă a procesului de producție într-o întreprindere, a traficului aerian, feroviar, naval etc. pe o anumită linie, distribuția surselor de energie etc. **2** Funcție tehnico-operativă în cadrul unei întreprinderi industriale, de construcții, de transporturi etc. îndeplinită de un dispecer. • pl. *-i.* /<engl., fr. ***dispatcher*** <engl. *dispatch* „a trimite, a expedia".

dispecerát *s.n.* **1** Serviciu al dispecerilor. **2** Birou în care lucrează dispecerul. • pl. *-e.* /de la ***dispecer***, după engl. *dispatching*.

dispecerizáre *s.f.* Acțiune de control și reglementare operativă și permanentă a unui proces. • pl. *-ări.* /***dispecer*** + *-iza*.

dispendiós, -oásă *adj.* Costisitor. *Viața dispendioasă a capitalei* (CĂL.). • sil. *-di-os.* pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***dispendieux***.

dispensá *vb. I.* **1** *refl.* A se lipsi de cineva sau de ceva, a renunța la... *Mă dispensez de ajutorul lui. Nu pot să mă dispensez de acești bani.* **2** *tr.* A scuti pe cineva de o obligație, de o îndatorire etc. *Din cauza bolii a fost dispensat de serviciul militar.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***dispenser***, lat. ***dispensare***.

dispensábil, -á *adj.* **1** Pentru care se poate acorda dispensă. **2** De care cineva se poate lipsi. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***dispensable***.

dispensár *s.n.* (*adesea cu determ. care indică felul, zona etc.*) Unitate medico-sanitară care asigură ambulatoriu asistență curativ-profilactică pe un anumit teritoriu. ◆ Ext. Clădire în care își are sediul această unitate. *Dispensarul a fost renovat de curînd.* ◆ Personalul unității. • pl. *-e.* /<fr. ***dispensaire***.

dispensáre *s.f.* **1** Lipsire de ceva. **2** Scutire de o obligație, de o îndatorire. • pl. *-ări.* /v. ***dispensa***.

dispensarizá *vb. I. tr.* A interna și a îngriji pe cineva într-un dispensar. • prez.ind. *-ez.* /***dispensar*** + *-iza*.

dispensarizáre *s.f.* Acțiunea de a dispensariza și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***dispensariza***.

dispensatór, -oáre *adj.* Care distribuie, care dă fiecăruia partea sa. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***dispensateur***, lat. ***dispensator, -oris***.

dispénsă *s.f.* **1** Scutire a unei persoane de o obligație (legală). **2** Autorizație, permisiune dată cuiva de autoritățile bisericești sau civile de a trece, în anumite cazuri, peste formalitățile legale obișnuite. *Unii copii au fost admiși la școală cu dispensă de vîrstă.* • pl. *-e.* /<fr. ***dispense***; it. ***dispensa***, germ. ***Dispens***; cf. lat. *dispensare* „a scuti de sarcini".

dispépsic, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) Dispeptic. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***dyspepsique***.

dispepsíe *s.f.* (*med.*) Tulburare a procesului de digestie, care se manifestă prin dureri de stomac, balonare și prin modificări ale procesului de evacuare stomacală sau intestinală. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***dyspepsie***, lat. ***dyspepsia***; cf. gr. *δυσ* „greu; rău", *πέψις* „digestie".

dispéptic, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Privitor la dispepsie, al dispepsiei. **2** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care suferă de dispepsie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***dyspeptique***.

disperá *vb. I.* **1** *intr.* A-și pierde orice speranță; a deznădăjdui. *Așa virtuoșii murind nu desper, Speranța-a lor frunte-nsenină* (EMIN.). **2** *tr.* A face pe cineva să-și piardă nădejdea, răbdarea; a exaspera. *Această aflare ne desperă, căci toate proviziile noastre se înecaseră!* (ALECS.). **3** *refl.* (*înv.*) A se lăsa pradă disperării. • prez.ind. *dispér, -ez.* și *desperá vb. I.* /<it. ***disperare***, lat. ***desperare***.

disperánt, -ă *adj.* Care duce la disperare; dezesperant. • pl. *-ți, -te.* și *desperánt, -ă adj.* /<it. ***disperante***.

disperáre *s.f.* **1** Pierdere a oricărei speranțe; deznădejde; (*înv.*) disperație. *Bătrînul își lăsă capul în jos, cu un aer de supremă desperare* (VLAH.). ◇ Loc.adv. *Cu disperare* = *a)* în mod deznădăjduit; *b)* fig. din toate puterile, tare, aprig. *Aș voi să întreb unde mergem, vorbi într-o vreme cu desperare domnul Paul de Marenne* (SADOV.). *La disperare* = *a)* într-o împrejurare grea, în care sînt puține posibilități de scăpare; *b)* în cel mai înalt grad. *În disperare (de cauză)* = într-o situație fără ieșire. **2** Aducere a cuiva în stare de deznădejde; exasperare a cuiva. ◇ Expr. *A duce* (sau *a împinge*) (pe cineva) *la disperare* = a face (pe cineva) să-și piardă nădejdea; a exaspera. • pl. *-ări.* și *desperáre s.f.* /v. ***dispera***.

disperát, -ă *adj.* **1** Care și-a pierdut orice speranță; care a ajuns la disperare; deznădăjduit. *Desperat, era să ieie lumea în cap* (EMIN.). ◇ (*subst.*) *Disperatul își cuprinse tîmplele în palme* (SADOV.). **2** (*despre manifestări sau atitudini ale oamenilor*) Care exprimă, denotă disperare. *Căpitanul Ilie avea o figură disperată* (SADOV.). **3** (*despre manifestări ale oamenilor*) Care este cauzat de disperare. *Măsuri disperate.* **4** (*despre situații*) Care provoacă disperare; care nu lasă posibilități de scăpare; periculos, grav. *Din cauza drogurilor a ajuns într-o situație disperată.* • pl. *-ți, -te.* și *desperát, -ă adj.* /v. ***dispera***; cf. it. *disperato*, lat. *desperatus*, germ. *desperat*.

disperáto *adj.* (*muz.*; *indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Cu disperare. • /<it. ***disperato***.

disperáție *s.f.* (*înv.*) Disperare. *Doisprezece coconași... de desperație, se făcură voinici de codru* (C. NEGR.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *desperáție s.f.* /<it. ***disperazione***, lat. ***despĕratĭo, -onis***, germ. ***Desperation***.

dispérm, -á *adj.* (*bot.*; *despre fructe*) Cu două semințe. • pl. *-i, -e.* /de la ***dispermie***, prin derivare regresivă.

dispermatísm *s.n.* (*med.*) Dificultate la ejaculare. • pl. *-e.* /<fr. ***dyspermatisme***.

dispermíe *s.f.* (*med.*) Cliandrie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<germ. ***Dispermie***.

dispérs *adj.* (*chim., fiz.*) *Sistem dispers* = amestec eterogen de două sau mai multe substanțe, dintre care cel puțin una se găsește sub formă de particule, de picături sau de bule de gaz, foarte fine. *Emulsia este un sistem dispers.* • pl. *-e.* /<lat. ***dispersus, -a, -um*** „împrăștiat, răspîndit".

dispersá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A (se) împrăștia, a (se) risipi. *Poliția folosește gaze lacrimogene ca să disperseze manifestanții.* ◇ Fig. *Și-a dispersat eforturile în prea multe domenii.* **2** *tr., refl.* A (se) răspîndi. *Muzica modernă s-a dispersat în zone îndepărtate.* **3** *tr., refl.* (*chim.*) A (se) realiza o dispersie. **4** *refl.* (*fiz.*; *despre unde*) A se descompune într-un spectru de unde cu frecvențe diferite. **5** *tr., refl.* (*milit.*; *în timp de război*) A deplasa sau a face să se deplaseze în chip organizat (populația, instituțiile etc.) din centre aglomerate în regiuni mai ferite. ◆ (*tr.*; *compl. indică unități militare*) A dispune în timp de război, pe subunități în zone aflate la distanțe mai mari, pentru a reduce la minimum pierderile în caz de atac inamic. • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***disperser***.

dispersánt, -ă *s.n., adj.* (Agent) care provoacă dispersia. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***dispersante***.

dispersáre *s.f.* **1** Împrăștiere, risipire. *Dispersarea mulțimii de către forțele de ordine.* **2** Răspîndire. *Dispersarea unor soiuri de plante este mare.* **3** (*chim.*) Procedeu de obținere a unui sistem coloidal prin fragmentarea unei substanțe în particule cu dimensiuni corespunzătoare particulelor coloidale. **4** (*fiz.*) Descompunere a undelor într-un spectru de unde cu frecvențe diferite. **5** (*milit.*) Deplasare organizată a populației, a instituțiilor etc., în timp de război, din centrele aglomerate în regiuni mai ferite. ◆ Dispunerea unităților militare, în timp de război, pe subunități în zone aflate la distanțe mai mari, pentru a reduce la minimum pierderile în caz de atac inamic. • pl. *-ări.* /v. ***dispersa***.

dispersát, -ă *adj.* Care este împrăștiat, risipit, răspîndit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***dispersa***.

dispérsie *s.f.* **1** Împrăștiere, risipire. *Dispersia elevilor la ieșirea din școală.* **2** Răspîndire. *Dispersia speciilor într-o anumită arie.* **3** (*chim.*) Stare de împrăștiere a unei substanțe în particule foarte fine într-un mediu solid, lichid sau gazos. ◇ *Aureolă de dispersiune* v. aureolă. **4** (*fiz.*) Separare a unei radiații sau a unei unde sonore în urma refracției, difracției etc. ◇ *Dispersia luminii* = descompunere în radiațiile monocromatice componente a unui fascicul de lumină albă de către un mediu dispersiv. **5** (*mat.*) Repartizare a unei mulțimi de valori în jurul unei anumite valori tipice. **6** (*milit.*) Fenomen balistic prin care traiectoriile succesive ale proiectilelor trase cu aceeași armă și în aceleași condiții nu se suprapun. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *dispersiúne s.f.* /<fr. ***dispersion***, lat. ***dispersĭo, -onis***.

dispersionál, -ă *adj.* Care aparține dispersiei, care se referă la dispersie. ◇ *Analiză dispersională* = metodă statistică matematică de analiză cantitativă a datelor de observație, care depind de mai mulți factori cu acțiune concomitentă, pentru a găsi factorii esențiali și a estima efectul lor. • sil. *-si-o-.* pl. *-i, -e.* /<engl. ***dispersional***.

dispersiúne *s.f.* v. dispersie.

dispersív, -ă *adj.* **1** Care permite dispersia. **2** (*despre un mediu transparent*) Al cărui indice de refracție este

dependent de lungimea de undă a radiației care îl străbate. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***dispersif***.

dispersometríe *s.f.* Determinare a gradului de dispersie a aerosolilor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***dispersie*** + ***-metrie***.

dispersonalizáre *s.f.* v. depersonalizare.

dispersór *s.n.* **1** Dispozitiv care reglează amestecul combustibil într-un carburator. **2** Mașină agricolă folosită la împrăștierea gunoiului, a îngrășămîntului etc. • pl. *-oare.* /***dispersa*** + ***-or***.

displáce *vb. III.* v. displăcea.

displaxíe *s.f.* (*med.*) Diminuare parțială a abilității de a executa acțiuni coordonate. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<engl. ***displaxy***.

display [dis'plei] *s.n. invar.* (*inform., electron.*) **1** Dispozitiv de vizualizare folosit ca periferic la calculatoare. **2** Afișaj optoelectronic care conține un grup de cifre, folosit la instrumentele de măsură. • /<engl. ***display***.

displázic, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Individ) anormal dezvoltat, cu corpul lipsit de armonie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***dysplasique***.

displazíe *s.f.* (*med.*) Malformație sau anomalie în procesul de formare a unui țesut sau a unui organ, cauzată de o tulburare a embriogenezei. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***dysplasie***; cf. gr. *δυσ* „greu, dificil", *πλάσσω* „a forma".

displăcea *vb. II. intr.* (*constr. cu dat.*) A-i fi neplăcut, a nu-i fi pe plac. *Purtarea lui îmi displace.* • prez.ind. *displác.* și *displăce vb. III.* /<it. ***dispiacere***, după *plăcea*.

displăcút, -ă *adj.* Care este neplăcut, dezagreabil, supărător. *Ploaia îmi umple gura de apă. –Într-adevăr... asta-i tot ce poate fi mai displăcut* (SADOV.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***displăcea***.

dispnée *s.f.* (*med.*) Greutate în respirație întîlnită în unele boli cardiace, pulmonare sau ale sistemului nervos. • /<fr. ***dyspnée***; cf. gr. *δύσπνοια* „respirație îngreuiată" <*δυσ* „greu; rău", *πνέω* „a respira".

dispnéic, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care se referă la dispnee, al dispneei. **2** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care suferă de dispnee. • sil. *-ne-ic.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***dyspnéique***.

disponéndă *s.f.* Totalitatea cărților primite de la un editor în comision și care la o anumită dată se află nevîndute în depozitul librarului. • pl. *-e.* /<germ. ***Disponende***.

disponíbil, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* (*despre obiecte*) De care se poate dispune, care nu are (momentan) o destinație precisă, care stă la dispoziție pentru a fi utilizat. *Am terminat cartea, acum este disponibilă celorlalți.* **2** *adj.* (*despre oameni*) Care este liber de orice angajament, de orice obligație. *Acum este disponibil și va putea participa la lucrarea colectivă.* **3** *adj.* (*despre oameni*) Care a fost scos temporar dintr-un post (cu posibilitatea de a fi rechemat). <> (*subst.*) *În urma lichidării afacerii, sînt zeci de disponibili.* **4** *s.n.* (*econ.*) Sumă de bani, cantitate de bunuri rămasă fără o destinație imediată și de care se poate dispune la un moment dat. *Disponibilul din cont este mai mare decît a sperat.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***disponible***.

disponibilitáte *s.f.* **1** Starea a ceea ce este disponibil. *Disponibilitatea capitalului.* **2** Faptul de a fi liber de orice angajament, de orice obligație. ◆ Ext. Capacitatea de a fi deschis, receptiv, lipsit de idei preconcepute. *Un Cioran contradictoriu? Nu, ci o natură totală, cu disponibilități nesfîrșite* (PLEȘU). **3** Situație a celui care a fost scos temporar dintr-un post (cu posibilitatea de a fi rechemat). <> Expr. *A pune* (sau *a fi, a rămîne*) *în disponibilitate* = a concedia sau a fi concediat din post, a lăsa sau a rămîne fără post (cu posibilitatea de a fi rechemat). *Guvernul îl puse în disponibilitate* (CĂL.). **4** (*fin.*) *Disponibilități bugetare* = sume de bani nefolosite care constituie rezerva unei instituții. **5** (*farm.*) *Disponibilitate biologică a unui medicament* = proprietate a unui medicament de a fi resorbit în cantitate suficientă și destul de rapid pentru a fi eficient; biodisponibilitate. • pl. *-ăți.* /<fr. ***disponibilité***.

disponibilizá *vb. I. tr.* **1** A face să fie disponibil. *A disponibilizat noi stocuri de marfă.* **2** (*compl. indică persoane*) A concedia. • prez.ind. *-ez.* /***disponibil*** + ***-iza***.

disponibilizáre *s.f.* Acțiunea de *a disponibiliza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***disponibiliza***.

disponibilizát, -ă *s.f.* **1** Care a devenit disponibil. **2** (*despre persoane*) Care a fost concediat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***disponibiliza***.

dispozitív *s.n.* **1** Ansamblu de piese legate între ele într-un mod determinat, care îndeplinește o anumită funcție într-un sistem tehnic. *Dispozitiv de siguranță. Dispozitiv de avertizare. Dispozitiv de blocare.* <> *Dispozitiv optoelectronic* v. optoelectronic. **2** Grupare a trupelor și a mijloacelor de luptă ale unei unități militare în vederea unei acțiuni de luptă sau în timpul deplasării dintr-un loc în altul. **3** Concr. Totalitatea trupelor dispuse pe teren (împreună cu zona în care acestea se află). **4** (*jur.; înv.*) Parte finală a hotărîrii unui organ de jurisdicție care cuprindea punctele ce urmau să fie executate. • pl. *-e.* /<fr. ***dispositif***.

dispozíție *s.f.* **1** Așezare într-un anumit loc, într-un anumit fel, într-o anumită ordine; locul, modul, ordinea în care este așezat cineva sau ceva. *Dispoziția jucătorilor pe teren a fost hotărîtă de antrenor.* **2** Alcătuire, amplasare, construcție după un anumit plan. *Dispoziția casei este către răsărit.* **3** (*jur.*) Prevedere cuprinsă într-o lege sau într-un regulament; hotărîre, ordin. <> *Dispoziție imperativă* v. imperativ. ◆ Măsură sau hotărîre luată de un organ ierarhic superior și obligatorie pentru organul aflat în subordine. **4** (*econ.*) *Dispoziție de plată* = ordin scris emanînd de la o autoritate, prin care se dispune plata unei sume de bani. **5** *A fi* (sau *a sta, a avea* etc.) *la dispoziție* = a fi sau a sta, a pune, a avea etc. la îndemînă. *A fi* (sau *a sta, a pune, a avea* etc.) *la dispoziția cuiva* = a fi gata să îndeplinească, să satisfacă ordinele, dorințele cuiva *A(-i) pune* (cuiva ceva) *la dispoziție* v. pune. **6** Stare afectivă (bună sau rea). *Buna dispoziție era suprema ei politețe și, pentru cei foarte apropiați, un fel comunicativ de a le declara iubire.* (LIIC.). **7** Dorință sau intenție (momentană) de a face ceva. *Nu are dispoziție pentru citit.* **8** Înclinare (naturală) spre ceva; aptitudine. *Are dispoziție spre muzică.* • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *dispozițiíune s.f.* /<fr. ***disposition***, it. ***disposizione***, lat. ***dispŏsĭtĭo, -onis***, germ. ***Disposition***.

dispoziționál, -ă *adj.* (Cu caracter) de dispoziție. • sil. *-ți-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***dispositionnel***.

dispozíțiíune *s.f.* v. dispoziție.

dispragíe *s.f.* (*med.*) Manifestare dureroasă a unei funcții anatomice. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***dyspragie***.

dispraxíe *s.f.* (*med.*) Denumire pentru diversele forme de apraxie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***dyspraxie***.

dispréț *s.n.* Sentimentul celui care nesocotește sau depreciază pe cineva sau ceva; atitudinea prin care cineva își manifestă lipsa de stimă, de considerație față de cineva sau ceva. *El se aprinde pentru oricine suferă disprețul și apăsarea* (CĂL.). <> Loc.adj. *De dispreț* = care exprimă, care dovedește dispreț. *Cînd văzură trupul mic și gîrbovit al tînărului, un zîmbet de dispreț le înflori pe față* (ODOB.). <> Loc.adj., adv. *Cu dispreț* = (în mod) disprețuitor. *Era cam colțos, cu dispreț pentru galon, dar altfel bun camarad* (SADOV.). • și (*înv.*) *despréț s.n.* /<it. ***disprezzo***.

disprețuí *vb. IV. tr.* A avea sau a manifesta dispreț față de cineva sau de ceva. *Am să-i disprețuiesc iubirea și am să te chem să îi fi martor la umilința ei* (GAN.). <> (*refl. recipr.*) *Se urau... sau numai se disprețuiau* (G. M. ZAMF.). • prez.ind. *-iesc.* și (*înv.*) *disprețuí vb. IV.* /***dispreț*** + ***-ui***.

disprețuíre *s.f.* Acțiunea de *a disprețui*; dispreț. • pl. *-i.* și (*înv.*) *disprețuire s.f.* /v. ***disprețui***.

disprețuít, -ă *adj.* Care este tratat cu dispreț, neluat în seamă; desconsiderat. • pl. *-ți, -te.* și (*înv.*) *disprețuít, -ă adj.* /v. ***disprețui***.

disprețuitór, -oáre *adj.* (*despre oameni sau despre atitudinea, manifestările, înfățișarea etc. ale lor*) Care disprețuiește; care exprimă sau dovedește dispreț. *Față de doamna care-i imploră milă pentru boieri, el are... un rîs interior de om decis și disprețuitor de femei* (CĂL.). <> (*adv.*) *Ea l-a privit disprețuitor.* • sil. *-țu-i-.* pl. *-ori, -oare.* /***disprețui*** + ***-tor***.

disproforón *s.n.* (*la autorii latini*) Aliterație a unor consoane greu de pronunțat. • /<lat. ***dysprophoronus***; cf. gr. *δυσπρόφορον*.

dispropórție *s.f.* **1** Lipsă de proporție între elementele unui ansamblu. *A fost remarcată disproporția elementelor arhitectonice ale clădirii.* **2** Nepotrivire (flagrantă) între două sau mai multe elemente comparabile. *Disproporția văzută între marea intelectualitate a criticului și sforțarea de a vorbi în graiul tuturor* (CĂL.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *disproporțiúne s.f.* /<fr. ***disproportion***.

disproporționá *vb. I. tr.* A face să nu mai fie proporțional. ◆ A strica raportul dintre proporții. • sil. *-ți-o-.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***disproportionner***.

disproporționál, -ă *adj.* Care este disproporționat. • sil. *-ți-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***disproportionnel***, germ. ***disproportional***.

disproporționalitáte *s.f.* Însușirea de a fi disproporționat. • sil. *-ți-o-.* /<germ. ***Disproportionalität***.

disproporționáre *s.f.* Acțiunea de *a disproporționa* și rezultatul ei. • sil. *-ți-o-.* pl. *-ări.* /v. ***disproporționa***.

disproporționát, -ă *adj.* **1** (*despre un ansamblu de două sau mai multe elemente sau despre elementele unui ansamblu*) Care este lipsit de proporție, de armonie. *E o casă disproporționată, alcătuită dintr-o șufragerie prea mare față de restul camerelor.* **2** (*despre elemente comparabile*) Care se deosebesc flagrant; nepotrivit. *A primit o pedeapsă disproporționată față de vină.* **3** Ale cărui proporții, dimensiuni sînt excesive în raport cu ansamblul sau cu ceea ce este considerat normal. *Are brațe disproporționate.* <> (*adv.*) *Ochiul se coboară sub conturul general al lucrurilor pentru a mări disproporționat amănuntul* (CĂL.). <> (*urmat de un adj. de care se leagă prin prep. „de" exprimă super. abs.*) *Geamuri disproporționat de mari.* **4** (*despre sentimente, manifestări, atitudini etc. ale oamenilor*) Care este exagerat de mare. *A avut o reacție disproporționată.* • sil. *-ți-o-.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***disproportionné***.

disproporțiúne *s.f.* v. dispropoție.

disproporționáre *s.f.* Acțiunea de *a disproporționa* și rezultatul ei. <> (*chim.*) *Reacție de disproporționare* = reacție chimică de oxido-reducere a unui compus al unui element aflat în stare de oxidare intermediară în doi compuși, în care elementul respectiv se află într-o stare de oxidare superioară și una inferioară stării de oxidare din compusul inițial. • sil. *-ți-o-.* pl. *-ări.* /v. ***disproporționa***.

disprósiu *s.n.* (*chim.*) Element chimic, metal trivalent din familia lantanidelor (*Dy*). • /<fr. ***dysprosium***.

disproteinemíe *s.f.* (*biochim.*) Modificare a raportului dintre diferitele fracțiuni proteice din plasma sangvină. • sil. *-te-i-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***dysprotéinémie***.

disprozodíe *s.f.* (*med.*) Anomalie de ritm și de intonație în cazurile de afazie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***dysprosodie***.

dispunătór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care dispune de cineva sau de ceva. • pl. *-ori, -oare.* /***dispune*** + ***-tor***.

dispúne *vb. III.* **1** *tr.* A așeza într-o anumită ordine; a aranja. *Cum sînt dispuse exponatele în muzeu?* **2** *tr.* A hotărî, a ordona. <> (*absol.*) *Omul propune, Dumnezeu dispune.* **3** *intr.* (*construit cu prep. „de"*) A avea la dispoziție, a avea posibilitatea de a utiliza ceva sau pe cineva după propria dorință. *Dispune de timp liber.* **4** *intr.* A ieși învingător într-o întrecere sportivă. *Națională noastră a dispus de selecționata Franței.* **5** *refl.* A căpăta bună dispoziție; a se înveseli. • prez. ind. *dispún.* /<lat. ***disponere***, fr. ***disposer***, după *pune*.

dispúnere *s.f.* **1** Aranjare a unor elemente, materiale etc. într-un anumit fel; dispoziție. *Dispunerea cărților în bibliotecă.* **2** (*înv.*) Stare sufletească (bună sau rea); dispoziție. *La Nisa am avut o oră de bună dispunere* (ALECS.). **3** (*înv.*) Înclinare (naturală) spre ceva; dispoziție. *Desigur acestea priveau dispunerea lui comică, și nu fidelitatea cu care pătrunsese rolul* (EMIN.). • pl. *-i.* /v. ***dispune***.

dispús, -ă *adj.* Aflat într-o stare sufletească potrivită pentru a face un lucru, înclinat să..., gata de a... *Astăzi mă simt dispus să fac filosofie* (EMIN.). <> Expr. *A fi* (*bine*) *dispus* = *a*) a avea bună dispoziție, a fi vesel, mulțumit; *b*) a fi ușor amețit de băutură. *A fi rău* (sau *prost*) *dispus* = a fi indispus, a fi fără chef. • pl. *-și, -se* /v. ***dispune***.

disputá *vb. I.* **1** *tr.* (*despre persoane, grupări, colectivități; constr. cu dat. pron.refl.*) A lupta pentru dobîndirea unui lucru, a fi în concurență pentru..., a rivaliza. *Și-au disputat întîietatea pe podium.* <> Expr. *A-și disputa mîna cuiva* v. mînă. **2** *refl.* (*despre competiții sportive*) A se desfășura. *Partida de fotbal s-a disputat în nocturnă.* • prez.ind. *dispút.* /<fr. ***disputer***, lat. ***disputare***, germ. ***disputieren***.

disputábil, -ă *adj.* Care poate fi disputat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***disputable***.

disputáre *s.f.* Desfășurare a unei competiții sportive. • pl. *-ări.* /v. ***disputat***.

disputát, -ă *adj.* **1** Care dă naștere la discuții vii, controversate. **2** (*despre întreceri, competiții*) Care dă naștere la o luptă vie pentru victorie. *Meci disputat.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***dispută***.

dispútă *s.f* **1** Discuție în contradictoriu între două sau mai multe persoane; controversă; ext. ceartă. *Acolo, la restaurant, se iscă o dispută între tustrei* (CE. PETR.). ◇ *Disputa universaliilor* v. universalii. **2** Luptă pentru întîietate, pentru tranșarea în favoarea sa a unei rivalități. **3** Competiție sportivă. • pl. *-e.* /<fr. ***dispute***, it. ***disputa***.

disrafíe *s.f.* (*med.*) Anomalie în sutura a două părți anatomice care în mod normal trebuiau să fuzioneze. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***dysrrhaphie***.

disritmicitáte *s.f.* Lipsă de ritmicitate. • pl. *-ăți.* /***dis***[1]*-* + ***ritmicitate***.

disritmíe *s.f.* (*med.*) Ansamblul modificărilor anormale ale ritmului electroencefalogramei, indicator pentru diagnoza neuropsihică. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***dysrythmie***.

disruptív, -ă *adj.* **1** (*despre descărcări electrice*) Care produce flăcări, scîntei. **2** Care este distructiv, exploziv. ◇ *Tensiune disruptivă* = tensiune electrică la care se produce străpungerea unui dielectric. *Forță disruptivă* = forță generată de obicei de o explozie sau de un cutremur care tinde să disloce sau să segmenteze rocile. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***disruptif***, it. ***disruptivo***.

disruptór *s.n.* Aparat care produce disrupție. • pl. *-oare.* /<fr. ***disrupteur***.

disrúpție *s.f.* (*electr.*) Deschidere bruscă a unui circuit electric. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***disruption***.

dissinergíe *s.f.* (*med.*) Asinergie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***dyssynergie***.

dissintaxíe *s.f.* (*med.*) Modificare patologică a limbajului scris, care constă în alterarea regulilor sintactice. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***dis***[1]*-* + ***sintaxie***; cf. gr. *σύνταξις* „ordine, aranjament".

dissomníe *s.f.* (*med.*) Parasomnie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***dis***[1]*-* + ***somnie***.

distál, -ă *adj.* (*despre porțiuni ale unui organ animal sau vegetal*) Care este situat departe de un punct de origine. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***distal***.

distanasíe *s.f.* (*med.*) Moarte dificilă, cu comă grea și dureri prelungite. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***dysthanasie***; cf. gr. *δυσθανατέω* „a muri greu, chinuitor".

distánt, -ă *adj.* **1** (*despre oameni sau despre atitudinea lor*) Care este rezervat, necomunicativ, rece. **2** Care se află la distanță; depărtat, distanțat. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***distant***.

distanța *vb. I.* **1** *tr.* A lăsa un anumit spațiu, o anumită distanță între două sau mai multe ființe sau lucruri. *Distanțează mașinile în parcare.* ◆ A rări. *A distanțat copacii în livadă.* **2** *refl.* A se depărta de un punct fix, de ceva sau de cineva. *Deschide parașuta abia după ce s-a distanțat de avion.* ◇ Fig. *S-a distanțat de prietenii lui.* **3** *refl.* A lăsa în urmă, la o distanță (din ce în ce mai) mare pe cineva sau ceva. *Biciclistul se distanțează de restul plutonului.* **4** *refl.* Fig. A întrece, a depăși pe cineva (ca valoare, ca număr etc.). *Sportivii noștri s-au distanțat prin rezultatele obținute.* **5** *tr.* (*compl. indică echipaje, concurenți, cai de curse etc.*) A descalifica deoarece, în timpul cursei, a încălcat regulamentul. **6** *refl.* Fig. A se deosebi (în mod sensibil) de cineva sau de ceva în idei, în concepții etc. *Opoziția se distanțează prin atitudinea față de problemele economice.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***distancier***.

distanțáre *s.f.* **1** Faptul de *a* (*se*) *distanța*; îndepărtare. *Luna provoacă fluxul și refluxul oceanelor, care, la rîndul lor, implică inevitabila distanțare a celor două planete.* **2** Fig. Faptul de a (se) deosebi de cineva prin idei, concepții etc. *Distanțarea de lider putea fi păgubitoare.* **3** Concepție estetică întîlnită în teatrul modern (la Bertolt Brecht, Arthur Adamov, Eugen Ionescu ș. a.) care vizează detașarea cititorului sau a spectatorului de operă, în scopul stimulării libertății de gîndire, a spiritului critic și a adoptării unei opinii. ◆ (*în arta actorului*) Atitudinea actorului de a se detașa de personajul său, văzut ca o „versiune" personală propusă colocviului cu publicul. • pl. *-ări.* /v. ***distanța***.

distanțát, -ă *adj.* **1** (*despre lucruri*) Între care s-a lăsat spațiu. *Răsaduri distanțate.* **2** Care este depărtat în spațiu sau în timp. *Caută legături între evenimente distanțate.* **3** Lăsat în urmă. *Așteaptă să-l ajungă din urmă și grupul distanțat.* **4** Fig. Care se deosebește în idei, concepții etc. față de cineva sau ceva. *Atitudinea lui distanțată i-a surprins.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***distanța***.

distánță *s.f.* **1** Interval măsurabil dintre două puncte în spațiu; spațiu care trebuie parcurs pentru a merge dintr-un loc în altul. *A parcurs distanța dintre București și Iași cu trenul.* ◇ *Distanța unghiulară* (*dintre două puncte*) = unghiul format de semidreptele care unesc un punct de referință cu cele două puncte considerate. *Distanța euclidiană* (*dintre două puncte ale unui spațiu euclidian*) = numărul real pozitiv obținut prin extragerea rădăcinii pătrate din suma pătratelor diferențelor coordonatelor celor două puncte. *Distanța de tragere* = distanța măsurată pe orizontală, de la gura de foc pînă la obiectivul asupra căruia se trage. *Distanța de la un punct la o dreaptă* (sau *la un plan*) = lungimea segmentului de perpendiculară dusă din punctul dat la o dreaptă (respectiv, la un plan). *Distanță focală* v. focal. *Distanță hiperfocală* v. hiperfocal. *Distanță meridiană* v. meridian. *Distanță zenitală* v. zenital. ◇ Loc.adj. *La distanță* = fără contact direct, prin intermediul unui lucru. *Învățămînt la distanță.* ◇ Loc.adv. *La distanță* = la o oarecare depărtare. Δ Expr. *A ține* (pe cineva) *la distanță* v. ține. *A se ține la distanță* v. ține. ◇ Expr. *Din distanță în distanță* = din loc în loc, la anumite intervale. *A păstra distanța* = *a*) a fi rezervat (față de cineva sau de ceva); *b*) a fi obiectiv. **2** Interval de timp care desparte două sau mai multe momente, evenimente. *A murit la distanță de cîteva luni.* **3** Depărtare în spațiu corespunzătoare unui interval de timp în care ar putea fi parcursă. *Cabana se află la o distanță de două ore.* **4** Fig. Diferență între două lucruri, persoane etc. *Distanța dintre noi devine și mai vizibilă prin ceea ce ne-am ales, separat, ca prieteni* (LIIC.). • pl. *-e.* /<fr. ***distance***, lat. ***distantia***, ***-ae***, germ. ***Distanz***.

distanțiér *s.n.* **1** Piesă care are rolul de a menține distanța între două piese ale unui ansamblu. **2** Instrument folosit în navigație pentru măsurarea indirectă a distanțelor mici (sub 1 500 m) dintre nave. • sil. *-ți-er.* pl. *-e.* /***distanță*** + *-ier*.

distár *s.n.* (*fotogr.*) Lentilă negativă (divergentă) gravată în dioptrii, care se aplică în același mod ca un filtru colorat în fața obiectivului de fotografiat pentru a permite cuprinderea unei deschideri unghiulare mai mari. • /<germ. ***Distar***.

distazíe *s.f.* (*med.*) Dificultate în menținerea poziției ortostatice. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***dystasie***.

distén *s.n.* (*mineral.*) Silicat natural de aluminiu, de culoare albastră, verde sau galbenă, transparent pînă la translucid, cu luciu sticlos sau sidefos, folosit ca piatră semiprețioasă, în industria ceramicii, la fabricarea unor produse refractare etc. • /<fr. ***disthène***; cf. gr. *δι(ς)* „dublu", *σθένος* „forță".

disténsie *s.f.* **1** Capacitate a unor organe vegetale sau a unor structuri de a se alungi sub acțiunea unor forțe. **2** (*med.*) Întindere sau umflare excesivă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *distensiúne s.f.* /<fr. ***distention***, lat. ***distentio***, ***-onis***.

distensiúne *s.f.* v. distensie.

distermíe *s.f.* (*med.*) Tulburare a termoreglării organismului uman. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***dysthermie***.

distíh *s.n.* (*vers.*) **1** Grup de două versuri care rimează, cu structură metrică de obicei deosebită și înțeles de sine stătător, frecvent în poezia antică, mai ales la elegiaci. ◇ *Distih elegiac* v. elegiac. **2** Strofă alcătuită din două versuri care rimează între ele. • pl. *-uri.* /<fr. ***distique***, lat. ***distichon***, ***-i***, ngr. ***δίστιχον***; cf. gr. *δίστιχος* „cu două rînduri".

distíl, -ă *adj., s.n.* (*arhit.*) (Edificiu) a cărui fațadă este prevăzută cu două coloane. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***distyle***.

distilá *vb. I. tr.* (*fiz.*) A trece un lichid în stare de vapori și a condensa vaporii rezultați, pentru a separa componenții unor amestecuri lichide. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***distiller***, lat. ***distillare***.

distilábil, -ă *adj.* Care poate fi distilat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***distillable***.

distiláre *s.f.* (*fiz.*) **1** Operație constînd în vaporizarea parțială a unui amestec în stare lichidă și în condensarea vaporilor obținuți, care are drept scop purificarea unei substanțe, separarea componenților acelui amestec, îndepărtarea unui solvent etc.; distilație. *Alcool obținut prin distilarea vinului.* ◇ *Distilare fracționată* v. fracționat. **2** Operație de vaporizare a lichidelor conținute în unele materii solide sau rezultate din descompunerea termică a acestora; distilație. *Distilarea uscată a lemnului.* • pl. *-ări.* /v. ***distila***.

distilát, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* Care a fost supus distilării; obținut prin distilare. **2** *s.n.* Produs obținut prin distilare. • pl. *-ți, -te.* /v. ***distila***.

distilatór, -oáre *subst.* **1** *s.m., s.f.* Persoană calificată în operația de distilare. **2** *s.m., s.f.* Persoană care conduce o distilerie. **3** *s.n.* Aparat de distilare constituit dintr-un recipient pentru fierberea lichidelor și dintr-un refrigerent pentru condensarea vaporilor. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***distillateur***.

distilație *s.f.* Distilare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *distilațiúne s.f.* /<fr. ***distillation***, lat. ***distillatio***, ***-onis***.

distilațiúne *s.f.* v. distilație.

distileríe *s.f.* **1** Instalație industrială în care se efectuează operația de distilare. **2** Întreprindere care posedă astfel de instalații. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***distillerie***.

distímic, -ă *adj., s.m., s.f.* (Individ) care este înclinat spre tristețe. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***dysthymique***.

distimíe *s.f.* (*psih.*) Suma modificărilor patologice ale dispozițiilor afective (anxietate depresivă, indiferență afectivă, apatie, angoasă etc.). • g.-d. *-iei.* /<fr. ***dysthymie***.

distínct, -ă *adj.* **1** Care nu se confundă cu altcineva sau cu altceva asemănător; diferit, deosebit. *Sînt două specii distincte.* ◆ Distinctiv. *O notă distinctă a revistei este teribilitatea* (CĂL.). **2** Care se percepe clar; care este deslușit, evident, lămurit. *Urme distincte de pași pe zăpadă.* • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***distinctif***, lat. ***distinctus***, ***-a***, ***-um***.

distinctív, -ă *adj.* **1** Care caracterizează o ființă sau un lucru în mod exclusiv; prin care cineva sau ceva se distinge, diferă de altul; caracteristic, specific. *Trăsăturile distinctive ale acestei specii.* **2** Care servește pentru recunoaștere. *Ca semn distinctiv, va avea în mînă un ziar.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***distinctif***.

distíncție *s.f.* **1** Acțiunea de a distinge, de a face diferență între două ființe, două lucruri, două idei etc.; concr. ceea ce reprezintă această diferență. *Dascălul era un adept al distincțiilor tranșante* (BLA.). **2** Cinste acordată unei persoane care se remarcă printr-un merit sau care se evidențiază într-un domeniu. ◇ Loc.adv. *Cu distincție* = *a*) în mod excepțional; *b*) cu cinste. ◆ Ext. Semn onorific (premiu, decorație etc.) instituit pentru a recompensa un merit. *Conta a urmat la Anvers cursurile unui „Institut superieur de Commerce", de la care obține... o distincție și mențiune onorabilă* (CĂL.). **3** Eleganță, rafinament (în înfățișare, în comportament, în limbaj). *Ce port nobil... Cîtă simplitate și atîta distincție totuși* (CA. PETR.). **4** Finețe sufletească. *Purtarea ei trăda bunătate și distincție.* • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *distincțiúne s.f.* /<fr. ***distinction***, lat. ***distinctio***, ***-onis***.

distincțiúne *s.f.* v. distincție.

distínge *vb. III.* **1** *tr.* A deosebi un lucru de altul datorită însușirilor deosebite pe care le posedă fiecare dintre ele. *A distinge binele de rău. Nu știe să distingă o ciupercă comestibilă de una otrăvitoare.* ◇ (*intr.*) *El a dat o teorie a istoriei, ...distingînd între faptele de repetiție din științele exacte și cele de succesiune din istorie* (CĂL.). ◇ (*refl.*) *Elefantul african se distinge de cel indian prin dimensiunile mai mari ale urechilor și ale fildeșilor.* **2** *tr.* A face să difere de altcineva sau de altceva. **3** *refl.* A se remarca, a se evidenția (prin însușiri deosebite). *Elevul se distinse în chip deosebit la literatură.* **4** *tr.* A acorda cuiva o distincție pentru merite, rezultate deosebite. *Colectivul nostru a fost distins cu o medalie.* **5** *tr.* A vedea limpede, desluși. *Și-a pus ochelarii ca să poată distinge scrisul.* **6** *tr.* A observa, a sesiza. *Cu o atenție nu tocmai încordată, am putea distinge în poezia poporului simplicitatea ca formă, adîncimea ca sentiment.* (HOG.). • prez.ind. *disting.* /<fr. ***distinguer***, lat. ***distinguere***.

distíngere *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *distinge*; deosebire, distincție. *Capeți... o anumită îndemînare în distingerea esențialului de contrafăcut și trecător* (LIIC.). • pl. *-i.* /v. ***distinge***.

distíns, -ă *adj.* **1** Care se remarcă prin însușirile sale; care iese din comun; deosebit, remarcabil. **2** (*despre*

oameni) Eminent, ilustru. *Distinsului artist i se omagiază întreaga carieră.* **3** (*despre oameni și manifestările lor*) Care este plin de distincție; fin, rafinat. *Ținută distinsă.* ◆ (*în formule emfatice de adresare*) *Distinsă doamnă!* ◇ (*în formule emfatice de încheiere sau, rar, de introducere a scrisorilor*) *Primiți, vă rog, distinse salutări.* • pl. *-și, -se.* /v. ***distinge***; cf. it. *distinto.*

distiroidíe *s.f.* (*med.*) Disfuncție a glandei tiroide; distiroidism. • sil. *-ro-i-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***dysthyroïdie.***

distiroidísm *s.n.* (*med.*) Distiroidie. • sil. *-ro-i-.* /<fr. ***dysthyroïdisme.***

distócic, -ă *adj.* (*med., med. vet.*) Care aparține distociei, care se referă la distocie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***dystocique.***

distocíe *s.f.* (*med., med. vet.*) Desfășurare anormală a actului fătării la animale sau a nașterii la om, care necesită intervenție obstetricală. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***dystocie***; cf. gr. *δυστοκία* „naștere grea" <*δυσ* „greu; rău", *τόκος* „naștere".

distóm *s.m.* (*la pl.*) Ordin de viermi paraziți de formă plată, între care cel mai cunoscut este gălbeaza; (*și la sg.*) vierme parazit care face parte din acest ordin. • pl. *-i.* /<fr. ***distome***; cf. gr. *δίστομος* „cu două guri".

distomatóză *s.f.* **1** (*med. vet.*) Boală parazitară specifică erbivorelor, provocată de localizarea distomului în ficat; gălbează. **2** (*med.*) Boală parazitară la om, provocată de infestarea cu diferite specii de distomi; distomiază. • pl. *-e.* /<fr. ***distomatose.***

distomiáză *s.f.* (*med.*) Distomatoză. • sil. *-mi-a-.* pl. *-e.* /<fr. ***distomiase.***

distomíe *s.f.* (*med.*) Ansamblu de tulburări ale pronunțării. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***dystomie.***

distoná *vb. I. intr.* **1** A fi în dezacord, a nu se potrivi cu celelalte elemente sau cu ansamblul. *Înfățișarea și comportarea tînărului distonau.* **2** (*muz.; despre sunete muzicale*) A suna fals. • prez.ind. *-ez.* /<germ. ***distonieren.***

distonánt, -ă *adj.* **1** Care distonează. **2** (*muz.; despre sunete muzicale*) Care este intonat fals. • pl. *-ți, -te.* /v. ***distona.***

distonánță *s.f.* **1** Dezacord cu ansamblul sau cu celelalte elemente; distonare. **2** (*muz.*) Intonație falsă. • pl. *-e.* /***distona*** + *-anță.*

distonáre *s.f.* Distonanță. • pl. *-ări.* /v. ***distona.***

distomíe *s.f.* (*med.*) Dereglare funcțională a sistemului nervos vegetativ. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***dystonie***; cf. gr. *δυσ-* „greu; rău", *τόνος* „tensiune".

distopíe *s.f.* (*med.*) Anomalie în situarea unor organe. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***dystopie***; cf. gr. *δυσ* „greu; rău", *τόπος* „loc".

distórs, -ă *adj.* Care este răsucit. • pl. *-și, -se.* /<fr. ***distors.***

distorsiométru *s.n.* (*fiz.*) Aparat pentru măsurarea distorsiunilor. • sil. *-si-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***distorsiomètre.***

distorsioná *vb. I.* A deforma prin torsiune. • sil. *-si-o-.* prez.ind. *-ez.* /v. ***distorsiune.***

distorsionánt, -ă *adj.* Care produce distorsiuni. • sil. *-si-o-.* pl. *-ți, -te.* /***distorsiona*** + *-ant.*

distorsionáre *s.f.* Deformare. • sil. *-si-o-.* pl. *-ări.* /v. ***distorsiona.***

distorsionát, -ă *adj.* Care prezintă deformări. ◇ Fig. *Informații distorsionate.* • sil. *-si-o-.* pl. *-ți, -te.* /v. ***distorsiona.***

distorsiúne *s.f.* **1** Răsucire (convulsivă) a unor părți ale corpului. **2** (*telec.*) Orice abatere (nedorită) de la forma inițială a unor oscilații electromagnetice sau a unor semnale, în cursul transmiterii, înregistrării sau reproducerii lor. **3** (*fiz.*) Aberație geometrică a unui sistem optic cu suprafețe sferice din cauza căreia imaginea apare deformată, dreptele avînd imagine de curbe. **4** (*geol.*) *Distorsiunea rocilor* = deformare (sau transformare în noi formațiuni geologice secundare) a rocilor, sub acțiunea presiunii litostatice. **5** (*psih.*) Termen denumind modificările inconștiente ale unor situații sau gînduri refulate sau inacceptabile, spre a le face acceptabile de către eu. **6** Fig. Deformare. *Distorsiunea informațiilor despre viața politică transmise la televiziune* (PER.). • pl. *-i.* /<fr. ***distorsion,*** lat. ***distorsio, -onis.***

distrá *vb. I. tr., refl.* A petrece sau a face pe cineva să-și petreacă timpul liber în mod plăcut; a (se) înveseli, a (se) amuza. *Fata se distra petrarchizînd, iar Asachi se îmbăta de acest joc încă necunoscut pe malurile Bahluiului* (CĂL.). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***distraire,*** it. ***distrarre.***

distractív, -ă *adj.* Care distrează; amuzant, plăcut. • pl. *-i, -e.* /de la ***distracție***; cf. it. *distrattivo.*

distractivitáte *s.f.* (*psih.*) Incapacitate de a-și fixa atenția. • /<fr. ***distractivité.***

distracție *s.f.* **1** Ceea ce distrează, ceea ce produce destindere sufletească; amuzament, petrecere. *Singura lui distracție este privitul la televizor.* **2** Lipsă de atenție. *Cezar, ca deșteptat din distracție, se întoarce repede* (CA. PETR.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***distraction,*** lat. ***distractio, -onis,*** lat. ***distrazione.***

distrăge *vb. III. tr.* A abate atenția, gîndul cuiva de la ceva care îl preocupă, îl obsedează etc. • prez.ind. *distrág.* /<fr. ***distraire,*** lat. ***distrahere.***

distrágere *s.f.* Dispersie a atenției care împiedică concentrarea ei într-o anumită direcție. • pl. *-i.* /v. ***distrage.***

distrás, -ă *adj.* (*înv.*) **1** (*despre oameni*) Care este absent la ceea ce se petrece în jurul lui; distrat. *Ea îl privea pe copilaș Uimită și distrasă* (EMIN.). ◆ (*despre privire, expresie*) Care denotă indiferență. *Tînărul lucra înainte cu un aer distras* (VLAH.). **2** Amuzat, vesel. *Rîdeau cu dezmierdare Distrași ca doi copii* (COȘB.). • pl. *-și, -se.* /v. ***distrage.***

distrát, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care este absent la ceea ce se petrece în jurul lui (fiind cu gîndul în altă parte); neatent, distras. • pl. *-ți, -te.* /v. ***distra***; cf. lat. *distractus, -a, -um,* fr. *distrait.*

distribuí *vb. IV. tr.* **1** A împărți, a repartiza în mai multe locuri sau la mai multe persoane. **2** (*compl. indică actori, cîntăreți etc.*) A repartiza pentru interpretarea unui rol într-o piesă, spectacol etc. ◇ Fig. *Am fost distribuiți, cu toții, pe scena vieții, rămînem și jucăm pe ea o clipă, apoi ieșim din scenă pe partea cealaltă* (LIIC.). • prez.ind. *distríbui.* /<fr. ***distribuer,*** lat. ***distribuere.***

distribuíre *s.f.* **1** Împărțire după anumite criterii a unor obiecte, a unui întreg etc. **2** Distribuție (a rolurilor). • pl. *-i.* /v. ***distribui.***

distribuít, -ă *adj.* **1** Care a fost împărțit după anumite criterii. **2** (*despre actori*) Care a primit un rol într-o piesă de teatru, într-un film etc. • pl. *-ți, -te.* /v. ***distribui.***

distribuitór, -oare *subst.* **1** *s.m., s.f.* Persoană, firmă (calificată) care distribuie produse, mărfuri (materiale, alimente etc.). **2** *s.n.* Aparat, piesă, dispozitiv sau mașină care asigură distribuirea rațională a unui material, combustibil, curent etc. ◆ (*telec.*) Mecanism de transmitere a semnalelor la intervale de timp succesive. • sil. *-bu-i-.* pl. *-ori, -oare.* /***distribui*** + *-tor.*

distributív, -ă *adj.* **1** Care exprimă ideea de distribuție. ◇ (*gram.*) *Numeral distributiv* = numeral care exprimă repartizarea și gruparea numerică a obiectelor. (*pedag.*) *Atenție distributivă* = atenție care poate fi îndreptată în mai multe direcții în același timp; atenție dispersată. **2** (*mat., log.*) Care este caracterizat prin distributivitate. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***distributif,*** lat. ***distributivus, -a, -um,*** germ. ***distributiv.***

distributivitáte *s.f.* (*mat., log.*) Proprietate a unei operații de a fi efectuată în mod separat asupra diferiților termeni dintr-o expresie, rezultatul astfel obținut fiind același ca și în cazul cînd operația ar fi fost aplicată întregii expresii. • /<fr. ***distributivité.***

distribúție *s.f.* **1** (Mod de) distribuire. ◆ Spec. Repartizare a rolurilor dintr-o piesă, dintr-un film etc. actorilor sau cîntăreților, ținîndu-se seama de însușirile și înclinațiile particulare ale fiecăruia. ◆ Ext. Ansamblul actorilor, cîntăreților etc. care joacă într-o piesă, într-un film etc. *Filmul are o distribuție excelentă.* **2** (*fiz.*) Modul în care elementele unei mulțimi (electroni, atomi, molecule etc.) sînt repartizate după valorile posibile ale unei mărimi caracteristice (viteză, energie etc.). **3** (*tehn.*) Dirijarea, transmiterea și repartizarea spre diferiți consumatori a unui fluid, a unui flux de energie etc. ◇ *Rețea de distribuție* v. rețea. **4** (*tehn.*) Ansamblul organelor unei mașini care comandă automat efectuarea diferitelor faze de funcționare a mașinii prin deschiderea orificiilor de admisie și de evacuare a agentului motor (abur, aer comprimat, gaze, lichide combustibile etc.). **5** (*biol.*) Răspîndire a unei specii sau a populațiilor de specii în zonele biogeografice ale globului. **6** (*lingv.*) Proprietate a unui element (sunet, fonem, morfem, cuvînt etc.) de a apărea sau nu în anumite contexte. ◆ Totalitatea pozițiilor (contextelor) în care apare un anumit element. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *distribuțiúne s.f.* /<fr. ***distribution,*** lat. ***distribūtĭo, -onis.***

distribuționál, -ă *adj.* De distribuție. ◇ *Lingvistică* (sau *analiză*) *distribuțională* = (metodă de) studiere a unei limbi, introdusă de gramatica structuralistă, întemeiată pe reperarea contextelor în care apare un element lingvistic și eliminarea integrală a sensului din analiză și descriere. • sil. *-ți-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***distributionnnel.***

distribuționalísm *s.n.* (*lingv.*) Școală lingvistică (structuralistă) întemeiată de Bloomfield, bazată pe analiza distribuțională. • sil. *-ți-o-.* /<fr. ***distributionnalisme.***

distribuțiúne *s.f.* v. distribuție.

distríct *s.n.* (*adm.*) Unitate administrativ-teritorială în unele țări. • pl. *-e.* /<fr. ***district,*** lat. ***districtus, -us.***

districtuál, -ă *adj.* Privitor la district, care aparține districtului. • sil. *-tu-al.* pl. *-i, -e.* /***district*** + *-ual.*

distróf, -ă *adj.* (*bot.; despre plante*) Care crește în soluri sărace în substanțe nutritive. ◆ (*despre medii de cultură, soluri*) Care este lipsit de elemente nutritive și cu o activitate biologică limitată. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***dystrophe.***

distrofiánt, -ă *adj.* (*med.*) Care produce distrofie. • sil. *-fi-ant.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***dystrophiant.***

distrófic, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) **1** *adj.* Care aparține distrofiei, privitor la distrofie. **2** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care suferă de distrofie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***dystrophique.***

distrofíe *s.f.* (*med.*) Alterare a structurii unui țesut, a unui organ, a unui sistem sau a organismului în urma tulburărilor de nutriție. *Distrofie a sugarului.* • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***dystrophie***; cf. gr. *δύστροφος* „greu de hrănit, care crește greu" <*δυσ* „greu; rău", *τροφή* „hrană".

distructíbil, -ă *adj.* Care poate fi distrus. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***destructible,*** it. ***distruttibile.***

distructív, -ă *adj.* Care distruge, care are puterea să distrugă. *Puterea distructivă a unei explozii. Critică distructivă.* • pl. *-i, -e.* și *destructív, -ă adj.* /<fr. ***destructif.***

distructivitáte *s.f.* (*psih.*) Înclinație patologică spre distrugere. • și *destructivitáte s.f.* /***distructiv*** + *-itate.*

distrúcție *s.f.* **1** Distrugere, nimicire. **2** (*geol.*) Reducere a altitudinii reliefului sub acțiunea agenților geomorfologici interni sau externi. • sil. *-ți-e.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *distrucțiúne, destrúcție, destrucțiúne s.f.* /<fr. ***destruction,*** it. ***distruzione,*** lat ***destructio, -onis.***

distrucțiúne *s.f.* v. distrucție.

distrugătór, -oáre *adj., s.n.* **1** *adj.* Care distruge; nimicitor, devastator. *Secetă distrugătoare.* **2** *s.n.* (*milit.*) Navă de luptă de tonaj mediu, rapidă, fără cuirasă, dotată cu armament de artilerie, rachete și torpile, avînd mai ales misiuni de escortă; contratorpilor. • pl. *-ori, -oare.* /***distruge*** + *-ător,* după fr. *destructeur,* engl. *destroyer.*

distrugător (2)

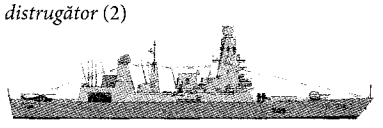

distrúge *vb. III.* **1** *tr.* A face să nu mai existe (stricînd, ruinînd, spărgînd etc.). *Cutremurul a distrus orașul.* **2** (*compl. indică organe sau părți ale corpului omenesc*) A produce traumatisme (grave). *Accidentul i-a distrus piciorul.* **3** *tr., refl.* Fig. A face să-și piardă sau a-și pierde întreaga avere, sănătatea, liniștea sufletească etc. *Deznădejdea l-a distrus. Viciile i-au distrus sănătatea.* • prez.ind. *distrúg.* /<fr. ***détruire,*** it. ***distruggere.***

distrúgere *s.f.* **1** Devastare cauzată de fenomene naturale, de războaie, de acțiuni represive ale oamenilor etc. **2** Rănire, îmbolnăvire a unor organe sau părți ale corpului. **3** Fig. Pierdere a averii, a sănătății, a liniștii sufletești etc. • pl. *-i.* /v. ***distruge.***

distrús, -ă *adj.* **1** Care este nimicit, dărîmat, ruinat. *Recoltă distrusă.* **2** Fig. Care este ruinat din punct de vedere material, fizic sau moral. • pl. *-și, -se.* /v. ***distruge.***

disturbá *vb. I. tr.* A tulbura, a deranja, a perturba. *Disturbă liniștea celor din jur.* • prez.ind. *distúrb.* /<lat., it. ***disturbare***.

disturbatór, -oăre *adj.* Care disturbă; perturbator. • pl. *-ori, -oare.* /***disturba*** + *-tor*.

disuadá *vb. I. tr.* A abate pe cineva de la o hotărîre. • sil. *-su-a-*. prez.ind. *-ez.* /<fr. ***dissuader***.

disuasiúne *s.f.* Abatere (de la o hotărîre). ◇ (*milit.*) *Forțe de disuasiune* = ansamblu de mijloace militare destinate, prin puterea lor de distrugere, de a descuraja un eventual adversar să angajeze ostilități. • sil. *-su-a-*. pl. *-i.* /<fr. ***dissuasion***.

disuasív, -ă *adj.* (*despre argumente*) Care face pe cineva să-și schimbe hotărîrea. ◆ Care este destinat să descurajeze pe un eventual adversar în angajarea de ostilități. *Efectul disuasiv al armelor nucleare.* • sil. *-su-a-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***dissuasif***.

disubstituít, -ă *adj.* (*chim.; despre derivați*) Care este obținut prin substituirea a doi atomi din moleculă. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***disubstitué***.

disúric, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Persoană) care suferă de disurie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***dysurique***.

disuríe *s.f.* (*med.*) Dificultate la urinare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***dysurie***.

diștérne *vb. III.* v. deșterne.

dítai *adj.invar., interj.* (*fam.*) **1** *adj.invar.* Care e (foarte) mare; coșcogea, (*fam.*) ditamai. *Ditai cruce de voinic* (STANCU). **2** *interj.* Iată! uite! • /<țig. ***dita*** „iată".

dítamai *adj.invar.* (*fam.*) Care e (foarte) mare; coșcogea, ditai. *A ajuns ditamai fata.* • /***ditai*** + ***mai***.

ditiónic *adj.* (*chim.*) *Acid ditionic* = acid oxigenat al sulfului, care se formează în diferite procese de oxidare a acidului sulfuros și care este întîlnit numai în soluții apoase. • sil. *-ti-o-.* /<fr. ***dithionique***.

ditionít *s.m.* (*chim; mai ales la pl.*) Sare a acidului ditionos, cu proprietăți reducătoare, folosită în industria textilă, la analiza gazelor pentru absorbția oxigenului, la albirea săpunului etc. • sil. *-ti-o-.* pl. *-ți.* /<fr. ***dithionite***.

ditionós *adj.* (*chim.*) *Acid ditionos* = acid oxigenat al sulfului, care nu există în stare liberă. • sil. *-ti-o-.* /<fr. ***dithioneux***.

ditirámb *s.m.* **1** (*la vechii greci și la romani*) Imn închinat lui Dionysos, respectiv Bachus, caracterizat prin lirism tumultuos, prin strofe neregulate, dinamice, care era cîntat de un cor și care se află la originea tragediei. **2** Ext. Poem elogios sau excesiv laudativ. **3** Fig. Elogiu entuziast, adesea exagerat, adus cuiva. • pl. *-i.* /<fr. ***dithyrambe***, germ. ***Dithirambus***, lat. ***dithyrambus, -i***.

ditirámbic, -ă *adj.* **1** Care aparține ditirambilor, privitor la ditirambi; care conține ditirambi. **2** Fig. (*despre stil, vorbire, discursuri etc.*) Foarte elogios sau de un entuziasm excesiv; emfatic, afectat. *Împarte laude ditirambice și inele cu pietre false* (CĂL.). • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***dithyrambique***, germ. ***ditirambisch***, lat. ***dithyrambicus, -a, -um***.

ditísc *s.m.* (*entom.*) Insectă carnivoră din familia coleopterelor, cu corpul oval lung de cca 5 cm, de culoare verde-brună, cu o dungă gălbuie pe marginea elitrelor, care trăiește în ape dulci, avînd ultima pereche de picioare adaptată pentru înot (*Dytiscus marginalis*). • /<lat. ***dytiscus***.

ditriglíf *s.n.* Spațiu care separă două triglife. • pl. *-e.* /<fr. ***ditriglyphe***.

ditróp, -ă *adj.* (*bot.; despre organe vegetale*) Care este răsucit de două ori. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***ditropus***.

diurétic, -ă *adj., s.n.* (Medicament, ceai, aliment, grup de substanțe chimice etc.) care crește cantitatea de urină eliminată prin rinichi. • sil. *di-u-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***diurétique***, lat. ***dīūreticus, -a, -um***.

diuréză *s.f.* **1** (*fiziol.*) Proces de producere și evacuare a urinei. **2** (*med.*) Creștere a secreției și a excreției de urină. • sil. *di-u-.* pl. *-e.* /<fr. ***diurèse***; cf. gr. *διουρέω* „a urina".

diuríe *s.f.* (*med.*) Urinare deasă în timpul zilei. • sil. *di-u-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***diurie***.

diúrn, -ă *adj.* **1** (*în opoz. cu „nocturn"*) De zi, din timpul zilei. *Temperaturi diurne.* ◆ (*despre păsări, animale, insecte etc.*) Care este activ în timpul zilei. (*despre flori, plante*) Care se deschid în timpul zilei și se închid noaptea. **2** (*astron.*) *Mișcare* (sau *rotație*) *diurnă* = mișcare aparentă de rotație a sferei cerești, în jurul axei polilor, care durează o zi siderală. (*hidrol.*) *Maree diurnă* = tip de maree caracterizat prin aceea că în 24 de ore are loc o maree înaltă și una joasă. **3** De fiecare zi, cotidian. *Se cîntau plictiselile provinciale, faptele diurne, ...tristețile de spital, abatoarele* (CĂL.). • sil. *di-urn.* pl. *-e.* /<fr. ***diurne***, lat. ***diūrnus, -a, -um***.

diurnál *s.n.* **1** (*bis.*) Carte care cuprinde rugăciunile de zi (la catolici). **2** Povestire de zi cu zi a faptelor. • sil. *di-ur-.* pl. *-e.* /<fr. ***diurnal***, lat. ***diurnali, -e***.

diúrnă *s.f.* **1** Indemnizație zilnică plătită cuiva pentru acoperirea cheltuielilor de deplasare în altă localitate în interes de serviciu. **2** Plata unui angajat cu ziua. • sil. *di-ur-.* pl. *-e.* /<lat. ***diurna***.

diurníst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care este angajată și plătită cu ziua; zilier. • sil. *di-ur-.* pl. *-iști, -iste.* /***diurnă*** + *-ist*.

div, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.f.* Cîntăreață sau actriță de cinema celebră, foarte admirată, considerată model în arta sa. **2** *s.f.* (*peior.*) Femeie care dorește să fie admirată. **3** *adj., s.m., s.f.* (*înv.*) (Persoană) care este înzestrată cu însușiri cu totul excepționale. *Magistrule scump și poetule div, îmi vei spune?* (MACED.). • pl. *-i, -e.* /<it., fr. ***diva***.

divagá *vb. I. tr.* **1** A se îndepărta de la subiect. **2** Ext. A vorbi aiurea, a bate cîmpii. • prez.ind. *-ghez.* /<fr. ***divaguer***, lat. ***divagari***.

divagánt, -ă *adj.* Care divaghează. • pl. *-ți, -te.* /***divaga*** + *-ant*.

divagáre *s.f.* **1** Abatere de la subiect; divagație. **2** (*geogr.*) Deplasare temporară sau permanentă a cursului rîurilor în regiunile joase, ca urmare a pantei mici și a aluvionării puternice, din care rezultă meandre, brațe părăsite, zone mlăștinoase etc. • pl. *ări.* /v. ***divaga***.

divagáție *s.f.* **1** Divagare; digresiune. **2** Ext. Elucubrații. *Suprarealiștii au arătat un mare interes pentru divagațiile onirice infantile ori pentru delirurile paranoicilor, transcriindu-le și pastișîndu-le* (CĂL.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *divagațiúne s.f.* /<fr. ***divagation***.

divagațiúne *s.f.* v. divagație.

diván *s.n.* **I** Canapea lată, fără brațe și fără spătar, pe care se poate ședea sau dormi. *Abu-Hasan, întins frumos pe divan, a adormit pînă a doua zi foarte tîrziu* (CAR.). **II 1** (*în Imperiul Otoman*) Consiliu cu atribuții politice, juridice și administrative, constituit din marii dregători. *Ajunsese la înalte dregătorii, atît în divan, cît și la ordie* (ODOB.). **2** (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) Consiliu ai cărui membri erau numiți de domn, la început, dintre marii boieri, mai tîrziu, dintre dregători, care îl ajutau pe acesta în politica internă și externă, avînd atribuții de ordin politic, juridic, administrativ, financiar și religios; sfat domnesc. ◆ Adunare, ședință a divanului. *Dacă vreun boier îndrăznea în divan să facă cea mai mică observațiune... era îndată surghiunit* (GHICA). ◇ *Divan ad-hoc* v. ad-hoc. *Aprod de divan* v. aprod. *Boier de divan* v. boier. *Vătaful divanului* v. vătaf. ◇ Expr. *A sta* (sau *a ședea*) *la divan* = a ține consiliu; ext. a sta la taifas. *A ține divan* v. ține. ◆ Sală, clădire în care se întrunea divanul; ext. loc de adunare și consfătuire. *În divanul cel mare au mers toți boierii... de i-au sărutat poala de domnie nouă* (N. COST.). **3** (*înv.*) Judecată, proces. *Porunci-n pușcărie să-l bage numaidecît, Ca a doua zi să-l piarză, judecîndu-l cu divan* (PANN). ◇ Expr. *A trage la divan* v. trage. **III** Culegere de poezii lirice, în literaturile orientale; culegere de poezii care imită poezia orientală; ext. culegere de narațiuni. • pl. *-e, -uri.* /<tc. ***divan***.

diván-efándi *s.m.* (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) Dregător turc rezident pe lîngă domn, care a îndeplinit mai întîi sarcina de secretar al domnului, devenind mai tîrziu reprezentant permanent al Porții în principate. • și *diván-efendisí s.m.* /<tc. ***divan efendisi***.

divăn-efendisí *s.m.* v. divan-efendi.

divaníst *adj., s.m.* (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) Divanit. *Are trecere la boierii divaniști* (ALECS.). • pl. *-iști.* /***divan*** + *-ist*.

divanít *adj., s.m.* (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) (Persoană) care era membru al divanului; divanist. ◆ Ext. (Persoană) care avea trecere pe lîngă domnitor. *Despre tulburări în țară și vîclenia unor boieri divaniți* (SADOV.). • pl. *-ți.* /<ngr. ***νταβανίτης***.

divaricát, -ă *adj.* (*bot.; despre organe*) Care este dispus în direcții diferite, divergent. • pl. *-ți, -te.* /<lat. ***divaricatus, -a, -um***, fr. ***divariqué***.

divaricáție *s.f.* (*med.*) Lărgire, depărtare a marginilor unei răni. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***divarication***.

divérge *vb. III. intr.* **1** (*geom., fiz.; despre linii, raze ale unui fascicul etc.*) A se depărta dintr-un punct comun în direcții diferite. **2** (*mat.; despre șiruri de numere*) A tinde spre infinit. **3** (*despre opinii, păreri etc.*) A se opune; a diferi mult; a fi foarte îndepărtat. • prez.ind. pers. 3 *divérge.* /<fr. ***diverger***, lat. ***divergere***.

divergént, -ă *adj.* **1** (*geom., fiz.; despre linii, raze ale unui fascicul etc.*) Care se depărtează dintr-un punct comun în direcții diferite. **2** (*fiz.; despre fascicule de raze luminoase*) A cărui secțiune crește pe măsura depărtării de un punct de referință. **3** (*fiz.; despre sisteme optice*) Care produce un fascicul de raze luminoase ce se depărtează unele de altele. ◇ *Lentilă divergentă* = lentilă care are proprietatea de a împrăștia razele incidente. **4** (*mat.; despre șiruri de numere*) Care tinde spre infinit. ◇ *Serie divergentă* v. serie. **5** (*despre opinii, păreri etc.*) Care se deosebesc; care sînt în contradicție, care sînt contradictorii. *Din cauza opiniilor divergente, nu s-a încheiat afacerea.* • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***divergent***, lat. ***divergens, -ntis***.

divergénță *s.f.* **1** (*geom., fiz.*) Proprietate a unor linii, a razelor unui fascicul de a fi divergente. **2** (*fiz.*) Proprietate a unui fascicul de raze luminoase de a fi divergent. ◆ Proprietate a unui sistem optic de a fi divergent. **3** (*mat.*) Proprietate a unor șiruri de numere de a nu avea o sumă determinată a termenilor săi. ◆ Mărime a unui cîmp vectorial care este egală cu suma derivatelor parțiale ale componentelor vectorului într-un punct dat. **4** Dezacord de opinii, de păreri etc.; ext. neînțelegere. *Divergențele dintre colaboratori s-au aplanat.* ◇ Expr. (*jur.*) *A face* (sau *a fi în*) *divergență* = (*despre o parte a unui complet de judecată*) a-și exprima sau a avea păreri deosebite de ale majorității asupra unei pricini judecate. **5** (*biol.*) *Divergență a caracterelor* = proces de formare a speciilor noi de plante sau de animale pornind de la o anumită formă. **6** (*med.*) Mișcare de abducție simultană a ambilor ochi efectuată pentru trecerea de la vederea de aproape la vederea la distanță. • pl. *-e.* /<fr. ***divergence***, lat. ***divergentia, -ae***.

divérs, -ă *adj.* **1** Care prezintă aspecte, trăsături, caractere diferite; deosebit, diferit, variat. *Forme diverse de manifestare a bolii.* ◇ *Fapt divers* = *a*) întîmplare banală, neînsemnată; *b*) rubrică de ziar, emisiune de televiziune sau de radio care relatează, comentează succint evenimente și întîmplări cotidiene (deosebite). ◆ (*subst. f.pl.*) Probleme mărunte și auxiliare (care se discută într-o adunare). *Ultimul punct al ședinței cuprinde diverse.* **2** Care cuprinde indivizi diferiți, de categorii deosebite. *Public divers.* **3** (*la pl.; precedă subst. pe care îl determ.*) Tot felul de..., diferiți. *Ținea contabilitatea gospodăriei, în afară de diverse alte însărcinări* (REBR.). • pl. *-și, -se.* /<fr. ***divers***, lat. ***diversus, -a, -um***.

diversifică *vb. I. tr.* (*compl. indică procese, acțiuni, fapte etc.*) A prezenta sau a face să prezinte aspecte (mai) numeroase și (mai) variate; a varia. *Pentru a diversifica limba, autorul folosește arhaisme și regionalisme.* • prez.ind. *diversific.* /<fr. ***diversifier***, lat. ***diversificare***.

diversificăbil, -ă *adj.* (*despre procese, acțiuni, fapte etc.*) Care poate fi diversificat. • pl. *-i, -e.* /***diversifica*** + *-bil*.

diversificáre *s.f.* Faptul de *a diversifica*. • pl. *-ări.* /v. ***diversifica***.

diversificát, -ă *adj.* (*despre procese, acțiuni, fapte etc.*) Care este variat; care a fost supus unui proces de diversificare. • pl. *-ți, -te.* /v. ***diversifica***.

diversifórm, -ă *adj.* În formă variabilă; heteromorf. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***diversiforme***.

diversiomísm *s.n.* Atitudine, manifestare care are caracter de diversiune. • sil.*-si-o-.* /***diversiune*** + *-ism*.

diversioníst, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* (Care are caracter) de diversiune; care se face cu scopul de a provoca o diversiune. **2** *s.m., s.f.* Persoană care provoacă sau încearcă să provoace o diversiune. • sil.*-si-o-.* pl. *-iști, -iste.* /***diversiune*** + *-ist*.

diversitáte *s.f.* Însușirea sau caracterul a ceea ce este divers; felurime, varietate. • pl. *-ăți.* /<fr. ***diversité***, lat. ***diversĭtas, -atis***.

diversiúne *s.f.* **1** Încercare de a schimba cursul unei acțiuni, al unei activități, de a abate intențiile sau preocupările cuiva (creînd probleme false). **2** *(milit.)* Acțiune realizată prin procedee specifice (distrugeri, sabotaje, propagandă) în scopul provocării de pierderi, al întîrzierii acțiunilor de luptă sau al influențării moralului inamicului. **3** Acțiune politică care are ca scop distragerea atenției de la problemele reale ale vieții publice. • pl. *-i.* /<fr. ***diversion***, lat. ***diversio, -onis***.

diversív, -ă *adj.* **1** De diversiune. **2** De distracție. • pl. *-i, -e.* /<it. ***diversivo***.

diverticul[1] - Elem. de compunere „de verticul". • și *diverticulo-*. /<fr. ***diverticul(o)***-; cf. lat. *dīvertĭcŭlum, -i* „adăpost".

divertículˆ[2] *s.n.* *(anat.)* Cavitate în formă de sac, normală sau patologică, de dimensiuni variabile, care comunică cu un conduct natural. • pl. *-e.* /<fr. ***diverticule***; cf. lat. *diverticulum* „răscruce".

diverticulár, -ă *adj.* *(anat.)* Care aparține diverticulului, care se referă la diverticul. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***diverticulaire***.

diverticulectomíe *s.f.* *(med.)* Ablațiune a unui diverticul. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***diverticulectomie***.

diverticulítă *s.f.* *(med.)* Inflamație a unui diverticul. • pl. *-e.* /<fr. ***diverticulite***.

diverticulo- v. diverticul-.

diverticulopexíe *s.f.* *(med.)* Fixare operatorie, într-o poziție dorită, a diverticulului unui organ cavitar. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***diverticulopexie***.

diverticulostomíe *s.f.* *(med.)* Deschidere chirurgicală, la piele, a unui diverticul care nu poate fi extirpat. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***diverticulostomie***.

diverticulóză *s.f.* *(med.)* Prezență de diverticule la nivelul unei părți a tubului digestiv, care produce unele tulburări. • pl. *-e.* /<fr. ***diverticulose***.

divertisménˆt *s.n.* **1** Petrecere agreabilă, de scurtă durată. ◆ Amuzament, distracție. *Ca divertisment, citea cîteva pagini din comedia preferată.* **2** Episod distractiv, compus din dansuri și arii, introdus în teatrul din sec. 17-18. ◆ Mică piesă scrisă pentru teatrul de societate. **3** *(muz.)* Suită de piese instrumentale, cu caracter diferit, asemănătoare cu partita, serenada etc. *Divertismentele lui Mozart.* ◆ Piesă cu caracter fantezist, amuzant. **4** *(muz.)* Secțiune a fugii care constă într-o alternare liberă a expoziițiilor și interludiilor. **5** *(muz.)* Concert de estradă cu conținut variat. **6** Suită de diferite dansuri. • pl. *-e.* /<fr. ***divertisment***.

divertizánt, -ă *adj.* Care este distractiv, amuzant. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***divertisant***.

divétă *s.f.* Cîntăreață de operetă sau de café-concert. • pl. *-e.* /<fr. ***divette***.

divî *vb. IV. intr., refl.* *(înv.)* A se minuna. • prez.ind. *-esc.* /<slav. **ДИВИТИ СѦ**.

divíde *vb. III. tr., refl.* **1** A (se) grupa, a (se) împărți în mai multe părți, categorii, clase etc.; a (se) diviza. **2** *(mat.)* A (se) împărți exact cu un anumit număr; a (se) diviza. *10 se divide cu 2.* • prez.ind. *divíd.* /<lat. ***dividere***.

dividénd *s.n.* **1** *(fin.)* Parte din profitul unei societăți pe acțiuni care revine fiecărui acționar în raport cu numărul de acțiuni pe care le posedă. **2** *(fin.)* Parte a fiecărui creditor în împărțirea activului rămas dintr-un faliment. **3** *(înv.)* Profit bănesc rezultat dintr-o investiție. **4** *(mat.; înv.)* Deîmpărțit. • pl. *-e.* /<fr. ***dividende***, lat. ***dividendus, -a, -um*** „care trebuie împărțit".

divín, -ă *adj.* **1** *(relig.)* Care aparține divinității, privitor la divinitate; care reprezintă divinitatea; care este asemenea divinității. *Putere divină.* ◇ *Serviciu divin* v. serviciu. **2** *(bis.)* Care provine de la Dumnezeu, care aparține lui Dumnezeu; dumnezeiesc. ◇ *Dreptate divină* v. dreptate. **3** *(bis.; despre servicii, slujbe etc.)* Care se face în cinstea lui Dumnezeu; religios. *De Paști serviciul divin durează toată noaptea.* **4** Fig. *(despre oameni)* Care este înzestrat cu însușiri cu totul excepționale. *Divinul Mozart.* ◆ *(despre însușiri, creații etc. ale oamenilor)* Care atinge perfecțiunea; minunat. *Voce divină.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***divin***, lat. ***divīnus, -a, -um***.

divinatór, -oáre *s.m., s.f.* Persoană care are capacitatea de a devina. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***divinateur***, lat. ***divīnator, -oris***.

divinatóriu, -ie *adj.* **1** Care se referă la divinație, care aparține divinației; bazat pe divinație. *Imaginație divinatorie.* **2** Care ajută la divinație. **3** Care are darul divinației. • pl. *-ii.* /<fr. ***divinatoire***.

divinăție *s.f.* **1** Putere a unor persoane de a ghici lucruri ascunse, neștiute, mai ales viitorul; arta de a ghici viitorul. **2** Concr. Ceea ce se prezice prin divinație. **3** Fig. Putere de pătrundere. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *(înv.)* *devinăție s.f.* /<fr. ***divination***, lat. ***dīvīnatĭo, -onis***.

divinitáte *s.f.* **1** *(teol.; în relig. monoteiste)* Ființă supremă, unică, transcendentală, care a creat lumea; principiu fundamental al existenței și al ordinii universale; restr. Dumnezeu. ◇ *Divinitate poliadă* v. poliad. **2** Esență divină; dumnezeire. *Un zeu mă face părtașa divinității sale* (C. NEGR.). **3** *(la pl.)* Ființe cărora li se atribuie o natură divină. **4** *(la pl.)* Zeii și zeițele păgînismului. **5** Fig. Persoană, lucru adorat ca un Dumnezeu. • pl. *-ăți.* /<fr. ***divinité***, lat. ***dīvīnĭtas, -atis***.

diviniză *vb. I. tr.* **1** A iubi pe cineva nespus de mult; a adora, a proslăvi. *Își divinizează fiica.* **2** *(teol.)* A trece pe cineva în rîndul divinităților; a atribui cuiva putere divină; a considera ca divinitate; a deifica, a zeifica. *Vechii egipteni divinizau soarele.* **3** *(relig.)* A atribui cuiva putere divină. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***diviniser***.

divinizáre *s.f.* Faptul de *a diviniza*. • pl. *-ări.* /v. ***diviniza***.

divinizát, -ă *adj.* **1** Care este iubit nespus de mult; adorat, proslăvit. **2** *(teol.)* Care este trecut în rîndul divinităților; zeificat. **3** *(relig.)* Căruia i se atribuie putere divină. • pl. *-ți, -te.* /v. ***diviniza***.

divísi *adv.* *(muz.; indicație pentru divizarea unui grup de interpreți)* Împărțit pe mai multe grupe. • /<it. ***divisi***.

divitísm *s.n.* Avere fabuloasă; bogăție foarte mare. • /<fr. ***divitisme***.

diviz, -ă *adj.* Care este împărțit (între moștenitori). *Bunuri divize.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***divis***, lat. ***dīvīsus, -a, -um***.

divizá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A (se) grupa, a (se) împărți în mai multe părți, categorii, clase etc. **2** *tr., refl.* *(mat.; despre cantități numerice)* A (se) divide. **3** *tr.* *(mat.)* A efectua o împărțire aritmetică. **4** *tr.* A trasa diviziuni pe un instrument de măsură. **5** *tr., refl.* A face să nu se mai înțeleagă sau a nu se mai înțelege între ei; a (se) despărți; a (se) dezbina. *Acțiunile lor se divizau, deveneau haotice.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***diviser***.

divizáre *s.f.* Acțiunea de *a (se) diviza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***diviza***.

divizát, -ă *adj.* **1** Care este împărțit în mai multe părți, clase, grupuri, categorii etc. *Cumpărau în tovărășie o parcelă divizată* (CE. PETR.). **2** *(mat.; despre numere)* Care se împarte exact și în părți egale cu un anumit număr. ◆ Asupre căruia s-a făcut operația de împărțire. **3** *(despre instrumente de măsură)* Pe care sînt trasate diviziuni. **4** *(despre oameni)* Care sînt dezbinați. • pl. *-ți, -te.* /v. ***diviza***.

divizíbil, -ă *adj.* **1** Care se poate diviza, grupa, împărți în mai multe părți, categorii, clase etc. **2** *(mat.; despre numere întregi, polinoame etc.)* Care se împarte exact cu alt număr, cu alt polinom etc. *20 este divizibil cu 2, 4, 5, 10.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***divisible***, lat. ***dīvīsibĭlis, -e***.

divizibilitáte *s.f.* **1** Însușirea de a putea fi împărțit în grupuri, categorii, clase etc. **2** *(mat.)* Proprietate a două numere întregi, a două polinoame etc. de a se împărți exact între ele. • pl. *-ăți.* /<fr. ***divisibilité***, it. ***divisibilità***.

divízie *s.f.* **1** *(milit.)* Mare unitate militară care are mai multe regimente de arme diferite sau mai multe nave de război. *Popota regimentului era vestită în toată divizia* (CE. PETR.). ◇ *General* (sau *comandant*) *de divizie* = general care comandă o divizie. **2** *(milit.)* Comandament al unei divizii. **3** *(sport)* Fiecare dintre categoriile principale în care sînt încadrate echipele care participă la o competiție națională. **4** *(la căile ferate)* Ansamblu de mai multe birouri sub direcția unui șef; secție, serviciu. **5** *(mat.)* Împărțire. **6** *(înv.)* *Divizie administrativă* = împărțire administrativă a teritoriului unui stat. **7** *(în organizarea administrativă interbelică)* Parte dintr-un minister care îndeplinea anumite atribuții. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<lat. ***dīvīsio, -onis***, rus. ***дивизия***; cf. și fr. *division*.

divizión *s.n.* *(milit.)* **1** Subunitate de artilerie sau de cavalerie care corespunde unui batalion. **2** *Divizion de nave* = unitate în forțele maritime militare formată din mai multe nave de același tip. • sil. *-zi-on.* pl. *-oane.* /<fr. ***division***, rus. ***дивизион***.

divizionár, -ă *adj.* **1** Care se referă la o împărțire; care presupune o împărțire. ◇ *Monedă divizionară* = *a)* monedă cu valoare nominală care reprezintă o fracțiune a unității bănești legale; *b)* gener. monedă de valoare mică; mărunțiș. *Clasă* (sau *școală, secție*) *divizionară* = clasă (sau școală, secție) paralelă, înființată datorită numărului mare de elevi. **2** *(milit.)* Care se referă la divizie; care ține de divizie. *Artilerie divizionară.* ◇ *General divizionar* = general de divizie. **3** *(sport)* Care are loc în cadrul unei divizii; care aparține unei divizii, referitor la o divizie. *Campionat divizionar.* • sil. *-zi-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***divisionnaire***.

divizionísm *s.n.* *(a. plast.)* Poantilism. • sil. *-zi-o-.* /<fr. ***divisionnisme***.

divizioníst, -ă *s.m., s.f.* *(a. plast.)* Pictor care practică divizionismul. • sil. *-zi-o-.* pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***divisionniste***.

diviziúne *s.f.* **1** Împărțire, separare în fragmente, părți etc. *Diviziunea unui întreg.* ◇ *Diviziunea muncii* = împărțire, în cadrul unei întreprinderi, a procesului de creare a unui produs în mai multe operații parțiale, fiecare operație fiind efectuată de unul sau de mai mulți specialiști. *(ieșit din uz) Diviziunea socială a muncii* = împărțire a producției sociale pe ramuri de producție de sine stătătoare, avînd ca rezultat specializarea unor grupuri de producători în anumite ramuri. *(în doctrina marxistă; ieșit din uz) Diviziunea internațională a muncii* = împărțire a muncii, în economia mondială, între diferite țări, constînd în specializarea unei țări sau a unui grup de țări în producerea unui anumit gen de bunuri, care stătea la baza relațiilor de comerț exterior, de cooperare economică etc. **2** Concr. Parte, fracțiune, fragment etc. care rezultă prin divizare. **3** *(log.)* Operație de împărțire, conform unor criterii stabilite, a genului în specii. **4** *(mat.; înv.)* Împărțire. **5** *(biol.)* *Diviziune celulară* = mod de împărțire a celulelor, prin mitoză și amitoză. *Diviziune reducțională* v. reducțional. *Diviziune tripolară* v. tripolar. **6** Linie care indică o anumită valoare pe scara sau cadranul unui instrument de măsură. *Diviziunile termometrului.* ◆ Ext. Valoarea indicată pe scara sau pe cadranul unui instrument de măsură. • pl. *-i.* /<fr. ***division***, lat. ***dīvīsio, -onis***.

divizór, -oáre *adj., s.m., s.n.* **I** *adj.* **1** Care divide, care împarte. **2** *(tehn.)* *Cuțit divizor* = pană despicătoare. **3** *(tehn.)* *Cap divizor* = mecanism care servește la stabilirea pozițiilor succesive ale unor piese în timpul prelucrării la o mașină-unealtă. **II** *s.m.* **1** *(mat.)* Număr întreg prin care se împarte exact alt număr întreg. ◇ *Divizor comun* = număr întreg care împarte exact două sau mai multe numere date. **2** *(mat.)* Împărțitor. **III** *s.n.* **1** *(tehn.)* Aparat care separă sau desparte. **2** *(ind. text.)* Dispozitiv pentru divizarea în benzi longitudinale înguste a vălului care se înfășoară pe sulul de lemn. **3** *(tipogr.)* Dispozitiv în formă de clește sau de furculiță care desparte manuscrisul. **4** *(electr.)* *Divizor de frecvență* = circuit electric folosit pentru obținerea, la ieșirea dintr-un sistem, a unui semnal de frecvență egală cu o fracțiune din frecvența sistemului de la intrare. **5** *(electr.)* *Divizor de tensiune* = aparat electric folosit pentru obținerea unor fracțiuni de tensiune egale din tensiunea de la bornele de intrare. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***diviseur***, lat. ***dīvīsor, -oris***.

divórs *s.n.* v. divorț.

divórț *s.n.* **1** Desfacere a unei căsătorii pe cale legală. *Va cere divorț. În cîteva luni va fi liberă* (CE. PETR.). ◇ Loc.vb. *A da divorț* = a divorța. **2** Fig. *(fam.)* Dezacord major, disensiune (între două lucruri, acțiuni, idei etc.). *Între cele două partide s-a produs un divorț.* • pl. *-uri.* și *(înv.)* *divórs s.n.* /<fr. ***divorce***, lat. ***dīvortĭum, -ii***.

divorțá *vb. I.* **1** *intr.* *(despre soți)* A se despărți prin divorț. *Va trebui să divorțez ca să se termine toată povestea* (CA. PETR.). **2** *tr.* *(compl. indică persoane)* A determina să se despartă prin divorț. *Soacra a reușit să-i divorțeze.* ◆ A înlesni, a ajuta, prin mijloace legale desfacerea unei căsătorii. *Avocatul a divorțat multe perechi.* **3** Fig. *(fam.)* A fi în dezacord cu cineva sau cu ceva. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***divorcer***, după *divorț*.

divorțát, -ă *adj.* **1** Care a fost căsătorit și s-a despărțit legal de soție (sau de soț) prin divorț. **2** Care a obținut divorțul. • pl. *-ți, -te.* /v. ***divorța***.

divorțialitáte *s.f.* Numărul divorțurilor la nivelul unei populații, considerat în procente. • sil.-*ți-a-*. /<fr. ***divortialité***.

divulgá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică taine, secrete etc.*) A face cunoscut, a da în vileag, a da pe față. *Acești colegi... au descoperit că divulgi secretele consiliilor* (CA. PETR.). **2** Spec. (*compl. indică secrete de stat*) A transmite unei persoane care nu are dreptul să le cunoască. • prez.ind. *divúlg*. /<fr. ***divulguer***, lat. ***divulgare***.

divulgáre *s.f.* Faptul de *a divulga*. • pl. *-ări*. /v. ***divulga***.

divulgát, -ă *adj.* **1** Care a fost făcut cunoscut; demascat. **2** (*despre secrete de stat*) Care au fost transmise unor persoane neîndreptățite să le cunoască. • pl. *-ți, -te*. /v. ***divulga***.

divulgatív, -á *adj.* Care divulgă pe cineva sau ceva; popularizator. • pl. *-i, -e*. /<it. ***divulgativo***.

divulgátor, -oáre *s.m., s.f.* Persoană care divulgă. • pl. *-ori, -oare*. /<fr. ***divulgateur***, lat. ***divulgator, -oris***.

divúlsie *s.f.* v. divulsiune.

divulsiúne *s.f.* **1** Scoatere violentă; smulgere. **2** (*med.*) Dilatație forțată a unui canal strîmt. • pl. *-i*. și *divúlsie* *s.f.* /<fr. ***divulsion***, lat. ***dīvulsĭo, -onis***.

divulsór *s.n.* (*med.*) Instrument folosit pentru divulsiune. • pl. *-oare*. /<fr. ***divulseur***.

dixie ['dɨksi] *s.n.* (*muz.*) Dixieland. • /<engl. ***Dixie***.

dixieland ['dɨksilend] *s.n.* (*muz.*) Stil ritmat în jazzul american, care constă în prelucrarea de către muzicienii albi a stilului de jazz negru din New Orleans, practicînd improvizația colectivă la trei instrumente; dixie. ◇ (*adj.*) *Stil dixieland*. ◆ Manieră de interpretare în acest stil. • /<engl. ***Dixieland*** „țara Dixie", poreclă dată statelor sudice din SUA.

dixielander ['dɨksilendər] *s.m.* (*muz.*) Muzician care practică stilul dixieland. • pl. *-i*. /<engl. ***Dixielander***.

dixtuór *s.n.* (*muz.*) **1** Lucrare muzicală compusă pentru zece voci sau zece instrumente. **2** Formație vocală sau instrumentală care execută o asemenea lucrare. • sil.-*tu-or*. pl. *-oare*. /<fr. ***dixtuor***.

diz[1]**-** v. dis[1]-.

diz[2]**-** v. dis[2]-.

dizabilitáte *s.f.* Stare fizică, psihică sau mentală care limitează unei persoane deplasarea, activitatea, receptarea. • scris și *disabilitate*. pl. *-ăți*. /<engl. ***disability***.

dizaharíd *s.n.* v. dizaharidă.

dizaharídă *s.f.* (*chim.*) Combinație chimică organică, rezultată prin eliminarea unei molecule de apă între două molecule de monozaharidă. • pl. *-e*. și *dizaharíd* *s.n.* /<fr. ***disaccharide***.

dizarmónic, -ă *adj.* **1** (*muz.*) Care este lipsit de armonie. **2** (*despre încăperi*) Care este lipsit de rezonanță; care nu are rezonanță bună. **3** (*psih.*) Care prezintă dizarmonie. *Un caracter dizarmonic*. **4** Fig. Care este discordant, neplăcut. *Pictura era dizarmonică, stridentă*. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***dysharmonique***, it. ***disarmonico***.

dizarmonie *s.f.* **1** (*muz.*) Lipsă de armonie. **2** (*psih.*) Tip de personalitate caracterizat printr-un dezechilibru net, cu dificultăți de adaptare. • pl. *-ii*. g.-d.*-iei*. /<fr. ***dysharmonie***.

dizembrioplázic, -ă *adj.* (*med.*) Care aparține dizembrioplaziei, care se referă la dizembrioplazie. • sil. *-bri-o-*. pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***dysembryoplasique***.

dizembrioplazíe *s.f.* (*med.*) Malformație a unui organ, de origine embrionară. • sil. *-bri-o-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***dysembryoplasie***.

dizendocrinián, -ă *adj.* (*med.*) Care aparține dizendocriniei, care se referă la dizendocrinie. • sil. *-ni-an*. pl. *-ieni, -iene*. /<fr. ***dysendocrinien***.

dizendocrinie *s.f.* (*med.*) Disfuncție a glandelor endocrine; discrinie. • pl. *-ii*. g.-d.*-iei*. /<fr. ***dysendocrinie***; cf. gr. *δυσ* „dificil", *ἔνδον* „înăuntru, în interior", *κρίνω* „a secreta".

dizentéric, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) **1** *adj.* De dizenterie, privitor la dizenterie, specific dizenteriei. **2** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care este bolnavă de dizenterie. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***dysentérique***, lat. ***dysentĕricus, -a, -um***.

dizentérie *s.f.* (*med.*) Boală infecțioasă și contagioasă, localizată îndeosebi la nivelul colonului, care se manifestă prin ulcerații intestinale, prin dureri abdominale violente și prin diaree cu sînge. • pl. *-ii*. g.-d.*-iei*. /<fr. ***dysenterie***, lat. ***dysentĕrĭa, -ae***; cf. gr. *δυσεντερία*.

dizenterifórm, -ă *adj.* (*med.*) Care are aspectul dizenteriei, specific dizenteriei. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***dysentériforme***.

dizertá *vb. I.* v. diserta.

dizertáție *s.f.* v. disertație.

dizertațiúne *s.f.* v. disertație.

dizeur [di'zœr] *s.m.* (*muz.*) Cîntăreț de muzică ușoară. • pl. *-i*. /<fr. ***diseur***.

dizeuză [di'zœzə] *s.f.* (*muz.*) Cîntăreață de muzică ușoară. • pl. *-e*. /<fr. ***diseuse***.

dizgrațiá *vb. I. tr.* (*compl. indică oameni; adesea iron., glum.*) A lipsi de bunăvoința, favoarea de care s-a bucurat; a înceta de a mai favoriza. *Nevastă-mea, la cea mai mică mutră a mea, dizgrația numaidecît pe oricine* (CA. PETR.). • sil.-*ți-a*. prez.ind. *-iez*. /<fr. ***disgracier***, după *dizgrație*.

dizgrațiát, -ă *adj.* (*despre oameni*) **1** Care a pierdut bunăvoința, favoarea de care s-a bucurat. **2** (*înv.*) Care este oropsit de soartă. **3** (*înv.*) Care este lipsit de grație, de farmec; care are aspect fizic neplăcut. • sil.-*ți-at*. pl. *-ți, -te*. /v. ***dizgrația***; cf. it. *disgraziato*.

dizgrație *s.f.* **1** Pierdere a bunăvoinței, a favorii, a grației unui monarh, a unei persoane influente, a unui superior. **2** (*înv.*) Neșansă. **3** (*înv.*) Lipsă de grație, de farmec în purtare, în înfățișare etc. • pl. *-ii*. g.-d.*-iei*. /<it. ***disgrazia***; cf. și fr. *disgrâce*.

dizgrațiére *s.f.* Faptul de *a dizgrația*. • sil.-*ți-e-*. pl. *-i*. /v. ***dizgrația***.

dizgrațiós, -oásă *adj.* **1** (*despre ființe*) Care este lipsit de grație, de farmec; urît, dezagreabil. *Multe dintre expresiile folosite în limbajul cotidian sînt dizgrațioase*. **2** (*despre lucruri, fenomene, manifestări etc.*) Care se abate de la ceea ce este normal, firesc, bun. • sil.-*ți-os*. pl. *-oși, -oase*. /<fr. ***disgracieux***.

dizidént, -ă *s.m., s.f.* v. disident.

dizidénță *s.f.* v. disidență.

dizigót, -ă *adj.* (*biol.*) Care este provenit din două ovule fecundate. • pl. *-ți, -te*. /<fr. ***dizygote***.

dizmierdá *vb. I.* v. dezmierda.

dizmierdáre *s.f.* v. dezmierdare.

dizmierdát, -ă *adj.* v. dezmierdat.

dizolvá *vb. I.* **I** *tr.* **1** (*chim.; compl. indică substanțe*) A trece în soluție. *A dizolvat zahăr în ceai*. ◇ (*refl.*) *Iodul se dizolvă în alcool*. **2** (*compl. indică organizații, asociații, societăți etc.*) A desființa ca persoană juridică. ◇ (*refl.*) *Societatea comercială s-a dizolvat de curînd*. ◆ Spec. (*compl. indică parlamente sau adunări legislative*) A face să-și încheie activitatea legislativă, convocînd alegeri anticipate. **II** *refl.* Fig. A înceta să mai existe; a dispărea. *Iluziile pe care și le făcuse s-au dizolvat repede*. • prez.ind. *dizólv*. /<lat. ***dissolvere***; cf. și it. *dissolvere*.

dizolvábil, -ă *adj.* (*chim.; despre substanțe*) Care se dizolvă; care poate fi dizolvat într-un solvent; solubil. • pl. *-i, -e*. /***dizolva*** + *-bil*.

dizolvánt, -ă *adj., s.m.* **I** *adj.* **1** (*chim.; despre substanțe*) Care are însușirea de a dizolva. **2** Fig. Care descompune, nimicește; nimicitor. **II** *s.m.* (*chim.*) Substanță (lichidă) care are însușirea de a dizolva alte substanțe; solvent. • pl. *-ți, -te*. /<fr. ***dissolvant***.

dizolváre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *dizolva* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***dizolva***.

dizolvát, -ă *adj., s.m.* **1** *adj.* (*chim.; despre substanțe*) Care se află dispersat în altă substanță cu care formează o soluție. **2** *adj.* (*despre organizații, asociații, societăți etc.*) Care este desființat ca persoană juridică. ◆ Spec. (*despre parlamente sau adunări legislative*) Care a fost determinat să-și încheie activitatea, convocîndu-se alegeri anticipate. **3** *s.m.* (*chim.*) Substanță care se dizolvă în masa altei substanțe; solvat. • pl. *-ți, -te*. /v. ***dizolva***.

díldoră *s.f.* v. dîrdoră.

dílmă *s.f.* (*reg.*) **1** (*geomorf.*) Formă de relief cu aspect de deal mic, cu vîrful rotunjit, care se află de obicei în regiuni de cîmpie. **2** Vîrf de deal. **3** Răzor, hat. **4** (*bot.*) Nod la ramificația unei plante. **5** Nod în lemnul de foc sau în scîndură. • pl. *-e*. /***dîmb*** + ***gîlmă***, prin contaminare.

dîmb *s.n.* **1** (*geomorf.*) Formă de relief mai mică decît dealul; colină. **2** Ridicătură de pămînt pe marginea unui șanț, a unei gropi etc. **3** (*înv., reg.*) Semn de hotar (între două moșii). **4** (*reg.; în forma „dîmbă"*) Bătătură (în talpă sau la mînă). • pl. *-uri*. și (*reg.*) *dîmbă* *s.f.* /<magh. ***domb***.

dîmbă *s.f.* v. dîmb.

dîmbuléț *s.n.* Dim. al lui *dîmb*; dîmbușor. • pl. *-e*. /***dîmb*** + *-uleț*.

dîmbușór *s.n.* Dîmbuleț. • pl. *-oare*. /***dîmb*** + *-ușor*.

dînsul, dînsa *pron.pers., s.m., s.f.* **1** *pron.pers.* (*ține locul unui nume de persoană; reg., ca pron. de politețe*) El, ea. *Dînsul este cel care a ocupat locul întîi la olimpiadă*. ◇ (*pop.; ține locul unui nume de lucru*) *Paloșul și sulița să le ții la îndemînă, ca să te slujești cu dînsele* (ISP.). ◇ Loc.adv. (*pop.*) *Ca pe dînsul* (sau *dînsa*) = (*după un vb. tr. a cărui acțiune se răsfrînge asupra unei persoane, pentru a arăta intensitatea unei acțiuni*) strașnic; știi, colea... *Trintește baba în mijlocul casei... și-o ghigosește ca pe dînsa* (CR.). **2** *s.m., s.f.* (*pop.*) Soț, soție. **3** *s.f. pl. art.* (*pop.; în superstiții*) Ielele. ◇ *Boală de dînsele* = boală provocată de iele. • pl. *dînșii, dînsele*. g.-d. *dînsului, dînsei, dînșilor, dînselor*. /***de***[5] + ***însul***.

dîrá *s.f.* **1** Urmă îngustă și continuă care este lăsată pe pămînt, pe zăpadă, pe iarbă etc. de un obiect tîrît sau de scurgerea unui lichid, a unor grăunțe, fărîmituri etc.; gener. urmă. *A dispărut o sanie ușoară, Lăsînd în urmă două dîre lucii* (CAZ.). ◇ Expr. (*pop.*) *A umbla în* (sau *de*) *dîra cuiva* (sau *a ceva*) = a fi preocupat de cineva sau de ceva. *A* (*o*) *da-n dîra cuiva* (ori *a ceva*) sau *a-i lua dîra cuiva* (sau *a ceva*) = a descoperi cauza. (*fam.*) *A face dîră prin barbă* = *a*) a începe o acțiune; *b*) a face începutul unui obicei (rău); a crea un precedent. **2** Linie trasă pe o suprafață. *Pe copertă sînt numai dîre negre de creion*. **3** Dungă pe un material (imprimat). **4** Cicatrice în formă de linie. **5** Rază de lumină. *Prin dîra de lumină se vede o umbră înaintînd cu pași grăbiți* (CAR.). **6** Fir de fum pe cer. **7** Val lăsat în urmă de o ambarcațiu în mișcare. **8** Șir de obiecte rămase în urma cuiva. **9** Fig. Urmă de miros, de parfum etc. lăsată de cineva. • pl. *-e*. /<sl. veche **дирꙗ**; cf. și bg. *дupя*, srb. *dira*.

dîrdálă *s.f.* (*reg.*) **1** Persoană care vorbește mult și fără rost; ext. om de nimic. ◇ Expr. *A ajunge slugă la dîrdală* = a ajunge în stare de decădere. **2** Obiect uzat, lipsit de valoare. **3** Cal slab, bătrîn și neputincios; mîrțoagă, gloabă, dîrloagă. **4** (Epitet pentru o) persoană în vîrstă, lipsită de putere. • pl. *-e*. /***dîrd[îi]*** + *-ală*.

dîrdăí *vb. IV.* v. dîrdîi.

dîrdîí *vb. IV. intr.* **1** (*despre ființe*) A tremura foarte tare din cauza frigului, a fricii, a emoției etc. *Bolnavul dîrdîia mereu* (DUMITR.). **2** (*despre dinți*) A produce un sunet caracteristic prin lovire unii de alții, de frig sau de frică; a clănțăni. *Așa tremurau de tare, de le dîrdîiau dinții în gură* (CR.). **3** (*despre pămînt*) A se cutremura. **4** (*despre geamuri*) A vibra. **5** (*despre piftie*) A se mișca fără a se desface sau a curge. **6** Fig. (*despre oameni*) A trăncăni, a flecări. • prez.ind. *dîrdîi*. și (*reg.*) *dîrdăí* *vb. IV.* /form.expr.

dîrdîiá!a *s.f.* Faptul de a dîrdîi; dîrdîire, dîrdîit, dîrdîitură. • sil.-*dî-ia-*. pl. *-eli*. /***dîrdîi*** + *-eală*.

dîrdîíre *s.f.* Dîrdîială. • pl. *-i*. /v. ***dîrdîi***.

dîrdîít *s.n.* Dîrdîială. • sil.-*dî-it*. /v. ***dîrdîi***.

dîrdîitór, -oáre *adj., s.m., s.f.* **1** (Persoană) care dîrdîie. **2** (*reg.*) (Persoană) care vorbește mult, care bîrfește. • sil. *-dî-i-*. pl. *-ori, -oare*. /***dîrdîi*** + *-tor*.

dîrdîitúră *s.f.* Dîrdîială. • sil. *-dî-i-*. pl. *-i*. /***dîrdîi*** + *-tură*.

dírdoră *s.f.* (*pop.*) **1** (*precedat de prep. „în"*) Toi în desfășurarea unei acțiuni, a unui proces etc. ◇ Expr. *A fi în dîrdora însurătorii* = *a*) a ține cu orice preț să se însoare; *b*) a fi în plină desfășurare a căsătoriei. **2** Necaz; bucluc. **3** Spaimă. *L-a trecut o dîrdoră, da o scăpat* (POP.) • pl. *-i*. și *díldoră, dúrdură* *s.f.* /<bg. ***дърдора***, ***надрънувам***.

dîrí *vb. IV. intr.* (*pop.; despre ființe*) **1** A se deplasa lăsînd o dîră. **2** A călca, a strivi ceva în timpul deplasării. • prez.ind. *-ăsc*. /***dîră*** + *-i*.

dîrjálă *s.f.* (*pop.*) **1** Prăjină lungă, de lemn necioplit. **2** Nuia subțire și flexibilă. **3** Băț lung, din lemn tare, folosit de ciobani la mînatul oilor. **4** (Epitet pentru un) om înalt și slab. • pl. *-ale* și *-eli*. și *dîrjă* *s.f.* /<bg. ***държало***, srb. ***držalo***.

dîrjă *s.f.* v. dîrjală.

dîrjénie *s.f.* v. dîrzenie.

dîrloágă *s.f.* (*reg.*) **1** Cal slab, bătrîn și neputincios; mîrțoagă, gloabă, dîrdală. **2** *Slugă la* (sau *după*) *dîrloagă* = *a*) om de nimic; *b*) om foarte sărac. ◇ Expr. *A fi* (sau *a se băga, a ajunge*) *slugă* (sau *argat*) *la dîrloagă* = a fi (sau a ajunge) în stare de decădere. • pl. *-ge*. și *dîrlóg* *s.m.* /etimol. nec.

dîrlóg[1] *s.m.* **1** Fiecare dintre curelele frîului la calul de călărie, cu care se conduce animalul. **2** Curea (sau șireang, lanț) legată de căpăstru, pe care o ține în mînă cel care duce calul de aproape, mergînd alături de el. **3** Curea de sub bărbia calului. **4** Capăt al curelei unui căpăstru sau al unui frîu. **5** Ext. Frîu. **6** Zăbală. • pl. *-gi.* /etimol. nec.

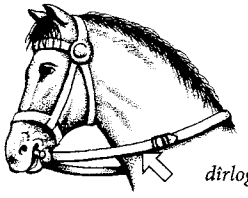

dîrlogi[1] (1)

dîrlóg[2] *s.m.* v. dîrloagă.

dîrlogél *s.m.* (*reg.*) Dim. al lui *dîrlog.* • pl. *-gei.* /***dîrlog***[1] + *-el.*

dîrmói *s.n.* v. dîrmon.

dîrmolí *vb. IV.* v. dermeli.

dîrmón *s.n.* (*pop.*) **1** Sită (din piele) cu găuri mari, pentru cernut semințele (de cereale). <> Expr. *A vedea ca prin dîrmon* = a avea vederea slabă, neclară. *A trece din ciur în dîrmon* = a ajunge dintr-o situație grea în alta și mai dificilă. *A trece (sau a da, a cerne) prin ciur și prin dîrmon* v. ciur. **2** Conținutul unui dîrmon (folosit ca unitate de măsură). • pl. *-oane.* și (*reg.*) *dîrmói s.n.* /<ngr. ***δερμόνι*** „ciur, sită", bg. ***дърмон***.

dîrmotín *s.m.* (*bot.*; *reg.*) Plantă care formează tufe spinoase (*Ononis arvensis*). • pl. *-i.* /<ngr. ***δριμύτης*** „ascuțime".

dîrmóx *s.m.* v. dîrmoz.

dîrmóz *s.m.* (*bot.*) Arbust din familia caprifoliaceelor, cu frunzele late, acoperite cu peri stelați, cu florile albe și cu fructele în formă de boabe roșii-negricioase (*Viburnum lantana*). • pl. *-i.* și *dîrmóx s.m.* /cf. ngr. *δριμύοσμος* „cu miros pătrunzător".

dîrstár *s.m.* (*reg.*) Piuar. • pl. *-i.* /***dîrstă*** + *-ar.*

dîrstă *s.f* (*reg.*) Piuă rudimentară, acționată de o apă curgătoare, în care se bat țesături de lînă, cu ajutorul unor ciocane de lemn. <> Expr. *A da pe cineva la dîrstă* = *a*) a pune pe cineva la muncă; *b*) a urmări cu atenție activitatea cuiva. *A se da la dîrstă* = a se obișnui cu munca grea. • pl. *-e.* /cf. bg. *дръстя.*

dîrsti *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică țesături de lînă*) A da la dîrstă. **2** *refl.* Fig. (*despre oameni*) A se obișnui cu munca grea. • prez.ind. *-esc.* /***dîrstă*** + *-i.*

dîrstínă *s.f.* **1** (*reg.*) Țesătură foarte groasă și aspră, din lînă de calitate inferioară. **2** Ext. Haină din această țesătură. • pl. *-e.* /cf. *dîrstă, dîrsti.*

dîrválă *s.f.* (*pop.*) Muncă grea și istovitoare; muncă multă într-o gospodărie; corvoadă. <> Loc.adj. *De dîrvală* = *a*) (*despre oameni*) care face muncile fizice cele mai grele și mai neplăcute; *b*) (*despre haine*) care se poartă la muncă; care poate fi rupt, murdărit; care poate fi aruncat; *c*) (*reg.*; *despre cai*) destinat unor munci grele. <> Expr. *A rămîne de dîrvală* = a rămîne pe drumuri; a nu mai avea din ce trăi. *A face pe cineva de dîrvală* = a batjocori (pe cineva); a certa, a ocărî (pe cineva). *A face ceva de dîrvală* = a face treabă în mod superficial. *A lua la dîrvală* = *a*) a impune cuiva să facă o muncă nedorită; *b*) a obliga pe cineva să se supună. *A face cuiva dîrvală* = a crea cuiva neplăceri. *A ajunge slugă la dîrvală* = a ajunge un om de nimic. • pl. *-e.* /cf. *dîrvar.*

dîrvár *s.m.* (*înv.*) **1** Slugă care avea obligația de a aduce stăpînului lemne din pădure și de a se îngriji de încălzirea camerelor. **2** Animal destinat unor munci grele. • pl. *-i.* /sl. veche ***дрѣварь***.

dîrvălí *vb. IV. tr.* (*reg.*) **1** (*compl. indică haine*) A murdări la lucru. **2** (*compl. indică oameni sau animale*) A supune la muncă grea. **3** (*compl. indică oameni*) A certa foarte tare. • prez.ind. *-esc,* și *dervelí vb. IV.* /***dîrvală*** + *-i.*

dîrvălíre *s.f.* (*reg.*) Faptul de *a dîrvăli.* • pl. *-i.* și *dervelíre s.f.* /v. ***dîrvăli***.

dîrz, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este îndrăzneț, curajos, cutezător. <> (*despre manifestări, acțiuni, atitudini etc. ale oamenilor*) Care denotă, trădează îndrăzneală, curaj, cutezanță. *Luptă dîrză.* **2** (*despre oameni, caractere*) Care este decis, ferm, hotărît; care este intransigent. <> Expr. (*pop.*) *A fi dîrz de băutură* = *a*) a nu exagera cu băutura; *b*) a nu se îmbăta. <> Ext. (*despre oameni*) Îndărătnic, încăpățînat. **3** (*despre oameni*) Mîndru, semeț, țanțoș. *Izbutea să se ție treaz și dîrz în șa* (SADOV.). **4** (*despre acțiuni, manifestări etc. ale oamenilor*) Care denotă, trădează perseverență, stăruință, tenacitate. *Muncă dîrză.* <> (*adv.*) *Lucrează dîrz și cu spor.* **5** (*despre acțiuni ale oamenilor*) Aprig, înverșunat, îndîrjit. *Luptă dîrză. Întrecere sportivă dîrză.* **6** (*pop.*; *despre animale*) Care nu ascultă de comenzi; care este agresiv. • pl. *dîrji, -ze, dîrzi, -je.* /<sl. veche ***дрѣзъ***.

dîrzăr *s.m., s.n.* (*reg.*) **1** *s.m.* Oaspete al miresei care duce mirelui zestrea acesteia. **2** *s.m. pl.* Totalitatea oaspeților miresei care duc zestrea și sînt ospătați de mire. **3** *s.n. pl.* Prețuri făcute din zdrențe. • pl. *-i, -e.* /***dîrză*** + *-ar.*

dîrză *s.f.* (*reg.*) **1** Zdreanță. **2** Fig. Femeie fără personalitate. • pl. *-e.* /cf. srb. *drza* „femeie murdară".

dîrzénie *s.f.* **1** Însușire sau manifestare de om dîrz; îndrăzneală, curaj, cutezanță; (*pop.*) dîrzie. **2** Fermitate, hotărîre. *Se remarcă printr-o mare dîrzenie în acțiunile sale.* <> Ext. Încăpățînare, îndărătnicie. *Dovedește dîrzenie în realizarea țelului urmărit.* **3** Mîndrie, semeție. **4** Îndîrjire, înverșunare. *Dîrzenia unei întreceri sportive.* și (*reg.*) *dîrjénie s.f.* • pl. *-ii.* g.-d.-*iei.* /***dîrz*** + *-enie.*

dîrzíe *s.f.* (*pop.*) Dîrzenie. *Nu arma ta mă domolește, ci dîrzia ta față cu mine* (GHICA). • pl. *-ii.* g.-d.-*iei.* /***dîrz*** + *-ie.*

djebél *s.n.* (*geomorf.*) Munte (în Africa de Nord). • /<fr. ***djebel***; cuv. ar.

djellaba [dʒela'ba] *s.f.* Haină lungă și largă, desfăcută pe părți, purtată în Africa de Nord. • /<fr. ***djellaba***; cuv. ar.

djínn *s.m.* (*în mit. musulmană*) Spirit (binefăcător). • /<fr. ***djinn***; cuv. ar.

do *s.m. invar.* (*muz.*) **1** Unul dintre cele șapte sunete muzicale, situat pe prima treaptă din gama majoră-tip; (*înv.*) ut. **2** Semn grafic care indică sunetul do. **3** Denumire a uneia dintre gamele muzicale (care începe cu sunetul do). **4** Una dintre cheile muzicale. **5** Semn grafic care indică cheia do. • /<it. ***do***.

doab *s.n.* (*geomorf.*) Interfluviu îngust, separat de văi (paralele), specific cîmpiei înalte a Gangelui. • /<fr. ***doab***.

doăgă *s.f.* **1** Fiecare dintre bucățile de lemn înguste, lunguiețe (și puțin încovoiate), care, strînse în cercuri, formează corpul unor vase. *Eu sînt ca o bute fără doage, nu se mai ține de mine nimica* (SADOV.). <> Expr. (*fam.*) *A-i lipsi cuiva o doagă* (sau *din doage*) sau *a fi* (*cam*) *într-o doagă* = a avea comportări anormale, ciudate; a fi nebun, trăsnit. *A lipsi multe doage* (unui lucru) = a avea multe defecte. *A suna a doagă* = *a*) (*despre sunete*) a fi înfundat, grav; *b*) (*despre glas*) a fi răgușit. *A-i suna doagele* v. suna. **2** Fig. Fire, mentalitate ciudată. <> Expr. *A ajunge* (sau *a cădea, a veni*) *în doaga cuiva* = a avea comportări anormale, ciudate; a ajunge la fel cu cineva lipsit de valoare sau ciudat în comportări. *A lăsa pe cineva în doaga lui* = a lăsa pe cineva în toanele lui. • pl. *-ge.* /lat. ***dŏga***.

doámnă *s.f.* **1** Termen de politețe pentru o femeie (căsătorită). *Doamnele, ostentativ fără treabă, umblă în rochii de casă și fără pălării* (IBR.). <> (*în opoz. cu „domn"*) Femeie. <> *Doamnă de companie* = femeie (aristocrată) aflată în serviciul unei regine, al unei prințese etc. *Doamnă de onoare* v. onoare. **2** Soție a unui domnitor sau a unui boier. <> Gener. Soție. **3** Stăpînă a unei case, a unei gospodării. **4** Compus: (*bot.*; *pop.*) *doamnă-mare* sau *doamna-codrului* = mătrăgună (*Atropa belladona*). **5** (*bot.*; *reg.*; *la pl.*) Cîrciumărese (*Zinnia elegans*). • pl. *-e.* /lat. ***dom(i)na***; cf. și fr. *dame,* germ. *Dame.*

doar *adv.* **1** (*exprimă ideea de delimitare sau de restricție*) Numai. *Doar el m-a înțeles.* <> Expr. *Doar că nu...* = aproape că..., puțin a lipsit să nu... *Doar (atît) ca...* (ori *cît...*) sau (*atît*) *ca doar* = numai atît. <> Abia, tocmai. *Telefonul l-a primit doar spre seară.* **2** (*determ. o parte de prop., indicînd nuanțe restrictive sau exclusive*) Nimeni (sau nimic) în afară de... *Doar ea a ajutat-o cînd a fost în impas.* **3** (*determ. un num. sau o parte de prop. care indică o cantitate, sugerînd ideea de insuficiență, de limitare*) Nu mai mult de... (sau decît...). *A băut doar o cafea.* **4** (*în prop. cauz. coord.*) Desigur, după cum se știe. *De unde să știi dumneata? Doar nu ești ghicitor* (SADOV.). **5** (*exprimă o speranță, o posibilitate*) Poate; probabil. *Îl va întîlni doar la facultate.* <> Expr. *Fără doar și poate* = fără nici o îndoială; neapărat; cu certitudine, cu siguranță. **6** (*mai ales în prop. circ. finale*) În speranța că... *Citeam zece jurnale pe zi, doar oi afla ceva despre ea* (CA. PETR.). <> (*repetat*) *Își puse ochelarii, doar-doar o să poată distinge detaliile.* <> Expr. *Într-o doară* sau, rar, *de-o doară* = la întîmplare, pe nimerite, la noroc; fără un scop anume. **7** (*în constr. neg., corelat cu „ci", „ce", exprimă ideea de cumul*) *Nu ne certăm, ci doar ne exprimăm puncte de vedere diferite.* **8** (*cu val. advers. sau disj.*) *Pleacă, doar ți-am spus că nu vreau să discut cu tine.* **9** (*reg.*; *la începutul unei prop. interog.*) Oare? • și *doáră adv.* /lat. ***de-hora***.

doáră *adv.* v. doar.

doáscă *s.f.* **1** (*pop.*) Scîndură. *Gard de doașe.* **2** (*reg.*) Șiță. **3** (*reg.*) Bucată mare de lemn uscat sau de trunchi despicat din tulpina unui copac. • pl. *doașe.* /<sl. veche ***дъска***.

dobăș *s.m.* v. tobaș.

dóbă *s.f.* v. tobă.

dóberman *s.m.* Rasă de cîini de pază și de companie, de talie mijlocie, cu părul scurt și lucios, de culoare neagră, maro sau gri, originară din Germania; cîine care aparține acestei rase. • pl. *-i.* /<germ. ***Dobermann***; cf. nm. pr. Karl Friedrich Louis *Dobermann,* crescător german de cîini.

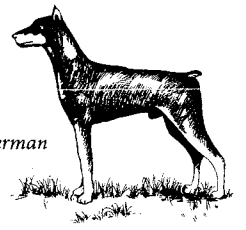

doberman

dobitóc, -oăcă *s.n., s.m., s.f., adj.* **1** *s.n.* Animal patruped (domestic). *Bietele dobitoace... își bălăngăneau vijelios clopotele* (MACED.). **2** *s.m., s.f., adj.* Analog. (*peior.*) (Om) care este lipsit de inteligență sau de bun-simț. • pl. *-oci, -oace.* /<sl. veche ***добꙑтъкъ, добꙑтокъ***.

dobitocésc, -eáscă *adj.* **1** Care aparține dobitoacelor, privitor la dobitoace. **2** Analog. (*peior.*; *despre oameni sau despre manifestări, atitudini etc. ale lor*) De dobitoc, specific unui dobitoc; prostesc. *Același dispreț inconștient și dobitocesc* (VLAH.). • pl. *-ești.* /***dobitoc*** + *-esc.*

dobitocéște *adv.* **1** Ca dobitoacele. **2** (*peior.*) Prostește; fără bun-simț. • /***dobitoc*** + *-ește.*

dobitocíe *s.f.* **1** Stare, atitudine, manifestare de om lipsit de inteligență sau de bun-simț; imbecilitate, nerozie, prostie. *Era de o dobitocie proverbială.* **2** Faptă, vorbă etc. de om lipsit de inteligență sau de bun-simț; idiotenie, inepție, stupizenie. *A spus o mare dobitocie.* • pl. *-ii.* g.-d.-*iei.* /***dobitoc*** + *-ie.*

dobîndă *s.f.* **1** (*econ.*) Sumă de bani care se plătește (în procente) în plus pentru un împrumut bănesc. <> *Dobîndă legală* = dobîndă stabilită sau admisă prin lege. *Dobîndă uzurară* = camătă. *Dobînzi moratorii* v. moratoriu. *Rata dobînzii* v. rată. *Dobîndă turcească* v. turcesc. <> Expr. *A(-i) plăti* (cuiva) *cu dobîndă* = a se răzbuna cu prisosință pe cineva pentru o pagubă sau pentru o suferință. **2** Cîștig, profit. *Mai bine este să fii cu un om vrednic la pagubă, decît cu un mișel la dobîndă* (C. NEGR.). **3** (*pop.*) Cantitate dintr-un produs, oferită în plus cumpărătorului. **4** (*înv.*) Pradă de război. *Inimile războinicilor se moleșesc la bunătățile dobînzilor* (SADOV.). <> Cucerire a unei cetăți, a unei țări etc. • pl. *-zi,* -(*înv.*) *-de.* /de la ***dobîndi***, prin derivare regresivă.

dobîndí *vb. IV. tr.* **1** (*compl. indică bunuri materiale sau spirituale*) A obține, a realiza prin muncă, prin eforturi, prin stăruință etc.; a face rost de...; a se alege cu... *Toți cei care au arat primăvara timpuriu au dobîndit recolte mari. A dobîndit ajutorul solicitat.* **2** (*compl. indică bunuri materiale sau spirituale*) A cîștiga; a căpăta, a primi. *Pentru munca prestată a dobîndit suma promisă.* <> (*pop.*) A primi ceva în dar. <> Expr. (*pop.*) *A dobîndi un copil* = a i se naște cuiva un copil. **3** (*compl. indică bunuri materiale*) A moșteni. *După decesul părinților a dobîndit casa.* **4** A agonisi, a

procura. *A dobîndit cele necesare.* **5** A repurta, a înregistra. *A dobîndit o strălucită victorie.* **6** A cuceri. *A dobîndit titlul de campion.* **7** (*compl. indică boli*) A se îmbolnăvi de...; a suferi de... **8** (*înv.; compl. indică cetăți, țări etc.*) A ocupa, a lua în stăpînire. • prez.ind. *-esc.* /<sl. veche **добѣти**.

dobîndíre *s.f.* Faptul de *a dobîndi*; dobîndit. • pl. *-i.* /v. ***dobîndi***.

dobîndít[1] *s.n.* Dobîndire. • /v. ***dobîndi***.

dobîndít[2]**, -ă** *adj.* **1** Care este obținut prin muncă. **2** Care este cîștigat. **3** Care este biruit. **4** (*reg.*) Care este posedat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***dobîndi***.

doborî *vb. IV. tr.* **1** (*compl. indică corpuri, ființe etc.*) A da jos, a pune la pămînt; a culca, a răsturna, a trînti (la pămînt). *Furtuna a doborît mulți pomi din livadă.* ◆ (*reg.; compl. indică iarba*) A cosi. **2** (*compl. indică corpuri, obiecte*) A face să se desprindă și să cadă din locul unde este fixat, atîrnat, agățat. *Cutremurul a doborît turnul clădirii.* **3** (*compl. indică ființe sau obiecte care zboară ori plutesc în aer*) A face să cadă; a prăbuși. *A doborît un avion.* **4** (*compl. indică animale*) A ucide. **5** (*compl. indică animale*) A vîna. *Vînătorul a doborît trei iepuri.* **6** (*compl. indică oameni*) A răpune (în luptă); a înfrînge, a supune. *Luminatul împărat... a doborît pe toți dușmanii* (SADOV.). **7** Fig. (*compl. indică stări, situații, împrejurări*) A nimici, a desființa, a lichida. *Ai drept să te ridici Să dobori hoția* (NECUL.). **8** Fig. (*despre fapte, evenimente, stări psihice sau fizice; compl. indică ființe*) A învinge, a birui, a copleși. *Încercările grele prin care a trecut a doborît-o.* **9** (*sport*) A depăși cel mai bun rezultat anterior; a bate recordul existent. • prez.ind. *dobór.* /<sl. veche **оборѣти**.

doborîre *s.f.* Acțiunea de *a doborî* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***doborî***.

doborît, -ă *adj.* **1** (*despre corpuri, ființe etc.*) Care este culcat, răsturnat, trîntit (la pămînt). **2** Fig. (*despre oameni*) Care este învins, zdrobit, distrus (sufletește). **3** (*sport; despre rezultate*) Care este depășit. *Record doborît.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***doborî***.

doborîtór, -oáre *adj.* Care doboară. • pl. *-ori, -oare.* /***doborî*** + *-tor*.

dóboș *s.n.* Tort făcut din foi de aluat suprapuse, cu cremă de ciocolată între ele și cu glazură (de zahăr ars) deasupra. • pl. *-uri.* /<magh. ***doboș-torta***; cf. nm. pr. *Dobos* József, cofetar maghiar.

doboșár *s.m.* v. toboșar.

dobrogeán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Dobrogei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii Dobrogei. **2** *adj.* Care aparține Dobrogei sau dobrogenilor, privitor la Dobrogea sau la dobrogeni; originar din Dobrogea. • pl. *-eni, -ene.* /nm. pr. (provincie istorică în România) ***Dobrogea*** + *-ean*.

dobrogeáncă *s.f.* Femeie care face parte din populația de bază a Dobrogei sau este originară de acolo. • pl. *-ence.* /***dobrogean*** + *-că*.

dobzálá *vb. I. tr.* (*pop.; compl. indică ființe*) A bate. • prez.ind. *-ez.* /cf. magh. *dobzani*.

doc[1] *s.n.* Țesătură de bumbac mai groasă, foarte compactă, din care se fac obiecte de îmbrăcăminte, prelate etc. *Toamna, purta o canadiană largă de doc.* • pl. *-uri.* /<engl. ***duck***.

doc[2] *s.n.* (*mar.*) **1** Bazin portuar, înconjurat de cheiuri pentru descărcarea, încărcarea și repararea navelor. *Șalupa este scoasă din doc după ce a fost descărcată.* **2** Ansamblu de construcții, de instalații, de servicii tehnice și administrative care servesc la încărcarea, descărcarea și depozitarea mărfurilor într-un port. *Muncitorii s-au retras dincolo de docuri și așteaptă* (SAHIA). **3** Magazie de mărfuri, de cereale etc., construită pe cheiul unui port; antrepozit. **4** Construcție specială în șantierele navale, echipată cu instalații pentru ridicarea și lansarea la apă a navelor, în scopul executării unor lucrări de reparații sau de întreținere. **5** *Doc plutitor* = instalație plutitoare care servește la repararea navelor. **6** *Doc uscat* = bazin îngropat, închis la partea superioară cu o poartă, din care se poate evacua apa, pentru a scoate nava pe uscat. • pl. *-uri.* /<engl., fr. ***dock***.

docár *s.n.* Trăsură mică și ușoară, cu două sau patru roți. • pl. *-e.* /<fr. ***dog-cart***, engl. ***dogcart***.

docărăș *s.n.* Dim. al lui *docar*. • pl. *-e.* /***docar*** + *-aș*.

docént *s.m.* **1** Grad didactic (onorific) în învățămîntul superior, care corespunde celui de conferențiar. ◆ Persoană care are acest grad. • pl. *-ți.* /<germ. ***Dozent***, it. ***docente***; cf. lat. *dŏcens, -ntis* <*docere* „a învăța".

docénță *s.f.* **1** Titlu, grad sau funcție de docent. **2** Examen pentru obținerea acestui titlu sau grad. • pl. *-e.* /***docent*** + *-ență*; cf. și it. *docenza*.

docét, -ă *s.m., s.f.* (*teol.*) Adept al docetismului; docetic. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***docète***.

docétic, -ă *s.m., s.f., adj.* (*teol.*) **1** *s.m., s.f.* Docet. **2** *adj.* Care aparține docetismului sau doceților, referitor la docetism sau la doceți. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***docétique***.

docetísm *s.n.* (*teol.*) Erezie la începuturile creștinismului, care susținea că Iisus Hristos nu ar fi fost om decît în aparență. • /<fr. ***docétisme***; cf. gr. *δοκέω* „a părea".

dochér *s.m.* Muncitor care lucrează în docuri. • pl. *-i.* /<fr., engl. ***docker***.

dóchmius *s.m.* (*vers.*) Picior de vers antic, compus dintr-o silabă scurtă, două lungi, urmate de o silabă scurtă și una lungă. • pl. *-și.* /<lat. ***dochmĭus, -ii***, fr. ***dochmius***; cf. gr. *δόχμιος*.

docíl, -ă *adj.* **1** (*despre oameni și animale*) Care se supune cu ușurință la orice, fără să protesteze; ascultător. *Își revarsă asupra docilului redactor toată înțelepciunea-i politică* (REBR.). **2** (*despre manifestări, atitudini*) Care dovedește, trădează supunere, ascultare, blîndețe; maleabil. ◇ (*adv.*) *Cîinele se așază docil în fața stăpînului.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***docile***, lat. ***dŏcĭlis, -e***.

docilitáte *s.f.* Însușirea de a fi docil. • /<fr. ***docilité***, lat. ***dŏcĭlĭtas, -atis***.

docim- Elem. de compunere „examen, probă". • și *docimo-*. /<fr. ***docim(o)***-; cf. gr. *δοκιμή* „încercare, probă".

docimástic, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* Care se referă la docimazie. **2** *s.f.* (*chim.*) Docimazie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***docimastique***, germ. ***dokimastisch***, germ. ***Dokimastik***.

docimazíe *s.f.* **1** (*med. judiciară*) Examen de laborator care urmărește stabilirea cauzelor unui deces prin cercetarea organelor după autopsie, prin probe speciale de laborator. **2** (*med.*) *Docimazie pulmonară* = probă care determină dacă un copil s-a născut mort sau a murit după naștere, știindu-se că fragmentele de pulmon cu densitate mare cad la fundul apei. **3** (*chim.*) Disciplină care determină proporția de metale utilizabile conținute de minereuri; docimastică. **4** (*în antic. greacă*) Mod de verificare și selecționare a candidaților la magistraturi, oratorie etc. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***docimasie***; cf. gr. *δοκιμασία*.

docimo- v. docim-.

docimológic, -ă *adj.* Care aparține docimologiei, referitor la docimologie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***docimologique***.

docimología *s.f.* Disciplină care studiază problemele examinării și notării elevilor, a candidaților la examene și concursuri. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***docimologie***; cf. gr. *δοκιμή* „probă; examen", *λόγος* „studiu".

doct, -ă *adj.* (*adesea iron.; despre oameni*) Învățat, erudit, savant. ◆ (*despre manifestări, atitudini etc. ale oamenilor*) Solemn; pedant; îngîmfat. *Discursul mi s-a părut mult prea doct* (ODOB.). • pl. *docți, -te.* /<fr. ***docte***, lat. ***doctus, -a, -um***.

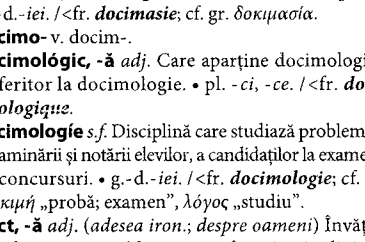

Doc plutitor uscat

1. Nivelul apei în momentul cînd nava plutește în interiorul docului.
2. Nivelul apei după ce apa a fost pompată din doc.
3. Suporturi.
4. Tije laterale de susținere.
5. Compartimente impermeabile.

dóctor *s.m.* **1** Persoană cu studii superioare, care se ocupă cu tratarea, vindecarea sau prevenirea bolilor umane și animale; medic. *De răniți au grijă doctorii* (CAM.). ◇ *Doctor curant* v. curant. ◇ Expr. *A se arăta doctorului* (sau *la doctor*) v. arăta. **2** Titlu științific acordat de o instituție academică sau de învățămînt superior doctoranzilor, în urma susținerii examenelor și a unei lucrări originale. ◆ Persoană care are acest titlu. *Doctor în istorie.* **3** *Doctor docent* = titlu științific care se acordă doctorilor într-o știință cu o activitate științifică îndelungată și valoroasă. **4** *Doctor honoris causa* = titlu onorific acordat de instituțiile de învățămînt superior unei personalități de mare prestigiu, din țară sau din străinătate, pentru realizări deosebite în domeniul vieții culturale, politice, științifice, artistice, pentru servicii de mare importanță aduse umanității etc. **5** (*fam.*) Persoană foarte priceputa într-un anumit domeniu; maestru. *Doctor în arta culinară.* • pl. *-i.* și (*pop.; fam.*) *dóftor* s.m. /<lat. ***doctor, -ris***, fr. ***Docteur***, germ. ***Doktor***, lat. ***doctoratus***, germ. ***Doktorat***.

doctorál, -ă *adj.* **1** De doctor. *Titlu doctoral.* **2** (*despre atitudini, manifestări etc. ale oamenilor*) Care este solemn, pedant, afectat. *Ton doctoral.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***doctoral***.

doctoralitáte *s.f.* Caracter doctoral; pedanterie, erudiție. • /***doctoral*** + *-itate*.

doctoránd, -ă *s.m., s.f.* Persoană care își pregătește doctoratul. • pl. *-zi, -de.* /<germ. ***Doktorand***.

doctorantúră *s.f.* **1** Perioadă cît o persoană este doctorand. **2** Doctorat. • pl. *-i.* /***doctorand*** + *-ură*.

doctoráș *s.m.* **1** Dim. al lui *doctor*. **2** Medic tînăr **3** (*peior.*) Medic lipsit de valoare. • pl. *-i.* și (*pop.; fam.*) *doftoráș* s.m. /***doctor*** + *-aș*.

doctorát *s.n.* **1** Formă de calificare științifică superioară, după terminarea studiilor universitare, constînd într-un număr de examene și o lucrare originală, organizată într-o instituție de învățămînt superior, în vederea obținerii titlului de doctor (în științe); doctorantură. *Și-a susținut doctoratul după ani de cercetare în domeniu.* ◇ *Teză de doctorat* v. teză. **2** Examen final de susținere a unei lucrări, dat pentru obținerea titlului de doctor. **3** Titlu de doctor, obținut în urma acestui examen. • pl. *-e.* /<fr. ***doctorat***.

doctoreásă *s.f.* (*pop.; fam.*) **1** Soție de doctor. **2** Doctoriță. **3** Femeie care vindecă boli cu mijloace empirice. • pl. *-ese.* și *doftoreásă* s.f. /***doctor*** + *-easă*; cf. și fr. *doctoresse*.

doctorí *vb. IV.* v. doftorici.

doctoricésc, -eáscă *adj.* v. doftoricesc.

doctorící *vb. IV.* v. doftorici.

doctoríe *s.f.* Substanță sau preparat care se folosește pentru vindecarea, ameliorarea sau prevenirea unei boli; medicament. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*pop.*) *doftoríe* s.f. /***doctor*** + *-ie*.

doctoríță *s.f.* Femeie cu studii medicale superioare care practică medicina; (*pop.; fam.*) doctoreasă. • acc. și *doctoríță*. pl. *-e.* și (*pop.*) *dóftoriță* s.f. /***doctor*** + *-iță*.

doctorizáre *s.f.* (*chim.*) Metodă veche de desulfurare a benzinelor, efectuată la sfîrșitul operațiilor de rafinare, în prezența plumbitului de sodiu. • pl. *-ări.* /după engl. *doctor treatment*.

doctrinál, -ă *adj.* De doctrină, privitor la o doctrină. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***doctrinal***.

doctrinár, -ă *adj., s.m., s.f.* **I** *adj.* Care aparține unei doctrine, privitor la o doctrină. **II** *s.m., s.f.* **1** Persoană care formulează și susține o doctrină. **2** Adept al unor păreri preconcepute, dogmatice. **3** Adept al doctrinarismului. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***doctrinaire***.

doctrinarísm *s.n.* Curent politic și ideologic francez, fundat sub Restaurație, care preconiza o politică de compromis între absolutism și liberalism. • /<fr. ***doctrinarisme***.

doctrínă *s.f.* Totalitatea principiilor și tezelor fundamentale ale unui sistem filosofic, politic, științific, religios etc. • pl. *-e.* /<fr. ***doctrine***, lat. ***doctrīna, -ae***.

doctrinizá *vb. I. tr.* (*compl. indică persoane*) A face să-și însușească, să profeseze o doctrină. • prez.ind. *-ez.* /***doctrină*** + *-iza*.

documatór *s.n.* **1** Aparat de microfilmare a documentelor de arhivă. ◆ Aparat la care se pot citi documente microfilmate. **2** (*cinemat.*) Instalație cu care se face reproducerea în format fotografic sau cinematografic, de diverse dimensiuni, a diapozitivelor

sau a machetelor desenate ori pictate. • pl. *-oare*. /<germ. ***Dokumator***.

documént *s.n.* **1** Act prin care se adevereşte, se constată sau se preconizează un fapt, se conferă un drept, se recunoaşte ori se instituie o obligaţie etc. *Tot de am cerut... este... întovărăşit de documente* (CA. PETR.). ◆ Ext. Orice probă, dovadă, indiciu care poate confirma un adevăr, o stare de fapt etc. **2** Gener. Text scris sau tipărit. **3** Inscripţie. **4** Mărturie a unor fapte reale actuale sau din trecut care servesc la cunoaşterea unor realităţi istorice, literare etc. *A adus documente care susţin veridicitatea afirmaţiilor.* • pl. *-e*. /<fr. ***document***, lat. ***dŏcūmentum***, *-i*, germ. ***Dokument***.

documentá *vb. I.* **1** *refl.* (*despre oameni*) A se informa amănunţit şi temeinic pe bază de documente. **2** *tr.* (*compl. indică teorii, idei etc.*) A susţine pe bază de documente, informaţii, probe etc. **3** *tr.* A constitui o dovadă pentru...; a arăta, a demonstra, a dovedi. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***documenter***.

documentalíst, -ă *s.m., s.f.* (*cinemat.*) Cineast specialist în filme documentare. • pl. *-işti, -iste*. /<fr. ***documentaliste***.

documentár, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* Care are caracter sau valoare de document; care serveşte la documentare. *Material istoric documentar.* **2** *adj.* Care se bazează pe documente **3** *adj., s.n.* (Scriere, film etc.) care prezintă, înfăţişează fapte reale. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***documentaire***.

documentáre *s.f.* **1** Acţiunea de *a* (*se*) *documenta* şi rezultatul ei; documentaţie. *Schiţa... necesită o documentare temeinică* (PER.). ◇ *Centru de documentare* v. centru. **2** Sector de activitate unde se (poate) face o informare amănunţită, pe bază de documente. **3** Ştiinţa înregistrării, clasării şi conservării cunoştinţelor referitoare la o problemă sau la un domeniu de activitate, pentru a le ţine la dispoziţia celor interesaţi. • pl. *-ări*. /v. ***documenta***.

documentaríst, -ă *s.m., s.f.* **1** Persoană care are funcţia de a face documentarea ştiinţifică într-o problemă dată. ◆ Funcţie ocupată de această persoană. **2** Autor de filme documentare. • pl. *-işti, -iste*. /<fr. ***documentariste***, germ. ***Dokumentarist***.

documentarístic, -ă *adj.* **1** De documentarist, referitor la documentarist. **2** De documentare. • pl. *-ci, -ce*. /***documentarist*** + *-ic*.

documentát, -ă *adj.* **1** (*despre scrieri, teorii etc.*) Care este întemeiat pe documente. **2** (*despre scrieri, teorii etc.*) Care este elaborat pe baza unei largi documentări ştiinţifice. **3** (*despre teorii, idei etc.*) Care este dovedit, susţinut pe bază de documente. **4** (*despre oameni*) Care este bine informat într-un anumit domeniu de activitate sau cu privire la o anumită problemă. • pl. *-ţi, -te*. /v. ***documenta***.

documentáţie *s.f.* **1** Totalitatea informaţiilor, a documentelor cu privire la o anumită problemă sau la un anumit domeniu de activitate. **2** Documentare. • pl. *-ii*. g.-d.*-iei*. şi (*înv.*) *documentaţiúne s.f.* /<fr. ***documentation***.

documentaţiúne *s.f.* v. documentaţie.

documéntică *s.f.* Documentare cu ajutorul calculatorului. • /<fr. ***documentique***.

documentografíe *s.f.* Tehnică a descrierii documentelor. • pl. *-ii*. g.-d.*-iei*. /<it. ***documentografia***.

documentologíe *s.f.* Ştiinţă care se ocupă cu studiul documentelor ca fenomene ale vieţii sociale. • g.-d.*-iei*. /<it. ***documentologia***.

dodátă *adv.* v. deodată.

dodeca- Elem. de compunere „doisprezece". • /<fr. ***dodeca-***; cf. gr. *δώδεκα* „doisprezece".

dodecaédric, -ă *adj.* (*geom.*) De dodecaedru, privitor la dodecaedru; care formează un dodecaedru. • sil.*-ca-e-*. pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***dodécaédrique***.

dodecaédru *s.n.* **1** (*geom.*) Poliedru care are douăsprezece feţe. **2** Cristal care are aspectul acestui poliedru. • pl. *-e*. /<fr. ***dodécaèdre***; cf. gr. *δωδεκάεδρον* <*δώδεκα* „doisprezece", *ἕδρα* „bază".

dodecafónic, -ă *adj.* (*muz.*) Care aparţine dodecafonismului, referitor la dodecafonism; dodecafonist. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***dodécaphonique***.

dodecafoníe *s.f.* (*muz.*) Tehnică modernă de compoziţie muzicală, bazată pe folosirea tuturor celor douăsprezece semitonuri ale gamei cromatice, considerate egale în importanţă, ducînd la desfiinţarea legăturilor tonale normale în favoarea relaţiilor tonale de serie; dodecafonism. • g.-d. *-iei*. /<it. ***dodecafonia***, fr. ***dodécaphonie***; cf. gr. *δώδεκα* „doisprezece", *φωνή* „sunet".

dodecafonísm *s.n.* (*muz.*) **1** Dodecafonie. **2** Compoziţie muzicală dodecafonică. • pl. *-e*. /<fr. ***dodécaphonisme***.

dodecafoníst, -ă *adj., s.m., s.f.* (*muz.*) **1** *adj.* Dodecafonic. **2** *s.m., s.f.* Compozitor care foloseşte dodecafonia. • pl. *-işti, -iste*. /<fr. ***dodécaphoniste***.

dodecagón *s.n.* (*geom.*) Poligon cu douăsprezece laturi şi douăsprezece unghiuri. • pl. *-oane*. /<fr. ***dodécagone***; cf. gr. *δωδεκάγωνον* <*δώδεκα* „doisprezece", *γωνία* „unghi".

dodecagonál, -ă *adj.* (*geom.*) **1** De dodecagon, privitor la dodecagon. **2** Care formează un dodecagon. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***dodécagonal***.

dodecár *s.m.* Veche monedă turcească de aur, care a circulat şi în Ţările Române. • pl. *-i*. /<ngr. *δωδεκάρι* „duzină".

dodecasilăb *s.n., adj.* (Vers) care are douăsprezece silabe. • pl. *-e*. /<fr. ***dodécasyllabe***, lat. ***dodecasyllabus***; cf. gr. *δωδεκασύλλαβος* <*δώδεκα* „douăsprezece", *συλλαβή* „silabă".

dodecasilábic, -ă *adj.* (*despre versuri*) Care are douăsprezece silabe. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***dodécasyllabique***.

dodecastíl *s.n.* (*arhit.*) Edificiu a cărui faţadă are douăsprezece coloane. • pl. *-uri*. /<fr. ***dodécastyle***; cf. gr. *δώδεκα* „douăsprezece", *στῦλος* „coloană".

dodeí *vb. IV.* (*înv., reg.*) **1** *intr.* A vorbi prostii, a flecări. **2** *tr., refl.* A (se) supăra. ◆ (*refl.*) A se plînge. **3** *tr.* A incomoda, a deranja. • prez.ind. *-iesc*. /<sl. veche ДОДѢИТИ, bg. ***додея***, ***додявам***.

dódie *s.f.* (*pop.; fam.*) Flecăreală. ◇ Expr. *A vorbi* (sau *a grăi*) (*cam*) *în dodii* = a vorbi fără sens; a aiura. *A lăsa* (pe cineva) *în dodiile lui* = a lăsa (pe cineva) să-şi facă toanele. *A umbla* (sau *a merge*) (*ca*) *în dodii* = a merge în neştire. • pl. *-ii*. g. -d. *-iei*. /de la ***dodei***.

dodolóţ, -oáţă *adj.* (*fam.*) Dolofan, plinuţ, umflat. ◇ Fig. *Cu cît puterea e mai dodoloaţă, cu atît leul devine mai sfrijit* (DIN.). • pl. *-i, -e*. /form. expr.; cf. *dolofan*.

dodónic, -ă *adj.* Care aparţine somnului, care se referă la somn. • pl. *-ci, -ce*. /cf. fr. *dodo* „somn".

dóftor *s.m.* v. doctor.

doftoráş *s.m.* v. doctoraş.

doftoreásă *s.f.* v. doctoreasă.

doftorí *vb. IV.* (*pop.; fam.*) **1** *tr.* (*compl. indică bolnavi*) A îngriji (cu mijloace empirice). **2** *refl.* (*despre bolnavi*) A se trata. ◆ A se vindeca (în urma unui tratament). *Cu îngrijiri multe mă poi doftori* (BĂLC.). • prez.ind. *-esc* şi *doctorí vb. IV*. /***doftor*** + *-i*.

doftoricésc, -eáscă *adj.* (*pop.; fam.*) Medical. • pl. *-eşti* şi *doctoricésc, -eáscă adj.* /***doftor*** + *-icesc*.

doftoricí *vb. IV.* (*pop.; fam.*) **1** *tr.* (*compl. indică bolnavi*) A îngriji (cu mijloace empirice). **2** *refl.* (*despre bolnavi*) A se trata. *S-a doftoricit cu leacuri băbeşti.* ◆ A se vindeca (în urma unui tratament). • prez. ind. *-esc* şi *doctoricí vb. IV*. /***doftor*** + *-ici*.

doftoríe *s.f.* v. doctorie.

dóftoriţă *s.f.* v. doctoriţă.

doftoroáie *s.f.* (*pop.*) **1** Femeie (bătrînă) care vindecă boli cu mijloace empirice. **2** Soţie de doctor. **3** Femeie care practică medicina. • pl. *-oaie*. /***doftor*** + *-oaie*.

dog *s.m.* (*adesea urmat de determ. care indică rasa*) Specie de cîine de talie mare, cu corpul acoperit cu păr scurt şi lins şi cu botul turtit şi gros; cîine care aparţine acestei specii. *Dog german.* • pl. *-gi*. /<fr. ***dogue***, engl. ***dog***.

dogál, -ă *adj.* Care aparţine dogelui, referitor la doge. • pl. *-i, -e*. /<it. ***dogale***.

dogár *s.m., s.n.* **1** *s.m.* Meşteşugar care face doage sau vase din doage; butnar. **2** *s.n.* Unealtă tăietoare, cu lama în formă de seceră, folosită pentru făcut doage. • pl. *m. -i, n. -e*. /***doagă*** + *-ar*.

dogát *s.n.* Demnitatea, funcţia de doge. ◆ Timpul în care un doge îşi exercită funcţia. • /<it. ***dogato***.

dogărie[1] *s.f.* Meseria dogarului; butnărie, dogărit. • g.-d. *-iei*. /***dogar*** + *-ie*.

dogărie[2] *s.f.* **1** Atelier în care se fac şi se vînd obiecte din doage. **2** (Cantitate de) obiecte lucrate din doage. • pl. *-ii*. g.-d.*-iei*. /***doagă*** + *-ărie*.

dogărít *s.n.* Dogărie[1]. /***dogar*** + *-it*.

dóge *s.m.* Titlu purtat de conducătorii politici ai republicilor italiene Veneţia şi Genova. ◆ Persoană care avea acest titlu. *Noaptea, în tăcere, ...s-adună A dogilor vechi umbre pe maluri şovăind* (ALECS.). • pl. *dogi*. /<it. ***doge***.

dogger ['dogər] *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Epoca mijlocie a jurasicului. **2** *adj.* Care aparţine doggerului, specific doggerului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din dogger. • pl. *-i, -e*. /<engl. ***dogger***.

dogí *vb. IV. refl.* **1** (*despre butoaie, putini etc.*) A se strica, avînd doagele desfăcute, depărtate una de alta sau rupte. ◇ (*tr.*) *A dogit putina.* ◇ (*fam.; refl.*) *I s-a dogit capul de la lovitură.* **2** Fig. (*despre voce*) A suna răguşit. • prez.ind. *-esc*. /***doagă*** + *-i*.

dogít, -ă *adj.* **1** (*despre butoaie, putini etc.*) Care are doagele desfăcute, depărtate una de alta sau rupte; ext. care este stricat, plesnit. ◇ Expr. *Sună a dogit* = produce la atingere un sunet caracteristic unui vas cu doagele desfăcute, plesnite. **2** Fig. (*despre voce, sunete etc.*) Care este lipsit de timbru; spart; răguşit. *Cu glas dogit striga* (ALECS.). ◇ (*adv.*) *Clopotul dogit răsună* (ALECS.). • pl. *-ţi, -te*. /v. ***dogi***.

dogmátic, -á *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care ţine de dogme, privitor la dogme. *Învăţătură dogmatică.* **2** *adj.* Care se sprijină pe dogme; care respinge principiul verificării critice, considerînd tezele, normele în care crede imuabile şi valabile oricînd. *Metodă dogmatică.* **3** *s.f.* Parte a teologiei care cuprinde expunerea sistematică a dogmelor unei religii. ◆ Tratat asupra dogmelor. **4** *s.m., s.f.* Persoană care susţine şi aplică dogmatismul; adept al dogmatismului; dogmatist. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***dogmatique***, lat. ***dogmaticus***, ***-a***, ***-um***.

dogmatícian *s.m.* Specialist în dogmatică. • sil.*-ci-an*. pl. *-ieni*. /<engl. ***dogmatician***.

dogmatísm *s.n.* **1** Mod de gîndire rigid, necritic, care operează cu teze, idei considerate adevăruri imuabile şi valabile oricînd. **2** Atitudine teoretică şi practică bazată pe caracterul indiscutabil al dogmei. • /<fr. ***dogmatisme***.

dogmatíst, -ă *s.m., s.f.* **1** Dogmatic. **2** Cel care susţine dogmele unei religii, ale unei confesiuni etc. • pl. *-işti, -iste*. /<fr. ***dogmatiste***.

dogmatizá *vb. I. intr.* A vorbi, a expune pe un ton sentenţios, care nu admite replică. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***dogmatiser***.

dogmatizánt, -ă *adj.* Care dogmatizează, care transformă în dogme. • pl. *-ţi, -te*. /***dogmatiza*** + *-ant*.

dogmatizáre *s.f.* **1** Faptul de *a dogmatiza*. **2** Expunere pe un ton sentenţios. • pl. *-ări*. /v. ***dogmatiza***.

dógmă *s.f.* **1** Învăţătură, teză etc. fundamentală a unei religii, obligatorie pentru adepţii ei, care nu admite obiecţii şi nu poate fi supusă criticii. **2** Teză, principiu, doctrină politică, ştiinţifică, filosofică etc. considerată imuabilă, definitivă, care este acceptată ca adevăr incontestabil şi aplicată rigid în orice împrejurare. • pl. *-e*. /<fr. ***dogme***, lat. ***dogma***, ***-atis***; cf. gr. *δόγμα* „opinie; învăţătură; decizie".

dogoáre *s.f.* **1** Căldură arzătoare, produsă de soare, de foc sau de un obiect foarte fierbinte. **2** Senzaţie de căldură mare. **3** Fig. Ardoare. • /de la ***dogori***.

dogoreálă *s.f.* Faptul de a dogori. • pl. *-eli*. /***dogori*** + *-eală*.

dogorí *vb. IV.* **1** *intr.* (*despre soare, foc etc.*) A răspîndi o căldură puternică. **2** *tr.* A da cuiva o senzaţie de căldură arzătoare; a încinge, a înfierbînta. *Plita încinsă o dogorea.* **3** *intr.* (*despre oameni sau părţi ale corpului lor*) A fi înfierbîntat, încins din cauza temperaturii, a unei stări emotive, a unei boli etc. *Obrazul îi dogorea încă de gerul înţepător* (CE. PETR.). ◇ Expr. (*tr.*) *A-i dogori obrazul cuiva* (*de ruşine*) = a face pe cineva de ruşine. *A*(*-i*) *dogorî sîngele în vine* v. vînă. **4** *tr., refl.* A (se) expune la căldura focului sau a razelor soarelui pentru a (se) încălzi. **5** *tr.* (*înv., pop.; compl. indică fructe*) A pîrgui. *Mere dogorîte de soare.* • prez.ind. *-esc* şi *dogorî vb. IV*. /<sl. veche (ДО)ГОРѢТИ, bg. ***дозоря***, srb. ***dogoreti***.

dogoríre *s.f.* Faptul de *a dogori*. • pl. *-i*. şi *dogorír*e *s.f.* /v. ***dogori***.

dogorít, -ă *adj.* **1** Care este încălzit puternic. *Sobă dogorită.* **2** Care este înfierbîntat, pîrjolit, ars. *Deşertul dogorit al Australiei.* ◆ Pîrlit. **3** (*despre plante, terenuri cultivate*) Care este ars de soare. • pl. *-ţi, -te*. şi *dogorît, -ă adj.* /v. ***dogori***.

dogoritór, -oáre *adj.* Care dogoreşte; arzător. *În văzduhul dogoritor se roteau puncte de foc* (SADOV.). • pl. *-ori, -oare*. şi *dogorîtór, -oáre adj.* /***dogori*** + *-tor*.

dogorí *vb. IV.* v. dogori.
dogorîre *s.f.* v. dogorire.
dogorît, -ă *adj.* v. dogorit.
dogorîtór, -oáre *adj.* v. dogoritor.
dóhot *s.n.* (*reg.*) Lichid uleios, obținut prin distilarea unor materiale vegetale, care este folosit la ungerea osiilor carului sau căruței. • /<ucr. ***ðezomu***.
dohotár *s.m.* (*reg.*) Persoană care face sau vinde dohot. • pl. *-i.* /***dohot*** + *-ar*.
dohotărie[1] *s.f.* (*reg.*) **1** Meseria dohotarului. **2** Comerț cu dohot. • g.-d.*-iei.* /***dohotar*** + *-ie*.
dohotărie[2] *s.f.* Groapă, loc unde se obține dohotul. • pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* /***dohot*** + *-ărie*.
doi, două *num.card., s.m., s.n.* I *num.card.* Număr natural care este situat în numărătoare între unu și trei și care se indică prin cifra 2 (sau *II*); numărul abstract corespunzător. *Doi și cu trei fac cinci.* <> (*adj.*) *Doi elevi.* Δ Loc.adv. *În* (sau *din*) *două vorbe* (sau *cuvinte*) = cît mai scurt, fără multă vorbă. *La doi pași* = foarte aproape. Δ Expr. (*fam.*) (*A spune*) *două vorbe și un cuvînt* = (a spune ceva) pe scurt, în foarte puține cuvinte. *În doi timpi și trei mișcări* v. mișcare. <> (*subst.*) *Au rămas numai doi.* Δ Loc.adv. *În* (sau *pe din*) *două* = în două părți (egale). *În* (sau *pe din*) *două cu...* = amestecat cu altceva (în părți egale). *Una-două* = foarte des; mereu, continuu. *Din două una* sau *una din două* = ori una, ori alta; ori..., ori... *Cu una, cu două* v. unu. Δ Expr. *A nu vorbi* (sau *a nu zice*) (*nici*) *două* = a tăcea. *Vreo doi* (sau *două*) = cîțiva (sau cîteva). *A da ceva în* (sau *pe din*) *două* v. da. *Una și cu una fac două* v. face. *Nici una, nici două* v. nici. <> (*cu val. de num.ord.*) *Etajul doi.* <> (*precedat de prep. „de” și urmat de „ori”, intră în componența num.adv.*) *A mers la film de două ori în această săptămînă.* <> (*precedat de „cîte”, intră în componența num.distrib.*) *Merg cîte doi în rînd.* II **1** *s.m., s.n.* Semn grafic care reprezintă numărul doi; ext. desen, figură în forma acestui semn. *Doii ei sînt scriși mai ordonat. Pe foaie erau multe doiuri.* ◆ Nota doi. *A luat un doi la matematică.* **2** *s.m.* Carte de joc sau fațetă a zarului marcată cu două puncte. *Doii sînt mai mici decît cincii.* • pl. *m. -i, n. -uri.* /lat. ****dui, duae***.
dóică *s.f.* **1** Femeie care alăptează (și îngrijește) copilul altei femei. *Cucoanele-și dau copiii la doică și pleacă la băi* (VLAH.). **2** Dădacă. • pl. *doici.* /<bg. ***ðoĭka***.
dóilea, dóua *num.ord.* (*precedat de art. „al”, „a”*) Care este situat în numărătoare între întîiul și al treilea. *A reușit la concurs al doilea.* <> (*adj.*) *A doua cîștigătoare va fi fotomodel.* Δ Loc.adj. *De-al doilea* = *a*) (*despre veri*) care sînt copiii verilor primari. *Văr de-al doilea*; *b*) după primul; secund. *Soț de-a doilea.* Δ Loc.adv. *A doua zi* = în ziua următoare. *A doua oară* = data următoare. *Al doilea* = pe urmă. (*pop.*) *De-al doilea* = a doua oară. *[Păpușoii] erau chiar atunci prășiți de-al doilea* (CR.). Δ Expr. *De mîna a doua* = *a*) de calitate inferioară; mai ieftin; *b*) de mică importanță. *A fi* (sau *a sta, a pune, a trece, a lăsa*) *pe planul al doilea* = a considera ceva ca fiind de importanță secundară. • sil. *do-i-.* /***doi*** + ***le*** + ***-a***.
doíme *s.f.* **1** Jumătate dintr-un întreg. **2** (*muz.*) Jumătate dintr-o notă întreagă. **3** Ext. (*muz.*) Notă cu valoarea unei jumătăți dintr-o notă întreagă. **4** (*înv.*) Grup de doi. • pl. *-i.* /***doi*** + *-ime*.
doinăr *s.m.* (*pop.*) Doinaș. • pl. *-i.* /***doină*** + *-ar*.
doináș *s.m.* (*pop.*) Cîntăreț de doine; (*pop.*) doinar. • pl. *-i.* /***doină*** + *-aș*.
dóină *s.f.* (*folc.*) **1** (*lit.*) Specie a liricii populare românești, care exprimă un sentiment de dor, de jale, de dragoste, de revoltă etc. (însoțită de o melodie adecvată). **2** (*muz.*) Specie muzicală a creației folclorice românești, care are caracteristicile doinei. *Privighitori din alte țări Vin doina să ne-asculte* (GOGA). • pl. *-e.* /etimol. nec.
doiní *vb. IV. intr., tr.* A cînta doine (din gură, din fluier, din frunză etc.). *Și-acel rege-al poeziei vecinic tînăr și ferice, Ce din frunze îți doinește, ce cu fluierul îți zice* (EMIN.). <> Fig. *Vîntul doinește prin grîne* (COȘB.). • prez.ind. *-esc.* /***doină*** + *-i*.
doiníre *s.f.* **1** Faptul de *a doini*. **2** Concr. Doină. • pl. *-i.* /v. ***doini***.
doinișoáră *s.f.* Doiniță. • pl. *-e.* /***doină*** + *-işoară*.
doinitór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care cîntă doine. • pl. *-ori, -oare.* /***doini*** + *-tor*.
doiníță *s.f.* Dim. al lui *doină*; doinișoară. • pl. *-e.* /***doină*** + *-iță*.
dóisprece, dóuăsprece *num.card.* v. doisprezece.
dóisprecelea, dóuăsprecea *num.ord.* v. doisprezecelea.
dóisprezece, dóuăsprezece *num.card., s.m.* I *num. card.* Număr natural care este situat în numărătoare între unsprezece și treisprezece și care se indică prin cifra *12* (sau *XII*); numărul abstract corespunzător. *Zece și cu doi fac doisprezece.* <> (*adj.*) *Doisprezece ani.* <> (*subst.*) *Doisprezece din școală au participat la olimpiadă.* <> (*cu val. de num.ord.*) *Pagina douăsprezece.* <> (*precedat de prep. „de” și urmat de „ori”, intră în componența num.adv.*) *De douăsprezece ori a sărit coarda.* <> (*precedat de „cîte”, intră în componența num.distrib.*) *Pleacă cîte doisprezece în excursie.* II *s.m.* Semn grafic care reprezintă numărul doisprezece; ext. desen, figură în forma acestui semn. • și (*pop.; în forme prescurtate*) ***dóisprece, dóuăsprece, dóișpe, dóuășpe*** *num.card.* /***doi*** + ***spre*** + ***zece***.
dóisprezecelea, dóuăsprezecea *num.ord.* (*precedat de art. „al”, „a”*) Care este situat în numărătoare între al unsprezecelea și al treisprezecelea. *A reușit al doisprezecelea la proba de maraton.* <> (*adj.*) *Este al doisprezecelea elev în catalog.* Δ Expr. *În ceasul al doisprezecelea* = în ultimul moment. • și (*pop.; în forme prescurtate*) ***dóisprecelea, dóuăsprecea, dóișpelea, dóuășpea*** *num.ord.* /***doisprezece*** + ***le*** + ***-a***.
dóișpe, dóuășpe *num.card.* v. doisprezece.
dóișpelea, dóuășpea *num.ord.* v. doisprezecelea.
dojánă *s.f.* (*pop.*) **1** Observație moralizatoare făcută cuiva care a comis o greșeală (ușoară); mustrare. *Îi primea dojenile fără crîcnire* (REBR.). **2** Exprimare a nemulțumirii printr-o dojană. **3** Expr. (*reg.*) *A sta de* (sau *la*) *dojană* = a sta de vorbă. • pl. *-eni.* /de la ***dojeni***, prin derivare regresivă.
dojení *vb. IV. tr., refl.* (*recipr.*) A(-și) face observații moralizatoare; a (se) mustra. • prez.ind. *-esc.* /<sl. veche **дожень**.
dojeníre *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *dojeni*; mustrare. • pl. *-i.* /v. ***dojeni***.
dojenítór, -oáre *adj.* **1** (*despre oameni*) Care dojenește. **2** (*despre vorbe, atitudini etc. ale oamenilor*) Care exprimă nemulțumire; care are caracter moralizator. *Glas dojenitor.* ◆ Care are caracter coercitiv. • pl. *-ori, -oare.* /***dojeni*** + *-tor*.
doi[1] *s.m.* Cîine sălbatic asiatic, asemănător cu lupul. • pl. *-i.* /<engl. ***doll***.
doi[2] *s.n.* **1** (*jur.*) Viciere a consimțămîntului, constînd în inducerea în eroare a unei persoane cu rea-credință, cu ajutorul unor mijloace viclene, pentru a o determina să încheie un anumit act juridic nefavorabil sau să admită o clauză defavorabilă într-un contract. **2** Ext. Fraudă. • pl. *-uri.* /<fr. ***dol***, lat. ***dŏlus, -i***.
dolár *s.m.*(*fin.*) Unitate monetară principală în Statele Unite ale Americii, Canada, Australia, Jamaica, Liberia, Noua Zeelandă, Singapore etc. • pl. *-i.* /<engl., fr. ***dollar***.
dolarizá *vb. I.* **1** *refl.* (*econ.; despre state*) A practica o politică economică ce utilizează ca monedă principală dolarul SUA. **2** *tr.* A converti o monedă în dolari. • prez.ind. *-ez.* /***dolar*** + *-iza*.
dolarizáre *s.f.* (*fin.*) Plată, încasare și depozit financiar în dolari. • pl. *-ări.* /v. ***dolariza***.
dólby *s.n.* (electr.) Sistem electronic cu care sînt echipate magnetofoanele și casetofoanele de înaltă fidelitate, pentru reducerea zgomotului benzii magnetice. • /<engl. ***Dolby*** *[system]*.
dólce *adv.* **1** (*muz.; indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) În manieră delicată, lină. **2** *Dolce far niente* = stare de lenevire plăcută. *Dolce vita* = fel de a trăi în lux, în trîndăvie. • /<it. ***dolce***.
dolcíssimo *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Cu multă duioșie. /<it. ***dolcissimo***.
dóldora *adj.invar., adv.* (Care este plin, umplut etc.) peste măsură, pînă la refuz. *Purta subsuoară un ghiozdan doldora* (CE. PETR.). <> Expr. *A fi doldora de bani* v. ban. • /<tc. ***doldur***.
doleánță *s.f.* **1** Ceea ce constituie dorința, aspirația cuiva. *Și-a exprimat fără ezitare toate doleanțele.* **2** Concr. Cerere expusă oral sau în scris. • sil.*-le-an-*. pl. *-e.* /<fr. ***doléance***.
dolént, -ă *adj.* Plîngăreț; tînguitor; trist. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***dolent***, lat. ***dŏlens, -ntis***.
dolénte *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Cu tristețe. • /<it. ***dolente***.
dolerít *s.n.* (*geol.*) Rocă magmatică efuzivă, care are compoziția bazaltului, fără olivină. • pl. *-e.* /<germ. ***Dolerit***.
dólic *s.m.* (*bot.*) Fasole japoneză (*Glycine hispida*). • pl. *-ci.* /<fr. ***dolic***.
dolico- v. doliho.
dolicocefál, -ă *adj.* v. dolihocefal.
dolicocefalíe *s.f.* v. dolihocefalie.
dolicopód *s.n.* v. dolihopod.
dólie *s.f.* (*pop.*) **1** Parte a albiei unui rîu unde apa este adîncă. **2** Bulboană. **3** Șanț sau unghi la intersecția a două versante de acoperiș. **4** Șanț de scurgere a apei în apropierea streșinilor la casele care au acoperișul puțin înclinat. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<sl. veche **долие**.
doliho- Elem. de compunere „alungit”, „lung”. și *dolico-*. /<fr. ***dolicho-***; cf. gr. *δολιχός* „lung, alungit”.
dolihocefál, -ă *adj.* (*anat.*) **1** (*despre oameni*) Care are craniul alungit din față spre spate. <> (*subst.*) *Este un dolihocefal.* **2** (*despre cranii*) Care este alungit din față spre spate. • pl. *-i, -e.* și *dolicocefál, -ă adj.* /<fr. ***dolichocéphale***; cf. gr. *δολιχός* „lung, alungit”, *κεφαλή* „cap”.
dolihocefalíe *s.f.* **1** (*anat.*) Conformație craniană particulară, caracterizată printr-o disproporție între diametrul antero-posterior și cel lateral, în sensul alungirii primului, fiind constituțională la eschimoși și etiopieni. **2** Stare a celui care prezintă această conformație craniană. • pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* și *dolicocefalíe s.f.* /<fr. ***dolichocéphalie***; cf. gr. *δολιχός* „lung”, *κεφαλή* „cap”.
dolihocolón *s.n.* (*med.*) Alungire anormală a unui segment al colonului, fără modificarea anatomică a calibrului și a pereților săi. • pl. *-oane.* /<fr. ***dolichocôlon***; cf. gr. *δολιχός* „lung, alungit”, *κόλον* „intestin gros”.
dolihopód *s.n.* (*entom.*) Lăcustă subțire, decolorată, cu apendicele foarte alungit, care trăiește în cavernele din regiunile mediteraneene. • pl. *-e.* și *dolicopód s.n.* /<fr. ***dolichopode***.
dolihoprozóp, -ă *adj.* (*anat.; despre oameni*) Care are fața alungită. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***dolichoprosope***.
dolihosigmoíd *s.n.* (*med.*) Alungire anormală a ansei sigmoide a colonului. • /<fr. ***dolichosigmoïde***.
dolihostenomelíe *s.f.* (*med.*) Deformație congenitală caracterizată prin alungirea și subțierea excesivă a degetelor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***dolichosténomélie***.
dolihostíl, -ă *adj.* (*bot.; despre flori*) Cu stilul mai lung decît staminele. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***dolichostyle***.
dolihotípic, -ă *adj.* Care are formă alungită. ◦ pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***dolichotypique***.
dolíi *vb. IV. tr.* (*reg.*) A încetini mersul unei plute, îndreptînd-o spre mal, unde curentul este mai slab. • prez.ind. *-iesc.* /***dolie*** + *-i*.
dolína *s.f.* (*geomorf.*) Depresiune cu aspect de pîlnie sau de farfurie, de natură carstică. • pl. *-e.* /<srb. ***dolina***; cf. și fr. *doline*.
dóliu *s.n.* **1** Durere profundă, pricinuită de moartea cuiva sau de o mare nenorocire (colectivă); atitudine îndurerată a celui căruia i-a murit cineva; jale. *Păstrase răposatei... un doliu neprihănit* (GAL.). <> *Zi de doliu* = zi care marchează un eveniment trist. *An de doliu* = perioadă în care se poartă doliu (și nu se poate contracta o nouă căsătorie). *Doliu național* = perioadă în care se comemorează moartea unei personalități sau un dezastru colectiv. **2** Îmbrăcăminte (neagră) sau alt semn (bantă, panglică etc.) care indică doliu; perioadă cît cineva poartă asemenea semne. *A purtat doliu după soț timp de un an.* <> Loc.adj. *De doliu* = (*despre haine, culori etc.*) care se folosește pentru a exprima durerea la moartea și după moartea unei rude. <> Loc.adv. *În doliu* = în haine negre (în semn de durere pricinuită de moartea cuiva apropiat). <> Expr. *A lua doliu* v. lua. • sil.*-liu.* pl. *-iuri.* /<lat. ***dolium*** <*dolere*; cf. și fr. *deuil*, it. (*cor*)*doglio*.
dólium *s.n.* (*în antic.*) Vas de lut, de mărimea unui butoi, folosit de greci și de romani pentru păstrarea lichidelor sau a grîului. • sil.*-li-um.* /<lat. ***dōlium, -ii***.
doljeán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația dă bază a județului Dolj sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii județului Dolj. **2** *adj.* Care aparține județului Dolj sau doljenilor, care se referă la județul Dolj sau la doljeni; originar din județul Dolj. • pl. *-eni, -ene.* /nm. pr. (județ în România) ***Dolj*** + *-ean*.

doljeáncă *s.f.* Femeie care face parte din populația de bază a județului Dolj sau este originară de acolo. • pl. *-ence.* /*doljean* + *-că*.

dólly *s.n.* (*cinemat.*) Cărucior cu o macara de dimensiuni reduse, pe care se așază aparatul de filmat pentru înregistrări panoramice de mică înălțime. /<engl. *dolly*.

dolmán *s.n.* **1** Haină scurtă, cu brandenburguri și blană pe margini, purtată de husari pe umăr, prinsă cu o baieră, care lasă mînecile să atîrne. **2** Haină bărbătească de postav sau din piele (căptușită cu blană). • pl. *-e.* /<fr. *dolman*, germ. *Dolman*.

dolmén *s.n.* (*ist.*) Monument funerar megalitic, format dintr-o placă plată, așezată orizontal pe două pietre verticale. • pl. *-e.* /<fr. *dolmen*; cf. celt. *tolmen* „masă de piatră".

dolofán, -ă *adj.* (*despre ființe sau părți ale corpului lor*) Durduliu, rotofei. *Născu un dolofan de copil* (ISP.). ◇ Fig. *Tata cumpăra cîteva piini dolofane* (PAS). • pl. *-i, -e.* /form. expr.

dolomít *s.n.* v. dolomită.

dolomítă *s.f.* **1** (*mineral.*) Carbonat natural dublu de calciu și magneziu, cristalizat în sistemul romboedric, transparent, incolor, alb sau cenușiu. **2** (*geol.*) Rocă grăunțoasă, alcătuită din dolomită, care este folosită în industria materialelor refractare, în industria chimică, în metalurgie, ca piatră de construcție etc. • pl. *-e.* și *dolomít s.n.* /<fr. *dolomite*; cf. nm. pr. *Dolomieu*, mineralog francez.

dolomític, -ă *adj.* **1** (*despre terenuri, roci etc.*) De dolomită, care conține dolomită, care este format din dolomită. **2** Care are aspectul dolomitei. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. *dolomitique*.

dolomitizáre *s.f.* (*geol.*) Îmbogățire naturală în magneziu a rocilor calcaroase. • pl. *-ări.* /după fr. *dolomitisation*.

dolón *s.n.* (*în antic.*) Velă mică, pătrată, învergată pe un catarg înclinat, folosită la navele de transport feniciene. • pl. *-oane.* /<ngr. *δόλων*.

dolór *s.n.* (*med.*) Durere. • /<lat. *dŏlor, -ris*.

dolóric, -ă *adj.* (*med.*) Privitor la durere. ◇ *Senzații dolorice* = senzații de durere. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. *dolorique*.

dolorífic, -ă *adj.* (*med.*) Care este dureros, care produce o durere fizică. • pl. *-ci, -ce.* /<it. *dolorifico*.

dolorísm *s.n.* Doctrină care atribuie o valoare morală și intelectuală bolii sau durerii. • /<fr. *dolorisme*.

doloríst, -ă *adj.*, *s.m.*, *s.f.* (Adept) al dolorismului. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. *doloriste*.

dolosív, -ă *adj.* (*jur.*) **1** (*despre acțiuni, contracte etc.*) Care este făcut prin înșelăciune. **2** *Mijloace dolosive* = mijloace folosite pentru provocarea erorii în cazul dolului. • pl. *-i, -e.* și *dolozív, -ă adj.* /<fr. *dolosiv*.

dolozív, -ă *adj.* v. dolosiv.

dom *s.n.* **1** (*arhit.*) Catedrală impunătoare, de obicei biserică principală a unui oraș. *Domul din Colonia.* ◆ Ext. Clădire impunătoare. **2** (*arhit.*) Cupolă semisferică a unei clădiri monumentale. **3** (*tehn.*) Calotă sau cutie de oțel montată pe partea superioară a cazanelor de abur, pentru colectarea aburului, pentru protejarea instalației etc. **4** (*geol.*) Structură geologică, cu contur circular sau ușor elipsoidal, cu boltă largă, în care se formează adesea zăcăminte de gaze și de petrol. • pl. *-uri.* și (*înv.*) *dóma s.f.* /<fr. *dôme*; cf. și it. *duomo*, germ. *Dom*.

domáțium *s.n.* (*bot.*) Organ vegetal sau cavitate a unui organ în care trăiesc viermi sau insecte. • /<germ. *Domatium*; cf. gr. *δωμάτιον* „căsuță".

dóma *s.f.* v. dom.

domeniál, -ă *adj.* Care aparține unui domeniu, privitor la un domeniu. *Venituri domeniale.* • sil. *-ni-al.* pl. *-i, -e.* /*domeniu* + *-al*.

doméniu *s.n.* **I 1** Mare proprietate funciară care aparține unui mare proprietar. *Domenii regale.* **2** (*în trecut*) *Ministerul domeniilor* = minister care avea în grijă administrarea și exploatarea averilor funciare ale statului și ale particularilor. **3** (*adm.*) *Domeniu public* = totalitatea bunurilor întreținute de stat, de care se folosește publicul. ◇ Expr. *A cădea în domeniul public* = a deveni bunul tuturor. **II 1** Sector al unei discipline științifice, artistice etc. *Domeniul artelor plastice.* ◆ Sferă de activitate. **2** (*mat.*) Mulțime de puncte situate pe o dreaptă, pe o suprafață sau în spațiu, caracterizată prin aceea că pentru fiecare punct există o vecinătate a lui cuprinsă în mulțime și prin faptul că orice pereche de puncte din mulțime se poate uni printr-o linie poligonală cuprinsă în acea mulțime. **3** (*fiz.*; și *domeniu de măsurare*) Interval de valori pentru care poate fi folosit un instrument de măsură. **4** (*log.*) Mulțime de entități cu statutul logic determinat. • pl. *-ii.* /<fr. *domaine*; cf. și lat. *dŏmĭnĭum, -ii*.

doméstic, -ă *adj.* **1** (*despre animale*) Care trăiește pe lîngă casa omului; (*înv.*) dumesnic. **2** (*despre ocupații, preocupări etc. ale oamenilor*) Care este legat de casă, de gospodărie, de familie; ext. privat. *Treburi domestice.* **3** (*despre interioare*) Intim. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. *domestique*, lat. *dŏmestĭcus, -a, -um*.

domesticí *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică animale*) A obișnui să trăiască pe lîngă casa omului; a îmblînzi, (*înv.*) dumesnici. ◇ (*refl.*) *Căprioara s-a domesticit.* **2** *tr.*, *refl.* Fig. A face să devină sau a deveni mai potolit, mai sociabil. • prez.ind. *-esc.* /*domestic* + *-i*.

domesticíre *s.f.* Acțiunea de *a (se) domestici* și rezultatul ei; (*înv.*) dumesnicie. • pl. *-i.* /v. *domestici*.

domesticít, -ă *adj.* (*despre animale*) Care a fost îmblînzit. • pl. *-ți, -te.* /v. *domestici*.

domesticitáte *s.f.* **1** Condiție, stare de animal domestic. **2** Condiție de servitor. • /<fr. *domesticité*.

domiciliá *vb. I. intr.* A-și avea domiciliu undeva; a locui. *Domiciliază în București.* • sil. *-li-a.* prez.ind. *-iez.* /<fr. *domicilier*.

domiciliár, -ă *adj.* Care se referă la domiciliu; care este făcut la domiciliu. • sil.*-li-ar.* pl. *-i, -e.* /<fr. *domiciliaire*.

domiciliát, -ă *adj.* Care este stabilit cu locuința într-un anumit loc. • sil.*-li-at.* pl. *-ți, -te.* /v. *domicilia*.

domiciliére *s.f.* Faptul de *a domicilia*. • sil.*-li-e-*. /v. *domicilia*.

domicíliu *s.n.* **1** Casă sau loc unde locuiește cineva în mod permanent. ◇ *Domiciliu forțat* (sau *obligatoriu*) = reședință stabilită de autorități, pe care o persoană nu o poate părăsi. *Separație de domiciliu* v. separație. **2** (*jur.*) Loc unde cineva, avîndu-și locuința principală, este ținut în evidența de autorități și își execută drepturile cetățenești. ◇ *Arest la domiciliu* v. arest. **3** (*astron.*) Semn nocturn al unei planete. • pl. *-ii.* /<lat. *dŏmĭcĭlium, -ii*, fr. *domicile*.

domină *vb. I.* **1** *tr.* (*despre oameni, idei, concepții etc.*; *compl. indică oameni, colectivități, state etc.*) A ține sub influență sau sub stăpînire. *Radu continuă..., dominînd-o prin excesul lui de furie* (CA. PETR.). **2** *refl.* (*despre oameni*) A reuși să nu-și dea pe față gîndurile, sentimentele etc.; a se stăpîni. **3** *tr.*, *intr.* A întrece prin înălțime lucrurile sau ființele înconjurătoare. *Ceahlăul domină împrejurimile.* **4** *intr.*, *tr.* A predomina ca număr, intensitate etc. *În grădină domină trandafirul.* **5** *tr.* A se dovedi net superior adversarului într-o întrecere sportivă, într-un concurs. • prez.ind. *dómin*, acc. și *domín.* /<fr. *dominer*, lat. *dominare*.

dominánt, -ă *adj.*, *s.f.* **I** *adj.* **1** (*despre oameni, idei, concepții etc.*) Care domină. *Nota dominantă a cărții este expresivitatea stilului.* **2** (*despre însușiri, trăsături etc.*) Care este predominant, specific. **II** *s.f.* **1** Trăsătură caracteristică principală a unei lucrări, a unui proces etc. **2** (*muz.*) Treapta a cincea a modului major și a modului minor. **3** (*muz.*) Acord compus pe această treaptă. • pl. *-ți, -te.* /<fr. *dominant*.

dominánță *s.f.* **1** Element, caracter dominant într-un ansamblu; preponderență. **2** (*biol.*) Capacitate a unei gene de a se manifesta fenotipic. • pl. *-e.* /<fr. *dominance*.

dominăre *s.f.* Dominație. • pl. *-ări.* /v. *domina*.

dominăt[1] *s.n.* (*în antic. romană*) Regim monarhic totalitar al Imperiului Roman din timpul și de după Dioclețian, moștenit și de Imperiul Bizantin. • pl. *-e.* /<lat. *dŏmĭnatus, -us*.

dominăt[2]**, -ă** (*adj.*) Care se află sub stăpînirea, sub influența cuiva sau a ceva. • pl. *-ți, -te.* /v. *domina*.

dominatór, -oáre *adj.* **1** (*despre oameni, idei, concepții etc.*) Care domină. **2** (*despre oameni*) Căruia îi place să domine, să se impună. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. *dominateur*, lat. *dŏmĭnator, -oris*.

dominăție *s.f.* Faptul de a domina, de a-și exercita influența, puterea, stăpînirea asupra cuiva sau a ceva; dominare. • pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* și (*înv.*) *dominațiúne s.f.* /<fr. *domination*, lat. *dŏmĭnatĭo, -onis*.

dominațiúne *s.f.* v. dominație.

dominicán[1]**, -ă** *s.m.*, *s.f.*, *adj.* (*bis.*) **1** *s.m. pl.* Ordin monahal catolic, întemeiat în Franța, la Toulouse, în anul 1215, care era dedicat în special predicării și misionarismului. **2** *s.m.*, *s.f.* Călugăr sau călugăriță care aparține acestui ordin. **3** *adj.* Care aparține dominicanilor, care este caracteristic dominicanilor, privitor la dominicani. • pl. *-i, -e.* /<fr. *dominicain*; cf. nm. pr. *Dominic* Guzman, întemeietorul acestui ordin.

dominican[1] (2)

dominicán[2]**, -ă** *s.m.*, *s.f.*, *adj.* **1** *s.m.*, *s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Republicii Dominicane sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor, care s-a format, locuiește în Republica Dominicană; locuitorii Republicii Dominicane. **2** *adj.* Care aparține Republicii Dominicane sau dominicanilor, care se referă la Republica Dominicană sau la dominicani; care este originar din Republica Dominicană. • pl. *-i, -e.* /<fr. *dominicain*; cf. nm. pr. Republica *Dominicană*, stat insular în Oceanul Atlantic.

dominión *s.n.* Stat, teritoriu care făcea parte din Imperiul Britanic (azi din Commonwealth), cu independență formală, care depinde de metropolă. • sil.*-ni-on.* pl. *-oane.* /<fr. *dominion*.

dominó *s.n.* **1** Costumație de bal mascat, în formă de mantie lungă cu glugă. ◆ Persoană îmbrăcată în această costumație. **2** Joc de societate, format din 28 de piese dreptunghiulare, marcate cu un anumit număr de puncte (de la zero la șase), pe care jucătorii le combină între ele după anumite reguli. • acc. și *dómino.* pl. *-ouri.* /<fr. *domino*.

domirí *vb. IV.* v. dumiri.

domn *s.m.* **1** Termen de politețe pentru un bărbat. *Domnilor alegători, mă rog să fiu ascultat* (ALEX.). ◆ (*fam.*; *la voc.*; *de obicei în fraze sau în prop. exclam. ori interog.*) Termen impersonal de adresare. *Asta-i, domnule, nu am știut ce să fac, m-am speriat și am fugit.* ◆ (*în opoz. cu „doamnă"*) Bărbat. *Pe cerdacuri, la drum, domnii stau în cămeșă* (IBR.). **2** Stăpîn. *Sînt cioban și-s domn pe munca mea* (CAM.). **3** (*ist.*) Titlu purtat de suveranii Țării Românești, ai Moldovei și ai României între 1859 și 1881; domnitor. ◆ Persoană care purta acest titlu; domnitor. ◇ *Domn regulamentar* v. regulamentar. ◇ Expr. *A (se) așeza domn* v. așeza. (*A fi*) *din os de domn* v. os. **4** Boier. **5** (*bis.*) Dumnezeu; Iisus Hristos. *Ne vom ruga la Domnul să reușim.* ◇ *Înălțarea Domnului* v. înălțare. ◇ Expr. (*pop.*; *fam.*) *A da pe cineva în mila Domnului* = a lăsa pe cineva să facă ce vrea; a lăsa pe cineva în pace. *Ș-apoi dă, Doamne, bine!* v. da. *Mila Domnului!* v. milă. *A se duce* (sau *a pleca, a merge*) *în plata Domnului* v. plată. *A lăsa* (sau *a da, a părăsi* pe cineva) *în plata Domnului* v. plată. ◆ (*la voc.*) Exclamație impersonală, care exprimă mirare, amărăciune etc. *Doamne, ce ai făcut!* ◇ Expr. (*pop.*; *fam.*) *Vezi, Doamne!* = chipurile, vorba vine. **6** Soț. **7** (*în trecut*) Funcționar, slujbaș (înalt). *Un domn serios de la Culte* (TOPÎR.). ◆ Învățător; profesor. **8** (*pop.*) Orășean. • pl. *-i.* voc. *domnule, dom'le, Doamne*; nom., voc. și *domnu, dom', don'.* /lat. *dominum*.

domnésc, -eáscă *adj.* **1** Care aparține domnului unei țări, de domn, privitor la domn; care emană de la domn; ca de domn; care aparține curții domnești. *Sceptru domnesc.* ◇ *Locotenent domnesc* v. locotenent. *Locotenență domnească* v. locotenență. *Logofăt domnesc* v. logofăt. *Oastea domnească* v. oaste. *Sfatul domnesc* v. sfat. *Vadră domnească* v. vadră. *Vamă domnească* v. vamă. ◇ Expr. (*A fi*) *din os domnesc* v. os. **2** Boieresc. **3** Care este bogat. *Festin domnesc.* **4** Care este elegant, distins. *O purtare domnească.* **5** (*bot.*) *Mere domnești* = varietate de mere mari, de culoare gălbuie-portocalie, dungată cu roșu. *Măr domnesc* = specie de măr care produce asemenea mere. • pl. *-ești.* /*domn* + *-esc*.

domnéște *adv.* **1** Ca un domn, în felul domnilor. *Se poartă domnește.* **2** Boierește; ext., foarte bine. *A dus-o domnește acolo.* /*domn* + *-ește*.

domní *vb. IV. intr.* **1** A conduce un principat, o țară etc. în calitate de domn. ◇ Expr. *A domni turcește* v. turcește. **2** Fig. (*despre fenomene, manifestări*

sufleteşti etc.) A stăpîni. *O mare pace domneşte în mijlocul acestei lumi* (BOGZA). **3** Fig. A o duce foarte bine; a nu avea nici o grijă. *Acum domnesc în noul apartament.* **4** Fig. (*despre înălţimi, clădiri etc.*) A domina. • prez.ind. *-esc.* /***domn*** + *-i.*

domnialúi *pron.pers.m.* v. dumnealui.

domníe *s.f.* (*ist.*) **1** Autoritate politică şi juridică a domnului; demnitate de domn. *Domnia Moldovei în vremea lui Ştefan cel Mare.* ◆ Perioadă de timp cît un domn se afla la conducerea ţării. *Domnia lui Ştefan a durat peste 40 de ani.* ◆ Regiune sau populaţie stăpînită de un domn. **2** Dominaţie, stăpînire, putere. *Domnia banilor Craiovei.* **3** (*urmat de un adj.pos. formează loc.pron. cu val. de pron. de reverenţă*) *Domnia sa. Domnia ta.* **4** (*cu val. de pron. al maiestăţii*) Măria ta. • pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* /***domn*** + *-ie.*

domníme *s.f.* Colect. (*înv.*) Mulţime de domni, de boieri. • /***domn*** + *-ime.*

domníre *s.f.* **1** Conducere a unui principat, a unei ţări etc. în calitate de domn al unei ţări. **2** Stăpînire. **3** (*bis.; înv.; la pl.*) Cete de îngeri. • pl. *-i.* /v. ***domni.***

domnişoáră *s.f.* **1** Termen de politeţe pentru o fată (sau o femeie necăsătorită). *Dansaţi cu mirele, domnişoară?* (TOPÎR.). ◇ *Domnişoară de onoare* = *a*) fată care însoţeşte mireasa la cununie; *b*) fată (aristocrată) aflată în serviciul unei regine, al unei prinţese etc. *Nume de domnişoară* v. nume. **2** (*fam.*) Fiică. *Am trimis-o pe domnişoara mea la facultate.* • pl. *-oare.* /de la ***domnişor***; cf. şi fr. *demoiselle*, it. *damigella.*

domnişór *s.m.* **1** (*pop.; fam.*) Termen de politeţe pentru un bărbat tînăr (necăsătorit). **2** Fiu (neînsurat) al stăpînului (în raport cu angajaţii acestuia). **3** (*înv.*) Fiu de domn. **4** (*ornit.; reg.*) Sticlete (*Carduelis carduelis*). ◆ Grangur (*Oriolus oriolus*). • pl. *-i.* /***domn*** + *-işor.*

domnişorícă *s.f.* (*fam.*) Dim. al lui *domnişoară.* • pl. *-ci.* /***domnişoară*** + *-ică.*

domnitór, -oáre *s.m., adj.* **1** *s.m.* (*ist.*) Titlu purtat de suveranii Ţării Româneşti, ai Moldovei şi ai României între 1859 şi 1881; domn. ◆ Persoană care avea acest titlu; domn. **2** *adj.* Care conduce un principat, o ţară etc. în calitate de domn. ◇ *Familie* (sau *casă*) *domnitoare* = dinastie. **3** *adj.* Fig. Care stăpîneşte, domină. *Lebedele albe... plutesc încet din trestii, Domnitoare peste ape* (EMIN.). • pl. *-ori, -oare.* /***domni*** + *-tor.*

domníţă *s.f.* **1** Fiică sau soţie de domn; prinţesă. **2** (*fam.*) Termen cu care un bărbat se adresează unei femei tinere. • pl. *-e.* /***doamnă*** + *-iţă.*

domól, -oálă *adj.* **1** (*despre mişcări, deplasări etc.*) Care se face încet, lent, fără grabă; (*despre lucruri, obiecte etc. în mişcare*) care se mişcă fără grabă. *Pas domol. Apă curgătoare domoală.* ◇ (*adv.*) *Rîul curge domol.* ◇ Expr. *A o lăsa* (sau *a o lua*) *mai domol* = a nu exagera; a reduce din pretenţii; a nu se pripi. **2** (*despre sunete, glas*) Care are intensitate redusă; care este cu tonul scăzut; moderat, slab, coborît. *Vorbeşte cu glas domol.* ◆ (*despre vorbe; în opoz. cu „aspru", „răstit"*) Blînd, calm. ◇ Loc.adv. (*subst.; pop.*) *Cu domolul* = cu blîndeţe, cu binişorul. **3** (*despre oameni şi animale*) Care este blajin, blînd, liniştit. **4** (*despre elemente sau fenomene ale naturii*) Care este temperat, potolit, liniştit. *Vînt domol. Ploaie domoală.* **5** (*despre terenuri înclinate*) Care are pantă lină. *Coline domoale.* **6** (*despre senzaţii, sentimente etc.*) Care are intensitate scăzută; moderat, slab. *Durere de cap domoală.* • pl. *-i, -oale.* /de la ***domoli***, prin derivare regresivă.

domolí *vb. IV.* **1** *tr., refl.* A face să fie sau a fi mai lent, mai încet; a(-şi) încetini viteza sau ritmul de desfăşurare. *Cu greu i-a domolit ascensiunea spre vîrful muntelui. Şi-a domolit fuga.* ◆ (*tr.; compl. indică animale*) A struni, a înfrîna. **2** *refl., tr.* A-şi căpăta sau a face să-şi capete calmul, buna dispoziţie; a (se) calma, a (se) potoli, a (se) linişti. *Fiind enervat, cu greu a reuşit să-l domolească.* ◆ (*despre copii*) A (se) astîmpăra, a (se) cuminţi. ◆ (*tr.; compl. indică animale*) A stăpîni. *Abia a reuşit să domolească leii agitaţi.* **3** *refl.* (*despre elemente sau fenomene ale naturii*) A scădea în intensitate; a se linişti; a se tempera, a se atenua. *Ploaia s-a domolit.* **4** *refl.* (*despre sunete, glas*) A deveni mai slab, mai înfundat; a-şi atenua intensitatea. **5** *refl.* (*despre pante, dealuri etc.*) A deveni mai puţin înclinat; a fi mai lin; a deveni mai uşor de urcat. **6** *refl.* (*despre dureri, boli etc.*) A pierde din intensitate, din violenţă; a începe să dispară. **7** *tr., refl.* A face să piardă sau a pierde din putere; a descreşte sau a face să descrească; a (se) atenua, a (se) astîmpăra. *I-a mai domolit avîntul. Atmosfera din casă s-a domolit.* • prez.ind. *-esc.* /<sl. veche домолити се „a implora".

domolíre *s.f.* Acţiunea de *a* (*se*) *domoli* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***domoli.***

domolít, -ă *adj.* **1** (*despre mişcări, deplasări etc.*) Încetinit. *Mers domolit.* **2** (*despre oameni*) Care nu mai este agitat, furios, agresiv. ◆ (*despre animale*) Care este stăpînit. **3** (*despre elemente sau fenomene ale naturii*) Temperat. **4** (*despre dureri, boli etc.*) Care începe să piardă din intensitate; care începe să dispară. **5** (*despre senzaţii, stări psihice, manifestări etc.*) Care începe să descrească, să se atenueze. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***domoli.***

domptă *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică animale sălbatice*) A îmblînzi. **2** Fig. A înfrîna, a stăpîni. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***dompter.***

domptór, -oáre *s.m., s.f.* Persoană care dresează. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***dompteur.***

dómră *s.f.* (*muz.*) Instrument rusesc cu coarde, care are cutia de rezonanţă circulară şi gîtul lung. • pl. *-e.* /<rus. ***dombra.***

don[1] *s.m.* Titlu de curtoazie cu care spaniolii se adresează bărbaţilor. • /<sp. ***don***, fr. ***don.***

don[2] *s.n.* (*înv.*) **1** Dar, cadou. **2** Bonificaţie acordată de fabricant negustorilor angrosişti şi de aceştia negustorilor detailişti pentru pierderile din timpul vînzării. • pl. *-uri.* /<fr. ***don***, lat. ***dōnum, -i.***

doña [doña] *s.f.* Titlu de curtoazie dat femeilor (nobile) din Spania, Portugalia şi din ţările Americii Latine, care precedă numele de botez. ◆ Femeie căreia i se adresează acest titlu. • /<sp. ***doña.***

dóna[1] *s.f.* Titlu de curtoazie dat femeilor (nobile) din Italia, care precedă numele de botez. ◆ Femeie căreia i se adresează acest titlu. • /<it. ***donna.***

doná[2] *vb. I. tr.* **1** A face o donaţie. *A donat averea mănăstirii.* **2** A accepta benevol extragerea din organism a unei cantităţi de sînge (pentru a fi folosit la transfuzii şi perfuzii), a unui organ (pentru a fi transplantat unui bolnav) etc. *Şi-a donat un rinichi pentru a-şi salva mama.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***donner***, lat. ***donare.***

donáre *s.f.* Faptul de *a dona.* • pl. *-ări.* /v. ***dona.***

donáriu *s.n.* **1** (*în antic.*) Parte a unui templu, a unui edificiu etc. unde se păstrau ofrandele aduse zeilor. **2** Piesă cu caracter votiv. • pl. *-ii.* /<lat. ***dōnarium, -ii***, fr. ***Donarium.***

donatár, -ă *s.m., s.f.* (*jur.*) Persoană căreia i se face o donaţie. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***donataire***, lat. ***donatarius, -a.***

donátă *s.f.* Tipăritură anterioară apariţiei tiparului, care se realiza cu clişee gravate în lemn şi acoperite cu cerneală. • pl. *-e.* /<fr. ***donat***; cf. nm. pr. [Aelius] *Donatus*, gramatic latin.

donatísm *s.n.* (*teol.*) Schismă apărută în sec. 4 d.Hr., în Cartagina, din iniţiativa episcopului Donatus, care separa biserica africană, cerînd pedepsirea cu canoane grele a creştinilor ce îşi renegaseră credinţa în timpul persecuţiilor religioase. • /<fr. ***donatisme.***

donatíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Adept) al donatismului. • pl. *-işti, -iste.* /<fr. ***donatiste.***

donatív *s.n.* (*în antic. romană*) Dar în bani acordat soldaţilor de către împăraţi, la urcarea lor pe tron. • pl. *-uri.* şi ***donatívum*** *s.n.* /<lat. ***dōnatīvum, -i.***

donatívum *s.n.* v. donativ.

donatór, -oáre *s.m., s.f.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face o donaţie. **2** *s.m. Donator de sînge* = persoană care cedează o cantitate din sîngele său pentru a fi folosit la transfuzii şi perfuzii. **3** *s.m., s.f.* Individ care cedează altui individ un organ, un ţesut, celule, cromozomi, gene etc. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***donateur***, lat. ***dōnator, -oris.***

donáţie *s.f.* **1** (*jur.*; şi *act de donaţie*) Act prin care o persoană transmite altei persoane sau unei instituţii proprietatea unui bun, fără să primească ceva în schimb. **2** Concr. Bun material transmis printr-un astfel de act. • pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* şi (*înv.*) ***donaţiúne*** *s.f.* /<fr. ***donation***, lat. ***dōnatĭo, -onis.***

donaţiúne *s.f.* v. donaţie.

dónă *s.f.* **1** Distribuire a cărţilor de joc. **2** Colect. Cărţile de joc distribuite jucătorilor. • pl. *-e.* /<fr. ***donne.***

donchihóte *s.m.* v. donquijote

donchihotésc, -eáscă *adj.* v. donquijotesc.

donchihótic, -ă *adj.* v. donquijotic.

donchihotísm *s.n.* v. donquijotism.

donchijóte *s.m.* v. donquijote.

donchijotésc, -eáscă *adj.* v. donquijotesc.

donchijótic, -á *adj.* v. donquijotic.

donchijotísm *s.n.* v. donquijotism.

donchişóte *s.m.* v. donquijote.

donchişotésc, -eáscă *adj.* v. donquijotesc.

donchişótic, -ă *adj.* v. donquijotic.

donchişotísm *s.n.* v. donquijotism.

dondăí *vb. IV.* v. dondăni.

dondăní *vb. IV.* (*pop.*) **1** *intr., tr.* (*despre oameni*) A vorbi încet; a bombăni, a mormăi. *Şi tot aşa dondănind el din gură, iaca se trezeşte dinaintea lui c-un drac* (CR.). **2** *intr., tr.* (*despre oameni*) A spune vorbe fără sens. *Unia dondăneau ca nebunii, pînă-i apuca ameţeala* (CR.). **3** *tr.* (*compl. indică oameni*) A bate la cap; a pisa. **4** *intr.* A flecări, a îndruga. • prez. ind. *-esc.* şi ***dondăí*** *vb. IV.* /form. expr.

dong *s.m.* (*fin.*) Unitate monetară în Vietnam. • pl. *dongi.* /<fr. ***dong***; cuv. vietnamez.

donicioáră *s.f.* Dim. al lui *doniţă.* • pl. *-e.* /***doniţă*** + *-ioară.*

dóniţă *s.f.* **1** Vas din doage de lemn, cu toarte (şi capac), în care se ţine apă, lapte etc.; cofă, (*reg.*) botă. ◇ Expr. *Plouă* (sau *toarnă, varsă*) *cu doniţa* = plouă foarte tare. ◆ Conţinutul acestui vas. **2** Găleată de lemn, mai largă în partea de sus, în care se mulg vacile sau oile; şiştar. ◆ Conţinutul acestei găleţi. • pl. *-e, -i.* /<srb. ***dojnica.***

donjón *s.n.* (*arhit.*) Turn principal, gros, fortificat al unui castel medieval. • pl. *-oane.* /<fr. ***donjon.***

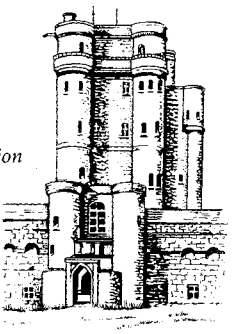

donjon

donjuán *s.m.* (*fam., iron.*) Bărbat ahtiat după aventuri amoroase; crai. *Safta cunoscuse toţi donjuanii... oraşului* (G. M. ZAMF.). • sil.*-ju-an.* pronunţ. şi *donhuan.* pl. *-i.* /<fr. ***don Juan.***

donjuanésc, -ă *adj.* De donjuan, propriu donjuanilor, referitor la donjuani. • sil.*-ju-a-.* pronunţ. şi *donhuanesc.* pl. *-eşti.* /<fr. ***donjuanesque.***

donjuanísm *s.n.* **1** Atitudine, comportare de donjuan. **2** Atracţie morbidă pentru sexul feminin, cu imposibilitatea stabilirii unei relaţii stabile. • sil.*-ju-a-.* pronunţ. şi *donhuanism.* /<fr. ***donjuanisme.***

donór *adj., s.m.* **1** (*fiz.*) (Atom) care cedează electroni acceptorului. **2** (Individ) care cedează un organ, un ţesut, celule, cromozomi, gene etc. • pl. *-i.* /<fr. ***donneur***, engl. ***donor.***

donquijote [donkiˈhote] *s.m.* (*lit.*) Personaj inspirat de idealuri deosebite, dar lipsit de simţul realităţii, care urmăreşte scopuri fantastice şi irealizabile. • scris şi *donchijote.* pl. *-oţi.* şi *donchihóte, donchişóte s.m.* /<fr. ***don Quichotte***, sp. ***Don Quijote***, personajul romanului *Don Quijote de la Mancha* al lui Cervantes.

donquijotesc, -ească [donkiho'tesk] *adj.* (*despre înfăţişarea, comportamentul, acţiunile etc. ale oamenilor*) Care este caracteristic unui donquijote; asemănător cu al unui donquijote. *Eroism donquijotesc.* ◆ Ext. Irealizabil. • scris şi *donchijotésc.* pl. *-eşti.* şi *donchihotésc, -eáscă, donchişotésc, -eáscă adj.* /<fr. ***donquichottesque.***

donquijotic, -ă [donkiˈhotic] *adj.* (*despre oameni*) Care se manifestă, gîndeşte ca un donquijote. • scris şi *donchijotic.* pl. *-ci, -ce.* şi *donchihótic, -ă, donchişótic, -ă adj.* /***donchihote*** + *-ic.*

donquijotism [donkiho'tism] *s.n.* Atitudine, purtare a unui om visător, care urmăreşte idealuri măreţe dar irealizabile, pentru care manifestă un eroism steril în luptă cu obstacole imaginare. • scris şi *donchijotísm.* şi *donchihotísm, donchişotísm s.n.* /<fr. ***donquichottisme.***

donț *s.m.* (*înv.*) Cazac de la Don. • pl. *-i.* /<pol. ***doniec***.

dop *s.n.* **1** Piesă cilindrică sau tronconică de plută, de cauciuc, de sticlă etc., cu care se astupă deschizătura unei sticle, unui flacon etc. ◇ Expr. (*Mare*) *cît un dop* = (*glum.*; *despre oameni*) care este mic și îndesat. (*fam.*) *A se face ca un dop* = a se îngrășa. (*înv.*) *A găsi dop la ceva* = a găsi mijloc de rezolvare. *Dop de saca* v. saca. **2** Bucată de lemn care se pune la capătul de sus al fluierului, al cavalului etc., lăsînd o mică deschizătură pentru suflat. **3** (*tehn.*) Piesă metalică folosită pentru închiderea unei conducte terminate cu mufă. **4** (*fiziol.*) Acumulare de secreții într-un conduct sau spațiu anatomic. ◆ Cerumen colectat în canalul auditiv extern al urechii, care împiedică auzul. • pl. *-uri.* /<săs. ***Dop***.

dopá *vb. I.* **1** *tr., refl.* (*sport*) A(-și) administra, în mod nepermis, substanțe chimice stimulatoare, pentru a obține performanțe deosebite. ◆ (*tr.*) A administra, în mod nepermis, unui cal de curse substanțe stimulatoare pentru a obține un randament superior. **2** *tr.* (*chim.*) A introduce în masa unui material (semiconductor) atomi de altă natură, pentru a-i modifica proprietățile. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***doper***.

dopáj *s.n.* **1** (*sport*) Utilizare de procedee, de substanțe chimice stimulatoare în scopul creșterii artificiale a capacităților psihomotorii, a randamentului, pentru a obține performanțe deosebite sau în scopul diminuării senzațiilor dureroase și a oboselii, în vederea sau cu ocazia unei competiții sportive. **2** Ext. Acumulare forțată de cunoștințe, într-un timp scurt, care presupune supraefort. • pl. *-e.* /<fr. ***dopage***.

dopamínă *s.f.* (*biochim.*) Substanță care, în procesul sintezei catecolaminelor, precedă formarea (nor)adrenalinei. • pl. *-e.* /<fr. ***dopamine***.

dopánt *s.m.* (*chim.*) Substanță stimulatoare care sporește calitățile motrice (ale unui sportiv). • pl. *-ți.* /<fr. ***dopant***.

dopáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *dopa* și rezultatul ei; doping. • pl. *-ări.* /v. ***dopa***.

dóping *s.n.* **1** Dopare. **2** (*chim.*) Substanță chimică stimulatoare, folosită pentru dopare. **3** Fig. Întăritor, stimulent. • /<fr., engl. ***doping***.

dopión *s.m.* Gogoașă de mătase cu defecte, mai mare decît cele obișnuite. • sil. *-pi-on.* pl. *-i.* /<it. ***doppione*** „dublet".

dopotrívă *adv.* v. deopotrivă.

dopușór *s.n.* Dim. al lui *dop*. • pl. *-oare.* /***dop*** + *-ușor*.

dor *s.n.* **1** Dorință puternică de a vedea sau a revedea pe cineva sau ceva drag; dorință de a reveni la o stare anterioară, la o situație plăcută, benefică; nostalgie. *Vei pierde dorul de părinți Și visul de luceferi* (EMIN.). ◇ (*constr. cu vb. „a fi" și cu sub. logic în dat.*) *Drag mi-a fost în locurile noastre, și acum mi-i dor să văd ape și lărgime* (SADOV.). ◇ Loc.adv. *Cu dor* = duios; cu ardoare. ◇ Expr. *A duce dorul cuiva* sau *a ceva, de ceva* v. duce. **2** Suferință provocată de dragostea pentru cineva care este departe. *Trecut-au ani de lacrimi... Din ora de orgie în care te-am pierdut! Și doru-mi nu s-alină* (ALECS.). ◇ *Cîntec de dor* v. cîntec. **3** Stare sufletească a celui care dorește ceva sau rîvnește, aspiră la ceva; dorință, năzuință. *O rămîi, rămîi la mine, Te iubesc atît de mult! Ale tale doruri toate Numai eu știu să le-ascult* (EMIN.). ◇ Expr. (*pop.*) *A-i face* (cuiva) *pe dor* = a-i face (cuiva) pe plac; a împlini dorința cuiva. **4** Stare afectivă complexă, manifestată prin tristețe și suferință, cauzată de aspirații, de așteptări, de dorințe nedefinite, care constituie un motiv specific al folclorului românesc. **5** (*pop.*) Durere fizică. *Pe la căpșor Ai simțit vreun dor?* (POP.). **6** Poftă de a mînca sau de a bea ceva. *Mai multă lume se aduna de dragostea crîșmăriței decît de dorul vinului* (CR.). **7** Atracție erotică. **8** Loc.adv. (*pop.*) *În* (sau *de*) *dorul lelii* = fără un scop precis; la întîmplare; fără rost. Δ Expr. *A vorbi în dorul lelii* v. lele. • pl. *-uri.* /lat. pop. ***dolus*** <*dolere* „a durea".

dorádă *s.f.* (*iht.*) Specie de pești teleosteeni cu reflexe aurii. • pl. *-e.* /<fr. ***dorade***.

dorafobíe *s.f.* (*psih.*) Teamă patologică de a atinge blana unor animale, care, în mod normal, pot fi mîngîiate. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***doraphobia***; cf. gr. *δορά* „blană, piele".

dorát, -ă *adj.* Care este aurit. • pl. *-ți, -te.* /<it. ***dorato***.

dorí *vb. IV. tr.* **1** A fi stăpînit de dorința de a avea, de a dobîndi, de a face ceva; a năzui, a tinde la ceva. *Dorește să aibă o casă confortabilă.* ◇ Expr. *A fi de dorit* = a se cuveni, a fi necesar. *A lăsa de dorit* = a avea lipsuri, a fi nesatisfăcător. *A dori cuiva răul* (sau *rău*) v. rău. ◆ A jindui, a rîvni; a se ahtia. *Dorește să vadă un spectacol de divertisment.* **2** A vrea să dobîndească, să aibă ceva pe gustul său. *Își dorea copii care să-i moștenească talentul.* **3** A avea intenția. *După concert dorea să-i vorbească.* ◇ Expr. *Cum doriți* (sau *dorești*), formulă prin care se lasă la aprecierea interlocutorului luarea unei decizii. **4** A ține mult să vadă sau să revadă pe cineva sau ceva drag; a fi chinuit de dorul cuiva; a aștepta pe cineva sau ceva cu dor, cu nerăbdare. **5** (*compl. indică mîncăruri, băuturi etc.*) A pofti cu nesaț; a jindui. **6** (*compl. indică persoane*) A simți atracție erotică pentru cineva. **7** A ura cuiva ceva. *Îi dorește sănătate și mult noroc.* ◇ Expr. *A dori bună ziua* (sau *ziua bună*) v. zi. • prez.ind. *-esc.* /***dor*** + *-i*.

dorián, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m.* (*la pl.*) Populație care s-a stabilit, în sec. 12-11 î.Hr., în Peloponez, în Grecia insulară și pe coastele Asiei Mici (Dorida); (*și la sg.*) persoană care aparține acestei populații. **2** *adj.* Care aparține dorienilor, care se referă la dorieni; doric. ◆ (*subst. n.*) Unul dintre cele patru dialecte ale limbii grecești vechi. • sil.*-ri-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***dorien***.

dóric, -ă *adj.* **1** Dorian. ◆ (*subst. n.*) Unul dintre cele patru dialecte ale limbii grecești vechi. **2** (*arhit.*) *Stil* (sau *ordin*) *doric* = una dintre cele trei forme arhitectonice vechi grecești, caracterizată prin coloane robuste, fără bază, și prin capiteluri fără ornamente. **3** (*despre elemente arhitectonice, edificii etc.*) Care este construit în stil doric. **4** (*muz.*) *Mod doric* = mod melodic a cărui scară muzicală se deosebește de cea a modului minor natural prin faptul că treapta a patra urcată formează cu tonica o sextă mare, în loc de o sextă mică. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***dorique***, lat. ***dōrĭcus, -a, -um***.

doricísm *s.n.* Particularitate a literaturii grecești dorice sau a dialectului doric; dorism. • /<it. ***doricismo***.

dorifór *s.m.* **1** (*în antic.*) Soldat în corpul de gardă al vechilor perși, care purta lance. **2** (*entom.*) Insectă coleopteră, lungă de 1 cm, care are elitrele ornate cu zece linii negre. • pl. *-i.* /<fr. ***doryphore***; cf. gr. *δορυφόρος* „purtător de lance".

dorínță *s.f.* **1** Stare sufletească intensă a celui care tinde, rîvnește, aspiră la ceva; aspirație, năzuință; (*înv.*) dorire. *Dorința de a vizita muzeele mari din Franța o copleșea.* ◆ Ceea ce constituie obiectul unei asemenea stări. *Plecarea în concediu a rămas doar o dorință.* **2** Cerere, cerință. *Revendicarea pe care o propunea era o dorință îndreptățită.* **3** Dezideratum, doleanță. *Și-a exprimat dorința în scris.* **4** Poftă, gust (de a mînca, de a bea ceva etc.). **5** Atracție erotică; imbold erotic. *Îl vede azi, îl vede mîni, Astfel dorința-i gata; El, iar, privind de săptămîni, Îi cade dragă fata* (EMIN.). **6** Dispoziție, plac, plăcere, voie. *După dorința inimii.* • pl. *-e, -i.* /***dori*** + *-ință*.

doríre *s.f.* (*înv.*) Dorință. • pl. *-i.* /v. ***dori***.

dorísm *s.n.* Doricism. • pl. *-e.* /<it. ***dorismo***, fr. ***dorisme***.

dorít, -ă *adj.* **1** Care este obiectul dorinței. *Petrecere dorită.* **2** Care este așteptat cu nerăbdare. *Veste dorită.* **3** Care este obiectul atracției erotice. • pl. *-ți, -te.* /v. ***dori***.

doritór, -oáre *adj., s.f.* **1** *adj.* Care dorește să aibă, să dobîndească, să facă ceva; dornic de ceva. *Doritor de excursii în munți.* ◆ (*subst.*) Cel care dorește ceva; solicitator. **2** *adj.* Care este nerăbdător. *Doritor să plece mai repede.* **3** *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee tîrîtoare, din familia scrofulariaceelor, cu florile mici, albastre sau liliachii (*Veronica hederifolia*). • pl. *-ori, -oare.* /***dori*** + *-tor*.

dorking ['darkiŋ] *s.n.* Rasă de găini mari, originare din Anglia, care au picioarele cu cinci degete; găină care face parte din această rasă. • /<engl. ***Dorking***.

dorlotá *vb. I. tr.* (*fran.*) A alinta, a răsfăța, a cocoloși (pe cineva). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***dorloter***.

dormézā *s.f.* Canapea îngustă, fără spătar, de obicei cu căpătîi, pe care se poate dormi. • pl. *-e.* /<fr. ***dormeuse***.

dormí *vb. IV. intr.* **1** (*despre ființe*) A se afla în stare de somn; a se odihni prin somn. *Dormii zdravăn în noaptea aceea și aproape fără de visuri* (HOG.). ◇ *Sac de dormit* v. sac. *Vagon de dormit* v. vagon. ◇ Expr. *A dormi buștean* (sau *tun, dus, butuc*) = a dormi adînc. *A dormit tun pînă la ziuă* (CAR.). *A dormi de-a-n picioarele* (sau *pe picioare*) = *a*) a pica de somn, a-i fi foarte somn; *b*) a se mișca cu greutate, a fi încet la treabă. (*pop.*; *fam.*) *A dormi boierește* (sau *ca un boier, ca un bei, ca un popă*) = a dormi fără grijă (în confort). *A dormi* (*cineva*) *somnul* (*cel*) *de veci* (sau *veșnic, cel lung, cel de pe urmă, cel fără deșteptare, dreptților*) = *a*) a fi mort; *b*) (*în imprec.*) a muri. *A dormi greu* v. greu. *A dormi iepurește* v. iepurește. *Doarme de poți să tai lemne pe el* v. lemn. *A dormi ca dus* (sau *ca dușii*) *de pe lume* v. lume. *A dormi mort* v. mort. *A dormi* (*somn*) *neîntors* v. neîntors. *A dormi numai cu un ochi* v. ochi. *A dormi popește* v. popește. *A dormi pe* (sau *pentru*) *vecie* v. vecie. **2** A rămîne peste noapte undeva; a mînea. *Cînd venea la tîrg, dormea la han.* **3** Fig. A fi absent la ceea ce se petrece în jur; a fi lipsit de interes. *Dormi la abataj și scoți acord mic* (DAVID.). **4** Fig. A zăcea ascuns; a mocni. *Acea tainică simțire, care doarme-n a ta harfă* (EMIN.). **5** Fig. A sta nemișcat, neclintit, în amorțire. *Cîmpiile dorm fericite și neștiutoare* (BOGZA). **6** Fig. (*despre oameni*; *în forma neg.*) A fi vigilent; a veghea. • prez.ind. *dorm.* și (*reg.*) *durmí vb. IV.* /lat. ***dormire***.

dormíre *s.f.* Acțiunea de *a dormi* și rezultatul ei. • /v. ***dormi***.

dormít[1] *s.n.* Faptul de *a dormi*; somn. ◇ Expr. *A se umfla de dormit* v. umfla. • /v. ***dormi***.

dormít[2]**, -ă** *adj.* Care și-a făcut somnul; care este odihnit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***dormi***.

dormitá *vb. I. intr.* **1** (*despre ființe*) A dormi ușor și intermitent; a atipi din cînd în cînd; a moțăi, a picoti. *Calul își apropie genele și dormitează* (GÎRL.). **2** Fig. (*despre oameni*) A sta inactiv; a fi indiferent. ◆ A trîndăvi. **3** Fig. A zăcea în amorțire. • prez.ind. *-ez.* /<lat. ***dormitare***.

dormitáre *s.f.* Faptul de *a dormita*. • pl. *-ări.* /v. ***dormita***.

dormitív, -ă *adj., s.n.* (*fam.*) **1** *adj., s.n.* Somnifer. **2** *adj.* Ext. Care este plictisitor. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***dormitif***.

dormitivitáte *s.f.* Caracter dormitiv. • /***dormitiv*** + *-itate*.

dormitór *s.n.* **1** Cameră de dormit (într-o locuință, într-o școală, într-o cazarmă etc.). *În dormitor era lumină și se făcuse puțin foc* (VLAH.). **2** Mobilă specială pentru camera de dormit. *Și-a comandat un dormitor de stejar.* • pl. *-oare.* /<lat. ***dormītōrĭum, -ii***.

dorn *s.n.* **1** (*tehn.*) Unealtă de oțel cu care se fac găuri în tablă, piele etc.; priboi. **2** (*tehn.*) Unealtă în formă de tijă cilindrică sau conică, care are rolul de a prinde, de a deplasa, de a degaja etc. o piesă. **3** (*ind. extract.*) *Dorn de instrumentație* = unealtă pentru prinderea și extragerea prăjinilor de foraj, a tuburilor de extracție sau a burlanelor rămase în gaura de sondă. • pl. *-uri.* /<germ. ***Dorn***.

dórnic, -ă *adj., s.m.* **1** *adj.* (*de obicei urmat de determ. introduse prin prep. „de"*) Care dorește să aibă, să facă, să obțină ceva. *Eram... dornic de evadare* (G. M. ZAMF.). ◇ Expr. *A fi dornic de sînge* v. sînge. **2** *s.m.* (*reg.*) Plantă erbacee, cu frunzele lungi, înguste și cu florile mici, albe (*Falcaria sioides*). • pl. *-ci, -ce.* /***dor*** + *-nic*.

dorobánț *s.m.* **1** (*în Ev. Med., în Țările Rom.*; *la pl.*) Corp de ostași pedeștri, cu leafă, recrutați mai ales dintre străini, care alcătuiau baza oștirii de pedestrași; (*și la sg.*) soldat care făcea parte dintr-un astfel de corp; daraban. **2** (*în trecut*) Jandarm (cu atribuții speciale). • pl. *-i.* și (*înv.*) *darabán, darabánt, dărăbán s.m.* /<magh. ***darabant***; cf. și tc. *der-ban* „portar", germ. *Trabant*.

dorobănțésc, -eáscă *adj.* (*înv.*) Al dorobanților, specific dorobanților, privitor la dorobanți. • pl. *-ești.* /***dorobanț*** + *-esc*.

dorobănție *s.f.* (*în trecut*) **1** Jandarmerie. **2** Poliție. • pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* /***dorobanț*** + *-ie*.

dorobănțíme *s.f.* Colect. Mulțime de dorobanți; totalitatea dorobanților. • /***dorobanț*** + *-ime*.

dorsái, -ă *adj., s.f.* **I** *adj.* **1** (*anat.*) Care se află în partea din spate sau posterioară a corpului unei ființe ori a unui organ; care se referă la această regiune. ◇ (*subst. m.*) *Marele dorsal* = cel mai lat mușchi al spatelui. **2** (*lingv.*; *despre foneme*) Care se articulează în spatele limbii. **II** *s.f.* **1** (*geomorf.*; și *dorsală maritimă* sau *oceanică*) Sistem muntos subacvatic, care separă două bazine pe fundul oceanelor. **2** (*geomorf.*; și *dorsálă orografică*) Lanț muntos de mare întindere. *Dorsala Alpilor.* ◆ Relief puțin accidentat care separă forme de relief joase. **3** (*meteor.*) Prelungire a unui anticiclon între două zone cu presiune atmosferică mai coborîtă.

care poate fi asemănată cu un „bot de deal". <> *Dorsală barometrică* = linie sinuoasă care unește punctele de mare presiune. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***dorsal***; cf. lat. *dorsum* „spate".

dorsalgíe *s.f.* (*med.*) Durere în regiunea dorsală. • pl. *-gii*. g.-d.-*iei*. /<fr. ***dorsalgie***; cf. lat. *dorsum*, *-i* „spate", gr. *ἄλγος* „durere".

dorsalizáre *s.f.* Dezvoltare anormală a ultimei vertebre cervicale. • pl. *-ări*. /după fr. *dorsalisation*.

dorsartróză *s.f.* (*med.*) Artroză la coloana dorsală. • pl. *-e*. /<fr. ***dorsarthrose***.

dorsolombár, -ă *adj.* (*anat.*) Care se referă la regiunea dorsală și la cea lombară. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***dorso-lombaire***.

dorsoventrál, -ă *adj.* Care prezintă o față ventrală și una dorsală. • pl. *-i*, *-e*. /<germ. ***dorsoventral***.

doruléț *s.n.* **1** (*pop.*) Doruț. **2** (*bot.*; *reg.*) Cicoare (*Cichorium intybus*). • pl. *-e*. /***dor*** + *-uleț*.

dorúț *s.n.* (*pop.*) Dim. al lui *dor*; (*pop.*) doruleț. • pl. *-e*. /***dor*** + *-uț*.

dos *s.n.* **1** Partea din spate a unui obiect, a unei construcții, a unei case etc.; partea de dinapoi a corpului omenesc. <> Loc.adj. *Din dos* = care este situat în spatele, îndărătul casei, curții etc. *Am fugit pe ușa din dos și am dat pin grădină* (ALECS.). <> Loc.adv. *De-a-ndoasele*(*a*) sau *pe de-a-ndoasele*(*a*) = *a*) altfel decît trebuie, de cum te-ai aștepta; anapoda. *Tot ce făcea îi ieșea de-a-ndoasele* (ISP.); *b*) invers. *Mi-a bătut numărul 6 d-a-ndoasele* (CAR.); *c*) cu spatele înainte; de-a-ndărătele. *Duțu se depărtă... mai mult de-a-ndoaselea, oprindu-se mereu* (SLAV.). *În dos* = *a*) (*în opoz. cu „în față"*) în spate, pe ascuns; *b*) fig. în absență. *Prin dos* = pe intrarea din spatele casei. *Pe din dos* = *a*) (și, *înv.*, *în forma „pe după dos"*) pe la spate; *b*) prin spatele casei; *c*) pe o stradă laterală a unui oraș; *d*) fig. în taină. (*înv.*) *Din dos de...* = dincolo de... <> Loc.prep. (*constr. cu gen.*) *În dosul...* = în spatele..., înapoia..., îndărătul... *Aude voci în dosul ușii. Din dosul...* = din spatele..., dindărătul..., de dinapoia... *Un dușman de lup... trăgea cu urechea la păretele din dosul casei* (CR.). <> Expr. *A intra pe* (sau *prin*) *ușa din dos* = a reuși prin mijloace necinstite, prin protecție etc. *A scăpa pe* (sau *prin*) *ușa din dos* = a scăpa dintr-o încurcătură cu mare greutate, cu rușine (și pe căi necinstite). *A da dos* (*la față*) sau *a da dosul* (ori *dosurile*), *a pune dos la fugă* = a fugi, a o lua la sănătoasa; a se ascunde; a dispărea. *A întoarce* (cuiva) *dosul* = a se depărta (de cineva), a rupe relațiile (cu cineva), a ocoli pe cineva, a întoarce (cuiva) spatele. *În dosul lucrurilor* = dincolo de aparențe. (*pop.*) *A pune* (ceva) *la dos* = *a*) a pune (ceva) la adăpost; *b*) a ignora ce i se spune. *A ieși cu dosul la oameni* = a se purta necivilizat în societate. *A se întoarce cu fața dosului către cineva* = a întoarce, batjocoritor, spatele. (*înv.*) *A lua cuiva dosul* = a ataca pe cineva pe la spate. *Cu dosul în sus* v. sus. **2** (*anat.*) Șezut, fund, fese. <> Expr. *A fi cu dosul în sus* = a fi ursuz și indispus (fără motiv). *A se scula cu dosul în sus* v. scula. **3** *Dosul mîinii* (sau *palmei*, *labei*) = partea din afară a mîinii (sau a palmei, a labei). *Dosul limbii* = partea de dedesubt a limbii. **3** Partea mai puțin arătoasă și neexpusă vederii a unui obiect. *Dosul covorului*. **4** Partea de dinăuntru a unei haine. <> *Pe dos* = *a*) loc.adj. (*despre obiecte de îmbrăcăminte*) cu partea de dinăuntru în afară. Δ Expr. *A-și întoarce cojocul pe dos* v. cojoc; *b*) loc.adv. fig. altfel decît în realitate; invers. *Toate le văd pe dos*; *c*) loc.adj. fig. (*despre oameni*) care are purtări nefirești; ciudat, sucit. Δ Expr. *Întors pe dos* = necăjit, indispus, supărat. *A întoarce* (pe cineva) *pe dos* = a indispune, a tulbura (pe cineva). *A întoarce casa pe dos* v. întoarce. *A i se întoarce punga pe dos* v. pungă. *A i se întoarce cuiva mațele* (sau *stomacul*) *pe dos* v. întoarce. **5** (*pop.*) Loc unde nu bate soarele; loc ferit, ascuns, adăpostit. *Bate vîntul, îl lași să bată și te dai într-un dos* (SADOV.). • pl. *-uri*. /lat. pop. ***dossum*** = ***dorsum***, *-i*.

dosádă *s.f.* (*înv.*, *pop.*) **1** Insultă gravă. **2** Supărare, mîhnire. **3** Nedreptate; persecuție. • pl. *-e*. /<sl. veche **досада**.

dosár *s.n.* Totalitatea actelor care privesc un litigiu, o problemă, o persoană etc.; ext. copertă (de carton), mapă care conțin aceste acte. <> Expr. *A pune la dosar* = *a*) a nu da curs unei cereri, unui act etc.; *b*) fig. a nu-i păsa de ceva. (*jur.*) *A închide dosarul* = (*despre un organ de jurisdicție*) a da o hotărîre prin care se pune definitiv capăt unei acțiuni judiciare, unor cercetări, unei anchete, fără a se fi procedat la soluționarea lor în fond; a clasa. *A depune la dosar* v. depune. • pl. *-e*. /<fr. ***dossier***.

dosariádă *s.f.* (*fam.*, *iron.*) Manipulare a actelor cuprinse în dosarele securității sau ale altor instituții. • sil. *-ri-a-*. pl. *-e*. /***dosar*** + *-iadă*.

dosădí *vb. IV.* (*înv.*) **1** *tr.* (*compl. indică oameni*) A amărî, a întrista, a mîhni. **2** *tr.* (*compl. indică oameni*) A nedreptăți; a persecuta. **3** *tr.*, *refl.* A (se) supăra. • prez.ind. *-esc*. /<sl. veche **досадити**.

dosădíre *s.f.* (*înv.*) Faptul de *a* (*se*) *dosădi*. • pl. *-i*. /v. ***dosădi***.

dosădít, -ă *adj.* (*înv.*; *despre oameni*) **1** Care este amărît, întristat, mîhnit. **2** Care este nedreptățit, persecutat. **3** Care este supărat. • pl. *-ți*, *-te*. /v. ***dosădi***.

dosélnic, -ă *adj.* (*înv.*) **1** Ascuns, dosnic. **2** Incorect; nepermis. • pl. *-ci*, *-ce*. /***dos*** + *-elnic*.

dosí *vb. IV.* **1** *tr.*, *refl.* (*pop.*; *fam.*) A (se) sustrage vederii altora; a (se) ascunde. *Ulciorul plin, unde să-l pot eu dosi?* (COȘB.). **2** *tr.* (*pop.*; *fam.*) A fura ceva, ascunzînd. **3** *tr.*, *intr.* (*înv.*) Expr. *A o dosi* = a fugi. • prez.ind. *-esc*. /***dos*** + *-i*.

dosíre *s.f.* (*pop.*; *fam.*) Acțiunea de *a* (*se*) *dosi*. • pl. *-i*. /v. ***dosi***.

dosít, -ă *adj.* (*pop.*; *fam.*) **1** Care este ascuns, pitit. *Pachet dosit*. **2** Care este ferit vederii, care este retras. *Ședeau de un ceas la măsuța cu marmora pătată din colțul cel mai dosit al cafenelei* (AGÂR.). • pl. *-ți*, *-te*. /v. ***dosi***.

dósnic, -ă *adj.*, *s.f.* **1** *adj.* (*despre locuri*, *clădiri*, *străzi etc.*) Care se află mai la o parte; care este ascuns vederii; lăturalnic, izolat. *Strada, dosnică și troienită de zăpadă, era pustie* (MACED.). **2** *adj.* (*despre oameni*) Care este ursuz, retras. <> (*despre manifestări, acțiuni ale oamenilor*) Care este secret. **3** *s.f.* Compuse: (*bot.*) *dosnică-galbenă* = plantă erbacee cu tulpina erectă, cu frunzele petiolate și cu florile galbene, dispuse în capitule (*Carpesium cernuum*); (*reg.*) *dosnică-bărbătească* = urechea-iepurelui (*Bupleurum rotundifolium*); *dosnică-femeiască* = pidosnic (*Cerinthe minor*). • pl. *-ci*, *-ce*. /***dos*** + *-nic*.

dospeálă *s.f.* **1** Faptul de a dospi. **2** Concr. Substanță folosită pentru a face să dospească un aluat; plămădeală. **3** Fermentare (naturală) a unor produse, fructe, alimente etc. **4** Fig. Moleșeală; trîndăvire. • pl. *-eli*. /***dospi*** + *-eală*.

dospí *vb. IV. intr.* **1** (*despre aluat*) A crește, transformîndu-se într-o masă afînată, sub acțiunea drojdiei sau a unor substanțe chimice specifice, introduse intenționat. **2** (*despre alimente*) A fermenta schimbîndu-și gustul, aspectul etc. *Cașul dospește*. **3** (*despre unele materii organice*) A fermenta, a se descompune, sub acțiunea unor fermenți naturali, în condiții specifice de căldură, de umiditate etc. *Gunoaie... dospeau mustind în soare* (D. BOT.). **4** (*reg.*; *despre recolte*) A ajunge la maturitate. <> Spec. (*despre grîu*) A se coace. • prez.ind. pers. 3 *-ește*. /<sl. veche **доспѣти**.

dospíre *s.f.* Acțiunea de *a dospi*. • pl. *-i*. /v. ***dospi***.

dospít[1] *s.n.* Faptul de *a dospi*. • /v. ***dospi***.

dospít[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre aluat*) Care a crescut, transformîndu-se într-o masă afînată, sub acțiunea drojdiei sau a unor substanțe chimice, introduse intenționat. **2** (*despre alimente*) Care a fermentat, schimbîndu-și gustul, aspectul etc. **3** (*despre unele materii organice*) Care a fermentat, s-a descompus, sub acțiunea unor fermenți naturali, în condiții specifice de căldură, de umiditate etc. • pl. *-ți*, *-te*. /v. ***dospi***.

dospitór, -oáre *s.n.*, *s.f.* **1** *s.n.* Cameră special amenajată într-o fabrică de pîine, în care se pune la dospit aluatul. **2** Poliță pe care se așază cașul pentru a dospi. • pl. *-ori*, *-oare*. /***dospi*** + *-tor*.

dostoievskián, -ă *adj.* **1** Care aparține (operei) lui Dostoievski, care este propriu (operei) lui Dostoievski. **2** În maniera operei lui Dostoievski. • sil. *-to-iev-ski-an*. pl. *-ieni*, *-iene*. /<fr. ***dostoïevskien***; cf. nm. pr. Fiodor Mihailovici *Dostoievski*, scriitor rus.

dotá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică instituții, întreprinderi etc.*) A utila cu cele necesare desfășurării activității. <> (*înv.*) A finanța. **2** A da unei fete dotă, la căsătorie. **3** Fig. (*compl. indică oameni*) A înzestra cu calități intelectuale, sufletești etc. deosebite. *Natura l-a dotat cu inteligență*. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***doter***, lat. ***dotare***.

dotál, -ă *adj.* **1** Care ține de dotă, privitor la dotă. *Avere dotală*. **2** Prin care se constituie sau se consemnează o dotă. *Act dotal*. <> *Foaie dotală* v. foaie. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***dotal***, lat. ***dōtalis***, ***-e***.

dotáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a dota*; dotație. **2** Concr. Mijloace de care dispune cineva sau ceva; ceea ce are, deține cineva sau ceva. *Dotările făcute au îmbunătățit mult cercetarea*. • pl. *-ări*. /v. ***dota***.

dotát, -ă *adj.* **1** (*despre instituții, întreprinderi etc.*) Care este utilat cu cele necesare desfășurării activității. **2** (*despre fete*) Care primește dotă la căsătorie. **3** (*despre oameni*) Care este înzestrat cu calități intelectuale, sufletești deosebite. • pl. *-ți*, *-te*. /v. ***dota***.

dotáție *s.f.* **1** Dotare. **2** Concr. Mijloace materiale puse la dispoziția cuiva prin dotare. **3** Capacitate înnăscută care face posibile performanțe. • pl. *-ii*. g.-d.-*iei*. și (*înv.*) *dotațiúne s.f.* /<fr. ***dotation***, lat. ***dotatio***, ***-onis***.

dotațiúne *s.f.* v. dotație.

dótă *s.f.* Bunuri date (cu forme legale) (de către părinți) unei fete cînd se mărită; zestre. • pl. *-e*. /<fr. ***dot***, lat. ***dos***, ***dōtis***.

douăzéci *num.card.*, *s.m.* **I** *num.card.* Număr natural care este situat în numărătoare între nouăsprezece și douăzeci și unu și care se indică prin cifra *20* (sau *XX*); numărul abstract corespunzător. *Cincisprezece și cu cinci fac douăzeci*. <> (*adj.*) *Are douăzeci de ani*. <> (*subst.*) *Au participat douăzeci la olimpiadă*. <> (*cu val. de num.ord.*) *Secolul douăzeci*. <> (*precedat de prep. „de" și urmat de „ori", intră în componența num.adv.*) *Voleibalistele noastre au înscris de douăzeci de ori*. <> (*precedat de „cîte", intră în componența num. distrib.*) *Vin cîte douăzeci*. **II** *s.m.* Semn grafic care reprezintă numărul douăzeci; ext. desen, figură în forma acestui semn. • sil. *do-uă-*. /***două*** + ***zeci***.

douăzécilea, douăzécea *num.ord.* (*precedat de art. „al", „a"*) Care este situat în numărătoare între al nouăsprezecelea și al douăzeci și unulea. *Este al douăzecilea în catalog*. <> (*adj.*) *Al douăzecilea an de aniversare*. • sil. *do-uă-*. /***douăzeci*** + ***le*** + ***-a***.

double [dubl] *s.f.* (*muz.*) **1** Reluare ornamentală a unei fraze muzicale. **2** Variație a unei fraze dintr-un dans. /<fr., engl. ***double***.

doucin [du'sen] *s.m.* (*bot.*) Varietate de măr sălbatic, cu frunzele lungi și cu fructele mici, care este folosit în pepiniere ca portaltoi. • pl. *-i*. /<fr. ***doucin***.

dovádă *s.f.* **1** Fapt sau lucru care arată, demonstrează ceva; probă convingătoare; mărturie. *Are suficiente dovezi pentru a susține paternitatea manuscrisului*. <> Loc.adv. *Ca* (sau *drept*) *dovadă* = ca semn că..., pentru a dovedi că... <> Loc.vb. *A da dovadă de...* = a dovedi, a arăta, a manifesta. **2** Probă juridică. **3** (*adesea urmat de determ. introduse prin prep. „de"*) Act, document prin care se adeverește ceva, se recunoaște un fapt sau un drept. *Dovadă de primire a unei recomandate*. • pl. *-ezi*. /de la ***dovedi***, prin derivare regresivă.

dovedí *vb. IV.* **1** *tr.* A arăta, în mod convingător, cu probe, cu argumente, cu mărturii, cu dovezi existența sau inexistența unui fapt, a unei situații etc.; a adeveri, a atesta, a certifica. *Toate dovedesc cele spuse*. <> Expr. (*refl. impers.*) *Cum nu s-a dovedit* = cum nu mai există. **2** *tr.* A constitui o dovadă despre...; a fi semnul din care se poate înțelege că... *Că acești oameni... au iubit în vremea lor progresul, o dovedesc atît de multele opaițe care s-au găsit aici* (BOGZA). **3** *tr.* (*compl. indică stări, situații etc.*) A indica, a demonstra, a proba. *Cursul evenimentelor dovedesc o schimbare a mentalității oamenilor*. **4** *tr.*, *refl.* A (se) arăta, a (se) vădi, a (se) manifesta (într-un anumit fel). *În toate situațiile grele prin care a trecut i-a dovedit prietenia. În acea împrejurare se dovedise nesigur*. <> (*tr.*) A descoperi dovezi sigure asupra vinovăției cuiva. **5** *tr.* (*despre oameni*; *compl. indică însușiri, calități etc.*) A arăta, a demonstra. *Dovedește reale aptitudini pentru muzică*. **6** *tr.* (*compl. indică idei, opinii, teze etc.*) A argumenta, a susține. *Și-a dovedit temeinic ideile*. **7** *tr.* (*pop.*; *fam.*; *compl. indică adversari*) A birui, a învinge. *Oare are să mai ție mult războiul? ... – Pînă ce-om dovedi pe turci* (SADOV.). **8** *tr.* (*pop.*; *fam.*; *compl. indică oameni*) A întrece (pe cineva), a lăsa în urmă. **9** *tr.* (*pop.*; *fam.*) A termina, a isprăvi. *Eu aștept pînă ce dovedesc bucatele ce ai binevoit a-mi pune dinainte* (SADOV.). **10** *intr.* (*pop.*; *fam.*) A prididi, a răzbi. *Este multă treabă în gospodărie și nu poate dovedi singur*. **11** *tr.* (*reg.*) A afla, a găsi, a da de ceva. *Se suie într-un*

copaci, să se uite pe toate părțile, doară o dovedi vreo lumină de foc pe undeva (POP.). • prez.ind. *-esc.* /<sl. veche **довѣдж, довѣстн**.

dovedíre *s.f.* Acțiunea de *a (se) dovedi* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***dovedi***.

dovedít, -ă *adj.* **1** (*despre existența sau inexistența unui fapt, a unei situații etc.*) Care este arătat, în mod convingător, cu probe, cu argumente, cu mărturii, cu dovezi. **2** Care este evident, vădit. **3** (*despre stări, situații etc.*) Care este indicat, demonstrat, probat. **4** (*despre persoane*) Căruia i-au fost dezvăluite planurile, acțiunile, gîndurile ascunse sau vinovate. **5** (*despre idei, opinii, teze etc.*) Care este argumentat, susținut. **6** (*pop.; fam.; despre adversari*) Care este biruit, învins. **7** (*pop.; fam.; despre oameni*) Care este întrecut, lăsat în urmă. • pl. *-ți, -te.* /v. ***dovedi***.

doveditór, -oáre *adj.* **1** Care dovedește, arată în mod convingător existența sau inexistența unui fapt, a unei situații etc. **2** (*despre acte, documente etc.*) Care adevărește, atestă, certifică ceva. ◆ Care recunoaște un fapt sau un drept. • pl. *-ori, -oare.* /***dovedi*** + *-tor*.

dovleác *s.m.* **1** (*bot.*) Nume dat mai multor specii de plante anuale, din familia cucurbitaceelor, cu tulpina întinsă pe pămînt și cu fructele mari, sferice sau ovale, folosite în alimentația omului sau a animalelor (*Cucurbita*); plantă care aparține fiecăreia dintre aceste specii; restr. fructul acestor plante; bostan. *Dovleac alb. Dovleac porcesc. Dovleac galben.* ◇ Expr. *A avea capul ca dovleacul* = *a)* a avea capul mare; *b)* a fi prost. (*pop.*) *A avea cap, nu bostan* = a fi deștept. **2** Fig. (*fam.*) Cap de om (prost). *Nu-ți mai chinui degeaba dovleacul!* • pl. *-eci.* și (*pop.*) *dovleág s.m.* /<tc. dial. ***dövlek*** *„pepene”*.

dovleág *s.m.* v. dovleac.

dovlecél *s.m.* (*bot.*) Plantă anuală, din familia cucurbitaceelor, cu tulpinile scurte și ramificate în tufe mari, compacte, cu fructele comestibile, lunguiețe, aproape cilindrice (*Cucurbita pepo oblonga*); restr. fructul acestei plante; bostănel. • pl. *-cei.* /***dovleac*** + *-el*.

downtonian, -ă [dauntoni'an] *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Primul etaj al devonianului inferior. **2** *adj.* Care aparține downtonianului, specific downtonianului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din downtonian. • pl. *-ieni, -iene.* /<engl. ***Downtonian***; cf. nm. pr. *Downton*, localitate în Anglia.

dox- Elem. de compunere „părere, credință”. • și *doxo-*. /<fr. ***dox(o)***-; cf. gr. *δόξα* „opinie; credință”, „glorie”.

dóxă *s.f.* (*fam.*) Minte; pricepere. ◇ Expr. *A fi cu* (sau *a avea*) *doxă la cap* = a fi înțelept. • pl. *-e.* /<ngr. ***δόξα***.

doxo- v. dox-.

doxográf *s.m.* (*în antic. greacă*) Autor care aduna părerile filosofilor, expunîndu-le pe probleme. • pl. *-i.* /<fr. ***doxographe***; cf. gr. *δόξα* „părere”, *γράφω* „a scrie”.

doxológic, -ă *adj.* (*bis.*) Care se referă la doxologie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***doxologique***.

doxologíe *s.f.* (*bis.*) Moment în liturghia creștină în care se face glorificarea lui Iisus Hristos. • g.-d.*-iei.* /<fr. ***doxologie***; cf. gr. *δόξα* „glorie”, *λόγος* „vorbire”.

doxometríe *s.f.* (*psih.*) Măsurare statistică a opiniilor sau a altor particularități comportamentale ale unei populații. • pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* /<fr. ***doxométrie***.

dozá *vb. I. tr.* **1** A determina proporția fiecărui element al unui compus chimic sau al unui amestec. **2** A pune împreună, în proporții precizate, substanțele sau materialele care formează un amestec. **3** A fracționa, după o anumită regulă, o cantitate dată dintr-o substanță sau dintr-un material. **4** (*med.*) A prescrie sau a administra unui bolnav un medicament în doze. **5** Fig. A folosi ceva în proporții bine determinate. *Își dozează efortul. Pentru sărbători și-a dozat bine cheltuielile.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***doser***.

dozábil, -ă *adj.* **1** Care se poate doza. **2** A cărui alcătuire poate fi dozată. *Compus chimic dozabil.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***dosable***.

dozăj *s.n.* **1** Dozare. **2** Proporția dintre materialele sau substanțele care intră în componența unui amestec. ◆ (*constr.*) Conținut de liant al unui beton sau al unui mortar. **3** (*nav.*) Operație de echilibrare a unui submarin în vederea navigației sub apă, care constă în adăugarea sau scoaterea de lest din tancuri. • pl. *-e.* /<fr. ***dosage***.

dozáre *s.f.* Acțiunea de *a doza* și rezultatul ei; dozaj, dozat. • pl. *-ări.* /v. ***doza***.

dozát[1] *s.n.* Dozare. • /v. ***doza***.

dozát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre amestecuri*) Căruia i-a fost determinată proporția în care un element, o substanță sau un material intră în combinație cu altele. **2** Care este pus în proporții determinate. **3** (*despre elementele unui text*) Care a fost distribuit într-un anumit fel. **4** (*despre medicamente*) Care a fost fracționat în doze diferite; care a fost prescris sau administrat în doze. **5** Fig. Care este folosit în proporții bine echilibrate. • pl. *-ți, -te.* /v. ***doza***.

dozatór *s.n.* **1** (*tehn.*) Aparat sau dispozitiv care alimentează, în doze determinate, o mașină sau o instalație de prelucrare a unor amestecuri de materiale. **2** Instalație cu ajutorul căreia se amestecă, în doze prestabilite, apă acidulată și esențe de băuturi. **3** Aparat pentru distribuirea sifonului, berii, sucului, înghețatei, cafelei etc. • pl. *-oare.* /***doza*** + *-tor*.

dóză[1] *s.f.* **1** Cantitate determinată dintr-o anumită substanță, dintr-un material etc., care produce un efect sau care este folosită la un amestec. **2** (*med.*) Cantitate prescrisă dintr-un medicament pe care bolnavul trebuie s-o ia dintr-odată. *A luat doză mai mare de heroină și a murit.* **3** *Doză letală* = cantitate minimă dintr-o substanță care provoacă moartea. **4** Cutie metalică în care se află o băutură răcoritoare sau bere. • pl. *-e.* /<fr. ***dose***.

dóză[2] *s.f.* **1** (*electr.*) Cutie izolată electric în interior, care servește la protecția anumitor elemente ale instalațiilor electrice de joasă tensiune. **2** Dispozitiv care servește la imprimarea și redarea prin mijloace electroacustice a sunetelor înregistrate pe un disc. **3** (*fotogr.*) Instrument folosit pentru realizarea în bune condiții a developării filmelor. • pl. *-e.* /<germ. ***Dose***.

dozi- Elem. de compunere „doză”. • /<fr. ***dosi***-; cf. gr. *δόσις* „dare; porți(un)e”.

dozimétric, -ă *adj.* (*fiz.*) Care aparține dozimetriei, care se referă la dozimetrie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***dosimétrique***.

dozimetríe *s.f.* (*fiz.*) **1** (Procedeu de) determinare a dozelor de radiații. **2** Disciplină care se ocupă cu studiul tehnicii și posibilităților de măsurare a dozelor de radiații. • pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* /<fr. ***dosimétrie***; cf. gr. *δόσις* „porție; doză”, *μέτρον* „măsură”.

dozimetríst *s.m.* Specialist în domeniul dozimetriei. • pl. *-iști.* /<germ. ***Dosimetrist***.

dozimétru *s.n.* (*fiz.*) **1** Aparat pentru măsurarea dozelor de radiații. **2** Aparat de măsură a cantității de lumină produsă de o sursă luminoasă într-un interval de timp. • pl. *-e.* /<fr. ***dosimètre***.

drac *s.m.* **1** (*teol.*) Spirit al răului, al întunericului (care sălășluiește în iad), considerat cauză a dezordinii morale și cosmice; demon, diavol, tartor. *Stai, nu fugi, nu e drac, e un biet om ca toți oamenii* (SADOV.). ◆ (*art.; în Biblie; și nm. pr.*) Înger căzut din demnitate ca urmare a nesupunerii și revoltei contra lui Dumnezeu, căpetenie a demonilor, întruchipare supremă a răului (care a ajuns în iad); diavolul, Satana, Lucifer. ◇ Zic. *Mărunțel ca macul, Dar iute ca dracul. Se sperie dracul și de umbra lui.* ◇ (*în constr. cu vb. „a ști”, „a face”, „a asculta”, „a înțelege” etc., exprimă nedumerire sau negație*) *Dracul știe ce are, cică a prins niște iepuroi* (CR.). ◇ (*mai ales în prop. interog., exprimă surpriză, mirare, uimire, nedumerire*) *Ce dracu cauți aice?* (C. NEGR.). *Unde dracul am mai auzit eu despre doi corbi* (CAM.). ◇ *Piele de drac* v. piele. *Tichia dracului* v. tichie. ◇ Loc.adv. *În draci* = foarte mult, fără chibzuială, exagerînd. *Au mîncat și au băut în draci.* ◇ Expr. *A fi dracul gol* (sau *împelițat, în picioare*) = *a)* a fi rău, afurisit; *b)* a fi isteț, poznaș. *Poama dracului* = *a)* om rău, ticălos; *b)* om descurcăreț, întreprinzător. *A se teme* (sau *a se speria*) (de ceva sau de cineva) *ca de dracul* (sau *ca dracul de tămîie*) = a-i fi foarte frică de ceva. *A se uita la cineva ca la dracul* = a se uita la cineva urît, cu dușmănie. *Și-a amestecat dracul coada*, se spune atunci cînd o situație care părea clară capătă o evoluție neașteptată (în rău). *Nici pe dracul să-l vezi, nici cruce să-ți faci* = *a)* să te ferești de omul fățarnic; *b)* mai bine să nu pierzi ceva decît să ai nevoie. *Dracul nu e așa de negru* = pericolul nu e așa de mare cum s-a crezut. *A căuta pe dracul* = *a)* a-și face de lucru; *b)* a intra singur într-o încurcătură, a-și provoca singur neplăceri. *A căuta pe dracul și a găsi pe tată-său* sau *a ajunge de la dracul la tată-său, a scăpa de dracul și a da peste tată-său* = a ajunge din rău în mai rău. *A băga pe cineva în burduful dracului* = a nu-și mai bate capul cu cineva. *Dracul nu face biserici, nici puțuri* (*pe*) *la răspîntii* = de la om rău te poți aștepta numai la lucruri rele. *Dracul nu face mănăstire* = lucrurile rele nu durează, nu rezistă în timp. (*Parcă*) *a intrat dracul în cineva*, se spune despre cineva aprig la mînie sau la treabă. *Fă-te frate cu dracul pînă treci puntea* = aliază-te cu oricine, pînă trece primejdia sau pînă îți rezolvi problema. *A da de* (ori *peste*) *dracul* sau *a vedea* (ori *a-l găsi*) *pe dracul* = a o păți. *Trebuie să fie un drac la mijloc*, se spune: *a)* cînd nu se poate găsi o explicație logică pentru o situație încurcată; *b)* cînd se bănuiește o mașinație, o intrigă, un complot. *A trimite* (pe cineva) *la dracul* sau *a da* (pe cineva) *dracului* (ori *la toți dracii*) = a înjura, a blestema (pe cineva). *A se duce la dracul* = a pleca în treaba lui (fără a i se mai ști de urmă). *A se duce dracului* = *a)* (*despre persoane; adesea în imprec.*) a se duce (într-un loc neștiut) fără a se mai întoarce; *b)* (*despre bunuri materiale*) a se irosi fără rost; a se prăpădi. *A trimite* (pe cineva) *de la dracul la tată-său* = a purta pe cineva de colo pînă colo. *A face și pe dracul* = a face tot posibilul, a încerca toate mijloacele. *A cere pe dracul și pe tată-său* sau *cît dracul pe tată-său* = a cere (pe un obiect oferit spre vînzare) un preț exagerat. *A da* (sau *a lăsa*) *dracului* (pe cineva sau ceva) = a abandona (pe cineva sau ceva); a renunța definitiv (la cineva sau la ceva). *Lasă-l dracului, că o să-ți plătească el* (STANCU). *A se juca cu* (sau *a căuta pe*) *dracul* = a risca. *Lucrul dracului* = lucru afurisit; poznă. *E tot un drac* = e totuna. *A avea* (sau *a fi cu*) *draci* ori *a avea pe dracul în el* = *a)* a fi energic, plin de viață; *b)* a fi prost dispus; a fi extrem de enervat. *A băga pe cineva în draci* (sau *în toți dracii*) = *a)* a intimida, a înfricoșa pe cineva; *b)* a face pe cineva să depună toate eforturile (de frică) pentru a face ceva. *A nu avea nici pe dracul* = a fi sănătos. *A lua* (pe cineva) *dracul* (sau *dracii, mama dracului*) = *a)* a muri;

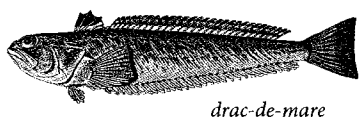

drac-de-mare

b) a o păți. *Al dracului!* sau *ce dracu!, ptiu, drace!*, exclamație care exprimă uimire sau enervare. *La* (sau *pe*) *toți dracii!*, exclamație care exprimă nemulțumire, mînie. *Pe dracul*, formulă de negație; nimic. *Scoate drace ce-ai furat, că te duc la spînzurat!*, se spune cînd nu găsești un lucru pierdut. *A trage pe dracul de coadă* v. coadă. *A scoate coasta de drac* (*din femeie*) v. coastă. *Își vîră* (sau *și-a vîrît*) *dracul coada* (*în...*) v. coadă. *Drac împielițat* v. împielițat. *A împinge* (pe cineva) *dracul să...* (ori *de...*) v. împinge. *Drac încălțat* v. încălțat. *A închina pe cineva dracului* v. închina. *L-a înțărcat dracul* v. înțărca. *I-a pierdut dracul măsura* v. măsură. *A-l munci pe cineva dracul* v. munci. (*A fi*) *omul* (sau *om al*) *dracului* v. om. *A face pe dracu-n patru* v. patru. *A trăi ca dracul cu popa* v. popă. *A ședea ca dracu-n spini* (sau *pe mărăcini, în cînepă*) v. ședea. *A fugi* (sau *a se feri*) *de ceva sau de cineva ca dracul de tămîie* v. tămîie. *A ține pe dracul de coadă* v. ține. *A-i veni* (cuiva) *dracii* v. veni. ◇ Imprec. *Du-te la dracu! Să te ia dracul!* ◆ (*ca atr. gen. dă subst. determ. sens peiorativ, injurios sau disprețuitor*) *Marș, potaia dracului!* ◇ Expr. *Al dracului* (*de...*) = *a)* grozav (de...); din cale afară de...; peste măsură de...; *b)* afurisit, incomod; *c)* energic; descurcăreț; capabil; *d)* foarte rău; păcătos. (*Așa,*) *de-al dracului* = *a)* fără nici un motiv; *b)* fiindcă așa vreau. **2** (*în formule de generalizare maximă*) Orice; oriunde; fie cine-o fi. *Face și pe dracul. Se duce și la dracul.* ◇ Expr. *La dracu-n praznic* sau *la mama dracului, unde și-a înțărcat dracul copiii, (pe) unde și-a spart dracul opincile, unde și-a pierdut dracul potcoavele* = foarte departe, prin locuri foarte depărtate; într-un loc necunoscut. **3** Fig. Om rău, crud, plin de păcate. **4** Fig. Om isteț, vioi, nebunatic. *Un drac de om, iute și isteț.* **5** Compus: (*iht.*) *drac-de-mare* = pește marin, de culoare cenușie-roșiatică, cu corpul și capul comprimate lateral, a cărui primă aripioară dorsală este formată din țepi veninoși (*Trachinus draco*); draconie, dragon. • pl. *draci.* /lat. ***draconem*** „șarpe”, „balaur”.

drăcilă *s.f.* (*bot.*) Arbust spinos, cu florile galbene și cu fructele în formă de boabe roșii, care este cultivat de obicei ca gard viu (*Berberis vulgaris*). • pl. *-e.* și (*reg.*) *drácină, drăcílă s.f.* /<sl. veche **драчие** „mărăcine".

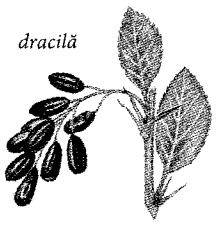
dracilă

drácină *s.f.* v. dracilă.

dracón *s.m.* (*ist.*) Emblemă zoomorfă a dacilor, care reprezenta un șarpe, cu cap de lup și coamă bogată. • pl. *-i.* /<fr. ***drakon***.

dracónic, -ă *adj.* **1** (*despre legi, dispoziții etc.*) Care este foarte aspru. *Măsura draconică n-a ținut mult* (BART). **2** (*astrol.*) Draconitic. ◇ *Lună draconică* = interval de 27 zile, 5 ore, 5 minute și 36 de secunde în care Luna se învîrte în jurul nodului ascendent al orbitei sale; lună draconitică. ◇ *Punct draconic* = fiecare din nodurile sau punctele orbitei lunare, în care aceasta întîlnește enclitica; punct draconitic. • pl. *-ci, -ce.* /<it. ***draconico***, germ. ***Drakonisch***; cf. nm. pr. *Dracon*, legiuitor atenian, celebru pentru severitatea sa.

dracónie *s.f.* (*iht.*) Drac-de-mare (*Trachinus draco*). • pl. *-ii.* g.-d.-*iei.* /<ngr. ***δρακώνια***.

draconític, -ă *adj.* (*astrol.*) Care se referă la linia ce unește punctele de intersecție ale orbitei lunii cu planul eliptic; draconic. ◇ *Lună draconitică* = lună draconică. ◇ *Punct draconitic* = punct draconic. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***draconitique***, it. ***draconitico***.

dracúncul *s.m.* (*zool.*) Vierme nematod, parazit al omului și al diferitelor animale. • pl. *-i.* /<fr. ***dracunculus***.

dracunculóză *s.f.* (*med.*) Infecție a țesuturilor subcutanate și profunde, provocată de dracuncul, manifestată prin tumori subcutanate, pruriginoase, care se acumulează și se deschid, eliberînd embrionii în mediul exterior. • pl. *-e.* /<fr. ***dracunculose***; cf. lat. *dracunculus*.

drag, -ă *adj., subst.* **I** *adj.* **1** (*despre ființe sau lucruri*) Care este iubit, scump, neprețuit. ◇ (*subst.*) *Stai cuminte, draga mamei!* ◇ Expr. *A-i fi* (cuiva) *drag să...* = a-i plăcea mult să facă ceva; a se simți atras spre ceva. *Dragă Doamne* = vorba vine; chipurile. *A avea drag pe cineva* = a iubi pe cineva. *A se avea dragi* = a se iubi unul pe altul. *A cădea cuiva drag* v. cădea. *A-i fi cuiva drag* (*cineva* sau *ceva*) v. fi. *Cînd ți-e lumea mai dragă* v. lume. *A-i fi* (cuiva) *lumea dragă* v. lume. *A-i fi drag cuiva ca lumina ochilor* (sau *mai mult decît ochii din cap*) v. ochi. *A-i pica* (*cineva*) *drag* v. pica. *A-i fi* (cuiva) *drag ca sarea în ochi* v. sare. *Cînd ți-e viața mai dragă* v. viață. ◆ (*fam.; subst. f.; la vocat.*) Termen (de afecțiune) cu care se adresează cineva unei persoane (iubite) sau cînd vorbește despre o asemenea persoană. *E-un miros de brad, mă dragă, de te amețește* (CA. PETR.). **2** (*despre manifestări, atitudini, vorbe etc. ale oamenilor*) Care exprimă iubire, prețuire; care este plin de afecțiune. *Aminte să-ți aduci De-ale noastre vorbe dulci* (POP.). ◇ Loc.adv. *Cu dragă inimă* v. inimă. **II** *s.m., s.f.* Persoană care iubește pe alta (de sex opus), care se află în relații de dragoste cu aceasta; iubit, iubită. *Patru plopi ascund în umbră casa dragei mele* (TOPÎR.). **III** *s.n.* (*pop.*) Dragoste, iubire. ◇ Loc.adj. (*De-a*) *mai mare dragul* = *a*) care produce plăcere; *b*) care este de toată frumusețea. ◇ Loc.adv. *Cu* (*mare* sau *mult, atîta etc.*) *drag* ori *cu tot dragul* = *a*) cu iubire, cu plăcere; *b*) bucuros. *De drag* = de dragoste; din (sau cu) plăcere. Δ Expr. *Nu-l vede bine de drag* v. vedea. (*reg.*) *În dragul lelii* = fără rost. ◇ Loc.prep. *De dragul...* = (*urmat de un gen. sau de un pron.pos.; introduce o prop. cauz.*) pentru..., din dragoste sau din prietenie pentru... *De dragul fetei a făcut acest lucru.* ◇ Loc.vb. *A prinde drag de* (sau *pe*) *cineva* = a se îndrăgosti de cineva. ◇ Expr. *A cădea* (cuiva) *cu drag* = a deveni iubit de cineva. (*Ți-e*) *mai mare dragul să...* = e o mare plăcere să... *A avea pe cineva cu drag* v. avea. *A ști de dragul cuiva* v. ști. • pl. *-gi, -ge.* /<sl. veche **драгъ**.

dragá *vb. I. intr.* **1** (*nav.*) A săpa cu ajutorul dragelor fundul unei ape și a îndepărta materialul săpat, în vederea înlesnirii navigației, a executării unor lucrări etc. **2** A căuta obiectele scufundate în apă. **3** A curăța de mine marine o cale navigabilă. **4** Fig. A acosta femei. • prez.ind. *-ghez.* /<fr. ***draguer***.

dragáj *s.n.* Dragare. • pl. *-e.* /<fr. ***dragage***.

dragáre *s.f.* Acțiunea de *a draga*; dragaj, dragat. • pl. *-ări.* /v. ***draga***.

dragát[1] *s.n.* Dragare. • /v. ***draga***.

dragát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre cursuri de apă, canale, porturi etc.*) Al cărui fund a fost curățat cu ajutorul dragelor pentru înlesnirea navigației, pentru executarea unor lucrări etc. **2** (*despre căi de acces*) Care este curățat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***draga***.

dragavéi *s.m.* (*bot.*) Plantă erbacee, perenă, cu florile mici, verzui, bisexuate, cu frunzele lanceolate, dințate, lungi, înguste și comestibile (*Rumex crispus*). • pl. *-i.* /etimol. nec.

drágă *s.f.* **1** (*nav.*) Navă cu mijloace proprii de propulsie sau remorcată, echipată cu instalații de săpat sub apă și cu instalații de scos și de transportat materialul rezultat din săpare. **2** Plasă de formă specială ori sac cu care se colectează organisme vegetale sau animale de pe fundul apei sau cu care se pescuiește. **3** (*milit.*) *Dragă de mine* = aparatură tehnică de luptă cu ajutorul căreia se curăță minele dintr-o anumită regiune a mării sau a unui fluviu. **4** *Dragă-aspiratoare* = dragă cu funcție de aspirator. • pl. *-ge.* /<fr. ***drague***.

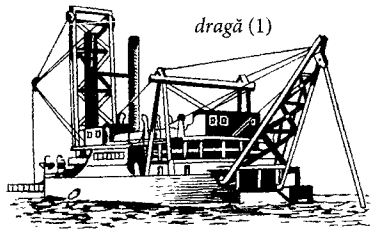
dragă (1)

draghínă *s.f.* **1** (*pop.*) Loitră (la căruță). **2** (*pop.*) Fiecare dintre lemnele lungi (de sus și de jos) ale loitrei, în care sînt fixate spetezele. **3** (*reg.*) Cercel (la loitră). **4** (*reg.*) Vas de lemn în care se așază nutrețul animalelor. • pl. *-e.* /<ucr. ***драбина***.

draglínă *s.f.* (*tehn.*) Dispozitiv montat pe un excavator, format dintr-un braț metalic mobil care are la capăt o cupă manevrată cu cabluri, folosit la săpatul și încărcatul pămîntului în lucrările de construcție, în amenajări terasiere etc. • pl. *-e.* /<fr. ***dragline***.

dragliníst, -ă *s.m., s.f.* Muncitor care lucrează cu draglina. • pl. *-iști, -iste.* /***draglină*** + *-ist*.

dragobéte *s.m.* **1** (*pop.*) Sărbătoare religioasă ținută la 24 februarie. ◆ Aflarea capului Sfîntului Ioan Botezătorul. **2** (*în credințele pop.*) Numele zilei de 1 sau 3 martie, cînd fetele se spală cu apă de zăpadă pentru a fi frumoase și iubite tot anul. • /<slav. **главобрѣтение**.

dragomán *s.m.* **1** Interpret, tălmaci oficial în țările din Orient; traducător. **2** (*ist.*) *Mare dragoman* = înalt dregător al Porții Otomane care se ocupa de relațiile diplomatice cu țările europene. **3** (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) Funcționar atașat pe lîngă un minister, un consulat, o ambasadă etc. **4** (*înv.*) Șef; supraveghetor. • pl. *-i.* /<ngr. ***δραγουμάνος***.

dragón[1] *s.m.* **I 1** (*mit.*) Monstru fabulos, cu gheare de leu, aripi de vultur și coadă de șarpe. **2** (*a. plast.*) Reprezentare a dragonului în artele plastice, mai ales în China și în alte țări asiatice. **3** Veche insignă ostășească reprezentînd un dragon, uneori zugrăvit pe un steag. *Dragonii [la daci] erau lungi prăjini dasupra cărora sta filfîind un balaur* (ODOB.). **4** (*zool.*) Specie de șopîrlă, care are de-a lungul corpului două excrescențe ale pielii în formă de aripi și care trăiește pe copaci, în unele regiuni tropicale (*Draco volans*). **5** (*iht.*) Drac-de-mare (*Trachinus draco*). **6** (*herald.*) Reprezentare avînd profilul unui chip omenesc cu barba formată din șerpi încolăciți. **7** (*astron.; art.; nm. pr.*) Numele unei constelații din emisfera boreală, formată dintr-un șir lung de stele, terminat cu un cap de dragon; (*pop.*) Balaurul. **8** (*astrol.*) Unul dintre cele douăsprezece semne simbolice ale zodiacului chinezesc. **9** *Anul dragonului* = perioadă de un an în calendarul chinezesc, corespunzătoare semnului zodiacal omonim. **II** (*milit.; ieșit din uz*) Soldat din cavalerie care lupta atît călare, cît și pedestru. ◆ Fig. Om voinic, zdravăn, bine legat. *Un dragon de bărbat ca Ivan nu se lăsa ucis așa de ușor* (G. M. ZAMF.). • pl. *-i.* /<fr. ***dragon***.

dragón[2] *s.n.* Șiret din fir metalic terminat cu un ciucure, prins la mînerul sabiei. • pl. *-oane.* /<fr. ***dragonne***.

dragonádă *s.f.* (*ist.; în Franța*) Nume dat persecuțiilor la care erau supuși protestanții de regimentele de dragoni, în timpul lui Ludovic al XIV-lea. • pl. *-e.* /<fr. ***dragonnades***.

dragonét *s.m.* (*iht.*) Pește marin, cu capul turtit și cu ochii ieșiți în afară, care trăiește în Strîmtoarea Mînecii și în Oceanul Atlantic. • pl. *-ți.* /<fr. ***dragonnet***.

dragoniér *s.m.* (*bot.*) Arbore de dimensiuni enorme, din țările calde, asemănător cu un palmier, din care curge o gumă roșie, numită sîngele dragonului. • sil. *-ni-er.* pl. *-i.* /<fr. ***dragonier***.

dragór *s.m., s.n.* **1** *s.m.* Muncitor care manevrează comenzile unei drage. **2** *s.n.* Navă de luptă construită și amenajată pentru pescuirea minelor dintr-o anumită regiune a mării sau a unui fluviu. • pl. *m. -ori, n. -oare.* /<fr. ***dragueur***.

drágoste *s.f.* **I 1** Sentiment complex de afecțiune, de atașament pentru cineva sau ceva; iubire. *Adevărata dragoste învinge orice rău.* ◇ *Mesagerul dragostei* v. mesager. ◇ Loc.adv. *Cu* (*mare* ori *cea mai mare, multă*) *dragoste* sau *cu toată dragostea* = din toată inima, cu (multă) plăcere; (extrem de) bucuros; (extrem de) drăgăstos. ◇ Loc.vb. *A prinde dragoste de* (sau *pentru, față de*) *cineva* (sau *ceva*) = a se îndrăgosti de cineva (sau de ceva). ◇ Expr. (*pop.; fam.*) *A* (*mai*) *slăbi cu dragostea pe cineva* = a înceta cu insistențele (fals afectuoase) pe lîngă cineva. *A omori pe cineva cu dragostea* = a-și manifesta, în mod exagerat, afecțiunea față de cineva. *A fi în dragostea cuiva* = a se bucura de protecția cuiva. *A avea dragoste să...* = a-i plăcea să... *A avea* (*pe cineva*) *în dragoste* v. avea. *A-i face* (*cuiva*) (*de dragoste*) *cu ulcica* v. ulcică. **2** Sentiment de afecțiune, de atracție sexuală puternică față de o persoană; amor, iubire. ◇ Expr. *A se topi* (ori *a se sfîrși, a muri*) *de dragoste pentru cineva* sau *a fi nebun de dragoste* = a iubi cu patimă pe cineva. (*pop.*) *A fi în dragoste cu cineva* sau, *înv., a fi legat în dragoste cu cineva* = a se iubi cu cineva, a avea relații de afecțiune cu cineva. **3** Concr. Ființă iubită. *Multe dragoste-am avut* (POP.). ◆ Gener. Ceea ce constituie obiectul iubirii cuiva. **4** Legătură sexuală; relații amoroase. ◇ Expr. *A face* (sau, *pop., a se da în*) *dragoste cu cineva* = a avea relații sexuale cu cineva. **II** (*bot.*) **1** Plantă erbacee cu frunzele în formă de lance, dințate și cu florile roz-purpurii (*Sedum fabaria*). **2** (*reg.*) Iarbă-grasă (*Sedum maximum*). **3** (*reg.*) Limba-cucului (*Botrychium lunaria*). **III** Compus: (*reg.*) *dragostea-fetelor* = ou vopsit numai în roșu de Paști. • pl. *-ste.* /<sl. veche **драгость**.

drágster *s.n.* **1** Cursă automobilistică în care se urmărește atingerea unei viteze foarte mari pe o distanță scurtă, cu plecarea de pe loc. **2** Mașină folosită în astfel de curse, formată dintr-un șasiu de bare de oțel sudate, foarte alungit, care are roțile din față subțiri și ușoare, iar pe cele din spate cu anvelope mari și rezistente. • pl. *-e.* /<engl. ***dragster***.

dráhmă *s.f.* **1** (*în antic. greacă*) Monedă de argint, care a circulat în Dobrogea și în S Moldovei. **2** Unitate monetară în Grecia modernă. **3** Veche unitate de măsură pentru greutăți (cu valori variabile). • pl. *-e.* /<ngr. ***δραχμή***, fr. ***drachme***.

dráibăr *s.n.* Burghiu de oțel, cu vîrful plat, pentru găurit lemnul. • pl. *-e.* /<germ. ***Treibbohrer***.

drăifus *s.n.* Unealtă de cizmărie, din fontă, alcătuită din trei brațe profilate după anumite părți din conturul interior al încălțămintei, care este folosită la repararea încălțămintei. • pl. *-e.* /<germ. ***Dreifuss***.

dráiv *s.n.* **1** (*la tenis*) Lovitura puternică, expediată razant cu plasa în terenul advers. **2** (*muz.*) Manieră de execuție viguroasă, impulsivă în jazz. • pl. *-uri.* /<engl. ***drive***.

drajá *vb. I. tr.* (*compl. indică cristale de zahăr, produse de caramelaj, jeleuri, alune etc.*) A acoperi cu un strat de zahăr sau de ciocolată; a drajefia. • prez. ind. *-ez.* /de la ***drajeu***.

drajáre *s.f.* Acțiunea de *a draja* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***draja***.

drajefiá *vb. I. tr.* (*compl. indică cristale de zahăr, produse de caramelaj, jeleuri, alune etc.*) A draja. ◆ (*farm.; compl. indică medicamente*) A înveli într-un strat protector (din zahăr, ciocolată etc.) pentru a-i masca gustul sau mirosul. • sil.*-fi-a.* prez.ind. *-iez.* /<fr. ***drageifier***.

drajefiát, -ă *adj.* (*despre cristale de zahăr, produse de caramelaj, jeleuri, medicamente etc.*) Care este învelit în glazură de zahăr, de ciocolată etc. • sil. *-fi-at.* pl. *-ți, -te.* /v. ***drajéfia***.

drajéu *s.n.* **1** Bomboană cu miezul din cristale de zahăr, dintr-o alună, dintr-o migdală, dintr-o cremă etc., acoperit cu o glazură de zahăr sau de ciocolată. **2** (*farm.*) Tip de prezentare medicamentoasă, cu administrare orală, sub forma unei (unor) substanțe active comprimate, acoperite cu substanțe zaharoase care pot, eventual, acționa asupra eliberării substanței active și care maschează gustul sau mirosul medicamentului. • pl. *-uri.* /<fr. ***dragée***.

drajón *s.m.* (*bot.*) Lăstar al unei plante crescut din rădăcină, din care, prin separare, se poate dezvolta o nouă plantă. • pl. *-i.* /<fr. ***drageon***.

drajonă *vb. I. intr.* (*despre plante*) A produce drajoni. • prez.ind. pers. 3 *-ează.* /<fr. ***drageonner***.

drajonáj *s.n.* Drajonare. • pl. *-e.* /<fr. ***drageonnage***.

drajonáre *s.f.* Faptul de *a drajona*; drajonaj. • pl. *-ări.* /v. ***drajona***.

drakkár *s.n.* (*mar.*) Navă fără punte, ascuțită la ambele extremități, folosită de vikingi, în expediții. • pl. *-e.* /<fr. ***drakkar***; cuv. scandinav.

dralón *s.n.* (*text.*) Fibră sintetică de fabricație germană. • /<fr. ***dralon***, den. com.

dram *s.n.* **1** Veche unitate de măsură pentru greutate și pentru capacitate, folosită în Țara Românească (egală cu 3,18 g, respectiv, 3,22 cm^3) și în Moldova (egală cu 3,23 g, respectiv, 3,80 cm^3). **2** (*pop.*) Gram. **3** Fig. Fărîmă; strop, pic. *Nu are dram de minte.* **4** (*fam.; în constr. neg.*) Nimic. • pl. *-uri.* /<ngr. ***δράμι***.

dramátic, -ă *adj.* **1** (*lit.*) Care ține de dramă sau de teatru, privitor la dramă sau la teatru, caracteristic dramei sau teatrului. *Operă dramatică.* ◇ (*subst. n.*) *Dramaticul nu s-a văzut în această piesă.* ◇ *Gen dramatic* = gen literar care cuprinde opere scrise în dialog, menite a fi reprezentate pe scenă, în care conflictul se dezvoltă gradat, din ciocnirea intereselor și sentimentelor personajelor. *Artist* (sau *actor*) *dramatic* = actor (de teatru). *Autor* (sau *scriitor, poet*) *dramatic* = dramaturg. *Cronică dramatică* = prezentare critică, analitică a unei reprezentații teatrale. *Artă dramatică* v. artă. *Poem dramatic* v. poem. **2** (*despre voce*) Care se caracterizează printr-o sonoritate intensă, viguroasă, capabilă să exprime stări tensionale. ◇ *Tenor dramatic* v. tenor. **3** Fig. (*despre întîmplări, situații etc.*) Care este plin de contraste, de conflicte, de stări tensionate; care impresionează (profund). *Din cauza incidentelor stradale, atmosfera era dramatică.* ◆ Care este zguduitor, impresionant. *Accident dramatic soldat cu zece morți.* • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***dramatique***, lat. ***dramaticus, -a, -um***, germ. ***dramatisch***, gr. ***δραματικός***.

dramatísm *s.n.* **1** Ceea ce provoacă sentimente, emoții puternice. **2** Caracterul încordat al acțiunii, al conflictului unei opere dramatice; profunzimea sentimentelor dintr-o operă dramatică. *Piesa conține scene pline de dramatism.* **3** Fig. Situație care creează conflicte zguduitoare între sentimente și interese; caracterul impresionant, zguduitor al unei situații, trăiri etc. *Dramatismul morții unei persoane dragi.* **4** Fig. Tensiune, încordare, zguduire sufletească. • /<fr. ***dramatisme***.

dramatíst *s.m.* (*înv.*) Dramaturg. • pl. *-iști.* /<fr. ***dramatiste***.

dramatizá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică opere literare*) A prelucra pentru a fi reprezentată pe scenă. **2** Fig. (*compl. indică discursuri, situații etc.*) A face să capete un caracter dramatic, impresionant. **3** (*iron.*) A exagera gravitatea unui eveniment, a unei situații etc.; a lua în tragic. *Dramatizează orice fapt banal.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***dramatiser***.

dramatizáre *s.f.* **1** (*lit.*) Prelucrare a unei opere literare pentru a fi reprezentată pe scenă. ◆ Concr. Piesă de teatru creată prin prelucrarea unei opere literare. **2** Fig. Conferire a unui caracter dramatic unui discurs, unei situații etc. **3** (*iron.*) Exagerare a gravității unui eveniment, a unei situații etc. • pl. *-ări.* /v. ***dramatiza***.

dramatizát, -ă *adj.* **1** Care a devenit piesă de teatru. *Basme dramatizate.* **2** Căruia i s-a atribuit un caracter (prea) grav, tragic, impresionant. • pl. *-ți, -te.* /v. ***dramatiza***.

dramatúrg, -ă *s.m., s.f.* (*lit.*) Autor de piese de teatru; (*înv.*) dramatist. • pl. *-gi, -ge.* /după fr. *dramaturge*.

dramaturghíe *s.f.* v. dramaturgie.

dramatúrgic, -ă *adj.* (*lit.*) Care aparține dramaturgiei, referitor la dramaturgie. • pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***dramaturgisch***.

dramaturgíe *s.f.* (*lit.*) **1** Totalitatea creațiilor dramatice care aparțin unui scriitor, unei literaturi naționale, unei epoci sau genului dramatic. **2** Arta de a scrie și de a reprezenta piese teatrale. ◆ Teoria, metodica și tehnica artei teatrale. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *dramaturghíe s.f.* /<fr. ***dramaturgie***.

drámă *s.f.* **1** (*lit.*) Specie a genului dramatic, cu caracter grav, în care, printr-un amestec de elemente tragice și comice, se redă imaginea vieții reale, în conflicte puternice și complexe. ◇ *Dramă-spectacol* = dramă reprezentată într-un spectacol. *Dramă satirică* v. satiric. **2** *Dramă lirică* (sau *muzicală*) = (spectacol de) operă; (sens curent) creație de operă care are un puternic caracter dramatic. **3** Artă dramatică. **4** *Clasă de dramă* = clasă în care se predă arta dramatică într-un conservator sau într-un institut de teatru. **5** Fig. Eveniment zguduitor, impresionant; nenorocire. *Drama prin care a trecut i-a zdruncinat grav sănătatea.* ◇ *Dramă pasională* = crimă sau sinucidere determinate de gelozie sau de o dragoste nefericită. ◇ Expr. *A face dramă din ceva* = a exagera gravitatea unei situații. **6** Fig. Conflict sufletesc puternic, care produce mari suferințe morale. *Ceea ce mă copleșește era drama mea lăuntrică* (CA. PETR.). **7** (*med.*) *Dramă pancreatică* = ansamblu de semne locale și generale care însoțesc debutul violent al unei pancreatite acute. • pl. *-e.* /<fr. ***drame***, lat. ***drama, -atis***, gr. ***δρᾶμα***.

dramolétă *s.f.* **1** (*lit.*) Dramă scurtă, de valoare neînsemnată; melodramă siropoasă. **2** Fig. (*peior.*) Situație nefericită. • pl. *-e.* /<germ. ***Dramolett***.

drăniță *s.f.* **1** Fiecare dintre scîndurelele subțiri de lemn de brad, mai mari decît șindrila, cu care se acoperă unele case țărănești. **2** (*reg.*) Împrejmuire de lemn a fîntînii. • pl. *-e.* /<ucr. ***драница***.

drapá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică ferestre, uși etc.*) A acoperi cu o draperie, cu steaguri etc. **2** *tr.* (*compl. indică pereți, mobile etc.*) A acoperi cu stofă aranjată în cute. **3** *tr.* (*compl. indică obiecte de îmbrăcăminte*) A aranja în falduri, dispuse artistic. **4** *tr., refl.* A (se) îmbrăca cu un veșmînt larg, care cade în falduri. *Era într-o rochie de batist alb, care o drapa statuar* (IBR.). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***draper***.

drapáj *s.n.* Drapare. ◆ Mijloc de expresie plastică, prin reproducerea felului cum un veșmînt se modelează după corp. • pl. *-e.* /<fr. ***drapage***.

drapáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *drapa* și rezultatul ei; drapaj. • pl. *-ări.* /v. ***drapa***.

drapát, -ă *adj.* **1** (*despre ferestre, uși etc.*) Care este acoperit cu o draperie, cu steaguri etc. **2** (*despre pereți, mobile etc.*) Care este acoperit cu stofă aranjată în cute. **3** (*despre obiecte de îmbrăcăminte*) Care cade în falduri; ale cărui falduri sînt dispuse artistic. **4** (*mai ales despre actori*) Care este îmbrăcat cu un veșmînt larg, care cade în falduri. • pl. *-ți, -te.* /v. ***drapa***.

drapél *s.n.* **1** Bucată (dreptunghiulară) de pînză, de mătase etc., unicoloră sau în mai multe culori (cu o emblemă), fixată pe una dintre laturi de un băț ori de o lance, care reprezintă semnul distinctiv al unui stat, al unei unități militare, al unei organizații, al unei asociații etc.; steag, stindard. ◇ *Drapel de stat* = drapelul oficial al unui stat, a cărui descriere este prevăzută în constituție. *Drapel negru* = semn de doliu. *Drapel în bernă* v. bernă. ◇ Expr. *A fi sub drapel* = *a*) a servi în armată; *b*) a face stagiul militar. *A lupta sub drapelul cuiva* = a lupta sau a milita pentru cineva sau ceva ori în numele cuiva. *A ține sus drapelul* = *a*) a milita pentru o cauză, o idee etc.; a rămîne fidel unei cauze; *b*) a se comporta exemplar într-o împrejurare, într-o acțiune etc. *A ridica drapelul luptei pentru...* = a începe lupta sau acțiunea pentru... *A chema sub drapel* v. chema. **2** (*cinemat.*) Suprafață opacă, dintr-o bucată de pînză neagră întinsă pe o ramă metalică, care se poate monta pe un stativ, permițînd reținerea luminii pe anumite obiecte sau mascarea anumitor zone din cadrul unui film. **3** (*av.*) *Punere în drapel* = fixare a palelor unei elice cu pas variabil într-o poziție care oferă o mai mică rezistență la înaintare, în caz de oprire a motorului. • pl. *-e.* /<it. ***drappello***; cf. și fr. *drapeau*.

draperíe *s.f.* **1** Perdea groasă din stofă, catifea etc., colorată, dispusă în falduri. **2** Stofă dispusă artistic, în cute mari, care servește drept decor într-o sală de teatru. **3** Veșmînt larg, cu falduri, care îmbracă o statuie, personajele unui tablou etc. **4** (*geomorf.*) Formație carstică, cu aspect de pînză în falduri, rezultată prin depunerea carbonatului de calciu în crăpăturile din plafoanele peșterilor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***draperie***.

drapéu *s.n.* Cută, fald (al unui veșmînt). • pl. *-uri.* /<fr. ***drapé***.

drástic, -ă *adj.* **1** (*despre măsuri, sancțiuni, critici etc.*) Foarte aspru; vehement, violent. **2** (*despre medicamente, remedii, tratamente etc.*) Care are efect puternic și rapid. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***drastique***.

drasticitáte *s.f.* Calitatea de a fi drastic. • /***drastic*** + *-itate*.

dravidián, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană dintr-un grup de populații de rasă intermediară între negri și albi, care locuiește în unele regiuni din India, Sri Lanka și Pakistan sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) grup de populații de rasă intermediară între negri și albi care trăiesc în India, Sri Lanka și Pakistan. **2** *adj.* Care aparține dravidienilor, privitor la dravidieni, care se referă la dravidieni. ◇ *Limbi dravidiene* = familie de limbi vorbite de populațiile dravidiene. • sil.*-di-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***dravidien***.

draw [dro] *s.n.* **1** (*sport*) Meci terminat la scor egal; rezultat de egalitate la terminarea partidei. **2** (*la jocul de cărți*) Tragere a unor cărți suplimentare, după distribuirea inițială. • /<engl. ***draw***.

drăcăráie *s.f.* **1** Colect. Drăcime. **2** Afacere încîlcită, necurată. **3** (*la pl.; fam.*) Lucruri mărunte. **4** (*fam.*) Lucru de mîntuială. • pl. *-răi.* /***drac*** + *-căraie*.

drăcăríe *s.f.* (*pop.; fam.*) **1** Drăcie. **2** Vrăjitorie. *Ea, prin drăcăriile ei, prefăcuse atunci pe... Făt-Frumos în purcelul ogîrjit* (CR.). **3** Faptă nesocotită; ștrengărie, poznă; năzbîtie. *Cîte drăcării le vin în cap, toate le fac* (CR.). **4** Ciudățenie, minunăție. **5** Afacere încîlcită (și necurată). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***drac*** + *-ărie*.

drăcăríme *s.f.* Colect. Drăcime. • /***drac*** + *-ărime*.

drăcésc, -eáscă *adj.* **1** Care aparține dracului, care ține de drac, privitor la drac, caracteristic dracului; diavolesc, diabolic. **2** Ext. Care este plin de răutate, malefic. **3** Fig. Care este greu de suportat; cumplit, infernal. *Zgomote drăcești.* **4** Fig. Care este ciudat; misterios. *Planuri drăcești.* **5** Fig. Care se manifestă cu o intensitate deosebită; îndrăcit, îngrozitor. *Ritm drăcesc.* • pl. *-ești.* /***drac*** + *-esc*.

drăcéște *adv.* **1** Ca dracii; diavolește. **2** Ext. Cu răutate. • /***drac*** + *-ește*.

drăcíe *s.f.* **1** Faptă rea; blestemăție; (*fam.*) drăcovenie. ◇ Expr. *Ei, (ori ce) drăcie!* sau *ei, drăcia dracului!*, exclamație care exprimă surpriză, nemulțumire etc. **2** Vrăjitorie. **3** Faptă nesocotită; ștrengărie, poznă, năzbîtie. *Copil fiind, era capul tuturor drăciilor.* **4** Minunăție, ciudățenie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***drac*** + *-ie*.

drăcílă *s.f.* v. dracilă.

drăcíme *s.f.* Colect. Mulțime de draci; totalitatea dracilor; drăcăraie, drăcărime. • /***drac*** + *-ime*.

drăcoáică *s.f.* **1** Ființă supranaturală, de sex feminin, considerată, ca și dracul, întruchipare a spiritului rău; diavoliță, tartorită. **2** Fig. Femeie sau fată foarte rea, crudă, plină de păcate. **3** Fig. Fată sau femeie tînără, vioaie, isteață, ispititoare, care se ține de șotii; diavoliță. *Ei, drăcoaico, drăcoaico, te-am înțeles* (CE. PETR.). • pl. *-ce.* /***drac*** + *-oaică*.

drăcós, -oásă *adj.* (*pop.; fam.*) **1** (*despre oameni*) Care este afurisit, ticălos. ◆ Care pune multe probleme. **2** (*despre oameni*) Care se ține de glume, de pozne; poznaș, ștrengar. **3** (*despre manifestări, acțiuni etc. ale oamenilor*) Care este plin de viață, de vioiciune. ◇ (*adv.*) *Tînărul se uită drăcos la o fată.* • pl. *-oși, -oase.* /***drac*** + *-os*.

drăcovénie *s.f.* (*fam.*) Drăcie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***drac*** + *-ovenie*, după *grozăvenie*.

drăcuí *vb. IV. tr., refl.recipr.* A (se) înjura, a (se) blestema, pomenind de dracul. • prez.ind. *-iesc, drăcui.* /*drac* + *-ui.*

drăcuiálă *s.f.* Înjurătură în care este pomenit dracul; drăcuit. • pl. *-ieli.* /*drăcui* + *-eală.*

drăcuíre *s.f.* Acțiunea de *a (se) drăcui.* • pl. *-i.* /v. *drăcui.*

drăcuít *s.n.* Drăcuială. /v. *drăcui.*

drăcuiéț *s.m.* Drăcușor. • pl. *-i.* /*drac* + *-uleț.*

drăcușór *s.m.* **1** Dim. al lui *drac*; drăculeț. **2** Fig. Copil vioi, neastîmpărat, zglobiu. • pl. *-i.* /*drac* + *-ușor.*

drăgáică *s.f.* **I 1** Sărbătoare populară din ciclul agrar (24 iunie), care celebrează coacerea holdelor avînd ca personaj central o fată împodobită în chip de zeiță a belșugului; sînziene. **2** Vechi dans popular românesc, jucat, mai ales la drăgaică, de un grup de fete care evoluează în monom. <> Expr. *A sări* (sau *a juca*) *drăgaica* = a fi neastîmpărat. (*reg.*) *A se încinge* (sau *a se întărîta*) *drăgaica* = a se lua la ceartă. ◆ Melodie după care se execută acest dans. **3** Fiecare dintre fetele (îmbrăcate bărbătește) care execută acest dans. **4** Tîrg care se ține la 24 iunie. ◆ Gener. Orice tîrg. **5** (*în credințele pop.; la pl.*) Zîne rele despre care se crede că ar poci pe oameni; iele. **II** (*bot.*) Plantă erbacee perenă, din familia rubaceelor, cu tulpina în patru muchii, cu frunzele liniare, înguste și cu florile mici, galbene-aurii, cu miros specific (*Galium verum*). • *-ce.* /<bg. *ðparaйka.*

drăgălăș, -ă *adj.* **1** (*mai ales despre copii, tineri*) Care atrage prin gingășie, farmec, grație în înfățișare sau în comportament (inspirînd dragoste, simpatie etc.); drăguț, gingaș, (*pop.*) drăguleț, drăgulic. **2** Care este pe placul cuiva; care produce o impresie plăcută. • pl. *-i, -e.* /*drag* + *-ălaș.*

drăgălășénie *s.f.* **1** Gingășie, grație în înfățișare sau în comportare; drăgălășie. *Pare că-l simte și-l ceartă cu o drăgălășenie de copil alintat* (VLAH.). **2** (*la pl.*) Atitudine plină de tandrețe, de atenție față de cineva; drăgălășie. **3** (*la pl.*) Gesturi tandre; dezmierdări. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /*drăgălaș* + *-enie.*

drăgălășíe *s.f.* **1** Drăgălășenie. **2** (*la pl.*) Atitudine plină de tandrețe, de atenție față de cineva; drăgălășenie. *Drăgălășiile împărătesei făcu pe Ercule să se piarză de iubire* (ISP.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /*drăgălaș* + *-ie.*

drăgălí *vb. IV. tr., refl.* (*pop.*) A (se) giugiuli, a (se) alinta. • prez.ind. *-esc.* /*drag* + *-ăli.*

drăgănéle *s.f. pl.* (*reg.*) **1** Farmec, grație, nuri. **2** (*bot.*) Varietate de cireșe pietroase, rumene-aurii. • /<srb. *draganela, draganlija.*

drăgăstós, -oásă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este plin de dragoste, de tandrețe; iubitor, afectuos. **2** (*despre manifestări, acțiuni etc. ale oamenilor*) Care exprimă, trădează dragoste. *Cuvinte drăgăstoase.* • pl. *-oși, -oase.* și (*pop.*) *drăgostós, -oásă adj.* /*dragoste* + *-os.*

drăghíci *s.m. pl.* (*entom.; reg.*) Viespe mică cu înțepătura foarte dureroasă (*Crabro cephalotes*). • /*drag* + *-ici.*

drăghinăr *s.n.* (*reg.*) Carîmbul loitrei. • pl. *-e.* /*draghină* + *-ar.*

drăgosteálă *s.f.* (*pop.*) **1** Dezmierdare prin cuvinte și gesturi de dragoste. **2** Relații de dragoste. • pl. *-eli.* /*drăgosti* + *-eală.*

drăgostí *vb. IV.* (*pop.*) **1** *tr., refl.recipr.* A(-și) spune cuvinte de dragoste; a (se) dezmierda cu cuvinte de dragoste. **2** *refl.recipr.* A întreține, a avea relații sexuale. • prez.ind. *-esc.* /*dragoste* + *-i.*

drăgostíre *s.f.* (*pop.*) Faptul de *a (se) drăgosti.* ◆ Ext. Dragoste. • pl. *-i.* /v. *drăgosti.*

drăgostós, -oásă *adj.* v. drăgăstos.

drăguléț *adj.* (*pop.*) Dim. al lui *drag*; (*pop.*) drăgulic. ◆ Ext. (*mai ales despre copii, tineri*) Drăgălaș. • pl. *-i.* /*drag* + *-uleț.*

drăgulíc, -ă *adj.* (*pop.*) Drăguleț. • pl. *-ci, -ce.* /*drag* + *-ulic.*

drăguliță *adj., s.f.* (*pop.*) **1** *adj., s.f.* (*în formule de adresare*) (Persoană) drăguță. <> Expr. *Drăguliță Doamne* = vorba vine; chipurile. **2** *adj.* (*mai ales despre fetițe, tinere*) Drăgălașă. • pl. *-e.* /*drag* + *-uliță.*

drăgúș *s.m. sg.* Expr. (*reg.*) *A-i veni* (*sau a-i cădea*) *cuiva drăguș la căuș* = a fi nevoit să ceară ajutorul cuiva pe care l-a refuzat într-o împrejurare similară. *A veni roata la știrbină și drăguș la căuș* v. roată. • /*drag* + *-uș.*

drăgút, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* (*mai ales despre copii, tineri*) Drăgălaș. <> Expr. *A fi* (sau *a se arăta, adv., a se purta*) *drăguț* (*cu* sau *față de cineva*) = a fi amabil, curtenitor, binevoitor (cu sau față de cineva). (*pop.*) *Drăguț Doamne* = vorba vine; chipurile. **2** *adj.* Care este pe placul cuiva; care produce o impresie plăcută. <> (*adv.*) *Totdeauna se poartă drăguț cu ea.* **3** *s.m., s.f.* (*fam.; la vocat.*) Termen alintător cu care cineva se adresează unei persoane iubite. ◆ Termen familiar cu care se adresează cineva unei persoane (față de care nu are o considerație deosebită). *Te-aș ruga, drăguță, să nu mai întîrzii.* **4** *s.m., s.f.* (*pop.*) Iubit, amant. • pl. *-i, -e.* /*drag* + *-uț.*

drămălí *vb. IV.* v. dermeli.

drămăluí *vb. IV. tr.* (*pop.; compl. indică substanțe, materii etc.*) A drămui. • prez.ind. *-iesc.* /*dram* + *-ălui.*

drămăluíre *s.f.* Acțiunea de *a drămălui* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. *drămălui.*

drămuí *vb. IV. tr.* **1** (*compl. indică substanțe, materii etc.*) A socoti, a împărți cu dramul sau pînă la un dram; ext. a măsura, a cîntări cu precizie; (*pop.*) a drămălui. ◆ A aprecia valoarea, greutatea unor materii, lucruri etc. cu aproximație, din ochi. **2** Fig. A alege după multă chibzuință și în amănunt; a evalua cu atenție. ◆ A ezita între mai multe opțiuni. **3** Fig. (*compl. indică oameni*) A studia atent cu privirea pentru a-și da seama de valoarea, de intențiile etc. ale cuiva; a cumpăni, a proceda cu chibzuință. *Trebuie să-și drămuiască atenția cu cea mai mare strictețe* (CAR.). **4** Fig. (*compl. indică cuvinte, expresii*) A folosi cu multă atenție. • prez.ind. *-iesc.* /*dram* + *-ui.*

drămuíre *s.f.* Acțiunea de *a drămui* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. *drămui.*

drămuít, -ă *adj.* (*despre oameni*) Chibzuit, măsurat. • pl. *-ți, -te.* /v. *drămui.*

drăngălău *s.m.* v. drîngălău.

drăngăni *vb. IV.* v. drîngăni.

drănicér *s.m.* (*reg.*) Meșter care face draniță sau acoperă casele cu draniță. • pl. *-i.* /*draniță* + *-ar.*

dreadnought ['drednot] *s.n.* (*nav.*) Cuirasat rapid, blindat și cu tunuri de mare calibru. • /<engl. *dreadnought.*

dreávă *s.f.* (*pop.*) **1** (*la războiul de țesut*) Fiecare dintre vergelele care trec prin mosoarele alergătoarei pentru urzeală. **2** Șină de lemn pe care alunecă carul joagărului. **3** Chingă de șipci dispuse transversal, care întărește aripa unei mori de vînt. **4** Butucul care formează partea de sus a jugului. **5** Instrument în formă de arc, cu care plăpumarul bate lîna. **6** Carîmbul de la loitra carului. **7** (*la pl.*) Darac. **8** (*la pl.*) Foarfece de tuns oile. • pl. *-eve.* /<sl. veche дрѣво.

dregătór *s.m.* **1** (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) Demnitar la curtea domnească, care avea atribuții în sfatul domnesc, administrație, justiție, armată, biserică. **2** Gener. Conducător; înalt funcționar. **3** (*reg.*) Administrator al unei moșii. • pl. *-i.* /*drege* + *-ător.*

dregătorésc, -eáscă *adj.* Care aparține dregătorului sau dregătoriei, privitor la dregător sau la dregătorie. • pl. *-ești.* /*dregător* + *-esc.*

dregătoríe *s.f.* **1** (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) Demnitate, funcție de dregător. **2** Gener. Conducere. **3** (*reg.*) Judecătorie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /*dregător* + *-ie.*

drége *vb. III.* **1** *tr.* (*pop.; fam.; compl. indică obiecte, mecanisme etc. defecte*) A repara; a readuce în stare bună (pentru a putea fi întrebuințat). *Ieri, toată ziua a dres gardul.* <> (*refl.pas.*) *Ceasul nu se mai poate drege.* <> Expr. *A-și drege glasul* (sau *vocea*) = a-și îndepărta răgușeala tușind ușor, înainte de a vorbi sau de a cînta. *A-și drege gustul* = a mînca sau a bea ceva pentru a face să dispară gustul neplăcut lăsat de alimentele sau băuturile consumate anterior. *A drege carul* = a schimba o situație (în bine), reparînd o greșeală. *A drege busuiocul* v. busuioc. *A-și drege struna* v. strună. ◆ (*adesea constr. cu pron.pers. „o" cu val. neutră*) A îndepărta o greșeală, o nedreptate. *Desigur a voit s-o dreagă, să mă înșele* (DELAVR.). <> Expr. *Na-ți-o frîntă că ți-am dres-o*, se spune cînd cineva agravează o situație în loc să o schimbe în bine. *Na-ți-o bună că ți-am dres-o* v. bun. **2** *refl.* (*pop.; fam.; despre vreme*) A se îmbunătăți, a se îndrepta. **3** *refl., tr.* (*pop.; fam.*) A (se) întrema, a (se) îndrepta, a (se) restabili (după o boală, un accident etc.). *Ăsta-i doctorul... Te drege el* (CA. PETR.). ◆ (*despre stări sufletești*) A (se) alina, a (se) liniști. ◆ (*tr.; compl. indică greșeli în comportare, în atitudine*) A corecta printr-o atitudine nouă, adecvată. **4** *tr.* (*pop.; fam.; compl. indică situații, afaceri etc.*) A aranja, a plănui, a ticlui; a pune la cale. *Ei, cum o dresărăm noi, mai apucă hățurile, mai ia-o prin șanț, ajunserăm aproape de piață* (PRED.). <> Expr. *Face și drege* = *a*) depune efort pentru a realiza ceva; *b*) luptă să realizeze ceva; *c*) se laudă, simulează că se străduiește să realizeze, să întreprindă ceva. *Ce* (*ori cum*) *face și ce* (*ori cum*) *drege* v. face. **5** *tr.* (*pop.; fam.; compl. indică mîncăruri sau băuturi*) A îmbunătăți în ceea ce privește gustul, calitatea, adăugînd ingrediente, folosind diferite metode de preparare etc. *A dres ciorba cu smîntînă.* **6** *tr.* (*pop.; fam.; compl. indică băuturi*) A contrafface, a falsifica. **7** *tr.* (*pop.; fam.; compl. indică băuturi*) A prepara și a pune în pahare pentru a servi pe cineva. ◆ Ext. (*compl. indică pahare, cupe etc.*) A umple sau a completa cu băutură în timpul mesei. **8** *tr.* (*pop.; fam.; compl. indică focul*) A face să ardă mai bine. **9** *tr.* (*pop.; fam.; compl. indică obiecte de îmbrăcăminte, podoabe etc.*) A aranja, așezînd într-un anumit fel. **10** *tr., refl.* (*pop.; fam.*) A (se) farda, a (se) dichisi. *Își dregea obrazul la fiecare sfert de ceas* (PAS.). **11** *tr.* (*fam.; compl. indică oameni*) A vătăma moral sau material, cauzînd neajunsuri. **12** *tr.* (*pop.; compl. indică piei de animale*) A argăsi. **13** *tr.* (*pop.; compl. indică solul, pămîntul etc.*) A fertiliza cu îngrășăminte. **14** *tr.* (*pop.; compl. indică oameni*) A ajuta să găsească drumul către locul dorit, arătînd direcția potrivită. <> Expr. *A drege pașii cuiva* = *a*) a face pe cineva să meargă într-un anumit loc; *b*) a ajuta pe cineva să-și găsească drumul în viață. • prez.ind. *dreg*; perf. smp. *dreséi*; part. *dres.* și (*înv., reg.*) *dirége*, (*înv.*) *derége vb. III.* /lat. ***dirigere.***

drégere *s.f.* (*pop.; fam.*) Acțiunea de *a drege* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. *drege.*

dreikanter [drai'kantər] *s.n.* Piatră cu muchii ascuțite și cu trei fețe lustruite, rezultată prin coroziune în ținuturile deșertice sau periglaciare. • /<germ. *Dreikanter.*

drélă *s.f.* (*bot.*) Ciupercă comestibilă, în formă de cornet sau de ureche, care crește pe trunchiul unor arbori (*Auricularia mesenterica*). • pl. *-e.* /<ucr. *ðpexлu.*

dren *s.n.* **1** Conductă sau canal (subteran) pentru colectarea și evacuarea apei de pe un teren apos, pentru coborîrea nivelului pînzei de apă din sol etc. **2** Strat de piatră sau de pietriș, așezat în spatele unui zid de sprijin ori deasupra unei bolți de pod sau de tunel, care colectează apa de infiltrație. **3** Conductă de oțel, montată de-a lungul unei nave, pe fund, care servește la colectarea apei drenate din santinele acesteia. **4** (*med.*) Tub simplu sau rigid, din cauciuc, din mase plastice, din aliaje metalice etc., uneori cu orificii, sau meșă de tifon, servind la evacuarea lichidelor fiziologice sau patologice, pe măsura producerii acestora la nivelul unei cavități sau al unei plăgi. • pl. *-uri.* și *drénă s.f.* /<fr. ***drain.***

drená *vb. I. tr.* **1** A colecta și a evacua apa de infiltrație de pe un teren, de pe un loc etc. cu ajutorul drenurilor. **2** (*despre ape curgătoare*) A colecta apele provenite din ploi de pe suprafața unui teren, dintr-o rețea hidrografică etc. **3** (*med.*) A face să curgă secrețiile dintr-o plagă cu ajutorul drenurilor. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***drainer.***

drenáj *s.n.* **1** Drenare. **2** Construcție hidrotehnică destinată drenării unui teren. **3** Curgere a țițeiului din zăcămînt spre gaura de sondă. • pl. *-e.* /<fr. ***drainage.***

drenáre *s.f.* **1** Colectare și evacuare a apei de infiltrație de pe un teren, de pe un loc etc., cu ajutorul drenurilor; drenaj. **2** (*med.*) Scurgere a secrețiilor dintr-o plagă cu ajutorul drenurilor. **3** Curgere a țițeiului din zăcămînt spre gaura de sondă. • pl. *-ări.* /v. ***drena.***

drénă *s.f.* v. dren.

drenór, -oáre *subst., adj.* **1** *s.m., s.f.* Muncitor care efectuează lucrări de drenaj. **2** *adj., s.n.* (Medicament) care este folosit pentru drenare. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***draineur.***

drepan- Elem. de compunere „seceră". • și *drepano-.* /<fr. ***drépan****(****o****)-*; cf. gr. *δρέπανον* „seceră".

drepániu *s.m.* (*bot.*) Inflorescență cimoasă elicoidală, cu florile în același plan, dar numai spre exterior. • pl. *-ii.* /<lat. ***drepanium***, fr. ***drépanium.***

drepano- v. drepan-.

drepanocít *s.n.* (*med.*) Hematie deformată, falciformă. • pl. *-e.* /<fr. ***drépanocyte.***

drepanocitóză *s.f.* (*med.*) Anemie provocată de prezența în sînge a drepanocitelor. • pl. *-e.* /<fr. *drépanocytose.*

drepneá *s.f.* (*ornit.*) Pasăre asemănătoare cu rîndunica, cu penele de culoare cafenie și cu gîtul alb (*Cypselus apus*). • pl. *-ele.* /lat. **drepanella*, dim. al lui *drepanis.*

drept, dreáptă *adj., adv., s.n., prep.* **A** *adj.* **I** (*adesea în opoz. cu „strîmb"*) **1** Care merge de la un punct la altul fără ocol, fără abatere. *Țeavă dreaptă.* ◇ *Drum drept* v. drum. ◆ (*geom.*) *Linie dreaptă* (*și subst.f.*) = linie care unește două puncte din spațiu pe drumul cel mai scurt. *Unghi drept* = unghi format de două drepte perpendiculare una pe alta. *Prismă dreaptă* = prismă cu muchiile laterale perpendiculare pe baze. *Con circular drept* v. circular. *Segment de dreaptă* v. segment. *Sferă dreaptă* v. sferă. ◇ Loc.adv. (*subst.; art.*) *De-a dreptul* = *a*) direct, fără a se abate din drum, fără ocol. *O luă de-a dreptul peste porumbiști* (PRED.). Δ Expr. *A da de-a dreptul* v. da; *b*) în mod direct; nemijlocit; chiar. *Cum vreți să spun... de-a dreptul?* (ALECS.). *Fusese o primăvară tare tîrzie... și pe urmă parcă intrasem de-a dreptul în vară* (CA. PETR.). ◇ Loc.prep. (*subst.; constr. cu gen.*) *În dreptul...* = în fața..., față în față cu... *Prin dreptul...* = prin fața..., pe dinaintea... *Din dreptul...* = din fața..., de dinaintea... (*înv.; constr. cu acuz.*) *Într-un drept cu...* = paralel cu... ◆ (*despre haine*) Care are o croială simplă, lipsită de cute, clini etc. *Poartă numai fuste drepte.* ◆ Fig. (*despre privire*) Care este fără ascunzișuri; direct, deschis. **2** (*despre lucruri, ființe etc.*) Care are o poziție verticală față de un punct de reper. *Tînăr drept ca bradul.* ◇ Loc.adj. *În linie dreaptă* sau *în linii* (ori *rînduri*) *drepte* = (*despre ființe, lucruri etc. de același fel, înșiruite*) care este aliniat. ◇ Loc.adv., adj. *Drept ca secera* = strîmb. *Drept ca luminarea* v. lumînare. ◇ Expr. *A se ține drept* = a avea o poziție perfect verticală. (*milit.*) *A lua* (sau *a sta, a se ține în*) *poziția de drepți* = a lua (sau a sta, a se ține în) poziție verticală, stînd nemișcat. (*cu val. de interj.*) *Drepți*, formulă de comandă militară pentru a lua poziția de drepți. (*adv.*) *A călca drept* = a fi neclintit într-o hotărîre; a fi curajos, dîrz. *A merge* (sau *a umbla*) *drept ca neamțul* v. neamț. *A sări drept în picioare* v. picior. ◆ (*despre urcușuri, pante, munți etc.*) Care este aproape vertical; care este abrupt, pieptiș. *Peretele drept al muntelui.* ◇ (*adv.*) *Muntele se înalță drept în fața noastră.* ◆ (*bot.*) Erect. *Tulpini drepte.* ◆ (*tipogr.; despre caractere tipografice; în opoz. cu „cursiv"; mai ales la pl.*) Care are tăietura verticală. ◇ (*subst.*) *Textul de bază este scris cu drepte.* ◆ Care este bățos, rigid, țeapăn. *Are o ținută dreaptă.* **3** Care are o poziție orizontală față de un punct de reper; plan, neted. *Cîmpie dreaptă.* **4** (*gram.*) *Complement drept* = complement direct v. direct. **II** Fig. **1** (*despre acțiuni ale oamenilor, noțiuni abstracte etc.*) Care este, se face potrivit dreptății și adevărului; care nu se abate de la adevăr, de la rațiune; care este adevărat, just, cinstit, întemeiat. *Eu cred... că-n lume se cuvine S-avem măsură dreaptă la rău ca și la bine* (MACED.). ◇ *Parte dreaptă* = parte care se cuvine în mod legal fiecăruia la o împărțeală. *Judecată dreaptă* = *a*) judecată corectă; *b*) fig. bun-simț. *Luptă dreaptă* v. luptă. Δ Expr. *A* (*se*) *lupta în luptă dreaptă* v. lupta. ◇ Expr. *Cu drept cuvînt* v. cuvînt. ◆ (*adv.*) Just, în conformitate cu dreptatea; adevărat, în conformitate cu adevărul. *N-a fost drept să-mi izbească omul drag* (DAVID.). ◇ Loc.adv. *Pe* (sau *cu*) *drept* (ori, *pop., dreptul*) = în mod just; pe merit. ◇ Expr. *Ce-i drept* = cu adevărat, într-adevăr. *Lucrez, ce-i drept, mult, dar am mari satisfacții. Ce-i drept e drept*, se spune pentru a recunoaște un adevăr incontestabil. *La drept* (sau, *pop., dreptul*) *vorbind* (ori, *pop., grăind*) = în realitate, de fapt. *Drept că...* = adevărat că... *A spune drept* = a spune adevărul; a vorbi deschis. *A spune drept ca neamțul* v. neamț. *A sta* (sau *a ședea*) *strîmb și a judeca* (sau *a vorbi, a grăi*) *drept* v. strîmb. **2** (*despre oameni*) Care trăiește și acționează conform dreptății, adevărului, binelui; cinstit, integru, cumsecade. *Cînd judecă o faptă este un om drept.* ◇ Loc.adj. (*pop.*) *Drept cu inima* = *a*) sincer; *b*) prietenos. ◆ Care este imparțial, nepărtinitor. **3** (*bis.; despre oameni*) Care este sfînt, cuvios, cucernic, respectînd dogmele religiei creștine. ◇ *Dreptul Judecător* v. judecător. ◇ Expr. (*subst.*) *A se odihni cu drepții* = a fi mort. *A se duce în lumea celor drepți* = a muri. *A dormi* (cineva) *somnul drepților* v. dormi. ◇ Compus: *drept-credincios* (*și subst.*) = (persoană) care face parte din Biserica Ortodoxă; (persoană) care se comportă ca un bun creștin. **4** (*despre sentimente, manifestări, acțiuni etc. ale oamenilor*) Care exprimă, trădează sinceritate; ext. care nu favorizează pe cineva sau ceva; obiectiv, imparțial. ◆ Care este conform, potrivit cu anumite reguli, cerințe etc. ◆ (*despre viață*) Care este în conformitate cu normele moralei; ext. auster. **5** (*despre rude*) Care este legat de cineva prin legături directe, de sînge; adevărat, bun. *Văr drept.* ◇ *Frate drept* v. frate. *Soră dreaptă* v. soră. **6** (*pop.; despre bunuri materiale, avere etc.*) Care aparține sau se cuvine cuiva pe temeiul unei legi sau al unui drept. *Cartea lui Zoroastru era proprietatea lui dreaptă* (EMIN.). **7** (*pop.; despre măsuri, greutăți; în opoz. cu „fals"*) Care este autentic, veritabil. *Măsură dreaptă.* **B** *adj.* (*în opoz. cu „stîng"*) **1** (*despre organe, părți ale corpului*) Care este situat în partea opusă părții corpului în care se află inima. *Ochiul drept.* ◇ Expr. *A fi mîna dreaptă a cuiva* = *a*) a fi cel mai apropiat colaborator al cuiva; *b*) a fi cuiva de mare ajutor. (*subst.*) (*La*) *dreapta!* = comandă (adresată unui militar) prin care se cere întoarcerea spre partea dreaptă a corpului. *A-l mînca* (pe cineva) *palma dreaptă* v. mînca. ◆ (*subst.f.; art.*) Mîna dreaptă. ◇ Expr. *A-și da dreapta* = a-și strînge mîinile în semn de salut, de bucurie, de împăcare. (*pop.; fam.*) *Sărut* (sau *sărutăm*) *dreapta*, formulă respectuoasă de salut. *Sărutăm dreapta Măriei tale!* (SADOV.). *Să nu știe stînga* (*ta*) *ce face dreapta* ori *ce face dreapta să nu știe stînga* v. stîng. ◆ (*subst. f.; art.; bis.*) Mîna lui Dumnezeu considerată ca putere sfîntă. ◆ (*subst. m.; art.*) Piciorul drept. ◇ Expr. *A călca* (sau *a păși, a porni, a intra, a ieși*) *cu dreptul* (*înainte*) = a începe o acțiune sub bune auspicii. *Stîng, drept!*, comandă pentru păstrarea cadenței în marș. **2** (*despre părți ale îmbrăcămintei*) Care corespunde părții drepte a corpului. *Mîneca dreaptă a rochiei este mai scurtă.* **3** (*despre obiecte, construcții etc.*) Care se află de partea sau în direcția mîinii drepte a unei persoane așezate cu fața în aceeași direcție cu obiectul, construcția etc. ◆ (*subst. f.; art.; în loc. și expr.*) Loc.adj. *Din dreapta. Casa din dreapta are un parc.* ◇ Loc.adv. *În* (sau *din, la, pe, înspre, către, spre, din*) *dreapta. Privește în dreapta. Vine din dreapta. În* (sau *din*) *stînga și în* (ori *din*) *dreapta* sau *de-a dreapta și de-a stînga* = *a*) în ambele părți; *b*) în toate părțile; pretutindeni. *Nici în dreapta, nici în stînga* = nicăieri. ◇ Loc.prep. *La* (sau *de-a*) *dreapta... Stă la dreapta gazdei.* ◇ Expr. *A face* (sau *a apuca, a o lua*) *la dreapta* = a se îndrepta către partea dreaptă. *A fi* (sau *a sta, a ședea etc.*) *la* (ori, *pop., din*) *dreapta cuiva* = a ocupa locul de onoare aflat în partea dreaptă a unei personalități. *A-i cînta* (cuiva) *cucul la* (sau *în*) *dreapta* = a avea noroc. *A ține dreapta* = a merge numai pe partea dreaptă. *A trage pe dreapta* v. trage. *A trage la dreapta* v. trage. **4** (*despre cursuri de ape, maluri etc.*) Care se află pe partea sau în direcția mîinii drepte a unei persoane așezate cu fața în direcția cursului unei ape. **5** (*și subst. f.; art.*) (Grupare politică) adeptă și susținătoare a menținerii ordinii sociale și politice tradiționale; (doctrină politică conservatoare) care se opune comunismului. ◇ *Extremă dreaptă* v. extrem. ◇ Loc.adj. *De dreapta* = conservator; ext. reacționar. **C** *adv.* **1** (*urmat de adv. de loc sau de alte determ. locale, indică direcția*) În linie dreaptă; fără ocol; direct. *Se duce drept acasă.* ◇ Expr. *A se duce drept* v. duce. **2** (*urmat de determ. locale, modale sau temporale*) Tocmai, chiar, exact. *Se prăbuși drept peste plutonierul Duma* (CAM.). ◇ Expr. (*pop.*) *Drept dragul să...* = ți-e mai mare dragul să... **3** Adevărat, just. *A vorbit drept.* ◇ Expr. (*La*) *drept vorbind* v. vorbi. **4** Întemeiat, temeinic. *A judecat drept.* **D** *s.n.* **1** Totalitatea normelor juridice care reglementează relațiile sociale dintr-un stat. **2** Știință sau disciplină care se ocupă cu studiul normelor juridice. *La facultate a studiat dreptul.* ◇ *Ramură de drept* = ansamblul normelor care reglementează relații sociale cu un obiect comun și după o metodă specifică. *Drept civil* = ramură a dreptului care studiază și reglementează relațiile sociale (convertite în raporturi juridice) dintr-un stat. *Drept constituțional* = *a*) totalitatea normelor fundamentale care reglementează relațiile privitoare la sistemul social-economic și de stat; *b*) ramură a dreptului care studiază ansamblul normelor juridice care reglementează forma puterii de stat, forma de guvernămînt, organizarea și funcționarea parlamentului, raporturile acestuia cu celelalte organe ale statului, drepturile și îndatoririle cetățenilor prevăzute în constituție. *Drept internațional* = totalitatea normelor de drept care reglementează raporturile dintre state. *Drept comercial* = disciplină care se ocupă cu ansamblul de reguli, de instituții și de practici care se aplică actelor de comerț, comercianților și societăților comerciale. *Drept administrativ* = disciplină care se ocupă cu ansamblul de norme care reglementează organizarea și activitatea administrației. *Dreptul muncii* = disciplină care se ocupă cu totalitatea regulilor care se aplică raporturilor individuale sau colective ale salariaților. (*filos.*) *Drept natural* = drept considerat imuabil și universal, care există în afara structurilor sociale, decurgînd fie din natura și rațiunea umană, fie din voința sau rațiunea divină. *Drept canonic* v. canonic. *Drept comun* v. comun. *Criminal de drept comun* v. comun. *Drept cutumiar* v. cutumiar. *Drept penal* v. penal. *Drept pozitiv* v. pozitiv. *Drept procesual* v. procesual. **3** Putere, prerogativă recunoscută de lege unei persoane de a avea o anumită conduită sau de a pretinde celorlalți să aibă o anumită conduită și de a recurge, atunci cînd prerogativa este încălcată, la forța de coerciție a statului; (*înv.*) drit. *Femeia are drepturi egale cu bărbatul.* ◇ *Drept de apel* = permisiune legală de a contesta o hotărîre judecătorească. *Abuz de drept* v. abuz. *Drept de azil* v. azil. *Drept de coerciție* v. coerciție. *Decădere din drepturi* v. decădere. *Decăzut din drepturi* v. decăzut. *Drept eventual* v. eventual. *Drept de opțiune* v. opțiune. *Drept electoral pasiv* v. pasiv. *Drept de retenție* v. retenție. *Drept de superficie* v. superficie. *Drept de vot* v. vot. ◇ Loc.adj., adv. *În drept* = (care este) împuternicit prin lege; (care este) îndreptățit; (care se face) pe bază legală. ◇ *De drept* = (care este) conform legii; (care se face) în mod legitim, firesc. Δ *Stat de drept* v. stat. *Fără drept* = *a*) nefiind în temeiul legii; *b*) nejustificat. ◇ Expr. *A avea dreptul* (sau *drept*) *să...* (ori *de a...*) = a avea voie (în temeiul legii) să facă sau să pretindă ceva. *A fi* (sau *a se simți, a se crede*) *în drept* (ori *în dreptul său*) = a beneficia (sau a crede că beneficiază) de condițiile necesare pentru îndeplinirea legală a unor acțiuni, pentru exercitarea unor privilegii etc. *A da dreptul* (ori *drepturi*) *cuiva* sau *a face drept cuiva* = a acorda cuiva posibilitatea de a îndeplini o anumită acțiune în mod legal sau legitim. *A reintra în drepturi* = a dobîndi o situație privilegiată de care anterior a fost privat. *A-și lua* (sau *a-și aroga*) *dreptul de...* = a se comporta ca și cum ar fi îndreptățit sau împuternicit legal, pretinzînd anumite privilegii. *A decădea din drepturi* v. decădea. *A repune pe cineva sau ceva în drepturi* (sau *în drept*) v. repune. *A-și rezerva dreptul* v. rezerva. **4** (*mai ales la pl.*) Răsplată, retribuție care i se cuvine cuiva pentru prestarea unei munci, a unui serviciu. *Drepturi bănești.* ◇ *Drept de autor* v. autor. **5** (*înv., pop.*) Dreptate. ◇ Expr. (*pop.*) *A avea drept* = a avea dreptate. *A da drept* (cuiva) = a da dreptate cuiva. *Dreptul lui Dumnezeu* = într-adevăr! ce-i drept! zău! **E** *prep.* **1** (*introduce un compl. indir.*) În loc de..., în calitate de..., ca. *Drept cine mă iei?* (MACED.). **2** (*introduce un circ. de scop*) Pentru, ca. *Drept cercare, fă-te tu cerșitor la capătul ist de pod* (CR.). **3** (*reg.; introduce un circ. de loc*) Lîngă; alături de...; în dreptul. *Au oprit drept han, fără să descalece* (SADOV.). ◇ Expr. *A* (*i*) *se pune* (*cuiva*) *soarele drept* (*la*) *inimă* v. pune. **4** Loc.conj. *Drept care* = (*introduce o prop. circ. concl.*) prin urmare, deci, așadar. *Drept care..., ceti colonelul mai departe, numitul se face vinovat de automutilare* (CAM.). ◇ Loc.adv. *Drept aceea* v. acela. • pl. *drepți, drepte.* și (*înv., reg.*) *dirépt, -eápță adj., trept adv.* /lat. ***directus, -a, -um***; cf. și fr. *droit.*

dreptáci, -áce *adj., s.m., s.f.* (*în opoz. cu „stîngaci"*) (Persoană) care este predispusă să scrie, să lucreze etc. cu mîna dreaptă. • pl. *-ci, -ce.* /***drept*** + *-aci.*

dreptăr *s.n.* **1** Riglă, echer, orice alt instrument cu muchiile perfect drepte folosit în construcții, în dulgherie, în zidărie, pentru verificarea suprafețelor plane, pentru trasarea drumurilor etc. **2** Cîrlig la plug. **3** Șurub mare de lemn la roata morii. **4** Fig. Suită de norme de conduită; îndreptar. **5** Fig. Ghid. • pl. *-e.* și *treptár s.n.* /***drept*** + *-ar.*

dreptáte *s.f.* **1** Principiu moral şi juridic care cere să se dea fiecăruia ceea ce i se cuvine şi să i se respecte drepturile; echitate; faptul de a recunoaşte drepturile cuiva, de a acorda fiecăruia ce i se cuvine; (*înv., pop.*) drept. *Nici sabia, nici mărirea nu preţuiesc cît dreptatea* (SADOV.). ◇ Loc.adv. *Cu* (sau *după*) *dreptate* = după lege; în mod just; cum se cuvine; echitabil. *Fără dreptate* = în mod nedrept; ilegal; inechitabil. *Peste dreptate* = mai mult decît se cuvine. *Pe bună dreptate* = pe drept cuvînt; în mod întemeiat. ◇ Expr. *A face cuiva dreptate* = *a*) a repara o injustiţie (făcută cuiva); *b*) a face un act de justiţie; a recunoaşte dreptul cuiva într-o anumită chestiune. *A avea dreptate* = a fi întemeiat în ceea ce spune sau în ceea ce face. *A da* (sau *a găsi*) *dreptate* (cuiva) = a recunoaşte că ceea ce se spune sau ceea ce face cineva este îndreptăţit, întemeiat, just. *A face un act de dreptate* v. act. *A(-i) găsi* (*cuiva*) *dreptate* v. găsi. **2** Stabilire a justiţiei unei cauze; judecată (făcută de oamenii legii). *Ziua dreptăţii se apropie... toate popoarele s-au mişcat* (RUSSO). ◆ (*bis.*) *Dreptate divină* = apreciere a faptelor oamenilor, atribuită lui Dumnezeu. ◇ (*bis.; înv.*) Poruncă dumnezeiască. **3** Adevăr; corespondenţă a unor afirmaţii cu realitatea. ◇ Loc. adv. *Cu dreptate* = conform adevărului; într-adevăr. **4** (*bis.*) Credinţă. **5** Devotament; integritate morală. **6** (*pop.*) *Cu dreptate* = *a*) loc.adv. cu devotament, cu cinste. *Te-am iubit cu dreptate, M-ai lăsat cu strîmbătate* (POP.); *b*) loc.adj. care este cinstit, devotat, fidel. *Un şleahtic cu credinţă şi dreptate* (SADOV.). **7** (*înv., pop.; mai ales la pl.*) Posibilitatea cuiva de a se bucura de anumite privilegii. *Vecinii, îndeobşte colonizaţi, aveau scutirile şi dreptăţile lor* (EMIN.). ◇ Expr. (*înv.*) *A avea dreptate să...* = a avea dreptul să facă ceva. **8** Concr. (*înv., reg.; la pl.*) Acte justificative. *N-avuşi măcar un frate... Să îmble cu cărţile, Să-ţi scoată dreptăţile* (ALECS.). • pl. *-ăţi.* /***drept*** + *-(ă)tate.*

dreptúnghi *s.n.* **1** (*geom.*) Patrulater care are toate unghiurile drepte şi laturile opuse. ◇ (*adj.*) *Triunghi dreptunghi* = triunghi care are un unghi drept. *Trapez dreptunghi* v. trapez. **2** Obiect care are forma unui dreptunghi. **3** Teren de sport în formă de dreptunghi. • pl. *-ghiuri.* /***drept*** + ***unghi***, după fr. *rectangle.*

dreptúnghic, -ă *adj.* (*despre figuri geometrice*) Care are unul sau mai multe unghiuri drepte. ◇ *Trapez dreptunghic* v. trapez. *Triedru dreptunghic* v. triedru. • pl. *-ci, -ce.* /***dreptunghi*** + *-ic.*

dreptunghiulár, -ă *adj.* Care are forma unui dreptunghi. • pl. *-i, -e.* /***drept*** +***unghiular***, după fr. *rectangulaire.*

dres[1] *s.n.* **I** (*pop.; fam.*) **1** Reparare a unor obiecte, mecanisme etc. defecte. *Unde mai pui dresul căruţei şi altele* (DUN.). **2** Aranjare a unor situaţii, afaceri etc. ◇ Expr. *A-şi face dresurile* = a-şi aranja treburile. **3** Îndreptare a unei greşeli, a unei nedreptăţi. **4** Îmbunătăţire a gustului, a calităţii unor mîncăruri sau băuturi, adăugînd ingrediente, folosind diferite metode de preparare etc. **5** Contrafacere a unei băuturi. **II** Concr. (*pop.; fam.*) **1** (*de obicei la pl.*) Fard, suliman. ◇ Expr. *A-şi pune* (sau *a-şi da cu*) *dresuri* = a se farda. **2** (*de obicei la pl.*) Leac. *Am cunoscut vraci leah care se lăuda cu dresurile lui* (SADOV.). **3** (*la pl.*) Mirodenii, condimente. **III** Concr. (*în Ţările Rom.; la pl.; în forma „direse”*) Denumire dată actelor de cancelarie domnească. • pl. *-uri,* şi (*înv., pop.*) *dirés s.n.* /v. ***drege.***

dres[2] *s.n.* **1** Ciorapi cu chilot; ciorap-pantalon. **2** (*sport, balet*) Echipament (pe corp). • pl. *-uri.* /<engl. ***dress.***

dres[3]**, dreásă** *adj.* (*pop.; fam.*) **1** (*despre obiecte, mecanisme etc. defecte*) Care a fost reparat. **2** (*despre situaţii, afaceri etc.*) Care a fost aranjat, plănuit. **3** (*despre mîncăruri, băuturi*) Căruia i s-au adăugat ingrediente, mirodenii etc. pentru a-şi îmbunătăţi gustul. **4** (*despre băuturi*) Care a fost falsificat (prin adăugarea apei). • pl. *dreşi, -ese.* şi (*înv., pop.*) *dirés, -eásă adj.* /v. ***drege.***

dresá *vb. I. tr.* **I 1** (*compl. indică animale*) A învăţa, a obişnui să facă, la poruncă, anumite mişcări, să îndeplinească anumite acţiuni. **2** Fig. (*peior.; compl. indică oameni*) A învăţa, a deprinde să se comporte într-un anumit fel (stabilit de mai înainte de alţii). **II** (*despre organe de stat sau despre reprezentanţi ai acestor organe; compl. indică acte oficiale*) A redacta; a încheia. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***dresser.***

dresáj *s.n.* Dresare (a unui animal). • pl. *-e.* /<fr. ***dressage.***

dresáre *s.f.* Acţiunea de *a dresa* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***dresa.***

dresát, -ă *adj.* **1** (*despre animale*) Care a fost învăţat, obişnuit să facă, la poruncă, anumite mişcări, să îndeplinească anumite acţiuni. **2** Fig. (*peior.; despre oameni*) Care a fost deprins să se comporte într-un anumit fel (stabilit de mai înainte de alţii). • pl. *-ţi, -te.* /v. ***dresa.***

dresór, -oáre *s.m., s.f.* Persoană care se ocupă cu dresarea animalelor. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***dresseur.***

drésing *s.n.* Încăpere-debara pentru îmbrăcăminte. • pl. *-uri.* /<engl. ***dressing.***

dresúră *s.f.* **1** Dresare a unui animal. **2** Număr într-un spectacol de circ, realizat cu animale dresate. • pl. *-i.* /<germ. ***Dressur.***

dréţe[1] *s.f.* (*bot.*) **1** Plantă acvatică, subtropicală, cu frunzele mari, violacee pe partea inferioară şi cu florile mari (*Nymphaea lotus thermalis*). **2** Plantă erbacee tîrîtoare, din familia primulaceelor, cu florile galbene, solitare, folosită în medicina populară (*Lysimachia nummularia*). • pl. *-e.* /etimol. nec.

dréţe[2] *s.f. pl.* v. zdreanţă.

dréve *s.f. pl.* v. trevere.

drezínă *s.f.* Vehicul uşor de cale ferată, asemănător cu un vagonet, acţionat cu manete, cu pedale sau cu un motor, care este folosit la transporturi (de mărfuri). • pl. *-e.* /<fr. ***draisine.***

driádă *s.f.* (*în mit. greacă; şi nm. pr.*) Nimfă a pădurilor. • sil. *dri-a-.* pl. *-e.* /<fr. ***dryade***, lat. ***dryas***, ***-dis***; cf. gr. *Δρυάς, -άδος* „nimfă a pădurilor”, *δρῦς, δρυός* „stejar; copac”.

driadée *s.f.* (*bot.; la pl.*) Grup de plante dicotiledonate, din familia rozaceelor; (*şi la sg.*) plantă care face parte din acest grup. • sil. *dri-a-.* pl. *-ee.* /<fr. ***dryades.***

driblá *vb. I.* **1** *intr.* (*sport*) A conduce mingea sau pucul cu abilitate, executînd lovituri scurte cu piciorul (la fotbal), cu mîna (la handbal şi baschet) sau cu crosa (la hochei), în aşa fel încît să-şi înşele adversarul direct şi să poată trece de el. **2** *tr.* (*sport*) A-şi înşela, a-şi depăşi adversarul. **3** *tr.* (*fam.*) A înşela, a păcăli. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***dribbler.***

driblăj *s.n.* (*sport*) Faptul de a dribla; dribling. • pl. *-e.* /***dribla*** + *-aj.*

driblăre *s.f.* Acţiunea de *a dribla* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***dribla.***

driblér, -ă *s.m., s.f.* Sportiv care execută driblinguri. • pl. *-i, -e.* /<engl. ***dribbler***, fr. ***dribbleur.***

dríbling *s.n.* (*sport*) **1** Driblaj. **2** Procedeu sau ansamblu de procedee tehnice folosite de un sportiv pentru a-şi dribla adversarul. • pl. *-uri.* /<engl. ***dribbling.***

dric *s.n.* **1** Scheletul unui car sau al unei căruţe (fără roţi şi ladă sau loitre). ◇ *Dricul de dinainte* = partea (mai înaltă) unde stă vizitiul. *Dricul de dinapoi* = partea unde se pun obiectele de transportat. *Umere pe dric* v. umăr. ◆ Cantitate de obiecte, materiale etc. care se pot încărca pe un asemenea schelet. **2** Vehicul special (tras de cai) pentru transportul unui mort la groapă; car mortuar. *Rudele îndurerate păşesc după dric.* ◇ Expr. (*fam.*) *A fi pe dric* = *a*) a fi foarte bolnav; *b*) a fi pe moarte; *c*) fig. a fi într-o situaţie foarte grea; a fi gata să eşueze. *A fi ca un cal de dric* = a fi orgolios şi fără valoare. **3** Fig. (*pop.*) Punct culminant al zilei, al nopţii, al unui anotimp. *Dricul verii.* **4** Fig. (*pop.*) Punct culminant al unei acţiuni care se desfăşoară în timp; miez, toi. • pl. *-uri.* /<magh. ***dërék.***

dricár *s.m.* **1** Fabricant sau negustor de dricuri la car sau la căruţă. **2** Proprietar sau vizitiu de dricuri pentru înmormîntare; antreprenor de pompe funebre. ◆ Persoană care transportă mortul la groapă; cioclu. • pl. *-i.* /***dric*** + *-ar.*

drichíe *s.f.* **1** (*reg.*) Beţişor ascuţit la capete, care, în jocurile de copii, este aruncat prin lovire şi trebuie prins. **2** Joc de copii cu drichia. • pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* /etimol. nec.

drift *s.n.* **1** (*geol.*) Aluviune glaciară; depozit barat prin retragerea unui gheţar; morenă. **2** (*biol.*) Modificare întîmplătoare a frecvenţei genelor unei populaţii mici sau experimentale. • pl. *-uri.* /<engl. ***drift.***

drífter *s.n.* (*nav.*) Ambarcaţie de construcţie specială, pentru pescuitul marin şi pentru sport. • pl. *-e.* /<engl. ***drifter.***

dríl[1] *s.m.* (*zool.*) Maimuţă cinocefală africană, cu botul încreţit şi umflat, care nu are coadă. • pl. *-i.* /<fr. ***drill.***

dríl[2] *s.n.* Ţesătură deasă, din fire de bumbac sau de cînepă bine răsucite, cu urzeală dublă, care se foloseşte la confecţionarea îmbrăcămintei de vară, a corturilor etc. • pl. *-uri.* /<germ. ***Drill.***

dríling *s.n.* (*milit.*) Armă cu trei ţevi. • pl. *-uri.* /<engl. ***drilling.***

drilométru *s.n.* (*tehn.*) Aparat pentru controlul operaţiilor de săpare a sondelor. • pl. *-e.* /<fr. ***drillomètre.***

drink *s.n.* Băutură (alcoolică). • /<engl., fr. ***drink.***

drio- Elem. de compunere „stejar”. • /<fr. ***dryo-***; cf. gr. *δρῦς, δρυός* „stejar”.

driofíl, -ă *adj.* (*despre plante*) Care creşte pe stejari. • sil. *dri-o-.* pl. *-i, -e.* /<lat. ***dryophilus***, ***-a***, ***-um***; cf. gr. *δρῦς, δρυός* „stejar”, *φιλέω* „a iubi”.

driopitéc *s.m.* (*paleon.*) Maimuţă fosilă antropomorfă, considerată strămoşul maimuţelor antropomorfe şi al hominienilor (*Dryopithecus*). • sil. *dri-o-.* pl. *-ci.* /<fr. ***dryopithèque***; cf. gr. *δρῦς, δρυός* „stejar”, *πίθηκος* „maimuţă”.

drîşcă *s.f.* **1** Unealtă de zidărie cu care se netezeşte tencuiala, mortarul, betonul. ◇ *Drîşcă pentru asfalt* = unealtă formată dintr-o bucată prismatică de lemn prinsă într-o coadă, care este folosită pentru nivelarea asfaltului. **2** Ext. Tencuială. • pl. *drişte.* /<bg. ***дръжка***, srb. ***drška.***

drîşcui *vb. IV. tr.* (*compl. indică tencuială, beton, asfalt etc.*) A netezi cu drîşca. • prez.ind. *-iesc.* /***drîşcă*** + *-ui.*

drîşcuíre *s.f.* Acţiunea de *a drîşcui* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***drîşcui.***

drîşcuít *s.n.* Faptul de *a drîşcui.* • /v. ***drîşcui.***

drit *s.n.* (*înv.*) Drept, dreptate. • pl. *-uri.* /<it. ***dritto.***

drive [draiv] *s.n.* **1** (*sport*) Lovitură puternică la tenis, golf şi base-ball, care imprimă mingii o viteză mare şi o traiectorie razantă. **2** (*muz.; în jazz*) Manieră de execuţie prin elan, prin forţă impulsivă. **3** (*psih.*) Tendinţă impulsivă, de natură instinctivă. • pl. *-uri* /<engl. ***drive.***

drive-in [draiv'in] *s.n.* Cinema, bar în aer liber, în care se intră cu maşina. • /<engl. ***drive-in.***

drivelob ['draivlob] *s.n.* (*sport*) Lovitură de drive cu traiectorie înaltă. • /***drive*** + ***lob.***

driver ['draivər] *s.m., s.n.* **I** *s.m.* **1** (*sport*) Conducător al atelajului într-o cursă de trap. ◆ Jocheu care conduce un sulky. **2** Şofer. ◇ *Gentleman driver* v. gentleman. **II** *s.n.* **1** Crosă din lemn la jocul de golf, cu care se execută drive-uri. **2** Etaj amplificator cu tuburi sau tranzistori care atacă cele două etaje ale unui amplificator simetric. • pl. *m. -i, n. -e.* /<engl., fr. ***driver.***

drîmbă *s.f.* (*muz.*) Vechi instrument muzical popular, alcătuit dintr-un arc de fier, prevăzut cu o lamă de oţel, elastică, mobilă, care, proptit de dinţi şi făcînd să vibreze lama cu degetul, produce un sunet monoton, modulat prin mişcarea buzelor; (*reg.*) drîng. ◇ Expr. (*pop.*) *A fi ca o drîmbă* = a fi slab la trup. *A bate în drîmbă* = a răbda. *A face cuiva o drîmbă* = a plesni pe cineva peste buze. *A nu ajunge o drîmbă* = a nu ajunge nimic. ◆ (*pop.; iron.*) Vioară. • pl. *-e.* /<ucr. ***друмба.***

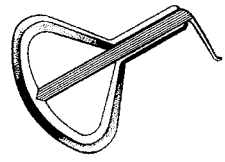

drîmbă

drîmbói[1] *s.n.* (*pop.*) Aug. al lui *drîmbă*; drîmbă mai mare. • pl. *-oaie.* /***drîmbă*** + *-oi.*

drîmboí[2] *vb. IV.* (*reg.*) **1** *intr.* A cînta din drîmbă. **2** *refl.* A-şi manifesta supărarea, mînia; a plînge (zgomotos). • prez.ind. *-iesc.* /de la ***drîmbă.***

drîng *s.n.* (*muz.; reg.*) Drîmbă. • pl. *-uri.* /form. expr.; cf. *zdrîng.*

drînga *interj.* (*de obicei repetat*) Cuvînt care imită sunetul drîmbei sau al viorii. • /***drîng*** + *-a.*

drîngălău *s.m.* (*reg.*) **1** Om care îşi pierde vremea degeaba; pierde-vară. **2** Tînăr afemeiat. • pl. *-ăi.* şi *drăngălău s.m.* /cf. *drîng.*

drîngăní *vb. IV. intr.* (*reg.*) **1** A cînta la drîmbă. **2** A produce sunete discordante la un instrument

muzical (cu coarde). • prez.ind. -esc, și drăngăní vb. IV. /drîng + -ăní; cf. și zdrăngăni.

drоágă s.f. (reg.) 1 Căruță mare, hodorogită. 2 Roabă mare. • pl. -ge. /<rus. дрога.

drоáie s.f. (pop.) 1 Cîrd de animale. 2 Ext. Număr mare de obiecte, lucruri etc. <> Loc.adv. Cu droaia = cu grămada; în număr mare. <> Expr. A se ține droaie (după cineva) v. ține. 3 (adesea peior.) Mulțime mare de oameni. Alaiul fu înconjurat de o droaie de copii (SADOV.). • sil. droa-ie. /cuv. autoh.; cf. alb. droe «grоază».

drob¹ s.m., s.n. 1 s.m. Bulgăre (mare) de sare. 2 s.m. Bucată mare, tăiată sau ruptă dintr-o materie solidă. 3 s.n. Măruntaie de miel. 4 s.n. Prapur de miel. 5 s.n. Mîncare preparată din măruntaie de miel tocate, amestecate cu ouă, verdeață și mirodenii, învelite în prapur sau în foaie de aluat și coapte la cuptor. Pentru masa de Paști se pregătește drob. 6 s.n. (reg.) Cutia teascului de vin. • pl. m. -i, n. -uri. /<bg. дроб, srb. drob.

drob² s.m. (bot.) 1 Arbust din familia leguminoaselor, cu frunzele trifoliate, cu florile galbene și cu fructele păstăi lungi, turtite, cultivat în scopuri decorative (Sarothamnus scoparius). 2 Plantă erbacee anuală, din familia cruciferelor, cu frunzele alterne, acoperite cu peri și cu florile mici, galbene-aurii (Neslia paniculata). 3 Nume dat mai multor arbuști, din familia leguminoaselor, cu frunzele trifoliate, cu florile albe, rar, roșietice și cu fructele păstăi (Cytisus). <> Drob de munte = mic arbust din familia leguminoaselor, cu florile galbene, dispuse în racem, care se dezvoltă înaintea frunzelor (Cytisus hirsutus). • pl. -i. /<rus., ucr. дрок, prin confuzie cu дроб¹.

drobíță s.f. (bot.) Mic arbust din familia leguminoaselor, cu frunzele lanceolate și cu florile galbene, dispuse în racem, din ale cărui ramuri se obține o culoare albastră, folosită la vopsit (Genista tinctoria). • pl. -e. /drob² + -iță.

drobușór¹ s.m. Dim. al lui drob¹. • pl. -i. /drob¹ + -ușor.

drobușór² s.m. Plantă erbacee perenă, din familia cruciferelor, cu florile galbene, dispuse în racem, cu fructele silicve și cu frunzele albastre brumate, din care, prin fermentare, se obține o culoare albastră, folosită la vopsit (Isatis tinctoria). • pl. -i. /drob² + -ușor.

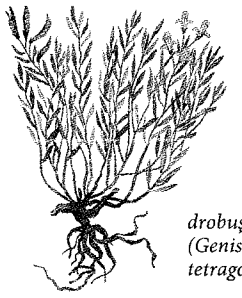

drobușor² (Genista tetragona)

drog¹ s.n. 1 Substanță de origine vegetală, animală sau minerală, care este folosită la prepararea anumitor medicamente. 2 Ext. Medicament. 3 Substanță psihotropă al cărei consum poate duce la toxicomanie; stupefiant. Heroina este un drog. 4 Fig. Lucru de care cineva nu se mai poate dispensa. Pentru ea, muzica este un drog. • pl. -uri. /<fr. drogue.

drog² s.n. (bot.) 1 Arbust cu florile galbene, solitare, care crește prin locuri pietroase (Genista albida). 2 Plantă tîrîtoare, din familia leguminoaselor, care crește prin pajiști alpine (Genista oligosperma). • pl. -uri. /etimol. nec.

drogá vb. I. tr., refl. 1 A administra sau a lua stupefiante. Se drogează de cîțiva ani. 2 (fam.; adesea iron.) A administra sau a lua medicamente în mod excesiv sau inutil. • prez.ind. -ghez. /<fr. droguer.

drogáre s.f. Acțiunea de a (se) droga și rezultatul ei. • pl. -ări. /v. droga.

drogát¹ s.n. Faptul de a (se) droga. • /v. droga.

drogát², -ă adj., s.m., s.f. (Persoană) care este intoxicată prin folosirea drogurilor, a stupefiantelor. • pl. -ți, -te. /<fr. drogué.

drogherie s.f. 1 Magazin în care se vînd articole de parfumerie și de toaletă, precum și unele preparate farmaceutice. 2 Magazin în care se vînd produse chimice. • pl. -ii. g.-d. -iei. /<fr. droguerie.

droghét s.n. Stofă de lînă sau de bumbac, care are desene brodate. • /<fr. droguet.

droghíst, -ă s.m., s.f. 1 Persoană care lucrează într-o drogherie. ◆ Comerciant care are o drogherie. 2 Fabricant de droguri. • pl. -iști, -iste. /<fr. droguiste.

drogomán s.m. Toxicoman. • pl. -i. /de la drogomanie, prin derivare regresivă.

drogomaníe s.f. Dependență față de droguri. • g.-d. -iei. /drog + manie.

drójdie s.f. I 1 (mai ales la pl.) Substanță dintr-un lichid care se depune pe fundul unui vas. <> Expr. A fi (sau a sta, a se vedea) pe drojdie (sau drojdii) = a fi la capătul resurselor materiale; a fi aproape sărac. A face cuiva capul drojdii = a sparge, a zdrobi capul cuiva. A fi cu drojdii în cap = a fi beat. A trage vinul de pe drojdie v. trage. 2 Zaț de cafea. 3 (și rachiu de drojdie sau de drojdii) Rachiu făcut din drojdia de vin. 4 Fig. Rămășiță, rest, urmă. Drojdia nebuniei îi tulbură privirea (CA. PETR.). ◆ Fondul unui sentiment, al unei pasiuni. 5 Fig. Colect. (la sg.; peior.) Elemente declasate, corupte ale societății; pleavă, gunoi. Drojdia societății. II 1 (bot.) Nume dat unor ciuperci microscopice, unicelulare, saprofite sau parazite, din clasa ascomicetelor, care trăiesc în colonii, folosite în industria alimentară, în farmacie și în furajarea animalelor. Drojdie de bere. 2 Preparat industrial făcut din una dintre aceste ciuperci (cea a berii), folosit ca ferment pentru dospirea aluatului. • pl. -ii. g.-d. -iei. /<sl. veche дрожди.

drojdioáră s.f. Dim. al lui drojdie; drojdiuță. • sil. -di-oa-. pl. -oare. /drojdie + -oară.

drojdiúță s.f. Drojdioară. • sil. -di-u-. pl. -e. /drojdie + -uță.

drolátic, -ă adj. Care este comic, caraghios, nostim. • pl. -ci, -ce. /<fr. drolatique.

droma- Elem. de compunere „alergător". • /<fr. droma-; cf. gr. δρομάς „care aleargă".

dromadér s.m. (zool.) Cămilă cu o singură cocoașă, care trăiește în N Africii și în S-V Asiei, fiind folosită la călărit și la transport (Camelus dromedarius). • pl. -i. și (înv.) dromadéră s.f. /<fr. dromadaire.

dromadéră s.f. v. dromader.

dromatériu s.m. (paleon.) Animal fosil, triasic, care prezintă caractere accentuate de reptilă și unele caractere de mamifer. • pl. -ii. /<fr. dromathérium; cf. gr. δρομάς „agil", θηρίον „care aleargă".

dromo- Elem. de compunere „drum", „cursă", „direcție". /<fr. dromo-; cf. gr. δρόμος „cursă, drum".

dromofobíe s.f. (med.) Teamă patologică de călătorii. • g.-d. -iei. /<fr. dromophobie; cf. gr. δρόμος „drum", φόβος „teamă".

dromomaníe s.f. (med.) Impuls irezistibil de a călători; manie ambulatorie. • pl. -ii. g.-d. -iei. /<fr. dromomanie.

dromón s.n. (mar.) 1 Navă bizantină de transport, cu vele și rame sprijinite direct pe bordaj. 2 Navă medievală de război, cu rame. • pl. -uri. /<it. dromone; cf. gr. δρόμων.

drómos s.n. (în antic.) 1 (la greci) Pistă specială destinată alergătorilor, la cursele atletice. 2 Culoar de acces în casele mesopotamiene, cretane și în mormintele feniciene, grecești, tracice, getice etc. 3 Alee mărginită de sfincși la intrarea în templele egiptene. • /<fr. dromos; cf. gr. δρόμος „drum; pistă; alee".

dromoterapíe s.f. (med.) Folosire terapeutică a mersului, pentru îmbunătățirea respirației și pentru ameliorarea circulației sangvine. • pl. -ii. g.-d. -iei. /<fr. dromothérapie.

dromotróp, -ă adj. (med.) Care este favorabil propagării influxului nervos sau contracției musculare. • pl. -i, -e. /<fr. dromotrope.

dromotropísm s.n. (bot.) Creștere spiralată a plantelor grimpante. • /<fr. dromotropisme.

drongár s.m. (ist.) Înalt funcționar în Imperiul Bizantin. • pl. -i. /<fr. drongaire.

drónga s.m. invar. (ornit.) Pasăre cu penajul negru-metalic, cu coada lungă, cu terminația în formă de furcă, care trăiește în Africa, Madagascar și N Australiei. • /<fr. drongo.

dront s.m. (ornit.) Porumbel uriaș, de mărimea unei lebede, incapabil de zbor, descoperit în insulele Mauritius din Oceanul Indian și dispărut în urma distrugerii lui de către coloniști. • pl. dronți. /<fr. dronte.

drop s.n. v. dropgol.

dropgól s.n. (sport; la rugbi) Lovitură de picior a mingii, efectuată imediat după contactul ei cu solul, spre poartă, care, dacă trimite mingea între barele porții, reprezintă înscrierea a trei puncte. ◆ Înscriere de puncte prin această lovitură. • pl. -uri. și drop s.n. /<engl. drop goal, fr. drop-gol.

drópică s.f. (med.; pop.) 1 Hidropizie. 2 Dropică la cap = hidrocefalie. • /<ngr. δρώπικας = υδρώπικας.

dropicós, -oásă adj., s.m., s.f. v. hidropicos.

drópie s.f. (ornit.) Pasăre mare de stepă, alergătoare, cu penajul spatelui galben-ruginiu, cu pîntecele și pieptul albe, cu capul și gîtul sure, a cărei carne este comestibilă (Otis tarda). • pl. -ii. g.-d. -iei. /<bg. дрофла.

dropie

dropiói s.m. (ornit.) Bărbătușul dropiei. • sil. -pi-oi. pl. -oi. /dropie + -oi.

drops s.n. Bomboană cu aspect sticlos, de diferite forme și culori, preparată din caramel și acoperită cu un strat de zahăr cristalizat. • pl. -uri. /<germ. Drop(s).

dropsiéră s.f. Mașină de modelat masa de caramel din care se fac dropsurile. • sil. -psi-e-. pl. -e. /drops + -ieră.

drósel s.n. (electr.) Bobină electrică folosită pentru blocarea curenților electrici cu frecvență superioară unei anumite valori. • pl. -e, -uri. /<germ. Drossel.

droséra s.f. (bot.) 1 Plantă insectivoră, din familia droseracelor, care trăiește în mlaștini (Drosera intermedia). 2 Plantă insectivoră, din familia droseraceelor, cu florile mici, albe, care crește în zonele montane și mlăștinoase (Drosera rotundefolia). • pl. -e. /<fr. drosera.

droseracée s.f. (la pl.) Familie de plante dicotiledonate, insectivore, cu flori; (și la sg.) plantă care face parte din această familie. • pl. -cee. /<fr. droséracées.

droso- Elem. de compunere „rouă". • /<fr. droso-; cf. gr. δρόσος „rouă".

drosofílă s.f. (entom.) Insectă dipteră ale cărei larve trăiesc în materii aflate în stare de fermentație sau de putrefacție; (Drosophila) musculiță de fermentație, musculiță de oțet. • pl. -e. /<fr. drosophile; cf. gr. δρόσος „rouă", φιλέω „a iubi".

drosofilă

drosometríe s.f. (meteor.) Măsurare a cantității de rouă care se depune în timpul unei nopți. • pl. -ii. g.-d. -iei. /<fr. drosométrie.

drosométru s.n. (meteor.) Aparat pentru măsurarea cantității de rouă care se depune în timpul nopții, prin cîntărirea unui corp înainte și după ce se depune roua. • pl. -e. /<fr. drosomètre; cf. gr. δρόσος „rouă", μέτρον „măsură".

droșcár s.m. (înv., pop.) 1 Birjar. 2 Meseriaș care face droște. • pl. -i. /droșcă + -ar.

dróșcă s.f. (înv., pop.) Trăsură mică, pe arcuri, descoperită; birjă. • pl. droște. /<ucr., rus. дрожка.

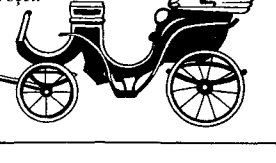

droșcă

droșcúță s.f. (înv., pop.) Dim. al lui droșcă; droșcă mică. • pl. -e. /droșcă + -uță.

drot s.n. 1 Sîrmă. 2 Arc de sîrmă folosit la somiere, la scaunele capitonate etc. 3 Instrument metalic, de

forma unui cleşte lung, care, încălzit, serveşte la ondularea părului. • pl. *-uri.* /<magh. ***Drót***, germ. ***Draht***.

drotá *vb. I. tr.* (*compl. indică părul*) A ondula cu ajutorul drotului. • prez.ind. *-ez.* /***drot*** + *-a.*

druc *s.m.* v. drug.

drug *s.m., s.n.* **1** *s.m.* Bară de fier sau de lemn, cu diverse întrebuinţări (în construcţii). <> Expr. (*pop.; adv.*) *A o duce drug* sau *a-i merge cuiva drug* = a o duce foarte bine. *A o duce drug cu capul de-a hîra* = a o duce rău. *A o ţine drug* (*înainte*) = a stărui în ceva. *A se ţine drug* (de cineva sau de ceva) = a se ţine scai, a nu se lăsa (de cineva sau de ceva). ◆ (*înv.*) Lingou. **2** *s.m.* (*la căruţă sau la car*) Oişte. **3** *s.m.* Fiecare dintre cele două lemne groase, sprijinite pe cîte două picioare, care alcătuiesc corpul războiului de ţesut manual. <> Expr. *Cînd s-ar ţese pînza-n drum fără iţe, fără drug* v. ţese. **4** *s.m.* Fiecare dintre cele două părţi laterale ale unei scări mobile, în care se înfig fuşteii. **5** *s.m.* (*la jug*) Partea superioară care se sprijină pe ceafa animalelor. **6** *s.m.* Fiecare dintre lemnele din capul năvodului, de care trag pescarii. **7** *s.m.* (*mar.*) Fusul pe care se învîrt funiile ancorei. **8** *s.m.* (*tipogr.*) Stinghie cu care se apasă teascul. **9** *s.n.* Punct de broderie, asemănător cu festonul, prin care se obţin pe cusătură linii dese şi pline. • pl. *m. drugi, n. -uri.* şi (*reg.*) *druc s.m.* /<sl. veche **дрѫгъ**.

drúgă *s.f.* **1** Fus mare şi gros pe care se pune fuiorul de tors urzeală pentru saci, covoare ţărăneşti etc. **2** Cantitate de fuior pusă pe acest fus. **3** (*înv.*) Drug scurt. **4** (*reg.*) Ştiulete de porumb. • pl. *drugi.* /<srb. ***druga***.

drughínă *s.f.* (*înv.*) Prăjină pe care se întind albiturile la uscat. • pl. *-e.* /***drugă*** + *-ină*.

drughineáţă *s.f.* (*reg.*) Drug (de lemn) scurt şi gros. • pl. *-eţe.* /***drughină*** + *-eaţă*.

drugstore ['dragstor] *s.n.* Magazin unde se vînd produse cosmetice, farmaceutice, cărţi etc. • /<engl. ***drugstore***.

druguléţ *s.m., s.n.* Dim. al lui *drug*. • pl. *m. -ţi, n. -ţe.* /***drug*** + *-uleţ*.

druíd *s.m.* (*relig.*) Preot la vechii celţi din Galia şi din insulele britanice, care erau aleşi pe viaţă de nobilimea tribală, avînd un rol important în viaţa spirituală, politică şi juridică, pînă la cucerirea Galiei de către romani. • pl. *-izi.* /<fr. ***druide***, lat. ***druīdae***.

druídic, -ă *adj.* (*relig.*) Care aparţine druizilor, privitor la druizi. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***druidique***.

druidísm *s.n.* (*relig.*) Religie a druizilor, care propăvăduia credinţa în nemurirea sufletului şi în metempsihoză, susţinînd că oamenii descind din zeul morţii şi că lumea va sfîrşi prin foc şi apă. • sil. *dru-i-.* /<fr. ***druidisme***.

drujbár *s.m.* Tăietor de lemne care utilizează drujba; drujbist. • pl. *-i.* /***drujbă*** + *-ar*.

drújbă *s.f.* Fierăstrău cu motor. • pl. *-e.* /den. com.; cf. rus. *дружба* „prietenie", numele fabricii producătoare.

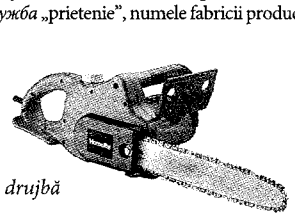

drujbă

drujbíst *s.m.* Drujbar. • pl. *-işti.* /***drujbă*** + *-ist*.

drum *s.n.* **1** Porţiune îngustă şi continuă de teren bătătorit, pietruit, pavat, asfaltat, pe care se merge dintr-un loc în altul, pe jos sau cu un vehicul; cale de comunicaţie. *Pe drumul de costişe ce duce la Vaslui Venea un om, cu jale Zicînd în gîndul lui: Mai lungă-mi pare calea acum la-ntors acasă* (ALECS.). <> *Drum-de-fier* = cale ferată. (*nav.*) *Drum de halaj* (sau *de edec*) = cale de comunicaţie în lungul unui curs de apă, rezervată circulaţiei mijloacelor de tracţiune care remorchează ambarcaţii. (*milit.*) *Drum de coloană* = cale de comunicaţie terestră, sumar amenajată, care permite deplasarea trupelor. *Crucea* (sau *răscrucea, pop., înfurcătura*) *drumului* = intersecţie. (*ist.*) *Drumul sării* = (*în Ev. Med.*) cale de comunicaţie pe care se transporta sarea de la ocnă spre diferite localităţi. *Drumul mătăsii* = cale comercială care lega China de ţările din Asia Centrală şi Apuseană. (*pop.*) *Drum fără* (*de*) *pulbere* = apă (curgătoare). *Drum de acces* v. acces. *Drum mare* sau *drumul* (*cel*) *mare* v. mare. *Drum de tranzit* v. tranzit. *Drum de ţară* v. ţară. <> Loc.adv. *Peste drum* = în faţă, vizavi. *În drum* = *a*) în mijlocul drumului; *b*) în calea drumeţilor; *c*) fig. în văzul lumii. *Pe toate drumurile* = pretutindeni. <> Expr. *A pune* (pe cineva) *pe drumuri* = a face ca cineva să alerge inutil pentru rezolvarea unor probleme. *A bate* (sau *a păzi*) *drumul* (ori *drumurile*) sau *a umbla* (ori *a fi, a sta*) *pe drumuri* = a umbla haimana; a vagabonda. (*A fi*) *pe drum* = (a fi) gata să vină, să sosească, să apară, să nască etc. *A rămîne* (sau *a ajunge*) *pe drumuri* = *a*) a rămîne fără adăpost; *b*) a rămîne fără slujbă, fără mijloace de trai. *A fi* (*de*) *pe drumuri* = *a*) a nu avea familie, locuinţă stabilă; *b*) a fi fără rost în viaţă; a fi fără căpătîi. *A aduna pe cineva de pe drumuri* = a adăposti, a ocroti pe cineva. *A lăsa* (sau *a arunca, a azvîrli etc.*) *pe cineva pe drum* (ori *pe drumuri*) = *a*) a da pe cineva afară din casă; *b*) a concedia pe cineva; *c*) a lipsi pe cineva de cele necesare traiului; a sărăci. *A se da din drumul cuiva* = *a*) a se da la o parte, a face cuiva loc să treacă; *b*) a nu mai împiedica pe cineva în acţiunile sale. *A-şi face* (sau *a-şi găsi, a-şi croi*) (*un*) *drum* (*nou*) *în viaţă* = *a*) a începe un nou mod de viaţă, o (nouă) carieră; *b*) a-şi găsi un rost. *A-şi face drum* = *a*) a înainta (cu efort) într-o mulţime; *b*) a-şi găsi pretexte pentru a merge undeva sau la cineva. *A ieşi cuiva în drum* = a întîmpina pe cineva. *A da drumul* (cuiva sau la ceva) = *a*) a lăsa ceva din mînă; *b*) a elibera din...; *c*) a permite cuiva să intre sau să iasă; *d*) a desface o cusătură, un tiv (pentru a lărgi sau a lungi o haină). *A da cuiva drumul în lume* = *a*) a da cuiva libertatea să plece; *b*) a lăsa pe cineva de capul lui, a nu mai ţine din scurt pe cineva. *A-şi da drumul* = *a*) a coborî; a se avînta; *b*) a se destăinui; *c*) a izbucni (într-o avalanşă de vorbe, de ţipete, de plînsetc.). *A-şi da drumul la gură* (sau *gurii*) = *a*) a vorbi multe şi de toate; *b*) a destăinui un secret. (*fam.*) *Pe-aici* (sau *pe-aci, pe ici*) *ţi-e drumul!* = (exclamativ sau imperativ) pleacă! şterge-o! du-te! *A merge* (sau *a fi, a călca, a nimeri*) *alături cu drumul* v. alături. *A se aşterne drumului* v. aşterne. *A se aşterne la drum* v. aşterne. *A rămîne cu căruţa în drum* v. căruţă. *A culege* (pe cineva) *de pe drumuri* v. culege. *A-şi deschide drum* v. deschide. *A veni* (sau *a umbla*) *pe drum, nu pe potecă* v. potecă. *A i se pune* (cuiva) *în drum* v. pune. *A sta cu punga în drum* v. pungă. *A-i sta cuiva în drum* ori *a sta în drumul cuiva* v. sta. *A se strînge* (*acasă*) *de pe drumuri* v. strînge. *A tăia drumul cuiva* v. tăia. *A-i ţine* (cuiva) *drumul* v. ţine. *A ţine drumul* (sau *drumurile*) v. ţine. *A nu-l mai ţine drumurile* v. ţine. *A zvîrli* (pe cineva) *pe drumuri* (sau *pe drum*) v. zvîrli. ◆ *Hoţ* (sau *tîlhar, bandit*) *de drumul mare* = hoţ care atacă oamenii în drum spre a-i jefui. *Jaf* (sau *hoţie*) *la drumul mare* = jaf care se face în văzul lumii. **2** Traseu pe care îl parcurge cineva sau ceva; parcurs, rută, itinerar. *Drumul Iaşi-Bucureşti.* <> *Drum aerian* = traseu al unei linii de navigaţie aeriană, marcat prin instalaţii electrice, radiofaruri, semnalizări la sol etc., care asigură dirijarea avioanelor pe timp de vizibilitate redusă. *Drum navigabil* = traseu pe care pot circula navele fără a exista pericolul de a atinge fundul apei sau de a se lovi de stînci. *Drum maritim* = traseu pe care îl parcurg navele pe mări şi pe oceane, determinat de condiţiile de navigaţie. (*chim.*) *Drum liber mijlociu* = distanţă mijlocie parcursă de o moleculă de gaz între două ciocniri succesive. Compus: (*astron.; pop.; art.; nm. pr.*) *Drumul-Robilor* (sau *-Orbilor, -Naşilor, -Rătăcitilor, -Laptelui*) = Calea-Lactee. <> Expr. *A apuca* (sau *a lua*) *alt drum* = *a*) a merge în altă direcţie; *b*) a se ocupa de altceva; a se iniţia în alt domeniu. *A* (*se*) *întoarce pe drumul cel bun* = a se hotărî sau a determina pe cineva să revină la un mod de viaţă, la un comportament etc. conform normelor vieţii sociale. *A* (*o*) *apuca pe drum*(*ul*) (*cel*) *bun* v. apuca. *A greşi drumul* v. greşi. *A lumina* (cuiva) *drumul* v. lumina. *A-i ţine cuiva drumul legat* v. ţine. ◆ Fig. Direcţie de dezvoltare a unei acţiuni; a unui proces etc. *Evenimentele şi-au urmat drumul firesc.* ◆ Fig. Ceea ce serveşte pentru atingerea unui scop; cale, metodă, mijloc, procedeu. **3** Deplasare pe care o face cineva într-un loc (mai) îndepărtat (cu un mijloc de transport) pentru a rezolva anumite probleme, în scop turistic etc.; ext. călătorie. *O să aveţi un drum minunat* (SEBAST.). <> *Drum drept* = *a*) călătorie fără ocoluri; *b*) fig. comportare ireproşabilă. *Ultimul drum* = drum pe care este condus un mort la groapă. <> Expr. *A-şi căuta* (ori *a-şi vedea*) *de drum* sau *a-şi urma drumul, a-şi lua drumul înainte* = *a*) a-şi continua călătoria, a merge mai departe; *b*) a nu se amesteca în treburile altora. *Drum bun!* = urare adresată cuiva care pleacă într-o călătorie. *A o întinde* (*la drum*) v. întinde. *A se duce pe drum neîntors* v. neîntors. *A-i da* (*cuiva*) *răvaş de drum* v. răvaş. *A* (*se*) *sili la drum* v. sili. **4** Traiectorie. **5** (*la pl.*) Alergătură. *Astăzi am făcut două drumuri la bibliotecă.* **6** (*pop.*) *Drumul dracului* (sau *al dracilor*) = dans popular care se execută la nuntă, după masa de cununie. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-uri.* /<sl. veche **дроумъ**; cf. şi bg. *друм*, srb. *drum*.

drumár *s.m.* **1** Persoană care se ocupă cu întreţinerea drumurilor. **2** Constructor de drumuri. **3** Şofer (de cursă lungă). **4** (*reg.*) Drumeţ, călător. • pl. *-i.* /***drum*** + *-ar*.

drumáş, -ă *s.m., s.f.* **1** *s.m., s.f.* (*înv., pop.*) Drumeţ, călător. **2** *s.m.* (*reg.*) Muncitor care pavează drumuri. • pl. *-i, -e.* /***drum*** + *-aş*.

drumeág *s.n.* Drum îngust. *Carul intră în cîmpie, pe un drumeag* (CAM.). • pl. *-uri.* /***drum*** + *-eag*.

drumét, -eáţă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care călătoreşte (pe jos); călător; (*înv., pop.*) drumaş, drumar. **2** *adj.* (*despre oameni*) Care umblă mult, fără ţintă; hoinar, vagabond. • pl. *-eţi, -eţe.* /***drum*** + *-eţ*.

drumeţí *vb. IV. intr.* A călători (pe jos). • prez. ind. *-esc.* /***drumeţ*** + *-i*.

drumeţíe *s.f.* Călătorie (făcută pe jos şi în scop turistic). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***drumeţ*** + *-ie*.

drúmlin *s.n.* (*geomorf.*) Formă de relief de origine glaciară, care are un contur eliptic. • pl. *-e.* /<fr. ***drumlin***; cuv. irl.

drummer ['dramər] *s.m.* (*muz.; în jazz*) Baterist. • pl. *-i.* /<engl. ***drummer***.

drumuí *vb. IV.* **1** *tr.* (*topogr.*) A lega detaliile unei suprafeţe de teren cu triangulaţia geodezică respectivă. **2** *intr.* (*pop.*) A merge pe drum. • prez.ind. *-iesc.* /***drum*** + *-ui*.

drumuíre *s.f.* Acţiunea de *a drumui*. • pl. *-i.* /v. ***drumui***.

drumuléţ *s.n.* Dim. al lui *drum*; drumuşor. • pl. *-e.* /***drum*** + *-uleţ*.

drumuşór *s.n.* Drumuleţ. • pl. *-oare.* /***drum*** + *-uşor*.

drupacée *s.f.* (*bot.; la pl.*) Grup de pomi fructiferi sau de plante care au fructul o drupă; (*şi la sg.*) pom sau plantă care face parte din acest grup. • pl. *-cee.* /<fr. ***drupacées***.

drúpă *s.f.* (*bot.*) Fruct cu mezocarpul cărnos (şi zemos), colorat şi cu endocarpul dur, sclerificat, format dintr-un singur sîmbure. • pl. *-e.* /<fr. ***drupe***, lat. ***drup*(*p*)*a***, ***-ae*** „măslină".

drupeólă *s.f.* (*bot.*) Drupă mică, asociată cu altele asemănătoare. • pl. *-e.* /<fr. ***drupéole***.

drusá *vb. I. tr.* (*ind. text.; compl. indică deşeuri de lînă*) A destrăma. • prez.ind. *-ez.* /<germ. ***droussieren***.

drusáre *s.f.* (*ind. text.*) Acţiunea de *a drusa*. • pl. *-ări.* /v. ***drusa***.

drusétă *s.f.* (*ind. text.*) Cardă de construcţie specială, pentru drusare. • pl. *-e.* /<fr. ***droussette***.

drúşcă *s.f.* **1** (*pop.*) Fată care însoţeşte mireasa la cununie şi care are anumite atribuţii în ceremonialul nunţii ţărăneşti; vătăşiţă, vornicească. **2** (*reg.*) Fată care însoţeşte convoiul de înmormîntare al unei tinere nemăritate sau al unui tînăr neînsurat. • pl. *druşte.* /<ucr., rus. ***дружка***.

drúză *s.f.* **1** (*miner.*) Grup de cristale care se formează pe pereţii cavităţilor unor roci şi filoane. **2** (*biochim.*) Cristale de oxalat de calciu, în formă de stea, care se formează în unele ţesuturi vegetale. • pl. *-e.* /<fr. ***druse***.

dry [drai] *adj.invar.* (*despre băuturi alcoolice*) Fără zahăr; sec. • /<engl. ***dry***.

dry farming [‚drai'farmiŋ] *s.n.* (*agric.*) Sistem de cultură, specific climatelor aride şi semiaride, fără irigaţii. • /<engl. ***dry farming***.

duál, -ă *adj., s.n.* **I** *adj.* **1** Care prezintă dualitate. **2** (*mat.; despre noţiuni matematice*) De aceeaşi natură; care sînt obţinute una din cealaltă prin acelaşi procedeu. **II** *s.n.* (*gram.*) Număr gramatical caracteristic unor limbi, deosebit de singular şi de plural, care indică două exemplare din aceeaşi specie sau o pereche de obiecte. • sil. *du-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***duel***, lat. ***dŭalis***, ***-e***.

dualísm *s.n.* **1** (*filos.*) Concepție potrivit căreia la originea existenței stau două principii opuse și ireductibile: materia și spiritul, corpul și sufletul, binele și răul etc. **2** (*psih.*) Teorie potrivit căreia între fizic și psihic nu există raporturi de interdependență, cu o natură și funcții distincte. **3** (*impr.*) Dualitate. **4** (*fiz.*) *Dualism undă-corpuscul* = proprietate a particulelor elementare de a prezenta atît comportări ondulatorii (de undă), cît și corpusculare (de particulă). **5** (*ist.*) *Dualism austro-ungar* = formă de conducere statală, rezultată din uniunea politică între Austria și Ungaria, în sec. 19. • sil. *du-a-*. /<fr. ***dualisme***.

dualíst, -ă *s.m., s.f., adj.* (*filos., psih.*) **1** *s.m., s.f.* Adept al dualismului. **2** *adj.* Al dualismului sau al dualiștilor, specific dualismului sau dualiștilor, privitor la dualism sau la dualiști. • sil. *du-a-*. pl. *-iști, -iste*. /<fr. ***dualiste***.

dualitáte *s.f.* **1** Coexistență a două principii sau elemente diferite ori opuse; (*impr.*) dualism. **2** Ansamblu format din două elemente diferite sau opuse. **3** Calitatea a ceea ce este dublu sau prezintă o natură dublă. **4** (*log.*) (Raport de) opoziție între două funcții logice, cea de a doua negînd simultan valoarea celei dintîi și argumentele ei. **5** (*polit.*) *Dualitatea puterii* = regim politic caracterizat prin existența a două puteri politice în stat, fiecare exprimînd interese de clasă opuse. • sil. *du-a-*. pl. *-ăți*. /<fr. ***dualité***, lat. ***dŭalĭtas, -atis***.

duánt *s.m.* (*fiz.*) Fiecare dintre cele două piese, în forma literei D, care alcătuiesc sistemul accelerator al unui ciclotron. • sil. *du-ant*. pl. *-ți*. /<fr. ***duand*** „set de doi".

duarhíe *s.f.* (*polit.*) Guvernare exercitată de doi regi. • sil. *du-ar-*. pl. *-ii*. g.-d.-*iei*. /***duo***[1]- + *-archie*.

dubálă *s.f.* v. dubeală.

dubás *s.n.* Luntre mare folosită la pescuit sau la trecerea de pe un țărm al apei pe celălalt. • pl. *-uri*. /<rus. ***дубас***.

dubát *s.m.* (*ist.*) Soldat indigen din trupele coloniale italiene din Somalia. • pl. *-ți*. /<it. ***dubat***; cf. *dub* „turban"; cuv. somalez.

dúbă[1] *s.f.* **1** Camionetă închisă folosită pentru transport. **2** Vehicul închis, cu ferestruici și gratii, cu care se transportă deținuții. **3** Fig. Pușcărie. ◇ Expr. *A trînti* (*pe cineva*) *la dubă* v. trînti. • pl. *-e*. /<srb. ***dúbak***.

dúbă[2] *s.f.* **1** (*mar.*) Luntre mică, dintr-un trunchi de copac scobit, folosită la pescuit (în lacuri). **2** Putină îngropată în pămînt sau groapă căptușită cu lemn, în care se face tăbăcirea pieilor cu soluții tanante. • pl. *-e*. /cf. rus. *дуб* „stejar", „luntre", *дубка* „șalupă de stejar".

dubălár *s.m.* (*reg.*) Tăbăcar. • pl. *-i*. /***dub(e)ală*** + *-ar*.

dubălăríe *s.f.* (*reg.*) **1** Tăbăcărie. **2** Meseria tăbăcarului. • pl. *-ii*. g.-d.-*iei*. /***dubălar*** + *-ie*.

dubeálă *s.f.* (*reg.*) Dubire. ◆ Concr. Argăseală. • pl. *-eli*. și *dubálă s.f.* /***dubi*** + *-eală*.

dubí *vb. IV.* (*reg.*) **1** *tr.* (*compl. indică piei*) A tăbăci. ◇ Expr. (*arg.*) *A pune pe cineva la dubit* = a băga pe cineva la închisoare. **2** *refl.* (*despre in, cînepă etc.*) A se muia, a se topi. • prez.ind. *-esc*. /<ucr. ***дубити***.

dubiós, -oásă *adj.* **1** Care este nesigur, incert. *Dată dubioasă*. **2** (*despre oameni*) Care este suspect. **3** Care este echivoc, îndoielnic. *Este de o morală dubioasă*. **4** (*despre speculații, afaceri etc.*) Care este veros. • sil. *-bi-os*. pl. *-oși, -oase*. /<lat. ***dŭbĭōsus, -a, -um***.

dubíre *s.f.* (*reg.*) Acțiunea de *a* (*se*) *dubi*; (*reg.*) dubeală. • pl. *-i*. /v. ***dubi***.

dubít[1] *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *dubi*. • /v. ***dubi***.

dubít[2]**, -ă** *adj.* (*reg.*) **1** (*despre piei*) Care a fost tăbăcit. **2** (*despre in, cînepă etc.*) Care s-a muiat, s-a topit. • pl. *-ți, -te*. /v. ***dubi***.

dubitá *vb. I.* (*înv.*) **1** *intr.* (*despre oameni*) A se îndoi; a sta la îndoială; a șovăi. **2** *tr.* A pune la îndoială. • prez.ind. *-ez*. /<lat. ***dubitare***.

dubitatív, -ă *adj.* **1** Care exprimă o îndoială, un dubiu. **2** (*gram.*) *Propoziție dubitativă* (*și subst. f.*) = propoziție care exprimă o îndoială, o nehotărîre, o nesiguranță, o posibilitate sau o bănuială. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***dubitatif***, lat. ***dŭbĭtatīvus, -a, -um***.

dubitatór, -oáre *adj.* (*înv.*) **1** (*despre oameni*) Care se îndoiește de ceva. **2** (*gram.*) *Modul dubitator* = modul optativ. • pl. *-ori, -oare*. /***dubita*** + *-tor*.

dubitáție *s.f.* **1** Exprimare a unei îndoieli, a unei incertitudini, a unei nesiguranțe. **2** (*ret.*) Figură retorică prin care oratorul își exprimă îndoiala față de adevărul celor spuse de el, pentru a preveni obiecțiile. • pl. *-ii*. g.-d.-*iei*. și (*înv.*) *dubitațiúne s.f.* /<fr. ***dubitation***, lat. ***dŭbĭtatio, -onis***.

dubitațiúne *s.f.* v. dubitație.

dubíță *s.f.* Dim. al lui *dubă*. • pl. *-e*. /***dubă*** + *-iță*.

dúbiu *s.n.* Îndoială, nesiguranță. *Nu am nici un dubiu că va reuși în afacerea începută*. • sil. *du-biu*. pl. *-ii*. /<lat. ***dŭbĭum, -ii***.

dublá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A (se) face de două ori mai mare; a (se) îndoi. *Alocațiile pentru copii s-au dublat față de anii precedenți*. **2** *tr.* (*compl. indică materiale*) A reuni prin suprapunere, alăturare etc. pentru a le mări grosimea, rezistența etc. **3** *tr.* (*compl. indică haine*) A căptuși. **4** *tr.* (*tehn.*) A executa o lucrare similară cu alta sau care servește aceluiași scop ca și prima. **5** *tr.* (*compl. indică corăbii*) A acoperi cu foi de tablă de cupru (sau cu scînduri), pentru a împiedica depunerile vegetale sau animale. **6** *tr.* (*despre nave*) A înconjura, a ocoli un obstacol sau un reper de navigație. ◆ (*compl. indică vele*) A întări în vederea luptei sau în caz de vreme rea. **7** *tr.* (*în teatru, operă etc.*) A înlocui pe titularul unui rol; a interpreta un rol, alternativ cu titularul lui. ◆ (*cinemat.*) A secunda, a însoți. **8** *tr.* (*cinemat.*) A înlocui pe titularul unui rol în scene primejdioase; a realiza dublajul unui actor. *În scena accidentului, actorul a fost dublat de cascador*. **9** *tr.* (*cinemat.*) A executa un dublaj. **10** *tr.* (*sport*) A se plasa în spatele coechipierilor din apărare, pentru a putea preveni contraatacurile jucătorilor din echipa adversă. **11** *tr.* (*sport*) A depăși cu un tur un concurent. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***doubler***.

dubláj *s.n.* **1** Faptul de a dubla. **2** (*cinemat.*) Sincronizare a traducerii textului vorbit sau cîntat al unui film cu mișcările, acțiunile personajelor. **3** (*cinemat.*) Înlocuire a replicilor originale din coloana sonoră a unui film cu traducerea orală, sincronizată a acestora. **4** (*mar.*) Căptușeală de tablă de cupru (sau de scînduri), aplicată pe puntea sau pe bordajul unei nave de lemn. ◆ Întăritură a unei vele. • pl. *-e*. /<fr. ***doublage***.

dublăre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *dubla* și rezultatul ei; dublat. • pl. *-ări*. /v. ***dubla***.

dublát[1] *s.n.* Dublare. • /v. ***dubla***.

dublát[2]**, -á** *adj.* **1** Care este multiplicat de două ori. **2** (*despre obiecte de îmbrăcăminte și încălțăminte*) Care este căptușit cu alt material. **3** (*despre actori*) Care este înlocuit în unele scene de un alt actor. **4** (*despre filme*) Care are dialogul din coloana sonoră originală înlocuit cu o versiune tradusă oral. **5** Care este completat de... • pl. *-ți, -te*. /v. ***dubla***.

dúblă[1] *s.f.* (*pop.*) **1** Măsură de capacitate pentru cereale, egală cu un dublu-decalitru; baniță. **2** Conținutul unei astfel de măsuri de capacitate. **3** Pîine de două ori mai mare decît cea obișnuită. • pl. *-e*. și *dúblu s.n.* /de la ***dublu***[2].

dúblă[2] *s.f.* **1** (*cinemat.*) Variantă a unui cadru de film. ◇ Expr. *A trage o dublă* = a filma o scenă încă o dată. **2** (*sport*) Minge dublă. **3** (*scrimă*) Lovitură dublă. **4** (*echit.*) Săritură dublă. **5** (*la jocul de table*) Căderea aceluiași număr de puncte la ambele zaruri. *A aruncat zarurile și a dat o dublă*. • pl. *-e*. /<fr. ***double***.

dublé *s.n.* **1** Aliaj de cupru placat cu aur sau cu un aliaj cu un conținut mare de aur, folosit la confecționarea bijuteriilor. **2** Argint placat cu un strat foarte subțire de aur sau aur placat cu un strat foarte subțire de platină. **3** (Obiect de) metal placat cu un strat subțire de aur sau de platină. • pl. *-uri*. /<fr. ***doublé***.

dublét *s.n.* **1** Al doilea exemplar al unei cărți, al unei medalii, al unei mărci etc., păstrat într-o colecție. **2** Al doilea exemplar al unui document, al unui act, reprodus după original și utilizat în locul acestuia. **3** (*lingv.*) Fiecare dintre cuvintele cu același etimon, dar cu aspect fonetic (și cu sens) diferit, care au intrat într-o limbă în momente sau pe căi diferite. **4** (*fiz.*) Dipol. ◇ *Dublet electric* = dipol electric. ◆ Pereche de linii spectrale cu lungimi de undă apropiate. • pl. *-e*. /<fr. ***doublet***.

dubléu *s.n.* **1** (*cineget.*) Doborîre a două animale de vînat cu două lovituri apropiate ale puștii. **2** Dublură (la haine). • pl. *-uri*. /<fr. ***doublé***.

dublín *s.n.* (*mar.*) Mod de legare a unei nave la țărm sau de o geamandură, astfel încît dezlegarea să se poată face fără a coborî de pe punte. • pl. *-uri*. /de la nm. pr. ***Dublin***, port la Marea Nordului.

dublón[1] *s.m.* (*ist.*) Veche monedă spaniolă de aur. • pl. *-i*. /<fr. ***doublon***; cf. sp. *doblón*.

dublón[2] *s.n.* (*tipogr.*) Repetare din greșeală a unei litere, a unui cuvînt, a unei linii. • pl. *-uri*. /<fr. ***doublon***.

dublór *s.n.* **1** (*tehn.*) Mașină pentru îndoit pachete de tablă în scopul laminării acesteia în foi subțiri. **2** (*electr.*) Dispozitiv, circuit etc. care dublează o anumită mărime. • pl. *-oare*. /<fr. ***doubleur***, engl. ***doubler***.

dublóu[1] *s.n.* (*arhit.*) **1** Arc în relief care dublează o boltă. **2** Grindă principală la un planșeu de lemn. • pl. *-ouri*. /<fr. ***doubleau***.

dublóu[2] *s.n.* (*sport*) Cuplu de doi vîslași pe aceeași ambarcație. • pl. *-ouri*. /<engl. ***double*** *[scull]*.

dúblu[1] *s.n.* v. dublă[1].

dúblu[2]**, -ă** *adj., s.n.* **I** *adj.* **1** Care este de două ori mai mare, mai greu etc. în raport cu o cantitate dată; îndoit. *Porție dublă*. ◇ *Cuvînt* (sau *vorbă, afirmație etc.*) *cu dublu sens* (ori *înțeles*) = cuvînt (sau vorbă, afirmație etc.) cu două sensuri. (*med.*) *Dublu-orb* = procedură de verificare a eficacității unei terapii sau a unui medicament în cadrul căreia unuia dintre pacienți i se administrează un placebo. *Bărbie dublă* v. bărbie. *Dublu text* v. text. ◇ Compuse: (*s.m.*) *dublu-decalitru* = *a*) unitate de măsură de capacitate pentru cereale, egală cu 20 de decilitri; *b*) vas care are această capacitate; conținutul acestui vas; (*s.m.*) *dublu-decimetru* = riglă care are lungimea de 20 de centimetri; (*s.m.*) *dublu-ster* = unitate de măsură pentru volumul lemnelor, egală cu doi metri cubi; (*tipogr.; s.n.*) *dublu-cicero* = corp de literă de 24 de puncte tipografice. **2** Care este alcătuit din două elemente sau părți egale, identice ori asemănătoare; care are loc între două elemente; care se face în două locuri. *Ușă dublă*. ◇ Expr. (*adv.*) *A vedea dublu* = *a*) a vedea două imagini ale aceluiași obiect; *b*) a fi ametit de băutură. ◆ (*despre căi ferate*) Care este alcătuită din două benzi pe care pot merge, concomitent, două trenuri. ◆ (*sport; subst. m.*) *Dublu băieți* (sau *fete, mixt*) (și *eliptic*) = partidă de tenis sau de tenis de masă la care participă cîte doi jucători de fiecare parte. **3** (*sport*) *Minge dublă* (*și subst. f.*) = (*la tenis de cîmp sau de masă*) greșeală de joc, ce constă în lovirea de două ori a terenului sau a mesei; (*la volei sau la handbal*) greșeală de joc, care constă în lovirea mingii de două ori consecutiv de același jucător. **4** (*chim.*) *Dublă legătură* = ansamblu de două legături covalente care leagă doi atomi ai unui compus chimic. **5** (*econ.*) *Dublă înregistrare* = reflectare concomitentă și cu aceeași sumă a unei operații economice în două conturi (în debitul unui cont și în creditul altui cont), între care există corespondență. **II** *s.n.* (*lit.*) Motiv din literatura universală care folosește două personaje identice sau foarte asemănătoare, pentru a sugera complexitatea realității. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***double***.

dublucasetofón *s.n.* Casetofon prevăzut cu două casete, permițînd copierea unei casete pe alta, fără a mai fi nevoie de un alt aparat. • pl. *-oane*. /***dublu*** + ***casetofon***, după engl. *double cassete-recorder*.

dublúră *s.f.* **1** Actor, cîntăreț care înlocuiește, într-un spectacol, pe titularul rolului. **2** Persoană care înlocuiește un actor de film în scenele periculoase, în cursul unor repetiții etc. **3** Obiect sau persoană care seamănă (perfect) cu altul sau cu alta. **4** Vatelină, vată, blană sau țesătură de bumbac ori de mătase care este folosită pentru căptușirea unui obiect de îmbrăcăminte. **5** (*mar.*) Bucată de pînză care dublează o velă sau o tendă. **6** (*mar.*) Tablă suplimentară sudată peste bordajul unei nave, pentru a-l întări în punctele mai solicitate. • pl. *-i*. /<fr. ***doublure***.

ducál, -ă *adj.* Care aparține ducelui, caracteristic ducelui, privitor la duce. *În centrul covorului, blazon mare, cu coroană ducală* (MACED.). • pl. *-i, -e*. /<fr. ***ducal***.

ducát[1] *s.n., s.m.* **I** *s.n.* Ținut, teritoriu, stat condus de un duce sau de o ducesă. **II** *s.m.* Monedă de aur sau de argint (italiană), care a circulat și în Țările Române. • pl. *n. -te, m. -ți*. /<it. ***ducato***.

dúcă[1] *s.f.* (*de obicei precedat de prep. „de", „la", „pe"*) Deplasare dintr-un loc în altul; drum, călătorie. ◇ Expr. *A fi* (sau *a se simți*) *pe ducă* = *a*) a fi gata de plecare; *b*) a fi pe punctul de a se sfîrși; *c*) a fi pe moarte. (*pop.*) *A lăsa pe cineva în duca lui* = a lăsa pe cineva în voia lui. *A-și lua duca* = *a*) a pleca fără nici un țel; *b*) a se apuca de ceva. *A fi* (*sau a sta*) *pe picior de ducă* v. picior. • /de la ***duce***[2].

dúcă[2] *s.m.* **1** (*ist.*) Comandant militar roman în Imperiul Bizantin. **2** (*înv.*) Duce. • pl. *duci.* /<ngr. *δούκας*.

dúce[1] *s.m.* **1** Titlu purtat de conducătorul unui ducat; (*înv.*) ducă. ◆ Persoană care are acest titlu. **2** Titlu de noblețe superior marchizului și inferior prințului. ◆ Persoană care are acest titlu. **3** Nobil feudal. **4** Conducător militar la vechile triburi germanice. • pl. *duci.* /<fr. ***duc***, lat. ***dux, -cis***.

dúce[2] *vb. III.* **I** *tr.* **1** (*compl. indică obiecte, ființe etc.*) A ține sau a susține în mîini, pe spate, pe umăr etc., purtînd într-un anumit loc; a lua dintr-un loc și a-l pune în altul; a căra, a transporta. *Duce pachetul la poștă.* ◇ Expr. *A duce încolo și încoace* ori *încolo încoace* v. încolo. *A duce* (pe cineva) *la groapă* (sau *la mormînt*) = a conduce un mort la locul de înmormîntare. ◆ (*cu determ. locale precedate de prep. „în”*) A face să intre, să pătrundă undeva. *L-a dus pe bătrîn în casă.* ◆ (*cu determ. „afară”*) A scoate din locul unde se află. *O duce afară din oraș.* ◆ (*compl. indică oameni*) A sprijini să nu cadă în mers. *Duce bătrîna de brat pe ghețuș.* ◇ Expr. *A duce de mînă* (pe cineva) v. mînă. *A duce pe cineva de subsuoară* (ori *de subsuori*) sau *subsuoară* (ori *subsuori*) v. subsuoară. **2** (*despre vehicule; compl. indică ființe*) A deplasa dintr-un loc în altul; a transporta. *Autobuzul ne-a dus pînă la Ateneu.* **3** (*compl. indică oameni*) A lua cu sine pentru a-l conduce, a-l îndemna, a-l introduce undeva etc.; a conduce. *Îi pregătiseră un cufăr, un geamantan și-l duseră la gară* (BASS.). ◇ Expr. (*arg.*) *A duce* (pe cineva) *cu muia* (sau *cu supa*) = a promite (cuiva) mereu ceva, amînînd îndeplinirea promisiunii; a amîna pe cineva cu promisiuni. *A duce pe cineva cu gîndul la...* = a face pe cineva să se gîndească la ceva. *A duce pe cineva cu cobza* v. cobză. *A duce* (pe cineva) *cu minciuni* v. minciună. *A duce pe cineva de nas* v. nas. *A duce* (pe cineva) *cu preșul* v. preș. *A duce pe cineva cu vorba* (sau *cu vorbe*) v. vorbă. *A duce* (pe cineva) *cu zăhărelul* v. zăhărel. ◆ (*compl. indică vite, oi etc.*) A mîna. ◇ Expr. *A duce porcii la jir* v. jir. ◆ (*arh.*) A cîrmui, a conduce. *Patruzeci și șapte de ani am dus țara cu noroc* (DELAVR.). ◆ *intr.* (*despre drumuri, căi de comunicație etc.*) A conduce sau a ajunge într-un anumit loc; a da în...; a se îndrepta (spre...). *Pe malul apei se-mpletesc Cărări ce duc la moară* (COȘB.). ◆ (și *fig.; despre simțiri, manifestări, atitudini etc.; compl. indică oameni*) A determina să facă un anumit lucru, să acționeze într-un anumit fel, să ajungă într-o anumită stare etc.; a îndrepta, a orienta. *Nebuniile mele... nu mă pot duce pînă la orbire* (SADOV.). ◇ Expr. *A-l duce pe cineva mintea* = a-i veni cuiva ceva în minte; a se pricepe (să facă ceva); a face ceva. *A se lăsa dus* (*de gînduri, de visare etc.*) = a se cufunda în gînduri, în visare, a se lăsa copleșit de gînduri. *A duce pe cineva pașii* sau *a-și duce pașii* = a merge. *A-l duce pe cineva capul* v. cap. *A-l duce gîndul* (ori *gîndurile*) v. gînd. ◆ (*intr.*) Fig. A avea drept rezultat. *Studiul permanent duce la un profesionalism apreciat de toți.* **4** (*compl. indică oameni*) A ghida, a îndruma. *Îi duce prin grădina zoologică.* **5** (*compl. indică oameni*) A acompania, a însoți, a întovărăși, a petrece. *O duce pînă la poartă.* **6** (*compl. indică obiecte*) A lua cu sine și a veni cu el la cineva sau undeva (pentru a-l preda); a aduce. *Mi-a dus florile acasă.* **7** A deplasa pentru a apropia de cineva sau de ceva; a schimba poziția, locul orientînd într-o anumită direcție, pentru a apropia de...; a apropia de cineva sau de ceva. *Duce sticla la gură.* ◇ Expr. *A duce la* (*un*) *liman* v. liman. **8** (*compl. indică vești, răspunsuri, salutări etc.*) A transmite. *Mergi la doamna să-i duci această veste* (ALECS.). **9** (*compl. indică conversații, corespondență etc.*) A întreține, a purta. *A dus o corespondență constantă cu prietenul lui de la Viena.* **10** (*de obicei cu determ. ca „viața”, „zilele” etc.*) A trăi, a petrece. ◇ Expr. *A o duce* (*înainte sau tot înainte, mai departe*) *în...* = a nu mai înceta cu..., a o ține în... *Într-o bătălie o duse cît trăi* (ISP.). *A o duce* (*bine, rău etc.*) (*cu cineva*) = a trăi, a conviețui (bine, rău etc.) (cu cineva). *A nu o* (*mai*) *duce* (*mult*) = a nu mai avea mult de trăit; a fi pe moarte. *A duce casă* (*bună*) *cu cineva* v. casă. *A o duce ca peștele pe uscat* v. pește. *A* (*o*) *duce la tăvăleală* v. tăvăleală. *A duce trai bun* (sau *rău*) (cu cineva) v. trai. *A o duce de pe o zi pe alta* v. zi. ◆ (*pop.*) A se ține de...; a face. *Voinicii duceau jocuri și chefuri zile întregi* (SADOV.). **11** (*compl. indică suferințe, necazuri etc.*) A îndura, a răbda, a suferi, a suporta. *Cine-n pace duce greul bogăției și luminii?* (VLAH.). ◇ Expr. *A duce grija cuiva* sau *a ceva* = *a*) a fi îngrijorat să nu (i) se întîmple ceva rău; *b*) a se interesa, a se ocupa (de cineva sau de ceva). *A duce dorul cuiva* sau *a ceva, de ceva* = *a*) a-i fi dor de cineva sau de ceva; *b*) a fi dornic de ceva; a simți lipsa unui lucru. (*pop.*) *A duce frică de cineva* = a-i fi frică de cineva. *A duce jind*(*ul*) *cuiva* sau *a ceva, de ceva* v. jind. *A duce lipsă* (*de ceva*) v. lipsă. *A duce lipsa cuiva* sau *a ceva* v. lipsă. **12** (*compl. indică războaie, lupte, tratative etc.*) A purta, a desfășura; a susține. **13** (*compl. indică activități, servicii etc.*) A depune, a presta prin efort propriu. *Duce acolo o muncă utilă.* ◇ Expr. *A* (*o*) *duce la capăt* (sau *la îndeplinire, la bun sfîrșit*) = a îndeplini ceva (în bune condiții). **14** (*compl. indică abstracte; cu determ. ca „mai departe”*) A continua odată ce a fost început. **15** (*compl. indică linii*) A trage, a desena. *Elevul duce o tangentă la cerc.* **16** (*pop.; despre gravide; compl. indică o sarcină*) A menține în stare normală pînă la termen. **II** *refl.* **1** (*despre ființe*) A merge, a se deplasa, a se mișca, a umbla (dintr-un loc în altul). *Se duce puțin în parc.* ◇ Expr. *A se duce drept* (sau *într-un suflet, întins*) = a merge undeva repede, fără ocol. *A se tot duce* = a merge fără încetare, fără a se opri. *A se duce cu Dumnezeu* = a merge unde vrea, unde poate, oriunde. *A se duce pe aci încolo* = a pleca, a o șterge. *A se duce ca vîntul* (și *ca gîndul*) = a se duce foarte repede. *A se duce de rîpă* = *a*) a se distruge, a se prăpădi; *b*) a se cheltui; *c*) a decădea. *Du-te-ncolo!* = *a*) pleacă!; *b*) lasă-mă în pace!; *c*) exclamație prin care se exprimă neîncrederea față de ceea ce spune cineva. (*pop.*) *A se duce după...* = (*despre fete sau femei*) a se mărita. *A i se duce ochii* (sau *inima*) *după cineva* = *a*) a se uita cu drag la cineva sau la ceva; *b*) a se îndrăgosti de cineva. (*subst.*) *Du-te-vino* = mișcare continuă încoace și încolo; alergătură. *A se duce pe copcă* v. copcă. *A se duce glonț* v. glonț. *A se duce* (*ca*) *împușcat* v. împușcat. *A se duce în lume* (ori *în toată lumea, în lumea largă*) v. lume. *A se duce în plata Domnului* (sau *a lui Dumnezeu*) v. plată. *A se duce ca din pușcă* sau *pușcă* v. pușcă. *A se duce în știrea lui Dumnezeu* (ori *Domnului, Celui de Sus*) v. știre. *A se duce* (*fiecare*) *în* (sau *la*) *treaba lui* (ori *a sa etc.*) v. treabă. ◇ Compus: (*pop.; subst.*) *ducă-se pe pustii* = *a*) (*eufem.*) dracul; *b*) epilepsie. ◇ Imprec. *Du-te* (sau *ducă-se*) *dracului* (ori *la dracul, pop., focului, la păcatele, pe urlați, în boală etc.*)*!* **2** A se depărta de cineva sau de ceva pentru a se îndrepta în altă parte; a pleca, a porni. *Unde te duci?* ◆ A pleca fără voie, imediat; a se căra. *Să te duci imediat de aici!* **3** A merge, a umbla (fără o anumită țintă); a colinda, a cutreiera. *Se duce prin magazine.* **4** A pleca din apropierea cuiva sau a ceva; a se îndepărta, a se retrage. **5** A pluti pe apă sau a zbura în aer. *Se duce cu parapanta.* ◇ Expr. *A se duce pe apa sîmbetei* (sau *a Dunării, a gîrlei*) v. apă. *A se duce pe gîrlă* v. gîrlă. *A* (*se*) *lăsa dus de val* sau *a duce valul* (pe cineva) v. val. *A se duce pe vînturi* v. vînt. **6** (*cu determ. ca „la vale”, „în jos” etc.*) A se deplasa în jos pe un loc înclinat, pe o pantă; a coborî. **7** (*cu determ. ca „peste cap”, „de-a rostogolul”*) A aluneca (pe un plan înclinat), rotindu-se în jurul lui; a se rostogoli. ◇ Expr. *A se duce de-a tăvălugul* (sau *tăvălug*) v. tăvălug. **8** (*cu determ. ca „sus”, „la deal” etc.*) A urca. **9** (*cu determ. ca „înapoi”, „îndărăt”*) A se înapoia; a se întoarce (acasă). **10** A se afunda. ◆ (*despre nave; cu determ. ca „la fund”*) A dispărea sub nivelul apei (în urma unei avarii, a unui accident etc.); a se scufunda. **11** (*cu determ. introduse prin prep. „asupra”, „peste”*) A se năpusti. **12** (*cu determ. introduse prin prep. „la”*) A vizita pe cineva. *După amiază se duce la verișoara ei.* **13** (*cu determ. introduse prin prep. „la”*) A frecventa cursurile unui institut de învățămînt. **14** (*pop.; cu determ. ca „la cătănie”, „cătană”*) A se înrola; a merge la război. **15** (*despre vești, zvonuri etc.*) A se răspîndi, a se împrăștia. *Ușor se duce nume De-un lucru bun în lume* (COȘB.). ◇ Expr. *A i se duce cuiva faima* = a ajunge să fie cunoscut de toți. *A i se duce* (*cuiva*) *buhul* v. buh. *A* (*i*) *se duce pomina* v. pomină. **16** (*despre bunuri materiale*) A se epuiza. ◆ (*despre sume de bani*) A se cheltui. **17** (*despre bunuri spirituale*) A se transmite din generație în generație. **18** (*despre unități de timp, anotimpuri etc.*) A trece, a se sfîrși. *Iarna s-a dus.* **19** (*despre zăpadă, gheață etc.*) A se topi. **20** (*fam.; despre acțiuni, afaceri etc.*) A eșua. *Va să zică afacerea cu mahorca s-a dus* (CAM.). **21** (*despre ființe; adesea urmat de determ. ca „din lume”, „de pe fața pămîntului”*) A muri. *Cei ce s-au dus nimica nu mai vor* (JEB.). ◇ Expr. *A se duce la cele veșnice* v. veșnic. **III** *intr.* (*pop.; fam.*) A rezista, a ține la... *Era singurul care nu ducea la băutură* (M. I. CAR.). ◆ A supraviețui în condiții (foarte) grele. *Pînă acum a dus-o cum a putut.* • prez.ind. *duc.* /lat. ***ducere***.

ducentíst, -ă *adj., s.m., s.f.* v. duecentist.

ducénto *s.n.* v. duecento.

dúcere *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *duce*. • pl. *-i.* /v. ***duce***[2].

ducésă *s.f.* **1** Soție de duce. **2** Femeie care conduce un ducat. • pl. *-e.* /***duce*** + *-esă*, după fr. *duchesse*; cf. și it. *duchessa*.

dúcipal *s.m.* Cal sprinten, voinic, frumos. • pl. *-i.* /<slav. *дучнпалъ*; cf. nm. pr. *Ducipal*, calul lui Alexandru Macedon.

ducizá *vb. I. tr.* (*compl. indică oameni*) A conferi titlul de duce. • prez.ind. *-ez.* /***duce***[1] + *-iza*.

dúcker *s.n.* Conductă în formă de sifon inversat, care asigură trecerea apelor pe sub șosele, canale etc. • pl. *-e.* /<germ. ***Dücker***.

dúco *s.n. invar.* (*chim.*) **1** Lac fabricat pe bază de nitroceluloză. **2** Plastifiant, solvent sau colorant, folosit la fabricarea acestui lac. • /den. com.; abr. de la engl. *Du*[Pont] *co*[lour].

duct *s.n.* **1** (*anat.*) Canal, tub. ◆ (*înv.*) Canal coledoc. **2** Direcție; trasare. ◆ Spec. Felul în care sînt înclinate literele în scrierea de mînă. • pl. *-uri.* /<lat. ***ductus, -us***, part. lui *ducere*.

ductíbil, -ă *adj.* (*despre metale, aliaje*) Ductil. • pl. *-i, -e.* /***ductil*** + *-bil*.

ductibilitáte *s.f.* Ductilitate. • pl. *-ăți.* /***ductibil*** + *-itate*.

ductíl, -ă *adj.* (*despre metale, aliaje*) Care poate fi tras, prelucrat în fire foarte subțiri; ductibil. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***ductile***, lat. ***ductilis, -e***.

ductilitáte *s.f.* **1** Proprietate a unui metal, a unui aliaj de a fi ductil. **2** Raportul dintre deformația totală și deformația limită elastică la o secțiune, la un element structural sau la o structură. • pl. *-ăți.* /<fr. ***ductilité***.

ductilométru *s.n.* Aparat pentru măsurarea ductilității unui corp. • pl. *-e.* /<fr. ***ductilomètre***.

dud *s.m.* (*bot.*) Numele a două specii de arbori, din familia moraceelor, cu frunzele asimetric lobare și cu fructele dulci, albe (*Morus alba*) sau negre-roșietice, cu gust dulce, fad (*Morus nigra*), ale căror frunze constituie hrana viermilor-de-mătase sau sînt folosite în medicina naturistă; agud. • pl. *duzi.* /<tc. ***dut***.

dud

dudăin *s.m.* (*bot.*) Varietate sălbatică de pepene din America. • pl. *-i.* /<engl. amer. ***dudain*** *[melon]*.

dúdă *s.f.* (*bot.*) Fructul dudului; agudă. • pl. *-e.* /***dud*** + *-ă*.

dudáós, -oásă *adj.* (*pop.; despre terenuri*) **1** Care este plin de dudău. **2** Care este necultivat. • pl. *-oși, -oase.* /***dudău*** + *-os*.

dudău *s.n.* (*bot.; pop.*) **1** Cucută (*Conium maculatum*). **2** Cînepă (*Cannabis sativa*). **3** Cicoare (*Cichorium intybus*). **4** Colect. Buruieni, bălării. • pl. *-aie.* /cf. magh. *dudva*.

dudgeonare [dudʒo'nare] *s.f.* (*tehn.*) Operație de găurire a pieselor. • pl. *-ări.* /după fr. *dudgeonnage*.

dudúcă *s.f.* (*astăzi fam.*) Termen de politețe care se dădea fetelor și femeilor tinere de la oraș sau din înalta societate. • pl. *-ci.* /cf. tc. *dudu* „doamnă armeancă sau grecoaică”.

duducél *s.m.* (*bot.; înv.*) **1** Goldan (*Prunus insititia*). **2** Porumbar (*Prunus spinosa*). • pl. *-cei.* /etimol. nec.

duducúță *s.f.* Dim. al lui *duducă*. • pl. *-e.* /***duducă*** + *-uță*.

duduí *vb. IV.* **1** *intr.* (*despre pămînt, clădiri, ferestre etc.*) A se cutremura, a se zgudui (din cauza unor lovituri, explozii etc. repetate); (*reg.*) a durdui. **2** *intr.* (*despre motoare, mașini etc.*) A produce un zgomot ritmic, sacadat. *Trenul duduia și fumega ca un animal apocaliptic* (REBR.). ◇ Ext. (*despre ateliere, fabrici etc.*)

Luna plutește peste clădiri, peste uzina ce vuiește și duduie (CĂLUG.). ◆ Ext. A funcționa din plin, la turații maxime. **3** *intr.* (*despre foc*) A arde puternic și cu zgomot; a vui. *Focul duduia în soba înaltă* (SADOV.). **4** *intr.* (*despre fenomene ale naturii*) A răsuna, a detuna, a trăsni, a tuna. **5** *tr.* (*reg.; compl. indică ființe*) A îndemna (la mers). **6** *tr.* (*reg.; compl. indică ființe*) A alunga, a goni. • prez.ind. *dúdui*. *form.* expr.

duduíe *s.f.* **1** Domnișoară. **2** Femeie tînără de la oraș. • sil.-*du-ie*. pl. -*i*. g.-d. -*iei*. /cf. tc. *dudu*.

duduíre *s.f.* Duduit. • pl. -*i*. /v. ***dudui***.

duduít *s.n.* Faptul de *a dudui*; zgomot sacadat; duduire, duduitură. /v. ***dudui***.

duduitúră *s.f.* Duduit. • sil.-*du-i-*. pl. -*i*. /***dudui*** + -*tură*.

duduíță *s.f.* Dim. al lui *duduie*. • pl. -*e*. /***duduie*** + -*iță*.

dudulói *s.n.* (*bot.; reg.*) **1** Lujer de ceapă care poartă în vîrf semințele. **2** Dudă. **3** Cocean de porumb. • pl. -*oaie*. /de la ***dudă***.

duduráz, -ă *adj., s.m., s.f.* (*reg.*) (Om) mojic, prost. • pl. -*i, -e*. /etimol. nec.

duecentíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Om de cultură) care aparține culturii, literaturii sau artei italiene din sec. 13. • sil. *du-e-*. pl. -*iști, -iste*. și *ducentíst, -ă adj., s.m., s.f.* /<it. ***duecentista***.

duecénto *s.n.* Cultura, literatura și arta italiană din sec. 13. • sil. *du-e*. și *ducénto s.n.* /<it. ***duecento***.

duél *s.n.* **1** Luptă care se desfășoară între două persoane înarmate (în prezența unor martori, după un anumit cod), pentru rezolvarea unui diferend personal. *Duelul între ostași era aspru pedepsit* (BĂLC.). ◇ Loc.vb. *A se bate în duel* v. bate. ◇ *Duel de artilerie* = luptă în care artileriile părților combatante trag simultan una împotriva celeilalte. **2** Fig. Luptă, dispută (în scris) între două persoane sau între două grupuri, publicații etc. • pl. -*uri*. /<fr. ***duel***, lat. ***dŭellum, -i***, germ. ***Duell***.

duelá *vb. I. intr., refl.recipr.* A (se) lupta în duel. • sil.-*du-e-*. prez.ind. -*ez*. /***duel*** + -*a*; cf. it. *duellare*.

dueláre *s.f.* Acțiunea de *a (se) duela*. • pl. -*ări*. /v. ***duela***.

duelgí *vb. IV. refl.recipr.* (*înv.*) A avea mania de a se duela. • sil.-*du-el-*. prez.ind. -*gesc*. /de la ***duelgiu***, prin derivare regresivă.

duelgíu *s.m.* (*înv.*) Persoană care avea mania de a se duela. • sil. *du-el-*. pl. -*gii*. /***duel*** + -*giu*.

duelíst *s.m.* Persoană care se luptă în duel. • sil.-*du-e-*. pl. -*iști*. /<fr. ***duelliste***, lat., it. ***duellista***.

dueña [du'eɲa] *s.f.* Guvernantă, doică. • și (*înv.*) *duénă s.f.* /<sp. ***dueña***.

duénă *s.f.* v. dueña.

duét *s.n.* **1** (*muz.*) Compoziție muzicală sau parte a unei compoziții muzicale care se execută pe două voci sau la două instrumente. *Acum putem cînta împreună frumosul duet al lui Mozart* (C. NEGR.). **2** (*muz.*) Grup vocal sau instrumental care execută o asemenea compoziție; duo. **3** Fig. Discuție, taifas în doi. • pl. -*e*. /<it. ***duetto***.

duetíst, -ă *s.m., s.f.* Interpret într-un duet. • sil. *du-e-*. pl. -*iști, -iste*. /<fr. ***duettiste***.

duettíno *s.n.* (*muz.; ital.*) Duet de mici proporții. • sil. *du-e-*. /<it. ***duettino***.

dugheánă *s.f.* **1** (*adesea deprec.*) Prăvălie mică (improvizată) în care se vînd diferite mărfuri alimentare, de îmbrăcăminte sau numai băuturi. ◇ *Stîlpul dughenii* v. stîlp. **2** (*deprec.*) Prăvălie mică și sărăcăcioasă. **3** (*reg.*) Casă urîtă. • pl. -*eni, -ene*. /<tc. ***dükkân***.

dughenár *s.m.* (*deprec.*) Posesor al unei dughene; dughenist. • pl. -*i*. /***dugheană*** + -*ar*.

dugheníst, -ă *s.m., adj.* (*deprec.*) **1** *s.m.* Dughenar. **2** *adj.* De dugheană. • pl. -*iști, -iste*. /***dugheană*** + -*ist*.

dughenizá *vb. I. refl.* (*deprec.; despre localități, străzi etc.*) A se umple de dughene. • prez.ind. pers. 3 -*ează*. /***dugheană*** + -*iza*.

dughenizáre *s.f.* (*deprec.*) Înmulțire a dughenilor. • pl. -*ări*. /v. ***dugheniza***.

dughí *vb. IV. tr.* (*reg.*) A mînca sau a bea mult, cu poftă. • prez.ind. -esc. /etimol. nec.

dughíe *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee din familia gramineelor, cu frunzele alungite, aspre și ondulate pe margini, cultivată ca plantă de nutreț (*Setaria italica*). • pl. -*ii*. g.-d. -*iei*. /etimol. nec.

dúglas *s.m.* (*bot.*) **1** Arbore rășinos, din familia pinaceelor, înalt pînă la 100 m, cu coroana piramidală, originar din America de Nord (*Pseudotsuga menziesii*). **2** Restr. Lemnul acestui arbore, foarte rezistent, care este folosit în construcții și în industrie. • pl. -*și*. /<engl. ***douglas[-fir]***.

dúgliș, -ă *adj., s.m., s.f.* (*reg.*) (Om) leneș, trîndav. • pl. -*i, -e*. /cf. magh. *dögleni* „a crăpa", „a lenevi", *dögös*.

dugóng *s.m.* (*zool.*) Mamifer marin, din ordinul sirenienilor, cu corpul masiv, care trăiește în apropierea coastelor Oceanului Indian. • pl. -*gi*. /<fr. ***dugong***; cuv. malaez.

dugong

dugós, -oásă *adj.* (*reg.*) Care este încăpătînat, posac. • pl. -*oși, -oase*. /etimol. nec.

duh *s.n.* **1** (*teol.*) Existență materială primordială care a creat universul; spec. Dumnezeu. ◇ (*cu val. de nm.pr.*) *Sfîntul Duh* sau *Duhul Sfînt* = una dintre cele trei persoane ale trinității divine la creștinii ortodocși, reprezentată în iconografia religioasă ca porumbel, nor luminos, ploaie de limbi de foc etc. (*înv., reg.*) *Duh ceresc* (sau *sfînt*) = înger. **2** (și *duh necurat, duh rău, duh al răului, duh al întunericului*) Spirit rău; drac, diavol. **3** (*teol.*) Substanță imaterială, de sine stătătoare, considerată ca esență nemuritoare, care sălășluiește în corpul omului în timpul vieții; suflet, spirit. *Dădea puțin trupului, ca să rămîie duhului său îmbielșugarea* (SADOV.). **4** Respirație, suflare, răsuflare. ◇ Loc.adv. *Într-un duh* = foarte repede. ◇ Expr. *A(-și) da duhul* v. da. ◇ Fig. *Iarba-grasă, tomnatecă e arsă de duhul rece al brumei* (DAN). ◆ (*înv.; determ. prin „rău"*) Duhoare. **5** Capacitate intelectuală; inteligență, minte; înțelepciune; umor, spirit. *Duh din duhul său a dat școlarilor săi* (CR.). ◇ Loc.adj. *De duh* = spiritual; cu haz. *Vorbă de duh. Cu* (sau *plin de*) *duh* = inteligent; subtil. ◇ Expr. *Sărac cu duhul* v. sărac. *Slab de duh* v. slab. ◆ Fig. (*înv.*) Aspirație. **6** (*înv.*) Caracter, fire; temperament. ◇ Loc.adv. (*curent*) *Cu duhul blîndeții* = cu blîndețe; binevoitor. ◆ Notă caracteristică, specifică; spirit. *Omoară în noi duhul național* (PER.). **7** (*înv.*) Sens adevărat al unui text; esență; intenție. **8** (*în mit.pop.; urmat de determ. care arată felul*) Ființă care are rolul să păzească apele, pădurile, comorile etc. • pl. -*uri*. /<sl. veche **доухъ**.

duhán *s.n.* (*reg.*) **1** (*bot.*) Tutun (*Nicotiana tabacum*). ◇ *Țigară (de frunză) de duhan* v. țigară. **2** (*în forma „duhană"*) Țigară. • pl. -*uri*. și *duhánă s.f.* /<tc., srb. ***duhan***.

duhăneálă *s.f.* (*reg.*) Fumat. • pl. -*eli*. /***duhăni*** + -*eală*.

duhăní *vb. IV. tr., intr.* (*reg.*) A fuma. • prez.ind. -*esc*. /***duhan*** + -*i*.

duhlí *vb. IV. intr.* (*pop.*) **1** A mirosi urît. **2** (*despre substanțe organice*) A se altera (din cauza căldurii). • prez.ind. -*esc*. /de la ***duh***.

duhlíu, -íe *adj.* (*fam.*) Glumeț; spiritual. • pl. -*ii*. /***duh*** + -*liu*.

duhlui *vb. IV. intr.* (*înv., reg.*) A duhni. • prez.ind. -*iesc*. /***duh*** + -*lui*.

duhluiálă *s.f.* (*înv., reg.*) Miros greu. • pl. -*ieli*. /***duhlui*** + -*eală*.

duhneálă *s.f.* (*pop.*) **1** Fum de țigară. **2** Expirație cu miros neplăcut. • pl. -*eli*. /***duhni*** + -*eală*.

duhní *vb. IV.* (*pop.*) **1** *intr.* A răspîndi un miros urît și greu; a mirosi urît; a puți, (*pop.*) a duhori, (*înv., reg.*) a duhlui. **2** *intr.* (*despre vînt*) A sufla cu putere. **3** *tr.* Fig. A șopti, a sufla cuiva la ureche în mod neplăcut, deranjant. • prez.ind. -*esc*. /<sl. veche **доухнѫти**.

duhoáre *s.f.* **1** Miros greu și urît; putoare. **2** Atmosferă viciată, într-un spațiu închis. • pl. -*ori*. /probabil contaminare între ***duh*** și ***[put]oare***.

duhorí *vb. IV. intr.* (*pop.*) A duhni. • prez.ind. -*esc*. /***duhoare*** + -*i*.

duhóvnic *s.m.* **1** (*bis.*) Preot învestit prin hirotesie cu calitatea de a spovedi credincioșii; confesor. **2** Fig. Persoană căreia cineva îi încredințează toate tainele, gîndurile, intențiile sale intime. • pl. -*ci*. /<slav. **доуховьникъ**.

duhovnicésc, -eáscă *adj.* **1** (*bis.*) Care aparține duhului spiritului, care nu se poate exprima, care ține de structura interioară a omului. **2** (*bis.*) Care aparține duhovnicului, specific duhovnicului, privitor la duhovnic. ◆ Gener. Preoțesc. ◇ (*înv.*) *Parte duhovnicească* = preoție. **3** (*înv.*) Spiritual. ◇ *Rudenie duhovnicească* sau *rudenia cea duhovnicească* v. rudenie. • pl. -*ești*. /***duhovnic*** + -*esc*.

duhovnicéște *adv.* În felul duhovnicilor, ca duhovnicii. • /***duhovnic*** + -*este*.

duhovnicí *vb. IV.* (*bis.*) **1** *tr.* (*despre duhovnici*) A primi spovedania unui credincios. **2** *refl.* A se spovedi. • prez.ind. -*esc*. /***duhovnic*** + -*i*.

duhovnicíe *s.f.* (*bis.*) **1** Calitatea de a fi duhovnic. **2** Ceea ce ține de credința religioasă, de trăirea spirituală. • pl. -*ii*. g.-d. -*iei*. /***duhovnic*** + -*ie*.

duiós, -oásă *adj.* **1** Care emoționează; emoționant, mișcător. *Amintiri duioase*. **2** Care este afectuos, mîngîietor, tandru. *Îi șoptea cuvinte duioase*. **3** (*despre oameni*) Care este sentimental, afectuos. *Sînt atîtea fete duioase și pornite pe oftat* (CA. PETR.). **4** (*despre ființe*) Care este iubitor. ◇ (*adv.*) *Își mîngîie duios copiii*. **5** Care exprimă durere, jale, tristețe. *Cîntec duios. Se confesa cu un glas duios.* • sil. *du-ios*. pl. -*oși, -oase*. /lat. ***doliosus, -a, -um*** ; cf. și it. *doglioso*.

duioșíe *s.f.* **1** Simțire plină de atenție îmbietoare, de compătimire, de milă etc.; gingășie, înduioșare. *Îi mîngîie părul cu sfiala omului neobișnuit cu duioșia* (DAVID.). **2** Melancolie. *Vremea copilăriei îi trezește o duioșie de neînvins*. **3** Durere, jale, tristețe. *Duioșia exprimată de o doină*. • sil. *du-io-*. pl. -*ii*. g.-d. -*iei*. /***duios*** + -*ie*.

duiúm *s.n.* **1** Mulțime de ființe sau de lucruri. ◇ Loc.adv. *Cu duiumul* = în cantitate sau în număr foarte mare. **2** (*reg.*) Zestre. **3** (*reg.*) Bogăție. **4** (*înv.*) Totalitatea bunurilor luate prin jaf de dușman în timp de război; captură, pradă. • sil. *du-ium*. pl. -*uri*. /<tc. ***doyum***.

dulămă *s.f.* **1** Haină țărănească lungă (și îmblănită), făcută din postav gros. **2** (*ist.*) Haină lungă, purtată, în trecut, de negustori, preoți, călugări etc. ◆ Haină de ceremonie, din stofă scumpă (și împodobită cu blană și cu paftale), purtată de domni și de boieri. • pl. -*e*. /<tc. ***dolama***.

dulăp[1] *s.m.* (*reg.*) Scîndură lată și groasă. • pl. -*i*. /<tc. ***dolak***.

duláp[2] *s.n.* **1** Mobilă (de lemn) cu unul sau mai multe compartimente, prevăzută cu rafturi, sertare etc., în care se păstrează rufe, haine, obiecte de gospodărie, obiecte de birou etc. ◇ Expr. (*pop.*) *A întoarce pe cineva ca în dulap* = a batjocori pe cineva. **2** (*pop.*) *Dulapul miresei* = ladă de zestre. **3** (*pop.*) Unealtă sau mecanism în formă de roată. **4** Leagăn de lemn, care se balansează sau se învîrte în cerc. **5** (*reg.*) Firidă. • pl. -*uri*. /<tc. ***dolap***.

dulăpáș *s.n.* Dulăpior. • pl. -*e*. /***dulap***[2] + -*aș*.

dulăpiór *s.n.* Dim. al lui *dulap*; dulăpaș. ◇ *Dulăpior-farmacie* = dulăpior cu cele strict necesare pentru primul ajutor. • pl. -*ioare*. /***dulap***[2] + -*ior*.

dulău *s.m.* **1** Cîine mare. **2** (Epitet injurios pentru un) om bătrîn, cu deprinderi grosolane. **3** (*astron.; pop.; art.; nm.pr.*) Cîinele-Mare. • pl. -*ăi*. /<pol. ***dołów***.

dúlce *adj., s.n.* **A** *adj.* **I 1** (*în opoz. cu „amar", „acru", „sărat"*) Care are gustul caracteristic al mierii și al zahărului. *Boabele au must dulce* (STANCU). ◇ *Cartof dulce* v. cartof. *Turtă dulce* v. turtă. ◇ Expr. *Mai bine varză acră cu învoială, decît zahăr dulce cu cîrteală* v. învoială. *A fi păsat dulce* v. păsat. **2** Care a fost îndulcit (cu miere, zahăr etc.). *Ceaiul este dulce*. **3** (*despre brînzeturi*) Care este nesărat; care este proaspăt. *Caș dulce*. **4** (*despre lapte; în opoz. cu „acru", „bătut", „prins"*) Care este proaspăt (fiert sau nefiert); care este nefermentat. ◇ Expr. *A scălda* (pe cineva) *în lapte dulce* (*și în miere*) v. scălda. **5** (*despre fructe; în opoz. cu „pădureț"*) Care este produs de un pom fructifer altoit, avînd gust dulce. **6** (*despre apă; în opoz. cu „sărată", „de mare"*) De rîu, de izvor, de fîntînă. ◆ (*în opoz. cu „sălcie"*) Care este bună de băut. ◇ *Lac dulce* v. lac. **II** Fig. **1** Care este frumos, drăguț, gingaș. *Fruntea albă-n părul galben Pe-al meu braț încet s-o culci, Lăsînd pradă gurii mele Ale tale buze dulci* (EMIN.). ◇ Expr. *A face* (cuiva) *ochi dulci* = a privi (pe cineva) cu dragoste; a face curte (cuiva). **2** (*despre miros*) Care este plăcut, parfumat. *Livada s-a umplut de mirosuri dulci*. **3** (*despre sunete, glas etc.*) Care este

melodios; care este plăcut la auz. *O melodie dulce și liniștitoare.* **4** (*despre lumină, surse de lumină*) Care este puțin intens. *Printre storuri se strecura o lumină dulce.* **5** (*despre culori; în opoz. cu „strident”*) Care este estompat, pal. *Rochia avea culori dulci.* **6** (*despre somn; în opoz. cu „agitat”, „neliniștit”*) Care este calm, ușor, odihnitor. *S-a trezit brusc din somnul dulce.* **7** (*despre acțiuni, gesturi etc.; în opoz. cu „brusc”, „violent”*) Care este delicat, ușor. *Atingere dulce.* **8** (*despre terenuri; în opoz. cu „abrupt”*) Care este puțin înclinat, care are pantă mică; care este ușor de urcat. **9** (*despre climă, agenți fizici etc.*) Care este moderat, temperat; care este plăcut. **10** (*despre ființe; în opoz. cu „aspru”, „nesuferit”*) Care este plăcut la înfățișare și în comportări; care este simpatic. ◆ Drag, iubit, scump. *O, mamă, dulce mamă, din negura de vremi, Pe freamătul de frunze la tine tu mă chemi* (EMIN.). **11** (*despre oameni*) Care este blînd, omenos, înțelegător. **12** (*despre oameni sau despre atitudini, manifestări etc. ale oamenilor*) Care este agreabil, plăcut; care provoacă mulțumire. *Ce dulce gînd era! Și-acum... acum e de prisos!* (COȘB.). **13** (*despre vorbe*) Care place, desfată, mîngîie. ◇ *Dulcele stil nou* v. stil. **14** (*despre gînduri exprimate, versuri etc.*) De dragoste; ext., searbăd. *Pe margini de caiete, scriam versuri dulci* (EMIN.). **15** (*reg.; despre persoane din aceeași familie*) Care este înrudit printr-o legătură directă, de gradul întîi. *Mamă dulce. Văr dulce.* ◇ *Frate dulce* v. frate. *Soră dulce* v. soră. **B** *s.n.* **1** (*în opoz. cu „amar”*) Ceea ce e plăcut, agreabil; ceea ce produce plăcere, bucurie. *Pîn' nu-i gusta amarul nu știi ce-i dulcele* (POP.). ◇ Loc.adj. *De dulce* = (*în ritualul bisericii creștine; despre mîncăruri*) care este de frupt; care este permis numai în perioadele dintre posturi; (*despre zile, perioade etc.*) în care este permis să se mănînce orice fel de aliment. *Mîncare de dulce. Zi de dulce.* ◇ Loc.adv. (*înv.*) *Cu dulce* = cu dragoste; cu plăcere. ◇ Expr. (*fam.*) *A spune ceva cuiva de dulce* = a spune cuiva lucruri dezagreabile; a reproșa ceva cuiva; a certa pe cineva. **2** *art.* (*urmat de numele, în gen., al sărbătorii*) Perioadă de timp în care le este îngăduit credincioșilor creștini să mănînce carne. *Dulcele Crăciunului.* **3** (*mai ales la pl.*) Preparat dulce comestibil. *Doi copii veniră să ceară de cîțiva lei dulciuri* (DUMITR.). • pl. *adj. dulci, n. dulciuri.* /lat. ***dulcem***.

dulceág, -ă *adj.* **1** (*despre mîncăruri, băuturi etc.*) Care are un gust ușor îndulcit. ◆ Ext. Care este fără gust, fad. ◇ Fig. *Versuri dulcege.* **2** (*despre mirosuri*) Care este parfumat, plăcut. **3** Fig. (*despre manifestări, atitudini ale oamenilor*) Care este aparent prietenos, blînd; mieros. *Vorbește pe un ton dulceag.* • pl. *-cegi, -cege.* /***dulce*** + *-eag*.

dulceáță *s.f.* **1** Însușirea de a fi dulce. ◆ Gustul mîncărurilor sau al băuturilor dulci; (*înv.*) dulcoare. ◆ Ext. Gust plăcut al unei mîncări sau băuturi. **2** Preparat alimentar obținut prin fierberea fructelor sau a unor petale de flori în sirop de zahăr. *Dulceață de cireșe amare.* ◇ *Trandafir de dulceață* v. trandafir. **3** Aliment foarte gustos; (*la pl.*) bunătăți. *Nevastă-sa l-au ținut foarte bine, l-au hrănit cu toate dulcețile lumii* (POP.). ◆ (*înv.*) Avere. ◆ (*înv.*) Bogăție. **4** Fig. Calitatea de a fi plăcut; ceea ce desfată pe cineva sau îi dă o senzație plăcută. *Se bucura... de dulceața și curățenia aerului* (ISP.). ◇ Loc.adv. (*pop.*) *Cu dulceață* = cu drag; din toată inima. **5** Fig. Plăcere, desfătare; bucurie, fericire. *Închise dintr-odată iarăși pleoapele, furat de dulceața somnului* (SADOV.). **6** Fig. Duioșie, blîndețe. *Fiind fără mamă, se uitau mai ales femeile cu mare dulceață la el* (SADOV.). • pl. *-eți, -ețuri.* /***dulce*** + *-eață*.

dulcegărie *s.f.* **1** Gust ușor îndulcit. **2** (*deprec.*) Vorbă, atitudine, purtare care vrea să pară prietenoasă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***dulceag*** + *-ărie*.

dulcícol, -ă *adj.* (*despre animale și plante*) Care trăiește în ape dulci. ◆ Care este specific apelor dulci. • pl. *-i, -e.* /de la ***dulce***.

dulcimér *s.n.* (*muz.*) Instrument medieval cu coarde, care este strămoșul țambalului. • pl. *-e.* /<engl. ***dulcimer***.

dulcinée *s.f.* (*fam.; iron.*) **1** Femeie iubită. **2** Femeie care este obiectul unei iubiri ridicole. • pl. *-ee.* /<fr. ***dulcinée***; cf. nm. pr. *Dulcinea*, personaj din romanul *Don Quijote de la Mancha* al lui Cervantes.

dulcișór, -oáră *adj., s.m.* **I** *adj.* **1** Dim. al lui *dulce*. **2** Care este destul de dulce. **3** Care este relativ dulce. **II** *s.m.* (*bot.*) Plantă erbacee, din familia leguminoaselor, cu florile purpurii, care crește în regiunile alpine (*Hedysarum obscurum*). • pl. *-ori, -oare.* /***dulce*** + *-işor*.

dulcíu, -íe *adj.* Care este puțin dulce. • pl. *-cii.* /***dulce*** + *-iu*.

dulcoáre *s.f.* (*înv.*) **1** Gustul mîncărurilor sau al băuturilor; dulceață. **2** Fig. Plăcere. **3** Fig. Grație. • pl. *-ori.* /***dulce*** + *-oare*.

dulghér *s.m.* Meseriaș care execută lemnăria unei case, a unei clădiri etc. sau diverse alte construcții ori elemente de construcție din lemn. ◇ *Dulgher-schelar* = dulgher care montează schele. • pl. *-i.* /<tc. ***dülger***.

dulgherí *vb. IV.* **1** *tr.* A executa lemnăria unei case, a unei clădiri etc. sau diverse alte construcții ori elemente de construcție din lemn. **2** *intr.* Fig. A lucra grosolan. • prez.ind. *-esc.* /***dulgher*** + *-i*.

dulgherie *s.f.* **1** Meseria dulgherului; dulgherit. **2** Totalitatea lucrărilor executate de dulgher. **3** Atelierul dulgherului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***dulgher*** + *-ie*.

dulgherít *s.n.* Dulgherie. • /v. ***dulgheri***.

dulgheríță *s.f.* Femeie care are meseria de dulgher. • pl. *-e.* /***dulgher*** + *-iță*.

dulíe *s.f.* (*electr.*) Piesă metalică în care se fixează becul electric și care asigură contactul becului cu rețeaua electrică; fasung. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /după fr. *douille*.

dulii

dulúță *s.f.* Expr. (*reg.; adv.*) *A se duce* (sau *a fugi*) *duluță* = a alerga foarte repede. *A se ține duluță* = a se face nevăzut. • pl. *-e.* /etimol. nec.

dum *s.m.* (*bot.*) Palmier cu tulpina bifurcată, care crește în Sahara. • pl. *-i.* /<fr. ***doum***.

dúmă *s.f.* **1** (*ist.*) Adunare legislativă constituită, în 1905, în Rusia țaristă. **2** Camera Inferioară a Parlamentului din Federația Rusă. • pl. *-e.* /<rus. ***дума***.

dumbáț *s.m.* v. dumbeț.

dumbéț *s.m.* (*bot.*) Plantă erbacee meliferă, din familia labiatelor, cu frunzele mici, dințate, cu florile purpurii, rar albe, dispuse în formă de ciorchine în vîrful tulpinii și cu fructele nucule (*Teucrium chamaedrys*). • pl. *-i.* și *dumbáț* *s.m.* /<sl. veche ***джѣнцн***.

dumbrávă *s.f.* **1** Pădure tînără și nu prea deasă. ◆ Pădure crescută pe malul unei ape. **2** Pădure de stejar. • pl. *-ări.* /<sl. veche ***джѣрава***.

dumbrávnic *s.m.* (*bot.*) Plantă erbacee perenă, din familia labiatelor, cu miros de cumarină, cu frunzele late și cu florile purpurii, trandafirii, roz sau albe, folosită ca plantă medicinală și meliferă (*Melittis melissophyllum*). • pl. *-ci.* /<sl. veche ***джѣравьникъ***.

dumbrăveán, -ă *adj.* Al dumbrăvii, specific dumbrăvii. • pl. *-eni, -ene.* /***dumbravă*** + *-ean*.

dumbrăveáncă *s.f.* (*ornit.*) Pasăre migratoare, de mărimea unei stăncuțe, cu penajul albastru-verzui (*Coracias garrulus*). • pl. *-enci, -ence.* /***dumbravă*** + *-eancă*.

dumbrăvioáră *s.f.* Dim. al lui *dumbravă*; dumbrăviță. • pl. *-e.* /***dumbravă*** + *-oară*.

dumbrăvíță *s.f.* Dumbrăvioară. • pl. *-e.* /***dumbravă*** + *-iță*.

dum-dum *s.n.* (*milit.*) Glonț sau proiectil de infanterie, a cărui ogivă este tăiată în cruce și care, la impact, se desface în bucăți, astfel încît provoacă răni grave sau mortale. ◇ (*adj.*) *Glonț dum-dum.* • /<fr. ***dum-dum***; cf. nm. pr. *Dum-dum*, suburbie a orașului Calcuta (India), unde era o fabrică de cartușe.

dumerí *vb. IV.* **1** *refl., tr.* A pricepe sau a face să priceapă o problemă, o situație încurcată, neclară etc.; a-și da seama sau a face să-și dea seama. *Tot nu te-ai dumerit ce am vrut să-ți spun?* **2** *refl., tr.* A (se) clarifica, a (se) edifica. *S-a dumerit imediat ce i-a văzut actele.* **3** (*înv.; în formă neg.*) A nu se putea hotărî, a nu se încumeta. • prez.ind. *-esc.* și ***dumirí***, (*înv., pop.*) ***domirí*** *vb. IV.* /<sl. veche (***до***)***мирити***.

dumeríre *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *dumeri*; dumerit. • pl. *-i.* și *dumirire s.f.* /v. ***dumeri***.

dumerít[1] *s.n.* Dumerire. • și *dumirit.* /v. ***dumeri***.

dumerít[2]**, -ă** *adj.* (*despre oameni*) **1** Care a priceput o problemă, o situație încurcată, neclară etc. **2** Care s-a edificat într-o anumită problemă. • pl. *-ți, -te.* și *dumirít, -ă adj.* /v. ***dumeri***.

dumésnic, -ă *adj.* (*înv.; despre animale*) Domestic. • pl. *-ci, -ce.* /lat. ***dŏmestĭcus, -a, -um***; cf. și sl. veche ***домаштьнъ***.

dumesnicí *vb. IV. tr.* (*înv.; compl. indică animale*) A domestici. • prez.ind. *-esc.* /***dumesnic*** + *-i*.

dumesnicíre *s.f* (*înv.*) Domesticire. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***dumesnic*** + *-ie*.

dumică *vb. I. tr.* (*pop.*) **1** (*compl. indică alimente*) A tăia în bucățele; a fărîmița; a rupe. ◆ A mesteca în gură. **2** (*compl. indică ființe*) A tăia în bucăți; a ciopîrți. ◆ Ext. A distruge, a nimici. • prez.ind. *dúmic.* /lat. ****demicare*** <*mīca, -ae* „bucățică”, „fărîmitură”.

dumícát *s.m.* (*pop.*) Bucată mică ruptă dintr-un aliment, atît cît se bagă o dată în gură; îmbucătură. *Cinci oameni mușcau încet dumicați mari de mămăligă* (GALAN). • pl. *-ți.* /v. ***dumica***.

dumínecă *s.f.* v. duminică.

dumineceá *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee tîrîtoare, cu florile galbene (*Lysimachia nummularia*); duminecuță, (*reg.*) duminicică. • pl. *-ele.* și *duminiceá s.f.* /***duminecă*** + *-ea*.

duminecúță *s.f.* (*bot.*) Duminicea (*Lysimachia nummularia*). • pl. *-e.* /***duminecă*** + *-uță*.

duminicál, -ă *adj.* **1** De duminică, privitor la ziua de duminică. *Repaus duminical.* **2** Care se face duminica. • pl. *-i, -e.* /***duminică*** + *-al*.

dumínică *s.f., adv.* **I** *s.f.* **1** Ultima (sau prima) zi a săptămînii, care urmează după sîmbătă, folosită de obicei ca zi de repaus legal. ◇ (*în mit. pop.*) *Apa Duminicii* v. apă. *Duminică tînără* v. tînăr. ◇ Loc.adj. *De duminică* = (*despre haine*) care se poartă în zilele de sărbătoare; care este de calitate (mai) bună. ◇ Loc.adv. *Din duminică în duminică* = în fiecare duminică. **2** (*bis.*) Sărbătoare religioasă la creștini. ◇ *Duminica Floriilor* (sau *a florilor, reg., a vlăstarelor, a stîlpilor*) = sărbătoare religioasă, celebrată de creștini în fiecare an, în duminica dinaintea Paștelui. *Duminica Paștelui* (sau *a Paștilor*) = sărbătoare religioasă celebrată de creștini în fiecare an, la o dată diferită, în amintirea învierii lui Iisus Hristos. *Duminica Tomii* (sau *Nouă*) = sărbătoare creștină care se celebrează în duminica imediat următoare Paștelui. (*reg.*) *Duminica teiului* = sărbătoarea de Rusalii. *Duminica tînără* = prima duminică după lună nouă. *Duminica lăsatului de carne* sau *duminica cărnii* = ultima duminică în care se mai mănîncă produse din carne, înaintea începerii postului mare. *Duminica lăsatului de brînză* sau *duminica brînzei* v. brînză. *Duminica vameșului* v. vameș. **3** (*în mit. pop.*; și *nm. pr.*) Personaj de basm, personificare a zilei de duminică, închipuită ca o femeie bătrînă și bună, care ajută pe cei cinstiți. **II** *adv.* **1** În duminica imediat precedentă sau următoare. *Mă pregătesc de astăzi, pentru că duminică am musafiri la masă.* **2** Într-o zi de duminică, în timpul zilei de duminică. *Luna trecută, am vizitat, duminică, grădina botanică.* **3** (*în forma „duminica”*) În fiecare duminică. *Duminica mă duc la biserică.* • pl. *-ci.* și *duminecă s.f.* /lat. *[dies]**dominĭca***.

duminiceá *s.f.* v. dumineceа.

duminicícă *s.f.* (*bot.*) Dumineceа (*Lysimachia nummularia*). • pl. *-cele.* /***duminică*** + *-ică*.

dumirí *vb. IV.* v. dumeri.

dumirire *s.f.* v. dumerire.

dumirít *s.n.* v. dumerit[2].

dumitríță *s.f.* (*bot.*) **1** Tufănică (*Chrysanthemum indicum*). **2** (*reg.*) Gheață (*Begonia semperflores*). • pl. *-e.* /nm. pr. (sfînt în calendarul creștin) ***Dumitru*** + *-iță*.

dumnăzău *s.m.* v. dumnezeu.

dumnealúi, dumneaéi *pron.pers., s.m., s.f.* **1** *pron. pers.* Pronume de politețe pentru pers. 3. *Dumnealui a fost invitat în prezidiu.* **2** *s.m., s.f.* (*fam.*) Soț, soție. **3** *pron.pers.* (*înv.; înaintea unui nm. pr., a unui nume care indică titluri, ranguri boierești, arată respectul vorbitorului*) *Dumnealui banul Craiovei.* **4** *pron. pers.* (*înv.; înaintea unui nume de rudenie, indică reverența*) *Dumneaei sora mamei.* • prescurtat *d-lui*,

d-ei. pl. *dumnealor* (prescurtat *d-lor*). și (*reg.*) *domnialúi pron.pers.m., dumneéi pron.pers.f* /**domnia + lui, ei.**

dumneasá *pron.pers.* **1** (*pop.*) Pronume de politețe pentru pers. 3 sg. *Dumneasa a mers la divan să se sfătuiască cu boierii.* **2** (*înv.; înaintea unui nm. pr., a unui nume ce indică titluri, ranguri boierești, arată respectul vorbitorului*) *Dumneasa marele vornic.* • prescurtat *d-sa.* g.-d. *dumisale.* /**domnia + sa.**

dumneatá *pron.pers.* Pronume de politețe pentru pers. 2 sg. *Dumneata ai sunat la telefon?* <> Expr. *Voia la dumneata* (*ca la banul Ghica*) v. voie. • prescurtat *d-ta.* g. -d. *dumitale* (prescurtat *d-tale*). și (*înv., reg.*) *dumnetá, dumneatále, mneatá pron.pers.* /**domnia + ta.**

dumneatále *pron.pers.* v. dumneata.

dumneavoástră *pron.pers.* **1** Pronume de politețe pentru pers. 2 sg. și pl. **2** (*după un vocat.*) Termen de adresare reverențios. <> Expr. *După dumneavoastră* v. după. *Sluga dumneavoastră* v. slugă. *Sînt șerbul dumneavoastră* v. șerb. • prescurtat *dv., dvs., d-voastră.* și (*pop.*) *dumnevoástră, mneavoástră pron.pers.* /**domnia + voastră.**

dumneéi *pron.pers.f.* v. dumnealui.

dumnetá *pron.pers.* v. dumneata.

dumnevoástră *pron.pers.* v. dumneavoastră.

dumnezău *s.m.* v. dumnezeu.

dumnezeí *vb. IV. intr.* (*înv., pop.*) A înjura de Dumnezeu. • prez.ind. *-iesc.* /**Dumnezeu + -i.**

dumnezeiásă *s.f.* (*înv.*) Zeiță. • pl. *-iese.* /**Dumnezeu + -easă.**

dumnezéie *s.f.* (*înv.*) Zeiță. • pl. *-ei.* g.-d. *-iei.* /de la **Dumnezeu.**

dumnezeiésc, -eáscă *adj.* **1** (*bis.*) Care aparține lui Dumnezeu, al lui Dumnezeu, privitor la Dumnezeu; divin. *Puterea dumnezeiască.* <> *Locaș dumnezeiesc* v. locaș. **2** Care este dat de Dumnezeu. *Har dumnezeiesc.* **3** (*despre oameni*) Cucernic; sfînt. **4** Fig. Minunat, splendid, superb. *Voce dumnezeiască.* • sil.-*ze-iesc.* pl. *-iești.* /**Dumnezeu + -esc.**

dumnezeiéște *adv.* **1** (*bis.*) Potrivit preceptelor bisericești; pe placul lui Dumnezeu. **2** Fig. Minunat, splendid, superb. *Cîntă dumnezeiește.* • /**Dumnezeu + -ește.**

dumnezeíre *s.f.* **1** Divinitate; Dumnezeu. **2** Caracter divin. **3** Sfințenie. **4** Religiozitate. • /de la **Dumnezeu.**

dumnezéu *s.m.* **1** (*teol.; în relig. monoteiste; nm. pr.*) Ființă supremă, unică, transcendentală (și, în religia creștină, persoană a Sfintei Treimi), creator și stăpîn al universului și al destinelor umane, principiu fundamental al existenței și al ordinii universale. *Să nu dea Dumnezeu cel Sfînt, Să vrem noi sînge, nu pămînt* (COȘB.). <> *Biciul lui Dumnezeu* v. bici. *Casa lui Dumnezeu* v. casă. *Cele zece cuvinte ale lui Dumnezeu* v. cuvînt. *Fiul lui Dumnezeu* v. fiu. *Judecata lui Dumnezeu* v. judecată. *Mesagerul lui Dumnezeu* v. mesager. *Mireasa lui Dumnezeu* v. mireasă. <> Loc.adj. *Bătut de Dumnezeu* = nenorocit, năpăstuit. *Cu frica lui Dumnezeu* v. frică. <> Loc.adj., adv. *Ca vai de Dumnezeu* v. vai. <> Expr. (*Va fi*) *cum va da Dumnezeu* (sau *cum va vrea*) *Dumnezeu* = (va fi) cum se va întîmpla; (va fi) potrivit destinului. *Încotro* (sau *unde, cum*) *te-a îndrepta Dumnezeu* = oriunde; la voia întîmplării. *Cum dă Dumnezeu* = *a*) cum se întîmplă; *b*) ext., rău, prost. *Cu Dumnezeu înainte!* = noroc! succes! *A porni* (sau *a merge*) *cu Dumnezeu* = a porni (sau a merge) cu bine, sănătos. *I se pare că a apucat* (ori *a prins*) *pe Dumnezeu de* (*un*) *picior*, se spune despre cineva care are o mare bucurie sau un noroc neașteptat. *A fi uitat de Dumnezeu* = *a*) a fi foarte bătrîn; *b*) a fi lipsit de noroc; *c*) (*despre locuri, așezări etc.*) a fi foarte îndepărtat de lumea civilizată. *A se uita la cineva ca la Dumnezeu* = a iubi pe cineva foarte mult; a idolatriza. *A da cu piatra în Dumnezeu* = a fi nesocotit. *Pînă la Dumnezeu* = extraordinar. *A fi fără nici un Dumnezeu* = *a*) a nu crede în nimic; *b*) a nu avea (sau a fi fără) nici un sens, nici o valoare, nici un gust. *A* (*se*) *ruga de toți Dumnezeii* = a implora. *Dumnezeule!*, exclamație de spaimă, de durere, de deznădejde, de entuziasm, de mirare. *Ce Dumnezeu!*, exclamație prin care se exprimă nemulțumirea față de cea. *Să dea* (sau *să ajute*) *Dumnezeu!* = *a*) formulă de urare; *b*) exclamație prin care vorbitorul invocă divinitatea pentru a avea succes, pentru a i se îndeplini dorințele etc. *Dumnezeu să mă ierte!*, exclamație prin care vorbitorul dorește să fie iertat pentru cele ce face sau spune. *A nu avea* (*nici*) *un Dumnezeu* v. avea. *A da* (sau *a azvîrli, a zvîrli*) (*și*) *cu barda în Dumnezeu* v. bardă. *Ce-o* (sau *cum a*) *da Dumnezeu* v. da. (*Bine că*) *a dat Dumnezeu!* v. da. *A se duce cu Dumnezeu* v. duce. *Ferească* (ori *ferit-a*) *Dumnezeu!* v. feri. *L-a iertat* (sau *a iertat-o*) *Dumnezeu* v. ierta. *Dumnezeu să-l* (ori *s-o*) *ierte* v. ierta. *A înălța numele lui Dumnezeu* v. înălța. *I-a uitat Dumnezeu măsura* v. măsură. *Dumnezeu cu mila!* v. milă. *A-i pune Dumnezeu* (*cuiva*) *mîna în cap* v. mînă. *Pentru numele lui Dumnezeu!* v. nume. (*A fi*) *omul* (sau *om al*) *lui Dumnezeu* v. om. (*A fi*) *pîinea lui Dumnezeu* v. pîine. *A lăsa* (sau *a da, a părăsi* pe cineva) *în plata lui Dumnezeu* v. plată. *A se duce* (sau *a pleca, a merge*) *în plata lui Dumnezeu* v. plată. *A da cu pușca în Dumnezeu* v. pușcă. *Pînă la Dumnezeu te mănîncă* (sau *te omoară, te fură, îți iau sufletul*) *sfinții* v. sfînt. *A-l strînge Dumnezeu* (*pe cineva*) v. strînge. (*Numai*) (*unul*) *Dumnezeu știe* sau *Dumnezeu* (*mai*) *știe, știe Dumnezeu* v. ști. *A lăsa* (sau *a da, a părăsi*) (pe cineva) sau *a se duce* (ori *a pleca, a porni etc.*) *în știrea lui Dumnezeu* v. știre. (*A fi*) *varga lui Dumnezeu* v. vargă. *A-l vedea* (pe cineva) *Dumnezeu* v. vedea. **2** Divinitate; zeu, idol. *Strămoșii mei Sînt fii de dumnezei* (ALEX.). <> *Dumnezeul lacunelor* = expresie malițioasă aplicată teoriilor care apelează la conceptul de Dumnezeu pentru a explica ceva ce știința consideră, într-un anumit moment, inexplicabil. • pl. *-ei.* și (*pop.*) *dumnezău, dumnăzău s.m.* /lat. ***dom(i)ne deus.***

dúmper *s.n.* **1** Autocamion prevăzut cu o cupă metalică basculantă, la care scaunul șoferului este rotește în jurul axei de direcție, permițînd conducerea înainte și înapoi. **2** Vagonet basculant. • pl. *-e.* /<fr. ***dumper.***

dumping ['dampiŋ] *s.n.* **1** (*econ.*) Vînzare a mărfurilor pe piața externă la prețuri mai mici decît acelea de pe piața internă și mondială, practicată de unele țări cu scopul de a pătrunde pe o anumită piață și de a impune apoi prețuri de monopol. <> *Dumping valutar* = vînzare a mărfurilor pe piața externă la prețuri mai mici decît cele practicate în mod obișnuit, din cauza scăderii valorii valutei naționale. *Dumping social* = reducere a prețului de cost în dauna nivelului de trai al populației. **2** (*med.*) *Dumping sindrom* = sindrom caracteristic bolnavilor care au suferit o gastrectomie, determinat de trecerea bruscă a alimentelor din stomac în jejun, care se manifestă prin amețeli, dureri abdominale, cefalee, transpirație etc. • pl. *-uri.* /<engl. ***dumping.***

dunáj *s.n. sg.* Colect. (*mar.*) Bucăți de lemn sau de alte materiale folosite pentru protecția mărfurilor din magaziile unei nave. • /<engl. ***dunnage.***

dúnă *s.f.* (*geomorf.*) Formă de relief, cu aspect de coame paralele, formate de vînt în regiunile nisipoase. • pl. *-e.* /<fr. ***dune.***

dúnăre *s.f.* (*pop.*) **1** Apă (curgătoare) mare. *Au ajuns la o dunăre care n-avea margini, nici fund* (POP.). <> Expr. *Dunăre de apă* = cantitate mare de apă. *A se face dunăre* (*turbată*) = a se mînia foarte tare. (*A fi*) *dunăre de mînios* sau (*a fi*) *mînios dunăre* = a fi foarte mînios sau supărat. *A căra apă-n dunăre* = a face o acțiune inutilă. *Va curge multă apă pe dunăre* v. curge. (*adv.*) *A crește dunăre* v. crește. • /de la nm. pr. ***Dunărea,*** fluviu în Europa.

dunăreán, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Al Dunării, care aparține Dunării, privitor la Dunăre. **2** *adj., s.m., s.f.* (Locuitor) din părțile Dunării. • pl. *-eni, -ene.* /nm. pr. (fluviu în Europa) ***Dunărea*** + *-ean.*

dunăreáncă *s.f.* Femeie din părțile Dunării. • pl. *-ence.* /***dunărean*** + *-că.*

dunétă *s.f.* (*mar.*) Construcție situată la pupa unei nave, deasupra punții superioare, unde se află cabinele căpitanului și ale ofițerilor sau ale întregului echipaj. • pl. *-e.* /<fr. ***dunette.***

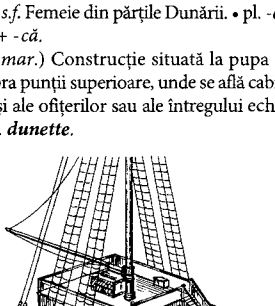

dunetă

dungá *vb. I.* **1** *tr.* A face ca un obiect să aibă dungi. **2** *refl.* A căpăta dungi. **3** *tr.* A însemna cu dungi. • prez.ind. *-esc.* și ***dungí*** *vb. IV.* /***dungă*** + *-a.*

dungát, -ă *adj.* Care are dungi; vărgat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***dunga.***

dúngă *s.f.* **1** Linie vizibilă pe un fond de altă culoare. *Iapă scurtă și vînoasă Cu dungi negre pe spinare* (ALECS.). <> (*pop.*) *Dungile palmei* = linii care se disting în palmă. <> Expr. *A trage o dungă* (peste ceva) = a anula, a suprima (ceva). **2** Fîșie, dîră. *Dungă albă de lumină se strecoară pe supt cheie* (CAZ.). **3** Cută, încrețitură a pielii (pe obraz). <> (*pop.*) *Dungile frunzelor* = nervuri ale frunzelor. **4** Muchie a unui lemn cioplit. **5** (*în opoz. cu „ascuțiș”*) Marginea neascuțită a unui cuțit, a unui briceag etc. **6** Creastă de deal (văzută de la distanță). **7** *Dunga pantalonului* = muchie făcută cu fierul de călcat în lungul pantalonului, în față și în spate. **8** Marginea unor obiecte sau construcții. *Dunga patului.* **9** Partea laterală a unui lucru; latură; coastă, rînă. <> Loc.adv. *În dungă* = într-o parte; dintr-o parte. <> Expr. *A fi* (*cam*) *într-o dungă* = a fi (cam) nebun. *Pe o dungă și pe alta* sau *pe dungă și pe lat* = *a*) pe o parte și pe alta; *b*) pe toate părțile. *A trage clopotul într-o dungă* = a trage clopotul izbind limba de o singură parte a lui, în semn de deces, de alarmă etc. (*pop.; fam.*) *A deschide ochii în patru dungi* = a face ochii mari. *Prost în dungi* = foarte prost; necioplit. • pl. *dungi.* /<sl. veche **дъга.**

dungălí *vb. IV. tr.* (*tehn.*) A prelucra prin așchiere marginea unei scînduri, pentru a obține un cant. • prez.ind. *-esc.* /de la ***dungă.***

dungățeá *s.f.* (*bot.*) **1** Plantă erbacee anuală, din familia leguminoaselor, cu frunzele compuse, cu florile purpurii și cu fructele păstăi, comestibile (*Tetragonolobus purpureus*). **2** Năut (*Cicer arietinum*). • pl. *-ele.* /***dungat*** + *-ea.*

dungí *vb. IV.* v. dunga.

dungulíță *s.f.* Dim. al lui *dungă*; dunguță. • pl. *-e.* /***dungă*** + *-uliță.*

dungúță *s.f.* Dunguliță. • pl. *-e.* /***dungă*** + *-uță.*

dunhuangologíe *s.f.* Disciplină științifică ce studiază statuile, picturile murale de inspirație budistă, ca și manuscrisele, instrumentele muzicale folosite la ceremoniile religioase etc. descoperite în grotele de la Dunhuang. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /nm. pr. (regiune chineză la marginea deșertului Gobi) ***Dunhuang*** + *-logie.*

dunít *s.n.* (*mineral.*) Rocă bazică vitroasă, densă, rigidă, de culoare galbenă-verzuie, constituită din olivină și cromit, care este folosită ca minereu pentru crom și platină. • /<engl. ***dunite***; cf. nm. pr. *Dun*, munte în Noua Zeelandă.

dunst *s.n. sg.* Griș fin, produs intermediar la măcinarea grîului în morile industriale. • /<germ. ***Dunst.***

duo[1]- Elem. de compunere „doi”, „dublu”. • /<fr. ***duo-***; cf. lat. *duo.*

duo[2] *s.n.invar.* (*muz.*) Duet. • /<it., fr. ***duo.***

duodecimál, -ă *adj.* Care are la bază împărțirea în 12 unități; al cărui număr de bază este 12. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***duodécimal***; cf. lat. *dŭodĕcim* „doisprezece”.

duodécimă *s.f.* (*muz.*) Interval de 12 trepte (o cvintă peste octavă). • sil. *du-o-.* pl. *-e.* /<it. ***duodecima.***

duodén *s.n.* (*anat.*) Segmentul inițial al intestinului subțire a cărui mucoasă secretă fermenți și alte substanțe cu rol în digestie. • sil. *du-o-.* pl. *-uri.* /<fr. ***duodénum***, lat. ***duodenum***, germ. ***Duodenum.***

duodenái, -ă *adj.* (*anat., med.*) **1** Care aparține duodenului, al duodenului, specific duodenului, privitor la duoden. **2** Care se formează în duoden. • sil. *du-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***duodénal.***

duodenectomíe *s.f.* (*med.*) Rezecție operatorie a duodenului. • sil. *du-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***duodénectomie***; cf. lat. *duodenum* „duoden”, gr. *ἐκτομή* „excizie”.

duodenítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a mucoasei duodenului. • sil. *du-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***duodénite.***

duodeno- Elem. de compunere „duoden”. /<fr. ***duodéno-***; cf. lat. *duodenum* „duoden”.

duodenocistostomíe *s.f.* (*med.*) Creare operatorie a unei comunicații între vezica biliară și duoden. • sil. *du-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***duodénocystostomie.***

duodenocoledocostomíe *s.f.* (*med.*) Creare operatorie a unei comunicații între duoden și canalul

coledoc. • sil. *du-o-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***duodéno-cholédochostomie***.

duodenoenterostomíe *s.f.* (*med.*) Realizare chirurgicală a unei anastomoze între duoden și intestinul subțire. • sil. *du-o-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***duodéno-entérostomie***.

duodenoileostomíe *s.f.* (*med.*) Creare operatorie a unei legături între duoden și ileon. • sil. *du-o-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***duodeno*** + ***ileostomie***.

duodenojejunostomíe *s.f.* (*med.*) Creare operatorie a unei anastomoze între duoden și jejun. • sil. *du-o-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***duodéno-jéjunostomie***.

duodenopancreatectomíe *s.f.* (*chir.*) Extirpare chirurgicală a duodenului împreună cu capul pancreasului. • sil. *du-o-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***duodéno-pancréatectomie***.

duodenopexíe *s.f.* (*med.*) Fixare chirurgicală a duodenului. • sil. *du-o-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***duodénopexie***.

duodenoplastíe *s.f.* (*med.*) Refacere chirurgicală a duodenului. • sil. *du-o-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***duodénoplastie***.

duodenorafíe *s.f.* (*med.*) Sutură a unei plăgi a duodenului. • sil. *du-o-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***duodénorrhaphie***.

duodenoscopíe *s.f.* (*med.*) Examinare endoscopică a duodenului. • sil. *du-o-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***duodénoscopie***; cf. lat. *duodenum* „duoden", gr. *σκοπέω* „a examina".

duodenosfincterectomíe *s.f.* (*med.*) Rezecție operatorie a duodenului și a sfincterului piloric. • sil. *du-o-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***duodéno-sphinctérectomie***.

duodenostomíe *s.f.* (*med.*) Creare chirurgicală a unei comunicații între duoden și exteriorul organismului. • sil. *du-o-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***duodénostomie***; cf. lat. *duodenum* „duoden", gr. *στόμα* „deschidere".

duodenotomíe *s.f.* (*med.*) Incizie operatorie a duodenului. • sil. *du-o-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***duodénotomie***; cf. lat. *duodenum* „duoden", gr. *τομή* „tăiere".

duodiódă *s.f.* Tub electronic care conține într-un singur înveliș două diode. • sil. *du-o-di-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***duodiode***, germ. ***Duodiode***.

duolét *s.n.* (*muz.*) Diviziune ritmică specială, alcătuită din două note de durată egală cu aceea a trei note obișnuite. • sil. *du-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***duolet***.

duopentódă *s.f.* Tub electronic care conține într-un singur înveliș două pentode. • sil. *du-o-*. pl. *-e*. /<germ. ***Duopentode***.

duopól *s.n.* (*econ.*) Situație a unei piețe care este dominată numai de două monopoluri. • sil. *du-o-*. pl. *-uri*. /<fr. ***duopole***.

duotriódă *s.f.* Tub electronic care conține într-un singur înveliș două triode. • sil. *du-o-tri-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***duotriode***, germ. ***Duotriode***.

dup[1] *interj.* **1** (*de obicei repet.*) Cuvînt care sugerează mersul apăsat, tropăitul încălțămintei etc. **2** Cuvînt care sugerează zgomotul înfundat produs de o izbitură, de o căzătură etc. /onomat.

dup[2] *s.m.* (*reg.*) **1** Gaură. **2** Șanț. **3** Adîncitură care se formează în dosul palmei cînd degetele sînt întinse. • pl. *dupi*. /<pol. ***dup***, ucr. ***дуб***.

dup[3] *s.m.* (*reg.*) Smoc de lînă sau de păr încîlcit. • pl. *-i*. /etimol. nec.

dupác *s.m.* (*reg.*) **1** Lovitură dată cu pumnul. **2** Ghiont dat în ceafă, în fălci sau în spate. • pl. *-ci*. /***dup***[1] + *-ac*.

dupát *s.n.* Piesă de mobilier formată dintr-un dulap și un pat într-un singur corp de mobilă. • pl. *-uri*. /***du[lap]*** + ***pat***, prin contaminare.

dúpă *prep.* **I** (*introduce un circ. de loc*) **1** (*circ. exprimă poziția posterioară a unei ființe, a unui obiect etc. în raport cu o altă ființă, cu un alt obiect etc.*) Îndărătul..., înapoia..., în dosul... *După zidul cetății se întinde pădurea de stejari.* <> Loc.prep. *De după* = dindărătul..., dinapoia... *Pe după* = pe dindărătul..., pe dinapoia... <> Expr. *A ține* (sau *a lua, a prinde, a cuprinde*) *pe cineva de* (ori *pe*) *după cap* (sau *gît, grumaz*) = *a*) a cuprinde cu brațul (sau brațele) gîtul cuiva; *b*) a îmbrățișa pe cineva. *A se ascunde* (sau *a se da*) *după deget* v. deget. **2** (*circ. exprimă situarea la o anumită distanță în raport cu un reper*) Mai departe de..., dincolo de... *A oprit mașina după intersecție.* **3** (*circ. exprimă un raport de succesiune stabilit între lucruri sau ființe*) În urma..., pe urma... *Copilul mergea după mamă.* <> Expr. (*eliptic; într-o formulă de politețe*) *După dumneavoastră* = în urma dumneavoastră! *Unul după altul* v. altul. *A da o fată după cineva* (ori *cuiva*) v. da. *A se duce după...* v. duce. <> (*cu repetarea subst.*) *Astfel țară după țară drum de glorie-i deschid* (EMIN.). **4** (*cu nuanță finală; după vb. de mișcare*) În urma cuiva sau a ceva: *a*) spre a-l găsi, a-l prinde, a-l ajunge. *Fetița aleargă după mama ei.* <> Expr. *A se lua* (sau *a se ține*) *după cineva* = a urmări pe cineva pas cu pas; fig. a nu lăsa în pace pe cineva; *b*) spre a-l păzi sau a-l îngriji. *Se ține după bătrînă pentru că e bolnavă*; *c*) pentru a se orienta. *Dihania de lup adulmecă și vine după fum* (CR.). **5** (*reg.*) De pe. *Ia cartea după masă.* **II** (*introduce un circ. de timp*) **1** (*circ. exprimă ideea de posterioritate*) În urma..., la capătul; trecînd. *După doi ani s-a reîntors în țară. A venit acasă după apusul soarelui.* <> Loc.adv. (*și subst.*) *După-amiază* sau *după-prînz, după-masă* = în partea zilei de la ora 12 sau de la ora prînzului. *După-amiaza* sau *după-masa* = (aproape) în fiecare zi în cursul după-amiezei. *După aceasta* (sau *asta*) = apoi, pe urmă. *După toate* = pe lîngă toate (neajunsurile) cîte s-au întîmplat. După aceea v. acela. **2** (*precedă un subst. care exprimă durata stării sau acțiunii anterioare*) La capătul..., la sfîrșitul... *După o săptămînă elevii au intrat în vacanță.* **3** (*circ. exprimă ideea de succesiune*) În urma..., trecînd de... *După el au mai intrat două persoane.* **4** (*precedă un subst. care exprimă un fapt ce este urmarea altuia sau este în strînsă legătură cu altul*) Ca rezultat al... *După multă trudă și buimăceală... dă de un heleșteu* (CR.). <> Expr. *A nu avea* (*nici*) *după ce bea apă* v. apă. **5** (*circ. exprimă o nuanță cauzală*) *Drumul se înfundă în viroage cleioase după atîtea săptămîni de ploaie* (CE. PETR.). **6** Loc.conj. *După ce* = introduce o propoziție circumstanțială de timp, arătînd că acțiunea din propoziția subordonată se petrece înaintea acțiunii din propoziția regentă. *După ce s-a sfîrșit nunta, feciorii s-au dus în treaba lor* (CR.). **III** (*introduce un circ. de mod*) **1** (*circ. exprimă ideea de conformitate cu ce se realizează o anumită acțiune*) Potrivit cu..., conform cu..., în conformitate cu..., la fel cu... *Face nunta după datină. Croiește haine după măsură.* <> Loc.conj. *După cum* (sau *cît*) = precum, așa cum. <> Expr. *După cum se întîmplă* = ca de obicei. *A se da după cineva* = *a*) a căuta să fie la fel cu cineva; *b*) a se acomoda cu cineva. *A se lua după ceva* (sau *cineva*) = a imita, a copia ceva (sau pe cineva). *A se lua după capul cuiva* = a urma sfatul cuiva. *Dacă ar fi după mine* = dacă ar depinde de mine. (*pop.*) *A se lăsa după păr* = a ceda; a se supune orbește. *După mine* v. eu. *A-și întoarce mantaua după vînt* v. manta. **2** Avînd în vedere..., ținînd seama de... *Clorul se recunoaște după mirosul său înțepător.* <> Expr. *După toate aparențele* = ținînd seama de felul cum se înfățișează lucrurile. *A judeca după aparențe* = a judeca ținînd seama de înfățișarea aparentă a lucrurilor. *După toate probabilitățile* v. probabilitate. **3** (*cu nuanță compar.*) În raport cu..., pe măsura..., în proporție cu... *Este apreciat după fapte.* **4** (*circ. exprimă ideea de conformare la un anumit model*) Avînd ca model..., avînd ca exemplu... *Pictează după natură. Au început să danseze după ei.* **IV** (*introduce un circ. de scop, care exprimă dorința de a realiza, de a poseda etc. ceva sau arată persoana, obiectul pe care le caută cineva spre a le aduce, a și le procura etc.*) Pentru a găsi, a afla, a obține, a face, a prinde etc. (ceva). *A trimis după doctor. Aleargă după treburi.* **V** (*introduce un compl. indir.*) **1** (*după vb. ca „a umbla", „a fi ahtiat", „a fi lacom" etc., compl. arată ființa sau lucrul pe care cineva îl dorește cu pasiune*) *Este ahtiat după bani.* **2** (*după vb. ca „a muri", „a se topi", „a fi nebun" etc., compl. arată atașarea de cineva sau de ceva*) *Este mort după fată. Se topea de dor după fiul său.* **3** (*compl. arată motivul, cauza care produce acțiunea*) *A-i părea rău după ceva.* **4** (*compl. arată relația, referirea*) *Se înrudesc după mamă.* **5** (*compl. arată ținta acțiunii*) *Iar sufletu-mi se pierde După chipul tău frumos* (EMIN.). **6** (*cu nuanță cauzală; după vb. ca „a plînge", „a suspina", „a ofta" sau după expr. ca „a-i părea rău", „a purta doliu" etc.*) *Începe a se scărmăna de cap și a plînge cu amar după frățiorii săi* (CR.). *A purtat doliu după soț.* **VI** (*introduce un circ. instr.*) **1** Prin; cu ajutorul... *Pradă franceza după o metodă nouă.* **2** Luînd în considerare..., ținînd seama de..., avînd în vedere... *După năframă și turtă l-au putut cunoaște ca frate* (POP.). **VII** (*introduce un atr.*) **1** (*atr. arată originea, descendența*) Din partea... *Văr după tată.* **2** (*atr. exprimă conformitatea*) *Pictură după natură.* **3** (*după un subst. indică obiectul acțiunii*) *Filmul este o adaptare după un roman al lui Sadoveanu.* **4** (*după un subst. verbal sau cu sens verbal, indică scopul acțiunii*) *Mersul după ciuperci.* **VIII** Loc.conj. *După ce* (*că*)... = (*leagă două prop.cop., arătînd adăugarea unui fapt la alt fapt*) în afară de faptul că..., pe lîngă că..., nu-i destul că... *După ce că nu a făcut nimic mai are și pretenții.* • și (*înv., reg.*) *dúpre, dúpe prep.* /lat. ***de post***.

dupăí *vb. IV. intr.* (*reg.*) A călca apăsat, cu zgomot; a tropăi. • prez.ind. *-iesc*. /***dup***[1] + *-ăi*.

dupăít *s.n.* (*reg.*) Faptul de a *dupăi*; zgomot produs de cineva care merge cu pași apăsați; tropăit, (*reg.*) dupăitură. • /v. ***dupăi***.

dupăitúră *s.f.* (*reg.*) Dupăit. • sil.*-pă-i-*. pl. *-i*. /***dupăi*** + *-tură*.

dupăoáltă *adv.* (*pop.*) Unul după altul, unul în urma altuia. • și *dupoáltă adv.* /***după*** + ***alaltă***, calc după germ. *nacheinander* „unul după altul".

dúpă-rás *s.n.* (*cosmet.*) Loțiune folosită de bărbați după ce s-au ras. • /***după*** + ***ras***, după fr. *après-rasage*, engl. *after-shave*.

dúpcá *s.f.* v. dutcă.

dúpe *prep.* v. după.

duplén *s.n. sg.* (*tehn.*) Material de protecție, format dintr-un strat de polipropilenă, aplicat pe o peliculă de cauciuc natural sau sintetic, care este folosit pentru căptușirea cisternelor de oțel. • /den. com.

dúplex *s.n.* **1** (*telec.*) Procedeu care permite comunicarea simultană bilaterală între două posturi telegrafice sau telefonice; transmisie simultană a programelor provenind din două locuri diferite. ◆ Concr. Aparat care permite o astfel de comunicare. **2** (*tipogr.*) Procedeu de reproducere în două culori a ilustrațiilor monocrome (prin contrast). **3** Hîrtie sau carton format din două straturi de pastă lipite prin presare, în stare umedă. **4** (*tehn.*; și, *adj., procedeu duplex*) Procedeu complex de elaborare a oțelurilor superioare, prin combinarea a două procedee siderurgice. **5** (*constr.*; și, *adj., apartament duplex*) Apartament (de lux) construit pe două nivele. **6** Parbriz fabricat din două plăci de sticlă specială, între care se introduce o folie de polivinil. **7** (*genet.*) Organism care are două gene dominante pentru același caracter. • pl. *-uri*. /<fr., engl. ***duplex***, lat. ***dŭplex, -icis***.

duplicá *vb. I. tr.* A face un duplicat. • prez.ind. *dúplic*. /<lat. ***duplicare***.

duplicáre *s.f.* Acțiunea de *a duplica*; duplicație. • pl. *-ări*. /v. ***duplica***.

duplicát *s.n.* Al doilea exemplar al unui act, al unui document etc. eliberat de o autoritate; copie, duplicata. • pl. *-e*. /<germ. ***Duplikat***.

duplicáta *s.f. invar.* Duplicat. • /<lat. ***duplicata***.

duplicatór *s.n.* Mașină de birou care permite reproducerea rapidă a unui document într-un număr mare de exemplare. • pl. *-oare*. /<fr. ***duplicateur***.

duplicáție *s.f.* Duplicare. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***duplication***.

dúplică *s.f.* (*jur.*) Răspuns la o replică. • pl. *-ce*. /<fr. ***duplique***.

duplicitár, -ă *adj.* (*despre oameni*) Fals, fățarnic, ipocrit. • pl. *-i, -e*. /de la ***duplicitate***.

duplicitáte *s.f.* Falsitate, fățărnicie, ipocrizie. • pl. *-ăți*. /<fr. ***duplicité***, lat. ***dŭplĭcĭtas, -atis***.

dupoáltă *adv.* v. dupăoaltă.

dúpre *prep.* v. după.

dupurós, -oásă *adj.* (*reg.*) **1** (*despre animale*, spec., *despre cai*) Care are părul mare, încîlcit. **2** (*despre animale*, spec., *despre cai*) Care este neîngrijit. **3** Ext. (*despre oameni*) Care este murdar. • pl. *-oși, -oase*. /***dup***[3] + *-os*.

dur[1]**, -ă** *adj.* **1** (*despre corpuri solide*) Care este greu de străpuns sau de zgîriat; tare. *Fierul este mai dur decît aurul.* **2** (*despre sunete*) Aspru. **3** (*fon.*) *Consoană dură* = consoană a cărei articulație nu conține nici un element palatal. **4** (*despre ape*) Care conține săruri de calciu și de magneziu peste limita admisă pentru apele potabile și industriale. **5** (*muz.; despre ton, interval, acord; în opoz. cu „minor"*) Major. **6** Fig. (*despre oameni*) Care este violent, brutal, crud; aspru, sever. *Un om dur și nemilos.* <> (*adv.*) *S-a purtat dur cu copilul.* • pl. *-i, -e*. /<fr. ***dur***, lat. ***dūrus, -a, -um***.

dur² *interj.* v. dura¹.

dúra¹ *interj.* (*adesea repetat*) Cuvînt care sugerează zgomotul produs de un obiect care se rostogolește sau se învîrtește repede. ◇ Loc.adv. *De-a dura* = (*în legătură cu vb. de mișcare*) peste cap, de-a rostogolul. ◇ Expr. *Dur în jos, dur în sus* sau *dur la deal, dur la vale, dur în car, dur în căruță, dur încoace, dur încolo*, exprimă: *a*) o mișcare continuă; *b*) un schimb de vorbe continuu; *c*) o ezitare, o chibzuire îndelungată. • și *dur interj.* /onomat.

dură² *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică construcții, lucrări etc.*) A construi, a zidi, a clădi. *A durat o nouă școală.* **2** (*compl. indică stoguri, căi de fîn, de snopi de cereale etc.*) A face, a așeza. **3** (*compl. indică obiecte*) A face, a făuri, a confecționa. *Hai cu mine în pădure, să-mi durezi o cîrjă nouă de alun* (ALECS.). **4** (*compl. indică focul*) A face, a aprinde. • prez.ind. *-ez.* /lat. ***dolare***.

dură³ *vb. I. intr.* **1** (*despre acțiuni în desfășurare, stări etc.*) A se desfășura într-o anumită perioadă de timp; a se întinde pe o lungă perioadă de timp; care ține mult timp. *Colaborarea noastră durează din tinerețe. Pacea durează de mulți ani.* **2** A exista, a dăinui, a se menține, a se păstra. *Multe dintre obiceiurile vechi durează și astăzi.* **3** (*despre obiecte, construcții, realizări ale oamenilor etc.*) A fi trainic; a se menține (în stare bună) mult timp; a fi viabil. *Clădirea durează de o sută de ani.* **4** A persista, a stărui, a se perpetua. *Amintirea ei durează pînă astăzi.* **5** A rezista, a persista. *Efectele acestei transformări durează cîtva timp.* **6** Fig. (*despre oameni*) A trăi. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***durer***, lat. ***durare***.

durábil, -ă *adj.* (*în opoz. cu „temporar", „trecător"*) **1** (*despre acțiuni în desfășurare, stări etc.*) Care se desfășoară într-o anumită perioadă de timp, care se întinde pe o lungă perioadă de timp, care ține mult timp. *Pace durabilă.* **2** Care se menține, se păstrează de mult timp. *Obicei durabil.* **3** (*despre obiecte, construcții, realizări etc. ale oamenilor*) Trainic, rezistent; viabil. *Clădire durabilă.* **4** Care persistă, stăruie; statornic, stabil. *Amintire durabilă.* **5** Care rezistă; persistent, rezistent. *Efecte durabile.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***durable***, lat. ***dūrabilis, -e***.

durabilitáte *s.f.* **1** Calitatea a ceea ce este durabil. *Durabilitatea păcii.* **2** Calitatea unui produs, a unui obiect etc. de a fi rezistent, trainic; calitatea de a fi viabil. *Durabilitatea Zidului Chinezesc.* **3** Perioadă de timp cît un bun, un sistem tehnic etc. poate fi utilizat în condiții stabilite în prealabil. **4** Calitatea unui material de a-și păstra proprietățile fizico-chimice o perioadă de timp îndelungată. • /<fr. ***durabilité***, lat. ***dūrabilitas, -atis***.

duracíd *s.m.* (*chim.*) Aliaj de fier și siliciu, rezistent la acțiunea acizilor și la oxidare. • pl. *-izi.* /***dur²*** + ***acid***.

duracríl *s.n.* sg. v. duracryl.

duracryl *s.n.* (*med.*) Material acrilic dur, alb sau roz, folosit în stomatologie. • scris și *duracril.* /<fr. ***duracryl***.

durál¹ *s.n.* (*chim.*) Duraluminiu. • /<germ. ***Dural***.

durál², -ă *adj.* (*med.*) Care se referă la duramater. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***dural***.

duralumíniu *s.n.* (*chim.*) Aliaj al aluminiului cu cuprul și cu mici cantități de magneziu, mangan și siliciu, ușor și rezistent, folosit în special la construcția avioanelor; dural. /***dur²*** + ***aluminiu***, după fr. *duralumin*.

duramáter *subst.* (*anat.*) Membrana externă a meningelui, de natură fibroasă și foarte rezistentă. /<lat. ***dura mater***; cf. și fr. *dure-mère*.

duramén *s.n.* (*bot.*) Partea centrală a lemnului din tulpinile și ramurile arborilor, colorată mai intens și foarte rezistentă. • pl. *-uri.* /<fr. ***duramen***.

duramenificáre *s.f.* (*bot.*) Proces de formare a duramenului. • pl. *-ări.* /de la ***duramen***.

durán *s.n.* Sticlă specială, cu rezistență mare la variațiile bruște de temperatură, din care se fac obiecte și aparate de laborator. • /den. com.; cf. engl. *duran*, germ. *Duran* [glas].

duráre *s.f.* Durat. • pl. *-ări.* /v. ***dura³***.

durát *s.n.* Faptul de *a dura*³; durare. /v. ***dura³***.

durátă *s.f.* **1** Interval de timp în care se petrece, se desfășoară o acțiune; timp cît durează ceva; durație. ◇ Loc.adj. *De scurtă durată* = care este trecător. *De (lungă) durată* = care durează mult. ◇ Loc.adv. *În durată* = în perspectivă. **2** Perioadă de timp între două evenimente succesive. *Durata recreației.* **3** (*muz.*) Timp cît ține intonarea sau executarea unei note. ◆ Spec. Valoarea unei note. **4** Existență. *Durata lumii.* • pl. *-e.* /<it. ***durata***; cf. și fr. *durée*.

duratív, -ă *adj.* (*gram.; despre verbe*) Care arată că o acțiune durează, nu este momentană. ◆ (*despre timpuri verbale*) Care arată că o acțiune este în curs de desfășurare, nu este terminată. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***duratif***.

durație *s.f.* Durată. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***duration***, lat. ***duratio, -onis***.

dúră *s.f.* **1** (*pop.*) Roată (metalică masivă). **2** (*pop.*) Rotița scripetelui de la războiul de țesut. **3** (*pop.*) Roată plină (fără spițe și butuc), avînd numai gaura (și buceaua pentru ax). **4** (*anat.; pop.*) Rotulă. **5** (*reg.*) Pilă electrică (pentru lanterne). • pl. *-e.* /de la ***dura¹***.

durăi *vb. IV.* (*pop.*) **1** *tr., refl.* A (se) da peste cap (cu zgomot). **2** *intr.* (*despre vehicule, roți ale unui vehicul etc.*) A face zgomot mare în mers; a hurui. **3** *intr.* (*despre ape curgătoare*) A curge cu zgomot. **4** *intr.* (*despre arme de foc*) A produce pocnete puternice și dese. **5** *intr.* (*despre porumbei*) A gînguri. • prez.ind. pers. 3 *dúrăie.* /***dura¹*** + ***-ăi***.

durăiálă *s.f.* (*pop.*) Durăit. • pl. *-ieli.* /***durăi*** + ***-eală***.

durăít *s.n.* (*pop.*) Faptul de *a durăi*; zgomot produs de ceva care durăie; (*pop.*) durăială, durăitură. • pl. *-uri.* /v. ***durăi***.

durăitúră *s.f.* (*pop.*) Durăit. • sil. *-ră-i-.* pl. *-i.* /***durăi*** + ***-tură***.

dúrăt *s.n.* (*reg.*) Clipă, moment. *În durătul ista mi-am adus aminte că dihania de lup adulmecă și vine după fum* (CR.). • /de la ***dura¹***.

durău *s.n.* (*reg.*) **1** Zgomot al unei ape repezi, de munte. **2** Cascadă. • pl. *-āie.* /***durăi*** + ***-ău***.

durbăc *s.n.* v. durbacă.

durbácă *s.f.* (*pop.*) **1** Cada teascului de struguri. **2** Vas cu apă rece în care se află serpentina alambicului de țuică. **3** Vas din doage, mai larg la gură și mai strîmt la fund, în care se pune laptele la închegat. **4** Vas în care se strînge apa de ploaie. • pl. *-ce.* și *durbác s.n.* /cf. tc. *dibek*.

durcisáre *s.f.* (*tehn.*) Solidificare (a metalelor, a betonului, a mortarului etc.). • pl. *-ări.* /după fr. *durcissement*.

durd, -ă *adj.* (*reg.; despre ființe sau părți ale corpului lor*) Durduliu. • pl. *durzi, -de.* /etimol. nec.

dúrdă *s.f.* (*înv., reg.*) Pușcă; flintă. • pl. *-e.* /etimol. nec.

durducá *vb. I. refl., tr.* (*pop.*) A (se) rostogoli cu zgomot. • prez.ind. *durdúc.* /***durăi*** + ***hurduca***, prin contaminare.

durduí *vb. IV.* (*reg.*) **1** *intr.* (*despre pămînt, clădiri, ferestre etc.*) A dudui, a zgudui. **2** *intr.* A hurui. **3** *tr.fact.* A face să duduie; a zgudui. • prez.ind. *dúrdui, -iesc.* /cf. *dudui*.

durduít *s.n.* (*reg.*) Faptul de *a durdui*. • /v. ***durdui***.

durdulíu, -íe *adj.* (*fam.; despre ființe sau părți ale corpului lor*) Care este grăsuț, dolofan; (*reg.*) durd. • pl. *-ii.* /***durd*** + ***-uliu***.

dúrdură *s.f.* v. dîrdoră.

dureá *vb. II. tr.* **1** (*de obicei urmat de determ. introduse prin prep. „în", „la", „după" etc. care indică locul bolnav*) A simți o durere fizică, a avea o senzație de durere. *Nu știe ce are de îl doare după ureche* (ISP.). ◇ Expr. *A atinge pe cineva unde-l doare* = a spune cuiva în mod intenționat ceva neplăcut, supărător, dureros; a aduce în discuție un subiect neplăcut, jenant pentru interlocutor. *A-l durea în călcîie* v. călcîi. *Mă doare în cot!* v. cot. *Fiecare se leagă unde-l doare* v. lega. **2** (*despre părți ale corpului, răni, lovituri etc.*) A produce cuiva o suferință fizică. *O dureau toți mușchii.* ◇ Expr. *Nu-l doare* (*nici*) *capul* sau *nici capul nu-l doare* = nu-i pasă de ceva, nu se sinchisește. *A-l durea* (pe cineva) *inima* = a fi mîhnit, a-i părea (cuiva) rău. *A nu-l durea* (*pe cineva*) *măseaua* (*de ceva*) v. măsea. *A-l durea sufletul* (*de mila cuiva*) sau *a-l durea în suflet* (de cineva sau de ceva) v. suflet. **3** (*despre întîmplări, situații etc.*) A produce (cuiva) o suferință morală; a mîhni, a întrista. *O durea plecarea fetei în străinătate.* • prez.ind. pers. 3 *doare.* /lat. ***dolere***.

durére *s.f.* **1** Suferință fizică (provocată de o lovitură, de o rană, de o boală) suportată de cineva. *Durere de cap.* ◇ *Durere de șale* (sau *de mijloc*) = lumbago. *Durere osteocopă* v. osteocop. ◇ Expr. *A-i lua* (cuiva) *durerea cu mîna* v. mînă. **2** Suferință psihică (provocată de o întîmplare tristă, de o nefericire, de o neîmplinire etc.) suportată de cineva. *Cîte dureri a avut de îndurat!* ◇ Loc.adv. *Cu durere* = *a*) îndurerat, trist; cu părere de rău; *b*) (*înv., pop.*; și *cu durere de inimă*) cu dragoste; cu devotament. **3** Calvar, cazană, supliciu. *A fost supus la dureri crîncene.* **4** Întristare, mîhnire. *Ce durere să aud cele ce-mi spui!* **5** Duioșie; tristețe; jale. *Durerea exprimată de o doină.* • pl. *-i.* /v. ***durea***.

durerós, -oásă *adj.* **1** Care doare, care produce o suferință fizică, o senzație de durere; care exprimă durere, suferință. *Descoperi obrazul pămîntiu și dureros al călătorului* (SADOV.). *Atingere dureroasă.* ◆ (*adv.*) Cu durere; de durere. *Ochii i se închise dureros.* **2** Care produce o durere morală; plin de amărăciune, de tristețe. *Cu moartea lui... începea pentru mine un dureros șir de încercări* (M. I. CAR.). **3** Fig. Duios. *Cîntec dureros.* • pl. *-oși, -oase.* /***durere*** + ***-os***.

durhăm *s.m.* Rasă englezească de taurine, cu capul mic și membrele scurte, crescută pentru carne; taurină care aparține acestei rase. • pl. *-i.* /<engl. ***Durham***.

duríf *s.m.* (*vit.*) Varietate de struguri cu boabele turtite, de culoare neagră. • /<fr. ***durif***; cf. nm. pr. François *Durif*, viticultor francez care a contribuit la înmulțirea acestui soi.

durifică *vb. I. tr., refl.* A (se) face mai dur, mai tare. • prez.ind. *durífic.* /de la ***dur¹***.

durIficáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *durifica*; durizare. • pl. *-ări.* /v. ***durifica***.

durigă *vb. I. tr., refl.* (*reg.*) A (se) rostogoli. • prez.ind. *duríg.* /***durigă*** + *-a*.

durígă *s.f.* (*reg.*) **1** Rotiță. **2** Mosor de lemn pe care este depănată ața (de cusut). **3** Scripete. • pl. *-i, -e.* /***dură*** + ***-igă***.

durilón *s.n.* **1** (*med.*) Calozitate care se formează la mîini sau la picioare în locurile de frecare; clavus, (*pop.*) bătătură. **2** Nod foarte dur în mijlocul unei mase de marmură. • pl. *-oane.* /<fr. ***durillon***.

durína *s.f.* (*med. vet.*) Maladie gravă și contagioasă la cai, care se manifestă prin leziuni ale organelor genitale, adenite, paralizii, anemii etc. • /<fr. ***dourine***.

duripán *s.n.* Orizont dur, cimentat cu silice, conținînd și oxizi de fier sau carbonați. • /<fr. ***duripan***.

durít *s.n.* (*mineral.*) Mineral organic amorf, negru-cenușiu, mat și dur, component al cărbunilor de pămînt. • /<fr. ***durit***.

duritáte *s.f.* **1** Însușirea corpurilor solide de a fi greu de străpuns sau de zgîriat. *Duritatea oțelului.* ◇ *Scara durității* (sau *de duritate*) v. scară. **2** Proprietate a apei de a conține un procent mare de săruri de calciu și de magneziu, care o face improprie consumului casnic și industrial. **3** Fig. Agresivitate, brutalitate, impulsivitate, cruzime în atitudini, în comportare etc. • pl. *-ăți.* /<fr. ***dureté***, lat. ***dūritas, -atis***.

durítă *s.f.* (*pop.*) Dim. al lui *dură*. • pl. *-e.* /***dură*** + ***-iță***.

durizáre *s.f.* Durificare. • /***dur¹*** + ***-izare***.

durlígi *s.f pl.* (*reg.*) **1** Picioare lungi și subțiri. **2** Papuci de casă din lînă sau din postav; tîrlici. /cf. *tîrlici*.

durmeá *s.f.* v. grimea.

durmí *vb. IV.* v. dormi.

duro¹ Elem. de compunere „durere". • /<fr. ***duro-***; cf. lat. *dūrus, -a, -um* „tare", „dur".

duro² *s.m.invar.* Veche monedă de argint spaniolă. • /<sp. ***duro***.

durofléx *s.n.* Material dur, flexibil și ușor, foarte rezistent, care este folosit ca talpă de încălțăminte. • pl. *-uri.* /***duro¹-*** + ***flex [ibil]***.

durométru *s.m.* Aparat cu ajutorul căruia se măsoară duritatea materialelor în procesul de fabricație. • pl. *-i.* /<fr. ***duromètre***.

duroplást *s.n.* (*de obicei la pl.*) Material plastic, macromolecular, care, sub influența căldurii sau a unor catalizatori, se transformă dintr-o stare plastică deformabilă într-o stare insolubilă ce nu se topește. • pl. *-e.* /<germ. ***Duroplast***.

duroscóp *s.n.* (*tehn.*) Aparat pentru măsurarea durității metalelor. • pl. *-oape.* /<fr. ***duroscope***.

dúrox *s.n.* (*constr.*) Beton poros. • /<fr. ***durox***.

dúrșus *s.m.* (*tipogr.*) Interlinie. • pl. *-i.* /<germ. ***Durchschuss***.

duruí *vb. IV.* **1** *intr.* (*despre vehicule, roți ale unui vehicul etc.*) A face zgomot mare în mers; a hurui. **2** *intr.* A lovi în ceva, producînd zgomote scurte și repetate. **3** *intr., tr.* Fig. A vorbi repede, fără întrerupere (și cu glas ridicat); a turui. *Îi auzea de cîteva ore duruind*

obositor. **4** *tr.* A da (pe cineva) de-a dura. • prez.ind. *dúrui.* /***dur***[1] + *-ui.*

duruíre *s.f.* Acțiunea de *a durui* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***durui.***

duruít *s.n.* Faptul de *a durui*; zgomot produs de ceva care duruie; duruitură. • pl. *-uri.* /v. ***durui.***

duruitúră *s.f.* Duruit. • sil. *-ru-i-.* pl. *-i.* /***durui*** + *-tură.*

durút *s.n.* (*pop.*) Faptul de *a durea.* • /v. ***durea.***

dus[1] *s.n.* Faptul de a (se) *duce.* • /v. ***duce.***

dus[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este plecat (fără a se mai întoarce); ext. mort. ◇ Expr. *A dormi dus* = a dormi foarte adînc. **2** (*despre noțiuni de timp, acțiuni etc.*) Care a trecut, a dispărut pentru totdeauna. **3** (*despre ochi*) Care este adîncit în orbite, de oboseală, de boală, de supărare etc. **4** Fig. (*despre oameni*) Care este rupt de realitate; absent, îngîndurat. ◇ Loc.adj., adv. *Dus pe gînduri* = (care este) îngîndurat. ◆ Ext. Nebun. • pl. *duși, -se.* /v. ***duce.***

dusínă *s.f.* (*arhit.*) Mulură cu dublă curbură, concavă la partea de sus și convexă la bază, la cornișe și la socluri. • pl. *-e.* /<fr. ***doucine.***

dusisăj *s.n.* (*tehn.*) Lustruire a oglinzilor, a metalelor, prin frecare sau prin șlefuire. • pl. *-e.* /<fr. ***doucissage.***

dusisatór, -oáre *s.m., s.f.* Muncitor calificat în dusisaj. • pl. *-ori, -oare.* /după fr. *doucisseur.*

duș[1] *s.m.* (*înv., pop.; mai ales la pl.*) **1** Stare sufletească. ◇ Expr. *A fi în duși răi* = a fi certăreț, arțăgos. *A (nu) fi în dușii lui (buni)* = a (nu) fi bine dispus. **2** Bună dispoziție. • pl. *-i.* /<sl. veche **дошꙗ**, pl. lui *duchŭ.*

duș[2] *s.n.* **1** Dispozitiv montat la capătul unei conducte fixe sau mobile de apă, prevăzut cu găuri mici pentru a asigura țîșnirea reglabilă și concomitentă a apei în jeturi subțiri. *Își instalase o baie cu duș automat* (CE. PETR.). ◆ Fascicul de jeturi subțiri de apă, realizat cu ajutorul acestui dispozitiv. ◆ Ext. Spălare, baie etc. făcută cu ajutorul dușului. ◇ *Duș rece* = critică severă; decepție puternică. *Duș scoțian* v. scoțian. ◇ Expr. *A-i trage cuiva un duș (rece)* = a certa pe cineva. **2** Instalație igienico-sanitară echipată cu dispozitive pentru duș. *Dușul se află lîngă bucătărie.* ◆ Fig. Întîmplare, veste, vorbă neașteptată și neplăcută. **3** (*med.*) Procedeu hidroterapeutic în care, pe lîngă factorul termic, acționează și cel mecanic, pînă la o presiune de două atmosfere. • pl. *-uri.* /<fr. ***douche.***

dușác *s.n.* (*pop.*) **1** Țesătură țărănească groasă (care se așterne pe laviță). **2** Pilotă umplută cu pene. • pl. *-uri.* /<tc. ***dușek.***

dușameá *s.f.* v. dușumea.

dúșcă *s.f.* Cantitate de băutură (alcoolică) care se poate bea dintr-o singură înghițitură. ◇ Expr. *A da (de) dușcă* = a bea dintr-o singură înghițitură sau pe nerăsuflate. • pl. *duște.* /<srb. ***dušak***, gen. lui *dušak.*

dușegubímă *s.f.* v. șugubină.

dușlág *s.n.* (*reg.*) **1** Cui de oțel cu care se găuresc cercurile de fier ale buților (pentru a fi nituite). **2** (*miner.*) Galerie verticală pe care se aruncă sterilul. **3** Strecurătoare (pentru macaroane, fidea etc.). • pl. *-uri, -ege.* /<germ. ***Durchschlag***, rus. ***дурша́ж.***

dușmán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f., adj.* (Persoană) care are o atitudine ostilă, răuvoitoare față de cineva sau de ceva; persoană care urăște pe cineva sau ceva; vrăjmaș. ◇ Expr. *A-ți pune dușmanul la cale* sau *a te pune cu dușmanul la cale* = *a*) a te împăca cu vrăjmașul; *b*) a mînca pe săturate. **2** *s.m.* Inamic în război. ◇ Expr. *A trece la dușman* v. trece. **3** *adj.* (*despre sentimente, acțiuni etc. ale oamenilor*) Care exprimă, trădează ostilitate; dușmănos, ostil. *I-a aruncat o privire dușmană.* **4** *adj.* (*despre fenomene ale naturii*) Care creează greutăți. • acc. și *dúșman.* pl. *-i, -e.* /<tc. ***düşman.***

dușmáncă *s.f.* Femeie care are o atitudine ostilă, răuvoitoare față de cineva sau de ceva; femeie care urăște pe cineva sau ceva. • pl. *-ce.* /***dușman*** + *-că.*

dușmánél *s.m.* Dim. al lui *dușman.* • pl. *-ei.* /***dușman*** + *-el.*

dușmánésc, -eáscă *adj.* Care aparține dușmanilor, caracteristic dușmanilor, privitor la dușmani. • pl. *-ești.* /***dușman*** + *-esc.*

dușmánește *adv.* Ca un dușman; cu dușmănie, în mod ostil. • /***dușman*** + *-ește.*

dușmáni *vb. IV. tr., refl. recipr.* A avea sentimente de ură față de cineva (sau de ceva); a (se) urî. *A învățat-o și pe fată să ne dușmănească* (STANCU). • prez.ind. *-esc.* /***dușman*** + *-i.*

dușmánícă *s.f.* Dim. al lui *dușmană.* • pl. *-ele.* /***dușman*** + *-ică.*

dușmánie *s.f.* Sentiment de ură față de cineva sau de ceva. *Nu-și putea ascunde dușmănia față de fostul soț.* ◇ Loc.vb. *A purta dușmănie* v. purta. ◆ Atitudine ostilă față de cineva sau de ceva; relații pline de ură între persoane; vrăjmășie. *Mă aflu în dușmănie cu tot satul* (CE. PETR.). ◇ Loc.adv. *În dușmănie* = cu ciudă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***dușman*** + *-ie.*

dușmămíre *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *dușmăni*; dușmănit. • pl. *-i.* /v. ***dușmăni.***

dușmănít[1] *s.n.* Dușmănire. • /v. ***dușmăni.***

dușmănít[2]**, -ă** *adj.* **1** Care trezește sentimente de ură. **2** Față de care cineva are resentimente puternice; detestat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***dușmăni.***

dușmánós, -oásă *adj.* **1** (*despre oameni*) Plin de dușmănie, de ură; ostil, răuvoitor. **2** (*despre manifestări, atitudini etc. ale oamenilor*) Care exprimă, trădează dușmănie. *N-avea nimic dușmănos în înfățișare* (SADOV.). ◇ (*adv.*) *Privește dușmănos către adversar.* • pl. *-oși, -oase.* /***dușman*** + *-os.*

dușumeá *s.f.* **1** Pardoseală de scînduri (a unei încăperi). ◇ *Dușumea oarbă* = dușumea din scînduri de brad care constituie suportul unei pardoseli. **2** Totalitatea scîndurilor din care este făcută dușumeaua. **3** (*reg.*) Podea din pămînt bătătorit și lipit cu lut. • pl. *-eli.* și *dușameá s.f.* /<tc. ***döşeme.***

dútcă *s.f.* **1** Monedă rusească sau poloneză de mică valoare, care a circulat și în Țările Române. **2** Veche monedă românească de argint. • pl. *-ce.* și *dúpcă s.f.* /<ucr. ***дудок***, rus. ***дудка.***

duty-free [djuti'fri] *s.n.* Magazin (aflat mai ales în aeroporturi) din care pot fi cumpărate mărfuri scutite de taxe. • pl. *-uri.* /<engl. ***duty-free.***

duumvír *s.m.* (*în Roma antică*) Magistrat care exercita o funcție împreună cu un alt magistrat, egal în drepturi. • sil. *du-um-.* pl. *-i.* /<lat. ***dŭumvir, -i.***

duumvirál, -ă *adj.* Care aparține duumvirilor, specific duumvirilor, privitor la duumviri. • sil. *du-um-.* pl. *-i, -e.* /<lat. ***dŭumvīralis, -e.***

duumvirát *s.n.* (*în Roma antică*) **1** Funcție, autoritate de duumvir. **2** Perioadă de timp cît era exercitată această funcție. • sil. *du-um-.* /<lat. ***dŭumvīratus, -us.***

dúză *s.f.* (*tehn.*) **1** Ajutaj. ◇ *Duză de erupție* = piesă de oțel prevăzută în interior cu un canal cu diametrul relativ redus, folosită pentru reglarea debitului de țiței și de gaze la sondele în erupție. **2** Piesă cu orificii fine prin care se trage mătasea artificială în fire; filieră. • pl. *-e.* /<germ. ***Düse.***

duzínă *s.f.* Grup de douăsprezece obiecte de același fel (care formează un tot). ◇ Loc.adj. *De duzină* = *a*) (*despre mărfuri*) care este făcut în serie; *b*) ext. care este de calitate inferioară; *c*) mediocru, banal. • pl. *-e, -i.* /<ngr. ***ντουζίνα***; cf. și it. *dozzina*, fr. *douzaine.*

dvéră *s.f.* (*bis.*) **1** Fiecare dintre cele trei uși ale iconostasului. **2** Draperie decorativă care acoperă spațiul liber de la intrările în altar. • pl. *-e.* /<slav. **двьрь.**

dvor *s.n.* (*înv.*) **1** Moșie. **2** Curte domnească sau boierească. • pl. *-uri.* /<sl. veche **дворъ.**

dvórbă *s.f.* (*înv.*) **1** Slujbă, funcție. **2** (*bis.*) Serviciu divin. **3** (*bis.*) Rugăciune. **4** Adunare. • pl. *-e.* /<slav. **дворьба.**

dvoreán *s.m.* (*înv.*) Curtean. • pl. *-eni.* /<sl. veche **дворꙗнинъ.**

dvorélnic, -ă *s.m., adj.* (*înv.*) (Persoană) care făcea parte dintre curtenii domnești. • pl. *-ci, -ce.* /***dvor*** + *-elnic.*

dvorí *vb.IV. intr.* (*înv.*) A sluji la curtea unui domnitor sau a unui boier. • prez.ind. *-esc.* /<sl. veche **дворѣти.**

dyke [daik] *s.n.* (*geol.*) Filon de lavă injectată și consolidată în crăpătura unui con vulcanic, care, prin eroziunea terenurilor, rămîne în relief, ca un zid escarpat. • /<engl. ***dyke.***

E e

e[1] *s.m. invar.* **I 1** A şaptea literă a alfabetului limbii române. **2** Sunetul corespunzător acestei litere (vocală prepalatală mijlocie nerotunjită). **3** Semn grafic pentru această literă (*e, E*). **II 1** (*muz.*) Notaţie literală pentru sunetul *mi* în ţările germanice. **2** (*mat.*) Simbol pentru baza logaritmilor naturali. **3** (*fiz.*) Simbol pentru *einstein*. **4** (*tehn.*) Simbol pentru modulul de elasticitate a materialelor. **5** (*metrol.*) Simbol pentru fluxul luminos absorbit în procese fotochimice. **6** (*log.*) Simbol pentru judecata universal-negativă.

e[2] *conj.* (*înv.*) **1** (*cop.; adesea în corel. cu „şi" sau repet.; leagă două prop., ambele principale ori ambele subord., sau două părţi de prop. care stau pe acelaşi plan, exprimînd similitudinea relaţională a unui elem. cu altul pe baza unei referinţe în comun*) Şi. *Cine se înalţă pleacă-se e cine se va pleca... înălţa-se-va* (COR.). **2** (*advers.; leagă două prop. sau două părţi de prop. exprimînd, prin confruntare, corelarea unui elem. cu altul sau a unei realităţi cu alta şi arătînd opoziţia, restricţia sau diferenţa dintre ideile exprimate de cele două prop. sau părţi de prop.*) Dar. *Bărbatul crunt şi hiclean spurcăciure-i Domnului. E eu... intraiu în casa Ta* (PS.). <> Loc.conj. *E însă cum* = decît numai că. **3** (*conces.*) Deşi. *Noi încă păcătoşi fiind, e Hristos derept... muri* (COR.). **4** (*cond.; precede adv. „nu"*) Dacă. • /lat. *et*.

e[3] *interj.* (*adesea repet. sau prelungit*) Exclamaţie care exprimă: *a*) Enervare; indignare; ameninţare; reproş. *E, ce mai vrei?* (C. NEGR.). *E! aşa mi ţi-a fost povestea!* (ISP.). *Ee... Cînd mi-oi înfige mîinile în claia d-tale ţi-o fac ondulaţie permanentă* (CA. PETR.). *b*) Plicticeală. *E! dă-mi pace cu păstoriţele şi cu berbecii cu cordele verzi* (C. NEGR.). *c*) Mîhnire; părere de rău; resemnare. *Ce ai, vere Iorgule? Parcă-ai fi supărat. – E!* (BRĂT.). *Eee... Ce să-i faci? Chestiune de gust* (CA. PETR.). *d*) Satisfacţie; mulţumire. *E! e! frate..., ai fi dormit mult şi bine dacă nu tăiam copilul ca să te stropim cu sîngele lui* (ISP.). *e*) Surprindere; nedumerire. *E! dar iată vechiul nostru prieten!* (C. NEGR.). *f*) Nerăbdare; dorinţă. *E, hai să vedem* (CA. PETR.). *g*) Îngrijorare; teamă. *E, ei, ce-i de făcut?* (SADOV.). • /onomat.

ea *pron.person. f., pers. 3 sg.* v. el.

eah *interj.* Exclamaţie care exprimă: *a*) Dispreţ. *Eah! Fleacuri!* (CA. PETR.). *b*) Mîhnire. *Ai? -Eah! n-am! şopti soldatul* (SADOV.). • /onomat.

ealéi *interj.* v. elei.

eastmancolor [ˈistmənkoˈlor] *s.n. invar.* (*cinemat.*) **1** Procedeu de tratare a peliculei pentru filmul color, constînd în suprapunerea a trei emulsii sensibile la trei culori, pe suportul de celuloid. **2** Film realizat cu acest procedeu. • /<engl. ***Eastman color***; cf. nm. pr. *Eastman* Kodak Company, creată de George *Eastman*, inventator american în domeniul fotografiei.

ebarbáre *s.f.* (*tehn.*) Operaţie de îndepărtare a bavurilor de pe piesele turnate sau prelucrate; debavurare. • pl. *-ări*. /cf. fr. *ébarber, ébarbage*.

ebdomadár, -ă *adj.* v. hebdomadar.

ebén *s.m.* **1** (*bot.*) Abanos (*Diospyros ebenum*). **2** Varietate de lemn tare, greu, de culoare închisă, obţinută din arbori exotici, în special din abanos, care se foloseşte la confecţionarea mobilei de lux şi a unor obiecte decorative. <> Compar. *Braţele de alabastru, părul cel negru ca ebenul* (HEL.). • pl. *-i*. /<fr. ***ébène***.

ebenacée *s.f.* (*la pl.*) Familie de plante tropicale dicotiledonate gamopetale, cu lemnul tare, greu, de obicei de culoare închisă (*Ebenaceae*); (*şi la sg.*) plantă care face parte din această familie. • pl. *-cee*. /<fr. ***ébénacées***.

ebenín, -ă *adj.* Care are culoarea abanosului. *Faţa-şi ascunde l-a lui sărutare în păr ebenin* (EMIN.). • pl. *-i, -e*. /<fr. ***ébénin***.

ebeníst, -ă *s.m., s.f.* **1** Persoană care confecţionează sau vinde obiecte din lemn de abanos. **2** Tîmplar specializat în placarea mobilei. ◆ Ext. Tîmplar care execută lucrări de tîmplărie fină; artizan de mobilier. • pl. *-işti, -iste*. /<fr. ***ébéniste***, germ. ***Ebenist***.

ebenistería *s.f.* **1** Atelierul ebenistului. **2** Meşteşugul ebenistului. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***ébénisterie***.

ebenística *s.f.* Tîmplărie de mare finete (cu intarsii). • /***ebenist*** + *-ică*.

ebenít *s.n.* (*ind. chim.*) Material plastic obţinut din leşiile care rămîn de la prepararea celulozei. • /den. com.

ebluisánt, -ă *adj.* (*despre lumină sau surse de lumină*) Orbitor. <> Fig. *Tinereţea e autentică şi ebluisantă* (PER.). • sil. *-blu-i-*. pl. *-ţi, -te*. /<fr. ***éblouissant***.

ebonít *s.n.* v. ebonită.

ebonităt, -ă *adj.* (*tehn.*) Care este izolat cu ebonită. • pl. *-ţi, -te*. /***ebonită*** + *-at*.

ebonítă *s.f.* **1** (*tehn.*) Produs de vulcanizare a cauciucului natural, cu un conţinut ridicat de sulf, de culoare albă pînă la neagră, folosit ca material electroizolator şi anticoroziv. **2** (*la pl.*) Varietăţi de ebonită. • pl. *-e*. şi *ebonít s.n.* /<fr. ***ébonite***.

ebór *s.m.* v. ebur.

ebóş *s.n.* v. eboşă.

eboşá *vb. I. tr.* **1** (*a. plast.; compl. indică opere de artă*) A schiţa, a da o primă formă. **2** (*tehn.; compl. indică lingouri, piese de metal etc.*) A prelucra la cald (prin laminare, aşchiere, deformare plastică etc.). • prez. ind. *-ez*. /<fr. ***ébaucher***.

eboşáre *s.f.* (*tehn.*) Prelucrare preliminară prin aşchiere, laminare etc. a lingourilor sau a semifabricatelor, pentru obţinerea de eboşe. • pl. *-ări*. /v. ***eboşa***.

eboşát, -ă *adj.* (*tehn.; despre lingouri, piese din metal etc.*) Care a fost supus unei eboşări. • pl. *-ţi, -te*. /v. ***eboşa***.

ebóşă *s.f.* **1** (*a. plast.*) Prim stadiu în realizarea unei picturi, sculpturi etc. (care indică forma generală). ◆ Crochiu, schiţă. **2** (*tehn.*) Semifabricat obţinut din lingouri sau din alte semifabricate, prin laminare, aşchiere etc. • pl. *-e*. şi *ebóş s.n.* /<fr. ***ébauche***.

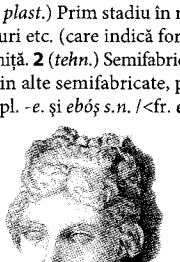

eboşă (1)

eboşoár *s.n.* **1** (*a. plast.*) Spatulă din lemn, fier sau os, cu care sculptorii modelează argila, ceara etc. **2** Daltă folosită de olari, de dulgheri etc. • pl. *-oare*. /<fr. ***ébauchoir***.

eboşór, -oáre *adj.* (*tehn.; despre laminoare*) Care execută operaţia de eboşare. • pl. *-ori, -oare*. /<fr. ***ébaucheur***.

ebráic, -ă *adj., s.f., s.n.* **1** *adj.* Care aparţine evreilor (vechi), care se referă la (vechii) evrei. ◆ Care aparţine limbii sau alfabetului vechilor evrei. *Document scris cu caractere ebraice.* <> *Alfabet ebraic* = alfabet folosit de vechii evrei, caracterizat prin scrierea de la dreapta la stînga atît în secvenţa literelor din rînd, cît şi în succesiunea paginilor. **2** *s.f.* Limba din familia afro-asiatică, ramura semitică, vorbită de vechii evrei în Palestina, reintrodusă în prezent ca limbă oficială în Israel. **3** *s.n.* Termen specific, propriu limbii ebraice. • sil. *-bra-ic*. pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***hébraïque***, lat. ***hebraïcus, -a, -um***.

ebraísm *s.n.* **1** Mod de a vorbi propriu limbii ebraice. **2** Expresie, construcţie etc. proprie, specifică limbii ebraice. **3** Sentimentul naţional al vechilor evrei; spirit evreiesc. • pl. *-e*. /<fr. ***hébraïsme***.

ebraíst, -ă *s.m., s.f.* Specialist în limba şi cultura ebraică. • pl. *-işti, -iste*. /<fr. ***hébraïste***.

ebraística *s.f.* Disciplină care se ocupă cu studiul limbii şi culturii ebraice. • /<fr. ***hébraïstique***.

ebraizá *vb. I.* **1** *tr.* A da un caracter ebraic. **2** *refl.* A suferi influenţa tradiţiilor, a culturii etc. ebraice. • sil. *-bra-i-*. prez.ind. *-ez*. /<fr. ***hébraïser***.

ebrazúră *s.f.* (*arhit.*) Lărgire oblică, teşitură în interiorul unui zid, la uşi sau la ferestre. • pl. *-i*. /<fr. ***ébrasure***.

ebréu *s.m.* v. evreu.

ebrietáte *s.f.* Stare a unei persoane în urma consumului (excesiv) de băuturi alcoolice; beţie. <> Fig. *Una din acele stări de ebrietate sufletească, cînd rîsul parcă e în aer* (VLAH.). • sil. *-bri-e-*. /<fr. ***ébriété***, lat. ***ebriĕtas, -atis*** <*ebrĭus, -a, -um* „beat".

ebruitá *vb. I. tr.* (*compl. indică ştiri, secrete etc.*) A răspîndi, a divulga. • sil. *-bru-i-*. prez.ind. *-ez*. /<fr. ***ébruiter***.

ebruitáre *s.f.* Acţiunea de *a ebruita* şi rezultatul ei; răspîndire de ştiri, de secrete etc. • pl. *-ări*. /v. ***ebruita***.

ebulio- Elem. de compunere „(referitor la) fierbere", „de fierbere". • /<fr. ***ébullio-***; cf. lat. *ebullīre* „a fierbe".

ebuliométric, -ă *adj.* (*chim.*) Ebulioscopic. • sil. *-li-o-*. pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***ébulliométrique***.

ebuliometríe *s.f.* (*chim.*) Ebulioscopie. • sil. *-li-o-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***ébulliométrie***.

ebuliométru *s.n.* (*chim.*) Aparat care serveşte la determinarea concentraţiei în alcool a unei soluţii alcoolice, prin stabilirea punctului de fierbere al acesteia, în comparaţie cu cel al apei; ebulioscop. • sil. *-li-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***ébulliomètre***; cf. lat. *ebullīre* „a fierbe", gr. *μέτρον* „măsură".

ebulioscóp *s.n.* (*chim.*) Ebuliometru. • sil. *-li-o-*. pl. *-oape*. /<fr. ***ébullioscope***; cf. lat. *ebullīre* „a fierbe", gr. *σκοπεύω* „a examina".

ebulioscópic, -ă *adj.* (*chim.*) Care aparţine ebulioscopiei, care se referă la ebulioscopie; ebuliometric. • sil. *-li-o-*. pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***ébullioscopique***.

ebulioscopíe *s.f.* (*chim.*) Metodă fizico-chimică de determinare a maselor moleculare ale componentelor dizolvate într-o soluţie, care se bazează pe proprietatea soluţiilor de a fierbe la temperaturi mai ridicate decît dizolvantul pur; ebuliometrie. • sil. *-li-o-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***ébullioscopie***.

ebulíţie *s.f.* **1** (*fiz.*) Fierbere. **2** Fig. Agitaţie, efervescenţă. *Îşi simţea mintea în plină ebuliţie.* • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. şi *ebuliţiúne s.f.* /<lat. ***ebullitĭo, -onis***, fr. ***ébullition***.

ebulițiúne *s.f.* v. ebuliție.
ebulmént *s.n.* (*geol.*) **1** Alunecare superficială de teren, care apare pe suprafața versanților sau pe taluzurile săpăturilor. **2** Material rezultat în urma acestei alunecări de teren. • pl. *-e.* /<fr. ***éboulement.***
ebúr *s.m.* (*înv.*) Fildeș. • și *ebór s.m.* /<lat. ***ĕbur, ĕbŏris.***
eburár *s.m.* Lucrător în fildeș. • pl. *-i.* /***ebur*** + *-ar.*
eburín *s.n.* v. eburină.
eburínă *s.f.* (*ind. chim.*) Material plastic obținut prin lierea pulberii de oase sau de fildeș cu proteine ori cu sînge și prin presare la cald. • și *eburín s.n.* /<fr. ***éburine.***
ebúrn, -ă *adj.* De fildeș. ◆ Compar. Ca de fildeș. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***ĕburnus, -a, -um.***
eburnáre *s.f.* (*med.*) Modificare a densității osoase care conferă osului o duritate asemănătoare fildeșului prin condensarea substanței osoase în osteitele cronice; eburnație. • pl. *-ări.* /cf. *eburnație.*
eburnáție *s.f.* (*med.*) Eburnare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***éburnation,*** engl. ***eburnation***; cf. lat. *ĕburnus, -a, -um* „de fildeș" <*ĕbur, -oris* „fildeș".
eburneán, -ă *adj.* De fildeș. • sil. *-ne-an.* pl. *-eeni, -eene.* /<fr. ***éburnéen.***
eburnéu, -ée *adj.* **1** Care are culoarea, aspectul fildeșului; eburn. **2** Fig. Candid, imaculat. • pl. *-ei, -ee.* /<lat. ***ĕburnĕus, -a, -um,*** it. ***eburneo.***
ecáliu *s.m.* (*zool.*; *înv.*) Solz. • pl. *-ii.* /<fr. ***écaille.***
ecaréț *s.n.* v. acaret.
ecarisá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică bușteni*) A tăia (și a fasona) pentru a se obține diferite piese prismatice. **2** (*compl. indică animale*) A jupui pielea în vederea prelucrării. • prez.ind. *-ez.* /după fr. *équarrir.*
ecariságiu *s.n.* v. ecarisaj.
ecarisáj *s.n.* **1** Strîngere și distrugere a cadavrelor de animale. ◆ Spec. (Acțiunea de) strîngere a cîinilor fără stăpîni. ◆ Fig. Curățare, purificare. *Ecarisaj spiritual.* **2** Operație de tratare și de prelucrare a cadavrelor animale și a deșeurilor de la abatoare, în vederea transformării lor în produse industriale sau furajere; ecarisare (2). **3** (și *serviciu de ecarisaj*) Întreprindere care execută strîngerea cîinilor fără stăpîn, a cadavrelor de animale etc. • pl. *-e.* și (*înv.*) *ecariságiu s.n.* /<fr. ***équarrissage.***
ecarisáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a ecarisa* și rezultatul ei; ecarisaj. **2** Operație de tăiere (și de fasonare) a buștenilor pentru a se obține diferite piese prismatice. • pl. *-ări.* /v. ***ecarisa.***
ecarisát, -ă *adj.* (*despre bușteni, lemne etc.*) Care este tăiat în formă prismatică. • pl. *-ți, -te.* /v. ***ecarisa.***
ecarisór *s.m.* **1** Persoană care se ocupă cu strîngerea și distrugerea cadavrelor de animale. **2** Spec. Hingher. • pl. *-i.* /<fr. ***équarrisseur.***
ecarlát, -ă *s.n., adj.* **1** *s.n.* (*ind. chim.*) Materie colorantă, de nuanță stacojie, folosită în industrie. **2** *adj.* Stacojiu. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***écarlate.***
ecárt *s.n.* **1** Diferență între două valori oarecare dintr-un șir de măsurători efectuate asupra aceleiași mărimi. ◇ *Ecart de viteză* = diferență între viteza maximă și cea minimă a unui avion în zbor orizontal. ◆ Ext. Diferență; variație. **2** (*fotogr.*) Diferență maximă între densitățile optice ale unui negativ fotografic. **3** (*ind. alim.*; *la pl.*) Foi de tutun, de calitate inferioară, care se îndepărtează după controlul păpușilor de tutun. • pl. *-uri.* /<fr. ***écart.***
ecartá *vb. I. tr.* A îndepărta. • prez.ind. *-ez.* /<fr. *écarter.*

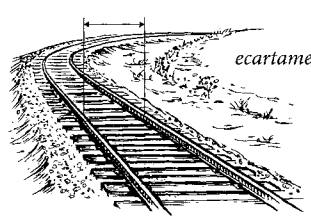
ecartament (2)

ecartamént *s.n.* **1** Distanță, interval între două puncte în spațiu. ◆ Distanță între urmele lăsate pe teren de roțile aceleiași osii ale unui vehicul. **2** (și *ecartament de cale ferată*) Distanță între fețele interioare ale celor două șine de cale ferată. • pl. *-e.* /<fr. ***écartement.***
ecarté *s.n.* Joc de cărți la care participă de obicei două persoane. ◆ (*la pl.*) Partide de ecarte. • pl. *-euri.* /<fr. ***écarté.***

ecartór *s.n.* (*chir.*) Instrument folosit pentru distanțarea marginilor unei plăgi sau pentru dilatarea unui canal. • pl. *-oare.* /<fr. ***écarteur.***
ecatómb *s.n.* v. hecatombă.
ecatómbă *s.f.* v. hecatombă.
ecatóx *s.n.* (*ind. chim.*) Soluție care se folosește la stropitul pomilor, pentru a-i feri de atacul dăunătorilor. /abr. de la ***eca[rlat] + tox[ic].***
eccelént, -ă *adj.* v. excelent.
ecceiénță *s.f.* v. excelență.
ecclésia *s.f.* (*în antic. greacă*) Adunarea poporului în orașele grecești. • /<fr. ***ecclésia***; cf. gr. *ἐκκλησία.*
ecclesiologíe *s.f.* v. ecleziologie.
eccleziást *s.n., s.m.* v. ecleziast.
eccleziástic, -ă *adj., s.n., s.m.* v. ecleziastic.
eccleziologíe *s.f.* v. ecleziologie.
ecfónis *s.n.* (*înv.*) **1** (*bis.*) Replică liturgică rostită cu voce înaltă, puternică; vozglas. **2** Exclamație. • pl. *-uri, -e.* /<ngr. ***εκφώνησις.***
ecfonisí *vb. IV. tr., refl.* (*înv.*) A (se) pronunța, a (se) declara. • prez.ind. *-esc.* /<ngr. ***εκφώνησα***, aor. lui *εκφωνώ* „a declara, a anunța".
ecforíe *s.f.* Operație a memoriei prin care se reactualizează informațiile stocate. • g.-d. *-iei.* /<germ. ***Ekphorie.***
éche *s.f.* (*mar.*) Piesă de lemn sau de metal, fixată pe axul ori pe pana cîrmei unei ambarcații, care servește la manevrarea acesteia. • pl. *eche.* /<germ. ***Ecke*** „colț"; cf. tc. *yeke.*
echér *s.n.* **1** Instrument în formă de triunghi dreptunghic, cu unghiurile ascuțite de 30 și 60° sau de cîte 45°, întrebuințat la trasarea și verificarea dreptelor perpendiculare sau paralele, la multiplicarea și divizarea segmentelor și a unghiurilor etc.; (*înv.*) unghiar, (*reg.*) colțar. **2** (*topogr.*) Instrument topografic cu ajutorul căruia se orientează fixarea pe teren a aliniamentelor perpendiculare. **3** (*sport*) Figură de gimnastică la paralele, la bîrnă, la inele etc. • pl. *-e.* /<fr. ***équerre.***

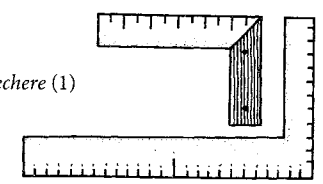
echere (1)

echi- Elem. de compunere „egal". • /izolat, prin analiză, din împrumuturi ca *echidistanță, echilateral* etc.; cf. lat. *aequus, -a, -um* „egal".
echicurént, -ă *adj.* (*despre fluide*) Care curge în același sens cu altul. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***équicourant***; cf. lat. *aequus, -a, -um* „egal", *currĕre* „a curge".
echidiferénță *s.f.* (*mat.*) Egalitate a două diferențe. • pl. *-e.* și (*înv.*) *ecvidiferénță, ecuidiferénță s.f.* /<fr. ***équidifférence.***
echidiferențiál, -ă *adj.* (*mat.*) Care se referă la echidiferență. • sil. *-ți-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***équidifférentiel.***
echidistánt, -ă *adj.* **1** (*mat.*; *despre puncte, drepte, planuri etc.*) Care se află la distanțe egale față de un punct, de o dreaptă, de un plan sau care sînt egal distanțate între ele. **2** Fig. (*despre oameni sau despre atitudini, manifestări etc. ale lor*) Care este imparțial; care demonstrează neutralitate între două părți aflate în conflict sau imparțialitate față de două atitudini (politice), păreri etc. *Președintele țării este echidistant.* ◇ (*adv.*) *Se comportă echidistant față de cele două părți concurente.* • pl. *-ți, -te.* și (*înv.*) *ecuidistánt, -ă adj.* /<fr. ***équidistant,*** lat. ***aequidistans, -ntis.***
echidistanță *vb. I. refl.* (*despre persoane*) A fi imparțial; a-și manifesta neutralitatea față de părți aflate în conflict sau în concurență. *A arătat că s-a echidistanțat de cei doi rivali.* • prez.ind. *-ez.* /***echidistanță*** + *-a.*
echidistánță *s.f.* **1** (*mat.*) Distanță egală între două drepte, planuri etc. **2** (*topogr.*) Diferență constantă de înălțime între cotele a două puncte situate pe două curbe de nivel. **3** Punct egal depărtat de cele mai apropiate puncte de pe țărmurile maritime care delimitează apele interioare ale unor state maritime. **4** Fig. Calitatea de a fi echidistant. *A fost apreciat pentru echidistanța sa.* ◆ Atitudine imparțială, neutră manifestată de o țară, de o grupare, de o personalitate (politică) față de două părți aflate în conflict, față de partide politice etc. *Guvernul și-a exprimat echidistanța în conflictul extern.* • pl. *-e.* /<fr. ***équidistance.***
echídnă *s.f.* (*zool.*) Mamifer insectivor, din ordinul monotremelor, lung de circa 25 cm, cu corpul acoperit cu spini, cu botul cornos, foarte ascuțit, care trăiește în Australia (*Tachyglossus aculeata*). • pl. *-e.* și *echidnéu s.m.*, (*înv.*) *ehídă s.f.* /<ngr. ***έχιδνα***, slav. ехидьна; cf. gr. *ἔχιδνα* „viperă".

echidnă

echidnéu *s.m.* v. echidnă.
echidnísm *s.n.* (*med.*) Intoxicație cu venin de șarpe. • /<fr. ***échidnisme.***
echién, -ă *adj.* (*silv.*; *despre arboret*) Care este omogen din punctul de vedere al vîrstei. • sil. *-chi-en.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***équienne***; cf. lat. *aequus, -a, -um* „egal", *annus, -i* „an".
echigranulăr, -ă *adj.* (*despre roci, materiale, aliaje etc.*) Care are cristale, granule etc. cu dimensiuni aproximativ egale. • pl. *-i, -e.* /***echi-*** + ***granular.***
echigravisféră *s.f.* (*astron.*) Linie imaginară care delimitează zona în care forțele gravitaționale ale Lunii și ale Pămîntului se anihilează reciproc. • /***echi-*** + ***gravi[tație]*** + ***sferă.***
echigravitáție *s.f.* Proprietate a unei anumite regiuni din spațiul cosmic de a avea echilibrate forțele gravitaționale ale corpurilor cerești. • /<fr. ***équigravitation.***
echilatér, -ă *adj., s.n.* (*geom.*; *înv.*) **1** *adj.* (*despre figuri geometrice*) Echilateral. **2** *s.n.* Figură geometrică cu laturile egale. ◆ Spec. Pătrat. • pl. *-i, -e.* și *ecuilatér, -ă adj., ecvilatér s.n.* /<lat. ***aequilatĕrus, -a, -um,*** fr. ***équilatère,*** it. ***equilatero.***
echilaterál, -ă *adj.* (*geom.*; *despre figuri geometrice*) Care are elementele liniare congruente; (*înv.*) echilater. • pl. *-i, -e.* și (*înv.*) *ecuilaterál, -ă, ecvilaterál, -ă adj.* /<lat. ***aequilaterālis, -e,*** fr. ***équilatéral***; cf. lat. *aequus, -a, -um* „egal", *latus, lateris* „latură".
echilibrá *vb. I.* **1** *tr.* (*fiz.*; *compl. indică sisteme fizice, tehnice etc.*) A aduce, a pune sau a menține în stare de echilibru. *La revizia tehnică și-a echilibrat și roțile mașinii.* ◆ (*refl.*) A fi, a ajunge sau a se menține în stare de echilibru. *Acul cîntarului s-a echilibrat.* **2** *tr., refl.* A fi sau a face ca două sau mai multe măsuri, mărimi, valori etc. să fie în proporție justă sau egală una față de alta. *Pictorul a echilibrat cu inspirație culorile tabloului.* ◆ (*econ.*) A face ca veniturile dintr-un buget să fie egale cu cheltuielile. *A știut să-și echilibreze bine finanțele.* **3** *refl., tr.* Fig. A fi sau a face să fie în stare de echilibru psihologic. *Muzica preclasică i-a echilibrat criza sufletească.* • prez.ind. *-ez.* și (*înv.*) *ecuilibrá vb. I.* /<fr. ***équilibrer.***
echilibráj *s.n.* **1** (*tehn.*) Echilibrare. **2** (*aeron.*) Dispozitiv prin care se echilibrează efectele forțelor inerțiale asupra organelor de comandă. • pl. *-e.* /<fr. ***équilibrage.***
echilibrái, -ă *adj.* (*fiz.*; *înv.*) Echilibrat. • pl. *-i, -e.* și (*înv.*) *ecvilibrál, -ă adj.* /***echilibra*** + *-al.*
echilibráre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *echilibra* și rezultatul ei. **1** (*tehn.*) Operație de anulare a forțelor dinamice nesimetrice care se exercită asupra unui sistem în mișcare. **2** Stabilirea unei proporții juste, a unei egalități între două sau mai multe mărimi, fenomene, valori etc. *Echilibrarea funcțiilor organismului.* **3** (Stare de) echilibru psihic, armonie între înclinații și tendințe; comportare normală, echilibrată. *Un sentiment de ușurare, de echilibrare interioară.* • pl. *-ări.* /v. ***echilibra.***
echilibrát, -ă *adj.* **1** (*fiz.*) Care se află în stare de echilibru; (*înv.*) echilibral. **2** (*despre două sau mai multe măsuri, mărimi, valori etc. sau despre părți componente ale unui tot*) Care este în proporție justă sau egală una față de alta. *Un buget echilibrat.* **3** (*despre oameni*) Care manifestă cumpătare, măsură, moderație, sobrietate în comportare, în vorbe etc.; cumpătat, măsurat, moderat, ponderat. *Un om*

serios, calm, echilibrat. ◆ (*despre manifestări, acțiuni etc. ale oamenilor*) Care exprimă, trădează cumpătare, măsură, moderație, sobrietate. *Limbaj echilibrat.* ◇ (*adv.*) *Vorbe rostite echilibrat.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***echilibra***.

echilibrátor, -oáre *adj.* Care stabilește sau menține echilibrul între lucruri, valori, fenomene, situații etc. opuse. • pl. *-ori, -oare.* /***echilibra*** + *-tor*.

echilibríst, -ă *s.m., s.f.* **1** Persoană care s-a specializat în echilibristică. *Echilibriștii au făcut un număr mare de acrobații pe sîrmă.* **2** Fig. Persoană abilă care se strecoară printre situații dificile sau care știe să iasă din încurcături prin expediente, minciuni etc. *Reușește să se descurce financiar de fiecare dată, fiind un echilibrist iscusit.* • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***équilibriste***.

echilibrístică *s.f.* **1** Menținere a corpului în echilibru, în diferite poziții sau mișcări dificile; arta, îndemînarea de a menține în echilibru, în poziții dificile, corpul sau diverse obiecte. *Admiră echilibristica păsării pe sîrmă.* ◆ Spec. Număr de circ al echilibriștilor. **2** Fig. Capacitatea cuiva de a se descurca ușor, cu abilitate în situații dificile. *O echilibristică financiară care l-a salvat de la faliment.* ◆ Totalitatea eforturilor și a mijloacelor folosite pentru a ieși dintr-o situație dificilă. *Echilibristica lui a fost benefică pentru familie.* • pl. *-ci.* /***echilibrist*** + *-ică*; cf. și germ. *Equilibristik*.

echilíbriu *s.n.* v. echilibru.

echilibrór *s.n.* (*tehn.*) Dispozitiv cu ajutorul căruia se asigură echilibrul unui aparat, al unei părți dintr-un aparat etc. • pl. *-oare.* /<fr. ***equilibreur***.

echilíbru *s.n.* **1** (*tehn.*) Situație a unui corp, a unui sistem etc. supus acțiunii unor forțe egale și opuse care se anulează reciproc, fără a-i modifica starea de repaus sau de mișcare; (moment de) stabilitate a unui corp, a unui sistem, a unui fenomen etc.; stare staționară a unui corp, a unui sistem, a unui fenomen etc. ◇ *Echilibru stabil* = poziție a unui corp, a unui sistem de puncte materiale, care se restabilește de la sine după ce a fost perturbată. Δ Fig. *Societatea este în sfîrșit într-un echilibru stabil. Echilibru instabil* (sau *nestabil, labil*) = poziție a unui corp, a unui sistem de puncte materiale, care se stabilizează într-o formă modificată față de cea inițială. *Echilibru chimic* = stare a unui sistem chimic în timpul unei reacții reversibile, cînd viteza reacției directe este egală cu viteza reacției inverse și concentrația tuturor substanțelor reactante rămîne constantă. (*filos.*) *Teoria echilibrului* = teorie metafizică și mecanicistă care extinde acțiunea legii mecanice a echilibrului asupra tuturor fenomenelor naturii și societății, susținînd că echilibrul este starea finală către care tinde orice proces. *Echilibru asiatic* v. astatic. ◇ Expr. (*fiz.*) *A fi în echilibru* = (*despre forțe*) a avea proprietatea de a acționa asupra unui corp, a unui sistem etc. fără a modifica starea de repaus sau de mișcare a acestuia. **2** Stabilitate a unui corp în poziție verticală; poziție verticală stabilă. ◇ Expr. *A-și pierde echilibrul* = (a fi pe punctul de) a cădea, a se prăbuși. Δ Fig. *Durerea sufletească l-a făcut să-și piardă echilibrul și să recurgă la acțiuni ciudate.* **3** Proporție justă între două lucruri, fenomene, situații etc. opuse; stare de stabilitate, de armonie care rezultă din această proporție. *În privința forțelor politice din țară, echilibrul s-a schimbat.* ◇ *Echilibru de forțe* = situație în care mai multe puteri, de forță aproximativ egală, se echilibrează ca influență și dominație. **4** (*econ.*) *Echilibru bugetar* (sau *al bugetului*) = stare a unui buget în care venitul acoperă cheltuielile. *Echilibru monetar* = corespondența dintre masa monetară totală și sumele necesare tuturor operațiilor economice. *Echilibru economic* = stare de concordanță între elementele interdependente și toate variabilele activității economice și sociale. **5** (*biol.*) Însușire a organismelor și a grupurilor de organisme de a se autoregenera. ◇ *Echilibru ecologic* = stare a unui mediu natural în care compoziția faunei și a florei rămîne aproape constantă. **6** (*psih.*) Stare a psihicului caracterizată prin armonie între înclinații și tendințe, care se manifestă printr-o comportare normală; stare de stabilitate lăuntrică. ◇ *Senzație de echilibru* = senzație care reflectă poziția și mișcările corpului în spațiu. • pl. *-e.* și (*înv.*) *echilíbriu, ecuilíbru, ecvilíbru* *s.n.* /<lat. ***aequilibrĭum, -ii***, fr. ***équilibre***.

echilíc *s.m.* v. ichilic.

echimoleculár, -ă *adj.* (*chim.; despre soluții, amestecuri etc.*) Care este alcătuit din substanțe diferite, cu aceeași cantitate de molecule. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***équimoléculaire***.

echimós *s.n.* v. echimoză.

echimótic, -ă *adj.* (*med.*) Care prezintă echimoze, care se referă la echimoze. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***ecchymotique***.

echimóză *s.f.* (*med.*) Pată relativ întinsă pe piele sau pe conjunctive, cu contur neregulat, de culoare roșie-violacee sau maronie, evoluînd pînă la galben, care nu se decolorează la apăsare, apărînd din cauza infiltrării țesuturilor cu sînge în urma unor traumatisme sau spontan în anumite boli și care dispare în cîteva zile, culoarea sa devenind brună, verzuie și apoi galbenă; vînătaie. • pl. *-e.* și (*înv.*) *echimós* *s.n., ehimózie* *s.f.* /<fr. ***ecchymose***, engl. ***ecchymosis***; cf. gr. *ἐκ* „în afară”, *χυμός* „suc”.

echín[1] *s.n.* v. echină.

echín[2]**, -ă** *adj.* De cal; ca al calului. *Picior echin.* ◇ (*med.*) *Varus echin* = echinism. • pl. *-i, -e.* și *ecvín, -ă* *adj.* /<lat. ***equīnus, -a, -um***, fr. ***équin***.

echínă *s.f.* **1** (*arhit.*) Mulură convexă, specifică ordinului doric și celui ionic, plasată imediat sub abacă. **2** (*în antic. greacă*) Urnă de pămînt ars sau de metal în care se păstrau actele procesuale. • pl. *-e.* și (*înv.*) *echín* *s.n.* /<fr. ***échine***, it. ***echino***; cf. gr. *ἐχῖνος* „arici”.

echiníd *s.n.* v. echinidă.

echinídă *s.f.* **1** (*zool.; la pl.*) Clasă de echinoderme, care au corpul sferic, turtit la cei doi poli și acoperit de un schelet calcaros cu spini; (*și la sg.*) animal care face parte din această clasă; echinoidee. **2** (*zool.*) Arici-de-mare (*Echinus melo*). • pl. *-e.* și *echinid* *s.n.* /<fr. ***échinides***; cf. gr. *ἐχῖνος* „arici”, *εἶδος* „formă”.

echinifér, -ă *adj.* Care este prevăzut cu spini sau cu sete rigide. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***échinifère***.

echinifórm, -ă *adj.* Care seamănă cu un arici. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***echiniformis, -e***.

echini- v. echino-.

echino- Elem. de compunere „arici”, „cu ghimpi”. și *echini-*. /<fr. ***échino-***; cf. gr. *ἐχῖνος* „arici”.

echinocáctus *s.m.* (*bot.*) Plantă ornamentală, din familia cactacee (*Echinocactus*). • pl. *-și.* /<fr. ***échinocactus***.

echinocóc *s.m.* **1** (*zool.*) Vierme parazit, din clasa cestodelor, care se dezvoltă ca larvă în unele organe ale rumegătoarelor, ale porcilor sau ale omului, iar ca adult în intestinul carnivorelor (*Echinococcus granulosus*). **2** (*med.*) Forma larvară a teniei aparținînd genului *Echinococcus* (*Taenia echinococcus*). • pl. *-ci.* /<fr. ***échinocoque***, engl. ***echinococcus***; cf. lat. [Taenia] *echinococcus* <gr. *ἐχῖνος* „arici”, *κόκκος* „grăunte, bob”.

echinococóză *s.f.* (*med.*) Boală parazitară, frecventă la om și la animale, determinată de dezvoltarea în organism a larvei echinococului, care se manifestă prin apariția unor chisturi pline cu lichid transparent în plămîni, ficat etc., gravitatea semnelor clinice depinzînd de localizarea chistului hidatic; boală hidatică, hidatioză. /<fr. ***échinococcose***, engl. ***echinococcosis***; cf. lat. *echīnus, -i*, gr. *ἐχῖνος* „arici”, gr. *κόκκος* „grăunte, bob”.

echinócț *s.n.* v. echinocțiu.

echinocțiál, -ă *adj.* **1** (*astron.*) Care aparține echinocțiului, care se referă la echinocțiu. ◇ *Punct echinocțial* = fiecare dintre cele două puncte de intersecție ale eclipticii ecuatorului ceresc, în care se află Soarele la echinocțiu. *Linie echinocțială* (sau *a punctelor echinocțiale*) = *a*) (*înv.; impr.*) ecuator; *b*) dreapta de intersecție a planului ecuatorului cu planul eclipticii. *An echinocțial* v. an. **2** (*geogr.; înv.*) Ecuatorial. • sil. *-ți-al.* pl. *-i, -e.* și *echinoxiál, -ă,* (*înv.*) *echinopțiál, -ă, ecvinocțiál, -ă, ecvinopțiál, -ă, ecvinoxiál, -ă* *adj.* /<fr. ***équinoxial***, lat. ***aequinoctiālis, -e***.

echinócțiu *s.n.* (*astron.*) Fiecare dintre cele două momente ale anului (21 martie și 23 septembrie) în care Soarele se află pe traiectoria ecuatorului celest și cînd ziua este egală cu noaptea. *Echinocțiu de primăvară. Echinocțiu de toamnă.* ◇ *Linia echinocțiilor* = linie echinocțială. • pl. *-ii.* și *echinóx, (înv.) echinócț, echinóps* *s.n., echinópție* *s.f., echinópțiu, echinóxiu, ecuinócțiu* *s.n., ecvinócție* *s.f.* /<lat. ***aequinoctĭum, -ii***, fr. ***équinoxe***, germ. ***Äquinoctium***; cf. lat. *aequus, -a, -um* „egal”, *nox, noctis* „noapte”.

echinodérm *s.n.* (*zool.; la pl.*) Încrengătură de animale marine nevertebrate, cu schelet extern calcaros, format din plăci, care se mișcă cu ajutorul ambulacrelor; (*și la sg.*) animal care face parte din această încrengătură. *Steaua-de-mare este un echinoderm.* • pl. *-e.* /<fr. ***échinodermes***; cf. gr. *ἐχῖνος* „arici”, *δέρμα* „piele”.

echinoidée *s.f.* (*zool.*) Echinidă. • pl. *-dee.* /cf. fr. *echinoïde*.

echinóps *s.n.* v. echinocțiu.

echinopțiál, -ă *adj.* v. echinocțial.

echinópție *s.f.* v. echinocțiu.

echinópțiu *s.n.* v. echinocțiu.

echinóxiu *s.n.* v. echinocțiu.

echipá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică armate, soldați, sportivi, vehicule etc.*) A dota cu cele necesare în vederea unei acțiuni, a unei expediții etc. *Sportivii au fost echipați de către un sponsor.* **2** *refl.* (*despre oameni*) A se pregăti pentru o acțiune, o expediție etc. (luîndu-și echipamentul necesar); a-și pune echipamentul. *Excursioniștii s-au echipat pentru un drum greu și lung.* ◆ Gener. A se îmbrăca. *Frigul l-a făcut să se echipeze bine.* **3** *tr.* (*compl. indică întreprinderi, instalații etc.*) A dota cu echipament adecvat pentru o bună funcționare, pentru necesitățile producției etc. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***équiper***.

echipágiu *s.n.* v. echipaj.

echipáj *s.n.* **1** Personalul de conducere și de deservire al unei nave, al unei aeronave, al unui tanc etc. ◇ *Cazarma echipajului* v. cazarmă. *Echipaj de descarcerare* v. descarcerare. **2** (*sport*) Grup de sportivi care se găsesc pe o ambarcație, pe un bob, pe o motocicletă etc. și care participă la conducerea acestora. ◆ Grup de tineri care participă la un concurs, reprezentînd școala, orașul etc. **3** (*tehn.*) Partea fixă sau mobilă a unui instrument. **4** (*în trecut*) Trăsură de lux (și caii înhămați la ea), însoțită de obicei de o suită de servitori. ◆ Suită de trăsuri, cai, servitori care aparțineau unui nobil, unui demnitar etc. • pl. *-e,* (*înv.*) *-uri.* și (*înv.*) *echipágiu, ecuipáj, ecvipáj* *s.n.* /<fr. ***équipage***, germ. ***Equipage***, it. ***equipaggio***.

echipamént *s.n.* **1** Totalitatea obiectelor de îmbrăcăminte, de încălțăminte și a accesoriilor cu care este dotat un militar, un sportiv, un scafandru, un excursionist etc. în vederea unei acțiuni, a unei expediții etc. ◇ (*milit.*) *Echipament de campanie* = echipament pe care îl poartă soldații pe front sau la instrucție. *Micul echipament* = lenjeria intimă a unui militar. **2** Ansamblu de piese, de dispozitive și de mecanisme (împreună cu elementele de legătură) care aparțin unei instalații, unei mașini etc. și care îndeplinesc o anumită funcție în cadrul acestor sisteme tehnice. ◇ *Echipament de bord* = ansamblu de aparate, de mecanisme și de instalații care servește la controlul zborului și al funcționării motorului unui avion, precum și la asigurarea condițiilor de confort în interiorul acestuia. • pl. *-e.* /<fr. ***équipement***.

echipáre *s.f.* Acțiunea de a (*se*) *echipa* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***echipa***.

echipartíție *s.f.* **1** Repartizare egală a unei substanțe, a unei forțe etc. între diversele componente ale unui ansamblu. **2** (*fiz.*) *Echipartiție a energiei* = lege a mecanicii statistice clasice, conform căreia energiile cinetice medii care revin fiecăruia dintre gradele de libertate ale atomilor sau ale moleculelor sînt egale. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***équipartition***.

echipát, -ă *adj.* Care este dotat, înzestrat cu echipamentul necesar. • pl. *-ți, -te.* /v. ***echipa***.

echípă *s.f.* **1** Grup de oameni sub conducerea unui șef, organizat în vederea îndeplinirii unei activități sau a unei acțiuni comune. ◇ *Echipă de descarcerare* v. descarcerare. *Echipă de intervenție* v. intervenție. *Echipă de sacrificiu* v. sacrificiu. *Echipă volantă* v. volant. *Spirit de echipă* v. spirit. ◇ Fig. *Cei doi colaboratori formau o echipă redutabilă.* **2** (*sport*) Grup de sportivi, constituit într-o formație, în cadrul căreia se antrenează sub conducerea unui specialist, și care participă la o competiție. ◇ *Echipă-fanion* = echipă de frunte. ◆ Fiecare dintre cele două formații care își dispută un meci (de fotbal, de baschet, de hochei etc.). • pl. *-e.* /<fr. ***équipe***.

echipiér, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Membru al unei echipe (sportive); coechipier. **2** *adj.* Care exprimă, trădează spirit de echipă. • sil. *-pi-er.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***équipier***.

echiplanáție *s.f.* (*geomorf.*) Nivelare a reliefului la aceeași altitudine. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***équiplanation***.

echipolént, -ă *adj.* **1** De forțe sau valori egale. **2** (*log.; despre noțiuni sau judecăți*) Care exprimă în forme diferite același conținut. **3** (*mat.; despre vectori*) Care sînt egali, paraleli și de același sens. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***équipollent***, lat. ***aequipollens, -ntis***; cf. lat. *aequus, -a, -um* „egal", *pollĕre* „a fi tare".

echipolénță *s.f.* **1** Egalitate de forțe, de puteri etc. **2** (*log.*) Raport existent între două enunțuri care sînt adevărate sau false împreună. **3** (*mat.*) Relație între vectori echipolenți. • pl. *-e.* /<fr. ***équipollence***, lat. ***aequipollentia, -ae***.

echipotențiál, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* (*fiz.; despre linii sau suprafețe*) Pe care potențialul are aceeași valoare. **2** *s.f.* (*geom.*) Loc geometric al punctelor cu același potențial. • sil. *-ți-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***équipotentiel***.

echipotențialitáte *s.f.* (*med.*) Capacitate latentă a oricărei arii corticale de a exercita în mod egal oricare dintre funcțiile creierului. • sil. *-ți-a-.* /<fr. ***équipotentialité***.

echiprobăbil, -ă *adj.* Care are aceeași probabilitate. *Evenimente echiprobabile.* • pl. *-i, -e.* /***echi-*** + ***probabil***.

echiprobabilísm *s.n.* Unul dintre sistemele teologiei morale a sec. 17, numit și probabilism moderat, care susține că dintre două opinii morale una trebuie urmată, dacă este cel puțin la fel de probabilă ca opinia contrară. /<fr. ***équiprobabilisme***.

echiscalăr, -ă *adj.* (*geom.; despre linii, suprafețe etc.*) Care este locul geometric al punctelor în care un scalar de cîmp are aceeași valoare. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***équiscalaire***.

echisetacée *s.f.* (*bot.; la pl.*) Familie de plante criptogame vasculare, dintre care cea mai cunoscută este pipirigul; (*și la sg.*) plantă care face parte din această familie. • pl. *-cee.* și ***echisetacéu*** *s.n.* /<fr. ***equisétacées***.

echisetacéu *s.n.* v. echisetacee.

echística *s.f.* Știință care se ocupă cu studiul fenomenelor care condiționează așezările umane, în scopul maximizării rolului elementelor naturale, al optimizării calității relațiilor dintre om și mediul înconjurător și al menținerii unei calități înalte a mediului și a vieții. • scris și ***ekistică*** *s.f.* /<fr. ***équistique***.

echitábil, -ă *adj.* Care este întemeiat pe dreptate, pe adevăr; care este just, drept, nepărtinitor. *Lichidarea echitabilă a socotelilor* (CAR.). <> (*adv.*) *Succesiunea se va împărți echitabil la cei trei frați.* • pl. *-i, -e.* și (*înv.*) ***ecuitábil, -ă*** *adj.* /<fr. ***équitable***.

echitáte *s.f.* **1** (Spirit de) dreptate, nepărtinire; cinste; omenie. *Curățenia lui de conștiință îl făcea adesea să substituie justiției echitatea* (SADOV.). **2** Comportare bazată pe respectarea riguroasă a drepturilor și datoriilor fiecăruia. *Împărțirea profitului s-a făcut cu echitate.* • și (*înv.*) ***ecuitáte, ecvitáte*** *s.f.* /<lat. ***aequĭtas, -atis***, fr. ***équité***, it. ***equità***.

echitáție *s.f.* (*sport*) Călărie. • g.-d. *-iei.* și (*înv.*) ***echitațiúne, ecuitáție, ecvitáție*** *s.f.* /<lat. ***equitatio, -onis***, fr. ***équitation***.

echitațiúne *s.f.* v. echitație.

échiu *subst.* (*bot.; înv., reg.*) Iarba-șarpelui (*Echium vulgare*). • /<lat. ***echium***, it. ***echio***; cf. gr. *ἔχιον* „viperă".

echiúnghi *adj.invar.* (*geom.*) Care are unghiuri egale. • /***echi-*** + ***unghi***, după fr. *équiangle*.

echiunghiulár, -ă *adj.* (*geom.; despre direcții sau planuri concurente*) Care formează unghiuri egale între două direcții sau planuri vecine. • pl. *-i, -e.* /***echi-*** + ***unghiular***.

echiunitár, -ă *adj.* (*mat.*) Care este egal cu unitatea. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***equiunitaire***.

echivalá *vb. I.* **1** *intr., tr.* (*adesea urmat de determ. care indică relația*) A avea sau a face să aibă aceeași valoare, semnificație etc. (dintr-un anumit punct de vedere) cu altceva. *Pentru ea întîmplarea echivala cu o catastrofă* (CĂL.). ◆ A ajunge sau a face să ajungă la același nivel (de evoluție, de dezvoltare, de importanță) al calității, al cantității, al intensității etc. *O pagină bună echivalează cu o carte* (ARGH.). **2** *tr.* A recunoaște valabilitatea unor studii, examene, diplome, acte obținute în cadrul unei alte instituții de învățămînt (din țară sau din străinătate). *I-a echivalat diploma de bacalaureat comercial cu cea de liceu.* **3** *tr.* A traduce. • prez.ind. *-ez.* și (*înv.*) *ecuivalá, ecvivalá vb. I.* /<lat. ***aequivalēre***, fr. ***équivaloir***.

echivaláre *s.f.* Acțiunea de *a echivala* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***echivala***.

echivalát, -ă *adj.* **1** (*despre mărimi, valori cuantificabile numeric*) Care a ajuns la același nivel. **2** (*despre studii, examene, diplome, acte etc.*) Căruia i s-a recunoscut valabilitatea în cadrul altei instituții de învățămînt. • pl. *-ți, -te.* /v. ***echivala***.

echivalént, -ă *adj., s.n.* **I** *adj.* **1** (*adesea urmat de determ. introduse prin prep. „cu"; mai ales despre cantități, valori cuantificabile numeric*) Care are aceeași valoare, același efect etc. cu altceva; care este egal cu... *Suma primită este echivalentă cu două salarii.* ◆ Fig. Care este de aceeași natură, de același fel cu cineva sau cu ceva; similar, asemănător. *Vraja nu mai exercită asupra omului o înrîurire echivalentă cu ispita* (CONST.). **2** (*despre cuvinte*) Care are aceeași semnificație, același sens cu... *În locul cuvintelor regionale utilizează termenii echivalenți.* **3** (*geom.*) Care are aceeași suprafață sau același volum cu o altă figură, fără a coincide ca formă. *Planul... este deci topologic echivalent cu sfera* (STOIL.). **II** *s.n.* **1** Ceea ce are aceeași valoare din punct de vedere cantitativ, numeric cu altceva; ceea ce este egal cu...; mărime, număr etc. care caracterizează egalitatea de valoare a două entități. *Marfa este echivalentul sumelor plătite.* ◆ Fig. Însușirea a două sau mai multe fenomene, manifestări etc. de a fi similare, asemănătoare; relație de analogie care există între două sau mai multe fenomene, manifestări etc. *Ultimele hotărîri reprezintă echivalentul unei sinucideri politice.* **2** Cuvînt, expresie etc. care poate substitui un alt cuvînt, o altă expresie etc. (avînd aceeași semnificație, același sens). *„A boți o haină" are un echivalent în neologismul „a șifona"* (IORD.). **3** (*econ.*) Marfă care, avînd înglobată în ea aceeași cantitate de muncă socială cu o altă marfă, servește la exprimarea valorii acesteia din urmă. <> *Echivalent general* = marfă care servește la exprimarea valorii tuturor celorlalte mărfuri. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***équivalent***, lat. ***aequivalens, -ntis***, it. ***equivalente***.

echivalénță *s.f.* **1** (Calitatea a) ceea ce este echivalent; egalitate de valori, mărimi etc. *Echivalența dintre profit și cheltuieli este fragilă.* **2** Ceea ce, avînd origini diferite, are valoare egală; fapt sau fenomen care are în mod strîns un raport de analogie cu un altul. *Echivalențele de valori sînt totdeauna puse sub cumpăna viitorului* (CONST.). **3** Corespondență biunivocă de sens, de semnificație. *Retroversiunea devenea însă tot mai dificilă... Am găsit totuși echivalențe* (SOR.). **4** (*log.*) Raport existent între două enunțuri care sînt adevărate sau false împreună. **5** (și *examen de echivalență*) Examen susținut de o persoană care cere recunoașterea, cu drepturi egale, a unei diplome (nerecunoscute de stat) sau care vrea să treacă de la o instituție de învățămînt la alta. **6** (*med.*) Manifestare patologică survenită în intervalul dintre accesele anumitor boli cu caracter paroxistic, considerată adesea ca o expresie diferită a aceleiași boli. ◆ Criză de natură epileptică, ce se manifestă sub altă formă decît cea convulsivă, alternînd uneori cu aceasta. **7** (*mat.*) Relație simetrică, reflexivă și tranzitivă între elementele unei mulțimi. • pl. *-e.* /<fr. ***équivalence***, engl. ***equivalence***, it. ***equivalenza***; cf. lat. *aequus, -a, -um* „egal", *valentĭa, -ae* „forță, putere".

echivălv, -ă *adj.* (*zool.; despre moluște bivalve*) Cu valve egale. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***équivalve***.

echivóc, -ă *adj., s.n.* **I** *adj.* **1** Care se poate interpreta în mai multe feluri; care nu permite o interpretare sigură; ambiguu, confuz, neclar. *Răspuns echivoc.* <> (*adv.*) *S-a exprimat echivoc.* **2** Care este suspect, îndoielnic, dubios. *Sînt... noutăți echivoce* (CONST.). **3** (*despre purtări, acțiuni etc. ale oamenilor*) Necuviincios. *Dansatoare cu gesturi echivoce.* **II** *s.n.* **1** Expresie, situație, atitudine etc. neclară, ambiguă. *Urăște compromisurile și echivocurile* (CA. PETR.). **2** Cuvînt sau propoziție cu dublu sens, dintre care unul este adesea obscen, grosolan. *Echivocul invitației a revoltat-o.* **3** (*telec.*) Măsură a efectului perturbațiilor asupra comunicațiilor prin canale, exprimînd cantitatea de informație care rămîne netransmisă din cauza perturbațiilor. • pl. *-ci, -ce, n.-uri.* și (*înv.*) ***ecuivóc, -ă, ecvivóc, -ă*** *adj.* /<fr. ***équivoque***, it. ***equivoco***, lat. ***aequivocus, -a, -um***.

echivocá *vb. I. intr.* **1** A crea un echivoc. **2** A folosi cuvinte echivoce. • prez.ind. *-chez.* /<fr. ***équivoquer***.

echivocitáte *s.f.* **1** Caracter sau stare echivocă. **2** Lipsă de precizie, de claritate; ambiguitate. • pl. *-ăți.* și (*înv.*) *ecuivocitáte s.f.* /***echivoc*** + *-itate*; cf. it. *equivocità*.

ecídie *s.f.* (*bot.*) **1** Formă de fructificație a ciupercilor din ordinul uredinalelor, care se localizează pe frunzele de dracilă. **2** Organ în formă de cupă, la ciupercile din ordinul uredinalelor, în care se formează sporii. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***écidie***.

ecidiospór *s.m.* (*bot.*) Formă de spor a ciupercilor care produc rugina plantelor. • sil. *-di-o-.* pl. *-i.* /<fr. ***écidiospore***.

eclampsíe *s.f.* (*med.*) **1** Sindrom întîlnit la femeile gravide, la sfîrșitul sarcinii, în timpul travaliului sau după expulzarea fătului, în afara unei patologii cerebrale sau de altă natură, care se manifestă prin pierderea cunoștinței, prin crampe, convulsii, comă; eclampsism. **2** *Eclampsie puerilă* = boală la copii apărută ca urmare a tulburărilor de funcționare a glandei tiroide. **3** (*înv., reg.*) Convulsie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *eclamsíe s.f.* /<fr. ***éclampsie***, engl. ***eclampsia***; cf. gr. *ἔκλαμψις*. „lumină strălucitoare, explozie".

eclampsísm *s.n.* (*med.*) Eclampsie. • pl. *-e.* /cf. *eclampsie*.

eclámptic, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) **1** *adj.* Care se referă la eclampsie; care are caracter de eclampsie. **2** *s.m., s.f., adj.* (Bolnav) care suferă de eclampsie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***éclamptique***.

eclamsíe *s.f.* v. eclampsie.

eclát *s.n.* Strălucire, izbucnire a luminii emise de un far sau de o geamandură luminoasă. • pl. *-uri.* /<fr. ***éclat***, germ. ***Eklat***.

eclatá *vb. I. intr.* **1** (*despre surse de lumină*) A străluci. **2** Fig. A impresiona puternic prin strălucire. *O apariție care eclatează.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***éclater***.

eclatánt, -ă *adj.* **1** Care strălucește puternic. **2** Fig. Care impresionează puternic; care produce vîlvă; răsunător. *O frumusețe eclatantă.* • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***éclatant***.

eclátă *s.f.* (*fran.*) **1** Apariție bruscă a unei lumini puternice. **2** Lumină puternică reflectată de un corp strălucitor. • pl. *-e.* /<fr. ***éclat***.

eclatór *s.n.* Aparat electric pentru măsurarea tensiunilor înalte, pentru protecția contra supratensiunilor în rețelele electrice etc., format din doi sau mai mulți electrozi între care se produce o descărcare electrică dacă tensiunea dintre ei depășește o anumită valoare. • pl. *-oare.* /<fr. ***éclateur***.

ecléctic, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care adoptă sau susține eclectismul, care alege din diferite sisteme părerile convenabile, care îmbină elemente din diverse școli, genuri etc. *Scriitorul este o natură eclectică.* **2** *adj.* Ext. Care este amestecat; eterogen. *Repertoriul teatrului este eclectic.* • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***éclectique***.

eclecticísm *s.n.* (*înv.*) Eclectism. • /***eclectic*** + *-ism*.

eclectísm *s.n.* **1** (Metodă care constă într-o) îmbinare mecanică, hibridă a unor puncte de vedere sau concepții eterogene ori opuse. **2** Sistem de gîndire neunitar, care, fără a se întemeia pe idei originale, alege din diverse sisteme de gîndire, din diferite stiluri artistice etc. **3** (*a. plast.*) Îmbinare a unor elemente luate din stiluri diferite sau din mijloacele personale de exprimare a unor artiști consacrați. **4** Calitatea sau însușirea de a fi eclectic (2). **5** Lipsă de consecvență în convingeri, în teorii. *Eclectismul echipei de filmare.* • /<fr. ***éclectisme***.

eclégie *s.f.* v. eclesie.

eclér *s.n.* Prăjitură făcută dintr-un fel de gogoși, alungite, umplute cu cremă și acoperite cu glazură de ciocolată, de șerbet etc. • pl. *-uri, -e.* /<fr. ***éclair***.

eclerágiu *s.n.* v. ecleraj.

ecleráj *s.n.* **1** Iluminare artificială puternică. **2** Mod de distribuție a luminii artificiale sau normale într-o încăpere, într-o scenă etc. **3** (*a. plast.*) Folosire a efectelor de lumină într-un tablou. ◆ Unghi sub care un tablou primește lumina exterioară. **4** (*cinemat.*) Iluminare specială folosită în timpul turnării unui film. • pl. *-e.* și (*înv.*) *eclerágiu s.n.* /<fr. ***éclairage***.

eclerór *s.m.* (*milit.; înv.*) Soldat trimis înaintea unei unități sau a unei armate pentru a cerceta poziția și mișcările inamicului; cercetaș. • pl. *-i.* /<fr. ***éclaireur***.

eclesi- v. eclezi-.
eclesiárh *s.m.* v. ecleziarh.
eclesiást *s.n., s.m.* v. ecleziast.
eclesiástic, -ă *adj., s.n., s.m.* v. ecleziastic.
eclésie *s.f.* (*bis.; înv., reg.*) **1** Biserică. **2** Unitate administrativă bisericească. **3** Comunitate religioasă creştină care ţine de această unitate. **4** Proprietate (pământ arabil sau fînețe) a comunității ecleziastice, pe care o foloseşte preotul pe întreaga durată a activității sale. **5** Ext. Gospodărie a preotului unei biserici. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi *ecléjie, eclézie s.f.* /<lat. *ecclesĭa, -ae.*
eclesiér *s.m.* (*înv., reg.*) Paracliser. • sil. *-si-er.* pl. *-i.* /*eclesie* + *-ar.*
eclesiología *s.f.* v. ecleziologie.
eclezi- Elem. de compunere „biserică". şi *eclesi-.* /<fr. *ecclési-*; cf. gr. *ἐκκλησία* „biserică".
ecleziál, -ă *adj.* (*bis.*) Ecleziastic. • sil. *-zi-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. *ecclésial.*
ecleziárh *s.m.* (*bis.*) Cleric care are în grija sa rînduiala serviciului religios într-o biserică sau într-o mănăstire; paracliser. • sil. *-zi-arh.* pl. *-i.* şi *eclesiárh s.m.* /<fr. *ecclésiarque.*
ecleziárhic, -ă *adj.* (*bis.*) Care aparţine ecleziarhului, care se referă la ecleziarh. • sil. *-zi-ar-.* pl. *-ci, -ce.* /*ecleziarh* + *-ic.*
ecleziarhíe *s.f.* (*bis.*) **1** Rang sau funcţie de ecleziarh. **2** Perioadă de timp în care cineva activează ca ecleziarh. **3** Reşedinţă a unui ecleziarh. • sil. *-zi-ar-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<ngr. *εκκλησιαρχία.*
ecleziást *s.n., s.m.* (*relig.*) **1** *s.n.* Una dintre cărţile *Vechiului Testament*, scrisă de regele Solomon, în ultima parte a vieţii, sau, după alte surse, în sec. 3 î.Hr., în care se dezvoltă tema deşertăciunii vieţii omeneşti. **2** *s.m.* Predicator. **3** *s.m.* Administrator al unei biserici. • sil. *-zi-ast.* scris şi *eccleziast.* pl. *-şti.* şi (*înv.*) *eclesiást s.n., s.m.* /<fr. *ecclésiaste.*
ecleziástic, -ă *adj., s.n., s.m.* (*relig.*) **1** *adj.* Care aparţine bisericii sau clerului, care se referă la biserică sau cler; eclezial. **2** *s.n.* Una dintre cărţile *Vechiului Testament*, numită şi *Cartea înţelepciunii lui Isus, fiul lui Sirah*, scrisă în sec. 2 î.Hr., care cuprinde maxime şi sentinţe poetice despre diferite aspecte ale vieţii. **3** *s.m.* (*înv.*) Cleric. • sil. *-zi-as-.* scris şi *eccleziastic.* pl. *-ci, -ce.* şi *eclesiástic, -ă adj., s.n., s.m.* /<fr. *ecclésiastique*, lat. *ecclesiastĭcus, -a, -um.*
ecleziasticéşte *adv.* În felul ecleziaştilor. • sil. *-zi-as-.* /*ecleziast* + *-iceşte.*
eclézie *s.f.* v. eclesie.
ecleziología *s.f.* (*bis.*) **1** Ramură a teologiei care se ocupă cu studiul originii, naturii şi atributelor Bisericii. ◆ Restr. Studiul caracterului specific al unei anumite biserici. *Ecleziologia catolică.* **2** Studiul arhitecturii bisericeşti şi al podoabelor ecleziastice. • sil. *-zi-o-.* scris şi *eccleziologie.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi *eclesiología, ecclesiología s.f.* /<it. *ecclesiologia*, engl. *ecclesiology*; cf. lat. *ecclesĭa, -ae* „biserică", gr. *λόγος* „cuvînt, studiu".
eclimétru *s.n.* **1** (*topogr.*) Instrument care serveşte la determinarea distanţei zenitale a unui punct sau a unei diferenţe de nivel dintre două cote date. **2** (*geogr., astron.*) Parte a teodolitului care cuprinde cercul vertical şi dispozitivele de lectură pentru determinarea unghiurilor verticale. • pl. *-e.* /<fr. *éclimètre*; cf. gr. *ἐκκλίνω* „a devia, a se abate", *μέτρον* „măsură".
eclíps *s.n.* v. eclipsă.
eclipsă *vb. I.* **1** *tr.* (*astron.; despre corpuri cereşti*) A întuneca total sau parţial un corp ceresc, interpunîndu-se între el şi Soare. ◆ (*intr., refl.; înv.*) A se afla în eclipsă. **2** *tr.* Fig. (*compl. indică oameni sau acţiuni, manifestări etc. ale lor*) A pune, a lăsa în umbră; a întrece, a depăşi (în merite, în strălucire etc.). *Vreau să eclipsezi pe toate contracandidatele tale la concurs.* **3** *refl.* Fig. (*fam.*) A se face nevăzut; a pleca brusc sau pe furiş. *S-a plictisit şi s-a eclipsat de la adunare.* • prez.ind. *-ez.* şi (*înv.*) *eclipsí vb. IV, eclisá vb. I.* /<fr. *éclipser.*
eclipsáre *s.f.* Faptul de a (*se*) *eclipsa.* • pl. *-ări.* şi (*înv.*) *eclipsíre s.f.* /v. *eclipsa.*
eclipsát, -ă *adj.* (*despre corpuri cereşti*) Care se află în eclipsă. • pl. *-ţi, -te.* /v. *eclipsa.*
eclípsă *s.f.* **I 1** (*astron.*) Dispariţie parţială sau totală a imaginii unui astru, ca urmare a interpunerii unui corp ceresc între el şi Pământ sau a intrării lui în conul de umbră al altui corp ceresc (cînd ambele sînt lipsite de lumină proprie). *Eclipsă totală de soare.* ◆ Perioadă de timp cît durează acest fenomen. *Eclipsa de lună a fost de două ore.* **2** Fig. Dispariţie, pierdere, absenţă (temporară) a unei calităţi, a unor trăsături morale sau intelectuale etc. *Astfel de eclipse ale bunului gust... rămîn o simplă ciudăţenie* (VIANU). ◆ Întunecare temporară a cunoştinţei; stare care se caracterizează prin aceste fenomene. *Era un candidat în plină eclipsă de memorie* (VIN.). **3** Fig. Lipsă de strălucire a existenţei, a activităţii etc. cuiva; scădere a forţei creatoare a unei persoane; lîncezire, stagnare. *În văduvire şi eclipsă Eu anii mei îi risipesc* (EMIN.). ◆ Perioadă de timp cît durează aceste stări. **II 1** Intermitenţă a luminii unui far sau a unei geamanduri. **2** Instalaţie de semnalizare prin semnale Morse, constituită din becuri electrice aşezate pe catargul unei nave. **3** (*med.*) *Eclipsă cerebrală* = paralizie bruscă şi trecătoare, avînd cauze variabile, îndeosebi spasme arteriale locale sau hipotensiune de durată scurtă. ◇ *Eclipsă vizuală* = acces de cecitate bilaterală cu caracter paroxistic şi cu durată variabilă, de la cîteva secunde la cîteva ore. • pl. *-e.* şi (*înv.*) *eclíps, eclípsis s.n.*, (*reg.*) *eclísă s.f.* /<ngr. *έκλειψις*, lat. ***eclipsis, -is***, fr. ***éclipse***, it. ***eclisse, eclissi***; cf. gr. *ἐκλείπω* „a dispărea".

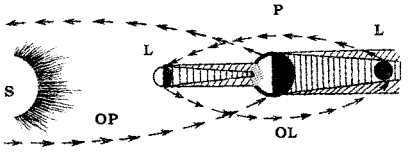

Eclipsa de soare

S. Soare. *OP.* Orbita Pământului.
P. Pământ. *OL.* Orbita Lunii.
L. Lună.

eclipsí *vb. IV.* v. eclipsa.
eclipsíre *s.f.* v. eclipsare.
eclípsis *s.n.* v. eclipsă.
eclíptic, -ă *s.f., adj.* (*astron.*) **1** *s.f.* Orbită imaginară descrisă de Soare în mişcarea lui anuală aparentă pe sfera cerească. ◇ *Oblicitatea eclipticii* v. oblicitate. **2** *adj.* Care se referă la ecliptică sau la eclipsă; care este raportat la ecliptică. ◇ *Coordonate ecliptice* v. coordonat. • pl. *-ci, -ce.* /<lat. ***eclipticus, -a, -um***, fr. ***écliptique.***
eclisă *vb. I.* v. eclipsa.
eclísă[1] *s.f.* **1** (*tehn.*) Piesă plată de metal, de lemn etc. cu care se acoperă rostul dintre două piese. **2** (*muz.; la pl.*) Pereţii laterali ai unui instrument muzical cu coarde. • pl. *-e.* /<fr. ***éclisse.***
eclísă[2] *s.f.* v. eclipsă.
eclógă *s.f.* v. eglogă.
eclogít *s.n.* Rocă metamorfică din grupul şisturilor cristaline, formată în principal din piroxen alcalin verde şi din granat roşu. • şi (*înv.*) *eclogítă s.f.* /<fr. ***éclogite***, germ. ***Eklogit.***
eclogítă *s.f.* v. eclogit.
eclozá *vb. I. intr.* **1** (*zootehn.; despre pui*) A ieşi din ou. **2** (*bot.; despre flori, muguri*) A se deschide. **3** Fig. A apărea, a se ivi. • prez.ind. pers. 3 *-ează.* /cf. fr. *éclore, éclosion.*
eclozáre *s.f.* Acţiunea de *a ecloza* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***ecloza.***
eclozionatór *s.n.* Compartiment al incubatorului în care are loc ecloziunea. • sil. *-zi-o-.* pl. *-oare.* /<fr. ***éclosionnateur.***
ecloziúne *s.f.* **1** (*zootehn.; despre pui*) (Proces de) ieşire a puilor din ou. **2** (*bot.; despre flori, muguri*) Deschidere a unui mugur, a unei flori; înflorire. **3** (*med.; în forma „ecluziune"*) Intervenţie chirurgicală prin care o porţiune dintr-un organ, fără a fi extirpată, este scoasă din circuitul fiziologic. **4** Fig. Ieşire la iveală, apariţie. *O nouă articulare potrivit unei uriaşe ecloziuni a energiei vitale* (BLA.). • pl. *-i.* şi *ecluziúne s.f.* /<fr. ***éclosion.***
ecluzá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică cursuri de apă, canale etc.*) A închide cu o ecluză. **2** *intr.* (*despre nave*) A trece printr-o ecluză. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***écluser.***
ecluzáre *s.f.* Acţiunea de *a ecluza* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***ecluza.***
eclúză *s.f.* **1** (*hidrotehn.*) Construcţie de lemn, de beton sau de fier, înălţată transversal pe cursul unei ape curgătoare şi prevăzută cu vane care se pot închide şi deschide, pentru a opri sau a lăsa să treacă apa prin ele. **2** (*hidrotehn.*) Construcţie specială, executată pe traseul unei căi navigabile, care permite trecerea navelor dintr-o porţiune a traseului cu nivel de apă mai ridicat în altă porţiune cu nivel de apă mai scăzut şi invers. **3** (*nav.; şi ecluză de salvare*) Cameră metalică, aflată în partea superioară a sasului unui cheson cu aer comprimat, care serveşte la menţinerea presiunii atmosferice sau a presiunii înalte în interiorul chesonului, în timpul intrării sau ieşirii personalului ori materialelor; campană. **4** (*aeron.*) Compartiment special, cu etanşeizare comandată, al unei nave spaţiale, destinat ieşirii astronauţilor în spaţiul cosmic. • pl. *-e.* /<fr. ***écluse.***
ecluziér, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Privitor la ecluză, de ecluză. **2** *s.m., s.f.* Persoană care lucrează la ecluză; ecluzist. • sil. *-zi-er.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***éclusier.***
ecluzíst, -ă *s.m., s.f.* Ecluzier. • pl. *-işti, -iste.* /***ecluză*** + *-ist.*
ecluziúne[1] *s.f.* (*nav.*) Realizare a legăturii între două porţiuni cu nivele diferite ale traseului unei căi navigabile. • pl. *-i.* /***ecluză*** + *-iune.*
ecluziúne[2] *s.f.* v. ecloziune.
ecmeccí-başá *s.m.* (*turc. înv.*) Şeful slujitorilor de la cuptoarele domneşti. pl. *-ale.*/<tc. ***ekmekči bašy.***
ecmnétic, -ă *adj.* (*med.*) **1** (*despre oameni*) Ecmnezic. **2** *Delir ecmnetic* = delir în care bolnavul situează evenimentele actuale în trecut. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***ecmnétique.***
ecmnézic, -ă *adj.* (*med.*) **1** (*despre oameni*) Care suferă de ecmnezie; ecmnetic. **2** Care ţine de natura ecmneziei. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***ecmnésique.***
ecmnezíe *s.f.* (*med.*) Formă de amnezie, exprimată prin trăirea unor evenimente trecute, cu senzaţia că se întîmplă în prezent şi uitarea evenimentelor recente; amnezie anterogradă. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***ecmnésie***, engl. ***ecmnesia***; cf. gr. *ἐκ* „în afară", *μνήμη* „memorie".
eco[1]**-** Elem. de compunere „mediu", „proprietate". • /<fr. ***éco-***, it. ***eco-***; cf. gr. *οἶκος* „casă".
ecó[2] *s.n.* v. ecou.
ecoacuzíe *s.f.* (*med.*) Tulburare a funcţiei auditive, care se caracterizează prin perceperea unui sunet auzit în trecut. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***echoacousia***, fr. ***échoacousie.***
ecoansón *s.n.* **1** (*arhit.*) Ornament triunghiular, cuprins între două arcade tangente, legate la înălţime de un brîu orizontal; piatră care formează colţul ambrazurii unei ferestre sau a unei uşi. **2** (*constr.*) Operaţie de finisare a colţurilor unei încăperi. • pl. *-oane.* /<fr. ***écoinçon.***
ecobiótic, -ă *adj.* (*despre organisme*) Care este adaptat la un mod specific de viaţă. • sil. *-bi-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***écobiotique.***
ecocardiográf *s.n.* (*med.*) Aparat pentru ecocardiografie. • sil. *-di-o-.* pl. *-e.* /***eco***[1]*-* + ***cardiograf.***
ecocardiográfic, -ă *adj.* (*med.*) Care este realizat cu ajutorul ecocardiografului. • sil. *-di-o-.* pl. *-ci, -ce.* /***ecocardiograf.*** + *-ic.*
ecocardiografíe *s.f.* (*med.*) Explorarea cordului cu ajutorul ultrasunetelor. • sil. *-di-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***échocardiographie***, engl. ***echocardiography***; cf. gr. *ἠχώ* „ecou, sunet repetat", *καρδία* „inimă", *γράφω* „a scrie".
ecocardiográmă *s.f.* (*med.*) Ecogramă a inimii. • sil. *-di-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***échocardiogramme.***
ecochinezíe *s.f.* (*med.*) Ecopraxie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***échokinésie.***
ecocinematografíe *s.f.* Cinematografie care produce filme ecologice. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***eco***[1]*-* + ***cinematografie.***
ecoclimátic, -ă *adj.* Care are un climat condiţionat de factori ecologici; care se referă la factorii ecologici ce afectează climatul. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***écoclimatique.***
ecoencefalografíe *s.f.* (*med.*) Metodă de investigare şi de diagnosticare a proceselor patologice intracraniene cu ajutorul ultrasunetelor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***écho-encéphalographie***, engl. ***echoencephalography***; cf. gr. *ἠχώ* „sunet", *ἐγκέφαλος* <*ἐν* „în, înăuntru", *κεφαλή* „cap", „creier", *γράφω* „a scrie".
ecoencefalográmă *s.f.* (*med.*) Înregistrare a unui proces patologic intracranian, obţinută prin ecoencefalografie; traseul înregistrat în cursul ecoencefalografiei. • pl. *-e.* /<fr. ***écho-encéphalogramme.***
ecoestezíe *s.f.* (*med.*) Fenomen fiziologic datorat propagării difuze a excitaţiei, care face ca senzaţiile

determinate de un stimul să apară și în afara zonei aplicării lui. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***échoesthésie***.

ecoetologíe *s.f.* Disciplină care se ocupă cu studiul influenței condițiilor de mediu asupra comportamentului și obiceiurilor organismelor. • g.-d. *-iei*. /***eco¹-*** + ***etologie***.

ecofeedback [,ekoˈfidbek] *s.n.* (*biol.*) Retroacțiune ecologică având rolul de a menține stabilitatea ecosistemelor naturale față de diversele influențe din mediul ambiant. • /***eco¹-*** + ***feedback***.

ecofenotíp *s.n.* (*biol.*) Modificare fenotipică determinată de mediul înconjurător. • pl. *-uri*. /***eco¹-*** + ***fenotip***.

ecofílm *s.n.* Film ecologic. • pl. *-e*. /***eco¹-*** + ***film***.

ecofiziológic, -ă *adj.* (*biol.*) Care aparține ecofiziologiei, care se referă la ecofiziologie. • sil. *-zi-o-*. pl. *-ci, -ce*. /***eco¹-*** + ***fiziologic***.

ecofiziológie *s.f.* (*biol.*) Disciplină care se ocupă cu studiul fiziologiei diferitelor grupe de organisme în corelație cu mediul natural. • sil. *-zi-o-*. g.-d. *-iei*. /***eco¹-*** + ***fiziologie***.

ecofób, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Persoană) care suferă de ecofobie. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***écophobe***.

ecofobíe *s.f.* (*med.*) Teamă patologică de a sta singur în casă. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***écophobie***; cf. gr. *οἶκος* „casă", *φόβος* „teamă".

ecofrazíe *s.f.* (*med.*) Tendință patologică de repetare automată a propozițiilor auzite la alte persoane. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***échophrasie***.

ecogenétică *s.f.* (*biol.*) Știință care se ocupă cu studiul raportului dintre factorii ecologici și structura genetică a organismelor. • /***eco¹-*** + ***genetică***.

ecogenéză *s.f.* (*biol.*) **1** Proces de formare a condițiilor ecologice. **2** Stabilire a unor relații între organisme și mediu în cursul evoluției. • pl. *-e*. /<fr. ***écogenèse***.

ecogeográfic, -ă *adj.* (*biol.*) Care este condiționat de factorii ecologici și geografici. • sil. *-ge-o-*. pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***écogéographique***.

ecográf *s.n.* **1** (*biol.*) Aparat care servește la determinarea caracteristicilor de mediu pe baza principiului vibrațiilor ultrasonore. **2** (*med.*) Aparat folosit în ecografie. • pl. *-e*. /<fr. ***échographe***.

ecográfic, -ă *adj.* (*med.*) Care aparține ecografiei, care se referă la ecografie; care este realizat prin ecografie. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***échographique***.

ecografíe *s.f.* (*med.*) **1** (Metodă de) explorare a unui organ sau a unei regiuni din organism cu ajutorul ultrasunetelor; ecotomonografie, ultrasonografie. **2** Tendință morbidă, la unii bolnavi psihic, de a intercala în scris unele cuvinte auzite întîmplător sau de a repeta în scris, de mai multe ori, expresii sau cuvinte. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***échographie***, engl. ***echography***; cf. gr. *ἠχώ* „ecou, sunet repetat", *γράφω* „a scrie".

ecográmă *s.f.* (*med.*) Totalitatea imaginilor obținute la ecograf. • pl. *-e*. /<fr. ***échogramme***, engl. ***echogram***.

ecolalíe *s.f.* (*med.*) Impuls morbid la unii bolnavi psihic manifestat prin repetarea ca un ecou a cuvintelor pe care le aud. ◆ Ext. Repetare automată a vorbelor cuiva. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***écholalie***, engl. ***echolalia***; cf. gr. *ἠχώ* „ecou", *λαλέω* „a vorbi".

ecolocatór *s.n.* (*tehn.*) Aparat ultrasonor al cărui principiu de funcționare constă în a înregistra ecoul sunetului emis. • pl. *-oare*. /<fr. ***écholocateur***.

ecolocáție *s.f.* **1** (*tehn.*) Reperare a obstacolelor cu ajutorul ultrasunetelor. **2** (*biol.*) Mod de orientare a unor organisme, a unor animale cu ajutorul ultrasunetelor reflectate în anumite obstacole. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***écholocation***.

ecológ, -ă *s.m., s.f.* Specialist în ecologie; ecologist. • pl. *-gi, -ge*. /<fr. ***écologue***.

ecológic, -ă *adj.* **1** Care aparține ecologiei, care se referă la ecologie; din punctul de vedere al ecologiei. *Condițiile ecologice ale dezvoltării plantelor.* ◇ *Echilibru ecologic* v. echilibru. *Nișă ecologică* v. nișă. *Optim ecologic* v. optim. **2** (*despre substanțe chimice, combustibili etc.*) Care respectă condițiile de protecție a mediului, care nu sînt poluante sau care au un caracter poluant redus. *Benzină ecologică.* ◇ *Armă ecologică* v. armă. **3** Care evită distrugerea ecosistemului; care conduce la protejarea mediului, a plantelor și animalelor pentru menținerea echilibrului natural. *Înlocuirea blănurilor naturale cu blănuri artificiale reprezintă o atitudine ecologică.* ◇ *Blană ecologică* v. blană. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***écologique***.

ecologíe *s.f.* **1** Știință care se ocupă cu studiul interacțiunii dintre organisme și mediul lor de viață; (*înv.*) bionomie. ◇ *Ecologie umană* = ramură a ecologiei care se ocupă cu studiul relațiilor dintre fenomenele sociale și mediul în care sînt cuprinse, folosind metode medicale, ecologice, sociologice, psihologice etc. **2** Relație între organisme și mediul lor de viață. • g.-d. *-iei*. și (*înv.*) *oecologíe s.f.* /<fr. ***écologie***; cf. gr. *οἶκος* „casă", *λόγος* „cuvînt, studiu".

ecologísm *s.n.* **1** Teorie și practică ce subliniază importanța problemelor ecologice. **2** Mișcare pentru ocrotirea mediului ambiant. • /<fr. ***écologisme***.

ecologíst, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Adept) al ecologismului; (cel) care apără mediul ambiant. **2** *s.m., s.f.* Ecolog. **3** *adj. Partid ecologist* = partid care are ca principal obiectiv protecția vieții și a naturii, lupta împotriva poluării, a pericolelor create de industrializarea excesivă, de utilizarea energiei atomice etc. • pl. *-iști, -iste*. /<fr. ***écologiste***.

ecologiză *vb. I.tr.* A proteja de poluare; a îndepărta poluarea. • prez.ind. *-ez*. /***ecologie*** + *-iza*.

ecologizánt, -ă *adj.* Care contribuie la menținerea echilibrului ecologic; care protejează de poluare. *Pădurile sînt un factor ecologizant.* • pl. *-ți, -te*. /de la ***ecologiza***.

ecologizáre *s.f.* Acțiunea de *a ecologiza* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***ecologiza***.

ecolót *s.n.* (*electron.*) Sondă electronică. • pl. *-uri*. /<germ. ***Echolot***.

ecométric, -ă *adj.* (*tehn.*) Care aparține ecometriei, care se referă la ecometrie. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***échométrique***.

ecométrie *s.f.* **1** (*tehn.*) Operație de măsurare a nivelului unui lichid în sonde, pe baza reflexiei undelor sonore. **2** (*înv.*) Operație de măsurare a ecoului, în scopul realizării unei construcții cu rezonanță bună. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***échométrie***.

ecométru *s.n.* (*tehn.*) Aparat cu care se măsoară durata, distanța și raporturile dintre sunete, folosit mai ales la aprecierea nivelului de lichid din gurile de sondă. • pl. *-e*. /<fr. ***échomètre***; cf. gr. *ἠχώ* „ecou", *μέτρον* „măsură".

ecomimíe *s.f.* (*med.*) Simptom al unor boli psihice care constă în repetarea automată a gesturilor pe care le fac persoanele din anturajul bolnavului. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***échomimie***, engl. ***echomimia***; cf. gr. *ἠχώ* „ecou", *μῖμος* „imitator".

econdróm *s.n.* (*med.*) Tumoare care se formează la nivelul articulațiilor prin proliferarea țesutului cartilaginos; econdroză. • pl. *-oame*. /<fr. ***ecchondrome***, engl. ***ecchhondroma***; cf. gr. *ἐκ* „din, de la", *χόνδρος* „cartilaj".

econdróză *s.f.* (*med.*) Econdrom. • pl. *-e*. /<fr. ***ecchondrose***.

econocrát *s.m.* Tehnocrat care se ocupă de problemele macroeconomice ale societății. • pl. *-ți*. /***econo[mie]*** + *-crat*.

económ, -oámă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* (*despre oameni*) Care face economii, care folosește cu chibzuință banii sau alte mijloace materiale; care cheltuiește cu cumpătare; ext. (*adesea peior.*) zgîrcit. *Sărăcia învață pe om ca să fie econom* (PANN). ◆ Care este măsurat, moderat; echilibrat. *Om econom la vorbă.* ◆ (*despre acțiuni, manifestări etc. ale oamenilor*) Care exprimă, trădează cumpătare, chibzuință, măsură. *O împărțire econoamă a banilor.* **2** *s.m., s.f.* Persoană însărcinată cu administrarea veniturilor unei instituții bisericești. ◇ (*adj.*) *Părintele econom s-a ocupat de renovarea bisericii.* **3** *s.m., s.f.* (*în trecut*) Persoană însărcinată cu administrarea unei instituții sau a averii cuiva; administrator, intendent. *Economul spitalului.* **4** *s.m., s.f.* (*înv., reg.*; și *econom de cîmp, econom de pămînt*) Persoană care posedă o gospodărie; țăran înstărit. ◆ (și, *înv., economă de casă*) Persoană pricepută în conducerea unei gospodării. **5** *s.m.* (*înv., reg.*; și *econom oier* sau *de oi, de vite*) Crescător și proprietar de vite. **6** *s.m., s.f.* (*reg.*) Persoană care se ocupă cu aprovizionarea și cu pregătirea mesei pentru un grup organizat. • pl. *-i, -e*. și (*înv.*) *iconóm, -oámă adj., s.m., s.f., económă adj., s.f.* /<ngr. ***οἰκονόμος***, fr. ***économe***, lat. ***oeconomus***, germ. ***Ökonom***.

economát *s.n.* **1** Magazin cu produse (alimentare), având prețuri mai mici, pentru persoane cu venituri reduse. **2** (*în trecut*) Magazin de aprovizionare în cadrul unei întreprinderi sau instituții, care avea drept scop procurarea bunurilor de consum pentru salariați, livrate în schimbul unor bonuri plătite din salariile lor. **3** Sediu în care își desfășoară activitatea economul unei instituții bisericești. **4** (*înv.*) Serviciu administrativ al unei instituții. • pl. *-e, -uri*. și (*înv.*) *iconomát s.n.* /<fr. ***économat***.

económă *adj., s.f.* v. econom.

econométric, -ă *adj.* (*econ.*) De econometrie, care se referă la econometrie. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***économétrique***.

econometrician, -ă *s.m., s.f.* (*econ.*) Specialist în econometrie. • sil. *-ci-an*. pl. *-ieni, -iene*. /<fr. ***économétricien***.

econometríe *s.f.* (*econ.*) **1** Tehnică, ansamblu de metode matematice și statistice, folosite pentru studierea corelațiilor cantitative ale fenomenelor și proceselor economice. **2** Disciplină care face legătura dintre teoria economică, matematică și statistică și care se ocupă cu aplicarea metodelor statistice și matematice la analiza fenomenelor și proceselor economice. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***économétrie***.

econométru *s.n.* Aparat pentru măsurarea economiilor realizate în consum. • pl. *-e*. /<fr. ***économètre***.

económic, -ă *adj.* **1** Care aparține economiei, care privește economia; care se ocupă cu economia; (*înv.*) economistic, economicesc. ◇ *Agent economic* v. agent. *Agenție economică* v. agenție. *Ajustare economică* v. ajustare. *Analiză economică* v. analiză. *Asociație economică* v. asociație. *Bază economică* v. bază. *Blocadă economică* v. blocadă. *Blocaj economic* v. blocaj. *Bunăstare economică* v. bunăstare. *Categorie economică* v. categorie. *Ciclu economic* v. ciclu. *Coeficient economic* v. coeficient. *Comunitate economică* v. comunitate. *Contract economic* v. contract. *Creștere economică* v. creștere. *Criză economică* v. criză. *Democrație economică* v. democrație. *Dezechilibru economic* v. dezechilibru. *Echilibru economic* v. echilibru. *Geografie economică* v. geografie. *Homeostază economică* v. homeostază. *Impact economic* v. impact. *Indicator economic* v. indicator. *Integrare economică* v. integrare. *Interes economic* v. interes. *Lege economică* v. lege. *Malthusianism economic* v. malthusianism. *Materialism economic* v. materialism. *Parametru economic* v. parametru. *Politică economică* v. politic. *Proporții economice* v. proporție. *Romantism economic* v. romantism. *Sistem economic* v. sistem. *Unitate economică* v. unitate. ◆ (*despre discipline științifice, scrieri etc.*) Care se ocupă cu studiul economiei; care se referă la fenomene economice. ◇ *Informatică economică* v. informatică. ◆ (*despre instituții de învățămînt*) Al cărui profil este studiul disciplinelor care aparțin științelor economice; în care se studiază economia. **2** Care necesită puține cheltuieli; care asigură, permite realizarea de economii, de avantaje materiale; care este avantajos, convenabil; economicos, ieftin. *Restaurantele, birturile economice și cafenelele se umplură de lume* (STANCU). ◆ (*adv.*) Cu economie, fără cheltuieli inutile. *Cumpărăturile sînt făcute economic.* ◇ Fig. *Procedam economic cu timpul disponibil* (BLA.). **3** Care privește starea materială a cuiva; care ține de aspectul pecuniar. *Tratează... ideea culpabilității părinților care-și căsătoresc fetele din socoteli economice* (CĂL.). **4** (*înv.*) Care se referă la administrarea, gospodărirea unor bunuri, unei instituții etc.; care se ocupă cu administrarea, gospodărirea unor bunuri, unei instituții etc. • pl. *-ci, -ce*. și (*înv.*) *iconómic, -ă, economicésc, -eáscă adj.* /<ngr. ***οἰκονομικός***, fr. ***économique***.

economicésc, -eăscă *adj.* v. economic.

economicéște *adv.* **1** Din punct de vedere economic (1). *Țărănimea, robită economicește,... nu putea constitui pentru statul românesc o bază indestructibilă de rezistență* (SADOV.). **2** Relativ la starea materială a cuiva, la aspectul pecuniar. *Economicește o ducea rău* (CĂL.). **3** Cu economie, cu chibzuială, fără cheltuieli inutile. • și (*înv.*) *iconomicește adv.* /***economic*** + *-ește*.

economicitáte *s.f.* Capacitatea sau însușirea de a fi economic, avantajos, convenabil; (grad de) economie; rentabilitate. • pl. *-ăți*. /***economic*** + *-itate*.

economicós, -oásă *adj.* **1** Economic, avantajos, convenabil. **2** (*înv.; despre tranzacții, acte juridice etc.*) Care se făcea neconform cu realitatea (pentru a

produce o fraudă); care nu era legal din punct de vedere juridic; care aducea venit sau avantaje materiale, politice etc., prin fraudă. • pl. *-oşi, -oase.* şi *(înv.) iconomicós, -oásă adj.* /***economic*** + *-os.*

economíe[1] *s.f.* **1** Ansamblu al activităţilor umane desfăşurate în sfera producţiei, distribuţiei şi consumului bunurilor materiale, precum şi în sfera serviciilor; domeniu fundamental şi complex al activităţii umane, care cuprinde ansamblul faptelor, actelor şi reacţiilor oamenilor, concretizate în comportamente şi decizii privitoare la atragerea şi folosirea resurselor economice, în vederea producerii şi distribuţiei schimbului şi consumului de bunuri, în funcţie de nevoile şi interesele lor; restr. ramură, sector de activitate productivă. *Avem în vedere... etapele în care economia unui popor este inegal repartizată pe teritoriul lui* (COT.). ◇ (*urmat. de determ. care precizează domeniul*) *Economie casnică. Economie pastorală. Economie agricolă.* ◇ *Economie naţională* (sau, *înv., generală*) = totalitatea activităţilor şi interdependenţelor economice la nivel macroeconomic şi microeconomic, coordonat pe plan naţional prin mecanismul propriu de funcţionare. *Economie naturală* = formă de economie în cadrul căreia bunurile materiale se produc direct pentru consum, fără intermediul schimbului. *Economie de schimb* = formă de organizare şi de desfăşurare a activităţii economice în care subiecţii produc bunuri în vederea vînzării, obţinînd, în schimbul lor, prin cumpărare, bunurile necesare satisfacerii trebuinţelor lor. *Economie de piaţă* = formă de organizare şi de funcţionare a economiei, în care raportul dintre cerere şi ofertă determină priorităţile în producerea bunurilor, metodele de organizare şi combinare a factorilor de producţie, libera iniţiativă şi circulaţie a persoanelor şi a mărfurilor, excluzînd orice intervenţie a statului şi a monopolurilor, ceea ce face posibilă valorificarea optimă a resurselor disponibile la un moment dat. *Economie de tranziţie* = stare a unei economii care se caracterizează prin trecerea la noi structuri de proprietate, la noi forme de organizare, conducere, funcţionare şi dezvoltare, ce se extind şi se consolidează concomitent cu restrîngerea şi înlăturarea treptată a celor vechi. *Economie de scară* = principiu economic, potrivit căruia costul mediu al unui produs scade pe măsura creşterii numărului de produse fabricate, rezultat al unei mai judicioase repartizări a costurilor fixe şi a avantajelor producţiei de serie. *Economie subterană* (sau *ascunsă*) = totalitatea activităţilor economice nedeclarate instituţiilor însărcinate cu stabilirea impozitelor şi contribuţiilor sociale, care scapă înregistrărilor statistice şi din contabilitatea naţională. *Balanţa economiei naţionale* v. balanţă. *Militarizarea economiei naţionale* v. militarizare. *Subminarea economiei naţionale* v. subminare. **2** (*adesea constr. cu vb. „a face"*) Folosire raţională a mijloacelor materiale sau băneşti, limitată la strictul necesar în cheltuieli; reducere a cheltuielilor; cumpătare, chibzuială, măsură în cheltuirea sau în consumarea resurselor băneşti ori materiale. *O economie mai strictă... îl prezervase de ceea ce am numi erori statistice* (CONST.). ◇ *Primă de economie* v. primă. *Regim de economii* v. regim. ◇ Loc.adv. *Cu* (*mare* sau, *înv., multă*) *economie* = (cu) foarte puţin. ◇ Fig. *Nu mai rîdea. Trebuia să facă economie de forţe* (PRED.). **3** Concr. Ceea ce se economiseşte printr-o folosire raţională a mijloacelor materiale sau băneşti; rezervă. ◆ (*de obicei la pl.*) Bani agoniseşti şi păstraţi pentru satisfacerea anumitor trebuinţe. *Erau bani din economiile ei* (VLAS.). ◇ *Casă de economii* v. casă. *Casa de economii şi consemnaţiuni* v. consemnaţiune. ◆ (*înv.*) Gospodărie; avut; bogăţie. **4** Ştiinţă (sau sistem de ştiinţe) care cuprinde totalitatea noţiunilor, ideilor, teoriilor, doctrinelor etc. privind fenomenele, procesele şi comportamentele economice, precum şi ansamblul tehnicilor, metodelor şi procedeelor de evaluare, gestionare, stimulare etc. a activităţilor economice. ◇ *Economie agrară* sau, *înv., economia cîmpului* (ori *de cîmp, rurală*) = agronomie. *Economia industriei* (sau, *înv., industrială*) = ştiinţă economică ce studiază relaţiile de producţie din industrie în interacţiune cu forţele de producţie caracteristice acesteia, precum şi sistemele parţiale ale legăturilor specifice calitative şi funcţionale, legile mişcării lor, formele şi metodele specifice de organizare. *Economie politică* (sau, *înv., politicească*) = ştiinţă socială care se ocupă cu studiul legilor producţiei sociale, distribuţiei şi schimbului bunurilor materiale, specifice diferitelor formaţiuni sociale în ascensiunea lor istorică; ştiinţă a administrării unor resurse şi mijloace limitate, care studiază, analizează şi explică comportamentele umane legate de organizarea şi utilizarea acestor resurse. *Economie forestieră* (sau *silvică*) = silvicultură. ◆ (*înv.*) Administrare, gospodărire materială şi financiară, întreprinsă de o persoană, de o familie, de un grup social; manieră, pricepere, artă în administrarea, gospodărirea unor bunuri, unei instituţii etc. **5** Alcătuire, organizare, structură a unui tot, a unui ansamblu etc.; (mod de) organizare a planului sau a părţilor unei lucrări, ale unei scrieri, ale unei legi etc. *Caragiale... îşi schiţează personagiile cu un rar simţ al încadrării lor în economia întregului* (CONST.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<ngr. ***οικονομία***, fr. ***économie***; cf. gr. *οἰκονομία* „gospodărire".

economíe[2] *s.f.* (*înv.*) **1** Funcţie de econom al unei instituţii bisericeşti sau al averii cuiva. ◆ Perioadă de timp în care cineva exercita această funcţie. **2** Sediu în care îşi desfăşura activitatea economul. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi *iconomíe s.f.* /***econom*** + *-ie.*

economiésc, -eăscă *adj.* (*înv.*) Economic. • sil. *-mi-esc.* pl. *-ieşti.* /***economie***[1] + *-esc.*

economisí *vb. IV. tr.* **1** (*compl. indică mijloace băneşti sau materiale, resurse naturale etc.*) A folosi cu chibzuinţă, cu măsură; a agonisi, a strînge; a nu irosi în zadar; (*înv.*) a economiza. *A reuşit să economisească bani pentru excursie.* ◇ (*abs.*) *Muncind şi economisind de abia scot din moşia mea cît să pot trăi onorabil* (REBR.). ◇ Fig. *Adjectivul nu este nicidecum economisit în proza lui Gala Galaction* (VIANU). **2** (*înv.*) A aranja, a organiza, a orîndui; a administra, a gospodări. **3** (*înv.*) A finanţa; a plăti. • prez.ind. *-esc.* şi (*înv.*) *iconomisí vb. IV.* /<ngr. ***οικονόμησα***, aor. lui *οικονομώ*, fr. ***économiser***.

economisíre *s.f.* Faptul de *a economisi.* • pl. *-i.* şi (*înv.*) *iconomisíre s.f.* /v. ***economisi***.

economisít, -ă *adj.* (*despre bani, bunuri materiale, resurse naturale etc.*) Care este realizat din economii; agonisit. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***economisi***.

economísm *s.n.* **1** Concepţie sau ansamblu de doctrine privind fenomenele, procesele şi comportamentele economice; teoria şi practica economistului. **2** Curent social-democrat (manifestat iniţial în Rusia, la sfîrşitul sec. 19 şi la începutul sec. 20) care susţine că proletariatul trebuie să se limiteze numai la lupta economică, prin intermediul sindicatelor; doctrină potrivit căreia factorul economic explică fenomenele sociale şi politice. • /<fr. ***économisme***, rus. ***экономизм***.

economíst, -ă *s.m., s.f.* **1** Persoană care se ocupă cu studierea şi analiza proceselor, fenomenelor şi comportamentelor economice; specialist în ştiinţe economice. ◆ Ext. Contabil. *Economist la serviciul administrativ.* **2** Adept al economismului. • pl. *-işti, -iste.* şi (*înv.*) *iconomíst s.m., s.f.* /<fr. ***économiste***.

economístic, -ă *adj.* (*înv.*) Economic. • pl. *-ci, -ce.* /***economist*** + *-ic.*

economizá *vb. I. tr.* (*înv.; compl. indică mijloace băneşti sau materiale*) A economisi. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***économiser***.

economizáre *s.f.* Faptul de *a economiza.* • pl. *-ări.* /v. ***economiza***.

economizatór *s.n.* (*tehn.*) Economizor. • pl. *-oare.* /de la ***economizor***.

economizór *s.n.* (*tehn.*) **1** Instalaţie pentru încălzirea apei înainte de a o introduce în sistemul de fierbere al cazanului cu abur; economizator. **2** Dispozitiv adaptat la carburatorul unui motor cu explozie pentru reducerea consumului de combustibil. • pl. *-oare.* /<fr. ***économiseur***.

ecopatíe *s.f.* (*med.*) Manifestare patologică ce constă în repetarea fără sens a unor cuvinte sau acţiuni. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***échopathie***.

ecopedológic, -ă *adj.* (*pedol.*) Care se referă la ecopedologie, care aparţine ecopedologiei. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***échopédologique***.

ecopedológie *s.f.* (*pedol.*) Edafologie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***échopédologie***.

ecopraxíe *s.f.* (*med.*) Imitare imediată şi fidelă a gesturilor, a atitudinilor şi mişcărilor persoanelor din jur, manifestată la unii psihopaţi; ecochinezie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***échopraxie***, engl. ***echopraxia***; cf. gr. *ἠχώ* „ecou", *πρᾶξις* „acţiune , practică" <*πράσσω* „a face".

ecornáj *s.n.* Decorare. • pl. *-e.* /<fr. ***écornage***.

ecorşá *vb. I. tr.* (*compl. indică pieile animalelor, scoarţa copacilor etc.*) A jupui. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***écorcher***.

ecorşéu *s.n.* (*a. plast.*) Reprezentare a corpului omenesc sau a unui animal jupuit de piele, care serveşte sculptorilor şi pictorilor pentru studiul anatomic al musculaturii. • pl. *-ee.* /<fr. ***écorché***.

ecoscóp *s.n.* (*med.*) Aparat cu care, cu ajutorul ultrasunetelor, se vizualizează pe un ecran capul copilului înainte de a se naşte. • pl. *-oape.* /<fr. ***échoscope***.

ecoscopíe *s.f.* (*med.*) Imagine obţinută la ecoscop. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***échoscopie***.

ecoséu *s.n.* v. ecosez.

ecoséz, -ă *adj.invar., s.f.* **1** *adj.invar.* (*despre ţesături*) Care prezintă un model în carouri (mari), de obicei în culori vii şi variate. *Stofă ecosez.* **2** *adj.invar.* (*despre obiecte de îmbrăcăminte*) Care este confecţionat dintr-o ţesătură cu model în carouri (mari). *Un palton larg ecosez.* **3** *s.f.* Ţesătură din fire de lînă, de bumbac, de mătase etc. care prezintă un model în carouri mari, de obicei în culori vii şi variate. **4** *s.f.* Vechi dans scoţian cu mişcare vioaie. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-e.* şi (*înv.*) *ecoséu s.n.* /<fr. ***écossais***, ***ecossaise*** „scoţian".

ecosféră *s.f.* (*geogr.*) **1** Strat sferic în care doza de radiaţii (luminoase, termice etc.) emise de un soare central favorizează dezvoltarea materiei vii pe planetele aflate în zona respectivă. **2** Suprasistem al exteriorului Pămîntului, format din întrepătrunderea structurală şi funcţională a tuturor învelişurilor externe (litosferă, atmosferă, hidrosferă, biosferă). • /***eco***[1]*-* + ***sferă***.

ecosistém *s.n.* (*biol.*) Unitate fundamentală în ecologie, constituită din ansamblul format din biotop şi biocenoză, în care se stabilesc relaţii strînse atît între organisme, cît şi între acestea şi factorii abiotici dintr-o arie geografică definită. ◇ *Ecosistem uman* = sistem format din populaţia umană şi habitatul său, integrat în biosferă. • pl. *-e.* /<fr. ***écosystème***, engl. ***ecosystem***; cf. gr. *οἶκος* „casă", *σύστημα* „compoziţie; ansamblu".

ecosóndă *s.f.* (*tehn.*) Sondă electronică cu ecou acustic, folosită în ecolocaţie. • pl. *-e.* /<fr. ***échosonde***.

ecospécie *s.f.* (*biol.*) Specie rezultată fără izolare geografică, numai prin izolare genetică şi ecologică. • pl. *-cii.* g.-d. *-iei.* /<engl. ***ecospecies***.

ecostabilitáte *s.f.* (*biol.*) Stabilitate a genotipului, specifică soiurilor şi hibrizilor ameliorati. • /<fr. ***échostabilité***.

ecotimíe *s.f.* (*psih.*) Reflectare în reacţiile emoţionale individuale a tonusului afectiv al celor din jur. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***échothymie***.

ecotíp *s.n.* (*bot.*) Grup de plante de aceeaşi specie, cu anumite însuşiri ereditare proprii, rezultat prin acţiunea selecţiei în anumite condiţii de mediu. ◆ Plantă care, în condiţii naturale, reuşeşte să ocupe suprafaţa solului cu vegetaţia sa spontană. • pl. *-uri.* /<fr. ***écotype***.

ecotomonografíe *s.f.* (*med.*) Metodă de explorare bazată pe principiul reflexiei ecoului produs de un ultrasunet care întîlneşte un obstacol, putînd diferenţia astfel structurile de consistenţă diferită dintr-un organ; ecografie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***échotomonographie***.

ecotón *s.n.* (*biol.*) Zonă de tranziţie între două biocenoze. • pl. *-e.* /<fr. ***écotone***.

ecotóp *s.n.* (*biol.*) Complex de factori ecologici (căldură, apă, substanţe nutritive organice) specific unui mediu de dezvoltare a unui organism vegetal sau a unei biocenoze. • pl. *-uri.* /<fr. ***écotope***.

ecotoxicologíe *s.f.* (*biol.*) Ramură a ecologiei care se ocupă cu studiul acţiunii substanţelor toxice din mediul înconjurător asupra sistemelor biologice. • g.-d. *-iei.* /***eco***[1]*-* + ***toxicologie***.

ecoturísm *s.n.* Turism care se face în mijlocul naturii, cu respectarea mediului şi menţinerea echilibrului natural. • /***eco***[1]*-* + ***turism***.

ecóu *s.n.* **1** Repetare a unui sunet datorită reflexiei undelor sonore sau ultrasonore la nivelul unei suprafeţe; sunet astfel repetat, care este perceput distinct în raport cu sunetul direct. *Un răstimp nu auzi decît ecourile gangului* (AGÂR.). ◇ Compar. *Vorbele ştiute îmi răsună în minte ca nişte ecouri tîrzii*

(LĂNCR.). ◇ Fig. *Poezia este, în primul rînd, ecoul unei sensibilităţi fragede într-un organism psihic superior* (IBR.). **2** Ext. Răspuns. *Toate sforţările lui de-a scoate o vorbă din Bologa au rămas fără ecou* (REBR.). **3** Sunet; zgomot. *Este... ecoul unei delicate harfe* (CONST.). **4** Fig. Răsunet, impresie pe care o produce un lucru, un fapt, un eveniment etc. asupra cuiva; interes stîrnit de ceva. *Anume întîmplări lasă mai tîrziu ecouri* (CĂL.). **5** Fig. Persoană care repetă, răspîndeşte cuvintele sau ideile cuiva. *Scriitorul este ecoul vremurilor sale.* **6** Rubrică de ziar consacrată noutăţilor (mondene). *A citit în ziare toate ecourile evenimentului.* **7** (*tehn.*) *Ecou-semnal* = înregistrare optică pe ecranul unui radar. **8** (*muz.*; *înv.*) Imitare a efectului de ecou, într-un ansamblu de voci sau de instrumente, prin repetarea, cu o nuanţă de pianissimo, a unui scurt şir melodic. **9** (*med.*) *Ecou al gîndirii* = fenomen halucinatoriu care constă în convingerea subiectului afectat că gîndirea sa este repetată şi comentată de către observatori invizibili.• pl. *-uri.* şi (*înv.*) *ecó, ehó, ihó s.n.* /<lat. ***ĕcho***, ngr. ***ηχώ***, fr. ***écho***, it. ***eco***; cf. gr. *ἠχώ* „sunet".

ecpaiá *s.f.* **1** (*ist.*) Suită, escortă care însoţea pe un domnitor sau pe un mare demnitar; personalul din serviciul unui domnitor sau al unui (mare) demnitar. **2** (*înv.*) Grupare socială (privilegiată). ◆ (*peior.*) Clică. • pl. *-iale.* şi *ehpaiá, etcaiá, etpaiá s.f.* /cf. tc. *etba.*

ecpaíc *s.m.* Slujbaş care făcea parte din ecpaia. • pl. *-ci.* /***ecpaia*** + *-ic.*

ecrán *s.n.* **1** Suprafaţă mată (albă), de pînză, de hîrtie etc., întinsă vertical, pe care se proiectează şi se formează, cu ajutorul unor aparate sau instrumente optice, imagini reale ale obiectelor, fiinţelor etc., folosită în cinematografie, în laboratoare etc. ◇ *Marele ecran* sau *ecran cinematografic* = *a)* ansamblu format din carcasă, ramă şi ecranul propriu-zis, confecţionat din pînză acoperită cu o soluţie specială, pe care se proiectează un film; *b)* ext. cinematografie. *O nouă stea pe marele ecran. Micul ecran* = televizor; ext. televiziune. *Adaptare pentru micul ecran.* ◇ Fig. *Lucruri şi fiinţe apar deodată ca simple umbre... pe ecranul alb al universului* (MAN.). *Ecran panoramic* v. panoramic. **2** *Ecran luminescent* (sau *fosforescent*) = perete de sticlă plan sau uşor curbat, acoperit cu un strat care devine luminescent în punctele de incidenţă cu fasciculele de particule încărcate cu sarcini electrice sau cu fascicule de radiaţii, electrostatice, folosit în tuburile catodice, în instalaţiile de raze X etc. **3** (şi *ecran de protecţie*) Perete sau înveliş de protecţie împotriva unei acţiuni fizice. ◇ *Ecran electromagnetic* = *a)* înveliş metalic folosit pentru protecţia unor circuite sau elemente de circuit electrice împotriva acţiunii cîmpului electromagnetic exterior; *b)* partea anterioară a tubului cinescop care face vizibilă imaginea electronică. (*hidrotehn.*) *Ecran de etanşare* = element al unui baraj sau al unui dig care împiedică trecerea apelor de infiltraţie. **4** (*înv.*) Apărătoare de metal, în faţa unei sobe, a unui cămin etc. pentru a feri podeaua de scîntei sau de dogoarea focului. • pl. *-e,* (*pop.*) *-uri.* /<fr. ***écran***.

ecrană *vb. I. tr.* (*compl. indică regiuni din spaţiu, sisteme tehnice etc.*) A proteja contra unei acţiuni fizice cu ajutorul unui ecran. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***écraner***.

ecranáre *s.f.* Acţiunea de *a ecrana* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***ecrana***.

ecranát, -ă *adj.* (*despre regiuni din spaţiu, sisteme tehnice etc.*) Care este protejat contra unei acţiuni fizice cu ajutorul unui ecran. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***ecrana***.

ecranizá *vb. I. tr.* (*compl. indică opere literare, muzicale, coregrafice etc.*) A transpune, a adapta pentru cinematografie şi a produce filmul respectiv. • prez.ind. *-ez.* /***ecran*** + *-iza.*

ecranizáre *s.f.* **1** Acţiunea de *a ecraniza* şi rezultatul ei. **2** Film cinematografic realizat prin adaptarea unei opere literare sau muzicale. • pl. *-ări.* /v. ***ecraniza***.

ecranizát, -ă *adj.* (*despre opere literare, muzicale, coregrafice*) Care a fost transpus, adaptat pentru cinematografie. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***ecraniza***.

ecranizatór, -oáre *s.m., s.f.* Cineast care realizează o ecranizare. • pl. *-ori, -oare.* /***ecraniza*** + *-tor.*

ecrasá *vb. I. tr.* **1** A strivi, a zdrobi. **2** Fig. A distruge; a umili. ◆ A copleşi, a împovăra. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***écraser***.

ecrazítă *s.f.* Exploziv brizant pe bază de acid picric. • /<fr. ***écrasite***, germ. ***Ekrasit***.

ecrazór *s.n.* (*med.*) Instrument chirurgical, format din două ramuri metalice care se pot strînge, strivind între ele o porţiune de organ. • pl. *-oare.* /<fr. ***écraseur***.

ecrín, -ă *adj.* (*anat.*; *despre glande*) Care elimină produsul fără a modifica structura celulelor; exocrin. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***eccrine***, germ. ***ekkrin***.

ecritúră *s.f.* (*fran.*) Scriere. • pl. *-i.* /<fr. ***écriture***.

ecru [e'kry] *adj.invar., s.n.* (*fran.*) (De) culoarea mătăsii naturale nespălate; bej-deschis. ◇ *Mătase ecru* = mătase care nu a fost trecută prin apă clocotită. • /<fr. ***écru***.

ecruisá *vb. I. tr.* (*tehn.*) A modifica proprietăţile unui metal sau ale unui aliaj în urma unui proces de deformare plastică, la o temperatură inferioară celei la care începe recristalizarea. • sil. *-cru-i-.* prez.ind. *-ez.* /de la ***ecruisaj***, prin derivare regresivă; cf. şi fr. *écrouir.*

ecruisáj *s.n.* **1** Ecruisare. **2** Defecţiune a unui metal sau a unui aliaj care constă în întărirea lor în urma deformării plastice. • sil. *-cru-i-.* pl. *-e.* /<fr. ***écrouissage***.

ecruisáre *s.f.* Acţiunea de *a ecruisa* şi rezultatul ei; ecruisaj. • sil. *-cru-i-.* pl. *-ări.* /v. ***ecruisa***.

ecruisát, -ă *adj.* (*despre metale sau aliaje*) Care a trecut în stare de ecruisaj, în urma unui proces de deformare plastică. • sil. *-cru-i-.* pl. *-ţi, -te.* /v. ***ecruisa***.

ecstasy ['ekstazi] *subst.* Drog euforizant, obţinut dintr-un amestec de amfetamine, de halucinogene şi de anestezice veterinare, care provoacă un comportament dezinhibat. • /<engl. ***ecstasy***.

ectáse *s.f.* v. ectazie.

ectazíe *s.f.* **1** (*metr.*) Licenţă poetică ce constă în folosirea unei silabe scurte cu valoare de silabă lungă. **2** (*med.*) Dilatare temporară sau permanentă a unui organ cavitar sau tubular. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi (*înv.*) *ectáse s.f.* /<lat. ***ectăsis***, fr. ***ectasie***; cf. gr. *ἔκτασις* „extensiune".

ecténie *s.f.* (*bis.*) Grupare de scurte chemări la rugăciune rostite de preot sau de diacon în cursul serviciului religios ortodox, la care, de fiecare dată, credincioşii răspund „Doamne miluieşte!" • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi (*înv., pop.*) *icténie, ihténie s.f.* /<ngr. ***ἐκτένεια***.

ectímă *s.f.* **1** (*med.*) Boală de piele, provocată de streptococi, manifestată prin pete mari, roşii, pustule şi ulceraţii care se acoperă cu cruste şi lasă urme. **2** (*med. vet.*) *Ectimă contagioasă* = boală virotică a oilor şi a caprelor, care se manifestă prin erupţii pustuloase în jurul buzelor, a nărilor (şi pe pielea ugerului şi a extremităţilor membrelor). • /<fr. ***ecthyma***; cf. gr. *ἔκθυμα*.

ectíp *s.m.* **1** (*filos.*) Idee care provine dintr-o reprezentare. **2** (*înv.*) Copie (a unei medalii, a unei inscripţii etc.). • pl. *-i.* /<fr. ***ectype***, lat. ***ectypus***; cf. gr. *ἐκ* „din, de la", *τύπος* „amprentă".

ecto- Elem. de compunere „extern", „în afară". • /<fr. ***ecto-***; cf. gr. *ἐκτός* „în afară".

ectobiónt *s.n.* (*biol.*) Organism fixat pe faţa exterioară a plantei-gazdă. • sil. *-bi-ont.* pl. *-e.* /<fr. ***ectobionte***.

ectoblást *s.n.* (*biol.*) Foiţa superficială a embrionului tridermic al vertebratelor; ectoderm. • pl. *-uri.* /<fr. ***ectoblaste***, engl. ***ectoblast***; cf. gr. *ἐκτός* „din, de la", *βλαστός* „vlăstar; germen".

ectoblástic, -ă *adj.* (*biol.*) Ectodermic. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***ectoblastique***.

ectocardíe *s.f.* (*med.*) Anomalie congenitală care constă în poziţia inimii în afara cardiei din cauza unui defect al peretelui cervicotoracic sau toraco-abdominal, asociată frecvent cu malformaţii ale vaselor mari şi ale cordului. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***ectocardie***, engl. ***ectocardia***; cf. gr. *ἐκτός* „din, de la", *καρδία* „inimă".

ectocornée *s.f.* (*anat.*) Pătura externă a corneei. • pl. *-ee.* /<fr. ***ectocornée***, engl. ***ectocornea***.

ectocrín, -ă *adj.* (*biol.*; *despre substanţe organice*) Care este eliminat în mediu de organismele vii, avînd rol important în reglarea relaţiilor dintre specii. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***ectocrine***.

ectodérm *s.n.* (*biol.*) **1** Ectoblast. **2** Foiţă epitelială externă a peretelui corpului la celenterate, formată dintr-un singur strat de celule. • pl. *-e.* /<fr. ***ectoderme***, germ. ***Ektoderme***, engl. ***ectoderm***; cf. gr. *ἐκτός* „din, de la", *δέρμα* „piele".

ectodérmic, -ă *adj.* (*biol.*) Care aparţine ectodermului, care se referă la ectoderm; care este derivat din ectoderm; ectoblastic. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***ectodermique***.

ectodermóză *s.f.* (*med.*) Afecţiune apărută în copilărie sau adolescenţă, caracterizată clinic prin leziuni tegumentare sau mucoase, cu localizare bucală, conjunctivală sau genitală, puţin evidente, asociate cu simptome pulmonare şi cu alterarea stării generale, avînd evoluţie benignă şi vindecare în cîteva săptămîni. • pl. *-e.* /<fr. ***ectodermose***, engl. ***ectodermosis***.

ectodinamomórf, -ă *adj.* (*geol.*; *despre soluri*) Care are caractere comune, datorită acţiunii factorilor naturali. • pl. *-i, -e.* /***ecto-*** + ***dinamomorf***.

ectoendoparazítă *s.f.* (*bot.*) Ciupercă parazită al cărei miceliu se dezvoltă atît la suprafaţa, cît şi în interiorul plantei-gazdă. • pl. *-e.* /<fr. ***ectoendoparasite***.

ectofít, -ă *adj., s.n.* **1** *adj., s.n.* (Organism) care trăieşte ca parazit în interiorul plantei-gazdă. **2** *s.n.* (*la pl.*) Paraziţi vegetali pe suprafaţa corpului uman. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***ectophyte***; cf. gr. *ἐκτός* „din, de la", *φυτόν* „plantă".

ectogenéză *s.f.* (*biol.*) Teorie care absolutizează acţiunea mediului exterior asupra organismelor, negînd rolul structurii interne a acestora. • /<fr. ***ectogenèse***; cf. gr. *ἐκτός* „din, de la", *γένεσις* „naştere".

ectográm *s.n.* v. hectogram.

ectolítru *s.m.* v. hectolitru.

ectomér *s.n.* (*biol.*) Blastomer care participă la formarea ectodermului. • pl. *-e.* /<engl. ***ectomere***.

ectométru *s.m.* v. hectometru.

ectomezodérm *s.n.* (*biol.*) Mezoderm provenit din ectodermul primar. • /***ecto-*** + ***mezoderm***.

ectoparazít, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m.* (*biol.*) (Organism animal sau vegetal) care trăieşte ca parazit pe suprafaţa sau în cavităţile deschise ale corpului omului sau al animalelor. **2** *s.f.* (*bot.*) Ciupercă parazită al cărei miceliu se dezvoltă la suprafaţa organelor atacate. • pl. *-ţi, -te.* /<fr., engl. ***ectoparasite***; cf. gr. *ἐκτός* „din, de la", *παράσιτος* „comesean".

ectópic, -ă *adj.* (*med.*; *despre organe sau părţi ale unor organe*) Care are ectopie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***ectopique***.

ectopíe *s.f.* (*med.*) Poziţie anormală a unei structuri anatomice, indiferent de etiologie. ◇ *Ectopie dentară* = anomalie de poziţie în care un dinte este anormal depărtat de arcada dentară. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***ectopie***, engl. ***ectopia***; cf. gr. *ἐκτός* „din, de la", *τόπος* „loc".

ectoplásmă *s.f.* **1** (*biol.*) Zonă periferică a citoplasmei celulei; hialoplasmă. **2** Substanţă spirituală, vizibilă, pe care spiriştii susţin că o emană un medium în timpul transei; teleplasmă. • pl. *-e.* /<fr. ***ectoplasme***; cf. gr. *ἐκτός* „din, de la", *πλάσμα* „formaţiune".

ectoretínă *s.f.* (*anat.*) Pătura exterioară, pigmentară, a retinei. • pl. *-e.* /<fr. ***ectorétine***, engl. ***ectoretina***.

ectosféră *s.f.* (*biol.*) Zona exterioară a cromozomului. • pl. *-e.* /<fr. ***ectosphère***; cf. gr. *ἐκτός* „din, de la", *σφαῖρα* „sferă".

ectospór *s.m.* (*bot.*) Spor format în bazidie. • pl. *-i.* /<fr. ***ectospore***.

ectotróf, -ă *adj.* (*bot.*) **1** (*despre organisme vegetale saprofite sau parazite*) Care trăieşte pe suprafaţa altui organism animal sau vegetal. **2** Care prezintă un tip de micoriză la care filamentele miceliene se dezvoltă numai în straturile superficiale ale rădăcinilor plantei-gazdă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***ectotrophe***; cf. gr. *ἐκτός* „din, de la", *τροφή* „hrană".

ectotrópic, -ă *adj.* (*biol.*; *despre organe*) Care este curbat în afară. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***ectotropique***.

ectro- Elem. de compunere „malformaţie", „lipsă". • /<fr. ***ectro-***; cf. gr. *ἔκτρωσις* „avortare", *ἔκτρωμα* „avorton".

ectrodactilíe *s.f.* Lipsă congenitală a unuia sau a mai multe degete. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***ectrodactylie***; cf. gr. *ἔκτρωσις* „avortare", *δάκτυλος* „deget".

ectrogén, -ă *adj.* (*biol.*; *despre substanţe*) Care provoacă malformaţii; teratogen. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***ectrogène***.

ectrogeníe *s.f.* (*med.*) Malformaţie cauzată de dezvoltarea incompletă a unor organe. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***ectrogénie***.

ectróm *s.m.* (*grec. înv.*) Fiinţă născută înainte de termen. ◆ Ext. Om degenerat. • pl. *-i.* /<ngr. ***ἔκτρωμα*** „avorton".

ectromél *s.m.* (*med.*) Persoană care prezintă ectromelie. • pl. *-i.* /<fr. ***ectromèle***.

ectromelíe *s.f.* Malformaţie congenitală care constă în lipsa, parţială sau totală, a unuia sau a mai multe membre. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***ectromélie***; cf. gr. *ἔκτρωσις* „avortare", *μέλος* „extremitate; membru".

ectropión *s.n.* **1** Eversiune a marginii unor părți anatomice. **2** Întoarcere a pleoapelor în afară, din cauza unei conjunctivite granuloase, a unei arsuri etc. • sil. *-pi-on.* /<fr., engl. ***ectropion***; cf. gr. *ἐκτρέπω* „a (se) întoarce".

ectropodíe *s.f.* (*med.*) Lipsă congenitală a unuia sau a ambelor picioare. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***ectropodie***; cf. gr. *ἔκτρωσις* „avortare", *πούς, ποδός* „picior".

ecu [e'ky *sau* 'eky] *s.f.* Unitate monetară de cont a Uniunii Europene, înlocuită cu euro. • /<fr. ***écu***, abr. de la engl. *E[uropean] C[urrency] U[nit].*

ecuadorián, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Ecuadorului sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor, națiune care s-a format, care locuiește în Ecuador; locuitorii Ecuadorului. **2** *adj.* Care aparține Ecuadorului sau ecuadorienilor, care se referă la Ecuador sau la ecuadorieni; care este originar din Ecuador. • sil. *-cu-a-; -ri-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***équadorien***.

ecuál, -ă *adj.* v. egal.

ecualitáte *s.f.* v. egalitate.

ecuanimitáte *s.f.* (Stare de) calm, liniște, echilibru mental, emoțional. • sil. *-cu-a-.* /<engl. ***equanimity***, it. ***equanimità***.

ecuatór *s.n.* **1** (*geogr.*; și *ecuator terestru, ecuator geografic, ecuator pământesc*) Cerc imaginar pe suprafața Pământului, rezultat din intersecția cu planul care trece prin centrul lui, perpendicular pe axa polilor, împărțindu-l în două emisfere și reprezentînd cercul de referință al latitudinii terestre. <> *Ecuator termic* v. termic. **2** Ext. (*geogr.*) Zonă care se întinde pînă la circa 10° latitudine nordică și sudică de acest cerc; zonă ecuatorială. **3** (*astron.*; și *ecuator ceresc*) Cercul mare al sferei cerești, situat într-un plan perpendicular pe linia polilor Pământului în care se găsește ecuatorul terestru. **4** (*astron.*) Cerc imaginar pe suprafața unui astru, perpendicular pe axul de rotație al acestuia, care îl împarte în două emisfere. <> *Ecuator galactic* v. galactic. **5** (*geom.*) Cercul mare al unei sfere, obținut prin intersecția cu un plan

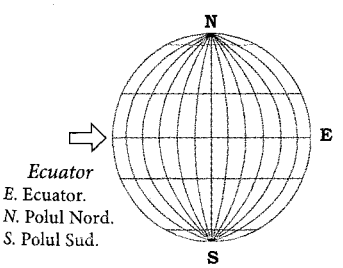

Ecuator
E. Ecuator.
N. Polul Nord.
S. Polul Sud.

perpendicular pe o axă a sferei, considerată ca axă a polilor. **6** (*fiz.*) *Ecuator magnetic* = linie imaginară sinuoasă care unește punctele de pe globul terestru cu înclinație magnetică zero, situată în vecinătatea ecuatorului terestru. **7** (*anat.*) Linie imaginară care înconjoară echidistant de poli o formație anatomică mai mult sau mai puțin sferică. <> *Ecuator anatomic al dintelui* = linia imaginară care înconjoară dintele echidistant de poli. (*biol.*) *Ecuatorul celulei* = marginea planului la nivelul căruia are loc diviziunea celulară. • sil. *-cu-a-.* pl. (*înv.*) *-oare.* și (*înv.*) *ecuatóriu, ecvatór* *s.n.* /<lat. ***aequator, -oris***, fr. ***équateur***, it. ***equatore***, germ. ***Äquator***; cf. lat. *aequare* „a face să fie egal".

ecuatoriál, -ă *adj., s.n.* I *adj.* **1** (*geogr.*) Care aparține ecuatorului, care se referă la ecuator; care se află la ecuator; (*înv.*) echinocțial. *Păduri ecuatoriale.* <> *Zonă ecuatorială* = zonă care se întinde pînă la circa 10° latitudine nordică și sudică față de ecuator; ecuator (2). *Climă ecuatorială* = climă din zona ecuatorială, cu temperatură constant ridicată și cu pluviozitate abundentă. *Calm ecuatorial* v. calm. **2** (*astron.*) Care se află la ecuatorul unui astru sau în regiunea din vecinătatea acestuia; care este specific ecuatorului unui astru. **3** (*astron.; despre stele, constelații etc.*) Care se află pe sfera cerească în vecinătatea planului ecuatorului. **4** (*astron.*) *Coordonate ecuatoriale* = sistem de coordonate prin care se determină poziția astrelor în raport cu ecuatorul ceresc. **5** (*biol.*) *Placă ecuatorială* = plan median al unei celule unde cromozomii fisurați se grupează în cursul mitozei. II *s.n.* (*astron.*) Lunetă cu un mecanism care îi permite să se rotească în jurul unei axe perpendiculare pe planul ecuatorului ceresc, în scopul urmăririi unui astru. • sil. *-cu-a-; -ri-al.* pl. *-i, -e.* și (*înv.*) *ecvatoriál, -ă adj., s.n.* /<fr. ***équatorial***, germ. ***äquatorial***; it. ***equatoriale***.

ecuatóriu *s.n.* v. ecuator.

ecuație *s.f.* **1** (*mat.*) Relație între mai multe mărimi cunoscute și necunoscute, valabilă numai pentru anumite valori ale mărimilor necunoscute. <> *Ecuație canonică* v. canonic. *Ecuație de gradul întîi* (sau *al doilea etc.*) v. grad. *Ecuație integrală* v. integral. *Ecuație irațională* v. irațional. *Ecuație logaritmică* v. logaritmic. *Ecuație nedeterminată* v. nedeterminat. *Ecuație pătratică* v. pătratic. *Ecuație reciprocă* v. reciproc. *Sistem de ecuații* v. sistem. *Ecuație transcendentă* v. transcendent. *Ecuație trigonometrică* v. trigonometric. **2** Ext. Egalitate, corespondență valorică. *A stabilit o ecuație ciudată între bogați și săraci.* **3** (*astron.*) *Ecuația timpului* = diferență între timpul solar mediu și timpul solar adevărat, care apare din cauza faptului că mișcarea Soarelui pe bolta cerească nu este uniformă. **4** (*chim.*; și *ecuație chimică*) Scriere prescurtată a reacțiilor chimice, în care diferitele substanțe ce iau parte la reacție sau rezultă din reacție sînt desemnate prin simboluri și formule chimice, care arată o egalitate între numărul atomilor substanțelor care intră în reacție și al celor ce rezultă din ea. **5** Fig. Problemă greu de rezolvat. *Acoperirea cheltuielilor într-un singur an este o ecuație dificilă.* ◆ Calcul. *Prezența unui număr mare de persoane nu a fost introdusă în ecuație.* ◆ Schemă, plan. *O ecuație politică avînd mai multe necunoscute.* • sil. *-cu-a-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *ecuațiúne, ecváție* *s.f.* /<fr. ***équation***, lat. ***aequatio, -onis***.

ecuațional, -ă *adj.* (*mat.*) Care ține de ecuații, care se referă la ecuații; care are forma unei ecuații. • sil. *-cu-a-ți-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***equationnel***, engl. ***equational***.

ecuațiúne *s.f.* v. ecuație.

ecuéstru, -ă *adj.* v. ecvestru.

ecuidiferență *s.f.* v. echidiferență.

ecuidistánt, -ă *adj.* v. echidistant.

ecuilatér, -ă *adj.* v. echilater.

ecuilaterál, -ă *adj.* v. echilateral.

ecuilibrá *vb. I.* v. echilibra.

ecuilíbru *s.n.* v. echilibru.

ecuinócțiu *s.n.* v. echinocțiu.

ecuipáj *s.n.* v. echipaj.

ecuitábil, -ă *adj.* echitabil.

ecuitáte *s.f.* v. echitate.

ecuitație *s.f.* v. echitație.

ecuivaiá *vb. I.* v. echivala.

ecuivóc *s.n.* v. echivoc.

ecuivocitáte *s.f.* v. echivocitate.

ecuménic, -ă *adj.* (*bis.*) **1** Care este învestit cu autoritate extinsă asupra bisericii creștine; care are caracter universal (în domeniul religios). <> *Scaun ecumenic* = Patriarhia de la Constantinopol. *Conciliu ecumenic* v. conciliu. *Patriarh ecumenic* v. patriarh. *Sinod ecumenic* v. sinod. **2** *Mișcare ecumenică* = mișcare religioasă care urmărește unificarea tuturor bisericilor creștine, respectîndu-se autonomia lor. • pl. *-ci, -ce.* și (*înv.*) *icuméric, -ă adj.* /<ngr. ***οικουμενικός***, fr. ***œcuménique***, lat. ***œcumenĭcus, -a, -um***.

ecumenicitáte *s.f.* (*bis.*) Calitatea a ceea ce este ecumenic; universalitate. • /<it. ***ecumenicità***, fr. ***œcuménicité***.

ecumenísm *s.n.* (*bis.*) Direcție ideologică și pragmatică, inspiratoare a mișcării ecumenice, care tinde să depășească aspectele doctrinare și diferențele istorice dintre confesiunile creștine și să recupereze valorile religioase comune. ◆ Ext. Tendință a Bisericii Catolice și a mai multe biserici creștine de a reevalua temele spirituale prezente în toate religiile. • /<it. ***ecumenismo***.

ecumeníst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Adept) al ecumenismului. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***œcuméniste***.

ecusón *s.n.* **1** Ornament sculptat, pictat, țesut etc., în formă de scut, pe care sînt adesea înfățișate steme, inscripții etc., cu care se împodobesc elemente de construcție, de mobilier etc. **2** (*milit.*) Mică bucată de stofă sau de mătase, cusută pe uniforma unui soldat, care indică arma, unitatea, detașamentul etc. căruia îi aparține. **3** Mică bucată de metal, de material plastic, de țesătură etc. atașată de îmbrăcăminte (de uniformă), avînd imprimate unele date de identificare a persoanei care o poartă, a școlii, a echipei de care aparține, a țării din care provine etc. **4** (*zool.*) Porțiune de piele netedă și lucioasă, de sub perineu și de pe fese, la bovine sau la alte animale, în care sensul firelor de păr este îndreptat în sus; oglinda laptelui. • pl. *-oane.* /<fr. ***écusson***.

ecvál, -ă *adj.* v. egal.

ecvalá *vb. I.* v. egala.

ecvalitáte *s.f.* v. egalitate.

ecvatór *s.n.* v. ecuator.

ecvatoriál, -ă *adj., s.n.* v. ecuatorial.

ecvăție *s.f.* v. ecuație.

ecvéstru, -ă *adj.* **1** Care aparține călărețului, care se referă la călăreț. *Întreceri ecvestre.* ◆ (*despre oameni*) Călare. *Un războinic ecvestru.* ◆ Care aparține cailor sau călăriei, care se referă la cai sau la călărie. *Dresaj ecvestru.* ◆ (*despre opere plastice*) Care reprezintă o persoană călare. *Statuia ecvestră a lui Ștefan cel Mare.* **2** (*în armata romană*) *Ordin ecvestru* = ordin al cavalerilor cu o anumită situație socială. • pl. *-ștri, -stre.* și (*înv.*) *ecuéstru, -ă adj.* /<lat. ***ĕquestris, -e***, fr. ***équestre***; cf. lat. *ĕquus, -i* „cal".

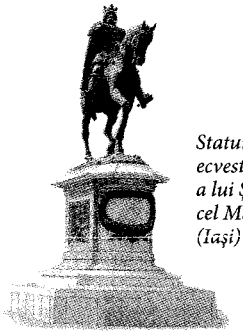

Statuia ecvestră a lui Ștefan cel Mare (Iași)

ecvíd *s.n.* v. ecvideu.

ecvidéu *s.n.* (*zool.; la pl.*) Familie de mamifere erbivore, rumegătoare și imparicopitate, cu o singură copită și fără vezica biliară; (*și la sg.*) animal care face parte din această familie. • pl. *-ee.* și *ecvíd s.n.* /<fr. ***équidés***.

ecvidiferență *s.f.* v. echidiferență.

ecvilatér *s.n.* v. echilater.

ecvilaterál, -ă *adj.* v. echilateral.

ecvilibrál, -ă *adj.* v. echilibral.

ecvilíbru *s.n.* v. echilibru.

ecvín, -ă *adj.* v. echin[2].

ecvinocțiál, -ă *adj.* v. echinocțial.

ecvinócție *s.f.* v. echinocțiu.

ecvinopțiál, -á *adj.* v. echinocțial.

ecvinoxiăl, -ă *adj.* v. echinocțial.

ecvipáj *s.n.* v. echipaj.

ecvisetacée *s.f.* (*bot.; la pl.*) Familie de plante erbacee criptogame, vasculare, cu un singur gen în flora actuală (coada-calului), cu frunzele foarte mici, solzoase, concrescute într-o teacă în jurul nodurilor, care se înmulțesc prin spori (*Equisetum*); (*și la sg.*) plantă care face parte din această familie. • pl. *-cee.* și *ecvizetacée s.f.* /<lat. ***equisetaceae***, fr. ***équisétacées***.

ecvitáte *s.f.* v. echitate.

ecvitație *s.f.* v. echitație.

ecvivalá *vb. I.* v. echivala.

ecvivóc, ă *adj.* v. echivoc.

ecvizetacée *s.f.* v. ecvisetacee *s.f.*

eczemátic, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) Eczematos. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***eczématique***.

eczematítă *s.f.* (*med.*) Afecțiune cutanată asemănătoare cu eczema, de care se deosebește prin absența veziculelor. • /<fr. ***eczématide***; cf. gr. *ἐκ* „din", *ζέω* „a fierbe".

eczematizá *vb. I. refl.* (*med.*) A se îmbolnăvi de eczemă. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***eczématiser***.

eczemato- Elem. de compunere „eczemă". • /<fr. ***eczémato-***; cf. gr. *ἔκζεμα, -τος*, „ebuliție; erupție".

eczematogén, -ă *adj.* (*despre substanțe*) Care provoacă eczeme. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***eczématogène***.

eczematós, -oásă *adj., s.m., s.f.* (Bolnav) de eczemă; eczematic. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***eczémateux***.

eczémă *s.f.* (*med.*) Afecțiune cutanată foarte frecventă, acută sau cronică, de natură infecțioasă sau alergică, caracterizată prin erupții, abcese, leziuni umede sau uscate (însoțite de mîncărimi). • pl. *-e.* și (*înv.*) *exéma s.f.* /<fr. ***eczéma***; cf. gr. *ἔκζεμα* „erupție cutanată" <*ἐκ* „din", *ζέω* „a fierbe, a clocoti".

edá *vb. I. tr.* (*lat. înv.*) A edita. • prez.ind. *-ez.* /<lat. ***edĕre***.

edáce *adj.* (*ital.*) Lacom, vorace. • pl. *-ci, -ce.* /<it. ***edace***; cf. lat. *ĕdax, -acis* <*edĕre* „a mînca".

edáfic, -ă *adj.* (*pedol.*) Care are legătură cu natura solului; care este condiționat de proprietățile solului; care se referă la potențialul solului de a întreține viața organismelor. *Condiții climatice și edafice.* • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***édaphique***.

edafo- Elem. de compunere „sol". • /<fr. ***édapho-***; cf. gr. *ἔδαφος* „sol".

edafoclimátic, -ă *adj.* (*pedol.*) Care se referă la condițiile de climă și la natura solului. <> *Clasificație edafoclimatică* = clasificare a formațiunilor vegetale după climat și după natura solului. • pl. *-ci, -ce.* /***edafo-*** + ***climatic***.

edafofít, -ă *adj., s.f.* (*bot.*) **1** *adj., s.f.* (Plantă) cu rădăcinile în sol. **2** *s.f. pl.* Plante care constituie flora microscopică a solului. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***édaphophyte***.

edafología *s.f.* **1** (*pedol.*) Studiu al compoziției solului și al influenței lui asupra organismelor vii; știința solului; ecopedologie. **2** (*med.*) Disciplină medicală care se ocupă cu studiul caracterelor somatice determinate de factorii ecologici. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***édaphologie***.

edafón *s.n.* (*biol.*) Totalitatea organismelor care trăiesc într-un anumit sol. • /<fr. ***édaphon***, germ. ***Edaphon***.

edafosféră *s.f.* (*geol.*) Zonă din sol neinfluențată de rădăcinile plantelor. • /<fr. ***édaphosphère***.

edafotropísm *s.n.*(*biol.*) Reacție de orientare a unui organism către factorii ecologici ai solului. • /<fr. ***édaphotropisme***.

edám *s.n.* Sortiment de brînză olandeză. • /<fr. ***édam***; cf. nm. pr. *Edam*, oraș în Olanda.

edáre *s.f.* (*înv.*) Acțiunea de *a eda* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***eda***.

édda *s.f.* Nume sub care sînt cunoscute culegerile de legende și mituri ale vechilor popoare scandinave. • /<germ. ***Edda***; cf. scand. *edda* „străbun".

éddic, -ă *adj.* Scandinavic. • pl. *-ci, -ce.* /***edda*** + *-ic*.

edéc *s.n.* **1** Odgon lung cu care se leagă de catarg sau de babalele din pro ră o ambarcație pentru a fi remorcată de pe mal împotriva curentului unui curs de apă. <> *Drum de edec* v. drum. <> Expr. *A trage* (ceva) *la edec* = a remorca o ambarcație sau o navă de pe mal cu un odgon împotriva apei. *A fi la edecul cuiva* = a depinde cu totul de cineva. ◆ Ext. Locul unde se remorchează o ambarcație. **2** Lucru care se găsește de mai mult timp într-o gospodărie; lucru necesar (într-o gospodărie). *Moștenitorii au vîndut casa și toate edecurile.* **3** Fig. Persoană (indispensabilă) care se găsește de mult timp undeva. *Era considerat edecul familiei.* **4** Fig. (*fam.*) Persoană care duce o existență fără nici un țel, la discreția, la bunul plac al cuiva. *Se săturase de edecurile de pe străzi care cerșeau și nu vroiau să facă nimic.* **5** (*înv.*) Cal de paradă (condus cu mîna). • pl. *-uri,* (*înv.*) *-ce.* și (*înv.*) *iedéc, edíc, idíc s.n.,* (*reg.*) *edéchie s.f.* /<tc. ***yedek***, srb. ***jedek***.

edecăr *s.m.* Persoană care trage la edec. • pl. *-i.* /***edec*** + *-ar*.

edeccíu *s.m.* (*în trecut, în Țările Rom.*) Slujitor domnesc care conducea caii la paradă. • pl. *-cii.* și (*înv.*) *idiccíu s.m.* /<tc. ***yedekčy***.

edéchie *s.f.* v. edec.

edeclíu *s.m.* (*în trecut, în Țările Rom.*) Slujitor (cu rang inferior) la curtea domnească. • pl. *-ii.* și (*înv.*) *ediclíu, ideclíu, idiclíu s.m.* /<tc. ***yedekli***.

edelschwein ['edelʃvain] *s.n. invar.* Rasă de porci crescută mai ales pentru carne; porc care aparține acestei rase. • /<germ. ***Edelschwein***.

edelváis *s.n.* (*bot.*) Floare-de-colț (*Leontopodium alpinum*); floarea reginei. • /<germ. ***Edelweiss***.

edém *s.n.* (*med.*) **1** Infiltrație cu lichid seros a țesuturilor, îndeosebi a pielii, cu acumulare de lichid sub formă de umflătură nedureroasă în spațiile intercelulare ale țesuturilor și ale organelor, ca urmare a tulburării mecanismului normal de reglare a schimbului de apă și de electroliți între sînge și țesuturi. **2** *Edem pulmonar* = afecțiune cauzată de trecerea plasmei sangvine în alveolele pulmonare, care se manifestă clinic prin dispnee gravă și expectorație spumoasă de culoare roz-deschis. • pl. *-e.* și (*înv.*) *edémă s.f.* /<fr. ***œdème***, engl. (***o***)***edema***; cf. gr. *οἴδημα* „umflătură".

edemátic, -ă *adj.* (*med.*) Edematos. • pl. *-ci, -ce.* /<it. ***edematico***.

edematós, -oásă *adj.* (*med.*) Care este caracteristic edemului, care se referă la edem; care prezintă edem; care este cauzat de edem; edematic, edemațiat. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***œdémateux***.

edemațiá *vb. I. tr.* (*med.*) A face să se umfle, să fie edematos. • sil. *-ți-a.* prez.ind. pers. 3 *-iază.* /<fr. ***œdématier***.

edemațiát, -ă *adj.* (*med.*) Edematos. • pl. *-ți, -te.* /v. ***edemația***.

edémă *s.f.* v. edem[1].

edén *s.n.* **1** (*în Vechiul Testament*) Numele dat Paradisului terestru în care trăiau ființele, creații ale lui Dumnezeu, înaintea păcatului. **2** Fig. Peisaj foarte frumos; loc splendid, care oferă cele mai bune condiții de viață, de dezvoltare (spirituală) etc. *Natura din jurul lui era un eden.* ◆ Ceea ce incită, desfată (privirea, sufletul); fericire supremă. *Edenul din suflet.* • pl. *-uri, -e.* și (*înv.*) *edím s.n.* /<fr. ***éden***; cf. și germ. *Eden*; cf. ebr. *eden* „cîmpie".

edénic, -ă *adj.* **1** Care aparține edenului, care se referă la eden; paradiziac. ◆ Ca în eden. *Duce o viață edenică.* **2** Fig. Care este minunat, splendid, încîntător. *Peisaj edenic.* • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***édénique***.

edentá *vb. I. tr.* (*compl. indică dinții unei perii de sîrmă, ai unei roți etc.*) A smulge , a rupe. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***édenter***; cf. lat. *edentatus* <*e-*„fără", *dĕns, -ntis* „dinte".

edentál *s.n.* (*zool.*) Edentat. • pl. *-e.* /***edenta*** + *-al*.

edentát, -ă *s.n., adj.* **1** *s.n.* (*zool.; la pl.*) Ordin de mamifere fără dinți sau cu dinții atrofiați (*Edentata*); (*și la sg.*) mamifer care face parte din acest ordin; edental. **2** *adj.* (*med., med. vet.*) (*despre oameni sau animale*) Care nu mai are dinți (din cauza bătrîneții, a unei boli etc.). • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***édenté***.

edentáție *s.f.* (*med.*) Lipsa unuia sau mai multor dinți de pe arcadele dentare, prin extracție, prin cădere spontană, de cauze diverse. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***edenta*** + *-ție*.

ederaceu, -ée *adj.* De iederă; care seamănă cu iedera. • pl. *-cei, -cee.* /<lat. ***hederacĕus, -a, -um***.

éderă *s.f.* v. iederă.

edestínă *s.f.* (*biochim.*) Proteină vegetală aflată în semințele de cînepă și în boabele de grîu. • /<engl. ***edestin***, fr. ***edestine***.

édeș *s.n.* v. iadeș.

edíc *s.n.* v. edec.

ediclíu *s.m.* v. edecliu.

edíct *s.n.* **1** (*la romani*) Act prin care un magistrat făcea cunoscute normele de drept și formele juridice aplicate în timpul magistraturii lui. <> *Edict prohibitoriu* v. prohibitoriu. **2** (*în antic. și în Ev. Med.*) Decret important dat de un monarh sau de o autoritate bisericească superioară cu privire la o anumită problemă. <> *Edictul de la Milano* = edict prin care împăratul roman Constantin cel Mare acorda libertate de cult creștinilor. *Edictul din Nantes* = edict prin care regele Franței Henric IV le acorda hughenoților drepturi egale cu cele ale catolicilor. **3** Ext. (*în trecut*) Lege, ordonanță (a unei autorități). • pl. *-e,* (*înv.*) *-uri.* și (*înv.*) *edít, edíctum s.n.* /<lat. ***ēdictum, -i***, germ. ***Edikt***; cf. fr. *édit*.

edictá *vb. I. tr.* (*compl. indică legi, ordonanțe, dispoziții etc.*) A ordona, a proclama, a promulga prin edict. • prez.ind. *-ez.* /<lat. ***edictare***, fr. ***édicter***.

edictál, -ă *adj.* Care se referă la un edict, care aparține unui edict. • pl. *-i, -e.* și (*înv.*) *edictále adj.* /<lat. ***edictālis, -e***, fr. ***édictal***.

edictále *adj.* v. edictal.

edictuál, -ă *adj.* Care are caracter de edict. • sil. *-tu-al.* pl. *-i, -e.* /de la ***edict***.

edíctum *s.n.* v. edict.

edelvais

edícție *s.f.* (*înv.*) Dispoziție, ordonanță a unei autorități. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *edicțiúne s.f.* /cf. *edict, edicta*.

edicțiúne *s.f.* v. edicție.

edícul *s.n.* (*arhit.*) **1** Construcție mică și ușoară, ridicată într-un loc public; chioșc, pavilion. **2** Construcție sau învelitoare de protecție, care ferește de intemperii o lucrare de artă. **3** Templu mic sau capelă cu o statuie în mijloc. **4** Tabernacul într-un templu roman. **5** Nișă într-o încăpere funerară pentru urne sau unde se plasează portretele morților. • pl. *-e.* și (*înv.*) *edículă s.f.* /<lat. ***aedicŭla, -ae***, fr. ***édicule***.

edículă *s.f.* v. edicul.

edifiá *vb. I.* (*înv.*) **1** *tr.* A zidi, a construi. **2** *refl.* A se edifica, a se lămuri. • sil. *-fi-a.* prez.ind. *-iez.* /<fr. ***édifier***.

edifiánt, -ă *adj.* Edificator. • sil. *-fi-ant.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***édifiant***.

edificá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A (se) lămuri, a (se) clarifica; a se edifia. *Scriitorul tindea să edifice în sens creștin pe spectator* (CĂL.). *M-am edificat în legătură cu această problemă.* **2** *tr.* A zidi, a construi, a clădi. *Palate edificate de sute de ani.* <> Fig. *El pornise vijelios să edifice din mari blocuri istoria poporului său* (STR.). **3** *tr., refl.* Fig. (*înv.*) A insufla pietate (prin exemple sau prin cuvinte). • prez.ind. *edífic.* și (*reg.*) *idifică vb. I.* /<lat. ***aedificare***, it. ***edificare***, fr. ***édifier***.

edificánt, -ă *adj.* Edificator, lămuritor. • pl. *-ți, -te.* /***edifica*** + *-ant*; cf. it. *edificante*.

edificáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *edífica* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***edifica***.

edificát, -ă *adj.* **1** Care este lămurit, clarificat. **2** Care este construit, clădit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***edifica***.

edificatór, -oáre *adj., s.m.* **1** *adj.* Care edifică, lămurește, clarifică (ceva); edifiant. *În foiletonul citat aflăm acest pasagiu edificator* (CONST.). **2** *s.m.* Persoană care edifică, zidește, construiește. *Edificatorul unui monument.* **3** *adj.* Fig. Care insuflă pietate. • pl. *-ori, -oare.* /***edifica*** + *-tor*; cf. fr. *édificateur*.

edifíciu *s.n.* **1** Construcție (mare); clădire impunătoare care are aspect și proporții monumentale, destinată mai ales unor scopuri social-culturale. **2** Analog. *Revoluția a dărîmat edificiul social existent.* ◆ Fig. Ceea ce este construit, aranjat, combinat; ansamblu vast sau complex de idei, de valori etc. *Individualismul... a format principiul de bază pe care s-a clădit tot edificiul valorilor spirituale* (RALEA). • pl. *-cii,* (*înv.*) *-uri.* și (*înv.*) *edifíț, edifíțiu s.n.* /<lat. ***aedificium, -ii***, fr. ***édifice***.

edifíț *s.n.* v. edificiu.

edifíțiu *s.n.* v. edificiu.

edíl *s.m.* **1** Persoană care face parte din conducerea administrativă a unui oraș (și care se ocupă de probleme edilitare). <> Spec. *Edil șef* = primar. **2** (*în antic. romană*) Magistrat care supraveghea edificiile, instalațiile publice, piețele și prețurile, ceremoniile religioase, se ocupa de organizarea jocurilor etc. <> *Edil curul* v. curul. • pl. *-i.* /<fr. ***édile***, lat. ***aedīlis, -is***, germ. ***Ädil***.

ediláj *s.n.* (*înv.*) Activitate edilitară. • pl. *-e.* /***edil*** + *-aj*.

edilitár, -ă *adj.* Privitor la administrarea sau la lucrările de folos public ale unui oraș; propriu administrației sau lucrărilor de folos public ale unui oraș. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***édilitaire***.

edilitáte *s.f.* **1** Îngrijire, întreținere a edificiilor și a lucrărilor de interes public ale unui oraș; înzestrare a unui oraș cu astfel de edificii și lucrări. *Asistăm la viața unui popor modernizat..., cu edilitate perfectă* (RALEA). **2** Corpul edililor. ◆ Serviciu municipal care se ocupă cu îngrijirea, întreținerea edificiilor și cu lucrările de interes public ale unui oraș. **3** Disciplină care se ocupă cu studiul, executarea și exploatarea lucrărilor de interes public, destinate să asigure un mediu salubru și un anumit grad de confort într-o localitate. **4** (*în antic. romană*) Funcție, demnitate de magistrat care supraveghea edificiile și instalațiile publice, piețele, ceremoniile religioase etc. ◆ Perioadă de timp cît cineva exercita o astfel de funcție. • /<fr. ***édilité***, lat. ***aedilĭtas, -atis***.

edím *s.n.* v. eden.

edít[1], -ă *adj.* (*despre acte, documente etc.*) Care a fost publicat. • pl. *-ți, -te.* /<lat. ***editus, -a, -um***.

edít[2] *s.n.* v. edict.

editá *vb. I. tr.* **1** A stabili un text în vederea publicării (cu adnotații critice și explicative); a îngriji apariția

unei opere. **2** A efectua lucrările de tehnoredactare, de tipărire și de răspîndire ale unei cărți, publicații etc.; (*latin. înv.*) a eda. **3** (*inform.*) A efectua modificări într-un fișier. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***éditer***.

editáre *s.f.* Acțiunea de *a edita* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***edita***.

editát, -ă *adj.* (*despre texte, cărți etc.*) Care este tipărit, publicat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***edita***.

editér *s.m.* v. editor.

editología *s.f.* Știința editării cărților, a prospectării pieței în vederea difuzării lor. • g.-d. *-iei.* /***edita*** + *-logie*.

editór, -oáre *subst.* **I 1** *s.m., s.f.* Persoană care stabilește un text în vederea publicării (cu adnotații critice și explicative); persoană care îngrijește apariția unei lucrări literare, științifice etc. **2** *s.m., s.f.* Persoană care tipărește și difuzează o carte, o publicație etc. **3** *s.m.* (*în Roma antică*) Persoană care organiza jocuri, spectacole etc. **II** *s.n.* (*inform.*) *Editor de text* = program care creează fișiere de text sau face modificări în fișierele existente, fără a avea posibilități elaborate de formatare a textului. • acc. și *edítor.* pl. *-ori, -oare.* și (*înv.*) *editér s.m.* /<fr. ***éditeur***, lat. ***editor, -oris***, engl. ***editor***.

editoriál, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* Care aparține editurii sau editării, care se referă la editură sau la editare. <> *Coală editorială* v. coală. *Colegiu editorial* v. colegiu. **2** *s.n., adj.* (Articol de ziar, de revistă etc.) care exprimă părerea conducerii unei publicații față de o problemă importantă actuală. • sil. *-ri-al.* pl. *-i, -e, n. -uri.* /<fr. ***éditorial***.

editorialíst, -ă *s.m., s.f.* Autor al editorialului unui ziar. <> (*adj.*) *Jurnalistul editorialist.* • sil. *-ri-a-.* pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***éditorialiste***.

editúră *s.f.* **1** (și *casă de editură*) Întreprindere sau societate comercială care editează cărți, publicații periodice etc. <> Compus: *editură-pirat* = editură care publică o lucrare fără a plăti drepturile cuvenite autorilor sau altor edituri. **2** (*înv.*) Efectuare a lucrărilor de tipărire și de răspîndire ale unei cărți, publicații etc. • *-i.* /***edita*** + *-ură*.

ediție *s.f.* **1** Text editat al unui manuscris, al unei lucrări etc.; totalitatea exemplarelor unei opere tipărite prin folosirea aceluiași zaț tipografic; fiecare dintre exemplarele unei opere tipărite prin folosirea aceluiași zaț tipografic; gener. exemplar dintr-o tipăritură. *Studiile de literatură universală și comparată... reapar... într-o nouă ediție* (VIANU). <> *Ediție critică* = editare a unui text (vechi, clasic etc.) prin compararea variantelor, pentru eliminarea erorilor și stabilirea cît mai exactă a formei originare, însoțit de comentarii și de aparatul critic necesar; concr. volum conținînd o astfel de editare. *Ediție de lux* = ediție a operei unui scriitor sau a unei singure scrieri, scoasă în condiții grafice deosebite (format mare cu hîrtie și legătură de preț, cu ilustrații artistice de calitate). *Ediție comentată* = ediție a operei unui scriitor sau a unei singure scrieri, care cuprinde comentarii literare, stilistice, lingvistice, critice, istorice etc. (pentru fiecare text, paragraf etc. din cuprinsul ei). *Ediție definitivă* = ediție al cărei text a fost văzut de autor și considerat ca definitiv. *Ediție selectivă* = ediție a operei unui autor care este realizată pe anumite criterii, pentru un anumit scop. *Ediție specială* = tiraj suplimentar al unui ziar, publicat în afara periodicității lui obișnuite, cu prilejul unui eveniment, al unei sărbători etc. *Ediție princeps* v. princeps. <> Compus: *ediție-pirat* = ediție neautorizată de autor. <> Fig. *Flăcăul scund nu era o altă ediție a crîșmarului din Humulești* (IBR.). **2** Fiecare dintre versiunile unui text, publicate în diferite edituri, în condiții grafice diferite etc. *A utilizat o ediție mai veche a romanului sadovenian.* <> *Ediție adăugită* v. adăugită. **3** Manifestare artistică, sportivă etc. care face parte dintr-o serie periodică, stabilă. *A zecea ediție a balcaniadei de scrimă.* • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *edițiúne s.f.* /<lat. ***editio, -onis***, fr. ***édition***.

edițiúne *s.f.* v. ediție.

edometríe *s.f.* (*pedol.*) Studiul și măsurarea compresibilității solurilor sub fundații. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***œdométrie***.

edométru *s.n.* (*pedol.*) Aparat folosit pentru determinarea compresibilității diferitelor varietăți de pămînt. • pl. *-e.* /<fr. ***œdomètre***.

educá *vb. I. tr.* **1** A influența în mod sistematic (și în cadru organizat) formarea și dezvoltarea însușirilor intelectuale, morale, fizice etc. ale copiilor, tineretului etc.; a forma prin educație; (*înv.*) a educarisi, a educălui. **2** A dirija dezvoltarea unor însușiri sufletești, morale, artistice etc. într-o anumită direcție; a deprinde, a obișnui. *A educat gustul publicului prin creații artistice de mare valoare.* <> (*refl. pas.*) *Ibrăileanu era convins că talentul se poate educa* (RALEA). • prez.ind. *educ.* /<lat. ***educare***, fr. ***éduquer***.

educábil, -ă *adj.* **1** (*despre copii, tineret sau despre colectivități umane*) Care poate fi educat; care este receptiv la educație; educațional. **2** (*despre însușiri sufletești, morale, artistice etc.*) A cărui dezvoltare poate fi dirijată într-o anumită direcție. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***éducable***.

educabilitáte *s.f.* Însușirea de a fi educabil. • /***educabil*** + *-itate*.

educáre *s.f.* Acțiunea de *a educa* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***educa***.

educarisí *vb. IV. tr.* (*înv.*) A educa. • prez.ind. *-esc.* /***educa*** + *-arisi*.

educát, -ă *adj.* (*despre copii, tineret sau despre colectivități umane*) Care are educație. ◆ Ext. Care se comportă frumos, civilizat. *O persoană plăcută, amabilă și educată.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***educa***.

educatív, -á *adj.* **1** Care aparține educației, care se referă la educație; educațional (2). *Reforma sistemului educativ.* <> *Autoritate educativă* v. autoritate. **2** Care contribuie la educația cuiva; care educă, formează, instruiește; educațional. *Apela la guvern să ia măsuri educative* (CĂL.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***éducatif***.

educatór, -oáre *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană (cu pregătire specială) care se ocupă de educația copiilor, a tineretului (în școli). **2** *adj.* Care educă, care se ocupă de educație. **3** *adj.* Care aparține educației, care se referă la educație; educativ. **4** *s.f., s.m.* Persoană cu pregătire specială, care se ocupă de educația copiilor preșcolari în cămine, grădinițe etc. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***éducateur***, lat. ***educātor, -oris***.

educáție *s.f.* **1** Ansamblu de metode și de măsuri aplicate sistematic (și în cadru organizat), cu scopul formării și dezvoltării intelectuale, morale, fizice etc. ale copiilor, ale tineretului etc.; (proces de) influențare sistematică (și în cadru organizat) a formării și dezvoltării însușirilor intelectuale, morale, fizice etc. ale copiilor, ale tineretului etc. prin acest ansamblu de metode și măsuri; rezultatul acestei activități (pedagogice). <> *Educație fizică* = *a*) ansamblu de măsuri care au ca scop dezvoltarea fizică armonioasă a copiilor, a tineretului etc. pentru întărirea sănătății, formarea și perfecționarea cunoștințelor, priceperii și deprinderilor de mișcare; *b*) ext. disciplină de învățămînt care se ocupă cu aceste măsuri. *Educație civică* = educație care urmărește formarea tinerilor în spiritul respectării îndatoririlor civice și al exercitării propriilor drepturi. *Educație religioasă* = educație care urmărește cunoașterea și practicarea normelor religioase. *Educație sexuală* = ansamblu de informații oferite copiilor și adolescenților asupra comportamentului sexual și a reproducerii, pentru a dezvolta o atitudine echilibrată față de raporturile sexuale. *Educație alimentară* = complex de noțiuni care au ca scop raționalizarea comportamentului alimentar al oamenilor. <> Loc.vb. *A (se) face educația cuiva* = a (se) educa. **2** Cunoaștere și practicare a regulilor de conviețuire socială; bună creștere, comportare civilizată în societate. **3** (*biol.*) Dezvoltare metodică a unei facultăți, a unui organ; rezultatul acestei dezvoltări. *Pescuitul... e o educație a voinței* (CA. PETR.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *educațiúne s.f.* /<lat. ***educatio, -onis***, fr. ***éducation***, it. ***educazione***, germ. ***Edukation***.

educațional, -ă *adj.* **1** Care contribuie la educația cuiva, care educă, formează, instruiește. *Valoarea educațională a concursurilor școlare.* **2** Care ține de educație; educativ (1). *Proces educațional.* **3** (*despre societăți, colectivități umane*) Care este educabil. *A considerat că sînt educaționale anumite grupări etnice izolate.* • sil. *-ți-o-.* pl. *-i, -e.* /***educație*** + *-onal*, după fr. *éducationnel*.

educațiúne *s.f.* v. educație.

educălui *vb. IV. tr.* (*înv.*) A educa. • prez.ind. *-iesc.* /***educa*** + *-ălui*.

educogén, -ă *adj.* (*despre factori psihosociali*) Care este capabil să contribuie la formarea omului și la integrarea lui socială. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***éducogène***.

edulcorá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică băuturi, medicamente etc.*) A îndulci (cu zahăr, miere, sirop etc.). **2** Fig. A face mai puțin aspru, mai puțin violent; a atenua, a estompa. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***édulcorer***.

edulcoránt, -ă *adj., s.n.* **1** *adj., s.n.* (Substanță) care se adaugă unei băuturi, unui medicament pentru a-l îndulci, a-i atenua gustul neplăcut; îndulcitor. **2** *adj.* Fig. Care atenuează, îndulcește. *Omagiul a avut un efect edulcorant.* • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***édulcorant***, engl. ***edulcorant***; cf. lat. *edulcorare* „a îndulci".

edulcoráre *s.f.* Acțiunea de *a edulcora* și rezultatul ei; edulcorație. • pl. *-ări.* /v. ***edulcora***.

edulcorát, -ă *adj.* **1** (*despre băuturi, medicamente etc.*) Care este îndulcit. **2** Fig. Care este mai puțin aspru, mai puțin violent; atenuat, estompat. *O critică edulcorată.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***edulcora***.

edulcorație *s.f.* Edulcorare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***édulcoration***.

edutainment [edu´teinment] *subst.* (*inform.*) Totalitatea programelor, a materialelor multimedia, create cu scopul de a educa utilizatorii prin divertisment. • /<engl. ***edutainment***, de la *edu[cation]* „educație" + *[enter]tainment* „distracție, recreere".

efasá *vb. I. tr.* (*fran.*) A face să dispară, a șterge, a curăța fără a lăsa urme. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***effacer***.

eféb *s.m.* **1** Adolescent; tînăr de o frumusețe deosebită. **2** (*în antic. greacă*) Adolescent care făcea parte dintr-un colegiu (mai ales militar). • pl. *-i.* /<lat. ***ephēbus, -i***, fr. ***éphèbe***; cf. gr. *ἔφηβος*.

efebíe *s.f.* (*în antic. greacă*) **1** Sală de sport pentru antrenamentul tinerilor. **2** Serbare care avea loc în Atena pentru celebrarea adolescenței. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<lat. ***ephebīa, -ae***, fr. ***éphébie***; cf. gr. *ἐφηβεία*.

efebo- Elem. de compunere „adolescent", „tînăr". • /<fr. ***éphébo-***; cf. gr. *ἔφηβος*.

efebogenéză *s.f.* (*biol.*) **1** Totalitatea transformărilor care se petrec în organism în timpul pubertății. **2** Dezvoltare aberantă și spontană a unei celule germinative, provocînd teratom testicular. **3** Dezvoltare a gametului masculin fără fecundație. • /<fr. ***éphébogenèse***.

efeboíd, -ă *adj.* Care are înfățișare de adolescent. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***éphéboïde***.

efebología *s.f.* (*fiziol.*) Studiu al modificărilor structurale și funcționale ale pubertății masculine. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***éphébologie***.

efecáție *s.f.* (*înv.*) Prestigiu, autoritate. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<lat. ***efficacia, -ae***.

efect *s.n.* **I 1** Ceea ce rezultă în mod necesar dintr-o anumită cauză, fiind într-o legătură indestructibilă cu aceasta; rezultat, consecință a unei acțiuni, a unui fenomen etc. asupra cuiva sau a ceva. *Religia unei persoane este un efect al ideilor transmise de mediul ei* (VIANU). <> *Efect de bumerang* v. bumerang. *Efect fotoconductiv* v. fotoconductiv. *Efect fotoelectric extern* v. fotoelectric. *Efect fotoelectric intern* v. fotoelectric. *Efect fotovoltaic* v. fotovoltaic. *Efect radiometric* v. radiometric. *Suprapunerea efectelor* v. suprapunere. *Efecte termoelectrice* v. termoelectric. *Efectul tunel* sau *efect de tunel* v. tunel. <> Expr. *A avea efect* = a avea eficiență. *A-și face* (ori *a-și produce, înv., a-și avea*) *efectul* sau, *înv., a produce efect* (ori *efectul*) = a avea consecințele scontate. **2** (*adesea în constr. cu vb. „a face", „a produce"; de obicei cu determ. care arată felul, intensitatea*) Acțiune produsă de o anumită cauză asupra stării sufletești sau asupra intelectului cuiva; (ceea ce provoacă o) impresie (asupra cuiva); (ceea ce constituie un) prilej de emoții; stare pe care o provoacă aceste cauze. *Vorbea repede și nervos, fără a se gîndi la efectul ce producea* (D. ZAMF.). <> Loc.adj. *De* (*mare* sau *un mare, un admirabil*) *efect* = care atrage atenția, care produce o impresie puternică; remarcabil, impresionant, spectaculos, uimitor. <> Expr. *A face* (*mult*) *efect* = a impresiona (puternic). (*înv.*) *A face rău efect* = a dezamăgi. **3** (*mai ales la pl.; urmat de determ. care arată felul*) Totalitatea procedeelor folosite pentru a captiva, a emoționa, a impresiona; rezultat al folosirii unor astfel de procedee. *Montarea regizorală a creat un efect scenic deosebit.* **4** (*a. plast.*) Impresie deosebită produsă de variațiile sau de contrastele de culoare, de variațiile de lumină, de umbră, de forme etc.; rezultat al unei astfel de impresii. *Efectul produs de alternarea culorilor alb și negru.* **5** (*fiz.*) *Efect de seră* = proces de încălzire a aerului și

solului ca urmare a reflectării pe stratul de dioxid de carbon a radiațiilor infraroșii emise de sol în urma încălzirii de la Soare. Δ Ext. Proces de încălzire (de la razele solare) a spațiilor închise prevăzute cu multe geamuri. **6** (*jur.*) Aplicare sau urmare a unei legi, a unei decizii etc. **7** (*muz.*) Diferență care poate apărea între nota scrisă și sunetul produs. **8** (*sport*) Traiectorie neobișnuită pe care o capătă mingea (de tenis, de volei, de fotbal etc.) lovită după anumite procedee. ◇ Expr. *Minge cu efect* = minge care, în urma unei anumite lovituri (regizate de jucător), a luat o traiectorie specială care are ca scop surprinderea adversarului. **II** Concr. **1** (*la pl.*) Bunuri mobile. *A primit toate efectele în bani sau obiecte.* **2** Îmbrăcăminte militară; ext. echipament. *Efecte militare scoase din remiză numai la zile solemne* (E. LOV.). **3** (*econ., fin.*) Document în care este specificată suma împrumutată și care trebuie restituită la scadență; valoare negociabilă (emisă de stat); hârtie de valoare. ◇ (*urmat de determ. care arată felul*) *Efect bancar.* Δ *Efecte publice* = titluri de creanță emise de stat sau de instituții de drept public. *Efecte de comerț* = denumire generală pentru cambii, bilete la ordin, cecuri etc., folosite în operații de vînzare-cumpărare, de credit etc. • pl. *-e.* și (*înv.*) *efépt*, (*reg.*) *iféct s.n.* /<lat. ***effectus***, ***-us***, fr. ***effet***, germ. ***Effekt***.

efféctic, -ă *adj.* (*filos.*) Referitor la starea de echilibru sau de suspensie produsă de o cercetare fără rezultate. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***éphectique***; cf. gr. *ἐφεκτικός*.

efectív, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* Care există în realitate; care produce efect real; concret, real. *Există o suzeranitate efectivă a primului imperiu bulgar* (PAN.). ◇ *Piață efectivă* v. piață. **2** *s.n.* (*milit.*) Număr real al indivizilor care fac parte dintr-o unitate sau dintr-o formațiune militară. *Efectivul armatei s-a redus la jumătate.* ◇ *Efectiv de ofițeri și de subofițeri* v. cadru. ◆ (*la pl.*) Unități sau formațiuni militare. **3** *s.n.* Totalitatea persoanelor care fac parte dintr-o colectivitate organizată, considerată din punctul de vedere al numărului. *Efectivul echipei de sportivi s-a mărit.* • pl. *-i, -e.* /<lat. ***effectīvus***, ***-a***, ***-um***, fr. ***effectif***.

efectivísm *s.n.* Concepție proprie unui grup de matematicieni francezi, precursori ai intuiționismului, care susține că, pentru a fi eficiente, valabile, obiectele matematice nu trebuie definite doar prin axiome, prin caracteristicile lor abstracte, ci definiția lor trebuie să indice etapele prin care se ajunge la ele. • /<fr. ***effectivisme***.

efectivitáte *s.f.* **1** Faptul de a fi efectiv. **2** Capacitate a unui sistem de a produce un efect specific. • /<fr. ***effectivité***.

efectivizáre *s.f.* Faptul de a face ca ceva să aibă un efect real și corespunzător scopului urmărit, unor cerințe, unei situații etc. • pl. *-ări.* /de la ***efectiv***.

efectór, -oáre *adj., s.m.* **1** *adj.* Care efectuează, execută, face ceva. **2** *adj.* (*med.; despre organe*) Care acționează, sub comanda sistemului nervos central, la stimuli externi sau interni primiți de organele receptoare. **3** *s.m.* (*biol.*) Substanță care modifică activitatea unei enzime. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***effecteur***, lat. ***effector***, ***-oris*** „cel care face".

efectuá *vb. I. tr.* **1** A face să devină real, să existe (în urma unei activități prestate în acest scop); a aduce la îndeplinire; a pune în aplicare; a înfăptui, a realiza, a săvîrși. *A efectuat tot ce i s-a dat de făcut.* **2** A face (posibil) să se producă, să aibă loc; a fi, a servi drept cauză pentru apariția sau dezvoltarea unui fapt, a unui fenomen etc. *Electronul a efectuat un mare număr de schimburi de energie.* **3** (*compl. indică bunuri materiale, valori științifice sau artistice etc.*) A crea (printr-o activitate oarecare), a realiza prin muncă. *Tot atunci Cézanne efectuează primele sale naturi moarte* (OPR.). **4** A întreprinde o acțiune (pentru atingerea unui scop); a executa, a face ceva. *Asupra seriilor de puteri se pot efectua operațiile elementare* (STOIL.). **5** (*compl. indică diverse feluri de activități, îndeletniciri, servicii etc.*) A presta; a practica. *A efectuat serviciul militar.* • sil. *-tu-a.* prez.ind. *-ez.* și (*înv.*) *efectuí vb. IV.* /<fr. ***effectuer***, lat. ***effectuare***.

efectuál, -ă *adj.* Referitor la efect. • sil. *-tu-al.* pl. *-i, -e.* /<engl. ***effectual***.

efectuáre *s.f.* Acțiunea de *a efectua* și rezultatul ei. • sil. *-tu-a-.* pl. *-ări.* și (*înv.*) *efectuíre s.f.* /v. ***efectua***.

efectuát, -ă *adj.* **1** Care a fost înfăptuit, realizat, săvîrșit. *Scoțînd notesul din buzunar, șterse energic un punct de program efectuat* (CĂL.). **2** Care a fost făcut, executat (pentru atingerea unui scop). *Cercetările efectuate au fost relevante.* • sil. *-tu-at.* pl. *-ți, -te.* și (*înv.*) *efectuít, -ă adj.* /v. ***efectua***.

efectuí *vb. IV.* v. efectua.

efectuíre *s.f.* v. efectuare.

efectuít, -ă *adj.* v. efectuat.

efédră *s.f.* (*bot.*; și *efedră comună*) Plantă cu tulpina ramificată, totdeauna verde, fără frunze, cu florile dispuse în mici amenți, care crește mai ales în zonele de stepă, ale cărei specii exotice conține efedrină (*Ephedra vulgaris*). • pl. *-e.* /<fr. ***éphédra***.

efedrín *s.n.* v. efedrină.

efedrínă *s.f.* (*farm.*) Alcaloid extras din arbuști exotici aparținînd familiei *Ephedra*, solubil în alcool, în eter și în cloroform, ai cărui derivați se folosesc mai ales ca stimulenți ai sistemului nervos sau în tratamentul bolilor căilor respiratorii, cu acțiune apropiată de cea a adrenalinei, dar mult mai puțin intensă și cu efecte prelungite. • și (*înv.*) *efedrín s.n.* /<fr. ***éphédrine***, engl. ***ephedrine***.

efelídă *s.f.* Pistrui. • pl. *-e.* /<fr. ***éphélide***.

efemeiá *vb. I. tr., refl.* (*înv.*) A (se) efemina. • prez. ind. *-iez.* /după fr. *efféminer*, adaptat după *femeie*.

efemeiát, -ă *adj.* (*înv.; despre bărbați*) Efeminat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***efemeia***.

efemér, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* (*în opoz. cu „durabil"*) Care are o existență de scurtă durată; care există, durează sau este destinat să existe, să dureze un timp (foarte) scurt; care trece sau se termină repede; temporar, trecător, vremelnic. *Iubire, bibelou de porțelan -Obiect cu existență efemeră* (MINUL.). **2** *s.f.* (*entom.; la pl.*) Grup de insecte din familia efemeridelor, cu corpul subțire și moale, terminat cu trei filamente lungi, cu două perechi de aripi transparente, care trăiesc ca adulte cîteva zile sau ore, iar ca larve acvatice doi sau trei ani; (*și la sg.*) insectă care face parte din acest grup. ◆ (*adj.*) Care trăiește o singură zi. *E ca o insectă efemeră care și-a depus larva* (RALEA). **3** *s.f.* (*med.; înv.*) Febră ușoară, cauzată de oboseală sau de răceală, care de obicei durează o zi. • pl. *-i, -e.* și (*înv.*) *efimér, -ă adj.* /<fr. ***éphémère***; cf. gr. *ἐπί* „pe", *ἡμέρα* „zi".

efeméră *s.f.* (*înv.*) Calendar; efemeridă (4). • pl. *-e.* /<lat. ***ephemĕris***, ***-idis***, ngr. ***εφημερίς***, fr. ***éphéméris***.

efeméric, -ă *adj.* (*înv.; despre jurnale, carnete, scrieri etc.*) Care conține notări de evenimente, de întîmplări, de socoteli bănești etc. • pl. *-ci, -ce.* /***efemeră*** + *-ic*; cf. lat. *ephemĕris, -idis*.

efemerídă[1] *s.f.* **1** (*la pl.*) Notițe de ziar, de calendar etc. sau scrieri care cuprind evenimentele petrecute la aceeași dată, în ani diferiți; știri cotidiene de importanță minoră. ◆ (*în antic.*) Scrieri în care se relata, zi cu zi, viața unei personalități. **2** (*astron.; la pl.*) Lucrare, sub formă de tabele, alcătuită cu anticipație de un observator astronomic, în care se indică pozițiile zilnice ale Soarelui, ale planetelor sau ale altor corpuri cerești, precum și unele fenomene astronomice din anul respectiv. **3** (*înv.*) Ziar cotidian. **4** (*înv.*) Calendar; efemeră. • pl. *-e.* și (*înv.*) *efimerídă s.f.* /<fr. ***éphéméride***, lat. ***ephemĕris, -idis***.

efemerídă[2] *s.f.* (*entom.; la pl.*) Familie de insecte pseudonevroptere, cu corpul subțire și moale, terminat cu două sau trei filamente lungi, cu o pereche sau două perechi de aripi transparente, cu larve acvatice, care, în stare adultă, trăiesc cîteva zile sau ore; (*și la sg.*) insectă care face parte din această familie. ◇ *Timpul efemeridelor* v. timp. • pl. *-e.* /<fr. ***éphémérides***.

efemeritáte *s.f.* Caracter efemer. • /***efemer*** + *-itate*.

efemerizá *vb. I. tr., refl.* A face să devină sau a deveni efemer. • prez.ind. *-ez.* /***efemer*** + *-iza*.

efemerofíte *s.f. pl.* (*bot.*) Plante efemere. • /<fr. ***éphémérophytes***.

efemeroíd, -ă *adj.* (*bot.; despre plante*) Care are o existență de scurtă durată. • pl. *-izi, -ide.* /de la ***efemer***.

efemerotécă *s.f.* Hemerotecă. • pl. *-ci.* /<it. ***efemeroteca***.

efeminá *vb. I. tr., refl.* A face să devină sau a deveni asemănător fizic sau psihic cu o femeie, a căpăta însușiri sau a adopta atitudini caracteristice femeilor; (*înv.*) a se efemeia. ◆ Ext. A face să-și piardă sau a-și pierde vigoarea, vlaga, forța (morală). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***efféminer***; cf. lat. *effeminare* „a feminiza" <*ex* „în afară", *femĭna, -ae* „femeie".

efeminăre *s.f.* Stare a unui bărbat care prezintă caracteristici de ordin fizic sau psihologic, ca și maniere generale atribuite de obicei femeilor. ◆ Lipsă de bărbăție, de vigoare. • pl. *-ări.* /v. ***efemina***.

efemінát, -ă *adj.* **1** (*despre bărbați*) Care are aspect sau caracter feminin; (*înv.*) efemeiat. ◆ Ext. (*despre persoane*) Care este lipsit de vigoare, de vlagă, de forță (morală). **2** (*înv.; despre bărbați*) Afemeiat. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***efféminé***, lat. ***effeminātus***, ***-a***, ***-um***.

efeminăție *s.f.* Însușirea de a fi efeminat; caracterul celui efeminat. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***effémination***, lat. ***effeminatio***, ***-onis***.

eféndi *s.m. invar.* **1** (*în trecut*) Titlu de politețe în Turcia, plasat după un nume propriu și dat învățaților și funcționarilor civili. ◆ Persoană care avea acest titlu. **2** Ext. (*înv.*) Termen de politețe folosit pentru a vorbi cu (sau despre) un bărbat. • acc. și *éfendi.* /<tc. ***efendi***.

efépt *s.n.* v. efect.

eferént, -ă *adj.* Care duce în afară. ◇ (*anat.*) *Fibre nervoase eferente* = fibre nervoase prin care excitația trece de la centrii nervoși spre periferia corpului. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***efférent***, engl. ***efferent***; cf. lat. *efferre* „a duce în afară".

efervescént, -ă *adj.* **1** (*despre lichide*) Care fierbe; care degajă cu putere gaze în timpul unei reacții chimice sau fizice. ◆ (*despre reacții în lichide*) Care se produce cu efervescență. ◇ (*despre medicamente*) *Calciu efervescent.* **2** Fig. Agitat, frămîntat; avîntat, înflăcărat, exaltat. *Epocă efervescentă. Căutări efervescente.* • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***effervescent***, lat. ***effervescens***, ***-ntis***.

efervescénță *s.f.* **1** Degajare energetică a unui gaz în cursul unei reacții chimice sau al unui proces fizic, în care cel puțin un component este în fază lichidă. **2** Fig. (Stare de) agitație, frămîntare, neliniște (puternică). *A observat efervescența persoanelor care se îmbulzeau spre mijloacele de transport.* **3** Fig. (Stare de) avînt, înflăcărare, exaltare. *După liniștea și echilibrul olimpic al clasicismului... a urmat o perioadă de efervescență spirituală* (BLA.). • pl. *-e.* /<fr. ***effervescence***.

efeseán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m.* (*la pl.*) Populație care locuia în Efes; (*și la sg.*) persoană care făcea parte din populația de bază a Efesului sau era originară de acolo; (*înv.*) efeseianin. **2** *adj.* Care aparține Efesului sau efesenilor, care se referă la Efes sau la efeseni; originar din Efes; (*înv.*) efeseiesc. • sil. *-se-an.* pl. *-eni, -ene.* /nm. pr. (oraș antic în Asia Mică) ***Efes*** + *-ean*.

efeseianím, -ă *s.m., s.f.* (*înv.*) Efesean. • pl. *-i, -e.* /nm. pr. (oraș antic în Asia Mică) ***Efes*** + *-ianin*.

efeseiésc, -iáscă *adj.* (*înv.*) Efesean. • pl. *-iești.* /nm. pr. (oraș antic în Asia Mică) ***Efes*** + *-esc*.

efét *s.m.* (*în antic. greacă*) Judecător care făcea parte dintr-un tribunal penal (instituit la Atena). • pl. *-ți.* /<fr. ***éphète***.

efetonál *s.n.* (*farm.*) Medicament folosit în astme, boli cardiovasculare, angină pectorală, alergii etc. • /<engl. ***ephetonal***, germ. ***Ephetonal***.

efetonínă *s.f.* (*farm.*) Efedrină sintetică, cu aceleași utilizări ca și cea naturală. • /<fr. ***éphétonine***.

eficáce *adj.invar.* Eficient. *Rezultatele clinice... au arătat și ele că această infuzie este foarte eficace* (DANI.). ◇ (*adv.*) *Intervine eficace.* ◇ Ext. (*despre persoane, asociații, colectivități de oameni*) *Un primar eficace.* • și (*înv.*) *eficáciu, -ie adj.* /<lat. ***efficax***, ***-acis***, fr. ***efficace***.

eficacitáte *s.f.* **1** Faptul sau calitatea de a produce efectul așteptat, scontat, de a corespunde în bune condiții scopului urmărit, unor cerințe, unei situații etc. *Eficacitatea legilor atîrnă de stricta lor punere în lucrare* (KOGĂL.). ◆ Calitatea de a da un rezultat pozitiv; eficiență. *Eficacitatea medicamentului a fost evidentă.* ◇ *Eficacitate economică* = rezultat favorabil obținut în cadrul unei activități economice conform calculelor inițiale prevăzute. **2** Ext. Calitatea, însușirea de a fi eficace. • /<lat. ***efficacĭtas***, ***-atis***, fr. ***efficacité***.

eficáciu, -ie *adj.* v. eficace.

eficiént, -ă *adj.* **1** Care produce efectul așteptat, scontat; care corespunde în bune condiții scopului urmărit, unor cerințe, unei situații etc.; care dă un rezultat pozitiv; eficace. *Una e cauza eficientă a unui fenomen și alta e funcția ce-o îndeplinește* (RALEA). **2** Ext. (*despre persoane, asociații, colectivități de oameni*) Ale cărui acțiuni, fapte, cuvinte etc. au eficiență. *Un manager eficient.* • sil. *-ci-ent.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***efficient***, lat. ***efficiens***, ***-ntis***.

eficientizá *vb. I. tr.* A face să dea rezultatele aşteptate, scontate, a face să fie eficient. *A eficientizat activitatea fabricii.* • sil. *-ci-en-*. prez.ind. *-ez.* /***eficient*** + *-iza*.

eficientizáre *s.f.* Acţiunea de *a eficientiza* şi rezultatul ei. *Eficientizarea producţiei industriale.* • sil. *-ci-en-*. pl. *-ări.* /v. ***eficientiza***.

eficientizat, -ă *adj.* Care a devenit eficient, a dat rezultatele aşteptate, scontate. *Sistem economic eficientizat.* • sil. *-ci-en-*. pl. *-ţi, -te.* /v. ***eficientiza***.

eficiénţă *s.f.* **1** Eficacitate. *Acest regim ecologic asigură practic aceeaşi eficienţă forestieră* (CHIR.). ◇ Loc.adv. *Cu eficienţă* = în mod eficient. ◆ (*econ.*) Expresie a raportului dintre rezultatele obţinute şi cheltuielile efectuate într-o anumită perioadă de timp pentru obţinerea lor. ◇ (*urmat de determ. care arată felul*) *Eficienţă productivă. Eficienţă socială. Eficienţa distribuţiei. Eficienţă macroeconomică. Eficienţă tehnologică.* **2** Ext. Calitatea, însuşirea cuiva de a fi eficient. *Ei au asupra oamenilor... o eficienţă extraordinară* (CĂL.). • sil. *-ci-en-*. pl. *-e.* /<fr. ***efficience***, lat. ***efficientĭa, -ae***.

efigiál, -ă *adj.* Care aparţine unei efigii, de efigie. • sil. *-gi-al*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***effigial***.

efígie *s.f.* **1** (*a. plast.*) Reprezentare plastică a (chipului) unei persoane. **2** Reprezentare în relief a chipului unui suveran, al unui şef de stat, al unei personalităţi etc. pe o monedă, pe o medalie, pe un obiect de ceară etc. ◇ Compar. *Chip de efigie.* ◆ Ext. Faţa monedei sau a medaliei pe care se află o efigie. **3** Portret al unui condamnat la moarte, care se folosea, în trecut, în timpul execuţiei simbolice a acestuia, ca urmare a pronunţării, în contumacie, a pedepsei capitale. ◇ Loc.adv. *În efigie* = (*pe lîngă vb. ca „a executa", „a spînzura", „a arde" etc.*) în mod simbolic, folosindu-se efigia condamnatului. • acc. şi *efigíe*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<lat. ***effigies, -ei***, fr. ***effigie***.

efigie (2)

---

efilá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A (se) subţia. **2** *tr.* (*compl. indică şuviţe de păr*) A tăia într-un anumit fel dintr-un păr prea des, pentru a-l rări; a fila. **3** *tr.* (*compl. indică ţesături*) A destrăma fir cu fir. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***effiler***.

efiláre *s.f.* **1** Acţiunea de *a efila* şi rezultatul ei. **2** (*geol.*) Subţiere treptată a unui strat, pînă la dispariţia completă. • pl. *-ări.* /v. ***efila***.

efilát, -ă *adj.* Subţire. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***effilé***.

efímcă *s.f.* (*ist.*) Veche monedă rusească de argint, care a circulat pe la mijlocul sec. 17 şi în Ţările Române. • /<rus. ***ефимка***.

efimér, -ă *adj.* v. efemer.

efimerídă *s.f* v. efemeridă[1].

efleuraj [eflœ'raʒ] *s.n.* **1** Atingere uşoară. **2** Masaj uşor, executat cu vîrful degetelor sau cu toată palma. • pl. *-e.* /<fr. ***effleurage***.

eflorá *vb. I. tr.* (*fran.*) **1** A studia superficial; a frunzări o carte. **2** (*înv.*) A atinge uşor. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***effleurer***.

efloráre *s.f.* Acţiunea de *a eflora* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***eflora***.

eflorescént, -ă *adj.* **1** (*chim.; despre săruri cristalizate*) Care pierde apa de cristalizare, transformîndu-se în pulbere. **2** (*despre plante*) Care înfloreşte, care este în eflorescenţă. **3** Fig. Care este înfloritor, prosper. ◆ Care este bogat în aspecte sau detalii. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***efflorescent***.

eflorescénţă *s.f.* **1** (*chim.*) Proprietate a substanţelor cristaline cu apă de cristalizare de a pierde, la temperatura obişnuită, o parte din apa de cristalizare şi de a se transforma într-o pulbere foarte fină. **2** Depunere de săruri, sub formă de pulbere sau de crustă, pe suprafaţa anumitor tipuri de soluri sau de roci, care ia naştere prin cristalizarea unor săruri din soluţii într-un mediu acid. ◆ Depozit cristalin de săruri (alcaline) care apare pe suprafaţa exterioară a construcţiilor de beton, de zidărie tencuită etc. ◆ (*impr.*) Cocleală (pe suprafaţa obiectelor de cupru). **3** Începutul înfloririi unei plante; ext. inflorescenţă. ◆ Fig. Înflorire, dezvoltare cantitativă sau calitativă. *Formarea sa artistică s-a produs în plină eflorescenţă a impresionismului.* **4** (*med.*) Erupţie uşoară pe piele. • pl. *-e.* /<fr. ***efflorescence***.

eflorismént *s.n.* (*geol.*) Alterare a suprafeţei unei roci. • /<fr. ***effleurissment***.

efluént, -ă *s.n., adj.* (*tehn.*) **1** *s.n.* Lichid care se scurge dintr-un recipient, dintr-o instalaţie etc. **2** *s.n.* Masă de poluant industrial sub formă lichidă sau gazoasă. **3** *adj.* (*despre lichide*) Care iese, se scurge dintr-un recipient, dintr-o instalaţie etc. • sil. *-flu-ent.* pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***effluent***.

efluénţă *s.f.* Emanaţie, scurgere. • sil. *-flu-en-*. pl. *-e.* /<fr. ***effluence***.

efluviáţie *s.f.* **1** (*fiz.*) Mişcare a unui curent de particule. **2** (*med.*) Efluvioterapie. • sil. *-vi-a-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***effluviation***.

efluvioterapíe *s.f.* (*med.*) Aplicaţie terapeutică a unui efluviu electric împotriva durerilor şi a unor leziuni ale pielii; efluviaţie. • sil. *-vi-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***effluviothérapie***.

eflúviu *s.n.* **1** Emanaţie, degajare (de gaze, de vapori, de unde etc.) produsă de anumite corpuri, substanţe etc., perceptibilă cu ajutorul simţurilor; concr. ceea ce se emană, se degajă din astfel de corpuri, substanţe etc. *Mireasma parcului înflorit plutea tot mai puternică, răspîndindu-şi efluviile* (E. LOV.). ◇ Fig. *În scaunul scund şi incomod... se simţea abandonat, împresurat de efluvii glaciale şi ostile* (CE. PETR.). **2** (*cinemat.*) Defect sub forma unor linii subţiri în evantai care apar pe o peliculă cinematografică la developare, din cauza unei derulări prea rapide. • pl. *-ii.* /<fr. ***effluve***, lat. ***effluvĭum, -ii***.

eflúx *s.n.* (*biol.*) Scurgerea unei mase de substanţe către exteriorul unei celule. • pl. *-uri.* /<fr. ***efflux***, engl. ***efflux***; cf. lat. *ex* „în afară", *fluxus, -us* „curent, curgere".

efód *s.n.* **1** (*la vechii evrei*) Veşmînt sacru al marelui preot, format dintr-un pieptar de in colorat în patru culori, dintr-o centură din aceeaşi stofă şi din alte decoraţii şi ornamente. **2** (*bis.*) Veşmînt scurt (fără mîneci) purtat peste haină de preoţi, în timpul serviciului religios. • scris şi *ephod*. pl. *-uri.* şi (*înv.*) *efúd s.n.* /<fr. ***éphod*** <cuv. ebraic.

éfor *s.m.* **1** (*în trecut, în Ţările Rom.*) Membru în consiliul de conducere al unei eforii; epitrop. ◆ Ext. Persoană care conducea acest consiliu. **2** (*înv.*) Supraveghetor; povăţuitor; persoană care avea grijă de cineva sau de ceva. **3** (*în antic.*) Fiecare dintre cei cinci magistraţi supremi, aleşi anual în Sparta, cu largi atribuţii în politica internă şi externă a statului. • pl. *-i.* şi (*înv.*) *éforos s.m.* /<ngr. ***éφορος***; cf. şi fr. *éphore*.

eforát *s.n.* **1** (*în trecut, în Ţările Rom.*) Demnitatea de efor. **2** (*în antic.*) Colegiu de cinci magistraţi, ales anual în Sparta, care avea largi atribuţii în politica internă şi externă a statului. • /<fr. ***éphorat***.

eforíe *s.f.* (*în trecut, în Ţările Rom.*) **1** (*de obicei urmat de determ. în gen.*) Instituţie administrativă de utilitate publică sau culturală. *Eforia şcoalelor* (HEL.). ◆ Consiliu de conducere al acestor instituţii. *Lăsase un statut bine alcătuit eforiei aşezămintului său* (SADOV.). ◆ Funcţie, titlu de efor. ◆ Perioadă de timp în care un efor îşi îndeplinea funcţia. *Eforia lui a durat doar un an.* ◆ Localul, clădirea în care îşi avea sediul o eforie. **2** (*reg.*) Post de pompieri la o primărie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi (*reg.*) *iforíe s.f.* /<ngr. ***εφορεία***.

eféros *s.m.* v. efor.

efórt *s.n.* **1** Încordare voluntară a forţelor fizice, intelectuale, psihice etc. în vederea realizării unei activităţi, a obţinerii unui randament superior celui obişnuit sau a atingerii unui scop. *Fără efort nu se poate realiza nimic deosebit.* ◆ (*adesea cu determ. care arată felul, natura, scopul etc.*) Acţiune energică fizică, intelectuală, psihică etc.; desfăşurare a unei activităţi fizice sau intelectuale într-un anumit domeniu; activitate îndreptată spre un anumit scop; străduinţă. *Reconstrucţia oraşului a necesitat un efort material şi de inteligenţă considerabil.* **2** (*fiz.*) Rezultantă a forţelor interioare dintr-o secţiune a unui corp deformabil, cauzată de solicitări exterioare, de căldură etc. • pl. *-uri.* /<fr. ***effort***.

efractór, -oáre *s.m., s.f.* Infractor care a comis o spargere. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***effracteur***.

efracţie *s.f.* (*jur.*) Spargere (a unei uşi, a unui dispozitiv de închidere etc.) şi pătrundere într-un spaţiu privat cu scopul de a comite o infracţiune, mai ales un furt. ◇ *Intrare prin efracţie* = pătrundere într-un spaţiu privat fără permisiunea proprietarului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi (*înv.*) *efracţiúne s.f.* /<fr. ***effraction***, lat. ***effractio, -onis***.

efracţiúne *s.f.* v. efracţie.

efrenát, -á *adj.* Care este neînfrînat, nestăpînit; care este libertin, uşuratic. • pl. *-ţi, -te.* /<lat. ***effrenātus, -a, -um***, fr. ***effréné***.

eftă[1] *s.f.* (*turc. înv.*) Scrisoare; înştiinţare; denunţ. • pl. *-ale.* /<tc. ***ifta***.

eftă[2] *vb. I.* v. iepta.

eftáre *s.f.* v. ieptare.

eftasíe *s.f.* v. eftaxie.

eftát, -ă *adj.* v. ieptat.

eftaxíe *s.f.* (*grec. înv.*) Rînduială. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi *eftasíe, evtaxíe s.f.* /<ngr. ***ευταξία***.

eftenşúg *s.n.* (*înv.*) Îndurare; milă. • pl. *-uri.* şi *eftinşíg s.n.* /***ieftin*** + *-şug*.

eftinătáte *s.f.* v. ieftinătate.

eftimí *vb. IV.* v. ieftini.

eftiníe *s.f.* (*înv.*) Îndurare; milă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***ieftin*** + *-ie*.

eftiníre *s.f.* v. ieftinire.

eftinşíg *s.n.* v. eftenşug.

eftiór, -oárā *adj.* v. ieftior.

efúd *s.n.* v. efod.

efulgénţă *s.f.* Strălucire. • pl. *-e.* /<lat. ***effulgentĭa, -ae***.

efulgurát, -ă *adj.* Care străluceşte; strălucitor. • pl. *-ţi, -te.* /<lat. ***effulguratus, -a, -um***; cf. şi *fulgurant*.

efulguráţie *s.f.* Strălucire, sclipire. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<lat. ***effulguratio, -onis***.

efúzie *s.f.* v. efuziune.

efuzio- Elem. de compunere „răspîndire". • /<fr. ***effusio-***; cf. lat. *effusĭo, -onis* „revărsare".

efuziométru *s.n.* (*fiz.*) Dispozitiv pentru determinarea densităţii gazelor, bazat pe fenomenul efuziunii. • sil. *-zi-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***effusiomètre***.

efuziúne *s.f.* **1** (*de obicei urmat de determ. care arată natura, felul etc.*) Manifestare (sinceră şi) puternică a dragostei, a admiraţiei, a recunoştinţei etc. cuiva faţă de cineva (sau de ceva). *Avui o şovăială cumplită, care mă scutea de efuziuni sentimentale* (ARGH.). ◇ Loc.adv. *Cu efuziune* = în mod afectuos. **2** (*fiz.*) Difuziune a unui gaz printr-un înveliş poros. **3** (*geomorf.*) Proces vulcanic de revărsare a magmei sub formă de lavă la suprafaţa scoarţei pămîntului şi de formare a unor produse vulcanice; erupţie vulcanică. **4** (*med.*) Revărsare a unui lichid biologic (sînge, limfă) în ţesuturi sau într-o cavitate. **5** (*înv.*) Vărsare a unui lichid. • pl. *-i.* şi *efúzie s.f.* /<fr. ***effusion***, lat. ***effusĭo, -onis***.

efuzív, -ă *adj.* (*despre roci*) Care se formează prin solidificarea lavei la suprafaţa scoarţei pămîntului; vulcanic. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***effusif***.

efuzór *s.n.* Tub cu secţiune crescătoare, folosit pentru accelerarea scurgerii unui gaz. • pl. *-oare.* /<fr. ***effuseur***.

egagropíl *s.n.* (*med. vet.*) Depunere de păr, sub forma unui ghem, în stomacul animalelor care se ling. • pl. *-uri, -e.* /<fr. ***égagropile***.

egál, -ă *adj.* **A** (*despre obiecte, oameni, fenomene, stări etc. ale căror însuşiri, caracteristici etc. sînt puse în relaţie sau sînt comparate cu ale altor obiecte, oameni, fenomene, stări etc.*) **I 1** (*despre obiecte, părţi de obiecte, suprafeţe etc.*) Care este de aceeaşi dimensiune, mărime, întindere, proporţie (cu...); care are aceeaşi măsură (cu...). *Laturi egale. Distanţe egale.* ◇ *Paralele egale* v. paralel. **2** (*mat., fiz.*) Care are aceeaşi valoare (în aceeaşi unitate de măsură) (cu...). ◇ *Semn egal* (şi *subst. n.*) = semn grafic format din două liniuţe paralele, aşezate orizontal între două expresii, care exprimă o egalitate (=). **3** Care are aceeaşi valoare, calitate, importanţă, semnificaţie (cu...). *Drepturi egale.* ◇ Loc.adj. (*subst.*) *Fără egal* = care nu se poate compara cu nimic; unic, extraordinar, fără pereche. *Victorie fără egal.* ◇ Expr. *Partida este egală*, se spune despre doi jucători care au aceeaşi forţă. (*subst.*) *A nu avea egal* = a nu avea seamăn, a nu-şi găsi asemănare. **4** (*despre substanţe, materiale etc.*) Care are aceeaşi cantitate, măsură (cu...). *Volume egale de clor şi hidrogen. Două grămezi egale de grîu.*

◇ (*adv.*) *Plăcerile... egal vor fi-mpărțite* (EMIN.). **5** (*despre numere sau*, ext., *despre valori care pot fi exprimate numeric*) Identic. *Birul plătit... era egal cu valoarea medie a unui sat* (STOIC.). ◇ Expr. (*sport*; și *subst.*) *A fi (la) egal* = a avea același număr de puncte. ◇ (*subst.*) *Pariu la egal* = convenție în care părțile se angajează să plătească aceeași sumă în caz de pierdere. **6** (*despre unități de timp*) Care are aceeași durată (cu...). *La ecuator, zilele sînt scurte și egale în tot timpul anului.* **7** (*despre sunete, senzații, sentimente etc.*) Care are aceeași intensitate (cu...). *Cor de voci egale.* ◇ (*adv.*) *Sirenele începuseră să sune încetarea, prelung, egal, fără modulații* (POPOV.). **II** (*despre oameni, națiuni, state etc.*) Care ocupă același loc într-o ierarhie (cu...); care are aceleași drepturi, îndatoriri, avantaje etc. (cu...). ◇ (*subst.*) *Mă consider cel puțin egalul celor cu care vorbesc* (CA. PETR.). Δ Loc.adj., adv. *De la egal la egal* = (care există, se exprimă, se manifestă etc.) în condiții de egalitate. Δ Expr. *A trata* (pe cineva sau ceva) *de la egal la egal* = a se comporta într-o împrejurare dată ca fiind în aceeași situație, pe aceeași treaptă cu partenerul său; a duce tratative cu cineva în condiții de egalitate. **B** (*despre obiecte, oameni, fenomene, sentimente etc. ale căror însușiri, caracteristici etc. sînt comparate cu ele însele sub diverse aspecte, stări etc.*) **1** (*despre obiecte, fenomene, stări, sentimente etc.*) Care nu se schimbă, care este mereu la fel; care este lipsit de variație; care are (permanent și) pe toată întinderea sau durata aceeași formă, înfățișare, intensitate, viteză, desfășurare etc. *Își iubește copiii cu egală iubire.* ◇ *În egală măsură* v. măsură. ◇ Poet. *Universul e pretutindeni și pretutindeni egal* (ARGH.). **2** (*despre oameni*) Care are aceeași structură psihică, aceeași comportare, aceleași sentimente, dispoziții sufletești în împrejurări, situații diferite; care este statornic, neschimbător. ◇ Expr. (*adv.*) *A-i fi* (cuiva) *egal* = a-i conveni în aceeași măsură și o alternativă și cealaltă; a-i fi (cuiva) indiferent. • pl. *-i, -e.* și (*înv.*) *eguál, -ă, ecuál, -ă, ecvál, -ă adj.* /<lat. ***aequālis, -e***, fr. ***égal***.

egalá *vb. I.* **1** *tr.* (*fact.*) A ajunge sau a face să ajungă la același nivel (de evoluție, de dezvoltare, de importanță, al calității, al cantității, al intensității etc.) (cu...); a egaliza. *Frumusețea pustiului egalează pe aceea a mării* (RALEA). ◇ (*refl.*) *Temperaturile diferitelor zone tind a se egala.* ◆ (*mat.*; *înv.*) A fi egal cu... **2** *tr.* (*fact.*) (*despre oameni*) A fi sau a face să fie la fel cu cineva în ceea ce privește valoarea, importanța, meritele, rangul etc. *Nici Negruzzi, nici Filimon nu-l egalează în realismul dialogului* (VIANU). ◆ A ajunge sau a face să ajungă în aceeași situație, stare, postură etc. cu altcineva. *Din punctul de vedere al venitului, salariatul l-a egalat pe patronul său.* ◆ (*sport*) A ajunge la același număr de puncte cu altcineva. **3** *intr.* A avea aceeași valoare, semnificație etc. cu altceva. *Fapta lui egalează cu o trădare.* • prez.ind. *-ez.* și (*înv.*) *ecvalá vb. I.* /<fr. ***égaler***.

egalábil, -á *adj.* Care poate fi egalat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***égalable***.

egaláre *s.f.* Acțiunea de *a egala* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***egala***.

egalát, -ă *adj.* Care a fost supus egalării; nivelat; uniformizat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***egala***.

egalitár, -ă *adj.* **1** Privitor la egalitate; bazat pe egalitate; care urmărește egalitatea civilă, politică și socială. *Instituții democratice și egalitare.* **2** (*despre oameni, state*) Care adoptă și susține egalitatea. **3** (*despre sentimente, manifestări etc. ale oamenilor*) Care exprimă, trădează tendința spre egalitate civilă, politică și socială. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***égalitaire***.

egalitarísm *s.n.* **1** Concepție socială utopică ce preconizează nivelarea, egalizarea consumului individual și a condițiilor de trai ale membrilor societății; sistem social bazat pe această concepție. **2** Tendință de a ajunge la același nivel (de evoluție, de dezvoltare, de importanță, al calității, al cantității, al intensității etc.) (cu...). **3** Tendință de a fi la fel cu cineva în ceea ce privește valoarea, importanța, meritele, rangul etc. • /<fr. ***égalitarisme***.

egalitaríst, -ă *adj.* **1** Care adoptă și susține egalitarismul. **2** Care aparține egalitarismului, care se referă la egalitarism; bazat pe egalitarism. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***égalitariste***.

egalitáte *s.f.* **A I 1** (*jur.*) Principiu potrivit căruia tuturor oamenilor (statelor sau națiunilor) li se recunosc aceleași drepturi și li se impun aceleași îndatoriri prevăzute de regula de drept; situație în care oamenii (statele sau națiunile) au aceleași drepturi, îndatoriri, avantaje etc. *Cetățene, sîntem sub regimul libertății, egalității și fraternității* (CAR.). ◇ Expr. *A fi* (sau *a se afla, a se pune, a intra etc.*) *pe picior de egalitate cu cineva* v. picior. **2** (*sport*) Situație în care mai mulți participanți sau mai multe echipe realizează același număr de puncte în cadrul aceluiași concurs sau în clasamentul general. **II 1** Stare, situație a două sau mai multe obiecte, fenomene etc. de a fi sau de a ajunge la același nivel (de evoluție, de dezvoltare, de importanță, al calității, al cantității, al intensității etc.). *Egalitatea responsabilității soților într-o familie.* **2** (*mat., fiz.*) Relație între două sau mai multe cantități, elemente, termeni etc. egali; expresie a acestei relații marcate grafic cu ajutorul semnului egal. *În fiecare strat analizat există egalitatea între suma anionilor și cea a cationilor* (CHIR.). **B** Însușirea, calitatea de a avea aceeași comportare, structură psihică, aceleași sentimente, de a fi statornic, neschimbător. ◆ Starea a ceea ce este egal. *Țările pretindeau o egalitate de tratament în problemele economice.* • pl. *-ăți.* și (*înv.*) *ecualitáte, ecvalitáte s.f.* /<fr. ***égalité***, lat. ***aequalitas, -atis***.

egalizá *vb. I. tr.* (*fact.*) A egala • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***égaliser***.

egalizánt, -ă *adj.* Care egalizează. • pl. *-ți, -te.* /de la ***egaliza***.

egalizáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a egaliza* și rezultatul ei. **2** (*ind. text.*) Repartizare uniformă a coloranților în materialele textile cu ajutorul unor produse chimice auxiliare. **3** (*ind. text.*) Operație de uniformizare a țesăturilor. • pl. *-ări.* /v. ***egaliza***.

egalizát, -ă *adj.* Care a fost supus egalizării. • pl. *-ți, -te.* /v. ***egaliza***.

egalizatór, -oáre *adj., s.m., s.n.* **I** *adj.* Care egalizează; care produce sau determină egalizarea. **II 1** *s.m., s.n.* (*ind. chim.*) Produs chimic care se adaugă în băile de vopsire pentru dispersarea, mărirea vitezei de pătrundere și fixarea colorantului. **2** *s.n.* (*ind. chim.*) Amestec de solvenți organici și plastifianți sau rășini, folosit la netezirea peliculelor de lacuri pe bază de nitroceluloză. **3** *s.n.* (*tehn.*) Dispozitiv care reglează presiunea într-o conductă. **4** *s.n.* Aparat electronic care permite, cu ajutorul unor filtre, obținerea calității maxime a unui casetofon la înregistrare sau la redare. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***égalisateur***.

egalizór *s.n.* Aparat pentru cercetarea distorsiunilor de atenuare ale unui sistem electroacustic. • pl. *-oare.* /<fr. ***égaliseur***, engl. ***equalizing***.

egalménte *adv.* Deopotrivă, la fel. • /<fr. ***également***.

égări *s.m. pl.* Colanți pînă la glezne. • /<engl. ***jaeger***, den. com.

egeéan, -ă *adj.* Care aparține Mării Egee sau popoarelor (antice) din vecinătatea ei, care se referă la popoarele din jurul Mării Egee. • pl. *-eeni, -eene.* /<fr. ***égéen***.

egéic, -á *adj.* Care aparține Mării Egee, specific Mării Egee, care se referă la Marea Egee. • sil. *-ge-ic.* pl. *-ci, -ce.* /nm. pr. (Mare în E Mării Mediterane) ***Egee*** + *-ic*.

egemón *s.m.* v. hegemon.

egemonie *s.f.* v. hegemonie.

egerán *s.n.* (*mineral.*) Varietate rară de vezuvian, care se prezintă sub formă de agregate radiare. • pl. *-e.* /<fr. ***égérane***.

egerie *s.f.* Femeie care inspiră un poet, un om politic etc.; sfătuitoare secretă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***égérie***; cf. nm. pr. *Egeria*, nimfă în mitologia romană, soția regelui Numa Pompilius.

egét-begét *adv.* v. get-beget.

eghelét *s.n.* v. eghilet.

eghemón *s.m.* v. hegemon.

eghemonicésc, -eáscă *adj.* v. hegemonic.

eghídă *s.f.* v. egidă.

eghilét *s.m.* Șnur cu capetele împletite în metal, folosit ca ornament la anumite uniforme militare; semn distinctiv purtat de ofițerii unor unități militare decorate. ◆ Ext. Șnur pe care sînt aplicate pietre prețioase, folosit ca podoabă. • pl. *-ți.* și (*înv.*) *eghilétă s.f.*, (*înv.*) *eghelét s.n.* /<fr. ***aiguillette***.

eghilétă *s.f.* v. eghilet.

eghipteán, -ă *s.m., s.f., adj.* v. egiptean.

eghipteáncă *s.f.* v. egipteancă.

eghiptenésc, -eáscă *adj.* v. egiptenesc.

eghiptenéște *adv.* v. egiptenește.

eghiptián, -ă *s.m., s.f., adj.* v. egiptean.

eghíptic, -ă *adj.* (*înv.*) Egiptean. • pl. *-ci, -ce.* /nm. pr. (formă veche pentru *Egipt*) ***Eghipt*** + *-ic*.

eghipțienésc, -eáscă *adj.* v. egiptenesc.

egídă *s.f.* **1** (*în mit. greacă*) Fiecare dintre cele două scuturi: al lui Zeus, acoperit cu pielea caprei Amalteea, și al zeiței Atena, cu capul Gorgonei în mijloc. **2** (*de obicei constr. cu prep. „sub”*) Ocrotire, protecție, sprijin; îndrumare, dirijare, conducere; patronaj. *Gramatica limbii române în două volume a apărut sub egida Academiei.* • pl. *-e.* și (*înv.*) *eghídă s.f.* /<fr. ***égide***; cf. gr. *αἰγίς, -ίδος* <*αἴξ, αἰγός* „capră”.

egipán *s.m.* Supranume dat zeului Pan și satirilor, cu aluzie la picioarele lor de țap. • pl. *-i.* /<fr. ***égipan***; cf. gr. *αἴξ, αἰγός* „țap”, nm. pr. *Pan*, zeu al munților și al vieții cîmpenești la vechii greci.

egiptéan, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m.* (*la pl.*) Vechii locuitori ai văii și deltei Nilului, care au creat în antichitate unul dintre cele mai importante state ale Orientului și una dintre cele mai vechi civilizații cunoscute în istorie; (*și la sg.*) persoană care aparținea acestei populații. **2** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Republicii Arabe Egipt sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuiește pe teritoriul Egiptului, constituind majoritatea populației Republicii Arabe Egipt; locuitorii Egiptului. **3** *adj.* Care aparține Egiptului (antic ori modern) sau egiptenilor, care se referă la Egiptul (antic ori modern) sau la egipteni; care este originar din Egiptul (antic ori modern); (*înv.*) eghiptic, egiptenesc. ◆ (*subst. f.*) Limba din familia afro-asiatică, astăzi dispărută, ce a avut în evoluția sa mai multe perioade: veche, medie, neoegipteană, coptă. ◇ *Scrierea egipteană* = scriere a limbii egiptene în care au fost folosite inițial hieroglifele, simplificate în scrierea hieratică înlocuită cu scrierea demotică, folosită pînă în sec. 5 d.Hr., cînd s-a generalizat alfabetul grec. **4** *s.f.* Țigară fabricată în Egipt. **5** *s.m., s.f.* (*înv., reg.*) Nume dat țiganilor (considerați originari din Egipt). • pl. *-eni, -ene.* și (*înv.*) *eghipteán, -ă, eghiptián, -ă, egiptián, -ă, egiptián, -ă, igipteán, -ă s.m., s.f., adj.* /nm. pr. (stat în N-E Africii) ***Egipt*** + *-ean*; cf. și fr. *égyptienne*, germ. *Egyptienne*.

egipteáncă *s.f.* **1** Femeie care face parte din populația de bază a Egiptului sau este originară de acolo. **2** (*bot.*) Plantă erbacee, din familia liliaceelor, cu tulpina în formă de bulb, cu frunzele verzi cilindrice, fistuloase, comestibile, și cu florile alburii, dispuse într-o umbelă globuloasă (*Allium fistulosum*). • pl. *-ce.* și (*înv.*) *eghipteáncă s.f.* /***egiptean*** + *-că*.

egiptenésc, -eáscă *adj.* (*înv.*) Egiptean. • pl. *-ești.* și *eghiptenésc, -eáscă, eghipțienésc, -eáscă adj.* /***egiptean*** + *-esc*.

egiptenéște *adv.* (*înv.*) Ca egiptenii, în felul egiptenilor. ◆ În limba egipteană. • și *eghiptenéște adv.* /***egiptean*** + *-ește*.

egiptián, -ă *s.m., s.f., adj.* v. egiptean.

egiptológ, -ă *s.m., s.f.* Specialist în egiptologie. • pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***égyptologue***.

egiptológic, -á *adj.* Care aparține egiptologiei, care se referă la egiptologie. • pl. *-ci, -ce.* /***egiptolog*** + *-ic*.

egiptológie *s.f.* Ramură a orientalisticii care se ocupă cu studiul istoriei, limbii și culturii Egiptului antic. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***égyptologie***.

egipțián, -ă *s.m., s.f., adj.* v. egiptean.

egipțiánă *s.f.* (*tipogr.*; *mai ales la pl.*) Caracter modern de literă, cu grosimea uniformă a tuturor trăsăturilor, cu construcția aproape geometrică și cu tălpile picioarelor dreptunghiulare. • sil. *-ți-a-.* pl. *-e.* /<fr. ***égyptienne***, germ. ***Egyptienne***.

egíră *s.f.* v. hegiră.

eglantínă *s.f.* (*bot.*; *înv.*) Floare de trandafir sălbatic. • pl. *-e.* /<fr. ***églantine***.

egledisí *vb. IV.* v. eglendisi.

eglendesí *vb. IV.* v. eglendisi.

eglendisí *vb. IV. refl., intr.* (*grec.*) A se distra, a petrece. • prez.ind. *-esc.* și *egledisí, eglendesí, englendisi, englindisi, inglendisi, înglindisí vb. IV.* /<ngr. *εγλέντησα*, aor. lui *εγλεντίζω*.

eglendisíre *s.f.* (*înv.*) Distracție, petrecere. • pl. *-i.* și *englendisíre, înglindisíre s.f.* /v. ***eglendisi***.

eglengeá *s.f.* (*înv.*) Distracție, petrecere. • pl. *-gele.* și *eglingeá, englengeá, englingeá, inglengeá s.f.* /<tc. ***eglence.***

eglingeá *s.f.* v. eglengea.

eglógă *s.f.* **1** (*lit.*) Specie a poeziei bucolice și pastorale, compusă adesea în formă de dialog. **2** (*a. plast.*) Pictură care reprezintă scene idilice de viață pastorală. • acc. și *égloge.* pl. *-ge.* și (*înv.*) *eglój s.n., eclógă s.f.* /<lat. ***eclŏga, -ae,*** fr. ***églogue***; cf. gr. *ἐκλογή* „selecție".

eglój *s.n.* v. eglogă.

ego- Elem. de compunere „eu". • /<fr. ***égo-***; cf. lat. *ĕgo* „eu".

egocéntric, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* (*despre oameni*) Care își concentrează activitatea și gîndirea exclusiv asupra propriei persoane, care privește totul prin prisma intereselor și a sentimentelor personale. ◆ (*despre manifestări, atitudini etc. ale oamenilor*) Care trădează, exprimă egocentrism. *Preocupare egocentrică.* **2** *s.n.* Egocentrism. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***égocentrique***, engl. ***egocentric***; cf. lat. *ĕgo* „eu", *centrum, -i* „centru".

egocentrísm *s.n.* **1** Preocupare excesivă față de propria persoană; dispoziție mentală a cuiva care tinde să își structureze concepția despre lume în jurul propriei persoane; egocentric. **2** (*filos.*) Concepție filosofică ce consideră eul, individul în centrul Universului. • /<fr. ***égocentrisme***; cf. lat. *ĕgo* „eu", *centrum, -i* „centru".

egofonie *s.f.* (*med.*) Rezonanță particulară a vocii, care este deformată, tremurată, ascendentă și asemănătoare behăitului de capră, constatată la auscultația toracică, în caz de pleurezie sau în unele forme de congestie pulmonară. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***égophonie***; cf. gr. *αἴξ, αἰγός* „capră", *φωνή* „voce".

egoísm *s.n.* **1** (*în opoz. cu „altruism"*) Atenție exagerată (și exclusivă) față de sine însuși; atitudine a celui care acordă prioritate intereselor și plăcerilor personale în detrimentul celorlalți. *Egoismul este unul dintre cele mai mari defecte ale oamenilor.* **2** Tendință a membrilor unei familii, unui grup social etc. de a subordona totul intereselor de grup. **3** Ansamblu de instincte și de predispoziții proprii fiecărui individ care servește la conservarea ființei sale. *De la instinctul conservator la egoism este o trecere pe nesimțite* (CONTA). • și (*pop.*) *egoízm s.n.* /<fr. ***égoïsme***, germ. ***Egoismus.***

egoíst, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (*în opoz. cu „altruist"*) (Persoană) care dă dovadă de egoism, care manifestă egoism; persoană care își acordă o importanță exagerată. **2** *adj.* (*despre familii, grupuri sociale etc.*) Care manifestă o tendință exclusivistă de satisfacere a intereselor de grup. **3** *adj.* (*despre sentimente, manifestări, acțiuni etc. ale oamenilor*) Care denotă, trădează egoism; care este determinat de egoism; (*înv.*) egoistic. *Interese egoiste.* • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***égoïste***, germ. ***Egoist, egoistisch.***

egoístic, -ă *adj.* (*înv.; despre sentimente, manifestări, acțiuni etc. ale oamenilor*) Egoist (3). • pl. *-ci, -ce.* /***egoist*** + *-ic.*

egoízm *s.n.* v. egoism.

egolatríe *s.f.* Manie de a se preocupa exagerat de propria persoană; adorare, divinizare a propriei persoane. • g.-d. *-iei.* /de la ***ego***, după *idolatrie.*

egolátru, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f., adj.* (Om) care este stăpînit de egolatrie. **2** *adj.* (*despre atitudini, manifestări etc. ale oamenilor*) Care este caracteristic, propriu persoanelor stăpînite de egolatrie; care provine de la egolatru; care trădează, exprimă egolatrie. *Individualism egolatru.* • pl. *-i, -e.* /<lat. *ĕgo*, după *idolatru.*

egomísm *s.n.* (*psih.*) Egoism absolut, care nu acceptă decît existența propriului eu. • /<fr. ***égomisme.***

egopsihologíe *s.f.* (*psih.*) Doctrină psihanalitică de origine americană care face din „eu" centrul realității subiectului. • g.-d. *-iei.* /***ego-*** + ***psihologie.***

egotísm *s.n.* **1** (*psih.*) Cult al propriului eu; tendință de supraapreciere a propriei individualități. **2** (*lit.*) Tendință a unui scriitor de a face o analiză excesivă a personalității sale psihice și morale într-o operă literară. • /<fr. ***égotisme.***

egotíst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f., adj.* (Om) care este stăpînit de egotism. **2** *adj.* (*despre atitudini, manifestări etc. ale oamenilor*) Care aparține egotistului, care este caracteristic, propriu egotiștilor; care trădează pe oamenii stăpîniți de egotism. **3** *s.m.* Scriitor care dă dovadă de egotism. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***égotiste.***

egrégiu, -ie *adj.* (*latin.*) Distins; strălucit. • pl. *-gii.* /<lat. ***egrĕgius, -a, -um.***

egrenă *vb. I. tr.* (*ind. text.; compl. indică fibre de bumbac*) A separa de semințe, cu ajutorul unor mașini speciale, pentru a obține puful de bumbac. • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***égrener.***

egrenáj *s.n.* (*ind. text.*) Egrenare. • pl. *-e.* /<fr. ***égrenage.***

egrenáre *s.f.* (*ind. text.*) Acțiunea de *a egrena* și rezultatul ei; egrenaj. • pl. *-ări.* /v. ***egrena.***

egrenát *s.n.* (*ind. text.*) Faptul de *a egrena.* • pl. *-uri.* /v. ***egrena.***

egrenór, -oáre *adj.* (*ind. text.*) Care egrenează. *Cilindri egrenori.* • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***égreneur.***

egresiúne *s.f.* Ieșire. • pl. *-i.* /<lat. ***egressĭo, -onis.***

egrétă *s.f.* **1** (*ornit.; la pl.*) Gen de păsări migratoare, de baltă, din ordinul iconiiformelor, de culoare albă și cu spatele împodobit cu un mănunchi de pene ornamentale lungi (*Egretta*); (*și la sg.*) pasăre care face parte din acest gen. **2** Mănunchi de pene de egretă sau de fire albe, care este folosit ca podoabă la pălării, la chipie militare, la turbane etc. ◆ Ext. Mănunchi de pietre prețioase, în formă de egretă, folosit ca podoabă. **3** (*bot.*) Smoc de perișori la extremitatea superioară a unor fructe. **4** (*fiz.*) *Descărcare în egretă* = descărcare electrică sub forma unei succesiuni rapide de scîntei luminoase între electrozi aflați la o tensiune înaltă. **5** (*reg.*) Ac de siguranță. • pl. *-e.* și (*înv.*) *agrétă,* (*reg.*) *igrétă s.f.* /<fr. ***aigrette.***

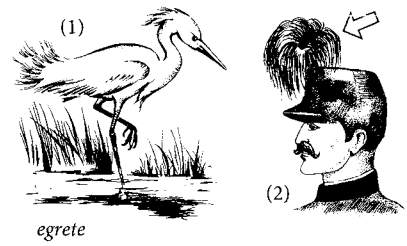

egrete

egú *s.n.* (*fran.*) Canal subteran care servește la colectarea și evacuarea dejecțiilor industriale sau menajere, a apelor provenite din precipitații etc. • pl. *-uri.* /<fr. ***égout.***

eguál, -ă *adj.* v. egal.

egúmăn *s.m.* v. egumen.

egúmen, -ă *s.m., s.f.* (*bis.*) **1** Mai marele unui schit care depinde de o mănăstire ortodoxă. **2** Călugăr sau călugăriță care se ocupă de administrarea unui schit sau a unei mănăstiri ortodoxe. • pl. *-i, -e.* și (*înv., reg.*) *igumen, -ă s.m., s.f., egúmăn, igúmăn s.m.* /<ngr. ***ηγούμενος.***

egumenát *s.n.* (*bis.*) Egumenie. • pl. *-e.* /***egumen*** + *-at.*

egumenéască *s.f.* (*înv.*) Stareță. • pl. *-ese.* /***egumen*** + *-easă.*

egumenésc, -éască *adj.* (*bis.*) Care aparține egumenului sau egumeniei, specific egumenului sau egumeniei, care se referă la egumen sau la egumenie; care provine de la egumen sau de la egumenie; egumenic. *Stranã egumenească.* • pl. *-ești.* și (*înv.*) *igumenésc, -éască adj.* /***egumen*** + *-esc.*

egumenéște *adv.* Ca egumenii, în felul egumenilor. • și (*înv.*) *igumenéște adv.* /***egumen*** + *-ește.*

egumení *vb. IV. intr.* (*bis.*) A exercita funcția de egumen. • prez.ind. *-esc.* și (*înv.*) *igumení vb. IV.* /v. ***egumen.***

eguméńic, -ă *adj.* (*bis.*) Egumenesc. • pl. *-ci, -ce.* /<ngr. ***ηγουμενικός.***

egumenie *s.f.* (*bis.*)**1** Calitate, funcție de egumen. **2** Perioadă de timp în care cineva exercită această funcție. **3** Schit care depinde de o mănăstire ortodoxă, condus de un egumen. • pl. *-ii.* și (*înv.*) *igumenie s.f.* /<ngr. ***ηγουμενία.***

egumeníță *s.f.* (*bis.*) Stareță. • pl. *-e.* și (*înv.*) *igumeníță s.f.* /***egumen*** + *-iță.*

egutáj *s.n.* (*tehn.*) Egutare. • pl. *-e.* /<fr. ***égouttage.***

egutáre *s.f.* (*tehn.*) Operație de eliminare a apei din cărbuni și din minereuri prin depozitare în silozuri ori în grămezi expuse la aer; egutaj. • pl. *-ări.* /cf. fr. *égoutter.*

egutór *s.n.* **1** (*tehn.*) Cilindru gol în interior, cu mantaua din sită metalică, care stoarce și netezește materialul din cutiile aspiratoare ale mașinilor de fabricat hîrtie. **2** (*tehn.*) Dispozitiv cu o sită metalică, folosit la stoarcerea celulozei. **3** Suport pentru scurs vesela, brînzeturile etc. • pl. *-oare.* /<fr. ***égouttoir.***

eh *interj.* Exclamație care exprimă: *a)* Nepăsare, indiferență. *Eh!... Puțin îmi pasă că s-a supărat! b)* Resemnare. *Eh!... Să fii sănătos, băiete!... Așa ți-a fost norocul!* (SANDU-A.). *c)* Nemulțumire; mîhnire; dezamăgire; necaz. *Eh, cărțile...astea ți-au năucit capul* (CAM.). *d)* Tristețe; regret. *Eh! Îmi aduc aminte de tinerețe* (SADOV.). *e)* Furie, mînie. *Eh! Trăsnește-l Doamne!* (CA. PETR.). *f)* Satisfacție, mulțumire. *Eh! Vezi că am avut dreptate? g)* Îndemn la acțiune. *Eh! Abia acum puteți să începeți treaba!* /• onomat.

ehé *interj.* v. ehei.

ehée *interj.* v. ehei.

ehehé *interj.* v. ehei.

ehéi *interj.* **1** Exclamație care exprimă: *a)* Admirație. *Ehei! Ca dumneata, bobocule, mai rar cineva* (CAR.). *b)* Nostalgie; regret. *Ehei, unde-i vremea copilăriei! c)* Satisfacție, bucurie; mîndrie. *Ehei, cîte femei m-au iubit pe mine! d)* Nemulțumire; indignare. *Ehee! Vorbești prostii, băiatule! e)* Mirare; uluire. *Ehe!... dragul meu! Vrei cam multe.* **2** Exclamație care exprimă sau însoțește și întărește o constatare, o afirmație, o relatare. *Ehehe! Ce succes! Ce grandios succes ar fi avut atunci el!* (STANCU). **3** Exclamație prin care se atrage atenția cuiva. *Ehehei, vezi că ți-a căzut roata la căruță!* • și *ehé, ehée, ehehé, ehehéi, hehéi interj.* /onomat.

ehídă *s.f.* v. echidnă.

ehimózie *s.f.* v. echimoză.

ehó *s.n.* v. ecou.

ehpaiá *s.f.* v. ecpaia.

ei[1] *interj.* **1** Exclamație care introduce, însoțește, întărește sau exprimă o întrebare. *Ei, ce veste ne mai aduci de pe la tîrg?* (CR.). ◇ (*introduce o întrebare la care se așteaptă un răspuns afirm., aprobarea unei atitudini sau expresia unei admirații*) *Ei, Harap Alb, așa-i că ai venit la vorbele mele!* (CR.). ◇ (*introduce și subliniază o întrebare care exprimă un reproș*) *Ei, ce șezi ca niște trîntori?* (FIL.). **2** (*adesea repet. sau întărit de o altă interj.*) Exclamație care exprimă sau însoțește și întărește un îndemn, un sfat, o poruncă. *Ei, Cătălin, acu-i acu Ca să-ți încerci norocul* (EMIN.). **3** Exclamație care introduce afirmații și replici, dînd expresie unui sentiment, unei stări de: *a)* Mirare, uimire; nedumerire; surprindere. *Ei! da ce răcoare-i aici* (CR.). ◇ Expr. *Ei, drăcie!* sau *ei, drăcia dracului!* v. drăcie. *b)* (*adesea urmat de interj. „bravo" sau de imprecații glumețe*) Admirație; bucurie, entuziasm; satisfacție. *Ei, că bine mi te-am căptușit!* (CR.). *c)* Mîhnire; părere de rău; compătimire. *Ei, călușul meu, cînd oi ști tu în ce năcaz am intrat* (CR.). *d)* Nemulțumire; necaz; revoltă. *Ei! știi că-mi placi! Ce sînt eu de vină că ți-ai pierdut banii? e)* Îndoială; incertitudine. *Ei, mai știu și eu ce-i de făcut? f)* (*de obicei urmat de „și"*) Nepăsare, indiferență. *Ai să întîrzii! -Ei, și! g)* Fermitate. *Ei, trebuie să aflu* (SLAV.). *h)* Consimțire. *Ei, să fie cum zici d-ta* (CA. PETR.). ◇ Expr. *Ei, bine!* v. bine. *i)* Nerăbdare. *Ei, vino mai repede!* /• onomat.

ei[2] *pron. pers. 3 m. pl.* v. el.

éider *s.m.* (*ornit.*) Rață sălbatică, din familia anatidelor, care trăiește în țările nordice și al cărei puf este foarte căutat (*Somateria mollisima*). • pl. *-i.* /<fr. ***eider***, germ. ***Eider.***

eidétic, -ă *adj.* **1** (*filos.*) Care ține de esența lucrurilor; care are trăsături esențiale. **2** (*psih.*) Care se referă la capacitatea unei persoane de a avea reprezentări senzoriale foarte vii, în absența lucrurilor pe care și le reprezintă. **3** (*estet.*) Care se exprimă prin imagini, care folosește limbajul imaginilor. • sil. *e-i-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***eidétique***; cf. gr. *εἰδητικός* <*εἴδησις* „cunoaștere".

eidetísm *s.n.* (*psih.*) Capacitate, predispoziție a psihicului de a avea, în mod conștient și foarte fidel, reprezentări senzoriale ale unor lucruri văzute sau imaginate, caracteristică artiștilor, dar și unor psihopați sau isterici. • sil. *e-i-.* /<fr. ***eidétisme***; cf. gr. *εἶδος* „imagine".

eifelián *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Primul etaj al devonianului mediu. **2** *adj.* Care aparține eifelianului, specific eifelianului, care se referă la această perioadă.

3 *s.n.* Serie de straturi geologice din eifelian. • sil. *e-i-*; *-li-an*. pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***eifélien***.

einstein ['ainʃtain] *s.m.* (*fiz.*) Unitate de măsură pentru fluxul luminos absorbit în procese fotochimice, definită ca energia a 6, 022 x 10^{23} cuante de radiație electromagnetică teoretic necesară excitării unui mol dintr-o substanță (*E*). • pl. *-i*. /<fr. ***einstein***; cf. nm. pr. Albert *Einstein*, fizician german.

einsteiniu ['ainʃtainju] *s.n.* (*chim.*) Element chimic, metal tranziţional din familia actinidelor, care a fost obţinut pe cale artificială (*Es*). • /<fr. ***einsteinium***; cf. nm. pr. Albert *Einstein*, fizician german.

eíra *s.f.* (*zool.*) Puma din America de Sud. • pl. *-e*. /<fr. ***eyra***.

ejacula *vb. I. tr.* (*fiziol.*) A elimina sperma prin uretră. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***éjaculer***, engl. ***ejaculate***; cf. lat. *eiaculare* „a zvîrli, a proiecta".

ejaculáre *s.f.* (*fiziol.*) Act fiziologic reflex constînd în emisia de spermă prin uretră în timpul orgasmului, prin contracţia veziculelor seminale. • pl. *-ări*. /v. ***ejacula***.

ejaculáţie *s.f.* (*fiziol.*) Ejaculare. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***éjaculation***.

ejectá *vb. I. tr.* A expulza, a da afară cu forţă. ◆ Spec. (*refl.*; *despre piloţi*) A se catapulta dintr-o aeronavă cu ajutorul unui scaun construit special în acest scop. • prez.ind. *-ez*. /<engl. ***eject***.

ejectabil, -ă *adj.* Care poate fi expulzat. • pl. *-i*, *-e*. /***ejecta*** + *-bil*.

ejectáre *s.f.* Acţiunea de *a ejecta* şi rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***ejecta***.

ejectát, -ă *adj.* Care a fost expulzat. • pl. *-ţi*, *-te*. /v. ***ejecta***.

ejectór *s.n.* **1** Aparat folosit la evacuarea unui lichid dintr-un rezervor cu ajutorul unui alt fluid aflat sub presiune. **2** Dispozitiv al armelor de vînătoare basculante, care extrage din ţeavă tubul cartuşului în momentul deschiderii; extractor. **3** Dispozitiv de deschidere a locaşului casetei la casetofoane. • pl. *-oare*. /<fr. ***éjecteur***.

ejécţie *s.f.* Evacuare cu mare viteză a unui curent de fluid, printr-un tub profilat în interior, în scopul folosirii energiei fluidului pentru propulsie. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***éjection***, lat. ***ejectio***, ***-onis***.

ekístică *s.f.* v. echistică.

el, ea *pron. pers. 3 sg.* **A** (*înlocuieşte persoana sau obiectul despre care se vorbeşte*) **I** (*la nom.*; *înlocuieşte numele sub., marcînd adesea insistenţa asupra lui*) *El îşi plimba privirea peste sală* (PRED.). ◇ (*înv., pop.*; *întăreşte, prin reluare, sub., punînd accentul în prop.*) *Virtutea pentru dînşii ea nu există* (EMIN.). ◇ (*la m. sg.*; *pop., fam.*; *cu sens neutru*; *precede sub., exprimînd o nuanţă afectivă*) *După vreme rea a fi el vreodată şi senin* (CR.). ◇ (*urmat sau precedat de pron. de întărire „însuşi", „însăşi", „înşişi", „înseşi", „însele" care precizează sub.*) *Adesea îşi închipuise el însuşi cît de trişti... vor trece anii vieţii lui* (EMIN.). ◇ (*înv.*; *face corp fonetic comun cu pron.refl. în forma neacc. „-şi", aşezat enclitic şi avînd val. de pron.pos.*) *Eluşi se face fiul lu Dumnezeu* (COR.). ◆ (*pop., fam.*; *la sg.*) Soţ, bărbat; soţie, nevastă. ◆ Eufem. (*pop.*; *la m. sg.*) Dracul. **II** (*la dat.*) **1** (*înlocuieşte numele unui compl. indir.*) *a*) (*în formele acc. „lui, ei, lor"*) *A aflat unul din mesajele adresate ei* (VIANU); *b*) (*în formele neacc. „îi, le, le-, -le"*) *Îi vorbesc direct. Le aduc omagiul meu. Le-au dat premii. Dă-le cîte o carte*; *c*) (*în formele neacc. „i, li"*; *ambele se află independente înaintea pron.refl. „se"*) *I se puse în vedere. Toate li s-au supus*; *d*) (*formele acc. „lui, ei, lor" sînt urmate de una dintre formele neacc. „îi, i, le, li", care reia compl. indir. exprimat prin forma acc.*; *ambele forme sînt aşezate înaintea pred.*) *Lui i se cuvine locul cel mai bun* (SADOV.). *Lor le scapă multe detalii.* **2** (*înv.*; *în formele acc. „lui, ei, lor"*; *aşezat după pred.*; *înlocuieşte numele unui compl. dr.*) *După leagea noastră vrem să judecăm lui* (COR.). **3** (*în formele acc. „lui, ei, lor", precedate de adv. de compar. „asemenea", „aidoma", „ca", „întocmai", are funcţie de circ. de mod.*) *Asemenea lor, ele rămîn să aştepte.* **4** (*în formele acc. „lui, ei, lor", precedate de prep. „datorită", „graţie", „mulţumită" înlocuieşte numele unui circ. instr.*) *Datorită ei, este primit în examen.* **5** (*în formele neacc. „îi, i, le"*; *însoţind un vb. impers. sau în constr.i unipers. are val. de subiect logic ori de subiect-obiect logic*) *Îi era milă de ea. Le este greu.* **III** (*la acuz.*) **1** (*înlocuieşte numele unui compl. dr.*) *a*) (*în formele acc. „el, ea, ei, ele"*; *precedat de prep. „pe" şi aşezat după pred.*) *Mă puteam bizui pe el* (SADOV.); *b*) (*în formele neacc. „îl, o, îi, le", reg., „li"*) *Doctorul îl găsi mort* (C. NEGR.). *Cu dulci cuvinte o îmbărbătează* (BOL.). ◇ (*pop., fam.*; *în formele neacc. „o, le"*; *cu sens neutru*) *La casa mea tot ai dus-o, cum ai dus-o* (CR.). *Nu prea le vede la matematică*; (*în formele neacc. „l-, i-, -l, -i"*) *L-au obligat să plece. I-a şoptit ceva la ureche. Cheamă-l în cancelarie. Du-i să viziteze muzeul*; *d*) (*formele acc. „el, ea, ei, ele", precedate de prep. „pe", sînt urmate de una dintre formele neacc. „îl, o, îi, le, l-, i-, -l, -i", care reia compl. dr. exprimat prin forma acc.*; *ambele forme sînt plasate înaintea pred.*) *Pe el nu-l iubise nimeni* (EMIN.). **2** (*în formele acc. „el, ea, ei, ele"*; *precedat de diverse prep. sau adv.*; *cu funcţie de atr., compl. indir., de mod, de loc etc.*) *Una din ele a tras la un mal de nisip* (GHICA). *Venea cu ele... o adiere primăvăratică* (SLAV.). *Fata s-a îndrăgit de el* (COŞB.). *Eram şi eu ca ea - licean* (MINUL.). ◇ Loc.adv. *Ei* (sau *ele*) *între* (*ori, înv., reg., înde*) *ei* (sau *ele*) = între ai (sau ale) lor; între (oameni) apropiaţi, cunoscuţi. *Nu vezi că... se bat ei în de ei?* (SADOV.). ◇ Expr. (*reg.*) *Ca pe el* (sau *ea, ei, ele*) = fără milă, foarte tare. *Fie la el* (sau *ea, ei*) *acolo*, se spune atunci cînd are loc o nenorocire. **B** (*la gen. şi la dat.*) **1** (*la gen.*; *în formele „lui, ei, lor" are valoare de pron.pos.*) **1** (*precedat de art. pos. -gen. „al", „a", „ai", „ale", înlocuieşte atît numele obiectului posedat, cît şi numele posesorului*) *Ştie că de-acum a lui rămîne-n veci* (EMIN.). ◇ Expr. *Ai lui* sau *ai ei* = persoane legate prin interese comune, prietenie etc. de o anumită persoană; spec. rude foarte apropiate ale cuiva. *Ale lui* sau *ale ei* = *a*) lucrurile personale ale cuiva; *b*) (şi *ale lor*) preocupările, părerile, obiceiurile etc. sau capriciile, toanele cuiva. **2** (*înlocuieşte numele posesorului, avînd funcţie de atr. pronom.*) *a*) (*indică posesiunea*) *A stat şi noaptea lîngă patul lui* (CA. PETR.); *b*) (*indică apartenenţa*) *Figura ei avea un aer straniu* (CAR.); *c*) (*indică dependenţa*; *în legătură cu termeni care denumesc persoane considerate în raportul lor faţă de persoana sau persoanele despre care se vorbeşte*) *Jder cel mititel a venit la fratele lui mai mare* (SADOV.); *d*) (*cu val. subiectivă*; *determină un subst. -nume de acţiune, arătînd cine face acţiunea*) *Pacea asigura... contribuţia ei la civilizaţia materială şi spirituală a întregii omeniri* (TIT.). *Cînd ajungi la Liov, îţi va veni vestea pieirii lor* (SADOV.); *e*) (*cu val. obiectivă*; *determină un subst. -nume de acţiune sau de agent, echivalînd cu un compl. dr. sau indir. al vb. de bază*) *Cercetarea lor este una din căile de cunoaştere. A fugit în întîmpinarea lui.* **II** (*la dat.*; *în formele neacc. „îi, i, le, li" are val. pos., înlocuind numele unui atr. subst., fiind sinonim cu adj. pron.pos. „său", „sa", „săi", „sale" sau cu gen. pron.pers. „lui, ei, lor"*) **1** (*indică posesiunea*; *stă pe lîngă un vb.*) *Brîul i se descingea* (ALECS.). **2** (*indică apartenenţa*; *stă pe lîngă un vb.*) *Ochii i se umplură de lacrimi* (EMIN.). ◇ (*în formele „-i, -le"*; *precedat de cuvinte cu val. prep. sau cu sens local*) *Nu se uită înainte-i* (EMIN.). *Răspunse, privind ager în juru-i* (SADOV.). **3** (*indică dependenţa*; *stă pe lîngă un vb.*) *Nevasta i-a murit şi-apoi l-a ars şi casa* (COŞB.). **4** (*cu val. sub.*; *stă pe lîngă un vb.*) *Lovirile le-s grozave* (C. NEGR.). **C** (*la dat.*; *înv.*; *formele acc. „lui, ei, lor" urmate de pron.refl. „-şi", cu care fac corp fonetic comun, au val. de pron.refl. sau subliniază, prin reluare pron.refl. al vb.*) *Ş-au făcut ei şi aşternut de frunze* (ŢICHIND.). *De nu poate strica altui îşi strică luişi* (PANN). • pronunţ. *iel, iea, iei, iele*. pl. *ei, ele*. g.-d. *lui, ei, lor*. /lat. ***illum***, ***illa***.

elaborá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică doctrine, programe, lucrări etc.*) A alcătui cu mare grijă, cu atenţie şi preocupare, dînd o formă definitivă, pe baza elementelor de fond, a documentaţiei, a datelor etc. şi a unor calcule mai mult sau mai puţin complexe *Proiectul de sistematizare a oraşului a fost elaborat de cei mai valoroşi arhitecţi.* ◆ Ext. A dezvolta, a realiza. *Savantul a elaborat o nouă metodă de cercetare.* **2** A formula, a-şi expune opiniile cu caracter concluziv. *Comisia a elaborat concluziile anchetei.* **3** A inventa, a descoperi. *A elaborat un sistem de protecţie anticorozivă.* **4** A emite, a expune pe larg. *A elaborat noua lui teorie.* **5** (*tehn.*) A efectua operaţiile necesare pentru obţinerea pe cale industrială a unor aliaje în stare topită, în vederea turnării lor. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***élaborer***, lat. ***elaborare***.

elaboráre *s.f.* Acţiunea de *a elabora* şi rezultatul ei; (*înv.*) elaboraţie. • pl. *-ări*. /v. ***elabora***.

elaborát[1] *s.n.* Faptul de *a elabora*. • /v. ***elabora***.

elaborát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre doctrine, idei, legi, lucrări etc.*) Care a căpătat o formă definitivă prin prelucrarea elementelor de fond, a documentaţiei, a datelor etc. *Programul elaborat a fost apreciat de cei mai mulţi alegători.* **2** (*despre lucrări, expuneri etc.*) Care trădează multă muncă, migală în concepere; la care s-au efectuat anumite modificări. *Este un text elaborat la care se observă grija şi preocuparea pentru stil.* • pl. *-ţi*, *-te*./v. ***elabora***.

elaboráţie *s.f.* (*înv.*) Elaborare. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***élaboration***.

elădic, -ă *adj.* Care aparţine civilizaţiei şi culturii egeene din Elada (Grecia antică), care se referă la civilizaţia şi cultura din Elada. ◇ *Cultura eladică* = cultura care s-a dezvoltat în Grecia continentală şi în Pelopones de la jumătatea mileniului 3 pînă la sfîrşitul mileniului 2 î.Hr. • pl. *-ci*, *-ce*. /<engl. ***Helladic***, germ. ***helladisch***, it. ***elladico***.

elagáj *s.n.* (*silv.*) Operaţie de tăiere a ramurilor din partea inferioară a tulpinii arborilor, efectuată în exploatările forestiere; elagare. • pl. *-e*. /<fr. ***élagage***.

elagáre *s.f.* (*silv.*) Elagaj. • pl. *-ări*. /cf. fr. *élaguer*.

elăgic, -ă *adj.* (*chim.*; *despre acizi*) Care este obţinut prin oxidarea acidului galic sau direct din tanin. • pl. *-ci*, *-ce*. /<fr. ***ellagique***.

elán[1] *s.m.* Mamifer rumegător, din familia cervidelor, cu coarne mari şi ramificate în formă de lopeţi, care trăieşte în pădurile nordice ale Europei, Asiei şi Americii (*Alces alces*). • pl. *-i*. /<fr. ***élan***.

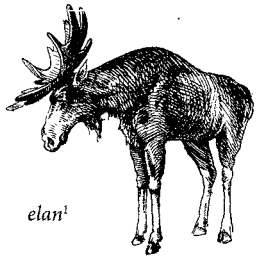

elan[1]

elán[2] *s.n.* **1** Însufleţire creatoare; avînt, entuziasm, energie vitală. *Îi este caracteristic elanul cu care începe lucrarea nouă.* ◇ (*filos.*) *Elan vital* = principiu spiritual, care determină evoluţia lumii. **2** (*sport*) Complex de mişcări şi de procedee executate în vederea efectuării unei sărituri sau a unei aruncări. • pl. *-uri*. /<fr. ***élan***.

elanódic *s.m.* (*în antic.*) Arbitru la jocurile olimpice. • pl. *-ci*. /<gr. ***ελλανοδίκης***.

elansá *vb. I. refl.* **1** A se avînta, a se repezi. **2** Fig. A năzui către ceva. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***élancer***.

elansáre *s.f.* **1** Acţiunea de *a se elansa* şi rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***elansa***.

elansát, -ă *adj.* Avîntat. • pl. *-ţi*, *-te*. /v. ***elansa***.

elasmo- Elem. de compunere „cartilaj", „solz", „lamă cornoasă". • /<fr. ***élasmo-***; cf. gr. *ἔλασμα*.

elasmotériu *s.m.* (*paleon.*) Rinocer uriaş din cuaternar, cu o protuberanţă mare pe frunte şi pe oasele nazale (*Elasmotherium*). • pl. *-ii*. /***elasmo-*** + *-teriu*.

elasmozáur *s.m.* (*paleon.*) Reptilă uriaşă marină, cu capul plat şi cu membrele transformate în înotătoare. • sil. *-za-ur*. pl. *-i*. /***elasmo-*** + *-zaur*.

elastánţă *s.f.* **1** (*fiz.*) Coeficient de proporţionalitate între presiunea unui fluid şi volumul unui rezervor elastic. **2** (*fiz.*) Inversul capacităţii electrice. **3** (*med.*) *Elastanţă pulmonară* = variaţie de presiune necesară pentru producerea unei variaţii a volumului toraco-pulmonar. • pl. *-e*. /<fr. ***élastance***.

elástic, -ă *adj., s.n.* **I** *adj.* **1** (*despre corpuri*) Care are proprietatea de a-şi modifica forma şi dimensiunile sub acţiunea unei forţe exterioare şi de a reveni de la sine la forma şi dimensiunile iniţiale, îndată ce încetează acţiunea forţelor exterioare care l-au deformat; flexibil. **2** Care este făcut dintr-un material elastic. *Perne elastice.* **3** Care se îndoaie sau poate fi îndoit cu uşurinţă (fără a se rupe). *Scîndură elastică.* **4** (*anat.*; *despre ţesutul conjunctiv*) Care este format din fibre elastice; (*despre fibre, ligamente etc. care constituie ţesutul conjunctiv*) care este elastic. **5** (*despre fiinţe sau despre corpul ori părţi ale corpului lor*)

Mlădios, zvelt, suplu. *Ființă agilă, elastică.* ◆ (*despre mers*) Care arată agilitate, suplețe. **6** Fig. (*despre oameni*) Care se poate adapta cu ușurință împrejurărilor, care este flexibil în idei, în atitudini etc. *Acordul a fost încheiat cu ușurință între persoane elastice.* **7** Fig. (*despre manifestări, acțiuni etc. ale oamenilor*) Care denotă, exprimă capacitatea de a se adapta cu ușurință împrejurărilor. *Atitudinea elastică l-a făcut să câștige rolul de mediator.* **8** Fig. Care poate fi interpretat în mod diferit, care poate fi folosit cu accepții diferite; care nu este rigid, strict. *Cuvinte cu înțeles elastic.* ◆ (*peior.; despre conștiință*) Care dă dovadă de lipsă de intransigență, de principii morale. ‖ *s.n.* Țesătură, șnur, șiret etc. executate din fire de cauciuc îmbrăcate în fire textile, care sînt folosite la confecționarea unor obiecte de îmbrăcăminte. • pl. *-ci, -ce, n. -uri.* /<fr. ***élastique***, lat. ***elasticus, -a, -um***.

elasticitáte *s.f.* **1** Proprietate a unui corp de a fi elastic. ◇ *Teoria elasticității* = parte a mecanicii care se ocupă cu determinarea stării de tensiune și a stării de deformație a unui corp elastic supus unor sarcini exterioare. *Limită de elasticitate* = tensiune maximă la care poate fi supus un corp, fără a rămîne cu deformații permanente. *Modul de elasticitate* v. modul. **2** (*anat.*) Însușire a țesutului conjunctiv de a fi constituit din fibre elastice; însușire a fibrelor, ligamentelor etc. de a fi elastice. **3** Suplețe, agilitate (în mișcări). **4** (*econ.*) Măsură a variației procentuale a unei variabile în raport cu variația procentuală a altei variabile. ◇ (*urmat de determ. care arată felul*) *Elasticitatea impozitelor. Elasticitatea producției. Elasticitatea ofertei. Elasticitate a prețurilor.* **5** Fig. Capacitate a ființelor, a lucrurilor, a fenomenelor (fizice, sociale, spirituale) de a se adapta, de a se modifica în funcție de anumite condiții. *Elasticitatea în schimbarea profesiei l-a ajutat mult.* **6** Fig. Capacitatea de a fi flexibil în idei, atitudini etc. *Elasticitatea este o condiție de bază în negocieri.* **7** Fig. Posibilitate de a interpreta, de a folosi ceva în diferite feluri. *Elasticitatea legilor.* • pl. *-ăți.* /<lat. ***elasticitas, -atis***, fr. ***élasticité***.

elasticizá *vb. I. refl., tr.* A deveni sau a face să devină elastic. • prez.ind. *-ez.* /***elastic*** + *-iza*.

elasticizát, -ă *adj.* (*despre țesături, fibre*) Care a căpătat elasticitate prin tratamente adecvate. • pl. *-ți, -te.* /v. ***elasticiza***; cf. it. *elasticizzato*.

elastína *s.f.* (*biochim.*) Proteină care intră în constituția țesutului elastic de susținere (piele, vase sangvine, tendoane etc.). • /<fr. ***élastine***, engl. ***elastin***; cf. gr. *ἐλαστικός <ἐλα(σ)τός* „ductil, maleabil".

elasto- Elem. de compunere „elasticitate", „fibre elastice". • /<fr. ***élasto-***.

elastocinétică *s.f.* Parte a elastomecanicii care se ocupă cu studiul vibrațiilor elastice ale tendoanelor, ale vaselor sangvine, ale pielii etc. • /<fr. ***élastocinétique***.

elastodinámică *s.f.* Parte a elastomecanicii care se ocupă cu studiul vibrațiilor elastice ale corpurilor solide deformabile, ținînd seama de cauzele care le produc. • /<fr. ***élastodynamique***.

elastofibróm *s.n.* (*med.*) Tumoare benignă care se dezvoltă în țesuturile superficiale ale trunchiului, în regiunea subscapulară prin acumulare de elastină. • pl. *-oame.* /***elasto-*** + ***fibrom***; cf. gr. *ἐλα(σ)τός* „ductil, maleabil".

elastóm *s.n.* (*med.*) Tumoare cutanată benignă rezultată prin acumulare de elastină. • pl. *-oame.* /<fr. ***élastome***, engl. ***elastoma***; cf. gr. *ἐλα(σ)τός* „ductil, maleabil".

elastomecánică *s.f.* Parte a mecanicii corpurilor solide care se ocupă cu studiul stării de tensiune și deformare în corpurile elastice supuse solicitărilor unor forțe exterioare. • /<fr. ***élastomécanique***.

elastomér *s.m.* (*chim.*) Polimer sintetic cu comportare elastoplastică, asemănătoare cu cea a cauciucului. • pl. *-i.* /<fr. ***élastomère***.

elastometríe *s.f.* (*fiz.*) Măsurare a elasticității corpurilor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***élastométrie***.

elastométru *s.n.* (*fiz.*) Aparat folosit în elastometrie. • pl. *-e.* /<fr. ***élastomètre***.

elastopatíe *s.f.* (*med.*) Afecțiune a țesutului elastic. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***élastopathie***.

elastoplástic, -ă *adj.* (*fiz.; despre substanțe, materiale etc.*) Care este în același timp elastic și plastic. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***élastoplastique***.

elastoplasticitáte *s.f.* (*fiz.*) Calitate a unei substanțe elastoplastice. • /<fr. ***élastoplasticité***.

elastorexíe *s.f.* (*med.*) Degenerescență a fibrelor elastice cu rupturi, încărcare calcară și creștere a numărului de fibre la nivelul dermei. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***élastorrhexie***, engl. ***elastorrhexis***; cf. gr. *ἐλα(σ)τός* „ductil, maleabil", *ῥῆξις* „ruptură, fractură".

elastotonometríe *s.f.* (*med.*) Metodă de măsurare a tensiunii intraoculare pe baza reacțiilor elastice ale membranelor ochiului. • g.-d. *-iei.* /***elasto-*** + ***tonometrie***.

elastóză *s.f.* **1** (*med.*) Degenerescență a țesutului elastic. **2** (*biol.*) Albumoză care rezultă din elastină sub acțiunea acizilor sau enzimelor. • /<fr. ***élastose***, engl. ***elastosis***; cf. gr. *ἐλα(σ)τός* „ductil, maleabil".

elateríd *s.n.* (*la pl.*) Familie de coleoptere cu corp alungit și scorțos, ale căror larve sînt fitofage (*Elateridae*); (*și la sg.*) insectă care face parte din această familie. • pl. *-e.* /<fr. ***élatérides***; cf. gr. *ἐλατήρ* „pîine de formă alungită".

elaterít *s.f.* (*chim.*) Amestec de hidrocarburi naturale din grupul ozocheritei, care, combinat cu diferite cauciucuri, servește la fabricarea unor izolanți electrici. • /<fr. ***élatérite***.

elatív *s.n.* (*lingv.*) **1** Caz locativ orientat care exprimă limita inițială interioară. *În propoziția: iese din birou, elativul este „din birou".* **2** Caz gramatical care exprimă acordarea, prin atracție, a adverbului, morfem al superlativului unui adjectiv, cu adjectivul respectiv. • pl. *-e.* /<fr. ***élatif***, germ. ***Elativ***; cf. lat. *ēlatus, -a, -um* „înalt".

elație *s.f.* (*med.*) Stare particulară în care subiectul are o deosebită încredere în forțele proprii și manifestă bună dispoziție. • g.-d. *-iei.* /<lat. ***elatĭo, -onis*** „exaltare".

élbet *interj.* v. helbet.

elcíu *s.m.* (*turc. înv.*) Reprezentant diplomatic al unei puteri străine la Poarta Otomană. • pl. *elcii.* /<tc. ***elçi***.

elcuínță *s.f.* v. elocvență.

eldofórm *subst.* (*farm.*) Pulbere folosită în tratamentul bolilor intestinale. • /den. com.

eldorádo *s.n.* (și *nm. pr.*) Țară imaginară, pe care cuceritorii spanioli ai Americii o credeau deosebit de bogată în aur și în pietre prețioase. ◆ Gener. Țară (himerică) încîntătoare, plină de bogății și unde viața este foarte plăcută. • /<fr. ***eldorado***; cf. sp. *el dorado* „cel aurit".

éle *pron. pers. 3 f. pl.* v. el.

eleagnacée *s.f.* (*la pl.*) Familie de arbori și de arbuști răspîndiți în America de Nord și Eurasia, cu solzișori bruni sau argintii pe părțile aeriene, cu florile apetale, axilare și rădăcinile cu nodozități (*Elaeagnaceae*); (*și la sg.*) plantă care face parte din această familie. • sil. *-le-ag-.* pl. *-cee.* /<fr. ***éléagnacées***.

eleát, -ă *adj., s.m.* (*filos.*) **1** *adj.* (*în Grecia antică*) *Școală eleată* = școală filosofică din Elea, din sec. 6-5 î.Hr., ai cărei reprezentanți (Parmenide, Zenon) considerau reală doar lumea inteligibilă, cunoscută prin rațiune, lume absolută, unică, universală, imuabilă, eternă, pe care o opuneau lumii fizice cunoscute prin simțuri, caracterizată de o aparență schimbătoare, amăgitoare. **2** *adj.* Care se referă la reprezentanții școlii din Elea sau la doctrina lor; care aparține școlii din Elea. **3** *s.m.* Membru, adept al acestei școli. • sil. *-le-at.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***éléate***; cf. lat. *Eleates*, gr. *Ἐλεάτης* <nm. pr. *Elea*, colonie grecească din S Italiei.

eleătic, -ă *adj.* Care este specific, care aparține școlii eleaților sau eleaților. • sil. *-le-a-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***éléatique***, *it. eleatico*, lat. ***Eleaticus, -a, -um***; cf. gr. *Ἐλεατικός*.

eleatísm *s.n.* Doctrina eleaților. • sil. *-le-a-.* /<germ. ***Eleatismus***, *it. eleatismo*.

elebór *s.m.* (*bot.*) Plantă erbacee cu florile roșu-închis, aplecate în jos și cu rizomul gros și ramificat, care conține alcaloizi utilizați la fabricarea de medicamente pentru boli cardiovasculare (*Helleborus purpurescens*); (*pop.*) spînz. • pl. *-i.* /<fr. ***ellébore***.

electív, -ă *adj.* **1** Care este bazat pe alegere. ◇ *Monarhie electivă* = sistem de guvernămînt bazat pe alegerea suveranului. (*psih.*) *Afinitate electivă* v. afinitate. ◆ Care se face, se acordă prin alegere; eligibil. *Funcția de primar este electivă.* **2** Care are scopul sau dreptul de a alege. *Comitet electiv.* **3** Care procedează prin eliminare. *Selecție electivă.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***électif***, lat. ***electivus, -a, -um***.

electivitáte *s.f.* **1** Calitatea a ceea ce este electiv. **2** Însușire a organismelor vii de a asimila acele condiții de mediu care corespund cel mai mult eredității lor. • /<fr. ***électivité***.

electór, -oáre *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care are dreptul de a participa la o alegere. ◆ (*în trecut*) Persoană care obținea un mare număr de voturi pentru partidul său. **2** *s.m.* (*în SUA*) Membru al colegiului electoral. **3** *s.m., adj.* (*în Imperiul Romano-German*) (Nobil, arhiepiscop) care avea dreptul de a-l alege pe împărat în cadrul dietei. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***électeur***, lat. ***elector, -oris***.

electorál, -ă *adj.* **1** Care ține de alegeri, care se referă la alegeri. *Perioadă electorală.* ◇ *Lege electorală* = lege care reglementează sistemul după care se fac alegerile și modul în care se împart mandatele. *Listă electorală* = listă pe care se înregistrează, în ordine alfabetică, pe circumscripții, numele alegătorilor pentru a li se putea verifica dreptul la vot (și a li se elibera cărțile de alegător). *Campanie electorală* = totalitatea mijloacelor de propagandă folosite în vederea alegerilor. *Sistem (electoral) cenzitar* v. cenzitar. *Circumscripție electorală* v. circumscripție. *Corp electoral* v. corp. *Fief electoral* v. fief. *Drept electoral pasiv* v. pasiv. *Sistem electoral* v. sistem. ◆ Care se organizează în vederea alegerilor. *Miting electoral.* ◆ Care este necesar pentru a obține calitatea de a fi ales. *Prag electoral.* ◆ (*despre ani, luni, perioade etc.*) În care se desfășoară, au loc alegeri. **2** (*în SUA*) *Colegiu electoral* = corp de electori care aleg președintele și vicepreședintele SUA. **3** (*în Imperiul Romano-German*) Care aparține sau este specific electorului. ◆ Care provine de la un elector. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***électoral***, lat. ***electoralis, -e***.

electoralísm *s.n.* Orientare în sens demagogic și oportunist a politicii unui partid sau guvern în apropierea alegerilor. • /<fr. ***électoralisme***.

electoralíst, -ă *adj.* Care se referă la electoralism. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***électoraliste***.

electorát *s.n.* **1** Totalitatea alegătorilor în cadrul unor alegeri (generale). **2** (*în Imperiul Romano-German*) Demnitatea de elector. ◆ Teritoriu supus autorității unui elector. • pl. *-e,* (*înv.*) *-uri.* /<fr. ***électorat***, germ. ***Electorat***, lat. ***electoratus***.

electr- Elem. de compunere „electricitate". • și *electro-*. /<fr. ***électro-***, germ. ***elektr(o)-***; cf. gr. *ἤλεκτρον* „ambră galbenă", la care Thales a observat fenomenul electricității.

electrét *s.m.* (*fiz.*) Material care prezintă polarizare electrică permanentă la temperatura ambiantă fără să fie deformat. • pl. *-ți.* /<fr. ***électret***.

eléctric, -ă *adj.* **1** (*fiz.*) Care ține de electricitate, care se referă la electricitate. ◆ Care produce electricitate, care este generat de electricitate. *Generator electric.* ◇ (*adv.*) *Motorul funcționează electric.* ◇ *Sarcină electrică* = mărime scalară care caracterizează proprietatea unui corp de a crea în jurul său un cîmp electric sau de a fi acționat atunci cînd se află în cîmpul electric al altui corp; cantitate de electricitate. *Cîmp electric* = *a*) spațiu supus acțiunii energiei electrice; *b*) stare fizică proprie unui asemenea spațiu. *Energie electrică* = *a*) energie proprie cîmpurilor electrice; *b*) cantitate de electricitate; *c*) (*impr.*) electricitate. *Lumină electrică* (și *subst. f.*) = sistem de iluminație în care sursele de lumină sînt alimentate cu energie electrică. *Arc electric* v. arc. *Atracție electrică* v. atracție. *Baterie electrică* v. baterie. *Condensator electric* v. condensator. *Conductibilitate electrică* v. conductibilitate. *Contact electric* v. contact. *Convecție electrică* v. convecție. *Curent electric* v. curent. *Curent electric continuu* v. curent. *Curent electric alternativ* v. alternativ. *Curent electric de conducție* v. curent. *Densitate de curent electric* v. densitate. *Descărcare electrică* v. descărcare. *Flux electric* (sau *al inducției electrice*) v. flux. *Fulgurație electrică* v. fulgurație. *Inducție electrică* v. inducție. *Masă electrică* v. masă. *Legătură* (*electrică*) *în paralel* v. paralel. *Pilă electrică* v. pilă. *Pol electric pozitiv* (sau *negativ*) v. pol. *Polarizare electrică* v. polarizare. *Polarizație electrică* v. polarizație. *Potențial electric* v. potențial. *Remanență electrică* v. remanență. *Scînteie electrică* v. scînteie. *Sursă de energie electrică* v. sursă. *Tensiune electrică* v. tensiune. ◆ Prin care circulă, care transmite

electricitate. <> *Baretă de acumulator electric* v. baretă. *Cablu electric* v. cablu. *Conductă electrică* v. conductă. *Conductor electric* v. conductor. *Linie electrică* v. linie. *Parc electric* v. parc. ◆ Fig. (*despre evenimente, persoane etc.*) Care produce o impresie puternică și bruscă. ◆ (*despre oameni*) Care acționează foarte ușor și repede. **2** (*despre aparate, instalații, dispozitive etc.*) Care funcționează sau care este pus în mișcare cu ajutorul curentului electric. *Locomotivă electrică.* <> *Acumulator electric* v. acumulator. *Aparat electric* v. aparat. *Aragaz electric* v. aragaz. *Arbore electric* v. arbore. *Bisturiu electric* v. bisturiu. *Centrală electrică* v. central. *Chitară electrică* v. chitară. *Descărcător electric* v. descărcător. *Dublet electric* v. dublet. *Instalație electrică* v. instalație. *Motor electric* v. motor. *Pendul electric* v. pendul. *Pernă electrică* v. pernă. *Pian electric* v. pian. *Priză electrică* v. priză. *Radiator electric* v. radiator. *Scaun electric* v. scaun. *Semnal electric* v. semnal. *Sonerie electrică* v. sonerie. *Stație electrică* v. stație. *Supapă electrică* v. supapă. *Tahometru electric* v. tahometru. *Transformator electric* v. transformator. ◆ (*despre operații tehnice, procedee etc.*) Care se face cu ajutorul curentului electric. *Încălzire electrică.* • pl. *-ci, -ce.* și (*înv.*) *electricésc, -eáscă adj.* /<fr. ***électrique***, ***lat. electricus***.

electricésc, -eáscă *adj.* v. electric.

electrician, -ă *s.m., s.f.* Persoană care lucrează în domeniul electricității, care s-a specializat în lucrări de construcție, instalare și reparație a mașinilor, aparatelor și instalațiilor electrice. <> (*adj.*) *Este un bun meșter electrician.* • sil. *-ci-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***électricien***.

electricitá *s.f.* v. electricitate.

electricitáte *s.f.* **1** (*fiz.*) Una dintre proprietățile fizice fundamentale ale materiei, care se manifestă prin ansamblul fenomenelor legate de apariția, de mișcarea sau de interacțiunea corpurilor purtătoare de sarcină electrică. ◆ Curent electric. <> *Electricitate atmosferică* = *a*) totalitatea fenomenelor electrice din atmosferă: ionizarea aerului sau a particulelor suspendate în el, electrizarea norilor, fulgerul, trăsnetul etc.; *b*) ramură a meteorologiei care se ocupă cu cercetarea fenomenelor electrice din atmosferă. *Electricitate animală* = energie electrică produsă de țesuturile vii. *Colector de electricitate* v. colector. *Descărcare de electricitate* v. descărcare. *Rău conducător de electricitate* v. rău. *Electricitate statică* v. static. ◆ Fig. Stare de tensiune, de surescitare de care este cuprins cineva. *După atîta agitație, se observa că este plin de electricitate.* **2** (*fiz.*) Ramură a fizicii care se ocupă cu studiul fenomenelor electrice și al interacțiunilor dintre acestea și materie. **3** Lumină electrică. **4** (*geol.*) *Electricitate terestră* = totalitatea fenomenelor din atmosferă și din interiorul scoarței pământului care produc (sau sînt produse de) curenți electrici. • pl. *-ăți.* și (*înv.*) *electrițitáte, electricitá s.f.* /<fr. ***électricité***, it. ***elettricità***, lat. ***electricitas, -atis***; cf. gr. *ἤλεκτρον* „ambră galbenă".

electrificá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică țări, zone, orașe, clădiri etc.*) A introduce și extinde folosirea energiei electrice. **2** (*compl. indică instalații, linii ferate etc.*) A transforma sau a dota pentru a putea utiliza energia electrică. • prez.ind. *electrífic.* /<fr. ***électrifier***.

electrificáre *s.f.* **1** Ansamblu de lucrări efectuate pentru introducerea și extinderea utilizării energiei electrice în diferite scopuri în economie, în activitatea social-culturală, în consumul casnic etc. **2** Dotare cu instalații specifice pentru introducerea și utilizarea energiei electrice. • pl. *-ări.* /v. ***electrifica***.

electrificát, -ă *adj.* (*despre localități, clădiri etc.*) **1** Care a fost dotat cu instalații specifice pentru introducerea și folosirea energiei electrice. **2** Care are energie electrică, în care s-a făcut electrificarea. • pl. *-ți, -te.* /v. ***electrifica***; cf. fr. *électrifié.*

eiectrisí *vb. IV.* v. electriza.

electrițitáte *s.f.* v. electricitate.

electrizá *vb. I.* **1** *tr.* (*fiz.*) A dezvolta, prin diverse procedee, electricitate în unele corpuri (făcîndu-le să funcționeze). **2** *tr., refl.* Fig. A (-și) face o impresie puternică și bruscă; a (se) înflăcăra, a (se) entuziasma, a (se) anima. *Jocul actorilor a electrizat sala.* • prez. ind. *-ez.* și (*înv.*) *electrisí vb. IV.* /<fr. ***électriser***.

electrizábil, -ă *adj.* (*fiz.; despre corpuri*) Care poate fi electrizat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***électrisable***.

electrizánt, -ă *adj.* **1** (*fiz.*) Care electrizează. **2** Fig. (*despre persoane sau despre manifestări, creații etc.*) Care produce o impresie puternică, deosebită, care entuziasmează, înflăcărează, animă. *Scriitorul era o personalitate electrizantă.* <> (*adv.*) *La conferință a vorbit electrizant.* • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***électrisant***.

electrizáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *electriza* și rezultatul ei. **1** (*fiz.*) Realizare, prin diferite procedee, a încărcării și funcționării cu curent electric. <> *Electrizare prin influență* v. influență. **2** Fig. Înflăcărare, fascinare, entuziasmare. *Actorul a provocat electrizarea publicului.* • pl. *-ări.* /v. ***electriza***.

electrizát, -ă *adj.* **1** (*fiz.; despre unele corpuri*) Care a fost supus electrizării. ◆ Care a fost încărcat cu electricitate în vederea funcționării. **2** Fig. Asupra căruia s-a produs o impresie puternică și bruscă. *Spectatorii electrizați s-au ridicat în picioare.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***electriza***.

electrizátor, -oáre *adj.* Electrizant, fascinant, entuziasmant. • pl. *-ori, -oare.* /***electriza*** + *-tor*.

electro- v. electr-.

electroacupunctúră *s.f.* Electropunctură. • pl. *-i.* /***electro-*** + ***punctură***.

electroacústic, -ă *s.f., adj.* (*fiz.*) **1** *s.f.* Ramură a acusticii tehnice care se ocupă cu studiul transformării oscilațiilor acustice în oscilații electromagnetice și invers, precum și cu metodele de măsurare corespunzătoare și cu aplicațiile tehnice ale acestor transformări. **2** *adj.* Care aparține electroacusticii, care se referă la electroacustică. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***électroacoustique***, germ. ***Elektroakustik***.

electroacustician, -ă *s.m., s.f.* Persoană specializată în electroacustică. • sil. *-ci-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***électro-acousticien***.

electroalimentáre *s.f.* (*fiz.*) Alimentare cu curent electric. • pl. *-ări.* /***electro-*** + ***alimentare***.

electroanalízá *s.f.* (*chim.*) Metodă analitică pentru dozarea gravimetrică a elementelor, realizată cu ajutorul curentului electric; electrogravimetrie. • pl. *-e.* /<fr. ***électroanalyse***, germ. ***Elektroanalyse***.

electroanastomóză *s.f.* (*chir.*) Anastomoză între două segmente ale tubului digestiv, secționate cu un bisturiu electric. • pl. *-e.* /***electro-*** + ***anastomoză***; cf. fr. *électro-anastomose.*

electroanestezie *s.f.* (*med.*) Anestezie generală provocată prin curenți de înaltă frecvență. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***électroanesthésie***.

electroaparatáj *s.n.* Aparataj electric. • pl. *-e.* /***electro-*** + ***aparataj***.

electroapríndere *s.f.* (*mec.*) Aprindere prin scînteie electrică a combustibilului din amestecul carburant aflat în cilindrul unui motor cu ardere internă. <> *Motor cu electroaprindere* v. motor. • pl. *-i.* /***electro-*** + ***aprindere***.

electrobetón *s.n.* Beton armat turnat pe timp friguros și încălzit electric prin intermediul armăturii lui. • pl. *-oane.* /<fr. ***électrobéton***.

electrobiciclétă *s.f.* Bicicletă acționată electric. • pl. *-e.* /***electro-*** + ***bicicletă***.

electrobiogenézá *s.f* Proprietate a organismelor vii de a produce electricitate, care stă la baza explorării electrice a organismelor prin electroencefalografie, electromiografie etc. • sil. *-bi-o-.* /<fr. ***électrobiogenèse***.

electrobiológic, -ă *adj.* Care aparține electrobiologiei, care se referă la electrobiologie. • sil. *-bi-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***électrobiologique***.

electrobiologíe *s.f.* **1** Aplicare a electricității în studiile biologice. **2** Știință care se ocupă cu studiul apariției și efectelor electricității în organismele vii, în special în cazul sistemului nervos și al contracțiilor musculare. • sil. *-bi-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***électrobiologie***.

electrobioscopíe *s.f.* (*med.*) Metodă medicală de stabilire, cu ajutorul curentului electric, a prezenței sau absenței vieții. • sil. *-bi-o-.* /***electro-*** + ***bioscopie***; cf. fr. *électrobioscopie.*

electrobronhográmă *s.f.* (*med.*) Înregistrare a curenților de acționare a musculaturii netede, a bronhiilor și a plămînilor. • pl. *-e.* /***electro-*** + ***bronhogramă***.

electrobúr *s.n.* (*tehn.*) Sapă acționată de un motor electric, folosită în exploatările petroliere; electrotrepan. • pl. *-e.* /<fr. ***électrobur***, rus. ***электробур***.

electrocalóric, -ă *adj.* Referitor la căldura dezvoltată sau absorbită în conductoare prin trecerea curentului electric. ◆ Care aparține acestei călduri. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***électrocalorique***, germ. ***electrokalorisch***.

electrocalorimétru *s.n.* Calorimetru electric. • pl. *-e.* /<fr. ***électro-calorimètre***.

electrocapilár, -ă *adj.* **1** Care provine de la electrocapilaritate. **2** Care aparține electrocapilarității, care se referă la electrocapilaritate, care este specific electrocapilarității. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***électrocapillaire***.

electrocapilarítáte *s.f.* (*fiz.*) Modificare a tensiunii la suprafața de separare a două fluide prin aplicarea unei diferențe de potențial între acestea. • pl. *-ăți.* /<fr. ***électrocapillarité***.

electrocár *s.n.* Cărucior autopropulsat, acționat de un motor electric alimentat de la o baterie de acumulatoare proprie, folosit pentru transportul de materiale pe distanțe scurte, în ateliere, depozite, gări etc. • pl. *-e.* /***electro-*** + ***car***; cf. germ. *Elektrocarren.*

electrocardiográf *s.n.* (*med.*) Aparat folosit în electrocardiografie. • sil. *-di-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***électrocardiographe***, germ. ***Elektrokardiograph***.

electrocardiográfic, -ă *adj.* (*med.*) Care aparține cardiografiei, care se referă la electrocardiografie. • sil. *-di-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***électrocardiographique***, engl. ***electrocardiographic***.

electrocardiografíe *s.f.* (*med.*) (Procedeu de) explorare în cardiologie, care constă în înregistrarea grafică, cu ajutorul electrocardiografului, a diferențelor de potențial determinate de propagarea excitației la nivel cardiac. • sil. *-di-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***électrocardiographie***, germ. ***Elektrokardiographie***; cf. gr. *ἤλεκτρον* „chihlimbar", *καρδία* „inimă", *γράφω* „a scrie".

electrocardiográmá *s.f.* (*med.*) Înregistrare (pe o bandă de hîrtie special marcată) a tensiunii și a curenților electrici ce însoțesc activitatea musculară a inimii, care constă într-o succesiune de unde conținute într-un traseu grafic. ◆ Ext. Bandă, foaie de hîrtie care conține această înregistrare. • sil. *-di-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***électrocardiogramme***, germ. ***Elektrokardiogramm***.

electrocardioscóp *s.n.* (*med.*) Tip de electrocardiograf care permite observarea electrocardiogramei pe un ecran fluorescent al unui osciloscop. • sil. *-di-o-.* pl. *-oape.* /<fr. ***électrocardioscope***; cf. gr. *ἤλεκτρον* „chihlimbar", *καρδία* „inimă", *σκοπέω* „a observa".

electrocardioscopíe *s.f.* (*med.*) Examinare pe un ecran a curbelor electrice ale inimii, proiectate de electrocardioscop. • sil. *-di-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***électrocardioscopie***.

electrocaríst, -ă *s.m., s.f.* Muncitor care transportă materiale cu electrocarul. • pl. *-iști, -iste.* /***electrocar*** + *-ist*.

electrocásnic, -ă *adj.* (*despre aparate electrice*) Care este utilizat în gospodărie, fiind acționat electric; electromenajer. <> (*subst. n. pl.*) *Magazin de electrocasnice.* • pl. *-ci, -ce.* /***electro-*** + ***casnic***.

electrocatalízá *s.f.* (*biol.*) Accelerare a proceselor fizico-chimice din organismele vii cu ajutorul curentului electric. • pl. *-e.* /<germ. ***Elektrokatalyse***.

electrocaústicá *s.f.* Metodă de tratament prin cauterizare electrică. • pl. *-ce.* /<germ. ***Elektrokaustik***, fr. ***électrocaustique***.

electrocausticián, -ă *s.m., s.f.* Persoană specializată în electrocaustică. • sil. *-ca-u-; -ci-an.* pl. *-ieni, -iene.* /***electrocaustică*** + *-ian*.

electrocautér *s.n.* (*med.*) Cauter alcătuit dintr-o tijă metalică prevăzută la o extremitate cu un fir de platină, adus la incandescență cu ajutorul curentului electric. • sil. *-ca-u-.* pl. *-e.* /<fr. ***électrocautère***; cf. gr. *ἤλεκτρον* „chihlimbar", *καυτήριον* „fier încins".

electrocauterizá *vb. I. tr.* (*med.; compl. indică țesuturi, tumori etc.*) A cauteriza cu ajutorul electrocauterului. • sil. *-ca-u.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***électrocautériser***.

electrocauterizáre *s.f.* Acțiunea de *a electrocauteriza* și rezultatul ei. • sil. *-ca-u.* pl. *-ări.* /v. ***electrocauteriza***.

electrocerámică *s.f.* Ramură a științei materialelor care se ocupă cu fabricarea, utilizarea și cercetarea proprietăților materialelor ceramice folosite în electrotehnică. • pl. *-ci.* /<fr. ***électrocéramique***.

electrochímic, -ă *adj.* Care aparține electrochimiei, care se referă la electrochimie. <> *Analiză electrochimică* = electroanaliză. *Pilă electrochimică* v. pilă. *Polarizare electrochimică* v. polarizare. *Serie electrochimică* v. serie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***électrochimique***.

electrochimíe *s.f.* Parte a chimiei care se ocupă cu studiul modificărilor chimice suferite de diferite

substanțe sub acțiunea fenomenelor electrice (curent electric, cîmp electric etc.). • g.-d. *-iei.* /<fr. ***électrochimie***.

electrochimográf *s.n.* (*med.*) Aparat folosit în electrochimografie. • scris și *electrokimograf.* pl. *-e.* /<fr. ***électrokymographe***.

electrochimografíe *s.f.* (*med.*) (Metodă de) înregistrare fotoelectrică a pulsațiilor inimii și a variațiilor densității pulmonare, cu ajutorul razelor X. • scris și *electrokimografie.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***electro-*** + ***chimografie***.

electrochimográmă *s.f.* (*med.*) Diagramă obținută prin electrochimografie. • scris și *electrokimogramă.* pl. *-e.* /***electro-*** + ***chimogramă***.

electrochirurgíe *s.f.* (*med.*) Chirurgie bazată pe folosirea curenților electrici. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***électrochirurgie***.

electrocinétic, -ă *s.f., adj.* (*fiz.*) **1** *s.f.* Ramură a electromagnetismului care se ocupă cu studiul stărilor și al fenomenelor staționare din conductoarele electrice parcurse de curenți electrici de conducție. **2** *adj.* Care se referă la electrocinetică, care aparține electrocineticii. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***électrocinétique***.

electrocoagulă *vb. I. tr.* (*med.*) A distruge prin coagulare cu ajutorul curentului electric alternativ de înaltă frecvență țesuturile patologice. • sil. *-co-a-.* prez. ind. *-ez.* /<fr. ***électrocoaguler***.

electrocoagulăre *s.f.* (*med.*) Metodă chirurgicală care constă în distrugerea localizată a unui țesut prin coagulare, ca efect al căldurii mari degajate de un electrod punctiform, străbătut de un curent electric de înaltă frecvență. • sil. *-co-a-.* pl. *-ări.* /v. ***electrocoagula***, după fr. *électrocoagulation*; cf. gr. *ἤλεκτρον* „chihlimbar", lat. *coagulare* „a închega, a coagula".

electrocomunicáție *s.f.* Procedeu de comunicație la distanță prin mijloace electromagnetice. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***électrocommunication***.

electroconcentráre *s.f.* (*fiz.*) Concentrare a unei soluții coloidale prin deplasarea particulelor în suspensie către anod sau catod, sub acțiunea curentului continuu. • pl. *-ări.* /***electro-*** + ***concentrare***, după fr. *électroconcentration*.

electroconductór, -oáre *adj.* (*fiz.*; *despre corpuri, materiale etc.*) Care prezintă conductibilitate electrică. • pl. *-ori, -oare.* /***electro-*** + ***conductor***.

electroconvúlsie *s.f.* (*fiz.*) Electroșoc. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***électroconvulsion***.

electroconvulsioterapíe *s.f.* (*med.*) Metodă constînd în folosirea terapeutică a electroconvulsiei în unele afecțiuni mintale. • sil. *-si-o-.* g.-d. *-iei.* /***electro-*** + ***convulsioterapie***.

electroconvulsivánt, -ă *adj., s.n.* (*med.*) Convulsivant electric. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***électroconvulsivante***.

electrocorindón *s.n.* (*chim.*) Electrocorund. • /<fr. ***électrocorindon***.

electrocorticografíe *s.f.* (*med.*) (Tehnică de) studiere a activității electrice a scoarței cerebrale, care constă în înregistrarea grafică a activității electrice a creierului prin aplicarea electrozilor direct pe scoarța cerebrală • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***électrocorticographie***, engl. ***electrocorticography***; cf. gr. *ἤλεκτρον* „chihlimbar", lat. *cortex, -icis* „scoarță", gr. *γράφω* „a scrie".

electrocorticográmă *s.f.* (*med.*) Înregistrare grafică obținută prin electrocorticografie. • pl. *-e.* /<fr. ***électrocorticogramme***, engl. ***electrocorticogram***; cf. gr. *ἤλεκτρον* „chihlimbar", lat. *cortex, -icis* „scoarță", gr. *γράφω* „a scrie".

electrocorúnd *s.n.* (*chim.*) Material abraziv obținut prin topirea unui amestec de cocs și bauxită, de culoare roz pînă la brun-închis, folosit ca pulbere abrazivă, la fabricarea pietrelor de polizor și a pînzelor de șlefuit; electrocorindon. • /<germ. ***Elektrokorund***.

electrocromíe *s.f.* (*chim.*) Schimbare a culorii unui material reactiv în funcție de temperatură, prin declanșarea unui curent electric asupra reactivului. • g.-d. *-iei.* /***electro-*** + ***-cromie***.

electrocultúră *s.f.* (*agron.*) Utilizare a curentului electric pentru dezvoltarea vegetalelor. • /<fr. ***électroculture***.

electrocutá *vb. I. tr., refl.* A (se) accidenta (rezultînd leziuni). ◆ A muri sau a face să moară ca urmare a trecerii curentului electric de mare intensitate prin corp. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***électrocuter***.

electrocutáre *s.f.* Faptul de *a (se) electrocuta*; străbatere a unui organism viu de către un curent electric de intensitate capabilă să-i provoace o vătămare sau moartea; electrocuțiune. • pl. *-ări.* /v. ***electrocuta***.

electrocuțiúne *s.f.* Electrocutare. • pl. *-i.* /<fr. ***électrocution***.

electród *s.m.* (*fiz.*) Conductor electric prin care intră sau iese curentul electric dintr-un mediu conductor (solid, lichid ori gazos) sau din vid. <> *Electrod de sudură* = segment special de metal care face contactul dintre sursa de curent și piesă, topindu-se sub acțiunea arcului electric. *Potențial de electrod* v. potențial. • pl. *-zi.* /<fr. ***électrode***.

electrodermatografíe *s.f.* Metodă prin care se cercetează rezistența electrică a pielii. • g.-d. *-iei.* /***electro-*** + ***dermatografie***.

electrodermográmă *s.f.* (med.) Dermatogramă. • pl. *-e.* /<fr. ***électrodermogramme***.

electrodiagnóstic *s.n.* (*med.*) Metodă de diagnostic bazată pe excitabilitatea organismului la curenți electrici; electrodiagnoză. • sil. *-di-ag-.* pl. *-ce.* /<fr. ***électrodiagnostic***.

electrodiagnóză *s.f.* Electrodiagnostic. • sil. *-di-ag-.* pl. *-e.* /<fr. ***électrodiagnose***, engl. ***electrodiagnosis***; cf. gr. *ἤλεκτρον* „chihlimbar", *διαγνωστικός* „care ajută la discernere; distinctiv".

electrodializă *s.f.* Proces de dializă produs sub acțiunea unei diferențe de potențial, electrozii fiind așezați de o parte și de cealaltă a membranei, utilizat la purificarea apei, la impregnarea stofelor, la tăbăcirea pieilor etc. • sil. *-di-a-.* pl. *-e.* /<fr. ***électrodialyse***.

electrodinám *s.n.* Mașină care produce curent electric. • pl. *-uri.* /***electro-*** + ***dinam***.

electrodinámic, -ă *s.f., adj.* (*fiz.*) **1** *s.f.* Ramură a fizicii care se ocupă cu studiul proprietăților electrice și magnetice ale materiei. <> *Electrodinamică cuantică* v. cuantic. **2** *adj.* Care se referă la stările și la fenomenele legate de prezența cîmpului electromagnetic variabil în timp. ◆ Care se referă la acțiunile care se exercită între conductoarele parcurse de curenții electrici. ◆ Care aparține acestor stări și fenomene electromagnetice ◆ (*despre instrumente de măsură, relee etc.*) Bazat pe interacțiunea dintre două bobine parcurse de curent electric. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***électrodynamique***.

electrodinamísm *s.n.* (*fiz.*) Totalitatea fenomenelor produse de un curent electric. • /<fr. ***électrodynamisme***.

electrodinamométru *s.n.* (*fiz.*) Aparat cu două bobine electrice, una fixă și alta mobilă, care servește la măsurarea intensității curentului electric. • pl. *-e.* /<fr. ***électrodynamomètre***.

electroencefalográf *s.n.* (*med.*) Aparat folosit în electroencefalografie. • pl. *-e.* /<fr. ***électroencéphalographe***.

electroencefalográfic, -ă *adj.* (*med.*) Care se efectuează prin encefalografie, care se referă la electroencefalografie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***électroencéphalographique***.

electroencefalografíe *s.f.* (*med.*) (Procedeu de) înregistrare grafică, sub formă de unde, a activității electrice a creierului, utilizînd electrozi aplicați pe scalp, conectați la un electroencefalograf, folosit în neurofiziologie și în diagnosticarea unor boli nervoase. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***électro-encéphalographie***, engl. ***electroencephalography***; cf. gr. *ἤλεκτρον* „chihlimbar", *ἐγκέφαλος* „creier", *γράμμα* „înscriere".

electroencefalográmă *s.f.* (*med.*) Imagine grafică a activității electrice a creierului obținută prin encefalografie. • pl. *-e.* /<fr. ***électro-encéphalogramme***, engl. ***electroencephalogram***; cf. gr. *ἤλεκτρον* „chihlimbar", *ἐγκέφαλος* „creier", *γράμμα* „semn; scriere".

electroenergétic, -ă *adj.* (*fiz.*) Care aparține energiei electrice, care se referă la energia electrică. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***électro-énérgetique***.

electroerodáre *s.f.* (*metalurg.*) Prelucrare a metalelor constînd în îndepărtarea unui strat din material cu ajutorul descărcărilor electrice prin scîntei; electroeroziune. • pl. *-ări.* /***electro-*** + ***erodare***.

electroeroziúne *s.f.* (*metalurg.*) Electroerodare. • pl. *-i.* /<fr. ***électroérosion***.

electrofíl, -ă *adj.* (*fiz., chim.*; *despre particule*) Care prezintă afinitate pentru electroni. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***électrophile***.

electrofilíe *s.f.* (*fiz.*) Puterea electrofilă a unei particule. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***électrophilie***.

electrofíltru *s.n.* Filtru electric pentru captarea prafului din atmosfera diferitelor locuri de muncă. • pl. *-e.* /<fr. ***électrofiltre***.

electrofiziológic, -ă *adj.* (*med.*) Care aparține electrofiziologiei, care se referă la electrofiziologie. • sil. *-zi-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***électrophysiologique***.

electrofiziologíe *s.f.* (*med.*) Ramură a fiziologiei care se ocupă cu studiul manifestărilor biocurenților ce însoțesc procesele fiziologice ale organelor și țesuturilor (mușchi, inimă, țesut nervos etc.). • sil. *-zi-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***électrophysiologie***.

electrofizioterapíe *s.f.* (*med.*) Tratament efectuat prin procedee fizice acționate electric. • sil. *-zi-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***électrophysiothérapie***.

electrofluoroscopíe *s.f.* (*med.*) Electrocardiografie fluoroscopică. • sil. *-flu-o.* g.-d. *-iei.* /***electro-*** + ***fluoroscopie***.

electrofób, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Persoană) care suferă de electrofobie. • pl. *-i, -e.* /<germ. ***elektrophob***.

electrofobíe *s.f.* (*med.*) Teamă patologică de electricitate. • g.-d. *-iei.* /<germ. ***Elektrophobie***.

electrofón, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* (*despre aparate, instrumente muzicale*) Care utilizează oscilațiile electromagnetice pentru a crea sunetele muzicale transmise cu ajutorul difuzoarelor. **2** *s.n.* (*înv.*) Pick-up. • pl. *-oni, -oane.* /<fr. ***électrophone***.

electrofór *s.n.* (*fiz.*) Dispozitiv pentru experiențe de laborator, alcătuit dintr-un disc dielectric electrizat prin frecare și un disc metalic care poate fi electrizat prin influență de primul disc. • pl. *-oare.* /<fr. ***électrophore***.

electroforáj *s.n.* (*tehn.*) Foraj efectuat cu electroforpanul. • pl. *-e.* /***electro-*** + ***foraj***.

electroforegrámă *s.f.* **1** (*med.*) Reprezentare grafică a rezultatelor electroforezei. **2** (*fiz.*) Deplasare spre electrozi a particulelor dintr-o soluție coloidală sub acțiunea cîmpului electric. • pl. *-e.* /<fr. ***électrophorégramme***, engl. ***electrophoregram***; cf. gr. *ἤλεκτρον* „chihlimbar", *φέρω* „a purta, a transporta", *γράμμα* „scriere".

electroforétic, -ă *adj.* (*fiz.*) Care se referă la transmisia particulelor în medii lichide sub influența unui cîmp electric. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***électrophorétique***.

electroforéză *s.f.* (*fiz., chim.*) Deplasare sub acțiunea curentului electric a particulelor încărcate electric dintr-un sistem coloidal spre anod (*anaforeză*) sau spre catod (*cataforeză*). ◆ (*med.*) Analiză a diferitelor fracțiuni proteice din lichidele biologice (ser sangvin, urină etc.) pe baza acestei deplasări sub acțiunea curentului electric. • pl. *-e.* /<fr. ***électrophorèse***, engl. ***electrophoresis***; cf. gr. *ἤλεκτρον* „chihlimbar", *φόρησις* „transportare".

electrofotografíe *s.f.* **1** Procedeu de obținere a fotografiilor bazat pe efectul fotoelectric al luminii. **2** Tehnică de copiere (directă sau indirectă) a materialelor tipărite, în scopul multiplicării rapide. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***electro-*** + ***fotografie***; cf. fr. *électrophotographie*.

electrofototerapíe *s.f.* (*med.*) Fototerapie realizată prin metode electrice. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***électrophotothérapie***.

electrogalvánic, -ă *adj.* **1** Care aparține electrogalvanismului, care se referă la electrogalvanism. **2** (*înv.*; *despre curentul electric*) Care este produs de o pilă voltaică. • pl. *-ci, -ce.* și (*înv.*) *electrogalvanicésc, -eáscă adj.* /<fr. ***électrogalvanique***.

electrogalvanicésc, -eáscă *adj.* v. electrogalvanic.

electrogalvanísm *s.n.* **1** (*fiz.*) Electricitate galvanică produsă prin mijloace chimice. **2** (*med.*) Aplicare a curentului galvanic asupra organismelor în scopuri terapeutice. **3** (*înv.*) Totalitatea fenomenelor electrogalvanice. • /<fr. ***électrogalvanisme***; cf. nm. pr. Luigi *Galvani*, fizician și fiziolog italian.

electrogastrografíe *s.f.* (*med.*) Înregistrare a fenomenelor electrice care se produc la nivelul stomacului în timpul activităților secretorii și motorii. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***électrogastrographie***.

electrogén, -ă *adj.* Care produce energie electrică prin transformarea altor forme de energie. <> *Grup electrogen* = ansamblu format dintr-un motor și unul sau mai multe generatoare electrice acționate de acesta. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***électrogène***.

electrogeneratór *s.n.* (*fiz.*) Generator de curent electric. • pl. *-oare.* /<fr. ***électrogénérateur***.

electrogeotérmic, -ă *adj.* (*despre centrale electrice*) Care produce electricitate pe baza energiei calorice a apelor termale. • sil. *-ge-o-*. pl. *-ci, -ce.* /*electro-* + *geotermic*.

electroglotográf *s.n.* (*fon.*) Aparat electronic pentru vizualizarea și înregistrarea impulsurilor glotale. • pl. *-e.* /<fr. ***électroglottographe***.

electroglotográmă *s.f.* (*fon.*) Diagramă a curbelor care reprezintă unda impulsurilor glotale înregistrate la electroglotograf. • pl. *-e.* /<fr. ***électroglottogramme***.

electroglotospectrografíe *s.f.* (*fon.*) (Metodă de) stabilire a compoziției armonice a semnalelor vorbirii prin analiza impulsurilor obținute la electroglotograf. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***électroglottospectrographie***.

electrográf *s.n.* Aparat cu ajutorul căruia se face analiza calitativă a metalelor, a aliajelor și a minereurilor. • pl. *-e.* /<fr. ***électrographe***.

electrografíe *s.f.* **1** (Metodă de) explorare a unui organism viu cu ajutorul curentului electric. **2** Lucrare care studiază electricitatea. ◆ Descriere a fenomenelor electrice. **3** Veche denumire pentru galvanoplastie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<engl. ***electrography***.

electrogravimetríe *s.f.* (*chim.*) Electroanaliză. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***électrogravimétrie***.

electrogravúră *s.f.* (*a. plast.*) Gravură obținută pe cale electrolitică. • pl. *-i.* /<fr. ***électrogravure***.

electrohemostáză *s.f.* (*med.*) Hemostază efectuată prin cauterizarea cu electrocauterul a vasului care sîngerează. • pl. *-e.* /***electro-*** + ***hemostază***.

electrohidrometríe *s.f.* (Metodă de) măsurare hidrometrică folosind procedee electrice sau electronice. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***électrohydrométrie***.

electroizolánt, -ă *adj., s.m., s.f.* (*electr.*) (Material) care are proprietatea de a fi un bun izolator electric. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***électroisolant***.

electroizolatór, -oáre *adj.* Care are capacitatea de a izola din punct de vedere electric. • pl. *-ori, -oare.* /***electro-*** + ***izolator***.

electrokimográf *s.n.* v. electrochimograf.

electrokimografíe *s.f.* v. electrochimografie.

electrokimográmă *s.f.* v. electrochimogramă.

electrolít *s.m.* Orice compus chimic care conduce curentul electric cu transport de materie. • pl. *-ți.* și (*înv.*) *electrolită s.f.* /<fr. ***électrolyte***.

electrolítă *s.f.* v. electrolit.

electrolitemíe *s.f.* (*med.*) Concentrația plasmatică a electroliților. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***électrolytémie***; cf. gr. *ἤλεκτρον* „chihlimbar", *λυτός* „care poate fi descompus", *αἷμα, -ματος* „sînge".

electrolític, -ă *adj.* (*chim.*) Care aparține electrolizei, care se referă la electroliză. ◇ *Polarizare electrolitică* v. polarizare. ◆ Care este folosit la electroliză. ◇ *Cuvă electrolitică* v. cuvă. ◆ Care este produs prin electroliză. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***électrolytique***.

electrolizá *vb. I. tr.* (*compl. indică substanțe chimice*) A descompune prin electroliză. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***électrolyser***.

electrolizábil, -ă *adj.* (*chim.*) Care poate fi electrolizat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***électrolysable***.

electrolíză *s.f.* (*chim.*) Descompunere a unui compus chimic (în stare naturală, în soluție sau în topitură) cu ajutorul curentului electric, prin dirijarea componenților la cei doi electrozi, care reprezintă o metodă preparativă și de purificare. • pl. *-e.* /<fr. ***électrolyse***.

electrolizór *s.n.* (*chim.*) Aparat folosit pentru obținerea produselor chimice pe cale electrolitică. • pl. *-oare.* /<fr. ***électrolyseur***.

electroluminescént, -ă *adj.* Care prezintă electroluminescență. • pl. *-ți, -te.* și *electroluminiscént, -ă adj.* /<fr. ***électroluminescent***.

electroluminescénță *s.f.* (*fiz.*) Lumină produsă de o descărcare electrică într-un gaz rarefiat. • pl. *-e.* și *electroluminiscență s.f.* /<fr. ***électroluminescence***, germ. ***Elektrolumineszenz***.

electroluminiscént, -ă *adj.* v. electroluminescent.

electroluminiscénță *s.f.* v. electroluminescență.

electromagnét *s.m.* (*fiz.*) **1** Bucată de oțel magnetizată temporar la trecerea unor curenți electrici de conducție printr-un fir metalic ce o înfășoară. **2** Aparat electric care conține ca parte principală un electromagnet, folosit la producerea unor cîmpuri magnetice intense sau la exercitarea de forțe sau de cupluri asupra unor corpuri feromagnetice, în diferite aplicații tehnice. • pl. *-ți.* /<germ. ***Elektromagnet***.

electromagnétic, -ă *adj.* (*fiz.*) **1** Care se referă la legătura dintre electricitate și magnetism, la interacțiunea dintre fenomenele electrice și cele magnetice; bazat pe electromagnetism. ◇ *Cîmp electromagnetic* = stare fizică particulară a spațiului în care există în același timp un cîmp electric și unul magnetic. *Inducție electromagnetică* v. inducție. *Paraziți electromagnetici* v. parazit. *Putere electromagnetică* v. putere. *Undă electromagnetică* v. undă. **2** (*despre instrumente de măsurat, relee etc.*) Care se bazează pe acțiunea unui electromagnet asupra unei piese feromagnetice. ◇ *Ecran electromagnetic* v. ecran. *Sursă de energie electromagnetică* v. sursă. *Transportul energiei electromagnetice* v. transport. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***électromagnétique***.

electromagnetísm *s.n.* (*fiz.*) Ramură a fizicii care se ocupă cu studiul cîmpului magnetic produs de sarcinile electrice în mișcare, al acțiunii cîmpului magnetic asupra curentului electric, al fenomenului inducției electromagnetice, al undelor electromagnetice etc. • /<fr. ***électromagnétisme***. germ. ***Elektromagnetismus***.

electromasáj *s.n.* (*med.*) Masaj efectuat cu ajutorul curenților electrici. • pl. *-e.* /<fr. ***électromassage***.

electromasoterapíe *s.f.* (*med.*) Terapie prin masaj electric. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***electro-*** + ***masaj*** + ***terapie***.

electromecánic[1] *s.m.* Mecanic cu pregătire complementară de electrician. • pl. *-ci.* /***electro-*** + ***mecanic***, după fr. *électromécanicien*.

electromecánic[2]**, -ă** *s.f., adj.* **1** *s.f.* Ramură a ingineriei care se ocupă cu aplicațiile tehnice ale electricității, ale termodinamicii și ale mecanicii. **2** *adj.* Care aparține electromecanicii, care se referă la electromecanică. **3** *adj.* (*despre dispozitive mecanice*) Care este comandat electric. ◆ Care se referă la un dispozitiv mecanic comandat electric. ◆ Care se referă la aplicațiile combinate ale mecanicii și electrotehnicii. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***électromécanique***.

electromecanoterapíe *s.f.* (*med.*) Metodă de tratament care aplică resursele electricității la mecanoterapie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***électro-mécanothérapie***.

electromedicál, -ă *adj.* (*med.; despre aparate*) Care funcționează pe baza curentului electric. *Aparate electromedicale.* • pl. *-i, -e.* /***electro-*** + ***medical***.

electromenajér, -ă *adj.* Electrocasnic. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***électroménager***.

electromér *s.m.* (*chim.*) Compus chimic care prezintă electromerie. • pl. *-i.* /<fr. ***électromère***.

electromeríe *s.f.* (*chim.*) Izomerie prezentată de doi compuși chimici care diferă numai prin distribuția electronilor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***électromérie***.

electrometalizáre *s.f.* **1** (*chim.*) Metalizare prin depunere electrochimică. **2** (*med.*) Traumatism produs de trecerea curentului electric prin organismul omului, constînd în acoperirea pielii cu particule de metal topit. • pl. *-ări.* /***electo-*** + ***metalizare***, după fr. *électrométallisation*.

electrometalúrgic, -ă *adj.* Care aparține electrometalurgiei, care se referă la electrometalurgie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***électrométallurgique***.

electrometalurgíe *s.f.* Ramură a metalurgiei care folosește în elaborarea și rafinarea metalelor și a aliajelor procedee electrolitice și electrotermice. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***électrométallurgie***.

electrometalurgíst, -ă *s.m., s.f.* Persoană specializată în electrometalurgie. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***électrométallurgiste***.

electrometeór *s.m.* (*fiz.*) Manifestare optică sau acustică datorată descărcărilor electrice discontinue (fulgere și tunete) sau continue (aurore polare). • sil. *-te-or.* pl. *-i.* /***electro-*** + ***meteor***.

electrométric, -ă *adj.* Care aparține electrometriei, care se referă la electrometrie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***électrométrique***.

electrometríe *s.f.* (*chim.*) (Metodă de) analiză chimică volumetrică, în care se folosește ca indicator variația potențialului electric al unui electrod cufundat în soluția de analizat. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***électrométrie***.

electrométru *s.n.* Instrument pentru măsurarea tensiunii electrice printr-un mecanism care funcționează sub influența acțiunilor ponderomotoare electrostatice. • pl. *-e.* /<fr. ***électromètre***.

electromiográf *s.n.* (*med.*) Aparat folosit în electromiografie. • sil. *-mi-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***électromyographe***.

electromiografíe *s.f.* (*med.*) (Procedeu de) înregistrare a contracțiilor mușchilor scheletici cu ajutorul electromiografului, care permite să se distingă originea centrală sau periferică a unui deficit motor. • sil. *-mi-o-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***électromyographie***, engl. ***electromyography***; cf. gr. *ἤλεκτρον* „chihlimbar", *μῦς, μυός* „mușchi", *γράφω* „a scrie".

electromiográmă *s.f.* (*med.*) Imagine grafică obținută prin electromiografie. • sil. *-mi-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***électromyogramme***, engl. ***electromyogram***; cf. gr. *ἤλεκτρον* „chihlimbar", *μῦς, μυός* „mușchi", *γράμμα* „înscriere".

electromobíl *s.n.* Automobil acționat electric (cu motor alimentat de la baterii de acumulatoare). • pl. *-e.* /<germ. ***Elektromobil***, fr. ***électromobile***.

electromotór, -oáre *adj., s.n.* **1** *adj.* Care dezvoltă electricitate sub influența unei acțiuni mecanice sau chimice. ◇ *Tensiune* (sau *forță*) *electromotoare* = tensiunea electrică la bornele unui generator cînd circuitul exterior este deschis. **2** *s.n.* Motor electric. ◆ Spec. (*în trecut*) Tren care avea locomotiva prevăzută cu un motor electric. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***électromoteur***.

electromusculár, -ă *adj.* (*despre fenomene electrice*) Care se produce în mușchi. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***électromusculaire***.

electrón *s.m.* (*fiz.*) Particulă elementară stabilă, care intră în alcătuirea atomilor tuturor substanțelor, fiind purtătoare a unei sarcini electrice egale cu a protonului, dar negativă și cu masa de 1836 de ori mai mică. ◇ *Acceptor de electroni* v. acceptor. • pl. *-i.* /<fr. ***électron***; cf. gr. *ἤλεκτρον* „chihlimbar".

electronarcóză *s.f.* (*med.*) **1** Anestezie generală profundă produsă prin trecerea prelungită a unui curent electric între doi electrozi plasați la nivelul extremității cefalice. **2** Electroșoc sub narcoză indusă de barbiturice cu acțiune scurtă, practicat pentru evitarea anxietății pacienților înainte de operație. • pl. *-e.* /<fr. ***électronarcose***, engl. ***electronarcosis***; cf. gr. *ἤλεκτρον* „chihlimbar", *νάρκη* „amorțeală, toropeală".

electronávă *s.f.* Navă cu propulsie electrică. • pl. *-e.* /***electro-*** + ***navă***.

electronavigáție *s.f.* (*mar.*) (Metodă de) navigație costieră cu ajutorul aparatelor electrice de navigație. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***électronavigation***.

electronegatív, -ă *adj.* (*despre elemente chimice*) Ai cărui atomi captează electroni, transformîndu-se în ioni negativi. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***électronégatif***.

electronegativitáte *s.f.* (*chim.*) Proprietate a elementelor chimice de a fi electronegative. • /<fr. ***électronégativité***, engl. ***electronegativity***.

electrónic, -ă *s.f., adj.* **I** *s.f.* **1** (*fiz.*) Ramură a științei care se ocupă cu studiul fenomenelor legate de mișcarea electronilor și a ionilor în corpuri sau în cîmpuri electrice și magnetice. **2** (*fiz.*) Ramură a electrotehnicii care se ocupă cu tehnologia construcției dispozitivelor și aparatelor care funcționează pe baza fenomenelor electronice, cu producerea dispozitivelor și a aparatelor electronice. **II** *adj.* Care aparține electronilor sau electronicii, care se referă la electroni sau la electronică; bazat pe electroni sau pe electronică. ◆ Care funcționează după legile electronicii. ◇ *Circuit electronic* = circuit electric care conține elemente neliniare. *Muzică electronică* = muzică realizată, compusă, executată cu ajutorul unor tehnici și instrumente electronice de analiză, înregistrare și redare a sunetelor (magnetofoane, sintetizatoare, calculatoare etc.), în vederea manipulării lor pentru realizarea unor efecte sonore care nu se pot obține cu instrumentele tradiționale. *Adresă electronică* v. adresă. *Agendă electronică* v. agendă. *Analizor electronic* v. analizor. *Brățară electronică* v. brățară. *Calculator electronic* v. calculator. *Ceas electronic* v. ceas. *Comutator electronic* v. comutator. *Fulger electronic* v. fulger. *Generator electronic* v. generator. *Lentilă electronică* v. lentilă. *Microscop electronic* v. microscop. *Multiplicator electronic* v. multiplicator. *Nor electronic* v. nor. *Octet electronic* v. octet. *Optică electronică* v. optic. *Tub electronic* v. tub. *Tun elec-*

tronic v. tun. *Voltmetru electronic* v. voltmetru. ◇ Expr. *Creier electronic* v. creier. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***électronique.***

electronician, -ă *s.m., s.f.* Electronist. • sil. *-ci-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***électronicien.***

electronist, -ă *s.m., s.f.* Persoană specializată în electronică; electronician. • pl. *-işti, -iste.* ***/electron[ică]*** *+ -ist.*

electronizá *vb. I. tr.* A dota cu mijloace electronice. • prez.ind. *-ez.* ***/electronică*** *+ -iza.*

electronmicroscóp *s.n.* Microscop electronic. • pl. *-oape.* /<engl. ***electron microscope.***

electronmicroscopíe *s.f.* (*hist.*) Metodă de studiere a preparatelor histologice cu ajutorul microscopului electronic. • g.-d. *-iei.* şi *electronomicroscopíe s.f.* /<fr. ***électron-microscopie, électronomicroscopie.***

electronográfic, -ă *adj.* (*med.*) Care aparţine electronografiei, care se referă la electronografie. • pl. *-ci, -ce.* /de la ***electronografie.***

electronográfie *s.f.* (*med.*) **1** (Metodă de) investigare a cîmpurilor electrice din corpul uman, precum şi a modificărilor acestora, în condiţii de boală, utilizînd curenţii de înaltă tensiune şi mică intensitate, debitaţi în regim de înaltă frecvenţă. **2** Concr. Imagine a cîmpurilor electrice din corpul uman. ◆ Clişeu cu o asemenea imagine. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* ***/electron[ică]-+ grafie.***

electronomicroscopíe *s.f.* v. electronmicroscopie.

electronopunctúră *s.f.* (*med.*) Metodă terapeutică de stimulare a punctelor active ale corpului prin atingere cu un electrod care primeşte impulsuri electrice. • pl. *-i.* ***/electron[ică]*** *+* ***[acu]punctură.***

electronoviziúne *s.f.* Prelucrare a imaginilor electronografice în circuit de televiziune. • pl. *-i.* ***/electrono[grafic]*** *+* ***[tele]viziune.***

electronucleár, -ă *adj.* (*despre centrale electrice*) Care utilizează energia nucleară. • sil. *-cle-ar.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***électronucléaire.***

electronvólt *s.m.* (*fiz.*) Unitate de măsură a energiei egală cu energia cîştigată de un electron sub acţiunea unei diferenţe de potenţial de un volt. • pl. *-ţi.* /<fr. ***électron-volt.***

electrooculografíe *s.f.* (*med.*) (Metodă de) înregistrare electrică a mişcării oculare cu ajutorul unor electrozi de contact. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***électro-oculographie.***

electroóptic, -ă *s.f., adj.* (*fiz.*) **1** *s.f.* Capitol al opticii care se ocupă cu studierea influenţei cîmpului electric asupra proprietăţilor optice ale substanţelor. ◆ Teoria electromagnetică a luminii. **2** *adj.* Care aparţine electrooptică, care se referă la electrooptică. **3** *adj.* (*despre dispozitive*) Care cuprinde o parte electrică şi o parte optică. ◆ (*despre fenomene*) Care este produs de acţiunea cîmpului electric asupra emisiunii, absorbţiei şi propagării luminii. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***électro-optique.***

electroosmótic, -ă *adj.* (*fiz.*) Care ţine de electroosmoză, care se referă la electroosmoză. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***électro-osmotique.***

electroosmóză *s.f.* (*fiz.*) Trecere a unui lichid printr-o membrană poroasă sub acţiunea unei diferenţe de potenţial electric aplicată pe cele două feţe ale membranei. • pl. *-e.* /<fr. ***électro-osmose.***

electropatologíe *s.f.* (*med.*) Studiu al leziunilor şi bolilor provocate de electricitate. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***électropathologie.***

electroplasmolíză *s.f.* Procedeu folosit în industria zahărului, a sucurilor de fructe, a lichiorurilor etc. pentru degradarea protoplasmei celulare şi eliberarea sucului, constînd în expunerea materiei prime acţiunii unui curent electric de joasă tensiune. • pl. *-e.* /<fr. ***électroplasmolyse.***

electroplastíe *s.f.* Reproducere în relief a unor obiecte prin depunerea electrolitică a unui strat de metal pe tiparul lor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***électroplastie.***

electropneumátic, -ă *adj.* (*despre aparate*) În care acţiunea aerului comprimat este comandată de electrovalve. • sil. *-pne-u-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***électropneumatique.***

electropneumográf *s.n.* Pneumograf cu înregistrare electrică. • sil. *-pne-u-.* pl. *-e.* ***/electro-+ pneumograf;*** cf. fr. *électropneumographe.*

electroporţelán *s.n.* Varietate de porţelan care se foloseşte la confecţionarea de izolatoare pentru liniile electrice şi de telecomunicaţii. • pl. *-uri.* ***/electro-+ porţelan.***

electropozitív, -ă *adj.* (*despre elemente chimice*) Ai cărui atomi cedează electroni, transformîndu-se în ioni pozitivi. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***électropositif.***

electropozitivitáte *s.f.* (*fiz.*) Proprietate a elementelor chimice de a fi electropozitive. • /<fr. ***électropositivité.***

electroprelucráre *s.f.* Prelucrare a metalelor folosind energia electrică. • pl. *-ări.* ***/electro-+ prelucrare.***

electropunctór, -oáre *s.m., s.f., adj.* (Persoană) care practică electropunctura. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***électroponcteur.***

electropunctúră *s.f.* (*med.*) (Metodă de) tratament constînd în acţionarea asupra unor puncte afectate cu un ac-electrod care introduce în ţesuturi curent electric; electroacupunctură; galvanopunctură. • pl. *-i.* /<fr. ***électropuncture.***

electroradiológ, -ă *s.m., s.f.* (*med.*) Medic specializat în electroradiologie. • sil. *-di-o-.* pl. *-gi, -ge.* /de la ***electroradiologie,*** prin derivare regresivă.

electroradiologíe *s.f.* (*med.*) Disciplină medicală cuprinzînd aplicaţiile electricităţii şi ale radiologiei în diagnosticarea şi tratarea bolilor. • sil. *-di-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***électroradiologie.***

electroretinografíe *s.f.* (*optic.*) (Tehnică de) măsurare a potenţialului electric retinian la o excitaţie luminoasă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***éledrorétinographie,*** engl. ***electroretinography;*** cf. gr. *ἤλεκτρον* „chihlimbar, corp care se electrizează prin frecare", lat. *rēte, -is* „reţea", gr. *γράφω* „a scrie".

electroretinográmă *s.f.* (*optic.*) Înregistrare grafică prin electroretinografie. • pl. *-e.* /<fr. ***électrorétinogramme,*** engl. ***electroretinogram.***

electroscóp *s.n.* (*electrotehn.*) Instrument care indică existenţa unei diferenţe de potenţial electric atunci cînd se aplică asupra unui corp o forţă electrostatică, precum şi prezenţa sarcinilor electrice în corp. • pl. *-oape,* (*înv.*) *-uri.* /<fr. ***électroscope.***

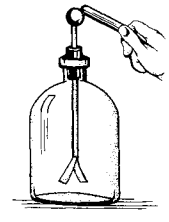

electroscop

electroscópic, -ă *adj.* Care aparţine electroscopiei, care se referă la electroscopie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***électroscopique.***

electroscopíe *s.f.* (*electrotehn.*) Disciplină care se ocupă cu studiul electroscoapelor şi al aplicaţiilor lor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***électroscopie.***

electroscúter *s.n.* Scuter acţionat electric. • pl. *-e.* ***/electro-+ scuter.***

electrosecuritáte *s.f.* Protecţie împotriva electrocutării. • ***/electro-+ securitate.***

electrosolár, -ă *adj.* Care se referă la electricitatea obţinută prin folosirea energiei solare. • pl. *-i, -e.* ***/electro-+ solar.***

electrosómn *s.n.* (*med.*) Somn artificial provocat cu ajutorul unor impulsuri electrice de mică intensitate, în scop terapeutic, în cazul unor boli psihice şi nervoase. • ***/electro-+ somn.***

electrospectrografíe *s.f.* (*med.*) Analiza formei complexe a unei electroencefalograme prin izolarea şi înregistrarea sistemului de unde constituent. • g.-d. *-iei.* ***/electro-+ spectrografie.***

electrostátic, -ă *s.f., adj.* (*fiz.*) **1** *s.f.* Ramură a fizicii care se ocupă cu studiul fenomenelor ce însoţesc sarcinile electrice aflate în repaus. **2** *adj.* Referitor la electricitatea statică. ◇ *Filtru electrostatic* v. filtru. *Inducţie electrostatică* v. inducţie. ◆ (*despre instrumente de măsură*) Bazat pe interacţiunea dintre două conductoare supuse unei diferenţe de potenţial. ◇ *Maşină electrostatică* = generator electric care funcţionează pe baza fenomenului de electrizare. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***électrostatique.***

electrostenoíză *s.f.* (*fiz.*) Depunere de ioni sau de particule coloidale pe pereţii interiori ai tuburilor capilare sub acţiunea unui cîmp electric. • pl. *-e.* /<fr. ***électrosténolyse.***

electrostetográf *s.n.* (*med.*) Aparat electric care amplifică şi înregistrează zgomotele respiratorii şi cardiace ale toracelui. • pl. *-e.* ***/electro-+ stetograf.***

electrostimuláre *s.f.* (*med.*) Utilizare a impulsurilor electrice pentru stimularea ţesuturilor vii. • pl. *-ări.* ***/electro-+ stimulare,*** după fr. *électrostimulation,* engl. *electrostimulation.*

electrostivuitór *s.n.* Stivuitor acţionat electric. • sil. *-vu-i-.* pl. *-oare.* ***/electro-+ stivuitor.***

electrostricţiúne *s.f.* (*electr.*) Variaţie a dimensiunilor unui material dielectric sub acţiunea cîmpului electric. • pl. *-i.* /<fr. ***électrostriction.***

electroşóc *s.n.* (*med.*) Metodă de tratament cu aplicare restrînsă care constă în trecerea de scurtă durată a curentului electric alternativ prin creier, determinînd pierderea cunoştinţei, convulsii generalizate şi modificări intense ale funcţiunilor vegetative, folosită în anumite boli psihice; electroconvulsie. • pl. *-uri.* /<fr. ***électrochoc,*** engl. ***electroshock;*** cf. gr. *ἤλεκτρον* „chihlimbar".

electrotaxíe *s.f.* Electrotropism. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***électrotaxie.***

electrotécnic, -ă *s.f., adj.* v. electrotehnic.

electrotéhnic, -ă *s.f., adj.* (*fiz.*) **1** *s.f.* Ramură a ştiinţei care se ocupă cu studiul fenomenelor electrice şi magnetice din punctul de vedere al aplicaţiilor lor în tehnică. ◆ Ramură a tehnicii care are ca obiect studierea aplicaţiilor tehnice ale fenomenelor electrice şi magnetice, precum şi proiectarea, construcţia şi exploatarea utilajului respectiv. **2** *adj.* Care aparţine electrotehnicii, care se referă la electrotehnică. • pl. *-ci, -ce.* şi (*înv.*) *electrotécnic, -ă s.f., adj.* /<fr. ***électrotechnique.***

electrotehnícian, -ă *s.m., s.f.* Persoană specializată în electrotehnică. • sil. *-ci-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***électrotechnicien.***

electrotehníst *s.m.* Muncitor specializat în montarea, verificarea şi controlul aparatelor electrice pneumatice. • pl. *-işti.* ***/electrotehn[ică]*** *+ -ist.*

electroterapeút *s.m.* (*med.*) Medic specializat în electroterapie. • pl. *-ţi.* /<fr. ***électrothérapeute.***

electroterápic, -ă *adj.* (*med.*) Care aparţine electroterapiei, care se referă la electroterapie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***électrothérapique.***

electroterapíe *s.f.* (*med.*) Metodă de tratament care foloseşte acţiunea curenţilor electrici, sub diferite forme, ca agenţi terapeutici ai anumitor boli. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***électrothérapie,*** engl. ***electrotherapy;*** cf. gr. *ἤλεκτρον* „chihlimbar", *θεραπεία* „tratament".

electrotérmic, -ă *adj.* Care aparţine electrotermiei, care se referă la electrotermie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***électrothermique.***

electrotermíe *s.f.* Parte a electrotehnicii care se ocupă cu utilizarea energiei electromagnetice pentru obţinerea căldurii necesare unor operaţii tehnologice sau pentru încălzit. ◆ Totalitatea procedeelor de transformare a energiei electrice în căldură, necesară unor operaţii tehnologice sau pentru încălzit. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***électrothermie.***

electrotermoterapíe *s.f.* (*biol.*) Producere de căldură în ţesuturile vii în scop terapeutic, cu ajutorul curentului electric. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***électrothermothérapie.***

electrotípic, -ă *adj.* Care aparţine electrotipiei, care se referă la electrotipie. ◆ Care este executat prin electrotipie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***électrotypique.***

electrotipíe *s.f.* Procedeu tipografic de reproducere a gravurilor cu ajutorul electrolizei. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***électrotypie.***

electrotomíe *s.f.* (*chir.*) Secţionare a ţesuturilor organice cu ajutorul curenţilor electrici. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***électrotomie.***

electrotónic, -ă *adj.* Care se referă la electrotonus. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***électrotonique.***

electrotónus *s.n.* (*fiziol.*) Modificare a excitabilităţii unui ţesut viu (nerv sau muşchi) în cursul trecerii prin ţesutul respectiv a unui curent electric continuu. • /<fr. ***électrotonus,*** engl. ***electrotonus;*** cf. gr. *ἤλεκτρον* „chihlimbar", *τόνος* „tensiune".

electrotraumatísm *s.n.* (*med.*) Electrocutare. • sil. *-tra-u-.* pl. *-e.* /<fr. ***électrotraumatisme.***

electrotrepán *s.n.* (*tehn.*) Sapă acţionată de un motor electric, utilizată în exploatările petroliere; electrobur. • pl. *-e.* /<fr. ***électrotrépan.***

electrotropísm *s.n.* (*biol.*) Orientare a organismelor în anumite direcţii sub influenţa curentului electric; electrotaxie, galvanotropism. • pl. *-e.* /<fr. ***électrotropisme.***

electrovalénță *s.f.* (*chim.*) Legătură chimică stabilită între ioni cu sarcini electrice de semn contrar, datorită forțelor electrostatice de atracție dintre aceștia. • pl. *-e.* /<fr. ***électrovalence***.

electroválvă *s.f.* Ventil, supapă cu deschiderea sau închiderea comandate de un electromagnet. • pl. *-e.* /<fr. ***électrovalve***.

electrovehícul *s.n.* Vehicul cu motor acționat electric. • pl. *-e.* /***electro-*** + ***vehicul***.

electroventilatór *s.n.* Ventilator electric. • pl. *-oare.* /<fr. ***électro-ventilateur***.

eléctru *s.n.* v. electrum.

eléctrum *s.n.* **1** (*chim.*) Aliaj natural de aur și argint, de culoare galben-deschis pînă la argintiu, maleabil, ductil. **2** (*înv.*) Chihlimbar. • și (*înv.*) *eléctru, iléctru* *s.n.* /<fr. ***électrum***, ngr. ***ἤλεκτρον***, lat. ***ēlectrum, -i***.

eiectuár *s.n.* Preparat farmaceutic cu aspect de pastă, obținut prin amestecarea unei pudre cu sirop de miere de albine sau de zahăr. • sil. *-tu-ar.* și (*înv.*) *electuáriu* *s.n.* /<fr. ***électuaire***, lat. ***electuarium***.

electuáriu *s.n.* v. electuar.

elécție *s.f.* v. electiune.

electiúne *s.f.* Alegere. • pl. *-i.* și *elécție* *s.f.* /<fr. ***élection***, lat. ***electio, -onis***.

eleemosinárie *s.m.* v. eleimosinar.

eleemosínă *s.f.* v. eleimosină.

elefánt *s.m.* **1** (și *elefant indian* sau, *înv., indic*) Specie din ordinul proboscidienilor, cel mai mare mamifer terestru actual, cu pielea groasă și aspră, cu nasul transformat în trompă mobilă și (la masculi) cu colți lungi de fildeș (*Elephas maximus*). ◆ Animal care face parte din această specie. ◇ Expr. *A avea (o) memorie de elefant* v. memorie. **2** (și *elefant african*) Specie din ordinul proboscidienilor, de dimensiuni mari, cu urechile mari, cu pielea groasă și aspră, cu nasul transformat în trompă mobilă și cu colți de fildeș la ambele sexe, care trăiește în Africa (*Loxodonta africana*). ◆ Animal care face parte din această specie. **3** *Elefant de mare* = *a*) mamifer carnivor din ordinul pinipedelor, care prezintă o proeminență pe maxilarul superior și care trăiește în mările polare ale Oceanului Pacific; focă cu trompă. (*Mirounga leonina*); *b*) Specie de crevete (*Homarus vulgaris*). **4** (*fam.*; *glum.*) Bărbat în vîrstă, cu bani, de care profită unele femei sau care pot fi înșelați la jocurile de cărți, la petreceri etc. **5** (*arg.*) Bancnotă cu valoare mare. **6** (*reg.*) Cal (sau bou) voinic, puternic. • pl. *-ți.* și (*pop.*) *alifánt, elifánt* *s.n.* /<fr. ***éléphant***, lat. ***ĕlĕphantus, -i***; cf. gr. *ἐλέφας, -αντος*.

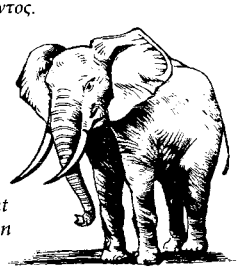

elefant african

elefantésc, -ă *adj.* (*iron., glum.*) Enorm, gigantic. • pl. *-ești.* /<fr. ***éléphantesque***.

elefantiázã *s.f.* v. elefantiazis.

elefantiázic, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care suferă de elefantiazis. • sil. *-ti-a-.* pl. *-ci, -ce.* /***elefantiază*** + ***-ic***.

elefantiázis *s.n.* (*med.*) Boală care constă în apariția unui edem voluminos cronic, dur, al pielii și al țesuturilor subcutanate, în urma infectării cu unele specii de filarii, care se formează cel mai frecvent la nivelul membrelor inferioare sau al organelor genitale, cu o creștere de volum ireductibilă și modificări epidermice caracterizate prin hipercheratoză și verucozități; filarioză, pahidermie. • sil. *-ti-a-.* și (*înv.*) *elefantiáză* *s.f.* /<fr. ***éléphantiasis***, engl. ***elephantiasis***; cf. lat. *elephantĭasis* „lepră", gr. *ἐλεφαντίασις*.

elefántic, -ă *adj.* Care aparține elefanților, care se referă la elefanți. ◆ Ext. Care este de dimensiuni foarte mari. *Are niște picioare elefantice.* • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***éléphantique***, lat. ***elephantĭcus, -a, -um***.

elefantín, -ă *adj.* Care aparține elefanților, care se referă la elefanți. ◆ Care se aseamănă cu un elefant. ◆ (Ca) de elefant. *Piele elefantină.* ◆ Ext. De dimensiuni foarte mari. *Nas elefantin.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***éléphantin***, lat. ***elephantĭnus, -a, -um***.

elegánt, -ă *adj.* **1** (*despre oameni sau despre creații ale lor*) Care se distinge prin armonie, grație și simplitate, relevînd bun gust, fără exagerări sau prețiozități excesive. *Este însuși autor al cîtorva elegante pagini de teatru sau de nuvele* (MACED.). ◆ (*despre manifestări, atitudini etc. ale oamenilor*) Plin de tact, cu maniere alese, lipsit de brutalitate. *Are o comportare elegantă.* Δ (*adv.*) *Scoate o tabachere de aur pe care o întinde „elegant"* (CA. PETR.). ◇ *Codul manierelor elegante* v. manieră. ◆ Spec. (*despre modul de a scrie sau de a vorbi*) Fin, subtil. *A făcut o elegantă analiză literară.* **2** (*despre îmbrăcăminte*) Care se remarcă prin frumusețea, armonia, distincția croielii, a combinațiilor etc.; frumoasă ca linie și potrivită corpului pe care îl îmbracă. ◆ (*despre oameni*) Care se distinge prin armonia și bunul gust al îmbrăcămintei. **3** (*despre grafie*) Care se caracterizează printr-o frumusețe caligrafică deosebită. *Copistul avea o caligrafie elegantă.* • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***élégant***, lat. ***ēlĕgans, -ntis***.

elegánță *s.f.* **1** (*adesea precedat de prep. „cu"*) Distincție, grație în atitudine, în maniere. *A rezolvat disputa cu multă eleganță.* **2** Rafinament, distincție, armonie, bun-gust în felul de a se îmbrăca, în croiala hainelor. *O ținută plină de eleganță.* ◆ Arta de a se îmbrăca sau de a crea obiecte de îmbrăcăminte. *Eleganța produselor casei de modă.* ◇ *Arbitrul eleganței* = (*după lat. „arbiter elegantiae"*) persoană care reprezintă un model de eleganță și rafinament mai ales prin modul în care se îmbracă. **3** Distincție în limbaj, în stil etc. *Criticul a remarcat eleganța scriiturii.* **4** Subtilitate, finețe a gustului sau a simțirii. *Un amator de artă de mare eleganță.* • pl. *-e.* și (*înv.*) *elegánție* *s.f.* /<fr. ***élégance***, it. ***eleganza***, lat. ***elegantĭa, -ae***.

elegánție *s.f.* v. eleganță.

eleghiacésc, -eáscă *adj.* v. elegiac.

eleghíe *s.f.* v. elegie.

elegiác, -ă *adj.* **1** (*mai ales despre versuri, creații muzicale sau despre părți, atribute ale lor*) Care are caracter de elegie, exprimînd tristețe, durere, melancolie; elegie. *Frîngerea total elegiacă, deprimantă a eroticii eminesciene* (CONST.). ◇ (*adv.*) *Inadaptarea prin sensibilitate au cîntat-o elegiac* (CONST.). ◇ *Distih elegiac* = (*în vers. antică greacă și latină*) grup de două sau mai multe versuri dintre care primul este un hexametru, iar al doilea un pentametru. **2** (*despre poeți*) Care scrie elegii sau opere cu caracter de elegie. *Sta de vorbă la o masă cu poetul elegiac* (STANCU). ◇ (*subst.*) *Poezia... unui elegiac minor* (GRIGURCU). **3** Care este trist, jalnic, melancolic, nostalgic. *Pari o visare albă, clară, Elegiacă de poet* (PET.). ◇ (*adv.*) *Compătimi baritonal și elegiac pe Silion* (VIN.). • sil. *-gi-ac.* pl. *-ci, -ce.* și (*înv.*) *eleghiacésc, -eáscă, eliaghicésc, -eáscă* *adj.* /<fr. ***élégiaque***, lat. ***elegiăcus, -a, -um***, ngr. ***ἐλεγειακός***.

elégic, -ă *adj.* (*înv.*) Elegiac. *Această elegică și grațioasă baladă* (ODOB.). • pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***elegisch***.

elegíe *s.f.* **1** Operă literară în versuri sau, rar, în proză, aparținînd genului liric în care sînt exprimate sentimente de tristețe, regret, jale, durere, melancolie. *Următoarea elegie a unui mare poet din timpul nostru* (C. NEGR.). ◆ Fig. Lamentare, tînguire, plîngere, jeluire; melancolie, tristețe. *Nici vîntul... nu-și mai cînta frunzelor eterna sa elegie* (HOG.). **2** Poezie, în literatura antică greacă și latină, compusă din distihuri elegiace, caracterizată mai ales prin tonul meditativ, melancolic prin care se deplînge nefericirea provocată de moartea sau îndepărtarea persoanei iubite, dragostea neîmpărtășită etc. *Atît la greci, cît și la romani, elegia nu a fost totdauna plîngătoare* (HEL.). **3** (*muz.*) Piesă vocală sau instrumentală cu caracter melancolic, trist, nostalgic. • pl. *-gii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *eleghíe* *s.f.* /<lat. ***elegīa, -ae***, ngr. ***ελεγεία***, it. ***elegia***, fr. ***élégie***.

eléi *interj.* (*pop.*; *adesea precedînd un vocat.*) Exclamație care exprimă unele stări sufletești: *a*) Mirare, uimire, surprindere. *Elei, frate!... Cum o să-mi dau fetele* (ALECS.). *b*) Bucurie. *Elei!... care vra să zică mă pot îmbrăca și eu ca ciocoii* (ALECS.). *c*) Dor. *Strigătul de dor al românilor ...alelei și elelei* (ODOB.). • și *ealéi*, (*prin reduplicare*) *eleléi* *interj.* /form. onomat.; cf. srb. *jali*, rus. *uvu*.

eleidóm *s.n.* (*med.*) Tumefacție cu tendință de extindere, determinată de injecții cu ulei vegetal. • sil. *-le-i-.* pl. *-oame.* /<fr. ***éléidome***; cf. gr. *ἔλαιον* „ulei".

eleimosinár *s.m., s.n.* (*înv.*) **1** *s.m.* Persoană însărcinată cu strîngerea ajutoarelor la curtea unui suveran. **2** *s.n.* Depozit în care se țineau ajutoarele, pomenile care se dădeau săracilor. ◇ Fig. *Simțirea a apucat a fi marele eleimosinar al psihologiei* (EMIN.). • pl. *m. -i, n. -e.* și *eleemosinárie* *s.m.* /<lat. ***eleemosynarius, -a, -um***, it. ***elemosinario***, fr. ***élémosinaire***.

eleimosínă *s.f.* (*înv.*) Binefacere care se făcea cuiva. *Trimete multe scrisori pentru elemosină* (IORGA). ◆ Concr. Ceea ce se dădea de pomană. *Vestmintele... le dau ca elemosină săracilor* (MARI.). • pl. *-e.* și *eleimozínă, elemosínă, elimozínă, eleemosínă, leimozínă* *s.f.* /<ngr. ***ελεημοσύνη***, lat. ***eleemŏsyna, -ae***, it. ***elemosina***.

eleimozínă *s.f.* v. eleimosină.

elektrón *s.n.* (*chim.*) Aliaj dur și ușor de aluminiu și magneziu. • /<germ. ***Elektron***.

eleléi *interj.* v. elei.

elemént *s.n., s.m.* **I** *s.n.* **1** Fiecare dintre cele patru componente primordiale ale materiei (focul, aerul, apa, pămîntul) care, în concepția filosofiei antice, nu se pot descompune și stau la baza tuturor corpurilor și fenomenelor naturii. *Elementurile toate asupra mea să iuțesc* (PANN). **2** (*chim.*) Substanță simplă formată dintr-o singură specie de atomi, care are același număr de protoni în nucleu, și care nu mai poate fi descompusă în alte substanțe prin procedee chimice. ◇ *Elemente artificiale* = elemente care se obțin prin sinteză nucleară. *Element natural radioactiv* = element care se dezintegrează în mod spontan, cu emisie de particule (alfa și beta) și de radiații (gama), transformîndu-se în alt element. *Element electronegativ* = element care posedă tendința de a accepta electroni, dînd ioni negativi. *Element organogen* v. organogen. *Sistemul periodic al elementelor* v. sistem. *Tabelul* (sau *tabloul*) *periodic al elementelor* v. periodic. *Periodicitatea elementelor* v. periodicitate. ◆ Ext. Substanță care intră în compoziția unor corpuri; corp compus care poate fi analizat prin descompunerea în substanțele din care este alcătuit. *Cîteva kilograme de materie organică pe care... le extrăgea din elementele brute ale naturii* (IBR.). **3** (*la pl.; de obicei urmat de determ. în gen. sau introduse prin prep. „de", rar, „din", care indică sfera, domeniul etc.*) Noțiuni de bază, principii fundamentale într-un domeniu, într-o disciplină, teorie etc. *Întîile elemente de învățătură și le-a însușit în școli* (BLA.). ◇ Analog. *Nu cunoști elementele credinții noastre strămoșești* (CĂL.). **4** Mediu în care trăiește o vietuitoare. *Lunecă fără nici un zgomot în apă... ca un animal în elementu-i obișnuit* (SADOV.). ◇ Ext. *Vorbind despre ce a fost poezia... și despre elementul în care ea trăiește* (ODOB.). ◆ Mediu favorit, anturaj în care cineva trăiește, se simte bine. *Larma era elementul lui* (AGÂR.). ◇ Expr. *A fi* (sau *a se simți, a se afla, a trăi* etc.) *în elementul meu* (sau *al tău, al său* etc.) = a avea o stare de bine, de confort (într-un anumit loc, împrejurare, situație etc.). *Se simțea în elementul său în toate sălile cu oameni frămîntați pe scaune* (CE. PETR.). ◆ Ext. Specific, însușire, natură. *Crede cineva cum că el... devenea trist? Așa era elementul său* (EMIN.). **II** *s.n.* **1** (*mai ales cu determ. care indică specificul, apartenența*) Parte componentă a unui întreg, a unui ansamblu (tehnic, grup social etc.); fiecare dintre părțile care, împreunîndu, formează un întreg. *Sînt acolo elementele unui mic roman social și psihologic* (CONST.). ◇ (*glum.*) *Numai blîndul bou și oaia țurcană constituie un element poetic* (POPOV.). **2** (*lingv.*) Parte izolabilă prin analiză a unui enunț, a unui cuvînt etc. și care intră în compoziția unei structuri, a unui sistem etc. ◇ *Element de compunere* = temă sau cuvînt împrumutat, fără existență independentă, folosite numai în compunerea de tip savant. *Particula „neo-" este un element de compunere. Element de relație* = cuvînt sau locuțiune care exprimă raporturi sintactice. *Prepoziția „pe" este un element de relație. Element corelativ* v. corelativ. *Elemente formale de limbaj* v. formal. *Element predicativ suplimentar* v. predicativ. ◆ Fiecare dintre lexemele sau fonemele care fac parte din structurile lexicale, fonetice ale unei limbi. *O izbitoare asemănare în tratarea elementului lexical de origine latină* (PUȘ.). **3** (*mat.*) Parte componentă a unei mulțimi de la care începe orice construcție matematică. ◆ (*geom.*) Fiecare dintre părțile care alcătuiesc o figură geo-

metrică sau servesc la determinarea acesteia. *Elementele a două triunghiuri.* **4** (*fiz.*) Celulă a unei pile electrice. ◇ *Element de circuit* = porțiune de circuit electric cu două sau mai multe borne, care constituie un ansamblu unitar, indivizibil. *Element galvanic* v. galvanic. **5** (*constr.*) Parte componentă a unei construcții, având un rol bine determinat în arhitectura acesteia. *Un palat... cu un turn sau cu un element ascuțit dominînd orașul* (CĂL.). **6** (*tehn.*) Parte componentă a unui mecanism, a unui aparat, a unei instalații etc. **7** (*med.*) Fenomen constant care caracterizează o boală. ◇ *Elemente figurate* v. figurat. **8** (*milit.; la pl.*) Totalitatea cunoștințelor necesare efectuării în bune condiții a unei operații militare. **9** (*muz.*) Fiecare dintre părțile componente ale unei creații muzicale. *Elementele unui concert simfonic.* **10** (*meteor.*) *Element meteorologic* = însușire (temperatura, umezeala, presiunea etc.) sau fenomen (precipitațiile, vîntul etc.) atmosferic cu rol esențial în caracterizarea stării vremii. **III** *s.n.* (*mai ales la pl.; adesea determ. prin „naturii"*) Fenomene ale naturii care se manifestă ca o forță puternică. *Era... un tînăr deprins cu elementele naturii* (CĂL.). ◇ Personif. *Aici îl vrăjmășiră pe dînsul însuși elementurile* (PER.). **IV** *s.n.* **1** (*la pl.*) Date, informații care conduc la formarea unei concluzii, la inițierea unei acțiuni. *Din două, trei elemente... e ușor să construiești o poveste întreagă* (CA. PETR.). **2** Factor care determină apariția unui proces, a unui fenomen etc. *Elementul hotărîtor mi se pare tendința de a înlocui... realitatea dată cu pura ei posibilitate* (MAN.). **3** (*mai ales cu determ. care indică însușirea, felul etc.*) Persoană încadrată într-un grup, într-o societate având un raport specific cu mediul social, cultural în care se află. *Sînt unul din elementele conducătoare ale cercurilor culturale* (SADOV.). **V** *s.m.* (*tehn.*) Fiecare dintre piesele componente ale unui calorifer. • pl. *n. -e,* (*înv.*) *-uri, m. -ți.* /<fr. ***élément***, lat. ***elēmentum***, ***-i***.

elementár, -ă *adj.* **1** Care este de bază, de prim ordin, esențial, fundamental. *Uita principiul elementar al oricărui drept* (XEN.). ◆ (*despre cărți, manuale etc.*) Care cuprinde principiile de bază ale unei discipline, ale unei științe etc. *Tipărirea cărților elementare.* ◆ (*despre discipline științifice*) Care se ocupă cu studierea elementelor de bază, primordiale în domeniul respectiv. *O să-și dea ei seama dacă noi cunoaștem gramatica elementară* (STANCU). ◇ *Școală elementară* = instituție a învățămîntului public în care se predau elementele de bază ale principalelor discipline. *Învățămînt elementar* v. învățămînt. ◆ Ext. Care este foarte simplu, puțin complicat, ușor, accesibil. *O elementară cruțare a demnității personale cerea să se informeze discret* (CĂL.). ◇ (*adv.; ca determ. al unui adj. căruia îi dă val. de super. abs.*) *Ceea ce nu se poate în material se petrece elementar de simplu în subiectiv* (ARGH.). ◇ (*adv.*) *Asta însemna a preface viața în artă, nu a o exprima elementar* (E. LOV.). ◇ (*subst. n.*) *Tinzînd spre elementarul dinamic, Delacroix ia în ajutor revoluții* (BLA.). **2** (*chim.; despre substanțe, molecule etc.*) Care nu mai poate fi descompus (în alte substanțe mai simple) prin mijloace chimice sau fizice obișnuite și care, prin combinare chimică, poate forma diverse substanțe compuse. *Însușirea de a fixa azotul elementar o mai au și alte specii* (CHIR.). ◆ Care se referă la elemente (chimice), care ține de elemente. *Compoziția elementară a acizilor* (CHIR.). ◇ (*biol.*) *Corpuscul elementar* v. corpuscul. **3** (*mat.*) *Funcție elementară* = funcție rațională, trigonometrică, exponențială, logaritmică etc., precum și funcțiile obținute din acestea printr-un număr finit de operații algebrice de compunere sau de inversare. **4** Care aparține unui stadiu inferior de dezvoltare; care este simplist, primitiv. *Croce adoptă cel mai elementar empirism față de critica estetică* (CONST.). ◇ (*subst. n.*) *Omul e un animal cu tendințe simpliste și înșetat după elementar și rezumativ* (ARGH.). ◆ (*despre oameni sau despre însușiri, manifestări etc. ale lor*) Care este primitiv, rudimentar, necivilizat, lipsit de maniere. *Era un intelectual, ...dar îi plăcea să simuleze, spre a se amuza, limbajul elementar* (CĂL.). **5** Care ține de natură și de fenomenele ei; natural. *O dramă în care se ciocnesc forțele elementare ale universului* (VIANU). **6** (*mit.; despre duhuri, spirite, divinități etc.*) Care stăpînește unul dintre elementele naturii. • pl. *-i, -e.* și (*înv.*) *elementáriu, -ie, elementaricésc, -eáscă adj.* /<fr. ***élémentaire***, it. ***elementare***, lat. ***elementarĭus***, ***-a***, ***-um***.

elementaricésc, -eáscă *adj.* v. elementar.

elementaritáte *s.f.* Însușirea de a fi elementar, simplu; calitatea a ceea ce este elementar; simplitate. *În elementaritatea sa originară, universul țărănesc arghezian se deschide sfințeniei* (CROHM.). • pl. *-ăți.* /<fr. ***élémentarité***.

elementáriu, -ie *adj.* v. elementar.

elementarizá *vb. I.* A simplifica. • prez.ind. *-ez.* /***elementar*** + *-iza*.

elementarizáre *s.f.* Acțiunea de *a elementariza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***elementariza***.

eleméntic, -ă *adj.* Care aparține elementelor, care se referă la elemente. • pl. *-ci, -ce.* /***element*** + *-ic*.

elemí *subst.* Rășină naturală care conține uleiuri eterice, folosită în industrie și în farmacie. • /<fr. ***élémi***.

elemosínă *s.f.* v. eleimosină.

elén, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m.* (*la pl.*) Populație de origine indo-europeană care s-a stabilit în S Peninsulei Balcanice, în S Mării Egee și pe coasta vestică a Asiei Mici și s-a extins prin numeroase cuceriri, creînd una dintre cele mai vestite civilizații ale antichității (sec. 8-2 î.Hr.); (*și la sg.*) persoană care aparținea acestei populații; persoană care făcea parte din populația de bază a Greciei antice (Elada) sau era originară de acolo. *Înrîurirea elenilor nu se simțea încă în Latiu* (ODOB.). ◇ (*înv.; mai ales în opoz. cu „creștin"*) *Tatăl le fusese elin, iară maica creștină* (DOS.). **2** *s.m., s.f.* Ext. Grec. **3** *adj.* Care aparține Greciei antice (ext., moderne) sau elenilor, care se referă la Grecia antică (ext., modernă) sau la eleni; originar din Grecia antică (ext., modernă). ◆ (*subst. f.*) Limba greacă veche, vorbită de eleni. • pl. *-i, -e.* și *elín, -ă s.m., s.f., adj.* /<ngr. *Έλλην*, lat. ***Hellēnes***, fr. ***hellène***.

elénchos *subst.* (*în filos. scolastică*) Chestiune în discuție. ◆ Raționament contradictoriu. • și *elénchus subst.* /<fr. ***élenchus***; cf. gr. *ἔλεγχος*, lat. *elenchus* „index".

elénchus *subst.* v. elenchos.

elenésc, -eáscă *adj.* v. elinesc.

elenéște *adv.* v. elinește.

elénic, -ă *adj.* Elen. ◆ Ext. Grecesc. ◆ (*subst. f.*) Limba greacă veche. • pl. *-ci, -ce.* și *elínic, -ă, helénic, -ă adj.* /<fr. ***hellénique***.

elenicá *subst. invar.* v. elinica.

elenisát, -ă *adj.* v. elenizat.

elenísm *s.n.* **1** Perioadă în istoria și civilizația popoarelor din bazinul Mării Mediterane și din Asia Mică, cuprinsă între moartea lui Alexandru Macedon și cucerirea Egiptului de către romani, și care se caracterizează prin amestecul formelor grecești de organizare politică, culturală, religioasă cu cele ale unor culturi orientale; epoca elenistică. *Dragostea pentru elenism și-a manifestat-o botezîndu-și copiii cu nume eroice* (REBR.). **2** Ansamblu al culturii și civilizației Greciei antice și al fenomenelor generate în alte spații de influență greacă. *Dorința de a vedea elenismul în Turcia opunîndu-se panslavismului* (EMIN.). **3** Cuvînt, locuțiune, expresie specifice limbii elene; mod de exprimare propriu limbii elene. *Orice bacalaureat a învățat pe de rost elenizmele* (PHIL.) • pl. *-e.* și *helenísm, elenízm, elinísm s.n.* /<lat. ***hellenismus***, ngr. ***ελληνισμός***, fr. ***hellénisme***, germ. ***Hellenismus***.

eleníst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană specializată în studiul limbii și culturii elene. ◆ Ext. Persoană specializată în studiul limbii și culturii grecești. **2** *adj. Epoca elenistă* = epoca elenistică v. elenistic. • pl. *-iști, -iste.* și *heleníst, -ă, eliníst, -ă s.m., s.f., adj.* /<fr. ***helléniste***, germ. ***Hellenist***.

elenístic, -ă *adj.* **1** Care aparține elenismului, care se referă la elenism. ◇ *Epoca* (sau *perioada*) *elenistică* ori (*înv.*) *periodul elenistic* = perioadă din istoria și civilizația Greciei și a Orientului Apropiat și Mijlociu cuprinsă între anii 323 î.Hr. (moartea lui Alexandru Macedon) și 30 î.Hr. (cucerirea Egiptului de către romani); elenism. *Apărute în epoca elenistică, figurinele de lut ars... sînt reflexul material al personajelor* (IST. T.). **2** Care aparține Greciei (antice), care se referă la Grecia (antică) sau la civilizația greacă (veche). *Se studiază... influența elenistică și romană asupra manifestărilor teatrale locale* (IST. T.). • pl. *-ci, -ce.* și *helenístic, -ă adj.* /<fr. ***hellénistique***.

elenitáte *s.f.* Caracter elenic. ◆ Lumea greacă (veche). • pl. *-ăți.* /***elen*** + *-itate*.

elenizá *vb. I. tr., refl.* **1** A face să capete sau a căpăta trăsături caracteristice elenilor; a (se) transforma în elen. **2** A da sau a căpăta o formă corespunzătoare sistemului limbii elene. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***helléniser***.

elenizánt, -ă *adj.* Care este influențat de elenism, care are trăsături specifice culturii elene. *Arhitectură elenizantă.* • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***hellénisant***.

elenizáre *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *eleniza*. • pl. *-ări.* /v. ***eleniza***.

elenizát, -ă *adj.* Care și-a însușit trăsăturile caracteristice elenilor. ◆ Care a căpătat caracter elen. *Poezia elenizată a epigonilor* (IST. L.). ◆ (*despre persoane*) Care a devenit elen. *Acest român elenisat oferi pensii... grecilor luminați* (IORGA). • pl. *-ți, -te.* și (*înv.*) *elenisát, -ă adj.* /v. ***eleniza***.

elenízm *s.n.* v. elenism.

elenofón, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care vorbește limba elenă. • pl. *-i, -e.* /***elen*** + *-fon*.

elenomaníe *s.f.* Interes exagerat pentru cultura elenă. *A satirizat elenomania unora dintre contemporanii săi* (IST. L.). • g.-d. *-iei.* /***elen*** + ***manie***.

elenșúg *s.n.* (*reg.*) **1** Jaf. **2** Bejenie. • pl. *-uri.* și *eleșúg s.n.* /<magh. ***ellenség*** „dușman".

eleolít *s.n.* (*mineral.*) Varietate de mineral din grupul feldspatului. • sil. *-le-o-.* și *eleolítă s.f.* /<fr. ***éléolithe***.

eleolítă *s.f.* v. eleolit.

elerón *s.n.* (*av.*) Fiecare dintre aripioarele mobile ale cîrmei transversale a unui avion, montate pe marginea posterioară a aripilor și a ampenajului avionului, prin manevrarea cărora se realizează mișcările acestuia în zbor. • pl. *-oane.* /<fr. ***aileron***.

eleștéu *s.n.* v. helești.

eleșúg *s.n.* v. elenșug.

eleusín, -ă *adj.* **1** Care aparține zeiței Demeter. *Deoarece zîna s-a arătat mai întîi în orașul Eleusis,... cultul ei s-a numit eleusin* (ENC. ROM.). **2** (*și subst. f. pl.*) *Misterele eleusine* = serbări publice în cinstea zeiței Demeter, care se celebrau anual în orașul Eleusis, în apropierea Atenei, care cuprindeau și o parte rituală secretă reprezentînd răpirea Persefonei. ◇ Fig. *Inima nu mai e peștera sacră a misterelor eleusine în care se oficiază riturile iubirii* (E. LOV.). • sil. *-le-u-.* pl. *-i, -e, -ii.* și *eleuzíne s.f. pl.*, (*înv.*) *eleusinésc, -eáscă adj.* /<lat. ***eleusinĭus***, ***-orum***, gr. *Ἐλευσίνια*, fr. ***éleusinies***; cf. nm. pr. *Eleusis*, oraș antic în Grecia.

eleusinésc, -eáscă *adj.* v. eleusin.

eleusínice *adj. pl. Misterele eleusinice* = misterele eleusine. • sil. *-le-u-.* /***eleusin*** + *-ic*.

eleusión *s.n.* Templu la vechii greci în care se celebrau misterele eleusine. • sil. *-le-u-si-on.* /de la nm. pr. (oraș antic în Grecia) ***Eleusis***.

eleuterié *s.f.* (*ist.*) **1** Guvernare liberă a unui stat din Grecia antică. **2** (*la pl.*) Serbări care se celebrau în cinstea unei victorii în unele orașe din Grecia antică. • sil. *-le-u-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***éleuthérie***; cf. gr. *ἐλευθερία* „libertate".

eleuteromaníe *s.f.* (*med.*) Libertate excesivă pe care bolnavul și-o ia în raport cu ceilalți membri ai grupului. • g.-d. *-iei.* /cf. gr. *ἐλευθερία* „libertate".

eleuzíne *s.f. pl.* v. eleusin.

elév, -ă *s.m., s.f.* **1** Persoană care frecventează cursurile unei instituții de învățămînt mediu sau elementar sau care este instruită de cineva; școlar. ◇ (*urmat de determ. care indică felul, specificul instituției etc.*) *Pe vremuri fusese și el elev la gimnaziul săsesc* (BLA.) ◇ (*urmat de determ. care indică funcția pentru care se pregătește*) *Purta ca și mine uniformă de elev plutonier* (CE. PETR.). ◇ *Elev ordinar* v. ordinar. ◇ Compar. *Își lăsă privirile în jos ca un elev prins asupra faptului* (VIN.). **2** Persoană care urmează, adoptă sau continuă doctrina, principiile etc. ale unui maestru, ale unei școli literare, filosofice, artistice etc.; discipol, învățăcel, urmaș, adept. *Stendhal este elevul filozofilor senzualiști* (VIANU). • pl. *-i.* /<fr. ***élève***.

elevá *vb. I.* **1** *tr.* A ridica, a înălța. ◇ Fig. *Eufonia... elevează muzicalul din structura diferitelor elemente* (EMIN.). **2** *tr., refl.* A (se) instrui, a (se) dezvolta; a evolua. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***élever***, lat. ***elevare***.

elevăre *s.f.* Elevație. *Liricul transcende totdeauna materialitatea cu neliniști și elevări* (CONST.). • pl. *-ări.* /v. ***eleva***.

elevát, -ă *adj.* **1** (*despre oameni sau despre educație, caracterul etc. ale lor*) Care este superior, cu un spirit

ales, cultivat, rafinat; nobil. *Un elevat și original spirit de dimensiuni excepționale* (PER.). **2** (*despre stil, limbaj, creații etc.*) Care este de înaltă calitate, plin de rafinament, de o aleasă ținută; ales, îngrijit. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***élevé***.

elevátor[1] *s.n.* **1** Utilaj pentru transportul materialelor (aproape) pe verticală la distanțe relativ mici. **2** Încărcător. **3** Unealtă cu care se prind și se manevrează prăjinile de foraj, burlanele etc. în exploatările petroliere sau în lucrările de exploatare. **4** (*med.*) Instrument pentru îndepărtarea din țesuturi a unor elemente dure (corpi străini, rădăcini dentare etc.). • pl. *-oare, m. -i.* /<fr. ***élévateur***, germ. ***Elevator***; cf. lat. *elevātor, -oris* „cel care ridică".

elevátor[2]**, -oáre** *adj.* Care ridică. ◇ (*anat.*) *Mușchi elevator* = mușchi care, prin contracție, ridică anumite segmente ale corpului. *Mușchii elevatori ai pleoapei.* ◆ (*tehn.*) Care servește la ridicarea greutăților, a lichidelor. ◆ Fig. Care înnobilează, care înalță sufletul. *Cupă a lui Graal... la îndemîna celor care au nevoie permanentă de virtuțile ei consolatoare, încurajatoare, elevatoare* (PER.). • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***élévatoire***, engl. ***elevator***.

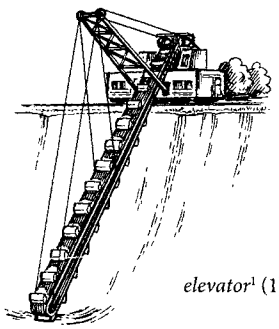

elevator[1] (1)

elevatoríst *s.m.* Muncitor care deservește elevatorul într-o întreprindere, într-un depozit etc. • pl. *-iști.* /***elevator*** + *-ist*.

elevăție *s.f.* **1** Reprezentare grafică, la scară, care redă fețele verticale exterioare ale unei construcții, ale unei mașini etc., realizată prin proiecția acestora pe un plan vertical. **2** Parte a unui zid, a unei pile sau a unei culee de pod, situată deasupra terenului. **3** Înălțime, ridicătură, proeminență. ◆ Ridicare. *Elevațiunea limbei spre vălul palatului* (PER.). **4** Fig. Înălțime, grandoare morală, spirituală, estetică; rafinament, distincție, noblețe. *O creație artistică de o mare elevație.* • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *elevațiúne s.f.* /<fr. ***élévation***, lat. ***elevatĭo, -onis***.

elevațiúne *s.f.* v. elevație.

elevéză *s.f.* (*zootehn.*) Aparat metalic folosit pentru creșterea artificială, în condiții vitale optime, a puilor și a bobocilor. • pl. *-e.* /<fr. ***éleveuse***.

elevón *s.n.* (*av.*) Ansamblu al aparatelor de conducere a unei aeronave, folosit în special la avioanele fără ampenaj. • pl. *-oane.* /<fr. ***élevon***.

elexír *s.n.* v. elixir.

elf, élfă *s.m., s.f.* (*în mit. nordică*) Ființă supranaturală binevoitoare sau răuvoitoare, care simbolizează forțele naturii (apa, focul, pământul, aerul etc.), imaginată (mai ales) ca un pitic. *Crescu în atmosfera corpului de balet și... avu un rol de elf* (CĂL.). ◇ Compar. *Figura ei naltă, mlădioasă, subțire ca o elfă de mare* (EMIN.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***elfe***, germ. ***Elf, Elfe***, engl. ***elf***; cf. sued. *älf*.

eliác, -ă *adj.* (*înv.*) Solar. ◆ (*despre răsăritul sau apusul unui astru*) Care se produce simultan cu răsăritul sau apusul soarelui. *Răsărire eliacă.* • sil. *-li-ac.* pl. *-ci, -ce.* și *heliác, -ă adj.* /<fr. ***héliaque***; cf. gr. *ἡλιακός* „solar".

eliaghicésc, -eăscă *adj.* v. elegiac.

elibérá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A scăpa de sub ocupație militară, de sub dominație străină sau a face să obțină independența, suveranitatea. *Popoarele se vor elibera.* ◆ A înlătura oprimarea națională, politică. *Revoluția a eliberat țara de totalitarism.* **2** *tr., refl.* (*pas.*) A-și dobîndi starea de libertate sau a da libertate din prizonierat, dintr-o detenție, din captivitate etc.; a (se) dezrobi. *L-am eliberat azi dimineață de la secție* (CAR.). ◇ Fig. *Călca în fața lui Felix pe care nu-l elibera deloc din captivitate* (CĂL.). **3** *tr., refl.* (*pas.*) A face să iasă sau a ieși din starea de sclavie, de robie sau de iobăgie. *Ai eliberat vreodată convoaie de sclavi?* (CA. PETR.). **4** *refl.* (*despre militari*) A fi lăsat la vatră; (*pop.*) a se libera. *Sfîrșise cei șapte ani de armată și se eliberase* (CA. PETR.) **5** *tr.* (*compl. indică persoane; urmat de determ. precedate de prep. „de", „din"*) A scoate din funcție; a desărcina. *Te eliberăm de această sarcină și te numim într-un loc mai potrivit* (PRED.). **6** *tr.* (*compl. indică locuințe, camere etc.*) A lăsa liber la sfîrșitul unui contract (la dispoziția altor locatari, pentru a fi utilizat în alte scopuri etc.); a evacua. *Să iei măsuri ca, pînă la căderea nopții, hambarul să fie eliberat* (TUD.). ◆ (*compl. indică terenuri*) A goli de ceea ce se află deasupra, a degaja. *A eliberat terenul de vreascuri.* **7** *tr., refl.* A (se) debarasa de bagaje, poveri, de un obiect care jenează etc. *Și-a eliberat mîinile de valize.* ◆ A (se) degaja dintr-o strînsoare. *A trebuit să se ducă în casă și să-și elibereze piciorul* (IBR.). **8** *refl.* Fig. A scăpa, a se desprinde de ceva rău, neplăcut, incomod; a se emancipa. *A înțeles că trebuie să se elibereze de directivele retoricei clasice* (VIANU). ◆ Ext. A se îndepărta de cineva. *Copilul s-a eliberat cu greu de tovarășii de pozne și de influența lor.* ◆ Spec. A se mîntui. *S-a eliberat de păcate prin spovedanie.* **9** *tr.* (*compl. indică acte, documente etc.*) A da cuiva (la cerere), a emite. *I-a eliberat adeverința de student.* ◆ (*compl. indică mărfuri*) A preda. **10** *refl.* (*chim.; despre atomi*) A se desprinde dintr-o moleculă, rămînînd în stare liberă. ◆ (*tr.*) A separa un element chimic dintr-o substanță, dintr-un compus; a elimina, a degaja. *Humusul... eliberează în sol cantități însemnate de substanțe* (CHIR.). **11** *tr.* (*fiz.; compl. indică energie*) A degaja; a face să fie disponibil. • prez.ind. *-ez.* /<lat. ***eliberare***, it. ***liberare***; cf. și fr. *délivrer*.

eliberáre *s.f.* Acțiunea de *a (se) elibera* și rezultatul ei. **1** Obținere a independenței, a suveranității unei țări, a unei zone etc. *Lupta poporului român pentru eliberarea sa.* ◆ Înlăturare a oprimării politice, naționale. *Libera cugetare de care avea nevoie burghezia în lupta ei de eliberare* (RALEA). ◇ Fig. *Avea în el un simțămînt de eliberare* (SADOV.). **2** Dezrobire din prizonierat, dintr-o detenție, din captivitate. *Ostașii... cereau stăruitor eliberarea lor din prizonierat* (PER.). ◇ Ext. *Eliberarea bolnavului este permisă numai după stabilizarea acestuia.* **3** Ieșire din starea de sclavie, de robie sau de iobăgie; dezrobire. *O comisie... va proceda numaidecît la eliberarea țiganilor* (CA. PETR.). ◇ Fig. *Poezia este întîi o ușurare, o eliberare din încordarea interioară* (E. SIM.). **4** Lăsare la vatră a militarilor (în termen). **5** Înlăturare a unei persoane dintr-o funcție. **6** Evacuare a unei camere, locuințe etc. ◆ Golire a unui teren prin îndepărtarea vegetației, a amenajărilor, a construcțiilor care se află deasupra; degajare. **7** Debarasare de bagaje, de poveri etc. ◆ Degajare dintr-o strînsoare. *Sforțările de eliberare ale părintelui fură paralizate* (POPOV.). ◆ Fig. Destindere, alinare, ușurare. *Ce eliberare e farmecul unei femei care te încîntă fără să-ți inspire nici o umbră de dorință* (IBR.). **8** Fig. Desprindere, emancipare de ceea ce este neplăcut, incomod, nociv. *Am studiat... ca să obțin eliberarea omului de suferință* (PRED.). **9** Elaborare și predare a unui act persoanei care l-a solicitat. *Eliberarea certificatului se face într-o săptămînă.* **10** (*chim.*) Desprindere a unui atom dintr-o moleculă. ◆ Separare a unui element chimic dintr-o substanță, dintr-un corp. *O reacție care duce la eliberarea unei substanțe denumite histamină* (ABC.). • pl. *-ări.* /v. ***elibera***.

eliberát, -ă *adj.* **1** (*despre oameni, colectivități umane, grupuri sociale etc.*) Care a ieșit din starea de sclavie, de robie sau de iobăgie. ◆ Care a ieșit de sub exploatare politică sau socială. **2** (*despre țări, teritorii, orașe etc.*) Care a ieșit de sub ocupație militară sau de sub dominație străină (obținînd suveranitatea). *Orașu-eliberat De-namice săbii Slobozi oceanului Cîrduri de corăbii* (EMIN.). ◆ Care a fost pus în libertate din prizonierat, din captivitate sau dintr-o detenție. **3** Fig. Care s-a desprins, s-a îndepărtat de o situație jenantă, de o obsesie, de o stare sufletească neplăcută, incomodă. *Sufletul, eliberat, i-o luase înainte, spre țărmurile spălate de spuma valurilor* (G. M. ZAMF.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***elibera***.

eliberatór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care eliberează țări, popoare, grupuri sociale, prizonieri etc.; dezrobitor. ◆ Fig. Care este reconfortant, relaxant, odihnitor, liniștitor. *Pasiunea sa creatoare, și încă într-un gen literar menit să stîrnească rîsul eliberator* (BLA.). • pl. *-ori, -oare.* /***elibera*** + *-tor*.

eliberáție *s.f.* (*înv.*) Eliberare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *eliberațiúne s.f.* /***elibera*** + *-ație*, după fr. *libération*, it. *liberazione*, lat. *liberatĭo, -onis*.

eliberațiúne *s.f.* v. eliberație.

elic- Elem. de compunere „elice, spirală". • și *elico-*. /<fr. ***hélic(o)*** -; cf. lat. *hĕlix, -cis*, gr. *ἕλιξ, -ικος* „spirală".

elíce[1] *s.f.* **1** (*tehn.*) Organ de mașină rotativ, format din două sau mai multe pale metalice dispuse simetric pe un butuc, folosit pentru propulsarea avioanelor și a navelor, pentru antrenarea unui rotor în mișcare de rotație, utilizînd energia cinetică a unui fluid, sau pentru deplasarea unui fluid. ◇ Fig. *În mine s-a dezlănțuit o elice... care sfîșie totul* (CA. PETR.). **2** (*mat.*) Curbă înscrisă pe suprafața unui cilindru, a unui con, care taie sub un unghi constant generatoarele acestuia. • acc. și (*înv.*) *élice*. pl. *-ce.* și *helíce s.f.* /<fr. ***hélice***, lat. ***hĕlix, -cis***; cf. gr. *ἕλιξ, -ικος* „spirală".

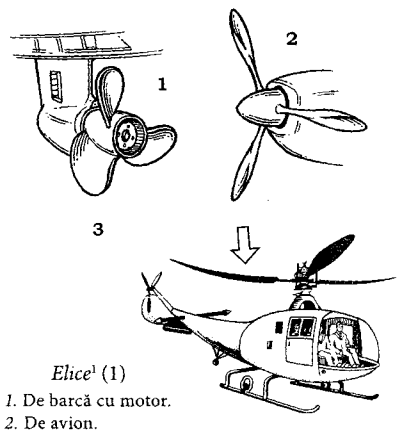

Elice[1] (1)
1. De barcă cu motor.
2. De avion.
3. De elicopter.

elíce[2] *s.f.* (*anat.*) Partea externă și periferică a pavilionului urechii. • pl. *-ce.* /<fr. ***hélix***.

elicitáte *s.f.* (*fiz.*) Caracteristică a particulelor elementare, legată de orientarea impulsului propriu de rotire în raport cu direcția de deplasare. • /***elic-*** + *-itate*.

elico- v. elic-.

elicoíd *s.n.* (*mat.*) **1** Suprafața generată de raza unui cilindru, care se sprijină pe o elice cilindrică și pe axa cilindrului pe care este trasată această elice. **2** Curbă generată de învîrtirea unei parabole obișnuite în jurul unui cerc. • pl. *-ide,* (*înv.*) *-uri, m. -izi.* /<fr. ***hélicoïde***.

elicoidál, -ă *adj.* În formă de elice. *Asemenea mișcări, numite elicoidale, pot fi întîlnite foarte des* (CIȘ.). ◆ (*despre roți dințate, dispozitive etc.*) Care, prin mișcare, descrie o elice. • sil. *-co-i-.* pl. *-i, -e.* și *helicoidál, -ă adj.* /<fr. ***hélicoïdal***.

elicoptér *s.n.* Aparat de zbor cu motor, susținut și tractat de o mare elice orizontală și de o elice verticală mai mică ce se rotesc în jurul unor axe aproape verticale, care poate decola și ateriza vertical, pe un spațiu redus, ori poate rămîne suspendat în aer. ◇ Compus: *elicopter-macara* = elicopter care transportă greutăți. • pl. *-e.* și *helicoptér s.n.* /<fr. ***hélicoptère***; cf. gr. *ἕλιξ* „spirală", *πτερόν* „aripă".

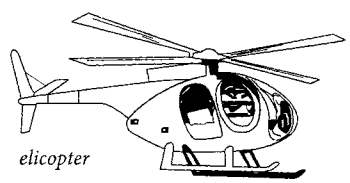

elicopter

elicopteríst *s.m.* Pilot de elicopter. • pl. *-iști.* /***elicopter*** + *-ist*.

elicopurtát, -ă *adj.* Care este transportat cu elicopterul. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***hélicoporté***, după *aeropurtat*.

elicostát *s.n.* Aparat de zburat prevăzut cu o elice portantă și completat cu un mic balon. • pl. *-e.* și *helicostát s.n.* /<fr. ***hélicostat***.

elidá *vb. I. tr.* (*lingv.; compl. indică vocale sau silabe, cuvinte*) A înlătura prin eliziune. • prez.ind. *-ez, elíd.* și (*înv.*) *elíde vb. III.* /<fr. ***élider***, lat. ***elidĕre*** „a scoate".

elidáre *s.f.* (*lingv.*) Faptul de *a elida*; eliziune. • pl. *-ări*. /*v. elida*.

elidát, -ă *adj.* (*despre vocale sau despre silabe, cuvinte*) Care a fost suprimat prin eliziune. • pl. *-ți, -te*. /*v. elida*.

elíde *vb. III.* v. elida.

elifánt *s.n.* v. elefant.

eligáră *s.f.* Ansamblul instalațiilor de pe un eliport, puse la dispoziția pasagerilor. • pl. *-ări*. și *heligără s.f.* /<fr. *héligare*.

eligíbil, -ă *adj.* (*despre oameni*) **1** Care îndeplinește toate condițiile spre a putea fi ales într-o funcție sau într-un organ reprezentativ. *Eligibili sînt numai românii alegători* (XEN.). **2** (*despre funcții sau forme de organizare politică, administrativă etc.*) Care poate fi obținut prin alegere. *În vremea aceea domniile noastre nu mai erau nici ereditare, nici eligibile* (GAN.). • pl. *-i, -e*. /<fr. *éligible*, it. *eligibile*, lat. *eligibilis, -e* <*eligere* „a alege".

eligibilitáte *s.f.* **1** Drept de a fi ales în anumite funcții sau într-un organ reprezentativ; calitatea de a fi eligibil. **2** Caracterul a ceea ce este constituit în urma unor alegeri. • /<fr. *éligibilité*.

elimáre *s.f.* Diminuare a unei stări conflictuale, de încordare; destindere, relaxare. • pl. *-ări*. /<fr. *élimer*.

elimină *vb. I. tr.* **1** A înlătura, a îndepărta, a exclude dintr-o colectivitate, dintr-un ansamblu, dintr-o acțiune. *Să eliminăm din discuție pe actorii fără talent* (IBR.). ◆ A respinge, a nu accepta. *Putere de a elimina orice urmă de evocare plastică* (STR.). **2** A face să nu mai existe; a suprima. *Eliminînd prin concurență viguroasă alte specii* (CHIR.). ◆ Ext. (*compl. indică oameni*) A ucide, a asasina, a lichida (pe cineva). *Adversarii politici erau eliminați fără scrupule de către statul totalitar*. ◆ A scoate din cauză. *O anchetă care a eliminat de îndată pe toți cei care fuseseră acuzați fără dovezi* (PRED.). ◆ (*mat.*; *compl. indică necunoscute*) A face să dispară dintr-o ecuație algebrică. **3** (*compl. indică elevi, studenți*) A da afară (temporar) dintr-o instituție de învățămînt. *A fost eliminat și apoi iertat, cu nota la purtare scăzută* (BOTEZ). ◇ Ext. *Credeam... că mă va elimina din examen* (STANCU). **4** (*compl. indică sportivi, concurenți*) A îndepărta dintr-o competiție în urma rezultatelor slabe obținute sau a săvîrșirii unor nereguli. *După fault, sportivul a fost eliminat*. ◆ Ext. A îndepărta dintr-o competiție prin înfrîngerea adversarului. *Steaua a eliminat Valencia*. **5** (*compl. indică persoane*) A scoate dintr-o funcție, dintr-un post; a destitui. *Mai curînd sau mai tîrziu... ar fi fost eliminat de la catedră* (CĂL.). **6** (*compl. indică substanțe, părți ale lor, elemente chimice etc.*) A pune în stare de libertate. ◆ (*despre organisme, organe, țesuturi etc.*) A da afară. *Organismul elimină toxine*. ◆ (*refl.*; *despre căldură*) A se degaja. *Toată căldura produsă prin reacție nu se poate elimina* (MACAR.). **7** (*med.*; *compl. indică avortoni, embrioni etc.*) A expulza din corpul matern. • prez.ind. *elímin, (înv.) -ez*. /<fr. *éliminer*, lat. *eliminare*.

eliminábil, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care poate fi înlăturat, exclus dintr-o colectivitate, dintr-un ansamblu, dintr-o activitate etc. *E socotit ca un personaj șters, eliminabil din toate socotelile* (CĂL.). **2** (*despre substanțe*) Care poate fi înlăturat dintr-o substanță compusă, dintr-un zăcămînt etc. *Distrugerea protoplasmei și formarea de substanțe eliminabile*. • pl. *-i, -e*. /*elimina* + *-bil*.

eliminăre *s.f.* Acțiunea de *a elimina* și rezultatul ei; înlăturare, îndepărtare. ◇ (*mat.*) *Eliminare Gauss* = cea mai cunoscută metodă de rezolvare directă a unui sistem de ecuații liniare. ◇ Expr. *A proceda prin eliminare* = a căuta să descopere ceva înlăturînd, pe rînd, elementele nerelevante, pistele sau informațiile false, în scopul obținerii esențialului. • pl. *-ări*. /*v. elimina*.

eliminát, -á *adj.*, *s.m.* **1** *adj.* Care a fost destituit, îndepărtat dintr-un post, dintr-o funcție etc. **2** *adj.*, *s.m.* (Elev, student) care a fost dat afară (temporar) dintr-o instituție de învățămînt. **3** *adj.* (*despre persoane*) Care a fost ucis, asasinat, lichidat (de către adversari, dușmani etc.). • pl. *-ți, -te*. /*v. elimina*.

eliminatór, -oáre *adj.* Eliminatoriu. • pl. *-ori, -oare*. /<fr. *éliminateur*.

eliminatóriu, -ie *adj.* **1** Care elimină, care atrage îndepărtarea cuiva dintr-o colectivitate, dintr-un ansamblu, dintr-o acțiune etc. *Zdrobea omul... printr-un cusur fizic, care i se părea eliminatoriu* (CĂL.). **2** (*despre probele unui concurs*) Care are ca scop sau aduce excluderea dintr-un examen, dintr-un concurs a participanților mai slabi. ◆ (*subst. f. pl.*) Probă sportivă care are ca scop selecționarea concurenților cu performanțele cele mai bune și eliminarea celorlalți. *S-au încheiat eliminatoriile de la Snagov*. • pl. *-ii*. /<fr. *éliminatoire*.

eliminăție *s.f.* (*înv.*) Eliminare. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. *élimination*, lat. *eliminatĭo, -onis*.

elimozínă *s.f.* v. eleimosină.

elín, -á *s.m.*, *s.f.*, *adj.* v. elen.

elíndă *s.f.* (*tehn.*) Grindă metalică la unele drage și la excavatoarele cu cupe, pe care se deplasează lanțul fără sfîrșit. • pl. *-e*. /<fr. *élinde*.

elinésc, -eáscă *adj.* (*înv.*) Elen. ◇ (*în opoz. cu „creștinesc", cu aluzie la vechea religie a grecilor*) *Știa filozofia toată și adîncul scripturilor elinești cu creștinești* (MOXA). ◆ (*subst. f.*) Limba greacă veche. *Se stabiliră... doi dascăli de elinească* (IORGA). • pl. *-ești*. și *elenésc, -eáscă, ilenésc, -eáscă adj.* /*elin* + *-esc*.

elinéște *adv.* Ca elenii, în felul elenilor. ◆ În limba greacă (veche). *A scris elinește*. ◆ (*subst. f.*) Limba greacă (veche). *Nici elinește, nici turcește, nici leșește nu cred să știe* (SADOV.). • și (*înv.*) *elenéște adv.* /*elin* + *-ește*.

elíni *vb. IV. tr., refl.* (*înv.*) A (se) eleniza. • prez. ind. *-esc*. /*elin* + *-i*.

elínic, -ă *adj.* v. elenic.

elinícă *subst. invar.* (*înv.*) Limba greacă veche. • și *elenică, ilinică subst. invar.* /<ngr. *ελληνικά*.

eliníe *s.f.* (*înv.*) **1** Limba greacă (veche). *Au tîlcuit... după elinie spre a noastră înțelegere* (DOC.). **2** Vechea religie a grecilor. ◆ Faptul de a fi adept al vechii religii a grecilor. *Și-i era urît bărbatul pentru elinie* (DOS.). • g.-d. *-iei*. /*elin* + *-ie*.

elinísm *s.n.* v. elenism.

eliníst *s.m.*, *s.f.*, *adj.* v. elenist.

elinizí *vb. IV. tr.* A eleniza. • prez.ind. *-esc*. /<ngr. *ελληνίσα*, aor. lui *ελληνίζω*.

elinvăr *s.n.* Aliaj din nichel, crom, wolfram, mangan, carbon și fier, cu coeficient de dilatație termică nul, care este folosit la fabricarea arcurilor balansoarelor de ceasornice. • /<germ. *Elinvar*, fr. *élinvar* <*él[astique] + invar[iable]*.

elipórt *s.n.* Aeroport de dimensiuni reduse, construit în special pentru decolarea și aterizarea elicopterelor. • pl. *-uri*. și *helipórt s.n.* /<fr. *héliport*.

elipsát, -ă *adj.* Eliptic. *Preferința pentru formula elipsată* (IORD.). • pl. *-ți, -te*. /*elipsă* + *-at*.

elípsă *s.f.* **1** (*mat.*) Curbă, loc geometric al punctelor dintr-un plan a căror sumă a distanțelor la două puncte fixe (focare) este constantă. ◇ *Axa unei elipse* v. axă. **2** (*ret.*) (Figură de stil care constă în) omiterea din vorbire sau din scris a unor cuvinte care se subînțeleg sau care nu sînt absolut necesare pentru înțelesul comunicării, cu scopul realizării unei exprimări mai concentrate, mai dinamice sau mai expresive. Ex. *Suflete-n pătratul zilei se conjugă Pașii lor sînt muzici, imnurile – rugă* (I. BAR.) **3** (*muz.*) Suprimare a unui acord disonant în vederea respectării regulilor de armonie. • pl. *-e*. și (*înv.*) *elípsis subst.* /<ngr. *έλλειψις*, fr. *ellipse*, lat. *ellipsis*.

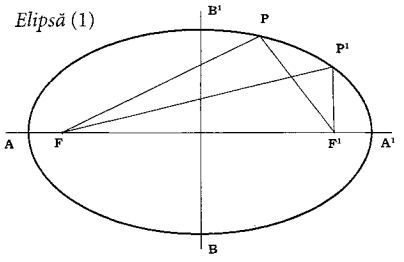

A-A¹ – axa mare. P-P¹ – puncte ale curbei.
B-B¹ – axa mică. FP + PF¹ = FP¹ + P¹F¹.
F-F¹ – focare.

elípsis *subst.* v. elipsă.

elipso- Elem. de compunere „elipsă". • /<fr. *ellipso-*; cf. lat. *ellipsis*, gr. *ἔλλειψις* „lipsă, defect".

elipsográf *s.n.* Instrument pentru desenarea elipselor. • pl. *-e*. /<fr. *ellipsographe*.

elipsoíd *s.n.*, *adj.* **1** *s.n.* (*mat.*) Suprafață închisă ale cărei secțiuni plane sînt elipse și care are trei planuri de simetrie, perpendiculare două cîte două. ◇ *Elipsoid de revoluție* (sau *de rotație*) = elipsoid obținut prin rotirea unei elipse în jurul uneia dintre axele sale. (*astron.*) *Elipsoid de referință* = elipsoid de revoluție convențional, foarte apropiat de geoid ca formă și ca dimensiuni, care servește drept suprafață de referință pentru lucrările de nivelment. **2** *adj.* Elipsoidal. • pl. *-izi, -ide*. /<fr. *ellipsoïde*.

elipsoidál, -ă *adj.* Care are forma unui elipsoid. • sil. *-so-i-*. pl. *-i, -e*. /<fr. *ellipsoïdal*.

elíptic, -ă *adj.* **1** (*mat.*; *despre figuri geometrice*) În formă de elipsă; care caracterizează elipsa, care aparține unei elipse. *Păstrau forma arhaică... cu plan rotund sau eliptic* (VUIA). ◇ (*subst.*) *Să putem urma cometele în toată eliptica lor* (SIB.). ◇ Ext. *Corpul... descria în aer mișcări circulare și eliptice* (PRED.). ◇ Fig. (*adv.*) *Safire luminoase eliptic gravitau* (MACED.). **2** Care conține una sau mai multe elipse (2). *Sugestiva scenă se încheie astfel cu notația eliptică* (VIANU). ◇ (*subst.*) *Adverbul despărțit... de participiu ca membre ale unei eliptice*. ◇ (*adv.*) *Impresii eliptic exprimate și metafore* (TEOD.). ◇ Expr. *Eliptic cît de... sau cît mai...* v. cît. ◇ Fig. *Gesturile lui... erau eliptice* (CE. PETR.). ◆ (*despre scrieri, stilul lor etc.*) Care întrebuințează elipsa. *Toți criticii au lăudat limba lui Caragiale... stilul sobru, eliptic* (E. LOV.). • pl. *-ci, -ce*. /<fr. *elliptique*; cf. it. *ellittico*.

elipticitáte *s.f.* **1** (*mat.*) Gradul de turtire a unei elipse. ◆ Apropierea mai mare sau mai mică a unei elipse de un cerc sau de o linie dreaptă. **2** (*stil.*) Însușirea unei propoziții, a unei fraze de a fi eliptică. • pl. *-ăți*. /<fr. *ellipticité*.

eliptocít *s.n.* (*med.*) Hematie de formă eliptică. • pl. *-e*. /<fr. *elliptocyte*.

eliptocitóză *s.f.* (*med.*) Prezența eliptocitelor în sînge. • /<fr. *elliptocytose*.

elisabetán, -ă *adj.* (*despre manifestări culturale, artistice etc.*) Care caracterizează domnia reginei Elisabeta I a Angliei; care aparține perioadei de domnie a reginei Elisabeta I. ◇ *Stil elisabetan* = stil arhitectonic al Renașterii engleze, dezvoltat în Anglia în timpul domniei Elisabetei I. *Teatru elisabetan* = ansamblu de opere dramatice de o deosebită vigoare și valoare, de o mare bogăție și varietate, create în timpul domniei reginei Elisabeta I, avînd ca reprezentant principal pe Shakespeare. ◆ (*subst. m. art.*) Shakespeare. *În Macbeth-ul lui... nici nu s-a auzit, nici nu s-a simțit elizabetanul* (PER.). • pl. *-i, -e*. și *elizabetán, -ă, elizabethán, -ă adj.* /<fr. *élisabéthain*; cf. nm. pr. *Elisabeta* I, regină a Angliei (1558-1603).

eliseián, -ă *adj.* v. elizean.

elísie *s.f.* v. eliziune.

elisír *s.n.* v. elixir.

elitár, -ă *adj.* **1** Care aparține unei elite (sociale, culturale, economice), care se referă la elită, de elită; elitist. *Spirit elitar*. **2** (*despre teorii, doctrine etc.*) Care atribuie elitelor rolul conducător într-o societate. • pl. *-i, -e*. /<fr. *élitaire*.

elítă *s.f.* **1** Ceea ce este mai ales, mai bun, mai valoros; ansamblu de persoane care, prin calități deosebite, se distinge de restul colectivității din care face parte. *Elita plasticii române contemporane era înfățișată aici* (VIN.). ◇ Loc.adj. *De elită* = ales, deosebit, distins, eminent, superior. *Viața este teribilă mai ales pentru exemplarele de elită* (IBR.). **2** Totalitatea persoanelor de mare cultură, valoare, autoritate dintr-un grup social, avînd și cel mai mare prestigiu, o poziție superioară în ansamblul grupului social respectiv. *Era epoca cînd omul mijlociu domina și masele și elita* (RALEA). ◇ (*sociol.*) *Teoria elitelor* = teorie care susține că sarcina de conducere a activităților sociale dintr-o societate determinată trebuie să revină persoanelor celor mai capabile, superior dotate; elitism. **3** (*zool.*) Animal care, prin caracterele morfologice și fiziologice, se apropie cel mai mult de standardul rasei din care face parte. **4** (*bot.*) Plantă care întrunește în cea mai mare măsură complexul de caractere și însușiri necesare pentru ameliorarea soiului. • pl. *-e*. /<fr. *élite*; cf. lat. *eligĕre* „a alege".

elite [e'lit] *s.n.* (*poligr.*) Tip de caracter care permite tipărirea cu o densitate de 12 caractere pe inci (cpi). • /<fr. *élite*, engl. *elite*.

elitísm *s.n.* (*sociol.*) Concepție, doctrină care susține rolul determinant al elitelor în evoluția istorică și în conducerea societății; teoria elitelor. ◆ Politică, sistem care vizează formula elitelor. ◆ Ext. Tendința de a avea în mod conștient o artă pentru elite. • /<fr. ***élitisme***, engl. ***elitism***.

elitíst, -á *adj.* Referitor la elitism; care favorizează elitele; de elită; elitar. *Concepție elitistă.* ◆ (*subst. pl.*) Elitele dintr-o societate, dintr-o grupare culturală, economică. ◆ (*subst.*) Adept al teoriei elitelor. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***élitiste***, engl. ***elitist***.

elítră *s.f.* Fiecare dintre cele două aripi externe, anterioare (acoperitoare) tari și chitinoase ale insectelor coleoptere care servesc la protecția aripilor moi, posterioare. ◇ Compar. *Ciorapul ca elitra de cărăbuș* (CE. PETR.). ◇ Fig. *Elitră-n zbor mi-e fiecare clipă* (DOINAȘ). • pl. *-e.* /<fr. ***élytre***; cf. gr. *ἔλυτρον* „înveliș".

elitro- Elem. de compunere „înveliș, teacă, vagin". • /<fr. *élytro-*; cf. gr. *ἔλυτρον* „toc, înveliș".

elitrocél *s.n.* (*med.*) Hernie vaginală. • pl. *-e.* /<fr. ***élytrocèle***; cf. gr. *ἔλυτρον* „înveliș, teacă", *κήλη* „hernie, tumoră".

elitrofór, -ă *adj.* (*entom.; despre insecte*) Care prezintă elitre. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***élytrophore***.

elitroplán *s.n.* (*av.*) Aeronavă la care ampenajul este înlocuit cu elitre așezate sub aripă. • pl. *-e.* /<fr. ***élytroplane***.

elitroplastíe *s.f.* (*med.*) Colpoplastie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***élytroplastie***.

elitroptóză *s.f.* (*med.*) Colpoptoză. • pl. *-e.* /<fr. ***élytroptose***.

elitrorafíe *s.f.* (*med.*) Colporafie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***élytrorrhaphie***.

elitroragíe *s.f.* (*med.*) Hemoragie vaginală; colporagie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***élytrorragie***.

elitrostenóză *s.f.* (*med.*) Îngustare patologică a vaginului. • pl. *-e.* /<fr. ***élytrosténose***.

elitrotóm *s.n.* (*chir.*) Instrument folosit în elitrotomie. • pl. *-oame.* /<fr. ***élytrotome***.

elitrotomíe *s.f.* (*chir.*) Incizie a peretelui vaginal; colpotomie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***élytrotomie***.

elixír *s.n.* **1** (*mai ales cu determ. „vieții" sau „de viață"*) Băutură considerată miraculoasă pe care căutau s-o prepare alchimiștii pentru a obține viața veșnică. *E din familia vracilor, a căutătorilor... de elixiruri* (RALEA). ◇ Compar. *Acceptase cucuta ca pe un elixir* (ȚOIU). ◇ Fig. *În sîngele lor fierb seve și elixiruri romantice* (BLA.). ◆ Ext. Băutură scumpă, de preț. *Pentru el, vinul vechi era un elixir.* **2** (*farm.; în trecut*) Preparat farmaceutic, reprezentînd un amestec de siropuri, uleiuri volatile, alcool și glicerol, care se administra doar oral. ◆ Ext. Medicament. • pronunț. *eligzir.* pl. *-e, -uri.* și (*înv.*) *elixíriu, elisír, elizír, elexír, lixér s.n.* /<fr. ***élixir***, it. ***elisir***; cf. ar. *al-iksîr* „esență", gr. *ξηρίον* „medicament sub formă de praf".

elixíriu, *s.n.* v. elixir.

elizabetán, *-ă adj.* v. elisabetan.

elizabethán, -ă *adj.* v. elisabetan.

elizeán, -ă *adj.* (*în mit. greco-romană*; și *cîmpiile elizeene*) Care aparține elizeului sau cîmpiilor elizee. *Toți oamenii... sînt trimiși, după faptele lor, în cîmpiile elizeane* (CONTA). ◇ Fig. *Un preludiu eliseian cîntat pe drumul neființei și în care se întîlnesc două... din strofele lui* (PERP.). • sil. *-ze-an.* pl. *-eeni, -eene,* (*înv.*) *-eane.* și *eliseián, -ă adj.* /<fr. ***élyséen***.

elizeésc, -eăscă *adj.* (*înv.*) *Cîmpiile* (sau *cîmpurile*) *elizeești* = cîmpiile elizee. • pl. *-ești.* /***elizeu*** + *-esc*.

elizéic, -ă *adj.* **1** Elizean. **2** Plin de încîntare, paradiziac; ceresc. • sil. *-ze-ic.* pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***elysaïsch***.

elizéu *s.n.* (*în mit. greco-romană*; și, *adj., cîmpiile* sau *cîmpurile, grădinile elizee*) Grădină fabuloasă, regiune a infernului, cu primăvară veșnică, unde sălășluiau după moarte sufletele eroilor și ale oamenilor virtuoși. *Urmeze-ți ca prin zboru-ți în cînturi tînguioase, În cînturi răsunînde, suspine-armonioase, Colo, în Elizeu* (EMIN.). *Zeii... să-l desfăteze în grădinile elizee* (VIANU). ◇ Compar. *Totul în jur samăna cu cîmpurile elizee.* ◆ Ext. Loc plăcut, încîntător. *Grădina aceasta este un elizeu.* ◇ (*adj.*) *O! scene elizee din copilăria mea, nu vă veți mai întoarce* (I. NEGR.). • pl. *-ee,* (*înv.*) *-iuri, m. -ei.* și (*înv.*) *elizíu s.n.* /<fr. ***Élysée***, lat. ***Elysium, -ii***; cf. gr. *Ἠλύσιον*.

elizír *s.n.* v. elixir.

elizíu *s.n.* v. elizeu.

eliziúne *s.f.* (*lingv.*) Suprimare a vocalei finale a unui cuvînt cînd cuvîntul următor începe tot cu o vocală. • pl. *-i.* și (*înv.*) *elísie s.f.* /<fr. ***élision***, lat. ***elisio, -onis***.

elmáre *s.f.* (*tehn.*) Fabricare prin electroliză a tuburilor și a tablelor de cupru. • pl. *-ări.* /etimol. nec.

elmaríd *s.n.* Aliaj dur obținut prin turnare, care are la bază carburi de wolfram. • /etimol. nec.

elmínt *s.m.* v. helmint[2].

elocínt, *-ă adj.* v. elocvent.

elocínte *adj.invar.* v. elocvent.

elocínță *s.f.* v. elocvență.

elocuént, *-ă adj.* v. elocvent.

elocuéntă *s.f.* v. elocvență.

elocúție *s.f.* v. elocuțiune.

elocuțiúne *s.f.* **1** Parte a retoricii care se ocupă de însușirile generale ale stilului și de arta de a alege și a aranja cuvintele într-un discurs. ◆ Alegerea și dispunerea cuvintelor într-un discurs. *Aceeași cumpătare în elocuțiunea parlamentară* (D. ZAMF.). **2** Manieră de exprimare a gîndirii prin cuvinte. *Lipsit de elocuțiune și de idei, el se așeza în apropierea fetei și zîmbea tăcut* (CĂL.). • pl. *-i.* și *elocúție s.f.* /<lat. ***elocutio, -onis***, fr. ***élocution***, it. ***elocuzione***.

elocvént, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care vorbește frumos și convingător; care are putere de convingere (prin cuvinte). *Erau în rîndurile ostașilor nației noastre avocați elocvenți* (IORGA). ◆ (*despre fizionomia, privirea etc. ale oamenilor*) Care este expresiv, semnificativ; grăitor. *Arunca o privire elocventă* (H. LOV.). **2** (*despre acțiuni, manifestări, creații etc. ale oamenilor*) Care este convingător, grăitor; care este plin de conținut, semnificativ, demonstrativ. *Ce mărturisire mai elocventă... decît această exclamație?* (OPR.). ◇ (*adv.*) *Arăta elocvent prin toată atitudinea ei că nu înțelege deloc pentru ce stă acolo* (IBR.). ◇ Fig. *Ardealul își desfășoară peisajele... sub semnul acestor străvechi și elocvente construcții* (BOGZA). • pl. *-ți, -te.* și (*înv.*) *elocínt, -ă, elocuént, -ă adj., elocínte adj.invar.* /<fr. ***éloquent***, lat. ***ēloquens, -ntis***, it. ***eloquente***.

elocvénță *s.f.* **1** Însușirea de a fi elocvent; talentul, arta de a vorbi frumos, de a emționa, de a convinge. *Ascultătorul accidental rămînea copleșit de elocvența omului* (CĂL.). ◇ (*cu determ. care indică felul, aparținența*) *Sfîrșitul acestui monument neperitor al elocvenței politice române* (XEN.). ◇ Loc.adv. *Cu elocvență* = în mod elocvent. *Pledai cu elocvență contra lui* (VOIC.). ◇ Fig. *Tăcerile aveau, în elocvența lor, o eternitate* (STR.). ◆ Expresivitate. *Preferau amîndoi elocvența gesturilor* (POPOV.). **2** Oratorie, retorică. *În afară de istorie, elocință și drept, cultura și literatura s-au dezvoltat prin influența culturii grecești* (E. LOV.). ◇ *Elocvență epidictică* v. epidictic. ◇ Fig. *Astfel li se adresează stîncilor după un clasic model de elocvență* (BOGZA). • pl. *-e.* și *elocínță,* (*înv.*) *elocvénție, elocuéntă, elcuínță s.f.* /<fr. ***éloquence***, it. ***eloquenza***, lat. ***eloquentia, -ae***.

elocvénție *s.f.* v. elocvență.

elodicón *s.n.* v. elodion.

elodión *s.n.* (*muz.*) Instrument muzical asemănător armoniului, pe care l-a precedat. • sil. *-di-on.* pl. *-oane.* și *elodicón s.n.* /<fr. ***élodion, élodicon***.

elogiá *vb. I. tr.* (*compl. indică oameni, însușiri, creații ale acestora, evenimente etc.*) A aduce elogii, a lăuda (în cuvinte entuziaste); a slăvi, a preamări. ◇ (*abs.*) *Avea o manieră de a exclama și de a elogia, complet dezarmantă* (CĂL.). • sil. *-gi-a.* prez.ind. *-iez.* /<fr. ***élogier***, it. ***elogiare***.

elogiát, -ă *adj.* Lăudat, slăvit, preamărit. • sil. *-gi-at.* pl. *-ți, -te.* /v. ***elogia***.

elogiatív, -ă *adj.* Elogios. • sil. *-gi-a-.* pl. *-i, -e.* /<it. ***elogiativo***.

elogiatór, -oáre *adj.* Care elogiază. • sil. *-gi-a-.* pl. *-ori, -oare.* /***elogia*** + *-tor*.

elogiére *s.f.* Acțiunea de *a elogia* și rezultatul ei. • sil. *-gi-e-.* pl. *-i.* /v. ***elogia***.

elogiós, -oásă adj. (*mai ales despre acțiuni, manifestări etc. ale oamenilor*) Care elogiază; care reprezintă un elogiu la adresa cuiva sau a ceva; care este plin de elogii; laudativ, elogiativ. *O dare de seamă elogioasă asupra aceleiași traduceri* (E. LOV.). ◇ (*adv.*) *Vorbise foarte elogios despre sărbătorit* (CĂL.). • sil. *-gi-os.* pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***élogieux***.

elógiu *s.n.* **1** Laudă deosebită adusă unei persoane, unei creații, unui eveniment etc. *Merita un elogiu acest titan al fanteziei* (RALEA). **2** Discurs în care se omagiază meritele, virtuțile unei persoane. *Un institutor... a făcut elogiul dascălului* (SADOV.). • pl. *-gii,* (*înv.*) *-giuri.* /<lat. ***elogium, -ii***, it. ***elogio***, fr. ***éloge***.

eiongá *vb. I. tr.* A lungi, a întinde în lungime. • prez. ind. *-ghez.* /<fr. ***élonger***.

elongát, -ă *adj.* (*bot.; despre unele organe*) Care crește în lungime; care se alungește față de forma primară; alungit. • pl. *-ți, -te.* /<lat. ***elongatus, -a, -um***, fr. ***élongé***.

elongáție *s.f.* **1** (*med.*) Extensiune terapeutică a unui ligament, mușchi sau nerv. *Elongația coloanei vertebrale.* **2** (*med.*) Alungire traumatică a unui organ, a unei structuri. *Elongație musculară.* **3** (*fiz.*) Valoarea într-un moment dat a deplasării unui corp față de poziția sa de echilibru. **4** (*astron.*) Distanța unghiulară dintre Soare și o planetă sau dintre o planetă și un satelit al ei, în raport cu Pămîntul. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *elongațiúne s.f.* /<fr. ***élongation***, it. ***elongazione***, lat. ***elongatio, -onis***.

elongațiúne *s.f.* v. elongație.

eloxă *vb. I. tr.* (*metalurg.*) A aplica aluminiului tratamentul eloxării. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***éloxer***.

eloxáj *s.n.* (*metalurg.*) Eloxare. • pl. *-e.* /<fr. ***éloxage***.

eloxáre *s.f.* (*metalurg.*) Procedeu electrochimic de acoperire cu un strat de oxid a suprafeței pieselor de aluminiu în vederea protecției contra coroziunii. • pl. *-ări.* /v. ***eloxa***.

élșu *adj., s.n. invar.* (*reg.*) **1** *adj.* (*despre cereale*) Care este de cea mai bună calitate. **2** *s.n.* Prima zi a unei luni. • /<magh. ***elsö***, dial. ***elsü***.

eluánt *s.m.* (*chim.*) Lichid cu ajutorul căruia se separă componentele unui amestec de substanțe în cromatografie. = sil. *-lu-ant.* pl. *-ți.* /<fr. ***éluant***.

eluáre *s.f.* (*chim.*) Proces prin care se extrage o substanță solidă dintr-un amestec de solide cu ajutorul unui lichid; eluțiune. • sil. *-lu-a-.* pl. *-ări.* /cf. fr. *éluer*.

eluát *s.n.* Substanță rezultată dintr-o eluare. • sil. *-lu-at.* /<fr. ***éluat***.

elucidá *vb. I. tr.* A explica, a clarifica, a desluși, a limpezi o problemă nelămurită, o situație confuză. ◇ (*refl. pas.*) *Documente istorice prin care se elucidează și se dovedesc relațiunile țărilor române* (ODOB.). • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***élucider***, lat. ***elucidare***.

elucidánt, -ă *adj.* Care elucidează. • pl. *-ți, -te.* /***elucida*** + *-ant*.

elucldáre *s.f.* Acțiunea de *a elucida* și rezultatul ei; lămurire, deslușire, explicare (a unor idei, probleme, situații, împrejurări). • pl. *-ări.* /v. ***elucida***.

elucidát, -ă *adj.* (*despre probleme, situații, împrejurări etc.*) Care a fost explicat, clarificat, deslușit, limpezit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***elucida***.

eluctá *vb. I.* v. elupta.

elucubrá *vb. I. tr.* **1** A spune enormități, elucubrații. *Elucubrează tot felul de lucruri absurde.* ◇ (*abs.*) *Dementul vulgar confundă planurile, elucubrează* (CĂL.). **2** (*compl. indică realizări, opinii etc. ale oamenilor*) A elabora cu mult efort. *A elucubra idei, imagini* (ARGH.). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***élucubrer***.

elucubrănt, -ă *adj.* Care este aberant, absurd. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***élucubrant***.

elucubráre *s.f.* Acțiunea de *a elucubra* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***elucubra***.

elucubrát *s.n.* Elucubrație. *Menire de a combate făcutul, elucubratul, reclama.* • pl. *-te.* /v. ***elucubra***.

elucubratív, -ă *adj.* Care este propriu elucubrației, care conține elucubrații. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***élucubratif***.

elucubrățíe *s.f.* **1** Combinație haotică de idei, elemente incoerente, absurde; aberație, enormitate. *Nu scriseseși încă... Decît vreo cinci canzone, O carte plină de elucubrații* (TOPÎR.). ◆ Divagație deplasată. *Ocupîndu-se astfel de elucubrațiile stilistice,... are ocazia să noteze* (VIANU). **2** Lucrare compusă cu mult efort și răbdare, zi și noapte. *A se consemna toate elucubrațiunile privitoare la archeologhia națională* (ODOB.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *elucubrațiúne s.f.* /<fr. ***élucubration***, lat. ***elucubratio, -onis***.

elucubrațiúne *s.f.* v. elucubrație.

eludá *vb. I. tr.* A ocoli, a evita, a ignora intenționat. *Aveau un strașnic mod de a eluda prezentul ca nul și neavenit* (CĂL.). ◇ (*refl. pas.*) *S-a eludat nu numai conflictul, ci și adevăratul interes dramatic* (E. LOV.). ◇ (*jur.*) *Contractul... stabilește numai drepturi și eludează obligațiile* (PER.). Δ (*refl. pas.*) *Legea s-a eludat și licitațiunea a fost făcută* (I. ION.). ◆ A devia, a zădărnici. *Dă ajutor sau protecție pentru a eluda...*

cercetările. • prez.ind. -ez. /<fr. **éluder**, lat. **eludĕre** <lūdus, -i „joc".

eludáre *s.f.* Acțiunea de *a eluda* și rezultatul ei. • pl. -ări. /v. **eluda**.

eluptá *vb. I. tr.* (*înv.*) A obține, a învinge, a cuceri. • prez.ind. elúpt. și *eluctá vb. I.* /<lat. **eluctari**.

elutriánt, -ă *adj.* Care provoacă elutriere. • sil. -tri-ant. pl. -ți, -te. /<fr. **élutriant**.

elutriére *s.f.* Spălare a unui material, a solului etc. • sil. -tri-e-. pl. -i. /după fr. *élutriation*.

eluție *s.f.* v. eluțiune.

eluțiúne *s.f.* (*chim.*) Eluare. • pl. -i. și *elúție s.f.* /<fr. **élution**, germ. **Elution**, engl. **elution**.

eluviál, -ă *adj.* (*despre soluri*) Care s-a diferențiat prin eluvionare; eluvionar. ◆ Care se datorează aluvionării. *Consideră solidificarea... ca un proces de alterare eluvială* (CHIR.). • sil. -vi-al. pl. -i, -e. /<fr. **éluvial**.

eluviére *s.f.* Eluvionare. • sil. -vi-e-. pl. -i. /după fr. *éluviation*.

eluvionă *vb. I. tr.* A diferenția prin eluvionare. • sil. -vi-o-. prez.ind. pers. 3 -ează. /de la **eluvionare**, prin derivare regresivă.

eluvionár, -ă *adj.* Eluvial. • sil. -vi-o-. /pl. -i, -e. /<fr. **éluvionnaire**.

eluvionáre *s.f.* **1** (*geomorf.*) Acțiunea de formare a eluviilor sau de ridicare a sărurilor și a substanțelor coloide din straturile inferioare ale unui sol către straturile lui superioare; eluviere. **2** (*pedol.*) Îndepărtare, mecanică sau în soluție, a unor componenți din profilul solului, în special din partea superioară a acestuia. • sil. -vi-o-. pl. -ări. /după fr. *éluvionnement*.

elúviu *s.n.* (*geomorf., pedol.*) Material detritic rezultat în urma proceselor de alterare și dezagregare exogene a rocilor și de eluviere a unor componente granulometrice sau solubile; eluviune. • pl. -ii. /<fr. **éluvium**; cf. lat. *eluĕre* „a spăla".

eluviúne *s.f.* (*geomorf., pedol.*) Eluviu. • pl. -i. /<fr. **éluvion**.

elvét, -ă *s.m., s.f.* Elvețian. ◆ (*la pl.*) Veche populație celtică, deplasată în secolul 2 î.Hr. pe actualul teritoriu al Elveției. • pl. -ți, -te. și *helvét, -ă s.m., s.f.* /<fr. **helvète**.

elvétic, -ă *adj.* Elvețian. *Un peisagiu elvetie* (FIL.). ◇ *Confederația* (sau *confederațiunea*) *elvetică* = Elveția. • pl. -ci, -ce. și *helvétic, -ă*, (*înv.*) *helveticésc, -eáscă adj.* /<fr. **helvétique**, it. **elvetico**.

elvețián, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Elveției sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii Elveției. **2** *adj.* Care aparține Elveției sau elvețienilor, care se referă la Elveția sau la elvețieni; care este originar din Elveția. **3** *s.m.* Fiecare dintre soldații din garda papală. ◇ (*adj.*) *Garda elvețiană* = garda papală alcătuită din soldați elvețieni. • sil. -ți-an. pl. -ieni, -iene. /nm. pr. (stat în Europa) ***Elveția*** + -ean.

elvețiáncă *s.f.* Femeie care face parte din populația de bază a Elveției sau este originară de acolo. • sil. -ți-an-. pl. -ience. /***elvețian*** + -că.

elzevír *s.n.* (*tipogr.*) **1** Caracter de literă tipografică cu linii de grosimi diferite și cu talpa triunghiulară. **2** Ediție imprimată sau publicată de unii dintre membrii vestitei familii de tipografi olandezi Elzevier, care au activat între 1583-1713. • pl. -e. /<fr. **elzévir**.

em *s.n.* (*poligr., inform.*) Distanță egală cu lățimea literei *M* în cazul unui anumit tip de caracter. *Spațiu egal cu un em.* • /<engl. **em**.

emaciá *vb. I. refl.* (*med.*; *despre oameni sau despre fizionomia, părțile corpului etc. ale lor*) A slăbi peste măsură; a se descărna. • sil. -ci-a. pl. -ți, -te. /<fr. **émacier**, it. **emaciare**; cf. lat. *emacescĕre* „a slăbi".

emaciáție *s.f.* (*med.*) Emaciere. • sil. -ci-a-. pl. -ii. g.-d. -iei. /<fr. **émaciation**; cf. lat. *emaciare* „a epuiza, a slăbi".

emaciére *s.f.* (*med.*) Slăbire foarte pronunțată care apare în faza finală a bolilor cronice; caşexie.• sil. -ci-e-. pl. -i. /v. **emacia**.

emagrámă *s.f.* (*meteor.*) Diagramă aerologică. • pl. -e. /<fr. **émagramme**.

emái *s.n.* v. email.

emaiá *vb. I.* v. emaila.

emaiát, -ă *adj.* v. emailat.

emaiére *s.f.* v. emailare.

e-mail ['imeil *sau* i'meil] *s.n.* Poștă electronică. ◆ Ext. Mesaj primit sau transmis prin poșta electronică. • scris și *email*. pl. -uri. și *mail s.n.* /<engl. ***e-mail***.

emáil *s.n.* **1** Masă sticloasă obținută prin topire sau prin sinterizarea unui amestec de cuarț, feldspat, caolin și marmură, fin măcinate, împreună cu diferiți oxizi metalici pentru colorare, care se aplică pe suprafața unor obiecte metalice sau ceramice pentru a le proteja împotriva coroziunii, a le îmbunătăți rezistența mecanică, a le face neporoase, în scop decorativ etc. **2** Peliculă colorată dură și lucioasă obținută din lacuri pe bază de rășini conținînd pigmenți, de pe obiecte de lemn, de metal etc. *Emailul unei firme discrete incrustată în ornamentația de fier a gardului* (MIHĂ.). ◇ Fig. *Ochii i se udară de un email fin de lacrimi* (CĂL.). **3** Obiect (de artă) emailat. *Mai avea ascunse... niște lănțuguri de aur, niște emailuri cu camee* (E. BAR.). **4** Substanță albă și lucioasă care acoperă coroana dinților. • acc. și *emaíl*. pl. -uri. și *emái, émăliu s.n.* /<fr. ***émail***, germ. ***Email***.

emailá *vb. I. tr.* (*compl. indică obiecte sau suprafața lor*) A acoperi cu email. • prez.ind. -ez. și *emaiá vb. I.* /<fr. ***émailler***.

emailáj *s.n.* Emailare; smălțuire. • pl. -uri. /<fr. ***émaillage***.

emailáre *s.f.* Acțiunea de *a emaila* și rezultatul ei; smălțuire. • pl. -i. și *emaiére s.f.* /v. **emaila**.

emailát, -ă *adj.* (*despre obiecte sau suprafața lor*) Acoperit cu email; smălțuit. • pl. -ți, -te. și *emaiát, -ă adj.* /v. **emaila**.

emailór, -oáre *s.m., s.f.* Persoană specializată în lucrări de emailare; smălțuitor. • pl. -ori, -oare. și (*înv.*) *emaiór, -oare s.m., s.f.* /<fr. ***émailleur***.

emaiór, -oáre *s.m., s.f.* v. emailor.

emălá (*ist.*) Impozit în bani sau în natură ce se dădea în Moldova feudală pentru transportarea proviziilor necesare întreținerii cetăților turcești. • și *emmalá s.f.* /<tc. ***hamalye***.

émăliu *s.n.* v. email.

emaná *vb. I.* **I** *tr.* (*compl. indică mirosuri, gaze, căldură, răcoare etc.*) A degaja, a exala răspîndind în mediul înconjurător. ◇ Fig. *Omul genial emană continuu gînduri și fapte nouă* (PÂRV.). ◆ A emite. *Cînd această substanță este închisă, ...razele pe care le emană sînt absorbite de pereții tubului* (ENC. TEHN.). **II** *intr.* **1** (*despre mirosuri, gaze, căldură etc.*) A ieși din..., a veni de la... *Un parfum persistent de violete emana din rochia neagră* (CĂL.). **2** (*jur.*; *despre legi, hotărîri, acte etc.*; *adesea cu determ. introduse prin prep."de la", „din"*) A proveni, a-și avea originea. *Nici o hîrtie emanînd de la el nu fusese descoperită* (CĂL.). ◇ Ext. *Toate lucrurile și ființele emană de la Dumnezeu* (SCR.). ◇ Analog. *O formă determinată a forței care emanează de la o formă corespondentă a materiei* (CONTA). ◇ Fig. *Puțina poezie ce emană din armonia sunetelor... este îndestulătoare* (MACED.). • prez.ind. *emán*, (*înv.*) -ez. /<fr. ***émaner***, lat. ***emanare*** „a se răspîndi".

emanáre *s.f.* Acțiunea de *a emana* și rezultatul ei. • pl. -ări. /v. ***emana***.

emanát, -ă *adj.* **1** (*despre acte, documente oficiale*) Care a fost eliberat, emis de o autoritate. **2** (*despre gaze*) Emis și degajat, răspîndit în mediul înconjurător. • pl. -ți, -te. /v. ***emana***.

emanatísm *s.n.* (*teol.*) Doctrină religioasă filosofică de tendință panteistă, potrivit căreia lumea, considerată ca imperfectă, nu este rezultatul unui act de creație, ci s-ar fi născut dintr-o realitate supremă și perfectă, care este Dumnezeu, printr-un proces continuu de emanație care nu alterează principiul originar, adică pe Dumnezeu, ci se realizează printr-o iradiere continuă ca lumina; emanaționism. • /<germ. ***Emanatism***, fr. ***émanatisme***.

emanatíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (*filos.*) (Adept) al emanatismului. • pl. -iști, -iste. /<fr. ***émanatiste***.

emanatór *s.n.* (*tehn.*) Aparat care produce volatilizarea unor substanțe. • pl. -oare. /<fr. ***émanateur***.

emanáție *s.f.* **1** Emitere, degajare dintr-un corp a unui miros, gaz, a unei călduri etc.; concr. ceea ce se degajă, se răspîndește, emană; exalație. ◇ (*geol.*) *Emanație vulcanică* = *a*) emitere de produse gazoase legate de activitatea vulcanică; *b*) produs al activității vulcanice, constituit din dioxid de carbon, hidrogen, amoniac, hidrogen sulfurat, clor, azot, oxigen etc. *Emanație radioactivă* = produs gazos radioactiv, derivat din dezintegrarea elementelor radioactive (și constituit din izotopi cu numărul atomic 86), cu durată variabilă de la cîteva secunde la cîteva zile, între care predomină cele derivate din radiu, toriu, actiniu. ◆ Fig. (*adesea iron., deprec.*) Produs al evenimentelor din decembrie 1989 din România și, ext., orice produs al puterii de după aceste evenimente. **2** Gaz radioactiv obținut prin dezintegrarea radioactivă a actiniului, a radiului sau a toriului. **3** Fig. Răspîndire, împrăștiere; ceea ce își are originea într-un lucru, fapt, eveniment etc. oarecare. *Sufletul nostru e o părticică, o emanație a sufletului universal* (E. LOV.). **4** (*jur.*) Emisie a unui proiect legislativ sau a unei legi. • pl. -ii. g.-d. -iei. și *emanațiúne s.f.* /<lat. ***emanatio, -onis***, fr. ***émanation***.

emanaționísm *s.n.* (*filos.*) Emanatism. • sil. -ți-o-. /***emanație*** + -***ism***.

emanațiúne *s.f.* v. emanație.

emancipá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A ieși sau a face să iasă din stare de dependență, din condiția subalternă, căpătînd, prin lege, drepturi egale cu bărbatul (din punct de vedere social, politic, economic). *Se va emancipa femeia după natura sa* (HEL.). **2** *tr., refl.* A(-și) cîștiga sau a face să-și cîștige independența, eliberîndu-se de sub o dominație străină, de sub o ocupație (militară). *Voia să se emancipeze de sub jugul turcesc* (OȚETEA). ◆ A scoate sau a ieși, în condiții determinate, din starea de sclavie, de robie sau de iobăgie. *Imputarea... n-ar privi pe țăranul nostru, ci pe cei ce l-au emancipat numai de formă* (REBR.). **3** *refl., tr.* Fig. A se elibera sau a face să se elibereze de constrîngeri, convenții sociale, prejudecăți etc. *Luminiștii se vor strădui să emancipeze morala de sub tutela teologiei* (BLA.). **4** *refl., tr.* A (se) moderniza (desprinzîndu-se de influențele vechi). *Limba s-a emancipat, exprimînd noțiuni noi.* ◆ Ext. (*fam.*; *despre copii, adolescenți*) A-și lua prea multe libertăți în conduită (nepotrivite cu vîrsta). **5** *tr.* (*jur.*) A scoate un minor de sub o tutelă și a-i acorda, înainte de a ajunge la majorat, o parte din drepturile unui major. • prez.ind. -ez. /<fr. ***émanciper***, lat. ***emancipare***, it. ***emancipare***.

emancipáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *emancipa* și rezultatul ei; emancipație. **1** (*mai ales cu determ. „femeii"*) Scoatere a femeii, prin lege, din starea de subordonare, de dependență socială și politică și acordare de drepturi egale cu bărbatul. *E o carte plină de poezie și care pledează pentru emanciparea femeilor turce* (H. LOV.). **2** (*mai ales cu determ. care indică persoana sau categoria socială*) Eliberarea, prin lege, din starea de sclavie, de robie sau iobăgie. *Întoarcerea lui în patrie a avut loc tocmai cînd se produce emanciparea servilor* (SADOV.). **3** Ieșire de sub o dominație (străină). *Mesajul amintește emanciparea bisericii românești* (XEN.). **4** Fig. Eliberare de constrîngeri, de convenții sociale, de prejudecăți. *Asistăm... la fenomenul emancipării ritmului de celelalte componente ale muzicii* (PER.). ◆ Modernizare. *Emanciparea veșmîntară este în epocile de tranziție... lucrul cel mai greu* (CA. PETR.). **5** (*jur.*) Ieșire a unui minor de sub autoritatea părintească sau de sub tutelă, consfințită printr-un act juridic sau ca urmare a căsătoriei. ◆ Act prin care se consfințește faptul că un minor este scos de sub autoritatea părintească sau de sub tutelă. • pl. -ări. /v. ***emancipa***.

emancipát, -ă *adj.* **1** (*despre colectivități umane, categorii sociale etc.*) Care nu mai depinde de cineva sau de ceva, care este independent, liber (prin lege). **2** (*despre femei*) Care este scoasă din starea de dependență și i se acordă, prin lege, drepturi sociale, politice, economice egale cu bărbatul. **3** Fig. Eliberat, desprins de constrîngeri, convenții sociale, prejudecăți. ◆ Modernizat. ◆ (*despre copii, adolescenți, tineri*) Care și-a luat unele libertăți nepotrivite cu vîrsta lui; cu comportament libertin. *Cîteva studente emancipate, de purtări îndoielnice* (CĂL.). **4** (*jur.*) Scos înainte de majorat de sub autoritatea părintească sau a tutorelui. • pl. -ți, -te. /v. ***emancipa***.

emancipatív, -ă *adj.* Emancipator. • pl. -i, -e. /<engl. ***emancipative***.

emancipatór, -oáre *adj., s.m.* (Persoană) care emancipează, eliberează de sub o dominație, o asuprire; emancipativ. *Simțeam o dorință... de a fi un feliu de emancipator, de a mîntui patria* (DOC.). ◆ (*adj.*; *despre legi*) Care produce sau consfințește emanciparea juridică. • pl. -ori, -oare. /<fr. ***émancipateur***, it. ***emancipatore***, lat. ***emancipātor, -oris***.

emancipáție *s.f.* Emancipare. ◆ (*ist.*) Eliberare a unui sclav potrivit uzanțelor dreptului roman. • pl. -ii. și

(înv.) *emancipațiúne s.f.* /<fr. ***émancipation***, lat. ***emancipatĭo, -onis***.

emancipațiúne *s.f.* v. emancipație.

emanoterapíe *s.f.* (*med.*) Tratament cu emanații ale unor corpuri radioactive. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***émanothérapie***.

emarginát, -ă *adj.* (*bot.; despre frunze, petale*) Care este ușor crestat pe margine și la vîrf. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***émarginé***.

emarginatúră *s.f.* (*bot.*) Crestătură. • pl. *-i.* /<fr. ***émarginature***.

emasculá *vb. I.* **1** *tr.* A castra. **2** *tr., refl.* A face să devină sau a deveni impotent. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***émasculer***; cf. lat. *emasculare* „a castra".

emasculáre *s.f.* Acțiunea de *a (se) emascula* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***emascula***.

emasculát *adj. m.* (*despre bărbați*) Castrat. ◇ (*subst.*) *Un bărbat cu o singură femeie este un emasculat* (CĂL.). ◆ Ext. (*subst.*) Impotent. *Individul e un farsor sau un emasculat* (IBR.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***emascula***.

emasculatór *s.n.* Instrument folosit pentru emasculare. • pl. *-oare.* /***emascula*** + *-tor*.

emasculáție *s.f.* Emasculare, castrare. ◆ Impotență; slăbiciune. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***émasculation***.

embargó *s.n.* **1** Interzicere de către un stat sau un grup de state, o organizație etc. a exportului sau a importului de mărfuri, de capital ori de alte valori într-o sau dintr-o țară, ca sancțiune pentru încălcarea unor reguli sau principii de drept internațional sau ca mijloc de presiune politică. **2** Reținere de către un stat a navelor comerciale sau a mărfurilor altui stat aflate pe teritoriul său (în condițiile în care a survenit un conflict între statele respective). **3** Fig. Interzicere a difuzării prin mass-media a unor anumite știri sau documente înaintea unei date stabilite. • acc. și (*înv.*) *embárgo.* pl. *-uri.* /<fr. ***embargo***.

embatíc *s.n.* (*jur.; în trecut*) Contract (de arendare) prin care proprietarul unui bun imobil (de obicei pămînt) ceda pe termen foarte lung dreptul de uzufruct, în schimbul unei redevențe (anuale). ◆ Plată anuală care se dădea proprietarului pentru dreptul de uzufruct al unui bun imobil. ◆ Taxă anuală pe care o plăteau preoții către autoritatea superioară bisericească pentru dreptul de exercitare a profesiei. • acc. și *embátic.* pl. *-uri, -ce.* și *embatichí, embatichíu, emvatichíu, imbatíc, batíc s.n.* /<ngr. ***εμβατικιόν***.

embaticár, -ă *s.m., s.f.* (*jur.; în trecut*) Persoană care deținea o proprietate cu embatic sau care plătea embatic. • pl. *-i, -e.* /***embatic*** + *-ar*.

embatichí *s.n.* v. embatic.

embatichiér *s.m.* (*înv.*) Embaticar. • sil. *-chi-er.* pl. *-i.* /***embatichiu*** + *-er*.

embatichíu *s.n.* v. embatic.

embereclisí *vb. IV. tr.* (*grec. înv.*) A alătura, a anexa. *Scrisoarea ce-ți empereclisesc este către d-lui, postelnicul* (FIL.). • prez.ind. *-esc.* și *empereclisí, empericlisí vb. IV.* /<ngr. ***εμπεριέκλεισα***, aor. lui εμπεριελείω „a include, a conține".

embereclisít, -ă *adj.* (*înv.; despre hotărîri oficiale*) Alăturat, anexat. • pl. *-ți, -te.* și *emberieclisít, -ă adj.* /v. ***embereclisi***.

emberieclisít, -ă *adj.* v. embereclisit.

embíric, -ă *adj.* v. empiric.

embiríe *s.f.* v. empirie.

emblástru *s.n.* v. emplastru.

emblém *s.n.* v. emblemă.

emblemátic, -ă *adj.* Cu caracter de emblemă, care ține de emblemă; care prezintă o emblemă. *Mai avea... alte douăzeci și una de bucăți mici ca niște figuri emblematice* (HEL.). ◆ Fig. Care este reprezentativ, simbolic, semnificativ, alegoric. *Un vers emblematic pentru întreaga lucrare poetică* (CTP). • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***emblématique***, lat. ***emblematĭcus, -a, -um***, germ. ***emblematisch***.

emblémă *s.f.* **1** Obiect, semn grafic, imagine care poartă în mod convențional un anumit înțeles, simbolizează o anumită idee și care este, uneori, însoțită de o deviză; figură alegorică. ◆ Simbol, figură alegorică reprezentînd o țară, o colectivitate, un personaj, o corporație etc. *Bourul, emblema de pe stema feudală a Moldovei.* ◆ Blazon. *Deasupra fiecăruia, o cruce de aur, emblema imperială* (SAHIA). ◆ Spec. Marcă a unui meșter, a unei fabrici etc. *Ceainicul purta emblema bijutierului* (CĂL.). **2** (*în antic.*) Mozaic decorativ geometric sau zoomorf, cu sens simbolic sau mitologic, care se realiza în atelier și era apoi încastrat în mozaicul din pardoseala sau de pe pereții caselor romane. **3** Fragment de metal nobil sculptat în relief sau basorelief, încastrat pe fundul ceștilor. **4** Ceea ce este considerat ca fiind reprezentativ pentru o noțiune abstractă. *Ca și cum ar fi fost adăpate la izvoarele visului... manipulînd emblemele viitorului* (PER.). • pl. *-e.* și (*înv.*) *emblém s.n., amblémă s.f.* /<fr. ***emblème***, lat. ***emblēma, -atis***, germ. ***Emblem***; cf. gr. ἔμβλημα „ceea ce este inserat undeva".

Emblema Aeronauticii Regale Române

embodisí *vb. IV.* (*grec.; înv.*) **1** *tr.* A împiedica, a opri, a interzice. **2** *refl.* A se împiedica, a se încurca. • prez. ind. *-esc.* /<ngr. ***εμπόδισα***, aor. lui εμποδίζω.

embol¹- Elem. de compunere „embolie". • și *embolo-.* /<fr. ***embol(o)***-; cf. gr. ἐμβολή „astupare, strîngere".

emból² *s.n.* v. embolus.

embolectomíe *s.f.* (*chir.*) Intervenție care, prin îndepărtarea unui embol, restabilește permeabilitatea unui vas obturat de acesta. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***embolectomie***, engl. ***embolectomy***; cf. gr. ἐμβολή „strîngere", ἔκτομή „excizie".

embólic, -ă *adj.* Care ține de embolie, care se referă la embolie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***embolique***.

embolíe *s.f.* (*med.; mai ales cu determ. care indică locul, originea*) Obstrucție bruscă a lumenului unui vas, în special a unei artere sau a unui vas limfatic cu un cheag de sînge (*embolus*), cu bule de aer, picături de grăsime, paraziți etc., care, antrenat în circulație, poate provoca moartea. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***embolie***; cf. gr. ἐμβολή „astupare, strîngere".

emboligén, -ă *adj.* (*med.*) Care produce embolii. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***emboligène***.

embolísm *s.n.* (*astron.; înv.*) Lună introdusă în calendarele vechilor greci pentru a se realiza concordanța între anul lunar și cel solar. • pl. *-uri.* /<fr. ***embolisme***; cf. lat. *embolismus*, gr. ἐμβολισμός.

embolít *s.n.* Minereu bogat în argint care se găsește în unele filoane hidrotermale. • /<germ. ***Embolit***.

embolo- v. embol¹-.

embolofazíe *s.f.* (*med.*) Deficiență a vorbirii care se manifestă prin introducerea inoportună a unor cuvinte fără înțeles în cursul exprimării; embololalie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***embolophasie***.

embololalíe *s.f.* (*med.*) Embolofazie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***embololalie***.

emboloterapíe *s.f.* (*med.*) Folosirea terapeutică, în unele forme ușoare de tuberculoză, a emboliilor provocate prin injecții intravenoase. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***embolothérapie***.

embólus *s.n.* (*med.*) Corp străin obstruant (solid, lichid sau gazos) prezent în sînge, care, antrenat în circulația sangvină, produce embolia. • pl. *-uri.* și *emból s.n.* /<fr. ***embolus, embole***, lat. ***embŏlus, -i***; cf. gr. ἔμβολος „cui".

émbor *s.m.* (*înv.*) Angrosist. • pl. *-i.* și *émbur, émpor s.m.* /<ngr. ***έμπορος***; cf. lat. *empŏrus, -i.*

emboricésc, -eáscă *adj.* (*înv.*) Comercial. • pl. *-ești.* /***embor*** + *-icesc*.

embrecațíune *s.f.* (*med.*) Aplicare a unui lichid (gras) pe o parte bolnavă a corpului. ◆ Lichidul care se aplică pe partea bolnavă a corpului. • pl. *-i.* /<fr. ***embrocation***.

embriectomíe *s.f.* (*chir.*) Ablațiune a unei porțiuni de embrion. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***embryectomie***.

embrio- Elem. de compunere „referitor la embrion". • /<fr. ***embryo-***; cf. gr. ἔμβρυον.

embrioblást *s.n.* (*biol.*) Parte a discului germinat din care se dezvoltă embrionul propriu-zis. • sil. *-bri-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***embryoblaste***.

embriocardíe *s.f.* (*med.*) Ritm cardiac patologic, apărut în miocarditele grave, caracterizat prin scurtarea duratei sistolei și diastolei ritmului cardiac, cu atenuarea deosebirilor dintre cele două zgomote cardiace, care determină o asemănare a bătăilor inimii cu cele ale cordului fetal; ritm fetal. • sil. *-bri-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***embriocardie***; cf. gr. ἔμβρυον „embrion", καρδία „inimă".

embriofíte *s.f. pl.* (*biol.*) Plante care formează embrioni. • sil. *-bri-o-.* /<fr. ***embryophytes***.

embriofór *s.n.* (*biol.*) **1** Strat de celule în formă de sac dilatat, care poartă embrionii din arhegoane, la licopodiacee. **2** Formație înconjurată de o membrană rezistentă, constituită din embrion, la cestode. • sil. *-bri-o-.* pl. *-oare.* /<fr. ***embryophore***, engl. ***embryophore***; cf. gr. ἔμβρυον „făt, embrion", φέρω „a purta".

embriogén, -ă *adj.* (*biol.*) Care dă naștere embrionului. • sil. *-bri-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***embryogène***.

embriogenézǎ *s.f.* (*biol.*) Proces de formare și dezvoltare a embrionului unui organism animal sau vegetal, de la stadiul de ou sau de spor pînă la ecloziune sau naștere; embriogenie. ◆ Perioadă incipientă în dezvoltarea animalelor pluricelulare și a plantelor. • sil. *-bri-o-.* /<fr. ***embryogenèse***; cf. gr. ἔμβρυον „embrion", γένεσις „naștere, formare".

embriogénic, -ă *adj.* (*biol.*) Care ține de embriogenie, care se referă la embriogenie. • sil. *-bri-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***embryogénique***.

embriogeníe *s.f.* (*biol.*) **1** Ramură a embriologiei care se ocupă cu studiul formării și al dezvoltării embrionului. **2** Embriogeneză. • sil. *-bri-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***embryogénie***; cf. gr. ἔμβρυον „embrion", γεννάω „a se naște, a se forma".

embriografíe *s.f.* (*biol.*) Parte a embriologiei care se ocupă cu descrierea embrionului. • sil. *-bri-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***embryographie***.

embrioíd, -ă *adj.* (*biol.*) Care prin structură și dezvoltare amintește de embrion. • sil. *-bri-o-.* /<fr. ***embryoïde***.

embriológ, -ă *s.m., s.f.* Persoană specializată în embriologie. • sil. *-bri-o-.* pl. *-gi, -ge.* /de la ***embriologie***, prin derivare regresivă.

embriológic, -ă adj. Care aparține embriologiei, care se referă la embriologie. • sil. *-bri-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***embryologique***.

embriologíe *s.f.* Parte a biologiei care se ocupă cu studiul embrionului în toate fazele dezvoltării lui, din momentul fecundării celulei-ou pînă la forma sa definitivă, pînă la ecloziune sau naștere. ◇ Fig. *Acest adevăr banal... este însă cheia oricărei adevărate embriologii și paleontologii a spiritului* (PER.). • sil. *-bri-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***embryologie***; cf. gr. ἔμβρυον „embrion", λόγος „cuvînt, studiu".

embrióm *s.n.* (*med.*) Tumoare compusă din vestigii embrionare incluse în unele țesuturi. • sil. *-bri-om.* pl. *-oame.* /<fr. ***embryome***, engl. ***embryoma***; cf. gr. ἔμβρυον „embrion".

embrión *s.m.* **1** (*biol.*) Nume dat oricărui organism aflat în primele stadii de dezvoltare, din momentul fecundării ovulului pînă în momentul cînd toate organele sînt deplin formate și organismul este capabil de viață independentă. ◆ Primul stadiu de dezvoltare a organismului uman între sfîrșitul celei de a doua săptămîni și sfîrșitul săptămînii a opta, după care produsul de concepție se numește fetus. ◆ Germen al unei plante, existent în sămînța din care planta va lua naștere prin germinație. **2** Fig. Început al unui lucru, al unei acțiuni etc.; prima fază a dezvoltării unui proces. *Proiectul este încă în faza de embrion.* ◇ Loc.adj. *În embrion* = incipient. *Ideile inovatoare erau în embrion.* • sil. *-bri-o-.* pl. *-i, n. -uri, -oane.* și (*înv.*) *embrióne, emvrión, emvrióne s.m.* /<ngr. ***έμβρυον***, fr. ***embryon***, lat. ***embryo, -onis***, it. ***embrione***; cf. gr. ἔμβρυον.

embrionár, -ă *adj.* **1** (*biol.*) Care aparține embrionului, care se referă la embrion; ca un embrion. ◇ (*adv.*) *Embrionar, glanda germinală masculină... se dezvoltă în regiunea lombară* (ABC). ◇ *Dezvoltare embrionară* = creșterea germenului în interiorul oului sau în corpul mamei; embriogeneză. *Anexă embrionară* v. anexă. *Foițe embrionare* v. foiță. *Sac embrionar* v. sac. ◆ (*mai ales despre celule*) Originar, primar, primitiv. *Dezvoltare a țesutului conjunctiv embrionar* (ABC). **2** Fig. Abia născut, abia ivit, în germene; la începutul existenței, al dezvoltării. • sil. *-bri-o-.* pl. *-i, -e.* /și (*înv.*) *embrionáriu, -ie adj.* <fr. ***embryonnaire***.

embrionăriu, -ie *adj.* v. embrionar.

embrionát, -ă *adj.* **1** Care conține un embrion. *Icre embrionate.* **2** (*despre ouă, icre*) A cărui fecundație este atestată de prezența unui embrion; în stare de embrion. • sil. *-bri-o-.* pl. *-ți, -te.* /***embrion*** + *-at*.

embrióne *s.m.* v. embrion.

embriopatíe *s.f.* (*med.*) Tulburare survenită în cursul dezvoltării embrionului. ◆ Boală care nu are origine genetică, și care afectează embrionul în primele trei

luni de viață intrauterină, putînd antrena malformații. • sil. *-bri-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***embryopathie***, engl. ***embryopathy***; cf. gr. *ἔμβρυον* „embrion", *πάθος* „afecțiune, boală".

embriotocíe *s.f.* (*med.*) Expulzare, spontană sau provocată, a fătului din cavitatea uterină înainte ca acesta să fie viabil; avort. • sil. *-bri-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***embryotocie***.

embriotóm *s.n.* (*med.*) Instrument folosit în embriotomie. • sil. *-bri-o-*. pl. *-oame.* /<fr. ***embryotome***.

embriotómic, -á *adj.* (*chir.*) Care ține de embriotomie, care se referă la embriotomie. • sil. *-bri-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***embryotomique***.

embriotomíe *s.f.* (*chir.*) Secționare a fetusului mort în interiorul uterului mamei, cînd nu este posibilă o expulzare normală. • sil. *-bri-o-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***embryotomie***; cf. gr. *ἔμβρυον* „embrion", *τομή* „tăiere".

embriotróf, -ă *adj.* (*biol.; despre produse de dezintegrare a țesuturilor materne*) Care este folosit în embriotrofie. • sil. *-bri-o-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***embryotrophe***.

embriotrofíe *s.f.* (*biol.*) Totalitatea proceselor prin care se asigură nutriția oului în dezvoltare, a embrionului sau a fătului. • sil. *-bri-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***embryotrophie***.

embú *s.n.* (*a. plast.*) Ton întunecat, culoare mohorîtă a unui tablou. • /<fr. ***embu***.

émbur *s.m.* v. embor.

émden *s.n. sg.* Rasă de gîște de culoare albă, cu o greutate medie de 7-10 kg. • /<germ. ***Emden***.

emeclíc *s.n.* v. emiclic.

emeclíc *s.n.* v. emiclic.

emectár *s.m.* (*turc. înv.*) Veteran care se afla în serviciul Porții Otomane. • pl. *-i.* și *emictár s.m.* /<tc. ***emektar***.

emelét *s.n.* v. emeletiu.

emelétiu *s.n.* (*magh. reg.*) Etaj. • pl. *-uri.* și *emelét s.n.* /<magh. ***emelet***.

emenagóg *s.n., adj.* (*farm.*) (Medicament) care provoacă, care favorizează menstruația. ◆ Ext. Abortiv. • pl. *-ge.* și (*înv.*) *emenagógă s.f.* /<fr. ***emménagogue***; cf. gr. *[τά] ἔμμηνα* „menstruații", *ἀγωγός* „care duce la..., care provoacă".

emenagógă *s.f.* v. emenagog.

emendá *vb. I. tr.* (*compl. indică texte, izvoare, legi sau greșeli etc.*) A corecta, a îndrepta, a îmbunătăți; a amenda. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***émender***, lat. ***emendare***.

emendábil, -á *adj.* (*despre texte, scrieri, legi etc.*) Care poate fi corectat, îmbunătățit. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***emendabilis, -e***.

emendánda *s.f. pl.* Corecturi (tipografice) la un text. • /<lat. ***emendanda***.

emendáre *s.f.* Acțiunea de *a emenda* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***emenda***.

emendatór, -oáre *s.m., s.f.* Persoană care emendează (un text). • pl. *-ori, -oare.* /<lat. ***emendător, -oris***, *fr. émendateur*.

emendáție *s.f.* Emendare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *emendațiúne s.f.* /<fr. ***émendation***, lat. ***emendatio, -onis***.

emendațiúne *s.f.* v. emendație.

emérge *vb. III. intr.* **1** (*despre corpuri, radiații etc.*) A ieși, a țîșni la suprafață din apă. **2** Fig. A apărea, a se arăta; a se manifesta. *Talentul emerge încet-încet.* • prez.ind. pers. 3 *emérge.* /<fr. ***émerger***, lat. ***emergĕre*** „a ieși din apă".

emergént, -ă *adj.* (*despre radiații, corpuri etc.*) Care iese dintr-un mediu, după ce l-a traversat. ◇ *Industrie emergentă* v. industrie. *Teoria evoluției emergente* v. evoluție. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***émergent***.

emergénță *s.f.* **1** (*fiz.*) Ieșire a razelor luminoase, corpusculare, a unui corp etc. dintr-un mediu, după ce l-a traversat. ◇ Fig. *Alte opere... au ieșit din mișcarea de emergență a inconștientului* (STR.). **2** (*biol.*) Apariție a unui organ nou sau a unor proprietăți noi, de ordin superior. **3** (*hidrol.*) Ieșire a apelor subterane la suprafață sub formă de izvor. **4** (*filos.*) Formă a schimbării conceptuale văzută ca o naștere efectivă a ceva nou, a ceva ce nu a existat în acest fel pînă atunci. • pl. *-e.* /<fr. ***émergence***; cf. it. *emergenza*.

emerí *s.n. sg.* Mineral care conține corindon și diferite impurități (magnetit, cuarț, oxid de fier). ◆ Ext. Șmirghel. • /<fr. ***émeri***, engl. ***emery***.

emerít, -ă *adj.* (*despre persoane*) **1** Care, printr-o practică îndelungată, a dobîndit o competență, o obișnuință remarcabilă într-o anumită știință sau disciplină ◇ *Artist* (sau *profesor, medic etc.*) *emerit* = calificativ cuprins în titlul de onoare ce se acorda în România socialistă unor personalități din diferite domenii ale culturii și artei pentru merite deosebite în activitatea lor. ◇ *Maestru emerit al artei* v. maestru. *Maestru emerit al sportului* v. maestru. ◆ Persoană care purta acest titlu. **2** Care este experimentat, versat, priceput. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***émérite***, lat. ***emeritus, -a, -um***.

emerität, -ă *adj.* (*înv.*) Emerit. • pl. *-ți, -te.* /***emerit*** + *-at*.

emerofomíe *s.f.* (*med.*) Blocaj verbal nocturn, de origine isterică. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***émérophonie***.

emérs, -ă *adj.* **1** (*fiz.; despre radiații, corpuri; în opoz. cu „submers"*) Care iese la suprafața apei. **2** (*bot.; despre muguri, nervuri*) Care este bine reliefat pe suprafața unui organ. ◆ (*despre plante acvatice*) La care unele organe se dezvoltă la suprafața apei. • pl. *-și, -se.* /v. ***emerge***; cf. germ. *emers*.

emérsie *s.f.* v. emersiune.

emersiúne *s.f.* **1** (*fiz.; în opoz. cu „imersiune"*) Ieșire parțială a unui corp dintr-un lichid în care a fost cufundat; stare a unui corp plutitor cufundat parțial într-un lichid. **2** (*astron.*) Ieșire (parțială) a unui corp ceresc din conul de umbră al altui corp ceresc sau din spațiul aflat în dreptul altui corp ceresc. **3** (*geomorf.*) Exondare. • pl. *-i.* și (*înv.*) *emérsie s.f.* /<fr. ***émersion***, lat. ***emersio, -onis***.

emetíc *s.n.* **1** (*chim.*) Tartrat de antimoniu și de potasiu utilizat în medicină (ca vomitiv), în industria textilă (ca mordant) și la prepararea lacurilor. **2** (*farm.*) Termen generic pentru medicamentele vomitive. • și (*înv.*) *emeticón, emeticá s.n.* /<ngr. ***εμετικόν***, lat. ***emeticus***, fr. ***émétique***; cf. gr. *ἐμετικός* <*ἐμέω* „a voma".

emetică *s.n.* v. emetic.

emeticón *s.n.* v. emetic.

emetínă *s.f.* (*farm.*) Alcaloid care se găsește în rădăcina de ipecacuana, întrebuințat în medicină ca expectorant și vomitiv. • /<fr. ***émétine***.

emetirál *s.n.* (*farm.*) Medicament folosit ca antiemetic. • /den. com.

emetocatártic *adj., s.n.* (*farm.; înv.*) (Medicament) care este folosit ca vomitiv sau ca purgativ. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***émeto-cathartique***.

emetofobíe *s.f* (*med.*) Teamă patologică de a voma. • g.-d. *-iei.* /cf. gr. *ἔμετος* „vomă", *φόβος* „teamă".

emetróp, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Persoană sau ochi) care are vederea normală, corectă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***emmétrope***; cf. gr. *ἔμμετρος* „măsurat, adecvat", *ὤψ, ὠπός* „ochi".

emetropíe *s.f.* (*med.*) (Denumire pentru) vedere normală; proprietate a ochiului de a vedea normal. • g.-d. *-iei.*/<fr. ***emmétropie***, engl. ***emmetropia***; cf. gr. *ἔμμετρος* „măsurat, adecvat", *ὤψ, ὠπός* „ochi".

emfástic, -ă *adj.* v. emfatic.

emfátic, -ă *adj.* (*despre oameni sau despre manifestări, atitudini etc. ale lor*) Care este plin de emfază, nenatural, prețios, bombastic. *Impetuozitatea lui ia uneori în expresie un ton prea emfatic* (CONST.). ◇ (*adv.*) *Se auzea pe el însuși declarînd emfatic: „Sînt îndrăgostit"* (REBR.). ◇ (*subst.*) *Encomiaștii, emfaticii... poeții liturgici... se îmbătau în altare* (E. BAR.). ◇ Fig. *Intențiile plutesc pe valul emfatic al unor noțiuni majore* (GRIGURCU). ◆ (*subst. n.*) Emfază. *E cultivat fastuosul și emfaticul* (VIANU). • pl. *-ci, -ce.* și (*înv.*) *enfátic, -ă, emfaticésc, -eáscă, emfástic, -ă adj.* /<fr. ***emphatique***.

emfaticésc, -eáscă *adj.* v. emfatic.

emfázá *s.f.* **1** Atitudine nenaturală, grandilocventă, prețioasă; afectare în scris, în vorbire, în comportare. *Predispoziția spre lăudăroșenie și emfază* (MIHĂ.). ◇ Ext. *O pălărie... avînd ceva din emfaza pasiunii și a primăverii* (KLOP.). **2** Mod de exprimare care denotă exagerare pompoasă în ton, în alegerea cuvintelor sau în atitudine. *Mîhnită de emfaza cu care fratele său spuse cuvintele din urmă* (AGÂR.). ◇ Loc.adv. *Cu emfază* = în mod patetic, afectat, prețios. *Ce importă?! Exclamă cu emfază unul din tineri* (VIN.). **3** (*ret.*) Evidențierea unui element al frazei cu rolul de a sublinia valoarea unei afirmații. • scris și (*înv.*) *emphază.* pl. *-e.* și (*înv.*) *enfáză s.f.* /<ngr. ***έμφασις***, lat. ***emphăsis, -is***, fr. ***emphase***, it. ***enfasi***.

emfisímă *s.f.* v. emfizemă.

emfiteót, -ă *s.m., s.f.* (*jur.; în trecut*) Persoană care deținea o proprietate cu emfiteoză. • sil. *-te-ot.* pl. *-ți, -te.* și *emfiteút, -ă s.m., s.f.* /<fr. ***emphytéote***.

emfiteótic, -ă *adj.* (*jur.; în trecut*) Care ține de emfiteoză, care se referă la emfiteoză. • sil. *-te-ot.* pl. *-ci, -ce.* și *emfiteútic, -ă adj.* /<fr. ***emphytéotique***.

emfiteózá *s.f.* (*jur.; în trecut*) Contract pe termen lung care conferea celui care lua o proprietate în arendă sau cu chirie dreptul de ipotecă, de arendă, de transmitere la moștenitori etc. • sil. *-te-o-*. pl. *-e.* și *emfiteúzá s.f.* /<ngr. ***εμφύτευσις***, fr. ***emphytéose***, lat. ***emphyteusis***.

emfiteút, -ă *s.m., s.f.* v. emfiteot.

emfiteútic, -ă *adj.* v. emfiteotic.

emfiteúzá *s.f.* v. emfiteoză.

emfizém *s.n.* (*med.*) (Sindrom provocat de) infiltrarea difuză, anormală a aerului sau a altui gaz în interstițiile țesutului conjunctiv al unui organ sau sub piele. ◇ *Emfizem pulmonar* = dilatare excesivă și permanentă a plămînilor în urma atrofiei și ruperii septurilor dintre alveole, precum și a pierderii elasticității țesutului. • pl. *-e.* și *emfizémă, (înv.) emfisímă s.f.* /<fr. ***emphysème***, it. ***enfisema***, ngr. ***εμφύσημα***; cf. gr. *ἐμφύσημα* „umflătură" <*ἐμφυσάω* „a sufla, a se umfla".

emfizematós, -oásă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Persoană) care suferă de emfizem. ◆ (*adj.; despre unele organe, mai ales despre plămîni*) Care este bolnav de emfizem. ◇ *Cărbune emfizematos* v. cărbune. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***emphysémateux***.

emfizémă *s.f.* v. emfizem.

emfraxíe *s.f.* (*med.*) Obstrucție a unui organ canalicular. ◆ Restr. Ocluzie intestinală. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *emfráxis s.n.* /<fr. ***emphraxie***, ngr. ***έμφραξις***.

emfráxis *s.n.* v. emfraxie.

emi- v. hemi.

emicíclu *s.n.* v. hemiciclu.

emiclíc *s.n.* (*turc. înv.*) Tain, rație. *N-are nici cu ce să plătească imiclicul slugilor* (FIL.). • pl. *-uri.* și *emeclíc, emeclíc, imiclíc, imiclíc s.n.* /<tc. ***yemeklyk***.

emictár *s.m.* v. emectar.

emigrá *vb. I. intr.* (*despre oameni, colectivități umane; mai ales cu determ. care indică țara de origine sau destinația*) A-și părăsi propria țară și a se stabili definitiv sau temporar într-o țară străină, forțat de împrejurări politice, sociale, economice; a se expatria. *Spaniolilor emigrați peste ocean le-a fost mai ușor* (TUD.). ◇ Fig. *Faust vrea... să emigreze cu sufletul, după credința metempsihozei, în trupul unui animal* (VIANU). ◆ Ext. (*despre animale, insecte etc.*) A migra. *Niște maimuțe emigrează (pleacă) în cete mari* (BARA.). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***émigrer***, lat. ***emigrare*** „a schimba locul".

emigránt, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care emigrează. **2** *adj.* Care emigrează. *Cetele emigrante... se presupune a fi trecut spre America* (SĂU.). • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***émigrant***, it. ***emigrante***, germ. ***Emigrant***.

emigráre *s.f.* Acțiunea de *a emigra* și rezultatul ei; expatriere, emigrație. • pl. *-ări.* /v. ***emigra***.

emigrát, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Emigrant (politic). **2** *adj.* (*despre persoane*) Care și-a părăsit propria țară și s-a stabilit, definitiv sau temporar, în altă țară, forțat de împrejurări politice, sociale, economice. *Afară de descoperirea unor femei emigrate... cercetările n-avură nici un rezultat* (BARO.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***emigra***; cf. fr. *émigré*.

emigrátie *s.f.* **1** Faptul de a emigra; emigrare, expatriere. **2** Situație, stare a celui emigrat. *În curs de trei secoli de emigrațiune, mica lor colonie nu știu a se întruni* (HASD.). **3** Timpul cît cineva emigrează. *În emigrație s-a ostenit să realizeze împăcarea grupurilor dezbinate* (CIOC.). **4** Totalitatea persoanelor emigrate într-o anumită perioadă din aceeași țară (într-un anumit loc). *Vorbi la un post de radio al emigrației în numele României* (CĂL.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *emigrațiúne s.f.* /<fr. ***émigration***, it. ***emigrazione***, lat. ***ēmigratio, -onis***, germ. ***Emigration***.

emigrațiúne *s.f.* v. emigrație.

eminaménte *adv.* (*precedă adj. pe care îl determ., mai ales ca formant al super. abs.*) În cel mai înalt grad, în special, prin excelență, cu deosebire. *Omul era o ființă eminamente superioară* (RALEA). ◇ (*ca determ. al vb.*) *Instituțiunile ce caracterizează eminamente popoarele înaintate în civilizațiune* (I. ION.). ◇ (*glum.*) *Omul care să... încerce a-i crea, în țara noastră eminamente ziaristică, o sărbătoare* (ARGH.). • /<fr. ***éminemment***.

eminént, -ă *adj.* **1** (*despre oameni sau despre aptitudini, manifestări etc. ale lor*) Care se distinge prin calități (intelectuale) deosebite; care este excelent, excepțional, remarcabil, superior. *Profesorul asigură viitorul unui diplomat eminent* (ARGH.). ◇ (*adv.; precedă un adj. formînd super. abs.*) *Degetele ei... îi trădează arhitectura generală eminent feminină* (IBR.). ◇ (*subst.*) *Ce ar zice eminentul meu sau alt ilustru în cazul nostru?* (CAR.). ◇ (*despre creații, realizări ale oamenilor*) *Portretul nu reprezenta desigur o operă eminentă* (CĂL.). Δ (*exclam.*) *Domnule, ți-am văzut albumul! Te felicit! Eminent* (CĂL.). **2** (*în trecut*) Apreciere maximă care se dădea elevilor, studenților (la examene). *Un student cuminte... notat „bine" și „eminent" la toate disciplinele* (SADOV.). • pl. *-ți, -te.* /<lat. ***ēmĭnens, -ntis***, fr. ***éminent***, it. ***eminente***, germ. ***eminent***.

eminentísim, -ă *adj., s.m.* **1** *adj.* Eminent. *Primadona Love, acea filomelă de o eminentissimă agilitate* (FIL.). **2** *s.m.* Persoană eminentă. *Un lucrător dintre eminentisimi* (ARIST.). **3** Titlu dat cardinalilor. • scris și *eminentissim.* pl. *-i, -e.* /<lat. ***eminentissimus***, it. ***eminentissimo***, fr. ***éminentissime***.

eminentíssim, -ă *adj., s.m.* v. eminentisim.

eminénță *s.f.* **1** Calitatea a ceea ce este eminent, superior, distins, elevat. *Umbla... conferind directorului eminența asupra întregului corp* (CĂL.). **2** (*bis.; urmat de un pron.pos.*) Titlu onorific conferit cardinalilor catolici. ◇ *Eminență cenușie* = *a*) poreclă dată de contemporanii săi lui François Le Clerc du Tremblay, călugăr capucin, consilierul politic și diplomatic intim al cardinalului Richelieu; *b*) persoană influentă, consilier intim, colaborator al unui conducător de stat, demnitar etc., care manevrează din umbră un personaj oficial, un partid, fără a se face observat. *Eminența roșie* = cardinalul Richelieu. ◆ Titlu dat în trecut mitropoliților sau episcopilor ortodocși. ◆ Persoană care purta acest titlu. **3** Elevație de teren; proeminență, ieșitură. ◆ (*arhit.*) Parte a unei construcții situată deasupra terenului. **4** (*anat.*) Relief rotunjit al părții externe a palmei formată din mușchii scurți anexați policelui. • pl. *-e.* /<fr. ***éminence***, germ. ***Eminenz***, it. ***eminenza***, lat. ***eminentĭa, -ae*** „înălțime".

eminescián, -ă *adj.* Care aparține lui Eminescu, care se referă la Eminescu; în maniera, în genul operei lui Eminescu. • sil. *-ci-an.* pl. *-ieni, -iene.* /nm. pr. (poet român) *Mihai* ***Eminescu*** + *-ian*.

eminesciamísm *s.n.* **1** Moment distinct al istoriei literare, marcat de Mihai Eminescu, care, prin repunerea întrebărilor fundamentale ale existenței și prin răspunsurile originale, prin simțul absolut al limbii și al muzicalității poetice, a dat o maximă strălucire romantismului românesc. *S-a ținut o conferință despre importanța eminescianismului în cultura românească.* **2** Mijloc de expresie artistică specific gîndirii și operei eminesciene; totalitatea particularităților stilistice care caracterizează opera lui Eminescu. *Răsfoind bine pe Alecsandri, vom fi mirați să întîlnim eminescianisme* (CĂL.). **3** Tendință în literatura română de a prelua și cultiva, uneori excesiv, teme, motive etc. eminesciene. *Autorul rămăsese încă în mișcarea de diferențiere față de eminescianismul deprimant* (STR.). • sil. *-ci-a-.* pl. *-e.* /***eminescian*** + *-ism*.

eminescianizá *vb. I. intr.* A imita maniera de a scrie a lui Eminescu. • sil. *-ci-a-.* prez.ind. *-ez.* /***eminescian*** + *-iza*.

eminescológ, -ă *s.m.* Persoană care se ocupă cu eminescologia, specialist în eminescologie. • pl. *-gi, -ge.* /de la ***eminescologie***, prin derivare regresivă.

eminescológie *s.f.* Studiul vieții și al operei lui Mihai Eminescu. • g.-d. *-iei.* /nm. pr. (poet român) *Mihai* ***Eminescu*** + *-logie*.

emír *s.m.* **1** Titlu onorific dat descendenților lui Mahomed (pe linia fiicei sale Fatima). ◆ Persoană care are acest titlu. *Numai emirii, adică urmașii lui Mahomet, au dreptul să poarte calpac verde* (DOC.). **2** Titlu dat unui guvernator de provincie, unei căpetenii sau unui principe domnitor în unele țări musulmane. ◆ Persoană care are acest titlu. *Emirii, vizirii și toți ofițerii așteaptă porunca* (CAR.). ◇ Compar. *Pe jos numai covoare scumpe ca la un emir* (VOIC.). • pl. *-i.* /<fr. ***émir***; cf. ar. *amir* „cel care poruncește; prinț".

emirát *s.n.* **1** Stat guvernat de un emir. **2** Demnitatea de emir. • pl. *-e.* /<fr. ***émirat***.

emís, -ă *adj., s.n.* I *adj.* **1** (*despre radiații, unde, fascicule etc.*) Care este produs în mediul înconjurător. *Lumina emisă conține o cantitate mare de radiații* (CIȘ.). **2** (*despre idei, opinii, teorii etc.*) Care a fost enunțat, formulat, exprimat, lansat. *Ambiția personală ar putea fi și motivul susținerii cu consecvență a ideilor emise* (EMIN.). **3** (*despre monede, acțiuni, bilete de bancă etc.*) Pus în circulație. *Biletele emise au acoperire.* II *s.n.* (*înv.*) Decret, dispoziție, ordonanță, proclamație. *S-a convocat prin emisul ministerial... un congres* (SB.). • pl. *-și, -se,* (*înv.*) *n. -uri.* /v. ***emite***.

emisár, -ă *subst.* I *s.m., s.f.* Trimis al unui stat, al unei organizații politice, al unui conducător etc., însărcinat cu o misiune (secretă). *Au să vină din țară niște emisari... să aducă o proclamațiune* (BARIȚ.). ◇ (*înv.; adj.*) *Țap emisar* = țap ispășitor, v. ispășitor. ◆ Gener. Persoană trimisă undeva cu o misiune oarecare. *Răspîndi în toate direcțiunile curieri și emisari pentru a surprinde pe nenorocitul fugar* (HASD.). ◇ Fig. *Nu putea să ierte și să uite pățania cu spătosul emisar al providenței* (CE. PETR.). II *s.n.* **1** Apă de suprafață care colectează apele în exces de pe terenurile desecate ori irigate sau apele reziduale din întreprinderi industriale, din centre populate etc., vărsîndu-le apoi într-o apă mai mare. *Emisarele utilizate la evacuarea apelor de canal.* **2** Curs de apă permanent, provenit dintr-un lac, care drenează surplusul de apă dintr-un bazin lacustru. **3** Limbă de gheață scursă dintr-o calotă glaciară sau dintr-un ghețar de platou, care se continuă ca un rîu. • pl. *-i, -e.* și (*înv.*) *emisáriu s.m.* /<fr. ***émissaire***, lat. ***emissarĭus, -ii***, germ. ***Emissär***.

emisáriu *s.m.* v. emisar.

emisfér *s.n.* v. emisferă.

emisféră *s.f.* **1** (*geom.*) Jumătate dintr-o sferă. ◇ *Emisferele de Magdeburg* = emisfere create de Otto von Guericke din Magdeburg, în 1654, care au servit la demonstrarea presiunii atmosferice. ◇ Analog. *Astupînd o clipă orizontul... cu emisferele învelite în mătasă ale unui trup copios* (VIN.). **2** (*geomorf.*) Fiecare dintre cele două jumătăți ale sferei cerești sau terestre nordică și sudică, vestică și estică, mărginite de ecuatorul ceresc, respectiv de ecuatorul terestru și de meridianul de referință. *Tot ce produce natura pentru lux în două emisfere* (BOLL.). ◇ *Emisfera nordică* (sau *de nord, boreală, septentrională*, înv., *de miazănoapte, despre nord, de sus*) = jumătatea de nord a sferei terestre mărginită de ecuator și cuprinzînd Polul Nord. *Emisfera sudică* (sau *australă, meridională, de sud*, înv., *de la amiază zi, despre miazăzi, de jos*) = jumătatea de sud a sferei terestre, mărginită de ecuator și cuprinzînd Polul Sud. *Emisfera orientală* (sau *estică, de est*, înv., *răsăritului, despre răsărit*) = jumătatea sferei terestre situată la est de meridianul zero. *Emisfera occidentală* (sau *vestică, de vest*, înv., *apusului, apusală*) = jumătatea sferei terestre situată la vest de meridianul zero. ◆ (*înv.*) Ecuator. **3** (*astron.*) Fiecare dintre cele două jumătăți ale sferei cerești delimitate de ecuatorul ceresc. ◇ *Emisfera boreală* (sau *nordică*) = jumătatea de nord a sferei cerești, mărginită de ecuatorul ceresc și cuprinzînd Polul Nord. *Emisfera australă* (sau *sudică*) = jumătatea de sud a sferei cerești, mărginită de ecuatorul ceresc și cuprinzînd Polul Sud. **4** (*anat.*; și *emisferă cerebrală*) Fiecare dintre cele două părți simetrice ale creierului mare, de formă eliptică, separate între ele printr-o scizură. ◆ (și *emisferă cerebeloasă*) Fiecare dintre cele două jumătăți ale creierului mic. • pl. *-e.* și ***hemisféră***, (*înv.*) *emisférĭu, emisfér, hemisfér s.n., imisféră s.f., imisférion, emisféro subst.* /<fr. ***hémisphère***, lat. ***hemisphaerĭum, -ii***, it. ***emisfero***, ngr. ***ημισφαίριον***.

emisféric, -ă *adj.* Care are forma unei emisfere; semisferic. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***hémisphérique***.

emisférĭu *s.n.* v. emisferă.

emísie *s.f.* v. emisiune.

emisiúne *s.f.* **1** (*fiz.*) Producere de către un corp sau un dispozitiv a unor gaze, a unor unde, radiații etc., care se pot propaga în mediul înconjurător. ◇ *Putere de emisie* = putere emisivă. ◇ Loc.adj. *De emisie* = emițător. *Sunetul reflectat să păstreze destulă intensitate pentru a fi auzit din punctul de emisie* (CER.). ◆ Concr. Gaze, unde, radiații etc. propagate în mediul înconjurător. ◆ (*tehn.*) Evacuare în atmosferă a aburului din cilindrul mașinilor sau din rotorul turbinelor cu abur după ce acesta a efectuat lucrul mecanic. ◆ Producere a unui semnal în telecomunicații. **2** (*mai ales în forma „emisiune"; de obicei cu determ. care indică specificul, destinația etc.*) Program transmis prin radio sau prin televiziune într-o ordine dinainte stabilită. **3** (*fon.*) Articulare (a unor sunete sau cuvinte). *Fenomenul... se leagă strîns de pronunțare, adică de emisiunea cuvintelor* (IORD.). ◆ Fig. Enunțare, exprimare, formulare. *Emisiunea unei dorințe.* **4** (*econ.*) Punere în circulație (de către stat, bănci naționale, instituții financiare etc.) a banilor, a unor hîrtii de valoare, acțiuni, bonuri de tezaur, medalii etc. *Emisiunea monedei înseamnă încă o intenție de independență a țării* (TUD.). ◇ Loc.adj. *De emisiune* = emitent. *Instituțiile de emisiune numite cu un termen general bănci.* Δ *Bancă de emisiune* v. bancă. ◆ Punere în vînzare a unor acțiuni sau obligațiuni de către o societate pe acțiuni la constituire sau în vederea măririi capitalului social propriu. **5** (*jur.*) Punere în vigoare, promulgare. *Emisiunea unui pachet de legi.* **6** (*filat.*) Punere în circulație de către stat sau de către instituții autorizate a unei noi serii de mărci și efecte poștale sau retipărire la o anumită dată a unei serii mai vechi. *A fost lansată o nouă emisiune poștală cu mai multe valori* (PER.). **7** (*med.*) Eliminare sub presiune a unor lichide biologice. ◆ Concr. Rezultatul acestei acțiuni. **8** (*biol.*) Formare de prelungiri ale citoplasmei, avînd un rol dinamic. • pl. *-i.* și *emísie s.f.* /<lat. ***emissĭo, -onis***, fr. ***émission***, it. ***emissione***.

emisív, -ă *adj.* **1** Referitor la emisie. **2** (*fiz.; despre corpuri, substanțe, dispozitive etc.*) Care are proprietatea de a emite radiații, lumină; emițător, emitent. ◇ *Putere emisivă* = capacitatea unui corp de a radia o cantitate de energie proporțională cu suprafața sa. *Metalele au o putere emisivă cu mult mai mică* (PONI). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***émissif***.

emistíh *s.n.* (*vers.*) Fiecare dintre cele două jumătăți de vers despărțite prin cezură. • pl. *-uri,* (*înv.*) *-e.* și *hemistíh s.n.* /<fr. ***hémistiche***, lat. ***hemistichĭum, -ii***; cf. gr. *ἡμι-* „jumătate", *στίχος* „vers".

emitánță *s.f.* (*fiz.*) Radianță. • pl. *-e.* /<fr. ***émittence***.

emíte *vb. I. tr.* **1** (*despre organe de stat, organizații, instituții, persoane oficiale etc.; compl. indică legi, hotărîri, mandate, note oficiale, acte normative etc.*) A elabora, a scoate și a face cunoscut în mod oficial; a pune în vigoare. ◆ (*compl. indică hotărîri, comunicate etc.*) A transmite, a anunța. **2** (*fin.; despre stat sau despre bănci, instituții financiare; compl. indică bilete de bancă, monede, obligații, acțiuni etc.*) A pune în circulație. *Emite acțiuni pe care le speculează prin agenți proprii* (STR.). ◇ (*compl. indică polițe, cecuri etc.*) *Cecuri emise către bancherul meu din Elveția* (STANCU). **3** (*despre stat sau despre instituții autorizate; compl. indică timbre, efecte poștale*) A pune în circulație, a retipări la o anumită dată noi serii de mărci. *Cele dintîi mărci poștale emise în Moldova* (BOGD.). ◇ (*refl. pas.*) *Timbrele nu se emit matematic* (PRED.). **4** (*compl. indică acte oficiale, chitanțe etc.*) A elibera (la cerere). *Vindea cu un mic suprapreț,... emițînd bonuri mai puține* (PRED.). **5** (*fiz.; compl. indică radiații ondulatorii sau corpusculare, unde, fascicule etc.*) A produce și a propaga în mediul înconjurător. ◇ Fig. *Imaginea critică emite un son de sticlă spartă* (GRIGURCU). ◆ (*despre aparate sau instalații de telecomunicație; compl. indică mesaje*) A transmite la distanță cu ajutorul undelor electromagnetice. **6** (*compl. indică exclamații, strigăte, sunete etc.*) A articula, a rosti. *Afectul are mai mare vigoare cînd emitem... primele sunete* (IORD.). **7** (*compl. indică opinii, idei, teorii etc.*) A enunța, a formula, a pronunța, a exprima, a lansa. *Voim numai să emitem și opinia noastră alăturea cu a altor filologi* (C. NEGR.). ◇ (*refl. pas.*) *S-au emis mai multe ipoteze și teorii* (CHIR.). • prez.ind. *emít.* /<lat. ***emittĕre***; cf. fr. *émettre*.

emitént, -ă *adj.* Care emite (hîrtii de valoare, bancnote, unde electromagnetice etc.). • pl. *-ți, -te.* /<it. ***emittente***, lat. ***emittens, -ntis***.

emítere *s.f.* Faptul de *a emite*. • pl. *-i.* /v. ***emite***.

emitór *s.m.* Unul dintre cei trei electrozi ai unui tranzistor. • pl. *-i.* /<engl. ***emitter***.

emitróp, -ă *adj.* **1** (*miner.*) Care prezintă emitropie. **2** (*biol.*) Care are ovulul situat pe partea hilului. ◆ Care este semiadaptat pentru polenizare prin anumite grupe de insecte. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***hémitrope***.

emitropíe *s.f.* (*miner.*) Grupare regulată, uniformă a cristalelor identice. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hémitropie***.

emițătór, -oáre *adj., subst.* **I** *adj.* Care emite. ◇ *Post emițător* = post de radioemisiune. *Putere emițătoare* = putere emisivă. **II 1** *s.m., s.f.* Cel care emite, articulează sunete, cuvinte. *O voce profundă și placidă din asistență. Cornel privi pe emițătorul ei* (CĂL.). **2** *s.m., s.f.* Persoană care emite opinii, idei, teorii etc. *Un om politic mediocru... devine, după ce i s-a dat puterea, un emițător de idei* (ARGH.). **3** *s.m., s.f.* Instituție (oficială), persoană care emite acte, certificate etc. **4** *s.n.* Aparat, instalație, dispozitiv etc. care emite unde sonore ori electromagnetice sau impulsuri de curent. ◇ *Emițător radio* = radioemițător. • pl. *-ori, -oare.* /***emite*** + *-ător*, după fr. *émetteur*.

emi- v. hemi-.

emmalá *s.f.* v. emală.

emoglobínă *s.f.* v. hemoglobină.

emoliént, -ă *adj., s.m., s.n.* **1** *adj., s.m.* (*farm.*) (Medicament) care calmează durerea prin înmuierea țesuturilor, a mucoaselor congestionate sau inflamate, împiedicînd acțiunea produșilor iritanți asupra acestora. **2** *s.n.* Substanță grasă folosită la finisarea produselor textile pentru a le imprima moliciune și luciu. • sil. *-li-ent.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***émollient***, lat. ***emolliens, -ntis*** <*emollīre* „a înmuia".

emolumént *s.n.* **1** (*jur.*) Parte a unei succesiuni sau a unei comunități. **2** Cîștig, profit; avantaj; retribuție care revine legal cuiva. • pl. *-e.* /<fr. ***émolument***, lat. ***emolumentum, -i***.

emolumentár, -ă *adj.* Relativ la un emolument, de emolument; profitabil. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***émolimentaire***.

emonctóriu *s.n.* (*anat.*) Organ (rinichi, ficat, plămîn) sau structură histologică (glandă sudoripară) care permite evacuarea unor substanțe de regulă inutile sau nocive pentru organism. • pl. *-ii.* /<fr. ***émonctoire***, engl. ***emunctory***; cf. lat. *emunctus* <*emungĕre* „a trage în afară".

emonțiúne *s.f.* (*med.*) Eliminare a umorilor superflue (mucozități etc.). • pl. *-i.* /<fr. ***émonction***.

emondá *vb. I. tr.* (*silv.*; *compl. indică arbori*) A curăța de crengi în perioada de creștere pentru a stimula dezvoltarea în înălțime. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***émonder***, lat. ***emundare*** <*mundus, -a, -um* „curat".

emondáj *s.n.* **1** (*silv.*) Operație de tăiere a ramurilor inutile de pe trunchiul arborilor pentru a stimula creșterea lor în înălțime și a le feri coroana de uscare. **2** (*med.*) Intervenție chirurgicală constînd în înlăturarea exostozelor și osteofitelor epifizelor. • pl. *-e.* /<fr. ***émondage***.

emondáre *s.f.* Emondaj. • pl. *-ări.* /v. ***emonda***.

emondór *s.n.* (*tehn.*) Unealtă folosită la emondaj. • pl. *-oare.* /<fr. ***émondoir***.

emoticón *s.n.* (*inform.*) Grup de caractere pentru exprimarea unor stări afective (folosit în cyberspațiu). • /<engl. ***emoticon***.

emotív, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care se emoționează ușor; care este stăpînit cu ușurință de emoții, sensibil, impresionabil, emoționabil. ◇ (*subst.*) *James a fost un emotiv* (IBR.). ◆ (*despre realizări, creații etc. ale oamenilor*) Care exprimă emoție. *O poezie plastică, evocatoare dar puțin emotivă* (E. LOV.). **2** (*despre atitudini, manifestări etc. ale oamenilor*) Care trădează emoție; care se referă la emoție sau la afectivitate; afectiv, emoțional. *Abia am putea descoperi ici și colo cîte un crîmpei de sentiment, cîte o slăbiciune emotivă* (RALEA). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***émotif***, it. ***emotivo***.

emotivísm *s.n.* (*filos.*) Școală etică neopozitivistă care consideră că fundamentul noțiunilor și al judecăților morale este pur emotiv, exprimînd doar intențiile și dorințele celui care le enunță. • /<fr. ***émotivisme***.

emotivitáte *s.f.* **1** Faptul de a (se) emționa ușor. *O poezie personală, marmoreană, fără emotivitate* (PER.) ◇ Loc.adj. *De emotivitate* = emotiv. *Puterea sa de emotivitate... e în creștere* (ARGH.). **2** Reacție emotivă (exagerată); stare emotivă. *Era fața cealaltă a hipersensibilității și a emotivității dezordonate* (CA. PETR.). **3** (*psih.*) Însușirea, capacitatea mai mult sau mai puțin intensă a unei persoane de a reacționa la evenimente, chiar obișnuite, trăind emoții; gradul de reactivitate a cuiva la factorii emotivi; impresionabilitate, sensibilitate, emoționabilitate. *Emotivitatea, delicatețea sufletească, astea sînt produse ale inteligenței* (CĂL.). • pl. *-ăți.* /<fr. ***émotivité***; cf. lat. *emotus* <*emovēre* „a scoate, a răsturna".

emóție *s.f.* (*psih.*) Reacție afectivă complexă a unui individ, de intensitate mijlocie, în general bruscă și momentană, însoțită de tulburări fiziologice; stare de excitație mentală sau impuls interior direcționat către un obiect definit, cu impact psihologic și comportamental, care se însoțește de manifestări vegetative și este caracterizată ca fenomen tranzitoriu. *La Eminescu natura este expresia emoției lui* (IBR.). ◆ Gener. Orice reacție afectivă. *Îl simțeam tulburat și emoționat lui mă cuprinse și pe mine* (SADOV.). ◇ (*cu determ. care indică originea, intensitatea, felul*) *În fața scrisorilor... simțim o emoție impersonală* (E. LOV.). ◇ *Emoție estetică* = moment al vieții psihice exprimînd experiența contemplației obiectului estetic. ◇ Loc.adj. *De emoție* = emoțional. *Am notat prin sublinieri deosebitele-mi stări de emoție ce mi-au cauzat acele gînduri* (CAR.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) ***emoțiúne*** *s.f.* /<fr. ***émotion***, it. ***emozione***; cf. lat. *emotus* <*emovēre* „a scoate, a răsturna".

emoționá *vb. I.* **1** *tr.* A produce, a cauza, a provoca emoție; a impresiona. *Pe mine m-ai emoționat pînă la lacrimi* (CA. PETR.). ◇ (*abs.*) E *un poet care emoționează și încîntă* (IBR.). **2** *refl.* A fi cuprins, stăpînit de emoție; a se tulbura. *Mă emoționa... acest contact cu hîrtiile și scrisul marelui poet* (BLA.). ◇ Ext. *Vei găsi... inimi care să se emoționeze sincer* (PER.). • sil. *-ți-o-.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***émotionner***.

emoționábil, -ă *adj.* (*despre persoane*) Care se emoționează cu ușurință; emotiv. • sil. *-ți-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***émotionnable***.

emoționabilitáte *s.f.* Însușirea de a fi emoționabil; emotivitate. • sil. *-ți-o-.* pl. *-ăți.* /***emoționabil*** + *-itate*.

emoționál, -ă *adj.* **1** Care este capabil să producă emoție. *Am oarecare putere emoțională în timbru, dar vocea e puțină* (D. ZAMF.). ◇ (*subst. n.*) *Procesul de creație al actorului nu se poate baza numai pe emoțional* (PER.). ◇ *Expresii emoționale* v. expresie. **2** Care este provocat de emoție; propriu emoțiilor; emotiv. *Nu mai poate fi vorba de un șoc emoțional care să o vindece* (VIN.). ◇ *Ictus emoțional* v. ictus. ◇ Fig. *Poeziile sînt un ciment emoțional al societății* (PER.). • sil. *-ți-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***émotionnel***, germ. ***emotional***.

emoționalitate *s.f.* Însușirea de a fi emoțional. • sil. *-ți-o-.* • pl. *-ăți.* /***emoțional*** + *-itate*.

emoționánt, -ă *adj.* (*mai ales despre oameni sau despre manifestări, însușiri, creații etc. ale lor*) Care emoționează; tulburător, mișcător. *O asemenea seară i se părea un rar și emoționant eveniment* (CE. PETR.). ◇ (*adv.*) *Cerul asfințitului se umplu, emoționant, cu trupul Ceahlăului* (IBR.). Δ (*ca determ. al unui adj. sau adv. căruia îi dă val. de super. abs.*) *Albastrul mării era emoționant de frumos.* • sil. *-ți-o-.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***émotionant***.

emoționáre *s.f.* Acțiunea de *a (se) emționa* și rezultatul ei; tulburare. • sil. *-ți-o-.* pl. *-ări.* /v. ***emoționa***.

emoționát, -ă *adj.* (*despre oameni*) Cuprins de emoție; tulburat, mișcat, impresionat. *S-a întors a doua zi foarte emoționat* (CAR.). ◇ Ext. *Oceanul e marele generator de ritmuri spre care toate auzurile se întorc emoționate* (BOGZA). • sil. *-ți-o-.* pl. *-ți, -te.* /v. ***emoționa***.

emoțiúne *s.f.* v. emoție.

empatétic, -ă *adj.* Empatic. • pl. *-ci, -ce.* /<engl. ***empathetic***.

empátic, -ă *adj.* Care ține de empatie, care se referă la empatie; empatetic. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***empathique***.

empatíe *s.f.* (*psih.*) **1** Capacitatea de a percepe, a înțelege și a accepta gîndurile și sentimentele unei alte persoane prin identificarea afectivă cu aceasta, fără a recurge la comunicarea verbală. **2** Tendință a receptorului de a trăi afectiv, prin transpunere simpatetică în obiectele exterioare, în viața eroilor din opere literare, din filme etc. ◆ Ext. Identificarea emotivă cu eroii din cărți, filme etc., care permite înțelegerea estetică. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***empathie***, engl. ***empathy***; cf. gr. *ἐν* „în, înăuntru", *πάθος* „afecțiune, sentiment".

empereclisí *vb. IV.* v. embereclisi.

empericlisí *vb. IV.* v. embereclisi.

empiém *s.n.* (*med.*) **1** Formare și acumulare de puroi într-o cavitate naturală a organismului; spec. pleurezie purulentă. **2** Operație chirurgicală care constă în deschiderea toracelui pentru a scoate puroiul din cavitatea pleurală și efectuarea de spălături antiseptice. • sil. *-pi-em.* pl. *-uri, -e.* și (*înv.*) *empiémă s.f.* /<fr. ***empyème***; cf. gr. *ἐν* „în, înăuntru", *πύον* „puroi".

empiémă *s.f.* v. empiem.

empiocél *s.n.* (*med.*) Tumoare purulentă. • sil. *-pi-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***empyocèle***; cf. gr. *ἔμπυος* „care supurează" <*ἐν* „în, înăuntru", *πύον* „puroi".

empire [am'pir] *adj.invar.* *Stil empire* = stil în arhitectură și în artele decorative, apărut în Franța la începutul sec. 19, caracterizat prin monumentalitate fastuoasă, prin folosirea motivelor mitologice, a emblemelor militare și prin bogăția decorațiilor interioare, care s-a impus în timpul dinastiei napoleoniene. • /<fr. *[style]* ***Empire***.

empiréic, -ă *adj.* Care aparține empireului, care este caracteristic empireului, care se referă la empireu. • sil. *-re-ic.* pl. *-ci, -ce.* /***empireu*** + *-ic*.

empiréu *s.n.* **1** (*în mit. greco-romană*) Partea cea mai de sus a bolții cerești, unde își aveau lăcașul zeii și unde se afla focul etern; reședința zeilor. ◇ (*înv.*; *adj.*; *calc după fr. „champs Élysées"*) *Grădinile empiree* = cîmpiile elizee, v. elizeu. **2** (*în teol. creștină*) Ultimul cer, al luminii spirituale, locuit de cei fericiți și de Dumnezeu, care înconjoară universul fizic; lăcașul celor fericiți, paradis. **3** Poet. Bolta cerului, firmament. • pl. *-ee.* /<fr. ***empyrée***, it. ***empireo***; cf. gr. *ἔμπυρος* „înfocat, în flăcări".

empireumátic, -ă *adj.* (*înv.*) **1** (*despre substanțe*) Care are miros neplăcut de ars, de pîrlit. **2** (*despre mirosuri*) De ars, de pîrlit. • sil. *-re-u-.* pl. *-ci, -ce.* și *empirevmátic, -ă adj.* /<fr. ***empyreumatique***.

empirevmátic, -ă *adj.* v. empireumatic.

empíric, -ă *adj., s.m.* **1** *adj.* Care este bazat (numai) pe experiența senzorială sau pe practică, fără criterii științifice; care privește empirismul, care are la bază empirismul. *Folosea metode empirice în tratarea bolilor.* ◇ (*adv.*) *Admit ipoteza gratuită, dar comodă a atomului,... fără ca măcar să-l consulte empiric* (RALEA). ◇ *Formulă empirică* = formulă obținută prin prelucrarea pur matematică a unor date experimentale, fără substrat teoretic. *Medicină empirică* = tratament al bolilor numai pe bază de experiență și de cazuri antecedente, fără cunoștințe teoretice. **2** *s.m.* Persoană care este adeptă a empirismului sau care practică empirismul (într-un anumit domeniu de activitate). ◆ Spec. Persoană care practică ilegal medicina. • pl. *-ci, -ce.* și (*înv.*) *empiricésc, -eáscă, embíric, -ă adj.* /<fr. ***empirique***, lat. ***empīricus, -a, -um***; cf. gr. *ἐμπειρικός* <*ἐμπειρία* „experiență".

empiricésc, -eáscă *adj.* v. empiric.

empíríe *s.n.* Existență; experiență. • pl. *-ii.* și (*înv.*) *embiríe s.f.* /<ngr. ***ἐμπειρία***, germ. ***Empirie***.

empiriocrític, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al empiriocriticismului. **2** *adj.* Care ține de empiriocriticism, care se referă la empiriocriticism. • sil. *-ri-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<rus. ***эмпириокритик***.

empiriocriticísm *s.n.* (*filos.*) Curent filosofic de la sfîrșitul sec. 19, care nega existența obiectivă a lumii materiale și considera lucrurile ca fenomene ale conștiinței, ca simple complexe de senzații; machism. • sil *-ri-o-.* /<rus. ***эмпириокритицизм***, fr. ***empiriocriticisme***.

empiriomomísm *s.n.* (*filos.*) Variantă a empiriocriticismului în Rusia, care susținea că lumea fizică este experiența socialmente organizată a omenirii colective. • sil. *-ri-o-.* /<rus. ***эмпириомонизм***, fr. ***empiriomonisme***.

empiriomoníst *s.m.* Adept al empiriomonismului. • sil. *-ri-o-.* /<rus. ***эмпириомонизм***.

empiriosimbolísm *s.n.* (*filos.*) Variantă a empiriocriticismului care considera reprezentările și noțiunile nu ca imagini ale lumii materiale, ci numai ca simboluri ale senzației noastre. • sil. *-ri-o-.* /<rus. ***эмпириосимволизм***, fr. ***empiriosymbolisme***.

empirísm *s.n.* **1** (*filos.*) Concepție filosofică ce consideră experiența senzorială ca sursă fundamentală a cunoașterii și a cunoștințelor, negînd valoarea abstracțiilor care nu au la bază senzațiile. ◇ *Empirism logic* = variantă a neopozitivismului care admite numai enunțuri logice verificabile în mod nemijlocit prin percepțiile fiecărui subiect în parte. *Empirism social* (sau *sociologic*) = curent sociologic din SUA care, renunțînd la orice teorie, procedează la studiul direct

al fenomenelor sociale concrete pe baza unor ipoteze restrînse. **2** Folosire exclusivă a experienței într-un domeniu oarecare de activitate; subapreciere a rolului teoriei sau al abstracției științifice. ◆ Spec. Practică ce are la bază medicina empirică. • /<fr. ***empirisme***, ngr. ***εμπειρισμός***; cf. gr. ***ἐμπειρία*** „experiență".

empiríst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al empirismului. **2** *adj.* Care ține de empirism, care se referă la empirism. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***empiriste***.

empiástron *s.n.* v. emplastru.

empiástru *s.n.* (*farm.*) Preparat farmaceutic solid, plastic, care are în compoziția sa săruri de plumb, rășini, substanțe grase, cauciuc, asociate între ele sau cu substanțe medicamentoase, care se aplică pe piele pentru izolarea rănilor sau fixarea pansamentelor. • pl. *-e,* (*înv.*) *-uri.* și (*înv.*) *emplástron, emblástru, emplástrum s.n.* /<ngr. ***έμπλαστρον***, „unguent, plasture", lat. ***emplastrum, -i***; cf. fr. *emplâtre.*

emplástrum *s.n.* v. emplastru.

emplectón *s.n.* (*constr.*) Element arhitectonic prin care se marchează umplutura zidului din piatră brută de zona cu pămînt sau var. • pl. *-oane.* /<fr. ***emplecton***.

émpor *s.m.* v. embor.

empóră *s.f.* Tribună. • pl. *-e.* /<germ. ***Empore***.

empóriu *s.n.* (*înv.*) Tîrg, port, agenție comercială într-o țară străină; centru (comercial). ◆ Mare magazin universal. • pl. *-ii.* /<ngr. ***εμπόριον***, lat. ***emporĭum, -ii***, fr. ***emporium***.

emprosto- Elem. de compunere „în față, anterior". • /<fr. ***emprostho-***; cf. gr. *ἔμπροσθεν.*

emprostomelofór *s.m.* (*med.*) Monstru cu membre supranumerare, situate sub gît sau torace. • pl. *-i.* /<fr. ***emprosthomélophore***.

emprostotónus *s.n.* (*med.*) Atitudine particulară a corpului, asemenea poziției fătului în uter, provocată de contracția generală a mușchilor în unele cazuri de tetanos.• /<fr. ***emprosthotonos***, engl. ***emprosthotonus***; cf. gr. *ἔμπροσθεν* „în față", *τόνος* „tensiune".

emrinameá *s.f.* (*turc. înv.*) Ordin scris venit din partea unui superior. • pl. *-ele.* /<tc. ***émr-namé***.

emú *s.m. invar.* (*ornit.*) Pasăre terestră acarenată, de talie mare,- asemănătoare cu struțul, dar lipsită de creasta cornoasă de pe cap, originară din regiunile de stepă și deșert din Australia și Tasmania (*Dromiceius nova ehollandiae*). • /<fr. ***émou***, germ. ***Emu***; cuv. din insulele Moluce.

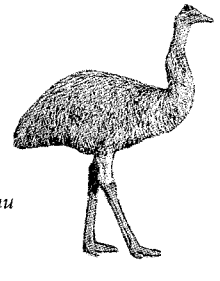

emu

emúl *s.m.* Persoană care se străduiește să egaleze sau să întreacă pe cineva într-un domeniu de activitate; rival, concurent (în artă, în știință). <> Ext. *Oamenii să nu fie deci sclavii, ci emulii naturii* (VIANU). • pl. *-i.* /<fr. ***émule***, lat. ***aemŭlus, -i*** „rival".

emulá *vb. I. intr.* **1** A concura, a rivaliza. *Această operă... ne solicită să emulăm cu dînsa* (PER.). <> (*tr.*) *Încurajează pe cei slabi și emulează pe fiii libertății* (FIL.). **2** (*inform.; despre sisteme hardware sau software*) A se comporta la fel ca alt sistem. • prez. ind. *-ez.* /<lat. ***aemulari***, fr. ***émuler***.

emuláre *s.f.* **1** Faptul de *a emula.* **2** (*inform.*) Procesul prin care un calculator sau un program imită modul de funcționare al altui calculator sau program. • pl. *-ări.* /v. ***emula***.

emulatív, -ă *adj.* Care provoacă emulația. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***émulatif***.

emulatór, -oáre *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* (*înv.*) Emul. **2** *adj.* Care emulează. *Tendință emulatoare.* **3** *s.m* (*inform.*) Componentă a unui calculator care îi permite să aibă aceleași performanțe ca unul de alt tip. • pl. *-ori, -oare.* și *emulatóriu, -ie s.m., s.f., adj.* /<lat. ***aemulător, -is***, fr. ***émulateur***, engl. ***emulator***.

emulatóriu, -ie *s.m., s.f., adj.* v. emulator.

emulație *s.f.* Dorință, sentiment, străduință de a egala sau de a depăși pe cineva în merite, glorie, talent etc. (într-o activitate științifică, literară, artistică); întrecere, competiție. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *emulațiúne s.f.* /<lat. ***aemulatĭo, -onis***, fr. ***émulation***.

emulațiúne *s.f.* v. emulație.

emulgatór *s.m.* (*chim.*) **1** Substanță chimică folosită la obținerea unei emulsii; emulsionant. **2** Substanță chimică folosită la îndepărtarea grăsimilor din produsele textile. • pl. *-i.* /<germ. ***Emulgator***.

emúlsie *s.f.* **1** (*chim.*) Sistem eterogen obținut din cel puțin două lichide nemiscibile între ele, dintre care unul se află dispersat sub formă de picături fine în toată masa celuilalt. **2** Medicament lichid cu aspect lăptos, preparat din semințe oleaginoase și apă. **3** (și *emulsie fotografică*) (Precipitat de halogenură de argint, bromură și clorură, dispersat într-o soluție vîscoasă de gelatină, formînd) stratul sensibil la lumină depus pe plăcile și pe filmele fotografice uscate, precum și pe hîrtia fotografică. **4** *Emulsie nucleară* = (strat de) emulsie fotografică pe un suport de sticlă în care particulele elementare cu sarcină sau alte particule ionizate lasă urme vizibile la microscop, folosită pentru cercetarea particulelor elementare și a reacțiilor nucleare. • pl. *-ii.* și (*înv.*) *emulsiúne s.f.* /<fr. ***émulsion***, it. ***emulsione***; cf. lat. *emulsum* <*emulgēre.*

emulsíma *s.f.* (*biochim.*) Enzimă hidrolitică ce se găsește în sîmburii de migdale amare, de prune, cireșe, caise, în ciuperci etc. • pl. *-e.* /<fr. ***émulsine***.

emulsioná *vb. I. intr., tr.* (*chim.*) A face ca două lichide nemiscibile să treacă în emulsie. • sil. *-si-o-.* prez. ind. *-ez.* /<fr. ***émulsionner***.

emulsionábil, -ă *adj.* (*chim.*) Care poate forma o emulsie. • sil. *-si-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***émulsionnable***.

emulsionánt *s.m.* (*chim.*) Emulgator. • sil. *-si-o-.* pl. *-ți, n. -te.* /<fr. ***émulsionnant***.

emulsionáre *s.f.* (*chim.*) Acțiunea de *a emulsiona* și rezultatul ei. • sil. *-si-o-.* pl. *-ări.* /v. ***emulsiona***.

emulsionát, -ă *adj.* (*chim.*) Care se găsește sub forma unei emulsii. • sil. *-si-o-.* pl. *-ți, -te.* /v. ***emulsiona***.

emulsiúne *s.f.* v. emulsie.

emulsív, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* (*despre semințe*) Din care se poate extrage uleiul. **2** *s.n.* (*chim.*) Emulgator. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***émulsif***.

emulsoíd *s.n.* (*chim.*) Sistem coloidal în care atît mediul de dispersie, cît și faza dispersă sînt lichide. • /<fr. ***émulsoïde***.

emulsór *s.n.* (*chim.*) Aparat pentru prepararea emulsiilor. • pl. *-oare.* /<fr. ***émulseur***.

emvatichíu *s.n.* v. embatic.

emvrión *s.m.* v. embrion.

emvrióne *s.m.* v. embrion.

en *s.n.* (*poligr., inform.*) Jumătate din lățimea spațiului *em,* care reprezintă semnul minus și este folosit ca unitate de măsură pentru un rînd sau o filă tipărită. <> *Fracție en* = o fracție de lățimea unui caracter, care ocupă un spațiu de un *en* și folosește o linie de fracție orizontală. • /<engl. ***en***.

enalăgă *s.n.* (*ret.*) Figură de stil care constă în schimbarea unui element al discursului cu altul (utilizarea unei forme gramaticale în locul alteia, a unui substantiv comun în locul unui substantiv propriu etc.), pentru întărirea semnificației enunțului. *În propoziția „mîine plec la București", utilizarea formei verbale de prezent „plec" pentru viitor este o enalagă.* • pl. *-ge.* și (*înv.*) *enalágiu s.n., enalaghí subst.* /<it. ***enallage***, fr. ***énallage***, ngr. ***εναλλαγή***; cf. gr. *ἐναλλαγή* „substituție".

enalaghí *subst.* v. enalagă.

enalăgiu *s.n.* v. enalagă.

enantém *s.n.* (*med.*) Erupție mai mult sau mai puțin întinsă apărută pe piele, pe mucoase în unele boli contagioase ca scarlatina, rujeola etc. • pl. *-e.* /<fr. ***énanthème***; cf. gr. *ἐν* „în, înăuntru", *ἀνθῶ* „a înflori".

enántic, -ă *adj.* Care aparține vinului, care se referă la vin. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***œnanthique***.

enantio- Elem. de compunere „opus, contra, invers". • /<fr. ***énantio-***; cf. gr. *ἐναντίος* „contrar".

enantiobióză *s.f.* Simbioză între două ori mai multe organisme vegetale sau animale, între care se stabilesc relații antagonice. • sil *-ti-o-bi-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***énantiobiose***.

enantioblást, -ă *adj.* (*despre embrioni*) Cu radicula opusă hilului; enantioblastic. • sil. *-ti-o-.* pl. *-ști, -ste.* /<fr. ***énantioblaste***.

enantioblástic, -ă *adj.* Enantioblast. • sil. *-ti-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***énantioblastique***.

enantiomér *s.m.* (*fiz.*) Antipod optic al unei substanțe. • sil. *-ti-o-.* pl. *-i.* /<fr. ***énantiomère***.

enantiomórf, -ă *adj.* Care este format din aceleași părți, dar dispuse în sens invers; care se datorează enantiomorfiei. • sil. *-ti-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***énantiomorphe***.

enantiomorfíe *s.f.* **1** Proprietate a unor entități, ale căror imagini se oglindesc reciproc, de a se suprapune între ele numai prin reflectare într-un plan extern; enantiomorfism. **2** (*miner.*) Proprietate a două substanțe de a cristaliza în două forme, dintre care una este imaginea inversă a celeilalte. • sil. *-ti-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***énantiomorphie***.

enantiomorfísm *s.n.* (*chim.*) Enantiomorfie. • sil. *-ti-o-.* /<fr. ***énantiomorphisme***, engl. ***enantiomorphism***.

enantiotróp, -ă *adj.* (*miner.*) Care prezintă enantiotropie. • sil. *-ti-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***énantiotrope***.

enantiotropíe *s.f.* (*miner.*) Proprietate a unor substanțe de a cristaliza în două structuri cristaline diferite, în funcție de temperatură și de presiune, fără schimbarea stării de agregare. • sil. *-ti-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***énantiotropie***, engl. ***enantiotropy***.

enantióză *s.f.* (*filos.*) Nume dat în anumite sisteme filosofice fiecăreia dintre cele zece opoziții socotite ca sursă a oricărui lucru. • sil. *-ti-o-.* /<fr. ***énantiose***; cf. gr. *ἐναντίωσις* „opoziție".

enará *vb. I. tr.* A povesti. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***enarrer***.

enaráre *s.f.* Acțiunea de *a enara* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***enara***.

enargít *s.n.* (*mineral.*) Mineral întîlnit în zăcăminte hidrotermale de cupru, cristalizat în sîmburi de culoare neagră. • /<fr. ***énargite***, germ. ***Enargit***.

enarmónic, -ă *adj.* (*muz.*) **1** (*despre sunete*) De aceeași înălțime, dar cu numiri diferite. <> (*subst.*) *Înlocuirea unui sunet prin enarmonicul său* (ENC. ROM.). ◆ (*despre schimbări ale sunetelor*) Care se datoresc enarmoniei. *O simplă schimbare enarmonică* (CER.). **2** (*la vechii greci; despre sunete*) Care se caracterizează prin folosirea tetracordului compus din trei sunete. • pl. *-ci, -ce.* /<it. ***enarmonico***, fr. ***enharmonique***; cf. gr. *ἐναρμόνιος* „armonios".

enarmoníe *s.f.* (*muz.; în sistemul muzical temperat*) Raportul dintre două sau mai multe sunete care au aceeași înălțime, dar poartă denumiri, notații diferite. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<it. ***enarmonia***, fr. ***enharmonie***; cf. gr. *ἐναρμόνιος* „armonios".

enarmonísm *s.n.* (*muz.*) Enarmonie. • /***enarmonie*** + *-ism.*

enarmóniu *s.n.* (*muz.*) Instrument muzical asemănător armoniului. • pl. *-ii.* și ***enharmónium*** *s.n.* /cf. *armoniu.*

enartróză *s.f.* (*med.*) (Tip de) diartroză ale cărei suprafețe articulare sînt segmente de sferă sau de sferoid, unul convex și altul concav. • pl. *-e.* /<fr. ***énarthrose***; cf. gr. *ἐν* „în, înăuntru", *ἄρθρον* „articulație".

en-avant [ana'van] *loc.adv.* (*sport*) Greșeală comisă de un jucător la rugbi constînd în trecerea mingii în direcția înainte cu mîna. • /<fr. ***en-avant***.

encărpă *s.f.* (*arhit.*) Ghirlandă de flori, de fructe în relief, folosită ca ornamentație la construcțiile antice. • pl. *-e.* /<fr. ***encarpe***; cf. lat. *encarpa, -orum* <gr. *[τὰ] ἔγκαρπα,* pl. lui *ἔγκαρπον* „ghirlandă de fructe".

encaúst *s.n., s.m.* (*a. plast.; înv.*) **1** *s.n.* Gen de pictură în encaustică. **2** *s.m.* Persoană care pictează folosind encaustica. • pl. *n. -e, m. -ști.* /<it. ***encausto***.

encaústic, -ă *s.f., s.m., adj.* **I** (*a. plast.*) **1** *s.f.* Procedeu de pictură folosit în special în antichitate, care constă în utilizarea culorilor diluate în ceară topită și întinse la cald pe tencuială. **2** *s.m.* Preparat pe bază de ceară, folosit mai ales la impregnarea statuilor de marmură sau de ipsos pentru a le da un aspect lucios, catifelat sau pentru a le feri de umezeală. **3** *s.m.* Pictor în encaustică. **II** *adj.* Care aparține encausticii, care se referă la encaustică. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***encaustique***, lat. ***encaustĭca, -ae***; cf. gr. *ἐγκαίω* „a arde cu fierul roșu".

encefal[1]**-** Elem. de compunere „creier, encefal; cerebral". • și *encefalo-.* /<fr. ***encéphal(o)*** -; cf. gr. *ἐγκέφαλος* „creier".

encefál[2] *s.n.* (*anat.*) Parte a sistemului nervos central conținută în cutia craniană și care este alcătuită din

emisferele cerebrale, diencefalul (creierul propriu-zis), cerebelul și trunchiul cerebral; creier. • pl. *-e, (înv.) -uri.* și *(înv.) enchefál* s.n. /<fr. ***encéphale***; cf. gr. *ἐν* „în, înăuntru", *κεφαλή* „cap".

encefalalgíe *s.f.* (*med.*) Durere de cap intensă și profundă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***encéphalalgie***.

encefalatrofíe *s.f.* (*med.*) Atrofiere a creierului. • g.-d. *-iei.* /***encefal***[1]*-* + ***atrofie***.

encefálic, -ă *adj.* (*med.*) Care aparține encefalului, care se referă la encefal. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***encéphalique***.

encefalínă *s.f.* (*med.*) Proteină din creier, din grupul morfinelor endogene, cu acțiune calmantă de scurtă durată asupra organismului. • pl. *-e.* /<fr. ***encéphaline, enképhaline***.

encefalítă *s.f.* (*med.*) Inflamație, mai mult sau mai puțin întinsă, a encefalului, având drept origine infecții virale, microbiene sau parazitare. ◇ *Encefalită letargică* = boală infecțioasă gravă epidemică sau sporadică, provocată de un virus neurotrop, transmis prin musca țețe, afectînd îndeosebi mezencefalul, dar și măduva spinării și nervii periferici, caracterizată clinic prin febră, somnolență persistentă și progresivă, paralizia anumitor nervi cranieni, uneori tulburări psihice; boala somnului. • pl. *-e.* /<fr. ***encéphalite***; cf. gr. *ἐν* „în, înăuntru", *κεφαλή* „cap".

encefalo- v. encefal-.

encefaloarteriografíe *s.f.* (*med.*) Tehnică mixtă de encefalografie și arteriografie pentru evidențierea aportului sangvin în regiunea cerebrală. • sil. *-ri-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***encefalo-*** + ***arteriografie***; cf. fr. *encéphalo-artériographie*.

encefalocél *s.n.* (*med.*) Hernia meningelui și a unei părți a encefalului din cauza unui defect cranian congenital, traumatic sau postoperator.• pl. *-e.* /<fr. ***encéphalocèle***; cf. gr. *ἐν* „în, înăuntru", *κεφαλή* „cap", *κήλη* „hernie, tumoră".

encefalodisplazíe *s.f.* (*med.*) Anomalie în dezvoltarea țesuturilor sistemului nervos central. • g.-d. *-iei.* /***encefalo-*** + ***displazie***.

encefalográf *s.n.* (*med.*) Aparat folosit în encefalografie. • pl. *-e.* /<fr. ***encéphalographe***.

encefalográfic, -ă *adj.* (*med.*) Care ține de encefalografie, care se referă la encefalografie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***encéphalographique***.

encefalografíe *s.f.* (*med.*) (Metodă învechită de) examinare radiografică a conținutului cutiei craniene prin introducerea de aer în spațiul rahidian cerebral sau de substanțe radioopace, folosită în diagnosticul unor boli nervoase. ◇ *Encefalografie gazoasă* = pneumoencefalografie. ◆ Concr. Radiografie a encefalului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***encéphalographie***; cf. gr. *ἐν* „în, înăuntru", *κεφαλή* „cap", *γράφω* „a scrie".

encefalográmă *s.f.* (*med.*) Imagine obținută prin encefalografie. • pl. *-e.* /<fr. ***encéphalogramme***.

encefaloíd, -ă *adj.* (*med.; despre tumori*) Care are aspectul și consistența encefalului. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***encéphaloïde***.

encefalóm *s.n.* (*med.*) Encefalocel constituit într-un țesut nervos compact. • pl. *-oame.* /<fr. ***encéphalome***.

encefalomalacíe *s.f.* (*med.*) Ramolisment cerebral. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***encéphalomalacie***; cf. gr. *ἐγκέφαλος* „creier", *μαλακία* „moliciune, slăbiciune".

encefalomegalíe *s.f.* (*med.*) Hipertrofie a unei părți a encefalului. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***encéphalomégalie***.

encefalomielítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a creierului și a măduvei spinării, care prezintă semne clinice de atingere medulară, în cadrul unei afectări difuze a sistemului nervos central. • sil. *-mi-e-.* pl. *-e.* /<fr. ***encéphalomyélite***; cf. gr. *ἐγκέφαλος* „creier", *μυελός* „măduvă".

encefalomielocél *s.n.* (*med.*) Malformație care cuprinde în același sac herniar un encefalocel și un mielocel. • sil. *-mi-e-.* pl. *-e.* /***encefalo-*** + ***mielocel***.

encefalomielografíe *s.f.* (*med.*) Radiografie a encefalului și a măduvei spinării. • sil. *-mi-e-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***encéphalo-myélographie***.

encefalopatíe *s.f.* (*med.*) Orice afecțiune organică a creierului, cel mai des de origine toxică, metabolică sau degenerativă. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***encéphalopathie***, engl. ***encephalopathy***; cf. gr. *ἐν* „în, înăuntru", *κεφαλή* „cap", *πάθος* „afecțiune".

encefaloragíe *s.f.* (*med.*) Denumire generică pentru orice hemoragie intracraniană. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***encéphalorragie***.

encefaloscóp *s.n.* (*med.*) Aparat folosit în encefaloscopie pentru examinarea interiorului cutiei craniene. • pl. *-oape.* /<fr. ***encéphaloscope***.

encefaloscopíe *s.f.* (*med.*) Examinare endoscopică a encefalului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***encéphaloscopie***.

encefalotomíe *s.f.* (*chir.*) Disecție a encefalului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***encéphalotomie***.

encefalózā *s.f.* (*med.*) Denumire generică pentru afecțiuni cerebrale degenerative. • /<fr. ***encéphalose***.

enchaînè [anʃe'ne] *subst.* (*cinemat.*) Procedeu constînd în a lega între ele două scene ale unui film. • /<fr. ***enchaîné*** „înlănțuit".

enchefál *s.n.* v. encefal[2].

enchiclopédic, -ă, *adj.* v. enciclopedic.

enchiclopedicésc, -eáscă *adj.* v. enciclopedic.

enchiclopedíe *s.f.* v. enciclopedie.

enchimózā *s.f.* (*med.*) Răspîndire bruscă a sîngelui în vasele de la suprafața pielii, fără să fi fost provocată de o lovitură exterioară. • pl. *-e.* /<fr. ***enchymose***; cf. gr. *ἐγχύμωσις* „dispersie în corp a sucului".

enchirídiu *s.n.* v. enhiridiu.

enciclémă *s.f.* Mașină circulară, acoperită, care în teatrul antic reprezenta interiorul unui apartament. • pl. *-e.* /<fr. ***encyclème***.

encíclică *s.f., adj.* (*bis.*) **1** *s.f.* Scrisoare apostolică solemnă trimisă de papă tuturor episcopilor și prelaților catolici, care abordează probleme de doctrină sau liturghie, dar și teme religioase, etice, sociale sau politice. **2** *adj.* Care se referă la probleme de dogmă sau de disciplină bisericească. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***encyclique***, it. ***enciclica***; cf. gr. *ἐγκύκλιος* „circular".

enciclo- Elem. de compunere „ansamblu, sistem; ciclic". • /<fr. ***encyclo-***; cf. gr. *ἐγκύκλια* „ansamblul științelor".

enciclopéd, -ă *s.m., s.f.* Enciclopedist. • pl. *-zi, -de.* /de la ***enciclopedist***, prin derivare regresivă.

enciclopédic, -ă *adj.* Care ține de enciclopedie, care se referă la enciclopedie; care are caracter de enciclopedie; cuprinzător, vast. *Cultura trebuie să fie un repertoriu enciclopedic* (RALEA). ◇ *Dicționar enciclopedic* = enciclopedie (1). *Arbore enciclopedic* v. arbore. ◆ (*despre oameni*) Care posedă cunoștințe cuprinzătoare, vaste, care are un orizont larg. *Savant genial și enciclopedic, el ocupă un loc de mînă întîi în istoria gîndirii* (JOJA). ◇ (*subst.*) *Îl recomandă cu simpatie... drept un „enciclopedic" și un subtil om de idei* (BĂN.). ◇ *Spirit enciclopedic* v. spirit. • pl. *-ci, -ce.* și (*înv.*) *enchiclopédic, -ă, enchiclopedicésc, -eáscă* adj. /<fr. ***encyclopédique***, ngr. ***εγκυκλοπαιδικός***.

enciclopedíe *s.f.* **1** Tip de lucrare lexicografică de mare întindere, care tratează sistematic termeni de bază (nume comune și proprii) sau care cuprinde cunoștințe amănunțite dintr-un singur domeniu sau din toate domeniile, sistematizate alfabetic ori pe probleme sau ramuri (de știință și artă). *Începu să-i scoată... enciclopedii, studii germane, engleze* (CĂL.). ◇ Fig. (*fam.*) *Enciclopedie ambulantă* = persoană care are cunoștințe multe, diverse și precise. *L-am auzit vorbind, este o enciclopedie ambulantă.* ◇ Fig. *Icoanele și vitraliile care împodobeau bisericile formau o adevărată enciclopedie în imagini* (OȚETEA). ◆ Spec. Numele unui celebru dicționar publicat între 1751 și 1772 de către iluminiștii francezi Diderot și D'Alembert. **2** Fig. Ansamblu multilateral de cunoștințe omenești. *Enciclopedia moartă și universalismul excesiv concentrate în Academie* (GUS.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *enchiclopedíe* (acc. și *enchiclopédie*), *ențiclopedíe* s.f. /<ngr. ***εγκυκλοπαιδεια***, fr. ***encyclopédie***, germ. ***Enzyklopädie***; cf. gr. *ἐγκύκλιος παιδεία* „educație completă"<*ἐν* „în, înăuntru", *κύκλος* „cerc" , *παιδεία* „educație".

enciclopedísm *s. n* **1** Sistemul și principiile enciclopediștilor (mai ales ale celor francezi din sec. 18). *Către sfîrșitul vieții lui Hasdeu, vremea enciclopedismului se încheiase în cultura românească* (PER.). **2** Caracter enciclopedic; erudiție vastă, multilaterală. *Își urma legea interioară a spiritului creator ce se lipsește de experiență și de enciclopedism literar* (E. LOV.). **3** (*med.*) Sindrom caracterizat prin tendința de a desfășura o activitate politematică în diverse domenii ale artei și științei. • /<fr. ***encyclopédisme***.

enciclopedíst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m. pl.* Nume dat filosofilor, savanților și scriitorilor francezi iluminiști din sec. 18 care au colaborat la elaborarea *Enciclopediei științelor, artelor și meșteșugurilor* (Diderot, D'Alembert etc.); (*și la sg.*) fiecare dintre aceste persoane. **2** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care are cunoștințe enciclopedice; encicloped. **3** *adj.* Care este specific enciclopediei, care se referă la enciclopedie. *Perspectiva aceasta enciclopedistă... nu ne îngăduie prea mult să deosebim pe un istoric de un geograf* (PER.). • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***encyclopédiste***.

enclávă *s.f.* **1** (*geol.*) Fragmente de roci de altă natură, înglobate în masa rocilor eruptive. **2** Domeniu care nu are drumuri de acces independente, fiind înconjurat din toate părțile de terenuri aparținînd altui proprietar. *Rămăsese ca prin minune moșioara unui boier scăpătat, o enclavă* (VOIC.). ◇ Compar. *Povestirea apare în textul fragmentului ca o enclavă* (MAN.). **3** Grup de populație străină, izolat în mijlocul masei indigene. *Fuseseră adevărate focare... de alimentare etnică a enclavelor celtice din interior* (PER.). • pl. *-e.* și *anclávă* s.f. /<germ. ***Enclave***, fr. ***enclave***.

enclavizá *vb. I. tr., refl.* A forma sau a deveni o enclavă în interiorul unei populații autohtone. • prez.ind. *-ez.* /***enclavă*** + *-iza*.

enclavizáre *s.f.* Faptul de *a (se) enclaviza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***enclaviza***.

enclític, -ă *adj.* (*gram.; despre unele pron., art., suf., desin.; în opoz. cu „proclitic"*) Care se atașează la un cuvînt precedent, făcînd corp comun cu el și fiind lipsit de accent propriu. ◇ (*subst. n.*) *A rezistat mai multă vreme înaintea encliticelor care aveau posibilitatea să se sprijine pe un „î" precedent* (PER.). ◇ *Articol (hotărît* sau *definit) enclitic* = articol hotărît care se așază la sfîrșitul unui cuvînt. ◆ Care se obține prin encliză, care este specific enclizei. *Caracterul enclitic al articolului* (IVĂN.). • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***enclitique***, lat. ***enclīticus, -a, -um***; cf. gr. *ἐγκλιτικός*.

enclízā *s.f.* (*în opoz. cu „proclizā"*) Atașare a unui cuvînt, a unei silabe sau a altui element neaccentuat la cuvîntul precedent; postpunere. • pl. *-e.* /<fr. ***enclise***, germ. ***Enklise***; cf. gr. *ἔγκλισις* „înclinație".

encólpion *s.n.* v. engolpion.

encólpiu *s.n.* v. engolpion.

encómeon *s.n.* v. encomion.

encomiást, -ă *s.m., adj.* **I** *s.m.* Persoană care rostește elogiul cuiva, care lingușește pe cineva; elogiator, panegirist. **2** *adj.* Elogios; encomiastic. *O nedesmințită dragoste creștinească exprimată într-un limbagiu înflorit și encomiast* (E. LOV.). • sil. *-mi-ast.* pl. *-ști, -ste.* /<it. ***encomiaste***; cf. gr. *ἐγκωμιαστής* <*ἐγκωμιάζω* „a lăuda, a elogia".

encomiástic, -ă *adj.* Cu caracter laudativ, elogios; encomiast. ◇ (*adv.*) *„Revoluție" sună encomiastic* (CĂL.) • sil. *-mi-as-.* pl. *-ci, -ce.* și (*înv.*) *encomiastícesc, -eáscă adj.* /<it. ***encomiastico***; cf. gr. *ἐγκωμιαστικός* <*ἐγκωμιαστής* „elogiator, panegirist".

encomiasticésc, -eáscă *adj.* v. encomiastic.

encómie *s.f.* v. encomion.

encómion *s.n.* **1** Cuvîntare de laudă, elogiu public și solemn adresat cuiva (la o sărbătorire). ◇ (*înv.; întărit prin „de cinste, de laude"*) *Cu engomii de laude l-au cinstit* (DOS.). ◇ (*glum.*) *Vezi... să nu capeți de la mine decît un encomion fluturatic și fără temei* (ODOB.). **2** (*lit.; în Grecia antică*) Gen al poeziei lirice , folosit pentru exaltarea meritelor cuiva • sil. *-mi-on.* acc. și (*înv.*) *encomión.* pl. *-oane.* și *encómiu, engómion,* (*înv.*) *encómium, encómeon* s.n., *encómie, engómie* s.f. /<lat. ***encomium***, ngr. ***εγκώμιον*** <gr. *ἐγκώμιον* „elogiu".

encómiu *s.n.* v. encomion.

encómium *s.n.* v. encomion.

encondrál, -ă *adj.* (*anat.*) Care se găsește sau se produce în interiorul cartilajului. • pl. *-i, -e.* /<fr., engl. ***enchondral***; cf. gr. *ἐν* „în, înăuntru", *χόνδρος* „cartilaj".

encondróm *s.n.* (*med.*) Excrescență benignă cartilaginoasă care se dezvoltă în metafiza osoasă, în zone în care de obicei cartilajul lipsește. • pl. *-oame.* /<fr. ***enchondrome***, engl. ***enchondroma***; cf. gr. *ἐν* „în, înăuntru", *χόνδρος* „cartilaj".

encondromatózā *s.f.* (*med.*) Afecțiune caracterizată prin prezența a multiple encondroame, îndeosebi în interiorul oaselor mici tubulare ale mîinilor și picioarelor, unde determină tumefacții. • /<fr. ***enchondromatose***; cf. gr. *ἐν* „în, înăuntru", *χόνδρος* „cartilaj".

encoprétic, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Persoană) care suferă de encoprezis. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***encoprétique***.

encoprézis *s.n.* (*med.*) Incontinență de materii fecale, care nu este provocată de un defect organic sau de o

boală. • pl. *-uri.* /<fr. ***encoprésie***; cf. gr. *κόπρος* „excrement".

encrín *s.m.* Gen de echinoderme fixate, actuale sau fosile (din triasic), din clasa crinoidelor; crin-de-mare. • /<fr. ***encrine***; cf. gr. *ἐν* „în, înăuntru", *κρίνον* „crin".

enculturáție *s.f.* (*ist.*) Proces de asimilare a unei forme de cultură, prin instruire și educație, pe toată perioada vieții; adaptare culturală. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***enculturation***.

end- Elem. de compunere „intern, interior". • și *endo-, ent-, ento-.* /<fr. ***end(o)-, ent(o)***; cf. gr. *ἔνδον* „spre înăuntru".

endartéră *s.f.* (*anat.*) Tunica internă a arterelor. • pl. *-e.* /<fr. ***endartère***; cf. gr. *ἔνδον* „înăuntru", *ἀρτηρία* „arteră".

endarteriectomíe *s.f.* (*chir.*) Rezecție a tunicii interne a unei endartere sau a depozitelor ateromatoase ocluzive, cu restabilirea permeabilității vasului afectat. • sil. *-ri-ec-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***endartériectomie***, engl. ***endarterectomy***; cf. gr. *ἔνδον* „înăuntru", *ἀρτηρία* „arteră", *ἐκτομή* „excizie".

endarterítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a unei endartere, izolată sau asociată cu inflamația celorlalte tunici arteriale, având cauze diverse (bacterii piogene, sifilis, traumatisme sau cheaguri de sînge infectate), care poate produce astuparea acesteia. • pl. *-e.* /<fr. ***endartérite***; cf. gr. *ἔνδον* „înăuntru", *ἀρτηρία* „arteră".

endeca- Elem. de compunere „(de) unsprezece (ori)". • /<fr. ***hendéca-***; cf. gr. *ἕνδεκα.*

endecagón *s.n.* Poligon cu unsprezece laturi (și cu tot atîtea unghiuri). • pl. *-oane.* /<fr. ***hendécagone***; cf. gr. *ἕνδεκα* „unsprezece", *γωνία* „unghi".

endecámisi *subst.* (*grec. înv.*) Joc de cărți nedefinit mai îndeaproape. *Merseră-mpreună la cafeneluța unui simbatriot să-nvîrtească un endekamisi* (CAR.). • scris și *endekamisi.* /<ngr. ***ενδεκάμιση***.

endecasiláb, -ă *adj., s.m.* (*vers.*) (Vers) care este compus din unsprezece silabe. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***hendécasyllabe***, lat. ***hendecasyllăbus, -i.***

endecasilábic, -ă *adj.* (*despre versuri*) Care are unsprezece silabe. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***hendécasyllabique***, lat. ***hendecasyllăbus, -a, -um.***

endekámisi *subst.* v. endecamisi.

endémic, -ă *adj.* **1** (*biol.; despre plante sau animale*) Care trăiește numai pe un anumit teritoriu, având un areal restrîns; care este specific unui teritoriu. **2** (*med.; despre boli*) Care are caracter permanent în anumite locuri; care are cauze locale, specifice unei anumite regiuni; care prezintă caracteristicile unei endemii. ◇ *Gușă endemică* v. gușă. **3** Fig. Care bîntuie constant într-o țară, într-un loc. *Sărăcia endemică se întîlnește în mai multe țări africane.* • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***endémique***; cf. gr. *ἔνδημον* (*νόσημα*) „(boală) care rămîne în țara sa" <*ἐν* „în, înăuntru", *δῆμος* „popor".

endemicitáte *s.f.* (*med.*) Caracteristică a bolilor care se propagă sub forma unor endemii; caracter endemic; endemism. • /<fr. ***endémicité***, engl. ***endemicity***.

endemíe *s.f.* (*med.*) Prezență într-o comunitate a unei boli infecțioase sau de nutriție sub formă de cazuri sporadice care izbucnesc într-o regiune geografică dată, cu manifestare fie constantă, fie în perioade determinate; boală endemică. • acc. și (*înv.*) *endémie.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***endémie***; cf. gr. *ἔνδημος* „local, specific unei regiuni"<gr. *ἐν* „în, înăuntru", *δῆμος* „popor".

endemísm *s.n.* **1** Particularitate a unor specii de plante sau de animale, care trăiesc într-un anumit loc, de a vieții pe un areal restrîns, fiind în faza de început a dezvoltării lor sau fiind în curs de dispariție; endemicitate. ◆ (*la pl.*) Specii de plante sau de animale care se caracterizează prin această particularitate. *Studiul endemismelor... și raportul cu specii înrudite* (ENC. ROM.). **2** Caracter endemic. *Unele regiuni ale globului terestru se disting prin endemism bogat* (ENC. ROM.). • pl. *-e.* /<fr. ***endémisme***.

endemoepidémic, -ă *adj.* (*med.*) Care prezintă simultan caracteristicile de endemie și de epidemie; referitor la boli infecțioase endemice care pot produce uneori izbucniri epidemice. • pl. *-ci, -ce.* /<engl. ***endemoepidemic***; cf. gr. *ἔνδημον* [*νόσημα*] „care rămîne în țara sa" <*ἐν* „în, înăuntru", *δῆμος* „popor", *ἐπιδήμιος* „răspîndit".

enderít *s.n.* v. enterită.

endo- v. end-.

endobiofiție *s.f.* (*biol.*) Viață parazitară în interiorul țesuturilor unui alt organ vegetal. • sil. *-bi-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***endobiophytie***.

endobiologíe *s.f.* (*biol.*) Ansamblu de însușiri biologice specifice fiecărui țesut sau organ. • sil. *-bi-o-.* g.-d. *-iei.* /***endo-*** + ***biologie***.

endobiónt *s.n.* (*biol.*) Organism care trăiește în corpul altor organisme. • sil. *-bi-ont.* pl. *-e.* /<fr. ***endobionte***.

endobiótic, -ă *adj.* (*biol.*) Care parazitează părțile interne ale gazdei. • sil. *-bi-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***endobiotique***.

endoblást *s.n.* (*biol.*) Endoderm. • pl. *-e.* și *entoblást* *s.n.*/<fr. ***endoblaste***, engl. ***endoblast***.

endoblástic, -ă *adj.* (*biol.*) Care aparține endoblastului. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***endoblastique***.

endobucál, -ă *adj.* (*anat.*) Care se află în interiorul cavității bucale. • pl. *-i, -e.* /***endo-*** + ***bucal***.

endocárd *s.n.* (*anat.*) Tunica internă a inimii care căptușește la interior miocardul și delimitează cavitățile cardiace. • pl. *-uri, -e.* /<fr. ***endocarde***; cf. gr. *ἔνδον* „înăuntru", *καρδία* „inimă".

endocárdic, -ă *adj.* (*med.*) Care aparține endocardului, care se referă la endocard. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***endocardique***.

endocardítă *s.f.* (*med.*) Boală localizată la nivelul valvelor cardiace sau la nivelul pereților cavităților cardiace, provocată de agenți virotici sau microbieni și care se întîlnește mai frecvent în reumatismul poliarticular acut. • pl. *-e.* /<fr. ***endocardite***; cf. gr. *ἔνδον* „înăuntru", *καρδία* „inimă".

endocárp *s.n.* (*bot.*) Stratul intern al pericarpului care protejează sămînța unor fructe. • pl. *-uri.* /<fr. ***endocarpe***.

endocárst *s.n.* (*geomorf.*) Totalitatea proceselor și formelor carstice care se dezvoltă în interiorul unor masive calcaroase. • /<germ. ***Endokarst***.

endocarstíc, -ă *adj.* (*geomorf.*) Care ține de endocarst, care se referă la endocarst. • pl. *-ci, -ce.* /***endocarst*** + ***-ic***.

endocervicál, -ă *adj.* (*anat.*) Care este situat pe sau în canalul cervical uterin; care se referă la cavitatea colului uterin. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***endocervical***, engl. ***endocervical***; cf. gr. *ἔνδον* „înăuntru", lat. *cervicalis* <*cervix, -icis* „gît".

endocervicítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a mucoasei interne a colului uterin. • pl. *-e.* /<fr. ***endocervicite***, engl. ***endocervicitis***; cf. gr. *ἔνδον* „înăuntru", lat. *cervix, -icis* „gît".

endocinematografíe *s.f.* (*med.*) Tehnica înregistrării și reproducerii imaginilor din interiorul corpului omenesc sau al animalelor. • g.-d. *-iei.* /***endo-*** + ***cinematografie***.

endocranián, -ă *adj.* Care aparține craniului; din interiorul cutiei craniene. • sil. *-ni-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***endocrânien***.

endocrániu *s.n.* (*anat.*) Fața internă a cutiei craniene. • pl. *-ii.* /<fr. ***endocrâne***, după *craniu*.

endocrín, -ă *adj.* (*med.*) **1** (*despre glande*) Ale cărei produse de secreție sînt deversate direct în mediul intern (în sînge), fără interpunerea unui canal excretor; cu secreție internă. **2** Care aparține glandelor endocrine; care se referă la procesul de secreție internă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***endocrine***; cf. gr. *ἔνδον* „înăuntru", *κρίνω* „a secreta".

endocrinián, -ă *adj.* (*med.*) Care aparține glandelor endocrine, care se referă la glandele endocrine; de natură endocrină. • sil. *-ni-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***endocrinien***.

endocrimíe *s.f.* (*med.*) Stare patologică cauzată de dereglarea secreției endocrine. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***endocrinie***.

endocrinológ, -ă *s.m., s.f.* (*med.*) Persoană specializată în endocrinologie. • pl. *-gi, -ge.* /de la ***endocrinologie***, prin derivare regresivă; cf. fr. *endocrinologue*.

endocrinológic, -ă *adj.* (*med.*) Care ține de endocrinologie, care se referă la endocrinologie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***endocrinologique***.

endocrinologíe *s.f.* Ramură a biologiei și a medicinei care se ocupă cu studiul hormonilor, al glandelor și țesuturilor cu secreție internă din punct de vedere anatomic, fiziologic, fiziopatologic și clinic. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***endocrinologie***, engl. ***endocrinology***; cf. gr. *ἔνδον* „înăuntru", *κρίνω* „a secreta", *λόγος* „cuvînt, studiu".

endocrinopatíe *s.f.* (*med.*) Denumire generică pentru tulburările funcției diferitelor glande endocrine și consecințele acestor tulburări. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***endocrinopathie***, engl. ***endocrinopathy***; cf. gr. *ἔνδον* „înăuntru", *κρίνω* „a secreta", *πάθος* „afecțiune".

endocrinopsihiatríe *s.f.* (*med.*) Studiul contribuției hormonilor la activitatea psihică. • sil. *-hi-a-.* g.-d. *-iei.* /***endocrin*** + ***psihiatrie***.

endocrinoterapíe *s.f.* (*med.*) Tratament medical cu substanțe extrase din glandele endocrine. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***endocrinothérapie***.

endocrinotróp, -ă *adj.* (*med.*) Care prezintă afinitate pentru glandele endocrine. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***endocrinotrope***.

endodérm *s.n.* **1** (*biol.*) Foița interioară a embrionului animalelor superioare, din care provin tubul digestiv și glandele anexe. **2** (*zool.*) Strat unicelular intern al peretelui corpului la celenterate. **3** (*zool.*) Strat celular intern al scoarței unei tulpini și al unei rădăcini lipsit de spații intercelulare. • pl. *-e.* /<fr. ***endoderme***; cf. gr. *ἔνδον* „înăuntru", *δέρμα* „piele".

endodérmic, -ă *adj.* Care aparține endodermului, care se referă la endoderm. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***endodermique***.

endodiascóp *s.n.* (*med.*) Tub de raze roentgen, folosit pentru efectuarea de radiografii interne prin introducerea acestuia într-o cavitate a corpului. • sil. *-di-as-.* pl. *-oape.* /<fr. ***endodioscope***.

endodiascopíe *s.f.* (*med.*) Examinare a cavităților corpului cu ajutorul endodiascopului. • sil. *-di-as-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***endodiascopie***.

endodonție *s.f.* (*med.*) Tehnica conservării danturii. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***endodontie***.

endoecíe *s.f.* (*biol.*) Folosire a cavităților din corpul indivizilor unei specii ca locuință de către indivizii altei specii, fără ca între cele două organisme să existe relații de parazitism. • g.-d. *-iei.* /<gr. ***ἔνδον*** „înăuntru", ***οἶκος*** „casă".

endoenzímă *s.f.* (*biol.*) Enzimă intracelulară a cărei eliberare nu are loc decît după distrugerea mecanică a celulelor. • pl. *-e.* /<fr. ***endoenzyme***.

endoestezíe *s.f.* (*psih.*) Sentiment, sensibilitate interioară. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***endoesthésie***; cf. gr. *ἔνδον* „înăuntru", *αἴσθησις* „senzație".

endofág, -ă *adj.* (*entom.; despre insecte*) Care se hrănește în spații închise. • pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***endophage***.

endofagíe *s.f.* (*entom.*) Însușire a unor insecte de a fi endofage. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***endophagie***.

endofazíe *s.f.* (*psih.*) Trăire interioară a actului vorbirii, fără exteriorizare verbală. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***endophasie***; cf. gr. *ἔνδον* „înăuntru", *φάσις* „vorbire".

endofít, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* (*despre organisme vegetale sau animale*) Care trăiește în interiorul unor plante. **2** *s.f.* Ciupercă parazită ale cărei micelii se dezvoltă în interiorul țesuturilor plantei-gazdă. • pl. *-iți, -ite.* și *entofít, -ă adj., s.f.* /<fr. ***endophyte***, engl. ***entophyte***.

endofitobiónt *s.n.* (*biol.*) Organism cu biotopul în țesutul plantelor. • sil. *-bi-ont.* pl. *-e.* /<fr. ***endophytobionte***.

endoflebítă *s.f.* (*med.*) Inflamație acută sau cronică a tunicii interne a venelor, producînd frecvent tromboze. • pl. *-e.* /<fr. ***endophlébite***, engl. ***endophlebitis***; cf. gr. *ἔνδον* „înăuntru", *φλέψ, φλεβός* „venă".

endoforíe *s.f.* (*med.*) Esoforie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***endophorie***.

endofotografiére *s.f.* (*med.*) Fotografiere a interiorului corpului omenesc sau al animalelor cu ajutorul endoscopului. • sil. *-fi-e-.* pl. *-i.* /***endo-*** + ***fotografiere***.

endogăm, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care practică endogamia. **2** Care prezintă endogamie. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***endogame***.

endogamíe *s.f.* **1** Contractare obligatorie a căsătoriilor în sînul aceluiași trib, practicată la unele populații primitive. **2** (*biol.*) Unire a doi gameți formați în același organism. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***endogamie***; cf. gr. *ἔνδον* „înăuntru", *γάμος* „căsătorie".

endogén, -ă *adj.* (*în opoz. cu „exogen"*) **1** (*med.*) Care este provocat de cauze interne, ce provin din organism; care se datorează unor cauze din interiorul organismului. ◇ *Intoxicație endogenă* = autointoxicație. **2** (*biol.; despre organele plantelor sau ale animalelor*) Care ia naștere și se dezvoltă în interiorul unui țesut străin pe care-l străbate pentru a ieși la iveală. **3** (*geol.; despre fenomene sau cauzele lor*) Care își are originea în forțe provenite din interiorul pămîntului. • pl. *-i, -e.*

/<fr. ***endogène***; cf. gr. *ἔνδον* „înăuntru", *γίγνομαι* „a lua naștere".

endogenéză *s.f.* (*biol.*) Producere a celulelor în interiorul altor celule. • pl. *-e.* /<fr. ***endogenèse***.

endogeníe *s.f.* (*psih.*) Etiologie a psihozelor fără o cauză aparentă externă. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***endogénie***.

endolímfă *s.f.* (*med.*) Lichid albuminos care se află în labirintul membranos al urechii interne; perilimfă. • /<fr. ***endolymphe***, engl. ***endolympha***; cf. gr. *ἔνδον* „înăuntru", lat. *lympha* „lichid".

endolític, -ă *adj.* (*biol.*; *despre organisme*) Care trăiește în interiorul stâncilor, incrustat în piatră. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***endolithique***.

endometriál, -ă *adj.* (*med.*) Care ține de endometru, care se referă la endometru. • sil. *-tri-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***endométrial***.

endometrióm *s.n.* (*med.*) Tumoare benignă constituită din elemente epiteliale, care se dezvoltă la nivelul endometrului, cu apariție în premenopauză și formată din elementele componente ale endometrului. • sil. *-tri-om.* pl. *-oame.* /<fr. ***endométriome***, engl. ***endometrioma***; cf. gr. *ἔνδον* „înăuntru", *μήτρα* „uter".

endometrióză *s.f.* (*med.*) Boală caracterizată prin dezvoltarea de endometrioame în afara sediului normal. • sil. *-tri-o-.* /<fr. ***endométriose***, engl. ***endometriosis***; cf. gr. *ἔνδον* „înăuntru", *μήτρα* „uter".

endometrítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a endometrului. • pl. *-e.* /<fr. ***endométrite***; cf. gr. *ἔνδον* „înăuntru", *μήτρα* „uter".

endométru *s.n.* (*anat.*) Mucoasă care căptușește uterul, a cărei structură variază în funcție de impregnarea hormonală. • /<fr. ***endomètre***, engl. ***endometrium***; cf. gr. *ἔνδον* „înăuntru", *μήτρα* „uter".

endomiocardítă *s.f.* (*med.*) Inflamație simultană a endocardului și a miocardului, de natură mai ales reumatismală. • sil. *-mi-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***endomyocardite***, engl. ***endomyocarditis***; cf. gr. *ἔνδον* „înăuntru", *μῦς, μυός* „mușchi", *καρδία* „inimă".

endomiopericardítă *s.f.* (*med.*) Inflamație simultană a endocardului, miocardului și pericardului, mai ales de natură reumatismală. • sil. *-mi-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***endomyopéricardite***.

endomitóză *s.f.* (*biol.*) Diviziune celulară anormală în care se produce o duplicare a cromozomilor. • pl. *-e.* /<fr. ***endomitose***; cf. gr. *ἔνδον* „înăuntru", *μιτόω* „a toarce, a țese".

endomixíe *s.f.* (*biol.*) Tip de reorganizare nucleară internă, existentă în ciclul reproducător al unor protozoare. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***endomixie***.

endomórf, -ă *adj.* (*geol.*) Care prezintă endomorfism. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***endomorphe***.

endomorfísm *s.n.* **1** (*geol.*) Totalitatea schimbărilor suferite de rocile eruptive la contactul cu alte roci și prin asimilarea acestora. **2** (*mat.*) Homomorfism de la o mulțime cu o structură dată de ea însăși. • pl. *-e.* /<fr. ***endomorphisme***; cf. gr. *ἐνδον* „înăuntru", *μορφή* „formă".

endonazál, -ă *adj.* (*anat.*) Care aparține mucoasei nazale, care se referă la (mucoasa din) interiorul nasului. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***endonasal***.

endonefrítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a mucoasei bazinetului. • pl. *-e.* /<fr. ***endonéphrite***.

endonóm, -ă *adj.* (*biol.*; *despre sisteme biologice*) Care nu necesită un impuls sau o constrîngere exterioară pentru a funcționa. • pl. *-i, -e.* /***endo-*** + ***[auto]nom***.

endonucleólus *s.n.* (*biol.*) Aria necolorată dintr-un nucleu. • sil. *-cle-o-.* /***endo-*** + ***nucleolus***.

endoparazít, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f., adj.* (Parazit de origine animală sau vegetală) care trăiește ca parazit în organele interne ale corpului omenesc și ale animalelor. **2** *s.f.* Ciupercă parazită al cărei miceliu se dezvoltă în interiorul țesuturilor plantei-gazdă, provocînd boli grave. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***endoparasite***.

endopeptidáză *s.f.* (*biochim.*) Grup enzimatic care catalizează legăturile peptidice în interiorul celulei. • /***endo-*** + ***peptidază***.

endopericardítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a pericardului și a endocardului. • pl. *-e.* /<fr. ***endopéricardite***.

endoplasmátic, -ă *adj.* (*hist.*) Endoplasmic. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***endoplasmatique***.

endoplásmă *s.f.* (*biol., hist.*) Partea internă sau centrală a celulei la organismele monocelulare, înconjurată de ectoplasmă. • pl. *-e.* /<fr. ***endoplasme***.

endoplásmic, -ă *adj.* (*hist.*) Care aparține endoplasmei, care se referă la endoplasmă; endoplasmatic. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***endoplasmique***.

endoplástă *s.f.* (*biol.*) Masă protoplasmatică ce formează nucleul celulei infuzorilor. • pl. *-e.* /<fr. ***endoplaste***.

endopléură *s.f.* (*bot.*) Tegument intern al seminței. • sil. *-ple-u-.* pl. *-e.* /<lat. ***endopleura***.

endoprotéză *s.f.* (*med.*) Proteză inclusă în interiorul corpului, dintr-un biomaterial destinat să înlocuiască permanent un os, o articulație sau o structură valvulară cardiacă. • pl. *-e.* /<fr. ***endoprothèse***; cf. gr. *ἔνδον* „înăuntru", *πρόσθεσις* „adăugare".

endoradioterapíe *s.f.* (*med.*) Radioterapie a organelor profunde ale corpului cu ajutorul unor aparate speciale introduse în cavitățile naturale. • sil. *-di-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***endoradiothérapie***.

endoréic, -ă *adj.* (*hidrol.*; *în opoz. cu „exoreic"*; *despre bazine hidrografice, regiuni etc.*) Care nu are legături prin ape curgătoare cu marea; care este lipsit de scurgere. • sil. *-re-ic.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***endoréique***; cf. gr. *ἐνδον* „înăuntru", *ῥέω* „a curge".

endoreísm *s.n.* (*hidrol.*; *în opoz. cu „exoreism"*) Caracterul, situația a ceea ce este endoreic. • /<fr. ***endoréisme***.

endorfínă *s.f.* (*med.*) Morfină endogenă de natură polipeptidică, cu acțiune antalgică de lungă durată, observată frecvent în celulele tumorale. • pl. *-e.* /<fr. ***endorphine***, engl. ***endorphine***, abr. de la *endo[genous] [mor]phine*.

endoschelét *s.n.* (*zool.*) Schelet intern al anumitor animale nevertebrate (sepia, echinodermele). • pl. *-e.* /<germ. ***Endoskellet***, fr. ***endosquelette***.

endoscóp *s.n.* (*med.*) Instrument utilizat pentru examenul direct al cavităților profunde din organism, în scop diagnostic sau terapeutic, prevăzut cu un sistem optic ce permite iluminarea organului investigat. • pl. *-oape.* /<fr. ***endoscope***, engl. ***endoscope***; cf. gr. *ἔνδον* „înăuntru", *σκοπέω* „a privi, a examina".

endoscópic, -ă *adj.* (*med.*) Care ține de endoscopie, care se referă la endoscopie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***endoscopique***.

endoscopíe *s.f.* (*med.*) (Metodă de) explorare a organelor cavitare inaccesibile pe cale directă (esofag, stomac, bronhii, trahee, rect, vezică) cu ajutorul endoscopului sau fibroscopului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***endoscopie***, engl. ***endoscopy***; cf. gr. *ἔνδον* „înăuntru", *σκοπέω* „a privi, a examina".

endosimbióză *s.f.* (*biol.*) Simbioză între microorganisme și fanerogame, simbiontul trăind în interiorul organismului-gazdă. • sil. *-bi-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***endosymbiose***.

endosmométru *s.n.* Instrument pentru măsurarea intensității fenomenului de endosmoză • pl. *-e.* /<fr. ***endosmomètre***.

endosmótic, -ă *adj.* (*biol.*) Care ține de endosmoză, care se referă la endosmoză. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***endosmotique***.

endosmóză *s.f.* (*biol.*; *în opoz. cu „exosmoză"*) Fenomen de trecere, prin osmoză, a unui fluid printr-o membrană din mediul exterior acesteia spre interior. ◇ Compar. *Concepea trecerea de la planul istoric la cel transcendental în forma unei metamorfoze lente, o adevărată endosmoză între material și aerian* (CĂL.) • pl. *-e.* /<fr. ***endosmose***; cf. gr. *ἔνδον* „înăuntru", *ὠσμός* „împingere".

endospérm *s.n.* (*biol.*) Înveliș interior în care se înmagazinează substanțele de rezervă necesare creșterii embrionului. • pl. *-e.* /<fr. ***endosperme***, germ. ***Endosperm***.

endospór *s.m.* (*biol.*) Spor care se formează în interiorul unei celule sau al unor organisme sporogene. • pl. *-i.* /<fr. ***endospore***.

endostetoscóp *s.n.* (*med.*) Stetoscop pentru ascultarea inimii prin esofag. • pl. *-oape.* /<fr. ***endostéthoscope***.

endotécă *s.f.* (*biol.*) **1** Peretele intern al sporogonului și al sacului embrionar. **2** Membrana internă a lojei anterelor. **3** Stratul intern al grăuntelui de polen. • /<fr. ***endothèque***.

endoteleviziúne *s.f.* (*med.*) Televiziune utilizată în cercetarea cavităților interne ale corpului. • pl. *-i.* /***endo-*** + ***televiziune***.

endoteliál, -ă *adj.* Care aparține endoteliului, care se referă la endoteliu. • sil. *-li-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***endothélial***.

endotelióm *s.n.* (*med.*) Tumoare malignă formată prin înmulțirea celulelor endoteliale care alcătuiesc un sistem de cavități tubulare ce comunică între ele și conțin sînge. • sil. *-li-om.* pl. *-oame.* /<fr. ***endothéliome***, engl. ***endothelioma***; cf. gr. *ἔνδον* „înăuntru", *θηλή* „ridicătură, mamelon".

endotelítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a endoteliului. • pl. *-e.* /<fr. ***endothélite***.

endotéliu *s.n.* (*hist.*) Țesut asemănător epiteliului, care formează învelișul intern al inimii și al vaselor; tunică internă. • pl. *-ii.* /<fr. ***endothélium***, engl. ***endothelium***; cf. gr. *ἔνδον* „înăuntru", *θηλή* „ridicătură, mamelon".

endotérm, -ă *adj.* Endotermic. • pl. *-i, -e.* /<germ. ***endotherm***.

endotérmic, -ă *adj.* (*despre procese, fenomene fizice sau chimice*) Care se produce cu absorbție de căldură din mediul înconjurător; endoterm. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***endothermique***.

endotermíe *s.f.* (*chim.*) **1** Reacție care se efectuează prin absorbție de căldură. **2** (*biol.*) Capacitate a organismelor homeoterme de a produce căldură. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***endothermie***.

endotím, -ă *adj.* (*psih.*) Care privește baza sentimentală a tuturor trăirilor; intern. • pl. *-i, -e.* /<germ. ***endothym***.

endotorácic, -ă *adj.* (*anat.*) Din interiorul toracelui. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***endothoracique***.

endotoxínă *s.f.* (*bichim.*) Substanță toxică prezentă mai ales în germenii gramnegativi, a cărei eliberare nu are loc decît odată cu dezintegrarea celulei în care se află. • pl. *-e.* /<fr. ***endotoxine***, engl. ***endotoxin***; cf. gr. *ἔνδον* „înăuntru", *τοξικόν* [*φάρμακον*] „[otravă] pentru vîrful săgeților" <*τόξον* „săgeată".

endotróf, -ă *adj.* (*biol.*; *despre organisme*) Care își procură hrana în interiorul altui organism. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***endotrophe***.

endovenós, -oásă *adj.* (*anat.*) Care este localizat în interiorul unei vene. • pl. *-oși. -oase.* /<fr. ***endoveineux***.

endoxilofíte *s.f. pl.* (*biol.*) Paraziți criptogamici din corpul plantelor lemnoase. • /<fr. ***endoxylophytes***.

endozóic, -ă *adj.* (*biol.*; *despre organisme vegetale sau animale*) Care trăiește ca parazit sau simbiont în organismul animalelor. • sil. *-zo-ic.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***endozoïque***.

endozoobiónt *s.n.* (*biol.*) Organism cu biotopul în corpul unui animal. • sil. *-zo-o-bi-ont.* /<fr. ***endozoobionte***.

endozoocór, -ă *adj.* (*bot.*; *despre plante*) Ale cărei semințe sau spori se răspîndesc cu ajutorul animalelor, trecînd prin tubul digestiv. • sil. *-zo-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***endozoochore***.

endozoofít, -ă *adj., s.n.* (*biol.*) (Organism) care trăiește în corpul animalelor. • sil. *-zo-o-.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***endozoophyte***.

enea- Elem. de compunere „nouă". • /<fr. ***ennéa-***; cf. gr. *ἐννέα*.

eneacórd *s.n.* (*muz.*) Liră cu nouă coarde, folosită de vechii greci. • sil. *-ne-a-.* /<fr. ***ennéacorde***.

eneádă *s.f.* (*mit.*) Ierarhie de nouă zei, simbolizînd forțele universului. ◆ Ext. Reunire de nouă lucruri asemănătoare sau de nouă persoane. • sil. *-ne-a-.* pl. *-e.* /<fr. ***ennéade***.

eneagón *s.n.* (*geom.*) Poligon cu nouă laturi și tot atîtea unghiuri. • sil. *-ne-a-.* pl. *-oane.* /<fr. ***ennéagone***.

eneagonál, -ă *adj.* (*geom.*; *despre corpuri*) Care are nouă unghiuri; care este în formă de eneagon. • sil. *-ne-a-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***ennéagonal***.

eneasiláb *adj., s.m.* (Vers) compus din nouă silabe. • sil. *-ne-a-.* pl. *-i.* /<fr. ***ennéasyllabe***.

eneódă *s.f.* (*electron.*) Tub electronic cu nouă electrozi, care îndeplinește funcția de limitator și de discriminator în radioreceptoarele cu modulație de frecvență. • sil. *-ne-o.* pl. *-e.* /<fr. ***ennéode***, germ. ***Enneode***.

eneolític *s.n.* (*arheol.*) **1** Ultima fază a neoliticului, caracterizată prin întrebuințarea uneltelor (și a podoabelor) de os, de aramă și de piatră. **2** *adj.* Care aparține eneoliticului, care se referă la eneolitic. • sil. *-ne-o-.* /<fr. ***énéolithique***.

energétic, -ă *s.f., s.n., adj.* **1** *s.f.* Ramură a fizicii care se ocupă cu studiul fenomenelor produse în sistemele fizice din punctul de vedere al transformărilor de energie dintr-o formă în alta. ◆ Ramură a tehnicii care se ocupă cu studierea surselor și a posibilităților tehnico-economice de exploatare și de utilizare a

diferitelor forme de energie, precum și cu construirea și exploatarea sistemelor energetice. **2** *adj.* Care ține de producerea și de folosirea diferitelor forme de energie. ◇ *Sistem energetic* = ansamblu de instalații organizat unitar în scopul producerii, transmisiunii și distribuției energiei electromagnetice pe un anumit teritoriu. *Bilanț energetic* v. bilanț. *Criză energetică* v. criză. *Nivel energetic* v. nivel. ◆ Care produce sau favorizează producerea de energie. *Cărbunele, ca factor energetic, este elementul de bază* (PER.). ◇ *Personalism energetic* v. personalism. **3** *adj.* (*despre teorii, concepții etc.*) Care este în conformitate cu teoriile energetismului; care aparține energetismului. **4** *s.n.* Energizant. *Împotriva oboselii folosește un energetic.* • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***énergétique***.

energetician, -ă *s.m., s.f.* Persoană specializată în energetică. • sil. *-ci-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***énergéticien***.

energetism *s.n.* **1** (*filos.*) Curent filosofic, inițiat la sfîrșitul sec. 19, care, rupînd mișcarea de materie, interpretează toate fenomenele lumii ca manifestări ale unei energii lipsite de materialitate, considerată ca substanță unică a lumii. **2** Fig. Însușirea de a avea energie. *Regăsim în ele același energetism... și aceeași resemnare dîrză, în elegii, față de moarte* (CONST.). • /<fr. ***énergétisme***.

energetíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Adept) al energetismului. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***énergétiste***.

enérghic, *-ă adj.* v. energic.

energhicós, -oasă *adj.* (*înv.*) Energic. • pl. *-oși, -oase.* /***energhic*** + *-os*.

energhíe *s.f.* v. energie.

energhisí *vb. IV.* (*grec. înv.*) **1** *refl.* A se strădui. **2** *tr.* A acționa, a executa. • prez.ind. *-esc.* /<ngr. *ενήργησα*, aor. lui *ενεργώ*.

enérgic, -á *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este dotat cu energie, cu vigoare; care acționează cu energie, dovedind forță și stăruință, care are voință hotărîtă, fermă; hotărît, tare. *Un bărbat cu fața prăjită de soare, uscat, vioi și energic* (REBR.). **2** (*despre însușiri, manifestări etc. ale oamenilor*) Care se caracterizează printr-un caracter ferm, prin utilizarea unor metode eficiente, care se produce într-un mod viguros, ferm, puternic, radical. *Împotriva lui... s-au luat cele mai energice măsuri* (ASACHI). ◇ (*adv.*) *Caracterele se dezvoltă repede și energic* (EMIN.). **3** (*despre trăsăturile, fizionomia, ținuta etc. ale oamenilor*) Care oglindește, exprimă energie, voință, vigoare. *Fizionomia defensivă și suspicioasă face locul unei ținute energice și calme* (CĂL.). ◆ (*despre opere de artă, scrieri etc.*) Care demonstrează sau transmite energie, vigoare, forță. *Se silește a-și face compoziția sa mai mult energică decît grațioasă* (HEL.). **4** (*despre substanțe, procese fizice sau chimice etc.*) Care acționează rapid. *Din cauza evaporării energice, apa aduce toate sărurile solubile la suprafața solului* (CHIR.). ◇ (*adv.*) *Acest proces pare a decurge mai energic în solurile forestiere* (CHIR.). ◆ (*despre medicamente*) Cu acțiune puternică, promptă, eficace. • pl. *-ci, -ce.* și (*înv.*) *enérghic, -ă adj.* /<fr. ***énergique***, it. ***energico***, lat. ***energicus***; cf. gr. *ἐνεργός* „care muncește, activ".

energicéște *adj.* (*înv.*) În mod energic. • /***energic*** + *-ește*.

enérgico *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Cu forță, cu energie, cu hotărîre. • /<it. ***energico***.

energídă *s.f.* (*biol.*) Cea mai mică unitate biologică, formată din nucleu și masa citoplasmatică, concepute ca un centru energetic. • pl. *-e.* /<fr. ***énergide***.

energíe *s.f.* **1** (*fiz.; mai ales cu determ. care indică felul, sursa etc.*) Capacitate a unui sistem (fizic) de a efectua lucru mecanic în trecerea dintr-o stare în altă stare dată; măsura generală a diferitelor forme de mișcare a materiei. ◇ *Energie alternativă* = energie produsă de surse nepoluante sau inepuizabile precum soarele, vîntul etc. *Energie atomică* v. atomic. *Energie cinetică* v. cinetic. *Cuantă de energie* v. cuantă. *Echipartiție a energiei* v. echipartiție. *Energie electrică* v. electric. *Energie de extracție* v. extracție. *Energie de legătură* v. legătură. *Nivel de energie* v. nivel. *Energie nucleară* v. nuclear. *Energie potențială* v. potențial. *Sursă de energie electrică* v. sursă. *Transportul energiei electromagnetice* v. transport. ◆ Ext. Intensitate sonoră. *Un sunet limpede și strălucitor... de o așa energie că muzicanții se opreau* (CAR.). **2** Capacitatea (fizică sau morală) a unei ființe de a depune un efort sau de a face o acțiune; forță, vigoare, tărie. *Avea nevoie de o împrospătare a energiei* (SADOV.). ◇ (*cu determ. care indică natura, felul etc.*) *Energia lor intelectuală se află într-o cîtime fixată* (MAIOR.). ◇ Loc.adj. *De energie* = energic, viguros. *Își găsi vindecarea într-un act de energie* (ODOB.). ◇ Loc.adj., adv. *Cu energie* = (în mod) viguros, ferm, hotărît. ◇ Concr. *Nu era om, ci o energie acumulată* (ANG.). ◇ Fig. *Proza autorului are o energie deosebită.* ◆ Fermitate, hotărîre în atitudini, în acțiuni. *A remarcat energia cu care s-a implicat în conflict.* ◆ (*la pl.*) Resursele (fizice sau morale) de care dispune o ființă la un moment dat. *Aveau să vadă Aglae și ceilalți ce energii se ascundeau în el* (CĂL.). **3** (*geomorf.*) *Energia reliefului* = diferență de nivel între fundul unei văi și culmile învecinate. • pl. *-gii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *energhíe*, acc. și *enérghie*, *s.f.* /<ngr. ***ενέργεια***, lat. ***energĭa***, ***-ae***, fr. ***énergie***, it. ***energia***, germ. ***Energie***; cf. gr. *ἐνέργεια* „acțiune, activitate".

energiós, -oásă (*înv.*) Energic. • sil. *-gi-os.* pl. *-oși, -oase.* /***energie*** + *-os*.

energizá *vb. I. tr.* A da energie, a înviora. • prez. ind. *-ez.* /<engl. ***energize***.

energizánt, -ă *adj., s.n.* (Medicament, aliment etc.) care intensifică tonusul psihic, care dă energie, tărie, care stimulează energia; energetic. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***énergisant***.

energo- Elem. de compunere „energie", „puls cardiac". • /<fr. ***énergo-***; cf. gr. *ἐνεργός* „activ".

energofág, -ă *adj.* (*despre industrie, procese tehnologice etc.*) Care este mare consumator de energie (electrică). • pl. *-gi, -ge.* /***energo-*** + *-fag*; cf. gr. *ἐνέργεια* „activitate", *φαγεῖν* „a mînca".

energointensív, -ă *adj.* (*despre procese tehnologice*) Care consumă multă energie. • pl. *-i, -e.* /***energo-*** + ***intensiv***.

energól *s.n.* Combustibil pentru rachete. • /<fr. ***énergol***.

energologíe *s.f.* Ramură a științei care se ocupă cu studiul surselor, al formelor, al proceselor energetice și al aplicațiilor lor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***énergologie***.

energométru *s.n.* (*med.*) Aparat utilizat pentru analiza pulsului arterial. • pl. *-e.* /<fr. ***énergomètre***.

energumén *s.m.* (*în credințe, superstiții*) Om posedat de diavol. ◆ Fig. Om agitat, exaltat, nebun. *Un energumen a aruncat chiar o sticlă cu cerneală, ca să întunece nuditățile prea evidente* (OPR.). • acc. și *energúmen.* pl. *-i.* /<fr. ***énergumène***, lat. ***energumĕnus, -a, -um***; cf. gr. *ἐνεργούμενος* „posedat".

enervá *vb. I. refl., tr.*(*fact.*) **1** A fi sau a face să fie cuprins de nervozitate, de iritare; a-și ieși din fire sau a face să-și iasă din fire, a-și pierde sau a face să-și piardă calmul; a (se) înfuria. *Cînd am văzut obrăznicia asta, m-am enervat* (CA. PETR.). ◆ Ext. A (se) impresiona, a (se) excita. *Simțurile-mi toate se enervau fantastic* (BACOV.). **2** A (se) epuiza, a (se) moleși; a slăbi. *Civilizația... anemiază pornirea instinctelor unui popor, le fixează o clipă, le enervează* (RALEA). • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***énerver***, lat. ***enervare***, it. ***enervare***.

enervánt, -ă *adj.* (*despre oameni sau despre trăsăturile, manifestările etc. ale lor*) Care enervează, irită, supără; agasant, supărător, iritant. ◇ (*adv.*) *Gazetele vestesc enervant retrageri de guverne* (BACOV.). ◇ (*adv.; ca determ. al unui adj. sau adv. căruia îi dă val. de super. abs.*) *Un om... enervant de molatic și fără personalitate* (CĂL.). • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***énervant***.

enervăre *s.f.* **1** Acțiunea de *a* (*se*) *enerva* și rezultatul ei; tensiune nervoasă caracterizată prin neliniște, nerăbdare, agitație, iritare, furie. *Îngălbenise și-și mușca buzele într-o enervare de frică și nehotărîre* (REBR.). **2** Epuizare, moleșire, slăbire (a nervilor). **3** (*med.*) Ablație sau secționare a unui nerv, a unui grup de nervi sau a unor plexuri nervoase care inervează o anumită regiune. • pl. *-ări.* /v. ***enerva***.

enervát, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este în stare de iritare, scos din fire; care și-a pierdut calmul; nervos, iritat. *Să mă ierți, dragă, sînt cam enervat* (ARGH.). ◇ (*subst.*) *Stai jos, și nu face pe enervatul, zise Ministrul* (ARGH.). ◇ Ext. *Petru schimbă priviri enervate cu Irina* (H. LOV.). ◇ Fig. *Născut pe marea enervată-a vieții Eu mi-am găsit un port* (LAB.). **2** Care este moleșit, slăbit, epuizat. *Își simțea organismul enervat, slăbit.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***enerva***; cf. și lat. *enervatus, -a, -um*.

enervăție *s.f.* (*chir.*) **1** Ablațiune sau secționare a unui nerv, a unui grup de nervi ori a unui ganglion nervos. **2** (Stare de) enervare, iritare. **3** (Stare de) moleșeală, slăbiciune, epuizare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *enervațiúne* *s.f.* /<fr. ***énervation***, lat. ***enervatio, -onis***.

enervațiúne *s.f.* v. enervație.

enescián, -ă *adj.* Care aparține lui George Enescu sau creației sale, care se referă la George Enescu sau la creația sa, care este propriu muzicii acestuia. • sil. *-ci-an.* pl. *-ieni, -iene.* /nm. pr. (compozitor, violonist, dirijor român) *George* ***Enescu*** + *-ian*.

enesól *s.m.* (*farm.*) Sare de mercur a acidului arsenalicilic, pulbere albă, amorfă, solubilă în apă folosită, sub formă de injecții, la tratarea sifilisului. • /<fr. ***énésol***.

enfátic, -á *adj.* v. emfatic.

enfăză *s.f.* v. emfază

enféu *s.n.* (*ist.*) Nișă funerară cu fundul plat. • pl. *-uri.* /<fr. ***enfeu***.

engadínă *s.f.* Unul din graiurile limbii retoromane care se vorbește în E Elveției. • /de la nm. pr. ***Engadine***, zonă din E Elveției.

engastrimít *s.m.* Ventriloc. • pl. *-ți.* /<fr. ***engastrimythe***; cf. gr. *γαστήρ* „stomac", *μῦθος* „cuvînt".

engéră *s.f.* v. ghințură.

enghiurșál *s.m.* (*turc. înv.*) Șal de Angora. • scris și *enghiur-șal.* pl. *-i.* /<tc. ***Engur Salysy***.

engineering [endʒi'niriŋ] *s.n.* Ansamblu de operații ce se referă la concepția, proiectarea și realizarea unei lucrări industriale, instalații, amenajări funciare etc. în condiții cît mai bune de execuție și eficiență; cunoștințele și experiența dobîndite într-o asemenea activitate. ◆ Întocmire a unei lucrări de sinteză coordonînd munca mai multor echipe de specialiști în vederea stabilirii măsurilor necesare pentru obținerea unei eficiențe ridicate. • /<engl. ***engineering***.

englendisí *vb. IV.* v. eglendisi.

englendisíre *s.f.* v. eglendisire.

englengeá *s.f.* v. eglengea.

éngler *s.n.* (*tehn.*) Unitate de măsură a viscozității uleiurilor minerale. • pl. *-e.* /<fr., it. ***engler***; cf. nm. pr. Carl *Engler*, chimist german.

engléz, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m.* (*la pl.*) Popor de origine germanică (anglo-saxonă) puternic influențat de normanzii de limbă franceză (după cucerirea normandă din anul 1066), care s-a format ca națiune pe teritoriul Angliei; (*și la sg.*) persoană care aparține acestui popor, care face parte din populația de bază a Angliei (ext., a Marii Britanii) sau este originară de acolo. ◇ *Corn englez* v. corn. ◇ Expr. *A face pe englezul* (sau *a se face englez*) = a se face că nu înțelege. ◇ Colect. *Englezul stăpînește azi și Canada și Statele Unite* (SADOV.). **2** *adj.* Care aparține Angliei (ext., Marii Britanii) sau englezilor, care se referă la Anglia (ext., Marea Britanie) sau la englezi; originar din Anglia (ext., Marea Britanie); englezesc; ext. britanic. ◆ (*subst. f.*) Limba indo-europeană din familia de limbi germanice vorbită de populația Marii Britanii, a SUA și a majorității țărilor din Commonwealth (Australia, Canada, Ghana, Kenya, Uganda, Zambia etc.). *Îi preda o dată pe săptămînă lecții de engleză* (CĂL.). • pl. *-i, -e.* /<ngr. ***εγγλέζος***, it. ***inglese***.

englezésc, -eáscă *adj.* Care aparține Angliei (ext. Marii Britanii) sau englezilor (ext., britanicilor), care se referă la Anglia (ext., Marea Britanie) sau la englezi (ext. britanici); originar din Anglia (ext., Marea Britanie). ◇ *Grădină englezească* = grădină care imită un peisaj natural, care nu are o schemă arhitectonică, nici forme geometrice definite. *Pajiște englezească* = pajiște cu iarbă foarte deasă și tăiată scurt care îi dă un aspect catifelat. *Umor englezesc* = umor sec, foarte subtil, bazat mai ales pe ironie fină. (*înv.*) *Boală englezească* = rahitism. *Praf englezesc* = praf de pușcă. *Corn englezesc* v. corn. *Roșu englezesc* v. roșu. • pl. *-ești.* și (*înv., pop.*) *englizésc, -eáscă, inglezésc, -eáscă, anglicésc, -eáscă adj.* /***englez*** + *-esc*.

englezéște *adv.* Ca englezii, în felul englezilor. *Căpitanul zîmbi și strînse englezește mîna lui Titu* (REBR.). ◇ Expr. *A pleca* (sau *a o șterge*) *englezește* = a pleca repede (pe furiș) și pe neobservate. ◆ În limba engleză. *A scris englezește trei studii.* ◆ (*subst. f.*) Limba engleză. *În englezește toate cele trei nume se scriu separat* (GRAUR). • și (*înv., pop.*) *englizéște, inglezéște, inglizéște adv.* /***englez*** + *-ește*.

englezísm *s.n.* (*lingv.*) Cuvînt care este împrumutat din limba engleză și care nu a fost încă adaptat (în limba română). • pl. *-e.* /***englez*** + *-ism*.

englezoáică *s.f.* Femeie care face parte din populația de bază a Angliei sau este originară de acolo. • pl. *-oaice.* /**englez** + *-oaică.*

englimatică *subst.* (*jur.; grec. înv.;* și *pricină de englimatica*) Cap de acuzare. • /<ngr. **εγκληματικά.**

englindisí *vb. IV* v. eglendisi.

engiingeá *s.f.* v. eglengea.

englizésc, -eáscă *adj.* v. englezesc.

englizéște *adv.* v. englezește.

engobá *vb. I. tr.* (*compl. indică obiecte de ceramică*) A acoperi cu un strat de materie pământoasă, albă sau colorată, pentru a masca culoarea naturală a pastei. • prez.ind. *-ez.* /<fr. **engober.**

engóbă *s.f.* Pastă de argilă sau caolinuri superioare servind la acoperirea pieselor de ceramică cu un strat care ascunde culoarea naturală a lutului. • pl. *-e.* și *angóbă s.f.* /<fr. **engobe,** germ. **Engobe.**

engólp *s.n.* v. engolpion.

engólpion *s.n.* **1** (*bis.*) Iconiță emailată, împodobită cu aur și pietre scumpe, care, purtată la piept, constituie semn distinctiv pentru treapta episcopală la ortodocși; medalion, panaghie. ◇ (*adj.*) *Iconița engolpion lăsată la Bistrița de banul Preda* (ODOB.). ◇ Fig. *Învățătura la un tînăr este cunună și înțelepciunea un engolpiu* (ANTIM). **2** (*bis.*) Obiect sfînt (iconiță, cruce) pe care unii creștini îl purtau atîrnat de gît. **3** (*la vechii evrei*) Obiect de cult constituit dintr-o bucată pătrată de pînză de in, brodată, ornamentată cu pietre prețioase, care se fixează cu lănțișoare de aur pe pieptul tunicii purtate de preoții evrei în timpul slujbei religioase. • sil. *-pi-on.* acc. și *engolpión.* pl. *-oane.* și (*înv.*) *engólpiu, engólp, encólpion, encólpiu, gólpiu s.n.* /<ngr. **εγκόλπιον.**

engolpion (1)

engólpiu *s.n.* v. engolpion.

engomiá *vb. I. tr.* A elogia, a lăuda. • sil. *-mi-a.* prez. ind. *-ez.* /*de la* **engomion.**

engómie *s.f.* v. encomion.

engómion *s.n.* v. encomion.

engrafón *s.n.* (*grec. înv.*) Act, document oficial. • pl. *-oane.* /<ngr. **έγγραφον.**

engrămă *s.f.* **1** (*psih.*) Elementul funcțional de bază al memoriei, reprezentat de urma lăsată de activitatea unui excitant asupra sistemului nervos central; mnemă. **2** (*genet.*) Înscrierea unui caracter în memoria speciei conform teoriei mnemonice a ereditații. • pl. *-e.* /<fr. **engramme,** germ. **Engramme;** cf. gr. *ἐν* „în, înăuntru", *γράμμα* „semn scris".

enharmónium *s.n.* v. enarmoniu.

enhiríd *s.n.* v. enhiridiu.

enhirídie *s.f.* v. enhiridiu.

enhirídiu *s.n.* (*grec. înv.*) Manual, culegere de lucrări dintr-un anumit domeniu. • scris și *enchiridiu.* pl. *-ii, -ie.* și *enhirídie s.f., enhiríd s.n.* /<ngr. **εγχειρίδιον.**

enhirisí *vb. IV. tr.* (*grec. înv.*) A înmîna, a înfățișa, a prezenta, • prez.ind. *-esc.* și *enhorisí, inherisí vb. IV.* • /<ngr. **εγχείρισα,** aor. lui *εγχειρίζω.*

enhirisíre *s.f.* (*grec. înv.*) Acțiunea de *a enhirisi* și rezultatul ei. • pl. *-i.* și *inhirisáre s.f.* /v. **enhirisi.**

enhorisí *vb. IV.* v. enhirisi.

enibahár *s.n.* v. ienibahar.

enigmátic, -ă *adj.* Care constituie sau ascunde o enigmă; care este dificil de înțeles, de explicat, de cunoscut; tainic, misterios. *O situație ciudată, enigmatică.* ◇ (*despre oameni sau despre fizionomia, manifestările, însușirile, creațiile lor*) *I se păru și mai frumoasă... și cu o strălucire stranie pe figura-i enigmatică* (REBR.). ◇ (*adv.*) *A început să-și scoată mănușile, zîmbind enigmatic* (CE. PETR.). Δ (*legat de un adj. prin prep. „de"*) *Privirea lui echivocă, aci supusă, aci enigmatic de recalcitrantă, reprezentau pentru el probleme* (CĂL.). • pl. *-ci, -ce.* și (*înv.*) *enigmaticésc, -eáscă adj.* /<fr. **énigmatique,** lat. **aenigmaticus, -a, -um,** it. **enigmatico,** ngr. **αινιγματικός.**

enigmaticésc, -eáscă *adv.* v. enigmatic.

enigmatícește *adv.* (*înv.*) În mod enigmatic. • /**enigmatic** + *-icește.*

enigmatít *s.n.* (*mineral.*) Varietate de piroxeni întîlnită în unele sienite sub formă de cristale mari, neregulate, de culoare neagră. • și *enigmatítă s.f.* /<fr. **aenigmatite.**

enigmatítă *s.f.* v. enigmatit.

enígmă *s.f.* **1** Ceea ce este greu de înțeles, de lămurit, de explicat, de cunoscut (de către mintea omenească) taină, mister. *Considera viața o enigmă.* ◇ Person. *Pentru mine... ai început să devii o enigmă* (CĂL.). **2** Ghicitoare, cimilitură. ◇ Compar. *Să-i las ca o enigmă caracterul meu bizar* (MACED.). ◇ Fig. *De nimeni dezlegată și astăzi îmi oferă Enigma-i dureroasă un sfinx neîndurat* (PILL.). ◆ Joc distractiv, de obicei în versuri, prezentîndu-se ca o ghicitoare; șaradă. • pl. *-e.* /<ngr. **αίνιγμα,** fr. **énigme,** it. **enigma,** lat. **aenigma, -atis;** cf. gr. *αἴνιγμα* „exprimare ambiguă, expresie cețoasă".

enigmíst, -ă *s.m., s.f.* Persoană care compune sau dezleagă ghicitori, enigme; specialist în enigmistică. • pl. *-iști, -iste.* /<it. **enigmista.**

enigmístic, -á *s.f., adj.* **1** *s.f.* Știința jocurilor distractive (rebus, monoverbe, criptograme etc.). **2** *adj.* Cu caracter de enigmă; de enigmistică. • pl. *-ci, -ce.* /<it. **enigmistico, enigmistica.**

enilísm *s.n.* (*med.*) Formă de alcoolism provocat de abuzul de vin. • /<fr. **œnilisme.**

enjambamént *s.n.* v. enjambement.

enjambement [anʒambə'man] *s.n.* Procedeu de versificație constînd în continuarea ideii poetului în versul următor, fără ca aceasta să fie marcată prin pauză. Ex. *Ești schilav tot! Un cerșetor Te-ntorci acum acasă* (COȘB.). • și *enjambamént, ingambamént s.n.* /<fr. **enjambement,** it. **ingambamento.**

eno- Elem. de compunere „vin". • scris și *oeno-.* /<fr. **œn(o)-, oino-;** cf. gr. *οἶνος.*

enocianínă *s.f.* Substanță colorantă care dă culoarea vinului roșu. • pl. *-e.* /<fr. **énocyanine.**

enofíl, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care se preocupă de producerea și ameliorarea vinurilor. • pl. *-i, -e.* /<it. **enofilo,** fr. **œnophil.**

enoftalmíe *s.f.* (*med.*) Anomalie permanentă sau tranzitorie, de poziție a globului ocular, care este situat în orbită mai profund decît în mod normal. • g.-d. *-iei.* /<fr. **énophtalmie,** engl. **enophthalmia;** cf. gr. *ἐν* „în, înăuntru", *ὀφθαλμός* „ochi".

enografíe *s.f.* Descriere a diferite sorturi de vinuri; tratat despre vinuri. • g.-d. *-iei.* /<fr. **œnographie.**

enól *s.m.* (*chim.*) Compus organic hidroxilat la care grupa hidroxil este legată de un atom de carbon implicat într-o legătură dublă. • pl. *-i.* /<fr. **enol.**

enolázá *s.f.* (*chim.*) Enzimă din complexul enzimelor de fermentație alcoolică. • pl. *-e.* /<fr. **énolase.**

enólic, -ă *adj.* (*farm.; despre medicamente*) Care folosește vinul ca excipient. ◇ *Acizi enolici* = materii care se găsesc în vinurile roșii. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. **œnolique.**

enolizáre *s.f.* (*chim.*) Trecere a unor combinații chimice de la forma de cetonă sau aldehidă la forma enolică. • pl. *-ări.* /după fr. *œnolisation.*

enológ, -ă *s.m., s.f.* Persoană specializată în enologie. • scris și *oenolog.* pl. *-gi, -ge.* și *oinológ s.m., s.f.* /<fr. **œnologue.**

enológic, -ă *adj.* Care ține de enologie, care se referă la enologie. • scris și *oenologic.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. **œnologique.**

enologíe *s.f.* Știință care se ocupă cu tehnologia producerii și conservării vinurilor și cu studiul produselor derivate ale viei și ale vinului. • scris și *oenologie.* g.-d. *-iei.* și *oinologíe s.f.* /<fr. **œnologie;** cf. gr. *οἶνος* „vin", *λόγος* „studiu".

enomaníe *s.f.* (*med.*) Impuls patologic de a bea vin. • g.-d. *-iei.* /<fr. **œnomanie.**

enométric, -á *adj.* Care se referă la enometrie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. **œnométrique.**

enometríe *s.f.* Determinare a cantității de alcool din vin. • g.-d. *-iei.* /<fr. **œnométrie.**

enométru *s.n.* Aparat folosit în enometrie. • pl. *-e.* /<fr. **œnomètre.**

enonciáție *s.f.* v. enunțiațiune.

enoptromanție *s.f.* Arta de a ghici cu ajutorul unor oglinzi cărora li se atribuie forțe magice. • g.-d. *-iei.* /<fr. **énoptromancie.**

enoriáș, -ă *adj.* Parohial. • sil. *-ri-al.* pl. *-i, -e.* /**enorie** + *-al.*

enoriáș, -ă *s.m., s.f.* Credincios care ține de o anumită parohie. • sil. *-ri-aș.* pl. *-i, -e.* și (*înv., pop.*) *inoriáș, -ă, noriáș, -ă s.m., s.f.* /**enorie** + *-aș.*

enoríe *s.f.* Parohie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *inoríe, noríe s.f.* /<ngr. **ενορία,** slav. **ѥпархїа.**

enorít *s.m.* (*înv.*) Enoriaș. • pl. *-ți.* /<ngr. **ενορίτης.**

enórm, -ă *adj.* **I** (*indică dimensiunea*) **1** (*despre întinderi de pămînt, suprafețe, teritorii, așezări etc.*) Care este foarte întins, foarte mare, vast. *Fîșii enorme de pămînt* (CĂL.). **2** (*despre ape, gropi, prăpăstii*) Care este foarte adînc (și foarte lat). *Mașina a căzut într-o prăpastie enormă.* **3** (*despre obiecte, ființe, părți ale corpului etc.*) Care are dimensiuni deosebit de mari (considerate în mod absolut sau prin comparație); colosal, gigantic. *Porțile enorme, cu blazoane mîncate de umezeală* (DEM.). ◆ (*adv.*) Foarte mult. *Numai cangurului îi cresc enorm picioarele de dindărăt și coada* (CĂL.). ◆ (*adv.; ca determ. al unui adj. sau adv. căruia îi dă val. de super. abs.*) Extraordinar, grozav, excepțional de... *Pantofii cu catarame aveau pingele enorm de groase* (CĂL.). **II** (*indică cantitatea*) **1** (*despre spații delimitate sau închise*) Care este foarte încăpător, foarte spațios. *I-a primit la miezul nopții într-o sală enormă cu șemineu* (CĂL.). **2** (*despre recipiente, vase*) Care are volum, capacitate foarte mare. *Un butoi enorm de vin.* **3** Care este în cantitate foarte mare, deosebit de îmbelșugat. *După invazii enorme de omizi, urmează primăveri aproape fără fluturi* (SADOV.). ◇ (*adv.*) *Citește enorm și toată ziua face muzică* (CA. PETR.). **4** (*despre numere sau despre valori care se pot exprima numeric*) Care este foarte ridicat, deosebit de important din punct de vedere cantitativ sau numeric. *Un număr enorm și mereu reînnoit de... macroorganisme* (CHIR.). ◆ (*despre prețuri, sume de bani etc.*) Care este exagerat de ridicat, de mare; exorbitant. *Regia localului e enormă* (ARGH.). ◇ (*adv.*) *Prețurile au crescut enorm.* **III** (*indică intensitatea*) Care este foarte intens, foarte tare, foarte puternic, foarte viu. *a*) (*despre fenomene naturale, meteorologice*) *O erupție vulcanică enormă. b*) (*despre căldură, lumină etc.*) *Explozia a degajat o căldură enormă. c*) (*despre acțiuni*) *Bombardamentul a însemnat o lovitură enormă pentru pozițiile inamice. d*) (*despre ritmul de mișcare sau de deplasare*) *Viteza enormă a rachetei. e*) (*despre voce, sunete, zgomote*) *Curînd vocile se uniră într-un cor enorm* (POPOV.). *f*) (*despre stări sufletești, sentimente, manifestări ale oamenilor etc.*) *Dacă vă arestează, ...va fi un scandal enorm* (CĂL.). **IV** (*indică durata; despre unități de timp*) Care este de foarte lungă durată. *Timpul acesta mi se părea atunci enorm* (PRED.). **V** (*indică valoarea, calitatea; adesea precedă subst. și poartă accentul în frază*) Care este de valoare sau de însemnătate foarte mare; care este foarte important, foarte însemnat. *Un prestigiu artistic enorm.* ◆ (*adv.*) Foarte tare, extrem de mult. *S-a bucurat enorm de cadoul primit.* • pl. *-i, -e.* /<fr. **énorme,** it. **enorme,** lat. **enormis, -e** <*ex* „afară", *norma, -ae* „regulă".

enormitáte *s.f.* **1** Caracterul a ceea ce este enorm, nemăsurat, excesiv; mărime, cantitate, volum neobișnuit de mare. *Totul a fost prefăcut în combustibil cu toată enormitatea furniturilor de lemne* (OȚETEA). ◆ Întindere colosală. *Era copleșit de enormitatea pădurii din fața sa.* **2** (*mai ales în legătură cu vb. ca „a spune, a afirma, a crede"*) Lucru de necrezut, situație ciudată, extravagantă. *A-i vedea în casa lor i se părea o adevărată enormitate* (D. ZAMF.). ◆ Prostie, absurditate, aberație. *Simte că se pregătește a spune o enormitate și nu vrea să-l lase* (SEBAST.). • pl. *-ăți.* /<lat. **enormitas, -atis,** fr. **énormité,** it. **enormità.**

enostóză *s.f.* (*med.*) Tumoare benignă a canalului medular al unui os. • pl. *-e.* /<fr. **énostose.**

enót *s.m.* Animal de vînat cu blană prețioasă, asemănător cu un cîine (*Viverra Genetta*). • pl. *-ți.* /<rus. **енот.**

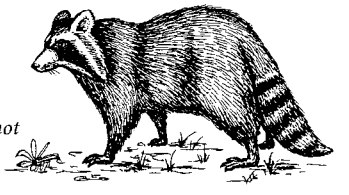

enot

enotécă *s.f.* Vinotecă. • pl. *-ci.* /<fr. **œnothèque.**

enotéhnic, -ă *s.f., adj.* **1** *s.f.* Ramură a enologiei care se ocupă cu studiul metodelor de preparare și de conservare a vinurilor. **2** *adj.* Care aparține enotehnicii, care se referă la enotehnică. • scris și *oenotehnic.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. **oenotechnique.**

enoterapíe *s.f.* (*med.*) Utilizarea vinului în scop terapeutic. • scris şi *oenoterapie*. g.-d. *-iei*. şi *oinoterapíe* *s.f.* /<it. ***enoterapia***; cf. gr. *οἶνος* „vin", *θεραπεία* „terapie".

ensifórm, -ă *adj.* (*bot.*; *despre frunze*) Care are forma unei săbii. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***ensiforme***; cf. lat. *ensis, -is* „sabie", *forma, -ae* „formă".

enstatít *s.n.* (*miner.*) Silicat natural de magneziu, incolor, verde sau cenuşiu, cu luciu sticlos. • şi *enstatítă* *s.f.* /<germ. ***Enstatit***.

enstatítă *s.f.* v. enstatit.

ent- v. end-.

entálpic, -ă *adj.* (*fiz.*) Care se referă la entalpie. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***enthalpique***.

entalpíe *s.f.* (*fiz., chim.*) Mărime termodinamică de stare egală cu suma dintre energia internă a unui fluid şi lucrul mecanic de dezlocuire a volumului său, la presiune constantă. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***enthalpie***; cf. gr. *θάλπω* „a încălzi" <*ἐν* „în, înăuntru", *θάλπος* „căldură".

entamíbă *s.f.* (*biol.*) Gen de amibă parazită din clasa rizopodelor, caracterizate printr-un nucleu cu cromatină perfect vizibilă, care trăieşte în tubul digestiv la om şi animale, fiind un agent patogen al dizenteriei. • /<fr., engl. ***Entamoeba***; cf. gr. *ἐντός* „înăuntru", *ἀμοιβή* „schimbare".

entásis *s.n.* (*arhit.*) Partea îngroşată a fusului unei coloane galbate. • /<fr. ***entasis***.

entelechíe *s.f.* v. entelehie.

entelehíe *s.f.* (*filos.*; *la Aristotel*) Perfecţiunea ca scop lăuntric care stă la baza dezvoltării materiei şi determină în mod finalist întregul proces al dezvoltării ei. ◆ (*în filos. scolastică*) Modalitate de a ajunge la perfecţiunea unui lucru. • scris şi *entelechie*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***entéléchie***; cf. gr. *ἐντελέχεια* „realitate".

enter¹- Elem. de compunere „intestin". • şi *entero-*. /<fr. ***entér(o)***-; cf. gr. *ἔντερον* „intestin".

enter² ['entər] *s.n.* (*inform.*) Tasta prin care se dă computerului comanda de a executa o instrucţiune sau i se cere schimbarea rîndului într-un text. <> (*adj.*) *Tasta enter este foarte solicitată.* <> Expr. *A da un enter* = a apăsa tasta enter. ◆ Comanda corespunzătoare acestei taste. • pl. *-uri*. /<engl. ***enter***.

enterál, -ă *adj.* (*med.*) Care aparţine intestinelor, care se referă la intestine. • pl. *-i, -e*. /<germ. ***enteral***.

enteralgíe *s.f.* (*med.*) Durere acută sau nevralgie intestinală. • pl. *-gii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***entéralgie***, engl. ***enteralgia***; cf. gr. *ἔντερον* „intestin", *ἄλγος* „durere".

enterectazíe *s.f.* (*med.*) Dilatare a intestinului. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***entérectasie***; cf. gr. *ἔντερον* „intestin", *ἔκτασις* „extensiune".

enterectomíe *s.f.* (*chir.*) Extirpare a unor porţiuni din intestin şi suturarea extremităţilor rămase, cu refacerea circulaţiei şi a inervaţiei. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***entérectomie***, engl. ***enterectomy***; cf. gr. *ἔντερον* „intestin", *ἐκτομή* „excizie".

entéric, -ă *adj.* (*med.*) Care aparţine intestinului, care se referă la intestin. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***entérique***.

enterít *s.n.* v. enterită.

enterítă *s.f.* (*med.*) Boală care constă în inflamaţia acută sau cronică a intestinului subţire, provocată de o boală generală sau de cauze locale (infecţii, intoxicaţii, alergii), manifestată prin dureri abdominale şi diaree. • pl. *-e*. şi (*înv.*) *enterít, enderít* *s.n.* /<fr. ***entérite***, ngr. ***εντερίτις***; cf. gr. *ἔντερον* „intestin".

enteritic, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Persoană) care suferă de enterită. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***entéritique***.

entero- v. enter-.

enteroanastomóză *s.f.* (*chir.*) Intervenţie prin care se stabileşte o comunicaţie anormală între două anse intestinale pentru a ocoli o tumoare sau altă piedică a tranzitului intestinal. • pl. *-e*. /<fr. ***entéroanastomose***; cf. gr. *ἔντερον* „intestin", *ἀναστόμωσις* „deschidere".

enterobactérie *s.f.* (*biol.*) Nume generic dat germenilor saprofiţi care constituie flora intestinală normală a organismului omului şi al unor mamifere, precum şi germenilor patogeni care intră prin intestinul subţire, înmulţindu-se şi provocînd diferite afecţiuni. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***entérobactérie***.

enterobiáză *s.f.* (*med.*) Oxiuriază. • sil. *-bi-a-*. /<fr. ***entérobiase***.

enterocél *s.n.* (*med.*) Hernie al cărei conţinut este format de intestin. • /<fr. ***entérocèle***.

enterocentéză *s.f.* (*med.*) Puncţie a intestinului în cursul unei intervenţii chirurgicale în scopul evacuării conţinutului intestinal. • pl. *-e*. /<fr. ***entérocentèse***; cf. gr. *ἔντερον* „intestin", *κέντησις* „înţepătură".

enterochináză *s.f.* (*biochim.*) Enzimă produsă de mucoasa duodenală, avînd rolul de activator al tripsinei. • pl. *-e*. /<fr. ***entérokinase***; cf. gr. *ἔντερον* „intestin", *κίνησις* „mişcare".

enteroclíză *s.f.* (*med.*) Spălătură intestinală. • pl. *-e*. /<fr. ***entéroclyse***.

enterocóc *s.m.* (*med.*) Microb prezent în intestin, care poate provoca boli infecţioase interne. • pl. *-ci*. /<fr. ***entérocoque***.

enterococíe *s.f.* (*med.*) Stare de boală cauzată de infecţia prin enterococ. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***entérococcie***.

enterocolítă *s.f.* (*med.*) Boală care constă în inflamaţia acută sau cronică a mucoasei intestinului subţire şi a colonului, provocată de germeni patogeni. • pl. *-e*. /<fr. ***entérocolite***; cf. gr. *ἔντερον* „intestin", *κόλον* „intestin gros".

enterogastrítă *s.f.* (*med.*) Gastroenterită. • pl. *-e*. /<fr. ***entérogastrite***; cf. gr. *ἔντερον* „intestin", *γαστήρ, -τρός* „stomac".

enterogastrónă *s.f.* (*biol.*) Hormon din duoden care inhibă secreţia şi mobilitatea stomacului. • pl. *-e*. /<fr. ***entérogastrone***, engl. ***enterogastrone***; cf. gr. *ἔντερον* „intestin", *γαστήρ, -τρός* „stomac".

enterográf *s.n.* (*med.*) Aparat folosit în enterografie. • pl. *-e*. /<fr. ***entérographe***.

enterografíe *s.f.* (*med.*) Înregistrare grafică a mobilităţii intestinale şi a presiunilor intraintestinale. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***entérographie***.

enterohemoragíe *s.f.* (*med.*) Hemoragie intestinală. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***entéro-hémorragie***.

enterohidrocél *s.n.* (*med.*) Hernie intestinală a hidrocelului. • pl. *-e*. /<fr. ***entéro-hydrocèle***.

enterolít *s.n.* (*med.*) Calcul intestinal, adesea sub formă de nisip, alcătuit mai ales din fosfaţi. • pl. *-e*. /<fr. ***entérolithe***, engl. ***enterolith*** ; cf. gr. *ἔντερον* „intestin", *λίθος* „piatră".

enterologíe *s.f.* (*med.*) Ramură a medicinei care se ocupă cu studiul tractului intestinal. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***entérologie***.

enteromórf, -ă *adj.* În formă tubulară, de intestin. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***entéromorphe***.

enteropatíe *s.f.* (*med.*) Orice afecţiune a intestinului subţire, indiferent de natură şi localizare. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*./<fr. ***entéropathie***; cf. gr. *ἔντερον* „intestin", *πάθος* „boală".

enteroptóză *s.f.* (*med.*) Deplasare a intestinului în partea de jos a cavităţii abdominale. • pl. *-e*. /<fr. ***entéroptose***; cf. gr. *ἔντερον* „intestin", *πτῶσις* „cădere".

enterorafíe *s.f.* (*med.*) Sutură a unei plăgi intestinale. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***entérorraphie***.

enteroragíe *s.f.* (*med.*) Hemoragie intestinală. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***entérorragie***.

enteroscóp *s.n.* (*med.*) Instrument alcătuit dintr-un tub drept cu oglindă şi dispozitiv de iluminat, folosit pentru examinarea intestinului. • pl. *-oape*. /<fr. ***entéroscope***.

enteroscopíe *s.f.* (*med.*) Examinare a intestinului cu ajutorul enteroscopului. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***entéroscopie***.

enterospásm *s.n.* (*med.*) Contractare spasmodică a intestinului. • pl. *-e*. /<fr. ***entérospasme***.

enterostenóză *s.f.* (*med.*) Strîmtare patologică a intestinului. • pl. *-e*. /<fr. ***entérosténose***.

enterotóm *s.n.* (*chir.*) Instrument folosit în enterotomie. • pl. *-oame*. /<fr. ***entérotome***.

enterotomíe *s.f.* (*chir.*) Incizie a peretelui intestinal pentru evacuarea conţinutului, extragerea unui corp străin sau rezecţia unei tumori.• pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***entérotomie***, engl. ***enterotomy***; cf. gr. *ἔντερον* „intestin", *τομή* „tăiere, secţiune".

enterovaccín *s.n.* (*med.*) Vaccin introdus pe cale bucală şi absorbit de intestin. • pl. *-uri*. /<fr. ***entérovaccin***.

enterovíroză *s.f.* (*med.*) Infecţie produsă de enterovirusuri. • pl. *-e*. /***entero-*** + ***viroză***.

enterovírus *s.n.* (*med.*) Denumire a unui grup de virusuri aflate în tubul digestiv la om.• pl. *-şi*. /<fr. ***entéro-virus***, engl. ***enterovirus***; cf. gr. *ἔντερον* „intestin", lat. *vīrus, -i* „venin, otravă".

enterozoár *s.n.* (*med.*) Vierme sau parazit intestinal. • pl. *-e*. /<fr. ***entérozoaire***.

enthymémă *s.f.* v. entimemă.

entimém *s.n.* v. entimemă.

entimémă *s.f.* **1** (*log.*) Forma prescurtată de silogism, în care una dintre premise sau concluzia nu este exprimată, ci subînţeleasă. **2** (*ret.*) Figură de stil constînd în exprimarea gîndului printr-o contradicţie sau sub forma unei concluzii. • scris şi *enthymemă*. pl. *-e*. şi (*înv.*) *entimímă* *s.f., entimém* *s.n.* /<fr. ***enthymème***, ngr. ***ενθύμημα***, lat. ***enthymēma, -atis***; cf. gr. *ἐνθύμημα* „reflecţie, cugetare".

entimímă *s.f.* v. entimemă.

entitáte *s.f.* **1** (*în filos. scolastică*) Natura unui lucru, esenţa sa considerată ca fiind distinctă de lucrul însuşi şi independentă de el. ◆ Conţinut de sine stătător, existenţă sau realitate determinată (ca întindere, importanţă, valoare etc.). *Oamenii... lucraseră la ridicarea statului nostru actual, ca entitate politică* (D. ZAMF.). **2** Fiinţă, existenţă dintr-o altă dimensiune ce poate fi percepută numai prin metode paranormale. *Demonul este totuşi o entitate deosebită de suflet* (VIANU). • pl. *-ăţi*. /<fr. ***entité***, lat. med. ***entitas, -atis*** <*ens, entis* „fiinţă".

ento- v. endo-.

entoblást *s.n.* v. endoblast.

entofít, -ă *adj., s.f.* v. endofit.

entomo- Elem. de compunere „(referitor la o) insectă", „de la insectă". • /<fr. ***entomo-***; cf. gr. *ἔντομον*.

entomofág, -ă *adj., subst.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Animal) care se hrăneşte cu insecte. **2** *adj.* Insectivor. **3** *s.n. pl.* Grup de insecte himenoptere care devorează alte insecte. • pl. *-gi, -ge*. /<fr. ***entomophage***; cf. gr. *ἔντομον* „insectă", *φαγεῖν* „a mînca".

entomofíl, -ă *adj.* (*bot.*; *despre plante*) La care polenizarea se face prin intermediul insectelor; entomogam. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***entomophile***; cf. gr. *ἔντομον* „insectă", *φίλος* „iubitor".

entomofilíe *s.f.* (*bot.*) Mod de polenizare, prin intermediul insectelor, la plantele entomofile; entomogamie. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***entomophilie***.

entomofít, -ă *adj.* (*despre criptogame şi bacterii*) Care creşte pe insecte. • pl. *-ţi, -te*. /<fr. ***entomophyte***.

entomofobíe *s.f.* (*psih.*) Teamă patologică de insecte. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***entomophobie***.

entomogám, -ă *adj.* Entomofil. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***entomogame***.

entomogamíe *s.f.* Entomofilie. • g.-d. *-iei*. /<germ. ***Entomogamie***.

entomografíe *s.f.* Entomologie descriptivă. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***entomographie***.

entomológ, -ă *s.m., s.f.* Persoană specializată în entomologie; entomologist. • pl. *-gi, -ge*. /<it. ***entomologo***, germ. ***Entomolog***.

entomologhíe *s.f.* v. entomologie.

entomológic, -ă *adj.* Care aparţine entomologiei, care se referă la entomologie. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***entomologique***.

entomologíe *s.f.* Ramură a zoologiei care se ocupă cu studiul insectelor. • g.-d. *-iei*. şi (*înv.*) *entomologhíe* *s.f.* /<fr. ***entomologie***, germ. ***Entomologie***.

entomologíst, -ă *s.m., s.f.* Entomolog. • pl. *-işti, -iste*. /<fr. ***entomologiste***.

entomostracéu *s.n.* (*la pl.*) Subclasă de crustacee inferioare cuprinzînd dafnia, ciclopul etc., de dimensiuni reduse, cu corpul format dintr-un număr variabil de segmente, fără apendice abdominal şi cu branhii (*Entomostraca*); (*şi la sg.*) crustaceu care face parte din această subclasă. • pl. *-ee*. /<fr. ***entomostracées***.

entópic, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* Care este pămîntean, indigen. **2** *adj., s.n.* (Apelativ) care denumeşte o realitate geografică (forme de relief, ape, căi de comunicaţie etc.). • pl. *-ci, -ce*. /<germ. ***entopisch***, prin apropiere de *topic*; cf. gr. *ἐντόπιος* „local".

entoplăsmă *s.f.* (*biol.*) Partea interioară a protoplasmei celulare. • /<germ. ***Entoplasma***.

entórsă *s.f.* (*med.*) Leziune traumatică a unei articulaţii cu elongaţie, smulgere sau rupere a unuia sau mai multor ligamente, provocată de executarea bruscă a unei mişcări dincolo de limitele fiziologice, fără a fi urmată de o deplasare permanentă a oaselor sau a ligamentelor. • pl. *-e*. /<fr. ***entorse***; cf. lat. *in* „în", *torsi* <*torquēre* „a răsuci înăuntru".

entoscopíe *s.f.* (*med.*) Examen al capilarelor retinei proprii. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***entoscopie***.

entozoár *s.n.* (*la pl.*) Categorie, gen de animale care trăiesc ca parazite în interiorul unei vietăţi; (*şi la*

sg.) animal care face parte din această categorie. • sil. *-zo-ar.* pl. *-e.* /<fr. ***entozoaire***.

entrátă *s.f.* (*muz.*) Introducere. • pl. *-e.* /<it. ***entrata***.

entrefilét [antrefi'let] *s.n.* (*fran.*) Articol de mici dimensiuni sau scurt comunicat introdus într-un ziar. • /<fr. ***entrefilet***.

entrelacs [antre'lak] *s.n.* (*arhit.*) Motiv ornamental care constă într-o împletitură de linii curbe sau frînte. *Entrelacsul este specific artei arabe.* • scris și *antrelac.* pl. *-uri.* /<fr. ***entrelacs***.

entreméses *s.n. invar.* Reprezentație comică specific spaniolă, plasată între actele unei piese mai mari sau sub forma unor mici piese într-un act. • /<sp. ***entremeses***.

entrópic, -ă *adj.* Care ține de entropie, referitor la entropie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***entropique***.

entropíe *s.f.* **1** (*fiz., chim.*) Mărime termodinamică de stare a sistemelor fizice a cărei valoare crește în urma unei transformări ireversibile a unui sistem izolat sau rămîne constantă în urma unei transformări reversibile. ◆ Ext. Măsură care indică gradul de organizare a unui sistem. **2** (*telec.*) (Mărime fundamentală în teoria informației, care indică) cantitatea de informație raportată la un element al mesajului transmis. **3** (*econ.*) Proces complex de degradare calitativă și irevocabilă a potențialului de resurse existent, a mediului natural etc. **4** *Entropie estetică* = stare de dezordine, de repartizare aleatorie a elementelor din care ia naștere opera de artă prin intervenția creatoare a artistului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***entropie***, germ. ***Entropie***; cf. gr. *ἐντροπία* „reorientare".

entropión *s.n.* (*med.*) Replierea spre interior a pleoapei, însoțită de iritația conjunctivei și a corneei. • sil. *-pi-on.* /<fr. ***entropion***; cf. gr. *ἐντροπή* „întoarcere".

entusiasí *vb. IV. tr.* (*grec. înv.*) A entuziasma. • prez. ind. *-esc.* • /<ngr. ***ενθουσίασα***, aor. lui *ενθουσιάζω*.

entusiásmos *s.n.* v. entuziasm.

entuziá *vb. I. refl.* (*înv.*) A se entuziasma. • sil. *-zi-a.* prez.ind. *-ez.* /<ngr. ***ενθουσιάζω***.

entuziásm *s.n.* **1** Stare afectivă intensă de admirație, pasiune, interes pentru ceva sau cineva ori înflăcărare, încîntare, avînt, exaltare, dedicare totală unei cauze, unui ideal. *Serbarea de sfîrșit de an avu loc într-un entuziasm general* (STANCU). ◇ Fig. *Mireasma... continua cu entuziasm să îmbălsămeze împrejurimile* (IBR.). ◆ Restr. Pasiune manifestată în vorbire, în exprimare. *Vorbea cu entuziasm despre baladele noastre bătrînești* (SADOV.). **2** Exaltare de care erau cuprinși prorocii, preoții sau poeții care se considerau inspirați de divinitate. • sil. *-zi-asm.* pl. *-e, -uri.* și (*înv.*) *entusiásmos s.n.* /<fr. ***enthousiasme***, it. ***entusiasmo***; cf. gr. *ἐνθουσιασμός* „exaltare, frenezie" <*ἐνθουσιάζω* „a fi inspirat".

entuziasmá *vb. I. tr., refl.* A se lăsa sau a face să fie cuprins de entuziasm, de încîntare; a (se) însufleți, a (se) înflăcăra. *Perspectiva... nu-l entuziasma deloc* (PRED.). ◇ Sinec. (*refl.; despre ochi*) *Ochii lui se entuziasmară* (EMIN.). • sil. *-zi-as-.* prez.ind. *-ez.* și (*înv., pop.*) *intuziasmá vb. IV.* /<fr. ***enthousiasmer***.

entuziasmánt, -ă *adj.* Care entuziasmează. *Un film entuziasmant.* • sil. *-zi-as-.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***enthousiasmant***.

entuziasmáre *s.f.* Faptul de *a (se) entuziasma* și rezultatul lui. • sil. *-zi-as-.* pl. *-ări.* /v. ***entuziasma***.

entuziasmát, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care este cuprins de entuziasm, de înflăcărare, de încîntare. *Nu mai tăcea din gură, atîta era de entuziasmată* (REBR.). ◆ (*despre fizionomie, trăsături, manifestări etc. ale oamenilor*) Care exprimă, trădează entuziasm, încîntare, înflăcărare. *Din stradă se auzeau ovațiile entuziasmate.* • sil. *-zi-as-.* pl. *-ți, -te.* /v. ***entuziasma***.

entuziást, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care este sau se lasă ușor cuprinsă de entuziasm, care este gata să se devoteze unei idei, unei cauze mari. *O seamă de entuziaști luaseră... inițiativa înființării unei trupe permanente de teatru* (BLA.). ◇ (*adj.; cu determ. introduse prin prep „de"*) *Țăranii nu se arătară deloc entuziaști de această propunere* (CĂL.). **2** *adj.* (*despre manifestări, atitudini, fapte etc. ale oamenilor*) Care dovedește, trădează, exprimă entuziasm, înflăcărare, încîntare, avînt. *O simplă exclamație entuziastă asupra portretelor demnei familii* (CAR.). ◇ (*glum.*) *Unui elogiu trîndav și inform Prefer injuria entuziastă* (LAB.). ◇ Ext. *În toate e un ritm entuziast* (LAB.). • sil. *-zi-ast.* pl. *-ști, -ste.* /<fr. ***enthousiaste***, germ. ***Enthusiast***.

entuziástic, -ă *adj.* (*înv.; despre manifestări, atitudini, fapte etc. ale oamenilor*) Entuziast (2). *Mișcat foarte mult de entuziastica priimire ce i se făcea.* (FIL.). • sil. *-zi-as-.* pl. *-ci, -ce.* /<ngr. ***ενθουσιαστικός***, it. ***entusiastico***, germ. ***enthusiastisch***.

enţiclopedíe *s.f.* v. enciclopedie.

enţúră *s.f.* v. ghințură.

enucleá *vb. I. tr.* **1** (*chir.*) A extirpa un organ (de obicei un ochi), o tumoare prin separare de țesuturile învecinate. **2** (*biol.*) A îndepărta experimental nucleul. **3** Fig. A explica, a lămuri o anumită chestiune. • sil. *-cle-a.* prez.ind. *-ez.* /<lat. ***enucleare***, fr. ***énucléer***.

enucleáre *s.f.* (*med.*) **1** Extirpare a unei formații organice circumscrise sau a unei tumori prin izolare de țesuturile înconjurătoare; enucleație. **2** Extirpare a unui ochi bolnav, printr-o incizie la nivelul conjunctivei, cînd din cauza acestuia este amenințat cu îmbolnăvirea (și orbirea) și celălalt ochi. • sil. *-cle-a-.* pl. *-ări.* /v. ***enuclea***.

enucleát, -ă *adj.* (*biol.; despre celule*) Care este lipsit de un nucleu bine diferențiat din punct de vedere morfoanatomic. • sil. *-cle-at.* pl. *-ți, -te.* /v. ***enuclea***.

enucleáție *s.f.* (*med.*) Enucleare. • sil. *-cle-a-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *enucleațiúne s.f.* /<fr. ***énucléation***.

enucleațiúne *s.f.* v. enucleație.

enumărá *vb. I.* v. enumera.

enumerá *vb. I. tr.* A număra succesiv, unul cîte unul, fiecare element al unei serii; a numi pe rînd; a trece în evidență. *Evoca și enumera volubil toate vechile erori* (CĂL.). ◇ (*refl.*) *Printre cauzele determinante ale națiunii se enumeră și rasa* (CONTA). ◇ Sinec. *Glasul enumera candidații.* • prez.ind. *enúmăr.* și (*înv.*) *enumárá vb. I.*, prin apropiere de *număr.* /<fr. ***énumérer***, lat. ***enumerare*** <*numĕrus, -i* „număr".

enumerábil, -ă *adj.* Care se poate enumera. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***énumérable***.

enumeráre *s.f.* Acțiunea de *a enumera* și rezultatul ei; înșirare, enumerație, enumerat[1]. • pl. *-ări.* /v. ***enumera***.

enumerát[1] *s.n.* Enumerare. • /v. ***enumera***.

enumerát[2], -ă *adj.* **1** Care este cuprins într-o enumerare. **2** (*despre elementele unui întreg*) Care este numit pe rînd. • pl. *-ți, -te.* /v. ***enumera***.

enumeratív, -á *adj.* Care conține o enumerare, care se referă la o enumerare; care are caracterul unei enumerări. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***énumératif***.

enumerație *s.f.* **1** Enunț în ordine și punctual al unor serii de lucruri; enumerare. **2** (*stil.*) Figură de stil care constă în înșiruirea unor argumente, fapte etc. privitoare la aceeași împrejurare sau temă. ◆ (*ret.*) Parte a unui discurs care precedă perorația și în care autorul recapitulează toate argumentele expuse anterior. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *enumerațiúne s.f.* /<fr. ***énumération***, lat. ***enumeratio, -onis***.

enumerațiúne *s.f.* v. enumerație.

enunciáție *s.f.* v. enunțiațiune.

enunciațiúne *s.f.* v. enunțiațiune.

enúnț *s.n.* **1** Formulare (verbală sau scrisă), cu o anumită rigoare, a unei idei, a unui concept, a stadiului unei probleme; formulă în care se exprimă ceva. *Foaia mea - cu iscălitura profesorului în stînga și cu enunțul în sus* (SADOV.). **2** (*mat.*) Formulare a datelor unei probleme. *Enunțul de la începutul teoremei este general.* **3** (*log.*) Formulare a unei judecăți. ◇ *Enunț contrafactual* v. contrafactual. • pl. *-uri.* și (*înv.*) *enúnțiu s.n.* /de la ***enunța***, prin derivare regresivă.

enunță *vb. I. tr.* (*compl. indică idei, concepte, stadiul unei probleme etc.*) A formula, a exprima, a expune (verbal sau scris), cu o anumită rigoare. *Tăcu surprinsă de acest adevăr enunțat cu atîta siguranță* (CAZ.). ◇ (*refl. pas.*) *Cînd se enunță muzical și ritmat stihul,... a început dansul* (SADOV.). ◆ (*mat.; compl. indică teoreme*) A formula cu precizie datele care trebuie dezvoltate într-o demonstrație. • prez.ind. *enúnț,* (*înv.*) *-ez.* și (*înv.*) *enunțiá vb. I.* /<it. ***enunziare***, ***enunciare***, lat. ***enuntiare***, fr. ***énoncer***.

enunțáre *s.f.* Acțiunea de *a enunța* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* și (*înv.*) *enunțiáre s.f.* /v. ***enunța***.

enunțát[1] *s.n.* (*înv.*) Enunț. • pl. *-uri.* /v. ***enunța***.

enunțát[2], -ă *adj.* Care a fost formulat, exprimat, expus. • pl. *-ți, -te.* /v. ***enunța***.

enunțiá *vb. I.* v. enunța.

enunțiáre *s.f.* v. enunțare.

enunțiatív, -ă *adj.* Care conține o enunțare. ◇ *Propoziție enunțiativă* (și *subst. f.*) = propoziție care afirmă sau enunță ceva, exprimă o constatare, prezentînd o acțiune sau o stare ca reală. • sil. *-ți-a-.* pl. *-i, -e.* /<lat. ***enuntiatīvus, -a, -um***, it. ***enunziativo***, fr. ***énonciatif***.

enunțiáție *s.f.* v. enunțiațiune.

enunțiațiúne *s.f.* (*înv.*) Enunțare. • sil. *-ți-a-.* pl. *-i.* și *enunțiáție, enunciáție, enunciațiúne, enonciáție s.f.* /<fr. ***énonciation***, lat. ***enuntiatio, -onis***.

enúnțiu *s.n.* v. enunț.

enurétic, -á *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Persoană) care suferă de enurezis. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***énurétique***.

enurézá *s.f.* v. enurezis.

enurézis *s.n* (*med.*) Emisie involuntară de urină, la copilul în vîrstă de peste trei ani, în general în timpul somnului, avînd o cauză organică sau în relație cu o problemă afectivă (gelozie, protest). • și *enuréză s.f.* /<fr. ***énurésie***; cf. gr. *ἐνουρέω* „a urina".

énus *s.n.* (*grec.; bis.*) Rugăciune de laudă rostită sau cîntată (de preot) în timpul utreniei. • pl. *-uri.* /<ngr. ***αίνος***.

enzimátic, -ă *adj.* (*biol.*) Care produce sau este provocat de enzime; care se referă la enzime; diastazic. ◇ *Cinetică enzimatică* v. cinetic. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***enzymatique***.

enzímă *s.f.* (*biol.*) Compus organic de natură proteică, prezent în anumite celule vii, sau în sucurile secretate de acestea, care, în concentrații foarte mici, dirijează procesele de sinteză și de degradare din organismele animalelor, plantelor și microorganismelor, producînd și păstrînd energia; ferment, biocatalizator • pl. *-e.* /<fr. ***enzyme***; cf. gr. *ἐν* „în, înăuntru", *ζύμη* „drojdie".

enzimologíe *s.f.* (*biol.*) Ramură a biochimiei care se ocupă cu studiul structurii enzimelor și al modului lor de acțiune. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***enzymologie***, germ. ***Enzymologie***.

enzimopatíe *s.f.* (*med.*) Boală provocată de absența sau insuficiența unei enzime care participă la metabolismul celular sau digestiv. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***enzymopathie***.

enzimoterapíe *s.f.* (*med.*) Folosirea terapeutică a enzimelor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***enzymothérapie***.

enzoótic, -ă *adj.* (*med. vet.*) Care are caracter de enzootie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***enzootique***, engl. ***enzootic***.

enzootíe *s.f.* (*med. vet.*) Răspîndire a unei boli infectocontagioase la animale pe un anumit areal sau în cadrul unui grup limitat, la anumite specii. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***enzootie***; cf. gr. *ἐν* „în, înăuntru", *ζῷον* „animal".

eo- Elem. de compunere „de la început", „cel mai vechi". • /<fr. ***eo-***; cf. gr. *ἕως* „zori, aurora".

eoantróp *s.m.* (*paleon.*) Gen de maimuțe antropoide fosile, foarte asemănătoare cu omul. • sil. *e-o-.* pl. *-i.* /<fr. ***eoanthropus***; cf. gr. *ἕως* „zori, aurora", *ἄνθρωπος* „om".

eobiogenéză *s.f.* (*biol.*) Totalitatea proceselor care au dus la apariția vieții. • sil. *e-o-bi-o-.* /***eo-*** + ***biogeneză***.

eocambrián, -ă *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Partea inferioară a cambrianului caracterizată prin stabilitate orogenetică și vulcanică, glaciațiuni parțiale, faună bogată în nevertebrate, mai ales trilobiți. **2** *adj.* Care aparține eocambrianului, specific eocambrianului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din eocambrian. • sil. *e-o-; -bri-an.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***éocambrien***.

eocén, -ă *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Prima perioadă a paleogenului (epoca a doua a erei cenozoice), cu puternice mișcări orogenetice, caracterizată prin climă tropicală extinsă în toată Europa, faună bogată în numuliți, lamelibranhiate, gasteropode, echinide, crustacei, pești. **2** *adj.* Care aparține eocenului, specific eocenului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din eocen. • sil. *e-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***éocène***; cf. gr. *ἕως* „zori, aurora", *καινός* „nou, recent".

eohíppus *s.m.* (*paleon.*) Gen fosil de ecvidee imparicopitate din eocenul inferior, cel mai vechi strămoș al calului; animal care face parte din acest gen, de mărimea unei vulpi și cu membrele anterioare cu cinci degete (*Eohippus*). • sil. *e-o-.* /<fr. ***eohippus***.

eoliăn, -ă *s.m., adj.* **I 1** *s.m.* (*la pl.*) Unul dintre cele trei grupuri ale elenilor, alături de dori (ahei) și ioni,

populație indo-europeană care s-a instalat în Tesalia și Beoția și, începînd din sec. 11 î.Hr., a fondat colonii în Asia Mică; (*și la sg.*) persoană aparținînd acestui grup. **2** *adj.* Care aparține Eolidei sau eolienilor, care se referă la Eolida sau la eolieni; originar din Eolia. ◇ *Poeta eoliană* = Saffo. ◆ (*subst. f.*) Unul dintre cele cinci dialecte ale limbii elene care se vorbea în Eolida. **II** *adj.* Care este acționat sau produs de vînt. *Turbinele eoliene sînt foarte răspîndite în Europa* (CIȘ.). ◇ *Relief* (sau *depozit*) *eolian* (ori *formație eoliană*) = formație geologică a cărei origine se datorează acțiunii de transport, de sedimentare sau de eroziune a vîntului. *Harpă* (sau, *înv.*, *arfă*) *eoliană* = instrument muzical cu douăsprezece corzi care, întinse pe un cadru, sînt puse în vibrație sub acțiunea vîntului, producînd sunete armonioase, melancolice, utilizat în antichitate de popoarele orientale. Δ Compar. *[Inima] se cutremură din sus în jos, asemenea unei arfe eoliene* (EMIN.). Δ Fig. *Nu-i vezi însă pe puținii care, psihologic, au devenit coardă de harfă eoliană* (PÂRV.). *Mod eolian* = principalul mod al unei game în muzica greacă veche a cărui scară muzicală corespunde cu aceea a modului minor natural. *Alveolă eoliană* v. alveolă. *Motor eolian* v. motor. • sil. *e-o-li-an.* pl. *-ieni, -iene, (înv.) -iani, -iane.* și *(înv.) eolién, -ă adj.* /<fr. ***éolien***; cf. nm. pr. *Eol*, zeul vînturilor la greci.

eólic, -ă *adj.* **1** Eolian (I 2). *În dialectul eolic a scris... poetul didactic Hesiod* (GRAUR). ◇ (*muz.*) *Mod eolic* = mod eolian. *Poezia eolică* = poezia lirică greacă creată de eolieni, reprezentată mai ales de Alceu și Saffo, numită și „lirică monodică", în opoziție cu poezia dorică, numită și „lirică corală". **2** Care este acționat sau produs de vînt. *Șesurile unde vîntul a jucat rolul cel mai însemnat se numesc eolice* (MEH.). • scris și *aeolic.* sil. *e-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***éolique***, it. ***eolico***.

eolién, -ă *adj.* v. eolian.

eolínă *s.f.* Muzicuță cu sunete dulci, care amintesc de cele ale harfei eoliene. • scris și *aeolină.* sil. *e-o-.* pl. *-e.* /<it. ***eolina***, fr. ***éoline***.

eolipíl *s.n.* Aparat pentru verificarea evaporării apei sub influența căldurii, imaginat de Heron din Alexandria. • sil. *e-o-.* pl. *-e*/<fr. ***éolipile***; cf. lat. *pĭla, -ae* „bulă".

eolít *s.n.* (*arheol.*) Piatră din epoca preistorică, grosolan cioplită, folosită ca prima unealtă de omul primitiv. • sil. *e-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***eolithe***; cf. gr. *ἕως* „zori, aurora", *λίθος* „piatră".

eolític, -ă *s.n., adj.* (*arheol.*) **1** *s.n.* Epoca pietrei cioplite. **2** *adj.* Care aparține epocii pietrei cioplite, care se referă la epoca pietrei cioplite. • sil. *e-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***éolithique***.

eolo- Elem. de compunere „instabil, inegal". • /<fr. ***éolo-***; cf. gr. *αἰόλος* „rapid, schimbător".

eolotróp, -ă *adj.* (*fiz.*; *despre corpuri, substanțe etc.*) Care nu prezintă proprietăți fizice identice în toate direcțiile; anizotrop. • sil. *e-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***éolotrope***.

eolotropíe *s.f.* (*fiz.*) Proprietate a unui corp de a fi eolotrop; anizotropie. ◇ *Eolotropie magnetică* = proprietate a materialelor magnetice deformate de a se magnetiza inegal în diferite direcții. • sil. *e-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***éolotropie***.

eón *s.m.* **1** (*filos.*; *la neoplatonicieni și la gnostici*) Fiecare dintre multiplele emanații, ipostaze, forme de manifestare ale divinității supreme unice, care face posibilă acțiunea acesteia asupra lucrurilor. **2** Eră, epocă. *Eonul dogmatic.* • sil. *e-on.* pl. *eoni.* /<fr. ***éon***; cf. gr. *αἰών* „epocă; eternitate".

eomísm *s.n.* Travestism. • sil. *e-o-.* /<fr. ***éonisme***.

eoplásmă *s.f.* (*biochim.*) Substanță primitivă ipotetică, anterioară protoplasmei. • sil. *e-o-./</fr.* ***éoplasme***.

eotímă *s.f.* (*înv.*) Cîntare bisericească ce face parte din slujba utreniei. • sil. *e-o-.* pl. *-e.* /<ngr. ***εωθινός*** „matinal".

eozínă *s.f.* (*chim.*) Colorant roșu, cu fluorescență verde, din grupa fluoresceinei, folosit la fabricarea cernelii roșii, în bacteriologie ca substanță de contrast, la sensibilizarea plăcilor fotografice, în cosmetică, în industria alimentară etc. • sil. *e-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***éosine***.

eozinofíl, -ă *adj., s.f.* **I** *adj.* (*biol.*) Care se colorează ușor cu eozină; care fixează eozina. **II** *adj., s.f.* (Leucocită) care conține granulații citoplasmatice sensibile la coloranți acizi, ca eozina, cu rol în distrugerea unor paraziți; acidofil. • sil. *e-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***éosinophile***; cf. gr. *ἠώς* „aură, zori de zi", *φίλος* „prieten".

eozinofilemíe *s.f.* (*med.*) Prezența în exces a eozinofilelor în sînge. • sil. *e-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***éosinophilémie***.

eozinofilíe *s.f.* **1** (*med.*) Creștere excesivă a numărului de eozinofile din sîngele circulant, întîlnită în unele alergii sau boli parazitare; cantitate excesivă de granulații eozinofile din sînge. **2** (*chim.*) Afinitate a substanțelor protidice bazice pentru coloranți acizi. • sil. *e-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***éosinophilie***.

eozinopeníe *s.f.* (*med.*) Scădere sub valorile normale a granulațiilor eozinofile din sîngele circulant, întîlnită în unele boli infecțioase grave. • sil. *e-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***éosinopénie***; cf. gr. *ἕως* „zori, aurora", *πενία* „sărăcie".

eozofobíe *s.f.* (*psih.*) Teamă patologică de ivirea zorilor. • sil. *e-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***éosophobie***; cf. gr. *ἕως* „zori, aurora", *φόβος* „teamă".

eozóic, -ă *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Proterozoic. **2** *adj.* Care aparține eozoicului, specific eozoicului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din eozoic. • sil. *e-o-zo-ic.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***éozoïque***.

eozómi *s.m. pl.* (*biol.*) Particule alcătuite din acizi ribonucleici, constituind prima etapă de formare a ribozomilor. • sil. *e-o-.* /***eo-*** + ***-zom***.

epactál, -ă *adj.* (*astron.*) Care ține de epactă, care se referă la epactă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***épactal***.

epáctă *s.f.* (*astron.*) Număr de zile care trebuie adăugat unui an lunar pentru a-l face să concorde cu anul solar. • pl. *-e.* /<fr. ***épacte***; cf. gr. *ἐπακτός* „împrumutat, străin".

epagneul [epa'jœl] *s.m.* (*zool.*) Cîine pitic, vioi și gălăgios, cu corpul fin și mic, cu ochi mari, migdalați și cu urechile îndepărtate, acoperite cu un păr abundent, originar din Spania. • pl. *-i.* și *epaniól s.m.* /<fr. ***épagneul***.

epagóg *s.m.* (*la vechii greci*) Arbitru care reglementa anumite chestiuni maritime. • pl. *-gi.* /<fr. ***épagogue***; cf. gr. *ἐπαγωγός*.

epagógă *s.f.* (*în filos. lui Aristotel*) Inducție. • pl. *-ge.* /<gr. *ἐπαγωγή*.

epagógic, -ă *adj.* (*în filos. lui Aristotel*; *despre silogisme*) Inductiv. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***épagogique***; cf. gr. *ἐπαγωγή* „inducție".

epanadiplóză *s.f.* (*ret.*) Figură de stil care constă în repetarea unui cuvînt (sau a unui grup de cuvinte) la începutul și la sfîrșitul unei unități sintactice sau metrice; epanastrofă, prozapodoză. Ex. *Lung e drumul, ceasul lung* (BLA.). • pl. *-e.* /<it. ***epanadiplosi***; cf. gr. *ἐπαναδίπλωσις* „dublare".

epanafóră *s.f.* (*stil.*) Anaforă. • pl. *-e.* /<fr. ***épanaphore***, it. ***epanafora***.

epanalépsă *s.f.* (*ret.*) Figură de stil care constă în repetarea întreruptă sau nu a aceluiași cuvînt sau grup de cuvinte în cadrul aceleiași fraze. Ex. *Căldură de aur topit Și pulbere de-aur pe grîne, Ciobani și oi de-aur la stînă, Și aur pe flori risipit* (MACED.) • pl. *-e.* /<fr. ***épanalepse***; cf. gr. *ἐπανάληψις* „repetiție".

epanastáza *subst.* (*grec. înv.*) Tulburare, revoltă, revoluție. *Făcînd epanastasis arapii, trimise oaste asupra lor* (VĂCĂR.). ◇ Fig. *Simt că-mi vine epanastasis la creieri cînd mă gîndesc că sînt mazilit* (ALECS.). • /<ngr. ***επανάστασις***.

epanastrófă *s.f.* (*ret.*) Epanadiplază. • pl. *-e.* /<gr. *ἐπαναστροφή*.

epandáj *s.n.* (*biol.*) **1** Operație de împrăștiere a apelor uzate pe un teren cultivabil, după decantarea lor, în vederea epurării biologice. **2** Împrăștierea îngrășămîntului pe cîmp. • /<fr. ***épandage***.

epanghélmă *s.f.* (*grec. înv.*) Profesiune, meserie; slujbă. *Au arătat după datoria epanghelmei sale mare înfricoșare* (ASACHI). • pl. *-e, -mate.* /<ngr. ***επάγγελμα***.

epaniól *s.m.* v. epagneul.

epanódă *s.f.* (*ret.*) Figură de stil care constă în reluarea detaliată a unui cuvînt sau grup de cuvinte; regresiune. Ex. *A cunoaște. A iubi. Înc-odată, iar și iară, A cunoaște-nseamnă iarnă a iubi e primăvară* (BLA.). • pl. *-e.* /<fr. ***épanode***; cf. gr. *ἐπάνοδος* „întoarcere".

epanódiu *s.n.* (*biol.*) Dezvoltare regresivă a unui organ spre o formă mai simplă. • /<gr. ***ἐπάνοδος*** „întoarcere".

epanortózǎ *s.f.* (*ret.*) Figură de stil care constă în retractarea sau corectarea a ceva afirmat anterior. • /<fr. ***épanorthose***; cf. gr. *ἐπανόρθωσις*.

epanșamént *s.n.* (*med.*) Acumulare de lichide în alte țesuturi sau locuri decît cele obișnuite ale organismului. • pl. *-e.* /<fr. ***épanchement***.

epárc *s.m.* v. eparh.

eparchíe v. eparhie.

eparchiót, -ă *adj., s.m.* v. eparhiot.

eparchiótic, -ă *adj.* v. eparhiotic.

epárh *s.m.* **1** (*bis.*) Conducător, șef al unei eparhii; episcop. **2** (*ist.*) Titlu pe care îl purta guvernatorul unei țări, al unei provincii, al unui oraș. ◆ Persoană care purta acest titlu. **3** (*ist.*) Titlu de prefect în Bizanț. ◆ Persoană care purta acest titlu. • pl. *-i,* (*înv.*) *eparși.* și (*înv.*) *epárc s.m.* /<ngr. ***έπαρχος***, fr. ***éparque***, it. ***eparco***, ***eparca***.

eparhiál, -ă *adj.* (*bis.*) **1** Care aparține unei eparhii, care se referă la o eparhie; episcopal. **2** (*despre adunări, sinoduri, consistorii*) Care este format din reprezentanții preoților unei eparhii și se ocupă cu problemele legate de fiecare eparhie. • sil. *-hi-al.* pl. *-i, -e.* /***eparhie*** +***-al***.

eparhiálnic, -ă *adj.* (*înv.*) Eparhial, episcopal. • sil. *-hi-al-.* pl. *-ci, -ce.* /***eparhial*** + ***-nic***.

epárhic, -ă *adj.* (*înv.*) Eparhial, episcopal. • pl. *-ci, -ce.* și *epárșic, -ă adj.* /<ngr. ***επαρχιακός***.

eparhíe *s.f.* **1** (*în organizarea Bisericii Ortodoxe*) Diviziune administrativă bisericească, condusă de un episcop; episcopie, dieceză. **2** (*înv.*) Teritoriu pe care se exercită jurisdicția unei instanțe judecătorești. **3** (*înv.*) District, ținut, provincie. • acc. și (*înv.*) *epárhie.* scris și *eparchie.* pl. *-ii.* și (*înv., reg.*) *parhíe, parfíe s.f.* /<ngr. ***επαρχία***, slav. ***ɛпархыа***.

eparhiót, -ă *adj., s.m.* (*bis.*; *înv.*) **1** *adj.* (*despre episcopi*) Care conducea o eparhie. **2** *s.m.* Persoană care aparținea de o eparhie. • sil. *-hi-ot.* scris și *eparchiot.* pl. *-ți, -te.* /<ngr. ***επαρχιώτης***.

eparhiótic, -ă *adj.* (*înv.*) Care aparține eparhioților, care se referă la eparhioți; care ține de o eparhie, care se referă la o eparhie. • sil. *-hi-o-.* scris și *eparchiotic.* pl. *-ci, -ce.* /***eparhiot*** + ***-ic***.

epărșic, -ă *adj.* v. eparhic.

eparvén *s.n.* (*med. vet.*) Tumoare osoasă care se formează uneori la încheietura piciorului dinapoi la cai sau, mai rar, la boi; os mort. • pl. *-e.* /<fr. ***éparvin***.

epatá *vb. I. tr.* (*compl. indică oameni*) A uimi, a impresiona puternic (prin atitudine, comportare sau ținută neobișnuită, extravagantă). *Îi epata pe toți cu eleganța toaletelor.* ◇ (*abs.*) *Luxul lor epatează.* ◆ (*refl.*) A se extazia; a fi puternic impresionat, a rămîne uluit. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***épater***.

epatánt, -ă *adj.* (*despre oameni sau despre manifestări, atitudini etc. ale lor*) Care epatează; uluitor. *O ceremonie epatantă.* • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***épatant***.

epatáre *s.f.* Faptul de *a epata*; uluire, uimire. *Epatarea este o caracteristică a orgolioșilor.* • pl. *-ări.* /v. ***epata***.

epávă *s.f.* **1** (Parte dintr-o) navă naufragiată, eșuată sau scufundată. ◇ Fig. *Pe fluviul timpului lunecă stoluri de nave... bolnavele lumii epave* (LAB.). **2** Fig. Persoană ajunsă într-o stare fizică și morală deplorabilă; om distrus, ruinat fizic (și moral). *În mijlocul acestui mediu de epave ale societății se ivește bătrînul Luca* (E. LOV.). **3** Ext. Obiect vechi abandonat; rămășiță, rest. *Își aduse din epavele garderobei o rochie* (CĂL.). • pl. *-e.* /<fr. ***épave***.

epecíe *s.f.* (*biol.*) Folosire a indivizilor unei specii ca substrat de viață de către indivizii altor specii. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***épœcie***; cf. gr. *ἐποικέω* „a coloniza, a popula".

epelipsíe *s.f.* v. epilepsie.

ependim[1]**-** Elem. de compunere „ependim". • și *ependimo-.* /<fr. ***épendym*** (***o***) -; cf. gr. *ἐπένδυμα* „ceea ce se îmbracă pe deasupra".

ependím[2] *s.n.* (*anat.*) Epiteliu care căptușește canalul rahidian, trunchiul cerebral și ventriculele cerebrale. • pl. *-e.* /<fr. ***épendyme***; cf. gr. *ἐπένδυμα* <*ἐπί* „pe", *ἔνδυμα* „îmbrăcăminte".

ependimár, -ă *adj.* (*anat.*) Care aparține ependimului. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***épendymaire***.

ependimíta *s.f.* (*med.*) Inflamație a canalului ependimului. • pl. *-e.* /<fr. ***épendymite***.

ependimo- v. ependim[1]-.

ependimóm *s.n.* (*med.*) Tumoare benignă care apare de obicei la copii în ventriculele cerebrale sau în interiorul măduvei, conținînd celule ale ependimului. • pl. *-oame.* /<fr. ***épendymome***; cf. gr. *ἐπί* „pe", *ἔνδυμα* „îmbrăcăminte".

epénglu *s.n.* (*av.*) Exercițiu elementar de zbor aviatic în plan vertical, compus dintr-un număr de viraje executate la un unghi de 180° pe panta de urcare și de coborîre, urmate de coborîre în zbor și aterizare. • pl. *-uri.* /<fr. ***épingle***.

epentétic, -ă *adj.* (*despre sunete, forme lexicale*) Apărut prin epenteză. ◇ *Monoverb epentetic* v. monoverb. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***épenthétique***.

epentéză *s.f.* (*fon.*) (Fenomen fonetic constînd în) apariția unui sunet nou (de obicei consoană) în interiorul unui cuvînt (între două sunete greu de pronunțat). • pl. *-e.* /<fr. ***épenthèse***, lat. ***epenthĕsis***; cf. gr. *ἐπένθεσις* „intercalare".

epéu *s.n.* (*fran.*) Armă albă formată dintr-o lamă fixată într-un mîner întărit de gardă. • pl. *-uri.* /<fr. ***épée***.

epexegéză *s.f.* (*ret.*) Adaos explicativ al unui concept clar enunțat anterior. • pl. *-e.* /<gr. ***ἐπεξήγησις***.

ephód *s.n.* v. efod.

epi- Elem. de compunere „peste", „pe deasupra"; „după, la urmă"; „spre". • /<fr. ***épi-***, it. ***epi-***; cf. gr. *ἐπί* „pe".

epibát *s.m.* (*milit.*) Soldat care făcea parte din marina grecească. • pl. *-ți.* /<fr. ***épibate***, gr. ***επιβάτης***.

epibiónt, -ă *s.n., adj.* **1** *s.n., adj.* (*biol.*) (Organism) care trăiește pe suprafața altor organisme. **2** *s.n.* (*bot.*) Altoi. • sil. *-bi-ont.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***épibionte***.

epibiótic, -ă *adj.* (*biol.*) Care trăiește pe un substrat viu (miceliu, parazit). • sil. *-bi-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***épibiotique***.

epibióză *s.f.* (*biol.*) Viață sedentară a organismelor epibionte. • sil. *-bi-o-.* /<fr. ***épibiose***.

epiblást *s.n.* (*bot.*) Cotiledon rudimentar la monocotiledonate. • pl. *-e.* /<fr. ***épiblaste***.

epiblastém *s.n.* (*bot.*) Excrescență superficială, poroasă sau vîscoasă, pe frunze. • pl. *-e.* /<fr. ***épiblastème***.

epibolíe *s.f.* (*biol.*) Mod de dezvoltare a gastrulei pornind de la o blastulă lipsită de cavitatea de segmentație. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***épibolie***; cf. gr. *ἐπιβολή* „aplicare, strat".

épic, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* (*despre creații literare, subiecte etc.*) Care exprimă, în formă de narațiune, acțiuni, idei, sentimente etc. ale eroilor unei întîmplări reale sau imaginare. ◇ *Gen epic* (și *subst. n. art.*) = unul dintre principalele genuri literare, care cuprinde diverse specii de narațiuni în versuri și în proză, dezvăluind cu o relativă obiectivitate portretul fizic și moral al personajelor, faptele lor, relațiile lor cu mediul înconjurător. *Demers epic* v. demers. ◆ (*subst. f. art.*) Operă literară care prezintă fapte ale unor eroi. *În legende și balade se prelucrează epica populară* (CĂL.). ◆ (*subst. f. art.*) Ext. Narațiune, povestire, istorisire. *Citea jurnale vechi,... interesîndu-l epica pură a faptelor* (CĂL.). **2** *s.f.* Totalitatea operelor literare aparținînd genului epic. *Epica în versuri a lui Asachi se îndreaptă spre descifrarea mitică a tainelor* (PER.). **3** *adj.* (*despre scriitori*) Care alcătuiește opere literare bazate pe narațiune. *Negruzzi,... primul scriitor epic de seamă al literaturii noastre* (VIANU). ◇ (*subst. m.*) *Sadoveanu este un epic prin excelență* (IBR.). **4** *adj.* (*despre creații artistice, despre stil, manieră de expresie etc.*) Care este utilizat în creații cu caracter narativ; care este specific operelor cu acest caracter; narativ. *Toate aceste exagerări iau la Daumier o formă epică* (OPR.). ◇ (*adv.*) *Senzația de concret, pe care o are orice tip creat epic, e absentă* (CONST.). **5** *adj.* Fig. Demn de o epopee, asemănător cu faptele povestite în epopei sau în poeme eroice; de mari proporții; grandios, măreț. *După o luptă care... ia proporții epice, artistul își însprăvește grupul* (E. LOV.). • pl. *-ci, -ce.* și (*înv.*) *epicésc, -eáscă adj.* /<fr. ***épique***, it. ***epico***, ***epica***, lat. ***epĭcus, -a, -um***; cf. gr. *ἐπικός* <*ἔπος* „cuvînt, epopee".

epicárd *s.n.* (*anat.*) Învelișul extern al inimii. • pl. *-uri.* /<fr. ***épicarde***; cf. gr. *ἐπί* „pe deasupra", *καρδία* „inimă".

epicárdic, -ă *adj.* (*anat.*) Care aparține epicardului, care se referă la epicard. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***épicardique***.

epicardítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a foiței viscerale a epicardului. • pl. *-e.* /<fr. ***épicardite***.

epicárp *s.n.* (*bot.*) Membrană externă subțire, constituită din unul sau din două straturi de celule, care acoperă fructul unei plante; exocarp, pieliță. • pl. *-uri,* (*înv.*) *-ii.* /<fr. ***épicarpe***; cf. gr. *ἐπί* „pe deasupra", *καρπός* „fruct".

epicén, -ă *adj.* (*despre subst. nume de ființe*) Care are o formă unică pentru a desemna masculul și femela. *„Veverița" este un substantiv epicen.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***épicène***, lat. ***epicoenus, -a, -um***; cf. gr. *ἐπίκοινος* „comun".

epicentrál, -ă *adj.* Epicentric. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***épicentral***.

epicéntric, -ă *adj.* Care aparține epicentrului, care se referă la epicentru; epicentral. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***épicentrique***.

epicéntru *s.n.* Punct, regiune de pe suprafața globului pămîntesc situat pe verticală deasupra locului unde se produce zguduirea inițială a unui cutremur, a unei explozii nucleare, aeriene ori subterane și unde intensitatea cutremurului este maximă. ◇ Fig. *Epicentrul revoltei a fost la studenții din ultimul an.* • pl. *-e.* /<fr. ***épicentre***.

epicésc, -eáscă *adj.* v. epic.

epicherémă *s.f.* (*log.*) Raționament deductiv alcătuit din mai multe silogisme, de obicei eliptice, în care premisele apar amplificate prin adaosuri de motivări suplimentare. • pl. *-e.* și (*înv.*) *epichirémă, epiherémă, epihirémă s.f.* /<fr. ***épichérème***, lat. ***epicherēma, -atis***.

epichirémă *s.f.* v. epicheremă.

epicicloidál, -ă *adj.* Care ține de epicicloidă, care se referă la epicicloidă. • sil. *-clo-i-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***épicycloïdal***.

epicicloídă *s.f.* (*mat.*) Curbă plană descrisă de un punct de pe un cerc mobil care se rostogolește fără să alunece pe un cerc fix, cele două cercuri fiind tangente exterior. • pl. *-e.* /<fr. ***épicycloïde***; cf. gr. *ἐπίκυκλος* „pe cerc".

epicíclu *s.n.* **1** (*mat.*) Cerc care se rostogolește fără să alunece în exteriorul și în planul unui cerc de bază fix. **2** (*astron.*) Mic cerc aparent descris de un astru în timp ce centrul său descrie el însuși un alt cerc mult mai mare. **3** (*geol.*) Ciclu de eroziune întrerupt înainte de a se fi realizat complet. • pl. *-uri.* /<fr. ***épicycle***.

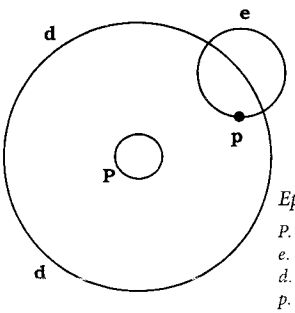

Epiciclu (2)
P. Pămînt.
e. Epiciclu.
d. Deferent.
p. Planetă.

epicitáte *s.f.* Caracter epic. • /<it. ***epicità***.

epiciză *vb. I. tr.* A da un caracter epic; a exprima, a expune în formă epică. • prez.ind. *-ez.* /***epic*** + *-iza*.

epicondíl *s.m.* (*anat.*) Apofiză a extremității inferioare a humerusului. • pl. *-e.* /<fr. ***épicondyle***; cf. gr. *ἐπί* „pe", *κόνδυλος* „articulație, umflătură".

epicondilalgíe *s.f.* (*med.*) Durere la nivelul epicondilului. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***épicondylalgie***; cf. gr. *ἐπί* „pe", *κόνδυλος* „articulație, umflătură", *ἄλγος* „durere".

epicondilián, -ă *adj.* (*anat.*) Care aparține epicondilului. • sil. *-li-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***épicondylien***.

epicondilítă *s.f.* (*med.*) Afecțiune inflamatorie caracterizată prin dureri la nivelul epicondilului.• /<fr. ***épicondylite***; cf. gr. *ἐπί* „pe", *κόνδυλος* „articulație, umflătură".

epicontinentál, -ă *adj.* (*geomorf.*) **1** (*despre relief*) Care este situat deasupra platformei continentale. ◇ *Depozit epicontinental* = depozit constituit neritic și zoogen depus pe platformele continentale. **2** (și *mare epicontinentală*) Parte a mării cu adîncime sub 200 de m, situată la marginea sau în interiorul unui continent. ◆ Ext. Care este specific mărilor situate la marginea sau în interiorul unui continent. *Marea dăinuiește mai departe,... avînd un caracter epicontinental* (PER.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***épicontinental***, it. ***epicontinentale***.

epicóriu, -ie *adj.* Indigen; nativ. • pl. *-ii.* /<it. ***epicorio***; cf. gr. *ἐπιχώριος*.

epicotíl *s.n.* (*bot.*) Parte a tulpinii embrionului, cuprinsă între cotiledoane și primele frunze. • pl. *-e.* /<fr. ***épicotyle***.

epicranián, -ă *adj.* (*anat.*) Care înconjoară craniul. • sil. *-ni-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***épicrânien***.

epicrániu *s.n.* (*anat.*) Structură care acoperă craniul. • pl. *-ii.* /<fr. ***épicrâne***.

epicratíe *s.f.* (*grec. înv.*) Stat, provincie, domeniu. ◆ Dominație, guvernare. • pl. *-ii.* /<ngr. ***επικράτεια***.

epicrític, -ă *adj.* (*despre sensibilitatea tactilă*) Care este capabil să opereze discriminări fine, să reproducă proprietățile stimulului. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***épicritique***.

epicríză *s.f.* (*med.*) Ansamblul fenomenelor care caracterizează o boală, pe baza cărora se poate stabili diagnosticul și tratamentul pacientului. ◆ Concluzie medicală pe foaia de observație asupra unui caz examinat și tratat. • pl. *-e.* /<fr. ***épicrise***; cf. gr. *ἐπίκρισις* „judecată, decizie".

epicuréic, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* (*filos.*) Care ține de doctrina lui Epicur. *Reprezentant al filosofiei epicureice.* ◇ *Școală epicureică* = școală filosofică din antichitate, întemeiată de Epicur, în sec. 4 î.Hr., la Atena, cunoscută sub numele de „grădină". **2** *s.m., s.f.* Filosof care urmează doctrina lui Epicur. *Excesele nihiliste ale epicureicilor* (PER.). **3** *adj.* Epicurian, epicureu. *Determinismul curent al omului slab, dominat de înclinări epicureice* (RALEA). • sil. *-re-ic.* pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***Epikureisch***, it. ***epicureico***.

epicureísm *s.n.* (*filos.*) **1** Concepția filosofică a lui Epicur, care îmbogățește atomismul antic, introducînd cultul libertății, prin eliminarea dorințelor excesive și eliberarea de superstiții, de teama de moarte și de zei, de cultul voinței individuale, al pasiunii de a cunoaște, considerate „maladie sacră", și al plăcerii, apreciind că scopul omului este fericirea interioară care înseamnă echilibru interior prin izolare. ◆ Școala epicuriană. ◆ Ext. Formă vulgarizată interpretată în termenii hedonismului. **2** Curent de valorificare și de reconsiderare a ideilor lui Epicur, în speță a eticii și atomismului lui, în Renaștere, precum și în filosofia iluministă și materialistă din sec. 17-18. **3** Morala persoanei care este înclinată (excesiv) spre plăceri. *Epicureismul intelectual era unul din aspectele acestui olimpian* (E. LOV.). ◆ Mod de viață bazat pe căutarea plăcerii. *Purtările blînde ale moșierului, epicurismul lui de om cult, încîntau pe Felix* (CĂL.). • și *epicurísm s.n.* /<fr. ***épicurisme, epicuréisme***, it. ***epicureismo***; cf. nm. pr. *Epicur*, filosof antic grec.

epicuréu, -ée *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* (*filos.*) Care ține de concepția lui Epicur, care este conform cu această concepție. **2** *s.m.* (*filos.*) Adept, partizan al epicureismului; epicurian. **3** *s.m., s.f.* Ext. Persoană care este înclinată (excesiv) spre plăceri; senzual. *Individ versatil și servil, epicureu nu lipsit de finețe* (CĂL.). • pl. *-ei, -ee.* /<lat. ***epicurēus, -a, -um***; cf. nm. pr. *Epicur*, filosof antic grec.

epicurián, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** (*filos.*) *adj., s.m., s.f.* (Adept) al epicurismului; epicureu. ◇ (*adj.*) *Școală epicuriană* = epicureism. **2** *s.m., s.f.* Persoană care caută plăcerile alese, rafinate. **3** *s.m., s.f.* (*fam., deprec.*) Persoană care este înclinată (excesiv) spre plăceri; epicureu. • sil. *-ri-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***épicurien***.

epicurísm *s.n.* v. epicureism.

epidémic, -ă *adj.* (*med.; despre boli ale oamenilor*) Care au caracter de epidemie. ◇ *Hepatită epidemică* v. hepatită. *Parotidită epidemică* v. parotidită. ◆ Fig. (*despre manifestări, sentimente etc. ale oamenilor*) Care surprinde un mare număr de oameni, răspîndindu-se ca o epidemie. ◇ (*adv.*) *Citeodată domnește epidemic mania de a se căsători* (CONTA). ◆ Ext. (*despre boli ale animalelor*) Epizootic. • pl. *-ci, -ce.* și (*înv.*) *epidemicésc, -eáscă, epidímic, -ă adj.* /<it. ***epidemico***, fr. ***épidémique***, ngr. ***επιδημικός***.

epidemicésc, -eáscă *adj.* v. epidemic.

epidemicéște (*înv.*) În mod epidemic. • /***epidemic*** + *-ește*.

epidemicitáte *s.f.* Caracterul epidemic al unei boli. • /<fr. ***épidémicité***.

epidemíe *s.f.* (*med.; mai ales urmat de determ. care indică specificul, originea etc.*) Boală contagioasă care se extinde într-un timp scurt, prin contaminare, la un număr mare de persoane pe un teritoriu mai mult sau mai puțin vast. *Faimoasa epidemie de gripă spaniolă de la sfîrșitul celui dintîi război mondial* (CA. PETR.). ◆ Extindere prin contaminare a unei boli infecțioase la un mare număr de persoane. *Ancheta epidemiologică se face în cazul unei epidemii.* ◇ Fig. *Nebunia politică a smintit la noi cei mai mulți creieri,*

epidemia e generală (ALECS.). ◆ Ext. Epizootie. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. *(înv., pop.) epidimíe, ipidemíe s.f.* /<fr. ***epidémie***, lat. ***epidemia***, *-ae*, ngr. ***ἐπιδημία***; cf. gr. *ἐπιδήμιος* „care se oprește într-o țară".

epidemiológ, -ă *s.m., s.f., adj.* (Persoană, mai ales medic) specializată în epidemiologie. • sil. *-mi-o-*. pl. *-gi, -ge.* /de la ***epidemiologie***, prin derivare regresivă.

epidemiológic, -ă *adj.* Care aparține epidemiologiei, care se referă la epidemiologie. <> *Aviz epidemiologic* = aviz care atestă absența sau prezența contaminării cu o boală contagioasă. *Anchetă epidemiologică* v. anchetă. • sil. *-mi-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***épidémiologique***.

epidemiologíe *s.f.* Ramură a medicinei și a igienei care se ocupă cu studiul frecvenței și dinamicii stărilor de sănătate la nivelul populațiilor umane, cu relațiile cauzale în raport cu sănătatea umană, precum și cu mijloacele de prevenire și de combatere a acestora. • sil. *-mi-o-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***épidémiologie***.

epidepsíe *s.f.* v. epilepsie.

epidérm *s.n.* v. epidermă.

epidérmă *s.f.* **1** *(anat.)* Stratul extern al pielii, derivat din ectoderm și alcătuit dintr-un epiteliu care acoperă corpul omului și al animalelor superioare, având la animalele nevertebrate un singur strat de celule, iar la vertebrate mai multe straturi, și care, împreună cu derma, formează pielea. ◆ Ext. Piele. *Tehnica sa era parcă făcută să exprime epiderma catifelată și dulce a trupului femeiesc* (OPR.). **2** *(bot.)* Țesut vegetal de protecție al plantelor, format, de obicei, dintr-un singur strat de celule la exterior. ◆ Ext. Înveliș protector, coajă. *Epiderma groasă a lemnului semăna cu coaja pomilor bătrîni* (CĂL.). • pl. *-e*. și *epidérm s.n.* /<fr. ***épiderme***, lat. ***epidermis***, ***-idis***, ngr. ***επιδερμίς*** <gr. *ἐπί* „deasupra", *δέρμα* „piele".

epidérmic, -ă *adj.* **1** *(anat.)* Care aparține epidermei, care se referă la epidermă; de natura epidermei. <> *Creste epidermice* v. creastă. **2** *(bot.)* Care aparține țesutului vegetal exterior al plantelor. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***épidermique***.

epidermítă *s.f.* *(med.)* Inflamație a epidermei. • pl. *-e.* /<fr. ***épidermite***.

epidermizáre *s.f.* *(med.)* Acoperire a unei plăgi de către epidermă, după cicatrizare. • pl. *-ări.* /de la ***epidermă***.

epidermo- Elem. de compunere „epidermă". • /<fr. ***épidermo-***; cf. gr. *ἐπιδερμίς*.

epidermodispiazíe *s.f.* *(med.)* Dermatoză precanceroasă caracterizată printr-o erupție generalizată de papule verucoase. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***épidermodysplasie***.

epidermofitíe *s.f.* *(med.)* Boală de piele provocată de localizarea în epidermă a unor ciuperci microscopice, dermatofite fără a afecta părul. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***épidermophytie***; cf. gr. *ἐπί* „deasupra", *δέρμα* „piele", *φυτόν* „plantă".

epidermoíd, -ă *adj.* *(hist.; despre țesuturi)* Care este asemănător cu epiderma. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***épidermoïde***.

epidermolíză *s.f.* *(med.)* Sensibilitate deosebită a epidermei la influența unor agenți fizici, caracterizată prin formarea de bule cu conținut seros. • /<fr. ***épidermolyse***; cf. gr. *ἐπί* „pe", *δέρμα* „piele", *λύσις* „slăbire, descompunere".

epidermomicóză *s.f.* *(med.)* Micoză care afectează stratul superficial al pielii și fanerele. • pl. *-e.* /<fr. ***épidermomycose***; cf. gr. *ἐπί* „deasupra", *δέρμα* „piele", *μύκης* „ciupercă".

epidermoreăcție *s.f.* *(med.)* Test de sensibilitate a pielii, folosit pentru a pune în evidență o alergie la o anumită substanță. • sil. *-re-ac-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***épidermoréaction***; cf. gr. *ἐπί* „deasupra", *δέρμα* „piele", lat. *actĭo, -onis* „acțiune".

epidesmín *s.n.* *(geol.)* Varietate foarte rară de desmin, care se găsește sub formă de cruste pe calcit. • /<fr. ***épidesmine***.

epidiaproiectór *s.n.* *(fiz.)* Aparat care permite proiecția atît prin transparență, cît și prin reflexie. • sil. *-di-a-*. pl. *-oare.* /<fr. ***épidiaproiecteur***.

epidiascóp *s.n.* Aparat care servește la proiectarea prin reflexie, pe un ecran, a unei figuri luminate. • sil. *-di-a-*. pl. *-oape.* /<fr. ***épidiascope***, germ. ***Epidiaskop***.

epidíctic, -ă *adj.* *(ret.)* Care servește la o demonstrație; demonstrativ. <> *Elocvență epidictică* = tip de elocvență folosit de oratorii greci la sărbători, ceremonii publice sau comemorări ale eroilor căzuți pentru patrie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***épidictique***; cf. gr. *ἐπιδεικτικός*.

epididim¹-Elem. de compunere „epididim". • și *epididimo-*. /<fr. ***épididym*** ***(o)*** -; cf. gr. *ἐπιδιδυμίς* „situat deasupra testiculului".

epididím² *s.n.* *(med.)* Mic corp alungit situat în lungul părții superioare a testiculului, alcătuit prin dispunerea în ghem a canalului epidimar care face parte din căile spermatice. • pl. *-uri, -e.* și *(înv.) epididímă s.f.* /<fr. ***épididyme***; cf. gr. *ἐπί* „pe", *δίδυμος* „geamăn, testicul".

epididimár, -ă *adj.* *(med.)* Care aparține epididimului. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***épididymaire***.

epididímă *s.f.* v. epididim².

epididimectomíe *s.f.* *(chir.)* Ablațiune a epididimului. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***épididymectomie***.

epididimítă *s.f.* *(med.)* Inflamație a epididimului. • pl. *-e.* /<fr. ***épididymite***.

epididimo-v. epididim-.

epididimografíe *s.f.* *(med.)* Radiografie a epididimului, după injectarea unei substanțe radioopace. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***épididymographie***.

epididimotomíe *s.f.* *(chir.)* Incizie a epididimului. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***épididymotomie***.

epididimovasectomíe *s.f.* *(chir.)* Ablațiune a epididimului și a unei porțiuni a canalului deferent. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***épididymo-vasectomie***.

epidímic, -ă *adj.* v. epidemic.

epidimíe *s.f.* v. epidemie.

epidót *s.n.* *(mineral.)* Silicat natural de calciu, aluminiu și fier, cristalizat în sistemul monoclinic, sticlos, având diferite nuanțe de verde, întîlnit frecvent în rocile cristaline, utilizat ca piatră semiprețioasă. • /<fr. ***épidote***.

epidotít *s.n.* *(mineral.)* Rocă metamorfică de contact, constituită mai ales din epidot și cuarț. • /<fr. ***épidotite***.

epidotizáre *s.f.* *(mineral.)* Fenomen prin care anumite roci se îmbogățesc în epidot. • pl. *-ări.* /cf. fr. *épidotiser*.

epidurál, -ă *adj.* *(anat.)* Care este situat între teaca de la dura mater și peretele osos. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***épidural***; cf. gr. *ἐπί* „pe", lat. *dūrus, -a, -um* „tare".

epidurítă *s.f.* *(med.)* Inflamație localizată în țesutul epidural, spinal sau cranian. • pl. *-e.* /<fr. ***épidurite***.

epiéc *s.m.* *(turc. înv.)* Aruncare a zarurilor în urma căreia cad doi de unu. ◆ Concr. Dublă, la zaruri, care conține doi de unu. *Să te ferească Dumnezeu... să dai un epiec, că ești marți* (D. ZAMF.). • sil. *-pi-ec.* pl. *-ci.* /<tc. ***hepyek***.

epifaníe *s.f.* **I** *(bis.)* **1** *(la ortodocși)* Fiecare dintre aparițiile lui Iisus Hristos, în fața oamenilor, după Înviere; arătare. ◆ Sărbătoare în care se celebrează fiecare dintre aceste apariții. ◆ Spec. Boboteaza. **2** *(la catolici)* Fiecare dintre principalele apariții divine ale lui Iisus Hristos. ◆ Celebrare a principalelor apariții divine ale lui Iisus Hristos (adorarea Magilor, botezul în Iordan, primul miracol etc.). ◆ Spec. Vizita Magilor la peștera din Bethlehem, sărbătorită la 6 ianuarie. **II** *(la vechii greci)* Acțiunea prin care se manifestă divinitatea. **III 1** Poet. Revelație a unei lumi nevăzute. *Epifania acestui suflet sînt geniile lui creatoare* (PĂRV.). **2** Manifestare a spiritului uman sub diferite forme. *A anunțat epifania clasicismului.* • pl. *-ii*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***épiphanie***, it. ***epifania***, lat. ***epiphania***, ***-ae***; cf. gr. *ἐπιφάνεια* „apariție"<*ἐπιφανής* „vizibil"<*ἐπιφαίνω* „a (se) arăta, a apărea".

epifenomén *s.n.* **1** *(filos.)* Fenomen secundar a cărui prezență sau lipsă nu alterează producerea fenomenului esențial. **2** *(med.)* Simptom secundar în cursul unei boli, fără legătură directă cu aceasta. • pl. *-e.* /<fr. ***épiphénomène***; cf. gr. *ἐπί* „pe", *φαινόμενον* „ceea ce apare".

epifenomenalísm *s.n.* *(filos.)* Concepție filosofică potrivit căreia conștiința este un simplu epifenomen al proceselor neurofiziologice pe care nu le poate influența cîtuși de puțin. • și *epifenomenísm s.n.* /<fr. ***épiphénoménalisme***, ***épiphénoménisme***.

epifenomenalíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Adept) al epifenomenalismului. • pl. *-iști, -iste.* și *epifenomeníst, -ă adj., s.m., s.f.* /<fr. ***épiphénoméniste***.

epifenomenísm *s.n.* v. epifenomenalism.

epifenomeníst, -ă *adj., s.m., s.f.* v. epifenomenalist.

epifíl, -ă *adj.* *(bot.; despre specii vegetale)* Care crește pe frunze. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***épiphylle***.

epifít, -ă *adj.* *(bot.; despre plante)* Care trăiește fixat pe altă plantă, fără a fi parazit, aceasta servindu-i numai ca sprijin. <> *(subst.) Epifitele nu parazitează gazda.* • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***épiphyte***.

epifitíe *s.f.* *(bot.)* Boală care atacă diverse plante din același loc. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***épiphytie***.

epifitísm *s.n.* *(bot.)* Mod de viață al plantelor epifite. • /<fr. ***épiphytisme***.

epifizár, -ă *adj.* *(med.)* Care aparține epifizei, care se referă la epifiză și la bolile ei. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***épiphysaire***.

epifíză *s.f.* *(anat.)* **1** Glandă endocrină situată în interiorul craniului, care influențează procesele metabolice și dezvoltarea glandelor sexuale; glandă pineală. **2** Fiecare din cele două extremități proeminente ale unui os lung, format din țesut spongios. • pl. *-e.* /<fr. ***épiphyse***; cf. gr. *ἐπίφυσις* „creștere, excrescență".

epifiziodéză *s.f.* *(chir.)* Intervenție de chirurgie ortopedică practicată asupra cartilajelor de creștere în scopul blocării dezvoltării osoase. • sil. *-zi-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***épiphysiodèse***; cf. gr. *ἐπίφυσις* „excrescență"<*ἐπιφύω* „a crește pe deasupra", *δέσις* „legare".

epifiziolíză *s.f.* *(med.)* Dezlipire patologică a extremității unui os. • sil. *-zi-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***épiphysiolyse***; cf. gr. *ἐπίφυσις* „excrescență", *λύσις* „dezlegare, descompunere".

epifizítă *s.f.* *(med.)* Boală de creștere interesînd epifiza și constînd într-un proces osteocondritic; osteocondroză epifizară; cifoza adolescenților. • pl. *-e.* /<fr. ***épiphysite***.

epifoném *s.n.* *(ret.)* Exclamație sentențioasă prin care se termină, se rezumă un discurs, o povestire. • pl. *-e.* /<fr. ***épiphonème***.

epifóră *s.f.* **1** *(med.)* Exagerare patologică a secreției lacrimale din cauza unei hipersecreții lacrimale sau a unei imposibilități de drenare pe traiectul glandelor lacrimale. **2** *(ret.)* Figură de stil care constă în repetarea unui cuvînt ori grup de cuvinte la sfîrșitul mai multor unități sintactice sau metrice; epistrofă. Ex. *Mirosul teilor ca o piatră / Umbra teiului ca o piatră / Mirosul păsărilor ca o piatră* (N. STĂN.). • acc. și *epíforă*. pl. *-e.* /<fr. ***épiphora***, lat. ***epiphŏra***, ***-ae***; cf. gr. *ἐπιφορά* „adaos, urmare".

epifóric, -ă *adj.* Care ține de epiforă, care se referă la epiforă. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***épiphorique***.

epifrázá *s.f.* *(ret.)* Figură de stil prin care se adaugă unei fraze ce pare terminată una sau mai multe părți în care se dezvoltă o idee accesorie. • pl. *-e.* /<fr. ***épiphrase***.

epigamíe *s.f.* *(biol.)* Atracție reciprocă dintre doi gameți de sex opus. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***épigamie***.

epigastr- Elem. de compunere „epigastru". • și *epigastro-*. /<fr. ***épigastr(o)***; cf. gr. *ἐπιγάστριος* „care se află deasupra stomacului".

epigastralgíe *s.f.* *(med.)* Durere localizată în regiunea epigastrului. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***épigastralgie***; cf. gr. *ἐπί* „pe", *γαστήρ, -τρός* „stomac", *ἄλγος* „durere".

epigástric, -ă *adj.* Care ține de epigastru, care se referă la epigastru. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***épigastrique***.

epigastro- v. epigastr-.

epigastrocél *s.n.* *(med.)* Hernie a epigastrului. • pl. *-e.* /<fr. ***épigastrocèle***.

epigastrorafíe *s.f.* *(chir.)* Sutură a unei hernii epigastrice. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***épigastrorraphie***.

epigástru *s.n.* *(anat.)* Regiune anatomică cuprinsă în treimea superioară și centrală a cavității abdominale, între coaste și ombilic. • pl. *-e.* /<fr. ***épigastre***; cf. gr. *ἐπί* „deasupra", *γαστήρ, -τρός* „stomac".

epigenétic, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* *(geol.; despre minerale sau despre depozite de minerale)* Care este mai recent decît rocile în care se găsesc. **2** *adj.* *(geogr.; despre văile unor rîuri)* Care prezintă caracter de supraimpunere. ◆ *(despre rîuri)* Care produce săparea și adîncirea văilor printr-un proces de eroziune. **3** *adj.* *(bot.)* Care este născut pe fața superioară a unui alt organ. **4** *s.f.* Ramură a geneticii care se ocupă cu studiul mecanismelor de manifestare sau de exprimare în genotip a efectelor determinate de genele din genotip. • pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***epigenetisch***, fr. ***épigénétique***.

epigenéză *s.f.* **1** *(geomorf.)* Proces de depunere succesivă a unor minerale după formarea rocilor în care se găsesc. **2** *(geomorf.)* Proces de eroziune provocat de rîuri, care are drept consecință săparea și adîncirea văilor lor. ◆ Supraimpunere. **3** *(biol.)*

Concepție biologică după care embrionul se formează treptat din ou prin diferențieri succesive de părți noi, din materia brută, neorganizată și nediferențiată. • pl. *-e.* /<fr. ***épigenèse***; cf. gr. *ἐπιγίγνομαι* „a apărea după, a urma după".

epigenézic, -ă *adj.* Care aparține epigenezei, care se referă la epigeneză. • pl. *-ci, -ce.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***épigénésique***.

epigeníe *s.f.* (*geol.*) Epigeneză. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***épigénie***.

epigenotíp *s.n.* (*biol.*) Organism constituind o expresie a genotipului și a mediului. • pl. *-uri.* /<fr. ***épigénotype***.

epigéu, -ée *adj.* (*biol.; despre animale, plante*) Care trăiește, crește la suprafața solului. ◆ (*bot.; despre modul de germinație*) În care cotiledoanele sînt la suprafața pămîntului. • pl. *-gei, -gee.* /<fr. ***épigé***; cf. gr. *ἐπίγαιος* „(care se află) pe pămînt".

epigín, -ă *adj.* (*bot.; despre elemente florale*) Care este inserat deasupra ovarului. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***épigyne***; cf. gr. *ἐπί* „pe", *γυνή* „femeie".

epiglótă *s.f.* (*anat.*) Membrană cartilaginoasă elastică, situată în partea superioară a laringelui, care acoperă glota în momentul înghițirii, împiedicînd pătrunderea alimentelor în căile respiratorii. • pl. *-e.* /<fr. ***épiglotte***; cf. gr. *ἐπί* „deasupra", *γλῶττα* „limbă".

epiglótic, -ă *adj.* (*anat.*) Care aparține epiglotei, care se referă la epiglotă. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***épiglottique***.

epiglotítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a epiglotei. • pl. *-e.* /<fr. ***épiglottite***.

epigón *s.m.* **1** (*în mit. greacă; și nm. pr.*) Fiecare dintre cei șapte fii ai celor șapte eroi din Argos, care au reușit să cucerească Teba după ce părinții lor, cu excepția lui Adrast, pieriseră cu zece ani în urmă în asediul orașului. **2** Scriitor sau artist (de valoare minoră) care imită mijloacele de expresie ale unui mare înaintaș, ale unui curent sau ale unei școli literare de prestigiu etc. *La vechiul han... se mai adunau epigonii cu pipă ai lui Th. Rousseau* (CA. PETR.). ◆ Urmaș, succesor (lipsit de valoare, de originalitate, inferior predecesorilor). ◇ Fig. *Noi, strănepoții lui, epigonii vremilor moderne... nu mai putem vorbi laconic* (CAR.). **3** (*ist.*) Persoană care aparține celei de a doua generații; urmaș, succesor. *Impusese epigonilor dinastiei Comnenilor din Epir omagiul de fidelitate* (EMIN.). **4** (*biol.*) Descendent al unui tip animal care prezintă variație în formă. • pl. *-i.* /<fr. ***épigone***, germ. ***Epigone***; cf. gr. *ἐπίγονος* „urmaș, descendent".

epigonát *s.n.* v. epigonation.

epigonatión *s.n.* (*bis.; în ritul bizantin*) Ornament liturgic alcătuit dintr-un romb de carton acoperit de stofă brodată și decorat cu o cruce, suspendat de o panglică la înălțimea genunchiului drept, care este purtat de patriarhi, episcopi, arhimandriți sau de preoți cu rang de iconom stavrofor; bederniță, nebederniță. • sil. *-ti-on.* și *epigonát s.n.* /<it. ***epigonation***, fr. ***épigonation***; cf. gr. *ἐπιγονάτιον* <*ἐπί* „deasupra", *γόνυ* „genunchi".

epigónic, -ă *adj.* Care este specific epigonilor din domeniul artistic și creațiilor lor, care se referă la epigoni și la creațiile lor. *Producțiile realizate fără măiestrie, epigonice și pătrunse de un spirit vetust* (PER.). • pl. *-ci, -ce.* /<it. ***epigonico***.

epigonísm *s.n.* **1** Atitudine, manifestare de epigon (în artă), care presupune pastișarea, absența originalității, a capacității creatoare, a spiritului novator și imitarea pasivă a altuia. ◆ Ceea ce are caracter epigonic. **2** (*biol.*) Manifestare a unei variații precoce care nu apare decît la descendenți. • /<fr. ***épigonisme***, it. ***epigonismo***.

epigráf *s.n.* **1** Scurtă maximă sau enunț (de obicei dintr-o operă celebră, în versuri sau în proză), pus la începutul unei cărți, al unui capitol etc. pentru a indica în mod concis conținutul, ideea artistică, spiritul în care s-a scris lucrarea, capitolul etc. respectiv. **2** Scurtă inscripție pe un monument, pe fațada unei construcții, a unui edificiu antic etc. • pl. *-e.* și (*înv.*) *epigráfă s.f.* /<fr. ***épigraphe***; cf. gr. *ἐπιγραφή* <*ἐπιγράφω* „a scrie pe, a înscrie".

epigráfă *s.f.* v. epigraf.

epigráfic, -ă *adj.* (*ist.*) **1** Care se ocupă cu epigrafia, care caracterizează epigrafia, care se referă la epigrafie. ◆ (*subst. f.*) Epigrafie. *Ramura epigraficei romane de pe malurile Dunării* (ODOB.). **2** (*despre monumente, obiecte cu val. istorică etc.*) Care conține însemnări, epigrafe. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***épigraphique***, germ. ***epigraphisch***.

epigrafíe *s.f.* **1** Disciplină auxiliară a istoriei care se ocupă cu descifrarea și cu interpretarea inscripțiilor vechi, făcute de obicei pe piatră, metal, lemn etc. **2** Totalitatea epigrafelor care formează obiectul unui studiu. *Epigrafia latină.* • g.-d. *-iei.* /<fr. ***épigraphie***.

epigrafíst, -ă *s.m., s.f.* Persoană specializată în epigrafie. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***épigraphiste***.

epigrăm *s.n.* v. epigramă.

epigramátic, -ă *adj.* Care are caracter de epigramă; care aparține epigramei; care este înclinat spre epigramă; satiric, înțepător; epigramistic. ◆ (*subst. f.*) Caracter de epigramă, satiric, înțepător. *Îi prețuiam talentul limpede, riguroasa artă literară și epigramatica inteligentă* (TEOD.). • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***épigrammatique***, it. ***epigrammatico***, lat. ***epigrammaticus, -a, -um***.

epigrámă *s.f.* **1** Specie a poeziei lirice, de proporții reduse, care satirizează elementele negative ale unor persoane, ale caracterului omenesc, ale unei situații etc. și se sfîrșește printr-o poantă ironică, rezultată adesea din asociații neașteptate. ◆ Ext. Vorbă de spirit ironică, batjocoritoare, caustică. *Epigrama domniei tale o primesc cu fruntea plecată* (SADOV.). **2** (*în antic.*) Inscripție, în proză sau în versuri, cu conținut epic sau elegiac, care, în Grecia antică, se incrusta pe morminte, pe monumente, pe vase ornamentale. **3** (*în antic.*) Poemă scurtă, inițial tristă, care și-a diversificat tematica în epoca elenistică, evoluînd spre o tonalitate ironică. • pl. *-e.* și (*înv.*) *epigrám s.n., epigrámmata s.f.* /<fr. ***épigramme***, lat. ***epigramma, -atis***, ngr. ***επίγραμμα***; cf. gr. *ἐπί* „pe, deasupra", *γράμμα* „inscripție".

epigramíst, -ă *s.m., s.f.* Autor de epigrame. • pl. *-iști, -iste.* /<it. ***epigrammista***.

epigramístic, -ă *adj.* Epigramatic. • pl. *-ci, -ce.* /***epigramă*** + *-istic*.

epigrámmata *s.f.* v. epigramă.

epiherémă *s.f.* v. epicheremă.

epiherímă *s.f.* (*grec. înv.*) Faptă, lucrare. *Am și hotărît să mă părăsesc de această epihirimă grea* (VĂCĂR.). • pl. *-e.* /<ngr. ***επιχείρημα***.

epihirémă *s.f.* v. epicheremă.

epihirisí *vb. IV. tr.* (*grec. înv.*) A întreprinde, a înfăptui, a săvîrși. *Au epihirisit faptă de vinovăție* (DOC.). • prez. ind. *-esc.* /<ngr. ***επιχείρησα***, aor. lui *επιχειρώ*.

epihirosí *vb. IV. tr.* (*grec. înv.*) A confirma, a ratifica. *Epihirosim ca să-și aibă toată odihna* (DOC.). • prez. ind. *-esc.* /<ngr. ***επικύρωσα***, aor. lui *επικυρώνω*.

epilá *vb. I. tr., refl.* A (se) depila. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***épiler***.

epilăre *s.f.* Acțiunea de *a (se) epila* și rezultatul ei; depilare. • pl. *-ări.* /v. ***epila***.

epilatór, -oáre *adj., s.n.* Substanță sau procedeu de epilat; depilator. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***épilatoire***.

epilație *s.f.* Epilare. • g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *epilațiúne s.f.* /<fr. ***épilation***.

epilațiúne *s.f.* v. epilație.

epilepsíe *s.f.* (*med.*) Boală cronică a sistemului nervos manifestată prin crize convulsive intermitente, localizate sau generalizate, însoțite de pierderea cunoștinței, halucinații și alte tulburări psihice. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv., pop.*) *epilipsíe, ipilepsíe, epelipsíe,* (*etimol. pop.*) *epidepsíe, ipidepsíe s.f.*, prin apropiere de *pedeapsă.* /<ngr. ***επιληψία***, fr. ***épilepsie***, lat. ***epilepsĭa, -ae***; cf. gr. *ἐπιληψία* „spasm".

epiléptic, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care suferă de epilepsie. **2** *adj.* (*despre simptome, crize, convulsii etc.*) Care aparține epilepsiei, care este caracteristic epilepsiei. ◇ *Ictus epileptic* v. ictus. ◆ Ext. Asemănător cu manifestările epilepsiei, delirant, dezordonat. *Se pleacă mult peste masă cu mîinile întinse, făcînd sforțări epileptice* (SAHIA). ◇ (*adv.*) *Sute de brațe goale se agitau epileptic în aer* (VLAH.). ◇ Fig. *În delirul epileptic al instrumentelor, dialogurile continuau* (CE. PETR.). • pl. *-ci, -ce.* și (*înv.*) *epilepticésc, -eáscă, epilepticós, -oásă adj.* /<fr. ***épileptique***, lat. ***epilepticus, -a, -um***, ngr. *επιληπτικός*.

epilepticésc, -eăscă *adj.* v. epileptic.

epilepticós, -oásă *adj.* v. epileptic.

epilepsifórm, -ă *adj.* Care se aseamănă cu epilepsia. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***épileptiforme***.

epilepto- Elem. de compunere „epilepsie". • /<fr. ***épilepto-***.

epileptogén, -ă *adj.* (*med.*) Care determină crize de epilepsie. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***épileptogène***.

epileptoíd, -ă *adj.* (*med.*) Care prezintă aparențele epilepsiei. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***épileptoïde***.

epilipsíe *s.f.* v. epilepsie.

epilóg *s.n.* **1** (*în antic.*) Alocuțiune în versuri pe care autorul unei opere dramatice sau un actor o adresau publicului. ◆ (*ret.*) Parte finală a unui discurs în care oratorul rezuma argumentele, încercînd să cîștige bunăvoința publicului. **2** Partea finală a unor lucrări literare în care autorul rezumă concluziile sale, subliniază anumite idei din opera sa și face cunoscută pe scurt evoluția viitoare a personajelor sale. ◆ Fig. Sfîrșit al unei situații, al unei acțiuni, al unei întîmplări etc., cu caracter concluziv. *Am plecat fără să-ți povestesc epilogul istoriei cu fata* (PRED.). • pl. *-uri,* (*înv.*) *-oage.* și (*înv.*) *epilógos s.n.* /<fr. ***épilogue***, lat. ***epilōgus, -i***, ngr. ***επίλογος*** „după discurs" <gr. *ἐπί* „după", *λόγος* „cuvînt, discurs".

epilogá *vb. I. tr.* A face comentarii asupra unui fapt, eveniment etc.; a găsi de spus ceva în plus la orice; a conclude. ◆ A încheia, a termina. *Mascarada fusese prea mare ca să poată fi epilogată așa de simplu* (G. M. ZAMF.). • prez.ind. *-ghez.* /<fr. ***épiloguer***.

epilogál, -ă *adj.* Care are caracter de epilog. • pl. *-i, -e.* /***epilog*** + *-al*.

epilogísm *s.n.* (*log.*) Raționament prin care se trage concluzia asupra existenței sau naturii unui element necunoscut, pe baza existenței sau naturii unui element cunoscut; calcul, reflecție, examen, cercetare. • pl. *-e.* /<fr. ***épilogisme***; cf. gr. *ἐπιλογισμός* <*ἐπιλογίζομαι* „a considera, a raționa".

epilogístic, -ă *adj.* Care este apt de gîndire; prudent. ◆ (*gram.*) Care marchează o concluzie. • pl. *-ci, -ce.* /<gr. ***ἐπιλογιστικός***.

epilógos *s.n.* v. epilog.

epimelíe *s.f.* (*grec. înv.*) Grijă, înțelegere. *La aceasta să fie privighiere și epimelia Domnilor* (DOC.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<ngr. ***επιμέλεια***.

epimér *s.m.* (*chim.*) Fiecare substanță dintr-o pereche de substanțe izomere, care diferă în structura sau în configurația lor numai prin poziția unui atom de hidrogen și a unui radical hidroxil care se găsesc la același atom de carbon. • pl. *-i.* /<fr. ***épimère***.

epimeríe *s.f.* (*chim.*) Stereoizomerie întîlnită la zaharuri, interconversia epimerilor putîndu-se realiza în anumite condiții experimentale. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***épimérie***.

epimerizáre *s.f.* (*chim.*) Interconversia configurației unui atom de carbon asimetric dintr-un compus care conține mai mulți atomi de carbon asimetrici. • pl. *-ări.* /după fr. *épimérisation*.

epimónă *s.f.* (*ret.*) Comorație. • pl. *-e.* /<fr. ***épimone***, gr. ***ἐπιμονή*** „insistență".

epinastíe *s.f.* (*bot.*) Dezvoltare mai pronunțată a părții superioare a unor organe (frunze, petale), cauzînd răsucirea acestora. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***épinastie***.

epinatánt, -ă *adj.* (*biol.*) Care plutește pe suprafața apei. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***épinatante***.

epinefrínă *s.f.* (*farm.*) Adrenalină. • /<fr. ***épinéphrine***; cf. gr. *ἐπί* „pe", *νεφρός* „rinichi".

epinémă *s.f.* (*bot.*) Partea superioară a filamentului staminal. • pl. *-e.* /<fr. ***épinème***.

epinétă *s.f.* Spinetă. • pl. *-e.* /<fr. ***épinette***.

epinície *s.f.* **1** (*la pl.; în antic.*) Serbări la greci în cinstea victoriei repurtate la marile jocuri. **2** Poem liric în onoarea învingătorilor la concursuri, specific mai ales poeziei grecești vechi. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***épinicie***; cf. gr. *ἐπινίκια* <*νίκη* „victorie".

epiórc *adj., s.m.* (*grec. înv.*) Care jură fals; care își încalcă jurămîntul, sperjur. • sil. *-pi-orc.* pl. *-chi.* /<ngr. ***επίορκος***.

epiorchíe *s.f.* (*grec. înv.*) Sperjur; încălcare a unui jurămînt. • sil. *-pi-or-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<ngr. ***επιορκία***.

epipaleolític, -ă *adj., s.n.* (*arheol.*) (Care ține de) perioada care succedă paleoliticului; mezolitic. • sil. *-le-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***épipaléolitique***.

epipedón *s.n.* (*geol.*) Orizont care se formează la suprafața solului prin acumularea materiei organice sau aluvionare. • /<fr. ***épipédon***.

epipleón *s.n.* v. epiplon.

epiplo- Elem. de compunere „epiplon". • /<fr. ***épiplo-***; cf. gr. *ἐπίπλοος* „care plutește, care înoată".

epiplócă *s.f.* (*ret., lit.*) Concatenație. • pl. *-ce.* /<fr. ***épiploque***.

epiplocél *s.n.* (*med.*) Hernie care conţine epiplon. • pl. *-e.* /<fr. ***épiplocèle***.

epiploítă *s.f.* (*med.*) Leziune inflamatorie acută sau cronică a epiplonului. • pl. *-e.* /<fr. ***épiploïte***.

epiplón *s.n.* (*anat.*) Ligament peritoneal care uneşte viscerele, permiţîndu-le o mişcare limitată. • pl. *-oane.* şi *epiploón*, (*înv.*) *epipleón s.n.* /<fr. ***épiploon***; cf. gr. *ἐπίπλοον* „prapur".

epiploón *s.n.* v. epiplon.

epipiorafíe *s.f.* (*chir.*) Sutură a epiplonului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***épiplorraphie***.

epiproiécţie *s.f.* Proiecţie prin reflexie a unor imagini, fotografii, scheme etc. existente pe un suport opac. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***épiprojection***.

epiro- Elem. de compunere „scoarţă terestră, mediu terestru". • /<fr. ***épiro-***; cf. gr. *ἤπειρος* „continent".

epirogenétic, -ă *adj.* (*geol.*; *despre mişcări tectonice*) Care are caracter oscilatoriu lent şi care determină, de obicei, ridicarea sau scufundarea unor blocuri continentale. • pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***epirogenetisch***.

epirogenéză *s.f* (*geomorf.*) Proces de ridicare lentă a unor porţiuni mari din scoarţa terestră deasupra nivelului mării, datorită mişcărilor tectonice oscilatorii şi care are drept rezultat formarea unor noi suprafeţe continentale. • /<fr. ***épirogenèse***; cf. gr. *ἤπειρος* „continent", *γένεσις* „naştere".

epirogénic, -ă *adj.* Epirogenetic. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***épirogénique***.

epirót, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populaţia de bază a Epirului sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care locuieşte în Epir. **2** *adj.* Care aparţine Epirului sau epiroţilor, care se referă la Epir sau la epiroţi; care este originar din Epir. • pl. *-ţi, -ie.* /<fr. ***épirote***, it. ***epirota***; cf. nm. pr. *Epir*, regiune istorică în centrul şi V Greciei.

epirótic, -ă *adj.* Epirot. • pl. *-ci, -ce.* /***epirot*** + *-ic.*

episcéniu *s.n.* (*în antic.*) Construcţie asemănătoare unui etaj superior, deasupra scenei, amenajată pentru amplasarea maşinilor utilizate în teatrele antice. • pl. *-ii.* /<fr. ***épiscénium***, lat. ***episcaenium, -ii***.

episclerítă *s.f.* (*med.*) Inflamaţie a ţesutului celular care acoperă sclerotica. • pl. *-e.* /<fr. ***épisclérite***.

epíscop[1] *s.m.* (*bis.*; *adesea cu determ. în gen. sau introduse prin prep. „de, de la, la, în", care indică numele, locul*) Treapta cea mai înaltă a sacerdoţiului creştin, superioară treptelor de preot şi diacon. ◇ *Episcopul Romei* = Papa. ◆ Funcţia administrativă care are în răspundere administrarea unei episcopii. ◆ Persoana învestită în această treaptă şi cu această funcţie; arhiereu, arhipăstor, preasfinţit. ◇ (*adj.*) *Părintele episcop, om pămîntean de acea parte de loc* (DOC.). • acc. şi *episcóp.* pl. *-i.* şi (*înv., pop.*) *épiscup, ipiscop, ipíscup, ipíscu, píscop, píscup s.m.* /<ngr. ***επίσκοπος***, slav. **епископъ**, lat. ***episcŏpus, -i***.

episcóp[2] *s.n.* Aparat care serveşte la proiectarea figurilor de pe cărţi, de pe fotografii sau de pe alte obiecte opace. ◆ (*milit.*) Dispozitiv optic cu oglinzi, folosit la tancuri, care permite cercetarea cîmpului prin ferestrele de observare. • pl. *-oape.* /<germ. ***Episkop***, fr. ***épiscope***; cf. gr. *ἐπισκοπέω* „a contempla; a cerceta".

episcopál, -ă *adj.* (*bis.*) Care aparţine episcopului[1] sau episcopiei, care se referă la episcop sau la episcopie. ◆ (*despre organizarea bisericească*) Care cuprinde în organizarea ierarhică funcţia de episcop. *Sistemul papal şi cel episcopal.* ◆ Compar. Ca de episcop. *Pleci încet, în pas episcopal, covîrşit de o problemă interioară* (ARGH.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***épiscopal***, lat. ***episcopālis, -e***.

episcopát *s.n.* (*bis.*) **1** Rangul, demnitatea, funcţia de episcop[1]. *Pierdu, cu toate zbaterile lui, episcopatul* (STANCU). **2** Instituţia episcopiei. *Episcopatul... a devenit un organ al politicii monarhice* (OŢETEA). **3** Totalitatea episcopilor. *Episcopatul din acel regat nu voieşte să ştie de alt sinod* (BARIŢ.). **4** Durata cît un episcop îşi exercită funcţia. *Episcopatul său a durat un deceniu.* **5** Episcopie (3). • pl. *-e.* /<fr. ***épiscopat***, lat. ***episcopātus, -us***, germ. ***Episkopat***.

episcopésc, -eáscă *adj.* (*bis.*; *înv.*) Episcopal. • pl. *-eşti.* /***episcop***[1] + *-esc.*

episcopéşte *adv.* (*bis.*; *înv.*) Ca episcopii, în felul episcopilor. • /***episcop***[1] + *-eşte.*

episcópic, -ă *adj.* (*bis.*) Care aparţine episcopului sau episcopiei, care se referă la episcopi sau la episcopii. • pl. *-ci, -ce.* /şi (*înv.*) *episcopicésc, -eáscă adj.* /<germ. ***episcopisch***, ngr. ***επισκοπικός***, fr. ***épiscopique***.

episcopicésc, -eáscă *adj.* v. episcopic.

episcopíe[1] *s.f.* (*bis.*) **1** Instituţie a bisericii creştine care este condusă de un episcop. *Episcopiile şi mănăstirile cele mari şi neatîrnate ale ţării au avut... sucursale* (ODOB.). **2** Biserica şi ansamblul de clădiri anexe care constituie sediul instituţiei conduse de un episcop. *Arhimandritul părăseşte violent episcopia şi nu se ştia de ce* (ARGH.). **3** Teritoriu, totalitatea parohiilor asupra cărora se extinde autoritatea unui episcop; eparhie; reşedinţa episcopului; episcopat (5). *Zvonul s-a întins în toată episcopia.* **4** Funcţia, titlul de episcop. *S-au fălit, Prin mijlocirea turcească, episcopie să ia* (BELD.). ◆ Perioada de timp cînd cineva îndeplineşte această funcţie. *Episcopia lui a durat doar trei ani.* • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi (*înv., pop.*) *episcupíe, ipiscopíe s.f.* /<ngr. ***επισκοπή***, slav. **епископия**.

episcopíe[2] *s.f.* (*fiz.*) Proiectare a obiectelor opace cu ajutorul episcopului[2]. • pl. *-ii.* /<fr. ***épiscopie***.

epíscup v. episcop[1].

episcupíe *s.f.* v. episcopie[1].

episilogísm *s.n.* (*log.*) Silogism dintr-un polisilogism care are ca premisă concluzia silogismului anterior (*prosilogism*). • pl. *-e.* /<fr. ***épisyllogisme***.

episód *s.n.* **1** (*lit.*) Acţiune secundară într-o operă narativă, avînd un rol relativ independent faţă de acţiunea principală; parte relativ independentă a unei naraţiuni. *Revine în povestire abia după toate aceste episoade intermediare* (VIANU). **2** Parte a acţiunii în teatrul antic grec, delimitată prin intervenţiile corului şi corespunzînd actului din dramaturgia modernă. **3** Diviziune a unei acţiuni dramatice circumscrisă la un singur moment, la înfăţişarea unei singure situaţii. *Din serialul de film a văzut numai două episoade.* **4** Întîmplare, incident (din viaţa cuiva), de obicei în raport cu unul sau mai multe evenimente, etape, procese importante sau considerate ca atare. *Oamenii s-au întors la ogoare parcă episodul răzvrătirii ar fi fost un vis urît* (REBR.). **5** (*muz.*) Frază muzicală de importanţă secundară, construită într-o tonalitate aparte, pe teme proprii, intercalată între principalele părţi ale unei compoziţii pentru a aduce o variaţie. **6** (*a. plast.*) Scenă secundară reprezentată într-un tablou, care nu are totdeauna legătură cu subiectul principal. **7** (*med.*) Manifestare sporadică sau secundară în tabloul clinic al unei boli. *Un episod de febră.* • pl. *-oade,* (*înv., pop.*) *-uri.* şi (*înv.*) *epizód s.n., episódă s.f.* /<fr. ***épisode***, germ. ***Episode***; cf. gr. *ἐπεισόδιον* „adaos, intercalare".

episódă *s.f.* v. episod.

episódic, -ă *adj.* Care ţine de un episod, care este caracteristic unui episod. ◆ Care se constituie ca un episod într-o acţiune, într-o serie de evenimente; care este întîmplător, neesenţial, secundar, nesistematic. *Portrete episodice, sobru zugrăvite şi cu totul pe un plan secundar* (CONST.). ◇ (*subst. n.*) *Risipirea între episodic şi anecdotic dă iluzia unei devieri de la esenţial* (CONST.). ◆ Care se caracterizează prin folosirea episodului; care este structurat în mai multe episoade, mai mult sau mai puţin legate între ele. • pl. *-ci, -ce.* şi (*înv.*) *epizódic, -ă adj.* /<fr. ***épisodique***.

epispadías *s.n.* (*med.*) Malformaţie congenitală la sexul masculin, care se caracterizează prin poziţia anormală a meatului urinar, pe faţa dorsală a penisului sau a glandului. • /<fr. ***epispadias***; cf. gr. *ἐπί* „pe", *σπαδίζω* „a retrage (pielea), a jupui".

epispástic, -ă *adj., s.n.* (Medicament) care produce revulsia pielii. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***épispastique***.

epispérm *s.n.* (*bot.*) Înveliş extern al seminţei. • pl. *-e.* şi *epispérmă s.f.* /<fr. ***épisperme***.

epispérmă *s.f.* v. episperm.

epistasí *vb. IV. tr., refl.* (*grec. înv.*) A avea grijă (de ceva), a supraveghea. • prez.ind. *-esc.* şi *epistăsí, epistăşí, ipistăsí vb. IV.* /de la ***epistasie***, prin derivare regresivă.

epistasíe *s.f.* (*în adm. din trecut*) Funcţie administrativă care consta în conducerea unei provincii, a unor servicii publice etc. ◆ Timpul în care o persoană îndeplinea această funcţie. ◆ Gener. Supraveghere, îngrijire, conducere. • pl. *-ii.* g-d. *-iei.* şi *epistăsíe, epistăşíe, epistăţíe s.f.* /<ngr. ***επιστασία***.

epistát *s.m.* (*în trecut*) **1** Cel mai mic grad de ofiţer de poliţie. ◆ Persoană care avea acest grad. **2** Administrator, intendent, logofăt, vechil. • pl. *-ţi.* şi *ipistát, ipistátis s.m.* /<ngr. ***επιστάτης***.

epistátic, -ă *adj.* **1** (*biol.*) Care se referă la epistazie. **2** (*genet.*) *Genă epistatică* = genă, dintr-o pereche de alele, care împiedică manifestarea unei gene dominante dintr-o altă pereche de alele. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***épistatique***.

epistăxă *s.f.* v. epistaxis.

epistáxis *s.n.* (*med.*) Hemoragie nazală. • şi (*înv.*) *epistáxă s.f.* /<fr. ***épistaxis***; cf. gr. *ἐπίσταξις* „instilaţie; hemoragie".

epistazíe *s.f.* **1** (*biol.*) Modificare de grad superior manifestată de una dintre cele două forme înrudite fitogenetic. **2** (*genet.*) Dominaţie a unei gene asupra alteia, producînd mascarea unui caracter ereditar de către altul. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***épistasie***.

epistăsí *vb. IV.* v. epistasi.

epistăsíe *s.f.* v. epistasie.

epistăşí *vb. IV.* v. epistasi.

epistăşíe *s.f.* v. epistasie.

epistăţíe *s.f.* v. epistasie.

epistem- Elem. de compunere „cunoaştere". • şi *epistemo-.* /<fr. ***épistém*** (***o***) **-**; cf. gr. *ἐπιστήμη* „ştiinţă, cunoaştere".

epistémă *s.f.* **1** (*în filos. contemporană*) Totalitatea cunoştinţelor pozitive şi a teoriilor ştiinţifice care caracterizează o anumită epocă, alcătuind stratul profund al cîmpului epistemologic. ◇ *Subiect epistemic* v. subiect. **2** (*în filos. platonică*) Cunoaşterea certă aflată în opoziţie cu subiectivitatea individuală; aspectul riguros şi teoretic al cunoaşterii. • /<gr. ***ἐπιστήμη***.

epistémic, -ă *adj.* (*filos.*) Care se referă la cunoaştere, la ştiinţă. ◇ *Logică epistemică* = ramură a logicii moderne care grupează încercările de formalizare a relaţiilor logice dintre enunţurile care cuprind termeni epistemici (cunoaştere, opinie etc.). • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***épistémique***.

epistemo- v. epistem-.

epistemofilíe *s.f.* (*psih.*) Nevoie impulsivă de informare asupra tuturor lucrurilor, evenimentelor, indiferent de semnificaţia lor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***épistémophilie***.

epistemológ, -ă *s.m., s.f.* (*filos.*) Adept al epistemologiei; persoană care se ocupă cu studiul epistemologiei. • pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***épistémologue***.

epistemológic, -ă *adj.* (*filos.*) Care aparţine epistemologiei, care se referă la epistemologie; care caracterizează epistemologia. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***épistémologique***.

epistemología *s.f.* (*filos.*) **1** Parte a gnoseologiei care se ocupă cu studiul procesului cunoaşterii aşa cum se desfăşoară în cadrul ştiinţelor; teorie a cunoaşterii ştiinţifice. **2** (*impr.*) Gnoseologie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***épistémologie***; cf. gr. *ἐπιστήμη* „cunoaştere, ştiinţă", *λόγος* „studiu".

epistíl *s.n.* (*arhit.*) Arhitravă. • pl. *-uri.* /<fr. ***épistyle***, lat. ***epistylium, -ii***; cf. gr. *ἐπιστύλιον* <*ἐπί* „pe", *στῦλος* „coloană".

epistilbít *s.n.* (*mineral.*) Mineral care se întîlneşte în cavităţile unor roci magmatice, cristalizat în sistemul monoclinic şi compus, mai ales, din calciu, sodiu şi potasiu. • şi (*înv.*) *epistilbítă s.f.* /<fr. ***épistilbite***.

epistilbítă *s.f.* v. epistilbit.

epistím *s.n.* v. epistimie.

epistimí *subst. invar.* v. epistimie.

epistimíe *s.f.* (*grec. înv.*) Ştiinţă, disciplină ştiinţifică. *A învăţa limbi, epistimii şi meşteşuguri* (DOC.). • pl. *-ii.* şi *epistím s.n., epistimí subst. invar.* /<ngr. ***επιστήμη***.

epistolár, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* Care se referă la modul, la arta de a scrie scrisori, care aparţine acestei arte. *Stil epistolar.* ◇ (*adv.*) *Corespondenţa... trebuie să fie de calitatea celei a lui Flaubert, care trăieşte epistolar* (CĂL.). ◆ Care este compus, scris în formă, în stil de epistolă. ◇ *Roman epistolar* = roman în care acţiunea este povestită prin scrisori trimise de personajul principal sau pe care diversele personaje şi le trimit între ele. *Autorul voia să cultive romanul... analitic, patetic, epistolar* (CĂL.). **2** *s.n.* Colecţie de scrisori (publicate) ale unui scriitor sau ale unei persoane ilustre. ◆ Carte cu sfaturi şi modele privitoare la modul de compunere a epistolelor. **3** *adj.* Care ţine de scrisori, care se referă la scrisori; care are loc prin intermediul corespondenţei între două sau mai multe persoane. ◇ (*adv.*) *Îşi mărturiseşte epis-*

tolar... sforţările pe care le face (CĂL.). • pl. *-i, -e.* şi (*înv.*) *epistoláriu, -ie, epistolér, -ă adj.* /<fr. ***épistolaire, épistolère***, lat. ***epistolāris, -e, epistolarium***.

epistoláriu, -ie *adj.* v. epistolar.

epístolă *s.f.* **1** (*astăzi fam., glum.*) Scrisoare. **2** Specie literară, mai ales în versuri, aparţinînd poeziei didactice sau satirice, adresată, de obicei, unei persoane reale sau fictive, în care se tratează un subiect filosofic, moral, artistic etc., scrisă sub formă de scrisoare. **3** (*teol.*) Fiecare dintre scrisorile adresate primelor biserici creştine sau credincioşilor acestor biserici de către apostoli, incluse în *Noul Testament*; epistolie. • pl. *-e.* /<lat. ***epistŏla, -ae***, ngr. ***επιστολή***, it. ***epistola***.

epistolér, -ă *adj.* v. epistolar.

epistolíe *s.f.* **1** (*teol.*) Epistolă. **2** (*înv.*) Scrisoare, răvaş, epistolă. ◆ Scrisoare (deschisă) adresată unei personalităţi sau unui grup de persoane (din ierarhia bisericească) în care se discutau probleme legate de credinţa creştină. • acc. şi *epistólie*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<ngr. ***επιστολή***, lat. ***epistolium, -ii***.

epistoliér, -ă *s.m., s.f.* Autor de scrisori literare. ◆ Persoană care excelează în arta epistolară. • sil. *-li-er*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***épistolier***.

epistolo- Elem. de compunere „scrisoare". • /<fr. ***épistolo-***; cf. gr. *ἐπιστολή* <*ἐπιστέλλω* „a trimite ştiri".

epistolográf *s.m.* Autor de scrisori; epistolier. • pl. *-i*. /<it. ***epistolografo***, fr. ***épistolographe***.

epistolografie *s.f.* **1** Arta de a redacta scrisori. **2** Sistem de scriere vulgară la vechii egipteni. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***épistolographie***.

epistóm *s.n.* (*med.*) Tumoare bronşică. • pl. *-oame*. /<fr. ***épistome***.

epistratég *s.m.* (*ist.*) Funcţionar-şef al unei epistrategii. • pl. *-gi*. /<fr. ***épistratège***; cf. gr. *στρατηγός* „comandant de oşti, general".

epistrategíe *s.f.* (*ist.*) Diviziune administrativă în Egiptul din epoca elenistică şi romană. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***épistratégie***.

epistrófă *s.f.* **1** (*ret.*) Repetarea unui cuvînt ori grup de cuvinte la sfîrşitul mai multor unităţi sintactice sau metrice; epiforă **2** (*muz.*) Repetarea părţii finale a unei fraze sau a temei principale în muzica bisericească. **3** Fel de întoarcere folosit în tactica militară a grecilor. • pl. *-e.* /<fr. ***épistrophe***; cf. gr. *ἐπιστροφή* <*ἐπιστρέφω* „a întoarce".

epitáf *s.n.* **1** Inscripţie funerară, în versuri sau în proză, cuprinzînd elogiul defunctului sau o sentinţă morală. ◆ Ext. Placă sau cruce de marmură, de piatră sau de metal cu o inscripţie funerară. ◆ Poezie epigramatică avînd ca pretext moartea (imaginară) a unei persoane. **2** (*bis.*) Obiect de cult confecţionat dintr-o bucată de stofă pe care este brodată, cu fir de aur, de argint etc., scena reprezentînd punerea în mormînt a lui Iisus Hristos. **3** (*muz.*) Compoziţie lirică de dimensiuni restrînse scrisă cu prilejul morţii cuiva, în scopul evocării personalităţii defunctului. **4** (*în Grecia antică*) Discurs public pronunţat de un orator la moartea unui erou.• pl. *-uri, -e.* şi (*înv.*) *epitáfiu s.n., epitáfie s.f., epitáfium s.n., epitáfion subst.* /<ngr. ***επιτάφιον***, fr. ***épitaphe***, lat. ***epitaphium, -ii***; cf. gr. *ἐπιτάφιος* <*ἐπί* „deasupra", *τάφος* „mormînt".

epitáfie *s.f.* v. epitaf.

epitáfion *subst.* v. epitaf.

epitáfiu *s.n.* v. epitaf.

epitáfium *s.n.* v. epitaf.

epitágmă *s.f.* (*milit.; în antic.*) Corp de infanterişti uşor înarmaţi, în falanga grecească antică. • pl. *-e.* /<fr. ***epitagma***, it. ***epitagma***; cf. gr. *ἐπίταγμα*.

epitalám *s.n.* Cîntec de nuntă sau un mic poem compus în cinstea mirilor cu ocazia unei căsătorii. • scris şi (*înv.*) *epithalam*. pl. *-e, -uri*. şi (*înv.*) *epitalámă s.f., epitalámion, epitalámiu s.n.* /<fr. ***épithalame***, lat. ***epithalamium, -ii***; cf. gr. *ἐπιθαλάμιον* <*θάλαμος* „pat nupţial" <*ἐπί* „la", *θάλαμος* „alcov, dormitor".

epitalámă *s.f.* v. epitalam.

epitalámion *s.n.* v. epitalam.

epitalámiu *s.n.* v. epitalam.

epitaxiál, -á *adj.* Care este obţinut, care este produs prin epitaxie. • sil. *-xi-al*. pl. *-i, -e.* /<engl. ***epitaxial***.

epitaxíe *s.f.* **1** (*chim.*) Metodă de obţinere şi creştere a cristalelor direct din faza gazoasă, putîndu-se astfel induce acestora structura ordonată de către suportul pe care este depus. **2** (*electron.*) Metodă de încorporare a impurităţilor pe un cristal de germaniu sau de siliciu. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***épitaxie***, engl. ***epitaxy***.

epităză *s.f.* (*lit.; în tragedia greacă antică*) Partea centrală a tragediei, care pregăteşte punctul culminant. • pl. *-e.* /<fr. ***épitase***; cf. gr. *ἐπίτασις* „tensiune".

epitécă *s.f.* (*zool.*) Partea superioară, mai mare, a unei valve. • pl. *-ci.* /<fr. ***épithèque***.

epiteliál, -ă *adj.* (*hist.*) Care aparţine epiteliului, care se referă la epiteliu. • sil. *-li-al*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***épithélial***.

epitelióm *s.n.* (*med.*) Tumoare malignă a ţesutului epitelial; carcinom. • sil. *-li-om*. pl. *-oame, -uri.* /<fr. ***épithéliome, épithélioma***; cf. gr. *ἐπί* „pe", *θηλή* „mamelon, ridicătură".

epiteliomatóză *s.f.* (*med.*) Boală caracterizată prin dezvoltarea de epitelioame. • sil. *-li-o-*. /<fr. ***épithéliomatose***.

epiteliózā *s.f.* (*med.*) Denumire generică pentru afecţiunile caracterizate prin proliferări epiteliale. • sil. *-li-o-*. /<fr. ***épithéliose***.

epitéliu *s.n.* **1** (*hist.*) Ţesut vascular format dintr-unul sau din mai multe straturi de celule alăturate de diverse forme, unite printr-un ciment intercelular, care formează învelişul pielii, al mucoaselor, al canalelor excretoare ale glandelor etc. **2** (*bot.*) Strat de celule alungite care căptuşeşte interiorul anumitor organe ale plantelor. • pl. *-ii.* /<fr. ***épithelium***; cf. gr. *ἐπί* „deasupra", *θηλή* „mamelă".

epitelizáre *s.f.* (*med.*) Acoperire cu epiteliu a unei plăgi traumatice sau operatorii în cursul procesului de cicatrizare. • pl. *-ări.* /de la ***epiteliu***, după fr. *épithélisation*.

epitémă *s.f.* (*med.; înv.*) Doctorie preparată din fierturi de plante, uleiuri (vegetale), alcool etc. care se aplica pe locul dureros al corpului. ◆ Compresă locală cu această doctorie. • pl. *-e.* /<ngr. ***επίθεμα***, fr. ***épithème***.

epiteorisí *vb. IV. tr.* (*grec. înv.*) A examina, a compara, a revedea. • sil. *-te-o-*. prez.ind. *-esc.* /<ngr. ***επιθεώρησα***, aor. lui *επιθεωρώ*.

epitermál, -ă *adj.* (*despre procese hidrotermale*) Care reprezintă stadiul final al depunerii mineralelor din soluţii magmatice fierbinţi în minereuri de aur, argint, stibiu, arsen, mercur, împreună cu cuarţ, calcit etc. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***épithermal***.

epitét *s.n.* **1** (*mai ales cu determ. care indică felul, rolul etc.*) (Figură de stil exprimată printr-un) determinant expresiv (de obicei un adjectiv calificativ) pus pe lîngă un substantiv, pronume sau pe lîngă un verb (fără legătură verbală exprimată sau subînţeleasă) pentru a scoate în evidenţă mai nuanţat o trăsătură a obiectului sau a acţiunii şi pentru a da mai multă expresivitate artistică creaţiei respective. *Păzeşte-te de figuri şi de epitete care nu spun nimic; în proză bat rău la ochi* (VLAH.). <> (*la sg. cu val. de pl.*) *Epitetul său este general şi ornant, nu particular şi sensibil* (VIANU). <> *Epitet ornant* v. ornant. *Epitete sinestezice* v. sinestezic. **2** Denumire care indică o însuşire, o calitate sau un atribut; calificativ elogios, injurios etc. dat cuiva. *Bravei mele provinciale i-a făcut Berlinul o impresie pentru care nu găsesc epitet* (CAR.). • pl. *-e,* (*înv.*) *-uri.* şi (*înv.*) *epitéton, epitéta subst.* /<fr. ***épithète***, ngr. ***επίθετον***, lat. ***epitheton, -i***, it. ***epiteto***; cf. gr. *ἐπίθετος* „adăugat, anexat".

epitéta *subst.* v. epitet.

epitétic, -ă *adj.* **1** (*despre stil*) Care este încărcat cu epitete. **2** Care ţine de epitetul literar, care se referă la epitet. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***épithétique***.

epitéton *subst.* v. epitet.

epitéză *s.f.* **1** (*med.*) Corecţie a unei articulaţii defectuoase. **2** (*lingv.*) Adăugarea unui element neetimologic la sfîrşitul unui cuvînt; paragogă. • pl. *-e.* /<fr. ***épithèse***, it. ***epitesi***; cf. gr. *ἐπίθεσις*.

epithalám *s.n.* v. epitalam.

epitimíe[1] *s.f.* (*med.*) (Stare de) surescitare cerebrală. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***épithymie***.

epitimíe[2] *s.f.* (*grec. înv.*) Căinţă, penitenţă. • acc. şi *epitímie*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<ngr. ***επιτίμιον***.

epitóm *subst.* v. epitomă.

epitómă *s.f.* Abreviere, rezumat, compendiu al unei cărţi, al unei lucrări etc. ◆ Spec. Manual rezumativ de istorie. • pl. *-e.* şi *epitóm subst.* /<ngr. ***επιτομή***, lat. ***epitŏme, -es***, fr. ***épitome***; cf. gr. *ἐπιτομή*.

epitrachíl *s.n.* v. patrafir.

epitrafíl *s.n.* v. patrafir.

epitrahíl *s.n.* v. patrafir.

epitrít *s.n.* (*vers.*) Vers greco-latin format din trei silabe lungi şi una scurtă. • pl. *-e.* /<fr. ***epitritos***; cf. gr. *ἐπίτριτος* „(unul) peste trei".

epitroápă *s.f.* v. epitropă[1].

epitrochásm *s.n.* (*ret.*) Figură de stil constînd într-o serie de enunţuri nominale, formate din cuvinte scurte şi expresive şi încheiate cu un cuvînt cu valoare de concluzie. • pl. *-e.* /<fr. ***épitrochasme***; cf. gr. *ἐπιτροχασμός* <*ἐπιτροχάζω* „a parcurge rapid".

epitrohlée *s.f.* (*anat.*) Tuberozitate situată la partea inferioară a marginii interne a humerusului. • pl. *-ei.* /<fr. ***épitrochlée***.

epítrop *s.m.* **1** Tutore. <> Fig. *Vor fi mulţi, foarte mulţi „epitropi şi ctitori ai intelectualităţii române"* (CAR.). **2** Administrator al unui bun, în special al averii unei biserici; efor. *Era un om aspru, cu frica lui Dumnezeu şi epitrop la biserică* (BEN.). **3** (*înv.*) Locţiitor, împuternicit; spec. regent. *Scotea epitropii împărăţii oastea cea mare* (NEC.). • acc. şi *epitróp*. pl. *-i.* şi (*înv., pop.*) *ipítrop*, (*reg.*) *pítrop s.n.* /<ngr. ***επίτροπος***.

epitrópă[1] *s.f.* (*înv.*) Tutoare. • pl. *-e.* şi *epitroápă, ipitroápă s.f.* /***epitrop*** + *-ă*.

epitrópă[2] *s.f.* (*ret.*) Figură prin care se acceptă formal acuza venită din partea adversarului, dar se reiau exagerat argumentele acestuia pentru a se sublinia lipsa lor de temei. • pl. *-e.* /<fr. ***épitrope***.

epitropeásă *s.f.* (*înv.*) Tutoare. • pl. *-ese.* /***epitrop*** + *-easă*; cf. ngr. *επιτρόπισσα*.

epitropevsí *vb. IV.* v. epitropisi.

epitropí *vb. IV. tr.* (*înv.*) A epitropisi, a tutela. • prez. ind. *-esc.* /***epitrop*** + *-i*.

epitropicésc, -eáscă *adj.* (*înv.*) Tutelar. • pl. *-eşti.* /<ngr. ***επιτροπικός***.

epitropicí *vb. IV.* v. epitropisi.

epitropíe *s.f* **1** Tutelă. <> Expr. *A rămîne* (sau *a fi*) *sub epitropia cuiva* sau *a fi sub* (ori *la*) *epitropie* = (*despre minori*) a fi tutelat. *A lua* (sau *a avea, a ţine*) *sub epitropie* (*pe cineva*) = a tutela. Δ Fig. *Cine ştie cine o să te ia subt epitropie, să-ţi facă prefeţe, interpretări, comentarii şi busturi* (CAR.). *A pune pe cineva sub* (sau, rar, *la*) *epitropie* ori *a orîndui ceva sub epitropie* = a da pe cineva sau ceva în grija unui epitrop. Δ (*glum.*) *Să ştie toată lumea că sînt pus la epitropie de nevastă* (D. ZAMF.). ◆ Îngrijire, ocrotire. *Să aibă a sîrgui... păstrarea lucrurilor ce vor avea supt epitropia lor* (PRAV.). **2** Sarcina, funcţia, titlul de epitrop. *Unchiul se mînie, se supără... mă ameninţă că va da demisiune din epitropie* (MILL.). **3** Consiliu de epitropi (bisericeşti); instituţie condusă de un consiliu de epitropi; eforie. **4** Regenţă; perioadă de timp în care un regent îşi exercita puterea. **5** Fig. Stare de dependenţă a unei persoane (supuse la o supraveghere jenantă); drept (abuziv) pe care şi-l ia o persoană de a ţine pe altcineva sub ascultare, sub supraveghere. *Nu recunosc, nu voiu să recunosc epitropia bucureştenilor* (CAR.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi (*înv., reg.*) *ipitropíe, ipetropíe, patrofíe s.f.* /<ngr. ***επιτροπή, επιτροπεία***.

epitropisí *vb. IV. tr.* (*înv.*) **1** (*compl. indică minori*) A tutela. *Ai găsit mai toată moştenirea risipită prin neîngrijirea celor ce te-au epitropisit* (MAIOR.). <> Fig. *Şi dacă eşti soră, ai vreun drept... să mă epitropiseşti?* (CĂL.). **2** (*compl. indică instituţii bisericeşti, culturale, filantropice etc. sau averea acestora*) A administra, a îngriji. **3** A administra, a supraveghea în calitate de locţiitor. *Să epitropisească domnia Moldovei pînă se va rîndui alt domn* (DOC.). • prez.ind. *-esc.* şi *epitropicí, epitropevsí, ipitroisí vb. IV.* /<ngr. ***επιτρόπευσα***, aor. lui *επιτροπεύω*.

epitropisíre *s.f* Tutelare. <> Fig. *Surorile îl înăbuşeau cu sfaturi şi epitropisiri* (CĂL.). • pl. *-i.* /v. ***epitropisi***.

epitropisít *s.m.* (*înv.*) Pupil. *Să afle cu ce mijloc el ar scăpa mai bine De darea socotelei la epitropisit* (I. NEGR.). • pl. *-ţi.* /v. ***epitropisi***.

epituberculóză *s.f.* (*med.*) Tuberculoză infantilă caracterizată radiologic printr-o umbră întinsă şi prin semne clinice discrete. • /<fr. ***épituberculose***.

epíu *s.n.* Dig de piatră sau de nuiele, construit transversal, de la malul unei ape către larg, pentru a regulariza cursul apei, a-i micşora lăţimea sau a apăra malurile de eroziuni. • pl. *-uri.* /<fr. ***épi***.

epizeúxis *s.n.* (*ret.*) Reluare a unui cuvînt în propoziţie sau în vers, imediat după precedenta sa apariţie. • /<fr. ***épizeuxis***; cf. gr. *ἐπίζευξις*.

epizio- Elem. de compunere „vulvă, regiunea vulvară". • /<fr. ***épisio-***; cf. gr. *ἐπίσειον* „pubis".

epizioperineoplastíe *s.f.* (*chir.*) Operație de chirurgie plastică pentru refacerea rupturii perineo-vulvare. • sil. *-zi-o-*; *-ne-o-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***épisio-périnéoplastie***.

epizioperineorafíe *s.f.* (*chir.*) Sutură a rupturii perineo-vulvare. • sil. *-zi-o-*; *-ne-o-*. g.-d. *-iei* /<fr. ***épisio-périnéorraphie***.

epizioráfie *s.f.* (*chir.*) Obliterarea vaginului prin sutura fețelor interne ale labiilor mari.• sil. *-zi-o-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***épisiorrhaphie***, engl. ***episiorrhaphy***; cf. gr. *ἐπίσειον* „pubis, vulvă", *ῥαφή* „sutură".

epiziostenóză *s.f.* (*med.*) Strîmtare patologică a vulvei. • sil. *-zi-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***épisiosténose***.

epiziotomíe *s.f.* (*chir.*) Intervenție chirurgicală care constă în efectuarea unor incizii la nivelul labiilor mari și mici, uneori și a perineului, pentru a preveni ruptura traumatică a perineului, în momentul extragerii capului fătului la naștere. • sil. *-zi-o-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***épisiotomie***, engl. ***episiotomy***; cf. gr. *ἐπίσειον* „pubis, vulvă", *τομή* „tăiere".

epizoár *s.n.* (*la pl.*) Nume generic dat animalelor care trăiesc, ca parazite, pe pielea altor animale; (*și la sg.*) animal care face parte din această categorie. • sil. *-zo-ar*. pl. *-e*. /<fr. ***épizoaire***.

epizód *s.n.* v. episod.

epizódic, -ă *adj.* v. episodic.

epizóic, -ă *adj.* **1** (*biol.*) Care crește pe corpul animalelor. **2** (*bot.*; *despre fructe, semințe, spori*) Care se răspîndește fixîndu-se de corpul animalelor. • sil. *-zo-ic*. pl. *-ci*, *-ce*. /<fr. ***épizoïque***.

epizóm *s.m.* (*biol.*) Unitate genetică nucleară care se poate multiplica independent sau ca adaos la un cromozom. • pl. *-i*. /<fr. ***épisome***; cf. gr. *ἐπί* „pe, deasupra", *σῶμα* „corp".

epizonál, -ă *adj.* (*geol.*) De epizonă, care este caracteristic epizonei. • pl. *-i*, *-e*. /***epizonă*** + *-al*.

epizónă *s.f.* (*geol.*) Zonă de șisturi cristaline formate în condițiile unui metamorfism regional slab, cînd temperatura și presiunea litostatică sînt scăzute, iar presiunea orientată este ridicată. • pl. *-e*. /<germ. ***Epizon***, fr. ***épizone***.

epizoótic, -ă *adj.* (*med. vet.*) Care aparține epizootiei, care se referă la epizootie. • pl. *-ci*, *-ce*. /<fr. ***épizootique***.

epizootíe *s.f.* (*med. vet.*) Răspîndire în masă și pe teritorii mari a unei boli contagioase la animale de aceeași specie sau de specii diferite și care poate produce epidemii la oameni. • sil. *-zo-o-*. pl. *-ii*. /<fr. ***épizootie***, ngr. ***επιζωοτία***; cf. gr. *ἐπί* „peste", *ζῷον* „animal".

epizootológ, -ă *s.m., s.f.* (*med. vet.*) Persoană specializată în epizootologie. • sil. *-zo-o-*. pl. *-gi*, *-ge*. /de la ***epizootologie***, prin derivare regresivă.

epizootologíe *s.f.* (*med. vet.*) Studiul epizootiilor. • sil. *-zo-o-*. g.-d. *-iei*. /***epizootie*** + *-ologie*.

eplorát, -ă *adj.* Care este înecat de plîns, dezolat, disperat, nenorocit. • pl. *-ți*, *-te*. /<fr. ***éploré***.

epocál, -ă *adj.* Care este menit să marcheze o epocă. *Apare ca o faptă epocală, demnă de a boteza un secol... acea străveche născocire a oamenilor* (BOGZA). ◆ De mare răsunet, memorabil, de o valoare covîrșitoare. *Un eveniment epocal*. • pl. *-i*, *-e*. /<it. ***epocale***, germ. ***epochal***.

epocă *s.f.* **1** (*mai ales cu determ. care indică specificul sau personalitatea, evenimentul dominant etc.*) Perioadă (lungă) de timp care se deosebește de celelalte printr-o trăsătură dominantă politică, istorică, științifică, culturală, prin anumite evenimente caracteristice, sau este marcată de o personalitate. *Gînditorii... au pregătit și au dezvoltat ideologia epocii luminilor* (BLA.). ◇ *Epocă de aur* v. aur. *Epoca de bronz* (sau *a bronzului*) v. bronz. *Epoca elenistă* v. elenist. *Epoca elenistică* v. elenistic. *Epoca fanariotă* v. fanariot. *Epoca de fier* (sau *a fierului*) v. fier. *Epoca modernă* v. modern. *Epoca paleolitică* v. paleolitic. *Epoca de piatră* (sau *a pietrei*) v. piatră. ◇ Loc.adj. *De epocă* = (*despre costume, mobilier, tablouri etc.*) care este executat în trecut, purtînd amprenta unei anumite perioade culturale, artistice, sau în prezent, respectîndu-se stilul caracteristic unei anumite perioade din trecut. *Nu era una care, în afara mobilierului uzual... să n-aibă piese de epocă* (CĂL.). ◇ Expr. *A face epocă* = a atrage atenția, a face vîlvă, a se impune la un moment dat; a marca o modă. *Eminescu face epocă în mișcarea noastră literară* (MAIOR.). **2** Perioadă de timp raportată la un anumit moment, la un eveniment etc. *O categorie deosebită de manuscripte... sînt cu mult anterioare epocei tipăririi lor* (EMIN.). **3** Ext. Totalitatea persoanelor care trăiesc în aceeași perioadă de timp sau care aparțin aceleiași generații. *Drept că epoca noastră e neîncrezătoare și sceptică* (EMIN.). ◆ Totalitatea evenimentelor, acțiunilor, situațiilor etc. care aparțin unei anumite perioade de timp. *Schimbarea unei epoci se produce adesea prin forță*. **4** Timp, moment, vreme (în care se repetă, periodic, în aceleași condiții, un proces, un fenomen, o activitate etc.). *Această determinare trebuie să se facă în legătură cu epocile de lucrare a solului* (CHIR.). **5** (*determ. de un pron.dem. sau pos.*) Perioadă a timpului de față sau despre care se vorbește. *În această epocă economiștii erau foarte prețuiți* (CA. PETR.). ◆ Perioadă de timp raportată la o generație. *Este imposibil să nu răsară mîine artistul care să-l scoată din limitele epocii noastre* (CĂL.). Perioadă de timp favorabilă (afirmării) cuiva. *Informaticienii s-au bucurat de atenția acordată. Era epoca lor!* **6** Moment din viața sau activitatea unui individ, determinat prin anumite fapte, întîmplări, situații etc. particulare. *Te-am întrebat dacă tu ești într-o epocă de studiu, cînd trebuie să citești mult* (CĂL.). **7** Interval de timp (nedeterminat). *Pamfletul e expresia unei epoce* (E. LOV.). **8** Perioadă de timp care corespunde unui stadiu de dezvoltare a unui organism; etapă, fază; spec. vîrstă. *Starea cartilaginoasă vine după cea mucoasă, fără a putea însă cineva hotărî epoca acestei treceri* (KR.). **9** Subdiviziune a timpului geologic, mai mică decît perioada căreia îi corespunde, în spațiu, o serie de straturi; gener. eră. *Descompunerea maierialelor lemnoase ce acopereau suprafața pămîntului în acea epocă* (PONI). • acc. și *epócă*. pl. *-ci*, (*înv.*) *-ce*. și (*înv.*) *épohă*, *epohí* *s.f.* /<fr. ***époque***, ngr. ***εποχή***, germ. ***Epoche***, it. ***epoca***.

epódă *s.f.* **1** (*în teatrul antic grec*) Partea a treia și ultima a triadei lirice a cîntecului unui cor, care urmează după strofă și antistrofă. **2** (*în poezia antică*) Poezie lirică compusă din distihuri în care cele două versuri sînt totdeauna inegale. **3** Mic poem satiric. • pl. *-e*. /<fr. ***épode***, lat. ***epôdos***, ***-i***; cf. gr. *ἐπῳδός* <*ἐπί* „după", *ᾠδή* „cîntec".

epohă *s.f.* v. epocă.

epohí *s.f.* v. epocă.

epolă *vb. I. intr.* A ochi vînatul fixînd pușca pe umăr. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***épauler***.

epolăj *s.n.* Epolare (1). • pl. *-e*. /<fr. ***épaulage***.

epolăre *s.f.* **1** Aducere a armei în poziția de ochire și declanșare a focului; epolaj. **2** (*constr.*) Execuție a unui epolment. **3** (*mar.*) Devierea din plan a marginii unei table de bordaj sau de punte. • pl. *-ări*. /v. ***epola***.

epolét *s.m.* **1** Accesoriu de îmbrăcăminte format dintr-o bandă de stofă tivită, acoperită cu galon de fir sau mărginită de franjuri, care se prinde pe umerii uniformelor și pe care se aplică, de obicei, însemnele gradului militar, ale specialității etc. *Călcau semeți iuncări cu prea sclipitoare fireturi la epoleți* (CE. PETR.). ◇ Meton. *Vardianul... ridica nătîng din epoleți* (KLOP.). ◆ Ext. Gradul de ofițer. *Te-am pus să trădezi epoletul pe care mările lor au binevoit să ți-l dea?* (CA. PETR.). ◇ Expr. *Are epoleți* sau *i se văd epoleții*, se spune despre cineva presupus a fi agent al unui serviciu de spionaj sau, în trecut, al securității române. **2** (*mar.*) Extremitate superioară a vîrfului unui catarg. • pl. *-ți*, (*înv.*) *-e*, *-uri*. și (*înv.*) *epolétă* *s.f.*, *spalét* *s.n.* /<rus. ***эполет***, fr. ***épaulette***, it. ***spalletta***.

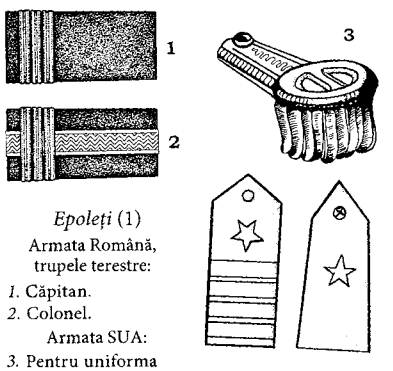

Epoleți (1)

Armata Română, trupele terestre:

1. Căpitan.
2. Colonel.

Armata SUA:

3. Pentru uniforma de paradă, 1812.
4. Căpitan de marină.
5. General de brigadă.

epolétă *s.f.* v. epolet.

epoiment *s.n.* **1** (*milit.*) Terasament care protejează o gură de foc și servanții contra loviturilor inamicului. **2** (*constr.*) Zid de susținere. • pl. *-e*. /<fr. ***épaulement***.

eponím, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m.* (*în antic. greacă*) Magistrat, arhonte sau preot care dădea numele său anului. ◆ Spec. Primul dintre cei nouă arhonți ai Atenei care dădea numele său unui an. **2** *s.m.* (*în antic. romană*) Unul dintre cei doi consuli sau unul din tribunii militari cu puteri consulare, care dădea numele său anului. **3** *adj.* Care dă numele său unui oraș, unei regiuni etc. *Atena este zeița eponimă a orașului Atena*. ◇ (*subst.*) *Atena e eponima orașului*. **4** *s.f.* (*ist.*) (Termen folosit pentru a desemna o) stațiune arheologică unde a fost cercetată pentru prima dată o cultură materială și care, ca urmare, a dat numele culturii respective. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***éponyme***; cf. gr. *ἐπί* „pe", *ὄνομα* „nume".

eponimíe *s.f.* (*în antic. greacă*) Funcția de eponim. ◆ Spec. Listă a arhonților eponimi. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***éponymie***.

epónj *s.n.* Țesătură specială moale, cu aspect buretos, cu fire buclate pe una dintre fețe sau pe amîndouă fețele, din care se fac prosoape, halate de baie etc. • /<fr. ***éponge*** „burete".

epopée *s.f.* **1** Poem epic de mari dimensiuni, în care se povestesc, în versuri, fapte eroice, legendare sau istorice, dominate mai ales de personaje extraordinare sau supranaturale, adesea de o deosebită însemnătate pentru viața unui popor. *Își desfășura trecătoarele umbre prin spațiul neguros asemenea zeilor întunecați din epopeele nordice* (EMIN.). ◇ Loc.adj. *De epopee* = care este extraordinar, de dimensiuni deosebite; epopeic. *Prietenia lor a căpătat forță de epopee*. ◇ Hiperb. *Epopee homerică petrecută în praful dosarelor* (E. LOV.). ◇ Fig. *Lupta pentru putere este o epopee de mii de ani*. ◆ Ext. Producție epică de mare amploare. *Modelul diriguitor pare să fi fost epopeea naturalistă a lui Tolstoi* (VIANU). ◆ Șir de fapte, de întîmplări eroice, glorioase (asemănătoare cu cele dintr-o epopee). *Mă hotărîi totuși să intru la mijloc în această epopee măreață și crîncenă ce se desfășura ochilor mei* (HOG.). **2** Totalitatea poemelor epice aparținînd unui popor sau avînd o anumită temă. *Epopeea cavalerească medievală a constituit subiectul mai multor filme*. • pl. *-ei*, (*înv.*) *-ee*. /<fr. ***épopée***, it. ***epopea***; cf. gr. *ἐποποιΐα* <*ἔπος* „narațiune, vers epic", *ποιέω* „a face".

epopéic, -ă *adj.* Care este propriu epopeii, care are caracterul unei epopei, ca de epopee, care se referă la epopee. *Ion... a cărui viziune a vieții este epopeică* (CONST.). ◆ (*iron.*; *despre scriitori*) Care este prolific. *Romancieri... epopeici prin sute de pagini* (PER.). • sil. *-pe-ic*. pl. *-ci*, *-ce*. /***epopee*** + *-ic*.

epopeizá *vb. I. tr.* A da dimensiunile unei epopei; a transforma în epopee. *Faptele banale petrecute au fost epopeizate*. • sil. *-pe-i-*. prez.ind. *-ez*./***epopee*** +*-iza*.

epópt *s.m.* (*în Grecia antică*) Filosof inițiat în cultul secret eleusin. • pl. *-ți*. /<germ. ***Epopt***, *fr. **épopt***; cf. gr. *ἐπόπτης*.

eportáție *s.f.* v. exportație.

épos *s.n.* **1** Epopee. *Vechile eposuri și legende... toate sînt invenții ale omului* (RALEA). ◆ Povestire, narațiune. *Este... de remarcat stilul de epos popular pe care-l capătă balada* (PER.). ◆ Ansamblul principalelor teme epice specifice unei culturi. *Eposul ce se creează în timpul nostru... reprezintă o creație poetică de calitate nouă* (PER.). **2** Totalitatea poemelor epice și legendelor unui popor. *Eposul germanic*. • pl. *-uri*. /<germ. ***Epos***, gr. ***ἔπος***.

epóxi *adj.invar.* (*chim.*; *despre substanțe*) Caracterizat prin prezența unui epoxid. • /<fr. ***époxy***.

epoxíd *s.m.* (*chim.*) **1** Funcție constituită prin legarea, într-o moleculă, a doi atomi de carbon ai unui lanț printr-un atom de oxigen exterior. ◆ Rășină sintetică conținînd o asemenea funcție, folosită în industria chimică și în medicină. **2** (*la pl.*) Compuși organici care au în moleculă grupareа eterică ciclică, întrebuințați și la obținerea glicolilor, a plastifianților, a rășinilor sintetice etc. • pl. *-izi*. /<fr. ***époxyde***.

epoxídic, -ă *adj.* (*chim.; despre compuși chimici*) Care conține grupul epoxid. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***époxydique***.

eprobétă *s.f.* v. eprubetă.

eprubétă *s.f.* **1** (*chim.*) Tub de sticlă (neutră și greu fuzibilă) cu pereții subțiri, închis la un capăt, întrebuințat în laboratoare pentru efectuarea reacțiilor și a analizelor chimice calitative. **2** (*mai ales în forma „epruvetă”*) Piesă de probă, confecționată dintr-o cantitate mică dintr-un anumit material, care, supusă unor experiențe, servește la determinarea proprietăților întregii cantități de material din care face parte. • pl. *-e.* și *epruvétă*, (*înv.*) *eprobétă, prubétă* *s.f.* /<fr. ***éprouvette***, după *probă*.

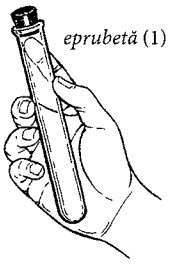
eprubetă (1)

epruvétă *s.f.* v. eprubetă.

épsilon *s.m.* **1** A cincea literă a alfabetului grecesc (și neogrec), corespunzînd sunetului *„e”*. **2** Sunetul notat cu această literă. **3** Semn grafic pentru această literă (*ε, Ε*). • pl. *-i.* /<gr. *ἒ ψιλόν* „e scurt”.

epsomít *s.n.* (*farm.*) Sulfat hidratat natural de magneziu, folosit ca medicament; sare amară. • /<fr., engl. ***epsomite***; cf. nm. pr. *Epsom*, oraș în Anglia.

epuizá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică bunuri materiale, materii prime etc.*) A termina prin consum, vînzare, distribuire etc.; a consuma, a întrebuința pînă la terminare. ◆ (*compl. indică stocuri de mărfuri, tiraje de cărți etc.*) A vinde integral. *Librăria și-a epuizat de mult timp tot tirajul.* ◆ (*compl. indică resurse naturale*) A secătui. **2** *tr.* (*compl. indică teme, argumente, probleme etc.*) A lămuri complet, a discuta în toate amănuntele sau a termina discuțiile, a studia în profunzime sau a sfîrși de studiat. ◇ Expr. *A-și epuiza argumentele* v. argument. **3** *tr., refl.* A (se) termina, a (se) sfîrși, a (se) isprăvi. *Cînd programul fu epuizat, ne suirăm în trăsura noastră* (IBR.). ◆ A trece în revistă pînă la capăt. *Omul ăsta epuizase toată gama posibilă a palorilor* (VIN.). **4** *tr., refl.* A (se) istovi, a (se) extenua, a (se) slei (din punct de vedere fizic sau psihic). *Epuizați de atîta așteptare, nu le mai era foame* (POPOV.). ◇ Ext. *Aceste sulfamide... nu lucrează decît dacă pancreasul nu este complet epuizat* (ABC.) • sil. *-pu-i-*. prez.ind. *-ez.* /<fr. ***épuiser***.

epuizábil, -ă *adj.* Care se poate epuiza. • sil. *-pu-i-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***épuisable***.

epuizánt, -ă *adj.* Care epuizează, obosește pe cineva; extenuant, istovitor. • sil. *-pu-i-*. pl. *-ți, -te.* /<fr. ***épuisant***.

epuizáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *epuiza* și rezultatul ei; terminare, isprăvire. **1** Consumare, întrebuințare integrală a unor bunuri materiale, materii prime etc. ◆ Vînzare integrală a unor mărfuri, ediții etc. *Epuizarea în scurt timp a primei ediții a poetului* (PER.) ◆ Secătuire a unor resurse naturale, rezerve de substanțe etc. *O cauză principală a epuizării rezervelor de apă în sol* (CHIR.). **2** Lămurire, discutare, studiere în toate amănuntele a unor probleme, proiecte, teme, argumente. *Nu poate fi vorba de o... epuizare a subiectului* (PRED.). **3** Ducere pînă la capăt, terminare. *Punctul arată oarecum epuizarea unei gîndiri sau a unei serii de gîndiri* (IORD.). **4** Pierdere a capacității funcționale a unui organ, a unui sistem sau a întregului organism în urma unei solicitări excesive; extenuare, oboseală, uzură. ◆ Extenuare fizică sau psihică; (stare de) oboseală accentuată. *Era... manifestarea extremei epuizări, după ce rezistase atîta vreme bolii* (PRED.). **5** (*tehn.*) Operație de îndepărtare cu ajutorul pompelor a apelor din interiorul unei săpături sau al unui batardou în vederea executării unor lucrări de construcții. • sil. *-pu-i-*. pl. *-ări.* /v. ***epuiza***.

epuizát, -ă *adj.* **1** (*despre bunuri materiale, materii prime, mărfuri etc.*) Terminat, sfîrșit, isprăvit (prin consumare, vînzare etc.). **2** Încheiat, sfîrșit, terminat. **3** (*despre ființe sau organismul lor, despre forța lor fizică sau psihică*) Istovit, extenuat, slăbit, sleit. *Mai cără trei lăzi și, epuizat, se lăsă să cadă pe iarbă* (POPOV.). • sil. *-pu-i-*. pl. *-ți, -te.* /v. ***epuiza***.

epuizmént *s.n.* **1** Epuizare. **2** Evacuare cu pompele a apei dintr-o săpătură, dintr-un batardou. • sil. *-pu-iz-*. pl. *-e.* /<fr. ***épuisement***.

epuiídă *s.f.* (*med.*) Epulis. • pl. *-e.* /<fr. ***épulide***.

epúlis *s.n.* (*med.*) Tumoare inflamatorie a mucoasei gingivale; epulidă. • /<fr. ***épulis***; cf. gr. *ἐπί* „pe”, *οὖλον* „gingie”.

epulón *s.m.* (*la romani*) Preot însărcinat cu organizarea solemnităților religioase publice, a ospețelor sacre și, mai tîrziu, a jocurilor publice. • pl. *-i.* /<fr. ***épulon***, lat. *epŭlo, -onis* <*epŭlae, -arum*, „ospăț”.

epulótic, -ă *adj.* (*farm.; despre unele medicamente, remedii*) Care cicatrizează. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***épulotique***; cf. gr. *ἐπουλωτικός*.

epurá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică soluții, amestecuri etc.*) A curăța de substanțele sau de corpurile nefolositoare sau dăunătoare. ◆ Spec. (*cu compl. „apa”*) A purifica, pentru a o face potabilă. **2** Fig. (*compl. indică instituții, întreprinderi, organizații etc.*) A reforma, a întări prin îndepărtarea elementelor (considerate) necorespunzătoare. ◇ (*în limbajul politic, cu privire la persoanele îndepărtate din funcții din rațiuni politice*) *Demnitarii din alte partide... au fost epurați din guvern.* ◆ (*compl. indică fondul unei biblioteci, cărți*) A îndepărta cărțile (considerate) necorespunzătoare, dăunătoare din punct de vedere științific sau politic. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***épurer***.

epuráre *s.f.* **1** Acțiunea de *a epura* și rezultatul ei; epurație, curățare, purificare. ◇ *Epurarea apei* = operație de îndepărtare din apele potabile, industriale, de canal etc. a substanțelor care le fac improprii anumitor întrebuințări. **2** (*în limbajul politic*) Îndepărtarea elementelor (considerate) necorespunzătoare, nedemne, dușmănoase, dăunătoare dintr-o instituție, dintr-un partid etc. ◇ *Epurare etnică* = lichidare a unor minorități etnice de către un regim totalitar. • pl. *-ări.* /v. ***epura***.

epurát, -ă *adj.* (*despre soluții, amestecuri, mai ales despre apă*) Curățat, purificat de corpurile dăunătoare, nefolositoare. • pl. *-ți, -te.* /v. ***epura***.

epuratív, -ă *adj.* Care este capabil să curețe; purificator. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***épuratif***.

epuratór *s.n.* Aparat sau instalație care servește la epurarea materialelor solide, lichide sau gazoase de substanțele nefolositoare sau dăunătoare. • pl. *-oare.* /<fr. ***épurateur***.

epurație *s.f.* Epurare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***épuration***.

epúră *s.f.* Desen liniar care reprezintă la scară, pe unul sau mai multe planuri, proiecțiile diferitelor părți ale unei figuri cu trei dimensiuni (mașini, case etc.). ◆ Reprezentare grafică precisă în scopul rezolvării unei probleme cu ajutorul construcțiilor geometrice. ◆ Diagramă. • pl. *-e.* /<fr. ***épure***.

epuvantábil, -ă *adj.* (*fran. înv.*) Înspăimîntător, groaznic, oribil. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***épouvantable***.

equisetum [ekvi'zetum] *s.m.* (*bot.*) **1** Arbore fosil cu rizomi subterani, de pe care se dezvoltă tulpinile aeriene cu ramuri și frunze în verticil (*Equisetum*). **2** (*pop.*) Coada-calului (*Equisetum arvense*). • /<fr. ***equisetum***, lat. st. ***equis(a)etum*** <*equus, -i* „cal”, *saeta, -ae* „păr rigid”.

equus ['ekvus] *subst.* (*zool.*) Gen de mamifere imparicopitate, avînd ca reprezentanți actuali calul, măgarul, zebra etc., caracterizate prin talie mare, dinți lungi, existența unui singur deget la picioare (*Equus*). • /<lat. ***equus, -i***.

eradicá *vb. I. tr.* **1** A smulge din rădăcini, a dezrădăcina. ◆ Fig. (*compl. indică boli infecțioase*) A face să dispară. *Măsurile luate vor eradica focarul epidemic.* **2** Fig. (*compl. indică situații tensionate, realități sociale negative, manifestări extreme etc.*) A stîrpi, a desființa, a extirpa. *Pentru a eradica terorismul trebuie utilizate toate metodele legale.* • prez.ind. *erádic, -chez.* /<fr. ***éradiquer***, lat. ***eradicare*** <*radix, -icis* „rădăcină”.

eradicáre *s.f.* Acțiunea de *a eradica* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***eradica***.

eradicát, -ă *adj.* (*despre boli, epidemii etc.*) Care a fost înlăturat complet. • pl. *-ți, -te.* /v. ***enumera***.

eradicáție *s.f.* Eradicare. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***éradication***.

erár *s.n.* v. erariu.

erariál, -ă *adj.* (*în organizarea adm. a Imperiului Austro-Ungar*) Care aparține erariului, care se referă la erariu, care este specific erariului. • sil. *-ri-al.* pl. *-i, -e.* / ***erariu*** + *-al*.

erário *s.n.* v. erariu.

erăriu *s.n.* **1** (*în organizarea adm. a Imperiului Austro-Ungar*) Administrația financiară a statului. **2** (*în Roma antică*) Tezaurul public și arhiva poporului roman. ◆ Locul în care era depozitat acest tezaur. • și (*înv.*) *erário, erár* *s.n.* /<germ. ***Ärar***, lat. ***aerarium, -ii***, it. ***erario***.

erasmián, -ă *adj.* Erasmic. • sil. *-mi-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***érasmien***.

erásmic, -ă *adj.* Care este propriu lui Erasm, care provine de la Erasm, care ține de filosofia lui Erasm. ◇ *Citire erasmică* = citire a limbilor clasice indicată de Erasm, potrivit modului în care acesta presupunea că se pronunțau. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***érasmique***; cf. nm. pr. *Erasmus* din Rotterdam, învățat umanist olandez.

erát *s.n.* v. erată.

erátă *s.f.* Listă adăugată de obicei la sfîrșitul unei cărți, al unei reviste, în care sînt semnalate greșelile de tipar (sau de fond) din cuprinsul lucrării și în care se face rectificarea acestora; corrigenda. • pl. *-e.* și *errátum*, (*înv.*) *erát* *s.n.* /<fr., lat. ***errata***; cf. lat. *errare* „a greși”.

erătic, -ă *adj.* Care nu este fix; care este rătăcitor. ◇ *Bloc eratic* sau *stîncă eratică* = bloc de piatră de dimensiuni mari, adus mai ales de ghețari și rămas într-un anumit loc în urma retragerii acestora, cu care nu are nimic în comun din punct de vedere geologic. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***erratique***, lat. ***erraticus, -a, -um***< *errare* „a rătăci”.

eră *s.f.* **1** Cea mai mare diviziune a timpului în istoria mai multor popoare. *O eră are o mie de ani.* ◆ Spec. (*în cronologie*) Sistem de calculare a timpului care începe sau își ia numele de la un eveniment istoric de importanță deosebită care slujește ca punct de referință pentru numărarea succesivă a anilor. *Era noastră începe de la nașterea lui Iisus Hristos.* **2** Perioadă istorică îndelungată marcată de un eveniment deosebit sau de un fapt real sau legendar. ◇ *Era creștină* v. creștin. **3** Epocă. *O eră zbuciumată, de războaie și catastrofe.* ◇ *Eră atomică* v. atomic. ◆ Epocă de la care începe o nouă ordine a lucrurilor. *S-a început o nouă eră în chipul de-a legifera* (EMIN.). **4** (*geol.*) Cea mai mare subdiviziune a timpului geologic căreia îi corespunde în spațiu o grupă de straturi. *În istoria pămîntului se cunosc următoarele ere: arhaică, algonkiană, paleozoică, mezozoică* și *neozoică*. • pl. *-e.* /<fr. ***ère***, lat. ***aera***.

erbacéu, -ée *adj., s.f.* **1** *adj., s.f.* (Plantă) cu tulpina subțire, nelignificată, fragedă, moale și apoasă, de obicei verde. ◆ (*s.f. pl.*) Familie a plantelor anuale sau vivace, cu tulpina moale și fragedă, de obicei verde. **2** *adj.* (*despre plante*) Care are natura și consistența ierbii. • pl. *-cei, -cee.* și *erbacíu* *adj.* /<fr. ***herbacé***, lat. ***herbacĕus, -a, -um*** <*herba, -ae* „iarbă”.

erbacíu *adj.* v. erbaceu.

erbi- Elem. de compunere „iarbă”. • /<fr. ***herbi-***; cf. lat. *herba, -ae.*

erbicíd, -ă *adj., s.n.* (*chim.*) Substanță chimică utilizată la distrugerea buruienilor dăunătoare agriculturii, avînd o acțiune toxică limitată la anumite specii vegetale sau pentru orice specie. • pl. *-e.* /<fr. ***herbicide***.

erbicidá *vb. I. tr.* A aplica erbicide pe un teren agricol. • prez.ind. *-ez.* / ***erbicid*** + *-a*.

erbicidáre *s.f.* (*agron.*) Tratare a unui teren (agricol) cu erbicide. • pl. *-ări.* /v. ***erbicida***.

érbiu *s.n.* (*chim.*) Element chimic, metal tranzițional din familia lantanidelor, alb-argintiu, care se găsește în natură numai combinat (în minerale rare) (*Er*). • /<fr. ***erbium***, germ. ***Erbium***.

erbivór, -ă *adj., s.n.* (Mamifer) care se hrănește numai cu vegetale, în special cu iarbă. ◆ (*s.n. pl.*) Ordin de mamifere care se hrănesc numai cu vegetale, avînd o dentiție specială. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***herbivore*** (*s*); cf. lat. *herba, -ae* „iarbă”, *vorare* „a mînca”.

erboríst, -ă *s.m., s.f.* Farmacist specializat în culegerea și prepararea de plante medicinale și droguri simple. ◆ Persoană, cu studii de farmacie, care vinde plante medicinale, mai ales în farmaciile naturiste.• pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***herboriste***.

erborizá *vb. I. tr.* A culege diferite plante pentru a le studia sau pentru a le prelucra în scopuri medicinale. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***herboriser***.

erborizáre *s.f.* Acțiunea de *a erboriza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***erboriza***.

erborizatór, -oáre *s.m., s.f., adj.* (Persoană) care se ocupă cu culegerea plantelor pentru studiu, pentru prepararea lor în scopuri terapeutice sau pentru alcătuirea ierbarelor. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***herborisateur***.

erchén *s.n.* (*mar.*; *reg.*) Velă (în special la o navă pescărească). • pl. *-e.* /<tc. ***yelken***.

erchét *s.n.* (*mar.*) Lanț folosit pentru smulgerea unei ancore de pe fundul unui fluviu. • /cf. germ. *Hirukette*.

erchián *s.m.* (*turc. înv.*) Sfetnic. • sil. *-chi-an*. pl. *-ieni*. /<tc. ***erkian***.

erculeán, -ă *adj.* v. herculeean.

eréb *s.n.* (*în mit. greacă*) Loc întunecat, subteran în infern, unde era împărăția morților. • pl. *-e.* /<it. ***erebo***; cf. lat. *erĕbus*, *-i* , gr. *ἔρεβος*.

eréct, -ă *adj.* (*biol.*; *despre plante, organe ale lor etc.*) Care este drept, ridicat în sus; vertical. • pl. *-ți, -te.* /<lat. ***erectus, -a, -um*** <*erigĕre* „a ridica".

erectíl, -ă *adj.* (*fiziol.*) **1** (*despre unele țesuturi, organe*) Care își mărește volumul, devenind dur, rigid sub influența fluxului sangvin. **2** Care se referă la erecție; capabil de erecție. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***érectile***; cf. lat. *erectus, -a, -um* „ridicat drept, vertical".

erectilitáte *s.f.* Proprietate a unui țesut sau organ de a fi erectil. • /<fr. ***érectilité***.

erectór, -oare *adj., s.m., s.n.* **1** *adj., s.m.* (*anat.*) (Mușchi, nerv) care servește la ridicarea anumitor organe. **2** *s.n.* Mașină de lucru folosită la ridicarea și la așezarea în poziție definitivă a pieselor prefabricate grele. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***érecteur***.

erécție *s.f.* (*fiziol.*) (Stare de) creștere de volum și indurare a organelor sau țesuturilor erectile (penis, clitoris, mamelon), provocată de un aflux de sînge. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) ***erecțiúne*** *s.f.* /<fr. ***érection***, lat. ***erectĭo, -onis***.

erecțiúne *s.f.* v. erecție.

ered[1]**-** Elem. de compunere „ereditate, ereditar, (referitor la) moștenire". • și *eredo-*. /<fr. ***hérédo-***; cf. lat. *hēres, -edis* „moștenitor".

eréd[2] *s.m.* v. credé.

eréde *s.m.* (*jur.*) Moștenitor; succesor. • pl. *-zi.* și *eréd, heréde s.m.* /<lat. ***hēres, -edis***, it. ***erede***.

eredită *vb. I. tr.* (*înv.*) **1** A moșteni, a prelua o succesiune. **2** A deține prin ereditate biologică. • prez. ind. *-ez.* /<lat. ***hereditare***, it. ***ereditare***.

ereditár, -ă *adj.* **1** (*jur.*; *despre bunuri*) Care se transmite prin (dreptul de) moștenire, care se moștenește. ◇ *Cod ereditar* v. cod. **2** (*despre demnități, prerogative etc.*) Care se transmite pe baza dreptului la succesiune. *Vreo castă aristocratică care și-a pierdut drepturile ei ereditare și istorice* (EMIN.). ◇ *Monarhie* (sau *dinastie*) *ereditară* = sistem de guvernămînt bazat pe transmiterea tronului moștenitorului legal al suveranului. *Fostul Domn obținu... recunoașterea unei dinastii ereditare* (EMIN.). ◆ (*despre grupuri sociale*) Care s-a constituit pe baza principiului ereditații. *O nobilime ereditară și istorică, bogată și puternică* (EMIN.). **3** (*despre urmașii unor case domnitoare*) Care se urcă la tron pe baza dreptului de succesiune. ◇ *Prinț* (sau *principe*) *ereditar* = prinț care are dreptul să moștenească tronul sau să întemeieze o dinastie. *Dorește formarea de mici state autonome cu principi ereditari* (EMIN.). **4** (*despre particularități fizice sau psihice, despre boli etc.*) Care se transmite urmașilor prin ereditate. ◇ *Boală ereditară* = boală care se dezvoltă la un individ prin acțiunea uneia sau mai multor gene mutante care provin din patrimoniul genetic al unuia din părinți. *Sifilis ereditar* v. sifilis. **5** Fig. (*despre calități, talente, trăsături psihologice etc.*) Care se transmite de la o generație la alta. *Talentul muzical a fost în familia Bach ereditar.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***héréditaire***, lat. ***hereditarĭus, -a, -um***.

ereditáre *s.f.* (*înv.*) Ereditate. • pl. *-ări.* /v. ***eredita***.

ereditáte *s.f.* **1** (*jur.*) (Drept de) moștenire, (drept de) succesiune. **2** Transmitere a unei demnități, a prerogativelor monarhice, a unor funcții pe baza dreptului de succesiune. ◆ Calitatea de moștenitor. *Ereditatea lui la tron nu i-a fost contestată.* **3** (*genet.*) Transmitere genetică a caracterelor ereditare ale unei ființe la descendenții săi. ◆ Spec. Transmitere a anumitor caractere individuale (fizice, psihice, mentale) de la părinți la copii. ◆ Caracter individualizant transmis în mod constant de la o generație la alta. **4** Totalitate a predispozițiilor, a aptitudinilor etc. moștenite de la strămoși. **5** Fig. Proprietate a unui lucru sau a unui fenomen de a depinde de acțiunile sau de stările sufletești anterioare. *Această participare a unei mulțimi mișcate este ereditatea actorului* (EMIN.). • pl. *-ăți.* și (*înv.*) *hereditáte.* /<fr. ***héréditė***, lat. ***hereditas, -atis***.

eredo- v. ered[1].

eredobioiogíe *s.f.* (*biol.*) Ramură a biologiei care se ocupă cu studiul fenomenelor eredității și ale variabilității organismelor vii. • sil. *-bi-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***hérédobiologie***.

eredocontagiúne *s.f.* (*med.*) Prezența la făt a unui germen patogen provenind fie din sperma tatălui, fie din sîngele mamei. • pl. *-i.* /<fr. ***hérédocontagion***.

eredopatíe *s.f.* Afecțiune moștenită sau transmisă ereditar. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hérédopathie***.

eredosífilis *s.n.* (*med.*) Denumire improprie pentru sifilisul congenital. • /<fr. ***hérédosyphilis***.

eremít *s.m.* Sihastru, pustnic; ermit. ◆ Ext. Persoană care duce o viață singuratică, retrasă, care evită societatea. • pl. *-ți.* și *ermít*, (*înv.*) *erimít s.m.* /<ngr. ***ερημίτης***, it. ***eremita***, fr. ***ermite***, lat. ***eremīta, -ae***; cf. gr. *ἐρημίτης*.

eremític, -ă *adj.* Care aparține eremiților, care se referă la eremiți; (ca) de eremit. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***érémitique***, it. ***eremitico***.

eremitísm *s.n.* Mod de viață al eremiților; situația eremiților. • /<fr. ***érémitisme***.

eremo- Elem. de compunere „deșert, gol, pustiu, izolat". • /<fr. ***érémo-***; cf. gr. *ἔρημος*.

eremofíl, -ă *adj., s.f.* (*bot.*) (Plantă) care se dezvoltă în stepe și deșerturi. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***érémophile***.

eremofobíe *s.f.* (*psih.*) Teamă patologică de deșert, de singurătate. • g.-d. *-iei.* / ***eremo-*** + ***fobie***; cf. engl. ***eremophobia***.

erepsínă *s.f.* (*biochim.*) Complex enzimatic din sucul intestinal, care eliberează aminoacizii din peptone și peptide, ajutînd la digestia substanțelor proteice alimentare. • pl. *-e.* /<fr. ***érepsine***; cf. gr. *ἐρέπτομαι* „a mînca".

erés *s.n.* **1** (*mit.*) Credință în forțe miraculoase, supranaturale. *Căci nu mă-ncîntă azi cum mă mișcară Povești și doine, ghicitori, eresuri* (EMIN.). **2** Superstiție. *Era o persoană practică, realistă; nu credea în eresuri.* **3** (*înv.*) Practică religioasă neoficială, înfierată de cultul oficial; erezie. ◆ Sectă religioasă. **4** Fig. Concepție falsă (transformată în deprindere); prejudecată, eroare. *Mintea îi era plină de eresuri.* **5** Fig. Ceea ce se abate de la concepțiile comune (ale unei societăți). *Considerau purtarea lui un eres.* ◆ Rătăcire, păcat. *O, șoptește-mi - zice dînsul - tu cu ochii plini d-eres, Dulci cuvinte* (EMIN.). • pl. *-uri,* (*înv.*) *-e.* și (*înv., pop.*) *irés s.n., irésă s.f.* /<slav. **ересь**.

eresipél *s.n.* v. erizipel.

eréte *s.m.* (*ornit.*) Gen de păsări răpitoare de zi, asemănătoare cu uliii, cu corpul zvelt, ciocul scurt și foarte încovoiat și cu cîte un disc de pene pe părțile laterale ale capului (*Circus*). ◆ Pasăre care face parte din acest gen: *a*) pasăre mare de culoare cenușie, cu pîntecele alburiu, cu ciocul scurt și încovoiat, care atacă păsările și unele mamifere mici (*Astur palumbarius*); *b*) pasăre de talie mijlocie, cu spinarea albastră și capul cenușiu, avînd zborul asemănător cu al rîndunelei și care se hrănește cu păsărele, mai ales cu rîndunele (*Falco subbuteo*). • pl. *-ți.* și (*pop.*) *heréte s.m.* /<magh. ***herjó***.

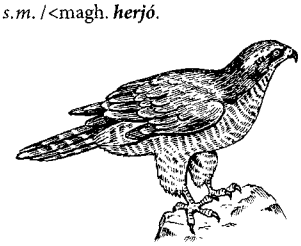

erete

erétic, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care, făcînd parte dintr-o biserică sau confesiune religioasă, este inițiator, propovăduitor sau adept al unei erezii. *Pe viitor să-și puie toate puterile ca să stîrpească din rădăcină pe creștinii eretici și schismatici* (EMIN.). ◆ Spec. (Persoană) care fiind membru al unei biserici (catolice) neagă, cu argumente, sau pune la îndoială dogma sau adevărurile relevate. **2** *s.m., s.f.* Ext. Persoană necredincioasă, ateu. **3** *adj.* (*despre doctrine, scrieri, manifestări etc. religioase*) Care conține o erezie; care se referă la o erezie; cu caracter de erezie, îndepărtîndu-se radical de ideologia oficială sau de ideile comun acceptate; eretical. ◆ Fig. (*despre stil*) Care nu se conformează normelor. *Modul său de a picta a fost considerat eretic.* **4** *adj., s.m., s.f.* Fig. (Persoană) care, în politică sau într-un anumit domeniu, se deosebește de opinia sau de ideologia comună grupului din care face parte, prin modul de a gîndi și aprecia lucrurile. **5** *s.m., s.f.* (*înv.*) Nume dat persoanelor care aparțin altor religii, mai ales celor necreștine. ◆ Persoană căreia i se dădea acest nume; păgîn, necredincios. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***hérétique***, it. ***eretico***, ngr. ***αιρετικός***, lat. ***haeretĭcus, -a, -um***, slav. **иеретикъ**; cf gr. *αἱρετικός*.

ereticál, -á *adj.* Eretic. • pl. *-i, -e.* /de la ***eretic***; cf. engl. *heretical*.

eretísm *s.n.* **1** (*med.*) (Stare de) hiperexcitabilitate a unui organ. ◇ *Eretism cardiac* = ansamblu de tulburări funcționale cardiace observat relativ frecvent în adolescență, determinat de o hiperexcitabilitate cardiacă și caracterizat clinic prin modificări ale zgomotelor și contracțiilor cardiace. **2** Fig. Exaltare, pasiune puternică. *Se afla în plin eretism artistic.* • /<fr. ***éréthisme***; cf. gr. *ἐρεθισμός* „iritație, excitație".

ereutofobíe *s.f.* (*psih.*) Fenomen patologic care se manifestă prin (teamă obsedantă de) roșire a feței în public; eritrofobie. • sil. *-re-u-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***éreuthophobie***; cf. gr. *ἔρευθος* „roșeață", *φόβος* „frică".

ereziárh *s.m.* **1** (*bis.*) Întemeietor al unei erezii; șef al unei secte eretice. **2** (*ist.*) Fondator al școlii cinice din Grecia antică. • sil. *-zi-arh.* pl. *-i.* /<fr. ***hérésiarque***, lat. ***haeresiārcha, -ae***; cf. gr. *αἱρεσιάρχης*.

erezíe *s.f.* **1** Doctrină sau credință religioasă care ia naștere în sînul unei religii dogmatice, opunîndu-se tradiției, și care este condamnată de religia respectivă. *Să stîrpească din rădăcină toți vlăstarii ereziei din via Domnului* (EMIN.). ◇ Compar. *Erezia samănă c-o boală lipicioasă sau c-un șarpe ce se tîrîie prin întuneric* (EMIN.). ◆ (*bis.*) Teză sau doctrină care se opune adevărului revelat de Dumnezeu, învățăturilor sinoadelor, conciliilor și ale Părinților Bisericii. **2** Concepție, opinie, filosofică sau politică, contrară principiilor esențiale ale unei doctrine stabilite, ale unei linii directoare acceptate de toată comunitatea. **3** Fig. Greșeală, eroare, rătăcire. *Să rostească erezii absurde la care ar fi zîmbit... cel mai modest elev* (CE. PETR.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***hérésie***, it. ***eresia***, lat. ***haerĕsis, -eseos***; cf. gr. *αἵρεσις* „alegere".

erg[1] *s.m.* (*fiz.*) Unitate de măsură pentru energie, lucru mecanic și căldură egală cu lucrul mecanic efectuat de o forță de o dină care își deplasează punctul de aplicație cu 1 cm. • pl. *-gi.* /<fr. ***erg***; cf. gr. *ἔργον* „lucru, acțiune".

erg[2] *s.n.* (*geogr.*) Deșert de nisip acoperit cu dune, foarte întinse, ocupînd sute sau mii de km², în Sahara, Peninsula Arabică etc., format, de obicei, în porțiunile mai coborîte ale scoarței pămîntești; areg. • pl. *-uri.* /<fr. ***erg*** <cuv. ar.

ergalíe *s.f.* (*în trecut*; *la pl.*) **1** Instrumente utilizate în activități de cercetare. **2** Obiecte utilizate în menaj. **3** Unelte, utilaje. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<ngr. ***εργαλείον***.

ergán *s.n.* (*electr.*) Material ceramic folosit în electrotehnică la confecționarea pieselor izolante pentru curenții de înaltă frecvență. • /<fr. ***ergan***.

ergast- Elem. de compunere „care elaborează, care transportă". • și *ergasto-*. /<fr. ***ergast(o)*** -; cf. gr. *ἐργαστής* „muncitor".

ergasteníe *s.f.* (*med.*) Astenie cauzată de suprasolicitare psihică sau fizică. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***ergasthénie***.

ergasteríe *s.f.* (*ist.*) Atelier meșteșugăresc în Atena, în care era utilizată munca sclavilor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***ergastérie***.

ergasto- v. ergast-.

ergastoplásmă *s.f.* (*biol.*) Formațiune citoplasmatică în care circulă substanțele metabolice (ribozomii). • /<fr. ***ergastoplasme***; cf. gr. *ἐργάζομαι* „a munci", *πλάσμα* „obiect modelat".

ergăstul *s.n.* (*ist.*) Locuință romană subterană unde dormeau sclavii sau erau închiși cei obligați la munci agricole; închisoare. • pl. *-e.* /<fr. ***ergastule***, lat. ***ergastŭlum, -i***, it. ***ergastolo***.

ergatív *s.n.* (*gram.*) Caz gramatical, în unele limbi flexionare, care indică subiectul unei acțiuni ce se exercită asupra unui obiect (complementul de agent). • /<fr. ***ergatif***; cf. gr. *ἐργάζομαι* „a lucra".

ergo- Elem. de compunere „(referitor la) muncă; activitate; energie". • /<fr. ***ergo-***; cf. gr. *ἔργον* „lucru".

ergocíclu *s.n.* Cadru metalic fix, cu pedale, asemănător cu bicicleta, folosit în scopuri terapeutice sau pentru exerciții fizice. • pl. *-uri.* /*ergo-* + *[bi]ciclu.*

ergódic, -ă *adj.* **1** (*log.; despre ipoteze*) Care presupune că realizarea izolată a unui proces aleatoriu staționar este statistic reprezentativă pentru realizările posibile. **2** (*fiz.; despre un sistem termodinamic*) Ai cărui parametri interni depind, la parametrii externi dați, numai de energie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***ergodique***, germ. ***ergodisch***.

ergodicitáte *s.f.* (*log.*) Proprietate a unui proces aleatoriu staționar care satisface ipoteza ergodică. • /<fr. ***ergodicité***.

ergodinamográf *s.n.* Ergograf. • pl. *-e.* /<fr. ***ergodynamographe***.

ergogenézã *s.f.* (*biol.*) Ansamblu de factori care condiționează creșterea. • /<fr. ***ergogenèse***.

ergográf *s.n.* (*med.*) Aparat pentru înregistrarea grafică a activității musculare a unui mușchi sau a unui grup muscular, în vederea investigării modificărilor provocate de oboseală sau de unele boli; ergodinamograf. • pl. *-e.* /<fr. ***ergographe***; cf. gr. *ἔργον* „lucru", *γράφω* „a scrie".

ergográfic, -ă *adj.* Care se referă la ergografie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***ergographique***.

ergografíe *s.f.* **1** (*med.*) Metodă de înregistrare grafică a modificărilor lucrului mecanic al unui mușchi sau grup muscular, în stările de oboseală sau în unele boli. **2** Descriere a elementelor și aspectelor materiale ale vieții unei comunități etnice, a civilizației și tehnicii muncii. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***ergographie***.

ergográmă *s.f.* Diagramă obținută la ergograf. • pl. *-e.* /<fr. ***ergogramme***.

ergól *s.m.* (*chim.*) Substanță omogenă, folosită singură sau în amestec cu alte substanțe, care este destinată să furnizeze energie unui amestec fuzant. • /<fr. ***ergol***.

ergologíe *s.f.* Știința despre bunurile materiale ale culturii. • g.-d. *-iei.* /<germ. ***Ergologie***.

ergométric, -ă *adj.* Care aparține ergometriei, care se referă la ergometrie. ◇ *Bicicletă ergometrică* = aparat în formă de bicicletă, fără roți, servind la aprecierea adaptării omului la efort în diferite sectoare de muncă și discipline sportive. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***ergométrique***.

ergometríe *s.f.* Disciplină care se ocupă cu determinarea eforturilor fizice (musculare) prin măsurarea lucrului mecanic efectuat. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***ergométrie***.

ergometrínă *s.f.* (*farm.*) Alcaloid din secară-cornută, cu acțiune vasoconstrictoare și hemostatică. • /<fr. ***ergométrine***.

ergométru *s.n.* Aparat folosit în ergometrie. • pl. *-e.* /<fr. ***ergomètre***.

ergónă *s.f.* (*biochim.*) Nume generic dat unor substanțe organice (enzime, vitamine, hormoni) din constituția celulelor vii, a căror acțiune constă în stimularea funcțiunilor celulare. • pl. *-e.* /<fr. ***ergone***.

ergonómic, -ă *adj.* **1** Care aparține ergonomiei, care se referă la ergonomie. ◇ *Atestat ergonomic* v. atestat. **2** (*despre mobilier, utilaje etc.*) A cărui formă, dimensiuni, manevrare este adaptată la condițiile de muncă. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***ergonomique***.

ergonomíe *s.f.* Disciplină care se ocupă cu studiul condițiilor și al metodelor de muncă, al interacțiunii dintre om, mașină și mediul de muncă în diferite tipuri de sisteme industriale, în vederea normalizării raționale a acestora, a îmbunătățirii metodelor și mijloacelor de producție. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***ergonomie***.

ergonomíst, -ă *s.m., s.f.* Persoană specializată în ergonomie. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***ergonomiste***.

ergopsihiatríe *s.f.* (*med.*) Ramură a medicinei care se ocupă cu studiul omului în procesul muncii și al aspectelor legate de psihoigienă. • sil. *-hi-a-.* g.-d. *-iei.* /*ergo-* + ***psihiatrie***.

ergospirométru *s.n.* (*med.*) Aparat utilizat la examinarea funcțiilor respiratorii. • pl. *-e.* /*ergo-* + ***spirometru***.

ergosterínă *s.f.* (*farm.*) Ergosterol. • /<fr. ***ergostérine***.

ergosteról *s.m.* (*hist.*) Sterol din țesuturile animale și vegetale, a cărui activare, prin iradiere cu radiații ultraviolete, produce vitamina D_2; ergosterină. • /<fr. ***ergostérol***.

ergót *s.n.* **I** (*agron.*) **1** Formație vegetală parazitară, veninoasă, care apare sub formă de mici puncte pe spicul unor graminee. **2** Boală criptogamică a cerealelor, în special a secarei, caracterizată prin formarea de ergoturi; cornul-secarei. **II** (*anat.*) Proeminență medulară a fiecărui ventricul lateral al creierului. • pl. *-uri.* /<fr. ***ergot***.

ergotá *vb. I. tr.* (*fran.*) A ridica obiecții neîntemeiate; a șicana, a sîcîi pentru fleacuri. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***ergoter***.

ergotamínă *s.f.* (*farm.*) Alcaloid natural extras din cornul-secarei, sub formă de cristale higroscopice, care se descompune la lumină și aer și care, sub formă de tartrat, este folosit ca medicament contra migrenelor. • /<fr., engl. ***ergotamine***.

ergoterapeút *s.m.* Medic specializat în ergoterapie. • sil. *-pe-ut.* pl. *-ți.* /<fr. ***ergothérapeute***.

ergoterapeútic, -ă *adj.* Care ține de ergoterapie, care se referă la ergoterapie. • sil. *-pe-u-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***ergothérapeutique***.

ergoterapíe *s.f.* (*med.*) (Metodă de) tratament pentru unele boli psihice în care munca manuală simplă depusă de bolnav constituie factorul activ de menținere sau reactivare a capacităților creative și productive și de reinserție socioprofesională. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***ergothérapie***; cf. gr. *ἔργον* „lucru, acțiune", *θεραπεία* „tratament".

ergotínă *s.f.* (*farm.*) Substanță toxică obținută din cornul-secarei, care provoacă tulburări nervoase, digestive, cardiorespiratorii sau contracția mușchilor, fiind întrebuințată în medicină ca hemostatic, mai ales în hemoragiile uterine. • pl. *-e.* /<fr. ***ergotine***.

ergotimínă *s.f.* (*farm.*) Alcaloid izomer al ergotoxinei, extras din cornul-secarei, folosit ca medicament vasoconstrictor, hemostatic intern, ocitocic etc. • /<fr. ***ergotinine***.

ergotísm *s.n.* (*med.*) Intoxicație acută sau cronică provocată de consumarea cerealelor atacate de o anumită ciupercă; intoxicație cu ergotină. • /<fr. ***ergotisme***.

ergotoxínă *s.f.* (*farm.*) Ergotină. • pl. *-e.* /<fr. ***ergotoxine***.

érhă *s.f.* (*reg.*) Piele de vițel foarte subțire, bine tăbăcită, care se aplică pe bundițe și pe care se brodează flori. • /<pol. ***jercha***, magh. ***irha***.

eríc *s.n.* Canal artificial prevăzut cu garduri de nuiele care permite trecerea anumitor specii de pești din mări sau din fluvii în lacuri. • pl. *-uri.* /<ucr. ***epuк***.

ericacée *s.f.* (*la pl.*) Familie de plante dicotiledonate, gamopetale, cuprinzînd arinul, rododendronul și azaleele (*Ericaceae*); (*și la sg.*) plantă care face parte din această familie. • pl. *-cee.* /<fr. ***éricacées***.

erijá *vb. I. refl.* (*urmat de determ. introduse prin prep. „în"*) A-și atribui fără nici un drept o situație, un rol care conferă autoritate. *S-a erijat în conducătorul grupului.* ◆ A vrea să treacă drept..., a se da drept..., a-și aroga ilegal o autoritate, un rol care conferă autoritate. *S-a erijat în rolul de tutore al orfanului.* ◆ (*înv.; tr.*) A ridica la o condiție superioară. • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***ériger***.

erijáre *s.f.* Faptul de *a se erija.* • pl. *-ări.* /v. ***erija***.

eriját, -ă *adj.* **1** (*despre roluri, funcții, situații etc.*) Care a fost atribuit. **2** (*despre poziții profesionale, sociale etc.*) Care este autoatribuit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***erija***.

erimít *s.m.* v. eremit.

erinaceíde *s.n.* (*la pl.*) Familie de mamifere insectivore, cu corpul acoperit de țepi (*Erinaceidae*); (*și la sg.*) animal care face parte din această familie. • sil. *-ce-i-.* pl. *-ee.* /<fr. ***érinacéidés***; cf. lat. *erinaceus, -i* „arici", gr. *εἶδος* „aspect".

erinacéu, -ée *adj.* Care are ghimpi, care este asemănător cu un arici. • pl. *-ei, -ee.* /<fr. ***érinacé***.

erínii *s.f. pl.* (*în mit. greacă; și nm. pr.*) Divinități ale infernului menite să pedepsească fărădelegile muritorilor, urmărindu-i mai ales pe ucigașii rudelor de sînge, reprezentate ca niște femei cu părul răvășit, împletit cu șerpi, corespunzînd *furiilor*, la romani. • /<fr. ***Érinnyes***; cf. gr. *Ἐριννύες*.

erinofilíe *s.f.* (*filat.*) Ramură a filateliei care se ocupă cu colecțiile de viniete fără valoare de francare. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***érinnophilie***.

erisifacée *s.f.* (*la pl.*) Familie de ciuperci parazite care provoacă diverse boli la unele plante (*Erysiphaceae*); (*și la sg.*) ciupercă ce face parte din această familie. • pl. *-cee.* /<fr. ***érisifacées***.

eristic, -ă *s.m., s.f., adj.* (*filos.*) **1** *s.m., s.f.* Adept al școlii din Megara. **2** *adj.* Care aparține eristicii, care se referă la eristică. ◇ *Școală eristică* = nume dat școlii filosofice din Megara (Grecia antică), datorită înclinării ei spre controverse. **3** *s.f.* Artă a disputei, a controversei, folosind argumente subtile sau recurgînd la artificii sofistice, fără a ține cont dacă propoziția contestată e adevărată sau falsă. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***éristique***; cf. gr. *ἐριστικός* <*ἐρίζω* „a se certa, a disputa".

eritá *vb. I. tr.* (*jur.; înv.; compl. indică bunuri*) A moșteni. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***hériter***.

eritabilitáte *s.f.* Capacitatea de a se transmite de la o generație la alta. • /de la ***erita***.

eritém *s.n.* Înroșire a pielii, în formă de pete, care apare pe corp, dispare la presiune și este o manifestare curentă a unui mare număr de afecțiuni cutanate. ◇ *Eritem nodos* v. nodos. • pl. *-e.* /<fr. ***érythème***; cf. gr. *ἐρύθημα* „roșeață".

eritematós, -oásă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Persoană) care suferă de eritem. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***érythémateux***; cf. gr. *ἐρύθημα* „roșeață".

eritr- Elem. de compunere „roșu", „hematie". • și *eritro-.* /<fr. ***érythr(o)-***; cf. gr. *ἐρυθρός*.

eritrásmă *s.f.* (*med.*) Afecțiune cutanată parazitară provocată de unele ciuperci, caracterizată prin prezența la nivelul axilelor și al regiunii inghinale a unor plăci maronii bine delimitate, cu scuame fine, pruriginoase, fluorescente sub radiații ultraviolete. • /<fr. ***érythrasma***; cf. gr. *ἐρυθραίνω*, „a se înroși".

eritrémic, -ă *adj.* (*med.*) Care ține de eritremie, care se referă la eritremie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***érythrémique***.

eritremíe *s.f.* (*med.*) Boală caracterizată prin mărirea numărului de globule roșii din sînge, prin culoarea roșie a tegumentelor și printr-o hiperplazie a măduvei osoase; poliglobulie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***érythrémie***; cf. gr. *ἐρυθρός* „roșu", *αἷμα* „sînge".

eritrínă *s.f.* **1** (*farm.*) Antibiotic izolat din eritrocitele mamiferelor, cu efect în special asupra bacteriilor difterice. **2** Pigment roșu specific algelor roșii, prezent și în talul unor licheni. • pl. *-e.* /<fr. ***érythrine***.

eritrísm *s.n.* Colorație congenitală roșcată a părului. • /<fr. ***érythrisme***.

eritro- v. eritr-.

eritroblást *s.m.* (*biol.*) Globulă roșie primitivă a eritrocitelor, care comportă încă un nucleu în stare de formare și dă naștere hematiei. • pl. *-ști, n. -e.* /<fr. ***érythroblaste***; cf. gr. *ἐρυθρός* „roșu" , *βλαστός* „vlăstar, germen".

eritroblastemíe *s.f.* (*med.*) Boală caracterizată prin prezența anormală a eritroblaștilor în sîngele circulant. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***érythroblastémie***; cf. gr. *ἐρυθρός* „roșu", *βλαστός* „vlăstar, germen", *αἷμα* „sînge".

eritroblástic, -ă *adj.* (*biol.*) Care ține de eritroblaști, care se referă la formarea eritroblaștilor. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***érythroblastique***; cf. gr. *ἐρυθρός* „roșu", *βλαστός* „vlăstar, germen".

eritroblastopeníe *s.f.* (*med.*) Diminuare sau reducere extremă a producției medulare de eritroblaști, care determină anemia. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***érythroblastopénie***; cf. gr. *ἐρυθρός* „roșu", *βλαστός* „vlăstar, germen", *πενία* „sărăcie".

eritroblastóză *s.f.* (*med.*) (Boală caracterizată prin) creșterea patologică a numărului eritroblaștilor în sînge. • pl. *-e.* /<fr. ***érythroblastose***; cf. gr. *ἐρυθρός* „roșu", *βλαστός* „vlăstar, germen".

eritrocheratodermíe *s.f.* (*med.*) Boală de piele care se manifestă sub formă de plăci roșii, care pot deveni verucoase. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***érythrokératodermie***.

eritrocianóză *s.f.* (*med.*) Eritem de nuanță violacee. • sil. *-ci-a-.* /<fr. ***érythrocyanose***; cf. gr. *ἐρυθρός* „roșu", *κυάνωσις* „albăstrime".

eritrocít *s.n.* (*biol.*) Hematie. • pl. *-e.* /<fr. ***érythrocyte***; cf. gr. *ἐρυθρός* „roșu", *κύτος* „celulă".

eritrocitár, -ă *adj.* (*biol.*) Care aparține eritrocitelor, care se referă la eritrocite. • pl. *-i, -e.* /***eritrocit*** + *-ar.*

eritrocitóm *s.n.* (*med.*) Mielom dezvoltat de elementele medulare formatoare de globule roșii. • pl. *-oame.* /<fr. ***érythrocytome***.

eritrocitóză *s.f.* (*med.*) Creștere a numărului de eritrocite în sînge; eritremie, poliglobulie. • pl. *-e.* /<fr. ***érythrocytose***; cf. gr. *ἐρυθρός* „roșu", *κύτος* „cavitate, recipient".

eritrodermíe *s.f.* (*med.*) Dermatoză generalizată caracterizată printr-o înroșire intensă și generalizată a întregului înveliș cutanat, prin vezicule, edeme etc., avînd drept cauze intoxicații medicamentoase, boli infecțioase, leucemie etc. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***érythrodermie***; cf. gr. *ἐρυθρός* „roșu", *δέρμα* „piele".

eritrodonție *s.f.* (*med.*) Maladie congenitală constînd în colorarea dinților în roz sau în roz-maroniu.

• g.-d. *-iei.* /<fr. ***érythrodontie***; cf. gr. *ἐρυθρός* „roşu", *ὀδούς, ὀδόντος* „dinte".

eritrofobíe *s.f.* (*psih.*) **1** Teamă patologică de culoarea roşie. **2** Ereutofobie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***érythrophobie***; cf. gr. *ἐρυθρός* „roşu", *φόβος* „frică".

eritrolíză *s.f.* (*med.*) Distrugere a globulelor roşii. • pl. *-e.* /<fr. ***érythrolyse***.

eritromelalgíe *s.f.* (*med.*) Eritem dureros, însoţit de congestie şi tumefacţie localizate la nivelul extremităţilor membrelor, provocat de unele tulburări endocrino-simpatice. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***érythromélalgie***; cf. gr. *ἐρυθρός* „roşu", *μέλος* „extremitate, membru", *ἄλγος* „durere".

eritromelíe *s.f.* (*med.*) Boală cronică a pielii adultului la nivelul extremităţilor corpului. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***érythromélie***; cf. gr. *ἐρυθρός* „roşu", *μέλος* „extremitate, membru".

eritromicínă *s.f.* (*farm.*) Antibiotic puternic, cu acţiune bacteriostatică sau bactericidă, activ mai ales în infecţiile stafilococice severe. ◆ Ext. Comprimat, capsulă, flacon, folie etc. care conţine acest antibiotic. • pl. *-e.* /<fr. ***érythromycine***; cf. gr. *ἐρυθρός* „roşu", *μύκης* „ciupercă".

eritropatíe *s.f.* (*med.*) Denumire generică dată bolilor globulelor roşii. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***érythropathie***.

eritropeníe *s.f.* (*med.*) Scădere considerabilă a numărului globulelor roşii din sîngele circulant. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***érythropénie***; cf. gr. *ἐρυθρός* „roşu", *κύτος* „cavitate, recipient", *πενία* „sărăcie".

eritroplazíe *s.f.* (*med.*) Dermatoză pe mucoase, sub formă de pete de culoare alb-cenuşie sau roz, lucioase, nedureroase, care se transformă, de obicei, într-un epiteliom. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***érythroplasie***; cf. gr. *ἐρυθρός* „roşu", *πλάσις* „formare".

eritropoézǎ *s.f.* v. eritropoieză.

eritropoiézǎ *s.f.* (*biol.*) Proces de formare a globulelor roşii (eritrocite) care se desfăşoară în mod normal în măduva osoasă; hematopoieză. • şi *eritropoézǎ s.f.* /<fr. ***érythropoïèse***; cf. gr. *ἐρυθρός* „roşu", *ποιέω* „a face".

eritropsíe *s.f.* (*med.*) Defect de vedere constînd în a percepe cu o tentă roşiatică obiectele din mediul înconjurător. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***érythropsie***; cf. gr. *ἐρυθρός* „roşu", *ὄψις* „vedere, aspect".

eritropsínă *s.f.* (*biol.*) Proteină de culoare roşie, prezentă în unele celule ale retinei şi care, sub acţiunea luminii, îşi schimbă culoarea spre galben-palid. • pl. *-e.* /<fr. ***érythropsine***.

eritrotoxínă *s.f.* (*biol.*) Toxină care acţionează asupra globulelor roşii. • pl. *-e.* /<fr. ***érythrotoxine***.

eritróză *s.f.* **1** (*med.*) Aspect roşu congestiv al pielii şi al mucoaselor. ◆ Hiperplazie a ţesuturilor formatoare de hematii. **2** (*med.*) (Fenomen patologic manifestat prin) predispoziţie de a roşi în accese, ca urmare a unei vasodilataţii. **3** (*chim.*) Alcool-aldehidă cu patru atomi de carbon în moleculă, care este optic activ. • pl. *-e.* /<fr. ***érythrose***.

eritrozínă *s.f.* (*chim.*) Materie colorantă roşie, formată prin acţiunea iodului asupra fluoresceinei, folosită ca sensibilizator fotografic în galben şi portocaliu, la colorarea unor preparate microscopice etc. • /<fr. ***érythrosine***.

eritruríe *s.f.* (*med.*) Colorare în roşu a urinei, din cauza hemoglobinei sau a unui pigment colorat introdus în organism. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***érythrurie***.

erizipél *s.n.* (*med.*) Dermatită acută infecţioasă şi contagioasă provocată de streptococul hemolitic, manifestată prin febră, prin inflamarea şi înroşirea unei porţiuni delimitate a pielii, localizată cel mai adesea pe faţă sau pe membre. • pl. *-e.* şi (*înv.*) *erizipélă s.f.*, *eresipél s.n.* /<fr. ***érysipèl***, ***érésipèle***, it. ***erisipela***, lat. ***erysipēlas***, ***-atis***; cf. gr. *ἐρυσίπελας* <*ἐρεύθω* „a înroşi", *πέλα* „piele", *εἶδος* „aspect".

erizipelatós, -oásă *adj.*, *s.m.*, *s.f.* (*med.*) (Suferind) de erizipel. • pl. *-oşi, -oase.* /<fr. ***érysipélateux***.

erizipélă *s.f.* v. erizipel.

erizipeloíd *s.n.* (*med.*) Boală infecţioasă microbiană profesională cu erupţii, provocată de toxinele unui bacil al rujetului porcului. • /<fr. ***érysipéloïde***; cf. gr. *ἐρυσίπελας.* <*ἐρεύθω* „a înroşi", *πέλας* „lîngă", *εἶδος* „formă".

ermelín *s.m.* v. hermelină.

ermeneútic, -ă *adj.*, *s.f.* v. hermeneutic.

ermétic, -ă *adj.* **1** Care este dificil sau imposibil de înţeles, de interpretat. *O previziune exprimată într-un mod ermetic.* <> (*adv.*) *Criticul se exprimă ermetic.* <> *Poezie ermetică* = poezie caracterizată prin ermetism. **2** (*despre concepţii, teorii etc.*) Care preferă utilizarea unor procedee intelectualizate excesiv, criptice sau obscure. *O prezentare ermetică a ideologiei sale.* **3** (*despre creatori, artişti*) Care cultivă sau practică ermetismul. ◆ (*subst.*) Artist care utilizează ermetismul. **4** Fig. Greu de înţeles, obscur. *I-a dat un răspuns ermetic.* **5** (*despre sisteme de închidere*) Care astupă perfect, care nu permite să pătrundă sau să iasă nimic, care prezintă o etanşeitate foarte bună. <> (*adv.*) *Recipient închis ermetic.* <> Ext. *Nimeni nu poate opri în mod ermetic trecerea unui om* (EMIN.). • pl. *-ci, -ce.* şi *hermétic, -ă adj.* /<fr. ***hermétique***, it. ***ermetico***.

ermeticéşte *adv.* (*înv.*) În mod ermetic. • */ermetic* + *-eşte*.

ermetísm *s.n.* **1** Tendinţă estetică formalistă în literatură, mai ales în poezie, manifestată cu precădere după Primul Război Mondial, de a cultiva un limbaj esenţializat, bazat pe analogii şi caracterizat prin concentrare imagistică, sugestii fonice şi lirism accentuat, care nu afirmă, ci construieşte un sistem aluziv, uneori obscur sau puţin accesibil. **2** Stil artistic ce se caracterizează prin utilizarea excesivă a procedeelor ermetice. ◆ Caracterul ermetic al unui procedeu artistic, al unor creaţii artistice etc. **3** Caracter secret al unei doctrine. • şi *hermetísm s.n.* /<fr. ***hermétisme***, it. ***ermetismo***; cf. nm. pr. *Hermes* Trismegistul, zeu grec, considerat de alchimişti ca patron al ştiinţelor oculte şi al magiei.

ermetíst, -ă *s.m.*, *s.f.* Scriitor care este adept al ermetismului. • pl. *-işti, -iste.* /<fr. ***hermétiste***.

ermetizá *vb. I. tr.* (*compl. indică opere de artă, concepţii, teorii*) A da un caracter ermetic. • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***hermétiser***.

ermetizánt, -ă *adj.* (*despre artişti, filosofi etc.*) Care ermetizează. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***hermétisant***.

ermetizáre *s.f.* Acţiunea de *a ermetiza* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /*v.* ***ermetiza***.

ermínă *s.f.* v. hermină.

erminíe *s.f.* **1** (*a. plast.*) Manual în care sînt explicate, comentate diferitele tehnici utilizate în pictura tradiţională. **2** (*înv.*) Comentariu, interpretare, explicare. • acc. şi *ermínie.* pl. *-ii.* /<ngr. ***ερμηνεία*** „explicaţie, comentariu".

ermít *s.m.* v. eremit.

ermitágiu *s.n.* v. ermitaj.

ermitáj *s.n.* **1** Locuinţa unui eremit; sihăstrie. ◆ Ext. Loc retras, izolat. **2** Mic palat izolat. ◆ Ext. Casă singuratică la ţară. **3** Pavilion izolat în parcul unui castel. • pl. *-e,* (*înv.*) *-uri.* şi (*înv.*) *ermitágiu.* /<fr. ***ermitage***.

ermitizá *vb. I. tr., refl.* A da sau a căpăta un caracter de eremit. • prez. ind. *-ez.* /***ermit*** + *-iza*.

eroáre *s.f.* **1** Lipsă de concordanţă între percepţiile noastre şi realitatea obiectivă, confirmată de practică; cunoştinţă greşită, falsă, denaturată despre realitatea obiectivă. *Nici poate descoperi... o eroare care nu atinge forma, ci cuprinsul* (EMIN.). <> *Erori logice* = erori provenite din încălcarea regulilor demonstraţiei, săvîrşite intenţionat (sofisme) sau neintenţionat (paralogisme). **2** Spec. Deviaţie morală; greşeală de comportare socială. *Erorile tinereţii.* ◆ Vină, greşeală. *Ar fi o mare eroare de a nesocoti forţa interioară a Austriei* (EMIN.). ◆ (*relig.*) Credinţă considerată greşită de comunitatea religioasă din care face parte cineva. **3** (*jur.*) Falsă reprezentare asupra unei situaţii de fapt ori asupra existenţei sau conţinutului unui act normativ, care poate constitui cauza anulării unei sentinţe, a unui act etc. <> *Eroare juridică* (sau *judiciară*) = (*într-o cauză penală*) stabilire greşită a faptelor dintr-un proces penal, a vinovăţiei cuiva, care duce la pronunţarea condamnării unui acuzat nevinovat. *Eroare de drept* = interpretare greşită a codului penal. *Eroare de fapt* = ignorarea sau interpretarea greşită a datelor concrete într-un proces. **4** Lipsă a corectitudinii, a exactităţii; greşeală provenită din neatenţie, din întîmplare etc.; diferenţă faţă de regulile tehnice, ştiinţifice etc. *Constructorul a făcut o eroare de calcul.* <> Loc.adj. *Indus în eroare* = (*despre oameni*) înşelat. <> Loc.vb. *A induce* (pe cineva) *în eroare* = a înşela, a amăgi, a determina pe cineva să ajungă la o concluzie falsă. *Schelele se-nfundă; nici o scară... Cocoana perfidă mă indusese în eroare* (CAR.). *A fi în eroare* = a avea o concepţie, o părere greşită; a greşi. <> Concr. *Le-am recitit... A făcut o mică eroare pe care am cores-o* (EMIN.). **5** Fig. Actul, efectul de a se îndepărta, cu gîndirea, cu acţiunea etc., de bine, de adevăr, de convenţii etc. *Îndată ce o greşeală e urmată de alta şi erorile se grămădesc, începe decăderea ţării* (EMIN.). ◆ Concr. Ceea ce e greşit. *Pentru ce să nu combatem erorile răspîndite în public de reauа-credinţă sau de fanfaronada unora?* (ODOB.). ◆ Idee, părere, opinie greşită. *Dacă învăţătura l-ar garanta pe cineva contra erorilor de judecată, atuncea... n-ar mai fi dispute între oameni învăţaţi* (EMIN.). ◆ Gafă. *A comis o eroare faţă de colegi şi vrea să-şi ceară scuze.* **6** Poet. Iluzie, capacitate de a se înşela. *Este o eroare a gîndi că în lume se petrec numai lucruri frumoase.* **7** (*mat.*; şi *eroare absolută*) Diferenţa dintre valoarea reală a unei mărimi şi valoarea calculată a acestei mărimi, explicabilă prin deficienţele de calcul. <> *Eroare sistematică* = eroare condiţionată de aceeaşi cauză. *Eroare relativă* = raportul dintre valoarea absolută a erorii şi valoarea exactă a mărimii respective. **8** (*fiz.*) *Eroare de măsurare* = diferenţa dintre valoarea exactă şi cea obţinută. **9** (*filol.*) Orice tip de deviere de la lecţiunea manuscrisului original. *Ediţia are numeroase erori.* **10** (*inform.*) Orice tip de funcţionare defectuoasă în timpul executării unui program, a unei proceduri, care aduce prejudicii derulării programului sau nu permite obţinerea rezultatului corect; mesaj care semnalează o funcţionare defectuoasă. *Programul dă eroare.* • pl. *-i.* /<fr. ***erreur***, it. ***errore***, engl. ***error***, lat. ***error***, ***-oris*** <*errare „a se înşela, a greşi"*.

erodá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A produce sau a suferi o eroziune; a (se) uza prin frecare. *Terenul pe care s-a construit s-a erodat în urma ploilor.* **2** *tr.* (*med.*; *despre leziuni*) A distruge treptat. **3** *tr., refl.* Fig. A (se) degrada, puţin cîte puţin. *Prestigiul lui s-a erodat.* • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***éroder***, lat. ***erodĕre***.

erodábil, -ă *adj.* Care poate fi erodat (uşor). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***érodable***.

erodabilitáte *s.f.* Calitatea de a fi erodabil. ◆ (*geol.*) Măsură a intensităţii cu care un sol este supus acţiunii erozive a apei. • /<fr. ***érodabilité***.

erodánt, -ă *adj.* Care deteriorează progresiv, care roade (prin acţiune chimică). *Substanţe erodante.* • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***érodant***.

erodáre *s.f.* Acţiunea de *a* (*se*) *eroda* şi rezultatul ei; eroziune. • pl. *-ări.* /*v.* ***eroda***.

erodát, -ă *adj.* **1** (*despre soluri*) Care este deteriorat progresiv (de agenţi naturali); degradat. **2** (*med.*; *despre ţesuturi*) Care este distrus. • pl. *-ţi, -te.* /*v.* ***eroda***.

eródie *s.f.* v. erodiu.

eródiu *s.m.* (*ornit.*) Egretă (*Egretta*). • pl. *-ii.* şi (*înv.*) *eródie s.f.* /<sl. veche ***продиунъ***.

eróe *s.m.* v. erou.

erogá *vb. I. tr.* (*latin. inv.*) A cheltui, a risipi. • prez. ind. *eróg.* /<lat. ***erogare***.

erogén, -ă *adj.* (*despre zone ale corpului*) Care este capabil să producă o excitaţie sexuală. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***érogène***.

erogenitáte *s.f.* (*fiziol.*) Proprietate a unor zone ale corpului de a constitui sursa excitaţiei sexuale. • */erogen* + *-itate*.

eróic, -ă *adj.*, *s.n.* **1** *adj.* (*despre acţiuni, manifestări etc. ale oamenilor*) Care aparţine eroilor, care este caracteristic eroilor; cu calităţi de erou. *Luptele eroice dintre greci şi troieni.* ◆ Ext. Grandios, măreţ. *S-a pus înaintea mea într-o poză foarte eroică, cu mîna stîngă în şold* (HASD.). <> (*glum.*) *Ciubotele lungi şi largi ale tătîne-său îi dădeau un aspect eroic* (EMIN.). ◆ Care demonstrează vitejie, curaj (în luptă), demnitate (colectivă). *Viteaza ceată,... cu toată eroica apărare, fu nimicită* (EMIN.). <> (*adv.*) *S-a luptat eroic.* ◆ Care este energic, plin de abnegaţie. *Lupta eroică cu apele dezlănţuite.* **2** *adj.* (*despre oameni*) Care se remarcă prin vitejie, curaj, prin fapte de arme deosebite. *Puse capăt neplăcut vieţii eroicului conducător* (EMIN.). ◆ Ext. Care se impune prin calităţi deosebite. *Plîngea cum că lipsesc naturi eroice, pline de putere* (EMIN.). **3** *adj.* (*despre opere literare, artistice*) Care are drept subiect, care cîntă, relatează faptele unui erou. *Începuse şi un poem eroic numit Petreida* (C. NEGR.). <> *Vers eroic* = *a*) hexametru; *b*) alexandrin; *c*) endecasilab. **4** *adj.* (*despre perioade de timp, epoci istorice*) Care capătă un caracter legendar prin întîmplări vitejeşti, prin lupte de mare amploare. *Această mină gigantică*

a timpilor eroici (EMIN.). **5** *s.n.* Formă de manifestare a sublimului, expresie a unirii idealului etic cu cel estetic. *Eroicul în opera lui Homer.* **6** *s.n.* Eroism. *În unele situații de dezastre, eroicul se întîlnește la tot pasul.* • sil. *-ro-ic.* pl. *-ci, -ce.* și *(înv.) eroicésc, -eáscă, heróic, -ă, iróic, -ă adj.* /<fr. ***héroïque***, ngr. ***ηρωϊκός***, lat. ***heroïcus, -a, -um***, germ. ***heroisch***.

eroicésc, -eáscă *adj.* v. eroic.

eroicéște *adv.* *(înv.)* Ca de erou, în mod eroic. • sil. *-ro-i-.* /***eroic*** + ***-ește***.

eroicitáte *s.f.* Caracter eroic, faptul de a fi eroic, eroism. • sil. *-ro-i-.* /<fr. ***héroïcité***, it. ***eroicità***.

eróico *adv.* *(muz.; indică modul de executare a unei bucăți muzicale)* În mod eroic. • sil. *-ro-i-.* /<it. ***eroico***.

eroicómic, -ă *adj.* Care este în aceeași măsură eroic și comic. <> *Poem eroicomic* = poem epic în care faptele de vitejie ale unui erou, evenimentele mărețe etc. sînt narate în mod comic. • sil. *-ro-i-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***héroï-comique***.

eroídă *s.f.* *(lit.)* Epistolă de dragoste în versuri aparținînd unui erou sau unei eroine, avînd un ton elegiac. • pl. *-e.* /<fr. ***héroïde***, it. ***eroide***, lat. ***herôis, -idis***.

eroínă *s.f.* **1** Femeie care se distinge prin curaj, vitejie, spirit de sacrificiu, abnegație în dezastre, în diverse împrejurări (dificile). *Istoria noastră a cunoscut mai multe eroine care au participat la acțiuni curajoase.* **2** Persoană demnă de a fi glorificată, omagiată datorită devotamentului său pentru o cauză, calităților sale excepționale, acțiunilor sale într-un anumit domeniu. *Era considerată o eroină a familiei.* <> *Mamă Eroină* v. mamă. **3** Personaj feminin (principal) dintr-o operă literară, cinematografică etc. *Iulia, aruncată în desperarea morții și-nviată din ea ca eroină de prețuitoare de moarte* (EMIN.). ◆ Ext. Orice personaj feminin dintr-o operă literară, cinematografică etc. *Eroinele romanului sînt slab conturate.* **4** Persoană de sex feminin care constituie centrul preocupărilor și al atenției celor din jur. *O eroină a vieții politice.* ◆ Femeie, fată care, într-o anumită împrejurare, atrage atenția asupra ei sau despre care se vorbește. *A fost eroina balului.* • pl. *-e.* /<fr. ***héroïne***, lat. ***heroïna, -ae***, germ. ***Heroine***.

eroísm *s.n.* Comportare deosebită care se manifestă prin săvîrșirea de fapte mari în împrejurări grele (mai ales în război); capacitatea de a săvîrși fapte mari; vitejie. ◆ Fel de a acționa specific unui erou; spirit eroic. <> Ext. *Eroismul acestei idei nu ni se cuvine nouă* (EMIN.). • pl. *-e,* *(înv.) -uri.* și *(înv.) heroísm, iroísm, ieroísmos s.n.* /<ngr. ***ηρωϊσμός***, fr. ***héroïsme***, germ. ***Heroismus***.

eroizá *vb. I. tr.* A învesti cu caracter eroic. • sil. *-ro-i-.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***héroïser***.

eroizáre *s.f.* Faptul de *a eroiza.* • sil. *-ro-i-.* pl. *-ări.* /v. ***eroiza***.

eronát, -ă *adj.* Care este contrar adevărului, greșit, inexact; neadevărat. *Dacă faptul în sine este eronat sau nu, e o chestiune pe care nu o poate rezolva redacția unei foi* (EMIN.). <> *(adv.) S-a comportat eronat.* • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***erroné***.

eroología *s.f.* *(ist.)* Parte a mitologiei care se ocupă cu studiul eroului creator de civilizație și cultură. • sil. *-ro-o-.* g.-d. *-iei.* /***erou*** + ***-logie***.

éros *s.n.* **1** Dragoste, iubire. ◆ Spec. Dragoste senzuală. ◆ Motiv erotic în literatură. *Erosul în poezia lui Eminescu.* **2** Ansamblul dorințelor sexuale, considerate din punct de vedere psihanalitic; libido. **3** Ansamblul instinctelor de conservare și perpetuare. • /<fr. ***éros***, germ. ***Eros***; cf. nm. pr. *Eros*, personificarea iubirii la greci.

erot- Elem. de compunere „(referitor la) dragoste", „iubire", „impuls", „instinct erotic", „sexual". • și *eroto-.* /<fr. ***érot(o)-***, it. ***erot-***; cf. gr. *ἔρως, -ωτος* „iubire".

erotemátic, -ă *s.f., adj.* **1** *s.f.* Metodă de a afla adevărul prin întrebări. **2** *adj.* Care se referă la erotematică. **3** *adj.* *(despre metoda de argumentare sau de învățare utilizată de Socrate)* Care constă în a-l face pe învățăcel ca, prin întrebări, să afle singur adevărul. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***érotématique***, germ. ***erotematisch***, ***Erotematik***; cf. gr. *ἐρώτημα* „întrebare".

erótic, -ă *adj.* **1** Care este propriu dragostei, care se referă la dragoste. *Frămîntări erotice.* ◆ Spec. Care ține de dragostea fizică, care se referă la dragostea fizică. *Dorință erotică.* ◆ *(subst. n.)* Ceea ce ține de dragostea fizică. *Importanța eroticului în viața unei persoane.* ◆ *(despre persoane sau despre înclinațiile, temperamentul etc. ale acestora)* Care este predispus, înclinat spre senzualism. ◆ *(despre manifestări, atitudini etc. ale oamenilor)* Care exprimă, trădează senzualitate. *Manifestări erotice exagerate.* **2** *(despre opere literare)* Care conține sentimente de dragoste; care cîntă, care exprimă sau analizează dragostea. *Crescut în școala poeților latini, adăpat la adîncele izvoare erotice ale lui Ovidie* (HASD.). ◆ *(subst. f.)* Totalitatea compozițiilor literare care cîntă sentimentul dragostei. *Înainte de a ne despărți de erotica lui Coșbuc, țin să citez... o mică poezie* (GHER.). **3** Care are un caracter senzual accentuat; care incită la senzualitate. *A crescut numărul filmelor erotice.* • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***érotique***, ngr. ***ἐρωτικός***.

erotísm *s.n.* **1** Atitudine erotică; exagerare a sentimentului erotic; senzualitate. *Erotismul epocii moderne.* **2** Totalitatea manifestărilor instinctului sexual în plan psihologic, afectiv și comportamental. *Scriitorul își analizează propriul erotism.* **3** Caracter erotic al unei creații artistice. *Erotismul picturilor lui Romano.* **4** *(med.)* Atracție sexuală ca expresie a funcției normale a aparatului genital. ◆ Comportament ideatic complex în jurul actului sexual, uneori consecința unui hipersexualism sau a unei hiperexcitații sexuale, dar și a unor tulburări psihice. ◆ Delir erotic. • pl. *-e.* /<fr. ***érotisme***, it. ***erotismo***; cf. gr. *ἔρως, -ωτος* „iubire".

erotiză *vb. I. tr.* A face să devină erotic. ◆ A da un caracter, o coloratură erotică. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***érotiser***, it. ***erotizzare***.

erotizáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a erotiza* și rezultatul ei. **2** *(fiziol.)* Apariție la cele două sexe, în momentul maturizării sexuale, a reflexelor necondiționate, înnăscute, latente pînă atunci, manifestate în cadrul comportamentului sexual. • pl. *-ări.* /v. ***erotiza***.

eroto- v. erot-.

erotográf, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care suferă de erotografomanie. • pl. *-i, -e.* /de la ***erotografomanie***, prin derivare regresivă.

erotografomanie *s.f.* *(med.)* Impuls patologic de a scrie scrisori de dragoste. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***érotographomanie***.

erotológ, -ă *s.m., s.f.* Persoană specializată în erotologie. • pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***érotologue***.

erotológic, -ă *adj.* Care se referă la erotologie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***érotologique***.

erotología *s.f.* *(lit.)* Studiul științific al erosului și al scrierilor erotice. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***érotologie***.

erotomán, -ă *adj., s.m., s.f.* *(med.)* (Persoană) care este obsedată sexual. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***érotomane***.

erotomanie *s.f.* *(med.)* Stare patologică ce se caracterizează prin predominarea ideilor sexuale; obsesie sexuală. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***érotomanie***.

erotopatíe *s.f.* *(med.)* Denumire generică pentru orice tulburare din sfera pulsiunilor sexuale. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***érotopathie***.

eróu *s.m.* **1** *(mit.)* Semizeu sau ființă născută dintr-o zeitate și o ființă pămînteană muritoare, înzestrată cu puteri supraomenești, celebră prin faptele sale deosebite. *Povestindu-ne cum Achille și alți eroi au luat creștere și învățătură de la centaurul Chiron* (EMIN.). **2** Persoană care se distinge prin vitejie și prin curaj excepțional în războaie, prin abnegație deosebită în caz de calamități naturale, în împrejurări grele etc. *În izvoadele bătrîne pe eroi mai pot să caut* (EMIN.). ◆ Ostaș căzut vitejește pe cîmpul de luptă. *Pe lîngă mine trec oameni... către mausoleul eroilor* (SAHIA). <> Compar. *Nu știu nici să se apere ca un rege, nici să moară ca un erou* (EMIN.). **3** Persoană demnă de a fi glorificată, omagiată datorită devotamentului său pentru o cauză, acțiunilor sale într-un anumit domeniu etc. *Brîncoveanu a'fost un erou al credinței.* **4** Personaj principal al unei opere literare, cinematografice etc. *Ieși lăsînd să-mi vîjîie prin cap ideea de a-l face eroul unei nuvele* (EMIN.). ◆ Ext. *(la pl.)* Personajele principale masculine și feminine dintr-o operă literară, cinematografică etc. *Romanul... zugrăvește ceea ce se întîmplă, eroii lui suferă fără vină loviturile* (EMIN.). **5** Persoană care constituie centrul preocupărilor și al atenției într-o anumită întîmplare. *Dl. Galiano (eroul serii)... a vorbit și jucat natural* (EMIN.). ◆ Persoană care, într-o anumită împrejurare, atrage atenția asupra sa sau despre care se vorbește. *Spectacolul... avu o influență salutară asupra eroului nostru* (EMIN.). • pl. *-i.* și *(înv.) eróe, heróu, iróas, iróu s.m.* /<fr. ***héros***, lat. ***hēros, -ois***, ngr. ***ήρως***, germ. ***Heroe***.

erozionál, -ă *adj* *(geomorf.)* Care a fost produs prin eroziune. • sil. *-zi-o-.* pl. *-i, -e.* /***erozi[une]*** + ***-onal***.

eroziúne *s.f.* **1** *(geomorf.)* Proces complex de roadere și de săpare a scoarței terestre, a rocilor sub acțiunea agenților externi. <> *Martor de eroziune* v. martor. *Nivel de eroziune* v. nivel. ◆ Ext. Rezultatul acestui proces; roadere, tocire, uzură. **2** *(tehn.)* Proces de roadere a corpurilor, a conductelor sau a aparatelor metalice pe (sau prin) care curge un fluid, cauzat de frecarea fluidelor de pereții acestora. **3** *(med.)* Ulcerație ușoară, superficială a pielii sau a mucoaselor, cauzată de agenți fizici, chimici, mecanici sau aparută în urma unei inflamații; excoriație. **4** Fig. Degradare progresivă, uzură lentă. *S-a produs o eroziune a sentimentelor intense de la începutul relației lor.* • pl. *-i.* /<fr. ***érosion***, lat. ***erosio, -onis***.

erozív, -ă *adj.* Care roade, care are proprietatea de a provoca o eroziune. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***érosif***.

erozivitáte *s.f.* **1** Însușirea de a fi eroziv. **2** *(geol.)* Măsură în care un sol este expus eroziunii agenților naturali. • /<engl. ***erosivity***.

erpeto- Elem. de compunere „reptilă, șarpe". • /<fr. ***erpéto-***; cf. gr. *ἑρπετόν* „reptilă".

erpetoíd, -ă *adj.* În formă de șarpe. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***erpétoïde***.

erpetológ, -ă *s. m, s.f.* Specialist naturalist care se ocupă cu studiul reptilelor. • pl. *-gi, -ge.* /<de la ***erpetologie*** prin derivare regresivă; cf. fr. *erpétologiste.*

erpetológic, -ă *adj.* Care aparține erpetologiei, care se referă la erpetologie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***erpétologique***.

erpetología *s.f.* Parte a zoologiei care se ocupă cu studierea reptilelor și a amfibienilor. • g.-d. *-iei.* și *herpetología s.f.* /<fr. ***erpétologie***; cf. gr. *ἑρπετόν* „reptilă", *λόγος* „cuvînt, studiu".

errátum *s.n.* v. erată.

erubescént, -ă *adj.* *(bot.; despre fructe etc.)* Care se înroșește; roșcat. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***érubescent***, lat. ***erubescens, -ntis***.

erubescénță *s.f.* *(bot.)* Însușirea de a fi erubescent. • /<fr. ***érubescence***, lat. ***erubescentĭa, -ae***.

eruci- Elem. de compunere „omidă". • /<fr. ***éruci-***; cf. lat. *erūca, -ae.*

erúcic *adj.* *(chim.)* *Acid erucic* = acid nesaturat prezent în gliceride și în uleiul din semințele de rapiță și de muștar. • /<engl. ***erucic***.

erucifórm, -ă *adj.* *(despre larvele unor insecte, organele unor plante)* Care are forma unei omizi, care are aspect de omidă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***éruciforme***.

erucivór, -ă *adj.* *(ornit.; despre păsări)* Care se hrănește cu omizi. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***érucivore***.

eructá *vb. I. intr.* *(med.)* A elimina, cu zgomot, gaze din stomac, prin esofag și cavitatea bucală; a rîgîi. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***éructer***, lat. ***eructare***.

eructáție *s.f.* *(med.)* Eliminare din stomac, de obicei involuntară, însoțită de zgomot, prin esofag și cavitatea bucală, a unei cantități de gaz care provine din stomac; rîgîială. • pl. *-ii.* și *(înv.) eructațiúne s.f.* /<fr. ***éructation***, lat. ***eructatĭo, -onis***.

eructațiúne *s.f.* v. eructație.

erudít, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care posedă cunoștințe vaste în urma unor studii îndelungate; învățat, savant. *Profesorul era un erudit care captiva interesul auditoriului.* <> *(adv.) Căpitanul... expunea erudit o temă* (CA. PETR.). **2** *adj.* *(mai ales despre opere științifice)* Care dovedește erudiție. <> *(iron.) Să facă un talmeș-balmeș precît se va putea mai doct și mai erudit* (ODOB.). • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***érudit***, lat. ***erudītus, -a, um*** <*erudire* „a instrui".

erudíție *s.f.* Cunoaștere temeinică a uneia sau a mai multe științe; cultură vastă. • și *(înv.) erudițiúne s.f.* /<fr. ***érudition***, lat. ***eruditĭo, -onis***.

erudițiúne *s.f.* v. erudiție.

erumpént, -ă *adj.* *(bot.; despre fructe)* Care se deschide brusc prin rupere. • pl. *-ți, -te.* /<lat. ***erumpens, -ntis***.

erúpe *vb. III. intr.* **1** *(despre magmă, lavă, petrol etc.)* A face erupție, a se revărsa cu putere, a ieși afară; a țîșni, a izbucni. ◆ *(despre vulcani)* A azvîrli cu putere afară lava, magma. ◆ *(despre sonde)* A azvîrli cu putere afară țițeiul. **2** *(med.; despre pete, băşicuțe pe piele, caracteristice unor boli)* A apărea. **3** Fig. *(despre oameni sau despre manifestări, atitudini, sentimente etc. ale*

oamenilor) A se manifesta violent. • prez.ind. pers. 3 *erúpe*. /<lat. ***erumpĕre***, după *rupe*.

erúpere *s.f.* Acțiunea de *a erupe* și rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. ***erupe***.

eruptív, -ă *adj.* **1** Care ține de erupții, care se referă la erupții. ◆ (*despre terenuri, roci etc.*) Care s-a format în urma unor erupții, care provine dintr-o erupție, care este de origine vulcanică. ◇ *Rocă eruptivă* = rocă magmatică, v. magmatic. *Pînză eruptivă* v. pînză. **2** Fig. (*despre oameni sau despre manifestări, atitudini, sentimente etc. ale oamenilor*) Care este nestăpînit, impetuos, violent. *Era firesc să se simtă atrasă către entuziasmul eruptiv al unui om ca Milescu* (D. ZAMF.). **3** (*med.*; *despre boli*) Care se manifestă printr-o erupție; care este însoțit de apariția unei erupții. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***éruptif***.

eruptivísm *s.n.* (*geol.*) Ansamblu de fenomene care conduc la producerea erupției magmei în scoarța terestră sau pe suprafața acesteia, rezultînd roci eruptive, zăcăminte metalifere. • /<fr. ***éruptivisme***.

eruptivitáte *s.f.* Ansamblul condițiilor proprii unei erupții (vulcanice). • /<fr. ***éruptivité***.

erúpție *s.f.* **1** Acțiune prin care un vulcan aruncă lava sau prin care o sondă aruncă țiței; ieșire bruscă și violentă din pămînt a unui gaz, a țițeiului, a lavei etc. ◇ *Erupție vulcanică* = ansamblul fenomenelor legate de migrarea magmei și de revărsarea ei sub formă de lavă; aducere la suprafață a unor materiale solide, lichide sau gazoase din interiorul scoarței terestre. *Duză de erupție* v. duză. *Prevenitor de erupție* v. prevenitor. ◇ Compar. *De departe par niște vulcani în plină erupție* (CA. PETR.). ◆ Gener. Țîșnire, izbucnire. *O detunătură puternică, dar parcă nu în raport cu erupția de lumină și fărîmături negre pe care o produce* (CA. PETR.). **2** (*astron.*; și *erupție solară*) Creștere bruscă a strălucirii unei regiuni a cromosferei. **3** (*med.*) Apariție a unor pete, bășicuțe, plăgi, pustule etc. pe piele sau pe mucoase, care constituie simptomul unor boli (contagioase), al unor alergii etc. ◆ Concr. Totalitatea acestor pete, bășicuțe, plăgi, pustule etc. apărute pe piele. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și (*înv.*) ***erupțiúne*** *s.f.* /<fr. ***éruption***, lat. ***eruptio, -onis*** „ieșire violentă".

erupțiúne *s.f.* v. erupție.

erzátz *s.n.* v. erzaț.

erzáț *s.n.* Surogat, înlocuitor (de cafea). • acc. și *érzaț*. scris și *erzatz*. pl. *-uri*. /<germ. ***Ersatz***.

es (*muz.*) Notație literală pentru sunetul *mi bemol* în țările germanice. • /<germ. ***Es*** „mi bemol".

esaltáție *s.f* v. exaltație.

esamінát, -ă *adj.* v. examinat.

esaveráj *s.n.* (*sport*; *la rugbi*) Numărul de puncte realizat de o echipă prin încercare (4 puncte), transformare după încercare (2 puncte), transformare după lovitura de picior de pedeapsă (3 puncte) și după lovitura de picior căzută, dropgol (3 puncte). ◆ Diferența dintre punctele înscrise și cele primite. • pl. *-e*. /de la ***eseu***, după *golaveraj*.

escabeau [eskа'bo] *s.n.* **1** Scăunaș de bucătărie (fără brațe și fără spătar); taburet. **2** Scară mică, portativă. • pl. *-uri*. /<fr. ***escabeau***.

escádră *s.f.* (*milit.*) **1** Mare unitate navală de luptă, compusă din portavioane, crucișătoare, nave purtătoare de rachete etc., comandată de un viceamiral. ◆ Grupare navală formată din 4-8 nave de același tip. **2** Mare unitate militară de aviație, comandată de un general. • pl. *-e*. /<fr. ***escadre***.

escadrílă *s.f.* (*milit.*) Subunitate tactică a forțelor aeriene militare, aparținînd unui regiment de aviație, compusă din cîteva patrule. ◇ Fig. *Se rotește o întreagă escadrilă de păsări de pradă* (BOGZA). ◆ Totalitatea militarilor care fac parte din această subunitate. ◆ Grupare compusă din 3-4 nave de luptă (distrugătoare, vedete, dragoare). • pl. *-e*. /<fr. ***escadrille***.

escadrón *s.n.* (*milit.*) Subunitate a unui regiment de cavalerie sau de blindate, corespunzînd unei companii de infanterie sau unei baterii de artilerie. • pl. *-oane*. și (*înv.*) *scadrón* *s.n.* /<fr. ***escadron***, rus. ***эскадрон***.

escaladá *vb. I. tr.* **1** A se cățăra pe un zid înalt, pe un obstacol, pe un munte (cu ajutorul scărilor) pentru a ajunge mai sus, pentru a sări peste ceva, pentru a trece de partea cealaltă. *Marinarii... escaladară în salturi balustrada puntei* (BART). **2** (*compl. indică fortificații, ziduri de cetate etc.*) A lua cu asalt. **3** Fig. (*compl. indică stări conflictuale*) A înteți, a crește, a intensifica, a extinde treptat. ◇ (*refl.*) *Între cele două țări conflictul s-a escaladat, fără perspective de ameliorare a situației.* • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***escalader***.

escaladáre *s.f.* **1** Trecere prin cățărare sau cu diferite mijloace peste ziduri înalte, peste obstacole abrupte etc., ascensiune a unui munte. **2** Asaltarea unei cetăți, a unei fortificații etc. (cu ajutorul scărilor). **3** Fig. Extindere, intensificare treptată a unei acțiuni, a unui conflict etc. *Escaladarea războiului.* • pl. *-ări*. /v. ***escalada***.

escalădă *s.f.* **1** Escaladare; cățărare, ascensiune. **2** Ramură a alpinismului constînd din ascensiuni în cursul cărora sportivul se cațără prin mijloace proprii, folosind prize și puncte de sprijin naturale pe care i le oferă stînca. **3** Fig. Creștere rapidă în intensitate, în amploare a unui fenomen social, economic etc.; intensificare. • pl. *-e*. /<fr. ***escalade***; cf. engl. *escalation*.

escalatór *s.n.* Scară rulantă care transportă oameni de la un nivel la altul, mai ales în metrouri și mari magazine. • pl. *-oare*. /<fr., engl. ***escalator***.

escálă *s.f.* Staționare temporară a unei (aero)nave pentru aprovizionare, control, reparație, pentru debarcarea sau îmbarcarea pasagerilor etc. ◇ *Zbor fără escală* = parcurgere de către un avion a distanței dintre două puncte fără aterizări în stații intermediare. ◆ Ext. (Localitatea de) oprire în cursul unei călătorii cu vaporul sau cu avionul. • pl. *-e*. /<fr. ***escale***.

escalóp *s.n.* Preparat culinar făcut din mușchi de viței sau din pește, în sos de vin. • pl. *-uri*. /<fr. ***escalope***.

escamotá *vb. I. tr.* **1** A face să dispară ceva pe nesimțite, fără să se bage de seamă. ◆ A ascunde ceva cu iscusință. *Apucă de un colț o hîrtie de o sută, o scutură și o escamotă în buzunar* (CE. PETR.). **2** Fig. A denatura, a falsifica. *Escamotează adevărul atunci cînd acesta este incomod.* **3** (*av.*) A introduce trenul de aterizare al unei aeronave în aripă sau în fuzelaj în timpul zborului, imediat după decolare, pentru a micșora rezistența la înaintare a avionului. • prez.ind. *-ez*. și (*înv.*) *scamotá vb. I.* /<fr. ***escamoter***.

escamotábil, -ă *adj.* **1** Care poate fi făcut să dispară fără să se observe. *Sume de bani escamotabile.* ◆ Care poate fi luat pe furiș. **2** Fig. Care poate fi falsificat. *A făcut un raport escamotabil.* ◆ (*despre dificultăți*) Care poate fi evitat printr-un subterfugiu. *Un necaz escamotabil.* **3** (*despre trenul de aterizare al unui avion*) Care poate fi retras în aripă sau în fuzelaj. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***escamotable***.

escamotágiu *s.n.* v. escamotaj.

escamotáj *s.n.* **1** Escamotare. **2** Acrobație nautică făcută cu caiacul, constînd într-o întoarcere înapoi cu ambarcația și o revenire. • pl. *-e*. și (*înv.*) *escamotágiu* *s.n.* /<fr. ***escamotage***.

escamotáre *s.f.* Acțiunea de *a escamota* și rezultatul ei. ◆ Fig. Evitare abilă a unei situații delicate, dificile; trecere sub tăcere. *Printr-o escamotare diplomatică a înlăturat conflictul iminent.* • pl. *-ări*. /v. ***escamota***.

escapádă *s.f.* Ieșire, uneori nepermisă și ascunsă, de scurtă durată, cu scopul de a petrece, trecînd peste obligații sau convenințe; aventură. *Grupul a plecat într-o escapadă la munte.* ◇ Spec. *Escapadă amoroasă.* ◆ Petrecere organizată cu acest prilej. • pl. *-e*. /<fr. ***escapade***.

escapísm *s.n.* (*filos.*) Concepție filosofică și etică ce preconizează evadarea din cotidian prin contemplarea „esențelor spirituale", căutarea unui refugiu în atemporalitate. • /<engl. ***escapisme***, germ. ***Escapismus***; cf. engl. *escape* „a evada".

escapíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care este adeptă a escapismului. • pl. *-iști, -iste*. /<engl. ***escapist***.

escáră *s.f.* (*med.*) Crustă negricioasă care se formează pe piele, pe plăgi prin mortificarea țesuturilor superficiale ale organismului, cu tendințe de decolorare a țesuturilor învecinate și de eliminare a țesutului necrozat. • pl. *-e*. /<fr. ***escarre***; cf. gr. *ἐσχάρα* „coajă pe o rană, crustă".

escarifică *vb. I. tr.* (*med.*) A forma o escară. • prez. ind. pers. 3 *escarifică*. /<fr. ***escarrifier***.

escarificáre *s.f.* (*med.*) Producere de escare. • pl. *-ări*. /v. ***escarifica***.

escarótic, -ă *adj., s.n.* (*med.*) (Agent caustic) care produce escare. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***escarrotique***.

escarpaménț *s.n.* Pantă abruptă (a unei escarpe). • pl. *-e*. /<fr. ***escarpement***.

escarpáre *s.f.* (*milit.*) Executare a barajelor antitanc. • pl. *-ări*. /după fr. *escarpement*.

escarpát, -ă *adj.* (*despre maluri, drumuri etc.*) Care este abrupt, povîrnit, înclinat. • pl. *-ți, -te*. /<fr. ***escarpé***.

escárpă *s.f.* (*milit.*) Baraj realizat prin excavare în versantul dinspre inamic, executată în scopul măririi înclinării pantei și al împiedicării trecerii tancurilor, a infanteriei, a cailor etc. • pl. *-e*. /<fr. ***escarpe***.

escarpén *adj.invar., s.m.* (Pantof fin de damă) cu toc înalt, nedecupat, cu talpă foarte subțire. • /<fr. ***escarpin***; cf. it. *scarpino, scarpina* „încălțăminte elegantă de damă, pentru ocazii deosebite".

escás *s.n.* (*mar.*) Apărătoare a unei guri de țeavă de la bordul unei nave. • pl. *-e*. /<germ. ***Eiskasten***.

escatológic, -ă *adj.* (*teol.*) Care ține de escatologie, care se referă la escatologie. • scris și *eschatologic*. pl. *-ci, -ce*. și *eshatológic, -ă adj.* /<fr. ***eschatologique***; cf. gr. *ἔσχατος* „ultim, extrem", *λόγος* „cuvînt, studiu".

escatologíe *s.f.* (*teol.*) Totalitatea concepțiilor religioase (filosofice, teologice) referitoare la finalitatea lumii și a omului. • g.-d. *-iei*. și *eshatologíe* *s.f.* /<fr. ***eschatologie***, it. ***escatologia***.

escavá *vb. I.* v. excava.

escaváre *s.f.* v. excavare.

escavát, -ă *adj.* v. excavat.

escavátor *s.n.* v. excavator.

escavatoríst, -ă *s.m., s.f.* v. excavatorist.

escavăție *s.f.* v. excavație.

escelénță *s.f.* v. excelență.

escépție *s.f.* v. excepție.

escepționál, -ă *adj.* v. excepțional.

escés *s.n.* v. exces.

eschatológic, -ă *adj.* v. escatologic.

eschibíție *s.f.* v. exhibiție.

eschílă *s.f.* (*med.*) Bucată mică, așchie desprinsă dintr-un os fracturat. • pl. *-e*. /<fr. ***esquille***.

eschimós, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* (*la pl. m.*) Populație de tip mongoloid care trăiește în regiunile arctice din America, Europa și Asia; (*și la sg.*) persoană care aparține acestei populații. **2** *adj.* Care aparține acestei populații, care se referă la această populație. ◆ (*subst. f.*) Limba amerindiană vorbită de eschimoși. • pl. *-oși, -ose*. /<fr. ***esquimaux***.

eschivá *vb. I.* **1** *refl.* A se sustrage de la îndeplinirea unei obligații, a se da în lături, a se feri. *S-a eschivat de la ultimele operații legate de tipărirea volumului.* ◆ A se retrage pe furiș, pentru a nu fi observat. *După un timp, s-a eschivat de la ședință.* ◆ A evita un anumit gest, o situație dificilă, o anumită acțiune (incomodă, neplăcută etc.). *Șovăi puțin în prag și se eschivă să ia brațul lui Paul* (CA. PETR.). **2** *tr.* (*sport*) A evita o lovitură printr-o mișcare, o deplasare rapidă a corpului. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***esquiver***.

eschiváre *s.f.* Acțiunea de *a se eschiva* și rezultatul ei; eschivat[1]. • pl. *-ări*. /v. ***eschiva***.

eschivát[1] *s.n.* Eschivare. • /v. ***eschiva***.

eschivát[2], -ă *adj.* **1** (*despre situații dificile, conflicte etc.*) Care a fost evitat. **2** (*despre obligații*) De la care cineva s-a sustras. **3** (*despre lovituri ale adversarului*) Care este evitat printr-o mișcare sau deplasare ușoară și rapidă a corpului. • pl. *-ți, -te*. /v. ***eschiva***.

eschívă *s.f.* (*sport*) Procedeu tehnic de apărare, folosit în box, care constă în deplasarea corpului, aplecarea laterală a capului sau îndoirea picioarelor pentru a lăsa să treacă pe alături sau pe deasupra lovitura adversarului. • pl. *-e*. /<fr. ***esquive***.

esclamá *vb. I.* v. exclama.

escobár *s.m.* Om care uzează de șiretlicuri; persoană vicleană, ipocrită. • pl. *-i* /<fr. ***escobar***; cf. nm. pr. *Escobar* y Mendoza, iezuit spaniol.

escontáre *s.f.* (*fin.*) Operație prin care se diminuează primele încasate anterior la asigurările de viață cu dobîndă compusă, pe care asigurătorul le obține de la instituția de credit. • pl. *-ări*. /după fr. *escompte*.

escopétă *s.f.* (*milit.*) Veche armă de foc portativă, cu țeavă evazată. • pl. *-e*. /<fr. ***escopette***.

escortă *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică înalți demnitari, personalități etc.*) A însoți pentru a-i asigura securitatea, pentru a-i fi de folos sau în semn de respect. *L-au escortat pe ministru pînă la clădirea guvernului.* ◆ (*înv.*; *compl. indică femei*) A întovărăși, a conduce într-un anumit loc. **2** (*compl. indică deținuți*) A însoți, a păzi cu escortă (pentru a împiedica evadarea). ◇ Ext. *Au escortat emigranții ilegali pînă la graniță.* **3** (*milit.*; *compl. indică nave de transport, de pasageri sau de comerț*) A însoți (în timp de război) (pentru a le apăra contra atacurilor inamice). ◆ Spec. (*despre avioane*

de vînătoare; compl. indică nave de luptă, comerciale, de pasageri etc.) A însoți în timp de război pentru a le apăra contra atacurilor inamice. **4** (*despre poliție, armată; compl. indică mijloace de transport civile, comerciale, grupuri de persoane etc.*) A însoți pentru a supraveghea deplasarea pe un traseu avizat. *Poliția i-a escortat pe demonstranți.* • prez.ind. *-ez.* și *excortá, (înv., reg.) scortá vb. I.* /<fr. ***escorter***, it. ***scortare***.

escortáre *s.f.* Acțiunea de *a escorta* și rezultatul ei; însoțire, păzire. • pl. *-ări.* /v. ***escorta***.

escortát, -á *adj.* **1** (*despre înalți demnitari, personalități etc.*) Care este însoțit de o escortă specială pentru asigurarea securității sau în semn de respect. **2** (*despre deținuți*) Care este însoțit de persoane de pază în timpul unei deplasări, pentru a-i împiedica evadarea. **3** (*milit.; despre avioane de luptă, comerciale, de pasageri etc.*) Care este însoțit (în timp de război) pentru a fi protejat. **4** (*despre mijloace de transport civile, comerciale, grupuri de persoane etc.*) Care este însoțit de poliție sau armată pentru a-i fi supravegheată deplasarea. • pl. *-ți, -te.* /v. ***escorta***.

escórtă *s.f.* **1** Grup de oameni care însoțesc pe înalții demnitari pentru a-i păzi sau pentru a le fi de folos. *Escorta președintelui a fost redusă.* ◆ Suita unui demnitar, a unui suveran. *Din escorta reginei făceau parte mai multe contese.* **2** Pază alcătuită din oameni înarmați, trupe care însoțesc, supraveghează pe deținuți, pentru a-i împiedica să fugă. *Se hotărîră... să ne ducă cu o escortă pînă la hotar și acolo să ne libereze* (BOL.). <> Loc.adv. *Sub escortă* = sub pază. Δ Expr. *A fugi de sub escortă* = a evada. ◆ Oamenii care alcătuiesc această pază. *Escorta a aruncat armele.* **3** (*milit.*) Formație de nave sau de avioane care însoțesc (în timp de pace) o navă sau un avion în care călătoresc persoane oficiale importante sau (în timp de război) vapoarele, avioanele etc. de luptă, de transport sau de comerț pentru a le apăra contra atacurilor inamice). • pl. *-e.* /<fr. ***escorte***, germ. ***Eskorte***, it. ***scorta***.

escortór *s.n.* (Aero)navă cu misiune de escortare. • pl. *-oare.* /<fr. ***escorteur***.

escrémént *s.n.* v. excrement.

escremínt *s.n.* v. excrement.

escróc, -oácă *s.m., s.f.* Persoană care înșală pe alții și își însușește, prin mijloace frauduloase, bunuri străine; pungaș, șarlatan. *Tipătescu... nu vrea să susție candidatura escrocului de Cațavencu* (GHER.). <> Fig. *Escroc sentimental.* • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***escroc***.

escrocá *vb. I. tr.* (*jur.*) A săvîrși o escrocherie, dobîndind, prin mijloace frauduloase, bunuri străine, profituri ilegale etc.; a înșela. • prez.ind. *-chez.* /<fr. ***escroquer***.

escrocáre *s.f.* Acțiunea de *a escroca* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***escroca***.

escrocheríe *s.f.* (*jur.*) Infracțiune care constă în înșelarea cuiva, în scopul obținerii, prin mijloace frauduloase, a unor bunuri materiale necuvenite. *Escrocheriile se petreceau în acte, în arhivele tribunalelor* (BOGZA). ◆ Faptă de escroc; fraudă. *Escrocheria contabilului a fost descoperită.* ◆ Gener. Înșelăciune, pungășie, șarlatanie. *Umblă cu tot felul de escrocherii.* • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*pop.*) *excrocheríe s.f.* /<fr. ***escroquerie***.

escuádă *s.f.* (*milit.; ieșit din uz*) Fracțiune dintr-o unitate militară comandată de un caporal sau de un brigadier; căprărie. • pl. *-e.* /<fr. ***escouade***.

escudo [iʃ'kudu] *s.m.* (*fin.*) Unitatea monetară a statului Capul Verde, utilizată în trecut în Portugalia și coloniile portugheze, Chile, Spania. • pl. *escudos.* /<port. ***escudo***.

esculáp *s.m.* (*fam.*) Medic. • pl. *-i.* /de la nm. pr. ***Esculap***, zeul medicinei la greci.

esculínă *s.f.* (*farm.*) Glicozidă extrasă din scoarța castanului sălbatic de India, avînd acțiunea vitaminei P, folosită ca febrifug, antinevralgic și antireumatic. • /<fr. ***esculine***; cf. lat. *aescŭlus, -i* „specie de stejar".

executór *s.m.* v. executor.

eseiáj *s.n.* Încercare, probă. ◆ Spec. Testare a unui avion în zbor. • pl. *-e.* /<fr. ***essayage***.

eseiór *s.m.* Pilot care încearcă avioanele noi în zbor. • pl. *-i.* /<fr. ***essayeur***.

eseísm *s.n.* (*lit.*) Tendință în literatură, în special în publicistică, manifestată prin cultivarea (excesivă) a eseului. • /***eseu*** + *-ism*.

eseíst, -ă *s.m., s.f., adj.* (*lit.*) (Autor) care compune eseuri (literare) • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***essayiste***.

eseístic, -ă *adj., s.f.* (*lit.*) **1** *adj.* Care aparține eseului sau eseiștilor, care se referă la eseu sau la eseiști, specific eseului. **2** *s.f.* Arta de a scrie eseuri; literatura eseurilor. *Criticul i-a apreciat eseistica spumoasă.* ◆ Totalitatea eseurilor unui autor. *Eseistica scriitorului a fost publicată în mai multe volume.* • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***essayistique***, germ. ***essayistisch***, ***Essayistik***.

esemplár *s.n.* v. exemplar[1].

esémplu *s.n.* v. exemplu.

esenián[1], -á, *adj.* **1** Care aparține lui Esenin sau poeziei lui, propriu lui Esenin sau poeziei lui. **2** În maniera poeziei lui Esenin. • sil. *-ni-an.* pl. *-ieni, -iene.* /nm. pr. (poet rus) *Serghei* ***Esenin*** + *-ian*.

esenián[2], -á *s.m., adj.* (*relig.*) **1** *s.m.* (*la pl.*) Sectă religioasă la vechii evrei, apărută pe la mijlocul sec. 2 î.Hr., caracterizată prin ascetism, celibat, pacifism, condamnarea sacrificiilor, disciplină severă și prin comunitatea bunurilor, care a influențat puternic creștinismul primitiv; (*și la sg.*) membru care aparține acestei secte. *De la esenieni au rămas „Manuscrisele de la Marea Moartă".* **2** *adj.* Care aparține esenienilor, care se referă la esenieni. • sil. *-ni-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***essénien***.

eseníșm *s.n.* (*teol.*) Doctrina și modul de viață al esenienilor[2]. • /<fr. ***essénisme***.

esențár *s.n.* Vas special pentru prepararea esenței (de ceai). • pl. *-e.* /***esență*** + *-ar*, după it. *essenziero*.

esénță *s.f.* **1** (*filos.*) Categorie filosofică desemnînd ceea ce exprimă principalul, necesarul, generalul celor mai profunde însușiri și relații ale obiectelor și proceselor realității, care constituie natura lor internă, logică și ascunsă și ceea ce este stabil din obiecte și din fenomene, latura lor care nu este dată sau perceptibilă nemijlocit; ceea ce poate fi cunoscut numai trecînd de forma exterioară a lucrurilor, pătrunzînd în adîncul lor cu ajutorul gîndului, prin înțelegere. *O concepțiune unitară... a tuturor momentelor conținute în esența materiei* (EMIN.). <> Loc.adv. *În esență* = în ceea ce este fundamental; în ultimă analiză. *Individualități cari în esență se bazează pe aceeași substanță de viață* (EMIN.). *Prin esență* = prin însăși natura sa. **2** Calitate fundamentală a unei ființe, a unui lucru, a unui fapt etc. *Dar tocmai ceea ce constituie esența fiecărei puteri, combinația de indestructibilitate și variabilitate, este lipsită de orice calitate* (EMIN.). **3** (*chim.*) Lichid volatil cu miros aromatic puternic, extras din plante sau preparat sintetic, întrebuințat în farmacie, cosmetică sau pentru uzul casnic, mai ales în alimentație. *Servitorii începeau să mătură, să deschidă ferestrele, să pulverizeze esența de brad* (CE. PETR.). ◆ Substanță concentrată care, prin diluare, de obicei cu apă, dă un produs alimentar. **4** Varietate de arbori care alcătuiesc arboretul principal dintr-o pădure. *Esențele forestiere din aceste păduri sînt fagul și stejarul* (I. ION.). ◆ Varietate de lemn. *Mobilă făcută din esență tare.* • pl. *-e.* și (*înv.*) *esénție, esínță s.f.* /<fr. ***essence***, it. ***essenza***, lat. ***essentĭa, -ae***.

esențiál, -ă *adj.* **1** Care ține de esența unui lucru, care se referă la esență. *Să reflecteze internul unui individ și patosul său esențial* (EMIN.). ◆ (*adv.*) În esență. *Un individ se ridică esențial dintr-o anumită individualitate* (EMIN.). **2** Care constituie partea cea mai importantă a unei probleme sau a unui lucru; fundamental, primordial, principal. *Stilul e tot simplu, alcătuit din părțile esențiale și principale ale vorbirii* (IBR.). <> (*adv.*) *Accentul etic se distinge esențial de celelalte două* (EMIN.). ◆ (*subst. n.*) Ceea ce constituie punctul cel mai important. *Nu trebuie să pierzi din vedere esențialul.* <> Loc.adv. (*înv.*) *În esențial* = în principal. *Influența dramaturgului se va mărgini în esențial numai la atîta* (EMIN.). **3** (*despre stil, limbaj*) Care este concis, lipsit de ornamente, aparent sărac, dar care transmite mesajul clar și eficient. *Folosește un limbaj esențial, dar expresiv.* <> *Poezie esențială* = poezie ermetică. **4** Care este absolut necesar, obligatoriu, indispensabil. *Oxigenul este esențial pentru viață.* **5** (*med.*) *Maladie esențială* = boală care nu are o cauză aparentă, exterioară și care nu decurge dintr-o stare maladivă definitivă. **6** (*biol.*) *Acizi* (sau *aminoacizi*) (*grași*) *esențiali* = acizi grași nesaturați, asigurați prin alimentație, care nu sînt sintetizați de organism și care au un rol important în metabolismul proteinelor. *Caractere esențiale* = caractere care exprimă particularitățile cele mai importante ale unei specii, ale unui gen etc. **7** (*geol.*) *Minerale esențiale* = minerale necesare la constituirea rocilor. **8** (*chim.; înv.*) *Ulei esențial* = esență. • sil. *-ți-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***essentiel*** it. ***essenziale***, lat. ***essentiālis, -e***.

esențialísm *s.n.* **1** (*filos.*) Orientare metafizică, dogmatică ce postulează existența unor calități absolute ale realului; teorie filosofică ce admite că esența precedă existența. **2** (*pedag.*) Orientare în pedagogia americană care vede educația ca transmitere a moștenirii culturale ce conține valorile spirituale fundamentale ale umanității. **3** (*med.*) Doctrină medicală mai veche care atribuia bolile unor așa-numite „esențe", proprii fiecărei boli. • sil. *-ți-a-.* /<fr. ***essentialisme***.

esențialíst, -ă *adj.* Care se referă la esențialism. • sil. *-ți-a-.* pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***essentialiste***.

esențialitáte *s.f.* **1** Natura internă, profundă, permanentă a lucrurilor. **2** Parte esențială; caracter esențial. • sil. *-ți-a-.* /<fr. ***essentialité***.

esențializá *vb. I. tr.* A desprinde, a degaja esența (din obiecte și fenomene); a reduce la esență, a face să devină esențial. *Cu trecerea timpului, stilul său s-a esențializat.* • sil. *-ți-a-.* prez.ind. *-ez.* /***esențial*** + *-iza*.

esențializáre *s.f.* Faptul de *a esențializa*. • sil. *-ți-a-.* pl. *-ări.* /v. ***esențializa***.

esențializát, -ă *adj.* **1** Care exprimă esența. **2** Care a devenit esențial. • sil. *-ți-a-.* pl. *-ți, -te.* /v. ***esențializa***.

esențialménte *adv.* În mod esențial, prin esență, mai presus de orice; absolut. *Prin asta se arată esențialminte cum că sînt sunete nestătătoare de sine* (EMIN.). • sil. *-ți-al-.* și (*înv.*) *esențialmínte adv.* /<it. ***essenzialmente***, fr. ***essentiellement***.

esențialmínte *adv.* v. esențialmente.

esénție *s.f.* v. esență.

esercitá *vb. I.* v. exercita.

eséu *s.n.* **1** Studiu de proporții reduse asupra unor teme filosofice, literare, științifice etc., care expune un punct de vedere personal, de obicei fără intenția de a epuiza subiectul. **2** Probă preliminară de mărci poștale pe hîrtie și în culori diferite, din care se alege prototipul definitiv al întregului tiraj. **3** (*sport*) Încercare. ◆ (*la rugby*) Așezarea mingii la sol, dincolo de linia de but a adversarilor. • pl. *-uri.* /<fr. ***essai***.

eshato- Elem. de compunere „sfîrșit". • /<fr. ***eschato-***; cf. gr. *ἔσχατος* „ultim, extrem".

eshatológic, -ă *adj.* v. escatologic.

eshatologíe *s.f.* v. escatologie.

esicásm *s.n.* (*teol.*) Doctrină monahală creștină care consideră că se poate ajunge la descoperirea sensibilă a lui Dumnezeu printr-o viață contemplativă și practicarea anumitor tehnici fiziologice și mintale de concentrare; isihasm. • /<it. ***esicasmo***; cf. gr. *ἡσυχάζω* „a sta liniștit".

esicást *s.m.* (*teol.*) Călugăr care practică esicasmul; isihast. • pl. *-ști.* /<it. ***esicasta***; cf. gr. *ἡσυχαστής*.

esilát, -ă *adj., s.m., s.f.* v. exilat.

esíliu *s.n.* v. exil.

esínță *s.f.* v. esență.

ésker *s.n.* (*geol.*) Tip de relief glaciar de acumulare care se prezintă sub forma unei creste lungi și sinuoase formate din nisipuri, argile și pietrișuri aduse de torenții glaciari. • /<engl. ***esker*** <cuv. irlandez.

eso- Elem. de compunere „înăuntru", „intern". • /<fr. ***éso-***, it. ***eso-***; cf. gr. *ἔσω* „înăuntru".

esoci- Elem. de compunere „știucă". • <fr. ***ésoci-***; cf. lat. *ĕsox, -ocis*.

esocicultúră *s.f.* Ramură a pisciculturii care se ocupă cu creșterea științifică a știucii. • /<fr. ***ésociculture***.

esocíde *s.f. pl.* (*iht.*) Familie de pești răpitori de apă dulce avînd ca tip știuca (*Esocidae*). • /<lat. ***esocidae***.

esofag[1]- Elem. de compunere „esofag". • și *esofago-*. /<fr. ***œsophag(o)*** -; cf. gr. *οἰσοφάγος* „care duce cele ce se mănîncă".

esofág[2] *s.n.* (*anat.*) Segment al tubului digestiv cuprins între faringe și stomac, prin care trec alimentele înghițite. • pl. *-uri.* /<fr. ***œsophage***; cf. gr. *οἰσοφάγος* <*οἴσω* viit. vb. *φέρω* „a duce, a purta", *φαγεῖν* „a mînca".

esofagalgíe *s.f.* (*med.*) Durere esofagiană. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***œsophagalgie***.

esofagectazíe *s.f.* (*med.*) Dilatație anormală a esofagului. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***œsophagectasie***.

esofagectomíe *s.f.* (*chir.*) Rezecție a unei părți a esofagului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***œsophagectomie***; cf. gr. *οἰσοφάγος* „esofag", *ἐκτομή* „excizie".

esofagián, -ă *adj.* (*med.*) Care ține de esofag, care se referă la esofag. • sil. *-gi-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. *œsophagien.*

esofagísm *s.n.* (*med.*) Spasm al esofagului care apare la bolnavii de tetanos, în turbare, isterie etc. • /<fr. *œsophagisme.*

esofagítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a mucoasei esofagului. • pl. *-e.* /<fr. *œsophagite*; cf. gr. *οἰσοφάγος* „esofag".

esofago- v. esofag-.

esofagogastrostomíe *s.f.* (*chir.*) Creare operatorie a unei anastomoze între punga cu aer a stomacului și esofag, deasupra punctului stenozat. • g.-d. *-iei.* /<fr. *œsophago-gastrostomie.*

esofagografíe *s.f.* (*med.*) Radiografie a esofagului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. *œsophagographie.*

esofagomalacíe *s.f.* (*med.*) Înmuiere anormală a peretelui esofagian, provocată de acțiunea sucului gastric în urma vomismentelor frecvente. • g.-d. *-iei.* /<fr. *œsophagomalacie.*

esofagopatíe *s.f.* (*med.*) Denumire generică pentru maladiile esofagului. • g.-d. *-iei.* /<fr. *œsophago-pathie.*

esofagoplastíe *s.f.* (*chir.*) Operație de refacere a unei porțiuni din esofag. • g.-d. *-iei.* /<fr. *œsophagoplastie*; cf. gr. *οἰσοφάγος* „esofag", *πλαστός* „modelat".

esofagoragíe *s.f.* (*med.*) Hemoragie la nivelul mucoasei esofagiene. • g.-d. *-iei.* /<fr. *œsophagorragie.*

esofagoscóp *s.n.* (*med.*) Tub special pentru examenul endoscopic al esofagului. • pl. *-oape.* /<fr. *œsophagoscope.*

esofagoscopíe *s.f.* (*med.*) Explorarea endoscopică a esofagului cu ajutorul esofagoscopului. • g.-d. *-iei.* /<fr. *œsophagoscopie*, engl. *(o)esophagoscopy*; cf. gr. *οἰσοφάγος* „esofag", *σκοπέω* „a examina".

esofagospásm *s.n.* (*med.*) Contracție spastică a esofagului. • pl. *-e, -uri.* /<fr. *œsophagospasme.*

esofagostenóză *s.f.* (*med.*) Îngustare anormală a cavității esofagului. • pl. *-e.* /<fr. *œsophagosténose.*

esofagostomíe *s.f.* (*chir.*) Deschidere operatorie a unei porțiuni din esofag. • g.-d. *-iei.* /<fr. *œsophagostomie*; cf. gr. *οἰσοφάγος* „esofag", *τομή* „tăiere".

esofagotóm *s.n.* (*chir.*) Instrument folosit în esofagotomie. • pl. *-oame.* /<fr. *œsophagotome.*

esofagotomíe *s.f.* (*chir.*) Incizie a peretelui esofagian. • g.-d. *-iei.* /<fr. *œsophagotomie*; cf. gr. *οἰσοφάγος* „esofag", *τομή* „tăiere, secțiune".

esofagotubáj *s.n.* (*med.*) Tubaj esofagian. • pl. *-e.* /<fr. *œsophago-tubage.*

esoforíe *s.f.* (*med.*) Tendință de deviere a ochiului spre interior; strabism convergent; endoforie. • g.-d. *-iei.* /<fr. *ésophorie*; cf. gr. *ἔσω* „înăuntru", *φέρω* „a purta, a transporta".

esópic, -ă *adj.* Care aparține lui Esop, care se referă la Esop. ◆ Ext. (și *stil esopic*) Care este sibilinic, ambiguu, neclar, cu semnificații ascunse. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. *ésopique*; cf. nm. pr. *Esop*, fabulist antic grec.

esotéric, -ă *adj.* v. ezoteric.

esoterísm *s.n.* v. ezoterism.

esotropíe *s.f.* (*med.*) Strabism convergent în care axa unuia dintre ochi este deviată spre interior, ce poate fi secundar unei paralizii sau poate apărea în cursul procesului de acomodare. • g.-d. *-iei.* /<engl. *esotropia*, fr. *ésotropie*; cf. gr. *ἔσω* „înăuntru", *τροπή* „întoarcere" <*τρέπω* „a întoarce".

espádă *s.f.* Spadă cu două tăișuri care se întrebuința în sec. 15-18 de către germani sau elvețieni. • pl. *-e.* /<sp. *espada.*

espadón *s.n.* **1** Sabie mare și lată, cu două tăișuri, din sec. 15-17, a infanteriei germane și elvețiene, cu garda în formă de cruce și cu mînerul lung, mînuită cu amîndouă mîinile. **2** (*iht.*) Pește al cărui maxilar superior se prelungește în formă de sabie (*Xiphias gladius*); pește-spadă. • pl. *-oane.* /<fr. *espadon.*

espadrílă *s.f.* Încălțăminte ușoară, cu fețele de pînză, cu talpă de sfoară sau dintr-un material special, folosită mai ales de alpiniști. • pl. *-e.* /<fr. *espadrille.*

espagnolesc, -ească [espaɲo'lesk] *adj.* (*înv.*) Spaniolesc. • pl. *-ești.* /de la fr. *espagnole*; cf. sp. *español.*

espagnoletă [espaɲo'letə] *s.f.* Mîner metalic care, prin răsucire, servește la închiderea și deschiderea unei ferestre; cremonă. • pl. *-e.* /<fr. *espagnolette.*

espansívo *adv.* (*muz.*) În mod expansiv, amplu. • /<it. *espansivo.*

esparțét *s.m.* v. sparcetă.

espatriá *vb. I.* v. expatria.

espatriére *s.f.* v. expatriere.

espectánt, -ă *adj.* v. expectant.

espectatív, -ă *adj.* v. expectativ.

espectatívă *s.f.* v. expectativă.

espectáție *s.f.* v. expectație.

espediá *vb. I.* v. expedia.

espediát, -ă *adj.* v. expediat.

esperánto *s.n.* (*lingv.*) Limbă artificială, formată din elemente de vocabular și de gramatică împrumutate din cele mai răspîndite limbi europene, creată la sfîrșitul sec. 19 de către Zamenhof, cu scopul de a deveni limbă internațională. • /<fr. *espéranto*; cf. nm. pr. *Esperanto*, pseudonimul creatorului acestei limbi, medicul polonez Ludwik Lejzer Zamenhof.

esperiénță *s.f.* v. experiență.

esperiénție *s.f.* v. experiență.

esperiímță *s.f.* v. experiență.

esperimentábil, -ă *adj.* v. experimentabil.

esperimentáre *s.f.* v. experimentare.

esperimentát, -ă *adj.* v. experimentat.

espért, -ă *s.m., s.f., adj.* v. expert.

espertíză *s.f.* v. expertiză.

espingólă *s.f.* (*milit.*) Armă de foc primitivă din bronz, montată pe un pivot, care se folosea în artileria marină în sec. 16. • pl. *-e.* /<fr. *espingole.*

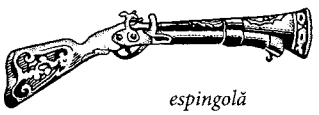

espingolă

espirá *vb. I.* v. expira.

espirándo *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Stingîndu-se. • /<it. *espirando.*

espirăre *s.f.* v. expirare.

espirát, -ă *adj.* v. expirat.

espirație *s.f.* v. expirație.

esplanádă *s.f.* **1** Spațiu de mari dimensiuni (plantat cu arbori, iarbă și flori) aflat, de obicei, în fața unei clădiri importante sau a unui ansamblu arhitectural. **2** Stradă largă avînd în mijlocul ei alei bogat împodobite cu arbori, iarbă și flori. **3** (*milit.*) Spațiu neted în pantă, situat în fața unei lucrări de fortificație. • pl. *-e.* /<fr. *esplanade.*

esplicá *vb. I.* v. explica.

esplicáre *s.f.* v. explicare.

esplicatór, -oáre *adj.* v. explicator.

esplicáție *s.f.* v. explicație.

esplicațiúne *s.f.* v. explicație.

esplicít, -ă *adj.* v. explicit.

esploadá *vb. I.* v. exploda.

esploatá *vb. I.* v. exploata.

esploatáre *s.f.* v. exploatare.

esploatát, -ă *adj., s.m., s.f.* v. exploatat[2].

esploatatór, -oáre *adj., s.m., s.f.* v. exploatator.

esploatáție *s.f.* v. exploatație.

esplorá *vb. I.* v. explora.

esplózie *s.f.* v. explozie.

esponént *s.n.* v. exponent.

espórt *s.n.* v. export.

esportá *vb. I.* v. exporta.

espozitív, -ă *adj.* v. expozitiv.

espozíție *s.f.* v. expoziție.

espozițiúne *s.f.* v. expoziție.

esprés, -ă *adj.* v. expres[2].

espresív, -ă *adj.* v. expresiv.

espressióne *subst.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăți muzicale*; în *loc.adv.*) *Con espressione* = cu expresie, expresiv, viu. • /<it. *espressione.*

espressívo *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) În mod expresiv, plin de sentiment. • /<it. *espressivo.*

esprésso *adj.invar. Cafea espresso* (și *subst. n.*) = cafea concentrată, preparată într-un aparat special; cafea expres. • și *exprésso adj.invar.* /<it. *espresso.*

esprimá *vb. I.* v. exprima.

esprimáre *s.f.* v. exprimare.

espropriá *vb. I.* v. expropria.

espunént *s.n.* v. exponent.

espúnere *s.f.* v. expunere.

espús, -ă *adj.* v. expus.

est *s.n.* **1** Unul dintre cele patru puncte cardinale, situat în partea de unde răsare soarele, opus V; loc pe orizont de unde răsare soarele; răsărit, orient (abr. *E*). ◆ Regiune situată în locul de unde răsare soarele. ◆ Ext. Parte a globului pămîntesc, a unui continent, a unei țări, a unei regiuni, a unui oraș etc. așezată spre acest punct cardinal. ◆ Construcție, parte a unei construcții etc. care se află amplasate în partea de unde răsare soarele. *Pe peretele de est crescuse mai puțină iederă.* **2** Spațiu geografic situat la E față de un punct de referință. *În estul orașului s-a construit un viaduct.* ◇ Loc.adj. *Din est* = *a)* care aparține țărilor aflate în acest punct cardinal. *Muncitori din est lucrează în statele occidentale*; *b)* din Asia. *Mirodenii aduse din est.* Δ *Țările din Est* = țările din Europa de Est, cu regimuri comuniste, aflate sub influența Uniunii Sovietice pînă la sfîrșitul sec. 20. ◆ Lumea, popoarele din țările sau ținuturile situate în (sau spre) acest punct cardinal. *Estul a dorit să se apropie de țările vestice.* • /<fr., it. *est*; cf. engl. *east.*

establishment [es'tabliʃmənt] *s.n.* (*sociol.*) Grup de persoane, socialmente dominant, care își impune preferințele, normele, regulile sale în diferite domenii. • /<engl. *establishment.*

estacádă *s.f.* **1** Punte fixă (de lemn, de beton etc.) construită la țărmul unei ape mari, către larg, pentru a realiza legătura cu vapoarele care nu pot acosta la chei. **2** Platformă așezată pe picioare înalte de metal, de lemn, de beton etc., care realizează o cale de comunicație între două puncte situate deasupra solului sau între un punct de pe sol și altul situat pe o înălțime. **3** Construcție asemănătoare cu un dig, alcătuită din bare de lemn, de metal sau de beton armat, plasată la intrarea într-un port sau la gura unui fluviu, pentru a micșora lățimea apei în acel loc sau pentru a abate apa. **4** Baraj construit de-a curmezișul unui curs de apă sau la intrarea într-un port maritim pentru a opri trecerea către pod a inamicului sau a minelor. • pl. *-e.* /<fr. *estacade.*

estampáj *s.n.* Estampare. • pl. *-e.* /<fr. *estampage.*

estampáre *s.f.* **1** (*tehn.*) Fasonare, prin deformare plastică la rece, a unei bucăți de metal cu ajutorul matrițelor. ◆ Tehnică decorativă în ceramică și alte materiale, folosind un tipar cu motivul în relief; estampaj. **2** Imprimare a unei inscripții, a unui sigiliu sau a unui relief plat prin apăsarea unei foi de hîrtie umezite, a unei pelicule de masă plastică etc. • pl. *-ări.* /după fr. *estampage.*

estancia [e'stansia] *s.f. invar.* Fermă și crescătorie de vite de mari dimensiuni în America de Sud. • /<sp. *estancia.*

estás *s.n.* v. extaz.

estátic, -ă *adj.* v. extatic.

estático *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) În mod extatic, entuziast. • /<it. *estatico.*

estavélă *s.f.* (*geomorf.*) Orificiu carstic, de tipul unui puț, care funcționează alternativ ca ponor și ca izvor. • pl. *-e.* /<fr. *estavelle.*

estáz *s.n.* v. extaz.

estaziá *vb. I.* v. extazia.

estaziát, -ă *adj.* v. extaziat.

estaziére *s.f.* v. extaziere.

estér *s.m.* (*chim.*) Compus chimic rezultat dintr-un alcool și un acid organic sau un acid anorganic oxigenat, prin eliminare de apă. • pl. *-i.* /<fr. *ester*, germ. *Ester.*

esterázá *s.f.* (*chim.*) Enzimă care produce hidroliza esterilor. • /<fr. *estérase.*

esterifică *vb. I. tr.* (*chim.*) A transforma în ester prin reacția reversibilă dintre un acid organic sau anorganic. • prez.ind. *esterific.* /<fr. *estérifier.*

esterificáre *s.f.* (*chim.*) Reacție reversibilă dintre un acid și un alcool, cu formare de ester și eliminare de apă. • pl. *-ări.* /<fr. *estérification.*

estét, -ă *s.m., s.f.* **1** Persoană care aderă la concepțiile estetismului, susținînd, într-o operă de artă, prioritatea conceptului de frumos în sine și pentru sine, fără a da importanță și altor aspecte (sociale, morale, istorice etc.); estetist. **2** Gener. Persoană care are simțul și cultul frumosului, care înțelege și iubește arta. *Este un amator de cultură, un estet cu mult gust.* **3** (*fam.; iron.*) Persoană de un rafinament excesiv, cu gusturi prețioase în modă, limbaj etc. *Expoziția nu i-a mulțumit pe esteții prezenți.* **4** Estetician. • pl. *-ți, -te.* /<fr. *esthète*, it. *esteta*; cf. gr. *αἰσθητής* „care simte, care percepe".

estétic, -ă *s.f., s.n., adj.* **1** *s.f.* Știință care studiază legile frumosului natural sau artistic și exprimarea sa în artă; ansamblu de probleme privitoare la esența artei, la raporturile ei cu realitatea, la metoda creației artistice, la criteriile și genurile artei. *Distingem știința regulelor sensibilității, numită estetică* (EMIN.). ◆ (*filos.*) Concepție filosofică asupra artei care caracterizează o perioadă istorică, o civilizație, opera unui artist, gîndirea unui autor, a unui filosof. *A studiat estetica romanticilor.* ◆ Totalitatea scrierilor de estetică în care gînditorii se ocupă sistematic de fenomenul estetic. ◆ Disciplină filosofică inclusă în programul de învățămînt al universităților; filosofia artei. *Trebuie să-nveți estetica, mimica, retorica, alege-ți un ideal* (EMIN.). ◆ Ansamblu de caracteristici corespunzătoare unor criterii de apreciere a frumosului, prin care o ființă, un lucru, un fapt etc. trezesc admirație. *Estetica mănăstirii este impecabilă.* **2** *s.n. art.* Ansamblul însușirilor și al fenomenelor studiate de estetică; domeniul esteticii. ◆ Situația, calitatea a ceea ce este estetic, conform legilor artei, ale frumosului. **3** *s.n. art.* Categoria frumosului. *În scrierile sale, esteticul și urîtul sînt analizate împreună.* **4** *adj.* Care aparține esteticii, care se referă la estetică; care corespunde cerințelor esteticii, care privește frumosul. *Podoaba cea mai nobilă a unui popor este arta și cel mai nobil simț al omului e cel estetic* (EMIN.). ◇ *Analiză estetică* v. analiză. *Emoție estetică* v. emoție. *Entropie estetică* v. entropie. *Mutație a valorilor estetice* v. mutație. **5** *s.n., s.f. art.* Frumusețe exterioară, aspect frumos, structură armonică. *Un monument ciudat care strică esteticul peisajului.* **6** *s.f.* Disciplină legată de cosmetică ce se ocupă de îngrijirea corpului omenesc. *Institut de estetică.* ◇ (*adj.*) *Chirurgie estetică* v. chirurgie. **7** *s.f.* Aspectul, caracterul (extern) al obiectelor, al produselor care pot fi apreciate din punct de vedere estetic. *Estetica automobilelor.* • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***esthétique***, it. ***estetica***, germ. ***ästhetisch***; cf. gr. *αἰσθητική, αἰσθητικός* „sensibil".

esteticéște *adv.* Din punct de vedere estetic. • ***/estetic*** + *-ește.*

esteticián, -ă *s.m., s.f.* Persoană specializată în estetică. • sil. *-ci-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***esthéticien***.

estetísm *s.n.* Concepție asupra artei și literaturii care pune valorile estetice în centrul vieții spirituale, proclamă contemplația și consideră forma de realizare a creației artistice ca scop suprem, independentă de conținut, opusă realității și vieții sociale. ◆ Tendință critică ce intensifică și modifică critica estetică propriu-zisă, dîndu-se prioritate criteriului estetic în aprecierea literaturii, considerînd opera de artă mai ales și exclusiv pentru valoarea formală, adică sugestia acustică, impresie etc. ◆ (*deprec.*) Orice manifestare sau atitudine de o prețiozitate rafinată. *Se ridica împotriva estetismului, a rafinamentelor stilistice inutile* (PER.). • /<fr. ***esthétisme***.

estetíst, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care ține de estetism, care se referă la estetism. **2** *s.m., s.f.* Estet. • pl. *-iști, -iste.* ***/estet*** + *-ist.*

estetiză *vb. I. tr.* (*compl. indică produse, construcții, limbaj, stil etc.*) A da un caracter estetic. • prez. *-ez.* /<it. ***estetizzare***, fr. ***esthétiser***.

estetizánt, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care ține de estetism, care se referă la estetism. ◆ Care estetizează. **2** *s.m., s.f.* Estet. • pl. *-ți, -te.* ***/estetiza*** + *-ant.*

estetizáre *s.f.* Acțiunea de *a estetiza* și rezultatul ei. ◇ *Estetizarea lemnului* = procedeu de ameliorare a suprafețelor lemnului masiv sau a produselor din lemn. • pl. *-ări.* /v. ***estetiza***.

est-european, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Europei de Est sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii Europei de Est. ◆ Spec. Persoană care face parte din una dintre fostele țări comuniste ale Europei de Est; (*la pl. m.*) locuitorii fostelor țări comuniste ale Europei de Est. **2** *adj.* Care aparține Europei de Est sau locuitorilor ei, care se referă la Europa de Est sau la locuitorii ei; care este originar din Europa de Est. ◆ Spec. Care aparține uneia dintre fostele țări comuniste ale Europei de Est sau locuitorilor ei, care se referă la fostele țări comuniste ale Europei de Est sau la locuitorii ei; care este originar din una dintre fostele țări comuniste ale Europei de Est. • sil. *-e-u-.* pl. *-eni, -ene.* ***/est*** + ***european***.

estezíe *s.f.* Sensibilitate. ◆ Calitate a unei senzații de a fi trăită ca provenind din exterior. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***esthésie***; cf. gr. *αἴσθησις*.

estezio- Elem. de compunere „senzație", „sensibilitate". • /<fr. ***esthésio-***, it. ***estesio-***; cf. gr. *αἴσθησις* „percepere, simțire".

esteziologíe *s.f.* **1** (*psih.*) Studiul științific al fenomenelor senzoriale. **2** Parte a fiziologiei care se ocupă cu studiul sensibilității organice. • sil. *-zi-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***esthésiologie***.

esteziométric, -ă *adj.* Care ține de esteziometrie, care se referă la esteziometrie. • sil. *-zi-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***esthésiométrique***.

esteziometríe *s.f.* (*fiziol.*) (Metodă de) măsurare a sensibilității tactile prin stabilirea distanței minime la care vîrfurile esteziometrului, aplicate pe piele, determină două senzații distincte. • sil. *-zi-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***esthésiométrie***.

esteziométru *s.n.* Instrument asemănător unui compas, cu care se măsoară sensibilitatea tactilă. • sil. *-zi-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***esthésiomètre***.

esteziopatíe *s.f.* (*med.*) Denumire generică pentru tulburările sensibilității organice. • sil. *-zi-o-.* g.-d. *-iei.* ***/estezio-*** + *-patie.*

est-german, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care făcea parte din populația de bază a Republicii Democrate Germane sau era originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii Republicii Democrate Germane. **2** *adj.* Care aparține Republicii Democrate Germane sau locuitorilor ei, care se referă la Republica Democrată Germană sau la locuitorii ei; care este originar din Republica Democrată Germană. • pl. *-i, -e.* ***/est*** + ***german***.

éstic, -ă *adj.* Care este (de) la est (în raport cu un punct de reper dat); răsăritean, oriental. • pl. *-ci, -ce.* ***/est*** + *-ic.*

estimá *vb. I. tr.* (*compl. indică mărimi, valori etc.*) A stabili, a evalua (cu aproximație). *Estimăm... numai briliantele, căci numai ele ne interesează* (CE. PETR.). ◆ A aprecia pe baza unor date incomplete; a prognoza. *A estimat prezența la urne.* • prez.ind. *-ez.* și *stimá vb. I.* /<fr. ***estimer***, lat. ***aestimare***, it. ***stimare***.

estimábil, -ă *adj.* Care poate fi estimat. ◆ Care poate fi luat în seamă; apreciabil. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***estimable***.

estimáre *s.f.* Acțiunea de *a estima* și rezultatul ei; evaluare (aproximativă), estimație. ◆ Apreciere făcută pe baza unor date incomplete; prognoză. *Estimările îl dau cîștigător pe concurentul înscris la urmă.* • pl. *-ări.* /v. ***estima***.

estimát[1] *s.n.* Valoare aproximativă cu care se înlocuiește valoarea exactă a unei mărimi, atunci cînd măsurarea experimentală a acesteia este afectată de erori. • pl. *-e.* /v. ***estima***.

estimát[2]**, -ă** *adj.* **1** Căruia i s-a determinat valoarea probabilă sau aproximativă. **2** (*despre mărimi, cantități etc.*) Calculat cu aproximație. **3** (*nav.*) *Punct estimat* = punct în care se află o navă, calculat prin estimă. *Navigație estimată* = navigație care folosește estima ca procedeu de orientare și de determinare a poziției unei nave. • pl. *-ți, -te.* /v. ***estima***.

estimatív, -ă *adj.* Care conține evaluarea unui lucru, care se referă la o evaluare. ◆ Care a fost sau este determinat prin estimare. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***estimatif***.

estimatór, -oáre *s.m., s.f.* Persoană calificată care efectuează estimări. • pl. *-ori, -oare.* /<it. ***estimatore***.

estimatóriu, -ie *adj.* Care conține o estimare; estimativ. • pl. *-ii.* /<fr. ***estimatoire***.

estimáție *s.f.* Estimare. ◇ *Teoria estimațiilor* = capitol al statisticii matematice care studiază estimațiile. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *estimațiúne s.f.* /<fr. ***estimation***, lat. ***aestimatio, -onis***.

estimațiúne *s.f.* v. estimație.

estímă *s.f.* (*nav.*) Determinare aproximativă a poziției unei nave pe glob, ținînd seama de drumul, de viteza acesteia și de distanța parcursă. • pl. *-e.* /<fr. ***estime***.

estímp *adv.* (*înv., reg.*) **1** În acest an, din anul acesta. ◇ Loc.adv. *De estimp* = din anul curent. **2** Între timp, în timpul acesta. • acc. și *éstimp.* /lat. ***istum tempus***.

estínto *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Slab, atenuat, stins. • /<it. ***estinto***.

estirpă *vb. I.* v. extirpa.

estirpáre *s.f.* v. extirpare.

estirpátor *s.n.* v. extirpator.

estirpáție *s.f.* v. extirpație.

estív, -ă *adj.* Estival. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***estive***, it. ***estivo***, lat. ***aestīvus, -a, -um***.

estivá *vb. I.* **1** *tr.* A ține vitele sau oile vara la munte. **2** *intr.* (*despre turme*) A petrece vara la pășune (la munte); a văra. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***estiver***.

estivái, -ă *adj.* De vară, din timpul verii. *Aceea e reședința pe care mi-am ales-o pentru vilegiatura estivală* (CAR.). ◆ Văratic. *Frigul... coboară atunci în văi, peste florile estivale* (BOGZA). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***estival***, lat. ***aestivālis, -e***.

estivánt, -ă *s.m., s.f.* Persoană venită să-și petreacă vacanța de vară într-o stațiune balneară sau termală, la țară etc.; sezonist. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***estivant***.

estiváriu *s.n.* Seră de vară. • pl. *-ii.* /<lat. ***estivarium***.

estivație *s.f.* **1** (*zool.*) Stare de viață latentă, cu un metabolism redus, prin care trec vara unele animale din regiuni calde și secetoase. **2** (*bot.*) Dispoziție a frunzelor în mugure; preflorație. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***estivation***.

estompă *vb. I.* **1** *tr.* (*a. plast.*) A trece cu estompa peste un desen pentru a potrivi, a atenua intensitatea umbrelor și a trece gradat de la umbră la lumină. ◆ Ext. A atenua, a umbri, a slăbi intensitatea unei culori sau a unor contururi; a acoperi cu o umbră ușor pierdută; a (se) voala. *Fumul... se destramă la fiece deschidere de ușă, estompînd figurile și liniile ca într-un vis* (ANG.). **2** *tr., refl.* Fig. A (se) face vag, imprecis; a (se) atenua, a (se) învălui, a (se) diminua. *Caută să estompeze conflictele sociale.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***estomper***.

estompáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *estompa* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***estompa***.

estompát, -ă *adj.* **1** (*a. plast.*) Cu conturul șters, ale cărei umbre sînt îndulcite. **2** Fig. Care este pierdut în umbră, vag, imprecis. *Vedea doar niște chipuri estompate acoperite treptat de întuneric.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***estompa***.

estómpă *s.f.* (*a. plast.*) **1** Sul mic sau bastonaș de hîrtie, de piele sau de alt material moale, cu care se atenuează, se șterge conturul unui desen executat în creion, în cărbune sau în pastel, pentru a potrivi umbrele. ◇ Fig. *Neagra estompă a morții îndoliase multe case* (ANG.). **2** Desen executat cu acest fel de sul. • pl. *-e.* /<fr. ***estompe***.

estón, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Estoniei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuiește în Estonia; estonian. **2** *adj.* Care aparține Estoniei sau estonilor, care se referă la Estonia sau la estoni; care este originar din Estonia. ◆ (*subst. f.*) Limba din familia de limbi uralice, ramura fino-ugrică, grupul finic, vorbită de estoni; estoniană. • pl. *-i, -e.* /de la nm. pr. (stat în Europa) ***Estonia***, prin derivare regresivă.

estonián, -ă *s.m., s.f., adj.* Eston. ◆ (*subst. f.*) Limba estonă. • sil. *-ni-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***estonien***.

estorcă *vb. I.* v. extorca.

estorcáre *s.f.* v. extorcare.

estractív, -ă *adj.* v. extractiv.

estrácție *s.f.* v. extracție.

estracțiúne *s.f.* v. extracție.

estrádă *s.f.* **1** Platformă (demontabilă) de dimensiuni mici, adesea improvizată, într-o sală sau în aer liber, pe care se desfășoară reprezentații artistice. *Cîntăreții anunțați apar pe estradă, primiți de public* (ANG.). ◇ Loc.adj. *De estradă* = *a*) (*despre muzică, spectacole etc.*) care este distractiv, satiric, ușor și variat; *b*) (*despre teatre*) care dă spectacole cu program distractiv, ușor și variat. **2** Platformă ridicată față de nivelul unei săli, pe care este așezată masa unui prezidiu, catedra într-o clasă, într-un amfiteatru etc. *Pe estrada prezidențială forfoteau secretari și funcționari* (REBR.). **3** Gen muzical ușor, distractiv, cuprinzînd mici piese vocale și instrumentale, cu caracter dansant, satiric, umoristic. ◆ Ext. Teatru în care se produc spectacole care aparțin acestui gen muzical. *A cîntat la estradă mulți ani.* • pl. *-e.* /<fr. ***estrade***, germ. ***Estrade***.

estradiól *s.m.* (*farm.*) Hormon steroid, secretat de ovar, placentă, testicul, utilizat în tratamentul osteoporozei, al cancerului de prostată, la menținerea caracterelor sexuale secundare feminine etc.; dihidrofoliculină. • sil. *-di-ol.* pl. *-i.* /<fr. ***œstradiol, estradiol***; cf. lat. *oestrus, -i*, gr. *οἶστρος* „pasiune violentă", gr. *δίς* „de două ori".

estradístic, -ă *adj.* Care aparține estradei, care se referă la estradă. • pl. *-ci, -ce.* /*estradă* + *-istic.*
estráge *vb. III.* v. extrage.
estrál, -á *adj.* (*fiziol.*) Care aparține estrului, care se referă la estru. ◇ *Ciclu estral* = ansamblul modificărilor periodice ale uterului și ale vaginului sub influența hormonilor ovarieni. • pl. *-i, -e.* /<fr. *œstral.*
estrán *s.n.* (*geomorf.*) Fîșie de litoral care este descoperită de apă la reflux și acoperită la flux. • pl. *-e.* /<fr. *estran.*
estranedíol *s.m.* (*med.*) Hormon la femei prezent în urină. • sil. *-di-ol.* pl. *-i.* /<fr. *œstranediol.*
estrapádă *s.f.* **1** Formă de tortură constînd în a-l ridica pe condamnat la o oarecare înălțime cu o frînghie și apoi a-l lăsa să cadă cu brutalitate de mai multe ori pînă aproape de pămînt. **2** Mișcare de gimnastică constînd în a suspenda corpul în mîini și a-l face să treacă printre brațele depărtate. • pl. *-e.* /<fr. *estrapade.*
estrás, -ă *adj., s.n.* v. extras[2].
estrădă *vb. I.* v. extrăda.
estrém, -ă *adj., s.f.* v. extrem.
estriói *s.m.* (*fiziol.*) Hormon steroid, secretat de placentă, care se extrage din urina gravidelor. • sil. *-tri-ol.* pl. *-i.* /<fr. *œstriol, estriol*; cf. lat. *oestrus, -i*, gr. *οἶστρος* „pasiune violentă".
estro- Elem. de compunere „excitație sexuală; estru". • /<fr. *œstro-*; cf. gr. *οἶστρος* „dorință puternică".
estrogén, -á *adj., s.m.* (*fiziol.*) (Hormon feminin, medicament) de tipul foliculinei, care provoacă fenomene caracteristice estrului în afara apariției sale normale. • pl. *-i, -e.* /<fr. *œstrogène, estrogène*; cf. lat. *oestrus, -i*, gr. *οἶστρος* „pasiune violentă", gr. *γίγνομαι* „a lua naștere".
estrogénic, -ă *adj.* (*med.*) Care ține de estrogen, care se referă la estrogen. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. *œstrogénique.*
estrogeníe *s.f.* (*med.*) Prezența hormonilor estrogeni în organism. • g.-d. *-iei.* /<fr. *œstrogénie.*
estrogenoterapíe *s.f.* (*med.*) Tratament cu estrogen. • g.-d. *-iei.* /<fr. *œstrogénothérapie.*
estrománá *adj., s.f.* (*med.*) Nimfomană. • pl. *-e.* /de la *estromanie*, prin derivare regresivă.
estromaníe *s.f.* (*med.*) Nimfomanie. • g.-d. *-iei.* /<it. *estromania*, fr. *œstromanie.*
estróna *s.f.* (*fiziol.*) Hormon steroid derivat din estriol, care se extrage din urina animalelor femele gravide; foliculină. • scris și *oestronă.* pl. *-e.* /<fr. *œstrone, estrone*; cf. lat. *oestrus, -i*, gr. *οἶστρος* „pasiune violentă".
estropiá *vb. I. tr.* (*med.*) A schilodi, a mutila. • sil. *-pi-a.* prez.ind. *-iez.* /<fr. *estropier.*
estropiát, -á *adj.* (*med.*) Schilodit, schilod, mutilat. ◆ Ext. Neputincios, slab, infirm. • sil. *-pi-at.* pl. *-ți, -te.* /v. *estropia.*
estropiáție *s.f.* Estropiere. • sil. *-pi-a-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. *estropiement.*
estropiére *s.f.* Acțiunea de *a estropia* și rezultatul ei; estropiație. • sil. *-pi-e-.* pl. *-i.* /v. *estropia.*
estróză *s.f.* (*biol.*) Boală parazitară a oilor și a caprelor, produsă de larvele de estru, care se localizează în sinusuri, provocînd amețeli. • scris și *oestroză.* pl. *-e.* /<fr. *œstrose.*
éstru[1] *s.m.* (*entom.*) Insectă de mărimea unei albine, ale cărei larve trăiesc ca parazite pe diferite animale, mai ales pe oi; streche. • scris și *oestru.* pl. *eștri.* /<fr. *œstre*; cf. gr. *οἶστρος* „tăun".
éstru[2] *s.n.* (*biol.*) **1** Perioadă de receptivitate sexuală maximă, bine delimitată, caracteristică pentru femelele mamiferelor și corespunzătoare ovulației, în care mucoasa uterului permite fixarea oului fecundat. ◆ Fig. Dorință (sexuală). **2** Perioadă a rutului la animale. • scris și *oestru.* pl. *-e.* /<fr. *œstrus*, lat. *oestrus, -i.*
estruós, -oásă *adj.* Bizar, capricios. ◆ Original; împlinit. • sil. *-tru-os.* pl. *-oși, -oase.* /<it. *estroso.*
estuár *s.n.* (*geomorf.*) Gura de vărsare, sub formă de pîlnie, a unui curs de apă care se varsă în mări sau în oceane cu maree puternică. ◆ Zonă joasă de coastă pe care apa mării sau a oceanului o acoperă numai în timpul fluxului. • sil. *-tu-ar.* pl. *-e, -uri.* /<fr. *estuaire*, lat. *aestuarĭum, -ii* <*aestus, -us* „flux".
eșafód *s.n.* Platformă construită în Evul Mediu în piețe publice, pe care erau executați condamnații la moarte în unele țări. *Nu uita că... regina nu are drit de iertare și că vei muri pe eșafod* (C. NEGR.). ◇ Expr. *A trimite (pe cineva) la eșafod* v. trimite. ◇ Fig. *Înjosise tronul prefăcîndu-l în eșafod* (EMIN.). ◆ Ext. (Sentință de) condamnare la moarte, mai ales prin tăierea capului. ◆ Restr. Ghilotină. • pl. *-uri, -oade.* /<fr. *échafaud.*
eșafodá *vb. I. tr.* A construi un eșafodaj. • prez. ind. *-ez.* /<fr. *échafauder.*
eșafodágiu *s.n.* v. eșafodaj.
eșafodáj *s.n.* **1** Construcție provizorie, schelă alcătuită din bare de lemn sau de metal legate între ele, pentru a susține o platformă cu materiale, instalații, muncitori etc. **2** Fig. Ansamblu de date, de fapte, de argumente, de exemple etc. mai mult sau mai puțin utile, pe care se bazează o operă, o concepție, o teorie, o ipoteză. *Întins eșafodaj de tiranii superpozate... apăsînd poporul* (BĂLC.). ◆ Mod de alcătuire a unei creații (literare). *Eșafodajul romanului era cam șubred.* • pl. *-e.* și (*înv.*) *eșafodágiu s.n.* /<fr. *échafaudage.*
eșalón *s.n.* **1** (*milit.*) Fiecare dintre elementele componente ale dispozitivului unei unități militare, destinate să îndeplinească o misiune de luptă. ◆ Parte a unei coloane militare aflate în marș. **2** Unitate de transport (tren, coloană de mașini etc.). **3** Altitudinea de zbor a unei aeronave. **4** Fig. Treaptă ierarhică în organizarea (sub)unităților și marilor unități (militare), exprimînd poziția uneia față de alta. ◆ Totalitatea persoanelor care fac parte din această treaptă ierarhică. **5** Totalitatea persoanelor care, într-o ierarhie politică, administrativă etc. sînt subordonate cu o treaptă persoanelor aflate în fruntea ierarhiei. *Eșalonul doi al partidului este format din mulți tineri.* • pl. *-oane, -uri.* /<fr. *échelon.*
eșalonà *vb. I. tr.* **1** A dispune, a repartiza un întreg în mai multe părți la intervale succesive dinainte stabilite. ◆ (*fin.*) A repartiza, a distribui o sumă de bani în așa fel încît plata să se efectueze pe rînd și la date succesive, dinainte fixate. **2** (*milit.*) A dispune trupele în adîncime, pe mai multe eșaloane. ◆ Ext. A pune din distanță în distanță. • prez.ind. *-ez.* /<fr. *échelonner.*
eșalonáre *s.f.* Acțiunea de *a eșalona* și rezultatul ei; eșalonat[1]. • pl. *-ări.* /v. *eșalona.*
eșalonát[1] *s.n.* Eșalonare. • /v. *eșalona.*
eșalonát[2]**, -á** *adj.* **1** Care este repartizat în mod succesiv la intervale de timp distanțate și fixate în prealabil. **2** Care este așezat într-o anumită ordine (în timp sau în spațiu). • pl. *-ți, -te.* /v. *eșalona.*
eșancrúră *s.f.* **1** (*geol.*) Excavație arcuită în malul mării. **2** (*anat.*) Scobitură arcuită pe marginea oaselor sau a unor organe. • pl. *-i.* /<fr. *échancrure.*
eșantión *s.n.* **1** Porțiune, cantitate mică luată dintr-un produs, dintr-o marfă etc., detașată prin selecție, pentru a da posibilitatea să se cunoască și să se evalueze calitățile, felul sau valoarea întregului produs; probă, mostră. *A trimis la analize un eșantion din pasta de carne.* **2** Mulțime a obiectelor luate în calcul într-o statistică; parte a unui întreg analizat (statistic) pentru a determina prin ea calitățile întregului. ◆ O parte dintr-o populație, dintr-un grup socioprofesional, dintr-un ansamblu statistic etc. obținută printr-o operație de extragere a unor procente de reprezentativitate pentru întreaga colectivitate, în cadrul unui sondaj sociologic, de opinie etc. *Sondaj efectuat pe un eșantion de 20 000 de persoane.* **3** (*telec.*) Impuls foarte scurt care definește semnalul din care provine la un moment dat. **4** Individ care întrunește trăsături caracteristice unei rase, unui grup etc., reprezentînd ceea ce este esențial. ◇ (*deprec.; fam.*) *Purtarea lui m-a dezamăgit. N-am mai văzut un asemenea eșantion.* • sil *-ti-on.* pl. *-oane.* /<fr. *échantillon.*
eșantioná *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică măsuri, greutăți*) A verifica, a confrunta cu etalonul. ◆ A detașa un eșantion. **2** A alege persoanele reprezentative care urmează a fi interogate în cadrul unui sondaj de opinie. **3** A lua mostre dintr-un semnal la intervale prestabilite, în vederea unor procesări ulterioare. • sil. *-ti-o-.* prez.ind. *-ez.* /<fr. *échantillonner.*
eșantionáj *s.n.* **1** Serie de eșantioane. **2** Eșantionare (a persoanelor). • sil. *-ti-o-.* pl. *-e.* /<fr. *échantillonnage.*
eșantionáre *s.f.* **1** Alegere a eșantioanelor, a mostrelor. **2** Stabilire a persoanelor care urmează a fi interogate în cursul unei anchete sociologice, de opinie etc.; eșantionaj. • sil. *-ti-o-.* pl. *-ări.* /v. *eșantiona.*
eșapá *vb. I. intr.* (*despre gazele arse într-un motor cu ardere internă*) A scăpa, a ieși. • prez.ind. *-ez.* /<fr. *échapper.*
eșapamént *s.n.* Ansamblul organelor care asigură evacuarea gazelor arse dintr-un motor cu ardere internă sau a gazelor și a aerului din unele pompe pentru servicii auxiliare, precum și reducerea zgomotului. ◆ Ext. Totalitatea gazelor arse care sînt evacuate (cu zgomot) dintr-un motor cu ardere internă. *O pornisem razna, nebunește, dînd drumul eșapamentului de înfioram văile* (CA. PETR.). • pl. *-e.* /<fr. *échappement.*
eșapáre *s.f.* Evacuare a gazelor arse dintr-un motor cu ardere internă. • pl. *-ări.* /v. *eșapa.*
eșapát, -á *adj.* (*despre gazele din motoare cu ardere internă*) Evacuat. • pl. *-ți, -te.* /v. *eșapa.*
eșárfă *s.f.* **1** Fișie de mătase, de lînă, șal etc. care se înfășoară în jurul gîtului (ca podoabă). ◇ Compar. *Toată lumina soarelui năvăli, învăluind-o în irizații tremurătoare, ca o eșarfă* (CE. PETR.). **2** Fișie de stofă sau de mătase purtată în diagonală pe piept sau peste mijloc ca un brîu, semn al unei funcții (înalte) sau al unei demnități. *Magheru călare, încins cu eșarfa, îi trece în revistă, concentrat* (CA. PETR.). **3** Bandă de stofă, de pînză etc. trecută pe după gît utilizată la imobilizarea temporară, în flexie, a unui membru superior. • pl. *-e.* și (*înv.*) *eșárpă, șárfă s.f., șarf s.n.* /<fr. *écharpe*, it. *sciarpa.*
eșárpă[1] *s.f.* Direcție de tragere, înclinată față de front și care străbate în diagonală poziția inamică. • pl. *-e.* /<fr. *écharpe.*
eșárpă[2] *s.f.* v. eșarfă.
eșéc *s.n.* **1** Nereușită, înfrîngere, insucces într-o acțiune. *Cum se explică eșecul? În laborator toate probele au ieșit bine* (BAR.). ◆ Spec. Înfrîngere suferită de o unitate militară, de o parte într-un conflict (armat). ◆ Spec. Înfrîngere suferită de un sportiv, de o echipă (sportivă). **2** (*econ.*) *Eșec de piață* = situație în care nu poate fi atinsă eficacitatea maximă de către mecanismele de piață, mai ales în prezența unei situații de monopol sau de oligopol, a unor efecte extreme etc. • pl. *-uri.* /<fr. *échec.*
eșichiér *s.n.* **1** Dispunere a unor obiecte pe două sau mai multe rînduri, cu intervale uniforme între ele. **2** (*milit.*) Dispozitiv în care trupele unei unități, așezate masat în careuri, sînt despărțite prin intervale egale. **3** Fig. Loc unde se opun partide, interese (politice). **4** Suprafață pătrată împărțită în 64 de pătrățele albe și negre pe care se joacă șah. ◆ Desen în pătrate. **5** Spec. *Cancelar al Eșichierului* = titlu al ministrului de finanțe din Marea Britanie. • sil. *-chi-er.* pl. *-e.* /<fr. *échiquier*; cf. engl. *exchequer.*
eștafét *s.n.* v. ștafetă.
eșuá *vb. I. intr.* **1** (*despre vapoare*) A se împotmoli, așezîndu-se cu chila în nisip, pe o stîncă etc. ◆ A se împotmoli într-un loc unde apa are o adîncime redusă, mai ales în apropierea țărmului. *Nava a eșuat la mal.* ◆ Ext. (*despre oameni*) A se afla pe o navă care s-a împotmolit în nisip, la mal etc. ◆ (*fam.*) A se împiedica (de un obstacol). *A vrut să prindă trenul, dar a eșuat printre bagaje.* **2** Fig. (*despre ființe*) A suferi un eșec; a da greș, a nu reuși, a nu izbuti. *A eșuat în tot ce și-a propus.* ◆ (*despre acțiunile, proiectele, intențiile etc. ale oamenilor*) A se solda cu un insucces. *Tratativele de pace au eșuat.* • sil. *-șu-a.* prez.ind. *-ez.* /<fr. *échouer.*
eșuáj *s.n.* (*mar.*) Eșuare. • sil. *-șu-aj.* pl. *-e.* /<fr. *échouage.*
eșuáre *s.f.* **1** (*mar.*) Așezare accidentală a unei nave cu chila pe un banc de nisip, pe o stîncă etc. **2** Fig. Insucces, nereușită. • sil. *-șu-a-.* pl. *-ări.* /v. *eșua.*
eșuát[1] *s.n.* Eșuare. • sil. *-șu-at.* pl. *-uri.* /v. *eșua.*
eșuát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*mar.*; *despre nave*) Care s-a împotmolit, așezîndu-se cu chila în nisip, pe o stîncă sau într-un loc unde apa are o adîncime redusă, mai ales în apropierea țărmului. ◆ (*despre oameni*) Care se află pe o navă care s-a împotmolit în nisip, la mal etc. **2** Fig. (*despre oameni*) Care a suferit un eșec, a dat greș, nu a reușit, nu a izbutit. ◆ (*despre acțiunile, proiectele, intențiile etc. ale oamenilor*) Care s-a soldat cu un insucces. *A încetat să se intereseze de proiectul eșuat.* • sil. *-șu-at.* pl. *-ți, -te.* /v. *eșua.*
éta *s.n.* **1** A șaptea literă a alfabetului limbii grecești (*ita* în neogreacă) corespunzînd sunetului „*e*" lung. **2** Sunetul notat cu această literă. **3** Semn grafic pentru această literă (*η, H*). • /<gr. *ἦτα*; cf. ngr. *ήτα.*
etágiu *s.n.* v. etaj.

etáj *s.n.* I Nume dat unor lucruri, unor obiecte dispuse unul peste altul. **1** Fiecare dintre părțile de deasupra parterului ale unei clădiri cu locuințe suprapuse, cuprinzînd încăperile situate pe același plan orizontal; cat, nivel. ◇ Expr. (*fam.*) *A atinge pe cineva la etaj* = a lovi la cap. *Deranjat la etaj* = (*despre oameni*) nebun. ◆ Fig. Situație socială. **2** (*mineral.*) Porțiune dintr-un zăcămînt, cuprinsă între două orizonturi succesive. **3** (*geol.*; și *etaj geologic*) Complex de straturi bine individualizate petrografic și faunistic, corespunzînd celei mai mici diviziuni a timpului geologic. **4** (*bot.*; și *etaj de vegetație*) Zonă, strat de vegetație cu anumite condiții proprii, determinate de modificările regimului termic și hidric pe verticală. ◇ *Etaj subalpin* v. subalpin. ◆ Fiecare dintre grupele de frunze ale unei plante, deosebite morfologic între ele ca urmare a diferenței de înălțime în așezarea lor pe tulpină. **5** (*silv.*; și *etaj arborescent*) Zonă formată de arborii unui arboret, ale căror coronamente se găsesc aproximativ la același nivel. **6** (*poligr.*) Subdiviziunea orizontală a capului unei tabele. II **1** (*tehn.*) Fiecare dintre etapele rezultate din împărțirea variației de viteză sau de presiune a fluidului într-o mașină termică. **2** (*tehn.*) Parte dintr-o mașină de forță în care se produce o variație a vitezei sau a presiunii fluidului. **3** (*electrotehn.*) Parte a unui amplificator electric în care se produce una dintre variațiile pe care acesta le realizează. ◆ Parte a unui lanț de transmisiune electromagnetică, conținînd elemente de circuite electronice, în care semnalul suferă o transformare bine determinată (amplificare, modulație, defazare etc.) necesară pentru emisiune, transmisiune sau recepție. ◇ *Etaj prefinal* v. prefinal. • pl. *-e*, (*pop.*) *-uri*. și (*înv.*) *etágiu s.n.* /<fr. ***étage***, rus. *этаж*, germ. ***Etage***.

etajá *vb. I. tr., refl.* A (se) așeza în etaje, în rînduri suprapuse. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***étager***.

etajáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *etaja* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***etaja***.

etaját, -ă *adj.* (*despre clădiri, straturi, obiecte etc.*) Care prezintă etaje, care este structurat pe etaje. • pl. *-ți, -te*. /v. ***etaja***.

etajéră *s.f.* Piesă de mobilier compusă dintr-unul sau din mai multe rafturi suprapuse și pe care se așază cărți sau diferite obiecte (decorative). • pl. *-e*. /<fr. ***étagère***.

etalá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică mărfuri, obiecte de artă etc.*) A expune pentru vînzare. **2** A expune (cu ostentație) spre a fi privit, admirat. *Ia uite cum își etalează perlele* (CA. PETR.). ◇ Fig. (*compl. indică sentimente, calități, cunoștințe etc.*) A prezenta, a face cunoscut atenției publice. *În cartea sa și-a etalat erudiția vastă.* **3** (*la jocul de cărți, la rummy etc.*) A depune pe masă, pe față, unele formații (de cărți, de pietre). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***étaler***.

etaláj *s.n.* **1** Faptul de *a etala*; etalare. **2** Expoziție de mărfuri; vitrină. ◆ Marfa expusă în vitrină. ◆ Fig. Expunere ostentativă, paradă (de avere, de cunoștințe etc.). **3** (*tehn.*) Partea inferioară, în formă de trunchi de con, a cuvei unui furnal. • pl. *-e*. /<fr. ***étalage***.

etalajíst, -ă *s.m., s.f.* **1** Persoană care expune mărfuri pentru public. ◆ Vînzător la tejghea. **2** Decorator de vitrine. • pl. *-iști, -iste*. /<fr. ***étalagiste***.

etaláre *s.f.* Faptul de *a etala* și rezultatul ei; etalaj. • pl. *-ări*. /v. ***etala***.

etalát, -ă *adj.* **1** (*despre mărfuri, obiecte etc.*) Expus spre vînzare. **2** (*despre sentimente, manifestări, bunuri etc.*) Expus (ostentativ) atenției publice. • pl. *-ți, -te*. /v. ***etala***.

etálă *s.f.* Apa staționară dintre flux și reflux. • pl. *-e*. /<fr. ***étale***.

etalón *s.n.* **1** Mărime, greutate etc. acceptată oficial în știință, în tehnică sau în relațiile economice, care servește ca unitate de bază în cadrul unui sistem de măsură. ◇ *Etalon de aur* (sau *de argint*) = unitate-tip a valorilor monetare. *Etalon al prețurilor* = prețuri impuse de lege printr-un etalon monetar. (*adj.*) *Bandă etalon* v. bandă. ◆ Model perfect al unei măsuri-tip, de mare precizie, acceptat oficial spre a servi ca bază de comparație. ◆ Fig. Ceea ce poate servi ca model (de urmat). *Un etalon de moralitate.* **2** (*fin.*) Cantitate determinată de metal prețios (aur sau argint) sau de valută străină care este adoptată oficial ca bază a unității monetare dintr-o anumită țară. • pl. *-oane*. /<fr. ***étalon***.

etaloná *vb. I. tr.* **1** A grada scara unui instrument de măsură. ◆ A verifica gradarea unui instrument de măsură. **2** A marca, a fixa valoarea reală a mărimii de măsurat. ◆ A compara direct o măsură-model sau un instrument de măsură cu un etalon. ◆ A stabili un etalon. **3** (*cinemat.*) A uniformiza planurile și secvențele dintr-un film din punctul de vedere al densității optice și al culorii. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***étalonner***.

etalonáj *s.n.* Etalonare. • pl. *-e*. /<fr. ***étalonnage***.

etalonáre *s.f.* Acțiunea de *a etalona* și rezultatul ei; etalonaj, etalonat[1]. ◆ (*cinemat.*) Operație prin care se stabilesc condițiile optime de copiere a negativului de imagine al unui film. • pl. *-ări*. /v. ***etalona***.

etalonát[1] *s.n.* Etalonare. • /v. ***etalona***.

etalonát[2]**, -á** *adj.* **1** (*despre instrumente de măsură*) Care a fost prevăzut cu o scală gradată. **2** (*despre instrumente de măsură*) A cărui scală gradată a fost verificată. **3** (*despre măsuri și despre instrumente de măsură*) Care a fost comparat cu un etalon. **4** (*despre filme*) Care a fost uniformizat din punctul de vedere al densității optice și al culorii. • pl. *-ți, -te*. /v. ***etalona***.

etalonér *s.m.* v. etalonor.

etaloníst *s.m.* Tehnician care execută operații de etalonare. • pl. *-iști*. /<fr. ***étaloniste***.

etalonór *s.m.* Etalonist. ◆ Tehnician care uniformizează diferitele planuri și secvențe dintr-un film. • pl. *-i*. și *etalonér s.m.* /<fr. ***étalonneur***.

etambóu *s.n.* (*nav.*) **1** Element de rezistență al scheletului unei nave, amplasat la pupă și care susține cîrma. ◇ Compus: *tub-etambou* = tub montat la pupa navei, prin care trece axul elicei. **2** Element de rezistență din scheletul unui avion, situat la extremitatea din spate a fuzelajului. • pl. *-ouri*. /<fr. ***étambot***.

etambréu *s.n.* (*nav.*) Deschidere făcută în puntea unei nave pentru trecerea unui catarg sau pentru trecerea axului cîrmei în bordaj, la pupă. • pl. *-eie*. /<fr. ***étambrai***.

etambutól *s.m.* (*farm.*) Antibiotic major antituberculos, activ în cazul bacililor uman și bovin. • pl. *-i*./<fr. ***éthambutol***, engl. ***ethambutol***.

etamínă *s.f.* (*țes.*) Țesătură de bumbac, de in sau de mătase cu împletitură rară, pe care se brodează sau se coase. • pl. *-e*. /<fr. ***étamine***.

etán *s.m.* (*chim.*) Hidrocarbură saturată, cu doi atomi de carbon în moleculă, gaz incolor în condiții obișnuite, foarte puțin solubil în apă, solubil în dizolvanți organici, care se separă din gazele naturale sau de rafinărie, întrebuințat la prepararea etilenei, drept combustibil, în sinteze organice. • /<fr. ***éthane***.

etanóic *adj.* (*chim.*) *Acid etanoic* = acid acetic. • sil. *-no-ic*. /<fr. ***éthanoïque***.

etanól *s.m.* (*chim.*) Alcool etilic, spirt. • /<fr. ***éthanol***.

etanolamíná *s.f.* (*chim.*) Aminoalcool obținut prin hidroliza fosfatidelor sau sintetic din etilenoxid și amoniac. • /<fr. ***éthanolamine***.

etánș, -ă *adj.* (*despre aparate, recipiente, conducte etc.*) Care nu permite intrarea sau ieșirea unui fluid (gaz sau lichid). • pl. *-i, -e*. /<fr. ***étanche***.

etanșá *vb. I. tr.* (*compl. indică încăperi, aparate, racorduri, izolații etc.*) A face să fie etanș; a etanșeiza. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***étancher***.

etanșáre *s.f.* Acțiunea de *a etanșa* și rezultatul ei; etanșat[1]. ◇ *Ecran de etanșare* v. ecran. • pl. *-ări*. /v. ***etanșa***.

etanșát[1] *s.n.* Etanșare. • /v. ***etanșa***.

etanșát[2]**, -ă** *adj.* (*despre aparate sau recipiente*) Care a fost făcut etanș; etanșeizat. **2** (*despre goluri sau pori*) Care este astupat. • pl. *-ți, -te*. /v. ***etanșa***.

etanșeitáte *s.f.* Calitate a unui aparat, a unui racord, a unei construcții, a unui recipient etc. de a fi etanș. • sil. *-șe-i-*. /<fr. ***étanchéité***.

etanșeizá *vb. I. tr.* A etanșa. • sil. *-șe-i-*. prez.ind. *-ez.* /de la ***etanșeitate***, după fr. *étancher*.

etanșeizáre *s.f.* Etanșare. • sil. *-șe-i-*. pl. *-ări*. /v. ***etanșeiza***.

etanșeizát, -ă *adj.* Care a fost făcut etanș; etanșat. • sil. *-șe-i-*. pl. *-ți, -te*. /v. ***etanșeiza***.

etanșór *s.n.* (*tehn.*) Ansamblul organelor și părților unui sistem tehnic care asigură etanșeitatea într-o zonă de asamblare. • pl. *-oare*. /<fr. ***étancheur***.

etápă *s.f.* **1** Interval de timp, stadiu în dezvoltarea unui proces, caracterizat, de obicei, prin evenimente importante; fază. *Evoluția societății a cunoscut mai multe etape.* ◇ Loc.adv. *În* (sau *pe*) *etape* = *a*) la un anumit interval de timp; *b*) pentru fiecare stadiu. ◇ Expr. *A arde etapele* sau *a sări peste etape* = a avea loc, a se petrece sau a avansa, a efectua ceva cu mare rapiditate, fără a (se) respecta succesiunea, gradația, evoluția firească a unor acțiuni, activități, evenimente etc., fără pauze sau ezitări. ◆ Moment fundamental în evoluția științifică, culturală etc. *Descoperirea insulinei, etapă în evoluția medicinei.* **2** (*sport*) Porțiune determinată dintr-o competiție sportivă de fond, care trebuie parcursă fără oprire. ◆ Interval de timp în ciclul anual de antrenament. ◆ Fiecare dintre părțile unei competiții sportive care se dispută succesiv într-un interval mare de timp. **3** (*milit.*) Distanță parcursă de o unitate militară în marș în curs de 24 de ore, avînd în vedere timpul de oprire pentru odihnă, alimentare și întreținere a mijloacelor de transport. ◆ Loc de cantonament al trupelor în marș. **4** Ext. Distanță între două opriri; popas. • pl. *-e*. /<fr. ***étape***, germ. ***Etappe***.

etapizá *vb. I. tr.* A împărți pe etape (un proces cu caracter istoric, tehnologic etc.). • prez.ind. *-ez.* /***etapă*** + *-iza*.

etapizáre *s.f.* Faptul de *a etapiza*. • pl. *-ări*. /v. ***etapiza***.

etapizát, -á *adj.* Care a fost împărțit pe etape. • pl. *-ți, -te*. /v. *etapiza*.

etáte *s.f.* **1** Timpul scurs de la nașterea unei ființe, mai ales a unui om, pînă la un anumit moment din viața ei; vîrstă. ◇ Loc.adj. *În etate* = bătrîn. *Fără etate* = a cărui vîrstă nu se poate preciza. ◆ Etapă din viața unei ființe, caracterizată printr-o anumită fază de dezvoltare. *La etatea de 18 ani o persoană este considerată majoră.* **2** Număr de ani împliniți de către o persoană, în funcție de care poate fi considerată aptă pentru ceva sau în funcție de care i se acordă anumite drepturi (civile, juridice, politice etc.). *Etatea în serviciu se ia în calcul la pensie.* • pl. (*înv.*) *-ăți*. /<lat. ***aetas, -atis***.

etatísm *s.n.* (*sociol.*) Teorie care cere statului să realizeze reformele recunoscute ca necesare. ◆ Doctrină politică ce preconizează extinderea rolului statului la întreaga viață economică și socială. • /<fr. ***étatisme***.

etatíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Adept) al etatismului. • pl. *-iști, -iste*. /<fr. ***étatiste***.

etatizá *vb. I. tr.* (*compl. indică bunuri, întreprinderi, instituții particulare etc.*) A trece în proprietatea statului sau sub conducerea statului. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***étatiser***.

etatizáre *s.f.* Acțiunea de *a etatiza* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***etatiza***.

etatizát, -á *adj.* (*despre bunuri, întreprinderi, instituții particulare etc.*) Care a trecut în proprietatea sau în administrarea statului. ◆ Ext. Căruia i s-au acordat aceleași prerogative ca ale instituțiilor statului. • pl. *-ți, -te*. /v. ***etatiza***.

etcaiá *s.f.* v. ecpaia.

etcétera *adv.* (*arată că enumerarea ar putea fi continuată*) Și alții, și altele, și ceilalți, și așa mai departe (abr. *etc.*). • și (*pop.*) *ețétera adv.* /<lat. ***et cetera*** „și celelalte".

eté *s.f.* Nume dat unor păduri tropicale din cîmpia Amazonului, situate pe locuri mai înalte, neinundabile. • /<port. ***ete***.

etelísm *s.n.* (*filos.*) Teorie potrivit căreia voința este forța fundamentală a conștiinței, a spiritului. •/<it. ***etelismo***, germ. ***Ethelismus***; cf. gr. ἐθέλω „a voi".

eténă *s.f.* (*chim.*) Hidrocarbură nesaturată din clasa alchenelor, cu doi atomi de carbon în moleculă, gaz inflamabil în condiții obișnuite, care se izolează din gazul de cracare, din gazul de cocserie sau se obține sintetic, folosită ca intermediar în sinteze organice și de medicamente; etilenă. • /<fr. ***éthène***.

etepée *s.n.* (*stil.*) **1** Figură de stil constînd în personificarea unor lucruri. **2** Figură de compoziție care constă în descrierea caracterului sau structurii psihice a unui erou, prin scrisori ori printr-o cuvîntare, adesea fictive. • pl. *-ei*. /<fr. ***éthopée***, lat. ***ethopoeia, -ae***.

eter[1]- v. hetero-.

etér[2] *s.m., s.n.* **1** *s.m.* (*chim.*) Combinație organică lichidă, incoloră, foarte volatilă și inflamabilă, cu miros aromatic specific, care derivă formal din două molecule de alcool sau de fenol prin eliminarea unei molecule de apă și care are numeroase utilizări în industrie. ◇ *Eter metilic* = eter obținut din alcool metilic prin încălzire cu acid sulfuric, care este un

gaz solubil în alcool, întrebuințat ca refrigerent, ca agent de extracție etc. *Eter de petrol* = fracțiune din petrol, incoloră, constituită din hidrocarburi inferioare și folosită ca solvent în industrie, în medicină etc. *Eter etilic* v. etilic. **2** *s.m.* Substanță ipotetică (a cărei existență nu este admisă de fizica modernă) avînd proprietăți fizice contradictorii (imponderabilă, elastică etc.), care ar umple întregul spațiu și ale cărei oscilații ar constitui undele electromagnetice. **3** *s.n.* Fig. Aer, atmosferă, cer, văzduh. ◇ Expr. *A transmite în eter* = a transmite prin unde. *Aste plîngeri ca un parfum de noapte, Spărgînd acele valuri albastre din eter, Ajunge-vor* (BOL.). **4** *s.n.* (*la vechii greci*) Partea cea mai înaltă, pură și luminoasă a spațiului ceresc. ◆ (*în concepția lui Aristotel*) Al cincilea element al universului (alături de foc, apă, pămînt și aer), inalterabil, din care sînt alcătuite corpurile cerești. ◆ Fluid imperceptibil, imponderabil existent în spațiul interplanetar. • pl. *m.* *-i*, *n.* *-uri*. /<fr. ***éther***, lat. ***aether***, ***-is***; cf. gr. *αἰθήρ* „eter, aer".

eterát, -ă *adj.* **1** Care are mirosul eterului. ◆ Care este specific eterului, care aparține eterului. **2** Fig. Care este subtil, diafan, delicat. *Cea mai pură artă, cea mai eterată, cea mai castă* (ION.-R.). ◆ (*despre aspectul, manifestările, sentimentele etc. ale oamenilor*) Care exprimă puritate, finețe, subtilitate sau imaterialitate. *Balerina era pe scenă o apariție eterată.* • pl. *-ți*, *-te*. /<fr. ***éthéré***.

eteréu, -ée *adj.* (*înv.*) Eteric. • pl. *-ei*, *-eie*. /<lat. ***aethēreus***, ***-a***, ***-um***, it. ***etereo***.

etéric, -ă *adj.* **1** (*chim.*) Care are proprietăți asemănătoare eterului, fiind foarte ușor, volatil, cu o densitate foarte mică. ◇ *Ulei eteric* = substanță uleioasă, volatilă, cu miros puternic, care se extrage din florile, fructele sau frunzele plantelor parfumate, folosită în farmacie, în industria parfumurilor și în cea alimentară. **2** Care ține de spațiul ceresc, care este caracteristic spațiului ceresc. **3** Fig. Care este subtil, fin. *Poetul suavelor idile și al etericelor nostalgii* (CE. PETR.). ◆ Care este delicat, vaporos, inconsistent. *Zulufii... să se țină totuși, mîndri și neclintiți, la treapta lor înaltă de eterică aureolă* (HOG.). • pl. *-ci*, *-ce*. /<germ. ***ätherisch***, it. ***eterico***.

eterie *s.f.* (și *nm. pr.*) Nume dat unei organizații politice secrete, de la sfîrșitul sec. 18 și începutul sec. 19, cu ramificații și în Țările Române, înființată de patrioții greci pentru eliberarea țării lor de sub stăpînirea turcească. ◆ Spec. Mișcarea revoluționară a grecilor, din 1821, împotriva turcilor. • /<ngr. ***εταιρία*** „societate".

eterifică *vb. I. tr.* A transforma un alcool sau un fenol în eter. • prez.ind. *eterific*. /<fr. ***éthérifier***.

eterísm *s.n.* (*med.*) Stare patologică provocată de absorbția de eter (sub formă de vapori sau de băutură). • /<fr. ***éthérisme***.

eteríst, -ă *s.m.*, *adj.* **1** *s.m.* Membru sau partizan al eteriei. ◆ Participant la mișcarea revoluționară a grecilor din anul 1821. **2** *adj.* Care aparține eteriei sau eteriștilor, care este propriu eteriei sau eteriștilor, care se referă la eterie sau la eteriști. • pl. *-iști*, *-iste*. /***eterie*** + ***-ist***.

eterizá *vb. I.* **1** *tr.* (*med.*) A anestezia cu eter. **2** *tr.*, *refl.* Poet. A avea sau a căpăta un caracter eteric; a fi sau a deveni pur, diafan, suav. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***éthériser***.

eterizáre *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *eteriza*. • pl. *-ări*. /v. ***eteriza***.

etérn, -ă *adj.* **I 1** (*teol., filos.; exprimă durata absolută*) Care există în afara timpului, a oricărei determinări cronologice; care nu are început și sfîrșit. ◆ Care vine de la divinitate, spec., de la Dumnezeu; care este de esență divină. ◆ (*subst. m.; la sg. art. sau precedat de art. adj. „cel"*) Dumnezeu. **2** Poet. (*despre lumea materială*) Care este considerat ca fiind dintotdeauna și care nu va înceta niciodată să existe; căruia experiența umană îi recunoaște sau îi atribuie existența dintotdeauna și pentru totdeauna; veșnic. *Izbind s-or frămînta Eternele valuri* (EMIN.). **II 1** (*exprimă permanența unui lucru, a unei stări, acțiuni, situații etc.*) A cărui existență sau durată nu are sfîrșit; care (se consideră că) nu va înceta niciodată să existe. *Căci eternă-i numai moartea, ce-i viață-i trecător* (EMIN.). ◇ (*adv.*) *Te-aș privi etern ca pe o steauă, Frumos copil* (EMIN.). ◆ Care este considerat ca fiind veșnic, nemuritor, nepieritor. *Și în sine împăcată stăpînea eterna pace* (EMIN.). ◇ *Liniște eternă* v. liniște. ◆ Care este destinat a exista veșnic. *Colo se ridic trufașe Și eterne... Piramidele-uriașe* (EMIN.). ◇ *Cetatea* (sau, *înv., Urbea*) *eternă* = Roma considerată centrul lumii, destinat să dureze veșnic. ◆ (*subst. n.*) Ceea ce este veșnic, nemuritor. *Artistul a surprins eternul naturii.* **2** (*mai ales exager.; despre manifestări, atitudini, sentimente etc. ale oamenilor*) Căruia nu i se cunoaște sau nu i se poate prevedea sfîrșitul; care durează fără a se întrerupe. *N-am avut o clipă de dulceață; Amar etern și visuri peritoare* (EMIN.). ◇ (*adv.*) *Sîntem copii etern nefericiți* (EMIN.). ◆ Care are durata vieții unui om. *Au crezut că va fi o prietenie eternă.* ◆ (*precedă subst. determ.*) Care pare să nu aibă sfîrșit, care se află peste tot, se repetă în permanență, plictisind, obosind, enervînd. *Te obosește Eterna alergare* (EMIN.). ◆ Care se repetă necontenit, cu perfectă regularitate. *Acest etern răsărit de soare... este amintirea vremilor copilăriei* (GAL.). ◆ (*adv.*) Mereu, necontenit, totdeauna, de fiecare dată. *Să bea etern, acesta e visul său ciudat* (EMIN.). **3** (*despre oameni*) Care are o poziție, atitudine constantă, statornică față de cineva sau de ceva. *Prietenul etern al celor chinuiți.* • pl. *-i*, *-e*. /<lat. ***aeternus***, ***-a***, ***-um***.

eternél, -ă *adj.* (*fran. înv.*) Etern. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***éternel***.

eternitáte *s.f.* **1** Faptul de a fi etern. *Ne dăduse puțin senzația și a eternității și a vremelniciei* (IBR.). **2** (*mai ales în relig. creștină*) Durată de timp care nu se supune unei determinări cronologice, nu are început și nici sfîrșit. ◆ Ceea ce este dat, orînduit de Dumnezeu. ◆ Spec. (Ceea ce este propriu, specific pentru) existența de după moarte a credincioșilor. ◆ Restr. (*mai ales cu referire la viața viitoare*) Durată eternă a timpului, care exclude sfîrșitul, dar nu și începutul; veșnicie. *Sfidează moartea sperînd în eternitate.* **3** Hiperb. Perioadă de timp foarte lungă; durată nelimitată în viitor. *Te aștept de o eternitate.* ◆ (Starea sau calitatea a) ceea ce este etern. *În zădar le scrii în piatră și le crezi eternitate* (EMIN.). **4** Ext. Imortalitate. *Pentru-o clipă de iubire D-eternitatea mea să mă dizlege* (EMIN.). ◆ Spec. Faimă. *Pictori, eternitatea v-așteaptă c-o cunună* (EMIN.). • pl. *-ăți*. /<fr. ***éternité***, it. ***eternità***, lat. ***aeternĭtas***, ***-atis***.

eternizá *vb. I.* **1** *tr.* A face să dureze la infinit, să dăinuiască veșnic. *Talentul l-a eternizat.* **2** *refl.* A rămîne în amintire pentru posteritate. *Artistul s-a eternizat prin ceea ce a dat valoros omenirii.* **3** *refl.* (*fam.; iron.*) A rămîne mai multă vreme într-un loc, a nu se mai dezlipi dintr-un loc. *Caravansaraiul unde toți intră și nimeni nu se eternizează* (ANG.). • prez. ind. *-ez*. /<fr. ***éterniser***.

eternizáre *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *eterniza*. • pl. *-ări*. /v. ***eterniza***.

etero- v. hetero-.

eterodínă *s.f.* v. heterodină.

eterodónt, -ă *adj.* v. heterodont.

eterodóx, -ă *adj.*, *s.m.*, *s.f.* v. heterodox.

eterodoxíe *s.f.* v. heterodoxie.

eterofón, -ă *adj.* v. heterofon.

eterofoníe *s.f.* v. heterofonie.

eterogén, -ă *adj.* **1** Care este diferit ca natură, ca origine. *Funcțiile pe care acești diverși și eterogeni eroi le-au ocupat* (ANG.). ◆ (*despre un întreg*) Care este compus din elemente diferite, care nu are unitate. **2** (*gram.; înv.*) *Gen eterogen* = gen neutru. *Substantiv eterogen* = substantiv neutru. **3** (*mat.; înv.*) *Numere eterogene* = numere compuse din numere întregi și din fracții. • pl. *-i*, *-e*. și *heterogén*, *-ă* *adj.* /<fr. ***hétérogène***; cf. gr. *ἕτερος* „altul", *γένος* „gen, fel".

eterogeneitáte *s.f.* Eterogenitate. • sil. *-ne-i-*. /<it. ***eterogeneità***, fr. ***hétérogénéité***.

eterogeneizá *vb. I. tr.*, *refl.* A deveni sau a face să devină eterogen. • sil. *-ne-i-*. prez.ind. *-ez*. și *eterogenizá* *vb. I.*/***eterogen*** + *-(e)iza*.

eterogenézá *s.f.* (*biol.*) Anomalie organică; eterogenie. ◆ Teorie care consideră schimbările suferite de organisme ca fiind cu totul independente de mediul extern, cauzele acestor schimbări rămînînd de neînțeles. • și *heterogenézá* *s.f.* <fr. ***hétérogenèse***; cf. gr. *ἕτερος* „altul", *γένεσις* „naștere".

eterogeníe *s.f.* Eterogeneză. • g.-d. *-iei*. și *heterogeníe* *s.f.* /<fr. ***hétérogénie***.

eterogenitáte *s.f.* Însușirea de a fi eterogen. • și *heterogenitáte* *s.f.* /***eterogen*** + *-itate*; cf. *eterogeneitate*.

eterogenizá *vb. I.* v. eterogeneiza.

eterogréfă *s.f.* v. heterografă.

eteroinfécție *s.f.* (*med.*) Boală infecțioasă provocată de introducerea în organism a unor germeni provenind din exterior. • pl. *-ii*. -g.-d. *-iei*. /<fr. ***hétéro-infection***.

eteromán, -ă *s.m.*, *s.f.* Persoană care suferă de eteromanie. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***éthéromane***.

eteromaníe *s.f.* (*med.*) (Formă de) toxicomanie care constă în inhalarea, ingerarea sau injectarea repetată de cantități crescînde de eter etilic în scopul obținerii unei stări de excitație psihică. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***éthéromanie***; cf. gr. *αἰθήρ* „eter", *μανία* „patimă".

eterométric, -ă *adj.* (*vers.; despre strofe*) Care este format din versuri de măsuri diferite. • pl. *-ci*, *-ce*. /<fr. ***hétérométrique***.

eteromórf, -ă *adj.* v. heteromorf.

eteroním, -ă *adj.* v. heteronim.

eteronimíe *s.f.* (*lingv.*) Folosire a unor perechi de cuvinte din radicale diferite, cuvinte în general moștenite, mai rar împrumutate. *Perechea lexicală frate-soră este o eteronimie.* • g.-d. *-iei*. și *heteronimíe* *s.f.* /<fr. ***hétéronimie***; cf. gr. *ἕτερος* „altul", *ὄνομα* „nume".

eteronóm, -ă *adj.* Care se supune unei legi venite din exterior. • pl. *-i*, *-e*. și *heteronóm*, *-ă* *adj.* /<fr. ***hétéronome***.

eteronomíe *s.f.* (*filos.*) Principiu potrivit căruia voința subiectului nu are în sine rațiunea propriei acțiuni, ci o derivă din rațiuni externe. ◆ Însușirea de a fi eteronom. • g.-d. *-iei*. și *heteronomíe* *s.f.* /<fr. ***hétéronomie***; cf. gr. *ἕτερος* „altul", *νόμος* „lege".

eteroproteídă *s.f.* v. heteroproteidă.

eterosféră *s.f.* v. heterosferă.

eterosugéstie *s.f.* (*psih.*) Sugestie produsă prin intervenția unei alte persoane. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***hétérosuggestion***.

eterothális *s.m.* (*jur.; grec.*) Frate născut din același tată, dar din mamă diferită. • /<ngr. ***ετεροθαλής***.

eterotíp, -ă *adj.* v. heterotip.

eterotróf, -ă *adj.* v. heterotrof.

eterotrofíe *s.f.* v. heterotrofie.

éthos *s.n.* v. etos.

eti *s.m.* (Ființă care, mai ales în literatura de anticipație, se presupune că ține de) inteligența extraterestră. • pl. *eti*. /abr. de la engl. ***e[xtra] t[errestrial] i[ntelligence]***.

etiáj *s.n.* Nivel mediu (de referință) al apelor unui fluviu, ale unui lac etc., stabilit pe baza nivelurilor minime anuale pe o perioadă îndelungată de observație și în raport cu care se măsoară cotele apelor. • sil. *-ti-aj*. pl. *-e*. /<fr. ***étiage***.

étic, -ă *s.f.*, *adj.* **1** *s.f.* (*filos.*) Știință care se ocupă cu studiul principiilor morale, cu legile lor de dezvoltare istorică, cu conținutul și cu rolul lor în viața socială. ◆ Teoria filosofică a moralei. **2** *s.f.* Totalitatea normelor de conduită morală urmate de o persoană sau de un grup; morală. ◇ *Etică profesională* = totalitatea îndatoririlor strict legate de activitatea profesională desfășurată în societate. **3** *adj.* Care aparține eticii, care se referă la etică, de etică, bazat pe etică, conform cu etica. ◇ *Dativ etic* v. dativ. *Formalism etic* v. formalism. *Normă etică* v. normă. • pl. *-ci*, *-ce*. și (*înv.*) *ític*, *-ă* *adj.*, *ítihichi* *subst.* /<fr. ***éthique***, ngr. *ηθικός*, lat. ***ethĭcus***, ***-a***, ***-um***, germ. ***ethisch***, ***Ethik***; cf. gr. *ἠθικός* „moral".

etichetá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică obiecte, mai ales mărfuri*) A aplica o etichetă pe un obiect. **2** Fig. (*deprec.*) A califica pe cineva sau ceva așa cum (crede că) se cuvine. *L-a etichetat drept falsificator.* • prez. ind. *-ez*. /<fr. ***étiqueter***.

etichetáre *s.f.* Faptul de *a eticheta*. • pl. *-ări*. /v. ***eticheta***.

etichetát, -ă *adj.* (*despre obiecte, mai ales despre mărfuri*) Prevăzut cu o etichetă. • pl. *-ți*, *-te*. /v. ***eticheta***.

etichétă *s.f.* **1** Bucată (mică) de hîrtie, de carton etc. care se aplică pe un obiect sau se leagă de pachete, sticle etc. și pe care se indică prețul, conținutul, destinația, posesorul etc. **2** Fig. Titlu, nume, calificativ sub care se prezintă sau figurează cineva sau ceva, ascunzînd natura adevărată. *Sub eticheta purificării etnice s-au comis atrocități.* ◆ Spec. Definire sumară și abstractă a unei mișcări artistice, filosofice, politice etc. *Mulți au intrat sub eticheta romantismului.* ◆ Ext. Definire superficială și expeditivă a cuiva. *Are eticheta de perfecționist.* **3** Fig. Ansamblu de norme, ceremonial de comportare etc. stabilite riguros la curțile

monarhilor, în relațiile diplomatice etc. *La întrunirea internațională eticheta a fost riguros respectată.* ◆ Ext. Ansamblu de reguli, de norme convenționale de comportare (politicoasă) întrebuințate în relațiile dintre persoane de familie nobilă, dintre membrii unei societăți etc. *Părinții țin la etichetă.* **4** (*inform.*) Semn sau ansamblu de semne servind pentru a identifica o anumită instrucțiune în programul unui calculator; marcă. • pl. *-e.* /<fr. ***étiquette***, germ. ***Etikette***.

etician, -ă *s.m., s.f.* Persoană specializată în etică. • sil. *-ci-an.* pl. *-ieni, -iene.* /***etică*** + *-ian.*

eticism *s.n.* Concepție care constă în prețuirea excesivă a valorilor etice. • /<germ. ***Ethizismus***.

eticist, -ă *adj.* Care ține de etică sau de eticism, care se caracterizează prin etică sau prin eticism, care se referă la etică sau la eticism. • pl. *-iști, -iste.* /***etic*** + *-ist.*

eticitate *s.f.* Caracter etic. • /***etic*** + *-itate.*

eticiza *vb. I. tr.* A face să devină etic. • prez.ind. *-ez.* /***etic*** + *-iza.*

etil *s.m.* (*chim.*) Radical organic monovalent, derivat din etan, prin îndepărtarea unui atom de hidrogen. • pl. *-i.* /<fr. ***éthyle***.

etila *vb. I. tr.* (*chim.*) A efectua o etilare. • prez.ind. *-ez.* /***etil*** + *-iza.*

etilamină *s.f.* (*chim.*) Amină primară alifatică, în care radicalul este etilul, care în condiții obișnuite este un lichid inflamabil, cu miros de amoniac, solubil în apă, în alcool, în eter, folosită ca intermediar în sinteze organice. • pl. *-e.* /<fr. ***étylamine***.

etilare *s.f.* (*chim.*) **1** Introducere a unui radical etil într-o moleculă organică. **2** Tratare a benzinei cu etil fluid pentru a-i îmbunătăți cifra octanică. • pl. *-ări.* /v. ***etila***.

etilbenzén *s.n.* (*chim.*) Compus organic obținut prin substituirea unui atom de hidrogen din molecula benzenului cu radicalul etil, lichid incolor, solubil în apă, folosit în sinteza organică ca dizolvant, ca intermediar la obținerea stirenului. • /<fr. ***éthylbenzène***.

etilén[1] *s.m.* Radical organic derivat de la etilenă. • pl. *-i.*/de la ***etilenă***, prin derivare regresivă.

etilén[2] *s.m.* v. etilenă.

etilénă *s.f.* (*chim.*) Etenă. • și *etilén s.m.* /<fr. ***éthylène***.

etilendiamínă *s.f.* (*chim.*) Cea mai simplă diamidă alifatică, lichid incolor, siropos, solubil în apă, foarte alcalin, cu miros de amoniac, dizolvant pentru cazeină, albumină, sulf, intermediar în sintezele organice și medicamente. • sil. *-di-a-.* /<fr. ***éthylènediamine***.

etilenglicól *s.m.* (*chim.*) Glicol. • pl. *-i.* /<fr. ***éthylèneglycol***.

etilénic, -ă *adj.* (*chim.*; *despre hidrocarburi*) Care conțin în formulă o legătură dublă. ◦ pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***éthylénique***.

etilenoxíd *s.m.* (*chim.*) Oxid de etilenă. • pl. *-izi.* /***etilenă*** + ***oxid***.

etilfluíd *s.n.* (*chim.*) Amestec de tetraetil de plumb cu bromură de metil și naftalină clorurată, folosit pentru îmbunătățirea proprietăților antidetonante ale benzinei. • pl. *-e.* /<fr. ***éthylefluide***, germ. ***Äthylfluid***.

etílic, -ă *adj.* (*chim.*) Care conține etil; pe bază de etil. ◇ *Alcool etilic* = alcool. *Eter etilic* = eter derivat formal din două molecule de alcool etilic prin eliminarea unei molecule de apă. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***éthylique***.

etilísm *s.n.* (*med.*) Alcoolism. • /<fr. ***éthylisme***.

etimo- Elem. de compunere „etimon, sens adevărat". • /<fr. ***étymo-***; cf. gr. *ἔτυμος* „veritabil, adevărat".

etimológ, -ă *s.m., s.f.* (*lingv.*) Specialist în etimologie; etimologist. • pl. *-gi, -ge.* /de la ***etimologie***, prin derivare regresivă.

etimológic, -ă *adj.* (*lingv.*) Care aparține etimologiei, care se referă la etimologie, bazat pe etimologie. ◇ *Ortografie etimologică* = ortografie în care principiile scrierii cuvintelor se bazează pe etimologia lor. *Dicționar etimologic* = dicționar care prezintă etimologia cuvintelor înregistrate (însoțită de explicații, exemple, bibliografie etc.). *Figură etimologică* v. figură. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***étymologique***, lat. ***etymologĭcus, -a, -um***, ngr. ***ἐτυμολογικός***, germ. ***etymologisch***.

etimología *s.f.* (*lingv.*) **1** Stabilire a originii unui cuvînt prin explicarea evoluției lui fonetice și semantice. **2** Ramură a lingvisticii care se ocupă cu studiul istoriei cuvintelor unei limbi, stabilind originea și evoluția formei și a sensului lor. ◇ (*gram.*; *înv.*) Morfologie. **3** Etimon. ◇ *Etimologie multiplă* = provenință a unui cuvînt din două sau din mai multe surse diferite. *Etimologie populară* = interpretare arbitrară în mediul unor vorbitori, care duce la modificarea formei unui cuvînt (recent intrat în limbă) sub influența unui cuvînt mai cunoscut, cu care prezintă asemănări formale și uneori de sens. *Forma „boliclinică" pentru „policlinică" a rezultat prin etimologie populară.* • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***étymologie***, lat. ***etymologĭa, -ae***, germ. ***Etymologie***; cf. gr. *ἔτυμος* „adevărat", *λόγος* „cuvînt, studiu".

etimologísm *s.n.* (*lingv.*) Tendință în cultura română, de la sfîrșitul sec. 19, de a reforma limba literară, apropiind forma cuvintelor de o formă mai veche a ei, pretinsă a fi mai corectă. • /<fr. ***étymologisme***.

etimologíst, -ă *s.m., s.f.* (*lingv.*) **1** Specialist în etimologie; etimolog. **2** Adept al ortografiei etimologice. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***étymologiste***.

etimologizá *vb. I. intr.* (*lingv.*) A căuta, a da etimologia unui cuvînt. • prez.ind. *-ez.* /<it. ***etimologizzare***.

etimologizánt, -ă *adj.* (*lingv.*; *despre scriere*) Care tinde să folosească ortografia etimologică. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***étymologisant***.

etimón *s.n.* (*lingv.*) Cuvînt de bază (atestat sau reconstituit), de obicei dintr-o limbă străină, din care provine un anumit cuvînt al unei limbi; etimologie. • pl. *-oane, -onuri.* /<fr. ***étymon***.

etimorfóză *s.f.* (*biol.*) Modificare morfologică a plantelor cauzată de factori externi. • /***etio-*** + ***morfoză***.

etio- Elem. de compunere „cauză, factor". • sil. *-ti-o-.* /<fr. ***étio-***; cf. gr. *αἰτία*.

etiogén, -ă *adj.* (*biol.*; *despre mișcări*) Care este cauzat de factori sau de excitații din afară. • sil. *-ti-o-.* pl. *-i, -e.* /***etio-*** + ***gen***.

etiolá *vb. I. tr.* **1** (*biol.*) A produce o etiolare. **2** (*bot.*; *despre plante*) A se veșteji din cauza insuficienței luminii și a aerului. • sil. *-ti-o-.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***étioler***.

etioláre *s.f.* (*bot.*) Fenomen care apare la plantele crescute în întuneric, manifestat prin alungirea tulpinilor, prin micșorarea și albirea frunzelor etc., din cauza lipsei de clorofilă. • sil. *-ti-o-.* pl. *-ări.* /v. ***etiola***.

etiológic, -ă *adj.* Care aparține etiologiei, care se referă la etiologie. • sil. *-ti-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***étiologique***.

etiología *s.f.* **1** (*med.*) Ramură a medicinei care se ocupă cu studiul cauzelor bolilor, al factorilor care influențează apariția diverselor boli. **2** Știință care se ocupă cu studiul cauzelor lucrurilor. • sil. *-ti-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***étiologie***; cf. gr. *αἰτία* „cauză", *λόγος* „cuvînt, studiu".

etiopatogeníe *s.f.* (*med.*) Ramură a medicinei care se ocupă cu studiul cauzelor și al mecanismelor bolilor • sil. *-ti-o-.* g.-d. *-iei.* /***etio-*** + ***patogenie***, după germ. *Ätiopathogenese*; cf. gr. *αἰτία* „cauză", *πάθος* „afecțiune".

etiopián, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Etiopiei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuiește în Etiopia. **2** *adj.* Care aparține Etiopiei sau etiopienilor, care se referă la Etiopia sau la etiopieni; care este originar din Etiopia. ◇ *Limbi etiopiene* = (și *subst. f. sg.*) grupare de limbi din familia afro-asiatică, ramura semitică, din Etiopia și Eritreea, cu excepția arabei. *Rasă etiopiană* = denumire care indica în trecut întreaga rasă neagră și orice formă umană tipică Africii Orientale, răspîndită în special în Podișul Etiopiei, caracterizată prin îmbinarea aspectului feței de tip europoid cu caractere tegumentare și forma corpului de tip negroid. • sil. *-ti-o-pi-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***Éthiopien***.

etiópic, -ă *adj.* Etiopian. • sil. *-ti-o-.* pl. *-ci, -ce.* și (*înv.*) *etiopicésc, -eáscă adj.* /<fr. ***éthiopique***.

etiopicésc, -eăscă *adj.* v. etiopic.

etiotróp, -ă *adj.* (*med.*; *despre tratamente*) Care vizează cauzele bolii. • sil. *-ti-o-.* pl. *-i, -e.* /***etio-*** + *-trop.*

etirá *vb. I. tr.* A efectua o etirare; a alungi, a întinde, a trage. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***étirer***.

etiráre *s.f.* (*tehn.*) **1** Operație de tragere a metalelor în fire sau de întindere a fibrelor sintetice în scopul orientării macromoleculelor și al creșterii rezistenței lor. **2** Tragere prin filieră, întindere a fibrelor sintetice în scopul creșterii rezistenței lor. • pl. *-ări.* /v. ***etira***.

etirát, -ă *adj.* (*tehn.*) Alungit, întins. • pl. *-ți, -te.* /v. ***etira***.

etisión *s.n.* (*grec. înv.*) Contribuție bănească. • sil. *-si-on.* /<ngr. ***ετήσιον*** „anual".

etizíe *s.f.* (*med.*) Slăbire extremă a corpului din cauza unei boli cronice. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***étisie***.

etmo- Elem. de compunere „ciur, sită". • /<fr. ***ethmo-***; cf. gr. *ἠθμός*.

etmocefál *s.m.* Monstru cu nasul în formă de trompă. • pl. *-i.* /<fr. ***ethmocéphale***.

etmoíd *s.n.* (*anat.*) Os mic nepereche al craniului, străbătut de numeroase orificii traversate de nervii olfactivi, situat în scobitura osului frontal, formînd o parte din scheletul nasului. • pl. *-ide.* /<fr. ***ethmoïde***; cf. gr. *ἠθμός* „ciur", *εἶδος* „aspect".

etmoidál, -ă *adj.* (*anat.*) Care aparține etmoidului, care se referă la etmoid. • sil. *-mo-i-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***ethmoïdal***.

etmoidectomíe *s.f.* (*chir.*) Operație pentru îndepărtarea leziunilor celulare etmoidale. • sil. *-mo-i-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***ethmoïdectomie***.

etmoidítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a mucoasei etmoidului. • sil. *-mo-i-.* pl. *-e.* /<fr. ***ethmoïdite***; cf. gr. *ἠθμός* „ciur, sită", *εἶδος* „aspect".

etnárh *s.m.* (*ist.*) **1** Titlu dat guvernatorului unei provincii a Imperiului Roman, Bizantin sau Otoman cu rang inferior celui de rege și superior celui de tetrarh. ◆ Persoană care avea acest titlu. **2** Titlu dat patriarhului sau mitropolitului creștinilor ortodocși aflați sub dominație străină, căruia i se recunoștea și rolul de șef civil. ◆ Persoană care avea acest titlu. • pl. *-i.* /<fr. ***ethnarque***; cf. gr. *ἐθνάρχης*.

etnarhíe *s.f.* (*ist.*) Provincie a Imperiului Roman, Bizantin sau Otoman aflată sub conducerea unui etnarh. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***ethnarchie***.

étnic, -ă *adj., subst.* **1** *adj.* Referitor la apartenența la un popor; privitor la formele de cultură și de civilizație specifice unui popor. *Trăsături etnice.* ◇ *Nume etnic* = nume de popor, etnonim. *Purificare etnică* = program de eliminare a minorităților etnice realizat în forme care merg de la deportare la genocid. *Conglomerat etnic* v. conglomerat. *Epurare etnică* v. epurare. **2** *s.m., s.f., adj.* (Persoană) care aparține unui popor. *Etnici români s-au asimilat în alte țări.* ◆ (*înv.*) (Persoană) care aparține altei religii decît cea creștină. **3** *s.n. art.* Ceea ce este caracteristic unui popor, culturii sau civilizației lui; etnicitate. *Etnicul este pregnant în scrierile sale.* • pl. *-ci, -ce.* și (*înv.*) *etnicésc, -eáscă adj.* /<fr. ***ethnique***, ngr. ***εθνικός***, lat. ***ethnĭcus, -a, -um***.

etnicésc, -eáscă *adj.* v. etnic.

etnicísm *s.n.* **1** (*lit.*) Tendință a unor grupări literare românești de la începutul sec. 19 de a subordona aspectele etice și estetice celor etnice, cultivînd exclusiv tradițiile, obiceiurile, felul de viață etc. specifice țărănimii. **2** Caracter etnic; etnicitate. • /<fr. ***ethnicisme***.

etnicíst, -ă *adj.* Care ține de etnicism, care se referă la etnicism. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***ethniciste***.

etnicitáte *s.f.* **1** Apartenență a unei persoane la un anumit popor. **2** Etnie. • /***etnic*** + *-itate*; cf. engl. *ethnicity*.

etnizá *vb. I. tr.* A da un caracter etnic. • prez.ind. *-ez.* /***etnic*** + *-iza.*

etníe *s.f.* **1** Unitate etnică determinată în timp și spațiu de trăsături comune de civilizație, de cultură (limbă, obiceiuri, tradiții etc.) și de rasă. **2** Ansamblul de caractere etnice specifice unui popor, unei culturi; etnicitate. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***ethnie***.

etno- Elem. de compunere „(referitor la) popor, comunitate etnică, rasă". • /<fr. ***ethn(o)-***; cf. gr. *ἔθνος* „popor".

etnoastronomíe *s.f.* Disciplină care se ocupă cu studiul motivelor etnografice, al textelor sacre și al ritualurilor tradiționale ale popoarelor referitoare la astre, constelații, cosmos în general. • g.-d. *-iei.* /***etno-*** + ***astronomie***.

etnobiologíe *s.f.* Știință care se ocupă cu studiul raporturilor dintre om și mediul natural. • sil. *-bi-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***ethnobiologie***.

etnobotánic, -ă *s.f., adj.* **1** *s.f.* Ramură a etnobiologiei care se ocupă cu studiul denumirilor populare ale plantelor și al relațiilor reciproce dintre om și mediul vegetal. ◆ Nomenclatura populară botanică. **2** *adj.* Care aparține etnobotanicii, care se referă la etnobotanică. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***ethnobotanique***.

etnocéntric, -ă *adj.* Care ține de etnocentrism, care se referă la etnocentrism. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***ethnocentrique***.

etnocentrísm *s.n.* Tendință de a judeca valorile altor culturi, ale altor etnii în raport cu propria cultură, considerată unic criteriu de apreciere a adevăratelor valori. • pl. *-e.* /<fr. ***ethnocentrisme***, engl. ***ethnocentrism***.

etnocíd *s.n.* **1** Ucidere în masă a unei părți sau a unei întregi comunități etnice. **2** Modificare forțată a structurii biosociale sau culturale a unui grup etnic. • pl. *-uri.* /<fr. ***ethnocide***.

etnocivilizáție *s.f.* Civilizație proprie unei comunități etnice. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***etno-*** + ***civilizație***.

etnocoregrafíe *s.f.* Disciplină care se ocupă cu studiul activității ludice (jocul, dansul) a unui popor. • g.-d. *-iei.* /***etno-*** + ***coregrafie***.

etnocrație *s.f.* (*sociol.*) Doctrină care pretinde ca puterea să se instituie în funcție de caracterele etnice ale unei națiuni. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***ethnocratie***.

etnocultúrál, -ă *adj.* Care ține de etnocultură, care se referă la etnocultură. • pl. *-i, -e.* /***etnocultură*** + *-al.*

etnocultúră *s.f.* Cultură populară tradițională, proprie unei comunități etnice. • pl. *-i.* /<fr. ***ethnoculture***.

etnodemografíe *s.f.* Disciplină care se ocupă cu studiul unităților etnice restrînse. • g.-d. *-iei.* /***etno-*** + ***demografie***.

etnofilíe *s.f.* (*psih.*) Afecțiune deosebită pentru tot ceea ce privește viața unei comunități etnice. • g.-d. *-iei.* /***etno-*** + *-filie*.

etnofilosofíe *s.f.* Totalitatea conceptelor filosofice ale unei grupări etnice. • g.-d. *-iei.* /***etno-*** + ***filosofie***.

etnofobíe *s.f.* (*psih.*) Repulsie patologică față de tot ceea ce aparține unei comunități etnice. • g.-d. *-iei.* /***etno-*** + ***fobie***.

etnofolclóric, -ă *adj.* Care aparține etnografiei și folclorului unui popor, care se referă la etnografia și la folclorul unui popor. • pl. *-ci, -ce.* /***etno-*** + ***folcloric***.

etnogenealogíe *s.f.* (*ist.*) Disciplină care se ocupă cu studiul genezei popoarelor, al legăturilor lor etnice și al devenirii lor istorice. • sil. *-ne-a-.* g.-d. *-iei.* /***etno-*** + ***genealogie***.

etnogenétic, -ă *adj.* Care ține de etnogeneză, care se referă la etnogeneză. • pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***ethnogenetisch***.

etnogenéză *s.f.* **1** Proces de formare a unui popor, a unei colectivități umane; etnogenie. **2** Etnogenie. • pl. *-e.* /<fr. ***ethnogenèse***.

etnogeníe *s.f.* Ramură a antropologiei care se ocupă cu studiul originii și al filiației raselor și a popoarelor; etnogeneză. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***ethnogénie***; cf. gr. *ἔθνος* „popor", *γίγνομαι* „a lua naștere".

etnogeografíe *s.f.* Disciplină care se ocupă cu studiul influenței reciproce dintre mediul geografic și comunitatea etnică. • sil. *-ge-o-.* g.-d. *-iei.* /***etno-*** + ***geografie***.

etnogeologíe *s.f.* Disciplină care se ocupă cu studiul stratificării civilizației și culturii unei comunități etnice. • sil. *-ge-o-.* g.-d. *-iei.* /***etno-*** + ***geologie***.

etnográf, -ă *s.m., s.f.* Persoană specializată în etnografie. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***ethnographe***.

etnográfic, -ă *adj.* Care aparține etnografiei, care se referă la etnografie. ◇ *Geografie etnografică* v. geografie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***ethnographique***, germ. ***ethnographisch***; cf. gr. *ἔθνος* „popor" , *γράφω* „a descrie".

etnografíe *s.f.* Știință care se ocupă cu clasificarea popoarelor lumii, care studiază compoziția, originea și răspîndirea lor, urmărește evoluția culturii lor materiale și spirituale, moravurile și particularitățile felului lor de viață, legăturile cultural-istorice reciproce. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***ethnographie***, germ. ***Ethnographie***.

etnográmă *s.f.* Reprezentare grafică a unor fenomene etnice. • pl. *-e.* /***etno-*** + *-gramă*.

etnoiatríe *s.f.* Disciplină etnologică care are ca obiect cunoașterea și explicarea datinilor, a obiceiurilor și practicilor medicale populare; medicină populară. • g.-d. *-iei.* /***etno-*** + *-iatrie*.

etnoíd *s.m.* Element constitutiv al unei comunități etnice care nu posedă autonomie. • pl. *-izi.* /***etno-*** + *-oid*.

etnoistórie *s.f.* Disciplină care se ocupă cu studiul microistoriei unei comunități etnice. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***ethnohistory***.

etnolingvíst, -ă *s.m., s.f.* (*lingv.*) Persoană specializată în etnolingvistică. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***ethnolingviste***.

etnolingvístic, -ă *s.f., adj.* (*lingv.*) **1** *s.f.* Curent lingvistic care susține că limba este un produs al societății și o funcție a culturii. **2** *adj.* Care ține de etnolingvistică, care se referă la etnolingvistică. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***ethnolinguistique***.

etnológ, -ă *s.m., s.f.* Persoană specializată în etnologie. • pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***ethnologue***.

etnológic, -ă *adj.* Care aparține etnologiei, care se referă la etnologie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***ethnologique***.

etnológie *s.f.* Disciplină care se ocupă cu studierea caracterelor etnice, a liniilor directoare ale structurii și evoluției popoarelor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***ethnologie***; cf. gr. *ἔθνος* „popor", *λόγος* „studiu".

etnometodológie *s.f.* Metodologie de tip epistemologic a cercetării etnologice. • g.-d. *-iei.* /***etno-*** + ***metodologie***.

etnomuzicológ, -ă *s.m., s.f.* Persoană specializată în etnomuzicologie. • pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***ethnomusicologue***.

etnomuzicológic, -ă *adj.* Care aparține etnomuzicologiei, care se referă la etnomuzicologie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***ethnomusicologique***.

etnomuzicológie *s.f.* Ramură a muzicologiei care se ocupă cu studiul culturilor muzicale ale popoarelor sau al culturilor muzicale de tip arhaic; folcloristică muzicală. • g.-d. *-iei.* /***etno-*** + ***muzicologie***; cf. it. *etnomusicologia*, fr. *ethnomusicologie*, engl. *ethnomusicology*.

etnoním *s.n.* Nume de popor. • pl. *-e.* /<fr. ***ethnonyme***.

etnonimíe *s.f.* (*lingv.*) Studiu lingvistic al antroponimelor din punct de vedere etnic. • g.-d. *-iei.* /***etnonim*** + *-ie*.

etnopedagógic, -ă *adj.* Care ține de etnopedagogie, care se referă la etnopedagogie. • pl. *-ci, -ce.* /***etnopedagogie*** + *-ic*.

etnopedagogíe *s.f.* Orientare în pedagogia sec. 19 care are în vedere educația întregii populații. • g.-d. *-iei.* /***etno-*** + ***pedagogie***.

etnopsihiatríe *s.f.* (*psih.*) Studiul bolilor mintale în raport cu faptele sociale proprii culturilor primitive, precum și cu factorii etnici. • sil. *-hi-a-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***ethnopsychiatrie***; cf. gr. *ἔθνος* „popor, națiune", *ψυχή* „suflet", *ἰατρεία* „tratare, vindecare".

etnopsihológie *s.f.* Ramură a antropologiei care se ocupă cu studiul vieții unui popor și al producțiilor sale în raport cu însușirile lui psihologice specifice. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***ethnopsychologie***.

etnosemiótică *s.f.* Studiu etnologic al semnelor, simbolurilor și semnificațiilor relative la obiecte, evenimente și acțiuni. • sil. *-mi-o-.* /***etno-*** + ***semiotică***.

etnosociológie *s.f.* Disciplină sociologică ce studiază și interpretează fenomenele sociale mai ales cu ajutorul datelor etnologiei. • sil. *-ci-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***ethnosociologie***.

etnosofíe *s.f.* Concepție filosofică a unei etnii. • g.-d. *-iei.* /***etno-*** + ***-sofie***.

etnotanatológie *s.f.* Disciplină etnologică având ca obiect de studiu riturile de înmormîntare ale unui popor. • g.-d. *-iei.* /***etno-*** + ***tanatologie***.

etnotíp *s.n.* Formație biopsihică specifică unui grup etnic înainte și după procesul de educație complexă. • pl. *-uri.* /***etno-*** + ***tip***.

etnozoológie *s.f.* Ramură a etnobiologiei care se ocupă cu analiza raporturilor dintre om și mediul animal. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***ethnozoologie***.

eto- Elem. de compunere „morav", „obicei", „comportament". • /<fr. ***étho-***; cf. gr. *ἦθος* „obicei, caracter".

etocrát, -ă *s.m., s.f.* Adept al etocrației. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***éthocrate***.

etocrație *s.f.* Guvernare fundată numai pe principiile moralei. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***ethocratie***; cf. gr. *ἦθος* „obicei", *κράτος* „putere".

etofarmacológie *s.f.* Metodă modernă de evaluare a efectelor medicației psihotrope prin studierea comportamentelor „sociale" ale animalelor. • g.-d. *-iei.* /***eto-*** + ***farmacologie***.

etografíe *s.f.* Descriere sistematică a obiceiurilor, a practicilor sau a comportamentului unui grup etnic. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***éthographie***.

etólă *s.f.* **1** Podoabă alcătuită dintr-o fișie de stofă, de in, lînă sau mătase, brodată și împodobită, de aceeași culoare cu sutana, purtată de preoții catolici în jurul gîtului, în timpul serviciului religios, astfel încît cele două capete să vină în față. **2** Fișie lată de blană, purtată de femei în jurul gîtului sau al umerilor. • pl. *-e.* /<fr. ***étole***.

etológ, -ă *s.m., s.f.* Persoană specializată în etologie. • pl. *-gi, -ge.* /<it. ***etologo***, fr. ***éthologue***.

etológic, -ă *adj.* Care aparține etologiei, care se referă la etologie. • pl. *ci, -ce.* /<fr. ***éthologique***.

etológie *s.f.* **1** Ramură a zoologiei care se ocupă cu studiul obiceiurilor, al comportamentului animalelor și cu adaptarea lor la mediu. **2** Disciplină care se ocupă cu studiul moravurilor, al obiceiurilor, al tradițiilor popoarelor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***éthologie***.

etopedíe *s.f.* (*psih.*) Ramură a defectologiei care se ocupă cu studiul deficiențelor de conduită. • g.-d. *-iei.* /***eto-*** + *-pedie*.

etopée *s.f.* **1** Descriere, înfățișare a moravurilor și a sentimentelor oamenilor. **2** (*lit.*) Figură de compoziție constînd în zugrăvirea caracterului sau structurii psihice a unui personaj prin scrisori ori prin cuvîntări (fictive). ◆ Figură de stil constînd în personificarea unor lucruri. • pl. *-ei.* /<fr. ***éthopée***, lat. ***ethopoeia***; cf. gr. *ἠθοποιία*.

étos *s.n.* **1** Ansamblul trăsăturilor, normelor, idealurilor morale specifice indivizilor, unei colectivități, unui grup social, unei clase sau unei epoci; fizionomie morală; moralitate. **2** Specific cultural al unei colectivități. **3** Parte a unui discurs în care se vorbește despre moravuri. **4** (*în filos. antică*) Termen care desemna caracterul unui fenomen fizic, moral, social și artistic, privit în unitatea dintre intern și extern, dintre etic și estetic. • scris și *ethos*. pl. *-uri.* /<lat. ***ēthos***, fr. ***éthos***, gr. *ἦθος*.

etotéhnică *s.f.* Sistem de reguli de conduită morală. • pl. *-ci.* /***etos*** + ***tehnică***.

etpaiă *s.f.* v. ecpaia.

etrávă *s.f.* (*mar.*) Element de rezistență care închide corpul unei nave la proră cu ajutorul căruia nava își deschide drumul la înaintarea prin apă. • pl. *-e.* /<fr. ***étrave***.

etriér *s.n.* **1** (*tehn.*) Piesă în formă de *U* utilizată pentru asamblarea barelor de tracțiune ale vehiculelor, ca mîner pentru pîrghiile de acționare a întrerupătoarelor electrice etc. **2** (*constr.*) Element de armătură transversală care înconjoară armătura longitudinală la construcțiile de beton armat. • sil. *-tri-er.* pl. *-e.* /<fr. ***étrier***.

etrúsc, -ă *s.m., adj.* **1** *s.m.* (*la pl.*) Populație de origine necunoscută, care s-a stabilit la începutul milen. I î.Hr. în Etruria, regiune din centrul Peninsulei Italice, între rîurile Arno și Tibru (Toscana și N regiunii Lazio de astăzi), și care a exercitat o puternică influență asupra Romei, atît în perioada în care a condus-o (sec. 6-5 î.Hr.), cît și mai tîrziu, după integrarea Etruriei în statul roman (sec. 3 î.Hr.) și după romanizarea completă a populației etrusce (sec. 1 î.Hr.); (*și la sg.*) persoană care făcea parte din această populație. **2** *adj.* Care se referă la etrusci, care aparține etruscilor. ◆ (*subst. f.*) Limba ne-indo-europeană vorbită de etrusci, astăzi dispărută. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***Étrusques***, ***étrusque***, it. ***etrusco***, lat. ***etruscus, -a, -um***.

etruscológ, -ă *s.m., s.f.* Persoană specializată în etruscologie. • pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***étruscologue***.

etruscológie *s.f.* Studiul culturii și civilizației etrusce. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***étruscologie***.

etufá *vb. I. tr.* (*ind. text.*) A distruge crisalida fluturelui-de-mătase din gogoșile destinate filării, prin introducerea gogoșilor într-un cuptor special. • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***étouffer***.

etufáre *s.f.* Operație care constă în distrugerea nimfei fluturelui-de-mătase prin introducerea gogoșilor destinate filării într-un cuptor special, la o temperatură de cca 80°C. • pl. *-ări.* /v. ***etufa***.

etufór *s.n.* (*tehn.*) **1** Dispozitiv care permite oprirea rapidă a unui motor de avion, obturînd accesul aerului în carburator. **2** Dispozitiv al unui aparat de proiecție care împiedică propagarea focului de la capul de pe-

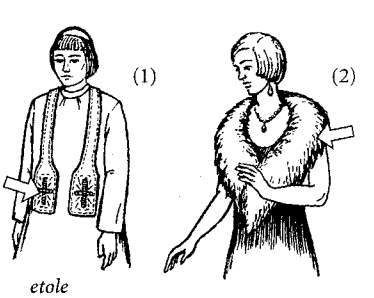

etole

liculă aprinsă accidental la restul filmului. • pl. *-oare.* /<fr. ***étouffoir***.

etui [etju'i] *s.n.* Cutiuță sau toc din piele, stofă, carton, material plastic etc., în care se păstrează unele obiecte (mici și fragile) pentru a le proteja și care are forma adaptată acestor obiecte. • pl. *-uri.* /<fr. ***étui***.

etuvá *vb. I. tr.* A ține la etuvă; a usca în etuvă. ◆ Spec. A usca betonul. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***étuver***.

etúvă *s.f.* Utilaj de laborator, metalic, de diferite forme și dimensiuni, alcătuit dintr-o incintă etanșă, de obicei încălzită electric sau cu flacără, destinată fie uscării sau menținerii la o temperatură ridicată a unor substanțe sau piese, fie dezinfectării, sterilizării sau deparazitării etc. • pl. *-e.* /<fr. ***étuve***; cf. lat. **extupare* „a umple cu vapori calzi", gr. *τύπος* „fum, vapor".

etétera *adv.* v. etcetera.

eu[1]**-** Elem. de compunere „frumos, bine, armonios". • /<fr. ***eu-***; cf. gr. *εὖ* „bine".

eu[2] *pron.pers. 1 sg., s.n.* **A** *pron.pers. 1 sg. (înlocuiește pers. care vorbește)* **I** *(la nom.; înlocuiește numele sub. prop., marcînd adesea insistența asupra lui) Eu m-am dus, Răpus de-un gînd nebun* (GOGA). Δ *(și în constr. eliptice) Cine vrea să meargă cu noi? Eu!* ◇ *(precedat de adv. „și" care subliniază sub.) Și eu am giucat hora unirei* (ALECS.). ◇ *(înv.; în formule de introducere din actele oficiale, determ. de o apoziție, de obicei nm. pr.)* Precizează faptul că persoana denumită este autoarea actului oficial (care exprimă voința expresă a persoanei respective). *Eu, Stanciul, ...dat-am zapisul mieu* (DOC.). ◇ *(urmat de apoziția „unul", „una")* Exprimă ideea de izolare a persoanei care vorbește dintr-o mulțime. *Eu unul nu știu, declară colonelul* (BRĂ.). ◇ *(așezat după pred.)* Scoate în evidență identitatea dintre autorul acțiunii sau stării exprimate de predicat și persoana care vorbește. *Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie* (EMIN.). Δ *(cu val. afectivă) Cînd am auzit eu de tata, pe loc mi s-a muiat gura* (CR.). ◇ *(în corel. cu alte sub., indică paralelismul sau opoziția) Ce-ți pasă ție, chip de lut, Dac-oi fi eu sau altul?* (EMIN.). ◇ *(urmat sau precedat de pron. de întărire „însumi", „însămi")* Exprimă implicarea deosebită a persoanei care vorbește într-o acțiune, stare etc. *Nici eu însumi Nu-nțelegeam prea bine tot ce simt* (LAB.). ◇ *(subst.) Eul ăsta ne omoară. E așa de greu să spui „noi"?* (H. LOV.). **II** *(la dat.)* **1** *(înlocuiește numele unui compl. dr.) a) (în forma acc. „mie")* Accentuează ideea că persoana care vorbește este destinatarul acțiunii. *Eu o să te iau soțioară mie* (POP.). ◇ *(însoțit de pron. de întărire „însumi", „însămi")* Scoate în evidență că persoana care vorbește este și destinatarul acțiunii. *Mi-am pregătit mie însumi o masă copioasă* . ◇ *(urmat de „unul", „una", „unuia", „uneia")* Exprimă singularizarea, dintr-o mulțime, a complementului indirect. *Mie unuia nu-mi trebuie nici împărăție* (CR.). ◇ *(în corel. cu alte compl.)* Indică paralelismul sau opoziția și evidențiază aceste complemente. *Ție are să-ți fie foame, iar mie sete. b) (în forma neacc. „îmi") Toate... Îmi șoptesc de dor* (EMIN.). Δ *(cînd vb. este la conj. sau la inf., pron. se află după „să", „a") Să mai îmi spui și ce părere ai. c) (în forma neacc. „mi") Tainic genele le plec, Căci mi le împle plînsul* (EMIN.). Δ *(cînd vb. este la conj. sau la inf., pron. se află după „să", „a") Altădată să mi le spui* (DELAVR.). ◇ *(așezat după vb., de obicei în formele compuse inversate ale acestuia sau în formele inversate ale unui vb. refl.) Pare-mi-se c-aveai mai mulți prunci?* (ODOB.). *d) (în forma neacc. „mi-"; însoțit uneori de pron. „-ți") Tu nu mi-ai spus despre toamna frunzelor roșii* (ISANOS). Δ *(cînd vb. este la conj. sau la inf., pron. se află după „să", „a") Cît să-ți dau ca să mi-o duci?* (CR.). ◇ *(forma neacc. este așezată după pred. sau după un vb. la ger.; folosită enclitic) Dă-mi înapoi pe-aceea ce moartea mi-a răpit* (EMIN.). *e) (Forma acc. „mie" este urmată de una dintre formele neacc. „îmi, mi, -mi, mi-", care reia compl. indir. exprimat prin forma acc.) Și mie mi-au dat sufletul ca ție să-l închin* (ALECS.). **2** *(în forma acc. „mie", are funcție de compl. dr.) Ai procedat asemenea mie.* **3** *(în formele neacc."îmi, mi-, -mi, -mi-" are val. de sub. logic) Tresar și-mi pare că iar întîneresc* (ALECS.). **4** *(în formele neacc."îmi, mi-, -mi, -mi-" are val. de dat. etic) Ce mi-i vremea, cînd de veacuri Stele-mi scînteie pe lacuri* (EMIN.). **III** *(la acuz.)* **1** *(înlocuiește numele unui compl. dr.) a) (în forma acc. „mine"; precedat de prep. „pe" și așezat după pred.) Ești pururea stăpîn pe mine* (GOGA). *b) (în forma neacc. „mă") Luna... mă găsește în suspin* (CON.). *c) (în forma neacc. „m-" se află proclitic cînd cuvîntul următor începe cu o vocală) M-or troieni cu drag aduceri aminte* (EMIN.). *d) (forma acc. „mine", precedată de prep. „pe", este urmată de una dintre formele neacc. „mă, m-", care reia compl. dr. exprimat prin forma acc.; ambele forme sînt plasate înaintea pred.) Pe mine limba grecească mă încîntă.* **2** *a) (cu funcție de atr. compl. indir., circ. de mod, de loc etc.) Hai cu mine-n codrul verde* (ALECS.). ◇ Expr. *În mine* = în sinea mea, în propria mea conștiință; în gîndul sau în sufletul meu. *Ai deșteptat în mine poetice simțiri* (ALECS.). *A nu fi cineva* (sau *ceva*) *de mine* = a nu fi potrivit cu persoana mea, cu rangul, aptitudinile, gusturile, sentimentele etc. mele. *Nu-i de mine meseria asta* (GAN.). *După mine* = după părerea mea. *După mine, nu mai este decît o soluție. b) (înv., pop.; compar.; în forma „eu") Cîtu-i Maramureșu Nu-i ficior ca eu și tu* (POP.). ◇ *Expr. (fam.) Eu, ca eu,* se spune pentru a arăta că într-o anumită situație pers. 1 este pe plan secundar. *Eu, ca eu, dar mi-e milă de tine.* **B** *(la dat. și la acuz.; formele neacc. au val. de pron.refl.)* **I** *(la dat.)* **1** *(pe lîngă vb. active pron. are funcția de compl. indir., acțiunea vb. fiind făcută de sub. în favoarea lui) Mi-am ales sub stîncă un loc ferit* (ISANOS). **2** *(ca marcă morfologică a diatezei refl.; precedă vb.; în forma „îmi" folosită independent) Nu mi-am închipuit că acest băiat să fie așa de sociabil* (CĂL.). **II** *(la acuz.; în formele neacc. „mă, m-")* **1** *(pe lîngă vb. active pron. are funcție de compl. dr., acțiunea vb. fiind făcută și suferită de sub.) Eu m-am sculat, și el s-a așezat în locul meu* (SEBAST.). **2** *(cu val. de refl. recipr., vb. fiind determ. de un compl. sociativ care este concomitent obiect-pasiv al acțiunii vb. și cel de al doilea sub.) M-am găsit, ghici, mamă, în țarină, cu cine?* (ARGH.). **3** *(ca marcă morfologică a diatezei refl.; precedă vb.; folosit independent sau proclitic) La o slavă meritată cu mîndrie m-am smerit* (ALEX.). **C** *(la dat.; în formele neacc. „îmi, mi, mi-, -mi" are val. de adj.pos., cu funcție de atrib. pronom. al subst. pe care îl determ., fiind sinonim cu adj. pron.pos. „meu", „mea", „mei", „mele", și, rar, de pron.pos.)* **I** *(indică posesia) a) (cu val. de adj.pos.; stă pe lîngă un vb.) O temniță adîncă îmi e locuința* (ALEX.). *b) (cu val. de pron.pos.; ține locul numelui obiectului posedat de vorbitor, înlocuind totodată și numele acestuia) Am pierdut creionul. Poate mi-l găsește cineva.* **II** *(indică apartenența) a) (cu val. de adj.pos.; stă pe lîngă un vb.) Care aparține vorbitorului, care ține de vorbitor (ca parte a corpului). Mîinile mi s-or topi ca ceara* (DELAVR.). ◆ *(determ. nume de însușiri, manifestări, stări, acțiuni etc. ale vorbitorului)* Care este propriu vorbitorului, care se referă la vorbitor; care este săvîrșit, îndeplinit etc. de vorbitor. *Primește-mi omagiul cu dragostea care ți-l aduc* (CAR.). *b) (cu val. de pron.pos.; ține locul numelui a ceea ce aparține sau se referă la vorbitor, înlocuind totodată și numele acestuia) Durerile sînt mari. Medicii mi le calmează prin terapie intensivă.* **III** *(indică dependența; în legătură cu termeni care denumesc pers. considerate în raportul lor față de vorbitor) a) (cu val. de adj.pos.; stă pe lîngă un vb.) Eu îmi iubesc copiii cu egală iubire* (EMIN.). *b) (cu val. de pron.pos.) Am mulți copii. Să-mi trăiască.* **D** *s.n. (filos.)* Ceea ce constituie individualitatea, personalitatea cuiva; conștiința care reflectă lumea exterioară și propria existență. *Instinctul afirmării eului este specific omului* (CA. PETR.). ◇ *Eu absolut* v. absolut. ◆ Identitatea spirituală a unei comunități. *Dacă această populațiune constituie o personalitate, atuncea ea are un eu* (EMIN.). ◆ Individ, subiect. *Întunecarea trecătoare a conștiinței eului cu toate acompaniamentele fiziologice* (VIANU). • pronunț. *ieu, (pop.) io.* pl. *s.n. euri.* dat. *mie, îmi, mi*; ac. *(pe) mine, mă, m-.* /lat. ***ĕgo, mihi, me***.

eucalípt *s.m. (bot.)* Gen de arbori tropicali și subtropicali din familia mirtaceelor, înalți pînă la 155 m, avînd o creștere foarte rapidă, cu frunzele persistente și cu florile mici, verzi, din frunzele și din scoarța cărora se extrag uleiuri eterice, folosite în farmacie și parfumerie, și al căror lemn, foarte rezistent și dur, este folosit în construcții (*Eucalyptus*); arbore care face parte din acest gen. • sil. *e-u-.* pl. *-ți.* /<fr., lat. ***eucalyptus***.

eucaliptól *s.m. (farm.)* Substanță uleioasă obținută din uleiul de eucalipt, folosită ca antiseptic al căilor respiratorii. • sil. *e-u-.* /<fr. ***eucalyptol***.

eucapníe *s.f. (med.)* Prezență a bioxidului de carbon în cantități normale în sîngele arterial. • sil. *e-u-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***eucapnie***.

eucariót, -ă *adj., s.f. (biol.)* (Celulă, organism) care posedă un nucleu și citoplasmă distincte. • sil. *e-u-; -ri-ot.* pl. *-ți, -te.* /<engl. ***eukaryote***; cf. gr. *εὖ* „bine", *κάρυον* „nucă, nucleu".

eucarístic, -ă *adj.* v. euharistic.

eucaristíe *s.f.* v. euharistie.

eucíclic, -ă *adj. (bot.; despre flori)* Care are un număr egal de piese în fiecare verticil. • sil. *e-u-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***eucyclique***.

euclăz *s.n. (mineral.)* Mineral rar, din familia silicaților, cu o compoziție foarte apropiată de cea a berilului. • sil. *e-u-.* /<fr. ***euclase***.

euclidián, -ă *adj. (geom.)* Care aparține geometriei lui Euclid sau principiilor acesteia, care se referă la axiomele și postulatele formulate de Euclid. • sil. *e-u-; -di-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***euclidien***; cf. nm. pr. *Euclid*, matematician antic grec.

eucoloíd *s.m. (chim.)* Substanță macromoleculară cu proprietăți coloidale, avînd un mare grad de polimerizare. • sil. *e-u-.* pl. *-izi.* /<fr. ***eucolloïde***.

eucrazíe *s.f. (fiziol.)* Constituție fizică bună. • sil. *e-u-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***eucrasie***.

eucromozóm *s.m. (biol.)* Cromozom tipic, normal. • sil. *e-u-.* pl. *-i.* /<fr. ***euchromosome***.

eudemon- Elem. de compunere „fericire". • și *eudemono-.* /<fr. ***eudémon(o)-***; cf. gr. *εὐδαιμονία* „fericire".

eudemónic, -ă *adj. (filos.)* Care ține de eudemonism, care se referă la eudemonism. • sil. *e-u-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***eudémonique***.

eudemonísm *s.n.* **1** *(filos.)* Concepție etică și doctrină care pun la baza moralei năzuința naturală a omului spre fericire, fie individuală, fie colectivă, obținută nu prin plăceri efemere, ci prin dominarea pasiunilor și realizarea libertății interioare. **2** Năzuință a omului spre fericire. • sil. *e-u-.* /<fr. ***eudémonisme***; cf. gr. *εὐδαιμονία* „bunăstare, fericire".

eudemoníst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Adept) al eudemonismului. • sil. *e-u-.* pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***eudémoniste***.

eudemono- v. eudemon-.

eudemonológic, -ă *adj. (filos.)* Care ține de eudemonologie, care se referă la eudemonologie. • sil. *e-u-.* pl. *-ci, -ce.* /<it. ***eudemonologico***.

eudemonológie *s.f. (filos.)* Raționament, discuție în jurul problemei fericirii. • sil. *e-u-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***eudémonologie***, it. ***eudemonologia***.

eudihotomíe *s.f. (bot.)* Dihotomie normală, cu ramuri dezvoltate și ramificate uniform. • sil. *e-u-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***eudichotomie***.

eudio- Elem. de compunere „gaz, substanțe gazoase". • /<fr. ***eudio-***; cf. gr. *εὔδιος* „senin, calm".

eudiométric, -ă *adj.* Care ține de eudiometrie, care se referă la eudiometrie. • sil. *e-u-di-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***eudiométrique***.

eudiometríe *s.f.* Determinare a compoziției unui gaz cu ajutorul eudiometrului. • sil. *e-u-di-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***eudiométrie***.

eudiométru *s.n.* Aparat alcătuit dintr-un tub de sticlă gradat, cu doi electrozi de platină, folosit în analiza volumetrică a gazelor sau la sinteza anumitor substanțe gazoase cu ajutorul descărcărilor electrice. • sil. *e-u-di-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***eudiomètre***; cf. gr. *εὔδιος* „senin, calm", *μέτρον* „măsură".

eudíst, -ă *s. m, s.f.* Membru al unei congregații catolice a lui Iisus și a Mariei, instituite în sec. 17, care s-a ocupat de formarea clerului în seminarii și apoi de predicarea la țară. • sil. *e-u-.* /<fr. ***eudiste***; cf. nm. pr. Jean *Eudes*, întemeietorul congregației.

eucalipt

eufémic, -ă *adj.* Eufemistic. • sil. *e-u-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***euphémique***.

eufemísm *s.n.* (*lingv.*) Cuvînt sau expresie care, în vorbire sau în scris, înlocuieşte un cuvînt sau o expresie neplăcută, jignitoare, necuviincioasă sau obscenă, respectînd paralelismul de sens. • sil. *e-u-*. pl. *-e.* /<fr. ***euphémisme***; cf. gr. *εὖ* „bine", *φημί* „a vorbi".

eufemístic *adj.* Care se referă la eufemism; care constituie sau conţine un eufemism; voalat, indirect; eufemic. • sil. *e-u-*. pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***euphemistisch***.

eufemizá *vb. I. tr.* (*compl. indică cuvinte, expresii*) A da un caracter eufemistic. • sil. *e-u-*. prez.ind. *-ez.* /<fr. ***euphémiser***.

eufemizánt, -ă *adj.* Care eufemizează. • sil. *e-u-*. pl. *-ţi, -te.* /***eufemiza*** + ***-ant***.

eufeníe *s.f.* Ramură a geneticii care se ocupă cu ameliorarea fenotipului. • sil. *e-u-*. g.-d. *-iei.* /cf. *eu-*, gr. *φαίνω* „a apărea".

eufomanie *s.f.* (*med.*) Stare de bună dispoziţie realizată prin intermediul drogurilor. • sil. *e-u-*. g.-d. *-iei.* /***eufo[rie]*** + ***manie***.

eufónic, -ă *adj.* (*fon.*) Privitor la eufonie; care produce eufonie. • sil. *e-u-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***euphonique***.

eufoníe *s.f.* **1** (*fon.*) Succesiune armonioasă de vocale şi de consoane, care are drept efect o impresie auditivă plăcută. **2** (*lit.*) Repetare specific organizată a unor sunete sau grupuri de sunete la nivel de vers, strofă sau text prin care se realizează un acord între conţinutul poeziei şi structura ei sonoră. Ex. *Carbonizate flori, noian de negru Sicrie negre, arse, de metal Vestminte funerare de mangal Negru profund, noian de negru* (BACOV.). • sil. *e-u-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***euphonie***, it. ***eufonia***, ngr. ***ευφωνία***, lat. ***euphonĭa, -ae***; cf. gr. *εὖ* „bine", *φωνή* „voce".

eufóniu *s.n.* (*muz.*) Instrument muzical de alamă, cu registru corespunzător vocii de bariton, folosit, de obicei, la acompaniament. ◆ Registru de orgă cu timbru asemănător clarinetului. • sil. *e-u-*. pl. *-ii.* /<it. ***eufonio***.

euforbiacée *s.f.* (*la pl.*) Familie de plante dicotiledonate, lemnoase şi erbacee, răspîndite pe aproape toate continentele, cu florile unisexuate, de culori variate, ale căror fructe (capsule, bace sau drupe), cu numeroase seminţe, conţin uleiuri grase, utilizate în industria alimentară, textilă, ca plante ornamentale şi ca producătoare de cauciuc (*Euphorbiaceae*); (*şi la sg.*) plantă care face parte din această familie. • sil. *e-u-*. pl. *-cee.* /<fr. ***euphorbiacées***.

euforbiále *s.f. pl.* (*bot.*) Ordin de plante cuprinzînd euforbiaceele şi familiile înrudite. • sil. *e-u-*; *-bi-a-*. /<fr. ***euphorbiales***.

eufórbie *s.f.* (*bot.*) Plantă comună, cu latex alb, tip al familiei euforbiaceelor (*Euphorbia*); alior. ◆ Gumă răşinoasă obţinută din această plantă, din care se prepară medicamente. • sil. *e-u-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi (*înv.*) *eufórbiu s.n.* /<lat. ***euphorbia***, fr. ***euphorbe***.

eufórbiu *s.n.* v. euforbie.

eufóric, -ă *adj., subst.* **1** Care aparţine euforiei, care se referă la euforie. *Planuri euforice.* ◆ Care provoacă euforie. *O apariţie euforică.* ◇ (*despre oameni sau despre manifestări, atitudini etc. ale lor*) Care este cuprins de euforie, care trădează, exprimă euforie. *O primire euforică.* ◇ (*adv.*) *Privesţe euforic spre stele.* **2** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) cu temperament înclinat spre euforie. *Euforicul a refuzat să accepte realitatea.* **3** *s.n.* Substanţă care provoacă euforie. *Ca să se simtă mai bine, foloseşte euforice.* • sil. *e-u-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***euphorique***.

euforíe *s.f.* **1** (Stare de) bucurie intensă, de fericire, de beatitudine. *Starea de euforie a musafirului, ciobanul o cîntări cu chibzuinţă* (SADOV.). **2** (*psih.*) Stare care se manifestă printr-o senzaţie de fericire, de bună dispoziţie exagerată, de optimism nejustificat, manifestată ca simptom al unei boli neuropsihice sau provocată de substanţe narcotice. *Euforia omului care visează că zboară.* • sil. *e-u-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***euphorie***; cf. gr. *εὐφορία* „abundenţă".

euforizá *vb. I. tr.* A provoca o senzaţie de euforie. • sil. *e-u-*. prez.ind. *-ez.* /<fr. ***euphoriser***.

euforizánt, -ă *adj., s.n.* (Medicament) care provoacă euforie. • sil. *e-u-*. pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***euphorisant***.

eufótic, -ă *adj.* **1** (*despre plancton*) Care se află în zone cu lumină abundentă. **2** (*despre straturi de apă*) Care este cuprins între suprafaţă şi limita la care pătrund razele luminoase. • sil. *e-u-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***euphotique***.

eufuísm *s.n.* (*lit.*) Manieră stilistică preţioasă bazată pe o bogăţie de comparaţii, aliteraţii, antiteze, interogaţii retorice etc., reprezentînd manifestarea engleză a conceptismului din sec. 16-17, similară cu gongorismul spaniol şi cu marinismul italian, la modă la curtea reginei Elisabeta I a Angliei. • sil. *e-u-*. /<fr. ***euphuisme***, engl. ***euphuism***; cf. nm. pr. *Euphues*, personaj al scriitorului englez John Lyly.

eufuístic, -ă *adj.* (*lit.*; *despre stil*) Preţios, bombastic, pompos. • sil. *-e-u-*. pl. *-ci, -ce.* /<engl. ***euphuistic***, germ. ***euphuistisch***.

eufúncţie *s.f.* (*filos.*) Funcţie care menţine sau sporeşte adaptarea unei unităţi date la contextul ei social. • sil. *e-u-*. g.-d. *-iei.* şi *eufuncţiúne s.f.* /<fr. ***eufonction***.

eufuncţiúne *s.f.* v. eufuncţie.

eugenétic, -ă *s.f., adj.* (*genet.*) **1** *s.f.* Eugenie. **2** *adj.* Care aparţine eugeniei, care se referă la eugenie; eugenezic, eugenic. • sil. *e-u-*. pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***eugenetisch***, ***Eugenetik***.

eugenézic, -ă *adj.* (*genet.*) Eugenetic (2). • sil. *-e-u-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***eugénésique***.

eugénic, -ă *adj.* (*genet.*) Eugenetic (2). • sil. *e-u-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***eugénique***.

eugeníe *s.f.* (*genet.*) Ramură a geneticii aplicative şi teorie care preconizează ameliorarea zestrei genetice a grupurilor umane prin măsuri genetice (alegerea părinţilor, sterilizarea, interzicerea de a procrea etc.), folosită de rasişti şi de fascişti; eugenetică, eugenism (1). • sil. *e-u-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***eugénie***, lat. ***eugenia***; cf. gr. *εὐγένεια* „origine nobilă".

eugenísm *s.n.* (*genet.*) **1** Eugenie. **2** Teorie care susţine ideea inegalităţii biologice şi intelectuale a raselor umane, a împărţirii oamenilor în rase inferioare şi superioare. • sil. *e-u-*. /<fr. ***eugénisme***.

eugeníst, -ă *adj., s.m., s.f.* (*genet.*) (Adept) al eugeniei. • sil. *e-u-*. pl. *-işti, -iste.* /<fr. ***eugéniste***.

eugenól *s.n.* (*farm.*) Substanţă mirositoare din uleiul de cuişoare, de garoafe etc., folosită în farmacie, în parfumerie etc. • sil. *e-u-*. /<fr. ***eugénol***.

eugeofíte *s.f. pl.* (*biol.*) Geofite a căror perioadă de repaus biologic se datorează lipsei de lumină sau de căldură. • sil. *e-u-ge-o-*. /<fr. ***eugéophytes***.

euglénă *s.f.* (*biol.*; şi *euglenă verde*) Protozoar flagelat oval-alungit, de apă dulce, care posedă cromatofori cu clorofilă (*Euglena viridis*). • sil. *e-u-*. pl. *-e.* /<lat. ***euglena***, fr. ***euglène***.; cf. gr. *εὖ* „bine, *γλήνη* „pupilă".

eugleníde *s.f. pl.* (*biol.*) Familie de protozoare avînd ca tip euglena. • sil. *e-u-*. /<fr. ***euglénidés***.

euhalín, -ă *adj.* (*biol.*; *despre organisme*) Care trăieşte numai în apele sărate. • sil. *e-u-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***euhaline***.

euhaploíd, -ă *adj.* (*biol.*) Haploid adevărat, în ale cărui celule somatice există un singur set de cromozomi. • sil. *e-u-*. pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***euhaploïde***.

euharístic, -ă *adj.* Care ţine de euharistie, care se referă la euharistie. • sil. *-e-u-*. pl. *-ci, -ce.* şi *eucarístic, -ă adj.* /<fr. ***eucharistique***.

euharístie *s.f.* (*relig.*) Împărtăşanie, cuminecătură. • sil. *e-u-*. g.-d. *-iei.* şi *eucaristíe s.f.* /<fr. ***eucharistie***, lat. ***eucharistĭa, -ae***; cf. gr. *εὐχαριστία* <*εὖ* „bine", *χάρις* „graţie, har".

euhemerísm *s.n.* (*filos.*) Doctrina lui Euhemeros, potrivit căreia divinităţile nu sînt decît o creaţie a spiritului uman sau oameni de seamă divinizaţi fie de frica, fie de admiraţia popoarelor. • sil. *e-u-*. şi *evhemerísm s.n.* /<fr. ***évhémérisme***; cf. nm. pr. *Euhemeros*, filosof antic grec.

euhemeríst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Adept) al euhemerismului. • sil. *e-u-*. pl. *-işti, -iste.* şi *evhemeríst, -ă adj., s.m., s.f.* /<fr. ***évhémériste***.

eulán *s.n.* Preparat din apret folosit pentru a apăra de molii ţesăturile şi firele de lînă. • sil. *e-u-*. pl. *-e.* /<fr. ***eulan***.

eulogíe *s.f.* (*bis.*) Pîine binecuvîntată care se distribuia credincioşilor participanţi la adunările creştine din primele secole după Hristos. • sil. *e-u-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***eulogie***, it. ***eulogia***; cf. gr. *εὐλογία* „benedicţiune, cuvinte bune".

eumeníde *s.f. pl.* (*mit.*; şi *nm. pr.*) Nume sub care erau venerate în unele oraşe greceşti, mai ales din Peloponez, eriniile, văzute ca divinităţi protectoare ale ordinii în natură. ◆ (*la Atena*) Nume dat eriniilor îmbunate după ce Oreste, urmărit de ele, este judecat şi achitat de Areopag. • sil. *e-u-*. /<fr. ***Euménides***; cf. gr. *Εὐμενίδες*.

eumenorée *s.f.* (*med.*) Menstruaţie normală. • sil. *e-u-*. /<fr. ***euménorrhée***.

eumicéte *s.f. pl.* (*bot.*) Clasă de ciuperci cu miceliul septat, cuprinzînd un mare număr de specii parazite pentru om şi pentru animale (*Eumycetes*). • sil. *e-u-*. /<fr. ***Eumycètes***.

eumitóză *s.f.* (*biol.*) Mitoză tipică, normală, cu diferenţierea netă a cromozomilor. • sil. *e-u-*. pl. *-e.* /<fr. ***eumitose***.

eunúc *s.m.* **1** (*în Orient*) Bărbat castrat, paznic al unui harem (la curtea sultanului); hadîmb, famen. ◆ Fig. Om laş, fricos, lipsit de energie. **2** Nume dat ofiţerilor regilor evrei, însărcinaţi cu garda camerei acestora. **3** Ofiţer care avea în grijă garderoba şi iatacul împăratului în Imperiul Roman de Răsărit. **4** (*med.*) Persoană de sex masculin căruia i s-au îndepărtat testiculele sau organele genitale externe, de regulă înainte de pubertate, deci cu penisul atrofiat, vocea acută, aparenţă feminină, fără caractere sexuale secundare. • sil. *e-u-*. pl. *-ci.* /<fr. ***eunuque***, lat. ***eunūchus, -i***; cf. gr. *εὐνοῦχος* „eunuc".

eunuchísm *s.n.* (*med.*) Stare morfopsihologică ce se observă la om în unele cazuri de insuficienţă genitală. • sil. *e-u-*. /<fr. ***eunuchisme***; cf. gr. *εὐνουχίζω* „a castra".

eunucoíd, -ă *adj.* (*despre voce*) Care este ca de castrat. • sil. *e-u-*. pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***eunuchoïde***; cf. gr. *εὐνοῦχος* „eunuc", *εἶδος* „aspect".

eunucoidísm *s.n.* (*med.*) Insuficienţă testiculară sau ovariană, în care se regăsesc simptomele eunuchismului la scară redusă. ◇ *Eunucoidism feminin* = insuficientă maturaţie ovariană la pubertate. • sil. *e-u-*; *-co-i-*. /<fr. ***eunuchoïdisme***; cf. gr. *εὐνοῦχος* „eunuc".

eupareumíe *s.f* Act sexual normal. • sil. *e-u-*; *-re-u-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***eupareunie***; cf. *εὖ* „bine", *πάρευνος* „care se culcă alături; soţ".

eupatíe *s.f.* (*psih.*) Resemnare în faţa suferinţei. • sil. *e-u-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***eupathie***; cf. gr. *εὖ* „bine", *πάθος* „suferinţă".

eupatríd *s.m.* (*în Grecia antică*) **1** Membru al aristocraţiei gentilice în Atica. **2** (*la pl.*) Nobilii din naştere care ocupau cele mai importante funcţii în stat înainte de reformele lui Solon. • sil. *e-u-*. pl. *-izi.* /<fr. ***Eupatrides***.

eupepsíe *s.f.* (*med.*) Digestie normală, uşoară. • sil. *e-u-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***eupepsie***; cf. gr. *εὖ* „bine", *πέψις* „digestie".

eupéptic, -ă *adj., s.n.* (*farm.*) (Medicament) care facilitează digestia. • sil. *e-u-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***eupeptique***; cf. gr. *εὖ* „bine", *πέψις* „digestie".

euplanctón *s.n.* (*biol.*) Plancton al organismelor liber plutitoare. • sil. *e-u-*. pl. *-oane.* /<fr. ***euplancton***.

euploíd, -ă *adj., s.n.* (*genet.*) (Organism) ale cărui celule somatice conţin un număr de cromozomi egal cu numărul de bază al celulei sau cu un multiplu al acestuia. • sil. *e-u-*. pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***euploïde***; cf. gr. *εὖ* „bun", *(ἀ)πλόος* „simplu", *εἶδος* „aspect".

euploídie *s.f.* (*genet.*) Înmulţire a seturilor complete de cromozomi în toate celulele organismului. • sil. *e-u-plo-i-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***euploïdie***.

eupnée *s.f.* (*med.*) Respiraţie bună, normală. • sil. *e-u-*. /<fr. ***eupnée***; cf. gr. *εὖ* „bine" , *πνέω* „a respira".

eupnéic, -ă *adj.* Care facilitează respiraţia. • sil. *e-up-ne-ic.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***eupnéique***.

eupraxíe *s.f.* **1** Acţiune bine condusă, dusă la capăt. **2** (*med.*) Capacitate de a executa mişcări coordonate. • sil. *e-u-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***eupraxie***; cf. gr. *εὖ* „bine" , *πρᾶξις* „acţiune".

eur- Elem. de compunere „în, din Europa", „al Europei", „specific Europei", „european". • şi *euro-*. /<fr. ***eur(o)***-; cf. nm. pr. *Europa*, continent.

eurafrícán, -ă *adj.* Care se referă în acelaşi timp la Europa şi la Africa. • sil. *e-ur-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***eurafricain***.

eurasián, -ă *adj., s.m., s.f.* (Metis) între european şi asiatic. • sil. *e-ur-*; *-si-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***eurasien***.

eurasiátic, -ă *adj.* Care se referă la Eurasia. • sil. *e-ur-*; *-si-a-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***eurasiatique***; cf. nm. pr. *Eurasia*, ansamblu continental format din Europa şi Asia.

euri- Elem. de compunere „larg, cuprinzător, vast". • /<fr., germ. ***eury***-; cf. gr. *εὐρύς* „întins, larg".

euribár, -ă *adj., s.n.* (Animal) care suportă variații mari ale condițiilor de mediu acvatic. • sil. *e-u-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***eurybare***; cf. gr. *εὐρύς* „larg, întins", *βάρος* „greutate".

euribát, -ă *adj.* (*zool.; despre specii marine*) Care poate trăi la adâncimi foarte variate. • sil. *e-u-*. pl. *-ți, -te.* /<fr. ***eurybathe***.

euribiónt *s.n., adj.* (*biol.*) (Organism) care are rezistență mare față de variațiile factorilor de mediu. • sil. *e-u-; -bi-ont.* /<fr. ***eurybionte***; cf. gr. *εὐρύς* „întins", *βίος* „viață".

euribiózǎ *s.f.* (*biol.*) Reacție de maximă rezistență a unui organism față de variațiile mari ale factorilor de mediu. • sil. *e-u-; -bi-o-.* /<fr. ***eurybiose***; cf. gr. *εὐρύς* „întins", *βίος* „viață".

euricefăi, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Individ) care prezintă euricefalie. • sil. *e-u-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***eurycéphale***.

euricefalíe *s.f.* (*med.*) Malformație congenitală constînd în existența unui craniu cu diametrul lateral foarte mare. • sil. *e-u-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***eurycéphalie***.

euricór, -ă *adj.* (*biol.; despre organisme*) Cu areal geografic foarte larg. • sil. *e-u-*. pl. *-i, -e.* /<germ. ***eurychor***.

euriéc, -ă *adj.* (*biol.; despre unele specii*) Care poate trăi în orice biocenoză. • sil. *e-u-ri-ec.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***euryèce***.

eurifág, -ă *adj.* (*biol.; despre organisme*) Care folosește hrană variată, vegetală și animală. • sil. *e-u-*. pl. *-gi, -ge.* /<germ. ***euryphag***.

eurifótic, -ă *adj.* (*biol.; despre plante, animale*) Care poate trăi în condiții foarte variate de lumină. • sil. *e-u-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***euryphotique***.

eurignát, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Individ) care prezintă eurignatism. • sil. *e-u-*. pl. *-ți, -te.* /<fr. ***eurygnathe***.

eurignatísm *s.n.* (*med.*) Malformație care constă în existența unor maxilare anormal de late. • sil. *e-u-.* /<fr. ***eurygnathisme***; cf. gr. *εὐρύς* „întins", *γνάθος* „maxilar, falcă".

eurihalín, -ă *adj.* (*biol.; despre organisme acvatice*) Care suportă variații mari ale salinității apei. • sil. *e-u-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***euryhalin***; cf. gr. *εὐρύς* „larg", *ἅλς, ἁλός* „sare".

eurihígric, -ă *adj.* (*biol.; despre organisme*) Care tolerează variații mari de umiditate. • sil. *e-u-*. pl. *-ci, -ce.* /***euri-*** + ***higric***; cf. fr. *euryhygre*.

eurión ic, -ă *adj.* (*biol.; despre specii*) Care suportă mari variații în reacția ionică a apei sau a solului. • sil. *e-u-ri-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***euryionique***.

eurioxibiónt, -ă *adj., s.n.* (Organism) care trăiește în ape cu variații largi ale concentrației de oxigen. • sil. *e-u-; -bi-ont.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***euryoxybionte***.

eurip *s.n.* (*în Roma antică*) Canal artificial care înconjura arena din *Circus Maximus* construit pentru a-i proteja pe spectatori de fiarele sălbatice. • sil. *e-u-*. pl. *-e.* /<lat. ***eurīpus, -i***, it. ***euripo***, fr. ***euripe***.

euriprozóp, -ă *adj., s.m.* (*antrop.*) (Individ) cu fața mai mult largă decît lungă. • sil. *e-u-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***euryprosope***.

euriprozopíe *s.f.* (*antrop.*) Însușire a raselor umane de a avea o față largă. • sil. *e-u-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***euryprosopie***.

eurístic, -ă *s.f., adj.* **1** *s.f.* Metodă de studiu și de cercetare bazată pe descoperirea de fapte noi. ◆ Arta de a duce o dispută cu scopul de a descoperi adevărul. **2** *adj.* (*filos.; despre procedee metodologice*) Care servește la descoperirea unor cunoștințe noi; care se aplică metodelor de descoperire și de invenție. • sil. *e-u-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***euristique***; cf. gr. *εὑρίσκω* „a descoperi".

euritérm, -ă *adj.* (*biol.; despre organisme*) Care suportă variații mari ale temperaturii din mediul extern. • sil. *e-u-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***eurytherme***; cf. gr. *εὐρύς* „larg, întins", *θερμός* „cald".

euritermíe *s.f.* (*biol.*) Însușire a organismelor euriterme. • sil. *e-u-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***eurythermie***.

eurítmic, -ă *adj.* Care ține de euritmie, care se referă la euritmie; care are un ritm regulat, armonios. • sil. *e-u-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***eurythmique***.

euritmíe *s.f.* **1** Îmbinare armonioasă de sunete, de linii, de mișcări etc. (în muzică, în dans, în vorbire etc.). ◆ (*lit.*) Procedeu realizat, îndeosebi în poezie, prin alternarea unităților accentuate cu cele neaccentuate ale versului sau ale frazei, prin cadența cîte unui grup de fraze sau de pasaje, prin eufonie sau chiar contrast și aritmie. **2** Funcționare regulată a unei activități organice ritmice. **3** (*med.*) Ritm regulat al pulsului. • sil. *e-u-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***eurythmie***, it. ***euritmia***, lat. ***eurythmia, -ae***; cf. gr. *εὖ* „bine", *ῥυθμός* „ritm".

euritóp, -ă *adj.* (*biol.; despre plante, animale*) Cu o distribuție geografică foarte largă. • sil. *e-u-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***eurytope***.

éuro[1] *s.m.* (*fin.*) Unitate monetară a țărilor membre în Uniunea Europeană. • pl. *euro.* /<***euro***, cuv. internațional.

1 2 3

Euro[1]

1. Avers.
2. Revers.
3. Simbolul unității monetare a UE. Semnul are la bază litera grecească *epsilon* și prima literă din cuvîntul *Europa*. Cele două linii paralele simbolizează stabilitatea monedei.

euro[2]**-** v. eur-.

euroatlántic, -ă *adj.* **1** Care aparține țărilor Europei membre ale Organizației Tratatului Atlanticului de Nord (NATO), care se referă la aceste țări și la această organizație. **2** Care aparține structurilor europene din Alianța Atlanticului de Nord (NATO). • sil. *e-u-*. pl. *-ci, -ce.* /***euro***[2]***-*** + ***atlantic***.

eurobáncă *s.f.* (*econ.*) Denumire generică dată băncilor europene, care efectuează și operații în valută străină (eurodolari). • sil. *e-u-*. pl. *-bănci.* /***euro***[2]***-*** + ***bancă***.

eurocent *s.m.* (*fin.*) Subdiviziune a monedei euro. • sil. *e-u-*. pl. *-ți.* /***euro***[1] + ***cent***.

eurocomunísm *s.n.* (*polit.*) Atitudine a unor partide comuniste din țările occidentale ale Europei care consideră că trebuie să țină seama, în activitatea lor, de realitățile istorice, economico-sociale din țările proprii, manifestînd o mai mare autonomie față de modelul sovietic. • sil. *e-u-*. /<fr. ***eurocommunisme***.

eurocrát *s.m.* Funcționar al organismelor și organizațiilor europene. • sil. *e-u-*. pl. *-ți.* /<fr., it. ***eurocrate***.

eurocrédit *s.n.* (*econ.*) Credit acordat pe piețele europene pe termen mediu de către bănciile din circuitul eurovalutar. • sil. *e-u-*. pl. *-e.* /***euro***[2]***-*** + ***credit***.

eurodeputát, -ă *s.m., s.f.* Deputat în Parlamentul Uniunii Europene. • sil. *e-u-*. pl. *-ți, -te.* /***euro***[2] + ***deputat***.

eurodevíz *s.n.* (*econ.*) Monedă a unei țări din Europa Occidentală plasată pe termen lung într-o altă țară. • sil. *e-u-*. pl. *-e.* /***euro***[2]***-*** + ***deviz***.

eurodoiár *s.m.* (*econ.*) Dolar american depozitat în afara băncilor din SUA, în special în Europa, și disponibil pentru diferite operații financiare. • sil. *e-u-*. pl. *-i.* /<it. ***eurodollaro***, engl., fr. ***eurodollar***.

eurofobíe *s.f.* (*fam.*) Ură, teamă de Europa. • sil. *e-u-*. g.-d. *-iei.* /***euro***[2]***-*** + ***fobie***.

eurói *s.m.* (*fam., glum.*) Hipocor. al lui *euro*[1]. • sil. *e-u-*. pl. *-oi.* /***euro***[1] + ***-oi***.

eurooobligațiúne *s.f.* (*econ.*) Obligațiune emisă și comercializată pe piețele europene. • sil. *e-u-*. pl. *-i.* /***euro***[2]***-*** + ***obligațiune***.

europarlamént *s.n.* Parlamentul Uniunii Europene. • sil. *e-u-*./***euro***[2]***-*** + ***parlament***.

europarlamentár, -ă *s.m., adj.* **1** *s.m.* Membru în Parlamentul Uniunii Europene. **2** *adj.* Care se referă la Parlamentul Uniunii Europene, care aparține Parlamentului Uniunii Europene. *Alegeri europarlamentare.* • sil. *e-u-*. pl. *-i, -e.* /***euro***[2]***-*** + ***parlamentar***.

europeán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* (*la pl. m.*) Populație care locuiește în Europa; (*și la sg.*) persoană care face parte din populația de bază a Europei sau este originară de acolo. **2** *adj.* Care aparține Europei sau europenilor, care se referă la Europa sau la europeni; originar din Europa. ◇ *Viță-de-vie europeană* v. viță. ◆ Referitor la comunitatea economică și politică a Europei. ◇ *Înalt comisar european* v. comisar. *Comunitatea Europeană* v. comunitate. *Parlamentul european* v. parlament. **3** Ext. (*despre oameni*) Care este civilizat, rafinat, modern. *Din răspunsul său s-a arătat a fi european desăvîrșit.* ◆ (*despre manifestări, atitudini, concepții etc.*) Care trădează, exprimă civilitate, eleganță, rafinament. *Discuția în contradictoriu a politicienilor s-a desfășurat într-un mod european.* • sil. *e-u-*. pl. *-eni, -ene.* /<fr. ***européen***.

europeáncă *s.f.* Femeie care este originară din Europa sau locuiește acolo. • sil. *e-u-*. pl. *-ence.* /***european*** *+-că*.

europeanísm *s.n.* Europeism. • sil. *e-u-; -pe-a-.* /<fr. ***européanisme***.

europeísm *s.n.* **1** Caracter european; europeanism; europenism. **2** Atitudine favorabilă unității europene. ◆ Mișcare care tinde să formeze o unitate europeană (socială, politică, economică și culturală). **3** (*lingv.*) Formă lingvistică proprie mai multor limbi europene. • sil. *e-u-*. pl. *-e.* /<it. ***europeismo***, fr. ***européisme***.

europeíst, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** European. **2** (Care este) susținător al europeismului. • sil. *e-u-*. pl. *-iști, -iste.* /<it. ***europeista***.

europeístică *s.f.* Studiu al modului de viață, al civilizației și culturii diferitelor popoare europene. • sil. *e-u-*. /***europe[an]*** + ***-istică***.

europenésc, -eáscă *adj.* European. ◆ (*despre îmbrăcăminte*) Croit după moda din Europa Occidentală. • sil. *e-u-*. și (*înv.*) *evropenésc, -eáscă adj.* /***european*** + ***-esc***.

europenéște *adv.* Ca europenii. • sil. *e-u-*. și (*înv.*) *evropenéște adv.* /***european*** + ***-ește***.

europenísm *s.n.* Europeism (1). ◆ Cuvînt, formă, construcție lingvistică proprie mai multor limbi europene. • sil. *e-u-*. pl. *-e.* /<fr. ***européanisme***.

europeníst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Adept) al europeismului. • sil. *e-u-*. pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***européniste***.

europenitáte *s.f.* Caracterul a ceea ce este european. • sil. *e-u-*. /<fr. ***européanité***.

europenizá *vb. I. tr., refl.* A adopta sau a face să adopte trăsăturile, purtările, îmbrăcămintea, obiceiurile caracteristice europenilor (din Occident). *Aruncară vechile datini, vechile moravuri... pentru a se europeniza* (IORGA). ◆ Restr. A (se) occidentaliza. • sil. *e-u-*. prez.ind. *-ez.* /<fr. ***européaniser***.

europenizáre *s.f.* Acțiunea de *a europeniza* și rezultatul ei. • sil. *e-u-*. pl. *-ări.* /v. ***europeniza***.

europenizát, -ă *adj.* (*despre oameni sau despre trăsături, purtări, îmbrăcăminte, obiceiuri etc.*) Care a suferit influența europenilor (din Occident). • sil. *e-u-*. pl. *-ți, -te.* /v. ***europeniza***.

europiáță *s.f.* (*econ.*) Denumire generică dată piețelor de capitaluri pe care se efectuează depuneri bancare și împrumuturi în eurodolari. • sil. *e-u-*. pl. *-ețe.* /***euro***[2]***-*** + ***piață***.

europíd, -ă *s.m., adj.* (*antrop.*) **1** *s.m. pl.* (Denumire pentru) una dintre rasele omenești desprinse din ramura europoizilor, cu o subgrupă euro-africană (rasa nordică, mediteraneeană, adriatică, baltică, alpină) și subgrupa asiatică (rasa iraniană, indiană, pamiriană), care, din perioada colonizării europene, devine predominantă și în America, Australia și S Africii; rasă caucaziană; (*și la sg.*) persoană care aparține acestei rase. **2** *adj.* Care aparține europizilor, care se referă la europizi. • sil. *e-u-*. pl. *-izi, -ide.* /<germ. ***europid***, ***Europide***, it. ***europide***.

europiu *s.n.* (*chim.*) Element chimic, metal tranzițional din familia lantanidelor, de culoare gri, maleabil, care se găsește în cantități mici în minerale de ceriu (*Eu*). • sil. *e-u-*. /<fr. ***europium***.

europocentrísm *s.n.* Teorie care susține că studiul civilizațiilor și culturilor tradiționale ale popoarelor din alte continente trebuie să pornească de la modelul european. • sil. *e-u-*. /nm. pr. (continent) ***Europa*** + ***centrism***.

europocentríst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Adept) al europocentrismului. • sil. *e-u-*. pl. *-iști, -iste.* /***europocentr[ism]*** *+ -ist*.

europoíd, -ă *s.m., adj.* (*antrop.*) **1** *s.m. pl.* Una dintre cele două ramuri din rasa boreală, alături de mongoloizi, din care fac parte populațiile din Europa, avînd ca principale caracteristici pielea albă, forma dreaptă sau ondulată a părului, bărbia proeminentă, nasul mai mult sau mai puțin conturat; (*și la sg.*) persoană care face parte din această rasă. **2** *adj., s.m.* (Om) care aparține tipului rasial al europoizilor. • sil. *e-u-*. pl. *-izi, -ide.* /<germ. ***europoid***, ***Europoide***, fr. ***européide***, it. ***europoide***.

eurorachétă *s.f.* Rachetă cu rază medie de acțiune amplasată pe teritoriul Europei. • sil. *e-u-*. pl. *-e.* /***euro²-*** + ***rachetă***.

euroscéptic, -ă *s.m, s.f., adj.* (Persoană) care manifestă euroscepticism. • sil. *e-u-*. pl. *-ci, -ce.*/***euro²-*** + ***sceptic***.

euroscepticísm *s.n.* Atitudine a celor care nu se arată favorabili procesului economic și politic de integrare europeană. • sil. *e-u-*. /***euro²-*** + ***scepticism***.

eurovalutár, -ă *adj.* Care ține de eurovalută, care se referă la eurovalută. • sil. *e-u-*. pl. *-i, -e.*/***euro²-*** + ***valută***.

eurovalútă *s.f.* (*econ.*) Valută convertibilă care circulă în Europa în afara sistemului bancar al țării care a emis-o. • sil. *e-u-*. pl. *-e.*/***euro²-*** + ***valută***.

euroviziúne *s.f.* Legătură între canale de televiziune din mai multe țări ale Europei pentru a transmite simultan același program. • sil. *e-u-*. pl. *-i.* /<fr. ***eurovision***.

eusemíe *s.f.* (*med.*) Totalitatea simptomelor favorabile în evoluția unei boli. • sil. *e-u-*. g.-d. *-iei.*/<fr. ***eusémie***; cf. gr. *σῆμα* „semn".

eusístolă *s.f.* (*med.*) Contracție cardiacă normală. • sil. *e-u-*. pl. *-e.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***eusystole***.

eusporíe *s.f.* (*biol.*) Dezvoltare normală a sporilor în urma unei meioze obișnuite. • sil. *e-u-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***eusporie***.

eustátic, -ă *adj.* Care ține de eustatism, care se referă la eustatism. • sil. *e-u-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***eustatique***.

eustatísm *s.n.* (*geogr.*) Variație a nivelului general al oceanelor, de natură climatică sau tectonică. • sil. *e-u-*. /<fr. ***eustatisme***.

eustíl *s.n.* (*arhit.*) Colonadă în care coloanele sînt distanțate între ele după diametrele coloanelor. • sil. *e-u-*. pl. *-uri.* /<fr. ***eustyle***; cf. gr. *εὖ* „bine", *στῦλος* „coloană".

eutanasiá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică oameni*) A provoca moartea nedureroasă pentru a curma o suferință grea și îndelungată (la cererea bolnavului sau a familiei sale). **2** (*compl. indică animale*) A sacrifica prin procedee rapide nedureroase. • sil. *e-u-*; *-si-a.* prez. ind. *-ez.* /<fr. ***euthanasier***.

eutanásic, -ă *adj.* Care ține de eutanasie, care se referă la eutanasie. ◆ Care provoacă eutanasia. • sil. *e-u-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***euthanasique***.

eutanasíe *s.f.* **1** Moarte ușoară fără dureri. **2** (Metodă de) provocare (de către medic) a unei morți nedureroase unui bolnav incurabil, pentru a-i curma (la cererea acestuia) o suferință grea și îndelungată. **3** Sacrificare prin procedee rapide, nedureroase a animalelor bătrîne, bolnave (care nu mai pot fi vindecate) etc. • sil. *e-u-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***euthanasie***; cf. gr. *εὐθανασία* <*εὖ* „bine", *θάνατος* „moarte".

eutanasiére *s.f.* Acțiunea de *a eutanasia* și rezultatul ei; eutanasie. • sil. *e-u-*; *-si-e-*. pl. *-i.* /v. ***eutanasia***.

eutéctic, -ă *adj., s.n.* (*chim.*) **1** *adj.* (*despre amestecuri chimice*) Care se topește sau care se solidifică la o temperatură constantă, inferioară punctului de topire al fiecăruia dintre constituenți. **2** *s.n.* Amestec de doi sau mai mulți componenți în astfel de proporții încît să se topească sau să se solidifice la o temperatură constantă, inferioară punctului de topire al fiecăruia dintre constituenți. • sil. *e-u-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***eutectique***; cf. gr. *εὔτηκτος* „care se topește ușor".

eutectoíd *s.n.* (*chim.*) Amestec mecanic a două sau mai multe faze solide care se formează la temperatură constantă într-o soluție solidă prin recristalizare. • sil. *e-u-*. pl. *-ide.* /<fr. ***eutectoïde***.

eutexíe *s.f.* (*chim.*) Fenomen prezentat de amestecuri de solide a căror topire (sau solidificare) se realizează la temperatură constantă, în cazul substanțelor pure. • sil. *e-u-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***eutexie***; cf. gr. *εὖ* „bine", *τήκω* „a topi".

euti- Elem. de compunere „indirect". • /<fr. ***euthy-***; cf. gr. *εὐθύς* „direct".

eutichián, -ă *adj., s.m., s.f.* (Adept) al eutichianismului. • sil. *e-u-*; *-chi-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***eutychien***.

eutichianísm *s.n.* (*teol.*) Erezie a lui Eutyches, care, după ce a combătut nestorianismul, a îmbrățișat doctrina contrară, susținînd că, prin întrupare, în Iisus Hristos natura divină a fost absorbită integral de natura umană, iar Fecioara Maria nu este născătoare de Dumnezeu, ci născătoare de om; monofizism. • sil. *e-u-*; *-chi-a-.* /<fr. ***eutychianisme***; cf. nm. pr. *Eutyches*, teolog bizantin.

eutimétru *s.n.* (*topogr.*) Miră stadimetrică orizontală pentru măsurarea indirectă a distanțelor. • sil. *e-u-*. pl. *-e.* /<fr. ***euthymètre***.

eutimíe *s.f.* (*psih.*) Dispoziție psihică normală, caracterizată prin liniște sufletească, echilibru afectiv. • sil. *e-u-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***euthymie***; cf. lat. *euthymia*, gr. *εὐθυμία* <*εὖ* bine", *θυμός* „principiu vital, spirit".

eutiroidíe *s.f.* (*med.*) Funcționare normală a tiroidei, cu asigurarea producției hormonale necesare fiziologic. • sil. *e-u-*; *-ro-i-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***euthyroïdie***; cf. gr. *εὖ* „bine", *θυρεός* „pavăză, scut", *εἶδος* „aspect".

eutiscopíe *s.f.* (*med.*) Metodă medicală prin care se urmărește forțarea maculei ochiului să funcționeze normal. • sil. *e-u-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***euthyscopie***.

eutócic, -ă *adj.* (*med.*) Care favorizează nașterea. • sil. *e-u-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***eutocique***; cf. gr. *εὐτοκία*"naștere fericită".

eutocíe *s.f.* (*med.*) Naștere normală, fără complicații. • sil. *e-u-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***eutocie***; cf. gr. *εὐτοκία* „naștere fericită".

eutoctoíd *s.n.* Aliaj sub formă de amestec mecanic a două sau mai multe faze solide rezultate prin cristalizarea lor simultană, la temperatură constantă. • sil. *e-u-*. /<fr. ***eutectoïde***.

eutróf, -ă *adj.* (*biol.; despre plante*) Care crește pe soluri bogate în substanțe nutritive. ◆ (*despre soluri, soluții nutritive etc.*) Bogat în materii nutritive. • sil. *e-u-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***eutrophe***.

eutrófic, -ă *adj.* (*med.; despre copii*) Care este hrănit bine, fiind dezvoltat normal. • sil. *e-u-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***eutrophique***.

eutrofíe *s.f.* (*med.*) Dezvoltare armonioasă a organismului, ca urmare a unei bune funcții de nutriție și a unei dezvoltări normale a țesuturilor. • sil. *e-u-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***eutrophie***; cf. gr. *εὖ* „bine" , *τροφή* „hrană".

eutrofizáre *s.f.* (*biol.*) Proces de îmbogățire a apelor cu substanțe nutritive, în special nitrați și fosfați, care duce la dezvoltarea excesivă a organismelor vii și la poluarea apei. • sil. *e-u-*. pl. *-ări.* /după fr. *eutrophisation*.

eutrópic, -ă *adj.* (*bot.; despre plante*) Care prezintă fototropism negativ. • sil. *e-u-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***eutropique***.

eutropíe *s.f.* (*bot.*) Adaptare a unor flori la polenizare numai prin anumite insecte specializate. • sil. *e-u-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***eutropie***.

euxerofític, -ă *adj.* (*bot.; despre plante*) Care prezintă o adaptare pronunțată la perioadele de uscăciune. • sil. *e-u-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***euxérophytique***.

euxínic, -ă *adj.* (*despre mediul marin*) În care lipsește circulația verticală a apei de adîncime. • sil. *e-u-*. pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***euxinisch***.

ev *s.n.* Perioadă din istoria omenirii (sau a unui popor) caracterizată prin trăsături specifice care o deosebesc de altele și ale cărei limite convenționale sînt determinate de mari evenimente. ◇ *Evul Mediu* = *a)* denumirea convențională a perioadei din istoria omenirii de la sfîrșitul lumii antice (căderea Imperiului Roman de Apus, 476 d.Hr.) pînă la începutul epocii moderne (cucerirea Constantinopolului de către turci, 1453, sau descoperirea Americii, 1492, pentru Europa Occidentală, și Revoluțiile de la 1848 pentru Europa de Est); *b)* (*deprec.*) termen folosit pentru desemnarea caracterului retrograd, anacronic al unor instituții, mentalități, metode de cercetare etc. *Concepțiile lui despre modă sînt din evul mediu.* ◆ Restr. Epocă. *După viforul epocii contimporane, copiii noștri vor cunoaște un ev al păcii* (SADOV.). • pl. *-uri,* (*înv.*) *-i.* /<lat. ***aevum***, ***-i***, it. ***evo***.

evacuá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică imobile, localități, regiuni etc.*) A goli, a lăsa liber, a părăsi în masă un imobil, o localitate, o regiune etc. ◆ A se retrage. *Aurelian... renunță la politica de prestigiu și evacuă provincia* (PUȘ.). ◆ (*jur.*) A da afară pe cineva dintr-un loc, dintr-o locuință etc. pe baza unei hotărîri judecătorești sau din ordinul altei autorități. *Primește cu poșta... o scrisoare de la proprietar, cu amenințarea de a fi evacuat* (ARGH.). **2** (*compl. indică oameni, animale, bunuri etc.*) A lua măsuri de îndepărtare, a scoate în mod organizat dintr-un loc și a duce în altul. *Înaintea începerii exploatării miniere, populația a fost evacuată.* ◆ A scoate dintr-o zonă periculoasă pentru a feri de primejdii, de distrugere, de accidentare etc. *Bolnavii transportabili sînt evacuați peste Dunăre* (MAIOR.). **3** A elimina, a îndepărta gazele uzate, lichidele sau reziduurile dintr-un recipient, dintr-o mașină etc. ◆ A elimina reziduurile (rezultate dintr-un proces tehnologic). **4** (*med.; compl. indică reziduuri organice*) A elimina din organism. *Tot prin plămîni sînt evacuate și alte substanțe* (ABC) ◆ (*compl. indică intestinele*) A elibera de ceea ce trebuie îndepărtat. ◆ Ext. A elimina fecalele, urina din intestine. **5** (*tehn.; compl. indică o cantitate excesivă de apă*) A îndepărta de pe un teren, dintr-o casă, dintr-o mină etc. • sil. *-cu-a.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***évacuer***, lat. ***evacuare*** <*vacŭus, -a, -um* „gol, fără conținut".

evacuábil, -ă *adj.* Care poate fi evacuat. • sil. *-cu-a-*. pl. *-i, -e.* /***evacua*** + ***-bil***.

evacuáre *s.f.* Acțiunea de *a evacua* și rezultatul ei. **1** Părăsire a unei țări, a unui teritoriu, a unei localități etc. de către trupele unei armate în urma încetării acțiunilor beligerante, a încheierii unui tratat, în urma unei înfrîngeri etc. *Nu cere, pentru a relua relațiile diplomatice cu Poarta, decît evacuarea Principatelor și numirea unor noi domni* (OȚETEA). ◇ *Spital* (sau *ambulanță*) *de evacuare* = formațiune sanitară unde sînt îngrijiți răniții și bolnavii de pe front, în timp de război. **2** Părăsire (impusă de împrejurări) a unei încăperi, a unei clădiri, a unui oraș etc. *Fuseseră chemați de dimineață, ajutaseră la evacuarea acestei clădiri, instalaseră aici postul de radio* (E. BAR.). ◆ Scoatere a unei persoane dintr-o locuință pe baza unei hotărîri judecătorești. **3** (*med.*) Eliminarea din corpul omenesc a unor reziduuri organice sau a unei formații patologice. **4** Fază din ciclul motoarelor cu ardere internă sau al turbinelor cu gaze, în care gazele de ardere sînt evacuate după ce au efectuat lucrul mecanic; purgare. • sil. *-cu-a-*. pl. *-ări.* /v. ***evacua***.

evacuát, -ă *adj.* **1** (*despre locuințe, localități, terenuri, zone aflate în pericol etc.*) Care a fost supus evacuării. **2** (*despre oameni*) Care au fost evacuați din zone periculoase pentru evitarea primejdiilor, a accidentărilor etc. ◇ (*subst.*) *Toți evacuații au dormit în școală.* **3** (*despre gaze, lichide, reziduuri*) Eliminat. **4** (*despre stomac, intestine etc.*) Golit. • sil. *-cu-at.* pl. *-ți, -te.* /v. ***evacua***.

evacuatór, -oáre *adj., s.n.* **1** *adj.* Care permite sau favorizează evacuarea. **2** *s.n.* Deversor pentru evacuarea debitelor excedentare de apă, a aluviunilor etc. • sil. *-cu-a-*. pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***évacuateur***.

evacuáție *s.f.* **1** (*med.*) Evacuare din corpul omenesc a unor reziduuri organice. **2** (*milit.*) Părăsire de către trupe a unui teritoriu în urma unei înfrîngeri, a încheierii unui tratat etc. • sil. *-cu-a-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *evacuațiúne* s.f. /<fr. ***évacuation***.

evacuațiúne *s.f.* v. evacuație.

evadá *vb. I. intr.* **1** (*despre deținuți*) A fugi, a scăpa dintr-o închisoare, dintr-un lagăr, de sub pază etc. **2** (*despre prizonieri*) A se elibera dintr-o situație de captivitate. *A fost răpit, dar a reușit să evadeze.* **3** Fig. (*fam.*) A pleca (discret) de undeva pentru a scăpa dintr-o situație stînjenitoare, dintr-un anumit anturaj, mediu etc. *Deranjat de gălăgie și de fum, a evadat de la petrecere.* **4** Fig. (*cu determ. introduse prin prep. „din"*) A se sustrage unei influențe. *Tînărul a evadat devreme din mediul familial* (RALEA). ◆ A scăpa dintr-o dificultate (de ordin moral). *Simte nevoia să evadeze din realitatea cotidiană.* **5** (*sport*) A se detașa (avansînd cu viteză) dintr-un grup de sportivi aflați într-o competiție. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***évader***, lat. ***evadĕre*** <*e-* + *vadĕre* „a merge, a pleca".

evadáre *s.f.* Acțiunea de *a evada* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***evada***.

evadát, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care a fugit din închisoare, dintr-un lagăr, de sub pază etc. • pl. *-ți, -te.* /v. ***evada***.

evaginație *s.f.* (*med.*) Proeminență patologică spre exterior a unui organ sau a peretelui unui organ cavitar. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *evaginațiúne s.f.* /<fr. ***évagination***; cf. lat. *evaginatĭo*, ***-onis*** „scoatere din teacă" <*ex* „în afară", *vagīna*, ***-ae*** „teacă".

evaginațiúne *s.f.* v. evaginație.

evaluá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică bunuri*) A determina, a fixa prețul, valoarea aproximativă, numărul, cantitatea; a calcula, a socoti. *La intrarea în țară, vameșii evaluează mărfurile.* ◇ Expr. *A evalua pagubele* = a estima valoarea unor prejudicii. **2** (*econ.*) A exprima în bani mărimea valorică a mijloacelor fixe și circulante, a surselor acestora și a tuturor

operațiilor economice în documente. **3** (*compl. indică val. unei mărimi*) A aprecia, a stabili în unități de măsură corespunzătoare. *Suprafața pădurii a fost evaluată la 500 de hectare.* **4** Fig. A prețui, a estima. *Capacitatea omului de a evalua cu cît mai mare precizie conținutul faptelor* (PER.) ◇ (*deprec.*) *Mi-a fost de ajuns să-l văd de două ori ca să-l evaluez* (TEOD.). **5** (*compl. indică lucrări, probe de examen, teze, teste etc.*) A nota, apreciind calitatea lucrării. • sil. *-lu-a.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***évaluer***.

evaluábil, -ă *adj.* Care poate fi evaluat; estimabil. • sil. *-lu-a-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***évaluable***.

evaluáre *s.f.* Acțiunea de *a evalua* și rezultatul ei; socoteală, calcul; apreciere, prețuire; evaluat[1]. ◇ *Indice de evaluare* v. indice. ◆ (*inform.*) Determinarea de către un program a valorii unei expresii sau a acțiunii specificate de o instrucțiune a programului respectiv • sil. *-lu-a-.* pl. *-ări.* /v. ***evalua***; cf. engl. *evaluation*.

evaluát[1] *s.n.* Evaluare. • sil. *-lu-at.* /v. ***evalua***.

evaluát[2], -ă *adj.* **1** (*despre valori*) Care este apreciat (în bani). **2** (*despre mărimi*) Care este apreciat în unități de măsură corespunzătoare. **3** (*despre lucrări, teste etc.*) Care este notat. • sil. *-lu-at.* pl. *-ți, -te.* /v. ***evalua***.

evaluatív, -ă *adj.* **1** Care se referă la valoarea unui bun. **2** Care se referă la o evaluare. **3** Care servește pentru a evalua. • sil. *-lu-a-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***évaluatif***.

evaluatór *s.m.* (*econ.*) Expert autorizat pentru a stabili valoarea unui bun sau a unei avarii, a unei pagube, a unui prejudiciu. ◆ Expert care analizează oportunitatea unui proiect în vederea unei eventuale finanțări. • sil. *-lu-a-.* pl. *-i.* și *valuatór s.m.* /<fr. ***évaluateur***, engl. ***evaluator***.

evanescént, -ă *adj.* **1** Care se pierde, care dispare sau se estompează treptat. *Toate valorile vieții... se estompează și se degradează în nuanțe evanescente* (E. LOV.). **2** Care durează puțin timp. ◇ (*cosmet.*) *Cremă evanescentă* = cremă de zi ușor absorbită de piele, pe care o protejează de acțiunea atmosferică • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***évanescent***, lat. ***evanescens, -entis*** <*evanescĕre* „a dispărea".

evanescénță *s.f.* **1** Dispariție lentă; estompare treptată. **2** Însușire a unui lucru, a unui fenomen etc. de a dura puțin. • pl. *-e.* /<fr. ***évanescence***.

evangélic, -ă *adj.* v. evanghelic.

evangélie *s.f.* v. evanghelie.

evangelizá *vb. I.* v. evangheliza.

evanghelésc, -eáscă *adj.* (*bis.*; *înv.*) Evanghelic. • pl. *-ești.* /***evanghelie*** + *-esc*.

evangheliár *s.n.* (*bis.*) Carte care cuprinde cele patru *Evanghelii* ale *Noului Testament*, dispuse în pericope, pentru lecturile liturgice din fiecare zi. • sil. *-li-ar.* pl. *-e.* /<fr. ***évangéliaire***, lat. ***evangeliarium***.

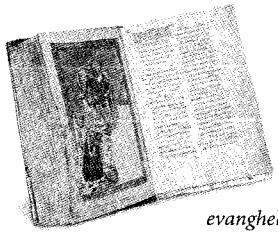

evangheliar

evanghélic, -ă (*bis.*) *adj.* **1** Privitor la *Evanghelie*, conform cu *Evanghelia*; care emană din *Evanghelie*. **2** *Partea evanghelică* = partea stîngă a altarului într-o biserică. **3** (și *subst.*) Care ține de cultul protestant, care își fondează teoriile religioase pe analiza strictă a celor patru *Evanghelii*. ◇ *Biserica evanghelică* = denumire generică a mai multor mișcări religioase reformate. • pl. *-ci, -ce.* și *evangélic, -ă,* (*înv.*) *evanghelicésc, -eáscă adj.* /<fr. ***évangélique***, lat. ***evangelicus, -a, -um***.

evanghelicésc, -eáscă *adj.* v. evanghelic.

evanghelicéște *adv.* (*bis.*; *înv.*) Conform *Evangheliei*, în spiritul *Evangheliei*. • /***evanghelic*** + *-ește*.

evanghélie *s.f.* (*bis.*) **1** Fiecare dintre primele patru cărți ale *Noului Testament* din *Biblie*, care relatează viața, învățătura, patimile, răstignirea și învierea lui Iisus Hristos, redactate, cu mici diferențe, de către evangheliștii Matei, Marcu, Luca și Ioan. ◇ *Evangheliile apocrife* = scrieri din diverse epoci, în diverse limbi, care povestesc fapte din viața lui Hristos sau relatează învățături ale sale, dar care nu sînt acceptate drept autentice de Biserică. *Evangheliile sinoptice* v. sinoptic. ◇ Expr. *Literă* (sau *cuvînt*) *de evanghelie* = lucru foarte sigur, mai presus de îndoială, de care nu trebuie să te îndoiești. ◇ Imprec. *Mai înjură și tu... că eu am obosit, nu mai pot! Biblia, Vanghelia și Coranul!* (CAR.). ◆ Fiecare fragment din aceste cărți, citit la serviciul divin; moment al slujbei religioase în care se citește din aceste cărți. *Preotul a început să citească Evanghelia.* ◆ Evangheliar. *Căutăm și evanghelia cu scoarțele de aur împănate cu smaralde* (VOIC.). ◇ Expr. *A-și băga* (sau *a-și vîrî, a-și pune, a-și pleca*) *capul* (*sănătos* sau *teafăr, zdravăn* etc.) *sub evanghelie* = *a*) a se însura; *b*) a-și cauza singur neplăceri, încurcături. ◆ Ext. *Biblia. A jurat cu mîna pe evanghelie.* ◆ (*fam.*) Carte de dimensiuni mari, foarte groasă. *A pus pe masă ditamai evanghelia.* **2** Doctrina religioasă care are la bază viața și faptele lui Iisus Hristos, așa cum sînt ele relatate în *Evanghelie*. *A predicat Evanghelia.* ◇ Fig. *În locul evangheliei resemnării și smereniei, evanghelia frumuseții și a gloriei pămînțești* (OȚETEA). **3** Ext. Scriere fundamentală, revelatoare pentru o doctrină, pentru un crez, un domeniu etc. *Găsim sistemul său politic în întregimea sa și avem, cum se zice, evanghelia școalei* (MAIOR.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *evangélie,* (*pop.*) *ivanghélie, vanghélie, vangheáuă s.f.* /<slav. **евангелие**, m.gr. ***εὐαγγέλιον***.

evanghelisí *vb. IV.* v. evangheliza.

evanghelísm *s.n.* (*bis.*) Caracter evanghelic. ◆ Totalitatea doctrinelor bisericii evanghelice. • /<fr. ***évangélisme***.

evanghelíst *s.m.* (*bis.*) **1** Fiecare dintre cei patru autori ai cîte unei *Evanghelii*: Matei, Marcu, Luca și Ioan. ◆ (*la pl.*) Grupul celor patru autori ai *Evangheliilor* din *Noul Testament*. **2** (*mai ales la pl.*) Membru al unui cult reformat, în special luteran. • pl. *-iști.* și (*pop.*) *vanghelíst s.m.* /<slav. **евангелистъ**.

evanghelist (1)

evanghelizá *vb. I. tr.* (*bis.*) A converti la creștinism. ▫ prez.ind. *-ez.* și (*înv.*) *evangelizá vb. I.*, *evanghelisí vb. IV.* /<fr. ***évangéliser***, it. ***evangelizzare***, lat. ***evangelizare***.

evanghelizáre *s.f* (*bis.*) Acțiunea *de a evangheliza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***evangheliza***.

evanghelizát, -ă *adj.* (*bis.*) Convertit la creștinism; creștinizat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***evangheliza***.

evanghelizatór *s.m.* (*bis.*) Predicator al cărților sfinte ale Bisericii. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***évangélisateur***.

evantái *s.n.* **1** Obiect de obicei pliabil în formă de semicerc, executat din diverse materiale ușoare (hîrtie, pene, mătase etc.), folosit mai ales de femei pentru a-și face vînt, a se apăra de căldură sau ca podoabă.

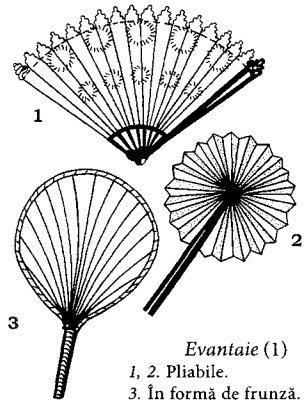

Evantaie (1)
1, 2. Pliabile.
3. În formă de frunză.

◇ Loc.adj., adv. *În evantai* = în formă de raze care pornesc dintr-un punct și formează un semicerc. ◇ Compar. *Un păun își deschise coada ca un evantaliu* (ANG.-IOS.). ◇ Fig. *Pe fața mării se deschidea... un evantaliu imens de spumă albă* (BART). **2** (*arhit.*) Tip de boltă lucrată cu multă minuție, care caracterizează stilul gotic englez. **3** Ext. Ansamblu de lucrări diverse ale aceleiași categorii. *Evantaiul problemelor discutate a relevat poziții similare* (PER.) • pl. *-e, -uri.* și *evantáliu,* (*înv., prin apropiere de „vînt"*) *evîntáliu s.n.* /<fr. ***éventail***.

evantáliu *s.n.* v. evantai.

evaporá *vb. I.* **1** *tr. fact., refl.* (*fiz.*) A (se) transforma în vapori. ◇ Fig. *Surîsul i se evapora pe buze, fraged, ca o ceață alburie* (ARGH.). ◆ A (se) transforma în vapori numai la suprafață și la o temperatură inferioară celei de fierbere. **2** *refl.* (*despre secreții, sevă etc.*) A se elimina sub formă de vapori. **3** *refl.* Fig. A înceta să mai existe, a dispărea, a se risipi. *Intervenind gîndirea analitică, poezia s-ar evapora* (IBR.). **4** *refl.* Fig. (*fam.*; *despre oameni*) A se face nevăzut, a pleca pe neobservate. *A lucrat puțin alături de ceilalți, apoi s-a evaporat.* ◆ (*glum.*; *mai ales despre bani*) A se risipi, a dispărea. *Fiind puțini, banii s-au evaporat foarte repede.* • prez. ind. *evápor, -ez.* /<fr. ***évaporer***, lat. ***evaporare***.

evaporábil, -ă *adj.* (*fiz.*; *despre lichide*) Care se poate evapora (ușor). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***évaporable***.

evaporabilitáte *s.f.* (*hidrol.*) Cantitate de apă care se poate evapora, în condiții meteorologice date, de pe o suprafață liberă de apă. • /***evaporabil*** + *-itate*.

evaporáre *s.f* Acțiunea de *a* (*se*) *evapora* și rezultatul ei; evaporat[1]. • pl. *-ări.* /v. ***evapora***.

evaporát[1] *s.n.* Evaporare. • /v. ***evapora***.

evaporát[2], -ă *adj.* **1** (*despre lichide*) Care este transformat în vapori. **2** (*despre secreții, sevă etc.*) Care este eliminat sub formă de vapori. **3** (*despre substanțe în stare cristalină*) Care este sublimat. **4** Fig. Care este risipit, destrămat. **5** Fig. (*fam.*) Care a dispărut pe neobservate. • pl. *-ți, -te.* /v. ***evapora***.

evaporatór[1] *s.n.* (*tehn.*) **1** Instalație pentru concentrarea soluțiilor prin fierbere; vaporizator. **2** Subansamblu al unei instalații frigorifice în care se evaporă lichidul de răcire, producînd frigul. • pl. *-oare.* /<fr. ***évaporateur***, germ. ***Evaporator***.

evaporatór[2], -oăre *s.m., s.f* Muncitor care lucrează la evaporator[1]. • pl. *-ori, -oare.* /***evapora*** + *-tor*.

evaporáție *s.f.* Evaporare. ◆ Concr. Vapori. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. *évaporation*.

evaporográf *s.n.* (*hidrol.*) Aparat pentru măsurarea, prin înregistrare, a cantității de apă evaporată; evaporimetru înregistrator. • pl. *-e.* /<germ. ***Evaporigraph***.

evaporimetríe *s.f.* **1** Măsurare a evaporației de pe suprafețele de apă și din sol. **2** Disciplină care se ocupă cu studiul metodelor de măsurare a evaporației. • g.-d. *-iei.* /după fr. *évaporométrie*.

evaporimétru *s.n.* (*hidrol.*) Instrument folosit la măsurarea vitezei de evaporare a apei de pe diverse suprafețe naturale. • pl. *-e.* /<germ. ***Evaporimeter***.

evaporít *s.n.* (*geol.*) Rocă sedimentară (sare gemă, ghips etc.) care se formează prin evaporarea apei de mare dintr-o lagună, a apei continentale dintr-un lac de deșert sau dintr-o mare închisă pe cale de a seca; rocă salină.• pl. *-e.* /<fr. ***évaporite***.

evapotranspirație *s.f.* **1** (Fenomenul de) pierdere a umidității solului prin evaporare directă și prin transpirația plantelor. **2** Cantitatea de apă evaporată parțial prin transpirația unui organism vegetal. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***évapotranspiration***.

evazá *vb. I. tr.* A lărgi progresiv, spre extremitatea deschisă, cavitatea unui obiect; a deschide, a lărgi. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***évaser***.

evazáre *s.f.* Acțiunea de *a evaza* și rezultatul ei; lărgire progresivă efectuată la extremitatea unui obiect. • pl. *-ări.* /v. ***evaza***.

evazát, -ă *adj.* Care este larg, deschis. ◆ (*despre fuste, pantaloni*) Care are partea de jos lărgită progresiv; care este în formă de trapez. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***évasé***.

evazioná *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică statul, bugetul de stat*) A aduce prejudicii prin evaziune fiscală. **2** A sustrage prin evaziune fiscală. *A evazionat 100 de milioane de lei.* • sil. *-zi-o-.* prez.ind. *-ez.* /***evaziune*** + *-a*.

evazionísm *s.n.* **1** Tendință în artă de a cultiva evadarea din realitate; neangajare, înstrăinare. **2** Evaziune de la anumite obligații. ◇ (*fin.*) *Evazionism*

fiscal = (fenomenul de) evaziune fiscală. • sil. *-zi-o-*. /<fr. ***évasionnisme***.

evazioníst, -á *adj., s.m., s.f.* **1** (Persoană) care se sustrage de la plata obligațiilor fiscale. **2** (Persoană) care este adeptă a evazionismului în artă. ◆ (*adj.; despre creații, manifestări etc. artistice*) Care exprimă, reflectă evazionism. *Tendința evazionistă a poetului e ceva mai lămurită* (PER.) • sil. *-zi-o-*. pl. *-iști, -iste*. /***evaziune*** + *-ist*.

evaziúne *s.f.* **1** Sustragere de la anumite obligații. ◆ Ext. Evitarea precizării atitudinii față de o problemă. ◆ Eschivare de la o solicitare, abandonare a unui mediu, a unei ambianțe etc.; evadare. *Suferea de facultatea evaziunii și a emigrărilor din sine aiurea* (ARGH.). **2** (*fin.*) *Evaziune fiscală* = sustragere a unei persoane fizice sau juridice de la obligațiile fiscale. • pl. *-i*. /<fr. ***évasion***, lat. ***evasio, -onis***.

evazív, -ă *adj.* Care exprimă o atitudine vagă, neprecisă, în doi peri. *Arhitectul făcu un gest evaziv cu mîna* (CĂL.). <> (*adv.*) *Cînd era întrebat în cauza aceasta, răspundea evaziv și mai mult prin gesturi* (FIL.). • pl. *-i, -e*. /<fr. ***évasif***.

evazivitáte *s.f.* Caracter evaziv. • pl. *-ăți*. /***evaziv*** + *-itate*.

evcolíe *s.f.* (*grec. înv.*) Confort; comoditate. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<ngr. ***ευκολία***.

evecțiúne *s.f.* (*astron.*) Inegalitate periodică în mișcarea Lunii, ca urmare a influenței Soarelui. • pl. *-i*. /<fr. ***évection***, lat. ***evectĭo, -onis***.

evenimént *s.n.* **1** Întîmplare importantă, remarcabilă, fapt de mare însemnătate pentru un individ sau o colectivitate umană. *Iată o succesiune de evenimente care... amenințau o conflagrațiune generală* (ODOB.). ◆ Ext. Ceea ce se întîmplă la un moment dat. *Uneori însă evenimentele mai mici sînt mai neclare și par chiar mai dramatice* (PRED.). ◆ Concr. Ceea ce se constituie ca un fapt remarcabil, de mare importanță. *A fost un eveniment volumașul acela* (PERP.). ◆ Spec. Accident (de circulație). *La sfîrșitul săptămînii au avut loc multe evenimente rutiere*. **2** (*la pl.*) Totalitatea împrejurărilor care determină schimbarea unei stări de fapt la un moment dat. *Evenimentele din decembrie 1989*. **3** (*în teoria informației*) Orice fenomen local și instantaneu sau stare locală și instantanee. ◆ Spec. Acțiune la care trebuie să răspundă un program (apăsarea unei taste, mișcarea mouse-ului sau executarea unui click etc.). **4** (*mat.*) Noțiune de bază din domeniul teoriei probabilităților, care exprimă producerea sau neproducerea unui fenomen în cadrul unui experiment. • pl. *-e*, (*înv.*) *-uri*. /<fr. ***événement***, it. ***avvenimento***; cf. lat. *evenīre* „a veni, a se întîmpla".

evenimențiál, -ă *adj.* **1** Care este provocat de anumite evenimente. **2** Care se referă la un eveniment, care se limitează la descrierea evenimentelor. <> *Istorie evenimențială* = istorie care se mărginește la descrierea evenimentelor, fără a le interpreta. • sil. *-ți-al*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***événementiel***.

evént[1] *s.n.* (*sport*) **1** Probă, întrecere, cursă; spectacol sportiv. ◆ Rezultat bun, record; reeditare a unei performanțe sportive. ◆ Restr. Cîștigare în același sezon a campionatului și a cupei la fotbal. **2** Pariu în care trebuie indicat cîștigătorul din două curse de cai consecutive. • pl. *-uri*. /<engl. ***event***.

evént[2] *s.n.* (*zool.*) Deschizătură simplă sau dublă a foselor nazale la cetacee, situată pe vîrful capului. • pl. *-e*. /<fr. ***évent***.

eventív, -ă *s.n., adj.* (*gram.*; și *verb reflexiv eventiv*) (Verb reflexiv) care arată că în starea subiectului se produce o schimbare, că subiectul se transpune în altă stare decît aceea în care se găsea. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***éventif***. cf. lat. *eventus, -us* „efect".

eventrație *s.f.* (*med.*) **1** Ieșire sub piele a viscerelor învelite în sacul peritoneului, care apare după un traumatism, după o operație (la locul unei incizii abdominale), sau spontan, ca urmare a unor eforturi fizice exagerate ori prin scăderea tonicității mușchilor. **2** Deschidere operatorie a abdomenului. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și *eventrațiúne s.f.* /<fr. ***éventration***.

eventrațiúne *s.f.* v. eventrație.

eventuál, -ă *adj., adv.* **1** *adj.* Care poate să se întîmple, care are șanse mari de a se produce; care depinde de împrejurări; în funcție de caz. *De frica unei eventuale inundații, locuitorii s-au refugiat pe coline*. <> (*jur.*) *Drept eventual* = drept subiectiv care conferă titularului său un grad redus de putere și siguranță, întrucît îi lipsește fie obiectul, fie subiectul activ, adică unul dintre componentele necesare existenței sale. **2** *adj., adv.* (În mod) ipotetic. *Să îmboldească la mers pe eventualii șovăitori* (REBR.). ◆ (*adv.*) Dacă e cazul, la o adică, chiar. *Aceste lungi note... pot fi eventual sărite la lectură* (CA. PETR.). • sil. *-tu-al*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***éventuel***, it. ***eventuale***; cf. lat. *eventus, -us* „întîmplare".

eventualitáte *s.f.* Situație care s-ar putea ivi, caz posibil; împrejurare viitoare posibilă (dar nu sigură). <> Loc.adv. *Pentru orice eventualitate* = pentru siguranță, orice s-ar întîmpla. • sil. *-tu-a-*. pl. *-ăți*. /<fr. ***éventualité***.

everdúr *s.n.* (*chim.*) Aliaj de cupru, siliciu și mangan, anticoroziv, cu proprietăți mecanice asemănătoare celor ale oțelului moale, folosit la construcția rezervoarelor în industria chimică. • /<engl. ***Everdur***, fr. ***éverdur***.

everghesíe *s.f.* (*grec. înv.*) Binefacere. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<ngr. ***ευεργεσία***.

everít *s.n.* (*constr.*) Tip de plăci pe bază de azbociment, pentru învelitori. • /<fr. ***évérite***.

eversiúne *s.f.* **1** Răsturnare, ruinare. **2** (*med.*) Ieșire a unei membrane din cavitatea ei naturală. • pl. *-i*. /<fr. ***éversion***, lat. ***eversĭo, -onis***.

evghenícésc, -eáscă *adj.* (*arh.*) Nobiliar. *Coconu Eftimie este treti-logofăt cu fumuri evghenicești* (CĂL.). • pl. *-ești*. /***evghenie*** + *-icesc*.

evghenicós, -oásă *adj.* (*grec.*; *arh.*) Nobil. *Toți îi porunceau cu apucături evghenicoase* (CA. PETR.). ◆ (*în epoca fanariotă; subst.; constr. cu adv. „prea"*) Termen reverențios de adresare către un boier. • pl. *-oși, -oase*. /<ngr. ***ευγενικός***.

evghenía *s.f.* (*grec.*; *arh.*) Boierie, noblețe. *Era din familie de popi de țară, însă... făcea caz de evghenie recentă* (CĂL.). <> Fig. *Chipul ei cel măreț, statul ei cel înalt și plin de evghenie și delicatețe* (BELD.). ◆ (*în epoca fanariotă; urmat de un adj.pos.*) Termen reverențios de adresare către un boier. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<ngr. ***ευγένεια*** „origine nobilă".

evghenís *s.m.* (*grec. înv.*) Nobil. • pl. *-și*. /<ngr. ***ευγενής***.

evghenisí *vb. IV.* (*grec. înv.*) A înnobila. • prez. ind. *-esc*. /<ngr. ***ευγένισα***, aor. lui *ευγενίζω*.

evghenisít, -á (*înv.*) Nobil, înnobilat. • pl. *-ți, -te*. /v. ***evghenisi***.

evgheníst, -ă *s.m., adj.* (*înv.*) **1** *s.m.* Nobil. **2** *adj.* Nobiliar. • pl. *-iști, -iste*. /***evghenie*** + *-ist*.

evghenít *s.m.* (*grec. înv.*) Nobil. • pl. *-ți*. /<ngr. ***ευγενής***.

evghenitáte *s.f.* (*înv.*) Evghenie. • pl. *-ăți*. /***evghenie*** + *-itate*.

evhemerísm *s.n.* v. euhemerism.

evhemeríst, -ă *adj. s.m., s.f.* v. euhemerist.

evicțiúne *s.f.* (*jur.*) Deposedare de un bun (imobil) obținut legal în urma unei sentințe sau a unui drept exercitat de către o altă persoană asupra aceluiași bun. • pl. *-i*. /<fr. ***éviction***, lat. ***evictĭo, -onis***.

evidá *vb. I. tr.* A scobi pe dinăuntru, a goli, a decupa, a scoate. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***évider***; cf. lat. *ex* „în afară", *vacŭus, -a, -um* „gol, vid".

evidáre *s.f.* Acțiunea de *a evida* și rezultatul ei. ◆ (*med.*) Intervenție chirurgicală prin care se extrag țesuturi, organe etc. • pl. *-ări*. /v. ***evida***.

evidént, -ă *adj., adv.* **1** *adj.* Care este (atît de) vădit, clar, limpede (încît nu mai poate fi pus la îndoială, nu trebuie dovedit); care se impune prin claritate. *Zădărnicia ocupațiilor filozofice devine evidentă* (VIANU). **2** *adv.* Desigur, fără îndoială, bineînțeles; în mod clar, în mod neîndoielnic. *Evident, cumpărătorii nu erau de obicei mari intelectuali* (CĂL.). • pl. *-ți, -te*. /<fr. ***évident***, it. ***evidente***, lat. ***evĭdens, -ntis*** <*vidēre* „a vedea".

evidénță *s.f.* **1** Faptul de a fi evident, caracterul a ceea ce este evident; claritate în perceperea unui lucru, certitudine. *Am ținut să insistăm asupra acestui fapt, deși el se impune cu puterea evidenței* (PER.). <> Expr. *A se scoate* (sau *a se pune*) *în evidență* = *a*) a urmări să se facă remarcat; *b*) a-și sublinia ostentativ meritele. *A ieși în evidență* = a se reliefa, a se remarca (dintr-un grup, dintr-o mulțime). *A pune* (*ceva*) *în evidență* v. pune. *A scoate în evidență* v. scoate. ◆ Ceea ce demonstrează claritate, limpezime, certitudine. *Îți dai seama cît de mare trebuie să fi fost dragostea mea pentru a lupta astfel împotriva evidențelor* (H. LOV.). **2** (Activitate care asigură informarea permanentă și precisă despre situația dintr-un anumit domeniu prin) înregistrarea și controlul proceselor, fenomenelor, lucrurilor, bunurilor, persoanelor etc. din punct de vedere cantitativ și calitativ. <> *Evidența populației* = *a*) serviciu administrativ care înregistrează datele civile ale cetățenilor; *b*) bază de date alcătuită în urma înregistrării datelor civile ale cetățenilor. *Evidență economică* = înregistrare într-o ordine sistematică a activității economice, avîndu-se în vedere însușirile ei cantitative și calitative. *Evidență contabilă* v. contabil. *Fișă de evidență* v. fișă. <> Expr. *A ține* (sau *a păstra*) *evidența*, ori *a avea în evidență* = a înregistra și a păstra la zi situația bunurilor, a lucrurilor sau a persoanelor legate de o anumită activitate. *A avea evidența* (cuiva sau a ceva) = a nota, a consemna în vederea unei observări atente. *A fi în evidența* (sau *evidențele*) *cuiva* = *a*) a fi sub observația cuiva; *b*) a se afla în baza de date a cuiva. *A ține* (*pe cineva* sau *ceva*) *în evidență* v. ține. ◆ Concr. Listă care cuprinde înregistrări de lucrări, bunuri, persoane etc. legate de o anumită activitate. *Înregistrările se vor face în evidențe distincte și separate* (PER.). • pl. *-e*. și (*înv., pop.*) *evidéințe* s.f. /<fr. ***évidence***, lat. ***evidentĭa, -ae***, it. ***evidenza***, germ. ***Evidenz***.

evidențiá *vb. I.* **1** *refl., tr.* A ieși sau a scoate în evidență; a (se) distinge, a (se) remarca. *Articulă un slab protest menit să-i evidențieze mai mult cavalerismul* (REBR.). **2** *tr.* A recunoaște oficial meritele sau succesele obținute de cineva. *L-a evidențiat pentru rezultatele sale*. • sil. *-ți-a*. prez.ind. *-iez*. /***evidență*** + *-ia*.

evidențiát, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care s-a remarcat într-un anumit domeniu, căruia i s-au recunoscut oficial meritele, succesele. • sil. *-ți-at*. pl. *-ți, -te*. /v. ***evidenția***.

evidénție *s.f.* v. evidență.

evidențiére *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *evidenția* și rezultatul ei. • sil. *-ți-e-*. pl. *-i*. /v. ***evidenția***.

évie *s.f.* (*în mit. greacă*) Bacantă. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<it. ***evia***; cf. gr. *εὐιάς*.

eviér *s.n.* Canal de scurgere pentru apele de bucătărie. • sil. *-vi-er*. pl. *-e*. /<fr. ***évier***.

evínge *vb. I. tr.* (*jur.*) A face ca cineva să sufere o evicțiune. • prez.ind. *evíng*. /<lat. ***evincĕre***, după ***învinge***.

evíns, -ă *adj.* (*jur.*) **1** (*despre persoane*) Care a fost deposedat prin lege de un bun deținut pe nedrept. **2** (*despre obiecte, bunuri etc.*) Al cărui drept de proprietate a fost contestat și anulat pe cale juridică. • pl. *-și, -se*. /v. ***evinge***.

evirá *vb. I. tr., refl.* **1** (*med.*) A (se) castra. **2** Fig. A (se) moleși, a (se) debilita, a slăbi. • prez.ind. *-ez*. /<lat. ***evirare***.

eviráre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *evira* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***evira***.

eviráție *s.f.* **1** Evirare. **2** Impotență precoce. ◆ Emasculare. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***éviration***, lat. ***evirātio, -onis***.

eviscerá *vb. I. tr.* **1** (*med.*) A evida o cavitate a corpului de organele conținute. **2** (*ind. alim.*) A scoate măruntaiele unor animale de consum, pești etc. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***éviscérer***.

evisceráre *s.f.* (*ind. alim.*) Eviscerație. • pl. *-ări*. /v. ***eviscera***.

eviscerát *s.f.* (*ind. alim.*; *despre animale de consum, pești etc.*) Căruia i s-a scos măruntaiele. • pl. *-ți, -te*. /v. ***eviscera***.

eviscerație *s.f.* **1** (*med.*) Ieșire temporară în afară a viscerelor din cavitatea lor normală (abdomen, torace) printr-un orificiu sau traiect, creat artificial, printr-o incizie, prin traumatism sau prin desfacerea unei cicatrici postoperatorii. **2** (*ind. alim.*) Operație prin care, la animalele tăiate pentru consum, se scot din cavitatea abdominală și toracică organele care formează masa gastrointestinală, vezica urinară și uterul; eviscerare. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***éviscération***, engl. ***evisceration***; cf. lat. *eviscerare* „a scoate măruntaiele" <*ex* „în afară", *viscĕra, -um* „măruntaie, organe interne".

evită *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică situații, fapte neplăcute, primejdioase etc. sau care ar putea să producă neplăceri, necazuri etc.*) A ocoli, a se feri de... *A încercat să evite camionul care venea către el*. <> (*refl. recipr.*) *Evitîndu-și privirile, amîndoi își opriră caii* (VLAH.). <> (*iron.*) *Unul minte ca să evite simpla și cinstita sinceritate* (ARGH.). <> Ext. *Rădăcinile fine, cu micorize, ale arborilor, evită acest humus* (CHIR.). ◆ A

împiedica; a înlătura, a îndepărta. *Patronul a ştiut să evite concurenţa.* ◇ (*refl. pas.*) *Se evita creşterea ofertei de produse de proastă calitate.* ◆ (*compl. indică oameni*) A căuta să scape de..., a sta departe de...; a face în aşa fel încît să nu întîlnească pe cineva. *Începu să-şi evite atunci colegii de petrecere* (CĂL.). **2** (*mar.*) A schimba direcţia unei nave, aducînd-o cu prova în vînt sau în curent. • prez.ind. *evít*, (*înv.*) *-ez.* /<fr. ***éviter***, lat., it. ***evitare***.

evitábil, -ă *adj.* Care poate fi evitat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***évitable***, lat. ***evitabĭlis, -e***.

evitabilitáte *s.f.* Caracterul a ceea ce este evitabil. • /***evitabil*** + *-itate*.

evitáj *s.n.* (*mar.*) Evitare. • /<fr. ***évitage***.

evitáre *s.f.* **1** Acţiunea de *a evita* şi rezultatul ei. **2** (*mar.*) Poziţie (determinată de direcţia prorei) pe care o ia nava sub acţiunea vîntului şi a curenţilor. **3** (*mar.*) Manevră efectuată de o navă pentru întoarcere sau pentru a ocoli o altă navă. • pl. *-ări.* /v. ***evita***.

evític, -ă *adj.* Specific Evei. ◇ *Costum evitic* = nudism, nuditate, nud. • pl. *-ci, -ce.* /<it. ***evitico***.

evîntáliu *s.n.* v. evantai.

evlavicós, -oásă *adj.* (*grec. înv.*) Evlavios. • pl. *-oşi, -oase.* /<ngr. ***ευλαβηκός***.

evlávie *s.f.* **1** (*bis.*) Sentiment religios manifestat printr-o îndeplinire scrupuloasă a practicilor bisericeşti. *Se închină..., cuprins de o adîncă evlavie* (CAR.). ◇ Fig. *Ochii negri aveau evlavia gravă a ochilor deprinşi să se închine la icoane* (TEOD.). ◇ Ext. *Trecea nepăsător şi sceptic, nu ca alţi turci care se simţeau înfioraţi de evlavie* (BAC.). ◇ Loc.adj., adv. *Cu evlavie* = (în mod) evlavios. *Pururea se cade să fiţi cu evlavie* (MAI.). ◆ Ataşament puternic, sincer pentru biserică şi practicile sale, pentru reprezentanţii bisericii etc.; credinţă religioasă. *Cel de Sus vrea să-ţi încerce evlavia, şi tu cazi în păcat* (PER.). **2** Fig. Comportare respectuoasă şi admirativă; sentiment de admiraţie faţă de cineva sau de ceva. *Cînd însuşi glasul gîndurilor tace, Mă-ngînă cîntul unei dulci evlavii* (EMIN.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.*/<ngr. ***ευλάβεια***.

evlaviós, -oásă *adj.* Care este stăpînit de evlavie; cucernic. ◇ (subst.) *Evlavioşii se adunară în faţa bisericii.* ◆ (*adj.*; *despre fizionomia, manifestările, creaţiile etc. oamenilor*) Care rezultă dintr-un sentiment de evlavie, care exprimă, trădează evlavie. *El stă în fruntea soborului... prin marile osteneli evlavioase* (VOIC.). ◇ (*adv.*) *Se închină foarte evlavios.* • sil. *-vi-os.* pl. *-oşi, -oase.* şi (*înv., pop.*) *ivlaviós, -oásă adj.* /***evlavie*** + *-os*.

evlavisí *vb. IV. tr.* (*grec. înv.*) A respecta, a venera. ◆ (*refl.*) A se smeri. • prez.ind. *-esc.* /<ngr. ***ευλάβισα***, aor. lui *ευλαβούμαι*.

evlávnic, -ă *adj.* (*înv.*) Evlavios. • pl. *-ci, -ce.* /***evlavie*** + *-nic*.

evméne *s.f.* (*grec. înv.*) Bunăvoinţă. • /<ngr. ***ευμένεια***.

évnie *s.f.* (*grec. înv.*) Bunăvoinţă, îngăduinţă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<ngr. ***εύνοια***.

evocá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică fapte, evenimente, împrejurări etc. trecute*) A aduce în conştiinţă, a(-şi) aminti, a reînvia. *Tu-mi evoci o lume-ntreagă De care... doruri mistice mă leagă* (VLAH.). ◆ A zugrăvi prin cuvinte imaginea unui lucru cunoscut, dar petrecut demult; a descrie în mod sugestiv. *Poetul evocă locurile copilăriei.* ◆ A scoate în evidenţă. *Tehnica impresionistă îl ajută ca să evoce ceea ce este mobil, trecător şi frivol* (OPR.) **2** (*mit.*; *compl. indică spiritele morţilor*) A chema, a invoca prin intermediul vrăjilor, al formulelor magice. *Vrăjitorii se făleau a evoca sufletele morţilor* (ŞĂIN.). **3** (*jur.*) A retrage un proces de la un tribunal pentru a fi mutat la un alt tribunal. • prez.ind. *evóc*; pers. 3 şi (*înv., pop.*) *evoacă.* /<fr. ***évoquer***, lat. ***evocare*** <*vocare* „a chema".

evocábil, -ă *adj.* Care merită sau poate să fie evocat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***évocable***.

evocánt, -ă *adj.* Evocator. • pl. *-ţi, -te.* /***evoca*** + *-ant*.

evocáre *s.f.* Faptul de *a evoca*; amintire, aducere-aminte. ◇ Loc.adj. *De evocare* = evocator. *Însemnările lui... te poartă cu o putere de evocare uimitoare* (TOPÎR.). ◆ Concr. Compoziţie literară, text în care se evocă ceva. *Am descoperit un caiet cu textul unor evocări rostite la cîte o comemorare* (PER.). • pl. *-ări.* /v. ***evoca***.

evocát, -ă *adj.* **1** (*despre persoane sau fapte, evenimente etc. din trecut*) Care a fost readus în conştiinţa cuiva, a unei colectivităţi. *Revarsă zbuciumarea din vremuri evocate* (PET.). ◆ Care a fost descris, redat (prin cuvinte). ◆ Scos în relief. **2** (*jur.*; *despre procese*) Retras de la un tribunal pentru a fi deferit altui tribunal. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***evoca***.

evocatív, -ă *adj.* Evocator. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***evocativus, -a, -um***.

evocatór, -oáre *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care are darul de a evoca, de a da viaţă, de a rechema în amintire; evocativ, evocant. *O poezie plastică, evocatoare, dar puţin emotivă* (E. LOV.). **2** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care face evocări. *Evocatorul orizonturilor tragice ale Spaniei* (VIANU). • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***évocateur***, lat. ***evocatorius***.

evocáţie *s.f.* **1** Evocare. **2** (*jur.*) Trimitere a unei cauze spre judecare la altă instanţă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi *evocaţiúne s.f.* /<fr. ***évocation***, lat. ***evocatĭo, -onis***.

evocaţiúne *s.f.* v. evocaţie.

evoé *interj.* Strigăt al bacantelor în onoarea lui Dionysos (Bachus). • /<lat. ***evoe, euhoe***, gr. ***εὐοῖ***.

evoluá *vb. I. intr.* **1** A trece printr-o serie de transformări, prin diferite faze progresive, spre o treaptă superioară; a se dezvolta, a se transforma (în sens pozitiv). *Lumea evoluează, se civilizează.* ◆ A se desfăşura; a-şi urma cursul. *Un alt eveniment luă naştere, evoluă şi se stinse cu repeziciune* (CĂL.). ◆ A (se) prezenta (în etape) în faţa publicului, a cititorilor etc. *Actorii care au evoluat pe scenă au demonstrat apetit pentru joc.* **2** (*med.*; *despre boli sau caracteristici ale unei boli*) A se dezvolta treptat. *Pecetluit cu o roşaţă care evolua spre vînăt* (TEOD.). **3** A susţine un meci sau a prezenta un exerciţiu sportiv. **4** A se deplasa cu mişcări largi (circulare). *Priveam la avionul care evolua pe cer.* ◇ Fig. *Bobocii... evoluau graţios în partea cealaltă a lacului* (SADOV.). **5** (*milit.*) A executa evoluţii. • sil. *-lu-a.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***évoluer***.

evoluáre *s.f.* Acţiunea de *a evolua* şi rezultatul ei; evoluţie. • sil. *-lu-a-.* pl. *-ări.* /v. ***evolua***.

evoluát, -ă *adj.* **1** Care a ajuns, prin faze succesive, la un stadiu superior de dezvoltare. *Trebuie să ajungem pînă la societăţile evoluate* (RALEA). **2** (*despre oameni*) Dezvoltat din punct de vedere intelectual. *Lucrările de la examen i-au arătat că sînt nişte tineri evoluaţi.* • sil. *-lu-at.* pl. *-ţi, -te.* /v. ***evolua***.

evolútă *s.f.* **1** (*mat.*) Curbă, loc geometric al centrelor de curbură ale unei curbe date; desfăşurată. **2** (*bot.*) Organ răsucit spre partea dorsală. • pl. *-e.* /<fr. ***évolute***, engl. ***evolute***, germ. ***Evolute***.

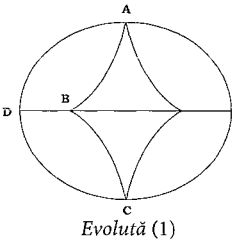

Evolută (1)
ABC este evoluta elipsei ADC.

evolutív, -ă *adj.* **1** Care evoluează treptat şi neîntrerupt. *Formele universale şi esenţiale ale materiei sînt acelea evolutive* (CONTA). ◆ Care ţine de evoluţie, care se referă la evoluţie, care este supus evoluţiei. *În procesul evolutiv, maşinile au un rol important.* ◇ (*adv.*) *Istoric, adică evolutiv-uman, popoarele trăiesc numai prin fapta precursorilor* (PĂRV.). ◇ *Fonetică evolutivă* v. fonetic. **2** (*med.*; *despre procese patologice*) Care se modifică treptat, rapid şi constant (agravîndu-se). *Manifestările bolii sînt evolutive.* ◇ *Poliartrită cronică evolutivă* v. poliartrită. **3** Evoluţionist. *Vechii eleni n-au putut ajunge la o concepţie evolutivă* (RALEA). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***évolutif***; cf. lat. *evolutum* <*evolvĕre* „a rostogoli".

evolutivitáte *s.f.* Caracter evolutiv. • /***evolutiv*** + *-itate*.

evolúţie *s.f.* **1** (*filos.*) Una dintre cele două forme ale procesului mişcării şi dezvoltării în natură şi în societate, constînd în acumulări cantitative treptate, neînsemnate, imperceptibile, necontenite, care pregătesc schimbările radicale, calitative, obiective şi subiective, în viaţa socială (care au ca rezultat apariţia de forme noi de organizare). *Ai voi să opreşti evoluţia şi timpul* (ARGH.). ◇ *Teoria evoluţiei emergente* = teorie metafizică, formulată în deceniul trei al sec. 19 de filosofii englezi S. Alexander şi C. L. Morgan, conform căreia apariţia noilor calităţi în procesul dezvoltării ar fi absolut spontană şi imprevizibilă, criticînd evoluţionismul plat. **2** Dezvoltare în timp a unui fenomen sau proces, a unui eveniment, a unei fiinţe etc. *Cu întemeierea acestor state, evoluţiile istorice ale românilor se fac mai lămurite* (BĂLC.). ◆ (*biol.*) Transformare succesivă a speciilor de animale, care are ca rezultat specii cu însuşiri superioare. *Să cercetăm mai întîi numai istoria şi evoluţiunea fiinţelor* (CONTA). ◆ (*pedol.*) Modificare în timp a profilului şi proprietăţilor solului, datorită modificării factorilor mediului şi a procesului pedogenetic însuşi. **3** (Mod de) manifestare, desfăşurare a unei activităţi (artistice, sportive etc.); curs. *Am admirat evoluţia scenică a actriţei.* ◆ Succesiune a etapelor unei activităţi. *Totul s-a desfăşurat într-o evoluţie rapidă.* **4** (*coregr.*) Deplasare prin mişcări largi (circulare). **5** (*med.*) Succesiunea manifestărilor şi fazelor unei boli. **6** (*astron.*) Mişcarea completă de revoluţie a unui astru în jurul altuia. **7** Mişcare de ansamblu executată de trupe, de nave, de avioane etc. ◆ Spec. Succesiunea schimbărilor de poziţie ale unui avion în aer sau pe sol. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi (*înv.*) *evoluţiúne s.f.* /<fr. ***évolution***, lat. ***evolutĭo, -onis*** „derularea sulului unui volum" <*evolvĕre* „a rostogoli".

evoluţionísm *s.n.* **1** (*filos.*) Concepţie filosofică potrivit căreia Universul, Pămîntul, fiinţele vii, societatea etc. trec printr-un proces istoric de evoluţie şi sînt privite din punctul de vedere al acestei dezvoltări. ◇ *Evoluţionism plat* = concepţie care reduce procesul istoric complex al evoluţiei (dezvoltării) la schimbări cantitative. **2** (*biol.*) Teoria lui Lamarck, Darwin ş.a. despre evoluţia speciilor de plante şi de animale, despre transformarea lor unele într-altele; transformism. • sil. *-ţi-o-.* /<fr. ***évolutionnisme***.

evoluţioníst, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *s.m., s.f.* Adept al evoluţionismului. **2** adj. Care aparţine evoluţionismului, care se referă la evoluţionism; care se bazează pe evoluţionism. • sil. *-ţi-o-.* pl. *-işti, -iste.* /<fr. ***évolutionniste***.

evoluţiúne *s.f.* v. evoluţie.

evolvént, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* (*bot.*; *despre plante sau părţi ale lor*) Care se desfăşoară, se deschide prin răsucire. **2** *s.f.* (*mat.*) Curbă care admite ca loc geometric al centrelor de curbură o curbă dată; desfăşurătoare. • pl. *-ţi, -te.* /<germ. ***Evolvente***, lat. ***evolvens, -ntis*** <*evolvere* „a rostogoli".

evolvéntic, -ă *adj.* (*tehn.*; *despre angrenaje*) În formă de evolventă. • pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***evolventisch***.

evonimínă *s.f.* (*farm.*) Extract alcoolic uscat folosit în medicină ca stimulent biliar şi ca laxativ. • /<fr. ***évonymine***.

evorsiúne *s.f.* (*geomorf.*) Acţiune erozivă a curenţilor turbionari, încărcaţi cu pietriş sau nisip, care, căzînd vertical, formează vîrtejuri la baza cascadelor, dînd naştere la adînciturile circulare în albiile rîurilor, numite marmite sau căldări. • pl. *-i.* /<germ. ***Evorsion***.

evreiánă *s.f.* (*înv.*) Evreică. • pl. *-iene.* /***evreu*** + *-ană*.

evréică *s.f., adj.* (Femeie) care face parte din neamul evreilor, care este de origine evreiască. • pl. *-ce.* /<rus. ***еврейка***.

evreicúţă *s.f.* Evreică (mică). • pl. *-e.* /***evreică*** + *-uţă*.

evreiésc, -iáscă *adj.* Care aparţine evreilor, care se referă la evrei. ◆ Care este caracteristic evreilor. • pl. *-ieşti.* /***evreu*** + *-esc*.

evreiéşte *adv.* În felul evreilor, ca evreii. ◆ În limba ebraică. • /***evreu*** + *-eşte*.

evreíme *s.f.* **1** Mulţime de evrei. **2** Totalitatea evreilor. • /***evreu*** + *-ime*.

evréu, -ée *s.m., s.f., adj.* (*la pl.*) Nume generic dat populaţiilor semitice de religie iudaică (mozaică), originare prin tradiţie din Israelul şi Iudeea antice, răspîndite în aproape toate ţările de pe glob; (*şi la sg.*) persoană care face parte din această populaţie; israelian. ◆ Persoană care face parte din populaţia de bază a actualului stat Israel sau este originară de acolo. ◆ (*la pl.*) Locuitorii Israelului. • pl. *-ei, -ee.* şi (*înv.*) *ebréu s.m.* /<slav. ***еврєинъ***.

évrica *interj., s.f. invar.* **1** *interj.* (*exclamaţie de bucurie, la rezolvarea unei probleme dificile*) Am găsit! ◆ Spec. Exclamaţie a lui Arhimede la descoperirea principiului care îi poartă numele. **2** *s.f. invar.* Gen de problemă enigmistică, de verificare a cunoştinţelor sau a perspicacităţii, prezentată sub formă de întrebare ori

în versuri, sub diferite denumiri. • /<gr. *εὕρηκα* <*εὑρίσκω* „a găsi".

evropáic *adj.* v. evropaicesc.

evropaicésc, -eáscă *adj.* (*înv.*) European. • sil. *-pa-i-*. pl. *-eşti.* şi *evropáic, -ă, evropéic, -ă adj.* /nm. pr. (*înv.* pentru *Europa*) ***Evropa*** + *-icesc.*

evropéic, -ă *adj.* v. evropaicesc.

evropenésc, -eáscă *adj.* v. europenesc.

evropenéşte *adv.* v. europeneşte.

evsévie *s.f.* (*grec. înv.*) Pietate, religiozitate. • g.-d. *-iei.* /<ngr. ***ευσέβεια***.

evsplahníe *s.f.* (*grec. înv.*) Milă, compasiune. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<ngr. ***ευσπλαγχνία***.

evtaxíe *s.f.* v. eftaxie.

evtihíe *s.f.* (*grec. înv.*) Mulţumire, fericire. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<ngr. ***ευτυχία***.

evúlsie *s.f.* v. evulsiune.

evuisiúne *s.f.* (Extracţie prin) smulgere. • pl. *-i.* şi *evúlsie s.f.* /<fr. ***évulsion***, lat. ***evulsĭo, -onis***.

evzón *s.m.* (*ist.*) Infanterist grec, îmbrăcat cu fustanelă. • pl. *-i.* /<fr. ***evzone***, ngr. *εὐζωνος*.

ex- Elem. de compunere „afară de"; „fost". • /<lat. ***ex*** „din, în afară".

exaborá *vb. I.* (*înv.*) *tr., refl.* A (se) evapora. ◆ (*tr.*) A exala. • prez.ind. *-ez.* /***ex-*** + ***abura***.

ex-abrúpto *adv.* Dintr-odată, brusc, pe nepregătite. • /<lat. ***ex abrupto***.

exacerbá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică dureri, suferinţe fizice, senzaţii, conflicte etc.*) A intensifica, a accentua. ◇ (*refl.*) *Durerea i s-a exacerbat insuportabil.* **2** A exagera. *Şi-a exacerbat necazurile pentru a impresiona.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***exacerber***, lat. ***exacerbare***.

exacerbáre *s.f.* Acţiunea de *a exacerba* şi rezultatul ei; exacerbaţie. • pl. *-ări.* /v. ***exacerba***.

exacerbát, -ă *adj.* Intensificat, accentuat, exagerat. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***exacerba***.

exacerbáţie *s.f.* Exacerbare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi *exacerbaţiúne s.f.* /<fr. ***exacerbation***.

exacerbaţiúne *s.f.* v. exacerbaţie.

exáct, -ă *adj., adv.* **1** *adj.* Care este conform cu realitatea, care este în deplină concordanţă cu adevărul, întocmai, chiar. ◇ *Ştiinţe exacte* = ştiinţe în care se fac formulări logice, prezentate în formă matematică. *Ora exactă* = ora precisă. ◆ Care este precis, corect, fără erori. *O apreciere exactă a sumelor necesare.* ◆ Care reproduce întocmai un model, care este conform cu originalul; fidel. *Tabloul reprezintă o copie exactă a originalului.* **2** *adj.* (*despre oameni*) Care nu este niciodată în întârziere; care este punctual. *Este o persoană serioasă şi exactă.* ◇ Ext. *Ultimul ceas cumpărat este exact.* ◆ Care respectă riguros normele, legulile, lucrînd cu grijă, cu acurateţe. *Un meseriaş exact şi meticulos.* **3** *adv.* În concordanţă cu realitatea. *A apreciat exact situaţia din zona calamitată.* ◆ Tocmai, chiar. *Am gîndit amîndoi exact acelaşi lucru.* ◇ (*eliptic; cu val. afirm.*) *Ai terminat toată treaba? –Exact.* **4** *adv.* În conformitate cu un program, fără abatere, cu punctualitate. *Trenul vine exact la ora anunţată.* • pronunţ. *egz-.* pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***exact***, lat. ***exactus, -a, -um***.

exactéţă *s.f.* (*înv.*) Exactitate, punctualitate. • pronunţ. *egz-.* pl. *-i.* /cf. *exact*.

exactitáte *s.f.* Calitatea de a fi exact; exactitudine, exactiteţe, (*înv.*) exacteţă. ◇ Loc.adv. *Cu exactitate* = cu precizie, exact. • pronunţ. *egz-.* pl. *-ăţi.* /***exact*** + *-itate*.

exactitéţe *s.f.* Exactitate. • pronunţ. *egz-.* /cf. *exact, exacteţă*.

exactitúdine *s.f.* Exactitate. • pronunţ. *egz-.* pl. *-i.* /<fr. ***exactitude***.

exacţiúne *s.f.* (*jur.*) Acţiune a unui perceptor fiscal care pretinde de la contribuabili mai mult decît se cuvine ca aceştia să dea în mod legal. ◆ Încasare de impozite abuzivă, spoliere. • pronunţ. *egz-.* pl. *-i.* /<fr. ***exaction***, lat. ***exactĭo, -onis***.

exaédru *s.n.* v. hexaedru.

ex aequo [ɛks'ɛkvo] *loc.adv.* (*despre concurenţi la un examen, la o competiţie etc.*) La egalitate. • /<lat. ***ex aequo***.

exagerá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică fapte, întîmplări etc.*) A prezenta în dimensiuni mărite sau micşorate faţă de realitate. *A exagerat valoarea pagubelor.* ◆ A da proporţii, a amplifica peste măsură. *A exagerat pericolul care se apropia.* ◇ (*abs.*) *Chiar dacă Dragoş ar exagera... şi încă durerile lui trebuie să fie crîncene* (REBR.). ◇ (*intr.*) Să nu exagerăm cu laudele. ◇ Expr. *A exagera nota* v. notă. **2** *tr., refl.* A deveni sau a face să devină mai intens; a (se) exalta. *A exagerat folosind în vestimentaţie culori stridente, nearmonioase.* **3** *tr.* A acorda o importanţă mai mare decît merită în realitate. *A exagerat rolul său în producerea evenimentelor.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***exagérer***, lat. ***exaggerare*** „a acumula".

exageráre *s.f.* Acţiunea de *a exagera* şi rezultatul ei; exagerare. ◆ Depăşire a limitelor obişnuite; lipsă de măsură. • pl. *-ări.* /v. ***exagera***.

exagerát, -ă *adj.* **1** Care depăşeşte proporţiile realităţii; care întrece adevărul, normalul. *O laudă exagerată a unei proaste poetese* (ANG. -IOS.). ◇ *Cucernicie exagerată* v. cucernicie. ◆ (*adv.; ca determ. al unui adj. sau adv. căruia îi dă val. de super. abs.*) Prea, din cale-afară de... *Persoană exagerat de prudentă.* **2** (*despre oameni*) Care exagerează. *Nu fi exagerat. Sînt chiar atît de vinovată?* (BAR.). ◆ Care acordă prea mare importanţă unor detalii. *În ceea ce priveşte ordinea, era exagerat.* ◆ (*subst.*) Persoană care deformează realitatea prin mărirea sau micşorarea proporţiilor faptelor. **3** Care este lipsit de naturaleţe, de măsură, strident. ◇ (*adv.*) *Ea rîdea exagerat, în hohote.* • pl. *-ţi, -te.* /v. ***exagera***.

exagerăţie *s.f.* Exagerare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi (*înv.*) *exagerăţiúne s.f.* /<fr. ***exagération***, lat. ***exaggeratĭo, -onis***.

exagerăţiúne *s.f.* v. exagerăţie.

exagón *s.n.* v. hexagon.

exalá *vb. I. tr.* (*compl. indică mirosuri, vapori, substanţe gazoase etc.*) A emite, a împrăştia, a degaja, a emana. *O mumie neclintită, exalînd miros de dezinfectante* (CE. PETR.). ◇ Poet. *Un parfum de roze pasul ei exală* (BOL.). ◆ Fig. (*tr., refl.*) A (se) exterioriza, a (se) manifesta. *Şi-a exalat tot năduful.* • pronunţ. *egz-.* prez.ind. *-ez, exál.* şi *exhalá vb. I.* /<fr. ***exhaler***, lat. ***exhalare*** <*halare* „a sufla".

exaláre *s.f.* Acţiunea de *a exala* şi rezultatul ei; exalaţie. • pronunţ. *egz-.* pl. *-ări.* /v. ***exala***.

exalát, -ă *adj.* (*despre mirosuri, vapori, substanţe gazoase etc.*) Care este emis, degajat, emanat. • pronunţ. *egz-.* pl. *-ţi, -te.* /v. ***exala***.

exaláţie *s.f.* Exalare. • pronunţ. *egz-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi *exalaţiúne s.f.* /<fr. ***exhalation***, lat. ***exhalatĭo, -onis***.

exalaţiúne *s.f.* v. exalaţie.

exalbuminát, -á *adj.* (*bot.; despre seminţe*) Fără albumen, lipsit de endosperm. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***exalbuminé***.

exalgínă *s.f.* (*farm.*) Substanţă în formă de pudră cristalină albă, folosită în medicină ca analgezic uşor suportat de tubul digestiv, antiseptic sau antitermic. • pl. *-e.* /<fr. ***exalgine***.

exaltá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A (se) înflăcăra peste măsură, a (se) entuziasma puternic. *S-a exaltat la ideea plecării în excursie.* **2** *tr.* A ridica în slăvi, a glorifica. *A exaltat calităţile iubitei sale.* **3** *tr.* A accentua, a scoate în evidenţă. *Lumina exaltă culorile tabloului.* • pronunţ. *egz-.* prez.ind. *exált, -ez.* /<fr. ***exalter***, lat. ***exaltare***.

exaltánt, -á *adj.* Care provoacă o stare de exaltare, de entuziasm. • pronunţ. *egz-.* pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***exaltant***.

exaltáre *s.f.* **1** Entuziasm, încîntare, înflăcărare, emoţie duse la paroxism. **2** Slăvire, proslăvire, glorificare. • pronunţ. *egz-.* pl. *-ări.* /v. ***exalta***.

exaltát, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** Înflăcărat, entuziasmat peste măsură, pînă la paroxism. *Tinereţea exaltată îl îndeamnă la risipă şi plăceri uşoare* (SADOV.). ◆ (*subst.*) Persoană care s-a exaltat sau a fost făcută să se exalteze. *Avea în el ceva de exaltat* (CA. PETR.). **2** (Care este) ieşit din minţi, surescitat. **3** *s.m., s.f.* Smintit. • pronunţ. *egz-.* pl. *-ţi, -te.* /v. ***exalta***.

exaltáţie *s.f.* Exaltare. • pronunţ. *egz-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi *esaltáţie s.f.* /<fr. ***exaltation***, lat. ***exaltatĭo, -onis***.

exámen *s.n.* **1** (*cu determ. care arată felul, caracterul*) Mijloc de verificare şi de apreciere a cunoştinţelor, a aptitudinilor elevilor, studenţilor, candidaţilor pentru ocuparea unui post etc., prin probe orale sau scrise. ◇ *Examen de licenţă* (sau, *în trecut, de diplomă, de stat*) = examen susţinut în faţa unei comisii după absolvirea unei instituţii de învăţămînt superior, în vederea obţinerii diplomei (universitare). *Examen de admitere* v. admitere. *Examen de capacitate* v. capacitate. *Examen de echivalenţă* v. echivalenţă. *Examen de maturitate* v. maturitate. *Examen particular* v. particular. *Examen parţial* v. parţial. ◇ Expr. *A da un examen* v. da. *A lua un examen* v. lua. *A pica* (*la*) *un examen* v. pica. ◆ Fig. Probă, încercare prin care se verifică trăinicia, temeinicia unui lucru, a unei situaţii etc. *Prietenia lor a trecut printr-un examen greu.* **2** (*cu determ. care arată obiectul studiului*) Cercetare amănunţită a unui lucru sau a unei fiinţe, a unui fenomen în vederea ajungerii la o justă cunoaştere a lor, pentru a trage anumite concluzii teoretice etc. ◇ *Examen medical* = cercetarea de către medic a unui bolnav pentru a pune diagnosticul şi pentru a stabili tratamentul. *Examen organoleptic* v. organoleptic. **3** *Examen de conştiinţă* = *a*) cercetare atentă a propriei conduite din punct de vedere moral; *b*) (*bis.*) exerciţiu mental care precedă spovedania şi constă în recapitularea de către credincios a păcatelor proprii săvîrşite. **4** Examinare. *Se depărtară cu un pas îndărăt unul de altul, să se contemple, după atîţia ani. Fură amîndoi satisfăcuţi de examen* (CE. PETR.). • pronunţ. *egz-.* pl. *-e.* şi (*înv., reg.*) *ezámen s.n.* /<fr. ***examen***, lat. ***exămen, -inis***.

examétru *s.m.* v. hexametru.

examiná *vb. I. tr.* **1** A cerceta, a privi cu atenţie, a observa, a studia amănunţit ceva sau pe cineva, pentru a ajunge la o justă cunoaştere, pentru a trage anumite concluzii etc. ◇ (*refl. recipr.*) *Şi unul şi altul au rămas la distanţă, examinîndu-se cu ochii* (GAL.). ◇ Expr. *A-şi examina conştiinţa* = a-şi cerceta atent propriile fapte, idei, din punct de vedere moral. ◆ (*compl. indică pacienţi, bolnavi*) A cerceta pentru a pune diagnosticul şi pentru a stabili tratamentul; gener. a cerceta starea sănătăţii cuiva. **2** (*compl. indică elevi, studenţi, candidaţi la un post etc.*) A supune la o probă de verificare şi de apreciere a cunoştinţelor, a aptitudinilor etc. • pronunţ. *egz-.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***examiner***, lat. ***examinare***, it. ***esamina***.

examinábil, -ă *adj.* Care se poate examina. • pronunţ. *egz-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***examinable***.

examináre *s.f.* Acţiunea de *a examina* şi rezultatul ei. • pronunţ. *egz-.* pl. *-ări.* /v. ***examina***.

examinát, -ă *adj.* **1** (*despre obiecte, fiinţe, fenomene etc.*) Care a fost supus unei cercetări amănunţite pentru a fi trase concluzii teoretice, pentru a i se stabili specificul, originea, structura, compoziţia etc. *Substanţele examinate au fost separate de celelalte.* ◆ (*despre pacienţi, bolnavi*) Care a fost consultat de către medic. *Bolnavul examinat a fost trimis la spital.* ◆ Privit insistent. *S-a simţit examinată şi a părăsit încăperea.* **2** (*despre elevi, studenţi, candidaţi etc.*) Care a fost supus unui examen de verificare a cunoştinţelor, a aptitudinilor etc. ◇ (*subst.*) *Examinaţii au fost încîntaţi de subiecte.* • pronunţ. *egz-.* pl. *-ţi, -te.* şi (*înv.*) *esaminát, -ă adj.* /v. ***examina***.

examinatór, -oáre *adj., subst.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care examinează un elev, student, candidat etc. **2** *adj., s.m. şi f.* (Persoană) care supune studiului, cercetării amănunţite obiecte, fiinţe, fenomene etc. pentru a trage concluzii teoretice, pentru a stabili specificul, originea, structura, compoziţia etc. **3** *adj., s.m., s.f.* (*jur.*) (Persoană) care interoghează pe cineva. **4** *s.n.* (*tehn.*) *Examinator de capse* = aparat cu care se determină dacă o capsă electrică cu fir incandescent este bună şi dacă legăturile stabilite între explozor şi capse sînt bine făcute. • pronunţ. *egz-.* pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***examinateur***, lat. ***examinātor, -oris***.

examinăluí *vb. IV.* (*înv.*) A examina. • pronunţ. *egz-.* prez.ind. *-iesc.* /***examen*** + *-ălui*.

exánguu, -ă *adj.* (*med.*) Livid. • pl. *-ui, -ue.* /<lat. ***exanguis, -e***.

exanól *s.m.* (*chim.*) Produs cu aspect clar şi consistenţă uleioasă, obţinut prin polimerizarea controlată a izobutilenei, în prezenţa unor catalizatori. • pl. *-i.* /<fr. ***hexanol***.

exantém *s.n.* (*med.*) Erupţie pe piele care însoţeşte unele boli contagioase eruptive ca rujeola, scarlatina etc. • pronunţ. *egz-.* pl. *-e.* /<fr. ***exanthème***; cf. gr. *ἐξάνθημα* „eflorescenţă, erupţie".

exantemátic, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) **1** *adj. Tifos exantematic* = boală infecţioasă şi epidemică gravă, care se manifestă prin temperatură foarte ridicată, convulsii şi erupţii pe piele. **2** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care prezintă exanteme. **3** *adj.* Care poate provoca apariţia exantemelor. • pronunţ. *egz-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***exanthématique***.

exantemátos, -oásă *adj.* (*med.*) De natura exantemului. • pronunț. *egz-*. pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***exanthémateux***.

exantropíe *s.f.* (*med.*) Antropofobie. • g.-d. *-iei.* /<germ. ***Exanthropie***.

exaporít *s.m.* (*grec. înv.*) Titlu dat boierului care avea rolul de secretar intim al domnitorului, de confident al acestuia. ◆ Boier care purta acest titlu. • pl. *-ți.* /<ngr. ***εξ απορρήτων***.

exarație *s.f.* (*geomorf.*) Acțiune de eroziune, de modelare a rocilor de către ghețari în deplasarea lor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***exaration***, germ. ***Exaration***.

exárh *s.m.* **1** (*ist.*) Comandant al unei unități de cavalerie în armata Imperiului Roman de Răsărit. ◆ Guvernator al posesiunilor bizantine din Italia și din Africa de Nord, care reprezenta pe împăratul de la Constantinopol, având depline puteri administrative, legislative, militare etc. (sec. 6-8). **2** (*în Biserica Ortodoxă; în trecut*) Demnitate bisericească, superioară aceleia de mitropolit și inferioară celei de patriarh, care se conferea, prin delegație, de către patriarhia din Constantinopol, pentru a conduce sau a îndruma treburile bisericești dintr-o provincie sau dintr-o țară. ◆ Persoană care deținea această demnitate. **3** Organ de inspecție și de control al mănăstirilor dintr-o eparhie; arhiereu care face parte din acest organ. **4** (*înv.; în Mold.*) Mitropolit. **5** (*înv.*) Șef al unei biserici ortodoxe autonome. • pronunț. *egz-*. pl. *-i.* /<ngr. ***ἔξαρχος***, fr. ***exarque***; cf. gr. *ἔξαρχος* „șef".

exarhát *s.n.* Teritoriu aflat sub autoritatea unui exarh. ◆ Demnitatea, funcția de exarh. • pronunț. *egz-*. pl. *-e, -uri.* /<fr. ***exarchat***.

exarhíe *s.f.* (*ist.*) **1** Provincie din Imperiul Roman de Răsărit care era guvernată de un exarh. **2** Funcția de exarh. • pronunț. *egz-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<ngr. ***ἐξαρχία***.

exarhierie *s.f.* Exarhat. • pronunț. *egz-*. sil. *-hi-e-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***exarchiérie***.

exartróză *s.f.* (*med.*) Luxație. • pl. *-e.* /<fr. ***exarthrose***.

exasperá *vb. I. tr.* (*compl. indică persoane*) A enerva, a sîcîi, a irita peste măsură; a scoate din sărite. • pronunț. *egz-*. prez.ind. *-ez.* /<fr. ***exaspérer***, lat. ***exasperare***.

exasperánt, -ă *adj.* Care exasperează; înnebunitor, enervant. *Exasperantele valsuri chinuite de lăutari* (CE. PETR.). ◇ (*adv.; ca determ. al unui adj. căruia îi dă val. de super. abs.*) *Vorbește exasperant de mult.* • pronunț. *egz-*. pl. *-ți, -te.* /<fr. ***exaspérant***.

exasperáre *s.f.* Acțiunea de *a exaspera* și rezultatul ei. ◇ Loc.adv. *Pînă la exasperare* = pînă la ultima limită. • pronunț. *egz-*. pl. *-ări.* /v. ***exaspera***.

exasperát, -ă *adj.* Iritat, enervat peste măsură. • pronunț. *egz-*. pl. *-ți, -te.* /v. ***exaspera***.

exasperáție *s.f.* Exasperare. • pronunț. *egz-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***exaspération***, lat. ***exasperatĭo, -onis***.

exastíc, -ă *adj., s.n.* v. hexastih.

exauriént, -ă *adj.* Exhaustiv. • pronunț. *egz-*. sil. *-a-u-ri-ent.* pl. *-ți, -te.* /<it. ***esauriente***; cf. lat. *exhaurīre*.

ex-campión, -oánă *s.m., s.f.* Fost campion. • sil. *-pi-on.* pl. *-oni, -oane.* /***ex*** + ***campion***, după fr., engl. *ex-champion*.

ex cathedra [eks'katedra] *loc.adv.* Expr. *A vorbi ex-cathedra* = a vorbi pe un ton doctoral, care nu admite replică. • /<lat. ***ex cathedra***.

excavá *vb. I. tr.* A săpa făcînd o cavitate în pămînt (cu ajutorul unui excavator) în vederea realizării unei exploatări deschise, a îndepărtării pămîntului dintr-un anumit loc etc. • prez.ind. *-ez.* și (*pop.*) *escavá vb. I.* /<fr. ***excaver***, lat. ***excavare*** <*cavus, -a, -um* „scobit".

excaváre *s.f.* Acțiunea de *a excava* și rezultatul ei; excavație. • pl. *-ări.* și (*pop.*) *escaváre s.f.* /v. ***excava***.

excavát, -ă *adj.* **1** (*despre pămînt*) Săpat. **2** Care are formă concavă. • pl. *-ți, -te.* și (*pop.*) *escavát, -ă adj.* /v. ***excava***.

excavatór *s.n.* **1** Mașină de lucru autopropulsată (de mare capacitate), întrebuințată pentru săpat și încărcat pămîntul, la diferite lucrări de terasament, în exploatările miniere etc. **2** (*med.*) Instrument asemănător unei sonde dentare, cu unul sau două capete active, în formă de lingură, lopățică etc. înclinate. • pl. *-oare.* și (*pop.*) *escavatór s.n.* /<fr. ***excavateur***, rus. ***экскаватор***.

excavatoríst, -ă *s.m., s.f., adj.* (Muncitor calificat) care lucrează cu excavatorul. • pl. *-iști, -iste.* și (*pop.*) *escavatoríst, -ă s.m., s.f.* /***excavator*** + *-ist*; cf. și rus. ***экскаваторщик***.

excavăție *s.f.* **1** Cavitate, groapă în scoarța pămîntului sau în adîncime, creată în urma unui fenomen natural sau executată artificial în scopul realizării unor construcții (fundații, terasamente, canale, tuneluri etc.). ◆ Săpătură. **2** (*med.*) Cavitate (patologică), de forma unei scobituri sau a unei pungi, formată într-un organ. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *excavațiúne*, (*pop.*) *escaváție s.f.* /<fr. ***excavation***; cf. lat. *excavatĭo, -onis* „gaură, scobitură".

excavațiúne *s.f.* v. excavație.

excedá *vb. I. intr.* A întrece nivelul, măsura obișnuită, valoarea. *Criza economică a excedat previziunile.* ◆ Ext. A copleși, a covîrși. *S-a simțit excedat de evenimente.* • prez.ind. *excéd, -ez.* și *excéde vb. III.* /<fr. ***excéder***, lat. ***excedĕre***.

excedáre *s.f.* Faptul de *a exceda.* • pl. *-ări.* /v. ***exceda***.

excedát, -ă *adj.* Care este agasat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***exceda***.

excéde *vb. III.* v. exceda.

excedént, -ă *s.n., adj.* **1** *s.n.* Cantitate, valoare, număr care depășește o anumită limită, care rămîne după acoperirea tuturor necesităților; surplus, prisos. **2** *s.n.* (*econ.*) Cantitate, valoare, sumă cu care veniturile, încasările sau resursele dintr-o balanță depășesc plățile, nevoile, cheltuielile sau consumul. ◇ *Excedent bugetar* = valoare cu care veniturile bugetului depășesc cheltuielile. **3** *s.n. Excedent natural* = număr relativ cu care crește, într-o perioadă de timp determinată, populația pe un teritoriu. **4** *adj.* Care depășește o anumită limită. *A constatat un consum excedent de benzină la mașina personală.* • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***excédent***, lat. ***excedens, -ntis*** <*excedĕre* „a ieși din".

excedentár, -ă *adj.* **1** Care este în plus, care întrece un anumit nivel sau un anumit plafon dinainte stabilit; care reprezintă un excedent. **2** (*econ.; despre buget, balanțe etc.*) Ale cărui venituri întrec cheltuielile. ◇ *Cerere excedentară* v. cerere. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***excédentaire***.

excedénță *s.f.* (*econ.*) Capacitatea de a avea un excedent. • /***excede*** + ***-ență***.

excelá *vb. I. intr.* A se deosebi, a se remarca, a se distinge în mod deosebit (într-un domeniu). *Tînărul excelează în matematică.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***exceller***, lat. ***excellĕre***.

exceláre *s.f.* Faptul de *a excela.* • pl. *-ări.* /v. ***excela***.

excelént, -ă *adj.* Care excelează; foarte bun, excepțional, admirabil, eminent, minunat, extrem de valoros. *Un rezultat excelent.* ◇ (*adv.*) *Se manifestă excelent.* • pl. *-ți, -te.* și (*înv.*) *eccelént, -ă adj.* /<fr. ***excellent***, lat. ***excellens, -ntis***, it. ***eccellente***.

excelentíssim, -ă *adj.* Excelent în cel mai înalt grad. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***excellentissime***.

excelénță *s.f.* **1** (*adesea urmat de un adj.pos.*) Titlu acordat în unele țări marilor demnitari de stat (șefi de state, ambasadori, miniștri) și episcopilor catolici. ◆ Persoană care poartă acest titlu. **2** Înalt grad de perfecțiune; calitatea de a fi excelent. *Premiu de excelență.* ◇ Loc.adv. *Prin excelență* = în cel mai înalt grad, cu deosebire; mai ales; eminamente. • pl. *-e.* și (*înv.*) *escelénță, eccelénță s.f.* /<fr. ***excellence***, lat. ***excellentĭa, -ae***, germ. ***Exzellenz***.

excélsior *adv.* Mai sus. • /<lat. ***excelsior***, compar. lui *excelsus, -a, -um* „înalt".

excentrá *vb. I. tr.* (*mec.*) A deplasa centrul, axa. • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***excentrer***.

excéntric, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* (*mat.; despre un punct*) Care este situat în afara centrului unei figuri. ◇ (*la pl. despre figuri geometrice*) Fără un centru comun. **2** *adj.* Care iese din limitele obișnuitului, foarte original, neobișnuit, extravagant, bizar. *Văduva lui, care trăiește sănătoasă și frumoasă și tot... excentrică* (CAR.). ◇ (*subst.*) *Este un excentric neadaptabil.* **3** *s.n.* (*tehn.*) Organ de mașină format dintr-un disc fixat pe un arbore rotativ și a cărui axă nu este în centru, servind la transformarea mișcării de rotație în mișcare rectilinie alternativă și invers. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***excentrique***.

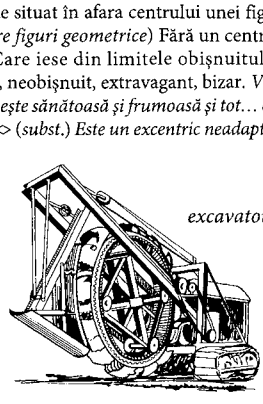

excavator (1)

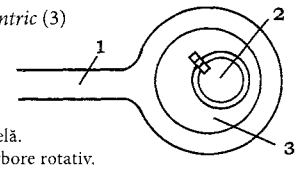

Excentric (3)

1. Bielă.
2. Arbore rotativ.
3. Disc.

excentricitáte *s.f.* **1** (*mat.*) Însușirea unui punct de a nu fi în centrul unei figuri. **2** (*tehn.*) Distanța dintre centre sau axele de rotație a două piese excentrice. ◆ Asamblare defectuoasă a două piese coaxiale sau concentrice. **3** Însușirea de a fi excentric; originalitate, extravaganță; excentrism. ◆ Concr. Faptă, vorbă, gest cu caracter excentric. • pl. *-ăți.* /<fr. ***excentricité***.

excentrísm *s.n.* Însușirea de a fi excentric; excentricitate. • /***excentr[ic]*** + ***-ism***.

excépe *vb. III. tr.* A extrage. • prez.ind. *excép.* /<lat. ***excipĕre***.

exceptá *vb. I. tr.* **1** A nu cuprinde, a lăsa deoparte, a nu ține seama de..., a exclude. *Exceptînd artele și știința... reușita în viață nu e condiționată de nici o calitate precisă* (CĂL.). **2** (*jur., econ.*) A fi scutit de ceva.• prez.ind. *-ez.* și (*înv.*) *exceptarisí vb. IV.* /<fr. ***excepter***, lat. ***exceptare***.

exceptábil, -ă *adj.* Care poate fi exceptat. • pl. *-i, -e.* /***excepta*** + ***-bil***.

excептáre *s.f.* Acțiunea de *a excepta* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***excepta***.

exceptarisí *vb. IV.* v. excepta.

exceptát, -ă *adj.* (*jur., econ.*) Care face excepție de la ceva, care este scutit de ceva. • pl. *-ți, -te.* /v. ***excepta***.

excépție *s.f.* **1** Ceea ce nu se conformează unei reguli generale; abatere de la o normă (generală). *Pentru explicarea excepțiilor, ne stau de obicei deschise mai multe căi* (PUȘ.). ◇ Loc.adj. *De excepție* = excepțional. ◇ Loc.adv. *Fără excepție* = fără deosebire. *Prin excepție* = în mod neobișnuit, neprevăzut. ◇ Loc.prep. *Cu excepția...* = (în) afară de... ◇ Expr. *A face (o) excepție* = a se abate de la o regulă, de la o lege (în favoarea sau defavoarea cuiva). *A fi* (sau *a constitui*) *o excepție* = (*despre oameni*) a se distinge, prin calități deosebite, de ceilalți. *Excepția confirmă regula*, se spune pentru a confirma permanența, prioritatea regulii. ◇ Concr. *Dumneata ești o excepție* (CE. PETR.). ◆ Ceea ce nu este obișnuit, normal. *Erau cazuri cînd însuși marele logofăt scria un act; ele însă constituiau excepții* (PER.) **2** (*gram.*) *Complement circumstanțial de excepție* = complement care desemnează obiectul sau faptul ce exprimă o excepție în raport cu subiectul, cu numele predicativ sau cu complementul. *Propoziție de excepție* = propoziție care corespunde, la nivelul frazei, complementului de excepție. **3** (*jur.*) Abatere îngăduită de lege de la aplicarea anumitor norme juridice. ◆ Mijloc de apărare în justiție care tinde să schimbe sau să amîne soluționarea cazului, să atace forma de judecată, fără a se intra în examinarea litigiului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *excepțiúne*, (*înv., pop.*) *escépție s.f.* /<fr. ***exception***, lat. ***exceptĭo, -onis*** <*excipĕre* „a scoate din".

excepționá *vb. I. tr.* A excepta. • sil. *-ți-o-.* prez. ind. *-ez.* /***excepți[e]*** + ***-iona***.

excepționál, -ă *adj.* **1** Care este, constituie o excepție, care face excepție. *Nu figurau individual în lista de martori... decît în mod excepțional* (PER.). ◆ Care iese din comun, care depășește limitele obișnuite (în sens pozitiv). *Acest om... îmi impunea din ce în ce mai mult cu însușirile lui excepționale* (GAL.). **2** Foarte bun, excelent, extraordinar, eminent. *Are o situație excepțională printre camarazi* (OPR.). ◇ (*exclam.*) *Ți-am văzut albumul! Te felicit! Eminent!... Excepțional!* (CĂL.). ◆ (*despre prețuri*) Care este foarte mic, fiind convenabil pentru cumpărători. ◆ (*adv.; ca determ. al unui adj. căruia îi dă val. de super. abs.*) Foarte, extraordinar. *Nu-i plac deloc crizantemele, fie ele și excepțional de mari* (CA. PETR.). • sil. *-ți-o-.* pl. *-i, -e.* și (*înv., pop.*) *escepționál, -ă adj.* /<fr. ***exceptionnel***.

excepționalitáte *s.f.* Caracter excepțional. • sil. *-ți-o-*. /*excepțional* + *-itate*.

excepțiúne *s.f.* v. excepție.

excerptá *vb. I. tr.* (*compl. indică termeni, pasaje etc.*) A scoate prin alegere, a extrage dintr-o lucrare etc. în vederea studierii, a întocmirii unei lucrări științifice etc. • prez.ind. *-ez.* /de la ***excerpte***.

excerptáre *s.f.* Acțiunea de *a excerpta* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***excerpta***.

excerptát, -ă *adj.* **1** Care a fost extras dintr-o lucrare. *Citate excerptate.* **2** Din care sau din opera căruia a fost extras (un termen, un pasaj etc.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***excerpta***.

excérpte *s.n. pl.* **1** Pasaje, termeni extrași dintr-o lucrare; extrase. ◆ Ext. Lucrare care conține asemenea pasaje. **2** Publicații care cuprind extrase, rezumate din anumiți autori sau din lucrări și publicații dintr-un anumit domeniu. • /<lat. ***excerpta***, pl. lui *excerptum, -i*.

excés *s.n.* (*adesea urmat de determ. introduse prin prep. „de”*) **1** Ceea ce depășește măsura sau limita obișnuită; exagerare. *Am rămas surprins de acest exces de precauții* (CA. PETR.). ◇ Expr. *A face excese* = a exagera, depășind măsura, limita obișnuită. ◆ Ext. Lipsă de cumpătare, de măsură. ◇ *Exces de viteză* = depășirea de către conducătorii unor vehicule a vitezei legale sau a vitezei recomandate de condițiile de trafic, de calitățile drumului, de performanțele vehiculului etc. ◇ Loc.adv. *Cu exces* = în mod exagerat. *Eroare... de a veni îmbrăcat cu exces la evenimente cerînd simplitate* (CĂL.). *Fără exces* = în mod moderat. *Ducea viață ponderată... mîncînd bine, fără exces* (CĂL.). *Pînă la exces* = depășind orice limită. *Mîndră pînă la exces cu ceilalți,... își trecea viața chibzuind* (D. ZAMF.). ◇ Expr. *Exces de zel* v. zel. ◆ (*la pl.*) Abuzuri, violențe. *Corectarea tuturor exceselor care... s-au făcut cu ocazia reprimării revoltelor* (GALAN). ◇ (*jur.*) *Exces de putere* = abuz de putere. **2** (*jur.; în unele state*) Act de violență, săvîrșit de unul dintre soți față de celălalt, de natură a constitui motiv de divorț. **3** Diferență în plus dintre două cantități; ceea ce depășește o cantitate dată, un procent fixat etc.; surplus. *Un exces de apă umple parțial sau total porii* (CHIR.). ◇ Loc.adj., adv. *În exces* = *a*) abundent, îmbelșugat; *b*) în cantitate excesivă. *Cafeaua... produce tulburări dacă este consumată în exces.* **4** (*mat.*) *Exces sferic* = diferență între suma unghiurilor unui triunghi sferic și 180 de grade sexagesimale. *Calcul prin exces* = rotunjire a ultimei zecimale în calculele prin adaos. • pl. *-e.* și (*înv., pop.*) *escés* s.n. /<fr. ***excès***, lat. ***excessus, -us*** <*excedĕre* „a întrece”.

excesív, -ă *adj.* Care depășește limita normală, care întrece orice măsură; exagerat, abuziv. ◇ *Climă excesivă* (sau *climat excesiv*) = climă cu variații mari de temperatură între vară și iarnă. ◆ (*adv.; ca determ. al unui adj. căruia îi dă val. de super. abs.*) Din cale-afară de..., nespus de..., foarte, prea. *O fire excesiv de timidă.* ◆ (*despre oameni*) Care se manifestă, care trădează înclinația spre excese. *Era pasionată, excesivă, inutil zbuciumată* (CA. PETR.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***excessif***.

excipiént, -ă *adj., s.n.* (*farm.*) (Substanță sau amestec de substanțe) care este inactiv față de organism și în care se încorporează diferite medicamente pentru a le acoperi sau pentru a le îmbunătăți gustul neplăcut. • sil. *-pi-ent.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***excipient***.

excitá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A stimula (prin mijloace fizice, chimice sau biologice) funcția unei celule, a unui țesut sau a unui organ. *Aerul excită terminațiile nervoase ale mucoasei olfactive* (ABC.). ◆ Spec. A simți sau a provoca o dorință sexuală. ◇ (*abs.*) *Am eu ceva care turbură bărbații, care excită?* (CĂL.). ◆ Fig. (*tr.*) A mări activitatea intelectuală sau psihică. *Orice zvon din sfera lui de preocupări îl excita* (CĂL.). **2** *tr.* A ațița, a întărîta, a intensifica; a tulbura. *Natura... îi excită iubirea, recunoștința, admirația* (GHER.). ◆ (*compl. indică senzații, sentimente, manifestări etc.*) A provoca. *Uralele pe care le excită un clovn oarecare politic* (ARGH.). **3** *tr.* (*fiz.*) A produce un cîmp magnetic util într-o mașină electrică sau într-un aparat electric. ◆ A comunica un plus de energie unui sistem fizic. • prez.ind. *excít.* /<fr. ***exciter***, lat. ***excitare***.

excitábil, -ă *adj.* Care poate fi excitat (cu ușurință). ◆ Iritabil. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***excitable***, lat. ***excitabilis, -e***.

excitabilitáte *s.f.* (*biol.*) Capacitate a materiei vii de a reacționa în mod special la stimuli (interni sau externi). ◇ *Prag de excitabilitate* v. prag. ◆ Ext. Irascibilitate. • pl. *-ăți.* /<fr. ***excitabilité***.

excitánt, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* (*despre situații, manifestări, factori etc.*) Care provoacă excitație; excitator, excitativ. *Ca toate înmormîntările, procesiunea aceasta are efecte excitante* (RALEA). ◆ Spec. (*despre oameni sau despre acțiuni, manifestări etc. ale lor*) Care provoacă dorințe sexuale; provocator. **2** *s.n.* Ext. Ceea ce provoacă o excitație. *Duelul telefonic... era și pentru el un excitant* (VIN.). ◇ *Excitant condițional* v. condițional. **3** *s.n., adj.* (*farm.*) (Substanță, aliment, agent fizic etc.) care stimulează sau care mărește capacitatea funcțională a unui sistem organic. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***excitant***; cf. engl. *exciting*.

excitáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a* (*se*) *excita* și rezultatul ei. ◆ Spec. Provocare sau simțire a unei dorințe sexuale; excitație. ◆ Ext. Provocare, intensificare a unui sentiment, a unor senzații etc. **2** (*fiz.*) Aplicare a unei mărimi de comandă (tensiune electrică, curent electric etc.) la intrarea unui aparat sau a unui dispozitiv comandat. ◆ Producere a unui cîmp magnetic într-un aparat electric. ◆ Perturbare energetică a unui sistem aflat în echilibru. • pl. *-ări.* /v. ***excita***.

excitát, -ă *adj.* Asupra căruia s-a exercitat o excitație. • pl. *-ți, -te.* /v. ***excita***.

excitatív, -ă *adj.* Excitant. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***excitatif***.

excitatór, -oáre *adj., s.n.* **1** *adj.* Excitant. **2** *s.n.* (*electr.*) Mașină electrică pentru alimentarea înfășurării de excitație a altor mașini electrice. ◆ Aparat format din două brațe metalice, care servește la descărcarea unui aparat electric. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***excitateur***, lat. ***excitātor, -oris***.

excitáție *s.f.* **1** (*med.; în opoz. cu „inhibiție”*) Proces fiziologic de stimulare sau de răspuns la o stimulare, internă sau externă, manifestat prin accentuarea activității funcționale (contracție, secreție sau generare de impulsuri) a unei celule, a unui țesut sau organ. ◇ *Proces de excitație* = trecere a unui țesut din starea de repaus relativ la starea de activitate. ◆ Restr. Provocare sau simțire a unei dorințe sexuale; excitare. **2** (*psih.*) Amplificare patologică a activității psihomotorii, tipică pentru accesele maniacale și, cu intensitate mai mică, în hipomanie. **3** Stare de exaltare, de agitație, de încordare etc. provocată de un excitant; excitare. *Vinul... produse fugarului o plăcută excitație* (CĂL.). **4** Stare de enervare, de încordare, de agitare; agitație. ◆ Factor excitant. **5** (*fiz.*) Producere a unui cîmp magnetic inductor util în mașini, aparate sau instrumente electrice. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *excitațiúne* s.f. /<fr. ***excitation***, lat. ***excitatĭo, -onis***.

excitațiúne *s.f.* v. excitație.

excitomotór, -oáre *adj.* (*fiziol.*) Care se referă la excitația motrice a mușchilor. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***excito-moteur***.

excitón *s.m.* (*fiz.*) Particulă fictivă asociată unei stări de excitație care se propagă prin masa unui corp cristalin. • pl. *-i.* /<germ. ***Exciton***.

excitrón *s.n.* (*fiz.*) Tub redresor monoanodic cu arc de mare putere, cu catodul de mercur; ignitron. • pl. *-oane.* /<fr. ***excitron***.

excizá *vb. I. tr.* A extirpa. ◆ A scobi (în lemn sau în alt material). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***exciser***; cf. lat. *excidĕre*.

excízie *s.f.* **1** (*chir.*) Extirpare a unei porțiuni de țesut sau organ necrozat, supus unei contuzii sau altui proces patologic. **2** (*med.*) Îndepărtarea unui segment în interiorul unei secvențe de ADN. **3** (*tehn.*) Tăiere, scoatere a unui fragment dintr-un material sau dintr-o piesă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *exciziúne* s.f. /<fr. ***excision***, lat. ***excisĭo, -onis*** <*excidĕre* „a tăia”.

exciziúne *s.f.* v. excizie.

exclamá *vb. I. tr.* (*compl. indică sunete, cuvinte, fraze etc.*) A rosti cu ton ridicat (și prelungit), ca urmare a unei stări afective puternice; a striga. *Ah! Exclamă el, cu o voce sălbatică, uită-te pe unde calci!* (PRED.). • prez.ind. *exclám.* și (*înv., pop.*) *esclamá vb. I.* /<fr. ***exclamer***, lat. ***exclamare***.

exclamáre *s.f.* (*adesea cu determ. introduse prin prep. „de”*) Acțiunea de *a exclama* și rezultatul ei. *Am urmărit cu toată disciplina rechizitoriul,... reprimîndu-mi exclamările de uimire* (CĂL.). ◇ (*gram.*) *Semnul exclamării* = semn de punctuație (!) întrebuințat după o interjecție, după un vocativ ori după o propoziție exclamativă sau imperativă. • pl. *-ări.* /v. ***exclama***.

exclamatív, -ă *adj.* Care exprimă o exclamație. ◇ (*gram.*) *Propoziție* (sau *frază*) *exclamativă* (și *subst. f.*) = propoziție (sau frază) care exprimă o stare afectivă, în formă de exclamație. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***exclamatif***.

exclamáție *s.f.* **1** Cuvînt, propoziție, frază rostite cu un ton ridicat (și prelungit), cu o anumită modulație a vocii, prin care se exteriorizează o emoție, un sentiment; strigăt. *Au urmărit povestirea cu semne de interes și exclamații potrivite* (CA. PETR.). ◇ (*cu determ. introduse prin prep. „de”*) *O exclamație de surpriză și șovăială fu tot ce înregistră* (CĂL.). ◇ (*gram.*) *Semn de exclamație* = semnul exclamării. *Punct de exclamație* v. punct. **2** Exclamare. **3** Figură de stil prin care autorul exprimă, cu ajutorul unei exclamații, un sentiment puternic. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *exclamațiúne s.f.* /<fr. ***exclamation***, lat. ***exclamatĭo, -onis***.

exclamațiúne *s.f.* v. exclamație.

exclúde *vb. III. tr.* **1** A da afară, a înlătura, a elimina, a nu admite. *Să ne mărginim întru a combate și a exclude tot ce ni s-a părut... prea tare exagerat* (ODOB.). ◇ (*compl. indică persoane*) *Eram exclus din convorbirea asta* (CA. PETR.). ◆ Spec. (*compl. indică persoane dintr-o instituție, dintr-o organizație, dintr-o școală etc.*) A elimina (ca măsură disciplinară, coercitivă). *Erau excluse din serviciu în clipa în care contractau o căsătorie* (SAHIA). **2** A respinge ca fiind incompatibil, contrar. *Anumite probleme... exclud orice amestec străin* (ARGH.). ◇ (*refl. recipr.*) *Principii care se exclud unul pe altul* (EMIN.). **3** A excepta. *Excluzînd pe Olguța,... rămînea Rodica* (TEOD.). **4** Expr. *A fi* (sau *a nu fi*) *exclus* = a fi (sau a nu fi) imposibil, de neadmis. *Nu e deloc exclus ca focul să fi fost pus pentru a distrage atenția* (OȚETEA). ◇ (*eliptic; în constr. neg. cu val. afirm.*) *Nu este exclus, domnule,... dar de ce nu lucrați d-voastră pe cont propriu?* (CA. PETR.). • prez.ind. *exclúd.* /<lat. ***excludĕre***.

exclú**dere** *s.f.* Acțiunea de *a exclude* și rezultatul ei; dare afară, înlăturare. *Excludere din partid.* ◇ Loc.adv. *Pînă la excludere* = în mod total, complet. ◆ Ext. Respingere, îndepărtare. *Excluderea dintre prieteni l-a îndurerat.* • pl. *-i.* /v. ***exclude***.

exclús, -ă *adj., adv.* **1** *adj.* (*despre persoane*) Îndepărtat, eliminat, dat afară, scos dintr-o organizație, dintr-o instituție. ◆ Ext. Îndepărtat dintr-un grup, dintr-o colectivitate. *S-a simțit exclus, marginalizat.* **2** *adj.* Care, în anumite condiții, nu poate să fie, să existe, să se întîmple. *Nu e exclusă posibilitatea de a ne vedea* (CAR.). ◇ *Terțul exclus* v. terț. **3** *adv.* (*mai ales exclam.*) Imposibil, inadmisibil, de neatins. *Eu să mă duc neinvitat? Exclus!* • pl. *-și, -se.* /v. ***exclude***.

exclusív, -ă *adj., adv.* **1** *adj.* (*despre noțiuni abstracte*) Care se exclud unul pe altul; care este incompatibil cu altceva. *Sferele a două noțiuni sînt exclusive cînd nu au nici o parte comună* (MAIOR.). ◆ Care se referă, se limitează la un singur lucru, la o singură persoană etc. *Pasiune aproape exclusivă de pictură* (MAIOR.). ◆ Care aparține unei singure persoane sau categorii de persoane. *Hotărnicia nu e o atribuție exclusivă a logofătului* (PER.). **2** *adj.* (*despre oameni sau despre atitudini, sentimente etc. ale lor*) Care admite un singur punct de vedere, o singură orientare; exclusivist. *N-avea opinii exclusive* (CA. PETR.). **3** *adv.* Cu excluderea altor posibilități; exceptînd. *Nu aparțin unei specialități anumite, adică exclusiv numai unei clase de oameni* (EMIN.). ◆ În afară de... *Pînă la 1 aprilie exclusiv.* ◆ Numai (și numai). *Vina incidentelor cade exclusiv în sarcina oamenilor nedisciplinați* (REBR.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***exclusif***, lat. ***exclusivus, -a, -um***.

exclusivaménte *adv.* În mod exclusiv. • /<fr. ***exclusivement***, it. ***esclusivamente***.

exclusivísm *s.n.* **1** Refuz categoric de a ține seama de părerile sau ideile altora; atitudine a aceluia care refuză să ia în seamă ideile sau părerile altora. **2** Caracterul a ceea ce este exclusiv. • /<fr. ***exclusivisme***.

exclusivíst, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** (Persoană) care are o atitudine de exclusivism, care manifestă exclusivism. **2** *adj.* Care este rafinat și pretențios. **3** Care a obținut exclusivitatea. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***exclusiviste***.

exclusivitáte *s.f.* **1** Stare a două lucruri care se exclud între ele; situația, calitatea a ceea ce este exclusiv. *Îl deranja exclusivitatea opțiunilor.* **2** Calitatea sau dreptul cuiva de a fi unic proprietar al unui lucru sau

de a se bucura singur de anumite privilegii. ◆ Spec. Drept exclusiv al cuiva de a vinde, de a publica o carte, de a reproduce un disc sau o creație de modă, de a proiecta un film etc. *Are exclusivitatea pentru drepturile de autor.* ◇ Loc.adv. *În exclusivitate* = *a)* cu excluderea tuturor celorlalți sau celorlalte. *Obținerea în exclusivitate a unui contract; b)* numai, mai ales. *Drept plătit în exclusivitate de contractant.* • pl. *-ăți.* /<fr. ***exclusivité***.

exclúzie *s.f.* v. excluziune.

excluziúne *s.f.* **1** Excludere, interdicție. **2** (*fiz.*) *Principiul excluziunii* = principiu conform căruia într-un sistem cuantic nu pot exista doi fermioni care să aibă simultan același ansamblu de numere cuantice. **3** (*log.*) Relație care există între două propoziții care nu pot fi adevărate împreună (simultan). **4** (*med.*) Intervenție chirurgicală prin care o porțiune dintr-un organ sau organul în întregime se înlătură din circuitul fiziologic fără a fi extirpat. • pl. *-i.* și *exclúzie s.f.* /<fr. ***exclusion***; cf. lat. *exclusĭo, -onis* „excludere".

excogitá *vb. I. tr.* A gîndi, a(-și) imagina. • prez. ind. *-ez.* /<lat. ***excogitare***.

excogităție *s.f.* Efort de gîndire. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<lat. ***excogitatĭo, -onis***, fr. ***excogitation***.

excomunicá *vb. I. tr.* (*bis.*) A exclude dintr-o comunitate religioasă pentru abateri de la canoane și dogme. • prez.ind. *excomúnic.* /<lat. ***excommunicare***, fr. ***excommunier***.

excomunicáre *s.f.* (*teol.*) Excludere temporară sau definitivă dintr-o comunitate religioasă (creștină, mozaică etc.) pentru abateri de la canoane sau dogme. ◆ Ext. Îndepărtare, alungare, respingere. • pl. *-ări.* /v. ***excomunica***.

excomunicát, -ă *adj., s.m., s.f.* (*bis.*) (Persoană) care este exclusă dintr-o comunitate religioasă pentru abateri de la canoane și dogme; afurisit, anatemizat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***excomunica***.

ex-comunist, -ă *s.m., s.f.* Fost comunist. • pl. *-iști, -iste.* /***ex-*** + ***comunist***.

excoriá *vb. I. refl.* (*despre piele*) A se jupui ușor. ◇ (*tr.*) *Piele excoriată de frecare.* • sil. *-ri-a.* prez.ind. *-iez.* /<fr. ***excorier***, lat. ***excoriare***.

excoriáție *s.f.* (*med.*) Eroziune a straturilor superficiale ale pielii sau ale unei mucoase; excoriere. • sil. *-ri-a-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***excoriation***; cf. lat. ***excoriare*** „a jupui de piele".

excoriére *s.f.* Acțiunea de *a (se) excoria* și rezultatul ei; excoriație. • sil. *-ri-e-.* pl. *-i.* /v. ***excoria***.

excoronát, -ă *s.m., adj.* **1** *s.m.* Fost monarh. **2** *adj.* Care aparține unui fost monarh, propriu unui fost monarh. • pl. *-ți, -te.* /***ex-*** + ***[în]coronat***.

excorporăție *s.f.* (*bis.*) Act prin care un episcop declară că un preot nu face parte din dieceza sa. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***excorporation***.

excortá *vb. I.* v. escorta.

excremént *s.n.* (*mai ales la pl.*) Materie rezultată din digestie, care se elimină din corpul oamenilor sau al animalelor prin anus; materii fecale. ◆ Ext. (*la pl.*) Resturi nefolositoare, gunoaie. ◆ Fig. Persoană demnă de dispreț. • pl. *-e.* și (*înv., pop.*) *excremínt, escremént, escremínt s.n.* /<fr. ***excrément***, lat. ***excrementum, -i***.

excrementiál, -ă *adj.* Care se referă la excremente, de natura excrementelor. • sil. *-ți-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***excrémentiel***.

excremínt *s.n.* v. excrement.

excrescéntă *s.f.* (*med.*) Țesut cu aspect de) tumoare externă care crește anormal pe un organ, pe un organism și care păstrează continuitatea cu țesutul subiacent. • pl. *-e.* /<lat. ***excrescentĭa, -ium***; cf. fr. *excroissance*.

excrét *s.n.* (*biol.*) (Denumire pentru) ansamblul de substanțe eliminate din organism, ca reziduuri provenind din digestie sau din metabolism: materii fecale, urină, sudoare etc.; excreție. • pl. *-e.* /<germ. ***Exkret***.

excretá *vb. I. tr.* (*med.*) A evacua prin excreție. • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***excréter***.

excretór, -oáre *adj.* (*fiziol.*) Care se referă la excreție, prin care se face excreția; excretoriu. ◇ (*anat.*) *Aparat excretor* = aparat prin care se face excreția. *Por excretor* v. por. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***excréteur***.

excretóriu, -ie *adj.* Excretor. • pl. *-ii.* /<fr. ***excrétoire***.

excréție *s.f.* (*fiziol.*) Eliminare a produșilor rezultați din procesele de dezasimilație ale organismului pe diverse căi (urinară, digestivă, respiratorie, cutanată etc.). ◇ Loc.adj. *De excreție* = excretor. ◆ Concr. Substanță eliminată de organism ca rezultat al proceselor biochimice; excret. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***excrétion***, lat. ***excretĭo, -onis***.

excrocherie *s.f.* v. escrocherie.

excúrs *s.n.* **1** Abatere, deviere de la subiect pentru a lămuri o problemă secundară. **2** Disertație sub formă de digresiune, făcută cu ocazia comentării unui pasaj dintr-un autor (antic). • pl. *-uri,* (*înv.*) *-e.* și *excúrsus subst.* /<lat. ***excursus, -us***.

excúrsie *s.f.* **1** Plimbare, călătorie făcută, de obicei, în grup, pe jos sau cu un mijloc de transport, în scop educativ, sportiv, de agrement etc. **2** (*fon.*) Moment în care organele articulatorii iau poziția necesară pentru articularea sunetului; tensiune. **3** (*înv.*) Incursiune pe teritoriul inamic. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *excursiúne s.f.* /<fr. ***excursion***, lat. ***excursĭo, -onis*** <*excurrere* „a fugi în afară".

excursionísm *s.n.* Disciplină care se ocupă cu pregătirea persoanelor care urmează a participa la excursii în grup, la care deplasarea se face mai ales pe jos; excursie (în grup). • sil. *-si-o-.* /***excursiúne*** + ***-ism***.

excursioníst, -ă *s.m., s.f.* **1** Persoană care face o excursie sportivă, de agrement etc. **2** (*arg.*) Hoț care fură în mai multe localități. • sil. *-si-o-.* pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***excursionniste***.

excursiúne *s.f.* v. excursie.

excursív, -ă *adj.* Cu caracter de excurs. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***excursif***.

excúrsus *subst.* v. excurs.

éxeat *s.n.* (*bis.*) Învoire acordată de un episcop catolic unui preot de a ieși din dieceza sa. ◆ (*fam.; iron.*) Învoire dată cuiva de a pleca; concediere. • sil. *-e-at.* pl. *-e.* /<fr., it. ***exeat***, lat. ***exeat*** „să iasă".

execrá *vb. I. tr.* **1** A detesta profund, a disprețui; a avea oroare, repulsie, scîrbă de... **2** (*bis.*) A face ca o capelă, o biserică etc. să devină improprie pentru oficierea serviciului religios, prin profanare, deteriorare. • pronunț. *egz-.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***exécrer***, lat. ***ex(s)ecrari***.

execrábil, -á *adj.* Dezgustător, respingător, detestabil, oribil. *O atitudine execrabilă.* ◆ (*adv.*) Într-un mod care trezește dezgust, repulsie. *Se poartă execrabil.* • pronunț. *egz-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***exécrable***, lat. ***ex(s)ecrabĭlis, -e***.

execrăție *s.f.* Oroare, repulsie. ◆ Persoană sau lucru care inspiră un asemenea sentiment. • pronunț. *egz-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *execrațiúne s.f.* /<fr. ***exécration***, lat. ***ex(s)ecratĭo, -onis***.

execrațiúne *s.f.* v. execrație.

executá *vb. I.* I *tr.* **1** (*compl. indică obiecte, lucrări etc.*) A face, a confecționa, a prelucra, a fabrica. *Un trusou întreg de obiecte executate în lînă cu andrelele* (CĂL.). ◆ (*compl. indică planuri, schițe etc.*) A realiza după anumite reguli, după o documentație atentă. *Execută o schiță, apoi începu să măsoare* (CĂL.). **2** (*compl. indică ordine, dispoziții etc.*) A pune în aplicare, a îndeplini (ceea ce i s-a spus). *La ordinul căpitanului, soldații au executat deschiderea focului.* ◇ (*refl.*) *Modul cum s-a executat această răsturnare rămîne condamnabil* (MAIOR.). ◆ (*jur.; compl. indică hotărîri judecătorești, sentințe, acte de autoritate etc.*) A îndeplini, a da curs. *Orice pedeapsă ar căpăta, e foarte puțin probabil s-o execute* (POPOV.). ◆ (*compl. indică persoane*) A forța să se achite de o datorie (bănească), de o obligație. *Urmărise cu succes și alți debitori și... era în curs de a mai executa cîțiva* (CĂL.). ◆ Spec. A duce la îndeplinire o sentință de condamnare la moarte. ◆ Ext. A ucide. *Dacă scoți un singur cuvînt, te vom executa* (CĂL.). **3** (*compl. indică bucăți muzicale, de balet etc.*) A interpreta. *Orchestra începe să execute un cîntec nou* (VIANU). ◆ (*compl. indică roluri*) A juca într-o piesă de teatru. **4** (*sport*) A face anumite exerciții de gimnastică, de patinaj. *A executat o piruetă.* **II** *refl.* **1** A se supune, a da ascultare. *Ia bastonul domnului. Picolul se execută* (CA. PETR.). **2** A se achita de o datorie, de o obligație. *Văzînd chitanța, s-a executat și a plătit-o.* • pronunț. *egz-.* prez.ind. *execút,* (*înv.*) *-ez.* și (*înv.*) *executarisí vb. IV.* /<fr. ***exécuter***.

executábil, -ă *adj.* Care poate fi executat. ◆ (*inform.; despre programe*) Care poate fi rulat. ◇ (*subst. n.*) *Executabilul atașat conținea un virus.* • pronunț. *egz-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***exécutable***; cf. engl. *executable*.

executánt, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care execută ceva; executor. • pronunț. *egz-.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***exécutant***.

executáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a (se) executa* și rezultatul ei; îndeplinire. ◇ Loc.vb. *A pune în executare* = a executa. *A pune în executare o idee provenită din propria sa inițiativă* (ODOB.). **2** (*econ.*) *Executarea bugetului* (sau *bugetară*) = realizarea veniturilor bugetare și folosirea lor pentru acoperirea cheltuielilor aprobate în buget. *Executare de casă* = încasare, păstrare și eliberare a mijloacelor bănești pentru acoperirea cheltuielilor. **3** (*jur.*) Îndeplinire a unei obligații (lege, contract, hotărîre) a unui organ de jurisdicție, care poate fi voluntară (de bunăvoie) sau silită (cu ajutorul aparatului de constrîngere al statului). ◇ *Executarea pedepsei* = aducerea la îndeplinire a hotărîrii prin care cel trimis în judecată penală a suferit o condamnare. *Mandat de executare* v. mandat. **4** (*mai ales milit.; art.; cu val. de imper.*) Îndeplinire imediată a unui ordin. *Fă ce ți s-a spus! Executarea!* • pronunț. *egz-.* pl. *-ări.* /v. ***executa***.

executarisí *vb. IV.* v. executa.

executát, -ă *adj.* **1** (*despre obiecte, lucrări etc.*) Care este făcut, confecționat, prelucrat, fabricat. ◆ (*despre planuri, schițe etc.*) Care este realizat după anumite reguli, după o documentație atentă. **2** (*despre ordine, dispoziții etc.*) Care este pus în aplicare. ◆ (*jur.; despre hotărîri judecătorești, sentințe, acte de autoritate etc.*) Care este îndeplinit, căruia i s-a dat curs. ◆ (*despre persoane*) Care este forțat să se achite de o datorie (bănească), de o obligație. ◆ Spec. Care a fost supus unei sentințe de condamnare la moarte. ◆ Ext. Care a fost ucis. **3** (*despre bucăți muzicale, de balet etc.*) Care este interpretat. ◆ (*despre roluri*) Care este jucat într-o piesă de teatru. **4** (*sport; despre exerciții de gimnastică, de patinaj*) Care este realizat. • pronunț. *egz-.* pl. *-ți, -te.* /v. ***executa***.

executív, -ă *adj.* **1** Care are sarcina de a executa dispozițiile organelor superioare. ◇ *Organ executiv* = organ de stat cu funcții de organizare și de asigurare a executării legilor. *Putere executivă* = sistem de organe de stat compus din guvern și întregul aparat administrativ, în frunte cu șeful statului, care are rolul de a pune în aplicare legile, reprezentînd una din cele trei puteri fundamentale ale statului, prevăzute de principiul separației puterilor. *Comitet executiv* v. comitet. ◆ (*subst. n.*) Guvern al unei țări. *Executivul a avut o ședință extraordinară.* **2** (*jur.*) Executoriu. *Caracter executiv.* • pronunț. *egz-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***exécutif***.

executór, -oáre *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care execută un proiect, o manoperă etc.; executant. *El fu ispravnic, adică executor la zidirea bisericei* (ODOB.). **2** *s.m.* Persoană care are sarcina de a pune în aplicare o lege, o dispoziție, un ordin etc. ◇ (*jur.; subst.*) *Executor testamentar* = persoană însărcinată cu aducerea la îndeplinire a unui testament după moartea testatorului. *Executor judecătoresc* = funcționar însărcinat cu îndeplinirea unor acte de procedură și cu executarea unei hotărîri judecătorești. Δ (*adj.*) *Titlu executor* = titlu executoriu. ◆ Ext. Persoană care se ocupă cu executarea unui condamnat. *Au început să se facă singuri instructori, judecători și executori ai presupușilor vinovați* (REBR.). • pronunț. *egz-.* pl. *-ori, -oare.* și (*înv., pop.*) *ezecutór, esecutór, izecutór s.m.* /<fr. ***exécuteur***, lat. ***ex(s)ecūtor, -oris***.

executóriu, -ie *adj.* **1** (*jur.*) Care trebuie executat, care trebuie pus în aplicare; care învestește cu puterea de a executa. ◇ *Hotărîre executorie* = hotărîre care poate fi executată de îndată. *Titlu executoriu* = act care servește drept temei unei executări silite. *Formulă executorie* = ordin de executare aplicat pe hotărîrea definitivă a unui organ de jurisdicție pentru a o transforma într-un titlu executoriu și a da loc la executarea ei silită. *Forță executorie* v. forță. **2** Executiv. *Statul reprezentat prin diverse organe executorii* (PER.) • pronunț. *egz-.* pl. *-ii.* /<fr. ***exécutoire***, it. ***esecutorio***, lat. ***ex(s)ecūtōrĭus, -a, -um***.

execúție *s.f.* **1** Faptul de *a executa.* ◇ Expr. *A pune în execuție* sau (*înv.*) *a face execuție* = a începe, a efectua o lucrare angajată. **2** (și *execuție capitală*) Aducerea la îndeplinire a unei hotărîri de condamnare la moarte. ◇ *Pluton de execuție* v. pluton. **3** (*jur.*) *Execuție provizorie* = efect al unei hotărîri judecătorești de a

fi executată înainte de a rămîne definitivă. ◆ (și *execuție silită*) Încasare (forțată) a unei datorii pe cale judecătorească sau prin mijloace fiscale; totalitatea normelor procedurale prin care autoritatea publică sechestrează sau vinde bunurile materiale ale unei persoane. ◆ Ducere la îndeplinire a unei hotărîri judecătorești referitoare la evacuarea unei locuințe, la atribuirea copiilor în caz de divorț etc. • pronunț. *egz-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și *execuțiúne s.f.* /<fr. ***exécution***, lat. ***ex(s)ecutio, -onis***.

execuțional, -ă *adj.* (*jur.*) Care ține de o execuție judecătorească. • pronunț. *egz-*. sil. *-ți-o-*. pl. *-i, -e*. /***execuțiune*** + *-al*.

execuțiúne *s.f.* v. execuție.

exédră *s.f.* **1** (*arhit.; la greci și romani*) Portic deschis, cu scaune mobile în case sau bancă fixă de piatră sau marmură de-a lungul pereților clădirilor publice, folosit ca loc de reuniune și conversație. **2** Anexă în formă de semicerc a unei construcții, care are în interior scaune de-a lungul zidului. ◆ Construcție în semicerc, într-un parc. • pl. *-e*. /<fr. ***exèdre***, it. ***esedra***, lat. ***exĕdra, -ae***.

exegét *s.m.* Persoană care practică exegeza; specialist în exegeză. • pl. *-ți*. /<fr. ***exégète***.

exegétic, -ă *adj.* Care explică, interpretează; care ține de exegeză, care se referă la exegeză; care se bazează pe exegeză. ◇ (*jur.*) *Școală exegetică* = curent în dreptul modern care consideră că textele de lege trebuie interpretate strict literal și logic-formalist, pentru a desprinde intenția legiuitorului întocmai cum a fost ea în momentul efectuării legii. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***exégétique***.

exegéză *s.f.* Interpretare, comentare, explicare istorică și filologică a unui text literar, juridic, religios etc. ◆ Spec. Interpretarea lingvistică și istorică a *Bibliei*. • pl. *-e*. /<fr. ***exégèse***; cf. gr. *ἐξήγησις* <*ἐξηγέομαι* „a interpreta", „a explica", „a îndruma".

exéma *s.f.* v. eczemă.

exemplár[1] *s.n.* **1** Fiecare dintre obiectele multiplicate în serie după un model comun. *Alerga prin librării și-și retrăgea toate exemplarele posibile* (CĂL.). **2** Fiecare dintre reprezentanții unei aceleiași categorii de ființe sau de lucruri asemănătoare, care întrunește caracteristicile principale ale categoriei respective. *E un om eminent, un exemplar neobișnuit, nu-i așa?* (CĂL.). • pronunț. *egz-*. pl. *-e*. și (*înv., pop.*) *esemplár*, (*înv.*) *exemplárie s.n.* /<fr. ***exemplaire***, lat. ***exemplarium, -ii***.

exemplăr[2]**, -ă** *adj.* **1** Care poate servi ca exemplu (prin calitățile sale deosebite). *Este un profesor exemplar*. **2** Care are un caracter drastic, servind ca avertisment. *Vom proceda la o răzbunare exemplară* (CA. PETR.). • pronunț. *egzem-*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***exemplaire***, lat. ***exemplāris, -e***.

exemplaritáte *s.f.* Caracterul a ceea ce este exemplar. • pronunț. *egz-*. pl. *-ăți*. /<fr. ***exemplarité***.

exemplăriu *s.n.* v. exemplar[1].

exemplifică *vb. I. tr.* (*compl. indică idei, teorii, reguli etc.*) A ilustra, a demonstra prin exemple. • pronunț. *egz-*. prez.ind. *exemplific* /<it. ***esemplificare***, germ. ***exemplifizieren***, după *exemplu*.

exemplificáre *s.f.* Acțiunea de *a exemplifica* și rezultatul ei. • pronunț. *egz-*. pl. *-ări*. /v. ***exemplifica***.

exemplificatív, -ă *adj.* Care exemplifică; exemplificator. • pronunț. *egz-*. pl. *-i, -e*. /<it. ***esemplificativo***.

exemplificatór, -oáre *adj.* Exemplificativ. • pronunț. *egz-*. pl. *-ori, -oare*. /***exemplifica*** + *-tor*; cf. germ. *exemplifikatorisch*.

exempli gratia [e'ksempli,gratsia] *loc.adv.* După cum arată exemplele; de exemplu (abr. *e.g.*). • /<lat. ***exempli gratia***.

exémplu *s.n.* **1** Ceea ce servește drept model, ceea ce servește pentru a ilustra ceva; persoană care, prin calitățile sale, poate servi drept model. *Uneori exemplele zguduie conștiințele* (POPOV.). ◇ Loc.adv. *De* (sau *spre*) *exemplu* = (*se spune atunci cînd urmează ilustrarea unei idei, a unei teorii, a unei reguli etc. printr-un citat, printr-o demonstrație etc.*) bunăoară, de pildă. ◇ Loc.adj. (*înv.*) *Fără exemplu* = fără precedent, fără seamăn. ◇ Expr. *A da* (sau *a fi*) *exemplu* = a se purta astfel încît să trezească și în alții dorința de a-l imita, a constitui un model demn de urmat. *A da de* (sau *ca*) *exemplu* = a atrage atenția asupra unor persoane, a unor lucruri etc., pentru a îndemna pe alții să le imite, să le ia ca model. *A urma exemplul* (*cuiva*) sau *a lua* (pe cineva sau ceva) *de* (sau *drept*) *exemplu* = a imita (pe cineva sau ceva). **2** Caz sau fapt cu anumite caractere tipice, simptomatice, care întrunește caracteristicile unei categorii întregi, citat pentru a lămuri, a sprijini, a ilustra o idee, o demonstrație etc. *Ca exemple despre cele mai sus afirmate, vom analiza cîteva tablouri* (OPR.). ◆ Spec. Text sau pasaj dintr-un text, care este citat pentru a ilustra o regulă gramaticală, o explicație filologică, lingvistică. *O prepoziție cu înțelesurile ei subtile demonstrate prin exemple* (IBR.). ◆ (*la pl.*) Excerpte. *Culegerea sa de exemple din scrierile vechi românești e foarte folositoare* (ODOB.). **3** Întîmplare care poate servi drept învățătură de minte, avertisment, pedeapsă. *Trebuiesc intimidați prin exemple răsunătoare* (CĂL.). • pronunț. *egz-*. pl. *-e*, (*înv.*) *-uri*. și (*înv., pop.*) *esémplu*, (*pop.*) *izémplu s.n.* /<fr. ***exemple***, lat. ***exemplum, -i***.

exémpt, -ă *adj.* (*jur.*) Care nu este supus unei obligații; care este liber de ceva. • pronunț. *egz-*. pl. *-ți, -te*. /<fr. ***exempt***, lat. ***exemptus, -a, -um***.

exémpție *s.f.* v. exempțiune.

exempțiúne *s.f.* (*jur.*) Privilegiu care dispensează de o obligație, de o datorie etc. • pl. *-i*. și *exémpție s.f.* /<lat. ***exemptio, -onis***, fr. ***exemption***.

exencefál *s.m.* (*med.*) Monstru caracterizat prin absența bolții craniene, prin care encefalul, acoperit numai cu meninge, iese în afară. • pl. *-i*. /<fr. ***exencéphale***.

exencefalíe *s.f.* (*med.*) **1** Anomalie prezentată de un exencefal. **2** Tumoare ieșită în afara craniului sau a regiunii superioare a feței. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***exencéphalie***.

exenterație *s.f.* (*med.*) Ieșire a intestinelor din cavitatea peritoneală; eventrație, eviscerație. ◆ Ablațiune a intestinelor în abator. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***exentération***; cf. gr. *ἔντερον* „intestin".

exequatur [ekse'kvatur] *s.n. invar.* **1** Autorizație dată de un șef de stat unui consul străin de a-și exercita funcțiile în țara în care este trimis. **2** Aprobare a unui stat de a se executa pe teritoriul său o hotărîre judecătorească pronunțată de un tribunal străin. • /<fr. ***exequatur***, lat. ***ex(s)equatur*** „să execute".

exercitá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică funcții, profesiuni etc.*) A îndeplini, a practica, a profesa. *Nu știi medicina, nu o poți exercita* (CAR.). ◇ (*constr. cu pron. în dat.*) *Își exercită meseria, dar cu intermitențe mari* (IBR.). **2** A acționa în mod stimulator asupra cuiva sau a ceva, a provoca. *Dumneata exerciți asupra mea această atracție* (PRED.). ◇ (*refl.*) *Un alt miraj începe să se exercite asupra imaginației* (BOGZA). **3** (*compl. indică drepturi, privilegii, influențe etc.; construit de obicei cu pron. în dat.*) A face uz de... *Își exercita dreptul său de proprietate pe acele bunuri pămîntene* (ODOB.). ◇ (*refl.*) *Nici o autoritate nu e legitimă dacă... nu se exercită spre folosul obștesc*. **4** A exersa. *S-au dus acolo... pentru a-și exercita talentele* (CER.). ◇ (*refl.*) *Se exercitează făcînd caricaturile persoanelor de pe plajă* (OPR.). **5** A produce, a avea ca efect. *Apa exercită o presiune însemnată asupra pereților.* • pronunț. *egz-*. prez.ind. *exércit*, (*înv.*) *-ez*. și (*înv., pop.*) *esercitá vb. I.* /<lat. ***exercitare***, it. ***esercitare***.

exercitáre *s.f.* Acțiunea de *a exercita* și rezultatul ei. • pronunț. *egz-*. pl. *-ări*. /v. ***exercita***.

exercitát, -ă *adj.* **1** (*despre funcții, profesii etc.*) Practicat de către cineva. **2** Care acționează în mod stimulator asupra cuiva sau a ceva. **3** (*despre drepturi, privilegii, influențe etc.*) De care s-a făcut uz; valorificat. **4** Care este exersat, deprins, format într-un anumit domeniu cu ajutorul exercițiilor. **5** (*despre stări, acțiuni, manifestări etc.*) Realizat, îndeplinit, produs. **6** (*înv.; despre militari*) Instruit. • pronunț. *egz-*. pl. *-ți, -te*./v. ***exercita***.

exercitáție *s.f.* (*înv.*) Exercițiu, antrenament. • pronunț. *egz-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<it. ***esercitazione***, lat. ***exercitatio, -onis***.

exercițiu *s.n.* **1** (*adesea cu determ. introduse prin prep. „de"*) Acțiune fizică sau intelectuală, făcută sistematic și repetat, în scopul dobîndirii sau formării, perfecționării unor deprinderi, abilități etc. *Exercițiile mele poetice rămăseseră undeva în urmă* (BLA.). ◇ *Exercițiu spiritual* = practică ascetică constînd în retragerea temporară de la ocupațiile zilnice pentru a se dedica rugăciunii și meditației. *Exercițiu de sinceritate* = probă, test prin care se poate constata sinceritatea cuiva. ◆ Temă (dată elevilor) servind ca mijloc pentru dobîndirea sau dezvoltarea îndemînării, a cunoștințelor etc. într-un anumit domeniu. *Părea caietul de exerciții la caligrafie al unui școlar* (CĂL.). **2** (*muz.*) Executare repetată a unei piese muzicale (vocale sau instrumentale) în scopul familiarizării cu piesa muzicală respectivă sau cu un instrument muzical. *Uneori, în timpul exercițiilor la pian, se oprea* (POPOV.). ◆ Mică piesă vocală sau instrumentală creată în scopul de a obișnui pe cel care învață să cînte sau pe cel care studiază un instrument muzical cu o anumită problemă tehnică. *Nu putea să cînte decît cîteva linii de exercițiu elementar* (CĂL.). **3** (Metodă de) instruire a militarilor pentru mînuirea armelor și executarea acțiunilor de luptă. *Eram obișnuiți... cu ordinele de chemare, cu exercițiile de mobilizare* (BLA.). **4** Exercitare, îndeplinire. *Mă vedeam... în exercițiul măreț al viitoarei mele meserii* (BLA.). ◇ Loc.adj. *În exercițiul funcțiunii* = (*despre funcționari, persoane oficiale*) în timpul îndeplinirii sarcinilor de serviciu sau în cadrul serviciului legal. **5** (*econ.*) *Exercițiu financiar* (sau *bugetar*) = perioadă de timp (de obicei un an) pentru care se aprobă și în care se execută încasările și plățile privind un plan financiar. **6** (*med.*) Proces de perfecționare a activității motorii, obținut prin repetarea cu o anumită intensitate și într-un anumit ritm a mișcărilor. **7** (*sport*) Fiecare din probele care trebuie executate în cadrul concursurilor de gimnastică. ◇ *Exercițiu la sol* v. sol. • pronunț. *egz-*. pl. *-ii*. /<fr. ***exercice***, lat. ***exercitium, -ii***.

exeréză *s.f.* (*med.*) Ablație a unui organ, a unei tumori sau a unui corp străin. • pl. *-e*. /<fr. ***exérèse***; cf. gr. *ἐξαίρεσις* „ablație, extragere" <*ἐξαιρέω* „a extrage".

exérgă *s.f.* (*numism.*) Sector inferior al cîmpului unei monede sau al unei medalii, delimitat de o linie orizontală și în general rezervat datei emiterii, numelui turnătoriei, cifrei valorice sau unui motto. ◆ Inscripție, nume, dată etc. gravate pe o medalie. ◇ Expr. *A pune în exergă* = (*compl. indică idei, fraze etc.*) a pune în evidență, a da o importanță cu totul deosebită. • pl. *-ge*. /<fr. ***exergue***; cf. gr. *ἐξ* „din, afară", *ἔργον* „lucru".

exergíe *s.f.* (*fiz.*) Parte a energiei care poate fi transformată în orice formă de energie. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***exergie***.

exersá *vb. I. intr., tr.* **1** A face exerciții sistematice în scopul dezvoltării deprinderilor, abilităților, însușirilor fizice etc. **2** (*muz.*) A studia o piesă vocală sau instrumentală, insistînd asupra dificultăților tehnice. ◆ A face exerciții vocale, instrumentale, orchestrale. • pronunț. *egz-*. prez.ind. *-ez*. /<fr. ***exercer***, lat. ***exercēre*** „a pune în mișcare".

exersáre *s.f.* Acțiunea de *a exersa* și rezultatul ei. • pronunț. *egz-*. pl. *-ări*. /v. ***exersa***.

exért, -ă *adj.* (*bot.; despre unele organe*) Care este ieșit în afară. • pl. *-ți, -te*. /<fr. ***exert***, lat. ***ex(s)ertus, -a, -um***.

exfiltrație *s.f.* Evacuare a aerului dintr-o încăpere prin elemente de construcție delimitatoare specifice. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***exfiltration***.

exfoliá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A (se) desprinde în lame subțiri, a (se) coji. **2** *tr., refl.* (*bot.*) A (se) scutura, a (se) desfrunzi. **3** *refl.* (*med.; despre straturile superficiale ale epidermei*) A se descuama. • sil. *-li-a*. prez.ind. *-iez*. /<lat. ***exfoliare***, fr. ***exfolier***.

exfoliant, -ă *adj.* (*med.*) Care provoacă exfolierea pielii. • sil. *-li-ant*. pl. *-ți, -te*. /<fr. ***exfoliant***.

exfoliát, -ă *adj.* **1** Care are frunzele sau petalele scuturate. **2** Care s-a desfăcut în fișii subțiri. **3** (*despre piese*) De pe care s-au desprins, în urma unui fenomen de fisurare, straturi subțiri. • sil. *-li-at*. pl. *-ți, -te*. /v. ***exfolia***.

exfoliatív, -ă *adj.* Care determină sau grăbește exfoliația. • sil. *-li-a-*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***exfoliatif***.

exfoliáție *s.f.* **1** (*bot.*) Cădere treptată a scoarței copacilor în mici bucățele. **2** (*med.*) Căderea părților moarte, ca urmare a degenerescenței sau distrucției straturilor superficiale ale pielii, care se detașează de un os, cartilagiu, tendon necrozat etc. în mici lamele; exfoliere. **3** (*tehn.*) Desprindere, prin uzură, a unor straturi subțiri de pe suprafața unui metal. • sil. *-li-a-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și (*înv.*) *exfoliațiúne s.f.* /<fr. ***exfoliation***; cf. lat. *exfoliare* „a desfrunzi, a rupe foile" <*ex* „în afară", *folium, -ii* „frunză".

exfoliațiúne *s.f.* v. exfoliație.

exfoliére *s.f.* **1** (*tehn.*) Fenomen de fisurare și de desprindere a unor straturi subțiri de la suprafața unui material, a unor piese etc. **2** (*bot.*) *Exfolierea scoarței ramurilor* = boală a pomilor fructiferi și a arborilor de pădure, care se manifestă prin înnegrirea scoarței și prin apariția crăpăturilor neregulate, provocată de ciuperca *Physalospora cydoniae*. **3** (*med.*) Exfoliație. • sil. *-li-e-*. pl. *-i.* /v. ***exfolia***.

exhalá *vb. I.* v. exala.

exhaustiúne *s.f.* **1** (Stare de) epuizare completă, sleire. **2** (*log.*) Enumerare a tuturor cazurilor posibile într-o problemă. • sil. *-ha-us-*. pl. *-i.* /<fr. ***exhaustion***, lat. ***exhaustio, -onis***.

exhaustív, -á *adj.* Care epuizează un subiect; complet, în întregime. *O tratare exhaustivă a temei propuse.* • sil. *-ha-us-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***exhaustif***, engl. ***exhaustive***; cf. lat. *exhaurīre* „a epuiza".

exhaustivitáte *s.f.* Însușirea de a fi exhaustiv; metodă exhaustivă. *Un studiu caracterizat prin exhaustivitate.* • sil. *-ha-us-*. pl. *-ăți.* /<fr. ***exhaustivité***.

exhaustór *s.n.* **1** Ventilator centrifugal folosit la evacuarea forțată a gazelor, a suspensiilor de particule solide din aer, din încăperi închise, dintr-o exploatare minieră subterană etc. **2** Aparat care servește la ridicarea unui lichid dintr-un rezervor. **3** Dispozitiv pentru alimentarea cu carburant a carburatorului. • sil. *-ha-us.* acc. și *exhaústor*. pl. *-oare, m. -i.* /<fr. ***exhausteur***.

exhibá *vb. I. tr.* A-și arăta, a-și etala (ostentativ) ceva, în public; a se făli cu ceva. *Își exhiba bijuteriile numeroase puse fără nici un pic de gust.* • prez.ind. *exhíb, -ez.* /<fr. ***exhiber***, lat. ***exhibēre*** „a arăta".

exhibáre *s.f.* Acțiunea de *a exhiba*; exhibiție. • pl. *-ări.* /v. ***exhiba***.

exhibitóriu, -ie *adj.* De exhibiție. • pl. *-ii.* /<fr. ***exhibitoire***, lat. ***exhibitorius, -a, -um***.

exhibíție *s.f.* **1** Etalare, expunere ostentativă în public a ceva; exhibare. **2** (*la pl.*) Jonglerii de circ. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *eschibíție, exhibițiúne s.f.* /<fr. ***exhibition***, lat. ***exhibitio, -onis***.

exhibiționísm *s.n.* **1** Mania de a face exhibiții. **2** (*med.*) Deviație a comportamentului sexual, îndeosebi la bărbat, constînd în expunerea la vedere, în fața unei persoane străine (femeie, copil), sau în public a organelor sexuale și care apare fie din nevoia de satisfacție sexuală perversă, fie ca urmare a unei deficiențe de ordin psihic (stări confuzionale în hipoglicemie, ebrietate, demență etc.). • sil. *-ți-o-*. /<fr. ***exhibitionnisme***; cf. lat. *exhibitĭo, -onis* „prezentare, arătare" <*exhibēre* „a prezenta".

exhibiționíst, -á *s.m., s.f., adj.* (Persoană) care practică exhibiționismul. • sil. *-ți-o-*. pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***exhibitionniste***.

exhibițiúne *s.f.* v. exhibiție.

exhortá *vb. I.* v. exorta.

exhortáre *s.f.* v. exortare.

exhortatív, -á *adj.* v. exortativ.

exhortáție *s.f.* v. exortație.

exhumá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică osemintele unui mort, cadavre*) A deshuma. **2** (*geol.*) A dezveli, prin eroziune, forme de relief mai vechi de sub o cuvertură de roci mai noi. • prez ind. *exhúm, -ez.* /<fr. ***exhumer***, lat. *exhumare*.

exhumáre *s.f.* Acțiunea de *a exhuma* și rezultatul ei; dezgropare; exhumație. • pl. *-ări.* /v. ***exhuma***.

exhumáție *s.f.* Exhumare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***exhumation***.

exíge *vb. III. tr.* A cere imperios, insistent; a necesita. • pron. *egs-*. prez.ind. *exíg* /<lat. ***exigĕre***, fr. ***exiger***.

exigént, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care pretinde multă grijă, strictețe, corectitudine de la alții (și de la sine însuși); pretențios, sever; exiguu. *Un profesor exigent și corect.* ◆ (*despre acțiuni, fapte ale oamenilor*) Care este realizat cu meticulozitate, cu grijă. ◇ (*adv.*) *Se manifestă exigent și față de sine.* **2** (*despre plante*) Care necesită multă grijă, condiții speciale de cultivare. • pronunț. *egs-*. pl. *-ți, -te.* /<fr. ***exigeant***, lat. ***exigens, -ntis***.

exigénță *s.f.* Faptul de a fi exigent; ceea ce pretinde cineva de la altul (și de la sine însuși); pretenție, cerință, exiguitate. ◆ (*mai ales la pl.*) Nevoie, trebuință, necesitate. *Exigențele lui intelectuale erau greu de satisfăcut.* • pronunț. *egs-*. pl. *-e.* /<fr. ***exigence***, lat. ***exigentia, -ae***.

exighisí *vb. IV. tr., refl.* A (se) explica, a(-și) motiva acțiunile, afirmațiile. • prez.ind. *-esc.* /<ngr. ***εξήγησα***, aor. lui *εξηγώ*.

exighísis *subst.* (*grec. înv.*) Explicație, interpretare. • /<ngr. ***εξήγησις***.

exigíbil, -ă *adj.* **1** Care poate fi cerut. **2** (*jur.; despre creanțe sau obligații*) Care poate fi executat, în urma unei hotărîri judecătorești. • pronunț. *egs-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***exigible***.

exigibilitáte *s.f.* **1** Însușirea de a fi exigibil. **2** (*jur.*) Calitate a unei creanțe sau a unei obligații, care dă dreptul creditorului să pretindă executarea, pe orice cale legală, a debitorului. • pronunț. *egs-*. pl. *-ăți.* /<fr. ***exigibilité***.

exiguitáte *s.f.* **1** Exigență. **2** Micime, îngustime. • pronunț. *egs-*. sil. *-gu-i-*. /<fr. ***exiguité***, lat. ***exiguitas, -atis***.

exíguu, -uá *adj.* **1** Exact; exigent. **2** Mic, nesemnificativ. • pronunț. *egs-*. pl. *-ui, -ue.* /<fr. ***exigu***, lat. ***exigŭus, -ua, -uum***.

exíl *s.n.* **1** Pedeapsă aplicată (în trecut) în unele țări mai ales pentru delicte politice, constînd în izgonirea definitivă sau temporară a unui cetățean din țara sau din localitatea în care trăia. *Cîțiva protestatari au fost condamnați la exil.* ◆ Ext. Părăsirea, plecarea voluntară a cuiva din propria țară sau localitate, în semn de protest împotriva regimului politic sau pentru a scăpa de persecuție. **2** Situație în care se găsește o persoană exilată. *Exilul l-a deprimat.* ◆ Perioadă de timp în cursul căreia o persoană se află în exil. *Un exil de zece ani.* ◆ Loc în care se stabilește o persoană exilată. *Sicilia a fost exilul său.* • pronunț. *egz-*. pl. *-uri,* (*înv.*) *-e.* și (*înv.*) *exíliu, esíliu s.n.* /<fr. ***exil***, lat. ***exsilium, -ii***, it. ***esilio***.

exilá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică persoane*) A trimite, a pedepsi cu trimiterea în exil; a surghiuni. ◆ Ext. A îndepărta dintr-un colectiv, din societate etc. *Revoltați de purtarea lui, cei din jur l-au exilat.* **2** *refl.* (*despre persoane*) A părăsi țara sau localitatea în care locuiește de teama persecuției sau în semn de protest față de un regim politic (totalitar). ◆ Fig. A se izola de societate, de prieteni etc. • pronunț. *egz-*. prez.ind. *-ez.* /<fr. ***exiler***.

exiláre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *exila*. • pronunț. *egz-*. pl. *-ări.* /v. ***exila***.

exilárh *s.m.* (*ist.*) Șeful politic al evreilor aflați în captivitatea babiloniană. • pl. *-i.* /<fr. ***exilarque***.

exilát, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** (Persoană) condamnată la exil sau care se află în exil; surghiunit. **2** (Persoană) care a părăsit țara sau localitatea în care locuiește de teama persecuției sau în semn de protest față de un regim politic (totalitar). ◆ Fig. (Persoană) care s-a retras, s-a izolat (de lume, de societate etc.). *Era un exilat în mijlocul Parisului.* • pronunț. *egz-*. pl. *-ți, -te.* și (*înv.*) *esilát, -ă, ezilát, -ă adj., s.m., s.f.* /v. ***exila***.

exilăție *s.f.* (*înv.*) Exilare. • pronunț. *egz-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /v. ***exila***.

exíliu *s.n.* v. exil.

eximá *vb. I. tr.* (*jur.*) A elibera de o obligație. • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***eximer***, lat. ***eximĕre***.

exína *s.f.* (*bot.*) Membrană protectoare externă a grăuntelui de polen, a sporilor. • pl. *-e.* /<fr. ***exine***.

exindár *s.m.* (*ist.*) Monedă care a circulat în provinciile românești în epoca feudală, a cărei valoare era de doi taleri. • pl. *-i.* /<ngr. ***εξηνταριά*** „șaizeci".

existá *vb. I. intr.* **1** A fi în fapt, în realitate. *Pentru mine nu mai există ziua de mîine.* ◇ *Rațiunea de a exista* (*a unui lucru, a unei persoane, a unui fenomen etc.*) v. rațiune. ◆ A se manifesta. *Nu a existat pe aici o asemenea furtună.* **2** A trăi, a fi în viață. *În rezervații există mai multe specii amenințate de dispariție.* **3** (*mai ales cu determ. locale*) A se găsi, a se afla într-un anumit loc. *Un element care nu există în natură în stadiu liber.* **4** (*mai ales impers.; în constr. neg.*) A fi posibil. *Pentru mine asemenea fapte nu există.* **5** (*exclam.; în constr. neg., eliptice*) Imposibil! *Trebuie să terminăm lucrarea astăzi. -Nu există!* ◇ (*refl.; pop., fam.; nerecomandabil*) *Vrei să te lași de băutură? -Nu se există!* • pronunț. *egz-*. prez.ind. *exíst,* (*înv.*) *-ez.* și (*înv., pop.*) *ezistá vb. I,* (*înv.*) *existarisí vb. IV.* /<fr. ***exister***, lat. ***ex(s)istĕre*** <*sistĕre* „a fi așezat".

existáre *s.f.* Existență. • pronunț. *egz-*. pl. *-ări.* /v. ***exista***.

existarisí *vb. IV.* v. exista.

existént, -ă *adj., s.n.* **I** *adj.* **1** Care este în realitate, în fapt. *Nota orașele existente pe hartă.* **2** Care trăiește, este în viață. *Unele specii existente sînt pe cale de dispariție.* **3** Care se află, se găsește undeva. *Își procură cel mai bun produs existent pe piață.* **4** (*despre legi, decrete etc.*) Care este în vigoare. *Legile existente trebuie respectate.* **5** Care se manifestă (într-un anumit fel). *Situația existentă l-a nemulțumit.* **II** *s.n. art.* **1** (*filos.*) Manifestare concretă a existenței; ceea ce există. **2** (*jur.*) Orice categorie de bunuri aparținînd cuiva la o anumită dată. ◆ (*econ.*) Disponibilul dintr-un capital, dintr-o sumă. • pronunț. *egz-*. pl. *-ți, -te.* /<fr. ***existant***, după *existență*.

existénță *s.f.* **1** Faptul de *a exista*; existare. ◇ Expr. *A* (*se*) *lupta pentru existență* v. lupta. *Lupta pentru existență* v. luptă. ◆ Viață (considerată în durata și în conținutul ei). *Existența sa nu-l satisfăcea.* **2** (*filos.*) Categorie filosofică ce se referă la natură, materie, la realitatea obiectivă, la tot ceea ce există independent de conștiință, de gîndire. ◇ *Existență socială* = categorie desemnînd totalitatea condițiilor materiale, precum și a celor spirituale ale vieții sociale. **3** (*mai ales cu vb. „a cîștiga"*) Condițiile, mijloacele materiale necesare vieții. *Se luptă cu greu pentru a-și cîștiga existența.* ◆ Mod de viață, fel de trai. *O existență lipsită de griji.* **4** Durată a unei situații, acțiuni, instituții etc. *Existența societății culturale a fost scurtă.* **5** Menținere sau prezență în viața politică, economică, socială. *Existența unui număr mare de țări în acțiunile de luptă pentru dezarmare nucleară.* **6** (*mat.*) *Teoremă de existență* = teoremă prin care se demonstrează că, în anumite condiții, o problemă admite soluții. • pronunț. *egz-*. pl. *-e.* și (*pop.*) *ezistént s.f.* /<fr. ***existence***, lat. ***ex(s)istentia, -ae***.

existențiál, -ă *adj.* Care ține de existență, care se referă la existență. *Probleme existențiale.* ◇ *Filosofie existențială* = existențialism. *Neliniște existențială* = stare de neliniște care rezultă din situația însăși de om, potrivit concepțiilor existențialismului. • pronunț. *egz-*. sil. *-ți-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***existentiel***.

existențialísm *s.n.* Curent filosofic apărut la începutul sec. 20 în Germania și Franța, care acordă prioritate analizei existenței umane, trăirii afective a existenței de către individ și dobîndirii libertății reale prin desprinderea de contextul relațiilor social-istorice, propagînd o concepție tragică asupra existenței, generată de sentimentul înstrăinării individului. • pronunț. *egz-*. sil. *-ți-a-*. /<fr. ***existentialisme***, germ. ***Existentialismus***.

existențialíst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al existențialismului. **2** *adj.* Care aparține existențialismului sau existențialiștilor, care se referă la existențialism sau la existențialiști. • pronunț. *egz-*. sil. *-ți-a-*. pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***existentialiste***.

existențialitáte *s.f.* Caracter existențial. • pronunț. *egz-*. sil. *-ți-a-*. /***existențial*** + *-itate*.

éxit *s.n.* (*inform.*) (Mod de) terminare a unui ciclu de operații într-un program de calculator. ◆ Locul unde se oprește un astfel de ciclu. • pl. *-uri.* /<engl. ***exit***.

éxit poll *s.n.* Sondaj electoral efectuat la ieșirea de la vot a alegătorilor. • pl. *-uri.* /<engl. ***exit poll***.

éxitus *s.n.* Moarte, sfîrșit. pl. *-uri.* • /<fr. ***exitus***, engl. ***exitus***; cf. lat. *exĭtus, -us* „ieșire, sfîrșit, moarte".

exín, -ă *adj.* (*reg.*) Albastru-deschis. • pl. *-i, -e.* /<magh. *égszín[kék]*.

exînscríe *vb. III. tr.* (*geom.*) A construi o figură geometrică în afara alteia, astfel ca unele puncte ale celei dintîi să fie tangente la a doua. • prez.ind. *-înscríu.* /***ex-*** + ***înscrie***.

exînscrís, -ă *adj.* **1** (*geom.; despre cercuri*) Care este tangent la una din laturile unei figuri poligonale, precum și la prelungirile celor două laturi alăturate primei laturi. **2** (*despre corpuri*) Care este tangent la una dintre fețele unui corp poliedral și la prelungirile fețelor alăturate primei fețe. • pl. *-și, -se.* /***ex-*** + ***înscris***, după fr. *exinscrit*.

ex-líbris *s.n.* Vinietă aplicată pe o carte, purtînd numele unei biblioteci, al bibliofilului sau o deviză. • pl. *-uri.* /<fr. ***ex-libris***, lat. ***ex libris*** „din cărțile lui...".

ex-libris

exlibristícă *s.f.* Colecție de ex-librisuri. ◆ Studiul ex-librisurilor. • pl. *-ci.* /***ex-libris*** + *-istică*.

exmatriculá *vb. I. tr.* (*compl. indică elevi, studenți etc.*) A exclude sau a elimina din instituția de învățământ pe care o frecventează. • prez.ind. *-ez.* /<germ. ***exmatrikulieren***.

exmatriculáre *s.f.* Acțiunea de *a exmatricula* și rezultatul ei; exmatriculat[1]. ◆ Ștergere din matricolă. ◆ Eliminare definitivă. • pl. *-ări.* /v. ***exmatricula***.

exmatriculát[1] *s.n.* Exmatriculare. • /v. ***exmatricula***.

exmatriculát[2]**, -ă** *adj.* (*despre elevi, studenți etc.*) Care este exclus dintr-o școală sau dintr-o facultate. • pl. *-ți, -te.* /v. ***exmatricula***.

ex-ministru *s.m.* Fost ministru. • pl. *-ștri.* /***ex-*** + ***ministru***.

exnóvă *s.f.* Postnovă. • pl. *-e.* /<germ. ***Exnova***.

exo- Elem. de compunere „în afară". • /<fr. ***exo-***; cf. gr. *ἔξω* „în afară".

exobiológ, -ă *adj.* Specialist în exobiologie. • sil. *-bi-o-.* pl. *gi, -ge.* /<fr. ***exobiologue***.

exobiológie *s.f.* Ramură a biologiei care se ocupă cu studiul posibilității existenței vieții în afara Pământului; astrobiologie, cosmobiologie. • sil. *-bi-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***exobiologie***.

exobucál, -ă *adj.* (*anat.*) Care este situat în afara cavității bucale. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***exobuccal***.

exocardiác, -ă *adj.* (*med.; despre zgomotele inimii*) Care se produc în afara cavității cardiace. • sil. *-di-ac.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***exocardiaque***.

exocardíe *s.f.* (*anat.*) Dezvoltare a inimii în afara cavității cardiace. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***exocardie***.

exocárp *s.n.* (*bot.*) Partea externă a pericarpului; epicarp. • pl. *-uri.* /<fr. ***exocarpe***; cf. gr. *ἔξω* „în afară", *καρπός* „fruct".

exocárst *s.n.* (*geol.*) Totalitatea proceselor și a formelor carstice existente pe suprafața rocilor. • /<fr. ***exokarst***.

exocervicál, -ă *adj.* (*anat.*) Care este situat pe partea externă a colului uterin. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***exocervical***; cf. gr. *ἔξω* „în afară", lat. *cervicalis* <*cervix, -cis* „gât".

exocervicíță *s.f.* (*med.*) Grup de leziuni pe suprafața colului uterin. • /<fr. ***exocervicite***; cf. gr. *ἔξω* „în afară", lat. *cervicalis* <*cervix, -cis* „gât".

exocitóză *s.f.* (*med.*) Prezența de leucocite și histiocite în leziunile epidermice din eczemă. • pl. *-e.* /<fr. ***exocytose***; cf. gr. *ἔξω* „în afară", *κύτος* „cavitate, recipient".

exocolecistopexíe *s.f.* (*chir.*) Deschidere chirurgicală a vezicii biliare și fixarea ei în afara cavității abdominale. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***exocholécystopexie***.

exocórtex *s.n.* (*anat.*) Strat extern al regiunii corticale. • pl. *-uri.* /<lat., fr. ***exocortex***.

exocranián, -ă *adj.* (*anat.*) Care este situat în afara cavității craniene. • sil. *-ni-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***exocrânien***.

exocrín, -ă *adj.* (*anat.; despre glande*) Care are secreție externă prin intermediul canalelor excretoare; ecrin. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***exocrine***; cf. gr. *ἔξω* „în afară", *κρίνω* „a secreta".

exocrinopatíe *s.f.* (*med.*) Afecțiune provocată de disfuncția unei glande exocrine. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***exocrinopathie***.

exód *s.n.* **1** Părăsire în masă a unei țări sau a unui teritoriu de către populația respectivă; emigrare în masă. ◇ Expr. *Exodul creierelor* v. creier. **2** Parte finală a unei tragedii grecești, cuprinzînd deznodămîntul și ieșirea din scenă, în cortegiu, a corului, care rostea cîteva versuri concluzive. **3** (*relig.; nm. pr.*) Cartea a doua a *Vechiului Testament* în care este relatată părăsirea de către evrei a Egiptului; *Ieșirea*. **4** (*fin.*) *Exod de capital* = transferarea în străinătate a unor mari sume de bani. • pl. *-uri,* (*înv., reg.*) *-oade.* /<fr. ***exode***, lat. ***exŏdus, -i***; cf. gr. *ἔξοδος* „ieșire".

exodérm *s.n.* (*bot.*) Țesut vegetal de protecție, format din celule mari, poliedrice, situate sub epiderma rădăcinii. • pl. *-e.* /fr. ***exoderme***; cf. gr. *ἔξω* „în afară", *δέρμα* „piele".

exoelectrón *s.m.* (*fiz.*) Electron produs prin exoemisiune. • pl. *-i.* /<fr. ***exo-électron***.

exoemísie *s.f.* (*fiz.*) Emisie de electroni de către o suprafață (ne)metalică supusă în prealabil unei acțiuni fizice (prelucrare mecanică, iradiere etc.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *exoemisiúne s.f.* /<fr. ***exoemission***.

exoemisiúne *s.f.* v. exoemisie.

exoenzímă *s.f.* (*biol.*) Enzimă produsă de o celulă și secretată în mediul exterior. • pl. *-e.* /<fr. ***exoenzyme***, engl. ***exoenzyme***.

exofág, -ă *adj.* **1** (*entom.; despre insecte*) Care se hrănește în aer liber, în afara încăperilor. **2** (*zool.; despre animale*) Care trăiește pe suprafața plantei pe care o consumă. • pl. *-gi, -ge.* /***exo-*** + ***-fag***.

exóflă *s.f.* (*înv.*) (*la jocul de cărți*) Carte fără valoare. *Exofle și valeți* (TOPÎR.). • pl. *-e.* /<ngr. ***ἐξώφυλλον***.

exoflisí *vb. IV.* (*grec. înv.*) A da afară, a concedia. • prez. ind. *-esc.* /<ngr. ***ἐξώφλυσα***, aor. lui *ἐξώφλυσω*.

exoforíe *s.f.* (*med.*) (Tendință de) deviere latentă a ochiului în afară; strabism divergent. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***exophorie***, engl. ***exophoria***; cf. gr. *ἔξω* „în afară", *φέρω* „a purta, a transporta".

exoftálmic, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care suferă de exoftalmie. ◇ ***Gușă exoftalmică*** v. gușă. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***exophtalmique***.

exoftalmíe *s.f.* (*med.*) Ieșire în afara orbitelor a globilor oculari, constituind un simptom al anumitor boli. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***exophtalmie***; cf. gr. *ἐξόφθαλμος* „cu ochii bulbucați".

exoftalmogén, -ă *adj.* (*med.*) Care produce exoftalmie. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***exophtalmogène***.

exoftalmometríe *s.f.* (*med.*) Măsurare a gradului de protruzie a globului ocular. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***exophtalmométrie***.

exoftalmométru *s.n.* (*med.*) Aparat folosit în exoftalmometrie. • pl. *-e.* /<fr. ***exophtalmomètre***.

exogăm, -ă *adj.* **1** (*despre oameni sau colectivități umane*) Care practică exogamia. **2** (*biol.; despre organisme*) Care prezintă exogamie. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***exogame***, engl. ***exogamy***.

exogamíe *s.f.* **1** Obicei sau obligație a membrilor unui trib de a se căsători cu indivizi aparținînd altui trib sau clan, căsătoriile dintre membrii aceleiași ginti fiind interzise. **2** Căsătorie între parteneri care nu aparțin aceluiași grup social. **3** (*biol.*) Împerechere de indivizi neînrudiți. ◆ Fuzionare a gameților în afara organismului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***exogamie***; cf. gr. *ἔξω* „în afară", *γάμος* „căsătorie".

exogastrúlă *s.f.* (*med.*) Embrion anormal cu evaginarea intestinului primitiv. • pl. *-e.* /<engl. ***exogastrula***.

exogén, -ă *adj.* (*în opoz. cu „endogen"*) **1** (*med.*) Care este format, dezvoltat la exterior; care își are originea în afara organismului. **2** (*geol.; despre fenomene sau cauzele lor*) Care afectează din exterior suprafața scoarței terestre. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***exogène***; cf. gr. *ἔξω* „în afară", *γίγνομαι* „a lua naștere".

exogíră *s.f.* (*paleon.; la pl.*) Gen fosil de lamelibranhiate, cu valvele inegale, în spirală, din jurasicul superior; (*și la sg.*) organism care aparține acestui gen. • pl. *-e.* /<fr. ***exogyre***.

exolitofítă *adj., s.f.* (Plantă) care crește pe stînci sau pe pietre. • pl. *-e.* /<fr. ***exolithophyte***.

exomfál *s.n.* (*med.*) Hernie ombilicală congenitală. • pl. *-e.* /<fr. ***exomphale***; cf. gr. *ἐξόμφαλος* „care are ombilicul ieșit în afară".

exomórf, -ă *adj.* Care prezintă exomorfism. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***exomorphe***.

exomorfísm *s.n.* (*geol.*) Totalitatea transformărilor pe care le suferă rocile din vecinătatea unui punct eruptiv sub influența temperaturii și a soluțiilor fierbinți. • /<fr. ***exomorphisme***.

exonártex *s.n.* (*bis.*) Pridvor al unei biserici (deschis spre vest, pe coloane). • pl. *-uri.* /<fr. ***exonarthex***.

exondá *vb. I. refl.* (*despre suprafețe ale scoarței terestre*) A se ridica deasupra nivelului mării datorită mișcărilor tectonice. ◆ (*despre locuri inundate*) A se usca. • prez. ind. pers. 3 *-ează.* /<fr. ***exonder***.

exondáre *s.f.* (*geomorf.*) Proces de ridicare deasupra nivelului mării a unor suprafețe din scoarța pămîntului, datorită mișcărilor tectonice; emersiune. • pl. *-ări.* /v. ***exonda***.

exonerá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A (se) elibera, a (se) achita (de) o obligație, (de) o datorie. **2** *tr.* A scuti de o obligație. *L-a exonerat de plata unei taxe.* • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***exonérer***, lat. ***exonerare*** <*ōnus, oneris* „sarcină".

exoneráre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *exonera* și rezultatul ei; eliberare de răspundere a unei persoane care nu-și execută obligația din cauze străine de voința sa; exonerație ◇ (*jur.*) *Clauze de exonerare* = clauze cuprinse într-un contract, în temeiul cărora se obține o anumită limitare a răspunderii debitorului pentru neexecutare. • pl. *-ări.* /v. ***exonera***.

exonerație *s.f.* Exonerare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***exonération***, lat. ***exoneratĭo, -onis***.

exoneróză *s.f.* (*med.*) Poluție care se produce în somn. • pl. *-e.* /<fr. ***exonérose***; cf. gr. *ὄνειρος* „vis".

exonóvă *s.f.* (*astron.*) Novă a cărei strălucire, după explozie, se reduce la intensitatea inițială. • pl. *-e.* /***ex-*** + ***novă***.

exopeptidáză *s.f.* (*biol.*) Sistem enzimatic care catalizează hidroliza extracelulară a peptidelor. • pl. *-e.* /<fr. ***exopeptidase***; cf. gr. *ἔξω* „în afară", *πεπτός* „digerat, copt".

exoplásmă *s.f.* (*biol.*) Zona periferică a citoplasmei. • pl. *-e.* /<fr. ***exoplasme***.

exoplásmic, -ă *adj.* Care ține de exoplasmă, care se referă la exoplasmă. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***exoplasmique***.

exóprică *s.f.* (*grec. înv.*) Avere care aparține soției căsătorite în regim dotal, asupra căreia soția își păstrează drepturile de administrare și de folosință. • pl. *-ci.* /<ngr. ***ἐξώπροικα***.

exorăție *s.f.* Rugă, implorare făcută cu scopul de a îndupleca pe cineva. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<lat. ***exoratĭo, -onis***, fr. ***exoration***.

exorbitá *vb. I. intr.* **1** (*despre aștri*) A ieși din orbită. **2** Fig. (*despre oameni*) A întrece măsura; a trece peste ceea ce se cuvine, peste un drept, o autoritate. • prez. ind. *-ez.* /<it. ***esorbitare***.

exorbitánt, -ă *adj.* Care întrece cu mult limita normală (în privința prețului, a pretențiilor cuiva etc.); care este excesiv, exagerat, enorm. *Prețuri exorbitante.* • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***exorbitant***, lat. ***exorbitans, -ntis*** <*exorbitare* „a devia".

exorbitánță *s.f.* Caracterul a ceea ce este exorbitant. • pl. *-e.* /<fr. ***exorbitance***.

exorcísm *s.n.* **1** (*în credințe*) Practică magică, rituală care are drept scop alungarea duhurilor rele din atmosferă sau din persoane. **2** (*bis.*) Ansamblu de rugăciuni, gesturi și acte rituale menite a izgoni dintr-o persoană spiritele malefice, diavolii. **3** Text religios sau descîntec pentru alungarea duhurilor rele, a diavolilor. • pl. *-e.* /<fr. ***exorcisme***, lat. ***exorcismus, -i***.

exorcíst, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** (*în credințe*) *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care practică exorcismul. **2** *s.m.* (*bis.*) Ecleziarh care încearcă, prin rugăciuni, să-i elibereze de diavol pe cei posedați. • pl. *-iști, -iste.* /<lat. ***exorcista, -ae***, fr. ***exorciste***.

exorcizá *vb. I. tr.* (*relig.*) A practica exorcismul. • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***exorciser***, lat. ***exorcizare***; cf. gr. *ἔξω* „în afară", *ὅρκος* „jurămînt".

exorcizáre *s.f.* (*în credințe relig.*) Acțiunea de *a exorciza* și rezultatul ei; eliberare de diavol (prin rugăciuni). • pl. *-ări.* /v. ***exorciza***.

exórdiu *s.n.* (*ret.*) Prima parte a unui discurs, care, enunțînd sumar conținutul acestuia, urmărește cîștigarea atenției și bunăvoinței auditoriului. ◆ Ext. Introducere, prefață la o carte, la un articol etc. • pl. *-ii.* /<fr. ***exorde***, lat. ***exordium, -ii***.

exoréic, -ă *adj.* (*hidrol.; în opoz. cu „endoreic"; despre bazine hidrografice, regiuni etc.*) Cu ape naturale care se varsă direct în mare. • sil. *-re-ic.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***exoréique***; cf. gr. *ἔξω* „în afară", *ῥέω* „a curge".

exoreísm *s.n.* (*hidrol.; în opoz. cu „endoreism"*) Caracterul, situația a ceea ce este exoreic; caracteristică a majorității bazinelor hidrografice de a se scurge și de a se racorda cu nivelul de bază general sau cu nivelul oceanului. • /<fr. ***exoréisme***.

exortá *vb. I. tr.* (*compl. indică persoane, colectivități etc.*) A înflăcăra, a îndemna (prin cuvinte, discursuri etc.) să acționeze, să execute ceva. • prez.ind. *-ez.* și *exhortá vb. I.* /<fr. ***exhorter***, lat. ***exhortari***.

exortáre *s.f.* Acțiunea de *a exorta* și rezultatul ei; înflăcărare. • pl. *-ări.* și *exhortáre s.f.* /v. ***exorta***.

exortativ, -ă *adj.* Care exortează. • pl. *-i, -e.* și *exhortativ, -ă adj.* /<fr. ***exhortatif***.

exortáție *s.f.* (*ret.*) Cuvîntare, discurs prin care se urmărește stîrnirea unor sentimente, dezlănțuirea unor acțiuni etc.; încurajare, îndemn, imbold, înflăcărare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *exhortáție, exortațiúne s.f.* /<fr. ***exhortation***, lat. ***exhortatĭo, -onis***.

exortațiúne *s.f.* v. exortație.

exoschelét *s.n.* **1** (*zool.*) Schelet (osos) extern, secretat de tegument la unele nevertebrate. **2** (*tehn.*) Mecanism ale cărui articulații se aseamănă celor ale unui corp uman și care se mișcă împreună cu corpul căruia îi este atașat. • pl. *-e.* /<fr. ***exosquelette***; cf. engl. *exoskeleton*.

exoseróză *s.f.* (*med.*) Proces de reacție cutanată în eczemă caracterizat prin introducerea de lichid care disociază mai întîi celulele epidermei, iar apoi formează vezicule prin ruptura cărora lichidul se poate scurge la exterior. • pl. *-e.* /<fr. ***exosérose***; cf. gr. *ἔξω* „în afară", lat. *sĕrum, -i* „zer".

exosféră *s.f.* (*fiz.*) Strat atmosferic situat la o altitudine de peste 1000 km deasupra pămîntului, în care gazele ce compun aerul sînt disociate și rarefiate, particulele lor pierzîndu-se ușor în spațiul interplanetar din cauza reducerii forței gravitaționale. • pl. *-e.* /<fr. ***exosphère***.

exosféric, -ă *adj.* Care ține de exosferă, care se referă la exosferă. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***exosphérique***.

exosmótic, -ă *adj.* Care ține de exosmoză, care se referă la exosmoză. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***exosmotique***.

exosmóză *s.f.* (*fiz.*) Proces osmotic în care o substanță este dirijată din interiorul spațiului mărginit de o membrană către exterior. • pl. *-e.* /<fr. ***exosmose***; cf. gr. *ἔξω* „în afară", *ὠσμός* „impulsie, împingere".

exosplenopexíe *s.f.* (*chir.*) Fixare operatorie a splinei în afara cavității abdominale (pentru a fi eliminată prin cangrenare). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***exosplénopexie***.

exospór *s.m.* (*bot.*) Spor exogen format la exteriorul celulei sau al organului sporogen. • pl. *-i.* /<fr. ***exospore***.

exostozánt, -ă *adj.* Care produce exostoză. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***exostosant***.

exostóză *s.f.* **1** (*med.*) Excrescență osoasă traumatică sau inflamatorie, care se dezvoltă aproape de epifizele oaselor și care provoacă șchiopătarea și anchilozarea articulațiilor la om și la cal. **2** (*bot.*) Protuberanță pe ramurile sau pe trunchiul arborilor bătrîni. • pl. *-e.* /<fr. ***exostose***; cf. gr. *ἐξόστωσις* „excrescență pe os".

exostózic, -ă *adj.* (*med.*) Care ține de exostoză, care se referă la exostoză. ◇ *Boală exostozică* = dezvoltare patologică a oaselor în punctele de osificare activă, apărută în timpul creșterii acestora. • pl. *-ci, -ce.* /***exostoză*** + *-ic.*

exotécă *s.f.* **1** (*bot.*) Înveliș extern al sporogonului. **2** (*bot.*) Stratul extern al grăuntelui de polen. **3** (*zool.*) Membrană externă a lojei antenelor. • pl. *-ci.* /<fr. ***exothèque***.

exotéric, -ă *adj.* (*filos.*; *despre doctrine filosofice, ritualuri religioase*) Care poate fi înțeles ușor de cei neinițiați. ◆ Care este accesibil, destinat tuturor. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***exotérique***; cf. gr. *ἐξωτερικός* „exterior, public".

exoterísm *s.n.* (*filos.*) Învățătură parțială a unei doctrine, în cadrul unui ritual care putea fi cunoscut și de profani. • /<fr. ***exotérisme***.

exotérm, -ă *adj.* Exotermic. • pl. *-i, -e.* /<germ. ***exotherme***.

exotérmic, -ă *adj.* (*despre procese fizice sau chimice*) Care se produce cu degajare de căldură; exoterm. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***exothermique***.

exótic, -ă *adj.* Care se află într-o regiune foarte îndepărtată (din afara Europei) și care impresionează prin aspectele neobișnuite, ciudate. *Excursie în țări exotice.* ◆ Care provine dintr-o asemenea regiune. *Fructe exotice.* ◆ Care aparține, care este propriu acestor regiuni. ◆ Care se înfățișează sau se manifestă într-un mod neobișnuit, specific unor ținuturi îndepărtate. *Obiceiuri exotice.* ◆ Ext. Straniu. *Gusturi exotice.* • pronunț. *egz-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***exotique***, lat. ***exotĭcus, -a, -um***; gr. *ἐξωτικός* „străin".

exotimopexíe *s.f.* (*med.*) Enuclearea operatorie a timusului și fixarea lui deasupra sternului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***exothymopexie***.

exotiropexíe *s.f.* (*med.*) Operație chirurgicală făcută în scopul extirpării tiroidei. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***exothyropexie***.

exotísm *s.n.* **1** Însușirea de a fi exotic. ◆ Preferință pentru lucruri, obiceiuri etc. exotice. **2** Tendință în arta și în literatura europeană, mai ales romantică, de a descrie priveliști și obiceiuri din țări exotice. • pronunț. *egz-.* /<fr. ***exotisme***.

exotiza *vb. I. tr.* A face să capete un caracter exotic. • pronunț. *egz-.* prez.ind. *-ez.* /***exotic*** + *-iza.*

exotoxínă *s.f.* (*biol.*) Substanță toxică, de natură proteică, secretată de unele specii microbiene în mediile în care se dezvoltă și care, răspîndită în mediul exterior, produce stări toxico-infecțioase la om și la animale. • pl. *-e.* /<fr. ***exotoxine***.

exotróf, -ă *adj.* (*despre organisme*) Care își procură hrana din mediul exterior. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***exotrophe***.

exotropíe *s.f.* (*med.*) Strabism divergent, în care axa unuia dintre ochi este deviată în afară. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<engl. ***exotropia***, fr. ***exotropie***; cf. gr. *ἔξω* „în afară", *τροπή* „întoarcere".

expandă *vb. I. tr.* (*tehn.*) A întinde, a mări, a dilata. ◆ A deforma prin întindere. • prez.ind. *-ez.* /<germ. ***expandieren***, engl. ***expand***, lat. ***expandĕre***.

expandábil, -ă *adj.* Expansibil. • pl. *-i, -e.* /***expanda*** + *-bil.*

expandáre *s.f.* Acțiunea de *a expanda* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***expanda***.

expandát, -ă *adj.* (*despre unele materiale, alimente etc.*) Cu structura spongioasă. *Polistiren expandat. Orez expandat.* ◇ *Argilă expandată* v. argilă. • pl. *-ți, -te.* /v. ***expanda***; cf. engl. *expanded*.

expandór *s.n.* Dispozitiv electronic care mărește dinamica semnelor de audiofrecvență. • pl. *-oare.* /<germ. ***Expander***, engl. ***expander***.

expansíbil, -ă *adj.* Care tinde să-și mărească volumul, suprafața. ◆ (*despre gaze*) Care se poate dilata; expandabil. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***expansible***.

expansibilitáte *s.f.* Însușirea de a fi expansibil. • pl. *-ăți.* /<fr. ***expansibilité***.

expansionísm *s.n.* **1** (*polit.*) Politică agresivă de exercitare a influenței politice și economice asupra unor țări străine, prin acapararea (cu forța) de noi teritorii, sfere de influență etc. ◆ Politică de expansiune. **2** (*econ.*) Tendința unui organism comercial de a se extinde prin cucerirea de noi piețe și de absorbire sau înlăturare a concurenței. • sil. *-si-o-.* /<fr. ***expansionnisme***; cf. rus. *экспансионизм*, germ. *Expansionism*.

expansioníst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Adept) al expansionismului. • sil. *-si-o-.* pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***expansionniste***.

expansiúne *s.f.* **1** Extindere a influenței, a dominației, a sferei de influență economică și politică a unui stat asupra altuia; acaparare de teritorii străine. ◇ *Fază de expansiune* v. fază. ◆ Ext. Dezvoltare economică impetuoasă. **2** (*lingv.*) Procedeu prin care o unitate sintactică de nivel inferior este transformată într-o unitate de nivel superior; transformare a unei părți de propoziție în propoziție subordonată. ◆ Orice element adăugat unui enunț, care nu modifică raporturile și funcția elementelor preexistente. **3** Fenomenul de creștere a dimensiunilor unui organ, a unei părți dintr-un organ, a unei boli etc. ◆ Rezultatul acestei creșteri. **4** *Expansiunea universului* = *a*) (*filos.*) teorie care concepe evoluția universului dintr-un atom primar, de origine divină, a cărui extindere a generat lumea; *b*) (*astron.*) fenomen prin care galaxiile se îndepărtează una de alta cu viteze proporționale cu distanțele respective. **5** Răspîndire, propagare a ideilor, a doctrinelor etc. prin cîștigarea de noi adepți. *Expansiunea extremismului.* **6** Extindere a habitatului unor ființe, a unor plante etc. **7** Amplificare a trăsăturilor distinctive a cuiva sau a ceva. *Expansiunea inteligenței.* **8** Fig. Însușirea de a fi expansiv; comunicativitate, exuberanță, vioiciune. *A fost întîmpinat cu expansiune.* **9** Creștere a volumului unui sistem fizico-chimic. ◆ Creștere a volumului unui gaz. ◆ Extindere pe un spațiu a unui gaz. • pl. *-i.* /<fr. ***expansion***, lat. ***expansĭo, -onis***.

expansív, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Om) care are tendința de a-și împărtăși deschis și spontan impresiile și sentimentele, care are un temperament vioi, exuberant, comunicativ. **2** *adj.* (*med.*; *despre procese patologice tisulare*) Care tinde să se dezvolte, să crească în volum, să se extindă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***expansif***; cf. lat. *ex* „în afară", *pansus* <*pandĕre* „a desface, a întinde".

expansivitáte *s.f.* Însușirea de a fi expansiv. ◆ Manifestare a acestei însușiri. *Expansivitatea cu care i s-a adresat.* • pl. *-ăți.* /<fr. ***expansivité***.

expatriá *vb. I. refl.* A emigra, a se exila. ◆ (*tr.*; *compl. indică persoane*) A obliga să-și părăsească țara de origine. • sil. *-tri-a.* prez.ind. *-iez.* și (*înv.*, *pop.*) *espatriá vb. I.* /<fr. ***expatrier***, it. ***espatriare***.

expatriát, -ă *s.m., s.f.* (Persoană) care se expatriază. • sil. *-tri-at.* pl. *-ți, -te.* /v. ***expatria***.

expatriáție *s.f.* (*înv.*) Expatriere. • sil. *-tri-a-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***expatriation***.

expatriére *s.f.* Acțiunea de *a se expatria* și rezultatul ei; emigrare, expatriație • sil. *-tri-e-.* pl. *-i.* și (*înv.*, *pop.*) *espatriére s.f.* /v. ***expatria***.

expectánt, -ă *adj.* (*despre oameni*) **1** Care este în expectativă. **2** Care preferă să aștepte în loc să acționeze sau care așteaptă un moment prielnic. **3** Care așteaptă un post ce urmează să se vacanteze. • pl. *-ți, -te.* și (*înv.*) *espectánt, -ă adj.* /<fr. ***expectant***.

expectánță *s.f.* (*med.*) Expectație. • pl. *-e.* /<engl. ***expectancy***.

expectatív, -á *adj.* **1** De așteptare, în așteptare. *O atitudine expectativă.* **2** Care face necesară sau posibilă așteptarea. • pl. *-i, -e.* și (*înv., pop.*) *espectatív, -ă adj.* /<fr. ***expectatif***.

expectatívă *s.f.* **1** Așteptare a unui lucru (întrevăzut ca posibil) bazată pe anumite drepturi, promisiuni, probabilități sau calcule ori a unui moment (favorabil acțiunii); expectație. *O expectativă obositoare.* ◇ Loc.adv. *În expectativă* = în așteptare. ◆ Neintervenție în anumite chestiuni sau situații care se pot rezolva de la sine. *În locul acțiunii, prefera expectativa.* **2** (*înv.*) Drept de candidatură la un post care urmează să devină vacant. • pl. *-e.* și (*înv., pop.*) *espectatívă s.f.* /<fr. ***expectative***; cf. lat. *ex(s)pectare* „a aștepta".

expectație *s.f.* **1** Expectativă, așteptare. **2** (*med.*) Așteptare în observarea evoluției unei boli; expectanță. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *expectațiúne, espectație s.f.* /<fr. ***expectation***, lat. ***ex(s)pectatĭo, -onis***.

expectațiúne *s.f.* v. expectație.

expectorá *vb. I. tr.* (*med.*) A elimina prin tuse, a da afară pe gură mucozitățile, flegma care se formează pe căile respiratorii. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***expectorer***, lat. ***expectorare*** <*pectus, pectoris* „piept".

expectoránt, -ă *adj., s.n.* (*farm.*) (Medicament, substanță) care ușurează expectorația. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***expectorant***; cf. lat. *expectorare* „a da afară din piept" <*ex* „în afară", *pectus, -oris* „piept".

expectorăre *s.f.* (*med.*) Acțiunea de *a expectora* și rezultatul ei; expectorație. ◆ Concr. Ceea ce se expectorează. • pl. *-ări.* /v. ***expectora***.

expectorație *s.f.* (*med.*) **1** Eliminare prin tuse a produselor (normale sau patologice) din plămîni sau din căile respiratorii superioare; expectorare. **2** Concr. Secreție a căilor respiratorii, eliminată prin tuse; spută, flegmă. ◇ *Expectorație perlată* v. perlat. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *expectoraţiúne s.f.* /<fr. ***expectoration***; cf. lat. *expectorare* „a da afară din piept" <*ex* „în afară", *pectus, -oris* „piept".

expectoraţiúne *s.f.* v. expectorație.

expediă *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică scrisori, bani, colete etc.*) A trimite la destinație prin poștă (electronică), prin mesagerii etc. ◆ Gener. A trimite ceva într-un anumit loc. *Și-a expediat la părinți bagajele.* **2** (*fam*; *compl. indică oameni*) A îndepărta pe cineva, a se descotorosi, a se debarasa de cineva (trimițîndu-l în altă parte). *Pentru că îl incomoda, l-a expediat la film.* ◆ (*compl. indică lucrări, acțiuni etc.*) A face cu ușurință sau în grabă (și superficial). *A vrut să expedieze cercetarea, dar a fost obligat să o ia de la capăt.* **3** (*înv.*; *compl. indică oameni*) A trimite cu o misiune către o destinație îndepărtată. • sil. *-di-a.* prez.ind. *-iez.* și (*înv., pop.*) *espediá vb. I.* /<fr. ***expédier***, germ. ***expedieren***, lat. ***expedīre*** „a degaja".

expediát, -ă *adj.* **1** (*despre scrisori, bani, colete etc.*) Trimis prin poștă (electronică), prin mesagerii etc. **2** (*despre oameni*) De care cineva s-a descotorosit, s-a debarasat; îndepărtat. **3** (*despre lucrări, acțiuni etc.*) Făcut în grabă și superficial. • sil. *-di-at.* pl. *-ți, -te.* și (*înv., pop.*) *espediát -ă*, (*pop.*) *ispediát, -ă adj.* /v. ***expedia***.

expediént *s.n.* Mijloc ingenios de a face față unei situații grele, de a învinge o dificultate. *A utilizat un expedient care l-a ajutat.* ◆ Ext. (*mai ales la pl.*) Mijloc improvizat, adesea ilicit, prin care se procură bani. *Supraviețuia prin tot felul de expediente.* • sil. *-di-ent.* pl. *-e.* /<fr. ***expédient***, lat. ***expedĭens, -ntis***.

expediére *s.f.* Acțiunea de *a expedia* și rezultatul ei; expediție, trimitere. ◆ Debarasare de cineva; îndepărtare a cuiva. • sil. *-di-e-.* pl. *-i.* /v. ***expedia***.

expeditív, -á *adj.* **1** (*despre oameni*) Care rezolvă cu ușurință lucrurile; prompt, iute, operativ. *O persoană expeditivă și eficientă.* ◆ (*despre modul de a acționa, despre fapte, mijloace etc. ale oamenilor*) Care este rapid. ◇ (*adv.*) *Rezolvă expeditiv și bine toate solicitările.* ◆ (*despre gesturi, vorbire etc.*) Care este grăbit, precipitat. **2** (*despre oameni*) Care tratează superficial lucrurile. **3** (*despre fenomene, procese*

etc.) Care se produce cu repeziciune. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***expéditif***.

expeditór, -oáre *s.m., s.f., adj.* **1** (Persoană fizică sau juridică) care expediază scrisori (electronice), pachete, bani etc. **2** (Instituție, birou, for competent) care este organizat anume pentru a trimite adrese, mărfuri etc. • pl. *-ori*, *-oare*. /<fr. ***expéditeur***, it. ***speditore***.

expedíție *s.f.* **1** Călătorie lungă (și anevoioasă) făcută de un grup organizat în regiuni îndepărtate, cu scopuri științifice sau comerciale. ◆ Totalitatea persoanelor care participă la asemenea călătorie. **2** Campanie militară pentru cucerirea unui teritoriu străin, îndepărtat de propria țară, pentru pedepsire, pentru reprimare etc. ◆ Efectiv militar care ia parte la asemenea campanie. **3** Expediere a corespondenței, a coletelor, a mărfurilor etc. <> *Condică de expediție* = registru în care se înregistrează zilnic lista corespondenței expediate de o instituție sau de o întreprindere. *Bon de expediție* = chitanță care însoțește o marfă până la locul de destinație. ◆ Biroul unde se află serviciul de expediere. • pl. *-ii*. g. d. *-iei*. și (*înv.*) *expedițiúne* *s.f.* /<fr. ***expédition***, lat. ***expeditĭo***, ***-onis***.

expediționár, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** Care efectuează o expediție, care se află într-o expediție; care ține de o expediție militară. <> *Corp expediționar* sau *armată expediționară* = totalitatea trupelor care participă la o expediție. ◆ (*subst.*) Membru al unei expediții. **2** *s.m., s.f.* Persoană care participă la o excursie în grup, la o expediție. • sil. *-ți-o-*. pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***expéditionnaire***.

expedițiúne *s.f.* v. expediție.

experiént, -ă *adj.* **1** Care este activ, întreprinzător. **2** Care este cu experiență, priceput. • sil. *-ri-ent*. pl. *-ți*, *-te*. /<lat. ***experiĕns***, ***-ntis***.

experiénță *s.f.* **1** (*mai ales cu determ. care indică domeniul, posesorul etc.*) Totalitatea cunoștințelor pe care oamenii le dobîndesc, în mod nemijlocit, despre lumea înconjurătoare, prin observații, experimente, interacțiunea cu universul exterior, prin raportarea la realități istorice și socioculturale. *Toată comoara de experiență individuală și socială a unei generații... e trecută prin educație* (PĂRV.). <> *Schimb de experiență* = schimb reciproc de informații, cunoștințe, deprinderi dobîndite de o persoană sau de un colectiv de specialiști într-un domeniu de activitate. <> Loc.adj. *Cu experiență* = experimentat, expert. *Făcea lucrurile mai bine decît unul cu experiență* (CĂL.). <> Expr. *A vorbi din experiență* = a discuta ceva în cunoștință de cauză. **2** Repetare voită (la scară de laborator), în condiții determinate, a unui fenomen oarecare din natură, din realitatea înconjurătoare; experiment. *Un laborator în care ar avea loc experiențe extraordinare* (BOGZA). **3** Încercare, probă făcută personal cu ceva, cu scopul de a verifica o teorie, o idee, un fapt etc. *Cunoaștem problema țărănească și din cărți și din experiență* (REBR.). <> Expr. *A face o experiență* = a face o încercare. **4** Ext. Situație, împrejurare neașteptată, neobișnuită (și neplăcută) prin care trece cineva. *Făcuse o „tristă experiență", cum spunea el căsătoriei* (VOIC.). **5** (*filos.*) Totalitatea faptelor și fenomenelor dobîndite prin senzații, elaborate și structurate prin reflecție și verificate prin experimente. • sil. *-ri-en-*. pl. *-e*. și (*înv., pop.*) *experiénție*, *esperiénță*, *esperiénție*, *esperiínță* *s.f.* /<fr. ***expérience***, lat. ***experientĭa***, ***-ae*** <*experīri* „a pune la încercare".

experiénție *s.f.* v. experiență.

experimént *s.n.* **1** (Procedeu de bază în cercetarea științifică, constînd în) provocarea sau modificarea intenționată a unor fenomene în condițiile cele mai propice pentru studierea lor și a legilor care le guvernează; observație provocată; experiență (2). **2** Folosirea cu caracter experimental a unor modalități și tehnici noi; experiență (2). • pl. *-e*. /<germ. ***Experiment***, lat. ***experimentum***, ***-i***.

experimentá *vb. I. tr.* A verifica prin experimente. <> (*abs.*) *Știința descrie și experimentează* (PĂRV.). <> Ext. *A fost experimentată... îndrăzneala de a îmbogăți înnoind tradiția* (PER.) ◆ (*compl. indică obiecte, metode etc.*) A supune la o probă, la o încercare pentru a vedea dacă poate corespunde scopului, cerințelor etc. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***expérimenter***, lat. ***experimentare***.

experimentábil, -ă *adj.* Care poate fi experimentat. • pl. *-i*, *-e*. și (*înv.*) *esperimentábil, -ă* *adj.* /<fr. ***expérimentable***.

experimentál, -ă *adj.* **1** Care este bazat pe experiență, rezultat din experiență, cu titlu de încercare. <> (*adv.*) *Rezultatele analizelor sînt verificate din nou, experimental.* <> *Metodă experimentală* = metodă bazată pe experimente, prin care se ajunge la enunțarea unor legi științifice prin confirmarea sau dezmințirea unor ipoteze. *Psihologie experimentală* = psihologie care are ca obiect observarea obiectivă a reacțiilor și comportamentelor și, ca metodă, verificarea ipotezelor și deducțiilor prin experiență. **2** (*despre terenuri*) Pe care se fac experimente. *Lot experimental.* **3** (*despre produse, materii prime etc.*) Care este utilizat în experimente pentru testarea calității. **4** (*despre opinii, concluzii etc.*) Care rezultă din experimentarea a noi tehnici sau procedee. **5** (*despre activități*) Care urmărește cercetarea și experimentarea unor metode și tehnici noi într-un anumit domeniu. <> *Teatru* (sau *cinematograf*) *experimental* = spectacol teatral sau de film în care sînt utilizate procedee stilistice de avangardă, prin folosirea de mijloace nespecifice domeniului. *Literatură experimentală* = literatură bazată pe experiența autorului și pe căutarea unor modalități expresive, diferite de cele tradiționale, care să se adecveze acelei experiențe. *Fonetică experimentală* v. fonetic. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***expérimental***.

experimentalísm *s.n.* **1** Folosire a experimentului ca mijloc de cunoaștere. **2** Caracter experimental al unor forme ori tehnici de producție artistică sau al unor activități de avangardă. • /<engl. ***experimentalism***, fr. ***expérimentalisme***.

experimentalíst, -ă *adj., s.m.* **1** *adj.* Care ține de experimentalism, care se referă la experimentalism. **2** *s.m.* Adept al experimentalismului. • pl. *-iști*, *-iste* /<engl. ***experimentalist***, fr. ***expérimentaliste***.

experimentáre *s.f.* Acțiunea de *a experimenta* și rezultatul ei; experimentație. • pl. *-ări*. și (*înv.*) *esperimentáre* *s.f.* /v. ***experimenta***.

experimentát, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care posedă multă experiență; care este priceput, competent într-un domeniu. *Un cercetător experimentat și bine informat.* ◆ (*despre mîini, voce etc.*) Care trădează experiența, exercițiul îndelungat. *O cîntărește cu o voce experimentată.* ◆ (*despre privire*) Care trădează pe cineva cu competență, pricepere, rafinament. *Privirea lui experimentată a observat imediat cel mai valoros tablou.* ◆ Ext. (*despre ființe*) Care a trecut prin multe încercări. *Patrocle... e cuminte, experimentat, credincios* (IBR.). **2** (*despre tehnici, metode, teorii etc.*) Care a fost verificat prin experiență, supus unei experiențe. *Au fost adoptate toate tehnicile experimentate.* • pl. *-ți*, *-te*. și (*înv.*) *esperimentát, -ă* *adj.* /v. ***experimenta***.

experimentatór, -oáre *s.m., s.f., adj.* (Persoană) care face experiențe științifice. • pl. *-ori*, *-oare*. /<fr. ***expérimentateur***.

experimentáție *s.f.* Experimentare. ◆ Folosire a experiențelor în încercarea științifică. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***expérimentation***.

expért, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* (*mai ales cu determ. care indică domeniul, felul etc.*) Persoană cu experiență, care posedă cunoștințe temeinice într-un anumit domeniu; specialist de mare clasă. ◆ Spec. Persoană competentă într-un anumit domeniu, însărcinată să facă o expertiză. *Expert contabil.* **2** *adj.* (*despre oameni*) Care denotă pricepere, iscusință, competență într-un anumit domeniu. *Ca unul ce trăise prin preajma teatrului, Eminescu se arată foarte expert în această materie* (CĂL.). ◆ Ext. (*despre părți ale corpului, acțiuni, manifestări etc. ale oamenilor*) Care exprimă, trădează competență, experiență, pricepere. *Mîinile experte ale unui dirijor de cor metodist* (ARGH.). ◆ (*adv.*) În mod competent. *O privi, expert și senzual, de sus pînă jos* (CĂL.). **3** *adj.* (*inform.*) *Sistem expert* = program de exploatare inteligentă a unei baze de date caracteristice unui domeniu particular de aplicație, capabil să ia decizii sau să rezolve probleme pe baza unor cunoștințe prealabile și a unor reguli analitice. • pl. *-ți*, *-te*. și (*înv., pop.*) *espért, -ă* *s.m., s.f., adj.* /<fr. ***expert***, lat. ***expertus***, ***-a***, ***-um*** <*experīri* „a încerca".

expertizá *vb. I. tr.* **1** (*med.*) A supune unei expertize. **2** (*jur., econ.*) A face o expertiză. *Societatea nu-i va da banii, va tărăgăna lucrurile cu expertize* (PER.). • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***expertiser***.

expertizáre *s.f.* Acțiunea de *a expertiza* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***expertiza***.

expertizát, -ă *adj.* Care a suferit o expertiză, care a fost supus unei expertize. • pl. *-ți*, *-te*. /v. ***expertiza***.

expertíză *s.f.* **1** Cercetare de specialitate făcută de un expert, la cererea unui organ de jurisdicție sau de urmărire penală ori a părților, asupra unei stări de fapt, unei probleme, situații contabile etc. a căror lămurire interesează soluționarea cauzei. ◆ Rezultatul constatărilor făcute de către un expert. ◆ Concr. Raport întocmit de un expert asupra cercetărilor făcute. *A început să analizeze expertizele.* **2** (*med.*) *Expertiză medicală* = *a*) stabilire, în urma unui examen medical, a capacității de muncă a cuiva în condițiile solicitărilor fizice și psihice din diferite profesiuni; *b*) (și *expertiză medico-legală*) consultație sau autopsie efectuată de medicul legist în cazuri de rănire, accident, viol, otrăvire, omor etc. pentru clarificarea unor fapte judiciare. *Expertiză de paternitate* = expertiză efectuată în scopul stabilirii filiațiunii, prin examene serologice, antropologice, dactiloscopice și genetice. *Expertiză psihiatrică* (*legală*) = expertiză efectuată în vederea stabilirii diagnosticului unei afecțiuni și a relațiilor acesteia cu eventuale infracțiuni, comise de pacient. **3** (*econ.*) *Expertiză contabilă* = activitate depusă de un personal autorizat de lege pentru reconstituirea realității unor operațiuni economice, în baza cercetării documentelor, datelor și informațiilor furnizate de contabilitate. **4** Aptitudine, pricepere, competență, experiență pe care o are cineva într-un anumit domeniu de activitate. • pl. *-e*. și (*înv.*) *espertíză* *s.f.* /<fr., engl. ***expertise***.

expiá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică greșeli, vinovății etc.*) A ispăși. *Un om nevinovat expiază păcatul unui asasin necunoscut?* (ARGH.). **2** A înceta din viață. • sil. *-pi-a*. prez.ind. *-iez*. /<fr. ***expier***, lat. ***expiare***.

expiábil, -ă *adj.* Care poate fi ispășit. • sil. *-pi-a-*. pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***expiable***, lat. ***expiabĭlis***, ***-e***.

expiatór, -oáre *adj.* Care poate șterge, răscumpăra, ispăși o greșeală. • sil. *-pi-a-*. pl. *-ori*, *-oare*. și *expiatóriu*, *-ie* *adj.* /<fr. ***expiatoire***, lat. ***expiatorĭus***, ***-a***, ***-um***.

expiatóriu, -ie *adj.* v. expiator.

expiáție *s.f.* Ispășire; expiere. • sil. *-pi-a-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și (*înv.*) *expiațiúne* *s.f.* /<fr. ***expiation***, lat. ***expiatĭo***, ***-onis***.

expiațiúne *s.f.* v. expiație.

expiére *s.f.* Acțiunea de *a expia* și rezultatul ei; expiație, ispășire. • sil. *-pi-e-*. pl. *-i*. /v. ***expia***.

expirá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică aerul din plămîni*) A elimina (în procesul respirației). ◆ Poet. A respira. *Se-nșinde la umbră și admiră În ziua de-nviere orașul cum expiră* (ALECS.). **2** *intr.* (*despre contracte, convenții etc.*) A înceta să mai fie valabil, în vigoare. ◆ (*despre termenul unei obligațiuni, al unei polițe, convenții etc.*) A ajunge la scadență. *Termenul arendei a expirat fără reînnoire* (CĂL.). **3** *intr.* (*despre termene, perioade de timp etc.*) A se împlini, a se termina. *Timpul de gîndire a expirat.* ◆ (*despre legitimații, permise etc.*) A-și pierde valabilitatea la o anumită dată, fixată în momentul emiterii. *Pașaportul a expirat.* **4** *intr.* (*despre produse perisabile, mai ales despre alimente, medicamente*) A depăși termenul de valabilitate. *Conservele care au expirat au fost distruse.* **5** *intr.* Fig. A muri, a pieri, a dispărea. ◆ A descrește pe nesimțite, a se stinge. *Părea că-i expiră voința* (IBR.). • prez.ind. *expír*. și (*înv., pop.*) *espirá* *vb. I.* /<fr. ***expirer***, lat. ***exspirare***.

expiránt, -ă *adj.* (*înv.*) Care expiră, care moare. • pl. *-ți*, *-te*. /<fr. ***expirant***.

expiráre *s.f.* Faptul de *a expira*; expirație, săvîrșire; împlinire. ◆ Scadență a unui termen. • pl. *-ări*. și (*înv., pop.*) *espiráre* *s.f.* /v. ***expira***.

expirát, -ă *adj.* **1** (*despre perioade de timp*) Care a luat sfîrșit. *Timpul de așteptare promis a expirat.* **2** (*despre convenții, obligațiuni etc.*) Care nu mai este în vigoare, care s-a încheiat fără a fi reînnoit. *O asemuia cu liniștea încărcată ce urmează unui ultimatum expirat* (VIN.). **3** (*despre produse perisabile, mai ales despre alimente, medicamente*) Al cărui termen de valabilitate este depășit. *A fost amendat pentru că vindea dulciuri expirate.* **4** (*despre legitimații, permise etc.*) Care și-a pierdut valabilitatea la o anumită dată. *S-a legitimat cu un buletin expirat.* **5** (*despre aer*) Care este eliminat (din plămîni). *Aerul*

expirat este... mai cald decît aerul inspirat (ABC). • pl. *-ți, -te.* și (*înv., pop.*) *espirát, -ă adj.* /v. ***expira***.

expirátor, -oáre *adj.* Care ajută, servește la expirație; care ține de expirație. ◇ (*fon.*) *Accent expirator* v. accent. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***expirateur***.

expirație *s.f.* (Act fiziologic de) eliminare din plămîni a aerului inspirat. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *expirațiúne, espirație s.f.* /<fr. ***expiration***, lat. ***ex(s)piratĭo, -onis***.

expirațiúne *s.f.* v. expirație.

explánt *s.n.* (*med.*) Fragment mic de țesut viu, animal sau vegetal, prelevat de la nivelul unui organ sau țesut în vederea transplantării sau a realizării unei culturi de țesut într-un mediu de cultură adecvat. • pl. *-uri.* /<fr. ***explant***, engl. ***explant***; cf. lat. *ex* „în afară", *plantare* „a planta".

explantá *vb. I. tr.* (*med.*) A face un explant. • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***explanter***.

expletív, -ă *adj.* (*gram.; despre cuvinte, expresii*) Care este lipsit de sens, care nu este necesar pentru înțelegerea comunicării, putînd lipsi dintr-o propoziție. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***explétif***, lat. ***expletīvus, -a, -um***.

explicá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică situații, lucruri etc. obscure, neclare*) A face să fie (mai ușor de) înțeles; a lămuri, a clarifica prin cuvinte; a da informații. *Explică bătrînului cum se petrecuseră lucrurile* (D. ZAMF.). ◆ A învăța ceva pe cineva. *I-am explicat cum să ajungă la hotel.* ◇ (*abs.*) *O cronică povestește, o geografie constată și explică* (IORGA). ◆ (*compl. indică lecții, teme etc.*) A expune unei asistențe; a face o expunere în cadrul lecției, a preda. ◆ A arăta, a preciza. *A trebuit să-i explic că nu s-a cheltuit suta schimbată* (BRĂT.). ◆ (*construit cu pron. în dat.*) A înțelege, a pricepe. *Nu-mi explic... cum de vă găsește cîteșitrei în cabinetul medicului* (ARGH.). **2** *intr., tr.* A servi drept lămurire, a constitui o justificare, a reprezenta o motivare a unui fenomen, a unei proprietăți, a unor axiome etc.; a demonstra, a arăta. *A explica un fenomen înseamnă a-l lega de cauzele lui* (VIANU). ◆ (*tr.; compl. indică autori, opere*) A expune, a comenta. *Profesorul a explicat cîteva pasaje din Dante.* **3** *refl.* A-și justifica faptele, vorbele etc. *Caută un moment în care să fii singur cu dînsa, explică-te* (CAR.). ◆ (*refl., tr.*) A (se) lămuri, a (se) înțelege, a găsi sau a constitui o explicație. *I-a explicat ce s-a întîmplat.* ◇ (*refl. pas.*) *Emoția lui... se explica printr-o veche imagine dureroasă* (CĂL.). ◆ (*refl. recipr.; despre două sau mai multe persoane*) A se lămuri asupra unei chestiuni (în litigiu), a limpezi o situație cu scopul de a înlătura un conflict. *Prefera să se explice cu Amidon de față cu soră-sa* (VIN.). • prez.ind. *explíc.* și (*înv., pop.*) *esplicá vb. I.* /<fr. ***expliquer***, lat. ***explicare***.

explicábil, -ă *adj.* Care se poate explica, înțelege (cu ușurință). *Zăpăceala lui Felix era... explicabilă* (CĂL.). ◇ (*adv.; mai ales în constr. eliptice*) *E o sală splendidă... -Explicabil, doamnă* (CE. PETR.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***explicable***, lat. ***explicabĭlis, -e***.

explicáre *s.f.* Acțiunea de *a (se) explica* și rezultatul ei; explicație; explicat[1]. • pl. *-ări.* și (*înv.*) *esplicáre s.f.* /v. ***explica***.

explicát[1] *s.n.* Explicare. • /v. ***explica***.

explicát[2]**, -ă** *adj.* **1** Care este clarificat; lămurit. **2** (*despre fenomene*) A cărui motivare a fost găsită și înțeleasă. **3** (*despre oameni*) Care și-a motivat acțiunile, firea etc. • pl. *-ți, -te.* /v. ***explica***.

explicatív, -ă *adj.* Care explică, care lămurește; care are rolul de a explica; explicator. *Gramatica actuală este și explicativă* (GRAUR). ◇ *Notă explicativă* = explicație, de obicei în josul paginii, în care se dau relații în legătură cu textul sau cu un cuvînt din text. *Dicționar explicativ* = dicționar în care sînt explicate sensurile și întrebuințarea cuvintelor. (*gram.*) *Propoziție relativă explicativă* = propoziție apozitivă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***explicatif***.

explicatór, -oáre *adj.* Explicativ. ◆ (*subst.*) Persoană care explică sau care interpretează ceva. *Ochiul explicatorului vede tot* (ARGH.). • pl. *-ori, -oare.* și (*înv.*) *explicatóriu, -ie, esplicatór, -oáre adj.* /<fr. ***explicateur***, lat. ***explicātor, -oris***.

explicatóriu, -ie *adj.* v. explicator.

explicáție *s.f.* **1** Lămurire amănunțită, clarificare a unei probleme (dificile, obscure), a unui fenomen etc.; explicare. ◇ Expr. *A cere cuiva explicații* (sau *o explicație*) = a cere cuiva socoteală. *A da* (*o*) *explicație* sau *a da explicații* = a se justifica. *A avea o explicație cu cineva* = a discuta cu cineva cu scopul de a se lămuri asupra unui lucru, pentru a înlătura un diferend, un conflict etc. ◆ Scuză, lămurire reciprocă (între două sau mai multe persoane). *De cînd aștept explicația asta între noi!* (H. LOV.). ◆ Predare a unei lecții, expunere a unei teme. *La școală era atent la explicații.* **2** Operație prin care se dezvăluie temeiul sau scopul unei acțiuni, al unui fenomen sau eveniment. *Încerca o explicație pentru ceea ce s-a întîmplat.* ◆ Justificare, motivare a unei acțiuni, a unei atitudini etc. *Îți datorez o explicație.* ◆ Rezultatul actului explicativ; scuză. *Toate explicațiile lui Grigore fură zadarnice* (REBR.). ◇ Concr. *Nu auzea decît explicațiile lui, spuse în șoaptă.* **3** Cauză a unui fenomen, a unei situații, manifestări etc. *Cazul... nu putea să aibă decît două explicații* (BLA.). • pl. *-ii.* și (*înv., pop.*) *esplicáție, (înv.) explicațiúne, esplicațiúne s.f.* /<fr. ***explication***, lat. ***explicatĭo, -onis***.

explicațiúne *s.f.* v. explicație.

explicít[1] *s.n.* Însemnare la sfîrșitul manuscriselor antice și medievale în care se menționează titlul și autorul lucrării, precum și alte informații în legătură cu manuscrisul respectiv. • pl. *-e, -uri.* /<lat. ***explicĭtus, -a, -um***.

explicít[2]**, -á** *adj.* **1** (*despre acțiuni, cuvinte etc. ale oamenilor*) Care este exprimat, enunțat limpede, cu claritate. *Aceste cuvinte erau întîia ei recunoaștere explicită* (IBR.). ◇ (*adv.*) *Vorbește explicit.* **2** (*despre oameni*) Care se exprimă cu claritate. *Dă-mi voie, să fim explicíți* (CAR.). **3** (*mat.; despre relația dintre variabile*) Care definește o funcție. ◆ (*despre funcții*) Care este egal cu o anumită expresie ce conține numai variabilele independente. • pl. *-ți, -te.* și (*înv.*) *esplicít, -ă adj.* /<fr. ***explicite***, lat. ***explicitus***.

explicitá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică fenomene, situații, idei, noțiuni etc.*) A expune, a prezenta, a formula în termeni clari, preciși; a face să devină clar, explicit. **2** (*mat.; despre ecuații, module*) A descompune. • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***expliciter***.

explicitáre *s.f.* Acțiunea de *a explicita* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***explicita***.

explodá *vb. I.* v. exploda.

exploatá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică resurse, bogății naturale, terenuri, obiective economice etc.*) A folosi, a pune în valoare, a obține un profit prin investiții bănești, de muncă etc. *Moșier boem cu pămînturile... rău exploatate* (CĂL.). ◆ A extrage o substanță utilă, un material folositor etc. *A exploatat țițeiul din terenurile sale.* **2** (*compl. indică persoane*) A obține profituri exagerate din munca excesivă (a cuiva). *Patronul i-a exploatat abuziv pe angajați.* ◆ (*compl. indică persoane*) A se folosi în mod abuziv, exagerat de cineva (profitînd de situația de inferioritate a acestuia). *Își exploatează colegii mai tineri.* **3** (*compl. indică țări*) A aservi pe plan economic (și politic) în scopul obținerii de profituri pentru grupurile de afaceri din țara colonizatoare. ◆ (*compl. indică state, zone de influență etc.*) A obține profituri exagerate din aservirea economică a cuiva. ◆ (*în concepția marxistă; compl. indică persoane; despre proprietarii privați*) A-și însuși fără echivalent produsele create prin supramuncă. **4** Fig. A profita de ceva, a trage folos (în mod abuziv) din ceva. *Abia așteaptă vreo gafă ca s-o exploateze* (REBR.). **5** (*compl. indică teme, personaje, fenomene ale naturii, efecte artistice etc.*) A folosi ca sursă de inspirație (pentru crearea unor opere artistice). *Regizorul exploatează la maximum efectele sonore.* • prez.ind. *-ez.* și (*înv., pop.*) *esploátá vb. I.* /<fr. ***exploiter***.

exploatábil, -ă *adj.* (*despre bunuri naturale*) Care poate fi exploatat. *Mina este exploatabilă.* ◆ (*despre persoane*) De la care se poate obține un profit, un folos etc. *Angajații fără contracte de muncă sînt exploatabili.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***exploitable***.

exploatabilitáte *s.f.* Însușirea unui bun de a putea fi exploatat. • /<fr. ***exploitabilité***.

exploatáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a exploata* și rezultatul ei. ◇ *Comoditate în exploatare* v. comoditate. **2** Utilizarea muncii prestate de un angajat pentru obținerea de profit (exagerat). ◆ Fig. Faptul de a profita, de a trage folos în mod abuziv, lipsit de scrupule etc. *Exploatarea naivității unei persoane tinere.* **3** (*mai ales construit cu vb. „a da", de care se leagă prin prep. „în", „spre"*) Inițierea unei exploatații (de terenuri, mine etc.). *A fost dat în exploatare un nou parc de automobile.* **4** (*ind.*) Totalitatea operațiilor de punere în valoare a unui bun natural (extragere a substanțelor minerale utile, a rocilor, a țițeiului, a gazelor) sau a unui sistem tehnic. ◇ *Exploatare la zi* = metodă de extragere a substanțelor minerale utile, a carierelor de piatră etc. în care procesul tehnologic se efectuează sub cerul liber. ◆ Ext. Tăiere de păduri. ◆ Loc unde se exploatează o substanță utilă, o materie primă, resurse naturale etc. *Exploatarea forestieră era la capătul pădurii.* ◇ *Panou de exploatare* v. panou. • pl. *-ări.* și (*înv., pop.*) *esploatáre s.f.* /v. ***exploata***.

exploatát[1] *s.n.* Exploatare a unei proprietăți, investiții etc. *Exploatatul unei moșii* (PER.). • pl. *-uri* /v. ***exploata***.

exploatát[2]**, -ă** *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) de la care se obțin profituri exagerate prin muncă excesivă, din aservire economică etc. ◆ (*în concepția marxistă*) (Persoană) care este nevoită să-și vîndă forța de muncă sub valoarea reală. **2** *adj., s.m., s.f.* Fig. (Persoană) de care se profită (în mod abuziv). *Femeia exploatată și-a cerut un loc demn în familie.* **3** *adj.* (*despre terenuri, mine, păduri etc.*) De unde se obține o substanță utilă, un material folositor; care se află în exploatare. **4** *adj.* (*despre împrejurări, situații etc.*) Care este folosit (în mod abuziv). *Situația exploatată i-a adus un avantaj considerabil.* • pl. *-ți, -te.* și (*pop.*) *esploatát, -ă adj., s.m., s.f.* /v. ***exploata***.

exploatatór, -oáre *adj., s.m., s.f* **1** (Persoană) care obține un profit exagerat din munca altuia, însușindu-și fără echivalent o parte din produsul acestei munci. ◆ (*în concepția marxistă*) (Persoană) care exploatează munca altuia. **2** (Persoană, întreprindere, societate) care exploatează o pădure, un teren, o mină etc. • pl. *-ori, -oare.* și (*înv.*) *esploatatór, -oáre adj., s.m., s.f.* /***exploata*** + *-tor*, după fr. *exploiteur*.

exploatáție *s.f.* **1** Unitate economică, întreprindere care exploatează terenuri, păduri, mine etc. **2** Ext. Teren, pădure, mină etc. care se află în exploatare. **3** Faptul de a exploata resurse, bogății naturale, obiective economice etc.; exploatare (3). *A început exploatația zăcămintelor.* • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *exploatațiúne, (înv., pop.) esploatáție s.f.* /<fr. ***exploitation***.

exploatațiúne *s.f.* v. exploatație.

explodá *vb. I. intr.* **1** (*despre explozive, reactoare nucleare etc.*) A se descompune violent sub acțiunea căldurii sau a unui factor mecanic, degajînd brusc căldură și gaze sub presiune, care produc zguduituri, bubuituri puternice și efectuare rapidă de lucru mecanic; a face explozie. *Obuzele zburau prin aer și explodau* (STANCU). ◇ Expr. *A exploda cu întîrziere* v. întîrziere. ◆ (*tr.*) A face să producă explozie. *Niște explozibile pe care... le exploda nu știu cum de speria toată mahalaoa* (CĂL.). ◆ (*despre aparate care funcționează cu gaze sub presiune*) A se sfărîma din cauza creșterii (peste limite) a presiunii interioare. *Cazanul cu aburi a explodat.* ◆ A sări în aer în urma detonării unei încărcături explozive. *Automobilul a explodat la ora anunțată de teroriști.* ◇ Ext. *Gazeta vecinului de bancă explodă în mîini* (CĂL.). ◆ (*despre gaze*) A izbucni (într-o erupție). **2** (*despre vulcani*) A erupe brusc, a expulza lavă, bombe vulcanice, gaze etc. **3** Fig. (*despre oameni sau despre manifestări, sentimente etc. ale lor*) A izbucni, a se exterioriza brusc și violent (în discuție, prin fapte, acțiuni etc.). *Se uită perplex o fracțiune de secundă, apoi explodă cu o indignare amicală* (REBR.). • pl. *-ez.* și (*pop.*) *explodáá, esploadá vb. I.* /<lat. ***explodĕre*** it. ***esplodere***; cf. fr. *exploser*.

explodáre *s.f.* Acțiunea de *a exploda* și rezultatul ei; explozie. • pl. *-ări.* /v. ***exploda***.

explodát, -ă *adj.* Care a sărit în aer în urma unei explozii. *A găsit resturi din mina explodată.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***exploda***.

explodór *s.n.* Explozor. • pl. *-oare.* /<engl. ***exploder***.

explorá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică regiuni necunoscute sau greu accesibile*) A cerceta, mai ales în scop științific. ◇ Ext. (*refl. pas.*) *Pînă astăzi nu s-au explorat bine toate bibliotecile din Orient* (PER.). ◇ Fig. *Îi plăcea să exploreze ascunzișurile sufletului omenesc.* **2** (*compl. indică terenuri*) A cerceta cu scopul de a stabili posibilitățile de exploatare, de a descoperi și localiza zăcăminte, roci etc. ◇ (*glum.*) *Cel din urmă buzunar fu explorat* (CE. PETR.). **3** (*med.*) A întreprinde o

investigație (clinică sau de laborator). ◆ A observa funcționarea unui organ cu ajutorul instrumentelor și aparatelor speciale. **4** Fig. (*compl. indică situații, probleme, sentimente etc.*) A cerceta atent, a analiza din toate punctele de vedere; a căuta în.... *E un umorist ce a explorat domeniul ridicolului* (E. LOV.). • prez. ind. *-ez.* și (*înv., pop.*) *esplorá vb. I.* /<fr. ***explorer***, lat. ***explorare*** „a căuta în afară".

explorábil, -ă *adj.* Care poate fi explorat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***explorable***.

explorăre *s.f.* **1** Acțiunea de *a explora* și rezultatul ei; explorație. **2** (*geol.*) Complex de cercetări geologice care, în funcție de obiectul studiat și obiectivul urmărit, are drept scop stabilirea limitelor, a condițiilor de zăcământ, a structurii și calității unui corp de substanță minerală utilă etc. **3** (*med.*) Studiul indirect, clinic și paraclinic, al unor structuri anatomice, al organismului în întregime sau al unor procese, fenomene, metabolisme care au loc în organism, cu ajutorul unor aparate, a unor metode fizice, biofizice, chimice, biochimice etc. *Medicul efectuă o explorare a plămânului.* **4** Fig. Examinare sistematică a unei teme, situații, a unui domeniu etc. *Pentru pregătirea unor asemenea lucrări se cere o explorare variată a temelor* (PER.). • pl. *-ări.* /v. ***explora***.

explorát[1] *s.n.* Explorare. • /v. ***explora***.

explorát[2]**, -ă** *adj.* Care a fost cercetat, examinat din toate punctele de vedere. • pl. *-ți, -te.* /v. ***explora***.

exploratív, -ă *adj.* Care explorează, cercetează ceva cu atenție. *Am strecurat o căutătură explorativă pe subt sprincene* (ARGH.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***exploratif***, engl. ***explorative***.

explorátor, -oáre *subst.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care explorează o țară, o regiune etc. necunoscute sau mai puțin cunoscute, în scopuri științifice, economice, culturale etc. <> Fig. (*adj.*) *Se află-n treabă pe lîngă ciocul explorator al cloștii* (ARGH.). **2** *s.m., s.f.* Deschizător de drumuri într-un domeniu oarecare de activitate. *Exploratori de avangardă ai armoniei modale* (PER.). **3** *s.n.* (*telec.*) *Explorator de imagine* = dispozitiv care permite ca fiecăruia dintre punctele imaginii ce urmează a fi transmisă să-i corespundă cîte un impuls de curent electric. **4** *s.n.* (*med.*) Instrument pentru explorarea diverselor organe în vederea stabilirii diagnosticului. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***explorateur***, lat. ***explorātor, -oris***.

exploratóriu, -ie *adj.* Care ține de explorare, care se referă la explorare. *Cercetare exploratorie.* ◆ Care explorează (ceva) cu atenție. • pl. *-ii.* /<fr. ***exploratoire***.

explorație *s.f.* Explorare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *explorațiúne s.f.* /<fr. ***exploration***, lat. ***explorātio, -onis***.

explorațiúne *s.f.* v. explorație.

expiosív, -ă *adj., s.n.* v. exploziv.

explozíbil, -ă *adj., s.n.* (Substanță, amestec) care poate exploda sau care poate produce explozie; exploziv. <> Fig. (*adj.*) *Expresia explozibilă în sufletul cetitorului a unei întregi realități* (IBR.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***explosible***.

explozibilitáte *s.f.* Însușirea de a fi explozibil. • /<fr. ***explosibilité***.

explózie *s.f.* **1** Fenomen fizico-chimic de ardere sau de descompunere rapidă a unor substanțe (în urma unui șoc, a unei variații de temperatură sau de presiune, a adiției unui reactiv), cu degajare mare de căldură și efectuare de lucru mecanic, într-un timp foarte scurt, însoțit de efecte sonore, termice, luminoase. <> *Motor cu explozie* = motor la care arderea combustibilului se face într-un timp foarte scurt și este provocată de o scînteie. <> Loc.vb. *A face explozie* = *a*) a exploda; *b*) fig. (*despre oameni*) a se manifesta brusc, violent; *c*) (*despre prețuri*) a crește foarte mult într-o perioadă scurtă de timp. ◆ Restr. Zgomot puternic, zguduitură, lumină orbitoare care însoțesc această reacție. <> Fig. *Dincolo de pragul ușii deschise e o explozie de lumină* (H. LOV.). **2** Fig. (*mai ales cu determ. precedate de prep. „de", care arată felul, natura etc.*) Manifestare bruscă, izbucnire neașteptată și puternică, dar de scurtă durată, a unui fenomen, a unei acțiuni, a unui sentiment etc. *Primi pe Titu cu o adevărată explozie de bucurie* (REBR.). **3** *Explozie vulcanică* = ieșire bruscă a lavei, a bombelor vulcanice și a gazelor unui vulcan, în timpul unei erupții. **4** Trecere bruscă a unui fenomen de la vechea lui calitate la una nouă, prin distrugerea calității vechi. *Explozie a bolii virale care s-a extins foarte mult.* ◆ Spec. Creșterea bruscă a cantității de informație, a dezvoltării tehnologice etc. *Explozie informatică.* ◆ Creștere (bruscă) a unei populații. <> *Explozie demografică* v. demografic. **5** (*fon.*) Al treilea moment (ultimul) în rostirea consoanelor ocluzive, în care organele vorbirii execută mișcarea de deschidere bruscă a canalului fonator, după ce acesta a fost oprit de un obstacol (limbă, buze etc.). ◆ Deschidere a canalului fonator produsă la inițială de silabă. **6** (*în muzica de jazz*) Punctare foarte puternică executată la baterie. **7** (*impr.*) Ardere a amestecului de carburant și de aer din cilindrul unui motor cu ardere internă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv., pop.*) *esplózie*, (*înv.*) *explozíune s.f.* /fr. ***explosion***, lat. ***explosio, -onis***.

explozia bombei atomice

explozimétru *s.n.* Aparat electronic pentru semnalizarea pericolului de explozie în medii cu gaze și vapori inflamabili. • pl. *-e.* /<fr. ***explosimètre***, engl. ***explosimeter***.

explozíune *s.f.* v. explozie.

explozív, -ă *subst., adj.* **1** *s.n.* Substanță sau amestec de substanțe care, în condiții determinate (prin acțiunea căldurii, a unei ciocniri violente etc.), are capacitatea de a produce o reacție chimică rapidă și violentă, în care se dezvoltă o mare cantitate de căldură și gaze, determinînd o creștere foarte puternică a presiunii într-un spațiu limitat. *Eficacitatea explozivului este colosală* (BEN.). <> Compar. *Te uiți bănuitor la ele, ca la un lucru suspect, ca la o bombă, ca la un exploziv* (SEBAST.). **2** *adj.* Care poate exploda, care provoacă explozie; detonant; explozibil. *Dinamita este explozivă.* <> *Glonț exploziv* v. glonț. ◆ (*despre aparate, mașini etc.*) Care funcționează prin explozia unor substanțe speciale cu care este încărcat. **3** *adj., s.m., s.f.* Fig. (Persoană) cu temperament violent. *Un personaj certăreț, exploziv.* ◆ (*adj.; despre temperament, manifestări etc.*) Care se caracterizează prin violență. *Și-a arătat vechea sa fire explozivă și pamfletară* (E. LOV.). ◆ (*adj.*) Care este susceptibil de a declanșa consecințe grave. *Forță explozivă care se manifestă de cîte ori ceva nu îi este pe plac.* **4** *adj.* (*fon.*) *Sunet exploziv* sau *consoană explozivă* (*și subst. f.*) = consoană a cărei articulare comportă ocluziunea canalului fonator, urmată de deschiderea lui bruscă și de o explozie; sunet sau consoană ocluzivă. • pl. *-i, -e.* și (*înv., pop.*) *explosív, -ă adj., s.n.* /<fr. ***explosif***.

explozivitáte *s.f.* Însușirea de a fi exploziv. • /<fr. ***explosivité***.

explozór *s.n.* Aparat portativ pentru aprinderea capselor electrice detonante; explodor. • pl. *-oare.* /<fr. ***exploseur***.

éxpo *s.n.* Expoziție (internațională) de mari dimensiuni. • /<engl. ***expo***.

expolițiúne *s.f.* (*ret.*) Figură de stil care constă în reluarea unei idei cu alte cuvinte. • pl. *-i.* /<fr. ***expolition***.

exponát *s.n.* Obiect expus într-un muzeu, într-o expoziție sau vitrină. • pl. *-e.* /<rus. ***экспонам***.

exponént, -ă *s.m., s.f.* **1** *s.m., s.f.* (*mai ales cu determ. care indică apartenența*) Persoană sau grup social care reprezintă, apără o idee, un curent etc. *Un om reușește cînd este exponentul unei societăți* (RALEA). **2** *s.m.* (*mat.*) Semn în cifre sau în litere scris sus, cu caractere mai mici, la dreapta unui număr sau a unei mărimi matematice, pentru a arăta puterea la care se ridică acesta. **3** *s.m.* Semn în cifre sau litere scris sus, în dreapta unui cuvînt (dintr-un text), prin care se face trimitere la note, la referințe bibliografice etc. **4** *s.m.* (*muz.*) Cifră sau literă, pusă sus la stînga unei alte cifre sau litere, care indică octava din care face parte un anumit sunet. **5** *s.m., s.f.* (*a. plast.*) Expozant. **6** *s.m., s.f.* (*jur.; înv.*) Persoană care își expune pretențiile într-un proces. • pl. *-ți, -te.* și (*înv.*) *esponént, espunént s.n.* /<germ. ***Exponent***, engl. ***exponent***, lat. ***exponens, -ntis***.

exponențiál, -ă *adj.* **1** (*mat.; despre curbe, funcții etc.*) Care conține un exponent variabil, nedeterminat sau necunoscut. ◆ (*despre funcții*) A cărei variabilă independentă apare într-un exponent. ◆ (*despre ecuații; și subst. f.*) Care conține necunoscuta la exponent. ◆ (*despre fenomene*) A cărei lege de variație este o funcție exponențială. <> *Creștere exponențială* = *a*) (*mat.*) creștere prin ridicare repetată la o putere; *b*) ext. creștere foarte rapidă. *Creșterea exponențială a prețurilor.* **2** Care este reprezentativ pentru o categorie de elemente de același fel. *Factor exponențial.* • sil. *-ți-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***exponentiel***, engl. ***exponential***.

exponențialitáte *s.f.* Caracter exponențial. • sil. *-ți-a-.* /***exponențial*** + ***-itate***.

exponometríe *s.f.* **1** Capitol al opticii fotografice care se ocupă cu studiul duratei de expunere a materialelor fotografice. ◆ Totalitatea operațiilor prin care se stabilește și se realizează cantitatea optimă de lumină ce trebuie să impresioneze un material fotografic spre a obține o imagine corectă. **2** Tehnică a construcției și folosirii exponometrelor. • g.-d. *-iei.* /***exponometru*** + ***-ie***; cf. fr. *exposométrie*.

exponométru *s.n.* Instrument folosit pentru stabilirea duratei de expunere optimă la lumină a unui film sau a unei plăci fotografice; pozometru. • pl. *-e.* /<germ. ***Exponometer***, rus. ***экспонометр***; cf. fr. *exposemètre*.

expórt *s.n.* Faptul de *a exporta*; totalitatea operațiilor cu caracter comercial prin care o parte din mărfurile produse, prelucrate, completate sau reparate într-o țară se scot și se vînd pe piața altor țări; exportare. <> *Export invizibil* = vindere de servicii în (sau către) alte țări (operații de transport, asigurare, credit, licențe, servicii de turism etc.). *Export de capital* = plasare de capital în alte țări în vederea obținerii de profituri mai ridicate decît prin plasarea în interiorul propriei țări. *Primă de export* v. primă. ◆ Concr. Totalitatea mărfurilor exportate. • pl. *-uri.* și (*înv., pop.*) *espórt s.n.* /<germ. ***Export***.

exportă *vb. I. tr.* (*compl. indică mărfuri*) A trimite peste hotare pentru vînzare sau pentru schimb comercial. <> Ext. (*refl.*) *Opera, dacă e cîntată, se exportă imediat* (RALEA). ◆ A vinde servicii cumpărătorilor din alte țări. • prez.ind. *expórt.* și (*înv.*) *esportá vb. I, exportarisí vb. IV.* /<fr. ***exporter***, lat. ***exportare***.

exportábil, -ă *adj.* (*despre mărfuri*) Care poate fi exportat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***exportable***.

exportabilitáte *s.f.* Calitatea de a fi exportabil. • /***exportabil*** + ***-itate***.

exportáre *s.f.* Acțiunea de *a exporta* și rezultatul ei; export. • pl. *-ări.* /v. ***exporta***.

exportarisí *vb. IV.* v. exporta.

exportát, -ă *adj.* (*despre mărfuri, produse etc.*) Care este trimis peste granița unei țări pentru a fi vîndut sau schimbat. *Mărfurile exportate au fost verificate atent.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***exporta***.

exportatór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (Persoană, societate comercială, țară etc.) care exportă mărfuri, produse, capital etc. sau care se ocupă cu exportul. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***exportateur***.

exportáție *s.f.* (*înv.*) Export. • pl. *-ii.* și *exportațiúne, eportáție s.f.* • g.-d. *-iei.* /<lat. ***exportatio, -onis***, fr. ***exportation***.

exportațiúne *s.f.* v. exportație.

exportuí *vb. IV. tr.* (*înv.*) A exporta. • prez.ind. *-iesc.* /***exporta*** + ***-ui***.

expozá *vb. I. tr., refl.* (*înv.*) A (se) expune. • prez.ind. *-ez.* și *expozarisí vb. IV.* /<fr. ***exposer***.

expozábil, -ă *adj.* Care poate fi expus (într-un muzeu, într-o expoziție). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***exposable***.

expozánt, -ă *s.m., s.f.* Persoană care expune ceva (la un muzeu, la o expoziție etc.). <> (*adj.*) *La vernisaj au participat toți artiștii expozanți.* • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***exposant***.

expozarisí *vb. IV.* v. expoza.

expozéu *s.n.* **1** Prezentare dezvoltată, amănunțită și sistematică, expusă oral sau scris, a unor fapte, a unei situații, a unor idei etc.; dare de seamă. **2** (*ret.*) Înfățișarea unor fapte, într-o formă clară și concisă, pentru ca oratorul să-și poată întemeia pe ele argumentarea. ◆ Ext. Partea introductivă a unei piese de teatru; prolog. • pl. *-uri.* /<fr. ***exposé***.

expozitív, -ă *adj.* (*despre lecții, texte etc.*) În care se expune; care explică, prezintă. <> *Metodă expozitivă* = metodă de predare în învățămînt care constă în prezentarea conținutului lecției sub forma unei expuneri. *Propoziție expozitivă* = propoziție enun-

ţiativă. ◆ (*despre stilul unei creaţii artistice*) Prezentat în forma unei expuneri, a unei naraţiuni. *Extinde... referinţele sumare din scenele expozitive* (VIANU). ◆ Ext. (*despre ton*) Care este rece, sec. *Am asigurat-o cu tonul cel mai expozitiv posibil, că nu ţin la nimeni* (IBR.). • pl. *-i, -e.* şi (*înv.*) *espozitiv, -ă adj.* /<fr. ***expositif***, engl. ***expositive***.

expoziţie *s.f.* **1** Prezentare organizată, publică, a unor lucrări de artă, a unor produse etc. selecţionate (pentru a pune în lumină specificul unei activităţi sau în scop artistic, instructiv). *I s-a organizat pictorului o expoziţie retrospectivă.* ◇ *Expoziţie itinerantă* v. itinerant. ◇ Compar. *Era întinsă pe un fotoliu ca la o expoziţie de modă* (VIN.). ◆ Loc, clădire, special amenajate, unde sînt expuse aceste obiecte. *În expoziţie ai de gînd să pui şi proiectele lui?* (CĂL.). **2** Parte a unei opere literare, situată la începutul acesteia, în care se schiţează datele fundamentale ale acţiunii, circumstanţele, personajele etc. **3** (*muz.*) Prima secţiune a unei compoziţii muzicale, mai ales a unei sonate sau a unei fugi, care cuprinde expunerea temelor de bază, a subiectului. **4** (*log.*) Premisa majoră a unui silogism. **5** Expunere, relatare, istorisire. *Lipsă de continuitate în expoziţia unei idei părăsită brusc* (E. LOV.). **6** Orientare a unui teren, a unei clădiri etc. faţă de punctele cardinale sau faţă de alte puncte de reper. ◆ (*geol.*) Direcţie către care este orientat un versant. **7** (*arhit.*) Aşezare a unui obiect, a unei opere de artă, a unei clădiri etc. faţă de un punct de reper, faţă de punctele cardinale sau plasare astfel încît să poată fi privit în condiţii optime. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi *expoziţiúne*, (*înv., pop.*) *espoziţie, espoziţiúne s.f.* /<fr. ***exposition***, lat. ***expositĭo, -onis***.

expoziţional, -ă *adj.* Care ţine de expoziţie, care se referă la expoziţie. *Spaţiul expoziţional a fost umplut în întregime.* • sil. *-ţi-o-.* pl. *-i, -e.* /<engl. ***expositional***.

expoziţiúne *s.f.* v. expoziţie.

expré *adv.* v. expres[2].

exprés[1], -ă *adj.* **1** *Scrisoare* (*recomandată*) *expresă* sau *colet expres* = scrisoare sau colet care ajunge la destinaţie mai repede, în schimbul unei suprataxe. **2** *Bufet expres* (şi *subst. n.*) = bufet în care se servesc, foarte repede şi la preţuri accesibile, micul dejun, cina sau numai aperitive, gustări. *Cafea expres* = cafea espresso, v. espresso. **3** *Tren expres* (şi *subst. n.*) = tren care merge cu viteză mare, oprindu-se numai în staţiile importante. • pl. *-şi, -se, n. -uri.* /<fr. ***exprès***, lat. ***expressus*** <*exprimĕre* „a exprima".

exprés[2], -ă *adj., adv.* **1** *adj.* (*despre acţiuni, manifestări etc. ale oamenilor*) Care este exprimat clar, care nu lasă nici un fel de îndoială. *Au ordin expres ca pe acest domn să nu-l primească* (CAR.). **2** *adv.* Special pentru...; precis, anume. *A descoperi un principiu nou ce nu este expres impus* (CONTA). **3** *adj.* (*jur.*) Care este formulat, exprimat în termeni clari, fără echivoc. *Actele... nu lipsesc de a cuprinde, ca o clauză expresă, întreţinerea mănăstirilor* (ODOB.). • pl. *-şi, -se.* şi *expré adv.*, (*înv.*) *esprés, -ă adj.* /<fr. ***exprès***, lat. ***expressus, -a, -um***.

expresie *s.f.* **1** Exprimare. *Scriitorul foloseşte o expresie laconică.* ◆ (*lingv.*) Construcţie sintactică, îmbinare concisă (fixă) de cuvinte, care exprimă, de obicei în mod figurat, o idee, un sentiment. **2** Fig. Manifestare, redare a ideilor, a sentimentelor etc. prin intermediul cuvintelor, al gesturilor, culorilor, liniilor, sunetelor, prin mimică etc. *Sunetele sînt mijlocul de expresie a muzicii.* **3** (*log.*) Formulă compusă dintr-un operator şi variabile propoziţionale. **4** Înfăţişare exterioară a figurii, care reflectă starea sufletească a omului. *Are o expresie nedumerită.* ◇ (*psih.*) *Expresii emoţionale* = manifestări vizibile ale emoţiilor sub forma unor reacţii vegetative (paloare, lacrimi, transpiraţie), motorii (mimică) sau fonetice-verbale (schimbarea intensităţii vorbirii). **5** (*mat.*) Ansamblu de numere, litere etc. legate între ele prin simboluri de operaţii matematice (adunare, înmulţire etc.). ◇ *Expresie raţională* v. raţional. ◆ Formulă care exprimă raporturi matematice. **6** (*inform.*) Combinaţie de valori, operatori şi identificatori care conduce la un rezultat. **7** (*muz.*; *la instrumentele cu coarde*) Mişcare oscilatorie a degetelor pe o coardă pentru a obţine vibraţie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi (*înv.*) *expresiúne s.f.* /<fr. ***expression***, lat. ***expressĭo, -onis***.

expresionísm *s.n.* **1** Curent literar şi artistic modern, apărut în Germania la începutul sec. 20, caracterizat prin tendinţa exagerată de a pune în lumină trăirile interioare (în special stări de durere, spaimă, uimire, confuzie, nelinişte), reliefarea subiectivă a contradicţiei dintre individ şi lumea înconjurătoare, lipsa de perspectivă, solitudinea, în plan stilistic practicînd intensitatea expresiei şi respingerea realismului şi a estetismului literar, iar în muzică, disoluţia limbajului muzical tonal, care conduce spre dodecafonie. **2** Ext. Orice formă de artă care vizează intensitatea expresiei. *Părăseşte expresionismul formei şi prezintă o construcţie dramatică obişnuită.* ◆ Stil de arhitectură care acordă prioritate expresiei prin stilizări, uneori exagerate. • sil. *-si-o-.* /<germ. ***Expresssionismus***, fr. ***expressionnisme***.

expresioníst, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *s.m., s.f.* Pictor, muzician, scriitor etc. care aparţine expresionismului; adept al expresionismului. *Expresioniştii au căutat să exprime impresiile foarte personale.* **2** *adj.* Care aparţine expresionismului sau expresioniştilor, care se referă la expresionism sau la expresionişti, caracteristic expresionismului sau expresioniştilor; care reprezintă expresionismul. • sil. *-si-o-.* pl. *-işti, -iste.* /<germ. ***Expressionist***, fr. ***expressionniste***.

expresiomístic *s.n. art.* Ceea ce ţine de expresionism. *Nu se diferenţiază îndeajuns expresionisticul de caricatural* (BLA.). • sil. *-si-o-.* /***expresionist*** + *-ic*.

expresiúne *s.f.* v. expresie.

expresív, -ă *adj.* **1** (*despre manifestări, gesturi etc.*) Care este viu, plastic, sugestiv, elocvent. *Gestul generos este expresiv pentru dezvăluirea caracterului său.* ◆ (*despre fizionomie, privire, glas etc.*) Care reflectă în mod pregnant, cu putere, stări interioare, senzaţii, atitudini etc. *O figură inteligentă şi expresivă.* **2** (*lingv.*; *despre cuvinte, morfeme, construcţii etc.*) Care este propriu pentru a exprima sugestiv sentimente, judecăţi de valoare etc. *Fraze scurte şi expresive.* **3** (*despre creaţii, opere de artă sau despre stiluri, curente etc.*) Care are calitatea de a evoca ceva în imagini vii, de a reda, a reproduce ceva în mod convingător, sugestiv sau de a servi ca mijloc de expresie artistică. *În prezentarea perioadei de criză socială, romanul său este expresiv.* **4** (*despre oameni*) Care are însuşirea de a-şi arăta sau de a-şi face cunoscute sentimentele, atitudinile etc. în mod deschis, direct. *I s-a părut un om expresiv şi convingător.* **5** Care exprimă ceva în mod viu, plastic; de expresie. *Posibilităţile expresive ale artei.* • pl. *-i, -e.* şi (*înv., pop.*) *espresív, -ă adj.* /<fr. ***expressif***.

expresivitáte *s.f.* **1** Calitatea de a fi expresiv prin manifestare, exprimare, fizionomie etc. *Chipul personajului avea o expresivitate deosebită.* **2** Exprimare (artistică) vie, clară, sugestivă prin intermediul cuvintelor sau al limbajului artistic. *Criticul a vorbit despren expresivitatea muzicii lui Debussy.* **3** (*biol.*) Grad de variabilitate fenotipică a unui caracter, a unei însuşiri controlate de o genă. • pl. *-ăţi.* /<fr. ***expressivité***.

expresór *s.n.* Aparat electric folosit la prepararea cafelei. • pl. *-oare.* /de la *[cafea] expres*.

expréssis vérbis *loc.adv.* (*jur.*) În termeni expliciţi. • /<lat. ***expressis verbis***.

exprésso *adj.invar.* v. espresso.

exprimá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică idei, concepţii, sentimente etc.*) A(-şi) face cunoscut, a formula, a reproduce prin cuvinte, deschis, direct. *Nimeni nu poate să exprime prin cuvinte întocmai aceea ce simte şi cugetă* (CONTA). ◇ (*refl. pas.*) *În legătură cu sistemul fonetic al latinei populare s-au exprimat... păreri eronate* (IVĂN.). ◇ (*despre abstracte*) *Copilăria exprimă candoare.* ◇ (*despre fizionomie, gesturi sau despre privire, ochi, voce etc.*) *Figura lui exprimă o mare nedumerire* (ARGH.). ◇ Expr. *A-şi exprima condoleanţele* sau *a exprima condoleanţe* (*cuiva*) = a-şi manifesta faţă de cineva regretul şi compasiunea pentru decesul unei rude, al unei persoane apropiate. *A(-şi) exprima recunoştinţa* (sau *mulţumirile, părerea de rău etc.*) (*pentru ceva*) = a(-şi) arăta faţă de cineva sentimentele de recunoştinţă (sau de mulţumire, părere de rău etc.) în mod direct şi explicit, cu un anumit prilej sau în cadrul unui protocol. *A exprima scuze* v. scuză. **2** *tr., refl.* A(-şi) manifesta, a comunica ceva prin intermediul altui limbaj decît vorbirea. *Un bărbat cu adevărat vesel... nu se exprimă prin răcnete* (PRED.). ◆ Spec. A manifesta, prin gesturi. *Să exprime prin rotaţii aeriene de mînă adeziunea lui totală* (CĂL.). **3** *refl.* (*despre oameni*; *mai ales cu determ. care arată felul de a vorbi sau conţinutul enunţului*) A rosti, a spune, a vorbi, a zice, a afirma ceva. *Este un om orgolios... distant, căruia îi place să se exprime aluziv* (CONST.). ◇ Expr. *Dacă pot* (*ca*) *să mă exprim aşa* (sau *astfel*) = (*adesea în constr. incidente fără val. semantică*) dacă îmi este permis să vorbesc (sau să vorbim) astfel; ca să zic aşa. (*După*) *cum se exprimă* (*cineva*), se spune pentru a arăta că o apreciere, o opinie (considerată notorie) a fost formulată de către o anumită persoană, la care se face trimitere. ◇ Sinec. *Tăcută-i era buza şi inima sa numai se exprima fierbinte* (HEL.). ◆ (*tr.*; *constr. cu pron. în dat.*) A-şi spune o părere, o opinie etc. *Şi-a exprimat părerea în mod categoric.* **4** *refl., tr.* Ext. A-şi reda sentimentele, senzaţiile etc. în limbaj artistic (literar, muzical, plastic, poetic, prin mimică, dans etc.). *Scriitorii noştri... sînt ispitiţi să se exprime cît mai felurit* (PHIL.). ◆ (*tr.*; *despre domenii ale artei sau creaţii artistice, stiluri, procedee etc.*) *Pictura sa exprimă impresiile în mijlocul naturii.* ◆ (*refl.*) A utiliza cuvintele, sunetele, culorile, formele, mişcarea etc. ca mijloc de expresie artistică. *Poetul se exprimă fără piedici.* **5** *tr.* (*despre limbă, fraze, cuvinte etc.*) A avea sau a da o anumită semnificaţie; a reprezenta, a semnifica; a defini. *Care limbă e-ndestul de bogată ca să poată exprima acea nemărginire de simţiri* (EMIN.). ◆ (*tr., refl. pas.*) A (se) concretiza; a (se) materializa. *De la douăzeci încoace, numeralul cardinal se exprimă prin perifraze* (COT.). ◆ Ext. A constitui un simbol; a întruchipa (ceva). *Şarpele exprimă eternitatea pentru că nu are nici început, nici sfîrşit* (E. BAR.). **6** *tr., refl.* A se echivala prin semne, simboluri etc. convenţionale sau prin unităţi internaţionale; a se stabili, a reprezenta o legătură între mai multe mărimi printr-o relaţie matematică, fizică etc. *Baza şi înălţimea dreptunghiului au lungimile exprimate prin numere întregi.* ◇ Spec. *Valoarea adevărată a banilor exprimată în monede actuale.* **7** *refl.* A-şi afirma prezenţa, existenţa; a se face simţit, cunoscut. *Să lăsăm destinul acestei ţări să se exprime prin noi* (CĂL.). **8** *tr.* (*despre alegători*; *compl. indică voturi*) A-şi arăta opţiunea electorală, prezentîndu-se la vot. *Mai bine de jumătate din alegători şi-au exprimat votul pînă la prînz.* ◆ Ext. A-şi arăta opţiunea pentru un anumit candidat. ◇ (*refl.*) *Alegătorii s-au exprimat pentru actualul primar.* • prez.ind. *exprím,* (*înv.*) *-ez.* şi (*înv., pop.*) *esprimá vb. I.* /<fr. ***exprimer***, lat. ***exprimĕre***.

exprimábil, -ă *adj.* Care poate fi exprimat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***exprimable***.

exprimáre *s.f.* **1** Expunere, formulare, manifestare prin cuvinte sau prin gesturi a unor sentimente, impresii, idei etc. *O exprimare elegantă şi concisă.* ◇ *Libertate de exprimare* v. libertate. ◆ Spec. (Mod de) comunicare prin intermediul cuvintelor. *Prefera exprimarea scrisă.* ◆ Pronunţare a unor cuvinte. *Făcea eforturi de exprimare a cuvintelor străine.* ◆ Reprezentare a unui semn lingvistic; expresie. **2** (Mod de) redare, de reflectare a unor realităţi, idei, a sentimentelor, a senzaţiilor prin mijloace artistice (în limbaj muzical, plastic, poetic, prin mimică, dans etc.). *O exprimare plastică, cu efecte coloristice.* **3** Exteriorizare, manifestare (prin fizionomie, privire, voce etc.) a gîndurilor, a sentimentelor etc. *Prefera exprimarea imediată şi fără ocolişuri.* **4** Echivalarea prin semne, simboluri (convenţionale) sau prin relaţii matematice. *Exprimarea valorică a operaţiunii economice.* • pl. *-ări.* şi (*înv., pop.*) *esprimáre s.f.* /v. ***exprima***.

exprimát, -ă *adj.* **1** (*despre sentimente, impresii, idei etc.*) Expus prin cuvinte. **2** (*despre sentimente, senzaţii etc.*) Redat în limbaj muzical, plastic, poetic, prin mimică, dans etc. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***exprima***.

ex-prim-ministru *s.m.* Fost prim-ministru. • pl. *-ştri.* /***ex-*** + ***prim-ministru***.

ex-profesór, -oáră *s.m., s.f.* Fost profesor. • pl. *-ori, -oare.* /***ex-*** + ***profesor***.

expromisiúne *s.f.* (*jur.*) Preluare de către un terţ a datoriilor unui debitor, fără a fi delegat de acesta • pl. *-i.* /<lat. ***expromissio, -onis***, fr. ***expromission***.

expropiá *vb. I.* v. expropria.

expropriá *vb. I. tr.* (*jur.*) **1** (*compl. indică persoane fizice sau juridice*) A deposeda pe cineva de o proprietate, de un bun etc., trecîndu-le în proprietatea statului, în virtutea unei legi, pentru cauze de utilitate publică. **2** (*compl. indică proprietăţi, bunuri etc.*)

A prelua de la cineva și a trece în proprietatea statului în virtutea unei legi pentru cauze de utilitate publică (prin acordarea unei despăgubiri). • sil. *-pri-a.* prez.ind. *-iez.* și *(înv.) espropriá, expropiá vb. I.* /<fr. ***exproprier***.

expropriábil, -ă *adj.* Care urmează a fi expropriat. • sil. *-pri-a-.* pl. *-i, -e.* /***expropria*** + *-bil.*

expropriát, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană, teren, proprietate etc.) care a fost supus exproprierii. • sil. *-pri-at.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***exproprié***.

expropriatór, -oáre *s.m., s.f.* Persoană care expropriază. • sil. *-pri-a-.* pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***expropriateur***.

expropriáție *s.f.* Expropriere. • sil. *-pri-a-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***expropriation***.

expropriére *s.f.* Acțiunea de *a expropria* și rezultatul ei; expropriație. • sil. *-pri-e-.* pl. *-i.* /v. ***expropria***.

expugnábil, -ă *adj.* Care poate fi luat cu forță; care poate fi cucerit. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***expugnable***.

expúlsie *s.f.* **1** (*fiz.*) Împingere în afară a unui gaz, a unui lichid etc. **2** (*med.*) Eliminare din organism a unui produs fiziologic sau patologic, a unui corp străin. ◆ Ext. Ultima fază a procesului nașterii în care fătul este împins afară din corpul mamei. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *expulsiúne s.f.* /<fr. ***expulsion***, lat. ***expulsio***, ***-onis***.

expulsiúne *s.f.* v. expulsie.

expulzá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică cetățeni străini*) A dispune, printr-un act al puterii de stat, ca cineva să părăsească teritoriul țării în care se află. ◆ A trimite peste graniță după ce a executat o pedeapsă sau pentru că prezența sa pe teritoriul statului nu mai este dorită. **2** Ext. (*compl. indică persoane*) A exclude, a îndepărta pe cineva dintr-un loc, dintr-un anturaj, dintr-o colectivitate etc. *L-au expulzat dintre ei, considerîndu-l necinstit.* **3** (*med.; compl. indică produse fiziologice, patologice, corpuri străine etc.*) A elimina, a impinge afară, a sili să iasă. **4** A scoate, a da afară. **5** (*chim.; compl. indică particule, gaze, lichide etc.*) A evacua (cu putere). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***expulser***, lat. ***expulsare***.

expulzáre *s.f.* Acțiunea de *a expulza* și rezultatul ei; expulzat[1]. • pl. *-ări.* /v. ***expulza***.

expulzát[1] *s.n.* Expulzare. • /v. ***expulza***.

expulzát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre persoane*) Care a fost izgonit dintr-o țară; exilat. **2** (*despre particule, substanțe etc.*) Care a fost eliminat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***expulza***.

expunătór *s.m.* (*înv.*) **1** Expozant. **2** Conferențiar, prezentator. • pl. *-i.* /***expune*** + *-tor.*

expuncțiúne *s.f.* (*filol.*) Terminare, încheiere. ◆ Marcarea printr-un punct (pus deasupra sau dedesubtul unei litere, unui cuvînt etc.) a unei anulări. ◆ Scoatere a unor cuvinte, litere etc. dintr-un text. • pl. *-i.* /<lat. ***expunctio***, ***-onis***, fr. ***exponction***.

expúne *vb. III.* **1** *tr.* (*compl. indică idei, teorii, planuri etc.*) A prezenta, a arăta, a reda prin cuvinte, a face cunoscut; a relata, a explica. *Ideile mele politice au fost expuse într-o memorabilă conferință* (ARGH.). <> (*abs.*) *Scriitorul nu expune, ci demonstrează* (VIANU). ◆ (*compl. indică fapte, întîmplări, manifestări etc.*) A înfățișa, a descrie într-o desfășurare gradată pentru a informa, a face cunoscut; a istorisi, a povesti. *Rămase mișcat de sinceritatea glumeață și plină de grație cu care... își expunea cazul* (CĂL.). **2** *tr.* A așeza la vedere pentru a atrage atenția. *Steagul și armele sale naționale să fie expuse la vederea mai multor milioane de vizitatori* (ODOB.). ◆ (*compl. indică lucruri, obiecte selecționate care au o anumită valoare, produse etc.*) A arăta publicului, a face să fie văzut de toată lumea în vederea cumpărării, a consumului etc. *Serviciul se făcea după o anume ordine, unele feluri fiind expuse pe masă* (CĂL.). ◆ Spec. (*compl. indică opere de artă, vestigii arheologice etc.*) A prezenta privirii și atenției publicului într-o expoziție, într-un muzeu etc. *Obiectele de aur de la Petroasa vor fi expuse fără primejdie în Paris* (ODOB.). <> (*abs.*) *Expunînd cu impresioniștii, Cézanne se oferă ca o victimă sigură a ironiilor* (OPR.). ◆ Fig. A arăta ceva ostentativ. *Capetele celor doi vinovați au fost expuse la vedere* (OȚETEA). <> Fig. *Medicii își expun valoarea la mica publicitate* (ARGH.). ◆ (*compl. indică sentimente, stări, senzații etc.*) A dezvălui, a descrie, a da pe față. *În puține cuvinte-i expuse a sa recunoștință* (PER.). ◆ Ext. A exprima într-o operă de artă. *Voi lua cuvinte Să expun a mea durere și-acel plîns* (ASACHI). **3** *tr.* (*compl. indică obiecte, substanțe, plante etc.; urmat de determ. introduse prin prep. „la", „în", „spre" etc.*) A așeza, a plasa într-o anumită poziție, în așa fel încît să se poată exercita asupra lui o influență, o acțiune etc.; a orienta spre... *O livadă expusă spre sud.* **4** *tr., refl.* (*mai ales cu determ. în dat. sau introduse prin prep. „la"*) A pune sau a se afla în fața unei primejdii, a unei boli, într-o situație periculoasă etc. *N-aș fi nebun să vă expun la primejdii* (CAR.). ◆ A pune sau a se afla într-o situație neplăcută, conflictuală. *Mă lasă să mă expun, să pună slăbiciunea stăpînire pe mine* (PRED.). **5** *tr.* A face să sufere acțiunea unor agenți fizici, chimici, a unor factori meteorologici etc. *Se acumulează zăpada spulberată în locurile expuse vînturilor* (CHIR.). **6** *tr.* A supune acțiunii luminii un material fotosensibil (film, hîrtie etc.) pe timp limitat, în vederea obținerii unui clișeu sau a unei fotografii. • prez.ind. *expún.* /<lat. ***exponĕre***, după *pune*.

expúnere *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *expune* și rezultatul ei. **1** Prezentare a unei situații, realități, stări etc. pentru a fi cunoscute. *Vom proceda îndată la expunerea celor ce ne-au venit pînă acum la cunoștință* (ODOB.). <> *Expunere de motive* = prezentare a unui proiect (de act normativ), cu sublinierea soluțiilor noi, mai importante, și a motivării acestora. ◆ Descriere, istorisire a unui fapt, a unui eveniment sau a unui șir de fapte, de evenimente, de manifestări (într-o desfășurare gradată); narare, relatare. *Expunerea celei de pe urmă lupte pe care Moldova o mai încearcă spre a dobîndi neatîrnarea* (XEN.). ◆ Concr. Ceea ce se expune, se relatează, se descrie; narațiune, povestire. *Vorbitorul a scurtat expunerea.* ◆ Ext. Exprimare. *Expunerea a fost confuză.* **2** Așezare, amplasare a unei ființe, a unui obiect la vedere pentru a atrage atenția publică. ◆ Prezentare a unei opere de artă privirii și atenției publicului (în cadrul unei expoziții). *Celelalte gravuri aflate în expunere se situează, în general, pe linia scenelor biblice* (PER.). ◆ Arătare ostentativă a ceva. *Îl deranja expunerea luxului fără măsură.* **3** Orientare, plasare în spațiu a unor obiecte, case, plante etc. astfel încît să fie supuse unei acțiuni, unei influențe. *Spalierul asigura o expunere egală a strugurilor la soare* (GIUR.). **4** Supunere a cuiva sau a ceva la un risc, la o primejdie, la o situație periculoasă. *A evitat expunerea la microbi.* ◆ Punerea cuiva într-o situație neplăcută. **5** Supunere a unui material fotosensibil la acțiunea luminii pe timp limitat, în vederea obținerii unui clișeu sau a unei fotografii. **6** (*muz.*) Expoziție. ◆ Parte a unei fugi în care subiectul apare în întregime la una din voci sau care trece o dată la fiecare dintre vocile participante. **7** (*fiz.*) Mărime dozimetrică pentru măsurarea ionizării produse în aer de radiațiile X și caracterizată prin suma sarcinilor electrice ale tuturor ionilor de același semn produși de un fascicul de protoni în unitatea de volum de aer. • pl. *-i.* și (*înv., pop.*) *espúnere s.f.* /v. ***expune***.

expurgă *vb. I. tr.* (*compl. indică pasajele care sînt sau par a fi incompatibile cu anumite idei, principii politice*) A elimina dintr-o carte. • prez.ind. *expúrg.* /<fr. ***expurger***, lat. ***expurgare***.

expurgáre *s.f.* Acțiunea de *a expurga* și rezultatul ei; expurgație. • pl. *-ări.* /v. ***expurga***.

expurgáție *s.f.* Expurgare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***expurgation***.

expús, -ă *adj.* **1** (*despre idei, teorii, planuri etc.*) Care a fost formulat, enunțat (public). *Să-ți aperi vederile expuse, dacă urmezi a crede că sînt adevărate* (GHER.). ◆ (*despre situații, realități, stări etc.*) Prezentat, descris, relatat pentru a fi cunoscut. **2** (*despre ființe, obiecte*) Așezat la vedere pentru a atrage atenția publică, pentru a fi cercetat, evaluat etc. *Nu izbutea să determine obiectele expuse și să rețină prețurile* (CĂL.). ◆ (*despre opere de artă, vestigii arheologice etc.*) Prezentat privirii, atenției, aprecierii publicului (în cadrul unei expoziții). *Vom analiza mai atent tablourile expuse.* **3** (*despre persoane, condiții etc.*) Supus unui risc, unei primejdii, unei situații periculoase. *Din punctul de vedere al infracționalității, periferia orașelor este cea mai expusă.* • pl. *-și, -se.* și (*înv., pop.*) *espús, -ă adj.* /v. ***expune***.

exsanguináție *s.f.* v. exsangvinație.

exsanguino-transfúzie *s.f.* v. exsangvinotransfuzie.

exsanguitáte *s.f.* (*med.*) Însușirea de a fi exsanguu. • sil. *-gu-i-.* /***exsanguu*** + *-itate.*

exsánguu, -uă *adj.* (*hist.; despre țesuturi*) Care este lipsit de sînge. ◆ Ext. (*despre obraji, față*) Palid, cadaveric. • pl. *-ui, -ue.* /<fr. ***exsangue***, lat. ***exsanguis***, ***-e*** <*sanguis, -inis* „sînge".

exsangviná *vb. I. tr.* (*med.*) A face operația de exsangvinație. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***exsanguiner***.

exsangvinație *s.f.* **1** (*med.*) Extragere a sîngelui dintr-un organism pentru a fi înlocuit cu sînge străin. **2** Consumarea sîngelui dintr-un organism de către lipitori, lilieci etc. sau, în credințe și superstiții, mai ales de către vampiri. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *exsanguináție s.f.* /<fr. ***exsanguination***.

exsangvinotransfúzie *s.f.* (*med.*) Tehnică prin care sîngele circulant al unui bolnav este înlocuit printr-o cantitate echivalentă de sînge provenită de la donatori compatibili. • scris și *exsangvino-transfuzie.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *exsanguino-transfúzie s.f.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***exsanguino-transfusion***; cf. lat. *ex* „în afară", *sanguis, -inis* „sînge", *trans* „peste", *fusio, -onis* „topire, împrăștiere".

ex-savánt, -ă *s.m., s.f.* (*iron.*) Fost savant. • pl. *-ți, -te.* /***ex-*** + ***savant***.

ex-securíst, -ă *s.m., s.f.* Fost securist. • pl. *-iști, -iste.* /***ex-*** + ***securist***.

exsért, -ă *adj.* (*bot.; despre organe*) Care este ieșit în afară. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***exsert***, lat. ***exsertus***, ***-a***, ***-um***.

exsicáta *s.f.* Colecție de plante uscate recoltate de pe un anumit teritoriu și inserate într-un ierbar. • /<fr., lat. ***exsiccata***.

exsicatór *s.n.* (*chim.*) Aparat de laborator, alcătuit dintr-un vas de sticlă acoperit cu un capac ce se poate închide ermetic, folosit pentru uscarea sau păstrarea în stare uscată a substanțelor cu ajutorul agenților higroscopici. • pl. *-oare.* /<fr. ***exsiccateur***.

exstrofíe *s.f.*(*med.*) **1** Malformație congenitală a unui organ intern, care este plasat în afara cavității din organism unde este situat în mod normal. **2** Eversiune congenitală a unui organ. • pl. *-ii.* g-d. *-iei.* /<fr. ***exstrophie***, engl. ***exstrophy***; cf. gr. *ἐκστροφή* „răsturnare".

exsudá *vb. I. intr.* (*med.*) A produce un exsudat; a transpira. • prez.ind. *exsúd.* /<fr. ***exsuder***, lat. ***exsudare***.

exsudánt, -ă *adj., s.m.* (Substanță) care provoacă transpirația. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***exsudant***.

exsudáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a exsuda* și rezultatul ei; exsudație. **2** (*tehn.*) Proces de separare și ieșire la suprafață a unor anumiți componenți dintr-un material eterogen. **3** Proces de ridicare a soluțiilor conținînd săruri, urmată de precipitarea acestora prin evaporarea apei, caracteristic deșerturilor sau altor regiuni cu climat arid. • pl. *-ări.* /v. ***exsuda***.

exsudát *s.n.* **1** (*biochim.*) Lichid seros sau albuminos bogat în substanțe proteice și conținînd adesea elemente celulare (hematii, leucocite, histiocite etc.), ce provine din capilarele sangvine și care trece în țesuturi ca urmare a unui proces inflamator al mucoaselor și al diferitelor țesuturi ale organismului. **2** (*bot.*) Scurgere de sevă sau de rășină care se prelinge la suprafața organelor plantelor ori se strînge în anumite goluri ale țesuturilor. • pl. *-e.* /<fr. ***exsudat***; cf. lat. *exsudatio, -onis* „asudare".

exsudatív, -ă *adj.* (*med.; despre inflamații*) Care este însoțit de supurație. • pl *-i, -e.* /<fr. ***exsudatif***; cf. lat. *ex* „în afară", *sudare* „a transpira".

exsudáție *s.f.* **1** Transpirație, asudare; exsudare. **2** Separare și ieșire a unor componenți la suprafața unui material. ◆ Apariție la suprafața unui strat de asfalt a excesului de bitum sau de gudron. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***exsudation***.

exsuflăție *s.f.* (*med.*) Exteriorizarea unui volum de gaz dintr-o cavitate. ◆ Restr. Extragere de aer din cavitatea (extra)pleurală. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***exsufflation***; cf. lat. *ex* „în afară", *sufflare* „a sufla".

extánt, -ă *adj.* (*jur.*) Care există în natură. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***extant***.

extasiá *vb. I.* v. extazia.

extasiát, -ă *adj.* v. extaziat.

extasiére *s.f.* v. extaziere.

extátic, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care ține de extaz, care se referă la extaz; cauzat de extaz. *Sugestia muzicală nu mai este prezentă numai în seria imaginilor, în difuza stare extatică* (CONST.). ◆ Care este cuprins de extaz; încîntat, fermecat. *Publicul extatic a izbucnit în aplauze.* <> (*subst.*) *Lumina care-i cădea pe față, de sus, îi dădea înfățișarea unui extatic* (BAC.). ◆ (*adv.*) Cu o deosebită încîntare, admirație, cu mult entuziasm, cu o mare satisfacție. *Critica i s-a închinat*

totdeauna extatic (CONST.). **2** *adj., s.m., s.f.* (*psih.*) (Persoană) care are accese de extaz. *Imaginațiunea, inteligența și voința extaticilor sînt cu totul turburate* (BIANU). • pl. *-ci, -ce.* și (*înv.*) *estátic, -ă adj.* /<fr. ***extatique***; cf. gr. *ἐκστατικός*.

extáz *s.n.* **1** (*mai ales constr. cu vb. ca „a cădea", „a rămîne", „a fi" etc.*) Stare psihică profundă, care apare sub influența unor ritualuri și practici religioase, a sugestiei sau în unele stări patologice (isterie), caracterizată prin suspendarea aparentă a contactului cu lumea înconjurătoare, imobilitate, scăderea controlului asupra propriei persoane, euforie, halucinații. <> *Extaz mistic* v. mistic. ◆ (*teol.; la catolici*) Gradul cel mai înalt al ascezei și al experienței religioase, în care sufletul e absorbit în trăirea prezenței lui Dumnezeu. **2** (*med.*) Afecțiune nervoasă în care bolnavul, urmărit de idei fixe și de exaltare mintală sau sub imperiul unei idei fixe, este lipsit de senzații și incapabil de mișcări voluntare, manifestîndu-se printr-o contemplare pasivă și detașare de ambianță într-o lume imaginară **3** Stare emoțională de mare intensitate, de exaltare, care se naște din contemplarea aprofundată a unor lucruri extraordinare și în care toate preocupările și sentimentele dispar în fața unui singur sentiment dominant de admirație profundă; adorație, veneratie. *Cum puteam să mă îndoiesc că lîngă mine ai găsit fericirea și extazul?* (VIN.). • pl. *-e,* (*înv.*) *-uri.* și (*înv.*) *extázã, extáze s.f., estás, estáz s.n.* /<fr. ***extase***, ngr. ***ἐκστασις*** <gr. *ἔκστασις* „frenezie, exaltare".

extázã *s.f.* v. extaz.

extăze *s.f.* v. extaz.

extazía *vb. I. tr., refl.* A face să fie sau a fi cuprins, stăpînit de extaz, de exaltare; a adora, a venera. • sil. *-zi-a.* prez.ind. *-iez.* și (*înv.*) *extasiá, estaziá vb. I.* /<*fr.* ***extasier***.

extaziát, -ă *adj.* (*despre oameni*) Căzut în extaz, plin de admirație, cuprins de extaz; încîntat, fermecat. *Își lăsa capul cu ochii închiși pe spetează scaunului, extaziat și plin de o fericire teatrală* (CĂL.). ◆ (*despre sentimente*) Paroxistic. *A exprima acea iubire fierbinte, extaziată, neliniștită, pe care o zugrăvește Eminescu* (GHER.). • sil. *-zi-at.* pl. *-ți, -te.* și (*înv.*) *extasiát, -ă, estaziát, -ă adj.* /v. ***extazia***.

extaziére *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *extazia*. • sil. *-zi-e-.* pl. *-i.* și (*înv.*) *extasiére, estaziére s.f.* /v. ***extazia***.

extemporál, -ă *s.n., adj.* **1** *s.n.* Probă scrisă, neanunțată, de obicei din lecția curentă, dată elevilor pentru verificarea periodică a cunoștințelor; lucrare de control. **2** *adj.* Care este în afara timpului; atemporal. • pl. *-i, -e.* /<germ. ***Extemporale***, lat. ***extemporălis, -e***.

extemporalizá *vb. I. tr.* A scoate în afara timpului. • prez.ind. *-ez.* /***extemporal*** + *-iza*.

extemporanéu, -ée *adj.* **1** Care nu depinde de timp; imprevizibil, imediat, pe loc. **2** (*farm.; despre medicamente*) Care este preparat și administrat imediat. **3** (*med.; despre biopsii*) Al cărei examen histologic este efectuat imediat după prelevarea în timpul unei operații chirurgicale și al cărei rezultat poate orienta continuarea actului operator. • pl. *-ei, -ee.* /<lat. ***extemporanĕus, -a, -um***, fr. ***extemporané***.

exténder *s.n.* (*a. plast.*) Substanță folosită mai ales în pictură, în industria vopselelor, pentru modificarea consistenței pastei. • pl. *-e.* /<engl. ***extender***.

extensíbil, -ă *adj.* Care se poate extinde, care poate fi alungit fără a se rupe. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***extensible***.

extensibilitáte *s.f.* Calitatea de a fi extensibil; posibilitatea de extindere, de mărire. • /<fr. ***extensibilité***.

exténsie *s.f.* v. extensiune.

extensiúne *s.f.* **1** Creștere, amplificare, dezvoltare, extindere. *A încercat să împiedice extensiunea epidemiei.* **2** (*lingv.*) Lărgire a sensului unui cuvînt. ◆ Proces prin care un cuvînt își lărgește înțelesul. **3** (*filos.*) Totalitatea, clasa de obiecte cărora le corespund notele, atributele unui concept sau termen. ◆ (*log.*) Sferă a unei noțiuni. **4** (*anat.*) Mișcare de alungire sau întindere a membrelor sau a trunchiului anatomic (în caz de luxații sau de fracturi). **5** (*inform.; în forma „extensie"*) Set de caractere adăugat unui nume de fișier pentru a indica apartenența sa la o anumită categorie.• pl. *-i.* și *exténsie s.f.* /<fr. ***extension***, lat. ***extensĭo, -onis***.

extensív, -ă *adj.* **1** Care produce, care arată, care marchează o extensiune; care are proprietatea de a (se) extinde. *Tendința extensivă a dezvoltării energetice.* ◆ Care este bazat pe cantitate, pe spațiu. **2** (*lingv.; despre sensuri, valori semantice etc.*) Care este rezultatul unei evoluții semantice. **3** (*despre mărimi caracteristice unui sistem fizic*) Care, prin compunerea mai multor sisteme identice, își mărește de atîtea ori valoarea cîte sisteme au fost compuse. **4** (*despre sisteme sau culturi agricole*) Cu randament mic, la care investițiile sînt minime, iar sporirea producției se bazează numai pe mărimea suprafeței. <> *Cultură extensivă* = sistem de cultivare a pămîntului în care creșterea producției agricole se obține numai prin extinderea suprafețelor cultivate. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***extensif***, lat. ***extensīvus, -a, -um***.

extensivitáte *s.f.* Însușirea a ceea ce este extensiv. • /<fr. ***extensivité***.

extenso- Elem. de compunere „extensiune". • /<fr. ***extenso-***; cf. lat. *extensus, -a, -um* „întins".

extensográf *s.n.* Aparat care înregistrează variația viscozității unui aluat de o anumită consistență. • pl. *-e.* /<fr. ***extensographe***.

extensográmă *s.f.* Grafic înregistrat la extensograf. • pl. *-e.* /<fr. ***extensogramme***.

extensometríe *s.f.* Parte a metrologiei care se ocupă cu studiul diverselor aparate de măsură a deformațiilor mecanice. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***extensométrie***.

extensométru *s.n.* **1** Instrument folosit în extensometrie. **2** Dinamometru pentru măsurarea extensiunii în kilograme. **3** Aparat electric utilizat la măsurarea variației dimensiunilor unor solide. • pl. *-e.* /<fr. ***extensomètre***.

extensór, -oáre *adj., s.n.* **1** *adj.* Care are rolul de a întinde. <> (*anat.*) *Mușchi extensor* (*și subst. m.*) = mușchi care ajută la extensia unei structuri anatomice, în special a membrelor. **2** *s.n.* Aparat de gimnastică pentru dezvoltarea mușchilor, format dintr-unul sau mai multe arcuri de oțel sau din benzi de cauciuc, cu capetele prinse în două mînere, care trebuie întinse cu mîinile. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***extenseur***, engl. ***extensor***.

extenuá *vb. I. refl., tr.* A (se) obosi foarte tare printr-un efort excesiv și prelungit; a (se) istovi, a (se) epuiza. • sil. *-nu-a.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***exténuer***, lat. ***extenuare***.

extenuánt, -ă *adj.* Care extenuează; istovitor, obositor, epuizant. • sil. *-nu-ant.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***exténuant***.

extenuáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *extenua* și rezultatul ei; stare de slăbiciune extremă a corpului în urma unui efort excesiv și prelungit; istovire, epuizare. • sil. *-nu-a-.* pl. *-ări.* /v. ***extenua***.

extenuát, -ă *adj.* Extrem de obosit; istovit, epuizat de muncă, de boală etc. <> Fig. *Apele extenuate ale Oltului ajung în fundul adevărat al văii* (BOGZA). ◆ (*despre fizionomie, trăsături fizice, manifestări etc. ale oamenilor*) Care trădează, exprimă oboseală, istovire, epuizare. *Un surîs extenuat..., dar nu și resemnat* (VIN.). • sil. *-nu-at.* pl. *-ți, -te.* /v. ***extenua***.

exteriór, -oárã *adj., s.n.* **1** *adj.* Care este în afară de ceva, care este pe dinafară; aflat dincolo de o limită; extern. *Avea numeroase preocupări exterioare meseriei lui.* <> (*econ.*) *Comerț exterior* = totalitatea importurilor și exporturilor unei țări. (*mat.*) *Unghi exterior* v. unghi. ◆ Superficial. *Cordialitatea lui era doar exterioară.* **2** *s.n.* Partea exterioară a unui lucru; fațadă. <> Loc.adv. *La exterior* = în partea exterioară a unui lucru; pe fațadă. *La exterior erau plasate stucaturi. În exterior* = în afară. ◆ Mod de a se prezenta al unei persoane ca fizionomie, îmbrăcăminte, comportare etc.; ținută, înfățișare, aspect, alură. *Un exterior neglijent, cu accesorii lipsite de gust.* ◆ (*cinemat.; la pl.*) Scene, cadre filmate în afara platoului. *A terminat filmarea exterioarelor.* • sil. *-ri-or.* pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***extérieur***, lat. ***exterĭor, -oris***.

exterioritáte *s.f.* Caracterul a ceea ce este exterior. • sil. *-ri-o-.* /<fr. ***extériorité***.

exteriorizá *vb. I. tr.* (*compl. indică gînduri, sentimente etc.*) A exprima, a manifesta prin cuvinte, gesturi, fizionomie. *Își exteriorizează cu greu mulțumirea.* <> (*refl.*) *Personajul e introvertit, nu se exteriorizează niciodată* ◆ Spec. A exprima prin intermediul artei. *Poetul a exteriorizat sentimentul singurătății care-l copleșea.* • sil. *-ri-o-.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***extérioriser***.

exteriorizáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *exterioriza* și rezultatul ei; exprimare, manifestare exterioară; exteriorizat[1]. • sil. *-ri-o-.* pl. *-ări.* /v. ***exterioriza***.

exteriorizát[1] *s.n.* Exteriorizare. • sil. *-ri-o-.* /v. ***exterioriza***.

exteriorizát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre idei, sentimente*) Care este exprimat prin vorbe, gesturi etc. **2** (*despre idei, sentimente*) Care este exprimat prin intermediul artei. • sil. *-ri-o-.* pl. *-ți, -te.* /v. ***exterioriza***.

exteritoriál, -ă *adj.* (*jur.*) Care se bucură de dreptul de exteritorialitate, supus principiului exteritorialității. • sil. *-ri-al.* pl. *-i, -e.* /de la ***exteritorialitate***, după *punctualitate-punctual*; cf. germ. *exterritorial*.

exteritorialitáte *s.f.* (*jur.*) Situație juridică în care se află misiunile diplomatice (ambasadele, legațiile, persoanele etc.) aparținînd unui stat străin, care nu se supun jurisdicției statului-gazdă, ci funcționează ca și cînd ele ar continua să fie situate pe teritoriul statului lor național. • sil. *-ri-a-.* /<fr. ***exterritorialité***; cf. germ. *Exterritorialität*.

extermină *vb. I. tr.* A face să piară în întregime, a distruge complet, a nimici cu totul, a stîrpi în masă. • prez.ind. *extérmin,* acc. și *extermín,* (*înv.*) *-ez.* /<fr. ***exterminer***, lat. ***exterminare***.

exterminánt, -ă *adj.* Care extermină. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***exterminant***.

exterminăre *s.f.* Acțiunea de *a extermina* și rezultatul ei; stîrpire, masacrare; exterminație. • pl. *-ări.* /v. ***extermina***.

exterminát, -ă *adj.* Distrus, nimicit, stîrpit în masă. • pl. *-ți, -te.* /v. ***extermina***.

exterminatór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (Persoană, grup etc.) care extermină; nimicitor, distrugător. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***exterminateur***, lat. ***exterminātor, -oris***.

exterminație *s.f.* Exterminare. • pl. *-ii.* g. d. *-iei.* și (*înv.*) *exterminațiúne s.f.* /<fr. ***extermination***, lat. ***exterminatĭo, -onis***.

exterminațiúne *s.f.* v. exterminație.

extérn, -ă *adj., s.m., s.f.* **I** *adj.* **1** Care este așezat în afară; care vine din afară; care este exterior. <> *Ministerul Afacerilor Externe* sau (*subst. f. pl.*) *Ministerul de Externe,* eliptic, *Externe* = minister care se ocupă cu relațiile externe ale unui stat. *Afaceri externe* v. afacere. *Politică externă* v. politică. (*tehn.*) *Efect fotoelectric extern* v. fotoelectric. *Motor cu ardere externă* v. motor. **2** (*mat.*) *Unghi extern* = *a*) unghi format de o latură a unui triunghi cu prelungirea altei laturi; *b*) fiecare dintre unghiurile formate de două drepte tăiate de o secantă, aflate în afara dreptelor. *Unghiuri alterne externe* v. altern. **3** (*despre medicamente*) Care se aplică numai la suprafața corpului. ◆ (*despre utilizarea medicamentelor*) Care este destinat numai pentru suprafața corpului. *Medicament numai pentru uz extern.* **4** (*anat.; despre formațiuni anatomice sau patologice*) Care este situat spre exteriorul organismului. <> (*med.*) *Boli externe* = boli care se manifestă la suprafața corpului. *Glandă cu secreție externă* v. secreție. **II** *s.m., s.f.* **1** Elev, ucenic care locuiește în afara școlii sau a locului unde învață. *Am ieșit din internat și am terminat liceul ca extern* (GAL.). **2** Student în medicină care, în urma unui examen, este admis să facă practică într-o clinică. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***externe***, lat. ***externus, -a, -um*** <*exter* „exterior".

externá *vb. I. tr.* (*compl. indică pacienți*) A elibera din spital. <> (*refl.*) *Am hotărît să mă externez cu trei zile mai devreme.* • prez.ind. *-ez.* /***extern*** + *-a*.

externalitáte *s.f.* Atitudine de minimalizare a efectelor economice negative generate de poluare asupra resurselor mediului ambiant. • /<engl. ***externality***.

externalizá *vb. I.* (*econ.*) **1** *tr.* A transfera funcții și servicii din cadrul unei întreprinderi către un furnizor extern. **2** *tr.* A tranfera unii angajați de la firme mai mari la firme mai mici. **3** *refl.* A-și transfera parțial activitatea în altă țară. • prez.ind. *-ez.* /<engl. ***externalize***.

externalizáre *s.f.* **1** (*econ.*) Acțiunea de *a* (*se*) *externaliza* și rezultatul ei. **2** (*psih.*) Proces de proiectare în afară a imaginilor obiectuale și spațiale. • pl. *-ări.* /v. ***externaliza***; cf. engl. *externalization*.

externáre *s.f.* Acțiunea de *a externa* și rezultatul ei; externat (3). ◆ Spec. Fișa care se completează la ieșirea din spital a unui pacient. *Medicul i-a semnat externarea.* • pl. *-ări.* /v. ***externa***.

externát *s.n.* **1** Școală medie ai cărei elevi locuiesc și iau masa în afara școlii. **2** Stagiu de practică în spital, la care sînt admiși studenții în medicină după trecerea unui examen ce constă în practica zilnică (remunerată) într-o clinică. ◆ Examen prin care sînt admiși

studenții la acest stagiu. **3** Externare. • pl. *-e.* /<fr. ***externat***.

externíst *s.m.* (*med.*) **1** Medic specialist în boli externe. **2** Bolnav aflat în tratament ambulatoriu. • pl. *-iști.* /<germ. ***Externist***.

exteroceptív, -ă *adj.* (*anat.; despre senzații*) Care transmite centrilor nervoși informații asupra lumii din afara corpului. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***extéroceptif***.

exteroceptór *s.m.* (*anat.*) Organ receptor nervos de la suprafața corpului care receptează excitațiile din mediul extern. • pl. *-i.* /<fr. ***extérocepteur***, engl. ***exteroceptor***; cf. lat. *extĕrus* „din afară", *receptus* <*recipĕre* „a primi".

extinctív, -ă *adj.* (*jur.*) Care duce la stingerea efectelor unui act juridic. *Termenul fixat are un caracter extinctiv.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***extinctif***.

extinctór, -oáre *adj., s.n.* **1** *adj.* Care are proprietatea de a stinge. **2** *s.n.* Stingător de incendii. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***extincteur***, lat. ***exstinctor***, ***-oris***.

extinctor (2)

extíncție *s.f.* **1** Stingere, slăbire (a unei acțiuni, oscilații etc.). **2** (*fiz.*) Micșorare, anulare a intensității unui fascicul de lumină. **3** Fig. Stingere a vieții, moarte. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *extincțiúne s.f.* /<fr. ***extinction***, lat. ***exstinctĭo, -onis*** <*exstinguĕre* „a stinge".

extincțiúne *s.f.* v. extincție.

extínde *vb. I. tr., refl.* **1** A face să ocupe sau a ocupa un spațiu mai mare decît cel inițial; a (se) întinde, a (se) mări. *Și-a extins apartamentul.* **2** A (se) propaga, a (se) lărgi (ca sferă de acțiune, ca influență, ca ideologie etc.). *O influență benefică extinsă la cei din jur.* • prez.ind. *extínd.* /<lat. ***extendĕre***, după *întinde*.

extíndere *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *extinde* și rezultatul ei; întindere, mărire, lărgire. ◇ *Piață în extindere* v. piață. ◆ (*lingv.*) Extensiune. *Extindere de sens.* • pl. *-i.* /v. ***extinde***.

extingíbil, -ă *adj.* Care poate fi stins. ◆ (*jur.; despre acțiuni judiciare*) Care trebuie stins. • pl. *-i, -e.* și *extinguíbil, -ă adj.* /<fr. ***extinguible***, it. ***estinguibile***, lat. ***ex(s)tinguibilis, -e***, după *stinge*.

extinguíbil, -ă *adj.* v. extingibil.

extíns, -ă *adj.* **1** Care este întins, mărit. ◇ *Rețea extinsă* v. rețea. **2** Lărgit (ca sferă de acțiune, ca influență, ca ideologie etc.). • pl. *-și, -se.* /v. ***extínde***.

extirpá *vb. I. tr.* **1** (*med.; compl. indică organe, părți ale unui organ bolnav, tumori etc.*) A înlătura pe cale chirurgicală. ◇ Ext. *Își extirpă un punct negru de pe nas* (VIN.). **2** (*compl. indică buruieni*) A distruge prin dezrădăcinare sau tăiere; a stîrpi. ◆ Fig. (*compl. indică tendințe, manifestări, situații neplăcute, negative etc.*) A elimina, a înlătura, a îndepărta. *Să extirpăm din practica literară tendința de a crea conflicte artificiale* (PER.). • prez.ind. *extírp, -ez.* și (*înv., pop.*) *estirpá vb. I.* /<fr. ***extirper***, lat. ***ex(s)tirpare*** <*stirps, -is* „rădăcină".

extirpábil, -ă *adj.* Care poate fi extirpat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***extirpable***.

extirpáre *s.f.* Acțiunea de *a extirpa* și rezultatul ei; extirpație; extirpat[1]. • pl. *-ări.* și (*înv.*) *estirpáre s.f.* /v. ***extirpa***.

extirpát[1] *s.n.* Extirpare. • /v. ***extirpa***.

extirpát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre organe, părți ale unui organ bolnav, tumori etc.*) Care este înlăturat pe cale chirurgicală. **2** (*despre buruieni*) Care este distrus prin dezrădăcinare sau prin tăiere. **3** (*despre tendințe*) Care este eliminat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***extirpa***.

extirpatór, -oáre *s.n., adj.* **1** *s.n.* Mașină agricolă care servește la distrugerea rădăcinilor buruienilor dintr-un teren de cultură și la afînarea stratului superficial al solului. **2** *adj.* Fig. Care extirpă, combate tendințe, manifestări, situații neplăcute, negative etc. *Un rol extirpator al viciilor.* ◇ (*subst.*) *Extirpatorul obiceiurilor rele.* • pl. *-ori, -oare.* și (*înv.*) *estirpatór s.n.* /<fr. ***extirpateur***, lat. ***ex(s)tirpātor, -oris***.

extirpație *s.f.* Extirpare. • pl. *-ii.* și (*înv.*) *extirpațiúne, estirpație s.f.* /<fr. ***extirpation***.

extirpațiúne *s.f.* v. extirpație.

extispíciu *s.n.* Cercetare a măruntaielor păsărilor pentru prezicerea viitorului; haruspiciu. • pl. *-cii.* /<lat. ***extispicium, -ii***.

extorcá *vb. I. tr.* (*compl. indică bani, bunuri materiale*) A obține cu forța, prin amenințări, prin violență, prin șantaj etc; a stoarce. • prez.ind. *-chez.* și *estorcá vb. I.* /<fr. ***extorquer***, lat. ***extorquĕre*** <*torquĕre* „a suci".

extorcáre *s.f.* Acțiunea de *a extorca* și rezultatul ei; extorsiune, extorcație. • pl. *-ări.* și *estorcáre s.f.* /v. ***extorca***.

extorcáție *s.f.* Extorcare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *extorcațiúne s.f.* /<***extorca***.

extorcațiúne *s.f.* v. extorcație.

extorsiúne *s.f.* Extorcare. • pl. *-i.* /<fr. ***extorsion***, lat. ***extorsio, -onis***.

extra[1]**-** Elem. de compunere *a*) „afară (de)", „(în) afară", „deosebit (de)"; *b*) „superior calitativ", „ultra-", „foarte". • și *extro-.* /<fr. ***extra-***; cf. lat. *extra* „în afară".

extra[2] *adj.invar.* Care este de calitate superioară. *Confecții extra.* • /<fr. ***extra***.

extraatmosféric, -ă *adj.* Care este din afara atmosferei terestre. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***extra-atmosphérique***.

extraaxilăr, -ă *adj.* (*bot.; despre flori, muguri, ramuri*) Care este situat în afara axilei frunzei. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***extraaxillaire***.

extrabugetár, -ă *adj.* (*econ.*) Care nu este prevăzut în buget; care se face în afara bugetului. ◇ *Fonduri extrabugetare* = fonduri care provin din alte surse decît din buget. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***extrabudgétaire***.

extracardiác, -ă *adj.* (*despre procese sau fenomene*) Care își are originea în afara inimii. • sil. *-di-ac.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***extracardiaque***; cf. lat. *extra* „în afară", gr. *καρδία* „inimă".

extracarpátic, -ă *adj.* Care este situat în afara arcului munților Carpați. • pl. *-ci, -ce.* /***extra***[1]**-** + ***carpatic***.

extraceluiár, -ă *adj.* (*biol.*) Care este situat în afara celulelor, care nu ține de celule. • pl. *-i, -e.* <fr. ***extracellulaire***.

extracentrál, -ă *adj.* **1** Foarte central; ultracentral. **2** Care este situat în afara centrului. • pl. *-i, -e.* /***extra***[1]**-** + ***central***.

extracomunitar, -ă *adj, s.m., s.f.* **1** *adj.* Care privește țările din afara Uniunii Europene. **2** *adj, s.m., s.f.* (Persoană) care provine din țări care nu aparțin Uniunii Europene. ◆ Ext. Persoană care provine din țări înapoiate economic și care a pătruns în Occident ca emigrant. • pl. *-i, -e.* /***extra***[1]**-** + ***comunitar***.

extraconjugái, -ă *adj.* (*mai ales despre relațiile sexuale*) Care este în afara căsătoriei; adulterin, extramarital. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***extraconjugal***.

extraconstituționái, -ă *adj.* (*jur.*) Care este în afara prevederilor constituției. • sil. *-ți-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***extraconstitutionnel***.

extracontábil, -ă *adj.* (*econ.; despre calcule, situații contabile, lucrări etc.*) Care se efectuează pe baza unor date procurate pe alte căi decît evidența contabilă. • pl. *-i, -e.* /***extra***[1]**-** + ***contabil***; cf. fr. *extracomptable*.

extracorporál, -ă *adj.* Care se află în afara corpului. • pl. *-i, -e.* /***extra***[1]**-** + ***corporal***; cf. fr. *extracorporel*.

extracorporalitáte *s.f.* Însușirea de a fi extracorporal. • /***extracorporal*** + *-itate*.

extracranián, -ă *adj.* (Care se află situat) în afara cutiei craniene. • sil. *-ni-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***extracrânien***.

extráct *s.n.* **1** Copie a unui act, scoasă dintr-un registru (de stare civilă); parte dintr-un înscris; extras. **2** (*farm.*) Preparat (farmaceutic) obținut prin extracția dintr-un produs vegetal sau animal cu ajutorul unui solvent sau al unor amestecuri de solvenți, prin diferite procedee și care, în final, este concentrat la un anumit grad de consistență fluidă, semisolidă sau solidă. **3** (*înv.*) Rezumat. *Acesta e negreșit vrun extract lesnicios a sistemului său de învățătură* (C. NEGR.). • pl. *-e.* /<lat. ***extractus***, germ. ***Extrakt***.

extractíbil, -ă *adj.* Care poate fi extras. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***extractible***.

extractív, -ă *adj.* (*despre substanțe, procedee, instalații etc.*) Care (poate) extrage; care servește la extragerea unor substanțe; care se referă la extracție. ◇ *Industria extractivă* = totalitatea ramurilor industriale în cadrul cărora se extrag din natură minereuri, cărbuni, țiței etc. fără a le prelucra. • pl. *-i, -e.* și (*înv.*) *estractív, -ă adj.* /<fr. ***extractif***.

extractór, -oáre *adj., s.n.* **I** *adj.* Care extrage sau ajută la extragerea anumitor substanțe sau corpuri. **II** *s.n.* **1** (*med.*) Instrument chirurgical cu ajutorul căruia se efectuează o extracție. ◆ Aparat utilizat la extragerea corpurilor străine din organism. ◇ *Vacuumum extractor* v. vacuum. **2** Aparat care servește la extragerea mierii din faguri, fără a-i deteriora, utilizînd forța centrifugă. **3** Aparat pentru extragerea sau recuperarea unei substanțe solubile dintr-un corp, prin acționare mecanică sau cu ajutorul solvenților. **4** Utilaj de construcții, folosit pentru extragerea din pămînt a piloților în vederea reutilizării lor la alte lucrări. **5** Dispozitiv al închizătorului unei arme de foc care extrage din țeava unei arme de foc tubul-cartuș sau tubul proiectilului tras. **6** Mașină genistică pentru extragerea din pămînt a piloților și palplanșelor. **7** Gener. Aparat cu ajutorul căruia se separă componenții dintr-un material solid sau lichid prin acționare mecanică sau prin utilizarea solvenților. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***extracteur***, lat. ***extractorius, -a, -um***.

extractoríst, -ă *s.m., s.f.* Persoană specializată în extragerea taninului din lemnul de stejar. • pl. *-iști, -iste.* /***extractor*** + *-ist*.

extrácție *s.f.* **1** Extragere. ◇ Fig. *Mijloacele extracției elementului satiric rămîn aceleași* (E. LOV.). **2** (*tehn.*) Operație de aducere la suprafață a minereurilor, a materialelor și a personalului, prin puțuri verticale sau înclinate care fac legătura cu diferite planuri ale minei. ◇ *Extracția hidrocarburilor* = ansamblul procedeelor de scoatere la suprafață a hidrocarburilor fluide (țiței, gaze naturale), care se găsesc în zăcăminte, la adîncime. *Baionetă de extracție* v. baionetă. *Turn de extracție* v. turn. *Țeavă de extracție* v. țeavă. **3** (*chim.*) Operație de separare, prin procedee mecanice, fizice sau chimice, a componenților dintr-un amestec omogen sau eterogen prin dizolvare într-un solvent. **4** (*med.*) Îndepărtare a unui corp străin pătruns în organism. ◆ Restr. Extragerea unei măsele sau a unui dinte. **5** Fig. Origine, proveniență. *Se constată pătrunderea cuvintelor de extracție străină.* ◆ Spec. Origine socială. *Zece persoane de cea mai bună extracție, distribuite în cinci automobile luxoase* (CĂL.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *extracțiúne, estracțiúne, estrácție s.f.* /<fr. ***extraction***, lat. ***extractio, -onis*** <*extrahĕre* „a trage afară".

extracțiúne *s.f.* v. extracție.

extraculturái, -ă *adj.* Care este din afara culturii. • pl. *-i, -e.* /***extra***[1]**-** + ***cultural***.

extracurént *s.m.* (*electr.*) Curent de regim tranzitoriu produs prin autoinducție, care se suprapune curentului principal. • pl. *-ți.* /<fr. ***extra-courant***.

extracurricular, -ă *adj.* Care este în afara curriculumului școlar, care nu face parte din disciplinele de studiu obișnuite pentru o anumită facultate sau specializare. • pl. *-i, -e.* /***extra***[1]**-** + ***curicular***.

extradidáctic, -ă *adj.* Care este în afara didacticii. • pl. *-ci, -ce.* /***extra***[1]**-** + ***didactic***.

extradós *s.n.* **1** (*arhit.*) Suprafață exterioară, convexă a unui arc sau a unei bolți (a unui edificiu, a unei încăperi etc.). **2** (*tehn.*) Fața convexă a unei palete de turbină, de pompă sau fața superioară a unei aripi de avion. • pl. *-uri.* /<fr. ***extrados***.

extradotál, -ă *adj.* (*jur.; despre averea soției*) Care nu este cuprinsă în zestre. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***extra-dotal***.

extradúr, -ă *adj.* Care este foarte dur, foarte rezistent. • pl. *-i, -e.* /***extra***[1]**-** + ***dur***, după fr. *estra-fort*.

extradurál, -ă *adj.* (*anat.*) Care este situat în afara sau deasupra durei mater. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***extradural***; cf. lat. *extra* „în afara", *dūrus, -a, -um* „tare".

extraeditoriál, -ă *adj.* (*despre regimul tipăriturilor*) Care este în afara sectorului editorial. • sil. *-ri-al.* pl. *-i, -e.* /***extra***[1]**-** + ***editorial***.

extraestétic, -ă *adj.* Care este din afara esteticului. • pl. *-ci, -ce.* /***extra***[1]**-** + ***estetic***.

extrafím, -ă *adj.* Care este de o calitate superioară; foarte fin, extraordinar de fin, superfin. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***extra-fin***.

extrafluíd, -ă *adj.* Care este foarte fluid. • pl. *-izi, -ide.* /***extra***[1]**-** + ***fluid***.

extrafór *s.n.* Panglică (foarte) rezistentă folosită (pentru tivuri) în croitorie. • /<fr. ***extra-fort***.

extragaláctic, -ă *adj.* Care este din afara galaxiei noastre. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***extragalactique***.

extragalaxíe *s.f.* Spațiu exterior galaxiei noastre. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***extra***[1]*-* + ***galaxie***.

extrágе *vb. III. tr.* **1** A scoate, a trage afară printr-un simplu act mecanic sau prin diferite procedee. *Scoase dintr-un buzunar al vestei o cutiuță mică, din care extrase un inel decorativ* (CĂL.). ◆ (*compl. indică substanțe*) A scoate ceva dintr-o materie în care era încorporat, din locul în care a intrat sau unde s-a format. *Mierea albinelor poartă parfumul florilor din care-i extrasă* (VLAH.). ◆ Spec. A separa o substanță dintr-un compus, din secreția unui organ, a unei plante. ◆ A separa o substanță de alta. *A extras apa din benzină.* ◆ (*compl. indică minerale, țiței etc.*) A scoate dintr-un zăcămînt din pămînt, din apă etc. ◇ Fig. *Din vîna populară extrage Delavrancea și unele motive de basm* (VIANU). **2** (*compl. indică citate, fragmente etc.*) A scoate, a transcrie dintr-un text, dintr-o carte, dintr-un registru etc. *Din dosarul afacerii Bogdan extragem cîteva piese* (CĂL.). ◆ Ext. A prelua, a prelucra. *Nuvela din care a fost extras libretul* (IBR.). **3** (*mat.*) A calcula rădăcina (pătrată, cubică etc.) a unui număr dat. ◇ Expr. *A extrage întregii* = a transforma o fracție supraunitară într-o fracție mixtă sau într-un număr întreg. **4** A lua dintr-un ansamblu un element, o parte. *A extras o carte din teancul de pe raft.* **5** (*med.; compl. indică organe, tumori, corpuri străine etc.*) A scoate afară din corp pe cale chirurgicală. *Glontele... a rămas în genunchi. Un doctor bun l-ar putea extrage* (STANCU). **6** Fig. (*compl. indică noțiuni abstracte*) A scoate dintr-un ansamblu de fapte. *Vom extrage... indicațiuni numeroase din această scriere* (ODOB.). ◆ (*compl. indică idei, caractere*) A desprinde, urmărind esența. *Un romancier ori un dramaturg extrage din propria-i substanță tipurile operelor sale* (IBR.). ◆ A obține dintr-o sursă printr-o operație mintală. *Din toate acestea... extragem o perspectivă foarte optimistă* (PER.). **7** (*la loto, la tombolă etc.; compl. indică numere*) A alege la întîmplare dintr-un grup (prin tragere la sorți). ◇ (*compl. indică nume*) *A extras numele celor care trebuie să alerge în prima echipă.* • prez.ind. *extrág.* și (*înv.*) *estrágе vb. III.* /<lat. ***extrahĕre***, după *trage*.

extrágere *s.f.* Acțiunea de *a extrage* și rezultatul ei. ◆ Spec. (și *extragere loto*) Alegere periodică, prin tragere la sorți, a numerelor cîștigătoare la loterie. • pl. *-i.* /v. ***extrage***.

extragramatícal, -ă *adj.* Care este situat în afara gramaticii. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***extragrammatical***.

extrajudiciár, -ă *adj.* (*despre proceduri sau despre probe*) Care are loc sau care se administrează fără intervenția justiției sau a judecătorului. • sil. *-ci-ar.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***extrajudiciaire***.

extralát, -ă *adj.* Care este foarte lat sau mai lat decît este normal. • pl. *-ți, -te.* /***extra***[1]*-* + ***lat***.

extralegál, -ă *adj.* Care se situează în afara legalității. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***extralégal***.

extralingvístic, -ă *adj.* Care este situat în afara limbii sau a lingvisticii. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***extralinguistique***.

extraliterár, -ă *adj.* Care este din afara literaturii, a operei literare. • pl. *-i, -e.* /***extra***[1]*-* + ***literar***.

extramaritál, -ă *adj.* Extraconjugal. • pl. *-i, -e.* /<engl. ***extramarital***.

extramundán, -ă *adj.* Care este din afara lumii. • pl. *-i, -e.* /<germ. ***extramundan***.

extra-múros *loc.adv., adj.* În afara orașului, din exterior. • /<lat. ***extra muros*** „în afara zidurilor".

extranatural, -ă *adj.* Care este din afara legilor naturii; supranatural. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***extranaturālis, -e***.

extrانațional, -ă *adj.* Care este exterior țării, națiunii. • sil. *-ți-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***extranational***.

extraneitáte *s.f.* (*jur.*) **1** Caracter străin al unui element cuprins într-un raport juridic, necesitînd aplicarea unei alte legi (nenaționale). **2** Situația juridică a unei persoane care se află într-o țară străină. • sil. *-ne-i-.* /<fr. ***extranéité***.

extranéu, -ée *adj.* Care este din afară, străin. • pl. *-ei, -ee.* /<lat. ***extranĕus, -a, -um***.

extranucleár, -ă *adj.* Care este situat în afara nucleului, în citoplasmă. • sil. *-cle-ar.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***extranucléaire***, engl. ***extranuclear***.

extraordinár, -ă *adj.* **1** Care este cu totul deosebit, ieșit din comun, neobișnuit, excepțional. ◇ (*în exclamații cu val. afectivă, indică admirație, mirare, indignare etc.*) *Furios, magistratul a făcut țuica boț și a zvîrlit-o cît colo, scrîșnind: Extraordinar!* (POPA). ◇ (*adv.; ca determ. al unui adj. căruia îi dă val. de super. abs.*) *Un zgomot extraordinar de puternic.* ◇ (*subst. n.*) *Extraordinarul predomină în literatura sa.* **2** (*jur.; despre legi, măsuri, adunări etc.*) Care nu este, nu se ține potrivit regulilor obișnuite. ◇ *Cale de atac extraordinară* v. atac. **3** (*despre oameni*) Cu mari calități; eminent, excepțional. *Un tînăr extraordinar.* **4** (*despre creații, situații, manifestări etc.*) Foarte bun, excelent. *A scris o carte extraordinară.* ◇ (*adv.*) *Oratorul a vorbit extraordinar.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***extraordinaire***, lat. ***extraordinarĭus, -a, -um***, it. ***straordinario***.

extraordinaritáte *s.f.* Însușirea a ceea ce este extraordinar. • /<it. ***straordinarietà***.

extrapancreátic, -ă *adj.* (*anat.*) Care este în afara pancreasului. • sil. *-cre-a-.* pl. *-ci, -ce.* /***extra***[1]*-* + ***pancreatic***.

extraparlamentár, -ă *adj.* Care nu face parte din parlament; care este din afara parlamentului. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***extraparlementaire***.

extraperitoneál, -ă *adj.* (*anat.*) Care este situat în afara peritoneului. • sil. *-ne-al.* pl. *-i, -e.* /<germ. ***extraperitoneal***.

extrapiramidál *adj.* (*anat.*) *Sistem extrapiramidal* = ansamblu de fibre aferente și eferente situate în regiunile subcorticale și subtalamice care servesc motricității involuntare și tonusului muscular. (*med.*) *Sindrom extrapiramidal* = ansamblu de tulburări provocate de alterarea sistemului piramidal. • pl. *-e.* /<fr., engl. ***extrapyramidal***; cf. lat. *extra* „în afară", gr. *πυραμίς, -ίδος* „piramidă".

extraplán *adj.invar.* În afara planului; care este anexat unui plan. *Activitate extraplan.* • /***extra***[1]*-* + ***plan***.

extraplát, -ă *adj.* (*despre obiecte, mai ales despre ceasuri*) Foarte plat. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***extra-plat***.

extrapleurál, -ă *adj.* (*anat.*) Situat în afara pleurei. • sil. *-ple-u-.* pl. *-i, -e.* /<germ., fr. ***extrapleural***.

extrapolá *vb. I. tr.* A aplica procedeul extrapolării; a face o extrapolare. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***extrapoler***.

extrapoláre *s.f.* **1** (*filos.*) Extindere ipotetică a unei noțiuni, legi, teorii, propoziții de la un domeniu la altul. ◆ Trecere de la o idee la alta mai complexă, cu o sferă mai largă etc.; generalizare. **2** (*mat.*) (Metodă de) determinare aproximativă a valorii unei funcții continue pentru valori aflate în afara intervalului de valori cunoscute; extrapolație. • pl. *-ări.* /v. ***extrapola***.

extrapolație *s.f.* Extrapolare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***extrapolation***.

extraprofesionál, -ă *adj.* Care este din afara profesiunii cuiva. • sil. *-si-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***extra-professionnel***, engl. ***extraprofessional***.

extrarapíd, -ă *adj.* Care este foarte rapid. • pl. *-izi, -ide.* /<it. ***extrarapido***.

extrareglementár, -ă *adj.* Care este în afara regulamentului; extraregulamentar. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***extra-réglementaire***.

extraregulamentár, -ă *adj.* Extrareglementar. • pl. *-i, -e.* /***extra***[1]*-* + ***regulamentar***.

extrarenál, -ă *adj.* (*anat., med.*) Care este în afara rinichilor. • pl. *-i, -e.* /***extra***[1]*-* + ***renal***.

extraretinián, -ă *adj.* Care este în afara retinei. • sil. *-ni-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***extrarétinien***.

extrás[1] *s.n.* Extragere. *Instrument folosit în chirurgia ortopedică pentru extrasul cuielor.* • /v. ***extrage***.

extrás[2]**, -ă** *adj., s.n.* **I** *adj.* **1** Care a fost scos, tras afară printr-un simplu act mecanic sau prin diferite procedee. ◆ (*despre substanțe*) Scos dintr-o materie, dintr-un compus în care era încorporat, din locul în care a intrat sau unde s-a format. ◆ (*despre minerale, țiței etc.*) Scos din pămînt. **2** (*despre citate, fragmente etc.*) Care a fost transcris, detașat, scos dintr-un text, dintr-o carte, dintr-un registru etc. **3** (*mat.; despre rădăcina unui număr*) Determinat prin calcul. **4** (*med.; despre organe, tumori, corpuri străine etc.*) Care a fost scos afară din corp pe cale chirurgicală. **5** Fig. (*despre idei, opinii, concluzii etc.*) Care a fost desprins, degajat dintr-un ansamblu de fapte, dintr-o situație etc. (printr-o operație mintală). **6** (*la loto, la tombolă etc.; despre numere*) Care a fost ales la întîmplare dintr-un grup (prin tragere la sorți). ◇ Ext. (*despre nume*) *Numele extrase au fost citite cu glas tare.* **II** *s.n.* **1** Fragment, pasaj, citat reprodus dintr-o scriere. ◇ Loc.adv. *În extras* = *a*) reprodus fragmentar, parțial; *b*) rezumativ. ◆ Variantă rezumativă a unui text. **2** Articol, studiu apărut într-o revistă, într-un volum sau în altă publicație (colectivă), machetat și separat sub formă de broșură. ◇ Loc.adv. *În extras* = în broșură. **3** (*jur.*) Reproducere a unei părți dintr-un înscris sau dintr-un registru. ◆ Concr. Act în care s-au reprodus fragmentar părți esențiale dintr-un document. **4** (*econ.*) *Extras de cont* = (document care conține) situația creditului și a debitului unui cont curent într-o anumită perioadă de timp și a operațiilor efectuate. **5** (*chim., farm.*) Produs obținut prin concentrarea unei substanțe rezultate din plante sau din organe animale; extract. **6** (*muz.*) *Extras pentru pian* = transcripție pentru pian a unei piese instrumentale. • pl. *-și, -se, n.* și *-uri.* și (*înv., pop.*) *estrás, -ă adj., s.n.* /v. ***extrage***.

extrasensíbil, -ă *adj.* Ultrasensibil. ◆ (*despre organism*) Care reacționează instantaneu la cea mai ușoară excitație. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***extrasensible***.

extrasenzoriál, -ă *adj.* Perceput pe alte căi decît cele senzoriale. • sil. *-ri-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***extrasensoriel***.

extrasezón *s.n.* Timpul din afara unui sezon de referință. ◆ Spec. Perioadă în care afluența turiștilor este scăzută, aceștia beneficiind de anumite facilități, reduceri de preț. • pl. *-oane.* /***extra***[1]*-* + ***sezon***, după fr. ***hors-saison***.

extrasístolă *s.f.* (*med.*) Tulburare de ritm cardiac caracterizată prin existența unor contracții cardiace suplimentare în cadrul ritmului cardiac de bază, avînd ca origine o tulburare de excitabilitate sau o tulburare de conducere. • acc. și *extrasistólă.* pl. *-e.* /<fr. ***extrasystole***; cf. lat. *extra* „în afară", gr. *συστολή* „contracție".

extrasistólic, -ă *adj.* (*med.*) Care se caracterizează prin prezența de extrasistole; care se referă la extrasistolă. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***extrasystolique***.

extrastatutár, -ă *adj.* Care este în afară de statut; nestatutar. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***extra-statutaire***.

extrașcolár, -ă *adj.* În afara programului sau a activității școlare. • pl. *-i, -e.* /***extra***[1]*-* + ***școlar***.

extrașíc *adj.invar.* (*fam.*) Care este foarte șic. *Rochie extrașic.* • /***extra***[1]*-* + ***șic***.

extratemporál, -ă *adj.* Care este în afara timpului. • pl. *-i, -e.* /***extra***[1]*-* + ***temporal***.

extrateréstru, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care se află în afara globului terestru; care este din afara Pămîntului. **2** *s.m., s.f., adj.* (Ființă) care aparține unei alte lumi, civilizații aflate în afara globului terestru. • pl. *-ștri, -stre.* /<fr. ***extraterrestre***.

extrateritoriál, -ă *adj.* Care este în afara teritoriului unui stat. • sil. *-ri-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***extraterritorial***.

extrateritorialitáte *s.f.* (*jur.*) Regim special aplicat în relațiile reciproce dintre state, semnificînd privilegiile sau imunitățile speciale acordate unor persoane ori instituții străine care sînt tratate ca și cînd ele s-ar afla pe teritoriul lor național; exteritorialitate. • sil. *-ri-a-.* /<fr. ***extraterritorialité***.

extratextuál, -ă *adj.* (*lingv.*) Care este exterior unui text, care aparține contextului extralingvistic. • sil. *-tu-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***extratextuel***.

extratextualitáte *s.f.* (*lingv.*) Caracter extratextual. • sil. *-tu-a-.* /***extratextual*** + *-itate*.

extraurbán, -ă *adj.* Care se află în afara orașului. • pl. *-i, -e.* /***extra***[1]*-* + ***urban***.

extraurgént, -ă *adj.* Care este foarte urgent. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***extra-urgent***.

extrauterín, -ă *adj.* (*med.*) Care este situat în afara cavității uterine. ◇ *Sarcină extrauterină* = sarcină patologică în care oul fecundat se dezvoltă în afara cavității uterine. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***extra-utérin***; cf. lat. *extra* „în afară", *utĕrus, -i* „uter".

extravagánt, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care caută cu orice preț să iasă din comun, care șochează, contrariază, trădînd extravaganță. ◇ (*adj.; despre manifestări, atitudini etc. ale oamenilor*) *Tînărul are o comportare extravagantă.* Δ (*adv.*) *În ultimul timp se poartă extravagant.* ◆ *adj.* Care este ciudat, bizar, neobișnuit. **2** *adj.* (*despre sume de bani*) Exagerat, exorbitant. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***extravagant***.

extravagánță *s.f.* Purtare, ținută neobișnuită, ieșită din comun, bizară. ◆ Atitudine care șochează, contrariază. ◆ Faptă lipsită de judecată. • pl. *-e.* /<fr. ***extravagance***, it. ***stravaganza***.

extravaginál, -ă *adj.* (*med.*) Care este în afara vaginului. • pl. *-i, -e.* /***extra***[1]*-* + ***vaginal***.

extravazá *vb. I. refl.* (*med.; despre sînge, umori etc.*) A se vărsa afară din canalele sale. • prez.ind. pers. 3

-eză. /<fr. ***extravaser***; cf. lat. *extra* „în afară", *vas, vasis* „vas".

extravazáre *s.f.* (*med.*) Faptul de *a se extravaza.* ◆ Restr. Trecere a plasmei sangvine din vase în spațiile interstițiale, îndeosebi în cazul edemelor. • pl. *-ări.* /v. ***extravaza.***

extravelín, -ă *adj.* (*despre hîrtie, carton*) Care este de calitate superioară. • pl. *-i, -e.* /***extra***[1]*-* + ***velin.***

extravérsie *s.f.* v. extraversiune.

extraversiúne *s.f.* **1** (*psih.*) Înclinație psihologică deosebită către lucrurile exterioare, din afara eului propriu, și adaptarea la ambianța socială. ◆ Orientare a libidoului în afara propriei persoane. **2** (*med.*) Revărsare în afară a unui organ cavitar; exstrofie. • pl. *-i.* și *extravérsie, extroversiúne, extrovérsie s.f.* /<fr. ***extraversion***; cf. lat. *extra* „în afară", *versus* <*vertĕre* „a întoarce".

extravertít, -ă *adj., s.m., s.f.* (*psih.*) (Persoană) care își îndreaptă atenția spre lumea din afară; (persoană) sociabilă, deschisă. ◇ *Tip extravertit* = tip psihologic, descris de C.G. Jung, caracterizat prin proiectarea tendințelor psihice interioare asupra lumii înconjurătoare, prin exteriorizarea sentimentelor, prin sociabilitate. • pl. *-ți, -te.* și *extrovertít, -ă adj., s.m., s.f.* /<fr. ***extraverti***, it. ***estrovertito***, germ. ***Extrovertiert***; cf. lat. *extra* „în afară", *vertĕre* „a întoarce".

extravilán, -ă *adj.* (*despre terenuri*) Care este situat în afara spațiului clădit al unei localități. ◇ Loc.adj., adv. *În extravilan* = (care este) în afara spațiului clădit al unei localități. *Un teren extravilan.* ◆ Care este caracteristic teritoriului aflat în afara spațiului construit sau pe cale de construire al unei localități. • pl. *-i, -e.* /cf. fr. *extra-ville*, lat. *villanus, -a, -um* „de țară".

extrazonál, -ă *adj.* Din afara unei zone. • pl. *-i, -e.* /***extra***[1]*-* + ***zonal.***

extrădá *vb. I. tr.* (*jur.; compl. indică infractori, persoane urmărite sau condamnate*) A preda, la cerere, statului căruia îi aparține sau care îl revendică, în condițiile prevăzute de convențiile internaționale; a săvîrși o extrădare. • prez.ind. *-ez.* și (*înv.*) *estrădá vb. I.* /<fr. ***extrader.***

extrădáre *s.f.* (*jur.*) Predare de către un stat unui alt stat a unui infractor, a unei persoane urmărite sau condamnate care se găsește pe teritoriul său, spre a fi judecat sau spre a-și executa pedeapsa. • pl. *-ări.* /v. ***extrăda.***

extrădát, -ă *adj.* (*jur.; despre persoane*) Care a fost predat la cerere statului căruia îi aparține sau care îl revendică, în condițiile prevăzute de convențiile internaționale. *Cetățenii extrădați au fost aduși cu avionul.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***extrăda.***

extrém, -á *adj., subst.* **I** *adj.* **1** Care este foarte mare, exagerat din punctul de vedere al intensității, al dimensiunii etc. *Izbucnirile... erau pasionate, extreme și de cele mai multe ori nedrepte* (POPOV.). ◇ (*adv.; ca determ. al unui adj. căruia îi dă val. de super. abs.*) *Era extrem de discret și nu-i spunea niciodată nimic* (REBR.). ◇ *Sport extrem* = sport în care se înfruntă cele mai mari dificultăți (tehnice) în încercarea de a atinge limitele posibilităților umane. ◇ Loc.adv. *(Pînă) la extrem* = pînă la ultima limită, posibilitate; peste măsură; în grad maxim. **2** Care este foarte grav. *Luă deciziunea extremă de a omorî pe infamul amăgitor* (FIL.). ◆ (*despre mijloace terapeutice, soluții, metode etc.*) Care este foarte energic, întrebuințat numai în împrejurări deosebit de grave; drastic, radical. **3** Fig. (*despre doctrine, idei politice etc.*) Care este situat pe pozițiile cele mai neconciliante; care se caracterizează prin lipsă de moderație, prin exclusivism. *Promovează o ideologie extremă.* **4** Care se află la limita ultimă din punct de vedere calitativ, dincolo de care nu se mai poate trece. *După ce se va poseda cu siguranță sunetele din mediu, se vor ataca sunetele extreme* (CER.). ◇ Fig. *Era de o inteligență extremă.* **5** Care este așezat, situat în punctul cel mai îndepărtat, la capăt, la vîrf, lateral, la margine etc.; care atinge limita superioară din punct de vedere local. *Li se rezervase un mic pavilion de vînătoare la capătul extrem al parcului* (CĂL.). **6** (*mat.*) Care are cea mai mare sau cea mai mică valoare a unei funcții. **II** (*mat.*) **1** *s.m.* Numărătorul primului raport și numitorul celui de-al doilea într-o proporție. **2** *s.n.* Maximul sau minimul unei funcții. **III** *s.f.* **1** Margine, capăt (foarte îndepărtat), limită ultimă. **2** (*polit.*) *Extremă dreaptă* = partid politic, fracțiune dintr-un partid, dintr-o adunare etc., care se situează pe poziții extremiste, intransigente sau radicale, de dreapta. *Extremă stîngă* = partid politic, fracțiune dintr-un partid, dintr-o adunare etc., care se situează pe poziții extremiste, exagerate și rigide, de stînga. **3** Fiecare dintre cele două limite opuse, ipostaze, din punct de vedere calitativ, ale unor categorii de fenomene. *Avea acest mod ceremonios și brutal,... știind să dozeze bine extremele* (CĂL.). ◇ Expr. *Extremele se atrag* (sau *se ating, se întîlnesc*) = lucruri, caractere, opinii contrare pot avea apropieri, asemănări neașteptate. *A trece de la* (sau *a cădea dintr-*) *o extremă la* (sau *într-*) *alta* = a trece de la o atitudine, de la o opinie (exagerată) la alta opusă (dar tot exagerată), a trece de pe o poziție pe alta diametral opusă. **4** Jucător care ocupă locul lateral cel mai înaintat din stînga sau din dreapta, în formația de joc a unei echipe de fotbal, de handbal, de hochei sau de polo. • pl. *-i, -e,* (*înv.*) *n. -uri.* și (*înv., pop.*) *estrém, -ă adj., s.f.* /<fr. ***extrême***, lat. ***extrēmus, -a, -um*** <*exter, -a, -um* „exterior".

extremálă *s.f.* (*mat.*) Curbă care reprezintă soluția unei probleme a calculului variațional. • pl. *-e.* /<germ. ***Extremale***, fr. ***extrémale.***

extremísm *s.n.* Atitudine (politică), doctrină caracterizată prin idei, teorii exagerate, unilaterale, rigide, care, bazată pe ură și intoleranță, urmărește ca să se impună prin măsuri violente sau radicale. • /<fr. ***extrémisme.***

extremíst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al extremismului. **2** *s.m., s.f.* Persoană care susține idei extreme. **3** *adj.* Privitor la teoriile, ideile, opiniile, metodele, măsurile etc. împinse la extrem. ◆ (*despre idei, opinii, teorii etc.*) Care aparține extremismului sau extremiștilor, care se referă la extremism sau la extremiști. **4** *adj.* (*despre persoane sau despre atitudinea, manifestările, opiniile lor*) Care depășește limitele normale, moderate. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***extrémiste.***

extremitáte *s.f.* **1** Limită, parte extremă, punct final, hotar. **2** (*med.*) Partea inițială sau terminală a unei formațiuni anatomice sau a corpului. • pl. *-ăți.* /<fr. ***extrémité***, lat. ***extremitas, -atis.***

extrem-orientál, -ă *adj.* Care aparține Extremului Orient, care este specific Extremului Orient, care se referă la Extremul Orient. ◆ Care provine din Extremul Orient. • sil. *-ri-en-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***extrême-oriental.***

extrémum *s.m. invar.* Extrem. • /<fr. ***extremum***, lat. ***extrēmum, -i.***

extrinséc, -ă *adj.* **1** (*despre fenomene, lucruri sau calități ale lor, cauza lor etc.*) Care vine, care este luat din afară, din circumstanțele exterioare și nu din esența lucrurilor. ◇ *Valoare extrinsecă* v. valoare. **2** (*anat.; despre organe*) Care este situat în afara locului normal. **3** (*econ.; despre valoarea banilor*) Care este stabilit prin convenție. **4** (*fiz.; despre semiconductoare*) A cărui conducție electrică este determinată de impuritățile conținute. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***extrinsèque***, lat. ***extrinsĕcus, -a, -um*** <*secus* „depărtat".

extro- v. extra[1]*-*.

extrofíe *s.f.* (*med.*) Viciu de dezvoltare congenitală a unui organ intern care este astfel întors încît fața sa internă devine externă; extroversiune. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***exstrophie.***

extrórs, -ă *adj.* (*med.*) **1** (*despre antere, ovule*) Care se deschide spre exterior. **2** (*despre organe*) Care este curbat în afară față de axul central. • pl. *-și, -se.* /<fr. ***extrorse***; cf. lat. *extrorsum* „în afară".

extrospectív, -ă *adj.* (*psih.*) **1** (*despre oameni*) Care observă trăirile psihice ale altora. **2** Referitor la extrospecție, bazat pe extrospecție. • pl. *-i, -e.* /<engl. ***extrospective.***

extrospécție *s.f.* (*psih.*) Observare a fenomenelor din afara eului, a trăirilor psihice ale altora. ◆ Metodă psihologică bazată pe observarea obiectivă a fenomenelor lumii exterioare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr., engl. ***extrospection.***

extrovérsie *s.f.* v. extraversiune.

extroversiúne *s.f.* v. extraversiune.

extrovertí *vb. IV. refl.* (*anat.; despre organe cave*) A se revărsa în afară. • prez.ind. pers. 3 *-ește.* /<fr. ***extrovertir.***

extrovertít, -ă *adj., s.m., s.f.* v. extravertit.

extrúcție *s.f.* (*înv.*) Document oficial care cuprindea normele după care trebuie păzită granița. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<lat. ***ex(s)tructio, -onis.***

extrudá *vb. I. tr.* A supune procedeului de extrudare. • prez.ind. *extrúd.* și *extrúde vb. III.* /<fr. ***extruder.***

extrudáre *s.f.* (*tehn.*) Procedeu de prelucrare a materialelor (metale, mase plastice) prin deformare plastică, constînd în trecerea forțată a materialului, supus unei forțe de compresiune, printr-o presă și o filieră cu un profil dat. • pl. *-ări.* /v. ***extruda***; cf. fr. *extrusion.*

extrudát, -ă *adj.* Care a fost supus extrudării. *Polistiren extrudat.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***extruda.***

extrúde *vb. III.* v. extruda.

extrudér *s.n.* Mașină folosită pentru extrudare. • pl. *-e.* /<germ. ***Extruder.***

extruderíst, -ă *s.m., s.f.* Extrudor. • pl. *-iști, -iste.* /***extruder*** + *-ist.*

extrudór, -oáre *s.m., s.f.* Muncitor specializat în extrudare; extruderist. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***extrudeur.***

extrúzie *s.f.* v. extruziune.

extruziúne *s.f.* **1** (*geol.*) (Totalitatea fenomenelor legate de) ieșirea la suprafață a magmei prin coșul vulcanului. **2** (*tehn.*) Extrudare. **3** (*med.*) Poziție anormală consecutivă deplasării spre exterior a unei formațiuni anatomice. ◇ *Extruziune dentară* = erupție dentară sau migrarea unui dinte dincolo de alveolă. • pl. *-i.* și *extrúzie s.f.* /<fr. ***extrusion***; cf. lat. *extrudĕre* „a împinge afară, a azvîrli".

extruzív, -ă *adj.* (*geol.*) Care ține de extruziune, care se referă la extruziune. ◇ *Rocă extruzivă* = rocă magmatică ce ajunge la suprafață prin fisuri sau canale, se revarsă pe pămînt și apoi se solidifică rapid, formînd o masă dură. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***extrusif.***

extumescénță *s.f.* (*med.*) Umflătură, tumefacție. • pl. *-e.* /<fr. ***extumescence***; cf. lat. *extumescĕre* „a se umfla".

exuberánt, -ă *adj.* **1** (*despre ființe*) Care își manifestă sentimentele (de bucurie, de satisfacție etc.) prin demonstrații exterioare, vii, excesive; expansiv. *Copiii erau fericiți și exuberanți.* ◆ (*despre manifestări, atitudini etc. ale oamenilor*) Care rezultă dintr-o stare de exuberanță; care trădează, exprimă exuberanță. *Publicul exuberant nu mai contenea cu ovațiile.* **2** (*despre creații ale oamenilor*) Care se caracterizează prin bogăție excesivă de mijloace de expresie, de imagini etc. *O muzică exuberantă.* **3** Care este plin de vioiciune, de însuflețire. *Atmosferă exuberantă.* **4** Abundent, îmbelșugat. *Vegetație exuberantă.* • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***exubérant***, lat. ***exubĕrans, -ntis*** <*exuberare* „a se revărsa".

exuberánță *s.f.* **1** Însușirea de a fi exuberant; însuflețire exteriorizată fără reținere. *Îi caracteriza exuberanța și pofta de viață.* ◆ Manifestare exuberantă; expansivitate. *În exuberanța lui, uită ce avea de făcut.* **2** Bogăție (excesivă) de mijloace de expresie ale unei creații artistice. *Exuberanța coloristică a tabloului.* **3** Bogăție, belșug, abundență; varietate. *Exuberanța floral din parc.* • pl. *-e.* /<fr. ***exubérance***, lat. ***exuberantĭa, -ae.***

exudát *s.n.* (*med.*) (Prelevare de) probe biologice din salivă sau din zona interioară a gîtului, pentru stabilirea unui dignostic. • pl. *-e.* /<engl. ***exudate.***

exulcerá *vb. I. tr.* (*med.*) A ulcera ușor. • prez.ind. pers. 3 *-ează.* /<fr. ***exulcérer***, lat. ***exulcerare.***

exulcerátie *s.f.* (*med.*) Ulcerație superficială, ușoară, cu epitelizare fără cicatrice. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***exulcération.***

exultá *vb. I. intr.* A simți, a manifesta o mare bucurie; a fi extrem de fericit. • pronunț. *egz-.* prez.ind. *exúlt.* /<fr. ***exulter***; cf. lat. *exsultare, exultare* „a sări".

exultánt, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care exultă; care este foarte vesel. *Un personaj exultant, plin de viață.* **2** (*despre atitudini, manifestări etc. ale oamenilor*) Care rezultă dintr-o stare de bucurie nestăpînită; care este specific exultanței. *Un strigăt exultant.* • pronunț. *egz-.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***exultant.***

exultánță *s.f.* Manifestare nestăpînită, frenetică de bucurie, de fericire; exultație. • pronunț. *egz-.* pl. *-e.* /<fr. ***exultance.***

exultáre *s.f.* Acțiunea de *a exulta* și rezultatul ei; exultație. • pronunț. *egz-.* pl. *-ări.* /v. ***exulta.***

exultáție *s.f.* Exultare; exultanță. • pronunț. *egz-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) ***exultațiúne*** *s.f.* /<fr. ***exultation.***

exultațiúne *s.f.* v. exultație.

exurgénță *s.f.* (*geomorf.*) Emergență cu debit puternic, specifică regiunilor cu roci foarte permeabile; izvor ascendent. • /<fr. ***exurgence***.

exuviábil, -ă *adj.* (*despre animale*) Care își schimbă pielea. • sil. *-vi-a-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***exuviable***; cf. lat. *exuvia, -ae* „jupuire a pielii".

exuviál, -ă *adj.* Care ține de exuvie, care se referă la exuvie. • sil. *-vi-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***exuvial***.

exúvie *s.f.* (*zool.*) Înveliș rezultat prin năpîrlirea șerpilor, ieșirea adulților din pupe. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***exuvie***; cf. lat. *exuviae, -arum* „piele".

ex-vóto *s.n. invar.* Formulă prin care se denumește o ofrandă, o danie făcută din recunoștință (unei divinități, unei biserici) în urma unei făgăduieli. • /<lat. ***ex voto***.

eye-liner ['ai,lainər] *s.n.* Lichid colorat, tuș sau creion care se utilizează la machiajul ochilor, pentru a sublinia o trăsătură a marginii pleoapelor etc. • pl. *-e.* /<engl. ***eye-liner***.

éyrir *s.m.* (*fin.*) Monedă divizionară în Islanda, valorînd a suta parte dintr-o coroană. • pl. *-i.* /<germ. ***Eyrir***, engl. ***eyrir***; cuv. isl.

ezámen *s.n.* v. examen.

ezăn *s.n.* (*relig.*) Imn religios care conține profesiunea de credință a mahomedanilor și cu care se cheamă credincioșii la rugăciune. • /<tc. ***ézân***.

ezecutór *s.m.* v. executor.

ezerínă *s.f.* (*farm.*) Alcaloid foarte toxic, extras din semințele unei plante leguminoase, folosit în tratamentul glaucomului, al miasteniei, al parezelor intestinale etc.; fizostigmină. • /<fr. ***ésérine***.

eziét (*înv.*) Risipă, pagubă. • pl. *-uri.* /<tc. ***eziyet***.

ezilăt, -ă *adj., s.m., s.f.* v. exilat.

ezistá *vb. I.* v. exista.

ezistență *s.f.* v. existență.

ezitá *vb. I. intr., tr.* A sta la îndoială în luarea unei hotărîri; a manifesta nesiguranță, nehotărîre în îndeplinirea unei acțiuni; a șovăi, a se codi, a pregeta. • prez.ind. *ezít.* /<fr. ***hésiter***, lat. ***haesitare***.

ezitánt, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care ezită, care este lipsit de fermitate, șovăielnic, șovăitor, nehotărît. *Un om ezitant, fără personalitate.* **2** (*despre manifestări, creații etc. ale oamenilor*) Care trădează ezitare, care rezultă dintr-o stare de ezitare. *A avut o purtare ezitantă.* • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***hésitant***.

ezitáre *s.f.* Faptul de *a ezita*; șovăială, nehotărîre. • pl. *-ări.* /v. ***ezita***.

ezotéric, -ă *adj.* **1** (*despre doctrine filosofice, ritualuri religioase etc.*) Care poate fi înțeles numai de cei inițiați. ◆ Ext. Care este ascuns, secret, misterios. *Poezie ezoterică.* **2** (*în filos. aristotelică*) Care este rezervat doar discipolilor săi. ◇ *Cărți ezoterice* = cărțile lui Aristotel, singurele care s-au păstrat, cu subiect riguros științific, scrise pentru discipolii săi. ◆ (*subst. m. pl.*) Discipolii lui Aristotel. **3** Care aparține ezoterismului, care se referă la ezoterism. *Preocupări ezoterice.* • pl. *-ci, -ce* și *esotéric, -ă adj.* /<fr. ***ésotérique***; cf. gr. *ἐσωτερικός* „interior, secret".

ezoterísm *s.n.* **1** (*în antic. și în Ev. Med.*) Transmitere a unei doctrine (filosofice), a unor adevăruri și învățăminte religioase, a unui rit etc. numai unui număr restrîns de inițiați. **2** Caracter ezoteric; ezoteritate. • și *esoterísm s.n.* /<fr. ***ésotérisme***.

ezoteritáte *s.f.* Caracter ezoteric; ezoterism. • ***/ezoteric*** *+ -itate.*

ezréd *s.n.* (*maghiar. înv.*) Regiment. • pl. *-uri.* /<magh. ***ezred***.

F f

f *s.m. invar.* **I 1** A opta literă a alfabetului limbii române. **2** Sunetul corespunzător acestei litere (consoană fricativă labiodentală surdă). **3** Semn grafic pentru această literă (*f, F*). **II 1** (*chim.*) Simbol pentru *fluor*. **2** (*muz.*) Simbol pentru nota *fa* în notație literală a țărilor germanice și anglosaxone. **3** (*muz.*) Prescurtare pentru *forte*. **4** (*metrol.*) Simbol pentru *farad*. **5** (*mat.*) Simbol pentru *funcție*. **6** (*metrol.*) Simbol pentru grad *Fahrenheit*. **7** (*biochim.*) Simbol al unei vitamine (și F_1). **8** (*inform.*) Una dintre cele 12 taste funcționale ale tastaturii. • pronunț. și *ef*.

fa[1] *s.m. invar.* (*muz.*) **1** Treapta a patra a gamei diatonice (do major). ◆ Sunetul și nota corespunzătoare acestei trepte. **2** Una dintre cheile muzicale. ◇ *Instrument în fa* = instrument ale cărui sunete sună cu o cvintă mai jos decît sînt scrise. • /<it. ***fa***.

fa[2] *interj.* v. fă.

fabián, -á *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Adept) al fabianismului. **2** *s.m.* Membru al organizației socialiste engleze „Societatea Fabiană". • sil. *-bi-an*. pl. *-ieni, -iene*. /<engl. ***fabian*** <nm. pr. *Fabian [Society]*.

fabiamísm *s.n.* (*polit.*) Doctrină a Societății Fabiene din Anglia de la sfîrșitul sec. 19, care preconiza trecerea treptată de la capitalism la socialism prin reformare și înscrierea în cadrul legal existent. • sil. *-bi-a-*. /<engl. ***fabianism***, fr. ***fabianisme***; cf. nm. pr. Quintus *Fabius* Maximus, supranumit Cunctator „temporizatorul", general roman, celebru pentru tactica sa temporizatoare în lupta împotriva lui Hannibal.

fabliau [fabli'o] *s.f.* Povestire populară din Evul Mediu, grațioasă, fantastică, de groază sau sentimentală; istorioară cu haz, în versuri, recitată de jongleri. • /<fr. ***fabliau*** <fr. veche *fableau* <lat. *fabŭla, -ae* + *-ellus* „scurtă povestire".

fabricá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică produse, mărfuri*) A produce în cantități mari și în serie, cu mijloace mecanizate, într-o fabrică, într-o uzină etc., prin prelucrarea materiei prime. ◆ Fig. (*fam.*) A face, a confecționa ceva (la repezeală). **2** Fig. A născoci, a plăsmui. • prez.ind. *fábric*, acc. și, *reg., fabríc*. /<fr. ***fabriquer***, lat. ***fabricare***.

fabricánt, -á *s.m., s.f.* **1** Proprietar (și conducător) de fabrică; industriaș. **2** Persoană care fabrică ceva. • pl. *-ți, -te*. /<fr. ***fabricant***, germ. ***Fabrikant***.

fabricáre *s.f.* Acțiunea de *a fabrica* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***fabrica***.

fabricát, -á *adj., s.n.* **1** *adj.* Care a fost produs într-o fabrică, într-o uzină etc. **2** *s.n.* Produs obținut într-o fabrică, într-o uzină etc. • pl. *-ți, -te*. /v. ***fabrica***; cf. fr. *fabriqué*, germ. *Fabrikat*.

fabricáție *s.f.* Proces tehnologic de producere în serie a mărfurilor într-o fabrică, într-o uzină etc. ◇ *Defect de fabricație* v. defect. *Secret de fabricație* v. secret. ◆ Producție obținută într-o fabrică, într-o uzină etc. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și (*înv.*) *fabricațiúne s.f.* /<fr. ***fabrication***, lat. ***fabrĭcatĭo, -onis***.

fabricațiúne *s.f.* v. fabricație.

fábrică *s.f.* Unitate industrială în care se produc, în cantități mari și în serie, cu mijloace mecanizate, diferite produse (finite), destinate consumului sau unei prelucrări ulterioare. ◇ *Marcă de fabrică, marca fabricii* v. marcă. ◇ Expr. (*fam.*) *A lua* (sau *a băga*) (pe cineva) *în* (sau *la*) *fabrică* = *a*) a certa, a reproșa, a cere socoteală (cuiva); *b*) a bate (pe cineva). *A băga pe cineva la fabrica de pumni* = a lua la bătaie pe cineva. *A intra în fabrica cuiva* = *a*) a fi certat de cineva, a i se reproșa, a i se cere socoteală; *b*) a fi bătut de cineva. • pl. *-ci*, (*înv.*) *-ce*. și (*pop.*) *fábrică s.f.* /<fr. ***fabrique***, germ. ***Fabrik***, lat., it. ***fabrica***, ngr. ***φάμπρικα***; cf. rus. *фабрика*.

fabricitáte *s.f.* Capacitate a omului de a crea, de a produce bunuri. • /***fabrica*** + *-itate*.

fabulá *vb. I. tr.* A imagina, a povesti fapte, întîmplări fantastice etc., prezentîndu-le ca reale sau ca posibile. ◆ Ext. (*intr.*) A minți. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***fabuler***.

fabulăre *s.f.* Faptul de *a fabula*. • pl. *-ări*. /v. ***fabula***.

fabulăte *s.n. pl.* (*lit.*) Specii ale legendei în care relatarea nu se face din experiența personală, ca în memorate, ci se povestesc întîmplări auzite de la alții, în legătură cu tradiții, credințe, obiceiuri. • /cf. engl. *fabulate* „a fabula, a spune cîte în lună și în stele, a îndruga minciuni".

fabulatóriu, -ie *adj.* Care ține de fabulație, care se referă la fabulație. ◆ Care fabulează. • pl. *-ii*. /<fr. ***fabulateur***, lat. ***fabŭlator, -oris***.

fabulație *s.f.* **1** Prezentare a unor fapte, a unor întîmplări etc. imaginare ca reale sau ca posibile. ◆ (*ret.*) Figură retorică prin care se redă ca real ceva imaginar. ◆ Ext. Minciună. **2** (*lit.*) Povestire (alegorică). ◆ Povestire cuprinsă într-o operă literară; afabulație. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și (*înv.*) *fabulațiúne s.f.* /<fr. ***fabulation***, lat. ***fabŭlatio, -onis*** „povestire".

fabulațiúne *s.f.* v. fabulație.

fábulă *s.f.* (*lit.*) **1** Specie a genului epic (în versuri), cu caracter alegoric, în care autorul, plasînd acțiunea în lumea animalelor, a plantelor sau a lucrurilor și folosind procedeul personificării, satirizează moravuri, deprinderi, concepții perimate, greșeli, cu scopul de a le îndrepta. ◇ *Morala fabulei* v. morală. **2** Subiectul, textura unei scrieri literare (narative sau dramatice). ◆ Povestire în care nu se poate deosebi realul de invenție, de născocire. ◆ Ext. Istorisire, relatare mincinoasă, inventată; minciună. *Întîmplarea nu poate fi adevărată. Este o fabulă.* ◆ Spec. (*la formaliștii ruși*) Sistemul de fapte, în ordinea lor temporală și cauzală, folosit ca material de scriitor într-un text narativ (în raport cu *trama* sau ordinea artificial-artistică în care acestea sînt prezentate). • pl. *-e*. /<lat. ***fabŭla, -ae***, fr. ***fable***, germ. ***Fabel***.

fabulíst, -ă *s.m., s.f.* (*lit.*) Autor de fabule. • pl. *-iști, -iste*. /<fr. ***fabuliste***.

fabulístic, -ă *adj.* Care aparține fabulei sau fabuliștilor, care se referă la fabulă sau la fabuliști. • pl. *-ci, -ce*. /***fabulist*** + *-ic*.

fabulós, -oásă *adj.* **1** (*despre averi, bogății, bani, prețuri etc.*) Care depășește orice închipuire (prin proporții, prin valoare etc.); foarte mare, extraordinar. *O ceapă de lalea s-a vîndut cu prețul fabulos de zece mii galbeni* (C. NEGR.). **2** Care aparține lumii fabulelor, a mitologiei; de basm; minunat, fantastic. *Venea pe calul său cu o repeziciune fabuloasă* (BOL.). **3** Care este imaginar, ireal. ◇ (*subst. n.*) *Fabulosul se întîlnește frecvent în producțiile epice populare.* • pl. *-oși, -oase*. /<lat. ***fabŭlōsus, -a, -um***, fr. ***fabuleux***.

fáce *vb. III.* (*mai ales în constr. anaforice sau eliptice poate înlocui semantic alt vb.*) **A** *tr.* Predomină ideea de realizare, producere materială, creare. **I 1** (*compl. indică obiecte, lucruri*) A întocmi, a alcătui, a realiza, a fabrica. ◇ (*constr. cu dat.*) *Îmi fac o boltă naltă De vîrfuri ce se-mpletesc* (EMIN.). ◆ (*compl. indică obiecte de îmbrăcăminte, de încălțăminte etc.*) A executa, a confecționa. *Cum le-aș smulge pe toate Să fac din ele cununi* (EMIN.). ◇ (*constr. cu dat.*) *Fă-mi cămașă de fuior, Că mi-i gîndu să mă-nsor* (POP.). ◆ A procura un obiect, dispunînd confecționarea lui de către altcineva. *Mîndrulița de pe deal Cere ca să-i fac caftan* (POP.). **2** (*compl. indică părți ale unei construcții, construcții, monumente etc.*) A construi, a clădi, a ridica. *Nu le mai faceți ziduri unde să-nchid-avere* (EMIN.). ◇ Expr. *A face casă* (sau *colibă*) = *A face casă* (*bună*) *cu cineva* = a trăi în bună înțelegere cu cineva. *A face zid în jurul cuiva* v. zid. ◆ (*compl. indică materiale de același fel, materii prime etc.*) A aduna, a strînge, a așeza la un loc într-un anumit fel. *Unii secerau, alții legau snopi, alții făceau clăi* (CR.). **3** (*compl. indică alimente, mîncăruri etc.*) A prepara, a pregăti, a găti. *Cînd a veni bărbatu-tău de la drum, vom face plachie cu costițe de porc* (CR.). ◇ (*refl. pas.*) *Ușor îi a zice plăcinte, da mult îi pîn' se fac* (POP.). **4** (*compl. indică opere literare, artistice*) A compune, a scrie, a crea, a realiza. *Îndată ce... făceau o poezie, a doua zi el o știa pe dinafară* (GHICA). **5** (*jur., compl. indică legi, proiecte, convenții, înțelegeri*) A formula și a promulga, a stabili. *Puterea de a face legi... sta în adunarea sau soborul a toată țara* (BĂLC.). **6** (*compl. indică bunuri materiale, avere*) A cîștiga, a agonisi, a strînge. *Unt și ouă de-am putut sclipui să ducem la tîrg ca să facem ceva parale* (CR.) **7** A pregăti, a potrivi, a aranja ceva pentru un anumit scop. *Se întreceau care de care să facă baia mai potrivită de caldă stăpînului său* (ISP.). ◇ Expr. *A*(*-și*) *face ghetele* (sau *pantofii*) = a-și curăța și lustrui ghetele (sau pantofii). **8** (*compl. indică părul, sprîncenele, buzele, unghiile etc.*) A aranja, a supune unui tratament cosmetic; spec. a se farda. *Să mă arăte la o mulțime de boieri... cum îmi fac sprîncenile* (ALECS.). **9** (*compl. indică focul*) A aținta, a aprinde. *Să facă un foc la marginea cetății* (ISP.). **10** (*cu compl. „praf"*) A stîrni, a ridica. *Pe drumul de țară mașinile au făcut mult praf.* **11** (*compl. indică dîre, urme*) A lăsa. *Roțile au făcut urme adînci în drumul nepavat.* **II 1** (*despre femei*) A naște. ◇ (*abs.*) *Se rugă să o lase înăuntru... mai cu seamă că îi și abătuse să facă* (ISP.). ◇ (*refl. pas.*) *Bătrînii mor în pace Și se concep copiii acei ce se vor face* (EMIN.). ◇ Expr. (*pop.; fam.*) *De cînd l-a* (sau *i-a, te-a etc.*) *făcut mă-sa* sau *de cînd mă-sa l-a* (sau *i-a, te-a etc.*) *făcut* = de cînd s-a născut; dintotdeauna. ◆ (*despre soți*) A procrea. *Au făcut doi copii.* ◆ (*despre mamifere*) A făta. *Pisica a făcut doi pui.* ◆ (*despre păsări*) A oua. *Găinile fac mai multe ouă primăvara.* **2** (*despre pomi*) A da roade, a produce. ◆ (*despre plante*) A da muguri, frunze, flori. **3** (*despre ființe și plante*) A căpăta, a dobîndi; a-i apărea. *A făcut o bătătură.* ◇ Expr. *A face ochi* = *a*) (*despre puii unor animale*) a putea deschide ochii (la cîteva zile după naștere); *b*) (*fam.; despre oameni*) a se trezi, a se scula din somn. *A face pîntece* = a se îngrășa. *A face burtă* v. burtă. ◇ Ext. (*despre obiecte*) *Parchetul a făcut o umflătură.* Δ Expr. *A face genunchi* = (*despre pantaloni*) a se deforma (de multă purtare) în dreptul genunchilor. ◆ A se îmbolnăvi de... *A făcut scarlatină.* **4** A exercita, a practica o meserie, o

ocupație. *Face avocatură.* ◆ A studia, a urma un curs sau o formă de învățământ. *E în clasa a șasea, dar face și pianul* (CA. PETR.). **5** (*cu compl. „semn”*) A atrage cuiva atenția printr-un gest; a da cuiva să înțeleagă ceva printr-un semn. *Cu mîna-ntinsă magul îi face semn să șadă* (EMIN.). ◇ (*cu elipsa compl.*) *Face din cap că a înțeles.* ◇ Expr. *A face* (cuiva) *cu degetul* = a amenința (pe cineva) cu degetul arătător. *A face* (cuiva) *cu ochiul* (sau *cu ochii*) = *a)* a face (cuiva) un semn simbolic (închizînd și deschizînd un ochi) *Pe cînd ei sucesc musteața, iară ele fac cu ochii* (EMIN.); *b)* a atrage, a îmbia. *Se gătesc frumos și umblă după nevestele oamenilor să le facă cu ochiul* (CAR.). **6** A parcurge, a străbate un drum sau o distanță. *A făcut 2 kilometri.* **7** A petrece, a parcurge un interval de timp. *A făcut 10 ani de lagăr. Cu el și-a făcut veacul.* **8** (*în superstiții; determ. prin „a bine”, „a rău”, „a ploaie” etc.*) A prevesti, a cobi. *Porcul face a ploaie.* **9** (*pop.; în superstiții*) A vrăji, a fermeca; a descînta. *I-a făcut pe ulcică de dragoste.* **III 1** A săvîrși, a comite; a pricinui, a da naștere la... *Cîtă vreme sînt ai noștri la putere, cine să stea să facă revuluție?* (CAR.). ◇ Expr. *Nu face nimic!* = formulă de politețe cu care se răspunde celui ce-și cere scuze pentru un neajuns sau pentru o supărare pricinuită fără voie; nu are nici o importanță! *A i-o face* (*bună* ori *lată, cu vîrf*) sau *a-i face* (cuiva) *una* (*și bună*) = *a)* a produce cuiva un rău, o vătămare; *b)* a învăța minte (pe cineva). *A face* (cuiva) (*un mare*) *bine* v. bine. *A face* (cuiva) *zile fripte* v. fript. *A o face lată* v. lată. *A face* (*cuiva*) *rău* v. rău. *A face capăt* (*la ceva*) v. capăt. *A face sfîrșit* (*la ceva*) v. sfîrșit. Δ (*constr. cu dat.*) *A-și face gînduri* (sau *griji*) = a se îngrijora. *A-și face* (sau *a-i face cuiva*) *inimă rea* (ori *amară*) v. inimă. *A-și face de lucru* (*cu cineva* sau *ceva*) v. lucru. *A-și face osîndă* (cu cineva) v. osîndă. *A-și face singur* (sau *însuși*) *seama* v. seamă. *A*(*-și*) *face sînge rău* sau *a face în cineva sînge rău la inimă* v. sînge. ◆ A arăta, a manifesta, a acorda. *I-a făcut toate onorurile.* **2** A aduce la îndeplinire; a realiza, a îndeplini, a împlini. *Toate trebile cîte le făcea, le făcea pe dos* (CR.). ◇ Loc.vb. *A face o știre* = a înștiința. *A face trebuință* = a trebui. *A face întrebare* = a întreba. *A face monopol* = a monopoliza. ◇ Expr. *A face* (*un*) *tîrg* (sau *tîrgul*) = a cădea de acord, a încheia o tranzacție (comercială). *Ce face și cum face...* sau *ce* (ori *cum*) *face și ce* (ori *cum*) *drege* = ce pune la cale și cum o potrivește că... (sau ca să...). *Face ce face* (sau *ce poate*) *și...* = *a)* încearcă prin toate mijloacele și izbutește să...; *b)* nu știu cum procedează că...; vorba e că... *A nu avea ce face* (sau *ce să facă*) = *a)* a nu avea o ocupație; *b)* a nu-i rămîne cuiva nimic de schimbat într-o situație, a nu avea posibilitatea să se împotrivească, să obiecteze, să ajute cu ceva; a nu avea încotro; *c)* se spune despre cineva (sau cuiva) care comite sau este pe punctul să comită o imprudență, o prostie, o gafă. *A nu avea ce face cu...* = a nu avea (nici o) nevoie de..., a nu-i trebui; a nu-i folosi, a nu-i servi la nimic. *Ce* (*mai*) *faci?* = cum îți merge? cum o (mai) duci? *A face totul* sau *a face în toate chipurile să* (sau *ca să*)... = a încerca tot posibilul, a depune toate eforturile (pentru a...). (*exprimînd surpriza neplăcută, mînia cuiva care nu este de acord cu ceva; poartă accentul în frază*) *Ce face!?* = cum?! cum se poate (una ca asta)?! *Ce* (*tot*) *faci* (sau *ce ai făcut*) *de...?* = ce ți s-a întîmplat că...? care e cauza că...? *Ce-i de făcut* (cu cineva sau cu ceva)? = cum să se procedeze (cu cineva sau cu ceva)? *N-am făcut nimic* = *a)* nu am realizat nimic, nu m-am ales cu nimic; *b)* nu sînt vinovat, nu am comis ceea ce mi se impută. *Văzînd și făcînd* = procedînd conform situației, împrejurărilor, fără un plan dinainte stabilit. *Ce are a face?* = ce legătură este (între un lucru și altul), ce interesează, și ce-i cu asta? *N-are a face!* = nu interesează, n-are importanță! *Fă pași!* = pleacă! (*refl.*) *S-a făcut!* = ne-am înțeles, s-a aranjat, fii fără grijă! *A face abstracție de...* v. abstracție. *A-și face apariția.* v. apariție. *A avea* (*de-*)*a face cu cineva* (sau *cu ceva*) v. avea. *Fă bine și...* (sau *de...*) v. bine. *A face caz* (de cineva sau de ceva) v. caz. *A face cunoștință cu cineva* v. cunoștință. *Face și drege* v. drege. *A face* (*posibilul și*) *imposibilul să* (sau *ca să*)... v. imposibil. *A*(*-și*) *face loc* v. loc. *A-și face mendrele* v. mendre. *A face moarte* (*de om*) v. moarte. *A face parte din...* v. parte. *A face* (*tot*) *posibilul să* (sau *ca să*)... v. posibil. *A face pasul...* v. pas. *A face pași mari* v. pas. *A face rost* (de ceva) v. rost. (*Ce are a face*) *sula cu prefectura* v. sulă. ◆ (*refl.*) A instaura. *De ce nu se face mai curînd republică, soro?* (CAR.). ◆ A desfășura, a executa. *A făcut un meci bun.* **3** (*compl. exprimă noțiuni temporale*) A petrece. *Aci se așează... să-și facă amiazul* (POP.). **IV 1** A potrivi lucrurile astfel ca să...; a aduce (pe cineva sau ceva) în situația de a..., a da cuiva posibilitatea de a... *Eu oi face ca să nu te vadă nime* (POP.). ◇ (*eliptic*) *Nu mă faceți, că ia acuși vă ard cîteva jordii* (CR.). ◇ (*intr.*) *Lovi cu ciomagul coarnele cerbului, care și picară și făcu de șarpele îl putu înghiți* (POP.). ◇ (*refl.*) *Această împărăteasă... se făcu de o iubiră pînă și cumnatele ei* (ISP.). **2** A îndemna; a convinge; a determina. *Un corp frumos și neted te face să iubești* (EMIN.). **3** A constrînge, a obliga, a sili, a pune pe cineva să... *N-o să mă mai faci să plîng?* (CAR.). **4** A predispune la ceva; a îndemna. *Și-o singură gîndire Te face ca să tremuri* (EMIN.). **V 1** (*urmat de un nm.pred. exprimat printr-un adj., o loc.adj., un part. etc.*) A determina sau a ajuta pe cineva sau ceva să-și schimbe însușirea, forma, menirea, starea inițială, să ajungă într-o anumită situație. *Ieri mi te-am făcut scăpată* (COȘB.). ◇ Expr. *A face* (sau, *refl., a se face*) *bine* (sau *sănătos*) = a (se) însănătoși, a (se) vindeca. *A face* (pe cineva) *cunoscut* = a aduce (pe cineva) în situația de a fi cunoscut de alții, de a fi renumit. *A face* (pe cineva) (sau, *refl., a se face*) *de baftă* (sau *de poveste, de rîs, de rușine*) = a pune pe cineva într-o situație ridicolă, jenantă, rușinoasă. *A face cale* (ori *calea*) *întoarsă* v. cale. *A face pe dracu-n patru* v. drac. *A* (*se*) *face de ocară* v. ocară. *A face* (pe cineva sau ceva) *una cu pămîntul.* v. pămînt. **2** (*urmat de un nm.pred.; cu determ. în ac. sau introduse prin prep. „din”*) A aduce (pe cineva sau ceva) dintr-o stare în alta; a preface, a schimba, a transforma în... *Făceți din piatră aur și din îngheț văpaie* (EMIN.). ◇ Expr. *A face din țînțar armăsar* sau *a face calul armăsar* = a exagera mult. *A face* (cuiva) *coastele pîntece* (sau *spinarea cobză*) = a bate (pe cineva) tare. *A face pe cineva cuc* (sau *tun*) = a îmbăta. *A face* (sau, *refl., a se face*) *praf* = a (se) distruge, a (se) nimici. *A face* (pe cineva) *în două* (sau *în patru*) = a despica pe cineva în două (sau în patru); a ucide. *A face din cal măgar* v. măgar. *A face noaptea zi și ziua noapte* sau *a face din noapte zi* v. zi. ◇ Poet. (*refl.*) *Greieri, șoareci... Readuc melancolia-mi iară ea se face vers* (EMIN.). **3** (*urmat de un subst. sau de un adj. pred.*) A învinui, a acuza (pe cineva) de...; a spune (despre cineva sau cuiva) că este..., a califica; ext. a insulta. *A început a te lua lumea la ochi și a te face prost* (POP.). ◇ (*refl.*) *Nu te mai face așa de bătrîn, că doar nu ți-i vremea trecută* (CR.). ◇ Expr. *A face* (pe cineva) *cum îi vine la gură* = a ocărî sau a certa (pe cineva) rău, fără a-și alege cuvintele, a batjocori (pe cineva). *A face* (pe cineva) *cu ou și cu oțet.* v. oțet. **4** A pricinui cuiva un rău, a se răzbuna. *Ai vrut să-mi faci rău și n-ai putut* (CAR.). ◇ Expr. *A i-o face* (*bună* ori *lată, cu vîrf*) sau *a-i face* (cuiva) *una* (*și bună*) = a pricinui cuiva un rău, un neajuns, o neplăcere; a se răzbuna. *Lasă, cocoană! Poate să mor și să nu ți-o fac* (CAR.). **B** *intr.* (*predomină ideea de calitate, valoare, orientare; adesea cu determ. modale*) **I 1** A acționa, a se comporta; a proceda. *Fă cum știi.* ◆ (*refl.; în constr. interog.*) A se descurca (într-un anumit fel). *Ce se face acum?* **2** A-i merge cuiva bine (sau rău); a o duce bine (sau rău). *În ultimul timp el face mai bine.* **3** (*pop.; în superstiții*) A vrăji, a fermeca. **II 1** A valora, a prețui; ext. a costa. *Își dădea seama acum că uzina face mai mult de patru milioane* (CA. PETR.). ◇ Expr. *Nu face nici* (*cît*) *o ceapă degerată* (ori *coaptă*) v. ceapă. *A nu-i face pielea* (*nici*) *doi bani* (sau *nici o ceapă degerată*) v. piele. **2** (*mat.*) A fi egal cu... *Patru și cu trei fac șapte.* ◇ Expr. *Una și cu una fac două* = fără vorbă multă; e limpede, situația este clară. *După cum le spui dumneata, una și cu una fac două* (CAR.). **3** (*la pers. 3; cu val. impers.*) A fi vrednic (de a...); a merita (să...). *Face să-i dea și dicorație* (CAR.). ◇ Expr. (*fam.*) *Nu face* (*pentru*)... = *a)* nu e potrivit, nu corespunde pentru... *Băiat bun, deștept, cu carte, dar iute, nu face pentru un prefect* (CAR.); *b)* nu e de prestigiul cuiva, nu cadrează cu... *Să mă pui în poblic cu un bagabont ca ăla, nu face* (CAR.). **III 1** A se îndrepta, a merge, a porni (către sau spre...); a o coti (spre...). *Am făcut la dreapta.* ◆ (*fam.; refl.*) A se abate, a se duce (sau a veni), a se apropia. *Fă-te încoace!* **2** A zice, a spune. *Am să te cert, făcea el.* **C** *refl.* **I** (*predomină ideea de apariție, de ivire*) **1** (*despre zi, noapte, întuneric etc.*) A începe să fie; a se produce, a se ivi; a se lăsa. *Deodată zi se face... Și pe ape roditoare Scînteiază mîndru soare* (EMIN.). ◇ Expr. *A i se face* (cuiva) *negru* (sau *roșu* etc.) *înaintea ochilor* = a nu mai vedea, a i se face rău (din cauza supărării, a mîniei); a se supăra, a se mînia foarte tare. ◆ (*pop.; impers.*) A i se părea cuiva că vede sau că aude ceva sau pe cineva (în vis sau în imaginație). *Se făcea că vede un palat.* **2** (*despre drumuri, văi etc.*) A se deschide în fața ochilor, a se desfășura înaintea... *Se făcea o vale lungă.* **3** (*despre sentimente, senzații; constr. cu dat. pron.pers.*) A se produce deodată (în cineva), a fi cuprins de... *I s-a făcut sete.* ◆ A fi cuprins de o dorință nestăpînită pentru ceva, a simți dorul de... *I s-a făcut de ducă.* **4** A se întîmpla. *Orice s-ar face, eu voi susținea... că tu ești aurora care deschide bolta înstelată* (CAR.). ◇ Expr. *Ce s-a făcut* (cineva)? = ce a devenit, cum s-a descurcat? *Cum se face că...* (sau *de...*)? = cum e posibil ca...? **II** (*predomină ideea de devenire, de ajungere la o anumită stare*) **1** A ajunge. *Din ce în ce se face tot mai mare* (EMIN.). ◇ Loc.vb. *A se face galben* = a se îngălbeni. *A se face vînăt* = a se învineți. *Mîndica se face roșie, Tincuța vînătă* (CAR.). *A se face roșu* = a se înroși, a se îmbujora. ◇ Expr. *A se face stăpîn pe ceva* = a lua un lucru în stăpînire cu forța sau fără a-i aparține. *A se face în două* = (*despre drumuri, rețele etc.*) a se bifurca, a se despărți, a se ramifica. *A se face foc.* v. foc. *A se face oale și ulcele* v. oală. *A se face trup și suflet cu...* v. trup. *A se face* (*tot*) *una cu cineva* v. unu. ◆ A deveni. *S-ai averi și mare nume, Să te faci chiar împărat* (EMIN.). ◆ A se transforma în... *De ce să nu am aripi să zbor! M-aș face un flutur ușor* (EMIN.). ◆ A ajunge la numărul de..., la un total de... *Ceata se face de două sute de oșteni.* ◆ A ajunge la vîrsta de... *Copilul se făcuse de șapte ani.* ◆ (*intr.*) A îndeplini o treabă sau o funcție ocazională. *A făcut militărie mai mulți ani.* ◆ (*determ. prin „la loc”, „din nou”, „iarăși” etc.*) A redeveni. *S-a făcut din nou om.* ◆ (*despre preparate culinare*) A ajunge în starea potrivită pentru a fi folosit; a reuși. *Cozonacul s-a făcut bine.* **2** A se preface, a simula. *Mai mă uit eu încolo, mai mă fac că nu mă sinchisesc* (CAR.). ◇ Expr. *A se face chinez* (sau *turc*) = a se preface că nu înțelege ceva. *Ei, stimabile, prea te faci chinez* (CAR.). ◆ (*intr.*) A-și lua înfățișarea de... a se arăta, a-și da aere de... *Cocheta face pe nevinovata* (C. NEGR.). ◆ (*intr.*) A juca rolul de..., a îndeplini funcția de... *Fusese șofer la oraș și acum făcea pe mecanicul* (DUMITRIU). • prez.ind. *fac*; part. (*înv., pop.*) *fapt.* și *făceá vb. II.* /lat. ***facĕre.***

fácere *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *face* și rezultatul ei. **1** Săvîrșire. ◇ *Facere de bine* = binefacere. Δ Expr. *Facere de bine, futere de mamă* v. futere. **2** (*relig.*) Crearea lumii de către Dumnezeu. ◇ *Facerea* sau *Cartea Facerii* = cartea întîi din *Vechiul Testament*, numită și *Geneza*. **3** Construire, zidire. **4** (*pop.*) Naștere. *A murit la facere.* ◇ *Durerile* (sau *chinurile*) *facerii* = durerile pe care le simte femeia în timpul nașterii. ◇ Expr. *A se trudi de facere* v. trudi. • pl. *-i.* /v. ***face.***

facéție *s.f.* **1** Glumă, farsă, poznă, năzdrăvănie. **2** (*lit.*) Anecdotă burlescă, snoavă. • acc. și *facețíe.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***facétie***, lat. ***facētĭa, -ae.***

facețiós, -oásă *adj.* Glumeț, poznaș; hazliu. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***facétieux***; cf. lat. *facētus, -a, -um* „plăcut".

fáchie *s.f.* **1** (*înv.*) Făclie (1). **2** (*reg.*) Făclie alcătuită dintr-un mănunchi de stuf uscat sau de fîșii de lemn, unse cu un material inflamabil, folosită mai ales la pescuit. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /lat. ***fac(u)la.***

fáchiol *s.n.* (*reg.*) **1** Stofă de lînă subțire, străvezie, cu care se acoperă femeile. ◆ Maramă. **2** Giulgiu. • acc. și *fachiól.* pl. *-uri.* și *fáchiu s.n.* /<magh. ***fátyol.***

fachír *s.m.* Ascet sau călugăr musulman ori hindus (care practică exercițiile yoga și care trăiește din contribuțiile credincioșilor). ◆ Ext. Prezicător, hipnotizator, iluzionist, prestidigitator etc. (originar din India). • pl. *-i.* /<fr. ***fakir*** <ar. *faqi* „sărac".

fachirísm *s.n.* Ansamblu de fapte, aparent extraordinare, săvîrșite de fachiri. ◆ Arta de a săvîrși asemenea fapte. ◆ Ext. Scamatorie. • pl. *-e.* /<fr. ***fakirisme.***

fáchiu *s.n.* v. fachiol.

faciál, -ă *adj.* **1** (*anat.*) Care aparține feței, care se referă la față. ◇ *Nerv facial* = nerv pereche (cranian), ale cărui fibre motorii se distribuie la mușchii feței. *Unghi facial* v. unghi. **2** (*med.*) Care afectează fața. ◇ *Nevralgie facială* = durere localizată la față, în regiunea aparținînd nervului trigemen. *Paralizie facială* = paralizie a mușchilor feței și gîtului. *Paraspasm facial* v. paraspasm. • sil. *-ci-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***facial***, lat. ***facialis, -e***.

fácies *s.n.* **1** Aspect caracteristic al feței în cursul unei boli, al unei stări emotive etc. ◇ *Facies cadaveric* (sau *hipocratic*) = aspect particular al feței întîlnit în bolile cu evoluție gravă. ◆ Ext. Fizionomie. ◆ Suprafață a unei formații anatomice. **2** (*geol.*) Totalitatea particularităților petrografice și paleontologice ale unei roci sau ale unor depozite de roci care sînt determinate de condițiile fizico-geografice de depunere a acestora. *Facies continental. Facies marin.* ◇ *Facies lagunar* v. lagunar. **3** (*arheol.*) Aspect caracteristic, particular al unei culturi arheologice. **4** (*biol.*) Cea mai mică subdiviziune a asociației vegetale caracterizată prin dominația unei specii. **5** Înfățișare, aspect superficial al unui lucru. • sil. *-ci-es.* pl. *-uri.* /<lat. ***facies, -ei***, fr. ***faciès***.

facíl, -ă *adj.* **1** Care se face, se produce cu ușurință, cu efort minim. ◆ Care pare făcut fără greutate. ◆ Ext. Superficial, ușuratic. *Consider că răspunsul său este facil.* **2** (*despre oameni*) Care se acomodează ușor cu (la) ceva. ◆ Care face ceva cu ușurință. ◆ Care este ușor de mulțumit, de satisfăcut. *Gusturi facile.* • pl. *-i, -e.* /<fr., it. ***facile***, lat. ***facĭlis, -e***.

fácile *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Ușor. ◆ (*despre compoziții muzicale*) Accesibil. • /<it. ***facile***.

facilitá *vb. I. tr.* A înlesni, a favoriza, a ușura (îndeplinirea unei acțiuni, producerea unui fenomen etc.). • prez.ind. *-ez.* /<lat., it. ***facilitare***, fr. ***faciliter***.

facilitáre *s.f.* Acțiunea de *a facilita* și rezultatul ei; înlesnire, ușurare. • pl. *-ări.* /v. ***facilita***.

facilitát, -ă *adj.* (*despre acțiuni, evenimente etc.*) A cărui producere sau desfășurare a fost ușurată; înlesnit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***facilita***.

facilitáte *s.f.* **1** Însușirea a ceea ce este facil; faptul de a face ceva cu ușurință. ◆ (*la pl.*) Înlesniri făcute cuiva. *Întreprinderile noi beneficiază de facilități fiscale.* ◆ Abilitate, adaptabilitate. ◆ Ext. Superficialitate. **2** (*inform.*) Caracteristică a unui calculator, a unui sistem de operare sau a unui limbaj, care permite facilitarea scrierii programelor, organizării datelor ori corectării erorilor. **3** (*econ.*) *Facilitate de plată* = înlesnire acordată de instituții financiar-bancare, de asigurări etc. clienților lor pentru efectuarea anumitor plăți sau pentru a avea acces la serviciile acestora. *Facilitate fiscală* = stabilire de scheme artificiale pentru a reduce valoarea de impozat pentru un contribuabil. *Facilitate stand-by* = împrumut care se disponibilizează unui debitor pe o anumită perioadă de timp, în anumite condiții. • pl. *-ăți.* /<fr. ***facilité***, lat. ***facilĭtas, -atis***.

fáclă *s.f.* Băț (la un capăt cu cîlți etc. îmbibați cu o substanță inflamabilă) care servește la luminat, mai ales la procesiuni sau la cortegii; torță. ◆ Făclie (1). • pl. *-e.* /<bg. ***факла, факел***; cf. ngr. *φάκλα*.

faco- Elem. de compunere „lentilă", „cristalin". • /<fr. ***phaco-***; cf. ngr. *φακός* „lentilă".

facocél *s.n.* (*med.*) Hernie a cristalinului. • /<fr. ***phacocèle***.

facocér *s.m.* (*zool.*) Specie de mistreț din savanele africane, cu botul mare și turtit și cu colții curbați (*Phacochoerus*). • pl. *-i.* /<fr. ***phacochère***; cf. gr. *χοῖρος* „porc".

facolít *s.n.* (*geol.*) Intruziune de roci magmatice în zona de boltă a unui anticlinal sau în albiile sinclinale. • pl. *-e.* /***faco-*** + ***-lit***.

facolízá *s.f.* (*chir.*) Suprimare a cristalinului, în miopiile forte. • pl. *-e.* /<fr. ***phacolyse***.

facóm *s.n.* (*med.*) Tumoare benignă de talie mică a pielii, mucoaselor, sistemului nervos, ochiului, de origine ectodermică, vasculară sau fibromatoasă • pl. *-oame.* /<fr. ***phacome***.

facomalacíe *s.f.* (*med.*) Ramolisment al cristalinului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***phacomalacie***, engl. ***phacomalacia***; cf. ngr. *φακός* „lentilă", *μαλακία* „înmuiere, moleșire".

facomatóză *s.f.* (*med.*) (Termen generic pentru un) grup de boli congenitale, în care se asociază malformații diverse ale nevraxului și facoame. • pl. *-e.* /<fr. ***phacomatose***, engl. ***phacomatosis***; cf. gr. *φακός* „linte; pistrui".

facométru *s.n.* (*optic., med.*) Instrument pentru determinarea numărului de dioptrii al unei sticle de lentilă. • pl. *-e.* /<fr. ***phacomètre***; cf. ngr. *φακός* „lentilă", *μέτρον* „măsură".

facóndă *s.f.* (*ret.*) Ușurință de a vorbi; elocință. ◆ Ext. Limbuție, vorbărie. • pl. *-e.* /<fr. ***faconde***; cf. lat. *facundĭa, -ae* „elocință".

facosclerózá *s.f.* (*med.*) Indurație a cristalinului. • pl. *-e.* /<fr. ***phacosclérose***, engl. ***phacosclerosis***; cf. ngr. *φακός* „lentilă".

facoscóp *s.n.* (*med.*) Instrument medical pentru măsurarea capacității de adaptare a cristalinului. • pl. *-oape.* /<fr. ***phacoscope***; cf. ngr. *φακός* „lentilă", *σκοπέω* „a examina".

facoscopíe *s.f.* (*med.*) Procedeu de examinare a ochiului cu ajutorul facoscopului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***phacoscopie***.

facsímil *s.n.* **1** Reproducere exactă a unui text, a unui desen, a unei picturi, a unei semnături etc. prin copiere manuală sau cu ajutorul fotografiei, al fototipiei etc. ◆ Concr. Fotocopie, desen, pictură etc. care conține o astfel de reproducere. *Facsimilul după care s-a făcut lectura textului este de bună calitate.* **2** Dispozitiv electronic de citire și redare, înzestrat cu memorie, al unui telefax, care preia rolul teleimprimatorului de la telex. • /acc. și *facsimíl.* pl. *-e.* /<lat. ***facsimile***, fr. ***fac-similé***; cf. lat. *facĕre* „a face", *sĭmĭlis, -e* „asemănător".

factáj *s.n.* Distribuire la domiciliul destinatarului a trimiterilor poștale (bani, colete etc.). ◆ Plata acestui transport. • pl. *-e.* /<fr. ***factage***.

fáctic, -ă *adj.* Referitor la faptul de a crea, de a alcătui, de a forma, de a fabrica ceva. • pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***faktisch***.

factíce *adj.invar.* Artificial; nefiresc, prefăcut. *Vorbire factice.* • /<fr. ***factice*** <lat. *facticĭus, -a, -um* „artificial, făcut" <*facĕre* „a face".

facticitáte *s.f.* **1** Caracterul a ceea ce este factice. **2** (*filos.; în existențialism*) Caracterul contingent, gratuit al existenței; lipsa unei justificări raționale. • /<fr. ***facticité***.

fáctis *s.n. sg.* (*chim.*) Produs cu aspectul cauciucului, obținut prin reacția uleiurilor vegetale cu sulful, care este folosit la obținerea cauciucului și a linoleumului. • /<germ. ***Factis***.

factitív *adj.* (*gram.*) *Verb tranzitiv factitiv* (*și subst. n.*) = verb tranzitiv care arată că subiectul face pe cineva să îndeplinească acțiunea verbului de bază. • pl. *-e.* /<fr. ***factitif***.

factológic, -ă *adj.* Care se referă la fapte sau cuprinde un mare număr de fapte și de întîmplări (nesemnificative), adesea fără interpretarea lor. • pl. *-ci, -ce.* /de la ***factologie***, după rus. *фактологический*.

factologíe *s.f.* Aglomerare de date, de material faptic neesențial (fără a se ajunge la generalizări, la interpretări) într-o operă științifică sau literară. • g.-d. *-iei.* /<rus. ***фактология***.

fáctor *s.m.* **I 1** Element esențial, împrejurare, condiție etc. care determină sau poate determina, influența sau explica apariția unui proces, a unui fenomen, a unei acțiuni etc. ◇ *Factor prim* = ceea ce are rol determinant; ceea ce este primordial. *Factor secund* = ceea ce urmează factorului prim, ceea ce este derivat, ceea ce este determinat. *Factor de risc* = element care poate reprezenta un risc. (*econ.*) *Factori de producție* = totalitatea resurselor materiale, umane și financiare, folosite în procesul de producție. *Factor demografic* v. demografic. ◇ Compus: *factor-cheie* = element de mare importanță. **2** (*mat.*) Fiecare dintre termenii unei înmulțiri. ◇ *Factor prim* = fiecare dintre numerele prime prin care se împarte exact un număr dat. *Factor comun* = *a*) număr care împarte exact oricare dintre termenii unei sume neefectuate sau ai unui polinom; *b*) problemă enigmistică constînd în prezentarea a două sau a mai multe cuvinte cu un grup de litere comune și cu grupe de litere diferite pentru fiecare cuvînt. *Factor liniar normalizat* = factor exprimat printr-un binom de gradul I, la care coeficientul nedeterminatei este 1. **3** Mărime a cărei valoare intră prin multiplicare într-o relație care caracterizează un sistem fizico-chimic sau tehnic, un material etc. **4** Mărime caracteristică pentru un sistem tehnic, pentru un material etc., care se stabilește prin raportul a două mărimi diferite; coeficient. **5** (*fiz.*) *Factor de putere* = raportul dintre puterea activă și puterea aparentă schimbată la bornele unui circuit de curent alternativ în regim periodic permanent. **6** (*biol.*) *Factori fizico-chimici* = ansamblul condițiilor mediului extern: temperatura, umiditatea, compoziția aerului etc. *Factori abiotici* = totalitatea condițiilor dintr-un mediu lipsit de viață. *Factori biologici* (sau *biotici*) = totalitatea viețuitoarelor din mediul în care trăiește un organism. **II 1** (*și factor poștal*) Funcționar, agent poștal care duce corespondența la destinatari; poștaș. ◇ *Factor diplomatic* v. diplomatic. **2** (*econ.*) Mandatar care acționează în nume propriu, avînd drept de posesiune și control asupra mărfurilor încredințate. ◆ Agent comercial care acționează în baza unui contract de factoring, avînd rol de creditor al exportatorului. ◆ Agent de licitație în comerțul cu ridicata. • acc. și (*înv.*) *factór.* pl. *-i.* /<fr. ***facteur***, lat. ***factor, -oris***.

factoriál, -ă *adj.* **1** (*mat.*) *Produs factorial* (*și subst. n.*) = produs obținut prin înmulțirea numerelor întregi, pozitive și succesive începînd de la 1 și mergînd pînă la numărul respectiv, care se notează cu semnul „!", scris după numărul dat. **2** *Analiză factorială* = metodă de analiză a datelor de observație depinzînd de factori care acționează concomitent. • sil. *-ri-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***factorielle***, engl. ***factorial***.

factoríe *s.f.* Punct de schimb, agenție a unei case comerciale europene într-o țară străină, în ținuturile nordice izolate, în colonii etc. în care se cumpără produse locale în schimbul altor produse. ◆ Spec. Punct pentru cumpărarea vînatului de la vînători și pentru aprovizionarea acestora cu unelte, materiale etc. în regiunile nordice depărtate. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<rus. ***факторий***; cf. fr. *factorerie*, germ. *Faktorei*.

fáctoring *s.n.* (*econ.*) Metodă prin care o societate comercială se poate elibera de debitele sale comerciale prin vinderea lor către anumite instituții financiare. ◆ Operațiune prin care forme specializate se angajează să încaseze facturile neîncasate de societățile comerciale contra unui comision. • /<engl. ***factoring***.

făctoriță *s.f.* Poștăriță. • pl. *-e.* /***factor*** + ***-iță***.

factorizá *vb. I. tr.* (*mat.*) A descompune în factori un număr sau o expresie algebrică. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***factoriser***.

factorizáre *s.f.* Faptul de *a factoriza*. • pl. *-ări.* /v. ***factoriza***.

factótum *s.m. invar.* Persoană care inițiază, hotărăște sau rezolvă (toate) problemele care apar într-o instituție, într-o întreprindere, într-o gospodărie etc. ◆ Fig. Meșter la toate. • /<fr. ***factotum***, lat. ***fac totum*** <*facĕre* „a face", *totum* „tot".

factuál, -ă *adj.* **1** Care se referă la fapte; care constă din fapte. ◆ Ext. Literal și exact. **2** (*filos.*) Care caracterizează conceptele ce nu sînt introduse pe cale pur logică. • sil. *-tu-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***factuel***, engl. ***factual***.

factură *vb. I. tr.* A întocmi o factură pentru o marfă. ◆ Ext. A expedia, a preda o factură. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***facturer***.

facturáre *s.f.* Acțiunea de *a factura* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***factura***.

facturát[1] *s.n.* Faptul de *a factura*. • /v. ***factura***.

facturát[2]**, -ă** *adj.* (*despre mărfuri*) Căreia i-a fost întocmită o factură[2]. ◆ Trecut pe factură[2]. • pl. *-ți, -te.* /v. ***factura***.

factúră[1] *s.f.* **1** Fel particular în care este făcut un lucru, aspect specific al unui lucru. **2** Structură, constituție intelectuală, psihică, morală etc. **3** Caracter, aspect exterior al unei opere de artă. ◆ Manieră în care se execută o astfel de operă. ◆ Totalitatea mijloacelor de expresie care determină specificul unei opere literare, muzicale, plastice etc. • pl. *-i.* /<fr. ***facture***, lat. ***factūra, -ae***, it. ***fattura***, germ. ***Faktur, Faktura***.

factúră[2] *s.f.* (*econ.*) Act justificativ în care se consemnează caracteristicile privind vînzările și cumpărările de mărfuri, mărfurile lăsate în păstrare sau în custodie, lucrările executate și serviciile prestate. ◇ *Factură consulară* = document emis de un consulat pentru admiterea mărfurilor în țara pe care o reprezintă. *Factură fiscală* = document fiscal emis de furnizor, care atestă proveniența legală a mărfii și care permite

circulația sa în condiții fiscale date. ◆ Formular tipărit pe care se întocmește un astfel de act. • pl. *-i.* /<fr. ***facture***; cf. fr. *facteur.*

facturiér *s.n.* Carnet care conține formulare pentru facturi[2]. • sil. *-ri-er.* pl. *-e.* /<fr. ***facturier***.

fácție *s.f.* v. facțiune.

facționál, -ă *adj.* Facționar. • sil. *-ți-o-.* pl. *-i, -e.* /***facțiune*** + *-al.*

facționár, -ă *adj.* Care aparține unei facțiuni, care se referă la o facțiune; facțional. • sil. *-ți-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***factionnaire.***

facțiós, -oásă *adj.* Care face parte dintr-o facțiune. ◆ Care urmărește să provoace tulburări într-un stat, într-un oraș etc. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***factieux***, lat. ***factiōsus, -a, -um.***

facțiúne *s.f.* **1** Grup de persoane format pe baza unor interese politice comune, care de obicei se manifestă prin violență într-un stat, într-un oraș, într-o adunare; partidă. **2** (*la romani*) Grup de concurenți la o cursă de care. • pl. *-i.* și (*înv.*) *fácție s.f.* /<fr. ***faction***, lat. ***factio, -onis***, germ. ***Faktion.***

fáculă *s.f.* (*astron.*) Parte mai strălucitoare pe discul solar. • pl. *-e.* /<fr. ***facule***; cf. lat. *facŭla, -ae* „torță mică".

facultáte *s.f.* **1** Capacitate, posibilitate, însușire morală, fizică sau intelectuală a cuiva care îi permite să se comporte și să acționeze într-un anumit fel; aptitudine. ◇ *Facultăți mintale* sau (*înv.*) *facultățile sufletului* = (denumire pentru) procesele psihice fundamentale (inteligența, afectivitatea și voința). ◆ Capacitate, însușire pe care o are un fenomen, un obiect, un sistem etc. de a acționa, de a se dezvolta, de a realiza ceva etc. ◇ (*bot.*) *Facultate germinativă* = însușire a semințelor de a germina. **2** (*mai ales cu determ. care indică specificul, gradul*) Unitate didactică (și administrativă) în cadrul unei instituții de învățământ superior, condusă de un decan, care cuprinde mai multe catedre (reprezentînd discipline înrudite între ele) și în care se predau materii dintr-un anumit domeniu de specialitate, pregătind studenți, masteranzi, doctoranzi. ◆ Ext. Localul în care funcționează această instituție. ◆ Personalul acestei instituții. *Întreaga facultate a participat la acțiunea culturală.* ◆ Perioadă de timp în care cineva urmează cursurile unei facultăți. *Facultatea lui a durat mai mult decît ar fi fost normal.* • pl. *-ăți.* /<fr. ***faculté***, lat. ***facultas, -atis***, germ. ***Fakultät.***

facultatív, -ă *adj.* Care este lăsat la alegerea, la voia cuiva; care nu trebuie făcut în mod obligatoriu; benevol, opțional. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***facultatif.***

fad, -ă *adj.* **1** (*despre mîncăruri*) Fără gust, searbăd, insipid. **2** Fig. (*despre oameni sau despre fizionomia, manifestările, creațiile etc. ale lor*) Lipsit de expresie, plat, plictisitor, insipid, anost. *Înfățișare fadă.* • pl. *-zi, -de.* /<fr. ***fade.***

fadeométru *s.n.* Aparat pentru determinarea rezistenței la intemperii, la lumină etc. a vopselei unei țesături. • sil. *-de-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***fadéomètre.***

fading ['fediŋ] *s.n.* **1** (*telec.*) Scădere temporară a intensității undelor electromagnetice recepționate de un aparat de radiorecepție, datorită schimbărilor atmosferice. **2** Modificare a culorii unei țesături provocată de acțiunea unui agent (lumină, apă etc.). • scris și *feding.* pl. *-uri.* /<engl. ***fading.***

fadó *s.n.* Cîntec popular portughez, sentimental, nostalgic. • acc. și *fádo.* pl. *-uri.* /<port., fr. ***fado.***

fadoáre *s.f.* Însușirea a ceea ce este fad; insipiditate. • /<fr. ***fadeur.***

faetón[1] *s.m.* (*ornit.*) Pasăre palmipedă tropicală, din familia faetonidelor, de talie mare, cu ciocul ascuțit și coada lungă, prelungită prin două pene mediane subțiri (*Phaethon lepturus*). • sil. *fa-e-.* pl. *-i.* /<fr. ***phaéton.***

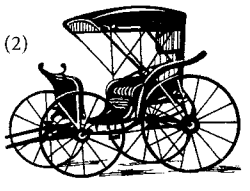

faeton[2] (2)

faetón[2] *s.n.* **1** Trăsură elegantă, înaltă și ușoară, cu patru roți și cu capotă pentru scaunul din față, putînd transporta 6-8 persoane. ◆ Autoturism asemănător cu această trăsură. **2** Vehicul cu o singură banchetă pentru persoane, tras de un cal; șaretă. • sil. *fa-e-.* pl. *-oane.* /<fr. ***phaeton***; cf. nm. pr. *Phaeton*, fiul lui Helios, zeul soarelui în mit. greacă.

faetonídă *s.f.* (*ornit.; la pl.*) Familie de păsări pelicaniforme, avînd ca tip faetonul (*Phaethontidae*); (*și la sg.*) pasăre care face parte din această familie. • sil. *fa-e-.* pl. *-e.* /<fr. ***phaétonides.***

fag[1]**-** Elem. de compunere „mîncare; nutriție"; „ingestie". • și *fago-.* /<fr. ***phag(o)***-; engl. ***phage***-; cf. gr. *φαγεῖν* „a mînca".

fag[2] *s.m.* (*bot.*) Arbore din familia fagaceelor, înalt pînă la 15-30 m, cu scoarța netedă, alburie sau cenușie, cu frunzele ovale sau eliptice, netede, lucioase și cu fructele achene, al cărui lemn tare este folosit în industria de mobilă, de celuloză, pentru traverse de cale ferată sau drept combustibil (*Fagus silvatica*). ◇ *Sîmbure de fag* v. sîmbure. *Văcălie de fag* v. văcălie. ◇ Expr. (*pop.*) *Cap de fag* = om prost. • pl. *fagi.* /lat. ***fagus.***

fag[2]

fag[3] *s.m.* (*biol.*) Bacteriofag. • pl. *fagi.* /<fr. ***phage.***

fag[4] *s.m.* (*înv.*) Fagure. • pl. *fagi.* /lat. ***favum.***

fagacée *s.f.* (*bot.; la pl.*) Familie de arbori și arbuști, cu frunzele alterne, persistente sau caduce, cu florile mici, unisexuate, solitare, dispuse în amenți și cu fructele achene, învelite parțial sau total de o cupulă (*Fagaceae*); (*și la sg.*) arbore sau arbust care face parte din această familie. • pl. *-cee.* /<fr. ***fagacées.***

fagále *s.f. pl.* (*bot.*) Ordin de plante cu flori cuprinzînd familia cupulifere, juglandacee și salicacee (*Fagales*). • /<fr. ***fagales.***

fagedénic, -ă *adj.* (*med.; despre ulcerații*) **1** Bolnav de bulimie. **2** Care provoacă ulcer. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***phagédénique***; cf. gr. *φαγεδαινικός* <*φαγέδαινα* „ulcerație".

fagedemísm *s.n.* (*med.*) Ulcerație cu tendință extensivă și distructivă neobișnuită, în profunzime sau la suprafață, rebelă și fără specificitate, localizată la nivelul membrelor inferioare, adesea spontan regresivă, frecventă în țările tropicale și care poate fi consecința virulenței unor germeni sau a unui teren debilitat. • /<fr. ***phagédénisme***, engl. ***phagedenism***; cf. lat. șt. *phagědaena, -ae* „ulcer", gr. *φαγέδαινα* „ulcerație" <*φαγεῖν* „a mînca".

fago- v. fag[1]-.

fagocít *s.n.* **1** (*med.*) Celulă sangvină (globulă albă) fixă sau mobilă, care posedă propietatea de fagocitoză, apărînd organismul de infecție. **2** (*bot.*) Celulă cu nucleu lobat, situată în rădăcină, care digeră filamentele anumitor ciuperci. • pl. *-e,* (*înv.*) *m. -ți.* /<fr. ***phagocyte***; cf. gr. *φαγεῖν* „a mînca", *κύτος* „cavitate; recipient".

fagocitá *vb. I. tr.* (*despre fagocite*) A înghiloba (digerînd) bacterii sau alte corpuri străine. • prez.ind. pers. 3 *-ează.* /<fr. ***fagocyter.***

fagocitár, -ă *adj.* **1** Care posedă capacitatea de fagocitoză. **2** Care aparține fagocitozei sau fagocitelor, care se referă la fagocite sau la fagocitoză. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***phagocytaire***, engl. ***phagocytic*** <gr. *φαγεῖν* „a mînca", *κύτος* „cavitate; recipient".

fagocitolíză *s.f.* (*med.*) Proces de distrugere a fagocitelor. • /***fago-*** + ***citoliză***, după fr. *phagolyse.*

fagocitóză *s.f.* (*biol.*) **1** Proprietate a unor celule animale (amibe, fagocite) de a înghiloba particule străine, microbi etc. la poarta de intrare a bacteriilor sau după pătrunderea lor în sistemul circulator și de a le distruge, reprezentînd unul dintre mecanismele cele mai eficiente ale imunității nespecifice. **2** Proces de înglobare și de digerare a bacteriilor și a altor particule străine din organism de către fagocite sau alte celule animale. • pl. *-e.* /<fr. ***phagocytose***, engl. ***phagocytosis***; gr. *φαγεῖν* „a mînca", *κύτος* „cavitate; recipient".

fagofobíe *s.f* (*psih.*) Teamă patologică de a ingera alimente, de a se îneca în timpul deglutiției. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***phagophobie***; gr. *φαγεῖν* „a mînca", *φόβος* „frică".

fagomaníe *s.f.* (*psih.*) Tendință patologică spre ingerarea de alimente, ca urmare a unui apetit exagerat. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***phagomanie.***

fagopíric, -ă *adj.* (*med. vet.*) Care ține de fagopirism, care se referă la fagopirism. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***fagopyrique.***

fagopirísm *s.n.* (*med. vet.*) Boală a animalelor domestice, care se manifestă printr-o mare sensibilitate la acțiunea luminii solare după ingerarea de hrișcă. • /<fr. ***fagopyrisme.***

fágor *s.m.* v. fagure.

fagót *s.n.* (*muz.*) Instrument muzical de suflat, din lemn, cu registru grav și cu timbru nazal, alcătuit dintr-un tub lung, curbat, prevăzut cu un tub suplimentar îndoit la capăt (prin care se suflă) și cu un sistem de clape, folosit încă din sec. 18, mai ales în orchestrele franceze. • pl. *-uri, m. -ți.* /<it. ***fagotto***, germ. ***Fagott.***

fagoterapíe *s.f.* (*med.*) **1** Tratament al unor boli microbiene cu ajutorul bacteriofagilor specifici. **2** Folosire a regimului alimentar în tratarea unor boli. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***phagothérapie.***

fagotíst, -ă *s.m., s.f* Persoană care cîntă la fagot. • pl. *-iști, -iste.* /<it. ***fagottista***, germ. ***Fagottist.***

fagotróf, -ă *adj.* (*biol.; despre organisme*) Care se hrănește prin fagocitoză. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***phagotrophe.***

fágur *s.m.* v. fagure.

fágure *s.m.* Strat de ceară, format din celule mici, verticale, hexagonale, produs în stup, din secreția glandelor cerifere ale albinelor lucrătoare, care servește ca adăpost pentru ouă, miere, polen. ◇ *Fagure cu clocitură* = fagure cu larve, înainte de căpăcit. *Fagure cu plămadă* (sau *puios*) = fagure cu ouă, cu larve și cu puiet de albine. *Fagure mlecit* = fagure cu larve putrezite. *Fagure de puiet* = fagure pregătit pentru depunerea ouălor. ◇ Expr. *A fi cu limba* (*fagure*) *de miere* v. limbă. ◇ Compar. *Văd poeți ce-au scris o limbă ca un fagure de miere* (EMIN.). • pl. *-i.* și *fágur,* (*pop.*) *fágor s.m.* /lat. ****favŭlus.***

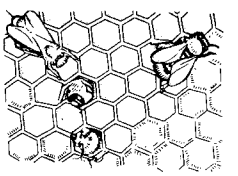

fagure

fai *s.n.* Țesătură cu firul foarte accentuat, formînd dungi în relief. • pl. *-uri.* /<fr. ***faille.***

faiánță *vb. I. tr.* A acoperi cu plăci de faianță. • prez. ind. *-ez.* /***faianță*** + *-a.*

faiánțár *s.m.* Muncitor specializat în faianțare; faianțator. • pl. *-i.* /***faianță*** + *-ar*, după fr. *faïencier.*

faiánțáre *s.f.* Acțiunea de *a faianța* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /*v.* ***faianța.***

faiánțator, -oáre *s.m., s.f.* Faianțar. • pl. *-ori, -oare.* /***faianța*** + *-tor.*

faiánță *s.f.* Ceramică, asemănătoare cu porțelanul, din pastă colorată, poroasă, fabricată prin arderea unui amestec de caolin, feldspat, cuarț etc. și acoperită cu un email alb, strălucitor, pe bază de oxid de plumb și staniu, din care se fac obiecte tehnico-sanitare sau casnice, plăci pentru căptușirea pereților etc. ◆ (*la pl.*) Varietăți din acest tip de ceramică. ◆ Obiect făcut din acest produs ceramic. • pl. *-e.* /<it. ***faenza***, fr. ***faïence***; cf. nm. pr. *Faenza*, oraș în N-V Italiei, faimos pentru producția de faianță.

faidá *s.f.* (*ist.*) Formă primitivă și brutală de exercitare a justiției la popoarele germanice din Evul Mediu, care prevedea obligativitatea vendetei. • /cf. germ. *Fehde* „conflict, diferend, dușmănie".

fáidă *s.f.* (*înv., reg.*) **1** Folos. **2** Putere. • pl. *-e.* /<bg. ***файда*** „folos, cîștig".

fáidoș, -ă *adj.* (*reg.*) Care este de soi bun, de calitate. • pl. *-i, -e.* /cf. magh. *fajta* „soi; rasă bună".

faiențăríe *s.f.* **1** Colect. Ansamblu de obiecte de faianță. **2** Fabrică de faianță. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***faïencerie.***

fáier *s.n.* (*reg.*) Mustrare. • pl. *-e.* /cf. germ. *Feuer.*

fáierman *s.m.* (*germ. reg.*) Pompier. • pl. *-i.* /<germ. ***Feuermann.***

fáiermaur *s.n.* (*germ. reg.*) Loc gol lăsat în peretele casei pentru cuptorul de pîine. • sil. *-ma-ur.* pl. *-e.* /<germ. ***Feuermauer.***

fáileri *s.m. pl.* (*reg.*) **1** Stîlpi din piatră sau din lemn care susțin un gang. **2** Stîlpi care sprijină streașina casei. • și *fáleri s.m. pl.* /<germ. ***Pfeiler***.

failíbil, -ă *adj.* Care este supus greșelii, care se poate înșela. • sil. *fa-i-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***faillible***.

failibilitáte *s.f.* Posibilitate de a greși, de a se înșela. • sil. *fa-i-*. pl. *-ăți.* /<fr. ***faillibilité***.

fáimă *s.f.* Reputație, renume de care se bucură cineva sau ceva. ◇ Expr. *A-i merge faima* = a fi sau a deveni cunoscut. *A i se duce cuiva faima* v. duce. ◆ Restr. Apreciere elogioasă pentru cineva sau ceva. ◆ (*înv.*) Veste neașteptată, surprinzătoare; zvon. *Se împrăștie faima venirei lui* (EMIN.). • pl. *-e.* /lat. ***fama, -ae***, după *defăima*.

faimós, -oásă *adj.* (*despre oameni sau despre acțiuni, manifestări, creații etc. ale lor*) Care a devenit foarte cunoscut (prin însușirile sau defectele sale, prin faptele sale etc.). *Faimoasa bătălie de la Călugăreni.* ◆ Care este vestit, celebru, renumit. *Vorbește despre faimoasele piramide din Egipt.* ◆ Restr. Care se bucură de aprecierea elogioasă a publicului. *Faimoasele lui versuri din Arta poetică* (ODOB.). • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***fameux***, lat. ***famōsus, -a, -um***, după *faimă*.

fain, -ă *adj., adv.* (*pop.; fam., iron.*) **1** *adj.* Fin; foarte bun. *O mîncare fainā.* ◆ Ales, minunat, de calitate. *Dar și pîndarii tăi, faini bărbați, n-am ce zice!* (REBR.). **2** *adj.* Distins, elegant. *Și-a cumpărat o rochie fainā.* **3** *adv.* Foarte bine, foarte frumos. *Vorbește fain.* • pl. *-i, -e.* /<germ. ***fein***.

fair [fer] *adj.invar., adv.* (În mod) corect, cinstit, elegant, loial. • /<engl. ***fair***.

fairplay [fer'plei] *s.n., adj.* **1** *s.n.* Acceptare loială a regulilor (într-un joc, într-un sport, în afaceri). **2** *adj.* Corect. *Sportivul a avut o atitudine fair-play.* ◇ (*adv.*) *Nu s-a comportat fair-play.* • pl. *-uri.* /<engl. ***fair play*** „joc corect".

fairway [fer'wei] *s.n.* (*la jocul de golf*) Parte de cîmp, cu iarbă bine tunsă, care înconjoară obstacolele (orificiile). • /<engl. ***fairway***.

falaciós, -oásă *adj.* Înșelător, amăgitor. • sil. *-ci-os.* pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***fallacieux***, lat. ***fallaciōsus, -a, -um***.

faiaitár *s.m.* (*în trecut*) **1** Călăreț pe unul dintre caii înhămați la o trăsură domnească sau boierească de ceremonie (care țineau caii de dîrlogi). **2** Călăreț care preceda o trăsură domnească sau boierească. • pl. *-i.* /<germ. ***Vorreiter***, magh. ***fallajtár***, rus. ***фopeйmop***.

falángă[1] *s.f.* **I 1** (*în Grecia antică*) Formație militară alcătuită din soldați spartani sau macedoneni pedeștri, înarmați cu lănci lungi, așezați în rînduri compacte (avînd centrul și una dintre aripi mai puternice). ◇ *Falangă macedoneană* v. macedonean. ◇ Fig. *De trei ori și-au ridicat Carpații falangele de stînci* (VLAH.). ◆ Ext. Corp de soldați; trupă, armată. ◆ Fig. Grup compact și omogen de oameni care militează pentru aceeași cauză. *Trebuie să creem o falangă de oameni învățați, de artiști mari* (CA. PETR.). **2** (*în doctrina socială utopică a lui Ch. Fourier*) Unitate social-economică primară, formată din 1 500-2 000 de persoane (cu pregătiri diverse), celulă de bază a viitoarei orînduiri sociale, care avea să efectueze diferite munci, îndeosebi agricole. **3** (*în Spania*) Grupare politică paramilitară de tip fascist. **II** (*anat.*) Fiecare dintre oasele mici, alungite, care alcătuiesc scheletul degetelor. • pl. *-ge.* /<fr. ***phalange***; cf. gr. *φάλαγξ, αγγος* „segment de deget"; „formațiune de soldați".

falángă[2] *s.f.* (*în Ev. Med.*) Un fel de sul de lemn de care se legau picioarele celor condamnați pentru a fi bătuți la tălpi. ◇ Expr. *A pune* (sau *a bate*) *la falangă* = *a*) a bate la tălpi; *b*) a bate foarte tare. ◆ Ext. Bătaie la tălpi aplicată acestor condamnați. • pl. *-ge.* /<ngr. *φάλαγγας* „sul de lemn".

falangér *s.m.* (*zool.*) Mamifer marsupial din Indonezia și Australia, care poate plana datorită unei membrane-parașută laterale (*Phalanger*). • pl. *-i.* /<fr. ***phalanger***.

falangétă *s.f.* (*anat.*) Ultima falangă a unui deget, care poartă unghia. • pl. *-e.* /<it. ***falangetta***, fr. ***phalangette***; cf. lat. *phalanx, -angis*, gr. *φάλαγξ, -αγγος* „înșiruire de soldați".

falangián, -ă *adj.* (*anat.*) Care ține de falange, care se referă la falange. • sil. *-gi-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***phalangien***.

falangíná *s.f.* (*anat.*) Falanga mijlocie a unui deget. • pl. *-e.* /<it. ***falangina***, fr. ***phalangine***.

falangísm *s.n.* (*polit.*) Mișcare politică fascistă din Spania. • /<it. ***falangismo***.

falangíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Adept) al falangismului. ◆ (Membru) al falangei[1] (I 3) spaniole. • pl. *-iști, -iste.* /<it. ***falangista***, fr. ***phalangiste***.

falangizáre *s.f.* (*chir.*) Operație care urmărește a remedia mutilațiile mîinii, creînd o pensă intermetacarpiană, utilă prehensiunii. • pl. *-ări.* /după fr. *phalangisation*.

falanstér *s.n.* **1** (*în doctrina socială utopică a lui Ch. Fourier*) Asociație de producție și de consum, bazată îndeosebi pe îndeletniciri agricole, în care membrii unei falange trăiau în comun. ◆ Ansamblu de clădiri, în care se aflau locuințele în comun, atelierele, cantinele, bibliotecile etc. destinate membrilor unei falange[1] (I 2). *Îmi arată falansterul construit pentru muncitori* (CE. PETR.). **2** Grup care trăiește în comunitate. ◆ Locul acestui grup. • pl. *-e.* /<fr. ***phalanstère***.

falansterián, -ă *s.m., s.f., adj.* **I** *s.m., s.f.* **1** Adept al falansterianismului; fourierist. **2** Locuitor al unui falanster (1). **II** *adj.* Care aparține falansterului (1), falansterianismului sau falansterienilor (I 1), care se referă la falanster, la falansterianism sau la falansterieni; fourierist. • sil. *-ri-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***phalanstérien***.

falansterianísm *s.n.* Fourierism. • sil. *-ri-a-.* /<fr. ***phalanstérianisme***.

falárică *s.f.* (*ist.*) Săgeată incendiară, cu cîlți și smoală aprinsă în vîrf, care se zvîrlea la distanțe mari, folosită în antichitate și în Evul Mediu. • pl. *-ci.* /<lat. ***falarĭca, -ae***, fr. ***falarique***.

fálă *s.f.* **1** Trufie, îngîmfare; orgoliu. *Smerit în genunchi pică Și de fală se dezbracă* (ALECS.). **2** Sentiment de mîndrie, de demnitate, de încredere în calitățile proprii. ◇ Expr. (*pop.*) *A-i fi cuiva fală* (cu cineva sau cu ceva) = a se mîndri (cu cineva sau cu ceva). *A avea* (sau *a ține, a socoti*) *drept fală* = a aprecia pe cineva sau ceva ca fiind demn de laudă. *A avea de fală* v. avea. *Fală goală, traistă ușoară* v. traistă. ◆ Ext. Cineva sau ceva care reprezintă un motiv de mîndrie sau constituie cauza unei mîndrii deosebite. *O, calul meu! Tu fala mea, De-acum eu nu te voi vedea* (COȘB.). **3** Strălucire, măreție; pompă. *Se duse la Viena. În toate părțile fu primit cu aceeași fală* (BĂLC.). **4** Glorie, faimă, renume. *A spus că nu are nevoie de fală sau de bogăție.* ◆ (*înv.*) Faptă de laudă. ◆ Merit. • și (*înv.*) *hfálă, hválă s.f.* /<sl. veche ХВАЛА.

falbalá *s.f.* (*înv.*) Fîșie mai lată (de stofă, dantelă etc.) care împodobea de jur-împrejur partea de jos a unei rochii; volan. ◆ (*la pl.*) Zorzoane. • pl. *-ale.* și *falbará, farbará s.f.* /<fr. ***falbala***.

falbará *s.f.* v. falbala.

fálcă *s.f.* **I** Fiecare dintre cele două oase ale feței în care sînt fixați dinții; (la oameni) maxilar; (la animale) mandibulă. ◇ Expr. *Cu o falcă în cer și (cu) alta* (sau *una*) *în* (ori *pe*) *pămînt* = *a*) (în basme) cu gura enormă, larg deschisă, pentru a înghiți tot ce-i iese în cale; *b*) vijelios; *c*) foarte furios, foarte nervos, foarte supărat, gata să se certe cu violență, să distrugă totul în cale. (*fam.*) *A da* (sau *a trage*) *fălci* = a mînca cu lăcomie. *A da la fălci* = a lovi pe cineva cu putere în obraz. *A*(*-și*) *muta* (sau *drege*) (cuiva) *fălcile* = a (se) bate, a (se) lovi cu putere. *A fi tare în fălci* = *a*) a avea o rezistență fizică sau psihică foarte mare; *b*) a fi greu de convins. *A*(*-și*) *pune mîinile sub fălci* = a lenevi. *A i se deslești cuiva fălcile* v. deslești. *A-i deslești cuiva fălcile* v. deslești. *A încleșta* (sau *a i se încleșta cuiva*) *fălcile* v. încleșta. *A-i pocni cuiva fălcile* v. pocni. *A* (*i se*) *strămuta* (cuiva) *fălcile* v. strămuta. *A-și strămuta fălcile* v. strămuta. *A strîmba* (cuiva) *fălcile* v. strîmba. *A-i trosni* (cuiva) *fălcile* v. trosni. *A bea de-i* (sau *pînă-i*) *trosnesc* (sau *să-i trosnească*) *fălcile* v. trosni. *A-i zice* (sau *a-i trage*) (cuiva) *cîteva să-i trosnească fălcile* v. trosni. *A turna propele la fălci* v. turna. ◆ Partea inferioară a obrazului. *Cînd auziră una ca aceasta, toți se lovirā cu mîna peste falcă* (ISP.). ◇ Expr. *A-i cădea falca* = a se supăra foarte tare. ◆ (*la insecte*) Maxilă. **II** Analog. **1** (*tehn.*) Element al unui dispozitiv de prindere sau al unei mașini, care, prin apropiere sau prin depărtare de un alt element asemănător, asamblat cu acesta, servește la prinderea sau la eliberarea unui obiect, a unui material etc., la sfărîmarea ori deformarea unui material etc. **2** Fiecare dintre cele două brațe ale piscului, prin care acesta se leagă de osia dinainte a carului. **3** (*reg.*) Fiecare dintre cele două tălpi ale saniei. **4** (*înv.*) Fiecare dintre cele două laturi care formează partea dinainte a corpului corabiei. **5** (*reg.*) Menghină. • pl. *fălci.* /sg. refăcut după ***fălci***, pl. lui *falce*.

fálce *s.f.* **1** Veche unitate de măsură pentru suprafețe agricole, folosită în Moldova, echivalentă cu circa un hectar și jumătate (1,4323 ha). ◇ *Stog de falce* v. stog. **2** (*reg.*) Unitate de lungime egală cu un stînjen sau cu doi metri. • pl. *fălci,* (*înv.*) *falci.* /lat. ***falcem*** „coasă, seceră".

falcifórm, -ă *adj.* În formă de seceră; semilunar. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***falciforme***; cf. lat. *falx, falcis* „coasă, seceră".

falconét *s.n.* (*milit.; în trecut*) Tun de calibru mic montat printr-un pivot pe copastia unei nave. • pl. *-e.* /<it. ***falconetto***.

falconi- Elem. de compunere „șoim, acvilă". • /<fr. ***falconi-***; cf. lat. *falco, -onis* „șoim".

falconídă *s.f.* (*ornit.; la pl.*) Familie de păsări răpitoare de zi, agere și puternice, cu ciocul scurt și încovoiat, care are ca tip șoimul (*Falconidae*); (*și la sg.*) pasăre care face parte din această familie. • pl. *-e.* /<fr. ***falconidés***; cf. lat. *falco, -onis* „șoim", gr. *εἶδος* „aspect; specie".

falconifórm, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* Care are formă de șoim. **2** *s.f.* (*ornit.; la pl.*) Ordin de păsări răpitoare de zi, cu aripile lungi, cu ciocul gros și încovoiat, care se hrănesc cu pradă vie; (*și la sg.*) pasăre care face parte din acest ordin. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***falconiforme***; cf. lat. *falco, -onis* „șoim", *forma, -ae* „formă".

fald *s.n.* Cută adîncă pe care o formează o haină largă sau o stofă, o pînză etc. care atîrnă. ◇ Fig. *Străjuiau pe înălțimi ruine semețe în falduri de iederă* (M. I. CAR.) • pl. *-uri.* și (*reg.; refăcut din pl.*) *fáldur s.m.* /<germ. ***Falte***, pol. ***falda***, ucr. ***фалда***.

fáldur *s.m.* v. fald.

falénă *s.f.* (*entom.*) (Specie de) fluture de noapte care produce mari stricăciuni copacilor din păduri și viței-de-vie. • pl. *-e.* /<fr. ***phalène***; cf. gr. *φάλαινα*.

faléră *s.f.* **1** (*în antic.*) Element de podoabă în formă de medalie (din aur), care se purta aplicată la costum ori la harnașament, ca pandantiv, ca ornament de fibulă sau, cînd erau mai multe, în formă de colier. **2** Ornament care se prinde la gît. • pl. *-e.* /<it. ***falera***, lat. ***phalĕra, -orum***; cf. gr. *φάλαρα*.

fáleri *s.m. pl.* v. faileri.

falérn *s.n* (Specie de) vin, de calitate superioară, din Campania, cunoscut din antichitate. • /<lat. ***falernus, -a, -um***, it. ***falerno***, fr. ***falerne***; cf. nm. pr. *Falernus*, ținut în Italia, în partea de nord a Campaniei, azi Falerno.

falét *s.n.* (*înv.*) Atelaj compus din patru cai înhămați la o trăsură, cei doi cai dinainte fiind încălecați de cîte un vizitiu. • pl. *-uri.* /cf. *falaitar*.

faléză *s.f.* **1** (*geomorf.*) Țărm abrupt și înalt al unei mări sau al unui lac, format prin acțiunea de eroziune a valurilor de-a lungul țărmurilor lacustre, marine sau oceanice. **2** Fîșie îngustă de pămînt, special amenajată pe malul mării, pentru plimbare. • pl. *-e.* /<fr. ***falaise***.

faliá *vb. I. tr., refl.* (*geol.*) A (se) produce o falie; a (se) fractura. • sil. *-li-a.* prez.ind. pers. 3 *-iază.* /<fr. ***failler***.

faliát, -ă *adj.* (*geol.; despre relief*) Dislocat de falii; care formează o falie; cu falii; fracturat. • sil. *-li-at.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***faillé***.

fálic, -ă *adj.* Care aparține cultului falusului, care se referă la falus. ◇ (*psihanal.*) *Stadiu falic* sau *fază falică* = etapă a dezvoltării sexualității infantile, în timpul căreia pulsiunile se organizează, pentru ambele sexe, în jurul funcției simbolice a falusului. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***phallique***; cf. gr. *φαλλικός*.

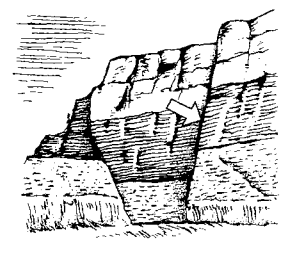

falie

fálie *s.f.* (*geol.*) Ruptură care desparte două blocuri ale scoarței pămîntului, deplasate unul față de celălalt

în urma mișcărilor tectonice verticale; fractură. ◇ *Fascicul de falii* v. fascicul. *Oglindă de falie* v. oglindă. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***faille***.

faliére *s.f.* (*geol.*) Formare de falii în scoarța terestră; fracturare. • sil. *-li-e-*. pl. *-i*. /v. ***falia***.

faliment *s.n.* **1** (*econ.*) Stare de insolvabilitate a unui agent economic, recunoscută și declarată de o instanță judecătorească; bancrută. ◇ *Faliment fraudulos* v. fraudulos. *Sindic de faliment, sindicul unui faliment, sindicul falimentului* v. sindic. ◇ Expr. *A da faliment = a)* (*despre bănci, comercianți, industriași etc.*) a nu mai putea face plăți din cauza lipsei lichidităților; *b)* fig. a nu izbuti într-o acțiune, a da greș. ◆ Procedură de executare silită aplicabilă pentru lichidarea unui agent economic ajuns în stare de insolvabilitate. **2** Fig. Ruină, nereușită, eșec total. • pl. *-e*, (*înv.*) *-uri*. /<it. ***fallimento***, germ. ***Falliment***, ngr. ***φαλλιμέντο***.

falimentá *vb. I. tr., refl.* (*econ.*) A da sau a face să dea faliment. • prez.ind. *-ez*. /***faliment*** + *-a*.

falimentár, -ă *adj.* **1** (*despre comercianți, industriași sau despre întreprinderi, unități economice etc.*) Care este în stare de faliment (1); insolvabil. **2** Fig. Care a suferit un eșec total; prăbușit, ruinat, distrus. • pl. *-i*, *-e*. /<it. ***fallimentare***.

falimentáre *s.f* Acțiunea de *a falimenta* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***falimenta***.

falísc[1] *s.n.* (*vers.*) Picior de vers antic format din trei dactili și un iamb. • pl. *-uri*. /<lat. ***falisc[um metrum]***; cf. nm. pr. Gratius *Faliscus*, poet latin.

falísc[2]**, -ă** *s.m., adj.* **1** *s.m.* (*la pl.*) Populație de origine indo-europeană care s-a stabilit în Italia; (*și la sg.*) persoană care aparținea acestei populații. **2** *adj.* Care aparține faliscilor, care se referă la falisci. ◆ (*subst. f.*) Limba indo-europeană de tip latin, cu influențe etrusce și osco-umbrice, din centrul Italiei, vorbită de falisci. • /<it. ***falisco***, lat. ***faliscus***, *-a*, *-um*; cf. lat. *Falisci*, triburi din Etruria, care trăiau alături de latini, osci și umbrieni.

falísm *s.n.* (*în antic.*) Cultul falusului. • /<engl. ***phallism***.

falít, -ă *adj., s.m., s.f* **1** (*econ.*) (Agent economic, bancher, persoană) care se află în stare de faliment. **2** Fig. (Persoană) care a suferit un eșec total, care s-a compromis din punct de vedere politic sau moral. ◆ (*fam., deprec.*) (Om) de nimic, neisprăvit. • pl. *-ți*, *-te*. /<it. ***fallito***, germ. ***Fallit***, ***fallit***.

fall-out ['folaut] *s.n.* Cădere pe suprafața Pământului a unor pulberi radioactive acumulate în atmosferă în urma exploziilor nucleare. • / <engl. ***fall-out***.

fálnic, -ă *adj.* **1** Care impune prin proporții, grandoare; măreț, impunător, grandios. *Azi e soarele mai falnic* (ALECS.). ◆ Care impune prin aspect, frumusețe, ținută; semeț, mîndru. *Comandantul falnic își inspectă garda*. ◆ Vestit, renumit. **2** Glorios. ◇ (*adv.*) *Iar în urma lor se-ntinde falnic armia română* (EMIN.). • pl. *-ci*, *-ce*. /***fală*** + *-nic*.

falocéntric, -ă *adj.* Care aparține falocentrismului, care se referă la falocentrism; care denotă falocentrism. • pl. *-ci*, *-ce*. /<fr. ***phallocentrique***.

falocentrísm *s.n.* Sistem de gîndire în care falusul și simbolistica lui constituie valoarea semnificativă esențială. • /<fr. ***phallocentrisme***.

falocrát, -ă *adj., s.m., s.f.* (Adept) al falocrației. • pl. *-ți*, *-te*. /<fr. ***phallocrate***.

falocrátic, -ă *adj.* Care aparține falocrației, care se referă la falocrație. • pl. *-ci*, *-ce*. /<fr. ***phallocratique***.

falocrație *s.f.* Dominația bărbaților (și a simbolului falic) asupra femeii. ◆ Ideologie care are la bază asigurarea și justificarea acestei dominații. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***phallocratie***.

faloplastíe *s.f.* (*chir.*) Refacere a penisului. • g.-d. *-iei*. /<engl. ***phalloplasty***.

fals, -ă *adj., s.n.* **I** *adj.* **1** Care este contrar adevărului; inexact, eronat. ◆ Care are numai aparența autenticității, a adevărului. ◆ Care este contrafăcut, imitat, neautentic, artificial. ◇ (*anat.*) *Coastă falsă* = fiecare dintre cartilajele situate dedesubtul sternului, care articulează coastele de stern. (*med.*) *Membrane false* = membrane care se formează pe faringe în difterie. (*constr.*) *Ușă* (sau *fereastră*) *falsă* = ușă (sau fereastră) aparentă, care nu poate fi folosită, făcută numai pentru simetria cu ansamblul. *Cheie falsă* v. cheie. *Dantură falsă* v. dantură. *Oțetar fals* v. oțetar. *Titlu fals* v. titlu. *Trenă falsă* v. trenă. **2** (*despre oameni sau despre manifestări ale lor*) Prefăcut, ipocrit, fățarnic (1). *Niciodată n-am citit ceva mai fals și mai neomenesc spus în fraze mai îngrijite și mai armonioase* (VLAH.). ◇ (*adv.*) *Oamenii s-au purtat fals cu noi* (SADOV.). ◇ Expr. *Falsă aparență* = purtare, înfățișare înșelătoare. **3** (*muz.*; *despre sunete, voce etc.*) Care sună contrar legilor armoniei. *De pe coardele vioarei scăpară acorduri false* (DEMETR.). ◇ *Notă falsă* v. notă. ◇ Expr. (*adv.*) *A cînta fals* = a nu emite sunetele unei melodii la înălțimea indicată. **II** *s.n.* **1** Neadevăr, contrafacere. **2** (*jur.*) Infracțiune săvîrșită prin alterarea adevărului într-un act scris, prin ștersături făcute cu rea-credință, prin denaturarea conținutului, prin imitarea semnăturii etc. ◇ *Înscriere în fals* = procedură prin care se urmărește stabilirea falsului de către instanța penală, înlăturarea actului falsificat și sancționarea celui vinovat de fals. ◇ Expr. *A se înscrie în fals* = a ataca un act în fața justiției ca neautentic, contrafăcut; a contesta formal valabilitatea unei declarații. *A ataca* (*prin înscriere*) *în fals* v. ataca. • pl. *adj.* *-și*, *-se*, *n. -uri*. și (*înv., pop.*) *falș*, *-ă* *adj.* /<lat. ***falsus***, ***-a***, ***-um***, it. ***falso***, germ. ***falsch***.

falsét *s.n.* (*muz.*) Tehnică de canto la vocile bărbătești, constînd în emisia sunetelor cu o vibrație a părții superioare a coardelor vocale, care produce un sunet acut, cu o octavă mai sus față de vocea bărbătească normală. ◇ Loc.adj., adv. *În falset* = (cu voce) ascuțit(ă). ◆ Sunet (sau șir de sunete) din registrul cel mai acut al vocii bărbătești produs prin vibrația părții superioare a coardelor vocale, intrînd în registrul acut cu o octavă mai sus față de vocea bărbătească normală; voce de cap. ◆ Execuție falsă a unei compoziții muzicale (sau a unui fragment al ei). • pl. *-e*. /<it. ***falsetto***.

falsetíst *s.m.* (*muz.*) Cîntăreț cu timbru natural în falset. • pl. *-iști*. /***falset*** + *-ist*.

falsifică *vb. I. tr.* **1** A face ca un lucru să semene cu altul, cu intenția de a înșela; a contrafface. **2** (*jur.*) A săvîrși un fals. **3** (*log.*) A arăta sau a demonstra falsitatea. **4** A prezenta altfel decît este în realitate; a denatura, a mistifica. • prez.ind. *falsífic*. și (*pop.*) *falșificá* *vb. I.* /<fr. ***falsifier***, lat. ***falsificare***.

falsificáre *s.f.* Acțiunea de *a falsifica* și rezultatul ei; falsificație. • pl. *-ări*. și (*pop.*) *falșificáre* *s.f.* /v. ***falsifica***.

falsificát, -ă *adj.* Imitat, schimbat, transformat etc. astfel încît să pară autentic, cu scopul de a înșela. • pl. *-ți*, *-te*. și (*pop.*) *falșificát*, *-ă* *adj.* /v. ***falsifica***.

falsificatór, -oáre *s.m., s.f.* Persoană care săvîrșește un fals. • pl. *-ori*, *-oare*. și (*pop.*) *falșificatór*, *-oáre* *s.m., s.f.* /<fr. ***falsificateur***.

falsificáție *s.f.* Falsificare. ◆ Concr. Obiect, lucru, fapt falsificat. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***falsification***, germ. ***Falsifikation***.

falsitáte *s.f.* Caracterul a ceea ce este fals (I), mincinos, neautentic. ◆ Lipsă de adevăr; netemeinicie. ◆ Ipocrizie, prefăcătorie; atitudine, comportare fățarnică. ◆ Lipsă de naturalețe. • pl. *-ăți*. și (*pop.*) *falșitáte* *s.f.* /<lat. ***falsitas***, ***-atis***, it. ***falsità***.

falș, -ă *adj.* v. fals.

falșificá *vb. I.* v. falsifica.

falșificáre *s.f.* v. falsificare.

falșificát, -ă *adj.* v. falsificat.

falșificatór, -oáre *s.m., s.f.* v. falsificator.

falșitáte *s.f.* v. falsitate.

falț *s.n.* **1** Tăietură făcută în lungul marginii unei piese, unei scînduri, unei țigle etc. pentru a permite îmbinarea cu o altă piesă, cu o altă scîndură, cu o altă țiglă etc. care are o tăietură corespunzătoare. **2** Îndoitură făcută de-a lungul marginii unei foi subțiri de tablă pentru a permite îmbinarea cu o altă foaie de tablă. ◆ Ext. Îmbinarea astfel realizată. ◆ Mașină pentru strîns muchia fălțuită la burlanele de tablă. **3** Îndoitură a unei coli de hîrtie. **4** (*tipogr.*) Bentiță de pînză sau de hîrtie rezistentă, de care se lipesc planșele intercalate într-un volum. **5** Clește de formă specială, folosit la tragerea pe calapod a fețelor încălțămintei. **6** (*ind. piel.*) Fiecare dintre bucățile mici de piele care cad în urma prelucrării pieilor la mașina de fălțuit. **7** (*tăb.*) Cuțit cu care tăbăcarii curăță pielea de carne. • pl. *-uri*. /<germ. ***Falz[eisen]***.

fálun *s.n.* (*geol.*) Depozit necimentat, format din resturile cochiliilor de moluște (în zona litorală a mărilor). • pl. *-e*. /<fr. ***falun***.

fălus *s.n.* **1** (*în antic.*) Reprezentare simbolică a membrului viril, care se purta la anumite ceremonii și sărbători. **2** Membru viril; penis (în erecție). ◆ (*psihanal.*) Organ sexual masculin, considerat simbol al puterii suverane, virile a bărbatului, al diferenței între sexe. • pl. *-uri*. /<fr. ***phallus***, lat. ***phallus***, ***-i***; cf. gr. *φαλλός*.

falx *s.n.* **1** (*ist.*) Sabie scurtă, cu vîrful încovoiat la exterior, specifică dacilor. **2** (*med.*) Structură anatomică în formă de seceră. • pl. *-uri*. /<fr., engl. ***falx*** <lat. *falx*, *falcis* „seceră".

famăt, -ă *adj.* *Rău famat* = care are o reputație proastă. • pl. *-ți*, *-te*. /<fr. *[mal]* ***famé***; cf. lat. *fama*, *-ae* „faimă; reputație proastă".

famélic, -ă *adj.* Care este chinuit de foame; flămînd, înfometat, nesătul. • pl. *-ci*, *-ce*. /<fr. ***famélique***, lat. ***famēlicus***, ***-a***, ***-um***.

fámen *s.m.* **1** (*înv.*) Bărbat castrat. ◆ Spec. Eunuc. **2** Fig. Bărbat decăzut din punct de vedere moral. • pl. *-i*. /sg. refăcut după ***fameni***, pl. lui *famăn* „bărbat castrat" <lat. pop. **femĭnum* <*fēmĭna*, *-ae*.

famenián, -ă *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Ultimul etaj al devonianului superior. **2** *adj.* Care aparține famenianului, specific famenianului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din famenian. • sil. *-ni-an*. pl. *-ieni*, *-iene*. /<fr. ***famennien***.

familiál, -ă *adj.* **1** Care aparține familiei, care se referă la familie; destinat familiei. ◇ *Ordinator familial* v. ordinator. *Planning familial* v. planning. **2** (*med.*; *despre boli*) Care afectează mai mulți membri ai aceleiași familii. • sil. *-li-al*. pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***familial*** <*familiāris*, *-e* „al casei, de familie" <*familia*, *-ae* „familie, casă".

familiár, -ă *adj.* **1** (*despre exprimare, stil, limbaj*) Care este în (sau apropiat de) vorbirea obișnuită; care este simplu, neafectat, fără pretenții. ◇ *Vorbire familiară* v. vorbire. ◆ (*despre oameni sau despre manifestări, acțiuni etc. ale lor*) Apropiat, prietenos, intim, neprotocolar. ◆ Ext. Care este lipsit de respectul cuvenit; ireverențios. **2** Care este obișnuit, bine cunoscut cuiva. *Încercam să recunosc sub nămeți locurile familiare altădată* (CE. PETR.). • sil. *-li-ar*. pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***familier***, lat. ***familiaris***, ***-e***, germ. ***familiär***.

familiárism *s.n.* (Atitudine de) îngăduință rău înțeleasă, prietenie, intimitate exagerată, neprincipială între membrii unui colectiv; familiaritate (2). • sil. *-li-a-*. pl. *-e*. /***familiar*** + *-ism*.

familiarist, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care încurajează, care practică familiarismul. • sil. *-li-a-*. pl. *-iști*, *-iste*. /***familiar*** + *-ist*.

familiaritáte *s.f.* **1** Comportare, atitudine familiară (1), cordială, ca între prieteni apropiați. ◆ (*la pl.*) Vorbe, gesturi, fapte permise numai în relațiile familiale sau între prieteni apropiați, considerate în alt context ca fiind lipsite de respect, ireverențioase. *Familiaritatea arendașului îl sîcîia* (REBR.). **2** Familiarism. • sil. *-li-a-*. pl. *-ăți*. /<fr. ***familiarité***, lat. ***familiāritas***, ***-atis***, germ. ***familiarität***.

familiarizá *vb. I. tr., refl.* (*urmat de determ. introduse prin prep. „cu"*) A (se) obișnui, a (se) deprinde cu ceva sau cu cineva (prin practică, prin adaptare etc.). *De cînd tot venim, ne-am familiarizat cu gara* (SAHIA). • sil. *-li-a-*. prez.ind. *-ez*. /<fr. ***familiariser***.

familiarizáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *familiariza* și rezultatul ei. • sil. *-li-a-*. pl. *-ări*. /v. ***familiariza***.

familiarizát, -ă *adj.* Care este obișnuit cu ceva sau cu cineva. • pl. *-ți*, *-te*. /v. ***familiariza***.

família *s.f.* **1** Formă de comunitate umană întemeiată prin căsătorie, care este formată din soți și din copiii acestora. *În vremea aceasta a zilelor pline de lumină și fericire, cunoscură multe din familiile tîrgușorului* (SADOV.). ◆ Spec. Grup social având la bază căsătoria, alcătuit din soți, copii și din descendenții acestora. ◇ (*jur.*) *Consiliu de familie* = grup de persoane împuternicite de instanțele judecătorești să se ocupe de interesele minorilor sub tutelă, ale persoanelor puse sub interdicție etc. *Cap de familie* v. cap. *Nume de familie* v. nume. *Sfînta familie* v. sfînt. *Stîlpul familiei* v. stîlp. *Tată de familie* v. tată. ◇ Loc. adj. *De familie bună* = (*despre descendenți, mai ales despre copii*) care se trage dintr-o familie de vază. ◇ Expr. *Băiat de familie* v. băiat. *Familie grea* v. greu. ◆ Restr. (*pop.*) Soția și copiii cuiva. ◆ Ansamblu de trăsături comune unui grup de persoane înrudite prin sînge. ◇ *Aer de familie* = fizionomie caracteristică (unei familii). ◆ Casă, cămin. *Își petrece concediile*

în familie, nu îi place să călătorească. **2** Totalitatea persoanelor dintr-o comunitate umană care se leagă prin consangvinitate și înrudire. ◆ Totalitatea persoanelor care descind dintr-un strămoș comun; neam, descendență. *Numai Ruxandra rămăsese din familia lui Petru Rareș* (C. NEGR.). ◆ Dinastie. *Genealogia familiei Cantacuzino.* ◇ *Familie domnitoare* v. domnitor. *Familie suverană* v. suveran. **3** (și *familie de albine*) Totalitatea albinelor dintr-un stup, alcătuită din matcă, albine lucrătoare și trîntori. **4** (*la romani*) Totalitatea celor care se aflau în aceeași casă (copii, rude, sclavi, animale, lucruri) sub autoritatea unui „pater familias", șef juridic al casei. **5** Fig. Grup de persoane, de țări etc. legate prin comunitate de interese, de aspirații. *Marea familie a țărilor democratice.* **6** (*bot., zool.*) Categorie sistematică, subordonată ordinului, mai mare decît genul, care cuprinde unul sau mai multe genuri de organisme care au caractere comune. ◆ Grup de plante, animale, elemente sau combinații chimice cu trăsături comune. **7** (*lingv.*) *Familie de cuvinte* (sau *lexicală*) = totalitatea cuvintelor înrudite, formate prin derivare, compunere sau prin schimbarea valorii gramaticale de la același cuvînt de bază. ◆ Grup de limbi cu trăsături comune care provin din aceeași limbă comună inițială. **8** (*fiz.*) *Familie radioactivă* = ansamblu format dintr-un element radioactiv inițial și din toate elementele rezultate din acesta prin dezintegrări succesive. **9** (*mat.*) *Familie de curbe* (sau *de suprafețe*) = mulțime de curbe (sau de suprafețe) care au o caracteristică intrinsecă comună, ecuațiile lor conținînd un parametru real. **10** (*genet.*) *Familie multigenică* = ansamblu de mai multe fragmente de ADN, alcătuit din gene și pseudogene, ale căror secvențe se aseamănă. • sil. *-li-e.* pl. *-ii* g.-d. *-iei.* / <lat. ***familĭa, -ae***, it. ***famiglia***, fr. ***famille***, ngr. ***φαμίλια***, germ. ***Familie***.

familión *s.n.* (*fam., glum.*) Familie mare. ◆ Familie reunită. • sil. *-li-on.* /***familie*** + ***-on***; cf. it. *famigliona.*

familíst, -ă *s.m., s.f.* (*fam.*) Persoană căsătorită (cu copii); persoană care și-a întemeiat o familie, prin căsătorie. • pl. *-iști, -iste.* /***familie*** + ***-ist***.

fan[1] *s.m.* Admirator (entuziast, pasionat, fanatic) al vedetelor ecranului, ale cîntecului, ale sportului. ◆ Suporter al muzicii de jazz sau rock. • pl. *-i.* /<fr., engl. ***fan*** <engl. *fanatic.*

fan[2] *s.n.* (*grec. înv.*) Cutia de sticlă a felinarului. • pl. *-uri.* /<ngr. ***φανός***.

faná *vb. I. refl.* **1** (*despre flori, legume*) A-și pierde prospețimea; a se ofili, a se veșteji. **2** Fig. (*despre oameni*) A-și pierde prospețimea, culoarea feței; a se trece. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***faner***.

fanál *s.n.* (*înv.*) Felinar (1) mare. • pl. *-e.* /<fr. ***fanal***.

fanár *s.n.* (*înv.*) Felinar (1). ◇ Fig. *Cerul aprindea pe rînd, pe rînd fanarele sale* (BOL.). • pl. *-e.* și *fînár s.n.* /<ngr. ***φανάρι***.

fanaragíu[1] *adj.* (*înv.; deprec.*) Fanariot. • pl. *-gii.* /nm. pr. (cartier din Constantinopol) ***Fanar*** + ***-agiu***.

fanaragíu[2] *s.m.* (*în trecut*) Persoană care aprindea și stingea felinarele de pe străzi; lampagiu. • pl. *-gii.* /<tc. ***fenarcı***.

fanáre *s.f.* Faptul de *a se fana.* • pl. *-ări.* /v. ***fana***.

fanariót, -ă *s.m., adj.* **1** *s.m.* (*ist.*) Grec din păturile orășenești înstărite (și cultivate), care locuia în cartierul Fanar din Constantinopol. ◆ Spec. Demnitar al Porții Otomane, devenit dregător sau domn în țările române, care provenea din această pătură înstărită din Fanar. **2** *adj.* Care aparține fanarioților (1), care se referă la fanarioți; (*în trecut*) fanaragiu[1], fanariotic. ◇ *Epoca fanariotă* = perioadă din istoria Moldovei (1711-1821) și a Țării Românești (1716-1821) care se caracterizează prin conducerea acestor țări de către domni fanarioți, numiți direct de sultan. **3** *s.m.* Fig. (*fam., deprec.*) (Epitet depreciativ pentru o) persoană deosebit de abilă. ◆ Ext. Persoană coruptă. • sil. *-ri-ot.* pl. *-ți, -te.* /<ngr. ***φαναριώτης***, fr. ***fanariote***; cf. nm. pr. *Fanar*, cartier din Constantinopol.

fanariótic, -ă *adj.* (*înv.*) Fanariot (2). • sil. *-ri-o-.* pl. *-ci, -ce.* /***fanariot*** + ***-ic***.

fanariotísm *s.n.* **1** Dominație, stăpînire a domnilor fanarioți. **2** Fig. Ipocrizie, fățărnicie. • sil. *-ri-o-.* /***fanariot*** + ***-ism***.

fanariotizá *vb. I.* **1** *tr., refl.* (*înv.*) A imprima sau a-și însuși obiceiurile, limba, cultura grecească din timpul fanarioților (1). **2** *refl.* A deveni ipocrit, fățarnic, ext., corupt. • sil. *-ri-o-.* prez.ind. *-ez.* /***fanariot*** + ***-iza***.

fanariotizáre *s.f.* Faptul de *a (se) fanariotiza.* • sil. *-ri-o-.* pl. *-ări.* /v. ***fanariotiza***.

fanát, -ă *adj.* **1** (*despre flori, legume, fructe*) Ofilit, vestejit. **2** Fig. (*despre oameni*) Care și-a pierdut prospețimea, culoarea feței. ◆ (*despre chip, înfățișare*) Care este trecut, ofilit, vestejit. *Nu o mai recunoștea, privindu-i obrazul fanat.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***fana***; cf. fr. *fané.*

fanátic, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Om) care este stăpînit de fanatism. ◆ (Om) care manifestă admirație, pasiune exaltată pentru cineva sau pentru ceva. ◆ Spec. (Persoană) dominată de intoleranță, de exaltare religioasă. **2** *adj.* (*despre sentimente, manifestări ale oamenilor*) Care este împins la extrem; care exprimă, trădează fanatism. *Izbucnesc Să rîdă cu hohot, de mîni să se prindă, Fanatică horă să-ntindă* (COȘB.). ◇ (*adv.*) *Vorbea fanatic în fața mulțimii.* • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***fanatique***, lat. ***fanaticus***, ***-a***, ***-um***, ngr. ***φανατικός***.

fanatísm *s.n.* Pasiune exagerată, excesivă pentru o convingere, o idee, o persoană etc., însoțită de o totală intoleranță față de alte convingeri, idei, persoane etc. ◆ Spec. Religiozitate excesivă. • pl. *-e.* /<fr. ***fanatisme***, it. ***fanatismo***, ngr. ***φανατισμός***, germ. ***Fanatismus***.

fanatizá *vb. I. tr., refl.* A deveni sau a face pe cineva să devină fanatic. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***fanatiser***, it. ***fanatizzare***.

fanatizáre *s.f.* Faptul de *a (se) fanatiza.* • pl. *-ări.* /v. ***fanatiza***.

fanatizát, -ă *adj.* Care a ajuns sau a fost adus în stare de fanatism. • pl. *-ți, -te.* /v. ***fanatiza***.

fandá *vb. I. intr.* (*sport*) A face un pas mare înainte, lateral, oblic sau înapoi, îndoind unul dintre picioare de la genunchi și ținînd celălalt picior întins, cu talpa pe pămînt, astfel încît centrul de greutate al corpului să fie pe direcția deplasării efectuate. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***fendre***.

fandángo *s.n.* Vechi dans popular spaniol, în măsură ternară, cu un ritm viol și pasionat, acompaniat de chitară și de castaniete. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • /<fr., sp. ***fandango***.

fandáre *s.f.* (*sport*) Acțiunea de *a fanda* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***fanda***.

fandasíe *s.f.* (*înv.*) Fantezie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *fandaxíe s.f.* /<ngr. ***φαντασία***.

fandaxíe *s.f.* v. fandasie.

fandoseálă *s.f.* (*fam.*) Atitudine afectată, plină de pretenții; (*fam.*) mofturi, fasoane (4), sclifoseală, fasoleală. • pl. *-eli.* /***fandosi*** + ***-eală***.

fandosí *vb. IV. refl.* (*fam.*) A avea o comportare afectată, plină de mofturi, de pretenții; (*fam.*) a se fasoli. ◆ Ext. A-și da aere. • prez.ind. *-esc.* /<ngr. ***φαντάζω***, aor. lui *φαντάζω*.

fandosíre *s.f.* (*fam.*) Faptul de *a se fandosi*; (*fam.*) fandosit[1]. • pl. *-i.* /v. ***fandosi***.

fandosít[1] *s.n.* (*fam.*) Fandosire. • /v. ***fandosi***.

fandosít[2]**, -ă** *adj., s.m., s.f.* (*fam.*) (Persoană) care are o comportare afectată, plină de mofturi, de pretenții. • pl. *-ți, -te.* /v. ***fandosi***.

fanére *s.f. pl.* (*anat.*) Orice formațiune epidermică vizibilă care prezintă o cheratinizare intensă, de obicei normală: unghii, păr, pene etc., care protejează organismul. • /<fr. ***phanères***; cf. gr. *φανερός* „vizibil" <*φαίνω* „a arăta; a apărea".

fanerít *s.n.* Material plastic, stratificat pe bază de furnir de lemn impregnat cu rășină de bachelită și presat, folosit pentru confecționarea carcaselor de aparate electrotehnice, de radio și de televizoare; lignofoliu. • pl. *-e.* /<engl. ***phanerite***.

fanero- Elem. de compunere „vizibil", „aparent"; „extern". • /<fr. ***phanéro-***; cf. gr. *φανερός* „vizibil".

fanerofíte *s.f. pl.* (*bot.*) Termen generic pentru plantele lemnoase (arbori și arbuști) cu mugurii deasupra solului. • /<fr. ***phanérophytes***; cf. gr. *φανερός* „vizibil", *φυτόν* „plantă".

fanerogámă *s.f.* (*bot.; la pl.*) Grup de plante cu flori, care se înmulțesc prin semințe; (*și la sg.*) plantă care face parte din acest grup. ◇ (*adj.*) *Plantă fanerogamă.* • /<fr. ***phanérogame***; cf. gr. *φανερός* „vizibil", *γάμος* „căsătorie".

fanfáră *s.f.* **1** Ansamblu muzical (militar), în care se cîntă la instrumente de suflat (din alamă) și de percuție. ◆ Muzică compusă pentru instrumente de suflat și de percuție; arie executată de instrumente din alamă. ◆ Instrument muzical de suflat din alamă (cu sunete naturale). **2** Trompetă lungă, fără clape sau ventile, folosită la intonarea unor semnale în spectacolele de operă. ◆ Semnal de trompetă, adesea cu caracter solemn. ◆ (*la vînătoare*) Arie executată la corn. • pl. *-e.* /<fr. ***fanfare***, it. ***fanfara***.

fanfarón, -oánă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care se laudă pe sine, care face caz de calitățile sale (închipuite) sau de meritele sale. • pl. *-oni, -oane.* /<fr. ***fanfaron***.

fanfaronádă *s.f.* Faptă, vorbă etc. de fanfaron; laudă de sine exagerată și zgomotoasă pentru calități închipuite; lăudăroșenie. • pl. *-e.* /<fr. ***fanfaronnade***.

fângo *s.n.* (*geol.*) Nămol mineral de origine vulcanică sau vegetal-minerală. • /<it. ***fango***, germ. *Fango*.

fangoterapíe *s.f.* (*med.*) Tratament cu nămoluri naturale, de origine vulcanică, prin aplicații la nivelul suprafeței cutanate locale sau generale, în anumite forme de reumatism, atropatii, nevralgii etc.; peloidoterapie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***fangothérapie***, engl. ***fangotherapy***; cf. it. *fango* „nămol", gr. *θεραπεία* „îngrijire; tratament" <*θεραπεύω* „a îngriji, a trata".

fanión *s.n.* Steguleț folosit pentru semnalizări optice, pentru marcaje etc. (la căile ferate, în armată, în sport etc.). • sil. *-ni-on.* pl. *-oane.* /<fr. ***fanion***.

fanón *s.n.* **1** Fiecare dintre lamele cornoase fixate de maxilarul superior al balenelor, care formează o rețea ce reține hrana, lăsînd apa să se scurgă afară. **2** Cută a pielii de pe marginea inferioară a gîtului, la bovine și la unele rase de ovine; salbă. • pl. *-oane.* /<fr. ***fanon***.

fanotrón *s.n.* (*electron.*) Gazotron. • pl. *-oane.* /<fr. ***phanotron***; cf. gr. *φανός* „luminos".

fánta *s.f.* Băutură răcoritoare din citrice. • /den. com.

fantásc, -ă *adj.* **1** Ciudat, bizar, extravagant. **2** Care se lasă condus de inspirația de moment. • pl. *-ști, -ste.* /<fr. ***fantasque***.

fantascientíst, -ă [fantaʃen'tist] *adj., s.m.* **1** *adj.* Care are un caracter științifico-fantastic. **2** *s.m.* Autor de literatură științifico-fantastică. • pl. *-iști, -iste.* /de la ***fantascienza***.

fantascienza [fanta'ʃentsa] *s.f.* (Carte, film de) ficțiune științifică. • /<it. ***fantascienza***.

fantasíe *s.f.* v. fantezie.

fantasín *s.m.* (*milit.*) Infanterist, în Franța și Italia. • pl. *-i.* /<fr. ***fantassin***, it. ***fantaccino***.

fantasmagóric, -ă *adj.* Care ține de fantasmagorie, care se referă la fantasmagorie; care are aspectul unei fantasmagorii; fantastic, ireal. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***fantasmagorique***.

fantasmagoríe *s.f.* **1** Imagine vizuală fantastică, neverosimilă, produsă de o minte tulburată, de un coșmar etc. *Întrevedeam într-o sălbatică fantasmagorie capul vînăt al acelui amic nenorocit* (EMIN.). *Toată noaptea am visat niște năzdrăvănii și fantasmagorii de cele mai curioase* (HASD.). ◇ Loc.adj. *De fantasmagorie* = fantasmagoric. *Într-un castel pe jumătate dărîmat să duc o viață de fantasmagorie și de vis...* (EMIN.). ◆ Ext. Situație, priveliște ireală, fantastică; vedenie. **2** Totalitatea efectelor artistice obținute prin mijloace extraordinare, înșelătoare. **3** Afirmație, idee, teorie, manifestare etc. lipsită de o bază reală; aberație, elucubrație. *Cestiunile de viață ale acestui popor, căruia îi scriem pe spete toate fantasmagoriile falsei noastre civilizațiuni* (EMIN.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***fantasmagorie***; cf. gr. *φάντασμα* „apariție, fantomă", *ἀγορεύω* „a vorbi în public".

fantasmátic, -ă *adj.* Care ține de fantasme, care se referă la fantasmă. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***fantasmatique***.

fantásmă *s.f.* **1** Stafie, nălucă, arătare, fantomă (1), spectru. *Îmi venea să mă mir cum eu, viu, ...mă duceam cu această fantasmă palidă* (EMIN.). **2** Fig. Imagine, priveliște neclară, ireală. *Fantasmele de neguri se risipiră* (SADOV.). ◆ Lucru inexistent, închipuire fără o bază reală, produs al imaginației; iluzie, himeră. *Acest ideal... e o fantasmă după care în zadar aleargă* (GHER.). **3** Spec. Imagini care se prezintă intuiției artistului și care se reflectă în artă prin cuvinte, sunete, contururi, culori. ◆ Ext. Produs al fanteziei creatoare a artistului. **4** Produs al imaginației, vis în stare de veghe. • pl. *-e.* /<ngr. ***φάντασμα***, fr. ***fantasme***, germ. ***Phantasma***; cf. lat. *phantasma, -atis*, gr. *φάντασμα* <*φαντάζω* „a (se) arăta, a apărea".

fantasmofobíe *s.f.* (*psih.*) Teamă patologică de fantome, de strigoi. • g.-d. *-iei.* /***fantasmă*** + ***fobie***.

fantást, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care este produs al imaginației. **2** *s.m., s.f.* Persoană stăpînită de idei fantastice, ireale sau nerealizabile; persoană visătoare, originală, fantezistă. *Sînt un fantast. Cu capul aplecat asupra mesei, îmi făceam planuri de aur* (EMIN.). • pl. *-ști, -ste.* /<germ. ***Phantast***, ngr. ***φανταστής***.

fantástic, -ă *adj., s.n.* **I** *adj.* **1** Care nu există în realitate; care este un produs al fanteziei; ireal, imaginar. <> (*adv.*) *Făcea... să dispară și să apară fantastic toată lumea subteranei* (EMIN.). <> (*lit.*) *Literatură fantastică* = gen de literatură în care domină elementul fantastic, irealul. **2** Ext. Care pare o plăsmuire a imaginației, care pare ireal, de necrezut sau neobișnuit, minunat. *O negură de argint scălda în albeața ei fantastică și diafană figura ei naltă* (EMIN.). ◆ Care este foarte mare, foarte intens, foarte frumos, foarte bun etc. *Noaptea de iarnă fantastică... în toată frumusețea sa rece* (EMIN.). ◆ (*adv.*; *ca determ. al unui adj. căruia îi dă val. de super.*) Extraordinar, grozav, neobișnuit, excepțional. *Pe pereții suri de piatră umbra lor fantastic-lungă* (EMIN.). <> (*în exclamații cu val. afectivă, indică bucurie, admirație, stupoare etc.*) *Ai primit o bursă pentru specializare. Fantastic!* **3** (*despre oameni*) Care este bizar, original, extravagant. *El era și mai ciudat, și mai fantastic ca mai nainte* (EMIN.). ◆ (*despre manifestări, atitudini, creații etc. ale oamenilor*) Care are un caracter fantezist, original, bizar. *Luam din cărțile lui tot ce-mi părea mai bizar și mai fantastic* (EMIN.). <> (*adv.*) *Fantastic pare-a crește bătrînul alb și blînd* (EMIN.). **II** *s.n. art.* (*estet.*) Categorie a esteticii desemnînd dezvăluirea frumosului prin crearea unui univers închipuit, diferit de cel real, prin zugrăvirea realității cu ajutorul imaginației sau prin împletirea aspectelor reale cu cele supranaturale. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***fantastique***, lat. ***phantasticus, -a, -um***; cf. gr. *φαντασικός* „care își imaginează; imaginar".

fantasticitáte *s.f* Caracter fantastic. *Casa și obiectele păreau... a avea viață, ceea ce constituie fantasticitatea luminii de fulger* (EMIN.). • /***fantastic*** + *-itate.*

fantastrón *s.n.* (*fiz.*) Circuit electronic pentru formare de impulsii cu frontul liniar variabil, acționat de impulsii aplicate din exterior. • pl. *-oane.* /<fr. ***phantastron***.

fantaxí *vb. IV.* (*înv.*) **1** *tr., refl.* A(-și) satisface toate capriciile, toate fanteziile. **2** *refl.* A se fuduli, a se îngîmfa. • prez.ind. *-esc.* /<ngr. ***φαντάξω***, aor. lui *φαντάζω*.

fantazá *vb. I. intr.* **1** A-și imagina, a plăsmui fantasme. **2** A spune lucruri imaginate. ◆ A delira. • prez. ind. *-ez.* /<germ. ***fantasieren***.

fantazáre *s.f.* Faptul de *a fantaza*. • pl. *-ări.* /v. ***fantaza***.

fantazát, -ă *adj.* Imaginat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***fantaza***.

fantazíe *s.f.* v. fantezie.

fántă *s.f.* **1** Deschidere alungită și îngustă (într-un zid) care permite comunicarea unui spațiu închis cu exteriorul. **2** (*fiz.*) Deschidere dreptunghiulară îngustă, care permite trecerea unui fascicul de radiație; fereastră. **3** (*anat.*) Structură care se formează în perioada de dezvoltare embrionară a diferitelor organe, reprezentînd o despicătură parțială sau completă a unui organ, care marchează, în general, sediul unui nou orificiu sau fisuri. <> *Fantă palpebrală* = deschiderea dintre pleoape. ◆ Denumire generică pentru o serie de malformații ale feței. **4** Crăpătură liniară în gheață, de mare adîncime. **5** (*în forma „fentă"*) Tăietură practicată perpendicular într-o țesătură. *Fantă la o fustă.* • pl. *-e.* și *fénță s.f.* /<fr. ***fente*** <lat. *finditus* <*findĕre* „a despica, a crăpa".

fánte *s.m.* **1** (*fam., peior.*) Bărbat (tînăr) ușuratic, încrezut; (*fam., peior.*) fudulache. <> Compar. *Are... obrajii cu două cute, mustață de fante îmbătrînit* (CA. PETR.). ◆ Tînăr exagerat de elegant; filfizon. **2** (*la cărțile de joc*) Valet. • pl. *-ți.* /<it. ***fante***.

fantezíe *s.f.* **1** Capacitate a omului de a crea noi reprezentări sau idei pe baza percepțiilor, a reprezentărilor sau a ideilor acumulate anterior; imagine produsă de această capacitate; imaginație; (*înv.*) fandasie. ◆ Ext. Reprezentare mentală produsă de această capacitate; reverie, vis, fantasmă. *Trezit din fantasiile sale metafizice, băgă de seamă că ploaia-l udase* (EMIN.). ◆ Spec. Imaginație bogată, imprevizibilă, specifică unui creator (în artă, în literatură, în știință etc.). ◆ Produs al imaginației; închipuire, plăsmuire, născocire. <> Personif. *Fantazie, fantazie, ...Ce ades mă porți pe lacuri și pe mare!* (EMIN.). **2** Înclinare, gust, dorință ieșită din comun a cuiva; capriciu, ciudățenie. *Stăpîni aveau să-mi fie numai fantasia și capriciul* (M. I. CAR.). **3** (*muz.*) Compoziție muzicală instrumentală sau orchestrală de virtuozitate, de formă liberă, care are caracter de improvizație (realizată prin prelucrarea unor melodii populare, a unor arii de operă etc.). ◆ Piesă instrumentală, în stil contrapunctic, cu caracter neobișnuit, fantastic. **4** Creație care iese din tiparele obișnuite. ◆ Țesătură al cărei colorit și textură sînt astfel făcute încît să permită maxima imaginație a autorului. <> (*înv.*) *Articole de fantezie* = obiecte decorative (fără valoare). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*arh.*) *fantasíe, fantazíe s.f.* /<fr. ***fantaisie***, it. ***fantasia***, germ. ***Phantasie***; cf. lat. *phantasĭa, -ae*, gr. *φαντασία* „aparență; vedenie".

fantezísm *s.n.* **1** Caracter fantezist. **2** (*lit.*) Orientare a poeziei de la începutul sec. 20, caracterizată prin metafore scînteietoare, prin ușurința și eleganța stilului și prin ineditul comparațiilor. • /***fantezie*** + *-ism*.

fantezíst, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care aparține fanteziei, care se referă la fantezie; bazat pe fantezie; care nu are nimic comun cu realitatea. ◆ (*despre oameni*) Care este (sau se lasă) condus în acțiunile sale de fantezie sau de idei fantastice, ireale sau nerealizabile; care nu are simțul realității. *Un diletant pasionat și fantezist* (CA. PETR.). **2** *adj.* (*despre manifestări, creații etc. ale oamenilor*) Care este lipsit de orice bază reală; care trădează pe omul fantezist. **3** *adj., s.m., s.f.* (Scriitor, artist) care se conduce mai mult după imaginație. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***fantaisiste***.

fantóm *s.n.* v. fantomă.

fantomál, -ă *adj.* Fantomatic (1). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***fantomal***.

fantomátic, -ă *adj.* **1** Care are aspectul unei fantome (1); ca o fantomă (1); fantomal. *Toți cei pe care-i văd au parcă un aer fantomatic* (CA. PETR.). <> (*adv.*) *Umblă noaptea fantomatic pe culoarele casei.* **2** Care are o existență incertă; care nu există în realitate. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***fantomatique***.

fantómă *s.f.* **1** Ființă ireală pe care cred sau pretind că o văd unii oameni cu imaginația tulburată ori pe care o creează fantezia scriitorului; fantasmă (1), nălucă, stafie, strigoi. <> Compar. *Oaspe al tulburării păcii care... se furișează prin Europa ca o fantomă îngrozitoare* (EMIN.). ◆ Apariție imaterială a unei persoane defuncte. *Un mormînt se dezvălește O fantomă-ncoronată din el iese* (ALEX.). ◆ Restr. Ființă reală cu înfățișare de fantomă. *A slăbit foarte mult. Nu mai era el, ci fantoma lui.* **2** Fig. Ceea ce are o existență incertă, fictivă; ceea ce nu există în realitate; plăsmuire, minciună. *Lucrătorii vor ca, în fața demonstrațiunii adevărului, să piară fantoma și declamațiunea* (EMIN.). **3** Fig. Persoană sau lucru care nu este decît în aparență ceea ce ar fi trebuit să fie. <> (*polit.*; *adj.*) *Guvern-fantomă* = *a*) nume dat fiecăruia dintre guvernele democratice din timpul celui de al Doilea Război Mondial, alcătuite în exil de oamenii politici refugiați în urma ocupației germane; *b*) guvern care nu-și exercită prerogativele, în perioade de criză internă, sau guvern paralel, lipsit de putere reală, alcătuit de opoziție. **4** Fig. Idee, amintire de care nu se poate desprinde, sentiment obsesiv. *Fantomele trecutului său îl bîntuie mereu.* **5** (*med.*) *Membru fantomă* = membru amputat pe care pacientul continuă să-l perceapă ca și cum l-ar mai avea, ca urmare a persistenței conștiinței integrității corpului. • pl. *-e.* și (*înv.*) *fantóm s.n.* /<fr. ***fantôme***.

fantóșă *s.f.* Păpușă sau figurină manevrată cu ajutorul unor sfori; marionetă. ◆ Fig. Om lipsit de personalitate, care se lasă dominat de cineva; om de paie. • pl. *-e.* /<fr. ***fantoche*** <it. *fantoccio* „păpușă".

fánum *s.n.* (*la romani*) Templu, edificiu consacrat cultului unui zeu. • pl. *-uri.* /<lat. ***fanum, -i***.

fanzín *s.n.* Mică revistă editată cu mijloace modeste de către tineri pe teme care îi pasionează (mai ales science-fiction). • /<fr., it. ***fanzine*** <engl. *fan [maga]zine*.

fapt[1] *s.n.* **1** Lucru petrecut în realitate; împrejurare, întîmplare reală; circumstanță concretă. <> *Fapt divers* v. divers. <> Loc.adv., adj. *De* (sau *în*) *fapt* = (care este) în realitate, efectiv. Δ *Stare de fapt* v. stare. <> Expr. *Fapt e că...* = nu e mai puțin adevărat că..., adevărul e că..., în orice caz. ◆ Fenomen. *În baza faptelor de limbă... am susținut că „u" final a dispărut* (ROSET.). **2** Acțiune, faptă (săvîrșită de cineva). *Se vede că pașteți boboci de nu vă pricepeți al cui fapt e acesta* (CR.). <> Expr. *Fapt împlinit* = *a*) acțiune care s-a încheiat, care nu mai poate fi schimbată; *b*) situație iremediabilă sau inatacabilă. **3** (*jur.*) Orice eveniment susceptibil de a avea consecințe juridice. <> *Fapt juridic* = *a*) faptă involuntară, săvîrșită fără a urmări producerea unor efecte juridice; *b*) acțiune săvîrșită voluntar pentru a produce efecte juridice. *Eroare de fapt* v. eroare. *Fapt penal* v. penal. <> Expr. *A prinde* (pe cineva) *în fapt* (sau *asupra faptului*) = a surprinde pe cineva în momentul cînd comite ceva (rău); a prinde în flagrant delict. **4** Ceea ce există în realitate și este observabil; fenomen (3). **5** (*pop.*; *în legătură cu unele momente ale zilei; urmat de determ. în gen. sau introduse prin prep. „de"*) Început. *Tîrziu! căci faptul zilei în slavă se repede* (EMIN.). <> Loc.adv. *În faptul zilei* (sau *al dimineții*) = la începutul zilei (sau al dimineții). *În faptul serii* (*de seară*) = pe înserate. Fig. *În faptul tinereții* = la începutul tinereții. *Vezi cum soarele s-aprinde În faptul tinereții* (ALECS.). <> Expr. *A da în fapt de zori* v. zori. **6** (*pop.*; *în credințe și superstiții*) Vrajă, farmec. <> Expr. *A țipa fapt* (pe cineva) v. țipa. ◆ Boală de stomac și de ficat produse prin vrajă. **7** (*entom.*; *pop.*) Larva-de-strigă (*Acherontia atropos*). **8** (*bot.*; *reg.*) Trifoiaș (*Trifolium campestre*). <> Compus: *fapt-mînănțăl* = feciorică (*Herniaria glabra*). • pl. *-e,* (*înv.*) *-uri.* /lat. ***factum***.

fapt[2]**, -ă** *adj.* (*înv.*) Făcut[2]. • /v. ***face***.

fáptă *s.f.* Acțiune săvîrșită (de cineva), lucru înfăptuit (de cineva). <> *Fapte de arme* v. armă. <> Loc.adv. (*înv.*) *În faptă* = în realitate, de fapt. <> Expr. *După* (sau *pentru*) *faptă și răsplată* v. răsplată. *A trece la fapte* v. trece. • pl. *-e.* /lat. ***facta***, pl. lui *factum, -i*, devenit *sg. f.*

fáptic, -ă *adj.* Care se referă la fapte, la întîmplări sau la împrejurări; care înregistrează exclusiv faptele (fără a le comenta). *Material faptic.* • pl. *-ci, -ce.* /***fapt***[1] + *-ic*; cf. germ. *faktisch*, rus. *фактический*.

far *s.n.* **1** Construcție înaltă, prevăzută cu o sursă de lumină puternică (proiector), care este situată în apropierea coastelor sau la intrarea în porturi și care servește ca reper la orientarea navelor (în timpul nopții, pe vreme rea etc.). ◆ Corp de iluminat după care se ghidează ambarcațiunile noaptea în zona de coastă. **2** Corp de iluminat (la automobile, la locomotive etc.) care proiectează lumina într-o anumită direcție, sub forma unui fascicul divergent. **3** (*mar.*) Ansamblul velelor, vergelor și manevrelor unui catarg. • pl. *-uri.* /<fr. ***phare***, it. ***faro***, lat. ***pharus, -i***; cf. nm. pr. *Pharos*, insulă grecească lîngă Alexandria, unde Ptolemeu a ridicat un turn de marmură albă pentru orientarea corăbiilor.

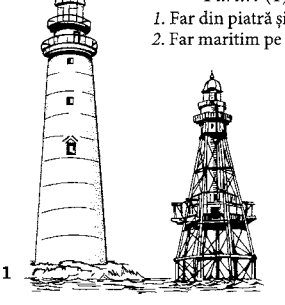

Faruri (1)
1. Far din piatră și oțel.
2. Far maritim pe piloni.

farád *s.m.* (*fiz.*; *în sistemul de unități de măsură metru-kilogram-secundă-amper*) Unitate de măsură pentru capacitatea electrică, egală cu capacitatea unui condensator care acumulează o sarcină electrică de un coulomb sub o tensiune de un volt (*F*). • pl. *-zi.* /<fr., it. ***farad***; cf. nm. pr. Michael *Faraday*, fizician englez.

farádic, -ă *adj.* (*fiz.*) **1** Care ține de teoriile lui Faraday, care se referă la teoriile lui Faraday. **2** (*înv.*) *Curent faradic* = curent electric alternativ produs prin inducție electromagnetică. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***faradique***, germ. ***faradisch***.

faradizáre *s.f.* (*med.*) Aplicarea unui curent de inducție experimental (excitare) sau terapeutic (pentru combaterea atrofiei musculare); faradoterapie. • /după fr. *faradisation*, engl. *faradization*.

faradmétru *s.n.* Instrument care servește la măsurarea capacității electrice a condensatoarelor cu scara gradată în submultiplii faradului. • pl. *-e.* /<fr. ***faradmètre***, engl. ***faradmeter***.

faradoterapíe *s.f.* (*med.*) Faradizare. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***faradothérapie***.

farafastíc *s.n.* v. farfastîc.

faragău *s.n.* (*reg.*) Bardă, teslă. • pl. *-ăe.* /<magh. *faragó*.

farandólă *s.f.* Vechi dans popular provensal, în măsură binară sau ternară și cu mișcare rapidă, executat cu acompaniament de tamburină, de flaut, la care participă un număr mare de dansatori care formează un lanț, descriind spirale și cercuri. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-e.* /<fr. ***farandole*** <prov. *farandolo*.

faraón *s.m.* **1** Titlu purtat de regii Egiptului antic (care se considerau de natură divină și stăpîni deplini ai teritoriului și ai populației țării). ◆ Persoană care avea acest titlu. ◆ Ext. Rasă foarte veche de câini, tipul clasic al ogarilor, favoritul faraonilor. **2** (*fam., iron. sau glum.*) Țigan. **3** Eufem. (*pop.*) Diavol. **4** Numele unui joc de cărți. • pl. *-i.* /<slav. фараѡ(нъ), ngr. ***φαραώ***, fr. ***pharaon***; cf. lat. *pharao, -onis*, gr. φαραώ <cuv. egiptean.

faraónic, -ă *adj.* **1** Care aparține faraonilor (1), care se referă la faraoni. ◆ Ca de faraon. *Gusturi faraonice.* **2** Fig. (*despre construcții, monumente etc.*) De proporții impresionante; uriaș. ◆ (*despre inițiative, întreprinderi*) Care necesită eforturi foarte mari. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***pharaonique***.

faraonoáică *s.f.* (*pop.*) Vrăjitoare; drăcoaică. • sil. *-ra-o-.* pl. *-ce.* /***faraon*** + *-oaică*.

fără *s.f.* (*înv.*) Neam. • /<ngr. ***φάρα*** „neam; rasă".

farbară *s.f.* v. falbala.

fárbă *s.f.* (*reg.*) **1** Culoare; vopsea. **2** Culoarea unei cărți de joc. • pl. *-e, fărburi.* /<germ. ***Farbe***.

farcău *s.m.* (*reg.*) Om ușuratic, hoinar. • pl. *-ăi.* /cf. magh. *farok* „coadă".

farcín *s.n.* (*med. vet.*; și *farcin-de-Africa*) Formă clinică cutanată a morvei. ◆ (*med. pop.*) Cîrtiță. • pl. *-e.* /<fr. ***farcin***.

farcitáre *s.f.* (*lingv.*) Utilizare intenționată a unor sintagme, expresii etc. sau sinonime, cuprinzînd elemente din mai multe limbi, pentru a facilita înțelegerea într-o comunitate eterogenă din punct de vedere lingvistic; farcitură. • pl. *-ări.* /cf. fr. *farcir* „a supraîncărca".

farcitúră *s.f.* (*lingv.*) Farcitare. • pl. *-i.* /de la ***farcitare***.

fard *s.n.* (*cosmet.*) Produs cosmetic, negru, crem, roșu, verde, albastru etc. pentru colorat fața, ochii, buzele, sprîncenele etc.; (*pop.*) dres, (*înv.*) suliman. • pl. *-uri.* /<fr. ***fard***.

fardă *vb. I.* **1** *tr., refl.* A (se) vopsi, a(-și) aplica fard pe față, buze, pleoape etc. ◆ Fig. A masca, a ascunde. *Și-a fardat intențiile prin fraze meșteșugite.* **2** *tr.* (*compl. indică mărfurile din hambarele unei nave*) A izola, în scop de protejare, cu ajutorul unui material de separare. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***farder***.

fardáj *s.n.* **1** (*mar.*) Material lemnos etc. avînd rolul de a separa și proteja încărcătura unei nave; dunaj. **2** (*com.*) Camuflare a mărfurilor avariate îndărătul celor bune. • pl. *-e.* /<fr. ***fardage***.

fardáre *s.f.* Acțiunea de *a (se) farda* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***farda***.

fardát[1] *s.n.* Faptul de *a (se) farda*. • pl. *-uri.* /v. ***farda***.

fardát[2]**, -ă** *adj.* (*despre față, buze, ochi*, ext., *despre oameni*) Dat cu fard; (*înv.*) sulimenit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***farda***.

farétră *s.f.* Tolbă (cu săgeți). • pl. *-e.* /<lat. ***pharētra, -ae***.

farfará *s.f.* (*fam., peior.*) Flecar, palavragiu. ◆ Persoană care duce vorba de colo-colo, care deformează conținutul spuselor cuiva și le transmite astfel altora. • pl. *-ale.* /<tc. ***farfara*** <cuv. ar; cf. ngr. φαρφαράς.

farfasít, -ă *adj., s.m., s.f.* (*reg.*) (Om) mofturos, năzuros. *Voi mangosiților și farfasiților, de cîte ori îți fi dormit în stroh* (CR.). • pl. *-ți, -te.* /cf. ngr. φαρφαράς „fanfaron".

farfastíc *s.n.* (*fam., peior.*; *mai ales la pl.*) **1** Podoabă sau ornament fără valoare, inutil. **2** Moft, capriciu, fasoane (4). • pl. *-uri.* și *farafastíc s.n.* /<tc. ***falan-fistık***.

farfurărie *s.f.* Mulțime de farfurii, totalitatea farfuriilor (cuiva). ◆ Ext. Mulțime de obiecte de menaj din porțelan, faianță etc. • g.-d. *-iei.* /***farfurie*** + *-ărie*.

farfurie *s.f.* **1** Vas (rotund) de faianță, de porțelan etc., cu fundul plat sau adîncit, cu marginile puțin ridicate, în care se servește mîncarea. ◆ Ext. Conținutul unui astfel de vas. *A mîncat două farfurii cu supă.* ◆ (*înv.*) Porțelan. *Turnul plin cu clopoțele, făcut tot de farfurie* (C. NEGR.). **2** Analog. *Farfurie zburătoare* = (*calc după engl. „flying saucer", fr. „soucoupe volante", it. „disco volante"*) obiect zburător neidentificat (asemănător unei farfurii); ozene (*OZN*). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<ngr. ***φαρφουρί***, tc. ***farfuri*** <*fağfuri*.

farfurigíu *s.m.* (*înv.*) Vînzător de farfurii (din porțelan). • pl. *-gii.* /***farfurie*** + *-giu*.

farfurioáră *s.f.* Dim. al lui *farfurie* (1); farfuriuță. • pl. *-e.* /***farfurie*** + *-ioară*.

farfuriúță *s.f.* Farfurioară. • sil. *-ri-u-.* pl. *-e.* /***farfurie*** + *-uță*.

farfúză *s.f.* (*fam.*) Femeie de moravuri ușoare. • pl. *-e.* /form. expr.; cf. *fîrlifus*.

farín *adj.invar.* (*despre unele produse alimentare, mai ales despre zahăr*) Care este măcinat foarte fin, sub formă de pudră. • /<fr. ***farine*** <lat. *farīna, -ae* „făină".

farinacéu, -ée *adj.* Ca făina, de natura făinii; farinos. • pl. *-cei, -cee.* /<fr. ***farinacé***, lat. ***farīnacĕus, -a, -um***.

faring- Elem. de compunere „faringe". • și *faringo-* /<fr. ***pharyng(o)-***; cf. gr. φάρυγξ, *-υγγος* „faringe".

faringál, -ă *adj.* **1** (*anat.*) Care aparține faringelui; din faringe. **2** (*fon.*) Care se produce în regiunea faringelui. ◆ (*despre sunete*) Care se articulează prin restrîngerea părții mediane a faringelui, rezultînd un efect acustic special, întîlnit în arabă și în alte limbi semitice. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***pharyngal***.

farínge *s.n. sg.* (*anat.*) Canal musculos și membranos, de forma unei pîlnii cu vîrful în jos, care face să comunice cavitatea bucală cu esofagul, pe de o parte, și fosele nazale cu laringele, pe de altă parte, fiind locul de încrucișare a căilor respiratorii (aeriene) cu calea digestivă. • /<it. ***faringe***; cf. fr. *pharynx*, gr. φάρυγξ.

faringectomíe *s.f.* (*chir.*) Ablațiune totală sau parțială a faringelui, practicată de obicei în chirurgia cancerului local. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***pharyngectomie***, engl. ***pharyngectomy***; cf. gr. φάρυγξ „faringe", ἐκτομή „excizie".

faringián, -ă *adj.* (*med.*) Care aparține faringelui, care se referă la faringe; care este localizat în faringe. • sil. *-gi-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***pharyngien***.

faringísm *s.n.* **1** Boală care constă în inflamația acută sau cronică a faringelui. **2** Contracție spasmodică a mușchilor faringelui, ca urmare a prezenței unui corp străin sau a leziunilor nervoase. • /<fr. ***pharyngisme***; cf. gr. φάρυγξ „faringe".

faringítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a faringelui. • pl. *-e.* /<fr. ***pharyngite***; cf. gr. φάρυγξ „faringe".

faringo- v. faring-.

faringocél *s.n.* (*med.*) Hernie a faringelui. • pl. *-e.* /<fr. ***pharyngocèle***.

faringofoníe *s.f.* Defect de fonație caracterizat printr-o rezonanță exagerată a sunetului în faringe. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***faringo-*** + ***fonie***.

faringografíe *s.f.* Descriere a faringelui. • g.-d. *-iei.* /***faringo-*** + ***grafie***.

faringolaringítă *s.f.* (*med.*) (Boală care constă în) inflamarea concomitentă a faringelui și a laringelui. • pl. *-e.* /<fr. ***pahryngo-laryngite***.

faringológic, -ă *adj.* (*med.*) Care aparține faringologiei, care se referă la faringologie. • pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***pharyngologisch***.

faringológie *s.f.* Parte a medicinei care se ocupă cu studiul faringelui și al bolilor lui. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***pharyngologie***.

faringoragíe *s.f.* (*med.*) Hemoragie a faringelui. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***pharyngorragie***.

faringoscóp *s.n.* (*med.*) Instrument cu ajutorul căruia se examinează faringele. • pl. *-oape.* /<fr. ***pharyngoscope***.

faringoscopíe *s.f.* (*med.*) Examinare a faringelui cu ajutorul faringoscopului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***pharyngoscopie***; cf. gr. φάρυγξ „faringe", σκοπέω „a examina".

faringospăsm *s.n.* (*med.*) Tulburare nervoasă caracterizată prin spasme musculare (tonice) ale faringelui, în urma cărora este împiedicată deglutiția • pl. *-e.* /<fr. ***pharyngospasme***; cf. gr. φάρυγξ „faringe", σπασμός „spasm".

faringostenóză *s.f.* (*med.*) Îngustare patologică a orificiului faringian. • pl. *-e.* /<fr. ***pharyngosténose***.

faringostomíe *s.f.* (*chir.*) Comunicare stabilită între faringe și învelișul cutanat al gîtului ca urmare a apariției unei breșe în peretele faringian. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***pharyngostomie***; cf. gr. φάρυγξ „faringe", στόμα „gură".

faringotóm *s.n.* (*chir.*) Instrument folosit în faringotomie. • pl. *-oame.* /<fr. ***pharyngotome***.

faringotomíe *s.f.* (*chir.*) Incizie a faringelui. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***pharingotomie***; cf. gr. φάρυγξ „faringe", τομή „tăiere".

farino- Elem. de compunere „făină". • /<fr. ***farino-***; cf. lat. *farīna, -ae* „făină".

farinográf *s.n.* (*tehn.*) Aparat cu ajutorul căruia se înregistrează grafic rezistența la frămîntare a unui aluat, capacitatea de hidratare a făinii și variația structurii aluatului în cursul operațiilor de panificație. • pl. *-e.* /<fr. ***farinographe***.

farinográmă *s.f.* Diagramă înregistrată de farinograf. • pl. *-e.* /de la ***farinograf***; se poate și ***farino-*** + ***-gramă***.

farinós, -oásă *adj.* De natura făinii, ca făina; farinaceu. ◆ (*despre organe ale plantelor*) Care este acoperit cu o pulbere fină, prăfoasă. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***farineux***.

fariseeán, -ă *s.m., adj.* **1** *s.m.* Fariseu (1). **2** *adj.* Fariseic. • pl. *-eni, -ene.* /<sl. veche фарнсеанинъ.

fariseésc, -eăscă *adj.* Fariseic. • pl. *-ești.* /***fariseu*** + *-esc*.

fariseéște *adv.* **1** Ca un fariseu (1). **2** Fig. În mod ipocrit. • /***fariseu*** + *-ește*.

fariséic, -ă *adj.* **1** Care aparține fariseului (1), care se referă la fariseu (1); fariseesc. **2** Fig. (Ca) de fariseu (2); ipocrit, fățarnic, prefăcut. • sil. *-se-ic.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***pharisaïque***, după *fariseu*.

fariseísm *s.n.* **1** Ceea ce este propriu unui fariseu (1). ◆ Formalism exagerat, ostentativ, adesea ipocrit, în practica religioasă. **2** Fig. Ipocrizie, fățărnicie, prefăcătorie. • /<fr. ***pharisaïsme***, după *fariseu*.

fariséu *s.m* **1** (*la vechii evrei*) Membru al unei grupări politico-religioase din Iudeea (apărută în sec. 2 î.Hr.) care reprezenta interesele populației orășenești întărite și care respecta strict legea lui Moise, punînd un accent exagerat (considerat adesea ipocrit) pe formele exterioare ale ritualului religios; fariseean. ◇ *Duminica vameșului* (și *a fariseului*) v. vameș. ◇ Compar. *Ian taci, mă femeie, ...nu mai face și tu atîta vorbă, ca fariseul cel fățarnic* (CR.). **2** Fig. Om ipocrit, fățarnic, prefăcut. • pl. *-ei.* /<sl. veche фарнсей, фарнсѣи, gr. ***φαρισαῖος***.

farmac- Elem. de compunere „medicament", „remediu". • și *farmaco-*. /<fr. ***pharmac(o)-***; cf. gr. *φάρμακον*.

farmaceútic, -ă *s.f., adj.* **1** *s.f.* Știință care se ocupă cu studiul compoziției, al preparării și al folosirii medicamentelor. **2** *adj.* Care aparține farmaciei, care se referă la farmacie. ◆ Produs în farmacie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***pharmaceutique***, lat. ***pharmaceuticus, -a, -um***.

farmacibernétică *s.f.* Utilizare a mașinilor electronice de calcul pentru fixarea datelor privitoare la influența medicamentelor asupra organismului. • /<fr. ***pharmacybernétique***.

farmacíe *s.f.* **1** Știință care se ocupă cu prepararea, păstrarea, distribuirea, controlul și evaluarea terapeutică a medicamentelor și cu ansamblul de date fizice, chimice și biologice legate de acestea. ◇ *Farmacie chimică* = ramură a farmaciei care se ocupă cu studiul proprietăților compușilor chimici farmaceutici și cu prepararea lor. *Farmacie galenică* = ramură a farmaciei care se ocupă cu obținerea și condiționarea materiilor prime medicamentoase. **2** Unitate sanitară unde se depozitează, de obicei pe o perioadă limitată de timp și într-un stoc (în funcție de solicitări), și se eliberează medicamente (uneori preparîndu-se), produse tehnico-medicale și igienico-sanitare. ◇ Compar. *Este curățenie ca la farmacie.* **3** Arta de a prepara medicamente. *Unele medicamente presupun o farmacie complicată.* ◇ Fig. *Prepararea bucatelor este o adevărată farmacie.* • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***pharmacie***, it. ***farmacia***; cf. gr. *φαρμακεία* <*φαρμακεύω* „a lecui cu medicamente".

farmacíst, -ă *s.m., s.f.* Specialist în farmacie. ◆ Persoană care se ocupă cu prepararea, controlul, distribuirea și vînzarea medicamentelor; (*fam.*) spițer, (*înv., reg.*) apotecar, poticar. • pl. *-iști, -iste.* /<it. ***farmacista***.

farmaco- v. farmac-.

farmacocinétic, -ă *s.f., adj.* **1** *s.f.* Ramură a farmacologiei care se ocupă cu studiul diferitelor etape ale metabolismului medicamentelor în organism: absorbție, distribuție, transformare și eliminare a medicamentelor din organism. **2** *adj.* Care ține de farmacocinetică, care se referă la farmacocinetică. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***pharmacocinétique***, engl. ***farmacokinetic***; cf. gr. *φάρμακον* „leac, remediu", *κίνησις* „mișcare".

farmacodependénță *s.f.* (*med.*) Ansamblul fenomenelor psihice și fizice care apar după o perioadă variabilă de utilizare a anumitor medicamente, care devin indispensabile echilibrului fiziologic al pacientului. • ***/farmaco- + dependență***; cf. fr. *pharmacodépendance.*

farmacodinámic, -ă *s.f., adj.* **1** *s.f.* Parte a farmaciei care se ocupă de acțiunea medicamentelor. ◆ Forță activă a medicamentelor. **2** *adj.* Care ține de farmacodinamică, care se referă la farmacodinamică. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***pharmacodynamique***, it. ***farmacodinamica.***

farmacodinamíe *s.f.* Ramură a farmacologiei care se ocupă cu studiul efectului medicamentelor asupra organismului (normal sau bolnav), asupra organelor sau țesuturilor, precum și cu studiul mecanismelor acestei acțiuni. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***pharmacodynamie***; cf. gr. *φάρμακον* „leac, remediu", *δύναμις* „forță, acțiune".

farmacodrámă *s.f.* (*psih.*) Metodă care îmbină psihodrama cu administrarea de sedative sau stimulente. • ***/farmaco- + dramă.***

farmacofilíe *s.f.* (*psih.*) Tendință (patologică) de a lua medicamente. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***pharmacophilie***; cf. gr. *φάρμακον* „leac, remediu", *φιλέω* „a iubi".

farmacofobíe *s.f.* (*psih.*) Teamă patologică de medicamente. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***pharmacophobia***; cf. gr. *φάρμακον* „leac, remediu", *φόβος* „frică".

farmacogenétic, -ă *s.f., adj.* **1** *s.f.* Ramură a farmacologiei și a geneticii care se ocupă cu studiul variantelor biochimice, al sensibilității ereditare caracteristice speciei, capabile să modifice răspunsul la medicamente. **2** *adj.* Care ține de farmacogeneză, care se referă la farmacogeneză. • pl. *-ci, -ce.* ***/farmaco- + genetic***; cf. fr. *pharmacogénétique*, engl. *pharmacogenetic* <cf. gr. *φαρμακεία* <*φάρμακον* „leac, remediu", *γενητικός* „propriu unei generații".

farmacogenéză *s.f.* Ramură a farmacologiei care se ocupă cu studiul producerii medicamentelor: sinteza, izolarea substanțelor de origine naturală (minerală, animală, vegetală), identificarea acestora și definirea proprietăților lor chimice sau fizice. • /<fr. ***pharmacogenèse.***

farmacografíe *s.f.* Ramură a farmacologiei care se ocupă cu studiul normelor și modalităților de prescriere a medicamentelor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***pharmacographie***, engl. ***pharmacography***; cf. gr. *φάρμακον* „leac, remediu", *γράφω* „a scrie".

farmacológ, -ă *s.m., s.f.* Persoană care se ocupă cu studiul farmacologiei; specialist în farmacologie. • pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***pharmacologue.***

farmacológic, -ă *adj.* Care aparține farmacologiei, care se referă la farmacologie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***pharmacologique.***

farmacología *s.f.* Știință care se ocupă cu studiul originii, al proprietăților fizice și chimice, al compoziției, clasificării și acțiunii terapeutice a medicamentelor asupra organismului, precum și cu modul de administrare a medicamentelor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***pharmacologie***; cf. gr. *φάρμακον* „leac, remediu", *λόγος* „cuvînt, studiu".

farmacomaníe *s.f.* (*med.*) Toxicomanie care se manifestă prin consumul abuziv de medicamente, fără motive întemeiate. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***pharmacomanie***; cf. gr. *φάρμακον* „leac, remediu", *μανία* „nebunie".

farmacopée *s.f.* Manual oficial, legal, cu caracter normativ, care conține descrierea medicamentelor de uz curent în medicină (formulă, proprietăți chimice, mod de preparare, acțiune farmacologică etc.), modul de conservare și de utilizare a acestora, precum și indicațiile pentru controlul produselor farmaceutice. • pl. *-ei.* /<fr. ***pharmacopée***, engl. ***farmacop(o)eia***; cf. gr. *φάρμακον* „leac, remediu", *ποιέω* „a face".

farmacopsihiatríe *s.f.* (*med.*) Disciplină care se ocupă cu studiul substanțelor chimice care provoacă tulburări mintale și al efectelor acestora. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***pharmacopsychiatrie.***

farmacopsihología *s.f.* (*med.*) Disciplină care se ocupă cu studiul efectelor psihice ale substanțelor toxice. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***pharmacopsychologie.***

farmacopsihóză *s.f.* (*med.*) Psihoză produsă de diferite substanțe toxice. • pl. *-e.* ***/farmaco- + psihoză***; cf. engl. *pharmacopsychosis.*

farmacoradiología *s.f.* (*med.*) Radiografie a unui fragment al tubului digestiv după administrarea unui medicament capabil a modifica peristaltismul. g.-d. *-iei.* /<fr. ***pharmacoradiologie.***

farmacotehníe *s.f.* Ramură a farmacologiei care se ocupă cu extracția și cu sinteza industrială a medicamentelor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***pharmacotechnie.***

farmacoterapíe *s.f.* (*med.*) Ramură a terapeuticii medicale care se ocupă cu tratarea bolilor cu ajutorul medicamentelor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***pharmacothérapie.***

farmacovigilénță *s.f.* (*med.*) Disciplină medicală din cadrul unor centre naționale și internaționale, care își propune să atragă atenția asupra efectelor nocive ale medicamentelor (luate în exces) asupra organismului, prin înregistrarea și evaluarea sistematică a reacțiilor indezirabile observate la pacienți, în relație cu orice medicament, survenite în condiții normale de utilizare în scop terapeutic, diagnostic sau profilactic. • ***/farmaco- + vigilență***, după fr. *pharmacovigilance*; cf. gr. *φάρμακον* „leac, remediu", lat. *vigilantĭa, -ae* „vigilență".

farmazoáncă *s.f.* (*pop.; fam.*) Vrăjitoare. • pl. *-ce.* ***/farmazon + -că.***

farmazón, -oánă *s.m., s.f.* (*pop.; fam.*) Vrăjitor. ◆ Fig. Om șiret, viclean. *Ba că chiar, că erai să ne dăruiești cu milă... dacă nu te vedeam cînd ai pașlit-o, farmazoană ce ești!* (CR.). • pl. *-oni, -oane.* /<ngr. ***φαρμασόνος***, rus. ***фармазон***; cf. fr. *franc-maçon.*

farmazoníe *s.f.* (*pop.*) Vrăjitorie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* ***/farmazon + -ie.***

fármăc *s.n.* v. farmec.

fărmăcă *s.f.* v. farmec.

fármec *s.f.* **1** (*în basme și în superstiții*) Transformare miraculoasă a lucrurilor, a ființelor în urma unei vrăji; (*înv., pop.*) fermecătură. ◆ Totalitatea mijloacelor și formulelor magice folosite pentru transformarea miraculoasă a lucrurilor, a ființelor, pentru lecuire etc.; vrăjitorie. ◇ Loc.adv. *Ca prin farmec* = *a)* într-un mod miraculos; *b)* pe neașteptate, dintr-odată. **2** (*pop.*) Practică ocultă de invocare a unor forțe supranaturale (malefice), cu scopul de a influența soarta cuiva; consecințele utilizării acestor practici; vrajă, magie. *Farmecul să piară, Răul să se stingă, Vrajele să strîngă* (COȘB.). **3** Fig. Calitatea de a atrage, de a încînta pe cineva. *Fata avea un farmec în fiecare mișcare potolită* (SADOV.). ◆ Ansamblu de calități (frumusețe, grație etc.) care încîntă, care atrage pe cineva. *Lasă-ți, băiete, satul cu tot farmecul frumuseților lui* (CR.). ◆ Încîntare, plăcere pe care o simte cineva în fața unui lucru extraordinar. *Am simțit atunci farmecul vieții în doi* (BART). • pl. *-ce.* și (*înv.*) *fármăc s.n., fármăcă s.f.* /lat. ***pharmacum.***

farnesól *s.m.* (*chim.*) Tip de alcool cu miros floral, care apare în diverse uleiuri esențiale și este folosit în industria parfumurilor pentru intensificarea unor mirosuri. • pl. *-i.* /<fr., engl. ***farnesol.***

farniénte *s.n. sg.* Inactivitate, lenevie, trîndăvie. ◇ *Dolce farniente* v. dolce. • sil. *-ni-en-.* /<it. *[il dolce] far niente.*

fársă *s.f.* **1** Comedie cu un conținut ușor, în care comicul provine, în primul rînd, din vorbe de spirit, din burlescul situațiilor și grotescul soluțiilor (fără pretenția de a aprofunda psihologia personajelor), care a fost răspîndită în teatrul antic grec și latin, a căpătat un caracter popular în Evul Mediu occidental, influențînd *commedia dell'arte.* ◆ (*muz.*) Operă comică într-un act, mai sentimentală decît opera bufă. **2** Faptul de a păcăli pe cineva cu scopul de a se amuza. *După sfertul de oră de farsă pe socoteala mea, ar veni drama răfuielii* (CA. PETR.). ◆ Totalitatea mijloacelor folosite în acest scop; păcăleală, festă, renghi. *Era un om de o veselie proverbială... vestit pentru farsele și ghidușiile lui* (HOG.). **3** (*culin.*) Carne tocată și condimentată cu care se umple o pasăre, un pește, o legumă; umplutură. • pl. *-e.* /<fr. ***farce***, it. ***farsa.***

farsór, -oăre *s.m., s.f.* Persoană care face farse (2), care se ține de păcăleli. ◆ Om lipsit de seriozitate. ◆ Persoană care, prin minciuni, prin înșelătorie etc., urmărește să treacă drept alta decît este în realitate; impostor, șarlatan. *În sinea sa se gîndea că acest Baloleanu e un mare farsor* (REBR.). • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***farceur.***

fart *s.n.* Substanță ceroasă care se aplică pe talpa schiurilor. • pl. *-uri.* /<fr. ***fart*** <cuv. norvegian.

fartă *vb. I. tr.* A unge talpa schiurilor cu fart. • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***farter.***

fasamén *s.n.* (*fran.*) Lornion. • pl. *-e.* /<fr. ***face-à-main.***

fásce *s.f.* v. fascie[1].

fasciát, -ă *adj.* **1** (*bot.; despre plante*) Concrescut anormal și lățit; vărgat, dungat. **2** (*herald.; despre scuturi*) Împărțit orizontal în șase fascii[1] din două smalțuri alternate (culoare și metal). • sil. *-ci-at.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***fascié.***

fasciáție *s.f.* (*bot.*) Anomalie la plante constînd în faptul că unele organe se lățesc sau poartă numeroase apendice. • sil. *-ci-a-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***fasciation.***

fascícol *s.n.* v. fascicul.

fascícolă *s.f.* v. fasciculă.

fascícul *s.n.* **1** Mănunchi de elemente de același fel. ◇ (*mat.*) *Fascicul de drepte* = totalitatea dreptelor care trec printr-un punct fix. *Fascicul de cercuri* = totalitatea cercurilor din plan care trec prin punctele de intersecție a două cercuri distincte. **2** (*fiz.*) Mănunchi de raze luminoase sau vizuale cu secțiune bine delimitată de proveniență comună, care trec prin același punct. ◆ Ansamblu de particule aflate în mișcare ordonată. **3** (*anat.*) Grup de fibre musculare, nervoase sau conjunctive care au același traiect (fiind dispuse paralel) și aceeași distribuție. ◇ *Fascicul piramidal* v. piramidal. *Fascicul rubrospinal* v. rubrospinal. **4** (*bot.*) Țesut vegetal conducător, format din fibre lemnoase și liberiene care străbat în același sens tulpina, ramurile și frunzele. **5** (*geol.*) *Fascicul de falii* = grup de falii care se împrăștie pornind de la o falie principală. • pl. *-e.* și *fascícol s.n.* /<fr. ***fascicule***, lat. ***fascĭcŭlus, -i***, dim. de la *fascis, -is* „mănunchi".

fasciculár, -ă *adj.* (*anat.*) Care se referă la fasciculele vasculare. • pl. *-i, -e.* ***/fascicul + -ar.***

fasciculát, -ă *adj.* Care este dispus în formă de fascicul, de mănunchi. ◇ (*bot.*) *Rădăcină fasciculată* = rădăcină fără pivot, formată din rădăcini fine. (*arhit.*) *Coloană fasciculată* = coloană formată dintr-un fascicul de mici coloane. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***fasciculé.***

fascículă *s.f.* **1** Fiecare dintre părțile unei opere unice care se publică în etape succesive (urmînd a fi reunite într-un lot după apariția integrală a lucrării). **2** Broșură conținînd o parte, un capitol dintr-un roman publicat în fragmente succesive. ◆ Gener. Broșură. **3** Coală de tipografie fălțuită. • pl. *-e.* și *fascícolă s.f.* /<fr. ***fascicule.***

fáscle[1] *s.f.* **1** (*ist.; la pl.*) Mănunchi de nuiele legat cu o curea în jurul a două securi, simbol al autorității statale, purtat în Roma antică de lictorii care însoțeau pe dictatori, consuli, magistrați romani etc., cu care se aplicau sancțiuni imediate (bătaia sau decapitarea). **2** Fascină. *Soldații aveau pregătite fascii de nuiele să le aștearnă peste șanțuri* (CA. PETR.). **3** (*herald.*) Figură orizontală având lățimea ceva mai mică de 1/3 din lățimea scutului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *fásce s.f.* /<lat. ***fascis, -is.***

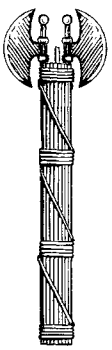

fascii[1] (1)

fáscie[2] *s.f.* (*anat.*) Înveliș aponevrotic al mușchiului sau al unei regiuni anatomice, constituit dintr-o membrană conjunctivă fibroasă, care îl separă de tegumente sau care delimitează unele planuri musculare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<lat. ***fascĭa, -ae***, fr. ***fascia.***

fascinà *vb. I. tr.* **1** A domina pe cineva cu privirea. *Șerpii își fascinează prada cu ochii.* **2** (*compl. indică oameni*) A cuceri prin însușiri ieșite din comun; a captiva, a seduce. *Concertul l-a fascinat.* • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***fasciner***, lat. ***fascinare.***

fascinánt, -ă *adj.* Care fascinează; captivant, seducător, fascinator. *Melodie fascinantă.* • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***fascinant.***

fascináre *s.f.* Acțiunea de *a fascina* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***fascina***.

fascinát, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care este încîntat, captivat, sedus. • pl. *-ți, -te*. /v. ***fascina***.

fascinatór, -oáre *adj.* Fascinant. *Ochi fascinatori.* • pl. *-ori, -oare*. /<fr. ***fascinateur***, lat. ***fascinator, -oris***.

fascinație *s.f.* **1** Atracție irezistibilă pe care o provoacă cineva sau ceva prin însușiri ieșite din comun; delectare, încîntare, seducere. **2** Farmec (3), vrajă. *Fascinația nopții o tulbură.* • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și (*înv.*) ***fascinațiúne*** *s.f.* /<fr. ***fascination***, lat. ***fascinatĭo, -onis***.

fascinațiúne *s.f.* v. fascinație.

fascínă *s.f.* (*constr.; mai ales la pl.*) Legătură de nuiele sau de ramuri subțiri (umplută cu piatră, moloz, pămînt etc.), folosită la întărirea terasamentelor, la construirea digurilor sau a drumurilor în regiunile mlăștinoase etc.; fascie[1] (2) • acc. și *fáscină*. pl. *-e*. și *fașínă* *s.f.* /<it. ***fascina***, fr. ***fascine***.

fascio- Elem. de compunere „fișie"; „fascie"; „țesut conjunctiv". • /<fr. ***fascio-***; cf. lat. *fascĭa, -ae*.

fasciolóză *s.f.* (*med. vet.*) Boală parazitară la rumegătoare, produsă de gălbează. • sil. *-ci-o-*. /<fr. ***fasciolose***.

fasciorafíe *s.f.* (*chir.*) Sutură a unei fascii. • sil. *-ci-o-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<engl. ***fasciorrhaphy***.

fasciotomíe *s.f.* (*chir.*) Incizie a unei fascii[2]. • sil. *-ci-o-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<engl. ***fasciotomy***.

fascísm *s.n.* (*polit.*) **1** Doctrină de partid fondată de B. Mussolini (avînd la bază naționalismul, cultul personalității conducătorului, corporatismul, anticomunismul); regim politic totalitar instaurat în Italia în 1922 (căzut în 1943). **2** Doctrină sau sistem politic care se conduce după modelul mussolinian. • /<it. ***fascismo***, fr. ***fascisme***.

fascíst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al fascismului. **2** *adj.* Care aparține fascismului sau fasciștilor, care se referă la fascism sau la fasciști. • pl. *-iști, -iste*. /<it. ***fascista***, fr. ***fasciste***.

fascizá *vb. I. tr.* **1** A propaga fascismul. **2** (*compl. indică oameni*) A educa în spiritul ideologiei fasciste. **3** (*compl. indică state*) A instaura un regim politic de tip fascist. • prez.ind. *-ez*. /***fascism*** + *-iza*.

fascizánt, -ă *adj.* Care fascizează. • pl. *-ți, -te*. /<fr. ***fascisant***.

fascizáre *s.f* Acțiunea de *a fasciza* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***fasciza***.

fascomínă *s.f.* (*bot.*) Volbură (*Calystegia silvatica*). • pl. *-e*. /etimol. nec.

faseolínă *s.f.* (*biochim.*) Proteină vegetală, din clasa globulinelor, specifică fasolei. • sil. *-se-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***phaséoline***.

fasetá *vb. I. tr.* (*tipogr.*) A intercala fasete. • prez. ind. *-ez*. /***fasetă*** + *-a*.

fasetáre *s.f.* Acțiunea de *a faseta* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***faseta***.

fasétă *s.f.* (*tipogr.*) Albitură pentru colțuri sau dreaptă cu marginații de alamă în care se sprijină clișeul sau placa de stereotipie, pentru a ajunge la înălțimea dorită. • pl. *-e*. /<fr. ***facette***; cf. *fațetă*.

fasmídă *s.f.* (*entom.; la pl.*) Familie de insecte, cu sau fără aripi, cu corpul drept, lung și subțire, care trăiesc în țările calde (*Phasmoidea*); (*și la sg.*) insectă care face parte din această familie. • pl. *-e*. /<fr. ***phasmidés***.

fasólă *s.f.* v. fasole.

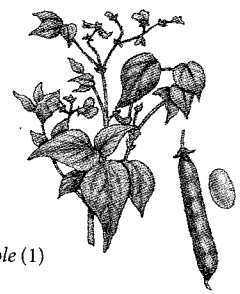

fasole (1)

fasóle *s.f. sg.* **1** (*bot.*) Plantă erbacee anuală, din familia leguminoaselor, cu frunzele compuse din trei foliole mari, păroase, cu florile albe, roz sau roșii, cultivată pentru păstăile și semințele sale, folosite în alimentație (*Phaseolus vulgaris*). <> (*urmat de determ. care indică specia sau varietatea*) *Fasole de arac. Fasole fideluță. Fasole franțuzească. Fasole galbenă. Fasole grasă. Fasole lată. Fasole pestriță. Fasole roșie. Fasole verde.* <> *Fasole țucără* v. țucăr. <> Expr. (*pop.; fam.*) *A bate* (sau *a da*) *ca la* (sau *în*) *fasole* = a bate foarte tare. (*pop.*) *A nu avea* (sau *a nu-i fi*) *fasolea fiartă* = a se înșela. **2** (*bot.*) Plantă erbacee din familia leguminoaselor, cu frunzele compuse din trei foliole ovale, cu florile mari, roșii și albe, dispuse în raceme, cultivată ca plantă ornamentală (*Phaseolus multiflorus*). **3** (*bot.*) Păstaia fasolei (1), de culoare verde sau galbenă, care este comestibilă. **4** (*bot.*) Fiecare dintre boabele care se află în interiorul păstăii de fasole. **5** (*culin.*) Mîncare preparată din păstăi sau din boabe de fasole. **6** Compuse: (*bot.*) *fasole japoneză* (sau *-soia*) (*Glycine hispida*); *fasole-sălbatică* = brusture negru (*Symphytum cordatum*). **7** Fig. (*pop.; fam.*) Dinte. <> Expr. *A-și arăta* (sau *a-și rînji, a-și beli*) *fasolea* (sau *fasolele*) = a rîde. • pl. *-e*. și (*reg.*) *fasólă, fasúlă, fasúle, făsúle, păsúlă* *s.f., făsúi* *s.m.* /<ngr. ***φασόλα, φασόλι***.

fasoleálă *s.f.* (*fam.*) Fandoseală. • pl. *-eli*. /***fasoli*** + *-eală*.

fasolí *vb. IV. refl.* (*fam.*) A se fandosi. • prez.ind. *-esc*. /de la ***fasoane***, pl. lui *fason*, apropiat, prin etimol. pop., de *fasole*.

fasolícă *s.f.* Dim. al lui *fasole*. • pl. *-ici*. /***fasole*** + *-ică*.

fasolíre *s.f.* (*fam.*) Acțiunea de *a se fasoli* și rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. ***fasoli***.

fasolít, -ă *adj.* (*fam.; despre oameni*) Care este fandosit, sclifosit, răsfățat. • pl. *-ți, -te*. /v. ***fasoli***.

fasón *s.n.* **1** Mod, fel în care este făcut un obiect. **2** Formă, croială a unui obiect de îmbrăcăminte. **3** Mod cum arată o persoană (din punctul de vedere al îmbrăcămintei). **4** (*fam.; la pl.*) Mofturi, nazuri, fandoseli. *Nu mai fă atîtea fasoane!* • pl. *-oane*. /<fr. ***façon***.

fasoná *vb. I. tr.* **1** (*tehn.; compl. indică obiecte*) A prelucra dînd o anumită formă. **2** (*tehn.; compl. indică materiale*) A prelucra prin deformare plastică, în vederea realizării unui obiect de o anumită formă. **3** Fig. A modela caracterul, personalitatea etc. cuiva. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***façonner***.

fasonáj *s.n.* Fasonare. • pl. *-e*. /<fr. ***façonnage***.

fasonáre *s.f.* Acțiunea de *a fasona* și rezultatul ei; fasonaj, fasonat[1]. • pl. *-ări*. /v. ***fasona***.

fasonát[1] *s.n.* Fasonare. • /v. ***fasona***.

fasonát[2], -ă *adj.* **1** (*tehn.; despre obiecte*) Care a căpătat o anumită formă (în urma unui proces de prelucrare). **2** Fig. (*fam.; despre oameni*) Care face nazuri, fasoane (4). • pl. *-ți, -te*. /v. ***fasona***.

fasonatór, -oáre *s.m., s.f.* Muncitor care fasonează obiecte, materiale. • pl. *-ori, -oare*. /***fasona*** + *-tor*.

fast[1] *s.n.* Strălucire, măreție; lux. *Recepția a fost de un fast aparte.* • /<fr. ***faste***; cf. lat. *fastus, -us* „mîndrie".

fast[2], -ă *adj., s.f. pl.* **I** *adj.* **1** (*despre zile, evenimente, împrejurări etc.*) Favorabil, fericit (pentru cineva). **2** (*în antic. romană*) *Zile faste* = zile în care era permisă judecarea proceselor în tribunale sau realizarea unei afaceri publice. **II** *s.f. pl.* (*în antic. romană*) **1** Table cronologice. **2** Registre publice în care se consemnau acțiuni, întîmplări etc. memorabile. • pl. *fești, -ste*. /<fr. ***faste***, lat. ***fastus, -a, -um***.

fast-food [fast'fud] *s.n.* Restaurant de tip american, unde se mănîncă repede și ieftin. • pl. *-uri*. /<engl. ***fast food***.

fastidiós, -oásă *adj.* Care este anost, plictisitor, plicticos, searbăd. *Acțiunea romanului este fastidioasă.* • sil. *-di-os*. pl. *-oși, -oase*. • /<fr. ***fastidieux***, lat. ***fastīdĭōsus, -a, -um***.

fastigiát, -ă *adj.* (*bot.*) **1** (*despre arbori*) Care are ramurile îndreptate în sus, paralel cu trunchiul. **2** (*despre pedunculi florali*) Care pornesc de la diferite niveluri, ajungînd aproximativ la aceeași înălțime. • sil. *-gi-at*. pl. *-ți, -te*. /<fr. ***fastigié***, cf. lat. *fastīgĭum, -ii* „vîrf".

fastuós, -oásă *adj.* Care este plin de fast[1]; măreț, splendid, luxos. *Reședința regală era fastuoasă.* • sil. *-tu-os*. pl. *-uoși, -uoase*. /<fr. ***fastueux***, lat. ***fastŭōsus, -a, -um***.

fastuozitáte *s.f.* Fast[1], splendoare. • sil. *-tu-o-*. /<it. ***fastosità***.

fasúlă *s.f.* v. fasole.

fasúle *s.f.* v. fasole.

fásung *s.n.* (*tehn.*) Piesă în care se înșurubează becul electric, asigurîndu-i contactul cu circuitul electric; dulie. • acc. și (*pop.*) *fasúng*. pl. *-uri*. /<germ. ***Fassung***.

fașă *s.f.* **1** Fîșie îngustă și lungă de pînză, folosită la înfășatul unui copil, peste scutece. <> Expr. *Din* (sau *în*) *fașă* = *a*) de cînd era copil mic; *b*) ext. de la început; de cînd se știe. *Abia ieșit din fașă* = foarte tînăr; novice. **2** (*med.*) Fîșie lungă și îngustă din tifon sau din alt material de bumbac, rulată ca un sul și folosită pentru fixarea unui pansament pentru răni sau pentru imobilizarea unei părți din corp. <> *Fașă ghipsată* = tifon hidrofil presărat cu pulbere de ghips, utilizat la confecționarea aparatelor ghipsate. ◆ (*reg.*) Compresă. **3** (*bot.; pop.; și fașa alunei*) Membrană care învelește aluna. • pl. *fețe*, (*pop.*) *-e, feși*. /lat. ***fascĭa***.

fașínă *s.f.* v. fascină.

fașionábil, -ă *adj.* **1** Care aparține modei lumii elegante, care se referă la această modă. **2** Conform modei; sclivisit, dichisit. • sil. *-și-o-*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***fashionable***.

fatál, -ă *adj.* **1** Care produce, pricinuiește, aduce nenorocire sau moarte; funest. *Accident fatal.* **2** Nefericit, nenorocit, tragic. *Deznodămînt fatal.* **3** Inevitabil; care nu poate fi înlăturat. *În mod fatal vei ajunge acolo.* <> (*adv.*) *Situația a dus fatal la un deznodămînt tragic.* **4** Care provoacă o atracție irezistibilă (și nefericită). *Femeie fatală.* • pl. *-i, -e*. /<fr. ***fatal***, lat. ***fatalis, -e***, germ. ***fatal***.

fatalísm *s.n.* **1** Doctrină filosofică, religioasă sau convingere conform cărora dezvoltarea istorică, evenimentele din viața oamenilor sînt dinainte stabilite de o forță supranaturală, sînt determinate de destin. **2** Atitudine a omului fatalist. • /<fr. ***fatalisme***, germ. ***Fatalismus***; cf. lat. *fatum, -i* „destin".

fatalíst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al fatalismului (1); persoană care crede în fatalism. **2** *adj.* Care aparține fatalismului sau fataliștilor (1), care se referă la fatalism sau la fataliști (1); care se întemeiază pe fatalism. • pl. *-iști, -iste*. /<fr. ***fataliste***, germ. ***fatalistisch***.

fatalitáte *s.f.* **1** (*în concepții filosofice, religioase etc.*) Forță supranaturală care hotărăște dinainte și definitiv mersul lucrurilor și viața oamenilor; destin, fatum, soartă. **2** Ceea ce este de neînlăturat, inevitabil. *Moartea este fatalitatea pe care o primește cu sufletul tare* (SADOV.). **3** Concurs nefericit de împrejurări (care nu poate fi evitat). • pl. *-ăți*. /<fr. ***fatalité***, lat. ***fatalĭtas, -atis***, it. ***fatalità***.

fatalménte *adv.* În mod fatal, inevitabil. • /<it. ***fatalmente***, fr. ***fatalement***.

fáta morgána *s.f.* **1** Fenomen optic, frecvent în țările calde, care face ca obiectele aflate la orizont (sau dincolo de el) să apară ca reflectate în apă, cu imaginea răsturnată (simplă sau multiplicată) și care se datorează mișcării sau creșterii rapide a densității aerului în raport cu înălțimea. **2** Fig. Aparițe înșelătoare; iluzie trecătoare. • /<it. ***fata morgana***; cf. nm. pr. *Morgana*, sora regelui Arthur, elevă a vrăjitorului Merlin, personaj în romanele cavalerești din Evul Mediu.

fátă *s.f.* **1** Persoană tînără de sex feminin, necăsătorită. <> *Fată în casă* = fată tînără, angajată ca femeie de serviciu într-o gospodărie. *Fată bătrînă* (sau *stătută*) = fată trecută de vîrsta măritișului și rămasă necăsătorită. (*reg.*) *Fete* (*de*) *nune* = fete care merg cu mirele după mireasă. *Fete după masă* = fete pe care le cheamă mireasa. *Fată arăcită* v. arăcit. *Fată nemăritată* v. nemăritată. *Fată în păr* v. păr. *Tîrgul de fete* v. tîrg. <> Compus: *fată-mamă* = tînără necăsătorită, cu un copil pe care îl crește singură. **2** (și *fată mare* sau, *pop., curată, înv., vărgură*) Fecioară (1), virgină. <> *Fată fecioară* v. fecioară. *Muiere fată* v. muiere. <> Expr. (*înv., reg.*) *A fi fată la cap* = *a*) (*despre tinere*) a-și fi pierdut fecioria; *b*) (*despre femei*) a umbla cu capul descoperit ca fetele. (*Pe*) *cînd era bunica fată* (*mare*) v. bunică. *De* (sau *pe*) *cînd era mama fată* (*mare*) v. mamă. *A ședea ca o fată mare* v. ședea. **3** (*în raport cu părinții*) Fiică. <> *Nume de fată* v. nume. *Fată vitregă* v. vitreg. <> Expr. *A-și da fata din casă* = a-și căsători fiica. *A da o fată după cineva* (ori cuiva) v. da. **4** Compus: (*astron.; pop.; art.*) *Fata-Mare* (sau, *reg., -cu-Cobilița*) = constelația Orion. **5** (*pop.; la pl.*) *Fetele cîmpului* (sau *codrului, pădurii*) = zîne răuvoitoare. *Fata pădurii* v. pădure. **6** (*pop.; la jocul de cărți*) Damă. **7** (*arg.; mai ales la pl.*) Prostituată. <> Expr. *A merge la fete* = *a*) (*despre băieți*) a avea prima relație sexuală;

b) (despre bărbați) a merge la bordel. • pl. *fete.* /lat. *fēta.*

fatic, -ă *adj.* (*lingv.*) Referitor la caracterul pur exterior al limbajului de a întreține convorbirea persoanelor în procesul de comunicare, fără a transmite ceva. ◇ *Funcție fatică* = funcție a limbajului prin care se stabilește sau se menține contactul dintre partenerii actului de comunicare. • pl. *-ci, -ce.* /<engl. ***fatic***; it. *fatico*; cf. gr. *φατός* „spus, exprimat".

fatidic, -ă *adj.* **1** Care este hotărît de soartă; profetic. **2** *Ext.* Care aduce nenorocire. *Număr fatidic.* • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***fatidique***, lat. ***fatīdicus, -a, -um***.

fatigabilitate *s.f.* **1** (Tendință spre) oboseală. **2** (*psih.*) Caracteristică a unui individ, privind gradul de rezistență la oboseală. • /<fr. ***fatigabilité***.

fatrasie *s.f.* (*lit.*) Compoziție poetică medievală, care constă dintr-un ansamblu de piese satirice. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***fatrasie***.

fatuitate *s.f.* Îngîmfare, înfumurare prostească. • sil. *-tu-i-.* pl. *-ăți.* /<fr. ***fatuité***, lat. ***fatuĭtas, -atis***.

fătum *s.n.* Fatalitate (1). • /<lat. ***fatum, -i***.

fatwa *s.f.* (*relig.*) Sentință, recomandare cu caracter de precept. • pl. *-e.* /<ar. ***fatwa***.

fațadă *s.f.* **1** Fiecare dintre părțile exterioare, verticale ale unei clădiri, ale unui monument etc. **2** Spec. Partea dinspre stradă sau partea unde se găsește intrarea principală a unei clădiri. ◇ Loc.adj. *De fațadă* = de formă; pentru a salva aparențele. • pl. *-e.* /<fr. ***façade***, refăcut după *față*.

față *s.f.* **I 1** Partea anterioară a capului omului (și al unor animale), formată din oasele faciale, maxilarul superior și cel inferior, care cuprinde importante organe de simț (ochi, nas, urechi, limbă), orificiul bucal și cel respirator. ◇ *Umărul feței* v. umăr. ◇ *Din față* = *a)* loc.adj. care se află înainte; de dinainte. *Ușa din față*; *b)* loc.adv. dinainte. *De față* = *a)* loc.adj. care este prezent; care aparține prezentului. *Martorul de față. De asta depinde soarta lui de față și cea viitoare*; *b)* loc.adv. în prezența cuiva; fățiș, fără înconjur. ◇ Loc.adv. *În față* = *a)* (drept) înainte; *b)* direct, fățiș, fără înconjur, fără menajamente. Δ *Sfoară în față* v. sfoară. *Pe față* = *a)* direct, fățiș; fără ascunzișuri; fără să se ferească. Δ *Dare pe față* v. dare; *b)* sincer; fără teamă. *Față în față* = *a)* unul înaintea (sau împotriva) celuilalt; *b)* vizavi. *În* (sau *cu, din*) *sudoarea* (ori *sudorile*) *feței* v. sudoare. ◇ Loc.prep. *În fața* (cuiva sau a ceva) = înaintea (cuiva sau a ceva). *Din fața* (cuiva sau a ceva) = dinaintea (cuiva sau a ceva). *De față cu...* = în prezența... *Față cu...* (sau *de...*) = *a)* în ceea ce privește, în raport cu...; *b)* avînd în vedere; *c)* pentru. (*înv.*) *În față cu...* = de cealaltă parte (a unui obstacol, a unei despărțituri etc.). ◇ Loc.vb. *A prinde dragoste față de cineva* (sau ceva) v. dragoste. ◇ Expr. *A-și întoarce fața de la...* = *a)* a abandona pe cineva, a nu mai ajuta pe cineva; *b)* a nu mai vrea să știe de cineva. *A scăpa cu fața curată* = a ieși bine dintr-o încurcătură. *A(-i) cînta cuiva cucul în față* = (*în superstiții*) a-i merge bine cuiva. *A privi* (sau *a vedea, a zări etc.*) (pe cineva) *din față* = a privi (sau a vedea, a zări etc.) în întregime figura cuiva. *A-l prinde pe cineva la față* = (*despre culori, haine etc.*) a i se potrivi la figură; a-i sta bine. *A fi* (sau *a se întîmpla*) *de față* = a fi prezent; a asista (la ceva). *A face față* (cuiva sau la ceva) = a rezista; a se prezenta onorabil. *A* (*se*) *da pe față* = a (se) descoperi, a (se) demasca. *A spune* (cuiva) *în față* = a spune (cuiva) în mod direct, deschis lucruri neplăcute. *A spune* (cuiva) *pe față* = a vorbi sincer, fără menajamente. *A lucra pe față* = a acționa cinstit, fără ascunzișuri. *A privi* (pe cineva) *în față* = a privi drept în ochi, deschis. (*fam.*) *A(-i) lua* (cuiva) *fața* = a apărea brusc înaintea cuiva. *A(-și) sparge fața* = a (se) lovi grav la față. (*înv., pop.*) *A avea* (sau *a-și face*) *fața la cineva* = a merita recunoștința cuiva. (*înv., pop.*) *A pieri* (sau *a scădea, a trece, a se ofili*) *la față* = a îmbătrîni. *A-i veni* (cuiva) *fața* (*la loc*) = a-și recăpăta expresia, înfățișarea firească, sănătoasă, revenindu-și după o emoție puternică, o spaimă, o boală etc. *A se afla de față* v. afla. *Alb la față* v. alb. *A-i arunca cuiva în față ceva* v. arunca. *A-și arunca vălul de pe față* v. arunca. *A se ascuți* (*la față*) v. ascuți. *A da față cu cineva* v. da. *A* (*i se*) *descreți fața cuiva* v. descreți. *A-i găsi cuiva față* v. găsi. *A ieși de față* v. ieși. *A-i spune* (sau *a i-o spune*) *cuiva oarzăn(ă)* (*în față*) v. oarzăn. *A i se face fața ca pămîntul* sau *a se face pămînt la față* v. pămînt. *A pune* (*de*) *față* (*cu...*) sau *față în față* (*cu...*) v. pune. *A pune întru fața cuiva* v. pune. *A rîde* (cuiva) *în față* v. rîde. *A-i scrie* (sau *a-i fi scris*) *cuiva pe față* v. scrie. *A i se urca* (sau *a face să i se urce, a-i năvăli, a i se sui, a-i da, a-i ieși* etc.) (cuiva) *sînge în față* v. sînge. *A-i șluți* (cuiva) *fața* v. șluți. *A sta de față* v. sta. *A sta în fața cuiva* v. sta. *A-i sta* (cuiva) *în față* v. sta. *A ședea de față* v. ședea. *A i-o* (sau *a i le*) *trînti* (cuiva) *în față* v. trînti. *A(-i) spune* (cuiva) *verde* (*în față*) v. verde. **2** Expresie a feței; mină, fizionomie. *Are dintotdeauna o față mulțumită.* ◇ *Față hipocratică* v. hipocratic. *Schimbarea la față* (*a Domnului*) v. schimbare. ◇ Expr. *Om cu două fețe* = om ipocrit, fățarnic. *A face* (sau *a schimba*) *fețe-fețe* = *a)* a-și schimba subit fizionomia (de rușine, de jenă etc.); *b)* a se fîstîci, a se zăpăci cînd este descoperit, demascat sau la auzul, la vederea unor lucruri, situații etc. neplăcute. *Clericul vorbea cu entuziasm, Elenuța schimba fețe-fețe* (AGÂR.). *A prinde față* = a se îndrepta după o boală. *A se schimba la față* v. schimba. *Față turcească* v. turcesc. **3** Obraz. *Gerul... pe fețe de copile înfloresțe trandafiri* (ALECS.). **4** Partea anterioară a corpului omenesc (și al unor animale). *Baba se culcă pe pat, cu fața la părete* (CR.). ◇ Expr. *A sta față* = a ține piept (unei primejdii); a rezista. *A da dos* (*la față*) v. dos. *Cu fața în jos* v. jos. *În față mumă și în dos ciumă* v. mamă. *A se scula cu fața la cearșaf* v. scula. *Cu fața în sus* v. sus. **5** (*pop.; adesea determ. prin „de om", „pămînteană"*) Persoană, personaj. *În casa acestor nași regăseam... înalte fețe bucureștene* (GAL.). ◇ *Față bisericească* = preot care ocupă o funcție în ierarhia bisericească; cleric. *Fețe simandicoase* = persoane simandicoase, distinse. *Față palidă* v. palid. **II 1** Suprafață (a pămîntului, a apei etc.). ◇ *Față triturantă* v. triturant. ◇ Expr. *La fața locului* = acolo unde s-a întîmplat (sau se va întîmpla) ceva. ◇ Expr. *A șterge* (sau *a rade, a stinge*) *de pe fața pămîntului* v. pămînt. **2** (*geom.*) Fiecare dintre suprafețele plane care formează un diedru. **3** Înfățișare, aspect. *Grădinile în mii de fețe În cinstea voastră înfloresc* (CERNA). **4** Partea exterioară, expusă vederii a unor produse alimentare de vînzare. *Fața mărfii.* **5** Culoare. ◇ Expr. *A-i ieși fața* = (*despre pînze, țesături etc.*) a se decolora (la soare, la spălat etc.). *A face* (sau *a schimba*) *fețe* = (*despre mătăsuri*) a-și schimba reflexele, culorile. **6** Partea lustruită, poleită etc. a unui obiect. ◇ Expr. *A da față* (la ceva) = a lustrui, a polei, a netezi etc. pentru a arăta mai frumos. *A pica cu cărțile pe față* = a nu ascunde nimic, a-și arăta deschis gîndurile și intențiile. *A-și da* (sau *a-și arăta*) *arama* (*pe față*) v. aramă. *A da cărțile pe față* v. carte. *Taler cu două fețe* v. taler. **7** Partea finită, expusă vederii, a unei țesături (în opoziție cu dosul ei). **8** *Față de masă* = bucată de material textil, plastic etc., folosită pentru a acoperi o masă (ca ornament sau cînd se mănîncă). **9** *Față de pernă* (sau *de plapumă*) = învelitoare de pînză în care se îmbracă o pernă (sau o plapumă). **10** Prima pagină a fiecărei file. ◆ (*înv., pop.*) Pagină. **11** Fațadă. *Fața unei case.* **12** Învelitoare, acoperitoare. *Față la un fotoliu.* **13** *Fața dealului* (sau *a muntelui etc.*) = partea unui deal (sau a unui munte etc.) orientată spre soare sau spre sud. • pl. *fețe.* /lat. pop. ***faciam*** <*facies, -ei*.

fațetă *vb. I. tr.* **1** (*tehn.*) A tăia sau a șlefui în fațete (1). **2** (*tipogr.; compl. indică clișee sau piese de stereotipie*) A prelucra pentru a permite fixarea pe un suport. **3** (*med.*) A efectua o construcție protetică ce reconstituie partea vizibilă a dinților artificiali. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***facetter*** <lat. *facĭes, -ei* „față".

fațetare *s.f.* Acțiunea de *a fațeta* și rezultatul ei; fațetat[1]. • pl. *-ări.* /v. ***fațeta***.

fațetat[1] *s.n.* Fațetare. • /v. ***fațeta***.

fațetat[2], -ă *adj.* **1** (*tehn.*) Care este tăiat sau șlefuit în fațete (1). **2** (*tipogr.; despre clișee sau piese de stereotipie*) Care este prelucrat pentru a permite fixarea pe un suport. • pl. *-ți, -te.* /v. ***fațeta***.

fațetă *s.f.* **1** Fiecare dintre fețele șlefuite ale unei pietre prețioase, ale unei sticle, ale unui metal etc. **2** Fig. Fiecare dintre aspectele unei probleme, ale unei lucrări etc. care alcătuiesc împreună un ansamblu. **3** (*tehn.*) *Fațetă de cuțit* = teșitură a muchiei tăietoare la cuțitele de prelucrare prin așchiere. **4** (*tipogr.*) Placă de fontă, folosită ca fundament pentru clișee sau pentru plăci de stereotipie. **5** (*zool.*) *Ochi cu fațete* = ochi ai insectelor și ai altor artropode, compuși din numeroși ochi simpli. • pl. *-e.* /<fr. ***facette***, refăcut după *față*.

fault *s.n.* (*la unele jocuri sportive*) Act nesportiv (trîntire, lovire intenționată, împingere etc.), cu scopul împiedicării adversarului de a acționa pe teren, penalizat de regulament. • pl. *-uri.* /<engl. ***fault***.

faultă *vb. I. tr.* (*sport*) A comite un fault (asupra cuiva). • sil. *fa-ul-.* prez.ind. *-ez.* /***fault*** + *-a*.

faultare *s.f.* (*sport*) Acțiunea de *a faulta* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***faulta***.

faultát, -ă *adj.* (*sport*) Care a suferit un fault. • pl. *-ți, -te.* /v. ***faulta***.

fáun *s.m.* (*în mit. romană; și nm. pr.*) Zeu al cîmpiilor, al pădurilor și al turmelor, reprezentat ca un bărbat cu corpul păros, cu picioare și coarne de țap, și cu urechi mobile, care era celebrat de romani în serbările numite „Lupercalii". • pl. *-i.* /<lat. ***faunus, -i***.

fáună *s.f.* **1** Totalitatea speciilor de animale dintr-o regiune, de pe glob, dintr-o epocă geologică etc. ◇ *Faună freatică* v. freatic. **2** Fig. (*peior.*) Grup uman tipic pentru un anumit loc. • sil. *fa-u-.* pl. *-e.* /<fr. ***faune***.

faunésc, -ă *adj.* De faun; ca de faun. • sil. *fa-u-.* pl. *-ești.* /<fr. ***faunesque***.

faunist, -ă *s.m., s.f.* Specialist în faunistică (1). • sil. *fa-u-.* pl. *-iști, -iste.* /<germ. ***Faunist***.

faunístic, -á *s.f., adj.* **1** *s.f.* Știință care se ocupă cu studiul faunei (1). **2** *adj.* Care aparține faunei (1) sau faunisticii (1), care se referă la faună sau la faunistică (1). • sil. *fa-u-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***faunistique***.

fáur[1] *s.m. invar.* (*pop.*) Februarie. • /de la ***făurar***, prin derivare regresivă.

fáur[2] *s.m.* **1** (*înv.*) Fierar (1). ◇ Expr. *A cumpăra cărbuni de la faur* = a cumpăra scump marfă (la mîna a doua). *A se învăța ca faurul cu scînteile* v. învăța. **2** (*în basme*) *Faurul pămîntului* = fierar cu puteri supranaturale, care face obiecte vrăjite. **3** (*entom.*) Gîndac lungăreț și subțire, păros, de culoare castanie (*Elater segetum*). • pl. *-i.* /lat. ***fabrum***.

faur-máur *s.m.* (*pop.*) Meșter-grindă. • pl. *-i.* /etimol. nec.

faústbal *s.n.* (*sport*) Joc sportiv, asemănător cu voleiul, disputat între două echipe a cîte cinci jucători, care trimit mingea peste o pînză întinsă în mijlocul terenului. • /<germ. ***Faustball***.

faustián, -ă *adj.* Faustic. • sil. *fa-us-ti-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***faustien***, it. ***faustiano***.

faustianísm *s.n.* Caracter faustic. • sil. *fa-us-ti-a-.* /<it. ***faustianismo***.

faústic, -ă *adj.* În genul lui Faust, propriu lui Faust; faustian. • pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***faustisch***; cf. nm. pr. *Faust*, personaj din drama cu același nume a lui Goethe.

fáustpatron *s.n.* (*milit.*) Aruncător portativ de grenade antitanc. • sil. *fa-ust-* pl. *-oane.* /<germ. ***Faustpatrone***.

fauvism *s.n.* v. fovism.

fauvist, -ă *adj., s.m., s.f.* v. fovist.

favélă *s.f.* Cartier de cocioabe din America Latină. • pl. *-e.* /<port. ***favela***.

faveólă *s.f.* (*biol.*) Adîncitură poligonală, delimitată pe suprafața unui organ. • sil. *-ve-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***favéole***.

favísă *s.f.* (*în antic.*) Pivniță în apropierea unui templu, în care se păstrau obiectele sacre. • pl. *-e.* /<lat. ***favī(s)sae, -arum***.

favísnă *s.n.* (*med.*) Anemie hemolitică recurentă, provocată prin administrarea de sulfamide sau după consumul semințelor plantei leguminoase *bob*, observată la pacienții ce prezintă un defect enzimatic. • pl. *-e.* /<fr. ***favisme***, engl. ***favism*** <lat. *faba, -ae* „bob".

favoáre *s.f.* **1** Avantaj care se acordă cu preferință cuiva; dovadă deosebită de bunăvoință față de cineva; privilegiu. ◇ *Bilet de favoare* = bilet pe baza căruia se poate intra gratuit (sau cu reducere) la un spectacol. ◇ Expr. *În favoarea cuiva* = în folosul, în profitul cuiva. *A apleca* (sau *a înclina*) *balanța în favoarea cuiva* v. balanță. *A apleca* (sau *a înclina*) *cîntarul în favoarea cuiva* v. cîntar. *A intra în favorul cuiva* v. intra. *A-și ridica glasul în favoarea cuiva* (sau *a ceva*) v. ridica. **2** (*la pl.*) Semne de afecțiune pe care o femeie le dă unui bărbat. • pl. *-oruri.* și (*înv.*) *favór s.n.* /<fr. ***faveur***, lat. ***favor, -is***, it. ***favore***.

favór *s.n.* v. favoare.

favorábil, -ă *adj.* **1** (*despre acțiuni, împrejurări, fenomene etc.*) Care avantajează pe cineva sau ceva; avantajos, prielnic, propice. *Circumstanțe favorabile.* **2** Care este adecvat, binevenit. *Prilej favorabil.* **3** Care este binefăcător, benefic. *Efect favorabil.* **4** Care este nimerit, potrivit. *Vînt favorabil.* **5** Care este frumos, bun, prielnic. *Vreme favorabilă pentru excursie.* **6** (*despre oameni*) Care este binevoitor față de cineva sau de ceva. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***favorable***, lat. ***favōrabilis, -e.***

favorít, -ă *adj., s.m., s.f.* **I** *adj.* Care este preferat de cineva; pe care cineva îl place mai mult; preferat. *Lectura favorită este poezia.* **II 1** *s.m., s.f., adj.* (Persoană) care se bucură de favoarea cuiva; (persoană) care este iubită sau prețuită cu predilecție de cineva. *Elev favorit.* **2** *s.m., s.f.* Persoană care se bucură de protecția unui suveran sau a unui om influent (și care are profituri de pe urma acestei situații). **3** *s.f.* Amantă a unui suveran. **4** *s.m., s.f.* Participant cu șansele cele mai mari la o competiție sportivă. **III** *s.m.* (*mai ales la pl.*) Barbă care încadrează figura de o parte și de alta, lăsînd bărbia liberă. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***favori, -ite***, it. ***favorito***, germ. ***Favorit***; cf. rus. *фавори́т.*

favoriți III

favoritísm *s.n.* **1** Acordare de favoruri în mod abuziv și nemeritat. **2** (*la pl.*) Favoruri acordate cuiva în mod abuziv și nemeritat. • pl. *-e.* /<fr. ***favoritisme.***

favorizá *vb. I. tr.* **1** (*despre oameni, colectivități etc.*) A înlesni desfășurarea unei acțiuni, a unui eveniment etc. *Prin măsurile luate a favorizat dezvoltarea economică a țării.* **2** (*despre fenomene, acțiuni etc.*) A fi favorabil, prielnic; a facilita. *Lumina, căldura și umezeala favorizează dezvoltarea plantelor.* **3** (*compl. indică oameni*) A ajuta, a avantaja. *Norocul l-a favorizat.* **4** (*compl. indică oameni*) A sprijini abuziv și nemeritat; a acorda un avantaj. *Arbitrul l-a favorizat.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***favoriser***, germ. ***favorisieren***, it. ***favorire.***

favorizánt, -ă *adj.* Care favorizează. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***favorisant.***

favorizáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a favoriza* și rezultatul ei. **2** (*jur.*) *Favorizare a infractorului* = ajutor dat unui infractor pentru a-i ușura consecințele infracțiunii. • pl. *-ări.* /v. ***favoriza.***

favorizát, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care este avantajat, privilegiat, protejat; căruia i se acordă favoruri în mod abuziv și nemeritat. <> *Clauza națiunii celei mai favorizate* v. clauză. • pl. *-ți, -te.* /v. ***favoriza.***

fávus *s.n.* (*med.*) Boală extrem de contagioasă a pielii capului (la copii), determinată de ciuperca *Trichophyton schoenleini*, în care leziunea caracteristică este o mică depresiune rotunjită, supurată, acoperită de cruste de culoare galbenă ca sulful și care, după vindecare, determină alopecii cicatriciale definitive. • pl. *-uri.* /<fr. ***favus***; cf. lat. *favus, -i* „fagure".

fax *s.n.* **1** (*telec.*) Aparat de telecomunicație, care transmite facsimilul unui text, unui desen etc. prin telefon; telefax. <> *Mesagerie fax* v. mesagerie. **2** Document transmis prin acest aparat. **3** Numărul de telefon respectiv. • pl. *-uri.* /<engl. ***fax.***

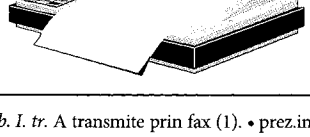

fax (1)

faxá *vb. I. tr.* A transmite prin fax (1). • prez.ind. *-ez.* /***fax*** + *-a.*

fax-modem *s.n.* (*inform.*; și *placă de fax*) Placă cu circuite ce se montează într-un conector de extensie al calculatorului. • pl. *-uri.* /<engl. ***fax modem.***

fayolísm *s.n.* (*adm.*) Doctrină administrativă, potrivit căreia normele de conducere din marile întreprinderi se pot aplica și în administrația de stat. • /<fr. ***fayolisme***; cf. nm. pr. Henri *Fayol*, inginer francez care a elaborat această doctrină.

fazán *s.m.* **1** (*ornit.*) Pasăre sedentară, din ordinul galiformelor, de mărimea unei găini, cu o coadă lungă și ascuțită, al cărei bărbătuș are un penaj viu colorat, vînată sau crescută pentru carnea ei gustoasă (*Phasianus colchicus*). **2** (*arg.*; *iron.*) Fraier, naiv. <> Expr. *A pica* (sau *a rămîne*) *de fazan* = a fi păcălit (din naivitate). • pl. *-i.* /<rus. ***фазан***; cf. și fr. *faisan.*

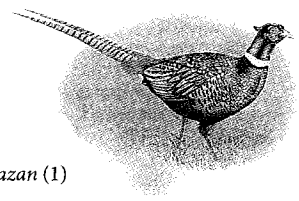

fazan (1)

fazaneríe *s.f.* Crescătorie de fazani. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***fazan*** + *-erie.*

fazaniér, -ă *s.m., s.f.* Crescător de fazani. • sil. *-ni-er.* pl. *-i, -e.* /***fazan*** + *-ier.*

fáză *s.f.* **1** Fiecare dintre etapele distincte din evoluția unui fenomen, a unui proces etc. (din natură sau din societate); fiecare dintre stările succesive ale unei transformări (din natură sau din societate); stadiu. <> Expr. *A fi pe fază* = a acționa prompt, la momentul potrivit. **2** (*astron.*) Fiecare dintre aspectele succesive ale Lunii sau ale unor planete, determinate de orientarea în raport cu Pămîntul a părții suprafeței lor iluminate de Soare. **3** (*electr.*) Fiecare dintre circuitele componente ale unui sistem de circuite electrice. **4** (*fiz.*) Argument al unei mărimi care variază sinusoidal în timp și care caracterizează mărimea în orice moment. <> *Diferență de fază* v. diferență. **5** (*chim.*) Parte omogenă dintr-un sistem eterogen, formată din una sau din mai multe specii de molecule, care poate fi separată prin mijloace mecanice. **6** (*geol.*) *Fază orogenică* (sau *de cutare*) = etapă de intensitate maximă a mișcărilor tectonice, care se pune în evidență prin discordanțe unghiulare între straturi și se grupează în cicluri orogenice. *Fază de pedogeneză* (sau *de solidificare, de formare a solului*) = perioadă de timp în care solul evoluează aproximativ în aceleași condiții de mediu. *Fază asturică* v. asturică. *Fază attică* v. attic. *Fază austrică* v. austrică. *Fază hidrotermală* v. hidrotermal. *Fază laramică* v. laramică. *Fază pneumatolitică* v. pneumatolitic. *Fază valahă* v. valah. *Fază valahică* v. valahic. **7** (*bot.*) *Fază fenologică* = perioadă din ciclul de vegetație al plantelor. (*biol.*) *Fază diploidă* v. diploid. *Fază haploidă* v. haploid. **8** (*tehn.*) Timp. *Motor în patru faze.* **9** (*econ.*) *Fază de contracție* = fază a unui ciclu economic care urmează după un vîrf și durează pînă la următorul prag sau punct critic. *Fază de expansiune* = fază a unui ciclu economic care urmează după o depresiune. **10** (*med.*) Fiecare dintre stările succesive în evoluția bolilor periodice, îndeosebi psihiatrice. *Fază maniacală.* <> *Fază falică* v. falic. • pl. *-e.* /<fr. ***phase***; cf. gr. φάσις „apariție".

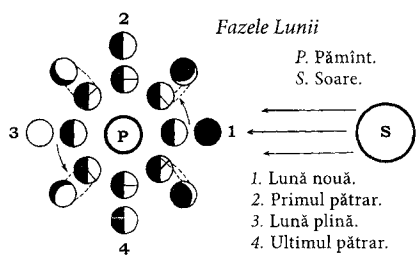

1. Lună nouă.
2. Primul pătrar.
3. Lună plină.
4. Ultimul pătrar.

fazéndă *s.f.* (*agric.*) Plantație vastă de trestie-de-zahăr, de cacaoa sau de cafea, în Brazilia. • pl. *-e.* /<fr. ***fazenda*** <cuv. port.; cf. sp. *hacienda.*

fazianídă *s.f.* (*ornit.*; *la pl.*) Familie de păsări galinacee, care cuprinde prepelițele, potîrnichile, fazanii, păunii etc. (*Phasianidae*); (*și la sg.*) pasăre care face parte din această familie. • sil. *-zi-a-.* pl. *-e.* /<fr. ***phasianidés.***

fázic, -ă *adj.* Pe faze, alternînd cu regularitate. • pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***phasisch.***

fazitrón *s.n.* (*fiz.*) Tub electronic, de construcție specială, care realizează modulații ale oscilațiilor de înaltă frecvență. • pl. *-oane.* /<fr. ***phasitron.***

fazmétru *s.n.* (*fiz.*) Instrument pentru măsurarea diferenței de fază dintre mărimi electrice de aceeași frecvență. • pl. *-e.* /<fr. ***phasemètre.***

fazotrón *s.n.* (*fiz.*) Ciclotron în care micșorarea perioadei de rotație a particulelor supuse accelerării este compensată prin micșorarea frecvenței tensiunii alternative de alimentare a acceleratorului. • pl. *-oane.* /<fr. ***phasotron***, germ. ***Phasotron***, rus. ***фазотрон.***

fă *interj.* (*pop.*) Termen de adresare (la țară) pentru o persoană de sex feminin. • și *fa interj.* /de la ***fa[tă]***, influențat de *mă.*

fábrică *s.f.* v. fabrică.

făbricúță *s.f.* Dim. al lui *fabrică.* • pl. *-e.* /***fabrică*** + *-uță.*

făcăș *s.m.* (*pop.*) Vrăjitor. • pl. *-i.* /***face*** + *-aș.*

făcăléț *s.n.* **1** Băț gros și neted, folosit la amestecatul mămăligii, la întinderea foii de aluat etc.; melesteu. <> Expr. (*pop.*) *A mesteca vorba ca făcălețul mămăliga* = *a*) a se bîlbîi; *b*) a spune prostii. **2** (*reg.*) Bîtă groasă. • pl. *-e.* /cf. magh. *fakalán.*

făcăli *vb. IV. tr.* (*reg.*) **1** (*compl. indică legume, fructe*, spec., *fasole fiartă*) A făcălui. **2** (*compl. indică urdă*) A scoate din zer cu un polonic găurit. • prez.ind. *-esc.* /cf. *făcălui.*

făcălíre *s.f.* (*reg.*) Acțiunea de *a făcăli* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***făcăli.***

făcălitoáre *s.f.* (*reg.*) Polonic găurit, pentru scos urda din zer. • pl. *-ori.* /***făcăli*** + *-toare.*

făcălui *vb. IV. tr.* (*reg.*; *compl. indică legume, fructe*, spec., *fasole fiartă*) A amesteca frecînd și zdrobind (cu o lingură de lemn), pentru a face piure; a făcăli (1). • prez.ind. *-iesc.* /cf. *făcălet.*

făcăluíre *s.f.* (*reg.*) Acțiunea de *a făcălui* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***făcălui.***

făcăluít[1] *s.n.* (*reg.*) Faptul de *a făcălui.* • /v. ***făcălui.***

făcăluít[2]**, -ă** *adj.* (*reg.*; *despre legume fierte*, spec., *despre fasole fiartă*) Care a fost zdrobit, frecat și făcut piure. • pl. *-ți, -te.* /v. ***făcălui.***

făcăluitúră *s.f* (*reg.*) Sos consistent, făcut din legume fierte, zdrobite. • sil. *-lu-i-.* pl. *-i.* /***făcălui*** + *-tură.*

făcătór, -oáre *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (*arh.*; *astăzi iron.*; *urmat de determ. introduse prin prep. „de"*) (Persoană) care face, creează, realizează ceva. *Domnul bău din apă și-și spălă fața sa cea sfîntă și luminată și mînele sale făcătoare de minuni* (EMIN.). *I-am spus că sînt dogar, făcător de butoaie* (SAHIA). <> Compuse: *făcător-de-bine* = binefăcător; *făcător-de-rele* = răufăcător; (*inv., pop.*) *făcător-de-minuni* = taumaturg; (*inv.*) *făcător-de-pace* = pacificator. **2** *adj. Făcător* (sau *făcătoare*) *de minuni* = (*despre obiecte de cult, mai ales despre icoane*) *a*) prin care se manifestă voința divină; *b*) care vindecă în mod miraculos; *c*) care face lucruri ieșite din comun. • pl. *-ori, -oare.* /***face*** + *-ător.*

făcătúră *s.f.* **1** (*pop.*) Farmec, vrajă (făcută cuiva). **2** (*pop.*) Mijloc prin care se fac farmece. **3** (*pop.*) Lucru vrăjit. **4** (*pop.*) Model al unei cusături. **5** (*fam.*) Improvizație. **6** (*fam.*; *deprec.*) Imitație fără valoare. • pl. *-i.* /***face*** + *-ătură.*

făcău *s.n.* (*pop.*) **1** Arbore (la moară). **2** Roată de moară cu fus vertical. **3** Moară mică, avînd roata cu fus vertical, folosită pe apele de munte. **4** Fiecare dintre scafele roții morii. **5** Băț (gros) cu care se amestecă lichidele dintr-un vas. • pl. *-aie.* /cf. *făcălet, făcălui.*

făceá *vb. II.* v. face.

făcláș *s.m.* (*reg.*) Făclier (1). • pl. *-i.* /***faclă*** + *-aș.*

făcliáș *s.m.* (*reg.*) Făclier (1). • pl. *-i.* /***făclie*** + *-aș.*

făclíe *s.f.* **1** Lumînare mare de ceară; (*înv.*) fachie (1), faclă. **2** Fig. Flacără (2), văpaie; căldură. *Vin's-aprinzi a ta simțire La a dragostei făclie* (ALECS.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<srb. ***faklja***, bg. ***факлия.***

făcliér *s.m.* **1** Persoană care fabrică sau vinde făclii (1); (*reg.*) făcliaș, făclaș. **2** Fig. Purtător de făclii. • sil. *-cli-er.* pl. *-i.* /***făclie*** + *-ar.*

făclioáră *s.f.* Dim. al lui *făclie*; făcliuță. • pl. *-e.* /***făclie*** + *-ioară.*

făcliúță *s.f.* Făclioară. • pl. *-e.* /***făclie*** + *-uță.*

făcút[1] *s.n.* **1** Acțiunea de *a face* și rezultatul ei. **2** (*pop.*; *în superstiții*) Farmec, vrajă. **3** (*pop.*) Destin, soartă. /v. ***face.***

făcút², -ă *adj.* **1** (*despre băuturi*) Care este falsificat. **2** Expr. *Parcă-i (un) lucru făcut* sau, *subst., un făcut, se* spune pentru a exprima surprinderea că ceva se întîmplă contrar așteptărilor. **3** (*fam.; despre oameni*) *Beat. S-a întors cam făcut de la restaurant.* • pl. *-ți, -te.* /v. *face.*

făgáș *s.n.* **1** Urmă adîncă (și îngustă) lăsată în pămînt de șiroaie sau de roțile unui vehicul. ◇ Expr. (*pop.*) *A nu-și ieși din făgaș* = a-și păstra obiceiurile, deprinderile. **2** (*miner.*) Scobitură săpată pe întreaga lungime a frontului minier de abataj, pentru a ușura desprinderea ulterioară a rocii. **3** Fig. Direcție, drum. *Înțelegînd că discuția s-a împotmolit, căută să-i schimbe făgașul* (REBR.). • pl. *-e, -uri.* și (*reg.*) *hăgáș, hăugáș, hogáș, ogáș, văgáș s.n.* /<magh. *vágás.*

făgădău *s.n.* (*reg.*) **1** Han. **2** Cîrciumă. • pl. *-aie.* /<magh. *fogadó.*

făgăduí *vb. IV.* **1** *tr.* A promite; a se angaja, a se îndatora, a-și lua obligația să... ◇ Expr. *A făgădui marea cu sarea* = a face promisiuni imposibil de realizat. *A făgădui munți de aur* v. aur. *A făgădui cerul și pămîntul* v. cer. **2** *tr.* (*înv., reg.; despre Dumnezeu*) A asculta o rugăciune a cuiva. **3** *refl.* (*înv.*) A face o promisiune solemnă (către Dumnezeu). **4** *refl.* (*înv.; despre oameni*) A se jura. • prez.ind. *-iesc.* /<magh. *fogad.*

făgăduiálă *s.f.* Faptul de *a făgădui*; promisiune, făgăduință, făgăduire. ◇ Expr. (*înv., pop.*) *A da* (sau *a face*) *o făgăduială* = a promite. *A (nu) se ține de făgăduială* = a (nu) se ține de cuvînt. • pl. *-ieli.* /*făgădui* + *-eală.*

făgăduínță *s.f.* Făgăduială. ◇ *Pămîntul* (sau *țara*) *făgăduinței* = *a*) (*relig.*) numele biblic al Palestinei; *b*) ext. ținut rodnic, mănos; *c*) fig. situație, eveniment etc. care promite. ◇ Loc.vb. *A ridica făgăduința* v. ridica. ◇ Expr. *A trăi ca în pămîntul făgăduinței* = a trăi foarte bine. *A purta* (pe cineva) *cu făgăduințe* v. purta. • pl. *-e.* /*făgădui* + *-ință.*

făgăduíre *s.f.* Făgăduială. • pl. *-i.* /v. *făgădui.*

făgăduít, -ă *adj.* Promis. • pl. *-ți, -te.* /v. *făgădui.*

făgărășéan, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Făgărașului sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii Făgărașului. **2** *adj.* Care aparține Făgărașului sau făgărășenilor, care se referă la Făgăraș sau la făgărășeni; originar din Făgăraș. • pl. *-eni, -ene.* /nm. pr. (municipiu în județul Brașov, România) *Făgăraș* + *-ean.*

făgărășeáncă *s.f.* Femeie care face parte din populația de bază a Făgărașului sau este originară de acolo. • pl. *-ence.* /*făgărășean* + *-că.*

făget *s.n.* Pădure de fag[2]; făgiș. • pl. *-e.* /*fag*[2] + *-et.*

făgețél *s.n.* Dim. al lui *făget.* • pl. *-ei.* /*făget* + *-el.*

făgíș *s.n.* Făget. • pl. *-e, -uri.* /*fag*[2] + *-iș.*

făguléț *s.m.* Dim. al lui *fag*[2]. • pl. *-i.* /*fag*[2] + *-uleț.*

făguráș *s.m.* Dim. al lui *fagure*; făgurel. • pl. *-i.* /*fagure* + *-aș.*

făgurél *s.m.* Făguraș. • pl. *-ei.* /*fagure* + *-el.*

făiná *vb. I. tr.* A presăra cu făină. • sil. *fă-i-.* prez. ind. *-ez.* /*făină* + *-a.*

făinár *s.m., s.n.* **1** *s.m.* Negustor de făină. **2** *s.m.* Căruțaș care transportă făină. **3** *s.n.* Hambar pentru făină. • sil. *fă-i-.* pl. *m. -i, n. -e.* /*făină* + *-ar.*

făinăre *s.f.* **1** Acțiunea de *a făina* și rezultatul ei; presărare cu făină. **2** (*bot.*) Boală a plantelor, cauzată de ciuperci parazite, care se manifestă prin apariția pe organele atacate a unui praf alb-cenușiu, asemănător cu făina. • sil. *fă-i-.* pl. *-ări.* /v. *făina.*

făină *s.f.* **1** (*de obicei urmat de determ. introduse prin prep. „de", care arată felul*) Produs alimentar sub formă de pulbere fină, obținut prin măcinarea boabelor de cereale. *Făină de grîu.* ◇ *Făină albă* v. alb. *Făină de ardei* v. ardei. *Făină integrală* v. integral. *Făină malțată* v. malțat. *Făină nulașă* sau *făină* (*de*) *nulaș* v. nulaș. *Făină albă de* (*cu*) *trei nule* v. nulă. ◇ Expr. *A fi scump la tărîțe și ieftin la făină* = a fi zgîrcit cu lucruri neînsemnate și risipitor la cele de valoare; a fi nechibzuit. *Altă făină se macină* (*acum*) *la moară* = situația este cu totul alta, s-a schimbat (în bine). (*A se uita*) *cu un ochi la slănină și cu unul* (sau *cu altul*) *la făină* = *a*) a avea strabism divergent; a fi sașiu; *b*) a fi tentat de două lucruri în același timp. *A-i trece* (cuiva) *făina prin traistă* v. traistă. *A se face țîră și fărină* v. țîră. **2** Pulbere obținută prin măcinarea fină a anumitor materiale. ◇ *Făină animală* = pulbere fină, obținută din cadavre de animale, din resturi de la fabricile de conserve etc., sterilizată, care se folosește mai ales în alimentația porcilor și a păsărilor. *Făină de pește* = pulbere fină, obținută prin măcinarea peștilor inferiori și necomestibili sau a diferitelor resturi din industria peștelui, care se folosește în hrana porcilor și a păsărilor. **3** *Făină de fosforite* = îngrășămînt agricol, obținut prin măcinarea unor roci fosfatice sedimentare. (*înv.*) *Făină de carne* = îngrășămînt azotat. **4** (*ind. alim.*) *Făină lactată* = preparat obținut din lapte condensat și făină de grîu, folosit în alimentația sugarilor. **5** (*tehn.*) *Făină Thomas* = pulbere obținută prin măcinarea zgurii de la fabricarea oțelului, prin procedeul Thomas. **6** (*pop.*) *Făină de flori* = polen. • pl. *-uri.* și (*reg.*) *fănină, fărînă s.f.* /lat. *farina.*

făinăreásă *s.f.* **1** Femeie care vinde făină. **2** (*înv.*) Proprietară a unei făinării (1). • sil. *fă-i-.* pl. *-ese.* /*făinar* + *-easă.*

făinărie *s.f.* **1** (*înv.*) Magazin unde se vindea făină. **2** Depozit de făină. **3** Comerț cu făină. • sil. *fă-i-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /*făină* + *-ărie.*

făineálă *s.f.* **1** (*iron.*) Pudrare. **2** Expr. (*fam.*) *A trage* (cuiva) *o făineală* = a bate (pe cineva). • sil. *fă-i-.* pl. *-eli.* /*făină* + *-eală.*

făinós, -oásă *adj.* **1** Care are consistența sau aspectul făinii. **2** (*despre fructe*) Fără zeamă; uscăcios, mălăieț. **3** Care este preparat din făină. ◇ (*ind. alim.*) *Paste făinoase* (*și subst. f. pl.*) = produse alimentare, de diferite forme și dimensiuni, care se obțin prin uscarea unui aluat nedospit din făină de grîu (cu adaos de ouă, lapte etc.) • sil. *fă-i-.* pl. *-oși, -oase.* și (*reg.*) *făninós, -oásă, fărinós, -oásă adj.* /lat. *farinosus, -a, -um*; cf. *făină.*

fălălăí *vb. IV. intr.* (*reg.; despre frunze, mătăsuri, obiecte de îmbrăcăminte*) A foșni. • prez.ind. pers. 3 *-iește.* /form. expr.

fălcár *s.n.* (*pop.*) Parte a frîiului care începe la colțurile botului și continuă deasupra fălcilor. • pl. *-e.* /*falcă* + *-ar.*

fălcăríță *s.f.* **1** (*med.; pop.*) Tetanos (la copii). **2** (*reg.*) Durere de dinți. • pl. *-e.* /*falcă* + *-ăriță.*

fălceá *s.f.* **1** Fiecare dintre cele două tălpi ale saniei. **2** (*la războiul de țesut*) Fiecare dintre cele două brațe ale vatalelor. **3** (*la meliță*) Fiecare dintre cele două scîndurele între care intră limba. **4** (*la car*) Fiecare dintre stinghiile de lemn care leagă între ele scîndurile care formează fundul. **5** (*la car*) Fiecare dintre cele două brațe de lemn ale piscului. **6** (*la car*) Fiecare dintre cele două stinghii laterale ale cîrceiei, prin care se leagă tînjala de proțap (cînd se înjugă patru boi). **7** Fiecare dintre cele două speteze înfipte în oblîncurile samarului. **8** Fiecare dintre cele două benzi de piele care trec pe la fălcile calului și susțin zăbala. **9** (*artilerie*) Fiecare dintre cele două sau patru brațe laterale care constituie corpul afetului unui tun sau al unui obuzier. • pl. *-ele.* /*falcă* + *-ea.*

fălcésc, -eáscă *adj.* (*reg.*) Care are ca unitate de măsură falcea. ◇ *Prăjină fălcească* v. prăjină. • pl. *-ești.* /*falce* + *-esc.*

fălcéște *adv.* (*reg.*) Luînd ca unitate de măsură falcea. • /*falce* + *-ește.*

fălcós, -oásă *adj.* **1** (*adesea subst.*) Care are fălci (I) mari. **2** (*reg.*) Care este mîncăcios. • pl. *-oși, -oase.* /*falcă* + *-os.*

fălcúță *s.f.* Dim. al lui *falcă.* • pl. *-e.* /*falcă* + *-uță.*

făléț, -eáță *adj.* (*reg.*) **1** Care este mîndru, trufaș. **2** Care este lăudăros. • pl. *-eți, -ețe.* /*făli*[1] + *-eț.*

făli[1] *vb. IV.* **1** *refl.* (*despre oameni; adesea urmat de determ. introduse prin prep. „cu"*) A se arăta mîndru (de cineva sau de ceva); a se lăuda, a se mîndri, (*reg.*) a se făloși. **2** *tr.* (*înv.*) A glorifica, a slăvi. • prez. ind. *-esc.* /<sl. veche **хвалити**.

făli[2] *vb. IV. intr.* (*reg.*) **1** A lipsi ceva cuiva. **2** A avea un defect. • prez.ind. *-esc.* /<germ. *fehlen.*

fălitór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (*înv.*) (Persoană) care lingușește pe cineva. • pl. *-ori, -oare.* /*făli*[1] + *-tor.*

fălnicéște *adv.* (*înv.*) În mod falnic. • /*falnic* + *-ește.*

fălnicíe *s.f.* (*pop.*) **1** Mîndrie. **2** Trufie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /*falnic* + *-ie.*

fălós, -oásă *adj.* (*pop.*) **1** Mîndru (de cineva sau de ceva). **2** (*peior.*) Îngîmfat, semeț, trufaș. **3** Impunător, măreț, impozant. **4** (*înv.*) Glorios; slăvit. • pl. *-oși, -oase.* /*fală* + *-os.*

făloși *vb. IV. refl.* (*reg.; despre oameni*) A se făli (1). • prez.ind. *-esc.* /*fălos* + *-i.*

făloșíe *s.f.* (*reg.*) Fudulie, îngîmfare. • g.-d. *-iei.* /*fălos* + *-ie.*

fălticeneán *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.*, Persoană care face parte din populația de bază a orașului Fălticeni sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii Fălticeniului. **2** *adj.* Care aparține Fălticeniului sau fălticenenilor, care se referă la Fălticeni sau la fălticeneni; originar din Fălticeni. • pl. *-eni, -ene.* /nm. pr. *Fălticeni* (municipiu în județul Suceava, România) + *-ean.*

fălticeneáncă *s.f.* Femeie care face parte din populația de bază a orașului Fălticeni sau este originară de acolo. • pl. *-ence.* /*fălticenean* + *-că.*

fălțuí *vb. IV. tr.* **1** (*tăb.; compl. indică piei tăbăcite*) A prelucra cu fălțul (5), pentru a reduce și uniformiza grosimea. **2** A face unor scînduri, țigle etc. un falț (1) care să permită îmbinarea lor. **3** A executa îmbinarea unor piese, a unor obiecte etc. de tablă cu ajutorul fălțului (2). **4** (*compl. indică coli de hîrtie, tipărituri*) A îndoi și a împături, în vederea ușurării manipulării, păstrării, broșării ori legării. • prez.ind. *-iesc.* /<germ. *falzen.*

fălțuíre *s.f.* Acțiunea de *a fălțui* și rezultatul ei; fălțuit[1]. • pl. *-i.* /v. *fălțui.*

fălțuít[1] *s.n.* Fălțuire. • /v. *fălțui.*

fălțuít², -ă *adj.* **1** (*tăb.; despre piei tăbăcite*) Care și-a redus și și-a uniformizat grosimea în urma prelucrării cu fălțul (5). **2** (*despre scînduri, țigle etc.*) Care are falț (1). **3** (*despre colile unei tipărituri*) Care este îndoit și împăturit (în vederea broșării sau a legării). • pl. *-ți, -te.* /v. *fălțui.*

fălțuitór, -oáre *s.m., s.f., s.n.* **1** *s.m., s.f.* Persoană calificată care fălțuiește. **2** *s.n.* Unealtă cu care se fălțuiește. • sil. *-țu-i-.* pl. *-ori, -oare.* /*fălțui* + *-tor.*

fămeie *s.f.* v. femeie.

fămină *s.f.* v. făină.

făninós, -oásă *adj.* v. făinos.

făptáș, -ă *s.m., s.f.* Persoană care a comis o faptă condamnabilă, de obicei un delict, o infracțiune; făptuitor (1). • pl. *-i, -e.* /*faptă* + *-aș.*

făptuí *vb. IV. tr.* **1** A face, a săvîrși ceva. **2** Spec. A comite un delict, o infracțiune. • prez.ind. *-iesc.* /*fapt*[1] + *-ui.*

făptuíre *s.f.* Acțiunea de *a făptui* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. *făptui.*

făptuitór, -oáre *s.m., s.f.* **1** Făptaș. **2** Persoană care făptuiește, realizează ceva. • sil. *-tu-i-.* pl. *-ori, -oare.* /*făptui* + *-tor.*

făptúră *s.f.* **1** Ființă (1), vietate. *Ciudată făptură omenească mai ești!* (D. ZAMF.). **2** Trup; ext. înfățișare fizică, aspect exterior, statură. *Frumos odor e Fulga! și naltă-i făptura!* (ALECS.). **3** Natură, fire; lume. *Aduna lumea de pe lume în pustiul codrilor și veselea întreaga făptură cu viersul său* (CR.). • pl. *-i.* /lat. *factūra.*

fărăș *s.n.* Obiect casnic, în formă de lopată cu coadă scurtă, în care se adună, cu mătura, gunoiul, se strînge jarul etc. • pl. *-e.* și (*pop.*) *foráș s.n.* /<tc. *faraș.*

fără *conj., prep.* **I** *conj.* **1** (*urmat de o prop. circ. de mod sau de un vb. la inf. care îi ține locul; are val. unei negații*) *Gingașa copilă ceti răvașul... fără să verse măcar o lacrimă* (C. NEGR.). **2** (*urmat de o prop. conces. sau de un vb. la inf. care îi ține locul*) Deși nu..., cu toate că nu... *Fără să fie hotărîtor, argumentul său a contribuit la lămurirea problemei.* **3** (*înv., reg.; după negație; cu sens advers.*) Ci, dar. *Nici mă iubești, nici mă lași, Făr-numai necaz îmi faci* (POP.). ◇ Loc. conj. (*înv.*) *Fără că...* = decît (numai) că... *Fără cînd...* = decît dacă... *Fără decît numai...* = decît că... *Fără cît numai...* sau *fără de numai* (*cît*)... = decît numai (că)... *Fără cît* = ci numai. **4** (*arh.; cu val. adv.; de obicei urmat de „numai"*) Decît, (în) afară de...; exceptînd pe... *Alți boieri mai aproape nu se aflară, fără numai Preda Buzescu și frate-său* (BĂLC.). **II** *prep.* (*în opoz. cu prep. „cu"; exprimă negarea asocierii sau ideea de excludere*) **1** Introduce un atribut sau un nume predicativ care exprimă caracterizarea prin: *a*) Posesie. *Sărăcenii erau un sat fără popă* (SLAV.); *b*) Conținut. *Pahar fără apă*; *c*) Asociere. *Cafea fără zahăr.* **2** (*după un subst. vb. sau care are un sens apropiat de al unui vb.*) Introduce un atribut care exprimă: *a*) Instrumentul. *Pescuitul fără undiță*; *b*) Asocierea. *Traiul fără ea devenise de nesuportat.* **3** (*introduce un circ. de mod*) *Trăiră mulți ani fără certuri.* **4** (*introduce un compl. asociativ neg.*) *A plecat fără sora lui.* **5** (*întărit de adv. „numai", „cît"; introduce*

un circ. de excepție) Nu am întîlnit nici un copac..., fără numai grămezi de ramuri. **6** (*introduce un circ. instr. neg.*) *A scos cuiele fără cleşte.* **7** (*în constr. cu num. care exprimă orele, cantitatea sau măsura, indică lipsa unei părți pînă la măsura deplină*) *Este ora cinci fără zece minute.* **8** (*în operații aritmetice de scădere; leagă două num.*) *10 fără 2 fac 8.* **9** Loc.adj., adv. (*înv.*) *Fără cuvînt* = pe nedrept. *Fără* (*de*) *cale* v. cale. *Fără* (*de*) *căpătîi* v. căpătîi. *Fără* (*de*) *minte* v. minte. *Fără* (*de*) *număr* v. număr. *Fără* (*de*) *rînd* v. rînd. *Fără seamă* v. seamă. *Fără şir* v. şir. *Fără* (*de*) *veste* v. veste. *Fără* (*de*) *vreme* v. vreme. **10** Compuse: (*înv.*) *fără-de-cinste* = necinste; *fără-de-dumnezeire* = necredință; *fără-fund* = prăpastie; *fără-minte* = nebunie; *fără-veste* = nesiguranță; *fără-vreme* = maturitate; *fără-voroavă* = liniște. • /lat. ***fŏras*** „afară".

fărădelége *s.f.* **1** (*înv., pop.*) Faptă rea; nelegiuire, ticăloşie. **2** (*înv.*) Sacrilegiu. • pl. *-gi.* şi *fărdelége s.f.* /***fără*** + ***de*** + ***lege***, după slav. **безаконіе, безаконье**.

fărdelége *s.f.* v. fărădelege.

fărîmă *s.f.* v. făină.

fărînós, -oásă *adj.* v. făinos.

fărîmá *vb. I.* (*pop.*) **1** *tr., refl.* (*despre obiecte, materiale etc.*) A (se) sparge, a (se) sfărîma, a (se) rupe în bucăți. <> Expr. (*tr.*) *A-şi fărîma capul* = a-şi bate capul, a se chinui să rezolve o problemă dificilă. (*înv.*) *A-şi fărîma trupul* = a-şi îndoi trupul de la mijloc. (*reg.*) *A-l fărîma la inimă* (sau *la stomac*) (pe cineva) = a avea colici. **2** *refl.* A se destrăma; a se distruge. *Firele albe de nori se fărîmaseră uşoare ca fumul* (SAHIA). • prez.ind. *fărîm.* şi (*pop.*) *fărmá vb. I.* /***fărîmă*** + *-a*.

fărîmáre *s.f.* (*pop.*) Acțiunea de *a* (*se*) *fărîma* şi rezultatul ei. • /v. ***fărîma***.

fărîmát[1] *s.n.* (*pop.*) Faptul de *a* (*se*) *fărîma*. /v. ***fărîma***.

fărîmát[2]**, -ă** *adj.* (*pop.; despre obiecte, materiale etc.*) **1** Care a fost spart, sfărîmat, rupt în bucăți. **2** Destrămat; distrus. • pl. *-ți, -te.* şi *fărmát, -ă adj.* /v. ***fărîma***.

fărîmă *s.f.* **1** Fiecare dintre bucățile mici rămase în urma spargerii, sfărîmării unui obiect sau a unui material. <> Expr. *A* (*se*) *face* (*mici* sau *mii de*) *fărîme* = a (se) sfărîma complet. **2** Ext. Bucată foarte mică. **3** (*la pl.*) Resturi de mîncare. • pl. *-e.* /cuv. autoh.; cf. alb. *thërrime*.

fărîmătór, -oáre *adj., s.n.* **1** *adj.* Care fărîmă. ◆ Fig. Distrugător. **2** *s.n.* (*tehn.*) Dispozitiv sau mașină pentru sfărîmarea unor materiale. <> *Fărîmător de bulgări* = dispozitiv la mașinile de recoltat cartofi, care sfărîmă bulgării de pămînt cu care sînt amestecați cartofii. *Fărîmător de aşchii* = prag în drumul aşchiei provenite din strunjire, pentru a o dirija şi a o sfărîma. • pl. *-ori, -oare.* /***fărîma*** + *-tor*.

fărîmătúră *s.f.* **1** (*pop.*) Sfărîmătură. **2** (*reg.*) Fărîmă (de pîine). • pl. *-i.* şi *fărîmitúră, fărmătúră s.f.* /***fărîmă*** + *-tură*.

fărîmăturícă *s.f.* (*pop.*) Dim. al lui *fărîmătură*. • pl. *-ci.* /***fărîmătură*** + *-ică*.

fărîmeá *s.f.* (*înv.*) Fărîmătură. <> Expr. *A face* (sau *a tăia*) *fărîmele* = a tăia în bucăți mici. • pl. *-ele.* /***fărîmă*** + *-ea*.

fărîmícă *s.f.* (*pop.*) Fărîmiță. • pl. *-ci.* /***fărîmă*** + *-ică*.

fărîmicíos, -oásă *adj.* Care se sfărîmă sau se poate sfărîma uşor; sfărîmicios. • pl. *-oşi, -oase.* /***fărîma*** + *-icios*.

fărîmitúră *s.f.* v. fărîmătură.

fărîmiță *vb. I. tr., refl.* (*despre obiecte, materiale etc.*) A (se) preface în fărîmițe, a (se) sfărîma în bucăți foarte mici. • prez.ind. *-ez.* /***fărîmiță*** + *-a*.

fărîmițáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *fărîmița* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***fărîmița***.

fărîmițát[1] *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *fărîmița*. • /v. ***fărîmița***.

fărîmițát[2]**, -ă** *adj.* (*despre obiecte, materiale etc.*) Care s-a prefăcut în fărîmițe, care s-a sfărîmat în bucăți foarte mici. • pl. *-ți, -te.* /v. ***fărîmița***.

fărîmiță *s.f.* Dim. al lui *fărîmă*; (*pop.*) fărîmică. • pl. *-e.* /***fărîmă*** + *-iță*.

fărmá *vb. I.* v. fărîma.

fărmát, -ă *adj.* v. fărîmat[2].

fărmácá *vb. I.* v. fermeca.

fărmăcăt, -ă *adj.* v. fermecat.

fărmăcătór, -oáre *adj.* v. fermecător.

fărmătúră *s.f.* v. fărîmătură.

fărşerót *s.m.* Aromân din Albania. • pl. *-ți.* /nm. pr. (localitate în Albania) ***Frashëri*** <alb. *frashër* „frasin".

fărtát *s.m.* v. fîrtat.

făsúi *s.m.* v. fasole.

făsúle *s.f.* v. fasole.

făşíe *s.f.* v. fişie.

făt *s.m.* **1** (*biol.*) Produs de concepție din uterul mamiferelor, din momentul în care începe să aibă aspectul caracteristic speciei pînă la naştere; fetus. **2** (*pop.; în opoz. cu „fată"*) Fecior (1), fiu (1); băiat, copil. *Despre feții de împărat, ce mi-ai spus, mi se rupe inima din mine* (CR.). <> (*pop.*) *Fătul meu*, formulă cu care un bătrîn se adresează unui tînăr, cu afecțiune, cu bunăvoință etc. **3** Compuse: *Făt-Frumos* = *a*) (*în basme; nm. pr.*) erou pozitiv, înzestrat cu frumusețe fizică şi morală, curaj, vitejie ieşite din comun; *b*) gener. (*ca nm. comun*) băiat, tînăr, bărbat foarte frumos; (*pop.*) *făt-logofăt* = copil înzestrat cu însuşiri (fizice) deosebite. • pl. *feți.* /lat. ***fētus***.

fătá *vb. I. tr.* **1** (*despre animale mamifere*) A naşte. <> *A făta de neleapcă* v. neleapcă. *Fecior de ghindă* (*fătat în tindă*) v. ghindă. **2** (*reg.; peior.; despre oameni*) A produce, a face. *A fătat un ou!* <> (*fam.*) *I-a mai fătat o idee!* • prez.ind. pers. 3 *fătă.* /lat. ***fētare***.

fătáre *s.f.* Acțiunea de *a făta* şi rezultatul ei; fătat. • pl. *-ări.* /v. ***făta***.

fătát *s.n.* Fătare. /v. ***făta***.

fătălău *s.m.* **1** (*pop.*) Hermafrodit. **2** (*peior. sau glum.*) Băiat căruia îi place mai mult compania fetelor; băiat care are apucături de fată. • pl. *-ăi.* /***fată*** + *-ălău*.

fătătoáre *adj., s.f.* **1** *adj.* (*despre femelele animalelor mamifere*) Care este aptă să fete. **2** *s.f.* (*reg.*) Organ genital al unor femele. **3** *s.f.* (*pop.*) Loc unde fată animalele. **4** *s.f.* Oaie care are peste doi ani. • pl. *-oare,* (*pop.*) *-ori.* /***făta*** + *-ătoare*.

fătói *s.n.* (*fam., peior.*) **1** Aug. al lui *fată*. **2** Fată voinică (şi înaltă), cu trăsături ca ale unui bărbat. • pl. *-oaie.* /***fată*** + *-oi*.

fătúcă *s.f.* (*pop.; fam.*) Fetiță (1). • pl. *-ci.* /***fată*** + *-ucă*.

fătúță *s.f.* (*pop.; fam.*) Fetiță (1). • pl. *-e.* /***fată*** + *-uță*.

fățáre *s.f.* **1** (*înv.*) Ipocrizie. **2** (*pop.*) Loc unde se treieră cerealele. **3** (*reg.*) Față de masă. • pl. *-ări.* /***față*** + *-ar*.

fățárnic, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este lipsit de sinceritate; fals, ipocrit. **2** (*despre manifestări, acțiuni etc. ale oamenilor*) Care exprimă, trădează ipocrizie, falsitate. • pl. *-ci, -ce.* /***fățare*** + *-nic*.

fățárí *vb. IV. refl.* (*înv.*) A se preface. • prez.ind. *-esc.* /***fățare*** + *-i*.

fățárie *s.f.* (*înv.*) Fățărnicie (1). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***fățări*** + *-ie*.

fățărít, -ă *adj.* (*înv.*) **1** Ipocrit. **2** Favorizat (la judecată). • pl. *-ți, -te.* /v. ***fățări***.

fățărnicéşte *adv.* (*înv.*) În mod fățarnic; ca un om fățarnic. • /***fățarnic*** + *-eşte*.

fățărnicí *vb. IV. refl.* (*înv.*) A se preface. • prez.ind. *-esc.* /***fățarnic*** + *-i*.

fățărnicíe *s.f.* **1** Lipsă de sinceritate (în purtări, atitudini etc.); falsitate, ipocrizie, perfidie, prefăcătorie, (*înv.*) fățărie. *A fost dovedită fățărnicia lui.* **2** Purtare, atitudine etc. care exprimă, trădează falsitate, ipocrizie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***fățarnic*** + *-ie*.

fățíş, -ă *adj., adv.* **1** *adj.* Care se face, se manifestă, se exprimă etc. direct, deschis, pe față. *Provocare fățişă.* **2** *adj.* Care este declarat, recunoscut, mărturisit. *Duşman fățiş al războiului.* **3** *adv.* Pe față, în fața tuturor, (în mod) public. *Duşmanii... îl urmează mişelește, fără a îndrăzni să-şi deie piept fățiş cu el* (C. NEGR.). • pl. *-i, -e.* /***față*** + *-iş*.

fățós, -oásă *adj.* (*pop.; despre oameni*) Care are față frumoasă; plăcut la înfățişare. • pl. *-oşi, -oase.* /***față*** + *-os*.

fățuí *vb. IV. tr.* **1** (*compl. indică suprafața unui obiect*) A netezi, a lustrui prin cioplire, frecare etc. ◆ Gener. A da un aspect frumos (suprafeței) unui lucru. ◆ A polei. **2** (*compl. indică tencuieli*) A netezi pe pereți, pe ziduri etc. **3** (*tăb.; compl. indică piei*) A curăța de impuritățile rămase după cenuşărit. **4** (*pop.; fam.; compl. indică oameni*) A pălmui. **5** Fig. (*pop.; fam.*) A lucra în grabă şi superficial. • prez.ind. *-iesc.* /***față*** + *-ui*.

fățuiálă *s.f.* **1** Fățuire. **2** Concr. Strat subțire de mortar, bine netezit, care formează fața unei tencuieli. **3** (*pop.; fam.*) Pălmuire; bătaie dată cuiva (peste față). **4** Fig. (*pop.; fam.*) Lucru făcut în grabă şi superficial. • pl. *-ieli.* /***fățui*** + *-eală*.

fățuíre *s.f.* Acțiunea de *a fățui* şi rezultatul ei; fățuială (1), fățuit[1]. • pl. *-i.* /v. ***fățui***.

fățuít[1] *s.n.* Fățuire. • /v. ***fățui***.

fățuít[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre obiecte*) Care are suprafața netezită, lustruită; ext. care are suprafața cu aspect frumos. **2** (*despre suprafața unei construcții*) Care are tencuiala netezită. • pl. *-ți, -te.* /v. ***fățui***.

fățuitór, -oáre *subst.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care fățuieşte. **2** *s.n.* Rindea specială pentru fățuirea şi îndreptarea scîndurilor sau a pieselor de lemn. **3** *s.f.* Unealtă de zidărie, cu care se întinde şi se netezeşte tencuiala aruncată cu mistria pe perete; drişcă. **4** *s.n.* (*tăb.*) Cuțit curbat, cu două mînere, folosit la fățuirea manuală a pieilor. • sil. *-țu-i-.* pl. *-ori, -oare.* /***fățui*** + *-tor*.

făurár[1] *s.m. invar.* (*pop.*) Februarie. • sil. *fă-u-.* /lat. ***febrarium*** = ***februarius, -ii***.

făurár[2] *s.m.* **1** (*înv., reg.*) Fierar (1). **2** Poet. Creator, făuritor. • sil. *fă-u-.* pl. *-i.* /***faur***[2] + *-ar*.

făurărie[1] *s.f.* (*înv., reg.*) Fierărie[1]. • sil. *fă-u-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***făurar***[2] + *-ie*.

făurărie[2] *s.f.* (*înv., reg.*) Colect. Obiecte sau piese din fier ori din alte metale. • sil. *fă-u-.* /***faur***[2] + *-ărie*.

făurí *vb. IV. tr.* **1** A crea, a face, a realiza. *A făurit un stat național unitar.* **2** A efectua, a executa, a înfăptui. *A făurit o lucrare durabilă.* **3** (*înv.; compl. indică metale*) A prelucra (prin forjare cu ciocanul). ◆ Ext. A fabrica. • sil. *fă-u-.* prez.ind. *-esc.* /***faur***[2] + *-i*.

făurire *s.f.* Acțiunea de *a făuri* şi rezultatul ei. • sil. *fă-u-.* pl. *-i.* /v. ***făuri***.

făurişte *s.f.* (*reg.*) Fierărie[1] (1). • sil. *fă-u-.* pl. *-i.* /***faur***[2] + *-işte*.

făuritór, -oáre *s.m., s.f.* **1** Persoană care creează, înfăptuieşte ceva; creator, înfăptuitor, realizator. *Făuritor al unui nou procedeu de irigare a pămîntului.* **2** Persoană care întemeiază, înființează, constituie ceva; fondator, întemeietor. *Făuritor de şcoală.* • sil. *fă-u-.* pl. *-ori, -oare.* /***făuri*** + *-tor*.

făzăníță *s.f.* (*ornit.*) Femela fazanului. • pl. *-e.* /***fazan*** + *-iță*.

febléțe *s.f.* **1** Slăbiciune, atracție pentru cineva sau ceva. **2** Ceea ce constituie obiectul febleței (1). *Nepotica a fost întotdeauna febleţea bunicului.* • /<fr. ***faiblesse***.

fébră *s.f.* **1** (*med.*) Temperatură ridicată a corpului uman peste temperatura fiziologică, considerată de 37° C, din cauza perturbării echilibrului dinamic dintre termoreglarea chimică (producția de căldură) şi termoreglarea fizică (pierderea de căldură), în unele boli; temperatură. **2** (*med.; urmat de determ. care arată felul*) Nume dat mai multor boli în care simptomul major este temperatura ridicată. <> *Febră musculară* = stare de oboseală generală, care apare în urma unor eforturi fizice mari. *Febră galbenă* = boală infecțioasă acută, febrilă, strict localizată şi endemoepidemică în unele regiuni tropicale din Africa şi America Centrală şi de Sud, cauzată de un arbovirus, transmisă omului prin diverse specii de diptere (înțepătura unui țînțar), caracterizată clinic prin afectare hepatică, frisoane, cefalee, stare generală alterată, tulburări digestive şi renale, sindrom hemoragic şi cu evoluție frecvent letală. *Febră recurentă* = boală infecțioasă acută, provocată de spirochet, care este transmisă omului prin păduchi, căpuşe etc. *Febră butonoasă* = boală infecțioasă febrilă şi exantematică, determinată de *Rickettsia conorii* şi transmisă prin căpuşe, ce debutează printr-un şancru de inoculare. *Febră aftoasă* v. aftoasă. *Febră cuartă* v. cuart. *Febră papataci* v. papataci. *Febră paratifoidă* v. paratifoidă. *Febră pernicioasă* v. pernicios. *Febră puerperală* v. puerperal. *Febră terță* v. terț. *Febră tifoidă* v. tifoid. *Febră vitulară* v. vitulară. **3** Fig. Emoție, neliniște, încordare (înainte sau în timpul producerii unui eveniment). *Febra examenelor.* • pl. (*pop.; fam.*) *-e.* /<lat. ***fĕbris, -is***, it. ***febbre***.

febri- Elem. de compunere „febră". • /<fr. ***fébri-***; cf. lat. *fĕbris, -is* „febră".

febricitá *vb. I. intr.* (*med.*) A avea febră (1). • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***fébriciter***.

febricitáte *s.f.* **1** (*med.*) Stare febrilă (1). **2** Fig. Entuziasm, căldură. • /<fr. ***fébricité***.

febrifúg, -ă *adj., s.n.* (*farm.*) (Substanță, medicament) care înlătură sau reduce febra (1); antipiretic, antitermic. • pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***fébrifuge***; engl. ***febrifuge***; cf. lat. *febrifugus* <*fĕbris, -is* „febră", *fugare* „a fugări, a alunga".

febrigén, -ă *adj.* (*med.*) Care produce febră (1). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***fébrigène***; cf. lat. *fĕbris, -is* „febră", gr. *γίγνομαι* „a lua naştere".

febril, -ă *adj.* **1** (*med.*) Care se manifestă prin febră (1); care este însoțit de febră. *Stare febrilă a bolnavului.* ◆ Ext. (*despre oameni*) Care are febră. *Copil febril.* **2** Fig. Care este agitat, încordat; care este intens, viu. *Activitate febrilă.* <> (*adv.*) *Mă privește febril.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***fébrile***, lat. ***febrilis, -e.***

febrilitáte *s.f.* (Stare de) încordare, înfrigurare; activitate intensă. • /<fr. ***fébrilité.***

február *s.m.* v. februarie.

februárie *s.m. invar.* A doua lună a anului, care urmează după ianuarie și care are 28 de zile în anii comuni și 29 de zile în anii bisecți; (*pop.*) faur[1], făurar[1]. • sil. *-bru-a-.* și (*înv.*) *február s.m.* /<lat. ***fĕbrŭarĭus, -ii.***

fecál, -ă *adj.* **1** Referitor la excremente. **2** *Materie* (sau *substanță*) *fecală* (*și subst. f. pl.*) = resturi ale digestiei, eliminate prin anus; excrement. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***fécal***; cf. lat. *faex, faecis* „reziduu".

fecaloíd, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* Care are aspect de fecale. **2** *s.n.* (*la pl.*) Vomisment amestecat cu mirosul și aspectul fecalelor. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***fécaloïde***; cf. lat. *faex, faecis* „reziduu", gr. *eîdos* „aspect".

fecalóm *s.n.* (*med.*) Conglomerat dur de materii fecale acumulate în intestine, în urma încetinirii tranzitului intestinal, care la palpare dă impresia de tumoare și care, uneori, poate antrena un sindrom ocluziv; scatom. • pl. *-oame.* /<fr. ***fécalom***; cf. lat. *faex, faecis* „reziduuri, resturi".

fecioáră *s.f.* **1** Fată care nu a avut relații sexuale complete (cu un bărbat); virgină. *Mi-e dragă o fecioară Frumoasă ca lumina acestei dimineți* (BOL.). <> (*pop.; adj.*) *Fată fecioară* = fată mare; fată de măritat. ◆ (*adj.*) Fig. Pură, castă, curată. *Lună, tu, stăpîn-a mării... Mii pustiuri scînteiază sub lumina ta, fecioară* (EMIN.). **2** Persoană plină de puritate. **3** *art.* (*bis.; cu val. de nm. pr.*; și *Fecioara Maria*) Maica Domnului Iisus Hristos, Născătoare de Dumnezeu, pururea Fecioară. <> *Sfînta Fecioară* v. sfînt. **4** *art.* (*astrol.; și nm. pr.*) Una dintre cele douăsprezece zodii ale anului, cuprinsă între 23 august și 20 septembrie, înaintea echinocțiului de toamnă. ◆ Unul dintre cele douăsprezece semne ale zodiacului, reprezentînd o fecioară cu un spic sau cu un snop în mînă, simbol al secerișului și al îndeminării manuale. ◆ Desen, simbol care reprezintă această zodie. ◆ Persoană născută în această zodie. • pl. *-e.* /lat. ****fētĭola*** sau ***fată*** + *-ioară.*

feciór *s.m.* **1** Fiu (1); băiat (considerat în raport cu părinții săi). <> (*înv., pop.*) *Fecior din flori* (sau *de izbelițe*) = copil nelegitim. (*înv., reg.*) *Fecior de babă* = *a*) copil crescut de mame sau de bunici; *b*) copil fără vlagă și prostănac. *Fecior de bani gata* v. ban. *Fecior de ghindă* (*fătat* sau *făcut în tindă*) v. ghindă. *Fecior de lele* v. lele. *Fecior vitreg* v. vitreg. **2** Bărbat tînăr neînsurat; flăcău. *Se adunaseră toți feciorii care urmau a se duce la regimentele lor* (SADOV.). **3** (*pop.*) *Fecior holtei* (sau *rămas, stătut, bătrîn*) = bărbat trecut de vîrsta căsătoriei și rămas neînsurat. *Fecior tomnatic* v. tomnatic. **4** Servitor în casele boierești; valet. <> *Fecior boieresc* = slujbaș pe moșia unui boier, care supraveghea munca la cîmp; vătaf, logofăt, isprăvnicel. **5** (*pop.*; și *fecior de împărat*) Vornicel la nuntă. **6** (*înv.*) *Fecior de boltă* = băiat de prăvălie. • pl. *-i.* și (*reg.*) *ficiór s.m.* /lat. ****fētĭolus.***

fecioráș *s.m.* Dim. al lui *fecior*; feciorel. • pl. *-i.* /***fecior*** + *-aș.*

feciorél *s.m.* Fecioraș. • pl. *-ei.* /***fecior*** + *-el.*

feciorélnic, -ă *adj.* **1** Care ține de fecioară, care se referă la fecioară. **2** Fig. Cast; inocent. • pl. *-ci, -ce.* /***fecioară*** + *-elnic.*

feciorésc[1], -eăscă *adj.* **1** Care aparține fecioarei (1), care se referă la fecioară; (ca) de fecioară. **2** Fig. Cast; inocent. • pl. *-ești.* /***fecioară*** + *-esc.*

feciorésc[2], -eăscă *adj., s.f.* **1** *adj.* Care aparține feciorului, care se referă la fecior; (ca) de fecior. **2** *s.f. art.* Nume dat mai multor dansuri populare bărbătești, în timpul cărora se execută figuri de virtuozitate. ◆ Melodie după care se execută aceste dansuri. • pl. *-ești.* /***fecior*** + *-esc.*

feciorește[1] *adv.* **1** Ca fecioarele (1). **2** În mod inocent. • /***fecioară*** + *-ește.*

feciorește[2] *adv.* Ca feciorii (2), în felul feciorilor. /***fecior*** + *-ește.*

feciorí *vb. IV. intr.* (*pop.*) **1** (*despre băieți*) A crește împreună. **2** (*despre tineri*) A trăi perioada în care este cast. • prez.ind. *-esc.* /***fecior*** + *-i.*

feciorícă *s.f.* **1** Dim. al lui *fecioară*. **2** (*bot.*) Plantă erbacee medicinală, cu tulpina tîrîtoare și cu florile galbene-verzui (*Herniaria glabra*). • pl. *-ele, -ici.* /***fecioară*** + *-ică.*

fecioríe[1] *s.f.* **1** Calitatea de a fi fecioară (1); virginitate. <> Expr. (*pop.*) *A strica fecioria* = a dezvirgina. **2** Fig. Puritate, castitate. • g.-d. *-iei.* /***fecioară*** + *-ie.*

fecioríe[2] *s.f.* **1** Timp cît cineva este fecior (2). **2** Etapă din viață petrecută ca fecior (2). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***fecior*** + *-ie.*

fecrăl *s.n.* (*tehn.*) Aliaj de fier, crom și aluminiu, cu rezistivitate mare. • /<fr. ***fécral.***

fecúlă *s.f.* (*ind. alim.*) Amidon extras din tuberculii de cartofi, din rădăcinile de manioc etc., folosit în alimentație. • acc. și ***féculă***. /<fr. ***fécule***, lat. ***faecŭla, -ae.***

feculént, -ă *adj.* **1** Care conține fecule. **2** Ext. Hrănitor. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***féculent.***

feculénță *s.f.* Calitate a unei substanțe de a fi feculentă. /<fr. ***féculence.***

feculerie *s.f.* (*ind. alim.*) Fabrică unde se obține fecule. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***féculerie.***

feculométru *s.n.* (*ind. alim.*) Instrument pentru determinarea calității feculei. Aparat pentru măsurarea procentului de fecule în tuberculii de cartofi. • pl. *-e.* /<fr. ***féculomètre.***

fecúnd, -ă *adj.* **1** Care este capabil de reproducere; care se înmulțește ușor și repede; prolific. *Animal fecund.* **2** (*despre pămînt, terenuri*) Care dă roade bogate, care produce mult; fertil, roditor. **3** Fig. (*despre imaginație, idei*) Bogat. **4** (*despre oameni*) Care creează, compune, scrie, produce mult și cu ușurință. ◆ Spec. (*despre scriitori*) Care publică mult. • pl. *-zi, -de.* /<fr. ***fécond***, lat. ***fēcundus, -a, -um.***

fecundá *vb. I. tr.* A provoca o fecundație, a face să procreeze. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***féconder***, lat. ***fecundare.***

fecundábil, -ă *adj.* Care poate fi fecundat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***fécondable.***

fecundáre *s.f.* Acțiunea de *a fecunda* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***fecunda.***

fecundát[1] *s.n.* Faptul de *a fecunda*. • /v. ***fecunda.***

fecundát[2], -ă *adj.* Care este apt să procreeze. • pl. *-ți, -te.* /v. ***fecunda.***

fecundatór, -oáre *adj.* Care este capabil de a fecunda. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***fécondateur.***

fecundáție *s.f.* (*biol.*) Proces de unire a gametului mascul cu gametul femel, în urma căruia se formează zigotul, care asigură un nou individ al speciei. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***fécondation.***

fecunditáte *s.f.* **1** (*biol.*) Capacitate a organismelor de a se reproduce și de a da descendenți (normal dezvoltați). **2** Capacitate a pămîntului, a unui teren de a produce roade (multe); fertilitate, rodnicie. **3** Fig. Capacitate de a crea, de a compune, de a scrie, de a produce mult și cu ușurință. ◆ Capacitate de a activa intens (pe planuri diferite). • /<fr. ***fécondité***, lat. ***fēcunditas, -atis.***

fedaín *s.m.* Luptător de gherilă palestinian. • pl. *-i.* /<fr. ***fedayin, feddayin*** <cuv. ar. „cel care își sacrifică viața în numele unei idei".

fedeléș *s.n.* **1** (*înv., pop.*) Butoiaș de forme diferite, în care țăranii își țin apa cînd lucrează la cîmp. <> Expr. (*adv.*) *A lega fedeleș* = a lega strîns și bine, pentru a nu scăpa. **2** (*reg.*) Petrecere la ginere acasă, în sîmbăta dinaintea nunții. **3** (*reg.*) Obicei al băieților și al fetelor de a se aduna sîmbăta seara ca să danseze. • acc. și *fédeleș*. pl. *-uri, -e.* /<magh. ***fedeles.***

féder *s.n.* (*tehn.*) Proeminență în lungul muchiei unei piese (de lemn), care intră în nitul corespunzător al altei piese, pentru a asigura o îmbinare perfectă. <> *Nut și feder* v. nut. • pl. *-e.* /<germ. ***Feder.***

federál, -ă *adj.* **1** (*despre state*) Care are structura unei federații, care se întemeiază pe sistemul de organizare în federație; federativ. <> *Cancelar federal* v. cancelar. **2** (*despre organe, legi etc.*) Care aparține unei federații, care se referă la o federație; federativ. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***fédéral.***

federalísm *s.n.* Concepție, acțiune politico-juridică pentru realizarea unei federații. • /<fr. ***fédéralisme.***

federalíst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al federalismului. **2** *adj.* Care aparține federalismului sau federaliștilor, care se referă la federalism sau la federaliști. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***fédéraliste.***

federalizá *vb. I.* **1** *refl.* (*despre state*) A se constitui într-o federație. **2** *tr.* A introduce sistemul de organizare federală într-un stat. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***fédéraliser.***

federalizáre *s.f.* **1** Reuniune a mai multor state într-o federație. **2** Introducere a sistemului de organizare federală într-un stat. • pl. *-ări.* /v. ***federaliza.***

federát *s.m.* (*ist.; de obicei la pl.*) **1** (*în antic.*) Persoană care făcea parte din populațiile așezate la granițele Imperiului Roman și care, în schimbul unor avantaje materiale, se angajau să-i apere hotarele. **2** (*în timpul Revoluției Franceze din 1789-1794*) Delegat din provinciile franceze, venit la Paris, la sărbătoarea Federației (14 iulie). **3** (*în timpul Comunei din Paris*) Membru al gărzii naționale. • pl. *-ți.* /<lat. ***foedĕratus, -a, -um***, fr. ***fédéré.***

federatív, -ă *adj.* (*despre state, organe, legi etc.*) Federal. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***fédératif.***

federáție *s.f.* **1** Formă de organizare statală constînd în asocierea mai multor state autonome, cu organizare proprie, care au un guvern central și organe de stat comune. ◆ Stat cu astfel de organizare. **2** Asociație a unor organizații care urmăresc scopuri comune. **3** (*sport*) Organ care îndrumă și controlează activitatea dintr-o anumită ramură sportivă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***fédération***, lat. ***foederatio, -onis.***

fédervais *s.n.* Pulbere de steatit care se pune în mănuși (sau în pantofi și în ghete) pentru a fi îmbrăcate (sau încălțate) cu ușurință. • /<germ. ***Federweiss.***

fedeseniádă *s.f.* v. feseniadă.

féding *s.n.* v. fading.

fée *s.f.* Zînă. • pl. *fee.* /<fr. ***fée.***

feedback ['fidbɛk] *s.n.* **1** Retroacțiune care se manifestă la nivelul a diferite sisteme (tehnice, biologice, cibernetice etc.) pentru menținerea stabilității și a echilibrului lor față de influențe exterioare. **2** Ext. Întoarcere, revenire. • scris și *feed-back.* pl. *-uri.* /<engl. ***feedback.***

feeder *s.n.* v. fider.

feeling ['filiŋ] *s.n.* **1** Stare afectivă. **2** Presimțire, premoniție. **3** (*muz.*) Sensibilitate, simțire. • /<engl. ***feeling.***

feéric, -ă *adj.* Care are aspect sau caracter de feerie (1); minunat, încîntător. *Priveliște feerică.* • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***féerique.***

feeríe *s.f.* **1** Priveliște nespus de frumoasă, încîntătoare. ◆ Ceea ce este nespus de frumos, de încîntător. **2** Spectacol care îmbină textul poetic cu muzica și dansul, într-un decor fantastic, cu personaje supranaturale, a căror costumație este plină de fantezie și de culoare. • sil. *fe-e-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***féerie.***

feidj *s.n.* (*geomorf.*) Depresiune alungită, modelată prin acțiunea vîntului între dune, care au fundul nisipos. • /<fr. ***feidj*** <cuv. ar.

fel *s.n.* **1** (*de obicei urmat de determ. introduse prin prep. „de"*) Mod, manieră de a fi, de a exista sau de a acționa. *Are un alt fel de viață decît cel obișnuit.* ◆ Ext. Varietate, gen, sort (dintr-un produs). *Cultivă diferite feluri de flori.* <> Loc.adj. *Fel de fel* sau *de tot felul* = diferit, felurit, variat. *Nici un fel de...* = deloc. *N-are nici un fel de căpătîi. Fel de fel de...* v. de. <> Loc. adv. *La fel* = deopotrivă, asemenea, întocmai. *Defel* = deloc. (*înv., pop.*) *De felul felului* = deloc. *Fel și chip de...* v. chip. (*În* sau *cu*) *fel și chip* (sau *chipuri*) v. chip. <> Expr. *De felul meu* (sau *tău, său etc.*) = *a*) din fire; ca temperament; *b*) din punctul de vedere al originii; *c*) de profesie, de meserie. *De fel din...* = de origine, de neam, de loc. *În felul lui* = într-un mod propriu, original lui. *Un fel de...* = un lucru asemănător cu..., ceva care vrea să fie... (sau să pară...). *Trăiește la marginea satului, spre baltă, într-un fel de coșar pentru vite* (STANCU). *A face cuiva felul* = *a*) a omorî, a nimici pe cineva; *b*) a cauza cuiva un rău; *c*) (*pop.; fam.*) a dezvirgina. *În ce fel?* = cum să procedez? (*pop.; fam.*) *A-și face felul* = *a*) a-și face cheful, pofta, mendrele; *b*) a se sinucide. (*înv.*) *A se alege* (sau *a se vedea*) *la un* (ori *într-un*) *fel* (sau *altul*) = a se clarifica. *Cum și în ce chip* sau *cum și ce fel* v. cum. *A-și face* (sau *a intra la*) *(fel de fel de) gînduri* v. gînd. **2** Categorie; clasă; specie. *Ce fel de animal este și acesta?* **3** Soi, teapă. *Avea doar prieteni de felul lui.* **4** Caracter, factură, natură. *Este o compoziție de un fel aparte.* **5** Sortiment de mîncare sau de băutură. *Gustau numai din felurile rînduite festinurilor regești* (CE. PETR.). <> *Felul întîi* v. întîi. **6** Obicei, datină, tradiție. *Precum e felul din*

bătrîni, La orice chef între români, El a-nchinat (ISP.). **7** (*reg.*) Chef, poftă. • pl. *-uri.* /<magh. ***féle.***

felăh *s.m.* (*în opoz. cu „beduin”*) Țăran stabil (în țările de limbă arabă, în special în Egipt). • pl. *-i.* /<fr. ***fellah*** <ar. *fallah* „lucrător”.

felăție *s.f.* Excitație bucală a organelor sexuale ale bărbatului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***fellation***; cf. lat. *fellare* „a suge”.

félcer, -ă *s.m., s.f.* **1** Persoană cu pregătire medicală medie, care asistă pe medic; agent sanitar. **2** (*înv.*) Medic la sat. • pl. *-i, -e.* /<germ. ***Feldscher***, magh. ***felcser***, rus. ***фельдшер.***

félceriță *s.f.* Femeie cu pregătire medicală medie, care asistă pe medic. • acc. și *felceriță.* pl. *-e.* ***/felcer*** + ***-iță.***

félderă *s.f.* v. ferdelă.

feldmareșál *s.m.* (*milit.*) Cel mai înalt grad militar în armatele (de uscat ale) unor state (Germania, Rusia, Anglia etc.). ◆ Persoană care poartă acest grad. • pl. *-i.* /<germ. ***Feldmarschall***, fr. ***feld-maréchal***, rus. ***фельдмаршал.***

féldspat *s.m.* (*mineral.*) Nume generic dat unor minerale din clasa aluminosilicaților alcalini sau alcalino-pămîntoși, foarte răspîndite în scoarța terestră, transparente, incolore sau divers colorate, cu luciu sticlos, care sînt folosite în industria ceramică, în industria sticlei etc.; mineral din această clasă. • pl. *-ți.* /<germ. ***Feldspat***, fr. ***feldspath.***

feldspátic, -ă *adj.* Care conține feldspat; de natura feldspatului. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***feldspathique.***

feldspatizáre *s.f.* Formare de feldspați prin acțiunea metamorfică a magmei eruptive asupra rocilor. • pl. *-ări.* /după fr. ***feldspathisation.***

feldspatoíd *s.m.* (*mineral.*) Mineral care are compoziția asemănătoare cu cea a feldspatului. • pl. *-izi* /<fr. ***feldspathoïde.***

féldvebăl *s.m.* (*milit.*) Plutonier în armata germană. • acc. și *feldvébăl.* scris și *feldwebel.* pl. *-i.* /<germ. ***Feldwebel.***

féle *s.f.* (*reg.*) **1** Măsură de capacitate pentru lichide, egală cu circa trei sferturi de litru. **2** Ext. Conținutul unui vas avînd această măsură. • pl. *-e.* /<magh. ***felé.***

felégă *s.f.* (*reg.*) **1** Cîrpă folosită ca broboadă sau ca legătură. **2** Ștergar de perete. **3** Zdrean̦tă. • pl. *-ge.* /cf. magh. *felghi* „zdrențe”.

felegeán *s.n.* (*înv.*) **1** Ceașcă (turcească) de cafea, fără toartă, care are un suport metalic. **2** Ext. Conținutul acestei cești. • pl. *-ene.* și *filigeân s.n.* /<tc. ***filcan.***

feléndreș *s.n.* (*înv.*) Sortiment de postav fin (de Flandra). • acc. și *felendréș.* /<germ. ***flăndrisch***, pol. ***felendysh.***

feleșág *s.n.* (*reg.*) **1** Fel de a fi, de a se manifesta; fire, caracter. **2** Obicei. • pl. *-uri.* și *feliușág, filiușág s.n.* /<magh. ***féleség*** „fel, gen, soi”.

feleștéu *s.n.* (*reg.*) Feleștioc (1). • pl. *-uri.* /cf. *feștelău.*

feleștióc *s.n.* (*reg.*) **1** Pămătuf cu care se unge osia căruței sau bocancii; (*reg.*) feleșteu, feștelău. **2** Mănunchi de busuioc cu care se aghezmuiește. **3** Fitil pentru opaiț, făcut dintr-o bucată de cîrpă. • pl. *-uri.* și *feleștóc s.n.* /cf. rom. *feleșteu, feștelău*, magh. *fest* „a vopsi”, „a colora”.

feleștóc *s.n.* v. feleștioc.

feliá *vb. I. tr.* (*compl. indică mai ales alimente*) A tăia în felii. • sil. *-li-a.* prez.ind. *-iez.* ***/felie*** + ***-a.***

feliát, -ă *adj.* (*mai ales despre alimente*) Care este tăiat în felii. *Pîine feliată.* • sil. *-li-at.* pl. *-ți, -te.* /v. ***felia.***

felíbru *s.m.* (*lit.*) Poet sau prozator provensal, care aparține grupării literare constituite de scriitorul F. Mistral, în Provence, cu scopul dezvoltării limbii, literaturii și tradițiilor provensale. • pl. *-i.* /<fr. ***félibre.***

felicacée *s.f.* (*bot.; la pl.*) Familie de criptogame vasculare avînd ca tip feriga; (*și la sg.*) plantă care face parte din această familie; filicală. • pl. *-cee.* și *fllicacée s.f.* /<fr. ***filicacées.***

felicitá *vb. I.* **1** *tr.* A adresa cuiva cuvinte de laudă și urări cu ocazia unui eveniment important, pentru un succes obținut etc. **2** *refl.* (*fam.; despre oameni*) A se socoti mulțumit, satisfăcut, fericit pentru rezultatul obținut, pentru atitudinea avută etc. • prez.ind. *felícit.* și (*înv.*) *fericitá vb. I.* /<fr. ***féliciter***, lat. ***felicitare.***

felicitáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a felicita* și rezultatul ei. **2** Concr. Ilustrată (special imprimată) prin care cineva este felicitat. • pl. *-ări.* /v. ***felicita.***

felídă *s.f.* (*zool.; la pl.*) Familie de mamifere carnivore, care au corpul mlădios, capul rotund, gîtul scurt, coada lungă și ghearele de obicei retractile (*Felidae*); (*și la sg.*) animal care face parte din această familie; felină (1). • pl. *-e.* /<fr. ***félidés*** <lat. *fēlis, -is* „pisică”.

felíe *s.f.* **1** Bucată (cu suprafața plană) tăiată dintr-un întreg, de obicei dintr-un aliment. **2** (*geol.*) Porțiune dintr-un zăcămînt de minerale, limitat de două planuri paralele, în care se execută lucrări miniere. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<ngr. ***φελί.***

feliére *s.f.* Acțiunea de *a felia* și rezultatul ei. • sil. *-li-e-.* pl. *-i.* /v. ***felia.***

felín, -ă *s.f., adj.* **1** *s.f.* (*zool.*) Felidă. **2** *adj.* (*zool.*) Care aparține felinelor (1), care se referă la feline (1); ca de felină (1). **3** *adj.* Fig. Grațios, suplu. *Mers felin.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***félin.***

felinár *s.n.* **1** Corp de iluminat, portativ sau fix, cu pereți transparenți sau translucizi, de formă prismatică, cilindrică etc., care conține o sursă de lumină (lampă cu petrol, bec, lumînare etc.); (*înv.*) fanar. **2** Pată albă, mare, pe fruntea cabalinelor și a taurinelor, care se întinde pe părțile laterale ale feței. **3** Compus: (*bot.*) *felinarul-furnicii* = floare de păpădie în stadiul de fructificație (*Taraxacum officinale*). • pl. *-e.* /cf. tc. *fener.*

felinitáte *s.f.* Grație, suplețe (în mișcări). • /<fr. ***félinité.***

felioáră *s.f.* Dim. al lui *felie*; feliuță. • pl. *-oare.* ***/felie*** + ***-oară.***

feliuríme *s.f.* v. felurime.

feliurít, -ă *adj.* v. felurit.

feliușág *s.n.* v. feleșag.

feliúță *s.f.* Felioară. • sil. *-li-u-.* pl. *-e.* ***/felie*** + ***-uță.***

fellinián, -ă *adj.* Care aparține creației lui Federico Fellini, care se referă la creația lui) Federico Fellini. ◆ Care este în maniera creațiilor lui Federico Fellini. • pl. *-ieni, -iene.* /nm. pr. (regizor italian de film) *Federico* ***Fellini*** + ***-ian.***

fellow ['feləu] *s.m.* Membru al unei corporații, în universitățile engleze. • /<engl. ***fellow.***

felo- Elem. de compunere „suber”, „plută”. /<fr. ***phello-***; cf. gr. *φελλός* „plută”.

felocárp, -ă *adj.* (*bot.*) Care are fructe suberoase. • pl. *-i, -e.* /<gr. ***φελλός*** „plută”, ***καρπός*** „fruct”.

felodérm *s.n.* (*bot.*) Țesut vegetal din care se formează scoarța secundară. • /<fr. ***phelloderme***; cf. gr. *φελλός* „plută”, *δέρμα* „scoarță”.

felogén *s.n.* (*bot.*) Țesut vegetal care produce suberul și felodermul. • /<fr. ***phellogène***; cf. gr. *φελλός* „plută”, *γίγνομαι* „a lua naștere”.

felón, -ă *adj.* (*bis.*) Veșmînt preoțesc brodat sau țesut în fir, în formă de pelerină scurtă (cu o mică deschizătură la gît), pe care preotul îl îmbracă peste celelalte veșminte, cînd oficiază slujba; sfîtă. • pl. *-oane.* /<slav. ***фелонь.***

feloníe *s.f.* **1** (*în Ev. Med.*) Act de neloialitate, de trădare, de care se făcea vinovat vasalul față de suzeranul său. **2** Gener. Trădare, infidelitate. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***félonie***, it. ***fellonia.***

felúcă *s.f.* (*mar.*) Navă mică și îngustă, echipată cu vele și rame, folosită în Marea Mediterană. • pl. *-ci.* /<it. ***feluca***, fr. ***félouque***, sp. ***faluca*** <ar. *harraka* „corabie”.

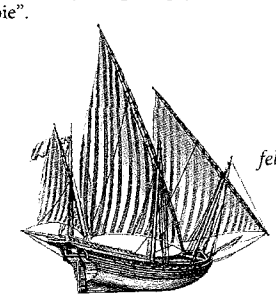

felucă

feluri *vb. IV. refl.* (*înv.*) A se diferența, a varia. • prez. ind. *-esc.* /de la ***feluri***, pl. lui *fel.*

feluríme *s.f.* Varietate, diversitate (de obiecte, fenomene, ființe etc.). *Între mii de dobitoace, o, ce multă felurime!* (CON.). ◇ Loc.adv. (*înv.*) *În felurimi* sau *pe felurime* = în diferite feluri. • pl. *-i.* și (*înv., reg.*) *feliuríme s.f.* ***/feluri***, pl. lui *fel* + ***-ime.***

felurít, -ă *adj.* **1** Variat, deosebit (de altceva). *Un sortiment felurit de mărfuri.* **2** Amestecat, eterogen. *Elemente felurite.* **3** Divers, diferit, pestriț. *Un public felurit.* • pl. *-ți, -te.* și (*reg.*) *feliurít, -ă adj.* /v. ***feluri.***

femeie *s.f.* **1** Persoană adultă de sex feminin. ◇ *Luna femeilor* v. lună. *Femeie de serviciu* v. serviciu. *Femeie la toate* v. tot. ◇ Expr. *A conduce o femeie la altar* v. altar. *A avea o femeie* v. avea. *Femeie cu burduful la gură* v. burduf. *Capiu de femei* v. capiu. *A scoate coasta de drac (din femeie)* v. coastă. *Iușcă de femeie* v. iușcă. *Femeie de lume* v. lume. *Un mal de femeie* v. mal. **2** Persoană de sex feminin căsătorită. **3** (*pop.; urmat de determ. în gen. sau de un adj. pron. pos.*) Soție, nevastă. **4** (*înv.*) Familie. **5** (*înv.*) Femeia și copiii unei familii. **6** (*deprec.*) Epitet pentru un bărbat moliu și fricos. **7** (*peior.*) *Femeie de stradă* (sau *ușoară*) = prostituată. *Femeie galantă* v. galant. ◇ Expr. *A supune (o femeie) sub cineva* v. supune. • pl. *-ei.* g.-d. *-ii.* și (*pop.*) *fămeie*, (*înv.*) *foméie, fumeie s.f.* /lat. ***familia*** „familie”.

femeiésc, -iáscă *adj.* Feminin (1). ◇ *Parte(a) femeiască* v. parte. • pl. *-ești.* ***/femeie*** + ***-esc.***

femeiéște *adv.* Ca femeile, în felul femeilor; (*pop.*) muierește. • ***/femeie*** + ***-ește.***

femeiét *s.n.* Colect. (*înv.*) Mulțime de femei. • ***/femeie*** + ***-et.***

femeiúșcă *s.f.* **1** Dim. al lui *femeie*; femeiuță. **2** Femeie drăguță și vioaie; femeiuță. **3** (*peior.*) Femeie neserioasă. ◆ Ext. Prostituată. • pl. *-ști.* ***/femeie*** + ***-ușcă.***

femeiúță *s.f.* Femeiușcă. • pl. *-e.* ***/femeie*** + ***-uță.***

femél, -ă *adj., s.f.* **I** *adj.* **1** Care este de sex feminin. **2** (*bot.; despre flori*) Care este prevăzut cu pistil, fără stamine. **3** (*bot.; despre organe ale plantelor*) Care produce fructul. **II** *s.f.* **1** Animal de sex feminin. **2** (*peior.*) Femeie senzuală. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***femelle***, lat. ***fēmella, -ae*** „femeie tînără”.

feminín, -ă *adj.* **1** Care aparține femeii, care se referă la femeie; femeiesc, (*pop.*) muieresc. ◇ *Eunucoidism feminin* v. eunucoidism. **2** (*gram.*) *Gen feminin* (*și subst. n.*) = gen gramatical care cuprinde numele de ființă de sex femeiesc și numele de lucruri care, prin tradiție sau prin analogie cu primele, sînt socotite de același sex. *Substantiv feminin* = substantiv care are forma atribuită în gramatică numelor care denumesc ființe de sex femeiesc. **3** (*vers.; despre rime*) Care rimează pe penultima silabă neaccentuată. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***féminin***, lat. ***fēmĭnīnus, -a, -um.***

feminísm *s.n.* **1** Mișcare socială care susține egalitatea în drepturi a femeii cu bărbatul în toate domeniile de activitate. **2** Doctrină care militează pentru emanciparea femeii și extinderea drepturilor ei. **3** (*med.*) Stare patologică la bărbat, caracterizată prin dezvoltarea trăsăturilor sexuale feminine. • /<fr. ***féminisme***, rus. ***феминизм.***

feminíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care susține și apără drepturile femeii. *Literatură feministă.* • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***féministe.***

feminitáte *s.f.* Totalitatea însușirilor, trăsăturilor care alcătuiesc specificul caracterului feminin. • /<fr. ***féminité.***

feminizá *vb. I. tr., refl.* **1** A da sau a căpăta însușiri feminine. **2** A (se) accentua feminitatea cuiva. • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***féminiser.***

feminizáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *feminiza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***feminiza.***

feminizát, -ă *adj.* **1** Care a dobîndit trăsături feminine. **2** Căruia i s-au accentuat trăsăturile feminine. • pl. *-ți, -te.* /v. ***feminiza.***

femto- Elem. de compunere ce indică a milioana parte dintr-o miliardime (10^{-15}). • /<fr. ***femto-***; cuv. dan.

femtosecúndă *s.f.* A mia bilioana parte dintr-o secundă. • pl. *-e.* ***/femto-*** + ***secundă.***

femúr *s.n.* (*anat.*) Os lung, care formează scheletul coapsei, de la genunchi pînă la șold. • pl. *-uri.* /<fr. ***fémur*** <lat. *fēmur, -oris* „coapsă”.

femurál, -ă *adj.* Care aparține femurului, care se referă la femur. ◇ *Col femural* v. col. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***fémoral***, după *femur.*

fen *s.m.* **1** Veche unitate de măsură chinezească pentru suprafețe, egală cu 61,44 m^2. **2** (*fin.*) Monedă divizionară chinezească, egală cu a suta parte dintr-un yuan. • pl. *-i.* /<fr. ***fen.***

fenacetínă *s.f.* (*farm.*) Preparat medical (antivirotic și analgezic). • pl. *-e.* /<gr. ***φενάκη*** „fals”, lat. ***ācētum*** „oțet”.

fenacód *s.m.* (*paleon.*) Mamifer fosil, de mărimea unui cîine, strămoș al erbivorelor imparicopitate (*Phenacodus*). • pl. *-zi.* /<lat. șt. ***Phenacodus.***

fenantrén *s.n.* (*chim.*) Hidrocarbură aromatică, polinucleară, cristalină, incoloră, existentă în gudroanele cărbunilor de pămînt, care este folosită în

industria coloranților, a produselor cosmetice etc. • /<fr. ***phénanthrène***.

fenát *s.m.* (*chim.*) Fenolat. • pl. *-ți.* /<fr. ***phénate***.

fenazónă *s.f.* (*farm.*) Antipirină. • pl. *-e.* /<fr. ***phénazone***.

fenéc *s.m.* (*zool.*) Animal carnivor din Sahara, asemănător cu vulpea, care are urechile mari și blana de culoarea nisipului (*Fennecus zerda*); vulpea deșertului. • pl. *-ci.* /<fr. ***fennec*** <cuv. ar.

fenéstra *s.f.* (*anat.*) Deschidere în peretele medial al urechii interne. • /<lat. ***fenestra***.

fenestrát, -ă *adj.* (*biol.*; *despre unele organe*) Care este prevăzut cu numeroase perforații circulare. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***fenestré***.

fenestrație *s.f.* **1** (*arhit.*) Deschidere reală sau simulată într-un perete. **2** (*anat.*) Deschidere într-un perete osos. **3** (*chir.*) Crearea unei deschideri în peretele unei cavități osoase organice. ◆ Restr. Trepanație în vestibulul urechii interne, pentru restabilirea auzului, în caz de surditate provocată de leziuni ale urechii medii. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr., engl. ***fenestration***; cf. lat. *fĕnestra, -ae* „fereastră, deschizătură".

fenestrón *s.n.* (*tehn.*) Rotor al unui elicopter, în partea din spate a fuzelajului. • pl. *-oane.* /<fr. ***fenestron***.

fenián *s.m.* Membru al unei asociații revoluționare irlandeze (creată în sec. 19, în SUA), care milita pentru eliberarea Irlandei de sub dominația engleză. • sil. *-ni-an.* pl. *-ieni.* /<fr., engl. ***fenian*** <cuv. irlandez.

fenianísm *s.n.* Doctrină a fenienilor. • sil. *-ni-a-.* /<fr. ***fenianisme***.

fénic *adj.* (*chim.*) *Acid fenic* = fenol. • /<fr. ***phénique***.

feníce *s.m.* v. fenix.

fenicián, -ă *s.m., adj.* **1** *s.m.* (*la pl.*) Populație semitică, așezată pe coasta estică a Mării Mediterane, care a creat în milen. 3-1 î.Hr., în Fenicia, o civilizație evoluată; (*și la sg.*) persoană care făcea parte din populația de bază a Feniciei sau era originară de acolo. **2** *adj.* Care aparține Feniciei sau fenicienilor, care se referă la Fenicia sau la fenicieni; originar din Fenicia. ◆ (*subst. f.*) Limba din familia afro-asiatică, ramura semitică, vorbită de fenicieni, dispărută din sec. 2 î.Hr. în Asia și din sec. 4 d.Hr. în Africa, al cărei alfabet a fost preluat de greci și de romani. • sil. *-ci-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***phénicien***.

fenícul *s.m.* (*bot.*) Plantă erbacee din familia umbeliferelor, cu frunzele penate, cu florile mici, galbene, ale cărei semințe conțin un ulei eteric, folosit în farmacie și în alimentație (*Foeniculum vulgare*). • pl. *-i.* /<lat. ***Foeniculum*** *[vulgare]*, den. șt.

fenil *s.m.* (*chim.*) Radical organic monovalent, derivat din benzen prin îndepărtarea unui atom de hidrogen. • pl. *-i.* /<fr. ***phényle***.

fenilalanínă *s.f.* (*biochim.*) Aminoacid prezent în numeroase proteine naturale, care conține un nucleu benzenic. • /<fr. ***phénylalanine***.

fenilamínă *s.f.* (*chim.*) Anilină. • pl. *-e.* /<fr. ***phénylamine***.

fenilbutazónă *s.f.* (*farm.*) Derivat de pirazol, cu acțiune analgezică, antitermică și antiinflamatorie, care este folosit în reumatologie. • pl. *-e.* /<fr. ***phénylbutazone***.

fenilén *s.n.* (*chim.*) Radical organic bivalent, derivat din benzen prin îndepărtarea a doi atomi de hidrogen. • pl. *-e.* /<fr. ***phénylène***.

fenilhidrazínă *s.f.* (*chim.*) Bază toxică lichidă a nitrogenului, produsă artificial sub formă de ulei incolor, care reacționează cu aldehidele și cetonele, formînd compuși folosiți la identificarea zaharurilor. • /<fr. ***phénylhydrazine***, engl. ***phenylhydrazine***.

feniramín *s.n.* (*farm.*) Antihistaminic cu efecte sedative slabe. • pl. *-e.* /<engl. ***pheniramine*** *[maleate]*.

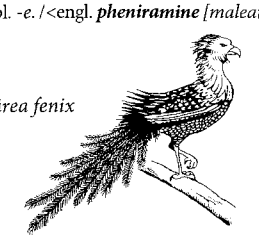

pasărea fenix

fénix *s.m.* **1** (*mit.*) *Pasărea fenix* = pasăre fabuloasă, de o frumusețe neasemuită, înzestrată cu longevitate extraordinară, despre care se credea că este unică pe lume și care, o dată la 500 de ani, cînd își simțea sfîrșitul aproape, se arunca în foc, renăscînd din propria cenușă, ca simbol al reînnoirii veșnice. **2** Fig. Om unic, de mare valoare. • scris și *phoenix*. și (*înv.*) *feníce s.m.* /<fr. ***phénix***, lat. ***phoenix, -icis***; cf. gr. *φοῖνιξ* „purpură".

feno- Elem. de compunere „apariție", „revenire". /<fr. ***phéno-***; cf. gr. *φαίνω* „a arăta, a apărea".

fenobarbităl *s.n.* (*farm.*) Tip de barbituric lent, administrat de obicei oral, ca anticonvulsivant. • pl. *-e.* /<fr. ***phénobarbital***, engl. ***phenobarbital***.

fenocópie *s.f.* (*genet.*) Modificare efemeră care imită fenotipul caracteristic unei mutații sub acțiunea unor factori inductori din mediu. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***phénocopie***, engl. ***phenocopy***; cf. gr. *φαίνω* „a arăta, a apărea", lat. *copia, -ae* „cantitate mare".

fenocristál *s.n.* (*geol.*) Rocă vulcanică, cristal de mari dimensiuni, vizibil cu ochiul liber, cu structură porfirică, care se găsește prins într-o masă fundamentală, microcristalină, criptocristalină sau hialină. • pl. *-e.* /<fr. ***phénocristal***.

fenofáză *s.f.* (*biol.*) Fază din ciclul vital al plantelor și animalelor, care este însoțită de modificări sezoniere și evolutive. • /<fr. ***phénophase***.

fenogenétică *s.f.* Ramură a geneticii care se ocupă cu studiul caracterelor ereditare în cursul dezvoltării ontogenetice a organismului. • /<fr. ***phénogénétique***.

fenogenéză *s.f.* (*biol.*) Proces de formare ontogenetică a caracterelor fenotipice, ca urmare a interacțiunii dintre ereditate și mediu. • /<fr. ***phénogenèse***.

fenól *s.m.* (*chim.*) **1** Compus organic, derivat din benzen prin înlocuirea unui atom de hidrogen cu un hidroxil, care se prezintă ca o substanță cristalizată, incoloră, toxică și caustică, folosită la fabricarea unor rășini sintetice, coloranți, tananți, erbicide, medicamente etc.; acid fenic. **2** (*la pl.*) Nume generic dat compușilor organici, hidroxilici, cu hidroxilul legat de un nucleu aromatic, care sînt folosiți în industria coloranților, a rășinilor sintetice, a medicamentelor etc. • pl. *-i.* /<fr. ***phénol***.

fenolát *s.m.* (*chim.*) Sare a fenolului cu metale alcaline, obținută prin dizolvarea fenolului în hidroxid alcalin. • pl. *-ți.* /<fr. ***phénolate***.

fenolázǎ *s.f.* (*biochim.*) Enzimă de tipul proteinelor, care acționează asupra fenolilor și aminelor aromatice. • pl. *-e.* /<fr. ***phénolase***.

fenolftaleínă *s.f.* (*chim.*) Colorant sintetic obținut din fenol, care este folosit ca indicator acid-bază. • /<fr. ***phénolphtaléine***.

fenólic, -ă *adj.* (*chim.*) Care conține fenoli; care ține de fenoli, care se referă la fenoli. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***phénolique***.

fenológ *s.m.* Specialist în fenologie. • pl. *-gi.* /de la ***fenologie***, prin derivare regresivă.

fenológic, -ă *adj.* Care aparține fenologiei, care se referă la fenologie. ◇ *Fază fenologică* v. fază. • pl. *-ci, -ce.* /***fenolog[ie]*** + *-ic*; cf. it. *fenologico*.

fenológie *s.f.* Ramură a biologiei care se ocupă cu studiul influenței factorilor meteorologici asupra dezvoltării plantelor, asupra vieții animalelor, păsărilor etc. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***phénologie***; cf. gr. *φαίνω* „a arăta, a apărea", *λόγος* „cuvînt; studiu".

fenolsteroízi *s.m. pl.* Grup de steroizi fenolici eliminați prin urină, care conțin hormoni estrogeni. • /<fr. ***phénolstéroïdes***.

fenoluríe *s.f.* (*med.*) Prezența fenolilor în urină. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***phenoluria***.

fenomén *s.n.* **1** Manifestare exterioară a esenței unui lucru, a unui proces etc., care este perceptibilă în mod nemijlocit; ceea ce este dat sau perceptibil nemijlocit. ◇ *Fenomen al naturii* = *a*) manifestare a unui element al naturii; *b*) ext. element al naturii. *Fenomen secundar* v. secundar. **2** Proces, transformare etc. din natură sau din societate. ◇ *Fenomen antropic* v. antropic. *Fenomen antropogen* v. antropogen. **3** Fapt (4). *Nerespectarea regulamentului școlar în această școală este un fenomen izolat.* **4** (*lingv.*) Fapt de limbă. *Palatalizarea este un fenomen specific graiului moldovenesc.* **5** Ființă sau lucru remarcabil, extraordinar, care surprinde prin calități deosebite, prin noutate etc. • pl. *-e.* /<fr. ***phénomène***.

fenomenál, -ă *adj.* **1** Care aparține fenomenelor, care se referă la fenomene; de natura fenomenelor. **2** Care are o însușire remarcabilă, extraordinară, provocînd uimire, surprindere; extraordinar. *Are o rezistență fenomenală la frig.* **3** Colosal, extraordinar, gigantic, formidabil. *A avut un noroc fenomenal.* **4** Cumplit, groaznic, infernal. *A fost o vijelie fenomenală.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***phénoménal***.

fenomenalísm *s.n.* (*filos.*) Concepție filosofică după care omul poate cunoaște numai latura exterioară, aparentă a fenomenelor, a proceselor, a lucrurilor etc., nu și esența lor. • /<fr. ***phénoménalisme***, germ. ***Phänomenalismus***, rus. ***феноменализм***.

fenomenalíst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f., adj.* (Persoană) care susține fenomenalismul, care aderă la fenomenalism. **2** *adj.* (*despre concepții, doctrine*) Care este bazat pe fenomenalism. • pl. *-iști, -iste.* ***/fenomenal[ism]*** + *-ist*.

fenomenalitáte *s.f.* Faptul de a fi fenomenal. • /<fr. ***phénoménalité***.

fenomenológ, -ă *s.m., s.f.* Adept al fenomenologiei. • pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***phénoménologue***.

fenomenológic, -ă *adj.* **1** Care aparține fenomenologiei, care se referă la fenomenologie; care se bazează pe fenomenologie. **2** (*despre cercetări, studii etc.*) Care se limitează la descrierea fenomenelor; care se referă la fenomene. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***phénoménologique***.

fenomenológie *s.f.* **1** (*filos.*) Doctrină filosofică idealistă, care se ocupă cu studiul fenomenelor conștiinței prin prisma orientării și conținutului lor, făcînd abstracție de omul real, de activitatea lui psihică și de mediul social. **2** (*filos.*; *la Hegel*) Teorie care afirmă primatul conștiinței asupra existenței și care descrie, în mod rațional, procesul dezvoltării conștiinței. **3** Studiu descriptiv al unui ansamblu de fenomene. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***phénoménologie***.

fenoplást *s.n.* v. fenoplastă.

fenoplástă *s.f.* (*chim.*; *mai ales la pl.*) Produs de condensare macromoleculară al fenolilor și omologilor cu formaldehide sau alte aldehide, folosit în industria lacurilor, a obiectelor de uz industrial și casnic; rășină fenolică. • pl. *-e.* și ***fenoplást*** *s.n.* /<fr. ***phénoplaste***.

fenotiazínă *s.f.* (*farm.*) Medicament pe bază de sulf, cu aspect de pulbere de culoare galbenă-verzuie, folosit în tratamentul strongilozei la animale. • sil. *-ti-a-.* pl. *-e.* /<fr. ***phénotiazine***.

fenotíp *s.n.* (*genet.*) **1** Ansamblu de însușiri și de caractere aparente fizice, biochimice și fiziologice, care se manifestă în mod vizibil la un individ și care este determinat de baza ereditară și de condițiile de mediu. **2** Expresia unei singure gene sau a unei perechi de gene. • /<fr. ***phénotype***, engl. ***phenotype***; cf. gr. *φαίνω* „a arăta, a apărea", *τύπος* „model, tip".

fenotípic, -ă *adj.* Care aparține fenotipului, care se referă la fenotip. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***phénotypique***.

fentă *vb. I. tr.* **1** (*sport*) A deruta adversarul prin fente. **2** Ext. (*fam.*) A înșela, a minți. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***feinter***.

féntă[1] *s.f.* (*sport*) Mișcare sau complex de mișcări executate rapid, prin care se urmărește inducerea în eroare a adversarului și obținerea unui avantaj asupra acestuia. • pl. *-e.* /<fr. ***feinte***.

féntă[2] *s.f.* v. fantă.

feo- Elem. de compunere „brun", „întunecat". • /<fr. ***phéo-***; cf. gr. *φαιός*.

feocróm, -ă *adj.* Care are afinitate pentru sărurile de crom. • sil. *fe-o-.* pl. *-i, -e.* ***/feo-*** + ***crom***.

feocromocít *s.n.* (*biol.*) Celulă cromafină. • sil. *fe-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***phéochromocyte***.

feodál, -ă *s.m., adj.* v. feudal.

feoficée *s.f.* (*bot.*; *la pl.*) Clasă de alge marine care conțin un pigment brun, mascînd clorofila (*Phaeophyceae*); (*și la sg.*) algă care face parte din această clasă; algă brună. • sil. *fe-o-.* pl. *-cee.* /<fr. ***phéophycées***.

feofíl, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* (*despre plante*) Care are frunzele de culoare brună. **2** *s.n.* Pigment brun, caracteristic feoficeelor. • sil. *fe-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***phéophylle***.

feoplást *s.n.* (*bot.*) Cromatofor al algelor brune. • sil. *fe-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***phéoplaste***.

feospór *s.m.* (*bot.*; *la algele brune*) Spor clorofilian, înotător și fotosensibil. • sil. *fe-o-.* pl. *-i.* /<fr. ***phéospore***.

fer *s.n.* v. fier.

feraluminiu *s.n.* v. feroaluminiu.

ferăt *s.m.* (*chim.*) Sare a acidului feric. • pl. *-ți.* /<fr. ***ferrate***.

ferátă *adj. Cale ferată* = sistem de transport terestru, destinat circulației vehiculelor, prin rulare, pe două

șine din oțel laminat profilat sau pe cabluri; cale de comunicație destinată vehiculelor feroviare. *Cale ferată de centură* v. centură. *Nod de cale ferată* v. nod. *Pat de cale ferată* v. pat. *Semnal de cale ferată* v. semnal. • pl. *-e.* /<fr. *[voie] ferrée.*

ferăstrăș *s.m.* (*ornit.*) Pasăre din ordinul anseriformelor, cu corpul lung și zvelt, cu ciocul prevăzut cu dinți cornoși (ca un fierăstrău) și terminat cu un cârlig (*Mergus merganser*). • pl. *-i.* /***ferăstrău*** + *-aș.*

ferăstrău *s.n.* v. fierăstrău.

ferăstruie *s.f.* v. ferestruie.

férber *s.n.* (*înv.*) Numele unui joc de cărți. • pl. *-e.* /<germ. ***Färbel.***

fércheș, -ă *adj.* (*pop.*; *fam.*; *despre oameni*) Care este îngrijit (și elegant). • pl. *-i, -e.* /cf. magh. *fehérke, fejérke* „alb, frumos".

ferchezui *vb. IV.* (*pop.*; *fam.*) **1** *tr., refl.* (*despre oameni*) A da sau a căpăta un aspect îngrijit. **2** *tr., refl.* (*despre oameni*) A (se) îmbrăca îngrijit (și elegant). **3** *tr.* Fig. A bate (pe cineva). • prez.ind. *-iesc.* /de la ***fercheș.***

ferchezuială *s.f* (*pop.*; *fam.*) Faptul de *a (se) ferchezui.* • pl. *-ieli.* /***ferchezui*** + *-eală.*

ferchezuíre *s.f.* Acțiunea de *a (se) ferchezui* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***ferchezui.***

ferchezuít, -ă *adj.* (*pop.*; *fam.*; *despre oameni*) **1** Care are un aspect îngrijit. **2** Care se îmbracă îngrijit (și elegant). • pl. *-ți, -te.* /v. ***ferchezui.***

férdelă *s.f.* (*reg.*) **1** Măsură de capacitate pentru cereale, egală cu circa 20 l. **2** Conținutul acestei măsuri. • pl. *-e.* și *félderă s.f.* /<sâs. ***fyrdel.***

férdu *s.m. invar.* v. tverdu.

fereálă *s.f.* **1** Faptul de *a (se) feri.* **2** Pază, precauție, circumspecție. *Despre coana Liza se vorbește cu fereală în mahala* (PAS). **3** Loc unde cineva este ferit de primejdii; adăpost. • pl. *-eli.* /***feri*** + *-eală.*

fereástră *s.f.* **1** Deschidere cu formă regulată în peretele exterior al unei încăperi, al unui vehicul etc., pentru a permite iluminarea și aerisirea lor. <> *Fereastră falsă* v. fals. *Fereastră oarbă* v. orb. **2** Dispozitiv format dintr-un cadru fix și din cercevele (în care se fixează geamul), montat în fereastră; ansamblu format din fereastră, din acest dispozitiv și din geamul fixat în cercevele. <> *Golul ferestrei* v. gol. *Pui de fereastră* v. pui. <> Expr. *A arunca* (sau *a azvârli, a zvârli*) *(cu) banii pe fereastră* = *a)* a fi risipitor; *b)* a cheltui banii pe lucruri nefolositoare și de proastă calitate. **3** Deschidere în peretele unui burlan dintr-o sondă petrolieră, pentru a săpa o gaură deviată. **4** Loc unde se intersectează un puț de mină cu o rampă. **5** (*fiz.*) Fantă. **6** Deschidere dreptunghiulară care limitează fluxul luminos ce trece spre film într-un aparat de proiecție cinematografică sau într-un aparat de luat vederi. **7** (*geol.*) *Fereastră tectonică* = apariție la suprafața pământului a unor formațiuni geologice mai noi între altele mai vechi, ca urmare a eroziunii. **8** (*inform.*) Zonă rectangulară pe un ecran de vizualizare, în care se înscriu informații. **9** (*astron.*) *Fereastră de lansare* = perioadă în care este posibilă sau favorabilă lansarea unei rachete spațiale. **10** Deschizătură circumscrisă într-o suprafață. <> (*med.*) *Fereastră ghipsată* = orificiu de dimensiuni variabile practicat la nivelul aparatului ghipsat. **11** Fig. (*fam.*) Oră liberă, intercalată între două ore de curs, în programul unui profesor, al unui student etc. • pl. *-estre.* /lat. **ferēstram* = ***fēnestra, -ae***; cf. și fr. *fenêtre.*

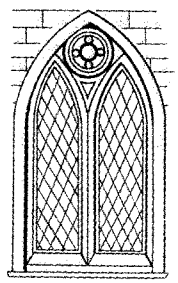

fereastră în stil gotic

ferecă *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică obiecte de lemn*) A acoperi, total sau parțial, cu metal, pentru a-i da rezistență și durabilitate. **2** *tr.* (*compl. indică obiecte de lemn*) A întări prin legături metalice. **3** *tr.* (*compl. indică obiecte de artă, mai ales icoane, cărți*) A îmbrăca cu plăci din metal prețios; a împodobi cu aur, argint sau pietre prețioase. **4** *tr.* (*compl. indică pietre de moară*) A zimți pentru a măcina mai bine. **5** *tr.* (*compl. indică oameni*) A lega cu fiare, cu lanțuri, în obezi (după ce a fost arestat sau condamnat); a încătușa. **6** *tr.* (*compl. indică uși, încăperi*) A zăvorî. **7** *tr.* (*compl. indică monede*) A zimți. **8** *refl.* (*despre oameni*) A se închide sau a se izola în casă (fără a mai vedea pe cineva). • prez.ind. *férec.* /lat. ***fabrĭcare,*** prin apropiere de *fier.*

ferecăre *s.f.* Acțiunea de *a (se) fereca* și rezultatul ei; ferecat[1], ferecătură (1). • pl. *-ări.* /v. ***fereca.***

ferecát[1] *s.n.* Ferecare. • /v. ***fereca.***

ferecát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre obiecte de lemn*) Care este acoperit, total sau parțial, cu metal, pentru a-i da rezistență și durabilitate. *Roți ferecate.* **2** (*despre obiecte de lemn*) Care este întărit prin legături metalice. *Car ferecat.* **3** (*despre obiecte de artă, mai ales despre icoane, cărți*) Care este îmbrăcat cu plăci din metal prețios; care este împodobit cu aur, argint sau pietre prețioase. **4** (*despre pietre de moară*) Care este zimțuit. **5** (*despre oameni*) Care este legat cu fiare, cu lanțuri, în obezi (după ce a fost arestat sau condamnat). **6** (*despre uși, încăperi*) Care a fost zăvorît. <> Expr. *Ferecat cu șapte peceți* v. pecete. **7** (*despre monede*) Care este prevăzut cu zimți. • pl. *-ți, -te.* /v. ***fereca.***

ferecătúră *s.f.* **1** Ferecare. **2** Concr. Legătură sau îmbrăcăminte de metal aplicată unui obiect de artă, unor cărți, icoane, pentru a le fereca. • pl. *-i.* /***fereca*** + *-ătură.*

feredéu *s.n.* (*reg.*) **1** Cadă pentru îmbăiat. **2** Local public pentru baie. **3** Stațiune balneară. **4** Fig. Bătaie (cumplită). • pl. *-eie.* /<magh. dial. ***feredő***; cf. magh. *fürdő.*

fereduí *vb. IV. tr.* (*reg.*) A îmbăia. • prez.ind. *-iesc.* /<magh. dial. ***feredni***; cf. magh. *fürdeni.*

fereduíre *s.f.* (*reg.*) Acțiunea de *a fereduí* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***fereduí.***

féregă *s.f.* v. ferigă.

feregeá[1] *s.f.* **1** Văl cu care femeile musulmane își acoperă fața. **2** Manta sau pelerină din stofă fină și subțire ori din mătase, purtată de boieri sau de soțiile lor peste îmbrăcămintea obișnuită. • pl. *-ele.* /<tc. ***ferece.***

feregeá[2] *s.f.* v. ferigea.

ferentár *s.m.* (*milit.*; *înv.*) Soldat din vechea pedestrime ușoară. • pl. *-i.* /<lat. ***ferentārius, -ii.***

ferestícă *s.f.* v. ferestrică.

ferestrău *s.n.* v. fierăstrău.

ferestréu *s.n.* v. fierăstrău.

ferestrícă *s.f.* (*înv.*) Ferestruică (1). • pl. *-ci.* și *ferestícă s.f.* /***fereastră*** + *-ică.*

ferestruí *vb. IV. tr.* A tăia ceva cu fierăstrăul. • prez. ind. *-iesc.* și (*reg.*) *ferestuí vb. IV.* /<magh. ***fürészelni,*** prin apropiere de *ferestrău.*

ferestruícă *s.f.* **1** Dim. al lui *fereastră*; ferestruie, (*înv.*) ferestrică. **2** Deschizătură mică, asemănătoare cu o fereastră. • pl. *-ci.* (*reg.*) *ferestúică s.f.* /***fereastră*** + *-uică.*

ferestrúie *s.f.* Ferestruică (1). • sil. *-tru-ie.* pl. *-ui.* și (*reg.*) *ferestúie, ferăstrúie s.f.* /***fereastră*** + *-uie.*

ferestruíre *s.f.* Acțiunea de *a ferestrui* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***ferestrui.***

ferestruít, -ă *adj.* Care a fost tăiat cu fierăstrăul. • pl. *-ți, -te.* /v. ***ferestrui.***

ferestuí *vb. IV.* v. ferestrui.

ferestúică *s.f.* v. ferestruică.

ferestúie *s.f.* v. ferestruie.

férfeliță *s.f.* v. ferfeniță.

ferfeniță *vb. I.* v. ferfeniți.

férfeniță *s.f.* **1** (*pop.*; *fam.*) Zdreanță. <> Loc.vb. *A (se) face* sau *a (se) rupe ferfeniță* = a (se) rupe complet, a (se) distruge. <> (*adv.*) În zdrențe; numai zdrențe. **2** (*reg.*) Pieliță fină care se desprinde de pe o rană. • pl. *-e.* și (*reg.*) *férfeliță s.f.* /cf. ucr. *ferfelica.*

ferfeniți *vb. IV. refl., tr.* A (se) zdrenți, a (se) sfîșia. • prez.ind. *-esc.* și *ferfeniță vb. I.* /***ferfeniță*** + *-i.*

ferfenițíre *s.f.* (*pop.*; *fam.*) Acțiunea de *a (se) ferfeniți* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***ferfeniți.***

ferfenițít[1] *s.n.* (*pop.*; *fam.*) Faptul de *a (se) ferfeniți.* /v. ***ferfeniți.***

ferfenițít[2]**, -ă** *adj.* (*pop.*; *fam.*; *despre materiale textile, obiecte de îmbrăcăminte etc.*) Care a fost sfîșiat în bucăți; zdrențuit; (*pop.*; *fam.*) ferfenițos (1). • pl. *-ți, -te.* /v. ***ferfeniți.***

ferfenițós, -oásă *adj.* (*pop.*; *fam.*) **1** (*despre materiale textile, obiecte de îmbrăcăminte etc.*) Ferfeniță[2]. **2** (*despre oameni*) Care este îmbrăcat cu haine ferfenițite, sărăcăcioase; zdrențăros. • pl. *-oși, -oase.* /***ferfeniță*** + *-os.*

feri[1]**-** Elem. de compunere „fier", „feruginos". • /<fr. ***ferri-***; cf. lat. *ferrum, -i* „fier".

ferí[2] *vb. IV.* **1** *tr., refl.* (*de obicei urmat de determ. introduse prin prep. „de"*) A (se) apăra, a (se) păzi de o primejdie, de un risc etc. *Se ferește de ghețuș.* <> Expr. (*tr. abs.*) *Doamne ferește* sau *ferească* (ori *ferit-a*) *Dumnezeu* (sau *Domnul, Sfîntul*)! = *a)* se spune pentru a invoca un sprijin, un ajutor în fața primejdiei sau pentru a exprima surprinderea, dezaprobarea, opoziția; *b)* (*afirm.*) foarte tare; *c)* (*mai ales neg.*) cu nici un preț. *A trăi ca Doamne ferește* = a trăi foarte rău. *Se ferește* (de ceva) *de-și scoate ochii* v. ochi. **2** *refl.* (*despre oameni*) A evita să fie văzut de cineva, să întîlnească pe cineva; a se ascunde. *Mă feresc s-o întîlnesc.* **3** *refl.* A evita, a ocoli; a se păzi. *Se ferește să stea în soare.* **4** *refl., tr.* A (se) da deoparte, a (se) trage înapoi (pentru a evita ceva). *S-a ferit repede într-o parte.* <> Expr. *A se feri în lături* v. latură. **5** *tr.* A ascunde. *Și-a ferit ochii pentru a nu se observa că a plîns.* **6** *tr.* A eschiva, a para. *Boxerul a ferit lovitura adversarului.* • prez.ind. *-esc.* /cf. magh. *félre.*

feribót *s.n.* (*mar.*) Navă special construită și amenajată pentru a putea transporta vehicule (locomotive, vagoane de cale ferată etc.) și oameni de pe un mal pe celălalt al unei ape. • pl. *-uri.* /<fr., engl. ***ferryboat.***

féric, -ă *adj.* (*despre substanțe*) Care are în compoziție fier trivalent. <> *Oxid feric* = pigment roșu de fier trivalent, care se găsește în natură sub formă de hematit și care este folosit în vopsele de ulei, la zugrăveli, în rășini sintetice etc. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***ferrique.***

fericăr *s.n.* (*mar.*) Mijloc de navigație (navă, ponton, șlep) destinat transportului de autovehicule. • pl. *-e.* /<engl. ***ferrycar.***

feríce *adj.invar., s.f.* **1** *adj.invar.* Poet. (*despre oameni*) Fericit (I). <> Expr. *Ferice de mine* (sau *de tine etc.*)! = ce fericit sînt (sau ești etc.)! **2** *s.f.* (*înv.*) Fericire (1). <> Expr. *A-l bate* (pe cineva) *fericea*, se spune despre sau unui om norocos. • /lat. ***fēlīcem.***

fericeá *s.f.* v. ferigea.

ferící *vb. IV.* **1** *tr., refl.* A face sau a deveni fericit. *Soarta l-a fericit.* **2** *tr.* A considera pe cineva fericit. **3** *refl.* (*fam.*; *despre oameni*) A se considera mulțumit, satisfăcut pentru cele făcute; a se felicita. *Se fericește pentru că a avut curajul să spună adevărul.* **4** *tr.* (*compl. indică oameni*) A felicita. **5** *tr.* (*înv.*; *compl. indică oameni*) A slăvi, a glorifica. *Fericim pe izvoditorii cărții românești* (D. GOL.). • prez.ind. *-esc.* /***ferice*** + *-i.*

fericianúră *s.f.* (*chim.*) Denumire veche a sărurilor care conțin anionul complex hexacianoferat. • sil. *-ci-a-.* pl. *-i.* /<fr. ***ferricyanure.***

fericínță *s.f* (*înv.*) Fericire (1). • pl. *-e.* /***ferici*** + *-ință.*

fericíre *s.f.* **1** Stare de mulțumire sufletească deplină; satisfacție totală; (*înv.*) ferice (2), fericință. *Iaca fericirea visată de mai înainte cum s-a împlinit* (CR.). <> Loc.adv. *Din fericire* = printr-un concurs de împrejurări favorabile. **2** Fig. Persoană, ființă, obiect care determină, aduce fericirea. *Fetița este fericirea părinților.* • pl. *-i.* /v. ***ferici.***

fericít, -ă *adj., s.m.* **I** *adj.* **1** (*despre oameni*) Care se află într-o stare de mulțumire sufletească deplină. *Ești fericită ca o zi cu soare* (D. BOT.). **2** Care aduce fericire, mulțumire; care este plin de bucurie. *A făcut o alegere fericită cînd s-a căsătorit.* **3** Care radiază fericire; radios, încîntat. *Față fericită.* **4** (*despre evenimente, împrejurări etc.*) Care este favorabil, potrivit, prielnic. **II** *s.m.* (*bis.*) Primul grad de sfințenie acordat cuiva de sinod sau de papă. • pl. *-ți, -te.* /v. ***ferici.***

fericitá *vb. I.* v. felicita.

fericitór, -oáre *adj.* Care produce fericire. • pl. *-ori, -oare.* /***ferici*** + *-tor.*

ferifér, -ă *adj.* (*despre pământ*) Care conține fier. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***ferrifère.***

férigă *s.f.* (*bot.*) **1** (*la pl.*) Nume dat mai multor specii de plante criptogame vasculare (erbacee), din familia polipodiaceelor, cu rizomul repent, lung și subțire sau gros și mare, cu frunzele întregi sau penate, pe spatele cărora se găsesc sporangi cu spori, care cresc în locuri stîncoase ori umede și umbroase; (*și la sg.*) plantă care face parte din fiecare dintre aceste specii. <> *Frunze de ferigă* v. frunză. **2** (*și ferigă-de-cîmp, ferigă împărătească, feriga ursului, ferigă voinicească*) Plantă erbacee din familia polipodiaceelor, cu rizomul puternic, repent, cu frunzele mari, avînd marginile răsucite, care crește prin poieni, pe coastele munților și în locuri umede (*Pteridium aquilinum*). **3** (*și ferigă-de-piatră*) Mică plantă erbacee din familia

polipodiaceelor, cu rizomul scurt, gros și foliat, din care pornește un fascicul de foi oblonge, lanceolate, care crește în locuri stîncoase sau umede (*Cystopteris fragilis*). **4** Spinarea-lupului (*Athyrium filix-femina*). **5** Compuse: *ferigă-mărunță* (sau *-sălbatică*) = strașnic (*Asplenium trichomanes*); *ferigă-albă* = aglică (*Filipendula vulgaris*). • acc. și *feríg*ă. pl. *-gi*. și (*reg.*) *féregă, fíricá s.f.* /lat. ***filícem***.

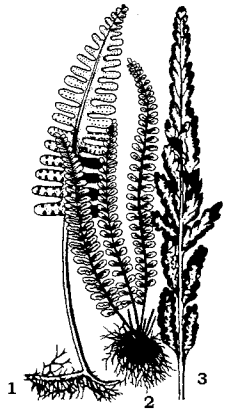

Ferigi

1. Feriguță (*Polypodium vulgare*).
2. Ferigă-mărunță (*Asplenium trichomanes*).
3. Ferigă-scorțișoară (*Osmunda cinnamomea*).

ferigeá *s.f.* (*bot.*) **1** (și *ferigea vărgată, ferigea vinătă*) Strașnic (*Asplenium trichomanes*). **2** Spinarea-lupului (*Athyrium filix-femina*). **3** Feriguță-dulce (*Polypodium vulgare*). **4** (și *ferigea albă*) Aglică (*Filipendula vulgaris*). • pl. *-ele*. și *feregeá, fericeá s.f.* /***ferigă*** + *-ea*.

ferigúță *s.f.* (*bot.*) **1** Dim. al lui *ferigă* (1). **2** *Feriguță-dulce* = plantă erbacee din familia polipodiaceelor, cu frunzele lanceolate, penatipartite, care crește pe stînci (*Polypodium vulgare*); ferigea (3). **3** (*reg.*) Vetrice (*Chrysanthemum vulgare*). • pl. *-e*. /***ferigă*** + *-uță*.

férii *s.f. pl.* (*înv., pop.; în legătură cu sărbători religioase importante*) Vacanță. • /<lat. ***fēriae, -arum***; cf. germ. *Ferien*.

ferimagnétic, -ă *adj.* Care ține de feromagnetism, care se referă la feromagnetism. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***ferrimagnetique***.

ferimagnetísm *s.n.* (*fiz.*) (Formă de) manifestare magnetică a feritelor. ◦ /<fr. ***ferrimagnetisme***.

ferín, -ă *adj.* **1** De fiară. **2** Bestial, crud. • pl. *-i, -e*. /<it. ***ferino***, lat. ***fērinus, -a, -um***.

feriprív, -ă *adj.* (*med.*) Care este provocat de lipsa de fier. *Leucemie feriprivă*. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***ferriprive***.

feríre *s.f.* Faptul de *a (se) feri*. • pl. *-i*. /v. ***feri***.

ferít[1] *s.m.* (*chim.*) Compus al oxidului fierului, în stare de oxidare trei, cu diferiți oxizi bazici. • pl. *-ți*. /<fr. ***ferrite***.

ferít[2]**, -ă** *adj.* **1** Care este pus la adăpost. **2** (*despre locuri, regiuni etc.*) Care este izolat, ascuns; care este puțin cunoscut. **3** (*despre ochi*) Care nu privește direct pe interlocutor; care are o căutătură piezișă. • pl. *-ți, -te*. /v. ***feri***.

ferítă *s.f.* (*chim.*) Compus al unor metale bivalente cu oxidul fierului în starea de oxidare trei, cu proprietăți magnetice superioare, care este folosit la fabricarea miezurilor magnetice ale unor dispozitive pentru telecomunicații sau ale unor dispozitive de memorie și de calcul logic în calculatoare, a magneților permanenți etc. • pl. *-e*. /<fr. ***ferrite***.

feritmă *s.f.* (*biochim.*) Moleculă proteică cu greutate moleculară mare, care permite stocarea tisulară a fierului, în special în splină, ficat, măduva osoasă. • pl. *-e*. /<fr. ***ferritine***, engl. ***ferrintin***; cf. lat. *ferrum, -i* „fier".

feritór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (*înv.*) **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care respectă legea, tradițiile etc. **2** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care se conformează unui ordin. **3** *s.m.* Persoană care păzește pe cineva sau ceva. **4** *s.m.* Ocrotitor. • pl. *-ori, -oare*. /***feri*** + *-tor*.

ferm, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este plin de siguranță și de hotărîre; care este decis, hotărît, inflexibil, intransigent. **2** (*despre manifestări, acțiuni etc. ale oamenilor*) Care denotă hotărîre, neezitare; care este categoric, neoscilant, răspicat, tranșant. *Convingere fermă*. <> (*adv.*) *Răspunde ferm chiar și întrebărilor grele*. **3** Care este fixat, hotărît, cert. *Dată fermă*. **4** (*despre tranzacții comerciale, comenzi etc.*) Care este stabilit în mod hotărît, la un preț determinat și la o dată anumită, asupra cărora nu se poate reveni. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***ferme***, lat. ***firmus***.

férmă[1] *s.f.* (*agron.*) **1** Exploatație agricolă cu profil vegetal, zootehnic sau mixt, compusă din terenuri, efective de animale, amenajări și dotări speciale, care servesc producției. **2** Subunitate agricolă administrativă în gestiune proprie. **3** *Fermă-etalon* (sau *-pilot*) = fermă model. • pl. *-e*. /<fr. ***ferme***.

férmă[2] *s.f.* (*constr.*) Ansamblu format din bare de lemn, de metal sau de beton armat, în formă de grindă cu zăbrele ori de arc, folosit pentru susținerea acoperișului unei construcții. • pl. *-e*. /<fr. ***ferme***.

fermecá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică oameni*) A încînta, a fascina; a ademeni, a atrage (prin însușiri deosebite, prin aspect, manifestări etc.). *Basmul ne fermeca pe toți ca un cîntec frumos* (SADOV.). **2** (*în basme și în superstiții; compl. indică ființe*) A vrăji, a descînta. • prez.ind. *fármec*. și (*pop.*) *fármăcá vb. I.* /***farmec*** + *-a*.

fermecáre *s.f.* Faptul de *a fermeca*. • pl. *-ări*. /v. ***fermeca***.

fermecát, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este plin de încîntare, de admirație; care este captivat, cucerit, fascinat, încîntat. **2** (*în basme și în superstiții; despre ființe*) Care este vrăjit, care se află sub puterea unei vrăji. **3** (*în basme și în superstiții*) Care determină o vrajă. *Baghetă fermecată*. • pl. *-ți, -te*. și (*pop.*) *fărmăcát, -ă adj.* /v. ***fermeca***.

fermecătór, -oáre *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care încîntă, farmecă; care este captivant, desfătător, încîntător, seducător. *Un spectacol fermecător*. **2** *adj.* Care este feeric, deosebit de frumos. *Peisaj fermecător*. **3** *adj.* (*despre oameni sau despre aspectul, manifestările etc. ale lor*) Care încîntă, atrage (prin însușiri deosebite). *O persoană fermecătoare și inteligentă*. <> (*adv.*) *Cîntă fermecător*. **4** *adj., s.m., s.f.* (*în basme și în superstiții*) (Persoană) care face farmece, care vrăjește. • pl. *-ori, -oare*. și (*pop.*) *fărmăcătór, -oáre adj., s.m., s.f.* /***fermeca*** + *-tor*.

fermecătorésc, -eáscă *adj.* (*în basme și în superstiții*) De fermecător (4); vrăjitoresc. • pl. *-ești*. /***fermecător*** + *-esc*.

fermecătoríe *s.f.* (*pop.*) **1** Faptul de a face farmece sau vrăji. **2** Îndeletnicirea celui care face vrăji. **3** Mijloace prin care se realizează o vrajă. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***fermecător*** + *-ie*.

fermecătúră *s.f.* (*înv., pop.; în basme și în superstiții*) Farmec (1). • pl. *-i*. /***fermeca*** + *-tură*.

fermeneá *s.f.* **1** Haină scurtă de stofă, împodobită cu broderii din fire de mătase sau de metal (și căptușită cu blană), pe care o purtau boierii. **2** Scurteică îmblănită (cu blană de oaie), purtată de țărani. • pl. *-ele*. /<tc. ***fermene***.

ferménț *s.m.* **1** (*biochim.*) Enzimă. **2** Fig. Principiu, conjunctură care generează mișcări sociale, culturale, sufletești etc. *Situația creată constituia un ferment pentru cultivarea imaginației*. • pl. *-ți*. /<fr. ***ferment***, lat. ***fermentum, -i*** *<fermentare* „a face să fermenteze".

fermentá *vb. I. intr.* A fi în stare de fermentație (1), transformîndu-se în alte substanțe sau descompunîndu-se, alterîndu-se. • prez.ind. pers. 3 *-ează*. /<fr. ***fermenter***, lat. ***fermentare***.

fermentábil, -ă *adj.* Care poate fermenta (ușor). • pl. *-i, -e*. /<fr. ***fermentable***.

fermentáre *s.f.* Acțiunea de *a fermenta* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***fermenta***.

fermentát[1] *s.n.* Faptul de *a fermenta*. /v. ***fermenta***.

fermentát[2]**, -ă** *adj.* Care a suferit un proces de fermentație (transformîndu-se, descompunîndu-se, alterîndu-se). • pl. *-ți, -te*. /v. ***fermenta***.

fermentatív, -ă *adj.* Care poate fermenta sau care poate produce o fermentație (1). • pl. *-i, -e*. /<fr. ***fermentatif***.

fermentáție *s.f.* **1** Proces biochimic, spontan sau declanșat, de transformare, de descompunere, de alterare, în anaerobioză, sub acțiunea enzimelor, a unor produse organice naturale cu structuri complexe în produși cu structură mai simplă. <> *Fermentație acetică* v. acetic. *Fermentație aerobă* v. aerob. *Fermentație lactică* v. lactic. **2** Substanță fermentată. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***fermentation***, lat. ***fermentatio, -onis***.

fermenticíd *adj., s.n.* (Substanță) care oprește acțiunea fermenților. • pl. *-izi, -ide*. /<it. ***fermenticida***.

fermentográf *s.n.* Aparat pentru determinarea puterii de fermentare a unui aluat. • pl. *-e*. /<fr. ***fermentographe***.

fermentográmă *s.f.* Diagramă înregistrată la fermentograf. • pl. *-e*. /<fr. ***fermentogramme***.

fermenúță *s.f.* Dim. al lui *fermenea*. • pl. *-e*. /***fermenea*** + *-uță*.

fermiér, -ă *s.m., s.f.* Proprietar, arendaș sau administrator angajat al unei ferme[1]; șef al unei ferme[1]. • sil. *-mi-er*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***fermier***.

fermión *s.m.* (*fiz.*) Denumire generică a particulelor elementare cu spin semiîntreg. *Electronul și nucleonul sînt fermioni*. • sil. *-mi-on*. pl. *-i*. /<fr. ***fermion***.

fermitáte *s.f.* **1** Însușirea de a fi ferm; hotărîre, intransigență, neclintire. **2** Calitatea de a fi ferm. *Discursul lui căpătase mai multă fermitate*. **3** Putere, tărie (psihică). *N-a avut fermitate să suporte*. • /***ferm*** + *-itate*; cf. fr. *fermeté*, lat. *firmitas, -atis*.

férmiu *s.n.* (*chim.*) Element chimic transuranic, din grupa actinidelor, produs pe cale artificială (*Fm*). • /<fr. ***fermium***; cf. nm. pr. Enrico *Fermi*, fizician italian.

fermoár *s.n.* **1** Dispozitiv pentru încheiat obiecte de îmbrăcăminte, serviete etc., format din două șiruri de lamele speciale (fixate pe o bandă textilă și) așezate față în față, care se îmbucă reciproc cu ajutorul unei piese mici, făcute să alunece între ele. **2** Închizător de os, de metal etc. la un colier, la un album etc. • pl. *-e*. /<fr. ***fermoir***; cf. fr. *fermer* „a închide".

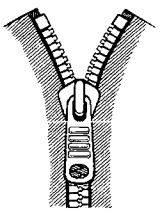

fermoar (1)

fernambúc *s.n.* Lemn de Brazilia, de culoare roșiatică, folosit la fabricarea arcușurilor. • pl. *-uri*. /<germ. ***Fernambuk[holz]***; cf. nm. pr. *Pernambuco*, provincie din Brazilia.

fernét *s.n.* Lichior (amar, tonic). • /<it. ***fernet***.

férnico *s.n. invar.* Aliaj de fier, nichel, cobalt și mangan, care este folosit la confecționarea electrozilor de trecere etanșă prin sticlă. • /<fr. ***fernico***, den. com.

fero- Elem. de compunere „fier (bivalent)", „feros". /<fr. ***ferro-***; cf. lat. *ferrum, -i* „fier".

feroaliáj *s.n.* Aliaj de fier cu unul sau mai multe elemente chimice (metale sau semimetale), folosit în siderurgie, ca adaos la elaborarea oțelurilor aliate, a fontelor aliate, pentru afinarea băii metalice etc. • pl. *-e*. /<fr. ***ferro-alliage***.

feroalumíniu *s.n.* Aliaj de fier și aluminiu. • și *feralumíniu s.n.* /<fr. ***ferro-aluminium***.

ferobactér *s.m.* (*biol.*) Bacterie care eliberează energie prin transformarea sărurilor feroase în săruri ferice. • pl. *-i*. și *ferobactérie s.f.* /<fr. ***ferrobactér***.

ferobactérie *s.f.* v. ferobacter.

ferocárt *s.n.* Amestec de pulberi presate, la bobinele de înaltă frecvență. • pl. *-uri*. /<fr. ***ferrocart***.

feróce *adj.invar.* **1** (*despre ființe*) Care este crud, nemilos; care este sălbatic, sîngeros. *Animal feroce*. **2** (*despre manifestări, acțiuni etc. ale ființelor*) Care exprimă, trădează cruzime, sălbăticie, violență. *S-a remarcat printr-o atitudine feroce. Privire feroce*. ◆ Care este inuman, barbar. *Procedeu de tortură feroce*. • /<fr. ***féroce***, lat. ***fĕrox, -cis***.

ferocianúră *s.f.* (*chim.*) Denumire veche a sărurilor care conțin anionul complex hexacianoferat. • sil. *-ci-a-*. pl. *-i*. /<fr. ***ferrocyanure***.

ferocitáte *s.f.* **1** Însușirea de a fi feroce; bestialitate, animalitate. *Ferocitatea unui criminal*. **2** Caracterul a ceea ce este feroce; brutalitate, neomenie, sălbăticie, violență. *Ferocitatea purtării unui asasin*. **3** Faptă crudă, sălbatică. • /<fr. ***férocité***, lat. ***fĕrōcĭtas, -atis***.

ferocróm *s.n.* Aliaj de fier și crom. • /<fr. ***ferrochrome***, germ. ***Ferrochrom***.

ferodinámic, -ă *adj.* (*despre aparate, mașini*) Care are acțiune electrodinamică intensificată de piese feromagnetice. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***ferrodynamique***.

ferodó *s.n.* (*tehn.*) Metalazbest. ◆ Piesă confecționată din acest material, avînd diverse utilizări în mecanică (la organele unor mașini, spec., ca garnitură la frînele

automobilelor). • pl. *-uri.* și *ferodóu s.n.* /<fr. ***ferrodo***, engl. ***Ferodo***, numele unei companii engleze, specializată mai ales în produse pentru sistemele de frînare.

ferodóu *s.n.* v. ferodo.

feroeléctric, -ă *adj.* Care aparține feroelectricității, care se referă la feroelectricitate. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***ferro-électrique***.

feroelectricitáte *s.f.* (*electr.*) Proprietate a unor substanțe dielectrice, care se manifestă prin apariția polarizării spontane, provocată de schimbarea poziției ionilor în rețeaua cristalină. • /<fr. ***ferro-électricité***.

feroféric, -ă *adj.* (*despre combinații ale fierului*) Care conține ioni ai fierului cu valența 2 și 3. <> *Oxid feroferic* v. oxid. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***ferroferrique***.

ferofósfor *s.n.* Aliaj de fier și fosfor, ca adaos la turnarea fontelor cenușii. • /<fr. ***ferrophosphore***.

feromagnétic, -ă *adj.* (*despre metale*) Care prezintă feromagnetism. <> *Miez feromagnetic* v. miez. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***ferromagnétique***.

feromagnetísm *s.n.* (*fiz.*) **1** Proprietate a unor substanțe de a fi atrase puternic de cîmpul magnetic și de a căpăta astfel o magnetizare permanentă, pe care nu o pierd decît prin încălzire deasupra unei temperaturi determinate pentru fiecare substanță. **2** Ansamblul fenomenelor magnetice. **3** Capitol al fizicii care se ocupă cu studiul proprietăților corpurilor feromagnetice. • /<fr. ***ferromagnétisme***.

feromagnezián, -ă *adj.* (*chim.; despre anumiți compuși*) Care conține magneziu și fier bivalent, avînd acțiune tonifiantă, fiind prescris în anemii. • sil. *-zi-an.* pl. *-ieni, -iene.* /***fero-*** + ***magnezian***; cf. și fr. *ferromagnésien*.

feromangán *s.n.* Aliaj de fier și mangan. • /<germ. ***Ferromangan***.

feromolíbden *s.n.* Aliaj de fier și molibden. • /<fr. ***ferromolybdène***.

feromón *s.m.* (*biol.*) **1** Substanță chimică (analogă hormonilor) care, secretată în doză infimă de un animal în mediul exterior, determină la indivizi de aceeași specie un comportament specific. **2** Hormon eliminat mai ales de insecte, ca mijloc de semnalizare. • pl. *-i.* /<fr. ***phéromone***, engl. ***pheromone***; cf. gr. *φέρω* „a duce" „a purta, a duce", *ὁρμόνη* „excitat".

feronerie *s.f.* **1** Arta prelucrării fierului, prin ciocănire sau prin modelare la cald. **2** Lucrare artistică executată din fier, prin ciocănire sau prin modelare la cald. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***ferronnerie***.

feroníchel *s.n.* Aliaj de fier și nichel. • /<fr. ***ferronickel***.

ferós, -oásă *adj.* **1** (*chim.; despre substanțe*) Care are în compoziție fier bivalent. <> *Sulfat feros* v. sulfat. **2** (*despre materiale*) Care conține fier. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***ferreux***.

ferosilíciu *s.n.* (*chim.*) Aliaj de fier și siliciu. • /<fr. ***ferrosilicium***.

feroterapíe *s.f.* (*med.*) Folosire a fierului în tratarea unor afecțiuni provocate de diminuarea pigmenților pielii. • g.-d.-*iei.* /<engl. ***ferrotherapy***.

ferotípic, -ă *adj.* Care aparține ferotipiei, care se referă la ferotipie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***ferrotypique***.

ferotipíe *s.f.* (*fotogr.*) Procedeu de reproducere fotografică în care materialul sensibil este o emulsie de colodiu aplicată pe o tablă smălțuită (folosit de fotografii ambulanți). • g.-d. *-iei.* /<fr. ***ferrotypie***.

ferotitán *s.n.* Aliaj de fier și titan. • /<fr. ***ferrotitan***.

ferovanádiu *s.n.* Aliaj de fier și vanadiu. • /<fr. ***ferrovanadium***.

feroviár, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* (*despre instalații, transporturi, întreprinderi etc.*) Care este legat de calea ferată; care se face pe calea ferată; de cale ferată. <> *Ac feroviar* v. ac. **2** *s.m., s.f., adj.* (Persoană) care lucrează la căile ferate. • sil. *-vi-ar.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***ferroviaire***, it. ***ferroviario***.

ferowólfram *s.n.* Aliaj de fier și wolfram. • /<germ. ***Ferrowolfram***.

ferpăr *s.n.* Anunț sau scrisoare de tip special, prin care se comunică de obicei decesul cuiva. • pl. *-e.* /<fr. ***faire-part***.

férșter *s.m.* (*reg.*) **1** Silvicultor. **2** Pădurar. • pl. *-i.* /<germ. ***Förster***.

fertíl, -ă *adj.* **1** (*despre terenuri, pămînt*) Care dă roade multe, care produce mult; roditor, mănos, productiv. **2** *Vîrstă fertilă* = vîrsta în limitele căreia femeia sau bărbatul sînt apți pentru procreare. **3** Fig. (*despre oameni*) Care are multe idei. *Scriitor fertil.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***fertile***, lat. ***fertĭlis, -e***.

fertilitáte *s.f.* **1** Însușire a pămîntului de a produce roade multe, de a asigura (din belșug) plantelor (cultivate) apa și substanțele organice de care acestea au nevoie pentru a se dezvolta. **2** (*biol.*) Capacitatea de a procrea. **3** (*demogr.*) (Fenomen demografic prin care se exprimă) raportul dintre născuții vii față de numărul femeilor la vîrsta de procreare într-o populație dată. • pl. *-ăți.* /<fr. ***fertilité***, lat. ***fertĭlĭtas, -atis***.

fertilizá *vb. I. tr.* (*compl. indică terenuri agricole*) A mări capacitatea de producție prin folosirea îngrășămintelor organice și chimice, prin irigații etc. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***fertiliser***.

fertilizábil, -ă *adj.* (*despre terenuri, pămînt*) Care poate fi făcut fertil; a cărui fertilitate poate fi mărită. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***fértilisable***.

fertilizáre *s.f.* Acțiunea de *a fertiliza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***fertiliza***.

fertilizát, -ă *adj.* (*despre terenuri, pămînt*) A cărui fertilitate a fost mărită. • pl. *-ți, -te.* /v. ***fertiliza***.

férță *s.f.* (*mar.*) Fiecare dintre fîșiile de pînză specială, cusută una de alta pentru a forma o velă. • pl. *-e.* /<it. ***ferza***.

feruginós, -oásă *adj.* **1** (*chim.*) Care conține oxizi de fier. *Apă feruginoasă.* **2** (*biol.*) *Bacterii feruginoase* = bacterii care trăiesc în soluri și în ape cu nămol ruginiu și care oxidează sărurile care conțin fier. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***ferrugineux***.

ferúlă *s.f.* **1** (*în antic.*) Baston care reprezenta simbolul demnității sacerdotale. **2** (*în Ev. Med.*) Cîrjă episcopală. • pl. *-e.* /<lat. ***ferŭla, -ae***, it. ***ferula***; cf. fr. *férule*.

ferúră *s.f.* (*tehn.*) Piesă metalică folosită pentru asamblarea elementelor de construcție ale unui avion. • pl. *-i.* /<fr. ***ferrure***.

fervént, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care lucrează cu ardoare; care pune pasiune în ceea ce face; înflăcărat, pasionat, zelos. **2** (*despre manifestări, acțiuni etc. ale oamenilor*) Care exprimă, trădează înfocare, pasiune, zel. *Un discurs fervent.* • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***fervent***, lat. ***fervens, -ntis***.

fervénță *s.f.* Fervoare. • /<it. ***fervenza***.

fervíd, -ă *adj.* Arzător; strălucitor. • pl. *-izi, -ide.* /<lat. ***fervĭdus, -a, -um***.

fervoáre *s.f.* **1** Ardoare, înfocare, pasiune, zel. *Lucrează la proiect cu fervoare.* **2** Pasiune mistică; bigotism. • /<fr. ***ferveur***, lat. ***fervor, -oris***.

fes *s.n.* **1** Acoperămînt al capului pentru bărbați, confecționat din pîslă sau postav (împodobit cu un ciucure), pe care îl poartă mai ales musulmanii (din Orient și din N Africii). <> Expr. (*fam.*) *A-i turti* (cuiva) *fesul* = *a*) a face o mare prostie; *b*) a face de rîs pe cineva. *Interesul poartă fesul* v. interes. **2** Căciuliță croșetată sau calotă de fetru, purtată pe vîrful capului de femei și de copii. **3** Căciulă tricotată, purtată de tineri și de copii. **4** Compus: (*entom.; reg.*) *fesul-popii* = fesușor (2) (*Porphyrophora polonica*). • pl. *-uri.* /<tc. ***fes***.

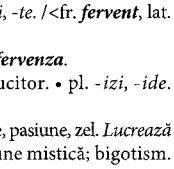

fes (1)

fésă *s.f.* (*anat.*) Fiecare dintre cele două părți posterioare, în relief și rotunjite a șoldului corpului omenesc sau al unor animale, compuse în esență din mușchii fesieri; (*pop.*) bucă. • pl. *-e.* /<fr. ***fesse*** <lat. *fissus, -a, -um* „despicat".

fesenár, -ă *s.m., s.f., adj.* (*peior.*) Fesenist. • pl. *-i, -e.* /***fesene*** + *-ar*.

fesené *s.n. sg.* (*polit.*) **1** Organism al puterii de stat, constituit la București, în 22 decembrie 1989, după căderea regimului ceaușist din România. **2** Partid politic creat în februarie 1990, după căderea regimului ceaușist (*FSN*). • /abr. de la ***F[rontul] S[alvării] N[ațional]***.

feseniádă *s.f.* (*polit.; peior.*) Odisee de natură fesenistă. • sil. *-ni-a-.* pl. *-e.* și *fedeseniádă s.f.* /***fesene*** + *-iadă*.

fesenie *s.f.* (*peior.*) **1** Totalitatea adepților fesenei. **2** Acțiune, faptă a adepților fesenei. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***fesene*** + *-ie*, după *tiranie*.

feseniót, -ă *adj.* (*polit.; peior.*) De nuanță fesenistă. • sil. *-ni-ot.* pl. *-oți, -oate.* /de la ***fesene***, după *mafiot*.

fesenire *s.f.* (*polit.; peior.*) Aplicare în viața socială a principiilor feseneului. • pl. *-i.* /de la ***fesene***.

fesemism *s.n.* (*polit.*) Concepție proprie feseneului. • /***fesene*** + *-ism*.

fesenist, -ă *adj., s.m., s.f.* (*polit.*) (Membru sau adept) al feseneului. • pl. *-iști, -iste.* /***fesene*** + *-ist*.

fesenizá *vb. I.* (*polit.; peior.*) **1** *tr., intr.* A se purta conform preceptelor feseneului. **2** *tr.* A impune principiile feseneului. **3** *refl.* A adopta principiile feseneului. • prez.ind. *-ez.* /***fesene*** + *-iza*.

fesfeséle *s.f. pl.* (*reg.*) Zorzoane, podoabe (mărunte). • /<tc. ***fesfese*** = ***vesvese***.

fesiér, -ă *adj.* Care aparține feselor, care se referă la fese; din regiunea feselor. *Mușchi fesieri.* • sil. *-si-er.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***fessier*** <lat. *fissus, -a, -um* „despicat".

féstă *s.f.* Păcăleală, farsă (2). <> Expr. *A face* (sau *a juca*) *o festă* (ori *festa*) (cuiva) = a păcăli (pe cineva). *Curcanul cel bătrîn ți-a jucat festa* (ALECS.). • pl. *-e.* /<it. ***festa***.

festín *s.n.* Banchet bogat (și somptuos). • pl. *-uri.* (*fam.*) *-e.* /<fr. ***festin***; cf. it. *festino* <*festa* „sărbătoare".

festív, -ă *adj.* De sărbătoare; pentru sărbătoare; somptuos, maiestuos. *Adunare festivă. Aniversarea a avut loc într-un cadru festiv.* <> (*adv.*) *Străzile sînt împodobite festiv.* • pl. *-i, -e.* /<lat. ***festīvus, -a, -um***, it. ***festivo***.

festivál *s.n.* Manifestare artistică (muzicală, teatrală, de poezie etc.), cu program variat și cu un caracter festiv. <> *Festival-concurs* = festival în cadrul căruia are loc un concurs. • pl. *-uri.* /<fr. ***festival***.

festivaliér, -ă *adj.* (Care are caracter) de festival. • sil. *-li-er.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***festivalier***.

festivalíst, -ă *s.m., s.f.* Participant la un festival. • pl. *-iști, -iste.* /***festival*** + *-ist*.

festivísm *s.n.* Caracter exagerat festiv. • /***festiv*** + *-ism*.

festivíst, -ă *adj.* Care denotă festivism. • pl. *-iști, -iste.* /***festiv*** + *-ist*.

festivitáte *s.f.* Serbare solemnă; sărbătoare deosebită; celebrare a unui eveniment de seamă. • pl. *-ăți.* /<fr. ***festivité***, lat. ***festīvĭtas, -atis***.

festivizáre *s.f.* Conferire a unui caracter festiv sau festivist. • /***festiv*** + *-izare*.

festón *s.n.* **1** Broderie în formă de semicercuri mici înlănțuite, care se face pentru a tivi marginea unui obiect de pînză, de mătase, de stofă etc. **2** (*arhit.*) Ornament arhitectonic care imită o astfel de broderie. • pl. *-oane.* /<fr. ***feston***.

festoná *vb. I. tr.* (*compl. indică obiecte de pînză, de mătase, de stofă etc.*) A tivi, a împodobi cu feston. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***festonner***.

festonáre *s.f.* Acțiunea de *a festona* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***festona***.

festonát, -ă *adj.* (*despre obiecte de pînză, de mătase, de stofă etc.*) Care este tivit, împodobit cu feston (1). • pl. *-ți, -te.* /v. ***festona***.

fesușór *s.m.* **1** Dim. al lui *fes*. **2** (*entom.; reg.*) Gîndac mic și rotund, ca o mărgea roșie (*Porphyrophora polonica*); fes (4). • pl. *-i.* /***fes*** + *-ușor*.

féșnic *s.n.* v. sfeșnic.

feștánie *s.f.* v. sfeștanie.

feștelău *s.n.* (*reg.*) **1** Smoc de cîlți de cînepă sau de in. **2** Feleștioc (1). • pl. *-ee.* /***feșteli*** + *-ău*.

feșteli *vb. IV.* **1** *tr., refl.* (*pop.*) A (se) murdări, a (se) mînji. <> Expr. (*tr.*) *A*(*-și*) *feșteli bățul* (ori *briceagul, mantaua*) sau *a o feșteli* = *a*) a o păți; *b*) a se face de rîs. *A feșteli cuiva iacaua* v. iaca. **2** *tr.* (*fam.; compl. indică oameni*) A ponegri. **3** *refl.* (*fam.; despre oameni*) A îmbătrîni. **4** *refl.* (*fam.; despre plante*) A se ofili. • prez.ind. *-esc.* /cf. magh. *fest* „a vopsi", „a zugrăvi".

feștelíre *s.f.* (*pop.*) Acțiunea de *a* (*se*) *feșteli* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***feșteli***.

feștelít, -ă *adj.* **1** (*pop.*) Murdărit. **2** (*fam.; despre oameni*) Care este făcut de rîs; care este ponegrit. **3** (*fam.; despre oameni*) Îmbătrînit. **4** (*fam.; despre plante*) Ofilit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***feșteli***.

feștelitór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (*reg.; peior.*) (Persoană) care scrie urît și prost. • pl. *-ori, -oare.* /***feșteli*** + *-tor*.

feștelitúră *s.f.* **1** (*reg.*) Murdărie. **2** (*fam.*) Ponegrire. • pl. *-i.* /***feșteli*** + *-tură*.

feștílă *s.f.* **1** Fitil (de lumînare, de opaiț, de lampă). **2** Ext. Lumînare. • pl. *-e.* /<sl. veche **свѣштило**.

féta *s.f.* (*ind. alim.*) Sortiment de brînză. • /cf. fr. *féta*.

fetál, -ă *adj.* Care ține de fetus, care se referă la fetus. <> *Ritm fetal* v. ritm. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***foetal***.

fetésc, -eáscă *adj., s.f.* **1** *adj.* (*pop.*) Care aparține fetei, care se referă la fată. *Haine fetești.* **2** *s.f. Feteasca albă* = soi românesc de viță-de-vie, cu ciorchinii mici, cilindrici și cu boabele dese, neomogene, verzui -ruginii, din care se produc vinuri de calitate superioară. ◆ Vin produs din strugurii acestui soi de viță-de-vie. **3** *s.f. Feteasca neagră* = soi românesc de viță-de-vie, cu ciorchinii cilindrici, de mărime mijlocie și cu boabele dese, negre, din care se produc vinuri roșii, superioare. ◆ Vin produs din strugurii acestui soi de viță-de-vie. • pl. *-ești.* /***fată*** + *-esc.*

fetește *adv.* (*pop.*) Ca fetele, în felul fetelor; după obiceiul fetelor. • /***fată*** + *-ește.*

fetí *vb. IV. intr.* (*pop.*) **1** (*despre fete*) A trăi nemăritată. **2** A petrece ca fată timpul de când iese la horă până când se mărită. • prez.ind. *-esc.* /***fată*** + *-i.*

fetícă *s.f.* **1** (*pop.; fam.*) Fetiță (1). **2** (*bot.*) Plantă erbacee, cu florile mici, albe-albăstrui, ale cărei frunze ovale sînt consumate ca salată (*Valerianella locusta*). **3** (*bot.; reg.*) Păiuș (*Festuca ovina*). • pl. *-ici.* /***fată*** + *-ică.*

feticíd *s.n.* Omorîre a unui făt în pîntecele mamei. • pl. *-e.* /<fr. ***foeticide***; cf. lat. *foetus, -us* „făt", *caedĕre* „a omorî".

fetíd, -á *adj.* Care are miros greu, respingător. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***fétide***; cf. lat. *foetĭdus, -a, -um.*

fetiditáte *s.f.* **1** Însușirea sau starea a ceea ce este fetid. **2** Miros greu, respingător, exalat de cineva sau de ceva. • /<fr. ***fétidité***.

fetíe *s.f.* (*pop.*) **1** Timpul pe care îl petrece o fată pînă se mărită; (*reg.*) fetiș[2] (2). ◇ Expr. *Din fetia mamei sale* = *a)* de pe timpul cînd mama era fată; *b)* din trecut. **2** Virginitate. ◇ Expr. *A-i strica fetia* = a dezvirgina. • g.-d. *-iei.* /***fată*** + *-ie.*

fetíș[1] *s.n.* **1** Obiect considerat ca fiind înzestrat cu putere magică, supranaturală și capabil să ajute persoana care îl are sau îl poartă. **2** Idol la popoarele primitive. **3** Fig. Idee, principiu etc. care constituie obiectul unei venerații oarbe, nemotivate. **4** (*psihanal.*) Obiect sau parte a corpului nonsexuală care poate deveni obiect al sexualității. • pl. *-uri, -e.* /<fr. ***fétiche***; cf. port. *fetiço* <lat. *factĭcĭus, -a, -um* „imitativ".

fetíș[2] *s.n.* (*reg.*) **1** Colect. Mulțime de fete. **2** Fetie (1). • /***fată*** + *-iș.*

fetișcánă *s.f.* Fată între vîrsta copilăriei și cea a adolescenței. • pl. *-e.* /***fată*** + *-işcană.*

fetișísm *s.n.* **1** Venerație, cult al fetișurilor[1]. **2** Formă religioasă primitivă, întemeiată pe credința în forța magică, autonomă, inclusă în diferite obiecte. **3** Fig. Venerație exagerată, lipsită de discernămînt, față de o idee, de un principiu etc. **4** (*econ.*) *Fetișismul mărfii* = reprezentare denaturată pe care și-o fac oamenii despre mărfuri, bani și capital, atribuindu-le însușiri supranaturale (care în realitate provin din raporturile sociale) și considerînd că soarta producătorilor este legată de soarta mărfurilor. **5** (*psihanal.*) Obiect sau parte a corpului nonsexuală utilizate ca un fetiș[1], avînd rolul de stimul pentru activarea sexuală și obținerea satisfacției sexuale. • /<fr. ***fétichisme*** <lat. *factĭcĭus, -a, -um* „artificial".

fetișíst, -ă *s.m., s.f. adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al fetișismului. **2** *s.m., s.f.* (*psihanal.*) Practicant al fetișismului. **3** *adj.* Care aparține fetișismului, care se referă la fetișism. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***fétichiste***.

fetișízá *vb. I. tr.* **1** A transforma în fetiș[1]. **2** A venera ca pe un fetiș[1]. **3** Fig. A susține fervent și fără discernămînt o idee, un principiu etc. **4** (*psihanal.*) A înlocui obiectul sexual (normal) cu un fetiș[1] (4). • prez.ind. *-ez.* /***fetiș*** + *-iza*; cf. germ. *fetischisieren*, rus. *фетишизировать*.

fetișizánt, -á *adj.* Care fetișizează. • pl. *-ți, -te.* /***fetișiza*** + *-ant.*

fetișizáre *s.f.* Acțiunea de *a fetișiza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***fetișiza***.

fetișoárá *s.f.* (*pop.; fam.*) Fetiță (1). • pl. *-oare.* /***fată*** + *-işoară.*

fetíță *s.f.* **1** Dim. al lui *fată*; fată mică; fată tînără; (*pop.; fam.*) fătucă, fătuță, fetică (1), fetișoară. **2** Fiică tînără (în raport cu părinții ei). • pl. *-e.* /***fată*** + *-iță.*

fetițoásá *adj.* (*fam.; despre femei*) Care are atitudine de fetiță, care se alintă. • pl. *-oase.* /***fetiță*** + *-oasă.*

feto- Elem. de compunere „embrion", „făt". • /<fr. ***foeto-***; cf. lat. *foetus, -us* „făt".

fetofagíe *s.f.* Obicei la unele carnasiere primare de a-și devora puii imediat după fătare. • g.-d. *-iei.* /***feto-*** + ***-fagie***.

fetometríe *s.f.* (*med.*) Procedeu radiologic de măsurare a diametrului capului fetal. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<engl. ***fetometry***.

fetopatíe *s.f.* (*med.*) Anomalie morfologică și alterare viscerală consecutive acțiunii unor factori toxici, infecțioși și carențiali asupra fetusului, începînd cu luna a patra de viață intrauterină. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***foetopathie***, engl. ***fetopathy***; cf. lat. *foetus, -us* „făt", gr. *πάθος* „afecțiune".

fetór *s.n.* Miros puternic, neplăcut. • /<it. ***fetore***, lat. ***foetor, -is***; cf. lat. *foetēre* „a puți".

fetoscopíe *s.f.* (*med.*) Examen endoscopic al fetusului, pentru depistarea unor malformații congenitale. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***feto-*** + ***-scopie***.

fétru *s.n.* Pîslă presată (la piuă) și încleiată, obținută din lînă sau din păr de animale, care este folosită în special la confecționarea pălăriilor. • /<fr. ***feutre***.

fétus *s.m.* (*anat.*) (Denumire pentru) produsul de concepție după a treia lună de viață intrauterină, perioadă după care acesta începe să prezinte caracteristicile distinctive ale speciei umane; făt. • pl. *-și.* /<fr. ***foetus***, lat. ***foetus, -us***.

feţiál *s.m.* (*în antic. romană*) Preot și magistrat care avea funcția de a impune formalitățile juridice și religioase referitoare la război. • sil. *-ți-al.* pl. *-i.* /<lat. ***fētialis, -e***, fr. ***fétial***.

feţișoárá *s.f.* Dim. al lui *față*. • pl. *-oare.* /***față*** + *-işoară.*

feúd *s.n.* v. feudă.

feudál, -á *s.m., adj.* **1** *s.m.* (*în Ev. Med.*) Nobil, mare proprietar de pămînt. **2** *adj.* Care aparține feudalului sau feudalismului, care se referă la feudal sau la feudalism. ◇ *Orînduire feudală* = feudalism. *Rentă feudală* v. rentă. • sil. *fe-u-.* pl. *-i, -e.* și (*înv.*) *feodál, -á s.m., adj.* /<fr. ***féodal***, it. ***feudale***, germ. ***feudal***.

feudalísm *s.n.* (*ist.*) **1** Sistem politic, social, economic, ce urmează după sclavagism și precedă capitalismul (sec. 5 și 17), bazat pe proprietatea feudală asupra pămîntului, pe dependența personală a iobagilor de stăpînul feudal, pe raporturile de fidelitate dintre suzeran și vasal; orînduire feudală. ◆ Ansamblul raporturilor dintre suzeran și vasal, întemeiate pe fidelitate personală; feudalitate. **2** Organizare statală medievală din Europa, bazată pe existența feudelor. ◇ (*în Țările Rom.*) *Feudalism timpuriu* = epoca de început a sistemului feudal (sec. 9-14), în care forma organizatorică de bază este reprezentată de obștea sătească. • sil. *fe-u-.* /<fr. ***féodalisme***, it. ***feudalismo***, germ. ***Feudalismus***.

feudalitáte *s.f.* Feudalism (1). • sil. *fe-u-.* /<fr. ***féodalité***, it. ***feudalità***, germ. ***Feudalität***.

feudalizá *vb. I. tr., refl.* A face să devină sau a deveni feudal. • sil. *fe-u-.* prez.ind. *-ez.* /***feudal*** + *-iza.*

feudalizáre *s.f.* Faptul de *a (se) feudaliza*. • sil. *fe-u-.* pl. *-ări.* /v. ***feudaliza***.

feudatár, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care posedă o feudă. **2** *s.m., s.f.* Vasal. **3** *adj.* Care aparține unei feude; care depinde de o feudă. • sil. *fe-u-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***féudataire***.

feúdă *s.f.* (*în Ev. Med.*) Domeniu sau moșie pe care regele sau seniorul feudal le dădea în stăpînire vasalului lor, în schimbul îndeplinirii de către acesta a anumitor obligații; fief. • acc. și *féudă.* sil. *fe-u-.* pl. *-e.* și (*înv.*) *feúd s.n.* /<it. ***feudo***, lat. ***feudum***, ngr. ***φεούδον***.

fezábil, -ă *adj.* Care se poate face; realizabil, posibil. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***faisable***.

fezabilitáte *s.f.* **1** Însușirea de a fi fezabil; caracter realizabil al unui lucru. **2** Indicator al gradului de realizare a unui produs în condiții date (tehnice, financiare și într-o unitate de timp). **3** (*econ.*) *Proiect* (sau *studiu*) *de fezabilitate* = proiect (sau studiu) prin care se evaluează raportul cost-beneficiu al unei investiții. • /<fr. ***faisabilité***.

fezandá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică carne de vînat*) A supune procedeului de fezandare. **2** *refl.* (*despre carnea de vînat*) A căpăta, în urma fezandării, un anumit gust. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***faisender***.

fezandáre *s.f.* Proces de frăgezire a cărnii de vînat prin menținere (cu sare, mirodenii, oțet diluat etc.) la temperatură scăzută, prin expunere la vînt etc., timp de cîteva zile. • pl. *-ări.* /v. ***fezanda***.

fezandát[1] *s.n.* Faptul de *a (se) fezanda*. • /v. ***fezanda***.

fezandát[2]**, -ă** *adj.* (*despre carnea de vînat*) Care a căpătat o anumită frăgezime și aromă, în urma supunerii la procesul de fezandare. • pl. *-ți, -te.* /v. ***fezanda***.

fi *vb. IV. intr.* **I** (*vb. pred.*) **1** A exista; a avea ființă sau existență. *Icoana stelei ce-a murit Încet pe cer se suie. Era pe cînd nu s-a zărit, Azi o vedem și nu e* (EMIN.). *Dinozaurii au fost în mezozoic.* ◇ Expr. *De cînd sînt* (sau *ești etc.*) = (*în legătură cu o negație*) *a)* de cînd mă aflu (sau te afli etc.) pe lume; dintotdeauna. *N-am sărit peste garduri niciodată, de cînd sînt* (CR.); *b)* niciodată. *E ce* (ori *cum*) *e* sau *a fost ce* (ori *cum*) *a fost dar...* = fie, să zicem că se poate, treacă-meargă! *Aici e cum e, dar să vedem cum va fi unde te-ai mutat. Asta nu-i de mine* = nu mi se potrivește. **2** (*despre ființe*) A trăi, a viețui. *Tu ești aici, în satul natal, de cînd te știu.* ◇ Expr. *A nu mai fi* = a înceta să mai trăiască. **3** (*despre lucruri, stări, situații etc.*) A dura, a ține; a dăinui, a se menține. *Cetatea este de cinci sute de ani. Febra este de două zile.* ◇ (*impers.; în legătură cu noțiuni de durată, exprimă scurgerea timpului*) *Puțin mai este și ai să ajungi împărat* (CR.). ◇ (*impers.; urmat de determ. temp., precizează momentul acțiunii*) *Era dimineață cînd am intrat în oraș* (C. NEGR.). ◇ Expr. *Cît e lumea și pămîntul!* = *a)* totdeauna; *b)* (*în constr. neg.*) niciodată. **4** A se afla, a se găsi într-un anumit loc, la o anumită persoană etc. *Albumul căutat a fost în librării. Cartea este la prietena mea.* ◇ Expr. *A fi la...* = *a)* a se afla undeva sau la cineva; *b)* a fi dependent de cineva. *A fi în...* = a fi îmbrăcat în... **5** A se situa, a se găsi. *Orașul este pe malul stîng al Dunării.* **6** A proveni; a-și avea originea, a se trage din... *Campioana olimpică la atletism este din România. Ea este din familia Cantacuzinilor.* **7** A domicilia, a locui, a sta. *Părinții ei sînt în Iași.* **8** A se întîmpla, a se petrece; a se îndeplini; a avea loc. *Era pe timpul lui Ștefan cel Mare. Cum a fost? Vernisajul va fi mîine.* ◇ Expr. *Fie!* = *a)* (*exprimă consimțirea*) admit, accept; *b)* (*exprimă concesia*) aprob; merită. *O fi!* = se poate, este posibil (dar eu n-aș crede). *O fi, nu tăgăduiesc* (FIL.). *Ce-o fi, o fi!*, exprimă indiferența, neputința sau resemnarea cuiva în fața unei situații. *Așa a fost să fie* = așa a trebuit să se întîmple. (*fam.*) *Este?* = nu-i așa (că am dreptate)? *Așa-i* (sau *așa i-a fost*) *data* (cuiva) v. dat. *De haram a fost, de haram s-a dus* v. haram. **9** A valora, a costa, a avea prețul. *Cît este metrul de mătase?* **10** A constitui, a reprezenta, a forma. *Acest capitol este partea principală a lucrării.* **11** A însemna, a semnifica, a avea semnificația. *Ce este cînd visezi flori? Ce este cînd ți se zbate ochiul drept?* ◇ Expr. *A nu fi a bine* (sau *a bună*) = a prevesti ceva rău. *Cum ar fi...* = de exemplu... **II** (*vb. cop.*) **1** (*pers.; formează pred.nom. împreună cu nm.pred.*) *El este profesor. Profesorul este sever.* ◇ Expr. *A fi bine de cineva* sau *a-i fi cuiva bine* = *a)* a se găsi într-o situație favorabilă; *b)* a avea parte de liniște, de mulțumire. *A fi cu cineva* = *a)* a ține cu cineva; *b)* (*pop.; fam.*) a avea un prieten (sau o prietenă); a trăi în concubinaj cu cineva. *A fi cu ceva* = a avea ceva. *Era cu o stea în frunte* (ISP.). *A fi pentru...* = a fi partizanul... **2** (*pers.; constr. cu dat. pron.pers., exprimă, împreună cu nm.pred., o stare, o acțiune etc. arătate de nm.pred.*) *Mi-e colegă.* ◇ (*impers.; în legătură cu starea vremii*) *Ce era afară: să nu scoți cîne din casă, dar încă om!* (CR.). *Dar uite nu e vînt – Și-i cald* (COȘB.). ◇ Expr. *Ce mi-e* (sau *ți-e, și-i etc.*)... = ce importanță are..., ce folos de... *Ce mi-i vremea, cînd de veacuri Stele-mi scînteie pe lacuri* (EMIN.). (*fam.*) *Mi-o* (sau *ți-o, i-o etc.*) *fi* = ajunge! destul! *Așa e* (sau *ți-e, ți-a fost*) *povestea?* v. poveste. *Așa (ne-)a fost vorba?* v. vorbă. **3** (*în constr. impers.; cu sub. logic - pron.pers. în dat. și cu nm.pred. exprimînd o stare sufletească, un sentiment, o senzație etc.*) A simți. *I-a fost ușor să plece.* ◇ Loc.vb. *A-i fi cuiva drag* (cineva sau ceva) = a-i plăcea (cineva sau ceva); a îndrăgi, a iubi. ◇ Expr. *Mi-e* (sau *ți-e etc.*) = (*urmat de un inf., un sup. sau o prop. subord. cu vb. la conjunct.*) = îmi pasă; îmi vine (greu sau ușor); sînt interesat. *Dumisale îi este a mînca* (C. NEGR.). *Dacă nu ți-a fost de cumpărat, la ce i-ai dat drumul?* (CR.). *Mi-e* (sau *ți-e etc.*) *că...* (ori *să nu...*) = (*urmat de un vb. la viit. sau la prez. cu sens de viit.*) mă tem (sau te temi etc.) că... (ori să nu...). *Mi-e că vei pierde trenul, dacă nu pleci imediat.* **4** (*impers.; urmat de un vb. la inf. sau la con-*

junct.) A trebui, a urma să se facă. *Cînd a fost să sară, s-a împiedicat.* **5** (*impers.; la imperf.; urmat de un vb. la conjunct.*) A avea ocazia să..., a avea posibilitatea să... *Era să reușească.* ◆ A se afla pe punctul de a..., a nu mai lipsi mult pînă să... *Era să cadă.* **6** (*impers.; urmat de un vb. la sup.*) A se cuveni, a se considera că este cazul să... *Era de învățat pentru că se apropia sesiunea.* **III** (*vb. auxil.*) **1** (*constr. cu un part. variabil, servește la formarea conjug. pas.*) *Virtuți mari, fapte cumplite îți sînt ție cunoscute* (ALEX.). **2** (*constr. cu un part. invar., formează timpuri compuse ale conjug. active*) *a*) (*cu viitor I formează viit. anterior*) *Voi fi scris*; *b*) (*cu cond.-opt. prez. formează perf. cond.-opt.*) *Aș fi scris*; *c*) (*cu conjunct. prez. formează perf. conjunct.*) *Să fi scris*; *d*) (*cu inf. formează perf. inf*) *A fi scris*; *e*) (*cu viit. I sau cu perf conjunct. formează prezumt. prez. sau perf.*) *Vom fi scriind. Vom fi scris.* **3** (*constr. cu un part. invar. sau cu un ger., servește la alcătuirea unor forme perifrastice de imperf., perf. c. sau m. m. ca perf.*) *Eram adunînd. Am fost adunînd. S-a fost dus.* • prez.ind. *sunt, sînt* (*pop.; fam., îs*, prescurtat *-s, înv., sîmt, sîn, sîm*), pers. 3 *ește* (pronunț. *ieșți*), *este* (pronunț. *ieste*; prescurtat *e, îi, -i*), pers. 1 pl. *sîntem* (acc. și *sîntém*), *sînteți* (acc. și *sînteți*), *sunt, sînt* (*pop.; fam., îs*, prescurtat *-s, înv., reg., sîmt, simt*); imperf. *erám* (pronunț. *ieram*); perf. smp. *fui* (*reg., fuséi*); m. m. ca perf. *fusésem*; conjunct. *să fiu*; imper. pers. 2 *fii* (negativ *nu fi*); ger. *fiind*; part. *fost*. /lat. ***sum, fui, *fire = fieri***.

fiábil, -ă *adj.* (*tehn.; despre sisteme tehnice, aparate, instalații, echipamente*) Care prezintă siguranță în funcționare (în condiții date și într-un timp dat). ◇ *Legătură fiabilă* v. legătură. • sil. *fi-a-*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***fiable***.

fiabilitáte *s.f.* (*tehn.*) **1** Însușirea de a fi fiabil; ansamblu de calități ale unui sistem tehnic, ale unui aparat, ale unei instalații etc. care determină caracterizarea acestora de a fi utilizate un timp cît mai îndelungat (în scopul pentru care au fost construite); siguranță în exploatare. **2** Mărime care caracterizează siguranța în funcționare a unui sistem tehnic, a unui aparat, a unei instalații etc. în conformitate cu normele precise. **3** *Teoria fiabilității* = ramură a științei care se ocupă cu studiul măsurilor generale ce trebuie avute în vedere la proiectarea, fabricarea și exploatarea sistemelor tehnice, pentru a se asigura o maximă eficiență în utilizarea lor. **4** (*med.*) *Fiabilitate umană* = capacitatea unei persoane de a acționa normal în condiții neprevăzute, sub acțiunea unor factori de stres. • sil. *fi-a-*. /<fr. ***fiabilité***, engl. ***fiability***; cf. lat. *fidĕre* „a se încrede".

fiácru *s.n.* (*înv.*) Birjă. • sil. *fi-a-*. pl. *-e*. /<fr. ***fiacre***.

fiálă *s.f.* (*în antic.*) **1** Cupă de metal, fără toarte și fără picior, decorată cu godroane radiare, pentru libații. **2** Urnă cinerară. • pl. *-e*. /<fr. ***phiale***; cf. gr. *φιάλη*.

fiáră *s.f.* **1** Animal sălbatic mare. **2** Fig. Om extrem de rău, de crud, de violent. • pl. *-e*. și (*înv., reg.*) *hiáră* *s.f.* /lat. ***fĕra***.

fiásco *s.n.* Eșec (total), nereușită (într-o acțiune întreprinsă). • /<it. *[far] fiasco*, fr. ***fiasco***.

fiástră *s.f.* (*înv.*) Fiică vitregă. • sil. *fi-as-*. pl. *-e*. și (*înv.*) *hiástră* *s.f.* • /lat. ***filiastra***.

fiástru *s.m.* (*înv.*) Fiu vitreg. • sil. *fi-as-*. pl. *-ștri*. și (*înv.*) *hiástru* *s.m.* /lat. ***filiastrum***.

fiátti *s.m.pl.* (*muz.*) Instrumente de suflat. • /<it. ***fiatti***.

fíbră *s.f.* **1** (*bot.*) Fir sau filament foarte subțire, de origine vegetală, care constituie fie o celulă vegetală alungită, cu pereții îngroșați și lignificați, fie o celulă vegetală alungită (cu lumenul redus și) cu pereții nelignificați, dispusă în tulpini și în frunze. ◇ *Fibră alimentară* = totalitatea reziduurilor fibroase provenite din alimente vegetale, care nu au fost hidrolizate de enzimele digestive. **2** (*anat.*) Structură elementară animală, de aspect filamentos, care alcătuiește țesuturi reprezentate prin celule modificate sau printr-o prelungire celulară. ◇ *Fibră musculară* = celulă a mușchiului scheletic, cardiac sau neted. *Fibră nervoasă* = fibră formată din axon înconjurat sau nu de o teacă de mielină. *Fibre* (*nervoase*) *ascendente* v. ascendent. *Fibre nervoase eferente* v. eferent. *Fibră* (*musculară*) *netedă* v. neted. *Fibră musculară polinucleară* v. polinuclear. **3** Fir subțire, netors, de proveniență vegetală, animală, minerală sau produs pe cale sintetică, care este folosit de obicei ca materie primă la fabricarea țesăturilor. ◇ *Fibră sintetică* = fibră obținută prin filarea polimerilor din soluție sau din topitură. *Fibră artificială* = fibră obținută prin transformarea parțială a unor produse macromoleculare naturale. **4** (*tehn.*) *Fibră optică* = fibră de sticlă, cu o compoziție specială, folosită la transportul fasciculelor luminoase, pentru transmiterea informațiilor etc. • pl. *-e*. /<fr. ***fibre***, lat. ***fibra, -ae***.

fibri- Elem. de compunere „fibră". • și *fibro-*. • /<fr. ***fibri-***; cf. lat. *fibra, -ae* „fibră".

fibrifórm, -ă *adj.* În formă de fibră. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***fibriforme***.

fibrilá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică paste făinoase*) A supune operației de fibrilare. **2** *intr.* (*med.*) A face fibrilație. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***fibriller***.

fibrilár, -ă *adj.* **1** Care aparține unei fibre; care are aspect de fibră. **2** (*anat.*) *Țesut fibrilar* sau *rețea fibrilară* = țesut reticular precolagen, care se transformă treptat în țesut conjunctiv. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***fibrillaire***, engl. ***fibrillar***; cf. lat. șt. *fibrilla*, dim. de la *fibra, -ae* „fibră".

fibriláre *s.f.* Operație de măcinare a pastelor făinoase prin care se desfac pereții fibrelor. • pl. *-ări*. /v. ***fibrila***.

fibrilație *s.f.* (*fiziol.*) **1** Serie de contracții neregulate ale unei fibre sau ale unui grup de fibre musculare. **2** (și *fibrilație cardiacă*) Stare a inimii în care pulsațiile regulate sînt înlocuite de mișcări dezordonate ale fibrelor musculare, a căror intensitate se diminuează pînă la încetarea activității cardiace. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***fibrillation***.

fibrílă *s.f.* **1** (*anat.*) Fibră mică. **2** (*anat.*) Element constitutiv al unei fibre; fir foarte subțire din citoplasma unei celule musculare, care dă fibrei musculare un aspect striat. **3** Parte constitutivă a unei fibre textile. • pl. *-e*. /<fr. ***fibrille***, engl. ***fibril***; cf. lat. șt. *fibrilla*, dim. de la *fibra, -ae* „fibră".

fibrilizá *vb. I. tr.* A efectua operația de fibrilizare. • prez. ind. *-ez*. /***fibrilă*** + *-iza*.

fibrilizáre *s.f.* (Operație de) desprindere în fibre sau în fascicule de fibre a elementelor componente ale lemnului. • pl. *-ări*. /v. ***fibriliza***.

fibrínă *s.f.* (*fiziol.*) Substanță organică proteică insolubilă, de culoare albă-cenușie, care se găsește în sînge și în limfă, element principal al cheagului sangvin, rezultat al acțiunii trombinei asupra fibrinogenului. • /<fr. ***fibrine***, engl. ***fibrin***; cf. lat. *fibra, -ae* „fibră".

fibrinemíe *s.f.* Cantitatea de fibrină obținută după coagularea sîngelui extravazat. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***fibrinémie***; cf. lat. *fibra, -ae* „fibră", gr. *αἷμα* „sînge".

fibrinogén *s.n.* (*fiziol.*) Substanță proteică plasmatică sintetizată în ficat, care se transformă în fibrină în timpul coagulării sîngelui. • /<fr. ***fibrinogène***; cf. lat. *fibra, -ae* „fibră", gr. *γίγνομαι* „a lua naștere".

fibrinogenolíză *s.f.* (*med.*) Dispariție a fibrinogenului din plasma sangvină. • pl. *-e*. /<fr. ***fibrinogénolyse***.

fibrinogenopeníe *s.f.* (*med.*) Lipsă sau diminuare a concentrației fibrinogenului în sînge. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***fibrinogénopénie***; cf. lat. *fibra, -ae* „fibră", gr. *γεννάω* „a produce", *πενία* „sărăcie".

fibrinolític, -ă *adj., s.n.* (Medicament) care este capabil să producă fibrinoliză. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***fibrinolytique***; cf. lat. *fibra, -ae* „fibră", gr. *λυτικός* „care dizolvă".

fibrinolíză *s.f.* (*fiziol.*) Proces fiziologic permanent care contrabalansează acțiunea sistemului de coagulare, sub acțiunea plasminei, enzimă care degradează cheagul de fibrină. • pl. *-e*. /<fr. ***fibrinolyse***; cf. lat. *fibra, -ae* „fibră", gr. *λύσις* „dizolvare".

fibrinoplástic, -ă *adj.* Care provoacă formarea fibrinei. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***fibrinoplastique***.

fibrinós, -oásă *adj.* Care conține fibrină. • pl. *-oși, -oase*. /<fr. ***fibrineux***.

fibrinurie *s.f.* (*med.*) Eliminare de fibrină prin urină. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***fibrinurie***.

fibrișoáră *s.f.* Dim. al lui *fibră*. • pl. *-oare*. /***fibră*** + *-işoară*.

fibro- v. fibri-.

fibroadenóm *s.n.* (*med.*) Tumoare benignă, localizată de obicei la sîn, derivată dintr-un epiteliu glandular, sau în uter. • pl. *-oame*. /***fibrom*** + ***adenom***, după fr. *adénofibrome*.

fibroangióm *s.n.* (*med.*) Tumoare benignă, caracterizată prin proliferarea țesutului conjunctiv și a vaselor. • sil. *-gi-om*. pl. *-oame*. /<fr. ***fibroangiome***.

fibrobetón *s.n.* (*constr.*) Material de construcție confecționat în plăci din deșeuri de lemn impregnate și din ciment. • pl. *-oane*. /***fibro-*** + ***beton***.

fibroblást *s.n.* (*fiziol.*) Celulă fixă a țesutului conjunctiv, fusiformă sau stelată, responsabilă de sinteza fibrelor conjunctive și a diverselor componente ale substanței fundamentale. • pl. *-e*. /<fr. ***fibroblaste***; cf. lat. *fibra, -ae* „fibră", gr. *βλαστός* „germen".

fibroblastóm *s.n.* (*med.*) Tumoare benignă formată din fibroblaste. • pl. *-oame*. /<fr. ***fibroblastome***.

fibroblastóză *s.f.* (*med.*) Afecțiune cauzată de proliferarea fibroblastelor. • pl. *-e*. /<fr. ***fibroblastose***.

fibrocartilaginós, -oásă *adj.* (*anat.*) Care este format din fibre conjunctive, specifice cartilajelor. • pl. *-oși, -oase*. /<fr. ***fibrocartilagineux***.

fibrocartiláj *s.n.* (*anat.*) Varietate de cartilaj constituit din condrocite tipice separate de fascicule compacte de fibre de colagen, reprezentînd o formă de tranziție între țesutul osos și cel cartilaginos la nivelul unor cartilaje. • pl. *-e*. /<fr., engl. ***fibrocartilage***; cf. lat. *fibra, -ae* „fibră", *cartilago, -inis* „cartilaj".

fibrochístic, -ă *adj.* (*med.; despre unele afecțiuni*) Care se caracterizează prin proliferarea țesuturilor fibroase, asociată cu apariția unor chisturi multiple. ◇ *Osteoză fibrochistică* v. osteoză. • pl. *-ci, -ce*. /***fibro-*** + ***chistic***.

fibrociмént *s.n.* (*constr.*) Material fabricat prin presarea unui amestec umed de fibre de azbest cu ciment și prin întărirea lui ulterioară într-o atmosferă de vapori de apă sub presiune. • pl. *-uri*. /<fr. ***fibrociment***.

fibrocít *s.n.* (*fiziol.*) Celulă fundamentală fusiformă sau stelată, caracteristică țesutului conjunctiv sau colagenic. • pl. *-e*. /<fr. ***fibrocyte***, cf. lat. *fibra, -ae* „fibră", gr. *κύτος* „cavitate; recipient".

fibrocondróm *s.n.* (*med.*) Tumoare benignă a țesutului cartilaginos, în care lobulii cartilaginoși tumorali sunt separați prin țesut fibros abundent; condrofibrom. • pl. *-oame*. /<fr. ***fibrochondrome***; cf. lat. *fibra, -ae* „fibră", gr. *χονδρός* „gras, voluminos" *χόνδρος* „cartilaj".

fibrocór *s.n.* Produs sintetic flexibil, care imită pielea naturală, folosit în legătorie pentru confecționarea de coperte. • pl. *-e*. /den. com.

fibrodisplazíe *s.f.* (*biol.*) Dezvoltare insuficientă a rețelei de fibre conjunctive și elastice. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<engl. ***fibrodysplasia***.

fibrográf *s.n.* Aparat pentru determinarea lungimii fibrelor. • pl. *-e*. /<fr. ***fibrographe***.

fibroínă *s.f.* Substanță albuminoidă, transparentă, din alcătuirea fibrei de mătase naturală. • pl. *-e*. /<fr. ***fibroïne***.

fibroiemnós, -oásă *adj.* (*despre materiale*) Care este alcătuit din fibre de lemn. • pl. *-oși, -oase*. /***fibro-*** + ***lemnos***.

fibrolipóm *s.n.* (*med.*) Tumoare benignă grasă a țesutului conjunctiv. • pl. *-oame*. /<fr. ***fibrolipome***.

fibróm *s.n.* (*med.*) Tumoare benignă formată mai ales în țesutul fibros, adică din fascicule de țesut conjunctiv în mijlocul cărora se află celule de natură conjunctivă, care este localizată de obicei la sîn, uter și intestin. • pl. *-oame*. /<fr. ***fibrome***; cf. lat. *fibra, -ae* „fibră".

fibromatós, -oásă *adj.* (*med.*) De natura fibromului. • pl. *-oși, -oase*. /<fr. ***fibromateux***.

fibromatóză *s.f* (*med.*) **1** Afecțiune congenitală sau dobîndită, consecutivă unei displazii sau neoplazii, caracterizată prin formarea de noduli fibroși dezvoltați îndeosebi în fasciile profunde, cu tendință la recurență locală. **2** Dezvoltare de fibroame multiple în țesuturi sau organe. **3** Proces de involuție fibroasă a unui țesut. • pl. *-e*. /<fr. ***fibromatose***, engl. ***fibromatosis***; cf. lat. *fibra, -ae* „fibră".

fibrométru *s.n.* Aparat pentru determinarea unor caracteristici ale (dimensiunilor) fibrelor. • pl. *-e*. /<fr. ***fibromètre***.

fibromióm *s.n.* (*med.*) Tumoare benignă alcătuită din țesut conjunctiv și din țesut muscular neted. • sil. *-mi-om*. pl. *-oame*. /<fr. ***fibromyome***; cf. lat. *fibra, -ae* „fibră", gr. *μῦς, μυός* „mușchi".

fibroplazíe *s.f.* (*med.*) Formare de fibre de către fibroblaste, intracelular sau prin transformarea substanței fundamentale. • pl *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***fibroplasie***, cf. lat. *fibra, -ae* „fibră", gr. *πλάσις* „formare".

fibrós, -oásă *adj.* **1** Care este alcătuit (în mare parte) din fibre; care are aspect de fibre. **2** (*anat.*) *Țesut fibros* = țesut conjunctiv elastic, care are rolul de a susține

elementele mobile ale organelor. *Pericard fibros* v. pericard. • pl. *-oşi, -oase.* /<fr. ***fibreux***.

fibrosarcóm *s.n.* (*med.*) **1** Tumoare malignă a ţesutului conjunctiv, derivată din fibroblaste, dezvoltată în ţesuturile moi sau la nivelul oaselor. **2** Tip rar de tumoare malignă primitivă a osului, dezvoltată cel mai frecvent la nivelul periostului, cu evoluţie lentă. • pl. *-oame.* /<fr. ***fibrosarcome***, engl. ***fibrosarcoma***; cf. lat. *fibra, -ae* „fibră", gr. *σάρκωμα*, „excrescenţă a cărnii".

fibrosarcomatós, -oásă *adj.* (*med.*) Care aparţine fibrosarcomului, care se referă la fibrosarcom. • pl. *-oşi, -oase.* /***fibrosarcom*** + *-atos.*

fibroscóp *s.n.* (*med.*) Varietate de endoscop la nivelul căruia razele luminoase sînt conduse de un fascicul de fibre din sticlă, care permite explorarea completă a mucoasei bronşice şi a unor teritorii întinse din tubul digestiv. • pl. *-oape.* /<fr., engl. ***fibroscope***; cf. lat. *fibra, -ae* „fibră", gr. *σκοπέω* „a cerceta, a examina".

fibroscopíe *s.f.* (*med.*) Explorarea vizuală a interiorului conductelor şi a cavităţilor din organism cu fibroscopul. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***fibroscopie***, engl. ***fibroscopy***; cf. lat. *fibra, -ae* „fibră", gr. *σκοπιά* „observare" <*σκοπέω* „a cerceta, a examina".

fibrotéxt *s.n.* (*tehn.*) Material obţinut din deşeuri rezultate de la fabricile de încălţăminte. • pl. *-e.* /***fibro-*** + ***text[il]***.

fibrotoráx *s.n.* (*med.*) Fibroză pleuropulmonară care invadează şi peretele toracic, sechelă tardivă a unor inflamaţii pleuropulmonare diverse. • /<fr. ***fibrothorax***; cf. lat. *fibra, -ae* „fibră", *thōrax, -acis* „torace".

fibróză *s.f.* (*med.*) Leziune nespecifică apărută prin hiperplazia ţesutului conjunctiv din cauza proliferării fibroblastelor sau fibrocitelor care sintetizează colagen. • pl. *-e.* /<fr. ***fibrose***, engl. ***fibrosis***; cf. lat. *fibra, -ae* „fibră".

fibrozítă *s.f.* (*med.*) Inflamaţie a ţesutului fibros articular, de origine reumatismală. • pl. *-e.* /<fr. ***fibrosite***, engl. ***fibrositis***; cf. lat. *fibra, -ae* „fibră".

fibulár, -ă *adj.* (*anat.*) Care aparţine fibulei (3), care se referă la fibulă (3); peronier. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***fibularis***.

fibulă *s.f.* **1** (*în antic.*) Agrafă (ornamentală) de metal, pentru încheiat un obiect de îmbrăcăminte. **2** (*în antic. română*) Inel care era purtat de actori şi de atleţi. **3** (*anat.*) Peroneu. • acc. şi *fibúlă.* pl. *-e.* /<lat. ***fibŭla, -ae***.

ficát *s.m.* **1** (*anat.*) Glandă anexă a tubului digestiv, voluminoasă, de culoare roşie-brună, situată pe partea dreaptă a abdomenului, sub diafragmă, constituit dintr-o masă parenchimatoasă a cărei unitate elementară este lobulul hepatic, secretînd bila şi asigurînd un mare număr de funcţii biochimice indispensabile vieţii. ◇ Expr. (*fam.*) *A-l roade* (sau *a-l seca*) (pe cineva) *la ficaţi* = *a)* a simţi o durere fizică puternică; *b)* (*despre griji, necazuri etc.*) a chinui, a frămînta pe cineva. *A-l ustura* (pe cineva) *la ficaţi* = *a)* a simţi o durere fizică puternică; *b)* a produce cuiva un sentiment puternic de regret, de ciudă, de mînie etc. *A-i îngheţa* (cuiva) *ficaţii* = a se înspăimînta. *A tăia* (sau *a seca*) (pe cineva) *frigul la ficaţi* = a pătrunde pe cineva frigul. *A ofta de la ficaţi* = a ofta din adînc. *A se opinti de la ficaţi* = a se opinti cu putere. *A roade pe cineva la ficaţi* v. roade. **2** (*culin.*) Mîncare din ficat (de pasăre, vită, porc). *Azi avem la masă ficat cu piure.* **3** (*reg.; la pl.*) Plămîni. **4** (*chim.*) *Ficat de pucioasă* = polisulfură de potasiu care serveşte la prepararea de băi sulfuroase artificiale. • pl. *-ţi.* /lat. ***ficatum***, izolat din *iecur ficatum* „ficat de gîscă îngrăşată cu smochine".

ficăţél *s.m.* Dim. al lui *ficat.* • pl. *-ei.* /***ficat*** + *-el.*

ficiór *s.m.* v. fecior.

fico- Elem. de compunere „(referitor la) algă". • /<fr. ***phyco-***; cf. gr. *φῦκος* „algă".

ficocián *s.n.* (*bot.*) Pigment albastru specific cianoficeelor. • sil. *-ci-an.* /<fr. ***phycocyane***.

ficocianínă *s.f.* (*bot.*) Pigment albastru care se găseşte în unele alge. • sil. *-ci-a-.* pl. *-e.* /<fr. ***phycocyanine***; cf. gr. *φῦκος* „algă", *κύανος* „albastru-închis".

ficocróm *s.n.* (*bot.*) Pigment albastru-verzui prezent în algele albastre. • /<fr. ***phycochrome***.

ficoeritrínă *s.f.* (*bot.*) Pigment roşu care se găseşte în unele alge. • /<fr. ***phycoérythrine***; cf. gr. *φῦκος* „algă", *ἐρυθρός* „roşu".

ficológ, -ă *s.m., s.f.* Specialist în ficologie. • pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***phycologue***.

ficoiógic, -ă *adj.* Care aparţine ficologiei, care se referă la ficologie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***phycologique***.

ficologíe *s.f.* (*bot.*) Algologie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***phycologie***.

ficomicétă *s.f.* (*bot.; la pl.*) Clasă de ciuperci inferioare, saprofite sau parazite, cu aparatul vegetativ format dintr-un miceliu ramificat, care provoacă mana cartofului şi a tomatelor (*Phycomycetes*); (*şi la sg.*) ciupercă ce face parte din această clasă. • pl. *-e.* /<fr. ***phycomycètes***; cf. gr. *φῦκος* „algă", *μύκης* „ciupercă".

ficoporfirínă *s.f.* (*bot.*) Pigment roşu al unor specii de alge. • /<fr. ***phycoporphyrine***.

ficoxantínă *s.f.* (*bot.*) Pigment galben-brun al unor specii de alge. • /<fr. ***phycoxanthine***.

fictív, -ă *adj.* **1** Care nu există în realitate; care nu aparţine realităţii; imaginar, inventat. **2** Care există doar în mod convenţional. **3** Care este fals. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***fictive***, germ. ***fiktiv***.

ficţionál, -ă *adj.* **1** Care se referă la ficţiune (1); bazat pe ficţiune (1). **2** (*lit.*) *Lume ficţională* = univers artistic imaginat de un autor într-o operă de ficţiune. • sil. *-ţi-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***fictionnel***, engl. ***fictional***.

ficţionalísm *s.n.* (*filos.*) Concepţie idealist-subiectivă, potrivit căreia cunoaşterea se bazează pe ficţiune. • sil. *-ţi-o-.* /<fr. ***fictionnalisme***.

ficţionalíst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al ficţionalismului. **2** *adj.* Care aparţine ficţionalismului sau ficţionaliştilor, care se referă la ficţionalism sau la ficţionalişti. • sil. *-ţi-o-.* pl. *-işti, -iste.* /<fr. ***fictionnaliste***.

ficţiúne *s.f.* **1** Reprezentare produsă de imaginaţie, care nu corespunde realităţii; plăsmuire a imaginaţiei, pornind de la realitatea existentă. **2** (*lit.; şi operă de ficţiune*) Creaţie literară (în proză) sau cinematografică care reprezintă un univers artistic imaginat de autor şi care nu are referinţe în realitate. • pl. *-i.* /<fr. ***fiction***, lat. ***fictĭo, -onis***.

fícus *s.m.* (*bot.*) Plantă lemnoasă, tropicală sau subtropicală, cu frunzele mari, groase, lucioase, totdeauna verzi, cultivată la noi ca plantă ornamentală de interior (*Ficus elastica*). • pl. *-şi.* /<lat. ***ficus, -us***.

fidanţă *vb. I. tr., refl.* (*înv.*) A (se) logodi. • prez. ind. *-ez.* /<it. ***fidanzare***.

fidanţát, -ă *s.m., s.f.* (*înv.*) Logodnic(ă). • pl. *-ţi, -te.* /<it. ***fidanzato, -ta***.

fideá *s.f. sg.* (*ind. alim.*) Pastă făinoasă (industrială) cu aspect de fire lungi şi subţiri. • pl. (*pop., reg.*) *-ele.* /<ngr. ***φιδές***.

fideicómis *s.n.* (*jur.*) Dispoziţie testamentară prin care testatorul dispune ca moştenitorul sau legatarul său să remită unei terţe persoane averea pe care o lasă. • pl. *-uri.* /<fr. ***fidéicomis***, lat. ***fideĭcommissum, -i***.

fideísm *s.n.* **1** (*filos.*) Concepţie care dă prioritate credinţei religioase faţă de ştiinţă sau le pune pe acelaşi plan. **2** (*teol.*) Concepţie (dezavuată de biserică) potrivit căreia credinţa depinde mai ales de sentiment, putînd ajunge singură la adevăruri superioare, inaccesibile raţiunii. • /<fr. ***fidéisme***; cf. lat. *fides, fidei* „credinţă".

fideíst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al fideismului. **2** *adj.* Care aparţine fideismului sau fideiştilor, care se referă la fideism sau la fideişti. • sil. *-de-ist.* pl. *-işti, -iste.* /<fr. ***fidéiste***.

fideiusiúne *s.f.* (*jur.*) Contract prin care o persoană se angajează în faţa creditorului să execute obligaţia debitorului, în cazul în care acesta nu ar executa-o în termenul stabilit. • pl. *-i.* /<lat. ***fidēiussĭo, -onis***, fr. ***fidéjussion***.

fideiusór *s.m.* (*jur.*) Persoană care garantează pentru altcineva, obligîndu-se să-i plătească datoriile. • pl. *-i.* /<fr. ***fidéjusseur***, lat. ***fidēiussor, -oris***.

fidél, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este statornic în sentimente, convingeri etc.; care este foarte devotat, credincios (faţă de cineva sau de ceva). *Prieten fidel.* ◆ (*despre atitudini, manifestări etc.*) Care trădează, exprimă fidelitate. *Purtarea a fost fidelă principiilor.* ◇ (*adv.*) *S-a purtat fidel, nevrînd să facă nici un compromis.* **2** Care reproduce, urmează cu exactitate un model, o normă, un obicei etc. *Traducere fidelă a originalului.* ◆ (*adv.*) În mod exact. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***fidèle***, lat. ***fidēlis, -e***.

fidelitáte *s.f.* **1** Statornicie în sentimente, convingeri etc.; devotament, credinţă (faţă de cineva sau de ceva). **2** Exactitate, precizie în prezentarea sau în reproducerea unui model. ◇ *Fidelitatea memoriei* = însuşirea memoriei de a recunoaşte, de a păstra şi de a reproduce materialul întipărit în minte. **3** (*telecom.*) Proprietate a unui sistem de telecomunicaţii de a asigura redarea cu modificări minime a informaţiilor primite. **4** (*metrol.*) caracteristică de funcţionare a instrumentelor de măsură de a indica aceeaşi valoare în condiţii de măsurare identice. **5** (*tehn.*) *Înaltă fidelitate* = calitate a unor aparate electrocasnice de a reda cît mai fidel semnalele sonore (înregistrate); hi-fi. • /<fr. ***fidélité***, lat. ***fidēlĭtas, -atis***.

fidelúţă *s.f.* Dim. al lui *fidea.* • pl. *-e.* /***fidea*** + *-(l)uţă.*

fíder *s.n.* (*telec.*) Linie electrică fără derivaţie de transmisie a semnalului de înaltă frecvenţă de la emiţător la antenă sau de la antenă la receptor. • scris şi *feeder.* pl. *-e.* /<engl., fr. ***feeder***.

fidográf *s.n.* (*ind. extract.*) Aparat înregistrator pentru stabilirea valorii şi a caracterului avansării garniturii de foraj, determinate de caracteristici anumite (duritatea rocilor, grosimea straturilor, momentul trecerii de la un strat la altul etc.). • /den. com.

fiduciár, -ă *adj.* **1** (*econ.*) Care are o valoare fictivă, convenţională. ◇ *Monedă fiduciară* = monedă de hîrtie, cu valoare convenţională, care are putere de circulaţie numai în interiorul unei ţări. *Circulaţie fiduciară* = circulaţie a monedei fiduciare. **2** (*jur.*) Care se bazează pe încredere; de încredere. ◇ *Legatar fiduciar* = persoană însărcinată cu un fideicomis a cărui îndeplinire depinde de buna-credinţă a acesteia. • sil. *-ci-ar.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***fiduciaire***, lat. ***fiduciārĭus, -a, -um***; cf. lat. *fiducĭa, -ae* „încredere".

fíe[1] *conj.* **1** (*în corelaţie cu sine însuşi sau cu „ori", „sau", introduce o prop. disj., exprimînd alternanţa sau opoziţia, dar şi o nuanţă de condiţie*) Ori (că)... ori (că)... *Oricum însă, fie din greşeală, fie după sfatul meu, Vasilică sorbi întîi borşul* (HOG.). ◇ (*cu nuanţă cop.*) *La acelaşi şir de patimi deopotrivă fiind robi Fie slabi, fie puternici, fie genii ori neghiobi* (EMIN.). **2** (*urmat de „şi", introduce o prop. conces.*) Chiar (şi), măcar. *I-ai fi întîlnit, fie şi numai cîte pe unul, la un loc cam dosnic* (DOC.). **3** Element de compunere cu care se formează adverbe şi pronume nehotărîte: *fiecare, fiecine, fiecînd etc.* • /lat. ***fiat***.

fíe[2] *s.f.* (*înv.*) Fiică. *Pleacă urechea la rugăciunea fiei sale* (ISP.). ◇ (*pop.; fam.; urmat de un adj. pron. pos. sg.*) *Dacă fie-mea te va găsi, capul ţi se va tăia* (ISP.). • /lat. ***fīlia, -ae***.

fiecáre *pron.nehot.* (*indică fiinţele sau lucrurile luate în parte dintr-un grup sau dintr-o categorie*) Oricare; şi unul, şi altul. ◇ (*adj.*) *Fiecare tînăr.* ◇ Expr. *A se duce* (*fiecare*) *în* (sau *la*) *treaba lui* (*ori a sa etc.*) v. duce. *Fiecare îşi trage jarul la oala lui* v. jar. *Fiecare se leagă unde-l doare* v. lega. *A se duce* (*fiecare*) *în lumea lui* v. lume. *A merge* (*fiecare*) *în* (sau *la*) *treaba lui* v. merge. *La fiecare pas* v. pas. • sil. *fi-e-.* g.-d. *fiecăruia, fiecăreia.* şi (*înv., pop.*) *fieşcáre, fieştecáre, fiştecáre pron.nehot.* /***fie***[1] + ***care***.

fiecé *adj. pron.nehot.* Care este, se ia, se socoteşte, se întîmplă etc. fiecare în parte, în fiecare zi etc.; (*pop.*) fitece. *La fiece pas se întîlnea cu acelaşi om* (ARGH.). • sil. *fi-e-* şi (*pop.*) *fieşcé, fieştecé adj. pron.nehot.* /***fie***[1] + ***ce***.

fiecíne *pron.nehot.* Fiecare; orice fiinţă; (*pop.*) fitecine. *Fiecine, cum i-e vrerea, despre fete samă deie-şi* (EMIN.). • sil. *fi-e-.* şi (*pop.*) *fieşcíne, fieştecíne pron.nehot.* /***fie***[1] + ***cine***.

fiecínd *adv.* (*înv., pop.*) **1** Oricînd. **2** Totdeauna. • sil. *fi-e-.* /***fie***[1] + ***cînd***.

fiecúm *adv.* (*înv., pop.*) Oricum; într-un fel sau altul. • sil. *fi-e-.* /***fie***[1] + ***cum***.

fiéf *s.n.* **1** (*în Ev. Med.*) Feudă. **2** (*în Ev. Med.*) Drept de proprietate asupra unei feude. **3** Fig. Zonă de influenţă absolută sau preponderentă. ◇ *Fief electoral* = circumscripţie electorală în care un candidat îşi desfăşoară activitatea pentru a-şi asigura reuşita în alegeri. • sil. *fi-ef.* pl. *-uri.* /<fr. ***fief***.

field [fild] *s.n.* (*geomorf.*) Platou în zona muntoasă a Scandinaviei, care reprezintă un rest al peneplenei terţiare, modelat de gheaţă. • pl. *-uri.* /<engl. ***field***.

fier *s.n.* **1** (*chim.*) Element chimic, metal greu, de culoare cenuşie, cu luciu albăstrui, maleabil, ductil, bun conducător de căldură şi electricitate, cu

proprietăți feromagnetice, care, aliat cu carbonul sau cu alte elemente, se folosește în industrie (*Fe*). <> *Fier nativ* = fier aproape pur, care se găsește uneori în natură. *Fier forjat* = fier prelucrat prin forjare, din care se fac obiecte ornamentale. (*înv.*) *Fier alb* = tablă. (*ist.*) *Epoca de fier* (sau *a fierului*) = perioadă a comunei primitive (cuprinsă între mijlocul milen. 2 î.Hr. și primele secole d.Hr.) în care omul a început să prelucreze și să folosească fierul. *Fier ciocănit* v. ciocănit. *Cortina de fier* v. cortină. *Drum de fier* v. drum. *Fusul de fier* v. fus. *Garda de fier* v. gardă. *Ladă de fier* v. ladă. *Fier mort* v. mort. *Pălărie de fier* v. pălărie. *Sabot de fier* v. sabot. *Fier slobozit* v. slobozit. *Sulfat de fier* v. sulfat. *Sulfură de fier* v. sulfură. *Vîrsta fierului* v. vîrstă. <> Loc.adj. *De fier* = *a*) tare; rezistent; *b*) (*despre oameni*) foarte puternic; neînduplecat; riguros; sever. <> Expr. (*pop.*) *În fierul nopții* = în toiul nopții. *A trage în jug de fier* v. jug. (*A fi*) *mînă de fier* v. mînă. *A umbla cu opinci de fier* (sau *a rupe trei perechi de opinci de fier*) v. opincă. *De* (sau *pe*) *cînd se potcovea puricele* (*la un picior cu nouăzeci și nouă de oca de fier*) v. potcovi. **2** (*de obicei urmat de determ.*) Nume dat unor unelte, ustensile sau părți ale lor făcute din oțel sau din fontă. <> *Fier de călcat* = ustensilă care poate fi încălzită (electric sau cu cărbuni), folosită la călcatul rufelor, hainelor etc. *Fier de plug* = cormană. *Fier lat* (sau *mare*) = brăzdar. *Fier de frizat* = instrument în formă de clește, cu ajutorul căruia se ondulează părul. <> Expr. *A bate fierul cît e* (sau *pînă-i*) *cald* = a nu scăpa o ocazie cînd i se oferă. ◆ (*fam., glum.*) Aparate de gimnastică pentru menținerea condiției fizice. <> Expr. *A trage la* (sau *de*) *fiare* = a face gimnastică la aparate. **3** (și *fier roșu*) Unealtă sau bucată de fier înroșit în foc, cu ajutorul căreia se ard unele răni sau se înseamnă vitele cu marca proprietarului, folosită, odinioară, și pentru a însemna sclavii, ocnașii etc. <> Expr. *A-i trece* (sau *a-i da*) (cuiva) *un fier* (*roșu* sau *ars*) *prin inimă* = a fi înspăimîntat de ceva; a avea o senzație bruscă și intensă de durere, de spaimă etc. *Parcă mi-a trecut* (sau *mi-a dat cu*) *un fier ars* (sau *roșu*) *prin inimă*, se spune cînd cineva primește pe neașteptate o veste tristă sau cînd îl cuprinde brusc o durere fizică puternică. (*pop.*) *A avea fierul cuiva* = a semăna cu cineva. *A arde cu fierul roșu* v. arde. *A însemna cu fierul roșu* v. însemna. **4** Lamă sau ascuțiș de armă tăioasă. ◆ Ext. Sabie. <> Expr. *A trece prin ascuțișul fierului* v. trece. **5** Bucată de fier sau de oțel (în formă de drug). **6** Colect. *Fier vechi* = obiecte de metal uzate, care nu mai pot fi folosite și care se adună pentru a fi retopite. <> Expr. *A arunca la fier vechi* = *a*) a scoate din uz; *b*) a nu mai acorda nici o importanță unui lucru. **7** (*la pl.*) Lanțuri, cătușe (pentru prizonieri, deținuți). **8** Piedică de cai făcută dintr-un lanț. **9** Substanță feruginoasă. • pl. *fiare*. și (*pop.*) *fer s.n.* /lat. ***fĕrrum***.

fierár *s.m.* **1** Muncitor sau meșteșugar care se ocupă cu prelucrarea (la cald) a fierului sau a altor metale; (*înv., reg.*) făurar[2] (1), faur[2]. **2** (*adesea determ. prin „betonist”*) Muncitor specialist în executarea și montarea armăturilor de beton armat. • pl. *-i*. /lat. ***ferrarĭus***.

fierărie[1] *s.f.* **1** Atelier în care fierarul prelucrează (la cald) fierul sau alte metale; (*înv., reg.*) făurărie (1), (*reg.*) făurește. **2** Meșteșugul fierarului; fierărit, (*înv., reg.*) făurărie. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***fierar*** + *-ie*.

fierărie[2] *s.f.* **1** Magazin unde se vînd obiecte de fier sau din alte metale. **2** Colect. Obiecte sau piese din fier ori din alte metale. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***fier*** + *-ărie*.

fierărit *s.n.* Fierărie (2). • /***fierar*** + *-it*.

fierăstrău circular

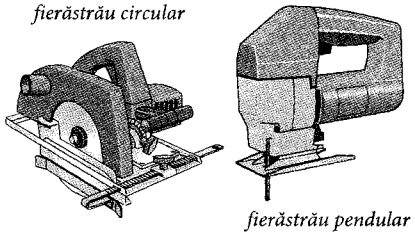

fierăstrău pendular

fierăstrău *s.n.* **1** Unealtă sau mașină-unealtă prevăzută cu o lamă, cu o bandă sau cu un disc de oțel (cu dinți ascuțiți), pusă în mișcare manual sau mecanic, care este folosită la tăierea unor materiale. <> *Fierăstrău de mînă* = fierăstrău format dintr-o lamă dințată triunghiulară, care are la un capăt un mîner de lemn. *Fierăstrău mare* = fierăstrău a cărui lamă dințată are la capete două mînere verticale, care este manevrat de doi oameni. *Fierăstrău de munte* = joagăr. *Fierăstrău circular* (*și subst. n.*) = fierăstrău mecanic, cu pînza în forma unui disc dințat, care taie prin învîrtire în jurul propriului ax. *Fierăstrău pendular* = fierestrău electric cu pînză subțire care taie printr-o mișcare de du-te-vino. *Pînză de fierăstrău* v. pînză. <> Expr. *A tăia cu ferestrăul* v. tăia. **2** (*tipogr.*) Șină dințată la extremitatea mașinii de tipărit, cu dinții căreia se îmbucă dinții cilindrului. **3** (*muz.*) Instrument muzical, format dintr-o lamă de metal care, frecată cu un arcuș, emite sunete. • pl. *-aie*. și *ferestrău, ferestréu, ferăstrău, fierestrău*, (*reg.*) *herăstrău s.n.* /***firiz*** + *-ău*, contaminat cu *fereastră* sau *ferestrui*.

fierbător *s.m., s.n.* **1** *s.m.* Muncitor industrial care execută operațiile de fierbere în cadrul extragerii sau prelucrării unor materii prime. **2** *s.n.* (*tehn.*) Aparat sau instalație care se folosește în industria chimică, alimentară etc. la fierberea unor substanțe. **3** *s.n.* Mic aparat electric, în formă de spirală, care, introdus în apă și pus în priză, face să fiarbă apa; plonjor. • pl. *m. -ori, n. -oare*. /***fierbe*** + *-ător*.

fiérbe *vb. III.* **1** *intr., tr.* (*despre lichide*) A trece sau a face să treacă în stare de vapori, sub acțiunea căldurii, prin formarea în întreaga sa masă a unor bule de vapori care se ridică la suprafață. *Apa fierbe la 100°C. Am fiert laptele.* <> (*intr.; sub. este vasul în care clocotește un lichid*) *Ceainicul fierbe.* <> Expr. *A se amesteca* (sau *a umbla*) *unde nu-i fierbe oala* = a interveni unde nu este cazul. *N-are să se amestece nime unde nu-i fierbe oala* (ALECS.). *A-și băga botul* (*unde nu-i fierbe oala*) v. bot. *A nu-și băga limba unde nu-i fierbe oala* v. limbă. *A-și amesteca* (sau *a-și băga, a-și pune*) *lingura unde nu-i fierbe oala* v. lingură. *A-și băga* (sau *a-și vîrî*) *nasul* (*unde nu-i fierbe oala*) v. nas. **2** *intr.* (*despre unele lichide, amestecuri*) A fi în stare de efervescență (din cauza fermentării). *Vinul a început să fiarbă.* **3** *intr.* (*despre alimente*) A se afla introdus într-un lichid care fierbe, pentru a deveni bun de mîncat. *Cartofii fierb.* **4** *tr.* (*compl. indică obiecte, materiale etc.*) A supune acțiunii fierberii apei. *Fierb rufe.* <> Expr. *A fierbe mărgica* v. mărgică. **5** *intr.* Fig. (*despre apa rîurilor, a mării*) A se agita puternic; a face valuri mari și zgomotoase. **6** *intr.* Fig. (*despre oameni*) A fi neliniștit, agitat; a fi cuprins de un sentiment puternic, de o pasiune etc. *Eu trăgeam cu coada ochiului..., fierbeam în mine, dar nu vream să spui cucoanelor* (CAR.). <> Expr. *A fierbe mațele în cineva* v. mat. *Fierbe sîngele în el ca într-un rac mort* sau *ca într-o coajă de rac* (*mort*) v. rac. *A*(*-i*) *fierbe sîngele* (în cineva) v. sînge. *A fierbe de venin* v. venin. *A*(*-i*) *fierbe sîngele în vine* v. vînă. *A fierbe în zeama lui* v. zeamă. **7** *tr.* Fig. (*compl. indică oameni*) A ține în stare de tensiune; a necăji, a chinui. *Uite-așa mă fierbe de-un ceas!* (REBR.). <> Expr. *A fierbe* (pe cineva) *fără apă* v. apă. **8** *tr.* Fig. (*compl. indică acțiuni, manifestări etc.*) A pregăti în mod febril (și în ascuns), a pune la cale. <> (*refl. pas.*) *La 1857... se fierbea Unirea în Iași* (CR.). <> Expr. *A* (*i se*) *fierbe* (cuiva) *o papară* v. papară. **9** *intr.* Fig. (*despre spații din natură*) A vui, a răsuna de zgomote. *Fierbea văzduhul ca un iad De bombe, de șrapnele* (ALECS.). **10** *tr.* (*pop.; compl. indică dansuri, cîntece*) A executa cu foc, din toată inima. • prez.ind. *fierb*; perf. smp. *fierséi*; part. *fiert*. /lat. ***fervĕre***.

fiérbere *s.f.* **1** Trecere a unui lichid în stare de vapori, sub acțiunea căldurii, în toată masa lui. <> *Punct de fierbere* = temperatură la care tensiunea vaporilor unui lichid devine egală cu presiunea la care se află lichidul. **2** Supunere a unui aliment, a unui material etc. la acțiunea unui lichid care fierbe. **3** Fermentație (1). **4** Fig. Stare de agitație, de neliniște puternică, de așteptare încordată. *Roiau, în fierbere, tinerii gălăgioși, prin sala Universității* (VLAH.). • pl. *-i*. /v. ***fierbe***.

fierbinciór, -oáră *adj.* (*pop.*) Dim. al lui *fierbinte*; aproape fierbinte; destul de fierbinte. • pl. *-ori, -oare*. /***fierbinte*** + *-ior*.

fierbínte *adj.* **1** Care are o temperatură ridicată; care este foarte cald; care răspîndește o căldură puternică. *Apă fierbinte. Sobă fierbinte.* <> Expr. *A vărsa lacrimi fierbinți* sau *a plînge cu lacrimi fierbinți* v. lacrimă. *A umbla ca mîța pe lîngă laptele fierbinte* v. mîță. **2** Fig. (*despre sentimente, manifestări etc. ale oamenilor*) Care este foarte puternic; înflăcărat, arzător, pasionat. *Te-am iubit cu dor fierbinte* (ALECS.). <> Expr. *Inimă fierbinte* v. inimă. *A avea rînză fierbinte* v. rînză. **3** Fig. (*despre culori*) Care este aprins, viu. *Roșu-fierbinte*. • pl. *-ți*. /lat. ***fervens, -ntis***.

fierbințeálă *s.f.* **1** Temperatură ridicată (a aerului), căldură dogoritoare; arșiță, canicula. *Fierbințeala zilelor de vară.* **2** Fig. Stare de trăire intensă, de însuflețire, de tensiune. **3** (*pop.*) Stare de febră; temperatură mare a corpului. • pl. *-eli*. /***fierbinte*** + *-eală*.

fiére *s.f.* **1** (*fiziol.*) Lichid amar, de culoare galbenă -verzuie, secretat de ficat; bilă. <> Expr. *A vărsa fiere* = a fi plin de necaz, de mînie. *A-i crăpa* (sau *a-i plesni*) (cuiva) *fierea de mînie* (ori *de ciudă, de necaz etc.*) = a fi foarte supărat, a fi furios. *A avea fiere în gură* v. gură. *În buze* (sau *gură*) *miere și în inimă fiere* v. miere. ◆ Fig. Amărăciune, necaz. *El cupa de fiere golind, S-a dus în amurg șoviând* (MACED.). **2** (*pop.*; și *bășica fierii*) Vezica biliară. **3** Compuse:

fierea-pămîntului (*Mercanthia polymorpha*)

(*bot.*) *fierea-pămîntului* = *a*) plantă erbacee medicinală, din familia gențianaceelor, cu gust amar, cu florile roșii, rar albe, și cu fructul o capsulă (*Erythraea centaurum*); *b*) plantă erbacee inferioară, cu talul tîrîtor, lamelar, care poartă pe partea superioară coșulețe speciale de înmulțire, iar pe partea inferioară rizomi și rudimente de frunze (*Mercanthia polymorpha*); *c*) lumînărică (*Gentiana asclepiadea*); *d*) ghințură (*Gentiana lutea*); *e*) fumăriță (*Fumaria officinalis*); *fiere-de-urs* = *a*) arbust tropical și mediteraneean, cu frunzele mari și cu florile violacee, dispuse în spic, din care se extrage saburul (*Aloë ferox*); *b*) arbust tropical și mediteraneean, ramificat, cu frunzele dispuse în rozetă din care se extrage saburul (*Aloë succotrina*). • /lat. ****fēle*** = ***fel, fellis***.

fierestrău *s.n.* v. fierăstrău.

fiéro *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Impetuos, cu înverșunare. <> (*subst.*) *Piesa a fost cîntată în fiero.* • /<it. ***fiero***.

fiert[1] *s.n.* Faptul de *a fierbe*. • /v. ***fierbe***.

fiert[2]**, fiártă** *adj.* **1** (*despre lichide sau despre corpuri aflate într-un lichid*) Care a fost supus fierberii. **2** (*despre alimente*) Care a fost preparat prin fierbere. <> Expr. (*fam.*) *A o face fiartă* = *a*) a comite o eroare; *b*) a nu izbuti; *c*) a se face de rîs. *Roșu ca racul* (sau *ca un rac fiert*) v. rac. **3** Fig. (*despre oameni*) Care este necăjit, amărît, supărat. • pl. *fierți, -te*. /v. ***fierbe***.

fiertúră *s.f.* **1** Mîncare preparată prin fierbere. ◆ Spec. Ciorbă. **2** Fierbere, clocot. <> Expr. (*pop.; fam.*) *A băga* (pe cineva) *în fierturi* = a speria (pe cineva) foarte tare. • *-i*. /***fiert*** + *-ură*.

fierturícă *s.f.* (*pop.*) Dim. al lui *fiertură*. • pl. *-ici*. /***fiertură*** + *-ică*.

fiésc, fiáscă *adj.* (*înv.; despre sentimente, atitudini etc.*) Filial. • pl. *-ești*. /***fiu*** + *-esc*.

fiésta *s.f.* Serbare, sărbătoare (populară) în țările de limbă spaniolă. • pl. *-e*. /<fr., sp. ***fiesta***.

fieșcáre *pron.nehot.* v. fiecare.

fieșcé *adj. pron.nehot.* v. fiece.

fieșcíne *pron.nehot.* v. fiecine.

fieștecáre *pron.nehot.* v. fiecare.

fieștecé *adj. pron.nehot.* v. fiece.

fieștecíne *pron.nehot.* v. fiecine.

fieúnde *adv.* (*înv., pop.*) Oriunde; pretutindeni. • sil. *fi-e-*. /***fie***[1] + ***unde***.

fífty-fífty *loc.adv., s.n.* **1** *loc.adv.* Pe jumătate. **2** *s.n.* (*nav.*) Iaht de croazieră, în care se acordă aceeași importanță propulsiei mecanice și celei cu vele. • /<fr., engl. ***fifty-fifty***.

fígaro *s.m. invar.* (*fam.*) Coafor, bărbier. /<it. ***figaro***; cf. nm. pr. *Figaro*, personaj din comediile lui

Beaumarchais, respectiv din operele compuse de Mozart, Rossini ş.a.

fight [fait] *s.n.* (*sport*) Meci (la box). • /<engl. ***fight*** „luptă".

figurá *vb. I.* **1** *intr.* A fi prezent undeva; a lua parte la ceva. **2** *intr.* A fi înscris pe o listă, pe un tabel. **3** *tr.* (*a. plast.*) A înfăţişa ceva. **4** *tr.* (*fran. înv.; constr. cu dat.*) A-şi închipui, a-şi imagina. *Îţi figurezi poate că m-am născut pe lume ca o statuă... de marmură* (ALECS.). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***figurer***.

figurál, -ă *adj.* **1** (*despre sensul unor cuvinte*) Care este figurat, alegoric. **2** (Care este ornamentat) cu figuri. • pl. *-i, -e.* /<it. ***figurale***, germ. ***figural***.

figuránt, -ă *s.m., s.f.* **1** Persoană care participă la desfăşurarea acţiunii unei piese de teatru, a unei opere sau a unui film numai prin prezenţă fizică, fără să rostească nici o replică. **2** Ext. Personaj secundar într-o operă literară. **3** (*deprec.*) Persoană care este prezentă la desfăşurarea unui eveniment, la o întîmplare etc., fără a participa efectiv la ea. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***figurant***.

figuráre *s.f.* Acţiunea de *a figura* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***figura***.

figurát[1] *s.n.* Sens figurat; stil figurativ. ◇ Loc.adv. *La figurat* = (*în legătură cu întrebuinţarea unor cuvinte, expresii etc.*) într-un sens deosebit de cel propriu. • /v. ***figura***.

figurát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre cuvinte, expresii etc.*) Care este întrebuinţat cu alt sens decît cel obişnuit, propriu (pentru efecte stilistice). ◇ *Sens figurat* v. sens. **2** (*despre stil, limbă*) Care conţine (multe) figuri poetice; figurativ (1). **3** (*biol.*) *Elemente figurate* = celulele din sînge. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***figura***.

figuratív, -ă *adj.* **1** (*despre stil, limbă*) Care conţine (multe) figuri poetice; figurat[2] (2). **2** (*a. plast.*) *Artă figurativă* = pictură sau sculptură care are la bază reprezentarea plastică şi uşor identificabilă a fiinţelor şi a obiectelor din realitate. ◆ Gener. Care constituie reprezentarea unui lucru (prin intermediul artei). **3** (*despre artişti*) Care practică stilul figurativ. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***figuratif***.

figuráţie *s.f.* **1** Ansamblul figuranţilor (într-o piesă, într-un film etc.). ◇ Expr. *A face figuraţie* = a avea rolul, ocupaţia de figurant. **2** (*a. plast.*) Reprezentare figurativă. **3** (*a. plast.*) *Noua figuraţie* = mişcare artistică din anii '60 ai sec. 20, care a operat o întoarcere spre arta figurativă. **4** (*a. plast.*) *Figuraţie liberă* = mişcare artistică din anii '80 ai sec. 20, care s-a inspirat din benzile desenate pentru a realiza picturi de dimensiuni mari într-un stil simplu şi colorat. **5** (*muz.*) Grup de note cu o anumită constantă ritmică, la acompanierea unei linii melodice. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***figuration***, lat. ***figūratio, -onis***.

figúră *s.f.* **1** Înfăţişare a feţei cuiva; chip, faţă, obraz. *Catinca... avea o figură simpatică* (VLAH.). ◇ Expr. *A face figură bună* (sau *rea*) = a face impresie bună (sau rea). *A face figură de...* = a avea aerul de..., a trece drept... (*fam.*) *A face* (cuiva) *figura* = a face (cuiva) o farsă sau o surpriză neplăcută; a păcăli (pe cineva). *A face figuri* = *a*) (*despre oameni*) a se da în spectacol; *b*) fig. (*despre oameni*) a face fiţe; *c*) fig. (*despre aparate, dispozitive etc.*) a nu funcţiona (bine). *A se rupe* (sau *a se sparge*) *în figuri* = (*despre oameni, mai ales despre tineri*) a încerca să impresioneze cu orice chip (printr-un mod de viaţă extravagant, prin cheltuieli exorbitante, printr-un stil de îmbrăcăminte şocant etc.). *Uite la el cum dansează! Se sparge în figuri. Nu ţine figura!* v. ţine. **2** (*a. plast.*) Imagine a unei fiinţe, a unei plante sau a unui obiect realizată cu mijloace plastice (desen, pictură, sculptură etc.). **3** (*la jocul de cărţi*) Carte care reprezintă diverse personaje (rege, valet, damă etc.). **4** (*la şah*) Fiecare dintre piesele de joc. **5** Grămadă de nisip, de pietriş etc. care a fost clădită în formă de corp geometric regulat, pentru a i se putea calcula mai uşor volumul. **6** Desen pe fondul unei ţesături. **7** Persoană. ◆ Spec. Personalitate marcantă. ◇ Expr. *Eşti o figură!* = (*adesea iron. sau glum.*) eşti o personalitate originală, stranie, impresionantă! **8** Personaj reprezentativ, tipic al unei opere literare. **9** (*stil.*) *Figură de stil* = formă particulară dată expresiei la nivel semantic, sintactic etc. pentru a obţine un anume efect (estetic). *Figură poetică* = procedeu stilistic prin care se modifică înţelesul propriu al unui cuvînt sau se asociază cuvintele în aşa fel ca sensurile vechi să se îmbogăţească, pentru a da mai multă forţă imaginii sau expunerii prezentate; figură de stil. *Figură de retorică* (sau *figură retorică*) v. retorică. **10** (*lingv.*) *Figură etimologică* = construcţie sintactică în care se alătură două cuvinte înrudite etimologic sau apropiate din punct de vedere semantic. **11** (*log.*) *Figură silogistică* = fiecare dintre cele patru forme pe care le poate lua silogismul în funcţie de poziţia termenului mediu în premise. **12** (*geom.*) *Figură geometrică* = ansamblu format din puncte, linii şi suprafeţe. *Figură plană* v. plan. *Figură reciprocă* v. reciproc. **13** Poziţie sau ansamblu de poziţii, de mişcări la dans, balet, scrimă, patinaj etc. • pl. *-i.* /<fr. ***figure***, lat. ***figūra, -ae***.

figurínă *s.f.* Mic obiect (de artă) de marmură, de bronz, de porţelan etc., reprezentînd plastic o fiinţă, care serveşte ca ornament. • pl. *-e.* /<fr. ***figurine***.

figuríst *s.m.* **1** Meşter specializat în realizarea figurinelor. **2** Fig. (*fam.*) Persoană care se dă în spectacol; persoană care face fiţe sau care doreşte cu orice preţ să impresioneze. • pl. *-işti.* /<fr. ***figuriste***.

fiícă *s.f.* Persoană de sex feminin, considerată în raport cu părinţii; fată (3). ◇ *Fiică de suflet* v. suflet. *Fiică vitregă* v. vitreg. • pl. *-ce.* /***fie***[2] + ***-ică***.

fiíndcă *conj.* (*introduce o prop. cauz., făcînd legătura cauzală dintre afirmaţia din prop. princ. şi prop. subord.*) **1** Pentru că, deoarece. *Îmi opresc trei lei fiindc-am avut trei pîni* (CR.). **2** De vreme ce. *Fiindcă tot am venit, să vedem cuibul poetului* (REBR.). • /***fiind***, ger. lui *fi* + ***că***.

fiinţă *vb. I. intr.* **1** A exista, a fi în fiinţă. **2** A-şi desfăşura activitatea. *În cadrul redacţiei fiinţează o secţie de traducători.* • sil. *fi-in-.* prez.ind. *-ez.* /***fiinţă*** + *-a*.

fiinţă *s.f.* **1** (*în opoz. cu „lucru"*) Ceea ce are viaţă (şi se mişcă); viet(u)itoare. ◇ *Scara fiinţelor* v. scară. **2** Om; persoană. ◇ *Fiinţă supremă* v. suprem. ◆ Poet. Făptură. *Toată fiinţa ta mi-e dragă, că te iubesc, Oană!* (DELAVR.). ◇ Loc.adv. *Din adîncul fiinţei* v. adînc. **3** Existenţă; viaţă. *În curgerea timpurilor, acest popor... şi-a păstrat fiinţa cu limba şi datinile* (SADOV.). ◇ *În fiinţă* = *a*) loc.adj. existent. *Şcolile în fiinţă pe atunci au avut un rol important în educarea copiilor de la sate*; *b*) loc.adv. în realitate; aievea. *Rămase năuc de bucurie, cînd văzu în fiinţă toate cele ce îi spusese zîna* (ISP.). ◇ Loc.vb. *A da fiinţă* = *a*) a naşte; a da naştere; *b*) a realiza, a făuri; *c*) a concretiza. *A avea fiinţă* (*pe lume*) v. avea. *A lua fiinţă* v. lua. *A prinde fiinţă* v. prinde. ◇ Expr. *A fi* (sau *a sta, a se ţine*) *în fiinţă* = *a*) a exista; *b*) a se menţine, a dăinui. **4** (*filos.*) Cea mai generală proprietate a oricărei realităţi, formînd obiectul principal al investigaţiei filosofice. **5** (*înv.*) Prezenţă. *Fiinţa funcţionarilor civili şi militari... da acestei privelişti o pompă solemnă* (C. NEGR.). **6** (*înv.*) Substanţă. **7** (*înv.*) Fire. • pl. *-e.* /***fi*** + ***-inţă***.

fijián, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populaţia de bază a Dominionului Fiji sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuieşte în Dominionul Fiji; locuitorii Dominionului Fiji. **2** *adj.* Care aparţine Dominionului Fiji sau fijenilor, care se referă la Dominionul Fiji sau la fijeni; care este originar din Dominionul Fiji. • pl. *-eni, -ene.* /nm. pr. (stat în S-V Oceanului Pacific) ***Fiji*** + *-an*.

fil- v. filo[3]-.

filă *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică fibre textile*) A răsuci pentru a le transforma în fire textile; a toarce. **2** *tr.* (*compl. indică cărţi de joc*) A răsfira în mînă, încet, una cîte una (încît să se vadă numai iniţialele din colţul din stînga sus). **3** *tr.* (*compl. indică şuviţe de păr*) A tăia într-un anumit fel dintr-un păr prea des, pentru a-l rări. **4** *tr.* A reduce pînă la anulare semnalul de ieşire a unui canal de transmisiune (pentru a obţine un anumit efect acustic sau vizual). **5** *tr.* (*mar.*) A desfăşura lent un lanţ de ancoră, o parîmă sau o manevră curentă (în timpul ancorării sau plecării navei). **6** *intr.* (*despre lămpi cu fitil*) A arde prost, pîlpîind şi scoţînd fum. ◇ Expr. *A-i fila* (cuiva) *o lampă* v. lampă. **7** *intr.* (*despre avioane*) A zbura orizontal, la înălţime mică, pentru aterizare. **8** *tr.* (*muz.*) A cînta o notă prelungită, făcînd să varieze intensitatea. **9** *tr.* (*compl. indică oameni*) A urmări discret, fără ca cel urmărit să observe. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***filer***, lat. ***filare***.

filăbil, -ă *adj.* (*despre fibre textile*) Care se poate toarce. • pl. *-i, -e.* /<it. ***filabile***.

filabilitáte *s.f.* Însuşire a unui material textil de a putea fi tras în fire. • /***filabil*** + *-itate*; cf. it. *filabilità*.

filactéră *s.f.* **1** Talisman purtat de vechii evrei, reprezentînd un pergament pe care erau scrise versete din *Vechiul Testament*. **2** Recipient (de metal) purtat de primii creştini la gît, care conţinea texte sacre, moaşte de sfinţi, ulei sfinţit etc. şi care era folosit ca amuletă. **3** Inscripţie în formă de banderolă (pe monumente). **4** Figură heraldică, înfăţişată ca o foaie cu marginile răsucite. • pl. *-e.* şi *filactériu s.n.* /<fr. ***phylactère***; cf. gr. *φυλακτήριον* <*φυλάσσω* „a păzi, a proteja".

filactériu *s.n.* v. filacteră.

filádă *s.f.* (*înv.*) Broşură; carte de proporţii reduse. • pl. *-e.* /<ngr. ***φυλλάδα***.

filáj *s.n.* **1** (*cinemat.*) Efect de clipire datorat unei viteze prea mici a obturatorului aparatului de proiecţie cinematografică. **2** Urmărire discretă a unei persoane. • pl. *-e.* /<fr. ***filage***.

filalíu *s.n.* (*înv.*) Pînză foarte fină şi subţire. • /etimol. nec.

filamént *s.n.* **1** (*tehn.*) Fir metalic (din wolfram), foarte subţire, folosit ca element de încălzire în unele tuburi electronice şi la executarea corpului luminos în becurile electrice, care se încălzeşte pînă la incandescenţă la trecerea curentului electric. **2** (*tehn.*) Produs al fiecărui orificiu din filiera maşinii de filat fibre textile pe cale chimică. **3** (*biol.*) Formaţie a unor celule din ţesuturile animale sau vegetale, în formă de fir lung şi subţire. **4** (*bot.*) Picioruşul sau codiţa staminei. • pl. *-e.* /<fr. ***filament***, lat. ***filamentum***.

filamentár, -ă *adj.* Care are filamente. • pl. *-i, -e.* /***filament*** + *-ar*.

filamentós, -oásă *adj.* (*biol.*) Care are filamente (3), format din filamente; cu aspect de filamente. • pl. *-oşi, -oase.* /<fr. ***filamenteux***.

filándră *s.f.* Pată opacă în masa sticlei, rezultată din turnare. • pl. *-e.* /<fr. ***filandre***.

filánt, -ă *adj.* (*despre lichide*) Care curge fără a se diviza în picături. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***filant***.

filantróp, -oápă *s.m., s.f.* Persoană care face acte de filantropie; om mărinimos, generos (cu cei săraci). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***philanthrope***, ngr. ***φιλάνθρωπος*** <cf. gr. *φιλῶ* „a iubi", *ἄνθρωπος* „om".

filantrópic, -ă *adj.* Care ţine de filantropie sau de filantropi, care se referă la filantropie sau la filantropi. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***philanthropique***, ngr. ***φιλανθρωπικός***.

filantropíe *s.f.* **1** Acţiune de binefacere întreprinsă în folosul oamenilor săraci; filantropism. **2** Generozitate. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***philanthropie***, ngr. ***φιλανθρωπία***.

filantropinísm *s.n.* (*pedag.*) Mişcare pedagogică din sec. 18, care, urmînd teoriile lui J. J. Rousseau, urmărea să facă o educaţie firească şi umană copiilor, militînd împotriva scolasticismului şi formalismului didactic; filantropism (2). • /<germ. ***Philanthropinismus***.

filantropiníst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al filantropinismului; filantropist. **2** *adj.* Care aparţine filantropinismului sau filantropiniştilor, care se referă la filantropinism sau la filantropiniştii; filantropist. • pl. *-işti, -iste.* /<germ. ***Philanthropinist***.

filantropísm *s.n.* **1** Filantropie (1). **2** Filantropinism. • /***filantropie*** + *-ism*.

filantropíst, -ă *s.m., s.f., adj.* Filantropinist. • pl. *-işti, -iste.* /<fr. ***philanthropiste***.

filár, -ă *adj.* Care este în formă de fir. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***filaire***.

filáre *s.f.* Acţiunea de *a fila* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***fila***.

filárh *s.m.* (*în antic. greacă*) **1** Şef sau magistrat în diverse cetăţi. **2** Şef al unui escadron atenian. • pl. *-i.* /<fr. ***phylarque***; cf. gr. *φύλαρχος*.

filarhíe *s.f.* (*în antic. greacă*) Funcţie, demnitate de filarh. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***phylarchie***.

filária *s.f.* (*zool.*) (Nume dat mai multor) viermi lungi şi subţiri ca o aţă, care trăiesc paraziţi la oameni şi la animale (*Filaria*). • sil. *-ri-a.* /<lat. ***Filaria***, den. şt.

filarióză *s.f.* (*med.*) Boală provocată prin localizarea în organism a filariei, cu manifestări variate: accese febrile cu nevralgie, hematurie, chilurie, elefantiazis, umflarea membrelor inferioare etc. • sil. *-ri-o-.* şi *filariózis s.n.* /<fr. ***filariose***, it. ***filariosi***; cf. lat. *filum, -i* „fir".

filariozís *s.n.* v. filarioză.

filarmónic, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* Care se referă la activitatea de răspîndire a culturii muzicale prin concerte, recitaluri, spectacole muzicale. ◇ *Societate filarmonică*

= instituție, asociație care are ca scop cultivarea și răspîndirea artelor, în special a artei muzicale. **2** *s.f.* Instituție (de stat) cu rol principal în viața de concert a unei țări, cuprinzînd toate aspectele artei interpretative, care organizează concerte. **3** *s.f.* Orchestră simfonică ce aparține unei filarmonici. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***philarmonique***, it. ***filarmonico, filarmonica***; cf. gr. *φιλῶ* „a iubi", *ἁρμονία* „armonie".

filarmoníst, -ă *s.m., s.f.* Membru al unei orchestre filarmonice. • pl. *-iști, -iste.* /***filarmon[ică]*** + *-ist.*

filát[1] *s.m.* Faptul de *a fila*. • /v. ***fila***.

filát[2]**, -ă** *adj.* (*despre fibre textile*) Care a fost răsucit și transformat în fire; tors. • pl. *-ți, -te.* /v. ***fila***.

filátă *s.f.* (*constr.*) Planșă de consolidare. • pl. *-e.* /<rus. ***филата***.

filatélic, -ă *adj.* Care aparține filateliei sau filatelistului, care se referă la filatelie sau la filatelist. ◇ *Clasor filatelic* v. clasor. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***philatélique***.

filatelíe *s.f.* Colecționarea și studierea mărcilor poștale. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***philatélie***; cf. gr. *φιλῶ* „a iubi", *ἀτέλεια* „scutire de taxe".

filatelíst, -ă *s.m., s.f.* Persoană care se ocupă cu filatelia; colecționar de mărci poștale. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***philatéliste***.

filatór, -oáre *s.m., s.f.* (*ind. text.*) Muncitor calificat în filarea fibrelor textile. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***filateur***.

filatúră *s.f.* (*ind. text.*) **1** Ramură industrială care se ocupă cu transformarea fibrelor textile în fire textile. **2** Întreprindere în care se desfășoară această transformare. • pl. *-i.* /<fr. ***filature***.

fílă *s.f.* **1** Fiecare dintre foile unui caiet, ale unei cărți etc. formată din două pagini (recto și verso). ◇ Expr. *A cerceta* (o lucrare) *filă cu filă* = a cerceta (o lucrare) cu mare atenție, de la un capăt la altul. **2** Ext. Pagină. • pl. *-e.* /<ngr. ***φύλλον***.

fíldeș *s.m., s.n.* **1** *s.m.* Fiecare dintre dinții incisivi ai elefantului. ◆ (*înv.*) Elefant. **2** *s.n.* Substanță osoasă, albă și dură, din care sînt constituiți colții de elefant, de hipopotam și din care se fac diferite obiecte ornamentale, de toaletă etc.; ivoriu. *Teacă de fildeș.* ◇ *Fildeș animal* (sau *artificial*) = substanță asemănătoare cu fildeșul natural, obținută prin macerarea prelungită a oaselor animale în clorură de var. *Fildeș vegetal* = material foarte dur, extras din semințele unor palmieri, care servește la fabricarea nasturilor. *Turn de fildeș* v. turn. ◇ Compar. *Buzele ei sînt ca mărgeanul, iar dinții albi ca fildeșul* (FIL.). **3** *s.n.* Obiect sculptat în fildeș. *O colecție de fildeșuri.* • pl. *m. -i, n. -uri.* /<tc. ***fildiș***.

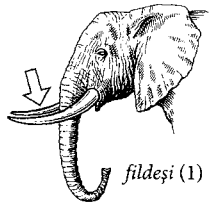

fildeși (1)

fildeșíu, -íe *adj.* Alb ca fildeșul. • pl. *-ii.* /***fildeș*** + *-iu.*

filé[1] *s.n.* (*ind. alim.*) **1** Carne de calitate superioară, din lungul șirei spinării unei vite, a unui porc sau a unui pește. ◇ (*adj.*) *Mușchi file.* **2** Produs alimentar preparat din această carne. • pl. *-uri.* /<fr. ***filet***.

file[2] [fail] *s.n.* (*inform.*) Fișier, document creat în computer. • /<engl. ***file***.

filer[1] *s.m.* **1** (*fin.*) Monedă divizionară în Ungaria, egală cu a suta parte dintr-un forint, pînă la intrarea în vigoare a monedei unice europene, euro. **2** (*înv.*) Dinar. **3** (*înv.*) Obol. • pl. *-i.* /<magh. ***filer***.

filer[2] *s.n.* (*tehn.*) Pulbere minerală, care se folosește la prepararea mixturilor asfaltice, pentru a mări consistența, adezivitatea și stabilitatea termică. • /<fr., engl. ***filler***; cf. engl. *filler* „care umple".

filerizá *vb. I. tr.* (*tehn.*) A încorpora fier în masa unui liant bituminos. • prez.ind. *-ez.* /***filer***[2] + *-iza.*

filerizáre *s.f.* (*tehn.*) Acțiunea de *a fileriza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***fileriza***.

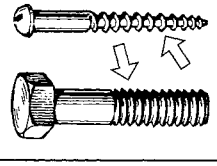

filete (1)

filét *s.n.* **1** (*tehn.*) Șanț elicoidal cu profil constant, săpat pe suprafața unei piese cilindrice sau conice, în vederea asamblării, prin înșurubare, cu o altă piesă prevăzută cu un șanț asemănător. ◇ *Pas de filet* sau *pasul filetului* v. pas. **2** (*anat.*) Ramificație a extremității nervilor. • pl. *-e.* /<fr. ***filet***.

filetá *vb. I. tr.* **1** (*tehn.*) A realiza fileturi la o piesă. ◇ *Burghiu de filetat* v. burghiu. **2** (*compl. indică carne de vită, de porc sau de pește*) A tăia. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***fileter***.

filetáre *s.f.* Acțiunea de *a fileta* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***fileta***.

filetát[1] *s.n.* Faptul de *a fileta*. • /v. ***fileta***.

filetát[2]**, -ă** *adj.* (*tehn.*; *despre piese*) Care are filet. • pl. *-ți, -te.* /v. ***fileta***.

filétă *s.f.* (*tipogr.*) Unealtă în lucrările de legătorie pentru aplicarea de ornamente aurite pe cotorul și pe coperta cărților. • pl. *-e.* /<fr. ***filet***.

filéu *s.n.* **1** Împletitură foarte rară, cu ochiuri egale, înnodate în formă de pătrate, romburi etc., folosită la confecționarea perdelelor, a plaselor de pescuit, a sacoșelor etc. **2** Obiect făcut dintr-o rețea subțire de ață, cu ajutorul căruia se strînge sau se prinde părul pentru a-l ține într-un anumit fel. **3** Sacoșă, plasă (pentru cumpărături). **4** Plasă textilă, dreptunghiulară, fixată pe doi stîlpi, pe două suporturi etc., care desparte în două terenul la unele jocuri sportive. • pl. *-uri, -ee.* /<fr. ***filet***.

filfizón *s.m.* (*fam., peior.*) Tînăr cu pretenții de eleganță și cu preocupări neserioase; fante (1). • pl. *-i.* /probabil alterare din fr. ***vive le son*** *[du canon]*, refrenul unui cîntec revoluționar francez.

fili- Elem. de compunere „fir", „filament". • /<fr. ***fili-***; cf. lat. *filum, -i* „fir".

filiál, -ă *adj.* (*despre sentimente, atitudini etc.*) Care ține de fiu, care se referă la fiu; fiesc. *Recunoștință filială.* • sil. *-li-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***filial***, lat. ***filialis, -e***.

filiálă *s.f.* **1** Instituție, întreprindere, asociație, organizație condusă și controlată de o unitate centrală (aflată în altă localitate decît aceasta). *Filială a unei bănci.* **2** Sediul acestei instituții, întreprinderi, asociații, organizații. • sil. *-li-a-.* pl. *-e.* /<fr. ***filiale***.

filiáție *s.f.* **1** Legătură de rudenie între copii și părinți; descendență. ◆ Gener. Legătură de rudenie în linie dreaptă. **2** Fig. Legătură stabilă între lucruri, fapte, idei etc. care derivă unele din altele. *Filiația sensurilor unui cuvînt.* **3** (*med.*) Succesiunea apariției cazurilor de boală pornind de la sursa de infecție către căile de transmitere. • sil. *-li-a-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *filiațiúne* s.f. /<fr. ***filiation***; cf. lat. *filiatio, -onis* „filiație" <*filius, -ii* „fiu".

filiațiúne *s.f.* v. filiație.

filibúster *s.n.* (*polit.*) Practică de a rosti discursuri interminabile, în congresul SUA, de cei care încercau să împiedice adoptarea unor legi nedorite. • /<engl. ***filibuster***, germ. ***Filibuster***.

filibusterísm *s.n.* (*polit.*) Tactică a filibusterului. • /***filibuster*** + *-ism.*

filic- Elem. de compunere „ferigă". și *filico-*. • /<fr. ***filic(o)-***; cf. lat. *filix, -icis* „ferigă".

filicacée *s.f.* v. felicacee.

filicálă *s.f.* (*bot.*) Filicacee (*Filicales*). • pl. *-e.* /<fr. ***filicales***.

filicifórm, -ă *adj.* Care are aspect de ferigă. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***filiciformis, -e***.

filicína *s.f.* (*farm.*) Medicament cu acțiune vermifugă, care este extras din rizomul ferigii. • pl. *-e.* /<fr. ***filicine***.

filico- v. filic-.

filicologíe *s.f.* Studiu științific al ferigilor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***filicologie***.

filíd *s.m.* (*la vechii celți*) Urmaș și moștenitor al funcțiilor și privilegiilor druizilor. • pl. *-izi.* /<fr. ***filide***.

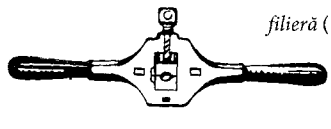

filieră (1)

filiéră *s.f.* **1** (*tehn.*) Unealtă, dispozitiv pentru tăierea unui filet pe o bară sau pe o țeavă. **2** (*tehn.*) Placă de oțel perforată, prin care se trage, în fire sau în bare, un metal ductil. **3** (*ind. text.*) Piesă componentă a mașinii de filat fibre textile, avînd forma unui tub metalic cu fundul prevăzut cu orificii fine prin care se trece soluția de mătase artificială sau de fibre textile; duză. **4** Fig. Succesiune de trepte, de etape etc. într-o acțiune, într-o carieră etc. **5** Fig. Mijlocire, intermediu, cale. *Pe ce filieră a ajuns la institut?* • sil. *-li-e-.* pl. *-e.* /<fr. ***filière***.

filifórm, -ă *adj.* **1** Care are formă de fir. **2** (*anat.*) *Papile filiforme* = papile care se găsesc în mucoasa limbii. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***filiforme***.

filigeán *s.n.* v. felegean.

filigrán *s.n.* **1** Lucrătură artistică de giuvaiergerie, cu aspect de dantelă, obținută din fire subțiri de aur sau de argint sudate între ele. *Brățară lucrată în filigran.* **2** Marcă sau inscripție executată sau imprimată pe hîrtie și folosită ca marcă de fabricație sau ca marcă specială pe hîrtiile de valoare. • pl. *-e.* și *filigráně* s.f. /<fr. ***filigrane***, it. ***filigrana***.

filigrană *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică metale prețioase*) A prelucra sub formă de filigran (1). **2** A aplica un filigran (2) în timpul prelucrării hîrtiei. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***filigraner***.

filigranáre *s.f.* Acțiunea de *a filigrana* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***filigrana***.

filigranát, -ă *adj.* **1** (*despre obiecte de giuvaiergerie*) Care este lucrat în filigran (1). **2** (*despre hîrtie*) Care are filigran (2). • pl. *-ți, -te.* /v. ***filigrana***.

filigráně *s.f.* v. filigran.

filigraníst, -ă *s.m., s.f.* Specialist în filigrane. • pl. *-iști, -iste.* /***filigran*** + *-ist.*

filigranológ, -ă *s.m., s.f.* Specialist în filigranologie. • pl. *-gi, -ge.* /de la ***filigranologie***, prin derivare regresivă.

filigranologíe *s.f.* Cercetare a filigranelor. • g.-d. *-iei.* /<it. ***filigranologia***.

filigranoscóp *s.n.* Baie mică de sticlă în care se umezesc timbrele, pentru a se putea vedea filigranul (2) cu ochiul liber. • pl. *-oape.* /<fr. ***filigranoscope***.

filimícă *s.f.* (*bot.*) **1** Plantă erbacee decorativă și medicinală, din familia compozitelor, cu miros puternic și plăcut, cu florile portocalii, dispuse în capitule și cu fructele achene (*Calendula officinalis*). **2** Compus: *filimică-de-cîmp* = tămîiță-de-cîmp (*Ajuga chamaepitys*). • /etimol. nec.

filimică (1)

filióque [fili'ɔkve] *s.n.* (*teol.*) Dogmă creștină catolică, potrivit căreia Sfîntul Duh purcede atît de la Dumnezeu-Tatăl, cît și de la Fiul, spre deosebire de dogma ortodoxă, care afirmă purcederea Duhului Sfînt numai din Tatăl. • pronunț. *filiocve.* /<lat. ***filioque*** „și de la Fiul".

filípi *s.m. pl.* (*pop.*) Nume dat zilelor dintre 11 și 17 noiembrie, cuprinzînd sărbătoarea Sf. Filip (14 noiembrie), pe care creștinii ortodocși o celebrează încercînd să nu facă rău animalelor sălbatice. • /de la nm. pr. ***Filip***, apostol al lui Iisus Hristos.

filípică *s.f.* (*ret.*) Discurs violent, acuzator împotriva unei persoane. • pl. *-ce.* /<lat. ***philippĭca, -ae***, fr. ***philippique***; cf. nm. pr. *Philippicae*, discursurile lui Demostene împotriva regelui Filip II al Macedoniei.

filipinéz, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Filipinelor sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuiește în Filipine; locuitorii Filipinelor. **2** *adj.* Care aparține Filipinelor sau filipinezilor, care se referă la Filipine sau la filipinezi; care este originar din Filipine. • pl. *-i, -e.* /nm. pr. (stat în S-E Asiei) ***Filipine*** + *-ez.*

filisteán *s.m.* Persoană care făcea parte dintr-o populație antică, aparținînd grupului de triburi egeice care, în sec. 13-12 î.Hr., s-a așezat în S Palestinei, pe țărmurile Mării Mediterane. • pl. *-eni.* /<fr. ***Philistins***.

filistín *s.m.* **1** (*în arg. studenților germani, la începutul sec. 18*) Tîrgoveț incult. **2** Ext. Om mulțumit de sine, mărginit, fățarnic, refractar la idei noi, la artă. • pl. *-i.* /<fr. ***philistin***.

filistinism *s.n.* Atitudine sau concepție de filistin. • /<fr. ***philistinisme***.

filit *s.n.* (*geol.*) Rocă metamorfică fin cristalizată, de culori variate și cu șistozitate pronunțată, care ia naștere din metamorfozarea argilelor. • pl. *-e.* /<it. ***filite***.

filiușág *s.n.* v. feleșag.

film *s.n.* **1** Peliculă de celuloid, subțire, flexibilă și transparentă, acoperită cu un strat de bromură de argint, sensibilă la acțiunea luminii, pe care se poate forma o imagine fotografică și care este folosită în fotografie, radiografie etc. *Film pentru radiografii pulmonare.* ◆ (*cinemat.*) Peliculă lungă folosită pentru înregistrarea pe cale fotografică, în momente succesive, de imagini statice sau în mișcare, precum și a sunetelor, în vederea reproducerii lor pe un ecran; bandă. *A înregistrat evenimentul pe film.* ◆ Bandă pe care s-a înregistrat o lucrare cinematografică. ◇ *Film stereofonic* v. stereofonic. *Film tehnicolor* v. tehnicolor. *Test film* v. test. ◇ Expr. (*fam.*) *A i se rupe filmul* = *a)* a-și pierde cunoștința; *b)* a nu-și mai da seama, a nu mai înțelege ce se petrece. **2** Ansamblu de imagini fotografice succesive, cu subiect comun, înregistrate pe o peliculă și reproduse pe ecran. **3** (*mai ales cu determ. care indică specificul, dimensiunile etc.*) Gen de artă constînd în realizarea și proiectarea pe un ecran cinematografic a unui film; cinematografie, creație cinematografică, artă cinematografică. *Mi-am adus aminte o celebră scenă dintr-un film fellinian*

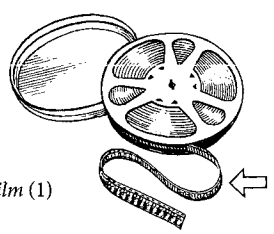

film (1)

(BLAND.). ◇ *Film de acțiune* = film interesant prin modul de derulare a evenimentelor. *Film de animație* v. animație. *Film de anticipație* v. anticipație. *Film de capă și spadă* v. capă. *Casă de filme* v. casă. *Gală de filme* v. gală. (*Film de*) *scurt metraj* v. metraj. (*Film de*) *lung metraj* v. metraj. *Film mut* v. mut. *Muzică de film* v. muzică. ◇ Expr. *A turna un film* = a realiza un film cinematografic. ◇ Compuse: *film-fluviu* = film de lungime neobișnuită; *film-scheci* = film alcătuit din mai multe părți distincte; *film-spectacol* = gen de film care redă prin mijloace cinematografice un spectacol teatral; spectacol ecranizat. ◇ Compar. *Și ca într-un film de groază ore întregi ne-am plimbat* (BLAND.). ◆ Cinema, cinematograf. *Merg la film.* ◇ Expr. *Te fac un film* v. tu. **4** Fig. Succesiune de imagini, întîmplări, evenimente etc. *A urmărit cu detașare filmul campaniei de presă.* **5** Strat subțire și fluid care se întinde pe suprafața unui corp solid sau lichid; peliculă. • pl. *-e.* /<fr. ***film***.

filmă *vb. I. tr.* (*cinemat.; compl. indică scene, evenimente etc.*) A înregistra, în imagini succesive, pe o peliculă cinematografică, pentru a fi proiectat pe un ecran; a ecraniza, a cinematografia. *Întreaga festivitate a fost filmată.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***filmer***.

filmáre *s.f.* (*cinemat.*) Acțiunea de *a filma* și rezultatul ei. ◇ *Filmare cu încetinitorul* = înregistrare a imaginilor cu viteză redusă, care, la proiecție, are ca efect redarea lentă a mișcărilor. *Filmare combinată* = procedeu cinematografic care constă în folosirea unor aparate de filmat și a unor procese de prelucrare speciale cu scopul de a obține diverse efecte. *Filmare inversă* = procedeu de filmare combinată, care constă în inversarea ordinii cronologice a evenimentelor din secvență. • pl. *-ări.* /v. ***filma***.

filmát[1]**, -ă** *adj.* (*cinemat.*) Care a fost înregistrat pe o peliculă cinematografică. *A vizionat de mai multe ori scena filmată.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***filma***.

filmát[2]**, -ă** *adj.* (*farm.; despre tablete*) Care este acoperit cu o peliculă fină din zahăr pentru a putea fi înghițite cu ușurință. • pl. *-ți, -te.* /***film*** + *-at*.

filmic, -ă *adj.* (*cinemat.*) Care se referă la film; filmistic. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***filmique***, engl. ***filmic***.

filmíst *s.m.* (*adesea iron.*) Persoană care creează filme. • pl. *-iști.* /***film*** + *-ist*.

filmístic, -ă *adj.* (*cinemat.*) Filmic. • pl. *-ci, -ce.* /<it. ***filmistico***.

filmo- Elem. de compunere „film". • /<fr. ***filmo-***.

filmogénic, -ă *adj.* (*cinemat.; despre metode, tehnici etc.*) Care produce un efect frumos în film. ◆ (*despre persoane*) Care are un aspect fizic favorabil pentru a fi filmat. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***filmogénique***.

filmográf *s.n.* (*cinemat.*) Aparat cu ajutorul căruia se aplică pelicula fotosensibilă pe filme. • pl. *-e.* /<fr. ***filmographe***.

filmográfic, -ă *adj.* (*cinemat.*) Care se referă la filmografie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***filmographique***.

filmografíe *s.f.* (*cinemat.*) **1** Ansamblu de filme realizate de un producător, de un regizor, de un actor etc. **2** Colecție de filme clasificate pe baza unui criteriu. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***filmographie***.

filmológ, -ă *s.m., s.f.* (*cinemat.*) Persoană care este specialistă în filmologie. • pl. *-gi, -ge.* /de la ***filmologie***, prin derivare regresivă.

filmológic, -ă *adj.* (*cinemat.*) Care aparține filmologiei, care se referă la filmologie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***filmologique***.

filmología *s.f.* (*cinemat.*) Știință care se ocupă de producțiile cinematografice, cu studierea modalităților artistice ale artei cinematografice și a raporturilor ei cu societatea. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***filmologie***.

filmostát *s.n.* (*cinemat.*) Cutie specială în care sînt păstrate filmele pentru a le feri de variațiile de temperatură și de umiditate. • pl. *-e.* /<fr. ***filmostat***.

filmotécă *s.f.* (*cinemat.*) Colecție de filme cinematografice care sînt aranjate după anumite criterii; cinematecă. ◆ Gener. Spațiu, loc special amenajat pentru păstrarea filmelor (cinematografice). • pl. *-ci.* /<fr. ***filmothèque***.

filmpac *s.n.* (*cinemat.*) Pachet de filme fotografice plane, care se introduce într-o casetă specială și care poate fi adaptat la un aparat fotografic. • pl. *-uri.* /<germ. ***Filmpack***, engl. ***film pack***.

filo[1]**-** Elem. de compunere „trib", „neam", „specie", „rasă". • /<fr. ***phylo-***; cf. gr. *φῦλον* „trib".

filo[2]**-** Elem. de compunere „frunză". • /<fr. ***phyllo-***; cf. gr. *φύλλον* „frunză".

filo[3]**-** Elem. de compunere „prieten", „iubitor de". • și *fil-*. /<fr. ***philo-***, it. ***filo-***; cf. gr. *φίλος* „prieten", *φιλῶ* „a iubi".

filoamerícan, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care are simpatie pentru americani și cultura lor. • pl. *-i, -e.* /***filo***[3]**-** + ***american***.

filobiología *s.f.* Studiu biologic al frunzei. • sil. *-bi-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***phyllobiologie***.

filoblást *s.n.* (*bot.*) Expansiune foliacee a talului lichenilor. • /<fr. ***phylloblaste***.

fiiobúz *s.n.* Autovehicul cu tracțiune electrică, prevăzut cu troleu, care este folosit pentru transportul urban în comun; troleibuz. • pl. *-e.* /<it. ***filobus***.

filocalíe *s.f.* (*bis.*) **1** Culegere de scrieri ale pustnicilor, monahilor, clericilor ortodocși. **2** Iubirea frumuseții duhovnicești; ext. cultul pentru frumos. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***philocalie***; cf. gr. *φιλῶ* „a iubi", *καλός* „frumos".

filocărp, -ă *adj.* (*despre plante*) Cu fruct foliaceu. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***phyllocarpique***.

filocenogenéză *s.f.* Dezvoltare istorică a comunităților vegetale sau animale. • /<fr. ***phylocénogenèse***.

filochinónă *s.f.* Vitamina K_1. • /<fr. ***phylloquinone***.

filodéndron *s.m.* (*bot.*) Plantă lemnoasă decorativă, exotică, originară din regiunile ecuatoriale, cu frunzele mari, lobate și adînc crestate, cu florile foarte parfumate și cu rădăcinile aeriene (*Monstera deliciosa*). • acc. și *filodendrón*. pl. *-i.* /<fr. ***philodendron***; cf. gr. *φίλος* „prieten", *δένδρον* „arbore".

filódiu *s.n.* (*bot.*) Pețiol dilatat avînd forma și structura unei frunze. • pl. *-ii.* /<fr. ***phyllodium***; cf. gr. *φυλλώδης* „asemănător unei frunze".

filodórmă *s.f.* Sumă de bani care este pretinsă în mod abuziv de cineva în schimbul unui avantaj, pentru cedarea unui beneficiu etc.; (*înv.*) filotim (2). • pl. *-e.* /<ngr. ***φιλοδώρημα***.

filodoxíe *s.f.* (*filos.*) Termen inventat de Kant și folosit cu înțeles peiorativ, spre a arăta înclinația pentru argumentarea adevărului. • g.-d. *-iei.* /<germ. ***Philodoxie***.

filoelén, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** (Persoană) care are simpatie pentru greci și cultura lor; filoelenic. **2** (Persoană) care susține cauza grecilor. • pl. *-i, -e.* /***filo***[3]**-** + ***elen***; cf. fr. *philohellène*.

filoelénic, -ă *adj.* Filoelen (1). • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***philohellénique***.

filoelemísm *s.n.* Dragoste, admirație pentru ceea ce este grecesc. • /<fr. ***philohellénisme***.

filoembriogenéză *s.f.* (*biol.*) Evoluție cauzată de modificarea cursului dezvoltării embrionare. • sil. *-bri-o-*. /<fr. ***phyloembryogenèse***.

filoengléz, -ă *adj., s.m., s.f.* Anglofil. • pl. *-i, -e.* /***filo***[3]**-** + ***englez***.

filofág, -ă *adj.* (*despre insecte*) Care se hrănește cu frunzele vegetalelor. • pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***phyllophage***.

filofrancéz, -ă *adj., s.m., s.f.* Francofil. • pl. *-i, -e.* /***filo***[3]**-** + ***francez***; cf. it. *filofrancese*.

filogenétic, -ă *adj.* (*biol.*) Care aparține filogeniei, care se referă la filogenie. ◇ *Șir filogenetic* v. șir. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***phylogénétique***.

filogenéză *s.f.* (*biol.*) Filogenie. • /<fr. ***philogenèse***; cf. gr. *φυλή* „trib; categorie", *γένεσις* „origine".

filogeníe *s.f.* **1** (*biol.*) Proces de diferențiere în specii, genuri, familii etc. a organismelor animale și vegetale de-a lungul timpului; filogeneză. **2** Ramură a biologiei care se ocupă cu stabilirea filiației speciilor unui grup de animale sau de plante și cu studierea dezvoltării lor în cadrul evoluției. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***phylogénie***.

filogemíst, -ă *s.m., s.f.* (*biol.*) Persoană care este specialistă în filogenie. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***phylogéniste***.

filogermán, -ă *adj., s.m., s.f.* Germanofil. • pl. *-i, -e.* /***filo***[3]**-** + ***german***.

filogerántic, -ă *adj.* (*biol.; despre organisme*) Care se află în faza de îmbătrînire în cursul dezvoltării sale. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***phylogérontique***.

filogerontísm *s.n.* (*biol.*) Teorie care susține regresul în domeniul materiei vii prin îmbătrînirea și extincția predestinată a speciilor. • /<fr. ***phylogérontisme***.

filológ, -ógă *s.m., s.f.* Persoană care se ocupă cu studiul filologiei; specialist în filologie. • pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***phylologue***, ngr. ***φιλόλογος***, lat. ***philologus***, germ. ***Philolog***.

filológic, -ă *adj.* Care aparține filologului sau filologiei, care se referă la filolog sau la filologie. *Vor renunța cu totul la lucrare îndată ce societatea le va impune de a lucra altfel decît conform opiniilor filologice* (ODOB.). ◇ (*adv.*) *Studiază filologic un text.* • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***phylologique***, ngr. ***φιλολογικός***, germ. ***philologisch***.

filológie *s.f.* **1** Știință care se ocupă cu studiul culturii scrise a popoarelor. *Studiul filologiei te poate duce la descoperiri nu numai în istorie, ci și în sociologie* (SADOV.). ◇ *Filologie germanică* v. germanic. ◆ Ansamblu de științe sociale, care se ocupă cu studiul limbii și creației literare a unor popoare. **2** Știință care se ocupă cu studiul textelor vechi și al operelor literare din punctul de vedere al limbii, al influențelor suferite, al modului în care ni s-au transmis și al autenticității, precum și cu editarea lor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***philologie***, lat. ***philologia***, ngr. ***φιλολόγια*** <gr. *φίλος* „prieten", *λόγος* „cuvînt; discurs".

filomélă *s.f.* (*ornit.; înv.; poet.*) Privighetoare. *Crainici, iepurii cei repezi Purtătorii îi sînt de vești Filomele-i țin orchestrul Și izvoare îi spun povești* (EMIN.). • pl. *-e.* /<fr. ***philomèle***, lat. ***philomela***, germ. ***Philomele***, it. ***filomela***; cf. nm. pr. (personaj din mit. greacă, metamorfozată în privighetoare) *Filomela* (*Philomela*) <gr. *φιλῶ* „a iubi", *μέλος* „cîntec, melodie".

filomorfóză *s.f.* (*biol.*) Transformare în frunze a unor organe ale unei plante. • /<fr. ***phyllomorphose***.

filón *s.n.* **1** (*mineral.*) Masă compactă și continuă, cu aspect tabular, de roci eruptive sau de substanțe minerale, formată prin depunerea unor minerale aflate în apele termale sau prin pătrunderea și consolidarea magmei în crăpăturile rocilor din scoarța terestră; vînă. *Cînd oi da de filon mă scald în șampanie* (CĂL.). **2** Fig. Sursă, izvor, origine. *Muzica populară a fost un filon prețios pentru compozitorii români.* • pl. *-oane.* /<fr. ***filon***.

filonecróză *s.f.* (*biol.*) Proces de mortificare a frunzelor plantelor. • pl. *-e.* /<fr. ***phyllonécrose***.

filoneísm *s.n.* Predilecție deosebită, pasiune pentru tot ceea ce este nou. • /<it. ***filoneismo***; cf. gr. *φιλῶ* „a iubi", *νεός* „nou".

filonián, -ă *adj.* (*despre minerale, roci etc.*) Care formează filoane, care este sub formă de filon. • sil. *-ni-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***filonien***.

filonichíe *s.f.* (*grec. înv.*) Schimb de vorbe răstite (adesea ofensatoare) între două sau mai multe persoane; discuție aprinsă; ceartă, animozitate, dispută. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<ngr. ***φιλονεικία***.

filopóde *s.n. pl.* (*zool.*) Ordin de crustacee brahiopode cu labele turtite, care seamănă cu o frunză. • /<fr. ***phyllopodes***.

filopódiu *s.n.* (*bot.*) **1** Pețiolul frunzei. **2** Tulpină falsă rezultată din sudarea tecilor frunzelor. • pl. *-ii.* /<fr. ***phyllopode***.

filoportughéz, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care are simpatie pentru portughezi și pentru cultura lor. • pl. *-i, -e.* /***filo***³- + ***portughez***; cf. it. *filoportoghese*.

filoptóză *s.f.* (*bot.*) Cădere timpurie a frunzelor plantelor. • pl. *-e.* /<fr. ***phylloptose***.

filorús, -ă *adj., s.m., s.f.* Rusofil. • pl. *-și, -se.* /***filo***³- + ***rus***; cf. it. *filorusso*.

filosemít, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care are simpatie pentru evrei și pentru cultura lor. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***philosémite***.

filosemitísm *s.n.* Politică, atitudine etc. filosemită. • /***filosemit*** + *-ism*.

filosóf, -oáfă *s.m., s.f.* **1** Persoană care are o concepție proprie în domeniul filosofiei, care a creat o doctrină filosofică. *Primii filozofi greci... au emis teorii oarecum simple* (CA. PETR.). <> *Filosof cinic* v. cinic. **2** Persoană care se ocupă cu studiul filosofiei; specialist în filosofie. ◆ Ext. Gînditor. **3** Fig. Persoană care are o atitudine înțeleaptă, echilibrată față de viață; înțelept. ◆ (*pop.; fam.*) Om învățat, priceput în toate. ◆ Spec. Astrolog. *După cîțiva ani, văzînd că nu mai vine feciorul așteptat... Măria Sa a chemat pe filosofii săi și s-a sfătuit cu ei* (SADOV.). • pl. *-i, -e.* și *filozóf, -oáfă s.m., s.f.* /<ngr. ***φιλόσοφος***, lat. ***philosŏphus, -i***, fr. ***philosophe***; cf. gr. *φιλόσοφος* <*φιλῶ* „a iubi", *σοφία* „înțelepciune".

filosofá *vb. I. intr.* (*fam.*) A reflecta asupra vieții și aspectelor ei. • prez.ind. *-ez.* și *filozofá vb. I.* /<fr. ***philosopher***, lat. ***philosophari***.

filosofálă *adj. Piatră filosofală* = *a*) substanță imaginară despre care alchimiștii credeau că are forță miraculoasă și că ar putea transforma toate metalele în aur sau argint; *b*) fig. descoperire de o importanță deosebită, idee extraordinară; *c*) fig. lucru imposibil de aflat. • pl. *-e.* și *filozofálă adj.* /<fr. ***philosophale***.

filosofárd *s.m.* (*peior.*) **1** Persoană care își prezintă public, în mod ostensiv, părerile sale filosofice. **2** Persoană care face speculații filosofice de calitate îndoielnică. • pl. *-zi.* /<fr. ***philosophard***.

filosofáre *s.f.* Faptul de *a filosofa*. • pl. *-ări.* și *filozofáre s.f.* /v. ***filosofa***.

filosofástru *s.m.* (*peior.*) Filosof lipsit de valoare. • pl. *-ștri.* /<it. ***filosofastro***.

filosofém *s.n.* (*filos.*) **1** (*la Aristotel*) Raționament științific; aporem. **2** Studiu filosofic. • pl. *-e.* și *filozofém s.n.* /<fr. ***philosophème***, germ. ***Philosophem***.

filosófic, -ă *adj.* **1** (*despre idei, atitudini etc.*) Care aparține filosofiei sau filosofului, care se referă la filosofie sau la filosof; care exprimă înțelepciune. <> *Antropologie filosofică* v. antropologie. *Romantism filosofic* v. romantism. *Sulf filosofic* v. sulf. **2** (*despre persoane*) Care dovedește înțelepciune. • pl. *-ci, -ce.* și *filozófic, -ă,* (*înv.*) *filosoficésc, -eáscă adj.* /<fr. ***philosophique***, lat. ***philosŏphĭcus, -a, -um***.

filosoficésc, -eáscă *adj.* v. filosofic.

filosoficéște *adv.* Din punct de vedere filosofic; în mod filosofic; ca un filosof. • /***filosofic*** + *-ește*.

filosofíe *s.f.* **1** Ramură a culturii spirituale, constituită dintr-un ansamblu de noțiuni, de idei și de enunțuri care reflectă și interpretează realitatea sub aspectele ei cele mai generale și care sînt formulate prin categorii, teze și principii; domeniu distinct al cunoașterii. ◆ Obiect de studiu în învățămîntul preuniversitar liceal și în universități, care cuprinde istoria și noțiunile fundamentale ale filosofiei. ◆ Manual didactic care cuprinde aceste noțiuni. **2** Concepție generală despre lume și viață; formă a conștiinței sociale, constituită dintr-un ansamblu de noțiuni, de idei care reflectă realitatea sub aspectele ei cele mai generale și care este proprie unui gînditor sau unui grup de gînditori. *Mi-a adus un argument care face impresie asupra oamenilor lipsiți de filozofie și teologie* (CĂL.). **3** Ansamblu de concepții și principii metodologice care stau la baza unui anumit domeniu sau a unei științe; baza metodologică pe care se sprijină o știință. *Filosofia științei.* <> *Filosofie a culturii* = disciplină teoretică relativ autonomă, care se preocupă de definirea genetică, structurală și funcțională a fenomenului culturii. *Filosofie lingvistică* = teorie neopozitivistă care reduce obiectul filosofiei la analiza limbajului. *Filosofie analitică* v. analitic. ◆ Sistem filosofic care aparține unei persoane, școli sau epoci. *Filosofia iluminismului.* <> *Filosofie cinică* v. cinic. *Filosofie existențială* v. existențial. **4** Fel de a privi, de a înțelege, de a interpreta aspectele și problemele vieții; comportament, atitudine, fel de a reacționa (înțelept) față de întîmplările vieții. *Dl Brătescu-Voinești este un cugetător, el privește viața dintr-un anumit punct de vedere, are o filozofie asupra ei* (IBR.). **5** (*fam.*) Problemă greu de rezolvat; lucru greu de făcut. **6** (*iron.*) Vorbire încurcată și abstractă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *filozofíe s.f.* /<fr. ***philosophie***, ngr. ***φιλοσοφία***, lat. ***philosŏphĭa, -ae***; cf. gr. *φιλῶ* „a iubi", *σοφία* „înțelepciune".

filosofísm *s.n.* Falsă filosofie; exces de filosofie tendențioasă. • pl. *-e.* și *filozofísm s.n.* /<fr. ***philosophisme***.

filospaniól, -ă *adj., s.m., s.f.* Hispanofil. • sil. *-ni-ol.* pl. *-i, -e.* /***filo***³- + ***spaniol***; cf. it. *filospagnolo*.

filotaxíe *s.f.* (*bot.*) Manieră în care sînt așezate frunzele pe tulpină și pe ramuri. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***phyllotaxie***; cf. gr. *φύλλον* „frunză", *τάξις* „așezare; ordine".

filotéhnic, -ă *adj.* Care este pasionat de tehnică și de invenții tehnice; care manifestă filotehnie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***philotechnique***.

filotehnie *s.f.* Atracție deosebită pentru arte și invenții tehnice. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***philotechnie***.

filótim, -ă *adj., s.n.* (*înv.*) **1** *adj.* (*despre oameni*) Care manifestă generozitate; darnic, galanton. *Ce bărbat falnic... ce filotim cu femeile cumsecade* (G. M. ZAMF.). ◆ (*subst. n.*) Atenție, cadou prin care cineva vrea să se arate generos. *Mita sau ruşfetul rusesc se chema filotim* (ALECS.). **2** *s.n.* Filodormă. • acc. și *filotím.* pl. *-i, -e.* /<ngr. ***φιλότιμος***.

filotímie *s.f.* (*înv.*) **1** Noblețe sufletească; generozitate; dărnicie. *La toată lumea plăcea fiindcă era om deștept și blînd..., pătruns de filotimie* (CAR.). **2** Dorință puternică de a fi stimat și prețuit de oameni. *Amorul propriu era poreclit filotimie* (ALECS.). • g.-d. *-iei.* /<ngr. ***φιλοτιμία***.

filotúrc, -ă *adj., s.m., s.f.* Turcofil. • pl. *-ci, -ce.* /***filo***³- + ***turc***.

filoxéră *s.f.* **1** (*entom.*) Insectă mică, dăunătoare, din ordinul homopterelor, care produce gale pe frunzele și rădăcinile viței-de-vie, distrugîndu-le (*Phylloxera vastatrix*). **2** (*fitopat.*) Boală a viței-de-vie, provocată de această insectă. *La Cotnari, am fost demult la culesul viilor, pe cînd încă nu dăduse molima filoxerei* (SADOV.). • pl. *-e.* /<fr. ***phylloxéra***; cf. gr. *φύλλον* „frunză", *ξηρός* „uscat".

filozitáte *s.f.* Fenomen care apare la tuberculii de cartofi atacați de unele virusuri sau cînd încolțesc fiind ținuți la întuneric, caracterizat prin creșterea unor protuberanțe lungi și subțiri. ◆ Fiecare dintre aceste protuberanțe lungi și subțiri. • pl. *-ăți.* /<fr. ***filosité***.

filozóf, -oáfă *s.m., s.f.* v. filosof.

filozofá *vb. I.* v. filosofa.

filozofálă *adj.* v. filosofală.

filozofáre *s.f.* v. filosofare.

filozofém *s.n.* v. filosofem.

filozófic, -ă *adj.* v. filosofic.

filozofíe *s.f.* v. filosofie.

filozofísm *s.n.* v. filosofism.

fils *s.m.* (*fin.*) **1** Monedă divizionară, reprezentînd a mia parte dintr-un dinar bahrainian, irakian, kuweitian și iordanian. **2** Monedă divizionară, reprezentînd a suta parte dintr-un dinar yemenit • pl. *-i.* /<engl. ***fils***.

filtrá *vb. I. tr.* **1** (*tehn.; compl. indică fluide, părți omogene dintr-un amestec eterogen etc.*) A separa cu ajutorul unui filtru; a trece printr-un filtru[1] sau prin alt mediu permeabil pentru a-l separa de corpurile străine în suspensie, de impurități, de microbi etc. *A filtra apa.* **2** (*fiz.; compl. indică radiații de anumite lungimi de undă*) A selecta din alte radiații; a izola. ◆ (*compl. indică componente monocromatice ale luminii incidente*) A împiedica, cu ajutorul unui filtru[1] (transparent, colorat), trecerea printr-un mediu. ◆ (*compl. indică oscilațiile care au frecvențe cuprinse între anumite limite*) A selecta, cu ajutorul unui filtru[1], dintr-un complex de oscilații cu frecvențe diferite. ◆ (*refl.; despre lumină*) A pătrunde, a trece (printr-o fereastră, crăpătură, perdea etc.). **3** Fig. A selecta aspecte din mediul înconjurător. *Poetul a filtrat prin prisma sensibilității sale toate impresiile acelei călătorii de neuitat.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***filtrer***, it. ***filtrare***.

filtrábil, -ă *adj.* (*despre lichide, gaze etc.*) Care se poate filtra; care se pretează filtrării. <> (*med.*) *Virus filtrabil* = virus foarte mic, invizibil la microscopul obișnuit, care trece ușor prin filtrele bacteriene; ultravirus. • pl. *-i, -e.* /***filtra*** + *-bil*; cf. fr. *filtrable*.

filtrabilitáte *s.f.* Calitatea de a fi filtrabil. • /<fr. ***filtrabilité***.

filtráj *s.n.* **1** Filtrare. **2** (*fiz.*) Separare a anumitor radiații, unde. **3** (*inform.*) Operație prin care se selectează o parte din informația înregistrată într-o mașină de calculat. • pl. *-e.* /<fr. ***filtrage***.

filtránt, -ă *adj.* **1** Care filtrează, care servește la filtrare; care poate filtra. *Pînză filtrantă.* <> *Cartuș filtrant* v. cartuș. **2** Care poate trece printr-un filtru[1]. <> (*med.; impr.*) *Virus filtrant* = virus filtrabil. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***filtrant***.

filtráre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *filtra* și rezultatul ei; filtraj (1), filtrație. • pl. *-ări.* /v. ***filtra***.

filtrát, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* (*despre fluide*) Care a trecut prin filtru[1] sau prin alt mediu pentru a fi curățat de impurități, de microbi etc. **2** *s.n.* Lichid sau soluție care a fost filtrată și nu mai conține materii eterogene sau în suspensie; fluid obținut prin filtrare. • pl. *-ți, -te.* /v. ***filtra***.

filtrátie *s.f.* Filtrare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***filtration***.

filtru[1] *s.n.* **1** (*tehn.*) Dispozitiv, instalație sau aparat care separă, cu ajutorul unui material filtrant, al unui cîmp electric etc., corpurile străine în suspensie, impuritățile, microbii etc. dintr-un fluid. <> *Hîrtie (de) filtru* = hîrtie poroasă specială, obținută din bumbac sau din celuloză pură, care servește la filtrarea anumitor suspensii, la separarea unui precipitat dintr-o soluție etc. *Filtru electrostatic* = filtru utilizat pentru epurarea gazelor cu ajutorul unui cîmp electric. *Filtru-presă* = filtru industrial în care filtrarea se face cu ajutorul presiunii produse de o pompă sau de un compresor. **2** (*fiz.*) Mediu transparent, colorat (sticlă, lichid) care filtrează unele componente monocromatice ale luminii incidente. ◆ Sistem de circuite electrice, sonore etc. cu care se selectează, dintr-un complex de oscilații cu frecvențe diferite, oscilațiile cu frecvențele cuprinse între anumite limite. **3** Dispozitiv prin care se strecoară cafeaua fiartă, pentru a separa lichidul de zaț. *Filtru de cafea.* ◆ Ext. Cafea obținută în acest mod. **4** Capăt al unei țigări, care este confecționat din hîrtie poroasă și care servește pentru filtrarea nicotinei. **5** (și *filtru total*) Control realizat la toate autovehiculele de către organele de poliție pe o arteră de circulație. • pl. *-e, -uri.* /<fr. ***filtre***, it. ***filtro***; cf. lat. *filtrum, -i*.

filtru[2] *s.n.* Băutură căreia i se atribuie puteri miraculoase, printre care și aceea de a insufla iubire sau alte pasiuni. • pl. *-e.* /<fr. ***philtre***; cf. gr. *φίλτρον* „băutură".

filț *s.n.* **1** Pîslă fină făcută din păr de iepure, care este folosită la confecționarea pălăriilor. *Pălărie de filț.* **2** Țesătură specială confecționată din lînă împîslită (merinos sau țigaie), care este folosită la fabricarea filtrelor, a valțurilor (pentru piese tipografice), ca izolator fonic etc. • pl. *-uri.* /<germ. ***Filz***.

fílum *s.n.* (*biol.*) Categorie sistematică inferioară regnului și superioară clasei; încrengătură. • /<lat. șt. ***phylum***, fr. ***phylum***.

fímbrie *s.f.* (*anat.*) Formație în formă de ciucure. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<lat. ***fimbria, -ae***.

fimícol, -ă *adj.* (*despre plante*) Care crește și se dezvoltă pe gunoi sau pe bălegar. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***fimicolus, -a, -um*** <*fimum, -i* „bălegar", „murdărie", *colĕre* „a locui, a cultiva".

fimóză *s.f.* (*med.*) Strîmtare a inelului cutanat prepuțial, cu împiedicarea, secundară, a decalotării glandului, putînd fi de natură congenitală, accidentală, tumorală sau secundară unor boli cronice. • pl. *-e.* /<germ. ***Phimose***, fr. ***phimosis***; cf. gr. *φίμωσις* „strîmtare, îngustare".

fin[1]**, -ă** *adj.* **1** (*despre ființe*) Care este subțire, delicat. ◆ Ext. Care este foarte mic; gingaș; plăcut la aspect. **2** (*despre oameni*) Care este foarte sensibil, delicat. **3** (*despre oameni*) Care este manierat, cu purtări alese, elegant, bine crescut. ◆ Fig. (*despre manifestări, acțiuni, gînduri, idei etc. ale oamenilor*) Subtil, ingenios. ◆ (*despre organe de simț sau despre simțuri*) Care percepe cele mai mici nuanțe; sensibil. *Noi sîntem de cei cu auzul fin Și pricepurăm șoapta misterului divin* (EMIN.). ◆ (*despre zîmbet*) Care este abia perceptibil. *Un zîmbet fin, ușor ironic.* **4** (*despre produse, materiale etc. și despre felul în care sînt executate*) Care este de (cea mai) bună calitate; care este făcut cu multă grijă, cu minuțiozitate. *Parfum fin.* ◆ (*despre țesături*) Care este foarte subțire și străveziu. **5** (*despre metale*) Curat, pur, neamestecat. *Aur fin.* **6** (*despre băuturi*) De (cea mai) bună calitate. *Un coniac fin.* • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***fin***.

fin[2]**, -ă** *s.m., s.f.* Persoană considerată în raport cu nașii săi de botez sau de cununie. • pl. *-i*, *-e*. /lat. ****filianus***.

final, -ă *adj., s.n., s.f.* **I 1** *adj.* Care marchează sfîrșitul unei lucrări, al unei acțiuni, al unui eveniment etc.; care reprezintă sfîrșitul, care se află la urmă; de (la) sfîrșit. ◇ *Cauză finală* v. cauză. *Deznodămînt final* v. deznodămînt. **2** *s.n.* Sfîrșit al unei acțiuni, al unei opere, al unei lucrări, al unei întîmplări, al unui eveniment etc.; încheiere. *Era finalul unui lung șir de abuzuri* (SADOV.). ◇ Loc.adv. *În final* = la sfîrșit. ◆ (*muz.*) Ultima parte a unui concert, a unei simfonii etc. **II** *s.f.* Concr. **1** Sunet care se găsește la sfîrșitul unui cuvînt, al unei propoziții etc. **2** (*muz.*) Sunet stabil de încheiere în jurul căruia gravitează toate celelalte. **3** Ornament care este plasat la sfîrșitul unei cărți, al unui capitol etc. **4** (*ferov.*) *Finala trenului* = semnal optic, montat pe ultimul vagon al unui tren, pentru a permite să se verifice rapid dacă garnitura este completă. **III** *s.f.* **1** Ultima fază a unei competiții, a unui concurs artistic, științific etc. cu caracter eliminatoriu. **2** (*sport*) Întîlnire care constituie încheierea unei competiții. ◇ *Sferturi de finală* v. sfert. **IV** *adj.* (*gram.*) *Propoziție finală* (*și subst. f.*) = propoziție circumstanțială care exprimă scopul acțiunii din regentă. *Conjuncție finală* = conjuncție care introduce o propoziție finală. • pl. *-i*, *-e*, *n. -uri*. /<fr. ***final***(***e***), lat. ***finalis***, ***-e***, it. ***finale***, germ. ***final***, ***Finale***.

finalísm *s.n.* (*filos.*) Concepție filosofică opusă determinismului, conform căreia orice fenomen sau proces din natură reprezintă realizarea unui scop dinainte stabilit, negînd astfel existența legilor obiective; teleologie. • /<fr. ***finalisme***.

finalíst, -ă *s.m., s.f., adj.* **I 1** *s.m., s.f.* Adept al finalismului. **2** *adj.* Care se referă la finalism sau la finaliști, care aparține finalismului sau finaliștilor. **II** *s.m., s.f.* Concurent care participă la disputarea unei finale. • pl. *-iști*, *-iste*. /<fr. ***finaliste***.

finalitáte *s.f.* **1** Scop în vederea căruia se desfășoară o activitate. ◆ Tendință sau orientare a cuiva sau a ceva spre un anumit scop. **2** Ext. Organizare și activitate armonioasă aparent subordonată unui scop (stabilit de om). • pl. *-ăți*. /<fr. ***finalité***.

finalizá *vb. I. tr.* (*compl. indică activități, proiecte etc.*) A realiza pînă la sfîrșit, prin atingerea scopului. • prez.ind. *-ez*. /***final*** + *-iza*; cf. și fr. *finaliser*.

finalizáre *s.f.* Acțiunea de *a finaliza* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. / v. ***finaliza***.

finalizát, -ă *adj.* (*despre lucrări, proiecte, activități etc.*) Care este realizat pînă la sfîrșit; terminat. • pl. *-ți*, *-te*. /v. ***finaliza***.

finalménte *adv.* În cele din urmă; la sfîrșit. • /<fr. ***finalement***, it. ***finalmente***.

financiár, -ă *adj., s.m., s.f.* (*econ.*) **I** *adj.* Care ține de finanțe, de organizarea finanțelor, care se referă la finanțe. *Administrație financiară.* ◇ (*fam.*) *Jenă financiară* = (perioadă de) dificultate financiară în care se află o persoană, o familie etc. *An financiar* v. an. *Autonomie financiară* v. autonomie. *Blocaj financiar* v. blocaj. *Disciplină financiară* v. disciplină. *Exercițiu financiar* v. exercițiu. *Gardă financiară* v. gardă. *Inginerie financiară* v. inginerie. *Inovație financiară* v. inovație. *Instituție financiară* v. instituție. *Oligarhie financiară* v. oligarhie. *Procuratură financiară* v. procuratură. *Reformă financiară* v. reformă. *Sistem financiar* v. sistem. ◆ Ext. Referitor la circulația banilor, a creditelor etc.; bănesc. ◇ *Capital financiar* v. capital. *Fluxuri financiare* v. flux. **II** *s.m., s.f.* (*econ.*) **1** Persoană care deține capital financiar. **2** Specialist în materie de finanțe, în operații financiare; finanțist (1). • sil. *-ci-ar*. pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***financier***, it. ***finanziario***.

finanțá *vb. I. tr.* (*econ.*) **1** (*compl. indică mijloace bănești*) A aloca, a repartiza unei persoane, unei întreprinderi, unei instituții etc. **2** (*compl. indică persoane, instituții, întreprinderi etc.*) A întreține sau a susține cu bani. ◆ A subvenționa. ◆ Ext. (*fam.*) A împrumuta cu bani; a da cuiva bani. *Tată, mă poți finanța cu niște bani?* • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***financer***.

finanțáre *s.f.* (*econ.*) Acțiunea de *a finanța* și rezultatul ei. ◇ *Finanțare directă* v. direct. *Rata finanțării interne* v. rată. • pl. *-ări*. /v. ***finanța***.

finanțát, -ă *adj.* (*econ.*) Care este subvenționat. • pl. *-ți*, *-te*. /v. ***finanța***.

finanțátor, -oáre *s.m., s.f.* (*econ.*) Persoană fizică sau juridică care finanțează o instituție, o întreprindere, o persoană, o acțiune etc. • pl. *-ori*, *-oare*. /***finanța*** + *-tor*.

finánță *s.f.* v. finanțe.

finánțe *s.f. pl.* (*econ.*) **1** Ansamblul relațiilor economice, exprimate valoric, care apar în procesul repartiției produsului național brut în legătură cu satisfacerea nevoilor colective ale societății; totalitatea mijloacelor bănești de care dispune un stat și care sînt necesare pentru îndeplinirea funcțiilor și obiectivelor sale. ◇ *Om de finanțe* = *a*) specialist în probleme financiare; *b*) deținător de capitaluri. *Marea finanță* = totalitatea deținătorilor marilor capitaluri financiare. ◆ Totalitatea mijloacelor bănești ale unei societăți comerciale, ale unui om de afaceri. ◆ (*fam., glum.*) Averea în bani a unei persoane particulare. *În timpul studenției stătea rău cu finanțele.* **2** Ramură a științei economice care se ocupă cu studiul finanțelor. • și *finánță* *s.f.* /<fr. ***finance***, it. ***finanza***, germ. ***Finanz***.

finanțíst, -ă *s.m., s.f.* (*econ.*) **1** Financiar (II 2). **2** Persoană care dispune de capital bănesc. • pl. *-iști*, *-iste*. /***finanțe*** + *-ist*.

fin de siècle (*fran.*) Expresie folosită în Franța la sfîrșitul secolului 19 care, aplicată unei persoane sau unei opere, reliefează mai ales ideea de decadență rafinată, de scepticism elegant, de lipsă de prejudecăți. • /<fr. ***fin de siècle*** „sfîrșit de secol".

fíne *s.n. sg.* **1** Sfîrșit. ◇ *Șurub melc* (*fără fine*) v. șurub. ◇ Loc.adv. *În fine* = *a*) în sfîrșit. *Au sosit în fine și bagajele mele*; *b*) în concluzie; așadar. *O vorbă ai vrea în fine s-auzi cum o rostesc* (EMIN.). ◇ Poet. *Și spiritul morții eterne-n ruine Își mișcă imperiul fără de fine* (EMIN.). **2** (*muz.*) Loc.adv. *Al fine* = pînă la capăt. • /<it. ***fine***, fr. ***fin***, ***enfin***.

finét *s.n.* **1** Țesătură de bumbac pufoasă, din care se confecționează îmbrăcăminte, în special obiecte de lenjerie. *Cămașă de finet.* **2** (*la pl.*) Varietăți ale acestei țesături. • pl. *-uri*. /<fr. ***finette***.

finéțe *s.f.* **1** Însușire a ceea ce este fin, delicat, plăcut la aspect, foarte subțire sau de foarte bună calitate; delicatețe a formei, a materiei. ◆ (*ind. text.*) Raport care se stabilește între greutatea (în grame) a unui fir textil și lungimea sa (în metri) și care indică subțirimea firului respectiv. ◆ Ext. Calitate superioară a unui fir, a unei țesături. *Țesături de o finețe rar întîlnită.* **2** (*fiz.*) Raportul dintre portanță și rezistența la înaintare a unei aripi sau a unui avion, a unui corp cu forme aerodinamice. ◆ (*tehn.*) Raportul (în procente) dintre cantitatea de material rămas pe o sită și întreaga cantitate de material care a fost cernută. ◆ Cantitatea de metal prețios dintr-un aliaj, exprimată sub formă de părți la mie, care reprezintă calitatea aliajului. **3** Fig. Subtilitate, putere de pătrundere; ingeniozitate, rafinament. *E un om de o mare finețe.* ◆ (*peior.*; *la pl.*) Abilitate, viclenie. *Nicolae Golescu deprinsese, încă de pe cînd era colonel aghiotant al lui Alexandru Ghica Voievod, fineturile curteanului* (CA. PETR.). • pl. *-uri*. și (*înv.*) *finéță* *s.f.* /<fr. ***finesse***, it. ***finezza***, germ. ***Finesse***.

finéz, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* (*la pl. m.*) Populație care locuiește în extremitatea nord-vestică a Rusiei europene și mai ales în Finlanda; (*și la sg.*) persoană care aparține acestei populații. **2** *adj.* Care aparține finezilor, care se referă la finezi; finic. ◆ (*subst. f.*) Limba fino-ugrică vorbită de finezi; limba finică. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***finnois***.

fini *vb. IV. tr., refl.* (*inv.*) A (se) termina, a (se) sfîrși, a (se) isprăvi. • prez.ind. *-esc*. /<fr. ***finir***, lat. ***finīre***, it. ***finire***.

finíc[1] *s.m.* (*bot.*) Arbore din familia palmierilor, care crește în regiunile tropicale sau subtropicale, avînd fructele ovale sau sferice, suculente și hrănitoare (*Phoenix dactylifera*); curmal. • pl. *-ci*. /<slav. ***фнннкъ***.

finíc[2]**, -ă** *s.m., s.f., adj.* Finez. ◆ (*subst. f.*) Limba fineză. • pl. *-ci*, *-ce*. /<germ. ***finnisch***.

finisá *vb. I. tr.* (*tehn.*; *compl. indică obiecte, produse, lucrări etc.*) A executa ultimele operații din procesul de fabricație, de confecționare, de execuție etc. pentru a le da forma sau aspectul definitiv. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***finir***, după *finisaj*.

finisáj *s.n.* (*tehn.*) Operație prin care se dă forma sau aspectul final unui obiect, unui produs, unei lucrări etc.; finisare. • pl. *-e*. /<fr. ***finissage***.

finisáre *s.f.* (*tehn.*) Acțiunea de *a finisa* și rezultatul ei; finisaj, finisat[1], finițe. • pl. *-ări*. /v. ***finisa***.

finisát[1] *s.n.* (*tehn.*) Finisare. • /v. ***finisa***.

finisát[2]**, -ă** *adj.* (*tehn.*; *despre obiecte, produse, lucrări etc.*) Care a căpătat formă definitivă; care a fost supus operației de finisaj. • pl. *-ți*, *-te*. /v. ***finisa***.

finisór, -oáre *subst.* **1** *s.m., s.f.* Muncitor specializat în operațiile de finisaj. **2** *s.n.* Mașină care se folosește la construcțiile rutiere pentru executarea diferitelor operații de distribuire, de bătătorire sau de nivelare a stratului de beton pe suprafața șoselei; mașină de finisat stratul de uzură al șoselelor. • pl. *-ori*, *-oare*. /<fr. ***finisseur***.

finistér *s.n.* Promontoriu. • /de la nm. pr. ***Finisterre***, promontoriu la extremitatea nord-vestică a Europei.

fíniș *s.n.* **1** (*sport*) Linia de sosire la o probă de alergări, de curse etc. **2** (*sport*) Partea finală a unei curse, a unei probe sau a unei întreceri sportive, parcursă cu efort maxim pentru obținerea unei performanțe cît mai bune. ◆ Capacitatea unui sportiv de a termina în forță o întrecere. *A ajuns la finiș.* **3** Sfîrșitul unei acțiuni. • pl. *-uri*. /<engl., fr. ***finish***.

finișór *s.m.* Dim. al lui *fin*[2]. *Ie-ți finișorul de mînă Și cu fina dempreună, De-nvîrtiți o horă bună* (POP.). • pl. *-i*. /***fin***[2] + *-işor*.

finít, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* (*în opoz. cu „infinit"*) Care are o existență limitată; care este mărginit, limitat; care s-a încheiat. ◇ (*mat.*) *Număr finit* = fiecare dintre numerele reale. **2** *s.n.* (*filos.*) Categorie filosofică ce se referă la starea relativă a materiei, desemnînd caracterul limitat al lucrurilor, fenomenelor și proceselor în spațiu și în timp. **3** *adj.* (*despre produse, mărfuri etc.*) Care a fost supus tuturor operațiilor de prelucrare, care a trecut prin toate fazele de transformare a materiei prime. ◇ *Produs finit* v. produs. • pl. *-ți*, *-te*. /v. ***fini***; cf. fr. *fini*, it. *finito*, lat. *finītus*, *-a*, *-um*.

finitáte *s.f.* (*filos.*) Finitudine (1). • /***fin***[it] + *-itate*.

finitísm *s.n.* (*filos.*) Concepție metafizică potrivit căreia universul este mărginit. • /<fr. ***finitisme***.

finitúdine *s.f.* **1** (*filos.*) Caracterul a ceea ce este finit; conștiința limitelor ființei umane; finitate. **2** Însușire a soluției unei probleme de a fi oferită după un număr finit de operații. • /<fr. ***finitude***.

finiție *s.f.* Finisare. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***finition***.

finlandéz, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Finlandei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuiește în Finlanda; locuitorii Finlandei. **2** *adj.* Care aparține Finlandei sau finlandezilor, care se referă la Finlanda sau la finlandezi; care este originar din Finlanda. ◆ (*subst. f.*) Limba din familia uralică, ramura fino-ugrică, vorbită de finlandezi. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***finlandais***, it. ***finlandese***.

fino-úgric, -ă *s.f., adj.* (*lingv.*) **1** *s.f.* Cea mai importantă dintre ramurile de limbi ale familiei uralice, vorbită în unele regiuni din nordul și centrul Europei și în N Asiei, din care fac parte finlandeza, estona, lapona, maghiara, mordvina și ziriana. ◆ Limbă care face parte din această ramură. **2** *adj.* Care aparține limbilor fino-ugrice, care se referă la limbile fino-ugrice. *Studii fino-ugrice.* ◆ (*subst. m. pl.*) Grup lingvistic din nordul și centrul Europei care vorbește limbi fino-ugrice. • pl. *-ci*, *-ce*. /<fr. ***finno-ougrien***, germ. ***finnisch-ugrisch***.

finougrístică *s.f.* (*lingv.*) Ramură a lingvisticii care se ocupă cu studiul limbilor fino-ugrice. • /<germ. ***Finnougristik***.

fiólă *s.f.* **1** Recipient, flacon mic de sticlă, de formă cilindrică, cu gîtul îngust, închis ermetic, în care se păstrează medicamente (soluții și pulberi) injectabile, buvabile sau soluțiile sterile. **2** Recipient conținînd granule cu o anumită compoziție chimică, utilizat de polițiști pentru a constata dacă conducătorii auto au consumat băuturi alcoolice. **3** (*fam., glum.*) Sticlă care conține o băutură alcoolică. *A cerut să-i aducă trei fiole cu vin.* • sil. *-fi-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***fiole***.

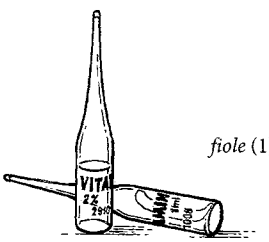

fiole (1)

fionc *s.n.* v. fiong.

fiong *s.n.* (*înv.*) Fundă confecționată din panglici, de obicei cu ciucuri, purtată de femei ca podoabă (pe cap). • pl. *-uri.* și *fionc s.n.* /<ngr. ***φιόγκος***, tc. ***fiyonga***.

fiór *s.m.* (*în legătură cu vb. ca „a cuprinde", „a lua", „a apuca", „a trece", „a da" „a simți" etc.; uneori cu determ. „rece", „de gheață"*) Senzație (ușoară) de frig, uneori însoțită de tremur. <> Expr. *A băga* (cuiva) *fiorii în oase* v. os. ◆ Ext. Emoție provocată de un sentiment puternic (mai ales de frică); tresărire nervoasă. *Pe Petru îl trecură fiorii o dată din sus în jos, o dată de jos în sus, o dată cruciș și o dată curmeziș* (SLAV.). • pl. *-i, n.* (*înv., pop.*) *-uri,* (*înv.*) *-oare.* /lat. ***fĕbrem***.

fiórd *s.n.* (*geomorf.*) Golf maritim îngust și intrat adînc în uscat, cu țărmuri abrupte și înalte, format prin pătrunderea apelor marine în văile glaciare, după topirea ghețurilor. *În suflet port o lume minunată... Fiorduri, munți, priveliști...* (TOPÎR.). • pl. *-uri.* /<fr. ***fjord*** <cuv. norvegian.

fiorín *s.m.* (*în trecut, în unele țări europene*) Nume dat mai multor monede de aur și de argint, care au circulat și în Țările Române, pînă în sec. 19; florin (1). ◆ Ext. Ban. • pl. *-i.* și (*înv.*) *fiorínt s.m.* /<it. ***fiorino***.

fiorínt *s.m.* v. fiorin.

fioritúră *s.f.* (*mai ales la pl.*) **1** (*muz.*) Ornament muzical care constă în alternarea rapidă și repetată a unor sunete de scurtă durată; ornament muzical ce constă dintr-o notă sau un grup de note, marcate grafic cu semne muzicale mai mici decît cele obișnuite, care se adaugă la fraza muzicală principală pentru a o înfrumuseța, executîndu-se după fantezia interpretului. **2** Fig. Element care înfrumusețează ceva; înfloritură; ornament. <> (*stil.*) *Fioriturі de stil* = ornamente neesențiale ale stilului unor creații artistice. • pl. *-i.* /<it. ***fioritura***.

fiorós, -oásă *adj.* Care inspiră spaimă, frică, groază; care este înspăimîntător, groaznic. *Cu sîngele rece al său, împlîntă fierul în coastele fiorosului animal* (BOL.). <> (*adv.; precedă un adj. de care se leagă prin prep. „de" exprimînd val. de super. abs.*) *Ah, ce fioros de dulce de pe buza ta cuvîntu-i!* (EMIN.). <> Fig. *Deznădejde fioroasă, strălucitu-mi-ai pe frunte* (MACED.). ◆ (*adv.*) În mod înspăimîntător, îngrozitor. *Mai privește o dată fioros în juru-i, apoi își leapădă mantaua* (VLAH.). ◆ (*înv.*) Care dă fiori, care înfioară. *Subt degetele tale, în sunete-argintoase Clavirul cînd răsună... Deștepți în al meu suflet acorduri fioroase* (ALEX.). • sil. *fi-o-*. pl. *-oși, -oase.* /***fior*** + *-os*.

fir *s.n.* **1** Produs obținut prin toarcerea împreună, manuală sau mecanizată, a fibrelor textile (naturale sau artificiale), de formă subțire și lungă, și care este folosit la fabricarea țesăturilor. <> *Fir cu plumb* = dispozitiv în formă de fir subțire prevăzut la unul dintre capete cu o greutate metalică, folosit pentru determinarea sau verificarea direcției verticale. *Ghid de fir* v. ghid. <> Expr. *A da de* (sau *a prinde*) *un fir* = a găsi o pistă care ajută la rezolvarea unei probleme, la dezlegarea unui mister. *Să-ți aduci aminte cînd v-ați despărțit, ca să pot prinde un fir..., să găsesc o urmă, să încep cu ceva* (SADOV.). *A descurca* (sau *a încurca*) *firele* = a rezolva (sau a complica) anumite situații. *A-și pierde firul* (*gîndirii*) = a-și întrerupe continuitatea raționamentului (și a discursului), a încurca ideile în timpul unei expuneri. *Nu stă* (sau *n-a rămas*) *strana într-un fir* v. stramă. ◆ Restr. Fibră textilă. *Fir de bumbac.* <> *Fir de tocătură* v. tocătură. ◆ Fig. Idee, tendință care apare cu consecvență de-a lungul unei opere, a unei acțiuni etc. *A urmărit cu atenție firul expunerii.* <> *Fir conducător* (sau *călăuzitor*) = idee călăuzitoare pe care se insistă pentru a o pune în evidență, pentru a o utiliza; direcție de urmat; linie (de conduită). *Fir roșu* = element principal (mai ales o idee) care străbate o ideologie, o operă (literară) etc. **2** (*urmat de determ. introduse prin prep. „de", care indică lichide*) Șuvoi. *Un fir subțire de apă.* <> *Firul apei* = linie imaginară de pe suprafața unui curs de apă, care unește punctele de viteză maximă ale apei. ◆ Fig. (*urmat de determ. în gen.*) Mod de desfășurare (neîntreruptă) a unei acțiuni, a unui proces etc.; continuitate. *Firul gîndirii.* <> Expr. *A-i reteza* (cuiva) *firul vieții* v. reteza. ◆ Succesiune, curs, mers al faptelor, al evenimentelor etc.; șir. **3** (*cu determ. introduse prin prep. „de"*) Fiecare dintre elementele de forma unui fir lung și subțire, care alcătuiesc părul, iarba etc. <> Expr. *A atîrna* (sau *a se ține, a sta*) (*numai*) *de un* (sau *într-un*) *fir de păr* (sau *de ață*) = *a*) a se afla într-o situație foarte nesigură; a fi pe punctul de a se rupe. *Simțeam că soarta mea atîrna de un fir de păr și nu mai îndrăzneam nici să respir* (PALER); *b*) a fi în mare primejdie sau a fi în pericol de moarte; *c*) a trage să moară. *A nu* (*se*) *clinti* sau *a nu* (*se*) *clăti un fir de păr din capul cuiva* = a nu (se) primejdui cu nimic viața cuiva; a fi protejat de o agresiune, de un neajuns etc.; a rămîne neatins. *Din* (sau *de-a*) *fir în* (*ori a*) *păr, pop., de-a firu-n păr* = de la un capăt la altul și cu multe amănunte; în întregime, în amănunt, cu de-amănuntul, cu minuțiozitate. *Nici fir de ață* v. ață. *A spune* (sau *a povesti*) *din fir pînă-n ață* v. ață. *A despica* (sau *a tăia*) *firul de păr în patru* v. patru. *Nici cît* (*e*) *un fir de păr* v. păr. ◆ Ext. Exemplar dintr-o specie de plante erbacee de același fel. *Și mi-i spune atunci povești Și minciuni cu a ta guriță Eu pe-un fir de romaniță Voi cerca de mă iubești* (EMIN.). **4** Linie subțire, neîntreruptă. *Fir de fum.* **5** Ață metalică subțire (de aur, de argint etc.), folosită la cusături artistice sau la împodobirea unor obiecte de îmbrăcăminte. *Haină cusută cu fir.* **6** Fibră formată din secreția unor insecte (păianjeni, omizi etc.). *Fir de păianjen.* **7** Fiecare dintre părțile componente ale unei totalități de elemente omogene; spec. bob, grăunte (de nisip, de mac etc.). <> Loc.adv. *Fir cu* (sau *de*) *fir* = bucată cu bucată; fiecare bob în parte, bob cu bob. *Pînă mîine dimineață să-mi alegeți macul de o parte, fir cu fir, și năsipul de altă parte* (CR.). <> Expr. *Cît un fir de mac* v. mac. *Nici cît un fir de mac* v. mac. ◆ Fig. (*pop.*) Cantitate neînsemnată; pic, fărîmă. *Fir de făină.* **8** (*electr.*) Linie prin care se transmite energia. <> *Fir de contact* = conductă electrică ce alimentează cu energie vehiculele de tracțiune electrică. *Cablu fără fire* v. cablu. ◆ (*telec.*) Sîrmă de telefon, de telegraf etc., alcătuită din două sau din trei conductoare subțiri, izolate și răsucite. <> *Telefonie fără fir* v. telefonie. *Telegraf fără fir* v. telegraf. *Telegrafie fără fir* v. telegrafie. <> Expr. *A intra* (sau *a se băga*) *pe fir* = *a*) a intra pe un circuit telefonic străin în urma unei interferențe electromagnetice; *b*) (*fam.*) a atrage, a cuceri pe cineva, întrerupînd o relație (de cuplu) existentă; *c*) (*fam.*) a se amesteca într-un grup, într-o problemă, într-o afacere etc. fără a fi dorit, invitat. **9** (*tehn.*) Orice corp solid cu lungimea mult mai mare în raport cu dimensiunea secțiunii transversale. • pl. *-e.* /lat. ***filum***.

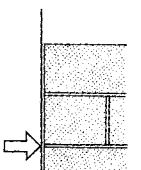
fir cu plumb

firánguri *s.m. pl.* (*reg.*) Perdele. • și *fireánguri, firhónguri, firúnguri s.m. pl.* /<magh. ***firhang***, germ. ***Fürhang***.

fírav, -ă *adj.* (*despre ființe*) Care are o constituție delicată, lipsită de vigoare; slab, plăpînd, gingaș, fragil. ◆ (*despre constituția, aspectul unor ființe*) Care se caracterizează prin gingășie, lipsă de vigoare, slăbiciune. ◆ Fig. (*despre idei, teorii, concepții etc.*) Care poate fi ușor combătut; care este nesolid din punctul de vedere al calității, al temeiniciei; care este slab argumentat; șubred. *Argumentație firavă.* • acc. și *firáv.* pl. *-i, -e.* /<sl. veche **фиравъ* „bolnăvicios" <*хиръ* „boală", prin apropiere de *fir*.

fíre *s.f.* **1** Lumea materială; mediul înconjurător; tot ceea ce există. <> Loc.adv. *Peste fire* = extraordinar; în cel mai înalt grad. **2** Structură psihică și morală a unei ființe, fel de a fi al omului; caracter; temperament, natură. <> *Îndumnezeirea firii omenești a Mîntuitorului* v. îndumnezeire. <> Loc.vb. *A sta* (ceva) *în firea* (cuiva) sau *a-i sta* (cuiva) *în fire* (*să...*) v. sta. ◆ Mod de a se comporta, de a reacționa caracteristic naturii (psihice, sufletești, morale a) unei ființe. <> Expr. *A-și face fire* = a-și face curaj, a-și stăpîni emoțiile. *S-a cutremurat de frică, însă își făcu fire, ca să nu-și arate frica* (POP.) **3** Minte, judecată, cuget; cumpăt. <> Loc.adj. *În toată firea* = *a*) ajuns la dezvoltare deplină; matur; *b*) în deplinătatea facultăților mintale, cu mintea sănătoasă. <> Expr. *A-și ține* (sau *a-și păstra*) *firea* = a-și păstra liniștea, calmul, cumpătul; a se stăpîni. *A-și pierde firea* sau *a se pierde cu firea* = a nu se mai putea stăpîni, a-și pierde cumpătul. *A se prăpădi cu firea* = *a*) a face tot posibilul; *b*) a se consuma foarte mult sufletește. *A-și ieși afară din fire* v. afară. *A-și bate firea cu* (ori *pentru, de*) *ceva* v. bate. *A-și ieși din fire* v. ieși. *Iute de fire* v. iute. *A se omorî cu firea* v. omorî. *A-și reveni în fire* v. reveni. *A-și sări din fire* v. sări. *A scoate* (pe cineva) *din fire* v. scoate. *Slab de fire* v. slab. *A-i sta firea la ceva* (sau la cineva) v. sta. (*A fi*) *tare de fire* v. tare. *A se trece cu firea* v. trece. *A-și veni în fire* v. veni. *A-i veni* (cuiva) *firea* v. veni. • pl. *-i.* /v. ***fi***.

firésc, -éască *adj.* **1** Care este în firea lucrurilor; care este potrivit legilor naturii; care aparține legilor naturii; al naturii, din natură. **2** (*despre situații, împrejurări, comportări etc.*) Care este potrivit așteptărilor; care este de la sine înțeles; normal, obișnuit; natural. ◆ (*subst. n.*) Tot ce este natural; naturalețe. *A impresionat firescul prezentării.* • pl. *-ești.* /***fire*** + *-esc*.

firéște *adv.* Natural, bineînțeles; negreșit, desigur. • /***fire*** + *-ește*.

firét *s.n.* Broderie cusută cu fir de metal (de aur sau de argint). ◆ Fir metalic folosit la cusături și la broderii. ◆ (*la pl.*) Haine împodobite cu broderii cusute cu fir de metal. • pl. *-uri.* /***fir*** + *-et*.

firéz *s.n.* v. firiz.

firezár *s.m.* (*entom.*) Insectă mică, cu cioc, care își depune ouăle în fructele necoapte (*Rhynchites cupreus*); burghiaș, prunar. • pl. *-i.* /***firez*** + *-ar*.

firfiríc *s.m.* Monedă mică de argint, care a ieșit din uz; băncuță. • pl. *-ci.* și *firfiríg s.m., firfirícă s.f.* /etimol. nec.

firfirícă *s.f.* v. firfiric.

firfiríg *s.m.* v. firfiric.

fírică *s.f.* v. ferigă.

firicél *s.m.* Dim. al lui *fir*; firișor, (*pop.*) firuț (1). ◆ (*la pl.*) Scame. • pl. *-e.* /***fir*** + *-icel*.

firicícă *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee cu perii lînoși, cu frunzele lanceolate și cu florile strînse mănunchi la vîrful tulpinii (*Filago germanica*). • pl. *-ele, -ici.* /***fir*** + *-icică*.

firídă *s.f.* **1** (*constr.*) Cavitate de forma unei ferestre oarbe lăsată în peretele unei case, al unei sobe etc., cu scop decorativ sau utilitar; nișă. ◆ Ext. Deschizătură îngustă într-un zid. **2** (*reg.*) Cotlon. • pl. *-e.* /<bg. ***фиридъа***, ngr. ***θυρίδα***.

firimitúră *s.f.* Bucată foarte mică de pîine, rămasă în urma tăierii sau ruperii. ◆ Ext. Bucată foarte mică dintr-un aliment. • pl. *-uri.* și *firmitúră s.f.* /***fărîmă*** + *-ătură*.

firișór *s.n.* Firicel. • pl. *-oare.* /***fir*** + *-işor*.

firitiseálă *s.f.* v. hiritiseală.

firitisí *vb. IV.* v. hiritisi.

firitisíre *s.f.* v. hiritisire.

fríz *s.n.* (*reg.*) Fierăstrău de mînă. • pl. *-e, -uri.* și *firéz s.n.* /<magh. ***fürész***.

firmamént *s.n.* **1** Boltă cerească; cer. **2** (*impr.*) Firmă. • pl. *-e.* / <fr. ***firmament***, lat. ***firmamentum, -i***.

firmán *s.n.* (*în Ev. Med.*) Ordin emis de sultan privind învestirea, confirmarea sau mazilirea domnitorilor sau a guvernatorilor din țările care depindeau de Imperiul Otoman. • pl. *-e.* /<tc. ***fermân***.

firmă *s.f.* **1** Inscripție pe o placă, pe un zid etc. instalată la intrarea unei instituții, a unei întreprinderi, a

unui magazin, care indică denumirea, destinația și caracterul acestora etc. ◆ Ext. Placă, panou etc. (adesea însoțite sau încadrate de motive și desene ornamentale, lumini etc.) care conțin o asemenea inscripție. ◇ Expr. (*fam.*) *A-și da cu firma în cap* = a-și face singur rău. **2** (Denumire convențională sub care acționează și funcționează o) întreprindere comercială, industrială sau asociație de producție. ◇ *Firmă multinațională* v. multinațional. ◇ Expr. *A-și pierde* (sau *a-și strica*) firma = a-și pierde bunul renume, reputația. ◆ Ext. Sediul unei societăți comerciale. *A plecat devreme de la firmă.* ◆ Ext. Conducerea unei societăți comerciale. *Firma a protestat față de reclama negativă care i s-a făcut.* ◆ Spec. (*fam.*) Societate comercială de mare prestigiu. *Și-a cumpărat rochii de firmă.* • pl. *-e.* /<germ. ***Firma.***

firmitúră *s.f.* v. firimitură.

firmulíță *s.f.* (*adesea peior.*) Dim. al lui *firmă.* • pl. *-e.* /***firmă*** + *-uliță.*

firmware ['fərmwer] *s.n.* (*inform.*) Microprograme elementare care sînt stocate în memoria unui calculator, care nu se pot șterge, constituind o sursă indestructibilă pentru sistemele moderne. • /<engl. ***firmware.***

firn *s.n.* (*geogr.*) Zăpadă persistentă, formată în regiunile muntoase și în cele polare ca rezultat al compactizării straturilor, care, trecînd prin faza grăunțoasă, devine ghețar; neve. • /<germ. ***Firn.***

fírnis *s.n.* (*chim.*) Amestec fluid de substanțe peliculogene, obținut din uleiuri sicative sau semisicative, încălzite și tratate cu oxizi metalici, care, întins în strat subțire pe un obiect, formează o peliculă lucioasă, aderentă, elastică, transparentă și rezistentă la agenții externi și care este folosit ca grund pentru lemnărie, ca liant în prepararea vopselelor și a chiturilor sau ca solvent la fabricarea cernelurilor tipografice etc. • pl. *-uri.* / <germ. ***Firnis.***

firós, -oásă *adj.* (*pop.*) **1** Care conține (multe) fire, cu (multe) fire. **2** Care are aspect de fire; asemănător cu firele. • pl. *-oși, -oase.* /***fir*** + *-os.*

firoscós, -oásă *adj., s.m., s.f.* (*pop.; fam., adesea iron.*) (Persoană) care este pricepută la toate, care este învățată și deșteaptă. • pl. *-oși, -oase.* /***filosof*** + *[din] **fire scos.***

fírtă *s.f.* (*în trecut*) **1** Unitate de măsură a suprafeței, egală cu un sfert de pogon. **2** Suprafață de pămînt având această mărime. • pl. *-e.* și *hírtă* *s.f.* /cf. germ. *Viertel.*

firtiseálă *s.f.* v. hiritiseală.

firuță (2)

firúț, -ă *s.n., s.f.* **1** *s.n.* (*pop.*) Firicel. **2** *s.f.* (*bot.; la pl.*) Nume dat mai multor specii de plante erbacee din familia gramineelor, care sînt foarte răspîndite în vegetația pajiștilor naturale și care prezintă importanță economică (*Poa*); (*și la sg.*) plantă care face parte din fiecare dintre aceste specii. • pl. *-e.* /***fir*** + *-uț.*

físă *s.f.* **1** Piesă metalică în formă de monedă, care, introdusă în mecanismul unui automat, poate declanșa funcționarea acestuia. *Fisă de telefon.* ◇ Expr. (*fam.*) *A-i pica* (sau *cădea*) *cuiva fisa* = a înțelege repede despre ce este vorba. **2** Placă mică de metal, de os, de material plastic etc., rotundă sau pătrată, care, pe baza unei convenții, este întrebuințată ca marcă de plată în localurile de consumație, la jocurile de cărți etc. • pl. *-e.* /<ngr. ***φίσα***, fr. ***fiche.***

fisc *s.n.* (*fin.*) **1** Instituție a statului, învestită cu dreptul de a stabili, de a încasa și de a urmări plata impozitelor și taxelor datorate statului de contribuabili. ◆ Serviciu de percepere a impozitelor; administrația finanțelor statului. ◆ Ext. Sediul acestei instituții. *Am depus declarația de venituri la fisc.* ◆ Personalul acestei instituții. *La mai multe societăți comerciale a venit fiscul.* **2** (*înv.*) Trezorerie. • pl. (*pop.*) *-uri.* /<fr. ***fisc,*** it. ***fisco,*** lat. ***fiscus, -i,*** germ. ***Fiskus.***

fiscál, -ă *adj.* (*fin.*) Care aparține fiscului, care se referă la fisc. ◇ *Agent fiscal* = *a)* funcționar al administrației financiare locale sau centrale; *b)* bancă sau companie care acționează printr-o înțelegere de corporație cu alte corporații, avînd funcția de trezorier general al corporației sau îndeplinind anumite funcții fiscale. *Monopol fiscal* = monopolizarea de către un guvern a unei întreprinderi sau a vînzării unui anumit produs pentru obținerea de venituri necesare bugetului de stat. *Politică fiscală* = componentă a politicii economice constînd în manevrarea pîrghiei fiscale (gradul de impozitare a veniturilor, dozajul între tipurile de impozite directe și indirecte, nivelul presiunii fiscale) pentru realizarea obiectivelor economice stabilite. *Abatere fiscală* v. fiscal. *Cheltuieli fiscale* v. cheltuială. *Evazionism fiscal* v. evazionism. *Evaziune fiscală* v. evaziune. *Facilitate fiscală* v. facilitate. *Factură fiscală* v. factură. *Iluzie fiscală* v. iluzie. *Înlesnire fiscală* v. înlesnire. *Paradis fiscal* v. paradis. *Rol fiscal* v. rol. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***fiscal,*** lat. ***fiscalis, -e,*** germ. ***fiskalisch.***

fiscalísm *s.n.* (*fin.*) Politică fiscală care se manifestă prin creșterea excesivă a obligațiilor fiscale. • /***fiscal*** + *-ism.*

fiscalitáte *s.f.* (*fin.*) **1** Ansamblu de legi, dispoziții, măsuri etc. care se referă la fisc. ◆ Sistem de percepere a impozitelor și taxelor prin fisc. **2** Totalitatea obligațiilor fiscale ale cuiva. • pl. (*pop.*) *-ăți.* /<fr. ***fiscalité.***

fiscalizá *vb. I. tr.* (*fin.*) **1** (*compl. indică venituri, beneficii financiare etc.*) A supune impozitului. **2** A finanța prin impozit. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***fiscaliser.***

fiscalizáre *s.f.* (*fin.*) Acțiunea de *a fiscaliza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***fiscaliza.***

fisi- Elem. de compunere „crăpat", „despicat", „divizat". • /<fr. ***fissi-***; cf. lat. *fissus, -a, -um* <*findĕre* „a crăpa", „a despica".

fisíbil, -ă *adj.* (*despre elemente chimice*) Care este capabil să sufere o fisiune nucleară. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***fissible***; cf. lat. *fissĭlis, -e* „ușor de despicat".

fisibilitáte *s.f.* Proprietate a lemnului de a crăpa sau de a se despica de-a lungul unei suprafețe paralele cu fibrele, prin lovire cu o pană. • pl. *-ăți.* /<fr. ***fissibilité.***

fisioná *vb. I. tr.* (*compl. indică nuclee atomice*) A provoca fisiunea prin bombardarea cu anumite particule elementare; a se diviza, a se scinda în mai multe părți cu mase de valori comparabile. ◆ (*intr.*) A face să se scindeze. • sil. *-si-o-.* prez.ind. *-ez.* /***fisiune*** + *-a.*

fisionábil, -ă *adj.* (*despre nuclee atomice*) Care poate fi fisionat, care se poate fisiona. • sil. *-si-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***fissionnable.***

fisionáre *s.f* Acțiunea de *a fisiona* și rezultatul ei. • sil. *-si-o-.* pl. *-ări.* /v. ***fisiona.***

fisipéd *s.n.* (*zool.; la pl.*) Ordin de mamifere carnivore, digitigrade sau plantigrade, care au degetele prevăzute cu gheare; (*și la sg.*) mamifer care face parte din acest ordin. • pl. *-e.* • /<fr. ***fissipédes.***

fisiúne *s.f.* **1** (*fiz.*) Reacție nucleară, spontană sau provocată de acțiunea anumitor particule (neutroni lenți sau rapizi) asupra unor nuclee grele care se scindează în două fragmente cu masă atomică mai mică, cu degajarea unei cantități foarte mari de energie. **2** (*biol.*) Formă de reproducere, prin divizare în două părți egale, a unor organisme unicelulare; sciziparitate. • pl. *-i.* /<fr., engl. ***fission,*** germ. ***Fission***; cf. lat. *fissĭo, -onis* „desfacere".

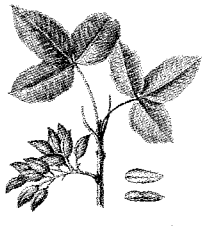

fistic

fistíc *s.m.* (*bot.*) **1** Arbore exotic din zonele tropicală și subtropicală, cu florile mici, de culoare verde-gălbuie, cu fructele comestibile, conținînd sîmburi, din care se extrage un ulei gras, folosit ca substanță aromatică alimentară (*Pistacia vera*). **2** Fruct al fisticului, de dimensiuni mici, cu sîmburele verde, bogat în ulei și plăcut la gust, care se folosește în alimentație. • pl. *-ci, -uri.* și (*înv.*) *fistíc* *s.m.* /<tc. ***fıstık,*** ngr. ***φιστίκι.***

fistichíu, -íe *adj.* **1** (*înv.*) Care este de culoarea fisticului; verde-gălbui. **2** Fig. (*fam.*) Care este ieșit din comun; ciudat, curios, extravagant. • pl. *-chii.* /<tc. ***fıstıkî.***

fistulár, -ă *adj.* (*med.*) Care ține de o fistulă, care se referă la o fistulă. • pl. *-i, -e.* / <fr. ***fistulaire.***

fístulă *s.f.* (*med.*) **1** Canal supurativ rămas accidental în urma închiderii unui abces. ◆ Canal făcut pe cale chirurgicală, care leagă un organ intern cu exteriorul, drenînd în afară secrețiile interne ale acestuia. **2** Orificiu, traiect sau conduct anormal, congenital sau accidental, care comunică cu o cavitate naturală sau patologică, cu un organ cavitar, cu o glandă și care permite drenarea secrețiilor sau excrețiilor acestora. ◇ *Fistulă stercorară* v. stercorar. **3** Ulcerație adîncă într-un țesut al organismului. • pl. *-e.* /<fr. ***fistule,*** lat. ***fistŭla, -ae*** „tub, țeavă, canal".

fistulizáre *s.f* Formare a unei fistule. • pl. *-ări.* /după fr. *fistulisation.*

fistulo- Elem. de compunere „fistulă". • /<fr. ***fistulo-***; cf. lat. *fistŭla, -ae* „tub", „țeavă, canal".

fistuloenterostomíe *s.f.* (*chir.*) Operație prin care se implantează capătul extern al unei fistule glandulare într-o porțiune a intestinului subțire. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***fistulo-enterostomie.***

fistuliogastrostomíe *s.f.* (*chir.*) Implantare pe cale chirurgicală a capătului extern al unei fistule glandulare în stomac. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***fistulogastrostomie.***

fistulografíe *s.f.* (*med.*) Examen radiologic practicat după injectarea, într-o fistulă, a unei substanțe de contrast iodate hidrosolubile, care permite aprecierea traiectului fistulei și a raporturilor sale cu organele vecine. ◆ Imagine obținută cu ajutorul razelor X. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***fistulographie,*** engl. ***fistulography***; cf. lat. *fistŭla, -ae* „tub, țeavă, canal", gr. *γράφω* „a scrie".

fistulós, -oásă *adj.* **1** (*med.*) Cu fistule, care are (multe) fistule; care formează o fistulă; care are aspect de fistulă. **2** (*bot.; despre tulpini, pețioluri etc.*) Alungit și gol pe dinăuntru; care are aspect de fistulă; asemănător cu fistula. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***fistuleux.***

fistulotomíe *s.f.* (*chir.*) Secționare pe cale chirurgicală a unei fistule. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***fistulotomie.***

fisurá *vb. I. tr.* (*compl. indică obiecte, corpuri solide*) A face să capete fisuri. ◆ (*refl.*) A plesni, formînd fisuri; a căpăta fisuri. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***fissurer.***

fisuráre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *fisura* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***fisura.***

fisurát, -ă *adj.* (*despre obiecte, corpuri solide*) Care are fisuri. • pl. *-ți, -te.* /v. ***fisura.***

fisúră *s.f.* **1** Crăpătură, plesnitură (îngustă și mică) pe suprafața sau în interiorul unui corp solid (rocă, beton, metal, aliaj, piatră etc.), avînd cauze de natură fizică sau chimică. ◇ *Roza fisurilor* v. roză. **2** (*med.*) Fantă foarte îngustă de formă alungită pe suprafața unui organ, a unui os sau mică pierdere de substanță, superficială și de formă alungită. ◇ *Fisură anală* = ulcerație alungită și superficială, în general foarte dureroasă, localizată la nivelul pliurilor radiale ale anusului. *Fisură calcarină* v. calcarină. **3** Fig. Punct slab; deficiență, lipsă, neajuns. *Demonstrația făcută are fisuri.* • pl. *-i.* /<fr. ***fissure,*** lat. ***fissūra, -ae.***

fisurométru *s.n.* Aparat utilizat la măsurarea deschiderilor unei fisuri. • pl. *-e.* /<fr. ***fissuromètre.***

fiș *s.n.* (*tipogr.*) Amestec de litere, caractere și corpuri diferite, care provin dintr-o formă stricată. • pl. *-uri.* /<germ. ***Fisch.***

fișá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică texte, pasaje, citate, date, idei etc.*) A scoate pe fișe dintr-o lucrare (științifică), pentru documentare, pentru elaborarea unei lucrări etc. **2** (*compl. indică publicații, cărți, periodice etc.*) A înregistra pe fișe datele bibliografice, pentru a fi sistematizate în catalogul bibliotecii, pentru a alcătui o bibliografie etc. • prez.ind. *-ez.* /***fișă*** + *-a.*

fișáre *s.f.* Faptul de *a fișa*; înregistrare pe fișe. • pl. *-ări.* / v. ***fișa.***

fișă *s.f.* **1** Foaie mică și groasă, de hîrtie sau de carton, de formă dreptunghiulară, pe care se scriu diferite însemnări, se extrag citate, cuvinte etc., în timpul unei documentări, pentru elaborarea unei lucrări etc. *Fișă bibliografică. Fișă lexicografică.* ◆ Ext. Conținutul acestei foi. ◆ (*bibl.*) Foaie mică de carton, de format unitar, care cuprinde datele bibliografice asupra unei cărți sau ale unui periodic dintr-o bibliotecă (în vederea întocmirii unui fișier). ◆ Foaie care conține note, observații, detalii documentare. **2** (*econ.*) *Fișă de evidență* = foaie volantă, imprimată, utilizată în lucrările de evidență contabilă, care este folosită pentru

urmărirea sistematică a unui mijloc economic, a unui proces, a unui cont, a unei surse etc. sub aspectul creşterii, al diminuării şi al existenţei soldului la o anumită dată. **3** *Fişă tehnologică* = formular special care conţine indicaţiile privind tehnologia, organizarea şi planificarea unui anumit proces de producţie. **4** *Fişă personală* = act care conţine datele personale ale unui salariat. *Fişă de sănătate* = act, foaie în care se trec datele privind sănătatea cuiva. *Fişă de pontaj* v. pontaj. **5** (*tehn.*) Piesă fixată la capătul unui cordon de reţea, care se introduce într-o priză, într-un cuplu etc. stabilind un contact cu o linie electrică, telefonică etc.; ştecăr. **6** (*constr.*) Adîncime de fixare a unui stîlp de fier, de beton armat etc. care susţine o construcţie. • pl. *-e.* /<fr. ***fiche***.

fişă (5)

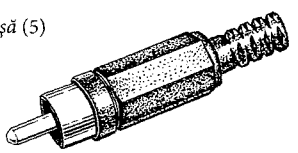

fîşcă *s.f.* (*reg.*) Biciuşcă, cravaşă. ◆ Ext. Lovitură dată cu biciuşca. • pl. *-şti.* /form. expr.

fişét *s.n.* Dulap metalic, pentru fişiere, dosare, acte etc., asigurat cu închizătoare de siguranţă. • pl. *-e.* /<fr. ***fichet***; cf. nm. pr. Alexandre *Fichet*, industriaş francez.

fişíc *s.n.* **1** Teanc de monede metalice de aceeaşi valoare (şi mărime), aşezate una peste alta şi înfăşurate în hîrtie sub forma unui cilindru. ◆ Sul de hîrtie în care este învelită o cantitate anumită de monede. **2** Pachet de hîrtie, în formă de con, care serveşte la împachetat bomboane, alune etc.; cornet. *Un fişic de alune.* • pl. *-uri.* /<tc. ***fişek***.

fişiér *s.n.* **1** Ansamblu de fişe sistematizate după anumite criterii; colecţie de fişe care sînt aranjate într-o anumită ordine; cartotecă. ◆ (*bibl.*) Catalog organizat pe fişe. **2** Dulap cu sertare în care se păstrează fişe. ◆ Restr. Cutia unde se păstrează fişele. **3** (*inform.*) Colecţie de date de acelaşi tip, reprezentate pe un suport. <> *Conversiune de fişiere* v. conversiune. • sil. *-şi-er.* pl. *-e.* / <fr. ***fichier***.

fişiu *s.n.* (*fran.*) Batic subţire de mătase. • pl. *-uri.* /<fr. ***fichu***.

fiştecáre *pron.nehot.* v. fiecare.

fiştéică *s.f.* (*reg.*) Bucată de pămînt lungă şi îngustă; fîşie de pămînt arabil. • pl. *-ci.* /etimol. nec.

fit *s.n.* (*fam.*) Expr. *A trage la fit* = *a*) a lipsi de la datorie; *b*) a lipsi de la orele de şcoală; a chiuli. *Pe urmă, cînd strada şi bulevardul se eliberară şi cînd nu mai avu ce privi, îşi tîrî paşii pe Calea Victoriei, ca un licean care a tras la fit şi aşteaptă să se scurgă ceasurile de trigonometrie, de latină şi de fizică* (CE. PETR.). • pl. *-uri.* /cf. rus. *квит*, germ. *quitt* „achitat".

fitacísm *s.n.* (*fon.*) Pronunţare alterată a consoanelor „f" şi „v". • /cf. gr. *φῖ, βῆτα.*

fitecáre *pron.nehot.* (*pop.*) Fiecare. • ***/fie¹ + te + care.***

fitecé *adj. pron.nehot.* (*pop.*) Fiece. • ***/fie¹ + te + ce.***

fitecíne *pron.nehot.* (*pop.*) Fiecine. • ***/fie¹ + te + cine.***

fitecúm *adv.* (*pop.*) Fiecum. • ***/fie¹ + te + cum.***

fitíl *s.n.* **1** Produs textil de bumbac, răsucit sau ţesut, în formă de sfoară, şiret, panglică sau tub, care absoarbe cu uşurinţă lichidele şi care este introdus, spre a fi aprins, în mijlocul lumînărilor, într-un lichid inflamabil din aparatele de iluminat etc. *O lampă sistem cu două fitiluri de porţolan* (CAR.). ◆ Fir de bumbac răsucit sau ţesut, care servea, împreună cu cremenea şi amnarul, la aprins. **2** Şnur impregnat cu o substanţă inflamabilă, folosit, în trecut, la armele de foc şi, astăzi, pentru aprinderea încărcăturilor de exploziv în mine, în cariere etc.; ext. (şi *fitil detonant*) tub făcut din metal sau dintr-un material textil şi umplut cu material inflamabil, servind în acelaşi scop. <> Expr. (*fam.*) *A băga* (sau *a vîrî*) *un fitil* (sau *fitiluri, fitile*) (*împotriva cuiva*) ori *a umbla cu fitile* = a provoca intrigi, discordie; a calomnia pe cineva. *A da* (sau *a pune*) *fitil* = *a*) a îndemna la acţiune; *b*) a instiga pe cineva împotriva cuiva. • pl. *-e, -uri.* /<tc. ***fitil***.

fitilí *vb. IV. tr.* (*fam.*) A provoca intrigi, discordie; a băga zîzanie. • prez.ind. *-esc.* /***fitil*** + *-i.*

fitímă *s.f.* (*chim.*) Sare de calciu şi de magneziu, prezentă în diferite cereale, care este folosită ca medicament tonic în tratamentul neurasteniei, al surmenajului, al anemiei etc. • /<fr. ***phytine***.

fíting *s.n.* (*tehn.*) Piesă de legătură tubulară, filetată la capete, care serveşte la asamblarea ţevilor metalice pentru fluide, a tuburilor, a armăturilor etc., cu ajutorul căreia se poate face o prelungire, o schimbare de direcţie, o derivaţie etc. • pl. *-uri.* /<engl. ***fitting***, germ. ***Fitting***.

fítness *s.n.* **1** (*biol.*) Capacitate a unui organism de a trăi şi de a se reproduce. **2** Condiţie fizică bună, sănătate. ◆ (*sport*) Exerciţii la aparate de forţă. ◆ Ext. Gimnastică de întreţinere. • /<engl. ***fitness***.

fito- Elem. de compunere „plantă; vegetaţie", „care se referă la plante; care este propriu plantelor; de plante". • /<fr. ***phyto-***; cf. gr. *φυτόν* „plantă".

fitobéntos *s.n.* (*bot.*) Totalitatea plantelor din bentos. • /<fr. ***phytobentos***.

fitobezoár *s.n.* (*med. vet.*) Depunere calculoasă formată din resturi vegetale, în tubul digestiv al unor patrupede; bezoar de origine alimentară. • pl. *-e.* /<fr. ***phytobézoard***.

fitobiológic, -ă *adj.* (*biol.*) Care aparţine fitobiologiei, care se referă la fitobiologie. • sil. *-bi-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***phytobiologique***.

fitobiológie *s.f.* Ramură a biologiei care se ocupă cu studiul materiei vegetale şi funcţiile acesteia; biologie vegetală. • sil. *-bi-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***phytobiologie***; cf. gr. *φυτόν* „plantă", *βίος* „viaţă", *λόγος* „cuvînt; studiu".

fitobiótic, -ă *adj.* (*biol.*) **1** (*despre unele microorganisme*) Care trăieşte ca saprofit în plante. **2** Care se referă la viaţa plantelor. • sil. *-bi-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***phytobiotique***.

fitoblást *s.n.* (*bot.*) Celulă vegetală tînără. • pl. *-e, -uri.* /<fr. ***phytoblaste***.

fitocecidíe *s.f.* (*bot.*) Cecidie provocată de un parazit vegetal. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei* /<fr. ***phytocécidie***.

fitocenogenéză *s.f.* (*bot.*) Studiu al schimbărilor lente în compoziţia şi structura fitocenozelor. • /<fr. ***phytocénogenèse***.

fitocenológic, -ă *adj.* (*bot.*) Care aparţine fitocenologiei, care se referă la fitocenologie. • pl. *-ci, -ce.* /***fitocenolog[ie]*** + *-ic.*

fitocenológie *s.f.* Ramură a botanicii care se ocupă cu studiul fitocenozelor; fitosociologie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***phytocénologie***.

fitocenótlc, -ă *adj.* (*bot.*) Care se referă la fitocenoză. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***phytocénotique***.

fitocenotíp *s.n.* (*bot.*) Grup de plante care au roluri similare în ierarhia structurală a fitocenozei. • pl. *-uri.* /<fr. ***phytocénotype***.

fitocenóză *s.f.* (*bot.*) Grup de plante care se dezvoltă într-un anumit mediu, fiind condiţionate de anumiţi factori fizici, geografici şi biologici; biocenoză vegetală. • pl. *-e.* /<fr. ***phytocénose***; cf. gr. *φυτόν* „plantă", *κοινός* „comun".

fitochímic, -ă *adj.* Care ţine de fitochimie, care se referă la fitochimie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***phytochimique***.

fitochímie *s.f.* Ramură a biochimiei care se ocupă cu studiul proceselor chimice care au loc în organismele vegetale; chimie vegetală. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***phytochimie***.

fitocíd, -ă *adj., s.n.* (*chim.*) (Substanţă) care provoacă moartea plantelor sau a organelor lor. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***phytocide***.

fitocitológie *s.f.* (*bot.*) Studiu citologic al plantelor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***phytocytologie***.

fitoclimát *s.n.* Ansamblu al condiţiilor climatice în care se dezvoltă şi trăiesc anumite specii de plante. • pl. *-e.* /<fr. ***phytoclimat***.

fitoclimográmă *s.f.* Grafic care reprezintă condiţiile climatice optime pentru dezvoltarea unei plante. • pl. *-e.* /<fr. ***phytoclimogramme***.

fitocróm *s.m.* (*bot.*) Pigment fotosensibil conţinut în seminţele şi frunzele plantelor superioare şi în talul algelor. • /<fr. ***phytochrome***.

fitoecológie *s.f.* (*bot.*) Studiu al relaţiilor plantei cu mediul înconjurător. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***phytoécologie***.

fitoedafón *s.n.* (*bot.*) Totalitatea organismelor vegetale care trăiesc în sol. • /<fr. ***phytoédaphon***.

fitoelectrogenéză *s.f.* Producere a electricităţii în plante. • /<fr. ***phytoélectrogenèse***.

fitofág, -ă *adj., s.m.* (Animal) care se hrăneşte cu plante. • pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***phytophage***; cf. gr. *φυτόν* „plantă", *φαγεῖν* „a mînca".

fitofarmaceútic, -ă *adj.* Care ţine de fitofarmacie, care se referă la fitofarmacie . • sil. *-ce-u-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***phytopharmaceutique***.

fitofarmácie *s.f.* **1** Studiu şi preparare a produselor antiparazitare destinate plantelor. ◆ Ramură a farmaciei care se ocupă cu prepararea acestor produse. **2** Ştiinţă a preparării medicamentelor pe bază de plante medicinale. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***phytopharmacie***.

fitofarmacológie *s.f.* Ramură a farmacologiei care se ocupă cu studiul efectelor drogurilor asupra plantelor. • g.-d. *-iei.* /***fito-*** + ***farmacologie***; cf. engl. *phytopharmacology*.

fitofenológie *s.f.* (*bot.*) Studiu al fenologiei plantelor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***phytophénologie***.

fitofiziológie *s.f.* Ramură a botanicii care se ocupă cu studiul principalelor procese fiziologice ale plantelor; fiziologia plantelor. • g.-d. *-iei.* /<***phytophysiologie***.

fitofotodermatíţă *s.f.* (*med.*) Afecţiune cutanată, caracterizată printr-o erupţie eritematoasă, provocată de contactul cu unele plante şi de expunerea la soare a pielii. • pl. *-e.* /<fr. ***phytophotodermatite***; cf. gr. *φυτόν* „plantă", *φῶς, φωτός* „lumină", *δέρμα, -ατος* „piele".

fitogám, -ă *adj.* (*bot.*) Care prezintă fitogamie. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***phytogame***.

fitogamíe *s.f.* (*bot.*) Fertilizare a plantelor prin polenizare încrucişată. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***phytogamie***.

fitogén, -ă *adj.* (*despre roci, formaţiuni geologice etc.*) Care este generat de plante; produs de plante; care este de origine vegetală; fitogenic. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***phytogène***; cf. gr. *φυτόν* „plantă", *γίγνομαι* „a lua naştere".

fitogenétic, -ă *s.f., adj.* (*bot.*) **1** *s.f.* Genetică vegetală; genetică a plantelor. **2** *adj.* Care aparţine fitogeneticii, se referă la fitogenetică. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***phytogénetique***.

fitogenéză *s.f.* Originea şi evoluţia plantelor. • /<fr. ***phytogenèse***; cf. gr. *φυτόν* „plantă", *γένεσις* „naştere".

fitogénic, -ă *adj.* (*despre roci, formaţii geologice etc.*) Fitogen. • pl. *-ci, -ce.* /<it. ***fitogenico***.

fitogeogenéză *s.f.* Geneză a plantelor în cursul epocilor geologice. • sil. *-ge-o-.* /<fr. ***phytogéogenèse***.

fitogeográf, -ă *s.m., s.f.* Persoană care este specialistă în fitogeografie. • sil. *-ge-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***phytogéographe***.

fitogeográfic, -ă *adj.* Care aparţine fitogeografiei, care se referă la fitogeografie. • sil. *-ge-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***phytogéographique***.

fitogeográfie *s.f.* Ramură a biogeografiei care se ocupă cu studiul distribuţiei şi răspîndirii speciilor vegetale pe suprafaţa globului pămîntesc; geobotanică. • sil. *-ge-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***phytogéographie***.

fitogeosféră *s.f.* Suprafaţa terestră ocupată de plante. • sil. *-ge-o-.* /***fito-*** + ***geosferă***.

fitográf, -ă *s.m., s.f.* Persoană care este specialist în fitografie. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***phytographe***.

fitografíe *s.f.* (*bot.*) Descriere sistematică a plantelor; botanică descriptivă. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***phytographie***.

fitohemaglutinínă *s.f.* (*biochim.*) Lecitină extrasă dintr-o specie de fasole, dotată cu propietatea de aglutinare a hematiilor şi leucocitelor şi cu capacitatea de a induce transformarea limfoblastică a limfocitelor. • pl. *-e.* /<fr. ***phytohémaglutinine***, engl. ***phytohemagglutinin***; cf. gr. *φυτόν* „plantă", *αἷμα, -ατος* „sînge", lat. *agglutinare* „a lipi".

fitohistológie *s.f.* Studiu histologic al vegetalelor. • g.-d. *-iei.* / <fr. ***phytohistologie***.

fitohormón *s.m.* (*bot.*) Hormon vegetal. • pl. *-i.* /<fr., engl. ***phytohormone***; cf. gr. *φυτόν* „plantă", *ὁρμάω* „a pune în mişcare; a excita".

fitoíd, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* Care este asemănător unei plante. **2** *s.n.* Individ dintr-o colonie de plante. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***phytoïde***.

fitolít *s.n.* **1** (*paleon.*) Plantă fosilă. **2** Biolit format din opal în ţesuturi vegetale, avînd de obicei forma celulei. • /<fr. ***phytolithe***.

fitolitológie *s.f.* (*paleon.*) Ramură a paleontologiei care se ocupă cu studiul plantelor fosile. • g.-d. *-iei.* / <fr. ***phytolithologie***.

fitológ, -ă *s.m., s.f.* Specialist în botanică; botanist. • pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***fitologue***.

fitologíe *s.f.* Ramură a biologiei care se ocupă cu studiul plantelor; botanică. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***phytologie***; cf. gr. *φυτόν* „plantă", *λόγος* „cuvînt; studiu".

fitomásă *s.f.* (*bot.*) Ansamblul substanțelor vegetale (în stare uscată) dintr-o biogeocenoză. • /***fito-*** + ***masă***.

fitomórf, -ă *adj.* (*despre divinități, motive decorative etc.*) Care redă plante sau părți ale acestora; care este în formă de plantă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***phytomorphe***, lat. ***phytomorphicus***, ***-a***, ***-um***; cf. gr. *φυτόν* „plantă", *μορφή* „formă".

fitomorfologíe *s.f* Ramură a biologiei care se ocupă cu studiul formei și structurii organismelor vegetale, al legilor apariției și dezvoltării lor; morfologia plantelor. • g.-d. *-iei.* / <fr. ***phytomorphologie***.

fitomorfóză *s.f.* (*bot.*) Ansamblul modificărilor morfologice și de structură ale plantelor, provocate de paraziți. • /<fr. ***phytomorphose***.

fitón *s.m.* (*bot.*) **1** Plantă rudimentară. **2** Cea mai mică unitate detașată de pe un organism vegetal, care, prelevată dintr-o cultură, dă naștere unui nou organism. • pl. *-i.* /cf. gr. *φυτόν* „plantă".

fitoncíd *s.n.* (*bot.*) Substanță volatilă din unele plante (ceapă, usturoi) care are o acțiune puternic bactericidă și bacteriostatică. • pl. *-e.* /<germ. ***Phytonzid***.

fitoním *s.n.* **1** Denumire de plantă. **2** Toponimic de la nume de plantă. • pl. *-e.* /<fr. ***phytonyme***.

fitonimíe *s.f.* Listă, catalog care conține enumerarea numelor de plante; nomenclatură a plantelor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* / <fr. ***phytonymie***.

fitonomíe *s.f.* **1** Ramură a biologiei care se ocupă cu studiul proceselor ce au loc în organismele vegetale; fiziologia plantelor. **2** Studiul legităților constitutiei interne și ale biologiei plantelor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***phytonomie***.

fitoontogenéză *s.f.* **1** Proces de dezvoltare individuală a plantelor din stadiul embrionar pînă la încheierea ciclului vital; ontogeneză, ontogenie. **2** Ramură a biologiei care se ocupă cu studiul acestei dezvoltări. • /<fr. ***phytoontogenèse***.

fitoorganografíe *s.f.* (*bot.*) Descriere a organelor vegetalelor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***phytoorganographie***.

fitoorganologíe *s.f.* (*bot.*) Studiu sistematic al organelor vegetale. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***phytoorganologie***.

fitopaleontologíe *s.f.* Paleontologie a plantelor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***phytopaléontologie***.

fitoparazít *s.m.* Parazit al plantelor. • pl. *-ți.* /<fr. ***phytoparasite***

fitopatogén, -ă *adj., s.m.* (Agent fizic, chimic, factor ecologic etc.) care provoacă îmbolnăvirea plantelor. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***phytopathogène***; cf. gr. *φυτόν* „plantă", *πάθος* „afecțiune", *γίγνομαι* „a lua naștere".

fitopatológ, -ă *s.m., s.f.* Persoană care este specializată în fitopatologie. • pl. *-gi, -ge.* /de la ***fitopatologie***, prin derivare regresivă.

fitopatológic, -ă *adj.* Care aparține fitopatologiei, care se referă la fitopatologie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***phytopathologique***.

fitopatologíe *s.f.* Ramură a biologiei care se ocupă cu studiul bolilor plantelor, agenților care le produc și metodelor de combatere și de prevenire a îmbolnăvirilor; patologia plantelor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***phytopathologie***; cf. gr. *φυτόν* „plantă", *πάθος* „afecțiune", *λόγος* „cuvînt; studiu".

fitoplanctón *s.n.* (*bot.*) Totalitatea organismelor vegetale acvatice, inferioare, care intră în componența unui plancton; plancton vegetal. • /<fr. ***phytoplancton***, germ. ***Phytoplankton***.

fitoplanctónic, -ă *adj.* (*bot.; despre organisme vegetale acvatice*) Care formează fitoplanctonul; care ține de fitoplancton, care se referă la fitoplancton. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***phytoplanctonique***.

fitoplăsmă *s.f.* (*biol.*) Substanță complexă de bază a celulei vegetale, în care au loc procesele vitale; protoplasmă. • pl. *-e.* /<fr. ***phytoplasme***.

fitopleustón *s.n.* (*bot.*) Ansamblul organismelor vegetale care plutesc pe suprafața apei; pleuston vegetal. • sil. *-ple-us-.* /<fr. ***phytopleuston***.

fitoptóză *s.f.* (*fitopat.*) Boală a plantelor care este provocată de acarieni. • pl. *-e.* /<fr. ***phytoptose***.

fitosanitár, -ă *adj.* Care se referă la sănătatea plantelor și la tratamentul lor; care contribuie la sănătatea plantelor. ◇ *Carantină fitosanitară* v. carantină. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***phytosanitaire***.

fitosociologíe *s.f.* (*bot.*) Fitocenologie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***phytosociologie***.

fitosterínă *s.f.* (*chim.*) Fitosterol. • pl. *-e.* /<fr. ***phytostérine***.

fitosteról *s.m.* (*chim.*) Substanță sterolică, obținută din plante, folosită în industria farmaceutică, la sinteza unor hormoni sexuali etc.; fitosterină. ◆ Denumire generică a sterolilor de origine vegetală. • pl. *-i.* /<fr. ***phytostérol***.

fitotaxonomíe *s.f.* (*bot.*) **1** Știință care se ocupă cu studiul clasificării organismelor vegetale. ◆ Ext. Clasificare. **2** Studiu al unor grupe de plante din punctul de vedere al descrierii și clasificării speciilor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***phytotaxonomie***.

fitotéhnic, -ă *adj.* Care aparține fitotehniei, care se referă la fitotehnie . • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***phytotechnique***.

fitotehníe *s.f.* Ramură a agriculturii care se ocupă cu tehnica culturii plantelor agricole. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***phytotechnie***; cf. gr. *φυτόν* „plantă", *τέχνη* „artă".

fitoterapeút, -ă *s.m., s.f.* Persoană specializată în fitoterapie. • sil. *-pe-ut.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***phytothérapeute***.

fitoterapeútic, -ă *adj.* Care ține de fitoterapie, care se referă la fitoterapie. ◆ (*subst. f.*) Metodă de vindecare a unei boli cu ajutorul plantelor. • sil. *-pe-u-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***phytotérapeutique***.

fitoterápic, -ă *adj.* (*med.; despre remedii*) Care este folosit în fitoterapie. ◆ (*farm.; subst. n.*) Medicament care este folosit în tratarea bolilor. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***phytothérapique***.

fitoterapíe *s.f.* **1** (*bot.*) Ramură a fitopatologiei care se ocupă cu studiul mijloacelor de prevenire și combatere a bolilor, a paraziților și a dăunătorilor la plantele cultivate. **2** (*med.*) Metodă terapeutică bazată pe utilizarea plantelor medicinale. ◆ Totalitatea metodelor și procedeelor folosite la tratamentul unei boli cu ajutorul plantelor medicinale. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***phytothérapie***, germ. ***Phytotherapie***; cf. gr. *φυτόν* „plantă", *θεραπεία* „tratament".

fitoteratologíe *s.f.* (*bot.*) Studierea malformațiilor vegetale. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***phytotératologie***.

fitotermogenéză *s.f.* (*biol.*) **1** Proces de producere a energiei calorice de către plante. **2** Convertire a energiei potențiale în energie calorică la plante. • /<fr. ***phytothermogenèse***.

fitotíp *s.n.* (*bot.*) Individ sau exemplar care întrunește caracterele esențiale ale unei specii de plante. • pl. *-uri.* /***fito-*** + ***tip***.

fitotomíe *s.f.* Știință care se ocupă cu studierea structurii organismului vegetal; anatomie vegetală. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***phytotomie***.

fitotóxic, -ă *adj.* (*despre substanțe, factori etc.*) Care otrăvește plantele, care este nociv pentru plante. ◆ (*subst. m.*) Substanță care are o acțiune toxică asupra plantelor. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***phytotoxique***.

fitotoxínă *s.f.* (*bot.*) Substanță organică, toxică, produsă de bacterii, de unele ciuperci etc.; toxină vegetală. • pl. *-e.* /<germ. ***Phytotoxin***, engl. ***phytotoxin***.

fitotrófic, -ă *adj.* (*bot.; despre plante*) Care își produce singur substanțele nutritive necesare; care este cu nutriție autotrofă. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***phytotrophique***.

fitotrofíe *s.f.* (*bot.*) Nutriție a plantelor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***phytotrophie***.

fitotrón *s.n.* **1** Instalație specială, de dimensiuni mari, în care se cultivă plante exotice în condiții dirijate de temperatură, umiditate, lumină etc., în scop experimental. **2** Încăpere special amenajată pentru realizarea unor experimente asupra plantelor. • pl. *-oane.* /<fr. ***phytotron***.

fitozoár *s.n.* (*zool.; la pl.*) Încrengătură care cuprinde animale inferioare (echinoderme, meduze, polipi, spongieri, infuzori), avînd aspect ce amintește de plante; (*și la sg.*) animal care face parte din această încrengătură; zoofit. • pl. *-e.* /<fr. ***phytozoaires***.

fituí *vb. IV.* (*fam.*) **1** *tr.* (*compl. indică mai ales bani*) A consuma în întregime; a termina, a cheltui. *A fituit banii.* ◆ (*refl. pas.*) A se termina, a se isprăvi, a se consuma repede. *Cărțile de fîn se fituiesc* (DELAVR.). **2** *refl.* A-și plăti o datorie față de cineva. • prez. ind. *-iesc.* /***fit*** + ***-ui***.

fițe *s.f. pl.* Expr. (*fam.*) *A face fițe* = a se arăta mofturos; a se lăsa rugat. *Ea i-a făcut multe fițe și l-a enervat.* • /cf. *fiță*.

fițós, -oásă *s.m., s.f.* (*fam.*) Persoană care face mofturi, fițe. ◇ (*adj.*) *Venise o tipă fițoasă care mă enervase.* • pl. *-oși, -oase.* /***fițe*** + ***-os***.

fițoșénie *s.f.* (*fam.*) Însușirea de a fi mofturos, fițos. • g.-d. *-iei.* /***fițos*** + ***-enie***.

fițúică *s.f.* **1** Bucată mică de hîrtie pe care se fac diferite însemnări. ◆ (*fam.*) Bucată de hîrtie pe care elevii, studenții etc. își fac însemnări din lecția sau materia anunțată pentru teză, pentru un examen etc., cu scopul de a copia. **2** (*deprec.*) Nume dat unei publicații fără însemnătate. • pl. *-ci.* /cf. germ. *Fitzchen* „fleac", „mărunțiș".

fiu *s.m.* **1** (*de obicei însoțit de un adj. pron.pos. sau de un subst. în gen.*) Persoană de sex bărbătesc, considerată în raport cu părinții săi; copil, fecior (1), băiat. ◇ *Fiu natural* = fiu din flori. *Fiu de lele* v. lele. *Fiu de suflet* v. suflet. *Fiu vitreg* v. vitreg. ◇ Loc.adv. *Din tată în fiu* v. tată. Δ Expr. *A trece din tată în fiu* v. trece. ◇ Expr. *A țipa fiul în sînul maicii* v. țipa. **2** (*la vocat.*) Termen afectuos cu care se adresează cineva mai în vîrstă unei persoane mai tinere de sex bărbătesc. **3** (*relig.; cu val. de nm. pr.*) *Fiul lui Dumnezeu* = nume dat lui Iisus Hristos de către Dumnezeu însuși prin prorocul David. *Fiul omului* = nume pe care Iisus Hristos îl utiliza atunci cînd vorbea despre sine. *Fiul pierzării* = nume dat în *Biblie* lui Iuda Iscariotul (care l-a vîndut pe Iisus) și lui Antichrist (care se dă pe sine drept Dumnezeu). **4** Fig. Membru al unei colectivități de care aceasta se simte atașată, mîndră. *Marele artist este fiu al orașului nostru.* • pl. *fii.* /lat. ***filium***.

fiulăre *s.f.* (*reg.*) Scîndură mică la jug. • sil. *fi-u-.* pl. *-ări.* /lat. ****fibulariam***.

fiuleț *s.m.* Dim. al lui *fiu*; (*pop.*) fiuț. • sil. *fi-u-.* pl. *-i.* /***fiu*** + *-(u)leț*.

fiut *interj.* Exclamație prin care se sugerează plecarea sau dispariția rapidă a cuiva sau a ceva. *Strîngi tu, băiete, strîngi și într-o zi – fiut, fiut, p-acil-e drumu, și ia-i de unde nu-s* (DELAVR.). • /form. expr.

fiuț *s.m.* (*pop.*) Fiuleț. • sil. *fi-uț.* pl. *-i.* /***fiu*** + *-uț*.

five o'clock [‚faivo'klok] *s.n.* Ceai servit la ora cinci după-amiază, însoțit de o gustare. ◆ (*gener.*) Petrecere organizată după-amiaza, în jurul orei cinci. • /<engl. ***five o'clock*** „ora cinci".

fix, -ă *adj.* **1** Care se află într-o poziție sau într-un loc determinat; care nu-și schimbă locul sau poziția; care nu se poate mișca sau muta; neclintit, nemișcat, imobil, stabil. ◇ (*adv.*) *A așezat mașina fix pe locul marcat.* ◇ *Bară fixă* v. bară. *Disc fix* v. disc. *Telefon fix* v. telefon. *Tren fix* v. tren. ◆ Care este atașat la un element. *Suport fix.* ◆ Care rămîne oprit asupra unui anumit punct. *Căutătură fixă.* **2** Care are valoare constantă pentru un timp determinat; care nu se schimbă, nu variază; neschimbat; invariabil. *Preț fix.* ◇ *Idee fixă* = idee care preocupă permanent pe cineva și care îl împiedică să se gîndească la altceva; obsesie, fixație. *Meniu fix* v. meniu. *Mijloace fixe* v. mijloc. ◇ Expr. (*subst.*) *A sări de pe fix* = a-și pierde mințile; a înnebuni. *Sărit de pe fix* v. sărit. **3** Care nu se descompune; care se elimină greu. **4** (*despre ore*) Precis, exact. ◇ Loc.adv. (*subst.*) *La fix* = *a*) la ora stabilită; *b*) la momentul potrivit. *A ajuns la fix.* ◇ Expr. (*subst.*) *(A fi) la marele fix* = (a fi) foarte elegant, dichisit; a fi la patru ace. *Are o rochie, la marele fix!* • pl. *-cși, -xe.* /<fr. ***fixe***, lat. ***fixus***, ***-a***, ***-um***.

fixá *vb. I., tr.* **1** (*compl. indică obiecte, piese etc.*) A așeza într-un loc determinat, astfel încît să nu poată fi mișcat; a face să fie fix. ◆ (*refl.; despre persoane*) A se stabili, a se statornici undeva. **2** (*compl. indică persoane, obiecte etc.*) A privi țintă, a pironi cu privirea. **3** (*compl. indică termene, prețuri, ore etc.*) A stabili (din timp), a hotărî. *A fixat prețul.* ◆ (*refl.; despre persoane*) A se hotărî, a se decide. **4** (*chim.; compl. indică substanțe chimice*) A aduce într-o stare din care să nu se mai schimbe; a face să rămînă în aceeași stare; a împiedica să se volatilizeze. ◇ (*refl.*) *Calciul se fixează în oase.* **5** (*fotogr.; compl. indică materiale fotografice developate, săruri de argint nedescompuse de lumină etc.*) A dizolva de pe un material fotosensibil; a trata cu un reactiv chimic, pentru a le face insensibile la acțiunea luminii. **6** (*ind. text.; compl. indică coloranți*) A face să pătrundă în structura fibrei textile sau a pielii pentru a împiedica decolorarea acestora, pentru mărirea rezistenței lor la spălare, la lumină etc. **7** (*a. plast.; compl. indică desene*) A acoperi, a trata cu fixativ. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***fixer***, it. ***fissare***.

fixăbil, -ă *adj.* Care poate fi fixat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***fixable***.

fixáj *s.n.* (*fotogr.*) Operație de tratare a unui material fotografic cu fixator, pentru a-l face insensibil la acțiunea luminii. • pl. *-e.* /<fr. ***fixage***.

fixáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a* (*se*) *fixa* și rezultatul ei. **2** (*med.*) Operație care oprește descompunerea țesuturilor după scoaterea lor din organism. **3** (*psih.*) Încetarea dezvoltării personalității într-o fază apropiată de maturitate. • pl. *-ări.* /v. ***fixa***.

fixát, -ă *adj.* **1** (*despre obiecte, piese etc.*) Care este nemișcat, neclintit, imobil. **2** (*despre ochi, privire*) Care este pironit asupra cuiva sau a ceva. **3** (*despre termene, date etc.*) Care este hotărît, decis. • pl. *-ți, -te.* /v. ***fixa***.

fixatív, -ă *adj., s.n.* **I** *adj.* (*despre substanțe, soluții etc.*) Care fixează. **II** *s.n.* **1** (*a. plast.*) Soluție incoloră, de rășină diluată în eter, în alcool sau în benzină, cu care se fixează pe hîrtie desenele executate în cărbune, creion sau pastel, pentru a se evita ștergerea lor sau pentru protecție. **2** (*fotogr.*) Fixator (1). **3** (*cosmet.*) Produs pentru păr, care ajută la fixarea și menținerea coafurii. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***fixatif***.

fixatór *s.m.* **1** (*fotogr.*) Substanță sau amestec de substanțe chimice pentru fixarea imaginii fotografice developate, făcînd-o inalterabilă la lumină; fixativ (2). **2** Substanță folosită la fixarea coloranților în structura fibrei textile sau a pielii, în cosmetică etc. **3** (*chim.*) Agent fizic sau chimic, care produce coagularea protoplasmei vii. ◆ Substanță (formol, bicromat de potasiu, nitrat de argint etc.) care asigură conservarea unor structuri celulare pentru a fi studiate la microscop. **4** Substanță fără miros, cu punct de fierbere înalt, care dizolvă parfumurile, avînd ca efect încetinirea vitezei de evaporare a acestora. **5** Piesă care este folosită la lucrări de asamblare. **6** Dispozitiv mecanic folosit la manevrarea și înzăvorîrea ăcelor macazului. • pl. *-ori.* /<fr. ***fixateur***.

fixáție *s.f.* **1** (*med.*) Operație prin care un țesut este tăiat în vederea examenului microscopic. **2** (*psihanal.*) Legătură privilegiată a individului cu un anumit obiect sau cu o reprezentare din trecut care antrenează satisfacții narcisiste regresive. **3** (*fam.*) Idee fixă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***fixation***.

fíxing *s.n.* (*econ.*) Operație de stabilire a cursurilor valutare sau a prețului aurului la bursă. • /<engl. ***fixing***.

fixísm *s.n.* **1** (*biol.*) Concepție care neagă evoluția lumii vii, susținînd invariabilitatea florei și faunei pămîntului în decursul istoriei acestuia. **2** (*geol.*) Teorie din sec. 19 potrivit căreia bazinele oceanice și blocurile continentale ar fi fost permanente și imobile de-a lungul trecutului geologic al Pămîntului. • /<fr. ***fixisme***.

fixíst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al fixismului. **2** *adj.* Care aparține fixismului sau fixiștilor, care se referă la fixism sau la fixiști. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***fixiste***.

fixitáte *s.f.* Însușirea de a fi fix; imobilitate, nemișcare; stabilitate. • /<fr. ***fixité***.

fizálie *s.f.* (*zool.*) Animal celenterat marin, din ordinul sifonoforelor, format dintr-o veziculă plutitoare, care susține polipii reproducători, nutritivi, și filamente urzicătoare lungi (*Physalia physalis* sau *caravella*). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***physalie***, cf. gr. *φυσαλ(λ)ίς* „băşică".

fizi- Elem. de compunere „natură"; „expansiune"; „fizic"; „fiziologic". • și *fizio-.* /<fr. ***physi(o)-***; cf. gr. *φύσις* „natură".

fízic, -ă *adj., s.n., s.f.* **I** *adj.* **1** (*în opoz. cu „psihic"*) Care se referă la corpul ființelor vii, care ține de corp. ◇ *Antropologie fizică* v. antropologie. *Moarte fizică* v. moarte. *Persoană fizică* v. persoană. ◆ Spec. Care se referă la activitatea musculară. *Dezvoltare fizică.* ◇ *Condiție fizică* v. condiție. *Cultură fizică* v. cultură. ◆ Care aparține simțurilor. *Plăceri fizice.* **2** Care se referă la materie, care aparține materiei; material, concret. ◇ *Geografie fizică* v. geografie. **II** *s.n.* Aspect exterior al unei persoane. **III 1** *s.f.* Știință fundamentală, din ciclul științelor naturii, care cercetează structura și proprietățile materiei, formele mișcării ei și legile generale ale fenomenelor naturii anorganice, precum și transformările reciproce ale acestor forme de mișcare. ◇ *Fizica atomică* = parte a fizicii care se ocupă cu studiul proprietăților fizice ale atomilor. *Fizică biologică* v. biologic. *Fizică nucleară* v. nuclear. ◆ Manual care conține elementele acestei științe. **2** *adj.* Care aparține fizicii, care se referă la fizică și la metodele ei, la fenomenele pe care le studiază. *Experiențe fizice.* ◇ *Atmosferă fizică* v. atmosferă. *Idealism fizic* v. idealism. *Pendul fizic* v. pendul. *Sistem fizic* v. sistem. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***physique***, lat. ***physicus***, ***-a***, ***-um***; cf. gr. *φυσικός* <*φύσις* „natură".

fizicalísm *s.n.* (*filos.*) Concepție neopozitivistă conform căreia limbajul fizicii ar fi limbajul tuturor științelor. • /<fr. ***physicalisme***.

fizicalíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Adept) al fizicalismului. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***physicaliste***.

fizicéște *adv.* Sub raportul fizic, din punct de vedere fizic. *Arată bine fizicește.* • ***/fizic*** + *-ește*.

fiziclán, -ă *s.m., s.f.* Persoană care se ocupă cu studiul fizicii, persoană care lucrează în domeniul fizicii; specialist în fizică. • sil. *-ci-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***physicien***.

físico-chímic, -ă *adj.* Care ține de fizică și chimie, care se referă la fizică și chimie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***physico-chimique***.

fizio- v. fizi-.

fiziocrát, -ă *s.m., s.f.* (*econ.*) Adept al fiziocrației. • sil. *-zi-o-.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***physiocrate***; cf. gr. *φύσις* „natură", *κράτος* „forță".

fiziocrátic, -ă *adj.* (*econ.*) Care aparține fiziocrației sau fiziocraților, care se referă la fiziocrație sau la fiziocrați. • sil. *-zi-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***physiocratique***.

fiziocratísm *s.n.* (*econ.*) Fiziocrație. • sil. *-zi-o-.* /<fr. ***physiocratisme***.

fiziocrație *s.f.* (*econ.*) Doctrină economică, apărută în sec. 18, în Franța, care respinge intervenția statului în economie și care susține că munca agricolă constituie singura sursă de bogăție, pretinzînd că în societatea umană există o „ordine naturală", opusă ordinii artificiale, create prin voința oamenilor; fiziocratism. • sil. *-zi-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***physiocratie***.

fiziogén, -ă *adj.* (*despre boli*) Care este determinat de leziuni fizice. • sil. *-zi-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***physiogène***.

fiziogenéză *s.f.* Dezvoltare normală a activităților vitale ale organismului. • sil. *-zi-o-.* /<fr. ***physiogenèse***.

fiziogeografíe *s.f.* Studiu geografic al mișcărilor și variațiilor atmosferice, hidrologice etc. care au loc la suprafața Pămîntului. • sil. *-zi-o-ge-o-.* g.-d. *-iei.* ***/fizio-*** + ***geografie***.

fiziognomónic, -ă *adj.* Care se referă la fiziognomonie. • sil. *-zi-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***physiognomonique***.

fiziognomoníe *s.f.* Disciplină care are ca obiect cunoașterea caracterului omului după aspectul fizic, în special după fizionomie. ◆ Arta de a deduce caracterul și tipul oamenilor după înfățișarea fizică. • sil. *-zi-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***physiognomonie***; cf. gr. *φύσις* „natură", *γνώμων* „ştiutor; interpret".

fiziognomomíst, -ă *s.m., s.f.* Persoană care se ocupă cu fiziognomonia; specialist în fiziognomonie. • sil. *-zi-o-.* pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***physiognomoniste***.

fiziográf, -ă *s.m., s.f.* Persoană care se ocupă cu fiziografia; specialist în fiziografie. • sil. *-zi-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***physiographe***.

fiziográfic, -ă *adj.* Care ține de fiziografie, care se referă la fiziografie. • sil. *-zi-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***physiografisch***.

fiziografíe *s.f.* **1** Descriere geomorfologică a unei regiuni. **2** Știință care se ocupă cu studiul caracteristicilor exterioare ale Pămîntului. • sil. *-zi-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***physiographie***.

fiziolatríe *s.f.* Cult pentru natură; venerare a fenomenelor naturii. • sil. *-zi-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***physiolâtrie***.

fiziológ, -ă *s.m., s.f.* Persoană care se ocupă cu fiziologia; specialist în fiziologie; fiziologist. • sil. *-zi-o-.* pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***physiologue***.

fiziologhíe *s.f.* v. fiziologie.

fiziológic, -ă *adj.* **1** Care aparține fiziologiei, care se referă la fiziologie. ◇ *Ser fiziologic* = lichid steril, preparat din apă și sare, asemănător la compoziție serului sangvin, folosit în special în medicină sub formă de perfuzii sau ca dizolvant al unor medicamente injectabile. *Curbură fiziologică* v. curbură. *Moarte fiziologică* v. moarte. *Psihologie fiziologică* v. psihologie. **2** (*despre agenți naturali sau artificiali*) Care determină efecte normale, fiziologice. • sil. *-zi-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***physiologique***, engl. ***physiologic***; cf. gr. *φυσιολογικός* <*φυσιολογία* „studiul naturii".

fiziologíe *s.f.* **1** (*biol.*) Știință care se ocupă cu studiul funcțiilor normale ale structurilor vii, al factorilor care determină aceste funcții și al mecanismelor lor de întreținere, începînd cu celula și agregatele celulare (țesuturi, organe) și sfîrșind cu organismul uman. ◆ Manual care cuprinde elementele acestei științe. **2** (*lit.*) Specie literară, de esență clasică, constînd în observarea și studierea obiectivă a unui caracter, a unei situații importante din punct de vedere social, moral și psihologic. • sil. *-zi-o-.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *fiziologhíe* *s.f.* /<fr. ***physiologie***, gr. ***φυσιολογία***; cf. gr. *φύσις* „natură", *λόγος* „cuvînt; studiu".

fiziologíst, -ă *s.m., s.f.* Fiziolog. • sil. *-zi-o-.* pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***physiologiste***.

fizionómic, -ă *adj.* Care aparține fizionomiei, care se referă la fizionomie. • sil. *-zi-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***physionomique***.

fizionomíe *s.f.* **1** Ansamblul trăsăturilor feței cuiva, care definește expresia particulară a feței; chip, figură. ◇ *Joc de fizionomie* = mobilitate a feței; mimică. ◆ Personaj, figură. **2** Fig. Aspect caracteristic care distinge un lucru de altul; caracter distinctiv al unei epoci, al unei colectivități umane etc. *La întîmplările mari se arată fizionomia popoarelor* (RUSSO). • sil. *-zi-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***physionomie***; cf. gr. *φύσις* „natură", *νόμος* „lege".

fizionomíst, -ă *s.m., s.f.* Persoană care determină caracterul oamenilor după trăsăturile feței lor. • sil. *-zi-o-.* pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***physionomiste***.

fiziopátic, -ă *adj.* Care ține de fiziopatie, care se referă la fiziopatie. • sil. *-zi-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***phisiopatique***.

fiziopatíe *s.f.* (*med.*) Tulburare fiziologică provocată de diverși factori fizici, chimici, mecanici, genetici etc. • sil. *-zi-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***physiopathie***.

fiziopatológ, -ă *s.m., s.f.* Medic specializat în fiziopatologie. • sil. *-zi-o-.* pl. *-gi, -ge.* /de la ***fiziopatologie***, prin derivare regresivă.

fiziopatológic, -ă *adj.* Care aparține fiziopatologiei, care se referă la fiziopatologie. • sil. *-zi-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***physiopathologique***.

fiziopatologíe *s.f.* **1** Ramură a medicinei care se ocupă cu studiul fiziologiei organismului în timpul bolii. **2** Disciplină care se ocupă cu studiul mecanismelor de producere a bolilor, al modificării funcțiilor organismului sub acțiunea unor factori sau agenți patogeni. • sil. *-zi-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***physiopathologie***; cf. gr. *φύσις* „natură", *πάθος* „afecțiune", *λόγος* „cuvînt; studiu".

fizioterapeút, -ă *s.m., s.f.* (Medic) specialist în fizioterapie. • sil. *-zi-o-; -pe-ut.* pl. *-ți, -te.* /de la ***fizioterapeutică***, prin derivare regresivă.

fizioterapeútic, -ă *adj.* Fizioterapic. • sil. *-zi-o-; -pe-u-.* pl. *-ci, -ce.* ***/fizioterapeut*** + *-ic*.

fizioterápic, -ă *adj.* Care aparține fizioterapiei, care se referă la fizioterapie; fizioterapeutic. • sil. *-zi-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***physiothérapique***.

fizioterapíe *s.f.* **1** Ramură a medicinei care se ocupă cu prevenția, tratamentul și recuperarea unor boli sau a unor consecințe ale acestora, precum durerea sau deficitele funcționale, exclusiv prin metode terapeutice fizice. **2** Metodă de tratament medical efectuat cu ajutorul agenților fizici naturali (aer, lumină, apă, electricitate etc). • sil. *-zi-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***physiothérapie***; cf. gr. *φύσις* „natură", *θεραπεία* „tratament".

fizo- Elem. de compunere „vezică". • /<fr. ***physo-***; cf. gr. *φῦσα*.

fizoclíst, -ă *adj.* (*iht.*; *despre pești*) La care vezica înotătoare nu este unită cu esofagul. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***physocliste***.

fizostígmă *s.f.* (*bot.*) Plantă volubilă, din familia papilionaceelor, originară din Guineea, ale cărei semințe sînt foarte toxice și din care se extrage fizostigmina (*Physostigma venenosum*). • pl. *-e.* /<fr. ***physostigma***.

fizostigmínă *s.f.* (*biochim.*) Substanță organică, foarte toxică, extrasă din semințele fizostigminei, folosită în medicină; ezerină. • /<fr. ***physostigmine***.

fizostóm, -ă *adj., s.m.* **1** *adj.* (*iht.*; *despre pești*) Care are vezica înotătoare legată de esofag printr-un canal. **2** *s.m.* (*iht.*) Ordin de pești teleosteeni care prezintă această însușire (*Physostomi*); (*și la sg.*) pește care face parte din acest ordin. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***phisostome***.

fizz *s.n.* Băutură răcoritoare preparată din suc de citrice, care se amestecă cu brandy, gin, whisky, zahăr, ou etc., agitîndu-se într-un recipient special (shaker). • /<engl. ***fizz***.

fil *interj.* (*adesea repet.*) Cuvînt care sugerează zgomotul produs de bătaia aripilor unei păsări. • /onomat.

filfăi *vb. IV.* v. filfîi.

filfîi *vb. IV. intr.* **1** (*despre păsări*) A da din aripi, producînd un zgomot caracteristic. **2** (*despre pînze, steaguri etc.*) A flutura, a se mișca în bătaia vîntului sau prin mișcarea mîinii. *Batista filfîie în vînt.* <> (*tr.*) *A sărit sprinten din mersul trenului, filfîindu-și pelerina bogată* (GALAN). **3** (*despre flăcări*) A pîlpîi. <> Expr. (*fam.; refl.*) *A i se filfîi* = a-i fi indiferent, a nu-i păsa (de ceva). ◆ (*fam.; refl.; despre oameni*) A rosti neclar unele sunete (din cauza lipsei dinților). *Se filfîie.* • prez.ind. *filfîi*, (*pop.*) *-iesc.* și *filfăi vb. IV.* /***fil*** + ***f[il]*** + *-îi.*

filfiială *s.f.* Filfîire. • pl. *-ieli.* /v. ***filfîi.***

filfîire *s.f.* Acțiunea de *a filfîi* și rezultatul ei; filfîit, filfiială, filfîitură. • pl. *-i.* /v. ***filfîi.***

filfîit *s.n.* Filfîire. • /v. ***filfîi.***

filfiitór, -oáre *adj.* Care filfîie. *Drapel filfiitor.* • sil. *-fi-i-.* pl. *-ori, -oare.* /***filfîi*** + *-tor.*

filfiitúră *s.f.* Filfîire. • sil. *-fi-i-.* pl. *-i.* /***filfîi*** + *-tură.*

fîn *s.n.* Iarbă cosită și uscată, care servește ca hrană pentru vite; (*pop.*) fînaț (2). *Fînul îl cară numai bărbații, iar femeile greblează* (AGĂR.). <> *Infuzie de fîn* v. infuzie. <> Expr. *Ori fîn, ori paie* = una din două; sau una sau alta. *A căuta acul în carul cu fîn* v. ac. *A face smugă la fîn* v. smugă. ◆ Ext. Iarba necosită destinată pentru fîn. *Anul acesta fînurile sînt frumoase.* • /lat. ***fênum.***

finár[1] *s.n.* Construcție anexă lîngă o gospodărie rurală în care se depozitează fînul (și se păstrează diferite unelte agricole). • pl. *-e.* /***fîn*** + *-ar.*

finár[2] *s.n.* v. fanar.

fînăríță *s.f.* (*pop.*) **1** Construcție anexă sau încăpere în gospodăriile rurale, unde se depozitează fînul. **2** Deschizătură în peretele șurii care comunică cu grajdul, pe unde se hrănesc vitele; iesle. • pl. *-e.* /***fîn*** + *-ariță.*

finăț *s.n.* (*pop.*) **1** Fîneață. **2** Fîn. • pl. *-e,* (*înv.*) *-uri.* /lat. ****fenacium.***

finărie *s.f.* (*pop.*) **1** Fîneață. **2** Loc unde se fac clăile sau căpițele de fîn. **3** Șură, magazie unde se păstrează fînul. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***fîn*** + *-ărie.*

fineáță *s.f.* Loc, într-o regiune de deal sau de munte, unde crește, în mod natural sau prin cultivare, iarbă pentru fîn; (*pop.*) fînărie (1), fînaț (1). • pl. *-ețe.* /***fîn*** + *-eață.*

finișór *s.n.* (*pop.*) Dim. al lui *fîn.* • /***fîn*** + *-ișor.*

finós, -oásă *adj., s.f.* **1** *adj.* Ca fînul. **2** *adj.* (*despre terenuri*) Care este bogat în fîn. **3** *s.f.* (*înv.*) Unealtă agricolă cu tracțiune animală, care servește la întoarcerea fînului. • pl. *-oși, -oase.* /***fîn*** + *-oasă.*

fîntîioáră *s.f.* v. fîntînioară.

fîntînár *s.m.* **1** Persoană care construiește, repară sau întreține fîntîni (1). **2** Persoană care face o fîntînă (1) sau finanțează construirea unei fîntîni (1) lîngă un drum, pentru a-i ierta Dumnezeu păcatele. • pl. *-i.* /***fîntînă*** + *-ar.*

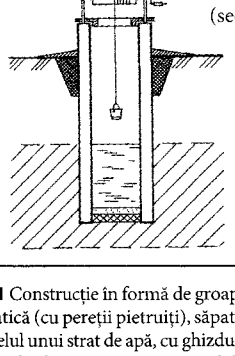

fîntînă (1) (secțiune)

fîntînă *s.f.* **1** Construcție în formă de groapă cilindrică sau prismatică (cu pereții pietruiți), săpată în pămînt pînă la nivelul unui strat de apă, cu ghizduri împrejur, care servește la alimentarea cu apă potabilă în mediul rural; puț. <> *Furca fîntînii* v. furcă. *Greutatea fîntînii* v. greutate. <> Loc.adv. *Ca din fîntînă* = *a)* de la un nivel inferior; *b)* din adînc. <> Expr. *A căra apă la fîntînă* = a întreprinde o acțiune zadarnică, a depune o muncă inutilă. ◆ Construcție de zid, de piatră etc., care adăpostește o sursă de apă venită prin conductă și care servește la distribuirea acesteia sau ca element arhitectonic decorativ (în parcuri, pe străzi etc.). <> *Fîntînă săritoare* v. săritor. *Fîntînă țîșnitoare* v. țîșnitor. *Fîntînă uberală* v. uberal. **2** (*pop.; la pl.*) Apă care izvorăște; izvor. • pl. *-i,* (*pop.*) *-e.* și (*reg.*) *fontînă s.f.* /lat. ***fontana.***

fîntîneá *s.f.* Fîntîniță. • pl. *-ele.* /***fîntînă*** + *-ea.*

fîntînél *s.m.* (*iht.*) Specie de păstrăv, de origine nord-americană, cu corpul frumos colorat, care trăiește în apele limpezi și reci de munte (*Salvelinus fontinalis*). • pl. *-ei.* /***fîntînă*** + *-el.*

fîntînioáră *s.f.* Fîntîniță. • pl. *-e.* și ***fîntîioáră*** *s.f.* /***fîntînă*** + *-ioară.*

fîntînițá *s.f.* Dim. al lui *fîntînă*; fîntînea, fîntînioară. • pl. *-e.* /***fîntînă*** + *-iță.*

fîrlifús *s.m.* (*fam.*) (Epitet pentru un) om slab. • pl. *-și.* /<germ. ***Firlefanz*** „om desfrînat".

fîrnîí *vb. IV. intr.* (*despre oameni*) A rosti neclar sunetele nazale; a vorbi pe nas; a fonfăi. ◆ A produce un zgomot caracteristic cînd respiră, din cauza nasului înfundat. • prez.ind. *fîrnîi,* (*pop.*) *-iesc.* /form. expr.

fîrnîíre *s.f.* Acțiunea de *a fîrnîi* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***fîrnîi.***

fîrnîít[1] *s.n.* Faptul de *a fîrnîi.* • /v. ***fîrnîi.***

fîrnîít[2]**, -ă** *adj.* (*despre oameni*) Care vorbește pe nas; fonf, fonfăit (1), fornăit[2]. <> (*subst.*) *Mai bine taci, fîrnîitule!* ◆ Care produce un zgomot caracteristic cînd respiră, din cauza nasului înfundat. <> (*subst.*) *Din cauza răcelii am ajuns un fîrnîit.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***fîrnîi.***

fîrșí *vb. IV.* v. sfîrși.

fîrtái *s.n.* (*reg.*) Sfert. <> (*înv.*) *Fîrtaie de piatră* = a patra parte dintr-un coș, egal cu un stînjen cubic. *Un fîrtai de cofă* = a patra parte dintr-o cofă. • pl. *-ie, -ăi.* și *fârtál, fârtár, fîrtáriu, sfîrtár s.n.* /<magh. ***fertály***; cf. *ferdelă, firtă.*

fîrtát *s.m.* (*pop.*) Prieten nedespărțit al cuiva, legat de el prin jurămînt pînă la moarte; frate de cruce. ◆ Tovarăș, ortac. ◆ Termen cu care cineva se adresează unui prieten sau unei persoane căreia ține să-i arate prietenie. • pl. *-ți.* și *fârtát s.m.* /din ****frătat*** <*frate* + *-at,* după sl. veche **пократимъ** „frate".

fîrtățíe *s.f.* Legătură între doi fîrtați; frăție de cruce. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *fârtățíe s.f.* /***fîrtat*** + *-ie.*

fîs *interj.* **1** Cuvînt care sugerează zgomotul șuierător produs de un gaz care iese cu presiune printr-un orificiu îngust. **2** Cuvînt care sugerează incapacitatea cuiva de a face un anumit lucru. *S-a apucat de treabă, dar fîs!* ◆ (*subst. n.*) Lucru nereușit, de proastă calitate. *Din toată munca a ieșit un fîs.* • /onomat.

fîsá *s.f.* **1** (*ornit.; la pl.*) Nume dat mai multor specii de păsări migratoare, de talie mică, asemănătoare cu ciocîrlia, cu penajul cafeniu-cenușiu, cu pîntecele albicios, care aleargă mișcîndu-și în permanență coada (*Anthus*); (*și la sg.*) pasăre care aparține fiecăreia dintre aceste specii. **2** (*iht.*) Zvîrlugă (*Cobitis taenia*). • pl. *-e.* /etimol. nec.

fîsăí *vb. IV.* v. fîsîi.

fîsăiálă *s.f.* v. fîsîială.

fîsáire *s.f.* v. fîsîire.

fîsáît *s.n.* v. fîsît.

fîsăitúră *s.f.* v. fîsîitură.

fîsîí *vb. IV. intr.* **1** (*despre gaze ieșite sub presiune printr-un orificiu îngust*) A produce un zgomot șuierător și surd. **2** A produce un sunet șuierător, caracteristic emisiunii de aburi. **3** (*despre unele ființe*) A scoate (pe nas) sunete șuierătoare caracteristice speciei; a sufla (pe nas) cu putere. **4** (*despre oameni*) A pronunța peltic consoanele siflante. ◆ A nu putea pronunța bine sunetul „s". • prez.ind. *fîsîi,* (*reg.*) *-iesc.* și *fîsăí vb. IV.* /***fîs*** + *-îi.*

fîsîiálă *s.f.* Faptul de *a fîsîi.* ◆ Concr. Sunet șuierător, caracteristic unei emisiuni de aburi sub presiune, unei ființe care scoate pe nas sunete caracteristice speciei, unui om care pronunță peltic consoanele siflante; fîsîit, fîsîitură, fosăială. • sil. *-sî-ia-.* pl. *-ieli.* și *fîsăiálă s.f.* /***fîsîi*** + *-eală.*

fîsîíre *s.f.* Acțiunea de *a fîsîi* și rezultatul ei. • pl. *-i.* și *fîsáire s.f.* /v. ***fîsîi.***

fîsîít *s.n.* Fîsîială. • pl. *-uri.* și *fîsáît s.n.* / v. ***fîsîi.***

fîsîitúră *s.f.* Fîsîială. • sil. *-sî-i-.* pl. *-uri* și *fîsăitúră s.f.* /***fîsîi*** + *-tură.*

fîstíc *s.m.* v. fistic.

fîstîceálă *s.f.* (*fam.*) Faptul de *a* (*se*) *fîstîci*; zăpăceală, intimidare. • pl. *-eli.* /***fîstici*** + *-eală.*

fîstîcí *vb. IV. tr.* (*fam.; compl. indică persoane*) A face să-și piardă cumpătul în fața unei situații neașteptate; a intimida, a zăpăci. ◆ (*refl.; despre oameni*) A fi cuprins de un sentiment de stinghereală; a se încurca, a se zăpăci. • prez.ind. *-esc.* /probabil de la ***fîstîc.***

fîstîcíre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *fîstîci* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***fîstîci.***

fîstîcít, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care este intimidat, încurcat, zăpăcit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***fîstîci.***

fîș[1] *interj.* (*de obicei repet.*) Cuvînt care redă zgomotul produs de mișcarea frunzelor, a hîrtiei etc. • /onomat.

fîș[2] *s.n* Material sintetic, impermeabil, subțire, din care se confecționează haine de ploaie, canadiene etc. ◆ Haină de ploaie executată din acest material. • pl. *-uri.* /de la ***fîș***[1].

fîșăí *vb. IV.* v. fîșîi.

fîșăiálă *s.f.* v. fîșîială.

fîșie *s.f.* **1** Bucată lungă și îngustă (de material textil, de piele etc.), tăiată sau ruptă dintr-o bucată mai mare. ◆ Dîră, dungă, fascicul, rază. *O fîșie de lumină.* **2** Suprafață lungă și îngustă de teren. *O fîșie forestieră.* • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*pop.*) *fâșíe s.f.* /***fașă*** + *-ie.*

fîșîí *vb. IV.* v. fîșîi.

fîșîít *s.n.* v. fîșîit.

fîșiitúră *s.f.* v. fîșîitură.

fîșioáră *s.f.* Dim. al lui *fîșie.* • pl. *-e.* /***fîșie*** + *-ioară.*

fîșîí *vb. IV. intr.* A produce zgomotul caracteristic de frunze mișcate de vînt, de iarbă prin care trece coasa, de hîrtie răsfoită etc.; a foșăi. • prez.ind. *fîșîi,* (*pop.*) *-iesc.* și *fîșăí, fîșii vb. IV.* /***fîș***[1] + *-îi.*

fîșîiálă *s.f.* Fîșiit. • pl. *-ieli.* și *fîșăiálă s.f* /***fîșîi*** + *-eală.*

fîșîíre *s.f.* Acțiunea de *a fîșîi* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***fîșîi.***

fîșîít *s.n.* Faptul de *a fîșîi.* ◆ Concr. Zgomot produs de frunzele mișcate de vînt, de iarba tăiată de coasă, de hîrtia răsfoită, de mișcarea unei țesături de mătase; fîșiială, fîșiitură, (*reg.*) fojgăitură. • pl. *-uri.* și *fîșîít s.n.* /v. ***fîșîi.***

fîșiitór, -oáre *adj.* Care fîșîie, care produce fîșîituri. • sil. *-șî-i-.* pl. *-ori, -oare.* /***fîșîi*** + *-tor.*

fîșiitúră *s.f* Fîșiit. • sil. *-șî-i-.* pl. *-i.* și *fîșiitúră s.f.* /***fîșii*** + *-tură.*

fîșnéț, -eáță *adj.* (*fam.; despre oameni*) Care este iute, sprinten, neastîmpărat, isteț, plăcut. ◆ (*iron.; subst. f.*) Persoană vioaie. • pl. *-eți, -ețe.* /***fîș***[1] + *-neț.*

fîț *interj.* (*adesea repet.*) Cuvînt care sugerează o mișcare bruscă sau mișcări continue alternative. • /onomat.

fîță *s.f* **1** (*reg.*) Nume dat speciilor de pește mic care înoată repede. **2** (*fam., iron.*) Femeie care se fîțîie. • pl. *-e.* /de la ***fîțîi,*** prin derivare regresivă.

fîțișoáră *s.f.* Dim. al lui *fîță.* • pl. *-e.* /***fîță*** + *-işoară.*

fîțîí *vb. IV.* **1** *tr., intr.* (*despre unele animale și păsări*) A mișca ritmic și repede coada (într-o parte și în alta). <> Expr. *A fîțîi coada* (*ca vulpea*) v. coadă. **2** *refl.* A se mișca încoace și încolo, fără astîmpăr sau fără rost; a se foi, (*reg.*) a se frichini. **3** *refl.* (*fam.; mai ales despre femei*) A merge mișcînd accentuat șoldurile. **4** *refl.* (*fam.*) A nu se putea hotărî dintr-o dată. **5** *refl.* (*fam.*) A face nazuri. • prez.ind. *fîțîi,* (*pop.*) *-iesc.* /***fîț*** + *-îi.*

fîțîiálă *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *fîțîi*; fîțîit. • pl. *-ieli.* /***fîțîi*** + *-eală.*

fîțîíre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *fîțîi* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***fîțîi.***

fîțîít *s.n.* Fîțîială. • / v. ***fîțîi.***

fjell [fjel] *s.n.* (*geomorf.*) Suprafață întinsă (montană), modelată de calote glaciare sau de ghețarii de platou. • /<germ. ***Fjäll*** <cuv. norvegian „munte".

flábel *s.n.* (*în antic.*) Evantai mare, din pene, pe care îl purta un sclav. • pl. *-e.* /<lat. ***flabellum, -i.***

flabelát, -ă *adj.* Care este dispus în evantai, ca frunzele de palmier. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***flabellé.***

flabelifórm, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* Care este în formă de evantai. **2** *s.n.* (*arhit.*) Ornament cu frunzele dispuse în evantai. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***flabelliforme***; cf. lat. *flabellum* „evantai", *forma, -ae* „formă".

flácără *s.f.* **1** Masă liberă de gaze, arzîndă, care se înalță, ca o limbă de foc, dintr-un corp solid sau dintr-un lichid, degajînd căldură și lumină; rezultat al arderii unei mase gazoase, care dezvoltă lumină și căldură; flamă. *Flăcările arămii de sub căldare rumenesc și mai mult fețele ciobanilor* (AGĂR.). <> *Aruncător de flăcări* v. aruncător. ◆ Ext. Parte luminoasă, mobilă care se înalță ca o limbă de foc dintr-un corp aprins; pară; flamă. *În limbile de flăcări vedeam parcă arzînd toate cugetările mele* (EMIN.). <> *Supraveghetor de flacără* v. supraveghetor. <> Expr. *A fi în flăcări*

= *a*) a arde puternic, a fi cuprins de flăcări; *b*) a fi cuprins de iubire, de ardoare, de pasiune. <> Poet. *Soarele se coboară spre apus într-un ocean de flăcări* (ALECS.). **2** Fig. Înflăcărare, pasiune; căldură; strălucire. *Acolo, în grădina aceea, s-au aprins cele dintîi flăcări tainice în inima mea* (AGÂR.). • pl. *flăcări*, (*înv., pop.*) *-i, -e.* /lat. **flaccula* = ***facŭla, -ae***.

flacíd, -ă *adj.* **1** (*despre corpuri solide*) Care este lipsit de rezistență la încovoiere; care este lipsit de consistență; flasc (1). **2** (*bot.; despre tulpini*) Care crește drept, dar devine nutant cu timpul. • pl. *-izi, -ide.* /<lat. ***flaccĭdus, -a, -um***.

flaciditáte *s.f.* Moleșeală, slăbiciune, determinată de scăderea sau absența totală a tonusului muscular. • pl. *-ăți.* /<fr. ***flaccidité***, engl. ***flaccidity*** <lat. ***flaccĭditas, -atis***.

flacón *s.n.* Sticluță (închisă ermetic) în care se țin medicamente, parfumuri etc. ◆ Ext. Conținutul acestei sticluțe. <> *Flacon-spray* = flacon care conține un spray. • pl. *-oane.* /<fr. ***flacon***.

flaconáș *s.n.* Dim. al lui *flacon*. • pl. *-e.* /***flacon*** + *-aș*.

flag *s.n.* (*inform.*) Registru al unui ordinator, cu rolul de a indica (ne)satisfacerea unor condiții date, care furnizează informații privind natura rezultatului unei operații aritmetice sau logice efectuate. • pl. *-uri.* /<engl. ***flag***.

flagél *s.n., s.m.* **I** *s.n.* **1** (*în antic.*) Nuia sau mănunchi de nuiele folosit la aplicarea pedepselor corporale; bici. **2** Fig. Nenorocire mare care se abate asupra unei colectivități; catastrofă de mari proporții; dezastru, calamitate. ◆ Spec. Epidemie, boală, molimă. **II** *s.m.* **1** (*biol.*) Filament mobil, protoplasmatic, care servește ca organ de locomoție la unele protozoare și la spermatozoizi, la unele celule ori gameți (la alge). **2** (*med.*) (Termen utilizat pentru a desemna) răspîndirea mare a unor boli foarte grave. *Sida este un flagel al zilelor noastre.* **3** (*bot.*) Tulpină secundară, uneori floriferă. **4** (*bot.*) Excrescență care se formează din tulpina unor plante și care se extinde pe suprafața solului, dînd rădăcini și frunze și înflorind abia în al doilea an. ◆ (*la briofite*) Ramură filiformă. • pl. *n. -uri, -e, m. -i.* /<fr. ***flagelle***, lat. ***flagellum, -i*** „bici".

flagelá *vb. I. tr.* (*compl. indică persoane*) **1** (*în antic.*) A biciui (în public). **2** Fig. A supune unei critici aspre; a ataca prin vorbă, prin scris; a biciui, a înfiera. ◆ A satiriza. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***flageller***, lat. ***flagellare***.

flagelánt *s.m.* Persoană care făcea parte dintr-o sectă de fanatici din sec. 13-14, care se flagelau în public. • pl. *-ți.* /<fr. ***flagellant***.

flagelantísm *s.m.* (*psih.*) Perversiune care constă în obținerea satisfacției sexuale prin autoflagelare; flagelație (2). • /<germ. ***Flagellantismus***.

flageláre *s.f.* **1** Acțiunea de *a flagela* și rezultatul ei. **2** (*în antic. și în Ev. Med.*) Pedeapsă aplicată cu biciul. **3** Practică rituală ascetică în diverse religii; flagelație (1). **4** (*med.*) Procedură de masaj prin loviri scurte cu palete sau nuiele. ◆ Perversiune sexuală în care finalitatea actului este legată de o prealabilă biciuire. • pl. *-ări.* / v. ***flagela***.

flagelát, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* (*biol.; despre organisme, celule etc.*) Care este prevăzut cu flagel, care are flagel. **2** *s.n.* (*zool.; la pl.*) Clasă de protozoare microscopice, unicelulare, caracterizate prin prezența unuia sau a mai mulți flageli și, la unele specii, a unor cromatofori cu clorofilă (*Flagellata*); (*și la sg.*) protozoar care face parte din această clasă. • pl. *-e.* /<fr. ***flagellé***, it. ***flagellati***.

flagelatór, -oáre *s.m., s.f.* Persoană care flagelează. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***flagellateur***.

flagelátie *s.f.* **1** Flagelare practicată (în diverse religii). **2** Flagelantism. **3** (*med.*) Masaj prin loviri scurte cu degetele sau cu ajutorul unor palete. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***flagellation***, lat. ***flagellatĭo, -onis***.

flagelifórm, -ă *adj.* Care este în formă de bici. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***flagelliforme***.

flageolét *s.n.* v. flajeolét.

flagránt, -ă *adj.* Care este evident, care este incontestabil, care este imposibil de a fi negat din cauza evidenței sale, care sare în ochi; izbitor, vădit. <> (*jur.*) *Flagrant delict* v. delict. Δ Loc.adv. *În flagrant delict* v. delict. *Infracțiune flagrantă* = infracțiune descoperită chiar în momentul săvîrșirii ei. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***flagrant***, lat. ***flagrans, -ntis*** <*flagrare* „a fi în flăcări".

flagránță *s.f.* **1** Caracter flagrant. **2** Fapt incontestabil; evidență. • pl. *-e.* /<fr. ***flagrance***.

fláier *s.n.* (*ind. text.*) Mașină de tors fire groase, care transformă benzile de fibre textile în semitorturi înfășurate pe mosoare. • pl. *-e.* /<germ. ***Flyer***, engl. ***flyer***.

flaimóc *s.m.* (*pop.*) Prostănac, nătăfleț, neghiob; nătărău. *Flaimoc Șede la foc Și-și usucă obielele Usca-mi-l-ar relele!* (POP.). • pl. *-ci.* și *flaimúc s.m.* /nm. pr. germ. ***Flaimok***, personaj burlesc din teatrul lui Alecsandri; cf. germ. *verfluchter*.

flaimúc *s.m.* v. flaimoc.

flajeolét *s.n.* (*muz.*) **1** Sunet armonic obținut la instrumentele cu coarde printr-o atingere ușoară a coardei cu degetul în anumite puncte precise (la jumătate, la o treime, la un sfert etc., aproape de căluș). **2** Mic instrument muzical de suflat, de lemn sau de metal, avînd o sonoritate apropiată de cea a flautului, care este folosit în orchestre și în fanfare. **3** Mic registru de orgă. • sil. *-je-o-.* pl. *-e, m. -ți.* și *flageolét, flajolét s.n.* /<fr. ***flageolet***, it. ***flagioletto***, germ. ***Flageolett***.

flajolét *s.n.* v. flajeolet.

flamánd, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Flandrei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuiește în Flandra (N Belgiei); locuitorii Flandrei. **2** *adj.* Care aparține Flandrei sau flamanzilor, care se referă la Flandra sau la flamanzi; care este originar din Flandra. <> *Artă flamandă* = artă care s-a dezvoltat pînă în sec. 16 pe teritoriul Țărilor de Jos și din sec. 17 numai pe teritoriul actual al Belgiei. ◆ (*subst. f.*) Limba indo-europeană din ramura germanică, vorbită de flamanzi. • pl. *-zi, -de.* /<fr. ***flamand***.

flamánt *s.m.* (*ornit.*) Flamingo (*Phoenicopterus ruber*). • pl. *-ți.* /<fr. ***flamant***.

flámă *s.f.* Flacără (1). • pl. *-e.* /<fr. ***flamme***, lat. ***flamma, -ae***.

flambá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică instrumente chirurgicale, diverse unelte medicale neinflamabile etc.*) A trece prin flacără pentru a steriliza. **2** *intr.* (*tehn.; despre bare, plăci etc.*) A încovoia, supunîndu-l acțiunii unor forțe exterioare; a suferi fenomenul de flambaj. **3** *intr.* (*despre mîncăruri, produse de patiserie etc.*) A stropi cu alcool și a-l aprinde pentru a da o anumită savoare, pentru prezentarea estetică etc. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***flamber***; cf. lat. *flammare*.

flambáj *s.n.* Flambare. • pl. *-e.* /<fr. ***flambage***.

flambánt, -ă *adj.* Care flambează. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***flambant***.

flambáre *s.f.* Acțiunea de *a flamba* și rezultatul ei; flambaj. • pl. *-ări.* / v. ***flamba***.

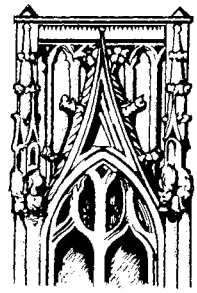

goticul flamboaiant

flamboaiánt, -ă *adj.* **1** Care este strălucitor, scînteietor. **2** (*arhit.; despre stilul gotic*; și *goticul flamboiant*) Care se caracterizează prin bogăția și delicatețea decorului, ale cărui contururi sugerează forma unei flăcări, și printr-o boltă de ogive, cu arcele prinzîndu-se direct în stîlp, fără a se sprijini pe un capitel. • pl. *-ți, -te* și *flamboiánt, -ă adj.* /<fr. ***flamboyant***.

flamboiánt, -ă *adj.* v. flamboaiant.

flamén *s.m.* v. flamin.

flaménco *s.n.* **1** Gen al muzicii populare spaniole, în special al țiganilor din Andaluzia, care combină cîntecul și dansul pe un acompaniament de chitară și castaniete. <> (*adj.*) *Stil flamenco* = stil melodic de interpretare vocală cu efecte de falset. **2** Dans popular andaluz. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • /<sp. ***flamenco***.

flaméu *s.n.* (*ind. text.*) Îngroșare a firelor textile în formă de flacără, din cauza prinderii incorecte a acestora. • pl. *-uri.* /<fr. ***flammé***.

flamín *s.m.* (*în Roma antică*) Preot care conducea cultul divinităților principale, slujind fie trei zeități principale, fie alte douăsprezece divinități mai mici, executînd și sacrificiile rituale. • pl. *-i.* și *flamén s.m.* /<fr. ***flamine***, lat. ***flamen, -inis***.

flamíng *s.m.* v. flamingo.

flamíngo *s.m.* (*ornit.*) Pasăre migratoare de apă, de mărimea unei berze, cu gîtul și picioarele lungi și cu pene de culoare albă, cu nuanțe roz pe aripi și pe spate (*Phoenicopterus ruber*); flamant. • pl. *-gi.* și *flamíng s.m.* /<germ. ***Flamingo***.

flamingo

flámură *s.f.* **1** (*astăzi mai ales poet.*) Steag. *Cu acea flamură vei învinge nedreptatea* (ASACHI). <> Compar. *Cu părul fluturînd în vînt ca o flamură* (ISTR.). ◆ Steag mic de formă triunghiulară purtînd culorile naționale sau emblema marinei unei țări, folosit pe navele de război. **2** Pavilion triunghiular folosit, în codul internațional de semnale, pentru semnalizarea cifrelor. • pl. *-i,* (*înv.*) *-e.* /<ngr. ***φλάμμουρον***.

flan *s.n.* (*culin.*) Tartă din ouă și fructe, cu cremă. • pl. *-e.* /<fr. ***flan***.

flaná *vb. I. intr.* (*despre persoane, copii etc.*) A hoinări, a cutreiera. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***flâner***.

flanc *s.n.* **1** (*milit.*) Fiecare dintre cele două părți laterale ale unei formații, ale unui dispozitiv de luptă. *Flancul drept.* <> Loc.adj. *Din flanc* = dintr-o parte. <> Loc.adv. *În flanc* (*cîte unul*) = unul în spatele altuia. **2** (*tipogr.*) Material special care servește la confecționarea, prin presare, a matrițelor de stereotipie. **3** (*teatru*) Nume dat panourilor folosite la alcătuirea decorurilor. **4** Porțiune laterală dintr-o cută de teren, în care straturile își mențin înclinarea aproximativ constantă. **5** (*mar.*) Fiecare dintre părțile laterale exterioare ale unei nave. **6** (*anat.*) Fiecare dintre cele două părți laterale ale peretelui abdominal, cuprinse între ultima coastă și șold. **7** (*tehn.*) Fiecare dintre fețele opuse ale unui filet, ale unui dinte de angrenaj etc. • pl. *-uri.* /<fr. ***flanc***.

flancá *vb. I. tr.* **1** (*milit.; compl. indică unități militare*) A apăra, a sprijini dintr-o parte; a susține din flanc. **2** (*milit.*) A trage asupra flancului unei unități militare dintr-o direcție perpendiculară pe direcția sa de acțiune. **3** Fig. (*compl. indică persoane*) A însoți, mergînd alături (pentru pază, pentru protecție, pentru respectarea unui protocol etc.). *Îl flancau cu multă grijă paznicii de corp.* **4** (*compl. indică clădiri, monumente etc.*) A mărgini lateral sau de o parte și de alta. • prez.ind. *-chez.* /<fr. ***flanquer***.

flancáre *s.f.* Acțiunea de *a flanca* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***flanca***.

flancát, -ă *adj.* **1** (*milit.; despre unități militare*) Apărat, susținut din flancuri (1). **2** (*despre oameni*) Care este însoțit. **3** (*arhit.; despre clădiri, monumente etc.*) Care are fața armată cu o coloană. • pl. *-ți, -te.* /v. ***flanca***.

flancgárdă *s.f.* (*milit.*) Unitate sau subunitate militară, care se deplasează de o parte sau de alta a forțelor principale, pentru a proteja flancul (1) unei trupe în mers. • pl. *-ărzi.* /<fr. ***flanc-garde***.

flaneá *s.f.* v. flanelă.

flanél *s.n.* v. flanelă.

flanelát, -ă *adj.* (*despre articole de îmbrăcăminte*) Care este confecționat din flanelă. • pl. *-ți, -te.* /***flanelă*** + *-at*.

flanélă *s.f.* **1** Țesătură ușoară de lînă sau de bumbac, moale și pufoasă, scămoșată pe ambele fețe, folosită pentru confecționarea obiectelor de îmbrăcăminte. ◆ (*la pl.*) Varietăți ale acestei țesături. **2** Articol de îmbrăcăminte, de lînă sau de bumbac, tricotat în

formă de pieptar, de cămașă sau de vestă, fără guler. **3** Pulover. • pl. *-e.* și (*pop.*) *flaneá s.f., flanél s.n.* /<germ. ***Flanell***, fr. ***flanelle***.

flanelétă *s.f.* Stofă asemănătoare cu flanela, confecționată din bumbac filat. • pl. *-e.* /<fr. ***flanellette***.

flanelográf *s.n.* Tablou constînd dintr-o suprafață de flanelă pe care se aplică figuri decupate dintr-o hîrtie specială și care permite să se demonstreze copiilor combinații interesante. • pl. *-e.* /***flanelă*** + *-graf*; cf. fr. *tableau de feutre*.

flanelúță *s.f.* Dim. al lui *flanelă*. • pl. *-e.* /***flanelă*** + *-uță*.

flaneur [fla'nœr] *s.m.* Persoană căreia îi place să hoinărească (pe străzi). • pl. *-i.* și *flanór s.m.* /<fr. ***flâneur***.

flanger ['flendʒər] *s.n.* (*muz.*) Aparat electronic (cu linii de întîrziere), folosit pentru obținerea unor efecte sonore speciale în muzica modernă, dînd senzația de apropiere sau de depărtare a unui sunet produs de instrumente cum ar fi chitara sau orga. • pl. *-e.* /<engl. ***flanger***.

flanór *s.m.* v. flaneur.

flánșă *s.f.* (*tehn.*) **1** Piesă de asamblare, în formă de placă, folosită la îmbinarea etanșă, în prelungire sau în ramificație, a unor piese, conducte, țevi etc. **2** Bordură la capătul unei piese, făcînd corp comun cu aceasta, care constituie organul de legătură (prin șuruburi) cu altă piesă. • pl. *-e.* /<germ. ***Flansche***.

flaps *s.n.* (*av.*) Volet situat în partea dinapoi a planurilor unui avion, pentru a-i mări portanța. • pl. *-uri.* /<germ. ***Flaps***.

flasc, -ă *adj.* **1** Care este moale, care este fără rezistență. ◆ (*tehn.; despre corpuri solide*) Care este fără rezistență la turtire, la răsucire sau la încovoiere; flacid (1). **2** Fig. Care este fără vigoare, fără forță; lipsit de vlagă, de energie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***flasque***.

flash [fleș] *s.n.* **1** (*tehn.*) Tub electric care produce un impuls luminos foarte puternic de scurtă durată și care este folosit pentru fotografiere, la construcția laserelor etc. ◆ Ext. Impuls produs astfel; blitz. ◆ Concr. Lumină produsă de acest impuls. *Actorii au apărut în strălucirea flashurilor.* **2** (*radio*) Știre importantă transmisă cu prioritate. ◆ Informație foarte scurtă. **3** (*cinemat.*) Plan foarte scurt dintr-un film; apariție a unei imagini scurte pe un ecran. • pl. *-uri.* /<engl. ***flash***.

flashback ['fleșbek] *s.n.* Secvență retrospectivă, intercalată într-un film ori într-o operă literară, prezentînd o scurtă acțiune secundară, plasată în trecut, folosită pentru a introduce un episod anterior; insert. • pl. *-uri.* /<engl. ***flashback***.

flașerie *s.f.* Boală infectocontagioasă a viermilor de mătase, care este caracterizată printr-o mortalitate ridicată a larvelor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***flacherie***.

flașnetár *s.m.* Muzicant ambulant care cîntă la flașnetă. • pl. *-i.* /***flașnetă*** + *-ar*.

flașnétă *s.f.* Mică orgă mecanică portativă, care este acționată prin învîrtirea unei manivele; caterincă, minavet. • pl. *-e.* /<germ. ***Flaschnett***.

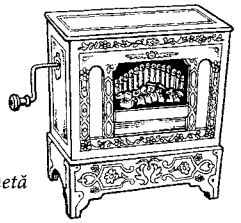

flașnetă

flatá *vb. I. tr.* (*compl. indică persoane*) A lăuda peste măsură, pentru a cîștiga bunăvoința; a măguli, a linguși. • pl. *-ez.* /<fr. ***flatter***.

flatánt, -ă *adj.* Care laudă peste măsură; care flatează. • pl. *-ți, -te.* /***flata*** + *-ant*.

flatáre *s.f.* Acțiunea de *a flata* și rezultatul ei; flaterie. • pl. *-ări.* /v. ***flata***.

flatát, -ă *adj.* (*despre persoane*) Care este lăudat în mod exagerat (pentru a-i cîștiga bunăvoința); lingușit, măgulit. *Se simte flatat de aceste aprecieri.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***flata***.

flaterie *s.f.* Flatare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***flatterie***.

flatulá *vb. I. tr.* (*compl. indică gazele din intestine*) A elimina prin anus. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***flatuler***.

flatulént, -ă *adj.* Care este produs prin flatulență. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***flatulent***.

flatulénță *s.f.* (*med.*) Acumulare de aer în stomac sau în intestin, care determină o senzație de tensiune abdominală, denumită balonare, și care adesea prezintă simptomul unor boli ale aparatului digestiv; flatuozitate, meteorism. ◆ Evacuarea frecventă și necontrolată a gazelor din intestine. • pl. *-e.* /<fr. ***flatulence***; cf. lat. *flatus, -us* „vînt".

flatuozitáte *s.f.* (*med.*) Flatulență. • sil. *-tu-o-.* pl. *-ăți.* /<fr. ***flatuosité***.

flátus *s.n.* (*med.*) Gaze expulzate din stomac și intestin. • /<lat. ***flatus, -us*** „vînt".

flaubertian, -ă [floberti'an] *adj.* Care aparține (operei) lui Flaubert; care este propriu (stilului) lui Flaubert, care se referă la (opera lui) Flaubert. *Personaj flaubertian.* • sil. *-ti-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***flaubertien***; cf. nm. pr. Gustave *Flaubert*, prozator francez.

fláuș *s.n.* (*ind. text.*) Țesătură de lînă avînd suprafața foarte scămoșată. *Halat din flauș.* • pl. *-uri.* / <germ. ***Flausch***.

flaușá *vb. I. tr.* (*ind. text.; compl. indică țesături, materiale textile de lînă etc.*) A face să fie scămoșat; a supune unei prelucrări speciale, dînd un aspect pufos și moale; a scămoșa. • sil. *fla-u-.* prez.ind. *-ez.* /***flauș*** + *-a*.

flaușáre *s.f.* (*ind. text.*) Acțiunea de *a flauși* și rezultatul ei; scămoșare. • sil. *fla-u-.* pl. *-ări.* /v. ***flauși***.

flaușát, -ă *adj.* (*ind. text.; despre țesături, obiecte de îmbrăcăminte etc.*) Care are aspect pufos; care este scămoșat. *Prosop flaușat.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***flaușat***.

fláut *s.n.* (*muz.*) Instrument muzical de suflat, cu registru superior, care este format dintr-un tub lung și îngust, de lemn sau de metal, prevăzut cu orificii și clape, care produce sunete armonioase, asemănătoare vocii omenești, cunoscut încă din antichitate, utilizat mai ales în Renaștere, intrînd din sec. 17 în componența unei orchestre simfonice. *E-o muzică de toamnă Cu glas de piculină, Cu note dulci de flaut Cu ton de violină* (BACOV.) ◇ *Flaut piccolo* = flaut de dimensiuni mai mici, care emite sunete foarte înalte; piculină. *Flaut contralto* v. contralto. • sil. *fla-ut.* pl. *-e.* /<it. ***flauto***.

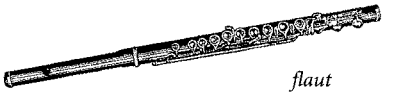

flaut

flautándo *adv.* (*muz.*) **1** În genul flautului, cu arcușul lîngă tastieră. **2** Cu flajeolete. • /<it. ***flautando***.

flautín, -ă *adj.* Care ține de flaut; de flaut. • sil. *fla-u-.* pl. *-i, -e.* /***flaut*** + *-in*.

flautíst[1] *s.m.* (*ornit.*) Pasăre de mărimea unei stăncuțe, care cîntă foarte melodios și care imită glasurile altor păsări, fiind răspîndită în N Australiei și în Noua Guinee. • sil. *fla-u-.* pl. *-iști.* /etimol. nec.

flautíst[2]**, -ă** *s.m., s.f.* Persoană care cîntă din flaut. • sil. *fla-u-.* pl. *-iști, -iste.* /***flaut*** + *-ist*; cf. it. *flautista*.

flavescént, -ă *adj.* Care este de culoare galben-deschis; gălbui. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***flavescent***.

flavísm *s.n.* (*biol.*) Particularitate ereditară care constă în repartiția uniformă pe întregul corp a pigmentului galben-deschis. • /cf. lat. *flavus, -a, -um* „galben".

flavónă *s.f.* **1** (*chim.*) Substanță cristalină, insolubilă în apă, solubilă în dizolvanți organici, folosită ca intermediar în sinteze organice. **2** (*la pl.*) Clasă de coloranți naturali vegetali, galbeni, derivați de la flavonă. • pl. *-e.* /<fr. ***flavone***.

flax *s.n.* Țesut conjunctiv elastic, format din tendoane, cartilaje, fascii[2], cordoane neurovasculare etc., care se extrage din carne și care este folosit la prepararea conservelor și a mezelurilor. • /<germ. ***Flechse***.

flăcăí *vb. IV. intr.* (*reg.*) A fi flăcău; a trăi ca un flăcău (neînsurat); a-și petrece tinerețea ca flăcău. • prez. ind. *-iesc.* /***flăcău*** + *-i*.

flăcăiándru *s.m.* Flăcău mai tînăr; adolescent, băietan, băiețandru, (*reg.*) flăcăuan. *Un flăcăuandru ocheș... se repede cu bîta* (AGÂR.). • pl. *-i.* și *flăcăuándru s.m.* /***flăcău*** + *-andru*.

flăcăiáș *s.m.* Dim. al lui *flăcău*; flăcăuș. • pl. *-i.* și *flăcăuáș s.m* /***flăcău*** + *-aș*.

flăcăíme *s.f.* Grup numeros de flăcăi, mulțime de flăcăi. • /***flăcău*** + *-ime*.

flăcăráie *s.f.* **1** Flacără mare (cu văpăi); vîlvătaie, pălălaie, flăcărie. **2** (*la pl.*) Flăcări produse prin arderea hidrogenului degajat de substanțe organice descompuse, care apar uneori în locurile mlăștinoase. • /***flacără*** + *-aie*.

flăcăríe *s.f.* Flăcăraie (1). • g.-d. *-iei.* /***flacără*** + *-ie*.

flăcărúie *s.f.* Flacără mică. *În odaia îngustă, cu geamuri mici și roșcate de flăcăruia cînd săltătoare, cînd liniștită, se plimba un bărbat* (AGÂR.). • pl. *-uii.* /***flacără*** + *-uie*.

flăcău *s.m.* Bărbat tînăr neînsurat; fecior. ◇ *Flăcău stătut* = bărbat care a trecut de prima tinerețe și este necăsătorit. *Flăcău tomnatic* v. tomnatic. ◇ Expr. *De cînd tetea flăcău* v. tete. • pl. *-ăi.* /cf. sl. veche χлакъ „holtei".

flăcăuán *s.m.* (*reg.*) Flăcăiandru. *Cînd intram în Iași, un flăcăuan al dracului ne-a luat în rîs* (CR.). • pl. *-i.* /***flăcău*** + *-an*.

flăcăuándru *s.m.* v. flăcăiandru.

flăcăuáș *s.m.* v. flăcăiaș.

flăcăúș *s.m.* Flăcăiaș. • pl. *-i.* /***flăcău*** + *-uș*.

flămînd, -ă *adj.* **1** (*despre ființe; în opoz. cu „sătul"*) Care are senzația de foame, căruia îi este foame; înfometat. *Nu se cade să lăsați dobitocul flămînd* (AGÂR.). ◇ Zic. *Pîinea e în gînd la omul flămînd.* ◆ (*subst.*) Ființă care suferă de foame; ext. om sărac. *Deși se apropie amiaza, purceii lui Moș Mitruț – flămînzii lumii – nu se mișcă în coteciorul lor* (AGÂR.). ◇ Expr. *Sătulul nu crede flămîndului* (sau *celui flămînd*) = cel care are tot ce-i trebuie nu-l înțelege pe cel care este sărac sau căruia îi lipsește ceva. ◆ Fig. Care este dornic de ceva. *Flămînd de noutăți.* **2** *adj., s.m.* (Persoană) care este lacomă, doritoare de îmbogățire. *Nu-l pasionau lucrurile frumoase, era doar flămînd de bani.* • pl. *-zi, -de.* /lat. ****flammabundus, -a, -um***.

flămînzáre *s.f.* (*reg.*) Parte a corpului unor animale care se află între ultima coastă și șold, formînd o adîncitură; deșert. *Ciinii scoteau limbi de-un cot..., în vreme ce flămînzările li se zbăteau de respirarea deasă* (AGÂR.). • pl. *-ări.* /***flămînzi***, pl. lui *flămînd* + *-are*.

flămînzí *vb. IV.* **1** *intr.* A sta multă vreme nemîncat; a răbda, a suferi de foame; a fi flămînd. **2** *tr.* (*compl. indică ființe; în opoz. cu „a sătura"*) A ține flămînd, a face să îndure foame; a înfometa. • prez.ind. *-esc.* /***flămînd*** + *-i*.

flămînzícă *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee din familia cruciferelor, cu tulpina și frunzele păroase și cu florile galbene (*Draba nemorosa*). • pl. *-ici.* /***flămînd*** + *-ică*.

flămînzílă *s.m.* (*fam., glum.*; și *nm. pr.*) Om care este veșnic flămînd. *Pe semne c-aista-i Flămînzilă, foametea, sac fără fund* (CR.). • /***flămînd*** + *-ilă*.

flămînzíre *s.f.* Acțiunea de *a flămînzi* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***flămînzi***.

flămînzít, -ă *adj.* (*despre ființe*) Care nu a mîncat de multă vreme; căruia nu i s-a dat să mănînce de multă vreme; care este hămesit de foame; înfometat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***flămînzi***.

fleac[1] *s.n.* **1** Obiect sau fapt lipsit de importanță; obiect de mică valoare, neînsemnat; bagatelă. ◇ Expr. (*fam.*) *A se ține de fleacuri* (sau *de prostii*) = a se ocupa cu lucruri lipsite de importanță. *Fleacuri bășești* v. băbesc. ◆ (*deprec.; determ. prin „de om"*) Om de nimic; secătură. **2** (*la pl.*) Vorbe lipsite de valoare; vorbe de clacă; nimicuri, palavre, baliverne, brașoave. • pl. *-uri.* /cf. *flec*.

fleac[2] *s.n.* v. flec.

fleáncă *s.f.* (*deprec.*) **1** (*pop.; fam.*) Gură (ca organ al vorbirii). ◇ Expr. *Ține-ți* (sau *închide-ți, tacă-ți*) *fleanca* (sau *fleoanca*)*!* = taci, nu mai vorbi fără socoteală! **2** (*reg.*) Femeie guralivă și intrigantă. ◆ Femeie proastă; femeie neglijentă. ◆ Femeie depravată. • și *fleoáncă, fleoárcă s.f.* /form. expr.; cf. *fleoarță*.

fleándră *s.f.* v. fleandură.

fleándură *s.f.* **1** (*pop.; fam.*) Obiect vestimentar uzat, rupt, jerpelit; zdreanță, buleandră. **2** (*arg.*) Prostituată. • pl. *-enduri.* și *fleándră s.f.* /cf. săs. *flander*.

fleașc *interj.* Cuvînt care imită sunetul produs de lovirea unui corp moale (și elastic). • și *fleoșc interj.* /form. expr.

fleáșcă *s.f.* **1** Materie moale, apoasă și fără consistență; (*pop.*) fleșcăială. ◆ Ext. Noroi. ◆ Fig. Om lipsit de energie, molîu. **2** (*pop.*) Palmă, lovitură aplicată cu palma. • /cf. *fleașc*.

fleb- Elem. de compunere „venă". • și *flebo-.* /<fr. ***phléb(o)***-; cf. gr. *φλέψ, φλεβός* „venă".

flebalgíe *s.f.* (*med.*) Durere localizată pe traiectul venelor varicoase. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***phlébalgie***; cf. gr. *φλέψ, φλεβός* „venă".

flebarterítă *s.f.* (*med.*) Flebită complicată cu tulburări circulatorii în teritoriul arterei învecinate. • pl. *-e.* /<fr. ***phlébartérite***.

flebectazíe *s.f.* (*med.*) Dilatație difuză a venelor; varice. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***phlébectasie***; cf. gr. *φλέψ, φλεβός* „venă", *ἔκτασις* „întindere, extensiune".

flebectomíe *s.f.* (*chir.*) Intervenție chirurgicală care constă în rezecția unui segment mai mult sau mai puțin întins al unei vene. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***phlébectomie***, engl. ***phlebectomy***; cf. gr. *φλέψ* „venă", *ἐκτομή* „excizie".

flébile *adv.* (*muz.*) În mod trist, plîngător. • / <it. ***flebile***.

flebítă *s.f.* (*med.*) (Stare patologică care se manifestă prin) inflamarea pereților unei vene, urmată de obicei de astuparea ei, la membrele inferioare. • pl. *-e.* /<fr. ***phlébite***; cf. gr. *φλέψ* „venă".

flebo- v. fleb.

flebocentéză *s.f.* (*chir.*) Puncție a unei vene. • pl. *-e.* /<fr. ***phlébocentèse***.

flebograf *s.n.* Aparat folosit în flebografie. • pl. *-e.* /de la ***flebografie***, prin derivare regresivă.

flebográfic, -ă *adj.* Care aparține flebografiei, care se referă la flebografie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***phlébografique***.

flebografíe *s.f.* (*med.*) **1** Examen radiografic al unei rețele venoase, efectuat după injectarea unei substanțe de contrast iodate hidrosolubile, radioopace, fie direct în venă, fie într-o arteră corespondentă; venografie. **2** (Metodă de) înregistrare grafică a pulsului venos jugular cu ajutorul unui flebograf. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei* /<fr. ***phlébographie***; cf. gr. *φλέψ* „venă", *γράφω* „a scrie".

flebogrămă *s.f.* (*med.*) Înregistrare grafică a pulsațiilor unor vene. ◆ Imagine obținută prin flebografie. • pl. *-e.* /<fr. ***phlébogramme***.

flebolít *s.n.* (*med.*) Calcul sau concrețiune calcară formată la nivelul unei vene, de regulă în peretele acesteia, cel mai frecvent prin calcificarea unui cheag; calcul venos. • pl. *-e.* /<fr. ***phlébolithe***, engl. ***phlebolith***; cf. gr. *φλέψ* „venă", *λίθος* „piatră".

flebológ, -ă *s.m., s.f.* (*med.*) Medic specialist în flebologie. • pl. *-gi, -ge.* /de la ***flebologie***, prin derivare regresivă.

flebológie *s.f.* Ramură a medicinei care se ocupă cu studiul venelor și al bolilor lor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* / <fr. ***phlébologie***; cf. gr. *φλέψ* „venă", *λόγος* „cuvînt; studiu".

flebomalácie *s.f.* (*med.*) Înmuiere patologică a venelor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* / <fr. ***phlébomalacie***.

flebomanometríe *s.f.* (*med.*) Metodă prin care, cu ajutorul unui flebomanometru, se determină presiunea venoasă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* / <fr. ***phlébomanométrie***.

flebomanométru *s.n.* (*med.*) Manometru cu apă sau aneroid, folosit în flebomanometrie. • pl. *-e.* /<fr. ***phlébomanomètre***.

flebopexíe *s.f.* (*chir.*) Fixare a unei vene în poziție normală pe cale chirurgicală. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***phlébopexie***.

flebopiezometríe *s.f.* (*med.*) Determinare a presiunii venoase periferice. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***phlébopiezométrie***.

fleborágie *s.f.* (*med.*) **1** Ruptură a unei vene. **2** Scurgere de sînge dintr-o venă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* / <fr. ***phléborragie***.

flebosclerózǎ *s.f.* (*med.*) Proces de sclerozare a peretelui venos. • pl. *-e.* /<fr. ***phlébosclérose***.

flebospăsm *s.n.* (*med.*) Contracție spasmodică a pereților unei vene. • pl. *-e, -uri.* /<fr. ***phlébospasme***.

flebostăză *s.f.* (*med.*) Încetinire a circulației sîngelui în vene. • pl. *-e.* /<fr. ***phlébostase***.

flebotóm *s.m., s.n.* **1** *s.m.* (*entom.*) Insectă dipteră, din familia *Psychodides*, asemănătoare cu țînțarul, de culoare gălbuie, cu specii răspîndite pe tot globul, din regiunile mediteraneene și subtropicale, care poate transmite omului, prin înțepături, diverse boli infecțioase (*Phlebotomus pappatasii*). **2** *s.n.* (*med.*) Lanțetă folosită în flebotomie. • pl. *m. -i, n. -uri.* /<fr. ***phlébotome***.

flebotomíe *s.f.* (*chir.*) Incizie a unei vene pentru a extrage sînge, a introduce o sondă etc.; venesecție. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***phlébotomie***; gr. *τομή* „tăiere".

flebotónic, -ă *adj.* (*med.*) Care mărește tonicitatea pereților venelor. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***phlébotonique*** <cf. gr. *φλέψ, φλεβός* „venă", *τονικός* „puternic, tonic".

flebotrombózǎ *s.f.* (*med.*) Tromboză venoasă, caracterizată prin formarea unui cheag aderent la un perete apoape normal care circulă în interiorul venei. • pl. *-e.* /<fr. ***phlébothrombose***; cf. gr. *φλέψ* „venă", *θρόμβος* „cheag".

flec *s.n.* Bucată de piele sau de cauciuc aplicată pe tocul încălțămintei. • pl. *-uri.* și *fleac s.n.* /<germ. ***Fleck***.

flecár, -ă *adj., s.m., s.f.* (*fam.*) (Persoană) care vorbește mult, care spune fleacuri; limbut, guraliv, palavragiu. • pl. *-i, -e.* /***fleac***[1] + *-ar*.

flecăreálă *s.f.* (*fam.*) Vorbă fără rost, vorbă de clacă; (*fam.*) flecărie, flecărire, flecărit, pălăvrăgeală. • pl. *-eli.* /***flecări*** + *-eală*.

flecărí *vb. IV. intr.* (*fam.*) A spune fleacuri[1]; a vorbi mult și fără rost; a trăncăni, a pălăvrăgi, (*reg.*) a forfoti (3). ◇ (*tr.*) *Decît să flecăriți la glume...* (ISP.). • prez. ind. *-esc.* /***flecar*** + *-i*.

flecăríe *s.f.* (*fam.*) Flecăreală. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***flecări*** + *-ie*.

flecărít *s.n.* (*fam.*) Flecăreală. • / v. ***flecări***.

flectă *vb. I. tr.* (*compl. indică obiecte din metal, plastic etc.*) A îndoi, a încovoia; a flexa. • prez.ind. *-ez.* /<lat. ***flectĕre***.

flectáre *s.f.* Acțiunea de *a flecta* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***flecta***.

flectív *s.n.* (*lingv.*) Unitate morfemică reprezentată printr-unul sau mai multe morfeme dependente și care este așezată de obicei după radical. • pl. *-e.* /<fr. ***flectif***.

flecuí[1] *vb. IV. refl.* (*reg.*) **1** A se muia (la fiert). **2** A se sfărîma. **3** Fig. A se moleși. **4** Fig. A se îmbăta tare. • prez.ind. *-iesc.* /cf. *fleșcăi*.

flecuí[2] *vb. IV. tr.* A pune fleacuri la încălțăminte. • prez. ind. *-iesc.* /***flec*** + *-ui*.

flecuít[1]**, -ă** *adj.* (*reg.*) **1** Care este muiat. **2** Fig. Care este moleșit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***flecui***[1].

flecuít[2]**, -ă** *adj.* (*despre obiecte de încălțăminte*) Care are fleacuri. • pl. *-ți, -te.* /v. ***flecui***[2].

fleculéț *s.n.* Flecușteț. • pl. *-e.* /***fleac***[1] + *-uleț*.

flecușténț *s.n.* Dim. al lui *fleac*; fleculeț. • pl. *-e.* /de la ***fleac***[1].

flegmátic, -ă *adj.* (*psih.*; *despre oameni*) Care este foarte calm, care manifestă indiferență, care are un caracter nepăsător; imperturbabil, calm, liniștit, placid. ◆ (*despre caracterul, temperamentul, manifestările oamenilor etc.*) Care exprimă, trădează nepăsare, calm, care dă dovadă de stăpînire de sine și de sînge rece. ◇ *Tip flegmatic* = unul dintre cele patru tipuri de temperament din clasificarea lui Hipocrat, care se caracterizează prin echilibru, stăpînire de sine, lipsă de mobilitate, luciditate. ◇ (*adv.*) *La toate întrebările răspunde flegmatic.* ◆ (*subst.*) Persoană care aparține tipului flegmatic. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***flegmatique***, lat. ***phlegmatĭcus, -a, -um***.

flegmatísm *s.n.* (*psih.*) **1** Caracter flegmatic. **2** Atitudinea omului flegmatic. • ***/flegmat[ic]*** + *-ism*, după fr. *phlegmatisme*.

flegmăzic, -ă *adj.* (*med.*) Care se referă la flegmazie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***phlegmasique***.

flegmazíe *s.f.* (*med.*) Inflamație. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***phlegmasie***; cf. gr. *φλεγμασία* „inflamație".

flégmă *s.f.* **1** (*med.*) Mucozitate vîscoasă, provenind din diferite părți ale aparatului respirator, care este eliminată din căile respiratorii prin tuse sau prin vomă; scuipat vîscos, expectorație. **2** Fig. Caracter al omului nepăsător, cu sînge rece, imperturbabil, nepăsător, calm. • pl. *-e.* /<fr. ***flegme***, lat. ***phlegma, -atis***; cf. gr. *φλέγμα*.

flegmón *s.n.* (*med.*) Inflamație purulentă acută a țesutului celular subcutanat sau a țesutului conjunctiv de susținere al unui organ, cauzată de o infecție cu stafilococi sau cu streptococi. ◇ *Flegmon amigdalian* = angină sau amigdalită flegmonoasă. *Flegmon perinefritic* = inflamație a țesutului perinefritic. • pl. *-oane.* /<fr. ***phlegmon***, lat. ***phlegmon, -onis***; cf. gr. *φλεγμονή* „febră; inflamație" <*φλέγω* „a aprinde, a arde".

flegmonós, -oásă *adj.* (*med.*) Care are aspect de flegmon. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***phlegmoneux***.

fléică *s.f.* Carne de pe burta bovinelor. ◆ Ext. Fel de mîncare preparat dintr-o astfel de carne, friptă, de obicei, la grătar. • pl. *-ci.* /<germ. ***Flecken***.

flencăní *vb. IV. intr.* (*pop.*; *fam.*) A vorbi mult și fără rost; a trăncăni, a pălăvrăgi. • prez.ind. *-esc.* /***fleancă*** + *-ăni*.

flénderiță *s.f.* (*reg.*) Îmbrăcăminte subțire, ușoară și uzată. • pl. *-e.* /***fleandură*** + *-iță*.

flendurós, -oásă *adj.* (*pop.*; *fam.*) **1** (*despre îmbrăcăminte*) Care este prefăcut în flenduri; zdrențăros. **2** (*despre oameni*) Care este îmbrăcat în haine uzate și rupte; zdrențăros. • pl. *-oși, -oase.* /***fleandură*** + *-os*.

fleoáncă *s.f.* v. fleancă.

fleoárcă *s.f.* v. fleancă.

fleoárță *s.f.* (*pop.*; *fam., deprec.*) Femeie depravată. • pl. *-e.* /form. expr.; cf. *fleandură, zdreanță*.

fleoș, -oáșă *adj.* (*pop.*) Care este moleșit, fleșcăit[2]. • pl. *-oși, -oase.* /form. expr.

fleoșc *interj.* v. fleașc.

fler *s.n.* Simț de orientare rapidă într-o situație dificilă; agerime în observație; perspicacitate. ◇ Expr. *A avea fler* = a avea intuiție, simț de orientare, perspicacitate. • pl. *-uri.* /<fr. ***flair***.

fléșă *s.f.* **1** (*arhit.*; *în Ev. Med.*) Acoperiș foarte înalt și îngust, în formă de piramidă sau de con, folosit la construcțiile monumentale, la turnurile bisericilor și palatelor etc. **2** (*milit.*) Partea din spate a afetului unui tun. **3** (*sport*) Procedeu ofensiv la scrimă, care constă în deplasarea rapidă și energică a corpului înainte. ◇ *Atac în fleșă* = atac rapid, ca săgeata. • pl. *-e.* /<fr. ***flèche***.

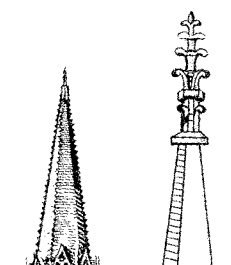

fleșe (1)

fleșcăí *vb. IV.* (*pop.*; *fam.*) **1** *intr.* A produce un zgomot specific, mergînd prin noroi, prin apă etc. *Se auzeau pașii cum fleșcăie.* **2** *refl.* (*despre fructe*) A se înmuia, a deveni moale, a-și pierde consistența. *Merele s-au fleșcăit.* ◆ Analog. (*despre sînii femeilor*) A se lăsa. ◆ Fig. (*despre oameni*) A se moleși; a-și pierde vigoarea, energia, vlaga. *A muncit din răsputeri toată ziua și spre final s-a fleșcăit.* • prez.ind. *-iesc.* /***fleașc*** + *-ăi*.

fleșcăiálă *s.f.* (*pop.*; *fam.*) Fleașcă (1). • pl. *-ieli.* /***fleșcăi*** + *-eală*.

fleșcăít[1] *s.n.* (*pop.*; *fam.*) Faptul de *a* (*se*) *fleșcăi*. • /v. ***fleșcăi***.

fleșcăít[2]**, -ă** *adj.* (*pop.*; *fam.*) **1** Care este moale, fără consistență. *Zăpadă fleșcăită.* **2** Fig. (*despre oameni*) Care este moleșit, vlăguit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***fleșcăi***.

fleșcăráie *s.f.* (*pop.*; *fam.*) Cantitate mare de noroi, amestecat cu apă sau cu zăpadă. • ***/fleașcă*** + *-ăraie*.

fleșétă *s.f.* (*de obicei la pl.*) Mici proiectile prevăzute cu pene și vîrf ascuțit, care, aruncate cu mîna, sînt înfipte într-o țintă. • pl. *-e.* /<fr. ***fléchette***.

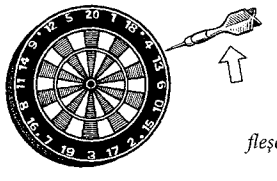

fleșetă

flétner *s.n.* (*av.*) Aripioară suplimentară la partea dinapoi a unei aripioare, a profundorului sau a direcției unui avion, care reduce reacția comenzilor. • pl. *-e.* /<fr. ***flettner***, rus. ***флетнер***.

fleț, -eață *adj., s.m., s.f.* (*fam.*) (Om) care este naiv, care nu se descurcă; bleg. • pl. *fleți, -e*ț*e.* /etimol. nec.

fleuretis [flœre'tis] *s.n.* (*muz.*) Un fel de contrapunct improvizat în muzica din antichitate. • /<fr. ***fleuretis***.

fleurón *s.n.* **1** (*arhit.*) Element ornamental gotic, sculptat în formă de floare sau de frunză stilizată. **2** (*tipogr.*) Motiv ornamental cu o asemenea formă, care se pune în fruntea sau la sfîrșitul unui capitol; vinietă. • sil. *fle-u-*. pl. *-oane*. /<fr. ***fleuron***.

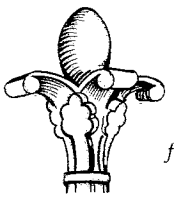

fleuron (1)

flex *s.n.* Polizor unghiular. • pl. *-uri*. /den. com.

flexá *vb. I. tr.* (*compl. indică obiecte din metal, plastic etc.*) A îndoi, a încovoia; a flecta. • prez.ind. *-ez*. /<lat. ***flexare***.

flexáre *s.f.* Acțiunea de *a flexa* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. flexa.

flexi- v. flexo-.

flexíbil, -ă *adj., s.n.* **I** *adj.* **1** (*despre obiecte elastice*) Care poate fi ușor deformat sub acțiunea unei forțe exterioare; care are proprietatea de a se îndoi (revenind la forma inițială); care se poate încovoia ușor, fără să se rupă; mlădios, elastic, suplu, flexionar. <> *Disc flexibil* v. disc. **2** Fig. (*despre oameni*) Care se adaptează ușor la diferite împrejurări; care cedează ușor; maleabil, docil. *În privința schimbărilor de program, s-a dovedit a fi mai flexibil.* ◆ Fig. Care poate fi adaptat cu ușurință. *Program radiofonic flexibil.* **3** (*gram; despre părți de vorbire*) Care are forme speciale pentru exprimarea funcțiilor gramaticale; care are flexiune; flexionar. **4** (*constr.; despre apartamente*) Care este cu structură variabilă. **II** *s.n.* (*tehn.*) Dispozitiv format dintr-un mănunchi de lamele flexibile de cupru, folosit ca element de legătură electrică, în construcția contactoarelor, a întrerupătoarelor automate etc. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***flexible***, lat. ***flexĭbilis, -e***.

flexibilitáte *s.f.* **1** Calitatea, însușirea a ceea ce este flexibil (I). **2** Fig. Capacitatea omului de a se adapta ușor la diferite împrejurări; ușurință de adaptare; maleabilitate. • / <fr. ***flexibilité***.

flexibilizá *vb. I. tr.* (*compl. indică obiecte, dispozitive etc.*) A face flexibil. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***flexibiliser***.

flexibilizáre *s.f.* Acțiunea de *a flexibiliza* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***flexibiliza***.

fléxie *s.f.* v. flexiune.

fleximétru *s.n.* **1** (*med.*) Instrument folosit pentru determinarea amplitudinii de flexiune a unei articulații. **2** (*constr.*) Aparat de măsură a deplasărilor transversale la elemente de construcții. • pl. *-e*. /<it. ***flessimetro***.

flexioná *vb. I.* **1** *tr.* (*gram.; compl. indică terminațiile cuvintelor*) A schimba după gen, număr și caz. **2** *refl.* (*despre corpuri elastice*) A căpăta formă de arc; a se îndoi, a se încovoia. • sil. *-xi-o-*. prez.ind. *-ez*. ***/flexiune*** *+ -a*; cf. fr. *flexionner*.

flexionár, -ă *adj.* **1** (*gram.; despre părți de vorbire*) Flexibil. <> *Limbă flexionară* = limbă în care raporturile gramaticale se exprimă prin afixe perfect sudate cu tema cuvîntului. *Sufix flexionar* v. sufix. **2** (*despre obiecte elastice*) Care se îndoaie cu ușurință, fără să se rupă. • sil. *-xi-o-*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***flexionnel***.

flexiúne *s.f.* **1** Încovoiere, îndoire; mlădiere. ◆ Mișcare de îndoire, de regulă voluntară, prin care două segmente ale unui membru fac între ele un unghi cu atît mai ascuțit cu cît se apropie mai mult. *Flexiunea genunchiului.* ◆ Poziția dobîndită prin acest fel de mișcare. **2** (*gram.*) Ansamblu de modificări pe care le suferă forma unui cuvînt, în declinare și conjugare, pentru a exprima diferite raporturi gramaticale. <> *Flexiune nominală* v. nominal. *Flexiune verbală* v. verbal. • pl. *-i*. și *fléxie s.f.* /<fr. ***flexion***, lat. ***flexĭo, -onis***; cf. lat. *flexus, -a, -um* „curbat".

flexo- Elem. de compunere „flexiune". • și *flexi-*. /<fr. ***flexo-***, ***flexi-***; cf. lat. *flexus, -a, -um* „îndoit", „curbat".

flexografíe *s.f.* (*tipogr.*) Tipar înalt care folosește forme preparate dintr-un material flexibil. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***flexographie***.

flexométru *s.n.* Aparat folosit la măsurarea rezistenței la îndoire a unor materiale. • pl. *-e*. /<rus. ***флексометр***.

flexoplást *s.n.* Varietate de material plastic. • ***/flex[ibil] + plast[ic]***.

flexór *adj.* (*anat.*) *Mușchi flexor* = mușchi care contribuie la îndoirea unor membre. • pl. *-i*. /<it. ***flessore***; cf. lat. *flexor <flectere* „a îndoi".

flexuós, -oásă *adj.* Care este arcuit alternativ în mai multe sensuri. ◆ (*despre frunze*) Care are marginile ondulate. • sil. *-xu-os*. pl. *-uoși, -uoase*. /<fr. ***flexueux***, lat. ***flexŭōsus, -a, -um***.

flexuozitáte *s.f.* Starea sau însușirea a ceea ce este flexuos. • sil. *-xu-o-*. /<fr. ***flexuosité***.

flexúră *s.f.* **1** (*geol.*) Deformare a straturilor de roci ale solului din cauza mișcărilor tectonice ale scoarței terestre. **2** (*anat.*) Formație anatomică curbată. • pl. *-i*. /<fr. ***flexure***, lat. ***flexūra, -ae***.

flibústă *s.f.* **1** Piraterie. **2** Totalitatea piraților. • pl. *-e*. /<fr. ***flibuste***.

flibusteríe *s.f.* Piraterie făcută de flibustieri. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***flibusterie***.

flibustiér *s.m.* **1** Pirat care prăda în apele americane prin sec. 17-18. **2** Fig. Persoană care fură; hoț, pungaș. • sil. *-ti-er*. pl. *-i*. /<fr. ***flibustier***.

flic-flac *s.n.* (*gimn.*) Săritură rapidă prin răsturnare înainte sau înapoi. • /<fr., engl. ***flic-flac***.

flícker *s.n.* (*psih.*) Fenomen de fuziune parțială și fluctuantă a senzațiilor, cînd stimularea intermitentă ajunge la o frecvență critică. • /<engl. ***flicker***.

flicténă *s.f.* (*med.*) Veziculă de dimensiuni mari, plină cu lichid care se formează la suprafața pielii în arsurile ușoare și care prezintă un conținut în general seros, uneori tulbure sau sangvinolent. • pl. *-e* /<fr. ***phlyctène***; cf. gr. *φλύκταινα* „pustulă".

flictenoíd, -ă *adj.* Care are aspectul unei flictene. • pl. *-izi, -ide*. /<fr. ***phlycténoïde***.

flictenulár, -ă *adj.* (*med.*) Care prezintă mici flictene. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***phlycténulaire***.

flictenúlă *s.f.* (*med.*) Flictenă mică. • pl. *-e*. /<fr. ***phlycténule***.

fligórn *s.n.* (*muz.*) Instrument muzical de suflat, făcut din alamă, avînd forma unui tub, asemănător trompetei, dar cu pavilionul mai larg, prevăzut cu clape sau cu ventile, care emite sunete armonioase și care este folosit mai ales în fanfare. • pl. *-uri*, (*înv.*) *-oarne*. /<germ. ***Flügelhorn***.

fligorníst *s.m.* (*muz.*) Persoană care cîntă la fligorn. • pl. *-iști*. ***/fligorn*** *+ -ist*.

flint *s.n.* (*mineral.*) Varietate de silice. <> *Sticlă-flint* = varietate de sticlă optică, cu indicele de refracție relativ mare, obținută dintr-un amestec de silicați de plumb și de potasiu, cu însușiri speciale foarte dispersive. ◦ /<germ. ***Flint***, engl. ***flint***.

flíntă *s.f.* Pușcă primitivă cu fitil, cu țeavă lungă, cocoș și cremene, folosită în trecut; șineață. • pl. *-e*. /<magh. ***flinta***, germ. ***Flinte***.

flintulíță *s.f.* (*pop.*) Dim. al lui *flintă*. • pl. *-e*. ***/flintă*** *+ -uliță*.

flip *s.n.* Băutură preparată dintr-un amestec de zahăr, ouă proaspete, vinuri aperitive sau licoroase, care se servește caldă sau rece. • /<engl. ***flip***.

flip-flop *s.n.* (*inform.*) Basculă. • /<engl. ***flip-flop***.

flipper ['flipər] *s.n.* Mic levier la jocuri mecanice, care aruncă bila în joc. ◆ Jocul propriu-zis. • pl. *-e*. /<fr., engl. ***flipper***.

flirt *s.n.* **1** Schimb de complimente și amabilități între două persoane de sex opus; conversație curtenitoare între un bărbat și o femeie; galanterie, cochetărie. **2** Relație de dragoste lipsită de profunzime, legătură sentimentală ocazională și superficială; aventură sentimentală. ◆ Persoană cu care cineva are o asemenea relație. • pl. *-uri*. /<fr. ***flirt***.

flirtá *vb. I. intr.* (*despre persoane de sex opus*) A fi în flirt cu cineva. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***flirter***.

fliș *s.n.* (*geomorf.*) Formație detritică alcătuită din conglomerate, gresii, argilă și marnă, sedimentate la fundul unei mări, care, prin continuă ridicare, a devenit lanț muntos, conținînd uneori importante zăcăminte de petrol și de gaze. • pl. *-uri*. /<fr. ***flysch***.

flit[1] *s.n.* Insecticid folosit contra mușteluor, țînțarilor, puricilor etc. <> Expr. *A da cu flit* (cuiva) = *a)* a face cuiva un rău; *b)* a-și bate joc de cineva. • /den. com.

flit[2] *s.n.* (*reg.*) Partea anterioară a capului unor mamifere sau insecte. • pl. *-uri*. /etimol. nec.

floáre *s.f.* **I 1** Parte a plantelor superioare, care cuprinde organele de reproducere sexuată, formată din stamine (androceu) și din pistil (gineceu), înconjurate de caliciu și de o corolă de obicei frumoasă și variat colorată. *Floare de iasomie.* <> *Băiat din flori* v. băiat. *Copil din flori* v. copil. *Duminica florilor* v. duminică. *Florile dalbe* v. dalb. *Făină de flori* v. făină. *Fecior din flori* v. fecior. *Floare nudă* v. nud. *Floarea pasiunii* v. pasiune. *Floare simplă* v. simplu. *Floare solitară* v. solitar. <> Loc.adj. *În floare* = *a)* (*despre plante*) care se află în perioada înfloririi; înflorit; *b)* fig. (*despre oameni*) care este în toată strălucirea, care se află în plină putere; frumos, zdravăn, puternic. *Ci tu rămîi în floare ca luna lui april Cu ochii mari și umezi, cu zîmbet de copil* (EMIN.); *c)* fig. (*despre domenii de activitate*) în plină acțiune. <> Loc.adj., adv. *În floarea vîrstei* (sau *a vieții, a tinereții*) = (*despre oameni*) (care este) la vîrsta deplinei dezvoltări fizice și intelectuale; tînăr. *Ras chiar atunci, cu musteața neagră și puternică, rumân la față, cu ochii negri, vioi și isteți, era tipul românului în floarea vîrstei* (HOG.). <> Expr. *Floare la ureche* = lucru lipsit de importanță, care este foarte ușor de rezolvat. *A da în floare* = a începe să înflorească. (*adv.*) *A strînge degetele floare* = a strînge degetele cap la cap. *Floarea florilor*, formulă care exprimă superlativul calității. *O femeie să nu o atingi nici (măcar) cu o floare* v. atinge. (*A umbla*) *de flori de cuc* v. cuc. *De florile mărului* v. măr. *A umbla cu flori la pălărie* v. pălărie. *A spăla flori* v. spăla. *Staule(le) florilor* v. staul. *Alb ca floarea de tiugă* v. tigvă. *Alb ca floarea de troacă* v. troacă. **2** Orice plantă erbacee care face flori colorate. *Floare de cîmp.* **3** Orice plantă cultivată în scopuri decorative. *Flori de apartament.* **4** Compuse: *floarea-soarelui* = plantă erbacee, dicotiledonată, din familia compozitelor, cu tulpina înaltă, cu florile grupate într-un capitul mare, rotund ca un disc, de culoare galbenă, îndreptat spre soare, cultivată pentru semințele ei oleaginoase, care este originară din America de Nord și care a fost introdusă în Europa în sec. 16 (*Helianthus annuus*); sora-soarelui; *floarea-grîului* = albăstriță (*Centaurea cyanus*); *floarea-brumei* = brîndușă (*Colchicum autumnale*); *floare-domnească* = *a)* garoafă (*Dianthus caryophyllus*); *b)* garofiță-de-munte (*Dianthus compactus*); *floare-de-colț* sau *floarea-reginei, floarea-doamnei* = plantă erbacee perenă, din familia compozitelor, cu frunzele albicioase, pufoase și ascuțite, dispuse în jurul inflorescenței, care crește pe crestele stîncoase ale munților (*Leontopodium alpinum*); *floare-de-leac* = plantă erbacee perenă, din familia ranunculaceelor,

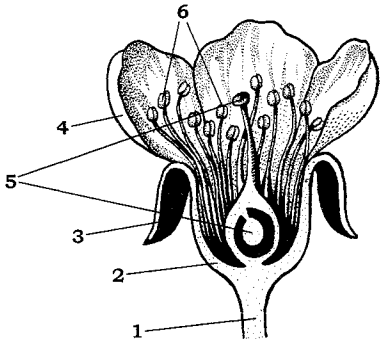

Părțile componente ale florii

1. Peduncul floral.
2. Receptacul.
3. Sepală.
4. Petală.
5. Gineceu (pistil).
6. Androceu (stamine).

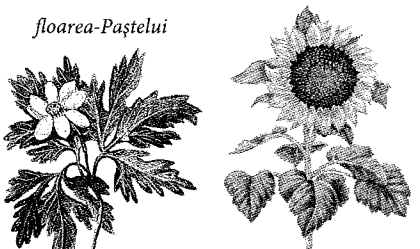

cu florile galbene-aurii, care este cultivată ca plantă decorativă (*Ranunculus repens*); *floarea-Paștelui* (sau *-Paștilor, -a-păsărilor, -a-vîntului*) = mică plantă erbacee a cărei tulpină face o singură floare, de culoare albă sau roz (*Anemona nemorosa*); *flori-de-paie* = plantă erbacee ornamentală, din familia compozitelor, originară din Australia, cu florile galbene, roz, purpurii sau albe, care par uscate ca paiele (*Helichrysum bracteatum*); imortele; *floare-de-săpun* sau *floarea-călugărului* = odagaci (*Saponaria officinalis*); *floare-de-Sf. Ana* = iederă albă (*Daphne blagayana*); *floare-vînătă* = stînjenel (*Iris germanica*); *floarea-codrului* = mătrăgună (*Atropa belladona*); *floarea-crucii* (sau *-a-ptinii*) = pristolnic (*Abutilon theophrasti*); *floarea-florilor* = dioc (*Centaurea phrygia*); *floarea-lui-Sf. Ion* = drăgaică (*Galium verum*); *floarea-șarpelui* = mama-pădurii (*Lathraea squamaria*); *floarea-turcului* = lăcrămioare (*Convallaria majalis*); *flori-de-iarnă* = tufănică (*Chrysanthemum indicum*). **II** Analog. **1** Desen, broderie, cusătură în formă de floare. *Cămașă cu flori.* ◇ *Floare sireapă* v. sireap. **2** Strat subțire de mucegai care se formează pe suprafața unor lichide (vin, lapte acru, moare etc.) și a unor alimente fermentate etc. **3** (*chim.*) *Floare de pucioasă* (sau *de sulf*) = pulbere fină, cristalină de sulf, produsă prin sublimarea sulfului, folosită în medicină; sulf farmaceutic. **4** (*geol.*; *la pl.*) *Flori de mină* = depuneri de cristale de cuarț, calcit, ghips, baritină, lenă, pirită, stibină etc. în geodele din roci sau din filoane. **5** Extremitatea caracterelor tipografice care poartă semnul grafic ce urmează a fi imprimat. **6** Partea lățită a cuiului (care se lovește cu ciocanul). **7** *Floarea cheii* = partea cheii care intră în broască sau în lacăt. **III** Fig. **1** Partea cea mai bună, cea mai fină din ceva. ◆ Buchet (la o băutură). **2** Partea cea mai aleasă, cea mai de seamă, cea mai selectă a societății; elită, cremă, spumă. *Toată floarea cea vestită a întregului Apus* (EMIN.). **IV 1** (*înv., pop.*) Culoare frumoasă. ◇ (*pop.*) *Flori acre* (sau *vechi*) = culori obținute din plante, care se folosesc după o perioadă de macerare. *Flori dulci* = culori care se folosesc imediat după obținerea lor din plante. **2** (*pop.*) Roșeață a obrazului. • pl. *flori.* /lat. ***flōrem***.

flobafén *s.n.* (*chim.*) Substanță colorantă, brună sau roșcată, insolubilă în apă, obținută din scoarța arborilor. • pl. *-e.* și *flobaféná s.f.* /<fr. ***phlobaphène***.

flobafénă *s.f.* v. flobafen.

floc *s.m.* **1** Smoc mic de păr, de lînă sau de mătase. **2** Fir de păr încrețit. • pl. *floci, n. -oace.* /lat. ***floccum***.

flocăi *vb. IV. tr.* (*pop.*; *compl. indică animale*) A smulge, a lipsi de păr, de blană. ◆ (*compl. indică păsări*) A jumuli de pene sau de fulgi. ◆ Fig. A bate zdravăn; a părui. *Noi scoteam mițele de prin ocnițe și le flocăiam și le șmotream* (CR.). ◇ Expr. *A flocăi pe cineva de-i merge* (sau *să-i meargă*) *colbu* = a bate pe cineva, trăgînd de păr. ◆ (*refl. recipr.*) A se bate, făcînd schimb de părurieli. • prez.ind. *-iesc*, (*pop.*) *flócăi.* /***floc*** + *-ăi.*

flocăiálă *s.f.* (*fam.*) Bătaie (zdravănă). • pl. *-ieli.* /***flocăi*** + *-eală.*

flocón *s.n.* **1** (*chim.*) Fiecare dintre articulele vizibile care plutesc într-o soluție sau în suspensii coloidale. **2** (*med.*) *Flocoane vitriene* = opacități mobile în corpul vitros. • pl. *-oane.* /<fr. ***flocon***.

floconós, -oásă *adj.* (*chim.*) Compus din flocoane; cu aspect de flocoane. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***floconeux***.

flocós, -oásă *adj.* (*pop.*; *despre animale, oameni*) Care are păr des, lung și moale. ◆ (*despre blănuri sau*, ext., *despre obiecte de îmbrăcăminte făcute din blană*) Care are fire lungi, dese și moi. • pl. *-oși, -oase.* /***floc*** + *-os.*

flocoșeá *s.f.* (*bot.*) **1** (*la pl.*) Plantă erbacee anuală, din familia compozitelor, cu frunzele lanceolate și cu florile albe-gălbui (*Filago arvensis*). **2** Albumeală (*Leontopodium alpinum*). **3** Curcubeu (*Lychnis coronaria*). • pl. *-ele.* /***flocos*** + *-ea.*

flocoșél *s.m.* **1** Dim. al lui *flocos.* **2** (*bot.*) Ciupercă comestibilă cu pălăria cărnoasă de culoare ruginie, gălbuie sau alburie, prevăzută cu numeroși ghimpi pe partea inferioară (*Hydnum repandum*). • pl. *-ei.* /***flocos*** + *-el.*

flocoșícă *s.f.* (*bot.*) **1** Plantă erbacee, perenă, din familia gramineelor, acoperită cu peri moi, cu frunzele lungi și cu florile alburii sau roșietice (*Holcus lanatus*). **2** (*la pl.*) Plantă erbacee cu frunzele și cu tulpina păroase și cu florile mari, roșii-purpurii (*Lychnis coronaria*); flocoșea (3). • pl. *-ele -ici.* /***flocoasă*** + *-ică.*

flocúl *s.m.* (*astron.*) Fiecare dintre regiunile discului solar, situate în cromosferă, în apropierea petelor solare, formate din vapori de calciu sau de hidrogen, care apar pe fotografii sub formă de nori strălucitori. • pl. *-i.* /<engl. ***floccule***, fr. ***flocculi***; cf. lat. *floccŭlus, -i* „smoc mic".

floculá *vb. I. intr.* (*chim.*; *despre sisteme coloidale*) A suferi procesul de floculație. • prez.ind. pers. 3 *-ează.* /<fr. ***floculer***.

floculánt, -ă *adj., s.n.* (*chim.*) (Agent) care provoacă floculareа. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***floculant***.

floculáre *s.f.* **1** (*chim.*) Floculație. **2** (*biochim.*) Procesul de aglutinare a complexelor antigen-anticorp dintr-un amestec. • pl. *-ări.* /v. ***flocula***.

floculatór *s.n.* (*chim.*) Bazin circular pentru epurarea apelor prin floculație. • pl. *-oare.* /<fr. ***floculateur***.

floculáție *s.f.* (*chim.*) Fenomen care are drept consecință aglomerarea și depunerea particulelor fazei disperse a unui sistem coloidal, sub acțiunea unui agent floculant; floculare (1). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***floculation***.

floculós, -oásă *adj.* Cu aparență de flocoane; cu smocuri mici de peri. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***floculeux***.

flocușór *s.m.* Dim. al lui *floc.* • pl. *-i.* /***floc*** + *-ușor.*

floe [flo] *s.n.* (*geogr.*) Ghețari plutitori, de formă plată, extinși, groși de circa 1 m, rupți din banchiză, care acoperă parțial mările nordice. • /<fr. ***floë***, engl. ***floe***.

floém *s.n.* (*bot.*) Ansamblu al vaselor liberiene care conduc seva produsă în diferite părți ale plantelor lemnoase. • pl. *-e.* /<fr. ***phloème***; cf. gr. *φλοιός* „scoarță".

flog- Elem. de compunere „flacără". • și *flogo-.* /<fr. ***phlog(o)-***; cf. gr. *φλόξ, φλογός.*

flogístic, -ă *adj., s.n.* **I** *adj.* Care provine din ardere; de ardere. **II** *s.n.* **1** Materie inexistentă care, în concepția alchimiștilor, ar exista în toate substanțele ce ard și s-ar degaja din acestea în timpul arderii, explicînd astfel procesul de ardere; flogiston. **2** Agent capabil să producă o inflamație; flogiston. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***phlogistique***; cf. gr. *φλογιστός* „inflamabil".

flogistón *s.n.* Flogistic (II). • pl. *-oane.* /<germ. ***Phlogiston***.

flogopít *s.n.* (*mineral.*) Varietate de mică, asemănătoare cu biotitul, de culoare galbenă-brună, uneori roșiatică, verzuie sau argintie, cu luciu sticlos, utilizată ca izolant termic și electric. • /<fr. ***phlogopite***.

flogóză *s.f.* (*med.*) Inflamație. • pl. *-e.* /<fr. ***phlogose***; cf. gr. *φλόγωσις.*

flop [flop] *s.n.* (*sport*) Salt efectuat pe spate, la săritura în înălțime sau cu prăjina. • pl. *-uri.* /<engl. ***flop***.

floppy-disc [flopi'disk] *s.n.* (*inform.*) Suport magnetic pe care se stochează și se reproduc informațiile depuse în computer; dischetă. • pl. *-uri.* /<engl. ***floppy-disc***.

florál, -ă *adj.* Care aparține florii, care se referă la floare. *Caliciul și corola sînt învelișurile florale.* ◇ *Diagramă florală* v. diagramă. *Formulă florală* v. formulă. ◆ Care reprezintă o floare, care înfățișează o floare, în formă de floare. *Motive florale.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***floral***, lat. ***flōralis, -e***.

florár *s.m., s.n.* **1** *s.m.* Persoană care cultivă flori. **2** *s.m.* Persoană care vinde flori. **3** *s.m. invar.* (*pop.*) Luna mai. **4** *s.n.* Instrument de desen, confecționat din lemn, metal, celuloid etc., utilizat pentru trasarea liniilor curbe; pistolet. • pl. *m. -i, n. -e.* și *florér s.m.* /***floare*** + *-ar.*

flóră *s.f.* **1** Totalitatea plantelor dintr-o anumită regiune a globului, dintr-un anumit mediu, dintr-o anumită perioadă geologică. *Flora tropicală.* **2** (*biol.*) *Floră microbiană* (sau *bacteriană*) = totalitatea microorganismelor vegetale care trăiesc în interiorul organismului, într-un anumit mediu (cavitate bucală, intestin etc.) și a căror prezență poate fi fiziologică sau patologică. • /<fr. ***flore***; cf. nm. pr. *Flora*, zeița florilor și a grădinilor, la romani.

florăreásă *s.f.* **1** Femeie care cultivă flori. **2** Femeie care vinde flori; buchetieră. • pl. *-ese.* /***florar*** + *-easă.*

florăríe[1] *s.f.* **1** Grădină sau seră în care se cultivă flori (în scopuri comerciale). **2** Colect. Mulțime de flori. **3** Cultivare de flori. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***floare*** + *-ărie.*

florăríe[2] *s.f.* Magazin, stand etc. unde se vînd flori. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***florar*** + *-ie.*

floreál *s.n.* (*ist.*) Perioada cuprinsă între 20 aprilie–20 mai, care reprezintă a opta lună a calendarului republican francez. • sil. *-re-al.* /<fr. ***floréal***.

floreán, -ă *s.m., adj.* **1** *s.m.* (*ornit.*) Florinte (*Carduelis chloris*). **2** *adj.* (*despre vite*) Care este bălțat; care are pete de altă culoare. • sil. *-re-an.* pl. *-eni, -ene.* /***floare*** + *-ean.*

florentín, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Florenței sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii Florenței. **2** *adj.* Care aparține Florenței sau florentinilor, care se referă la Florența sau la florentini; originar din Florența. ◇ *Stil florentin* = stil arhitectonic al Renașterii, caracterizat prin recuperarea echilibrului, armoniei și unității compoziționale specifice clasicilor, și particularizat printr-o nouă definire a conceptului de spațiu ca urmare a elaborării perspectivei geometrice. *Pălărie florentină* (*și subst. f.*) = pălărie de damă, cu boruri largi, împletită din paie și împodobită cu flori. ◆ (*subst. n.*) Dialectul limbii italiene vorbit de florentini. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***florentin***, it. ***fiorentino***; cf. nm. pr. *Florența*, oraș în Italia centrală.

florentinísm *s.n.* **1** (*lingv.*) Locuțiune, expresie etc. care este proprie dialectului florentin. **2** Imitare a florentinilor (în vorbire, în port etc.). • pl. *-e.* /<it. ***fiorentinismo***.

florér *s.m.* v. florar.

florescénță *s.f.* (*bot.*) Caracteristică a unei plante de a se menține înflorită. ◆ Înflorire masivă. • pl. *-e.* /<germ. ***Florenszenz***.

floretă *s.f.* (*sport*) **1** Armă albă, formată dintr-o lamă lungă și flexibilă, în patru muchii, fără tăiș, prevăzută cu gardă și cu mîner, folosită în exercițiile de scrimă. **2** Probă de scrimă care se practică cu floreta (1). • pl. *-e.* /<fr. ***fleuret***, germ. ***Fleurett***, după *floare*.

floretă (1)

floretíst, -ă *s.m., s.f.* (*sport*) Persoană care practică floreta (2). • pl. *-iști, -iste.* /***floretă*** + *-ist*; cf. fr. *fleurettiste*.

flori- Elem. de compunere „floare". • /<fr. ***flori-***; cf. lat. *flos, -oris* „floare".

floribúnd, -ă *adj.* (*despre arbori, plante etc.*) Care are multe flori, care înflorește abundent. • pl. *-zi, -de.* /<lat. ***floribundus, -a, -um***.

floriceá *s.f.* **1** Floricică. **2** (*la pl.*) Boabe de porumb prăjite, umflate și crăpate, semănînd cu niște flori mici albe; cocoșei, cocoși. *Floricele de porumb.* • pl. *-cele.* /***floare*** + *-icea.*

floricícă *s.f.* Dim. al lui *floare*; floricea (1), (*pop.*) florișoară. • pl. *-ele, -ici.* /***floare*** + *-icică.*

florícol, -ă *adj.* **1** Care aparține floriculturii, care se referă la floricultură. **2** (*despre plante decorative*) Care are flori. **3** (*despre insecte*) Care trăiește în flori; antofil. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***floricole***.

floricultór, -oáre *s.m., s.f.* Persoană care se ocupă cu floricultura; specialist în floricultură. • pl. *-ori, -oare.* /<it. ***floricultore***.

floricultúră *s.f.* Ramură a horticulturii care se ocupă cu studiul culturii plantelor ornamentale (indigene sau exotice). • /<fr. ***floriculture***; cf. lat. *flos, -oris* „floare", *cultūra, -ae* „cultivare".

florid, -ă *adj.* (*med.*; *despre boli*) Care este în plină evoluție. • pl. *-izi, -ide.* /<lat. ***flōridus, -a, -um***.

floridée *s.f.* (*bot.*; *la pl.*) Clasă de alge marine care conțin, pe lîngă clorofilă, rodofil (*Florideae*); (*și la sg.*) plantă care face parte din această clasă; rodoficee. • pl. *-ee.* /<fr. ***floridées***.

floridínă *s.f.* (*chim.*) Nume comercial dat unui amestec natural de silicați (de tipul bentonitelor), care are proprietăți adsorbante și care este folosit ca decolorant pentru uleiuri, ca material de umplutură etc. • /<fr. ***floridine***.

florifér, -ă *adj.* (*despre plante*) Care poartă flori, care face flori. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***florifère***; cf. lat. *flos, -oris* „floare", *ferre* „a purta".

florigén, -ă *adj., s.n.* (*bot.*) (Hormon vegetal) care stimulează deschiderea și maturizarea florilor. • pl. *-i, -e.* /<germ. ***florigen***.

florigenéză *s.f.* (*bot.*) Proces de formare și de dezvoltare a florilor. • /***flori-*** + ***geneză***.

florigrafíe *s.f.* Descriere sistematică a florilor. • g.-d. *-iei.* / <fr. ***florigraphie***.

florîi *s.f. pl. (în relig. creștină; și nm. pr.)* Sărbătoare care cade în duminica dinaintea Paștelui, comemorînd intrarea lui Iisus Hristos în Ierusalim. ◇ *Duminica Floriilor* v. duminică. *Lunea Floriilor* v. luni. *Staule(le) floriilor* v. staul. • /lat. **florîlia = **Floralia**.*

florilégiu *s.n.* **1** *(lit.)* Culegere de fragmente literare; antologie. **2** Selecție de lucruri remarcabile. • pl. *-gii.* /<it. ***florilegio***, fr. ***florilège***; cf. lat. *flos, -oris* „floare", *legĕre* „a alege".

florín *s.m.* **1** *(în trecut, în unele țări europene)* Nume dat mai multor monede de aur și de argint, care au circulat și în Țările Române pînă în sec. 19; fiorin. ◇ *Florint roșu* v. roșu. **2** *(fin.)* Unitate monetară în Olanda, pînă la introducerea monedei unice europene, euro; gulden. **3** Monedă de 2 șilingi în Anglia. • pl. *-i.* /<germ. ***Florin***, fr. ***florin***.

florin (3)

---

florínte *s.m. (ornit.)* Pasăre sedentară, de talie mică, din familia fringilidelor, cu ciocul gros și roșiatic, cu penajul de culoarea măslinei și cu partea ventrală gălbuie (*Carduelis chloris*); florean (1). • pl. *-ți.* /etimol. nec.

floripăr, -ă *adj. (bot.; despre muguri)* Care nu produce decît flori. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***floripare***.

floríst, -ă *s.m., s.f* **1** Persoană care confecționează și vinde flori artificiale. **2** Persoană care vinde flori naturale. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***fleuriste***, după *floare*.

florístic, -ă *s.f., adj.* **1** *s.f.* Știință care se ocupă cu creșterea florilor. **2** *s.f.* Ramură a fitogeografiei care se ocupă cu studiul răspîndirii florei pe glob. **3** *adj.* Care ține de floră sau de floristică, care se referă la floră sau la floristică. ◇ *Spectru floristic* v. spectru. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***floristique***, germ. ***Floristik***, ***floristisch***.

florișoáră *s.f. (pop.)* Floricică (1). • pl. *-oare.* /***floare*** *+ -**işoară**.*

floríu, -íe *adj.* **1** *(înv.)* Care este plin de flori, care are flori; înflorit. **2** *(pop.; despre animale)* Care are pete albe. • pl. *-ii.* /***floare*** *+ -**iu**.*

florizínă *s.f. (chim.)* Glucozidă izolată din coajă de măr, de păr, de prun etc., cristalină, incoloră, cu gust amar, solubilă în apă caldă și în alcool, care, introdusă în organism, mărește permeabilitatea filtrului renal sau poate provoca la animalele superioare diabetul artificial (glucozuria). • /etimol. nec.

floroglucínă *s.f. (chim.)* Derivat al benzenului, cristalin, de culoare albă, solubil în alcool, apă și eter, folosit ca developator în fotografie, în sinteza unor rășini, în industria coloranților etc. • /<fr. ***phloroglucine***.

flóscul *s.n. (bot.)* Floare mică din inflorescența compozeelor. • și *flósculus subst.* /<lat. ***floscŭlus***, ***-i***.

flósculus *subst.* v. floscul.

flotá *vb. I.* **I** *tr.* **1** *(compl. indică substanțe care plutesc la suprafața unui lichid)* A îndepărta prin decantare. **2** Fig. A nu se putea hotărî, a sta la îndoială, a sta în cumpănă; a ezita, a șovăi. **II** *intr. (fin.; despre monede)* A avea o valoare variabilă în raport cu aurul sau cu altă monedă. ◆ Ext. A se deprecia. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***flotter***.

flotábil, -ă *adj.* **1** *(despre corpuri)* Care poate pluti la suprafața unui lichid; care are flotabilitate (1). **2** *(despre ape curgătoare)* Care permite deplasarea plutelor; pe care se pot deplasa plutele. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***flottable***.

flotabilitáte *s.f.* **1** Însușire a unui corp de a pluti pe suprafața unui lichid sau la o anumită adîncime; caracter flotabil. **2** Raportul dintre volumul părții nescufundate și volumul total al unui corp plutitor. **3** Proprietate a minereurilor de a putea fi separate prin flotație (1). • pl. *-ăți.* /<fr. ***flottabilité***.

flotáj *s.n.* Flotare (1). • pl. *-e.* /<fr. ***flottage***.

flotánt, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj. (despre corpuri)* Care plutește. *Doc flotant.* ◇ *Coaste flotante* v. coastă. ◆ *(subst. m. pl.)* Corpuri plutitoare transportate pe apele rîurilor sau ale canalelor. **2** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care nu locuiește permanent într-o localitate sau care este stabilită temporar într-o localitate, avînd domiciliu stabil în altă parte, care este în trecere printr-o localitate, fără a se stabili definitiv; nestabil. *Populația flotantă dintr-o localitate.* • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***flottant***.

flotáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a flota* și rezultatul ei; flotaj, flotație (2). **2** *(ind. text.)* Trecere a unui fir dintr-un sistem (urzeală sau bătătură) peste două sau mai multe fire din celălalt sistem, la producerea țesăturilor ornamentale. **3** *(gimn.)* Fiecare dintre mișcările ritmice în care corpul, întins aproape de pămînt, este ridicat și coborît, prin extensiunea și îndoirea brațelor, sprijinite cu palmele pe sol; flotație (3). **4** *(fin.)* Devalorizare. • pl. *-ări.* / v. ***flota***.

flotáție *s.f.* **1** *(chim.)* Procedeu care constă în separarea particulelor solide de dimensiuni mici din apă, prin modificarea, cu ajutorul unor agenți, a tensiunii superficiale a sistemului particule solide-apă-aer, și care este utilizat pentru separarea mineralelor utile din minereuri sau a cărbunilor de steril, precum și în sistemele de epurare a apelor. ◆ Separarea semințelor prin scufundarea lor în apă. **2** Flotare (1). **3** *(gimn.)* Fiecare dintre mișcările ritmice în care corpul, întins aproape de pămînt, este ridicat și coborît, prin extensiunea și îndoirea brațelor, sprijinite cu palmele pe sol; flotare (3). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***flottation***, engl. ***flotation***.

flótă[1] *s.f.* **1** Ansamblul navelor fluviale, maritime sau aeriene ale unui stat. ◇ *Flotă de război* = totalitatea vaselor de război ale unui stat. *Flotă comercială* = totalitatea vaselor de comerț ale unei țări. ◆ Grup important de unități navale sau aeriene alocate unei anumite regiuni sau destinate unui scop anumit și puse sub o conducere unică. *Flota din bazinul Mării Negre.* ◆ *(determ. prin „aeriană")* Ansamblul aeronavelor unei țări. **2** *(chim.)* Lichid care conține diferite ingrediente, introdus într-un recipient și în care se fac anumite operații de prelucrare. ◆ *(ind. text.)* Soluție sau suspensie de coloranți sau de alte substanțe chimice utilizată în operațiile de finisare a materialelor (albire, vopsire etc.). **3** *(tăb.)* Bazin de tăbăcire a pieilor, cu zemuri concentrate, în care pieile se țin nemișcate un timp îndelungat, după ce au trecut prin bazine de pretăbăcire. • pl. *-e.* / <fr. ***flotte***, germ. ***Flotte***, it. ***flotta***.

flótă[2] *s.f.* Stofă groasă și deasă care se aseamănă cu fetrul. • pl. *-e.* /<fr. ***flôtre***.

flotílă *s.f.* **1** *(milit.)* Unitate navală militară care acționează pe fluvii sau pe lîngă litoral. ◆ Mare unitate a forțelor maritime militare, formată din unități de nave de luptă. **2** Grup de nave ce îndeplinesc o sarcină comună. *Flotilă de patrulare.* **3** *(adesea determ. prin „de aviație")* Unitate în aviația militară, corespunzînd regimentului din armata de uscat. • pl. *-e.* /<fr. ***flottille***.

flotól *s.n. (chim.)* Reactiv de flotație sintetic, utilizat ca spumant, în locul uleiului de in. • /<germ. ***Flotol***.

flotór *s.n.* **1** Corp care se menține pe suprafața unui lichid, unei ape, plutind. ◆ *(tehn.)* Obiect în formă de sferă goală, care plutește la suprafața lichidului dintr-un recipient, destinat să efectueze măsurători, să regleze nivelul lichidului sau să susțină la suprafață corpuri submersibile; plutitor. **2** Corp plutitor atașat unei plase pescărești ori unui dispozitiv lansat pe apă pentru a-i asigura plutirea. **3** *(nav.)* Baliză plutitoare care indică punctele periculoase pentru navigație. **4** *(și flotor de hidroavion)* Dispozitiv etanș și umplut cu aer, fixat de aripa și de fuzelajul hidroavionului, care asigură forța de plutire, cînd se află în repaus, pe suprafața unei ape. **5** *(entom.)* Cameră de aer care servește la menținerea pe suprafața apei a ouălor de țînțari. • pl. *-oare.* /<fr. ***flotteur***.

flow [fləu] *s.n. (inform.)* Curent, debit, flux. • /<engl. ***flow***.

flow-chart ['fləuʧart] *s.n.* Diagramă de programare la calculatoarele electronice. • /<engl. ***flow-chart***.

flox *s.m. (bot.)* Plantă erbacee decorativă, originară din America de Nord, cu florile viu colorate, reunite în corimb, în vîrful tulpinii, cultivată pentru florile ei plăcut mirositoare (*Phlox paniculata*); brumărea. • /<fr. ***phlox***; cf. *φλόξ* „flacără".

flu *adj.invar.* **1** *(despre îmbrăcăminte)* Care are linii moi, care este vaporos. **2** *(despre fotografii, imagini etc.)* Care are contururi estompate, imprecise. ◆ *(subst. n.)* Efect care dă estompare treptată contururilor imaginii. • /<fr. ***flou***; cf. lat. *flavus, -a, -um* „galben".

fluáj *s.n.* **1** *(tehn.)* Variație continuă și lentă a deformațiilor unui material care este supus unor solicitări continue. **2** Deformare a gheții sub influența presiunii exercitate de propria greutate. • pl. *-e.* /<fr. ***fluage***.

fluát *s.m. (chim.)* Fluorură aplicată, prin vopsire, peste unele materiale de construcție cu scopul de a le impermeabiliza. • sil. *flu-at.* pl. *-ți.* /<fr. ***fluate***.

fluatizáre *s.f. (constr.)* Aplicare de fluați peste unele materiale de construcție cu scopul de a le impermeabiliza. • sil. *flu-a-.* pl. *-ări.* /după fr. *fluatation*.

fluctuá *vb. I. intr.* **1** A fi în continuă mișcare și schimbare; a se schimba mereu; a oscila, a varia. **2** Fig. *(despre oameni)* A da dovadă de inconsecvență, a fi schimbător. • sil. *-tu-a.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***fluctuer***, lat. ***fluctuare***.

fluctuánt, -ă *adj.* **1** Care are fluctuații; care este schimbător, care oscilează. *Tensiune fluctuantă.* **2** Fig. *(despre oameni)* Care dă dovadă de inconsecvență, nestatornic, nesigur, nehotărît. • sil. *-tu-ant.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***fluctuant***, lat. ***fluctŭans***, ***-ntis***.

fluctuáre *s.f.* Acțiunea de *a fluctua* și rezultatul ei. • sil. *-tu-a-.* pl. *-ări.* /v. ***fluctua***.

fluctuáție *s.f.* Abatere foarte mică, accidentală și temporară, față de o constantă, de o anumită stare, de un anumit reper. ◆ Mutare dintr-un loc în altul; schimbare neîntreruptă. • sil. *-tu-a-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *(înv.)* *fluctuațiúne* *s.f.* /<fr. ***fluctuation***, lat. ***fluctŭatĭo***, ***-onis*** <*fluctuare* „a pluti".

fluctuațiúne *s.f.* v. fluctuație.

fluctuénță *s.f. (med.)* Senzație specială, la palparea digitală, dată de conținutul lichid al unei colecții purulente în cazul unui abces. • pl. *-e.* / după fr. *fluctuation*, engl. *fluctuation*; cf. lat. *fluctuare* „a oscila" <*fluctus, -us* „val".

flúdă *s.f. (înv.)* Țesătură fină și transparentă, utilizată ca văl. • pl. *-e.* /<ngr. ***φλούδα***.

fiúdor *s.n. (chim.)* Material de lipit pe bază de aliaj de staniu, avînd formă de tub subțire. • /den. com.

fluént, -ă *adj.* **1** *(despre stil, vorbire, frază etc.)* Care este curgător, ale cărui elemente se succed armonios; cursiv, curgător, limpede. **2** *(despre circulația rutieră)* Fluid (I 2). • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***fluent***, lat. ***flŭens***, ***-ntis***; cf. lat. *fluĕre* „a curge".

fluénță *s.f.* Însușire a ceea ce este fluent. • pl. *-e.* /<fr. ***fluence***.

fluíd, -ă *adj., s.n.* **I** *adj.* **1** *(despre corpuri lichide sau gazoase)* Care curge; curgător. **2** *(despre circulația rutieră)* Fără ambuteiaje; fluent (2). **3** Fig. Greu de perceput, de fixat. **II** *s.n.* **1** *(fiz.)* Corp în stare lichidă sau gazoasă care nu are formă proprie și care tinde să atingă, prin curgere, un nivel minim de energie potențială. ◇ *Mecanica fluidelor* = parte a mecanicii care se ocupă cu studiul mișcării fluidelor considerate drept medii continuu deformabile; hidromecanică. *Fluid corector* v. corector. *Dinamica fluidelor* v. dinamic. **2** Energie ocultă, influență misterioasă pe care o degajă anumite persoane sau obiecte. ◇ *Fluid magnetic* v. magnetic. **3** Fig. Suflu; impuls; curent; emanație. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***fluide***, lat. ***fluĭdus***, ***-a***, ***-um***.

fluidál, -ă *adj. (despre roci eruptive)* Care curge, care are aspect fluidic. • sil. *flu-i-.* pl. *-i, -e.* /<germ. ***fluidal***.

fluídic, -ă *adj.* Care aparține unui fluid, care se referă la fluid. • sil. *flu-i-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***fluidique***.

fluidifiánt, -ă *adj., s.n.* **1** *(chim.)* (Substanță) care micșorează viscozitatea unui fluid cu care se amestecă; fluidizant. **2** *(farm.)* (Medicament) care face secrețiile bronhice mai fluide. • sil. *flu-i-; -fi-ant.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***fluidifiant***.

fluldifică *vb. I. tr.* **1** *(compl. indică substanțe, corpuri etc.)* A face să devină fluid (1 1). **2** A mări fluiditatea unui corp. • sil. *flu-i-.* prez.ind. *fluidific.* /<fr. ***fluidifier***.

fluidificáre *s.f.* Faptul de *a fluidifica*. • sil. *flu-i-.* pl. *-ări.* /v. ***fluidifica***.

fluiditáte *s.f.* **1** Starea sau însușirea a ceea ce este fluid; proprietatea de a fi curgător. **2** Fig. Cursivitate a stilului, a vorbirii etc. **3** Fig. Însușirea de a se adapta la diferite împrejurări; schimbare, flexibilitate, maleabilitate. **4** *(econ.)* Situație în care oferta se adaptează ușor cererii și cererea ofertei. • sil. *flu-i-.* pl. *-ăți.* /<fr. ***fluidité***.

fluidizá *vb. I. tr.* **1** (*tehn.; compl. indică substanțe, corpuri etc.*) A efectua o fluidizare. **2** (*compl. indică circulația rutieră*) A face să se desfășoare regulat, fără opriri sau ambuteiaje. **3** (*econ.; compl. indică operații financiare*) A asigura fără întrerupere. • sil. *flu-i-*. prez. ind. *-ez.* /<fr. ***fluidiser***.

fluidizánt, -ă *adj., s.n.* (*chim.*) Fluidifiant (1). • sil. *flu-i-*. pl. *-ți, -te.* /***fluidiza*** + *-ant*.

fluidizáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a fluidiza* și rezultatul ei. **2** (*tehn.*) Procedeu industrial prin care un material solid, fin divizat, se comportă ca un fluid, prin suspendarea sa într-un curent de gaz sau de lichid. • sil. *-flu-i.* pl. *-ări.* /v. ***fluidiza***.

fluidizór *s.n.* Aparat folosit pentru fluidizare. • sil. *flu-i-*. pl. *-oare.* /***fluidiza*** + *-or*.

flúier *s.n.* **1** Instrument muzical popular de suflat, format dintr-un tub subțire de lemn prevăzut cu orificii. *Unul, șezînd pe un bolovan, fluiera în fluier de soc* (EMIN.). **2** Instrument de dimensiuni mici, din metal, cu care se fluieră; fluierătoare (2). ◆ Ext. Sunetul acestui instrument. **3** (*tehn.*) Dispozitiv cu ajutorul căruia se pot emite diferite sunete, făcînd să treacă prin el un curent de gaze sau de aburi, care este folosit mai ales pentru semnalizare. *Fluierul locomotivei.* **4** Fluierătură, șuierătură. *Un fluier vîjiitor din frunză mă trezi* (EMIN.). **5** (*pop.; mai ales cu determ. „piciorului”*) Os gros și lung, situat între genunchi și gleznă; tibia. *Fluierul piciorului.* ◆ Gambă. • pl. *-e.* /cuv. autoh; cf. alb. *floere*.

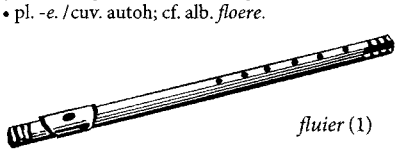

fluier (1)

fluiera *vb. I. intr.* **I 1** A cînta din fluier. *Fluiera o melodie din fluier.* **2** A produce un sunet asemănător cu cel al fluierului sau o combinație melodică de sunete, suflînd printre buze sau printre degetele băgate în gură. ◇ Expr. *A fluiera în bute* v. bute. *A fluiera a morțiu* v. morțiu. *A fluiera a pagubă* v. pagubă. *A fluiera în* (sau *a*) *pustiu* v. pustiu. ◇ Compuse: (*pop.; fam., deprec.*) ***fluieră-vînt*** *s.m. invar.* = om care își pierde vremea zadarnic, care umblă fără rost; om neserios; ***fluieră-n-biserică*** *s.m. invar.* = om de nimic; ***fluieră-n-bute*** *s.m. invar.* = bețiv. ◆ (*despre unele păsări, insecte etc.*) A scoate sunete asemănătoare cu cele ale fluierului. ◆ (*tr.; compl. indică persoane, spectacole, manifestări sportive etc.*) A-și manifesta dezaprobarea sau aprobarea prin fluierături. **3** A scoate sunete ascuțite cu un instrument special, pentru semnalizare. **II** (*despre vînt, furtună etc.*) A sufla cu tărie și a produce un zgomot ascuțit; a șuiera. *O să te plîng cu vîntul ce fluieră-n ruină* (EMIN.). ◇ Expr. *A-i fluiera vîntul prin oase* v. os. • prez.ind. *flúier.* /***fluier*** + *-a*.

fluierár *s.m.* **1** Persoană care cîntă din fluier; fluieraș (2). **2** (*pop.*) Persoană care confecționează fluiere. **3** (*ornit.*) Pasăre de talie medie, cu capul și spatele negre cu pete galbene-aurii, cu ciocul lung și subțire, cu picioarele lungi, care scoate sunete asemănătoare cu cele ale fluierului (*Charadrius pluvialis*). **4** (*ornit.*) Ploier (*Charadrius pluvialis*). **5** (*ornit.*) Prundăraș (*Charadrius dubius curonicus*). • pl. *-i.* /***fluier*** + *-ar*.

fluierar (1)

fluierăre *s.f.* Faptul de *a fluiera*; fluierat. • pl. *-ări.* /v. ***fluiera***.

fluieráș *s.n., s.m.* **1** *s.n.* Dim. al lui *fluier*. **2** *s.m.* Fluierar (1). • pl. *n. -e, m. -i.* /***fluier*** + *-aș*.

fluierát *s.n.* Faptul de *a fluiera*. • / v. ***fluiera***.

fluierătór, -oáre *adj., s.f.* **1** *adj.* Care fluieră. **2** *s.f.* Fluier (2). ◆ (*fam.*) Jucărie rudimentară, folosită de copii pentru a fluiera; șuierătoare. **3** *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee, cu rădăcina cărnoasă, cu frunzele alterne, cu florile galbene-verzui și cu fructele bace, de culoare roșie (*Tamus communis*). • pl. *-ori, -oare.* /***fluiera*** + *-ător*.

fluierătúră *s.f.* **1** Sunet produs de cineva cîntînd din fluier sau fluierînd din gură. **2** Șuierătură, șuierat. ◆ Suflare puternică (și zgomotoasă) a vîntului. • pl. *-i.* /***fluier*** + *-ătură*.

fluieríce *s.f.* (*pop.*) Fluieraș (1). • pl. *-ici.* /***fluier*** + *-ice*.

fluométru *s.n.* Instrument utilizat pentru măsurarea debitelor de fluide (lichide sau gaze) care curg prin conducte. • sil. *flu-o-*. pl. *-e.* / <fr. ***fluomètre***.

fluór *s.n.* (*chim.*) Element chimic, cu caracter de nemetal, de culoare galbenă-verzuie, cu miros înțepător, toxic, din grupa halogenilor, caracterizat printr-o reactivitate chimică foarte mare, care este întrebuințat la sintetizarea unor compuși (*F*). • /<fr. ***fluor***; cf. lat. *flŭor, -oris* „scurgere”.

fluorát, -ă *adj.* (*chim.*) Care conține fluor; fluorifer, fluoritic. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***fluoré***.

fluorclormetán *s.m. pl.* (*chim.*) Compuși organici obținuți prin substituția hidrogenului din metan cu fluor și clor. • sil. *flu-or-*. /***fluor*** + ***clor*** + ***metan***.

fluorén *s.m.* (*chim.*) Hidrocarbură aromatică polinucleară, utilizată în diverse sinteze organice. • sil. *flu-o-*. /<fr. ***fluorène***.

fluoresceína *s.f.* (*chim.*) Colorant organic fluorescent, pulbere de culoare galbenă, extras din rezorcină și anhidridă ftalică, aproape insolubil în apă, care în soluție apoasă se distinge printr-o fluorescență verde foarte intensă și care este folosit în hidrografie și în farmacie. • sil. *flu-o-*. /<fr. ***fluorescéine***.

fluorescént, -ă *adj.* (*despre substanțe*) Care prezintă fluorescență; care poate produce fluorescență. ◇ *Tub fluorescent* = sursă de lumină formată, în urma unei descărcări electrice, dintr-un amestec de gaze și vapori de mercur, într-un tub de sticlă. • sil. *flu-o-*. pl. *-ți, -te.* /<fr. ***fluorescent***.

fluorescénță *s.f.* (*fiz., chim.*) Proprietate a unor substanțe de a absorbi radiații cu o anumită lungime de undă și de a emite în schimb radiații cu lungime de undă diferită, de obicei mai mare, emiterea radiațiilor începînd odată cu iluminarea lor. • sil. *flu-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***fluorescence***.

fluorfosgén *s.n.* (*chim.*) Substanță toxică și sufocantă, de luptă. • sil. *flu-or-*. /<fr. ***fluorphosgène***.

fluorhídric *adj.* (*chim.*) *Acid fluorhidric* = acid rezultat din combinarea fluorului cu hidrogenul, care se prezintă sub formă de gaz incolor, cu miros înțepător și toxic și care în soluție apoasă atacă sticla și majoritatea metalelor, fiind folosit la gravarea pe sticlă, la solubilizarea silicaților, la obținerea unor mase plastice etc. • sil. *flu-or-*. /<fr. ***fluorhydrique***.

fluori- v. fluoro-.

fluorifér, -ă *adj.* (*chim.*) Fluorat. • sil. *-flu-o-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***fluorifère***.

fluorimétric, -ă *adj.* (*chim., fiz.*) Care se referă la fluorimetrie. • sil. *-flu-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***fluorimétrique***.

fluorimetríe *s.f.* (*fiz., chim.*) Metodă de dozare a substanțelor, bazată pe măsurarea intensității fluorescenței substanțelor; fluorometrie. • sil. *-flu-o-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***fluorimétrie***.

fluorimétru *s.n.* (*fiz., chim.*) Aparat pentru determinarea intensității luminii de fluorescență și a duratei de fluorescență, emise de o substanță fotoluminescentă; fluorometru. • sil. *-flu-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***fluorimètre***.

fluorínă *s.f.* (*chim.*) Fluorură naturală de calciu, sub formă de cristale cubice, transparentă sau divers colorată, care, prin încălzire sau sub influența razelor catodice, devine fluorescentă și care este utilizată ca fondant în metalurgie, în optică, în industria chimică, în tehnică etc. • sil. *flu-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***fluorine***.

fluorític, -ă *adj.* (*chim.*) Fluorat. • sil. *flu-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***fluoritique***.

fluorizá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică obiecte, materiale etc.*) A impregna cu fluor pentru a impermeabiliza. **2** (*compl. indică apa potabilă*) A trata cu fluorură de sodiu în scopul combaterii cariilor dentare. • sil. *flu-o-*. prez.ind. *-ez.* /<fr. ***fluoriser***.

fluorizáre *s.f.* Acțiunea de *a fluoriza* și rezultatul ei. • sil. *flu-o-*. pl. *-ări.* /v. ***fluoriza***.

fluoro- Elem. de compunere „flux”, „fluorescență”. • și *fluori-*. /<fr. ***fluoro-***, ***fluori-***; cf. lat. *flŭor, -oris* „curgere”, „lichid”.

fluorografíe *s.f.* **1** Procedeu fotografic de gravură pe sticlă, efectuat cu ajutorul acidului fluorhidric. **2** (*med.*) Metodă de examinare a unor organe interne prin fotografierea imaginii lor de pe un ecran fluorescent pe o peliculă fotografică. • sil. *flu-o-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***fluorographie***.

fluorométric, -ă *adj.* (*fiz., chim.*) Care aparține fluorometriei, care se referă la fluorometrie. • sil. *flu-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***fluorométrique***.

fluorometríe *s.f.* (*fiz., chim.*) Fluorimetrie. • sil. *flu-o-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***fluorométrie***.

fluorométru *s.n.* (*fiz., chim.*) Fluorimetru. • sil. *flu-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***fluoromètre***.

fluoroscóp *s.n.* (*fiz.; med.*) **1** Instrument pentru determinarea vizuală a intensității fluorescenței, care este folosit în fluoroscopie. **2** Ecran radioscopic (plasat într-o cameră obscură portativă) pentru observarea substanțelor fluorescente. • sil. *flu-o-*. pl. *-oape.* /<fr. ***fluoroscope***.

fluoroscopíe *s.f.* **1** Determinare vizuală a intensității fluorescenței cu ajutorul fluoroscopului. **2** (*med.*) Examen radiologic de fluorescență pentru studiul unor țesuturi, organe sau funcții, cu ajutorul fluoroscopului. • sil. *flu-o-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***fluoroscopie***.

fluoróză *s.f.* (*med.*) Intoxicație cronică cu fluor, și derivații săi ca urmare a prezenței acestuia în cantități prea mari în apa potabilă, care se manifestă prin apariția de pete albe și brune la nivelul smaltului dentar, reversibile ca evoluție. • sil. *flu-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***fluorose***, engl. ***fluorosis***; cf. lat. *flŭor, -oris* „curgere”.

fluoruráre *s.f.* (*chim.*) Introducere a fluorului în molecula substanțelor organice. • sil. *flu-o-*. pl. *-ări.* /după fr. *fluoruration*.

fluorurát, -ă *adj.* (*chim.*) Care conține fluor. • sil. *flu-o-*. pl. *-ți, -te.* /***fluorură*** + *-at*.

fluorúră *s.f.* (*chim.*) Compus al fluorului cu diferite elemente chimice sau radicali organici; sare a acidului fluorhidric. ◇ *Fluorură de sodiu* = substanță cristalină incoloră, solubilă în apă și în alcool, folosită ca antiseptic, în industria alcoolului, la impregnarea lemnului, a tapetului etc. *Fluorură de calciu* = fluorină. • sil. *flu-o-*. pl. *-i.* /<fr. ***fluorure***.

fluștură *vb. I. tr.* (*fam.; compl. indică pînze, batiste etc.*) A flutura. • prez.ind. *flúștur.* /cf. *flutura*.

flușturătec, -ă *adj.* v. fluturatic.

flușturátic, -ă *adj.* (*fam.; despre oameni*) Care este nestatornic, nebunatic, zvăpăiat; care este ușuratic, inconsecvent; fluturatic. • pl. *-ci, -ce.* și *flușturătec, -ă adj.* /***fluștura*** + *-atic*.

flúță *s.f.* (*mar.*) Velier din sec. 17-19, armat ușor, destinat transportului de materiale. • pl. *-e.* /<fr. ***flûte***.

flutter [ˈflatər] *s.n.* **1** (*med.*) Stare de contracție rapidă a mușchiului cardiac cu o frecvență foarte mare, în care inima nu mai poate pompa nimic; pulsație accelerată. ◇ *Flutter atrial* = afecțiune cardiacă, manifestată printr-un ritm rapid și regulat, determinat de contracțiile frecvente și regulate ale atriilor. **2** (*av.*) Oscilație a structurilor elastice ale unei aeronave, produsă de forțele aerodinamice la vitezele mari. • /<engl., fr. ***flutter***.

flútur *s.m.* v. fluture.

flutură *vb. I.* **I** *intr.* **1** (*despre insecte, păsări etc.*) A mișca, a bate din aripi. ◆ Ext. A zbura. **2** (*despre pînze, haine, plete, steaguri etc.*) A se mișca în bătaia vîntului; a fîlfîi. **3** (*pop.; despre vite; cu determ. „din cap” sau „din coarne”*) A mișca dintr-o parte în alta; a scutura. ◇ Compus: (*pop.; fam., deprec.*) ***flutură-vînt*** *s.m. invar.* = om neserios, de nimic, nestatornic; derbedeu, vagabond. **4** (*reg.; despre fulgere*) A apărea pentru o clipă. **II** *tr.* **1** (*compl. indică pînze, batiste etc.*) A mișca încoace și încolo, a agita în aer, a face să fîlfîie; (*fam.*) a fluștura. *Flutură batista.* **2** (*compl. indică săbii, bețe etc.*) A învîrti prin aer (amenințător). • prez.ind. *flútur.* /***fluture*** + *-a*.

fluturáre *s.f.* Acțiunea de *a flutura* și rezultatul ei; fluturat. • pl. *-ări.* / v. ***flutura***.

fluturáș *s.m.* **1** (*entom.*) Dim. al lui *fluture*; fluturel (1). **2** (*mai ales la pl.*) Paietă; fluture (2). **3** Fîșie îngustă și lungă de hîrtie care cuprinde un text menit să înlocuiască, să rectifice sau să completeze un pasaj dintr-o lucrare, dintr-o ordonanță etc. **4** Fîșie mică de hîrtie sau de carton cu conținut variat (electoral, de reclamă etc.) care se distribuie. *Fluturași electorali.* **5** (*ornit.*) ***Fluturaș-de-piatră*** (sau *-purpuriu, -de-stîncă*) = pasăre insectivoră, din ordinul paseriformelor, cu

penajul cenușiu, cu pete roșii, albe și galbene, care trăiește în munții înalți (*Tichodroma muraria*). **6** (*fam.*) Stat de plată. **7** (*fam.*) Minge de badminton. • pl. *-i.* /***fluture*** + *-aș.*

fluturaș-de-stîncă (5)

fluturát *s.n.* Fluturare. • / v. ***flutura***.

fluturátec, -ă *adj.* v. fluturatic.

fluturátic, -ă *adj.* (*despre oameni*) Fluturatic. • pl. *-ci, -ce.* și ***fluturátec***, *-ă adj.* /***flutura*** + *-atic.*

fluturătór, -oáre *adj.* Care flutură. • pl. *-ori, -oare.* /***flutura*** + *-ător.*

flúture *s.m.* **1** (*entom.*; *la pl.*) Nume generic dat insectelor din ordinul lepidopterelor, care au corpul bombat sau alungit, cu patru aripi membranoase și catifelate, acoperite cu solzi mărunți viu colorați, cu aparatul bucal având aspect de trompă, adaptat pentru supt, și a căror larvă este o omidă; (*și la sg.*) insectă care face parte din acest ordin. <> *Fluture-verde* v. verde. <> Compuse: *fluture-de-mătase* = fluture a cărui larvă produce firele de mătase (*Bombix mori*); vierme-de-mătase; *fluture-alb* (sau *-de-varză*) = fluture de talie medie, a cărui larvă atacă frunzele de varză și de conopidă (*Pieres brassicae*); albiliță; *fluture-roșu* = fluture cu aripile roșii și cu baza aripilor

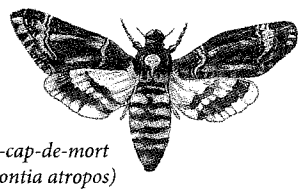

fluture-cap-de-mort (*Acherontia atropos*)

neagră (*Vanessa urticae*); *fluturele-morții* = strigă (*Acherontia atropos*). **2** (*mai ales la pl.*) Disc de metal, de sticlă etc., de dimensiuni mici, subțire și sclipitor care se aplică pe haine în scopuri decorative; fluturaș (2), paietă. **3** (*tehn.*) Disc care se rotește în jurul unui diametru și care, montat într-o conductă, servește la reglarea cantității de carburant care intră într-un carburator. **4** (*sport*) Procedeu tehnic de înot, care se caracterizează prin mișcarea simetrică și simultană a brațelor (înainte-înapoi), asemănător cu fluturarea aripilor, și prin mișcarea picioarelor inițial de strângere și apoi de împingere simultană înapoi, în plan orizontal. ◆ Ext. Probă de înot în care se folosește acest procedeu. **5** Fig. (*fam.*; *la pl.*) Idei care șochează, ieșite din comun, extravagante, ciudate. <> Expr. *A avea fluturi la* (sau *în*) *cap* = (*despre oameni*) a fi ciudat, mofturos, cu toane. **6** Fig. Fulg de zăpadă. • pl. *-i.* și *flútur s.m.* /lat. ****flutulum*** *<flutare* „a pluti"; cf. și alb. *fluturë.*

fluturél *s.m.* **1** (*entom.*) Dim. al lui *fluture*; fluturaș (1). <> Expr. (*fam.*) *A avea fluturei* = (*despre oameni*) a fi ciudat, mofturos, cu toane. **2** (*bot.*; *la pl.*) Plantă erbacee decorativă, cu florile reunite în capitule mari, de culoare galbenă în partea superioară și purpurii la bază (*Gaillardia aristata*). • pl. *-ei.* /***fluture*** + *-el.*

fluviál, -ă *adj.* Care aparține unui fluviu, care se referă la un fluviu; care se face pe un fluviu; fluviatil (1). *Port fluvial.* <> *Gară fluvială* v. gară. *Regim fluvial* v. regim. • sil. *-vi-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***fluvial***, lat. ***flŭvialis***, *-e.*

fluviatíl, -ă *adj.* **1** Fluvial. <> *Acumulare fluviatilă* v. acumulare. **2** (*despre plante*) Care crește în apele curgătoare. • sil. *-vi-a-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***fluviatile***, lat. ***fluviatĭlis***, *-e.*

fluvio- Elem. de compunere „curgător", „fluent". • /<fr. ***fluvio-***; cf. lat. *flŭvius, -ii* „rîu", „fluviu".

fluvioglaciár, -ă *adj.* Care se referă în aceeași măsură la fluvii și ghețari. <> (*geomorf.*) *Con fluvioglaciar* = con aluvial situat imediat în aval de locul de topire al unui ghețar. • sil. *-vi-o-*; *-ci-ar.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***fluvio-glaciaire***.

fluviográf *s.n.* Fluviometru pentru înregistrat. • sil. *-vi-o-.* pl. *-e.* / <fr. ***fluviographe***.

fluviomarín, -ă *adj.* (*geol.*; *despre depozite*) Care este format în regiunea deltelor, la limita dintre apele fluviale și cele marine. • sil. *-vi-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***fluvio-marin***.

fluviométric, -ă *adj.* Care se referă la măsurarea nivelului și debitului unei ape curgătoare. • sil. *-vi-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***fluviométrique***.

fluviométru *s.n.* Aparat cu ajutorul căruia se măsoară variațiile de nivel ale unei ape curgătoare; hidrometru. • sil. *-vi-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***fluviomètre***.

flúviu *s.n.* **1** (*hidrol.*) Curs de apă important ca lungime și debit, care colectează numeroși afluenți și care se varsă direct în mare sau în ocean printr-un estuar sau printr-o deltă. <> *Gura fluviului* v. gură. **2** Fig. Cantitate mare de lichid care curge; debit, șuvoi. **3** Fig. Mulțime mare de oameni, de vehicule etc. care se mișcă într-o direcție. *În stradă ieșise un fluviu de oameni.* **4** (*lit.*) Compus: *roman-fluviu* = roman de mare amploare, care are mai multe volume. • pl. *-ii.* /<lat. ***flŭvius***, *-ii.*

flux *s.n.* **1** (*în opoz. cu „reflux"*) Fenomen natural de creștere periodică a nivelului apei oceanelor sau a mărilor deschise, sub influența mișcării de rotație a Pământului și a atracției Lunii și a Soarelui. ◆ Fig. Revărsare mare și puternică; șuvoi, val. *Un flux... de sînge i se urcă în creier* (D. ZAMF.). <> *Flux verbal* = cantitate mare de cuvinte în limbajul cuiva. **2** (*fiz.*) Curent de particule. ◆ Mărime care caracterizează viteza de transmitere a unei alte mărimi printr-o anumită suprafață. <> *Flux luminos* = energie radiantă emisă de un izvor de lumină într-o unitate de timp. *Flux electric* (sau *al inducției electrice*) = produsul dintre inducția electrică și aria suprafeței perpendiculare pe ea pe care o străbate. *Flux magnetic* = produsul dintre inducția magnetică și aria suprafeței perpendiculare pe ea pe care o străbate; totalitatea liniilor de forță care trec printr-un corp oarecare. *Flux de căldură* (sau *termic*) = cantitate de căldură emisă de o sursă dintr-o suprafață dată, într-o unitate de timp. *Densitate de flux* = fluxul raportat la unitatea de arie. **3** *Flux tehnologic* = deplasare continuă a materiei prime, a semifabricatelor etc. în succesiunea operațiilor într-un proces tehnologic. *Producție în flux* = formă de organizare superioară a producției, în cadrul căreia produsele se obțin prin operații multiple. **4** *Flux de informație* = ansamblu de date, informații și decizii necesare desfășurării unei anumite operații sau activități; raportul dintre cantitatea de informație și timpul în care ea este transmisă. **5** (*biol.*) Scurgere normală sau anormală, continuă și uniformă, a unui lichid sau a unui material organic fluid, de la nivelul unui organ sau al unei cavități. *Flux sangvin.* <> *Flux bilios* = fluid determinat de o hipersecreție biliară. **6** (*tehn.*) Substanță în formă de pulbere folosită în sudura automată. **7** (*tehn.*) Adaos de substanțe care este utilizat la topirea unor materiale, pentru a coborî punctul de topire, pentru a elimina oxizii, nitrurile etc., prin trecerea lor prin zgura formată deasupra băii topite. **8** (*econ.*) *Flux de capital* = transformarea, circulația unor fonduri bănești dintr-o țară în alta, ca urmare a efectuării de operații de decontare, de împrumuturi sau de transformări de depozite bancare. *Fluxuri financiare* = totalitatea relațiilor care se stabilesc între bugetul de stat, bugetele locale și bugetul asigurărilor sociale de stat, pe de o parte, și agenții economici cu capital de stat, pe de altă parte, prin care se fac vărsăminte bugetare sau se primesc alocații bugetare. **9** (*fin.*) *Flux monetar* = ansamblul valorilor schimbate între agenții economici. **10** (*lit.*) Flux al conștiinței = (*calc după engl. „stream of consciousness"*) modalitate de reprezentare a vieții interioare în ficțiune, caracteristică literaturii din anii 1920-1930, care mimează mișcările psihice și cursul sinuos al gîndurilor spontane și conduce la distrugerea tramei logice și temporale. • pl. *-uri.* /<fr. ***flux***, lat. ***fluxus***, *-us* *<fluĕre* „a curge".

fluxánt *s.n. sg.* (*chim.*) Ulei special care se amestecă cu bitum având punctul de topire înalt, pentru a-l face mai puțin casant. • /<fr. ***fluxant***.

fluxiúne *s.f.* (*med.*) Concentrare a sîngelui sau a altor lichide în anumite țesuturi din cauza unei inflamații. <> (*med. vet.*) *Fluxiune periodică* = boală de ochi la cabaline. • pl. *-i.* /<fr. ***fluxion***, lat. ***fluxio***, *-onis* *<fluere* „a curge".

fluxmétru *s.n.* Instrument utilizat pentru măsurarea unui flux luminos sau magnetic. • pl. *-e.* /<fr. ***fluxmètre***.

foac *s.m.* (*iht.*) **1** Pește cu corpul alungit, cu capul prelung și curbat și cu aripile roșietice (*Squalius leuciscus*). **2** Clean (*Leuciscus cephalus*). • pl. *-ci.* /etimol. nec.

foáie *s.f.* **1** (*bot.*) Organ al plantelor superioare, format dintr-un limb, care se leagă de ramură printr-un pețiol; frunză (1). *Sarmale în foi de viță.* <> *Foi de dafin* v. dafin. *Țigară de foi* v. țigară. <> Expr. *A lucra* (pe cineva) *în foi de viță* v. viță. *Lucrătură în foi de viță* v. viță. <> Compus: *foaie-grasă* = numele a două plante erbacee, cu frunzele cărnoase, cu florile albastre-violete ori albe cu pete galbene (*Pinguicula vulgaris* și *alpina*). ◆ Fiecare dintre frunzulițele care formează caliciul unei flori; sepală. ◆ Fiecare dintre frunzulițele metamorfozate care formează corola unei flori; petală. **2** Bucată dintr-un material, cu o grosime foarte mică. *Foaie de aluminiu.* **3** Bucată dreptunghiulară de hîrtie, utilizată la scris, la ambalat etc.; filă a unei cărți, a unui registru, a unui caiet etc. <> *Foaie volantă* = *a*) tipăritură pe o singură față a colii de hîrtie care se difuzează cu un anumit scop sau cu o ocazie specială. *Astfel la 4 octomvrie s-a răspîndit o foaie volantă hectografiată îndreptată tocmai contra circularei ministeriale* (EMIN.); *b*) filă de hîrtie izolată. *Foaie de titlu* = pagina de la începutul unei publicații, unei lucrări tipărite etc., care cuprinde titlul (și subtitlul) complet al unei cărți, numele autorului, locul și anul apariției lucrării, editorul sau editura etc. *Foaie de gardă* = filă (albă) care se plasează după copertă cu scopul de a proteja foaia de titlu. *Foaie de observație* v. observație. *Foaie de respect* v. respect. *Foaie de strajă* v. strajă. <> Expr. *A întoarce foaia* sau *a o întoarce pe foaia cealaltă* (sau *pe altă foaie*) = a-și schimba atitudinea sau purtarea față de cineva, devenind mai exigent. *A nu fi trecut nici pe foaie, nici pe muchie* v. muchie. *A schimba foaia* v. schimba. ◆ (*urmat de determ.*) Act, dovadă oficială scrisă, prin care se certifică un drept, o obligație etc. <> *Foaie de drum* = *a*) act eliberat unui șofer, în care este indicat itinerarul și însărcinările; *b*) act (individual sau colectiv) emis și plătit de o autoritate, care permite unei persoane sau unui grup de persoane să călătorească cu vehiculele unei instituții de transport. (*jur.*; *ieșit din uz*) *Foaie de zestre* (sau *dotală*) = act care consemna averea, zestrea unei fete sau a unei femei la căsătorie. *Azi fetele se pun la pîndă, Cu foi de zestre-n cale-ți ies* (COȘB.). **4** (*înv.*) Publicație periodică care conține știri și informații curente; ziar, revistă. **5** Lățimea unei pînze; bucată de pînză întrebuințată în întregime la confecționarea unei haine. <> *Foaie de cort* = material gros impermeabil, din care se confecționează corturi sau alte obiecte de protecție. ◆ (*la pl.*) Fustă. **6** Strat de aluat, subțiat cu vergeaua, din care se fac plăcinte, tăiței etc. <> Expr. *A întinde o foaie* (*de aluat*) v. întinde. • pl. *foi.* /lat. ***folia***, pl. lui *folium*, devenit sg.; cf. și fr. *feuille*.

foaiér *s.n.* **1** Sală a unui teatru unde se reunesc actorii. **2** Încăpere, în afara sălii de spectacol, destinată spectatorilor, în pauzele dintre acte, pentru recreere, pentru fumat etc. **3** Încăpere specială în unele clădiri (instituții publice, școli etc.) destinată recreației. • pl. *-e.* /<fr. ***foyer***.

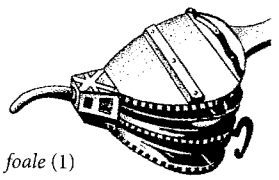

foale (1)

foále *s.n.* **1** Instalație utilizată la comprimarea și la suflarea aerului (asupra cărbunilor aprinși), formată dintr-o cameră cu burduf de piele, cu pereți plisați, care este acționată prin mînere sau printr-un sistem de pîrghii. **2** Burduf din piele, plisat, la unele instrumente muzicale (acordeon, armonică etc.). **3** Sac făcut

din pielea unor animale; burduf. **4** (*pop.*; *mai ales la pl.*) Parte a corpului, la om și la animale, dintre torace și bazin, în care se află stomacul, intestinele și alte organe interne; pîntece, burtă, abdomen, stomac. • pl. *-e.* și (*reg.*) *foi s.m.* /lat. ***follem***.

foáme *s.f.* **1** (*de obicei în constr. cu vb. „a fi" și cu sub. logic în dat.*) Stare fiziologică funcțională periodică a organismului uman și animal, care se manifestă prin nevoia de a mînca. *Fiindu-le foame, poposesc la umbra unei răchiți pletoase* (CR.). ◇ Zic. *Foamea scoate pe lup din pădure.* ◇ *Greva foamei* v. grevă. ◇ Expr. (*pop.*; *fam.*) *A-și amăgi* (sau *a-și omorî, a-și momi*) *foamea* = a mînca ceva frugal. *A muri* (sau *a leșina, pop., a fi rupt, hămesit*) *de foame* = a fi foarte flămînd. *Era buimac de cap și hămesit de foame* (CR.). (*A fi*) *muritor de foame* = (a fi) foarte sărac. *A i se lipi coastele de foame* v. coastă. *A crăpa de foame* v. crăpa. *A-și destoia foamea* v. destoia. *A fi lat de foame* v. lat. *A fi lipit de foame* v. lipit. *A fi lișiță de foame* v. lișiță. *A i se lungi* (cuiva) *mațul* (*de foame*) v. lungi. *Foame de lup* v. lup. *A avea foame de lup* (ori *foamea lupului*) v. lup. *A-i chiorăi* (cuiva) *mațele* (*de foame*) v. mat. *A-și mînți foamea* v. mînți. *A muri de foame* v. muri. *Orb de foame* v. orb. *Pieritor de foame* v. pieritor. *A-l rupe foamea* v. rupe. *A-și speria foamea* v. speria. *A-i spînzura* (cuiva) *mațele de foame* v. spînzura. *A-i ține* (cuiva) *de foame* v. ține. *A i se lungi* (cuiva) *urechile* (*de foame*) v. ureche. **2** Fig. Dorință nestăvilită, poftă lacomă; lăcomie. *Foame de putere.* **3** (*înv.*) Foamete. *Mai mulți ani a fost foame în țară.* • /lat. ***famem***.

foámete *s.f.* Lipsă mare, generală și de lungă durată de hrană. ◆ Ext. Perioadă de timp cînd are loc o asemenea lipsă de hrană. ◆ Fig. (*fam., iron.*) Persoană căreia îi este foame mereu. • /de la ***foame***.

foárfec *s.m.* v. foarfece.

foárfecă *s.f.* v. foarfece.

foárfece *s.n.* **1** Unealtă sau mașină-unealtă pentru tăiat materiale (textile, table, benzi metalice etc.), compusă din două lame tăioase, suprapuse, unite între ele la mijloc cu un șurub, avînd fiecare cîte un mîner inelar, care este acționată manual sau mecanic. ◇ *Foarfece-ghilotină* = foarfece cu o lamă fixată cu tăișul la nivelul unei mese și cu cealaltă mobilă, avînd o mișcare de oscilație sau de translație în plan vertical. ◆ (*sport*; *în forma „foarfecă"*) Săritură care se execută ridicînd picioarele unul după altul, ca mișcarea lamelor unui foarfece. **2** Clește. ◆ Analog. (*zool.*) Picioarele de dinainte ale racului. **3** (*econ.*) *Foarfeca* (sau *foarfecele*) *prețurilor* = decalaj între anumite categorii de prețuri. **4** (*mar.*) Nod marinăresc format din două sau din trei bucle, folosit la legarea unei parîme. **5** (*bot.*) *Foarfeca-bălții* = plantă acvatică (submersă), care are frunzele rigide și dințate și florile albe, deschise la suprafața apei (*Stratiotes aloides*). • pl. *-ce*, (*pop.*) *-ci.* și (*pop.*; *fam.*) *foárfec s.m.*, *foárfecă s.f.* /lat. ***forficem***.

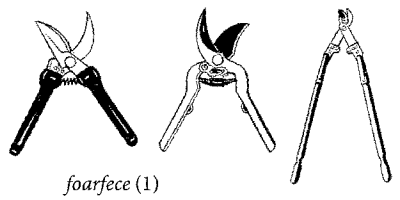

foarfece (1)

foárte *adv.* **1** (*ca determ. pe lîngă un adj. sau un adv.*; *ajută la formarea super. abs.*) Tare, extrem de... *Un brad foarte frumos. Foarte bine.* ◇ (*înv.*; *plasat după adj.*) *Mihnit foarte.* ◇ (*ca determ. pe lîngă o loc.adj. sau o loc.adv.*) *Foarte de dimineață.* ◇ (*ca determ. pe lîngă un subst. care exprimă o însușire*) *Deși a trecut de prima tinerețe e încă foarte copil.* ◇ (*ca determ. pe lîngă un subst. care exprimă o senzație fizică sau o stare sufletească*) *Mi-e foarte frig.* ◇ Expr. *A avea o conștiință foarte largă* v. conștiință. *Nici prea-prea, nici foarte-foarte* v. prea. **2** (*înv., pop.*; *ca determ. pe lîngă un vb. și așezat înaintea lui*) Mult, tare. *Călătoriile foarte îl încîntau.* ◇ (*în legătură cu „a mulțumi"*; *astăzi mai ales iron.*) *Îți foarte mulțumesc de așa serviciu.* ◇ (*așezat după vb.*) *Se bucură foarte.* ◇ (*înv.*; *așezat între auxil. și part.*) *Veștile primite m-au foarte întristat.* • /lat. ***forte***.

fob, -ă *adj.* (*despre tranzacții comerciale maritime*) În care prețul convenit cuprinde toate cheltuielile și riscurile pe care le implică livrarea. ◆ (*subst. n.*) Clauză contractuală prin care vînzătorul se obligă, în contul prețului de vînzare, să predea marfa pe bordul vasului care o va transporta. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***fob***; cf. engl. *f[ree] o[n] b[oard]* „franco la bord".

fóbic, -ă *adj.* **1** (*psih.*) Care se referă la fobie; cu caracter de fobie. **2** Care suferă de fobie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***phobique***.

fobíe *s.f.* **1** (*psih.*) Stare patologică de neliniște sau de frică paroxistică irațională și obsedantă de unele ființe, obiecte sau situații, lipsită de o cauză obiectivă sau precisă. **2** Repulsie exagerată față de ceva. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***phobie***, it. ***fobia***; cf. gr. *φοβία* <*φόβος* „teamă".

fobofobíe *s.f.* (*psih.*) Teamă patologică de a nu avea stări obsesive de frică sau de repulsie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<engl. ***phobophobia***; cf. ngr. *φοβία* <*φόβος* „teamă".

fobúrg *s.n.* Cartier mărginaș al unui oraș mare; suburbie. • pl. *-uri.* /<fr. ***faubourg***.

foc[1] *s.n.* **I 1** Ardere violentă, cu flacără a unor corpuri, însoțită de degajare simultană de gaze, de căldură și de lumină. ◆ Concr. Flacără, pară, văpaie; materie în curs de ardere. ◇ (*fam., glum.*; *imprecații, în exclam. etc.*) *Ardă-l* (sau *arză-l*) *focul să-l ardă! Bat-o focul! Se făcu frumoasă, arz-o focul!* ◇ (*urmînd un adj., formează super. abs.*) *O fată frumoasă foc.* ◇ *Foc de artificii* v. artificiu. *Foc bengal* v. bengal. *Car de foc* v. car. *Foc sacru* v. sacru. *Viul focului* v. viu. ◇ Loc. adv. (*De* sau *ca de*) *mama focului* v. mamă. *Cu foc și pară* v. pară. ◇ Expr. *A lua foc* = *a*) a se aprinde; *b*) a se supăra foarte tare. *A se teme ca de foc* = a se teme foarte tare. *Pînă nu faci foc, nu iese fum* = orice zvon are un grăunte de adevăr. *A pune pe cineva pe foc* = a cere cuiva ceva cu prea mare stăruință; a insista prea mult ca cineva să acționeze într-un anumit sens. *A se arunca* (sau *a intra*) *în foc* (pentru cineva sau ceva) = a-și expune viața (pentru cineva sau ceva); a ajuta pe cineva cu orice risc, cu multe sacrificii, a fi gata de orice sacrificiu pentru cineva. *A*(*-și*) *pune* sau *a*(*-și*) *băga mîna în foc pentru cineva* (sau pentru ceva) = a garanta pentru cineva (sau pentru ceva). *A lua* (ori *a prinde*) *foc cu gura* sau *a mînca foc* (pentru cineva) = a face tot posibilul, a fi gata la orice sacrificii (în favoarea cuiva), a apăra cu tărie pe cineva. *Harnic* (sau *iute etc.*) (*de mîncă*) *foc* = foarte harnic (sau iute etc.). *A se face* (sau *a se mînia, a se supăra*) *foc* (*și pară*) = a se înfuria, a turba de mînie. *A-și băga capul în foc* v. băga. *A-i da cuiva borșul în foc* v. borș. *Ce foc?* v. ce. *A bea apă clocotită și a mînca foc* v. clocotit. *A da în foc* v. da. *A izbi cu foc* v. izbi. *A se juca cu focul* v. juca. *A lăsa* (pe cineva sau ceva) *focului* v. lăsa. *A lua focul* sau *a scoate castanele* (ori *cărbunii*) *din foc cu mîna altuia* v. mînă. *A da cu mîna în foc* v. mînă. *A mînca foc* v. mînca. *A trage foc la oala sa* v. oală. *Foc și pară* v. foc. *A trece* (sau *a sări*) *prin* (sau *în*) *foc și pară* v. pară. *A pune la foc* v. pune. (*A fi*) *rău de mama focului* v. rău. *Cine s-a fript în foc suflă și-n soc* v. soc. *A sta* (*ca*) *pe foc* v. sta. *A fi supărat* (*foc*) (pe cineva sau pe ceva) v. supărat. *A ședea* (*ca*) *pe foc* v. ședea. *Arde focul la tălpile picioarelor* v. talpă. *Din tigaie, pe foc* v. tigaie. *A trece* (ceva) *prin foc* v. trece. *A trece prin foc și prin apă* v. trece. *A trece pe sub foc și sabie* v. trece. *A lua foc în turetci* v. tureatcă. *A-și da foc la valiză* v. valiză. *A da zăgneață focului* v. zăgneață. ◆ Material combustibil care arde cu flacără în vatră, cuptor, sobă etc., pentru degajare de căldură. ◆ Ext. (*pop.*) Vatră; cuptor. *A mai răscolit focul.* ◇ *Odaia cu focul* sau *odaia focului* v. odaie. ◆ (*mit.*) Element principal, venerat ca zeu, considerat principalul component primordial al vieții, dar și elementul distrugător și purificator al ei. ◇ (*bis.*) *Focul veșnic* = chinurile veșnice din iad, hărăzite păcătoșilor care nu s-au pocăit. *Matca focului* sau *matca de foc* v. matcă. **2** Dispozitiv de ardere. *Plită cu patru focuri.* **3** Lumină roșiatică, asemănătoare cu flăcările. *A văzut focul de departe.* **4** Fig. Strălucire (a unei pietre prețioase, a unui metal prețios etc.). *Focul diamantelor.* **5** Fig. Strălucire vie, luminoasă (asemănătoare unei flăcări). *Focul din privire.* **6** (*nav.*) Lumină, far sau flacără care reprezintă un anumit semnal în navigația pe apă. **7** Distrugere a bunurilor materiale prin ardere (în flăcări); incendiu. ◇ *Foc și pîrjol* = mare dezastru. ◇ Expr. *A trece prin foc și* (*prin*) *sabie* v. sabie. **8** Descărcare a unei arme; împușcătură; ext. salvă, tir. *Foc de artilerie.* ◇ *Armă de foc* = armă care folosește pulbere explozivă. *Foc de baraj* v. baraj. *Ciocan de foc* v. ciocan. *Cuib de foc* v. cuib. *Gură de foc* v. gură. *Foc încrucișat* v. încrucișat. *Manevră de foc* v. manevră. ◇ Loc.adv. *Dintr-un foc* = dintr-o dată. ◆ Tragere cu orice categorie de armament. ◇ *Foc!* = comandă militară pentru începerea unei trageri. ◇ Expr. *A fi* (sau *a sta*) *între două focuri* = a se afla într-un loc în care este amenințat de pericol din două părți. *A deschide focul* = a începe să tragă cu arma. *Botezul focului* v. botez. *A fi* (sau *a se găsi*) *sub foc* v. sub. ◆ Fig. Luptă, război. **9** (*milit.*) *Foc grecesc* = lichid foarte inflamabil, format dintr-un amestec de bitum natural, rășină și sulf, realizat de bizantini (în sec. 7), care se lansa în timpul asediilor, cu ajutorul catapultelor. **10** (*med.*; *pop.*; și *foc mare*) Febră (1). **11** Compuse: (*entom.*) *focul-lui-Dumnezeu* = licurici (*Lampyris noctiluca*); (*med.*; *pop.*) *foc-viu* = *a*) scarlatină; *b*) rujeolă; *c*) erizipel; *d*) zona Zoster. **II** Fig. **1** Însuflețire puternică, entuziasm, avînt, înflăcărare. *Focul tinereții.* ◇ Loc.adj. (*Plin*) *de foc* = înfocat, înflăcărat, aprins. ◇ Loc.adv. *Cu foc* = cu înflăcărare, cu entuziasm, cu aprindere. ◇ Expr. (*urmat de determ. în gen.*) *În focul...* = în momentele de mare intensitate, în faza culminantă a unei acțiuni. **2** Calitatea de a fi vioi; agilitate, vioiciune, neastîmpăr. **3** Durere, necaz, chin, jale. ◇ Expr. *A-și vărsa focul* = *a*) a se destăinui, a-și descărca sufletul, a-și spune durerea; *b*) a-și descărca nervii, a se răcori. *A-și scoate un foc de la inimă* = *a*) a se răzbuna pe cineva; *b*) a scăpa de o suferință. *A avea foc la inimă* v. inimă. ◆ Nenorocire. ◇ Expr. (*fam.*) *N-o fi foc* = nu e nici o nenorocire. **4** Senzație de arsură în interiorul corpului, cauzată de o boală. **5** Discuție aprinsă în contradictoriu. ◇ Expr. *A turna gaz* (sau *spirt*) *în* (sau *pe, peste*) *foc* ori *a pune gaz* (sau *benzină*) *pe foc* = a agrava o neînțelegere, un conflict; a aținta, a întărîta pe cineva deja înfuriat. *A stinge focul cu paie* sau *a pune paie pe* (ori *peste*) *foc* v. pai. • pl. *-uri* /lat. ***fŏcum***.

foc[2] *s.n.* Velă triunghiulară, de manevră, susținută de bompres, la prora unei nave. • pl. *-uri.* /<fr. *foc*.

focál, -ă *adj.* (*fiz.*) Care se referă la focarul unui sistem optic; care este caracteristic pentru focarul lentilelor sau al oglinzilor; care se referă la focar. ◇ *Distanță focală* = *a*) distanță dintre unul din focarele principale ale unui sistem optic central și planul principal corespunzător; *b*) distanță dintre centrul lentilei și focarul ei. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***focal***.

focalizá *vb. I. tr.* **1** (*fiz.*; *compl. indică unde, particule, raze ale unui fascicul etc.*) A face să treacă printr-un singur punct. **2** (*compl. indică diverse elemente, imagini etc.*) A concentra, a regla. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***focaliser***.

focalizáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a focaliza* și rezultatul ei; focalizație (1), focusare. **2** Operație de reglare a unui instrument optic, astfel ca imaginea să fie văzută clar. **3** (*lit.*) Schimbarea de perspectivă într-un text narativ care poate fi „dindărăt" (naratorul e omniscient, știe mai multe ca personajele sale), „împreună cu" (naratorul nu poate da o explicație evenimentelor înainte ca aceasta să fie găsită chiar de personaj) și „din afară" (naratorul știe mai puțin ca personajele sale și nu pătrunde în conștiința lor). • pl. *-ări.* /v. ***focaliza***.

focalizatór, -oáre *adj., s.n.* **1** *adj.* Care focalizează. **2** *s.n.* Dispozitiv de focalizare. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***focalisateur***.

focalizáție *s.f.* **1** Focalizare (1). **2** (*med.*) Localizare a unui fenomen patologic într-o leziune. ◆ Focar de infecție. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***focalisation***.

focăr *s.n.* **1** (*fiz.*) Punct situat pe axa optică, în care se reunesc razele convergente, remise de o anumită sursă luminoasă și care sînt reflectate sau refractate de un sistem optic (lentilă, oglindă etc.). ◇ *Focar real* = punct în care se colectează un fascicul de lumină convergent, obținut prin reflexie pe o oglindă sau prin refracție printr-o lentilă a unui fascicul luminos paralel. *Focar acustic* = punct al unui sistem acustic în care converg, după reflexie, razele paralele emergente ale unui fascicul de unde sonore incidente pe o suprafață concavă. *Focar optic* = punct al unui sistem optic în care se întîlnesc razele unui fascicul emergent provenit dintr-un fascicul incident de raze paralele. *Focare conjugate* v. conjugat. *Focar virtual* v. virtual. **2** (*geom.*) Fiecare dintre cele două puncte

de reunire a razelor vectoare ale unei curbe. ◆ Fiecare dintre cele două puncte ale căror distanțe pînă la punctele unei suprafețe dau o sumă, o diferență sau un produs constant. **3** (*tehn.*) Parte a unei mașini, a unui aparat sau a unei instalații de încălzit în care se realizează arderea combustibilului. **4** Fig. Punct central al unui spațiu, unde se acumulează și de unde se răspîndesc anumite acțiuni, idei, influențe etc. *Focar de cultură*. **5** (*med.*) Centru al unui proces inflamator; loc în care se colectează puroiul, loc din care se răspîndește o anumită boală. ◇ *Focar de infecție* = țesut sau organ afectat de o infecție cronică, de unde microbii pătrund în sînge, determinînd îmbolnăvirea altor organe sau a întregului organism. ◆ Ext. Loc în care se mențin condiții pentru răspîndirea microbilor care provoacă infecții; loc insalubru. **6** (*geol.*) *Focar magmatic* = bazin magmatic. *Focar seismic* = hipocentru. **7** *Focar de război* = zonă geografică în care izbucnesc conflicte armate, între două sau mai multe state, generate de interese și de poziții politice opuse. **8** (*înv., pop.*) Fochist. • pl. *-e.* /***foc***[1] + *-ar*; cf. fr. *foyer*.

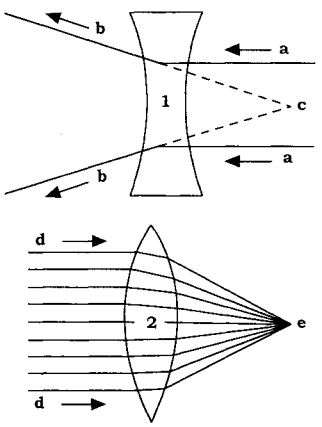

Focare (1)

1. Lentilă divergentă traversată de razele paralele de lumină *a*, *a*, care, prin refracție pe direcțiile *b*, *b*, formează un *focar virtual c*.
2. Lentilă convergentă traversată de razele paralele de lumină *d*, *d*, ce converg în *focarul real e*.

fócă *s.f.* **1** (*zool.*; *la pl.*) Nume dat mai multor genuri de mamifere acvatice, din ordinul pinipedelor, carnivore, cu capul rotund, cu corpul alungit și cu membrele în formă de lopeți, care viețuiesc mai ales în regiunile polare și care sînt vînate pentru carne, grăsime și piele (*Phoca*); (*și la sg.*) animal care face parte din fiecare dintre aceste genuri. **2** Ext. Blană de focă. • pl. *foci*. /<fr. ***phoque***, lat. ***phōca, -ae***; cf. gr. *φώκη*.

focă (1)

focenídе *s.f. pl.* Familie de mamifere acvatice avînd ca tip marsuinul (*Phocaenidae*). • /<lat. ***phocaenidae*** <lat. *phocaena* „marsuin" <gr. *φώκαινα*.

fochíst *s.m.* Persoană care asigură sau supraveghează arderea combustibilului într-un cuptor, la un cazan cu abur sau la o instalație de încălzit; (*înv., pop.*) focar (8). • pl. *-iști*. /<it. ***f(u)ochista***.

focíde *s.f. pl.* Familie de mamifere acvatice avînd ca tip foca (*Phocidae*). • /<lat. ***phocidae*** <*phōca, -ae* „focă".

focomél *s.m.* (*med.*) Monstru care prezintă focomelie. • pl. *-i*. /<fr. ***phocomèle***.

focomelíe *s.f.* (*med.*) Malformație congenitală care constă în atașarea labelor mîinilor și a picioarelor direct pe trunchi, de regulă bilateral și simetric. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***phocomélie***; cf. gr. *φώκη* „focă", *μέλος* „membru, extremitate".

focométric, -ă *adj.* (*fiz.*) Care ține de focometrie, care se referă la focometrie. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***focométrique***.

focometríe *s.f.* (*fiz.*) Capitol al opticii care are ca obiect determinarea distanței focale a sistemelor optice. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***focométrie***.

focométru *s.n.* (*fiz.*) Dispozitiv folosit pentru măsurarea distanțelor focale ale sistemelor optice și determinarea poziției lor. • pl. *-e*. /<fr. ***focomètre***.

focós, -oásă *adj., s.n.* **1** *adj.* (*despre oameni*) Care este plin de înflăcărare, de energie, de entuziasm; înfocat, înflăcărat. *O femeie focoasă*. ◆ (*despre acțiuni, manifestări etc. ale oamenilor*) Care trădează, exprimă înflăcărare, pasiune, energie, entuziasm. *Primele începuturi focoase închinate romantismului* (SADOV.). ◇ (*adv.*) *Îl privește focos*. **2** *adj.* (*înv.*) Care este de culoarea focului, care este roșu ca focul; roșu-aprins. *Iară florile focoase Giuvaeruri umezite cu luminile adînci* (EMIN.) **3** *s.n.* (*milit.*) Dispozitiv mecanic de aprindere a încărcăturii explozive la proiectilele de artilerie, la rachete, la bombe, la mine etc. • pl. *-oși, -oase*. /***foc***[1] + *-os*.

fócoso [fo'kozo] *adv.* (*muz.*; *indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Cu foc, în mod pasionat, înflăcărat. • /<it. ***fócoso***.

focșăneán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Focșaniului sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii Focșaniului. **2** *adj.* Care aparține Focșaniului sau focșănenilor, care se referă la Focșani sau la focșăneni; originar din Focșani. • pl. *-eni, -ene*. /nm. pr. (municipiu în România) ***Focșani*** + *-ean*.

focșăneáncă *s.f.* Femeie care face parte din populația de bază a Focșaniului sau este originară de acolo. • pl. *-ence*. /***focșănean*** + *-că*.

focșór *s.n.* v. focușor.

foculéț *s.n.* Dim. al lui *foc*; focușor. • pl. *-e*. /***foc***[1] + *-uleț*.

fócus *s.n.* **1** (*med.*) Bacterii localizate cel mai adesea în gură și faringe, care răspîndesc în sînge focare de infecție. **2** (*fiz.*) Focar (la lentile și oglinzi). • pl. *-uri*. /<germ. ***Fokus***, fr. ***focus***.

focusáre *s.f* (*fiz.*) Focalizare (1). • pl. *-ări*. /după germ. *fokussieren*.

focușór *s.n.* Dim. al lui *foc*; foculeț. • pl. *-oare*. și *focșór* *s.n.* /***foc***[1] + *-ușor*.

fódor *s.m.* (*reg.*) Manșetă de pînză sau de dantelă încrețită. • pl. *-i*. /<magh. ***fodor***.

fódră *s.f.* (*mar.*) Căptușeală din scînduri aplicată pe pereții care separă încăperile unei nave. • pl. *-e*. /<it. ***fodera***.

foehn *s.n.* v. föhn.

fofeáză *s.f.* Nume dat unor obiecte sau părți de obiecte în formă de aripă sau de braț: *a*) Aripa unei ferestre, a unei uși sau a unei porți. *b*) Fiecare dintre tălpile războiului de țesut. *c*) Fiecare dintre brațele care poartă scaunele unui scrînciob. *d*) Fiecare dintre aripile unei grape articulate. *e*) Fiecare dintre lopățelele de lemn pe care se întinde tortul cînd se pune pe vîrtelniță. *f*) Fiecare dintre cele două fălcele ale tînjalei carului. *g*) Fiecare dintre aripile unei mori de vînt. ◇ Expr. *A umbla ca o fofează* = a umbla repede. • pl. *-eze, -ezi*. /etimol. nec.

fofélniță *s.f.* **1** (*la războiul de țesut*) Fiecare dintre cele două stinghii încrucișate ale vîrtelniței, la capătul cărora sînt așezate cele patru fofeze. **2** Cuțitul meliței. **3** Fig. (*pop.*; *fam.*) Gură (ca organ al vorbirii). • pl. *-e*. /***fofează*** + *-elniță*; cf. *vîrtelniță*.

fofilă *vb. I. refl.* (*fam.*) **1** A se strecura neobservat, cu dibăcie; a intra undeva pe furiș. *S-a fofilat pe lîngă gardieni și a intrat în clădire*. **2** Fig. A se feri de îndeplinirea unei obligații, recurgînd la viclenie; a se eschiva de la o îndatorire. *Maria se fofilează de fiecare dată cînd trebuie să facă curățenie*. **3** Fig. A dobîndi o situație bună prin înșelătorie. • prez. ind. *-ez*. /<fr. ***faufiler***.

fofîrlíca *s.f art.* Expr. (*fam.*) *A umbla cu fofîrlica* = a încerca să înșele pe cineva; a se ocupa cu înșelătorii, a face șmecherii, înșelăciuni. *Ce-mi umbli mie cu fofîrlica?* (CE. PETR.). *A prinde pe cineva cu fofîrlica* = a descoperi pe cineva care vrea să înșele. • /form. expr.

fofléncхi *interj.* Cuvînt care sugerează zgomotul produs de căderea unui corp; tronc, zdrang! • /form. expr.

fofoloáncă *s.f.* (*fam.*) Organ genital feminin. • pl. *-ce*. /form. expr.

fofológ, -oágă *s.m., s.f.* (*pop.*) Om greoi, care evită să facă eforturi; om leneș, indolent. • pl. *-ogi, -oage*. /form. expr.

foggără *s.f.* Galerie subterană de irigație în Sahara. • pl. *-e*. /<fr. ***foggara*** <cuv. ar.

föhn [fœn] *s.n.* **1** (*climat.*) Vînt cald și uscat, care bate primăvara dinspre crestele munților spre văi, grăbind topirea zăpezilor și care este caracteristic regiunilor alpine din Elveția și din Austria. **2** (*tehn.*) Aparat electric pentru uscarea părului, cu ajutorul unor curenți de aer cald. • scris și *foehn*. pl. *-uri*. /<fr. ***foehn***, germ. ***Föhn***.

föhn (2)

foi[1] *vb. IV.* **1** *intr.* (*despre ființe*) A se mișca, a se deplasa grăbit (într-un număr mare), dintr-un loc în altul; a umbla repede și fără întrerupere; a mișuna, (*reg.*) a fojgăi. *Oamenii, în sumane și cu cușme, foiau, grămădindu-se unii în alții* (SADOV.). **2** *intr.* (*despre locuri, încăperi etc.*) A fi plin de lume care se deplasează dintr-un loc în altul, care se mișcă fără întrerupere, haotic și grăbit. *Orașul foia de viață*. **3** *refl.* A nu sta locului, a nu avea astîmpăr, a umbla de colo pînă colo, a se mișca întruna; a se fîțîi (2). *Copilul se foia prin toată casa*. ◆ A se răsuci mereu de pe o parte pe alta, a se mișca, a se agita în loc (căutîndu-și o poziție comodă); a se zvîrcoli. ◆ Fig. A nu se putea hotărî; a se codi, a șovăi, a ezita. *Aprinde felinarul! Sublocotenentul se cam foia. – Să nu ne vadă d-le major* (D. ZAMF.). **4** *tr.* (*compl. indică piese vestimentare*) A face să se înfoaie în jurul corpului. • prez.ind. *-iesc*. /lat. ****follīre*** = ***follēre***.

foi[2] *s.m.* v. foale.

foiálă *s.f.* **1** Deplasare grăbită dintr-un loc în altul. **2** Răsucire de pe o parte pe alta; zvîrcolire. • pl. *-ieli*. /***foi***[1] + *-eală*.

foicícă *s.f.* (*pop.*) Dim. al lui *foaie*. • sil. *fo-i-*. pl. *-ele, -ici*. /***foaie*** + *-icică*.

foiletá *vb. I. tr.* (*compl. indică foile unei cărți, ale unui dosar, ale unui ziar etc.*) A întoarce repede cercetîndu-le în fugă; a citi superficial; a frunzări, a răsfoi. • sil. *fo-i-*. prez.ind. *-ez*. /<fr. ***feuilleter***, după *foaie*.

foiletáre *s.f.* Acțiunea de *a foileta* și rezultatul ei; frunzărire, răsfoire. • pl. *-ări*. /v. ***foileta***.

foiletón *s.n.* **1** Articol (de literatură, de știință, de artă) sau fragment de roman care apare periodic în partea de jos a paginilor unui ziar, ale unei reviste etc. ◆ Ext. Spațiu în partea de jos a unei pagini de ziar rezervat pentru o rubrică ce apare cu regularitate. **2** (*lit.*) *Roman-foileton* = roman (de aventuri) publicat pe fragmente într-un ziar sau într-o revistă, în mai multe numere succesive. • sil. *fo-i-*. pl. *-oane*. /<fr. ***feuilleton***, după *foaie*.

foiletonísm *s.n.* Arta sau știința foiletoanelor (1). • sil. *fo-i-*. /<fr. ***feuilletonisme***, după *foaie*.

foiletoníst, -ă *s.m., s.f.* Persoană care scrie foiletoane la un ziar, la o revistă etc.; autor de foiletoane. • sil. *fo-i-*. pl. *-iști, -iste*. /<fr. ***feuilletoniste***, după *foaie*.

foiletonístic, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* Care este scris în genul foiletonului; de foileton. **2** *s.f.* Arta de a scrie foiletoane. **3** *s.f.* Ansamblul foiletoanelor din presă sau ale unui autor. • sil. *fo-i-*. pl. *-ci, -ce*. /***foiletonist*** + *-ic*.

foiós, -oásă *adj., s.f., s.n.* **1** *adj.* (*despre arbori și arbuști*) Care face parte din încrengătura angiospermelor și care are frunzele late și căzătoare. **2** *s.f.* (*la pl.*) Nume dat unor specii de arbori și de arbuști din încrengătura angiospermelor, care au frunzele late și căzătoare; (*și la sg.*) arbore sau arbust care face parte din fiecare dintre aceste specii. **3** *adj.* (*despre minerale, materiale etc.*) Care se prezintă sub formă de foițe subțiri. **4** *s.n.* (*anat.*) Una dintre cele patru diviziuni ale stomacului animalelor rumegătoare, în care trece hrana unde este mărunțită și presată, după cea de-a doua rumegare. • pl. *-oși, -oase*. /***foaie*** + *-os*.

foíre *s.f.* Acțiunea de *a (se) foi*[1] și rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. ***foi***[1].

foișór *s.n.* (*arhit.*) **1** Terasă deschisă, situată în fața intrării principale a unei case, ridicată mult deasupra pământului, cu balustradă, cu acoperișul susținut de stîlpi sau de coloane; cerdac, pridvor. **2** Construcție ușoară, izolată, în curtea sau în grădina unei case, într-un parc etc., cu acoperișul susținut de stîlpi sau de coloane, care servește, de regulă, ca adăpost sau ca loc de recreere; pavilion, chioșc. ◆ Turn. ◇ (*înv.*) *Foișor de foc* = turn de observație pentru descoperirea incendiilor. • sil. *fo-i-*. pl. *-oare*. /<magh. ***folyosó*** „coridor, sală".

foitáj *s.n.* (*culin.*) Aluat fraged pentru prăjituri, format din mai multe foi subțiri; aluat franțuzesc. ◆ Prăjitură, plăcintă din foi. • sil. *-fo-i-*. pl. *-e*. /<fr. ***feuilletage***, după *foaie*.

foíță *s.f.* **1** Dim. al lui *foaie*. **2** Foaie subțire de hîrtie. ◇ *Foiță de țigară* = bucată mică și foarte subțire de hîrtie specială, în formă dreptunghiulară, în care se învelește tutunul, pentru a face o țigară. Δ Compar. *Are o piele transparentă, subțire ca foița de țigară*. ◆ (*înv.*) Foaie subțire de hîrtie roșie, care se folosea în loc de fard. **3** Foaie subțire de metal. *Ornamentat cu foițe de aur*. **4** (*la pl.*; *înv.*) Cărți de joc. ◆ Ext. Joc de cărți. **5** (*pop.*) Frunză mică; frunzuliță. **6** (*biol.*) *Foițe embrionare* = straturile de celule (endodermul, ectodermul și mezodermul) ale embrionului în stadiul de gastrulă, din care se dezvoltă țesuturile și organele noii ființe. *Foiță parietală* v. parietal. • pl. *-e*. /***foaie*** + *-iță*.

fojgăí *vb. IV. intr.* (*reg.*; *despre ființe*) A foi[1] (1). • prez. ind. *-iesc*. și *foșcăi vb. IV*. /cf. *foșăi*.

fojgăitúră *s.f.* (*reg.*) Fîșîit. • sil. *-gă-i-*. pl. *-uri*. și *foșcăitúră s.f.* /***fojgăi*** +*-tură*.

fol *interj.* (*adesea repet.*) Cuvînt care redă zgomotul produs de oamenii fără dinți cînd mestecă. • /onomat.

folclór *s.n.* **1** Ansamblul tradițiilor, al obiceiurilor și al creațiilor artistice populare (literare, muzicale, coregrafice etc.) ale unei țări sau regiuni. ◆ Creație populară orală. **2** Știință care se ocupă cu studiul creațiilor artistice, obiceiurilor și tradițiilor populare; folcloristică (2). **3** Manifestare de un pitoresc superficial. • /<fr., engl. ***folklore***; cf. engl. *folk* „popor", *lore* „înțelepciune".

folclóric, -ă *adj.* Care aparține folclorului, care se referă la folclor; folcloristic (1). ◇ *Atlas folcloric* v. atlas. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***folklorique***.

folclorísm *s.n.* **1** Preocupare pentru folclor. **2** Tendință de a exagera elementul folcloric în artă și literatură sau în lucrări teoretice. • /***folclor*** + *-ism*; cf. fr. *folklorisme*.

folcloríst, -ă *s.m., s.f.* Persoană care se ocupă cu culegerea, studierea și interpretarea materialului folcloric; specialist în folcloristică (2). • pl. *-iști, -iste*. /<fr. ***folkloriste***.

folcloristic, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* Folcloric. **2** *s.f.* Folclor (2). • pl. *-ci, -ce*. /***folclor*** + *-istic*; cf. germ. *folkloristisch, Folkloristik*, rus. *фолклористика*.

folcloríza *vb. I. tr.* (*compl. indică lucrări, compoziții, dansuri etc.*) A da un caracter folcloric. • prez.ind. *-ez*. /***folclor*** + *-iza*.

folclorizánt, -ă *adj.* Care folclorizează. • pl. *-ți, -te*. /***folcloriza*** + *-ant*.

folclorizáre *s.f.* Acțiunea de *a folcloriza* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***folcloriza***.

folder ['foldər] *s.n.* (*inform.*) Reprezentare grafică în computer a unui director, sub formă de dosar. pl. *-e*. /<engl. ***folder***.

foleobiónt *s.n.* (*biol.*) Organism care trăiește în cavități, crăpături sau peșteri. • sil. *-le-o-bi-ont*. pl. *-uri*. /<fr. ***pholéobionte***; cf. gr. *φωλεός* „vizuină; cavernă", *βιόω* „a trăi".

folfăí *vb. IV. intr.* (*pop.*; *despre bătrîni sau despre persoane fără dantură*) A vorbi sau a mesteca greu; a molfăi, a morfoli. • prez.ind. *-iesc*. /***fol*** + ***f[ol]*** + *-ăi*.

folía *s.f. sg.* **1** Vechi dans de origine portugheză, în ritm ternar, cu mișcări rapide și inegale, care se execută cu acompaniament de castaniete. ◆ Melodia după care se execută acest dans. **2** (*muz.*) Piesă muzicală pentru variații instrumentale sau vocale, dezvoltată în sec. 18. • /<it. ***follia***, port., sp. ***folía***.

foliaceu, -ée *adj.* (*bot.*) **1** Care seamănă cu o frunză, ca o frunză (1), de consistența și de culoarea unei frunze, de natura frunzelor. **2** (*despre muguri*) În care se dezvoltă frunza. • sil. *-li-a-*. pl. *-cei, -cee*. /<fr. ***foliacé***, lat. ***foliaceus, -a, -um***; cf. lat. *fŏlium, -ii* „frunză".

foliánt *s.n.* Carte groasă, de format mare, de obicei alcătuită din coli îndoite o singură dată, cu paginația infolio. • sil. *-li-ant*. pl. *-e*. /<germ. ***Foliant***.

foliár, -ă *adj.* (*despre plante*) Care se referă la frunze. ◇ *Mozaic foliar* v. mozaic. *Polimorfism foliar* v. polimorfism. • sil. *-li-ar*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***foliaire***.

foliát, -ă *adj.* **1** (*despre plante*) Care are (multe) frunze; frunzos. **2** (*chim., geol.*) Care este dispus în straturi sau lame subțiri. • sil. *-li-at*. pl. *-ți, -te*. /<fr. ***folié***.

foliáție *s.f.* **1** (*bot.*) Mod de așezare a frunzelor în mugure. **2** (*geol.*) Caracteristică a unor roci de a se desprinde ușor de pe anumite suprafețe paralele. ◦ sil. *-li-a-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și *foliațiúne s.f.* /<fr. ***foliation***.

foliațiúne *s.f.* v. foliație.

fólic *adj.* (*biol.*) *Acid folic* = substanță organică, antianemică aflată în frunzele de spanac, în ficat și în numeroase alimente, care stimulează creșterea anumitor bacterii și care este necesară producerii globulelor roșii la animalele superioare. • /<fr. ***folique***.

folícul *s.m.* (*anat.*) **1** (Nume generic pentru o) mică formațiune anatomică normală sau patologică de dimensiuni reduse, în formă de săculeț. **2** Veziculă glandulară sau ganglionară. ◇ *Folicul ovarian* sau *foliculul lui Graaf* = folicul situat în partea externă a ovarului, care conține ovulul și secretă foliculina, ducînd la acumulare de lichid, formarea unei cavități unice și la deplasarea excentrică a ovulului. *Folicul glandular* v. glandular. **3** (și *folicul pilos*) Înveliș conjunctiv al rădăcinii părului. • pl. *-i*. /<fr. ***follicule***, lat. ***follĭcŭlus, -i*** „săculeț".

foliculár, -ă *adj.* **1** (*anat.*) Care aparține foliculului, care se referă la folicul. **2** (*biochim.*) *Hormon folicular* = foliculină. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***folliculaire***.

folículă *s.f.* (*bot.*) Fruct uscat, dehiscent, provenit dintr-o singură carpelă îndoită în formă de cornet, cu mai multe semințe în interior, care se deschide într-o singură parte. • pl. *-e*. /<fr. ***follicule***.

foliculínă *s.f.* **1** (*biochim.*) Estrogen natural, secretat, împreună cu estradiolul, de celulele tecii interne a foliculilor ovarieni și, în cantitate mică, de testicul, iar în sarcină de către placentă; estronă, hormon folicular. **2** (*farm.*) Medicament care conține acest hormon. ◦ pl. *-e*. /<fr. ***folliculine***; cf. lat. *follĭcŭlus, -i* „săculeț", dim. al lui *follis, -is* „burduf, minge".

foliculinemíe *s.f.* (*med.*) Prezența foliculinei în sînge. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***folliculinémie***.

foliculinuríe *s.f.* (*med.*) Prezența foliculinei în urină. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***folliculinurie***.

folículită *s.f.* (*med.*) Boală de piele caracterizată prin inflamația purulentă a foliculilor de la rădăcina părului, provocată de bacterii piogene sau de ciuperci. • pl. *-e*. /<fr. ***folliculite***; cf. lat. *follĭcŭlus, -i* „săculeț", dim. al lui *follis, -is* „burduf, minge".

foliculóm *s.n.* (*med.*) Tumoare benignă a tecii foliculare aparținînd celulelor ovariene, provocînd un sindrom de hiperfoliculinism. • pl. *-oame*. /<fr. ***folliculome***; cf. lat. *follĭcŭlus, -i* „săculeț", dim. al lui *follis, -is* „burduf, minge".

foliculostimulínă *s.f.* (*fiziol.*) Hormon al lobului anterior al hipofizei, care stimulează activitatea gonadelor; gonadostimulină. • /<fr. ***folliculostimuline***; cf. lat. *follĭcŭlus, -i* „săculeț", dim. al lui *follis, -is* „burduf, minge".

foliculóză *s.f.* (*med.*) Conjunctivită la copii, caracterizată prin apariția de mici granulații pe conjunctivă. • pl. *-e*. /<fr. ***folliculose***; cf. lat. *follĭcŭlus, -i* „săculeț", dim. al lui *follis, -is* „burduf, minge".

fólie[1] *s.f.* **1** Foaie subțire de material plastic din care se fac pelerine, glugi, umbrele pentru ploaie etc. ◆ Ext. Foaie foarte subțire din metal (aur, aluminiu etc.), din material plastic etc. **2** Copertă subțire din material plastic, în care se păstrează foi de hîrtie, acte etc. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<germ. ***Folie***, it. ***foglia***.

folíe[2] *s.f.* **1** Nebunie, demență. **2** Veselie (zgomotoasă). ◆ Concr. (*fam.*) Lucru extraordinar, foarte plăcut care este prilej de bucurie, de satisfacție deosebită. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***folie***, it. ***follia***.

fólio *s.n.* **1** Format de hîrtie sau de carte care se obține printr-o singură îndoire a colii de hîrtie. **2** Filă de carte, de registru sau de manuscris numerotată o singură dată, pe o singură față, pentru ambele pagini. **3** Număr al unei pagini. **4** Peliculă care se aplică pe o hîrtie subțire și care servește la imprimarea titlurilor pe copertele legate în pînză sau piele. ◦ sil. *-li-o*. /<fr. ***folio***, lat. *[in] folio*.

foliolár, -ă *adj.* (*bot.*) Care aparține foliolelor. ◦ sil. *-li-o*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***foliolaire***.

foliolát, -ă *adj.* (*bot.*; *despre frunze compuse*) Format din foliole. • sil. *-li-o*. pl. *-ți, -te*. /<fr. ***foliolé***.

foliólă *s.f.* (*bot.*) Fiecare dintre frunzulițele care intră în componența unei frunze compuse. • sil. *-li-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***foliole***, lat. ***fŏliŏlum, -ii***.

fóliu *s.n.* **1** (*anat.*) Formație anatomică care este în formă de frunză. **2** (*geom.*) Curbă a cărei formă este asemănătoare cu aceea a unei frunze. ◦ pl. *-ii*. și *fólium s.n.* /<lat. ***folium***.

fólium *s.n.* v. foliu.

folk *s.n., adj.invar.* I *s.n.* **1** Curent în muzică, sculptură, artă grafică etc., care promovează valorile tradiției populare. **2** Stil în muzica ușoară contemporană care folosește motive prelucrate din creațiile folclorice. **3** Producție artistică avînd la bază principiile acestui curent; folclor prelucrat artistic. II *adj.invar.* Care aparține folkului sau folkiștilor, care se referă la folk sau la folkiști. *Muzica folk este preferată de tineri*. • /<engl. ***folk*** *[music]*.

folk-country [ˌfolkˈkantri] *s.n.* Amestec de stiluri folk și country în muzica ușoară contemporană. ◦ /<engl. ***folk-country***.

folk-rock *s.n.* (*muz.*) Combinație între rock-and-roll și tradițiile cîntecului american. • pl. *-uri*. /<engl. ***folk-rock***.

fólketing *s.n.* (*polit.*) Organul legislativ suprem unicameral din Danemarca. • /<germ. ***Folketing***.

folkíst, -ă *s.m., s.f.* Persoană care interpretează muzică folk; cantautor de muzică folk. ◦ pl. *-iști, -iste*. /***folk*** + *-ist*.

fólk-song *s.n.* (*muz.*) Gen de cîntec cuprinzînd atît cîntece folclorice, redate mai mult sau mai puțin modernizat, cît și piese originale în aceeași manieră, care exprimă adesea critica sau revolta unui grup neintegrat ideologic în societate. • pl. *-uri*. /<engl. ***folk-song***.

folós *s.n.* Cîștig moral sau material; avantaj, beneficiu, profit, (*înv.*) folosință (2). *N-am să am folos de el niciodată* (CR.). ◇ Zic. *Ce folos că tatăl tău a fost domn, dacă tu nu ești om*. ◇ Loc.adj. *De folos* = folositor, avantajos. ◇ Loc.adj., adv. *În* (sau *spre, pentru*) *folosul cuiva* = (care este) în interesul, în avantajul cuiva. *Mereu îmi spunea mama că pentru folosul meu este aceasta* (CR.). ◇ Loc.adv. *Cu folos* = în mod avantajos, cu profit. ◇ Expr. *Ce folos?* = (*adesea retoric*) degeaba, la ce bun? *Ce folos de vioară, dacă nu știi să cînți la ea? A avea folos* v. avea. *A trage foloase din* (sau *de pe urma*)... v. trage. • pl. *-oase*. /<ngr. ***όφελος***.

folosí *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică obiecte*) A utiliza, a întrebuința. **2** *refl.* (*despre oameni; urmat de determ. introduse prin prep. „de", înv., „din"*) A trage folos din ceva sau de pe urma cuiva; a profita. **3** *intr.* (*despre oameni; urmat de un compl. indir. în dat.*) A fi de folos sau de ajutor cuiva. *Acest obiect nu-mi folosește la nimic*. • prez.ind. *-esc*. /***folos*** + *-i*.

folosíbil, -ă *adj.* Care poate fi folosit. • pl. *-i, -e*. /***folosi*** + *-bil*.

folosínță *s.f.* **1** (*mai ales în legătură cu vb. „a primi", „a lua" și precedat de „în"*) Drept de a folosi un bun. ◇ Expr. *A da* (cuiva ceva) *în folosință* v. da. **2** (*înv.*) Folos. • pl. *-e*. /***folosi*** + *-ință*.

folosíre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *folosi* și rezultatul ei. ◇ *Folosire anaforică* v. anaforic. • pl. *-i*. /v. ***folosi***.

folosít, -ă *adj.* Care a fost întrebuințat. ◆ Ext. Care s-a degradat, deteriorat (prin întrebuințare îndelungată); uzitat. • pl. *-ți, -te*. /v. ***folosi***.

folositór, -oáre *adj.* Care aduce folos, care servește unui scop (bun), care este de folos; util, trebuincios, profitabil. *Voia să-i fie acuma folositor* (REBR.). • pl. *-ori, -oare*. /***folosi*** + *-tor*.

foloștínă *s.f.* (*pop.*) **1** Rămășiță de la vegetale fierte, de la boabe de struguri tescuite etc. **2** Fulg de zăpadă neobișnuit de mare. **3** Zăpadă care cade în fulgi mari. **4** Smoc de păr. • pl. *-e*. /etimol. nec.

foméie *s.f.* v. femeie.

fomentă *vb. I. tr.* **1** (*med.*) A aplica un medicament extern și local cald. **2** Fig. (*compl. indică sentimente, stări psihice nefaste etc.*) A provoca sau a întreține. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***fomenter***, lat. ***fomentare***.

fomentáție *s.f.* **1** (*med.*) Aplicare a unui medicament cald pe o parte a corpului; compresă. **2** Fig. Provocare

sau întreținere a unui sentiment, a unei stări psihice nefaste. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***fomentation***, lat. ***fomentatio, -onis***.

fomentós, -oásă *adj.* Agitator, provocator. • pl. *-oși, -oase*. /<fr. ***fomenteux***.

fometós, -oásă *adj.* (*pop.*; *fam.*) Înfometat. • pl. *-oși, -oase*. /de la ***foame***, după secetos.

fon[1]**-** Elem. de compunere „sunet", „voce". • și *fono-*. /<fr. ***phon(o)***-; cf. gr. *φωνή* „sunet".

fon[2] *s.m.* (*fiz.*) Unitate de măsură a intensității sunetelor, care este de 1,26 ori mai mare decît intensitatea pragului auditiv inferior. • pl. *-i*. /<fr. ***phone***; cf. gr. *φωνή* „sunet".

fonasténie *s.f.* (*med.*) Oboseală a organelor vocale. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. / <fr. ***phonasthénie***.

fonatór *adj.* (*anat.*) *Organ* (sau *aparat*) *fonator* = organ (sau aparat) care produce sunetele vorbirii. *Canal fonator* v. canal. *Tub fonator* v. tub. • pl. *-oare*. /<fr. ***phonateur***.

fonáție *s.f.* v. fonațiune.

fonațiúne *s.f.* Ansamblul factorilor care produc vocea. • pl. *-i*. și *fonáție s.f* /<fr. ***phonation***.

foncé [fon'se] *adj.invar.* (*despre culori*) Închis. • /<fr. ***foncé***.

fonciéră *s.f.* (*econ.*; *înv.*) Impozit funciar care se plătea pentru proprietățile agricole. • sil. *-ci-e-*. pl. *-e*. /<fr. ***foncière***.

fond *s.n.* **I 1** (*în corelație cu „formă"*) Ceea ce constituie esența unui lucru și îi condiționează aspectul; suma elementelor care constituie structura internă a unui lucru; conținut. <> (*lingv.*) *Fondul lexical principal* sau *fondul principal* (*de cuvinte*) = partea fundamentală a vocabularului unei limbi, caracterizată printr-o mare stabilitate, care include cuvintele ce exprimă noțiuni fundamentale și care sînt în general cuvinte vechi, cu numeroase derivate, locuțiuni și expresii. *Fond pasiv* v. pasiv. <> Loc.adj. *De fond* = care atinge un aspect esențial. Δ *Articol de fond* v. articol. *Viciu de fond* v. viciu. <> Loc.adv. *În fond* = în realitate, de fapt. **2** Ansamblu de trăsături de bază ale caracterului unei persoane (sub aspectul lor pozitiv). **3** (*lingv.*) Sensul sau conținutul noțional al unui cuvînt. **4** Culoare de bază a unui tablou, a unei țesături etc. pe care se disting figurile, detaliile; fundal, cîmp. **5** Desen executat pe un suport opac, care servește drept decor în desfășurarea desenelor animate. **6** Totalitatea desenelor sau ornamentelor care se imprimă cu o culoare mată pe suprafața hîrtiei, folosite la tipărirea acțiunilor și a hîrtiilor de valoare. **7** (*sport*) Nume dat unor probe care se desfășoară pe distanțe mari și care necesită o rezistență fizică deosebită; alergare de rezistență pe distanță lungă. **8** (*fiz.*) Radiație greu de înlăturat sau inevitabilă, cu caracter parazit, în prezența căreia se efectuează o experiență sau măsurare. <> *Zgomot de fond* v. zgomot. **9** (*tipogr.*) Strat de culoare sau ornament cu care se acoperă suprafața unei coli de hîrtie. **10** (*tipogr.*) Fiecare dintre marginile unei pagini imprimate. **11** *Fond sonor* = ansamblul sunetelor, al zgomotelor, al temelor muzicale care pun în relief un spectacol sau un film. **12** (*cosmet.*) *Fond de ten* = cremă semilichidă colorată (în nuanțele tenului), care se aplică pe față și pe gît ca machiaj. **II 1** (*econ.*) Ansamblul mijloacelor materiale și bănești de care dispune o întreprindere, o instituție etc., acumulate sau rezervate pentru un anumit scop. <> *Fonduri structurale* = fonduri ale Uniunii Europene destinate finanțării măsurilor de ajutor structural la nivel comunitar, în scopul promovării regiunilor cu întîrzieri în dezvoltare, reconversiei zonelor afectate de declin industrial, combaterii șomajului etc. *Fond de acumulare* v. acumulare. *Fonduri extrabugetare* v. extrabugetar. *Imobilizare de fonduri* v. imobilizare. *Fond nescriptic* v. nescriptic. *Reviriment de fonduri* v. reviriment. *Fond de rulment* v. rulment. *Fond scriptic* v. scriptic. <> Expr. (*fam.*) *A fi în fonduri* = a avea bani. **2** Ansamblul valorilor, al bunurilor dintr-un anumit domeniu. <> *Fond de cărți* = totalitatea cărților pe care le posedă o bibliotecă. *Fond de consum* v. consum. *Curte de fond* v. curte. *Fond funciar* v. funciar. *Fond locativ* v. locativ. • pl. *-uri*. /<fr. ***fond***; cf. lat. *fundus, -i*.

fondá *vb. I.* v. funda.

fondáco *s.n.* **1** (*înv.*) Prăvălie unde se vindeau diferite mărfuri. **2** Han medieval pentru negustori (*mai ales pe coastele mediteraneene*). • pl. *-uri*. /<it. ***fondaco***.

fondál *s.n.* v. fundal.

fondánt, -ă *adj., s.m.* **I** *adj.* Care se topește ușor (în gură). ◆ (*și subst. f.*) (Bomboană) care este preparată dintr-o umplutură moale din nucă, zahăr, diferite arome etc. și care este acoperită cu o glazură asemănătoare cu șerbetul. **II** *s.m.* **1** (*metalurg.*) Substanță sau amestec de substanțe care se adaugă la topirea sau la arderea unui amestec de materiale pentru a coborî temperatura de topire și pentru a grăbi topirea componenților sau pentru a separa impuritățile, formînd cu acestea o zgură la suprafața materialului topit. **2** Medicament care ajută la reducerea unei inflamații. **3** Compoziție aromată asemănătoare șerbetului, rezultată din fierberea unui amestec de zahăr, apă și glucoză, care servește ca umplutură pentru bomboane. • pl. *-ți, -te*. /<fr. ***fondant***.

fondáre *s.f.* v. fundare.

fondát, -á *adj.* v. fundat.

fondatór, -oăre *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care fundează, întemeiază ceva; întemeietor, ctitor. • pl. *-ori, -oare*. și *fundatór, -oáre adj., s.m., s.f.* /<fr. ***fondateur***, lat. ***fundator, -oris***.

fonderíe *s.f.* (*metalurg.*) Instalație în care se topesc minereurile cu scopul de a se extrage din ele metalele; topitorie, turnătorie. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***fonderie***.

fondíst, -ă *s.m., s.f.* (*sport*) Sportiv specializat în probele atletice de fond. • pl. *-iști, -iste*. /***fond*** + *-ist*, după it. *fondista*.

fondu [fon'dy] *s.n.* **1** (*a. plast.*) Reducere progresivă a intensității culorii, imaginii. **2** Efect cinematografic care constă în întunecarea continuă a imaginii la sfîrșitul unui cadru sau în apariția continuă a imaginii din întuneric. <> *Fondu de sunet* = semn cinematografic care marchează pe plan sonor trecerea de la o secvență la alta, de la un loc la altul etc., prin dispariția treptată a sunetului. • pl. *-uri*. /<fr. ***fondu***.

fondue [fon'dy] *s.f.* (*culin.*) Fel de mîncare tipic elvețian, preparat cu brînză topită, vin alb și condimente. • /<fr. ***fondue***, part. de la *fondre* „a topi".

foném *s.n.* (*fon.*) Cea mai mică unitate fonică sau sonoră a unei limbi, care are funcția de a diferenția cuvintele între ele sau formele gramaticale ale unuia și aceluiași cuvînt. ◆ (*înv.*) Sunet. • pl. *-e*. /<fr. ***phonème***; cf. gr. *φώνημα* „sunet".

fonemátic, -ă *adj., s.f.* (*fon.*) **1** *adj.* Care se referă la fonem, care ține de fonem; fonemic. **2** *s.f* Ramură a fonologiei care se ocupă cu studiul fonemelor; fonologie (1). • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***phonématique***.

fonémic, -ă *adj.* (*lingv.*) Fonematic (1). • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***phonémique***.

fonendoscóp *s.n.* (*med.*) Stetoscop. • pl. *-oape*. /<fr. ***phonendoscope***.

fonendoscopíe *s.f.* (*med.*) **1** Ascultare a zgomotelor cardiace cu ajutorul fonendoscopului. **2** Delimitare a unui organ anatomic cu fonendoscopul. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***phonendoscopie***.

fonétic, -ă *s.f., adj.* (*lingv.*) **1** *s.f* Ramură a lingvisticii care se ocupă cu studiul producerii, transmiterii, receptării, structurii sunetelor vorbirii, precum și al legilor după care se modifică sunetele unei limbi; (*înv.*) fonologie (2). <> *Fonetică generală* = ramură a foneticii care se ocupă cu studiul sunetelor vorbirii în general, fără a se opri la o anumită limbă. *Fonetică descriptivă* (sau *statică*) = ramură a foneticii care se ocupă cu descrierea și clasificarea sunetelor vorbirii în general sau ale unei anumite limbi într-o perioadă determinată. *Fonetică istorică* (sau *evolutivă*) = ramură a foneticii care se ocupă cu studiul sunetelor unei limbi sau ale unui grup de limbi înrudite, în dezvoltarea lor, încercînd să stabilească legile după care au loc modificările fonetice. *Fonetică experimentală* (sau *instrumentală*) = ramură a foneticii care se ocupă cu studiul sunetelor articulate, cu ajutorul unor aparate speciale și al unor mijloace tehnice. *Fonetică sintactică* = ramură a foneticii care se ocupă cu studiul modificărilor fonetice suferite de un cuvînt sub influența cuvintelor vecine, cu care se găsește în relații sintactice. *Fonetică funcțională* = fonologie. **2** *adj.* Care aparține sunetelor unei limbi sau foneticii, care se referă la sunetele unei limbi sau la fonetică. <> *Ortografie fonetică* = ortografie bazată pe principiul scrierii cuvintelor după cum se pronunță. *Accident fonetic* v. accident. *Alfabet fonetic* v. alfabet. *Alternanță fonetică* v. alternanță. *Corp fonetic* v. corp. *Lege fonetică* v. lege. *Simbolism fonetic* v. simbolism. *Transcriere fonetică* v. transcriere. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***phonétique***; cf. gr. *φωνητικός* „referitor la sunet; vocal".

fonetícián, -ă *s.m., s.f.* (*lingv.*) Specialist în fonetică; fonetist (1). • sil. *-ci-an*. pl. *-ieni, -iene*. /<fr. ***phonéticien***.

fonetísm *s.n.* (*lingv.*) **1** Totalitatea sunetelor unui sistem fonetic. **2** Mod de pronunțare caracteristic unei limbi, unui dialect, unui grai etc. *Fonetism regional*. **3** Principiu al ortografiei fonetice. • pl. *-e*. /<fr. ***phonétisme***.

fonetíst, -ă *s.m., s.f.* (*lingv.*) **1** Fonetician. **2** Adept al ortografiei fonetice. • pl. *-iști, -iste*. /<fr. ***phonétiste***.

fonf, foánfă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care vorbește pe nas, care pronunță nazal; care vorbește cu dificultate; fîrnîit[2], fonfăit (1), fornăit[2]. *Prea mult nu se înțelegea ce spune, că era fonf de-a binelea* (CA. PETR.). ◆ Fig. Nerod, netot. • pl. *fonfi, -e*. /form. onomat.

fonfăí *vb. IV. intr.* (*despre oameni*) A vorbi pronunțînd cuvintele nazal, ca un fonf; a fîrnîi, a fornăi (2). • prez. ind. *fónfăi*, (*pop.*) *-iesc*. /***fonf*** + *-ăi*.

fonfăít, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*; *adesea subst.*) Fonf, fîrnîit[2]. **2** (*despre cuvinte sau sunete*) Rostit nazal, ca de un fonf. *Răspunsurile dascălului, mașinale și fonfăite* (REBR.). • pl. *-ți, -te*. / v. ***fonfăi***.

fóngus *s.n.* (*med.*) Fungozitate (2). • /<fr. ***fongus***; cf. lat. *fungus, -i*.

foniatríe *s.f.* (*med.*) Disciplină medicală care se ocupă cu studiul tulburărilor și afecțiunilor vocii. • sil. *-ni-a-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***phoniatrie***.

foniátru, -ă *s.m., s.f.* (*med.*) Medic specialist în foniatrie. • sil. *-ni-a-*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***phoniatre***.

fónic, -ă *adj.* **1** (*lingv.*) Format din sunete; care se referă la sunete. **2** (*despre consoane*) Care se produce prin vibrarea coardelor vocale; sonor. **3** (*mar.*) *Semnal fonic de ceață* = semnal acustic emis de stațiile terestre sau de la bordul navelor pentru avertizarea navigatorilor pe timp de ceață. *Semicabină fonică* v. semicabină. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***phonique***; cf. gr. *φωνή* „sunet".

foníe *s.f.* (*lingv.*) Calitate a sunetelor limbii rezultate din vibrarea coardelor vocale în timpul emisiunii lor; sonoritate (a sunetelor limbii). • g.-d. *-iei*. /<fr. ***phonie***.

fono- v. fon[1]-.

fonoabsorbánt, -ă *adj.* (*despre materiale*) Care are proprietatea de a absorbi sunetele. • pl. *-ți, -te*. /***fono-*** + ***absorbant***.

fonoangeiografíe *s.f.* (*med.*) Metodă de înregistrare grafică a zgomotelor vaselor sangvine sau limfatice. • sil. *-ge-io-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***phonoangéiographie***.

fonoangeiográmă *s.f.* (*med.*) Imagine înregistrată prin fonoangeiografie. • sil. *-ge-io-*. pl. *-e*. /<fr. ***phonoangéiogramme***.

fonoangeiológie *s.f.* (*med.*) Studiul zgomotelor vaselor sangvine sau limfatice. • sil. *-ge-io-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***phonoangéiologie***.

fonoarteriografíe *s.f.* (*med.*) Metodă de înregistrare grafică a suflurilor arteriale în tulburările circulației periferice. • sil. *-ri-o-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***phonoartériographie***.

fonoarteriográmă *s.f.* (*med.*) Imagine obținută prin fonoarteriografie. • sil. *-ri-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***phonoartériogramme***.

fonoaudiológic, -ă *adj.* Care ține de fonoaudiologie, care se referă la fonoaudiologie. • sil. *-a-u-di-o-*. pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***phonoaudiologique***.

fonoaudiológie *s.f.* Știință care se ocupă cu studiul relațiilor dintre funcțiile auditivă și fonatoare. • sil. *-a-u-di-o-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***phonoaudiologie***.

fonocardiográf *s.f.* (*med.*) Aparat folosit în fonocardiografie, care transformă vibrațiile sonore ale inimii în semnale electromagnetice. • sil. *-di-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***phonocardiographe***.

fonocardiográfie *s.f.* (*med.*) (Metodă de) înregistrare grafică a zgomotelor inimii cu ajutorul fonocardiografului. • sil. *-di-o-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***phonocardiographie***, engl. ***phonocardiography***; cf. gr. *φωνή* „sunet", *καρδία* „inimă", *γράφω* „a scrie".

fonocardiográmă *s.f.* (*med.*) Înregistrare grafică a zgomotelor inimii cu ajutorul fonocardiografului. • sil. *-di-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***phonocardiogramme***, engl. ***phonocardiogram***; cf. gr. *φωνή* „sunet", *καρδία* „inimă", *γράμμα* „linie, semn; înscriere".

fonoconfórt *s.n.* Ansamblu de condiții care fac o locuință comodă, plăcută din punctul de vedere al izolării fonice. • /***fono-*** + ***confort***.

fonocriminalístică *s.f.* Domeniu al criminalisticii care cuprinde metode, procedee şi tehnici de cercetare avînd ca obiect examinarea sunetelor sau zgomotelor emise de fiinţe sau de obiecte în scopul identificării şi stabilirii falsurilor. • /***fono-*** + ***criminalistică***.

fonofílm *s.n.* Film pentru nevăzători. • pl. *-e.* /***fono-*** + ***film***.

fonofobíe *s.f.* (*psih.*) Teamă patologică de a vorbi cu voce tare. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***phonophobia***; cf. gr. *φωνή* „voce", *φόβος* „teamă".

fonogénic, -ă *adj.* (*despre voce sau instrumente*) Care se pretează la o bună reproducere, înregistrare. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***phonogénique***.

fonogeníe *s.f.* Însuşirea de a fi fonogenic. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***phonogénie***.

fonoghíd *s.n.* Mic aparat sonor portativ, pus la dispoziţia vizitatorilor unei expoziţii, care conţine (înregistrată pe bandă de magnetofon) o descriere a sălilor acesteia. • pl. *-uri.* /<fr. ***phonoguide***.

fonográf *s.n.* Aparat de înregistrare şi redare a sunetelor cu ajutorul unui disc din material plastic. • pl. *-e.* /<fr. ***phonographe***; cf. gr. *φωνή* „sunet", *γράφω* „a scrie".

fonografiá *vb. I. tr.* A efectua o fonografie. • sil. *-fi-a.* prez.ind. *-iez.* /***fonografie*** + *-a*.

fonográfic, -ă *adj.* Care ţine de fonograf sau fonografie, care se referă la fonograf sau fonografie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***phonographique***.

fonografíe *s.f.* Înregistrare grafică a sunetelor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***phonographie***.

fonografiére *s.f.* Efectuare a unei fonografii. • sil. *-fi-e-.* pl. *-i.* /v. ***fonográfia***.

fonográmă *s.f.* **1** Înregistrare a sunetelor pe un disc de gramofon, pe o pistă sonoră din lungul unui film cinematografic, pe o bandă de magnetofon etc., cu mijloace electrice, mecanice etc. **2** Mesaj transmis prin telefon şi transcris pe un formular special sau înregistrat automat; telegramă telefonată. • pl. *-e.* /<fr. ***phonogramme***; cf. gr. *φωνή* „sunet", *γράμμα* „linie; înscriere".

fonogrămic, -ă *adj.* Care ţine de fonogramă, care se referă la fonogramă; constituit din fonograme. <> *Arhivă fonogramică* v. arhivă. • pl. *-ci, -ce.* /***fonogramă*** + *-ic*; cf. fr. *phonogrammique*.

fonoizolánt, -ă *adj.* (*despre materiale*) Care izolează fonic; izolant fonic. • pl. *-ţi, -te.* /***fono-*** + ***izolant***.

fonoizolăre *s.f.* Izolare fonică. • pl. *-ări.* /***fon[ic]*** + ***izolare***.

fonoizolatór, -oáre *adj.* (*despre materiale*) Izolator fonic; insonorizant. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***phonoisolateur***.

fonoizoláţie *s.f.* Izolaţie fonică. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***fono-*** + ***izolaţie***.

fonolingvístic, -ă *adj.* (*despre laboratoare de învăţare a limbilor străine*) Care utilizează mijloace (audio)vizuale. • pl. *-ci, -ce.* /***fono-*** + ***lingvistic***.

fonolít *s.n.* (*geol.*) Rocă microlitică efuzivă care la lovire se desface în plăci subţiri, producînd un sunet caracteristic şi care se foloseşte ca fondant în ceramică. • pl. *-e.* /<fr. ***phonolithe***.

fonolític, -ă *adj.* (*geol.*) Care este alcătuit din fonolit. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***phonolitique***.

fonológ, -ă *s.m., s.f.* (*lingv.*) Specialist în fonologie. • pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***phonologue***.

fonológic, -ă *adj.* (*lingv.*) Care ţine de fonologie sau de foneme, care se referă la fonologie sau la foneme. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***phonologique***.

fonológie *s.f.* **1** Ramură a foneticii care se ocupă cu studiul fonemelor din punctul de vedere al structurii sonore şi al funcţiei lor lingvistice, stabilind sistemul de foneme al unui idiom şi caracterul diferitelor variante; fonetică funcţională, fonematică (2). **2** (*înv.*) Fonetică (1). • g.-d. *-iei.* /<fr. ***phonologie***; cf. gr. *φωνή* „sunet", *λόγος* „cuvînt; studiu".

fonométric, -ă *adj.* Care ţine de fonometrie, care se referă la fonometrie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***phonométrique***.

fonometríe *s.f.* Măsurare a intensităţii sunetelor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***phonométrie***; cf. gr. *φωνή* „sunet", *μέτρον* „măsură".

fonométru *s.n.* Instrument folosit în fonometrie pentru măsurarea intensităţii sunetelor. • pl. *-e.* /<fr. ***phonomètre***.

fonomímică *adj.* *Metodă fonomimică* = metodă de însuşire a literelor de către copii, prin descrierea repetată a sunetului cu ajutorul gesturilor, al mimicii etc. • /<it. ***fonomimico***.

fonomímie *s.f.* Descriere a sunetelor vorbirii prin gesturi (la surdomuţi). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<it. ***fonomimia***; cf. gr. *φωνή* „sunet", *μιμοῦμαι* „a imita".

fonomontáj *s.n.* Program radiofonic realizat în laborator prin combinarea a diverse înregistrări magnetice obţinute separat. • pl. *-e.* /<fr. ***phonomontage***.

fonón *s.m.* (*fiz.*) Particulă fictivă asociată vibraţiilor, care se propagă prin masa unui corp cristalin, avînd frecvenţe comparabile cu cele ale sunetelor. • pl. *-i.* /<fr. ***phonon***.

fonoscóp *s.n.* (*med.*) Instrument folosit în fonoscopie. • pl. *-oape.* /de la ***fonoscopie***, prin derivare regresivă; cf. engl. *phonoscope*.

fonoscopíe *s.f.* (*med.*) Înregistrare fotografică a zgomotelor inimii. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***phonoscopie***.

fonospectrál, -ă *adj.* Referitor la spectrul semnelor vorbirii. • pl. *-i, -e.* /***fono-*** +***spectral***.

fonostetográf *s.n.* (*med.*) Aparat pentru înregistrarea zgomotelor intratoracice (cardiace sau pulmonare). • pl. *-e.* /<fr. ***phonostéthographe***.

fonotaxíe *s.f.* (*biol.*) Mişcare de reacţie a unui organism determinată de o excitaţie sonoră. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***phonotaxie***.

fonotecáre *s.f.* Selecţionare şi racordare a părţilor utile ale fonogramelor înregistrate pe benzi de magnetofon sau pe pelicule cinematografice. • pl. *-ări.* /de la ***fonotecă***.

fonotécă *s.f.* **1** Colecţie de înregistrări sonore pe discuri, pe benzi de magnetofon, pe casete, CD-uri, minidiscuri etc., care se foloseşte la sonorizarea unor producţii artistice (în cinematografie, televiziune etc.) sau ca arhivă. **2** Mobilă sau încăpere special amenajată, în care este depozitată o astfel de colecţie. • pl. *-ci.* /<fr. ***phonothèque***; cf. gr. *φωνή* „sunet, voce", *θήκη* „ladă, casetă".

fonoterapíe *s.f.* (*med.*) Folosire a vibraţiilor sonore în scop terapeutic. • g.-d. *-iei.* /***fono-*** + ***terapie***.

fonotíp *s.n.* Aparat care transformă sunetele în semne grafice. • pl. *-uri.* / <engl. ***phonotype***.

font *s.n.* (*inform., tipogr.*) Ansamblu de caractere de acelaşi tip (de exemplu, Arial), cu acelaşi stil (de exemplu, cursiv), de aceeaşi grosime (de exemplu, aldin), cu aceeaşi dimensiune, culoare etc. • pl. *-uri.* /<engl. ***font***.

fontanélă *s.f.* (*anat.*) Spaţiu neosificat membranos şi depresibil, situat la punctele de întîlnire ale unor suturi ale bolţii craniene la noul-născut; moalele capului. • pl. *-e.* /<fr. ***fontanelle***, lat. ***fontanella, -ae*** <lat. *fons, fontis* „izvor".

fóntă *s.f.* Aliaj de fier, de carbon şi de alte elemente (siliciu, sulf, mangan, fosfor etc.), produs în furnale înalte; tuci. <> *Fontă albă* = fontă care este folosită mai ales în fabricarea oţelului. *Fontă cenuşie* = fontă utilizată în turnarea pieselor de maşini. *Fontă globulară* v. globular. *Fontă nodulară* v. nodular. *Fontă pestriţă* v. pestriţ. *Fontă sferolitică* v. sferolitic. *Fontă sticloasă* v. sticlos. • pl. *-e.* /<fr. ***fonte***.

fontínă *s.f.* v. fîntînă.

fontúră *s.f.* (*ind. text.*) Bară de oţel care susţine şi conduce acele la maşinile de tricotat. • pl. *-i.* /<fr. ***fonture***.

footing ['futiŋ] *s.n.* (*sport*) Tip de antrenament în care se alternează alergările de viteză cu marşurile, pentru a întări rezistenţa gambelor şi a respiraţiei; jogging. • /<engl. ***footing*** „stabilitate", cu sensul din sport introdus din franceză.

for *s.n.* **1** (*la romani*) Piaţă publică principală, dintr-un complex urban, unde era concentrată viaţa social-politică, religioasă şi economică a oraşului şi unde se judecau procesele. *Se-nălţară în Roma forul lui Traian cu toate edificiile decorative împrejuru-i* (ODOB.). **2** Forum. **3** Structură socială, economică, politică, culturală reprezentativă sau (şi) conducătoare; autoritate, instanţă. *Ceruse forului superior şcolar o anchetă urgentă* (SADOV.). **4** *For interior* = conştiinţă. *Toţi cinci salutară pe rînd, foarte afectat şi detaşat, ca să aibă o scuză în forul lor interior că salută un astfel de guvern* (CA. PETR.). • pl. *-uri.* /<fr. ***for***, lat. ***fōrum, -i***.

foră *vb. I. intr.* **1** A face găuri de sondă în pămînt pentru a ajunge la zăcăminte de ţiţei, de minereu etc. sau în vederea cercetării structurilor geologice. **2** (*fam.*) A cerceta. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***forer***, lat. ***forare*** „a străpunge".

forábil, -ă *adj.* (*despre roci*) Care poate fi forat (uşor); care poate fi dislocat prin foraj. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***forable***.

forabilitáte *s.f.* Proprietate a rocilor de a fi uşor dislocate prin foraj. • /<fr. ***forabilité***.

foráibăr *s.n.* Dispozitiv de metal, în formă de şurub îndoit în unghi drept, prevăzut cu filet pe unul dintre braţe, cu care se poate bloca o uşă, o fereastră etc. • pl. *-e.* /<germ. ***Vorreiber***.

foráj *s.n.* **1** Forare. <> *Burghiu de foraj* v. burghiu. *Noroi de foraj* v. noroi. *Sapă de foraj* v. sapă. *Turbină de foraj* v. turbină. **2** (*ind. extract.*) Ansamblul operaţiilor de fărîmare sau de aşchiere a rocilor din pragul găurii de sondă, care se execută în vederea adîncirii acesteia. **3** (*ind. petrol.*) Gaură de sondă. **4** (*chir.*) Act chirurgical efectuat cu ajutorul unui burghiu pentru a pătrunde în interiorul unui ţesut sau a extrage un fragment de ţesut, în scopul efectuării unei biopsii, a unei explorări sau în scop terapeutic. • pl. *-e.* /<fr. ***forage***; cf. lat. *forare* „a găuri".

forajíst *s.m.* Muncitor petrolier specializat în forare. • pl. *-işti.* /***foraj*** + *-ist*.

forámen *s.n.* (*biol., anat.*) Deschizătură, orificiu de dimensiuni mici într-o structură. • pl. *-e.* /<fr. ***foramen***, engl. ***foramen***; cf. lat. *fŏramen, -inis* „deschizătură, gaură".

foraminifér, -ă *s.n.* **1** (*paleon.; la pl.*) Ordin de animale unicelulare marine din încrengătura protozoarelor rizopode marine, care au corpul acoperit de o cochilie calcaroasă perforată de mici orificii şi care sînt considerate caracteristice mezozoicului, paleogenului (*Foraminifera*); (*şi la sg.*) animal care face parte din acest ordin. **2** *adj.* (*geol.; despre roci, straturi etc.*) Care conţine foraminifere. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***foraminifères***; cf. lat. *fŏramen, -inis*.

forâre *s.f.* Acţiunea de *a fora* şi rezultatul ei; operaţie de săpare a unor găuri de sondă în pămînt pentru a ajunge la zăcăminte de ţiţei, de minereu etc. sau în vederea cercetării structurilor geologice; foraj, forat. • pl. *-ări.* /v. ***fora***.

foráş *s.n.* v. făraş.

forát *s.n.* Forare. • /v. ***fora***.

forăí *vb. IV. intr.* (*pop.; despre animale*) A sufla cu forţă aer pe nări; a respira zgomotos; a sforăi, a fornăi (1). • prez.ind. pers. 3 *fórăie.* /form. expr.

forbán *s.m.* **1** Pirat, corsar; om care nu respectă nici o lege. **2** (*lit.*) *Forban literar* = plagiator. • pl. *-i.* /<fr. ***forban***.

fórceps *s.n.* (*chir.*) Instrument de obstetrică de forma unui cleşte, cu braţele în formă de linguri fenestrate, utilizat la extragerea fătului din uter cu care se scoate fătul din uter în cazul naşterilor dificile. • pl. *-uri.* /<fr. ***forceps***, lat. ***forceps, -cipis***.

forcing ['forsiŋ] *s.n.* **1** (*sport*) Preluare a iniţiativei de joc; dominare a adversarului prin intensificarea ritmului de joc şi a atacului. **2** (*fam.*) Efort puternic şi susţinut într-o activitate. • /<engl. ***forcing***.

forcipresúră *s.f.* (*chir.*) Aplicare pe un vas (lezat) a unei presiuni, cu ajutorul unei pense hemostatice, pentru a opri circulaţia sîngelui sau o hemoragie. • /<fr. ***forcipressure***, engl. ***forcipressure***; cf. lat. *forceps, -cipis* „cleşte", *pressĭo, -onis* „presiune".

fordísm *s.n.* (*econ.*) Sistem de organizare a muncii şi de salarizare, care urmăreşte sporirea maximă a intensităţii ritmului de execuţie prin divizarea extremă a acesteia pe operaţii organizate în flux continuu, pe bandă rulantă. • /<fr. ***fordisme***; cf. nm. pr. Henry *Ford*, industriaş american.

fordíst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al fordismului. **2** *adj.* Care aparţine fordismului sau fordiştilor, care se referă la fordism sau la fordişti. • pl. *-işti, -iste.* /<it. ***fordista***.

forechecking [for'ʧekiŋ] *s.n.* (*sport; la hochei*) Mijloc de blocare a atacului advers. • pl. *-uri.* /<engl. ***forechecking***.

forehand ['forhend] *s.n.* (*sport; la tenis*) Lovitură executată cu partea exterioară a rachetei sau a paletei. • pl. *-uri.* /<engl. ***forehand***.

forestiér, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care aparţine pădurii, care se referă la pădure; în legătură cu exploatările de păduri; silvic. <> *Perdea forestieră* = plantaţie de pădure, îngustă şi lungă, destinată mai ales prevenirii şi combaterii procesului de eroziune a solului şi îmbunătăţirii climei. *Compas forestier* v. compas.

Economie forestieră v. economie. *Taxație forestieră* v. taxație. ◆ (*despre întreprinderi, industrie etc.*) Care prelucrează lemnul pădurilor. **2** *s.m., s.f.* Funcționar în administrația forestieră. • sil. *-ti-er.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***forestier***.

foréză *s.f.* Mașină de forat. • pl. *-e.* /<fr. ***foreuse***.

forézie *s.f.* (*biol.*) Formă de conviețuire sporadică în care un organism dintr-o specie utilizează un organism din altă specie ca mijloc de transport, fără ca între cele două organisme să existe relații de parazitism. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***phorésie***; cf. gr. *φόρησις* „transportare".

forfait [for'fet] *s.n.* **I** (*sport*) **1** Pierdere a unui drept ca penalizare pentru nerespectarea regulamentului de către un concurent sau o echipă. **2** Neprezentare (penalizată) a unui concurent sau a unei echipe la o probă, la o fază sau etapă a unei competiții. <> Expr. *A declara forfait* = a anunța că nu va participa la competiția în care era angajat. **3** Sumă pe care proprietarul unui cal angajat într-o cursă este obligat s-o plătească dacă nu-l lasă să alerge. **II** (*econ.*) Activitate de stocare a instrumentelor financiare în scopul finanțării exportului de bunuri de capital. • și *forfét s.n.* /<fr. ***forfait***, engl. ***forfeit***.

forfăi *vb. IV. intr.* (*pop.*) A forfoti (1). • prez.ind. *fórfăi, -iesc.* /form. expr.

forfecá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică hîrtie, materiale textile, obiecte etc.*) A tăia în bucăți cu foarfecele sau cu alt obiect tăios. **2** *tr.* Fig. (*compl. indică opere literare sau științifice*) A cerceta cu o minuțiozitate exagerată, cu scopul de a critica și de a pune într-o lumină defavorabilă. **3** *tr.* Fig. (*compl. indică oameni*) A critica aspru, a mustra cu severitate. ◆ Ext. A bîrfi. **4** *intr.* Fig. (*fam.*) A vorbi mereu, fără încetare (bîrfind, clevetind); a trăncăni. • prez.ind. *foárfec.* /lat. ***forficare***.

forfecár *s.m.* **1** (*entom.*) Gîndac negru, fără aripi posterioare, cu picioarele adaptate pentru săpat, care este dăunător pentru vița-de-vie (*Lethrus cephalotes*).

forfecar (1)

2 (*ornit.*) Pasăre din Africa ecuatorială, cu pene cenușii, cu ciocul lung și cu mandibula inferioară mai lungă decît cea superioară (*Rynchops flavirostrus*). • pl. *-i.* /***foarfecă*** + *-ar*.

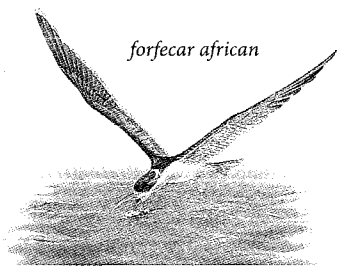

forfecar african

forfecáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a forfeca* și rezultatul ei; forfecat[1], forfecătură (1). **2** Solicitare simplă a unei piese, a unei bare, a unui arbore etc. prin acționarea asupra aceluiași punct, aceluiași plan etc. a unor forțe opuse care acționează transversal. • pl. *-ări.* /v. ***forfeca***.

forfecát[1] *s.n.* Forfecare. • /v. ***forfeca***.

forfecát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre hîrtie, materiale textile, obiecte etc.*) Tăiat în bucăți cu un foarfece sau cu un alt obiect tăios. **2** Fig. (*despre opere literare sau științifice*) Cercetat cu o minuțiozitate exagerată, cu scopul de a critica și de a pune într-o lumină defavorabilă. **3** Fig. Criticat aspru. ◆ Ext. Bîrfit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***forfeca***.

forfecătúră *s.f.* **1** Forfecare (1). **2** Fig. Mușchiuială, bătaie. <> Expr. (*fam.*) *A-i trage cuiva o forfecătură* = a certa pe cineva. • pl. *-i.* /***forfeca*** + *-ătură*.

forfecúță *s.f.* **1** Dim. al lui *foarfece*; foarfece mic (pentru tăiat unghiile). **2** (*ornit.; la pl.*) Nume dat mai multor specii de păsări din familia fringilidelor, mai mari decît vrabia, cu ciocul puternic, avînd cele două jumătăți încrucișate ca niște foarfece (*Loxia*); (*și la sg.*) pasăre aparținînd fiecăreia dintre aceste specii. • pl. *-e.* /***foarfece*** + *-uță*.

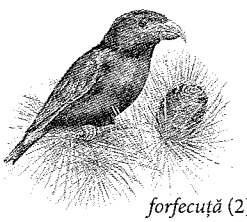

forfecuță (2) *comună*

forfét *s.n.* v. forfait.

forfetá *vb. I. tr.* (*sport*) A declara forfait; a se sustrage. • prez.ind. *-ez.* /***forfet*** + *-a*.

forfetár, -ă *adj.* (*econ.; despre tarife, taxe, impozite etc.*) Care este fixat dinainte la o sumă globală și invariabilă; în paușal. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***forfaitaire***.

forfetáre *s.f.* (*econ.*) **1** Impozit, taxă forfetară. **2** Modalitate de finanțare a comerțului exterior care folosește combinat mai multe tehnici bancare bazate pe operații de scontare; vînzare-cumpărare de creanțe, concretizate în titluri de credit. • pl. *-ări.* /v. ***forfeta***.

fórfot *s.n.* v. forfotă.

fórfotă *s.f.* Mișcare grăbită și zgomotoasă de colo pînă colo; forfoteală. <> Expr. (*fam.*) *A umbla forfota* = a umbla grăbit (și fără rost) de colo pînă colo; a forfoti. • pl. *-e.* și *fórfot s.n.* /de la ***forfoti***, prin derivare regresivă.

forfoteálă *s.f.* Forfotă. • pl. *-eli.* /***forfoti*** + *-eală*.

forfotí *vb. IV. intr.* **1** A umbla grăbit, iute de colo pînă colo; a furnica (1), a mișuna, (*pop.*) a forfăi. **2** A fierbe cu zgomot înăbușit; a clocoti încet, potolit. ◆ (*pop.; despre intestine*) A chiorăi. **3** (*reg.*) A flecări. • prez. ind. *-esc.* /form. expr.

forfotíre *s.f.* Acțiunea de *a forfoti* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***forfoti***.

forfotitór, -oáre *adj.* Care forfotește. • pl. *-ori, -oare.* /***forfoti*** + *-tor*.

fórint *s.m.* (*fin.*) Unitate monetară în Ungaria. • pl. *-ți.* /<magh. ***forint***.

forint

forjá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică metale sau aliaje etc.*) A prelucra prin deformare plastică la cald sau la rece, cu ajutorul presei sau al ciocanului. **2** Fig. A făuri, a crea. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***forger***.

forjábil, -ă *adj.* (*despre metale sau aliaje*) Care poate fi forjat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***forgeable***.

forjabilitáte *s.f.* Proprietate a unui metal sau a unui aliaj de a fi forjabil. • /***forjabil*** + *-itate*.

forjár *s.m.* Forjor. • pl. *-i.* /***forjă*** + *-ar*.

forjáre *s.f* Prelucrare a unui metal sau a unui aliaj prin deformare plastică la cald sau la rece, cu ajutorul presei sau al ciocanului. • pl. *-ări.* / v. ***forja***.

forját, -ă *adj.* (*despre metale sau aliaje*) Care este lucrat prin forjare. <> *Fier forjat* = oțel lucrat cu ciocanul în diferite forme și întrebuințat în ornamentație. • pl. *-ți, -te.* /v. ***forja***.

fórjă *s.f.* **1** Instalație simplă, fixă sau mobilă, pentru încălzirea metalelor în vederea forjării. <> *Forjă de cîmp* = forjă mobilă cu vatră de fontă și cu un ventilator acționat cu piciorul prin intermediul unei pedale. **2** Cantitate de metal care se încălzește dintr-o dată la forjă (1). **3** Forjerie. • pl. *-e.* /<fr. ***forge***.

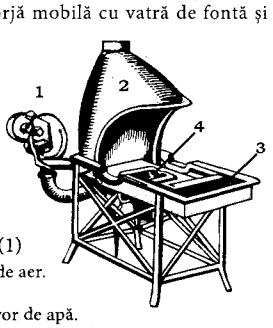

Forjă (1)
1. Sursă de aer.
2. Hotă.
3. Rezervor de apă.
4. Vatră cu pat de cărbune.

forjárie *s.f.* v. forjerie.

forjerie *s.f.* Atelier în care se forjează; forjă (3). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *forjárie s.f.* /***forjă*** + *-erie*; cf. fr. *forgerie*.

forjór *s.m.* Muncitor care lucrează la forjă; forjar. ◆ Gener. Fierar (1). • pl. *-i.* /<fr. ***forgeur***.

formá *vb. I.* **1** *tr.* A da ființă și formă unui obiect; a alcătui, a face. ◆ *refl.* A lua ființă, a se naște. ◆ A inventa; a crea; a născoci. *El formează cuvinte noi.* **2** *tr., refl.* A (se) instrui, a (se) educa, a (se) cultiva. *Profesorul formează mintea tinerilor. El se formează la școală.* **3** *tr.* A alcătui, a compune (prin unirea, asocierea a mai multe elemente, persoane etc.). *Miniștrii aleși formează un nou guvern.* **4** *tr.* A constitui, a fi; a reprezenta. *Aceste cărți formează toată averea mea.* **5** *refl.* A se face, a se produce. *La suprafața apei s-a format o crustă de gheață.* ◆ A se dezvolta. *Din acest germen s-a format planta.* **6** *refl.* Fig. (*despre oameni*) A ajunge la maturitate intelectuală și morală. **7** *tr.* (*tehn.; compl. indică forme de turnătorie*) A confecționa. <> *Mașină de format* = mașină care execută îndesarea în forme, în cutii de miez sau în alte dispozitive a amestecului de materiale necesare obținerii formelor de turnătorie. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***former***, lat. ***formare***.

formáj *s.n.* (*tehn.*) Formare (1). • pl. *-e.* /<fr. ***formage***.

formál, -ă *adj.* **1** Care ține de formă, de aparență, care se referă la forma, la aparență. *Valori formale.* ◆ (*despre logică*) Care studiază formele logice ca independente de conținutul lor concret determinat. <> *Logică formală clasică* v. logic. *Logica formală modernă* v. logic. ◆ (*despre concepte*) Care nu are referință externă. ◆ (*adv.*) În aparență. *Conflictul era, formal, rezolvat.* **2** Care este formulat în termeni preciși, categorici, cu exactitate. *Cerere formală.* **3** Care este făcut de formă; care se caracterizează prin formalism; superficial. *Curtoazie formală.* **4** Care este adept al formalismului. **5** (*jur.; despre acte*) Care, pentru a fi considerat legal și valabil, necesită anumite forme. **6** Care este ceremonios, protocolar, solemn; oficial. **7** (*inform.*) *Elemente formale de limbaj* = elementele cele mai concrete și mai ușor de analizat ale expresiei lingvistice, care sînt reprezentate prin literele din alfabet sau prin alt cod, prin poziția cuvintelor în fraze, prin frecvența lor etc. *Gramatică formală* = noțiune matematică compusă din vocabular terminal și neterminal, reguli de producție și axiomă cu ajutorul cărora se pot descrie limbaje. *Limbaj formal* = combinație de sintaxă și semantică prin care se definește un limbaj de calculator; limbaj generat de o gramatică formală; limbaj artificial al computerului. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***formel***, engl., germ. ***formal***, lat. ***formalis, -e***.

formaldehídă *s.f.* (*chim.*) Aldehidă cu un singur atom de carbon, gaz cu miros iritant, solubil în apă, care se obține prin dehidrogenarea alcoolului metilic sau prin oxidarea parțială a metanului și care este întrebuințat la fabricarea rășinilor, a unor coloranți, medicamente, explozivi, tananți, lacuri, cleiuri sintetice, ca dezinfectant etc.; aldehidă formică. • pl. *-e.* /<fr. ***formaldéhyde***.

formalínă *s.f.* (*farm.*) Formol. • pl. *-e.* /<fr. ***formaline***.

formalísm *s.n.* **1** Atașament excesiv față de forma exterioară, acordînd o importanță mai mică la ceea ce este esențial; respectare riguroasă a normelor, a regulamentelor, în general, a formalităților și convențiilor. **2** Respectare îngustă și superficială a formalității, a formelor exterioare de politețe, a etichetei sociale. <> *Formalism etic* = respectare pur formală a preceptelor și normelor morale. ◆ Atitudine conformistă, exagerată, protocolară, caracterizată prin respectarea strictă a formei în dauna fondului problemelor. **3** Orientare în artă, estetică, muzică, literatură care supraapreciază importanța formei, în dauna conținutului (prin căutarea excesivă a perfecțiunii stilistice) și care tinde să considere forma un scop în sine și nu o expresie a conținutului. **4** Utilizare a modelelor formale în diferite științe. ◆ Orientare metodologică în filosofia matematică contemporană care susține că matematica își găsește deplina ei justificare în construcția formată, perfect închisă și izolată. **5** (*filos.*) Teză care susține că cercetarea științifică nu depinde decît de regulile

utilizării simbolurilor convenționale. ◆ Concepție filosofică asupra fundamentării logicii și matematicii. **6** (*polit.*) *Formalism politologic* = utilizare a metodelor și structurilor logico-matematice în studiul științei politice. • /<fr. ***formalisme***.

formalíst, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care are o atitudine de politețe protocolară, ceremonioasă și uneori nesinceră. **2** *s.m., s.f.* Adept al formalismului în filosofie, artă, estetică etc. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***formaliste***.

formalitáte *s.f.* **1** (*jur.*) Condiție de formă impusă de o dispoziție legală pentru îndeplinirea și valabilitatea unui act juridic. *Judecătorul alergă și, găsind toate formalitățile împlinite, dete semnalul* (C. NEGR.). **2** Cerință, etichetă impusă de uzanțe, de politețe. *După formalitățile de rigoare, am început să convorbim despre vreme* (CAR.). **3** Procedură, acțiune impusă, dar lipsită de o importanță efectivă și a cărei realizare nu presupune nici o dificultate. *Nu-ți fă griji, totul e doar o formalitate.* • pl. *-ăți.* /<fr. ***formalité***, lat. ***formalitas, -atis***, it. ***formalità***, germ. ***Formalität***.

formalizá *vb. I.* **1** *tr.* A da un caracter formal unui sistem de cunoștințe, unei teorii. **2** *tr.* (*log.*) A reduce la un sistem pur sintactic de simboluri, la un sistem de cunoștințe. **3** *refl.* A se supăra, a se simți ofensat de ceea ce se consideră a fi nerespectarea unor reguli (neînsemnate) de politețe. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***formaliser***.

formalizáre *s.f.* **1** (*log.*) Procedeu prin care se dau regulile de formare a enunțurilor și de derivare a lor unele din altele. **2** Supărare, jignire pricinuită de nerespectarea unor reguli (neînsemnate) de politețe. • pl. *-ări.* /v. ***formaliza***.

formalizát, -ă *adj.* **1** Care are caracter formal. ◇ *Limbaj formalizat* v. limbaj. **2** Care este supărat, ofensat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***formaliza***.

formalménte *adv.* Din punct de vedere formal. • /<fr. ***formallement***.

formánt *s.m.* **1** (*fon.*) Zonă de relevanță maximă a unui spectru acustic. **2** (*fonol.*) Zonă de armonice amplificate prin rezonanța cavităților supraglotice, definitorii pentru formarea timbrului vocalic. ◆ Frecvență a unor rezonanțe specifice care definesc o vocală pe plan acustic. **3** (*lingv.*) Element constitutiv esențial al unui sunet, al unui cuvînt, al unei sintagme, al unei propoziții etc.; formativ (2). • pl. *-ți.* /<fr. ***formant***.

formár *s.m.* (*tehn.*) Lucrător calificat care confecționează forme de turnătorie; formator (I 1). • pl. *-i.* /***formă*** + *-ar*; cf. fr. *formaire*.

formáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a forma* și rezultatul ei; formaj, format[1]. ◇ *Fază de formare a solului* v. fază. **2** (*tehn.*) Operație de confecționare și de asamblare a părților constitutive și a miezurilor care alcătuiesc o formă de turnătorie; turnare. **3** (*tehn.*) Procedeu de fabricare prin vulcanizare în matrițe a unor obiecte de cauciuc cu contururi neregulate. **4** (*tehn.*) Ansamblul operațiilor de turnare și de deshidratare a pastei fibroase în vederea obținerii unei benzi sau foi de hîrtie. **5** Operație prin care se dă unei piese de îmbrăcăminte sau de încălțăminte forma potrivită. • pl. *-ări.* /v. ***forma***.

formariáj *s.n.* (*în Ev. Med.*) Interdicție de a contracta o căsătorie cu o persoană de altă condiție sau aflată în afara seniorieі de care depindea servul, fără consimțămîntul seniorului său. • /<fr. ***formariage***.

formát[1] *s.n.* Formare (1). • pl. *-uri.* /v. ***forma***.

formát[2] *s.n.* **1** Ansamblul dimensiunilor care caracterizează forma și mărimea unui corp plat. ◆ Ext. Dimensiune. ◆ Totalitatea dimensiunilor unei tipărituri în funcție de modul în care sînt împăturite colile de tipar care o alcătuiesc; dimensiunile zațului pe o pagină. ◇ *Format de hîrtie* = format al produselor de hîrtie dreptunghiulare standardizate, avînd laturile în raportul 1/2. *Format de imprimate* = format al unui produs finit (carte, broșură, revistă etc.) exprimat în funcție de numărul de pagini care rezultă dintr-o coală întreagă tipărită pe ambele fețe. *Format de text* = format al textului cules, inclusiv clișeele și albitura, așezat în formă de pagină pentru a fi tipărit, ale cărui dimensiuni se exprimă în unități tipografice. **2** (*inform.*) Schema organizării datelor sau a suporturilor de date în formă structurată. ◆ Dispunerea zonelor de stocare a datelor pe suprafața unui disc. ◆ Specificațiile privind așezarea unui text într-o pagină sau într-un paragraf. **3** (*telev.*) Ideea-bază sau formula după care este realizat un program de televiziune original, care poate fi achiziționat de alte posturi de televiziune și transmis ca atare sau adaptat. • pl. *-e.* /<fr., engl. ***format***.

formát[3]**, -ă** *adj.* (*despre oameni*) Cultivat, instruit, educat. ◆ Maturizat; matur. • pl. *-ți, -te.* /v. ***forma***.

formatá *vb. I. tr.* (*inform.*) **1** A modifica aspectul unui text selectat (prin selectarea formei și a dimensiunilor corpului de literă, a rîndurilor, a paragrafelor etc.) sau conținutul unei celule selectate dintr-o foaie de calcul tabelar; a stabili un model de afișare, stocare sau tipărire a datelor. **2** A pregăti un disc pentru utilizare prin organizarea spațiului de stocare. • prez. ind. *-ez.* /***format***[2] + *-a*.

formatáre *s.f.* (*inform.*) **1** Modificare a aspectului unui text selectat (prin selectarea formei și a dimensiunilor corpului de literă, a rîndurilor, paragrafelor etc.) sau a conținutului unei celule selectate dintr-o foaie de calcul tabelar; stabilire a unui model de afișare, stocare sau tipărire a datelor. **2** Pregătire a unui disc pentru utilizare, prin organizarea spațiului de stocare. • pl. *-ări.* /v. ***formata***.

formatív, -á *adj., s.n.* **1** *adj.* Care servește sau contribuie la crearea, la realizarea unui lucru, unei acțiuni etc. ◆ Care formează aptitudini, deprinderi prin educație. **2** *s.n.* (*lingv.*) Formant (3). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***formatif***.

formativitáte *s.f.* Caracter formativ. • /***formativ*** + *-itate*.

formatizá *vb. I. tr.* (*tehn.*) A croi cu circularul panouri de lemn suprapuse după diferite forme și dimensiuni cerute de producție. • prez.ind. *-ez.* /***format***[2] + *-iza*.

formatizáre *s.f.* (*tehn.*) Acțiunea de *a formatiza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***formatiza***.

formatizátor, -oáre *s.m., s.f.* (*tehn.*) Muncitor specializat în operații de formatizare. • pl. *-ori, -oare.* /***formatiza*** + *-tor*.

formatór, -oáre *subst., adj.* **I** *s.m., s.f.* **1** (*tehn.*) Lucrător calificat care confecționează forme de turnătorie; formar. **2** Educator însărcinat cu formarea profesională a unor specialiști într-un anumit domeniu. **II** *s.n.* **1** Aparat de laborator folosit pentru formarea foilor de pastă de hîrtie sau de semifabricate fibroase, pe baza cercetării cărora se determină caracteristicile fizico-chimice ale acestora. **2** (*inform.*) Program care realizează conversia de format a datelor. **III** *adj.* Care are capacitatea, posibilitatea de a forma. • pl. *-ori, -oare.* /***forma*** + *-tor*; cf. și fr. *formateur*, engl. *formatter*.

formațíe *s.f.* **1** Întocmire, alcătuire, organizare; constituire. **2** Cuvînt format pe terenul limbii proprii prin mijloace interne. ◇ *Formație regresivă* v. regresiv. **3** (*geomorf.*) Complex de roci caracterizate prin anumite particularități ale compoziției lor, care s-au format, în anumite condiții geologice, într-o anumită perioadă de timp, pe întinderi mari ale scoarței terestre. ◇ *Formație eoliană* v. eolian. *Formație lacustră* v. lacustru. **4** Componență a unei echipe sportive; echipă sportivă. ◆ Mod de dispunere (în coloană sau în linie) a unui grup de sportivi. **5** Ansamblu artistic. **6** Mod de dispunere a militarilor (sau a subunităților militare) pentru adunare, marș sau luptă. **7** *Formațiune socială* (sau *social-economică*) = categorie a materialismului istoric, care desemnează o treaptă istorică determinată, concretă a dezvoltării societății, definită, în esență, printr-un nivel determinat al forțelor de producție, prin relațiile de producție corespunzătoare acestora, prin structura socială determinată de ele și prin suprastructura respectivă. **8** Combinație de cifre, de figuri sau de poziții la unele jocuri (șah, loto, poker etc.). **9** Pregătire într-un domeniu. **10** (*psihanal.*) *Formație de compromis* = modalitate prin care un element refulat revine în conștiință într-o formă deghizată (vis, simptom nevrotic etc.). *Formație reacțională* = comportament de apărare a unui individ ca reacție împotriva unor dorințe inconștiente. *Formație reticulată* v. reticulat. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *formațiúne* s.f. /<fr. ***formation***, lat. ***formatio, -onis***.

formațiónal, -ă *adj.* (*despre învățămînt*) Care pune accentul pe pregătirea profesională a specialiștilor de diferite categorii. • pl. *-i, -e.* / <engl. ***formational***.

formațiúne *s.f.* v. formație.

fórmă *s.f.* **1** Înfățișare, aspect exterior al unui corp; contur; figură. ◇ *Formă aerodinamică* v. aerodinamic. ◇ Loc.vb. *A da formă* v. da. ◇ Expr. *A lua* (sau *a căpăta, a prinde*) *formă* = a începe să aibă o aparență ușor de recunoscut. *A lua o nouă formă etc.* v. lua. ◆ (*la pl.*) Contururile corpului (la femei); siluetă. ◇ Expr. (*fam.*) *A lua* (sau *a prinde*) *forme* = a se îngrășa. ◆ (*sport*) Stare de maximă capacitate de efort a organismului, obținută prin antrenament, disciplină, viață sportivă etc.; condiție fizică bună. ◇ Expr. *A fi în formă* = a fi capabil de randament maxim; a fi, a se găsi în cele mai bune condiții (fizice și intelectuale). **2** Mod de a fi, de a se prezenta, de a se organiza; manieră de conducere politică, socială etc. ◇ *Formă de guvernămînt* v. guvernămînt. ◆ (*med.*) Mod în care se prezintă diverse maladii. *Formă atipică de gripă.* **3** (*filos.; în corelație cu „conținut”*) Categorie care desemnează modul de existență, de organizare internă, interacțiunea și legăturile reciproce dintre elementele constitutive ale unui obiect sau ale unui proces. ◇ *Formele conștiinței sociale* = ansambluri distincte de reprezentări, idei, concepții determinate social și istoric, care alcătuiesc conștiința socială. **4** (*în arte*) Organizare a elementelor constitutive ale unei opere de artă, realizată prin intermediul mijloacelor și al modalităților de expresie specifice ei; totalitatea mijloacelor prin care se exprimă conținutul unei opere de artă. ◆ (*muz.*) Totalitatea mijloacelor de expresie (melodie, ritm, armonie etc.) care contribuie la redarea conținutului de idei și de sentimente al unei compoziții muzicale; structura unei compoziții muzicale. ◇ *Formă tripartită* v. tripartit. **5** (*log.*) *Formă logică* = exprimare simbolică a structurilor care formează obiectul de studiu al logicii. **6** Stare de agregare a corpurilor. **7** (*lingv.*) Învelișul sonor al unui cuvînt. ◇ *Calc de formă internă* v. calc. *Formă supracompusă* v. supracompus. **8** (*lingv.*) Aspect pe care îl ia un cuvînt pentru a îndeplini o funcție gramaticală. ◇ *Forme conjuncte* v. conjunct. *Formă (verbală) perifrastică* v. perifrastic. **9** Tipar, calapod, model care servește pentru a da unor materiale o anumită înfățișare, un anumit aspect exterior. ◇ *Formă de pălărie* (sau *de căciulă*) = bucată de lemn de mărimea capului unui om, pe care se potrivește și se fasonează pălăria (sau căciula). **10** (*tehn.*; și *formă de turnare*) Piesă prevăzută cu o cavitate de o anumită configurație în care se toarnă un material și care reprezintă negativul obiectului obținut prin turnare. **11** (*tipogr.*) *Formă de tipar* = pagină de zaț completată de jur-împrejur cu albitură și închisă într-o ramă metalică, pregătită pentru a fi introdusă într-o mașină de tipar. **12** (*jur.*) Dispoziție legală de procedură. ◇ *Viciu de formă* v. viciu. ◇ Expr. (*pop.; fam.*) *A băga formele* = a începe, la primărie, îndeplinirea formalităților pentru o căsătorie. **13** (*geomorf.*) *Formă de relief* = neregularitate a suprafeței pămîntului, rezultat al interacțiunii agenților geografici interni și externi, care, raportat la un plan de referință, poate fi pozitiv (cîmp, movilă, deal, munte) sau negativ (crov, dolină, vale, depresiune etc.). **14** (*mat.*) Fiecare dintre expresiile analitice sub care poate fi pusă aceeași relație. ◇ *Formă canonică* v. canonic. ◆ Polinom omogen. ◇ *Formă liniară* v. liniar. **15** (*geom.*) Proprietate a unei figuri care depinde numai de raporturile dintre diferitele ei dimensiuni. **16** Vas special în care se coace aluatul (de cozonac). **17** Loc. adv. *De* (sau *pentru*) *formă* = de ochii lumii, pentru a salva aparențele; formal. • pl. *-e.* /<fr. ***forme***, lat. ***forma, -ae***.

formerét *s.n.* (*arhit.*) Arc de ancadrament longitudinal, paralel cu axa bolții, inserat într-un zid lateral. • pl. *-e.* /<fr. ***formeret***.

formiát *s.m.* (*chim.*) Sare a acidului formic. • sil. *-mi-at.* pl. *-ți.* /<fr. ***formiate***.

fórmic, -ă *adj.* (*chim.*) *Acid formic* = acid organic, lichid incolor, volatil, coroziv, care se găsește în corpul furnicilor roșii, în frunzele de urzici etc. și care se obține și pe cale chimică, fiind întrebuințat în industria textilă, farmaceutică și în tăbăcărie. *Aldehidă formică* v. aldehidă. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***formique***; cf. lat. *formīca, -ae* „furnică”.

formicídă *s.f.* (*entom.; la pl.*) Familie de insecte himenoptere care cuprinde furnicile (*Formicidae*); (*și la sg.*) insectă care face parte din această familie. • /<fr. ***formicidés***; cf. lat. *formīca, -ae* „furnică”.

formidábil, -ă *adj.* Care uimește prin însușiri deosebite; extraordinar, colosal, uluitor. *Luni și marți a nins cantități formidabile de zăpadă* (BOGZA). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***formidable***, lat. ***formīdābilis, -e.***

formidolós, -oásă *adj.* **1** Înfricoșător, înspăimântător. **2** Fricos, temător. • pl. *-oși, -oase.* /<lat. ***formīdŏlosus, -a, -um.***

formól *s.n.* Amestec de aldehidă formică și alcool metilic, cu miros intens și acțiune bactericidă pentru toate microorganismele, dar prea iritant pentru a fi aplicat direct pe țesuturi, care este utilizat, la temperatură normală și în soluție apoasă diluată, ca antiseptic puternic, îndeosebi pentru dezinfecția incintelor și a instrumentelor, iar în soluție concentrată ca fixator și conservant în anatomie, histologie și anatomie patologică. • /<fr. ***formol***; cf. lat. *formīca, -ae* „furnică".

formolizá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică încăperi sau obiecte contaminate cu microorganisme patogene*) A dezinfecta cu formol. **2** (*compl. indică țesuturi animale*) A fixa cu ajutorul formolului sau al vaporilor de formol. • prez.ind. *-ez.* /***formol*** + *-iza.*

formolizáre *s.f.* **1** Dezinfectare cu formol a unei încăperi sau a obiectelor contaminate cu microorganisme patogene. **2** Tratare a unui cadavru cu o soluție de formol pentru a conserva structura celulelor, a țesuturilor și a organelor și ca măsură epidemiologică preventivă. • pl. *-ări.* /v. ***formoliza.***

formulá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică idei, o gîndire etc.*) A exprima, a spune în cuvinte; a reda. **2** (*compl. indică gînduri, decizii etc.*) A da o formă precisă, a preciza (concis și logic). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***formuler.***

formuiár *s.n.* **1** Imprimat care se completează în vederea întocmirii unui act, a unui tabel etc. <> *Formular tipizat* v. tipizat. **2** Broșură sau volum care cuprinde formule uzuale dintr-un anumit domeniu; culegere de formule. • pl. *-e.* /<fr. ***formulaire.***

formuláre *s.f.* **1** Exprimare, redare a unei idei, a unei gîndiri etc. **2** Precizare a unui gînd, a unei decizii etc. • pl. *-ări.* /v. ***formula.***

formularístic, -á *s.f., adj.* **1** *s.f.* Activitate legată de întocmirea și folosirea formularelor. **2** *adj.* Care ține de formular sau de formularistică, care se referă la formular sau la formularistică. • pl. *-ci, -ce.* /***formular*** + *-istic.*

formulát[1] *s.n.* Formulare. • /v. ***formula.***

formulát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre idei, gîndire etc.*) Exprimat, redat în cuvinte. **2** (*despre gînduri, decizii etc.*) Căruia i-a fost dată o formă precisă; precizat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***formula.***

formúlă *s.f.* **1** Expresie precisă, concisă, generală și invariabilă a unei idei, a unei relații, a unei legi etc. care poate fi aplicată în mai multe cazuri particulare. ◆ Frază-tip folosită în anumite ocazii sau la redactarea unor acte, sentințe etc. <> *Formulă de politețe* = formă convențională de exprimare, consacrată prin uz, care este folosită pentru a se adresa unei persoane sau unei autorități. *Formulă executorie* v. executoriu. **2** (*mat.*) Expresie alcătuită din simboluri, numere și semne matematice, care reprezintă o proprietate cu caracter general și care servește la rezolvarea problemelor de același gen. <> *Formulă empirică* v. empiric. *Formulă de recurență* v. recurență. **3** (*chim.*) Expresie alcătuită din simboluri chimice care indică compoziția calitativă și cantitativă a moleculei unei substanțe. *Formulă moleculară.* <> *Formulă conformațională* v. conformațional. *Formulă mezomeră* v. mezomer. *Formulă structurală* v. structural. **4** (*contab.*) *Formulă contabilă* = formulă simplificată a relației de echilibru valoric stabilită între două sau mai multe conturi prin procesul de debitare și de creditare. **5** (*biol.*) *Formulă florală* = mod de reprezentare a părților constitutive ale unei flori prin litere, cifre și semne. **6** (*sport*) Criteriu particular după care sînt organizate unele manifestări sportive. <> *Formula I* = categorie de curse de automobile, în circuit sau pe un traseu închis. **7** (*inform.*) Expresie care comunică programului să execute calcule cu date numerice conținute într-unul sau în mai multe cîmpuri de date; parolă. **8** (*med.*) *Formulă dentară* = reprezentare convențională a stării danturii unui pacient la un moment dat, exprimată cu ajutorul schemei unei danturi complete cu menționarea modificărilor proprii fiecărui caz. *Formulă leucocitară* v. leucocitar. **9** . Soluție; mijloc, mod de a face ceva. **10** Parolă. *Departe... sentinelele își îngînau cu glasuri somnoroase formulele* (SADOV.). • pl. *-e.* /<fr. ***formule***, lat. ***formŭla, -ae.***

fornăí *vb. IV. intr.* (*despre oameni*) **1** A sforăi. **2** A fonfăi. • prez.ind. *fórnăi,* (*reg.*) *-iesc.* /form. expr.

fornăiálă *s.f.* Sforăială. • pl. *-ieli.* /***fornăi*** + *-eală.*

fornáît[1] *s.n.* **1** Sforăit. **2** Pronunțare nazală. • pl. *-uri.* /v. ***fornăi.***

fornáît[2]**, -ă** *adj.* (*despre oameni; adesea subst.*) Fonf, fîrnîit[2]. • pl. *-ți, -te.* /v. ***fornăi.***

fornicá *vb. I. intr.* A face luxură, a se desfrîna. • prez. ind. *fórnic.* /<fr. ***forniquer***, lat. ***fornicari.***

fornicatór, -oáre *s.m., s.f.* Om desfrînat. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***fornicateur.***

fornicáție *s.f.* Luxură; destrăbălare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* / <fr. ***fornication***, lat. ***fornĭcatĭo, -onis.***

fórnix *s.n.* (*anat.*) Boltă, arc. ◆ Spec. Trigonul cerebral. • /<lat. ***fornix, -icis.***

forpíc *s.n.* (*mar.*) Compartiment etanș în prora unei nave, destinat să limiteze invadarea apei, în care se păstrează lanțul ancorei, vopsele, odgoane etc. • pl. *-ce.* /<germ. ***Vorpick***; cf. engl. *forepeak.*

forsíția *s.f.* (*bot.*) Arbust ornamental, din familia oleaceelor, cu florile roșii, galbene etc., grupate cîte 1-3, care apar înaintea frunzelor (*Forsythia*). • sil. *-ți-a.* pl. *-ii.* și *forzíția s.f.* /<lat. ***Forsythia***, den. șt.

forsterít *s.n.* (*mineral.*) Silicat natural de magneziu, din grupa olivinei, cristalizat în sistemul rombic, cenușiu-gălbui, sticlos. • /<fr. ***forstérite***; cf. nm. pr. Adolarius Jacob *Forster*, naturalist englez.

fórșpan *s.n.* **1** (*mar.*) Remorcă între două remorchere care trag același convoi. **2** (*cinemat.*) Parte incipientă a unui film de proiecție. **3** (*cinemat.*) Film care conține secvențe montate, extrase dintr-un film de lung metraj, în scopuri publicitare. • pl. *-uri, -e.* /<germ. ***Vorspan.***

fort *s.n.* (*milit.*) Lucrare de fortificație construită din zidărie, cu contur poligonal, care face parte dintr-un sistem de întărituri și care este menită să apere un oraș, o trecătoare, o linie strategică etc. *Dar într-o zi veni din fort Un glonte* (ALECS.). • pl. *-uri.* /<fr. ***fort.***

fortăreáță *s.f* **1** (*milit.*) Loc fortificat, important din punct de vedere militar, dotat cu o garnizoană permanentă, pregătit pentru apărare de lungă durată în caz de asediu; cetățuie. **2** Cetate folosită ca închisoare. **3** *Fortăreață zburătoare* = denumire dată în timpul celui de-al Doilea Război Mondial unor avioane grele, de bombardament, blindate puternic. **4** Fig. Ceea ce rezistă influențelor exterioare; incoruptibil. • pl. *-ețe.* /<fr. ***forteresse***, it. ***fortezza.***

fórte *adj.invar., adv.* **1** *adj.invar.* Tare, puternic. <> *Monedă forte* v. monedă. *Valută forte* v. valută. <> Expr. *A se face forte* = a face toate eforturile pentru a reuși într-o acțiune; a se strădui din toate puterile; a se declara capabil să depășească o încercare anevoioasă. (*A fi*) *mînă forte* v. mînă. *Politică de mînă forte* v. mînă. **2** *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Cu sonoritate intensă, puternică; tare. <> (*subst.*) *Trecerea orchestrei de la forte la piano.* <> *Forte fortissimo* = extrem de tare. • /<it. ***forte***, lat. ***fortis, -e.***

fortepiáno *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Piano (și numai prima notă forte). • /<it. ***fortepiano.***

fortifiá *vb. I. tr., refl.* (*despre ființe*) A (se) fortifica (II). • sil. *-fi-a.* prez.ind. *-iez.* /<fr. ***fortifier.***

fortifiánt, -ă *adj.* (*despre medicamente*) Întăritor; tonic, reconfortant. <> Fig. (*despre ființe, acțiuni, procese etc.*) *Ea este o prezență fortifiantă în viața mea.* ◆ (*farm.; subst. n.*) Medicament întăritor; tonic. • sil. *-fi-ant.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***fortifiant.***

fortificá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică orașe, linii de luptă etc.*) A întări, a consolida cu fortificații. **2** *tr., refl.* A (se) întări, a prinde putere; a (se) fortifia. *Medicamentele l-au fortificat și se simțea mai bine.* • prez. ind. *fortific.* /<lat. ***fortificare***, fr. ***fortifier.***

fortificáre *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *fortifica.* • pl. *-ări.* /v. ***fortifica.***

fortificát, -ă *adj.* **1** (*despre orașe, linii de luptă etc.*) Întărit printr-un sistem de fortificație. *Ascultă, în Carpați aveți tranșee fortificate?* (CA. PETR.). **2** (*despre oameni*) Cu organismul întărit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***fortifica.***

fortificáție *s.f.* (*de obicei la pl.*) Construcție de apărare făcută din pămînt, din piatră, din beton armat etc., care întărește un oraș, o linie de luptă etc. <> *Centură de fortificații* v. centură. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *fortificațiúne s.f.* /<fr. ***fortification***, lat. ***fortificatio, -onis***, germ. ***Fortifikation.***

fortificațiúne *s.f.* v. fortificație.

fortíssimo *adv., s.n.* (*muz.*) **1** *adv.* (*indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Cu maximă intensitate, foarte tare. <> (*subst.*) *Trecerea orchestrei de la forte la piano.* **2** *s.n.* Bucată muzicală executată cu această intensitate. • /<it. ***fortissimo.***

fortrán *s.n.* (*inform.*) Primul limbaj de programare de nivel înalt, utilizat în aplicațiile științifice, matematice și tehnice. • /<fr. ***fortran***, engl. ***Fortran***, abr. de la engl. *For[mula] Tran[slation]* „translare de formule".

fortuít, -ă *adj.* Venit pe neașteptate; neprevăzut, întîmplător; inopinat. <> (*jur.*) *Caz fortuit* = eveniment independent de culpa unei persoane, care o împiedică să-și execute o obligație, apărînd-o, în consecință, de răspundere pentru neexecutare. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***fortuit***, lat. ***fortuītus, -a, -um*** <*fors* „hazard".

fortúna *s.f.* (*mit.*) Soartă, destin; noroc, șansă. • /<lat. ***fortūna, -ae***; cf. nm. pr. *Fortuna*, zeița sorții schimbătoare, la romani.

forță *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică oameni*) A sili, a constrînge, a obliga la ceva. <> Expr. *A forța* (cuiva) *mîna* = a constrînge pe cineva să facă ceva. *A forța nota* v. notă. **2** *refl.* (*despre oameni*) A se strădui, a face un efort. **3** *tr.* (*compl. indică mecanisme, închizători etc.*) A mînui cu violență, deteriorînd prin nepricepere, nerăbdare, intenții frauduloase etc.; ext. a sparge, a strica. <> Expr. *A forța ușa* (cuiva) = a intra cu sila în casa (cuiva). *Vă rog să mă iertați... Recunosc că nu e un fel civilizat de a forța ușa cuiva* (CE. PETR.). **4** *tr.* (*compl. indică ființe, mașini etc.*) A supune la un efort prea mare. **5** *tr.* (*milit.*) A trece peste un obstacol în ciuda rezistenței opuse de inamic. • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***forcer***, it. ***forzare.***

forțáj *s.n.* (*tehn.*) Creștere a tracțiunii motoarelor turboreactoare pe o perioadă scurtă de timp. • /<fr. ***forçage.***

forțaménte *adv.* În mod necesar; obligatoriu; riguros. *Liberalismul introdus într-o țară feudală... trebuia să apară forțamente ca o exagerație* (IBR.). • /<it. ***forzatamente***, fr. ***forcément.***

forțáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *forța* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***forța.***

forțát, -á *adj.* **1** (*despre oameni, colectivități etc.*) Care este silit, constrîns, obligat la ceva. **2** (*despre acțiuni*) Care este făcut cu forța. <> (*fin.*) *Curs forțat* (al unei valori) = curs impus, ducînd la obligația legală de a primi ca plată hîrtie-monedă neconvertibilă în aur. (*milit.*) *Marș forțat* = marș în care trupele execută în 24 de ore o deplasare mai mare decît în mersul normal. *Aterizare forțată* v. aterizare. **3** Care este făcut printr-o acțiune violentă, printr-un efort deosebit. **4** (*despre mecanisme, închizători etc.*) Care este mînuit cu forța; ext. spart. **5** (*despre rîs, zîmbete, gesturi etc.*) Nenatural, nefiresc; artificial, fals. • pl. *-ți, -te.* /v. ***forța.***

fórță *s.f.* **I 1** Capacitatea pe care o au ființele de a depune un efort, de a face o acțiune prin încordarea mușchilor; calitatea sau condiția de a fi puternic; putere fizică, tărie, vigoare. <> *Cămașă de forță* v. cămașă. <> Expr. *A prinde forță* v. prinde. *Tur de forță* v. tur. **2** Energie morală, psihică, afectivă etc.; ansamblul resurselor intelectuale și morale ale unui individ. ◆ Aptitudine, pricepere, îndemînare; talent. <> Loc.adj. *De forță* = foarte capabil. **3** Persoană înzestrată cu putere și cu energie, care acționează intens într-un anumit domeniu de activitate. ◆ Grup, organizație politică sau clasă socială care se manifestă ca un element social și politic activ. ◆ Grup social care exercită o influență. ◆ Ext. Putere de acțiune sau de influență. **4** (*econ.*) *Forță de muncă* = capacitatea de muncă a omului; potențialul fizic și intelectual al oamenilor, prin care pot să producă bunuri materiale și să presteze servicii. *Valoare a forței de muncă* v. valoare. ◆ Ext. Totalitatea persoanelor dintr-o populație care la un moment dat este considerată ca fiind apță de muncă, din punctul de vedere al vîrstei și al stării de sănătate. <> *Forță de producție* = (*în teoria econ. a lui Karl Marx*) categorie economică desemnînd una dintre laturile modului de producție, care include totalitatea mijloacelor de producție și a forței de muncă din cadrul procesului de producție. *Forțele pieții* = presiuni produse de jocul

liber al ofertei și cererii pe piață, care include ajustări de prețuri și cantitative. *Resurse de (forțe de) muncă* v. resursă. **5** *Forță socială (și politică)* = categorie socială, partid politic, organizație obștească etc. care acționează în vederea atingerii unui țel programatic. **6** (*milit.*) *Forțe armate* = totalitatea unităților militare ale unui stat (trupe de uscat, aeriene și maritime); armată. *Forțe militare* = subunitățile, unitățile, marile unități și formațiile care intră în compunerea forțelor armate. *Forță vie* = personalul militar de pe cîmpul de luptă. *Forțe de disuasiune* v. disuasiune. *Forță publică* v. public. **II 1** Energie existentă în natură; putere naturală; element al naturii. ◇ *Forță vitală* v. vital. **2** (*fiz.*) Acțiune, cauză care, exercitată de un sistem fizic asupra altuia, îi schimbă starea de repaus sau de mișcare ori îl deformează; spec. acțiune mecanică care schimbă starea de mișcare a unui corp; mărime dirijată care reprezintă această acțiune. ◇ *Forță motoare* = energie folosită pentru punerea în mișcare a corpurilor. *Forță de tracțiune* = forță exercitată de un vehicul motor asupra unei mașini sau a unui vehicul pe care îl remorchează. *Forță centrifugă* v. centrifug. *Forță centripetă* v. centripet. *Forțe conspirante* v. conspirant. *Forță disruptivă* v. disruptiv. *Forță electromotoare* v. electromotor. *Forță de inerție* v. inerție. *Forță de legătură* v. legătură. *Moment al unei forțe* v. moment. *Forță motrice* v. motrice. *Paralelogramul forțelor* v. paralelogram. *Forță portantă* v. portant. *Forță tangențială* v. tangențial. **3** Grad de intensitate, de eficacitate. ◇ Loc.adv. *În forță* = cu mare intensitate. **III 1** Putere de constrîngere; violență. ◇ *Lovitură de forță* = intervenție violentă. *Probă de forță* = conflict în care voința de a triumfa asupra unui adversar este predominantă. *Demonstrație de forță* v. demonstrație. *Echilibru de forțe* v. echilibru. ◇ Loc.adv. *Cu forța* = în mod forțat, cu sila. *Prin forța împrejurărilor* = constrîns de împrejurări, constrîns din motive obiective. **2** *Caz de forță majoră* = *a*) (*jur.*) împrejurare independentă de culpa unei persoane care are drept efect eliberarea acestuia de răspundere pentru neexecutare; *b*) situație în care cineva nu poate acționa sau proceda așa cum ar dori din cauza unor constrîngeri. (*jur.*) *Forță probantă* (sau *probatorie*) = putere doveditoare a unui mijloc de probă. *Forță executorie* = calitate a unui act juridic care îi permite să recurgă la forța publică pentru executarea sa. • pl. *-e.* /<it. ***forza***, fr. ***force***.

fórum *s.n.* **1** Adunare, întrunire (de mare amploare și importanță) în care au loc dezbateri, negocieri; for (2). **2** (*inform.*) Discuție pe internet între participanți care au interese, preferințe etc. comune. • pl. *-uri.* /<lat. ***fōrum, -i***, fr. ***forum***.

forward ['forwərd] *s.n.* **1** (*fin.*) Operație de plată la termen. **2** (*inform.*) Expr. *A face forward* = a retrimite un mesaj prin poșta electronică. • /<engl. ***forward***.

forzato [for'tsato] *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Cu putere. • /<it. ***forzato***.

fórzaț *s.n.* Foaie liberă de hîrtie albă sau colorată, rezistentă, avînd formatul cărții, cu ajutorul căreia se face legătura între scoarța cărților legate și prima filă. • pl. *-uri, -e.* /<germ. ***Vorsatz***.

forzíția *s.f.* v. forsiția.

fósă *s.f.* **1** (*anat.*) Cavitate largă și puțin adîncă de pe suprafața unei structuri anatomice, adesea osoasă; șanț, orificiu etc. *Fosă iliacă.* ◇ *Fosă nazală* = fiecare dintre cele două jumătăți ale cavității nazale. *Fosă olecraniană* v. olecranian. **2** (*geomorf.*) Depresiune adîncă și alungită, delimitată de falii; ext. depresiune mai mult sau mai puțin largă și adîncă în sol. ◇ *Fosă abisală* v. abisal. **3** Spațiu aflat sub avanscena unui teatru sau în fața acesteia, destinat de obicei orchestrei; loja orchestrei. ◇ *Fosa orchestrei* v. orchestră. **4** *Fosă septică* = bazin de colectare a dejecțiilor. • pl. *-e.* /<fr. ***fosse***, it. ***fossa***, lat. ***fossa, -ae***.

fosăiálă *s.f.* Fisîială. *Răguși, scoteau din gîtlejuri doar niște fosăieli lungi* (CAM.). • pl. *-ieli.* /***fosăi*** + *-eală*.

fosétă *s.f.* (*anat.*) Adîncitură mică la suprafața unui os sau a unei alte formațiuni anatomice; mică fosă. ◆ Gropiță în barbă sau în obraji. • pl. *-e.* /<fr. ***fossette***.

fosf- Elem. de compunere „fosfor", „fosforescent", „luminos". • și *fosfo-, fosfor-, fosforo-.* /<fr., engl. ***phosph(o)-***, ***phosphor(o)-***; cf. gr. *φωσφόρος* „luminos".

fosfagén *s.n.* (*biochim.*) Fosfocreatină. • /<fr. ***phosphagène***.

fosfát *s.m.* (*chim.*) Nume generic dat sărurilor acidului fosforic, rezultate prin reacția acestuia cu o bază; îngrășămînt agricol avînd în compoziție o astfel de sare. ◇ *Fosfat de calciu* = sare de calciu a acidului fosforic folosită și ca îngrășămînt agricol. *Fosfat de sodiu* = sare de sodiu a acidului fosforic, care este întrebuințată în analize chimice și la dedurizarea apei. *Fosfat de Cioclovina* = îngrășămînt agricol fosfatic din categoria guanourilor naturale. • pl. *-ți.* /<fr. ***phosphate***.

fosfatá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică terenuri de cultură*) A îngrășa cu fosfați. **2** A adăuga fosfat de calciu în mustul de struguri pentru a activa fermentația și a mări procentul de alcool în vin. **3** (*compl. indică suprafețe metalice*) A acoperi cu un strat subțire de fosfați în vederea protecției anticorozive, a înlesnirii efectuării unor operații sau a măririi durabilității tăișului unor scule așchietoare. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***phosphater***.

fosfatáre *s.f.* Acțiunea de *a fosfata* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***fosfata***.

fosfatát, -ă *adj.* **1** (*despre terenuri de cultură*) Care a fost îmbogățit cu fosfați. **2** (*despre suprafețe metalice*) Care a fost acoperit cu un strat subțire de fosfați în vederea protecției anticorozive, a înlesnirii efectuării unor operații sau a măririi durabilității tăișului unor scule așchietoare. • pl. *-ți, -te.* /v. ***fosfata***.

fosfatatór *s.m.* Muncitor specializat în fosfatare. • pl. *-ori.* /***fosfata*** + *-tor*.

fosfatázá *s.f.* (*biochim.*) Enzimă care participă la toate procesele organice fundamentale, capabilă să hidrolizeze și să precipite sărurile organice ale acidului fosforic. • pl. *-e.* /<fr. ***phosphatase***.

fosfatazemíe *s.f.* (*med.*) Prezența a fosfatazei în sînge. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***phosphatasémie***; cf. gr. *φῶς, φωτός* „lumină", *αἷμα, -ατος* „sînge".

fosfatemíe *s.f.* (*biol.*) Prezența normală a fosfaților în sînge. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***phosphatémie***.

fosfátic, -ă *adj.* (*chim.*) Care conține fosfat. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***phosphatique***.

fosfatídă *s.f.* (*biochim.*) Substanță din clasa lipidelor, în a cărei moleculă intră fosforul și care este prezentă mai ales în țesutul nervos; fosfolipidă. • pl. *-e.* /<fr. ***phosphatide***.

fosfatidemíe *s.f.* (*biol.*) Prezența normală a fosfatidelor în sînge. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***phosphatidémie***.

fosfatídic, -ă *adj.* Care aparține fosfatidei, care se referă la fosfatidă. • pl. *-ci, -ce.* /***fosfatidă*** + *-ic*.

fosfaturíe *s.f.* (*med.*) Prezență în exces a fosfaților în urină. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***phosphaturie***; cf. gr. *φῶς, φωτός* „lumină, fosfor", *οὖρον* „urină".

fosfénă *s.f.* Senzație care apare sub forma unor puncte luminoase de foarte scurtă durată, atunci cînd închidem ochii și apăsăm cu degetele pe pleoape; fotopsie. • pl. *-e.* /<fr. ***phosphène***; cf. gr. *φῶς, φωτός* „lumină", *φαίνω* „a apărea".

fosfínă *s.f.* (*chim.*) Compus binar al fosforului și al hidrogenului, gaz incolor, foarte toxic, insolubil în apă, obținut prin hidroliza fosfurilor alcaline și alcalino-pămîntoase. • pl. *-e.* /<fr. ***phosphine***.

fosfít *s.m.* (*chim.*) Sare a acidului fosforos. • pl. *-ți.* /<fr. ***phosphite***.

fosfo- v. fosf-.

fosfobacterín *s.n.* Îngrășămînt agricol care conține culturi de bacterii (*Bacillus magatherium* var. *phosfaticum*) și care transformă fosforul din compușii organici ai solului în compuși ușor asimilabili pentru plante. • pl. *-e.* /***fosfo-*** + ***bacterie***.

fosfocálcic, -ă *adj.* **1** Referitor la fosfor și calciu. **2** (*med.*) *Metabolism fosfocalcic* = ansamblul fenomenelor de absorbție, fixare și excreție a fosforului și a calciului în organism. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***phosphocalcique***.

fosfocreatínă *s.f.* (*biochim.*) Compus organic cu rol important în contracția musculară; fosfagen. • sil. *-cre-a-.* pl. *-e.* /<engl. ***phosphocreatine***.

fosfoghíps *s.n.* Îngrășămînt agricol rezultat ca deșeu din fabricarea acidului fosforic, a fosfatului trisodic, care se folosește pe sărături. • /***fosfo-*** + ***ghips***.

fosfolipázá *s.f.* Lecitinază. • /<fr. ***phospholipase***; cf. gr. *φῶς, φωτός* „lumină", *λίπος* „grăsime".

fosfolipíde *s.f.* (*biochim.; la pl.*) Termen generic pentru toate tipurile de molecule lipidice derivate din acidul fosfatidic; fosfatidă. • /<fr. ***phospholipides***, engl. ***phospholipids***; cf. gr. *φῶς, φωτός* „lumină", *λίπος* „grăsime".

fosfolipídic, -ă *adj.* Referitor la fosfolipide, la metabolismul acestora. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***phospholipidique***.

fosfoproteíde *s.f. pl.* (*biochim.*) Substanțe compuse dintr-o proteină și acid fosforic. • /<fr. ***phosphoprotéides***.

fósfor[1] *s.n.* **1** (*chim.*) Element chimic solid, nemetal, prezentînd mai multe forme alotropice, care se găsește în natură (numai sub formă de fosfați), în organismul animal (oase, nervi, urină), în guano și în solurile fertile (*P*). ◇ *Fosfor alb* = formă alotropică obișnuită a fosforului, foarte toxică, inflamabilă, fosforescentă, care se prezintă ca o masă albă, uneori gălbuie, moale ca ceara, solubilă în sulfura de carbon, foarte activă din punct de vedere chimic, nereacționînd cu apa la temperatura obișnuită și care se păstrează sub apă. *Fosfor roșu* = formă alotropică a fosforului, stabilă, netoxică, care se obține prin încălzirea fosforului alb, în absența aerului, la 280°C și care este folosită la fabricarea chibriturilor. **2** Substanță fosforescentă. • acc. și (*înv.*) *fosfór* /<fr. ***phosphore***; cf. gr. *φωσφόρος* „purtător de lumină, luminos".

fosfor[2]**-** v. fosf-.

fosforát, -ă *adj.* (*chim.*) Care conține fosfor[1]. ◇ *Hidrogen fosforat* = combinație a fosforului cu hidrogenul, care se prezintă ca un gaz incolor, foarte toxic. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***phosphoré***.

fosforemíe *s.f.* (*med.*) Prezență de fosfor[1] în sînge. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***phosphorémie***.

fosforescént, -ă *adj.* **1** (*chim.*) Care poate produce fosforescență (1). ◇ *Ecran fosforescent* v. ecran. **2** (*biol.; despre unele organisme animale sau vegetale*) Care emite lumină în întuneric. **3** Fig. Luminos; strălucitor. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***phosphorescent***.

fosforescénță *s.f.* **1** (*chim.*) Proprietate a unor compuși chimici de a emite lumină, ca urmare a iradierii lor prealabile. **2** (*biol.*) Calitate a unor organisme animale sau vegetale de a lumina în întuneric; fotogeneză (2). **3** Fig. Sclipire; strălucire. *Ochii aveau o fosforescență stranie.* • pl. *-e.* /<fr. ***phosphorescence***.

fosfóric, -ă *adj.* **1** (*chim.*) Care ține de fosfor[1], care are în combinație fosfor[1]. ◇ *Acid fosforic* = acid oxigenat al fosforului[1] în stare de oxidare cinci, sub formă de cristale rombice, care este folosit în îngrășămintele chimice, la sinteza glicerofosfaților, drept coagulant al latexului etc. **2** Fig. Luminos; strălucitor. *Ochii fosforici păstrau aceeași privire curată, îndrăzneață și nevinovată* (BART). • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***phosphorique***.

fosforilá *vb. I. tr.* A realiza fosforilarea. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***phosphoryler***.

fosforiláre *s.f.* (*chim.*) Transformare metabolică constînd în introducerea unei grupări fosfatice la un compus organic. • pl. *-ări.* /v. ***fosforila***.

fosforilázá *s.f.* (*biochim.*) Enzimă care catalizează combinarea unei molecule organice cu o grupare fosfat. • pl. *-e.* /<fr. ***phosphorylase***, engl. ***phosphorylase***; cf. gr. *φῶς, φωτός* „lumină", *φέρω* „a purta", *ὕλη* „substanță, materie".

fosforísm *s.n.* (*med.*) Intoxicație cronică cu fosfor[1], caracterizată prin faptul că oasele devin sfărîmicioase și se fracturează ușor. • /<fr. ***phosphorisme***; cf. gr. *φῶς, φωτός* „lumină", *φέρω* „a purta".

fosforít *s.n.* (*geol.*) Rocă sedimentară sau depozit de roci sedimentare, alcătuite în special din fosfați de calciu proveniți din precipitarea în mediul marin sau din acumularea și transformarea unor resturi organice (oase, cochilii, dejecții). ◇ *Făină de fosforite* v. făină. • pl. *-e.* /<fr. ***phosphorite***.

fosforo- v. fosf-.

fosforografíe *s.f.* Metodă de reproducere a obiectelor și spectrelor în lumină infraroșie cu ajutorul unui ecran fosforescent. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***phosphorographie***.

fosforolíză *s.f.* (*biochim.*) Etapă a transformării, în organism, a glicogenului în glucoză, care constă în ruperea legăturilor dintre moleculele de glucoză componente ale glicogenului prin acțiunea enzimei glicerol fosforilază. • /<fr. ***phosphorolyse***; cf. gr. *φῶς, φωτός* „lumină, fosfor", *φέρω* „a purta", *λύσις* „dezlegare".

fosforós, -oásă *adj.* (*chim.*) Care conține fosfor[1] în starea trei de oxidare. ◇ *Acid fosforos* = acid oxigenat

al fosforului[1] în stare de oxidare trei, sub formă de cristale incolore, care este întrebuințat ca reducător puternic în chimia analitică. *Anhidridă fosforoasă* = trioxid de fosfor[1]. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***phosphoreux.***

fosforoscóp *s.n.* (*fiz.*) Instrument pentru determinarea duratei de emisie a luminii de către o substanță prin fosforescență. • pl. *-oape.* /<fr. ***phosphoroscope.***

fosfúră *s.f.* (*chim.*) Combinație a fosforului[1] cu un metal. • pl. *-uri.* /<fr. ***phosphure.***

fosgén *s.n.* (*chim.*) Compus chimic sub formă de gaz incolor, ușor lichefiabil, foarte toxic, cu miros sufocant, puternic iritant pentru ochi, care se obține sintetic din amestecul de clor și monoxid de carbon trecut peste cărbune activ și care este folosit în industria coloranților, medicamentelor etc. și ca substanță toxică asfixiantă de luptă. • /<fr. ***phosgène***; cf. gr. *φῶς, φωτός* „lumină, fosfor", *γίγνομαι* „a lua naștere".

fosíl, -ă *adj., s.f.* **I** *adj.* (*despre organisme, formații geologice etc.*) Care a existat, care s-a format în trecutul geologic al pământului; conservat în straturile pământului dintr-o epocă geologică anterioară. **II** *s.f.* **1** Rest sau urmă de organisme animale ori vegetale, aparținînd unor epoci geologice anterioare, care s-a păstrat în depozitele sedimentare ale scoarței terestre. **2** Fig. (*iron.*) Bătrîn cu idei învechite, ruginite. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***fossile***, lat. ***fossĭlis, -e.***

fosilifér -ă *adj.* (*geol., paleon.; despre roci*) Care conține fosile. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***fossilifère.***

fosilizá *vb. I. refl.* (*paleon.*) A se transforma în fosilă. ◆ Fig. (*iron.*) A se ramoli. *Bietul de el! S-a fosilizat de nu-l recunoști!* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***fossiliser.***

fosilizáre *s.f.* (*paleon.*) Ansamblu de fenomene fizice și chimice care conduc la conservarea resturilor și a urmelor de organisme în straturile geologice. ◆ Fig. (*iron.*) Ramolire. • pl. *-ări.* /v. ***fosiliza.***

fost, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care a avut o calitate, o funcție, un rang, un nume etc. pe care nu-l mai are. ◆ De altădată, de pe vremuri, de odinioară. *Se aflau adunați în fosta grădină foștii copii* (CE. PETR.). ◆ (*despre lucruri*) Care a aparținut în trecut cuiva; care și-a pierdut vechea destinație. ◆ Poet. (*subst. n.*) Ceea ce s-a petrecut în trecut; faptele trecute. *De-aș putea eu spune fostul Cum a fost întreg, Meșter, neică, mi-ar fi rostul!* (COȘB.). • pl. *foști, -e.* /v. ***fi.***

fosterít *s.n.* Grup de rășini întrebuințate ca agent de impregnare a izolației înfășurărilor electrice. • pl. *-e.* /<fr. ***fostérite.***

foșăí *vb. IV. intr.* A fîșîi. *Parcă aud foșăind un domino... D-ta ești?* (ALECS.). • prez.ind. *fóșăi.* /form. expr.

foșălău *s.n.* v. fușalău.

foșcăí *vb. IV.* v. fojgăi.

foșcăitúră *s.f.* v. fojgăitură.

foșnăí *vb. IV.* v. foșni.

fóșnet *s.n.* **1** Sunet slab, ușor, produs de mișcarea lină sau de frecarea frunzelor, a mătăsii, a hîrtiei etc.; foșnitură. **2** Susur. • pl. *-e.* /***foșni*** + *-et.*

foșní *vb. IV. intr., tr.* A produce un sunet slab prin mișcare lină sau prin frecare ușoară. *Sub pașii noștri foșneau frunzele de curînd căzute* (VLAH.). ◆ (*intr.; despre ființe*) A foi[1] (1), a mișuna. • prez. ind. *-esc.* și *foșnăí vb. IV.* /form. expr.

foșnire *s.f.* Producere a unui sunet slab prin mișcare lină sau prin frecare ușoară; foșnit, foșnitură. *Deodat-aud foșnirea unei rochii* (EMIN.). • pl. *-i.* /v. ***foșni.***

foșnít *s.n.* Foșnire. *Prin marginea pădurii Adeseori sunîndu-ne-n auz Foșnitul frunzelor* (CA. PETR.). • /v. ***foșni.***

foșnitór, -oăre *adj.* Care foșnește. *Prin ierburile foșnitoare țîrîiau cosașii* (CAM.). • pl. *-ori, -oare.* /***foșni*** + *-tor.*

foșnitúră *s.f.* Foșnet (1). *Nemaiauzind nici o foșnitură de păpușoi... am țîșnit o dată cu țărna-n cap și tiva! la mama acasă* (CR.). • pl. *-i.* /***foșni*** + *-tură.*

fot *s.m.* (*fiz.*) Unitate de măsură a iluminării reprezentînd iluminarea unei suprafețe de un centimetru pătrat pe care cade în mod normal și uniform repartizat un flux de un lumen (*ph*). • pl. *foți.* /<fr. ***phot***; cf. gr. *φῶς, φωτός* „lumină".

fótă *s.f.* **1** Obiect de îmbrăcăminte din costumul popular românesc (bogat ornamentat), purtat de femei, care este format dintr-o țesătură dreptunghiulară de lînă înfășurată în jurul trupului, ținînd locul fustei, sau din două bucăți de stofă acoperind partea din față a corpului (ca un șorț) și pe cea din spate. *Șorțurile și fotele țărancelor noastre* (ODOB.). **2** (*înv.*) Șorț purtat de cîrciumari, de ospătari etc. *Chelnerii... cu jiletci negre și fote albe, priveau din prag* (CA. PETR.). • pl. *-e.* /<tc. ***fota.***

fotă

fótbal *s.n.* (*sport*) Joc cu mingea între două echipe (a cîte 10 jucători de cîmp și cîte un portar), în care fiecare jucător încearcă să introducă mingea (cu piciorul sau cu altă parte a corpului în afară de mîini) în poarta echipei adverse, marcînd un gol. • și *fútbol s.n.* /<fr., engl. ***football.***

fotbalíst, -ă *s.m., s.f.* (*sport*) Persoană care practică fotbalul. • pl. *-iști, -iste.* /***fotbal*** + *-ist.*

fotbalístic, -ă *adj.* (*sport*) Care aparține fotbalului, care se referă la fotbal. • pl. *-ci, -ce.* /***fotbal*** + *-istic.*

fotéi *s.n.* v. fotoliu.

fótic, -ă *adj.* Referitor la lumină; produs de lumină. • pl. *-ci, -ce.* /<engl. ***photic.***

fotísm *s.n.* Senzație vizuală secundară, cu punct de plecare de la un alt analizor decît cel optic, observată în perceperea imaginilor colorate, sau evocată mental. • /<fr. ***photisme***; cf. gr. *φῶς, φωτός* „lumină".

fotíță *s.f.* Dim. al lui *fotă.* • pl. *-e.* /***fotă*** + *-iță.*

foto[1]- Elem. de compunere „al luminii", „datorită luminii", „fotografic". • /<fr. ***photo-***; cf. gr. *φῶς, φωτός* „lumină".

fóto[2] *adj.invar., s.f.* **1** *adj.invar.* Fotografic (2). **2** *s.f.* Fotografie (2). • /<fr. ***photo.***

fotoalergíe *s.f.* Sensibilitate alergică la lumină. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***photoallergie***, engl. ***photoallergy.***

fotoamatór, -oăre *s.m., s.f.* Fotograf amator. • pl. *-ori, -oare.* /***foto[1]-*** + ***amator.***

fotoampermétru *s.n.* (*fiz.*) Instrument pentru măsurarea intensității curenților de înaltă frecvență, prin determinarea emisiei luminoase a unui fir metalic adus la incandescență în momentul trecerii curentului electric. • pl. *-e.* /***foto[1]-*** + ***ampermetru.***

fotoanchétă *s.f* Anchetă cu fotografii. • pl. *-e.* /***foto[1]-*** + ***anchetă.***

fotoaparát *s.n.* Aparat fotografic. • pl. *-e.* /***foto[1]-*** + ***aparat***; cf. și rus. *фотоаппарат.*

fotoautografíe *s.f.* (*tipogr.*) Procedeu manual de pregătire a unei forme de tipar plan, folosind ca original o fotografie și pentru lucru o cerneală autografică sau tuș fotografic. • sil. *-a-u-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***foto[1]-*** + ***autografie.***

fotoautotróf, -ă *adj., s.f.* (*bot.*) (Plantă) care se hrănește prin fotosinteză; fotosintetizant. • sil. *-a-u-.* pl. *-i, -e.* /***foto[1]-*** + ***autotrof***; cf. engl. *photoautotrophic.*

fotobactérie *s.f.* (*biol.*) Bacterie fosforescentă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***photobactérie.***

fotobiologíe *s.f.* Ramură a biologiei care se ocupă cu studiul interacțiunii radiațiilor electromagnetice neionizante (lumină vizibilă, radiații infraroșii și microunde) cu materia vie. • sil. *-bi-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***photobiologie***; cf. gr. *φῶς, φωτός* „lumină", *βίος* „viață", *λόγος* „cuvînt; studiu".

fotobiotropísm *s.n.* (*biol.*) Biotropism determinat de acțiunea luminii. • sil. *-bi-o-.* /<fr. ***photobiotropisme.***

fotoblást *s.n.* (*bot.*) Lăstar dezvoltat subteran, care se adaptează mai tîrziu la viața aeriană din mediul luminos. • pl. *-uri.* /<fr. ***photoblaste.***

fotocálc *s.n.* Calc obținut prin acțiunea luminii. • pl. *-uri.* /<fr. ***photocalque.***

fotocámeră *s.f.* Aparat folosit pentru efectuarea de fotograme terestre. • pl. *-e.* /***foto[1]-*** + ***cameră***; cf. it. *fotocamera*, rus. *фотокамера.*

fotocartáre *s.f.* (*topogr.*) Tehnică a întocmirii planurilor și hărților topografice după fotograme, cu ajutorul aparatelor fotogrammetrice. • pl. *-ări.* /***foto[1]-*** + ***cartare***, după fr. *photocartographie.*

fotocartográf *s.n.* (*topogr.*) Aparat fotogrammetric pentru realizarea automată a hărților pe bază de fotograme. • pl. *-e.* /<fr. ***photocartogrophe.***

fotocartografíere *s.f.* (*topogr.*) Întocmire de hărți cu ajutorul fotogramelor. • sil. *-fi-e-.* pl. *-i.* /<fr. ***photocartographie.***

fotocatalizátor, -oăre *adj.* (*chim.*) Care facilitează fotocataliza. • pl. *-ori, -oare.* /***foto[1]-*** + ***catalizator.***

fotocatalíză *s.f.* (*chim.*) Cataliză selectivă, produsă de lumină. • pl. *-e.* /<fr. ***photocatalyse.***

fotocatód *s.m.* (*fiz.*) Catod al unei celule fotoelectrice, a cărui emisie de electroni se face prin efect fotoelectric. • pl. *-zi.* /<fr. ***photocathode.***; cf. gr. *φῶς, φωτός* „lumină", *κάθοδος* „coborîre".

fotocelúlă *s.f.* (*fiz.*) Celulă fotoelectrică. • pl. *-e.* /<fr. ***photocellule.***

fotoceptór *s.m.* (*biol.*) Fotoreceptor. • pl. *-i.* /<fr. ***photocepteur.***

fotocerámică *s.f.* Aplicare de ornamente pe obiecte de porțelan, cu ajutorul fotografierii speciale. • /<fr. ***photocéramique.***

fotoceramíst *s.m.* Specialist în arta fotoceramicii. • pl. *-iști.* /<fr. ***photocéramiste.***

fotochímic, -ă *adj.* (*chim.*) Care ține de fotochimie, care se referă la fotochimie. ◇ *Reacție fotochimică* = transformare chimică a unei substanțe sub acțiunea luminii. *Disociație fotochimică* v. disociație. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***photochimique.***

fotochimíe *s.f.* Parte a chimiei care se ocupă cu studiul efectelor radiațiilor ultraviolete, vizibile și infraroșii asupra substanțelor chimice. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***photochimie.***

fotochimográf *s.n.* Aparat care permite analiza și studierea mișcărilor fizice cu ajutorul filmului. • pl. *-e.* /***foto[1]-*** + ***chimograf.***

fotochimogrămă *s.f.* Imagine obținută la fotochimograf. • pl. *-e.* /***foto[1]-*** + ***chimogramă.***

fotochinéză *s.f.* (*biol.*) Provocare a mișcării unui organ sau organism prin schimbarea bruscă a intensității luminii. • pl. *-e.* /<fr. ***photokinèse.***

fotocliníe *s.f.* (*bot.*) Curbare în jos a frunzelor sau a lăstarilor sub influența luminii. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***photoclinie.***

fotoclúb *s.n.* Club de fotoamatori. • pl. *-uri.* /***foto[1]-*** + ***club.***

fotocoagulăre *s.f.* (*med.*) Utilizare a energiei intense conținută de un fascicul luminos fin (laser, lampă cu xenon) pentru tratamentul unor leziuni, mai ales în oftalmologie, sau la nivelul aparatului respirator și al tubului digestiv. • sil. *-co-a-.* pl. *-ări.* /***foto[1]-*** + ***coagulare***, după engl. *photocoagulation.*

fotocoagulatór *s.n.* (*med.*) Dispozitiv laser pentru măsurarea și înregistrarea coagulării sîngelui, a formării și dizolvării cheagurilor etc. • sil. *-co-a-.* pl. *-oare.* /<fr. ***photocoagulateur***, engl. ***photocoagulator.***

fotocoagulográf *s.n.* (*med.*) Aparat pentru măsurarea automată a coagulării sîngelui. • sil. *-co-a-.* pl. *-e.* /de la ***fotocoagulare***, după *electrocardiograf.*

fotocolográfic, -ă *adj.* (*tipogr.*) Care ține de fotocolografie, care se referă la fotocolografie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***photocollographique.***

fotocolografíe *s.f.* (*tipogr.*) Procedeu de tipărire în care se folosește, ca formă de tipar, un strat de gelatină sensibilizat la acțiunea luminii și transformat într-un clișeu imprimabil prin reproducere fotomecanică; heliotipie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***photocollographie.***

fotocolór *s.n.* Sistem de fotografiere în culori. • /***foto[1]-*** + ***color[a].***

fotocolorimétru *s.n.* **1** Instrument pentru aprecierea temperaturii culorii unei surse luminoase. **2** (*ind. text.*) Aparat cu ajutorul căruia se analizează calitatea coloranților. • pl. *-e.* /<fr. ***photocolorimètre.***

fotocolposcopíe *s.f.* Colposcopie cu înregistrarea fotografică a imaginilor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***foto[1]-*** + ***colposcopie.***

fotocompozíție *s.f.* (*tipogr.*) Sistem de compoziție tipografică dînd direct pe film textele pregătite pentru montarea în forme ofset sau helio. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr., engl. ***photocomposition.***

fotoconductibilitáte *s.f.* (*fiz.*) Conductibilitate electrică a semiconductoarelor, produsă prin iluminarea suprafeței acestora; fotoconductivitate, fotoconducție, fotorezistivitate, efect fotoconductiv. • pl. *-ăți.* /<fr. ***photoconductibilité.***

fotoconductív *adj.* (*fiz.*) *Efect fotoconductiv* = fotoconductibilitate. • pl. *-e.* /<fr. ***photoconductif.***

fotoconductivitáte *s.f.* (*fiz.*) Fotoconductibilitate. • pl. *-ăți.* /<fr. ***photoconductivité***.

fotoconductór, -oáre *adj.* (*fiz.*) Care prezintă sau utilizează fenomenul de fotoconducție; fotorezistent. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***photoconducteur***, engl. ***photoconductor***.

fotoconducție *s.f.* (*fiz.*) Fotoconductibilitate. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***photoconduction***.

fotocopiá *vb. I. tr.* A face o fotocopie; a reproduce fotografic un document. • sil. *-pi-a.* prez.ind. *-iez.* /<fr. ***photocopier***.

fotocopiát *s.n.* Faptul de *a fotocopia*. • sil. *-pi-at.* /v. ***fotocopia***.

fotocopiatór *s.n.* Aparat cu care se execută fotocopii. • sil. *-pi-a-.* pl. *-oare.* ***/fotocopia*** + *-tor*.

fotocópie *s.f.* Copie fotografică (pozitiv, negativ) a unui document, a unui text, a unei fotografii, a unei fotograme etc.; copie la un aparat de tip xerox; fotostat. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***photocopie***.

fotocopiér *s.n.* Aparat cu ajutorul căruia se efectuează copii fotografice. • sil. *-pi-er.* pl. *-e.* /<germ. ***Photokopier***.

fotocopíere *s.f.* Acțiunea de *a fotocopia* și rezultatul ei. • sil. *-pi-e-.* pl. *-i.* /v. ***fotocopia***.

fotocopíst, -ă *s.m., s.f.* Specialist în fotocopii. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***photocopiste***.

fotocróm, -ă *adj., s.m.* (Corp) care își schimbă culoarea sub acțiunea luminii; fotocromatic, fotocromic • pl. *-i, -e.* / <fr. ***photochrome***.

fotocromátic, -ă *adj.* Fotocrom. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***photochromatique***.

fotocrómic, -ă *adj.* Fotocrom. • pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***photochromisch***.

fotocromíe *s.f.* Procedeu de reproducere fotografică prin care se obțin imagini în culori, folosindu-se un clișeu pe care sînt suprapuse mai multe straturi sensibile la culori diferite. ◆ Concr. Fotografie în culori, obținută prin acest procedeu. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***photochromie***; cf. gr. *φῶς, φωτός* „lumină", *χρῶμα* „culoare".

fotocromísm *s.n.* Variație reversibilă a spectrului de observație a unui compus chimic sub acțiunea luminii. • /<fr. ***photochromisme***.

fotocromografíe *s.f.* Procedeu de fotografiere în culori sau de reproducere fotografică a tablourilor în culori. ◆ Concr. Fotografie obținută prin acest procedeu. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***photochromographie***.

fotocromotipografíe *s.f.* Procedeu de reproducere fotomecanică a culorilor pentru ilustrarea cărților, a revistelor, a afișelor etc. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***photochromotypographie***.

fotocromoxilografíe *s.f.* **1** Procedeu de tipărire multicoloră cu clișee gravate în lemn, confecționate prin reproducere fotografică. ◆ Concr. Stampă colorată obținută prin acest procedeu. **2** Gravură executată în lemn, colorată manual. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***photochromoxylographie***.

fotocrónică *s.f.* Cronică jurnalistică bazată pe fotografii; cronică fotografică. • pl. *-ci.* ***/foto¹-*** + ***cronică***.

fotocroníst, -ă *s.m., s.f.* Autor de fotocronici. • pl. *-iști, -iste.* /<it. ***fotocronista***.

fotocronográf *s.n.* Aparat fotografic utilizat pentru înregistrarea automată a fotografiilor luate în serie. • pl. *-e.* /<fr. ***photochronographe***.

fotocronometráre *s.f.* Metodă de cronometrare și analiză a duratei elementelor unui proces de muncă sau a timpului de folosire a utilajului prin fotografiere și cronometrare. • pl. *-ări.* ***/foto¹-*** + ***cronometrare***.

fotoculégere *s.f.* (*tipogr.*) Procedeu fotomecanic de culegere a unui text pentru tipărire, care se execută cu ajutorul unei mașini speciale, funcționînd pe aceleași principii ca și linotipul, dar echipată cu un aparat fotografic și cu clișee pe care sînt imprimate semnele tipografice. • pl. *-i.* ***/foto¹-*** + ***culegere***.

fotocuplór *s.m.* (*electron.*) Optocuplor. • pl. *-i.* /<fr. ***photocoupleur***.

fotodermatóză *s.f.* (*med.*) Dermatoză provocată de expunerea îndelungată a pielii la razele solare, însoțită de o sensibilitate crescută și anormală la lumină. • pl. *-e.* /<fr. ***photodermatose***; cf. gr. *φῶς, φωτός* „lumină", *δέρμα* „piele".

fotodezintegráre *s.f.* (*fiz.*) Dezintegrare a unui nucleu atomic ca urmare a absorbției unui foton de raze X sau Y de mare energie. • pl. *-ări.* ***/foto¹-*** + ***dezintegrare***, după fr. *photodesintegration*.

fotodinámic, -ă *s.f., adj.* **1** *s.f.* Studiu al efectului stimulator al luminii asupra celulelor vii. **2** *adj.* Care ține de fotodinamică (1), care se referă la fotodinamică (1). • pl. *-ci, -ce.* / <fr. ***photodynamique***.

fotodinamíe *s.f.* Efect stimulator al luminii asupra proceselor fiziologice din organismele vii. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***photodynamie***.

fotodiódă *s.f.* **1** (*electr.*) Diodă semiconductoare a cărei funcționare depinde de intensitatea fluxului luminos care cade asupra sa. **2** Celulă fotoelectrică. • sil. *-di-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***photodiode***.

fotodocumént *s.n.* Document fotografic. • pl. *-e.* /<fr. ***photodocument***.

fotoeféct *s.n.* Fenomen de degajare a electronilor în urma expunerii unor substanțe la acțiunea razelor luminoase; efect fotoelectric. • pl. *-e.* /<germ. ***Photoeffeckt***.

fotoelasticimetríe *s.f.* (*fiz.*) Metodă de măsurare optică a tensiunilor din masa unui corp. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***photoélasticimétrie***.

fotoelasticimétru *s.n.* (*fiz.*) Aparat folosit în fotoelasticimetrie. • pl. *-e.* /<fr. ***photoélasticimètre***.

fotoelasticitáte *s.f.* (*fiz.*) Proprietate a unor materiale transparente și izotope de a-și modifica indicele de refracție sub acțiunea deformațiilor elastice. • /<fr. ***photoélasticité***.

fotoeléctric, -ă *adj.* **1** (*despre emisiunea de electroni din metale*) Provocat de incidența radiației luminoase. ◇ *Efect fotoelectric extern* = emisie de electroni de pe suprafața metalelor sau a semiconductoarelor sub acțiunea iluminării. *Efect fotoelectric intern* = punere în libertate, în masa unui semiconductor, a purtătorilor de sarcini sub acțiunea iluminării. **2** Care se referă la efectul electric extern sau intern, care se bazează pe efectul electric extern ori intern. ◇ *Celulă fotoelectrică* = element de circuit electric, cu doi electrozi, care se bazează pe efectul fotoelectric; fotocelulă, fotodiodă. *Convertor fotoelectric* v. convertor. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***photoélectrique***.

fotoelectricitáte *s.f.* **1** Fenomen de emitere de electroni de către un material, sub acțiunea luminii; electricitate produsă astfel. **2** Disciplină care se ocupă cu studiul fenomenelor fotoelectrice. • /<fr. ***photoélectricité***.

fotoelectrón *s.m.* Electron emis sub acțiunea unui fascicul de radiații. • pl. *-i.* /<fr. ***photoélectron***.

fotoelemént *s.n.* **1** (*electr.*) Dispozitiv semiconductor care transformă energia luminoasă în energie electrică; fotopilă, pilă fotovoltaică. **2** Aparat foarte sensibil pentru măsurarea intensității razelor ultraviolete. • pl. *-e.* /<fr. ***photoélément***.

fotoemísie *s.f.* (*fiz.*) Emisie de fotoelectroni. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *fotoemisiúne s.f.* /<fr. ***photoémission***, engl. ***photoemission***.

fotoemisiúne *s.f.* v. fotoemisie.

fotoemisív, -ă *adj.* (*despre substanțe, corpuri*) Care emite electroni sub acțiunea luminii. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***photoémissif***.

fotoemisivitáte *s.f.* Proprietate (a unei substanțe, a unui corp) de a fi fotoemisiv. • /<fr. ***photoémissivité***.

fotoemițátor, -oáre *adj.* (*despre corpuri*) Care emite electroni cînd este supus acțiunii radiațiilor luminoase. • pl. *-ori, -oare.* ***/foto¹-*** + ***emițător***, după fr. *photoémetteur*.

fotoenergétică *s.f.* Ramură a biologiei care se ocupă cu studiul influenței energiei radiante a soarelui asupra activității vitale a organismelor vegetale și animale. • /<fr. ***photoénergétique***.

fotoeséu *s.n.* Eseu fotografic. • pl. *-ee.* ***/foto¹-*** + ***eseu***.

fotoestezíe *s.f.* Sensibilitate la acțiunea luminii. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***photoesthésie***.

fotoexpozíție *s.f.* Expoziție de fotografii. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* ***/foto¹-*** + ***expoziție***.

fotofáză *s.f.* (*biol.*) Stadiu de lumină al fotosintezei în care are loc desfacerea moleculei de apă sub acțiunea energiei luminoase absorbite, fixate și transformate de pigmenții clorofilei. • /<fr. ***photophase***.

fotofíl, -ă *adj.* (*bot.*) Heliofil. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***photophile***.

fotofilmotécă *s.f.* Filmotecă de fotografii. • pl. *-ci.* ***/foto¹-*** + ***filmotecă***.

fotofíniș *s.n.* (*sport*) Aparat care înregistrează automat, prin fotografiere, ordinea sosirii concurenților dintr-o probă sportivă. • pl. *-uri.* /<fr. ***photo-finish***, engl. ***photo finish***.

fotofisiúne *s.f.* (*fiz.*) Fisiune provocată de fotoni. • pl. *-i.* /<fr. ***photofission***.

fotofítă *s.f., adj.* (*bot.*) (Plantă) care crește în regiuni însorite; heliofită. • pl. *-e.* /<lat. ***photophytae***.

fotofób, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Bolnav) de fotofobie (2); heliofob, lucifob. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***photophobe*** sau de la ***fotofobie***, prin derivare regresivă.

fotofobíe *s.f.* **1** (*psih.*) Teamă patologică de lumină. **2** (*med.*) Senzație oculară patologică, dureroasă, însoțită de lăcrimare intensă și blefarospasm, cauzată de lumina puternică, ce poate fi în relație cu o boală oculară (conjunctivită, cheratită, iridociclită) sau cu o inflamație a meningelui. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***photophobie***; cf. gr. *φῶς, φωτός* „lumină", *φόβος* „frică".

fotofón *s.n.* Aparat care transmite sunetele prin intermediul unei raze de lumină și care este folosit în fotofonie. • pl. *-oane.* /<fr. ***photophone***; cf. gr. *φῶς, φωτός* „lumină", *φωνή* „sunet; voce".

fotofoníe *s.f.* Procedeu de transmitere a sunetelor prin intermediul razelor luminoase cu ajutorul fotonului. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***photophonie***.

fotofór, -oăre *adj., s.n., s.m.* **1** *adj.* Care poartă sau care are conținută în structura sa o sursă de lumină. **2** *s.n.* Lampă electrică portativă, care se atașează la casca minerului, a speologului etc. **3** *s.n.* (*med.*) Lampă frontală folosită în otorinolaringologie. **4** *s.m.* (*zool.*) Organ luminos la coleoptere și la unele animale marine. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***photophore***; cf. gr. *φῶς, φωτός* „lumină", *φορός* „care poartă" <*φέρω*.

fotoforéză *s.f* (*fiz.*) Deplasare a particulelor microscopice sub acțiunea unei iluminări puternice. • pl. *-e.* /<fr. ***photophorèse***; cf. gr. *φῶς, φωτός* „lumină", *φόρησις* „ducere; transportare".

fotogén, -ă *adj.* Care produce și răspîndește lumină. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***photogène***.

fotogenéză *s.f.* **1** Producere de lumină. **2** (*biol.*) Fosforescență (2). • /<fr. ***photogenèse***.

fotogénic, -ă *adj.* **1** Referitor la efectele chimice ale luminii. **2** Care impresionează bine placa fotografică. **3** Fig. (*despre oameni*) A cărui imagine fotografică sau cinematografică produce un efect plăcut. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***photogénique***; cf. gr. *φῶς, φωτός* „lumină", *γίγνομαι* „a lua naștere".

fotogeníe *s.f.* **1** Producere de lumină. **2** Însușirea de a fi fotogenic. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***photogénie***.

fotogeologíe *s.f.* (*geol.*) Metodă de cercetare geologică pe bază de fotografii. • sil. *-ge-o-.* g.-d. *-iei.* ***/foto¹-*** + ***geologie***.

fotogoniométru *s.n.* Instrument pentru măsurători unghiulare pe fotograme. • sil. *-ni-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***photogoniomètre***.

fotográf, -ă *s.m., s.f.* **1** Persoană care se ocupă cu fotografierea (1). **2** Specialist în tehnica fotografică. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***photographe***.

fotografiá *vb. I. tr.* **1** A fixa imaginea unui obiect, a unei ființe, a unui peisaj etc. pe o hîrtie fotografică, pe o placă fotosensibilă sau pe un film fotografic cu ajutorul unui aparat fotografic și printr-o serie de procedee bazate pe legi optice; a realiza o fotografie. **2** Fig. A reproduce cît mai fidel posibil. • sil. *-fi-a.* prez.ind. *-iez.* /<fr. ***photographier***.

fotografiát[1] *s.n.* Fotografiere (1). ◇ *Aparat de fotografiat* v. aparat. • sil. *-fi-at.* /v. ***fotografia***.

fotografiát[2]**, -ă** *adj.* Reprodus prin procedee fotografice; a cărui imagine a fost fixată prin fotografie. • sil. *-fi-at.* pl. *-ți, -te.* /v. ***fotografia***.

fotográfic, -ă *adj.* **1** Care ține de fotografie, care se referă la fotografie. **2** Care servește pentru a fotografia sau pentru a realiza fotografii; foto[2] (2). ◇ *Hîrtie fotografică* = hîrtie specială, acoperită cu un strat fotosensibil, pe care se obțin copiile fotografice pozitive, prin copierea negativelor. *Aparat fotografic* v. aparat. *Cameră fotografică* v. cameră. *Dilatație fotografică* v. dilatație. *Emulsie fotografică* v. emulsie. *Obturator fotografic* v. obturator. *Placă fotografică* v. placă. *Sită fotografică* v. sită. **3** Care este obținut prin fotografiere. *Imagine fotografică*. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***photographique***.

fotografíe *s.f.* **1** Arta și tehnica fotografierii. **2** Imagine obținută prin această tehnică, care este fixată pe hîrtie fotografică; foto[2] (2). ◇ *Fotografie panoramică* v. panoramic. ◆ Analog. Descriere, reproducere etc. fidelă a ceva. **3** (*cinemat.*) *Fotografie de platou* =

fotografie executată în timpul realizării unui film pentru asigurarea racordului dintre cadre și secvențe, pentru publicitate etc. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***photographie***.

fotografiére *s.f.* **1** Fixare a unei imagini a unui obiect, a unei ființe, a unui peisaj etc. pe o hîrtie fotografică, pe o placă fotosensibilă sau pe un film fotografic cu ajutorul unui aparat fotografic și printr-o serie de procedee bazate pe legi optice; realizare a unei fotografii; fotografiat[1]. **2** Fig. Reproducere cît mai fidel posibil. • sil. *-fi-e-*. pl. *-i*. /v. ***fotografia***.

fotografísm *s.n.* (*a. plast.*) Curent în pictură și plastică care urmărește să redea natura exagerat de fidel, fără forță artistică creatoare. • /<germ. ***Photographismus***.

fotografotíp *s.n.* **1** Fotografie a unui exemplar vegetal tipic. **2** Tip de taxon stabilit pe baza unei ilustrații fotografice. • pl. *-uri*. /<fr. ***photographotype***.

fotográmă *s.f.* **1** Fotografie (luată din avion, din satelit etc.) pe baza căreia se pot face măsurători precise asupra obiectului (geografic) reprodus și care este folosită în topografie și în cartografie. **2** (*cinemat.*) Fiecare element fotografic care intră în alcătuirea unui plan. • pl. *-e*. /<fr. ***photogramme***.

fotogrammétric, -ă *adj.* (*topogr.*) Care aparține fotogrammetriei, care se referă la fotogrammetrie. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***photogrammétrique***.

fotogrammetríe *s.f.* Ramură a topografiei care se ocupă cu studierea principiilor, a metodelor și a procedeelor de determinare a formei și dimensiunilor obiectelor pe baza fotogramelor. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***photogrammétrie***; cf. gr. *φῶς, φωτός* „lumină” *γράμμα* „înscriere; desen”, *μέτρον* „măsură”.

fotogrammetríst, -ă *s.m., s.f.* (*topogr.*) Specialist în fotogrammetrie. • pl. *-iști, -iste*. /<engl. ***photogrammetrist***.

fotogrammétru *s.n., s.m.* **1** *s.n.* Aparat cu care se fac fotograme. **2** *s.m.* Tehnician care se ocupă cu operații de fotogrammetrie. • pl. *n. -e, m. -i*. / <fr. ***photogrammètre***, germ. ***Photogrammeter***.

fotogravór *s.m.* Specialist în fotogravură. • pl. *-i*. /<fr. ***photograveur***.

fotogravúră *s.f.* **1** Procedeu fotografic cu care se pot obține clișee în vederea imprimării planșelor în tipografie; heliogravură. **2** Concr. Gravură obținută prin acest procedeu. • pl. *-i*. /<fr. ***photogravure***.

fotohártă *s.f.* Hartă obținută cu ajutorul unor fotograme aeriene. • pl. *-hărți*. /***foto***[1]*-* + ***hartă***, după fr. *photocarte*.

fotointerpretáre *s.f.* Metodă de interpretare a fotogramelor în scopul determinării elementelor de bază ale unei hărți. • pl. *-ări*. /***foto***[1]*-* + ***interpretare***, după fr. *photointerprétation*.

fotoionizáre *s.f.* (*fiz.*) Ionizare a atomilor sau moleculelor unui gaz sub acțiunea unui fascicul de radiații. • sil. *-i-o-*. pl. *-ări*. /***foto***[1]*-* + ***ionizare***, după fr. *photoionisation*.

fotoîntrerupátor *s.n.* (*electr.*) Fotoreleu. • pl. *-oare*. /***foto***[1]*-* + ***întrerupător***.

fotokinográf *s.n.* Instrument care permite analizarea și studierea mișcărilor fizice cu ajutorul filmului. • pl. *-e*. /<fr. ***photokinographe***.

fotokinográmă *s.f.* Imagine obținută la fotokinograf. • pl. *-e*. /<fr. ***photokinogamme***.

fotolaboratór *s.n.* Laborator fotografic. • pl. *-oare*. /***foto***[1]*-* + ***laborator***.

fotolaparoscopíe *s.f.* (*med.*) Laparoscopie cu înregistrare fotografică a imaginilor. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***foto***[1]*-* + ***laparoscopie***.

fotoléctor *s.n.* (*inform.*) Mașină periferică pentru citirea cu ajutorul unui sistem fotoelectric a informațiilor. • pl. *-oare, m. -ori*. /***fotolec[tură]*** + *-tor*.

fotolectúră *s.f.* (*inform.*) Sistem de citire a informațiilor conținute în cartele sau benzi perforate. • pl. *-i*. /<fr. ***photolecture***.

fotolinotíp *s.n.* (*tipogr.*) Mașină de culegere fotografică. • pl. *-uri*. /<fr. ***photolinotype***.

fotolitográfic, -ă *adj.* Care aparține fotolitografiei, care se referă la fotolitografie. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***photolithographique***.

fotolitografíe *s.f.* **1** Metodă de reproducere a hărților și a figurilor desenate prin transpunerea acestora pe o piatră litografică, prin intermediul unei hîrtii speciale. **2** Concr. Imagine reprodusă prin această metodă. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***photolithographie***.

fotóliu *s.n.* **1** Scaun mare, de obicei capitonat, prevăzut cu brațe și spătar. *Ia șezi colea, zise aceasta arătînd lui Vrînceanu un scaun lîngă fotoliul imens* (HOG.). <> Compus: *fotoliu-pat* = fotoliu extensibil, care poate fi folosit ca pat. **2** Loc situat în prima jumătate a unei săli de spectacol. <> *Fotoliu de orchestră* v. orchestră. • pl. *-ii, (înv.) -uri* și *(înv.) fotél s.n.* /<fr. ***fauteuil***.

fotolíză *s.f.* (*chim.*) Descompunere chimică a unei substanțe sub acțiunea radiațiilor din spectrul vizibil sau ultraviolet. • pl. *-e*. /<fr. ***photolyse***; cf. gr. *φῶς, φωτός* „lumină”, *λύσις* „descompunere”.

fotoluminescént, -ă *adj.* (*fiz.*) Care ține de fotoluminescență, care se referă la fotoluminescență; care prezintă fotoluminescență. • pl. *-ți, -te*. /<fr. ***photoluminescent***.

fotoluminescénță *s.f.* (*fiz.*) Denumire comună dată fluorescenței, fosforescenței și altor fenomene asemănătoare, în care se produce o emisiune de lumină prin iluminarea prealabilă a substanței luminescente sau prin iradierea ei cu radiații ultraviolete ori cu raze X. • pl. *-e*. /<fr. ***photoluminescence***.

fotóm *s.n.* Halucinație vizuală sub forma unui punct luminos, a unei pete de culoare, de umbră etc. • /<fr. ***photome***.

fotomagnétic, -ă *adj.* (*despre fenomene magnetice*) Care este provocat, produs de lumină. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***photomagnétique***.

fotomecánic, -ă *adj., s.f.* **1** *adj. Reproducere fotomecanică* = procedeu de imprimare în care se folosesc și clișee fotosensibile. **2** *s.f.* Tipărire prin fotografierea planșei tipografice. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***photomécanique***.

fotometalografíe *s.f.* Procedeu de imprimare a hărților și a desenelor prin transpunerea acestora pe o placă de zinc sensibilizată. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***photométallographie***.

fotometalografíst, -ă *s.m., s.f.* Specialist în fotometalografie. • pl. *-iști, -iste*. /<***fotometalograf[ie]*** + *-ist*.

fotometeór *s.m.* (*fiz.*) Efect luminos care apare în atmosferă, în anumite condiții, datorită reflexiei, refracției, difracției și difuziunii luminii. • sil. *-te-or*. pl. *-i*. /***foto***[1]*-* + ***meteor***.

fotométric, -ă *adj.* Care aparține fotometriei sau fotometrului, care se referă la fotometrie sau la fotometru. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***photométrique***.

fotometríe *s.f.* **1** Ramură a fizicii care se ocupă cu studiul metodelor de măsurare a intensității unei surse de lumină sau, în general, a celor de energie radiantă. **2** Metodă de determinare a mărimilor caracteristice radiațiilor luminoase. **3** (*med.*) Măsurarea intensității luminoase cu un fotometru. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***photométrie***, engl. ***photometry***; cf. gr. *φῶς, φωτός* „lumină”, *μέτρον* „măsură”.

fotométru *s.n.* **1** (*fiz.*) Instrument folosit în fotometrie pentru măsurarea intensității surselor de lumină. **2** (*med.*) Instrument pentru determinarea sensibilității ochiului la lumină. • pl. *-e*. /<fr. ***photomètre***; cf. gr. *φῶς, φωτός* „lumină”, *μέτρον* „măsură”.

fotomicrográfic, -ă *adj.* Care ține de fotomicrografie, care se referă la fotomicrografie; microfotografic. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***photomicrographique***.

fotomicrografíe *s.f.* Microfotografie. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***photomicrographie***.

fotomicroscopíe *s.f.* Metoda de înregistrare fotografică a preparatelor microscopice. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***foto***[1]*-* + ***microscopie***, fr. *photomicroscopie*.

fotomitraliéră *s.f.* (*milit.*) Aparat de instructaj folosit pentru verificarea, prin fotografiere, a preciziei tragerilor din avion. • sil. *-li-e-*. pl. *-e*. /***foto***[1]*-* + ***mitralieră***, după fr. *photomitrailleuse*.

fotomodél *s.n.* Persoană care pozează ca model fotografic. • pl. *-e*. /<fr. ***photomodèle***.

fotomontáj *s.n.* **1** Ansamblu de fotografii și de fragmente de fotografii cu scopul de a obține un nou clișeu fotografic. **2** Mijloc de agitație vizuală, constînd într-o serie de fotografii pe un panou și ilustrînd o anumită temă. • pl. *-e*. /<fr. ***photomontage***, rus. ***фотомонтаж***.

fotomorfóză *s.f.* (*biol.*) Totalitatea modificărilor morfoanatomice suferite de organismele vii sub acțiunea luminii. • /<fr. ***photomorphose***.

fotomozaíc *s.n.* Ansamblu de fotografii sau de fotograme dispuse într-un tablou unic. • pl. *-uri*. /***foto***[1]*-* + ***mozaic***.

fotomultiplicatór *s.n., adj.* **1** *s.n.* Dispozitiv pentru multiplicarea impulsurilor luminoase și pentru transformarea acestora în impulsuri electrice, bazat pe fenomenul de fotoemisie. **2** *adj. Celulă fotomultiplicatoare* = celulă fotoelectrică de multiplicare a electronilor. • pl. *-oare*. /<fr. ***photomultiplicateur***.

fotón *s.m.* (*fiz.*) Particulă elementară a radiației electromagnetice, care posedă energie și impuls și nu poate exista în stare de repaus, avînd proprietăți ondulatorii (frecvență, lungime de undă etc.). • pl. *-i*. /<fr. ***photon***.

fotonastíe *s.f.* (*bot.*) Mișcare a petalelor sau a frunzelor provocată de variația intensității luminii. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. / <fr. ***photonastie***.

fotónic, -ă *adj., s.f.* (*fiz.*) **1** *adj.* Care ține de foton, care se referă la foton. <> *Motor fotonic* v. motor. **2** *s.f.* Electronică aplicată în domeniul utilizării luminii. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***photonique***.

fotoobiectív *s.n.* Obiectiv fotografic. • pl. *-e*. /<germ. ***Photoobjektiv***.

fotooftalmíe *s.f.* (*med.*) Inflamație simultană a corneei și a conjunctivei, produsă de radiațiile ultraviolete. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<engl. ***photophthalmia***.

fotoperiodísm *s.n.* (*biol.*) Ansamblu de reacții specifice ale plantelor față de succesiunea luminii și a întunericului. • sil. *-ri-o-*. /<fr. ***photopériodisme***; cf. gr. *φῶς, φωτός* „lumină”, lat. *periŏdus, -i*, gr. *περίοδος* „ciclu; alternanță”.

fotoperspectívă *s.f.* Perspectivă foto[2]. • pl. *-e*. /***foto***[1]*-* + ***perspectivă***.

fotoperspectográf *s.n.* Aparat fotogrammetric cu ajutorul căruia se poate obține fotoplanul sau fotoperspectiva unei regiuni, în vederea întocmirii de hărți topografice. • pl. *-e*. /<fr. ***photoperspectographe***, engl. ***photoperspectograph***.

fotópic, -ă *adj.* (*despre vederea la lumină*) Care corespunde curbei diurne a sensibilității ochiului. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***photopique***.

fotopictúră *s.f.* Tehnică specială de reproducere foto[2] a picturilor. ◆ Concr. Reproducere făcută prin această tehnică. • /***foto***[1]*-* + ***pictură***, după fr. *photopeinture*.

fotopílă *s.f.* (*electr.*) Fotoelement. • pl. *-e*. /<fr. ***photopile***.

fotoplagiotróp, -ă *adj.* (*bot.; despre frunze*) Cu așezare oblică față de sursa de lumină; fotoplagiotropic. • sil. *-gi-o-*. pl. *-i, -e*. /după fr. *photoplagiotropique*.

fotoplagiotrópic, -ă *adj.* (*bot.; despre frunze*) Fotoplagiotrop. • sil. *-gi-o-*. pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***photoplagiotropique***.

fotoplán *s.n.* Plan topografic realizat prin fotoredresare. • pl. *-uri*. /<fr. ***photoplan***.

fotopletismografíe *s.f.* (*med.*) Pletismografie făcută cu ajutorul unei celule fotoelectrice. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***foto***[1]*-* + ***pletismografie***.

fotopolarimétru *s.n.* Polarimetru fotoelectric. • pl. *-e*. /<fr. ***photopolarimètre***.

fotoprotectór, -oáre *adj., s.n.* (*farm.*) (Medicament) capabil să protejeze pielea față de efectele nedorite provocate de lumina solară, de razele ultraviolete. • pl. *-ori, -oare*. /***foto***[1]*-* + ***protector***.

fotopsíe *s.f.* (*med.*) Senzație vizuală subiectivă sub formă de scînteі sau pete luminoase care se produc consecutiv unei iritații retiniene, ce pot să apară la un ochi sănătos sau la unul afectat de un proces patologic. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***photopsie***, engl. ***photopsia***; cf. gr. *φῶς, φωτός* „lumină”, *ὄψις* „vedere, simțul văzului”.

fotoreácție *s.f.* Reacție chimică produsă sub acțiunea luminii. • sil. *-re-ac-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***photoréaction***.

fotoreceptór *s.m.* (*biol.*) Terminație senzorială nervoasă sau celulă capabile să fie stimulate de lumină, avînd pigmenți fotosensibili; fotoceptor. • pl. *-i*. /<fr. ***photorécepteur***; cf. gr. *φῶς, φωτός* „lumină”, lat. *receptus* <*recipĕre* „a primi”.

fotoredresáre *s.f.* Transformare (foto)grafică a imaginii din planul unei fotograme în planul de proiecție în care se construiește o hartă. • pl. *-ări*. /***foto***[1]*-* + ***redresare***.

fotoredresátor *s.n.* Aparat folosit pentru fotoredresare; fotoredresor. • pl. *-oare*. /***foto***[1]*-* + ***redresator***.

fotoredresór *s.n.* Fotoredresator. • pl. *-oare*. /<fr. ***photoredresseur***.

fotoreducție *s.f.* (*biol.*) Proces desfășurat sub acțiunea luminii, prin care plantele pot reține oxigenul din anumite materii. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***photoréduction***.

fotoreléu *s.n.* (*electr.*) Dispozitiv electronic care închide un circuit sub acțiunea luminii; fotoîntrerupător. • pl. *-ee.* /***foto¹-*** + ***releu***.

fotoreportáj *s.n.* Reportaj despre un eveniment, un fapt etc., alcătuit dintr-o serie de fotografii, în special instantanee, însoțite de un text explicativ. • pl. *-e.* /<fr. ***photoreportage***, rus. ***фомоpенopтaж***.

fotorepórter *s.m., s.f.* Fotograf specialist în fotografii pentru reportaje. • pl. *-i.* /***foto¹-*** + ***reporter***.

fotoreprodúcere *s.f.* Reproducere, pe cale tipografică după un original, a negativelor și a pozitivelor necesare obținerii clișeelor pentru tipar. <> *Aparat de fotoreproducere* v. aparat. • pl. *-i.* /***foto¹-*** + ***reproducere***, după fr. *photoreproduction*.

fotorestituitór *s.n.* Aparat folosit pentru fotorestituție. • sil. *-tu-i-*. pl. *-oare.* /<fr. ***photorestituteur***.

fotorestitúție *s.f.* **1** Reprezentare tridimensională, sub formă de hărți, proiecții orizontale sau verticale, a obiectelor pe baza stereogramelor. **2** (*mat.*) Determinare a coordonatelor unui punct în spațiu și transpunerea lui într-un plan pe bază de stereograme. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***photorestitution***.

fotorezistént, -ă *adj.* (*fiz.*) Fotoconductor. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***photorésistant***.

fotorezistență *s.f.* (*fiz.*) Conductor electric a cărui rezistență variază în funcție de iluminare, funcționînd pe baza efectului fotoelectric intern. • pl. *-e.* /<fr. ***photorésistance***.

fotorezistív, -ă *adj.* (*fiz.*) Care se referă la dependența rezistenței electrice a conductoarelor sau a semiconductoarelor față de iluminarea suprafeței lor. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***photorésistif***.

fotorezistivitáte *s.f.* (*fiz.*) Fotoconductibilitate. • pl. *-ăți.* /<fr. ***photorésistivité***.

fotorezistór *s.n.* Material a cărui conducție variază în funcție de iluminare. • pl. *-oare.* /***foto¹-*** + ***rezistor***.

fotorobót *s.m.* Portret reconstituit după mărturii în vederea cercetărilor făcute de poliție. • pl. *-ți.* /<fr. ***photorobot***.

fotoromán *s.n.* (*lit.*) Scenariu de fotografii succesive, care pleacă de la și ilustrează un text, redus la esențial, simplificat la maximum. • pl. *-e.* /<fr. ***photoroman***.

fotosculptúră *s.f.* (*a. plast.*) Tehnică de executare a statuilor, a busturilor etc., fotografiindu-se din mai multe unghiuri conturul corpului care urmează a fi sculptat și reproducîndu-se mecanic acest contur în material plastic. <> Concr. Sculptură realizată prin acest procedeu. • pl. *-i.* /<fr. ***photosculpture***.

fotosensíbil, -ă *adj.* (*fiz.*; *despre substanțe, materiale etc.*) Care este sensibil la radiațiile luminoase. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***photosensible***; cf. gr. *φῶς, φωτός* „lumină", lat. *sensībilis, -e* <*sentīre* „a simți".

fotosensibilitáte *s.f.* Sensibilitate la lumină. <> Sensibilitate crescută a organismului, în special a pielii, față de radiațiile actinice ale spectrului solar. • /<fr. ***photosensibilité***.

fotosensibilizáre *s.f.* Creștere a sensibilității față de acțiunea radiațiilor solare determinată de unele substanțe. • pl. *-ări.* /***foto¹-*** + ***sensibilizare***, după fr. *photosensibilisation*.

fotosféră *s.f.* (*în astrofizică*) Înveliș exterior al Soarelui, alcătuit din gaze și vapori metalici cu o temperatură de 6000 K, care radiază lumină, constituind sursa principală a luminii solare. • /<fr. ***photosphère***.

fotosféric, -ă *adj.* Care aparține fotosferei, care se referă la fotosferă. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***photosphérique***.

fotosintétic, -ă *adj.* (*bot.*) Care aparține fotosintezei, care se referă la fotosinteză. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***photosynthétique***.

fotosintetizánt, -ă *adj., s.f.* (*bot.*) Fotoautotrof. • pl. *-ți, -te.* /***foto¹-*** + ***sintetiza*** + *-ant*.

fotosintetizátor, -oáre *adj.* Care contribuie la fotosinteză. • pl. *-ori, -oare.* /***foto¹-*** + ***sintetizator***.

fotosintéză *s.f.* (*biochim.*) Proces de sintetizare a unor substanțe organice din dioxid de carbon și din apă și de eliberare de oxigen, sub influența luminii solare de către plantele clorofiliene și de microorganismele fototrofe; asimilație clorofiliană. • pl. *-e.* /<fr. ***photosynthèse***.

fotostát *s.n.* Fotocopie. • pl. *-e.* /<fr. ***photostat***.

fotostereográf *s.n.* Aparat fotogrammetric de fotorestituție, bazat pe principiul vederii stereoscopice. • sil. *-re-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***photostéréographe***.

fotostereográmă *s.f.* Ansamblu de două fotograme corespondente care conțin același obiectiv din fotoperspectiva realizată din două puncte de stație diferite. • sil. *-re-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***photostéréogramme***.

fotostereotécă *s.f.* Colecție de fotostereograme conținînd o anumită regiune, un anumit obiectiv. • sil. *-re-o-*. pl. *-ci.* /***fotostereo[gramă]*** + *-tecă*.

fotostereotomíe *s.f.* (*antrop.*) Metodă de cercetare, bazată pe fotografierea în trei dimensiuni. • sil. *-re-o-*. g.-d. *-iei.* /***foto¹-*** + ***stereotomie***.

fotostetoscóp *s.n.* (*med.*) Instrument medical bazat pe transformarea sunetelor în impulsuri luminoase, care este folosit pentru analiza zgomotelor cordului fetal. • pl. *-oape.* /***foto¹-*** + ***stetoscop***.

fotostilóu *s.n.* (*inform.*) Dispozitiv de desemnare fotosensibil care se utilizează prin dirijare spre suprafața de afișare; indicator optic. • pl. *-uri.* /<fr. ***photostyle***; cf. engl. *light-pen*.

fototactísm *s.n.* (*biol.*) **1** Mișcare de orientare a unor organisme vegetale inferioare, mobile (alge verzi, flagelate) după direcția razelor de lumină într-un mediu inegal luminat. **2** Sensibilitate, reacție a protoplasmei la lumină; fototaxie. • pl. *-e.* /<fr. ***phototactisme***; cf. gr. *φῶς, φωτός* „lumină", *τακτός* „aranjat; stabilit".

fototaxíe *s.f.* (*biol.*) Fototactism (2). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***phototaxie***.

fototécă *s.f.* Colecție de fotografii sau fotograme, organizate sistematic. <> Încăpere în care se păstrează o asemenea colecție. • pl. *-ci.* / <fr. ***photothèque***; cf. gr. *φῶς, φωτός* „lumină", *θήκη* „ladă, casetă".

fototelefón *s.n.* (*telec.*) Sistem de transmisie a convorbirilor telefonice prin modularea unui fascicul de lumină sau de raze infraroșii. • pl. *-oane.* /***foto¹-*** + ***telefon***.

fototelegráf *s.n.* Echipament folosit în fototelegrafie, care este destinat producerii, recepției și înregistrării mesajelor corespunzătoare imaginilor fixe transmise prin fotografie. • pl. *-e.* /<fr. ***phototélégraphe***.

fototelegráfic, -ă *adj.* Care aparține fototelegrafiei, care se referă la fototelegrafie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***phototélégraphique***.

fototelegrafíe *s.f.* Transmitere la distanță a fotografiilor, a desenelor, a unor texte scrise etc. cu ajutorul telegrafiei; telefotografie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***phototélegraphie***.

fototelegrámă *s.f.* Probă obținută la fototelegraf. • pl. *-e.* /<fr. ***phototélégramme***.

fototensiométru *s.n.* (*med.*) Aparat asemănător electrocardiografului, care înregistrează variațiile tensiunii arteriale pe cale fotografică. • dil. *-si-o-*. pl. *-e.* /***foto¹-*** + ***tensiometru***.

fototeodolít *s.n.* Aparat fotogrammetric, format dintr-un teodolit și o cameră fotografică specială, folosit în obținerea fotogramelor terestre. • sil. *-te-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***photothéodolite***.

fototerapeútic, -ă *adj.* (*med.*) Fototerapic. • pl. *-ci, -ce.* /<engl. ***phototherapeutic***.

fototerápic, -ă *adj.* (*med.*) Care aparține fototerapiei, care se referă la fototerapie; fototerapeutic. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***photothérapique***.

fototerapíe *s.f.* (*med.*) Metodă de tratament care utilizează acțiunea luminii albe sau a radiațiilor luminoase monocromatice, indicată în rahitism, tuberculoză osoasă etc. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***photothérapie***; engl. ***phototherapy***; cf. gr. *φῶς, φωτός* „lumină", *θεραπεία* „tratament".

fototermométru *s.n.* Aparat pentru înregistrarea fotografică a temperaturii apelor la mari adîncimi. • pl. *-e.* /<fr. ***photothermomètre***.

fototermoterapíe *s.f.* (*med.*) Folosire terapeutică simultană a radiațiilor luminoase și calorice. • g.-d. *-iei.* /***foto¹-*** + ***termoterapie***.

fototéxt *s.n.* Text explicativ la cîteva instantanee fotografice. • pl. *-e.* /***foto¹-*** + ***text***.

fototíp *s.n.* Imagine obținută direct în camera obscură. • pl. *-uri.* /<fr. ***phototype***.

fototipíe *s.f.* (*tipogr.*) Procedeu de imprimare prin care se execută reproduceri asemănătoare fotografiei, cu ajutorul unui clișeu format dintr-un strat subțire de gelatină bicromatică, aplicat pe o placă de cupru; colografie. <> Concr. Reproducere realizată prin acest procedeu. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***phototypie***; cf. gr. *φῶς, φωτός* „lumină", *τύπος* „urmă".

fototiristór *s.n.* (*electron.*) Tiristor comandat prin intermediul unui impuls luminos. • pl. *-oare.* /***foto¹-*** + ***tiristor***, după engl. *photothyristor*.

fototopográfic, -ă *adj.* Care aparține fototopografiei, care se referă la fototopografie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***phototopographique***.

fototopografíe *s.f.* Ramură a fotogrammetriei care se ocupă cu ridicarea în plan a unor suprafețe terestre restrînse. • g.-d. *-iei.* / <fr. ***phototopographie***, germ. ***Phototopographie***.

fototranzistór *s.n.* (*electr.*) Dispozitiv semiconductor sensibil la lumină, format dintr-o fotodiodă combinată cu un tranzistor. • pl. *-oare.* /<fr., engl. ***phototransistor***.

fototraumatísm *s.n.* (*med.*) Traumatism cauzat de lumină. • pl. *-e.* /<fr. ***phototraumatisme***.

fototriangulație *s.f.* (*geol.*) Triangulație efectuată cu ajutorul fotogramelor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***phototriangulation***.

fototróf, -ă *adj.* (*biol.*; *despre plante și unele organisme*) Care sintetizează substanțele organice cu ajutorul luminii solare; fototrofic. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***phototrophe***.

fototrófic, -ă *adj.* (*biol.*; *despre plante și unele organisme*) Fototrof. • pl. *-ci, -ce.* /<engl. ***phototrophic***.

fototrofíe *s.f.* (*biol.*) **1** Proprietate a organismelor fototrofe. **2** Dezvoltare mai viguroasă a unei părți din organul unei plante datorită unei luminozități mai puternice. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***phototrophie***.

fototróp, -ă *adj.* (*biol.*; *despre organisme*) **1** Fototropic. **2** Care se orientează în direcția sursei de lumină. • pl. *-i, -e.* / <germ. ***phototrop***.

fototrópic, -ă *adj.* (*biol.*; *despre organisme*) Care își realizează nutriția cu ajutorul luminii solare; fototrop (1). • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***phototropique***.

fototropíe *s.f.* (*chim.*) Fototropism (1). • g.-d. *-iei.* /<fr. ***phototropie***.

fototropísm *s.n.* **1** (*chim.*) Schimbare reversibilă a culorii unui compus cristalizat în contact cu lumina pe care o absoarbe, revenirea la culoarea inițială făcîndu-se lent, la întuneric; fototropie. **2** (*bot.*) Însușire a unor plante de a-și orienta florile, frunzele etc. către sursa de lumină; heliotropism. • /<fr. ***phototropisme***, germ. ***Phototropismus***; cf. gr. *φῶς, φωτός* „lumină", *τροπή* „întoarcere".

fotovoltáic, -ă *adj.* **1** *Efect fotovoltaic* = apariție a unei tensiuni electromotoare într-o joncțiune semiconductoare sau într-un contact metal-semiconductor. **2** (*electr.*) *Pilă fotovoltaică* = fotoelement. *Celulă fotovoltaică* v. celulă. • sil. *-ta-ic.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***photovoltaïque***.

fotoxilografíe *s.f.* (*tipogr.*) Procedeu de copiere a negativului unei fotografii pe o placă de lemn. • g.-d. *-iei.* /***foto¹-*** + ***xilografie***.

fotozáț *s.n.* (*tipogr.*) Zaț obținut prin fotoculegere. • pl. *-uri.* /***foto¹-*** + ***zaț***.

fotozincográfie *s.f.* Procedeu de reproducere a unei fotografii prin copiere pe o placă zincată. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***photozincographie***.

fouetté [fue'te] *s.n.* (*cor.*) Rotație rapidă și continuă a corpului, efectuată de un dansator sau de o dansatoare pe poante, cu ajutorul elanului imprimat prin mișcarea brațelor sau a unui picior. • /<fr. ***fouetté***.

foulard [fu'lar] *s.n.* (*ind. text.*) Mașină utilizată pentru impregnarea țesăturilor cu soluții de apretare, de coloranți etc. • /<fr. ***foulard***.

fourierism [furie'rism] *s.n.* Doctrină socialistă utopică franceză, inițiată de Ch. Fourier și de discipolii lui în prima jumătate a sec. 19, care preconiza crearea societății socialiste prin propagarea pașnică a ideilor cu privire la noua formă de organizare a producției sociale; falansterianism, garantism. • /<fr. ***fouriérisme***; cf. nm. pr. Charles *Fourier*, socialist utopic francez.

fourierist, -ă [furie'rist] *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al fourierismului; falansterian (I 1). **2** *adj.* Care aparține fourierismului sau fourieriștilor, care se referă la fourierism sau la fourieriști; falansterian (II). • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***fouriériste***.

fov, -ă *adj., s.n., s.m.* **1** *adj., s.n.* (De) culoare galben-roșiatică sau roșiatică. **2** *adj., s.m.* (*a. plast.*) (Pictor) care aparține fovismului; fovist (2). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***fauve***.

fovée *s.f.* **1** (*anat.*) Gaură mică, depresiune. <> Depresiune a retinei, situată în centrul petei galbene, care constituie zona cea mai sensibilă. **2** (*bot.*) Gropiță pe suprafața unor semințe, a unor organe ale plantelor. • /<fr. ***fovéa***; cf. lat. *fŏvea, -ae* „excavație".

fovísm *s.n.* (*a. plast.*) Curent apărut în pictura franceză la începutul sec. 20, ca reacție împotriva disocierii

impresioniste a tonurilor, care simplifică formele și perspectiva, preferă culoarea pură așezată în pete mari, cu tonuri dominant violente. • scris și *fauvism*. /<fr. ***fauvisme***; cf. fr. *fauve* „sălbatic".

fovíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (*a. plast.*) **1** *adj.* Care aparține fovismului, care se referă la fovism. **2** *adj., s.m., s.f.* (Pictor) care aparține fovismului; fov (2). • scris și *fauvist*. pl. *-iști, -iste*. /<fr. ***fauviste***.

fox *s.m.* (*zool.*) Foxterier. *Foxul împiegatului de la finanțe începu să zgrepțene scîncind* (CE. PETR.). <> *Fox sîrmos* v. sîrmos. • pl. *focși*. /<fr. ***fox***.

fóxing *s.n.* Formă de degradare a documentelor de arhivă pe suport de hîrtie, constînd în apariția unor pete punctiforme cu aspect ruginiu. • /engl. ***foxing*** <*fox* „vulpe".

foxteriér *s.m.* (*zool.*) Rasă de cîini mici, de casă, rezistenți, cu urechile scurte și cu picioarele drepte, buni vînători de animale mici care trăiesc în vizuini; cîine care face parte din această rasă; fox. • sil. *-ri-er*. pl. *-i*. /<fr. ***fox-terrier***.

fóxtrot *s.n.* Dans modern de origine americană, în patru timpi, cu ritm sincopat și cu mișcare vioaie sau lentă, care se dansează în perechi. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-uri*. /<engl. ***foxtrot***, fr. ***fox-trot***.

frac *s.n.* Haină bărbătească de ceremonie, din stofă neagră, scurtă în față pînă la talie, neîncheiată la piept și terminată la spate cu două cozi lungi și înguste. • pl. *-uri*. /<fr. ***frac***, ngr. *φράκο*.

fractáli *s.n. pl.* (*inform.*) Grupuri de de forme similare; tehnologie de comprimare a datelor. • /<engl. ***fractals***.

fractocúmulus *s.m.* (*climat.*) Fragment de cumulus rupt de vînt, situat la joasă altitudine. • /<fr. ***fracto-cumulus***.

fractomímbus *s.m.* (*climat.*) Fișie de nori negri care apar pe fondul clar al unui nimbostratus la altitudine mică. • /<fr. ***fractonimbus***.

fractostrátus *s.m.* (*climat.*) Fișie de nori care provin dintr-un stratus rupt de vînt sau de vîrfurile munților. • /<fr. ***fractostratus***.

fractúr *s.n.* (*tipogr.*) Caracter de literă care provine din scrierea germană gotică din Evul Mediu. • pl. *-uri*. /<germ. ***Fraktur***; cf. lat. *fractus, -a, -um* „rupt" <*frangĕre* „a rupe".

fractură *vb. I. tr., refl.* **1** (*med.*) A produce sau a suferi o fractură. **2** (*geol.*) A (se) falia. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***fracturer***.

fracturál, -á *adj.* (*med.*) Care aparține fracturilor, care se referă la fracturi; de natura fracturilor. • pl. *-i, -e*. /***fractură*** + *-al*; cf. și engl. *fractural*.

fracturáre *s.f.* **1** (*med.*) Producere a unei fracturi. **2** (*geol.*) Faliere. • pl. *-ări*. /v. ***fractura***.

fracturát, -ă *adj.* **1** (*med.; despre oase, membre ale corpului*) Rupt, frînt. **2** (*geol.; despre relief*) Cu falii. • pl. *-ți, -te*. /v. ***fractura***.

fractúră *s.f.* **1** (*med.*) Rupere a unui os, a unui cartilaj, ext. a unui membru al corpului; (*pop.*) frîntură (3). ◆ Fig. Ruptură, despărțire. *S-a produs o fractură între cele două partide aliate*. **2** (*tehn.*) Suprafață neregulată rezultată la ruperea sau la spargerea unui obiect; casură. **3** (*geol.*) Falie. • pl. *-i*. /<fr. ***fracture***, lat. ***fractūra, -ae***.

frácție *s.f.* **1** (*mat.*; și *fracție ordinară*) Număr care reprezintă raportul a două numere întregi sau care exprimă una sau mai multe părți dintr-un întreg. <> *Fracție ireductibilă* v. ireductibil. *Fracție (zecimală) periodică* v. periodic. *Raționalizare a numitorului unei fracții* v. raționalizare. *Fracție supraordonată* v. supraordonat. *Termen al unei fracții* v. termen. *Fracție zecimală* v. zecimal. <> Expr. *A reduce o fracție* v. reduce. **2** (*mat.*) Raport între două expresii matematice. **3** (*în forma „fracțiune"*) Parte distinctă dintr-un întreg, dintr-un tot etc.; bucată, fragment. *Fracțiune de secundă*. **4** (*chim.*) Porțiune din lichidul obținut prin distilarea unui amestec de lichide la o anumită temperatură; porțiune solidă obținută prin cristalizare fracționată dintr-o soluție. **5** (*jur.*) *Fracțiune parlamentară* = grupare de membri ai unui parlament, constituită după apartenența lor la un anumit partid politic, la o anumită doctrină. **6** (*în forma „fracțiune"*) Grupare organizată, într-un partid politic, care se împotrivește liniei generale a partidului sau se desolidarizează într-o anumită problemă, adoptînd o altă poziție. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și *fracțiúne* *s.f.* /<fr. ***fraction***, lat. ***fractio, -onis***.

fracționá *vb. I. tr.* A împărți un întreg în mai multe părți; a transforma unul sau mai mulți întregi în factori; a diviza. • pl. *-ți-o-*. prez.ind. *-ez*. /<fr. ***fractionner***.

fracționál, -ă *adj.* Care tinde la dezbinare, la divizarea unui partid. • pl. *-ți-o-*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***fractionnel***.

fracționár, -ă *adj.* (*mat.*) Care conține o fracție; care se compune din fracții; care are forma unei fracții. <> *Număr fracționar* = număr format dintr-un întreg și o fracție. • pl. *-ți-o-*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***fractionnaire***.

fracționáre *s.f.* **1** Împărțire a unui întreg în mai multe părți; transformare a unui întreg în factori. **2** (*chim.*) Separare a unor componenți sau a unui grup de componenți dintr-un amestec lichid sau gazos, realizată prin distilare fracționată, prin cristalizare fracționată etc. **3** (*av.*) Procedeu de construcție a unei aeronave din subansambluri și ansambluri parțiale. **4** (*med., farm.*) Divizarea dozei în porții mai mici, administrate la diferite intervale de timp. • sil. *-ți-o-*. pl. *-ări*. /v. ***fracționa***.

fracționát, -ă *adj.* **1** Divizat în fracțiuni; îmbucătățit. **2** (*chim.; despre procedee de separare a substanțelor unui amestec*) Efectuat cu ajutorul metodelor de schimbare a stării de agregare. <> *Distilare fracționată* = separare dintr-un amestec a lichidelor care au puncte de fierbere diferite, colectîndu-le separat după temperaturile lor de fierbere. *Cristalizare fracționată* = separare a substanțelor dintr-un amestec, folosind diferența lor de solubilitate într-un dizolvant. • sil. *-ți-o-*. pl. *-ți, -te*. /v. ***fracționa***.

fracționísm *s.n.* (*polit.*) Acțiune desfășurată de o fracțiune politică. • sil. *-ți-o-*. /***fracțiune*** + *-ism*, după fr. *fractionnisme*.

fracționíst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al fracționismului. **2** *adj.* Care ține de fracționism sau de fracționiști (1), care se referă la fracționism sau la fracționiști (1). • sil. *-ți-o-*. pl. *-iști, -iste*. /***fracțiune*** + *-ist*, după fr. *fractionniste*.

fracțiúne *s.f.* v. fracție.

frag[1]

frag[1] *s.m.* (*bot.*) **1** Mică plantă erbacee perenă, din familia rozaceelor, cu tulpina scurtă, cu frunzele distribuite în rozetă, cu florile albe și cu fructele mici, conice, roșii sau albicioase, comestibile (*Fragaria vesca*). **2** Compus: *frag-de-cîmp* = căpșun (*Fragaria moschata*). • pl. *fragi*. /de la ***fragă***, prin derivare regresivă.

frag[2] *s.m.* v. fragă.

frágă *s.f., adj.* ! *s.f.* (*bot.*) **1** Partea comestibilă a fragului (considerată în mod greșit drept fruct), compusă din receptaculul cărnos și roșu pe suprafața căruia se găsesc presărate fructele. **2** Compus: *fragă-tătărească* = plantă erbacee, cu frunzele dințate, cu florile așezate la subsuoara frunzelor și cu fructele roșii (*Blitum virgatum*). **3** (*reg.*) Varietate de viță-de-vie. <> (*adj.*) *Poamă fragă*. **4** (*reg.; adesea determ. prin „de pom"*) Dudă. **II** *adj.* Fig. (*pop.*) Fraged. *Mă gîndii la vîrsta-mi fragă* (PANN). • pl. *fragi*. și *frag* *s.m.* /lat. ***fraga***, pl. *n.* al lui *fragum* devenit sg.

frăged, -ă *adj.* **1** (*despre plante*) Crescut de puțină vreme; tînăr, crud. *Se așezară pe iarba fragedă* (REBR.). ◆ (*despre legume, carne etc.*) Care provine de la plante sau de la animale tinere; care fierbe repede și se sfărîmă ușor (cu dinții). <> *Aluat fraged* = aluat frămîntat cu grăsime, în special cu unt. ◆ (*despre culoarea verde*) Ca a plantelor tinere. **2** Fig. (*despre ființe*) Tînăr; gingaș, plăpînd; delicat, fin[1]. *Atît de fragedă, te-asemeni Cu floarea albă de cireș* (EMIN.). <> *Minte fragedă* = minte copilărească, lipsită de maturitate. *Vîrstă fragedă* = vîrsta copilăriei. *Tinerețe fragedă* = perioadă în care cineva este foarte tînăr. ◆ (*despre obraji, mîini*) Cu piele fină, delicată. *Și-l mîngîie... pe obrazul fraged* (DUMITRIU). • pl. *-zi, -de*. /lat. **fragĭdus, -a, -um* = ***fragĭlis, -e***.

fragíl, -ă *adj.* **1** (*despre materiale*) Care se poate sparge, sfărîma, rupe cu ușurință; puțin rezistent. ◆ (*despre obiecte*) Care nu prezintă siguranță. **2** Gingaș, delicat, firav; plăpînd. *Din corole albe și fragile Se-nalță somptuosul miros de zambile* (CAZ.). **3** Fig. (*despre ființe*) Lipsit de forță, de rezistență. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***fragile***, lat. ***fragĭlis, -e***.

fragilitáte *s.f.* **1** Însușirea unui material de a fi fragil. **2** Delicatețe. <> Fig. *Viața Oltului apare... în neînchipuita ei fragilitate* (BOGZA). **3** Debilitate. **4** Fig. Nestatornicie. **5** Fig. Efemeritate. • /<fr. ***fragilité***, lat. ***fragĭlitas, -atis***.

fragilizá *vb. I. tr., refl.* A face sau a deveni fragil. • prez. ind. *-ez*. /<fr. ***fragiliser***.

fragipán *s.n.* (*pedol.*) Orizont lutos cu consistență (foarte) dură în stare uscată și casant în stare umedă. • /<fr. ***fragipan***.

fragmént *s.n.* **1** Bucată, parte (dintr-un tot). **2** Spec. Parte izolată dintr-o scriere sau ceea ce a rămas dintr-o operă pierdută ori neterminată. *Vom răspunde copiind un fragment dintr-o scrisoare ce am primit de la dînsul* (C. NEGR.). • pl. *-e*. /<fr. ***fragment***, lat. ***fragmentum, -i***.

fragmentá *vb. I. tr.* A împărți în fragmente, a diviza, a fracționa, a segmenta. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***fragmenter***.

fragmentár, -ă *adj.* **1** Care este format din fragmente. **2** Care este incomplet. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***fragmentaire***.

fragmentáre *s.f.* Împărțire în fragmente; fragmentație. • pl. *-ări*. /v. ***fragmenta***.

fragmentarísm *s.n.* **1** Caracter fragmentar. **2** (*lit.*) Fragmentism. • /***fragmentar*** + *-ism*.

fragmentáție *s.f.* Fragmentare. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și (*înv.*) *fragmentațiúne* *s.f* /<fr. ***fragmentation***.

fragmentațiúne *s.f.* v. fragmentație.

fragmentísm *s.n.* (*lit.*) Tendință literară dezvoltată în primii ani ai sec. 20, care prefera scurte fragmente de proză ca mijloc de expresie a scriitorului; fragmentarism (2). • /<it. ***frammentismo***.

fragránt, -ă *adj.* Cu miros plăcut, parfumat. • pl. *-ți, -te*. /<fr. ***fragrant***, lat. ***fragrans, -ntis***.

fragránță *s.f.* Miros plăcut. • /<fr. ***fragrance***, it. ***fragranza*** <lat. *fragrare* „a răspîndi un miros puternic și plăcut".

fraht *s.n.* (*com.*) **1** Document care însoțește o încărcătură transportată pe calea ferată și în care se menționează numele mărfurilor, expeditorul, destinatarul, stația de destinație și taxele respective. **2** Sumă de bani, taxă etc. plătite pentru un transport de mărfuri (pe calea ferată). • pl. *-uri*. /<germ. ***Fracht***.

frai *adj.invar., adv.* (*fam.; despre oameni*) (Care este) liber. • /<germ. ***frei***.

fráier, -á *adj., s.m., s.f.* (Om) prost, care nu știe să se descurce, să profite într-o anumită împrejurare. • pl. *-i, -e*. /<germ. ***Freier*** „pretendent (la mîna cuiva)".

fraiereálă *s.f.* (*fam.*) Păcăleală; înșelătorie. • pl. *-eli*. • /***fraieri*** + *-eală*.

fraierí *vb. IV. tr., refl.* (*fam.*) A (se) păcăli; a (se) înșela. • prez.ind. *-esc*. /***fraier*** + *-i*.

îramée *s.f.* (*în Ev. Med.; la popoarele germanice*) Lance de luptă care avea înălțimea unui om și vîrful ascuțit și tăios, în formă de frunză de laur. • pl. *-ei*. /<fr. ***framée***.

framicetínă *s.f.* (*farm.*) Antibiotic cu un spectru antibacterian larg, dar cu mare toxicitate. • pl. *-e*. /<fr. ***framycétine***.

fránă *s.f.* (*geol.*) Mare alunecare de teren în formă de cuib. • pl. *-e*. /<fr. ***frana***.

franc[1] *s.m.* **1** (*fin.*) Unitatea monetară în Franța, Elveția, Belgia, țările francofone ale Africii Centrale etc. (în unele dintre acestea pînă la introducerea monedei unice europene, euro). ◆ Monedă divizionară în Maroc, valorînd a suta parte dintr-un dirham. **2** (*în trecut*) Unitate monetară folosită în România; leu. *Într-o zi, iar îi crăpa buza de cîțiva franci* (CA. PETR.). ◆ (*astăzi, la pl.*) Valoare bănească nedeterminată; bani, avere. <> Expr. (*fam.*) *A avea franci* = a avea bani mulți. *A căuta francul popii* = a fi în agonie; a fi pe moarte. *A împușca francul* v. împușca. • pl. *franci*. /<fr. ***franc***.

franc[2] *s.m.* (*bot.*) Portaltoi obținut din sămînța soiurilor cultivate (la măr, păr, cireș etc.) care fac parte din aceeași specie cu altoiul. • pl. *franci*. /<fr. ***franc***.

franc[3]**, -ă** *adj.* **1** (*despre oameni*) Sincer, loial, cinstit; care spune deschis, pe față, ceea ce gîndește. ◆ (*despre înfățișarea, manifestările oamenilor etc.*) Care trădează sinceritate, cinste. **2** (*despre acțiuni*) Loial. **3** (*mar., com.*) *Port franc* = port comercial, posedînd antrepozite, în care mărfurile depozitate sînt scutite de taxe de intrare și de ieșire. • pl. *-ci, -ce*. și *franș, -ă* *adj.* /<fr. ***franc***, it. ***franco***.

franc[4]**, -ă** *s.m., adj.* **1** *s.m.* (*la pl.*) Uniune de triburi din grupul germanilor apuseni, care trăiau în sec. 3 d.Hr. pe cursul inferior și mijlociu al Rinului și care, în sec. 5,

au cucerit aproape toată Galia și au creat un stat; (*și la sg.*) persoană care făcea parte din această uniune de triburi. **2** *adj.* Care aparține francilor, care se referă la francezi. ◆ (*subst. f.*) Limba germanică vorbită la început de francezi și folosită apoi de populația europeană în relațiile comerciale cu Levantul. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***Francs, franc.***

francă *vb. I. tr.* **1** (*com.*) A plăti cu anticipație taxele de transport (pentru un colet, un bagaj, o marfă etc.). **2** (*compl. indică scrisori*) A timbra. • prez.ind. *-chez.* /<it. ***francare***, germ. ***frankieren.***

francaménte *adv.* În mod sincer. • /<it. ***francamente.***

francáre *s.f.* **1** (*com.*) Plătire anticipată a taxelor pentru transportul unui colet, al unui bagaj, al unei mărfi etc. **2** Timbrare a unei scrisori. • pl. *-ări.* /v. ***franca.***

francát[1] *s.n.* Francare. • /v. ***franca.***

francát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*com.; despre mărfuri, colete, bagaje etc.*) Cu taxele de transport plătite anticipat; franco[2] (2). **2** (*despre scrisori*) Timbrat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***franca.***

francatúră *s.f.* Francare a trimiterilor poștale. ◆ Ansamblu al mărcilor și ștampilelor aplicate pe o corespondență. • pl. *-uri.* /***franca*** + *-tură*, după germ. *Frankatur.*

franceínă *s.f.* Colorant cu mare stabilitate la lumină, fără azot, care vopsește mătasea în nuanțe de roșu. • pl. *-e.* /<fr. ***francéine.***

francéz, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Franței sau care este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuiește în Franța; locuitorii Franței. **2** *adj.* Care aparține Franței sau francezilor, care se referă la Franța sau la francezi, care este originar din Franța; franțuzesc. ◇ *Cheie franceză* v. cheie. ◆ (*subst. f.*) Limba indo-europeană, din familia limbilor romanice occidentale, vorbită de francezi (precum și în unele state din Europa, America, Africa, Asia). • pl. *-i, -e.* /<it. ***francese***, fr. ***français.***

franchéță *s.f.* v. franchețe.

franchéțe *s.f.* Calitatea de a fi franc[3], direct; exprimare deschisă și sinceră a gîndurilor; sinceritate. *Te-a supărat franchețea mea?* (CE. PETR.). • și (*înv.*) *franchéță* *s.f.* /<it. ***franchezza.***

franchísm *s.n.* (*polit.*) Sistem de guvernare de tip fascist instaurat în Spania de generalul Francisco Franco începînd cu 1936. • /<fr. ***franquisme***; cf. nm. pr. Francisco *Franco*, general și om politic spaniol.

franchíst, -ă *s.m., s.f., adj.* (*polit.*) **1** *s.m., s.f.* Adept al franchismului. **2** *adj.* Care aparține franchismului sau franchiștilor (1), care se referă la franchism sau la franchiști. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***franquiste.***

franchíză *s.f.* v. franciză.

franciscán, -ă *s.m., s.f., adj.* (*bis.*) **1** *s.m., s.f.* Călugăr sau călugăriță aparținînd unui ordin catolic fondat de Francesco d'Assisi la începutul sec. 13; minorit. **2** *adj.* Care aparține franciscanilor (1), care se referă la franciscani. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***franciscain.***

franciscanísm *s.n.* **1** (*relig.*) Mișcare religioasă a lui Francisc din Assisi care îmbina predica pocăinței și a ascetismului sever cu aceea a simplității evangheliece, a blîndeții și a dragostei pentru toate viețuitoarele firii. **2** Caracter franciscan (al artei). • / <it. ***francescanesimo***; cf. nm. pr. *Francisc* din Assisi (*Francesco* d'Assisi), teolog și poet catolic italian din Evul Mediu.

francíscă *s.f.* (*milit.; înv.*) Toporișcă de diferite mărimi, folosită ca armă de luptă la franci și la alte popoare germanice. • pl. *-işte.* /<fr. ***francisque.***

francíst, -ă *s.m., s.f.* Specialist în limba și literatura franceză. • pl. *-işti, -iste.* /<fr. ***franciste.***

francitáte *s.f.* Caracterul a ceea ce este francez. • /<fr. ***francité.***

fránciu *s.n.* Element chimic, metal alcalin radioactiv, care a fost obținut pe cale artificială în 1939, avînd proprietăți asemănătoare cesiului (*Fr*). • /<fr. ***francium.***

francizá *vb. I. tr.* A da caracter francez. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***franciser.***

francizánt, -ă *adj.* Care francizează. • pl. *-ți, -te.* /***franciza*** + *-ant.*

francízá *s.f.* **1** (*mat.*) Parte exceptată dintr-un total, exprimată în procente. **2** (*jur.*) Clauză de asigurare în virtutea căreia asigurătorul este exonerat de anumite riscuri. **3** (*com.*) Scutire de taxe vamale acordată pentru bunurile importate. **4** Drept exclusiv acordat de o firmă cu renume unei alte firme de a efectua servicii sau de a vinde mărfuri sub marca și controlul ei. • pl. *-e.* și *franchíză, franșíză* *s.f.* /<engl., fr. ***franchise.***

francizór *s.m.* (*com.*) Persoană sau instituție care acordă o franciză, o concesiune etc. • pl. *-i.* /<engl. ***franchisor.***

francmasón *s.m.* Membru al unei organizații francmasonice; adept al francmasoneriei; mason. • pl. *-i.* /<fr. ***franc-maçon***; cf. engl. *Freemason.*

francmasonerie *s.f.* **1** Asociație secretă, constituită la începutul sec. 18 în Anglia, caracterizată prin organizarea în loji, după o ierarhie rigidă, folosind simboluri complexe și proceduri inițiatice și ezoterice, cu scopuri etico-religioase, politice și filantropice, care a îmbinat, la origine, tradițiile de solidaritate, de libertate de gîndire ale corporațiilor medievale de zidari cu diverse tradiții oculte; (*astăzi*) asociație inițiatică universală care nu este secretă, ci închisă; masonerie. **2** Fig. Grup exclusivist și privilegiat de persoane care exercită colectiv propria putere sau propria influență pe plan politic, financiar etc., acționînd astfel încît să protejeze interesele membrilor grupului; grup remarcabil prin solidaritatea membrilor săi. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***franc-maçonnerie.***

francmasónic, -ă *adj.* Care ține de francmasonerie, care se referă la francmasonerie; care are legătură cu francmasoneria; masonic. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***franc-maçonnique.***

franco[1]**-** Elem. de compunere „francez". • /<fr. ***franco-.***

fránco[2] *adj.invar., adv.* (*com.*) **1** *adj.invar., adv.* În care toate cheltuielile de transport ale mărfurilor, de asigurare etc. sînt cuprinse în prețul de vînzare. **2** *adj. invar.* (*despre mărfuri, colete, bagaje etc.*) Francat[2] (1). • /<fr., it. ***franco.***

francofíl, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care admiră, aprobă, iubește tot ceea ce este francez; filofrancez, galofil. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***francophile.***

francofilíe *s.f.* Prietenie față de Franța; galofilie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***francophilie.***

francofób, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care urăște Franța și tot ceea ce este francez; galofob. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***francophobe.***

francofobíe *s.f.* Ură față de francezi; galofobie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***francophobie.***

francofón, -ă *adj., s.m., s.f.* (Vorbitor) de limbă franceză. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***francophone.***

francofoníe *s.f.* Colectivitate constituită de popoarele francofone. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***francophonie.***

franco-provensálă *s.f.* (*lingv.*) Entitate lingvistică intermediară între franceză și provensală, vorbită pe teritoriul fostului regat al burgunzilor. • /<fr. ***franco-provençale.***

franctirór *s.m.* **1** (*milit.; în trecut*) Soldat voluntar care nu făcea parte dintr-o armată regulată, dar care primea însărcinări în timpul unui război. **2** (*ist.*) Partizan al mișcării de rezistență din Franța, în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. • pl. *-i.* /<fr. ***franc-tireur.***

frangléză *s.f.* (*fam.*) Ansamblu de neologisme și de structuri sintactice de origine engleză introduse în limba franceză. • /<fr. ***franglais.***

franj *s.n.* (*mai ales la pl.*) **1** (*ind. text.*) Ornament pentru perdele, fețe de masă, uneori obiecte de îmbrăcăminte, sub formă de fire de bumbac, mătase, lînă etc. lăsate să atîrne la marginea materialului. *Era îmbrăcată într-o rochie de mătase lila, cu franjuri negre* (ARD.). **2** (*anat.*) Formație filamentoasă care alcătuiește marginea unui organ. **3** (*geol.*) Structură foarte ondulată, adesea sub formă de unghiuri ascuțite. **4** (*fiz.; în forma „franjă"*) Fiecare dintre dungile alternativ luminoase și întunecoase obținute pe un ecran prin fenomenul de interferență luminoasă sau de difracție a luminii. • pl. *-uri.* și *fránjă* *s.f.* /<fr. ***frange.***

fránjă *s.f.* v. franj.

franjurá *vb. I. tr.* (*ind. text.; compl. indică perdele, materiale textile, confecții etc.*) A pune franjuri. • prez. ind. *-ez.* /***franjuri***, pl. lui *franj* + *-a.*

franjurăre *s.f.* **1** Acțiunea de *a franjura* și rezultatul ei. **2** (*inform.*) Prelucrare pe calculator a textului prin aliniere numai la una dintre marginile sale. • pl. *-ări.* /v. ***franuraj.***

franjurát, -ă *adj.* **1** Cu franjuri (1). **2** În formă de franjuri (1). • pl. *-ți, -te.* /v. ***franjura.***

fránklin *s.m.* (*fiz.*) Unitate de măsură a sarcinii electrice, egală cu sarcina unui corp punctual care, la distanța de 1 cm de un alt corp punctual încărcat cu aceeași sarcină, este supus în vid unei forțe de o dină (*Fr*). • pl. *-i.* /<fr. ***franklin***; cf. nm. pr. Benjamin *Franklin*, fizician și om politic american.

franklinizáre *s.f.* (*med.*) Aplicare terapeutică a electricității statice. • /***franklin*** + *-izare*, după fr. *franklinisation.*

franș, -ă *adj.* v. franc[3].

franșíză *s.f.* v. franciză.

franțúșcă *s.f.* (*înv.*) Franțuzoaică. *Legase... prietenie cu franțușca de peste drum* (HOG.). • pl. *-şte.* /***franțuz*** + *-că*; cf. pol. *francuzka.*

franțúz *s.m., adj.* (*fam.*) Francez. • pl. *-ji,* (*înv.*) *-i.* /<rus. ***француз.***

franțuzésc, -eáscă *adj.* Francez (2). ◇ *Aluat franțuzesc* = aluat pentru prăjituri, pregătit cu unt și lucrat într-un anumit fel pentru a deveni fraged și a se desface în foi. *Liliac franțuzesc* v. liliac. *Boala franțuzească* v. boală. ◆ (*subst. f.*) Limba franceză. *Bătrînul își potrivea limba ca să pronunțe cît mai corect franțuzeasca lui levantină* (BART). • pl. *-eşti.* /***franțuz*** + *-esc.*

franțuzéște *adv.* Ca francezii, în felul francezilor; în limba franceză. ◆ (*subst. f.*) Limba franceză. *Știe franțuzește.* • /***franțuz*** + *-ește.*

franțuzí *vb. IV. refl.* (*înv., fam.*) A imita modul de a vorbi, obiceiurile etc. francezе. ◆ (*tr.*) A introduce, fără necesitate, în limbă cuvinte și expresii franceze. • prez.ind. *-esc.* /***franțuz*** + *-i.*

franțuzíre *s.f.* Imitare a modului de a vorbi, a obiceiurilor etc. francezе. ◆ Introducere, fără necesitate, în limbă a unor cuvinte și expresii franceze. • pl. *-i.* /v. ***franțuzi.***

franțuzísm *s.n.* (*lingv.*) Neologism de origine franceză, adaptat în mod forțat și neintegrat în limba care l-a împrumutat. • pl. *-e.* /***franțuz*** + *-ism.*

franțuzít, -ă *adj.* Care imită obiceiurile franceze și folosește, în mod nejustificat, cuvinte și expresii franceze. ◇ (*subst.*) *Franțuzitele erau îmbrăcate după moda de la Paris.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***franțuzi.***

franțuzoáică *s.f.* Femeie care face parte din populația de bază a Franței sau este originară de acolo; (*înv.*) franțușcă. • pl. *-ce.* /***franțuz*** + *-oaică.*

franzelár *s.m.* (*ind. alim.*) Persoană care face sau care vinde franzele. • pl. *-i.* /***franzelă*** + *-ar.*

franzélă *s.f.* (*ind. alim.*) Pîine albă de formă lunguiață; (*înv.*) jimblă. • pl. *-e.* /<ngr. ***φραντζόλα.***

franzelăreásă *s.f.* Femeie care face sau vinde franzele. ◆ Soția franzelarului. • pl. *-ese.* /***franzelar*** + *-easă.*

franzelăríe *s.f.* Brutărie unde se fac franzele. ◆ Magazin unde se vînd franzele. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***franzelă*** + *-ărie.*

franzelúță *s.f.* Dim. al lui *franzelă.* ◆ Chiflă. • pl. *-e.* /***franzelă*** + *-uță.*

frapá *vb. I. tr.* **1** A sări în ochi, a izbi; a impresiona, a surprinde. *M-a mirat că a reținut expresia, dar pare-se că a frapat-o* (CA. PETR.). **2** A răci șampania sau alte băuturi alcoolice cu ajutorul gheții. **3** (*tehn.*) A bate, a presa după sinterizare două piese metalice. • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***frapper.***

frapánt, -ă *adj.* **1** Care frapează; bătător la ochi; care produce o vie impresie. *Culori frapante.* **2** Care este evident; indiscutabil. *Asemănare frapantă.* • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***frappant.***

frapát, -ă *adj.* (*despre băuturi*) Răcit cu gheață. • pl. *-ți, -te.* /v. ***frapa.***

frapiéră *s.f.* Vas special, de obicei de aluminiu (așezat pe un suport), umplut cu gheață, care este folosit pentru răcirea băuturilor. • sil. *-pi-e-.* pl. *-e.* /<fr. ***frappière.***

frasin

frásin *s.m.* (*bot.*) Arbore din familia oleaceelor, cu tulpina dreaptă, cilindrică, cu coroana rară, cu frunzele compuse, cu florile unisexuate lipsite de

corolă, cu fructele alungite (samare), cu lemnul elastic și rezistent, folosit în industria mobilelor, a articolelor de sport etc. (*Fraxinus excelsior*). • pl. *-i.* /lat. ***fraxĭnum.***

frasnián, -ă *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Primul etaj al devonianului superior. **2** *adj.* Care aparține frasnianului, specific frasnianului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din frasnian. • sil. *-ni-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***frasnien***; cf. nm. pr. *Frasnes*, localitate în Belgia.

frástic, -ă *adj.* (*lingv.*) Care ține de frază, care se referă la frază. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***phrastique.***

fráte *s.m.* **1** Persoană de sex masculin, considerată în raport cu altă persoană (indiferent de sex), născută din aceiași părinți sau numai din același tată ori din aceeași mamă; (*pop.*) frățîne. *Tu-mi ești frate dintr-o mamă* (COȘB.). <> *Frate bun* (sau *adevărat, drept, reg., dulce*) = fiecare dintre frații născuți din același tată și aceeași mamă în raport unii cu alții. *Frate de-al doilea* (sau *după* sau *de, despre tată* sau *mamă*) = persoană care este rudă de sînge numai pe linie paternă sau numai pe linie maternă, în raport cu o altă persoană; frate vitreg. *Frate geamăn* = frate născut o dată cu alt frate sau cu o altă soră. (*pop.*) *Frați sufletești* = copii care au fost botezați în aceeași apă. *Frate de mînă* = băiat care servește mireasa în timpul nunții; cavaler de onoare. *Frate de mire* (sau *de mireasă*) = flăcău însărcinat cu poftirea la nuntă, cu conducerea alaiului nunții, cu anunțarea darurilor și cu rostirea oratiilor de nuntă; vornicel. *Frate de lapte* v. lapte. *Noră de frate* v. noră. *Frate de sînge* v. sînge. *Frați siamezi* v. siamez. *Frați uterini* v. uterin. *Frate vitreg* v. vitreg. ◆ (*la pl.*) Nume dat copiilor (în cazul cînd se află între ei și băieți) născuți din aceiași părinți sau numai din același tată ori din aceeași mamă. *Nu se află - adevărat Frați să se fi cununat* (ALECS.). **2** Persoană unită de alta (sau de altele) printr-o strînsă prietenie, prin sentimente ca pentru un frate. <> *Frate de cruce* = prieten foarte apropiat al cuiva, legat de el prin jurămînt pînă la moarte (prin amestecul simbolic al sîngelui); (*pop.*) fîrtat. *Din prietenia asta a noastră ne legasem frați de cruce* (SADOV.). *Frate de arme* v. armă. <> Expr. *Fă-te frate cu dracul pînă treci puntea* v. drac. **3** (*la vocat.*) Termen familiar, prietenesc, cu care cineva se adresează unei persoane (indiferent de sex). *Cu grai neliniștit zise fie-sei: Bine, frate dragă, toți te-au sărutat?* (ISP.). <> Expr. *Stai, frate* v. sta. ◆ (*lit.*) Adresare retorică în timpul unei narațiuni pentru a semnala momentele de intensitate. **4** (*bis.*; *la pl.*) Oamenii, considerați drept creație a lui Dumnezeu și fii ai Părintelui Ceresc. <> Expr. *A fi frați întru Hristos* = a fi creștin. **5** (*bis.*; și *frate călugăresc*) Grad în ierarhia monahală dat unui călugăr care nu este cleric și care ajută la treburile gospodărești. ◆ Călugăr care are acest grad. *S-a făcut frate la schitul de la Durău* (VLAH.). ◆ Tînăr aspirant pentru a deveni monah; novice. **6** Nume pe care și-l dau francmasonii între ei. **7** Fig. Om considerat ca membru al comunității umane. **8** (*bot.*; *mai ales la pl.*) Lăstar care se formează la subsuoara frunzelor cerealelor păioase din nodurile de la baza tulpinii. **9** Compus: (*bot.*) *fratele-priboiului* = plantă erbacee din familia geraniaceelor, cu flori purpurii-violacee, care crește prin păduri sau prin locuri pietroase, umede și umbroase (*Gerranium silvaticum*). • pl. *frați.* /lat. ***frātrem.***

fratérn, -ă *adj.* Frățesc. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***fraternus, -a, -um.***

fraternál, -ă *adj., s.m.* **1** *adj.* Frățesc. **2** *s.m.* (*la pl.*) Gemeni. • pl. *-i, -e.* /<germ. ***fraternal***, fr. ***fraternel.***

fraternitáte *s.f.* **1** Legătură de rudenie între frați și surori. **2** Legătură strînsă de prietenie și de solidaritate între oameni, între popoare, între membrii unei societăți etc.; frăție, (*înv.*) frățietate. • /<fr. ***fraternité***, lat. ***fraternĭtas, -atis.***

fraternizá *vb. I. intr.* A se înfrăți, a se uni, a face cauză comună cu cineva; a manifesta sentimente de fraternitate, de prietenie, de simpatie față de cineva. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***fraterniser.***

fraternizáre *s.f.* Faptul de *a fraterniza*. • pl. *-ări.* /v. ***fraterniza.***

fratri- Elem. de compunere „frate". • și *fratro-.* /<fr. ***fratri-, fratro-***; cf. lat. *frater, -tris.*

fratriarhát *s.n.* Formă de viață socială în dezvoltarea comunei primitive în care legătura esențială între membrii societății era determinată de gradul de fraternitate naturală sau prin adopțiune și alianță. • /***fratri-*** + ***[patri]arhat.***

fratricíd, -ă *subst., adj.* **1** *s.n.* Ucidere de frate sau soră. **2** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care săvîrșește un fratricid (1). **3** *adj.* (*despre războaie*) Care se desfășoară între membrii aceleiași națiuni. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***fratricide***, lat. ***fratrĭcīda, -ae.***

fratríe *s.f.* **1** (*în Grecia antică*) Subdiviziune a triburilor (mai ales a celor atice). ◆ Grup de mai multe ginți înrudite între ele prin legături de sînge. **2** (*bot.*) Grupare mare de plante înrudite genetic. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***phratrie***, cf. gr. *φρατρία.*

fratro- v. fratri-.

fratrocrație *s.f.* Conducere a unui grup social de tipul fratriei (1) de către membrii aceleiași spițe de neam, socotiți „frați" între ei. • g.-d. *-iei.* /***fratro-*** + ***-crație.***

fraudá *vb. I. tr.* A comite o fraudă; a defrauda. • sil. *fra-u-.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***frauder***, lat. ***fraudare.***

fraudáre *s.f.* Comitere a unei fraude; defraudare. • sil. *fra-u-.* pl. *-ări.* /v. ***frauda.***

fraudatór, -oáre *s.m., s.f.* Persoană care comite o fraudă. • sil. *fra-u-.* pl. *-ori, -oare.* /<it. ***fraudatore.***

fraudatóriu, -ie *adj.* (*despre acțiuni*) Fraudulos. • sil. *fra-u-.* pl. *-ii.* /<lat. ***fraudatōrĭus, -a, -um.***

fráudă *s.f.* **1** Înșelare, act de rea-credință făcut cu scop de profit, prin provocarea unei pagube altei persoane fizice sau juridice, unei instituții etc.; hoție; defraudare. *Am voit... să surprindem fraudele* (ALECS.). <> (*jur.*) *Fraudă la lege* = încheierea unui act juridic cu scopul de a încălca o dispoziție legală imperativă sau prohibitivă și care atrage nulitatea absolută a actului. **2** Sumă sustrasă prin înșelătorie, prin defraudare. • sil. *fra-u-.* pl. *-e.* /<fr., it. ***fraude***; cf. lat. *fraus, fraudis.*

fraudulós, -oásă *adj.* (*despre acțiuni*) Care este bazat pe fraudă, pe înșelătorie, pe rea-credință; fraudatoriu. <> *Faliment fraudulos* = faliment în care falitul ascunde o parte din activ, falsificînd registrele contabile. *Bancrută frauduloasă* v. bancrută. *Gestiune frauduloasă* v. gestiune. *Manoperă frauduloasă* v. manoperă. • sil. *fra-u-.* pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***frauduleux***, lat. ***fraudŭlōsus, -a, -um.***

frază *vb. I. intr.* **1** (*muz.*) A scoate în evidență ritmul frazei muzicale la executarea unei bucăți; a face să se reliefeze în mod distinct părțile care compun ideea muzicală. *Era pianistă și nu tocmai mediocră, descifra sigur și fraza cu gust și pricepere* (CAR.). **2** (*iron.*) A vorbi, a scrie afectat, emfatic. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***phraser.***

frazáre *s.f.* **1** (*muz.*) Scoatere în evidență a ritmului frazei muzicale la executarea unei bucăți; reliefare a părților care compun ideea muzicală. **2** (*iron.*) Vorbire, scriere afectată, emfatică. • pl. *-ări.* /v. ***fraza.***

frázá *s.f.* **1** (*lingv.*) Unitate sintactică constituită din două sau mai multe propoziții aflate în raport de coordonare sau de subordonare. *Limba scrierilor bisericești se deosebea de limba vorbită prin frazele sale lungi și greoaie* (ROSET.). **2** Mod de exprimare. *Azi, cînd fraza lustruită nu ne poate înșela* (EMIN.). **3** (*muz.*) *Frază muzicală* = unitate a discursului melodic delimitată de două cadențe, care este alcătuită dintr-o succesiune de sunete cu un sens expresiv propriu. • pl. *-e.* /<fr. ***phrase***, lat. ***phrasis, -is***, germ. ***Phrase***; cf. gr. *φράσις, -εως* „expresie".

frazeo- Elem. de compunere „exprimare", „vorbire", „limbaj". • /<fr. ***phraséo-***; cf. gr. *φράσις, -εως* „expresie".

frazeológ, -ă *s.m., s.f.* **1** Persoană care se exprimă în fraze meșteșugite, dar lipsite de conținut. *Cînd viitoarele alegeri se vor apropia, vom demasca fără temere, pe acei frazeologi gălăgioși, dar deșerți* (DEMETR.). **2** (*lingv.*) Specialist în frazeologie (3). • sil. *-ze-o-.* pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***phraséologue.***

frazeológic, -ă *adj.* Care ține de frazeologie, care se referă la frazeologie. • sil. *-ze-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***phraséologique.***

frazeologíe *s.f.* **1** Manieră de a construi frazele, proprie unei limbi, unui scriitor, unei epoci etc. *Se depărta... de la structura frazeologiei latine* (ODOB.). **2** Fig. Vorbărie goală, lipsită de conținut; exprimare pompoasă și complicată, lipsită de sens; pălăvrăgeală. **3** (*lingv.*) Disciplină care se ocupă cu studiul unităților frazeologice opuse îmbinărilor libere de cuvinte. • sil. *-ze-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***phraséologie***; cf. gr. *φράσις, -εως* „exprimare", *λόγος* (*fil.*) „discurs; studiu".

frazeologísm *s.n.* (*lingv.*) Unitate frazeologică, îmbinare de cuvinte cu caracter constant, creată în interiorul unei limbi, împrumutată sau calchiată după modele străine. • sil. *-ze-o-.* pl. *-e.* /<rus. ***фразеологизм.***

frazifón *s.n.* Problemă enigmistică constînd în găsirea unor cuvinte cu un anumit număr de litere corespunzătoare definițiilor și în alcătuirea unei fraze prin alipirea cuvintelor găsite. • /***frază*** + ***-fon.***

frăgár *s.m.* (*bot.*; *reg.*) Dud (*Morus alba* sau *nigra*). • pl. *-i.* /***frag*** + ***-ar.***

frăgezí *vb. IV. refl.* (*despre anumite alimente, în special despre carne, aluaturi*) A deveni fraged. ◆ (*tr.*) A face să devină fraged. • prez.ind. *-esc.* /***fraged*** + ***-i.***

frăgezíme *s.f.* **1** Însușirea de a fi fraged. **2** Fig. Gingășie, finețe, delicatețe; prospețime. • /***fraged*** + ***-ime.***

frăgezíre *s.f.* Proces prin care anumite alimente, mai ales carnea, aluaturile etc., devin mai fragede. • pl. *-i.* /v. ***frăgezi.***

frăgezít, -ă *adj.* (*despre alimente, în special carne, aluaturi etc.*) **1** Care a fost supus procesului de frăgezire. **2** Care a devenit fraged. • pl. *-ți, -te.* /v. ***frăgezi.***

frăgulíță *s.f.* **1** (*pop.*) Frăguță. **2** (*bot.*) Mică plantă erbacee perenă, cu flori galbene-verzui, cu miros slab de mosc, înaltă pînă la 12 cm, cu frunzele trifoliate și cu florile galbene-verzui dispuse în capitule (*Adoxa moschatellina*). • pl. *-e.* /***fragă*** + ***-uliță.***

frăgușoáră *s.f.* (*pop.*) Frăguță. • pl. *-e.* /***fragă*** + ***-ușoară.***

frăgúță *s.f.* (*pop.*) Dim. al lui *fragă*; frăguliță, frăgușoară. • pl. *-e.* /***fragă*** + ***-uță.***

frămînt *s.n.* (*înv.*) Frămîntare (3). • /de la ***frămînta***, prin derivare regresivă.

frămîntá *vb. I.* **1** *tr.* A preface aluatul într-o masă omogenă, apăsîndu-l și amestecîndu-l cu mîinile sau automat. *Spune-i tu măicuței mele Pîne să nu mai frămînte* (POP.). <> Expr. *A frămînta pămîntul* = *a)* a bate pămîntul cu picioarele prin lovituri puternice și repetate; *b)* ext. a juca, a dansa cu frenezie. **2** *tr.* A omogeniza o masă semisolidă prin presare și amestecare. ◆ A lovi, a călca în picioare o persoană trîntită la pămînt. *Trîntește baba în mijlocul casei și-o frămîntă cu picioarele* (CR.). ◆ (*pop.*) A fricționa; a face masaj. **3** *tr.* A învîrti, a răsuci un obiect în mînă. *Se juca Zarinca, frămîntînd crenguța de salcie între degete* (STANCU). <> Expr. *A-și frămînta mîinile* = a manifesta o mare neliniște, o tulburare prin frecarea puternică a mîinilor. *Își frămînta mîinile neliniștit, parcă-i lipsea ceva* (CAM.). **4** *tr.* Fig. (*compl. indică idei, planuri etc.*) A examina amănunțit și în detaliu. *A gîndit, a frămîntat singur, lung, cele spuse* (CA. PETR.). <> Expr. *A-și frămînta mintea* (sau *mințile*) = a se gîndi intens pentru a soluționa o problemă. *Tot frămîntîndu-mi mintea să știu cum a venit... am adormit* (ISP.). *A-și frămînta capul cu* (ori *pentru, de*) *ceva* v. cap. *A-și frămînta creierul* v. creier. **5** *tr., refl.* A (se) neliniști; a (se) îngrijora; a (se) preocupa. *Nu sînt de părere că trebuie să te frămînți așa tare cu firea* (ODOB.). <> Expr. *A-l frămînta* (pe cineva) *gîndul* v. gînd. *A se frămînta cu mintea* v. minte. **6** *tr., refl.* A (se) mișca puternic; a (se) agita. **7** *refl.* (*despre ființe*) A umbla încolo și încoace, a nu avea astîmpăr. *Se frămînta sucit, de parcă avea un pumnal între umeri* (CA. PETR.). • prez.ind. *frămînt.* /lat. ****fragmentare*** *<fragmentum, -i* „ruptură".

frămîntáre *s.f.* **1** Transformare a aluatului într-o masă omogenă, apăsîndu-l și amestecîndu-l cu mîinile sau automat; frămîntat. **2** Fig. Examinare amănunțită a unei idei, a unui plan etc. **3** Umblet, neastîmpăr; ext. agitație, tulburare (cauzate de mișcări sociale); (*înv.*) frămînt. *În sală, frămîntarea ajunsese la culme, glasuri mînioase strigau împotriva lui Matrache* (CAM.). ◆ Fig. Mișcare clocotitoare a apei, a valurilor etc. **4** Neliniște sufletească, zbucium, chin. *Ridică spre tavan ochii încercănați de nesomnul și frămîntarea ultimelor zile* (DUMITRIU). • pl. *-ări.* /v. ***frămînta.***

frămîntát[1] *s.n.* Frămîntare. • /v. ***frămînta.***

frămîntát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre aluaturi*) Care este preparat prin frămîntare. <> *Brînză frămîntată* v. brînză. **2** Care este cuprins de neliniște; zbuciumat, agitat. *Copila se trezi din somnul ei ușor și frămîntat* (GAL.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***frămînta.***

frămîntátór *s.n.* Mașină pentru frămîntat aluatul. • pl. *-oare.* /***frămînta*** + ***-ător.***

frămîntătură *s.f.* **1** Aluat frămîntat. **2** (*pop.*) Teren accidentat. **3** (*fam.*) Agitație; tulburare. **4** (*fam.*) Neliniște sufletească. • pl. *-i.* /***frămînta*** + *-ătură*.

frăncușór *s.m.* Dim. al lui *franc*[1]; frăncuț. • pl. *-i.* /***franc***[1] + *-ușor*.

frăncúț *s.m.* Frăncușor. • pl. *-i.* /***franc***[1] + *-uț*.

frăsinél *s.m.* (*bot.*) Plantă erbacee perenă, medicinală și ornamentală, înaltă, cu florile mari, albe sau trandafirii, plăcut mirositoare (*Dictamnus albus*). ◇ Expr. *A umbla (de) frunza frăsinelului* = a umbla fără nici un rost, fără nici un scop, a fi haimana; a hoinări. *Umblați numai așa, frunza frăsinelului* (CR.). • pl. *-ei.* /***frasin*** + *-el*.

frăsinel

frăsinét *s.n.* Pădure de frasini. • pl. *-uri.* /lat. ***fraxinētum*** sau ***frasin*** + *-et*.

frăsinícă *s.f.* (*bot.*) Specie de frasin (*Fraxinus augustifolia*). • pl. *-ici.* /***frasin*** + *-ică*.

frăsuí *vb. IV.* **1** *refl., intr.* (*reg.*) A se plînge; a se văicări. **2** *refl.* (*pop.; fam.*) A umbla sau a se agita fără rost. • prez.ind. *-iesc,* (*pop.*) *frăsui.* /<ucr. ***фрасуеамуса***.

frățésc, -eáscă *adj.* Propriu legăturii dintre frați, de frate; ca de frate; ext. afectuos, devotat; fratern, fraternal. *Primește o frățească îmbrățișare* (CAR.). • pl. *-ești.* /***frate*** + *-esc*.

frățéște *adv.* În mod frățesc, ca frații, cu dragoste frățească. *Scumpe frate, cît vom trăi în lume... Cu drag unul la altul frățește vom gîndi* (ALECS.). ◇ Expr. *A împărți* (ceva) *frățește* = a împărți în părți egale, în mod echitabil. • /***frate*** + *-ește*.

frățícă *s.m.* (*fam.; la vocat.*) Termen familiar cu care cineva se adresează unui băiat. • /***frate*** + *-ică*.

frăție *s.f.* **1** Legătură de rudenie între frați; frățietate. ◇ *Frăție de sînge* v. sînge. ◆ Iubire frățească. *Costea îmbrățișă pe Hamură și-i dădu sărutarea frăției* (SADOV.). **2** Fraternitate (2). ◇ *Frăție de cruce* = vechi obicei prin care doi bărbați își jură prietenie și credință pînă la moarte prin amestecarea simbolică a sîngelui. **3** (*în Ev. Med.; în Țara Rom.*) Termen care desemna o instituție juridică folosită în special pentru transmiterea averii în cazul lipsei succesorilor legitimi. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***frate*** + *-ie*.

frățietáte *s.f.* (*înv.*) **1** Fraternitate (2). *Noi l-am îmbibat cu principiile noastre de frățietate* (ALECS.). **2** Frăție (1). • sil. *-ți-e-.* /***frăție*** + *-tate*.

frățiór *s.m.* **1** Dim. al lui *frate*. **2** (*la vocat.*) Termen familiar, prietenesc, cu care te adresezi unui bărbat. ◇ Expr. *Stai, frățioare!* v. sta. • sil. *-ți-or.* pl. *-i.* /***frate*** + *-ior*.

frățîn *s.m.* v. frățîne.

frățîne *s.m.* (*pop.; urmat de un adj.pos.*) Frate. *Iată pistoalele lui, care i le-am cerut ca din partea frățîne-meu* (C. NEGR.). • pl. *-i.* și *frățîn s.m.* /***frate*** + *-îne*.

freámăt *s.n.* **1** Zgomot surd produs de frunzele mișcate de vînt, de valurile mării etc. *Freamătul frunzelor avea un sunet misterios care da fiori* (ALECS.). ◆ Murmur de voci înăbușite; vorbe nedeslușite. *Erau mulți acuma și plutea deasupra lor un freamăt de glasuri* (DUMITRIU). ◆ Zgomot, larmă. *Scot paloșele-n soare cu-n freamăt de oțel* (ALECS.). **2** (*med.*) Vibrație fină percepută la palpare, omologă de cele mai multe ori sufluriilor intense, cu tonalitate joasă, sau uruiturilor. **3** Fig. Fior, înfiorare. *În rîndurile mulțimii începu să crească un freamăt de bucurie* (SAHIA). • pl. *-e.* și (*reg.*) *hreámăt s.n.* /lat. ***frēmitus***.

freat- Elem. de compunere „puț", „izvor", „apă subterană". • și *freato-*. • /<fr. ***phréat(o)***-; cf. gr. *φρέαρ, -ατος* „fîntînă", „puț".

freátic, -ă *adj.* (*despre ape sau pînze de ape subterane*) Care se găsește pe primul strat impermeabil de la suprafața pămîntului și care alimentează izvoarele, fîntînile etc., influențînd formarea și proprietățile solului. ◇ *Faună freatică* = faună specifică apelor freatice. • sil. *fre-a-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***phréatique***, it. ***freatico***; cf. gr. *φρέαρ, -ατος* „fîntînă".

freato- v. freat-.

freatobiologíe *s.f.* Știință care se ocupă cu studiul organismelor din apele freatice. • sil. *fre-a-*; *-bi-o-*. /***freatic*** + ***biologie***, după fr. *phréatobiologie*.

freatofíl, -ă *adj.* (*despre plante*) **1** Care crește în bazinele de apă. **2** Care are nevoie de apă subterană foarte aproape de suprafață. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***phréatophile***.

freatofíte *s.f. pl.* Plante din regiunile secetoase, cu rădăcinile foarte lungi, care ajung pînă la pînza de apă freatică. • sil. *fre-a-.* /<fr. ***phréatophytes***.

frecá *vb. I.* **1** *tr.* A mișca forțat un corp pe suprafața altui corp cu care este în contact. *Apucă un număr de spice, le frecă în palmă* (CAM.). ◆ (*refl.; despre ființe*) A se atinge unele de altele sau de ceva, a avea contact între ele sau cu ceva. **2** *tr., refl.* A efectua mișcări repetate cu degetele sau cu palmele pe corp sau pe o parte a corpului, apăsînd. ◇ Expr. (*tr.*) *A-și freca mîinile* (*de bucurie, de mulțumire etc.*) = a-și manifesta o stare de bucurie, de mulțumire. *A se freca la ochi* (*de uimire*) = a fi foarte uimit. (*vulg.; tr.*) *A și-o freca* = a se masturba. *Cît te-ai freca la ochi* v. cît. ◆ A fricționa. *Au luat-o s-o frece cu oțet* (CAR.). **3** *tr.* (*compl. indică alimente*) A amesteca îndelung pentru a obține o masă omogenă și pufoasă. ◇ Expr. *A freca* (pe cineva) *ca pe ardei* v. ardei. **4** *tr.* (*compl. indică obiecte*) A șterge în toate direcțiile cu un corp aspru sau moale pentru a-i îndepărta murdăria, pentru a-l face să strălucească etc.; a lustrui, a curăța. *Se oferea... să-i frece parchetele* (VLAH.). **5** *tr.* Fig. (*fam.*) A mustra; a fi deosebit de exigent cu cineva; a examina riguros. *O să-l frec să mă țină minte* (STANCU). ◇ Expr. *A freca chelia cuiva* v. chelie. *A freca* (cuiva) *ridichea* (*la nas*) v. ridiche. *A freca* (pe cineva) *de-i iese* (sau *să-i iasă*) *untul* v. unt. **6** *tr.* Expr. (*fam.*) *A freca parul* sau *a o freca* = a nu face nimic, pierzînd timpul. *A-și freca coatele pe băncile școlii* = a face studii îndelungate. *A freca mangalul* v. mangal. *A freca menta* v. mentă. *A-și freca norocul* v. noroc. • prez. ind. *frec.* /lat. ***fricare***.

frecáre *s.f.* **1** Acțiunea *de a* freca și rezultatul ei; frecat[1], frecuș (1). **2** (*fiz.*) Interacțiune între două corpuri care se află în contact; forță pe care o exercită un corp asupra altuia cînd acesta se freacă de el; fricțiune. • pl. *-ări.* /v. ***freca***.

frecát[1] *s.n.* Frecare (1). • / v. ***freca***.

frecát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre unele alimente*) Amestecat astfel încît să devină o masă omogenă și pufoasă. **2** (*despre obiecte*) Care este curățat prin frecare. **3** Fig. (*fam.; despre oameni*) Examinat riguros; solicitat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***freca***.

frecătoáre *s.f.* **1** (*pop.*) Obiect cu care se curăță ceva prin frecare (1). **2** (*înv.*) Instrument de tortură. **3** (*tipogr.*) Piese cilindrice de metal care omogenizează cerneala la presele de imprimat. • pl. *-ori.* /***freca*** + *-ătoare*.

frecătúră *s.f.* **1** Frecare. **2** Loc care poartă urma unei frecări. **3** Fig. (*fam.*) Mustrare aspră. **4** Fig. (*fam.; la pl.*) Divergențe, neînțelegeri (surde). • pl. *-i.* /lat. ***fricatūram***.

frecățéi *s.m. pl.* (*culin.*) Aluat nedospit frecat mărunt în palmă sau ras pe răzătoare, care se fierbe în supă. • /***frecat***[1] *s.m.* /***frate*** + *-ine*.

frécție *s.f.* v. fricțiune.

frecționá *vb. I.* v. fricționa.

frecúș *s.n.* **1** Frecare (1). ◇ Expr. (*fam.*) *A trage cuiva un frecuș* = a mustra pe cineva; a bate pe cineva. *La urma urmelor, Ivan scoate de barbă pe Scaraoschi și-i trage un frecuș* (CR.). **2** Fig. (*fam.; la pl.*) Divergențe, neînțelegeri (surde); ceartă. **3** Fig. (*fam.*) Agitație, stres. • pl. *-uri.* /***freca*** + *-uș*.

frecvént, -ă *adj.* Care se întîmplă des, la intervale scurte de timp; obișnuit, curent. ◆ (*adv.*) În mod curent; de obicei. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***fréquent***, lat. ***frĕquens, -ntis***.

frecventá *vb. I. tr.* A merge cu regularitate, sistematic într-un anumit loc. ◆ A vizita deseori pe cineva. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***fréquenter***, lat. ***frequentare***.

frecventábil, -ă *adj.* Care poate fi frecventat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***fréquentable***.

frecventáre *s.f.* Acțiunea *de a frecventa* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***frecventa***.

frecventatív, -ă *adj.* (*gram.; despre verbe*) Care arată o repetare a unei acțiuni, iterativ. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***fréquentatif***, lat. ***frĕquentātīvus, -a, -um***.

frecventátor, -oáre *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care frecventează ceva sau pe cineva. • pl. *-ori, -oare.* /***frecventa*** + *-tor*.

frecvénță *s.f.* **1** Repetare deasă și regulată a unei mișcări, a unei acțiuni etc. ◆ Participare a studenților, a elevilor la cursuri. ◇ *Grafic de frecvență* v. grafic. **2** (*fiz.*) Mărime care arată de cîte ori se produce un fenomen într-o unitate de timp. ◇ *Curent de înaltă* (sau *de joasă*) *frecvență* = curent electric care își schimbă sensul de un număr mare (sau mic) de ori într-o unitate de timp. *Divizor de frecvență* v. divizor. *Multiplicator de frecvență* v. multiplicator. ◆ Mărime egală cu numărul de vibrații pe secundă ale unei mișcări vibratorii. ◇ (*fon.*) *Frecvență fundamentală* = prima armonică a unui semnal complex; fundamentală. • pl. *-e.* /<fr. ***fréquence***, lat. ***frĕquentĭa, -ae***.

frecvențmétru *s.n.* Instrument pentru măsurarea frecvenței unei mărimi care variază periodic. • pl. *-e.* /<fr. ***fréquencemètre***, după *frecvență*.

fredoná *vb. I. tr.* (*compl. indică melodii*) A cînta încet (fără cuvinte); a îngîna. *Doamna B. se gătea... fredonînd aria din vodevilul rusesc* (C. NEGR.). • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***fredonner***.

fredonáre *s.f.* Faptul de *a fredona*. • pl. *-ări.* /v. ***fredona***.

fredonát, -ă *adj.* (*despre melodii*) Cîntat încet; îngînat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***fredona***.

free-form ['friform] *s.n.* (*inform.*) Program de bază de date nestructurată. *Bază de date free-form.* • /<engl. ***free-form***.

free-lance *s.n.* ['frilens] Colaborare la un ziar, la un post de radio sau de televiziune. • /<engl. ***free-lance***.

freenet ['frinet] *s.n.* (*inform.*) Rețea gratuită, sistem BBS (*Buletin Board System*) • scris și *free-net*. • /<engl. ***freenet***.

freeware ['friwer] *s.n.* (*inform.*) Softuri distribuite gratuit, fără asistență din partea producătorului. • /<engl. ***freeware***.

freezer ['frizər] *s.n.* **1** Frigider. ◆ Congelator. **2** Mașină de preparat înghețată. • și *friizăr s.n.* /<engl. ***freezer*** „congelator".

fregátă *s.f.* **1** (*milit.*) Veche navă de război cu vele, rapidă, cu trei catarge, echipată cu tunuri instalate la ambele borduri, care este destinată acțiunilor de

fregată (1)

recunoaștere, de pază și de legătură între navele mari. *Cine va comanda fregata?* (CA. PETR.). ◆ Navă militară modernă de tonaj mic, manevrieră și rapidă, cu putere de foc mijlocie, care este folosită pentru escortă. **2** (*ornit.; la pl.*) Gen de păsări palmipede marine, foarte bune zburătoare, cu coada și cu aripile lungi, care trăiesc în apropierea mărilor tropicale și se hrănesc cu pești (*Fregata*); (*și la sg.*) pasăre care face parte din acest gen. • pl. *-e.* /<fr. ***frégate***, it. ***fregata***.

fregată (2)

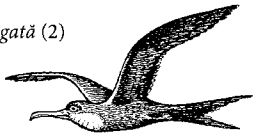

fremátă *vb. I. intr.* **1** (*despre frunze sau*, ext. *despre copaci, păduri, valuri etc.*) A produce freamăt. *Freamătă codrii de vuietul apelor* (VLAH.). **2** (*despre oameni*) A se înfiora, a vibra, a palpita; (*despre colectivități*) a se agita. *Sala de cinematograf provincial... era plină, caldă, frĕmăta de zgomot stăpînit* (DUMITRIU). • prez.ind. *freámăt.* /***freamăt*** + *-a*.

fremătáre *s.f.* Acțiunea de *a fremăta* și rezultatul ei. ◆ Concr. Freamăt. • pl. *-ări*. / v. ***fremăta***.

fremătătór, -oáre *adj.* Care freamătă; fremătos, (*înv.*) fremătînd. • pl. *-ori, -oare*. /***fremăta*** + *-ător*.

fremătînd, -ă *adj.* (*înv.*) Fremătător. • pl. *-zi, -de*. /v. ***fremăta***.

fremătós, -oásă *adj.* Fremătător. • pl. *-oși, -oase*. /***freamăt*** + *-os*.

fremisméntt *s.n.* (*med.*) Senzație palpatorie cu caracter vibrator; agitație, tremurătură. • pl. *-e*. /<fr. ***frémissement***.

fren- **1** Elem. de compunere „membrană", „diafragmă". **2** Elem. de compunere „minte", „inteligență", „spirit". • și *freno-*. /<fr. ***phrén(o)***-; cf. gr. *φρήν, φρενός* „diafragmă; suflet; gîndire".

frenáj *s.n.* **1** Frenație. **2** (*tehn.*) Frînare (1). ◆ Sistem de frîne. • pl. *-e*. /<it. ***frenaggio***, fr. ***frenage***.

frenalgíe *s.f.* (*med.*) Dispoziție dureroasă și depresivă, în melancolie. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***phrénalgie***.

frenatór, -oáre *adj., s.m.* **1** *adj.* Care frînează. **2** *s.m.* (*biol.*) Represor. • pl. *-ori, -oare*. /<lat. ***frēnator, -oris***.

frenáție *s.f.* Înfrînare; frenaj (1). • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<lat. ***frēnatĭo, -onis***.

french-cancan [ˌfrenʧkan'kan] *s.n.* Cancan. • /<fr. ***french cancan***.

frenétic, -ă *adj., adv.* **1** *adj.* Care se află într-o stare de frenezie. **2** *adj.* Care exprimă o stare de frenezie. **3** *adv.* Puternic, violent; pasionat, nestăpînit. *Sărea frenetic în jurul mesei și cînta improvizînd pentru ea însăși* (CA. PETR.). • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***frénétique***.

frenetizá *vb. I. intr.* A fi cuprins de frenezie; ext. a delira. • prez.ind. *-ez*. /***frenet[ic]*** + *-iza*.

frenezíe *s.f.* Stare de excitare excesivă; ext. pasiune puternică. *Avea în joc aceeași frenezie ca animalele din junglă* (CA. PETR.). ◇ Loc.adv. *Cu frenezie* = ca în delir; frenetic. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<it. ***frenesia***, fr. ***frénésie***; cf. gr. *φρένησις* „tulburare; demență".

frenghíe *s.f.* (*înv.*) Brocart. *Înveșmîntă pe căpitanii dorobanților și călărașilor cu frenghii... și cu atlas* (BĂLC.). • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și *frînghíe s.f.* /<tc. ***frengi***.

frénic, -ă *adj.* (*anat.*) Care este în legătură cu diafragma; care aparține diafragmei, care se referă la diafragmă; diafragmatic. ◇ *Nerv frenic* (*și subst. m.*) = nerv motor principal care realizează inervația motorie a diafragmei. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***phrénique***; cf. gr. *φρήν* „diafragmă".

frenicectomíe *s.f.* (*chir.*) Frenicotomie. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***phrénicectomie***.

frenicotomíe *s.f.* (*chir.*) Secționare sau rezecție parțială a nervului frenic, utilizată în trecut ca metodă terapeutică în tratamentul tuberculozei pulmonare; frenicectomie. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***phrénicotomie***; cf. gr. *φρήν* „diafragmă", *ἐκτομή* „excizie".

frenítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a diafragmei. • pl. *-e*. /<fr. ***phrénite***; cf. gr. *φρήν* „diafragmă".

freno- v. fren-.

frenocardíe *s.f.* (*med.*) Nevroză a inimii caracterizată prin stenocardie, tulburări respiratorii și palpitații. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***phrénocardie***.

frenocardiospásm *s.n.* (*med.*) Contracție spasmodică a cardiei, manifestată prin dificultate la înghițire și ca un obstacol la trecerea alimentelor din esofag în stomac. • sil. *-di-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***phrénocardiospasme***; cf. gr. *φρήν* „diafragmă", *καρδία* „orificiul superior al stomacului", *σπασμός* „convulsie".

frenocolopexíe *s.f.* (*chir.*) Fixare la diafragmă a unghiului stîng al colonului căzut. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***freno-*** + ***colopexie***.

frenológ *s.m.* Adept al frenologiei. • pl. *-gi*. /<germ. ***Phrenologe***.

frenológic, -ă *adj.* Care ține de frenologie, care se referă la frenologie. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***phrénologique***.

frenologíe *s.f.* (*med.*) Teorie potrivit căreia inspecția și palparea craniului, urmată de delimitarea protuberanțelor permite cunoașterea caracteristicilor psihofiziologice ale unei persoane, pornindu-se de la premisa greșită a influenței exercitate de diferite arii funcționale ale cortexului cerebral asupra conformației craniului. ◆ Pseudoștiință fundată pe această teorie. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***phrénologie***, engl. ***phrenology***; cf. gr. *φρήν* „inteligență", *λόγος* „cuvînt; studiu".

frenopatíe *s.f.* (*psih.*) Formă de alienație mintală. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. / <fr. ***phrénopathie***.

frenoptóză *s.f.* (*med.*) Deplasare în jos a părții centrale a diafragmei. • pl. *-e*. /<fr. ***frénopthose***.

frenotomíe *s.f.* (*chir.*) Secționare operatorie a diafragmei. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***phrénotomie***.

freón *s.m.* (*mai ales la pl.*) Compus organic al fluorului, folosit ca agent frigorigen, precum și la prepararea aerosolilor cosmetici. • pl. *-i*. /<fr. ***fréon***.

frésco *s.n.* **1** Țesătură din fire subțiri de lînă, uni sau cu efecte de culori, întrebuințată mai ales pentru confecționarea îmbrăcămintei de vară. **2** (*a. plast.*) Pictură în frescă. • /<it. ***fresco***, fr. ***fresco***.

freș *adj.invar.* (*fam.; despre oameni și înfățișarea lor*) Care exprimă prospețime, sănătate, tinerețe; vioi. • /<fr. ***fraîche***.

fretá *vb. I. tr.* (*tehn.*) **1** A asambla două piese metalice fie prin strîngere, fie prin contracția piesei cuprinzătoare care a fost încălzită înainte de asamblare, fie prin dilatarea piesei cuprinse care a fost răcită în prealabil. ◆ A asambla două tuburi metalice coaxiale, astfel încît tubul exterior să strîngă tubul inferior. **2** A asambla mai multe piese sau a consolida un obiect prin strîngere cu o fretă sau cu un bandaj exterior. **3** A arma o piesă de beton supusă la compresiune prin sudarea unor frete pe barele armăturii longitudinale. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***fretter***.

fretáj *s.n.* Ansamblu constituit din două sau mai multe tuburi coaxiale montate forțat unul în altul. • pl. *-e*. /<fr. ***frettage***.

fretáre *s.f.* Acțiunea de *a freta* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***freta***.

frétă *s.f.* (*tehn.*) **1** (*tehn.*) Tub sau inel metalic care se fixează la exteriorul unei piese tubulare pentru a-i mări rezistența la presiuni interioare. **2** (*tehn.*) Fir metalic (de oțel), înfășurat forțat pe o piesă tubulară sau pe un ansamblu de piese pentru a le mări rezistența la solicitări din interior sau la forțe centrifuge. **3** (*tehn.*) Piesă inelară din oțel, care înconjoară barele armăturii longitudinale ale unei piese de beton armat. **4** (*arhit.*) Mulură, rotundă sau plată, dispusă în linii frînte pe o mulură plată. • pl. *-e*. /<fr. ***frette***.

freudian, -ă [froidi'an] *adj.* Care aparține freudismului sau freudiștilor, care se referă la freudism sau la freudiști; freudist. • pl. *-ieni, -iene*. / <fr. ***freudien***.

freudism *s.n.* [froi'dism] Concepție psihologică a lui Sigmund Freud și a adepților săi (A. Adler, C. G. Jung ș.a.), cunoscută și sub denumirea de *psihanaliză*. • /<fr. ***freudisme***; cf. nm. pr. Sigmund *Freud*, psihiatru austriac.

freudist, -ă [froi'dist] *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al freudismului. **2** *adj.* Freudian. • pl. *-iști, -iste*. /***freud[ism]*** + *-ist*.

freudo-marxism [ˌfroidomar'ksism] *s.n.* Curent ideologic contemporan, care își propune să dea o explicație a vieții și a evoluției social-umane bazată pe concepțiile materialismului istoric și pe psihanaliza lui Freud. • /***freud[ism]*** + ***marxism***.

frez *adj.invar., s.n.* (De) culoarea fragilor; (de) culoare roz, roșiatică. • /<fr. ***fraise*** „fragă".

frezá[1] *vb. I. tr.* (*tehn.; compl. indică materiale*) A prelucra prin așchiere cu ajutorul frezei. ◇ *Mașină de frezat* = mașină-unealtă destinată prelucrării prin așchiere a suprafețelor plane sau profilate ale pieselor cu ajutorul unei scule așchietoare; freză. • prez. ind. *-ez*. /<fr. ***fraiser***.

frezá[2] *vb. I.* v. friza[1].

frezáre[1] *s.f.* Acțiunea de *a freza* și rezultatul ei; frezat[1]. • pl. *-ări*. /v. ***freza***[1].

frezáre[2] *s.f.* v. frizare[1].

frezáre[3] *s.f.* v. frizare[2].

frezát[1] *s.n.* Frezare. • / v. ***freza***[1].

frezát[2] *s.n.* v. frizat.

fréză[1] *s.f.* **1** (*tehn.*) Unealtă pentru prelucrarea, prin așchiere, a metalelor, a lemnului, pentru făcut diverse tăieturi, roți dințate etc., alcătuită din unul sau mai multe tăișuri dispuse simetric în jurul unui ax și avînd o mișcare de rotație; frezor[1]. ◇ *Freză-modul* = freză specială, utilizată la prelucrarea roților dințate. **2** Mașină de frezat. **3** Mașină agricolă prevăzută cu un mecanism care rupe, sfărîmă, amestecă pămîntul și distruge buruienile. **4** (*med.*) Instrument sferic sau ovoid, de mărime variabilă, cu creste ascuțite sau în spirală, care servește la găurirea, craterizarea osului sau a dintelui, ori la regularizarea unei suprafețe. *Freză dentară*. **5** *Freză rutieră* = mașină de lucru rutieră folosită pentru ruperea, mărunțirea și amestecarea cu lianți a stratului superficial de pămînt utilizat pentru realizarea drumurilor. • pl. *-e*. /<fr. ***fraise***; cf. lat. *frendere* „a zdrobi, a măcina".

frézăz *s.f.* Pieptănătură bărbătească; frizură. *Îmi stricase freza, răvășindu-mi părul cu degetele nervoase* (G. M. ZAMF.). • pl. *-e*. /de la ***freza***[2], prin derivare regresivă.

frézăz *s.f.* Un fel de guler cu mai multe pliuri, care se purta la gît în sec. 16-17. • pl. *-e*. /<fr. ***fraise***.

frézie *s.f.* (*bot.*) Plantă ornamentală floricolă de seră, originară din Africa de Nord, cu frunzele liniare ce se îmbracă una pe alta și cu inflorescențele în formă de cime, plăcut mirositoare și divers colorate (*Freesia*). • /<lat. șt. ***Freesia***, germ. ***Freesie***; cf. nm. pr. Friedrich Heinrich Theodor *Fresse*, medic german.

frezíl *s.n.* Cenușa cărbunelui de pămînt. • /<fr. ***fraisil***.

frezmașínă *s.f.* Mașină la care se adaptează freza și care o pune în mișcare. • pl. *-i*. / <germ. ***Fräsmaschine***.

frezór[1] *s.n.* Freză[1] (1). • pl. *-oare*. / <fr. ***fraisoir***.

frezór[2]**, -oáre** *s.m., s.f.* Muncitor calificat care lucrează la o mașină de frezat. • pl. *-ori, -oare*. /<fr. ***fraiseur***.

friábil, -á *adj.* (*despre materiale*) Care se fărîmițează, se sparge ușor; casant. • sil. *fri-a-*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***friable***, lat. ***friābilis, -e*** <*friare* „a măcina".

friabilitáte *s.f.* Proprietatea de a fi friabil. • sil. *fri-a-*. /<fr. ***friabilité***.

fricandó *s.n.* (*culin.*) Fel de mîncare preparat dintr-o bucată de carne sau de pește împănată cu bucățele de slănină și fiartă înăbușit, care se servește la începutul mesei. • /<fr. ***fricandeau***.

fricasé *s.n.* (*culin.*) Carne tăiată bucăți și prăjită în sos; tocană. • /<fr. ***fricassée***.

fricativ, -ă *adj.* (*lingv.*) Constrictiv. ◇ *Consoană fricativă* (*și subst. f.*) sau *sunet fricativ* = consoană sau sunet la a căror pronunțare canalul fonator se strîmtează astfel încît aerul să se poată scurge în tot timpul emisiunii; consoană constrictivă sau sunet constrictiv. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***fricatif***; cf. lat. *fricare* „a freca".

frícă *s.f.* Stare de adîncă neliniște și de tulburare, de așteptare tensionată, alarmată, provocată de un pericol real sau imaginar; lipsă de curaj, teamă. *Copilul încremenește de frică, cu țipătul înăbușit pe buzele vinete* (CE. PETR.). ◇ *Frică viscerală* v. visceral. ◇ Loc. adj. *Fără frică* = neînfricat; curajos. *Cu frica lui Dumnezeu* = cucernic. ◇ Loc.adv. *Cu frică* = cu teamă; îngrozitor. *Intră în ograda lui Tăun cu frică, parcă se temea să nu-l înșface de picioare niște zăvozi* (CAM.). *Fără* (*nici o*) *frică* = cu curaj. *Însă cum a asfinți soarele, să știi că a murit cerbul. Și atunci să ieși fără frică, să-i jupești pielea* (CR.). *Nici de frică* = nicidecum, deloc. *Bre, da ră-i apa astăzi! Nu-mi merge pe gît nici de frică* (ALECS.). ◇ Loc.vb. *A intra frica în cineva* (sau *în inima cuiva*) v. intra. *A-i intra* (cuiva) *frica în oase* v. os. ◇ Expr. *A duce frica cuiva* (sau a ceva) sau *a duce frică de cineva* (sau de ceva) = *a*) a-i fi teamă de cineva sau de ceva; *b*) a-i fi teamă să nu i se întîmple cuiva ceva rău. *A fi cu frica în spate* (sau *în sîn*) = a fi într-o continuă stare de neliniște, de teamă; a fi înspăimîntat de ceva; a-i fi frică de ceva. *A ști de frică* (sau *de frica cuiva*) = a asculta pe cineva, fiindu-i teamă de el. (*pop.; fam.*) *Frica păzește bostănăria* (sau *pepenii*) = oamenii ar face multe fapte nepermise dacă nu le-ar fi teamă. *Ca de frica morții* v. moarte. *A băga* (cuiva) *frica în oase* v. os. *A-i ține curul de frică* v. cur. *A lua frica cuiva* (sau *a ceva*) v. lua. *A purta frica de...* v. purta. *A nu ști ce e frica* v. ști. *A umbla cu frica în sîn* v. sîn. *A-i fi frică* (*și*) *de* (*o*) *umbră* (sau *de umbra lui*) v. umbră. • pl. *frici*. /<ngr. ***φρίκη*** „tremur, fior; teamă".

frichiní *vb. IV.* (*reg.*) **1** *refl.* A se fîțîi (2). **2** *tr.* (*compl. indică oameni*) A purta de colo pînă colo; a sîcîi. • prez. ind. *-esc*. /cf. *freca*.

fricós, -oásă *adj.* Care se lasă uşor cuprins de frică. *Cum eşti tu de fricoasă, ţi s-o fi părut că te-a călcat nescine pe rochie* (ISP.). • pl. *-oşi, -oase.* /***frică*** + *-os.*

fricţie *s.f.* v. fricţiune.

fricţioná *vb. I. tr.* A face (cuiva) o fricţie. • sil. *-ţi-o-.* prez.ind. *-ez.* şi *fricţionâ vb. I.* /<fr. ***frictionner.***

fricţionáre *s.f.* Acţiunea de *a fricţiona* şi rezultatul ei. • sil. *-ţi-o-.* pl. *-ări.* /v. ***fricţiona.***

fricţiúne *s.f.* **1** (*fiz.*) Frecare (2). <> *Oglindă de fricţiune* v. oglindă. **2** (*med.*; *în forma „fricţie"*) Masaj constînd în ungerea şi frecarea corpului prin care se acţionează asupra tegumentelor dintr-o anumită regiune anatomică sau pentru activarea circulaţiei subiacente, sau pentru facilitarea pătrunderii unui unguent, a unei substanţe etc. **3** Fig. (*la pl.*) Divergenţe de opinii, neînţelegeri, certuri între două persoane sau grupuri de persoane. • sil. *-ţi-u-.* pl. *-i.* şi *frécţie, fricţie s.f.* /<fr. ***friction***, lat. ***frictio, -onis.***

fríderic *s.m.* Monedă de aur prusiană, care a circulat şi în prima jumătate a sec. 19. • pl. *-ci.* /<germ. ***Friedrichs[dor].***

frig *s.n.* **1** Temperatură scăzută a mediului ambiant, care dă senzaţia de rece. *Bătrîna simţi frigul cum o învăluise din cap pînă-n picioare* (CAM.). <> *Frig siberian* v. siberian. ◆ Senzaţie de rece provocată de temperatura joasă a mediului. <> Expr. *A nu-i ţine nici de cald, nici de frig* = a-i fi indiferent. *A crăpa de frig* v. crăpa. *A-i degera* (sau *a-i îngheţa*) *cuiva măduva în oase* (sau *în ciolane*) (*de frig*) v. măduvă. (*A fi*) *rău de frig* v. rău. *A fi tîrziu la frig* v. tîrziu. *A-i ţine* (cuiva) *de frig* v. ţine. **2** (*med.*; *la pl.*) Temperatură ridicată a unui bolnav; tremur cauzat de senzaţia de rece, care precedă uneori o stare febrilă; frisoane. <> (*pop.*) *Friguri de cap* = meningită. *Friguri de stomac* = febră gastrică. *Friguri de lapte* = febră temporară a lăuzelor. <> Expr. *A-l scutura frigurile* v. scutura. **3** (*med.*; *la pl.*) Boală infecţioasă provocată de un agent patogen şi transmisă prin intermediul unei specii de ţînţar; malarie. *Sînt toţi bolnavi, şi el şi femeia şi copilul - frigurile de baltă* (CAR.). <> *Friguri galbene* v. galben. *Friguri lacustre* v. lacustru. *Friguri paludeene* v. paludean. *Friguri palustre* v. palustru. **4** Fig. Stare de nelinişte, de agitaţie puternică; emoţie. *Domiţian, coprins de frigurile examenului, vedea în el mai mult un sprijin, o îmbărbătare* (BASS.). <> *Frigul morţii* sau *frig de moarte* = emoţie violentă (însoţită de fiori) prin care trece cineva în faţa unui pericol mare. <> Expr. (*pop.*; *fam.*) *A băga* (pe cineva) *în friguri* = *a)* a se răsti la cineva; *b)* a ameninţa pe cineva. • pl. *-uri.* şi (*pop.*) *frígură s.f.* /lat. ***frigus.***

frigan- Elem. de compunere „mărăcini", „lemn uscat". • şi *frigano-.* /<fr. ***phrygan(o)***-; cf. gr. *φρύγανον* „vreasc".

frigána *s.f.* (*bot.*) Formaţiune xerofitică de arbori pitici, adesea spinoşi, pe solurile erodate din regiunile mediteraneene. • /<fr. ***phrygana***; cf. gr. *φρύγανα.*

frigănă *s.f.* (*entom.*) Insectă nevropteră a cărei larvă, acvatică, construieşte în jurul ei o teacă de forme diverse, alcătuită din vegetale, nisip, scoici etc. • pl. *-e.* /<fr. ***phrygane***; cf. gr. *φρύγανον* „vreasc".

friganeá *s.f.* (*culin.*) Felie de pîine albă muiată în lapte şi ouă, apoi prăjită. • pl. *-ele.* şi *frigăneá s.f.* /<ngr. *φρυγανιά.*

frigano- v. frigan-.

friganofíl, -ă *adj.* (*despre plante*) Care creşte printre mărăcini. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***phryganophile.***

frigáre *s.f.* **1** Vergea de fier sau de lemn, ascuţită la un capăt, în care se înfige carnea pentru a o frige deasupra jăraticului. *O frigare lungă şi plină de pui... se rumenea sfîrîind* (HOG.). <> Loc.adj., adv. *La frigare* = (care este) fript în frigare deasupra jăraticului. <> Expr. *A pune* (*carne*) *la frigare* v. pune. **2** (*bot.*; *la pl.*) Plantă erbacee din familia geraniaceelor, cu tulpina ramificată de la bază şi acoperită cu peri lungi şi aspri, cu florile mari violete-purpurii, folosită în medicina populară (*Gerránium palustre*). • pl. *-ări.* /***frige*** + *-are.*

frigănea *s.f.* v. friganea.

frigărúică *s.f.* (*culin.*) Frigăruie. • pl. *-ci.* /***frigare*** + *-uică.*

frigărúie *s.f.* (*culin.*) Carne tăiată în bucăţi mici şi friptă în frigare; frigăruică. • pl. *-ui.* /***frigare*** + *-uie.*

fríge *vb. III.* **1** *tr.* (*compl. indică alimente, în special carne sau peşte*) A prepara prin expunere directă la acţiunea focului (în frigare, pe grătar etc.); ext. a prăji în tigaie. *Una cu vin îl stropea, Una carne că-i frigea* (POP.). <> Expr. *A frige* (*carnea*) *hoţeşte* v. hoţeşte. *A frige un miel tîlhăreşte* v. tîlhăreşte. <> Compus: (*fam.*) *frige-linte s.m. invar.* = om avar, zgîrcit, harpagon. **2** *tr.* (*despre foc, soare sau obiecte fierbinţi*) A produce cuiva (o senzaţie de) arsură. *Soarele pălea aşa de cumplit, de te frigea* (POP.). <> Expr. *A-l frige pămîntul sub tălpi* v. talpă. **3** *tr., refl.* A face să sufere sau a suferi o durere vie, o arsură la atingerea cu focul sau cu un obiect foarte fierbinte; a (se) arde. <> Expr. *A-i frige* (cuiva) *inima* = a provoca cuiva o durere vie, usturătoare; a provoca cuiva o mare suferinţă sufletească. *Cine s-a fript cu ciorbă suflă şi în iaurt* (sau *în chişleac*) v. ciorbă. *A frige pe cineva la inimă* v. inimă. *A frige pe cineva la maţe* v. maţ. *A-i frige cuiva pielea* v. piele. *Cine s-a fript în foc suflă şi-n soc* v. soc. *A-i frige* (cuiva) *şerpi pe burtă* v. şarpe. *A-i frige* (*dracul*) *şerpi pe inimă* (cuiva) v. şarpe. **4** *intr.* (*despre corpuri fierbinţi*) A iradia căldură mare; a dogori. *Soarele frigea acum în mijlocul cerului* (PRED.). **5** *refl.* Fig. (*fam.*) A se păcăli, a se înşela, a rămîne păgubaş. *M-am fript! s-a gîndit Negoiţă; dar de zis n-a putut zice nimic* (CAR.). • prez.ind. *frig*; perf. smp. *fripséi*; part. *fript.* /lat. ***frigĕre.***

frígere *s.f.* Acţiunea de *a* (*se*) *frige* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***frige.***

frigián, -ă *s.m., s.f., adj.* **I** *s.m.* (*la pl.*) Populaţie indo-europeană, probabil de origine traco-macedoneană, care s-a stabilit în sec. 12-11 î.Hr. în V Asiei Mici, formînd un regat independent care a ajuns la înflorire maximă în timpul regelui Midas (sec. 8 î.Hr.); (*şi la sg.*) persoană care aparţinea acestei populaţii. ◆ Ext. Troian. **II** *adj.* Care aparţine Frigiei sau frigienilor, care se referă la Frigia sau la frigieni; care este originar din Frigia. *Cîntările sclavilor frigieni... trec, risipite şi dureroase* (GAL.). <> (*ist.*) *Bonetă frigiană* v. bonetă. ◆ (*subst. f.*) Limbă indo-europeană, înrudită cu traca şi cu armeana, cunoscută din inscripţii şi glose. • sil. *-gi-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***phrygien***; cf. nm. pr. *Frigia*, regiune istorică în Asia Mică.

frígic *adj.* (*muz.*) *Mod frigic* = mod melodic a cărui scară muzicală se deosebeşte de cea a modului minor natural prin faptul că treapta a II-a coborîtă, în loc să formeze cu tonica o secundă mare, formează o secundă mică. • /<germ. ***phrygisch.***

frigíd, -ă *adj.* **1** Care suferă de frigiditate. **2** Rece. ◆ (*despre plante*) Care creşte în regiuni răcoroase. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***frigide***, lat. ***frigĭdus, -a, -um.***

frigidárium *s.n.* **1** (*în antic. romană*) Sală în termele romane destinată băilor reci. **2** Seră rece. • /<lat. ***frīgĭdarĭum, -ii,*** fr. ***frigidarium.***

frigidér *s.n.* Dulap de o construcţie specială, dotat cu agregat frigorigen, în care se pot păstra şi conserva la temperaturi scăzute alimente şi alte produse uşor alterabile; răcitor electric. • pl. *-e.* /<fr. ***frigidaire***; cf. lat. *frīgĭdarĭum, -ii* „ghcţărie".

frigiditáte *s.f.* Aversiune, indiferenţă faţă de actul sexual; incapacitate de a obţine orgasmul, care afectează îndeosebi femeia • /<fr. ***frigidité***, lat. ***frīgĭdĭtas, -atis.***

frigo- Elem. de compunere „frig". • şi *frigori-.* /<fr. ***frigo-, frigori-***; cf. lat. ***frīgus, -oris*** „frig".

frigori- v. frigo-.

frigorie *s.f.* (*fiz.*) Unitate de măsură a frigului, egală în valoare absolută cu o calorie negativă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***frigorie.***

frigorifér, -ă *adj., s.n.* **I** *adj.* (*despre sisteme fizico-chimice, tehnice sau termice*) Care produce, menţine sau transferă frigul. <> *Lanţ frigorifer* = (serie de) instalaţii frigorifice prin care se asigură conservarea şi transportul la rece al alimentelor. *Agent frigorifer* = agent frigorific care transferă frig de la un mediu aflat la o temperatură mai joasă spre alt mediu care trebuie răcit. **II** *s.n.* **1** Instalaţie frigorifică. **2** *Navă frigoriferă* = navă echipată cu instalaţii frigorifice pentru a transporta pe apă alimente sau produse uşor alterabile la căldură. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***frigorifère***; cf. lat. *frīgor, -oris* „frig", *ferre* „a purta".

frigoriferíst *s.m.* Muncitor calificat care lucrează la instalaţii frigorifere. • pl. *-işti.* /***frigorifer*** + *-ist.*

frigorífic, -ă *adj.* Care produce frig, care păstrează frigul; care ţine de frig, care se referă la frig. <> *Agent frigorific* = substanţă (soluţii de clorură de sodiu, de clorură de calciu etc.) care produce sau transferă frig. *Instalaţie frigorifică* = sistem tehnic compus dintr-un agregat frigorigen, dintr-o încăpere răcită, dintr-o instalaţie de comandă şi control şi din dispozitive anexe, care produce răcirea unei încăperi, a unui recipient etc. prin transfer de căldură. *Capacitate frigorifică* = căldura preluată de un agent frigorific în timp de o oră. *Combină frigorifică* v. combină. *Ladă frigorifică* v. ladă. *Vitrină frigorifică* v. vitrină. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***frigorifique***, lat. ***frīgŏrĭficus, -a, -um.***

frigorigén, -ă *adj.* (*despre sisteme fizico-chimice*) Care poate produce frig. <> *Agent frigorigen* = substanţă (freon, amoniac, dioxid de sulf etc.) cu mare putere de vaporizare la temperatură joasă, care absoarbe căldura. *Agregat frigorigen* = parte componentă a unei instalaţii frigorifice în care agentul frigorigen îşi modifică continuu starea de agregare, producînd frig. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***frigorigène***; cf. lat. *frīgor, -oris* „frig", gr. *γίγνομαι* „a lua naştere".

frigorimétru *s.n.* Aparat pentru determinarea efectului caloric al factorilor de microclimat (temperatură, umiditate etc.). • pl. *-e.* /<fr. ***frigorimètre.***

frigotéhnică *s.f.* Ramură a termotehnicii care se ocupă cu studiul mijloacelor şi de producere a frigului, precum şi cu instalaţiile şi procedeele de utilizare practică a acestuia. • /***frig*** + ***tehnică***, după germ. *Kältetechnik*, fr. *frigotechnique.*

frigotehníst *s.m.* Specialist în frigotehnică. • pl. *-işti.* /***frigotehn[ică]*** + *-ist.*

frigoterapíe *s.f.* (*med.*) Utilizare a temperaturilor joase în tratarea unor boli; crioterapie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***frigothérapie.***

friguléţ *s.n.* (*fam.*) Dim. al lui *frig*; friguţ. • pl. *-e.* /***frig*** + *-uleţ.*

frígură *s.f.* v. frig.

frigurícă *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee, cu tulpina foarte ramificată, cu frunzele ovale şi cu florile roşii sau albe (*Erythraea pulchella*). **2** Fierea-pămîntului (*Erythraea centaurium*). • pl. *-ele, -ici.* /***friguri***, pl. de la *frig* + *-ică.*

frigurós, -oásă *adj.* **1** (*despre locuinţe*) Care se încălzeşte greu şi insuficient; care nu păstrează căldura; care nu apără de frig. **2** Care are o temperatură scăzută, care răspîndeşte frig; rece. *Şi mîna friguroasă s-o încălzesc la sîn, Aproape, mai aproape pe inima-mi s-o ţin* (EMIN.). **3** (*despre fiinţe*) Care suportă greu frigul; care nu rezistă la temperaturi scăzute. ◆ Înfrigurat. • pl. *-oşi, -oase.* /lat. ***frigorosus, -a, -um.***

frigúţ *s.n.* Friguleţ. • /***frig*** + *-uţ.*

fríizăr *s.n.* v. freezer.

frimăr *s.m. invar.* Luna a treia a calendarului republican francez (21 noiembrie-20 decembrie). • /<fr. ***frimaire*** <fr. *frimas* „vînt rece".

frinée *s.f.* Curtezană; femeie frumoasă şi libertină. • pl. *-ee.* /<nm. pr. ***Frine***, curtezană, model al lui Praxiteles pentru statuile Afroditei.

fringilídă *s.f.* (*ornit.*; *la pl.*) Familie de păsări cîntătoare cu ciocul conic şi scurt (*Fringillidae*); (*şi la sg.*) pasăre care face parte din această familie. • pl. *-e.* /<fr. ***fringillidés***; cf. lat. *fringilla, -ae* „cintezoi".

fripón *s.m.* Şarlatan, hoţ, escroc. • pl. *-i.* /<fr. ***fripon.***

fript, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* (*despre alimente*) Care a fost gătit prin expunere directă la acţiunea focului; ext. prăjit. *Da nu iei şi-un curcan fript la drum?* (ALECS.). <> Expr. *A mînca* (pe cineva) *fript* = a distruge, a da gata (pe cineva). *M-ai mîncat friptă, fecior de lele ce mi-ai fost!* (ISP.). *A face* (cuiva) *zile fripte* = a necăji pe cineva (zi de zi); a hărţui, a şicana. *Nu-ţi face singur zile fripte de pomană* (GALAN). *A mînca coaste fripte* v. coastă. *Mănîncă-l fript* sau *mănînc-o friptă* v. mînca. **2** *adj.* (*despre fiinţe*) Ars, rănit prin acţiunea focului sau a unui obiect fierbinte. <> Expr. *A fi fript în coş* v. coş. *A rămîne cu inima friptă* v. inimă. *A rămîne fript* v. rămîne. *A udi cu gura friptă* v. udi. ◆ Fig. Chinuit. **3** *s.f. art.* Numele unui joc de copii în care unul dintre jucători încearcă să lovească peste palme pe celălalt, iar acesta şi le fereşte în ultimul moment. • pl. *fripţi, -te.* /v. ***frige.***

friptúră *s.f.* (*culin.*) Fel de mîncare constînd din carne friptă pe grătar, în frigare sau în tigaie. *Zise vătafului să taie un ied... şi să-l facă friptură* (C. NEGR.). <> *Friptură la capac* v. capac. • pl. *-uri.* /lat. ***frictūram.***

fripturícă *s.f.* Dim. al lui *friptură*. *Aşa aş mînca eu o fripturică de cerb!* (POP.). • pl. *-ici.* /***friptură*** + *-ică.*

fripturísm *s.n.* (*fam.*) Goană după posturi şi avantaje materiale. • /***friptură*** + *-ism.*

frisón *s.n.* (*med.*) Contracţie involuntară a musculaturii, ducînd la o succesiune de tremurături convulsive timp de secunde, minute sau ore, ce apare

la frig, emoții și îndeosebi la începutul bolilor cu febră mare. • pl. *-oane.* /<fr. ***frisson.***

frisoná *vb. I intr.* (*med.*) A avea frisoane. • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***frissonner.***

frisonánt, -ă *adj.* Fremătător, vibrant. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***frissonnant.***

frișcă[1] *s.f.* (*pop.*) **1** Nuia, vergea. **2** Fig. Femeie tînără, zglobie, atrăgătoare, șmecheră și ușor neserioasă. • pl. *friști.* /<magh. ***fricska*** „bobîrnac".

fritá *vb. I. tr.* (*metalurg.; compl. indică minerale*) A supune operației de fritare. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***fritter.***

fritáj *s.n.* (*metalurg.*) Fritare. • pl. *-e.* / <fr. ***frittage.***

fritáre *s.f.* (*metalurg.*) Calcinare a minereurilor; fritaj. • pl. *-ări.* /v. ***frita.***

frítă *s.f.* **1** Amestec de nisip și sodă din care se fabrică sticla. **2** (*la pl.*) Îngrășămînt constituit din silicat de sodiu și unele microelemente (bor, mangan, cupru, fier, zinc etc). • pl. *-e.* /<fr. ***fritte.***

friteuză [fri'tœzə] *s.f.* (*electron.*) Aparat pentru prăjit alimente. • pl. *-e.* /<fr. ***friteuse.***

friulán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază din Friuli-Venezia Giulia, provincie din N-E Italiei sau care este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii acestei provincii. **2** *adj.* Care aparține provinciei Friuli-Venezia Giulia sau friulanilor, care se referă la provincia Friuli-Venezia Giulia sau la friulani; care este originar din provincia Friuli-Venezia Giulia. ◆ (*subst. f.*) Ramură a limbii retoromane, vorbită în această regiune. • sil. *fri-u-.* pl. *-i, -e.* /<it. ***friulano***, fr. ***frioulan.***

frivól, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care este preocupat de lucruri neserioase; ușuratic, nestatornic. *Acum patru ani nu eram decît o actriță frivolă* (CA. PETR.). ◆ (*despre lucruri, fapte, atitudini etc.*) Lipsit de seriozitate, de temeinicie, de importanță; de nimic, neînsemnat. *Nu-și putea alunga amintirea frivolă a soldaților de plumb din copilărie* (CE. PETR.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***frivole***, it. ***frivolo***, lat. ***frīvŏlus, -a, -um***, germ. ***frivol.***

frivolitáte *s.f.* **1** Însușire a ceea ce este frivol; neseriozitate. *Ea părea că aduce în creții rochiei ei de mătase ceva din frivolitatea și cochetăria balurilor la care fusese* (VLAH.). **2** (*la pl.*) Lucruri, fapte, vorbe etc. neserioase, neînsemnate. • pl. *-ăți.* /<fr. ***frivolité.***

friz *s.n.* v. frizá[1].

frizá[1] *vb. I. tr., refl.* A(-și) încreți, a(-și) ondula, a(-și) bucla, a(-și) cîrlionța părul (cu fierul sau prin alte mijloace); a (se) coafa. ◆ A (se) pieptăna cu îngrijire. *Să mă frizez ca să-ți plac?* (EMIN.). • prez.ind. *-ez.* și *frezá vb. I.* /<fr. ***friser.***

frizá[2] *vb. I. tr.* A fi pe punctul de a atinge o stare sau un sentiment paroxistic. *Atitudine ce frizează nebunia.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***friser.***

frizáre[1] *s.f.* Acțiunea de *a (se) friza* și rezultatul ei; frizat. • pl. *-ări.* și *frezáre s.f.* /v. ***friza***[1].

frizáre[2] *s.f.* Faptul de *a friza.* • pl. *-ări.* și *frezáre s.f.* /v. ***friza***[2].

frizát *s.n.* Frizare[1]. <> *Fier de frizat* v. fier. • și *frezát s.n.* /v. ***friza.***

frízĂ[1] *s.f.* **1** (*arhit.*) Parte componentă a antablamentului, cuprinsă între arhitravă și cornișă, caracteristică fiecărui stil arhitectonic din care face parte și care este decorată cu picturi, cărămizi smălțuite, mozaicuri sau basoreliefuri. *Stam admirînd frumoasele metope dintre trigrifele frizei exterioare ale Partenonului* (GHICA). **2** Element decorativ în formă de bandă orizontală, împodobită cu picturi, sculpturi etc., așezată la partea superioară a unui edificiu, deasupra tapetului unui perete, în jurul unui vas, al unui sarcofag etc. *Împodobită... cu scene de vînătoare, precum este și friza celui mai frumos dintre sarcofagele de piatră din Muzeul nostru național* (ODOB.). **3** Piesă îngustă de cherestea de esență tare, folosită la fabricarea lamelor de parchet, a chenarelor de uși, a lambriurilor, în tîmplărie etc. ◆ Chenar care încadrează o pardoseală de parchet în lungul pereților, făcut din piese mai mari decît lamele parchetului. **4** Ramă masivă de lemn în care se prind tăbliile unei uși. • pl. *-e.* și *friz s.n.* /<fr. ***frise.***

frízĂ[2] *s.f.* (*zootehn.*) Rasă de oi de culoare albă și cu coada scurtă, crescută pentru producție de lapte; oaie care face parte din această rasă. • pl. *-e.* /<germ. ***Friser.***

frizér *s.m.* Persoană care se ocupă cu bărbieritul și cu tunsul părului; bărbier. *La frizer te tunzi o dată în două luni* (SEBAST.). ◆ Coafor. • pl. *-i.* /<germ. ***Friseur***; fr. ***friseur.***

frizeríe *s.f.* Atelier pentru tuns, ras, frizat sau coafat; bărbierie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***frizer*** + *-ie.*

frizeríță *s.f.* Lucrătoare care se ocupă cu bărbieritul și cu tunsul. • pl. *-e.* /***frizer*** + *-iță.*

frizón[1] *s.n.* Fibră textilă provenită din straturile exterioare ale gogoșilor de mătase, care constituie un deșeu. • pl. *-oane.* /<fr. ***frison.***

frizón[2]**, -ă** *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază din regiunea Frise, aflată în N-V Europei sau care este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii acestei regiuni. **2** *adj.* Care aparține regiunii Frise sau frizonilor, care se referă la regiunea Frise sau la frizoni; care este originar din această regiune. ◆ (*subst. n.*) Dialect germanic vorbit de frizoni. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***Frisos, frison.***

frizonét *s.n.* Partea interioară a peretelui gogoșii de mătase, care constituie un deșeu. • /cf. *frizon*[1].

frizúră *s.f* Pieptănătură bărbătească; frezá. *Își netezi frizura și-și picură pe piept puțin parfum* (REBR.). • pl. *-i.* / <fr. ***frisure.***

frîmbie *s.f.* v. frînghie.

frînă *vb. I. tr.* **1** (*tehn.*) A încetini sau a opri mersul unui vehicul cu ajutorul frînei (1). **2** Fig. A ține în loc, a încetini, a împiedica, a opri dezvoltarea, cursul sau manifestarea unei acțiuni, a unui proces, a unei stări, a unui sentiment etc. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***freiner,*** după *frînă, înfrîna.*

frînár *s.n.* (*ferov.*) Muncitor însărcinat cu manevrarea frînei de mînă a unui vagon de cale ferată. *Un frînar, negru de cărbune, cu un felinar mic aprins... trecu prin vagon* (DUMITRIU). • pl. *-i.* /***frînă*** + *-ar.*

frînáre *s.f.* **1** (*tehn.*) Încetinire sau oprire a mersului unui vehicul; frenaj, frînat. **2** Fig. Încetinire, împiedicare, oprire a dezvoltării, a cursului sau a manifestării unei acțiuni, a unui proces, a unei stări, a unui sentiment etc. **3** (*fiziol.*) Inhibiție. • pl. *-ări.* /v. ***frîna.***

frînát *s.n.* (*tehn.*) Frînare. • /v. ***frîna.***

frînă *s.f.* **1** Dispozitiv folosit pentru încetinirea vitezei sau pentru oprirea mișcării unui corp, a unui vehicul etc. *Trenul cu patru vagoane intră în gară cu toate frînele strînse* (DUMITRIU). <> (*urmat de determ. care arată felul*) *Frînă electrică. Frînă electromagnetică. Frînă cu fricțiune. Frînă hidrodinamică. Frînă pneumatică.* <> *Frînă de încercare* = frînă pentru măsurarea puterii unei mașini de forță. *Frînă de tragere* = mecanism care face legătura dintre țeava și afetul unei guri de foc de artilerie, folosită pentru frînarea deplasării țevii înapoi în timpul tragerii. *Sabot de frînă* v. sabot. *Timonerie de frînă* v. timonerie. *Tobă de frînă* v. tobă. **2** Fig. Obstacol care frînează dezvoltarea, cursul sau manifestarea unei acțiuni, a unui proces, a unei stări, a unui sentiment etc. *Unele idei conservatoare pot constitui o frînă în evoluția socială.* • pl. *-e.* /<fr. ***frein***, după *frîne*, pl. lui *frîu.*

frînc, -ă *s.m., s.f.* Nume generic dat, în trecut, de români occidentalilor de origine latină. • pl. *-ci, -ce.* /<lat. ***francus, -a, -um.***

frîncúșă *s.f.* (*vit.*) Varietate de struguri cu boabele mici, neuniforme și rare, folosită pentru vinurile de masă. • pl. *-e.* /***frînc*** + *-ușă.*

frînge *vb. III.* **1** *tr.* (*compl. indică obiecte*) A rupe (în două) prin lovire, prin îndoire sau prin apăsare puternică. *Din teiul sfînt și dulce o ramură să frîngi* (EMIN.). ◆ (*compl. indică oase* sau *membre ale corpului*) A fractura. <> Expr. *A frînge* (cuiva) *gîtul* = a omorî pe cineva. *A-și frînge mîinile* = a-și împreuna mîinile și a-și îndoi cu putere degetele (ca expresie a durerii, a deznădejdii etc.). *A frînge* (cuiva) *aripile* v. aripă. *A frînge cerbicea cuiva* v. cerbice. *A-i frînge* (cuiva) *ciolanele* v. ciolan. *A-și frînge gîtul* v. gît. *A frînge* (cuiva) *turta (pe cap)* v. turtă. **2** *refl.* (*despre o masă de apă, despre valuri*) A se lovi (de mal, de stînci etc.), împrăștiindu-se în valuri mici. **3** *refl.* (*despre linii, spații etc.*) A se întrerupe. ◆ Fig. A se curma. **4** *tr.* A întrista, a mîhni. <> Expr. *Na-ți-o bună că ți-am frînt-o!* v. bun. *Na-ți-o frîntă că ți-am dres-o!* v. drege. *A (i se) frînge cuiva inima* sau *a fi cu inima frîntă* v. inimă. **5** *tr., refl.* Fig. A (se) îndoi, a (se) apleca de mijloc. *Știa să joace, să-și frîngă mijlocul și să treacă frumos prin cerc* (VLAH.). **6** *tr.* Fig. A înfrînge, a învinge; a birui (în luptă). *Mă-ndoiesc, dar nu mă frîng Gîndurile morții* (COȘB.). • prez. ind. *frîng.* /lat. ***frangĕre.***

frîngere *s.f.* **1** Rupere (în două) a unui obiect prin îndoire, prin lovire sau prin apăsare puternică; frîntură (1). ◆ Fracturare a unui os, ext. a unui membru al corpului. **2** Lovire (de mal, de stînci etc.) a unei mase de apă, a valurilor. **3** Întrerupere a unei linii, a unui spațiu etc. **4** Întristare, mîhnire. • pl. *-i.* /v. ***frînge.***

frînghíe[1] *s.f.* **1** Fir lung și gros confecționat din mai multe fibre vegetale sau din fire animale, precum și din fibre sintetice, răsucite una în jurul alteia; funie. *I-au legat cu frînghii* (DUMITRIU). <> Expr. (*A fi*) *tras cu frînghia* v. trage. **2** (*înv.*) Fire (de lînă, de aur etc.) care atîrnă la marginea unei stofe, a unei haine etc., ca ornament. **3** (*reg.*) Cingătoare, brăcinar. • acc. și (*reg.*) *frînghie.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv., reg.*) *frîmbie s.f.* /lat. ***fimbria.***

frînghíe[2] *s.f.* v. frenghie.

frînghiér *s.m.* **1** Persoană care confecționează frînghii[1] sau obiecte din frînghie. **2** Persoană care vinde frînghii[1] sau obiecte făcute din frînghie. • sil. *-ghi-er.* pl. *-i.* /***frînghie***[1] + *-ar.*

frînghierie[1] *s.f.* Meseria de frînghier. • sil. *-ghi-e-.* g.-d. *-iei.* /***frînghier*** + *-ie.*

frînghierie[2] *s.f.* Local în care se confecționează sau se vînd frînghii[1] și obiecte făcute din frînghie. • sil. *-ghi-e-.* pl. *-u.* g.-d. *-iei.* /***frînghie***[1] + *-erie.*

frînghierít *s.n.* (*pesc.*) Totalitatea frînghiilor[1] necesare la pescuit. • sil. *-ghi-e-.* /***frînghie***[1] + *-ărit.*

frînghioáră *s.f.* Frînghiuță. *Cumperi de la un alt negustor frînghioară* (SADOV.). • pl. *-e.* /***frînghie***[1] + *-ioară.*

frînghiúță *s.f.* Dim. al lui *frînghie*[1]; frînghioară. *Era legat cu o frînghiuță de fir de cel bun* (ISP.). • sil. *-ghi-u-.* pl. *-e.* /***frînghie***[1] + *-uță.*

frînt, -ă *adj.* **1** (*despre obiecte*) Rupt (în două) prin îndoire, lovire sau apăsare puternică; zdrobit, stricat. **2** (*despre oase sau membre ale corpului*) Fracturat. *Veneau... cîte cu un picior frînt* (CR.). ◆ (*despre obiecte*) Spart, zdrobit, stricat. <> Expr. *A nu avea (nici o) para frîntă* = a nu avea nici un ban. *A nu face (nici) o para frîntă* = a nu valora nimic. *Na-ți-o frîntă, că ți-am dres-o!*, se spune despre cel care pretinde că a găsit o soluție pentru o problemă dificilă, susținînd un lucru irelevant sau luat deja în calcul ori care, vrînd să îndrepte o greșeală, spune sau face o prostie. *A dejuga la moara frîntă* v. dejuga. *A pleca ca de la o moară frîntă* v. moară. *A nu avea (nici o) lăscaie frîntă* v. lăscaie. **3** (*despre linii sau lucruri asemănătoare cu o linie*) Care prezintă unghiuri, îndoituri sau întorsături (bruște). *Trece-un călător și cîntă, Trece pe-o cărare frîntă* (ALECS.). **4** (*geom.*) *Linie frîntă* = linie compusă din mai multe drepte care se succedă urmînd sensuri diferite; zigzag. **5** (*despre oameni*) Îndoit de mijloc. **6** Fig. Zdrobit de oboseală; obosit, extenuat. *S-a așezat jos, frînt și flămînd.* <> Expr. *Beat frînt* sau *frînt de beat* v. beat. (*A fi*) *frînt de osteneală* v. osteneală. **7** Fig. (*despre oameni*) Învins, înfrînt, biruit. *Penelopa, frîntă în orgoliul ei, sta ziua închisă în casă* (BART). • pl. *frînți, -te.* /v. ***frînge.***

frîntúră *s.f.* **1** Frîngere (1); ceea ce se obține frîngînd sau rupînd ceva. *Iuga cutează să se ofere să cumpere frînturile moșiei* (REBR.). **2** Bucată desprinsă de la locul ei sau rămasă dintr-un întreg divizat. <> Expr. *Frîntură de limbă* = vorbire încîlcită; ext. frază încîlcită, alcătuită din cuvinte greu de rostit. ◆ Porțiune dintr-un întreg; fracțiune. **3** (*med.; pop.*) Fractură (1). **4** Spărtură. *Fără de a socoti lacuna lăsată de o frîntură a vasului, numărul figurilor nu este mai puțin de vreo cincizeci* (ODOB.). • pl. *-i.* /lat. ****franctura*** = ***fractura*** sau ***frînt*** + *-ură.*

frîu *s.n.* **1** Ansamblu de curele, împreună cu zăbala, care se pun pe capul unui cal de călărie sau de tracțiune pentru a-l putea conduce. *Fiul craiului îi și trage atunci cu frîul în cap* (CR.). <> Loc.adj. *Fără frîu* = neînfrînat, lăsat (prea) liber; dezmățat. <> Loc.vb. *A pune frîul (unui cal)* v. pune. <> Expr. *A-și pune frîu limbii* (ori *gurii*) sau *a-și pune frîu la limbă* = *a)* a vorbi cumpătat, cu prudență; *b)* a se reține de la vorbă a tăcea. *A ține*

(pe cineva) *în șapte* (sau *nouă*) *frîie* = a supraveghea (pe cineva) de aproape, a nu-i lăsa nici o libertate. *A slobozi frîul* sau *a slăbi frîu* sau *a slăbi frîul* = a lăsa (mai) liber. *A da* (sau *a lăsa*) (cuiva sau la ceva) *frîu liber* sau (*mai*) *slobod* = *a*) a lăsa pe cineva să facă

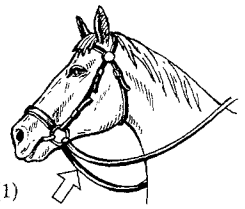

frîu (1)

ce vrea, a lăsa în voie; a permite să acționeze; *b*) a favoriza. *A ține* (pe cineva) *în frîu* = a nu lăsa cuiva libertate de acțiune sau de mișcare; a-și exercita autoritatea strictă asupra cuiva. *A pune* (*în*) *frîu* v. pune. ◆ (*mai ales la pl.*) Hățuri. ◆ (*pop.*) *Frîul limbii* = membrană care unește fața interioară a limbii cu mucoasa gurii. **2** Fig. Opreliște, stavilă. **3** Fig. (*mai ales la pl.*; *în forma „frîne"*) Conducere politică. *Mîndră e și Clara doamna, azi, cînd frînele puterii Par pe mîini a-i fi lăsate* (DAV.). ◇ Expr. *A ține frînele țării* (sau *ale împărăției* etc.) v. ține. • pl. *frîie, frîne*, (*înv.*) *-uri*. /lat. ***frênum***.

frîuleț *s.n.* (*pop.*) Dim. al lui *frîu*. • sil. *frî-u-*. pl. *-e*. /***frîu*** + ***-uleț***.

froasá *vb. I. tr.* A vexa. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***froisser***.

fróndă[1] *s.f.* **1** (*ist.*) Mișcare de revoltă a nobilimii franceze din sec. 17 împotriva puterii regale despotice. **2** Fig. Opoziție neprincipială, răzvrătire cu caracter persiflant, pornită mai ales din motive personale. ◆ Critică. • pl. *-e*. /<fr. ***fronde***.

fróndă[2] *s.f.* **1** (*bot.*) Organ vegetal de forma unei frunze. **2** (*bot.*) Frunză aeriană a feriglor care poartă sporangele. **3** (*med.*) Aparat, dispozitiv, bandaj de pînză pentru fixarea pansamentelor bărbiei, ale nasului etc. în formă de praștie. ◇ *Frondă mentonieră* = aparat de imobilizare în fracturile maxilare. *Frondă de turnare* = aparat dentar de turnare prin forța centrifugă. • pl. *-e*. /<fr. ***fronde***; cf. lat. *funda, -ae* „praștie".

frondeur *adj., s.m., s.f.* v. frondor.

frondór *adj., s.m., s.f.* **1** (Adept) al frondei[1] (1). **2** Fig. (Persoană) care critică, contrazice; răzvrătit, rebel. • scris și *frondeur*. pl. *-ori, -oare*. / <fr. ***frondeur***.

fronséu *s.n.* Cută a unui obiect de îmbrăcăminte menținută printr-un fir. • pl. *-uri*. /<fr. ***froncis***.

front[1]- Elem. de compunere „front meteorologic", „masă de aer"; „frunte". • și *fronto-*. /<fr. ***fronto-***; cf. lat. *frons, -ntis* „frunte".

front[2] *s.n.* **1** (*milit.*) Teritoriu pe care se poartă luptele în timp de război; totalitatea forțelor militare care acționează, sub comandă unică, pe cîmpul de luptă. *Pe front, nici un fel de rană nu produce impresie* (CA. PETR.). ◆ Unitate operativ-strategică majoră, constituită din forțe militare numeroase, sub o comandă unică, destinată ducerii unor operații de amploare. ◇ *Ruperea frontului* v. rupere. *Spatele frontului* v. spate. *Ordin de front* v. ordin. *Pas de front* v. pas. *Revistă de front* v. revistă. ◇ Expr. *A rupe* (sau *a sparge*) *frontul* = a pătrunde forțat în linia de apărare a inamicului. *E sigur că frontul de la Iași a fost rupt* (H. LOV.). *A străpunge frontul* v. străpunge. ◆ Parte din teatrul de operații al unui stat aflat în stare de război, pusă sub comandă unică. **2** Formație de militari, sportivi etc. aliniați. ◇ Loc.adv. *În front* = așezat în linie, în poziție de drepți sau pe loc repaus. **3** Fig. Grup de oameni organizat în vederea realizării unui scop comun. **4** (*arhit.*) Plan vertical în care este situată fațada unei clădiri sau a unui ansamblu de clădiri. ◆ Latură a unei parcele, care coincide cu alinierea căii de circulație. **5** (*miner.*) Porțiune dintr-un zăcămînt de substanțe minerale, deschisă printr-o lucrare minieră, unde se efectuează și se execută tăierea rocilor sau a minereurilor. **6** *Front de lucru* = porțiune dintr-o construcție la care lucrează concomitent mai multe formații de lucru, echipate cu materialele și utilajele necesare. **7** (*meteor.*) Suprafață discontinuă situată între două mase de aer adiacente, deosebite ca proprietăți fizice, mai ales termice, caracterizată prin schimbări meteorologice bruște. ◇ *Front atmosferic* = zonă de contact între două mase de aer cu gradient termic ridicat. *Front de furtună* = masă de aer rece care, împinsă de furtună, provoacă deplasarea aerului mai cald din fața ei. **8** (*fiz.*) *Front de undă* = totalitatea punctelor pînă la care ajunge o oscilație la un moment dat. **9** (*herald.*) Centrul părții superioare a unui scut. • pl. *-uri*. /<fr. ***front***, germ. ***Front***, rus. ***фронт***.

frontál, -ă *adj., s.n.* I *adj.* **1** (*anat.*) Care ține de regiunea frunții sau de fața anterioară a unei regiuni. *Os frontal*. ◆ (*subst. m.*) Mușchi al frunții. **2** Din față, așezat în față. ◇ *Abataj frontal* v. abataj. **3** (*geom.*) *Dreaptă frontală* = dreaptă paralelă cu planul vertical de referință. **4** (*meteor.*) Referitor la fronturile de aer. II *s.n.* **1** (*anat.*) Os impar și median, situat în partea anterioară a craniului, deasupra masivului facial, care formează fruntea și plafonul orbitelor. **2** (*anat.*) Mușchi al frunții. **3** Parte proeminentă a unui obiect. *Goneau nebunește, izbind cu picioarele dinapoi în frontalul bombat al săniei* (REBR.). • pl. *-i, -e*. /<fr. ***frontal***; cf. lat. *frons, -ntis* „frunte".

frontaliér, -ă *adj.* Referitor la frontiere. • sil. *-li-er*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***frontalier***.

frontalitáte *s.f* (*a. plast.*) *Legea frontalității* = canon în sculptura arhaică, prin care se impunea reprezentarea din față și strict simetrică a corpului în raport cu planul median ce trece vertical prin șaua nasului, stern și ombilic. • /<fr. ***frontalité***.

frontiéră *s.f.* **1** Linie naturală sau convențională care desparte teritoriul unui stat de teritoriul altor state sau de întinderi de apă care nu fac parte din teritoriul său; graniță, hotar. ◇ *Conflict de frontieră* v. conflict. *Incident de frontieră* v. incident. **2** Fig. Limită (între două lucruri diferite). ◆ (*mai ales la pl.*) Ceea ce limitează un cîmp de acțiune, un domeniu. **3** (*mat.*) Mulțime de elemente care limitează un domeniu. **4** (*lit.*) *Literatură de frontieră* = memorialistică. • sil. *-ti-e-*. pl. *-e*. și (*înv.*) *fruntárie s.f.* /<fr. ***frontière***.

frontispíciu *s.n.* **1** (*arhit.*) Partea superioară a fațadei principale a unui edificiu, monument etc.; ext. fațada principală a unui edificiu. *Trecură pe sub portalul cu numele gospodăriei scris pe frontispiciu* (MIH.). **2** Prima pagină (ilustrată uneori cu viniete) a unei cărți, care conține titlul, numele autorului, anul apariției, gravuri simbolizînd cuprinsul lucrării etc. ◆ Partea de sus de pe pagina întîi a unui ziar, unde sînt scrise titlul și alte indicații. • pl. *-cii*. /<fr. ***frontispice***, it. ***frontespezio***, germ. ***Frontispiz***, lat. ***frontispicium, -ii*** <*frons, -ntis* „frunte", *inspicĕre* „a privi".

frontíst *s.m.* (*milit.*) Ofițer sau soldat care luptă pe front[2] (1). • pl. *-iști*. /***front*** + ***-ist***.

fronto- v. front-.

frontofocométru *s.n.* (*fiz.*) Aparat cu care se măsoară distanța focală a lentilelor corectoare. • pl. *-e*. /***fronto-*** + ***focometru***.

frontogenétic, -á *adj.* (*meteor.*) Care aparține frontogenezei, care se referă la frontogeneză; care formează frontogeneza. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***frontogénétique***.

frontogenéză *s.f.* (*meteor.*) Proces meteorologic care, în cazul convergenței a două mase de aer, determină formarea unei zone cu temperatură mai mare și cu umiditate. • pl. *-e*. /<fr. ***frontogenèse***.

frontolíză *s.f.* (*meteor.*) Totalitatea fenomenelor care însoțesc destrămarea unui front atmosferic. • pl. *-e*. /<fr. ***frontolyse***.

frontológic, -ă *adj.* Care ține de frontologie, care se referă la frontologie. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***frontologique***.

frontologíe *s.f.* Parte a meteorologiei care se ocupă cu studiul fronturilor. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***frontologie***.

frontomaxilár, -ă *adj.* (*anat.*) Referitor la frunte și la maxilă. • pl. *-i, -e*. /***fronto-*** + ***maxilar***.

frontón *s.n.* (*arhit.*) **1** Element decorativ format dintr-o cornișă curbă sau frîntă, situat deasupra intrării principale a unui edificiu, deasupra unei ferestre, unei uși etc. *Două uși în dreapta... masive, cu frontoane bogat sculptate... duc spre apartamente* (CA. PETR.). **2** Element de formă triunghiulară, mărginit de o cornișă, care încoronează fațada unui edificiu. • pl. *-oane*. /<fr. ***fronton***, it. ***frontone***.

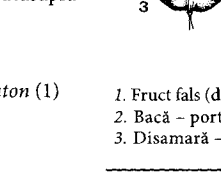

fronton (1)

frontonazál, -ă *adj.* (*anat.*) Referitor la frunte și la nas. • pl. *-i, -e*. /<engl. ***frontonasal***.

frotá *vb. I. refl.* A se freca; a veni în contact. • prez. ind. *-ez*. / <fr. ***frotter***.

frotáj *s.n.* (*a. plast.*) Tehnică în pictura suprarealistă, constînd în obținerea prin apăsare a impresiunilor unor obiecte ce poartă adesea o semnificație (un chip, o efigie etc.). • pl. *-e*. /<fr. ***frottage***.

froté *adj.invar.* (*despre țesături*) Care absoarbe apa. • /<fr. ***frotté***.

frotír *s.n.* Țesătură specială de bumbac, avînd proprietatea de a absorbi apa, care este folosită în special pentru prosoape, halate de baie etc. • /după fr. *frotté*.

frotíu *s.n.* **1** (*biochim.*) Picătură de sînge, suspensie de microbi etc. întinse în strat subțire și omogen pe o lamă de sticlă pentru a putea fi examinate la microscop. **2** (*a. plast.*) Strat subțire de culoare, care lasă să se vadă, în transparență, firele pînzei. • pl. *-uri*. /<fr. ***frottis***.

fróttola *s.f.* (*muz.*) Cîntec liric italian vechi (sec. 15-16), pe mai multe voci, cîntat de obicei la carnavaluri sau la reprezentații teatrale. • /<it. ***frottola***.

frucádă *s.f.* Băutură răcoritoare pe bază de extrase din fructe. • /de la ***fruct***, după *citronadă*.

frucóla *s.f.* Băutură răcoritoare de tip frucadă. • ***/fru[ct]*** + ***cola***.

fruct[1] *s.n.* **1** (*bot.*) Organ vegetal care se dezvoltă din pistilul unei flori fecundate și care conține semințele plantei respective; poamă, rod. *Ne-a dat să mîncăm zarzăre... Bune fructe* (SADOV.). ◇ *Fructe citrice*

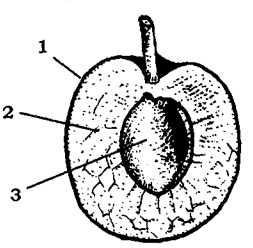

Părțile componente ale fructului

1. Epicarp. *2.* Mezocarp. *3.* Endocarp.

v. citric. *Fruct compus* v. compus. *Fructul pasiunii* v. pasiune. *Pulpă de fructe* v. pulpă. *Salată de fructe* v. salată. *Suc de fructe* v. suc. *Fructe zaharate* v. zaharat. *Fructe zaharisite* v. zaharisit. **2** Orice produs vegetal care servește ca hrană. **3** Fig. Rezultat material sau moral al unei activități, al unei situații etc.; beneficiu. *[Revoluția] e fructul unei îndelungi stări de lucruri și nimic nu o mai poate opri* (CA. PETR.). **4** (*zool.*) *Fructe de mare* = crustacee și moluște marine comestibile. • pl. *-e*. și *frúctă s.f.* /lat. ***fructus, -us***.

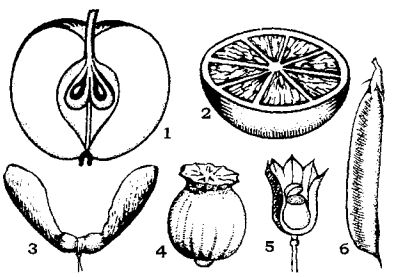

Tipuri de fructe

1. Fruct fals (drupă) – măr. *2.* Bacă – portocală. *3.* Disamară – arțar. *4.* Capsulă – mac. *5.* Pixidă – măselariță. *6.* Păstaie – mazăre.

fruct[2] *s.n.* (*constr.*) Înclinare a zidului exterior, din cauza diferenței de grosime dintre partea inferioară și cea superioară a acestuia. • pl. *-e*. /<fr. ***fruit***, după *fruct*[1].

fructár *s.m.* Vînzător de fructe[1]. • pl. *-i.* /***fruct***[1] + *-ar*.

fructát, -ă *adj.* **1** (*despre unele alimente și băuturi, mai ales despre vin*) Cu aromă de fructe[1]. **2** (*despre produse cosmetice*) Care evocă parfumul, aroma unor fructe[1]. • pl. *-ți, -te.* /***fruct***[1] + *-at*, după fr. *fruité*.

fructă *s.f.* v. fruct.

fructărie *s.f.* Prăvălie unde se vînd fructe[1]. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***fruct***[1] + *-ărie*.

fructi- Elem. de compunere „fruct". • și *fructo-*. /<fr. ***fructi-***, ***fructo-***; cf. lat. *fructus, -us* „fruct".

fructícol, -ă *adj.* (*despre paraziți*) Care trăiește pe fructe. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***fructicole***.

fructidór *s.m. invar.* A douăsprezecea lună a calendarului republican francez (18 august-16 septembrie). • /<fr. ***fructidor***.

fructiéră *s.f.* Vas în care se pun fructele[1] (pe masă). • sil. *-ti-e-*. pl. *-e.* /***fruct***[1] + *-ieră*, după fr. *fruitière*.

fructifér, -ă *adj.* **1** (*despre pomi*) Care produce fructe[1] comestibile; roditor. **2** (*despre organele unei plante*) Care poartă fructele[1]. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***fructifère***.

fructificá *vb. I.* **1** *intr.* (*despre plante*) A produce fructe[1]; a rodi. **2** *intr.* (*despre sume de bani, capitaluri*) A aduce venit; a spori prin acumulare de dobînzi. **3** *tr.* Fig. (*compl. indică valori, situații, ocazii etc.*) A folosi cu profit; a produce rezultate. *A știut să fructifice ocazia favorabilă.* • prez.ind. *fructific.* /<fr. ***fructifier***, lat. ***fructificare***.

fructificáre *s.f.* **1** Sporire a unei sume de bani, a capitalului prin dobînzi; fructificație (1). **2** Fig. Utilizare profitabilă a unei valori, a unei situații, a unei ocazii oarecare etc.; valorificare. • pl. *-ări*. /v. ***fructifica***.

fructificát, -ă *adj.* **1** (*despre sume de bani, capitaluri*) Care aduce venit, care sporește prin acumularea de dobînzi. **2** Fig. (*despre valori, situații, ocazii etc.*) Care este folosit cu profit; care produce rezultate. • pl. *-ți, -te.* /v. ***fructifica***.

fructificáție *s.f.* **1** Fructificare (1). **2** Proprietate a plantelor de a produce fructe[1]; proprietate a pomilor și a viței-de-vie de a da lăstari fertili. **3** Perioadă în care se formează fructele[1]. **4** (*la pl.*) Totalitatea organelor reproducătoare la criptogame. • pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* /<fr. ***fructification***, lat. ***fructificatio, -onis***.

fructiflór, -ă *adj.* (*despre flori*) Al cărei caliciu servește la formarea fructului[1]. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***fructiflore***.

fructifórm, -ă *adj.* În formă de fruct[1]. • pl. *-i, -e.* /***fructi-*** + *-form*.

fructigén, -ă *adj.* Care produce fructe. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***fructigenus, -a, -um***.

fructímă *s.f.* Produs de cofetărie, preparat din vafe cu umplutură de cremă de fructe. • pl. *-e.* /***fruct***[1] + *-ină*.

fructivór, -ă *adj., s.m., s.f.* Frugivor. • pl. *-i, -e.* /de la ***fruct***[1], după *frugivor*.

fructo- v. fructi-.

fructóză *s.f.* (*biochim.*) Monozaharidă dulce, care se găsește în nectarul florilor, în fructe dulci și în miere, solubilă în alcool etilic, în alcool metilic, în apă etc., care, împreună cu glucoza, formează zaharoza; levuloză. • /<fr. ***fructose***.

fructozemíe *s.f.* (*med.*) Prezență patologică a fructozei în sînge. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***fructosémie***.

fructozuríe *s.f.* (*med.*) Prezență patologică a fructozei în urină. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***fructosurie***.

fructuós, -oásă *adj.* Care dă rezultate bune; folositor, profitabil, avantajos. *Nu s-a mărginit cu cercetările sale, în genere puțin fructuoase, făcute înainte de exilul din 1848* (ODOB.). • pl. *-uoși, -uoase.* /<fr. ***fructeux***, lat. ***fructuōsus, -a, -um***.

fru-frú *s.n., adj.invar.* **I** *s.n.* **1** Foșnet ușor pe care îl produc țesăturile de mătase (mai ales fustele). **2** Fig. Confuzie, agitație. **3** Fig. Entuziasm, avînt. **II** *adj. invar.* Frivol, ușuratic. • pl. *n. -uri.* /<fr. ***froufrou***, it. ***fru-fru***.

frugál, -ă *adj.* (*despre mese, hrană etc.*) Care constă din mîncare puțină și simplă; sobru, auster. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***frugal***, lat. ***frūgalis, -e***.

frugalitáte *s.f.* Însușirea de a fi frugal. • /<fr. ***frugalité***, lat. ***frūgalitas, -atis***.

frugi- Elem. de compunere „fruct", „roadă". • /<fr. ***frugi-***; cf. lat. *frux, -gis* „fruct".

frugifér, -ă *adj.* Care dă roade, fructe[1]. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***frugifère***.

frugivór, -ă *adj., s.m., s.f.* (Animal) care se hrănește cu fructe[1]; carpofag, fructivor. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***frugivore***; cf. lat. *frux, -gis* „fruct", *vorare* „a devora".

frulláto *s.n.* (*muz.*) Procedeu de alternare rapidă a sunetelor la unele instrumente de suflat (flaut, trompetă), asemănător cu tremolo sau cu glissando. • /<it. ***frullato***.

frumós, -oásă *adj., adv., s.n.* **I** *adj.* **1** (*despre oameni și părți ale corpului omenesc, despre lucruri din natură, obiecte, opere de artă etc.*) Care stimulează spiritul, cu ajutorul văzului și auzului, impresionînd plăcut; care place pentru armonizarea proporțiilor, culorilor, gesturilor, sunetelor etc.; care are valoare estetică; estetic. ◇ *Arte frumoase* v. artă. *Miercurea frumoasă* v. miercuri. *Sexul (cel) frumos* v. sex. *Soiul frumos* v. soi. ◇ Expr. *A se face frumos* = a se îmbrăca cu grijă; a se aranja. *Frumos de muc* v. muc. *Frumos de pică* v. pica. ◆ (*subst. f. pl. art.*) Ielele. *L-au întîlnit vîntoasele și frumoasele* (POP.). ◆ (*bot.; subst. f. art.*) Compus: *frumoasa-nopții* = barba-împăratului (*Mirabilis jarapa*). **2** Care place, care trezește admirația din punct de vedere moral. ◇ Expr. (*subst.*) *A lua* (pe cineva) *cu frumosul* = a trata (pe cineva) blajin, cu menajamente. **3** (*despre timp*) Senin, calm (din punctul de vedere al stării atmosferice). **4** (*despre lucruri sau fapte*) Important, considerabil, remarcabil. **II** *adv.* **1** În mod plăcut, armonios, estetic. *Împăratul puse de împodobi palaturile și cetatea cît se putu mai frumos* (ISP.). **2** Potrivit, bine; așa cum se cuvine. *Să-l poată trimite pe-aici încolo după ce l-a găzduit frumos o noapte* (CAR.). ◇ Expr. *A sta* (sau *a ședea*) *frumos* = *a*) (*despre obiecte de îmbrăcăminte*) a i se potrivi, a-i veni bine; *b*) (*despre purtări*) a fi așa cum trebuie, cum se cere. *A face frumos* = *a*) (*despre cîini*) a sta sluj; *b*) fig. (*fam.; despre oameni*) a se comporta cuviincios, a fi binevoitor, îngăduitor, indiferent de împrejurare. *A fi frumos* (din partea cuiva) = a se cuveni, a fi cuviincios; a fi lăudabil. *A sta* (*foarte*) *frumos* v. sta. *A*(*-i*) *sta* (cuiva) *frumos* v. sta. **III** *s.n.* (*estet.*) Categorie fundamentală a esteticii prin care se reflectă însușirea omului de a simți emoție în fața dispunerii simetrice a părților unui întreg, a îmbinării culorilor, a armoniei sunetelor etc. din operele de artă și din natură. ◇ *Frumos absolut* v. absolut. • pl. *-oși, -oase.* /lat. ***formōsus, -a, -um***.

frumséțe *s.f.* v. frumusețe.

frumusétе *s.f.* **1** Însușirea a ceea ce este frumos sau a ceea ce apare astfel pentru simțuri și spirit. *Nu avea ochi pentru frumusețea acestei dimineți* (CE. PETR.). ◇ *Frumusețe atică* v. atic. *Frumusețe de deochi* v. deochi. ◇ Loc.adj. *De toată frumusețea* = deosebit de frumos; minunat. *Are acasă un bar de toată frumusețea* (CE. PETR.). **2** Concr. Ființă, faptă, obiect frumos, plăcut. ◇ (*urmat de determ. introduse prin prep. „de" capătă valoarea super. „foarte frumos"*) *O frumusețe de casă.* ◆ Femeie foarte frumoasă. ◇ Expr. (*fam.*) *A sta de frumusețe* = a sta degeaba. **3** (*la pl.*) Aspecte notabile din punct de vedere estetic ale unei opere de artă sau ale naturii. *Frumusețile munților.* • pl. *-ești.* și (*pop.*) *frumséțe* s.f. /***frumos*** + *-ețe*.

frumușél, -eá *adj.* **1** Dim. al lui *frumos*. *Gherghina era singură la părinți și frumușică* (REBR.). ◇ Expr. *Frumușel de pică* v. pica. ◆ (*adv.*) Cu frumosul; bine; lin; calm; fără prea multă vorbă. *[Mama] îmi ia toate hainele frumușel de pe mal și mă lasă cu pielea goală în baltă* (CR.). **2** Nu tocmai frumos; destul de frumos. • pl. *-ei, -ele.* /***frumos*** + *-el, -ea*.

frumușícă *adj.* Frumușea. • pl. *-ele, -ici.* /***frumos*** + *-ică*.

fruntár *s.n.* (*pop.*) **1** Grindă principală care mărginește prispa în partea de sus și pe care se sprijină grinzile secundare ale casei. **2** Curea care leagă cele două părți laterale ale căpețelei și care trece peste fruntea calului.

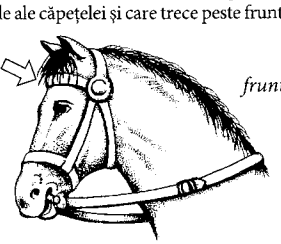

fruntar (2)

3 Bentiță de mătase sau de catifea, brodată cu mărgele, cu care se fixează pe frunte marama în portul popular din Muscel. • pl. *-e.* /***frunte*** + *-ar*.

fruntárie *s.f.* v. frontieră.

fruntáș, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care este în frunte într-un domeniu de activitate, într-o competiție și care poate servi de exemplu. *Vreo doisprezece bărbați fruntași se sfătuiau demultișor* (REBR.). **2** *s.m., s.f.* (*milit.*) Al doilea grad militar, între ostaș și caporal, care corespunde ca funcție de bază comandantului de grupă. ◆ Persoană care poartă acest grad. **3** *s.m.* (*înv.*) Chiabur. • pl. *-i, -e.* /***frunte*** + *-aș*.

fruntășie *s.f.* (*înv.*) Faptul de a fi fruntaș. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***fruntaș*** + *-ie*.

frúnte *s.f.* **1** (*anat.; la oameni*) Partea superioară a feței, cuprinsă între sprîncene, rădăcina nasului, păr și tîmple, formată din osul frontal acoperit de piele fină și glabră, străbătut de riduri transversale. *Fruntea aceea înaltă, pe care o cunoscuse cîndva tînără și senină, acum era cărunțită de grijă, deasupra unor ochi care se aspreau necontenit* (SADOV.). ◇ *Frunte înaltă* v. înalt. *Moalele frunții* v. moale. ◇ Loc.adv. *În* (sau *cu, din*) *sudoarea* (ori *sudorile*) *frunții* v. sudoare. ◇ Expr. *Cu fruntea deschisă* v. deschis. *A* (*i se*) *descreți fruntea cuiva* v. descreți. *A-și închina fruntea în țărînă* v. țărînă. *A-și pleca fruntea* v. pleca. *A*(*-și*) *ridica fruntea* v. ridica. *A ridica ochii* (sau *nasul, fruntea*) *din* (sau *de pe*) (lucrarea, cartea etc. din față) v. ridica. *A fi cu stea în frunte* v. stea. *A fi cu* (sau *a avea*) *stema* (sau *stemă*) *în frunte* v. stemă. *A*(*-și*) *pune mîna* (sau *palma*) *streașină* (*la frunte*) v. streașină. *A-și strînge fruntea* v. strînge. *Cu fruntea sus* v. sus. *A fi de șapte palme în frunte* v. șapte. ◆ (*la animale*) Partea dinainte a capului, de deasupra ochilor. *[Armăsarul] cel din stînga, care are o pată roșcată în frunte, își joacă nervos coama lungă* (CA. PETR.). ◇ *Coama de pe frunte* (sau *frunții*) v. coamă. **2** Cap; față, chip. *Sub brazi la rădăcină tu fruntea să ți-o pleci* (COȘB.). **3** Fig. (*adesea art.*) Ceea ce este mai bun; ceea ce este de calitate superioară; persoană care se distinge primul (dintre alții). *Fruntea flăcăilor hotărăște la care cîrciumă să se rotunjească hora* (STANCU). ◇ Loc. adj. *De frunte* = care ocupă locul întîi, care este de primul rang. *Luna plină-naltă discul ei pe munte, Stoica stă la masă cu cei mai de frunte* (BOL.). ◇ Loc. adv. *În frunte* = *a*) în față, înainte (față de cineva sau de ceva); *b*) fig. în locul întîi, de cinste, de conducere. Δ Expr. *A ieși ca păduchele* (*în frunte*) v. păduche. ◇ Loc.prep. *În fruntea...* = înaintea (cuiva sau a ceva). **4** (*chim.*) Lichid obținut la începutul unei distilări fracționate. ◇ Expr. *Fruntea mesei* v. masă. • pl. *frunți.* /lat. ***frontem***.

frunzár *s.n., s.m.* **1** *s.n.* Desiș format din crengile pline de frunze ale unui copac sau ale unor tufe. *Colo-ntr-un frunzar Galben în lumină, Stă pe-o creangă de arțar Pasăre străină* (TOPÎR.). **2** *s.n.* Umbrar, adăpost făcut din crengi cu multe frunze. *Mă oprii supt un frunzar de păr sălbatic* (SADOV.). **3** *s.n.* Colect. Frunze uscate, folosite ca așternut sau ca nutreț pentru vite. **4** *s.m. invar.* (*pop.*) Luna mai. **5** *s.m.* (*bot.*) Urechelniță (*Sempervivum tectorum*). • pl. *n. -e, m. -i.* /***frunză*** + *-ar*.

frúnză *s.f.* **1** (*bot.*) Organ principal al plantei, care îi servește la respirație, la transpirație și la asimilație, format de obicei dintr-o foaie verde (limb) prinsă de

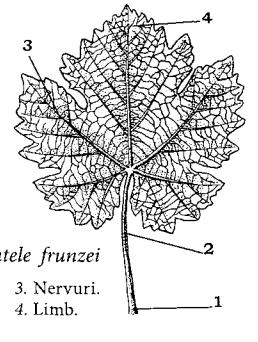

Componentele frunzei

1. Teacă. *2.* Pețiol. *3.* Nervuri. *4.* Limb.

tulpină printr-o codiță (pețiol). *În mijlocul lor se înălțau plopi rari de luncă, cu trunchiurile vinete și cu frunzele argintate, tremurătoare în lumină* (SADOV.). ◇ *Frunză compusă* v. compus. *Frunze conjugate* v. conjugat. *Frunze de dafin* v. dafin. *Dungile frunzelor* v. dungă. *Frunze persistente* v. persistent. *Sfeclă de frunze* v. sfeclă. *Frunză simplă* v. simplu. *Frunză*

solitară v. solitar. *Țigară de frunză* (*de duhan*) sau *țigară groasă* (*de frunză*) v. țigară. ◇ Loc.adv. *Ca frunza și ca iarba* = numeros. *Se scular, deci cu mic cu mare și făcură oaste ca frunza și ca iarba.* (ISP.).

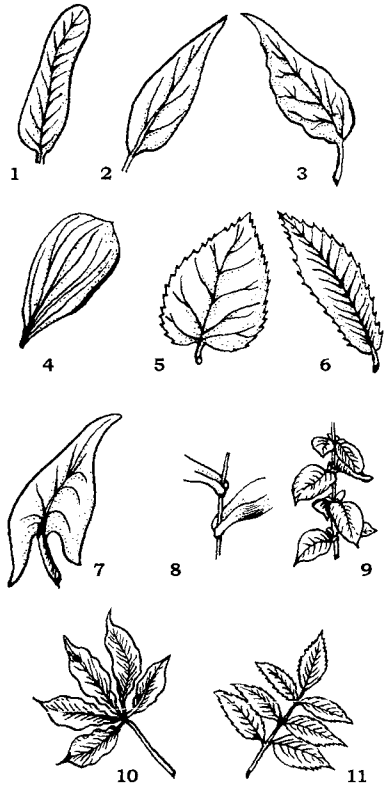

Tipuri de frunze

1. Liniară.
2. Lanceolată.
3. Acuminată.
4. Spatulată.
5. Ovată.
6. Serată.
7. Sagitată.
8. Amplexicaulă.
9. Decusată.
10. Digitată.
11. Compusă.

◇ Expr. *A tăia* (sau *a toca*) *frunză la cîini* (sau *cîinilor*) = a nu avea nici o ocupație serioasă; a pierde vremea fără treabă; a trîndăvi. *A trăi ca frunza pe apă* = a trăi la voia întîmplării. (*pop.*) *A lua frunza-n buză* = a fugi în lume. *A umbla frunza lelii* sau (*de*) *frunza frăsinelului* (ori *păltinelului*) = a umbla fără rost. *Cîtă frunză, cîtă iarbă* sau *cîtă frunză și iarbă* v. cît. *A tăia frunză verde și lafuri* v. laf. **2** (*bot.*) Compuse: *frunză-de-potcă* = plantă erbacee din familia chenopodiaceelor, cu frunzele de un verde lucitor și cu florile verzi (*Chenopodium murale*); *frunza-caprei* = caprifoi (*Lonicera caprifolium*); *frunza-stejarului* = iarba-șarpelui (*Veronica urticifolia*); *frunza-tăieturii* = vindecea (*Stachys officinalis*); *frunza-voinicului* = *a*) usturoiță (*Alliaria officinalis*); *b*) năsturel (*Nasturtium officinale*); *c*) iarba-iepurelui (*Prenanthes purpurea*). **3** (*fitopat.*) *Frunze de ferigă* = boală a tomatelor, provocată de un virus, care se manifestă prin îngustarea excesivă a foliolelor, care devin aproape filiforme, luînd înfățișarea frunzelor de ferigă. *Răsucirea frunzelor* v. răsucire. **4** Motiv ornamental folosit în toate domeniile artei, ca și în scrierea caligrafică din sec. 12, pentru literele capitale. • pl. *-e.* /lat. ***frondia*** <*frons, -ndis.*

frunzăreală *s.f.* Frunzărire. • pl. *-eli.* /***frunzări*** + *-eală.*

frunzări *vb. IV. tr.* (*compl. indică foile unei cărți, ale unui dosar, ale unui ziar etc.*) A întoarce repede cercetîndu-le în fugă; a citi superficial; a foileta, a răsfoi. *Marin s-a ridicat, a făcut cîțiva pași, și-a adus parcă aminte de ceva, caută în bibliotecă, frunzărește o carte, o pune la loc* (BAR.). • prez.ind. *-esc.* /***frunză*** + *-ări.*

frunzăríme *s.f.* Colect. Frunziș. • /***frunză*** + *-ărime.*

frunzăríre *s.f.* Acțiunea de *a frunzări* și rezultatul ei; foiletare, frunzăreală, răsfoire. • pl. *-i.* /v. ***frunzări.***

frunzătúră *s.f.* Colect. Frunziș. • pl. *-i.* /***frunză*** + *-ătură.*

frunzét *s.n.* Colect. Frunziș. *Lupul trebui să meargă în vîrful degetelor, ca să nu fîșiie frunzetul cel uscat* (ISP.). • pl. *-uri.* /***frunză*** + *-et.*

frunzí *vb. IV. intr.* A înfrunzi. • prez.ind. pers. 3 *-ește.* /***frunză*** + *-i.*

frunzícă *s.f.* Frunzuliță. • pl. *-ici.* /***frunză*** + *-ică.*

frunzíș *s.n.* Colect. Mulțime de frunze; frunzele unuia sau ale mai multor copaci; frunzărime, frunzet, frunzătură. *Am deschis fereastra, - și dintr-o dată, în tăcerea ce mă împresura, pătrunse înfiorarea tuturor frunzișurilor din împrejurimi* (SADOV.). • pl. *-uri.* /***frunză*** + *-iș.*

frunzișoáră *s.f.* Frunzuliță. • pl. *-oare.* /***frunză*** + *-işoară.*

frunzíță *s.f.* (*pop.*) Frunzuliță. • pl. *-e.* /***frunză*** + *-iță.*

frunzós, -oásă *adj.* (*despre plante*) Cu frunze multe și dese. • pl. *-oși, -oase.* /***frunză*** + *-os.*

frunzúcă *s.f.* (*pop.*) Frunzuliță. • pl. *-ci.* /***frunză*** + *-ucă.*

frunzuleáná *s.f.* (*pop.*) Frunzuliță. • pl. *-ene.* /***frunză*** + *-uleană.*

frunzulícă *s.f.* (*pop.*) Frunzuliță. • pl. *-ici.* /***frunză*** + *-ulică.*

frunzulíță *s.f.* Dim. al lui *frunză*; frunzică, frunzișoară, (*pop.*) frunziță, frunzucă, frunzuleană, frunzulică, frunzuță, foiță (5). *Se uită primprejur, și nici o frunzuliță măcar nu se mișca* (ISP.). • pl. *-e.* /***frunză*** + *-uliță.*

frunzúță *s.f.* (*pop.*) Frunzuliță. • pl. *-e.* /***frunză*** + *-uță.*

frupt *s.n.* **1** Produsul în lapte al animalelor mulgătoare; derivate ale laptelui. *Și avem oi și vaci ale noastre, ca să ne îndulcim cu fruptul lor* (SADOV.). **2** (*la creștinii ortodocși*) Mîncare de lapte, ouă, carne etc. care nu este îngăduită în timpul postului. ◇ Loc.adj., adv. *De frupt* = (care se consumă, se mănîncă) în afara perioadei de post; de dulce. *A trecut miezul nopții, acum putem să mîncăm de frupt* (VLAH.). Δ *Zile de frupt* – zile în care este permis să se mănînce de dulce. **3** (*la creștinii ortodocși*) Perioadă în care se mănîncă de frupt. ◆ Spec. Perioada dintre Anul Nou și postul Paștelui. • /lat. ***fructus.***

frust, -ă *adj.* **1** (*despre monede, medalii sau despre relieful sculpturilor*) Tocit, șters de trecerea vremii. **2** Fig. Simplu, natural, brut, neprelucrat, rudimentar. *Din toată această vînturare a ierbii de munte... aerul e tot plin de mireasma, atît de suavă și de frustă, a finului cosit* (BOGZA). • pl. *fruști, -ste.* /<fr. ***fruste,*** it. ***frusto*** „uzat".

frustéțe *s.f* **1** Însușire a ceea ce este frust; simplitate; naturalețe. **2** Lipsă de eleganță și rafinament. • /***frust*** + *-eță.*

frustrá *vb. I. tr.* (*compl. indică persoane*) **1** A lipsi, a priva de un bun, de un drept etc.; a păgubi. ◆ Ext. A înșela. ◆ Ext. A dezamăgi. **2** A pune în stare de frustrare. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***frustrer,*** lat. ***frustrari.***

frustránt, -ă *adj.* Frustrator. • pl. *-ți, -te.* / <fr. ***frustrant.***

frustráre *s.f.* **1** Lipsire, privare a cuiva de un bun, de un drept; frustrație. ◆ Păgubire. ◆ Ext. Înșelare. ◆ Ext. Dezamăgire. **2** (*psih.*) Tensiune psihologică apărută ca urmare a faptului că un obstacol împiedică subiectul să-și atingă un anume scop sau să-și realizeze o dorință; frustrație. • pl. *-ări.* /v. ***frustra.***

frustrát, -ă *adj.* (*despre persoane*) Lipsit, privat de un drept, de un bun etc.; păgubit. ◆ Privat de o satisfacție (sexuală). ◆ Ext. Dezamăgit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***frustra.***

frustrátor, -oáre *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care frustrează, care pricinuiește o pagubă, care este cauza unei frustrații; frustrant. • pl. *-ori, -oare.* /***frustra*** + *-ator,* după fr. *frustrateur.*

frustrație *s.f.* Frustrare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***frustration.***

frutescént, -ă *adj.* (*bot.; despre tulpini*) Care se întărește fără a ajunge la totală lignificare; (*despre plante*) care are astfel de tulpină. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***frutescent,*** lat. ***frutescens, -ntis.***

fsat *s.n.* v. sat.

ftalát *s.m.* (*chim.*) Sare sau ester al acidului ftalic. • pl. *-ți.* /<fr. ***phtalate.***

ftaleínă *s.f.* (*la pl.*) Clasă de coloranți, obținuți prin condensarea anhidridei ftalice cu fenol; (*și la sg.*) substanță care face parte din această clasă. • sil. *-le-i-.* pl. *-e.* /<fr. ***phtaléine.***

ftálic, -ă *adj.* (*chim.*) **1** *Acid ftalic* = acid organic aromatic dibazic, care se prezintă sub formă de cristale albe, puțin solubile în apă și alcool, insolubile în cloroform și care este întrebuințat în industria coloranților și a maselor plastice. **2** Care derivă de la acidul ftalic. *Anhidridă ftalică.* • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***phtalique.***

ftiriázá *s.f.* **1** (*med.*) Boală de piele produsă de păduchi din specia *Phtirus pubis*, care se dezvoltă la nivelul părului pubian; pediculoză. **2** (*fitopat.*) Boală a plantelor cauzată mai ales de afide. • sil. *-ri-a-.* pl. *-e.* /<fr. ***phtiriase***; cf. gr. *φθείρ* „păduche".

ftiriázic, -ă *adj.* (*med.*) Care ține de ftiriază, care se referă la ftiriază. • sil. *-ri-a-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***phtiriasique.***

ftiriofobíe *s.f.* (*psih.*) Teamă obsesivă de păduchi. • sil. *-ri-o-.* g.-d. *-iei.* /<engl. ***phthiriophobia.***

ftizi- Elem. de compunere „tuberculoză". • și *ftizio-.* /<fr. ***phtisi(o)***-; cf. gr. *φθίσις* „epuizare; ftizie".

ftízic, -ă *adj., s.m., s.f.* Bolnav de ftizie; tuberculos, tebecist, (*pop.*) ofticos. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***phtisique,*** lat. ***phtisicus, -a, -um.***

ftizíe *s.f.* (*med.; înv., pop.*) Tuberculoză pulmonară; (*pop.*) oftică. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***phtisie,*** lat. ***phtisis, -is.***

ftizio- v. ftizi-.

ftiziofobíe *s.f.* (*psih.*) Teamă patologică de tuberculoză pulmonară. • sil. *-zi-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***phtisiophobie.***

ftiziogén, -ă *adj.* (*med.*) Care produce ftizie. • sil. *-zi-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***phtisiogène.***

ftiziológ, -ă *s.m., s.f.* Medic specialist în ftiziologie. • sil. *-zi-o-.* pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***phtisiologue.***

ftiziológic, -ă *adj.* (*med.*) Care ține de ftiziologie, care se referă la ftiziologie. • sil. *-zi-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***phtisiologique.***

ftiziológie *s.f.* Ramură a medicinei care se ocupă cu studiul tuberculozei, îndeosebi al tuberculozei pulmonare, cuprinzînd cercetarea microbiologică specifică, epidemiologia, metodele de diagnostic, terapie și profilaxie. • sil. *-zi-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***phtisiologie***; cf. gr. *φθίσις* „epuizare; ftizie", *λόγος* „studiu".

ftiziomaníe *s.f.* (*psih.*) Convingere obsesivă de a suferi de tuberculoză. • sil. *-zi-o-.* g.-d. *-iei.* /***ftizio-*** + ***manie.***

ftizioterapíe *s.f.* (*med.*) Tratamentul tuberculozei pulmonare. • sil. *-zi-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***phtisiothérapie.***

ftori- (*înv.*) Elem. de compunere (întrebuințat înaintea numelor de funcții) „al doilea (în rang)". • /<bg. ***второ.***

fuc- Elem. de compunere „alge marine". • și *fuco-.* /<fr. ***fuc(o)***-; cf. lat. *fūcus, -i* „algă".

fucacée *s.f.* (*bot.; la pl.*) Familie de alge brune marine, cuprinzînd în principal fucusul și sargasele (*Fucaceae*); (*și la sg.*) algă care face parte din această familie. • pl. *-cee.* /<fr. ***fucacées.***

fucálă *s.f.* (*bot.; la pl.*) Ordin de alge brune avînd ca tip fucusul (*Fucales*); (*și la sg.*) algă care face parte din acest ordin. • pl. *-e.* /<fr. ***fucales.***

fuco- v. fuc-.

fucoíde *s.f. pl.* (*geol., paleon.*) Urme ale algelor sau ale deplasării viermilor, vizibile pe suprafața straturilor sedimentare ori în interiorul lor. • /<fr. ***fucoïdes***; cf. lat. *fūcus, -i* „algă", gr. *εἶδος* „aspect".

fucoxantínă *s.f.* (*biol.*) Pigment de culoare brună care se găsește în algele brune. • pl. *-e.* /<fr. ***fucoxanthine***; cf. lat. *fūcus, -i* „algă", gr. *ξανθός* „galben".

fúcsia *s.n. sg.* (*chim.*) Fucsină. • /cf. fr., it. *fuchsia.*

fúcsie *s.f.* (*bot.*) Arbust ornamental originar din America, cu florile roșii, galbene-verzui sau pestrițe, care atîrnă ca niște clopoței (*Fuchsia*); cerceluș. *Spre răsplată, îți trimit și eu un buchet de fucsii, azalee, camelii* (C. NEGR.). • acc. și *fucsíe.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***fuchsia***; cf. nm. pr. Leonhart *Fuchs,* medic și botanist german.

fucsínă *s.f.* (*chim.*) Substanță colorantă roșie, din clasa trifenilmetanului, folosită în industria textilă și în pielărie, precum și în citologie, bacteriologie și în histologie, la colorarea preparatelor microscopice. • scris și *fuxină.* /<fr. ***fuchsine.***

fúcus *s.m. sg.* (*bot.*) Denumire dată algelor brune din genul *Fucus*, al căror tal este fixat de stîncile din apa mărilor prin crampoane fixatoare. • /<lat. ***fūcus, -i.***

fudroiánt, -ă *adj.* Care surprinde prin caracterul neașteptat, prin violență. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***foudroyant.***

fudúl, -ă *adj.* (*despre oameni*) Îngîmfat, mîndru, încrezut; arogant. *Ieri Leahul cel fudul... a spus cuvînt prea cutezător omului meu* (SADOV.). ◇ Loc. adj. *Fudul de* (sau *la*) *coate* v. cot. ◇ Expr. *A fi fudul de urechi* (sau *de-o ureche*) v. ureche. • pl. *-i, -e,* (*pop. m.*) *-ui.* /<tc. ***fodul.***

fudulâche *s.m.* (*fam., peior.*) Fante (1). • /***fudul*** *+ -ache.*

fudulí *vb. IV. refl.* A se făli, a se mîndri; (*fam.*) a se furlandisi. *Aici nu e-n București, Cu cai să te fudulești* (POP.). ◆ A deveni fudul, îngîmfat, arogant. *Nu vrei nici să vorbești cu mine? Te-ai prea fudulit!* (POP.). • prez.ind. *-esc.* /***fudul*** *+ -i.*

fudulíe *s.f.* **1** Mîndrie, aroganță; îngîmfare. *Unchiașul începu să-și răsucească mustața cu fudulie* (POP.). **2** (*pop.*) Testicul al unor animale. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***fudul*** *+ -ie.*

fudulíre *s.f.* Acțiunea de *a se fuduli* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***fuduli***.

fuegián, -ă *s.m., s.f.* (*la pl. m.*) Populația amerindiană din Țara de Foc; (*și la sg.*) persoană care face parte din această populație. • sil. *-fu-e-gi-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***fuégien***.

fúfă *s.f.* **1** (*iht.*) Plevușcă. **2** (*deprec.*) Femeie ușoară, prostituată. • pl. *-e.* /etimol. nec.

fug *s.n.* (*reg.*) **1** Instrument cu care se crestează șindrila. **2** *Fug-banc* = strung. **3** Defect de îmbinare a dranițelor. • pl. *-uri.* /<germ. ***Fuge, Fuge[bank]***.

fugáci, -ce *adj., s.m.* **1** *adj.* (*mai ales despre cai*) Care aleargă repede și ușor; iute la fugă; fugar, (*reg.*) fugăreț. *Cai mai buni și mai fugaci* (POP.). ◆ (*subst. m.*) Cal. **2** *adj.* Fig. Trecător, fugitiv. **3** *s.m.* (*ornit.; la pl.*) Nume dat mai multor specii de păsări migratoare din ordinul caradriiformelor, de mărimea unui porumbel, cu picioarele lungi, bune alergătoare (*Calidris*); (*și la sg.*) pasăre care aparține fiecăreia dintre aceste specii. • pl. *-ci, -ce.* /lat. ***fugacem***; cf. și fr. *fugace.*

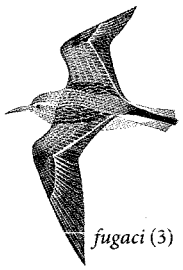

fugaci (3)

fugacitáte *s.f.* **1** Caracterul a ceea ce este fugaci (2), trecător. **2** (*chim., fiz.*) Valoarea corectată a presiunii unui gaz real, cu ajutorul căreia acesta poate fi descris ca un gaz perfect. • /<fr. ***fugacité***.

fugár, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană, ființă) care a fugit dintr-un loc (pe ascuns), pentru a scăpa de o primejdie, de o constrîngere, de o situație grea sau penibilă; fugit. *Aduceau la cîrduri vitele fugare* (SADOV.). ◆ Dezertor. ◆ Evadat. **2** *adj.* Care trece repede, fără a putea fi reținut; fugitiv (1); trecător. *Surîsul tău fugar ca o scînteie Ades mă face să tresar de frică* (CAZ.). ◆ Care nu se oprește mult asupra unui lucru. *Eu venetic? strigă Tomșa scăpărînd din ochiu-i fugar* (SADOV.). **3** *adj.* (*despre cai*) Fugaci (1). ◆ (*subst. m.*) Cal. • pl. *-i, -e.* /***fugi*** *+ -ar.*

fugáreț, -ață *adj.* (*reg.; mai ales despre cai*) Fugaci (1). • pl. *-i, -e.* /***fugi*** *+ -areț.*

fugárnic, -ă *adj.* Fugitiv (1); nestatornic. ◆ (*subst.*) Animal (în special cal) care fuge, care este silit să fugă. • pl. *-ci, -ce.* /***fugar*** *+ -nic.*

fugăsă *s.f.* (*milit.*) **1** Mină constituită dintr-o încărcătură explozivă și o umplutură de materiale diferite, îngropată în pămînt sau instalată sub apă, care este folosită contra inamicului și a tehnicii sale de luptă. **2** Recipient încărcat cu substanțe toxice de luptă, amestec incendiar etc., care se folosește pentru distrugerea diferitelor obiective. • pl. *-e.* /<fr. ***fougasse***.

fugáto *s.n.* (*muz.*) Secțiune dintr-o lucrare muzicală mai amplă, construită în stil polifonic, imitativ, cu intrarea succesivă a vocilor, în formă de fugă. • /<it. ***fugato***.

fúgă[1] *s.f.* **1** Deplasare rapidă; alergare, goană. ◇ Loc. adv. *Din* (sau în) *fugă* sau (*reg.*) *de-a fuga* = *a*) în timp ce fuge, fugind; *b*) ext. în grabă, în treacăt, fără o examinare mai atentă. *Acum să ne întrecem din fugă* (CR.). *Pe fugă* = repede, grăbit. *Mîncară pe fugă brînză de un ban și pîine de doi* (VLAH.). *Cu fuga* = imediat, fără aminare. *Trimit pe Titirez cu fuga la pădure* (POP.). *În fugă* (sau *în fuga*) *mare* = fugind foarte repede. *Trecu aproape în fugă prin ogradă* (SADOV.). *În fuga calului* (sau *cailor*) = în galop. *Genarul venea în fuga calului de rupea pămîntul* (EMIN.). *Într-o fugă* = fugind tare și fără oprire. *Am crezut că mă chemi pe mine ș-am alergat numai într-o fugă* (ALECS.). ◇ Expr. *A pune* (sau *a lua*) *pe cineva pe* (sau *la*) *fugă* = a goni, a alunga, a fugări. *A o lua* (sau *a o rupe*) *la* (sau *de*) *fugă* sau *a o rupe de-a fuga* = a porni în goană. *O rupse de-a fuga prin crînguri și prin smîrcuri* (ISP.). *O iau la fugă după el, și oamenii după mine* (CA. PETR.). *A* (*o*) *ține numai* (*într-*)*o fugă* = a alerga întruna, fără întrerupere. *A da o fugă* = a se duce într-un loc în grabă. *Bătrînii mei... trebuiau să mai dea o fugă pînă la București, să-și comande țoale festive* (MUȘ.). *O fugă* (*bună de cal*) = la o distanță nu prea mare, cît poate fugi, fără oprire, un om sau un cal. *A o croi la* (sau *de*) *fugă* v. croi. *A da fuga* v. da. *A pune dos la fugă* v. dos. *A o împunge la* (sau *de*) *fugă* v. împunge. *A o rade la* (sau *de*) *fugă* v. rade. *A o reteza de* (sau *la*) *fugă* v. reteza. *A nu* (*mai*) *slăbi pe cineva din fugă* v. slăbi. *A o șterge la fugă* v. șterge. *A o tivi* (*la fugă, de fugă* sau *fuga*) v. tivi. *A o tuli* (*la* sau *de fugă*) v. tuli. *A o tunde* (*la fugă*) v. tunde. ◆ (*adv.; în forma „fuga”*) Repede; degrabă. *Veni fuga un soldat, spuse ceva la urechea sublocotenentului - și dispăru* (SAHIA). ◇ Loc.vb. *A* (*o*) *tăia fuga* v. tăia. **2** Părăsire grabnică (și pe ascuns) a unui loc pentru a scăpa de o constrîngere sau de o primejdie. ◇ Expr. *Fuga creierelor* v. creier. **3** (*pop.*) Plecare a unei fete de acasă cu un bărbat, fără voia părinților. **4** Distanță care este parcursă printr-o deplasare rapidă și fără pauză. **5** (*miner.*) Înclinare spre axa galeriei a montanților unei armături sau ai unui cadru trapezoidal. **6** (*econ.*) *Fugă de numerar* = transformare a avuției din numerar în active purtătoare de dobîndă. • pl. *fugi.* /lat. ***fūga***.

fúgă[2] *s.f.* (*muz.*) Compoziție muzicală polifonică în care vocile se succedă, repetînd fiecare melodia dezvoltată după legile contrapunctului, și care are trei secțiuni (expoziție, dezvoltare, concluzie), separate prin interludii. ◇ *Fugă cu stretto* v. stretto. • pl. *fugi.* /<it. ***fuga***.

fugăreálă *s.f.* Fugă[1] după cineva. • pl. *-eli.* /***fugări*** *+ -eală*.

fugárі *vb. IV.* **1** *tr.* A urmări pe cineva fugind în urma lui; a pune pe cineva pe fugă; a goni, a alerga. *Îl fugărea o ceată de băiețandri zdrențăroși* (DUMITRIU). **2** *refl. recipr.* (*despre două sau mai multe ființe*) A fugi unul după altul. • prez.ind. *-esc.* /***fugă*** *+ -ări.*

fugăríre *s.f.* Urmărire a cuiva fugind în urma lui; punere a cuiva pe fugă; gonire, alergare; fugărit[1]. • pl. *-i.* /v. ***fugări***.

fugărít[1] *s.n.* Fugărire. • /v. ***fugări***.

fugărít[2]**, -ă** *adj.* **1** Pus pe fugă; gonit. **2** Urmărit de cineva în fugă. • pl. *-ți, -te.* /v. ***fugări***.

fugătór, -oáre *adj.* **1** Care fuge mult sau repede. **2** Care trece repede, care are o existență efemeră. • pl. *-ori, -oare.* /***fugi*** *+ -ător.*

fugéră *s.f.* (*bot.; la pl.*) Criptogame vasculare fără flori și semințe, care se înmulțesc prin sporangi situați pe fața inferioară a frunzelor, avînd ca tip feriga; (*și la sg.*) plantă care face parte din această familie. • pl. *-e.* / <fr. ***fougères***.

fughétă *s.f.* (*muz.*) Fugă[2] de proporții reduse, avînd un caracter mai liber. • pl. *-e.* /<it. ***fughetta***.

fugí *vb. IV. intr.* **1** A se deplasa cu pași repezi, a înainta cu viteză, mergînd într-o anumită direcție; a merge în fugă; a alerga, a goni. *Ipate... își fură copilul din covățică... și fuge cu dînsul acasă* (CR.). ◇ Expr. *A-i fugi* (cuiva) *ochii în fundul capului* = a i se tulbura vederea. *A-i fugi* (cuiva) *sîngele* (*la cap* sau *la inimă*) = a se congestiona. *A fugi de-i pîrîie* (sau *sfîrîie*) *călcîiele* v. călcîi. *A fugi duluță* v. duluță. *A fugi iepurește* v. iepurește. *A fugi* (*ca*) *împușcat* v. împușcat. *A fugi cu coada între picioare* v. coadă. *A fugi mîncînd pămîntul* sau *a mînca pămîntul fugind* v. mînca. *A-și tăia mîneca și a fugi* v. mînecă. *A fugi ca tăunul cu paiul* v. pai. *A-i fugi* (cuiva) *pămîntul de sub picioare* v. pămînt. *A fugi ca pușcat* v. pușcat. *A fugi ca din pușcă* sau *pușcă* v. pușcă. *Fuge de-și scoate ochii* v. scoate. *A fugi în treapăd* v. treapăd. ◆ (*despre lapte sau lichide*) A da în foc (cînd fierbe). **2** (*urmat de determ. introduse prin prep. „după”*) A urmări în fugă ceva sau pe cineva; a alerga pe urmele cuiva pentru a-l ajunge, a-l prinde etc. ◇ Expr. *A-i fugi* (cuiva) *ochii după cineva* = a nu-și mai putea lua ochii de la cineva, a privi insistent, cu admirație, cu dor; a-i plăcea de cineva. *A-i fugi* (cuiva) *ochii pe ceva* = a nu-și putea fixa privirea pe ceva (din cauza strălucirii sau a unei îmbinări de culori). **3** Fig. (*despre vreme, despre unități de timp etc.*) A trece repede, a se scurge rapid. *Sînt veacuri de cînd unii după alții anii fug* (DAV.). **4** Fig. (*despre peisaje din natură*) A se perinda prin fața ochilor cuiva care merge în viteză (călare sau într-un vehicul). *Pădurea fugea în două părți, desfăcută ca două aripi* (SADOV.). **5** (*despre ființe*) A părăsi în grabă (și pe ascuns) un loc pentru a scăpa de o primejdie, de o constrîngere, de o situație grea (sau penibilă). *Capii mișcării... fugiră* (SADOV.). ◇ Expr. *A fugi în lume* (sau *în toată lumea, în lumea largă*) v. lume. ◆ (*despre deținuți*) A evada. ◇ Expr. *A fugi de sub escortă* v. escortă. ◆ (*despre ostași*) A dezerta. ◆ (*despre îndrăgostiți*) A-și părăsi pe ascuns familia, plecînd să trăiască împreună. *Hai să fugim împreună, fiindcă părinții noștri se scumpesc pentru două sălașe de țigani* (ALECS.). ◆ A se depărta, a se retrage dintr-un loc. ◇ Expr. (*fam.*) *Fugi de-aici!* = *a*) pleacă!; *b*) nu mai spune! *Fugi de-acolo!* v. acolo. *Fugi încolo!* v. încolo. **6** (*urmat de determ. introduse prin prep. „de”*) A se sustrage, a se eschiva, a evita. *Fugea de frigul și umezeala dinăuntru, iar căsuța babei i se părea un palat* (DUN.). ◇ Expr. *A fugi printre* (sau *dintre*) *degete* = *a*) (*despre obiecte*) a-i aluneca cuiva ceva din mînă; *b*) (*despre oameni*) a se strecura cu dibăcie dintr-o împrejurare, a nu se lăsa prins. *Îi în stare să le fugă dintre degete, ca o șopîrlă* (ALECS.). *A fugi ca de altă bală* v. bală. *A fugi de cineva ca de neagra-rea* v. neagă. *A fugi ca de popă tuns* v. popă. • prez.ind. *fug.* /lat. pop. ***fŭgĭre*** = ***fŭgĕre***.

fugít, -ă *adj.* (*despre ființe*) Care a părăsit în grabă (și pe ascuns) un loc pentru a scăpa de o primejdie, de o constrîngere, de o situație grea (sau penibilă). *Dezgropau din argea lăzile cu țesături, buduroaiele cu ceară ori cu miere și tot ce-i fusese greu de luat fugitei gospodine* (GAL.). ◆ (*subst.*) Dezertor; evadat. *Vrun fugit din ocnă, care-ți sare-n drum* (COȘB.). ◇ Expr. *A da bir cu fugiții* v. bir. • pl. *-ți, -te.* /v. ***fugi***.

fugitív, -ă *adj.* **1** Care trece repede, care este de scurtă durată; fugar (2), trecător. ◇ (*adv.*) *Pe obrazul cu liniile neclintite trecu fugitiv o lumină* (CE. PETR.). **2** Sumar; superficial; rapid. *Nu prinsese decît o impresie fugitivă din priveliștea pe care se odihneau desigur întotdeauna ochii Luminiței* (CE. PETR.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***fugitif***, lat. ***fŭgĭtīvus, -a, -um***.

fugitivitáte *s.f.* Caracter fugitiv. • /***fugitiv*** *+ -itate*.

fugós, -oásă *adj.* **1** (*despre oameni sau animale*) Care are o fire iute; aprig, impetuos. **2** Fig. Rapid. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***fougueux***.

fugozitáte *s.f.* Impetuozitate; ardoare. • /***fugos*** *+ -itate*.

fugpapier [fugpa'pir] *s.n.* Hîrtie gumată folosită în tîmplărie pentru înnădirea furnirelor. • /<germ. ***Fugpapier***.

fuguí *vb. IV. tr.* (*ind. lemnului*) **1** (*compl. indică furnire*) A înnădi prin rosturi drepte. **2** (*compl. indică muchiile unei piese de lemn*) A îndrepta prin rindeluire. • prez. ind. *-iesc.* /***fug*** *+ -ui*.

fuguíre *s.f.* Acțiunea de *a fugui* și rezultatul ei. • sil. *-gu-i-.* pl. *-i.* /v. ***fugui***.

fuguít, -ă *adj.* **1** (*despre furnire*) Care este înnădit prin rosturi drepte. **2** (*despre muchiile unei piese de lemn*) Care este îndreptat prin rindeluire. • pl. *-ți, -te.* /v. ***fugui***.

fugúță *s.f.* Dim. al lui *fugă*. ◆ (*adv.; în forma „fuguța”*) Degrabă, fuga! ◇ Expr. *A da fuguța* = a se duce repede; a fugi. *Fuga-fuguța* = foarte repede. • pl. *-e.* /***fugă***[1] *+ -uță*.

führer ['fjurər] Nume dat în Germania lui Adolf Hitler după venirea lui la putere, ca dictator. ◆ Ext. Conducător. • pl. *-i.* /<germ. ***Führer***.

fuiór *s.n.* **1** Mănunchi de fibre de in sau de cînepă, meliță și pieptănat, pregătit pentru tors; ext. mănunchi de borangic sau de lînă. *Degetele ei... torceau dintr-o furcă de aur și dintr-un fuior de lînă ca argintul* (EMIN.). ◇ Loc.vb. *A trage din fuior* v. trage. ◇ Expr. (*pop.*) *A da pînza pe fuioare* = a se înșela într-o tranzacție. *A-și lua* (*ale*) *trei fuioare* = *a*) a pleca repede; *b*) a-și lua catrafusele. *Fata mea, să-ți iei ale trei fuioare și să te duci din casa mea* (ISP.). *A pune fuiorul în două* (sau *în trei, în patru etc.*) v. pune. *A ține fuior* (cu cineva) v. ține. **2** (*înv., pop.*) *Fuiorul popii* = fuiorul care se dădea preotului cînd umbla cu Iordanul, ca dar peste taxa obișnuită. ◇ Loc. adv. *Ca fuiorul popii* = ca o obligație de la care nu te poți sustrage. ◇ Expr. *A fi pe deasupra ca fuiorul popii* = a fi mai mult decît se cuvine. *A umbla ca fuiorul popii* = a se mișca fără încetare, de colo-colo. **3** Pînză de cînepă sau de in. *Era gătit în cămașă albă de fuior*

(CAM.). **4** Feștilă făcută din fire de fuior sau de bumbac. • pl. *-oare*. /lat. ***folliolus***.

fuioráș *s.n.* Dim. al lui *fuior*. • pl. *-e*. /***fuior*** + *-aș*.

fuitui *vb. IV. tr.* A îndesa. ◆ A sugruma. • sil. *-tu-i*. prez.ind. *-iesc*. /<magh. ***fojt***.

fuituiálă *s.f.* **1** (*înv., reg.*) Material folosit în exploatările miniere la astuparea găurilor de mină. **2** (*înv.*) Umplutură făcută din cîlți, cîrpe, hîrtie, care se bagă în pușcă sau în pistol, peste alice sau peste pulbere. • pl. *-ieli*. și *fultuiálă s.f.* /***fuitui*** + *-eală*.

fuituitór *s.n.* (*reg.*) Baston de lemn sau de fier cu care se împing cartușele de exploziv și fuituiala în găurile de mină. • sil. *-tu-i-*. pl. *-oare*. și *fultuitór s.n.* /***fuitui*** + *-tor*.

ful *s.n.* (*la jocul de poker*) Figură formată dintr-un brelan și o pereche. • pl. *-uri*. /<fr. ***full***, engl. ***full*** *[hand]*.

fulá *vb. I. intr.* (*despre roți*) A se roti neregulat, avînd, pe lîngă mișcarea de rotație, și o mișcare pendulară. • prez.ind. pers. 3 *-ează*. /<fr. ***fouler***.

fulár *s.n.* **1** Fîșie dreptunghiulară dintr-o țesătură sau împletitură de lînă, de mătase etc., care se poartă în jurul gîtului. **2** Țesătură ușoară de mătase pentru rochii, cravate etc. • pl. *-e*. /<fr. ***foulard***.

fulardá *vb. I. tr.* (*ind. text.; compl. indică țesături*) A îmbiba cu soluții sau cu dispersii de colorant și mase de apret. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***foularder***.

fulardáre *s.f.* (*ind. text.*) Acțiunea *de a fulara* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***fulara***.

fulardát, -ă *adj.* (*despre țesături*) Care este îmbibat cu soluții sau cu dispersii de colorant și mase de apret. • pl. *-ți, -te*. /v. ***fulara***.

fuláre *s.f.* Mișcare pendulară față de un plan perpendicular pe axa de rotație a unui corp rotitor; bătaie frontală. • pl. *-ări*. /v. ***fula***.

fulăí *vb. IV. tr.* (*înv., pop.*) A înșela, a amăgi; a fura, a jefui. • prez.ind. *-iesc*. /<magh. (probabil) ***fulljtár***.

fulău *s.m.* (*pop.; fam.*) Om de nimic, pierde-vară. • pl. *-ăi*. /***fulăi*** + *-ău*.

fuléu *s.n.* **1** Alergare în pas mare, mîinile mișcîndu-se în ritmul picioarelor. **2** Distanță parcursă de un cal din momentul cînd se desprinde de pămînt și pînă îl atinge din nou, marcată de două urme succesive ale aceluiași picior. **3** Lungimea pasului la patrupede. • pl. *-ee*. /<fr. ***foulée***.

fulg *s.m.* **1** Pană subțire, de mărime mijlocie, pe jumătate moale și mătăsoasă, care crește pe pîntecele păsărilor și printre penele mai mari. *Fulg de pasăre măiastră* (POP.). <> Loc.adj. *Ca fulgul* = foarte ușor. <> Expr. *A bate* (pe cineva) *de-i merg* (sau *să-i meargă*) *fulgii* = a bate tare (pe cineva). *Ca fulgul pe apă* = la voia întîmplării. *De-i merge* (sau *să-i meargă*) *fulgii* v. merge. **2** Asociere de mici cristale albe, de formă hexagonală, de apă, care se formează iarna în atmosferă și care, căzînd pe pămînt, alcătuiesc zăpada. *Primii fulgi au căzut către seară* (SAHIA). **3** (*la pl.*) Crăpături interne, grupate și fine, care se formează mai ales în lingourile sau în piesele din oțel aliat cu nichel și cu crom-nichel și care scad calitățile fizico-mecanice ale pieselor. **4** (*la pl.*) Produs alimentar sub formă de foițe subțiri, obținut din boabe de ovăz alimentar decorticat, din porumb, din cartofi tăiați fin etc. • pl. *fulgi*. /cf. *floc*.

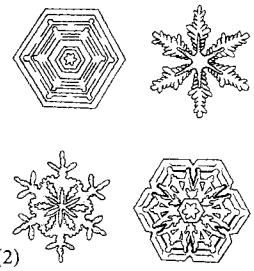

fulgi (2)

fulgarín *s.n.* Manta, pardesiu de ploaie confecționat dintr-un material impermeabil; impermeabil. • pl. *-e*. /den. com.

fúlger *s.n.* **1** (*meteor.*) Fenomen atmosferic constînd într-o descărcare electrică luminoasă, însoțită de tunet, care se produce între doi nori sau în interiorul unui nor. *Un fulger ca o sîrmă de foc tresări în urmă, pe zarea asfințitului* (SADOV.). <> *Fulger globular* = fulger a cărui formație luminoasă are aspectul unui glob de foc de culoare alb-albăstruie sau roșiatică, care se deplasează relativ încet sub influența curenților de aer, ocolind de obicei obstacolele și dispărînd brusc, cu sau fără explozie. <> Loc.adj., adv. *Ca fulgerul* (sau *ca un fulger*) = cu iuțeala fulgerului, iute, scurt; subit. *Dracii s-au împrăștiat, iute ca fulgerul, în toate părțile* (CR.). <> Loc.adv. *Cu iuțeala fulgerului* v. iuțeală. **2** *Fulger electronic* = bliț. *Lampă fulger* v. lampă. **3** Fig. Lumină, sclipire puternică și trecătoare; scăpărare, străfulgerare. *Topoarele și hîrletele dădeau fulgere în lumina soarelui* (CAM.). **4** *Ședință* (sau *miting*) *fulger* = ședință (sau miting) care se convoacă pe loc cu ocazia unui eveniment important. *Telegramă fulger* = telegramă transmisă (în schimbul unei suprataxe) mai repede decît telegramele obișnuite. *Interviu fulger* v. interviu. • pl. *-e*. /lat. ***fúlger*** = ***fúlgur***, ***-is***.

fulgerá *vb. I.* **1** *intr.* A se produce fulgere în atmosferă; a fulgura. *Asupra noastră fulgeră, trăsnește și bat puhoaiele* (SADOV.). <> Expr. *A fulgera pe sterp* v. sterp. *A tuna* (*și a fulgera*) *împotriva* (sau *contra*) *cuiva* (sau *a ceva*) v. tuna. *Unde tună și unde fulgeră* v. tuna. *A tuna și a fulgera* v. tuna. ◆ (*despre Dumnezeu, cer, nori etc.*) A produce fulgere. **2** *intr.* Fig. A scînteia, a luci, a sclipi (ca un fulger). *În lucirile amurgului, oțelele oșteanului fulgerau* (SADOV.). **3** *intr.* Fig. A se ivi sau a trece repede (ca fulgerul). *Un gînd nebun deodată îi fulgeră prin minte* (COȘB.). **4** *tr.* Fig. A izbi pe cineva doborîndu-l cu o lovitură rapidă și puternică. *Îi alungau cazacii cu caii și-i fulgerau cu săbiile* (STANCU). **5** *tr.* Fig. A arunca asupra cuiva o privire iute și tăioasă; a țintui, a străpunge cu privirea. • prez.ind. *fúlger*. /lat. pop. ***fulgerare*** = ***fulgurare***.

fulgerár *s.f.* **1** Producere de fulgere în atmosferă; lumină ca de fulger; fulgerat[1], fulgerătură (1). **2** Fig. Scînteiere, lucire. *Flori albastre de cicoare, Fulgerări de luciole* (MACED.). **3** Fig. Senzație de durere scurtă și violentă. *Îmi treceau prin măruntaie fulgerări de căldură și frig* (SADOV.). **4** Fig. Durată scurtă; clipă, moment. *Simte că alunecă în jos... Într-o fulgerare vede cum lumea fuge de sub el* (SAHIA). • pl. *-ări*. /v. ***fulgera***.

fulgerát[1] *s.n.* Fulgerare (1). • /v. ***fulgera***.

fulgerát[2]**, -ă** *adj.* **1** Lovit, atins de fulger. *Arde stejarul cel fulgerat* (BELDI.). **2** (*despre fructe*) Copt înainte de vreme. • pl. *-ți, -te*. /v. ***fulgera***.

fulgerătór, -oáre *adj.* **1** Care produce fulgere. **2** Iute (ca fulgerul), rapid. <> (*adv.*) *El asculta tremurător, Se aprindea mai tare Și s-arunca fulgerător, Se cufunda în mare* (EMIN.). **3** Fig. (*despre privire*) Pătrunzător; tăios; rapid. *Îi aruncă o căutătură fulgerătoare* (C. NEGR.). • pl. *-ori, -oare*. /***fulgera*** + *-ător*.

fulgerătúră *s.f.* **1** Fulgerare (1). **2** Fig. Durere, junghi trecător. • pl. *-i*. /***fulgera*** + *-ătură*.

fulgerésțe *adv.* (*înv.*) Iute ca fulgerul. • /***fulger*** + *-ește*.

fulgerós, -oásă *adj.* (*înv.*) **1** Rapid, fulgerător (2). **2** Amenințător, înfricoșător. • pl. *-oși, -oase*. /***fulger*** + *-os*.

fulguí *vb. IV. intr.* A ninge cu fulgi rari; a cădea fulgi de zăpadă. *Vîntul duduie în horn. Afară fulguiește mereu* (VLAH.). • prez.ind. pers. 3 *-iește*. /***fulg*** + *-ui*.

fulguiálă *s.f.* Ninsoare cu fulgi rari (și mari); fulguire, fulguit. • pl. *-ieli*. /***fulgui*** + *-eală*.

fulguíre *s.f.* Fulguială. *Străzile se umpleau de lume, sub fulguirea încetă a omătului* (CAM.). • pl. *-i*. /v. ***fulgui***.

fulguít *s.n.* Fulguială. • /v. ***fulgui***.

fulguléț *s.m.* Dim. al lui *fulg*. • pl. *-i*. /***fulg*** + *-uleț*.

fulgurá *vb. I. intr.* A fulgera (1). • prez.ind. pers. 3 *-ează*. /<fr. ***fulgurer***, lat. ***fulgurare***.

fulguránt, -ă *adj.* **1** Înconjurat de fulgere. ◆ Care răspîndește o lumină vie și de scurtă durată. **2** Care se produce foarte rapid; prompt. **3** Fig. Care impresionează puternic spiritul, imaginația; scînteietor, pătrunzător. • pl. *-ți, -te*. /<fr. ***fulgurant***, lat. ***fulgurans, -ntis*** <*fulgurare* „a fulgera".

fulgurănță *s.f.* Însușirea de a fi fulgurant. • pl. *-e*. /***fulgurant*** + *-anță*.

fulguráție *s.f.* **1** Iluminație bruscă a cerului neînsoțită de tunet, produsă de o descărcare electrică în regiunile înalte ale atmosferei. **2** (*med.*) *Fulguratie electrică* = metodă de cauterizare a rănilor prin aplicare de scîntei electrice de înaltă frecvență. **3** Fig. Emanație bruscă. **4** (*med.*) (Denumire pentru) acțiunea fulgerului asupra corpului omului sau animalelor și, ext., ansamblul accidentelor provocate de electricitate. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și (*înv.*) *fulguratiúne s.f.* /<fr. ***fulguration***, lat. ***fulgūratĭo, -onis***.

fulguratiúne *s.f.* v. fulguratie.

fulgurít *s.n.* (*geol.*) Formație tubulară cu diametru mic, lungă de cîțiva metri, formată dintr-o masă sticloasă rezultată din topirea rocii sub acțiunea trăsnetelor. • pl. *-e*. /<fr. ***fulgurite***, germ. ***Fulgurit***, cf. lat. *fulgur, -is* „fulger".

fulguşór *s.m.* Dim. al lui *fulg*. • pl. *-i*. /***fulg*** + ***-uşor***.

fúlie *s.f.* (*bot.*) Narcisă (*Narcissus poëticus* și *stellaris*). ◆ Podoabă de pietre prețioase în forma acestei flori. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<tc. ***fulya***.

fuliginós, -oásă *adj.* Ca funinginea. • pl. *-oși, -oase*. /<fr. ***fuligineux***; cf. lat. *fūlīgo, -inis* „funingine".

full *adj.invar.* (*fam.*) Aglomerat, plin. *Nu se mai poate intra în bar, căci e full.* • /<engl. ***full***.

full-option [ful'opʃən] *adj.invar.* (*mai ales despre mașini*) Care este echipat cu toate accesoriile suplimentare posibile. • /<engl. ***full option***.

full-time ['fultaim] *adj.invar.* Care este angajat cu normă întreagă; care privește un număr standard de ore de muncă. • /<engl. ***full-time***.

fulmi- Elem. de compunere „care se aprinde, explodează". • /<lat. ***fulmen, -inis*** „fulger, lumină".

fulmicotón *s.n.* (*chim.*) Exploziv puternic obținut prin acțiunea acidului azotic asupra celulozei, avînd un conținut mare de azot. • /<fr. ***fulmicoton***; cf. lat. *fulmen, -inis* „fulger", fr. *coton* „bumbac".

fulminánt, -ă *adj.* **1** Care produce explozie; exploziv. **2** Fig. Violent, amenințător; provocator; atițător; extraordinar. *Primele două articole fulminante or să-ți placă* (CAR.). • pl. *-ți, -te*. /<fr. ***fulminant***.

fulminát *s.m.* (*chim.*) Sare a acidului fulminic. <> *Fulminat de mercur* = sare de mercur a acidului fulminic, sub forma unei pulberi cristaline albe-cenușii cu gust metalic, foarte toxic, care sub influența unui șoc, a unei scîntei sau flăcări ori prin frecare explodează puternic și care este folosit ca exploziv detonant în capse și amorse. • pl. *-ți*. /<fr. ***fulminate***.

fulminátie *s.f.* Descompunere cu detonație; explozie. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***fulmination***, lat. ***fulmĭnatĭo, -onis***.

fulmínic *adj.* (*chim.*) *Acid fulminic* = izomer al acidului cianic, care, împreună cu metalele, formează săruri explozive (fulminați). • /<fr. ***fulminique***.

fultuiálă *s.f.* v. fuituială.

fultuitór *s.n.* v. fuituitor.

fum *s.n.* **1** Suspensie de particule solide într-un mediu gazos, produsă în cursul arderii incomplete a materialelor combustibile (sau, artificial și intenționat, cu ajutorul unor substanțe chimice). *Dihania de lup adulmecă și vine după fum* (CR.). <> *Negru-de-fum* v. negru. *Pulbere fără fum* v. pulbere. <> Loc.vb. *A pune ceva la fum* = a afuma. <> Expr. *Pînă nu faci foc, nu iese fum* v. foc. *A se alege* (*numai*) *scrumul* (*și fumul*) *de ceva* (ori *de cineva*) v. scrum. *A ține fumul de pe urma* (cuiva) v. ține. **2** Cantitate de fum pe care fumătorul o trage dintr-o dată din țigară sau din pipă. *Bine, bine, răspunse gospodarul, trăgînd fum după fum din țigara-i groasă* (SADOV.). **3** Canal cotit, în interiorul unei sobe, prin care circulă gazele calde înainte de a ieși pe coș. **4** (*med.; pop.*) Substanțe medicamentoase, mai ales pulberi mercuriale, din a căror ardere rezultă un fum considerat a avea efecte terapeutice în unele boli, mai ales în cele sifilitice. **5** (*înv.*) Gospodărie, considerată ca o grupare în jurul vetrei; familie, casă. *Era socotit sat mare, avînd ca la o sută douăzeci - o sută cincizeci de fumuri* (CA. PETR.). **6** Fig. Pînză foarte subțire și inconsistentă. **7** Fig. (*la pl.*) Pretenții nejustificate; îngîmfare. *Știți ce fumuri avea fata atunci* (PRED.). <> Expr. *A i se sui* (*fumurile*) *la cap* v. sui. *A i se urca* (*fumurile*) *la cap* v. urca. **8** Fig. Lucru efemer, nesigur; deșertăciune. **9** Fig. Încețoșare, tulburează, amețeală (provocată de alcool). <> Expr. *Fumuri* = aere. *A avea fum în creieri* v. creier. • pl. *-uri*. /lat. ***fūmus***.

fumá *vb. I.* **1** *intr.* A aspira, a trage (în piept) fumul de tutun din țigară sau din pipă; (*înv., pop.*) a bea (tutun), (*pop.*) a duhăni. *Doi oameni... stau rezemați de roțile trăsurii și fumau* (SAHIA). <> *A fuma ca un șarpe* v. șarpe. *A fuma ca o șerpoaică* v. șerpoaică. **2** *intr.* (*pop.*) A arde cu fum. **3** *tr.* (*înv.*) A face să fumeze. • prez.ind. *-ez*. /lat. ***fumare***; cf. și fr. *fumer*.

fumagínă *s.f.* (*fitopat.*) Boală criptogamică a unor arbori de pădure, a viței-de-vie și a unor pomi

fructiferi, provocată de apariția pe crengile, frunzele etc. ale acestora a unei ciuperci din clasa ascomicetelor sub forma unei cruste negre și prăfoase, asemănătoare cu funinginea. • pl. *-e.* /<fr. ***fumagine***.

fumáj *s.n.* (*a. plast.*) Tehnică în pictura suprarealistă, constînd în trecerea unei flăcări peste unele porțiuni ale tabloului. • /<fr. ***fumage***.

fumár *s.n.* Deschizătură făcută în acoperișul caselor de la țară, pentru a permite ieșirea fumului din sobe; hogeag. • pl. *-e.* /lat. ***fūmārium***.

fumaráie *s.f.* v. fumăraie.

fumarázā *s.f.* (*biochim.*) Enzimă care catalizează fixarea (eliberarea) apei de acidul fumaric și trecerea lui în acid malic. • pl. *-e.* /<fr. ***fumarase***.

fumariacée *s.f.* (*bot.*; *la pl.*) Familie de plante dialipetale care cuprinde fumărița, cerceii-domnului etc. (*Fumariaceae*); (*și la sg.*) plantă care face parte din această familie. • sil. *-ri-a-*. pl. *-cee.* /<fr. ***fumariacées***.

fumăric *adj.* (*chim.*) *Acid fumaric* = acid organic nesaturat, produs intermediar în metabolismul glucidelor și acizilor grași. • /<fr. ***fumarique***.

fumarólă *s.f.* Produs gazos (hidrogen, clor, azot, oxigen, metan, vapori de sulf etc.) cu o temperatură de peste 200°C, emis prin craterele și crăpăturile vulcanilor sau degajat de lavă în perioada activă; degajarea acestor gaze. • pl. *-e.* /<it. ***fumarola***, fr. ***fumerolle***.

fumát[1] *s.n.* **1** Faptul de *a fuma*. ◇ *Fumat pasiv* v. pasiv. **2** Deprinderea, obiceiul de a fuma. • /v. ***fuma***.

fumát[2], **-ă** *adj.* **1** (*despre țigări, trabucuri etc.*) Care a ars. **2** (*fam.*; *despre informații, știri etc.*) Răsuflat, știut; perimat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***fuma***.

fumăráie *s.f.* Cantitate mare de fum; fumărie, (*reg.*) fumegai. • g.-d. *-iei.* și *fumaráie s.f.* /***fum*** + *-ăraie*.

fumărár *s.m.* (*în sec. 17, în Țările Rom.*) Persoana care încasa fumăritul. • pl. *-i.* /***fumar*** + *-ar*.

fumărícă *s.f.* (*bot.*) Fumăriță (*Fumaria officinalis*). • pl. *-ici.* /***fum*** + *-ăric*ă.

fumărie *s.f.* Fumăraie. *În mijlocul pădurii vede-o fumărie strașnic de mare, încît se-năduși* (EMIN.). • g.-d. *-iei.* /***fum*** + *-ărie*.

fumărit *s.n.* (*în sec. 17, în Țările Rom.*) Dare pe clădirea fiecărei prăvălii, pe așezările pescarilor din bălțile Dunării, pe fiecare casă, iar mai tîrziu pentru fiecare coș de fum. • /***fum*** + *-ărit*.

fumăríță *s.f.* (*bot.*) Mică plantă erbacee din familia papaveraceelor, cu florile purpurii sau albe, cu gust amar și cu fructele globuloase, întrebuințată în industria farmaceutică (*Fumaria officinalis*); fumărică, fierea-pămîntului. • pl. *-e.* /***fum*** + *-ăriță*.

fumătór, -oáre *s.m., s.f.* Persoană care fumează. • pl. *-ori, -oare.* /***fuma*** + *-ător*.

fumegá *vb. I. intr.* **1** A scoate fum, a arde înăbușit, fără flacără, numai cu fum. *Tăciunii... fumegau în vatră* (C. NEGR.). ◆ (*despre lămpi, lumînări, sobe etc.*) A arde defectuos, eliminînd fum. *Aprinse o lampă... lumina ei fumega, pîlpîind* (EMIN.). **2** A scoate aburi. *Caii fumegau pe nări.* • prez.ind. pers. 3 *fúmegă*. /lat. ***fumigare***.

fumegái *s.n.* (*reg.*) Fumărie. *Se făcu un fumegai... des și iute* (POP.). • /***fumega*** + *-ai*.

fumegáre *s.f.* Acțiunea de *a fumega* și rezultatul ei; fumegărie. • pl. *-ări.* /v. ***fumega***.

fumegărie *s.f.* Fumegare. • g.-d. *-iei.* /***fumega*** + *-ărie*.

fumegós, -oásă *adj.* Care scoate fum sau aburi. *Un morman de pilaf alb și fumegos* (ODOB.). • pl. *-oși, -oase.* /***fumega*** + *-os*.

fuméie *s.f.* v. femeie.

fumerólă *s.f.* (*geogr.*) Crăpătură într-un teren vulcanic prin care iese fum. • pl. *-e.* /<fr. ***fumerolle***.

fumi- Elem. de compunere „fum", „ceață". • /<fr. ***fumi-***; cf. lat. *fūmus, -i* „fum".

fumigánt, -ă *adj., s.m.* (Substanță toxică, sub formă de vapori sau gazoasă) utilizată pentru fumigație. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***fumigant***.

fumigáție *s.f.* Producere de fum, afumare prin arderea unor substanțe, în scop terapeutic, pentru dezinfecție sau pentru parfumarea aerului într-un spațiu închis. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***fumigation***, lat. ***fumigatio, -onis***.

fumigén, -ă *adj.* (*chim.*; *despre unele substanțe*) Care produce fum abundent sau ceață artificială în contact cu aerul. ◇ *Lumînare fumigenă* = tub care conține o substanță fumigenă, folosit mai ales la camuflarea obiectivelor militare. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***fumigène***; cf. lat. *fūmus, -i* „fum", gr. *γίγνομαι* „a lua naștere".

fumíst, -ă *s.m., s.f., adj.* (Om) neserios, mistificator; șarlatan. • pl. *-iști, -iste.* /<it. ***fumista***.

fumisteríe *s.f.* Șarlatanie, mistificare, înșelătorie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<it. ***fumisteria***.

fumivór, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* Care absoarbe fumul. **2** *s.n.* (*ferov.*) Dispozitiv folosit pentru alimentarea focarului locomotivei cu aer suplimentar, în vederea îmbunătățirii arderii combustibilului. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***fumivore***; cf. lat. *fūmus, -i* „fum", *vorare* „a devora".

fumizá *vb. I. tr.* **1** A produce fum artificial cu ajutorul substanțelor chimice în aparate speciale. ◆ (*fam., glum.*) A fuma. *Hai să mai fumizăm o țigară!* **2** (*milit.*) A lansa o perdea de fum sau ceață artificială, produsă cu ajutorul substanțelor chimice în aparate speciale, pentru mascarea obiectivelor, a unei acțiuni de luptă etc. • prez.ind. *-ez.* /***fum*** + *-iza*, după fr. *fumiger*, lat. *fumigare*.

fumizáre *s.f.* Acțiunea de *a fumiza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***fumiza***.

fumoár *s.n.* Spațiu amenajat într-o instituție în care se poate fuma. • pl. *-e.* și *fumuár s.n.* /<fr. ***fumoir***.

fumuár *s.n.* v. fumoar.

fumuí *vb. IV. intr. impers.* A se înfățișa cu un aspect tulbure, ca de fum. • prez.ind. pers. 3 *-ește.* /***fum*** + *-ui*.

fumuiág *s.n.* Șomoiog. • pl. *-ge.* /***fum*** + ***șomoiog***, prin contaminare.

fumuríu, -íe *adj.* **1** De culoarea fumului; cenușiu, întunecat. *Mama lui Zaharia n-a mai putut răbda ochelarii fumurii* (CE. PETR.). **2** Fig. Posomorit, mohorît. *Acestea le gîndea Constantin într-o zi fumurie de toamnă* (GAL.). • pl. *-ii.* /***fum*** + *-uriu*, după *alburiu, timpuriu* etc.

fumurós, -oásă adj. (*înv.*; *despre oameni*) Înfumurat, arogant, pretențios. • pl. *-oși, -oase.* /***fum*** + *-os*.

funambúl, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care merge sau care dansează pe sîrmă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***funambule***; cf. lat. *fūnis, -is* „funie", *ambulare* „a merge".

funambulésc, -ă *adj.* Echilibristic, acrobatic. ◆ Bizar, excentric, extravagant. • pl. *-ești.* /<fr. ***funambulesque***.

funambulísm *s.n.* Caracter funambulesc. • /<it. ***funambolismo***.

funár *s.m.* (*pop.*) Funier. • pl. *-i.* /***funie*** + *-ar*.

funăríe *s.f.* **1** Atelier unde se confecționează funii. **2** Mulțime de funii. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***funie*** + *-ărie*.

funciár, -ă *adj.* **1** Care se referă la proprietatea particulară asupra pămîntului sau la averi imobiliare. ◇ *Fond funciar* = totalitatea suprafeței de teren (inclusiv cel acoperit de apă) aflată în limitele unei țări, ale unei unități administrativ-teritoriale sau ale unei exploatații agricole. *Impozit funciar* = impozit care se plătește pentru o proprietate funciară. *Carte funciară* = registru oficial în care se inventariază toate proprietățile imobiliare din cuprinsul unei regiuni, menționîndu-se numele proprietarului, corpurile de proprietate (terenuri și clădiri), suprafața terenului și vecinătățile; carte funduară. *Îmbunătățiri funciare* v. îmbunătățire. *Rentă funciară* v. rentă. **2** Fig. Care aparține naturii, firii, structurii intime a cuiva; intrinsec. ◆ Fundamental. • sil. *-ci-ar.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***foncier***.

funciarménte *adv.* În mod funciar; de bază. ◆ Cu desăvîrșire, cu totul, absolut; esențialmente. • sil. *-ci-ar-*. /<fr. ***foncièrement***, după *funciar*.

fúnctor *s.m.* (*log.*) Conector interpropozițional care joacă rolul de operator logic; orice cuvînt cu funcție sintactică. • pl. *-i.* /<fr. ***foncteur***; cf. lat. *functus* <*fungi* „a îndeplini un rol".

fúncție *s.f.* **1** Sarcină, activitate; rol; destinație. **2** Activitate desfășurată în mod obișnuit sau temporar, considerată în complexul unui sistem social, administrativ, economic etc.; serviciu, slujbă. ◇ *Dare în funcțiune* v. dare. ◇ Loc.adj. *În exercițiul funcțiunii* v. exercițiu. **3** Grad pe care îl deține cineva într-o ierarhie administrativă sau socială. ◇ *Stat de funcții* v. stat. **4** Comportare a unui obiect, favorizînd conservarea lui sau a sistemului al cărui element îl formează; acțiune specifică (pozitivă ori negativă) a unui element la realizarea finalităților sistemului din care face parte; consecință a acestei acțiuni asupra sistemului dat. **5** (*lingv.*) Rol pe care o unitate a propoziției (fonem, morfem, unitate lexicală, sintagmă) îl are în structura gramaticală. ◇ *Funcție poetică* = una dintre cele șase funcții ale limbajului deosebite de lingvistul Roman Jakobson în 1960, care face din mesajul verbal – ce se autooglindește, atrăgîndu-i atenția receptorului că se află în fața unei comunicări neobișnuite – o operă de artă. *Funcție fatică* v. fatic. *Funcție metalingvistică* v. metalingvistic. **6** (*chim.*) Ansamblu de proprietăți chimice ale unui compus, determinat de o anumită grupă de atomi din moleculă. **7** (*fiz.*) Ansamblu de proprietăți fizice ale unui corp. ◇ *Funcție de undă* = funcție care satisface ecuația lui Schrödinger și caracterizează starea fizică (poziția, energia, impulsul etc.) a unui sistem în mecanica cuantică. **8** (*fiziol.*) Activitate proprie a unei celule sau a unei părți a ei, a unui organ, a unui sistem organic etc. ◇ *Funcție biliară* v. biliar. **9** (*log.*) Operație care, prin aplicarea asupra unui argument, dă o valoare corespunzătoare respectivului argument. ◇ *Funcție de adevăr* = caracteristică a propozițiilor compuse de a li se stabili valoarea de adevăr în raport cu valorile de adevăr ale propozițiilor componente. **10** (*mat.*) Mărime variabilă care depinde de una sau de mai multe mărimi variabile independente. ◇ *Funcție discontinuă într-un punct* v. discontinuu. *Funcție derivabilă* v. derivabilă. *Funcție hiperbolică* v. hiperbolic. *Funcție hipergeometrică* v. hipergeometrică. *Funcție identică* v. identic. *Imaginea unei funcții* v. imagine. *Funcție implicită* v. implicit. *Funcție logaritmică* v. logaritmic. *Integrală nedefinită* (*a unei funcții*) v. nedefinit. *Funcție numerică* v. numeric. *Funcție periodică* v. periodic. *Funcție poligenă* v. poligen. *Primitivă* (*a unei funcții*) v. primitiv. *Funcție rațională* v. rațional. *Funcție recursivă* v. recursiv. *Funcție simetrică* v. simetric. *Tabelă matematică* (*pentru diverse funcții*) v. tabel. *Funcție transcendentă* v. transcendent. *Funcție trigonometrică* v. trigonometric. *Variația unei funcții* v. variație. **11** (*inform.*) Procedură care are, în limbajele de programare, un nume, care este memorată și care returnează o anume valoare. **12** (*muz.*) Expresie a raporturilor dintre trepte și acordurile lor în cadrul tonalității; funcțiile principale care aparțin tonicii, dominantei și subdominantei. **13** (*econ.*) *Funcția de producție* = relația dintre producția unui bun și imputurile necesare pentru a realiza acel bun. *Funcția cîștigurilor* = relația funcțională dintre nivelul cîștigurilor și determinanții lor. *Funcția ofertei* = relația dintre cantitatea de bunuri oferită pe o anumită piață și o serie de factori economici care o influențează. **14** Expr. *A fi în funcție de...* = a depinde de... **15** Loc. prep. *În funcție de...* = depinzînd de..., în raport cu... **16** (*biol.*) *Funcții de relație* = totalitatea funcțiilor organice care asigură legătura cu mediul exterior. **17** (*lit.*) *Funcție a personajului* = noțiune lansată de cercetătorul V. Propp în 1928, înțeleasă ca faptă săvîrșită de un personaj, bine definită din punctul de vedere al semnificației ei pentru desfășurarea acțiunii, constituind un element fix, stabil al basmului, independent de cine și în ce mod o îndeplinește. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *funcțiúne s.f.* /<lat. ***functĭo, -onis***, fr. ***fonction***, it. ***funzione***.

funcționá *vb. I. intr.* **1** A-și exercita funcția, rolul. **2** (*tehn.*; *despre aparate, mecanisme etc.*) A fi în funcție, a se afla în stare de funcționare. *Aștept un telefon și aș vrea ca aparatul să funcționeze* (SEBAST.). • sil. *-ți-o-*. prez.ind. *-ez.* /<fr. ***fonctionner***, după *funcție*.

funcționál, -ă *adj., s.f.* **I** *adj.* **1** Care se referă la o funcție, care ține de o funcție. **2** Care răspunde sau tinde să răspundă funcției stabilite. **3** (*lingv.*) *Lingvistică funcțională* = studiu al elementelor lingvistice din punctul de vedere al funcției lor în structura unei limbi. *Stil funcțional* v. stil. **4** (*gram.*) *Cuvînt funcțional* = cuvînt (prepoziție, conjuncție etc.) care indică o relație gramaticală. *Gramatică funcțională* = tip de gramatică în care se pune accentul pe funcțiile gramaticale ale elementelor componente. *Fonetică funcțională* v. fonetic. **5** (*chim.*; *despre grupe de atomi*) Caracteristic unei funcții chimice. **6** (*mat.*) Referitor la o funcție matematică. ◇ *Analiză funcțională* = ramură a matematicii care se ocupă cu studiul diferitelor clase de funcții, al relațiilor dintre ele, al rezolvărilor de ecuații ale căror necunoscute sînt funcții, precum și cu studiul spațiilor vectoriale, metrice etc. **7** (*fiziol.*) Care îndeplinește o anumită funcție; referitor la funcțiile organice sau psihice. ◇ (*med.*) *Maladie funcțională* = afecțiune care nu este cauzată de o lezare a structurilor, și de o perturbare

dinamică a unui proces fiziologic și afectează buna funcționare a unui organ. *Asimetrie funcțională* v. asimetrie. *Impotență funcțională* v. impotență. *Limită funcțională* v. limită. *Mobilitate funcțională* v. mobilitate. **8** (*log.*) *Calcul funcțional* = calcul al predicatelor. **9** Util, practic. ◆ Care îndeplinește condițiile pentru a fi folosit. **II** *s.f.* (*mat.*) Aplicație al cărei domeniu de definiție este o mulțime de funcții cu valori în mulțimea numerelor reale sau complexe. • sil. *-ți-o-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***fonctionnel***, după *funcție*.

funcționalísm *s.n.* **1** Curent de gîndire care se ocupă cu studiul faptelor sociale și de cultură în totalitatea lor și în interrelațiile acestora, urmărind aspectele funcționale în întreaga lor complexitate. **2** (*arhit.*) Direcție în arhitectura contemporană, proprie raționalismului, prin care se cere ca forma unui material de construcție să fie determinată de destinația acestuia. **3** (*psih.*) Direcție dezvoltată în SUA care atribuie manifestărilor vieții mintale caracterul de funcție în procesul general de adaptare a individului la ambient. **4** Direcție de cercetare în științele exacte, ca și în cele umaniste, care consideră obiectul lor de studiu în calitatea lui de sistem ale cărui elemente alcătuitoare se condiționează reciproc. **5** (*lingv.*) Teorie care acordă funcțiilor o importanță deosebită pentru descrierea limbilor. **6** (*sociol.*) Principiu metodologic de analiză constînd în considerarea obiectului analizat ca un întreg și în desfacerea lui în părțile sale componente, în evidențierea legăturilor și dependențelor funcționale între părți, elemente, factori, variabile etc. • sil. *-ți-o-*. /<fr. ***fonctionnalisme***, germ. ***Funktionnalismus***, după *funcțional*.

funcționalíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Adept) al funcționalismului. • sil. *-ți-o-*. pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***fonctionnaliste***, după *funcțional*.

funcționalitáte *s.f.* **1** Însușirea de a fi funcțional; capacitatea de a îndeplini un rol determinat în cadrul unui sistem. **2** Utilitate (practică). • sil. *-ți-o-*. /<fr. ***fonctionnalité***, după *funcțional*.

funcționár, -ă *s.m., s.f.* Persoană care prestează, într-o instituție sau într-o întreprindere, în schimbul unei retribuții, o muncă cu caracter administrativ. *Mie-mi place să mă servească funcționarul cu tragere de inimă* (CAR.). • sil. *-ți-o-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***fonctionnaire***, după *funcție*.

funcționáre *s.f.* **1** Exercitare a unei funcții, a unui rol. **2** (*tehn.*) Bun mers al unui sistem, al unui aparat, al unui mecanism etc. ◇ *Siguranță în funcționare* v. siguranță. **3** (*tehn.*) Mod de acțiune al unui sistem, al unui aparat, al unui dispozitiv etc. • sil. *-ți-o-*. pl. *-ări.* /v. ***funcționa***.

funcționarísm *s.n.* **1** Birocratism; atitudine birocratică. **2** Tendință birocratică de a considera problemele din punct de vedere individual și nu general; atitudine indiferentă, lipsită de interes și de devotament față de muncă. • sil. *-ți-o-*. /<fr. ***fonctionnarisme***, după *funcționar*.

funcționărâș *s.m.* Dim. al lui *funcționar*. ◆ (*deprec.*) Funcționar lipsit de importanță, fără valoare, mic în grad. *Înainte de amiazi, intră în băcănie un funcționăraș foarte pirpiriu* (CAR.). • sil. *-ți-o-*. pl. *-i.* /***funcționar*** + *-aș*.

funcționărésc, -eăscă *adj.* **1** Care aparține funcționarilor, care se referă la funcționari. **2** Birocratic. • sil. *-ți-o-*. pl. *-ești.* /***funcționar*** + *-esc*.

funcționărîme *s.f.* Număr mare de funcționari; totalitatea funcționarilor. • sil. *-ți-o-*. /***funcționar*** + *-ime*.

funcțiúne *s.f.* v. funcție.

fund[1] *s.n.* **1** Partea de jos a unui lucru, a unui recipient sau a unei cavități formînd baza lui; limita de jos a ceva. *Luînd sulița, înțepă fundul fîntînei de mai multe ori* (ISP.). ◇ Loc.adv. *Din fundul sufletului* v. suflet. *În fundul sufletului* v. suflet. ◇ Expr. *A se da la fund* = *a)* a se lăsa în adîncul apei, a se cufunda; *b)* a dispărea din viața publică, a se retrage; *c)* a se ascunde pentru a scăpa de sub urmărire. *A bea paharul pînă la fund* v. bea. *A da de fund* v. da. ◆ Partea cea mai îndepărtată, considerată în linie orizontală, a unui loc. *Camera lui era cea mai din fund* (CE. PETR.). ◇ Expr. *Fundul fundului* = punct foarte depărtat; locul cel mai adînc; extremitate pe orizontală sau pe verticală. *În* (ori *din*) *fundul lumii* v. lume. *A scoate* (pe cineva sau ceva) *din fundul pămîntului* v. scoate. *A trage la fund* v. trage. ◆ (*cu determ. indicînd o regiune*) Punct foarte depărtat de un centru politic sau cultural. ◆ Partea dinapoi a unui vehicul. *Malca... se suie deasupra saltelelor, în fundul căruței* (CR.). **2** Ext. Cantitate de materii, lichide etc. rămasă pe fundul unui vas, a unui recipient etc. **3** Fiecare dintre cele două fețe plane (mobile) și opuse ale unui butoi sau recipient. **4** Placă de lemn pe care se răstoarnă mămăliga, se toacă zarzavatul etc. *Aburi se ridică molatici în tavan, de pe mămăliga ce asudă pe fund* (VLAH.). **5** (*anat.*) Partea mai lată a unui organ concav sau a unei alte formațiuni de formă curbă. ◇ *Fund de ochi* = partea ochiului care este vizibilă prin observație directă cu oftalmoscopul, cuprinzînd papila optică, retina și vasele acesteia. **6** (*fam.*) Șezut, dos. ◇ Expr. *A sta* (sau *a fi, a ședea, a umbla*) (*cu fundul*) *în* (sau *între*) *două luntre* v. luntre. *A-l mînca pe cineva în fund să...* v. mînca. *A sta* (sau *a fi, a ședea*) (*cu fundul*) *pe două* (ori *între două scaune*) v. scaun. *A-i sufla* (cuiva) *în fund* v. sufla. *A fi* (sau *a se scula*) (*tot*) *cu fundul în sus* v. sus. *A-i țîțîi* (cuiva) *fundul* v. țîțîi. *A avea viermi în fund* v. vierme. **7** Partea opusă deschizăturii la unele obiecte confecționate. ◇ *Butoi fără fund* v. butoi. ◇ Expr. *S-a uitat cam lacom în fundul paharului* v. lacom. *A sufla* (sau *a se uita*) *în fundul oalei* v. oală. *A da de fundul pungii* v. pungă. *A da de fundul sacului* v. sac. (*A fi*) *sac fără fund* v. sac. *Cu fundul în sus* v. sus. ◆ Partea de deasupra a unui acoperămînt de cap. **8** (*reg.*) Pielea cea mai groasă de pe spinarea unui animal. • pl. *-uri.* /lat. ***fundus***.

fund[2] *s.m., s.n.* v. pfund.

fundă *vb. I. tr.* **1** A pune bazele; a înființa, a institui, a întemeia, a crea. ◇ Expr. *A funda pe nisip* v. nisip. **2** A întemeia afirmații, teorii etc. pe argumente, pe probe; a argumenta, a susține. • prez.ind. *-ez* și *fondă* *vb. I.* /<fr. ***fonder***, lat. ***fundare***.

fundác *s.m., s.n.* **I** *s.m.* (*ornit.*) Cufundar (*Gavia arctica*). **II** *s.n.* **1** Așternut de paie pe care se ridică stogurile. **2** Fundătură (1); stradă fără ieșire. *Trecătorul se rătăcea... în uliți, ulicioare și fundacuri cotite* (SADOV.). • pl. *m. -ci, n. -uri.* /***fund*** + *-ac*.

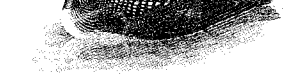

fundac I

fundál *s.n.* **1** (*a. plast.*) Fond decorativ al unui tablou sau al unui panou sculptat, pe care se detașează elementele principale ale compoziției. **2** (*arhit.*) Vast element arhitectonic sau natural care constituie fondul perspectivei frontale a unei construcții. **3** Pînză, decor care închide scena unui teatru în direcția opusă sălii. **4** Fig. Situație istorică (cu evenimentele generale), ambientul în care se dezvoltă acțiunea unei opere narative, teatrale sau cinematografice. • pl. *-uri, -e.* și *fondál* *s.n.* /<it. ***fondale***.

fundaliéră *s.f.* Aparat utilizat pentru iluminarea uniformă a fundalelor în decoruri. • sil. *-li-e-*. pl. *-e.* /***fundal*** + *-ieră*.

fundaménț *s.n.* **1** Element de construcție sau ansamblu de astfel de elemente prin intermediul cărora se sprijină o construcție, o lucrare etc.; fundație, bază, temelie. **2** (*tipogr.*) Planșetă de lemn pe care se așază și se transportă formele tipografice la imprimare. ◆ Placă de metal a preselor de imprimat, pe care se așază formele tipografice. **3** Fig. Element pe care se întemeiază ceva; bază, sprijin. ◆ Fig. Cauză, motiv, temei. **4** (*filos.*) Ansamblu de postulate ale unui sistem. • pl. *-e.* /<fr. ***fondement***, it. ***fondamente***, germ. ***Fundament***, lat. ***fundamentum, -i***.

fundamentă *vb. I. tr.* A pune baze solide unei concepții, unei teorii, unui program etc.; a consolida; a demonstra cu argumente științifice. • prez.ind. *-ez.* /***fundament*** + *-a*; cf. germ. *fundamentieren*.

fundamentál, -ă *adj., s.f.* **I** *adj.* Care constituie fundamentul, baza unui lucru; care servește pentru susținerea unei materii, a unei discipline, a unei științe, a unei teorii etc. ◇ *Lege fundamentală* v. lege. *Lexic fundamental* v. lexic. *Masă fundamentală* v. masă. *Vocabular fundamental* v. vocabular. ◆ Ext. De bază, esențial; de mare importanță; principal. ◇ (*adv.*) *Un calcul fundamental greșit.* ◇ *Culoare fundamentală* v. culoare. *Frecvență fundamentală* v. frecvență. *Piatră fundamentală* v. piatră. **II** *s.f.* **1** (*muz.*) Sunetul cel mai grav din seria sunetelor armonice naturale, care se aude mai clar decît celelalte. **2** (*muz.*) Sunet de bază al unui acord. **3** (*fon.*) Frecvență fundamentală. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***fondamental***, it. ***fondamentale***, germ. ***fundamental***, lat. ***fundamentalis, -e***.

fundamentalísm *s.n.* (*relig.*) **1** Mișcare religioasă de origine protestantă, care dezvoltă credința într-un singur sens a cărții fundamentale a unei biserici, acceptînd doar interpretarea literală a *Bibliei*, pînă la a interzice studiul teoriilor științifice care ar putea fi în dezacord cu ceea ce se spune despre creație în *Geneză*. ◆ Ext. Extremism de factură religioasă, fanatic. **2** Analog. Poziție a integraliștilor islamici, care opunîndu-se oricărei interpretări evolutive a legii coranice, invocă o aplicare riguroasă a principiilor sale originale în comportamentul actual. • /<fr. ***fondamentalisme***.

fundamentalíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Adept) al fundamentalismului. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***fondamentaliste***.

fundamentáre *s.f.* Faptul de *a fundamenta*. • pl. *-ări.* /v. ***fundamenta***.

fundáre *s.f.* Acțiunea de *a funda* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* și *fondáre* *s.f* /v. ***funda***.

fundarisí *vb. IV. intr.* (*mar.*) A lăsa ancora să cadă de pe ancorator sau din navă în vederea ancorării sau a afurcării unei nave. • prez.ind. *-esc.* /***fund***[1] + *-arisi*.

fundarisíre *s.f.* (*mar.*) Acțiunea de *a fundarisi* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***fundarisi***.

fundăș *s.m.* (*sport*) Jucător plasat în imediata apropiere a propriei porți, la o echipă de fotbal, a liniei de țintă, la rugbi etc.; apărător. • pl. *-i.* /***fund*** + *-aș*.

fundăt, -ă *adj.* **1** Bazat pe ceva; întemeiat. **2** (*despre idei, afirmații etc.*) Argumentat. • pl. *-ți, -te.* și *fondăt, -ă* *adj.* /v. ***funda***.

fundatór, -oáre *adj., s.m., s.f.* v. fondator.

fundáție *s.f.* **1** (*constr.*) Structură de bază a unei construcții, avînd funcția de a transmite solului greutatea totală a edificiului și a altor forțe la care acesta este supus, distribuind-o în funcție de capacitatea portantă a pămîntului, astfel încît să asigure stabilitatea pentru un timp nedeterminat; fundament, bază, temelie. ◇ *Placă de fundație* v. placă. **2** (*tehn.*) Element sau ansamblu de elemente de construcție care servește ca suport sau bază de susținere a unui sistem tehnic (construcție, utilaj, mașină etc.) și care realizează legătura sistemului cu terenul; fundament, bază, temelie. **3** (*la pl.*) Ramură a tehnicii care se ocupă cu proiectarea și cu executarea fundațiilor. **4** Strat de teren natural pe care se reazemă o construcție cu dimensiunile bazei foarte mari. ◆ Straturile de material așternute pe patul unui drum, peste care se aplică îmbrăcămintea rutieră. **5** Instituție de interes public sau cu utilitate socială, căreia, pentru realizarea scopurilor sale, i se afectează un fond special; așezămînt. **6** Fond nonprofit constituit pentru întemeierea și desfășurarea unei activități de interes general, public sau social. **7** Instituție cu caracter privat, recunoscută ca persoană juridică, caracterizată prin existența unui fond patrimonial destinat, după dorința fondatorului, să atingă în timp un scop determinat. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *fundațiúne* *s.f.* /<fr. ***fondation***, lat. ***fundatio, -onis***.

fundațiúne *s.f.* v. fundație.

fúndă *s.f.* Nod în forma aripilor unui fluture, făcut dintr-o fîșie de mătase, de pînză etc., care servește ca podoabă. *Funda roșie așezată în părul rar* (DUN.). • pl. *-e.* /<ngr. ***φούντα***.

fundătúră *s.f.* **1** Stradă, drum, stradelă, uliță care se înfundă, fiind închisă la un capăt prin construcții sau printr-un taluz; fundac (II 2). *Locuia într-o ulicioară glodoasă din fundătura Badalanului* (DUN.). **2** (*reg.*) Vale înfundată, care se sfîrșește într-o pădure. • pl. *-i.* /***[în]funda*** + *-ătură*.

fundíță *s.f.* Dim. al lui *fundă*. • pl. *-e.* /***fundă*** + *-iță*.

funduáră *adj.* (*înv.*) *Carte funduară* = carte funciară. • sil. *-du-a-*. pl. *-e.* /cf. lat. *fundus, -i*, germ. *Fundus* „proprietate (de teren)".

fundúc *s.m.* Monedă turcească de aur care a circulat și în țările române în sec. 18; funducliu. • pl. *-ci.* /<tc. ***findic***.

funducliu *s.m.* Funduc. • pl. *-ii.* /de la ***funduc***.

funduléț *s.n.* Dim. al lui *fund*[1]. • pl. *-e.* /***fund***[1] + *-uleț*.

fúne *s.f.* v. funie.

funébru, -ă *adj.* De înmormîntare. ◇ *Marș funebru* = melodie solemnă și tristă, compusă mai ales în ton minor, care se execută de obicei la înmormîntări. *Car funebru* v. car. *Misă funebră* v. misă. *Pompe funebre* v. pompă. *Serviciu funebru* v. serviciu. ◆ Fig. Care este trist, îndurerat, jalnic; lugubru, sinistru. *Ce este, vă rog, atît de grav, de aveți figuri atît de funebre?* (CE. PETR.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***funèbre***, lat. ***fūnēbris, -e*** <*fūnus, -neris* „înmormîntare".

funeráliu *s.n. pl.* Ceremonie fastuoasă de înmormîntare sau de incinerare a unei (mari) personalități. *Vom face acestor scumpi martiri funeralii măreț* (CA. PETR.). • /<fr. ***funérailles***, lat. ***funĕralis, -e.***

funerár, -ă *adj.* Care ține de funeralii, care se referă la funeralii; care se desfășoară în onoarea unui decedat. *Ceremonie funerară.* ◇ *Urnă funerară* = urnă în care se păstrează cenușa unui mort incinerat. *Piatră* (ori *placă*) *funerară* sau *monument funerar* = lespede paralelipipedică sau trapezoidală de marmură, de metal etc., fixată pe un mormînt, pe care sînt scrise numele persoanei decedate, anii de viață, un epitaf etc. ori monument care se așază deasupra unui mormînt. *Car funerar* v. car. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***funéraire***, lat. ***fūnērārius, -a, -um.***

funést, -ă *adj.* Care aduce nenorocire, moarte; fatal; nefast. ◆ Fig. Care este trist, funebru, sinistru, lugubru. *Surprinși privim o clipă acest decor funest* (CA. PETR.). • pl. *-ști, -ste.* /<fr. ***funeste***, it. ***funesto***, lat. ***fūnestus, -a, -um.***

funésto *adv.* (*muz.*; *indică modul de executare a unei piese muzicale*) În manieră sobră; cu tristețe. • /<it. ***funesto***.

fúngă *s.f.* (*mar.*) Parîmă din grupul manevrelor curente ale unei nave cu pînze care se folosește la ridicarea și la coborîrea unei vele. • pl. *-gi.* /<it. ***fionco***.

fungi[1]**-** Elem. de compunere „ciuperci". • și *fungo-*. /<germ. ***fungi-***, fr. ***fongi-***, engl. ***fungo-***; cf. lat. *fungus, -i.*

fúngi[2] *s.m. pl.* (*bot.*) Ciuperci. ◇ *Fungi imperfecți* = grupă mare de ciuperci la care se cunoaște numai faza asexuată, dintre care unele provoacă boli la plante, animale și la om (antracnoze, fuzarioze), iar altele trăiesc în simbioză cu rădăcinile plantelor superioare (*Deuteromycetes*). • /<lat. ***fungi***, germ. ***Fungi***.

fungíbil, -ă *adj.* (*jur.*; *despre lucruri*) Care poate fi înlocuit cu altul de același fel, de aceeași calitate și aceeași cantitate, în cazul cînd formează obiectul unei obligații. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***fungibilis, -e***, fr. ***fongible***.

fúngic, -ă *adj.* Care se referă la ciuperci; care este provocat de ciuperci. ◇ (*med.*) *Intoxicație fungică* = intoxicație dată de ciuperci otrăvitoare. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***fongique***.

fungicíd, -ă *adj., s.n.* (Substanță) care distruge ciupercile dăunătoare plantelor. • pl. *-izi, -ide.* /<engl. ***fungicide***, fr. ***fongicide***; cf. lat. *fungus, -i* „ciupercă", *caedĕre* „a ucide".

fungícol, -ă *adj.* (*despre insecte*) Care trăiește pe ciuperci. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***fongicole***.

fungídă *s.f.* (*bot.*; *la pl.*) Grup de plante inferioare fără clorofilă (ciuperci), care se hrănesc cu substanțe organice gata preparate (*Fungiidae*); (*și la sg.*) plantă care face parte din acest grup. • pl. *-e.* /<lat. ***Fungiidae***, den. șt.

fungifórm, -ă *adj.* În formă de ciupercă. ◇ (*anat.*) *Papile fungiforme* = papile asemănătoare cu niște ciupercuțe, care acoperă mucoasa feței superioare a limbii, reprezentînd receptori gustativi. • pl. *-i, -e.* /<engl. ***fungiform***, fr. ***fongiforme***; cf. lat. *fungus, -i* „ciupercă", *forma, -ae* „formă".

fungistátic, -ă *adj., s.n.* (Substanță) care oprește dezvoltarea ciupercilor; microstatic. • pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***fungistatisch***, fr. ***fongistatique***; cf. lat. *fungus, -i* „ciupercă", gr. *στατικός* „care oprește".

fungivór, -ă *adj.* (*despre animale*) Care se hrănește cu ciuperci; micetofag. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***fongivore***.

fungo- v. fungi[1]-.

fungoíd, -ă *adj.* Care seamănă cu ciupercile; în formă de ciupercă cu pălărie. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***fongoïde***.

fungós, -oásă *adj.* **1** Care seamănă cu o ciupercă sau cu un burete. **2** (*med.*) Care prezintă fungozități (2). • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***fongueux***.

fungozitáte *s.f.* **1** Însușirea de a fi fungos. **2** (*med.*) Fongus. • /<fr. ***fongosité***.

fúngus *s.n.* **1** (*bot.*) Grup de plante inferioare lipsite de clorofilă, din care fac parte ciupercile parazite generatoare de micoze. **2** (*med.*) Denumire dată tumorilor cu aspect de ciuperci. • /<lat. ***fungus, -i***, fr. ***fongus***.

funícul[1]**-** Elem. de compunere „cordon spermatic". • și *funiculo-*. /<fr. ***funicul(o)-***; cf. lat. *fūnĭcŭlus, -i* „funie mică".

funícul[2] *s.m.* **1** (*anat.*) Nume dat celor trei diviziuni principale ale măduvei spinării. ◆ Formație anatomică cu aspect de cordon. **2** (*biol.*) Cordon care leagă ovulul cu placenta. **3** (*bot.*) Fir care leagă sămînța de pericarp. • pl. *-i.* /<fr. ***funicule***, lat. ***fūnĭcŭlus, -i.***

funiculalgíe *s.f.* (*med.*) Nevralgie a cordonului spermatic. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***funiculalgie***.

funiculár, -ă *adj., s.n.* I *adj.* **1** (*biol.*) Care aparține funiculului[2] (2), care se referă la funicul. **2** (*fiz.*) *Poligon funicular* = construcție grafică, de forma unei linii poligonale, care servește, în mecanică, la studiul unui sistem de forțe. II *s.n.* **1** Mijloc de transport aerian, format din unul sau mai multe cabluri suspendate pe stîlpi, pe care circulă cabinele de pasageri și vagonetele sau cărucioarele cu materiale, folosit în regiunile muntoase greu accesibile. *Uluce și funiculare suspendate aerian, deasupra rîpelor, aduceau butucii pînă în pragul fabricii* (CE. PETR.). **2** Cablu întins peste o prăpastie pentru a trece oameni și materiale. • pl. *-e.* /<fr. ***funiculaire***; cf. lat. *fūnĭcŭlus, -i* „sforicică".

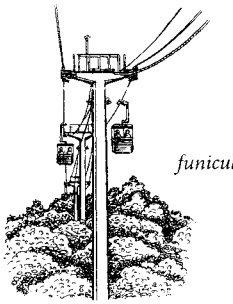

funicular II (1)

funicularíst, -ă *s.m., s.f.* Persoană care asigură funcționarea unui funicular (II 1). • pl. *-iști, -iste.* /***funicular*** + *-ist.*

funiculát, -ă *adj.* Care este prevăzut cu funicul[2]. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***funiculé***.

funiculíță *s.f.* (*med.*) Inflamație a cordonului spermatic. • pl. *-e.* /<fr. ***funiculite***.

funículo- v. funicul[1]-.

funiculopexíe *s.f.* (*chir.*) Fixare a cordonului spermatic. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***funiculo-*** + *-pexie.*

fúnie *s.f.* **1** Frînghie, sfoară groasă, răsucită din fibre vegetale. *A vea pe el cojoc strîns pe trup c-un capăt de funie și-n cap o căciulă mare* (SADOV.). ◇ Expr. *Drept ca funia în traistă* (sau *în sac*) = *a*) strîmb, răsucit; *b*) fig. nedrept, necinstit. *A vorbi de funie în casa spînzuratului* = a vorbi despre un lucru care poate supăra pe cineva dintre cei de față, dacă este interpretat ca o aluzie la el. *A juca pe funie* = *a*) a merge pe funie, făcînd diferite figuri; *b*) fig. a fi abil, dibaci. *A* (*i*) *se apropia* (sau *a-i ajunge, a i se strînge*) (cuiva) *funia de* (ori *la*) *stejar* (sau *țăruș*) = *a*) a se apropia deznodămîntul, sfîrșitul; a îmbătrîni; a-și aștepta moartea; *b*) a se apropia un termen fixat pentru îndeplinirea presantă a unei activități. *A apuca cap de funie* v. apuca. *A se învîrti ca funia în traistă* v. învîrti. *A* (*i*) *se apropia* (sau *a-i ajunge, a i se strînge*) (cuiva) *funia de* (ori *la*) *par* v. par. *A dezlega funia de la par* v. par. *A pune* (cuiva) *funia în coarne* v. pune. *A-și lua inima în dinți și funia în traistă* v. traistă. **2** *Funie de ceapă* (sau *de usturoi*) = împletitură, cunună de ceapă sau de usturoi. **3** (*înv.*) Unitate de măsură pentru lungime, variabilă, cu care se măsura pămîntul. ◇ Loc.vb. *A trage cu funia* v. trage. **4** *Funie de moșie* (sau *de pămînt*) = suprafață de teren de dimensiuni reduse, avînd de obicei forma unei fîșii înguste. **5** Împletitură din paie sau din talaș, utilizată la confecționarea miezurilor lungi, la formele pentru turnare. • pl. *funii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *fúne.* /lat. ***fūnem***.

funiér *s.m.* Persoană care face sau vinde funii (1); (*pop.*) funar. • pl. *-i.* /***funie*** + *-er.*

funigél *s.m.* (*de obicei la pl.*) Fir al unui anumit soi de păianjeni mici (*Erigonii*), care se vede plutind în aer în zilele senine de toamnă. *Funigei treceau prin lumina asfințitului zilei* (SADOV.). • pl. *-ei.* /cf. lat. **fūnicĕllum*, dim. al lui *fūnis, -is* „funie".

funíngine *s.f.* Produs negru sau negru-brun, rezultat din arderea incompletă a materialelor organice din cauza cantității insuficiente de aer, alcătuit mai ales din cărbune, care se depune pe partea interioară a coșurilor, a sobelor etc. *Îi vede însă umerii obrajilor cum îi tremură, în mod neobișnuit, negri de funingine* (SAHIA). • pl. *-i.* /lat. ***fūlīginem***.

funinginós, -oásă *adj.* Cu funingine, plin de funingine. • pl. *-oși, -oase.* /***funingine*** + *-os.*

funioáră *s.f.* Dim. al lui *funie*; funiuță. • pl. *-e.* /***funie*** + *-ioară.*

funiúță *s.f.* Funioară. • pl. *-e.* /***funie*** + *-uță.*

funky ['fanki] *s.n.* (*muz.*) Stil de interpretare instrumentală a bluesului, cu expresivitate aspră, fără artificii, cu contratimpi accentuați, apărut pe la mijlocul anilor '50, ca o reacție la stilul cool. • /<engl. ***funky*** *[style].*

funt *s.m., s.n.* v. pfund.

fur *s.m.* (*înv.*) Hoț, tîlhar. *Datinele țării sale dă morții pe furi* (ISP.). • pl. *-i.* /lat. ***furem***.

furá *vb. I.* **1** *tr.* A-și însuși pe ascuns sau cu forța, prin înșelare etc. un lucru care aparține altcuiva; a lua ceva fără nici un drept de la cineva, păgubindu-l; a sustrage; a jefui, a prăda. *Cînd am știut că nu mă poate vedea, am furat pîinea lui și am fugit* (CE. PETR.). ◇ Loc. adj. *De furat* = care a fost luat prin furt. ◇ Loc.adv. *Pe furate* (sau, *pop.*, *furatele, furatelea*) = *a*) prin furt; *b*) pe furiș. ◇ Expr. *A fura* (pe cineva) *cu ochiul* = a privi pe cineva pe furiș (cu dragoste). *A fura* (cuiva) *o sărutare* (sau *un sărut*) = a săruta pe furiș sau prin surprindere, fără voia persoanei respective. *A fura meseria* (cuiva) = a-și însuși pe apucate o meserie de la cineva (văzînd cum o face și imitîndu-l). *A fura inima* (cuiva) = a fermeca, a încînta pe cineva. *A-i fura* (cuiva) *ochii* (sau *vederile*) = a orbi pe cineva. *A fura ziua lui Dumnezeu* = a lenevi. *Fură cloșca de pe ouă* sau *fură ouăle de sub cloșcă* v. cloșcă. *A-i fura cuiva mintea* (sau *mințile*) v. minte. *A fura luleaua neamțului* (*cu zale cu tot*) v. neamț. *A fura ca în* (sau *într-o*) *pădure* v. pădure. *A fura turnul Colței* v. turn. **2** *tr.* (*compl. indică oameni*) A răpi. *Zburător cu negre plete, vin' la noapte de mă fură* (EMIN.). **3** *tr.* Fig. A lua pe neașteptate, pe nesimțite; a cuprinde. ◇ Expr. *A-l fura* (pe cineva) *somnul* = a adormi. *A-l fura* (pe cineva) *gîndurile* = a cădea pradă gîndurilor, imaginației; a medita îndelung. *Las pașii să mă poarte și gîndul să mă fure* (VLAH.). *A-l fura* (pe cineva) *sfîntul* (sau *sfinții*) v. sfînt. *A-l fura* (pe cineva) *șarpele de inimă* (ori *de limbă*) v. șarpe. **4** *refl.* Fig. A fi îndrăgostit. **5** *tr.* Fig. A fermeca, a vrăji. *Un miros răcoros simțirea-mi fură* (EMIN.). • prez.ind. *fur.* /lat. ***fūrāre***.

furáj *s.n.* Produs de origine vegetală, animală sau minerală, folosit pentru hrana animalelor; nutreț. ◇ *Furaje combinate* = hrană complexă pentru animale obținută pe cale industrială, prin amestecarea și dozarea diferitelor concentrate și leguminoase cu reziduuri industriale, drojdii furajere, vitamine, aminoacizi sintetici, săruri minerale, care se prezintă sub formă de urluială sau de granule. *Furaje concentrate* = nutrețuri de origine vegetală sau animală cu valoare nutritivă ridicată, bogate în proteine și cu procent redus de apă. *Tocătoare de furaj* v. tocător. ◆ Alimentație pentru peștii de acvariu și de creșcătorie. • pl. *-e.* /<fr. ***fourrage***.

furajá *vb. I. tr.* **1** A tăia și a conserva nutrețul; a prepara furaje. **2** (*compl. indică animale*) A hrăni cu furaje. • prez.ind. *-ez.* /***furaj*** + *-a.*

furajáre *s.f.* Acțiunea *de a furaja* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***furaja***.

furajăt, -ă *adj.* (*despre animale*) Care este hrănit cu furaje. • pl. *-ți, -te.* /v. ***furaja***.

furajér, -ă *adj.* **1** (*despre plante, semințe, unele produse sau reziduuri industriale*) Care poate fi întrebuințat ca furaj. ◇ *Plante furajere* = grup de plante cultivate sau spontane, cu valoare nutritivă ridicată, folosite (în stare verde sau conservate) pentru hrănirea animalelor. *Brichetă furajeră* v. brichetă. *Cretă furajeră* v. cretă. *Reziduuri furajere* v. reziduu. *Sfeclă furajeră* v. sfeclă. *Soia furajeră* v. soia. **2** Referitor la furaje. ◇ *Unitate furajeră* v. unitate. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***fourragère***.

furajeríe *s.f.* Loc unde se păstrează furajele. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***furaj*** + ***-ărie***.

furajór *s.m.* (*milit.*; *înv.*) Soldat care făcea aprovizionările cu furaj pentru unitățile de cavalerie. • pl. *-i.* /<fr. ***fourrageur***.

furăn *s.m.* (*chim.*) Compus organic heterociclic, aromatic, insolubil în apă, obținut la distilarea rășinilor de conifere, care este un important intermediar în sintezele de mase plastice și de medicamente. • /<fr. ***furanne***.

furát[1] *s.n.* Faptul de *a fura*. • /v. ***fura***.

furát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre obiecte, lucruri de preț etc.*) Luat pe ascuns, cu forța de la cineva. **2** (*despre oameni*) Prădat, păgubit (de bunuri de preț etc.) de hoți. **3** Expr. *Furat de minți* = descreierat, zăpăcit, nebun. • pl. *-ți, -te.* /v. ***fura***.

furător, -oáre *adj.* Care fură. ◆ (*subst.*) Hoț. • pl. *-ori, -oare.* /***fura*** + ***-ător***.

furătúră *s.f.* **1** Furt; furtișag (1). **2** Concr. Lucru de furat. • pl. *-i.* /***fura*** + ***-ătură***.

furbisá *vb. I. tr.* (*compl. indică arme, alămuri*) A curăța, a lustrui. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***fourbir***.

furbisáj *s.n.* Furbisare. • pl. *-e.* /<fr. ***fourbissage***.

furbisáre *s.f.* Curățare, lustruire a armelor; furbisaj. • pl. *-ări.* /v. ***furbisa***.

furbúră *s.f.* (*med. vet.*) Inflamație acută a țesuturilor moi ale copitei, întîlnită în special la cai, în urma unui efort deosebit sau a unei alimentații neraționale. • pl. *-i.* /<fr. ***fourbure***.

furcăr *s.m.* Cerb sau căprior de doi ani care are coarnele în formă de furcă. • pl. *-i.* /***furcă*** + ***-ar***.

furcát, -á *adj.* Ramificat în formă de furcă; furciform. • pl. *-ți, -te.* /<lat. ***furcatus, -a, -um***.

furcățíe *s.f.* Diversificare a studiilor prin gruparea disciplinelor și activităților școlare în concordanță cu domenii fundamentale ale cunoașterii umane. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<lat. ***furcatio, -onis***.

fúrcă *s.f.* **1** Unealtă agricolă, formată dintr-o prăjină de lemn sau de oțel terminată cu mai mulți dinți (încovoiați) din lemn, fier sau oțel, care este folosită pentru strîngerea fînului, clădirea șirelor, strîngerea gunoiului etc. *Bătrînul întoarse furca cu coarnele în pămînt* (SADOV.). ◇ Expr. *Parc-ar fi puse* (sau *adunate*) *cu furca*, se spune despre lucruri așezate în dezordine, nesortate. ◆ Cantitate de fîn cît se poate lua într-o furcă. **2** Analog. Nume dat unor unelte, obiecte etc. sau unor părți ale acestora asemănătoare cu furca: *a) furca telefonului* = parte a telefonului pe care apasă receptorul cînd telefonul este închis; *b) furca pieptului* = extremitatea inferioară a sternului, cu cele două cartilaje costale fixate de el; *c) furca gîtului* = extremitatea superioară a sternului, cu cele două clavicule fixate de el; *d) furca puțului* (sau *a fîntînii*)

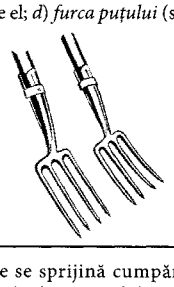

furci (1)

= stîlpul de care se sprijină cumpăna; *e) furca scrînciobului* = stîlpul orizontal de care este fixat scrînciobul; *f) furca drumului* = răspîntie. **3** (*înv.*; *la pl.*) Spînzurătoare în formă de furcă cu doi dinți. *Cu moarte să se omoare. În furci să-l atîrne* (ISP.). ◇ Expr. *A ridica pe cineva în furci* v. ridica. *A urca* (pe cineva) *în furci* v. urca. **4** Unealtă pentru tors, formată dintr-un băț de lemn, uneori ornamentat, pe care se leagă caierul. *Degetele ei... torceau dintr-o furcă de aur* (EMIN.). ◇ Loc.vb. *A trage din furcă* v. trage. ◇ Expr. *A se certa furcă* = a se certa foarte tare. *A aflat acest amor tainic și s-a certat cu dînsa furcă* (FIL.). *A da* (cuiva) *de furcă* = a face (pe cineva) să-și bată capul cu chestiuni greu de rezolvat. (*pop.*) *A avea stupit la furcă* = a avea ușurință la vorbă, a vorbi mult și cu plăcere, a avea chef de vorbă. *A avea de furcă cu cineva* (sau *cu ceva*) v. avea. *A bate* (pe cineva) *furcă* v. bate. *A toarce în furcă* v. toarce. ◆ (*pop.*) Tors cu furca (la șezători). **5** (*pop.*) Furcărie. ◇ *Vorbe de furcă* = vorbe de clacă. **6** (*ind. text.*) Organ al mașinii de filat cu ajutorul căruia se produce torsionarea fibrelor. **7** Fiecare dintre stîlpii groși de stejar de care se prind cosoroabele și care susțin acoperișul și pereții caselor țărănești din paiantă. *Am stat jos, lîngă furca tîrlei* (GAL.). **8** (*în mit. pop.*) *Furcile pămîntului* = cele șase furci pe care se sprijină pămîntul. Δ Expr. *Cînd s-or roade furcile pămîntului* = niciodată. *A trece* (*pe*) *sub furcile* (sau *sub furci*) *caudine* v. caudine. **9** (*pesc.*) Suport în formă de cruce pentru sprijinirea undițelor. **10** (*muz.*) Mică pedală sau manivelă adaptată harpei sau altui instrument pentru a ridica cu jumătate de ton sunetele coardelor. • pl. *furci.* /lat. ***fŭrca***.

furcăríe *s.f.* (*pop.*) Șezătoare la care se toarce cu furca; (*pop.*) furcă (5). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***furcă*** + ***-ărie***.

furchét *s.m.* Dispozitiv în formă de furcă mică, fixată de copastia bărcii, pe care se sprijină vîsla în timpul vîslitului. • pl. *-ți.* /<it. ***forchetta***.

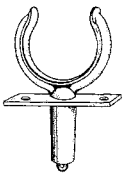

furchet

furchíță *s.f.* (*pop.*) Furcuță. • pl. *-e.* /***furcă*** + ***-iță***.

furci- Elem. de compunere „bifurcație". • /<engl. ***furci-***; cf. lat. *furca, -ae* „furcă".

furcifér, -ă *adj.* Cu ramificație bifurcată. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***furcĭfer, -a, -um***.

furcifórm, -ă *adj.* Furcat. • pl. *-i, -e.* /***furci-*** + ***-form***.

furcói *s.n.* Furcă mare (cu doi dinți), întrebuințată mai ales la încărcatul fînului și al snopilor. • pl. *-oaie.* /***furcă*** + ***-oi***.

furculíță *s.f.* **1** Obiect (de metal) format dintr-un mîner și doi pînă la patru dinți, cu ajutorul căruia se duce mîncarea la gură; (*reg.*) furcuță (2). *Cuțite, furculițe pe masă înșirînd...* (C. NEGR.). ◇ Loc.adj. *În furculiță* (sau *în furculițe*) = *a*) (*despre barbă*) cu părțile laterale mai lungi decît mijlocul. *Cu barba în furculiță și favorite frumoase* (CR.); *b*) (*despre mustăți*) cu capetele răsucite în sus. **2** Fiecare dintre cele două piese curbate, încrucișate la unul dintre capete, prin care este fixată inima carului pe podul osiei dinapoi, pentru a împiedica rotirea inimii în plan orizontal; gemănare. • pl. *-e,* (*pop.*) *-i.* /***furcă*** + ***-uliță***.

furcúță *s.f.* **1** Dim. al lui furcă; furchiță. **2** (*reg.*) Furculiță (1). **3** Partea cornoasă a copitei la cal, de forma unei piramide culcate cu vîrful înainte, care se află în porțiunea posterioară a tălpii și care are rolul de a proteja țesuturile vii și de a amortiza șocurile. • pl. *-e.* /***furcă*** + ***-uță***.

furdá *s.f.* (*reg.*) **1** Colect. Deșeuri, resturi (de calitate inferioară) de la prelucrarea lînii, a blănurilor, a tutunului. ◆ Ext. Parte care se aruncă. **2** Orice lucru de calitate proastă. **3** Fig. Om de nimic, dar înfumurat. • pl. *-ale.* /<bg. ***фурда***; cf. tc. *hurda*.

furfuracéu, -ée *adj.* **1** Care este asemănător tărîței. **2** (*med.*) *Descuamare furfuracee* = leziune acoperită sau compusă din mici scuame. • pl. *-cei, -cee.* /<fr. ***furfuracé***; cf. lat. *furfur, -is* „tărîțe".

furfuról *s.m.* (*chim.*) Aldehidă provenită din furan, care se prezintă sub formă de lichid uleios, cu miros particular, folosită ca solvent selectiv la rafinarea uleiurilor minerale și vegetale și ca insecticid, fungicid, germicid etc. • pl. *-i.* /<fr. ***furfurol***.

furgón *s.n.* **1** (*milit.*) Vehicul militar (acoperit) de mare capacitate, cu tracțiune animală, care servește la transportul bagajelor, al alimentelor și al munițiilor. *Cea din urmă trăsură era un furgon de bagaje* (CAR.). **2** (*transp.*) Vagon pentru transportat mărfurile în containere. • pl. *-oane.* /<fr. ***fourgon***.

furgonár *s.m.* Militar care conduce un furgon (1). • pl. *-i.* /***furgon*** + ***-ar***.

furgonétă *s.f.* Automobil (închis), care are în spate o platformă (acoperită) de depozitare cu o ușă-oblon

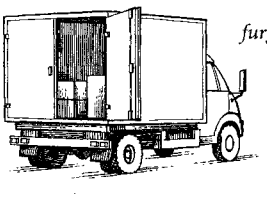

furgonetă

și care este folosit pentru transportul obiectelor voluminoase și grele. • pl. *-e.* /<fr. ***fourgonnette***.

furibúnd, -ă *adj.* **1** Foarte furios, plin de furie, mînios la culme; turbat de mînie. **2** Care exprimă furie. *Gesturi furibunde.* • pl. *-zi, -de.* /<fr. ***furibond***, lat. ***fŭrĭbundus, -a, -um***.

fúrie *s.f.* **1** Iritare deosebit de puternică; mînie nestăpînită; violență. *Toată furia lui Vasile se descărcase asupra nevestei* (BUJ.). ◇ Loc.adv. *Cu furie* = extrem de furios; cu putere mare, nestăvilită. ◇ Expr. *A-l apuca* (*toate*) *furiile* v. apuca. **2** Fig. Dorință puternică, patimă; pornire nestăpînită. *Ladislav... se încearcă a pune stavilă furiei lor de coprinderi* (BĂLC.). **3** (*mit.*; *la pl.*; *și nm. pr.*) Cele trei divinități ale infernului, care, în credințele romanilor, chinuiau sufletele păcătoșilor. • acc. și *furíe.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***furie***, lat. ***fŭrĭa, -ae***, ngr. ***φούρια***.

furiér *s.m.* (*milit.*) Militar în termen (subofițer sau soldat) care îndeplinește lucrări de birou în cancelaria unei (sub)unități militare. *Furierii prindeau să strige, cu glasuri ridicate, nume de soldați* (SADOV.). • sil. *-ri-er.* pl. *-i.* /<fr. ***fourrier***.

furiós, -oásă *adj.* **1** (*despre oameni și animale*) Cuprins de furie, mînios. *Cînd omul furios începe să discute, e semn că a ajuns pe culmea cumințirii* (REBR.). ◆ (*despre acțiuni, manifestări etc. ale oamenilor*) Care exprimă, trădează mînie, furie. ◆ (*adv.*) Cu furie. **2** (*despre elemente ale naturii*) Violent, puternic, năprasnic. *Rîuleț acest neînsemnat se înflă, prăvale orice îi iasă nainte și furios sparge, trage, îneacă* (C. NEGR.). • sil. *-ri-os.* pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***furieux***, lat. ***fŭrĭōsus, -a, -um***.

furioso [furi'ozo] *adv., s.m.* **I** *adv.* (*muz.*; *indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Cu pasiune; vijelios, puternic. **II** *s.m.* (*zootehn.*) Varietate de cai rezultată din încrucișarea rasei engleze de galop cu rase locale. • /<it. ***furioso***.

furíș, -ă *adj.* Care se face în ascuns, pe neobservate. ◇ Loc.adv. *Pe furiș* = în ascuns; tiptil, pe furișate. *Din codri, noaptea vine Pe furiș* (COȘB.). ◇ Expr. *A se uita* (la cineva) *furiș* (sau *pe furiș, pe de-a furișul*) v. uita. • pl. *-i, -e.* /***fur*** + ***-iș***.

furișá *vb. I.* **1** *refl., tr.* A (se) strecura pe nesimțite, pe furiș; a pătrunde sau a face să pătrundă ori a (se) introduce undeva pe neobservate, pe ascuns, tiptil. *Se furișă în umbra gardurilor și înaintă cu grijă pînă-n poarta chiaburului* (MIH.). ◇ Loc.adv. *Pe furișate* = pe furiș. **2** *refl.* A se ascunde, a se feri de cineva. • prez.ind. *-ez.* /***furiș*** + ***-a***.

furișáre *s.f* Acțiunea de *a* (*se*) *furișa* și rezultatul ei; furișat[1]. • pl. *-ări.* /v. ***furișa***.

furișát[1] *s.n.* Furișare. • /v. ***furișa***.

furișát[2]**, -ă** *adj.* Care se strecoară pe furiș, tiptil; ascuns, neobservat. ◆ (*adv.*) Pe furiș. • pl. *-ți, -te.* /v. ***furișa***.

furlánă *s.f.* **1** Vechi dans popular friulan, asemănător cu tarantela. ◆ Melodie după care se execută acest dans. **2** Limba friulană. • pl. *-e.* /<it. ***furlana***.

furlandisí *vb. IV. refl.* (*fam.*) A se fuduli, a se făli. *Vodă-Șuțu, ghebos și urît cum era, se furlandisea nespus de mult* (MACED.). • prez.ind. *-esc.* /<tc. ***firlandi*** „a se ridica brusc".

furluá *vb. I. tr.* (*glum.*) A șterpeli. • prez.ind. *-ez.* /***fura*** + ***lua***.

furmínt *s.m.* (*bot.*) Soi de viță-de-vie cu ciorchinii mijlocii, cilindrici, cu boabele dese, omogene, verzi-gălbui, din care se obțin vinuri albe superioare. ◆ Vin produs din strugurii acestui soi de viță-de-vie. • /<fr. ***furmint***.

furnál *s.n.* **1** Cuptor înalt, în formă de turn, folosit pentru obținerea fontei brute prin topirea minereurilor de fier amestecate cu cărbune și cu alte materiale, cu ajutorul combustibililor și al fondanților; instalație industrială prevăzută cu asemenea cuptor. *Crește și industria grea... se înmulțesc furnalele* (CAM.). ◇ *Furnal cu reverber* v. reverber. **2** Încărcătură de exploziv introdusă într-o stîncă, într-un zid etc. care urmează să fie aruncat în aer. ◆ Groapă rezultată în urma exploziei în pămînt a unei asemenea încărcături. • pl. *-e.* /<fr. ***fourneau***.

furnalíst *s.m.* Muncitor care lucrează la furnal (1). • pl. *-iști.* /***furnal*** + ***-ist***, după fr. *fournaliste*.

furnicá *vb. I.* **1** *intr.* (*despre mulțimi, colectivități etc.*) A se mișca în toate părțile ca furnicile; a mișuna, a forfoti (1). *Se văzu întru mulțimea aia de oameni furnicînd în sus și în jos* (ISP.). **2** *intr.* (*urmat de determ.*

introduse prin prep. „de”) A fi plin de..., a fi ticsit de... **3** *tr.* A da cuiva o senzație neplăcută de mîncărime și de înțepături pe piele. *Un tremur rece a furnicat-o ca o săgeată de gheață pe tot lungul spinării* (POPA). • prez.ind. pers. 3 *furnică*. /lat. ***formicare***.

furnicár[1] *s.m.* **1** (*entom.*) Furnică (*Formica rufa*). **2** (*ornit.*) Prigoare (*Merops apiaster*). **3** (*zool.*) Mamifer edentat din America de Sud, cu capul lung și îngust, cu botul alungit ca o trompă, cu limba lungă și cleioasă, care se hrănește cu furnici (*Myrmecophaga jubata*). • pl. *-i.* /***furnică*** + *-ar*.

furnicar[1] (3)

furnicár[2] *s.n.* **1** Ridicătură mică de pămînt care adăpostește o colonie de furnici; mușuroi. <> Expr. *Nu băga bîta-n furnicar* = nu te amesteca unde nu e treaba ta. ◆ Totalitatea furnicilor dintr-un mușuroi; colonie de furnici. **2** Fig. Mulțime (de oameni) care mișună. *Mușneagul și-a umplut traista și se întoarce din nou în furnicarul cel mare de lume* (CE. PETR.). • pl. *-e*. /lat. ***formicarium***.

furnicáre *s.f.* **1** Forfotire. **2** Furnicătură. • pl. *-ări*. / v. ***furnica***.

furnícă *s.f.* (*entom.*; *la pl.*) Grup de insecte din ordinul himenopterelor, de talie mică sau mijlocie, negre sau roșii, care trăiesc în colonii; (*și la sg.*) insectă care face parte din acest grup. *Iată o nuntă de furnici trecea și ea tocmai atunci podul* (CR.). <> *Furnică albă* = termită. *Furnică zburătoare* = specie de furnică care, într-o anumită perioadă a anului, capătă aripi. *Joia furnicilor* v. joi. *Turta furnicilor* v. turtă. <> Expr. *A fi harnic ca o furnică*, se spune despre un om foarte muncitor. *A mînca ca o furnică* = a mînca foarte puțin. (*pop.*) *A mînca furnici* = a minți. *Creier de furnică* v. creier. • pl. *-ici*, (*pop.*) *-ice*. /lat. ***formīca***.

furnicătúră *s.f.* Senzație neplăcută de amorțeală însoțită de înțepături și de mîncărime de piele, comparabilă cu cea produsă de trecerea furnicilor pe piele; furnicare. • pl. *-i*. /***furnica*** + *-ătură*.

furnicúță *s.f.* Dim. al lui *furnică*. • pl. *-e*. /***furnică*** + *-uță*.

furnír *s.n.* (*ind. lemnului*) Foaie subțire (0, 2-6 mm) de lemn de calitate superioară, folosită în industria mobilei, la acoperirea părților din lemn de calitate mai slabă sau ca semifabricat pentru placaje și panele. • pl. *-e*. /<germ. ***Furnier***.

furnirúi *vb. IV. tr.* (*ind. lemnului*) A aplica, prin încleiere și prin presare, una sau două foi de furnir pe fața unui obiect de lemn pentru a-i da un aspect estetic, pentru a-i mări stabilitatea sau pentru a acoperi unele defecte. • prez.ind. *-iesc*. /***furnir*** + *-ui*; cf. germ. *furnieren*.

furniruíre *s.f.* (*ind. lemnului*) Acțiunea *de a furnirui* și rezultatul ei; furniruit[1]. • pl. *-i*. /v. ***furnirui***.

furniruít[1] *s.n.* (*ind. lemnului*) Furniruire. • / v. ***furnirui***.

furniruít[2]**, -ă** *adj.* (*despre piese de lemn*) Care este acoperit cu furnir. • pl. *-ți, -te*. /v. ***furnirui***.

furniruitór, -oáre *s.m., s.f.* (*ind. lemnului*) Lucrător specializat în aplicarea furnirelor. • sil. *-ru-i-*. pl. *-ori, -oare*. /***furnirui*** + *-tor*.

furnitúră *s.f.* **1** Furnizare, aprovizionare. **2** Marfă, obiecte furnizate. **3** (*la pl.*) Rechizite de birou; obiecte de papetărie. **4** (*la pl.*) Material accesoriu (căptușeală, pînză tare, ață, nasturi etc.) folosit în croitorie. • pl. *-i*. /<fr. ***fourniture***.

furnizá *vb. I. tr.* **1** A procura mărfuri prin vînzare, a pune la dispoziție mărfuri sau servicii contra plată, în baza unei înțelegeri prealabile; a livra. **2** (*compl. indică informații, știri etc.*) A da, a oferi. • prez. ind. *-ez*. /de la ***furnizor***, după fr. *fournir*.

furnizáre *s.f.* **1** Procurare de mărfuri prin vînzare sau prin punere la dispoziție a unor mărfuri sau servicii contra plată, în baza unei înțelegeri prealabile; livrare. **2** Oferire a unei informații, știri etc. • pl. *-ări*. /v. ***furniza***.

furnizát, -ă *adj.* **1** (*despre mărfuri*) Procurat prin cumpărare. **2** (*despre servicii*) Pus la dispoziție contra plată, în baza unei înțelegeri prealabile; livrat. **3** (*despre informații, știri etc.*) Care a fost oferit cuiva. Informațiile furnizate au fost corecte. • pl. *-ți, -te*. /v. ***furniza***.

furnizór, -oáre *s.m., s.f.* Persoană fizică sau juridică care furnizează, care procură (diverse materiale). • pl. *-ori, -oare*. / <fr. ***fournisseur***.

furoáre *s.f.* **1** Mînie, delir furios, înverșunare. **2** Pasiune violentă, patimă arzătoare. **3** Expr. (*fam.*) *A face furori* = a provoca admirație, senzație, mai ales prin aspectul exterior. • pl. *-ori*. /<fr. ***fureur***, lat. ***fūror, -oris***.

furóu *s.n.* Combinezon (pentru femei). • pl. *-uri*. /<fr. ***fourreau***.

fursánt *s.n.* (*înv.*) Dever. • /<tc. ***fursant*** „avantaj”.

furséc *s.n.* (*ind. alim.*) Nume dat unor prăjituri mici și uscate, făcute din diferite aluaturi fragede (cu umplutură), acoperite uneori cu glazură, care au forme variate. • pl. *-uri*. /<fr. ***foursec***.

furșétă *s.f.* (*la jocul de cărți*) Carte a unui adversar între două cărți, una imediat inferioară și alta imediat superioară aceleia pe care o joacă acesta. • pl. *-e*. /<fr. ***fourchette***.

furt *s.n.* (*jur.*) Infracțiune care constă în luarea unui bun mobil din posesiunea sau deținerea unei persoane, fără consimțămîntul acesteia, în scopul de a și-l însuși pe nedrept; hoție. <> *Furt calificat* = furt săvîrșit în împrejurări speciale, de două sau mai multe persoane, într-un loc public, într-un mijloc de transport în comun, în timpul nopții, în timpul unei calamități, prin efracție, escaladare etc. • pl. *-uri*. /lat. ***furtum***.

furtișág *s.n.* **1** Furt (de mici proporții); ciupeală. **2** Strîngere în roiuri a albinelor, pe timp de secetă, primăvara sau toamna, în încercarea de a pătrunde în stupii care nu le aparțin. • pl. *-uri*. /***furt*** + *-ișag*, după magh. *tolvajság*.

furtív, -ă *adj.* Care se face pe furiș, în ascuns. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***furtif***, lat. ***furtīvus, -a, -um***.

furtún *s.n.* Tub flexibil confecționat din material textil, cauciuc, material plastic etc., care servește la transportul, pe distanță mică, al gazelor sau al lichidelor. *Un ungurean stropea cu furtunul și flori și oameni* (BASS.). • pl. *-uri*. /<tc. ***hortum***.

furtúnă *vb. I. tr.* (*milit.*; *înv.*) A bombarda, împroșcînd cu foc de artilerie. • prez.ind. pers. 3 *-eză*. /***furtună*** + *-a*.

furtunár *s.m.* (*ornit.*) Pasăre marină de mărimea unui porumbel, cu nările situate la capătul unor tuburi cornoase de pe cioc, care trăiește în jurul Mării Mediterane (*Puffinus puffinus*). • pl. *-i*. /***furtună*** + *-ar*.

furtunar uriaș (Macronectes giganteus)

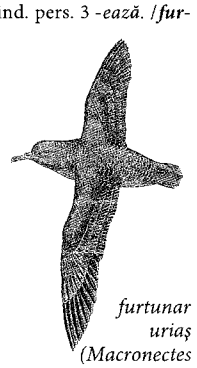

furtunát, -ă *adj.* Furtunos. • pl. *-ți, -te*. /***furtună*** + *-at*.

furtunátec, -ă *adj.* v. furtunatic.

furtunátic, -ă *adj.* Impetuos, agitat, temperamental. *În altă parte, Alexandru își purta calul furtunatic* (SADOV.). • pl. *-ci, -ce*. și *furtunátec, -ă adj.* /***furtună*** + *-atic*.

furtúnă *s.f.* **1** (*climat.*) Stare de mare instabilitate a atmosferei, caracterizată prin vînt puternic, nori cumulonimbus, averse și descărcări electrice; intensificare de durată a vitezei vîntului, caracteristică trecerii ciclonilor adînci; vijelie. *O luă pe brațe și începu să fugă cu ea prin furtună* (EMIN.). <> *Front de furtună* v. front. <> Expr. *Furtună de...* = mulțime (mare) de... **2** (*astron.*) *Furtună solară* = accentuare bruscă a activității solare însoțită de intensificarea emisiei corpusculare și a celei electromagnetice, care este urmată de însemnate perturbații ale stării ionosferei și ale magnetismului terestru, de apariția aurorelor polare etc. *Furtună de nisip* = vînt puternic în deșert, care deplasează mari cantități de nisip. **3** Fig. Zbucium, tulburare sufletească. *În sufletul lui Tudor Șoimaru bîntuia într-adevăr o furtună groaznică* (SADOV.). **4** Fig. Revoltă, răscoală. *Furtuna a cuprins mai multe popoare care își doreau libertatea.* • pl. *-i*. /<ngr. ***φουρτούνα***.

furtunós, -oásă *adj.* **1** Bîntuit de furtună; fig. agitat, zbuciumat. **2** Fig. (*despre ființe și acțiunile lor*) Năvalnic, impetuos, agitat; violent. *Furtunosul zbor al graurilor* (ODOB.). • pl. *-oși, -oase*. /***furtună*** + *-os*.

furúncul *s.n.* (*med.*) Inflamație purulentă a foliculilor firelor de păr în urma unei infecții cu stafilococi, care poate prinde țesuturile învecinate provocînd leziuni întinse ale pielii; abces, (*pop.*) buboi. ◆ Boală de piele caracterizată printr-o erupție simultană sau succesivă a mai multe furuncule. • pl. *-e*. /<lat. ***fūrunculus, -i***, fr. ***furoncle***.

furunculos, -oásă *adj.* Cu furuncule. • pl. *-oși, -oase*. /<fr. ***furonculeux***.

furunculóză *s.f.* (*med.*) Boală de piele manifestată prin apariția repetată de furuncule, pentru o perioadă de săptămîni sau luni ori prin erupția simultană a mai multor furuncule, de obicei fără o localizare regională, provocată de carențe în apărarea naturală a organismului, a unui focar stafilococic latent etc. • pl. *-e*. /<fr. ***furonculose***.

furúră *s.f.* **1** (*constr.*) Piesă metalică sau de lemn destinată umplerii sau acoperirii spațiului dintre două elemente de construcție solidarizate între ele. **2** (*ind. text.*) Blană din mai multe piei, folosită drept căptușeală la paltoane; misadă. • pl. *-i*. /<fr. ***fourrure***.

fus[1] *s.n.* **I 1** Unealtă de lemn de forma unui bețișor lung și subțire, îngroșat la mijloc, cu capătul de sus ascuțit și cu cel de jos rotunjit și înțepenit într-o rotiță pe care se înfășoară firul pe măsură ce este tors. *Inul curge din caier pe fus ca un fir de păr* (DELAVR.). <> *Roata fusului* sau *de la fus* v. roată. <> Loc.adj. *În fus* = în formă de fus; fusiform. <> Expr. *Cît ai toarce un fus* v. toarce. **2** (*ind. text.*) Piesă la mașinile de tors, de formă specială, folosită la toarcerea fibrelor textile în fire, precum și la răsucirea și înfășurarea ței. **II** Analog. **1** Nume dat unor obiecte, structuri etc. care seamănă la formă cu fusul. ◆ Nume dat unor părți ale războiului de țesut sau ale mașinilor de țesut, de depănat etc. care seamănă la formă cu fusul. *Fusul suveicii. Fusul vîrtelniței.* **2** (*tehn.*) Nume dat unor părți de mașini, de instalații etc. care îndeplinesc funcția de arbore sau de osie. <> *Fusul șteampului* = arborele șteampului. *Fusul de fier* = *a*) piesă care pune în mișcare pietrele morii sau care învîrte piatra; *b*) piesă care pune în mișcare roata morii de vînt. *Fusul de lemn* = piesă care pune în mișcare roata de apă și jugul fierăstrăului la joagăr. **3** (*tehn.*) Porțiune cilindrică, conică sau sferică a unui arbore, a unui ax sau a unei osii, care se sprijină și se rotește într-un lagăr. **4** Ax al roții olarului. **5** (*înv., pop.*) Braț al unui sfeșnic. **6** (*bot.*) Trunchiul unui arbore, de la bază pînă la vîrf, fără crengi. **7** (*arhit.*) Partea principală a unei coloane, cuprinsă între bază și capitel, a cărei formă diferă în funcție de stilul arhitectonic căruia îi aparține. **8** (*mar.*) Corpul drept al ancorei, fără brațe și fără inel. **9** (*biol.*) *Fus nuclear* = formație în formă de fus, alcătuită din filamente întinse între cei doi poli ai celulei, care apare în celulă în profaza diviziunii nucleare și pe care se dispun cromozomii. **10** (*geom.*) *Fus sferic* = porțiune din suprafața unei sfere cuprinsă între două cercuri mari care au un diametru comun. **11** *Fus orar* = fiecare dintre cele 24 de porțiuni în care este împărțită suprafața pămîntului prin meridiane, distanțate la 15° unul de altul, sau prin alte linii de demarcație convențională, urmînd de aproape aceste meridiane. *Hartă a fusurilor orare* v. hartă. *Diferență de fus orar* v. orar. **12** (*gimn.*; *ieșit din uz*) Bîrnă. • pl. *-e, -uri*. /lat. ***fūsus***; cf. și fr. *fuseau*.

fus[2] *s.n.* Unitate de măsură a ariei, egală cu 929, 03 cm^2, folosită în industria pielăriei. ◆ Bucată de piele care are această arie. • pl. *-uri, -e*. /<germ. ***Fuss***.

fusaiólă *s.f.* (*arheol.*) Disc mic din lut ars, din os sau din piatră, cu un mic orificiu pe mijloc, care se utiliza ca greutate pentru fusele primitive, reglîndu-le învîrtirea. • pl. *-e*. /<it. ***fusaiolo***.

fusăr *s.m.* **1** (*iht.*) Pește de apă dulce, cu corpul fusiform, de circa 15 cm, galben-castaniu, cu 4-5 dungi transversale de culoare mai închisă (*Aspro streber*). <> *Fusar mare* = pietrar (*Aspro zingel*). ◆ Țipar (*Misgurnus fossilis*). **2** (*ornit.*) Pasăre de apă, cu ciocul lung și rotund, asemănător unui fus[1] (1), cu picioarele lungi, care trăiește pe lîngă ape, hrănindu-se cu insecte și pești. • pl. *-i*. și *fusáriu s.m.* /***fus*** + *-ar*.

fusăriu *s.m.* v. fusar.

fusarólă *s.f.* (*arhit.*) Element decorativ în relief, alcătuit dintr-un șir de boabe alungite. • pl. *-e*. /<fr. ***fusarolle***.

fuscéi *s.m.* **1** Fiecare dintre vergelele care separă ițele la războiul de țesut; joardă. **2** Fiecare dintre vergelele

orizontale care formează treptele unei scări simple. **3** Fiecare dintre vergelele verticale ale loitrei carului. **4** Ostreț (la gard, la pridvor etc.). **5** Speteaza loitrei la car. **6** Cotor de ceapă. • pl. *-ei*. și *fușcél, fuștél s.m.* /lat. **fusticēllum* <*fustis, -is* „băț, țăruș".

fusél *s.n.* Vîrtelniță (pentru făcut frînghii). • pl. *-e*. /<it. ***fusella***.

fusifórm, -ă *adj.* Care are formă de fus. • pl. *-i, -e*. și *fuzifórm, -ă adj.* /<fr. ***fusiforme***; cf. lat. *fūsus, -i* „fus", *forma, -ae* „formă".

fusilá *vb. I. tr.* A împușca. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***fusiler***.

fustanélă *s.f.* Fustă albă scurtă, largă și plisată sau creață, care face parte din costumul național al grecilor și al albanezilor. *Palicari... purtînd fustanelă filfăindă și strînsă la mijloc* (ODOB.). • pl. *-e*. /<ngr. ***φουστανέλ(λ)α***.

fustangíu *s.m., adj.* (*fam.*) (Bărbat) afemeiat. • pl. *-gii*. /***fustă*** + *-angiu*.

fústă *s.f.* **1** Obiect de îmbrăcăminte femeiască, care acoperă corpul de la talie în jos. *Cutele fustei... par bătute de vînt* (SAHIA). <> Expr. *A se pune în fustă* (sau *în fuste*) v. pune. *A se ține de fustele* (cuiva) v. ține. **2** Fig. (*fam.*) Femeie. *Fustangiul e cel care umblă după fuste*. • pl. *-e*. /<ngr. ***φούστα***.

fustigáție *s.f.* **1** Bătaie cu vergile. **2** Fig. Corecție, pedeapsă; critică aspră. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***fustigation***, lat. ***fustigatio, -onis***.

fustișoáră *s.f.* Dim. al lui *fustă*; fustiță. • pl. *-oare*. /***fustă*** + *-işoară*.

fustíță *s.f.* Fustișoară. • pl. *-e*. /***fustă*** + *-iță*.

fusulímă *s.f.* (*paleon.*) Gen fosil de foraminifere neperforate, cu țesutul fusiform sau aproape cilindric (*Fusulina*). • pl. *-e*. /<fr. ***fusuline***.

fușálău *s.m.* (*reg.*) Unealtă în forma unei țesale, folosită la scărmănat lîna, cînepa etc. <> Loc.vb. *A trage în fușalăi* v. trage. • pl. *-ăi*. și *foșálău s.n.* /cf. magh. *foszlik* „a se destrăma".

fușăiálă *s.f.* (*fam.*) Lucru de mîntuială. • pl. *-ieli*. /cf. *fușereală*.

fușălău *s.m.* v. fușărău.

fușărău *s.m.* (*fam.*) Persoană care lucrează de mîntuială. ◆ Om neserios. • și *fușálău s.m.* /de la ***fușeri***.

fușcél *s.m.* v. fuscel.

fușeráie *s.n.* **1** (*arg.*) Înșelare; furt. **2** (*fam.*) Lucru de mîntuială. • /cf. germ. *Fuschelei, Phuscher*.

fușereálă *s.f.* (*fam.*) **1** Răscolire. **2** Lucru de mîntuială; (*fam.*) fușerire, fușerit[1], rasoleală. • pl. *-eli*. /***fușeri*** + *-eală*.

fușerí *vb. IV tr.* (*fam.*) **1** A răscoli, a scormoni. **2** A face un lucru superficial, de mîntuială; a rasoli. • prez.ind. *-esc*. /cf. *fușalău*.

fușeríre *s.f.* (*fam.*) Fușereală (2). • pl. *-i*. /v. ***fușeri***.

fușerít[1] *s.n.* (*fam.*) Fușereală (2). • /v. ***fușeri***.

fușerít[2]**, -ă** *adj.* (*fam.; despre lucruri*) **1** Răscolit. **2** Făcut de mîntuială; rasolit. • pl. *-ți, -te*. /v. ***fușeri***.

fuștáș *s.m.* (*milit.; în Ev. Med., în Țările Rom.*) Soldat pedestru înarmat cu o fuște, care făcea parte din garda personală a domnitorilor pînă în sec. 19; lăncier. • pl. *-i*. /***fuște*** + *-aș*.

fúște *s.f.* **1** (*milit.; înv.*) Suliță de lemn cu vîrful de fier; lance. **2** (*înv.*) Toiag. **3** (*înv.*) Bîtă. **4** (*reg.*) Prăjină groasă. • pl. *fuști*. /lat. ***fustem***.

fuștél *s.m.* v. fuscel.

futá *vb. I.* v. fute.

futái *s.n.* (*vulg.*) Act sexual. • pl. *-uri*. și *futáie s.f.* /de la ***fute***.

futáie *s.f.* v. futai.

futáre *s.f.* v. futere.

futát[1] *s.n.* v. fututˡ.

futát[2]**, -ă** *adj.* v. fututˀ.

futăciós, -oásă *adj., s.m., s.f.* (*pop.; fam.*) (Persoană) care are frecvente legături sexuale. • pl. *-oși, -oase*. /***fute*** + *-ăcios*.

futălău *s.m.* **1** (*pop.; fam.*) Bărbat afemeiat. **2** (*reg.*) Cui de lemn în care se prinde cîrma plutei. • pl. *-ăi*. /***fute*** + *-ălău*.

futăréț, -eáță *adj.* (*pop.; fam.*) Futăcios. • pl. *-eți, -ețe*. /***fute*** + *-ăreț*.

fútbol *s.n.* v. fotbal.

fúte *vb. III.* (*pop.; fam.*) **1** *tr., refl.* A se împerechea, a realiza un act sexual. <> (*vulg.; în imprec.; mai ales în forme prescurtate, cu sens atenuat*) *Tu-i mama lui!* <> Compus: *fute-vînt s.m. invar.* = *a*) om de nimic; *b*) (*ornit.*) codobatură (*Motacilla alba*). **2** *tr.* A supune pe cineva la eforturi prea mari. <> Expr. *A fute la cap* (sau *la icre, la melodie*) = a sîcîi, a agasa, a bate la cap. *A-și fute timpul* (sau *vremea*) = a pierde timpul. *A fute una* (sau *o bătaie*) *cuiva* = a da cuiva o lovitură sau o bătaie zdravănă. *A i-o fute cuiva* = a se răzbuna pe cineva; a-i face cuiva un rău. **3** *tr., refl.* A (se) strica, a (se) deteriora. <> Expr. *Și-a futut norocul*, se spune despre cineva care a făcut o greșeală foarte mare și urmează să suporte consecințele, să fie pedepsit. • prez.ind. *fut*. și *futá vb. I.* /lat. ***futuĕre***.

futélniță *s.f.* (*fam.*) **1** Pat. **2** Organ genital feminin. • pl. *-e*. /***fute*** + *-elniță*.

fútere *s.f., adv., adj.invar.* (*pop.; fam.*) **I** *s.f.* **1** Act sexual; (*pop.; fam.*) fututˡ. <> Expr. *Facere de bine, futere de mamă*, exprimă dezamăgirea cuiva care a făcut un bine și care în loc de recunoștință se alege numai cu necazuri. **2** Situație încurcată; învălmășeală. <> Expr. *A fi futere* = a fi culmea. **3** Supunere a cuiva la eforturi prea mari. **II** *adv.* Extraordinar de... *E un film futere de fain!* **III** *adj.invar.* Enervant. *E un om futere, mă scoate din minți!* • și *futáre s.f.* /v. ***fute***.

futíl, -ă *adj.* **1** Lipsit de valoare, de importanță; inutil. **2** Neserios, frivol. • pl. *-i, -e*. /<fr., it. ***futile***, lat. ***futĭlis, -e***.

futilitáte *s.f.* **1** Inutilitate. **2** Neseriozitate, frivolitate. • pl. *-ăți*. /<fr. ***futilité***, lat. ***futĭlĭtas, -atis***.

futúric, -ă *adj.* (*lingv.*) Referitor la timpul viitor; care folosește timpul viitor. • pl. *-ci, -ce*. /<germ. ***futurisch***; cf. lat. *fūtūrus, -a, -um* „viitor".

futurísm *s.n.* Curent literar-artistic, cu ecouri în arhitectură, în muzică și în artele plastice, apărut în Italia, la începutul sec. 20, ca o reacție față de academism, care proclamă un spirit de frondă, o negație totală a valorilor tradiționale, propunîndu-și să sincronizeze literatura și arta cu epoca civilizației moderne, a vitezei, a mașinii (și să redea „frumusețea vitezei"), spre o deplină libertate a expresiei. • /<fr. ***futurisme***, it. ***futurismo***.

futuríst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al futurismului. **2** *adj.* Care aparține futurismului sau futuriștilor, care se referă la futurism sau la futuriști. • pl. *-iști, -iste*. /<fr. ***futuriste***, it. ***futurista***.

futuro- Elem. de compunere „viitor", „previziune". • /<fr. *futuro-*; cf. lat. *fūtūrum, -i* „viitor".

futurológ, -ă *s.m., s.f.* Viitorolog. • pl. *-gi, -ge*. /<fr. ***futurologue***.

futurológie *s.f.* Știință care se ocupă cu studiul viitorului; știință a previziunii; viitorologie. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***futurologie***, engl. ***futurology***, germ. ***Futurologie***; cf. lat. *fūtūrum, -i* „viitor", gr. *λόγος* „studiu".

futút[1] *s.n.* (*pop.; fam.*) Act sexual; (*pop.; fam.*) futere (1). • și *futát s.n.* /v. ***fute***.

futút[2]**, -ă** *adj.* (*pop.; fam.*) **1** Care a întreținut raporturi sexuale. **2** Fig. (*despre oameni*) Supus la eforturi prea mari; hărțuit; exploatat. <> Expr. *Și bătută, și fututăși cu vițica pierdută* (sau *cu banii luați*) = păgubită sub toate aspectele. **3** (*glum.; despre obiecte, lucruri, situații etc.*) Lucrat, făcut prost; stricat, deteriorat. **4** (*despre oameni*) Păcălit, înșelat. • pl. *-ți, -te*. și *futát, -ă adj.* /v. ***fute***.

fux *s.n.* Scoatere a buștenilor dintr-un blocaj cu ajutorul țapinei și aducerea lor pe linia de plutire. • /<germ. ***Fuchs***.

fuxímă *s.f.* v. fucsină.

fuzánt, -ă *adj.* (*milit.*) **1** (*despre proiectile, bombe*) Care explodează în aer pe un anumit punct al traiectoriei. **2** (*despre focoase*) Care provoacă explozia în aer a unui proiectil într-un anumit punct al traiectoriei. • pl. *-ți, -te*. /<fr. ***fusant***.

fuzarióză *s.f.* (*fitopat.*) Boală a plantelor provocată de ciuperci din genul *Fusarium*, manifestată prin apariția unei pîsle dese, de culoare albă-roz, pe organele atacate, care putrezesc. • sil. *-ri-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***fusariose***.

fuzée *s.f.* Corp de formă aerodinamică, care poate înainta în atmosferă datorită forței de reacție a gazelor arse care sînt evacuate printr-un efuzor; rachetă. • pl. *-ee*. /<fr. ***fusée***.

fuzél *s.m.* Amestec de alcooli superiori, rezultat la fermentația alcoolică a proteinelor din cereale și din fructe, sub acțiunea drojdiei de bere, care este întrebuințat la fabricarea substanțelor aromatice și a parfumurilor, ca dizolvant etc. • /<fr., engl. ***fusel***.

fuzeláj *s.n.* Parte componentă de formă aerodinamică a unui avion sau a unui planor, care face legătura dintre aripi și ampenaj și care adăpostește încărcătura, postul de pilotaj, comenzile etc. • pl. *-e*. /<fr. ***fuselage***.

fuzelăt, -ă *adj.* În formă de fus. • pl. *-ți, -te*. /<fr. ***fuselé***.

fuzén *s.n.* (*geol.*) Component al cărbunilor de pămînt, fragil, negru, mătăsos, care apare sub formă de lentile și care reprezintă fragmente unice de substanță vegetală; fuzit. • pl. *-e*. /<fr. ***fusain***.

fuzétă *s.f.* Fiecare dintre cele două dispozitive care fac legătura între roțile directoare și osia din față ale unui autovehicul și care permit orientarea roților în direcția dorită. *Am nevoie de un radiator și de niște rulmenți pentru fuzetă* (MIH.). • pl. *-e*. /<fr. ***fusette***.

fuzíbil, -ă *adj., s.m.* **1** *adj.* (*chim.; despre metale*) Care poate fi topit. **2** *s.m.* Element al unei siguranțe electrice, în formă de fir sau de lamelă, care se topește atunci cînd este parcurs de un curent mai mare decît cel pentru care a fost dimensionat. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***fusible***; cf. lat. *fūsilis, -e* „care se topește".

fuzibilitáte *s.f.* Însușire a unui metal de a fi fuzibil. • /<fr. ***fusibilité***.

fuzifórm, -ă *adj.* v. fusiform.

fuzio- Elem. de compunere „fuziune", „topire". • /<fr. ***fusio-***; cf. lat. *fūsĭo, -onis* „revărsare, topire".

fuziométru *s.n.* (*fiz.*) Aparat pentru măsurarea temperaturii de fuziune. • sil. *-zi-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***fusiomètre***.

fuzioná *vb. I. intr.* A realiza o fuziune; a se contopi. • sil. *-zi-o-*. prez.ind. *-ez*. /<fr. ***fusionner***.

fuzionáre *s.f.* Acțiunea de *a fuziona* și rezultatul ei. • sil. *-zi-o-*. pl. *-ări*. /v. ***fuziona***.

fuzionát, -ă *adj.* Care a realizat o fuziune; contopit. • sil. *-zi-o-*. pl. *-ți, -te*. /v. ***fuziona***.

fuzioníst, -ă *s.m., s.f.* (*polit., econ.*) Adept al unei fuzionări. • sil. *-zi-o-*. pl. *-iști, -iste*. /<fr. ***fusionniste***.

fuzít *s.n.* (*geol.*) Fuzen. • /<germ. ***Fusit***.

fuziúne *s.f.* **1** Îmbinare, reunire într-o singură unitate a mai multe elemente pentru a forma un tot unic. **2** (*polit.*) Unire într-o singură unitate a mai multe partide, organizații, grupări, state etc. **3** (*econ.*) Reorganizare, prin contopire, într-o singură unitate omogenă a unor întreprinderi, instituții etc. **4** (*fiz.*; și *fuziune nucleară*) Reacție nucleară de contopire a două sau mai multe nuclee atomice ușoare pentru a forma un nucleu mai greu, însoțită de degajarea unei însemnate cantități de energie care poate fi utilizată prin realizarea reacției termonucleare dirijate. **5** (*biol.*) *Fuziune cromozomică* = reunire a doi cromozomi, care reprezintă proces de bază în evoluția speciilor. **6** (*fiz.*) Topire a unui corp la o temperatură mai înaltă decît temperatura mediului ambiant. <> *Punct de fuziune* = temperatură de topire. • pl. *-i*. /<fr. ***fusion***, it. ***fusione***, lat. ***fūsĭo, -onis***.

fuzz [faz] *s.n.* (*muz.*) Efect obținut la chitara electrică cu ajutorul pedalei, prin distorsiune electronică (segmentarea formei de undă). • /<engl. ***fuzz*** „puf".

Gg

g *s.m. invar.* **I 1** A noua literă a alfabetului limbii române. **2** Sunetul corespunzător acestei litere: *a*) consoană semiocluzivă prepalatală sonoră, în grupurile *ge, gi*; *b*) consoană ocluzivă prepalatală sonoră, în grupurile *ghe, ghi*; ocluzivă velară sonoră în celelalte poziții. **3** Semn grafic pentru această literă (*g, G*). **II 1** (*muz.*) Simbol pentru nota *sol* în notația literală a țărilor germanice. **2** (*metr.*) Simbol pentru *gram*. **3** (*fiz.*) Simbol pentru *accelerația gravitațională*. **4** (*metr.*) Simbol pentru prefixul *giga-*.

ga *interj.* (*de obicei repet.*) Cuvînt care imită strigătul gîștelor. • /onomat.

gabanós *s.n.* v. cabanos.

gabără *s.f.* (*mar.*) **1** Veche ambarcație de lemn, cu pînze sau cu rame, folosită la transportul mărfurilor. **2** Navă sau ambarcație cu fundul plat, folosită la transportul pietrei sau ca platformă plutitoare pentru transportul materialelor pentru construcțiile hidrotehnice, al vehiculelor etc., pentru instalarea unor macarale etc. • pl. *-e.* /<fr. ***gabare***, it. ***gabarra***; cf. ngr. *γαβάρ(ρ)α* „velier".

gabardínă *s.f.* (*ind. text.*) Stofă fină de lînă, cu pronunțate nervuri oblice în țesătură, pe ambele fețe. ◆ Ext. Haină confecționată din această stofă. • pl. *-e.* /<fr. ***gabardine***, sp. ***gabardina***, germ. ***Gabardine***.

gabarít *s.n.* **1** Contur poligonal, format din linii drepte sau curbe, care limitează dimensiunile maxime admisibile ale unui obiect, ale unei clădiri, ale unei mașini, ale unei instalații etc. ◇ *Gabarit depășit* = greutate care depășește limita maximă admisă sau pe cea normală. *Gabarit paspartu* v. paspartu. **2** (*ferov.*) *Gabarit de încărcare* = instalație specială care marchează limitele permise pentru încărcătura vagoanelor de marfă deschise. **3** (*ferov.*) Arcadă de lemn sau de fier pe sub care trec vagoanele încărcate pentru a verifica dacă încap prin tuneluri sau poduri. **4** (*tehn.*) Model după care se fasonează unele piese în construcțiile de nave sau de piese de artilerie. **5** (*fam.*) Statură. • pl. *-e.* /<fr. ***gabarit***.

gabarític, -ă *adj.* Care ține de gabarit, care se referă la gabarit. • pl. *-ci, -ce.* /***gabarit*** + *-ic*.

gabélă *s.f.* (*în Ev. Med., în Franța*) Impozit care se percepea pe sare. • pl. *-e.* /<fr. ***gabelle***.

gábie *s.f.* (*mar.*) Platformă cu balustradă fixată spre vîrful catargului unei nave, folosită ca post de observație sau (la navele cu pînze) ca loc de unde se manevrează velele. *Se vede uscatul în provă, strigă cu glas tare omul din gabie* (BART). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<it. ***gabbia***, fr. ***gabie***.

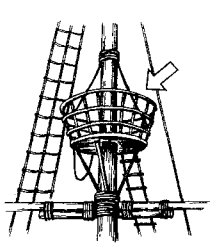

gabie

gabiér *s.m., s.n.* (*mar.*) **1** *s.m.* Marinar care face serviciul de veghe pe gabie și care asigură, la navele cu pînze, manevrarea parîmelor, vergelelor etc. **2** *s.n.* Velă trapezoidală sau pătrată, a doua începînd de la punte. ◇ *Arborele gabier* v. arbore. • sil. *-bi-er.* pl. *m. -i, n. -e.* /<fr. ***gabier***; cf. it. *gabbiere*.

gabión *s.n.* (*tehn.*) **1** Coș de nuiele sau din plasă de sîrmă umplut cu pietriș sau bolovani de rîu, care servește la consolidarea unor taluzuri, maluri ale cursurilor de apă, diguri etc. **2** Coș de nuiele umplut cu pămînt, folosit la construirea unor parapete militare. • pl. *-oane.* /<fr. ***gabion***, it. ***gabbione***.

gabionádă *s.f.* (*tehn.*) Întăritură din gabioane. • pl. *-e.* /<fr. ***gabionade***.

gabionáj *s.n.* (*tehn.*) Construirea de gabioane. • pl. *-e.* /<fr. ***gabionnage***.

gábjă *s.f.* Expr. (*reg.*) *A pune gabja* (pe cineva sau pe ceva) = a prinde, a înșfăca, a lua. • pl. *-e.* /de la ***găbji***.

gablónz *s.n.* Cristal special, cu irizații, imitînd pietrele prețioase, folosit la fabricarea unor obiecte de podoabă ieftine. ◆ Ext. Obiect de podoabă din material ieftin, care conține asemenea cristale. • pronunț. și *gablonț*. pl. *-uri.* /de la nm. pr. ***Gablonz***, den. germ. a localității *Jablonec* din Cehia, celebră pentru bijuteriile de acest tip.

gáblu *s.n.* (*arhit.*) Fronton triunghiular ascuțit care încununează un portal. • pl. *-e.* /<fr. ***gable***.

gabonéz, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Gabonului sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuiește în Gabon; locuitorii Gabonului. **2** *adj.* Care aparține Gabonului sau gabonezilor, care se referă la Gabon sau la gabonezi; care este originar din Gabon. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***gabonais***; cf. nm. pr. *Gabon*, stat în partea central-vestică a Africii.

gabriolétă *s.f.* v. cabrioletă.

gabró *s.n.* (*geol.*) Rocă vulcanică, neagră-verzuie, cu structură holocristalină, utilizată în construcții, la pavaje și ca ornament. • pl. *-uri.* și *gabróu s.n.* /<fr., it. ***gabbro***, germ. ***Gabbro***.

gabróu *s.n.* v. gabro.

gabroveán *s.m.* **1** Persoană care face parte din populația de bază a orașului Gabrovo sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii orașului Gabrovo. **2** (*înv.*) Persoană care făcea și vindea cuțite (de proastă calitate). *Astfel, zi de zi, sporea numărul cojocarilor, gabrovenilor* (CA. PETR.). • pl. *-eni.* /nm. pr. (oraș în Bulgaria) ***Gabrovo*** + *-ean*.

gaci *s.m. pl.* Pantaloni largi, din pînză albă, care fac parte din costumul popular bărbătesc specific în regiunea Oașului. • /<magh. ***gatya*** „izmene".

gadget ['gedʒet] *s.n.* Denumire generică pentru obiecte, aparate, mecanisme mici. ◆ Ext. Orice mărunțiș ingenios, de folos practic. ◆ Obiect de utilitate frivolă, în măsură să satisfacă un capriciu. • pl. *-uri.* /<engl. ***gadget***.

gadíd *s.n.* (*iht.; la pl.*) Familie de pești marini și de rîu avînd ca tip morunul (*Gadidae*); (*și la sg.*) pește care face parte din acest ordin. • pl. *-e.* /<fr. ***gadidés***; cf. gr. *γάδος* „cod, morun".

gadifórm *s.n.* (*iht.; la pl.*) Ordin de pești cuprinzînd gadidele și familiile înrudite (*Gadiformes*); (*și la sg.*) pește care face parte din acest ordin. • pl. *-e.* /<fr. ***gadiformes***.

gădină *s.f.* (*pop.*) Animal sălbatic; jivină, dihanie. • pl. *-e.* /<bg. ***zadуна***.

gadolinít *s.n.* (*mineral.*) Mineral anhidru sau ușor hidratat, conținînd pămînturi rare, întîlnit în unele pegmatite granitice. • pl. *-e.* /<fr. ***gadolinite***.

gadolíniu *s.n.* (*chim.*) Element chimic din familia lantanidelor, utilizat în aliaje magnetice și în reactoarele nucleare (*Gd*). • /<fr. ***gadolinium***.

gaéli *s.m. pl.* Populație de origine celtică ce a locuit în Irlanda și în Scoția la sfîrșitul milen. I î.Hr. • /<fr. ***Gaëls***.

gaélic, -ă *adj.* Care aparține gaelilor, care se referă la gaeli. ◆ (*subst. f*) Dialect celtic din Irlanda și Scoția. • pl. *-ci, -ce.* /<engl. ***gaelic***, fr. ***gaelique***.

gafá *vb. I. intr.* **1** A agăța, a prinde ceva cu ajutorul gafei (1). **2** A comite, a face o gafă (3). *A gafat cînd l-a întrebat de examen.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***gaffer***.

gafáre *s.f.* Acțiunea de *a gafa* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***gafa***.

gáfă *s.f.* **1** Cîrlig fixat la capătul unui dispozitiv de ridicat, de care se prinde sarcina. ◆ Cîrlig cu ajutorul căruia se scoate din apă peștele mare prins în undiță. **2** (*mar.*) Piesă de metal formată din unul sau două cîrlige cu vîrfurile rotunjite, fixată pe o prăjină, folosită la acostarea sau la îndepărtarea de țărm a ambarcațiilor. **3** Gest, vorbă, atitudine care poate leza sau jigni neintenționat pe cineva. *Își dădu brusc seama c-a făcut o gafă* (REBR.). • pl. *-e.* /<fr. ***gaffe***.

gafeur [ga'fœr] *s.m.* Gafist. • pl. *-i.* /<fr. ***gaffeur***.

gafeuză [ga'fœzə] *s.f.* Gafistă. • pl. *-e.* /<fr. ***gaffeuse***.

gafíst, -ă *s.m., s.f.* Persoană care face gafe (3); gafeur. ◦ pl. *-iști, -iste.* /***gafă*** + *-ist*.

gag *s.n.* **1** (*în teatru, cinemat.*) Efect comic care rezultă din asocierea unor evenimente, atitudini, situații contrastante și surprinzătoare. **2** Ext. (*fam.*) Situație amuzantă, caraghioasă; glumă, poantă. • pronunț. și (după engl.) *gég*. pl. *-uri.* /<engl., fr. ***gag***.

gagă *adj.invar., s.m. invar.* (Persoană, în general în vîrstă) care și-a pierdut integritatea facultăților intelectuale, care s-a ramolit. ◆ Ext. Imbecil. • /<fr. ***gaga***.

gagarinít *s.n.* (*mineral.*) Mineral descoperit de geologii ruși, care conține elemente din familia pămînturilor rare (ceriu, erbiu, lantan, europiu) în cantități infime. • /<rus. ***гагаринит***; cf. nm. pr. Iuri *Gagarin*, cosmonaut rus.

gagát *s.n.* (*mineral.*) Cărbune bituminos compact, de culoare neagră, mată; jais. • pl. *-uri.* /<germ. ***Gagat***.

gagíc *s.m.* (*arg.*) Amant, iubit. • pl. *-ci.* /de la ***gagică***, prin derivare regresivă.

gagícă *s.f.* (*arg.*) **1** Amantă, iubită. ◇ *Manșetă de gagică* v. manșetă. **2** Ext. Femeie; tipă. • pl. *-ici, -ice.* /<țig. ***gagi*** „(femeie) netigancă".

gagíst, -ă *s.m., s.f.* (*înv.*) **1** Actor angajat temporar. **2** *s.m.* Muzicant civil angajat într-o fanfară militară. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***gagiste***.

gagíu *s.m.* (*arg.*) **1** Om, individ. **2** Iubit, amant. • pl. *-gii.* /***gag[ic]*** + *-iu*.

gagliárdă *s.f.* **1** Galiardă. **2** (*în sec. 15-16*) Parte dintr-o suită instrumentală, plasată după pavană. • pl. *-e.* /<it. ***gagliarda***.

gagliárdo *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Cu impetuozitate; tare. • /<it. ***gagliardo***.

gagman *s.m.* ['gegmen] Creator, specialist în gaguri. • pl. *-i.* /<engl. ***gagman***.

gai *s.n.* (*mar.*) Parîmă cu ajutorul căreia se manevrează sau se fixează o bigă în planul orizontal. • /<engl. ***guy***.

gaiác *s.m.* v. guaiac.

gaiacól *s.n.* (*farm.*) Medicament cu acțiune antiseptică, extras din rășina de guaiac și întrebuințat ca expectorant în tratamentul tusei. • /<fr. ***gaïacol***.

gaiál *s.m.* (*zool.*) Specie de bovine din Indonezia, folosite ca animale de tracțiune, mai puțin pentru lapte și carne; gaur domesticit. • /<fr. ***gayal*** <cuv. hindi.

gaiárd *s.m.* (*vit.*) Varietate de viță-de-vie cu boabele mari, de culoare albă-rozie. • /<fr. ***gaillard***.

gaibaráce *s.f. pl.* (*fam.*) Picioare (prea lungi); (*fam.*) gaibe, gaide. • /cf. *gaibe*.

gáibe *s.f. pl.* (*fam.*) Picioare (prea lungi); (*fam.*) gaibarace, gaide. ◇ Expr. *Cu gaibele în sus* = trîntit pe spate; cu picioarele în sus. • /cf. *gaidă*.

gáică *s.f.* **1** Bandă textilă cusută în talie la spatele hainelor, pentru a le micșora lărgimea sau în scop decorativ. **2** Bentiță de stofă sau de șnur fixată în talie la unele haine, prin care se trece cordonul sau cingătoarea. **3** Șiret cusut la o haină pentru a o putea agăța în cui; agățătoare. • pl. *găici*. /<rus. ***zaŭka*** „placă de metal cu găuri pentru a lega două obiecte; piuliță".

gáidă *s.f.* **1** (*reg.*) Cimpoi. *Știa să zică cu gaida* (ISP.). **2** Dans popular românesc, cu ritm binar și cu mișcare domoală, care se joacă cu acompaniament de cimpoi. ◆ Melodie după care se execută acest dans. **3** Fig. (*fam.*; *la pl.*) Picioare (prea lungi); (*fam.*) gaibarace, gaibe. • pl. *-e*. /<bg. ***zaŭda***, srb. ***gajde***.

gáie *s.f.* (*ornit.*) Pasăre răpitoare de zi, migratoare, asemănătoare cu uliul, cu ciocul coroiat, cu ghearele puternice și cu coada bifurcată (*Milvus regalis*). *Porni o sfadă și o gălăgie în neamul păsăresc, de credeai c-a dat gaia în ele* (DUN.). ◇ *De-a puia-gaia* v. puia. ◇ Expr. *Cu un ochi la gaie și cu altul la tigaie* = chiorîș. *Se ține gaie după* (sau *de*) *cineva*, se zice despre o persoană de care nu poți scăpa. *Pe urmă s-a ținut iar gaie după mine... pînă la răscruci, știi unde vrei s-apuci spre cazarmă* (CAR.). *A lua gaia* (pe cineva) = a o păți. *A dat bărdaca peste cap și fierește, numaidecît l-a luat gaia* (CAR.). (*glum.*) *A păpa gaia pe cineva* = a da de belea. *A o ține așa* (*ca gaia mațul*) v. ține. ◇ *Imprec. Lua-te-ar gaia!* • pl. *găi*. /etimol. nec.

gáiță[1] *s.f.* **1** (*ornit.*) Pasăre din familia corvidelor, cu penajul brun-roșcat, cu dungi albastre și negre pe aripi, cu coada neagră, care poate imita semnalele sonore ale altor păsări (*Garrulus glandarius*); (*reg.*) ghindar. ◇ *Gaiță de munte* = pasăre din pădurile de conifere, cu penajul brun-întunecat cu pete albe (*Nucifraga caryocatactes*). **2** Epitet dat unei persoane care vorbește mult și fără rost. *L-o scos din minte gaița cea de cucoana Caliopi* (ALECS.). **3** Pensulă specială folosită în ceramica populară pentru jirăvirea străchinilor. • pl. *-e*. /cf. bg. *галица*, srb. *galica*, sl. veche veche **гаичька, ганица**.

gáiță[2] *s.f.* (*reg.*) **1** Petrol lampant. **2** Lampă țărănească ce funcționează pe bază de petrol. • sil. *ga-i-*. pl. *-e*. /etimol. nec.

gáiză *s.f.* (*mineral.*) Rocă sedimentară silicoasă, poroasă și ușoară, constituită din granule de cuarț și din organisme silicoase (în special spongieri). • pl. *-e*. /<fr. ***gaize***.

gáizer *s.n.* v. gheizer.

gaj *s.n.* **1** (*econ.*) Garanție depusă de către un debitor la dispoziția creditorului său pentru plata unei datorii la termenul convenit sau pentru executarea unei lucrări. *Fu silit să se împrumute, puind toată averea sa in gaj* (BOL.). **2** (*econ.*) Bun (produse, mărfuri, acțiuni, titluri de creanță etc.) lăsat drept garanție; amanet, zălog. ◆ Obiect depus drept garanție, la unele jocuri de societate, și care se recuperează prin executarea unei pedepse hazlii. *Jocurile se sfîrșise și se răscumpărau gajurile* (C. NEGR.). **3** Fig. Garanție, asigurare morală; dovadă, mărturie. *Gajul dragostei noastre*. • pl. *-uri*. /<fr. ***gage***.

gajá *vb. I. tr.* A depune ceva ca gaj (1); a amaneta. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***gager***.

gajáț, -ă *adj.* Care este depus ca gaj (1). • pl. *-ți, -te*. /v. ***gaja***.

gajíst, -ă *s.m., s.f.* **1** Persoană care gajează. **2** Gagist. • pl. *-iști, -iste*. /***gaj*** + *-ist*, după fr. *gagiste*.

gal[1] *s.m.* (*la pl.*) Nume dat de romani celților (care locuiau în Galia); (*și la sg.*) persoană care făcea parte din populația de bază a vechii Galii. • pl. *-i*. /<lat. ***Gallus***, ***-i***.

gal[2] *s.m.* (*fiz.*) Unitate de măsură a accelerației, egală cu 1 centimetru pe secundă la pătrat. • pl. *-i*. /<fr. ***gal***; cf. nm. pr. Galileo *Galilei*, fizician și astronom renascentist italian.

gala- Elem. de compunere „lapte". • și *galact-*, *galacto-*. • /<fr. ***gala-***, ***galact(o)-***; cf. gr. *γάλα, -ακτος* „lapte".

galact- v. gala-.

galactagóg *s.n.* Galactogen. • /<fr. ***galactagogue***.

galáctic, -ă *adj.* (*astron.*) Care aparține galaxiei, care se referă la galaxie (în special la Calea Lactee). ◇ *Plan galactic* = plan fundamental care trece prin centrul Căii Lactee. *Ecuator galactic* = cercul mare de-a lungul căruia planul galactic intersectează sfera cerească. *Coordonate galactice* = coordonate raportate la ecuatorul și la axa polilor galaxiei. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***galactique***.

galactít *s.n.* Piatră semiprețioasă. • /<fr. ***galactite***.

galacto- v. gala-.

galactocél *s.n.* (*med.*) Formațiune chistică dezvoltată într-o mamelă în lactație, ce conține lapte mai mult sau mai puțin modificat și puroi. • pl. *-e*. /<fr. ***galactocèle***; cf. gr. *γάλα, -ακτος* „lapte", *κήλη* „tumoare".

galactofág, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care se hrănește cu (mult) lapte. • pl. *-gi, -ge*. /<fr. ***galactophague***; cf. gr. *γάλα, -ακτος* „lapte", *φαγεῖν* „a mînca".

galactoflavínă *s.f.* (*farm.*) Vitamină folosită momentan experimental, pentru a completa deficiențele riboflavinei. • pl. *-e*. /<fr. ***galactoflavine***, sp. ***galactoflavina***.

galactofór, -ă *adj.* **1** (*anat.*; *despre canalele glandelor mamare*) Care conduce laptele spre exterior; lactifer. **2** Care secretă latex. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***galactophore***.

galactoforíță *s.f.* (*med.*) Inflamație a canalelor galactofore. • pl. *-e*. /<fr. ***galactophorite***.

galactoforografíe *s.f.* (*med.*) Mamografie constînd în injectarea unei substanțe de contrast prin cateterizarea canalelor galactofore. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***galactophorographie***.

galactoforomastítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a mamelei avînd ca punct de plecare o galactoforită. • pl. *-e*. /<fr. ***galactophoromastite***.

galactogén, -ă *adj., s.n.* (Substanță) care stimulează secreția de lapte; galactagog. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***galactogène***; cf. gr. *γάλα, -ακτος* „lapte", *γίγνομαι* „a lua naștere".

galactogenéză *s.f.* (*biol.*) (*med.*) Producerea secreției lactate, pregătită în timpul sarcinii prin acțiunea trofică a steriozilor sexuali placentari și declanșată după naștere prin secreția de prolactină; galactopoieză. • /<fr. ***galactogenèse***; cf. gr. *γάλα, -ακτος* „lapte", *γένεσις* „naștere".

galactografíe *s.f.* (*med.*) Examen radiologic al glandei mamare după injectarea în canalele galactofore a unui mediu de contrast. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***galactographie***, engl. ***galactography***; cf. gr. *γάλα, -ακτος* „lapte", *γράφω* „a scrie".

galactométru *s.n.* Lactometru. • pl. *-e*. /<fr. ***galactomètre***.

galactopexíe *s.f.* (*biol.*) Fixarea galactozei în țesuturi. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***galactopexie***, engl. ***galactography***; cf. gr. *γάλα, -ακτος* „lapte", *πῆξις* „fixare".

galactopoiétic, -ă *adj.* Care determină secreția de lapte. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***galactopoïètique***.

galactopoiéză *s.f.* (*biol.*) Galactogeneză. • /<fr. ***galactopoïèse***.

galactorée *s.f.* (*med.*) **1** Secreție excesivă de lapte la o femeie care alăptează. **2** Scurgere spontană de lapte în afara perioadei de lactație sau după încărcare. • pl. *-ee*. /<fr. ***galactorrhée***; cf. gr. *γάλα, -ακτος* „lapte", *ῥέω* „a curge".

galactoterapíe *s.f.* (*med.*) Tratament medical prin injecții cu lapte sterilizat. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***galactothérapie***.

galactotróf, -ă *adj.* Care se hrănește cu lapte. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***galactotrophe***.

galactózā *s.f.* Monozaharidă, produs de hidroliză al lactozei, al rafinozei etc., cu proprietăți asemănătoare glucozei, care se găsește în natură, în lapte, intrînd și în structura unor compuși azotați din creier. • /<fr. ***galactose***.

galactozemíe *s.f.* (*med.*) **1** Prezența galactozei în sînge. **2** Afecțiune ereditară rară care se manifestă la noul-născut prin ciroză sau icter prelungit, denutriție rapidă, cataractă bilaterală, deficit psihomotor, cu evoluție favorabilă prin îndepărtarea laptelui din alimentație. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***galactosémie***; cf. gr. *γάλα, -ακτος* „lapte", *αἷμα, -ατος* „sînge".

galactozuríe *s.f.* Prezența galactozei în urină. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***galactosurie***.

galalít *s.n.* (*chim.*) Rășină obținută prin tratarea cazeinei cu formaldehidă, care este întrebuințată la fabricarea nasturilor, a pieptenilor, ca material electroizolant etc. • /<fr. ***galalithe***; cf. gr. *γάλα, -ακτος* „lapte", *λίθος* „piatră".

galánt, -ă *adj.* **1** (*despre bărbați*, ext., *despre vorbe, gesturi etc. ale lor*) Curtenitor față de femei. *Galant însă ca totdeauna, tînărul director a dat brațul veteranei* (ANG.). ◇ (*adv.*) *O, rămîn cu plăcere, cu mare plăcere, Nadina! Făcu Miron, galant* (REBR.). ◇ *Aventură* (sau *intrigă*) *galantă* = aventură (sau intrigă) de dragoste. *Literatură galantă* = literatură care cultivă cu precădere intriga amoroasă. ◆ Ext. Politicos, amabil, plăcut, tandru. ◆ (*înv.*) Elegant. **2** (*despre femei*) Care știe să cucerească un bărbat. ◇ *Femeie galantă* = femeie de moravuri ușoare. **3** (*despre epoci, perioade, generații etc.*) Care se distinge prin eleganță, lux, curtoazie și bunăstare. **4** Care exprimă galanterie (1), curtoazie. *Dama cochetează cu privirile-i galante* (EMIN.). **5** (*despre oameni*) Galanton, darnic, generos, mărinimos. *Tata, galant ca totdeauna, i-a dat bani pentru excursie*. **6** (*muz.*) *Stil galant* = stil liber al muzicii pentru clavecin sau pian, înclinat spre efecte facile, concretizat într-o muzică (instrumentală) cu o scriitură simplă și spontană și promovat în Europa, în sec. 18. • pl. *-ți, -te*. /<fr., germ. ***galant***, it. ***galante***.

galantár *s.n.* Vitrină (a unui magazin) în care se expun mostre din mărfurile care se vînd în magazin. *Aristia rămase în dreptul galantarului plin cu mormane de pui tăiați* (CA. PETR.). • pl. *-e*. /de la ***galanterie***, prin derivare regresivă.

galanteríe *s.f.* **1** Atitudine galantă, curtenitoare față de femei. *Se înclină cu o galanterie îndurerată* (DUMITRIU). **2** Compliment (adresat unei femei). **3** Colect. Obiecte mărunte de îmbrăcăminte (mănuși, cravate, fulare etc.) expuse spre vînzare. ◆ Magazin în care se vînd asemenea mărfuri. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***galanterie***, germ. ***Galanterie***.

galantínă *s.f.* (*culin.*) Rasol (de pasăre) în aspic. • pl. *-e*. /<fr. ***galantine***.

galantóm, -oámă *adj.* v. galanton.

galantomíe *s.f.* v. galantonie.

galantón, -oánă *adj.* (*fam.*; *despre oameni*) Darnic, generos, galant (5). • pl. *-i, -e*. și (*înv.*) *galantóm, -oámă adj.* /<fr. ***galant homme***.

galantoníe *s.f.* (*fam.*) Dărnicie, generozitate. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și (*înv.*) *galantomíe s.f.* /<ngr. ***γαλαντόμος***.

galaón *s.n. art.* Dans popular românesc, cu ritm binar și cu mișcare rapidă, răspîndit în Cîmpia Olteniei, care este jucat numai de bărbați. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • /etimol. nec.

galaxíe *s.f.* (*astron.*) **1** Fiecare dintre sistemele de aștri, avînd forme și mărimi diferite, din univers. ◇ *Nucleu de galaxie* v. nucleu. ◆ Restr. Calea Lactee. **2** *Galaxie cvasistelară* (sau *albastră*) = quasar. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***galaxie***; cf. gr. *ὁ γαλαξίας (κύκλος)* „(Calea) Lactee".

gálă[1] *s.f.* **1** (și *spectacol de gală*) Spectacol (sau șir de spectacole) cu caracter festiv, oficial, cu o participare selectă; ceremonie. *Gala filmului românesc*. ◇ Loc. adj. *De gală* = sărbătoresc, solemn. *Pe malurile Senei, în faeton de gală, Cezarul trece palid* (EMIN.). Δ *Ținută de gală* v. ținută. **2** (*sport*) *Gală de box* = competiție sportivă în cadrul căreia au loc mai multe meciuri de box. **3** (*cinemat.*) *Gală de filme* = serie de filme produse de aceeași țară, prezentate într-un cadru festiv. • pl. *-e*. /<fr., it. ***gala***, germ. ***Gala***.

gálă[2] *s.f.* (*fitopat.*) Cecidie. • pl. *-e*. /<fr. ***galle***, lat. ***galla***, ***-ae***.

galb *s.n.* **1** Profil, contur (curb) al unui element de arhitectură, de sculptură sau al unui vas. ◆ Ext. Contur grațios al unei sculpturi, al unei mobile, al (unei părți a) corpului uman. **2** (*arhit.*) Parte a fusului unei coloane, arcuită spre exterior, pentru a evita iluzia de subțiere a coloanei în partea de mijloc. • pl. *-uri, -e*. și *gálbă s.f.* /<fr. ***galbe***.

galbán *s.n.* Răşină cu aspect gumos, obţinută dintr-o plantă umbeliferă exotică din genul *Ferula*. • /<fr. ***galbanum***.

galbanifér, -ă *adj.* (*despre plante*) Care conţine galban. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***galbanifère***.

galbát, -ă *adj.* (*arhit.; despre coloane*) Cu fusul curbat la mijloc. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***galbé***.

gálbă *s.f.* v. galb.

gálben, -ă *adj., subst.* **1** *adj.* De culoarea aurului, a lămîiei etc. *De ce dorm, îngrămădite între galbenele file, Iambii suitori, troheii, săltăreţele dactile?* (EMIN.). ◇ *Galben-deschis* (sau *pal*) = gălbui. (*antrop.*) *Rasă galbenă* = grup de popoare care se caracterizează prin culoarea galbenă-brună a pielii. (*med.*) *Friguri galbene* = boală infecţioasă din ţările tropicale provocată de un agent patogen şi transmisă prin intermediul unei specii de ţînţar, care se manifestă prin febră şi prin colorarea pielii în galben; malarie. *Centură galbenă* v. centură. *Corp galben* v. corp. *Libarcă galbenă* v. libarcă. *Pămînt galben* v. pămînt. *Tricou galben* v. tricou. *Ţucăr galben* sau *ţucur(e) galben* v. ţucăr. *Zahăr galben* v. zahăr. ◇ Expr. *A fi cu papuci galbeni* v. papuc. ◆ (*despre faţă, despre alte părţi ale corpului omului sau*, ext., *despre oameni*) Palid; de culoare cadaverică. *Avea faţa galbenă din cauza hepatitei.* ◇ Loc.vb. *A se face galben* v. face. ◇ Expr. (*A se face* sau *a fi*) *galben ca ceara* = (a deveni) foarte palid din cauza unei emoţii sau a unei boli. *Fruntea înaintată, galbenă ca ceara... se lega cu un nas coroietic* (RUSSO). (*subst. n.*) *A i se face* (cuiva) *galben înaintea ochilor* = a-i veni (cuiva) ameţeală, a i se face rău. *Ilinca... plîngea, de i se dihoca inima, pînă i se făcea galben înaintea ochilor* (VLĂH.). *A rîde galben* v. rîde. ◆ (*despre părul oamenilor*) Blond. ◆ (*despre părul sau culoarea cailor*) Şarg. **2** *s.n.* Culoarea galbenă, una dintre culorile fundamentale ale spectrului solar, situată între portocaliu şi verde. ◆ Substanţă, colorant, pigment care are această culoare. ◇ *Galben de cadmiu* = sulfură de cadmiu, utilizată ca pigment galben în pictură. *Galben de crom* = pigment galben pe bază de cromat de plumb. *Galben de zinc* = sare dublă de cromat de zinc şi bicromat de potasiu, care este colorant galben pentru ulei, apă, hîrtie, împrimare de textile şi materie primă pentru obţinerea verdelui de zinc. **3** *s.m.* Nume dat mai multor monede străine de aur, de valori variabile, care au circulat şi în Ţările Române. *De primeşti, îţi dau doi galbeni pe chila de grîu* (ALECS.). ◇ *Galbeni împărăteşti* v. împărătesc. *Galben maghiar* v. maghiar. **4** *s.f.* (*vit.*) *Galbenă de Odobeşti* = soi românesc de viţă-de-vie, cu ciorchinii mijlocii, cu boabele dese şi neomogene, galbene-verzui, din care se produc vinuri albe de calitate superioară. ◆ Vin produs din strugurii acestui soi de viţă-de-vie. • pl. *-i, -e.* şi (*pop.*) *gálbin, -ă adj., subst.* /lat. ***galbĭnus, -a, -um***.

gálbin, -ă *adj., subst.* v. galben.

galbúlă *s.f.* (*bot.*) Fruct în formă de con modificat, format din solzi carpelari, cărnoşi şi concrescuţi. • pl. *-e.* /<fr. ***galbule***.

gale[1]**-** Elem. de compunere „nevăstuică", „pisică". • şi *galeo-.* /<fr. ***galé(o)***-; cf. gr. *γαλή, γαλεός* „nevăstuică".

galé[2] *s.n.* Vas de flori, cu aspect cerat, ornat după stilul Liberty de la începutul sec. 20. • şi *galéu s.n.* /<fr. ***gallé***; cf. nm. pr. Emile *Gallé*, ebenist, pictor de vase francez.

galeantropíe *s.f.* (*psih.*) Monomanie în care bolnavul se crede transformat în pisică. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***galéanthropie***.

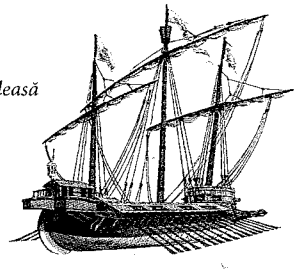
galeasă

galeásă *s.f.* (*mar.; în Ev. Med.*) Navă venetiană, cu vele şi rame, de tipul galerei. • pl. *-e.* /<fr. ***galéasse***, it. ***galeazza***.

galénă *s.f.* (*mineral.*) Sulfură naturală de plumb, cristalizată, de culoare cenuşie sau albă-argintie cu luciu metalic, aflată în zăcămintele hidrotermale, care este principalul minereu de plumb, fiind utilizată în radiotehnică, la prepararea unor vopsele etc. ◇ (*tehn.*) *Detector cu galenă* = diodă semiconductoare, realizată dintr-un cristal de galenă pe a cărui suprafaţă se plimbă un vîrf metalic fin, folosită pentru detecţie în radioreceptoare simple. • pl. *-e.* /<fr. ***galène***.

galénic, -ă *adj.* (*farm.; despre unele preparate*) Care poate fi administrat direct bolnavilor sau poate servi la pregătirea formulelor medicamentoase după reţete. ◆ (*despre substanţe*) Care este extras din produse de origine organică, îndeosebi vegetală. ◇ *Farmacie galenică* v. farmacie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***galénique***; cf. nm. pr. *Galenus*, numele latin al unui celebru medic şi filosof grec din Roma antică.

galenísm *s.n.* Doctrină medicală, formulată, în sec. 2 d.Hr., de medicul grec Galenus, care explică apariţia bolilor prin ruperea echilibrului dintre cele patru umori fundamentale ale organismului: sîngele, flegma, bila neagră şi bila galbenă. • /<fr. ***galénisme***; cf. nm. pr. *Galenus*, medic şi filosof grec din Roma antică.

galénţi *s.m. pl.* Un fel de papuci (cu talpă) de lemn. • /<ngr. ***γαλέντσα***.

galeo- v. gale[1]-.

galeofil, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Persoană) care suferă de galeofilie. • sil. *-le-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***galéophile***.

galeofilíe *s.f.* (*psih.*) Dragoste morbidă faţă de feline (în special de pisici); gatofilie. • sil. *-le-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***galéophilie***; cf. gr. *γαλή* „pisică", *φιλέω* „a iubi".

galeofób, -ă *adj., s.m., s.f.* (*psih.*) (Persoană) care suferă de galeofobie. • sil. *-le-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***galéophobe***.

galeofobíe *s.f.* (*psih.*) Teamă obsedantă de feline (în special de pisici); gatofobie. • sil. *-ie-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***galéophobie***.

galeopitéc *s.m.* (*zool.*) Mamifer insectivor nocturn din S-E Asiei, de mărimea unor pisici, care poate plana, fiind înzestrat cu o membrană laterală între membre şi coadă (*Galeopithecus*). • sil. *-le-o-.* pl. *-ci.* /<fr. ***galéopithèque***.

galéră *s.f.* **1** (*mar.*) Navă de comerţ sau de război, lungă şi cu puntea joasă, cu vele şi rame, la care vîsleau de obicei sclavi sau condamnaţi la muncă silnică. *Zece galere încărcate cu muniţii, pentru artilerie, trebuiră să intre prin Marea Neagră* (BĂLC.). **2** (*la pl.*) Pedeapsă dată criminalilor condamnaţi să vîslească pe o astfel de navă. • pl. *-e.* /<fr. ***galère***, it. ***galera***, ngr. ***γαλέρα***, germ. ***Galeere***.

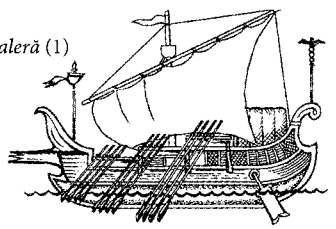
galeră (1)

galerián *s.m.* Condamnat la muncă silnică, ca vîslaş, pe galere (1). • sil. *ri-an.* pl. *-ieni.* /<fr. ***galérian***.

galeríe *s.f.* **1** (*geomorf.*) Cavitate subterană, îngustă şi alungită, săpată prin eroziune. ◇ *Pădure galerie* v. pădure. **2** (*miner.*) Coridor subteran care permite accesul minerilor la zăcămînt şi executarea lucrărilor miniere. ◇ *Galerii de aeraj* v. aeraj. **3** Coridor subteran (adesea ramificat) pe care şi-l sapă unele animale pentru a le servi ca adăpost. **4** (*hidrotehn.*) Canal subteran de comunicaţie, care face legătura între două puncte ale unei lucrări hidrotehnice. **5** (*constr.*) Coridor lung, situat în interiorul sau în afara unei clădiri, care serveşte ca element de legătură sau ca loc de plimbare. *Noaptea umblă adesea, prin lunga-i galerie, Purtat de cine ştie ce sumbră reverie* (MACED.). **6** Muzeu, sală de expoziţie unde sînt expuse sculpturi, picturi sau alte obiecte de artă. ◆ Colecţie de tablouri, de sculpturi etc. expuse într-o sală de expoziţie, de muzeu. **7** Magazin cu obiecte de artă. ◆ Centru comercial de lux. ◆ Gener. (*la pl.*) Magazin universal. **8** (*arhit.*) Balcon situat la ultimul nivel al unei săli de spectacol. *Se întocmise o sală mare, cu parter, galerii şi trei rînduri de loji* (SADOV.). ◆ Ext. Publicul care ocupă locurile amplasate în acest balcon. ◆ Ext. Publicul care se manifestă zgomotos la un meci, la un spectacol. *Galeria aplaudă-n uimire La-ntîia deturnare de puşcă sau pistol* (MACED.). ◇ Expr. *A face galerie* = a manifesta zgomotos, în semn de aprobare, de încurajare la un meci, la un spectacol etc. **9** (*mar.*) Platformă mică la prora sau la pupa unei nave. **10** Bară de lemn sau de metal de care se atîrnă draperiile şi perdelele. **11** (*mec.*) Conductă metalică, montată la motoarele cu ardere internă, care conduce amestecul carburant către cilindri sau prin care sînt evacuate produsele rezultate din arderea combustibilului. **12** Un fel de tavă de metal care se pune în faţa sobei ca să nu cadă cărbunii din sobă pe duşumea. **13** Fig. Şir, serie (de portrete literare). *Caragiale a suflat viaţă unei galerii întregi de tipare, care necontenit se vor mişca prin viaţa noastră* (SADOV.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***galerie***, it. ***galleria***, germ. ***Galerie***, ngr. ***γαλαρία***.

galeropíe *s.f.* Posibilitate de a vedea mai bine la lumina slabă decît la cea puternică. • g.-d. *-iei.* /<it. ***galeropia***; cf. gr. *γαλερωπός* „cu vederea clară".

găleş, -ă *adj.* (*despre ochi, privire sau*, ext., *despre oameni*) **1** Drăgăstos, cald, duios. *Veni zîmbitoare spre Radu, sorbindu-l cu ochii mari, înduioşaţi şi galeşi* (VLAH.). ◇ (*adv.*) *Rîde galeş.* **2** Melancolic, trist. *De la o vreme, Veronica era tot galeşă şi visătoare* (GAL.). • pl. *-i, -e.* şi (*reg.*) *gáliş, -ă adj.* /<bg. ***кален***, srb. ***galiti*** „a tînji", confundat cu *kaleš* „cu ochi negri".

galét[1] *s.m.* **1** (*geomorf.*) Fragment de rocă sau de mineral, şlefuit sau rotunjit natural de acţiunea mării sau a torenţilor, care alcătuieşte pietrişurile şi conglomeratele. **2** (*tehn.*) Rolă metalică, montată pe un ax între două piese în mişcare, folosită la transmiterea unei mişcări (rectilinii), pentru a le micşora frecarea. **3** (*ind.text.*) Piesă cilindrică la maşina de filat mătase artificială, care întinde firul la ieşirea din baia de filare. **4** (*electr.*) Parte componentă a unui transformator electric, de forma unui inel cu secţiunea dreptunghiulară, avînd mai multe spire de înfăşurare. **5** (*tehn.*) Secţiune a unui comutator rotativ. • pl. *-ţi.* /<fr. ***galet***.

galét[2] *s.m.* v. galetă.

galétă *s.f.* **1** (*ind. alim.*) Pesmet, biscuit de formă paralelipipedică (fără sare), mîncat de marinari, ostaşi aflaţi în campanie etc. ◆ Prăjitură rotundă şi plată făcută din făină, unt şi ouă. **2** Obiect în formă de galetă (1). • pl. *-e.* şi *galét s.m.* /<fr. ***galette***.

galéu *s.n.* v. gale[2].

galéz, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populaţia de bază a Ţării Galilor sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii Ţării Galilor. **2** *adj.* Care aparţine Ţării Galilor sau galezilor, care se referă la Ţara Galilor sau la galezi; care este originar din Ţara Galilor. ◆ (*subst. f.*) Limba indo-europeană din familia celtică vorbită de galezi. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***gallois***.

gálfăd, -ă *adj.* (*reg.; despre oameni*) Palid (din cauza unei boli). • pl. *-ezi, -e.* /etimol. nec.

galiămb *s.m.* (*vers.*) Vers catalectic antic de patru picioare, pe care îl cîntau preoţii Cibelei. • sil. *-li-amb.* pl. *-i.* /<fr. ***galliambe***.

galiárd *s.n.* (*mar.*) Fiecare dintre suprastructurile de la extremităţile punţii superioare ale unei nave. • sil. *-li-ard.* pl. *-e.* /<fr. ***gaillard***.

galiárdă *s.f.* Vechi dans francez şi italian cu ritm vioi; gagliardă (1). ◆ Melodie după care se execută acest dans. • sil. *-li-ar-.* pl. *-e.* /<fr. ***galliarde***.

gálic[1] *adj.* (*chim.*) *Acid galic* = acid organic aromatic, astringent, hemostatic, antiseptic, extras din gogoşile de ristic şi din coaja de stejar, folosit în tăbăcărie, la fabricarea cernelurilor negre, a coloranţilor şi a unor medicamente. • /<fr. ***gallique***.

gălic[2]**, -ă** *adj.* Care aparţine galilor, care se referă la gali. *Războaiele galice.* ◇ *Cocoşul galic* = una dintre emblemele naţiunii franceze. ◆ (*subst. f.*) Limba indo-europeană din familia celtică, vorbită pe teritoriul Galiei, care a dispărut în sec. 1 d.Hr. sub presiunea limbii latine. • pl. *-ci, -ce.* /<lat. ***gallĭcus, -a, -um***.

galicán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al galicanismului. **2** *adj.* Care aparţine galicanismului sau galicanilor, care se referă la galicanism sau la galicani. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***gallican***.

galicanísm *s.n.* (*rel.*) Doctrină politico-religioasă a bisericii catolice franceze din sec. 18, care apăra libertatea şi independenţa ei organizatorică faţă de Vatican. • /<fr. ***gallicanisme***.

gálică *s.f.* (*mai ales la pl.*) Încălțăminte romană provenind din Galia. ◆ Sanda de capucin. • pl. *-ci.* /<lat. ***gallicae, -ārum*** „(un fel de) sandale (purtate de gali)".

galicián, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Galiciei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii Galiciei. **2** *adj.* Care aparține Galiciei sau galicienilor, care se referă la Galicia sau la galicieni; originar din Galicia. • sil. *-ci-an.* pl. *-ieni, -iene.* /nm. pr. (comunitate autonomă în N-V Spaniei) ***Galicia*** + *-ian.*

galicísm *s.n.* (*lingv.*) Expresie sau construcție proprie limbii franceze (greu de tradus în altă limbă). • pl. *-e.* /<fr. ***gallicisme.***

galiifórmă *s.f.* (*ornit.*; *la pl.*) Ordin de păsări tericole sau arboricole, cu aripile scurte, uneori cu creasta colorată în roșu, cu ciocul puternic (și cu dimorfism sexual), reprezentat prin unele specii domestice (găina, bibilica) și altele de vînat (cocoșul-de-munte, ierunca, prepelița) (*Galliformes*); (*și la sg.*) pasăre care face parte din acest ordin. • pl. *-e.* /<fr. ***galliformes***; cf. lat. *gallus, -i* „cocoș", *forma, -ae* „formă".

galigén, -ă *adj.* (*fitopat.*) Cecidogen. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***galligène.***

galileán, -ă *s.m., s.f., adj.* v. galileean.

galileeán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care făcea parte din populația de bază a Galileei sau era originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii Galileei. ◇ *Iisus Galileeanul* sau *Galileanul* = Iisus Hristos, numit astfel după locul nașterii sale. **2** *adj.* Care aparține Galileei sau galileenilor, care se referă la Galileea sau la galileeni; originar din Galileea. • sil. *-le-ean.* pl. *-eni, -ene.* și *galileán, -ă s.m., s.f., adj.* /nm. pr. (regiune istorică în N Palestinei antice) ***Galileea*** + *-an.*

galimatiás *s.n.* Vorbire sau scriere confuză, ininteligibilă, greoaie. • și *galimatíe s.f.* /<fr. ***galimatias.***

galimatíe *s.f.* v. galimatias.

galinacée *s.f.* (*ornit.*; *la pl.*) Familie de păsări din ordinul galiformelor, omnivore, al cărui tip este găina domestică; (*și la sg.*) pasăre care face parte din acest subordin. • pl. *-cee.* /<fr. ***gallinacés***; cf. lat. *gallina, -ae* „găină".

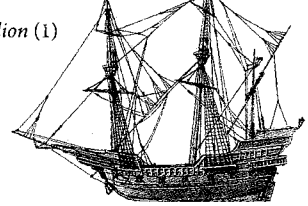

galion (1)

galión *s.n.* **1** Navă cu pînze, de război și de transport, folosită mai ales de spanioli în sec. 16-17 pentru drumurile în colonii. **2** (*mar.*) Prelungire a etravei navelor cu vele care susține bompresul. **3** Sculptură ornamentală din lemn la prora unor nave cu vele, care reprezintă un personaj sau un simbol corespunzător numelui acestora. **4** (*pop.*) Corabie. **5** (*pop.*) Butuc lung pînă la 30 m, folosit la construcția de galioaneturcești. **6** (*tipogr.*) Planșetă de lemn sau de metal încadrată cu o ramă, pe care se așază rîndurile de litere culese; șif. • pl. *-oane.* /<fr. ***galion***, it. ***galeone***, ngr. ***γαλιόνι.***

galion (3)

galiongíu *s.m.* (*înv.*) Marinar pe un galion. • sil. *-li-on-.* pl. *-gii.* /<tc. ***kalionglu.***

galiótă *s.f.* (*mar.*) Corabie ușoară cu două catarge și cu fundul plat, folosită, în trecut, în Marea Nordului și în Marea Baltică, mai ales de olandezi. • pl. *-e.* /<fr. ***galiote.***

gáliș, -ă *adj.* v. galeș.

găliță *s.f.* (*reg.*) **1** (*la pl.*) Păsări de curte; orătănii. *Moșneagul, văzînd pe cucoșul său... încunjurat de-atît amar de galițe, i-a deschis poarta* (CR.). **2** (*ornit.*) Gaiță (*Garrulus glandarius*). • pl. *-e.* /<bg. ***галица***, srb. ***galica.***

galițián, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Galiției sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii Galiției. **2** *adj.* Care aparține Galiției sau galițienilor, care se referă la Galiția sau la galițieni; care este originar din Galiția. • sil. *-ți-an.* pl. *-ieni, -iene.* /nm. pr. (regiune în Europa Centrală, în N Munților Carpați) ***Galiția*** + *-an.*

gáiiu *s.n.* (*chim.*) Element chimic, metal moale alb-cenușiu, ușor fuzibil, întrebuințat la fabricarea termometrelor pentru temperaturi mari, în dentistică, la fabricarea materialelor semiconductoare, la construirea oglinzilor optice etc. (*Ga*). • /<fr. ***gallium.***

galo- Elem. de compunere „galic, francez". • /<fr. ***gallo-***; cf. lat. *gallus, -i.*

galofíl, -ă *adj., s.m., s.f.* Francofil. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***gallophile.***

galofilíe *s.f.* Francofilie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***gallophilie.***

galofób, -ă *adj., s.m., s.f.* Francofob. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***gallophobe.***

galofobíe *s.f.* Francofobie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***gallophobie.***

galomán, -ă *adj., s.m., s.f.* Francofil. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***gallomane.***

galomaníe *s.f.* Francofilie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***gallomanie.***

galón[1] *s.n.* **1** Panglică, fîșie, șiret sau bandă de metal, aplicată pe epoleți, pe mînecile unei uniforme pentru a arăta gradul persoanei care poartă uniforma. *Cosea galoanele la mondirul lui nea Chiriac* (CAR.). **2** Șiret de lînă, de mătase sau fir cusut ca podoabă pe haine, pălării, draperii etc. *Avea tot ce-i trebuie: livrea, galoane, nasturi auriți, fireturi* (CE. PETR.). • pl. *-oane.* /<fr. ***galon***, germ. ***Galon.***

galón[2] *s.n.* **1** Unitate de măsură pentru capacitate egală cu 4, 546 l în Anglia și cu 3, 785 l în SUA. **2** Sticlă mare pentru păstrat băuturi. *Damigene cu romuri... galoane mari cu tot soiul de rachiuri* (HOG.). • pl. *-oane, m. -i.* /<engl., fr. ***gallon.***

galonát, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* (*despre haine, uniforme etc.*) Împodobit cu galoane[1] (1). ◆ (*despre oameni*) Care se îmbracă pretențios, purtînd haine cu galoane[1] (1). *Oameni în livrele galonate și cu peruci pudrate* (ODOB.). **2** *s.m.* (*iron.*) Ofițer sau subofițer. **3** *s.m., s.f.* Persoană care a obținut de-a lungul carierei multe premii. • pl. *-ți, -te.* /***galon***[1] + *-at*, după fr. *galonné.*

galóp *s.n.* **1** Mers rapid al calului, format dintr-o succesiune de salturi mari. ◆ Deplasare rapidă. ◇ Expr. *A se întinde galopului* v. întinde. *A o lua la galop* v. lua. **2** (*med.*) Zgomot surd diastolic, ce amintește galopul unui cal. **3** Dans de societate, de origine franceză, în măsură binară, cu ritm sacadat și cu mișcări foarte repezi. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-uri.* /<fr. ***galop***, it. ***galoppo***, germ. ***Galopp.***

galopá *vb. I. intr.* **1** (*despre cai*) A alerga în galop (1). *Se țin dîrz și-și lasă calul să galopeze pînă ce-l simți plin de spumă* (SADOV.). ◆ Ext. (*despre oameni*) A călări un cal care aleargă în galop (1). **2** (*despre motoare cu ardere internă*) A funcționa neuniform, cu variații mari (și bruște) ale turației. **3** Fig. A alerga, a se precipita. **4** Fig. (*despre boli, evenimente etc.*) A înainta, a progresa (a se desfășura) rapid. • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***galoper.***

galopádă *s.f.* **1** Cursă, alergare în galop (1). *Galopada cailor se simte în ritmica uluitoare a pașilor, în avîntul picioarelor* (PER.). **2** Ext. Cursă rapidă. • pl. *-e.* /<fr. ***galopade.***

galopánt, -ă *adj.* **1** În galop, repede. **2** (*med.*; *despre boli*) Care are o evoluție rapidă (și mortală). • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***galopant.***

galopáre *s.f.* **1** Mers în galop (1). **2** (*tehn.*) *Galoparea motorului* = funcționare neuniformă a unui motor cu ardere internă, mai ales la mersul în gol, caracterizată prin variații mari și uneori bruște ale turației, reglajul motorului rămînînd neschimbat. • pl. *-ări.* /v. ***galopa.***

galoromán, -ă *s.m., adj.* **1** *s.m.* (*la pl.*) Populație rezultată din amestecul galilor cu romanii după cucerirea Galiei de către romani; (*și la sg.*) persoană care aparținea acestei populații. **2** *adj.* Care aparține galoromanilor, care se referă la galoromani. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***gallo-romain***, după *roman*; cf. germ. *gallo-romanisch.*

galorománic, -ă *adj.* Galoroman (2). • pl. *-ci, -ce.* /***galo-*** + ***romanic.***

galóș *s.m.* **1** Încălțăminte din cauciuc care se poartă peste pantofi sau peste ghete pentru a le proteja de umezeală. *A intrat cu galoșii în sală, mi-a murdărit preșul* (BASS.). **2** (*tehn.*) Macara cu un singur scripete și cu una din fețe tăiată. • pl. *-i.* /<fr. ***galoche.***

galoșáre *s.f.* Operație de îmbrăcare în piele sau în cauciuc a părții de jos a încălțămintei; ext. întăritură de piele sau de cauciuc cu care se execută această operație. • pl. *-ări.* /de la ***galoș.***

galoubet [galu'be] *s.n.* (*muz.*) Mic flaut, drept, cu trei orificii, răspîndit în Provence și Languedoc, acționat cu mîna stîngă în timp ce dreapta bate o tamburină. • /<fr. ***galoubet.***

galvan- Elem. de compunere „curent electric de conducție", „depunere electrolitică". • și *galvano-.* /<fr. ***galvan(o)-***; cf. nm. pr. Luigi *Galvani*, fizician italian.

galvánic, -ă *adj.* Care aparține galvanismului, care se referă la galvanism. ◇ *Element galvanic* = pilă electrochimică de curent continuu, care are polul pozitiv de cărbune și polul negativ de zinc. *Legătură galvanică* v. legătură. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***galvanique.***

galvanísm *s.n.* **1** Acțiune a curenților electrici asupra organelor vii. **2** Curent electric continuu, produs cu ajutorul pilelor electrochimice. **3** Parte a fizicii care se ocupă cu studiul galvanismului (2). • /<fr. ***galvanisme.***

galvanizá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică piese metalice*) A acoperi cu un strat de alt metal, în special de zinc, pentru a mări rezistența la coroziune; gener. a acoperi cu un strat subțire din alt metal, depus prin electroliză. **2** (*fiziol.*; *compl. indică țesuturi, organe etc.*) A excita în mod artificial cu ajutorul curentului galvanic, în scopuri terapeutice sau experimentale. **3** Fig. A însufleți, a înviora. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***galvaniser.***

galvanizáre *s.f.* **1** Acoperire a unei piese metalice cu un strat de zinc pentru a mări rezistența la coroziune. **2** (*med.*) Utilizarea curentului continuu de cîteva zeci de miliamperi timp de mai multe minute, cu acțiune de diminuare a excitabilității. • pl. *-ări.* /v. ***galvaniza.***

galvanizát, -ă *adj.* (*despre piese metalice*) Acoperit cu un strat de zinc sau, gener., cu un strat din alt metal, pentru a mări rezistența piesei la coroziune. • pl. *-ți, -te.* /v. ***galvaniza.***

galvanizatór[1] *s.n.* Instalație pentru galvanizare. • pl. *-oare.* /***galvaniza*** + *-tor.*

galvanizatór[2]**, -oáre** *s.m., s.f.* Muncitor specializat în galvanizare. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***galvanisateur.***

galváno[1] *s.n.* (*tipogr.*) Clișeu tipografic obținut prin galvanoplastie. • /<fr. ***galvano.***

galvano[2]**-** v. galvan-.

galvanocaústică *s.f.* (*chir.*) Galvanocauterizare. • pl. *-ce.* /<fr. ***galvanicaustique***, germ. ***Galvanokaustik.***

galvanocautér *s.n.* (*med.*) Instrument chirurgical, format dintr-un suport izolant și un fir metalic al cărui vîrf, în general din platină, adus la incandescență de un curent galvanic, este folosit pentru galvanocauterizare. • sil. *-ca-u-.* pl. *-e.* /<fr. ***galvanocautère.***

galvanocauterizáre *s.f.* (*chir.*) Cauterizare prin mijloace electrotermice; galvanocaustică. • sil. *-ca-u-.* pl. *-ări.* /***galvano***[2]***-*** + ***cauterizare***, după fr. *galvanocautérisation.*

galvanocromíe *s.f.* Ornamentare a metalelor cu diverse culori, care se realizează prin folosirea curentului galvanic; colorare electrică a metalelor. • g.-d. *-iei.* /<germ. ***Galvanochromie.***

galvanofaradizáre *s.f.* (*med.*) Tratament medical constînd în aplicarea simultană a curentului continuu și a celui indus. • /***galvano***[2]***-*** + ***faradizare***, după fr. *galvano-faradisation.*

galvanografíe *s.f.* (*tipogr.*) Corodare electrolitică a clișeelor pentru tipar înalt, folosite ca anod al unei băi galvanice. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***galvanographie.***

galvanométric, -ă *adj.* Care aparține galvanometriei sau galvanometrului, care se referă la galvanometrie sau la galvanometru. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***galvanométrique.***

galvanometríe *s.f.* Măsurare a intensității curentului electric continuu slab cu un galvanometru. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***galvanométrie.***

galvanométru *s.n.* Instrument pentru măsurarea intensității curentului electric continuu slab. • pl. *-e.* /<fr. ***galvanomètre.***

galvanonarcóză *s.f.* (*med.*) Inhibiție corticală care poate evolua pînă la narcoză, obținută prin trecerea unui curent galvanic, constant descendent, de-a lungul

măduvei spinării; electronarcoză. • pl. *-e.* /<fr. ***galvanonarcose***.

galvanoplástic, -ă *adj.* Care aparține galvanoplastiei, care se referă la galvanoplastie; obținut prin galvanoplastie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***galvanoplastique***.

galvanoplastíe *s.f.* Reproducere în relief a unor obiecte prin depunerea electrolitică a unui strat de metal pe acele obiecte sau pe tiparul lor, executat dintr-un material plastic. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***galvanoplastie***.

galvanopunctúră *s.f.* (*med.*) Tehnică de terapie cu ajutorul curentului galvanic, efectuată prin intermediul unor ace implantate în diverse țesuturi, prin care trece un curent continuu de intensitate mică. • /<fr. ***galvanopuncture***.

galvanoscóp *s.n.* Instrument pentru indicarea prezenței într-un circuit a unui curent electric continuu slab, precum și a sensului lui. • pl. *-oape.* /<fr. ***galvanoscope***.

galvanostégic, -ă *adj.* Care aparține galvanostegiei, care se referă la galvanostegie; realizat prin galvanostegie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***galvanostégique***.

galvanostegíe *s.f.* **1** Depunere pe cale electrolitică a unui strat metalic pe un obiect de metal pentru protejarea sau înfrumusețarea lui. **2** Ramură a galvanotehnicii care se ocupă cu studiul procedeelor de depunere electrolitică pe un obiect metalic a unui strat metalic subțire, aderent și continuu, în scopul protecției, măririi rezistenței sau în scopuri decorative. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***galvanostégie***.

galvanostereotipíe *s.f.* Procedeu de reproducere a formelor de tipar înalt prin galvanoplastie. • sil. *-re-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***galvano-stéréotypie***.

galvanotactísm *s.n.* (*biol.*) Reacție a organismelor vii față de un curent electric continuu. • /<fr. ***galvanotactisme***.

galvanotaxíe *s.f.* (*biol.*) Reacție determinată la animale de curentul galvanic; galvanotropism. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***galvanotaxie***.

galvanotéhnică *s.f.* Ramură a electrometalurgiei care se ocupă cu studiul galvanoplastiei și al galvanostegiei. • /<fr. ***galvanotechnique***.

galvanoterapíe *s.f.* (*med.*) Tratament medical în unele afecțiuni locomotorii, nervoase etc. bazat pe acțiunea curentului galvanic de mică tensiune. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***galvanohérapie***.

galvanotíp *s.n.* (*tipogr.*) Clișeu tipografic obținut prin galvanotipie. • pl. *-uri.* /<fr. ***galvanotype***.

galvanotipíe *s.f.* (*tipogr.*) Procedeu galvanoplastic de reproducere, pe cupru sau pe zinc, a planșelor tipografice, a gravurilor în lemn etc. cu ajutorul unui mulaj acoperit pe cale electrolitică de un strat de cupru și apoi întărit cu un strat de staniu, nichel sau fier. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***galvanotypie***.

galvanotropísm *s.n.* (*biol.*) Galvanotaxie. • /<fr. ***galvanotropisme***.

gáma *s.m. invar.* **I 1** Numele celei de a treia litere a alfabetului grecesc, corespunzînd sunetului românesc „g". **2** Sunetul corespunzător acestei litere. **3** Semn grafic pentru această literă (*γ, Γ*). **II 1** (*fiz.*) Unitate de măsură a masei, reprezentînd o milionime de gram; microgram. **2** (*fiz.*) Unitate de măsură a intensității cîmpului magnetic, egală cu a milioana parte dintr-un oersted. **3** (*mat.*) Funcție din teoria probabilităților și statistica matematică ce reprezintă o generalizare a factorialului. **4** (*fiz.*) *Raze* (sau *radiație*) *gama* = radiație electromagnetică, emisă de corpurile radioactive, produsă prin tranziții în interiorul nucleelor atomice și care are o putere penetrantă foarte mare. *Cuantă gama* = foton al radiației gama. • /<gr. *γάμμα*.

gamacísm *s.n.* Pronunțare alterată a consoanelor *g, k.* • /<fr. ***gammacisme***.

gamaencefalografíe *s.f.* (*med.*) Metodă modernă de explorare a sistemului nervos prin introducerea în organism a unui izotop radioactiv injectabil, emițător de radiații gama; scintigrafie cerebrală. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***gama*** + ***encefalografie***.

gamaglobulínă *s.f.* **1** (*biochim.*) Substanță proteică din plasma sangvină cu cea mai slabă mobilitate la electroforeză, în care se găsesc anticorpii. **2** (*med.*) Soluție injectabilă, conținînd imunoglobuline serice umane, folosită pentru mărirea rezistenței organismului la infecții. • pl. *-e.* /<fr. ***gammaglobuline***.

gamagrafíe *s.f.* (*med.*) Scintigrafie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***gammagraphie***.

gamăr *s.m.* (*zool.*) Mic crustaceu care trăiește în apele dulci stătătoare sau în pîraie; (*Gammarus pulex*); crevetă de apă dulce. • pl. *-i.* /<fr. ***gammare***; cf. lat. *gammarus, -i* „rac".

gamascóp *s.n.* Aparat detector de raze gama. • pl. *-oape.* /<fr. ***gammascope***.

gamascópică *adj. f. Metodă gamascopică* = metodă de determinare a umidității și densității solului cu ajutorul radiațiilor gama trecute printr-o probă de sol. • pl. *-ce.* /<fr. ***gammascopique***.

gamăt, -ă *adj.* (*despre cruci*) Cu brațele îndoite în unghi drept. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***gammé***.

gamaterapíe *s.f.* (*med.*) Terapie cu radiații gama emise de radioizotopi artificiali. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***gammathérapie***.

gámă *s.f.* **1** (*muz.*) Succesiune de sunete (și note), care cuprinde toate sunetele unei scări muzicale, dispuse în ordine ascendentă sau descendentă și luînd numele și tonul notei cu care începe succesiunea. *Ore întregi făceam game la pian* (CA. PETR.). <> *Gamă ascendentă* v. ascendent. *Gamă cromatică* v. cromatic. *Gamă diatonică* v. diatonic. *Gamă hexatonică* v. hexatonică. *Gamă majoră* v. major. *Gamă minoră* v. minor. *Gamă pentatonică* v. pentatonic. **2** Fig. (*a. plast.*) Serie de tonuri și de culori dispuse într-o succesiune armonioasă. *Deasupra ochilor ei închiși vedea felurite forme... ce creșteau străbătînd toată gama colorilor* (VLAH.). **3** Șir de mărimi scalare exprimînd termenii unei serii. *Gamă de frecvențe.* **4** Fig. Serie de situații, valori, produse, sortimente etc. cu trăsături comune, care alcătuiesc un tot armonios. *Gamă largă de sortimente.* • pl. *-e.* /<fr. ***gamme***.

gambădă *s.f.* Săritură, țopăială (de bucurie). • pl. *-e.* /<fr. ***gambade***.

gámbă *s.f.* (*anat.*) **1** (*la oameni*) Parte a membrului inferior, cuprinsă între genunchi și gleznă. **2** (*la unele animale*) Parte a membrelor posterioare, cuprinsă între genunchi și copită. • pl. *-e.* /<lat., it. ***gamba***.

gambét *s.n.* (*ind. extract.*) Piesă metalică de legătură în utilajul de manevră, folosit la exploatările petroliere. • pl. *-e.* /<fr. ***gambette***.

gambétă *s.f.* Pălărie bărbătească de fetru, tare, cu calota ovală și borurile ușor răsfrînte; melon. *Purta gambetă văru-meu Niculae Dimozel, dirigintele poștei* (STANCU). • pl. *-e.* /de la nm. pr. *Léon* ***Gambetta***, om politic francez.

gambiá *vb. I. tr.* (*mar.*) A schimba velele față de catarg, în funcție de vînt. • sil. *-bi-a-.*prez.ind. *-iez.* /<fr. ***gambier***.

gambián, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Gambiei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuiește în Gambia; locuitorii Gambiei. **2** *adj.* Care aparține Gambiei sau gambienilor, care se referă la Gambia sau la gambieni; care este originar din Gambia. • sil. *-bi-an.* pl. *-ieni, -iene.* /nm. pr. (stat în V Africii) ***Gambia*** + *-ian*; cf. și fr. *gambienne.*

gambír *s.m.* (*bot.*) Plantă grimpantă subtropicală, din ale cărei frunze se obține un extract tanant, folosit în medicină ca astringent (*Uncaria gambir*). • pl. *-i.* /<fr. ***gambir***, germ. ***Gambir***.

gambít *s.n.* (*la jocul de șah*) Sacrificare a unei piese sau a unui pion la începutul unei partide pentru a obține un avantaj în atac. • pl. *-uri.* /<fr. ***gambit***.

gambúzie *s.f.* (*iht.*) Pește mic, vivipar, originar din America de Nord, care se hrănește în special cu larve de țînțar (*Gambusia affinis*). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***gambusie***.

game *s.n.* v. ghem[2].

gamélă *s.f.* Vas mic de metal din care mănîncă ostașii (în aplicații sau în campanii). *Soldații ieșeau din gropi, strîngîndu-se în jurul căruțelor, cu gamelele* (CAM.). • pl. *-e.* /<fr. ***gamelle***, it. ***gamella***; cf. lat. *camella, -ae* „cupă".

gamet[1]- Elem. de compunere „gamet". • și *gameto-.* /<fr. ***gamét(o)***-; cf. gr. *γαμέτης* „soț".

gamét[2] *s.m.* **1** (*biol.*) Fiecare din cele două celule care se unesc în timpul fecundației pentru a forma oul (sau zigotul), constituind primul stadiu de dezvoltare a unui individ; celulă sexuală. <> *Puritatea gameților* v. puritate. **2** (*în parazitologie*) Formă sexuală matură a parazitului malariei, provenită din gametocit. • pl. *-ți.* /<fr. ***gamète***; cf. gr. *γαμέτης* „soț".

gametánge *s.m.* (*bot.*) Gametangiu. • pl. *-gi.* /<fr. ***gamétange***.

gametangiofór *s.m.* (*biol.*) Suport al gametangelui. • sil. *-gi-o-.* pl. *-i.* /<fr. ***gamétangiophore***.

gametangiogamíe *s.f.* (*biol.*) Reproducere sexuală prin fuzionarea gametangiilor de sex opus. • sil. *-gi-o-.*pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***gamétangiogamie***.

gametángiu *s.m.* (*bot.*) Structură vegetală în care sînt produși gameții. • pl. *-gii.* /<fr. ***gamétangium***.

gamétic, -ă *adj.* care aparține gametului[2], care se referă la gamet[2]. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***gamétique***.

gameticíd, -ă *adj., s.n.* (Substanță) care distruge gameții[2]. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***gaméticide***.

gameto- v. gamet[1]-.

gametoblást *s.n.* **1** (*biol.*) Substanță primară, nediferențiată, a gametului[2]. **2** (*bot.*) Țesut nediferențiat al arhesporului. • pl. *-e.* /<fr. ***gamétoblaste***.

gametocíst *s.n.* (*biol.*) Formație rezultată din contopirea a doi gameți[2] de sex diferit, prevăzută cu un perete chistic comun. • /<fr. ***gamétocyste***.

gametocít *s.n.* (*biol.*) **1** Celulă generatoare de gameți[2]; gamont. **2** Element sexual din ciclul evolutiv al hematozoarului palustru care, în stomacul anofelului dă naștere gametului[2]. • pl. *-e.* /<fr. ***gamétocyte***; cf. gr. *γαμέτης* „soț", *κύτος* „cavitate, recipient".

gametofít *s.m.* (*biol.*) **1** Organism vegetal care se înmulțește prin gameți[2]. **2** Fază din ciclul vital al unei plante sexuate care produce gameți[2]. **3** Generație sexuată avînd celule cu nuclei haploizi. • pl. *-ți.* /<fr. ***gamétophyte***.

gametofític, -ă *adj.* (*biol.*) Care produce gametofiți. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***gamétophytique***.

gametofór *s.m.* (*biol.*) Parte a gametofitului care poartă gametangii. • pl. *-i.* /<fr. ***gamétophore***.

gametogamíe *s.f.* (*biol.*) Fecundație prin contopirea a doi gameți[2] de sex diferit. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***gamétogamie***.

gametogenéză *s.f.* (*biol.*) Proces de formare și dezvoltare a gameților[2]; gametogonie. • /<fr. ***gamétogenèse***; cf. gr. *γαμέτης* „soț", *γένεσις* „naștere, formare".

gametogoníe *s.f.* (*biol.*) Gametogeneză. • g.-d. *-iei.* /<germ. ***Gametogonie***.

gametoplásmă *s.f.* (*biol.*) Citoplasma gameților[2]. • pl. *-e.* /<fr. ***gamétoplasme***.

gametospór *s.m.* (*biol.*) Spor rezultat din copularea gameților[2]. • pl. *-i.* /<fr. ***gamétospore***.

gamo- Elem. de compunere „căsătorie", „unire", „fecundație". • /<fr., it. ***gamo-***; cf. gr. *γάμος* „căsătorie".

gamocárp, -ă *adj.* (*bot.*) Cu fructe concrescute. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***gamocarpus, -a, -um***.

gamocít *s.n.* (*biol.*) Celulă sexuată. • pl. *-e.* /<fr. ***gamocyte***.

gamodróm, -ă *adj.* (*iht.; despre pești*) Care migrează pentru reproducere. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***gamodrome***.

gamofíl, -ă *adj., s.f.* (*bot.*) (Floare) cu elementele morfologice concrescute. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***gamophyllus, -a, -um***.

gamofilíe *s.f.* (*biol.*) Concreștere a frunzelor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***gamophyllie***.

gamofób, -ă *adj.* (*psih.*) (Persoană) care suferă de gamofobie. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***gamophobe***.

gamofobíe *s.f.* (*psih.*) Teamă de căsătorie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***gamophobie***; cf. gr. *γάμος* „căsătorie", *φόβος* „teamă".

gamogemíe *s.f.* (*biol.*) Concreștere a mugurilor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***gamogemmie***.

gamogenéză *s.f.* (*biol.*) Reproducere sexuată a unui organism vegetal prin fuziunea gameților[2]; gamogonie. • /<fr. ***gamogenèse***; cf. gr. *γάμος* „căsătorie", *γένεσις* „naștere".

gamogoníe *s.f.* (*biol.*) Gamogeneză. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***gamogonie***.

gamología *s.f.* Tratat despre căsătorie; discuție teoretică asupra căsătoriei. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***gamologie***; cf. gr. *γάμος* „căsătorie", *λόγος* „studiu".

gamomán, -ă *adj., s.m.* (*psih.*) (Persoană) care suferă de gamomanie. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***gamomane***.

gamomaníe *s.f.* (*psih.*) Manie a psihopaților erotomani de a cere în căsătorie toate femeile cunoscute. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***gamomanie***.

gamomorfóză *s.f.* (*biol.*) Modificare morfologică realizată prin excitarea produsului fecundației în cursul dezvoltării sale. • pl. *-e.* /<fr. ***gamomorphose***.

gamónă *s.f.* (*biol.*) Substanță secretată de gameții[2] femeli sau masculi care acționează asupra celor de sex opus, asigurînd fecundația. • /<germ. ***Gamone***; cf. gr. *γάμος* „căsătorie".

gamónt *s.m.* (*biol.*) Gametocit (1). • pl. *-ți.* /<germ. ***Gamont***.

gamopetál, -ă *adj., s.f.* (*bot.*) **1** *adj.* (*despre corola unor flori sau*, ext., *despre flori*) Cu petalele unite, concrescute; simpetal. ◆ (*despre plante*) Care are florile cu petalele unite. **2** *s.f.* (*la pl.*) Grup de plante dicotiledonate a căror floare are corola cu petalele unite; (*și la sg.*) plantă care face parte din acest grup. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***gamopétale***; cf. gr. *γάμος* „căsătorie", *πέταλον* „petală".

gamosepál, -ă *adj., s.f.* (*bot.*) **1** *adj.* (*despre caliciul unor flori sau*, ext., *despre flori*) Care are sepalele unite, concrescute. ◆ (*despre plante*) Care are florile cu sepalele unite. **2** *s.f.* Plantă a cărei floare are sepalele unite. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***gamosépale***.

gamotactísm *s.n.* (*biol.*) Gamotropism (1). • /<fr. ***gamotactisme***.

gamotropísm *s.n.* **1** (*biol.*) Mișcare de atracție reciprocă a gameților[2]; gamotactism. **2** (*bot.*) Curbare a unor piese florale pentru protejarea organelor sexuale sau pentru ușurarea polenizării. • /<fr. ***gamotropisme***.

gampsodactilíe *s.f.* (*med.*) Imposibilitatea de a extinde complet degetele de la picioare. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***gampsodactylie***; cf. gr. *γαμψός* „îndoit".

ganaderíe *s.f.* (*în Spania*) Creșcătorie de tauri pentru coridă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<sp., fr. ***ganaderia***.

ganáș *s.n.* v. ganașă.

ganașă *s.f.* (*zool.*) Fiecare dintre cele două ramuri ale maxilarului inferior la animale. • pl. *-e.* și *ganáș s.n.* /<fr. ***ganache***.

gang[1] *s.n.* **1** (*constr.*) Loc de trecere aflat sub o construcție, sub bolta unei case. *Începuse o ploaie măruntă... intrară subt un gang* (VLAH.). ◆ Coridor; galerie; culoar. ◇ *Pictură de gang* = pictură de calitate îndoielnică, realizată de diletanți în scop comercial și expusă în ganguri. **2** (*mar.*) Viteză din inerție a unei nave, după stoparea mașinilor. • pl. *-uri.* /<germ. ***Gang***.

gang[2] *s.n.* Bandă organizată de răufăcători; gașcă. • /<amer. ***gang***.

gángă *s.f.* (*mineral.*) Materie minerală (inutilizabilă), conținută sau legată strîns de minereurile metalice sau nemetalice utile. • pl. *-ge.* /<fr. ***gangue***.

gangli- Elem. de compunere „ganglion". • și *ganglio-.* /<fr. ***gangli(o)-***; cf. gr. *γάγγλιον* „nod", „tumoare", „glandă".

gangliectomíe *s.f.* (*chir.*) Extirpare a unui ganglion. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***gangliectomie***; cf. gr. *γάγγλιον* „nodul, tumoare", gr. *ἐκτομή* „excizie".

ganglio- v. gangli-.

ganglioblást *s.n.* (*biol.*) Celulă ganglionară tînără. • sil. *-gli-o-.* pl. *-e.* /<engl. ***ganglioblast***.

ganglioblastóm *s.n.* (*med.*) Ganglioneurom, gangliom. • sil. *-gli-o-.* pl. *-oame.* /<engl. ***ganglioblastoma***.

gangliocultúră *s.f.* (*med.*) Metodă de diagnostic constînd în cultivarea conținutului ganglionar în medii de cultură adecvate, în scopul izolării și identificării agenților patogeni. • sil. *-gli-o-.* pl. *-i.* /***ganglio-*** + ***cultură***.

ganglióm *s.n.* (*med.*) Ganglioneurom, gangliblastom. • sil. *-gli-om.* pl. *-oame.* /<fr. ***gangliome***.

ganglión *s.m.* (*anat.*) Formație anatomică de formă sferică sau ovoidă, formată dintr-o masă de celule nervoase sau dintr-un grup de celule limfoide, înconjurat de o capsulă și situată pe traiectul unui nerv sau al unui vas limfatic; (*pop.*) ghindură. ◇ *Ganglioni cerebroizi* v. cerebroid. *Ganglioni limfatici* v. limfatic. *Ganglion paravertebral* v. paravertebral. *Ganglioni simpatici* v. simpatic. *Ganglion spinal* v. spinal. *Ganglion stelar* v. stelar. • sil. *-gli-on.* pl. *-i.* /<fr. ***ganglion***; cf. gr. *γάγγλιον* „nodul".

ganglionár, -ă *adj.* Care aparține ganglionilor, care se referă la ganglioni; cu ganglioni. • sil. *-gli-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***ganglionnaire***.

ganglioneuróm *s.n.* (*med.*) Tumoare benignă formată prin proliferarea celulelor nervoase, cu aspect asemănător uni ganglion simpatic, localizată frecvent la nivelul sistemului nervos simpatic sau al medulosuprarenalei și la nivelul sistemului nervos central; ganglioblastom, gangliom. • sil. *-gli-o-ne-u-.* pl. *-oame.* /<fr. ***ganglioneurome***; cf. gr. *γάγγλιον* „nodul, tumoare", gr. *νεῦρον* „tendon, nerv".

gangliomátă *s.f.* (*med.*) Inflamație a unui ganglion. • sil. *-gli-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***ganglionite***.

gangliopatíe *s.f.* (*med.*) Denumire generică pentru maladiile ganglionilor. • sil. *-gli-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***gangliopathie***.

ganglioplégic, -ă *adj., s.n.* (*farm.*) (Medicament) care împiedică temporar transmiterea influxului nervos prin ganglionii vegetativi, cu acțiune depresivă asupra centrilor nervoși vegetativi superiori și periferici, utilizat în preanestezie și în tratamentul hipertensiunii arteriale. • sil. *-gli-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***ganglioplégique***; cf. gr. *γάγγλιον* „nodul; tumoare", *πληγή* „lovitură".

gangrenă *vb. I.* v. cangrena.

gangrenáre *s.f.* v. cangrenare.

gangrenát, -ă *adj.* v. cangrenat.

gangrénă *s.f.* v. cangrenă.

gangrenós, -oásă *adj.* v. cangrenos.

gángster *s.m.* Membru al unei bande de răufăcători, de criminali (în SUA). ◆ Ext. Bandit. • pl. *-i.* /<fr., engl. ***gangster***.

gangsterésc, -eáscă *adj.* Care aparține gangsterilor, care se referă la gangsteri. • pl. *-ești.* /***gangster*** + ***-esc***.

gangsterísm *s.n.* Faptă, comportare de gangster; banditism organizat sau escrocherie în stil mare. ◆ Ext. Hoție, tîlhărie. • pl. *-e.* /<fr. ***gangstérisme***.

găngur *s.m.* v. grangur.

ganiméd *s.m.* (*fam.*) **1** Tînăr galant, cu înclinații perverse. **2** Chelner, paharnic. • pl. *-zi.* /de la nm. pr. ***Ganimede***, personaj în mit. greacă, păstor deosebit de frumos pe care Zeus, îndrăgostit de el, l-a făcut paharnicul zeilor în Olimp.

ganoíd *s.m., adj.* (*iht.*) **1** *s.m.* (*la pl.*) Ordin de pești de apă dulce, cu scheletul parțial cartilaginos, fără solzi sau acoperit cu discuri osoase dispuse longitudinal sau neregulat și cu înotătoarea codală asimetrică, heterocercă; (*și la sg.*) pește care face parte din acest ordin. **2** *adj.* (*despre solzi*) Acoperit cu smalț și de formă rombică. • pl. *-izi.* /<fr. ***ganoïdes***; cf. gr. *γάνος* „strălucire".

gantéră *s.f.* Halteră. • pl. *-e.* /<rus. ***гантель***.

gantlét *s.n.* (*ist.*) Mănușă pentru armură, acoperită cu lame de fier. • pl. *-e.* /<fr. ***gantelet***.

gaoleán *s.m.* (*bot.*) Plantă furajeră din familia gramineelor, asemănătoare cu porumbul, cu semințele bogate în proteine și grăsimi (*Sorghum chinense*); sorg. • sil. *ga-o-le-an.* pl. *-i.* /<rus. ***гаолян***, fr. ***gaolian***.

gap *s.n.* **1** (*geomorf.*) Străpungere de tipul cheilor a unui masiv muntos; trecătoare. **2** (*inform.*) Zonă de pe o bandă magnetică, detectabilă electronic, care separă înregistrările de pe aceasta. **3** (*econ.*) Decalaj inflaționist sau deflaționist care apare atunci cînd cheltuielile agregate pot depăși un anumit nivel al producției ori al venitului național, avînd efecte specifice. • /<engl. ***gap***.

gar *interj.* Cuvînt care imită strigătul ciorilor sau al gîștelor. • /onomat.

gára[1] *s.f.* (*geomorf.*) Relief minor, cu aspect de ciupercă, specific regiunilor aride. • /cf. ar. *gara*.

gará[2] *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică automobile, tramvaie etc.*) A adăposti într-un garaj (1) sau într-un depou. **2** (*compl. indică locomotive, trenuri etc.*) A trage pe o linie de garaj (2). • prez.ind. *-ez.* /fr. ***garer***.

garáfă *s.f.* v. carafă[1].

garagáță *s.f.* v. caragață.

garáj *s.n.* **1** Clădire special amenajată pentru adăpostirea și deservirea tehnică a autovehiculelor. **2** *Linie de garaj* = linie ferată sau de tramvai pe care staționează vagoanele scoase temporar din circulație sau care face legătura între un depozit de încărcare și descărcare a vagoanelor și liniile pe care circulă trenurile. • pl. *-e.* /<fr. ***garage***.

garajíst *s.m.* **1** Lucrător într-un garaj (1); specialist în repararea automobilelor. **2** Proprietar al unui garaj (1). • pl. *-iști.* /<fr. ***garagiste***.

garánt, -ă *s.m., s.f.* (*econ.*) Persoană sau instituție care garantează cu veniturile sau cu bunurile sale obligațiile unui debitor față de creditor; chezaș. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***garant***, it. ***garante***, germ. ***Garant***.

garantá *vb. I.* **1** *tr.* A da cuiva asigurarea că va avea ceva; a asigura (cuiva ceva). *I-a garantat că va obține locuință.* **2** *tr., intr.* A răspunde de existența, valoarea, calitatea unui obiect, a unei acțiuni, de autenticitatea unei afirmații etc. ◆ A se angaja să mențină în stare de funcționare un aparat, o mașină pe o durată determinată. **3** *tr.* A răspunde pentru faptele și comportarea cuiva; a da asigurări că... *Garantează pentru fiul său cît timp este în tabără.* **4** *intr.* (*econ.*) A-și asuma răspunderea (punîndu-și chezășie bunurile) pentru plata unei datorii făcute de altul; a gira. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***garantir***, it. ***garantire***, germ. ***garantieren***.

garantáre *s.f.* Acțiunea de *a garanta* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***garanta***.

garantát, -ă *adj., adv., s.m.* **1** *adj.* A cărui îndeplinire și respectare este asigurată. ◆ (*despre mărfuri, obiecte etc.*) A cărui valoare, calitate, funcționare etc. sînt asigurate de fabricant sau vînzător. **2** *adv.* (*fam.*) Sigur, neîndoielnic. *Trec astă-seară garantat pe la tine.* **3** *s.m.* (*econ.*) Persoană juridică ce primește un împrumut de la o instituție creditoare, pe baza unei scrisori de garanție. • pl. *-ți, -te.* /v. ***garanta***.

garantísm *s.n.* (*polit.*) Fourierism. • /<fr. ***garantisme***.

garánță *s.f., adj.invar.* **I** *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee, cu florile albe-gălbui, dispuse în ciorchini, a cărei rădăcină conține o materie colorantă roșie, folosită pentru vopsitul fibrelor textile (*Rubia tinctorum*); roibă. **II** *adj. invar., s.f.* (De) culoarea roibei (I); roșu-viu. • pl. *-e.* /<fr. ***garance***.

garanție *s.f.* **1** Obligație în virtutea căreia o persoană sau o instituție își asumă o răspundere; mijloc legal prin care se asigură executarea unei obligații (materiale). ◆ Concr. Ceea ce servește drept asigurare că o obligație luată va fi ținută. ◇ *Termen de garanție* = perioadă în care un producător răspunde de calitatea produselor sale. *Plumb de garanție* v. plumb. ◇ Loc. adj. *În garanție* = care nu a depășit termenul de garanție. ◇ Expr. *Pe garanția cuiva* = pe răspunderea cuiva. *A da garanție* = a da asigurări că un lucru va fi îndeplinit. *A prezenta garanție* = a prezenta încredere, siguranță. *A avea garanția că...* = a avea convingerea, asigurarea că... *A lua pe garanție* = a garanta. **2** (*econ.*) Angajament oficial al debitorului acceptat de creditor, cu asigurarea că datoria contractată va fi achitată. **3** (*econ.*) Cale, instrument de asigurare a executării unei obligații. **4** (*econ.*) Titlu financiar negociabil, acordat investitorilor de emitent, sub forma gratificațiilor, care permite cumpărarea de acțiuni comune la un preț prestabilit, într-un viitor determinat. ◇ *Garanție bancară* = gir al unei bănci pentru clientul său, care îi dă acestuia posibilitatea să obțină credit de la o terță persoană. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***garantie***, it. ***garanzia***, germ. ***Garantie***, lat. ***garantia, -ae***.

garanțínă *s.f.* Materie colorantă roșie, extrasă din rădăcina de garanță. • /<fr. ***garancine***.

garáre *s.f.* Acțiunea de *a gara*[2] și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***gara***[2].

garăt, -ă *adj.* (*despre automobile, tramvaie, locomotive etc.*) Parcat într-un garaj (1) sau într-un depou. ◆ Tras pe o linie de garaj (2). • pl. *-ți, -te.* /v. ***gara***[2].

gáră[1] *s.f.* **1** (*ferov.*) Stație de cale ferată; ansamblu de construcții, instalații, amenajări etc. dintr-o astfel de stație. **2** *Gară maritimă* (sau *fluvială*) = ansamblu de construcții, instalații etc. situat pe cheiul unui port maritim (sau fluvial), destinat îmbarcării și debarcării călătorilor și a bagajelor. • pl. *gări.* /<fr. ***gare***.

gáră[2] *s.f.* (*înv.*) Cenușă de la paie; ext. pulbere. • /<srb. ***gar***.

gáră[3] *s.f.* (*reg.*) Clevetire. • /<pol. ***gwar(a)*** „zgomot".

gard *s.n.* **1** Construcție de lemn, de metal, de zidărie etc. care împrejmuiește o curte, un teren, o grădină etc. ◇ *Gard viu* = împrejmuire făcută dintr-o plantație deasă de arbuști, de forma unui gard. *Gard de nuiele* v. nuia. *Gardul țarinii* sau *gard de* (ori *la, de la*) *țarină* v. țarină. Δ Expr. *N-are a face banul birului cu gardul țarinei* v. țarină. *Gard verde* v. verde. ◇ Expr. *A lega* (pe cineva) *la gard* = a prosti, a păcăli (pe cineva). *A sări garduri* (sau *peste garduri*) = a avea o comportare imorală; a umbla după aventuri amoroase. *Apoi doar eu nu-s de-acelea de care crede el: n-am sărit peste garduri niciodată de cînd sînt* (CR.). *A sări peste* (sau *dincolo de*) *gard* = a depăși limita admisă (prin atitudinea, faptele sale). *A-i părea gardul pîrleaz* = a fugi foarte repede. *A lega* (ceva) *la* (sau *de*) *gard* = a abandona, a renunța (la ceva). *Credeam că am legat de mult la gard telegarii închipuirii tinerești* (GAL.). *A lega cartea de gard* = a renunța la învățătură. *Cu*

tata sînt prietin: şcoala o mai leg de gard (SADOV.). *A-şi pune gard la gură* = a-şi impune tăcerea, a nu mai vorbi. *Florico, pune-ţi gard la gură, că te-oi lua frumos de spate şi te-oi da afară* (ALECS.). (*pop.*) *Păsările fripte nu se găsesc în parii gardurilor* = avantajele nu se găsesc peste tot şi cu uşurinţă. (*reg.*) *Din gardul Oancei* (sau *Răzoarei, Iloaiei*), se spune ca răspuns negativ la o cerere care nu poate fi satisfăcută. *Fata Împăratului-Roş nu se capătă aşa de lesne cum crezi tu. Din gardul Oancei ţi-a da-o împărat, dacă n-oi fi şi eu pe acolo* (CR.). (*A o trînti*) *ca baliga în gard* v. baligă. *A se potrivi* (sau *a se lovi, a se nimeri, a se lipi*) *ca nuca în gard* v. nucă. *A* (*o*) *nimeri* (sau *a da, a o potrivi*) (*ca Irimia* ori *ca Ivan, ca Stan*) *cu oiştea-n gard* v. oişte. *A se lega* (de cineva) *ca orbul de gard* v. orb. *A se ţine ca orbul de gard* v. orb. *Propeaua gardului* v. popreală. *Propteaua gardului* (sau *gardurilor*) v. proptea. (*Stă*) *ca tiuga peste gard* v. tigvă. **2** (*pesc.*) Împletitură de nuiele, de trestie etc. cu care se face un baraj de-a curmezişul unei ape curgătoare pentru prinderea peştelui. **3** (*sport*) Fiecare dintre obstacolele în formă de gard (1) aşezate pe o pistă de alergare într-o probă atletică specială. ◆ (*la pl.*) Probă atletică cu astfel de obstacole. • pl. *-uri.* /cuv. autoh.; cf. alb. *gardh*, sl. veche **градъ** <slav. *gord/gard.

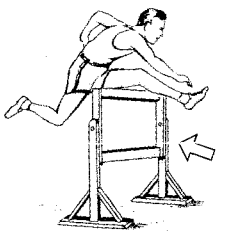

gard (3)

gardă *vb. I. tr.* A păzi, a apăra. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***garder***.

gardamân *s.n.* (*mar.*) Apărătoare de piele pentru mînă, folosită la coaserea velelor şi a grandeelor. • pl. *-e.* /<it. ***guardamano***.

gárdă *s.f.* **1** Pază, supraveghere efectuată într-o unitate militară, într-o instituţie civilă etc.; concr. persoană sau grup de persoane care asigură această pază. ◇ *Corp de gardă* = subunitate militară cu misiune de pază a unui obiectiv militar (ori civil) sau a unor persoane aflate în stare de arest; ext. clădire sau încăpere în care îşi are sediul o astfel de subunitate. *Gardă de onoare* = *a*) subunitate militară destinată să prezinte onorurile unor persoane oficiale sau drapelului în anumite ocazii; *b*) pază simbolică instituită în semn de respect cu ocazia unor anumite solemnităţi, mai ales cînd moare o personalitate; grup de persoane care fac această pază. *Gardă personală* = persoană sau grup de persoane care asigură paza unui demnitar, a unei personalităţi etc. (*în trecut*) *Gardă civică* (sau *naţională*) = unitate compusă din voluntari, care asigura paza şi liniştea într-un oraş. *Garda veche* (sau *vechea gardă*) = *a*) cei care au participat în trecut la o acţiune socială, politică etc.; *b*) (*astăzi*; *fam.*) grup de persoane cu experienţă într-un anumit domeniu. *Garda de fier* = organizaţie politică extremistă, naţionalistă, de dreapta, din România dintre cele două războaie mondiale, condusă de Corneliu Zelea Codreanu. *Garda roşie* sau *gărzile roşii* = (*în timpul revoluţiei ruse din 1917*) detaşamente de muncitori (înarmaţi) care au constituit baza armatei sovietice. *Garda albă* sau *gărzile albe* = nume dat trupelor adversare bolşevismului în timpul războiului civil din Rusia (1918-1920); armata contrarevoluţionară. *Gărzile elveţiene* v. elveţian. *Gardă pretoriană* v. pretorian. ◇ Loc.adj. *De gardă* = *a*) care este însărcinat cu paza, cu supravegherea, cuiva sau a ceva. *Soldat de gardă*; *b*) care are în grijă, în observaţie pe cineva (într-un spital, într-o clinică, într-o şcoală etc.). *Medic de gardă*; *c*) care este de serviciu, care este deschis în afara orelor de funcţionare obişnuite. *Farmacie de gardă.* Δ *Cameră de gardă* = serviciu medical într-un spital, într-o policlinică etc., care funcţionează fără întrerupere şi unde se rezolvă cazurile de internare, cele urgente şi cele care survin în afara orelor obişnuite de funcţionare. ◇ Expr. *A pune în gardă* (pe cineva) = a avertiza. *Numai Dia nu mintea, de aceea pesemne avea în ea ceva arbitrar şi care te punea în gardă ca o primejdie* (PAPAD.). *A se pune în gardă* = *a*) (*la scrimă*) a lua poziţia de apărare sau de atac; *b*) fig. a-şi lua măsuri de precauţie pentru a nu fi surprins de ceva. **2** Apărătoare metalică între mînerul şi lama unei săbii, unei spade etc., care protejează pumnul contra loviturilor. *Puse mîna pe garda sabiei* (D. ZAMF.). **3** *Pagină de gardă* = pagină albă la începutul şi la sfîrşitul unei cărţi. *Foaie de gardă* v. foaie. **4** *Gardă financiară* = instituţie a administraţiei de stat avînd în atribuţie supravegherea şi constatarea respectării legislaţiei fiscale. **5** (*la jocul de şah*; şi *gardă la regină*) Avertisment dat partenerului că regina este ameninţată. **6** (*sport*) Poziţie a corpului şi a braţelor luată de boxeri şi luptători în vederea atacului sau a apărării. **7** *Garda trăgaciului* = piesă de protecţie a trăgaciului la armele de foc. • pl. *gărzi.* şi (*inv.*) *gvárdă, gvárdie s.f.* /<fr. ***garde***, germ. ***Garde***, lat. ***guardia***, it. ***guardia***, ***guarda***, rus. ***гвардия***.

gardénie *s.f.* (*la pl.*) Gen de plante lemnoase tropicale şi subtropicale din familia rubiaceelor, cu frunzele opuse, verzi, persistente şi cu florile mari albe, cu miros plăcut, care se cultivă ca plante decorative (*Gardenia*); (*şi la sg.*) plantă care face parte din acest gen. ◆ Restr. Floarea acestei plante. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***gardénia***; cf. nm. pr. Alexander *Garden*, botanist american de origine scoţiană.

garden-party ['gardən,parti] *s.n.* Petrecere, recepţie mondenă organizată în aer liber (în special în parcuri) • pl. *-uri.* /<engl. ***garden party***.

garderób *s.n.* v. garderobă.

garderóbă *s.f.* **1** Dulap sau încăpere în care se păstrează obiecte de îmbrăcăminte, de lenjerie etc. *Zoe deschise garderobul său, alese o rochie* (C. NEGR.). **2** Loc special amenajat în săli de spectacol, în localuri publice etc., unde se pot lăsa paltoanele, pălăriile etc. *Îşi încredinţă pardesiul şi pălăria persoanei rotunde şi afabile de la garderobă* (CE. PETR.). **3** Totalitatea costumelor din depozitul unui teatru. *Garderoba teatrului.* **4** Totalitatea obiectelor de îmbrăcăminte ale unei persoane. *Toată garderoba strămoşească* (RUSSO). • pl. *-e.* şi *garderób s.n.* /<fr. ***garde-robe***, germ. ***Garderobe***, it. ***guardaroba***.

garderobiér, -ă *s.m., s.f.* Persoană care are în grijă garderoba unui local public, a unui teatru etc. • sil. *-bi-er-.* pl. *-i, -e.* /***garderobă*** + *-ier.*

gardián *s.m.* Persoană însărcinată cu paza sau cu supravegherea unui local, a unei instituţii, a unui oraş etc.; paznic. *Gardianul de noapte bătu la fereastra directorului şi-i dădu raportul* (VLAH.). ◇ *Gardian public* = agent de pază care supraveghează străzile unui oraş, pieţele, parcurile etc. • sil. *-di-an.* pl. *-ieni.* /<fr. ***gardien***.

gardiánă *s.f.* **1** Paznică (la o închisoare). **2** Supraveghetoare (în spitalele de bolnavi mintal). • sil. *-di-an-.* pl. *-ience.* /***gardian*** + *-că*.

gárdină *s.f.* **1** Şanţ transversal făcut la capetele din interior ale doagelor unui butoi, în care se fixează fundul sau capacul. ◆ Porţiunea de doagă dintre capătul de sus şi şanţul în care se fixează fundul butoiului. **2** Ghizdul fîntînii; colac. **3** Borul pălăriei. *În barba neagră îi alunecau stropii de ploaie din gardina spartă a pălăriei* (CAM.). • pl. *-i.* /cf. germ. *Gargel.*

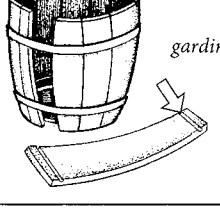

gardină (1)

gardíst *s.m.* (*înv.*) **1** Gardian; sergent de stradă. *Semnale sfîşie timpanul prelung din gardist în gardist* (CE. PETR.). **2** Legionar. **3** *Gardist alb* = combatant care făcea parte din gărzile albe; albgardist. • pl. *-işti.* şi (*inv.*) *gvardíst, vardíst s.m.* /***gardă*** + *-ist.*

gardón *s.m.* (*iht.*) Mic peşte alb, de apă dulce. • pl. *-i.* /<fr. ***gardon***.

garf *s.n.* **1** Specialitate de carne de porc din porţiunea primelor cinci vertebre. **2** (*culin.*; *reg.*) Pîrjoală. • pl. *-uri.* /etimol. nec.

gargantua [garganty'a] *s.m.* Mare mîncău. • /<fr. ***gargantua***; cf. nm. pr. *Gargantua*, personaj al lui Fr. Rabelais, din romanul *Gargantua şi Pantagruel.*

gargantuésc, -ă *adj.* **1** Care seamănă cu Gargantua. **2** Enorm. • pl. *-eşti.* /<fr. ***gargantuesque***.

gargára *s.f.* **1** Clătire a gurii şi a gîtului cu o soluţie dezinfectantă; gargariseală. ◆ Concr. Soluţie dezinfectantă pentru clătirea gurii şi a gîtului. **2** Fig. (*fam., peior.*) Relatare nedesluşită sau fără şir, fără logică, lipsită de conţinut. • pl. *-e.* /<ngr. ***γαργάρα***.

gargarlseálă *s.f.* Gargară (1). ◇ Expr. *A se da la o gargariseală* = a se duce să bea o băutură. • pl. *-eli.* /***gargarisi*** + *-eală*.

gargarisí *vb. IV.* **1** *refl.* A se gargariza. **2** *tr., refl.* Fig. (*peior.*) A vorbi nedesluşit sau fără şir, fără logică. • prez.ind. *-esc.* /<ngr. ***γαργαρίζω***.

gargarísm *s.n.* **1** (*farm.*) Medicament lichid pentru uz extern, conţinînd antibiotice, antiseptice, astringente sau emoliente, utilizat în baie bucală, pentru spălarea şi dezinfectarea mucoasei bucofaringiene. **2** Vocaliză rău executată. **3** Fig. Vorbărie goală, mincinoasă. • pl. *-e.* /<fr. ***gargarisme***.

gargarizá *vb. I. refl.* A-şi clăti gîtul cu un lichid dezinfectant; a se gargarisi (1). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***gargariser***.

gargarizáre *s.f.* Acţiunea de *a se gargariza* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***gargariza***.

gargoilísm *s.n.* (*med.*) Sindrom congenital manifestat prin alteraţii groteşti ale scheletului, opacifiere corneei şi întîrziere în dezvoltarea intelectuală. • /<germ. ***Gargoylismus***.

gargúi *s.n.* Jgheab sau burlan (scurt) pentru scurgerea apei de ploaie, de obicei ornamentat (cu figuri care reprezintă animale fantastice). ◆ Figură în formă de cap de animal (fantastic) cu care este ornamentat garguiul. • pl. *-ie.* /<fr. ***gargouille***.

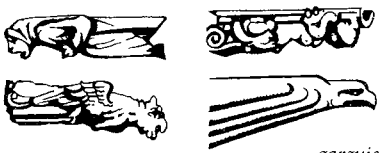

garguie

gargúsă *s.f.* (*milit.*) Săculeţ de pînză care are ca încărcătură praf de puşcă pentru tunurile de calibru. • pl. *-e.* /<fr. ***gargousse***.

garibaldián, -ă *adj., s.m., s.f.* (Partizan) al lui Garibaldi. • sil. *-di-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***garibaldien***; cf. nm. pr. Giuseppe *Garibaldi*, general şi om politic italian.

garígă *s.f.* (*bot.*) Formaţie vegetală alcătuită din stejari, tufişuri şi ierburi, care îmbracă solurile calcaroase din regiunile mediteraneene. • pl. *-gi.* /<fr. ***garrigue***.

garlín *s.n.* (*mar.*) Parîmă groasă sau cablu de sîrmă care se foloseşte pentru amarajul navelor. • pl. *-e.* /<it. ***gherlino***, fr. ***garlin***.

garmónd *s.n.* (*tipogr.*) Corp de literă de tipar egal cu 10 puncte tipografice; corpus. • /<germ. ***Garmond***.

garnétă *s.f.* (*ind. text.*) Maşină de destrămat deşeurile de fire de lînă (cardată sau pieptănată). • pl. *-e.* /<engl. ***garnett***[*machine*].

garnierít *s.n.* (*mineral.*) Silicat natural hidratat de nichel şi magneziu, de culoare verde-albăstruie. • sil. *-ni-e-.* /<fr. ***garniérite***; cf. nm. pr. Jules *Garnier*, inginer francez.

garnisáj *s.n.* **1** Strat de material aşezat pe suprafaţa unui obiect, a unei construcţii etc. pentru a le proteja. **2** Strat de nuiele sau din alt material, fixat pe pereţii şanţurilor de scurgere (ale unui torent), ai taluzurilor etc., pentru a se împiedica eroziunea terenului. **3** Lucrare executată din crengi, pe fundul ogaşelor sau ravenelor, pentru reţinerea aluviunilor ori pentru fixarea albiei. • pl. *-e.* /<fr. ***garnissage***.

garnisí *vb. IV.* **I** *tr.* **1** A completa cu accesorii, cu ceea ce este necesar, util. *Şi-a garnisit bucătăria cu aparatură electrică.* **2** A împodobi, a orna. *Îmi garnisesc rochia cu paiete. Trebuie să garnisesc platourile cu friptură.* **3** Fig. A umple, a ocupa un spaţiu. *Cumpărătorii au garnisit magazinul.* **4** (*mar.*) A înfăşura, pentru protecţie, o parîmă în zona unde este supusă frecării. **II** *refl.* A se umple (de)..., a se îmbolnăvi. *M-am garnisit cu o gripă de toată frumuseţea.* • prez.ind. *-esc.* /<fr. ***garnir***.

garnisíre *s.f.* (*fam.*) Acțiunea de *a* (*se*) *garnisi* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***garnisi.***

garnisít, -ă *adj.* **1** (*despre obiecte, încăperi*) Care este împodobit. **2** (*despre preparate culinare*) Căruia i s-a adăugat o garnitură sau care a fost ornat. **3** Care a fost prevăzut cu... *Frigider bine garnisit.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***garnisi.***

garnitúră *s.f.* **1** Accesoriu sau podoabă care se folosește pentru a împodobi, a orna sau a completa un lucru, un obiect etc.; ornament. **2** Adaos de legume, salată etc. care se servește la friptură. **3** Grup de obiecte, de lucruri etc. de același gen, care formează un ansamblu unitar. *Tom are patefon, radio, cea mai completă garnitură de bar* (CE. PETR.). ◆ Grup de obiecte care formează un sortiment complet. ◇ *Garnitură de pat* = ansamblu format din cearșafuri și fețe de pernă necesare pentru așternutul patului. ◆ Ansamblul pieselor de același fel ale unei mașini. ◆ Totalitatea uneltelor, sculelor, pieselor etc. de același fel folosite într-un atelier, într-o exploatare etc. **4** (*ferov.*) *Garnitură de tren* = ansamblu format din locomotivă și din vagoanele unui tren. **5** (*tehn.*) Piesă sau ansamblu de piese demontabile, fixate pe suprafața de contact a unor piese supuse uzurii prin frecare, pentru protecția lor (prin micșorarea uzurii). ◇ *Garnitură de etanșare* = piesă de cauciuc, de piele etc., bucată de țesătură sau mănunchi de fire cu ajutorul cărora se etanșează două organe ale unei mașini, două elemente ale unei instalații, ale unei aparaturi etc. (prin care circulă un fluid). **6** (*mar.*) Greement (1). **7** (*genet.*) *Garnitură de cromozomi* = totalitatea cromozomilor din celulele somatice ale unui individ. **8** (*tipogr.*) *Garnitură de litere* = serie de caractere de literă de același fel, dar de corpuri diferite. **9** (*sport*) Totalitatea jucătorilor care alcătuiesc o echipă sportivă; formație sportivă. • pl. *-i.* /<fr. ***garniture***, germ. ***Garnitur***.

gárniță *s.f.* (*reg.*) Vas de metal cu care se transportă lapte și alte lichide; doniță. • pl. *-e.* /<bg. ***гърнец***, srb. ***grnac***, pol. ***garniec***, rus. ***гарнец***.

garnizoánă *s.f.* (*milit.*) **1** Unitate sau ansamblu de unități și de instituții militare stabilite (permanent) într-o localitate sau (în timp de război) într-un loc (întărit) pentru a-l apăra. *Îl știam de undeva, mutat dintr-o garnizoană în alta* (CE. PETR.). ◆ Ext. Localitate în care sînt stabilite aceste unități și instituții. **2** Conducere, comandament al unei garnizoane. • pl. *-e.* /<fr. ***garnison***, germ. ***Garnison***, rus. ***гарнизон***.

garoáfă *s.f.* (*bot.*) **1** Plantă erbacee ornamentală, din familia cariofilaceelor, cu frunzele opuse, liniare, cu florile variat colorate și cu miros specific, plăcut, care se cultivă în grădini și în sere (*Dianthus caryophyllus*); restr. floarea acestei plante. ◇ Compar. *Ochii-ți ard și-ți arde fața Ca garoafa, dimineața* (ALECS.). **2** Compuse: *garoafă-de-cîmp* (sau *-sălbatică*) = garofiță (*Dianthus carthusianorum*); *garoafă-de-munte* = plantă erbacee din familia cariofilaceelor, cu frunzele lanceolate și cu florile albe sau roz (cu peri purpurii), plăcut mirositoare (*Dianthus superbus*). • pl. *-e.* /<ngr. ***γαρόφαλον***.

garofioáră *s.f.* (*bot.*) Garofiță. • pl. *-e.* /***garoafă*** + *-ioară*.

garofíță *s.f.* (*bot.*) **1** Dim. al lui *garoafă*; garofioară. **2** Nume dat mai multor plante erbacee din familia cariofilaceelor: *a*) (și *garofiță-de-cîmp*) plantă cu frunzele lanceolate și cu florile purpurii, plăcut mirositoare (*Dianthus carthusianorum*); garoafă-de-cîmp; *b*) plantă ornamentală, cu tulpina ramificată, cu florile mari, roșii, albe sau pestrițe (*Dianthus chinensis*); *c*) (și *garofiță-de-munte*) = plantă erbacee cu florile mari, purpurii (*Dianthus compactus*); *d*) *garofița-Pietrei-Craiului* = plantă erbacee, cu floarea roz-violacee cu dungi mai întunecate și, spre centru, cu o rotiță de dantelă mai închisă la culoare, care crește numai în masivul Piatra Craiului, din Munții Carpați, fiind declarată monument al naturii (*Dianthus callizonus*). • pl. *-e.* /***garoafă*** + *-iță*.

garói *s.m.* Țigan. • pl. *-oi.* și *barói s.m.* /<țig. ***gero*** „om".

garotá *vb. I. tr.* (*med.*) A lega strîns cu un garou (1). • prez.ind. *-ez.* /de la ***garou***, după fr. *garrottage*.

garotáre *s.f.* (*med.*) Acțiunea de *a garota* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***garota***.

garótă *s.f.* Tortură și execuție constînd în strangularea treptată a celui condamnat. • pl. *-e.* /<sp. ***garrote***, fr. ***garrotte***.

garóu *s.n.* **1** (*med.*) Bandă elastică sau tub (de cauciuc) cu care se strînge mai ales brațul pentru întreruperea temporară a circulației sîngelui, în vederea unei puncții venoase pentru a preveni sau a înlătura o hemoragie. **2** (*în trecut*) Colier metalic cu șurub, folosit ca instrument de tortură și de execuție. • pl. *-uri.* /<fr., engl. ***garrot***.

garsón *s.m.* (*fran. înv.*) Chelner, ospătar. • pl. *-i.* /<fr. ***garçon***.

garsoniéră *s.f.* Locuință compusă de obicei dintr-o singură cameră, baie și bucătărie. • sil. *-ni-e-.* pl. *-e.* /<fr. ***garçonnière*** <*garçon* „băiat".

gărum *s.n.* (*culin.*) Sos de pește marinat amestecat cu diferite plante aromatice, folosit, ca ingredient, în bucătăria romană. • /<lat. ***garum***, ***-i***.

gascón, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a vechii regiuni franceze Gascogne sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii acestei regiuni. **2** *adj.* Care aparține vechii regiuni franceze Gascogne sau gasconilor, care se referă la Gascogne sau la gasconi; care este originar din Gascogne. **3** *adj.* Fig. Lăudăros, mincinos. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***gascon***; cf. nm. pr. *Gascogne*, provincie istorică în S-V Franței.

gasconádă *s.f.* Fanfaronadă, lăudăroșenie. • pl. *-e.* /<fr. ***gasconnade***.

gascomísm *s.n.* **1** Predispoziție (a gasconilor, ext., a francezilor) spre fanfaronadă. **2** Locuțiune, pronunțare proprie gasconilor. • pl. *-e.* /<fr. ***gasconisme***.

gasparcolór *s.n.* (*cinemat.*) Tehnica realizării filmului color. • /<germ. ***Gasparcolor***, engl. ***gasparcolor***; cf. nm. pr. Bela *Gaspar*, inventator ungur.

gastarbeiter [gast'arbaitər] *s.m.* Muncitor de altă naționalitate în Germania • pl. *-i.* /<germ. ***Gastarbeiter***.

gáster *s.n.* (*med.*) **1** Cavitate internă de forma unui ventricul. **2** Porțiune mai dilatată a tubului digestiv abdominal, între cardie și pilor. • pl. *-e.* /<fr., it. ***gaster***; cf. gr. *γαστήρ* „stomac".

gastero- v. gastr-.

gasteromicétă *s.f.* (*bot.*; *la pl.*) Grup de ciuperci bazidiomicete ale căror spori se formează în interiorul unui corp fructifer închis, în formă de stomac; (*și la sg.*) ciupercă din acest grup; gastromicetă. • pl. *-e.* /<fr. ***gastéromycètes***.

gasteropód *s.n.* (*zool.*; *la pl.*) Clasă de moluște care au corpul moale, adăpostit într-o cochilie, și care se mișcă cu ajutorul unui picior cărnos în formă de disc muscular, situat sub pîntece (*Gastropoda*); (*și la sg.*) animal care face parte din această clasă; gastropod. • pl. *-e.* /<fr. ***gastéropodes***; cf. gr. *γαστήρ* „stomac", *πούς, ποδός* „picior".

gasterosteíde *s.n. pl.* (*iht.*) Familie de pești teleosteeni cuprinzînd pălămida-de-baltă și ghidrinul (*Gasterosteidae, Gastrosteidae*). • /<lat. ***gasterosteidae***.

gastr- Elem. de compunere „stomac". • și *gastro-, gastero-.* /<fr. ***gastr***(***o***)-, ***gastéro***-; cf. gr. *γαστήρ, -τρός* „stomac".

gastrálgic, -ă *adj.* (*med.*) Care aparține gastralgiei, care se referă la gastralgie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***gastralgique***.

gastralgíe *s.f.* (*med.*) Durere de stomac percepută la nivelul epigastrului (de natură nervoasă); gastrodinie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***gastralgie***; cf. gr. *γαστήρ* „stomac", *ἄλγος* „durere".

gastrectazíe *s.f.* (*med.*) Dilatație anormală a stomacului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***gastrectasie***; cf. gr. *γαστήρ* „stomac", *ἔκτασις* „dilatație".

gastrectomíe *s.f.* (*chir.*) Rezecție operatorie, parțială sau totală, a stomacului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***gastrectomie***; cf. gr. *γαστήρ* „stomac", *ἐκτομή* „excizie".

gástric, -ă *adj.* Care aparține stomacului, care se referă la stomac; din stomac; stomacal. ◇ *Suc gastric* = suc secretat de celulele glandulare de la nivelul stomacului, care conține pepsină și acid clorhidric și care are rol în digestie. *Achilie gastrică* v. achilie. *Aciditate gastrică* v. aciditate. *Chimism gastric* v. chimism. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***gastrique***; cf. gr. *γαστήρ* „stomac".

gastrínă *s.f.* (*fiziol.*) Hormon secretat de mucoasa gastrică din regiunea pilorică, ușor absorbită de sînge, care stimulează puternic secreția gastrică, în special secreția acidului clorhidric. • pl. *-e.* /<fr. ***gastrine***; cf. gr. *γαστήρ, γαστρός* „stomac".

gastrítă *s.f.* (*med.*) Boală care constă în inflamația acută sau cronică a mucoasei gastrice, de origine inflamatorie, toxică sau alergică, și care se manifestă prin dureri abdominale, balonări, grețuri, vărsături etc. • pl. *-e.* /<fr. ***gastrite***; cf. gr. *γαστήρ, γαστρός* „stomac".

gastro- v. gastr-.

gastrobiopsíe *s.f.* (*med.*) Biopsie a mucoasei gastrice, în cursul gastroscopiei. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***gastrobiopsie***.

gastrocél *s.n.* (*med.*) Hernie a stomacului. • pl. *-e.* /<fr. ***gastrocèle***; cf. gr. *γαστήρ* „stomac", *κήλη* „hernie".

gastrocólic, -ă *adj.* (*med.*) Care aparține stomacului și colonului, care se referă la stomac și la colon. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***gastro-colique***.

gastrocolítă *s.f.* (*med.*) Inflamație asociată a stomacului și a colonului. • pl. *-e.* /<fr. ***gastro-colite***.

gastrodiafanoscopíe *s.f.* (*med.*) Procedeu de explorare a stomacului prin transparența pereților săi. • sil. *-di-a-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***gastrodiaphanoscopie***.

gastrodinie *s.f.* (*med.*) Gastralgie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***gastrodynie***.

gastroduodenál, -ă *adj.* (*med.*) Care aparține stomacului și duodenului, care se referă la stomac și la duoden. • sil. *-du-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***gastroduodénale***.

gastroduodenítă *s.f.* (*med.*) Inflamație asociată a stomacului și a duodenului. • sil. *-du-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***gastro-duodénite***.

gastroduodenostomíe *s.f.* (*chir.*) Operație constînd în anastomozarea stomacului la duoden, printr-o incizie în potcoavă la nivelul antrului; antroduodenoscopie. • sil. *-du-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***gastro-duodénostomie***.

gastroenterítă *s.f.* (*med.*) Boală care constă în inflamația acută sau cronică a mucoaselor gastrică și intestinală, de origine virală sau bacteriană, și care se manifestă prin diaree, dureri abdominale etc. • pl. *-e.* /<fr. ***gastroentérite***.

gastroenterocolítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a mucoasei stomacului, a intestinului subțire și a colonului. • pl. *-e.* /<fr. ***gastro-entérocolite***.

gastroenterológ, -ă *s.m., s.f.* (*med.*) Specialist în gastroenterologie. • pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***gastro-entérologue***.

gastroenterológic, -ă *adj.* (*med.*) Care aparține gastroenterologiei, care se referă la gastroenterologie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***gastro-entérologique***.

gastroenterologíe *s.f.* (*med.*) Ramură a medicinei care se ocupă cu studiul fiziologiei și al patologiei stomacului și intestinului, ext., a întregului sistem digestiv.. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***gastro-entérologie***; cf. gr. *γαστήρ* „stomac", *ἔντερον* „intestin", *λόγος* „studiu".

gastroenteroptóză *s.f.* (*med.*) Ptoză simultană a stomacului și a intestinelor. • pl. *-e.* /<fr. ***gastro-entéroptose***.

gastroenterostomíe *s.f.* (*chir.*) Creare operatorie a unei comunicații directe între stomac și intestin. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***gastro-entérostomie***; cf. gr. *γαστήρ* „stomac", *ἔντερον* „intestin", *στόμα* „deschizătură, orificiu".

gastroepiplóic, -ă *adj.* (*med.*) Care aparține stomacului și epiplonului, care se referă la stomac și la epiplon. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***gastro-épiploïque***.

gastrofíl, -ă *adj.* (*despre microorganisme*) Care trăiește ca parazit în cavitatea gastrică a unor animale. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***gastrophile***.

gastrofilóză *s.f.* (*med. vet.*) Boală de natură parazitară la cabaline, provocată de larvele unor insecte. • /<fr. ***gastrophilose***.

gastrofotografíe *s.f.* (*med.*) Fotografie a mucoasei stomacului, cu ajutorul unui aparat introdus prin esofag. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***gastrophotographie***.

gastrogastrostomíe *s.f.* (*chir.*) Creare operatorie a unei anastomoze a stomacului între cardie și pilor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***gastro-gastrostomie***.

gastrográf *s.n.* (*med.*) Instrument pentru înregistrarea grafică a contracțiilor stomacului. • pl. *-e.* /<fr. ***gastrographe***; cf. gr. *γαστήρ* „stomac", *γράφω* „a scrie".

gastrogrămă *s.f.* (*med.*) Grafic obținut la gastrograf. • pl. *-e.* /<fr. ***gastrogramme***.

gastrohepátic, -ă *adj.* (*med.*) Care aparține stomacului și ficatului, care se referă la stomac și la ficat. • pl. *-ci, -ce.* /<engl. ***gastrohepatic***.

gastrohisteropexíe *s.f.* (*chir.*) Fixare a uterului pe cale abdominală. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***gastro-hystéropexie***.

gastrohisterotomíe *s.f.* (*chir.*) Operație cezariană. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***gastrohystérotomie***.

gastroileostomíe *s.f.* (*chir.*) Anastomoză a ileonului cu stomacul. • sil. *-le-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***gastro-iléostomie***.

gastrointestinál, -ă *adj.* (*med.*) Care aparține stomacului și intestinelor, care se referă la stomac și la intestine. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***gastro-intestinal***.

gastrojejunostomíe *s.f.* (*chir.*) Creare operatorie a unei anastomoze între stomac și jejun. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***gastro-jéjunostomie***.

gastrolatríe *s.f.* Preocupare excesivă pentru mîncare. • g.-d. *-iei.* /***gastrolatru*** + *-ie*.

gastrolátru, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care suferă de gastrolatrie, care se preocupă în mod excesiv de mîncare. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***gastrolâtre***.

gastrolít *s.n.* (*biol.*) Concrețiune de calcar aflată în stomacul racului, din care se reface crusta după năpîrlire. • /<germ. ***Gastrolith***; cf. gr. *γαστήρ* „stomac", *λίθος* „piatră".

gastrológic, -ă *adj.* (*med.*) Care aparține gastrologiei (1), care se referă la gastrologie (1). • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***gastrologique***.

gastrologíe *s.f.* **1** (*med.*) Studiu al stomacului. **2** Tratat de artă culinară. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***gastrologie***; cf. gr. *γαστήρ* „stomac", *λόγος* „studiu".

gastromalacíe *s.f.* (*med.*) Înmuiere a peretelui stomacului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***gastromalacie***; cf. gr. *γαστήρ* „stomac", *μαλάκυνσις* „înmuiere".

gastroménl *s.m.* (*med.*) Monstru care prezintă gastromelie. • pl. *-i.* /<fr. ***gastromèle***.

gastromelíe *s.f.* (*med.*) Malformație congenitală caracterizată prin prezența membrelor atașate de abdomen. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***gastromélie***; cf. gr. *γαστήρ* „stomac", *μέλος* „membru".

gastromicétă *s.f.* (*bot.*) Gasteromicetă. • pl. *-e.* /<fr. ***gastromycètes***.

gastromiotomíe *s.f.* (*chir.*) Incizie a mușchiului pilorului. • sil. *-mi-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***gastro-*** + ***miotomie***.

gastromixorée *s.f.* (*med.*) Secreție în exces a sucului gastric. • /<fr. ***gastromyxorrhée***.

gastromucorée *s.f.* (*med.*) Secreție excesivă de mucus în sucul gastric. • pl. *-ee.* /<fr. ***gastromucorrhée***.

gastronóm, -oámă *s.m., s.f.* **1** Specialist în gastronomie (1). **2** Persoană căreia îi plac mîncărurile rafinate și care știe să le aprecieze; gurmand. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***gastronome***.

gastronómic, -ă *adj.* Care aparține gastronomului sau gastronomiei, care se referă la gastronom sau la gastronomie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***gastronomique***.

gastronomíe *s.f.* **1** Arta de a prepara mîncăruri alese. **2** Însușirea de a aprecia calitatea, gustul mîncărurilor alese. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***gastronomie***.

gastroparéză *s.f.* (*med.*) Sindrom caracterizat prin diminuarea tranzitului hranei din stomac în duoden în absența unei obstrucții mecanice. • pl. *-e.* /***gastro-*** + ***parezã***.

gastropatíe *s.f.* (*med.*) Denumire generică pentru bolile stomacului. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***gastropathie***; cf. gr. *γαστήρ* „stomac", *πάθος* „afecțiune".

gastropexíe *s.f.* (*chir.*) Intervenție cu scopul readucerii stomacului în poziție normală și al fixării acestuia. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***gastropexie***; cf. gr. *γαστήρ* „stomac", *πῆξις* „fixare".

gastropilorectomíe *s.f.* (*chir.*) Rezecție a unei părți a stomacului și a pilorului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***gastro-pylorectomie***.

gastropilorospásm *s.n.* (*med.*) Contractură spasmodică a stomacului și pilorului. • pl. *-e.* /<fr. ***gastro-pylorospasme***.

gastroplastíe *s.f.* (*chir.*) Denumire generică pentru diversele operații plastice ale stomacului. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***gastroplastie***.

gastroplegíe *s.f.* (*med.*) Paralizie a stomacului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***gastroplégie***; cf. gr. *γαστήρ* „stomac", *πληγή* „lovitură". „fixare".

gastroplicatúră *s.f.* (*chir.*) Practicare operatorie de cutări în pereții stomacului; gastrorafie. • pl. *-i.* /după fr. *gastro-plication*.

gastropód *s.n.* (*zool.*) Gasteropod. • pl. *-e.* /<fr. ***gastropodis***.

gastropór *s.m.* (*biol.*) Orificiu al gastrulei. • pl. *-i.* /<fr. ***gastropore***.

gastroptóză *s.f.* (*med.*) Ptoză a stomacului. • pl. *-e.* /<fr. ***gastroptose***; cf. gr. *γαστήρ* „stomac", *πτῶσις* „cădere".

gastrorafíe *s.f.* (*chir.*) Procedeu chirurgical de sutură a stomacului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***gastrorrhaphie***; cf. gr. *γαστήρ* „stomac", *ῥαφή* „cusătură; sutură".

gastroragíe *s.f.* (*med.*) Hemoragie la nivelul feței interne a stomacului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***gastrorragie***; cf. gr. *γαστήρ* „stomac", *ῥήγνυμι* „a sparge; a țîșni".

gastrorée *s.f.* (*med.*) Hipersecreție gastrică. • pl. *-ei.* /<fr. ***gastrorrhée***; cf. gr. *γαστήρ* „stomac", *ῥέω* „a curge".

gastrorexíe *s.f.* (*med.*) Ruptură gastrică. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***gastrorexie***.

gastroscóp *s.n.* (*med.*) Endoscop destinat efectuării gastroscopiei. • pl. *-oape.* /<fr. ***gastroscope***; cf. gr. *γαστήρ, γαστρός* „stomac", *σκοπέω* „a examina".

gastroscópic, -ă *adj.* (*med.*) Care aparține gastroscopiei, care se referă la gastroscopie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***gastroscopique***.

gastroscopíe *s.f.* (*med.*) Examinare vizuală directă a interiorului stomacului cu ajutorul gastroscopului introdus prin esofag. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***gastroscopie***; cf. gr. *γαστήρ* „stomac", *σκοπέω* „a examina".

gastrospásm *s.n.* Contracție spasmodică a pereților stomacului. • pl. *-e.* /<fr. ***gastrospasme***.

gastrostenóză *s.f.* (*med.*) Îngustare patologică a unui orificiu gastric. • pl. *-e.* /<fr. ***gastrosténose***.

gastrostomíe *s.f.* (*chir.*) Deschiderea permanentă a stomacului, care permite comunicarea acestuia cu peretele abdominal (fistulă gastrică) și adaptarea unei sonde prin care se introduc alimente, atunci cînd calea esofagiană este întreruptă sau blocată. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***gastrostomie***; cf. gr. *γαστήρ, γαστρός* „stomac", *στόμα* „gură, deschizătură".

gastrotehníe *s.f.* Studiu al modificărilor suferite de alimente în timpul preparării lor culinare. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***gastrotechnie***.

gastroterapíe *s.f.* (*med.*) Tratament pe bază de extract de mucoasă gastrică animală. • g.-d. *-iei.* /***gastro-*** + ***terapie***.

gastrotomíe *s.f.* (*chir.*) Operație care constă în deschiderea stomacului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***gastrotomie***; cf. gr. *γαστήρ* „stomac", *τομή* „tăiere".

gastrotonometríe *s.f.* (*med.*) Măsurare a tensiunii intragastrice prin insuflarea de aer în stomac. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***gastrotonométrie***.

gastrovolumetríe *s.f.* (*med.*) Măsurare a capacității stomacului prin insuflație cu aer. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***gastrovolumétrie***.

gastroxíe *s.f.* (*med.*) Aciditate excesivă a sucului gastric. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***gastroxie***.

gastrozoíd *s.m.* (*zool.*) Individ cu rol de hrănire într-o colonie de sifonofore. • pl. *-izi.* /<fr. ***gastrozoïde***.

gastrulație *s.f.* (*biol.*; *la metazoare*) Proces de transformare a blastulei în gastrulă. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***gastrulation***.

gastrúlă *s.f.* (*biol.*; *la metazoare*) Stadiu în dezvoltarea embrionului după blastulă, în formă de sac cu două straturi de celule, ectodermul și endodermul, cu o cavitate care comunică cu exteriorul prin blastofor. • pl. *-e.* /<fr. ***gastrula***.

gașă *s.f.* **1** (*tehn.*) Brățară (de conductă). **2** (*mar.*) Buclă la capătul unei parîme, pentru agățare. • pl. *-e.* /<fr. ***gâche***.

gașcă *s.f.* **1** (*peior.*) Grup restrîns de oameni, uniți între ei prin preocupări, mai ales în vederea săvîrșirii unor acțiuni reprobabile; grup de oameni care se află la periferia societății. ◇ Expr. *A (se) sparge gașca* = a (se) risipi, a (se) destrăma o cîrdășie, o clică. **2** (*fam.*) Grup de prieteni (tineri) care se distrează împreună, fac excursii etc. ◇ Expr. *A fi de gașcă* = a avea spirit camaraderesc. • pl. *găști.* /etimol. nec.

gașper *s.m.* (*pop.*) Țigan. • pl. *-i.* /nm. pr. ***Gașper*** = ***Gaspar***.

gașperiță *s.f.* (*pop.*) **1** Țigancă. **2** (*în basme*) Zînă rea. • pl. *-e.* /***gașper*** + *-iță*.

gat *s.n.* (*reg.*) Zăgaz de pietre ridicat de-a curmezișul unei ape curgătoare (prin care se închide calea peștilor). • pl. *-uri.* /<magh. ***gát***.

gata *adj.invar.* **1** (*despre lucruri*) Care este terminat, isprăvit, sfîrșit. ◇ (*adv.*) *În fundul sufletului lui însă sta gata hotărîrea* (SADOV.). ◇ *Haine (de) gata* = haine confecționate care se pot cumpăra direct din magazin. ◇ Loc.adv. *(Pe) de(-a) gata* = fără să munceacă, pe nemuncite, din munca altuia. ◇ Expr. *A da gata* = *a)* a termina, a sfîrși, a isprăvi, a lichida (ceva). *Dădea gata trei sau patru castroane de ceai* (MUȘ.); *b)* a chinui, a distruge pe cineva; *c)* a impresiona puternic, a zăpăci, a ului (pe cineva); a cuceri (pe cineva). *A veni* (sau *a sosi*) *la de-a gata* = a profita de ceva făcut de altul. *A mînca de-a gata* v. mînca. *A găsi plăcinta gata* v. plăcintă. ◆ Care a luat ființă, a căpătat existență. *Îl vede azi, îl vede mîni, Astfel dorința-i gata* (EMIN.). ◆ (*cu val. de interj.*) Ajunge, destul! *Gata! Puneți stilourile pe bănci!* **2** Care a făcut toate pregătirile pentru ceva; pregătit. *Aștepta gata la ușă* (CAR.). ◇ Expr. *A se ține gata* v. ține. ◆ (*urmat de un vb. la conjunct., inf. sau sup.*) Dispus să..., în stare să... *Iată, sînt gata a-mi da viața pentru tine* (ISP.). **3** Care este aproape să..., care este pe punctul de a... *Era gata să cadă pe brînci* (DUMITRIU). **4** (*pop.*; *fam.*; și *bani gata*) Lichid, numerar. *A cumpărat mașina cu bani gata.* ◇ *Băiat* (sau *fecior*) *de bani gata* v. ban. • /cuv. autoh.; cf. alb. *gat*.

gáter *s.n.* Fierăstrău mecanic, format dintr-un cadru în care sînt prinse și întinse perfect 1-24 de pînze, care este folosit la tăierea longitudinală a bușteniilor, a marmurii etc.; joagăr. • pl. *-e.* /<germ. ***Gatter***.

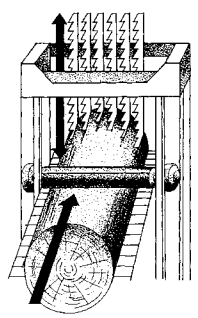

gater

gaterist *s.m.* Muncitor care lucrează la gater. • pl. *-iști.* /***gater*** + *-ist*.

gatism *s.n.* Emisie involuntară de urină și de materii fecale în cadrul unei decăderi fizice și mintale din cauza vîrstei înaintate sau a unei paralizii. • /<fr. ***gâtisme***.

gato- Elem. de compunere „pisică", „felină". • /<fr. ***gato-***; cf. gr. *γάτος*.

gatofilíe *s.f.* (*psih.*) Galeofilie. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***gatophilia***.

gatofobíe *s.f.* (*psih.*) Galeofobie. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***gatophobia***.

gatós, -oásă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care suferă de gatism; ramolit. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***gateux***.

gaucho ['gautʃo] *s.m.* Păzitor de vite în pampasul argentinian. • /<sp. ***gaucho***.

gaudeámus *s.n.* **1** Cîntec bisericesc de bucurie. **2** Cîntec de bucurie (interpretat la diferite sărbători, festivități etc.), devenit imn universitar (și academic) sau cîntec, imn al elevilor și studenților absolvenți. **3** Masă veselă. • /<lat. ***gaudeamus*** „să ne bucurăm".

gaudént, -ă *adj., subst.* **1** *adj., s.m., s.f.* (*fam., glum.*) (Persoană) iubitoare de petrecere, de veselie; epicurian. **2** *s.n.* (*med.*) Aliaj utilizat la proteze stomatologice. • sil. *ga-u-.* pl. *-ți, -te.* /<it. ***gaudente***.

gauleiter [gau'laitər] *s.m.* Conducător al unui district în Germania nazistă sau al unui teritoriu ocupat de Germania nazistă. • pl. *-i.* /<germ. ***Gauleiter***.

gaullism [go'lism] *s.n.* (*polit.*) Doctrina politică a generalului francez Charles de Gaulle; regim (politic) bazat pe această doctrină. • /<fr. ***gaullisme***; cf. nm. pr. Charles de *Gaulle*, general și om politic francez.

gaullist, -ă [go'list] *adj., s.m., s.f.* (Adept) al gaullismului. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***gaulliste***.

gaúr *s.m.* (*zool.*) Mamifer sălbatic, din familia bovinelor, lung de peste 3 m, care are coarnele lungi

și părul scurt, des, brun-roșcat și care trăiește în N Indiei și în Birmania (*Bos gaurus*). • pl. *-i.* /<fr. ***gaur*** <cuv. hindi.

gáură *s.f.* **1** Scobitură, adîncitură, spărtură existentă, ivită de la sine sau anume făcută într-un corp, într-un material, în pămînt etc.; cavitate, (*pop.*) bortă, găunoșitură. <> *Gaura hornului* (sau *coșului*) = gura hornului. *Gaura acului* = orificiu prin care se bagă ața în ac. *Gaura urechii* = orificiu prin care se pun cerceii în urechi. *Gaură în zid* = firidă. (*pop.*) *Gaura curului* = anus. *Gaura cheii* v. cheie. <> Loc.vb. *A da găuri* v. da. <> Expr. (*pop.*) *A da o gaură* = *a*) a găuri; *b*) (*fam.*) a delapida, a fura. *A astupa găuri* v. astupa. (*Doar*) *nu s-o face gaură în cer* v. cer. *Gaură de șarpe* v. șarpe. *În* (sau *din*) *gaură de șarpe* v. șarpe. *În gaură de șoarece* v. șoarece. **2** (*astron.*) *Gaură neagră* = relicvă de dimensiuni reduse a unei stele masive, formată prin prăbușire gravitațională, caracterizată prin densitate foarte mare, care atrage puternic materia din spațiul înconjurător, ca urmare a cîmpului gravitațional foarte intens. **3** (*pop.*) Vale adîncă și prăpăstioasă în munți. **4** (*reg.*) Nară. **5** (*reg.*) Vagin. <> Expr. (*vulg.*) *A da la gaură* = a avea relații sexuale. • sil. *ga-u-*. pl. *găuri.* /lat. ****căvŭla*** <*cavus, -a, -um.*

gauss *s.m.* (*fiz.*) Unitate de măsură a inducției magnetice în sistemul electromagnetic CGS (centimetru, gram, secundă), care este de 10^4 ori mai mică decît tesla (*Gs*). • pl. *-și.* /<fr. ***gauss***; cf. nm. pr. Carl Friedrich *Gauss*, matematician și fizician german.

gaussmétru *s.n.* (*fiz.*) Instrument de măsură a inducției magnetice. • pl. *-e.* /<fr. ***gaussmètre.***

gaváj *s.n.* **1** (*med.*) Alimentație prin intermediul sondei gastrice. **2** Metodă de administrare a unei diete hipercalorice în scop terapeutic **3** Îndopare a păsărilor de curte. • pl. *-e.* /<fr. ***gavage.***

gavanós *s.n.* (*reg.*) **1** Borcan (pentru dulceață). **2** Vas de lut smălțuit. **3** Oală (pentru vin). • pl. *-oase.* /<tc. ***kavanoz.***

gavanoșél *s.n.* v. găvănoșel.

gaviál *s.m.* (*zool.*) Crocodil cu botul lung și îngust, umflat la capăt, care se hrănește cu pești și care trăiește în fluviile din India și din Arhipelagul Malaez (*Gavialis gangeticus*). • sil. *-vi-al.* pl. *-i.* /<fr., engl. ***gavial*** <cuv. hindi.

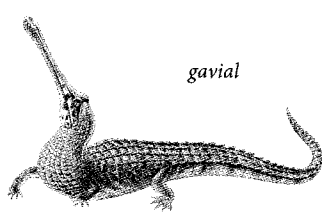

gavial

gavótă *s.f.* **1** Vechi dans francez, de origine populară, în doi timpi, cu mișcare moderată. ◆ Melodie după care se execută acest dans. **2** Parte dintr-o suită instrumentală care folosește ca model această melodie. • pl. *-e.* /<fr. ***gavotte.***

gay [gei] *s.m.* Homosexual. • pl. *gay.* /<engl., fr. ***gay.***

gaz[1] *s.n.* **1** Nume generic dat corpurilor fluide cu densitate redusă, incolore, ușor deformabile și expansibile, care, din cauza coeziunii moleculare slabe, nu au o formă proprie stabilă și tind să ocupe întregul volum pe care îl au la dispoziție. <> *Gaz ideal* = gaz (ipotetic) foarte rarefiat, în care nu se manifestă forțele intermoleculare și la care produsul dintre presiune și volum rămîne constant la orice temperatură; gaz perfect. *Gaz de aer* = combustibil obținut prin trecerea unui curent de aer peste cărbune înroșit. *Gaz de apă* = combustibil obținut prin trecerea unui curent de vapori de apă peste cărbuni incandescenți. *Gaz de cracare* = amestec gazos, obținut la cracarea fracțiunilor petroliere mai grele, format din hidrogen, parafine, olefine inferioare și hidrocarburi superioare, care este folosit la fabricarea benzinelor sintetice, a dizolvanților etc. *Gaz de iluminat* (sau *aerian*) = gaz obținut prin distilarea huilei la temperaturi înalte. *Gaz de rafinărie* = amestec de hidrocarburi parafinice și olefinice, rezultat din procesele de cracare și de reformare din rafinării, care este folosit la fabricarea cauciucului sintetic, a detergenților, a fibrelor sintetice etc. *Gaz de sondă* = amestec de parafine ușoare (dintre care predomină metanul), provenit din zăcămintele de țiței, care, după separarea de faza lichidă, este folosit drept combustibil. *Gaz de sinteză* = amestec de monoxid de carbon și hidrogen, în proporții variabile, obținut din cărbune, cocs sau metan cu vapori de apă la temperaturi înalte, care este întrebuințat la obținerea benzinei sintetice, a metanolului, ca sursă de hidrogen pentru sinteza amoniacului etc. *Gaz detonant* = amestec de două părți hidrogen și o parte oxigen, în volume, care reacționează violent, cu explozie, în prezența unei flăcări. *Gaz intern* = gaz care nu reacționează chimic și care se folosește în becurile cu incandescență și în tuburile cu descărcări electrice luminoase. *Gaz lichefiat* = amestec de gaze combustibile ușor lichefiabile, obținut din gaze de sondă, prin extragere directă, sau din unele produse petroliere, prin distilare, care se păstrează, în stare lichidă, în butelii. *Gaz solid* = combinație solidă de molecule de gaz metan și de apă, care se găsește mai ales în zonele unde pămîntul este înghețat pînă la mari adîncimi. *Gaze naturale* = gaze combustibile care emană din pămînt; gaze combustibile care emană din pămînt; spec. gaz metan. (*chim.*) *Gaze nobile* = denumire a elementelor chimice situate în grupa zero a sistemului periodic al elementelor (neon, argon, kripton, xenon, radon și heliu), incolore, inodore, monoatomice, care se caracterizează prin inerție chimică, se găsesc în atmosferă în cantități mici și se folosesc la umplerea tuburilor cu descărcări electrice luminoase; gaze rare. *Diodă cu gaz* v. diodă. *Generator de gaz* v. generator. *Gaz perfect* v.perfect. *Statica gazelor* v. static. *Turbină cu gaze* v. turbină. **2** Substanță sau amestec de substanțe în stare gazoasă, folosite drept combustibil. ◆ Petrol lampant. *N-ai vîndut tu mil amestecat cu gaz și spuneai că-i o păcură nouă* (CAM.). <> Expr. (*fam.*) *Doar n-am băut gaz*, se spune ca răspuns negativ la o propunere sau la o invitație inacceptabilă; nici nu mă gîndesc! *A arde gaz* (sau *gazul*) *de pomană* (sau *degeaba*) v. arde. *A turna gaz în* (sau *pe, peste*) *foc* ori *a pune gaz pe foc* v. foc. **3** (*la pl.*) Nume dat unor substanțe toxice, iritante sau asfixiante, folosite în război. <> *Mască de gaze* v. mască. **4** (*la pl.*) Emanații gazoase ale stomacului sau ale intestinelor. • pl. *-e.* /<fr. ***gaz***; cf. și germ. *Gas.*

gaz[2] *s.n.* (*țes.*) Țesătură foarte fină (de mătase); voal (de mătase). • pl. *-uri.* /<fr. ***gaze***; cf. nm. pr. *Gaza*, oraș în S-V Palestinei.

gazá *vb. I. tr.* **1** A expune un spațiu (limitat) acțiunii unor gaze toxice pentru distrugerea anumitor organisme vii dăunătoare (paraziți, șoareci, insecte etc.). **2** A lansa, în timp de război, gaze toxice într-o zonă pentru a distruge în masă. **3** (*compl. indică oameni, colectivități etc.*) A expune acțiunii gazelor toxice într-o încăpere închisă, cu scopul de a ucide. **4** A arde capetele de fibre ieșite prin suprafața țesăturilor, prin trecerea produselor peste o flacără. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***gazer.***

gazáre *s.f.* Acțiunea *de a gaza* și rezultatul ei. <> *Cameră de gazare* v. cameră. • pl. *-ări.* /v. ***gaza.***

gazát, -ă *adj.* (*despre ființe*) Intoxicat, asfixiat cu gaze. • pl. *-ți, -te.* /v. ***gaza***; cf. și fr. *gazé.*

gazbetón *s.n.* (*constr.*) Beton poros, folosit ca izolant termic și acustic. • /<germ. ***Gazbeton.***

gázdă *s.f.* **1** Stăpînul unei case în raport cu oaspeții sau cu chiriașii săi; amfitrion. *Ion, ca gazdă, se gîndește tot la lucruri bune* (SP. POP.). **2** Persoană care primește pe cineva la sine (dîndu-i adăpost); cel care ține pe cineva la sine în schimbul unei chirii (și cu întreținere plătită). *De n-ai gazdă în sat, Să vii să dormi la noi* (COȘB.). <> Loc.vb. *A ține în gazdă* v. ține. <> Expr. *A primi în gazdă* = a adăposti, a acorda adăpost. **3** (*biol.*) Organism sau organ viu (îndeosebi animal sau plantă) în care diverse tipuri de agenți patogeni paraziți își pot desfășura parțial sau total ciclul de dezvoltare. **4** Locuință ocupată de o persoană în calitate de oaspete sau de chiriaș. **5** Cuib, sălaș. *Gazdă de hoți.* **6** Fig. Țintă. *Biata fată era gazda bătăilor* (ALECS.). **7** (*reg.*) Țăran bogat; proprietar; chiabur. <> Loc.adj. *De gazdă* (*mare*) = din oameni bogați. • pl. *-e.* /<magh. ***gazda.***

gazeifér, -ă *adj.* v. gazifer.

gazeificá *vb. I.* v. gazifica.

gazeificáre *s.f.* v. gazificare.

gazél *s.n.* (*lit.*) Poezie lirică de origine orientală, cu formă fixă, alcătuită din distihuri, în care fiecare al doilea vers din fiecare distih are aceeași rimă cu a primului distih și care cîntă de obicei dragostea și vinul. Ex. *Ce tresari din vis deodată? Tu auzi pășind în tindă - E iubitul care vine De mijloc să te cuprindă Și în fața ta frumoasă O să ție o oglindă, Să te vezi pe tine însăți Visătoare, surîzîndă* (EMIN.). • pl. *-uri.* /<fr. ***ghazel*** <ar. *ghazal.*

gazélă *s.f.* (*zool.*; *la pl.*) Nume dat mai multor specii de mamifere din ordinul paricopitatelor rumegătoare, familia antilopelor, care au corpul suplu, picioarele lungi și coarnele în formă de liră și care trăiesc în stepele și în deșerturile africane și asiatice (*Gasella*); (*și la sg.*) animal care face parte din fiecare dintre aceste specii. • pl. *-e.* /<fr. ***gazelle*** <ar. *ghazala.*

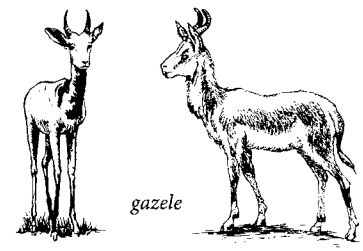

gazele

gazetár, -ă *s.m., s.f.* (*jurnal.*) Persoană care face parte din redacția unui ziar, a unei reviste; persoană care scrie, ca profesionist, articole într-o gazetă, într-un ziar etc.; ziarist, jurnalist. • pl. *-i, -e.* /***gazetă*** + *-ar.*

gazétă *s.f.* (*jurnal.*) Publicație periodică (cotidiană) care conține știri, informații politice, sociale, culturale etc. (de actualitate); ziar, jurnal. *În jurul meu stau risipite gazetele cu vestea cea tristă* (SADOV.). <> *Gazetă de perete* = panou, vitrină etc. într-o instituție, cuprinzînd articole (și desene, fotografii) referitoare la probleme specifice activității instituției respective sau la probleme generale. <> Expr. *Minte ca o gazetă* v. minți. • pl. *-e.* /<fr. ***gazette***, it. ***gazzetta***, germ. ***Gazette***; cf. rus. *газета.*

gazetărăș *s.m.* (*deprec.*) Dim. al lui *gazetar*; gazetar neînsemnat, fără experiență, fără valoare. • pl. *-i.* /***gazetar*** + *-aș.*

gazetărésc, -eáscă *adj.* (*jurnal.*) Care aparține gazetăriei sau gazetarului, care se referă la gazetărie sau la gazetar; jurnalistic, ziaristic. • pl. *-ești.* /***gazetar*** + *-esc.*

gazetărește *adv.* Ca gazetarii, în felul gazetarilor. • /***gazetar*** + *-ește.*

gazetărie *s.f.* (*jurnal.*) Profesiunea de gazetar; domeniul de activitate al gazetarului; ziaristică, jurnalistică. *Ar fi putut avea o clientelă mult mai numeroasă dacă s-ar fi lăsat de gazetărie* (VLAH.). • g.-d. *-iei.* /***gazetar*** + *-ie.*

gazéu *s.n.* (*țes.*) Țesătură obținută printr-o combinație de țesut și împletit. • pl. *-uri.* /<fr. ***gazé.***

gazifér, -ă *adj.* (*despre zăcăminte*) Care conține rezerve de gaz metan; care produce gaze[1]. • pl. *-i, -e.* și *gazeifér, -ă adj.* /<fr. ***gazifère.***

gazificá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică combustibili solizi sau lichizi*) A transforma într-un combustibil gazos, cu o compoziție chimică diferită de aceea a substanței din care provine, prin arderea incompletă în aer sau în prezența aerului și a vaporilor de apă. **2** A dispersa o substanță în masa unui gaz[1] (pentru a extrage țițeiul prin erupție). • prez.ind. *gazific.* și *gazeificá vb. I.* /***gaz***[1] + *-ifica*, după fr. *gazéifier.*

gazificáre *s.f.* Acțiunea de *a gazifica* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* și *gazeificáre s.f.* /v. ***gazifica.***

gazificatór *s.n.* Dispozitiv folosit în navele spațiale pentru trecerea gazelor lichefiate în stare gazoasă. • pl. *-oare.* /<fr. ***gazéificateur.***

gázlift *s.n.* (*ind. extract.*) Metodă de extragere a țițeiului din sondă cu ajutorul energiei de expansiune a unui agent motor. • pl. *-uri.* /***gaz***[1] + ***lift***, după engl. *gaslift.*

gazoanalizatór *s.n.* Aparat cu care se analizează gazele[1]. • pl. *-oare.* /***gaz***[1] + ***analizator.***

gazodúct *s.n.* Conductă pentru transportul gazelor[1] la distanțe mari. • pl. *-e.* /<fr. ***gazoduc***, după *apeduct.*

gazogén, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* Care degajă gaz[1]. **2** *s.n.* Aparat sau instalație pentru gazificarea combustibililor solizi sau lichizi; generator de gaz[1]. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***gazogène.***

gazogenerátor *s.n.* Aparat sau instalație în care un combustibil solid se transformă în gaze combustibile. • pl. *-oare.* /<fr. ***gazogénérateur***.

gazolínă *s.f.* (*chim.*) Fracție petrolieră lichidă, cuprinzînd hidrocarburi cu patru pînă la șapte atomi de carbon în moleculă, care se recuperează din gaze de sondă sau de rafinărie. • pl. *-e.* /<fr. ***gazoline***.

gazométric, -ă *adj.* Care aparține gazometriei, care se referă la gazometrie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***gazométrique***.

gazometríe *s.f.* Măsurare a volumelor gazoase și a densității gazelor[1]. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***gazométrie***.

gazométru *s.n.* **1** Aparat cu ajutorul căruia se măsoară cantitatea de gaz[1] care trece printr-o conductă. **2** Rezervor pentru înmagazinarea și distribuirea gazelor[1] sub presiune constantă. • pl. *-e.* /<fr. ***gazomètre***.

gazón *s.n.* **1** Iarbă care se stropește și se cosește des pentru a se menține scurtă, deasă și mereu verde. **2** Teren (pentru unele competiții sportive) pe care se află această iarbă. **3** Colect. Semințe de diferite graminee din care crește gazonul. • pl. *-oane.* /<fr. ***gazon***.

gazoná *vb. I. tr.* (*compl. indică terenuri*) A acoperi cu gazon (1). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***gazoner***.

gazonánt, -ă *adj.* (*bot.; despre plante*) Care crește în tufe dese. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***gazonnant***.

gazonáre *s.f.* Acțiunea de *a gazona* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***gazona***.

gazonát, -ă *adj.* (*despre terenuri*) Care este acoperit cu gazon (1). • pl. *-ți, -te.* /v. ***gazona***.

gazórniță *s.f.* **1** Lampă primitivă de petrol. **2** Bidon în care se păstrează petrolul. • pl. *-e.* /de la ***gaz***[1], după *păcorniță*.

gazós, -oásă *adj.* **1** (*despre corpuri*) Care are structura gazului[1]; care este format din gaz[1]. ◇ *Stare gazoasă* = stare de agregare a substanțelor, caracterizată printr-o mișcare liberă a particulelor constitutive care ocupă tot spațiul disponibil, exercitînd presiune pe pereții acestui spațiu. *Bitumene gazoase* v. bitumen. **2** (*despre lichide*) Care conține, dizolvat sub presiune, un gaz[1] anumit. ◇ *Apă gazoasă* v. apă. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***gazeux***.

gazoscóp *s.n.* Aparat pentru determinarea prezenței gazelor inflamabile în galeriile subterane din mine. • pl. *-oape.* /<fr. ***gazoscope***.

gazotrón *s.n.* Tub electronic cu gaz[1], cu descărcare în arc, folosit ca diodă redresoare pentru tensiuni mari. • pl. *-oane.* /***gaz***[1] + ***[elec]tron***; cf. fr. *gazotron*, rus. *gazotron*.

găbjí *vb. IV. tr.* (*pop.*) **1** A prinde (pe neașteptate) pe cineva care a fugit, care s-a ascuns; (*pop.*) a găbui, a înhăța. **2** A fura. **3** A bate. • prez.ind. *-esc.* /cf. *găbui*.

găbjíre *s.f.* (*pop.*) Acțiunea de *a găbji* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***găbji***.

găbuí *vb. IV. tr.* (*pop.*) **1** A găbji (1). **2** A fura. • prez. ind. *-iesc.* /<sl. veche **габати**, ucr. ***габати***.

găbuíre *s.f.* (*pop.*) Acțiunea de *a găbui* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***găbui***.

găgăúț *s.m.* v. găgăuță.

găgăúță *s.f.* (*pop.; fam.*) Om prostănac, tont. • pl. *-țe.* și *găgăúț s.m.* /cf. *găgăuz*.

găgăúz, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte dintr-o populație de origine turcă, dar de religie creștină, care trăiește în Dobrogea, S Republicii Moldova, Ucraina, Bulgaria și Turcia; (*la pl.m.*) populație de origine turcă, dar de religie creștină, care trăiește în Dobrogea, S Republicii Moldova, Ucraina și Turcia. **2** *adj.* Care aparține găgăuzilor, care se referă la găgăuzi. ◆ (*subst. f.*) Limba altaică (ramura turcică de S-V) vorbită de găgăuzi. • pl. *-i, -e.* /<tc. ***gagavuz***.

găgí *vb. IV. refl.* (*reg.; despre oameni*) **1** A se sătura de mîncăruri consumate des. **2** A i se face greață. • prez.ind. *-esc.* /etimol. nec.

găgiós, -oásă *adj.* **1** (*despre mîncăruri*) Scîrbos, grețos. **2** (*despre oameni*) Supărăcios. • pl. *-oși, -oase.* /***găgi*** + *-os*.

găietán *s.n.* v. găitan.

găietánat, -ă *adj.* v. găitănat.

găină[1] *vb. I. refl.* (*despre păsări*) A defeca. • sil. *gă-i-*. prez.ind. pers. 3 *-ează.* /de la ***găinaț***, prin derivare regresivă.

găină[2] *vb. I. intr.* (*reg.; despre ființe*) A boli, a lîncezi (ca o găină bolnavă). • sil. *gă-i-*.prez.ind. *-ez.* și *găini vb. IV.* /***găină*** + *-a*.

găinámă *s.f.* Colect. (*reg.*) Număr mare de găini. • sil. *gă-i-*. pl. *-e.* /***găină*** + *-amă*.

găinár *s.m.* **1** Vînzător de găini (1). ◆ Ext. Vînzător de păsări de curte vii. **2** Îngrijitor, păzitor de găini (1) sau, ext., de păsări de curte. **3** (*fam., adesea peior.*) Hoț de găini (1); gener. hoț de lucruri mărunte; borfaș. **4** (*fam., adesea peior. sau iron.*) Persoană care se ocupă de afaceri mărunte, ilicite. **5** (*în trecut; peior.*) Jandarm sau polițist care se lăsa mituit cu lucruri mărunte sau cu sume mici de bani. **6** (*reg.*) Coteț. • sil. *gă-i-*. pl. *-i.* /***găină*** + *-ar*.

găinát *s.n.* Excremente de păsăre. • sil. *gă-i-*. pl. *-uri, m. -i.* /lat. *[stercus] gallīnāceum*.

găínă *s.f.* **1** (*ornit.*) Pasăre domestică din ordinul galiformelor, familia fazanilor, cu aripile scurte și rotunjite, cu picioarele tetradactile, prevăzute cu gheare puternice, care este crescută pentru carne și ouă (*Gallus bankiwa domestica*); femela cocoșului. ◇ *Găină arăpoaică* v. arăpoaică. *Ciuma găinilor* v. ciumă. *Holera găinilor* v. holeră. *Orbul găinilor* (sau *găinii*) v. orb. Δ Expr. *A avea orbul găinilor* v. orb. *Orbeala găinilor* v. orbeală. *Găină turcească* v. turcesc. ◇ Expr. *A se culca (odată) cu găinile* = a se culca foarte devreme. *A cînta găina în casă* = a conduce femeia într-o gospodărie; a decide femeia într-o căsnicie. *A umbla ca o găină beată* = a merge împleticindu-se. *A trăi ca găina la moară* = a trăi bine, în belșug. *A fi ca găina cu ou* = a fi agitat; a nu-și găsi locul. *A mînca numai picioare de găină* = a fi mincinos și flecar. *Creier de găină* v. creier. *A strînge ca găina la moară* v. moară. *Omoară găina care face ouă de aur* v. ou. *Lung de-ți ouă găina în* v. oua. *A petrece ca găina la moară* v. petrece. *A i se face* (cuiva) *pielea de găină* ori *pielea găinii* v. piele. *A fi* (sau *a sta, a umbla*) *ca o curcă* (sau *ca o găină*) *plouată* v. plouat. *A muri ca un pui de găină* v. pui. *A ședea ca găina-n lemne* v. ședea. **2** Carne de găină, folosită ca aliment. ◆ Mîncare preparată dintr-o astfel de carne. *Astăzi, avem la masă găină la cuptor.* **3** Compuse: (*ornit.*) *găină-sălbatică* (sau *-de-munte, -de-pădure, -neagră*) = femela cocoșului-de-munte; *găină-de-apă* = lișiță (*Fulica artra*); (*entom.*) *găina-lui-Dumnezeu* = buburuză (*Coccinella septempunctata*). **4** (*astron.; pop.; art.; nm. pr.*) Cloșca-cu-pui. **5** (*arg.*) Pălărie. • pl. *-i.* /lat. ***gallīna, -ae***.

găinăreásă *s.f.* **1** Femeie care vinde găini (1); găinăriță. ◆ Ext. Femeie care vinde păsări de curte vii. **2** Îngrijitoare, păzitoare de găini (1) sau, ext., de păsări de curte; găinăriță. • sil. *gă-i-*. pl. *-ese.* /***găinar*** + *-easă*.

găinărésc, -eáscă *adj.* Care aparține găinilor, găinarilor sau găinăreselor, care se referă la găini, la găinari sau la găinărese. • pl. *-ești.* /***găinar*** + *-esc*.

găinăríe[1] *s.f.* **1** Crescătorie de găini sau, ext., de păsări de curte. **2** Coteț pentru găini. **3** Colect. (*pop.; fam.*) Păsări de curte. • sil. *gă-i-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***găină*** + *-ărie*.

găinăríe[2] *s.f.* (*fam.*) **1** Furt de găini (1); gener. furt de lucruri mărunte. **2** Afacere măruntă, ilicită. • sil. *gă-i-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***găinar*** + *-ie*.

găinăríță *s.f.* Găinăreasă. • sil. *gă-i-*. pl. *-e.* /***găinar*** + *-iță*.

găinățá *vb. I. refl.* (*despre păsări*) A se găina. • sil.*gă-i-*. prez.ind. pers. 3 *-ează.* și *găiniță vb. I.* /***găinaț*** + *-a*.

găiní *vb. IV.* v. găina[2].

găiníță *vb. I.* v. găinăța.

găinúșă *s.f.* **1** Dim. al lui *găină* (1); găinuță. **2** Compuse: (*ornit.*) *găinușă-de-baltă* (sau *-de-apă*) = pasăre migratoare acvatică, mai mică decît cioara, cu penajul negru, cu picioarele verzui și cu o pată roșie de piele goală pe frunte (*Gallinula chloropus*); *găinușă-neagră* = *a*) cocoș sălbatic; *b*) lișiță (*Fulica artra*); (*entom.*) *găinușă-de-seară* = cărăbuș (*Melolontha melolontha*); *găinușa-lunii* = buburuză (*Coccinella septempunctata*). **3** (*astron.; pop.; art.; nm. pr.*) Cloșca-cu-pui. **4** (*bot.; la pl.*) Plantă erbacee perenă, veninoasă, din familia ranunculaceelor, cu florile albe, solitare (*Isopyrum thalictroides*). **5** (*bot.*) Plantă din familia rozaceelor, cu tulpina scurtă și cu florile albe (*Pothentilla micrantha*). • sil. *gă-i-*. pl. *-e, -i.* /***găină*** + *-ușă*.

găinúță *s.f.* **1** Găinușă. **2** (*mai ales la pl.*) Boabe de porumb puse la copt, care nu s-au prefăcut în floricele. • sil. *gă-i-*. pl. *-e.* /***găină*** + *-uță*.

găioáră *s.f.* (*ornit.*) Găișoară. • pl. *-e.* /***gaie*** + *-(i)oară*.

găișoáră *s.f.* (*ornit.*) Dim. al lui *gaie*; găioară. • sil. *gă-i-*. pl. *-e.* /***gaie*** + *-(i)șoară*.

găitán *s.n.* **1** Fir de metal sau șiret împletit ori răsucit din fire de lînă, de bumbac, de mătase, de metal, care se coase pe unele piese de îmbrăcăminte, ca ornament. ◇ Expr. (*adv.*) *A merge găitan* = (*despre activități, acțiuni*) a evolua, a decurge bine. **2** (*în Ev. Med.*) Împletitură făcută din găitane, care înlocuia platoșa în oastea Moldovei. • sil. *gă-i-*. pl. *-e.* și *găietán s.n.* /<tc. ***kaytan***.

găitánar *s.m.* Fabricant sau negustor de găitane (1). • sil. *gă-i-*. pl. *-i.* /***găitan*** + *-ar*.

găitánat, -ă *adj.* **1** (*despre obiecte de îmbrăcăminte*) Împodobit cu găitane (1). **2** Fig. (*despre iarbă, flori*) Care este răsucit la vîrf. • sil. *gă-i-*. pl. *-ți, -te.* și *găietánat, -ă adj.* /***găitan*** + *-at*.

găitănárie *s.f.* **1** Prăvălie în care se lucrează și se vînd găitane (1). **2** Meserie de găitănar. • sil. *gă-i-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***găitănar*** + *-ie*.

găitání *vb. IV.* (*înv.*) **1** *tr.* A răsuci, a împleti găitane (1). **2** *refl.* Fig. (*despre iarbă*) A se răsuci la vîrf. • sil. *gă-i-*.prez.ind. *-esc.* /***găitan*** + *-i*.

gălăgíe *s.f.* Zgomot mare de glasuri, de mașini, de aparate etc.; hărmălaie, larmă, tărăboi. • g.-d. *-iei.* și (*reg.*) *hălăgíe s.f.* /cf. ucr. ***галайкати*** „a cînta și a striga tare”, ***галас*** „larmă”, „sunet”, ***голос*** „voce”, „sunet”.

gălăgiós, -oásă *adj.* Care face multă gălăgie. • pl. *-oși, -oase.* /***gălăgie*** + *-os*.

gălămóz *s.n.* (*reg.*) Cocoloș, boț (dintr-un material solid). • pl. *-oaze.* și *golomóz s.n.* /etimol. nec.

gălătúc *s.m.* (*reg.*) Gălătuș (1). • pl. *-ci.* /<bg. ***гълтък*** „înghițitură” <***глътка***.

gălătúș *s.m.* (*reg.*) **1** Cocoloș mare de mămăligă; gălătuc. ◇ Expr. (*adv.*) *A-i merge mincarea pe gîi gălătuș* = a înghiți cu noduri. **2** Îmbucătură mare. **3** Fig. (*la pl.*) Pumni dați după ceafă. • pl. *-i.* /cf. *gălătuc*.

gălățéan, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Galațiului sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii Galațiului. **2** *adj.* Care aparține Galațiului sau gălățenilor, care se referă la Galați sau la gălățeni; originar din Galați. **3** *s.f.* (*bot.; la pl.*) Plantă ornamentală din familia primulaceelor, cu florile roz sau purpurii (*Primula obconica*); primulă. • pl. *-eni, -ene.* /nm. pr. (oraș și județ în E României) ***Galați*** + *-ean*.

gălățeáncă *s.f.* Femeie care face parte din populația de bază a Galațiului sau este originară de acolo. • pl. *-ence.* /***gălățean*** + *-că*.

gălbăjór, -oáră *adj.* v. gălbejor.

gălbeáză *s.f.* **1** (*zool.*) Vierme parazit din clasa trematodelor, de forma unei semințe de dovleac, cu lungimea de 3-4 cm, care trăiește în căile biliare ale ovinelor și ale bovinelor, înmulțindu-se prin ouă și folosind gazde intermediare (*Fasciola hepatica*). **2** (*med. vet.*) Boală de ficat a ovinelor și a porcinelor provocată de gălbează. **3** (*bot.; la pl.*) Numele a patru specii de plante parazite din familia cucutei; (*și la sg.*) plantă care face parte din fiecare dintre aceste specii (*Cuscuta trifolii, campestris, epithymum și europea*); torțel. • pl. *-eze.* /cuv. autoh.; cf. alb. *kël'bazë, gël'bazë*.

gălbejeálă *s.f.* (*pop.; fam.*) Paloare (a feței). • pl. *-eli.* /***gălbeji*** + *-eală*.

gălbejí *vb. IV. refl.* **1** (*pop.; despre oi*) A se îmbolnăvi de gălbează (2). **2** (*pop.; fam.; despre oameni*) A deveni palid (în urma unei boli, a unei suferințe etc.) • prez. ind. *-esc.* /de la ***gălbează***; cf. și *galben*.

gălbejít, -ă *adj.* **1** (*pop.; despre oi*) Care este bolnav de gălbează (2). **2** (*pop.; fam.; despre oameni*) Care a devenit palid (în urma unei boli, a unei suferințe etc.). **3** (*pop.; fam.; despre textile, obiecte de sticlă etc.*) Care este de un galben-stins. • pl. *-ți, -te.* /v. ***gălbeji***.

gălbejór, -oáră *adj.* (*pop.; fam.; despre oameni*) Care este ușor gălbejit (2). • pl. *-ori, -oare.* și *gălbăjór, -oáră adj.* /***gălbeji*** + *-ior*.

gălbejós, -oásă *adj.* **1** Care ține de gălbează (2); provocat de gălbează (1). **2** (*despre oi*) Care suferă de gălbează (2). **3** (*despre oameni*) Care este palid, tras la față. ◆ Ext. Fără putere. • pl. *-oși, -oase.* /***gălbează*** + *-ios*.

gălbenáre *s.f.* v. gălbinare.

gălbenáș *s.m.* (*pop.*) Gălbior (III 1). *Cere... inele de aur, o căldare, o salbă de 30 de gălbinași* (ZIL.). • pl. *-i.* și *gălbináș s.m.* /***galben*** + *-aș*.

gălbenátec, -ă *adj.* v. gălbinatic.

gălbenátic, -ă *adj.* Gălbui (1). • pl. *-ci, -ce.* și *gălbenátec, -ă, gălbinátic, -ă adj.* /***galben*** + *-atic.*

gălbeneálă *s.f.* (*pop.*) **1** Paliditate. **2** Vopsea galbenă (extrasă din plante). **3** (*med.*) Icter. • pl. *-eli, -ele.* și *gălbineálă s.f.* /***gălbeni*** + *-eală.*

gălbenél, -eá *s.m., s.f.* **1** *s.m.* (*pop.*) Gălbior (III 1). *Doi, trei căluși Încărcați de gălbenei* (POP.). **2** *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee din familia cruciferelor, cu tulpina groasă, cu frunzele lanceolate și dințate și cu florile galbene, care crește în locuri umede (*Rorippa amphibia*). **3** *s.f.* (*bot.; la pl.*) Plantă erbacee din familia ranunculaceelor, cu tulpina păroasă în partea inferioară, cu frunzele palmate și cu florile galbene, folosită ca plantă medicinală (în bolile de ficat) (*Ranunculus pedatus*); restr. florile acestei plante. ◇ *Gălbenele de pădure* = plantă erbacee din familia ranunculaceelor, cu tulpina păroasă și cu florile galbene, care crește în regiunile muntoase (*Ranunculus aureus*). **4** *s.f.* (*bot.; la pl.*) Numele a trei plante din familia primulaceelor: *a*) plantă cu tulpina dreaptă, cu frunzele ovale, păroase și cu florile galbene (*Lysimachia punctata*); *b*) plantă cu tulpina dreaptă și cu florile galbene, dispuse în panicule terminale (*Lysimachia vulgaris*); *c*) dreță (*Lysimachia nummularia*). **5** *s.f.* (*bot.; reg.*) Filimică (*Calendula arvensis*). **6** *s.f.* (*bot.; reg.*) Năsturel (*Nasturtium officinale*). **7** *s.f.* (*bot.; reg.; la pl.*) Piciorul-cocoșului (*Ranunculus pedatus*). • pl. *-ei, -ele.* și (*pop.*) *gălbinél, -eá s.m., s.f.* /***galben*** + *-el, -ea.*

gălbení *vb. IV. intr., tr., refl.* (*înv., pop.*) A (se) îngălbeni. • prez.ind. *-esc.* și *gălbiní vb. IV.* /***galben*** + *-i.*

gălbeníre *s.f.* (*înv., pop.*) Îngălbenire. • pl. *-i.* și *gălbiníre s.f.* /v. ***gălbeni.***

gălbenít, -ă *adj.* (*înv., pop.*) Îngălbenit. • pl. *-ți, -te.* și *gălbinít, -ă adj.* /v. ***gălbeni.***

gălbeníu, -íe *adj.* **1** Gălbui (1). **2** (*despre oameni*) Palid. • pl. *-ii.* și (*pop.*) *gălbiníu, -íe adj.* /***galben*** + *-iu.*

gălbenúș, -ă *s.n., s.f.* **1** *s.n.* (*adesea determ. prin „de ou”*) Partea centrală, sferică, de culoare galbenă, a oului de pasăre și de reptilă, bogată în substanțe nutritive; vitellus. **2** *s.f.* (*bot.; la pl.*) Plantă din familia rozaceelor, cu tulpina ascendentă, ramificată în partea superioară, în formă de panicul (*Potentilla chrysantha*). **3** *s.f.* (*bot.; la pl.*) Plantă din familia compozitelor, cu tulpina ramificată în partea inferioară, cu florile galbene, în capitule (*Crepis setosa*). **4** *s.f.* (*bot.; la pl.*) Cojarniță (*Crepsis pulchra*). • pl. *n. -uri, f. -e.* și (*pop.*) *gălbinúș, -ă s.n., s.f.* /***galben*** + *-uș.*

gălbinăre *s.f.* **1** (*med.; pop.*) Icter. ◇ Expr. *A găsi pe cineva gălbinarea* = a se îmbolnăvi de frică. *A suferi de gălbinare rusească* = a fi bețiv. *A tuna în gălbenare* v. tuna. **2** Paliditate. **3** (*bot.*) Plantă erbacee perenă, din familia compozitelor, cu tulpina ramificată spre vîrf, cu frunzele dințate și cu florile purpurii, folosită la vopsit (*Serratula tinctoria*). **4** (*înv., pop.*) Gălbenuș de ou. **5** (*bot.; reg.*) Pălămidă (*Cirsium arvense*). **6** (*bot.; reg.*) Lumînărică (*Gentiana asclepiadaea*). • pl. *-ări.* și *gălbenáre s.f.* /***galben*** + *-are.*

gălbináș *s.m.* v. gălbenaș.

gălbinătic, -ă *adj.* v. gălbenatic.

gălbineálă *s.f.* v. gălbeneală.

gălbinél, -eă *s.m., s.f.* v. gălbenel.

gălbiní *vb. IV* v. gălbeni.

gălbiniciós, -oásă *adj.* (*pop.; despre oameni*) Palid. • pl. *-oși, -oase.* /***galben*** + *-icios.*

gălbiníre *s.f.* v. gălbenire.

gălbiníț, -ă *adj.* v. gălbenit.

gălbiníță *s.f.* (*bot.*) Sugel galben (*Galebdolon luteum*). • pl. *-e.* /***galben*** + *-iță.*

gălbiníu, -íe *adj.* v. gălbeniu.

gălbinúș, -ă *s.n., s.f.* v. gălbenuș.

gălbiór, -oáră *adj., s.f., s.m.* **I** *adj.* (*pop.*) **1** Dim. al lui *galben. Să îmi vînez Ciute ciuteioare, Paseri gălbioare, Că-s dulci la mîncare* (POP.). **2** (*despre părul oamenilor*) Blond. **3** (*bot.*) *Pere gălbioare* = soi de pere văratice, mălăiețe, cu coaja galbenă. **II** *s.f.* (*bot.; reg.*) **1** Rușuliță (*Hieracium aurantiacum*). **2** Solovîrvariță (*Inula britannica*). **3** (*la pl.*) Filimică (*Calendula officinalis*). **III** *s.m.* (*pop.*) **1** Dim. al lui *galben*; (*pop.*) gălbenaș, gălbenel. *Nu țin minte, opt au noao gălbiori mi-au dat* (DOC.). **2** (*bot.; la pl.*) Bureți galbeni (*Cantharelus cibarius*). • pl. *-ori, -oare.* /***galben*** + *-ior.*

gălbíu, -íe *adj.* (*pop.*) **1** Gălbui (1). **2** (*despre părul oamenilor*) Blond. • pl. *-ii.* /***galb[en]*** + *-iu.*

gălbúi, -úie *adj.* **1** Care este de culoare galben-deschis; gălbenatic, gălbeniu, (*pop.*) gălbiu, (*reg.*) gălburiu. **2** (*despre părul oamenilor*) Blond. • pl. *-ui.* /***galb[en]*** + *-ui.*

gălburíu, -íe *adj.* (*reg.*) Gălbui (1). • pl. *-ii.* /de la *galben*, după *alburiu.*

găleátă *s.f.* **1** Vas de lemn, de tablă sau de material plastic, de formă tronconică, cu baza mai mare în partea superioară, prevăzut cu toartă mobilă sau cu capac, care este folosit pentru transportul (și păstratul) unor lichide, unor materiale granulare sau pulverulente etc.; conținutul acestui vas. ◇ Expr. *A ploua* (sau *a turna, a vărsa, a cădea, a curge*) *cu găleata* = a ploua torențial. *Turna cu găleata în ziua aceea* (CE. PETR.). **2** (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) Măsură de capacitate pentru lapte, brînză, cereale etc. ale cărei valori au variat în timp, pe regiuni, în funcție de conținut; conținutul acestei măsuri. **3** (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) Dijmă în grîne. • pl. *-eți.* /lat. *gallēta, -am.*

găletár *s.m., s.n.* **1** *s.m.* (*pop.*) Persoană care face găleți (1). **2** *s.m.* (*reg.*) Bărbat care mulge oile (în găleată). **3** *s.n.* (*reg.*) Ciubăr cu fundul mai mic decît gura, în care se spală rufele. • pl. *m. -i, n. -e.* /***găleată*** + *-ar.*

găletăreásă *s.f.* (*reg.*) Femeie care mulge oile (în găleată). • pl. *-ese.* /***găletar*** + *-easă.*

găletárit *s.n.* (*în Ev. Med., în Țara Rom.*) Dijmă în cereale, plătită de țărani în sec. 15. • /de la ***găleată.***

găletúșă *s.f.* Dim. al lui *găleată.* • pl. *-e.* /***găleată*** + *-ușă.*

găligán *s.m.* (*pop.; fam., peior.*) Tînăr sau bărbat foarte înalt; gligan. • pl. *-i.* /cf. *gligan.*

gălúșcă *s.f.* **1** (*culin.*) Preparat culinar, în formă sferică, care se face din aluat, griș, carne tocată, brînză etc. *Supă cu găluște.* ◇ Expr. *A înghiți* (sau *a face să înghită*) *gălușca* = a suporta (sau a face să suporte) o neplăcere fără a protesta. **2** Bulgăre de lut cu care se umple găurile din mină în care se așază explozibilul. **3** (*tehn.*) Dop din material refractar, care este folosit la închiderea orificiului de scurgere a materialului topit dintr-un cuptor. **4** (*culin.; reg.*) Sarma. • pl. *-ște, -ști.* /<rus. ***галушка***, magh. ***galuska***, pol. ***gałuszka.***

gămán *s.m.* (*pop.*) Om foarte mîncăcios. • pl. *-i.* /probabil ***gău*** <lat. *cavum* „gaură” + *-man.*

gămălíe *s.f.* **1** Capăt îngroșat, în formă sferică, al unui ac, al unui chibrit etc. ◇ *Ac cu gămălie* v. ac. **2** (*la furcă*) Nasture de lemn, deasupra căruia se leagă caierul. **3** (*glum.*) Cap. **4** (*glum.*) Persoană mică de statură; spec. copil. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*reg.; prin metateză*) *măgălíe s.f.* /<magh. ***gomoly.***

gămălióară *s.f.* Gămăliuță. • pl. *-e.* /***gămălie*** + *-(i)oară.*

gămăliúță *s.f.* Dim. al lui *gămălie*; gămălioară. • pl. *-e.* /***gămălie*** + *-uță.*

gămăníe *s.f.* (*pop.*) Poftă foarte mare a cuiva de a mînca. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***găman*** + *-ie.*

găoáce *s.f.* **1** Coaja oului. ◇ Expr. (*pop.*) *A ieși din găoace* = a scăpa de un rău. (*adv.*) *A pune palmele găoace* = a ține palmele alipite astfel încît să formeze o scobitură. *A sta* (sau *a trăi*) *ca puiul în găoace* v. pui. ◆ Analog. (*înv., pop.*) Mitră. ◆ (*pop.*) Organ genital la femeie. **2** Fiecare dintre jumătățile unei coji de nucă, de ghindă etc. **3** (*pop.; la pl.*) Valve ale scoicilor. **4** (*pop.*) Cămașă a bobului de grîu. **5** (*reg.*) Gol care se formează în pîine, în brînză etc., din cauza bășicilor de aer apărute în timpul dospirii. **6** (*reg.*) Spațiu în care albinele depun nectarul. • pl. *-oci.* /probabil ***gău*** <lat. *cavum* „gaură” + *-oc.*

găoáză *s.f.* (*pop.*) **1** Anus. **2** Gaură. **3** Cloacă (la unele animale). • pl. *-e.* și *găóz s.n.* /probabil ***gău*** <lat. *cavum* „gaură” + *-ză.*

găocít, -ă *adj.* (*reg.; despre pîine, brînză etc.*) Care este plin de găuri. • sil. *gă-o-.* pl. *-ți, -te.* /***găoace*** + *-it.*

găóz *s.n.* v. găoază.

găozăr *s.m.* **1** (*arg.*) Homosexual. **2** Fig. Om de nimic, ticălos. • pl. *-i.* /***găoz*** + *-ar.*

gărăfioáră *s.f.* Dim. al lui *garafă.* • pl. *-e.* /***garafă*** + *-ioară.*

gărdáș *s.m.* (*pesc.*) Persoană care prinde peștele cu gardurile (2). • pl. *-i.* /***gard*** + *-aș.*

gărdinár *s.n.* **1** Instrument de tîmplărie cu care se fac gardinele vaselor de lemn. **2** Compas al dogarului. • pl. *-e.* /***gardină*** + *-ar.*

gărdinúță *s.f.* **1** Șănțuleț la capătul doagelor în care se îmbină fundul butoiului. **2** Ghizd mic la fîntînă. • pl. *-e.* /***gardină*** + *-uță.*

gărduí *vb. IV. tr.* (*pop.; compl. indică terenuri, curți etc.*) A împrejmui cu gard (1). • prez.ind. *-iesc.* /***gard*** + *-ui.*

gărduít, -ă *adj.* (*pop.; despre terenuri, curți etc.*) Care este împrejmuit cu gard (1). • pl. *-ți, -te.* /v. ***gărdui.***

gărduléț *s.n.* Dim. al lui *gard*; gărduț, (*pop.*) gărdurel. • pl. *-e.* /***gard*** + *-uleț.*

gărdurăríță *s.f* (*bot.*) Arbust spinos, otrăvitor, din familia solanaceelor, cu frunzele alterne și cu florile roșii-violete, cultivat ca gard viu (*Lycium halimifolium*). • pl. *-e.* /***garduri***, pl. lui ***gard*** + *-ăriță.*

gărdurél *s.n.* (*pop.*) Gărduleț, gărduț. • pl. *-e.* /***gard*** + *-urel.*

gărdúț *s.n.* Gărduleț, (*pop.*) gărdurel. • pl. *-e.* /***gard*** + *-uț.*

gărgăríță *s.f.* (*entom.*) **1** Nume dat mai multor insecte coleoptere (mici), cu corpul sferic sau oval, care atacă unele plante de cultură. *Gărgăriță de mazăre. Gărgăriță de grîu.* **2** (*reg.*) *Gărgăriță de bucate* = molie de bucate (*Tinea granella*). **3** (*reg.*) *Gărgăriță albă* = larva moliei de pîine. **4** (*reg.*) *Gărgăriță măgărească* = buburuză (*Coccinella septempunctata*). • acc. și *gărgăríță.* pl. *-e.* și (*reg.*) *gîrgăríță s.f.* /cf. srb. *grgarica*, bg. ***гаргарица*** <***гегерица.***

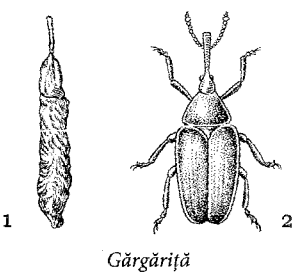

Gărgăriță
1. Cocon.
2. Insectă adultă.

gărgăún *s.m.* **1** (*entom.*) Viespe mare de pădure, cu ac foarte veninos, care produce un zgomot specific cînd zboară (*Vespa crabro*); (*reg.*) bărzăun, găun. ◇ Expr. *A fi cu* (sau *a avea*) *gărgăuni în* (sau *la*) *cap* = *a*) a avea capricii, toane, idei extravagante; *b*) a fi foarte încrezut. *A-i intra* (cuiva) *gărgăuni în cap* = a deveni ciudat sau încrezut. *A-i scoate* (cuiva) *gărgăunii din cap* = a determina pe cineva să renunțe la ideile extravagante, ciudate sau grandomane pe care le are. **2** (*reg.; glum.*) Păduche. **3** Fig. (*reg.*) Om lacom, hrăpăreț și zgîrcit. • pl. *-i.* și (*pop.*) *gărgăúne s.m.* /etimol. nec.

gărgăúne *s.m.* v. gărgăun.

gărgăunós, -oásă *adj.* (*pop.; despre oameni*) Care gîndește extravagant și aberant. • sil. *-gă-u-.* pl. *-oși, -oase.* /***gărgăune*** + *-os.*

găsálniță *s.f.* v. găselniță[1].

găseálă *s.f.* (*înv.*) Descoperire (a ceva perceput ca un fapt pozitiv). • pl. *-eli.* /***găsi*** + *-eală.*

găsélniță[1] *s.f.* **1** (*entom.*) Fluture mic, de culoare roșie-cenușie, cu cercuri albe, ale cărui larve rod fagurii de miere (*Galleria melonella*). **2** (*med. vet.; pop.*) Boală la vite care apare atunci cînd stau cu unghiile în bălegar. • pl. *-e.* și (*pop.*) *găsálniță s.f.* /<bg. ***госелница*** „omidă”.

găsélniță[2] *s.f.* (*fam.*) Situație de efect, inedită, găsită și exploatată de cineva într-o operă literară, într-o pledoarie etc.; soluție, rezolvare ingenioasă. • pl. *-e.* /***găsi*** + *-elniță.*

găsí *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică obiecte, lucruri etc.*) A afla, a descoperi (din întîmplare sau căutînd intenționat); a da de... (din întîmplare). *O găsi în fundul cufărului și începu să cînte* (BASS.). ◇ Expr. *A-și găsi mormîntul* (sau *moartea*) = a muri (în mod tragic). *A nu-și găsi locul* (sau *astîmpărul*) = a fi agitat, a nu sta liniștit. *A găsi motiv* = a descoperi motiv de ceartă; a căuta nod în papură. *A găsi vreme* (sau, *înv., prilej*) = a descoperi momentul potrivit pentru a face ceva. (*fam.*) *A-și găsi beleaua* (cu cineva) = a avea necazuri (cu cineva); a se afla într-o situație neplăcută. *A-și găsi* (sau, *refl., a se găsi*) *să...* = a se apuca să...; a-i veni (într-un moment nepotrivit sau pe neașteptate) să... (*intr.*) *Ți-ai găsit!* = aș, de unde, nici

prin gînd să nu-ți treacă! *A găsi ac de* (sau *pentru*) *cojocul cuiva* v. ac. *A-și găsi bacăul* (cu cineva) v. bacău. *A găsi capac la toate* v. capac. *A nu găsi cuvinte* v. cuvînt. *A găsi dop la ceva* v. dop. *A-și găsi (un) drum (nou) în viață* v. drum. *A găsi un limbaj comun* v. limbaj. *A nu-și (mai) găsi locul* v. loc. *A-și găsi mantaua cu cineva* v. manta. *A nu găsi milă* (undeva sau la cineva) v. milă. *A-și găsi* (undeva) *mormîntul* v. mormînt. *Și-a găsit sacul peticul* sau *a-și găsi sacul peticul* v. petic. *A nu-și găsi somnul* v. somn. *A găsi urma* (*sau urmele*) *cuiva* v. urmă. **2** *tr.* A descoperi ceea ce este ascuns, necunoscut, neștiut, nevalorificat. *Neputînd să te ajungă... Vor căta vieții tale Să-i găsească pete multe, răutăți și mici scandale* (EMIN.). ◇ Expr. *A*(*-i*) *găsi* (cuiva) *dreptate* = a-i face cuiva dreptate. (*înv.*) *A-i găsi cuiva față* = a afla, a descoperi o rezolvare (pentru o situație). *A găsi leacul* (cuiva) v. leac. *A găsi* (cuiva) *nod în papură* v. nod. *A găsi pete în soare* v. pată. *A găsi* (cuiva) *pricină* v. pricină. *A-i găsi tipicul* v. tipic. **3** *tr.* (*compl. indică oameni; adesea determ. printr-un adv. sau printr-un nm.pred.*) A întîlni din întîmplare sau mergînd anume pentru a-l întîlni; a da de cineva (care se află într-o anumită stare, situație etc.). *Voia să-l găsească singur pentru a-i relata cele întîmplate. O găsise plînsă.* ◇ Expr. *A-și găsi omul* = a da de cineva care nu poate fi înșelat, care te obligă să te comporți cum se cuvine. *Să te găsesc sănătos!* = formulă de salut la despărțire. *A căuta pe dracul și a găsi pe tată-său* v. drac. *A-și găsi pe dracul* v. drac. *A-și găsi moașa să-l moșească* v. moașă. *A-și găsi nașul* v. naș. *A-și găsi popa* v. popă. *A-și găsi prostul* v. prost. *A-și găsi* (cineva) *sfîntul* v. sfînt. *Și-a găsit tingirea capacul* (*și lelea bărbatul*) v. tingire. *Și-a găsit hîrbul capacul, tigva dopul și lelea bărbatul* v. tigvă. **4** *tr.* (*compl. indică metode, sisteme, preparate etc.*) A concepe, a crea, a elabora, a proiecta, a realiza (în urma unor cercetări și studii prealabile). *A găsit soluția pentru proiect.* **5** *tr.* (*despre suferințe fizice sau despre moarte; compl. indică oameni*) A surprinde, a nimeri. *Moartea l-a găsit departe de țară.* ◇ Expr. *Ce te-a găsit* (*de...*)? = ce ai, ce te-a apucat? *Nu știa baba lui ce l-a găsit, de-i așa cu chef* (CR.). **6** *refl.* A se afla, a exista, a fi undeva. *Acolo se găsesc mărfuri de cea mai bună calitate.* ◆ A sta undeva. *Cartea se găsește pe biroul din bibliotecă.* **7** *refl.* (*despre oameni*) A se afla, a se număra, a figura. *Se găsește printre invitați.* **8** *refl.* (*despre oameni*) A se afla, a se pomeni într-o anumită stare, într-o anumită împrejurare etc. *S-a găsit încolțit de creditori.* ◇ Expr. *A se găsi pe* (*la*) *marginea gropii* v. margine. *A se găsi la marginea prăpastiei* v. margine. *A se găsi pe poziții opuse* (sau *pe aceeași poziție*) v. poziție. *A se găsi la un* (ori *într-un*) *punct mort* v. punct. *A se găsi în situația cuiva* v. situație. *A se găsi în situația de a...* v. situație. *A se găsi sub foc* v. sub. **9** *refl.* A fi într-un anumit fel, a se prezenta într-un anumit mod. *Încep a cărăbăni la cireșe în sîn, crude, coapte, cum se găseau* (CR.). **10** *refl.* (*despre construcții, localități etc.*) A se situa, a se afla. *Orașul se găsește pe Dunăre.* **11** *refl.* A fi în ființă, a exista; a dăinui, a se păstra (încă). *Unde s-a fi găsind acel Împărat Roș și fata lui... numai cel de pe comoară a fi știind* (CR.). **12** *tr.* A aprecia, a considera, a socoti; a fi de părere că... *Această actriță, pe care lumea o găsea frumoasă, mi se părea fără gust* (CA. PETR.). *Eu găsesc că trebuie să acționăm cu precauție.* ◇ Expr. *A găsi cu cale* = a socoti potrivit, nimerit. *A găsi de cuviință* v. cuviință. • prez.ind. *-esc.* /<sl. veche **гасѣтн** „a stinge".

găsíre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *găsi* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***găsi***.

găsít *s.n.* Faptul de *a găsi*. ◇ Expr. *Bun găsit!* = formulă de salut la întîlnire. • /v. ***găsi***.

găsitór, -oáre *s.m., s.f.* Persoană care a găsit un obiect pierdut. • pl. *-ori, -oare.* /***găsi*** + *-tor*.

gătă *vb. I* v. găti.

gătát, -ă *adj.* v. gătit[2].

găteálă *s.f.* Îmbrăcare sau împodobire cu haine frumoase; concr. îmbrăcăminte frumoasă. *Numai pentru găteala ei trebuiau părinții să ție la curte mai mulți croitori* (POP.). ◇ (*pop.*) *Găteala miresei* = toaleta de nuntă a miresei. *Găteala mortului* = hainele cu care se îmbracă persoana decedată. • pl. *-eli.* /***găti*** + *-eală*.

gătéj *s.n.* Creangă subțire și uscată (ruptă dintr-un copac), cu care se aprinde sau se ațiță focul; vreasc. • pl. *-e.* /cf. sl.veche **голъ, голѣти, голѣнь**.

gătejél *s.n., s.m.* **1** *s.n.* Dim. al lui *gătej*. **2** *s.m.* Fig. (*reg.; iron.*) Om mic de statură (care face pe sfătosul). **3** *s.n.* (*la pl.*) Mîncare ciobănească preparată, la foc de vreascuri, din urdă dulce și zer. • pl. *n. -ele, m. -ei.* /***gătej*** + *-el*.

gătí *vb. IV.* **1** *refl.* (*despre oameni*) A se îmbrăca frumos; a se împodobi, a se aranja, a se dichisi. *Unde te duci de te-ai gătit așa?* ◇ (*tr.*) *Pe Ileana și-o gătea Cu petea de mireasă* (POP.). ◇ Expr. *A se găti de horă* v. horă. *A* (*se*) *găti spelcă* v. spelcă. ◆ (*pop.; fam.; tr.; compl. indică interioare, case etc.*) A orna, a decora, a pavoaza. ◆ (*pop.; tr.; compl. indică podoabe*) A potrivi. *Spune la badea... Să-și gătească peana bine* (POP.). **2** *refl.* (*inv., pop.; despre oameni; de obicei urmat de determ. precedate de prep. „de" sau de un vb. la conjunct.*) A fi gata de..., a se pregăti (pentru o acțiune). *Tocmai cînd se gătea să iasă, o birjă se opri la poartă* (C. NEGR.). ◇ (*tr.*) *Intră și gătește Măriei sale feredeul* (SADOV.). ◇ Expr. (*pop.*) *A se găti de drum* = a trage să moară. ◆ (*despre vînt, vifor, ploaie etc.*) A se stîrni. **3** *tr.* (*compl. indică mîncăruri*) A pregăti, a prepara (prin fierbere, prăjire etc.). ◇ Expr. *A* (*i se*) *găti* (cuiva) *o papară* v. papară. **4** *tr.* (*pop.; compl. indică materiale, provizii etc.*) A sfîrși, a termina, a epuiza. *Înainte de a veni primăvara ei au gătit lemnele.* ◇ (*refl.*) *Marfa s-a gătit în cîteva zile.* **5** *tr.* (*pop.; compl. indică acțiuni*) A duce pînă la capăt; a pune capăt. *Șede moș Nechifor așa pe gînduri, pînă-și gătește de băut luleaua* (CR.). **6** *tr.* (*pop.; compl. indică ființe*) A omorî, a ucide. **7** *tr.* (*pop.; fam.; compl. indică oameni*) A zăpăci, a ului, a da gata. *Strașnică femeie... m-a fript la inimă, m-a gătit!* (SADOV.). • prez.ind. *-esc.* și (*reg.*) *gătá vb. I.* /***gata*** + *-i*; cf. și alb. *gatit*.

gătíre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *găti* și rezultatul ei; gătit[1]. • pl. *-i.* /v. ***găti***.

gătít[1] *s.n.* **1** Gătire. **2** Spec. Preparare a mîncării. • /v. ***găti***.

gătít[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este îmbrăcat frumos, îngrijit; care este dichisit, elegant. ◆ (*pop.; fam.; despre interioare, case etc.*) Care este ornat, decorat, pavoazat. **2** (*despre mîncăruri*) Care este pregătit, preparat (prin fierbere, prăjire etc.). **3** (*pop.; despre materiale, provizii etc.*) Care a fost sfîrșit, terminat, epuizat. • pl. *-ți, -te.* și (*reg.*) *gătát, -ă adj.* /v. ***găti***.

găún, -ă *subst.* **1** *s.n.* (*înv.*) Parte scorburoasă, goală sau seacă a unui obiect. ◇ Expr. (*adv.*) *A auzi găun* = a suna a gol. **2** *s.f.* (*înv., reg.*) Gaură mică. **3** *s.m.* (*entom.; reg.*) Gărgăun (*Vespa crabro*). • pl. *n., f. -e, m. -i.* /lat. ***cavo***, ***-onis***.

găunáș *s.m.* (*entom.; reg.*) Dim. al lui *găun*. • pl. *-i.* /***găun*** + *-aș*.

găuní *vb. IV.* (*înv., pop.*) **1** *tr.* A face o gaură într-un lemn. **2** *refl.* A deveni scorburos. • sil. *gă-u-.* prez. ind. *-esc.* /***găun*** + *-i*.

găunós, -oásă *adj.* **1** (*despre copaci, trunchiuri de copaci*) Care este gol pe dinăuntru; scorburos. **2** (*despre nuci*) Care nu are miez; sec. **3** (*pop.; despre dinți, măsele*) Care este cariat. **4** Fig. (*despre acțiuni, manifestări etc. ale oamenilor*) Care este lipsit de conținut. **5** Fig. (*despre oameni*) Care este lipsit de caracter. • sil. *gă-u-.* pl. *-oși, -oase.* /***găună*** + *-os*.

găunoșătúră *s.f.* v. găunoșitură.

găunoși *vb. IV. tr., refl.* (*pop.*) A face să devină sau a deveni găunos. • sil. *gă-u-.*prez.ind. *-esc.* /***găunos*** + *-i*.

găunoșíre *s.f.* (*pop.*) Faptul de *a* (*se*) *găunoși*. • sil. *gă-u-.* pl. *-i.* /v. ***găunoși***.

găunoșít, -ă *adj.* (*pop.*) **1** Care a devenit găunos. **2** Care este plin de găuri. • sil. *gă-u-.* pl. *-ți, -te.* /v. ***găunoși***.

găunoșitúră *s.f.* (*pop.*) **1** Gaură. **2** Scorbură. • sil. *gă-u-.* pl. *-i.* și ***găunoșătúră*** *s.f.* /***găunoși*** + *-tură*.

găurár *s.n.* (*reg.*) **1** Sulă cu care se fac găurile la opinci. **2** Vas de lut cu fundul găurit. • sil. *gă-u-.* pl. *-e.* /***gaură*** + *-ar*.

găureá *s.f.* **1** Dim. al lui *gaură*; găurică, găurice, (*reg.*) găuruță. **2** (*la pl.*) Broderie pe o pînză din care s-au scos din loc în loc cîteva fire. **3** (*pop.; fam.*) Vagin. **4** (*bot.; reg.; la pl.*) Toporași (*Viola odorata*). **5** (*bot.; reg.; la pl.*) Viorele (*Scilla bifolia*). • sil. *gă-u-.* pl. *-ele.* /***gaură*** + *-ea*.

găurí *vb. IV.* **1** *tr.* A face o gaură (cu ajutorul unui instrument, al unei unelte etc.); a perfora, (*pop.*) a borteli. **2** *refl.* A se strica, a se degrada prin apariția de găuri. **3** *refl.* (*arg.*) A avea relații sexuale cu o femeie. • sil. *gă-u-.*prez.ind. *-esc.* /***gaură*** + *-i*.

găurícă *s.f.* **1** Găurea (1). **2** (*la pl.*) Broderie pe o pînză din care s-au scos din loc în loc cîteva fire. **3** (*pop.; fam.*) Vagin. • sil. *gă-u-.* pl. *-ici.* /***gaură*** + *-ică*.

găuríce *s.f.* Găurea (1). • sil. *gă-u-.* pl. *-ci.* /***gaură*** + *-ice*.

găuríre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *găuri* și rezultatul ei; găurit[1]. • sil. *gă-u-.* pl. *-i.* /v. ***găuri***.

găurít[1] *s.n.* Găurire. • sil. *gă-u-.* /v. ***găuri***.

găurít[2]**, -ă** *adj.* **1** Care are una sau mai multe găuri; care este plin de găuri; în care s-au făcut găuri; perforat, (*pop.*) bortelit. **2** Care s-a stricat, s-a degradat prin apariția de găuri. *Flanelă găurită. Pantofi găuriți.* • sil. *gă-u-.* pl. *-ți, -te.* /v. ***găuri***.

găuritór, -oáre *s.m., s.f.* (*pop.*) **1** *s.m.* Muncitor care execută lucrări de găurire. **2** *s.f.* Instrument de găurit. • sil. *gă-u-.* pl. *-ori, -oare.* /***găuri*** + *-tor*.

găurói *s.n.* Aug. al lui *gaură*. • pl. *-oaie.* /***gaură*** + *-oi*.

găurúță *s.f* (*reg.*) Găurea (1). • sil. *gă-u-.* pl. *-e.* /***gaură*** + *-uță*.

găván *s.n.* **1** (*pop.*) Scobitură (într-un obiect). **2** (*pop.*) Partea scobită a lingurii. **3** (*pop.*) Partea scobită a pipei, în care se pune tutunul. **4** (*pop.*) Palmă a mîinii făcută căuș. **5** (*pop.*) Orbită a ochiului. **6** (*pop.*) Adîncitură a mesei dulgherului, în care se țin uneltele. **7** (*pop.*) Strachină sau blid (de lemn) folosit (la țară) ca vas de bucătărie. *Pisăm în găvan... trei căpățîni de usturoi* (STANCU). ◇ Expr. *A i se umple găvanul* = a nu mai rezista. *A dat Nan de găvan = a*) a pățit-o; *b*) s-a săturat. ◆ Conținutul acestui vas. *Un găvan de făină.* **8** (*pop.; la piuă*) Albie în care se pun dimiile și abaua. **9** (*reg.*) Teasc la cumpănă. **10** (*geomorf.; la pl.*) Depresiune mică, adîncă de 1-3 m, realizată prin tasare pe cîmpurile de loess. • pl. *-e.* /cf. bg. *ваган, гавана* srb. *vagan*.

găvădúnă *s.f* v. văgăună.

găvăná *vb. I.* v. găvăni.

găvănătúră *s.f.* (*pop.*) Cavitate. • pl. *-i.* /***găvăna*** + *-tură*.

găvăní *vb. IV. tr.* (*pop.*) A scobi. • prez.ind. *-esc.* și *găvănă vb. I.* /***găvan*** + *-i*.

găvănoșél *s.n.* (*reg.*) Dim. al lui *gavanos*. • pl. *-e.* și *gavanoșél s.n.* /***gavanos*** + *-el*.

găvăúnă *s.f.* v. văgăună.

găvozdí *vb. IV.* **1** *tr.* (*înv., reg.*) A răstigni. **2** *tr., refl.* (*reg.*) A (se) înghesui, a (se) îngrămădi. **3** *refl.* (*reg.*) A se ascunde, ghemuindu-se. • prez.ind. *-esc.* /<sl. veche **гвоздити** „a bate cu cuie".

găvozdít, -ă *adj.* (*reg.*) **1** Care este înghesuit, îngrămădit. **2** Care este ascuns. • pl. *-ți, -te.* /v. ***găvozdi***.

găzár *s.m.* Vînzător (ambulant) de petrol lampant. • pl. *-i.* /***gaz***[1] + *-ar*.

găzăríe *s.f.* Loc unde se vinde petrol lampant. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***gaz***[1] + *-ărie*.

găzdoáie *s.f.* (*înv., reg.*) **1** Stăpîna casei (în raport cu oaspeții sau cu chiriașii săi). **2** Gospodină. • pl. *-oaie.* /***gazdă*** + *-oaie*.

găzdói *s.m.* Aug. al lui *gazdă*. • pl. *-oi.* /***gazdă*** + *-oi*.

găzduí *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică oameni*) A primi în casă, pentru o anumită perioadă de timp, dîndu-i adăpost (și mîncare); a oferi ospitalitate. **2** *intr.* A rămîne să locuiască (și să ia masa) cîtva timp la cineva. *Noaptea, găzduim la malul bălților, în căsuța pescarilor* (SADOV.). • prez.ind. *-iesc.* /***gazdă*** + *-ui*.

găzdúire *s.f* Acțiunea de *a găzdui* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***găzdui***.

găzduleásă *s.f.* (*pop.*) Persoană care ține pe cineva în casă, în schimbul unei chirii. • pl. *-ese.* /***gazdă*** + *-uleasă*.

geába *adv.* (*pop.*) Degeaba, în zadar. *Geaba beau, geaba mănînc* (POP.). • /<tc. ***caba***.

geabeá *s.f.sg.* (*reg.*) Mers special al calului, lin, fără salturi. *Rar, caii merg la gebea* (HOG.). • și *gebeá s.f. sg.* /<țig. ***čapé***.

geac *s.n.* (*mar.*) Pavilion național ridicat la prora navelor militare. • pl. *-uri.* și ***jack*** *s.n.* /<engl. ***jack***.

geácă *s.f.* v. giacă.

gealát *s.m.* **1** (*înv.*) Călău. **2** (*fam., peior.*) Om voinic și violent. • pl. *-ți.* /<tc. ***cellât***.

geálă *s.f.* (*ind. extract.*) Dispozitiv mecanic, format din două piese ce se culisează una în interiorul celeilalte, care este folosit în operația de săpare a sondelor de petrol. • pl. *-e.* /etimol. nec.

gealău *s.n.* Rindea (mare). • pl. *-āie.* /<magh. ***gyalu***.

geam *s.n.* **1** Placă de sticlă, transparentă și puțin strălucitoare, incoloră sau colorată, care se fixează în pervazurile (sau cercevelele) ferestrelor și ale ușilor, permițînd pătrunderea luminii în interiorul unei încăperi; (*reg.*) glajă. ◇ *Geam armat* (sau *de siguranță*) = geam gros în care s-a înglobat, la fabricare, o plasă de sîrmă pentru a-i mări rezistența. *Geam de cuarț* = geam fabricat din cuarț topit, care lasă să treacă 50% - 80% din intensitatea razelor ultraviolete. *Geam antiglonț* v. antiglonț. *Geam izovit* v. izovit. *Geam orb* v. orb. **2** Bucată de sticlă care se fixează în rama ceasurilor, a ochelarilor etc. **3** Fereastră. **4** *Geam-lunetă* = geam din spate (la automobile). • pl. *-uri.* /<tc. ***cam***.

geamálă *s.f.* Păpușă foarte mare, care reprezintă un trup de femeie, cu două capete și patru mîini, folosită (în trecut) în spectacolele de bîlci. • pl. *-e.* /<tc. ***cemal[oyunu]***.

geamandán *s.n.* v. geamantan.

geamandúră *s.f.* (*nav.*) Corp plutitor din tablă, lemn etc., de dimensiuni reduse, ancorat pe fundul apei, care indică restricții de navigație. • pl. *-i.* /<tc. ***camandura***; cf. ngr. *σημαδούρα*.

geamantán *s.n.* Cufăr portabil din piele, carton, lemn etc., în care se pun lucrurile necesare pentru călătorie; valiză. • pl. *-e.* (*pop.*) *geamandán s.n.* /<tc. ***camadan***, ngr. ***τζαμαντάνι***.

geamantănáș *s.n.* Dim. al lui *geamantan.* • pl. *-e.* /***geamantan*** + *-aș.*

geámăn, -á *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Ființă) care a fost născută de aceeași mamă sau femelă odată cu alta, provenind din același ovul sau din mai multe ovule fecundate în același timp; (*reg.*) gemănar. ◇ *Gemeni dubleți* = gemeni pereche. *Gemeni tripleți* = trei gemeni. *Gemeni-eprubetă* = gemeni născuți prin însămînțare artificială. *Frate geamăn* v. frate. *Gemeni siamoieni* v. siamoieni. **2** *adj.* (*despre plante*) Care are două tulpini crescute din aceeași rădăcină. **3** *adj.* (*despre fructe*) Care sînt crescute lipit, cîte două. **4** *adj.* (*anat.*) *Mușchii gemeni* = mușchii gambei, dispuși pereche. **5** *s.m.* (*astrol.*; *la pl.*; și *nm. pr.*) Una dintre cele douăsprezece zodii ale anului, cuprinsă între 21 mai și 21 iunie, înaintea solstițiului de vară. ◆ Unul dintre cele douăsprezece semne ale zodiacului, reprezentînd doi copii (sau un bărbat și o femeie), simbol al dualității în asemănare, al opozițiilor interioare și exterioare, contrare sau complementare. ◆ Desen, simbol care reprezintă această zodie. ◆ Persoană născută în această zodie. **6** *s.m.* (*astron.*; *pl. art.*; *nm. pr.*) Constelație din emisfera boreală, formată din două stele principale (Castor și Polux) și un număr de stele mai puțin strălucitoare. • pl. *gemeni, -e.* și *gémen, -ă adj., s.m., s.f.* /lat. ***gĕmĭnus, -a, -um***.

geámăt *s.n.* **1** Sunet nearticulat, scos de o ființă care simte o (mare) durere fizică (sau morală). **2** Fig. Freamăt, vuiet provocat de vînt, de ape etc. • pl. *gemete.* și *gémăt, gémet s.n.* /lat. ***gĕmĭtus, -us***.

geambarále *s.f. pl.* v. geamparale.

geambáș *s.m.* **1** (*reg.*) Negustor sau samsar de cai. **2** (*înv.*) Hoț. **3** (*înv.*) Intrigant. • pl. *-i.* /<tc. ***cambaz***.

geambașie *s.f.* (*reg.*) Geambașlîc. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***geambaș*** + *-ie*.

geambașlîc *s.n.* (*reg.*) Meserie de geambaș; geambașie. • pl. *-uri.* /<tc. ***cambazlık***.

geamblác *s.n.* (*tehn.*) Dispozitiv format dintr-un ansamblu de scripeți ficși și o ramă, care este montat pe turla unei sonde. • pl. *-uri.* /nm. pr. ***James Blake***, numele unei firme englezești, apropiat, prin etimol. pop., de *geam*.

geamgíu *s.m.* Persoană care vinde sau pune geamuri. • pl. *-gii.* /<tc. ***ğamğy***.

geamíe *s.f.* Locaș de cult musulman, mai mare decît moscheea. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<tc. ***cami***.

geamlîc *s.n.* **1** Perete format din geamuri fixate pe un schelet de metal sau de lemn. **2** Încăpere, verandă închisă spre exterior cu un astfel de perete. • pl. *-uri.* /<tc. ***camlık***.

geamparagíu *s.m.* Persoană care dansează geamparale. • pl. *-gii.* /***geamparale*** + *-giu*.

geamparále *s.f. pl.* **1** Dans popular românesc, cu mișcare vioaie, răspîndit în Cîmpia Dunării. ◆ Melodie după care se execută acest dans. ◇ *Geamparalele pungășești* v. pungășesc. ◆ Fig. Tril de privighetoare. **2** Castaniete. • și *geambarále s.f. pl.* /<tc. ***cal-para***.

geanabét *s.m.* (*înv., reg.*; *fam.*) Om rău; imbecil. • pl. *-ți.* /<tc. ***cenabet***.

geánă *s.f.* **1** Fiecare dintre firișoarele de păr rigide și curbe de pe marginea pleoapelor. ◇ Loc.adj. *Cu somnul* (*greu*) *în* (sau *pe*) *gene* v. somn. ◇ Expr. *A privi printre gene* = a privi cu ochii întredeschiși. *A(-i) da* (cuiva) *ochii* (sau *pleoapele*) *în gene* (ori *geană-n geană*) = a i se închide cuiva ochii de somn; a ațipi. *A lăsa genele* = a se supăra. *A face* (sau *a trage*) *cu geana* = a face cu ochiul. (*reg.*) *A se pune Enache pe gene* = a-i veni cuiva somnul; a piroti. *A se uita cu genele* v. uita. *A se uita printre gene* v. uita. *A-i veni* (cuiva) *moș Ene pe la* gene v. moș. **2** (*înv.*) Pleoapă (a ochiului). **3** Fig. Dungă, fîșie îngustă de lumină. *Peste adîncurile oarbe ale nopții, geana lunii înflăcărate trimetea lungi raze de lumină mută și rece* (HOG.). **4** Fig. Fîșie de deal, de cîmpie, de nor etc. luminată. *Pe geana cîmpului albiu Se vede-un codru mare* (ALECS.). • pl. *gene.* /lat. ****genna*** = ***gĕna***, ***-ae*** „obraz; pleoapă".

geántă[1] *s.f.* **1** Obiect din piele, pînză, material plastic etc. (de formă dreptunghiulară), cu una sau mai multe despărțituri în interior, care servește la transportarea cu mîna a unor acte, cărți, caiete, obiecte de îmbrăcăminte etc.; servietă. ◇ *Geantă diplomatică* v. diplomatic. **2** Poșetă. **3** (*înv.*) Cartușieră. • pl. *genți.* /<tc. ***canta***.

geántă[2] *s.f.* v. jantă[1].

geanticlinál *s.n.* (*geomorf.*) Porțiune a scoarței terestre alungită, ridicată sub forma unei culmi, constituită din formațiuni ale soclului, mărginită lateral de fose, care face parte dintr-un geosinclinal. • sil. *ge-an-.* pl. *-e.* /<fr. ***géanticlinal***.

gear *s.n.* **1** (*înv.*) Șal oriental (de India). **2** (*înv.*) Postav oriental foarte fin, cu flori cusute de mînă. **3** (*reg.*) Maramă. **4** (*reg.*) Broboadă de lînă. • pl. *-uri.* /<tc. ***car***.

gebeá *s.f. sg.* v. geabea.

gécko *s.m. invar.* (*zool.*) Nume dat mai multor specii de șopîrle, cu capul mare și plat, cu ochii globuloși, cu degetele prevăzute cu gheare și ventuze adezive, care trăiesc în regiunile tropicale și subtropicale (*Gecko*); șopîrlă care aparține fiecăreia dintre aceste specii. • /<fr., engl. ***gecko*** <cuv. malaez.

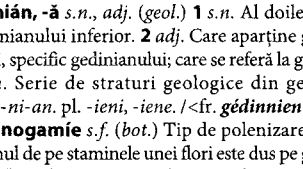

gecko

---

gedinián, -ă *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Al doilea etaj al devonianului inferior. **2** *adj.* Care aparține gedinianului, specific gedianului; care se referă la gedinian. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din gedinian. • sil. *-ni-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***gédinnien***.

geitonogamíe *s.f.* (*bot.*) Tip de polenizare în care polenul de pe staminele unei flori este dus pe gineceul altei flori de pe aceeași plantă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<germ. ***Geitonogamie***; cf. gr. *γείτων* „vecin", *γάμος* „căsătorie".

gel *s.n.* (*chim.*) Stare a sistemelor coloidale, care prezintă simultan proprietățile lichidelor și ale solidelor, păstrîndu-și forma și prezentînd adesea elasticitate la tracțiune și la răsucire; substanța care se află în această stare. ◇ *Gel de silice* v. silice. ◆ (*cosmet.*) Produs cosmetic de o consistență gelatinoasă, folosit pentru fixarea firelor de păr. • pl. *-uri.* /<fr. ***gel***.

gelatínă *s.f.* **1** (*chim.*) Substanță proteică coloidală, obținută, prin fierbere cu apă, din piele, oase, cartilaje etc., care se folosește în industria alimentară, la fabricarea adezivelor, cernelurilor, a unor mase plastice etc. **2** (*ind. alim.*) Produs de cofetărie, preparat din sirop de fructe sau dintr-o cremă dulce, închegată cu (foi de) gelatină. **3** (*ind. piel.*) Piele crudă pregătită pentru a fi tăbăcită. • pl. *-e.* /<fr. ***gélatine***.

gelatinizá *vb. I. tr., refl.* **1** A (se) transforma în gelatină. **2** A (se) îmbiba cu gelatină. • prez.ind. *-ez.* /după fr. *gélatinifier*.

gelatinizánt, -ă *adj.* Care poate ajuta la gelatinizare. • pl. *-ți, -te.* /***gelatiniza*** + *-ant*.

gelatinizáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *gelatiniza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***gelatiniza***.

gelatinós, -oásă *adj.* **1** De gelatină; care conține gelatină. **2** Care are aspect de gelatină, care are consistența gelatinei; ca gelatina. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***gélatineux***.

gelatizánt *s.m.* Produs care gelatinizează. • pl. *-ți.* /cf. fr. *gélatinisant*.

gelățíe *s.f.* (*ind. extract.*) Variație, în funcție de timp, a limitei de curgere reală a gelului din noroaiele de foraj. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***gélation***, engl. ***gelation***.

gelép *s.m.* (*în Ev. Med.*) Negustor oriental care cumpăra vite din Țările Române pentru a le vinde la Constantinopol. • pl. *-i.* /<tc. ***celep***.

gelificá *vb. I. tr.* (*compl. indică soluții coloidale*) A transforma în gel. • prez.ind. *gelífic.* /după fr. *gélifier*.

gelificáre *s.f.* Faptul de *a gelifica.* • /v. ***gelifica***.

gelifluxiúne *s.f.* Solifluxiune. • pl. *-i.* /<fr. ***gélifluxion***.

gelifráct *s.n.* (*geomorf.*) Bloc format în urma gelifracției. • pl. *-uri.* /<fr. ***gélifract***.

gelifrácție *s.f.* (*geomorf.*) Dezagregare a rocilor sub acțiunea alternată și repetată a înghețului și a dezghețului; gelivație. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***gélifraction***.

gelinítă *s.f.* Substanță explozivă, formată din nitroglicerină, azotat de potasiu și rumeguș de lemn, inalterabilă în apă și puțin sensibilă la șoc. • pl. *-e.* /<fr. ***gélinite***.

gelív, -ă *adj.* (*geomorf.*; *despre roci sau alte materiale*) Care se dezagregă ușor sub acțiunea înghețurilor și dezghețurilor repetate. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***gélif***.

geliváție *s.f.* (*geomorf.*) Gelifracție. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***gélivation***.

gelivitáte *s.f.* **1** (*tehn.*) Proprietate a unor materiale poroase de a deveni gelive. **2** (*geomorf.*) Proprietate a rocilor, a pămîntului de a îngheța la temperaturi joase. • /<fr. ***gélivité***.

gelivúră *s.f.* Crăpătură în lungul trunchiului unui arbore, de la coajă spre inima acestuia, formată din cauza gerului puternic. • pl. *-i.* /<fr. ***gélivure***.

gelós, -oásă *adj.* (*despre oameni*) **1** Care suferă de gelozie (1); care manifestă gelozie (1). *Soț gelos.* **2** Care ține mult la ceva și se teme să nu-l piardă. *Geloși... de libertățile și de bunurile lor, dacii, simțindu-se înfrînți, deteră înșiși foc la cetățile și la colibele lor* (ODOB.). **3** Invidios, pizmaș. *Coleg gelos din cauza succeselor altuia.* • pl. *-oși, -oase.* /<it. ***geloso***.

gelóză *s.f.* (*biol.*) **1** Substanță gelatinoasă extrasă din unele alge roșii marine; agar-agar. **2** Mediu solid pentru cultura bacteriilor, care se obține prin dizolvarea agar-agarului în apă. • pl. *-e.* /<fr. ***gélose***.

gelozíe *s.f.* **1** Sentiment chinuitor și obsedant, provocat de bănuiala sau certitudinea că persoana iubită este infidelă. **2** Grijă obsedantă de a păstra pentru sine ceva la care ține cu pasiune. **3** Invidie, pizmă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<it. ***gelosia***.

geluí *vb. IV. tr.* A netezi suprafața unei piese de lemn cu gealăul; gener. a rindelui. • prez.ind. *-iesc.* /<magh. ***gyalulni*** sau ***gealău*** + *-i*.

geluíre *s.f.* Acțiunea de *a gelui* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***gelui***.

geluít, -ă *adj.* (*despre suprafețele unor piese de lemn*) Care este netezit cu gealăul; gener. care este rindeluit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***gelui***.

gem *s.n.* Produs alimentar, obținut prin fierberea fructelor (întregi) cu zahăr pînă la gelificarea siropului. • pl. *-uri.* /<engl. ***jam***.

gemáție *s.f.* (*biol.*) **1** Formare, dispunere sau ansamblu al mugurilor unei plante. **2** Înmulțire asexuată la animalele inferioare, caracterizată prin formarea unui grup de celule care se desprind de organismul parental. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***gemmation***.

gémă *s.f., adj.* **1** *s.f.* Piatră prețioasă translucidă. **2** *s.f.* Bijuterie sau obiect de artă făcut dintr-o piatră prețioasă sau semiprețioasă pe care sînt gravate figuri sau motive decorative. **3** *adj. Sare gemă* = clorură naturală de sodiu, cristalizată în sistemul cubic, cu luciu sticlos, incoloră sau divers colorată de incluziuni, ușor solubilă în apă, care se folosește în industria chimică (pentru obținerea sodiului și a clorului), în industria alimentară, în tăbăcărie, în medicină etc., fiind un aliment important (sarea de bucătărie), cu rol fiziologic însemnat în menținerea echilibrului osmotic al organismului uman și animal. • pl. *-e.* /<fr. ***gemme***, lat. ***gemma***, ***-ae***.

gemănă *vb. I. tr., refl.* (*reg.*) A (se) îngemăna. • prez.ind. *-ez.* /***geamăn*** + *-a*.

gemănár, -ă *adj., s.m., s.f.* (*reg.*) **1** *adj.* (*despre arbori*) Cu două ramuri gemene. **2** *adj., s.m., s.f* Geamăn (1). **3** *s.f.* Gemănare (1). • pl. *-i, -e.* /***geamăn*** + *-ar.*

gemănáre *s.f.* (*reg.*) **1** Ramură bifurcată; (*reg.*) gemănară (3). **2** Prăjină care leagă cumpăna fîntînii de toartele ciuturii. **3** Furculiță (la car). **4** Bifurcare a unui rîu. • pl. *-ări.* /***geamăn*** + *-are.*

gemănáriță *s.f.* (*bot.*) **1** Plantă din familia orchidaceelor, cu tulpina înaltă și dreaptă, cu florile mari, roșii (*Orchis papilionacea*). **2** Poroinic (*Orchis purpurea*). **3** Untul-vacii (*Orchis morio*). • pl. *-e.* /***geamăn*** + *-ariță.*

gémăt *s.n.* v. geamăt.

gemătór, -oáre *adj.* Care geme. • pl. *-ori, -oare.* /***geme*** + *-ător.*

géme *vb. III. intr.* **1** (*despre ființe*) A scoate sunete nearticulate din cauza unei dureri fizice (sau morale). *Neputîndu-se scula, a început a geme de durere* (ISP.). ◇ Fig. *Ușile gem din țîțîni* (COȘB.). ◆ (*reg.*) A gîfîi. **2** (*despre elemente ale naturii*) A fremăta; a vui. **3** Fig. (*despre popoare*) A suferi fiind asuprit, împilat. *Țara geme subt împilarea Tomșei* (C. NEGR.). **4** Fig. (*de obicei urmat de determ. introduse prin prep. „sub" sau „de"*) A fi încărcat peste măsură. *Căruța geme sub greutatea lemnelor.* • prez.ind. *gem.* /lat. ***gĕmĕre.***

gemelár, -ă *adj.* (*med.*) Cu gemeni (1). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***gémellaire***; cf. lat. *gĕmellus, -i* „geamăn".

gemelipără *s.f., adj.* (Femeie) care a născut gemeni (1). • pl. *-e.* /<fr. ***gémellipare.***

gemelitáte *s.f.* Situație a două organisme gemene. • pl. *-ăți.* /<fr. ***gémellité.***

gemelología *s.f.* Ramură a geneticii care se ocupă cu studiul nașterilor multiple, precum și cu cel al gemenilor din punct de vedere comportamental și anatomopatologic. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***gémellologie.***

gémen, -ă *adj., s.m., s.f.* v. geamăn.

gémet *s.n.* v. geamăt.

gemi- Elem. de compunere „mugur, boboc"; „germen vegetativ". • /<fr. ***gemmi-***; cf. lat. *gemma, -ae.*

geminăre *s.f.* Geminație. • pl. *-ări.* /cf. it. *geminare.*

geminát, -ă *adj.* **1** Îngemănat. **2** (*fon.*) *Consoană geminată* (și *subst. f.*) = consoană rezultată prin geminație. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***géminé***, lat. ***gĕmĭnatus, -a, -um.***

geminație *s.f.* **1** Îmbinare în perechi. **2** (*fon.*) Lungire a unei consoane, care se pronunță cu o durată mai mare decît cea obișnuită. **3** (*stil.*) Anadiploză. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***gémination***, lat. ***gĕmĭnatĭo, -onis.***

gemipár, -ă *adj.* (*bot.*) Care poartă muguri. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***gemmipare.***

gemiparitáte *s.f.* (*bot.*) **1** Reproducere prin muguri. **2** Formare a frunzelor din muguri. • pl. *-ăți.* /<fr. ***gemmiparité.***

gemúlă *s.f.* **1** (*zool.*) Organ prin care se înmulțesc spongierii. **2** (*bot.*) Parte a embrionului, la unele specii de mușchi. **3** (*genet.*) Particulă celulară ipotetică, în care se concentrează proprietățile organismului, asigurînd transmiterea lor la descendenți. • pl. *-e.* /<fr. ***gemmule***; cf. lat. *gemmŭla, -ae.*

gemuléț *s.n.* Dim. al lui *geam.* • pl. *-e.* /***geam*** + *-uleț.*

gemút *s.n.* Faptul de *a geme*; geamăt. • pl. *-uri.* /v. ***geme.***

gen *s.n.* **1** Tip, soi, fel (caracterizat prin anumite particularități) pe care îl reprezintă un obiect, o ființă, un fenomen etc. *Toni, organizatorul acestui gen de comerț, era un om misterios* (BART). **2** Fel de a fi al cuiva; manieră. *Nu te prinde acest gen de viață.* ◆ Stil propriu de a scrie, de a lucra, de a se comporta etc. al cuiva. *Are un gen aparte de a dialoga cu cineva.* **3** Categorie, clasă de ființe, de produse etc. cu aceleași însușiri. *Acest comportament este propriu unui anumit gen de indivizi.* ◆ Soi, teapă, calibru. *Avea doar prieteni de genul lui.* **4** Diviziune obținută prin clasificarea creațiilor artistice după formă, stil, temă. *Peisajul a fost un gen bine reprezentat în expoziția cunoscutului pictor.* ◇ *Gen concertant* v. concertant. *Gen pastoral* v. pastoral. **5** Caracter, factură, natură. *Simfonia este o compoziție de un gen aparte.* **6** Manieră, mod, sens. *Se pot face și alte comentarii de același gen.* **7** (*lit.*) Fiecare dintre diviziunile fundamentale în care se împart operele literare și care cuprind creații asemănătoare prin modul specific de a reprezenta realitatea; mod de a reflecta într-o operă literară aspecte ale realității. *Gen epic.* ◇ *Gen dramatic* v. dramatic. *Gen liric* v. liric. **8** (*gram.*) Categorie gramaticală bazată pe deosebirea dintre ființe și obiecte, precum și dintre ființele de sex masculin și cele de sex feminin (exprimată prin forma substantivului). ◇ *Gen eterogen* v. eterogen. *Gen masculin* v. masculin. *Gen mixt* v. mixt. *Gen natural* v. natural. *Gen neutru* v. neutru. *Gen personal* v. personal. **9** (*log.*) Clasă de obiecte care au note esențiale comune, cuprinzînd cel puțin două specii. ◇ *Gen proxim* v. proxim. **10** (*biol.*) Categorie sistematică, subordonată familiei, care cuprinde una sau mai multe specii înrudite de plante sau de animale. • pl. *-uri.* /<lat. ***gĕnus, -eris***, germ. ***Genus***, it. ***genere***, ngr. ***γένος.***

genár *s.n.* v. ghenarie.

genát, -ă *adj.* (*despre ochi*, ext., *despre oameni*) Care are gene lungi și dese. • pl. *-ți, -te.* /de la ***geană.***

génă *s.f.* (*genet.*) Element din molecula de acid dezoxiribonucleic (*ADN*) a unui cromozom, care transmite caracterele de la ascendenți la descendenți. ◇ *Genă epistatică* v. epistatic. *Genă hipostatică* v. hipostatic. • pl. *-e.* /<fr. ***gène.***

genealóg *s.m.* Genealogist. • pl. *-i.* /<ngr. ***γενεαλόγος***, lat. ***genealogus***, germ. ***Genealog.***

genealógic, -ă *adj.* Care aparține genealogiei, care se referă la genealogie. ◇ *Arbore genealogic* v. arbore. • sil. *-ne-a-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***généalogique***, lat. ***genealogicus***, ngr. ***γενεαλογικός.***

genealogíe *s.f.* **1** Înșiruire sistematică a înaintașilor unei familii (domnitoare, nobiliare etc.) pentru stabilirea originii, a filiației și a gradului de rudenie ale membrilor ei. **2** (*ist.*) Disciplină care are ca obiect istoria diferitelor dinastii, familii (domnitoare, nobiliare etc.) și a legăturilor dintre ele. • sil. *-ne-a-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***généalogie***, germ. ***Genealogie***, lat. ***gĕnealŏgĭa, -ae***; cf. gr. *γενεά* „origine; neam", *λόγος* „studiu".

genealogíst, -ă *s.m., s.f.* Specialist în genealogie (2). • sil. *-ne-a-.* pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***généalogiste.***

genecología *s.f.* Parte a geneticii care se ocupă cu studiul interacțiunii genotipului cu mediul înconjurător și al ecologiei unei specii sau a unei populații. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***génécologie.***

generá *vb. I. tr.* A produce, a da naștere la... *Atitudinea lui a generat numeroase critici.* • prez.ind. *-ez.* /<it., lat. ***generare.***

generál[1] *s.m.* (*milit.*) Nume generic pentru gradele militare superioare gradului de colonel. ◆ Persoană care poartă unul dintre aceste grade. *General-maior. General-locotenent. General-colonel. General de armată.* ◇ *General de divizie* v. divizie. *General divizionar* v. divizionar. • pl. *-i.* și (*înv., pop.*) *ghenerál, ghenerár, ghinărár s.m.* /<fr. ***général***; cf. și rus. *генерал.*

generál[2]**, -ă** *adj., s.n.* **I** *adj.* **1** Care este comun tuturor (sau marii majorități a) ființelor sau obiectelor dintr-o categorie. *Caracterele generale ale plantelor.* ◇ *Cavitate generală* v. cavitate. *Echivalent general* v. echivalent. **2** (*despre fenomene, situații etc.*) Care privește pe toți (sau marea majoritate); la care participă toți (sau marea majoritate); care cuprinde pe toți (sau marea majoritate). *Pace generală.* ◇ *Adunare generală* v. adunare. *Grevă generală* v. grevă. *Repetiție generală* v. repetiție. **3** (*despre noțiuni*) Care rezultă dintr-o generalizare (2). ◇ *Conexiune generală* v. conexiune. **4** Care privește ceva în ansamblu, în trăsăturile fundamentale; care se ocupă în linii mari de ceva. *Noțiuni generale de medicină.* ◇ *Cultură generală* = cultură bazată pe cunoașterea elementelor fundamentale ale creațiilor din diferite domenii ale științei și artei. *Fonetică generală* v. fonetic. *Lingvistică generală* v. lingvistic. *Logică generală* v. logic. *Psihologie generală* v. psihologie. *Semantică generală* v. semantic. ◇ Loc. adv. *În general* = *a*) în linii mari; *b*) fără referire la un caz anume; vag. *În linii generale* = în punctele esențiale, în aspectele principale. *În teză generală* v. teză. **5** Colectiv, comun, public. ◇ Loc.adj. *De interes general* v. interes. **6** Unanim. *Părere generală.* **7** Care există, se întîmplă pe o întindere foarte mare; care cuprinde o arie foarte largă sau totul. *Ninsoare generală.* ◇ *Anestezie generală* v. anestezie. *Paralizie generală progresivă* v. paralizie. **8** (*despre funcții, grade etc.*, ext., *despre persoanele care dețin aceste funcții, grade etc.*) De rang superior; care are întreaga răspundere în conducerea unei instituții, a unei întreprinderi etc. *Director general.* ◇ *Antreprenor general* v. antreprenor. *Marele cartier general* v. cartier. *Direcție generală* v. direcție. *Guvernator general* v. guvernator. *Ministru general* v. ministru. *Parchet General* v. parchet. *Procuror general* v. procuror. *Secretar general* v. secretar. **II** *s.n.* (*filos.*) Categorie filosofică ce desemnează trăsăturile, proprietățile comune ale tuturor obiectelor unei clase sau pe cele esențiale, obiective și care se manifestă ca o lege a existenței și a dezvoltării acestor obiecte. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***général***, lat. ***gĕnĕrālis, -e***, it. ***generale.***

generalísim *s.m.* (*milit.*) Comandantul suprem al armatei în unele țări. • pl. *-i.* /<it. ***generalissimo***, fr. ***généralissime.***

generalíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Medic) care practică medicina generală, fără o strictă specializare. ◆ (Medic) internist; (medic) omnipractician. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***généraliste.***

generalitáte *s.f.* **1** Caracterul sau însușirea a ceea ce este general. **2** (*la pl.*) Idei cu caracter general, privitoare la un anumit domeniu. **3** (*la pl.*) Idei generale care nu au o legătură directă cu subiectul tratat, discutat etc. **4** (*mat.*) Numărul maxim al elementelor dintr-o mulțime. • pl. *-ăți.* /<fr. ***généralité***, lat. ***gĕnĕrālĭtas, -atis***, it. ***generalità***, germ. ***Generalität.***

generalizá *vb. I.* **1** *tr.* A concentra, a da o formulare sau o expresie sintetică mai multor situații particulare care au (unele) trăsături comune. *Poetul generalizează prevederile sale subiective* (GHER.). **2** *tr.*(*log.*) A efectua procesul de trecere de la noțiuni cu o sferă mai restrînsă și cu un conținut bogat la noțiuni cu o sferă mai largă și cu un conținut mai restrîns. **3** *tr.* A extinde, prin gîndire, însușirile comune ale unui grup de obiecte sau de fenomene asupra tuturor obiectelor și fenomenelor din categoria respectivă. **4** *tr., refl.* A face să capete sau a căpăta un caracter general; a lărgi, a mări sfera de aplicare. *Noua metodă de cercetare a fost generalizată în tot institutul.* **5** *tr.* (*compl. indică întîmplări, situații etc.*) A considera (fără temei) ca fiind general. *Totdeauna faci ironii usturătoare! - De ce generalizezi?!* **6** *refl.* (*despre boli*) A se extinde în întregul organism. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***généraliser***, germ. ***generalisieren.***

generalizábil, -ă *adj.* Care se poate generaliza. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***généralisable.***

generalizáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a* (*se*) *generaliza* și rezultatul ei. **2** (*log.*) Operație prin care se trece de la noțiuni cu o sferă mai restrînsă și cu un conținut bogat la noțiuni cu o sferă mai largă și cu un conținut mai restrîns. **3** (*psih.*) Operație mintală prin care se subsumează aceluiași gen obiecte singulare, prezentînd însușiri, trăsături esențiale comune sau prin care aceste însușiri, trăsături comune sînt extinse asupra tuturor obiectelor aparținînd genului respectiv. • pl. *-ări.* /v. ***generaliza.***

generalizát, -ă *adj.* Căruia i s-a dat un caracter de generalitate; care a devenit general. • pl. *-ți, -te.* /v. ***generaliza.***

generalizátor, -oáre *adj.* Care (se) generalizează. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***généralisateur.***

generalménte *adv.* **1** În general. **2** De obicei. • /<fr. ***généralement***, it. ***generalmente.***

generáre *s.f.* Acțiunea de *a genera* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***genera.***

generatív, -ă *adj.* **1** Care generează. **2** (*lingv.*) *Gramatică generativă* = gramatică ce își propune să stabilească regulile de formare a frazelor corecte într-o limbă. • pl. *-i, -e.* /<engl. ***generative***, fr. ***génératif.***

generativísm *s.n.* (*lingv.*) **1** Curent lingvistic avînd ca bază teoria ce susține gramatica generativă. **2** Aspect teoretic și metodic al gramaticii generative. • /<engl. ***generativism***, fr. ***générativisme.***

generativíst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Specialist în gramatica generativă. **2** *adj.* Care aparține generativismului sau generativiștilor, care se referă la generativism sau la generativiști. • pl. *-iști, -iste.* /<engl. ***generativist***, fr. ***générativiste.***

generátor, -oáre *adj., s.f., s.n.* **I** *adj.* Care generează, determină etc. ceva. *Atitudini generatoare de proteste.* ◇ *Zonă generatoare* v. zonă. **II** *s.f.* (*geom.*) Linie dreaptă care, prin deplasare în spațiu pe o traiectorie curbă, generează o suprafață (conică, cilindrică etc.); (*fran. înv.*) generatrice. *Generatoare de con. Generatoare de cilindru.* **III** *s.n.* **1** Aparat, instalație sau mașină care produce o formă de energie, folosind o energie

de altă formă. ◇ *Generator electric* = *a*) generator care produce energie electromagnetică sau electrică de o anumită formă, folosind energia mecanică, energia reacțiilor chimice etc.; *b*) generator care transformă energia mecanică în energie electromagnetică. *Generator electronic* = generator electric ale cărui părți principale sînt tuburi electronice sau elemente semiconductoare. *Generator magnetohidrodinamic* v. magnetohidrodinamic. **2** *(fiz.) Generator cuantic* = generator sau amplificator electromagnetic, care funcționează pe baza fenomenului de emisie stimulată a radiațiilor. **3** *Generator de zgomot* = dispozitiv electronic care produce o tensiune de zgomot pentru a fi folosită în măsurători. **4** Aparat sau instalație care servește la producerea unui fluid sau a unei suspensii fluide. ◇ *Generator de gaz* = gazogen. *Generator de săruri* = halogen. **5** *Generator de aeroioni* = aeroionizator. **6** *(chim.) Generator de acetilenă* = aparat sau instalație care servește la producerea acetilenei din carbură de calciu și apă. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***générateur***, lat. ***gĕnĕrator, -oris***.

generatrice *s.f. (geom.; fran. înv.)* Generatoare (II). • pl. *-ce.* /<fr. ***génératrice***.

generație *s.f.* **1** Totalitatea oamenilor (dintr-o comunitate socială dată) care au aproximativ aceeași vîrstă. *Generații după generații au rîvnit tihna și pacea fără să le aibă* (SADOV.). ◇ *Generația pierdută* = *(după* engl. *„The Lost Generation")* expresie folosită de Gertrude Stein, reluată de E. Hemingway și devenită formulă generală aplicată intelectualilor americani dezabuzați și decepționați de după Primul Război Mondial. *Generația beat* v. beat. **2** Filiația de la tată la fiu; perioadă de timp care desparte vîrsta tatălui de cea a fiului. ◇ Expr. *Din generație în generație* = *a*) din tată în fiu; *b*) ext. de la o epocă la alta (pînă la noi). **3** Totalitatea animalelor (domestice), aparținînd unei anumite specii sau rase, care s-au născut în același an; grupare de indivizi avînd aceeași filiație; descendenții din același an ai unui anumit reproducător. **4** *(biol.) Teoria generației spontanee* = teorie materialistă, potrivit căreia unele organisme pot lua naștere din materii minerale sau organice în mod spontan. *Alternare de generații* v. alternare. *Generație sporofitică* v. sporofitic. **5** *(tehn.)* Grup de familii tehnologice contemporane sau coerente corespunzînd perioadelor în care tehnica se află (relativ) stabilizată. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *generațiúne s.f.* /<fr. ***génération***, lat. ***gĕnĕratĭo, -onis***.

generațiúne *s.f.* v. generație.

génere *s.n. invar.* Loc.adv. *În genere* = în mod obișnuit; de obicei; în general. • /<lat., it. *[in] genere*.

generic, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* Care aparține unei categorii întregi, care se referă la o categorie întreagă (de ființe, obiecte, fenomene etc.). *Nume generic.* **2** *adj.* Care cuprinde toate cazurile asemănătoare. **3** *s.n.* Partea de la începutul sau de la sfîrșitul unui film, în care sînt menționate titlul filmului, numele producătorului, al regizorului, al actorilor etc. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***générique***.

generós, -oásă *adj., s.m.* **I** *adj.* **1** *(despre oameni)* Care este gata să ajute dezinteresat pe alții; care dăruiește cu larghețe; culant, darnic, mărinimos. ◆ *(despre manifestări, acțiuni etc. ale oamenilor)* Care exprimă, trădează mărinimie, dezinteres. **2** *(despre oameni)* Care este însuflețit de sentimente alese, de dorința de a se dărui umanității (pînă la jertfă). **3** Fig. Bogat, fertil. *Pămînt generos.* **4** Fig. *(despre lucruri)* Care este de bună calitate. *Vin generos.* **II** *s.m. (la pl. art.)* Nume dat socialiștilor români de la sfîrșitul sec. 19, proveniți din rîndurile burgheziei liberale. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***généreux***, lat. ***gĕnĕrōsus, -a, -um***.

generozitáte *s.f.* Calitate a omului generos; mărinimie, dărnicie. • /<fr. ***générosité***, lat. ***generositas, -atis***, germ. ***Generosität***.

genétic, -ă *s.f., adj.* **1** *s.f.* Ramură a biologiei care se ocupă cu studiul fenomenelor și al legilor eredității și ale variabilității organismelor, avînd largi aplicații în medicină, agronomie, demografie etc.; geneziologie. ◇ *Genetică moleculară* = știință care se ocupă cu studiul eredității la nivel molecular, urmărind să descopere mecanismele intime care stau la baza eredității și a modificării materialului genetic. **2** *adj.* Care aparține geneticii sau genezei, referitor la genetică sau la geneză. ◇ *Aberație genetică* v. aberație. *Afinitate genetică* v. afinitate. *Chirurgie genetică* v. chirurgie. *Cod genetic* v. cod. *Derivă genetică* v. derivă. *Informație genetică* v. informație. *Inginerie genetică* v. inginerie. *Manipulare genetică* v. manipulare. *Mesaj genetic* v. mesaj. *Pas genetic* v. pas. *Patrimoniu genetic* v. patrimoniu. *Recombinare genetică* v. recombinare. **3** *adj. (lit.) Critică genetică* = tendință în critica literară care susține că o operă literară poate fi explicată urmărindu-se procesul elaborării ei în conștiința scriitorului (pe baza documentelor, schițelor etc.). • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***génétique***.

genetician, -ă *s.m., s.f.* Specialist în genetică; genetist (2). • sil. *-ci-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***généticien***.

genetísm *s.n. (psih.)* Teorie potrivit căreia perceperea spațiului este rezultatul educației simțurilor. • /<fr. ***génétisme***.

genetíst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f. (psih.)* Adept al genetismului. **2** *s.m., s.f.* Genetician. **3** *adj.* Care aparține geneticii sau genetiștilor, care se referă la genetică sau la genetiști. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***génétiste***.

genetív *s.n.* v. genitiv.

genetliác, -ă *adj. (astrol.)* **1** Care întocmește horoscopul după poziția aștrilor la nașterea cuiva. **2** Care este făcut după reguli astrologice. • sil. *-li-ac.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***généthliaque***; cf. gr. *γενεθλιακός*.

genetliologíe *s.f.* Arta de a cunoaște destinul cuiva după poziția aștrilor la naștere. • sil. *-li-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***généthliologie***.

genéză *s.f.* **1** Proces de naștere și de formare a unei ființe sau a unui lucru. *Geneza lumii.* **2** Ansamblu de fapte, de împrejurări, de elemente care au dus la apariția, la formarea unui lucru, a unui fenomen etc. *Geneza teoriei relativității.* **3** *(teol.; art.; nm. pr.)* Prima carte a *Bibliei*; *Cartea Facerii.* • pl. *-e.* /<fr. ***genèse***; cf. lat. *gĕnĕsis, -is*, gr. *γένεσις*.

geneziác, -ă *adj. (teol.)* Referitor la *Geneză*. • sil. *-zi-ac.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***génésiaque***.

genézic, -ă *adj.* Referitor la naștere. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***génésique***.

geneziologíe *s.f.* Genetică. • sil. *-zi-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***génésiologie***; cf. gr. *γένεσις* „naștere", *λόγος* „studiu".

genî *vb. IV. refl.* Expr. *A se geni de ziuă* = a se lumina. • prez.ind. pers. 3 *-ește.* /***geană*** + *-i*.

geniál, -ă *adj.* **1** *(despre oameni)* Care are geniu (1). *Matematician genial.* **2** *(despre însușiri, idei, creații etc. ale oamenilor)* Care dovedește genialitate; de geniu. *Creativitate genială.* • sil. *-ni-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***génial***.

genialitáte *s.f.* Caracterul sau însușirea de a fi genial; ceea ce este genial. • sil. *-ni-a-.* /<fr. ***génialité***.

genialoíd, -ă *adj.* Din categoria geniului. • sil. *-ni-a-.* pl. *-izi, -ide.* /***genial*** + *-oid*.

génic, -ă *adj. (biol.)* Care aparține genelor, care se referă la gene. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***génique***.

geniculár, -ă *adj. (anat.)* Al articulației genunchiului; de la genunchi. • pl. *-i, -e.* /cf. lat. *gĕnĭcŭlum, -i* „genunchi".

geniculát, -ă *adj. (bot.; despre organe)* Care este îndoit în formă de genunchi. • pl. *-ți, -te.* /cf. lat. *gĕnĭcŭlum, -i* „genunchi".

geníst *s.m. (milit.)* Militar din trupele de geniu (III). • pl. *-iști.* /***geniu*** + *-ist*.

genístic, -ă *adj.* Care aparține geniștilor, care se referă la geniști; care este executat de genești. • pl. *-ci, -ce.* /***genist*** + *-ic*.

genit- Elem. de compunere „genital". • și *genito-*. /<fr. ***genit(o)-***; cf. lat. *gĕnĭtalis, -e* „genital".

genitál, -ă *adj. (biol.)* Care servește la reproducerea organismului animal; care se referă la procreare și la glandele de reproducere. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***gĕnĭtalis, -e***, fr. ***génital***.

genitív *s.n. (gram.)* Caz al declinării care indică dependența, apartenența, posesiunea și care îndeplinește funcțiile de atribut, apoziție, nume predicativ și circumstanțial. ◇ *Genitiv absolut* v. absolut. • pl. *-e.* și *genetív s.n.* /<lat. ***gĕnĭtīvus [casus]***, fr. ***génitif***, it. ***genitivo***, germ. ***Genitiv***.

genitivál, -ă *adj. (gram.)* **1** Care se află în cazul genitiv; care are valoare de genitiv; care se referă la cazul genitiv. *Atribut genitival.* **2** *Articol genitival* = articol posesiv v. posesiv. • pl. *-i, -e.* /***genitiv*** + *-al*.

genito- v. genit-.

genitoplastíe *s.f. (chir.)* Operație plastică a organelor genitale. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***genito-*** + ***plastie***.

genitór, -oáre *s.m., s.f. (biol.)* Fiecare dintre organismele parentale care, prin încrucișare, dau naștere unui nou individ. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***géniteur***.

genitorée *s.f. (med.)* Scurgere albicioasă din organul genital al femeii. • pl. *-ee.* /<fr. ***génitorrhée***.

genito-urinár, -ă *adj. (med.)* Care aparține organelor de reproducere și urinare, care se referă la aceste organe. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***génito-urinaire***.

géniu *s.n.* **I 1** Cea mai înaltă formă de dezvoltare a aptitudinilor spirituale ale individului, caracterizată prin creație, realizări, acțiuni de deosebită originalitate, de excepțională valoare pentru societate, pentru progresul cunoașterii umane; persoană cu o astfel de înzestrare, care creează epocă într-un anumit domeniu. ◇ Loc.adj. *De geniu* = genial. **2** Fire, natură, caracter specific. *Din rezolvarea greșită a acestei probleme, poate să rezulte... o limbă schimonosită și neconformă cu geniul limbii românești* (IBR.). **II** *(mit.)* **1** Divinitate protectoare a unei familii. **2** Duh bun sau rău. **III** *(milit.)* Armă care cuprinde trupe specializate în executarea unor lucrări tehnice (poduri, fortificații, drumuri etc.) necesare desfășurării acțiunilor militare. • pl. *-ii.* /<lat. ***gĕnius, -ii***, fr. ***génie***, germ. ***Genie, Genius***.

genocíd *s.n.* Act criminal care constă în exterminarea totală sau parțială a unui grup național, etnic, rasial sau religios. • pl. *-e, -uri.* /<fr. ***génocid***; cf. gr. *γένος* „neam", lat. *caedere* „a ucide".

genofobíe *s.f. (psih.)* Teamă morbidă de activitatea sexuală. • g.-d. *-iei.* /cf. gr. *γένος* „familie, urmaș", *φόβος* „teamă".

genofónd *s.n. (biol.)* Rezervor genetic al unei populații. ◦ /***geno-*** + ***fond***.

genól *s.n. sg.* Substanță chimică organică, folosită ca developator fotografic. /<fr. ***génol***.

genóm *s.m. (biol.)* **1** Totalitatea particularităților ereditare prezente în nucleul celular. **2** Grup de cromozomi, diferiți genetic, care formează o unitate. • pl. *-i, n. -oame.* /<fr. ***génome***.

genoním *s.n.* Nume generic dat unor grupe de plante. • /<lat. ***genonymum***.

genonimíe *s.f.* Disciplină care se ocupă cu studiul problemelor genetice ale organismelor. • g.-d. *-iei.* /***genonim*** + *-ie*.

genoplastíe *s.f (chir.)* Refacere a obrazului. ◦ pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***génoplastie***.

genotíp *s.n. (biol.)* **1** Totalitatea genelor unui organism. **2** Constituție genetică; informație genetică. **3** Totalitatea indivizilor cu aceeași structură ereditară, indiferent de aspectul lor exterior. **4** Grup de indivizi capabili de a-și păstra caracterele din generație în generație prin autogamie. • pl. *-uri.* /<fr. ***génotype***; cf. lat. *gĕnus, -i* „neam", *typus, -i* „tip".

genotípic, -ă *adj. (biol.)* **1** Care aparține genotipului, care se referă la genotip. **2** Care provine din genotip. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***génotypique***, it. ***genotipico***.

genotróf, -ă *adj. (bot.; despre plante)* Care este rezultat prin adaptarea la condiții de nutriție particulare. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***génotrophe***.

genotrópic, -ă *adj., s.n. (biol.)* (Substanță) care modifică o genă, o anumită orientare a procesului de dezvoltare. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***génotropique***.

genovéz, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Genovei sau este originară de acolo; *(la pl. m.)* locuitorii Genovei. **2** *adj.* Care aparține Genovei sau genovezilor, care se referă la Genova sau la genovezi; originar din Genova. • pl. *-i, -e.* /nm. pr. (oraș în N-V Italiei) ***Genova*** + *-ez*; cf. it. *genovese*.

gentíl, -ă *adj. (despre oameni)* **1** Care este amabil, politicos, galant, curtenitor. ◆ *(despre manifestări, acțiuni etc. ale oamenilor)* Care exprimă, trădează amabilitate, politețe. *Purtare gentilă.* **2** *(înv.)* Drăguț, plăcut; nostim. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***gentil***, it. ***gentile***.

gentiléțe *s.f.* **1** Atitudine, purtare, faptă gentilă. **2** Amabilitate. **3** Vorbe pline de curtoazie. /<it. ***gentilezza***, fr. ***gentillesse***.

gentílic, -ă *adj.* Care aparține ginții, care se referă la gintă. • pl. *-ci, -ce.* /<lat. ***gentilĭcus, -a, -um***.

gentilíciu *s.n., adj.* **1** *s.n. (în antic. romană)* Nume de familie, de neam care se intercala între prenume și poreclă, constituind semnul cetățeniei romane. **2** *adj.* Care aparține gintei romane. • pl. *-cii.* /<lat. ***gentilĭcĭus, -a, -um***, fr. ***gentilice***.

gentilóm *s.m.* **1** Nobil, aristocrat (în societatea feudală apuseană). **2** Fig. Bărbat care are comportări alese, ireproșabile. • pl. *-i.* /<fr. ***gentilhomme***.

gentleman ['ʤentəlmen] *s.m.* **1** Bărbat care are maniere, comportări distinse și un caracter ales. **2** *Gentleman driver* = conducător neprofesionist de automobile de curse. **3** *Gentleman rider* = călăreț neprofesionist. **4** *Gentleman's agreement* = *a*) înțelegere verbală între părți, fără consecințe juridice, care creează numai obligații morale; *b*) acord internațional simplificat (încheiat verbal, pe baza încrederii reciproce). • pl. *-i.* /<engl. ***gentleman***.

gentry ['ʤentri] *s.m. sg.* **1** Mica nobilime din Anglia. **2** (*în China feudală*) Moșier. • /<engl., fr. ***gentry***.

gentulíță *s.f.* Gentuță. • pl. *-e.* /***geantă*** + *-uliță*.

gentúță *s.f.* Dim. al lui *geantă*; gentuliță. • pl. *-e.* /***geantă*** + *-uță*.

genţianácee *s.f.* (*bot.*; *la pl.*) Familie de plante dicotiledonate (erbacee), cu frunzele simple, opuse sau alterne, cu florile solitare și cu fructele capsule, răspîndite mai ales în zona montană; (*și la sg.*) plantă care face parte din această familie. • sil. *-ți-a-*. pl. *-cee*. /<fr. ***gentianacées***.

genţiánă *s.f.* (*bot.*) Nume dat mai multor specii de plante erbacee, montane, din familia gențianaceelor, cu florile mari, decorative, albastre sau galbene, cu corola rotată sau în formă de clopot și cu fructul o capsulă (*Gentiana*); (*și la sg.*) plantă care face parte din fiecare dintre aceste specii; (*pop.*) ghințură. ◇ *Violet de gențiană* v. violet. • sil. *-ți-a-*. pl. *-e.* și *ghințiánă s.f.* /<fr. ***gentiane***, lat. ***gentiana***, ***-ae***.

genuflexiúne *s.f.* Îndoire a genunchilor (executată în cursul unui exercițiu de gimnastică). • pl. *-i.* /<fr. ***génuflexion***.

genuín, -ă *adj.* Natural; veritabil; pur. *Stare genuină*. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***gĕnuīnus, -a, -um***, fr. ***génuine***, germ. ***genuin***.

genuliéră *s.f.* (*milit.*) **1** Parte a unei armuri care acoperă genunchii. **2** Diferență de nivel între planul de așezare al unui trăgător și nivelul liniei de ochire. **3** Diferență de nivel între nivelul platformei de tragere și partea inferioară a crenelului, în lucrările de fortificație. • sil. *-li-e-*. pl. *-e.* /<fr. ***genouillère***.

genúnă *s.f.* v. genune.

genúnche *s.m.* v. genunchi.

genunchér *s.n.* **1** Scîndură pe care cizmarii o țin pe genunchi cînd repară încălțămintea. **2** Învelitoare din stofă, pînză, cauciuc sau metal cu care este acoperit un genunchi bolnav pentru a proteja sau a întări articulația. **3** (*reg.*) Suman sau pieptar din piele de miel, lung pînă la genunchi. • pl. *-e.* /***genunchi*** + *-ar*.

genúnchi *s.m.* **1** (*anat.*) Parte a piciorului (la oameni și la unele animale) care cuprinde regiunea articulației femurului cu tibia (incluzînd și rotula). ◇ *Nuca genunchiului* v. nucă. *Oul genunchiului* v. ou. *Umărul genunchiului* v. umăr. ◇ Loc.adv. *În genunchi* = cu genunchiul (sau genunchii) pe pămînt. *Pe genunchi* = pe porțiunea anterioară a picioarelor, imediat mai sus de genunchi, la persoanele așezate. *Din genunchi* = cu plecăciune. ◇ Expr. *Cu genunchii la gură* = ghemuit. *A i se tăia cuiva genunchii* = a nu se mai putea ține pe picioare (de emoție, de slăbiciune etc.). *A cădea în genunchi* (înaintea cuiva) = *a*) a pune genunchii pe pămînt pentru a implora pe cineva. *Doamne! doamne! zise Moțoc căzînd în genunchi, nu ne pedepsi după fărădelegile noastre* (C. NEGR.); *b*) a se umili în fața cuiva; *c*) a cere iertare. *A face ceva pe genunchi* = a face ceva în grabă. (*Pînă*) *la genunchiul broaștei* v. broască. *A pica în genunchi* (*înaintea cuiva*) v. pica. **2** Lovitură dată cuiva cu genunchiul. **3** Deformare a pantalonilor în dreptul genunchiului. ◇ Expr. *A face genunchi* v. face. **4** (*tehn.*) Mecanism la anumite mașini-unelte, care este format din două bare articulate între ele la cîte un capăt și legate de un mecanism bielă-manivelă. • pl. *-chi*. și (*reg.*) *genúnche s.m.* /lat. ***genuc(u)lum*** = ***gĕnĭcŭlum, -i***.

genunchiéră *s.f.* Bucată de piele, de elastic sau împletitură de lînă, de bumbac etc. care se folosește pentru protecția genunchilor de către sportivi sau de către muncitorii care se sprijină pe genunchi în timpul lucrului. • sil. *-chi-e-*. pl. *-e.* /***genunchi*** + *-ieră*.

genúne *s.f.* **1** (*geomorf.*) Prăpastie mare. *Hyperion, ce din genuni Răsai c-o-ntreagă lume, Nu cere semne și minuni Care n-au chip și nume* (EMIN.). ◇ (*înv.*) *Genunea de foc* = focul iadului. ◆ Vîrtej periculos în albia unui rîu. **2** (*înv., reg.*) Cantitate mare de apă strînsă prin oprirea unei gîrle. **3** (*înv.*) Mare. *Preste luciu de genune trec corabii* (DOS.). **4** Fig. (*înv.*) Mulțime de oameni. • pl. *-i.* și (*înv.*) *genúnă s.f.* /etimol. nec.

geo- Elem. de compunere „(referitor la) Pămînt, globul terestru". • /<fr. ***géo-***; cf. gr. *γῆ* „pămînt".

geoacústică *s.f.* Știință care detectează și analizează ultrasunetele prezente la suprafața pămîntului. • sil. *ge-o-*. /<fr. ***géoacustique***.

geoanticlinál *s.n.* (*geomorf.*) Convexitate (în formă de șa) a suprafeței pămîntului. • sil. *ge-o-*. pl. *-e.* /<germ. ***Geoantiklinale***, fr. ***géoanticlinal***.

geobiologíe *s.f.* Disciplină care se ocupă cu studiul legăturilor dintre evoluția cosmică a Pămîntului și evoluția vieții. • sil. *ge-o-bi-o-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***géobiologie***.

geobiónt *s.n.* (*biol.*) Organism animal sau vegetal care trăiește permanent în sol. • sil. *ge-o-*. /<fr. ***géobionte***.

geoblást *s.n.* (*biol.*) **1** Embrion cu germinație subterană. **2** Stolon subteran. • sil. *ge-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***géoblaste***.

geobotánic, -ă *s.f., adj.* **1** *s.f.* Ramură a biogeografiei care se ocupă cu studiul distribuției speciilor vegetale pe suprafața solului. ◆ Disciplină care se ocupă cu studiul învelișului vegetal din punctul de vedere al componenței și al legilor care acționează în botanică. **2** *adj.* Care aparține geobotanicii (1), care se referă la geobotanică (1). • sil. *ge-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***géobotanique***.

geobotaníst, -ă *s.m., s.f.* Specialist în geobotanică (1). • sil. *ge-o-*. pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***géobotaniste***.

geocanceroiogíe *s.f.* Disciplină care se ocupă cu studiul evoluției cancerului în funcție de alimentație și de climă. • sil. *ge-o-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***géocancerologie***.

geocárpie *s.f.* (*bot.*) Fenomen prin care unele plante, după fecundație, își afundă floarea în pămînt, unde se dezvoltă fructele. • sil. *ge-o-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***géocarpie***; cf. gr. *γῆ* „pămînt", *καρπός* „fruct".

geocéntric, -ă *adj.* Privitor la centrul Pămîntului; care are Pămîntul drept centru. ◇ *Sistem geocentric* = geocentrism. *Mișcare geocentrică* = mișcare aparentă a unui astru în jurul Pămîntului, considerat centrul Universului. • sil. *ge-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***géocentrique***; cf. gr. *γῆ* „pămînt", *κέντρον* „centru".

geocentrísm *s.n.* Concepție potrivit căreia Pămîntul, considerat imobil, s-ar afla în centrul Universului, iar Soarele, planetele și stelele s-ar roti în jurul lui; sistem geocentric. • sil. *ge-o-*. /<fr. ***géocentrisme***.

geochímic, -ă *adj.* Care aparține geochimiei, care se referă la geochimie. • sil. *ge-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***géochimique***.

geochimíe *s.f.* Disciplină care se ocupă cu studiul distribuției și deplasării elementelor chimice care intră în componența scoarței terestre. • sil. *ge-o-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***géochimie***.

geochimíst, -ă *s.m., s.f.* Specialist în geochimie. • sil. *ge-o-*. pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***géochimiste***.

geocoroánă *s.f.* (*astron.*) Coroana Pămîntului. • sil. *ge-o-*. /***geo-*** + ***coroană***.

geocriologíe *s.f.* Disciplină a geografiei fizice care se ocupă cu studiul zonelor de înghеț ale scoarței terestre. • sil. *ge-o-cri-o-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***géocryologie***; cf. gr. *γῆ*„pămînt", *κρύος* „ger", *λόγος* „studiu".

geocriptofítă *s.f.* (*bot.*) Plantă care se înmulțește prin muguri subterani. • sil. *ge-o-*. pl. *-e.* /<lat. ***geocryptophyta***.

geocronologíe *s.f.* Parte a geologiei istorice care reconstituie succesiunea și durata fenomenelor geologice. • sil. *ge-o-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***géochronologie***; cf. gr. *γῆ* „pămînt", *χρόνος* „timp", *λόγος* „studiu".

geódă *s.f.* **1** (*geol.*) Cavitate într-o rocă ai cărei pereți sînt căptușiți cu minerale, mai mult sau mai puțin cristalizate. **2** (*med.*) Cavitate sau pierdere de substanță, congenitală sau dobîndită, localizată la nivelul unui organ sau al unui țesut (mai ales os sau plămîn). • sil. *ge-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***géode***; cf. gr. *γεώδης*.

geodepresiúne *s.f.* (*geomorf.*) Depresiune tectonică primară, rezultată din mișcările terestre. • sil. *ge-o-*. pl. *-i.* /***geo-*** + ***depresiune***.

geodeterminísm *s.n.* (*filos.*) Formă a determinismului mecanicist-metafizic, care exagerează influența mediului natural asupra societății. • sil. *ge-o-*. /***geo-*** + ***determinism***.

geodéz, -ă *s.m., s.f.* Specialist în geodezie. • sil. *ge-o-*. pl. *-i, -e.* /de la ***geodezie***, prin derivare regresivă.

geodézic, -ă *adj.* Care aparține geodeziei, care se referă la geodezie. ◇ *Punct geodezic* = loc pe suprafața terestră, precis stabilit prin coordonate geografice, care constituie baza pentru noi măsurători. *Linie geodezică* = curbă mai scurtă decît oricare altă curbă, situată pe aceeași suprafață, care trece prin aceleași puncte. *Triunghi geodezic* = triunghi ale cărui vîrfuri sînt puncte geodezice. • sil. *ge-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***géodésique***.

geodezíe *s.f.* Știință aplicată care se ocupă cu studiul formei și al dimensiunilor Pămîntului, cu tehnica măsurării scoarței terestre și a distanțelor dintre diferitele ei puncte, precum și a reprezentării cartografice sau numerice a suprafeței ei pe porțiuni determinate. • sil. *ge-o-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***géodésie***; cf. gr. *γῆ* „pămînt", *δαίω* „a împărți".

geodimétru *s.n.* Aparat electronic de precizie pentru măsurarea distanțelor cu ajutorul impulsurilor luminoase. • sil. *ge-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***géodimètre***.

geodinámic, -ă *s.f., adj.* **1** *s.f.* Disciplină care se ocupă cu studiul modificărilor suferite de scoarța terestră sub acțiunea diferiților agenți. **2** *adj.* Care aparține geodinamicii, care se referă la geodinamică. • sil. *ge-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***géodynamique***.

geoecologíe *s.f.* Ecologia pămîntului. • sil. *ge-o-*. g.-d. *-iei*. /***geo-*** + ***ecologie***.

geoecotíp *s.n.* Ecotip geografic stabilit. • sil. *ge-o-*. /<fr. ***géoécotype***.

geoestezíe *s.f.* (*bot.*) Sensibilitate a plantelor față de forța de gravitație. • sil. *ge-o-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***géoesthésie***.

geofág, -ă *adj.* (*despre animale*) Care se hrănește cu pămînt. • sil. *ge-o-*. pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***géophage***; cf. gr. *γῆ* „pămînt", *φαγεῖν* „a mînca".

geofagíe *s.f.* (*biol.*) Faptul de a fi geofag; hrănire cu pămînt. • sil. *ge-o-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***géophagie***.

geofíl, -ă *adj.* **1** (*despre animale*) Care își petrece o parte din ciclul de dezvoltare în sol. **2** (*despre organe vegetale*) Care crește subteran. • sil. *ge-o-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***géophile***.

geofít, -ă *adj., s.f.* (Plantă) cu organe subterane perene; criptofită. • sil. *ge-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***géophyte***; cf. gr. *γῆ* „pămînt", *φυτόν* „plantă".

geofízic, -ă *s.f., adj.* **1** *s.f.* Știință care se ocupă cu studiul proprietăților și al fenomenelor fizice ale Pămîntului, precum și cu cel al legăturii lor cu structura acestuia. **2** *adj.* Care aparține geofizicii, care se referă la geofizică. • sil. *ge-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***géophysique***.

geofizician, -ă *s.m., s.f.* Specialist în geofizică (1). • sil. *ge-o-*; *-ci-an*. pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***géophysicien***.

geofón *s.n.* **1** Aparat electroacustic folosit pentru recepționarea undelor sonore în prospecțiunile geofizice. **2** Aparat acustic folosit pentru detectarea pierderilor de apă în conductele îngropate. • sil. *ge-o-*. pl. *-oane.* /<fr. ***géophone***.

geofotogrammetríe *s.f.* Ramură a fotogrammetriei care se ocupă cu măsurarea, determinarea și reprezentarea suprafeței terestre, pentru a întocmi planuri și hărți ale zonelor puternic accidentate. • sil. *ge-o-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***géophotogrammétrie***.

geogenéză *s.f.* Proces de formare a Pămîntului. • sil. *ge-o-*. /<fr. ***géogenèse***.

geogénic, -ă *adj.* Care aparține geogeniei, care se referă la geogenie. • sil. *ge-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***géogénique***.

geogeníe *s.f.* Ramură a geologiei care se ocupă cu studiul originii și formării Pămîntului; geogonie. • sil. *ge-o-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***géogénie***; cf. gr. *γῆ* „pămînt", *γένεσις* „naștere".

geoglífă *s.f.* (*arheol.*; *la pl.*) Ansamblu de motive trasate pe sol, pe distanțe lungi, vizibile doar de la înălțime foarte mare, care sînt vestigii ale unei culturi precolumbiene (de la Nazka, Peru). • pl. *-e.* /<fr. ***géoglyphes***.

geognóst, -ă *s.m., s.f.* Specialist în geognozie. • sil. *ge-o-*. pl. *-ști, -ste.* /<germ. ***Geognost***.

geognóstic, -ă *adj.* Care aparține geognoziei, care se referă la geognozie. • sil. *ge-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***géognostique***.

geognozíe *s.f.* Știință care se ocupă cu studiul compoziției mineralogice și al resturilor faunei și florei globului terestru. • sil. *ge-o-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***géognosie***; cf. gr. *γῆ* „pămînt", *γνῶσις* „cunoaștere".

G 9

geogoníe *s.f.* Geogenie. • sil. *ge-o-*. g.-d. *-iei.* /<germ. ***Geogonie***.

geográf, -ă *s.m., s.f.* Specialist în geografie (1). • sil. *ge-o-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***géographe***, lat. ***geographus, -a***.

geográfic, -ă *adj.* Care aparține geografiei (1), care se referă la geografie (1). ◇ *Agenți geografici* v. agent. *Atlas geografic* v. atlas. *Canevas geografic* v. canevas. *Coordonate geografice* v. coordonat. *Glob geografic* v. glob. *Leghe geografică* v. leghe. *Piață geografică* v. piață. • sil. *ge-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***géographique***.

geografíe *s.f.* **1** Știință care studiază și descrie învelișul Pământului, cu toate elementele lui, din punct de vedere fizic, economic, demografic etc. ◇ *Geografie fizică* = ramură a geografiei care are ca obiect de studiu natura suprafeței terestre și a mediului geografic. *Geografie economică* = disciplină care studiază interacțiunea dintre factorii fizico-geografici și cei social-economici, repartiția teritorială a producției, condițiile și particularitățile ei de dezvoltare. *Geografie matematică* = disciplină care se ocupă cu studiul matematic al formei și mărimii Pământului. *Geografie politică* = geopolitică. *Geografie umană* = disciplină care se ocupă cu studiul populațiilor și așezărilor umane; antropogeografie, geografie antropologică. *Geografie biologică* = disciplină care se ocupă cu studiul viețuitoarelor pe pământ. *Geografie botanică* = disciplină care se ocupă cu descrierea răspîndirii plantelor pe scoarța terestră. *Geografie zoologică* sau *geografia animalelor* = zoogeografie. *Geografie etnografică* = disciplină care se ocupă cu studiul răspîndirii diferitelor rase umane. **2** Manual în care se studiază geografia (1). **3** *Geografie lingvistică* = metodă de cercetare pe teren a graiurilor unei limbi, în care fenomenele lingvistice înregistrate sînt cartografiate; geolingvistică. ◆ Manual în care se studiază fenomenele lingvistice pe baza acestei metode. • sil. *ge-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***géographie***, lat. ***geōgraphĭa, -ae***.

geoíd *s.n.* Corp geometric care reprezintă forma teoretică a Pământului, redusă la nivelul oceanelor. • sil. *ge-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***géoïde***; cf. gr. *γῆ* „pământ", *εἶδος* „aspect".

geoizotérmă *s.f.* (*geogr.*) Linie care unește, pe o hartă sau în profil, puncte de aceeași temperatură din scoarța terestră. • sil. *ge-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***géoisotherme***; cf. gr. *γῆ* „pământ", *ἴσος* „egal", *θερμός* „cald".

geolingvístică *s.f.* Geografie lingvistică. • sil. *ge-o-*. /<fr. ***géolinguistique***.

geológ, -ă *s.m., s.f.* Specialist în geologie (1). • sil. *ge-o-*. pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***géologue***.

geológic, -ă *adj.* **1** Care aparține scoarței terestre, structurii și compoziției ei, evoluției pământului etc., care se referă la scoarța terestră, la structura și compoziția ei, la evoluția pământului etc. *Straturi geologice. Fenomene geologice.* ◇ *Ciclu geologic* v. ciclu. *Deschidere geologică* v. deschidere. *Etaj geologic* v. etaj. *Orgă geologică* v. orgă. *Profil geologic* v. profil. *Sistem geologic* v. sistem. *Structură geologică* v. structură. *Vîrstă geologică* v. vîrstă. **2** Care aparține geologiei (1) sau geologilor, care se referă la geologie (1) sau la geologi. *Studii geologice.* ◇ *Hartă geologică* v. hartă. *Termometru geologic* v. termometru. • sil. *ge-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***géologique***.

geologíe *s.f.* **1** Știință care studiază structura și compoziția scoarței terestre, modul de formare a mineralelor și a rocilor, procesele care produc modificări în structura, în compoziția și în relieful scoarței, precum și fazele de dezvoltare ale faunei și florei, stabilind, în timp și spațiu, evoluția pământului. ◇ *Geologie dinamică* = disciplină care se ocupă cu studiul proceselor endogene și exogene ce determină evoluția pământului și, în mod deosebit, a scoarței sale. *Geologie tehnică și inginerească* = disciplină care se ocupă cu studiul comportării terenurilor din punctul de vedere al stabilității și al rezistenței lor. *Geologie istorică* = stratigrafie. **2** Manual în care se studiază geologia (1). • sil. *ge-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***géologie***; cf. gr. *γῆ* „pământ", *λόγος* „studiu".

geomagnétic, -ă *adj.* Care aparține magnetismului terestru sau geomagnetismului, care se referă la magnetismul terestru sau la geomagnetism. • sil. *ge-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***géomagnétique***.

geomagnetísm *s.n.* Ramură a geofizicii care se ocupă cu studiul magnetismului terestru. • sil. *ge-o-*. /<fr. ***géomagnétisme***.

geomănt, -ă *s.m., s.f.* Persoană care studiază geomanția. • sil. *ge-o-*. pl. *-ți, -te.* /<it. ***geomante***, lat. ***geomantis***.

geomántic, -ă *adj.* Care aparține geomanției sau geomantului , care se referă la geomanție sau la geomant. • sil. *ge-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<it. ***geomantico***, fr. ***géomantique***.

geomanție *s.f.* Prezicere a viitorului cu ajutorul unor puncte trasate pe pămînt sau prin analiza unor grămăjoare de pămînt aruncate. • sil. *ge-o-*. g.-d. *-iei.* /<lat. ***geomantĭa***, fr. ***géomancie***.

geomecánică *s.f.* Studiu al legilor mecanice ale modificărilor scoarței terestre; mecanica solurilor. • sil. *ge-o-*. /<fr. ***géomécanique***.

geomedicínă *s.f.* Studiu al condițiilor fizice ale unor regiuni în raport cu sănătatea omului. • sil. *ge-o-*. /***geo-*** + ***medicină***; cf. și engl. *geomedicine*.

geometrál, -ă *adj.* (*arhit.*) Care reproduce în proiecție orizontală dispunerea și proporțiile unei lucrări de arhitectură. • sil. *ge-o-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***géométral***.

geométric, -ă *adj.* **1** (*geom.*) Care aparține geometriei (1), care se referă la geometrie (1). ◇ *Medie geometrică* = rădăcina pătrată extrasă din produsul a două numere. *Desen geometric* = desen executat fără a ține cont de perspectivă. *Transformare geometrică* = corespondență între elementele a două mulțimi de puncte; funcție definită pe plan cu valori în plan. *Corp geometric* v. corp. *Figură geometrică* v. figură. *Loc geometric* v. loc. *Paradox geometric* v. paradox. *Progresie geometrică* v. progresie. **2** Care are forma figurilor din geometrie (1); regulat; ext. schematic. ◇ *Construcție geometrică* v. construcție. **3** (*a. plast.*) *Stil geometric* = stil ornamental, bazat pe combinații de figuri geometrice, caracteristic artei primitive și începutului artei grecești. **4** Fig. Precis; exact; riguros. ◆ *Cap geometric* = persoană care pricepe numai formele schematice ale lucrurilor, pierzînd din vedere realitatea. • sil *ge-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***géométrique***, lat. ***geōmētrĭcus, -a, -um***.

geometrícián, -ă *s.m., s.f.* Geometru (1). • sil. *ge-o-*; *-ci-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<engl. ***geometrician***.

geometríe *s.f.* **1** Ramură a matematicii care se ocupă cu studiul proprietăților punctelor și ale figurilor din spațiu, precum și al relațiile lor spațiale. ◇ *Geometrie absolută* = geometrie ale cărei teoreme sînt independente de axioma paralelelor. *Geometrie computațională* v. computațional. *Geometrie descriptivă* v. descriptiv. *Geometrie diferențială* v. diferențial. *Geometrie neeuclidiană* v. neeuclidian. *Geometrie plană* v. plan. *Geometrie proiectivă* v. proiectiv. *Geometrie solidă* v. solid. *Geometrie în spațiu* v. spațiu. **2** Manual în care se studiază geometria (1). **3** Structură regulată, simetrică pe care o are o construcție, un sistem, un obiect etc. • sil. *ge-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***géométrie***, lat. ***geōmētrĭa, -ae***; cf. gr. *γῆ* „pământ", *μέτρον* „măsură".

geometrísm *s.n.* Sistem care reduce totul la formele și metodele geometriei (1). • sil. *ge-o-*. /<fr. ***géométrisme***.

geometrizá *vb. I. tr.* **1** A aranja în formă geometrică; a folosi forme geometrice. **2** A raporta la geometrie (1). • sil. *ge-o-*.prez.ind. *-ez.* /<fr. ***géométriser***.

geometrografíe *s.f* Studiu al găsirii soluției celei mai simple a unei probleme de geometrie (1). • sil. *ge-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***géométrographie***.

geométru, -ă *s.m., s.f.* **1** Specialist în geometrie (1); geometrician. **2** Topograf. • sil. *ge-o-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***géomètre***.

geomór *s.m.* (*în antic. greacă; la pl.*) Oligarhia rurală; (*și la sg.*) membru al acestei oligarhii. • sil. *ge-o-*. pl. *-i.* /<fr. ***géomores***.

geomórfic, -ă *adj.* (*geogr.*) Referitor la forma Pământului sau la configurația suprafeței lui. • sil. *ge-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***géomorphique***.

geomorfíe *s.f.* Parte a geodeziei care se ocupă cu studiul formei Pământului. • sil. *ge-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***géomorphie***.

geomorfísm *s.n.* (*geogr.*) Formă a Pământului sau a unei suprafețe terestre. • sil. *ge-o-*. /<fr. ***géomorphisme***.

geomorfogenéză *s.f.* (*geomorf.*) (Fenomen de) formare a reliefului scoarței terestre. • sil. *ge-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***géomorphogenèse***.

geomorfogeníe *s.f.* (*geogr.*) Studiu al originii formelor reliefului terestru. • sil. *ge-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***géomorphogénie***.

geomorfológ, -ă *s.m., s.f.* Specialist în geomorfologie. • sil. *ge-o-*. pl. *-ogi, -oge.* /<fr. ***géomorphologue***.

geomorfológic, -ă *adj.* Care aparține geomorfologiei, care se referă la geomorfologie. • sil. *ge-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***géomorphologique***.

geomorfológie *s.f.* Ramură a geografiei fizice care se ocupă cu studiul reliefului scoarței terestre și al evoluției lui. • sil. *ge-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***géomorphologie***; cf. gr. *γῆ* „pământ", *μορφή* „formă", *λόγος* „studiu".

geomorfóză *s.f.* (*bot.*) Barimorfoză. • sil. *ge-o-*. /<fr. ***géomorphose***.

geonastíe *s.f.* (*bot.*) Răsucire a unor organe ale plantelor spre pămînt. • sil. *ge-o-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***géonastie***; cf. gr. *γῆ* „pământ", *ναστός* „apăsat, presat".

geoním *s.n.* Nume de loc devenit nume comun. • sil. *ge-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***géonyme***; cf. gr. *γῆ* „pământ", *ὄνομα* „nume".

geonómic, -ă *adj.* Care aparține geonomiei, care se referă la geonomie. • sil. *ge-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***géonomique***.

geonomíe *s.f.* Știință care se ocupă cu studiul structurii scoarței terestre și al legilor după care se produc modificările acesteia. • sil. *ge-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***géonomie***; cf. gr. *γῆ* „pământ", *νόμος* „lege".

geooceanografíe *s.f.* Geologie marină. • sil. *ge-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***géoocéanographie***.

geopatologíe *s.f.* Disciplină care se ocupă cu studiul efectelor climatului și ale mediului înconjurător în apariția bolilor. • sil. *ge-o-*. g.-d. *-iei.* /***geo-*** + ***patologie***.

geopolític, -ă *s.f., adj.* **I** *s.f.* **1** Doctrină social-politică, apărută la sfîrșitul sec. 19 și începutul sec. 20, care susține că politica unui stat este determinată în primul rînd de poziția sa geografică. **2** Disciplină care se ocupă cu studiul politicii externe și al relațiilor dintre state în funcție de poziția geografică a acestora; geografie politică. **3** Politică externă a unui stat, stabilită în funcție de poziția sa geografică și de factorii geografici. **II** *adj.* Care aparține geopoliticii (I 1), care se referă la geopolitică (I 1). • sil. *ge-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***Geopolitik***.

geopolitícián, -ă *s.m., s.f.* **1** Adept al geopoliticii (I 1). **2** Cercetător al problemelor geopolitice. • sil. *ge-o-*; *-ci-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***géopoliticien***.

geopotențiál *s.n.* Potențialul forței de atracție a masei Pământului. • sil. *ge-o-*; *-ți-al.* /<engl. ***geopotential***, fr. ***géopotentiel***.

georámă *s.f.* Încăpere sferică pe ai cărei pereți interiori este reprezentată în relief scoarța terestră, în scopul studierii ei. • sil. *ge-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***géorama***, engl. ***georama***; cf. gr. *γῆ* „pământ", *ὅραμα* „priveliște".

georgiăn[1], -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Republicii Georgia sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuiește în Georgia; locuitorii Georgiei; gruzin. **2** *adj.* Care aparține Georgiei sau georgienilor, care se referă la Georgia sau la georgieni; care este originar din Georgia; gruzin. ◆ (*subst. f.*) Limba caucaziană vorbită de georgieni; gruzina. • sil. *-gi-an.* pl. *-ieni, -iene.* /nm. pr. (stat în S-V Asiei, în S Munților Caucaz, cu ieșire la Marea Neagră) ***Georgia*** + *-ean*.

georgián[2], -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a statului american Georgia sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii Georgiei. **2** *adj.* Care aparține statului american Georgia sau georgienilor, care se referă la statul american Georgia sau la georgieni; care este originar din statul american Georgia. • sil. *-gi-an.* pl. *-ieni, -iene.* /nm. pr. (stat în S-E SUA) ***Georgia*** + *-ean*.

georgiăn[3], -ă *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Prima perioadă a cambrianului. **2** *adj.* Care aparține georgianului, specific georgianului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din georgian. • sil. *-gi-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***géorgien***.

geórgic, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* Care se referă la muncile agricole. **2** *s.f.* (*lit.*) Poezie care are ca subiect muncile agricole. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***géorgique***, lat. ***gĕorgĭcus, -a, -um***.

geoscópie *s.f.* Prezicere a viitorului prin studierea culorilor pe care le iau asfințitul și răsăritul Soarelui.

• sil. *ge-o-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***géoscopie***; cf. gr. *γῆ* „pământ", *σκοπέω* „a examina".

geosféră *s.f.* (*geol.*) Fiecare dintre învelișurile concentrice ale Pământului, cu formă aproximativ sferică, care, după ipotezele actuale, intră în alcătuirea scoarței terestre. • sil. *ge-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***géosphère***; cf. gr. *γῆ* „pământ", *σφαῖρα* „sferă".

geosféric, -ă *adj.* (*geol.*) Care aparține geosferei, care se referă la geosferă. • sil. *ge-o-*. pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***géosphérique***.

geosinclinál *s.n.* (*geol.*) Regiune mobilă a scoarței terestre care, în decursul timpului geologic, suferă o scufundare intensă, însoțită de fenomene vulcanice și de acumulare de depozite sedimentare de mare grosime, transformîndu-se, ca urmare a mișcărilor tectonice, într-un lanț muntos cutat. • sil. *ge-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***géosynclinal***; cf. gr. *γῆ* „pământ", *συγκλίνω* <*σύν-* „împreună cu", *κλίνω* „a se înclina".

geosincrón, -ă *adj.* (*geogr.*; *despre sateliții Pământului*) A cărui perioadă de revoluție este egală cu cea de rotație a Pământului. • sil. *ge-o-*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***géosynchrone***.

geostátică *s.f.* (*geogr.*) Statică a globului terestru. • sil. *ge-o-*. /<fr. ***géostatique***.

geostaționár, -ă *adj.* (*despre sateliți artificiali*) Care se rotește odată cu Pământul. • sil. *ge-o-*; *-ți-o-*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***géostationnaire***, engl. ***geostationary***.

geostrategíe *s.f.* Studiu al influenței datelor geografice asupra strategiei statelor. • sil. *ge-o-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***géostratégie***.

geostrófic, -ă *adj.* (*climat.*; *despre mase de aer*) Care se deplasează paralel cu Pământul, în straturile superioare ale atmosferei. • sil. *ge-o-*. pl. *-ci, -ce*. /<engl. ***geostrophic***.

geotactísm *s.n.* (*biol.*) Deplasare a unei celule, a unui organism în funcție de acțiunea gravitației; geotaxie, geotropism. • sil. *ge-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***géotactisme***.

geotaxíe *s.f.* (*biol.*) Geotactism. • sil. *ge-o-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***géotaxie***.

geotectónic, -ă *s.f., adj.* **1** *s.f.* Ramură a geologiei care se ocupă cu studiul structurii scoarței terestre și al cauzelor mișcărilor și deplasărilor acesteia. **2** *adj.* Care aparține geotectonicii (1), care se referă la geotectonică. • sil. *ge-o-*. pl. *-ci, -ce*. /<germ. ***Geotektonik***, ***geotektonisch***.

geotéhnic, -ă *s.f., adj.* **1** *s.f.* Știință aplicată care se ocupă cu studiul caracteristicilor chimiei fizice și mecanice ale terenurilor, precum și al comportării lor sub acțiunea construcțiilor. **2** *adj.* Care aparține geotehnicii (1), care se referă la geotehnică. • sil. *ge-o-*. pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***géotechnique***.

geotermál, -ă *adj.* (*despre izvoare*) Care are apă caldă sau fierbinte. • sil. *ge-o-*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***géothermal***.

geotérmic, -ă *adj.* **1** Care aparține căldurii din interiorul scoarței terestre, care se referă la această căldură. ◇ *Treaptă geotermică* = distanță exprimată în metri, cu care trebuie să se coboare pe verticală, în adîncul pămîntului, pentru a constata creșterea succesivă a temperaturii cu cîte 1°C. **2** *Gradient geotermic* = mărime care indică creșterea medie a temperaturii în interiorul pămîntului pentru fiecare 100 m cu cîte 1°C. • sil. *ge-o-*. pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***géothermique***.

geotermíe *s.f.* **1** (*geogr.*) Căldura internă a Pămîntului. **2** Parte a geologiei care se ocupă cu studiul variațiilor în adîncime ale temperaturii uscatului, mărilor și oceanelor. • sil. *ge-o-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***géothermie***.

geotermometríe *s.f.* (*geogr.*) Metodă geofizică de prospecțiune, bazată pe determinarea variației temperaturii solului. • sil. *ge-o-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***géothermométrie***.

geotermométru *s.n.* Termometru electronic folosit în geotermometrie. • sil. *ge-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***géothermomètre***.

geotrofíe *s.f.* (*bot.*) Creștere unilaterală și inegală a unui organism vegetal ca urmare a poziției luate sub influența gravitației. • sil. *ge-o-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***géotrophie***.

geotropísm *s.n.* (*biol.*) Geotactism. • sil. *ge-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***géotropisme***.

geotumoáre *s.f.* (*geomorf.*) Proeminență de dimensiuni mari a scoarței terestre, rezultată printr-o mișcare puternică de înălțare. • sil. *ge-o-*. pl. *-ori*. /<fr. ***géotumeur***.

geozoologíe *s.f.* Geografie zoologică. • sil. *ge-o-*. g.-d. *-iei*. /<germ. ***Geozoologie***.

gepízi *s.m. pl.* Populație de neam germanic, înrudită cu goții, originară din Scandinavia, care, migrînd dinspre N-E Europei, s-a așezat, în sec. 5 d.Hr., și în Transilvania, unde a format un regat desființat de avari în secolul următor. • /<lat. ***Gepidae, -arum***, fr. ***Gépides***.

ger *s.n.* **1** Frig foarte mare, specific iernii; temperatură atmosferică foarte scăzută (în mijlocul iernii). ◇ *Ger uscat* = frig foarte mare, fără umiditate. *Gerul Bobotezei* v. bobotează. ◇ Expr. (*pop.*) *A-i intra cuiva gerul* (*în oase*) = a degera. *Crapă lemnele* (sau *pietrele*) *de ger* ori (*e un*) *ger de crapă lemnele* (sau *pietrele*) v. crăpa. **2** *Pui de ger* = ger mai puțin aspru. **3** (*med. vet.*) Boală la vaci care determină crăparea ugerului. • pl. *-uri*. /lat. ***gĕlu, -us***.

gerá *vb. I. tr.* A administra în numele sau în locul altei persoane. • prez.ind. *-ez*. și *girá vb. I*. /<fr. ***gérer***.

gerăh *s.m.* (*turc. înv.*) Chirurg. • pl. *-i*. /<tc. ***cerrah***.

geraniácee *s.f.* (*la pl.*) Familie de plante erbacee dicotiledonate, cu frunzele opuse, acoperite cu peri, cu florile viu colorate, dispuse în inflorescențe sau cîte una-două la subsuoara frunzelor și cu fructele capsule; (*și la sg.*) plantă care face parte din această familie. • sil. *-ni-a-*. pl. *-cee*. /<fr. ***geraniacées***.

geraniól *s.n.* Alcool primar, component principal al uleiului de trandafir, de mușcată etc., care este folosit în parfumerie, în cosmetică etc. • sil. *-ni-ol*. /<fr. ***géraniol***.

gerăniu *s.n.* v. geranium.

geraniúm *s.n.* **1** (*bot.*) Plantă erbacee, sălbatică sau cultivată, care are florile ornamentale (*Pelargonium*). **2** *Ulei de geranium* = ulei eteric, cu miros de trandafir, obținut din această plantă, care este utilizat în parfumerie, în cosmetică etc. • și *gerániu s.n.* /<fr. ***géranium***.

geránt, -ă *s.m., s.f.* Persoană care gerează. • pl. *-ți, -te*. și *giránt, -ă s.m., s.f.* /<fr. ***gérant***.

gerár *s.m.* (*pop.*) Ianuarie. • /***ger*** + *-ar*.

gerăre *s.f.* Acțiunea de *a gera* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***gera***.

gerbéră *s.f.* (*bot.*) Plantă ornamentală din familia compozitelor, cu tulpina foarte scurtă și cu florile divers colorate, care crește în regiunile calde din Asia și din Africa (*Gerbera Jamesonii*). • acc. și *gérberă*. pl. *-e*. și *jerbéră s.f.* /<fr. ***gerbera***.

gerbíl *s.m.* (*zool.*) Mic rozător care trăiește în regiunile de stepă ale Africii (*Gerbillus*). • pl. *-i*. /<fr. ***gerbille***, sp. ***gerbillo***; cuv. ar.

geremeá *s.f.* (*turc. înv.*) Amendă. • pl. *-ele*. și *giurumeá s.f.* /<tc. ***cereme***.

gerénță *s.f.* **1** Gestiune. **2** Administrație. • pl. *-e*. /<it. ***gerenza***.

gerét *s.n.* v. gerid.

gerg *s.n.* (*înv.*) Jargon. • pl. *-uri*. /<it. ***gergo***.

gergeveá *s.f.* v. cercevea.

geri- v. gero[1]-.

geriatríe *s.f.* Ramură a gerontologiei care se ocupă cu studiul, tratamentul și prevenirea bolilor vîrstnicului. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***gériatrie***; cf. gr. *γέρων* „bătrîn", *ἰατρεία* „vindecare".

geriátru, -ă *s.m., s.f.* Medic specialist în geriatrie. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***gériatre***; cf. gr. *γέρων* „bătrîn", *ἰατρός* „medic".

gerid *s.n.* (*înv.*) **1** Joc turcesc în care călărețiii aruncau, din galop, o suliță spre adversar, care trebuia prinsă de acesta tot din galop. **2** Suliță folosită în acest joc. • pl. *-uri*. și *gerét, girít s.n.* /<tc. ***cirid***.

gerișór *s.n.* Dim. al lui *ger*; ger mai puțin aspru; geruleț. • pl. *-oare*. /***ger*** + *-işor*.

germán, -ă *s.m., s.f.* **1** *s.m.* (*la pl.*) Nume generic dat unor popoare indo-europene (goții, alamanii, turingii, vandalii, francii, longobarzii, burgunzii, anglii, saxonii etc.) care s-au stabilit între sec. 6-5 î.Hr. și începutul secolelor erei creștine în V, centrul și E Europei; (*și la sg.*) persoană care aparținea acestei populații. **2** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Germaniei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuiește în Germania; locuitorii Germaniei. **3** *adj.* Care aparține Germaniei sau germanilor, care se referă la Germania sau la germani; originar din Germania. ◆ (*subst. f.*) Limba indo-europeană din familia limbilor germanice vorbită de germani. • pl. *-i, -e*. /<lat. ***Germanus, -a, -um***.

germánic, -ă *adj.* Care aparține germanilor (și popoarelor înrudite cu germanii), care se referă la germani (și la popoarele înrudite cu germanii). ◇ *Limbi germanice* = familie de limbi indo-europene, vorbite în centrul și N Europei, în America de Nord și în alte regiuni ale globului, care cuprinde germana, daneza, engleza, islandeza, norvegiana, suedeza, olandeza, flamanda, luxemburgheza etc. *Popoare germanice* = germanii. *Filologie germanică* = disciplină care se ocupă cu studiul (comparativ) al limbilor și literaturilor germanice; germanistică. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***germanique***, lat. ***germanĭcus, -a, -um***.

germanísm *s.n.* Cuvînt, expresie, construcție etc. specifice limbii germane, împrumutate de o altă limbă fără să fie asimilate de aceasta. • pl. *-e*. /<fr. ***germanisme***.

germaníst, -ă *s.m., s.f.* Specialist în germanistică. • pl. *-iști, -iste*. /<fr. ***germaniste***.

germanístică *s.f.* Disciplină care se ocupă cu studiul (comparativ) al limbilor și literaturilor germanice; filologie germanică. • /<germ. ***Germanistik***.

germăníu *s.n.* Element chimic, semimetal, cenușiu-deschis, folosit la fabricarea redresoarelor, a pieselor semiconductoare, a tranzistorilor etc. (*Ge*). • /<fr. ***germanium***, germ. ***Germanium***.

germanizá *vb. I. tr., refl.* A face să adopte sau a adopta limba, obiceiurile etc. germane. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***germaniser***.

germanizáre *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *germaniza*. • pl. *-ări*. /v. ***germaniza***.

germanofíl, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care aprobă, admiră, iubește tot ceea ce este german, tot ce provine de la germani. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***germanophile***.

germanofilíe *s.f.* Simpatie pentru germani, pentru tot ceea ce este german; germanomanie. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***germanophilie***.

germanofób, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care dezaprobă, urăște tot ceea ce este german, tot ce provine de la germani. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***germanophobe***.

germanofobíe *s.f.* Ură față de germani, de ceea ce este de proveniență germană. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***germanophobie***.

germanofón, -ă *adj., s.m., s.f.* (Vorbitor) de limbă germană. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***germanophone***.

germanomaníe *s.f.* Germanofilie. • g.-d. *-iei*. /***german*** + ***manie***.

germănár *s.m. invar.* Martie. • /după fr. *Germinal*; cf. lat. *germen* „sămînță".

gérmen *s.m.* **1** (*biol.*) Materie organică (corpuscul sau sămînță), care, în condiții favorabile, se dezvoltă și dă naștere unei ființe. ◇ Loc.adv., adj. *În germen* = (care se află) într-un stadiu inițial, înainte de a se dezvolta. **2** (*biol.*) Ou fecundat. **3** (*biol.*) Embrion al plantei. **4** (*biol.*) Microb. ◇ *Purtător de germeni* v. purtător. **5** Fig. Cauză, principiu, element din care se dezvoltă ceva. **6** (*fiz.*) *Germen de cristalizare* = asociație de ioni sau particulă microscopică solidă, care apare într-o soluție saturată sau într-un lichid răcit și care inițiază procesul de cristalizare. • pl. *-i*. și *gérmene s.m.* /<lat. ***germen, -inis***.

gérmene *s.m.* v. germen.

germi- Elem. de compunere „germen". • /<fr. ***germi-***; cf. lat. *germen, -inis* „germen".

germicíd, -ă *adj., s.m.* (Substanță) care distruge germenii patogeni ai plantelor, ai animalelor și ai omului. • pl. *-izi, -ide*. /<fr. ***germicide***; cf. lat. *germen, -inis* „germen", *caedere* „a omorî".

germiná *vb. I. intr.* **1** (*despre germeni*) A începe să se dezvolte; a încolți. **2** (*despre plante*) A se înmulți (prin semințe, tuberculi, bulbi); a începe un nou ciclu de vegetație, în condiții favorabile de temperatură și umiditate. **3** (*despre materii organice sau organe*) A trece de la viața latentă sau embrionară la viața activă. **4** Fig. A lua naștere, a începe să se dezvolte. • prez. ind. pers. 3 *-ează*. /<lat. ***germinare***.

germinái, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* Care se referă la germen (1). **2** *s.n.* (și *nm. pr.*) A șaptea lună a anului, de la 21 martie la 18 aprilie, în calendarul adoptat în timpul revoluției franceze din 1789. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***germinal***.

germináre *s.f.* Acțiunea de *a germina* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***germina***.

germinatív, -ă *adj.* (*biol.*) **1** Care aparține germinației, de germinație, care se referă la germinație; care provine de la germinație. ◇ *Facultate germinativă* v. facultate. *Pat germinativ* v. pat. **2** Care poate

G g

germina sau determina germinația. **3** *Plasmă germinativă* = germoplasmă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***germinatif***.

germinátor, -oáre *adj., s.n.* **1** *adj.* (*biol.*) Care poate germina sau care poate determina germinația. **2** *s.n.* Aparat sau instalație folosită în procesul artificial de încolțire. **3** Aparat sau instalație care determină procentul de germinație a diferitelor semințe. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***germinateur***.

germinație *s.f.* (*biol.*) Proces fiziologic prin care un germen (spor, zigot, embrion) iese din viața latentă și dă naștere unui organ vegetal sau unei plante. *Germinația semințelor.* • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) ***germinațiúne*** *s.f.* /<fr. ***germination***, lat. ***germinatio, -onis***.

germinațiúne *s.f.* v. germinație.

germoplásmă *s.f.* (*biol.*) Substanța ereditară dintr-un organism; plasmă germinativă. • /<engl. ***germ plasm***.

gero¹- Elem. de compunere „bătrîn", „bătrînesc", „vechi", „(de) bătrînețe". • și *geri-.* /<it. ***gero-***, fr. ***géro-***; cf. gr. *γέρων* „bătrîn".

gero²- Elem. de compunere „preoțesc", „sacerdotal", „sacru". • /<it. ***gero-***; cf. gr. *ἱερός* „sacru".

gerocrație *s.f.* Guvernare a preoților. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<it. ***gerocrazia***.

gerodermíe *s.f.* (*med.*) Modificări degenerative ale tegumentelor bătrînilor care devin uscate, ridate, părînd prea largi pentru părțile pe care le acoperă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***gérodermie***; cf. gr. *γέρων* „bătrîn", *δέρμα* „piele".

gerofánt, -ă *s.m., s.f.* **1** *s.m.* (*în antic.*) Hierofant. **2** *s.f.* (*la vechii greci și la egipteni*) Preoteasă. • pl. *-ți, -te.* /<it. ***gerofante***; cf. gr. *ἱεροφάντης*.

gerofántic, -ă *adj.* Care aparține gerofanților, care se referă la gerofanți. • pl. *-ci, -ce.* /<it. ***gerofantico***; cf. gr. *ἱεροφαντικός*.

geroigiénă *s.f.* Ramură a medicinei care se ocupă cu studiul modului de viață rațional al bătrînilor. • sil. *-gi-e-.* /***gero¹-*** + ***igienă***.

geromorfísm *s.n.* (*biol.*) Proces de îmbătrînire morfologică. • /<fr. ***géromorphisme***; cf. gr. *γέρων* „bătrîn", *μορφή* „formă".

gerontísm *s.n.* (*med.*) Senilitate (mintală). • /<fr. ***gérontisme***.

geronto- Elem. de compunere „bătrîn", „bătrînețe". • /<fr. ***géronto-***; cf. gr. *γέρων, -οντος* „bătrîn".

gerontocrátic, -ă *adj.* Care ține de gerontocrație, care se referă la gerontocrație. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***gérontocratique***.

gerontocrație *s.f.* Sistem de guvernare în care puterea politică sau conducerea aparține bătrînilor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***gérontocratie***; cf. gr. *γέρων* „bătrîn", *κράτος* „putere".

gerontofíl, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** (Persoană) care iubește bătrînii. **2** (*med.*) (Persoană) care suferă de gerontofilie (2). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***gérontophile***.

gerontofilíe *s.f.* **1** Dragoste față de bătrîni. **2** (*med.*) Anomalie a instinctului sexual care constă în atracția sexuală față de persoanele în vîrstă. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***gérontophilie***; cf. gr. *γέρων* „bătrîn", *φιλέω* „a iubi".

gerontofób, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Suferind) de gerontofobie. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***gérontophobe***.

gerontofobíe *s.f.* (*med.*) Repulsie sau ură față de bătrîni. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***gérontophobie***; cf. gr. *γέρων* „bătrîn", *φόβος* „frică".

gerontológ, -ă *adj., s.m., s.f.* (Medic) specialist în gerontologie și geriatrie. • pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***gérontologue***.

gerontológic, -ă *adj.* Care aparține gerontologiei și geriatriei, care se referă la gerontologie și la geriatrie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***gérontologique***.

gerontologíe *s.f.* Ramură a medicinei care se ocupă cu studiul problemelor inerente îmbătrînirii sub diverse aspecte: morfologice, fiziologice, psihologice și sociale. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***gérontologie***; cf. gr. *γέρων* „bătrîn", *λόγος* „studiu".

gerontomorfóză *s.f.* (*biol.*) Transformare morfologică cauzată de îmbătrînirea organismului. • pl. *-e.* /<fr. ***gérontomorphose***.

gerontoprofilaxíe *s.f.* Disciplină medicală care se ocupă cu tratamentul bătrîneții și cu profilaxia ei. • g.-d. *-iei.* /***geronto-*** + ***profilaxie***.

gerontopsihiatríe *s.f.* Geropsihiatrie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***gérontopsychiatrie***.

gerontopsihologíe *s.f.* Studiu al psihologiei bătrînilor. • g.-d. *-iei.* /***geronto-*** + ***psihologie***.

geropsihiatríe *s.f.* Studiu al tulburărilor psihice ale bătrîneții; gerontopsihiatrie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***géropsychiatrie***.

gerós, -oásă *adj.* (*despre vreme, zile etc.*) Care este foarte friguros. • pl. *-oși, -oase.* /***ger*** + ***-os***.

gerovitái *s.n.* (*farm.*) Medicament pe bază de procaină, folosit pentru întîrzierea proceselor de îmbătrînire la oameni. • /***gero¹-*** + ***vital***.

gerovitalizát, -ă *adj.* (*med.; despre oameni*) Care este tratat cu gerovital. • pl. *-ți, -te.* /de la ***gerovital***.

geruí *vb. IV. intr.* A se face foarte frig, a fi foarte frig; a se lăsa ger. • prez.ind. pers. 3 *-iește.* /***ger*** + ***-ui***.

geruiálă *s.f.* **1** (*pop.; fam.*) Frig foarte mare (specific iernii). *A stat ninsoarea și s-a pus o geruială de crăpau pietrele* (DELAVR.). **2** (*pop.*) Promoroacă, chiciură. • pl. *-ieli.* /***gerui*** + ***-eală***.

geruíre *s.f.* Faptul de *a gerui.* • pl. *-i.* /v. ***gerui***.

geruít, -ă *adj.* Înghețat; cu ger. • pl. *-ți, -te.* /v. ***gerui***.

geruléț *s.n.* Gerișor. *Aici am avut cîteva zile splendide: geruleț și soare* (CAR.). • pl. *-e.* /***ger*** + ***-uleț***.

gerúndiu *s.n.* v. gerunziu.

gerundív *s.n.* (*gram.*) **1** (*în limba latină*) Adjectiv verbal cu sens pasiv, derivat de la tema gerunziului. **2** (*în limba franceză*) Una dintre formele participiului prezent, precedată de prepoziția „en". • pl. *-e.* /<lat. ***gerundivus*** *[modus]*, fr. ***gérondif***.

gerundivál, -ă *adj.* (*gram.*) Care este construit cu gerundivul; care conține un gerundiv. • pl. *-i, -e.* /***gerundiv*** + ***-al***.

gerunziál, -ă *adj.* (*gram.*) Care este construit cu gerunziul; care conține un gerunziu. • sil. *-zi-al.* pl. *-i, -e.* /***gerunziu*** + ***-al***.

gerúnziu *s.n.* (*gram.*) Mod verbal nepersonal, care exprimă acțiunea în desfășurare, fără referire la autorul și la momentul acțiunii. • pl. *-ii.* și (*înv.*) *gerúndiu s.n.* /<lat. ***gerundium, -ii***, germ. ***Gerundium***.

gerúsia *s.f.* (*în Sparta antică*) Sfatul bătrînilor (format din doi regi și din 28 de membri), care era organ politic suprem. • și *geruzíe s.f.* /<ngr. ***γερουσία***, fr. ***gérousie***.

geruzíe *s.f.* v. gerusia.

gesneriácee *s.f.* (*bot.*) Familie de plante erbacee sau lemnoase, cu frunzele opuse și florile pentamere, originare din regiunile calde ale globului (*Gesneriaceae*). • pl. *-cee.* /<lat. șt. ***Gesneriaceae***; cf. nm. pr. Konrad von *Gesner*, botanist elvețian.

gésso *s.n.* **1** Statuetă de ghips. **2** Strat gros format din clei și culoare albă, folosit în pictură. • /<it. ***gesso***.

gest *s.n.* **1** Mișcare a mîinii, a capului etc., care exprimă o idee, un sentiment, o intenție etc. (înlocuind cuvintele) sau care dă mai multă expresivitate vorbirii. **2** Purtare, faptă cu o anumită semnificație (dictată de anumite interese, de un anumit scop etc.). *Gest prietenesc.* • pl. *-uri.* /<fr. ***geste***, lat. ***gestus, -us***, germ. ***Geste***.

gestaltism [geʃtal'tism] *s.n.* **1** (*filos.*) Teorie a formei, potrivit căreia un tot are caracteristici proprii care nu rezultă din elementele lui constitutive, întregul neputînd fi considerat simpla însumare a acestor elemente. **2** (*psih.*) Concepție potrivit căreia fenomenele psihice au un caracter global, neputînd fi reduse la o simplă însumare a elementelor componente. • /<fr. ***gestaltisme***; cf. germ. *Gestalt*, „structură, formă".

gestaltist, -ă [geʃtal'tist] *adj., s.m., s.f.* (Adept) al gestaltismului. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***gestaltiste***.

gestántă *adj., s.f.* (Femeie, femelă) gravidă; gestă. • pl. *-e.* /<it. ***gestante***.

gestapíst, -ă *s.m., s.f.* Membru al gestapoului. • pronunț. și *ghestapist.* pl. *-iști, -iste.* /***gestapo*** + ***-ist***.

gestapó *s.n.* v. gestapou.

gestapóu *s.n.* Poliția secretă din Germania hitleristă. • pronunț. și *ghestapou.* și *gestapó s.n.* /<germ. ***Gestapo***, abr. de la *Ge[heime] Sta[ats] Po[lizei].*

gestáție *s.f.* **1** (*biol.*) Stare a unei femele de la fecundarea ovulului pînă la nașterea fătului. **2** Perioadă de timp cît durează această stare. **3** Fig. Perioadă de formare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *gestațiúne s.f.* /<fr. ***gestation***, lat. ***gestatio, -onis***.

gestațiúne *s.f.* v. gestație.

géstă¹ *adj., s.f.* Gestantă. • pl. *-e.* /cf. it. *gestante*.

géstă² *s.f.* **1** Faptă memorabilă (de război); act vitejesc. **2** (*lit.; în Ev. Med.*) Poem epic sau eroic, care evoca actele de vitejie ale unor eroi. • pl. *-e.* /<fr. ***geste***, it. ***gesta***.

gestetner [ge'ʃtetner] *s.n.* Echipament de multiplicare și procesare a documentelor. • pl. *-e.* /<germ. ***Gestetner***.

géstic, -ă *s.f., adj.* **1** *s.f.* Ansamblu de gesturi folosite de un actor în interpretarea unui rol, în recitarea sau în lectura unei opere literare. **2** *adj.* Referitor la gestică (1). • pl. *-ci, -ce.* /***gest*** + ***-ic***.

gesticulá *vb. I. intr.* A face gesturi (1) (cu mîinile) în timpul vorbirii sau pentru a exprima ceva. *Gesticulam vorbind singur* (DELAVR.). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***gesticuler***, lat. ***gesticulari***.

gesticuláre *s.f.* Acțiunea de *a gesticula* și rezultatul ei; gesticulație. • pl. *-ări.* /v. ***gesticula***.

gesticulațíe *s.f.* Gesticulare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***gesticulation***, lat. ***gesticulatio, -onis***.

gestioná *vb. I. tr.* (*compl. indică bunurile, fondurile unei instituții, ale unei întreprinderi etc.*) A avea în gestiune (1). • sil. *-ti-o-.* prez.ind. *-ez.* /***gestiune*** + ***-a***.

gestionár, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care ține de o gestiune, care se referă la o gestiune; care asigură o gestiune. **2** *s.m., s.f.* Persoană care răspunde de o gestiune. • sil. *-ti-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***gestionnaire***.

gestionáre *s.f.* Acțiunea de *a gestiona* și rezultatul ei. • sil. *-ti-o-.* pl. *-ări.* /v. ***gestiona***.

gestiúne *s.f.* **1** (*econ.*) Administrare a bunurilor unei instituții, ale unei întreprinderi sau ale unei persoane; răspundere a păstrării bunurilor și a întrebuințării fondurilor unei instituții, ale unei întreprinderi sau ale unei persoane. **2** (*econ.*) Concr. Totalitatea bunurilor încredințate cuiva în vederea administrării lor. **3** (*econ.*) Totalitatea operațiilor privind primirea, păstrarea și întrebuințarea bunurilor materiale sau a valorilor bănești care aparțin altcuiva (îndeplinite de un angajat în cadrul atribuțiilor sale de serviciu). **4** (*jur.*) *Gestiune frauduloasă* = infracțiune care constă în săvîrșirea cu rea-credință de către persoana căreia i s-a încredințat o gestiune a unei fapte păgubitoare pentru persoana (fizică sau juridică) ale cărei bunuri îi sînt date în administrare. • sil. *-ti-u-.* pl. *-i.* /<fr. ***gestion***, lat. ***gestio, -onis***.

gestóză *s.f.* (*med.*) Totalitatea manifestărilor patologice care apar într-o sarcină; disgravidie. • /<germ. ***Gestose***.

gestuál, -ă *adj.* Care se exprimă prin gesturi (1); referitor la gesturi (1). <> *Limbaj gestual* = modalitate de comunicare prin intermediul gesturilor. • sil. *-tu-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***gestual***.

gestualísm *s.n.* (*a. plast.*) Direcție a expresionismului abstract, practicat în pictura americană, care constă în înregistrarea cu fidelitate a tensiunii spirituale și fizice a autorului în momentul pictării. • /***gestual*** + ***-ism***.

gestualíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Pictor adept) al gestualismului. • sil. *-tu-a-.* pl. *-iști, -iste.* /de la ***gestualism***.

gestualitáte *s.f.* Caracter gestual. • sil. *-tu-a-.* pl. *-ăți.* /<***gestual*** + *-itate*.

get, -ă *s.m., adj.* **1** *s.m.* (*la pl.*) Nume dat de greci dacilor; (*și la sg.*) persoană care făcea parte din populația băștinașă a Daciei. **2** *adj.* Care aparține geților, care se referă la geți; getic. • pl. *geți, -te.* /<fr. ***Gètes***, lat. ***Gètae, -arum***.

get-begét *adj.invar.* (*despre oameni*) Care se află din moși-strămoși într-un anumit loc; neaoș. *Vă e rușine să fiți moldoveni curați, români get-beget* (ALECS.). • și *egét-begét adv.* /<tc. ***cet-becet***.

gétic, -ă *adj.* **1** Care aparține geților, care se referă la geți; get. **2** (*geol.*) *Cristalinul getic* = complex format din roci cristaline de mezozonă și de catazonă, care intră în alcătuirea Carpaților Meridionali. **3** (*geomorf.*) *Depresiune getică* = unitate tectonică, ce cuprinde zona colinară a regiunii dintre valea Dîmboviței și cea a Dunării. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***gétique***, lat. ***gèticus, -a, -um***.

getináx *s.n.* Material izolant, format din foi de hîrtie impregnate cu bachelită și presate, care este folosit în electrotehnică. • /den. com.

geto-dáci *s.m. pl.* Denumire dată de istoricii moderni ramurii nordice a neamurilor tracice, care populau, în antichitate, spațiul carpato-ponto-dunărean; daci. • /***get*** + ***daci***.

gétter *s.n.* (*tehn.*) Substanță solidă care se introduce în interiorul balonului tuburilor electronice cu vid pentru a absorbi gazele reziduale. • /<fr., engl. ***getter***.

gevreá *s.f.* (*înv.*) Batistă de mătase sau de pînză, cu broderie. • pl. *-ele.* /<tc. ***çevre***.

gévzer *s.n.* v. gheizer.

ghanéz, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Ghanei sau este originară de acolo; (*la pl.m.*) popor care s-a format, care locuiește în Ghana; locuitorii Ghanei. **2** *adj.* Care aparține Ghanei sau ghanezilor, care se referă la Ghana sau la ghanezi; care este originar din Ghana. • pl. *-i, -e.* /nm. pr. (stat în V Africii) ***Ghana*** + *-ez.*

gheábă *s.f.* v. gheb[1].

gheáoș *s.n.* (*reg.*) Loc lutos sau nisipos. • pl. *-e, -uri.* /*cf.* it. *ghiaia.*

gheáră *s.f.* **1** Formație cornoasă, ascuțită și curbată, crescută la vîrful degetelor unor reptile, păsări și mamifere, care folosește mai ales la apărare și la atac. ◇ Expr. (*fam.*) *A fi lung în* (sau *la, de*) *gheare* = a avea obiceiul de a fura. *A-și scoate* (sau *a-și arăta*) *ghearele* = a-și dezvălui caracterul rău, ascuns. *A cădea* (sau *a fi, a încăpea*) *în ghearele* (ori *gheara*) *cuiva* = a ajunge la discreția cuiva, a cădea pe mîna cuiva. *A pune gheara* (pe cineva) = a prinde, a pune stăpînire (pe cineva). *A tăia cuiva ghearele* = a-i lua cuiva posibilitatea de a mai fura. *A scoate* (sau *a scăpa*) *pe cineva din ghearele cuiva* = a scăpa pe cineva din stăpînirea, asuprirea,

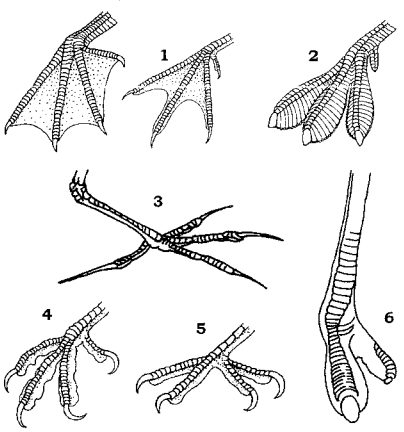

Gheare (și degete) de păsări

1. Cu membrană, specifice păsărilor acvatice.
2. Cu degete late, specifice păsărilor ce se hrănesc în locuri mlăștinoase.
3. La unele păsări de apă; degetele foarte lungi le permit deplasarea pe frunzele plutitoare ale plantelor și prin locurile mîloase.
4. Specifice păsărilor răpitoare.
5. De ciocănitoare, cu două degete îndreptate înainte și două înapoi.
6. Degete de struț.

prigonirea cuiva. *A fi* (sau *a se zbate*) *în ghearele morții* = *a*) a fi în mare pericol; *b*) a fi aproape de moarte. *A-și pune gheara-n gît* v. pune. *A-i scurta cuiva ghearele* v. scurta. *A smulge* (pe cineva) *din ghearele morții* v. smulge. **2** (*tehn.*) Piesă în formă de gheară, care constituie elementul component al anumitor dispozitive de apucat, de împiedicat etc. *Gheară de apucat. Gheară de siguranță.* **3** (*la pl.*) Cîrlige aplicate în masa dulgherului, în care este sprijinit lemnul cînd este lucrat. • pl. *-e.* /probabil cuv. autoh.; cf. sp., port. *garra.*

gheátă *s.f.* **1** Încălțăminte din piele sau din material sintetic, care acoperă piciorul pînă mai sus de gleznă. ◇ *Cremă de ghete* v. cremă. *Curățător de ghete* v. curățător. ◇ Expr. *A-l strînge ghetele* = a se afla într-o situație dificilă. **2** (*înv.*) Pantof. • pl. *-ete.* /<it. ***ghetta*** „ghetră".

gheáță *s.f.* **1** Apă aflată în stare solidă, în urma înghețării, care se prezintă ca o substanță cristalizată în sistemul hexagonal (în condiții obișnuite de temperatură și presiune), folosită în special ca agent de răcire. ◇ *Gheață uscată* = dioxid de carbon în stare solidă, presat în formă de blocuri sau de cuburi compacte, care este folosit la păstrarea și la transportarea alimentelor congelate, la tratarea metalelor etc. *Ace de gheață* v. ac. (*adj.*) *Bani gheață* v. ban. *Banc de gheață* v. banc. *Barieră de gheață* v. barieră. *Bloc de gheață* v. bloc. *Cîmp de gheață* v. cîmp. *Dans pe gheață* v. dans. *Munte de gheață* v. munte. *Pod de gheață* v. pod. *Sloi de gheață* v. sloi. *Spărgător de gheață* v. spărgător. *Zahăr de gheață* v. zahăr. ◇ Expr. *A se da pe gheață* = a aluneca pe suprafața apei înghețate. *A se da cu patinele pe gheață* = a patina. *A se sparge* (sau *a se rupe*) *gheața* = a dispărea jena, rezerva. *A rămîne cu curul pe gheață* v. cur. *A fi sloi* (*de gheață*) v. sloi. ◆ (*pop.*) Grindină. **2** (*la pl.*) Întinderi mari de gheață, aflate pe uscat sau pe apă. *Ghețuri polare.* ◇ *Deriva gheților* v. derivă. **3** Fig. Indiferență, nepăsare, răceală. ◇ Loc.adj. *De gheață* = rece; împietrit; indiferent. *Ochi de gheață. Inimă de gheață.* ◆ Senzație neplăcută de răceală, provocată de frică, emoție etc. ◇ Expr. *A fi cu gheața în spate* = a fi înspăimîntat de ceva; a-i fi frică de ceva. *Eram cu gheața-n spate de frică pîn-am ajuns la Borca* (CR.). *A umbla cu gheața în sîn* sau *a fi cu gheața în sîn* v. sîn. *A-i trece* (cuiva) *un sloi* (sau *sloiuri*) (*de gheață*) *prin inimă* (sau *pe spinare, prin spinare, peste obraz*) v. sloi. **4** (*bot.*) Plantă erbacee ornamentală, originară din Africa, cu florile mici, albe, roz sau roșii și cu frunzele acoperite cu papile albe care seamănă cu cristalele de gheață (*Mesembryanthemum crystallytum*). • pl. *-ețuri.* /lat. ***glacia*** = ***glacies, -ei.***

gheb[1] *s.n.* **1** Cocoașă (la om). **2** Ridicătură de teren în formă de gheb (1). *Mă oprii la o răspîntie, pe un gheb al muntelui* (HOG.). **3** (*bot.*; *la pl.*; *în forma „ghebe"*) Specie de ciuperci comestibile, care au pălăria galbenă-brună, puțin cărnoasă, cu piciorul plin, gălbui sau brun, cu un inel alb la jumătatea lui, care cresc pe arborii de pădure și pe pomii fructiferi (*Armillaria mellea*). ◇ *Ghebe de brad* = ciupercă comestibilă, cu pălăria albă, subțire, cărnoasă și cu piciorul alburiu, lung și subțire, care crește pe pămînt, în pădurile de fag și de brad (*Lepiota clypeolaria*). *Ghebe de pădure* = ciupercă comestibilă, cu pălăria cărnoasă, păroasă, roșiatică sau brună și cu piciorul plin, fragil, care crește prin pădurile de brad (*Collybia longipes*). • pl. *-uri, -e.* și *gheábă* *s.f.* /probabil lat. ****glibbus*** <**gibb(u)lus* <*gibbus* „cocoașă".

gheb[2] *s.n.* v. ghebă.

ghébă *s.f.* Manta lungă (țărănească), împodobită cu găitane. • pl. *-e.* și *gheb s.n., ghebeá s.f.* /<tc. ***kebe***.

ghebeá *s.f.* v. ghebă.

ghebós, -oásă *adj.* (*despre oameni*) **1** Care are cocoașă; cocoșat. ◇ Expr. (*pop.*) *A scăpa ghebos* = a scăpa dintr-o situație din care putea lua bătaie. **2** Care are spatele adus, încovoiat (din cauza bătrîneții, a unei boli etc.). • pl. *-oși, -oase.* /***gheb[1]*** + *-os.*

gheboșá *vb. I. refl.* (*despre oameni*) **1** A se face ghebos; a se cocoșa, (*pop.*) a se ghebui. ◆ Ext. A se gîrbovi (din cauza bătrîneții, a unei boli etc.). **2** A se apleca (temporar) de spate; a se încovoia (din cauza unei greutăți, a unei dureri, a bătrîneții etc.); (*pop.*) a se ghebui. • prez.ind. *-ez.* și *gheboși vb. IV.* /***ghebos*** + *-a.*

gheboșáre *s.f.* Faptul de *a se gheboșa*; gheboșat[1]. • pl. *-ări.* și *gheboșíre s.f.* /v. ***gheboșa***.

gheboșát[1] *s.n.* Gheboșare. • și *gheboșít s.n.* /v. ***gheboșa***.

gheboșát[2], -ă *adj.* (*despre oameni*) **1** Care este cocoșat. **2** Care este adus de spate, încovoiat (din cauza unei greutăți, a unei dureri, a bătrîneții etc.). *Stă strîmb și puțintel gheboșat în șa* (SADOV.). • pl. *-ți, -te.* și *gheboșít, -ă adj.* /v. ***ghebósa***.

gheboși *vb. IV.* v. gheboșa.

gheboșíre *s.f.* v. gheboșare.

gheboșít[1] *s.n.* v. gheboșat[1].

gheboșít[2], -ă *adj.* v. gheboșat[2].

ghebuí *vb. IV. refl.* (*pop.*) A se gheboșa. • prez. ind. *-iesc.* /***gheb[1]*** + *-ui.*

ghebuíre *s.f.* Faptul de *a se ghebui.* • pl. *-i.* /v. ***ghebui***.

gheénă *s.f.* Iad, infern. • /<sl. veche **геѣнна**.

ghéișă *s.f.* Dansatoare și cîntăreață japoneză. • acc. și *gheíșă.* pl. *-e.* /<fr. ***geisha*** <cuv. japonez.

ghéizer *s.n.* (*hidrol.*) Izvor de origine vulcanică, care aruncă, la intervale regulate, coloane de apă fierbinte și vapori, ca urmare a încălzirii și vaporizării rapide a apelor din unele goluri subterane. • pl. *-e.* și *gáizer, gévzer s.n.* /<germ. ***Geyser***; cuv. islandez.

gheizerít *s.n.* (*geol.*) Depozit sedimentar silicios (pulverulent), poros, provenit din precipitarea apei gheizerelor. /<fr. ***geysérite***.

ghelemeá *s.f.* v. ghermea.

ghelír *s.n.* (*turc. înv.*) Cîștig obținut necinstit. • pl. *-uri.* /<tc. ***gelir***.

ghem[1] *s.n.* **1** Obiect în formă (relativ) sferică, rezultat prin depănarea unor fire de lînă, de ață etc. *Cînd stăpîna casei făcea la ciorap, pisoiul se juca cu ghemul* (ISP.). ◇ Expr. *A face ghem* = *a*) a depăna în formă de ghem; *b*) a face mototol. *A se face* (sau *a sta, a se strînge*) *ghem* = a se ghemui. (*pop.*) *A se mîntui ața de pe ghem* = a fi aproape de moarte. *A pune (pe) ghem* v. pune. ◆ Fig. Cocoașă, gheb[1] (1). **2** (*anat.*) Al treilea compartiment al stomacului rumegătoarelor. **3** (*anat.*) Al patrulea stomac la mieii care sug. **4** *Ghemul albinelor* = starea familiei de albine în timpul iernii, cînd, din cauza temperaturii scăzute, albinele formează o grămadă compactă, sferică sau elipsoidală; mulțimea albinelor care se află în această stare. • pl. *-e, -uri.* /lat. ****glĕmus*** = ***glomus, -eris.***

ghem[2] *s.n.* (*sport*) Fiecare dintre punctele cîștigate de un jucător de tenis, într-un set. • scris și *game.* pl. *-uri.* /<engl. ***game***.

ghemoltóc *s.n.* (*reg.*) **1** Ghemotoc (1). **2** Fig. Umflătură. • pl. *-oace.* /***ghemotoc*** + ***folmotoc***.

ghemotóc *s.n.* **1** Obiect (flexibil) mototolit în formă de ghem; (*reg.*) ghemoltoc. ◇ Expr. (*adv.*) *A se face ghemotoc* = a se strînge în formă de ghem[1] (1). *A cădea ghemotoc* = a cădea grămadă. **2** Fig. (*la pl.*) Minciuni. • pl. *-oace.* și (*pop.*) *ghimotóc, ghiomotóc s.n.* /***ghem[1]*** + *-(ot)oc.*

ghemț *s.n.* (*reg.*) Piele de căprioară folosită la încălțăminte. • pl. *-uri.* /<germ. ***Gems[e]***.

ghemuí *vb. IV.* **1** *refl.* A se strînge ca un ghem[1] (1). **2** *refl., tr.* A (se) înghesui într-un spațiu foarte redus. • prez.ind. *-iesc.* /***ghem[1]*** + *-ui.*

ghemuíre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *ghemui* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***ghemui***.

ghemuít[1] *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *ghemui.* • /v. ***ghemui***.

ghemuít[2], -ă *adj.* **1** Care este strîns ca un ghem[1] (1). **2** Care se află în număr mare pe un spațiu restrîns; înghesuit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***ghemui***.

ghemuléț *s.n.* Dim. al lui *ghem[1]*; ghemușor. • pl. *-e.* /***ghem[1]*** + *-uleț.*

ghemușór *s.n.* Ghemuleț. • pl. *-oare.* /***ghem[1]*** + *-ușor.*

ghenár *s.m.* v. ghenarie.

ghenáre *s.m.* v. ghenarie.

ghenărie *s.m. invar.* (*înv.*) Ianuarie. • și *genár, ghenár, ghenáre, ghenuárie, ghenuáriu, ghenvárie s.m.* /<sl. veche **генꙋарнн, генварнн**.

ghénă *s.f.* Loc special amenajat unde se aruncă gunoiul (menajer). • pl. *-e.* /etimol. nec.

ghenerál *s.m.* v. general[1].

ghenerár *s.m.* v. general[1].

ghenuárie *s.m.* v. ghenarie.

ghenuáriu *s.m.* v. ghenarie.

ghenvárie *s.m.* v. ghenarie.

gheonoáie *s.f.* v. ghionoaie.

ghéoș *s.m.* (*ornit.*; *reg.*) Sfrîncioc (*Lanius*). • pl. *-i.* /etimol. nec.

ghepárd *s.m.* (*zool.*) Mamifer din familia felidelor, care are capul mic și rotund, coada lungă, picioarele înalte și blana gălbuie cu pete mici închise, specific stepelor din Africa și din S Asiei (*Acinonyx jubatus*). • pl. *-arzi.* /<fr. ***guépard***.

gherá *vb. I. tr.* (*reg.*) A zgîria. • prez.ind. *-ez.* /***gheará*** + *-a.*

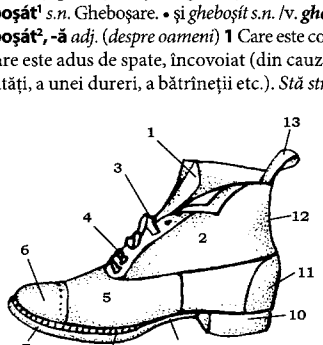

Părțile componente ale unei ghete

1. Limbă.
2. Partea de sus.
3. Șiret.
4. Găuri pentru șiret.
5. Căpută.
6. Bombeu.
7. Talpă exterioară.
8. Talpă intermediară.
9. Cambrură.
10. Toc.
11. Ștaif.
12. Tureatcă.
13. Ureche.

G g

gherdán *s.n.* (*înv.*) **1** Şirag de mărgele, de mărgăritare, de pietre scumpe sau de galbeni, purtat de femei la gît. **2** Cunună. *Gherdan de flori.* • pl. *-e.* şi *ghiordán s.n.* /<tc. ***gerdan*** „gît", ***gerdanlık*** „colier".

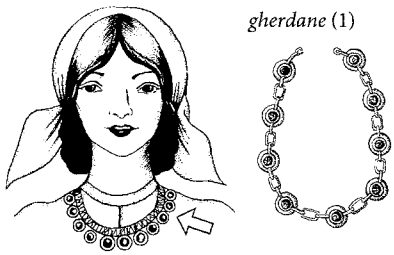

gherdane (1)

gherdáp *s.n.* (*înv.*) **1** Loc îngust şi stîncos de pe cursul unei ape. **2** Loc pe cursul unei ape care are cataracte periculoase (pentru navigaţie). **3** Prag. • pl. *-uri.* /<tc. ***girdap***.

gherétă *s.f.* **1** Construcţie mică (de lemn) în care se adăposteşte o santinelă, un paznic etc. **2** Chioşc în care se vînd alimente, ziare etc. **3** Baracă la bîlci. **4** Colibă la strungă, în care se adăpostesc mulgătorii. • pl. *-e.* /<fr. ***guérite***.

gheretíst, -ă *s.m., s.f.* (*peior.*) Posesor sau gestionar al unei gherete (2). • pl. *-işti, -iste.* /***gheretă*** + *-ist*.

gherghéf *s.n.* **1** (*ţes.*) Cadru de lemn sau de metal, dreptunghiular sau circular, pe care se întinde o bucată de ţesătură pentru a fi brodată sau firele de urzeală pentru ţeserea covoarelor; ext. broderia sau ţesătura din acest cadru. *Lucra la gherghef broderii pentru o prietenă* (PAS). **2** (*ind. text.*) Dispozitiv auxiliar al maşinilor de tricotat, prevăzut cu dinţi ştanţaţi din oţel. **3** Unealtă în formă de cadru simplu sau cu bară mobilă, folosită în legătorie, la cusutul manual al cărţilor. • pl. *-uri.* /<tc. ***gergef***.

gherghím *s.m.* (*bot.*; *reg.*) Păducel (*Crataegus monogyna*). • pl. *-i.* /etimol. nec.

gherghínă *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee perenă, din familia compozitelor, cu tulpina înaltă, cu florile în capitule, de culoare albă, galbenă, roşie sau violetă, cultivată ca plantă decorativă (*Dahlia variabilis*); restr. floarea acestei plante; dalie. • pl. *-e.* /<germ. ***Georgine***.

gherghír *s.n.* (*înv.*) Beci sau cameră boltită (cu obloane metalice) în care se ascundeau obiectele de preţ, pentru a fi ferite de incendii sau de jafuri. • pl. *-e, -uri.* /<tc. ***kârgir*** „clădire de piatră".

gheridón *s.n.* Măsuţă rotundă cu unul sau cu trei picioare. • pl. *-oane.* /<fr. ***guéridon***.

gherílă *s.f.* (*milit.*) Război sau luptă de ambuscadă dusă de partizani ori de trupe regulate (în Spania şi în ţările din America Latină). • pl. *-e.* şi *guerílă s.f.* /<fr. ***guérilla***, sp. ***guerrilla***, germ. ***Guerilla***.

gherisér *s.m.* Persoană care exercită profesiunea de medic, fără a avea studiile necesare; tămăduitor. • pl. *-i.* /<fr. ***guérisseur***.

gherísm[1] *s.n.* Concepţie a lui Dobrogeanu-Gherea care a susţinut în teoretizările sale condiţionarea socială a artei şi efectul ei social. • /nm. pr. (sociolog şi critic literar român) *C. Dobrogeanu-****Gherea*** + *-ism*.

gherísm[2] *s.n.* Mentalitate războinică. /cf. fr. *guerre*, it. *guerra*.

gheríst, -ă *adj.* (*despre concepţii*) Care aparţine lui Dobrogeanu-Gherea; care provine de la Dobrogeanu-Gherea. • pl. *-işti, -iste.* /nm. pr. (sociolog şi critic literar român) *C. Dobrogeanu-****Gherea*** + *-ist*.

ghérlă *s.f.* (*pop.*; *fam.*) **1** Închisoare. **2** (*la jocul de table*) Zar nefavorabil. <> Expr. *A da gherlă* = a rata. **3** Expr. *A da gherlă la plată* = a pleca fără a plăti. • pl. *-e.* /de la nm. pr. (localitate în România) ***Gherla***.

ghermeá *s.f.* (*constr.*) Piesă prismatică de lemn, îngropată în zidărie pentru a permite fixarea, prin cuie sau prin şuruburi, a tocului unei uşi sau a unei ferestre. • pl. *-ele.* şi *ghelemeá s.f.* /etimol. nec.

ghermesút *s.n.* (*ţes.*; *înv.*) Ţesătură fină de mătase. • pl. *-uri.* şi *ghermeşít s.n.* /<tc. ***ghermsud***.

ghermeşít *s.n.* v. ghermesut.

gheróc *s.n.* Redingotă. *Obişnuia să se îmbrace foarte elegant: gheroc negru cu doi nasturi* (CAR.). • pl. *-uri.* şi *ghioróc s.n.* /<germ. ***Gehrock***.

gherúţă *s.f.* Dim. al lui *gheară*. • pl. *-e.* /***gheară*** + *-uţă*.

ghes *s.n.* Expr. (*fam.*) *A da* (cuiva) *ghes* = *a)* a da (cuiva) o lovitură uşoară (cu cotul); *b)* a îndemna, a stimula (pe cineva); a zori (pe cineva) (să întreprindă ceva). • /etimol. nec.

gheşéft *s.n.* (*fam.*) **1** Afacere (măruntă) necinstită. **2** Speculă. • pl. *-uri.* /<germ. ***Geschäft***.

gheşeftár *s.m.* (*fam.*) **1** Persoană care face gheşefturi. **2** Speculant. • pl. *-i.* /***gheşeft*** + *-ar*.

ghetár *s.m.* (*înv.*) Cizmar. • pl. *-i.* /***gheată*** + *-ar*.

ghetó *s.n.* v. ghetou.

ghetoizáre *s.f.* Izolare obligatorie a unei anumite populaţii (în special a evreilor în timpul nazismului). • pl. *-ări.* /***gheto*** + *-izare*.

ghetóu *s.n.* Cartier al unui oraş în care erau obligate să locuiască grupuri de populaţie de o anumită rasă, naţionalitate sau religie (ca urmare a discriminărilor); spec. cartier locuit de o comunitate evreiască sau, în trecut, cartier rezervat evreilor; comunitatea care locuieşte în acest cartier. • pl. *-uri.* şi *ghetó s.n.* /<it., fr. ***ghetto***, germ. ***Getto***; cf. nm. pr. (cartier din Veneţia, unde locuiau evreii în sec. 16) *Ghetto* <ebr. *ghet* „divorţ".

ghétră *s.f.* **1** Învelitoare de postav, de fetru etc., care acoperă glezna şi partea de deasupra a încălţămintei bărbăteşti. **2** Bandă din piele, folosită pentru protecţia gleznei lucrătorilor metalurgişti, în timpul lucrului. • pl. *-e.* /<fr. ***guêtre***.

ghetúţă *s.f.* Dim. al lui *gheată*. • pl. *-e.* /***gheată*** + *-uţă*.

gheţár[1] *s.m.* (*hidrol.*, *geomorf.*) **1** Masă de gheaţă formată în munţii înalţi şi în regiunile polare, peste linia zăpezilor persistente, care de obicei se deplasează lent din cauza gravitaţiei. *Gheţar alpin. Gheţar polar.* **2** *Gheţar plutitor* = aisberg. • pl. *-i.* /***gheaţă*** + *-ar*, după fr. *glacier*.

gheţár[2] *s.n.* Instalaţie cu pereţi dubli, în care se menţine o temperatură joasă prin introducerea unei bucăţi de gheaţă, folosită pentru păstrarea alimentelor, pentru răcirea băuturilor etc.; răcitor. • pl. *-e.* /***gheaţă*** + *-ar*, după fr. *glacière*.

gheţárie *s.f.* **1** Loc amenajat special, în care se păstrează gheaţă naturală pentru a putea fi folosită vara. **2** Fig. Încăpere, locuinţă etc. foarte friguroasă. *Aceasta nu înseamnă, domnule, că trebuie să degeri în gheţăria de aici!* (CE. PETR.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***gheaţă*** + *-ărie*.

gheţişoára *s.f.* Dim. al lui *gheaţă*. • pl. *-e.* /***gheaţă*** + *-işoară*.

gheţói *s.n.* **1** Aug. al lui *gheaţă*. **2** (*reg.*) Ţurţur. • pl. *-oaie, m. -oi.* /***gheaţă*** + *-oi*.

gheţós, -oásă *adj.* **1** Care este plin de gheaţă. **2** Care este rece ca gheaţa. • pl. *-oşi, -oase.* /***gheaţă*** + *-os*.

gheţúş *s.n.* **1** Polei. *S-a făcut o mîzgă şi un gheţuş, de nu te mai poţi de feli ţinea pe picioare* (CR.). **2** Loc acoperit cu un strat de gheaţă alunecos, pe care se dau copiii iarna. • pl. *-uri.* /***gheaţă*** + *-uş*.

gheţúşcă *s.f.* (*pop.*) Gheţuş (2). • pl. *-şti.* /***gheaţă*** + *-uşcă*.

gheunoáie *s.f.* v. ghionoaie.

ghiaúr *s.m.* (*în trecut*) Nume batjocoritor dat de turci persoanelor de altă religie decît cea mahomedană. • pl. *-i.* /<tc. ***gâvur***.

ghibăn *s.m.* **1** (*iht.*) Peşte răpitor de apă dulce, cu partea posterioară de culoare verde-închis, cu dungi late, negre-verzui (*Perca fluviatilis*). **2** Fig. (*reg.*) Om căruia îi place să bea şi să mănînce bine. **3** Fig. (*reg.*) Om greoi şi nesimţit. • pl. *-i.* /<bg. ***гъбан***.

ghibelín *s.m.* (*ist.*) Membru al unei grupări politice din Italia feudală, care a sprijinit pe împăraţii germani în lupta împotriva papei şi a guelfilor. • pl. *-i.* /<it. ***ghibellino***, fr. ***gibelin***; cf. nm. pr. *Wibeling*, castel medieval în Franconia, azi Waiblinen.

ghibirdíc *s.m.* (*reg.*) Copil sau om scund. • pl. *-ci.* şi *ghibirdíci s.m.* /etimol. nec.

ghibirdíci *s.m.* v. ghibirdic.

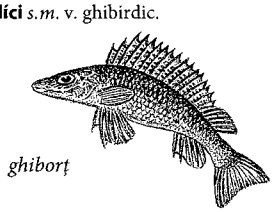

ghiborţ

ghibórţ *s.m.* (*iht.*) Peşte de apă dulce, din familia percidelor, de culoare verde-măslinie, care are capul scurt şi aripile dorsale contopite, terminate cu spini (*Acerina cernua*). • pl. *-i.* şi *ghigórţ s.m.* /cf. *ghiban*, *biban*.

ghiborţáş *s.m.* (*iht.*) Dim. al lui *ghiborţ*. • pl. *-i.* /***ghiborţ*** + *-aş*.

ghíbră *s.f.* (*mar.*) Partea curbată a etravei. • pl. *-e.* /<fr. ***guibre***.

ghicelíc *s.n.* v. ghigilic.

ghicí *vb. IV. tr.* **1** A descoperi, a afla, a înţelege (intuitiv) ceva. *Ai ghicit ce intenţionam să fac.* **2** A intui, a prevedea, a întrevedea. *A ghicit desfăşurarea evenimentelor.* <> Loc.adv. *Pe ghicite* = *a)* la întîmplare; *b)* în mod intuitiv. **3** A bănui, a întrezări, a crede. *Cine ar fi ghicit că se va întîmpla astfel?* **4** (*compl. indică ghicitori*) A dezlega. **5** A prezice cuiva viitorul. <> Expr. *A ghici în bobi* v. bob. • prez.ind. *-esc.* şi (*reg.*) *gicí vb. IV.* /etimol. nec.

ghicíre *s.f.* Acţiunea de *a ghici* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***ghici***.

ghicít *s.n.* Faptul de *a ghici*. /v. ***ghici***.

ghicitór, -oáre *s.m., s.f.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care se ocupă cu prezicerea viitorului cuiva; (*înv.*) gîcea. **2** *s.f.* (*lit.*) Specie scurtă (în versuri) a literaturii populare, în care se cere să se ghicească prin asocieri logice, obiecte, fiinţe sau fenomene prezentate indirect, în cuvinte învăluite, metaforice etc.; cimilitură. **3** *s.f.* (*bot.*; *reg.*) Brînduşă de toamnă (*Colchicum autumnale*). • pl. *-ori, -oare.* /***ghici*** + *-tor*.

ghid, -ă *subst.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care conduce (şi îndrumă) un grup de turişti, un grup de vizitatori ai unui muzeu, ai unei expoziţii etc., dîndu-le explicaţiile necesare. **2** *s.n.* Broşură sau carte care cuprinde informaţii de călătorie, hărţi, planuri, indicaţii etc. necesare unui turist pentru orientarea într-o ţară, într-o regiune, într-un muzeu etc. **3** *s.n.* (*fiz.*) *Ghid de unde* = mediu în care are loc propagarea ghidată a unui fascicul de unde electromagnetice. **4** *s.n.* (*ind. text.*) *Ghid de fir* = traversă aşezată pe toată lungimea unei maşini textile (de depănat) în care se fixează ochiurile prin care trec firele. • pl. *m. -izi, f. -ide, n. -uri.* /<fr. ***guide***.

ghidá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A (se) călăuzi, a (se) conduce, a (se) orienta. *O ghidează prin toate muzeele. Îi ghidează pe şoseaua naţională.* <> Fig. *După ce principii te ghidezi?* **2** *tr.* A conduce, a dirija; a îndruma, a povăţui. *O ghidează pe calea cea bună. L-a ghidat bine în viaţă.* **3** *tr.* (*tehn.*) A imprima unei piese, unui mecanism etc. o anumită mişcare (cu ajutorul ghidajului). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***guider***.

ghidáj *s.n.* **1** Faptul de *a (se) ghida*. **2** (*tehn.*) Dispozitiv mecanic fix al unui mecanism, care permite deplasarea unei piese mobile într-o anumită direcţie şi între anumite limite. • pl. *-e.* /<fr. ***guidage***.

ghidáre *s.f.* Acţiunea de *a (se) ghida* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***ghida***.

ghídi *interj.* (*fam.*; *adesea repet.*; *în mustrări, ameninţări etc.*) Ia te uită..., ce mai...! *Ghidi, hoţ bătrîn* (ALECS.). • /<tc. ***gidi***.

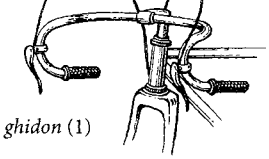

ghidon (1)

ghidón *s.n.* **1** Bară de oţel, curbată la capete, fixată transversal pe furca roţii directoare a unei biciclete, a unei motociclete, a unui scuter, acţionată manual de conducătorul vehiculului, care serveşte la menţinerea sau la schimbarea direcţiei vehiculului respectiv. **2** (*nav.*) Pavilion folosit ca marcă de comandament sau pentru semnalizare. **3** Pavilion de club. • pl. *-oane.* /<fr. ***guidon***.

ghidrán *s.m.* (*zool.*) Rasă anglo-arabă de cai, de talie mijlocie, cu părul roşcat, care sînt folosiţi la tracţiuni şi la călărie; cal care face parte din această rasă. • pl. *-i.* /etimol. nec.

ghidrín *s.m.* (*iht.*) Peşte mic de apă dulce şi sărată, care are pe spate, înaintea înotătoarei dorsale, trei spini osoşi (*Gasterosteus aculeatus*). • pl. *-i.* /etimol. nec.

ghidrópă *s.f.* Frînghie legată de nacela unui balon şi lăsată să se tîrască pe sol pentru a menţine constantă înălţimea de plutire a acestuia. • pl. *-e.* /<fr. ***guidrope***.

ghidúş, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** (*fam.*) *adj., s.m., s.f.* (Om) care face ghiduşii; mucalit, poznaş. **2** *adj.* (*despre*

manifestări, acțiuni etc. ale oamenilor) Care exprimă, trădează strengărie, ghiduşie. *Arunca peste masă, spre surorile lui, priviri ghiduşe pe sub gene* (HOG.). • pl. *-i, -e.* /***ghidi*** + *-uş.*

ghiduşár *s.m.* (*fam.*) Om ghiduş. • pl. *-i.* /***ghiduş*** + *-ar.*

ghiduşíe *s.f.* (*fam.*) Poznă, farsă, glumă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***ghiduş*** + *-ie.*

ghiftuí *vb. IV. tr., refl.* (*fam., peior.*) A mînca extrem de mult; a (se) îndopa, a (se) îmbuiba. • prez.ind. *-iesc.* /etimol. nec.

ghiftuíre *s.f.* (*fam., peior.*) Acțiunea de *a* (*se*) *ghiftui* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***ghiftui.***

ghiftuít, -ă *adj.* (*fam., peior.*) Care a mîncat extrem de mult; îndopat, îmbuibat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***ghiftui.***

ghiftuitór, -oáre *adj.* (*fam., peior.*) Care se ghiftuieşte. • pl. *-ori, -oare.* /***ghiftui*** + *-tor.*

ghigilíc *s.n.* (*înv.*) Scufie (de noapte). • pl. *-ce.* şi *ghicelíc s.n.* /<tc. ***gecelik.***

ghigórț *s.m.* v. ghiborț.

ghigosí *vb. IV. tr.* (*reg.*) **1** A îndesa, a îngrămădi. **2** A bate (tare) pe cineva. • prez.ind. *-esc.* /etimol. nec.

ghijoágă *s.f.* (*reg.*) Cal bătrîn şi slab; mîrțoagă. • pl. *-ge.* /***ghiuj*** + ***mîrțoagă.***

ghíldă *s.f.* (*în Ev. Med.*) **1** Asociație economică, politică şi religioasă, constituită în V Europei. **2** Asociație, corporație a negustorilor, constituită în unele țări din V Europei, în scopul apărării împotriva feudalilor, al înlăturării concurenței pe piață, al monopolizării comerțului etc. • pl. *-e.* /<fr. ***ghilde, guilde***; cf. lat. *gilda* „corporație".

ghileálă *s.f.* (*reg.*) Faptul de *a ghili*; (*reg.*) ghilit[1]. • pl. *-eli.* /***ghili*** + *-eală.*

ghileméle *s.f. pl.* v. ghilimele.

ghilí *vb. IV. tr.* (*reg.; compl. indică pînzeturi*) A înălbi prin muiere în apă şi întindere repetată la soare. • prez. ind. *-esc.* /<ucr. ***bílumu.***

ghiliméle *s.f. pl.* Semn de punctuație, în formă de două unghiuri sau de două mici virgule, dispuse alăturat şi paralel, care închid între ele citate, o vorbire directă, titluri de opere sau de instituții, sensul sau traducerea unui cuvînt, cuvinte cărora se dă un sens special sau asupra cărora vorbitorul vrea să insiste etc. (« », „ ”); semnele citării. • şi *ghileméle, ghiliméte s.f. pl.* /<fr. ***guillemets.***

ghilimetá *vb. I. tr.* A distinge prin ghilimele. • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***guillemeter.***

ghiliméte *s.f.* v. ghilimele.

ghilíre *s.f.* (*reg.*) Acțiunea de *a ghili* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***ghili.***

ghilít[1] *s.n.* (*reg.*) Ghileală. • /v. ***ghili.***

ghilít[2]**, -ă** *adj.* (*reg.; despre pînzeturi*) Care a fost albit, prin muiere în apă şi întindere repetată la soare. • pl. *-ți, -te.* /v. ***ghili.***

ghilosí *vb. IV. refl.* (*reg.*) **1** A se spăla îndelung, frecîndu-se bine cu săpun. **2** Ext. A se dichisi, a se găti. ◆ Spec. A se machia. • prez.ind. *-esc.* /<ngr. ***γυαλίζω***; cf. *ghili.*

ghilosít, -ă *adj.* (*reg.; despre oameni*) **1** Care s-a spălat mult cu săpun. **2** Ext. Gătit, dichisit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***ghilosi.***

ghilóş *s.n.* v. ghioş.

ghiloşă *vb. I* v. ghioşa[1].

ghiloşáj *s.n.* v. ghioşaj.

ghiloşáre *s.f.* v. ghioşare.

ghilotiná *vb. I. tr.* (*compl. indică oameni*) A executa prin decapitare cu ghilotina (1). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***guillotiner.***

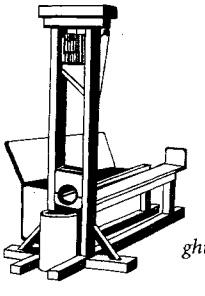

ghilotină (1)

ghilotináre *s.f.* Acțiunea de *a ghilotina* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***ghilotina.***

ghilotínă *s.f.* **1** Instrument folosit (în unele țări) pentru executarea prin decapitare a condamnaților la moarte. **2** Executare prin decapitare a condamnaților la moarte. **3** Pedeapsă la moarte prin decapitare. **4** (*tehn.*) Instrument prevăzut cu o lamă ascuțită, pentru tăierea foilor de tablă, de carton, de hîrtie etc. • pl. *-e.* /<fr. ***guillotine,*** it. ***ghigliottina***; cf. nm. pr. Joseph Ignace *Guillotin,* medic francez, care a propus acest tip de execuție capitală.

ghimbér *s.m.* **1** (*bot.*) Plantă erbacee tropicală, cu rizomul aromatic, bogat în uleiuri eterice (*Zingiber officinale*). **2** Drog aromatic extras din rizomul acestei plante. • pl. *-i.* şi *ghimbír s.m.* /<magh. ***gyömbér.***

ghimbír *s.m.* v. ghimber.

ghimerlíe *s.f.* v. ghimirlie.

ghimíe *s.f.* (*înv.*) Corabie (mică). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<tc. ***gemi.***

ghimirlíe *s.f.* **1** Fierăstrău cu pînza foarte îngustă, folosit de dogari şi de dulgheri. **2** Casă mică şi sărăcăcioasă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi *ghimerlíe s.f.* /etimol. nec.

ghimotóc *s.n.* v. ghemotoc.

ghimp *s.m.* v. ghimpe.

ghimpár *s.m.* (*tehn.*) Tijă prevăzută cu ghimpi (1) la unul din capete, folosită la extragerea unor unelte sau piese scăpate în gaura unei sonde. • pl. *-i.* /***ghimpe*** + *-ar.*

ghimpáriță *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee, cu frunzele foarte ascuțite şi cu florile verzi (*Crypsis aculeata*). • pl. *-e.* /***ghimpe*** + *-ariță.*

ghimpát, -ă *adj.* Care are ghimpi (1), care este prevăzut cu ghimpi (1). ◇ *Sîrmă ghimpată* v. sîrmă. • pl. *-ți, -te.* /***ghimpe*** + *-at.*

ghímpe *s.m.* **1** (*bot.*) Fiecare dintre prelungirile tari şi ascuțite, uneori încovoiate, care cresc pe tulpinile sau frunzele unor plante; spin. ◇ *Sîrmă cu ghimpi* v. sîrmă. ◇ Expr. *A avea* (sau *a simți*) *un ghimpe la* (ori *în*) *inimă* (sau *cuget*) = a avea un necaz de care nu ştie nimeni. *A şedea* (*ca*) *pe ghimpi* = a nu mai avea răbdare, a fi foarte nerăbdător. (*pop.*) *A atîrna ghimpii de cineva* = a fi beat. *A sta* (*ca*) *pe ghimpi* v. sta. *A-i sta* (cuiva) *ca un ghimpe în coaste* (sau *în inimă, în ochi*) v. sta. *A-i trage* (cuiva) *un ghimpe din picior* v. trage. ◆ Analog. Bucată de metal, de sîrmă etc., scurtă şi ascuțită, care este fixată pe o altă bucată de metal, de sîrmă etc., cu scopul de a forma diverse instrumente, utilizate în special în domeniul tehnic. **2** Fiecare dintre țepii care acoperă corpul unor animale. **3** (*bot.*) Scaiete (*Carduus nutans*). **4** Compus: (*bot.*) ***ghimpe-păduret*** = arbust totdeauna verde, din familia liliaceelor, cu ramurile lățite (în formă de frunză) şi terminate printr-un spin, cu frunzele reduse, în formă de solzi, cu florile mici, verzui şi cu fructele în formă de boabe roşii (*Ruscus aculeatus*). **5** *art.* Numele a două dansuri populare românești. ◆ Melodie după care se execută fiecare dintre aceste dansuri. • pl. *-i.* şi *ghimp s.n.* /cuv. autoh.; cf. alb. *gjëmp.*

ghimpós, -oásă *adj.* **1** Care are ghimpi; țepos, spinos. **2** Fig. (*despre oameni sau atitudini, manifestări etc. ale lor*) Sarcastic; ironic. *O, muză, este vreme să-ți schimbi ghimposul stil* (C. NEGR.). **3** Fig. Aspru, plin de suferințe. *Tristarea-mi e repaus şi ea mi-a căzut parte Din mîna ce viața ghimpoasă mi-a ursit* (ALEX.). • pl. *-oşi, -oase.* /***ghimpe*** + *-os.*

ghin *s.n.* **1** Cuțit cu lamă curbată în formă de unghie, folosit la cioplitul lemnului (în timpul sculptării lui). **2** Daltă cu tăişul semicircular, folosită în rotărie. **3** Cazma cu lamă curbată, cu ajutorul căreia se scoate nămolul de pe fundul apei. • pl. *-uri.* /etimol. nec.

ghínă *s.f.* Ghinion. • pl. *-e.* /<fr. ***guigne.***

ghinărár *s.m.* v. general[1].

ghindár *s.m.* (*reg.*) **1** (*bot.*) Stejar (*Quercus*). **2** (*ornit.*) Gaiță (*Garrulus glandarius*). • pl. *-i.* /***ghindă*** + *-ar.*

ghinde (1)

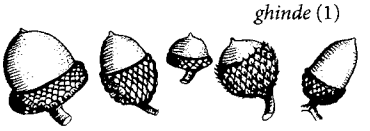

ghíndă *s.f.* **1** (*bot.*) Fructul stejarului (sau al altor copaci înrudiți), o achenă mare, ovală sau cilindrică, avînd la bază o cupă provenită din axa florală, care are o singură sămînță, bogată în substanțe uleioase. **2** (*la jocul de cărți*) Treflă. ◇ *Crai de ghindă* v. crai. ◇ Expr. (*iron.*) *Fecior de ghindă* (*fătat* sau *făcut în tindă*) = *a*) om necioplit; *b*) om care pretinde că este dintr-un neam mare. *A se face miel de ghindă* v. miel. • pl. *-e.* /lat. ***glans, -ndis.***

ghindóc *s.m.* (*pop.*) **1** (*bot.*) Ghindă mică. **2** Fig. Om mic de statură. • pl. *-ci.* /***ghindă*** + *-oc.*

ghíndură *s.f.* (*pop.*) **1** Ganglion. **2** Umflătură mică de natură patologică. • pl. *-i.* /lat. ***glandŭla, -ae.***

ghinión *s.n.* Întîmplare, împrejurare defavorabilă cuiva; neşansă, nenoroc, (*înv.*) ghină. • pl. *-oane.* /<fr. ***guignon.***

ghinioníst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care are ghinion. • sil. *-ni-o-.* pl. *-işti, -iste.* /***ghinion*** + *-ist.*

ghint *s.n.* **1** Fiecare dintre şanțurile elicoidale de pe suprafața interioară a țevii unei arme de foc, care imprimă proiectilului mişcarea de rotație necesară menținerii stabilității acestuia pe o traiectorie dată. **2** Cui de fier cu un capăt lat şi proeminent folosit la buzdugane, ghioage etc. • pl. *-uri.* /<pol. ***gwint,*** ucr. ***гупка.***

ghintuí *vb. IV. tr.* **1** (*compl. indică țeava unor arme de foc*) A prevedea cu ghinturi (1). **2** (*compl. indică buzdugane, ghioage etc.*) A fereca cu ghinturi (2). • prez.ind. *-iesc.* /***ghint*** + *-ui.*

ghintuíre *s.f.* Acțiunea de *a ghintui* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***ghintui.***

ghintuít[1] *s.n.* Faptul de *a ghintui.* • /v. ***ghintui.***

ghintuít[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre țeava unor arme de foc*) Care are ghinturi (1), care este prevăzut cu ghinturi (1). **2** (*despre buzdugane, ghioage etc.*) Care este ferecat cu ghinturi (2). • pl. *-ți, -te.* /v. ***ghintui.***

ghintulét *s.n.* Dim. al lui *ghint.* • pl. *-e.* /***ghint*** + *-ulet.*

ghinț *s.n.* Unealtă de cizmărie cu ajutorul căreia se lărgeşte încălțămintea. • pl. *-uri.* /etimol. nec.

ghințiánă *s.f.* v. gențiană.

ghínțură *s.f.* (bot.; pop.) Gențiană (*Gentiana cruciata, excisa, lutea* sau *punctata*). • pl. *-e.* şi *engéră, ențúră s.f.* /cf. gențiană.

ghioágă *s.f.* **1** Veche armă de luptă, formată dintr-un fel de ciomag de lemn sau de fier, cu un capăt bombat în care erau fixate cuie speciale. **2** Gener. Ciomag, măciucă. **3** Capătul bombat (şi ghintuit[2]) al unei ghioage. • pl. *-ge.* /etimol. nec.

ghiob *s.n.* (*reg.*) Putină (de brînză). • pl. *-uri.* /cf. magh. *döböny.*

ghiobuléț *s.n.* (*reg.*) Dim. al lui *ghiob.* • pl. *-e.* /***ghiob*** + *-uleț.*

ghióc[1] *s.m.* (*bot.*) Albăstrea (*Centaurea cyanus*). • pl. *-ci.* /etimol. nec.

ghióc[2] *s.n.* (*zool.*) Gasteropod marin, care are cochilia mare, ovală, cu aspect de porțelan şi care trăieşte în mările calde (*Cypraea tigris*); restr. cochilia acestui gasteropod, folosită ca ornament sau pentru preziceri asupra viitorului cuiva. ◇ Expr. *A da cu ghiocul* sau, *pop., a căta* (cuiva) *în ghioc* = a ghici (cuiva) cu ajutorul ghiocului. *Alb ca ghiocul* = alb strălucitor, imaculat. (*înv.*) *A pune cuiva ghiocul la ureche* = a înşela pe cineva. • pl. *-uri.* /lat. ****cloca*** = ***cochlĕa, -ae.***

ghioceár *s.m.* (*reg.*) Vizitiu al unei ghioci. • pl. *-i.* şi *ghiociár s.m.* /***ghioci*** + *-ar.*

ghiocél *s.m.* (*bot.*) **1** Plantă erbacee perenă, de primăvară, cu frunzele liniare, cu o singură floare albă, în formă de clopoțel, aplecată în jos (*Galanthus nivalis*). ◇ Expr. (*reg.*) *A pune* (cuiva) *ghiocei la ureche* = a înşela (pe cineva). **2** Compuse: (*reg.*) *ghiocel-de-grădină* = zarnacadea (*Narcissus pseudonarcissus poeticus*); *ghiocei-de-munte* = coprină (*Narcissus rodiiflorus*); *ghiocei-mari* (sau *-bogați*) = omătuțe (*Leucojum aestivum*). • sil. *ghi-o-.* pl. *-ei.* /cf. *ghioc*[1].

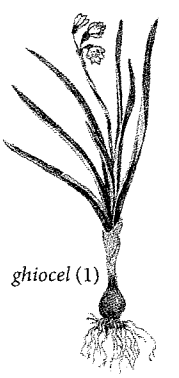

ghiocel (1)

ghioci *s.n.* (*reg.*) **1** Căruță astfel construită încît să poată fi lungită la nevoie. **2** Gener. Car. • pl. *-uri.* /<tc. ***göç*** „mutare; emigrare".

ghiociár *s.m.* v. ghiocear.

ghiogăr *s.m.* (*reg.*) **1** Cel care mînă vitele cu ghioaga (2). **2** Om bătăuş. **3** Om fără căpătîi. • pl. *-i.* /***ghioagă*** + *-ar.*

ghiojgórea *adv.* (*turc. înv.*) Văzînd cu ochii. • /<tc. *göz-göre*.

ghiol *s.n.* (*hidrol.*) Lac sau baltă mare cu apă dulce ori sărată şi cu fundul plin de mîl, pe ţărmul Mării Negre sau în Deltă, care s-a format prin închiderea unei văi (printr-un cordon litoral) sau a unui golf. • pl. *-uri.* /<tc. *göl*.

ghioid *s.n.* (*reg.*) Ghiont. • pl. *-uri.* /*ghiont* + *bold*.

ghiomotóc *s.n.* v. ghemotoc.

ghiondér *s.n.* Prăjină de lemn de brad sau de pin, folosită pentru a pune în mişcare o ambarcaţie mică (împingînd cu ea în fundul apei puţin adînci), pentru a mîna peştele spre plasă, pentru a construi gardurile (2) pentru prinderea peştelui etc. • pl. *-e.* şi *ghiondéră s.f.* /<tc. *gönder*.

ghiondéră *s.f.* v. ghionder.

ghionoáie *s.f.* **1** (*ornit.; pop.*) Ciocănitoare (*Picus* şi *Drycopus*). **2** Fig. (*reg.*) Femeie rea şi cicălitoare. • sil. *ghi-o-*. pl. *-oi, -oaie.* şi (*pop.*) *gheonoáie, gheunoáie s.f.* /cuv. autoh.; cf. alb. *gjon* „cucuvea".

ghionói *s.n.* Tîrnăcop a cărui bară metalică are un capăt ascuţit şi celălalt în formă de ciocan, folosit în lucrările de abataj. • sil. *ghi-o-*. pl. *-oaie.* /etimol. nec.

ghiont *s.m.* **1** Lovitură dată cuiva cu pumnul, umărul sau cotul (pentru a-l îmbrînci, pentru a-i atrage atenţia etc.); (*reg.*) ghiold. **2** Pumnul strîns cu care înghiontim pe cineva. **3** (*reg.; glum.; la pl.*) Sarmale. • pl. *-ţi, n.-uri.* /etimol. nec.

ghiontí *vb. IV. tr., refl. recipr.* A(-şi) da ghionţi (1); a (se) îmbrînci. • prez.ind. *-esc.* şi *ghiontúi vb. IV.* /*ghiont* + *-i*.

ghiontíre *s.f.* Acţiunea de *a (se) ghionti* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. *ghionti*.

ghiontít *s.n.* Faptul de *a (se) ghionti*. • pl. *-uri.* /v. *ghionti*.

ghiontuí *vb. IV.* v. ghionti.

ghiontuiálă *s.f.* Bătaie. *Miroase în aer, nu, după expresia clasică, a iarbă de puşcă, ...miroase a... ghiontuială* (CAR.). • pl. *-ieli.* /*ghiontui* + *-eală*.

ghiorăí *vb. IV.* v. chiorăi.

ghioráiálă *s.f.* v. chiorăială.

ghiorăít *s.n.* v. chiorăit.

ghiorăitúră *s.f.* v. chiorăitură.

ghiordán *s.n.* v. gherdan.

ghiordél *s.n.* (*mar.*) Găleată de lemn sau de pînză impermeabilă, folosită la bordul navelor pentru transportul apei, al nisipului etc. • pl. *-e.* /etimol. nec.

ghiordúm *s.n.* (*turc. înv.*) Numele unui joc cu 24 de cărţi. • pl. *-uri.* /<tc. *gördum*.

ghiorlán *s.m.* **1** (*pop.; fam.*) Bădăran, ţopîrlan. **2** (*reg.*) Om mîncăcios. • pl. *-i.* /de la *ghiorăi*.

ghioróc *s.n.* v. gheroc.

ghiorţ *interj.* **1** Cuvînt care imită sunetul produs de cel care bea un lichid cu înghiţituri mari sau de intestinele goale. **2** Cuvînt care imită sunetul produs de un corp care cade sau este aruncat în apă. • /onomat.

ghiorţăí *vb. IV. intr.* **1** A bea cu înghiţituri mari. **2** (*despre intestine*) A chiorăi. • prez.ind. *ghiórţăi.* /*ghiorţ* + *-ăi*.

ghiorţăitúră *s.f.* (*pop.; fam.*) Înghiţitură. • pl. *-i.* /*ghiorţăi* + *-tură*.

ghióş *s.n.* **1** Ornament gravat, care este folosit la decorarea unor obiecte de sticlă sau de metal. **2** (*tipogr.*) Desen complex, format din linii apropiate şi încrucişate, dispuse geometric, folosit în poligrafie pentru obţinerea fondului de siguranţă al imprimantelor cu valoare nominală (bancnote, cecuri etc.). • pl. *-uri.* şi *ghilóş s.n.* /<fr. *guillochis*.

ghioşá[1] *vb. I. tr.* A executa un ghioş. • sil. *ghi-o-*. prez. ind. *-ez.* şi *ghiloşá vb. I.* /<fr. *guillocher*.

ghioşă[2] *vb. I. tr.* (*pop.*) A desface coaja de nucă. • sil. *ghi-o-*.prez.ind. *-ez.* /etimol. nec.

ghioşáj *s.n.* Ghioşare. • sil. *ghi-o-*. pl. *-e.* şi *ghiloşáj s.n.* /<fr. *guillochage*.

ghioşáre *s.f.* Acţiunea de *a ghioşa*[1] şi rezultatul ei; ghioşaj. • sil. *ghi-o-*. pl. *-ări.* şi *ghiloşáre s.f.* /v. *ghioşa*[1].

ghióşă *s.f.* Daltă subţire, folosită la gravarea pe pietre litografice sau pe plăci metalice. • pl. *-e.* /<fr. *guilloche*.

ghiótură *s.f.* (*pop.; fam.*) **1** Mulţime (de oameni, de obiecte etc.). *În fiecare sîmbătă seara ne strînge ghiotură în tindă* (STANCU). **2** *art.* Loc.adv. *Cu ghiotura* = în număr, în cantitate mare; fără nici o deosebire; cu grămada. *Nică începe să mă asculte; şi... unde nu s-apucă de însemnat la greşeli cu ghiotura pe o draniţă* (CR.). • pl. *-e.* /<tc. *götürü*.

ghiozdán *s.n.* Geantă din carton, din piele, din material plastic etc. (purtată în spate), în care şcolarii mai mici îşi ţin cărţile şi caietele. <> Expr. (*fam.*) *A băga la ghiozdan* = a mînca (mult şi cu poftă). **2** Servietă. **3** (*înv.*) Portofel mare de piele pentru bani sau acte. • pl. *-e.* şi (*înv.*) *ghizdán s.n.* /<tc. *cüzdan*.

ghiozdănáş *s.n.* Dim. al lui *ghiozdan*; ghiozdănel. • pl. *-e.* /*ghiozdan* + *-aş*.

ghiozdănél *s.n.* Ghiozdănaş. • pl. *-e.* /*ghiozdan* + *-el*.

ghipcán *s.m.* (*reg.*) Mîrţoagă, gloabă. • pl. *-i.* /etimol. nec.

ghips *s.n.* **1** (*chim.*) Sulfat de calciu hidratat natural, incolor sau divers colorat, cu aspect sticlos, sidefos sau mătăsos şi cu duritate mică, care este folosit la fabricarea ipsosului, ca adaos la fabricarea cimenturilor, în industria porţelanului, la fabricarea acidului sulfuric etc. <> Expr. *A pune în ghips* = a imobiliza un membru sau o parte a corpului care are fracturi, cu ajutorul unui pansament făcut din ghips. *A turna* (pe cineva) *în ghips* v. turna. **2** Obiect sau ornament arhitectonic făcut din ghips. • pl. *-uri.* şi *gips s.n.* /<germ. *Gips*, fr. *gypse*, lat. *gypsum*, *-i*.

ghipsát, -ă *adj.* Care a fost pus în ghips. <> *Corset gipsat* v. corset. • pl. *-ţi, -te.* şi *gipsát, -ă adj.* /*ghips* + *-at*.

ghipsotécă *s.f.* **1** Colecţie de statuete şi de plăci ornamentale din ghips. **2** Loc special amenajat pentru păstrarea acestei colecţii. • pl. *-ci.* şi *gipsotécă s.f.* /<fr. *gypsothèque*; cf. gr. *γύψος* „stuc, ipsos", *θήκη* „dulap, magazie".

ghipúră *s.f.* **1** Gen de dantelă cu ochiuri largi, a cărei împletitură comportă un sistem de fire ce evoluează diferit. **2** Desen care, prin formă, seamănă cu o ghipură (1). • pl. *-i, -e.* /<fr. *guipure*.

ghírcă *s.f.* (*bot.*) Specie de grîu bogat în gluten (*Treticum durum*). • /<ucr. *hyrka*.

ghirlandát, -á *adj.* Care este împodobit cu ghirlande (1). • pl. *-ţi, -te.* /*ghirlandă* + *-at*.

ghirlándă *s.f.* **1** Împletitură în formă de lanţ sau de cunună, făcută din frunze, flori (şi fructe), hîrtie colorată etc., folosită ca podoabă. *Ce triste sînt ghirlandele smulse şi călcate în picioare!* (GAL.). <> Fig. *Gerul... Pune streaşinelor casei o ghirlandă de cristaluri* (ALECS.). **2** Vegetaţie care seamănă cu o ghirlandă (1). **3** Element ornamental, în arhitectură şi în artele decorative, care are aspectul unei ghirlande (1). • pl. *-e, -ănzi.* şi (*înv.*) *ghirlántă s.f.* /<fr. *guirlande*, it. *ghirlanda*, ngr. *γιρλάντα*, germ. *Girlande*.

ghirlántă *s.f.* v. ghirlandă.

ghisármă *s.f.* Armă veche, în formă de cuţit lung cu lama asimetrică, care are fixate pe muchie una sau două croşete. • pl. *-e.* /<fr. *guisarme*.

ghismán *s.n.* (*culin.; reg.*) **1** Plăcintă cu brînză şi smîntînă. **2** Plăcintă făcută din aluat de plîine. • pl. *-e.* şi *ghismánă, ghiţimánă s.f., ghiţmán s.n.* /cf. nm. pr. *Ghetsimani*, grădina din Ierusalim unde s-a retras pentru rugăciune Iisus Hristos înainte de a fi arestat.

ghismáná *s.f.* v. ghisman.

ghişét *s.n.* v. ghişeu.

ghişéu *s.n.* **1** Mică fereastră sau deschizătură special făcută în uşa sau pe peretele unui birou prin care publicul poate vorbi cu funcţionarii unei instituţii. *Ghişeu bancar. Ghişeu de schimb valutar.* **2** (*la crichet; în forma „ghişet"*) Poartă formată din trei ţăruşi fixaţi vertical în sol, uniţi la partea de deasupra. • pl. *-ee.* şi *ghişét s.n.* /<fr. *guichet* <cuv. scandin.

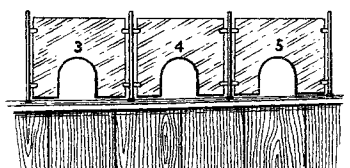

ghişee (1)

ghitără *s.f.* v. chitară.

ghitaríst, -ă *s.m., s.f.* v. chitarist.

ghiţimánă *s.f.* v. ghisman.

ghiţmán *s.n.* v. ghisman.

ghiţománcă *s.f.* (*reg.*) Sarma mare. • pl. *-ce.* /etimol. nec.

ghiu *s.n.* (*mar.*) Bară de lemn sau de metal, fixată cu un capăt de partea inferioară a arborelui din pupa unei nave cu pînze, de care se leagă partea inferioară a velei. • pl. *-uri.* /<fr. *gui*.

ghiudém *s.n.* v. ghiuden.

ghiudén *s.n.* (*ind. alim.*) Cîrnat foarte condimentat, uscat şi presat, făcut din carne de oaie, de capră sau de vacă. • pl. *-uri.* şi *ghiudém s.n.* /<tc. *göden*.

ghiuj *s.m.* (*pop.; fam., peior.*) Om bătrîn (şi ramolit, neputincios). • pl. *-i.* /cuv. autoh.; cf. alb. *gjysh* „bunic".

ghiul[1] *s.n.* Inel (bărbătesc) masiv din aur (cu pietre preţioase). • pl. *-uri.* /<tc. *kül*.

ghiul[2] *s.n.* (*înv.*) Cantitate mare. • pl. *-uri.* /<tc. *k'ül*.

ghiuleá *s.f.* **1** (*milit.*) Proiectil sferic, din metal sau din piatră, folosit la trageri cu tunurile de tip vechi. **2** (*milit.; pop.*) Obuz. **3** (*sport*) Minge şutată foarte puternic. • pl. *-ele.* /<tc. *gülle*.

ghiuníe *s.f.* (*înv., reg.*) Colţar. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<tc. *gönie*.

ghiurghiulíu, -íe *adj.* (*reg.*) Roşu-deschis, trandafiriu. • pl. *-ii.* /<tc. *gülgülü*.

ghivéci *s.n.* **1** Vas de pămînt ars, de material plastic etc., de obicei în formă tronconică, cu o gaură în fund, în care se plantează (în casă) flori. **2** *Ghiveci nutritiv* = amestec de pămînt, nisip, mraniţă şi îngrăşăminte chimice, în care se plantează răsaduri de legume. **3** (*culin.*) Mîncare preparată din mai multe feluri de zarzavaturi, cu sau fără carne. <> *Ghiveci călugăresc* = ghiveci fără carne. **4** Fig. (*peior.*) Creaţie literară, muzicală etc. eterogenă şi lipsită de valoare. • pl. *-ce, -uri.* /<tc. *güveç*.

ghivént *s.n.* (*tehn.*) Şanţ elicoidal regulat, făcut pe suprafaţa interioară sau exterioară a unei piese cilindrice ori conice, care permite înşurubarea acesteia cu o piesă similară; filet. • pl. *-uri.* /<germ. *Gewinde*.

ghizd *s.n.* **1** Perete de piatră, din bîrne, din tuburi etc., care căptuşeşte o fîntînă pe dinăuntru. **2** Prelungire a ghizdului care împrejmuieşte şi îngrădeşte o fîntînă deasupra solului. **3** (*înv., reg.*) Fîntînă cu ghizduri. • pl. *-uri.* /cf. sl. veche **гнздъ** „podoabă".

ghizdán *s.n.* v. ghiozdan.

ghizdáv, -ă *adj.* **1** (*înv.; despre oameni*) Frumos; graţios; plăcut. **2** (*reg.; despre oameni*) Viteaz. **3** (*reg.; despre copii*) Deştept. • acc. şi *ghízdav.* pl. *-i, -e.* /<sl. veche **гнздавъ**.

ghízdă *s.f.* (*reg.*) **1** Buzunar fals la cioareci. **2** Gaică cu care se leagă brăcinarul. • pl. *-e.* /etimol. nec.

ghizdáví *vb. IV. refl.* (*înv.*) A se înfrumuseţa. • prez. ind. *-esc.* /*ghizdav* + *-i*.

ghizdăvíe *s.f.* (*înv.*) Frumuseţe. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /*ghizdav* + *-ie*.

ghizdeá *s.f.* Ghizd mic. • pl. *-ele.* /*ghizd* + *-ea*.

ghizdéi *s.m.* (*bot.*) Plantă furajeră din familia leguminoaselor, cu frunzele trifoliate şi cu florile galbene (*Lotus corniculatus*). • pl. *-ei.* /etimol. nec.

ghizduí *vb. IV. tr.* A căptuşi pe dinăuntru o fîntînă cu ghizduri (1). • prez.ind. *-iesc.* /*ghizd* + *-ui*.

giácă *s.f.* Jachetă scurtă pînă în talie. • pl. *geci, -ce.* şi *geácă s.f.* /<engl. *jacket*.

giárdia *s.f.* (*zool.*) Lamblie (*Giardia intestinalis*). • sil. *-di-a.* /<lat. *Giardia [intestinalis]*, den. şt.

giardiáză *s.f.* (*med.*) Lambliază. • sil. *-di-a-*. /<fr. *giardiase*.

gibăn *s.n.* (*reg.*) Vas de lemn în care se scurge rachiul din cazan. • pl. *-e.* /etimol. nec.

gibbsít *s.n.* (*mineral.*) Hidrargilit. • /<fr., engl. *gibbsit*; cf. nm. pr. George *Gibbs*, colonel american pasionat de mineralogie.

giberelíná *s.f.* Substanţă vegetală cu acţiune stimulatoare asupra creşterii plantelor, care este folosită pentru a facilita aclimatizarea şi dezvoltarea unor plante de cultură. • pl. *-e.* /<fr. *gibbérelline*.

gibón *s.m.* (*zool.; la pl.*) Gen de maimuţe antropoide, fără coadă, cu membrele anterioare foarte lungi şi cu blana neagră sau cenuşie, care trăiesc în pădurile tropicale din Asia, Sumatra, Java etc. (*Hybolates*); (*şi la sg.*) animal care face parte din acest gen. • pl. *-i.* /<fr. *gibbon*.

gibós, -oásă *adj.* **1** Care este în formă de cocoaşă. **2** Cu proeminenţe rotunjite. • pl. *-oşi, -oase.* /<fr. *gibbeux*, lat. *gibbōsus*, *-a*, *-um*.

gibozitáte *s.f.* (*med.*) Diformitate a coloanei vertebrale constînd într-o cifoză cu arc scurt, care determină deformarea cavităţii toracice. • /<fr. *gibbosité*; cf. lat. *gibbus* „cocoaşă".

gig[1] *s.n.* **1** (*nav.*) Ambarcaţie sportivă, cu scaune rulante, folosită la învăţarea canotajului. **2** Trăsură mică, cu două roţi, trasă de un cal. • pl. *-uri.* /<engl. ***gig***.

gig[2] *s.n.* v. vig.

giga- Elem. de compunere „de un miliard de ori mai mare". • /<fr. ***giga-***; cf. gr. *γίγας, -αντος* „gigant".

gigabyte [dʒigə'bait] *s.m.* (*inform.*) Unitate de măsură pentru capacitatea de stocare a informaţiei, egală cu 1024 megaocteţi. • pl. *-ţi.* /<engl. ***gigabyte***.

gigacaloríe *s.f.* (*fiz.*) Unitate de măsură egală cu un miliard de calorii (*Gcal*). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***gigacalorie***.

gigaflóps *s.m.* (*inform.*) Măsură a capacităţii de calcul, reprezentînd un miliard de operaţii în virgulă mobilă pe secundă. • pl. *-şi.* /<engl. ***gigaflops***.

gigafón *s.n.* Difuzor care are camera de compresiune foarte puternică (asigurînd un nivel sonor înalt în spaţiul deservit). • pl. *-oane.* /<fr. ***gigaphone***.

gigahértz *s.n.* (*fiz.*) Unitate de frecvenţă egală cu un miliard de hertzi. • pl. *-i.* /<fr. ***gigahertz***.

gigánt, -ă *s.m., s.f.* **1** Fiinţă reală sau întruchipată de proporţii uriaşe. <> (*adj.*) *Jucătorii de baschet sînt nişte oameni giganţi.* <> *Cerb gigant* v. cerb. **2** Construcţie, clădire etc. de dimensiuni foarte mari. **3** Fig. Persoană cu însuşiri excepţionale (într-un domeniu de activitate). • pl. *-ţi, -te.* /<it. ***gigante***, lat. ***giga(n)s, -antis***, germ. ***Gigant***, ngr. ***γίγαντας***.

gigantésc, -ă *adj.* Gigantic. • pl. *-eşti.* /<fr. ***gigantesque***, it. ***gigantesco***.

gigántic, -ă *adj.* Care este de proporţii uriaşe; enorm, colosal, gigantesc. • pl. *-ci, -ce.* /***gigant*** + *-ic*; cf. germ. *gigantisch*.

gigantísm *s.n.* **1** Însuşirea de a fi gigantic. **2** (*med.*) Boală endocrină, care constă în creşterea exagerată a staturii sau a unor părţi ale corpului, provocată de hipersecreţia lobului anterior al hipofizei. • /<fr. ***gigantisme***; cf. lat. *giga, -antos* „foarte mare, imens".

gigantizá *vb. I. tr.* A da proporţii gigantice. • prez. ind. *-ez.* /***gigant*** + *-iza*.

gigantizáre *s.f.* Acţiunea de *a gigantiza* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***gigantiza***.

giganto- Elem. de compunere „foarte mare", „uriaş". • /<fr. ***giganto-***; cf. gr. *γίγας, -αντος* „gigant".

gigantoblást *s.n.* (*biol.*) Eritroblast mare, nucleat. • pl. *-e.* /<fr. ***gigantoblaste***; cf. lat. *γίγας, -αντος* „gigantic, imens", *βλαστός* „germen".

gigantocít *s.n.* (*biol.*) Hematie mare, anucleată. • pl. *-e.* /<fr. ***gigantocyte***; cf. lat. *γίγας, -αντος* „gigantic, imens", *κύτος* „cavitate, recipient".

gigantografíe *s.f.* (*tipogr.*) Procedeu de reproducere pe formate mari, prin proiecţie, a unui clişeu iniţial mai mic. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***gigantographie***; cf. gr. *γίγας, -αντος* „gigant", *γράφω* „a scrie".

gigantomahíe *s.f.* **1** Luptă mitică a giganţilor împotriva zeilor. **2** Reprezentare artistică a acestei lupte. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***gigantomachie***; cf. gr. *γίγας, -αντος* „gigant", *μάχη* „luptă".

gigantomaníe *s.f.* Tendinţă de a prezenta totul exagerat, de a plănui lucruri gigantice. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<germ. ***Gigantomanie***.

gigantopitéc *s.m.* (*paleon.*) Maimuţă uriaşă fosilă din China şi Indonezia, contemporană cu australopitecul (*Gigantopithecus*). • pl. *-ci.* /<engl. ***Gigantopithecus***.

gigantostracée *s.f.* (*paleon.; la pl.*) Ordin de crustacee gigantice, care au trăit de la sfîrşitul silurianului pînă la sfîrşitul erei paleozoice (*Gigantostraca*); (*şi la sg.*) animal care face parte din acest ordin. • pl. *-ee.* /<fr. ***gigantostracées***.

gigantozáur *s.m.* (*paleon.*) Reptilă uriaşă, erbivoră, din ordinul dinozaurilor, lungă de aproape 40 m şi avînd înfăţişarea unei girafe. • pl. *-i.* /<lat. ***gigantosaurus***.

gígă *s.f.* **1** Vechi dans popular, originar din Scoţia şi din Irlanda, cu mişcare vioaie şi săltăreaţă, devenit în sec. 17-18 dans de salon. ◆► Melodie după care se execută acest dans. **2** (*muz.*) Ultima parte a unei suite instrumentale, urmînd după sarabandă. • /<fr. ***gigue***, it. ***giga***.

gigea *adj.invar.* (*fam.; în limbajul copiilor*) Frumos. • /<tc. ***cici***.

giglór *s.n.* v. jiclor.

gigolétă *s.f.* (*fam.*) Femeie de moravuri uşoare. • pl. *-e.* /<fr. ***gigolette***.

gigoló *s.m., adj.invar.* **1** *s.m.* Bărbat tînăr întreţinut de o femeie mai în vîrstă decît el. **2** *s.m.* Tînăr elegant, cu moravuri dubioase. **3** *adj.invar.* Care este de o eleganţă suspectă. • /<fr. ***gigolo***.

gíiă *s.f.* (*zool.*) Şopîrlă veninoasă uriaşă, de culoare portocalie sau neagră, care trăieşte în America de Nord şi Centrală (*Heloderma suspectum*). • pl. *-e.* /<engl. ***Gila*** *[monster]*; cf. nm. pr. *Gila*, rîu în SUA, în zona căruia trăieşte această şopîrlă.

gilă

gílbert *s.m.* (*fiz.*) Unitate de măsură a tensiunii magnetice şi magnetomotoare, egală cu un oersted (*Gb*). • pl. *-ţi.* /<engl., fr. ***gilbert***; cf. nm. pr. William *Gilbert*, fizician şi medic englez din sec. 15.

gílbox *s.n.* (*ind. text.; în trecut*) Tren de laminare, care este folosit la filatura de lînă pieptănată. • pl. *-uri.* /<engl. ***gillbox***.

gilotáj *s.n.* (*tipogr.*) Acoperire a clişeelor zincografice cu un strat protector. • pl. *-e.* /<fr. ***gillotage***.

gimcána *s.f.* (*sport*) Întrecere automobilistică sau motociclistă, care obligă pe participanţi să treacă obstacole improvizate sau probe bizare. • /<engl., fr. ***gymkhana***, it. ***gimcana*** <hindi *gend khana* „sală de joc cu mingea".

gimcamíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care participă la o gimcana. • pl. *-işti, -iste.* /<it. ***gimcanista***.

gimnánt, -ă *adj.* (*despre flori*) Fără înveliş floral. • pl. *-ţi, -te.* /cf. gr. *γυμνός* „gol, dezgolit", *ἄνθος* „floare".

gimnást, -ă *s.m., s.f.* Sportiv care activează în domeniul gimnasticii. • pl. *-işti, -iste.* /<fr. ***gymnaste***.

gimnástic, -ă *s.f., adj.* **1** *s.f.* Formă de practicare a exerciţiilor fizice, reprezentată printr-un ansamblu de mişcări, care are drept scop dezvoltarea armonioasă a corpului, întărirea sănătăţii, corectarea deficienţelor fizice şi realizarea obiectivelor antrenamentului sportiv; ramură sportivă care constă în această formă de practicare a exerciţiilor fizice; ansamblul acestor exerciţii fizice. <> *Gimnastică sportivă* = ramură sportivă care cuprinde exerciţii impuse şi liber alese la aparate. *Gimnastică acrobatică* = ramură sportivă care cuprinde exerciţii artistice cu diferite obiecte (cercuri, eşarfe, mingi etc.) şi cu acompaniament muzical. *Gimnastică ritmică* = ramură a gimnasticii în care exerciţiile se execută cadenţat şi cu acompaniament muzical. *Gimnastică medicală* = complex de exerciţii necesare la corectarea unor deficienţe fizice sau funcţionale; sistem de exerciţii metodice de gimnastică avînd ca scop corectarea diferitelor defecte fizice sau reactivarea unor funcţii fiziologice. *Gimnastica minţii* = totalitatea exerciţiilor care dezvoltă facultăţile intelectuale. *Centură de gimnastică* v. centură. *Gimnastică suedeză* v. suedez. **2** *adj.* Care aparţine gimnasticii (1), care se referă la gimnastică (1). <> *Pas gimnastic* = mers cadenţat şi vioi, care se execută după anumite reguli, de obicei la deplasarea în grup. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***gymnastique***, lat. ***gymnasticus***, germ. ***gymnastisch, Gymnastik***.

gimnaziál, -ă *adj.* Care aparţine unui gimnaziu, care se referă la gimnaziu. • sil. *-zi-al.* pl. *-i, -e.* /***gimnaziu*** + *-al*.

gimnaziárh *s.m.* (*în antic. greacă*) Conducător şi administrator al unui gimnaziu (1). • pl. *-i.* /<lat. ***gymnasiarchus, -i***.

gimnaziér *s.m.* Gimnazist. • pl. *-i.* /***gimnaziu*** + *-er*.

gimnazíst, -ă *s.m., s.f.* Elev de gimnaziu; gimnazier. • pl. *-işti, -iste.* /***gimnaziu*** + *-ist*.

gimnáziu *s.n.* **1** (*în antic. greacă*) Loc sau local destinat exerciţiilor fizice şi militare. **2** Şcoală sau formă de învăţămînt care cuprinde clasele V-VIII. **3** (*în unele ţări*) Liceu. <> *Gimnaziu umanist* v. umanist. • pl. *-ii.* /<lat. ***gymnasium, -ii***, fr. ***gymnase***, germ. ***Gymnasium***; cf. gr. *γυμνάσιον* <*γυμνός* „gol, despuiat".

gímnic, -ă *adj.* Referitor la naturism şi la gimnastică (1). • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***gymnique***, lat. ***gymnicus, -a, -um***.

gimno- Elem. de compunere „nud", „gol", „deschis". • /<fr. ***gymno-***, it. ***ginno-***; cf. gr. *γυμνός* <*γυμνάζω* „a face exerciţii cu corpul gol".

gimnoblástic, -ă *adj.* (*biol.*) Care are embrionul necuprins în sacul embrionar. • pl. *-ci, -ce.* /cf. fr. *gymnoblaste*.

gimnocárp, -ă *adj.* (*bot.*) **1** (*despre fructe*) Care este lipsit de peri, ţepi sau spini. **2** (*despre licheni, ascomicete*) Care are corpul de fructificaţie neacoperit. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***gymnocarpe***.

gimnocárpie *s.f.* (*bot.*) Însuşire a unor fructe, a unor vegetale de a fi gimnocarpe. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***gymnocarpie***.

gimnocít *s.n.* (*biol.*) Celulă fără membrană. • pl. *-e.* /<fr. ***gymnocyte***.

gimnofób, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Suferind) de gimnofobie. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***gymnophobe***; cf. gr. *γυμνός* „nud", *φόβος* „frică".

gimnofobíe *s.f.* (*psih.*) Aversiune patologică la vederea corpului gol. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***gymnophobie***.

gimnopédii *s.f. pl.* (*în antic.*) Serbări celebrate anual în Sparta, în cinstea lui Apollo, cu dansuri de bărbaţi şi copii goi. • /<fr. ***gymnopédies***.

gimnoplást *s.n.* (*biol.*) **1** Citoplasmă lipsită de membrana celulară. **2** Plasmodiu. • /<fr. ***gymnoplaste***.

gimnosofíe *s.f.* v. gimnozofie.

gimnosofíst *s.m.* v. gimnozofist.

gimnospérmă *adj., s.f.* **I** *adj.* **1** (*biol.*) Cu ovulele necuprinse în ovar. **2** (*bot.; despre plante*) Cu seminţele nude. **II** *s.f.* (*bot.; la pl.*) Încrengătură a spermatofitelor, care cuprinde plante lemnoase cu frunzele persistente, întregi, rar divizate, aciculare sau sub formă de solzi, cu seminţele dezvoltate pe o carpelă deschisă (*Gymnospermae*); (*şi la sg.*) plantă care face parte din această încrengătură. • pl. *-e.* /<fr. ***gymnospermes***; cf. gr. *γυμνός* „dezgolit", *σπέρμα* „sămînţă".

gimnospermíe *s.f.* (*bot.*) Însuşire a plantelor gimnosperme de a avea seminţele neîncluse în fruct. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***gymnospermie***.

gimnospór *s.m.* (*bot.*) Spor liber, neînvelit într-o membrană protectoare. • pl. *-i.* /<fr. ***gymnospore***.

gimnót *s.m.* (*iht.*) Peşte din fluviile şi bălţile din America de Nord, asemănător cu ţiparul, care produce descărcări electrice. • pl. *-ţi.* /<fr. ***gymnote***.

gimnozofíe *s.f.* (*filos.*) Doctrina gimnozofiştilor. • g.-d. *-iei.* şi *gimnosofíe s.f.* /<fr. ***gymnosophie***; cf. gr. *γυμνός* „nud", *σοφία* „înţelepciune".

gimnozofíst *s.m.* Filosof hindus, ascet şi mistic, care ducea o viaţă de o simplitate extremă, caracterizîndu-se prin dispreţ faţă de orice plăceri, faţă de durere şi de moarte. • pl. *-işti.* şi *gimnosofíst s.m.* /<fr. ***gymnosophiste***.

gin[1] *s.n.* Băutură alcoolică incoloră, obţinută prin distilarea repetată a mustului fermentat de cereale în care se adaugă boabe de ienupăr. <> *Gin tonic* v. tonic. • pl. *-uri.* /<engl., fr. ***gin***.

gin[2]**-** v. gineco-.

ginandríe *s.f.* **1** (*med.*) Pseudohermafroditism parţial la femeie, care prezintă unele caractere sexuale masculine ca urmare a lipsei hormonilor estrogeni şi a dominaţiei celor androgeni. **2** (*bot.*) Formă sub care se prezintă, la unele flori, androceul şi gineceul, din cauza concreşterii staminelor şi a pistilului. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***gynandrie***; cf. gr. *γυνή* „femeie", *ἀνήρ, ἀνδρός* „bărbat".

ginandromorfísm *s.n.* (*biol.*) Prezenţă la un individ dintr-o specie dioică a unor părţi ale corpului tipic femele şi a altora tipic mascule. • /<fr. ***gynandromorphisme***.

ginándru, -ă *adj.* (*bot.; despre flori*) Care prezintă ginandrie (2). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***gynandre***.

ginecéu *s.n.* **1** (*în antic.*) Apartament rezervat femeilor într-o casă grecească. **2** Loc rezervat femeilor în vechile biserici creştine. **3** (*bot.*) Pistil. • pl. *-cee.* /<fr. ***gynécée***, lat. ***gynaecēum, -i***; cf. gr. *γυνή, γυναικός* „femeie".

gineco- Elem. de compunere „referitor la femeie", „femeiesc". şi *gin-, gino-.* • /<***gyn(o)-, gynéco-***; cf. gr. *γυνή, γυναικός* „femeie".

ginecocraţíe *s.f.* Sistem de guvernare în care conduce o femeie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***gynécocratie***; cf. gr. *γυνή, γυναικός* „femeie", *κράτος* „putere".

ginecofilíe *s.f.* Lesbianism. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***gynécophilie***; cf. gr. *γυνή, γυναικός* „femeie", *φιλεῖν* „a iubi".

ginecofobíe *s.f.* (*psih.*) Teamă patologică de femei; ginefobie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***gynécophobie***; cf. gr. *γυνή, γυναικός* „femeie", *φόβος* „teamă".

ginecografíe *s.f.* Radiografie a organelor interne ale femeii, după insuflarea de aer în cavitatea peritoneală. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***gynécographie***.

ginecológ, -ă *s.m., s.f.* Medic specialist în ginecologie. • pl. *-gi, -ge*. /<fr. ***gynécologue***.

ginecológic, -ă *adj.* Care aparține ginecologiei, care se referă la ginecologie. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***gynécologique***.

ginecológie *s.f.* Ramură a medicinei care se ocupă cu studiul fiziologiei și patologiei organismului femeii și al aparatului genital feminin. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***gynécologie***; cf. gr. *γυνή, γυναικός* „femeie", *λόγος* „studiu".

ginecomanie *s.f.* Înclinare exagerată pentru femei. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***gynécomanie***.

ginecomást *adj.* (*med.*; *despre bărbați*) Care prezintă ginecomastie. • pl. *-ști*. /<fr. ***gynécomaste***.

ginecomastíe *s.f.* (*med.*) Dezvoltare exagerată a glandelor mamare la bărbat. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***gynécomastie***; cf. gr. *γυνή, γυναικός* „femeie", *μαστός* „mamelă".

ginecopatíe *s.f.* (*med.*) Denumire generică pentru afecțiunile genitale ale femeiești. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***gynécopathie***.

ginefób, -ă *adj., s.m.* (Bărbat) care suferă de ginefobie; misogin. • pl. *-i, -e*. / de la ***ginefobie***, prin derivare regresivă.

ginefobíe *s.f.* (*psih.*) Ginecofobie. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***gynéphobie***; cf. gr. *γυνή* „femeie", *φόβος* „teamă".

gineráș *s.m.* (*fam.*) Ginerică. • pl. *-i*. /***ginere*** + *-aș*.

gínere *s.m.* **1** Soțul considerat în raport cu părinții soției. **2** (*pop.*; *fam.*) Mire. ◇ *Cal de ginere* v. cal. *Soră de ginere* v. soră. **3** (*reg.*) Cumnat. • pl. *-i*. /lat. ***gĕnĕr, -eri***.

ginerél *s.m.* (*fam.*) Ginerică. • pl. *-ei*. /***ginere*** + *-el*.

ginerí *vb. IV. tr.* (*pop.*) A-i da cuiva pe fiica sa de soție (făcîndu-și-l ginere). • prez.ind. *-esc*. /***ginere*** + *-i*.

ginerícă *s.m.* (*fam.*) Dim. al lui *ginere*; (*fam.*) gineraș, ginerel. • /***ginere*** + *-ică*.

gineríe *s.f.* **1** Calitatea de ginere. **2** Perioadă de timp în care cineva este ginere. • g.-d. *-iei*. /***ginere*** + *-ie*.

ginéstră *s.f.* (*bot.*) Mic arbust din familia leguminoaselor, cu frunzele lanceolate și cu florile galbene (*Genista ovata*). • pl. *-e*. /<it. ***ginestra***.

gin-fizz ['ʤinfits] *s.n.* Cocteil preparat din gin și zeamă de lămîie. /<engl. ***gin fizz***.

gíngaș, -ă *adj.* **1** (*despre ființe*) Plăpînd, firav, slăbuț; delicat, fin. *Fetiță gingașă*. ◇ Analog. *Floare gingașă*. ◇ Fig. *Dor gingaș de lumină, amor dulce de soare, Voi mă răpiți* (ALECS.). ◆ (*despre manifestări, acțiuni etc. ale ființelor*) Plin de duioșie, de delicatețe (sufletească). *Gesturi gingașe*. ◇ (*adv.*) *Fata zîmbi vicleană și clătină gingaș din cap* (SADOV.). **2** (*despre oameni și animale*) Care este mofturos, dificil la mîncare. **3** (*despre plante*) Care nu rezistă la frig sau la căldură excesivă. *Narcisele sînt gingașe la frig*. **4** (*despre lucruri, acțiuni etc.*) Care cere multă iscusință și răbdare pentru a fi făcut; dificil, anevoios (de realizat). *S-ar cuveni ca asemenea lucrare gingașă s-o săvîrșească un înțelept* (SADOV.). *Am o misiune gingașă*. • acc. și *gingáș*. pl. *-i, -e*. /<magh. ***gyenge, gyönge, szenge***.

gingășél, -eă *adj.* Dim. al lui *gingaș*. • pl. *-ei, -ele*. /***gingaș*** + *-el, -ea*.

gingășícă *adj.* Gingășea. • pl. *-ici, -ele*. /***gingaș*** + *-ică*.

gingășíe *s.f.* **1** Însușire a ceea ce este gingaș; finețe, delicatețe, grație, sensibilitate. *Gesturi pline de gingășie*. ◆ Atitudine, faptă gingașă, delicată. ◆ Fig. Simțire gingașă, delicatețe sufletească. **2** Însușire a unei plante de a nu putea rezista la frig sau la căldură excesivă. **3** Situație delicată care cere tact și pricepere pentru a fi rezolvată. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***gingaș*** + *-ie*.

gingél *s.m.* v. negel.

gíngenă *s.f.* v. gingie.

gingíe *s.f.* (*anat.*) Țesut gros și de culoare roz care învelește pereții exteriori ai alveolelor dentare și care înconjoară la exterior coletele dinților. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și (*înv., reg.*) *gíngenă, gingínă* s.f. /lat. ***gingīva***.

gínginã *s.f.* v. gingie.

ginginós *adj.* (*pop.*) *Dinte ginginos* = dinte incisiv. • pl. *-oși*. /***gingínă*** + *-os*.

gingioáră *s.f.* Dim. al lui *gingie*. • pl. *-oare*. /***gingie*** + *-oară*.

gingirícă *s.f.* (*iht.*) Mic pește marin asemănător cu scrumbia de Dunăre, care trăiește în Marea Neagră și în Marea Caspică (*Chepeonella delicatula*). • pl. *-ci*. /etimol. nec.

gingirlíe *adj.* (*înv.*) *Cafea gingirlie* = cafea turcească, cu caimac. • pl. *-ii*. /cf. tc. *cicili* „drăguț, nostim".

gingiv- Elem. de compunere „gingie". și *gingivo-*. • /<fr. ***gingiv(o)***-; cf. lat. *gingīva, -ae* „gingie".

gingivál, -ă *adj.* Care aparține gingiei, care se referă la gingie. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***gingival***.

gingivectomíe *s.f.* (*med.*) Rezecție în pereții gingivali a pungilor parodontale. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***gingivectomie***; cf. lat. *gingīva, -ae* „gingie", gr. *ἐκτομή* „excizie".

gingivítă *s.f.* (*med.*) Boală care constă în inflamarea gingiilor. • pl. *-e*. /<fr. ***gingivite***; cf. lat. *gingīva, -ae* „gingie".

gingivo- v. gingiv-.

gingivoplastíe *s.f.* (*med.*) Intervenție chirurgicală asupra gingiei în vederea recuperării sale funcționale și, parțial, morfologice. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***gingivoplastie***; cf. lat. *gingiva* „gingie", gr. *πλαστός* „modelat".

gingivoragíe *s.f.* (*med.*) Sîngerare la nivelul gingiei. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***gingivorragie***; cf. lat. *gingiva* „gingie", gr. *ῥήγνυμι* „a sparge, a izbucni".

ginglím *s.n.* (*anat.*) Articulație în formă de balama, în care unul din oase are o trohee articulară, iar celălat o suprafață scobită corespondentă. • /<fr. ***ginglyme***; cf. gr. *γίγγλυμος* „balama".

giní *vb. IV. tr.* (*arg.*) A observa, a vedea. ◇ Expr. *A gini marginea* v. margine. • prez.ind. *-esc*. /cf. țig. *ğan* „a ști", „a cunoaște".

giníre *s.f.* (*arg.*) Observare. • pl. *-i*. /v. ***gini***.

gínkgo *s.m.* (*bot.*) Arbore dioic, rămas aproape neschimbat din era terțiară pînă astăzi, originar din China (și adus în Europa în sec. 18), care are frunzele bilobate, în formă de evantai, din care se extrag principii vasoprotectoare și antiischemice (*Ginkgo biloba*). /<fr. ***ginkgo*** <cuv. chinez.

ginkgo

gino- v. gineco-.

ginodioíc, -ă *adj.* (*bot.*; *despre plante*) Care produce numai flori femele sau hermafrodite pe indivizi diferiți. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***gynodioïque***.

ginofilíe *s.f.* (*bot.*) **1** Transformare a elementelor carpelare în frunze obișnuite. **2** Virescență a ovarului. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***gynophyllie***.

ginofíte *s.f. pl.* (*bot.*) Exemplare femele din generația sexuată. • /<fr. ***gynophytes***.

ginofór *s.n.* (*bot.*) Alungire a axului floral, care poartă gineceul. • pl. *-e*. /<fr. ***gynophore***, germ. ***Gynophore***; cf. gr. *γυνή* „femeie", *φορός* „care poartă".

ginogamét *s.m.* (*biol.*) Gamet femel. • pl. *-ți*. /<fr. ***gynogamète***.

ginogenéză *s.f.* (*biol.*) Pseudogamie în care gametul mascul pătrunde în ovul fără să-l fecundeze, embrionul dezvoltîndu-se partenogenetic. • pl. *-e*. /<fr. ***gynogenèse***.

ginomonoíc, -ă *adj.* (*bot.*; *despre plante*) Care are flori femele sau hermafrodite pe același individ. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***gynomonoïque***.

ginoplastíe *s.f.* (*chir.*) Refacere chirurgicală a organelor genitale femele. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<engl. ***gynoplasty***.

ginopódiu *s.n.* (*bot.*) Peduncul floral care poartă gineceul. • pl. *-ii*. /<lat. ***gynopodium***.

ginostémium *s.n.* (*bot.*) Formație columniferă, prezentă la florile orhideelor, rezultată prin concreșterea cu stilul gineceului. • pl. *-uri*. /<germ. ***Gynostemium***; cf. gr. *γυνή* „femeie", *στήμων* „urzeala unei țesături".

ginséng *s.m.* **1** (*bot.*) Arbust din familia araliaceelor, originar din China, folosit în medicină pentru proprietățile sale deosebite (tonic, afrodiziac etc.) (*Panax schinseng*); rădăcina-vieții. **2** (*farm.*) Medicament preparat din ginseng. • și *jenșén s.m.* /<fr., engl. ***ginseng***; cuv. chinez „viața omului, plantă-om".

gíntă *s.f.* **1** Grupare socială și economică fundamentală a societății primitive, care era alcătuită din urmașii recunoscuți ai aceluiași strămoș; formă de organizare socială proprie unei astfel de grupări. ◇ *Gintă matriarhală* (sau *matriliniară*) = formă de organizare socială specifică epocii de piatră, caracterizată prin rolul deosebit al femeii în viața economică și prin stabilirea înrudirii din cadrul gintei după mamă. *Gintă patriarhală* = formă de organizare socială specifică epocii bronzului și caracterizată prin creșterea rolului bărbatului în viața economică și prin stabilirea înrudirii în cadrul gintei după tată. **2** Neam; origine. **3** (*jur.*) *Dreptul ginților* = dreptul internațional. • pl. *gínți*. /<lat. ***gens, -ntis***, it. ***gente***.

gioársă *s.f.* (*fam.*) Haină uzată. ◆ Gener. Obiect uzat. • pl. *-e*. /cf. *cioarsă*.

giobertít *s.n.* (*mineral.*) Carbonat natural de magneziu; magnezit. • /<fr. ***giobertite***; cf. nm. pr. Giovanni Antonio *Giobert*, chimist italian.

giocoso [ʤo'kozo] *adv.* (*muz.*; *indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Vesel; cu veselie. • /<it. ***giocoso***.

giol *s.n.* (*la jocul de arșice*) Cantitate de arșice pe care trebuie să o pună la un joc fiecare jucător. ◇ (*reg.*) *Pui de giol* = potlogar. Δ Expr. *A face* (sau *a da*) *un pui de giol* = *a*) a cîștiga toate arșicele adversarului; *b*) a fura. ◇ Expr. (*pop.*; *fam.*) *A da la gioale* = a lovi la picioare. • pl. *-oale*. /<tc. ***cüll*** „totalitate".

giolár *s.m.* (*înv.*) Jucător de arșice. • pl. *-i*. /***giol*** + *-ar*.

giolărie *s.f.* (*înv.*) Joc de arșice. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***giol*** + *-ărie*.

gionăt *s.n.* (*pop.*; *peior.*) Picior (de om). • pl. *-e*. /cf. *cioantă*.

giórno *adv.* (*ital.*) **1** Loc.adv. *A giorno* = ca ziua. **2** Loc. adj. *Luminat a giorno* = (*despre încăperi*) luminat cu multe lămpi. • /<it. ***giorno***.

gióstră *s.f.* (*lit.*) Compunere poetică în care se povestește despre o întrecere cavalerească. • pl. *-e*. /<it. ***giostra***.

gipáet *s.m.* (*ornit.*) Pasăre mare de pradă, care trăiește pe înălțimile munților (*Gypaëtus barbatus*); vultur bărbos, zăgan. • pl. *-ți*. /<fr. ***gypaète***; cf. gr. *γύψ* „erete", *ἀετός* „acvilă".

gips *s.n.* v. ghips.

gipsát, -ă *adj.* v. ghipsat.

gipsofíl, -ă *adj., s.f.* (*bot.*) **1** *adj.* (*despre plante*) Care prezintă afinitate pentru solurile cu ghips sau calcar. **2** *s.f.* Plantă erbacee cultivată pentru florile sale albe, roz sau roșii. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***gypsophile***.

gipsotécă *s.f.* v. ghipsotecă.

gir[1]- Elem. de compunere „cerc", „rotativ". ◆ și *giro-*. /<fr. ***gyro-***; cf. gr. *γῦρος* „cerc".

gir[2] *s.n.* **1** Semnătură pusă pe un titlu de credit (cambie, cec etc.), prin care proprietarul acestuia dispune plata sumei prevăzute în document către o anumită persoană și la o dată anumită. **2** Mijloc, act prin care cineva garantează pentru acțiunile, cinstea, angajamentele etc. cuiva. **3** (*econ.*) Operațiune prin care un titlu de credit circulă de la un beneficiar la altul. • pl. *-uri*. /<it. ***giro***, germ. ***Giro***.

girá[1] *vb. I. tr.* **1** A garanta printr-un gir; a-și da girul. **2** A garanta pentru cinstea, acțiunile etc. cuiva. • prez. ind. *-ez*. /<germ. ***girieren***.

girá[2] *vb. I.* v. gera.

giráfă *s.f.* **1** (*zool.*; *la pl.*) Gen de mamifere rumegătoare, din ordinul paricopitatelor, care au gîtul și picioarele foarte lungi, capul mic, coarnele goale și acoperite cu piele, blana gălbuie cu pete brune, care trăiesc în Africa, la sud de Sahara (*Giraffa*); (*și la sg.*) animal care face parte din acest gen. **2** Suport de microfon care permite deplasarea acestuia (pe scenele pe care actorii, cîntăreții etc. se mișcă). **3** Macara pentru construcții înalte. • pl. *-e*. /<fr. ***girafe***.

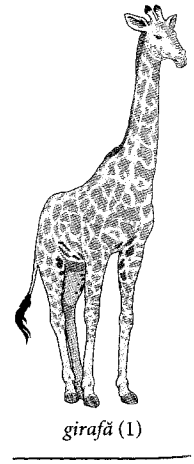

girafă (1)

girandólă *s.f.* **1** Candelabru cu mai multe brațe. **2** (*la pl.*) Cercei cu diamante. • pl. *-e*. /<fr. ***girandole***.

giránt[1] *s.m.* (*econ.*) Persoană care transmite un titlu de credit (cambie, cec etc.) unei alte persoane prin girarea ei. • pl. *-ți.* /<it. ***girante***, germ. ***Girant***.

giránt[2]**, -ă** *s.m., s.f.* v. gerant.

giráre *s.f.* **1** Acțiunea de *a gira* și rezultatul ei. **2** (*econ.*) Operațiune prin care are loc trecerea unei creanțe de la un beneficiar la altul. • pl. *-ări.* /v. ***gira***.

girasól *s.n.* (*bot.*) Plantă erbacee anuală, originară din Perú, care are tulpina robustă, simplă sau ramificată, frunzele mari, florile albe și fructul comestibil, din care se extrage un ulei folosit în industria alimentară, în fabricarea săpunurilor etc. • /<it. ***girasole***.

giratár *s.m.* Persoană în favoarea căreia este girat un titlu de credit. • pl. *-i.* /<it. ***giratario***.

giratóriu, -íe *adj.* **1** (*despre mișcări*) De rotație; circular. ◇ *Sens giratoriu* = sens de circulație într-o intersecție, într-o piață etc. impus vehiculelor care sînt obligate să facă o rotație de la dreapta la stînga. • pl. *-ii.* /<fr. ***giratoire***.

giráție *s.f.* **1** Mișcare de rotație. **2** (*av.*) *Axă de girație* = axă verticală care trece prin centrul de greutate al unui avion. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***giration***.

giravión *s.n.* Nume generic dat avioanelor la care sustentația se obține prin mișcarea circulară a unor rotoare cu axă verticală. • pl. *-oane.* /<fr. ***giravion***.

gireădă *s.f.* (*pop.*) Stog (de grîu, de paie etc.). • pl. *-ezi.* /etimol. nec.

girít *s.n.* v. gerid.

girl [gərl] *s.f.* (*englez.*) **1** Fată. **2** Dansatoare de cabaret, de varieteu, de music-hall. • /<engl. ***girl***.

giro- v. gir[1]-.

giroagregát *s.n.* Agregat giroscopic. • pl. *-e.* /***giro-*** + ***agregat***.

girobusólă *s.f.* (*aeron.*) Girodirecțional. • pl. *-e.* /<it. ***girobussola***.

giroclinométru *s.n.* (*geogr.*) Clinometru giroscopic. • pl. *-e.* /<fr. ***gyroclinomètre***.

girocompás *s.n.* (*aeron.*) Girodirecțional. • pl. *-e.* /<fr. ***gyrocompas***.

girodínă *s.f.* (*aeron.*) Giravion în care sustentația în aer este asigurată de un rotor plasat independent de elice. • pl. *-e.* /<fr. ***gyrodyne***.

girodirecțiónal *s.n.* (*aeron.*) Aparat de bord giroscopic, care indică, în grade, direcția avionului; girobusolă, girocompas. • pl. *-e.* /***giro-*** + ***direcțional***.

girofăr *s.n.* Far rotativ cu sclipiri, montat pe acoperișul unor autovehicule. • pl. *-uri.* /<fr. ***gyrophare***.

girofrecvență *s.f.* (*electron.*) Număr de ture pe secundă făcute de electroni în jurul liniilor de inducție ale unui cîmp magnetic uniform. • pl. *-e.* /<fr. ***gyrofréquence***.

giromanție *s.f.* Previziune făcută de cineva care se învîrtește într-un cerc pînă amețește și cade pe una dintre literele înscrise în jurul cercului. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***gyromancie***; cf. gr. *γῦρος* „cerc", *μαντεία* „prezicere".

girométru *s.n.* (*aeron.*) Instrument de bord giroscopic, care înregistrează grafic viteza unghiulară a unui avion și care este folosit la avioanele pentru zboruri acrobatice, la încercarea avioanelor prototip etc. • pl. *-e.* /<fr. ***gyromètre***.

gironát *s.n.* (*herald.*) Porțiune a unui scut împărțită în 8, 10 sau 12 triunghiuri, toate avînd vîrful în centrul scutului. • pl. *-e.* /<fr. ***gironé***.

girondián, -ă *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Etaj al miocenului inferior din regiunile cu sedimentație mai adîncă. **2** *adj.* Care aparține girondianului, specific girondianului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din girondian. • sil. *-di-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***girondien***; cf. nm. pr. *Gironde*, estuar în Franța.

girondín *s.m.* (*ist.*) Membru al unei grupări politice din Franța, în timpul Revoluției de la 1789-1794, care reprezenta interesele marii burghezii. • pl. *-i.* /<fr. ***girondins***; cf. nm. pr. *Gironde*, unitate administrativ-teritorială în Franța.

girorizónt *s.n.* (*aeron.*) Aparat de bord giroscopic, care indică înclinarea longitudinală și laterală a avionului. • pl. *-uri.* /<fr. ***gyrohorizon***.

giropilót *s.m.* (*aeron.*) Pilot automat. • pl. *-ți.* /<fr. ***gyropilote***.

giroplán *s.n.* (*aeron.*) Autogir care are un rotor format din patru pale și o aripă fixă de avion. • pl. *-e.* /<fr. ***gyroplane***.

giroscóp *s.n.* **1** Disc, aparat care, antrenat într-o mișcare de rotație rapidă în jurul uneia dintre axe, se poate deplasa astfel încît să nu modifice direcția axei sale de rotație. **2** (*aeron*) Dispozitiv care asigură stabilitatea și orientarea în spațiu a unui avion, a unui submarin etc. • pl. *-oape.* /<fr. ***gyroscope***; cf. gr. *γῦρος* „cerc", *σκοπέω* „a observa, a veghea".

giroscop (1)

giroscópic, -ă *adj.* **1** Care aparține giroscopului, care se referă la giroscop. **2** (*nav.*) *Compas giroscopic* = aparat care indică, în grade, direcția unui avion, nordul geografic unei nave etc.; girodirecțional. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***gyroscopique***.

girosén *s.n.* (*aeron.*) Aparat de bord al unui avion, alcătuit dintr-un compas magnetic și un girodirecțional. • pl. *-e, -uri.* și *girosín s.n.* /<fr. ***gyrosin***.

girosín *s.n.* v. girosen.

girostabilizátor *s.n.* (*tehn.*) Dispozitiv giroscopic care asigură stabilizarea unor agregate tehnice. • pl. *-oare.* /după engl. *gyrostabilizer*.

girostát *s.n.* Corp solid care are o mișcare de rotație în jurul axei sale. • pl. *-e.* /<fr. ***gyrostat***; cf. gr. *γῦρος* „cerc", *στατός* „care stă".

girovăg *s.m.* **1** Rătăcitor, vagabond. **2** Călugăr rătăcitor. • pl. *-gi.* /<fr. ***gyrovague***, lat. ***gyrovagus***.

giroverticál *s.n.* Giroscop cu axa de rotație verticală. • pl. *-e.* /<fr. ***gyrovertical***.

giruétă *s.f.* (*meteor.*) Aparat meteorologic care se folosește pentru a determina direcția și viteza vîntului. • pl. *-e.* /<fr. ***girouette***.

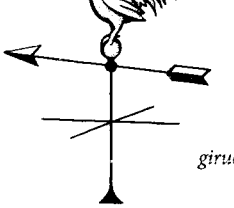

giruetă

---

gírus *s.n.* (*anat.*) Circumvoluțiune. • pl. *-uri.* /<lat. ***gyrus, -i***.

gisánt *s.m.* Efigie funerară orizontală, care reprezintă pe cel îngropat. • pl. *-ți.* /<fr. ***gisant***.

gismént *s.n.* **1** (*aeron.*) Unghi format de axa unui avion cu direcția către un post de emisie terestru. **2** (*nav.*) Unghi format de direcție cu liniile nord-sud ale caroiajului unei hărți. **3** (*geol.*) Dispoziție a straturilor minerale în scoarța terestră. **4** (*geol.*) Strat de minerale. • pl. *-e.* /<fr. ***gisement***.

gitán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte dintr-o populație țigănească dispersată în Spania, în N Africii și în S Franței; (*la pl. m.*) populație țigănească dispersată în Spania, în N Africii și în S Franței. ◆ Gener. Țigan. **2** *adj.* Care aparține gitanilor, care se referă la gitani. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***gitan***, sp. ***Gitano*** <cf. sp. *egiptano* „egiptean".

giubeá *s.f.* **1** Haină lungă și largă, de postav (fin), adesea căptușită cu blană, purtată, în trecut, de boieri peste anteriu. **2** Haină lungă și largă, de postav, purtată de preoți și, în unele regiuni, de țărani. • pl. *-ele.* /<tc. ***cübbè***.

giubelúță *s.f.* Dim. al lui *giubea*. • pl. *-e.* /***giubea*** + ***-uță***.

giudéca *s.f.* Cartier, ghetou unde locuiau evreii în unele orașe medievale. • /<it. ***giudecca***.

giugiuleálă *s.f.* (*fam.*) Faptul de *a (se) giugiuli*; mîngîiere, dezmierdare. • pl. *-eli.* /***giugiuli*** + ***-eală***.

giugiulí *vb. IV. tr., refl. recipr.* (*fam.*) A (se) dezmierda, a (se) mîngîia. • prez.ind. *-esc.* și *gugiulí vb. IV.* /etimol. nec.

giugiulíre *s.f.* Acțiunea de *a (se) giugiuli* și rezultatul ei; giugiulit[1]. • pl. *-i.* /v. ***giugiuli***.

giugiulít[1] *s.n.* Giugiulire. • /v. ***giugiuli***.

giugiulít[2]**, -ă** *adj.* Care este dezmierdat, mîngîiat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***giugiuli***.

giulgi *s.n.* v. giulgiu.

giúlgiu *s.n.* **1** Pînză foarte fină și subțire, folosită ca văl sau acoperămînt. **2** Bucată de pînză cu care este acoperit mortul. ◇ (*bis.*) *Sfîntul giulgiu* = pînza în care a fost înfășurat trupul lui Iisus Hristos cînd a fost pus în mormînt. • pl. *-uri.* și *giulgi s.n.* /<magh. ***gyolcs***.

giumbúș *s.n.* (*înv.*) Giumbușluc. • pl. *-uri.* /<tc. ***cümbüş***.

giumbușlúc *s.n.* (*fam.*) Faptă, atitudine, vorbă care distrează, înveselește; ghidușie, (*înv.*) giumbuș. ◆ (*peior.*) Glumă de prost gust. • pl. *-uri.* /<tc. ***cümbüşlük***.

giurgínă *s.f.* (*înv.*) Dans de origine turcească (cu figuri și gesturi caraghioase). ◇ Expr. *A juca* (pe cineva) *giurgina* = a înșela, a amăgi (pe cineva). ◆ Melodie după care se execută acest dans. • /<tc. ***curşina, çorçina***.

giurgiuveá *s.f.* v. cercevea.

giurgiuveán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a orașului sau a județului Giurgiu ori este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii Giurgiului. **2** *adj.* Care aparține Giurgiului sau giurgiuvenilor, care se referă la Giurgiu sau la giurgiuveni; originar din Giurgiu. • pl. *-eni, -ene.* /nm. pr. (oraș și județ în S României) ***Giurgiu*** + ***-ean***.

giurgiuveáncă *s.f.* Femeie care face parte din populația de bază a orașului sau a județului Giurgiu ori este originară de acolo. • pl. *-ence.* /***giurgiuvean*** + ***-că***.

giurumeá *s.f.* v. geremea.

giuvaiér *s.n.* **1** Obiect de podoabă făcut (cu artă) din metal prețios (și pietre prețioase). **2** Fig. Obiect de mare valoare artistică. **3** Fig. Persoană care are calități deosebite. • pl. *-e, -uri.* și (*înv.*) *juvaiér s.n.* /<tc. ***cevahir***, pl. lui *cevher*.

giuvaiergereásă *s.f.* Femeie care face sau vinde bijuterii. • pl. *-ese.* /***giuvaierger[ie]*** + ***-easă***.

giuvaiergeríe *s.f.* **1** Meseria, arta giuvaiergiului. ◆ Lucrare executată de giuvaiergiu. **2** Atelierul sau prăvălia giuvaiergiului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***giuvaiergiu*** + ***-ie***.

giuvaiergíu *s.m.* Persoană care face sau vinde bijuterii; bijutier. • pl. *-gii.* /<tc. ***cevahirci***.

giuvaiericále *s.f. pl.* (*pop.; fam.*) Bijuterii. • /<ngr. ***τζοβαϊρικά***.

givețián *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Ultimul etaj al devonianului mediu. **2** *adj.* Care aparține givețianului, specific givețianului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi din givețian. • sil. *-ți-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***givétien***.

givráj *s.n.* v. jivraj.

givrát, -á *adj.* v. jivrat.

gîcea *s.m. sg.* (*înv.*) Ghicitor. • /de la ***gîci***.

gîcí *vb. IV.* v. ghici.

gîde *s.m.* (*pop.*) Călău; gealat. • pl. *gîzi.* /etimol. nec.

gîdilá *vb. I.* **1** *tr.* A atinge ușor (cu vîrful degetelor) anumite părți ale corpului, producînd o senzație particulară (care provoacă un rîs convulsiv, nestăpînit). **2** *refl.* A fi sensibil la astfel de atingeri (reacționînd printr-un rîs convulsiv). **3** *tr.* Fig. (*fam.*) A produce cuiva o plăcere. ◇ Expr. *A gîdila* (pe cineva) *la inimă* = a linguși (pe cineva). ◆ A măguli pe cineva (în mod exagerat). **4** *tr.* Fig. (*fam.*) A excita în mod plăcut. *Mirosul de friptură îmi gîdila nările, iar gura îmi lăsa apă* (BART). • prez.ind. *gîdil.* și *gîdilí vb. IV.* /cf. bg. ***гъдел*** „mă gîdilă", ***гъделичкане***.

gîdilăre *s.f.* Acțiunea de *a (se) gîdila* și rezultatul ei; gîdilătură, gîdileală. • pl. *-ări.* și *gîdilíre s.f.* /v. ***gîdila***.

gîdilăt[1] *s.n.* Faptul de *a (se) gîdila*. și *gîdilít s.n.* /v. ***gîdila***.

gîdilăt[2]**, -ă** *adj.* **1** Care este supus gîdilării. **2** Fig. Lingușit. • pl. *-ți, -te.* și *gîdilít, -ă adj.* /v. ***gîdila***.

gîdilător, -oáre *adj.* **1** Care gîdilă. **2** Fig. Care produce o senzație plăcută. • pl. *-ori, -oare.* și *gîdilitór, -oáre adj.* /***gîdila*** + ***-tor***.

gîdilătúră *s.f.* Gîdilare; senzație particulară provocată cuiva prin gîdilare; gîdileală, (*pop.; fam.*) gîdilici. • pl. *-i.* și *gîdilitúră s.f.* /***gîdila*** + ***-tură***.

G 9

gîdileálă *s.f.* Gîdilare, gîdilătură. • pl. *-eli.* /*gîdila* + *-eală.*
gîdilí *vb. IV.* v. gîdila.
gîdilíci *s.m. invar.* (*pop.; fam.*) Gîdilătură. <> Expr. *A avea gîdilici la limbă* = a vorbi (prea) mult; a nu se putea abține să nu vorbească. • /*gîdila* + *-ici.*
gîdiliciós, -oásă *adj.* (*pop.; fam.; despre oameni*) Care se gîdilă ușor. • pl. *-oși, -oase.* /*gîdili* + *-icios.*
gîdilíre *s.f.* v. gîdilare.
gîdilít[1] *s.n.* v. gîdilat[1].
gîdilít[2]**, -ă** *adj.* v. gîdilat[2].
gîdilítor, -oáre *adj.* v. gîdilator.
gîdilitúră *s.f.* v. gîdilătură.
gîfîí *vb. IV. intr.* **1** (*despre oameni și unele animale*) A respira des și greu (în urma unor eforturi, a unei boli etc.). **2** Fig. (*despre locomotive, mașini etc.*) A produce un zgomot caracteristic, înfundat și greoi. • prez.ind. *gîfîi.* /form. expr.
gîfîiálă *s.f.* Gîfîit. • pl. *-ieli.* /*gîfîi* + *-eală.*
gîfîíre *s.f.* Acțiunea de *a gîfîi* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. *gîfîi.*
gîfîít *s.n.* Faptul de *a gîfîi*; zgomot caracteristic produs de o) răsuflare deasă și grea; gîfîială. • /v. *gîfîi.*
gîfîitór, -oáre *adj.* (*despre respirație, voce etc.*) Care are gîfîieli. • sil. *-fî-i-.* pl. *-ori, -oare.* /*gîfîi* + *-tor.*
gîgîí *vb. IV. intr.* (*despre gîște și rațe*) A scoate strigăte caracteristice speciei. • prez.ind. pers. 3 *gîgîie.* /form. onomat.; cf. *ga[ga].*
gîgîíre *s.f.* Faptul de *a gîgîi*; strigăt caracteristic scos de gîște (și de rațe); gîgîit, gîgîitură. • pl. *-i.* /v. *gîgîi.*
gîgîít *s.n.* Gîgîire, gîgîitură. • pl. *-uri.* /v. *gîgîi.*
gîgîitúră *s.f.* Gîgîire, gîgîit. • pl. *-i.* /*gîgîi* + *-tură.*
gîgîiúce *s.f.* (*pop.; fam.*) Ființă sau obiect de dimensiuni mici. • pl. *-ci.* /form. expr.
gîjîí *vb. IV. intr.* A răsufla greu, șuierător. • prez.ind. *gîjîi.* /form. expr.
gîjîiálă *s.f.* **1** Răsuflare grea, șuierătoare. **2** (*pop.*) Laringită. • pl. *-ieli.* /*gîjîi* + *-eală.*
gîjîíre *s.f.* Acțiunea de *a gîjîi* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. *gîjîi.*
gîjîít[1] *s.n.* Faptul de *a gîjîi.* • /v. *gîjîi.*
gîjîít[2]**, -ă** *adj.* **1** *adj.* Care răsuflă greu, șuierător. **2** *adj.* (*despre oameni*) Care vorbește răgușit. ◆ (*despre voce, sunete*) Răgușit. **3** *s.m., s.f.* Persoană care are o voce cavernoasă, răgușită. • pl. *-ți, -te.* /v. *gîjîi.*
gîl *interj.* (*de obicei repet.*) Cuvînt care sugerează sunetul produs de lichide care curg dintr-un vas (cu gîtul strîmt) sau care sînt înghițite repede, cu lăcomie. • /onomat.
gîlcă *s.f.* (*pop.*) **1** (*med.*) Inflamare a ganglionilor de la gît sau a amigdalelor; concr. umflătură rezultată în urma acestei inflamări. <> Expr. *A trage* (pe cineva) *de gîlci* v. trage. ◆ Gener. Umflătură (sub piele). **2** Fig. Nod sau porțiune mai îngroșată care apare la firele textile (toarse). • pl. *gîlci.* /<bg. *гълки.*
gîlceávă *s.f.* (*pop.; fam.*) **1** Ceartă (manifestată prin vociferări, discuții aprinse). **2** Situație creată în raporturile dintre două sau mai multe persoane în urma unor certuri. • pl. *-evi.* /<bg. *залчава, гълчава, гълча.*
gîlceví *vb. IV. refl. recipr.* (*pop.; fam.; despre oameni*) A se certa. • prez.ind. *-esc.* /*gîlceavă* + *-i.*
gîlcevíre *s.f.* (*pop.; fam.*) Faptul de *a se gîlcevi*; ceartă. • pl. *-i.* /v. *gîlcevi.*
gîlcevitór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (*pop.; fam.*) (Om) certăreț. • pl. *-ori, -oare.* /*gîlcevi* + *-tor.*
gîlgîí *vb. IV.* **1** *intr.* (*despre lichide*) A curge cu zgomot printr-o deschidere mică; a curge lovindu-se de obstacole și producînd un zgomot ritmat. **2** *tr.* (*pop.*) A sorbi o băutură cu înghițituri mari (și zgomotoase). • prez.ind. *gîlgîi.* /*gîl-g[îl]* + *-îi.*
gîlgîiálă *s.f.* Gîlgîire. • pl. *-ieli.* /*gîlgîi* + *-eală.*
gîlgîíre *s.f.* Faptul de *a gîlgîi*; zgomot caracteristic produs de un lichid care curge printr-o deschidere mică, care alunecă pe gît etc.; gîlgîială, gîlgît, gîlgîitură. • pl. *-i.* /v. *gîlgîi.*
gîlgît *s.n.* Gîlgîire. • /v. *gîlgîi.*
gîlgîitór, -oáre *adj.* Care gîlgîie. • sil. *-gî-i-.* pl. *-ori, -oare.* /*gîlgîi* + *-tor.*
gîlgîitúră *s.f.* Gîlgîire. • sil. *-gî-i-.* pl. *-i.* /*gîlgîi* + *-tură.*
gîlmá *s.f.* (*pop.*) **1** Deal; movilă ridicată pe o suprafață mai netedă sau pe o culme. **2** (*med.*) Umflătură mică (de natură patologică). • pl. *-e.* /<slav. **хлъмъ**.
gîlméi *s.n.* (*reg.*) **1** Deal stîncos (fără vegetație). **2** Movilă. • pl. *-ei.* și (*prin metateză*) *gleméie, gliméie* *s.f.* /*gîlmă* + *-ei.*
gîlt *s.n.* (*înv.*) Gît. • pl. *-uri.* /etimol. nec.
gînd *s.n.* **1** Proces de gîndire; rezultatul procesului de gîndire; cuget, idee. *Gîndul meu era tot la tine de cînd te-am văzut la alergarea de cai* (C. NEGR.). <> Expr. *A-l frămînta* (sau *a-l munci, a-l apăsa*) (pe cineva) *gîndul* = a fi preocupat de ceva; a fi obsedat de o idee. *A-i fi* (sau *a-i sta*) (cuiva) *gîndul* (sau *gîndurile*) *la cineva* (ori la ceva) = a se gîndi insistent la cineva (sau la ceva), neglijînd activitățile curente; a fi preocupat de cineva sau de ceva. *Numai la cele lumești vă stau gîndurile* (VOIC.). *A-l duce* (sau *a-l purta*) *gîndul* (ori *gîndurile*) = a-i veni cuiva ceva în minte, a face asociații de gîndire; a se pricepe (să facă ceva); a face ceva. *A-și lua* (sau *a-și muta*) *gîndul* = a nu se mai gîndi, a renunța (la o idee, la un proiect); a se răzgîndi. *A-i trece multe gînduri prin cap* = a avea multe idei (în legătură cu un anumit subiect). *A-i veni* (cuiva) *gîndul să...* = a-i veni (cuiva) ideea să... *Ca gîndul* (*și ca vîntul*) = extrem de repede. (*pop.*) *A fi* (sau *a afla pe cineva*) *într-un* (ori *la un*) *gînd* = a fi de aceeași părere cu cineva. *A da în gînd cu cineva* = a face cauză comună cu cineva. *A da cu gîndul* = a avea părerea că... (*pop.; fam.*) *Gînd la gînd cu bucurie*, se spune atunci cînd două persoane pomenesc deodată același lucru sau își doresc o întîlnire și se văd pe neașteptate. *A-i bate* (cuiva) *gîndul* (undeva) v. bate. *A se duce ca vîntul* (*și ca gîndul*) v. duce. *A duce pe cineva cu gîndul la...* v. duce. *A(-și) îndrepta gîndul asupra cuiva sau a ceva* v. îndrepta. *A* (*se*) *lupta cu gîndul* v. lupta. *A se munci cu gîndul* v. munci. *A zbura cu gîndul* ori *a-i zbura* (cuiva) *gîndul* (sau *gîndurile*) *la...* v. zbura. **2** Reflexie, meditare. *Adîncit în gînduri multe Baciul stă și nu-și dă seamă C-a rămas în loc s-ascultă* (TOPÎR.). <> Loc.vb. *A sta* (*dus, pierdut*) *pe gînduri* v. sta. <> Expr. *Dus* (sau *căzut etc.*) *pe gînduri* = cufundat în visare; preocupat de alte lucruri decît cele prezente. *A sta pe* (sau *la*) *gînduri* = *a*) a reflecta mult înainte de a lua o hotărîre; *b*) a șovăi. *A pune* (pe cineva) *pe gînduri* = a îngrijora (pe cineva). *A-și face* (sau *a intra la*) *(fel de fel de) gînduri* = *a*) a se îngrijora; *b*) a deveni suspicios. *A cădea pe gînduri* v. cădea. *A se lua de gînduri* v. lua. *A rămîne pe gînduri* v. rămîne. *A recădea pe gînduri* v. recădea. *A ședea* (*dus*) *pe* (sau *la*) *gînduri* v. ședea. **3** Închipuire, imaginație, fantezie. *Gîndul meu la tine zboară Ca o pasăre ușoară Către cuibul înverzit* (ALECS.). <> Loc.adv. *Cu gîndul* = în imaginație, în închipuire. *Eu răzvrăteam imperii, popoarele cu gîndul* (EMIN.). <> Expr. *A aluneca cu gîndul* = a trece pe nesimțite de la un gînd la altul. *A-l fura* (pe cineva) *gîndurile* v. fura. **4** Loc considerat sediu al cugetării; minte; memorie. *I-a ieșit din gînd.* <> Expr. *În gînd* sau *în gîndul cuiva* = *a*) în cuvinte nerostite cu glas tare. *Începea să latre ascuțit, alene..., tulburînd somnul vecinilor, care-l ocărau în gînd* (BASS.); *b*) în minte, în memorie. *Stai tot la vatră-ncet plîngînd: E dus și nu mai vine! Ș-adormi tîrziu cu mine-n gînd* (COȘB.). *A-i da* (sau *a-i trece, a-i veni*) *cuiva* (ceva) *prin* (ori *în*) *gînd* = a-i veni cuiva brusc o idee; a-și aduce aminte pe neașteptate de ceva. *A bate cu gîndul* (*departe*) = a-i merge mintea, a fi capabil să înțeleagă lucruri dificile. *A-și scoate* (sau *a-i scoate cuiva*) *ceva din gînd* = a(-și) abate gîndul în altă parte, a uita (sau a face pe cineva să uite). *Nici cu gîndul n-am gîndit sau cînd cu gîndul n-ai gîndi* = nici prin minte nu mi-a trecut, cînd nici nu te-ai aștepta. *A purta pe cineva în gînd* = a se gîndi intens la cineva (din cauza grijii sau a iubirii pe care i-o poartă). (*pop.*) *A fi în gînd* = a ști că nu trebuie să uite ceva. *A avea* (ceva) *în gînd* v. avea. *A căuta cu gîndul* v. căuta. *A-i plesni* (ceva) *prin gînd* v. plesni. *A-i rămîne gîndul la ceva* v. rămîne. *A* (*se*) *sfătui cu gîndul* v. sfătui. *A-i* (sau *a-l*) *tăia prin gînd* v. tăia. *A-i umbla cuiva ceva prin gînd* v. umbla. (*Nu știu*) *ce-mi* (sau *ce-i, ce ne etc.*) *vine* (sau *veni, a venit*) (*mie* sau *lui, nouă etc.*) (*în gînd*) (*de...*) v. veni. *Cînd cu gîndul nu visezi* v. visa. **5** Intenție, scop, plan. *Orice gînd ai, împărate, și oricum vei fi sosit, Cît sîntem încă pe pace, eu îți zic: Bine-ai venit!* (EMIN.). <> Expr. *A avea* (*de*) (sau *a-și pune în, a veni cu*) *gînd să...* sau *a-i fi* (cuiva) *gîndul să...* = a avea intenția să, a voi să... *A-și pune în gînd* (sau *a pune gînd*) *să...* = a-și propune, a lua hotărîrea să... *A pune* (cuiva) *gînd rău* = a avea intenții rele față de cineva. *A-l paște gîndul* = a intenționa, a plănui să... *Cu gînd să...* = cu intenția, cu scopul să... *Fără gînd de...* = cu intenția de a nu... *A veni* (la cineva) *cu gînd bun* (sau *rău*) = a veni (la cineva) cu intenții bune (sau rele). *A-l bate* (pe cineva) *gîndul* ori *a se bate cu gîndul* (sau *cu gîndurile*) v. bate. *Departe de mine gîndul* v. departe. *A pune gîndurile pe tun* v. tun. **6** Convingere. *Se culcă pe pragul ușei cu gînd că n-o să poată nimeni intra fără să simtă ea* (ISP.). **7** Voie, dorință, plac. *Copiliță, mîndruliță, ...Nu mai plînge, că-n curînd Împlini-voi al tău gînd* (ALECS.). <> Expr. (*pop.*) *A face pe* (sau *după*) *gîndul cuiva* = a face pe placul, pe voia cuiva; a face după dorința cuiva. • pl. *-uri.* /<magh. ***gond***.
gîndác *s.m.* **I** (*entom.*) **1** Nume generic dat unor insecte, în special coleopterelor. <> *Gîndac de băligar* v. băligar. *Gîndac verde* v. verde. <> Expr. (*pop.; fam.*) *A fi mîncat de gîndaci* = a avea haine rupte, ciuruite. *A avea gîndaci în cap* = a avea gărgăuni în cap.

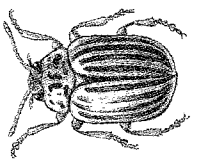

gîndac-de-Colorado

2 Compuse: *gîndac-de-casă* (sau *-de-bucătărie, -negru*) = *a*) insectă moale, de culoare neagră-cafenie, care trăiește în locuri întunecoase (*Blatta orientalis*); *b*) insectă mică, de culoare galbenă-roșcată (*Phyllodramia germanica*); *gîndac-de-frasin* = cantaridă (*Lytta vesicatoria*); *gîndac-de-mai* = cărăbuș (*Melolonthus melolonthus*); *gîndac-de-Colorado* = insectă coleopteră, dăunătoare solanaceelor, de culoare galbenă-portocalie, cu zece dungi longitudinale negre pe elitre (*Leptinotarsa decemlineata*); *gîndac-de-trandafiri* (sau *verde*) = ileană (*Cetonia aurata*). **3** (*de obicei determ. prin „de mătase”*) Vierme de mătase. **II** (*zool.; reg.*) **1** Șarpe. **2** Compus: *gîndac-alb-de-casă* = șarpe-de-casă. **III** (*hipocor.; în limbajul mamelor*) Apelativ pentru un copilaș (bondoc). • pl. *-ci.* /cf. srb. *gundelj*, sl.veche **гадакъ, гждакъ**.
gîndăcărie *s.f.* Mulțime de gîndaci. • g.-d. *-iei.* /*gîndac* + *-ărie.*
gîndăcél *s.m.* **1** (*entom.*) Dim. al lui *gîndac.* **2** Compuse: (*entom.*) *gîndăcel-verde* = ileană (*Cetonia aurata*); *gîndăcel-scînteios* = licurici (*Lampyris noctiluca*). **3** (*hipocor.; în limbajul mamelor*) Apelativ pentru un copil mic și îndrăgit. • pl. *-ei.* /*gîndac* + *-el.*
gîndí *vb. IV.* **1** *intr., tr.* A-și forma o idee, o părere despre ceva sau cineva; a pătrunde cu mintea ceva pentru a înțelege. *De multe ori se întreba: oare gîndesc și alți copii de vîrsta mea, așa ca mine?* (VLAH.). <> Expr. *A gîndi cu propriul creier* v. creier. *A gîndi cu curul* v. cur. **2** *tr., intr.* A concepe, a crea. *Discursurile lor parcă sînt gîndite, scrise și zise de un singur om* (DELAVR.). **3** *refl., intr.* (*adesea constr. cu prep. „la”*) A medita, a reflecta (la ceva); a chibzui, a judeca. *Gîndește-te bine toată noaptea și mîine să-mi dai răspunsul* (CAR.). <> Loc.adv. *Pe gîndite* = după o cugetare îndelungată. <> Expr. *A da cuiva de gîndit* = a face pe cineva să mediteze, să reflecteze asupra unei probleme; a pune pe cineva pe gînduri. **4** *refl., intr.* A fi sau a se întoarce cu gîndul la ceva sau la cineva; a avea ceva în mi nte. *Vai! tot mai gîndești la anii, cînd visam la academii, Ascultînd pe vechii dascăli cîrpocind la haina vremii* (EMIN.). **5** *refl., intr.* (*urmat de determ. introduse prin prep. „la”, pop., „de”*) A se îngriji, a-i păsa de cineva sau de ceva. *Mîncați, beți și vă veseliți, dar de fata Împăratului-Roș nici nu gîndiți* (CR.). *Se gîndește la bunica bolnavă.* **6** *tr.* (*urmat de o prop. compl. dr., introdusă prin conj. „că”, sau de un inf.*) A-i trece prin minte (că...); a-i da (cuiva) prin gînd (că...). *Gîndit-ai vreodată că ai să ajungi soarele cu picioarele?* (CR.). <> (*refl.*) *Nu se gîndise să treacă pe la librărie.* <> Expr. *Nici cu gîndul n-am gîndit* sau *cînd cu gîndul n-ai gîndi* v. gînd. *Eu văd turcul ce gîndește* v. turc. **7** *tr.* (*urmat de o prop. compl. dr. introdusă prin conj. „că”*) A lua în considerare, a ține seama, a-și da seama că... *Cînd gîndesc că ieri, nu mai departe, se jura pe sănătatea lui... că mă iubește* (C. NEGR.). <> (*refl.*) *Aproape să amețesc cînd mă*

gîndesc că nu voi putea urca (CA. PETR.). **8** *tr., intr.* (*urmat de o prop. compl. dr., introdusă prin conj. „că", sau de un pron.*) A crede, a socoti (că...); a avea o părere (despre cineva sau ceva). *A privi gîndești că pot Ca întreg Aliotmanul să se-mpiedice de-un ciot?* (EMIN.). *Aș fi curioasă să știu ce gîndești de mine* (VLAH.). ◆ A bănui, a-și imagina, a-și închipui. *Cine ar fi gîndit că se va întîmpla astfel?* **9** *refl.* (*urmat de o prop. compl. introdusă prin conj. „să", „ca să"*) A intenționa (să...). *El se gîndește să-i pedepsească cu mult mai aspru* (CAR.). **10** *intr., tr.* (*pop.*) A dori; a spera. ◇ Expr. *A-i gîndi cuiva bine* (sau *rău*, ori *gînd bun* sau *rău*) = a avea față de cineva intenții bune (sau rele). **11** *tr.* (*abs.*) A se aștepta la ceva. *Din gînd așa gîndești... Ca cu ea să tot trăiești* (POP.). ◇ Expr. *Cînd nici nu gîndești* = cînd nici nu te aștepți. *Unde nici nu gîndești* (*acolo-l găsești*) = unde nici nu te aștepți. • prez.ind. *-esc.* /***gînd*** + *-i.*

gîndire *s.f.* **1** Facultate superioară a creierului omenesc care reflectă, în mod nemijlocit, generalizat și abstract, realitatea prin noțiuni, judecăți, teorii etc.; procesul de a gîndi; rezultatul acestui proces, prin care se conturează, se formează o idee, o noțiune, o judecată sau o concepție amplă de natură morală, filosofică, religioasă, practică, estetică etc. ◇ *Gîndire inductivă* = formă a gîndirii care pornește de la analiza unor cazuri particulare și se desfășoară în direcția desprinderii și formulării unor concluzii sau reguli generale. *Gîndire deductivă* = formă a gîndirii care se desfășoară de la general la particular. *Gîndire analogică* = formă a gîndirii care se desfășoară în direcția stabilirii unor legături între domenii foarte diferite ale realității, în zonele de interferență a fenomenelor. *Gîndire obiectivă* = procesul și rezultatul de a gîndi rațional o realitate, un lucru așa cum este în esență, în mod neutru, făcînd abstracție de subiectul care gîndește. *Gîndire subiectivă* = procesul și rezultatul de a gîndi o realitate, un lucru, nefăcînd abstracție de cel care gîndește, introducînd sau extrăgînd rolul unor factori nespecifici entității studiate. *Gîndire sănătoasă* = procesul și rezultatul de a gîndi rațional, just, adecvat și eficient. *Libertate de gîndire* v. libertate. ◆ (*determ. prin „pasivă", „activă", „iute" etc.*) Mod specific de a gîndi, determinat de natura biologică sau psihologică a subiectului gînditor. **2** Minte, inteligență; judecată, rațiune. *Operă a gîndirii. Are o gîndire extrem de limpede.* **3** Cugetare, meditare, reflecție. *Este înzestrat cu o gîndire adîncă.* **4** (*filos.*) Factor ideal care constituie reflectarea realității obiective; conștiință, spirit. *Noțiunea de gîndire.* **5** (*determ. de „primitivă", „clasică", „medievală" etc.*) Concepție sau mod de a gîndi specific unei perioade istorice, culturale etc. sau unei civilizații, unui popor. ◇ *Gîndire magică* v. magic. **6** (*determ. de „novatoare", „creatoare", „revoluționară" etc.*) Mod specific de a gîndi determinat de anumite principii morale, filosofice, estetice etc. ◆ *Gîndire laterală* = proces specific gîndirii creatoare, care are ca scop obținerea a cît mai multe variante posibile ale obiectului sau ale fenomenului cercetat. **7** Idee, gînd. *Pe stînca sfărîmată mă sui, Gîndirilor aripi le pui* (EMIN.). **8** Reverie, visare; imaginație. *Erau dulci acele ore de extaz și de gîndire* (ALEX.). • pl. *-i.* /v. ***gîndi***.

gîndirism *s.n.* Curent filosofic și cultural din România, format în jurul revistei „Gîndirea" și cristalizat în deceniul 4 al sec. 20 (avînd ca principal promotor pe N. Crainic), care propovăduia tradiționalismul creștin, naționalismul, estetica teologală și ideea unității naționale sub egida Bisericii Ortodoxe. • /nm. pr. (revistă cu caracter filosofic, literar etc., apărută în România între 1928-1944) ***Gîndirea*** + *-ism.*

gîndirist, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *s.m., s.f.* Adept al gîndirismului. **2** *adj.* Care aparține gîndirismului sau gîndiriștilor, care se referă la gîndirism sau la gîndiriști. • pl. *-iști, -iste.* /nm. pr. (revistă cu caracter filosofic, literar etc., apărută în România între 1928-1944) ***Gîndirea*** + *-ist.*

gîndít[1] *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *gîndi.* • /v. ***gîndi***.

gîndít[2]**, -ă** *adj.* **1** Care a fost (bine) pătruns cu mintea; care a fost bine chibzuit. *O judecată gîndită.* **2** Care este bun, înțelept, rațional, judicios. *Un sfat gîndit.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***gîndi***.

gînditór, -oáre *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care reflectează, cugetă asupra problemelor vieții (străduindu-se să descopere ceva, să contribuie la dezvoltarea cunoașterii etc.). *Caragiale a fost un profund gînditor și profund sentimental* (SADOV.). ◆ Spec. Filosof. **2** *adj.* (*despre oameni*) Care este cufundat în gînduri; care este predispus la meditație; care este îngîndurat. *El vine trist și gînditor Și palid e la față* (EMIN.). ◇ Fig. *Gînditoare și tăcută luna-n cale-i se oprește* (ALECS.). ◆ Absent; distrat. • pl. *-ori, -oare.* /***gîndi*** + *-tor.*

gîngănie *s.f.* **1** Nume generic dat insectelor mici. ◆ Gener. Nume generic dat animalelor mici. **2** (*deprec.*) Persoană nesuferită. **3** (*hipocor.*) Persoană mică de statură (aproape) nebăgată în seamă de nimeni. • pl. *-ănii.* /<sl. veche **гѫгнание**.

gîngav, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care vorbește greu, împiedicat și nedeslușit (repetînd silabele); gîngăvit, bîlbîit. • acc. și *gîngáv.* pl. *-i, -e.* /<sl.veche **гѫгавъ**.

gîngăveálă *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *gîngăvi*; defect de vorbire al omului gîngav; gîngăvire, gîngăvit[1]. • pl. *-eli.* /***gîngăvi*** + *-eală.*

gîngăví *vb. IV.* **1** *intr., refl.* A vorbi nedeslușit, greu și împiedicat (repetînd silabele); a se bîlbîi. **2** *tr., intr.* A formula cu greutate o idee. • prez.ind. *-esc.* /***gîngav*** + *-i.*

gîngăvíe *s.f.* Defect de vorbire al omului gîngav. • g.-d. *-iei.* /***gîngav*** + *-ie.*

gîngăvíre *s.f.* Gîngăveală. • pl. *-i.* /v. ***gîngăvi***.

gîngăvít[1] *s.n.* Gîngăveală. • /v. ***gîngăvi***.

gîngăvít[2]**, -ă** *adj.* (*despre oameni; și subst.*) Gîngav. • pl. *-ți, -te.* /v. ***gîngăvi***.

gînguí *vb. IV.* **1** *intr., tr.* (*despre copiii mici*) A scoate sunete disparate, nearticulate în cuvinte. **2** *intr.* (*despre porumbei și turturele*) A scoate sunete caracteristice speciei. • prez.ind. *-esc.* și *gunguní, gungurí vb. IV.* /form. expr.

gînguríre *s.f.* Faptul de *a gînguri*; gîngurit. • pl. *-i.* /v. ***gînguri***.

gîngurít *s.n.* Gîngurire. • /v. ***gînguri***.

gînj *s.n.* (*pop.*) **1** Nuia foarte flexibilă, trecută prin foc și apoi răsucită, care se folosește ca frînghie. ◇ Expr. (*adv.*) *A se ține gînj de cineva* = a se ține scai de cineva. **2** Veriga făcută din gînj cu care se închide poarta, legîndu-se de stîlpul ei. **3** (*la car*) Legătură a leucii cu carîmbul de sus. **4** (*la car; la pl.*) Întinzătorile care leagă fundurile carului de răscoalele loitrelor. **5** (*la plugul de lemn*) Potîngul care leagă cotiga de grindei. **6** (*la sanie*) Legătura dintre protap și sanie. • pl. *-uri, m. -i.* /<sl. veche **гѫжь** <***гѫжь**; cf. bg. *гъж, гъжва*, rus. *гуж.*

gînsác *s.m.* (*ornit.; pop.*) Gîscan. • pl. *-ci.* /<bg. ***гъсок, гъсък, гасак***; cf. sl. veche **гѫсь**.

gîrbáci *s.n.* **1** Bici făcut din mai multe curele împletite (cu vîrfurile plumbuite) sau din vînă de bou. **2** Lovitură dată cu acest bici. ◇ Expr. *A căra cuiva* (*la*) *gîrbace* v. căra. • pl. *-ce.* /<tc. ***kırbaç***, bg. ***гърбач***.

gîrbí *vb. IV. intr.* (*reg.*) **1** A vorbi mult, fără rost și cu vocea ridicată. **2** A se ciorovăi. • prez.ind. *-esc.* /etimol. nec.

gîrbíță *s.f.* **1** (*pop.*) Greabăn (la animale); ceafă (la om). ◇ Expr. *A muia cuiva gîrbița* = a înfrînge cuiva trufia; a obliga pe cineva să se supună. **2** (*bot.; reg.*) Plantă erbacee, cu tulpina acoperită cu solzi și cu florile mari, violete (*Limodorum abortivum*). • pl. *-e.* /<bg. ***гърбица***, srb. ***grbica***.

gîrbov, -ă *adj.* (*pop.; despre oameni*) Care are spinarea încovoiată (de bătrînețe); gîrbovit. ◆ (*despre spate, umeri*) Încovoiat. • pl. *-i, -e.* /<bg. ***гърбав***.

gîrboveálă *s.f.* Încovoiere a spinării (de bătrînețe). • pl. *-eli.* /***gîrbovi*** + *-eală.*

gîrbuví *vb. IV. refl.* (*pop.; despre oameni*) A deveni gîrbov; a se îndoi de spate. • prez.ind. *-esc.* /***gîrbov*** + *-i.*

gîrbovít, -ă *adj.* (*pop.; despre oameni*) Gîrbov. • pl. *-ți, -te.* /v. ***gîrbovi***.

gîrgăríță *s.f.* v. gărgăriță.

gîrgîr *s.n.* (*pesc.*) Unealtă folosită la pescuitul marin prin încercuirea și adunarea bancurilor de hamsii, scrumbii, stavrizi etc. • pl. *-e.* /etimol. nec.

gîrlí *vb. IV.* v. rîgîi.

gîrlă *s.f.* **1** (*hidrol.*) Curs de apă (mai mic) în lunca unui rîu, care are debit permanent sau temporar; ramificație, braț al unei ape curgătoare mai mari. ◇ Expr. *A se duce pe gîrlă* = a se pierde; a se risipi. *A da pe gîrlă* = *a*) a arunca sau a pierde ceva din neglijență; a renunța la un lucru; *b*) a cheltui bani (fără chibzuință). *A se duce* (sau *a da*) *pe apa gîrlei* v. apă. *A trece gîrla* v. trece. ◆ (*adv.*) Din belșug; mult, abundent. *Una pe alta se îndemna la treabă și lucrul ieșea gîrlă din mînele lor* (CR.). ◇ Expr. *A curge gîrlă* v. curge. *A-i curge* (cuiva) *norocul gîrlă* v. noroc. **2** (*geomorf.*) Depresiune alungită în lunca unei ape curgătoare, care, acoperită de apă, leagă un rîu de lacurile sau de bălțile din jurul acestuia. • pl. *-e.* /<sl. veche **гърло**; cf. bg. *гърло.*

gîrlíci *s.n.* **1** (*pop.*) Intrare (strîmtă) într-o pivniță, într-un beci. **2** (*pop.*) Intrare (strîmtă) într-o colibă, într-o peșteră, într-un cavou. **3** (*reg.*) Strungă (la stînă). **4** (*reg.; la moară*) Gură în mijlocul pietrei alergătoare, prin care grăunțele, căzînd din teică, trec între cele două pietre unde se macină. • pl. *-uri, -ce.* /<srb. ***grlić*** „gît de sticlă".

gîrliciór *s.n.* (*pop.*) Dim. al lui *gîrlici.* • pl. *-oare.* /***gîrlici*** + *-or.*

gîrlișoáră *s.f.* Gîrliță[1]. • pl. *-e.* /***gîrlă*** + *-işoară.*

gîrlíță[1] *s.f.* Dim. al lui *gîrlă*; gîrlișoară. • pl. *-e.* /***gîrlă*** + *-iță.*

gîrlíță[2] *s.f.* **1** (*ornit.*) Specie de gîscă sălbatică, de talie mică, avînd penajul de culoare cenușie-alburie pe piept și pe pîntece și o pată albă în frunte, care este vînată pentru carne (*Anser albifrons*). **2** (*med. vet.*) Boală la porci, care se manifestă prin umflarea gîtului. **3** (*înv.*) Lanț de fier cu care se legau de gît condamnații. • pl. *-e.* /<bg. ***огърлица***, srb. ***ogrlica***.

gîrlíță[3] *s.f.* v. gîrniță.

gîrneáță *s.f.* v. gîrniță.

gîrnéț *s.m.* (*reg.*) Par (mai gros) făcut de obicei din lemn de stejar. • pl. *-i.* /de la ***gîrniță***.

gîrníță *s.f.* (*bot.*) **1** Arbore din familia fagaceelor, cu tulpina dreaptă, avînd un strat solzos, fărîmicios, cu frunzele lobate, păroase pe dos, cu fructul mic, cilindric și cu lemnul tare și rezistent, folosit în construcții (*Quercus frainetto*). **2** (*pop.*) Stejar (*Quercus*). **3** (*în forma „gîrneață"*) Pădure rară de stejari scunzi. **4** (*reg.; în forma „gîrliță"*) Specie de cer[2], care are fructul aripat. ◆ Restr. Fructul acestui arbore, care se dă cu lapte la porcii bolnavi de gîrliță. • pl. *-e.* și (*reg.*) *gîrliță, gîrneáță s.f.* /<bg. ***гранища***, srb. ***granica***.

gîrnițét *s.n.* Pădure în care predomină gîrnița (1). • pl. *-uri.* /***gîrniță*** + *-et.*

gîscăn *s.m.* (*ornit.*) Bărbățușul gîștei; gînsac. • pl. *-i.* /***gîscă*** + *-an.*

gîscár *s.m.* (*pop.*) Bărbat sau băiat care păzește gîștele. • pl. *-i.* /***gîscă*** + *-ar.*

gîscăriță *s.f.* (*bot.*) Numele a două plante perene, din familia cruciferelor, cu frunzele păroase și cu florile albe, care cresc în regiuni montane (*Arabis alpina* și *hirsuta*). • pl. *-e.* /***gîscă*** + *-ariță.*

gîscă *s.f.* **1** (*ornit.*) Pasăre domestică, de talie mare, din familia anzeriformelor, de culoare cenușie pe spate și pe părțile laterale și albă pe piept, cu gîtul lung, crescută pentru carne, grăsime și fulgi (*Anser domestica*). ◇ Expr. (*Asta-i*) *altă gîscă-n ceea* (sau *în altă*) *traistă* = asta-i altă vorbă, altă poveste; (cu totul) altceva. *Cu gîsca-n traistă* = prins asupra faptului. *A purta* (sau *a fi cu*) *gîsca în barbă* v. barbă. *Gîscă* (*bună*) *de jumulit* v. jumuli. *A strica* (sau *a pierde*) *orzul pe gîște* v. orz. *Nu-i ovăsul pentru gîște* v. ovăz. *A se înțelege ca gîsca cu prepelița* v. prepeliță. *A trece ca gîsca prin apă* v. trece. **2** Carne de gîscă, folosită ca aliment. ◆ Mîncare preparată dintr-o astfel de carne. *Astăzi avem la masă gîscă cu varză călită.* **3** (*fam., deprec.*) Epitet pentru o femeie credulă sau proastă. **4** (*pop.; la vîrtelniță*) Fus. **5** (*pop.; la casă*) Tarac. **6** (*tehn.; pop.*) Piuliță. **7** (*pop.*) Fiecare dintre cele două broaște sau șurubelnițe cu care se strînge teascul de vin. **8** Compus: (*ornit.*) ***gîscă-sălbatică*** = specie mai mică de gîscă, vînată pentru carne (*Anser anser*). • pl. *-ște.* /<bg. ***гъска***.

gîscăríță *s.f.* (*pop.*) Femeie sau fată care păzește gîștele. • pl. *-e.* /***gîscar*** + *-iță.*

gîsculíță *s.f.* Dim. al lui *gîscă*; gîscușoară. • pl. *-e.* /***gîscă*** + *-uliță.*

gîscușoáră *s.f.* Gîsculiță. • pl. *-oare.* /***gîscă*** + *-uşoară.*

gît *s.n.* **1** (*anat.*) Parte a corpului (la om și la unele animale) care leagă capul cu trunchiul, avînd ca schelet coloana cervicală; (*înv., reg.*) gîtlan, (*înv.*) gîlt. ◇ *Furca gîtului* v. furcă. *Nuca gîtului* v. nucă. ◇ Expr. *A se arunca* (sau *a se agăța*) *de gîtul cuiva* = *a*) a îmbrățișa (cu bucurie, cu căldură) (pe cineva); *b*) a copleși pe

cineva cu manifestări de dragoste. *A-și rupe* (sau *a-și frînge*) *gîtul* = *a*) a se accidenta sau a muri (în urma unui accident). *N-am chef să-mi frîng gîtul pe șosele* (REBR.); *b*) a-și pierde situația (bună) prin acțiuni nereușite; a o păți. *A* (*se*) *ține* sau *a* (*se*) *lua de gît* (cu

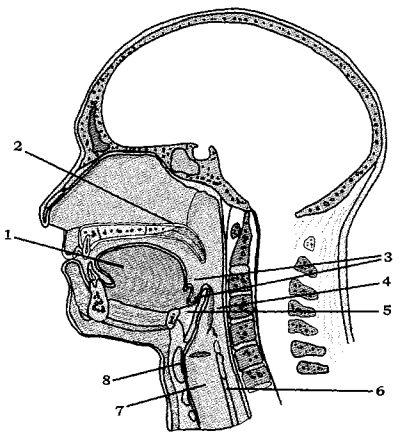

Gîtul uman

1. Limbă.
2. Văl palatin.
3. Amigdale.
4. Faringe.
5. Epiglotă.
6. Esofag.
7. Laringe.
8. Coarde vocale.

cineva) = *a*) a cuprinde cu brațul gîtul cuiva; *b*) fig. a fi în mare prietenie cu cineva; a face cîrdășie cu cineva. *A lua* (sau *a înhăța*) *de gît pe cineva* = *a*) a cere cuiva socoteală de ceva cu violență; *b*) a brutaliza pe cineva. (*pop.*; *fam.*) *A-și pune gîtul pentru cineva* sau *ceva* = a garanta că...; a pune mîna în foc pentru cineva sau ceva. *A face gît* = *a*) a face gălăgie, scandal; *b*) a avea pretenții neîntemeiate, exprimate gălăgios. (*pop.*) *A da de gît pe cineva* = a nenoroci pe cineva. *A o strica* (sau *a se strica cu cineva*) *la gît* = a-și pierde încrederea pe care o avea în ochii cuiva. *A-i veni* (cuiva) sau *a-i ajunge* (cuiva) *apa la gît* v. apă. *A umbla cu ciolanele legate de gît* v. ciolan. *A ține* (sau *a lua, a prinde, a cuprinde*) *pe cineva de* (ori *pe*) *după gît* v. după. *A pune cuiva juvățul de gît* v. juvăț. *A-și pune lațul de gît* v. laț. *A lăsa pe cineva cu lațu-n gît* v. laț. *A-i atîrna* (sau *a-i lega, a-i pune, a-i spînzura*) *cuiva limgurile* (ori *lingura*) *de gît* v. lingură. *A-i pune cuiva mîna în gît* v. mînă. *A pune cuiva ștreangul de gît* v. ștreang. *A pune cuiva cuțitul în* (ori *la*) *gît* v. pune.

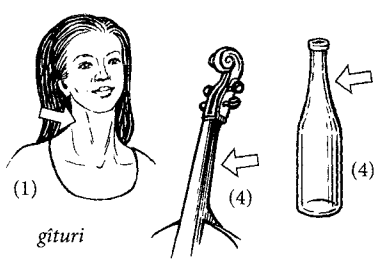

gîturi

A răsuci cuiva gîtul v. răsuci. *A-și pune gheara-n gît* v. pune. *A sări* (cuiva) *de* (sau *în*) *gît* v. sări. *A* (*-i*) *strîmba* (cuiva) *gîtul* v. strîmba. *A-și strîmba gîtul* sau *a i se strîmba* (cuiva) *gîtul* v. strîmba. *A strînge* (pe cineva) *de gît* v. strînge. *A-și pune ștreangul de* (sau *la*) *gît* v. ștreang. *A pune* (cuiva) *unghia în gît* v. unghie. *A-și pune unghia în gît* v. unghie. *A-i veni* (cuiva) *cuțitul la gît* v. veni. *Vîrît pînă în gît în...* v. vîrît. **2** (*anat.*) Partea interioară a gîtului, care cuprinde faringele, esofagul, laringele și traheea; gîtlej. <> *Nodul gîtului* v. nod. <> Expr. *A fi sătul* (sau *a se sătura*) *pînă în gît* = *a*) a fi dezgustat; *b*) a nu mai putea suporta o situație (în continuare). *A-i sta* (sau *a i se opri*) (cuiva ceva) *în gît* = *a*) (*despre alimente, mîncăruri etc.*) a-i rămîne blocat în gît, a nu mai putea înghiți; *b*) a constitui un obstacol în calea cuiva (zădărnicindu-i proiectele); *c*) ext. a deranja; a nu putea suferi pe cineva sau ceva, a avea intoleranță față de cineva sau de ceva. (*pop.*; *fam.*) *A da* (o băutură) *pe gît* = a bea repede (dintr-o singură înghițitură sau din cîteva înghițituri). *A i se usca gîtul de sete* = *a*) a-i fi foarte sete; *b*) a dori foarte mult să bea ceva. (*pop.*) *A trage pe gît* = *a*) a bea mult; *b*) a fi beți v. *A o lua în gît* = a lua asupra sa o însărcinare. *A potrivi din gît pe cineva* = a da cuiva să bea pe săturate. *A-i merge mîncarea pe gît gălățuș* v. gălățuș. *A face gîtul leică* (sau *gura*) *și pîntecele balercă* v. leică. *A răsturna o băutură* (*pe gît*) v. răsturna. *A-și spăla gîtul* v. spăla. *A* (*-și*) *uda gîtul* v. uda. *A-și unge gîtul* sau *a se unge pe gît* v. unge. *A-i vîrî cuiva* (ceva) *pe gît* v. vîrî. **3** Cantitate de băutură care se poate înghiți dintr-o dată; înghițitură (de vin, de rachiu etc.). **4** Analog. Parte a unor obiecte, a unor piese etc. care este asemănătoare cu gîtul: *a*) partea strîmtă și lungă a unei sticle; *b*) partea strîmtă și alungită a pîlniei; *c*) canal al coșului sobei pe unde iese fumul; *d*) prelungire a instrumentelor muzicale pe care sînt întinse coardele; *e*) partea îngustă a cimpoiului; *f*) (*pop.*) cioc cu care se termină leuca. **5** (*bot.*) *Prună cu gît* = prună gîtlană. **6** Compus: (*ornit.*) *gît-golaș-de-Transilvania* = rasă de găini, de culoare albă, neagră sau porumbacă, cu capul și gîtul lipsite de pene pînă sub gușă, care sînt crescute pentru ouă și carne; găină care face parte din această rasă. • pl. *-uri*. /<sl. veche **гльтъ** „înghițitură", srb. *gut*.

gîtár *s.n.* (*pop.*) **1** Curea lată a hamului, care se trece peste gîtul calului. **2** Partea superioară a jugului pentru boii de muncă. • pl. *-e*. /***gît*** + *-ar*.

gîtișór *s.n.* Dim. al lui *gît*. • pl. *-oare*. /***gît*** + *-işor*.

gîtiță *s.f.* (*reg.*) Gîtlej (1). • pl. *-e*. /***gît*** + *-iță*.

gîtlán, -ă *s.n.*, *s.m.*, *adj.* **1** *s.n.* (*înv.*, *reg.*) Gît. <> *Sfîrcul gîtlanului* v. sfîrc. **2** *s.m.* (*ornit.*; *reg.*) Cocostîrc. **3** *adj.* (*bot.*) *Prună gîtlană* (și *subst. f.*) = varietate de prune alungite la unul din capete; prună cu gît. • pl. *-i*, *-e*. /***gîlt*** + *-an*.

gîtléj *s.n.* **1** (*anat.*) Partea interioară a gîtului, care cuprinde faringele, esofagul, laringele și traheea; beregată, gît, (*reg.*) gîtiță. <> *Nodul gîtlejului* v. nod. *Omușorul gîtlejului* v. omușor. <> Expr. *A* (*-și*) *uda gîtlejul* v. uda. ◆ (*pop.*) Faringe. ◆ (*pop.*) Esofag. ◆ (*pop.*) Laringe. **2** (*reg.*) Înghițitură (de vin, de rachiu etc.). • pl. *-uri*, (*pop.*) *-e*. /***gîlt*** + *-ej*.

gîtós, -oásă *adj.* (*pop.*; *despre oameni*) Care are gîtul lung sau gros. • pl. *-oși*, *-oase*. /***gît*** + *-os*.

gîtuí *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică ființe*) A strînge de gît (pentru a omorî); a sugruma. **2** *refl.* (*despre drumuri, obiecte, piese etc.*) A se îngusta pe o anumită porțiune, într-o anumită zonă. • prez.ind. *gîtui*. /***gît*** + *-ui*.

gîtuíre *s.f.* **1** Acțiunea de *a* (*se*) *gîtui* și rezultatul ei. **2** Îngreunare a circulației din cauza traficului excesiv. • pl. *-i*. /v. ***gîtui***.

gîtuít[1] *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *gîtui*. • /v. ***gîtui***.

gîtuít[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre ființe*) Care a fost sugrumat. **2** (*despre voce*) Care pare sugrumată din cauza emoției. **3** (*despre drumuri, obiecte, piese etc.*) Care are unele porțiuni înguste, foarte strîmte. • pl. *-ți*, *-te*. /v. ***gîtui***.

gîtuitúră *s.f.* Parte, porțiune, zonă mai îngustă din ceva. • sil. *-tu-i-*. pl. *-i*. /***gîtui*** + *-tură*.

gîză *s.f.* (*reg.*) **1** Împletitură a părului în cozi sau în cosițe (împodobită cu mărgele, panglici, flori). <> Expr. *A împleti gîțe albe* = a rămîne fată bătrînă. *A face gîță cuiva* = *a*) a face în ciudă cuiva; *b*) a amăgi. **2** Panglică sau șnur care se împletește la capătul cozilor. • pl. *-ți*, *-te*. /etimol. nec.

gîțișoáră *s.f.* (*reg.*) Dim. al lui *gîță*. • pl. *-e*. /***gîță*** + *-işoară*.

gîză *s.f.* (*entom.*) **1** Nume generic dat insectelor mici zburătoare. **2** Compuse: (*reg.*) *gîză-de-carne* = muscă-de-carne (*Calliphora vomitoria*); *gîză-de-vite* = tăun; *gîza-calului* = musca-calului (*Hippobosca equina*). • pl. *-e*. /probabil form. expr.

gîzulíe *s.f.* (*entom.*) Gîzuliță. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***gîză*** + *-ulie*.

gîzulíță *s.f.* (*entom.*) Dim. al lui *gîză*; gîzulie, gîzuță. • pl. *-e*. /***gîză*** + *-uliță*.

gîzúță *s.f.* (*entom.*) Gîzuliță. • pl. *-e*. /***gîză*** + *-uță*.

glabélă *s.f.* (*anat.*) Regiune la rădăcina nasului, cuprinsă între arcadele sprîncenelor. • pl. *-e*. /<fr. ***glabelle***; cf. lat. *glabellus*, *-a*, *-um* „fără păr; chel".

glăbru, -ă *adj.* (*bot.*; *despre plante sau părți ale lor*) Care este lipsit de perișori pe suprafață. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***glabre***, lat. ***glaber***, ***-bra***, ***-brum*** „chel, pleșuv".

glaciál, -ă *adj.* **1** De gheață; rece ca gheața; care îngheață. **2** Fig. (*despre acțiuni, manifestări etc. ale oamenilor*) Care este lipsit de căldură, de bunăvoință, de prietenie; distant, rece. • sil. *-ci-al*. pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***glacial***, lat. ***glacialis***, ***-e***.

glacialitáte *s.f.* Caracterul a ceea ce este glacial. • sil. *-ci-a-*. /***glacial*** + *-itate*.

glaciár, -ă *adj.* **1** (*geol.*) *Perioadă* (sau *epocă*) *glaciară* = perioadă de timp din cuaternar (sau, gener., dintr-o altă eră) în care ghețarii ocupau suprafețe foarte întinse și în care alternau intervalele reci cu cele calde. *Calotă glaciară* v. calotă. *Căldare glaciară* v. căldare. *Circ glaciar* v. circ. *Difluență glaciară* v. difluență. *Lac glaciar* v. lac. *Ombilic glaciar* v. ombilic. *Piemont glaciar* v. piemont. *Prag glaciar* v. prag. *Recesiune glaciară* v. recesiune. **2** (*geol.*) Care aparține perioadei glaciare, care se referă la această perioadă. **3** Care provine din topirea ghețarilor. • sil. *-ci-ar*. pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***glaciaire***.

glaciațiúne *s.f.* (*geol.*) Perioadă de timp (din precambrian, carbonifer, permian și cuaternar) în care răcirea climei a determinat formarea, extinderea și apoi retragerea ghețarilor pe suprafețe importante ale globului, în special în etajul montan și în porțiuni din actualele zone temperate. **2** Ext. Proces de intensă dezvoltare a ghețarilor în această perioadă. • sil. *-ci-a-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și (*înv.*) *glaciațiúne s.f.* /<fr. ***glaciation***.

glaciațiúne *s.f.* v. glaciație.

glacio- Elem. de compunere „(referitor la) gheață", „glaciație", „ghețar". • /<fr. ***glacio-***; cf. lat. *glacies*, *-ei* „gheață".

glaciodislocáție *s.f.* (*geol.*) Proces de dislocare și de deplasare a rocilor din poziția inițială, din cauza presiunii exercitate de masa unui ghețar în mișcare; glaciotectonică. • sil. *-ci-o-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***glaciodislocation***.

glaciológ, -ă *s.m.*, *s.f.* Specialist în glaciologie. • sil. *-ci-o-*. pl. *-gi*, *-ge*. /<fr. ***glaciologue***.

glaciológic, -ă *adj.* Care aparține glaciologiei, care se referă la glaciologie. • sil. *-ci-o-*. pl. *-ci*, *-ce*. /<fr. ***glaciologique***.

glaciológie *s.f.* Disciplină a geografiei fizice care studiază ghețarii, proprietățile lor fizice, acțiunea lor asupra reliefului și repartiția acestora pe pămînt. • sil. *-ci-o-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***glaciologie***.

glaciométru *s.n.* (*geol.*) Instrument pentru determinarea adîncimii de îngheț a solului. • sil. *-ci-o-*. pl. *-e*. /***glacio-*** + ***metru***.

glacionaút *s.m.* **1** Navigator printre ghețari. **2** Specialist în glacionautică. • sil. *-ci-o-*. pl. *-ți*. /***glacio-*** + ***naut***.

glacionaútică *s.f.* Disciplină care se ocupă cu studiul ghețarilor la fața locului. • sil. *-ci-o-*. /***glacionaut*** + *-ică*.

glaciotectónică *s.f.* (*geol.*) Glaciodislocație. • sil. *-ci-o-*. pl. *-ci*. /<fr. ***glaciotectonique***.

glácis *s.n.* **1** (*geomorf.*) Fîșie de teren cu pantă lină și netedă, creată la poala unui abrupt sau a unui versant mai înclinat. **2** (*a. plast.*) Glasiu. • pl. *-uri*. /<fr. ***glacis***.

gladiátor *s.m.* (*în Roma antică*) Luptător în spectacole publice, recrutat dintre condamnații la moarte sau la munci grele, dintre sclavi sau voluntari, care lupta

Gladiatori

1. Rețiar (*retiarius*) înarmat cu o plasă de sîrmă și trident.
2. Mirmilon înarmat cu scut, spadă și coif; lupta de obicei cu rețiarii.
3. Andabat înarmat cu spadă, scut și coif fără deschizătură pentru ochi.
4. Trac (călăreț cu suliță și coif).

în arenă cu un alt luptător sau cu animale sălbatice. • sil. *-di-a-*. pl. *-i.* /<lat. ***gladiator, -oris***, fr. ***gladiateur***.

gladiatóric, -ă *adj.* Care aparține gladiatorilor, care se referă la gladiatori. • pl. *-ci, -ce.* /***gladiator*** + *-ic.*

gládie *s.f.* v. gladium.

gladifér *s.m.* (*bis.*) Membru al unui ordin de călugări, întemeiat la începutul sec. 13, la Riga, având ca semn distinctiv două spade roșii pe mantia albă, ordin care mai târziu s-a unificat cu cel teuton. • pl. *-i.* /<lat. ***gladifer*** „purtător de spadă".

gladiólă *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee ornamentală, din familia iridaceelor, cu tulpina înaltă, cu frunzele lungi, în formă de sabie și cu florile mari de diferite culori (*Gladiolus hybridus*). ◆ Restr. Floarea acestei plante. • sil. *-di-o-*. pl. *-e.* /<germ. ***Gladiole***; cf. lat. *gladiŏlus, -i* „spadă mică".

gladiolifórm, -ă *adj.* Care este în formă de spadă. • sil. *-di-o-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***gladioliforme***; cf. lat. *gladiŏlus, -i* „spadă mică", *forma, -ae* „formă".

gládiș *s.m.* v. glădici.

gládiu *s.n.* v. gladium.

gládium *s.n.* Sabie romană dreaptă, cu două tăișuri. • pl. *-uri.* și *gládiu s.n., gládie s.f.* /<lat. ***gladĭus, -ii***.

glaf *s.n.* **1** (*arhit.*) Săpătură făcută cu dalta în lungul sau împrejurul unei coloane. **2** (*constr.*) Element de construcție din lemn, marmură sau beton mozaicat, care căptușește partea inferioară a golului unei ferestre. **3** (*constr.*) Muchie finisată a unei deschideri făcute într-un perete (pentru fereastră, ușă etc.). • pl. *-uri.* /<bg. **главъ**.

glagóle *s.f.* v. glagore.

glagolític, -ă *adj.* **1** *Alfabet glagolitic* sau *scriere glagolitică* = alfabet întocmit după modelul literelor mici grecești, care a fost folosit în unele scrieri slave bisericești. **2** *Literă glagolitică* = literă care aparține alfabetului glagolitic. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***glagolitique***.

glagóre *s.f.sg.* **1** (*pop.*) Minte; isteime. **2** (*înv.*) A patra literă din alfabetul chirilic. și *glagóle s.f.* /<sl. veche **глаголъ**, numele literei chirilice „g".

glájă *s.f.* (*reg.*) **1** Geam. **2** Vas de sticlă. **3** Sticlă de lampă. • pl. *-e.* /<germ. ***Glas***, săs. ***glôez***.

glámnică *s.f.* v. glavnică.

glamour ['gleimər] *s.n.* (*americ.*) Farmec. • /<amer. ***glamour***.

gland *s.n.* (*anat.*) Porțiunea terminală a penisului. • pl. *-uri.* /<fr. ***gland***.

glándă *s.f.* **1** (*anat.*) Organ în formă de tub sau de acin, constituit dintr-o grupare de celule epiteliale specializate, care produce o secreție de molecule biologic active, eliminată (prin canale secretorii) în exteriorul organismului, în sânge, în limfă etc. *Glande stomacale.* ◇ *Glandă cardială* v. cardial. *Glandă corticosuprarenală* v. corticosuprarenală. *Glandă diastematică* v. diastematic. *Glande digestive* v. digestiv. *Glandă exocrină* v. exocrin. *Glandă lacrimală* v. lacrimal. *Glandă mamară* v. mamar. *Glandă medulosuprarenală* v. medulosuprarenal. *Glandă paratiroidă* v. paratiroidă. *Glandă pilorică* v. piloric. *Glandă pituitară* v. pituitar. *Glandă pineală* v. pineal. *Glandă salivară* v. salivar. *Glandă sebacee* v. sebaceu. *Glandă cu secreție internă* v. secreție. *Glandă cu secreție externă* v. secreție. *Glandă sudoriferă* v. sudorifer. *Glanda sudoripară* v. sudoripar. *Glandă suprarenală* v. suprarenal. *Glandă tiroidă* v. tiroid. *Glandă uropigiană* v. uropigiană. **2** (*bot.*) *Glande nectarifere* = nectarii. • pl. *-e.* /<fr. ***glande***; cf. lat. *glans, -ndis* „ghindă".

glandi- Elem. de compunere „ghindă"; „gland". • /<fr. ***glandi-***; cf. lat. *glans, -ndis* „ghindă".

glandifér, -ă *adj.* Care conține ghindă. • pl. *-i, -e.* /<lat. *glandĭfer, -a, -um*.

glandivór, -ă *adj.* Care se hrănește cu ghindă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***glandivore***.

glandotróp *adj.* (*fiziol.*) *Hormon glandotrop* = hormon care influențează dezvoltarea și controlează secreția altor glande endocrine. • pl. *-i.* /<germ. ***glandotrop***.

glandulár, -ă *adj.* (*anat.*) **1** Care aparține glandelor (1), care se referă la glande (1); care are aspectul sau consistența glandelor (1); glandulos. **2** *Folicul glandular* = parte componentă a unui lob din glanda tiroidă, care conține coloidul tiroidian. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***glandulaire***.

glandúlă *s.f.* (*anat.*) Glandă mică. • pl. *-e.* /<fr. ***glandule***, lat. ***glandŭla, -ae***.

glandulós, -oásă *adj.* (*anat.*) Glandular (1). • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***glanduleux***.

glanț *s.n.* Lustru al pieilor tăbăcite și finisate (și acoperite cu un strat de lac). • pl. *-uri.* /<germ. ***Glanz***.

glareólă *s.f.* (*ornit.*) Ciovică (*Glareola pratincola*). • pl. *-e.* /<fr. ***glaréole***, lat. ***glareola***.

glas *s.n.* **1** Ansamblul sunetelor produse de vibrarea coardelor vocale umane (în timpul vorbirii, al cîntării); facultatea de a emite sunete articulate; voce. *Glasurile oamenilor ce coborau din vagoane... umpleau cuprinsul gării* (REBR.). ◇ *Glasul sîngelui* v. sînge. *Glas de stentor* v. stentor. ◇ Loc.adv. *Într-un glas* = (toți) deodată; în unanimitate. ◇ Expr. *A da glas* = *a*) a striga; *b*) a exprima (oral sau în scris). *A înălța glasul* = *a*) a vorbi cu un ton ridicat, răstit; *b*) a protesta. *A căpăta glas* = a căpăta curaj (și a începe să vorbească). *A-i pieri* (cuiva) (sau *a i se stinge, a-și pierde*) *glasul* = *a*) a nu mai putea să vorbească; *b*) a nu mai avea ce răspunde. (*înv.*) *A-și da glas cu cineva* = a se pune de acord cu cineva. *A-și drege glasul* v. drege. *A i se închide* (cuiva) *glasul* v. închide. *Cu jumătate de glas* v. jumătate. *A prinde glas* v. prinde. *A-și ridica glasul în favoarea* (sau *împotriva*) *cuiva* (sau *a ceva*) v. ridica. *A ridica glasul* v. ridica. *A ridica glasul la cineva* v. ridica. ◇ Fig. *La glasul libertății văd Moldova deșteptată* (ALECS.). **2** (*la pl.*) Murmur sau vuiet produs de unele persoane (care vorbesc concomitent). **3** Ciripit, cîntec de pasăre. **4** Strigăt produs de unele animale. **5** Fig. Zgomot produs de vînt, de o apă curgătoare etc. **6** Fig. Sunet produs de un instrument muzical sau de un obiect sonor. **7** (*înv.*) Veste, știre. **8** (*bis.*) Nume dat scării muzicale în cîntarea bisericească răsăriteană. ◆ Fiecare dintre cele opt moduri (legate de o anumită scară) în care se execută cîntările bisericești. ◇ Expr. *Pe glasul al șaptelea* v. șaptelea. **9** Compus: (*entom.*) *glasul-cucului* = veriguța de ouă a fluturelui inelar. • pl. *-uri.* /<sl. veche **гласъ**.

glasá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică prăjituri, bomboane, fructe, paste făinoase etc.*) A acoperi cu glazură (1); a glazura (1). **2** (*compl. indică obiecte din piele*) A lustrui; a apreta. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***glacer***.

glasáre *s.f.* Acțiunea de *a glasa* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***glasa***.

glasát, -ă *adj.* **1** (*despre prăjituri, bomboane, fructe, paste făinoase etc.*) Care este acoperit cu glazură (1); glazurat (1). **2** (*despre obiecte din piele*) Care este lustruit; care este apretat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***glasa***.

glásbeton *s.n.* Geam solid din tuburi de sticlă închegate cu beton. • /<germ. ***Glasbeton***.

glasiéră *s.f.* **1** Aparat, recipient pentru preparat și conservat gheață. **2** (*mar.*) Navă de pescuit înzestrată cu instalații frigoriferice. • sil. *-si-e-*. pl. *-e.* /<fr. ***glacière***.

glasíu *s.n.* (*a. plast.*) Culoare clară și transparentă, aplicată pe o culoare mai densă, pentru a reda umbrele în tehnica clarobscurului; glacis (2). • /<fr. ***glacis***.

glásnic, -ă *adj., s.f., s.m.* (*înv.*) **1** *adj., s.f.* (*lingv.*; și *slovă glasnică*) Vocală. **2** *s.m.* Orator (renumit). • pl. *-ci, -ce.* /***glas*** + *-nic.*

glásnost *s.n.* (*polit.*) Transparență a vieții politice, cu implicații în schimbările de orientare economică, socială etc., în ultima perioadă a existenței fostei Uniuni Sovietice, începută în 1985 de președintele M. Gorbaciov. • /<fr. ***glasnost***, rus. **гласность**.

glăspapír *s.n.* Hîrtie abrazivă pe care a fost lipit un strat de sticlă pisată, cu ajutorul căreia se șlefuiesc lemnul, metalele etc. • acc. și *glaspapír.* pl. *-e, -uri.* /<germ. ***Glaspapier***.

glastre (2)

glăstră *s.f.* **1** Ghiveci cu pămînt în care cresc plante ornamentale. **2** Vază (pentru flori). • pl. *-e.* /<ngr. ***γλάστρα***.

glásvand *s.n.* **1** Perete interior, construit din panouri de geam fixate într-un cadru de lemn sau de metal. **2** Ușă pliantă cu geamuri, între două încăperi ale unei locuințe. • pl. *-uri.* și *glázvand s.n.* /<germ. ***Glaswand*** <*Glas* „sticlă", *Wand* „perete".

glaúc, -ă *adj.* Care este de culoare albastră cu nuanță de verde. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***glauque***, lat. ***glaucus, -a, -um***.

glauco- Elem. de compunere „verde-marin". • /<fr. ***glauco-***; cf. gr. *γλαυκός* „verde".

glaucóm *s.n.* (*med.*) Grup de afecțiuni oculare diferite, caracterizate prin creșterea tensiunii oculare, însoțită de grave tulburări trofice și ale vederii (care pot duce la orbire). • sil. *gla-u-*. /<fr. ***glaucome***, lat. ***glaucoma***; cf. gr. *γλαύκωμα* <*γλαυκός* „verde-albăstrui".

glaucomatós, -oásă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Bolnav) de glaucom. • sil. *gla-u-*. pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***glaucomateux***.

glaucomít *s.n.* (*mineral.*) Silicat natural hidratat de aluminiu, fier, magneziu și potasiu, de culoare verde, care este folosit ca îngrășământ, la prepararea vopselelor, pentru dedurizarea apei etc. • sil. *gla-u-*. pl. *-uri.* /<fr. ***glauconite***.

glávă *s.f.* (*înv.*) **1** Cap de animal. **2** Capitol. **3** (*miner.*; *reg.*) Grindă de susținere. • pl. *-e.* /<bg. **глава**.

glávnică *s.f.* (*pop.*) Șervet răsucit în formă de colac, pe care îl pun femeile pe creștet, cînd cară pe cap greutăți. ◇ Expr. *Cu glamnică la inimă* = zdrobit de durere. • pl. *-ce.* și *glámnică s.f.* /<sl. veche **главникъ**.

glazurá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică prăjituri, bomboane, fructe, paste făinoase etc.*) A glasa (1). **2** (*tehn.*; *compl. indică obiecte ceramice*) A emaila, a smălțui. • prez. ind. *-ez.* /***glazură*** + *-a.*

glazuráre *s.f.* Acțiunea de *a glazura* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***glazura***.

glazurát, -á *adj.* **1** (*despre prăjituri, bomboane, fructe, paste făinoase etc.*) Glasat (1). **2** (*tehn.*; *despre obiecte ceramice*) Care a fost emailat, smălțuit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***glazura***.

glazuratór, -oáre *s.m., s.f.* Persoană calificată în operații de glazurare. • pl. *-ori, -oare.* /***glazură*** + *-tor.*

glazúră *s.f.* **1** Strat subțire de sirop de zahăr ars, de șerbet, de ciocolată etc., aplicat pe prăjituri, bomboane, fructe, paste făinoase etc. pentru a le îmbunătăți gustul și aspectul. **2** (*tehn.*) Amestec de substanțe în suspensie apoasă, aplicat pe suprafața unui obiect ceramic, care, prin ardere, după topire și răcire, se vitrifiază și îi conferă un aspect estetic; email, smalț. • pl. *-i.* /<germ. ***Glasur***.

glăzvand *s.n.* v. glasvand.

gládíci *s.m.* (*bot.*) Arbust cu frunzele ascuțite și cu florile albe (*Acer tataricum*). • pl. *-ci.* și *gládiș s.m.* /<sl. veche **гладишь**, bg. ***гладиш***, srb. ***гладиш***.

glădíță *s.f.* (*bot.*) Arbore din familia leguminoaselor, originar din America de Nord, asemănător cu salcîmul, care are ramurile cu spini mari, florile mici, verzui, în panicule și fructul o păstaie mare, brună-roșiatică și care este cultivat pentru plantații forestiere de protecție, în parcuri etc. (*Gleditschia triacanthos*). • pl. *-e.* /<lat. ***Gleditschia***, den.șt.

glăfui *vb. IV. tr.* (*arhit., constr.*) A face glafuri. • prez. ind. *-iesc.* /***glaf*** + *-ui.*

glăjár *s.m.* (*reg.*) Fabricant sau negustor de sticlă. • pl. *-i.* și *glăjér s.m.* /***glajă*** + *-ar.*

glăjér *s.m.* v. glăjar.

glăjeríe *s.f.* (*reg.*) **1** Fabrică de sticlă. **2** Atelier al geamgiului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***glăjer*** + *-ie.*

glăsciór *s.n.* Dim. al lui *glas*; spec. glas de copil; glăsuleț, glăsușor, glăsuț. • pl. *-oare.* /***glas*** + *-cior.*

glăsuí *vb. IV.* **1** *tr., intr.* (*astăzi poet.*) A spune, a vorbi. **2** *intr.* (*despre texte*) A conține; a exprima. **3** *tr.* A cînta; a intona. • prez.ind. *-iesc.* /***glas*** + *-ui.*

glăsuíre *s.f.* **1** (*astăzi poet.*) Vorbire; spusă. ◇ Loc.adv. *Într-o glăsuire* = *a*) cu toții; *b*) de comun acord. **2** Cîntare. • pl. *-i.* /v. ***glăsui***.

glăsuitór, -oăre *adj.* (*înv.*; *despre păsări*) Cîntător. • sil. *-su-i-*. pl. *-ori, -oare.* /***glăsui*** + *-tor.*

glăsuléț *s.n.* Glăscior. • pl. *-e.* /***glas*** + *-uleț.*

glăsușór *s.n.* Glăscior. • pl. *-oare.* /***glas*** + *-ușor.*

glăsúț *s.n.* Glăscior. • pl. *-e.* /***glas*** + *-uț.*

glăvoácă *s.f.* v. zglăvoacă.

glean *s.m.* (*mineral.*; *reg.*) Ardezie. • /<bg. *глина*.

glébă *s.f.* **1** (*în Ev. Med.*) Moșie de care erau legați șerbii și pe care nu o puteau părăsi niciodată. **2** Ext. (*în Ev. Med.*) Situație a unei persoane care nu își putea

părăsi pământul. **3** (*pop.*) Brazdă de pământ. • pl. *-e.* /<fr. ***glibe***, lat. ***gleba***.

glei *s.n.* (*geol.*) Strat al solului, de culoare cenușie sau vînătă-verzuie, bogat în forme reduse ale oxizilor de fier. • pl. *-uri.* /<engl. ***gley***; cf. fr. *glaise*.

gléic, -ă *adj.* (*geol.*) Care aparține gleiului, care se referă la glei; de natura gleiului. • pl. *-ci, -ce.* /***glei*** *+ -ic*.

gieizáre *s.f.* Proces de reducere a oxizilor de fier, sub influența umidității, în condiții de anaerobioză. • pl. *-ări.* /cf. fr. *glaiser*.

gieméie *s.f.* v. gîlmei.

glénă *s.f.* (*anat.*) Cavitate articulară puțin adîncă a unui os. • pl. *-e.* /<fr. ***glène***.

gleng *s.n.* (*înv.*) Parte a ghetei care corespunde gleznei. • pl. *-uri.* /<germ. ***Gelenk***.

glenoíd, -ă *adj.* (*anat.; despre cavități ale corpului*) Care permite articularea oaselor; glenoidal. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***glénoïde***; cf. gr. *γλήνη* „ochi; articulație", *εἶδος* „aspect".

glenoidál, -ă *adj.* (*anat.; despre cavități ale corpului*) Glenoid. • sil. *-no-i-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***glénoïdal***.

glenoidítă *s.f.* (*med.*) Osteită a cavității glenoidale a omoplatului. • sil. *-no-i-.* pl. *-e.* /<fr. ***glénoïdite***.

gléră *s.f.* **1** (*biol.*) Lichid albicios și cleios secretat de unele celule mucoase. **2** Albuș de ou crud. • pl. *-e.* /<fr. ***glaire***.

gierós, -oásă *adj.* Care are aspect de albuș de ou. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***glaireux***.

glet *s.n.* (*constr.*) **1** Strat subțire de var sau de ipsos, aplicat peste o tencuială, cu scopul de a obține o suprafață perfect netedă (de zugrăveală). **2** Clei de ipsos izolant, cu care se vopsesc ușile, ramele și materialul lemnos. • pl. *-uri.* /<germ. ***Glätt[putz]***.

gléznă *s.f.* (*anat.*) **1** Parte a membrelor inferioare la om, care cuprinde articulația tibiei cu tarsul. ◇ Loc. adv. (*pop.*) *Pînă la* (sau *în*) *glezne* = foarte puțin. ◇ Expr. (*înv., pop.*) *A face* (ceva) *din călcîie pînă la glezne* = a munci mult, dar fără spor. ◆ Ext. Parte mai subțire a gambei care se află deasupra acestei articulații. **2** Porțiune a membrelor unor animale cuprinsă între fluier și chișiță. • pl. *-e.* /<sl.veche ГЛѢЗЬНЪ, ГЛѢЗЬНА.

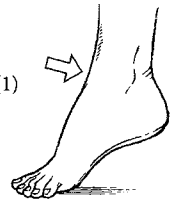

gleznă (1)

glezniéră *s.f.* Bandă (elastică) de bumbac, de lînă sau din fibre sintetice, folosită de balerine, de sportivi etc. pentru protecția gleznelor. • sil. *-ni-e-.* pl. *-e.* /***gleznă*** *+ -ieră*.

gleznișoáră *s.f.* Dim. al lui *gleznă*. • pl. *-e.* /***gleznă*** *+ -işoară*.

gliadínă *s.f.* (*biol.*) Proteină vegetală. • sil. *gli-a-.* pl. *-e.* /<fr. ***gliadine***, it. *gliadina*.

gliál, -ă *adj.* (*anat.*) **1** Care se referă la nevroglie. **2** *Țesut glial* = țesut de susținere a elementelor sistemului nervos. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***glial***.

glic- Elem. de compunere „dulce", „zaharos". • și *glico-*. /<fr. ***glyco-***; cf. gr. *γλυκύς* „dulce".

glicemíe *s.f.* **1** Prezență normală a glucozei în sînge. **2** Cantitate de glucoză aflată în sînge. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***glycémie***; cf. gr. *γλυκύς* „dulce", *αἷμα* „sînge".

glicéric *adj.* (*chim.*) *Acid gliceric* = acid organic prezent în fermentația alcoolică, obținut prin oxidarea glicerinei. • /<fr. ***glycérique***.

glicerídă *s.f.* (*chim.*) Ester al glicerinei cu acizi grași, component al grăsimilor animale și vegetale; substanță obținută, prin sinteză, din glicerină și din acid gras sau, prin izolare, din grăsimi. • pl. *-e.* /<fr. ***glycéride***.

glicerínă *s.f.* (*chim.*) Alcool cu aspect de lichid siropos, incolor, dulce, obținut prin hidroliza uleiurilor sau a grăsimilor, ca produs secundar la fabricarea săpunurilor și a acizilor grași sau produs sintetic prin fermentarea zaharurilor, care este întrebuințat în cosmetică, în industria textilă, în pielărie, la obținerea de lichide anticongelante etc.; glicerol. ◇ *Trinitrat de glicerină* v. trinitrat. • /<fr. ***glycérine***; cf. gr. *γλυκερός* „dulce".

glicero- Elem. de compunere „dulce", „zaharat". • /<fr. ***glycéro-***; cf. gr. *γλυκερός* „dulce".

glicerofosfat *s.m.* (*chim.*) Sare a acidului glicerofosforic. • pl. *-ți.* /<fr. ***glycérophosphate***.

glicerofosfóric *adj.* (*chim.*) *Acid glicerofosforic* = combinație a acidului fosforic cu glicerina. • /<fr. ***glycérophosphorique***.

gliceról *s.n.* (*chim.*) Glicerină. • /<fr. ***glycérol***.

glicerolát, -ă *adj., s.m.* (*farm.*) (Medicament) preparat pe bază de glicerină. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***glycérolé***.

glicínă[1] *s.f.* (*bot.*) Arbust decorativ agățător, din familia leguminoaselor, care are florile parfumate, albastre sau violete, asemănătoare cu ale salcîmului (*Wistaria sinensis*). • pl. *-e.* /<fr. ***glycine***.

glicínă[2] *s.f.* **1** (*chim.*) Aminoacid sub formă de cristale incolore, solubile în apă, prezent în mușchi, în creatină, în gelatină, care se obține și sintetic și care este folosit ca medicament în distrofia musculară, în paralizia infantilă etc. **2** (*biol.*) Proteină vegetală, aparținînd clasei globulinelor, care se găsește în soia. • pl. *-e.* /<germ. ***Glyzin***.

glico- v. glic-.

glicocól *s.m.* (*biol.*) Aminoacid simplu, prezent în numeroase proteine. • /<fr. ***glycocolle***.

glicocólic *adj.* (*biol.*) *Acid glicocolic* = acid biliar, care prin hidroliză dă glicocol și acid colic. • /<fr. ***glycocolique***.

glicogén *s.m.* (*biol.*) Polizaharidă formată din glucoză, care se află în aproape toate țesuturile animale (mai ales în ficat), în insecte și în plante inferioare. • pl. *-i.* /<fr. ***glycogène***; cf. gr. *γλυκύς* „dulce", *γίγνομαι* „a lua naștere".

glicogenáză *s.f.* (*fiziol.*) Enzimă din celula hepatică, capabilă să tranforme glicogenul în glucoză, cînd este activată printr-un factor nervos sau hormonal. • pl. *-e.* /<fr. ***glycogénase***, engl. *glycogenase*; cf. gr. *γλυκύς* „dulce", *γίγνομαι* „a lua naștere".

glicogenétic, -ă *adj.* Care aparține glicogenezei, care se referă la glicogeneză. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***glycogénétique***.

glicogenéză *s.f.* (*biochim.*) Formare a glicogenului din glucoză sau din alte substanțe glucidice. • pl. *-e.* /<fr. ***glycogenèse***; cf. gr. *γλυκύς* „dulce", *γένεσις* „naștere".

glicogénic, -ă *adj.* Referitor la glicogen. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***glycogénique***.

glicogenogenéză *s.f.* (*biochim.*) Formare a glucozei din proteine sau din grăsimi. • pl. *-e.* /<fr. ***glycogénogenèse***.

glicogenolíză *s.f.* (*biochim.*) Degradare progresivă a glicogenului, îndeosebi în ficat, în glucoză. • pl. *-e.* /<fr. ***glycogénolyse***; cf. gr. *γλυκύς* „dulce", *γίγνομαι* „a lua naștere", *λύσις* „descompunere".

glicogenopexíe *s.f.* (*biochim.*) Fixare a glicogenului în ficat. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***glycogénopexie***.

glicól *s.m.* (*chim.*) Alcool incolor, siropos, dulce, folosit ca dizolvant pentru ceruri, rășini, coloranți și ca intermediar în sinteze organice, de medicamente etc. • pl. *-i.* /<fr. ***glycol***.

glicólic *adj.* (*chim.*) *Acid glicolic* = acid format prin oxidarea glicolului, a zaharurilor etc., care se prezintă sub formă de cristale incolore și care este folosit la fabricarea lacurilor, a rășinilor, în imprimeria textilă etc. • /<fr. ***glycolique***.

glicolíză *s.f.* (*biochim.*) Descompunere a glucidelor în timpul fenomenelor metabolice. • pl. *-e.* /<fr. ***glycolyse***; cf. gr. *γλυκύς* „dulce", *λύσις* „dezlegare, descompunere".

glicometríe *s.f.* Glucometrie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***glycométrie***.

glicométru *s.n.* Glucometru. • pl. *-e.* /<fr. ***glycomètre***; cf. gr. *γλυκύς* „dulce", *μέτρον* „măsură".

glicónic, -ă *adj., s.m.* (*vers.*) (Vers antic) format dintr-un troheu (sau spondeu) urmat de un dactil, un troheu și o silabă oarecare. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***glyconique***; cf. nm. pr. *Glycon*, poet comic grec.

glicopeníe *s.f.* (*med.*) Scădere a glicemiei. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<engl. ***glycopenia***; cf. gr. *γλυκύς* „dulce", *πενία* „sărăcie".

glicopexíe *s.f.* (*biochim.*) Fixare a zahărului la nivelul țesuturilor organice. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***glycopexie***; cf. gr. *γλυκύς* „dulce", *πῆξις* „fixare".

glicoproteídă *s.f.* (*biochim.*) Proteidă complexă care conține în moleculă glucide și care se află în cartilaje, în unii hormoni și în albușul de ou. • pl. *-e.* /<fr. ***glycoprotéide***.

glicoreglăre *s.f.* (*biochim.*) Reglare a metabolismului glucidelor, care permite menținerea constantă a glicemiei. • pl. *-ări.* /după fr. *glycorégulation*.

glicoregulatór, -oáre *adj.* (*biochim.; despre hormoni*) Care are funcție de reglare a metabolismului glicogenului. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***glycorégulateur***.

glicozídă *s.f.* (*biol.*) Compus organic vegetal, conținînd în moleculă una sau mai multe monozaharide și o substanță ce nu este zaharidă, care, prin hidroliză, dă naștere glucozei; glucozidă, heterozidă. • pl. *-e.* /<fr. ***glycoside***.

glicozúric, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Suferind) de glicozurie; diabetic. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***glycosurique***.

glicozuríe *s.f.* (*med.*) Prezență anormală a glucozei în urină (în diabet, în cursul sarcinii și al alăptării), în relație cu creșterea concentrației glucozei în sînge. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***glicosurie***; cf. gr. *γλυκύς* „dulce", *οὖρον* „urină".

glíe *s.f.* (*pop.*) **1** (*astăzi poet.*) Pămînt; ogor, țarină. ◇ Expr. *Sub glie* (sau *glii*) = în mormînt. ◆ Fig. Patrie; pămînt strămoșesc. **2** Brazdă de pămînt cu iarbă (cît se poate desprinde cu hîrletul). • pl. *glii.* g.-d. *-iei.* /etimol. nec.

gligán *s.m.* **1** (*înv., reg.*) Porc mistreț. **2** Fig. (*pop.; fam., peior.*) Găligan. • pl. *-i.* /<bg. ***глиган***.

gliméie *s.f.* v. gîlmei.

glio- Elem. de compunere „materie vîscoasă", „gelatină". • /<fr. ***glio-***; cf. gr. *γλία* „clei".

glioblastóm *s.n.* (*med.*) Formă de gliom malign, cu evoluție rapidă, care apare la vîrsta mijlocie în emisferele cerebrale. • sil. *gli-o-.* pl. *-oame.* /<fr. ***glioblastome***; cf. gr. *γλία* „clei", *βλαστός* „germene".

glioblastóză *s.f.* (*biol.*) Proliferare intensă a țesutului glial. • pl. *-e.* /<fr. ***glioblastose***.

gliocít *s.n.* (*hist.*) Celulă glială. • sil. *gli-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***gliocyte***; cf. gr. *γλία* „clei", *κύτος* „cavitate; recipient".

glióm *s.n.* (*med.*) Tumoare primitivă din sistemul nervos, formată din țesut nevroglic. • pl. *-uri.* /<fr. ***gliome***; cf. gr. *γλία* „clei".

gliomér *s.n.* v. liomer.

gliosarcóm *s.n.* (*med.*) Sarcom dezvoltat din țesutul nervos. • sil. *gli-o-.* pl. *-oame.* /<fr. ***gliosarcome***; cf. gr. *γλία* „clei", *σάρκωμα* „excrescență cărnoasă".

glioxál *s.n.* (*chim.*) Dialdehidă obținută prin oxidarea catalitică a glicolului, care este întrebuințată la fabricarea rășinilor de cazeină, a unor mase plastice, ca ingredient al lichidelor pentru îmbălsămare etc. • /<***glio-*** *+* ***oxal[ic]***; cf. it. *gliossale*.

gliózǎ *s.f.* (*med.*) Proliferare patologică, cu aspect tumoral, a rețelei nevroglice. • pl. *-e.* /<fr. ***gliose***.

glipt- Elem. de compunere „inscripție", „gravare"; „tocit", „ros". • și *glipto-*. /<fr. ***glypt(o)-***; cf. gr. *γλυπτός* „gravat".

gliptál *s.m.* (*chim.*) Produs macromolecular poliesteric, insolubil în apă, obținut din condensarea anhidridei ftalice cu glicerina, care este folosit în industria lacurilor. • pl. *-i.* /<fr. ***glyptal***.

glíptic, -ă *s.f., adj.* **1** *s.f.* Arta de a grava figuri sau motive decorative pe o piatră prețioasă sau semiprețioasă ori pe mulajele pentru monede și medalii. **2** *adj.* Care aparține glipticii (1), care se referă la gliptică (1). • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***glyptique***; cf. gr. *γλυπτικός*.

glipto- v. glipt-.

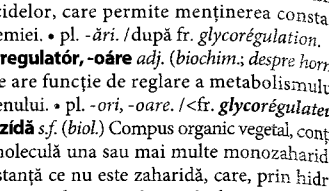

gliptodon

gliptodón *s.m.* (*paleon.; la pl.*) Gen fosil de mamifere edentate, pleistocene, de talie mare, care aveau carapace dorsală, sudată coloanei vertebrale, scut cefalic și înveliș codal țepos, formate din plăci osoase (*Glyptodontes*); (*și la sg.*) animal care aparține acestui gen. • pl. *-i.* /<fr. ***glyptodon***.

gliptogenéză *s.f.* (*geol.*) Proces de erodare a sferei, în special a reliefurilor înalte, de agenții externi. • /<fr. ***glyptogenèse***.

gliptografíe *s.f.* Știință care se ocupă cu studiul pietrelor antice gravate. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***glyptographie***; cf. gr. *γλυπτός* „gravat", *γράφω* „a descrie".

gliptologíe *s.f.* Studiu al pietrelor gravate. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***glyptologie***; cf. gr. *γλυπτός* „gravat", *λόγος* „studiu".

gliptotécă *s.f.* **1** Colecție de pietre prețioase sau semiprețioase gravate. **2** Muzeu (sau parte a unui muzeu) unde se păstrează astfel de colecții. • pl. *-ci.* /<fr. ***glyptothèque***, germ. ***Glyptothek***; cf. gr. *γλυπτός* „gravat", *θήκη* „cutie".

glirídă *s.f.* (*zool.*; *la pl.*) Familie de mamifere rozătoare frugivore (*Gliridae*); (*și la sg.*) animal care face parte din această familie. • pl. *-e.* /<lat. ***gliridae*** <*glis, -iris* „tip de rozător".

glisá *vb. I. intr.* **1** (*tehn.*; *despre piese*) A aluneca de-a lungul altei piese (prin frecare minimă). **2** (*despre hidroavioane*) A aluneca la suprafața apei. **3** (*muz.*) A executa un glissando. **4** Fig. A trece repede; a nu insista. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***glisser***.

glisádă *s.f.* **1** (*av.*) Zbor în care un avion înaintează înclinat pe o aripă, astfel încît să se apropie de sol parcurgînd o distanță cît mai mică. **2** (*cor.*) Pas făcut pentru a merge într-o parte. • pl. *-e.* /<fr. ***glissade***.

glisáj *s.n.* Glisare. • pl. *-e.* /<fr. ***glissage***.

glisánt, -á *adj.* **1** (*tehn.*; *despre suprafețe*) Pe care poate aluneca un corp (prin frecare minimă). **2** (*tehn.*; *despre piese*) Care alunecă de-a lungul altei piese cu care se află în contact. **3** (*despre sol*) Alunecos. **4** (*mat.*) *Vector glisant* = vector susținut de o dreaptă care nu are decît libertatea de a aluneca de-a lungul acestuia. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***glissant***.

glisáre *s.f.* Faptul de *a glisa*; glisaj. • pl. *-ări.* /v. ***glisa***.

glisiéră *s.f.* (*tehn.*) **1** Bară dreaptă sau curbă fixă, netedă, de-a lungul căreia alunecă un element mobil. **2** *Glisieră de siguranță* = parapet metalic, din tablă ondulată, amplasat la limita acostamentelor, pe porțiunile de drum în rambleu, pe sectoarele de drum cu curbe strînse etc. • sil. *-si-e-.* pl. *-e.* /<fr. ***glissière***.

glisór *s.n.* **1** (*tehn.*) Cursor. **2** Dispozitiv care permite unor tipuri de vehicule să alunece pe o pernă de aer deasupra unei suprafețe plane. • pl. *-oare.* /<fr. ***glissoir***.

glissándo *adv., s.m.* (*muz.*) **1** *adv.* (*indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Trecînd continuu și treptat de la un sunet la altul. ◇ (*subst.*) *Concertul a fost cîntat în glissando.* **2** *s.m.* Bucată muzicală cîntată astfel. • /<it. ***glissando***.

gloábă *s.f.* **1** Cal slab (și bătrîn). **2** (*în trecut*) Sumă de bani plătită în Țările Române pentru răscumpărarea unei pedepse. ◇ *Gloaba pîrcălăbească* v. pîrcălăbesc. **3** (*în trecut*) Taxă care se plătea pentru a interzice redeschiderea unui proces. • pl. *-e.* /<sl. veche ГЛОБА.

gloátă *s.f.* **1** (*deprec.*) Mulțime (pestriță) de oameni strînși la un loc. **2** (*în Ev. Med.*) Masa populației constituită din țărani aserviți și din orășenimea săracă și mijlocie. ◇ *Vornic de gloată* v. vornic. **3** (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) Unitate de infanterie formată din țărani. **4** (*fam.*) Cantitate mare de lucruri. **5** (*fam.*) Mulțime de ființe; spec. copiii unei familii. ◇ Expr. *A avea o gloată de copii* = a avea mulți copii. • pl. *-e.* /<sl. veche ГЛОТА.

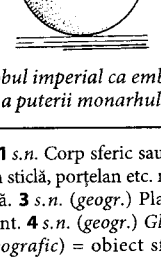

Globul imperial ca emblemă a puterii monarhului

glob *s.n., s.m.* **1** *s.n.* Corp sferic sau sferoidal. **2** *s.n.* Corp sferic din sticlă, porțelan etc. montat la un bec sau la o lampă. **3** *s.n.* (*geogr.*) Planeta locuită de oameni; Pămînt. **4** *s.n.* (*geogr.*) *Glob terestru* (sau *pămîntesc, geografic*) = obiect sferic pe a cărui suprafață exterioară este reprezentată cartografic, la o scară dată, imaginea micșorată a suprafeței Pămîntului, fără a se ține seama de turtirea acestuia. **5** *s.n.* (*geogr.*) *Glob ceresc* = obiect sferic pe a cărui suprafață exterioară este înfățișat aspectul sferei cerești. **6** *s.m.* (*anat.*) *Glob ocular* sau *globul ochiului* = organ par reprezentînd segmentul periferic (extern) al ochiului, de formă aproximativ sferică, situat în orbită. • pl. *n. -uri, m. -i.* /<fr. ***globe***, lat. ***glŏbus, -i***.

global, -ă *adj.* În întregime; total. ◇ *Acord global* v. acord. *Produs global* v. produs. *Venit global* v. venit. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***global***.

globalísm *s.n.* **1** (*psih.*) Proces cognitiv propriu copiilor, prin care se reține întregul unui obiect pentru a diferenția apoi părțile componente. **2** (*pedag.*) Metodă pedagogică și didactică bazată pe caracteristicile infantile de a percepe întregul înaintea părților sale componente. **3** Ideologie a unor grupuri cu interese mai largi decît cele naționale. • /<fr. ***globalisme***.

globalíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Adept) al globalismului. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***globaliste***.

globalitáte *s.f.* Calitate a ceea ce constituie un tot; caracter global. • pl. *-ăți.* /<fr. ***globalité***.

globalizá *vb. I. tr.* **1** A reuni într-un tot elemente disparate. **2** A judeca o problemă, o situație etc. în ansamblu. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***globaliser***.

globalizáre *s.f.* (*polit.*) Fenomen de transformare a lumii într-o unitate, care se manifestă la scara întregului glob, prin mijloace specifice. • /v. ***globaliza***.

globe-trotter [glob'trotər] *s.m.* Persoană care face pe jos înconjurul lumii. • pl. *-i.* /<engl., fr. ***globe-trotter***.

globí *vb. IV. tr.* **1** (*înv.*) A aplica cuiva o gloabă (2). **2** (*înv., reg.*) A prăda, a jefui. • prez.ind. *-esc.* /***gloabă*** + *-i*.

globigerímă *s.f.* (*paleon.*; *la pl.*) Gen de foraminifere, cu cochilia perforată și împărțită în mai multe camere (caracteristice pentru cretacic și terțiar) (*Globigerina*); (*și la sg.*) animal care face parte din acest gen. • pl. *-e.* /<fr. ***globigérine***.

globínă *s.f.* (*biochim.*) Proteina hemoglobinei, substanță incoloră, bogată în aminoacizi, care, împreună cu hemul, formează hemoglobina. • pl. *-e.* /<fr. ***globine***.

globíre *s.f.* (*înv., reg.*) Acțiunea de *a globi* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***globi***.

globoíd, -ă *adj., s.n.* (Corp) în formă aproximativ sferică sau globulară. • pl. *-izi, -ide.* /<engl. ***globoid***.

globulár, -ă *adj.* **1** Care are formă de glob (1); ca un glob (1). ◇ *Fulger globular* v. fulger. **2** (*tehn.*) *Fontă globulară* = fontă de structură granuloasă. **3** (*biol.*) Care aparține globulelor roșii ale sîngelui, care se referă la globulele roșii ale sîngelui. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***globulaire***; cf. lat. *globulus* <*globus* „glob".

globulárе *s.f.* (*tehn.*) Globulizare. • pl. *-ări.* /<it. ***globulare***.

globúlă *s.f.* **1** Corp minuscul de formă sferică. **2** (*biol.*) Fiecare dintre particulele minuscule, de formă sferică sau ovoidală, care alcătuiesc sau se găsesc în diferite lichide organice (sînge, limfă, lapte, puroi etc.). ◇ *Globulă roșie* = celulă roșie, anucleată la mamifere și nucleată la celelalte vertebrate, care conține hemoglobină și care intră în compoziția sîngelui, avînd rolul de a duce oxigenul de la plămîni la țesuturi și de a aduce la plămîni dioxidul de carbon de la țesuturi; hematie, eritrocit. *Globulă albă* = celulă (mononucleată) fără hemoglobină, care intră în compoziția sîngelui și care are citoplasma bogată în enzime, avînd rol important în procesul de apărare a organismului; leucocită. *Globulă polară* = organit citoplasmatic care apare în timpul diviziunii reducționale. • pl. *-e.* /<fr. ***globule***, lat. ***glŏbŭlus, -i***.

globuléț *s.n.* Dim. al lui *glob*; globușor. • pl. *-e.* /***glob*** + *-uleț*.

globulíe *s.f.* Numărul globulelor roșii din sînge. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***globulie***.

globulímă *s.f.* (*chim.*) Proteină cu molecule mari, solubile în soluții saline, care se găsește în plasma sangvină, în lapte, în vegetale și care este folosită în medicină. • pl. *-e.* /<fr. ***globuline***.

globulinemíe *s.f.* (*med.*) Prezență normală a globulinei în sînge. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***globulinémie***; cf. lat. *globus* „glob", gr. *αἷμα* „sînge".

globulínic, -ă *adj.* Care aparține globulinei, care se referă la globulină. • pl. *-ci, -ce.* /***globulină*** + *-ic*.

globulinuríe *s.f.* (*med.*) Prezență excesivă a globulinei în urină. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***globulinurie***; cf. lat. *globus* „glob", gr. *οὖρον* „urină".

giobulít *s.n.* (*geol.*) Cristal embrionar dezvoltat în masa rocilor vulcanice. • pl. *-e.* /<engl. ***globulite***.

globulizáre *s.f.* (*tehn.*) Proces de transformare, prin tratament termic, a formei cristaline a unor constituenți structurali în formă globulară; globulare. • pl. *-ări.* /cf. *globulare*.

globulós, -oásă *adj.* **1** Care este în formă de glob (1). **2** Care este format din globule (2). • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***globuleux***.

globușór *s.n.* Globuleț. • pl. *-oare.* /***glob*** + *-ușor*.

glockenspiel ['glɔkenʃpil] *s.n.* (*muz.*) Instrument muzical de percuție, alcătuit din lame metalice așezate pe un suport, care, lovite cu ciocănele de lemn, scot sunete asemănătoare cu clinchetul unui clopoțel. • pl. *-uri.* /<germ. ***Glockenspiel*** <*Gloke* „clopot", *Spiel* „joc".

glod *s.n.* **1** (*pop.*) Noroi. ◇ *Baboi de glod* v. baboi. ◇ Expr. *A ajunge din pod în glod* v. ajunge. **2** (*pop.*) Bulgăre de pămînt uscat sau înghețat. **3** (*reg.*) Cocean de porumb. **4** (*reg.*) Cotor de măr sau de pară. • pl. *-uri.* /cf. magh. *galád*, rus. *znyda*.

glodáș *s.m.* (*pop.*) Lucrător care transportă și depozitează sarea din salină la suprafață. • pl. *-i.* /***glod*** + *-aș*.

glodáráie *s.f.* (*pop.*) Glodărie (2). • g.-d. *-iei.* /***glod*** + *-ăraie*.

glodăríe *s.f.* (*pop.*) **1** Cantitate mare de noroi. **2** Loc, drum etc. acoperit cu noroi; (*pop.*) glodăraie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***glod*** + *-ărie*.

glodí *vb. IV. tr.* (*pop.*; *compl. indică părți ale corpului*) A freca, a înțepa, a roade producînd o senzație neplăcută, durere etc. • prez.ind. *-esc.* /<srb. ***glodati***, rus. *złoďatь*.

glodíre *s.f.* (*pop.*) Acțiunea de *a glodi* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***glodi***.

glodorós, -oásă *adj.* v. gloduros.

glodós, -oásă *adj.* v. gloduros.

glodurós, -oásă *adj.* (*pop.*) **1** Care este plin de noroi; noroios. **2** Care este plin de bulgări de pămînt uscați sau înghețați. • pl. *-oși, -oase.* și *glodorós, -oásă, glodós, -oásă adj.* /***gloduri***, pl. lui *glod* + *-os*.

glom *s.m.* (*med.*) Formație corpusculară mică, de natură nervoasă sau ganglionară. • pl. *-i.* /<fr. ***glome***, lat. ***glŏmus, -eris***.

glomangióm *s.n.* (*med.*) Tumoare benignă, extrem de dureroasă la atingere, localizată în special la nivelul extremităților și dezvoltată mai ales pe seama elementelor neuro-musculo-vasculare. • pl. *-oame.* /<fr. ***glomangiome***; cf. lat. *glomus, -eris* „ghem", gr. *ἀγγεῖον* „vas".

glomectomíe *s.f.* (*chir.*) Rezecția glomusului carotidian. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***glomectomie***; cf. lat. *glomus, -eris* „ghem", gr. *ἐκτομή* „excizie".

glomerúl *s.n.* v. glomerulă.

glomerulár, -ă *adj.* **1** Care aparține glomerulelor, care se referă la glomerule. **2** Cu glomerule, care este format din glomerule. • pl. *-i, -e.* /***glomerulă*** + *-ar*.

glomerulát, -ă *adj.* (*bot.*; *despre flori, fructe*) Care sînt înghesuite mai multe la un loc, în formă de glomerulă (3, 4). • pl. *-ți, -te.* /***glomerulă*** + *-at*.

glomerúlă *s.f.* **1** (*geol.*) Agregat de pămînt, de mici dimensiuni, format prin alipirea unor particule elementare ale solului. **2** (*anat.*) Formație anatomică, cu aspect de ghem, alcătuită din capilare sangvine sau fibre nervoase. ◇ *Glomerulă renală* = element inițial al nefronului, format dintr-un ghem de capilare. **3** (*bot.*) Tip de inflorescență la plantele chenopodiacee, în care florile par a fi prinse la același nivel de o axă. **4** (*bot.*) Tip de fruct dezvoltat în glomerule, care s-a format prin creșterea laolaltă a mai multe fructe provenite din flori independente. • pl. *-e.* și *glomerúl s.n.* /<fr. ***glomérule***.

glomerulítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a unei glomerule (2). • pl. *-e.* /<fr. ***glomérulite***.

glomerulonefrítă *s.f.* (*med.*) Nefropatie în care predomină leziunile glomerulelor (2). • pl. *-e.* /<fr. ***glomérulonéphrite***; lat. *glomerulus*, dim. *glomus, -eris* „ghem", gr. *νεφρός* „rinichi".

glomeruloscleróză *s.f.* (*med.*) Scleroză a glomerulelor (2), care apare de obicei ca urmare a evoluției unei glomerulonefrite cornice. • pl. *-e.* /<fr. ***glomérulosclérose***; lat. *glomerulus*, dim. *glomus, -eris* „ghem", gr. *σκλήρωσις* „indurație, întărire".

G
9

glomerulóză *s.f.* (*med.*) Formă de nefroză în care predomină leziunile degenerative ale glomerulelor (2) renale. • pl. *-e.* /<fr. ***glomérulose***.

glómic, -ă *adj.* (*anat.*) Care aparține unui glomus. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***glomique***.

glómus *s.n.* (*anat.*) Corpuscul rotunjit, alcătuit din vase și cu o inervație abundentă. • /<fr. ***glomus***; cf. lat. *glomus, -eris* „ghem".

glónte *s.n.* v. glonț.

glonț *s.n.* (*milit.*) **1** Mic proiectil lunguieț, de oțel, de plumb sau de aramă, folosit la armamentul de infanterie. <> *Glonț perforant* = glonț din oțel cu o mare putere de pătrundere. *Glonț exploziv* = glonț care conține un exploziv și care explodează cînd lovește ținta. *Glonț incendiar* = glonț care conține o încărcătură ce degajă la țintă o mare cantitate de căldură. *Glonț trasor* = glonț care lasă în urma sa o dîră de lumină. *Snop de gloanțe* v. snop. *Gloanțe widia* v. widia. <> Expr. *În bătaia gloanțelor* v. bătaie. *A pune* (cuiva) *un glonț în piept* v. pune.◆ (*adv.*) Foarte repede. <> Expr. *A pleca* (sau *a se duce, a merge*) *glonț* = a pleca foarte repede. **2** Partea dinspre vîrf a unui cartuș. **3** Ext. Cartuș. • pl. *-oanțe.* și *glónte s.n.* /etimol. nec.

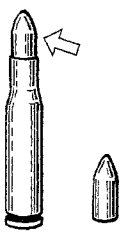

glonț (1)

glonțișór *s.n.* Dim. al lui *glonț.* • pl. *-oare.* /***glonț*** + ***-ișor***.

glória *s.f.* **1** (*meteor.*) Fotometeor reprezentat prin una sau mai multe serii de inele colorate, văzute de un observator în jurul propriei sale umbre, proiectate pe o pînză de ceață sau pe un nor constituit din picături fine de apă. **2** (*muz.*) Partea a doua a unei mise cu caracter de imn. • /<it. , lat. ***gloria***.

glórie *s.f.* **1** Onoare, slavă, cinstire adusă unei persoane, unui eveniment etc. *Trebuie să aducem glorie eroilor patriei.* **2** Grandoare, măreție, mărire. *Trecutul de glorie.* **3** Faimă, celebritate, renume obținut de cineva sau de ceva pentru însușiri (sau fapte) excepționale. *Și-a cîștigat o glorie fără precedent.* <> *Titlu de glorie* v. titlu. <> Expr. *A se acoperi de glorie* v. acoperi. **4** Fală, mîndrie. *El este gloria țării.* **5** Concr. Persoană deosebit de valoroasă; celebritate. *A ajuns o glorie a medicinei românești.* • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<lat., it. ***gloria***.

gloriétă *s.f.* Mic pavilion de odihnă, amenajat într-un parc. • pl. *-e.* /<fr. ***gloriette***.

glorifică *vb. I. tr.* **1** A cinsti, a elogia, a preamări, a slăvi. *Trebuie să-i glorificăm pe eroii patriei.* **2** A binecuvînta, a lăuda, a proslăvi. *Să glorificăm ziua de față.* ◦ prez.ind. *glorífic.* /<fr. ***glorifier***, lat. ***glorificare***.

glorificáre *s.f.* Acțiunea de *a glorifica* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***glorifica***.

glorificát, -ă *adj.* Care este preamărit, slăvit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***glorifica***.

gloriólă *s.f.* (*fran.*) Glorie deșartă; vanitate. • pl. *-e.* /<fr. ***gloriole***.

gloriós, -oásă *adj.* **1** (*despre fapte, acțiuni etc. ale oamenilor*) Eroic, vitejesc. **2** (*despre oameni*) Care a săvîrșit fapte glorioase; care este mărit, slăvit. **3** Falnic, strălucit. *Viitor glorios.* • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***glorieux***, lat. ***glōriōsus, -a, -um***.

glos- Elem. de compunere „(referitor la) limbă", „al limbii". și *gloso-.* /<fr. ***glosso-***; cf. gr. *γλῶσσα* „limbă".

glosá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică cuvinte sau îmbinări de cuvinte dintr-un text*) A explica. **2** (*compl. indică texte*) A adnota. **3** A întocmi un glosar. **4** (*înv.*) A cenzura. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***gloser***, după *glosă*.

glosalgíe *s.f.* (*med.*) Glosodinie. • pl. *-gii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***glossalgie***; cf. gr. *γλῶσσα* „limbă", *ἄλγος* „durere".

glosár *s.n.* **1** Listă de cuvinte regionale, învechite sau puțin cunoscute, însoțite de explicația lor (concepută ca operă anexă sau independentă). **2** (*înv.*) Dicționar. • pl. *-e.* /<lat. ***glossarium, -ii***, fr. ***glossaire***.

glosáre *s.f.* Acțiunea de *a glosa* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***glosa***.

glosát[1], -ă *adj.* **1** (*despre cuvinte*) Care este explicat. **2** (*despre texte*) Care este adnotat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***glosa***.

glosát[2], -ă *adj.* (*bot.; despre organe*) Care are formă de limbă. • pl. *-ți, -te.* /cf. gr. *γλῶσσα* „limbă".

glosatór, -oáre *s.m., s.f.* **1** Persoană care glosează (2) un text. **2** Autor de glose. **3** (*la pl.*) Juriști italieni care au prelucrat și comentat dreptul roman în sec. 11-12, făcînd glose (1) pe marginea textului de lege. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***glossateur***.

glósă *s.f.* **1** Explicare a unui text obscur, a unui cuvînt greu de înțeles prin termeni accesibili; spec. comentariu, notă pe marginea unui manuscris, a unui text etc. **2** (*la pl.*) Totalitatea cuvintelor care alcătuiesc un glosar. **3** (*lit.*) Poezie cu formă fixă, cu un conținut mai ales gnomic sau filosofic, în care fiecare vers din prima strofă este comentat succesiv în cîte o strofă următoare, încheiată cu versul respectiv, ultima strofă reluînd în ordine inversă versurile primei strofe. • pl. *-e.* /<lat. ***glossa, -ae***; cf. și fr. *glose*, it. *glossa*, germ. *Glosse*.

glosém *s.n.* (*lingv.*) Nume dat în glosematică unității minimale a limbii. • pl. *-e.* /<fr. ***glossème***.

glosemátică *s.f.* Ramură a lingvisticii structuraliste, creată de L. Hjelmslev, care aplică teoria pozitivismului logic, considerînd limba ca un sistem de relații interne, ca un obiect în sine. • /<fr. ***glossématique***; cf. și germ. *Glossematik*, engl. *glossematics*.

glosíe *s.f.* (*lingv.*) Limbă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***glossie***.

glosíță *s.f.* (*med.*) Termen generic pentru toate tipurile de leziuni inflamatorii ale limbii, superficiale sau profunde, acute sau cornice. • pl. *-e.* /<fr. ***glossite***; cf. lat. *glossa* „limbă".

gloso- v. glos-.

glosodínie *s.f.* (*med.*) Nevralgie particulară a limbii, caracterizată printr-un punct dureros fix; glosalgie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***glossodynie***; cf. gr. *γλῶσσα* „limbă", *ὀδύνη* „durere".

glosofaríngian, -ă *adj.* (*anat.*) Care aparține limbii și faringelui, care se referă la limbă și faringe. <> *Nervul glosofaringian* = cea de a noua pereche a nervilor cranieni, care oferă fibre motorii faringelui și parotidei și fibre senzitive treimii posterioare a limbii, palatului moale și urechii medii. • sil. *-gi-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***glosso-pharyngien***; cf. lat. *glossa* „limbă", *pharynx, -yngos* „faringe".

glosofóbie *s.f.* (*psih.*) Teamă patologică de a vorbi (în nevrozele motorii). • g.-d. *-iei.* /<fr. ***glossophobie***; cf. lat. *glossa*, gr. *γλῶσσα* „limbă", gr. *φόβος* „frică".

glosográf *s.n.* Instrument de măsurat cuvintele, folosind mișcările limbii. • pl. *-e.* /<fr. ***glossographe***.

glosografíe *s.f.* Studiu al gloselor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***glossographie***; cf. și it. *glossografia*.

glosolalíe *s.f.* (*psih.*) Limbaj neinteligibil în unele boli mintale (schizofrenie și isterie), alcătuit din silabe și cuvinte inventate, fără sens. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***glossolalie***; cf. gr. *γλῶσσα* „limbă", *λαλέω* „a vorbi".

glosológie *s.f.* Parte a medicinei care se ocupă cu studiul limbii și al afecțiunilor ei. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***glossologie***; cf. gr. *γλῶσσα* „limbă", *λόγος* „studiu".

glosopatíe *s.f.* Denumire generică pentru bolile limbii. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***glossopathy***.

glosoplastíe *s.f.* (*chir.*) Operație de refacere a limbii diforme sau distruse. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<engl. ***glossoplasty***.

glosoplegíe *s.f.* (*med.*) Paralizie a limbii. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***glossoplégie***; cf. gr. *γλῶσσα* „limbă", *πληγή* „lovitură".

glosoptóză *s.f.* (*med.*) Ptoză a limbii către faringe în absența coordonării musculare și relaxare musculară. • pl. *-e.* /<fr. ***glossoptôse***; cf. gr. *γλῶσσα* „limbă", *πτῶσις* „cădere".

glosorafíe *s.f.* (*chir.*) Sutură a limbii. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***glossorraphie***.

glosotomíe *s.f.* (*chir.*) Amputație a limbii. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***glossotomie***; cf. gr. *γλῶσσα* „limbă", *τομή* „tăiere".

glossína *s.f.* (*entom.*) Gen de insecte din familia *Muscidae*, răspîndit în țările ecuatoriale, cu reprezentantă musca țețe, care transmite boala somnului (*Glossina palpalis*). • pl. *-e.* /<fr. ***glossine***, lat. ***glossina***.

glossoptéris *s.m.* (*paleon.*) Gen de ferigă fosilă din ordinul filiaceelor, cu frunzele mari, ligulate sau lanceolate. • /<fr. ***glossoptéris***.

glotál, -ă *adj.* (*anat.*) Care aparține glotei, care se referă la glotă; din regiunea glotei. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***glottal***.

glotalizát, -ă *adj.* (*fon.; despre consoane*) Care este articulat prin ocluziune glotală. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***glottal***.

glotăș *s.n.* (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) Soldat pedestraș care făcea parte dintr-o gloată. • pl. *-i.* /***gloată*** + ***-aș***.

glótă *s.f.* (*anat.*) Porțiunea cea mai îngustă a etajului mijlociu al laringelui, cuprinsă între cele două coarde vocale. • pl. *-e.* /<fr. ***glotte***.

glótic, -ă *adj.* (*anat.*) Care aparține glotei, care se referă la glotă. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***glottique***.

glotítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a coardelor vocale inferioare. • pl. *-e.* /<fr. ***glottite***.

gloto- Elem. de compunere „(referitor la) limbă"; „lingvistic"; „(referitor la) glotă". • /<it. ***glotto-***; cf. gr. *γλῶττα* „limbă".

glotocronologíe *s.f.* (*lingv.*) Metodă lingvistică bazată pe statistica lexicală, care își propune să dateze limbile primitive. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***glottochronologie***.

glotogoníe *s.f.* Ramură a lingvisticii care se ocupă cu studiul formării și dezvoltării limbilor. • g.-d. *-iei.* /<germ. ***Glottogonie***.

glotológ, -ă *s.m., s.f.* Lingvist. • pl. *-gi, -ge.* /<it. ***glottologo***.

glotologíe *s.f.* Lingvistică. • g.-d. *-iei.* /<it. ***glottologia***.

glucagón *s.n.* (*fiziol.*) Hormon antagonist al insulinei secretat de pancreas, sub acțiunea căruia se produce glicogenoliza în ficat. • /<fr. ***glucagon***.

glucíd *s.n.* v. glucidă.

glucídă *s.f.* (*biochim.; mai ales la pl.*) Substanță organică naturală, constituind zaharurile, care conține carbon, hidrogen și oxigen, fiind un constituent fundamental al materiei vii, cu rol important în metabolism. • pl. *-e.* și *glucíd s.n.* /<fr. ***glucide***; cf. gr. *γλυκύς* „dulce".

glucídic, -ă *adj.* (*biol.*) Care aparține glucidelor, care se referă la glucide. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***glucidique***.

glucidogrămă *s.f.* Determinare, în sînge și alimente, a principalilor constituenți ai glucidelor cu ajutorul metodei electroforetice. • pl. *-e.* /<fr. ***glucidogramme***.

gluciníu *s.m.* (*chim.*) Beriliu. • /<fr. ***glucinium***.

glucocorticoíd *s.m.* (*fiziol.*) Hormon de natură sterolică, secretat de glanda corticosuprarenală, care are rol important în reglarea metabolismului glucidelor, lipidelor și protidelor și în protecția împotriva stresului. • pl. *-izi.* /<fr. ***glucocorticoïde***; cf. gr. *γλυκύς* „dulce", lat. *cortex, -icis* „scoarță", gr. *εἶδος* „formă".

glucométrie *s.f.* Dozare a glucozei în mustul de struguri sau în derivatele lui; glicometrie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***glucométrie***; cf. gr. *γλυκύς* „dulce", *μέτρον* „măsură".

glucométru *s.n.* Instrument pentru măsurarea densității lichidelor zaharate; glicometru. • pl. *-e.* /<fr. ***glucomètre***.

gluconăt *s.m.* (*chim.*) Sare a acidului gluconic. • pl. *-ți.* /<fr. ***gluconate***.

giucónic *adj.* (*chim.*) *Acid gluconic* = acid siropos, obținut, prin electroliză sau prin fermentație, din glucoză, care este folosit ca sare de calciu, ca medicament etc. • /<fr. ***gluconique***.

glucoproteídă *s.f.* (*biol.*) Glucoproteină. • pl. *-e.* /<fr. ***glucoprotéide***.

glucoproteínă *s.f.* (*biol.*) Proteină complexă, care rezultă din combinarea unei proteine cu o glucidă. • pl. *-e.* /<fr. ***glucoprotéine***.

glucozamínă *s.f.* Derivat aminic al glucozei, care intră în alcătuirea chitinei. • pl. *-e.* /<fr. ***glucosamine***.

glucozăt, -ă *adj.* Care conține (multă) glucoză. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***glucosé***.

glucóză *s.f.* (*chim.*) Monozaharidă cristalizată, solubilă în apă și în alcool, cu gust dulce, care se găsește liberă în fructele dulci, în miere, în organismul animal, în sînge și în toate țesuturile, iar, combinată, în majoritatea dizaharidelor și în toate polizaharidele, sau care se prepară pe cale industrială, prin hidroliza acidă a amidonului, și care are numeroase utilizări în industria alimentară și în medicină. • /<fr. ***glucose***.

glucózic, -ă *adj.* Care aparține glucozei, care se referă la glucoză. • pl. *-ci, -ce.* /***glucoză*** + ***-ic***.

glucozíd, -ă *adj.* Care aparține glucozidei, care se referă la glucozidă. • pl. *-i, -e.* /de la ***glucozidă***.

glucozídă *s.f.* (*biol.*) Glicozidă. • pl. *-e.* /<fr. ***glucoside***.

glucozíer *s.m.* Tehnician specializat în prepararea glucozei. • sil. *-zi-er.* pl. *-i.* /***glucoză*** + ***-ier***.

glucurónic *adj. Acid glucuronic* = acid organic rezultat din oxidarea glucozei, care este prezent la om în sînge și în urină. • /<fr. ***glucuronique***.

glúgă *s.f.* **1** Obiect de îmbrăcăminte, în formă de pungă conică, care acoperă capul pentru a-l feri de intemperii, de frig etc. **2** Stivă conică de snopi, de știuleți

de porumb, de mănunchiuri de cînepă etc. **3** (*reg.*) Căpiță. **4** Compus: (*bot.*) *gluga-ciobanului* = pucul-doamnei (*Prunella vulgaris*). • pl. *glugi*. /<bg. *гуглa*; cf. săs. *gug l.*

glumaceu, -ée *adj.* (*bot.*; *despre unele organe*) Care este asemănător unei glume. • pl. *-cei, -cee*. /<fr. ***glumacé***.

glúmă[1] *s.f.* **1** Vorbă de haz sau scurtă poveste plină de haz (și cu final neașteptat), care provoacă veselie și rîs. <> Loc.adv. *În glumă* = *a*) fără nici o intenție serioasă; *b*) fără răutate; *c*) (și *din glumă*) fără intenții rele. *Fără glumă* = în mod serios. <> Expr. *A se întrece (sau a merge prea departe) cu gluma* = a-și permite prea mult; a exagera. *Nu-i (de) glumă* = este lucru serios. *A lăsa gluma (la o parte)* = a vorbi serios. *A lua* (ceva) *în glumă* = a nu da atenție la ceva. *A nu ști* (sau *a nu înțelege*) *de glumă* = *a*) a nu înțelege glumele; *b*) a fi susceptibil, a fi supărăcios. *A nu-i arde cuiva de glumă* = a fi supărat. *A se îngroșa gluma*, se spune despre o situație care a început ca o glumă și s-a transformat în ceva serios sau periculos. *Nu glumă!* = serios; cu adevărat. *A fi gluma (cam) groasă* v. gros. *Glumă de prost gust* (sau *lipsită de gust*) v. gust. *A înțelege de glumă* v. înțelege. *Glumă proastă* v. prost. *A face un spirit de glumă* v. spirit. *A se trece cu gluma* v. trece. **2** Faptă hazlie; păcăleală. • pl. *-e*. /<sl. veche глоумъ, bg. *глума*.

glúmă[2] *s.f.* (*bot.*) Frunză bracteală, situată la baza fiecărui spiculeț al unei plante graminee, pentru a apăra spiculețul. • pl. *-e*. /<fr. ***glume***.

glumélă *s.f.* (*bot.*) Fiecare dintre cele două frunzulițe verzi care acoperă florile unui spiculeț de graminee. • pl. *-e*. /<fr. ***glumelle***.

glumeț, -eață *adj.* **1** (*despre oameni*) Care face glume[1], căruia îi place să facă glume[1]; vesel, hîtru. **2** (*despre manifestări, acțiuni ale oamenilor sau despre întîmplări, farse etc.*) Care provoacă rîsul; care este plin de voie bună. • pl. *-eți, -ete*. /<bg. *глумец*.

glumí *vb. IV.* **1** *intr.* A spune glume[1]. *Îi plăcea să glumească cu prietenii.* <> Expr. *A nu glumi* (cu cineva sau cu ceva) = *a*) a lua (pe cineva sau ceva) în serios; *b*) a fi fără cruțare (față de cineva sau de ceva). *Nu-i de glumit (cu...)* = trebuie luat în serios. *A glumi (cu cineva) ca pisica* (ori *mîța*) *cu șoarecele* v. șoarece. **2** *intr.* A vorbi în glumă despre lucruri serioase; a răspunde cu o glumă cuiva care a vorbit serios. *Nu glumi. Era ceva foarte serios* (SEBAST.). **3** *refl.* (*înv., reg.*) A se exercita. **4** *refl.* (*înv.*) A vorbi de rău pe cineva. • prez.ind. *-esc*. /<sl. veche глоумити сѧ; cf. *glumă*[1].

glumifér, -ă *adj.* (*bot.*) Care este prevăzut cu glume[2]. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***glumifère***.

glumíță *s.f.* Dim. al lui *glumă*[1]. <> Expr. (*fam.*) *A face glumițe* = a face glume[1] proaste și sîcîitoare. • pl. *-e*. /***glumă***[1] + *-iță*.

glutámic *adj.* (*chim.*) *Acid glutamic* = aminoacid care se găsește în melasa din sfeclă, în mușchi, în țesuturi organice și care este folosit în medicină ca tonic al sistemului nervos central. • /<fr. ***glutamique***.

glutamínă *s.f.* (*biochim.*) Substanță care se găsește în plante din familia coniferelor, în unele țesuturi și în sînge, obținîndu-se prin hidroliza proteinelor. • pl. *-e*. /<fr. ***glutamine***.

gluteínă *s.f.* (*biol.*) Proteină constituentă a glutenului. • pl. *-e*. /<fr. ***glutéine***.

glutén *s.n.* (*biol.*) Substanță proteică, complexă, vîscoasă, moale și elastică, care se află în boabele și făina cerealelor, mai ales în cea de grîu. • /<fr., lat. ***gluten***.

glutemínă *s.f.* (*biol.*) Proteină din cereale, insolubilă în apă, care este componentă a glutenului. • pl. *-e*. /<fr. ***gluténine***.

glutinație *s.f.* (*chir.*) Unire a unor părți care au fost tăiate sau divizate. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și *glutinațiúne s.f.* /<fr. ***glutination***, lat. ***glūtĭnatĭo, -onis***.

glutinațiúne *s.f.* v. glutinație.

glutinós, -oásă *adj.* **1** (*biol.*) Care conține gluten; de natura glutenului. **2** Care are aspect de gluten; care este cleios, vîscos. • pl. *-oși, -oase*. /<fr. ***glutineux***.

glutográf *s.n.* Aparat pentru determinarea extensibilității glutenului. • pl. *-e*. /***glut[en]*** + *-graf*.

glutón *s.m.* (*zool.*) Mamifer carnivor, din familia mustelidelor, cu blana maronie, care trăiește din-colo de cercul polar nordic (*Gulo luscus*). • pl. *-i*. /<fr. ***glouton***.

gnais *s.n.* (*geol.*) Rocă metamorfică, alcătuită din cuarț, feldspat și mică, provenită din transformarea rocilor granitice sau argiloase. • pl. *-uri*. /<germ. ***Gneiss***, fr. ***gneiss***.

gnaísic, -ă *adj.* (*geol.*) Care aparține gnaisului, care se referă la gnais; ca gnaisul. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***gneissique***.

gnato- Elem. de compunere „maxilar", „falcă". • /<fr. ***gnatho-***; cf. gr. *γνάθος* „falcă".

gnatográf *s.n.* Instrument medical pentru măsurarea forței mușchilor masticatori. • pl. *-e*. /<fr. ***gnatographe***.

gnatoragíe *s.f.* (*med.*) Hemoragie a mucoasei maxilarelor. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***gnathorragie***.

gnatostát *s.n.* (*med.*) Aparat pentru diagnosticarea anomaliilor dentare și maxilare. • pl. *-e*. /<fr. ***gnathostat***.

gnatostóm *s.m.* (*zool.*; *la pl.*) Încrengătură de vertebrate acvatice și terestre, cu fălcile mobile, care cuprinde pești și tetrapodele (*Gnasthostoma*); (*și la sg.*) animal care face parte din această încrengătură. • pl. *-i*. /<germ. ***Gnathostomen***, engl. ***gnathostoma***; cf. gr. *γνάθος* „falcă", *στόμα* „gură".

gnetálă *s.f.* **1** (*bot.*; *la pl.*) Ordin de plante gimnosperme, care cuprinde liane din țările tropicale; (*și la sg.*) plantă care face parte din acest ordin. • pl. *-e*. /<fr. ***gnétales***.

gnochi ['ɲoki] *s.n. pl.* (*culin.*) Varietate de colțunași italieni. • /<it. ***gnocchi***.

gnom[1] *s.m.* (*mit.*) Spirit care locuiește în interiorul pămîntului, păzind bogățiile lui ascunse. • pl. *-i*. /<fr. ***gnome***, lat. ***gnomus***.

gnom[2] *s.n.* **1** Sentință; proverb; maximă. **2** Motto. **3** Cugetare. • /<it. ***gnome***; cf. gr. *γνώμη*.

gnómic, -ă *adj.* **1** (*despre scrieri*) Care conține maxime, sentințe și reflecții morale. <> (*despre poezie, versuri*) Care exprimă un adevăr moral, foarte general, într-o formulare concisă și pregnantă. Ex. *Toate-s vechi și nouă toate* (EMIN.). <> *Poeți gnomici* = poeți din Grecia (și din Roma) antică ce scriau poezii conținînd precepte, reflecții morale, sfaturi practice. **2** (*gram.*; *despre unele timpuri verbale*) Care prezintă acțiunea într-o formă generală sau care se îndeplinește indiferent de timp. <> *Prezent gnomic* v. prezent. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***gnomique***.

gnomísm *s.n.* Caracter gnomic. • /***gnomic*** + *-ism*.

gnomológic, -ă *adj.* Care ține de gnomologie, care se referă la gnomologie. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***gnomologique***.

gnomologíe *s.f.* Culegere de sentințe, de maxime. • pl. *-ii*. g.-d. *-giei*. /<fr. ***gnomologie***; cf. gr. *γνώμη* „sentință", *λογία* „culegere, colectare".

gnomón *s.n.* (*astron.*) Instrument astronomic antic, alcătuit dintr-o vergea verticală, fixată pe o placă orizontală în mijlocul mai multor cercuri concentrice, folosit pentru determinarea direcției meridianului locului (direcția nord-sud). • pl. *-oane*. /<fr. ***gnomone***, lat. ***gnōmon, -onis***; cf. gr. *γνώμων* „indicator".

gnomónică *s.f.* Tehnică de a construi cadrane solare. • pl. *-ce*. /<fr. ***gnomonique***.

gnomotomíe *s.f.* (*chim.*) Operație practicată la glaucomul congenital. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***gnomotomie***.

gnoseo- Elem. de compunere „cunoaștere"; „(referitor la) știință" • /<fr. ***gnoséo-***; cf. gr. *γνῶσις* „cunoaștere".

gnoseológ, -ă *s.m., s.f.* Adept al gnoseologiei. • sil. *-se-o-*. pl. *-gi, -ge*. /de la ***gnoseologie***, prin derivare regresivă.

gnoseológic, -ă *adj.* (*filos.*) Care aparține gnoseologiei, care se referă la gnoseologie. • sil. *-se-o-*. pl. *-ci, -ce*. /***gnoseologie*** + *-ic*.

gnoseológie *s.f.* (*filos.*) Teorie asupra principiilor, izvoarelor și formelor cunoașterii, asupra capacității omului de a cunoaște realitatea și de a ajunge la adevăr; teoria cunoașterii. • sil. *-se-o-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***gnoséologie***, germ. ***Gnoseologie***; cf. gr. *γνῶσις* „cunoaștere", *λόγος* „studiu".

gnóstic, -ă *s.m., s.f., adj.* (*filos.*) **1** *s.m., s.f.* Adept al gnosticismului; persoană care susține gnosticismul. **2** *adj.* Care aparține gnosticismului sau gnosticilor, care se referă la gnosticism sau la gnostici. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***gnostique***.

gnosticísm *s.n.* (*filos.*) Curent filosofic-religios, sincretist, apărut în sec. 1-2 d.Hr., care îmbină elemente din religiile de mistere orientale și din filosofia greacă cu idei creștine (luate din *Evanghelia lui Ioan*), susținînd ideea dualismului între ființa divină originară, inaccesibilă și o serie de emanații rele ce ajung în materie și ideea mîntuirii prin refuzul materiei supuse forței răului și printr-o cunoaștere superioară a realității divine; gnoză. /<fr. ***gnosticisme***.

gnotobiológic, -ă *adj.* (*med.*) **1** *Cameră gnotobiologică* = izolator în care nu pătrund microbi, operațiile efectuîndu-se în condiții de totală asepsie. **2** *Costum gnotobiologic* = costum special confecționat, acționînd ca izolator, folosit de personalul medical care participă la efectuarea intervențiilor chirurgicale. • pl. *-ci, -ce*. /***gnato-*** + ***biologic***; cf. engl. *gnotobiology*.

gnotobiótică *s.f.* Ramură a biologiei care se ocupă cu studiul vieții unor organisme în prezența sau absența altor organisme. • /***gnoto-*** + ***biotică***.

gnóză *s.f.* (*filos.*) **1** Cunoaștere bazată pe rațiune. **2** Gnosticism. • pl. *-e*. /<fr. ***gnose***; cf. gr. *γνῶσις* „cunoaștere".

gnózie *s.f.* (*psih.*) Recunoaștere a obiectelor cu ajutorul organelor de simț. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***gnosie***.

gnu *s.m.* (*zool.*) Specie de antilopă din S Africii, de talie mare, care are coarnele curbate înapoi, coamă și barbă (*Connochaetes gnu*). • /<fr. ***gnoux*** <cuv. hotentot.

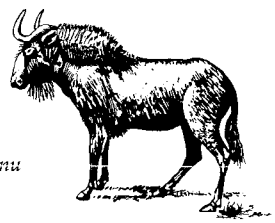

gnu

go *s.n.* Joc, de origine chineză, pe o tablă caroiată prin 19 linii orizontale și 19 verticale formînd 361 de puncte de intersecție, cu 180 pietre albe și 181 negre de formă identică, asemănător cu șahul. • /<fr. ***go***.

goalkeeper [gol'kipər] *s.m.* (*sport*) Portar la fotbal. • pl. *-i*. /<engl. ***goalkeeper***.

goánă *s.f.* **1** Deplasare a cuiva cu pași mari și repezi; urmărire în fugă a cuiva. <> Expr. *A pune* (pe cineva) *pe goană* = a fugări, a alunga (pe cineva). *A o lua la goană* = a o lua la fugă. *Văzînd pericolul, a luat-o la goană. A lua (la goană) cu parul* (pe cineva) v. par. *A o rupe la goană* v. rupe. *A nu (mai) slăbi pe cineva din goană* v. slăbi. *Parcă l-au luat turcii la goană* v. turc. **2** Grabă mare cu care se deplasează cineva. **3** Viteză mare cu care se deplasează un vehicul. **4** (*cineget.*) Vînătoare cu gonaci și cîini. **5** (*înv., pop.*) Prigoană; persecuție. **6** Fugă a calului. <> Loc.adv. *În goană* = în galop. *Din goană* = *a*) din fuga calului; *b*) din alergare. **7** (*pop.*) Împerechere a vacii cu taurul. • pl. *-e*. /de la ***goni***, prin derivare regresivă.

goándă *s.f.* v. goangă.

goángă *s.f.* **1** (*entom.*; *pop.*) Insectă (mică); gînganie. **2** (*zool.*; *reg.*) Vierme. <> Spec. Vierme de mătase. **3** (*reg.*; *la pl.*) Vorbe cu care facem să rîdă un bebeluș. **4** Expr. (*pop.*; *fam.*) *A spune goange* = *a*) a spune fleacuri; *b*) a spune minciuni. *A se ține de goange* = *a*) a face glume nepotrivite; *b*) a fi neserios. **5** Compuse: (*entom.*; *reg.*) *goangă-cu-foc* = licurici (*Lampyris noctiluca*); *goangă-de-bălegar* = bălegar (*Geotrupa stercorarius*); *goangă-de-cîini* (sau *-cîinească*) = musca-calului (*Hippobosca equina*). • pl. *-ge*. și *goándă s.f.* /probabil form. expr.

goárnă *s.f.* (*muz.*) Instrument muzical de suflat, din alamă, folosit mai ales în armată. <> Expr. (*fam.*, *glum.*) *A da pe goarnă* = a bea băuturi alcoolice. • pl. *-e*. /<rus. *горн*.

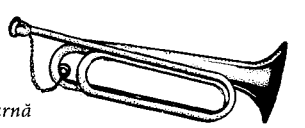

goarnă

gobelét *s.n.* (*în antic.*) Vas de băut, de formă evazată, fără picior sau toarte. • pl. *-uri*. și *gobléu s.n.* /<fr. ***gobelet***.

gobíe *s.f.* (*iht.*) Pește litoral, care se poate fixa de stînci prin înotătoarele ventrale prevăzute cu ventuze. • acc. și *góbie*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***gobie***, lat. ***gōbĭo, -onis***.

goblén *s.n.* Tapiserie, broderie, țesătură artistică, executate din fire colorate și reprezentînd o imagine plastică. • pl. *-uri.* /<fr. *[manufacture des]* ***Gobelins***, manufactură regală, astăzi națională, instalată în atelierele de vopsitorie Gobelin, din Paris.

gobléu *s.n.* v. gobelet.

goblizán *s.m.* v. coblizan.

godác *s.m.* (*zool.*; *pop.*) Purcel (pînă la un an); (*reg.*) godin, godinac. • pl. *-ci.* /cf. sl. veche **годъ** „an", rom. *godînac.*

godavíl *s.n.* v. godevil.

godén *s.n.* v. godin[2].

godétă *s.f.* v. godeu.

godéu *s.n.* **1** (*tehn.*) Cupă de elevator. **2** (*a. plast.*; *și în forma „godetă"*) Vas mic, fără picior și toarte, în care se amestecă culorile pentru pictură. **3** (*electr.*) Piesă din material izolant, cu două sau mai multe cavități umplute cu mercur, folosită pentru realizarea unor legături electrice. **4** Fald la o draperie, la o rochie etc. **5** Urmă pe care o lasă presiunea degetului pe un tegument cutanat sau mucos infiltrat de un edem. • pl. *-uri.* și *godétă s.f.* /<fr. ***godet***.

godevíl *s.n.* (*ind. petrol.*) Dispozitiv pentru ghidarea unui instrument sau aparat în interiorul țevilor de extracție sau al conductelor din exploatările petroliere. • pl. *-uri.* și *godavíl s.n.* /<engl. ***go-devil***.

godiá *vb. I. intr.* (*nav.*) A vîsli cu o singură ramă așezată la pupă, făcînd ca ambarcația să înainteze în zigzag. • prez.ind. *-iez.* /<fr. ***godiller***.

godíe[1] *s.f.* (*nav.*) Ramă lungă care servește la godiere. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***godille***.

gódie[2] *s.f.* **1** (*pop.*) Oratie de nuntă. **2** (*reg.*) Mireasă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /cf. sl. veche **годнти**.

godiére *s.f.* (*nav.*) Procedeu de vîslire cu o singură ramă așezată la pupă, prin care se realizează atît propulsarea, cît și dirijarea ambarcației. • pl. *-i.* /v. ***godia***.

gódin[1] *s.m.* (*zool.*; *reg.*) Godac. • pl. *-i.* /etimol. nec.

gódin[2] *s.n.* Sobă de fier (cilindrică), folosită la încălzit. • pl. *-uri.* și *godén s.n.* /<fr. ***Godin***; cf. nm. pr. Jean-Baptiste André *Godin*, industriaș și om politic francez.

godinác *s.m.* (*zool.*; *reg.*) Godac. • pl. *-ci.* și *godînác s.m.* /<bg. ***годинак***.

gódină *s.f.* (*bot.*) Specie de pepene galben cu coaja lucioasă (*Solanum melongena*). • pl. *-e.* /etimol. nec.

godînác *s.m.* v. godinac.

godrón *s.n.* Ornament în relief, de forma unor caneluri late, orizontale, pe un element de arhitectură, pe un vas etc. • pl. *-oane.* /<fr. ***godron***.

godronát, -á *adj.* Care are godroane. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***godronné***.

goeláND *s.m.* (*ornit.*) **1** Călifar (*Casarca ferruginea*). **2** Pescăruș (*Sterna sandvicensis*). • sil. *go-e-.* pl. *-zi.* /<fr. ***goéland***.

goelétă *s.f* (*nav.*) Navă cu pînze, de mărime mijlocie, care are de la două pînă la șase catarge. • sil. *go-e-.* pl. *-e.* /<fr. ***goélette***.

goethít *s.n.* (*mineral.*) Hidroxid natural de fier, de culoare brună spre negru, cu luciu adamantin pînă la semimetalic și cu aspect de mase compacte, pulverulente, stalactitice, care s-a format, mai ales, ca produs de alterație a minereurilor de fier. • /<germ. ***Goethit***; cf. nm. pr. Johann Wolfgang von *Goethe*, poet și filosof german.

gofrá *vb. I. tr.* A imprima cute paralele (și ondulate) sau desene regulate în relief pe o țesătură, pe o tablă, pe o hîrtie etc. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***gaufrer***.

gofráj *s.n.* **1** Serie de cute paralele (și ondulate), imprimate pe o țesătură, pe o tablă, pe o hîrtie etc. **2** (*ind. text.*) Efect de finisare a unor țesături, care constă în aplicarea de desene imprimate în relief. • pl. *-e.* /<fr. ***gaufrage***.

gofráre *s.f.* Acțiunea de *a gofra* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***gofra***.

gofrat[1] *s.n.* Faptul de *a gofra*. • /v. ***gofra***.

gofrát[2]**, -ă** *adj.* (*despre țesături, tablă, hîrtie etc.*) Pe care s-au imprimat cute paralele (și ondulate) sau desene în relief. • pl. *-ți, -te.* /v. ***gofra***.

gofréu *s.n.* (*arhit.*) Ornament format din adîncituri avînd conturul pătrat, care sînt alăturate și dispuse în șiruri paralele. • pl. *-uri.* /<fr. ***gaufré***.

gog *s.m.* (*reg.*) Băiat sau tînăr prost. • pl. *-gi.* /cf. nm. pr. *Gogu*.

gogeámite *adj.invar.* v. cogeamite.

gogí *vb. IV. intr.* (*pop.*; *fam.*) A suferi timp îndelungat de o boală, fără a cădea la pat; a purta o boală pe picioare; a boli. • prez.ind. *-esc.* /cf. *govi*.

gogíre *s.f.* (*pop.*; *fam.*) Faptul de *a gogi*. • pl. *-i.* /v. ***gogi***.

gogîlț *interj.* Cuvînt care imită zgomotul făcut de cineva care înghite, repede și cu lăcomie, un aliment sau un lichid. • /onomat.

gogléze *s.f. pl.* **1** (*înv.*) Complimente; afirmații, declarații lipsite de importanță. **2** (*reg.*) Resturi de paie nemîncate de vite. **3** (*reg.*) Obiecte neînsemnate din casă sau din curte. • și *goglézi s.f. pl.* /etimol. nec.

goglézi *s.f. pl.* v. gogleze.

gogoașă *s.f.* **1** Preparat de patiserie (rotund), făcut din aluat dospit, care se prăjește în ulei încins (și se pudrează cu zahăr). ◆ Fig. (*mai ales la pl.*) Minciună. ◇ Expr. *A vinde gogoși* = a minți. *A spune* (sau *a înșira*) (*la*) *gogoși* = a spune lucruri fără rost, lipsite de seriozitate și fără o succesiune logică; a pălăvrăgi. *A turna gogoși* v. turna. **2** (*entom.*) Înveliș protector, alcătuit din fire de mătase, în care are loc transformarea larvelor unor insecte în nimfă. ◇ *Gogoașă de mătase* = gogoașă a viermelui de mătase. **3** *Gogoașă de ristic* = excrescență sferică, pe frunzele și pe ramurile tinere ale unor stejari, de mărimea unei alune, bogată în tanin, care apare în urma înțepăturii făcute de o specie de viespi și care se folosește în medicină (sub formă de tinctură), în industria chimică, în tăbăcărie etc. *Gogoși de tufă* v. tufă. **4** Analog. Nume dat unor obiecte umflate și sferice. **5** (*reg.*) Cocoașă. **6** (*reg.*) Glob ocular. **7** Compus: (*bot.*; *reg.*) *gogoașă-de-pămînt* = cartof. **8** (*arg.*) Organul genital feminin. • pl. *-oși, -e.* și (*reg.*) *gugoáșă s.f.* /cf. *cocoașă*.

gogolói *s.n.* (*pop.*; *fam.*) Mic obiect (maleabil) de formă sferică. • pl. *-oaie.* /etimol. nec.

gogomán, -á *adj., s.m., s.f.* (*fam., deprec.*) (Om) prost, nătărău. • pl. *-i, -e.* și *gugumán, -ă adj., s.m., s.f.* /*gog* + *-(o)man*.

gogomănie *s.f.* (*fam., deprec.*) Prostie, neghiobie (făcută de cineva). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *gugumánie s.f.* /***gogoman*** + *-ie*.

gogón *s.m.* (*înv., reg.*) Obiect mic, rotund și tare. • pl. *-i.* /etimol. nec.

gogonát, -á *adj.* (*fam.*) **1** (*despre obiecte, părți de obiecte etc.*) Care are o formă (relativ) sferică, umflată; (*fam.*) gogoneț (1). **2** Fig. (*despre minciuni, gafe, greșeli etc.*) Mare, exagerat. • pl. *-ți, -te.* /***gogon*** + *-at*.

gogoneá *s.f.* **1** (*bot.*; *mai ales la pl.*) Fructul pătlăgelelor roșii neajuns la maturitate, de culoare verde sau verde-roșiatică, din care se fac murături. **2** (*reg.*) Glob de sticlă. **3** (*reg.*) Ghem (mic) de ață. • pl. *-ele.* /***gogon*** + *-ea*.

gogonéț, -eáță *adj.* **1** (*fam.*) Gogonat (1). **2** (*bot.*; *reg.*) *Prune gogonețe* = varietate de prune mici și sferice. • pl. *-i, -e.* /***gogon*** + *-eț*.

gógoriță *s.f.* (*fam.*) **1** Ființă imaginară cu care sînt speriați copiii; sperietoare. **2** Fig. Amenințare mincinoasă prin care se încearcă să se intimideze. • acc. și *gogoríță*. pl. *-e.* /etimol. nec.

gogoșár *s.m.* **1** (*bot.*) Specie de ardei gras, cu fructele mari, sferice, turtite, de culoare roșie sau verde (*Capsicum annuum*). ◆ Restr. Fructul acestei plante. **2** Vînzător de gogoși (1). ◆ Fig. Om mincinos, șarlatan. **3** (*fam., glum.*) Chiloți groși de iarnă, pentru femei. • pl. *-i.* /***gogoașă*** + *-ar*.

gogoșărie *s.f.* Loc în care se vînd gogoși (1). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *gogoșerie s.f.* /***gogoașă*** + *-ărie*.

gogoșeá *s.f.* Dim. al lui *gogoașă*. • pl. *-ele.* /***gogoașă*** + *-ea*.

gogoșerie *s.f.* v. gogoșărie.

gol[1] *s.n.* (*sport*) **1** Introducere a mingii sau a pucului în poarta adversarului. **2** Punct marcat în favoarea echipei care a reușit această introducere. • pl. *-uri.* /<engl. ***goal***.

gol[2]**, goálă** *adj., s.n.* I *adj.* **1** (*despre oameni*) Care nu are pe corp (sau pe o parte a corpului) nici un fel de îmbrăcăminte; care este fără îmbrăcăminte (sau încălțăminte); (*despre părți ale corpului*) care nu este acoperit cu îmbrăcăminte. *Deși era rece, mergea cu gîtul gol.* ◇ Loc.adj., adv. *În* (sau *cu*) *pielea goală* v. piele. *Gol pușcă* v. pușcă. ◇ Expr. (*A fi*) *cu coatele goale* = *a*) (a fi) rupt în coate; *b*) fig. (a fi) zdrențăros; (a fi) sărac. (*A fi*) *cu capul gol* = (a fi) cu capul descoperit. (*A fi*) *cu* (sau *în*) *picioarele goale* = (a fi) desculț. *Gol ca degetul* = *a*) complet dezbrăcat; *b*) fig. sărac; fără nimic. *Adevăr gol* (*-goluț*) = *a*) adevăr spus direct, fără menajamente; *b*) adevăr evident, de necontestat. *Minciună goală* = minciună evidentă. *A fi gol chilug și gras butuc* v. butuc. *A fi dracul gol* v. drac. (*Gol*) *ca un nap* (sau *ca napul*) sau *gol nap* v. nap. *A fi gol neagă* v. neagă. (*A fi*) *cu oasele goale* v. os. *A rămîne* (sau *a fi*) *gol* (*pilug*) v. pilug. (*A fi*) *gol ca șarpele* (*care și-a lepădat pielea*) v. șarpe. **2** (*despre oameni*) Care are haine puține, care este sărăcăcios sau prea ușor îmbrăcat; ext. sărac. ◇ Expr. *A lăsa* (pe cineva) *gol* = a jefui (pe cineva) de tot ce are. **3** (*despre păsări*) Golaș (1). **4** (*despre unele animale*) Care este lipsit (parțial) de păr; golaș (2). **5** (*despre copaci, crengi*) Care nu are frunze; golaș (3). **6** (*despre pereți*) Care nu are agățat sau lipit nimic pe el. **7** (*despre terenuri, regiuni etc.*) Care nu are vegetație, case etc.; care este pustiu; golaș (4). *Stîncoasele ei coaste sure și goale* (C. NEGR.). **8** (*despre suprafețe ale unor obiecte, locuri etc.*) Care nu este acoperit; care nu are acoperămînt. *Pune vesela pe masa goală.* ◇ Expr. *Sub cerul gol* = *a*) afară, în aer liber; *b*) fără adăpost. *Pe pămîntul gol* sau *pe scîndura goală* = fără așternut (direct pe pămînt sau pe scîndurile patului). *Să-i ia toate lucrurile din casă și să-l lase pe scîndura goală* (CĂL.). **9** (*despre alimente*) Care nu este asociat cu altceva; simplu. *Bea lapte gol.* II *adj.* **1** (*despre recipiente, spații închise etc.*) Care nu conține nimic în interior. *Pahar gol.* ◇ Expr. *Pe inima goală* v. inimă. *Cu mîna goală* sau *cu mîinile goale* v. mînă. *Pe stomacul gol* v. stomac. *A suna a gol* v. suna. *Tigvă goală* v. tigvă. *Traistă goală* v. traistă. ◇ Fig. *Mi-e capul gol și sufletul greu* (IBR.). **2** (*despre corpuri*) Care are o cavitate în interior. **3** (*despre încăperi, clădiri etc.*) În care nu se află nimic; pustiu; spec. (*despre camere, apartamente*) nemobilat. *Casa era goală, ca un mormînt gol* (CA. PETR.). **4** (*despre fructe uscate, păstăi etc.*) Găunos, sec. *Nuci goale.* **5** (*despre arme*) Care nu este încărcată. **6** (*despre drumuri, străzi etc.*) Care este necirculat, neumblat. **7** (*despre foi, coli de hîrtie*) Albă, nescrisă. **8** Fig. Care este lipsit de... *Ochii pașei mari s-aprind... Stă mut, de suflet gol* (COȘB.). **9** Fig. Care este fără fond, fără conținut; care nu reprezintă nimic în realitate. *E ușor a scrie versuri Cînd nimic nu ai a spune, Înșirînd cuvinte goale Ce din coadă au să sune* (EMIN.). ◇ *Vorbă goală* v. vorbă. III *s.n.* **1** Spațiu liber, cavitate (în interiorul unui corp). ◇ (*constr.*) *Golul ferestrei* (sau *al ușii*) = spațiu liber care se lasă în perete pentru a se așeza o fereastră (sau o ușă). (*climat.*) *Gol de aer* = zonă din atmosferă în care se produce o întrerupere bruscă a unui curent de aer ascendent, înlocuit uneori cu un curent descendent. (*econ.*) *Gol de producție* = stagnare temporară a producției. (*fin.*) *Gol de trezorerie* = lipsă de fonduri pentru acoperirea plăților curente, intervenită în activitatea unei instituții, unei întreprinderi etc. ◇ Loc.adv. *În gol* = *a*) în abis sau prin aer (îndreptîndu-se cu viteză în jos); *b*) cu privirea fixă, fără țintă. Δ Expr. *A se uita în gol* v. uita; *c*) fără folos, în zadar. Δ *Mers în gol* v. mers. ◇ Expr. *A umple un gol* = a completa o lipsă; a satisface o nevoie reală. *A simți un gol la* (sau *în*) *stomac* = a avea senzație de foame. *A* (*se*) *da de gol* = a (se) trăda, a (se) demasca. *A*(*-i*) *ieși* (cuiva) *cu golul* sau *a merge cu golul* = a ieși înaintea cuiva cu un vas gol, prevestindu-i un ghinion sau un insucces. *A înghiți în gol* v. înghiți. ◇ Fig. *Amîndoi simțeau în sufletul lor un gol chinuitor* (BART). **2** Loc lipsit de vegetație, de așezări omenești. **3** (*fiz.*) Loc liber, format în masa unui corp solid prin punerea în libertate a unui electron atomic de valență. **4** (*geomorf.*) *Gol de munte* = suprafață de teren, la altitudine superioară pădurilor, acoperită cu vegetație ierboasă sau lemnoasă scundă; suprafață de pășune alpină situată peste limita pădurii. **5** (*astron.*) *Gol negru* = corp ceresc cu o mare forță de gravitație. • pl. *adj. goi, goale, n. -uri.* /<sl. veche **голъ**.

golán, -ă *s.m., s.f.* (*peior.*) **1** Om de nimic; derbedeu, haimana, vagabond. **2** Om sărac, care nu are cu ce se îmbrăca. ◇ *Golan pistol* v. pistol. **3** Manifestant anticomunist care a participat la fenomenul „Piața Universității", din București, în 1990. • pl. *-i, -e.* /***gol***[2] + *-an*.

golánCă *s.f.* (*peior.*) **1** Fată sau femeie neserioasă, de nimic; haimana. **2** Fată sau femeie săracă. • pl. *-ce.* /***golan*** + *-că*.

goláș, -ă *adj.* **1** (*despre păsări*) Care este lipsit (parțial) de pene; gol[2] (3). *Cîntă cucul Singuraș Și-o lăsat puii*

golaşi (POP.). **2** (*despre unele animale*) Care este lipsit (parţial) de păr; gol[2] (4). **3** (*despre copaci, crengi*) Care nu are frunze; gol[2] (5). *Se ridicau fagi înalţi, aproape în întregime golaşi* (DUMITRIU). **4** (*despre terenuri, regiuni etc.*) Care nu este acoperit cu vegetaţie, case etc.; care este pustiu; gol[2] (7). • pl. *-i, -e.* /***gol***[2] + *-aş.*

golaveráj *s.n.* (*sport*) Raportul sau diferenţa dintre golurile marcate şi cele primite de o echipă, care departajează două echipe aflate la egalitate de puncte. • pl. *-e.* /<fr. ***goal-average***.

golănáş *s.m.* (*fam.*) Dim. al lui *golan*; (*fam.*) golănel. • pl. *-i.* /***golan*** + *-aş.*

golănél *s.m.* (*fam.*) Golănaş. • pl. *-ei.* /***golan*** + *-el.*

golănésc, -eáscă *adj.* Care aparţine golanului, de golan, care se referă la golan. • pl. *-eşti.* /***golan*** + *-esc.*

golănéşte *adv.* În felul golanilor, ca golanii. • /***golan*** + *-eşte.*

golănéţ, -eáţă *s.m., s.f.* (*peior.*) Persoană îmbrăcată prost, sărăcăcios; (*reg.*) goleţ. • pl. *-i, -eţe.* şi *golonéţ, -eáţă s.m., s.f.* /***golan*** + *-eţ.*

golămí *vb. IV. intr.* (*pop.; fam.*) **1** A trăi ca un golan. **2** A face o muncă grea. • prez.ind. *-esc.* /***golan*** + *-i.*

golăníe *s.f.* (*fam.*) Faptă, atitudine, vorbă de golan. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***golan*** + *-ie.*

golăníme *s.f.* (*peior.*) Mulţime de golani; totalitatea golanilor. • /***golan*** + *-ime.*

golătáte *s.f.* (*înv., reg.*) **1** Goliciune. **2** Sărăcie. • pl. *-ăţi.* /***gol***[2] + *-ătate.*

goldán *s.m.* (*bot.*) Soi de prun, originar din Grecia, cultivat pentru fructele sale sferice, cu miez dulce şi zemos (*Prunus insititia*). • pl. *-i.* /de la ***goldană***, prin derivare regresivă.

goldánă *s.f.* (*bot.*) Fructul goldanului, cu formă sferică, de culoare galbenă, cu miezul dulce şi zemos. • pl. *-e.* /etimol. nec.

gold-medalíst, -ă *s.m., s.f.* Deţinător al aurului olimpic. • pl. *-işti, -iste.* /<engl. ***gold medallist***.

gold-point ['goldpoint] *s.n.* (*fin.*) **1** Schimb valutar care, în lipsa oricărei măsuri restrictive legale, face mai avantajoasă efectuarea încasărilor sau plăţilor internaţionale cu aur. **2** Termen bancar care arată limitele superioare şi inferioare între care se abate cursul de schimb valutar de la paritatea oficială. • /<engl. ***gold-point***.

goldschnit ['goldʃnit] *s.n.* Dungă de poleială aurită aplicată pe marginea cărţilor. • pl. *-uri.* /<germ. ***Goldschnitt***.

golém *s.m.* (*în mit. iudaică*) Fiinţă creată din lut şi însufleţită de un rabin, care, devenind primejdioasă prin forţa sa, a fost nimicită; monstru leviatan. • pl. *-i.* /<engl. ***golem***.

goléţ *s.m.* (*reg.*) **1** Golăneţ. **2** Ţigan nomad. • pl. *-i.* /***gol***[2] + *-eţ.*

golf[1] *s.n.* (*geomorf.*) Crestătură largă şi adîncă a ţărmului, în care apele unui ocean, ale unei mări sau ale unui lac pătrund mult în interiorul uscatului; parte a unui ocean, a unei mări sau a unui lac care pătrunde într-o astfel de crestătură a uscatului. • pl. *-uri.* /<fr. ***golfe***.

golf[2] *s.n., adj.invar.* **1** *s.n.* (*sport*) Joc de origine scoţiană, practicat în aer liber între două sau patru persoane, care constă în introducerea unei mingi mici şi tari în mai multe găuri succesive (de pe un teren special), prin lovirea ei cu o crosă. **2** *adj.invar.* *Pantaloni-golf* = pantaloni (de sport) largi, legaţi strîns dedesubtul genunchiului, cu faldurile căzînd (pînă deasupra gleznei) peste legătură. • /<engl. ***golf***.

golgéter *s.m.* v. golgheter.

golghéter *s.m.* (*sport*) Sportiv care, pe durata unei competiţii, marchează cele mai multe goluri în raport cu adversarii şi coechipierii săi. • pl. *-i.* şi *golgéter s.m.* /<engl. ***goal*** + ***getter*** „persoană care obţine ceva”.

golí *vb. IV.* **1** *tr.* A scoate sau a consuma întregul conţinut dintr-un vas, dintr-un spaţiu etc. *Baba goli un sac de fuioare* (POP.). <> Expr. *A goli (tot) sacul* = a mărturisi tot. ◆ A bea. *Nouă buţi de vin goliră şi-ncă tot mai cer să bea* (IOSIF). **2** *refl.pas.* (*despre vase, spaţii etc.*) A rămîne fără conţinut. **3** *refl.* (*fam.; despre fiinţe*) A evacua fecalele sau urina din organism. **4** *tr.* (*înv., reg.; compl. indică averi, bani etc.*) A jefui. **5** *intr.* (*înv., reg.*) A fi lipsit (de ceva). **6** *tr., refl.* (*înv., reg.*) A (se) dezbrăca de tot. ◆ (*tr.*) Spec. A dezbrăca părţi intime ale corpului. **7** *tr.* Fig. A rămîne fără gînduri, fără sentimente etc. *După atîtea suferinţe i se golise sufletul.* • prez.ind. *-esc.* /***gol***[2] + *-i.*

goliárd *s.m.* Poet medieval de limbă latină, rătăcitor (de la o universitate la alta), care vrea să rămînă anonim, sau lirica acestuia, pusă pe seama personajului alegoric Golias, care abordează teme profane, într-un spirit libertin, adesea satiric, ce trădează resentimentele unor indivizi certaţi cu morala societăţii timpului. • sil. *-li-ard.* pl. *-zi.* /<fr. ***goliard***, it. ***goliardo***.

goliárdic, -ă *adj.* Care aparţine goliarzilor, care se referă la goliarzi. <> *Beret goliardic* = pălărie a studenţilor medievali, specifică facultăţilor. • sil. *-li-ar-.* pl. *-ci, -ce.* /***goliard*** + *-ic*; cf. fr. ***goliardique***, it. ***goliardico***.

goliardíe *s.f.* **1** Năzdrăvănie. **2** Libertinism. **3** Nonconformism. • sil. *-li-ar-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***goliardie***.

goliát *s.m.* Om de statură uriaşă. • sil. *-li-at.* pl. *-ţi.* /de la nm. pr. ***Goliat***, personaj biblic uriaş.

golicícă *s.f.* (*bot.*) Plantă glabră, cu frunzele sinuos dinţate (*Myagrum perfoliatum*). • pl. *-ele.* /***goli*** + *-icică.*

goliciúne *s.f.* **1** Stare a omului gol; ext. părţile goale ale trupului; (*înv., reg.*) golătate. ◆ (*înv.*) Lipsă de îmbrăcăminte. **2** Stare a omului zdrenţăros, sărac. **3** Stare a unui loc gol, lipsit de vegetaţie (sau de fiinţe). **4** Fig. Aspect real (şi neplăcut) al unui lucru, al unui fapt etc. **5** Compus: (*bot.; reg.*) *goliciunea-fetei-pădurii* = barba-popii (*Aruncus vulgaris*). • pl. *-i.* /***gol***[2] + *-iciune.*

golíme *s.f.* (*reg.*) Spaţiu în care nu se află nimic. • pl. *-i.* /***gol***[2] + *-ime.*

golíre *s.f.* Acţiunea de *a (se) goli* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***goli***.

golişór, -oáră *adj.* **1** Dim. al lui *gol*[2]; goluţ. **2** Care este aproape gol[2]. • pl. *-ori, -oare.* /***gol***[2] + *-işor.*

golíşte *s.f.* (*reg.*) Loc lipsit de vegetaţie. • pl. *-i.* acc. şi *gólişte.* /***gol***[2] + *-işte.*

golít *s.n.* Faptul de *a (se) goli.* • /v. ***goli***.

gologán *s.m.* **1** (*în trecut*) Monedă de aramă (în valoare de zece bani). <> Expr. *A trage gologanul prin barbă* v. trage. **2** Monedă de valoare mică; ban. • pl. *-i.* şi *bológán s.m.* /cf. bg. *гологан, галаган*, rus. *голова.*

gologăní *vb. IV. tr.* (*pop.; compl. indică oameni*) A înşela (pe cineva) luîndu-i banii. • prez.ind. *-esc.* /***gologan*** + *-i.*

golomăţ *s.m.* v. golomoz[1].

golomóz[1] *s.m.* (*bot.*) Plantă erbacee perenă, din familia gramineelor, cu lăstarii comprimaţi la bază, cu florile roşietice sau violete, cultivată ca plantă furajeră (*Dactylis glomerata*). • pl. *-i.* şi *golomăţ s.m.* /etimol. nec.

golomóz[2] *s.n.* v. gălămoz.

goloneţ, -eáţă *s.m., s.f.* v. golăneţ.

golúmb, -ă *s.m., adj.* (*reg.*) **1** *s.m.* (*ornit.*) Porumbel. **2** *adj.* Care este de culoarea porumbelului. • pl. *-i, -e.* /cf. sl. veche **голѣбь**.

golumbíţă *s.f.* (*ornit.; reg.*) Porumbiţă. • pl. *-e.* /***golumb*** + *-iţă.*

golúţ, -ă *adj.* Golişor. • pl. *-i, -e.* /***gol***[2] + *-uţ.*

gomáj *s.n.* (*tehn.*) Blocare a segmenţilor în canalele din piston, la motoarele cu ardere internă, ca urmare a depunerii reziduurilor de ardere. • pl. *-e.* /<fr. ***gommage***.

gómă[1] *s.f.* **1** (*med.*) Leziune inflamatorie subacută a hipodermului, infecţioasă sau parazitară, cu aspect de noduri, care se dezvoltă pe piele, în ficat, în sistemul nervos etc. **2** (*bot.*) Secreţie mucilaginoasă, produsă de unele plante, sub acţiunea anumitor bacterii parazite. • pl. *-e.* /<fr. ***gomme***; cf. gr. *γόμος* „încărcătură”.

gómă[2] *s.f.* **1** Colect. Persoane care aparţin unei societăţi cu pretenţii de distincţie. **2** Comportare (sau atitudine) excesiv de protocolară. **3** (*fam.*) Eleganţă excesivă (în vestimentaţie). • /cf. *gomă*[1].

gomenól *s.n.* (*med., chim.*) Lichid uleios, incolor sau gălbui, de natură vegetală, solubil în ulei, în dizolvanţi organici, care este folosit ca antiseptic (al căilor nazale). • /<fr. ***goménol***; cf. nm. pr. Kaala-*Gomen*, comună în Noua Caledonie.

gomfrénă *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee, cu tulpina ramificată de la bază şi cu florile violet-lucitoare (*Gomphrena*). • pl. *-e.* /<lat. ***Gomphrena***, den. şt.

gómina[1] *s.f.* (*cosmet.*) Pomadă pentru păr. • pl. *-e.* /<fr. ***gomina***, den.com.

gomină[2] *vb. I. refl.* A-şi pomăda părul cu gomina. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***gominer***.

gomós, -oásă *adj., s.m., s.f.* (*fam.*) (Persoană) care se remarcă printr-o eleganţă excesivă (şi plină de pretenţii). • pl. *-oşi, -oase.* /<fr. ***gommeux***.

gomóză *s.f.* (*fitopat.*) Boală a plantelor provocată de bacterii fitopatogene, caracterizată prin scurgerea unei gome din ţesutul atacat. • pl. *-e.* /<fr. ***gommose***.

gonáci *s.m.* **1** (*pop.*) Hăitaş. **2** Cal sprinten, care fuge repede. **3** (*în trecut*) Călăreţ militar înarmat, care de obicei îndeplinea misiuni de cercetare. • pl. *-ci.* /***goni*** + *-aci*; cf. bg. *гонач.*

gonádă *s.f.* **1** Organ genital cu dublu rol, de producere a gameţilor şi de secreţie a hormonilor sexuali care, prin acţiunea lor, asigură dezvoltarea organelor sexuale şi susţin gametogeneza. **2** Organ primordial în dezvoltarea embrionară din care se vor diferenţia ulterior testiculele sau ovarele • pl. *-e.* /<fr. ***gonade***; cf. gr. *γονή* „sămînţă”.

gonadostimulínă *s.f.* (*fiziol.*) Hormon al lobului anterior al hipofizei, care stimulează activitatea gonadelor; gonadotrofină. • /<fr. ***gonadostimuline***.

gonadotróp, -ă *adj., s.m.* (*fiziol.*) (Hormon) care stimulează dezvoltarea şi activitatea glandelor sexuale. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***gonadotrope***; cf. gr. *γονή* „sămînţă”, *τροπή* „întoarcere”.

gonadotropínă *s.f.* (*fiziol.*) Hormon secretat de placentă, cu acţiune asupra ovarelor. • pl. *-e.* /<germ. ***Gonadotropin***.

gonágră *s.f.* (*med.*) Acces gutos al genunchiului. • pl. *-e.* /<germ. ***Gonagra***.

gonálgic, -ă *adj.* (*med.*) Care aparţine gonalgiei, care se referă la gonalgie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***gonalgique***.

gonalgíe *s.f.* (*med.*) Durere la nivelul genunchiului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***gonalgie***; cf. gr. *γόνυ* „genunchi”, *ἄλγος* „durere”.

gonartrítă *s.f.* (*med.*) Inflamaţie seroasă sau purulentă a articulaţiei genunchiului. • pl. *-e.* /<fr. ***gonarthrite***; cf. gr. *γόνυ* „genunchi”, *ἄρθρον* „articulaţie”.

gonartróză *s.f.* (*med.*) Artroză a articulaţiei genunchiului determinată de leziuni degenerative sau traumatice. • pl. *-e.* /<fr. ***gonarthrose***; cf. gr. *γόνυ* „genunchi”, *ἄρθρον* „articulaţie”.

gonáş *s.m.* Hăitaş. • pl. *-i.* /***goni*** + *-aş.*

gondolá[1] *vb. I.* **1** *tr., refl.* A (se) bomba. *Tabla de pe acoperiş s-a gondolat.* **2** *tr.* (*compl. indică spătare, braţe de mobilă*) A curba. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***gondoler***.

gondolá[2] *vb. I. refl.* (*fam.*) A se mişca unduindu-se; a se legăna. • prez.ind. *-ez.* /***gondolă*** + *-a.*

gondólă *s.f.* **1** (*nav.*) Ambarcaţie lungă, puţin adîncă, cu fundul plat, cu prora şi cu pupa ridicate şi încovoiate, condusă cu o singură ramă, folosită pe canalele Veneţiei. **2** (*nav.*) Locaş în care se plasează motorul avionului atunci cînd se găseşte în fuzelaj sau în echipamentele unui vehicul orbital. <> *Gondolă de dirijabil* = nacelă în care se află motorul unui dirijabil. **3** Raft, suport în formă de gondolă pe care este aşezată marfa într-un magazin (cu autoservire). • pl. *-e.* /<it. ***gondola***, fr. ***gondole***, germ. ***Gondel***.

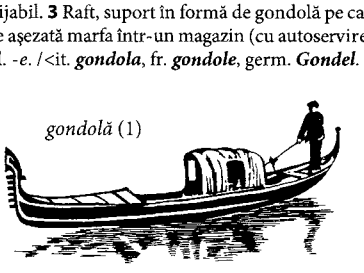
gondolă (1)

gondolétă *s.f.* Gondolă mică. • pl. *-e.* /<it. ***gondoletta***.

gondoliér *s.m.* Bărbat care conduce o gondolă. • sil. *-li-er.* pl. *-i.* /<it. ***gondoliere***, fr. ***gondolier***.

gondoliéră *s.f.* Cîntec al gondolierilor. • sil. *-li-e-.* pl. *-e.* /***gondolier*** + *-ă.*

gonfalón *s.n.* **1** (*în Ev. Med.*) Steag de război prins de o lance, care avea partea liberă despicată în trei sau în patru cozi (reproducînd stema posesorului). **2** Însemn al vechilor comune italiene sau al unor magistraturi din Italia (medievală). • pl. *-oane.* /<fr. ***gonfalon***, it. ***gonfalone***.

gonfaloniér *s.m.* **1** Purtător al steagului sau al insignelor unui stat, ale unui oraş, ale unei instituţii laice sau clericale în vechile republici italiene. **2** Magistrat superior în vechile republici italiene. • sil. *-ni-er.* pl. *-i.* /<it. ***gonfaloniere***.

gonflá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A (se) umfla. **2** *refl.* (*despre materiale plastice, minerale, roci, cavităţi anatomice*

etc.) A-şi mări volumul prin îmbibarea cu un lichid (sau cu aer). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***gonfler***.

gonflábil, -ă *adj.* Care se poate gonfla. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***gonfable***.

gonflánt *s.n.* Substanţă care poate fi absorbită de un material coloidal provocînd umflarea acestuia. • pl. *-e.* /<fr. ***gonflant***.

gonfláre *s.f.* Acţiunea de *a (se) gonfla* şi rezultatul ei; umflare. • pl. *-ări.* /v. ***gonfla***.

gonflát, -ă *adj.* Umflat. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***gonfla***.

gong *s.n.* **1** (*muz.*) Instrument muzical sau de semnalizare, originar din China, format dintr-un disc metalic, care, lovit cu un ciocănel special, produce un sunet caracteristic. **2** Sunet emis de acest instrument (care anunţă ceva). • pl. *-uri.* /<fr., engl. ***gong*** <cuv. malaez.

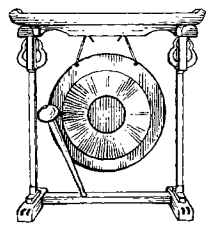

gong (1)

gongóric, -ă *adj.* (*lit.*) Care aparţine gongorismului sau gongoriştilor, care se referă la gongorism sau la gongorişti. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***gongorique***.

gongorísm *s.n.* (*lit.*) **1** Manieră literară formalistă şi ermetică, apărută în Spania, la sfîrşitul sec. 16, caracterizată prin folosirea excesivă a neologismelor, a sintaxei eliptice, a metaforei şi a unui stil afectat, preţios. **2** Stil afectat, preţios, excesiv metaforic. /<fr. ***gongorisme***; cf. nm. pr. Luis de *Góngora y Argote*, poet spaniol.

gongoríst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Adept) al gongorismului. • pl. *-işti, -iste.* /<fr. ***gongoriste***.

goní *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică fiinţe*) A urmări în fugă (pentru a prinde, pentru a face să se grăbească etc.); a pune pe fugă, a lua la fugă; a fugări. *Cine goneşte doi iepuri nu prinde nici unul* (C. NEGR.). ◇ Expr. *Parcă-l gonesc turcii* v. turc. ◆ A alunga vînatul spre locul de pîndă al vînătorilor; a hăitui. ◆ Fig. (*înv.*) A urmări (o ţintă, un ideal). *Dreptul meu, alta nu gonesc... Aşa m-a învăţat soţu-meu* (ALECS.). **2** *tr.* (*compl. indică oameni*) A alunga, a izgoni, a respinge. *Îi goneşte pe inamici.* **3** *tr.* (*compl. indică oameni*) A exila, a ostraciza, a prigoni, a surghiuni. *L-a gonit din ţară.* **4** *tr.* (*compl. indică oameni*) A îndepărta, a izgoni, a da afară. *L-a gonit de la casa lui.* **5** *intr.* A alerga, a fugi. *Calul goneşte.* **6** *intr.* (*despre autovehicule*) A merge cu viteză mare. *Maşina lui goneşte cu 200 km la oră.* **7** *tr.* (*înv., reg.*) A concedia (în mod brusc). **8** *refl., intr.* (*despre vite cornute*) A (se) împerechea. **9** *tr.* (*în superstiţii*) A îndepărta un rău (prin ameninţări sau prin formule magice). • prez.ind. *-esc.* /<sl. veche **гонити**.

goniaţíţi *s.m. pl.* (*zool.*) Cele mai vechi şi primitive cefalopode din ordinul amonitidelor (*Goniatitidae*). • /<fr. ***goniatites***.

gonídii *s.f. pl.* (*bot.*) Celule verzi ale algelor care trăiesc în simbioză cu anumite ciuperci, formînd licheni. • /<fr. ***gonidies***; cf. gr. *γονή* „sămînţă".

gonio[1]- Elem. de compunere „unghi". • /<fr. ***gonio-***; cf. gr. *γωνία* „unghi".

gónio[2] *s.n. invar.* (şi, *adj., instalaţie gonio*) Instalaţie de radiorecepţie sau de radioemisie, cu ajutorul căreia se determină poziţia unei (aero)nave. • sil. *-ni-o-.* /<fr. ***gonio***.

goniográf *s.n.* Aparat care, pe un tun antiaerian, dă deriva şi corecţiile de direcţie. • sil. *-ni-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***goniographe***.

goniografíe *s.f.* (*topogr.*) Desenare pe un plan a unghiurilor terestre reduse la orizont fără a le măsura. • sil. *-ni-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***goniographie***.

goniométric, -ă *adj.* (*geom.*) Care aparţine goniometriei, care se referă la goniometrie. • sil. *-ni-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***goniométrique***.

goniometríe *s.f.* **1** Ramură a geometriei care se ocupă cu studiul relaţiilor dintre unghiurile formate de drepte şi cu determinarea valorii lor. **2** Tehnică a măsurării valorii unghiurilor cu ajutorul goniometrului. • sil. *-ni-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***goniométrie***; cf. gr. *γωνία* „unghi", *μέτρον* „măsură".

goniométru *s.n.* Instrument folosit la măsurarea valorii unghiurilor în geodezie, topografie, cristalografie etc. • sil. *-ni-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***goniomètre***.

gonión *s.n.* Unghi facial, format de ramurile orizontale cu cele verticale ale maxilarului inferior. • pl. *-oane.* /<fr. ***gonion***; cf. gr. *γωνία* „unghi".

gonioscóp *s.n.* Instrument folosit în gonioscopie. • sil. *-ni-o-.* pl. *-oape.* /<engl. ***gonioscope***.

gonioscopíe *s.f.* (*med.*) Examen oftalmologic al unghiului dintre iris şi cornee, cu ajutorul gonioscopului folosită pentru stabilirea tipului de glaucom şi al stadiului evolutiv al acestuia. • sil. *-ni-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***gonioscopie***; cf. gr. *γωνία* „unghi", *σκοπέω* „a examina".

goniotomíe *s.f.* (*chir.*) Intervenţie chirurgicală în glaucomul congenital, constînd în secţionarea ţesutului patologic cu ajutorul unui ac special. • sil. *-ni-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<engl. ***goniotomy***; cf. gr. *γωνία* „unghi", *τομή* „tăiere".

goníre *s.f.* Acţiunea de *a goni* şi rezultatul ei. ◇ Loc.vb. *A ridica gonire* v. ridica. • pl. *-i.* /v. ***goni***.

gonít *s.n.* Faptul de *a goni*. • /v. ***goni***.

gonitór, -oáre *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f., adj.* (Persoană) care goneşte. ◆ Fig. (*înv.*) (Persoană) care constrînge, asupreşte. **2** *s.m., s.f., adj.* (Vită cornută) care are vîrsta la care se poate împerechea (în vederea reproducerii). **3** *s.m.* (*reg.*) Taur. **4** *s.m.* (*reg.*) Cîine de vînătoare. • pl. *-ori, -oare.* /***goni*** + *-tor*.

gonitoríe *s.f.* (*înv.*) Perioadă de fertilitate a taurului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***gonitor*** + *-ie*.

gonitúră *s.f.* (*înv.*) Prigonire. • pl. *-i.* /***goni*** + *-itură*.

goníţă *s.f.* **1** (*entom.*) Insectă din ordinul coleopterelor, cu aripile negre şi cu abdomenul galben, care înoată repede la suprafaţa apei (*Gyrinus natator*). **2** (*reg.*) Vacă în timpul gonitului. • pl. *-e.* /***goni*** + *-iţă*.

gono- Elem. de compunere „naştere", „origine", „sămînţă". • /<fr. ***gono-***; cf. gr. *γόνος* „naştere; sămînţă".

gonocít *s.n.* (*biol.*) Celulă reproducătoare primordială din glandele sexuale. • pl. *-e.* /<engl. ***gonocyte***.

gonocóc *s.m.* (*med.*) Agent etiologic al blenoragiei. • pl. *-ci.* /<fr. ***gonocoque***; cf. gr. *γόνος* „sămînţă", *κόκκος* „sîmbure, boabă".

gonococemíe *s.f.* (*med.*) **1** Prezenţa de gonococi în sînge. **2** Septicemie cu gonococi. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***gonococcémie***; cf. gr. *γόνος* „sămînţă", *κόκκος* „sîmbure, boabă", *αἷμα* „sînge".

gonococíe *s.f.* (*med.*) Boală determinată de infectarea organismului cu gonococ. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***gonococcie***; cf. gr. *γόνος* „sămînţă", *κόκκος* „sîmbure, boabă".

gonocorísm *s.n.* (*biol.*) Condiţie biologică a unei specii în care sexele sînt separate. • /<fr. ***gonochorisme***; cf. gr. *γόνος* „sămînţă", *χωρισμός* „separaţie".

gonofór *s.m.* (*bot.*) Parte a receptaculului unei flori care poartă staminele şi pistilul. • pl. *-i.* /<fr. ***gonophore***.

gonogenéză *s.f.* (*biol.*) Ansamblu de procese biologice care duc la formarea şi la maturizarea organelor sexuale. • pl. *-e.* /<fr. ***gonogenèse***; cf. gr. *γόνος* „sămînţă", *γένεσις* „naştere".

gonoplásmă *s.f.* (*biol.*) Zonă internă a citoplasmei oogonului. • pl. *-e.* /<fr. ***gonoplasme***.

gonoreacţíe *s.f.* (*med.*) Reacţie serologică care permite decelarea infectării organismului de gonococ. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***gonoréaction***.

gonorée *s.f.* (*med.*) Blenoragie. • /<fr. ***gonorrhée***; cf. gr. *γόνος* „sămînţă", *ῥέω* „a curge".

gonoréic, -ă *adj.* (*med.*) Care aparţine gonoreei, care se referă la gonoree. • pl. *-ci, -ce.* /***gonoree*** + *-ic*.

gonospór *s.m.* (*biol.*) Spor care rezultă prin diviziune reducţională. • pl. *-i.* /<fr. ***gonospore***.

gonotropísm *s.n.* (*biol.*) Curbare a tubului polinic şi deplasare a anterozoizilor în direcţia organului reproducător femel. • pl. *-e.* /<fr. ***gonotropisme***.

gonozóm *s.m.* (*biol.*) Cromozom care intervine în transmiterea sexualităţii, în determinarea sexului; alozom. • pl. *-i.* /<fr. ***gonosome***.

gopác *s.n.* Dans popular ucrainean, cu mişcări dinamice, vioaie, cu sărituri şi fandări. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-uri.* /<ucr. ***гопак***.

gordián *adj. Nod gordian* = *a)* nod, făcut cu mult meşteşug, care lega protapul de jug, la carul regelui frigian Gordios (aflat în templul lui Zeus din Gordion) şi pe care nu l-a putut desface nimeni pînă la Alexandru cel Mare, care l-a tăiat cu sabia; *b)* fig. obstacol, dificultate foarte mare, greu de rezolvat; problemă foarte grea sau cu neputinţă de rezolvat. *Nodul gordian al ortografiei româneşti* (MAIOR.). ◇ Expr. *A tăia nodul gordian* = a recurge la un mijloc extrem în rezolvarea unei situaţii căreia nu i se poate găsi o altă soluţie; a găsi soluţia unei probleme grele, a rezolva, a clarifica o situaţie încurcată • sil. *-di-an.* /<fr. *[noeud]* ***gordien***; cf. nm. pr. *Gordion*, oraş antic în Asia Mică.

gordín *s.m.* (*vit.*) **1** Soi românesc de viţă-de-vie, cu ciorchinii tronconici, de mărime mijlocie, cu boabele ovoide, verzi-gălbui (cu puncte ruginii), folosit mai ales la producerea vinului. ◆ Vin produs din strugurii acestui soi de viţă-de-vie. **2** Compus: *gordin-păsăresc* = strugure cu boabele albe, mari, rare şi dulci. • /etimol. nec.

gorgăn *s.n.* **1** (*geomorf.*) Movilă. **2** Movilă funerară sau ridicătură de pămînt în care au fost descoperite vestigii arheologice. • pl. *-e.* /<rus. ***курган***.

gorgónă *s.f.* **1** (*în mit. greacă; şi nm. pr.*) Fiecare dintre cele trei fiice ale zeului marin Forcis, care aveau înfăţişări înspăimîntătoare, şerpi în loc de păr şi ochi aprinşi. **2** (*arhit.*) Ornament arhitectural care reprezintă capul unui astfel de monstru. • pl. *-e.* /<fr. ***gorgone***, ***Gorgones***, lat. ***Gorgŏna***.

gorgonă (1)

gorgonzólă *s.f.* Brînză cu mucegai, din Gorgonzola (Lombardia). • /<it. ***gorgonzola***.

gorílă *s.m.* **1** (*zool.*) Maimuţă antropoidă, de circa 2 m înălţime, robustă, cu părul lung, care îşi poartă puiul în braţe şi care trăieşte în pădurile din Africa ecuatorială (*Gorilla gorilla*). **2** Fig. Gardă de corp; bodyguard. • pl. *-e.* /<fr. ***gorille***; cf. şi it. *gorilla*, germ. *Gorilla*.

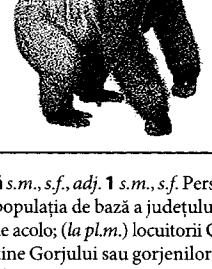

gorilă (1)

gorjeán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populaţia de bază a judeţului Gorj sau este originară de acolo; (*la pl.m.*) locuitorii Gorjului. **2** *adj.* Care aparţine Gorjului sau gorjenilor, care se referă la Gorj sau la gorjeni; originar din Gorj. • pl. *-eni, -ene.* /nm. pr. (judeţ în S-V României) ***Gorj*** + *-ean*.

gorjeáncă *s.f.* Femeie care face parte din populaţia de bază a judeţului Gorj sau este originară de acolo. • pl. *-ence.* /***gorjean*** + *-că*.

górnic *s.m.* (*reg.*) **1** Pădurar; pîndar. **2** (*entom.*) Croitor (*Cerambyx cerdo*). • pl. *-ci.* /cf. sl.veche **горъникъ** <*zopa* „munte; pădure".

gorniceásă *s.f.* (*reg.*) Soţie de gornic. • pl. *-ese.* /***gornic*** + *-easă*.

gornicíe *s.f.* (*înv.*) Pază a terenurilor agricole. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***gornic*** + *-ie*.

gorníst *s.m.* Soldat (sau persoană) care cîntă din goarnă; trompetist. • pl. *-işti.* /***goarnă*** + *-ist*; cf. rus. *зорнист*.

gorniţă *s.f.* (*înv.*) Cerdac. • pl. *-e.* /<sl. veche **горьница**.

gorún *s.m.* **1** (*bot.*) Arbore din familia fagaceelor, cu trunchiul drept, cu frunzele ovale, lobate pe margine şi cu fructul o ghindă, al cărui lemn este folosit în construcţii, în industria mobilei, pentru parchete etc. (*Quercus petraea*). **2** (*bot.; reg.*) Moşmon (*Mospilus*

germanica). **3** (*la pl.*; *reg.*) Grinzi de lemn care se așază la temelia unei case. • pl. *-i.* /<bg. ***zopyn***, srb. ***gorun***.

gorunét *s.n.* (*bot.*) Goruniș. • pl. *-uri.* /***gorun*** + *-et*.

goruníș *s.n.* (*bot.*) Pădure de goruni sau în care predomină gorunii (1); gorunet, goruniște. • pl. *-uri.* /***gorun*** + *-iș*.

goruníște *s.f.* (*bot.*) Goruniș. • pl. *-i.* /***gorun*** + *-iște*.

góspel *s.n.* (*muz.*) Muzică religioasă a negrilor, înrudită cu bluesul și jazzul. • /<engl. ***gospel*** *[music]*.

góspod *adj.invar.* (*înv.*) Domnesc. • /<sl. veche **господь**.

gospodár *s.m.*, *adj.* **1** *s.m.* Om care are o gospodărie. ◆ Ext. Țăran care este proprietar al unei gospodării. **2** *s.m.*, *adj.* (Persoană) care dovedește pricepere și chibzuială în conducerea gospodăriei personale, a unei instituții, a unei organizații etc. **3** *s.m.* (*reg.*) Soț (în raport cu soția sa). **4** *s.m.* (*înv.*) Domnitor. **5** *s.m.* (*înv.*) Prinț. • pl. *-i.* /<sl.veche **господарь**.

gospodărésc, -eăscă *adj.* **1** Care aparține unui gospodar priceput, care se referă la un bun gospodar; de om chibzuit, econom, cu grijă pentru lucrurile pe care le administrează. **2** Care este bine administrat, chivernisit. *Satul era gospodăresc și sătenii păreau cuprinși* (SADOV.). **3** (*înv.*) Conjugal. • pl. *-ești.* /***gospodar*** + *-esc*.

gospodărește *adv.* Ca gospodarii (buni); cu chibzuială, cu pricepere. • /***gospodar*** + *-ește*.

gospodări *vb. IV.* **1** *intr.* A conduce treburile casei; a face menajul casei. **2** *tr.* (*compl. indică bunuri, instituții etc.*) A administra ca un bun gospodar. **3** *refl.*, *tr. fact.* A întemeia sau a face pe cineva să întemeieze o gospodărie (prin căsătorie). ◆ Ext. A (se) căsători. • prez.ind. *-esc.* /***gospodar*** + *-i*.

gospodărie *s.f.* **1** Totalitatea bunurilor care formează averea (imobiliară) a unui țăran (și a familiei sale). ◇ *Gospodărie seminaturală* v. seminatural. **2** Locuința și persoanele înrudite care o locuiesc, trăind în comun; totalitatea persoanelor (înrudite) care locuiesc împreună, avînd buget comun și valorificînd în comun bunurile dobîndite prin munca lor. **3** Activitate casnică (a gospodinei). ◆ Menaj. **4** (*ieșit din uz*) Unitate de producție agricolă, de prestări de servicii etc. (de stat, cooperatistă sau particulară). ◇ *Gospodărie* (*agricolă*) *de stat* = mare întreprindere socialistă, în care statul deține proprietatea asupra pămîntului și a celorlalte mijloace de producție, precum și a bunurilor obținute. *Gospodărie* (*agricolă*) *colectivă* = vechea formă a cooperativei agricole de producție. **5** Administrare a unui bun, a unei instituții (publice) etc.; concr. instituție sau ansamblu de instituții care asigură această administrare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***gospodar*** + *-ie*.

gospodărioáră *s.f.* (*fam.*) Dim. al lui *gospodărie*. • pl. *-oare.* /***gospodărie*** + *-ioară*.

gospodăríre *s.f.* Acțiunea de *a (se) gospodări* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***gospodări***.

gospodárít, -ă *adj.* (*despre oameni*) **1** Care și-a întemeiat o gospodărie. **2** Care își conduce cu pricepere, cu chibzuială gospodăria. • pl. *-ți, -te.* /v. ***gospodări***.

gospodárós, -oásă *adj.* (*despre oameni*) Care dovedește pricepere și chibzuială în conducerea gospodăriei personale, a unei instituții, a unei organizații etc. • pl. *-oși, -oase.* /***gospodar*** + *-os*.

gospodín *s.m.* (*înv.*, *reg.*) **1** Dumnezeu. **2** Stăpîn. • pl. *-i.* /<sl. veche **господинъ**.

gospodínă *s.f.* **1** Stăpînă a unei gospodării. **2** Femeie care se ocupă cu treburile casei, ale gospodăriei familiale; casnică. **3** Femeie pricepută în treburile casei, ale gospodăriei. ◇ (*adj.*) *Femeie gospodină*. • pl. *-e.* /<sl.veche **господьно**.

gostát *s.n.* Gospodărie (agricolă) de stat, unitate de producție agricolă specifică agriculturii socialiste din România. • pl. *-uri.* /abr. de la ***Go[spodărie agricolă de] stat***.

goșgogeă *adj.invar.* v. coșcogea.

goșteánă *s.f.* (*reg.*) Minereu care conține aur. • pl. *-ene.* /<germ. ***Goldstein***.

goștinár *s.m.* (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) Slujbaș care încasa goștina. • pl. *-i.* /***goștină*** + *-ar*.

góștină *s.f.* (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) Dare pe oi, porci sau vaci. • pl. *-i.* /etimol. nec.

got *s.m.* (*la pl.*) Populație germanică, originară din Scandinavia, care, la începutul erei creștine, a început să migreze din N Europei, ajungînd în Dacia și în regiunile nord-pontice în sec. 3-4 d.Hr.; (*și la sg.*) persoană care aparținea acestei populații. • pl. *goți.* /<fr. ***goths***, lat. ***gothus***, ***-i***.

gotcán *s.m.* (*ornit.*; *reg.*) Cocoș-de-munte (*Tetrao urogallus*). • pl. *-i.* /***gotcă*** + *-an*.

gótcă *s.f.* (*reg.*) **1** (*ornit.*) Găină-sălbatică. ◇ Expr. *A se face* (sau *a se înroși*) *ca* (ori *cum e*) *gotca* = a se face foarte roșu. **2** (*ornit.*) Bibilică (*Numida meleagris*). **3** Compus: (*ornit.*) *gotcă-neagră* (sau *-pestriță*) = cocoș-de- munte (*Tetrao urogallus*). **4** (*meteor.*; *reg.*) Chiciură. • pl. *-ce.* /<ucr. ***zomka***.

gótic, -ă *adj.* **1** Care aparține goților, care se referă la goți. ◇ *Scriere gotică* = scriere cu caractere colțuroase, folosită, în Evul Mediu, în V Europei, iar astăzi mai ales în Germania. *Litere* (sau *caractere*) *gotice* = litere (sau caractere) specifice scrierii gotice. *Alfabet gotic* = alfabet cu scriere gotică. *Peniță gotică* = peniță specială pentru scrierea gotică. *Artă gotică* = artă apărută inițial în Franța, în prima jumătate a sec. 12, care, apoi, s-a răspîndit în Europa, cu ramificații pînă în țările române (începînd cu sec. 14-15 în Transilvania). *Stil gotic* = stil arhitectural apărut, în sec. 12, în Europa Occidentală, caracterizat prin predominarea formelor arhitectonice înalte și zvelte, prin arcuri și bolți cu ogive, prin contraforturi și vitralii. *Roman gotic* = roman apărut în Anglia, în a doua jumătate a sec. 18, care cultivă interesul pentru istorie, pentru întîmplări misterioase, terifiante. ◇ (*subst.*) *Goticul flamboaiant* v. flamboaiant. *Stilul gotic lanceolat* v. lanceolat. *Stil gotic radiant* (sau *goticul radiant*) v. radiant. *Stil gotic reionant* sau *goticul reionant* v. reionant. ◆ (*subst. f.*) Limba germanică vorbită de goți, dispărută, care este cunoscută dintr-o traducere a *Bibliei* făcută, în sec. 4, de episcopul Ulfilas pentru vizigoți. **2** (*despre clădiri, monumente etc.*) Care este construit în stil gotic. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***gothique***, lat. ***gothĭcus***, ***-a***, ***-um***.

gotlandián *s.n.*, *adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Perioadă a paleozoicului considerată în trecut ca o diviziune superioară a silurianului, iar astăzi ca silurian propriu-zis. **2** *adj.* Care aparține gotlandianului, specific gotlandianului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi din gotlandian. • sil. *-di-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***gothlandien***; cf. nm. pr. *Gotland*, insulă din Marea Britanie.

gour [gur] *s.n.* (*geomorf.*) Depresiune adîncă de mici dimensiuni, care se formează pe planșeul peșterilor, prin apariția unor creste concreționare din calcar. • /<fr. ***gour***.

goúra *s.m.sg.* (*ornit.*) Porumbel mare, cu un moț ridicat, care trăiește în Noua Guinee; porumbel evantai. • /<fr. ***goura***.

gourde [gurd] *s.f.* (*fin.*) Unitate monetară în Haiti. • /<fr. ***gourde*** <sp. *gordo*.

govi *vb. IV. intr.* (*reg.*) **1** (*despre fete*) A ține de urît miresei. **2** A cînta miresei la nuntă. **3** A boli. • prez. ind. *-esc.* /<sl. veche **говѣти**.

govíe *s.f.* (*reg.*) **1** Mireasă. **2** Petrecere. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /de la ***govi***.

goz *s.n.* (*reg.*) **1** Colect. Resturi nefolositoare de materii vegetale; gener. gunoi, murdărie; gozură. **2** Fig. Faptă netrebnică. • pl. *-uri.* /<magh. ***gaz***.

gozúră *s.f.* Colect. (*reg.*) Goz. • pl. *-i.* /sg. refăcut după ***gozuri***, pl. lui *goz*.

graál *s.n.* **1** (*relig.*; și *Sfîntul Graal*) Potir în care Iosif din Arimateia a adunat, în grădina Ghetsimani, picăturile de sînge ale lui Iisus Hristos. **2** (*relig.*; și *Sfîntul Graal*) Potir folosit de Iisus Hristos la Cina Cea de Taină, în care s-a oferit apostolilor vin (simbolizînd sîngele lui Iisus Hristos). **3** (*în legendele medievale*) Potirul lui Iisus Hristos căutat de cavaleri pentru cîștigarea purității. **4** Fig. Ideal de puritate. • pl. *-uri.* și *gral s.n.* /<germ. ***Gral***.

grábă *s.f.* Pornire, tendință, dorință de a face ceva sau de a ajunge într-un anumit loc cît mai repede; iuțeală, viteză (mare) cu care se face ceva; zor. ◇ (*înv.*) *Moarte de grabă* = moarte accidentală. ◇ Loc.adv. *În* (ori *cu, pe*) *grabă* sau *în graba mare* = *a*) grăbit; *b*) în pripă; *c*) în mod precipitat. (*pop.*; *fam.*) *Mai în grabă* = *a*) mai curînd; *b*) mai ușor; mai bine. ◇ Loc.vb. *A pune grabă* v. pune. • /de la ***grăbi***, prin derivare regresivă.

grăben *s.n.* (*geomorf.*) Bloc alungit, scufundat între două compartimente ridicate. • pl. *-e.* /<germ. ***Graben***, fr. ***graben***.

grábnic, -ă *adj.* **1** Care se grăbește; care arată grabă; iute, grăbit, rapid. *Mers grabnic.* ◇ (*adv.*) *Alerga cînd mai grabnic, cînd mai încet.* ◇ *Sînge grabnic* v. sînge. ◇ Expr. *A fi grabnic ca melcul* v. melc. **2** Care se întîmplă repede, pe neașteptate. ◇ (*înv.*) *Moarte* (sau *ucidere*) *grabnică* = moarte (sau ucidere) accidentală. ◇ Expr. *Însănătoșire grabnică!*, formulă de urare pentru un om bolnav. **3** Care trebuie făcut fără întîrziere, care nu poate aștepta, care nu poate întîrzia. *O intervenție grabnică.* ◇ (*adv.*) *A intervenit grabnic.* **4** Care este presant, urgent. *Treburi grabnice îl cheamă în capitală.* • pl. *-ci, -ce.* /***grabă*** + *-nic*.

gracíl, -ă *adj.* Delicat; fragil; plăpînd, firav. • pl. *-i, -e.* /<fr., it. ***gracile***.

gracilitáte *s.f.* Însușirea a ceea ce este gracil; delicatețe, fragilitate. • /<fr. ***gracilité***.

grad *s.n.* **1** Unitate de măsură a unor mărimi fizice variabile (temperatură, presiune atmosferică etc.) în cadrul anumitor sisteme sau scări de reper. ◇ *Grad termometric* = fiecare dintre unitățile de măsură ale temperaturii (Celsius, Fahrenheit, Kelvin și Réaumur). *Grad de libertate* = indice care arată posibilitățile de mișcare ale (elementelor) unui sistem mecanic. ◆ Concr. (*pop.*) Termometru. **2** (*geom.*) Unitate de măsură pentru unghiuri, reprezentînd a 360-a parte dintr-un întreg. ◇ *Grad centezimal* v. centezimal. *Grad sexagesimal* v. sexagesimal. **3** (*mat.*) Exponent sau sumă a exponenților mărimii literale a unui monom; cel mai mare dintre exponenții monoamelor care alcătuiesc un polinom. ◇ *Ecuație de gradul întîi* (sau *al doilea etc.*) = ecuație a cărei necunoscută este la puterea întîi (sau a doua etc.). **4** Fiecare dintre diviziunile în care se împarte un sistem sau o scară de reper, de măsură. ◇ *Tambur grad* v. tambur. **5** Etalon sau criteriu de apreciere (calitativă) a felului cum se realizează un proces tehnic, o însușire a unui material. **6** Valoare relativă a unei mărimi în raport cu o valoare de referință. ◇ *Grad alcoolic* = fiecare dintre procentele de alcool pur din volumul unui lichid alcoolic. (*chim.*) *Grad de disociație* (sau *de disociere, de ionizare*) = raportul dintre numărul moleculelor disociate și numărul total de molecule dizolvate în soluția unui electrolit, la echilibru. **7** (*geogr.*) *Grad de latitudine* = unitate de măsură a latitudinii, egală cu un grad sexagesimal, corespunzînd unei lungimi medii de 111,05 km; arcul de meridian care corespunde unui unghi de un grad, la centrul Pămîntului. *Grad de longitudine* = unitate de măsură a longitudinii, egală cu un grad sexagesimal, corespunzînd unei lungimi care variază, în funcție de latitudine, între 111, 3 km, la ecuator, și 0 km, la poli; arcul de cerc, măsurat în grade pe ecuator, de la meridianul de referință (0°) pînă la meridianul locului. **8** (*gram.*) *Grad de comparație* = formă pe care o ia adjectivul și unele categorii de adverbe pentru a arăta măsura mai mică sau mai mare în care un substantiv sau un verb posedă însușirea sau caracteristica exprimată de acel adjectiv sau adverb. *Grad comparativ* v. comparativ. *Grad pozitiv* v. pozitiv. *Gradul superlativ* v. superlativ. **9** (*urmat de determ.*) Treaptă, nivel, stadiu (al unei situații, stări etc.). ◇ *Grad de rudenie* v. rudenie. *Grad succesibil* v. succesibil. ◇ Loc.adv. *În ultimul grad* = în stadiul cel mai avansat, cel mai grav. *În cel mai mare* (sau *mic*) *grad* = *a*) cît se poate de mult (sau de puțin); *b*) la maximum (sau la minimum). **10** Fiecare dintre treptele sistemului de organizare a unor instituții. **11** Fiecare dintre treptele ierarhiei unor funcții; ext. loc pe care îl ocupă cineva în ierarhia unor funcții; persoană care ocupă o anumită funcție în această ierarhie. ◇ *Grad militar* = fiecare dintre treptele ierarhiei militare în armată. *Grad universitar* = titlu (de master, doctor etc.) decernat de o universitate. **12** (*tehn.*; *la pl.*) Asperități care rămîn pe piese sau subansamble după primele operații. ◇ Expr. *A scoate gradul* = a elimina asperitățile sau bavurile printr-o operație de finisare; a netezi complet un obiect. **13** (*econ.*) *Grad de îndatorare* = indicator al relației dintre datoria pe termen lung și capitalul folosit. *Grad de utilizare a capacității* = raport între producția reală și cea potențială. • pl. *-e.* /<fr. ***grade***, lat. ***gradus***, ***-us***, germ. ***Grad***, it. ***grado***.

gradá *vb. I. tr.* **1** (*tehn.*) A executa gradațiile pe o scară sau pe un instrument de măsurat. *A gradat eprubeta.* **2** A repartiza, a eșalona, a dispune, a doza în raport

cu o scară fixă, cu un punct de reper, cu un etalon. *A reușit să gradeze evoluția reacției chimice.* ◇ Expr. *A grada o pedeapsă* = a fixa o pedeapsă în raport cu gravitatea faptei. **3** A mări sau a micșora ceva încetul cu încetul; a gradua. **4** A conferi cuiva un grad într-o ierarhie (militară). **5** (*compl. indică substanțe lichide*) A măsura cu un aparat pentru a-i constata tăria, puritatea etc. • prez.ind. *-ez.* /*grad* + *-a*, după fr. *graduer*.

gradáre *s.f.* Acțiunea de *a grada* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***grada***.

gradát[1] *s.m.* (*milit.*) Militar care are un grad inferior celui de ofițer. • pl. *-ți.* /<fr. ***gradé***.

gradat[2]**, -á** *adj.* **1** (*despre aparate, instrumente etc.*) Care este împărțit în grade; care este prevăzut cu diviziuni pentru citirea indicațiilor. ◇ *Scară gradată* v. scară. **2** Care se produce treptat, într-o succesiune ascendentă sau descendentă. *Pământul se lăsa la vale în costișe și pripoare gradate* (ODOB.). ◆ (*adv.*) Treptat. *Societatea merge gradat spre conștientizarea binelui.* **3** (*despre oameni*) Căruia i s-a conferit un grad într-o ierarhie militară. **4** (*despre substanțe lichide*) Căruia i s-a măsurat tăria, puritatea etc. **5** (*chim.*) *Cilindru gradat* = recipient cilindric cu picior din sticlă, cu gradații, folosit în laborator pentru măsurarea volumelor de lichid. • pl. *-ți, -te.* /v. ***grada***.

gradáție *s.f.* **1** Fiecare dintre semnele de pe scara gradată a unui aparat, a unui instrument de măsură etc. **2** Totalitatea semnelor și cifrelor care se găsesc pe scara unui aparat, a unui instrument de măsurat etc. **3** Creștere sau descreștere treptată, progresivă; înaintare succesivă (a unui proces, a unui fenomen, a unei acțiuni etc.). **4** (*lit.*) Figură de stil constînd în înlănțuirea mai multor cuvinte sau expresii conform importanței, puterii de reprezentare sau expresivității lor, în progresie crescîndă (*gradație ascendentă* sau *climax*) sau descrescîndă (*gradație descendentă* sau *anticlimax*). **5** (*a. plast.*) Trecere ușoară, treptată, de la un ton la altul, de la o nuanță la alta etc. **6** Fiecare dintre treptele de încadrare pe care se află un salariat în cadrul gradului său, acordată pe baza vechimii în serviciu și a aportului în muncă. ◆ Ext. Spor de salariu care corespunde fiecărei dintre aceste trepte. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *gradațiúne s.f.* /<fr. ***gradation***, lat. ***gradatĭo, -onis***.

gradațiúne *s.f.* v. gradație.

grádel *s.n.* **1** Țesătură de bumbac cu dungi longitudinale, albită (și mercerizată), folosită pentru lenjeria de corp. **2** Sac pentru haine femeiești. • acc. și *gradél.* /<germ. ***Gradel***.

gradén *s.n.* **1** Treaptă înaltă la baza unui edificiu. **2** Fiecare treaptă cu scaune sau cu bănci dintr-un amfiteatru, dintr-un studio etc. pe care sînt așezate scaunele sau băncile. **3** (*geomorf.*) Denivelare de teren care provine din retragerea ghețarilor între o vale confluentă și una principală. • pl. *-uri.* /<fr. ***gradin***.

gradiént *s.m.* **1** (*mat.*) Mărime vectorială care caracterizează un cîmp scalar, a cărei valoare este dată de viteza de variație a cîmpului pe o direcție dată. **2** (*climat.*) *Gradient adiabatic* = variația temperaturii în volumele de aer cu mișcare convectivă adiabatică (fără schimb de căldură cu mediul înconjurător). *Gradient baric* = variația numerică a presiunii atmosferice pe unitatea de distanță. *Gradient termic* = variația numerică a temperaturii aerului pe unitatea de distanță. *Gradient geotermic* v. geotermic. **3** Mărime variabilă a unor factori ecologici. **4** (*econ.*) *Gradientul densității* = rata cu care variază intensitatea utilizării terenurilor în funcție de distanța radială față de centrul unei zone urbane. • sil. *-di-ent.* pl. *-ți.* /<fr. ***gradient***.

gradiér *s.n.* (*tehn.*) Construcție prismatică, înaltă, folosită la răcirea apei necesare în instalațiile energetice. • sil. *-di-er.* pl. *-e.* /<germ. ***Gradier[werk]***.

grădină *s.f.* Daltă specială din oțel, care este folosită la prelucrarea prin cioplire a rocilor, la realizarea unor elemente de construcție decorative etc. • pl. *-e.* /<it. ***gradina***.

graduá *vb. I. tr.* A mări sau a micșora ceva încetul cu încetul; a grada. • prez.ind. *-uez.* /<fr. ***graduer***, lat. ***graduare***.

graduál[1] *s.n.* (*bis.*) **1** Cînt gregorian în liturghia catolică. **2** Carte de cîntece pentru liturghie, la catolici. • pl. *-e.* /<it. , lat. ***graduale***.

graduál[2]**, -ă** *adj.* Care crește sau descrește treptat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***graduel***, engl. ***gradual***.

gradualísm *s.n.* **1** (*biol.*) Concepție potrivit căreia evoluția speciilor se desfășoară lent, continuu, prin generarea neîntreruptă de forme de tranziție, rezultînd în final specii noi. **2** (*econ.*) Abordare a politicii de dezvoltare economică, în care se consideră că procesul dezvoltării are o evoluție lentă, continuă și gradată. • sil. *-du-a-.* /<engl. ***gradualism***.

gradualíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Adept al) gradualismului. • sil. *-du-a-.* pl. *-iști, -iste.* /<engl. ***gradualist***.

gradualitáte *s.f.* Caracter gradual. • sil. *-du-a-.* /***gradual*** + *-itate*.

graf[1] *s.m.* Conte (german). • pl. *-i.* /<germ. ***Graf***.

graf[2] *s.n.* (*mat.*) **1** Model matematic figural, care permite vizualizarea și stabilirea ordinii logice a legăturilor dintre elementele componente ale unui sistem sau dintre operațiile și fazele unui proces. **2** Sistem de cupluri formate prin aplicarea unei mulțimi într-o a doua mulțime sau în ea însăși. ◇ *Teoria grafurilor* = disciplină care se ocupă cu studiul proprietăților topologice ale structurii grafurilor. • pl. *-uri.* /<fr. ***graphe***, engl. ***graph***.

grafém *s.n.* (*lingv.*) Semn grafic al unui sunet. • pl. *-e.* /<fr. ***graphème***.

grafemátic, -ă *adj.* (*lingv.*) Care aparține grafemului, care se referă la grafem; grafemic. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***graphématique***.

grafémic, -ă *adj.* (*lingv.*) Grafematic. • pl. *-ci, -ce.* /<engl. ***graphemic***.

grăffer *s.m.* (*a. plast.*) Persoană care practică desenul de tip graffiti. • pl. *-i.* /<fr. ***graffer***.

graffíti *s.m. pl.* **1** Inscripții sau desene executate prin zgîriere pe monumentele antice. **2** (*a. plast.*) Mișcare artistică inițiată în anii 80 în SUA, care constă în exprimarea artistică prin reprezentarea semnelor grafice pe pereții urbani de pe străzi, din stații de metrou, pe mijloacele de transport etc. ◆ Ext. Desen sau inscripție pe suprafața unui obiect, mai ales pe pereții unor construcții. • /<fr. ***graffiti***.

grafiár *s.n.* Etui în care se ține stiletele, grafiurile etc. • sil. *-fi-ar.* pl. *-e.* /<lat. ***graphiarium, -ii***.

gráfic, -ă *s.n., s.f., adj.* **I** *s.n.* Desen sub formă de linii, puncte, figuri geometrice, hărți etc., executat după reguli speciale (la o anumită scară, în cadrul anumitor coordonate etc.) pentru a da imaginea vizuală a unor mărimi, a variației unor mărimi, a legăturilor dintre două sau mai multe mărimi etc.; reprezentare prin linii, figuri geometrice, hărți etc. a unor date din diferite domenii de activitate. ◇ *Grafic al circulației trenurilor* = grafic care reprezintă mersul trenurilor (pe o linie ferată). *Grafic de frecvență* = grafic care reprezintă frecvența salariaților într-o instituție, într-o întreprindere etc. *Grafic de producție* = grafic care reprezintă realizările din producție ale unui muncitor, ale unei fabrici etc. **2** *s.f.* (*a. plast.*) Ramură a artelor plastice care include tehnicile de lucru alb-negru (desen, peniță), cît și tehnicile culorilor de apă (acuarelă, guașă). ◇ *Grafică computațională* v. computațional. **3** *s.f.* Tehnică a reproducerii și a multiplicării originalelor scrise sau desenate, sub formă de imprimate sau cărți. **II** *adj.* **1** Care aparține graficului, care se referă la reprezentarea prin desen (puncte, linii, figuri, tente etc.) a unei mărimi, a variației unei mărimi sau a raportului dintre două sau mai multe mărimi variabile. ◇ *Calcul grafic* v. calcul. *Scară grafică* v. scară. *Semn grafic* v. semn. *Statica grafică* v. static. **2** (*a. plast.*) Care aparține graficii, care se referă la grafică. **3** (*a. plast.*) Care se exprimă cu ajutorul desenului. **4** Privitor la felul în care se realizează o tipăritură. ◇ *Arte grafice* v. artă. *Program grafic* v. program. **5** Care se raportează la felul de a scrie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***graphique***; cf. și it. *grafico*, lat. *graphĭcus, -a, -um*.

grafician, -ă *s.m., s.f.* (*a. plast.*) Persoană care se ocupă cu grafica. • sil. *-ci-an.* pl. *-ieni, -iene.* /***grafic[ă]*** + *-ian*.

grafíe *s.f.* **1** Mod de redare în scris a cuvintelor; scriere. **2** Fel specific de a scrie al cuiva. **3** Linie specifică a unui desen, care caracterizează pe autorul ei. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***graphie***, it. ***grafia***; cf. gr. *γραφή* „scris, scriere".

grafimaníe *s.f.* (*psih.*) Obsesie de a scrie cărți. • g.-d. *-iei.* /***grafi[e]*** + ***manie***.

grafísm *s.n.* **1** Redare în linii simple; simplitate. **2** Manieră de a reprezenta o imagine fotografică astfel încît liniile ei principale să se ordoneze după un ritm care îi dă echilibru și unitate. **3** (*a. plast.*) Tendință de a da prioritate elementelor grafice într-o operă de artă. **4** (*muz.*) Gen de compoziție contemporan, în care partitura conține desene care trebuie să sugereze interpreților improvizarea muzicii. • /<fr. ***graphisme***.

grafít *s.n.* **1** (*mineral.*) Formă alotropică a carbonului cristalizat în sistemul hexagonal, care are aspectul unei mase cenușii-negre, opace, moi și unsuroase, cu luciu metalic, cu densitate și duritate mici, și care se află în șisturile bituminoase-cărbunoase, fiind folosit ca material refractar, ca lubrifiant, în industria creioanelor, a electrozilor, a coloranților etc. **2** (*a. plast.*) Pictură murală lucrată în clar-obscur. **3** (*ieșit din uz*) Inscripție pe un zid. • pl. *-e, -uri.* /<fr. ***graphite***.

grafitá *vb. I. tr.* (*tehn.*) **1** A acoperi cu grafit (1). **2** A transforma în grafit (1). ◆ A adăuga grafit (1). • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***graphiter***.

grafitát, -ă *adj.* Care conține grafit (1). • pl. *-ți, -te.* /v. ***grafita***.

grafitizá *vb. I. tr.* A separa grafitul (1) din fontă, prin cristalizarea directă în timpul răcirii acesteia sau prin descompunerea ulterioară a cementitei. • prez.ind. *-ez.* /după germ. *graphitieren*.

grafitizáre *s.f.* Acțiunea de *a grafitiza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***grafitiza***.

grafitós, -oásă *adj.* **1** Care conține grafit (1). **2** Care are aspect de grafit (1). • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***graphiteux***.

grafitóză *s.f.* (*med.*) Pneumopatie profesională cauzată de inhalarea pulberilor de grafit (1). • pl. *-e.* /<fr. ***graphitose***.

gráfiu *s.n.* (*in antic.*) Instrument de scris în formă de cui. • pl. *-uri.* /<lat. ***graphium, -ii***.

grafo- Elem. de compunere „(referitor la) scriere", „a scrie". • /<fr. ***grapho-***, it. ***grafo-***; cf. gr. *γράφω* „a scrie".

grafofób, -á *adj., s.m., s.f.* (*psih.*) (Bolnav) de grafofobie. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***graphophobe***.

grafofobíe *s.f.* (*psih.*) Fobie de a scrie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***graphophobie***; cf. gr. *γράφω* „a scrie", *φόβος* „frică".

grafofón *s.n.* Fonograf la care sunetele erau înregistrate pe cilindri. • pl. *-oane.* /<fr. ***graphophone***; cf. gr. *γράφω* „a scrie", *φωνή* „voce".

grafológ, -ă *s.m., s.f.* Specialist în grafologie. • pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***graphologue***.

grafológic, -ă *adj.* Care aparține grafologiei, care se referă la grafologie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***graphologique***.

grafología *s.f.* **1** Studiu al particularităților caligrafice și psihografice individuale ale scrisului, cu aplicații în criminalistică, în psihologie, în psihiatrie etc. **2** Studiu al raporturilor care există între scrisul unei persoane și caracterul ei. ◇ *Grafologie patologică* = disciplină care se ocupă cu studierea deformării scrisului în urma unei boli mintale. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***graphologie***; cf. gr. *γράφω* „a scrie", *λόγος* „studiu".

grafomán, -ă *adj., s.m., s.f.* (Om) stăpînit de grafomanie. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***graphomane***.

grafomaníe *s.f* (*psih.*) Impulsie patologică de a scrie mult și fără relație logică; graforee. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***graphomanie***; cf. gr. *γράφω* „a scrie", *μανία* „nebunie".

grafománt, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care este specialistă în grafomanție. • pl. *-ți, -te.* /<it. ***grafomante***.

grafomanție *s.f.* Tehnică divinatorie de a descifra caracterul și viitorul unei persoane din analiza scrisului ei. • g.-d. *-iei.* /<it. ***grafomanzia***.

grafométric, -á *adj.* Care aparține grafometriei, care se referă la grafometrie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***graphométrique***.

grafometríe *s.f.* Studiu comparativ al grafiilor și al grafismelor (pentru identificarea scrisului). • g.-d. *-iei.* /<fr. ***graphométrie***; cf. gr. *γράφω* „a scrie", *μέτρον* „măsură".

grafométru *s.n.* (*topogr.*) Instrument pentru măsurarea unghiurilor dintre două direcții. • pl. *-e.* /<fr. ***graphomètre***.

graforée *s.f.* (*psih.*) Grafomanie. • /<fr. ***graphorrée***; cf. gr. *γράφω* „a scrie", *ῥέω* „a curge".

grafoscopíe *s.f.* Studiu al caracterelor generale ale grafiei, în scopul identificării scrisului. • g.-d. *-iei.*

/<fr. ***graphoscopie***; cf. gr. γράφω „a scrie", σκοπέω „a examina".

grafospásm *s.n.* (*med.*) Crampă profesională care apare la scris, caracterizată prin spasm al musculaturii antebrațului și al mîinii care intervine în timpul scrisului și este de origine psihogenă. • pl. *-e.* /<engl. ***graphospasm***; cf. gr. γράφω „a scrie", lat. *spasmus*, gr. σπασμός „crampă, contracție".

grafoterapíe *s.f.* (*psih.*) Psihoterapie care se bazează pe exerciții de scriere. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***graphothérapie***.

grafotipología *s.f.* Tipologie fundată pe studiul scrisului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***graphotypologie***.

graf-plótter *s.n.* (*electron., inform.*) Dispozitiv periferic prin intermediul căruia se poate genera o imagine grafică pe un suport material. • /<engl. ***graphplotter***.

grahám *s.n.* (*ind. alim.*) *Pîine* (*de*) *graham* = pîine dietetică, făcută, după o rețetă specială, din făină integrală (fără sare). • acc. și *gráham.* /<germ. ***Graham[brot]***; cf. nm. pr. Silvester *Graham*, american care a inventat rețeta pîinii.

grai *s.n.* **1** Glas, voce. *Un pui de mierlă... cu grai de aur* (MACED.). ◇ Loc.adv. *Într-un grai* = într-un glas, toți deodată. ◇ Expr. *A prinde* (sau *a da*) *grai* = a începe sau a se hotărî să vorbească. *A-i pieri* (sau *a-și pierde*) *graiul* = *a)* a nu mai putea vorbi (de emoție, de frică etc.); *b)* a nu mai avea ce să spună. *A-i reveni* (cuiva) *graiul* v. reveni. **2** Facultatea de a vorbi; limbaj. *Graiul omenesc.* ◇ *Grai articulat* v. articulat. ◇ Loc. adv. *Prin grai* = cu vorba. *Prin* (sau *cu*) *viu grai* = oral. *Peste putință să-mi scriu impresiile... trebuie să ți le spun prin viu grai* (CAR.). **3** Limbă. *Vorbește într-un grai necunoscut.* ◆ Mod de a vorbi. *Grai ales și lin ca apa* (COȘB.). **4** (*lingv.*) Unitate lingvistică subordonată dialectului, caracteristică pentru o regiune mai mică, care are o serie de particularități proprii, mai ales de natură fonetică și lexicală. *Graiul maramureșean.* **5** (*pop.*) Vorbă, cuvînt. *Nu scoase grai din gură de frică să n-o închiză în casă* (POP.). • pl. *-uri.* /de la ***grăi***, prin derivare regresivă.

gráifăr *s.n.* v. graifer.

gráifer *s.n.* (*tehn.*) **1** Organ al mașinii de cusut cu suveică, care are rolul de a prinde bucla aței superioare, de a o mări și de a o trece peste suveică. **2** Benă (de ridicat, de transportat) care are cablu. • pl. *-e.* și *gráifăr* *s.n.* /<germ. ***Greifer***.

grajd *s.n.* **1** Construcție specială sau încăpere destinată adăpostirii și întreținerii animalelor domestice mari. ◇ *Gunoi de grajd* v. gunoi. **2** Fig. Loc murdar, insalubru. • pl. *-uri.* /<sl.veche **граждь**.

gral *s.n.* v. graal.

gram[1] *adj.invar.* (*biol.*) *Colorație gram* = metodă de laborator, utilizată pentru clasificarea microbilor în grampozitivi și gramnegativi, care constă în colorarea preparatelor bacteriene. • /<fr. ***gram***; cf. nm. pr. Hans Christian Joachim *Gram*, bacteriolog danez.

gram[2] *s.n.* **1** (*fiz.*) Unitate de măsură pentru masa unui corp, egală cu a mia parte dintr-un kilogram (*g*). **2** (*fiz.*) *Gram-forță* = unitate de măsură a forței, egală cu a mia parte dintr-un kilogram-forță. **3** (*fiz.*) *Gram-masă* = a mia parte din masa kilogramului etalon. **4** (*metrol.*) Element secund de compunere savantă, folosit pentru formarea multiplilor și submultiplilor gramului. • pl. *-e.* /<fr. ***gramme***, germ. ***Gramm***.

gramáj *s.n.* Masă (sau greutate) exprimată în grame[2], pe care o are sau trebuie să o aibă o parte dintr-un material. • pl. *-e.* /<fr. ***grammage***.

gramátic *s.m.* Gramatician (2). • pl. *-ci.* /<ngr. ***γραμματικός***, lat. ***grammaticus***, ***-i***, it. ***grammatico***.

gramatícál, -ă *adj.* **1** Care aparține gramaticii, care se referă la gramatică. ◇ *Categorie gramaticală* v. categorie. *Instrument gramatical* v. instrument. *Subiect gramatical* v. subiect. *Sufix gramatical* v. sufix. *Unealtă gramaticală* v. unealtă. **2** Conform cu regulile gramaticii. ◇ *Analiză gramaticală* v. analiză. *Calc gramatical* v. calc. *Sens gramatical* v. sens. *Structură gramaticală* v. structură. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***grammaticalis***, ***-e***, fr. ***grammatical***.

gramaticalitáte *s.f.* Proprietate a unei fraze de a fi conformă cu regulile gramaticale. • /<fr. ***grammaticalité***.

gramaticalizá *vb. I. refl.* (*despre cuvinte cu sens lexical*) A ajunge să exprime o relație gramaticală, să capete rolul unui instrument gramatical. • prez.ind. pers. 3 *-ează.* /<fr. ***grammaticaliser***.

gramaticalizáre *s.f.* Faptul de *a se gramaticaliza.* • pl. *-ări.* /v. ***gramaticaliza***.

gramátică *s.f.* **1** Ansamblu de reguli privitoare pe de o parte la forma cuvintelor și la modificările ei, iar pe de altă parte la îmbinarea cuvintelor în procesul comunicării. ◇ *Canoanele gramaticii* v. canon. **2** Ramură a lingvisticii care se ocupă cu studiul structurii gramaticale a unei limbi sau, ext., cu studiul tuturor elementelor constitutive ale unei limbi. ◇ *Gramatică comparată* (sau *comparativă*) = disciplină care se ocupă cu studiul faptelor de limbă ale unei familii sau ale unui grup de limbi înrudite, prin metoda comparației. *Gramatică descriptivă* = disciplină care se ocupă cu studiul structurii gramaticale a unei limbi într-un anumit moment al evoluției ei. *Gramatică istorică* = disciplină care se ocupă cu studiul faptelor de limbă în evoluția lor. *Gramatică normativă* = disciplină care descrie structura gramaticală a unei limbi și dă indicații asupra corectitudinii unor forme și construcții în conformitate cu normele limbii literare. *Gramatică contrastivă* v. contrastiv. *Gramatică formală* v. formal. *Gramatică funcțională* v. funcțional. *Gramatică generativă* v. generativ. *Gramatică transformațională* v. transformațional. **3** Manual sau tratat care studiază structura gramaticală a unei limbi, sau, ext., toate elementele constitutive ale unei limbi. • pl. *-ci.* /<lat. ***grammatica***, ***-ae***, germ. ***Grammatik***, ngr. ***γραμματική***.

gramaticésc, -eáscă *adj.* (*înv.*) Gramatical. • pl. *-ești.* /***gramatică*** + *-esc.*

gramatícián, -ă *s.m., s.f.* **1** Specialist în studii de gramatică. **2** Autor de manuale, de tratate de gramatică; gramatic. • sil. *-ci-an.* pl. *-ieni, -iene.* /***gramatică*** + *-ian*, după fr. *grammairien*.

gramatíst *s.m.* **1** (*în antic. greacă*) Învățător (care preda alfabetul) în școlile elementare. **2** Profesor, specialist în gramatică. • pl. *-iști.* /<fr. ***grammatiste***, it. ***grammatista***; cf. gr. γραμματιστής.

gramatológie *s.f.* Studiu al scrisului ca limbaj. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***grammatologie***.

gramiéră *s.f.* Balanță specială, în formă de sfert de cerc, folosită în industria hîrtiei și a celulozei la determinarea gramajului. • sil. *-mi-e-.* pl. *-e.* /***gram***[2] + *-ieră*.

graminée *s.f.* (*bot.*; *la pl.*) Familie de plante erbacee, rareori lemnoase, monocotiledonate, cu rădăcina fasciculată, cu tulpina formată din noduri și internoduri (lipsită de măduvă) și cu inflorescența în formă de spic (*Gramineae*); (*și la sg.*) plantă care face parte din această familie. • pl. *-ee.* /<fr. ***graminées***; cf. lat. *gramĭnĕus*, *-a*, *-um* <*gramen*, *-inis* „iarbă".

gramini- Elem. de compunere „graminee", „erbacee". • și *gramino-.* /<fr. ***gramini-***; cf. lat. *gramen*, *-inis* „iarbă".

gramimícol, -ă *adj.* (*despre paraziți*) Care trăiește pe graminee. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***graminicole***.

graminivór, -ă *adj.* (*despre animale, păsări*) Care se hrănește cu iarbă. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***graminivorus***, ***-a***.

gramino- v. gramini-.

graminológie *s.f.* (*bot.*) Agrostologie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***graminologie***.

gramnegatív, -ă *adj.* (*biol.*; *despre preparate bacteriene*) Care este colorat în roșu. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***gramnégatif***.

gramofón *s.n.* **1** Aparat pentru reproducerea sunetelor înregistrate pe plăci de ebonită, prevăzut cu o doză de redare cu ac și cu o pîlnie acustică. **2** (*bot.*) Plantă erbacee, cu florile roz, în formă de pîlnie, cu frunzele în formă de capsulă, care crește pe colinele aride din Dobrogea (*Convalvulus lineatus*). • pl. *-oane.* /<fr. ***gramophone***, germ. ***Grammophon***; cf. gr. γράμμα „linie; semn scris", φωνή „sunet".

gramólă *s.f.* (*ind. alim.*) Dispozitiv pentru frămîntarea și omogenizarea mecanică a aluatului. • pl. *-e.* /<it. ***gramola***.

grampozitív, -ă *adj.* (*biol.*; *despre preparate bacteriene*) Care este colorat în albastru-închis. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***grampositif***.

granát[1] *s.m.* (*bot.*) Plantă erbacee aromatică, din familia compozitelor, cu frunzele lobate și cu florile albe sau galbene, dispuse în capitule (*Chrysanthemum parthenium*). • pl. *-ți.* /<lat. ***granatum***, ***-i***.

granát[2] *s.n.* (*mineral.*) Silicat natural de calciu, fier, magneziu, mangan, aluminiu sau crom, sticlos, roșu-brun, galben, verde ori negru, care este folosit ca piatră de șlefuit și, în stare pură (de culoare roșie), ca piatră semiprețioasă. • pl. *-e.* /<germ. ***Granat***, it. ***granato***.

granátă *s.f.* v. grenadă.

grand *s.m.* v. grande.

gránda *adj.invar.* Loc.adj. (*fam.*) *De* (sau *di*) *granda* = *a)* (*despre oameni*) care are o situație socială și financiară foarte bună; *b)* (*despre manifestări ale oamenilor, stări etc.*) care denotă grandoare. • /<it. ***grande***, fr. ***grand***.

grandangulár *s.n.* (*cinemat.*) Obiectiv de filmare cu distanță focală scurtă, cu un unghi de cuprindere mare și cu profunzime de claritate ridicată. • pl. *-e.* /<fr. ***grand-angulaire***.

grándе *s.m.* Nobil spaniol. • pl. *-zi.* și *grand* *s.m.* /<sp. ***grande***.

grandée *s.f.* (*mar.*) Parîmă cusută pe marginea unei vele sau tende, ca întăritură. • pl. *-ee.* /<engl. ***grandee***.

grand-guignol [grangi'ɲol] *s.n.* Teatru de marionete. • /<fr. ***Grand-Guignol***.

grandi- Elem. de compunere „mare", „uriaș". • și *grando-.* /<fr. ***grandi-***, ***grando-***; cf. lat. *grandis*, *-e* „mare".

grandilocvént, -ă *adj.* (*ret., lit.*; *despre stil, exprimare etc.*) Care este plin de emfază; bombastic, pompos. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***grandiloquent***.

grandilocvénță *s.f.* (*ret., lit.*) Folosire afectată a unor cuvinte sau fraze bombastice, pretențioase. • /<fr. ***grandiloquence***, it. ***grandiloquenza***.

grandiós, -oásă *adj.* Care este măreț, impunător (prin proporțiile sale). • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***grandiose***, it. ***grandioso***, germ. ***grandios***.

grandiozitáte *s.f.* (*înv.*) Grandoare. • sil. *-di-o-.* pl. *-ăți.* /***grandios*** + *-itate*.

grando- v. grandi-.

grandoáre *s.f.* Măreție; aspect maiestuos, impunător; (*înv.*) grandiozitate. • pl. *-ori.* /<fr. ***grandeur***.

grandomán, -ă *s.m., s.f.* Persoană care suferă de grandomanie. • pl. *-i, -e.* /de la ***grandomanie***, prin derivare regresivă.

grandomaníe *s.f.* Supraestimarea excesivă, pînă la delir, a capacității mentale, fizice etc. a propriei persoane, mania de a se crede un om important, valoros; megalomanie. • g.-d. *-iei.* /***grando-*** + ***manie***.

grángor *s.m.* v. grangur.

grángur *s.m.* **1** (*ornit.*) Pasăre cîntătoare, migratoare, din ordinul paseriformelor, care are penele galbene-aurii pe corp, negre pe aripi și pe coadă (la bărbătuș) sau verzui pe corp, albe pe pîntece și sure pe aripi (la femelă) și care trăiește prin livezi și păduri de foioase (*Oriolus oriolus*). **2** (*peior.*) Persoană care ocupă o poziție socială sau politică înaltă. • pl. *-i.* și (*pop.*) *gángur, grángor, grángure* *s.m.* /lat. ***galgŭlus*** = ***galbŭlus***, ***-i***.

grángure *s.m.* v. grangur.

grani- Elem. de compunere „grăunte", „sămînță". • și *grano-.* /<fr. ***grani-***, ***grano-***; cf. lat. *granum*, *-i* „sămînță".

gránic *s.n.* **1** (*mar.*) Bigă specială, folosită la șlepuri, care este formată dintr-un pivot cu un braț articulat și dintr-un lanț cu un cîrlig de ridicare la capăt. **2** (*tehn.*) Troliu. • pl. *-ce.* /<germ. ***Kranich***.

granít *s.n.* (*geol.*) Rocă magmatică, acidă, foarte dură, de culoare cenușie, cu structură granulară, care este folosită ca piatră de construcție, ca piatră ornamentală sau de drumuri etc. • pl. *-uri.* /<fr. ***granite***.

granita *s.f.* Suc de fructe, care este servit cu bucăți de gheață. • /<it. ***granita***.

granític, -ă *adj.* Care este format din granit; care are înfățișarea sau tăria granitului. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***granitique***.

granitizáre *s.f.* (*geol.*) Proces natural de formare a rocilor granitice. • pl. *-ări.* /după fr. *granitisation*.

grániță *s.f.* **1** Linie naturală sau convențională care desparte teritoriul unui stat de teritoriul altor state sau de întinderi de apă ce nu fac parte din teritoriul său; frontieră. ◇ *Graniță naturală* v. natural. *Vătaf de graniță* v. vătaf. ◇ Loc.adv. *Peste* (sau *dincolo de*) *graniță* = în străinătate. **2** Fig. Limită; margine. • pl. *-e.* /<bg. ***граница***.

granivór, -ă *adj.* (*despre animale, păsări*) Care se hrănește cu semințe. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***granivore***.

grano- v. grani-.

granodiorít *s.n.* (*geol.*) Rocă magmatică, intruzivă, acidă, care are compoziție intermediară între granit și diorit, grăunțoasă și care se folosește ca piatră de

construcție sau de ornament. • sil. *-di-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***granodiorite***.

grant *s.n.* Sumă de bani acordată pentru un anumit program sau proiect în diverse domenii de activitate; subvenție. • pl. *-uri.* /<engl. ***grant***.

granulă *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică materiale compacte sau pulverulente*) A transforma în granule. **2** (*compl. indică nutrețuri combinate*) A presa în prezența aburului, apei sau melasei, în vederea obținerii unui produs sub formă de granule. **3** A reuni prin rostogolire sau a aglomera particulele unui minereu pulverulent în bucăți sferoidale sau cilindrice. • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***granuler***.

granulár, -ă *adj.* **1** Care se compune din granule (1), cu granule (1); granulos. **2** Care are aspect de granule (1); în formă de granule (1); granulos. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***granulaire***.

granuláre *s.f.* Acțiunea de *a granula* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***granula***.

granularitáte *s.f.* **1** Stare a unui corp granular. **2** Ansamblu de caracteristici care definesc această stare. • pl. *-ăți.* /<fr. ***granularité***.

granulát[1] *s.n.* Ansamblu de constituenți inerți (nisip, pietriș) ai mortarurilor și betoanelor. • pl. *-e.* /<fr. ***granulat***.

granulát[2]**, -ă** *adj.* **1** Care a fost transformat în granule (1); care este compus din granule (1). **2** Care are aspect de granule (1); în formă de granule (1). • pl. *-ți, -te.* /v. ***granula***.

granulatór *s.n.* Mașină folosită la granularea (și sortarea) materialelor dure. • pl. *-oare.* /<fr. ***granulateur***.

granulație *s.f.* **1** Structură în granule (1) a unui material granular (exprimată în procente de greutate). **2** (*biol.*) Corpuscul mic, caracteristic pentru anumite celule. **3** (*med.*) Leziune localizată în țesuturi, la suprafața membranelor mucoase sau seroase, formată din mici tumori. **4** (*med.*) Nodozitate mică (de origine tuberculoasă). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***granulation***.

granúlă *s.f.* **1** Particulă solidă, de dimensiuni reduse, care intră în componența unui corp solid cu structură eterogenă sau care rezultă din sfărîmarea, tăierea etc. unui corp solid. **2** *Granulă solară* = formație mai strălucitoare pe un fond mai întunecat, care apare intermitent pe suprafața Soarelui. **3** (*farm.*) Preparat farmaceutic, de formă sferică sau vermiculară, care conține un amestec de substanțe medicamentoase, încorporate într-o masă zaharoasă. **4** (*biol.*) Particulă intracelulară mică care se colorează selectiv și reprezintă o elaborare secretorie a celulei. • pl. *-e.* /<fr. ***granule***; cf. lat. *granŭlum* dim. al lui *granum* „grăunte".

granulíe *s.f.* (*med.*) Formă gravă, generalizată, de tuberculoză, caracterizată prin prezența de granulații (4) în plămîni (și în toate organele); tuberculoză miliară. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***granulie***; cf. lat. *granŭlum* dim. al lui *granum* „grăunte".

granulín *s.n.* Pămînt decolorant, preparat prin activarea bentonitei, pentru decolorarea uleiurilor. • /<fr. ***granuline***.

granulít *s.n.* **1** (*geol.*) Rocă metamorfică, șistoasă, grăunțoasă, deschisă la culoare, care se formează în condiții de metamorfism regional intens. **2** (*constr.*) Material granular artificial, obținut prin arderea granulelor de argilă în cuptoare speciale, care se folosește ca material de construcție. • pl. *-e.* /<fr. ***granulite***.

granulo- Elem. de compunere „granulă", „granulație". • /<fr. ***granulo-***; cf. lat. *granŭlum* „granulă", „grăunte mic".

granulocít *s.n.* (*biol.*) Leucocită polinucleară sangvină. ◇ *Granulocit neutrofil* v. neutrofil. • pl. *-e.* /<fr. ***granulocyte***; cf. lat. *granŭlum* dim. al lui *granum* „grăunte", gr. *kýtos* „cavitate, recipient".

granulocitár, -ă *adj.* (*biol.*) Care aparține granulocitelor, care se referă la granulocite; care are granulocite. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***granulocitaire***.

granulocitopeníe *s.f.* (*biol.*) Granulopenie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***granulocytopénie***; cf. lat. *granŭlum* „granulă", gr. *kýtos* „cavitate, recipient", *penía* „sărăcie".

granulocitóză *s.f.* (*biol.*) Creștere a numărului de granulocite sangvine peste valoarea normală. • pl. *-e.* /<fr. ***granulocytose***; cf. lat. *granŭlum* dim. al lui *granum* „grăunte", gr. *kýtos* „cavitate, recipient".

granulóm *s.n.* (*med.*) **1** Tumoare de dimensiuni reduse, apărută în urma unui proces inflamator cronic. **2** Țesut inflamat, care apare la rădăcina unui dinte, în urma necrozării pulpei dentare. • pl. *-oame.* /<fr. ***granulome***; cf. lat. *granŭlum* dim. al lui *granum* „grăunte".

granulomatós, -oásă *adj.* (*med.*) De natura granulomului. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***granulomateux***.

granulomatóză *s.f.* (*med.*) Termen generic pentru o serie de boli caracterizate prin formarea de granuloame multiple. • pl. *-e.* /<fr. ***granulomatose***; cf. lat. *granulum* dim. al lui *granum* „grăunte".

granulométric, -ă *adj.* (*geol.*) Care aparține granulometriei, care se referă la granulometrie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***granulométrique***.

granulometríe *s.f.* (*geol.*) (Operație de) determinare a granulozității unei substanțe minerale granulare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***granulométrie***.

granulométru *s.n.* (*geol.*) Instrument pentru determinarea granulozității mineralelor. • pl. *-e.* /<fr. ***granulomètre***.

granulopeníe *s.f.* (*biol.*) Scădere a numărului granulocitelor din sînge; granulocitopenie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***granulopénie***; cf. lat. *granulum* „granulă", gr. *kýtos* „cavitate, recipient", *penía* „sărăcie".

granuloplásmă *s.f.* (*biol.*) Zonă internă a citoplasmei în care sînt înglobați nucleul și ceilalți constituenți celulari. • pl. *-e.* /<fr. ***granuloplasme***.

granulós, -oásă *adj.* Granular. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***granuleux***.

granulozitáte *s.f.* (*geol.*) Structură a unui material mineral granular privit din punctul de vedere al mărimii granulelor din care este format. • pl. *-ăți.* /<fr. ***granulosité***.

grápă[1] *s.f.* **1** Unealtă agricolă, în formă de grătar cu dinți rigizi sau flexibili, cu discuri ori cu roți dințate etc., care este folosită la mărunțirea, afînarea și nivelarea arăturii, la acoperirea semințelor etc. ◇ Expr. (*pop.*) *A merge cu grapa* = a merge încet și greu. *A merge ca grapa pe uscat* = a o duce foarte greu. (*adv.*) *A se ține grapă de cineva* = a însoți pretutindeni pe cineva. **2** (*astron.; pop.; art.; nm. pr.*) Carul mic. **3** (*înv.*) Steag. **4** (*reg.; deprec.*) Epitet pentru o femeie grasă și nepieptănată. • pl. *-e.* /cuv. autoh.; cf. alb. *grep, gërepë* „undiță", „cîrlig de undiță".

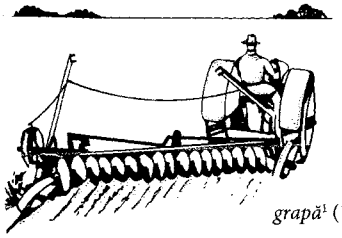

grapă[1] (1)

grápă[2] *s.f.* (*bot.*) Tip de inflorescență în formă de ciorchine. • pl. *-e.* /<fr. ***grappe***.

grape-fruit *s.n.* v. grepfrut.

grapínă *s.f.* **1** (*mar.*) Ancoră mică cu patru brațe. **2** (*tehn.*) Graifer cu care se ridică piese mai grele. • pl. *-e.* /<fr. ***grappin***.

graptolít *s.m.* (*paleon.; la pl.*) Clasă de animale fosile din cambrian și silurian, asemănătoare cu meduzele, care trăiau în colonii și pluteau liber pe suprafața mărilor (*Graptolithoidea*); (*și la sg.*) animal care face parte din această clasă. • pl. *-ți.* /<fr. ***graptolites***, germ. ***Graptolithen***; cf. gr. *grápho* „a scrie", *líthos* „piatră".

gras, -ă *adj., s.f.* **I** *adj.* **1** (*despre oameni și animale sau despre părți ale corpului lor*) Care are sub piele un strat gros de grăsime; care are forme pline, rotunde. *O pereche de boi... țintați în frunte, ciolănoși și grași* (CR.). ◇ Loc.adj. *Orb de gras* v. orb. ◇ Expr. (*pop.*) *Gras ca scripca* = foarte slab. *Gras la ceafă* (sau *la pungă*) = *a*) bogat; *b*) mojic. *A fi gol chilug și gras butuc* v. butuc. *A fi gras* (*ca o*) *cobză* v. cobză. *Gras de-i numeri coastele* v. număra. *Gras ca pepenele* (sau *ca un pepene*) sau *pepene de gras* (sau *gras pepene*) v. pepene. *Gras ca tîrnul* v. tîrn. *Gras tobă* v. tobă. *A fi* (*gras*) *ca un țînțar* v. țînțar. ◆ (*tipogr.*) *Literă grasă* = caracter tipografic aldin. ◆ (*despre texte*) Care este cules cu litere grase. ◆ Fig. (*fam.; despre sume de bani, cîștiguri bănești etc.*) Mare, însemnat. *I-a dat un bacșiș gras.* ◆ Fig. (*despre culori*) Compact și strălucitor. *Verdele crud al copacilor și gras al ierbii* (CE. PETR.). ◆ Fig. (*despre rîs*) Cu hohote. **2** (*despre substanțe, alimente etc.*) Care conține multă grăsime; bogat în grăsimi. *Lapte gras.* ◇ (*anat.*) *Țesut gras* = țesut adipos. ◆ (*despre carne*) Care are multă grăsime. *Carne de porc grasă.* ◆ (*despre mîncări*) Gătit cu multă grăsime. *Supa este grasă.* **3** (*despre fructe*) Plin, cărnos. ◇ *Tuleu gras* v. tuleu. **4** (*despre iarbă*) Cu firul gros. **5** (*despre pămînt*) Fertil, roditor. **6** (*despre piele, păr*) Unsuros. **7** (*chim.*) *Acid gras* = acid organic, saturat, aciclic, care, în combinație cu glicerina, formează grăsimi. **8** Fig. (*despre teme, subiecte etc.*) Generos (și incitant). **9** Fig. (*pop.; despre iarnă*) Cu puțin ger și cu zăpadă multă. **II** *s.f. Grasă de Cotnari* = soi românesc de viță-de-vie, cu ciorchinii de mărime mijlocie, cu boabele dese, neomogene, galbene-verzui cu pete ruginii, din care se produc vinuri albe superioare, de desert, demiseci sau licoroase. ◆ Vin produs din strugurii acestui soi de viță-de-vie. • pl. *grași, -se.* /lat. ***grassus*** = ***crassus, -a, -um***.

graseiá *vb. I. intr.* (*despre oameni*) A pronunța sunetul „r" în partea posterioară a cavității bucale, în mod velar sau uvular (ca francezii, în special ca parizienii). • prez.ind. *-iez.* /<fr. ***grasseyer***.

graseiát, -ă *adj.* Cu sunetul „r" pronunțat în mod uvular sau velar (ca francezii). • pl. *-ți, -te.* /v. ***graseia***.

graseiére *s.f.* Acțiunea de *a graseia* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***graseia***.

graseríe *s.f.* Poliedrie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***grasserie***.

grasét *s.n.* (*anat.*) Regiune a membrelor posterioare la animalele mari, avînd ca bază anatomică rotula și țesuturile moi din jur. • pl. *-e.* /<fr. ***grasset***.

gratáj *s.n.* **1** Zgîriere (cu unghiile proprii); scărpinătură. **2** Răzuire. • pl. *-e.* /<fr. ***grattage***.

gratén *s.n.* **1** (*culin.*) Preparat culinar (acoperit cu pesmet) copt în cuptor. **2** Vas de bucătărie, în care se pregătesc preparatele prin gratinare. • pl. *-e.* /<fr. ***gratin***.

grătie *s.f.* **1** Fiecare dintre barele care se așază (paralel) în tocul (sau în fața) ușilor, ferestrelor, vitrinelor etc., formînd împreună un ansamblu fix sau semimobil, care servește la protejarea și securizarea ușilor, ferestrelor, vitrinelor etc. sau ca ornament arhitectural. **2** (*în trecut*) Instrument de tortură, în formă de grătar, pe care erau arși condamnații. **3** (*pop.*) Împletitură de nuiele în formă de grătar. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /lat. ****gratis*** = ***cratis, -is***.

gratifică *vb. I. intr.* **1** A acorda cuiva o gratificație, o favoare, o recompensă, o răsplată. **2** Fig. A atribui cuiva ceva. • prez.ind. *gratífic.* /<lat. ***gratificare***, fr. ***gratifier***.

gratificáre *s.f.* Acțiunea de *a gratifica* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***gratifica***.

gratificáție *s.f.* Retribuție suplimentară sau recompensă bănească ce se acordă unui salariat pentru îndeplinirea în bune condiții a sarcinilor de muncă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***gratification***, lat. ***gratificatio, -onis***, germ. ***Gratifikation***.

gratiná *vb. I. tr.* (*compl. indică mîncăruri*) A acoperi cu pesmet și a coace în cuptor. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***gratiner***.

gratináre *s.f.* Acțiunea de *a gratina* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***gratina***.

grátis *adv.* Fără bani, fără plată. ◇ Loc.adv. *Pe gratis* = *a*) fără plată; în mod gratuit; *b*) fig. (*fam.*) fără motiv, în mod nejustificat. *L-a jignit pe gratis.* • /<lat., germ., fr. ***gratis***.

gratitúdine *s.f.* Recunoștință. • pl. *-i.* /<fr. ***gratitude***, lat. ***gratitudo, -inis***.

gratuít, -ă *adj.* **1** Care nu costă nimic; care este dat sau primit fără plată. **2** Fig. Care este sau se dovedește inutil, nejustificat, fără temei. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***gratuit***, lat. ***gratuitus, -a, -um***.

gratuitáte *s.f.* **1** Însușirea de a fi gratuit (1), de a nu costa nimic. **2** Concr. Ceea ce se oferă gratuit (1); obiect sau servicii oferite gratuit unei persoane de către instituția în care lucrează. **3** Fig. (*la sg.*) Inutilitate sau netemeinicie a unei acțiuni, a unei fapte etc. **4** Fig. (*la pl.*) Vorbe, atitudini, fapte care se dovedesc inutile sau nejustificate. • sil. *-tu-i-.* pl. *-ăți.* /<fr. ***gratuité***, lat. ***gratuitas, -atis***.

gratulá *vb. I. tr., refl.* **1** A (se) felicita. **2** A (se) lăuda. • prez.ind. *-ez.* /<lat. ***gratulari***, it. ***gratulare***, germ. ***gratulieren***.

gratuláre *s.f.* Acțiunea de *a (se) gratula* și rezultatul ei; gratulație. • pl. *-ări.* /v. ***gratula***.

gratulație *s.f.* Gratulare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<lat. ***gratŭlatio, -onis***, germ. ***Gratulation***.

grația *vb. I. tr.* (*jur.*) A acorda unui condamnat iertarea (parțială sau totală) în executarea pedepsei, printr-un act emis de șeful statului. • sil. *-ți-a.* prez.ind. *-iez.* /<fr. ***gracier***; cf. it. *graziare*.

grație *s.f.* **1** Drăgălășenie, finețe, gingășie ale unei ființe în gesturi, în atitudine, în mișcări etc.; atracție pe care o provoacă cineva sau ceva prin aspect, mișcare, comportare etc. <> Expr. (*fam.*) *A face grații = a*) (*mai ales despre femei*) a căuta să pară fermecător, drăgălaș, prin gesturi, atitudini etc. afectate; *b*) a-și manifesta în mod nejustificat nemulțumirea, a face nazuri. ◆ (*la pl.*) Farmece, nuri. *Nu-i vina mea dacă m-au înzăstrat natura cu grații* (ALECS.). **2** Bunăvoință, preferință, favoare de care se bucură cineva. <> Expr. *A intra în grațiile cuiva* = a câștiga încrederea, bunăvoința cuiva. **3** (*relig.*) Dar, ajutor pe care divinitatea o acordă oamenilor în vederea mîntuirii; îndurare divină; iertare (de o pedeapsă). <> *Stare de grație* = creație poetică; poezie; ipostază; inspirație poetică. ◆ Har; spec. carismă. **4** *Anul de grație...* = formulă emfatică pentru a indica un an calendaristic. *Lovitură de grație* v. lovitură. **5** (*în mit. română*; și *nm. pr.*) Fiecare dintre cele trei zeițe ale frumuseții, distincției și bucuriei, fiice ale lui Zeus, considerate simbol al frumuseții și gingășiei feminine. *Cele trei grații.* **6** (*cu val. de prep.; constr. cu dat.*) Datorită, mulțumită. *Grație ei am putut pleca în excursie.* • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<lat. ***gratĭa, -ae***, germ. ***Grazie***, it. ***grazia***.

grațiére *s.f.* Acțiunea de *a grația* și rezultatul ei. • sil. *-ți-e-.* pl. *-i.* /v. ***grația***.

grațiós, -oásă *adj., s.n.* I *adj.* **1** Care este plin de grație (1), de gingășie, de farmec. **2** (*jur.*) *Procedură grațioasă* = procedură necontencioasă. **3** (*înv.*) Binevoitor, prietenos. II *s.n.* (*estet.*) Categorie estetică ce vizează măiestria și ingeniozitatea execuției în artă, ușurința și naturalețea ei. • pl. *-oși, -oase.* /<lat. ***gratiōsus, -a, -um***, it. ***grazioso***, germ. ***graziös***; cf. și fr. *gracieux*.

grațiozitáte *s.f.* **1** Bunăvoință politicoasă; amabilitate. **2** (*la pl.*) Atitudini, fapte, vorbe pline de afectare; ext. nazuri, mofturi. • sil. *-ți-o-.* pl. *-ăți.* /<lat. ***gratiōsĭtas, -atis***, it. ***graziosità***.

grau *s.n.* (*geomorf.*) Canal care traversează un cordon litoral ce leagă o lagună de mare. • pl. *-uri.* /<fr. ***grau***.

gráur *s.m.* (*ornit.*) Pasăre migratoare, din ordinul paseriformelor, mai mare decît vrabia, cu ciocul ascuțit, gălbui și cu penele negre-verzui, stropite cu alb, care este vînată pentru carne (*Sturnus vulgaris*). • pl. *-i.* și (*pop.*) *gráure s.m.* /lat. ***graŭlus*** <*gracŭlus, -i*.

gráure *s.m.* v. graur.

grav, -ă *adj.* **1** (*despre fapte, situații etc.*) Care poate avea urmări primejdioase, neplăcute; care este (extrem de) important prin consecințele neplăcute pe care le poate avea. *Trebuie să-ți spun ceva... –Grav?... –Foarte grav* (SEBAST.). <> (*adv.*) *A fost rănit foarte grav.* **2** (*despre boli, răni*) Care este periculos, primejdios; care poate provoca moartea. **3** (*despre oameni*) Foarte serios; sever. *Doctorul portului intră grav pe bord* (BART). **4** (*despre figura, privirea, manifestările etc. ale oamenilor*) Care exprimă, trădează seriozitate, severitate, sobrietate (extremă). *Fetițele, mărunte cît păpușile, stăteau tăcute, privind lumea cu niște ochi gravi* (CAM.). <> (*adv.*) *La glumă îi replică grav.* **5** (*despre voce, sunete, ton*) Care se află în registrul cel mai jos; profund, adînc, de bas. *Note grave de oboi* (ANG.-IOS.). **6** (*gram.*) *Accent grav = a*) (*în unele limbi*) accent (orientat oblic de la stînga la dreapta) purtat de o vocală deschisă; *b*) (*în vechea ortografie română*) accent care servea la indicarea unor vocale accentuate, în special a finalelor; *c*) (*în scrierea greacă*) accent care înlocuiește accentul acut pe ultima silabă, cînd cuvîntul respectiv nu este urmat de semne de punctuație. • pl. *-i, -e.* /<fr., it. ***grave***, lat. ***gravis, -e***.

gravá *vb. I. tr.* A executa, prin corodare, așchiere, zgîriere etc., o imagine în relief, litere, ornamente etc. pe metal, lemn, piatră etc., pentru a obține un clișeu de imprimare, o placă de gravură sau în scop decorativ. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***graver***.

graváre *s.f.* Acțiunea de *a grava* și rezultatul ei; gravură (1). • pl. *-ări.* /v. ***grava***.

gravát, -ă *adj.* Care a fost supus operației de gravare. • pl. *-ți, -te.* /v. ***grava***.

gráve *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Rar, largo. <> (*subst.*) *Concertul a fost cîntat grave.* ◆ (*subst. n.*) Compoziție sau parte dintr-o compoziție creată în acest tempo. • /<it. ***grave***.

gravélă *s.f.* (*med.*) Litiază urinară. • pl. *-e.* /<fr. ***gravelle***.

gravídă *adj., s.f.* (Femeie) care poartă un embrion sau un făt în cavitatea uterină; (femeie) însărcinată. <> Expr. *A fi* (*gravidă*) *într-o lună* (ori *în două, trei luni etc.*) sau *a fi gravidă în prima* (ori *a doua, a treia etc.*) *lună* v. lună. • pl. *-e.* /<lat. ***gravĭda***, fr. ***gravide***.

gravídic, -ă *adj.* (*med.*) Care aparține gravidiei, care se referă la gravidie. <> *Mască gravidică* v. mască. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***gravidique***.

gravidíe *s.f.* Graviditate. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***gravidie***.

gravidísm *s.n.* Ansamblul manifestărilor care însoțesc graviditatea. • /<it. ***gravidismo***.

graviditáte *s.f.* Stare a femeii gravide (din momentul concepерii fătului pînă la naștere); stare de sarcină, gravidie. • /<lat. ***gravĭdĭtas, -atis***, fr. ***gravidité***.

gravífic, -ă *adj.* (*fiz.*) Care aparține gravitației, care se referă la gravitație. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***gravifique***.

gravimétric, -ă *adj.* Care aparține gravimetriei, care se referă la gravimetrie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***gravimétrique***.

gravimetríe *s.f.* **1** Ramură a geofizicii care se ocupă cu studiul distribuției geografice a cîmpului de gravitație. **2** (*chim.*) Parte a chimiei analitice care se ocupă cu studiul metodelor folosite pentru a determina compoziția unei substanțe chimice sau a unui amestec prin separarea componenților sub formă de combinații insolubile și cîntărirea lor după uscare sau calcinare. **3** (*fiz.*) Măsură a intensității gravitației. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***gravimétrie***, germ. ***Gravimetrie***.

gravimétru *s.n.* (*fiz.*) Instrument pentru măsurarea accelerației gravitației. • pl. *-e.* /<fr. ***gravimètre***.

gravitá *vb. I. intr.* **1** A fi sau a se mișca în cîmpul de gravitație al altui corp. **2** Fig. A evolua, a trăi, a avea loc în jurul sau în vecinătatea (și sub influența) cuiva sau a ceva. *De propria lui umbră vrea să fugă, Dar se trezea că-n juru-i gravitează* (TOPÎR.). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***graviter***.

gravitáte *s.f.* I **1** Însușirea unei situații, unui fapt etc. de a fi grav; aspect extrem de important prin urmările grele, primejdioase, neplăcute pe care le poate avea un fapt, o situație etc. *Îndeplini poruncile pătruns de întreaga gravitate a misiunii sale* (VORN.). **2** Caracteristică a unei boli, a unei răni de a fi gravă. *Gravitatea unei pneumonii pentru bătrîni.* **3** Seriozitate, severitate, sobrietate extremă (în manifestări, atitudini etc.). **4** Severitatea, sobrietatea, asprimea figurii, privirii etc. unei persoane. *Gravitatea privirii tatei o înspăimîntă.* **5** (*muz.*) Caracterul unui sunet muzical de a fi grav. II (*fiz.*) Gravitație. <> *Cîmp de gravitate* = cîmp de gravitație. *Centru de gravitate* = centru de gravitație. • pl. *-ăți.* /<fr. ***gravité***, lat. ***gravĭtas, -atis***.

gravitáție *s.f.* (*fiz.*) (Fenomen de) atracție reciprocă a corpurilor, dependentă de masa acestora și de poziția lor relativă; gravitate (II). <> *Cîmp de gravitație* = spațiu din jurul unui corp în care el își manifestă (pregnant) atracția asupra altor corpuri; cîmp de gravitate. *Centru de gravitație = a*) punct fix prin care trece rezultanta greutăților moleculelor care compun un corp în toate pozițiile posibile; *b*) punct de aplicație al rezultantei forțelor de gravitație exercitate asupra părților care alcătuiesc un corp; *c*) punct care susține un corp în echilibru; *d*) fig. loc în jurul (și sub influența) căruia evoluează, există cineva sau ceva; centru de gravitate. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***gravitation***, germ. ***Gravitation***, it. ***gravitazione***.

gravitaționál, -ă *adj.* (*fiz.*) Care aparține gravitației, care se referă la gravitație. <> *Accelerație gravitațională* v. accelerație. *Colaps gravitațional* v. colaps. *Contracție gravitațională* v. contracție. *Prăbușire gravitațională* v. prăbușire. *Reacție gravitațională* v. reacție. • sil. *-ți-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***gravitationnel***.

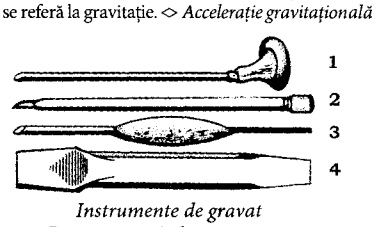

Instrumente de gravat
1. Pentru gravat în lemn.
2. Pentru gravat în aramă și piatră.
3. Pentru gravat în oțel.
4. Pentru răzuit.

gravitón *s.m.* (*fiz.*) Particulă ipotetică, considerată cuanta cîmpului de gravitație. • pl. *-i.* /<engl. ***graviton***.

gravór *s.m.* Specialist în gravură. • pl. *-i.* /<fr. ***graveur***.

gravúră *s.f.* **1** Gravare. **2** (*a. plast.*) Gen al graficii în care imaginea este obținută prin reproducerea după o placă pe a cărei suprafață a fost trasat sau gravat desenul în relief sau în adîncime. **3** Arta sau tehnica gravorului. **4** Imagine realizată prin tehnica gravurii; stampă. **5** Placă de cupru, de piatră, de lemn, de linoleum etc. pe care s-a gravat o imagine pentru a fi reprodusă. ◆ Imagine reprodusă după o astfel de placă. • pl. *-i.* /<fr. ***gravure***.

grazióso *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Cu ușurință și cu grație (1). <> (*subst.*) *Piesa a fost cîntată în grazioso.* • /<it. ***grazioso***.

grăbí *vb. IV.* **1** *refl., tr., intr.* A acționa sau a determina pe cineva să acționeze mai repede; a-și iuți sau a face pe cineva să-și iuțească mișcările, mersul. *Se grăbesc să prindă festivitatea de deschidere a stagiunii.* <> Expr. *A-și grăbi pasul* v. pas. **2** *tr.* A face ca o acțiune, un fenomen etc. să se petreacă, să se întîmple, să se săvîrșească mai repede; a urgenta, a accelera, a iuți. *A grăbit terminarea operației.* ◆ A devansa. *A grăbit muncile agricole.* **3** *refl., intr.* (*despre oameni*) A (se) precipita, a (se) zori. *Nu e nevoie să vă grăbiți, este timp suficient.* <> Expr. *A se grăbi ca mireasa* (*la pat*) v. mireasă. ◆ (*tr.*) Fig. A presa. *Timpul ne grăbește.* **4** *refl.* (*despre oameni*) A face ceva în grabă și fără prea multă chibzuială; a se pripi. *Te rog să nu te grăbești în luarea deciziei.* • prez.ind. *-esc.* /<sl. veche **гръбѣти** „a răpi".

grăbíre *s.f.* Acțiunea de *a se grăbi* și rezultatul ei. <> Loc.adv. (*înv.*) *Cu* (*mare*) *grăbire* = repede. • pl. *-i.* /v. ***grăbi***.

grăbít, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care se grăbește, care merge foarte repede (pentru a ajunge undeva la timp). *Trecători grăbiți se îndreaptă spre gară.* **2** (*despre oameni*) Care se precipită, se zorește. **3** (*despre oameni*) Care face ceva în grabă și fără prea multă chibzuială. **4** (*despre ritm, mers etc.*) Care este accelerat, iuțit, rapid. **5** (*pop.; despre fructe*) Care s-a copt repede. • pl. *-ți, -te.* /v. ***grăbi***.

grădeá *s.f.* (*reg.*) **1** Nuia din care se împletesc garduri. **2** Ext. (*la pl.*) Gard împletit din nuiele. **3** Ext. Împletitură din nuiele cu care se împrejmuiește un loc. ◦ pl. *-ele.* și *grădélă s.f.* /<srb. ***gradela*** sau sg. refăcut după ***grădele***, pl. lui *grădelă*.

grădélă *s.f.* v. grădea.

grădinár *s.m.* Persoană care se ocupă de cultivarea unei grădini (1). <> Expr. *A vinde castraveți la grădinar* (sau *grădinarului*) v. castravete. • pl. *-i.* /***grădină*** + *-ar*.

grădínă *s.f.* **1** Teren arabil (îngrădit) pe care se cultivă flori, legume, pomi fructiferi, în vederea obținerii unor produse. <> *Grădinile elizee* v. elizeu. <> Expr. (*O*) *grădină de om* = om plăcut, simpatic. **2** Suprafață de teren plantată cu flori și arbori, special amenajată cu alei, bănci etc., care servește ca loc de agrement sau care are rol decorativ. <> *Grădină-cinematograf* = cinematograf amenajat într-o grădină. *Grădină-muzeu* = grădină cu funcție de muzeu. *Grădină-restaurant* = restaurant amenajat într-o grădină. *Grădină englezească* v. englezesc. *Grădină publică* v. public. *Grădini suspendate* v. suspendat. **3** *Grădină botanică* = instituție științifică dotată cu o suprafață de teren pe care sînt cultivate, în condiții naturale sau în seră, colecții de plante, în scopul prezentării și studierii lor. *Grădină zoologică* v. zoologic. **4** *Grădină de vară* = restaurant amenajat, în timpul verii, într-o grădină; restaurant cu grădină. **5** *Grădină chimică* (sau *minerală*) = experiență în care cristale de diferite săruri minerale colorate, introduse într-o soluție apoasă de silicat de sodiu sau ferocianură de potasiu, se cristalizează diferit. **6** (*înv.*) *Grădină de copii* = grădiniță de copii. **7** (*ieșit din uz*) *Grădină sezonieră* = grădiniță care funcționa în mediul rural, în timpul muncilor agricole. • pl. *-i.* /<bg. ***градина***, srb. ***gradina***.

grădinăreásă *s.f.* **1** Femeie care se ocupă de cultivarea unei grădini. **2** Soție de grădinar. • pl. *-ese.* /***grădinar*** + *-easă*.

grădinărésc, -eáscă *adj.* Care aparține grădinarului sau grădinăritului, care se referă la grădinar sau la grădinărit. • pl. *-ești.* /***grădinar*** + *-esc.*

grădinăríi *vb. IV. intr.* A se ocupa de cultivarea unei grădini. • prez.ind. *-esc.* /***grădinar*** + *-i.*

grădinăríe *s.f.* **1** Grădinărit (1). **2** Cultură de grădină. • g.-d. *-iei.* /***grădinar*** + *-ie.*

grădinărít *s.n.* **1** Ocupația grădinarului; grădinărie (1). **2** Cultură de grădină. • /v. ***grădinări.***

grădiníță *s.f.* **1** Dim. al lui *grădină*; grădinuță. **2** (și *grădiniță de copii*) Instituție școlară pentru educarea și instruirea copiilor preșcolari. • pl. *-e.* /***grădină*** + *-iță.*

grădinúță *s.f.* Grădiniță (1). • pl. *-e.* /***grădină*** + *-uță.*

grădíște *s.f.* **1** (*geomorf.*) Formă pozitivă de relief în lunca rîurilor (sau pe terase), realizată prin acțiunea de deplasare a meandrelor spre aval. **2** Loc al unei vechi așezări. • acc. și *grădíște.* pl. *-i.* /< slav. **градище** „castru", bg. ***градище.***

grăí *vb. IV.* **1** *tr., intr.* (*pop.*) A spune; a vorbi. *De din vale de Rovine, Grăim, doamnă, către tine, Nu din gură, ci din carte, Că ne ești așa departe* (EMIN.). ◇ (*tr.*) *Adevăr grăiește gura mea* (ISP.). ◇ Expr. *A grăi (de) bine* (sau *de rău*) (de cineva) = a spune lucruri bune (sau rele) despre cineva. *A grăi (cam) în dodii* v. dodii. *La drept* (sau *dreptul*) *grăind* v. drept. *A nu avea limbă de grăit* v. limbă. *A grăi în vîrful limbii* v. limbă. *A grăi (pe) păsărește* v. păsărește. *A grăi în piez* v. piază. *A grăi pleve* v. pleavă. *A grăi de price* v. price. *A grăi de rost* v. rost. *A grăi (pe) subțire* v. subțire. *A sta* (sau *a ședea*) *strîmb și a grăi drept* v. strîmb. *A grăi turcește* v. turcește. **2** *refl. recipr.* (*pop.*) A se vorbi, a se înțelege; a lua o hotărîre în comun. *Turcii toți cît îl zărea Între dînșii se grăia* (ALECS.). **3** *tr.* (*reg.; compl. indică oameni*) A chema. **4** *tr.* (*reg.*) A se adresa cuiva. • prez. ind. *-iesc.* /<srb. ***grajati***, bg. ***грая***, ***грая.***

grăíre *s.f.* (*pop.*) Acțiunea de *a grăi* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***grăi.***

grăít[1] *s.n.* (*pop.*) Faptul de *a grăi.* • /v. ***grăi.***

grăít[2]**, -ă** *adj.* **1** Care poate fi spus, exprimat (în cuvinte). **2** (*înv.*) Numit. • pl. *-ți, -te.* /***ne***[1]***-*** + ***grăit.***

grăitór, -oáre *adj., s.m.* **1** *adj.* (*pop.*) Care spune; care vorbește. **2** *adj.* (*despre probe, mărturii, exemple etc.*) Care este concludent, convingător, elocvent. **3** *s.m.* (*înv.*) *Grăitor din pîntece* = ventriloc. **4** *s.m.* (*înv.*) *Grăitor de cele dumnezeiești* = (*calc după slav.* „**благовѣнтн**") teolog. **5** *s.m.* (*reg.*) Pețitor. • sil. *gră-i-.* pl. *-ori, -oare.* /***grăi*** + *-tor.*

grăjdár *s.m.* Bărbat care se ocupă de îngrijirea grajdurilor (1) și a animalelor adăpostite în ele. • pl. *-i.* /***grajd*** + *-ar.*

grăjdișór *s.n.* Dim. al lui *grajd.* • pl. *-oare.* /***grajd*** + *-işor.*

grămádă *s.f.* **1** Cantitate mare de lucruri sau de materiale așezate la un loc (unele peste altele). ◇ Expr. (*adv.*) *A cădea* (sau *a se prăbuși*) *grămadă* = a cădea la pămînt (în nesimțire). *A da* (sau *a face, a pune etc.*) *pe cineva grămadă* (*jos*) = *a*) a doborî pe cineva; *b*) ext. a omorî pe cineva. *Claie peste grămadă* v. claie. ◆ (*adv.*) În mare cantitate (la un loc), formînd o grămadă. ◇ Loc.vb. *A sta grămadă* (*la un loc*) v. sta. **2** Număr mare de ființe (aflate la un loc); mulțime. **3** (*sport*) Îngrămădire, grupare organizată de jucători în jocul de rugby, formată din opt jucători înaintași, care acționează de obicei înaintea liniei de trei sferturi. • pl. *-ezi.* /<sl. veche **громада.**

grămădeálă *s.f.* (*pop.*) Îngrămădeală. • pl. *-eli.* /***grămădi*** + *-eală.*

grămádi *vb. IV. tr., refl.* (*pop.*) A (se) îngrămădi. • prez. ind. *-esc.* /***grămadă*** + *-i.*

grămădíre *s.f.* (*pop.*) Acțiunea de *a* (*se*) *grămădi* și rezultatul ei; îngrămădire. • pl. *-i.* /v. ***grămădi.***

grămăjoáră *s.f.* Dim. al lui *grămadă*; (*pop.*) grămăjuie. • pl. *-e.* /***grămadă*** + *-ioară.*

grămăjúie *s.f.* (*pop.*) Grămăjoară. • pl. *-ui.* /***grămadă*** + *-uie.*

grămătíc *s.m.* **1** Scriitor sau secretar într-o cancelarie domnească sau boierească. ◇ *Mare* (sau *vel*) *grămătic* = șef al cancelariei domnești, care îndeplinea și funcția de secretar al domnului. **2** (*înv.*) Dascăl (la biserică). **3** (*înv.*) Autor de manuale de gramatică. **4** (*iron.*) Lingvist; gramatician. • pl. *-ci.* /<ngr. ***γραμματικός.***

grămăticíe *s.f.* Cancelarie domnească sau boierească. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***grămătic*** + *-ie.*

grănicér *s.m.* Militar instruit și specializat pentru paza la granița (1) unei țări. ◇ *Pichet de grăniceri* v. pichet. • pl. *-i.* /***graniță*** + *-er.*

grănicerésc, -eáscă *adj.* **1** Care aparține grănicerilor, care se referă la grăniceri. **2** *Ținut grăniceresc* = regiune de graniță (1) a Imperiului Habsburgic ai cărei locuitori se bucurau de anumite privilegii, în schimbul supravegherii și apărării hotarelor. • pl. *-ești.* /***grănicer*** + *-esc.*

grănicerí *vb. IV. intr.* (*înv.*) A păzi granița. • prez. ind. *-esc.* /***grănicer*** + *-i.*

grăniceríme *s.f.* Totalitatea grănicerilor. • /***grănicer*** + *-ime.*

grăniță *vb. I. tr.* (*reg.*) A stabili marginile unei proprietăți, ale unui teren. • prez.ind. *-ez.* /***graniță*** + *-a.*

grăpá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică pămînt arat*) A mărunți, a afîna și a netezi cu grapa (1) (acoperind semințele). **2** (*înv.; compl. indică ființe*) A tortura (smulgîndu-i carnea). • prez.ind. *-ez.* /***grapă***[1] + *-a.*

grăpáre *s.f.* Acțiunea de *a grăpa* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***grăpa.***

grăpát *s.n.* Faptul de *a grăpa*; (*pop.*) grăpătură. • /v. ***grăpa.***

grăpătór *s.m.* Persoană care lucrează cu grapa. • pl. *-i.* /***grăpa*** + *-tor.*

grăpătúră *s.f.* (*pop.*) Grăpat. • pl. *-i.* /***grăpa*** + *-tură.*

grăpíș *adv.* Anevoie, dificil. ◇ Loc.adv. *Tîrîș-grăpiș* v. tîrîș. • /***grăpa*** + *-iș.*

grăsán, -ă *adj.* (*deprec. sau glum.*) Aug. al lui *gras*; foarte gras. ◇ (*subst.*) *Nu-mi plac grăsanii.* • pl. *-i, -e.* /***gras*** + *-an.*

grăsíme *s.f.* **1** Amestec de esteri simpli sau micști ai glicerinei cu acizi grași saturați sau nesaturați; restr. amestec natural, solid sau lichid, format din gliceride (în cea mai mare parte), ceruri, coloranți, proteine, vitamine, acizi grași liberi etc., sintetizat de organismele animale sau de unele organe ale plantelor, care formează la om și la unele animale primul strat de sub piele ce acoperă mușchii. ◇ *Grăsimi compoundate* v. compoundat. ◇ Expr. *Îi curge grăsimea pe nas* v. nas. **2** Pată de grăsime. **3** Starea, însușirea unei ființe grase. **4** Fig. (*fam.*) Avere. • pl. *-i.* /***gras*** + *-ime.*

grăsós, -oásă *adj.* **1** Care conține grăsime (1). **2** Care are aspect uleios. • pl. *-oși, -oase.* /***gras*** + *-os.*

grăsúc, -ă *adj.* (*fam.*) Grăsuț. • pl. *-ci, -ce.* /***gras*** + *-uc.*

grăsulíu, -íe *adj.* Cam gras; destul de gras. • pl. *-ii.* /***gras*** + *-uliu.*

grăsún, -ă *adj., s.m.* **1** *adj.* Grăsuț. **2** *s.m.* Porc tînăr (pînă la un an). • pl. *-i, -e.* /probabil lat. ****grasso, -onis***; cf. *gras.*

grăsúț, -ă *adj.* (*în opoz. cu „slăbuț"*) Dim. al lui *gras*; cam gras; grăsun, (*fam.*) grăsuc. • pl. *-i, -e.* /***gras*** + *-uț.*

grătár *s.n.* **1** Dispozitiv format dintr-un ansamblu de bare metalice paralele sau încrucișate ori dintr-o placă de tablă găurită, care este folosit pentru înlesnirea pătrunderii aerului și înlăturarea cenușii în (sau din) instalațiile de ardere, pentru separarea de impurități a unor materiale, pentru împiedicarea pătrunderii corpurilor străine în instalațiile hidrotehnice, pentru separarea minereurilor etc. **2** (*electr.*) Grilă (1). **3** Ustensilă de bucătărie, formată din vergele de metal, paralele, prinse într-un cadru (dreptunghiular) sau dintr-o placă (dreptunghiulară) din aluminiu ondulat, din teflon etc., pe care se frige carne, pește, ciuperci etc.; ext. friptură astfel preparată. ◇ Loc.adj. *La grătar* = (*despre carne, pește, ciuperci etc.*) care este fript pe grătar. **4** Obiect alcătuit din bare de lemn sau de fier, paralele, care servește drept ștergătoare pentru talpa încălțămintei. **5** Partea de deasupra ieslei, în formă de scară înclinată, fixată de-a lungul peretelui, în care se pune fînul. **6** Coșul pieptului. • pl. *-e.* /probabil lat. ****gratárium*** <*gratis* = *cratis, -is.*

grăunciór *s.n.* Dim. al lui *grăunte.* • sil. *gră-un-.* pl. *-oare.* /***grăunte*** + *-cior.*

grăúnte *s.m., s.n.* **1** *s.m., s.n.* Sămînță a unor plante, mai ales a cerealelor; bob. ◇ Expr. *Cît un grăunte de mușțar* = foarte mic. (*pop.*) *A avea grăunțe în cap* = a fi prost. *Cît un grăunte de mac* v. mac. **2** *s.n. pl.* Grîne (mai ales ovăz și orz) care servesc ca nutreț pentru cai. ◇ Expr. *A-și pierde traista cu grăunțe* v. traistă. **3** *s.m.* Particulă din ceva, asemănătoare cu un grăunte. *Grăunte de sare.* **4** *s.m.* Cristal metalic, de formă neregulată, rezultat din dezvoltarea unui cristal elementar în timpul solidificării sau al tratamentelor termice. **5** *s.n.* Veche unitate de măsură a masei, egală cu 0, 005 g. **6** *s.n.* (*muz.; înv.*) Partea cea mai îngustă a instrumentelor de alamă. • sil. *gră-un-.* pl. *m. -ți, n. -țe.* și *grăunț* *s.n., grăúnță* *s.f.* /sg. refăcut după pl. ***grăunți*** <lat. ****granuceum.***

grăúnț *s.n.* v. grăunte.

grăunțár *s.n.* (*pop.*) Parte a morii în care se toarnă grăunțele măcinate. • pl. *-e.* /***grăunț*** + *-ar.*

grăúnță *s.f.* v. grăunte.

grăunțós, -oásă *adj.* **1** Care are grăunțe (1). **2** Care are aspect de grăunțe (1). • sil. *gră-un-* pl. *-oși, -oase.* /***grăunțe***, pl. lui *grăunte, grăunț* sau ***grăuntă*** + *-os.*

greá *vb. I. tr.* (*mar.; compl. indică nave*) A dota cu greementul necesar. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***gréer.***

greăbán *s.n.* **1** (*anat.*) Regiune a corpului cabalinelor și bovinelor, situată între gît și spinare. **2** Analog. (*geomorf.*) Spinare îngustă de deal; creastă scurtă care pornește dintr-o creastă principală. • pl. *-e, -ene.* /<sl. veche **грѣбень** „pieptene".

greáre *s.f.* (*mar.*) Acțiunea de *a grea* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***grea.***

greát, -ă *adj.* (*mar.; despre nave*) Care este echipat cu greementul necesar. • pl. *-ți, -te.* /v. ***grea.***

greáță *s.f.* **1** Senzație iminentă de vărsătură, percepută de obicei în gît sau în epigastru, care precedă sau însoțește adesea vărsăturile și este asociată cu diminuarea activității funcționale a stomacului, în urma stimulării prin agenți chimici, fizici sau biologici a unor receptori nervoși situați în organele abdominale. ◇ Expr. (*arg.*) *A nu avea grețuri* = (*despre elevi*) a ști bine lecția. **2** Fig. Dezgust, scîrbă, silă față de cineva sau de ceva. • pl. *-uri.* /***greu*** + *-eață.*

greăbánár *s.n.* Curea a hamului care se trece peste greabănul (1) calului. • pl. *-e.* /***greabăn*** + *-ar.*

grebánós, -oásă *adj.* **1** (*despre bovine și cabaline*) Care are greabănul (1) proeminent. **2** Analog. (*pop.; despre oameni*) Care are spatele adus, încovoiat. • pl. *-oși, -oase.* /***greabăn*** + *-os.*

grebănoșél, -eá *adj.* (*pop.; despre oameni*) Dim. al lui *grebănos.* • pl. *-ei, -ele.* /***grebănos*** + *-el, -ea.*

greblá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică paie, fîn etc.*) A aduna, a strînge cu grebla. **2** (*compl. indică pămînt*) A lucra, a nivela cu grebla. **3** Fig. (*fam.*) A-și trece degetele prin părul de pe cap (pentru a-l aranja). • prez. ind. *-ez.* /***greblă*** + *-a.*

grebláre *s.f.* Acțiunea de *a grebla* și rezultatul ei; greblat. • pl. *-ări.* /v. ***grebla.***

greblát *s.n.* Greblare. • /v. ***grebla.***

gréblă *s.f.* **1** Unealtă agricolă manuală, formată dintr-o lamă cu dinți de oțel sau de lemn, fixată într-o coadă de lemn, care este folosită pentru strîngerea paielor și a finului, pentru mărunțirea și nivelarea pămîntului etc. **2** Mașină de recoltat, folosită pentru strîngerea ierbii și a altor culturi agricole, după cosit sau după secerat. • pl. *-e.* /<bg. ***гребло.***

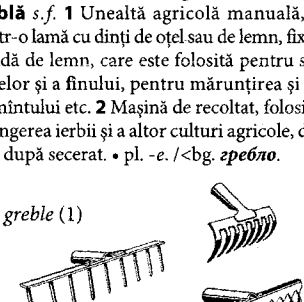
greble (1)

grec, greácă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m.* (*la pl.*) Populație de origine indo-europeană, care s-a stabilit în S Peninsulei Balcanice, în insulele Mării Egee și pe coasta vestică a Asiei Mici și care apoi s-a extins prin numeroase cuceriri, creînd una dintre cele mai vestite civilizații ale antichității (sec. 8-2 î.Hr.); (*și la sg.*) persoană care aparține acestei populații; persoană care făcea parte din populația de bază a Greciei antice sau era originară de acolo; elen. **2** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Greciei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuiește în Grecia; locuitorii Greciei. ◇ Expr. *A-i plăcea un lucru ca grecului lămîia* v. lămîie. ◆ (*înv.*) Negustor (de origine grecească). *Cumpără smochine de la grec.* **3** *adj.* Care aparține Greciei (antice ori moderne) sau grecilor, care se referă la Grecia (antică ori modernă) sau la greci; originar din Grecia (antică ori modernă); grecesc. ◇ *Cruce greacă* v. cruce. ◆ (*subst. f.*) Limba indo-europeană vorbită de greci. • pl. *greci, -ece.* /<lat. ***Graecus, -a, -um.***

grecésc, -eáscă *adj.* Grec (2). ◇ *Foc grecesc* v. foc. ◇ Expr. *La calendele greceşti* v. calende. • pl. *-eşti.* /*grec* + *-esc.*

grecéşte *adv.* Ca grecii, în felul grecilor; în limba greacă. ◇ Expr. *A şedea* (sau *a se aşeza*) *grecește* = a şedea (sau a se aşeza) cu genunchii la gură; a şedea (sau a se aşeza) cu picioarele încrucişate sub corp; a şedea turcește. *A sta* (sau *a şedea*) *grecește pe inima cuiva* v. inimă. ◆ (*subst. f.*) Limba greacă. • /*grec* + *-eşte.*

grecísm *s.n.* **1** Cuvînt, expresie, construcție etc. specifice limbii greceşti, împrumutate de o altă limbă, fără a fi asimilate de aceasta. **2** Influența limbii şi culturii greceşti asupra altei limbi sau culturi. • pl. *-e.* /<fr. *grécisme.*

grecitáte *s.f.* **1** Caracterul a ceea ce este grecesc. **2** Lumea grecească. • /<fr. *grécité.*

grecizá *vb. I. tr., refl.* A face să-şi însuşească sau a-şi însuşi limba, obiceiurile etc. grecilor; a (se) asimila grecilor. • prez.ind. *-ez.* /*grec* + *-iza*, după fr. *gréciser.*

grecizáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *grecíza* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. *grecíza.*

gréco *s.n.* Desen inspirat din motivele antice greceşti, folosit ca bordură la piese de mobilă, la covoare etc. • pl. *-uri.* /<fr. *grecque*, it. *greca.*

grecoáică *s.f.* Femeie care face parte din populația de bază a Greciei sau este originară de acolo. • pl. *-ce.* /*grec* + *-oaică.*

greco-católic, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al Bisericii Unite. **2** *adj.* Care aparține Bisericii Unite sau greco-catolicilor, care se referă la Biserica Unită sau la greco-catolici. • pl. *-ci, -ce.* /*grec* + *catoiic.*

grecomán *s.m.* Partizan fanatic al grecilor. • pl. *-i.* /de la *grecomanie*, prin derivare regresivă.

grecomaníe *s.f.* Manie de a imita obiceiurile, limba etc. grecilor şi de a susține tot ce vine de la greci. • g.-d. *-iei.* /<fr. *grécomanie.*

greco-oriéntal, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al religiei ortodoxe; greco-răsăritean. **2** *adj.* Care aparține religiei ortodoxe sau greco-orientalilor, care se referă la religia ortodoxă sau la greco-orientali; greco-răsăritean. • pl. *-i, -e.* /*grec* + *oriental.*

greco-răsăriteán, -ă *s.m., s.f., adj.* Greco-oriental. • pl. *-eni, -ene.* /*grec* + *răsăritean.*

greco-román, -ă *adj.* **1** Care aparține Greciei antice şi Imperiului Roman, care se referă la vechea Grecie şi la Imperiul Roman. *Mitologia greco-romană.* **2** (*sport*) *Lupte greco-romane* = stil de luptă în care procedeele tehnice reglementare se aplică numai în partea de deasupra centurii; lupte clasice. ◆ Disciplină sportivă reprezentată de acest stil de luptă. • pl. *-i, -e.* /*grec* + *roman.*

greco-román, -á *adj.* Care ține de civilizația greacă şi cea românească. • pl. *-i, -e.* /*grec* + *român.*

greco-scític, -ă *adj.* Care ține de civilizația greacă şi cea scitică. • pl. *-ci, -ce.* /*grec* + *scitic.*

grecotéi *s.m.* (*peior.*) Grec. • pl. *-ei.* /*grec* + *-otei.*

grecoteiésc, -iáscă *adj.* (*peior.*) Grecesc. • pl. *-ieşti.* /*grecotei* + *-esc.*

gréculus *s.m.* (*în antic.romană*) Denumire dată filosofilor şi literaților pedanți. • /<lat. *graecŭlus, -i.*

grecuşór *s.m.* Dim. al lui *grec.* • pl. *-i.* /*grec* + *-uşor.*

gréder *s.n.* (*constr.*) Mașină de tipul excavatorului, folosită la diverse operații de construire şi de întreținere, în special la nivelări. • pl. *-e.* /<engl. *grader.*

greemént *s.n.* (*mar.*) **1** Ansamblu format din catargele, velele şi parîmele unei nave sau ale unei ambarcații cu pînze. **2** Ansamblu format din parîmele fixe şi curente ale unei ambarcații sau ale unei nave. • pl. *-e.* /<fr. *gréement.*

green [grin] *s.n.* Loc semănat cu gazon (1) pentru jocul de golf. • pl. *-uri.* /<engl. *green.*

gref *s.n.* Veche măsură de lungime, egală cu a şaisprezecea parte dintr-un cot. • pl. *-uri.* /<bg. *ерѫх.*

grefá *vb. I. tr.* **1** (*med.*) A face o grefă[2]; a aplica o grefă[2]. **2** A adăuga un element unui ansamblu deja structurat. **3** (*înv.*) A încrusta. • prez.ind. *-ez.* /<fr. *greffer.*

grefábil, -ă *adj.* Care poate fi grefat. • pl. *-i, -e.* /<fr. *greffable.*

grefáj *s.n.* **1** (*med.*) Executare a unei grefe[2]. **2** (*bot.*) Altoire. • pl. *-e.* /<fr. *greffage.*

grefáre *s.f.* Acțiunea de *a grefa* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. *grefa.*

grefát, -ă *adj.* **1** (*despre grefe*) Care este transplantat. **2** (*despre organisme*) Căruia i s-a transplantat o grefă[2]. **3** (*înv.*) Care este încrustat. • pl. *-ți, -te.* /v. *grefa.*

gréfă[1] *s.f.* (*jur.*) Serviciu în cadrul instanțelor judecătoreşti care întocmeşte, comunică etc. actele de procedură. • pl. *-e.* /<fr. *greffe*; cf. lat. *graphĭum, -ii* „stilet de scris".

gréfă[2] *s.f.* (*med.*) **1** Fragment de țesut sau organ transplantat dintr-o regiune în alta a corpului aceluiaşi individ, de la un organism la altul sau de la o specie la alta; grefon. **2** Operație de refacere a unui țesut sau a unui organ cu ajutorul unei grefe. • pl. *-e.* /<fr. *greffe.*

grefiér, -ă *s.m., s.f.* (*jur.*) Funcționar judecătoresc, care consemnează dezbaterile instanței judecătoreşti, redactează hotărîrile, întocmeşte, comunică şi păstrează actele de procedură. • sil. *-fi-er.* pl. *-i.* /<fr. *greffier*, ngr. *γραφιάρης.*

grefón *s.n.* (*med.*) Grefă[2]. • pl. *-oane.* /<fr. *greffon.*

gregár, -ă *adj., s.m., s.f.* I *adj.* **1** (*despre animale sau păsări*) Care trăieşte în turme, în cete, în cîrduri. ◇ *Instinct gregar* = instinct care determină unele animale sau păsări să trăiască în cete, în turme, în cîrduri etc. (în scopul de a migra, de a cuibări etc.). **2** Fig. *Spirit gregar* = atitudine de supunere oarbă a cuiva față de cineva, de pierdere a individualității în mijlocul grupului din care face parte. II **1** *s.m., s.f.* Membru al unei fracțiuni politice, al unei organizații, lipsit de orice inițiativă. **2** *s.m.* (*ciclism*) Cel care se sacrifică în folosul retierului-vedetă în cursele profesioniste pe şosea. • pl. *-i, -e.* /<fr. *grégaire*, lat. *grĕgarius, -a, -um* <lat. *grex, -egis* „turmă".

gregarísm *s.n.* **1** Stare a animalelor sau a păsărilor care trăiesc în turme, în cîrduri etc. **2** Concepție potrivit căreia tendința unor specii de a se aduna în turme, în cîrduri, inclusiv în grupuri umane, s-ar explica prin existența unui instinct gregar. **3** Fig. Spirit gregar; gregaritate. • /<fr. *grégarisme.*

gregaritáte *s.f.* Gregarism (3). • /*gregar* + *-itate.*

greghetín *s.m.* (*bot.*) **1** Plantă erbacee perenă, cu frunzele palmate şi lobate, cu florile mari, albastre, liliachii sau albe (*Geranium pratense*). **2** (*reg.*) Pliscul-cucoarei (*Erodium cicutarium*). **3** (*reg.*) Pliscarița (*Geranium pyrenaicum*). • pl. *-i.* /etimol. nec.

gregorián *adj.* **1** *Calendar gregorian* = calendar întocmit la sfîrşitul sec. 16 din ordinul papei Grigore XIII, care este adoptat, în prezent, în toate țările Europei. **2** (*muz.*) *Cînt gregorian* = cînt liturgic în biserica creştină apuseană, codificat de papa Grigore I în sec. 7, care stă la baza cîntului ecleziastic catolic. **3** (*bis.*) *Rit gregorian* = rit care cuprinde schimbările introduse în liturghie de papa Grigore I. • sil. *-ri-an.* pl. *-iene.* /<fr. *grégorien.*

gréier *s.m.* (*entom.*; *la pl.*) Gen de insecte care au corpul scurt şi gros, antenele lungi şi subțiri, picioarele adaptate la sărit şi care scot un sunet ascuțit şi pătrunzător prin frecarea elitrelor (*Gryllus*); (*şi la sg.*) insectă care aparține acestui gen. ◇ Expr. (*fam.*) *A avea greieri în cap* = a fi (cam) nebun. *Îi cîntă greierul în sobă* v. sobă. • pl. *-i.* şi *gréiere*, (*reg.*) *gríer* s.m. /lat. **grylliolus* <*gryllus, -i.*

greieráş *s.m.* Greieruş. • pl. *-i.* /*greier* + *-aş.*

greiére *s.m.* v. greier.

greierél *s.m.* Greieruş. • pl. *-ei.* şi *grierél* s.m. /*greier* + *-el.*

greierúş *s.m.* Dim. al lui *greier*; greieraş, greierel. • pl. *-i.* /*greier* + *-uş.*

greíme *s.f.* **1** (*înv.*) Greutate. **2** (*înv.*) Mulțime (de ființe). **3** (*înv.*) Grosul unei armate. **4** (*reg.*) Vreme rea, cu furtună. • pl. *-i.* /*greu* + *-ime.*

greisen ['graizən] *s.n.* (*geol.*) Rocă granuloasă, din cuarț şi mică, formată prin transformarea granitului sub acțiunea soluțiilor magmatice reziduale. • /<germ. *Greisen.*

grej *s.n., adj.invar.* **1** *s.n.* Fir de mătase naturală crudă. **2** *adj.* (*despre mătase*) Care are o culoare reprezentînd o combinație între gri şi bej. • /<fr. *grège*; cf. it. *greggio* „natural".

gremiál *s.n.* Bucată de stofă care se pune pe genunchii unui prelat catolic, cînd stă pe scaun, în timpul slujbei. • sil. *-mi-al.* pl. *-uri.* /<fr. *grémial*; cf. lat. *grĕmĭum, -ii* „poală".

gren *s.n.* (*meteor.*) Furtună locală, bruscă şi de scurtă durată, însoțită de ploaie, grindină sau ninsoare. ◇ *Gren alb* = vijelie fără precipitații. • pl. *-uri.* /<fr. *grain [de vent].*

grenà *adj.invar., s.n.* **1** *adj.invar.* Roşu-închis. **2** Culoarea roşu-închis. • /<fr. *grenat.*

grenádă *s.f.* **1** (*milit.*) Proiectil uşor, format dintr-un corp metalic alungit, dintr-o încărcătură explozivă şi dintr-un focos, care se aruncă cu mîna, cu puşca sau cu un dispozitiv special. ◇ *Aruncător de grenade* v. aruncător. **2** (*sport*) Obiect de forma unei grenade, folosit în probele atletice de aruncări. **3** Ext. Probă atletică practicată cu o grenadă. • pl. *-e.* şi (*pop.*) *granátă, grenátă* s.f. /<fr. *grenade*, it. *granata*, germ. *Granat[werfer]*; cf. lat. *granatum* „rodie".

grenadián *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Grenadei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii Grenadei. **2** *adj.* Care aparține Grenadei sau grenadienilor, care se referă la Grenada sau la grenadieni; originar din Grenada. • sil. *-di-an.* pl. *-ieni, -iene.* /nm. pr. (stat în America Centrală insulară) *Grenada* + *-ean.*

grenadiér *s.m.* (*milit.*) **1** Soldat infanterist care acționează cu grenada în timpul luptei. **2** (*în vechea armată a unor țări*) Soldat dintr-o unitate de elită a infanteriei. • sil. *-di-er.* pl. *-i.* şi *grenadír* s.m. /<fr. *grenadier*, germ. *Grenadier.*

grenadínă *s.f.* I (*țes.*) **1** Fir de mătase naturală, foarte rezistent, mat, întrebuințat pentru dantele, franjuri etc. **2** Țesătură subțire şi transparentă, din bumbac sau din mătase, folosită pentru confecționarea rochiilor, a căptuşelii de haine, a perdelelor etc. II Sirop făcut cu zeamă de rodie. • pl. *-e.* /<fr. *grenadine.*

grenadír *s.m.* v. grenadier.

grenátă *s.f.* v. grenadă.

greói, -oáie *adj.* **1** (*despre ființe*) Care se mişcă greu, încet (din cauza mărimii sau a greutății). *Fiind greoi urcă scările cu dificultate.* ◇ (*adv.*) *Bătrîna mergea greoi.* **2** (*despre mişcări, acțiuni etc. ale ființelor*) Care se desfăşoară cu greutate. *Mers greoi.* **3** Fig. (*despre modul de a gîndi al cuiva*) Care este lipsit de suplețe, de rafinament, de vioiciune. *Într-o gîndire înceată şi greoaie îmi analizez simțurile* (BART). **4** Fig. (*despre limbă, stil etc.*) Care este încărcat, complicat, confuz. *Cursul de geometrie este greoi pentru mulți studenți.* • pl. *-oi, -oaie.* /*greu* + *-oi.*

greomínt *s.n.* v. greumînt.

grep *s.n.* (*bot.*) Grepfrut (2). • pl. *-uri.* /prescurtat din *grepfrut.*

grépfrut *s.n.* (*bot.*) **1** Arbore subtropical, cu ramurile spinoase, cu frunzele persistente, cu florile albe şi cu fructele mari, globuloase, turtite, cu gust plăcut, amărui-acrişor (*Citrus paradisi*). **2** Fructul acestui arbore; grep. scris şi *grape-fruit.* • pl. *-uri.* /<engl., fr. *grape-fruit.*

grepfrut (1)

gres *s.n.* (*înv., reg.*) Conglomerat format din granule de cuarț. • pl. *-uri.* /<fr. *grès.*

gresá *vb. I. tr.* (*tehn.*) A unge suprafețele în contact ale pieselor în mişcare relativă ale unei mașini, ale unui mecanism etc. pentru a reduce frecarea, uzura şi încălzirea, precum şi pentru a le proteja contra oxidării şi a coroziunii. • prez.ind. *-ez.* /<fr. *graisser.*

gresáj *s.n.* Gresare. • pl. *-e.* /<fr. *graissage.*

gresáre *s.f.* Acțiunea de *a gresa* şi rezultatul ei; gresaj. • pl. *-ări.* /v. *gresa.*

gresát, -ă *adj.* (*despre piese, mecanisme etc. aflate în mişcare sau în contact*) Care a fost uns. • pl. *-ți, -te.* /v. *gresa.*

grésie *s.f.* **1** (*geol.*) Rocă sedimentară detritică, foarte dură, formată prin cimentarea nisipurilor cu diferite materiale, care este folosită ca material de construcție, ca abraziv, în industria sticlei şi a materialelor refractare etc. **2** Cute făcută din gresie, folosită la ascuțirea unor obiecte tăioase. ◇ Expr. *A trage cu gresia* v. trage. **3** Nume dat unor obiecte de olărie dure şi opace, avînd la bază o argilă plastică (originare din

Extremul Orient). **4** (*reg.*) Spetează de lemn care se suprapune pisculuí de la car. **5** (*reg.*) Bucată de lemn care se află deasupra osiei de dinainte a carului și care formează împreună cu osia corpul în care intră gruiul și inima carului. **6** (*reg.*) Spetează de lemn suprapusă osiei pe care stă capul grindeiului de la plug. **7** (*reg.; la pl.*) Cele două pietre care macină boabele la moară. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *grézie s.f.* /cuv. autoh.; cf. alb. *gëresë.*

gresór *s.n., s.m.* (*tehn.*) **1** *s.n.* Dispozitiv pentru ungerea suprafețelor în contact ale pieselor aflate în mișcare. **2** *s.m.* Muncitor care efectuează operații de gresare. • pl. *n. -oare, m. -ori.* /<fr. ***graisseur.***

greș[1] *s.m.* (*înv., reg.*) Ciorchine de strugure necules de culegători. • pl. *-i.* /lat. pop. ****agrestius.***

greș[2] *s.n.* **1** (*înv., pop.*) Greșeală, eroare; defect, cusur, lipsă. *A văzut Simina greșurile toate Și-a început să taie cusătura-n rînd* (COȘB.). <> Loc.adv. *Fără* (*de*) *greș* = fără greșeală; în mod perfect. <> Expr. *A da* (sau *a face*) *greș* = *a*) a nu nimeri ținta; *b*) a suferi un eșec; *c*) a se înșela. (*înv.*) *A-i da* (cuiva) *greș* = a-i imputa (cuiva) ceva; a-i găsi cuiva un defect, un cusur. (*reg.*) *A nu avea greș* = a fi potrivit; a nu constitui o greșeală. *A trage greș* v. trage. **2** (*reg.*) Petic de pămînt nearat între două brazde sau printre arături. **3** (*reg.*) Loc unde plugul a deviat din brazdă, lăsînd pămîntul nearat. • pl. *-uri.* /de la ***greși***, prin derivare regresivă.

greșálă *s.f* v. greșeală.

greșeálă *s.f.* **1** (*adesea în constr. cu vb. „a face”*) Abatere de la un adevăr, de la un principiu, de la o normă. *Făcea mereu greșeli în construcția frazelor și era foarte nenorocit* (SLAV.). <> Loc.adv. *Fără greșeală* = perfect, ireproșabil. **2** Concr. Lucru făcut rău (din neatenție sau din nepricepere). *Greșeli de tipar.* **3** Faptă, acțiune etc. (neintenționată) care atrage după sine o neplăcere, un rău; ceea ce rezultă din astfel de fapte, de acțiuni etc. <> Loc.adv. *Din greșeală* = (*în opoz. cu „dinadins”, „înadins”*) involuntar, neintenționat, din nebăgare de seamă. **4** (*bis.; înv.*) Păcat. • pl. *-eli.* și (*pop.*) *greșálă s.f.* /***greși*** + *-eală.*

greșélnic, -ă *adj.* (*înv.; despre oameni*) Care greșește. • pl. *-ci, -ce.* /***greșeală*** + *-nic.*

greși *vb. IV.* **1** *intr.* A comite o greșeală; ext. a se înșela (fără voie sau din nepricepere). *Ascultă-mă și de astă dată și nu vei greși* (ISP.). <> Expr. *A-și greși socotelile* v. socoteală. ◆ (*pop.; refl.*) A face ce n-ar fi vrut să facă (din nebăgare de seamă, ca urmare a unui impuls de moment etc.) *Fata cea mică se greși într-o zi și spuse surorilor cum argatul care le da flori se roșește... cînd vine înaintea lor* (ISP.). **2** *tr.* A nu nimeri ținta; a da greș. *Boxerul a greșit locul unde îl putea lovi și l-a accidentat grav pe adversar.* **3** *tr.* A executa greșit ceva, a nu reuși să facă ceva bine. *A greși proiectul.* **4** *tr.* A confunda un lucru cu altul; a încurca. <> Expr. *A greși drumul* (sau *calea*) = *a*) a se rătăci; *b*) ext. a se abate de la regulile morale de conduită. *A greși adresa* v. adresă. **5** *intr.* A se face vinovat față de cineva; a face cuiva un rău. *Am greșit grav față de tine.* **6** *intr.* A păcătui. *Nu știu cum să mai zic, ca să nu greșesc înaintea lui Dumnezeu* (CR.). **7** *intr.* A se înșela. *A greșit în privința lui.* • prez.ind. *-esc.* /<sl. veche грѣшити.

greșíre *s.f.* Faptul de *a greși.* • pl. *-i.* /v. ***greși.***

greșit, -ă *adj.* **1** Care nu este făcut bine; care are greșeli, care nu este cel bun; incorect, eronat. *Calcul greșit. Proiect greșit.* <> (*adv.*) *A conceput greșit subiectul.* <> Expr. *A face un pas greșit* v. pas. **2** Care a fost luat drept altceva; care a fost confundat, încurcat. *Adresă greșită.* **3** (*despre obiecte*) Care a fost pus în alt loc decît trebuia. **4** (*despre lovituri, acțiuni etc.*) Care nu a nimerit ținta. **5** (*despre știri, păreri etc.*) Care este fals, inexact, nefondat. **6** Care este incorect, impropriu. *Exprimare greșită.* <> (*adv.*) *Pronunță greșit cuvintele englezești.* **7** (*pop.; despre oameni*) Care a făcut un rău cuiva. **8** (*pop.; despre oameni*) Care a păcătuit. **9** (*pop.; despre oameni*) Care s-a înșelat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***greși.***

grețós, -oásă *adj.* **1** Care provoacă greață; scîrbos. **2** Căruia i se face ușor greață. • pl. *-oși, -oase.* /***greață*** + *-os.*

greu, grea *adj., adv., s.n., s.m.* **I** *adj.* (*în opoz. cu „ușor”*) **1** (*despre ființe, obiecte etc.*) Care are greutate (mare); care cîntărește mult; care apasă cu greutate asupra suprafeței pe care se află; (*despre materiale*) cu greutate specifică mare. <> *Aur greu* = aur masiv. (*sport*) *Categorie grea* = categorie în care intră boxeri, luptători, halterofili cu cea mai mare greutate (de la 81 kg în sus). *Industrie grea* = totalitatea ramurilor industriale care produc mijloace de producție. *Benzină grea* = benzină obținută printr-o distilare obișnuită, care este folosită drept combustibil mai ales la automobile. *Leu greu* = 10.000 lei denominalizați prin eliminarea a patru zerouri, în anul 2005, în România. *Pas greu* = *a*) călcătură apăsată; *b*) ext. întreprindere dificilă. *Apă grea* v. apă. *Atletică grea* v. atletic. *Cuvînt greu* v. cuvînt. *Hidrogen greu* v. hidrogen. *Ulei greu* v. ulei. <> Expr. *Bani grei* = sumă mare de bani. ◆ (*despre ambarcațiuni*) De mare tonaj; care se deplasează cu greutate. ◆ (*despre arme de foc*) De calibru mare; care se transportă și se mînuiește cu dificultate. ◆ (*despre trupe*) Care poartă armament de calibru mare. <> (*înv.*) *Cavalerie grea* = cavalerie care folosea piese de artilerie de calibru mijlociu și mare. *Artilerie grea* v. artilerie. **2** (*despre ființe, obiecte etc.*) Care este împovărat, încărcat. *Un coș greu de fructe.* <> *Familie grea* = familie numeroasă și greu de întreținut. *Casă grea* v. casă. ◆ (*despre țesături, îmbrăcăminte*) Care este făcut din (materiale țesute din) fire groase. ◆ (*pop.; la f.; despre femei*) Gravidă. <> Loc.adj. *Grea-mare* = gata să nască. ◆ (*despre nori*) Care are o grosime mare, care este de culoare neagră; care aduce ploi abundente și furtună. **3** (*despre corp sau părți ale corpului*) Care pare că apasă (din cauza bolii, oboselii, stării sufletești etc.) sau dă senzația că atîrnă; (*despre ființe*) care se mișcă cu greutate (și încet). *Corpul greu cădea pe bancă, păreau toate-n infinit* (EMIN.). <> Expr. *A-i fi cuiva inima grea* = *a*) a fi apăsat de un necaz; *b*) a fi îngrijorat, îndurerat; *c*) a avea presimțiri rele. *A avea mînă grea* = *a*) a da o lovitură puternică; *b*) (*fam.; despre medici*) a lucra dur, nemăsurat, producînd dureri pacienților. (*pop.*) *A fi greu de* (sau *la*) *cap* sau *a avea cap greu* v. cap. *A fi greu de mînă* v. mînă. *A fi greu la palmă* sau *a avea palmă grea* v. palmă. **4** (*despre alimente, mîncăruri*) Care se digeră sau se asimilează cu greutate; care produce indigestie. **5** (*despre mirosuri*) Care produce o senzație de insuficiență respiratorie, care este neplăcut, dezagreabil. **6** (*despre aer*) Care miroase urît; care este încărcat, sufocant, viciat, irespirabil. **7** (*despre împrejurări, situații, stări, timp etc.*) Care este copleșitor, apăsător; care este dificil, critic, zbuciumat; care este cu privațiuni. *Eu am acolo un hambar plin cu posmagi; ia așa pentru împrejurări grele* (CR.). <> *Atmosferă grea* = *a*) atmosfera apăsătoare care precedă declanșarea unei furtuni, unei ploi torențiale; *b*) fig. discuții aprinse, certuri. *Iarnă grea* = iarnă geroasă și lungă. *Vreme grea* = *a*) furtună; *b*) (*mai ales la pl.*) vremuri, împrejurări critice. **8** (*despre somn*) Care este profund, adînc. <> Expr. (*adv.*) *A dormi greu* = *a*) a dormi adînc; *b*) a fi mort. **9** (*despre întuneric, ceață etc.*) Care este dens, compact. **10** (*despre sunete*) Grav. **II** *adj.* **1** (*despre acțiuni, activități etc.*) Care se face, se elaborează cu greutate; care cere eforturi mari; care este dificil. *Are un serviciu greu.* **2** Care se învață, se memorează, se înțelege, se rezolvă cu (mare) dificultate. *Problemă grea. Text greu de memorat.* **3** (*despre drumuri*) Care se parcurge cu dificultate, fiind în stare proastă. **4** (*despre răspunderi*) Care este însemnat, important (presupunînd eforturi mari). *Are de rezolvat o sarcină grea.* **5** (*despre suferințe, dureri, necazuri etc.*) Care este dificil de îndurat; care se suportă cu mare greutate; (*despre boli, răni*) care aduce mari suferințe și se vindecă anevoios sau nu se mai vindecă. <> *Zile grele* sau *viață grea, trai greu* = trai plin de privațiuni și de necazuri. *Bătrînețe grea* = bătrînețe cu boli, cu infirmități. *Lovitură grea* = *a*) încercare dureroasă; *b*) pierdere importantă. *Temniță grea* v. temniță. ◆ (*despre respirație, suflu*) Care este anevoios. **6** (*despre sentimente*) Care este chinuitor. **7** (*despre impozite, datorii*) Care este împovărător. **8** (*despre ochi, insulte, pedepse etc.*) Serios, grav. <> *Vorbă grea* v. vorbă. **9** (*înv.; despre oameni*) Care este dușmănos față de cineva ◆ Care este inaccesibil. **III** *adv.* **1** Cu multă greutate, apăsare; cu toată greutatea. *Ea se lăsase dulce și greu pe al lui braț* (EMIN.). <> Expr. *A-i cădea* (ceva) *greu la stomac* = a-i produce cuiva indigestie. *A-i cădea* (sau *a-i veni*) *greu* = *a*) a se simți jignit (de ceva); *b*) a nu-i plăcea, a nu-i prii, a nu-i conveni. *A-i fi greu de cineva* sau *de ceva* = *a*) a fi sătul sau a-i fi silă de cineva sau de ceva; *b*) a se rușina de cineva sau de ceva. *A* (*se*) *simți greu la inimă* v. inimă. *A se lăsa greu* v. lăsa. *A-i pica greu la stomac* v. pica. **2** (*pe lîngă vb. ca „a apăsa”, „a cîntări”, „a trage la cîntar”*) Mult (din punctul de vedere al greutății, al cantității). *Pachetul trage greu la cîntar.* <> Expr. *A trage* (*greu*) *în cumpănă* v. cumpănă. **3** Cu trudă, cu dificultate, în mod dificil; anevoie, anevoios. *Banul se cîștigă greu; Dar ușor se cheltuiește* (ALECS.). *Înțelege greu ce vreau să-i spun.* <> Expr. *A-i fi greu* (*să...*) = *a*) a simți dificultatea unei acțiuni; *b*) a se simți rău, a-i fi penibil. *A*(*-i*) *veni* (cuiva) (*cu*) *greu* (*să..., a..., de...*) = *a*) a-i fi, a i se părea greu, anevoios (să...); *b*) a-i fi neplăcut (să...), a-i fi, a i se părea dezagreabil (să...); a-i fi imposibil (să...); a nu-i conveni; *c*) a se jena (să...). *Greu la deal și greu la vale* sau *greu la deal cu boii mici,* se spune *a*) despre o persoană care are multe greutăți, care trebuie să facă față unei situații dificile cu posibilități materiale reduse; *b*) despre o situație anevoioasă. *Unde-i greu cuiva* = unde îl doare pe cineva mai rău, unde îi face mai rău. *A plăti greu* = *a*) a nu plăti la timp; *b*) a plăti scump, cu mari sacrificii. **4** (*pe lîngă vb. ca „a trece”, „a curge”*) Încet, lent (și neplăcut). *Clipele-așteptării curg tot mai trist, mai greu* (CERNA). *Noaptea trecea greu.* **5** (*pe lîngă vb. ca „a trăi”, „a o duce”*) Cu lipsuri, cu privațiuni. *Mama trăia destul de greu din pensia rămasă de pe urma tatălui meu* (CA. PETR.). **6** Rău, grav, tare. *Este greu bolnavă.* <> Expr. *A ofta* (sau *a suspina*) *greu* = a ofta (sau a suspina) din adîncul inimii, profund (de durere, de necaz etc.). **IV** *s.n.* **1** Greutate, lucru greu de făcut, de realizat, de învins; dificultate, piedică. *Ușor te-nalți, cînd te-ai deprins să birui greul* (COȘB.). <> Loc.adv. *Cu* (*mare*) *greu* = cu multă greutate sau dificultate; anevoie. *Din greu* = *a*) (*pe lîngă vb. ca „a munci”, „a lucra”*) cu multă trudă, cu mult efort; *b*) (*pe lîngă vb. ca „a răsufla”, „a dormi”, „a ofta”*) adînc, profund. *La greu* = la treabă anevoioasă. *A greu* = cu neplăcere; în silă. <> Expr. *A da de greu* = a întîmpina greutăți. (*fam.*) *Acu-i greul* = a sosit momentul critic, dificil, decisiv. **2** Situație, împrejurare dificilă; impas. *Dragu-mamei! zise pajura, la mare greu m-ai băgat* (POP.). **3** Povară, sarcină. *Mari cireși cu boabele negre... Crengile-ndoaie de greul dulcilor, negrelor boabe* (EMIN.). <> Expr. *A-i fi cuiva mai mare greul să...* = a simți mare jale, durere să...; a nu se îndura să... <> Fig. *De greul negrei vecinicii, Părinte, mă dezleagă* (EMIN.). **4** (*de obicei în constr. cu vb. ca „a duce”, „a lăsa”*) Partea cea mai grea, mai dificilă a unei munci, a unei situații etc. *Tata suferea... că nu e vrednic să ducă singur greul casei* (PAS). **5** Partea mai numeroasă dintr-un ansamblu de elemente, de lucrări, dintr-o colectivitate. *La orașul Gherghița... găsi greul ordiei tătărești* (BĂLC.). **6** (*pop.*) Artilerie grea. **V** *s.m.* Compus: (*înv., reg.*) *greul-pămîntului* = (*în basmele populare românești*) ființă cu însușiri magice. • pl. *grei, -ele.* /lat. ***grevis*** = ***gravis, -e.***

greuiá *vb. I. tr.* (*înv.*) A apăsa. • sil. *gre-u-.* prez. ind. *-iez.* /***greu*** + *-ia.*

greumínt *s.n.* (*reg.*) **1** Greutate. **2** Chin. • sil. *gre-u-.* și *greomínt s.n.* /de la ***greu.***

greunátic, -ă *adj.* (*reg.; despre oameni*) Care este corpolent; care este greoi în mișcări. • sil. *gre-u-.* pl. *-ci, -ce.* /***[în]greuna*** + *-atic.*

greușór, -oáră *adj., adv.* (*pop.; fam.*) Dim. al lui *greu;* (*pop.; fam.*) greuț. • pl. *-ori, -oare.* /***greu*** + *-ușor.*

greutáte *s.f.* **I 1** Forță cu care sînt atrase de Pămînt (sau de o altă planetă) corpurile aflate în cîmpul său gravitațional; apăsare pe care o exercită un corp asupra unei suprafețe (orizontale) pe care se sprijină; însușirea unui corp de a fi greu; (*înv.*) greime. <> *Greutate specifică* = *a*) greutate a unității de volum dintr-un anumit corp; *b*) mărime care indică, în procente, raportul în care se află o parte a unei colectivități față de întreaga colectivitate; *c*) fig. valoare proprie a unui lucru. *Greutate atomică* = număr care arată de cîte ori atomul unui element este mai greu decît a 12-a parte din masa atomului de carbon; masă atomică. *Greutate moleculară* = număr egal cu suma greutăților atomice ale elementelor unei molecule; masă moleculară. *Greutate aparentă* = diferența dintre greutatea unui corp și forța de jos în sus cu care este împins un corp care se găsește cufundat într-un fluid. *Greutate volumetrică* = greutate a unui volum determinat. *Greutate hectolitrică* = *a*) masa unui hectolitru de cereale; *b*) ext. masa unui hectolitru de material granulos. *Greutate monetară* = greutate a

metalului din care este făcută o monedă. *Greutate brută* = greutate a unui obiect inclusiv aceea a ambalajului. *Greutate netă* = greutate a unui obiect din care s-a scăzut greutatea ambalajului. *Greutate vie* = greutatea corporală a animalelor vii, exprimată în kilograme sau tone. *Centru de greutate* v. centru. **2** Corp, obiect etc. având o masă (relativ) mare (cărat de cineva sau de ceva); sarcină, povară. ◆ Senzație de oboseală, de apăsare (morală), de neliniște. ◇ Expr. *A i se lua* (sau *a-i cădea*) *cuiva o greutate de pe inimă* = a se ușura, a scăpa de o mare grijă. **3** Piesă metalică, cu masa etalonată, care servește la stabilirea masei sau a greutății altor corpuri, prin cîntărire. **4** Bucată de metal sau de alt material, care îndeplinește anumite funcții într-un mecanism. **5** (*sport; mai ales la pl.*) Halteră. ◆ Obiect metalic, de formă sferică, folosit la probele atletice de aruncări; ext. probă sportivă în care se aruncă acest obiect. **6** *Greutatea fîntînii* = butuc de lemn sau piatră prinse de capătul cumpenei fîntînii, pentru a ține echilibru. **II 1** Dificultate în realizarea unui lucru, a unei acțiuni etc.; lucru greu de făcut. *În calea aceasta întîlni niște greutăți și mai mari* (ISP.). ◇ Loc.adj., adv. *Cu* (*mare, sau multă*) *greutate* = foarte greu, cu mare efort; anevoie. **2** (*mai ales la pl.*) Încercare, suferință, vicisitudine. *A trecut prin multe greutăți.* **3** (*de obicei în constr. cu vb. ca „a duce", „a lăsa"*) Partea cea mai grea, mai dificilă a unei munci, a unei situații etc. *A dus toată greutatea realizării spectacolului.* **4** Neajuns, șicană. *Îi face tot felul de greutăți.* **5** Vicisitudine; adversitate. *Greutățile sorții. Greutățile vieții.* **6** (*fam.*) Influență, trecere, putere. *O altă masă, aproape de scenă, era rezervată unor... oameni cu greutate în comerțul portului* (BART). ◇ *Om cu greutate* = a) om de valoare; *b*) om cu (mare) influență. **7** Putere de convingere; valoare documentară. *Descoperirea documentului are o mare greutate.* **8** Gravitate; asprime. *Greutatea misiunii.* **9** Indispoziție determinată de o mîncare prea grasă sau de prea multă mîncare. **10** Osteneală; trudă. *Cu multă greutate a reușit.* **11** (*pop.*) Asprimea iernii. **12** (*înv., reg.*) Armată multă. • pl. *-ăți.* /***greu*** + *-ătate.*

greuț, -ă *adj., adv.* (*pop.; fam.*) Greușor. • pl. *-i, -e.* /***greu*** + *-uț.*

grevă *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică proprietăți*) A împovăra cu o servitute, cu o ipotecă. *Casă grevată de datorii.* **2** (*compl. indică bugete*) A împovăra cu cheltuieli. **3** A supune ceva unor condiții grele. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***grever.***

greváre *s.f.* Acțiunea de *a greva* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***greva.***

grevát, -ă *aj.* **1** (*despre proprietăți*) Care este împovărat cu ipoteci. **2** (*despre buget*) Care este împovărat cu cheltuieli. **3** Care este supus unor condiții grele. • pl. *-ți, -te.* /v. ***greva.***

grévă *s.f.* Încetare organizată, parțială sau totală, a lucrului, cu scopul de a determina patronul, guvernul, autoritățile să satisfacă unele revendicări economice, politice etc. ◇ *Grevă generală* = grevă care cuprinde toate unitățile dintr-o ramură industrială, dintr-un oraș, dintr-o țară etc. *Greva foamei* = refuzarea hranei în semn de protest împotriva unor acte (considerate abuzive) ale autorităților. *Grevă japoneză* = grevă în care angajații continuă lucrul, dar poartă banderole sau alte însemne care atenționează că există un conflict de muncă. *Grevă spontană* = grevă declarată de un grup de lucrători, fără respectarea procedurilor legale. *Grevă patronală* = închidere a locului de muncă de către angajator, în încercarea de a-i determina pe angajați să accepte condițiile de angajare dorite de conducerea firmei. *Grevă perlată* v. perlat. *Pichet de grevă* v. pichet. *Spărgător de grevă* v. spărgător. ◇ Expr. *A declara grevă* v. declara. • pl. *-e.* /<fr. ***grève.***

grevíst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f., adj.* (Persoană) care participă la o grevă. **2** *adj.* Care aparține grevei, care se referă la grevă. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***gréviste.***

grézie *s.f.* v. gresie.

gri *adj.invar., s.n.* **1** *adj.invar.* Care este cenușiu. ◇ *Scară de gri* v. scară. **2** *s.n.* Culoarea cenușie. ◇ *Gri-argint* = gri care bate în argintiu. *Gri-fumuriu* = gri cu nuanțe fumurii. • /<fr. ***gris.***

griblúră *s.f.* v. criblură.

griddipmétru *s.n.* (*electron.*) Aparat format dintr-un undametru cu absorbție și un oscilator calibrat în frecvență. • pl. *-e.* /<engl. ***grid-dip meter.***

gríer *s.m.* v. greier.

grierél *s.m.* v. greierel.

grifă *vb. I. tr.* (*silv.*) A marca, cu ajutorul grifei (1), arborii care urmează să fie scoși din pădure. • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***griffer.***

grífă *s.f.* **1** (*silv.*) Instrument prevăzut cu o lamă tăioasă de oțel, care este folosit pentru marcarea arborilor, în vederea diferitelor lucrări silvice. **2** (*cinemat.*) Dispozitiv în formă de gheară dublă, care imprimă filmului o mișcare intermitentă, prinzînd perforațiile acestuia. **3** Poziție patologică a mîinii sau a piciorului, amintind de gheara de grifon. **4** (*arhit.*) Ornament format din motive florale, geometrice etc., folosit în stilurile romanic și gotic. • pl. *-e.* /<fr. ***griffe.***

grifón *s.m.* **1** Monstru mitologic, care are corp de leu, aripi, cap și gheare de vultur și urechi de cal, simbolizînd legătura dintre puterea terestră a leului și energia celestă a vulturului. ◆ Motiv decorativ care reprezintă acest monstru. **2** (*zool.*) Rasă de cîini de vînătoare, de talie mijlocie, cu părul lățos și aspru, caracterizați printr-un simț al mirosului deosebit de fin; cîine care aparține acestei rase. **3** Gură de izvor de apă minerală. • pl. *-i.* /<fr. ***griffon***; cf. și it. *grifone.*

grifon heraldic stilizat

grifonă *vb. I. intr.* A scrie neciteț. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***griffonner.***

grifonáj *s.n.* (*psih.*) Tulburare a expresiei grafice prin transformarea scrisului într-o mîzgălitură, la oligofreni și demenți. • pl. *-e.* /<fr. ***griffonnage.***

grifózā *s.f.* (*med.*) Creștere anormală a unghiei care se curbează spre vîrf. • pl. *-e.* /<fr. ***griffose.***

grijánie *s.f.* (*bis.; pop.*) Împărtășanie, euharistie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***griji*** + *-anie*; cf. bg. *грижене.*

grîjă *s.f.* **1** Neliniște sau teamă pricinuită de o eventuală primejdie, întîmplare neplăcută; îngrijorare. *N-ai nici o grijă, totul va fi bine!* ◇ Loc.adj., adv. *Fără grijă* (de ceva sau de cineva) = fără teamă; fără să-i pese (de ceva sau de cineva). ◇ Expr. *A intra la* (sau *în*) *griji* (sau, *pop.; fam., grijă*) = a începe să fie îngrijorat. *Împăratul era nevoit să cumpere mereu pe fiecare zi cîte douăsprezece perechi de conduri și intrase la griji că o să-i îmbătrînească fetele în vatră* (ISP.). *A-l bate grija* v. bate. *A-și face griji* v. face. *A-și lua o grijă de pe cap* v. lua. **2** Cauza îngrijorării cuiva. *Iaca și codrul Grumăzeștilor, grija negustorilor și spaima ciocoilor* (CR.). **3** Interes deosebit, preocupare, atenție pentru cineva sau ceva. *Grija noastră n-aib-o nime, Cui ce-i pasă că-miești drag?* (EMIN.). ◇ *Purtător de grijă* v. purtător. ◇ Loc.adv. *Cu* (*mare*) *grijă* = *a*) cu mare băgare de seamă; *b*) cu prudență. ◇ Expr. *A* (*nu*) *avea grijă* (de cineva ori de ceva) sau *a* (*nu*) *purta grijă de cineva ori de ceva, a* (*nu-i*) *purta* (cuiva) *de grijă, a* (*nu*) *purta de grijă despre ceva, a* (*nu*) *purta grija cuiva* = *a*) a (nu) se îngriji (de cineva sau de ceva); a (nu) supraveghea (pe cineva sau ceva); *b*) a (nu) fi îngrijorat din cauza cuiva sau a ceva. *A avea grijă* (*să...*) = *a*) a fi neliniștit; *b*) (*mai ales la imper.*) a băga de seamă, a fi atent (să...); a nu uita să.... *A da în grija cuiva* (pe cineva sau ceva) = a încredința (pe cineva sau ceva) cuiva, a da (sau a lăsa) în directa supraveghere a cuiva pe cineva sau ceva. *A da* (cuiva) *de* (sau *în*) *grijă ca să...* = a atrage atenția; a recomanda. *A avea de grijă* v. avea. *A cădea în grija cuiva* v. cădea. *A duce grija cuiva* sau *a ceva* v. duce. *A lăsa pe cineva* (sau *a se lăsa*) *în* (ori *pe*) *grija cuiva* v. lăsa. *Purtare de grijă* v. purtare. **4** Străduință ca ceva să se facă bine sau ca cineva să aibă toate cele necesare. ◇ Loc.adv. (*pop.; fam.*) *Despre grija...* = în ceea ce privește... • pl. *griji.* /<bg. ***грижа.***

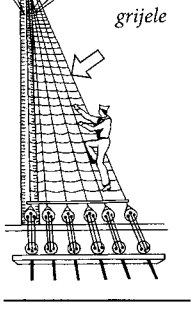

grijele

grijeá *s.f.* (*mar.*) Saulă legată transversal pe sarturi, formînd o scară pe care se poate urca în arboradă; *sin. înv.* grizea. • pl. *-ele.* /<it. ***grisèlla***; cf. lat. *cratis* „împletitură".

grijí *vb. IV.* (*pop.*) **1** *tr., intr., refl.* A (se) îngriji de cineva sau de ceva; a avea grijă de cineva sau de ceva. *Am grijit pămîntul ca pe o carte!* (VINT.). *S-au grijit și de unele și de altele* (POP.). ◆ (*înv.; intr.*) A fi îngrijorat de ceva. **2** *tr.* A feri de stricăciune, de uzură. *El își grijea peptarul ca ochii* (POP.). **3** *tr.* A curăța; a pune în rînduială o casă, o gospodărie etc., curățînd-o, dereticînd-o. *Scoală, ca să grijim bordeiul* (SADOV.). ◇ (*intr.*) *Grijește prin curte.* **4** *tr.* A pregăti. *Români, ...Grijiți armele voastre, Curînd să alergăm* (C. NEGR.). **5** *tr.* (*compl. indică mîncăruri*) A pune bine pentru a păstra (și pentru a doua zi). **6** *tr., refl.* (*urmat de determ. introduse prin prep. „de" sau „cu"*) A (se) aproviziona. *S-a grijit de cele necesare pentru iarnă.* **7** *intr., tr.* A procura ceva cuiva. **8** *tr., refl.* (*bis.*) A (se) împărtăși, a (se) cumineca. *Nu s-a grijit la Paște și la Crăciun?* (DELAVR.). ◇ Expr. *A-și griji sufletul* = a se împărtăși înainte de moarte. *A-și griji de suflet* v. suflet. **9** *tr., refl.* A (se) păzi de ceva. • prez.ind. *-esc.* /<bg. ***грижа.***

grijíre *s.f.* (*pop.*) Acțiunea de *a* (*se*) *griji* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***griji.***

grijít[1] *s.n.* (*pop.*) Faptul de *a* (*se*) *griji.* • /v. ***griji.***

grijít[2]**, -ă** *adj.* **1** (*pop.; despre ființe*) Care este îngrijit. **2** (*reg.; despre încăperi, locuri etc.*) Care este curat, rînduit. **3** (*reg.; despre pui, păsări tăiate*) Care este curățat de pene, de mărunțaie etc. **4** (*bis.*) Care a primit Sfînta Împărtășanie. • pl. *-ți, -te.* /v. ***griji.***

grijitór, -oáre *adj.* (*reg.; despre ființe*) Grijuliu. • pl. *-ori, -oare.* /***griji*** + *-tor.*

grîjnic, -ă *adj.* (*înv.; despre ființe*) Grijuliu. • pl. *-ci, -ce.* /***grijă*** + *-nic.*

grijuliu, -íe *adj.* **1** (*despre ființe*) Care este plin de grijă, de atenție față de cineva (sau de ceva); atent, (*înv.*) grijnic, (*reg.*) grijitor. *Era foarte grijuliu cu mama lui bolnavă.* ◆ (*despre manifestări, acțiuni etc. ale ființelor*) Care trădează, exprimă grijă deosebită față de cineva (sau de ceva). **2** (*despre oameni*) Care este prudent, prevăzător. *Nu prea eram grijuliu și prevăzător în întreprinderile mele* (SADOV.). **3** (*reg.; despre oameni*) Care este îngrijit, ordonat. • pl. *-ii.* și (*reg.*) *grijuliv, -ă adj.* /<bg. ***грижлив.***

grijulív, -ă *adj.* v. grijuliu.

gril *s.n.* **1** Grătar (3) (pentru fripturi). **2** Friptură la grătar (3). • scris și *grill.* pl. *-uri.* /<fr. ***gril,*** engl. ***grill.***

griláj *s.n.* Obiect făcut din vergele de fier, din stinghii de lemn, din plasă de sîrmă etc., care se montează la o fereastră, la o ușă, la unele garduri etc. • pl. *-e, -uri.* /<fr. ***grillage.***

grílă *s.f.* **1** (*electr.*) Electrod în formă de sită sau de spirală, aflat între anodul și catodul unui tub electronic, prin ale cărui deschideri trece fluxul de electroni sau de ioni emis de catod; grătar (2). ◇ *Grilă supresoare* v. supresor. **2** Panou fix sau mobil, format dintr-o rețea de zăbrele paralele, care se pune în fața unei uși, a unei ferestre etc. **3** (*milit.*) Obstacol din bare de oțel, care se pune în fața sau în spatele șanțului unei fortificații sau la deschiderile unei cazemate. **4** (*milit.*) Aparat de ochire a obiectivelor aeriene. **5** Carton perforat care permite cifrarea și descifrarea mesajelor, a caracterelor alfanumerice și corectarea la examene. ◇ *Test-grilă* v. test. **6** Desen în pătrățele, pentru cuvinte încrucișate. **7** Repartiție orară a emisiunilor de radio și de televiziune. **8** Zăbrelele vizierei unui coif. **9** Sistem de remunerație. **10** Prăjitură în formă de grilă, preparată din aluat și unsă cu sirop de zahăr sau miere. • pl. *-e.* /<fr. ***grille.***

grill *s.n.* v. gril.

grill-room ['grilrum] *s.n. invar.* Local cu unul sau mai multe grătare (3), având ca specific pregătirea fripturilor. • /<engl., fr. ***grill-room.***

grimă *vb. I. refl., tr.* A (se) machia pentru scenă sau pentru film (conform cu fizionomia cerută de rolul interpretat). ◆ Gener. A (se) machia. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***grimer.***

grimáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *grima* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***grima.***

grimásă *s.f.* **1** Strîmbătură voită sau spontană a feței (care exprimă o anumită stare sufletească). **2** Fig. Aparență înșelătoare; disimulare. • pl. *-e.* /<fr. ***grimace.***

grimát, -ă *adj.* (*mai ales despre actori*) Machiat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***grima.***

grímă *s.f.* Machiaj (pentru actori). • pl. *-e.* /de la ***grima,*** prin derivare regresivă.

grimeá *s.f.* (*reg.*) Basma cu care femeile (de la țară) își acoperă capul. • pl. *-ele.* și *dermeá, dirmeá, durmeá s.f.* /<tc. ***derme***.

grimelúță *s.f.* (*reg.*) Dim. al lui *grimea*. • pl. *-e.* /***grimele***, pl. lui *grimea* + *-uță*.

grimér, -ă *s.m., s.f.* v. grimeur.

griméur, -ă *s.m., s.f.* Specialist în machiaj. • pl. *-i, -e.* și *grimér, -ă s.m., s.f.* /<fr. ***grimeur***.

grimoár *s.n.* **1** Formular care cuprinde formule magice de vrăjitorie. **2** Scriere neinteligibilă. **3** Fig. Discurs obscur. • pl. *-e.* /<fr. ***grimoire***.

grimón *s.n.* Culoare de machiaj sub formă de baton subțire. • pl. *-oane.* /<fr. ***grimon***.

grimpánt, -ă *adj.* (*despre plante*) Cățărător. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***grimpant***.

grind *s.n.* (*geomorf.*) **1** Formă pozitivă de relief, care rezultă din depunerile aluvionare ale unei ape curgătoare (în cîmpii și în delte) sau ale mării (în lungul țărmurilor). ◇ *Grind continental* = grind format în lungul unor ape curgătoare, de o parte și de alta a malurilor. **2** (*reg.*) Loc mai ridicat. **3** (*reg.*) Deal mic. • pl. *-uri.* /<sl. veche **грѧда**, bg. ***греда***.

grindár *s.n., s.m.* Grindă mare pusă de-a curmezișul, sub celelalte grinzi ale unei case țărănești. • pl. *n. -e, m. -i.* /***grindă*** + *-ar*.

grindă *s.f.* **1** (*constr.*) Element de construcție, din lemn, metal sau beton armat, cu lungimea foarte mare în raport cu dimensiunile secțiunii transversale, folosit ca element de rezistență al unei construcții. **2** Bîrnă groasă de lemn. **3** Fiecare dintre bîrnele orizontale pe care se sprijină greutatea acoperișului casei țărănești, vizibile în cameră. ◇ Expr. (*pop.*) *A încresta în grindă* = a însemna sau a scrie ceva pentru a-și aminti mai tîrziu. *A tăia în grindă* = a nu face nimic. *A pune ochii în grindă* = a fi pe moarte. **4** (*reg.*) Lemn în care se opresc ciocanele de la piuă. **5** (*înv.*) Parte din scutul unei steme, tăiată orizontal, prin mijloc. • pl. *grinzi.* /<sl. veche **грѧда**, bg. ***греда***.

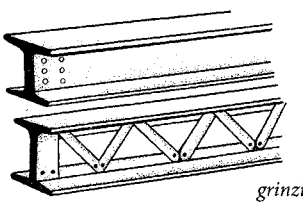

grinzi (1)

grindéi *s.n.* **1** Parte componentă a plugului cu tracțiune animală, care leagă între ele toate celelalte elemente. **2** Grindă mică, pusă orizontal de-a curmezișul unei construcții. **3** Ax al roții unei mori de apă. **4** (*reg.*) Talpa războiului de țesut. **5** (*reg.*) Lemnele care se întretaie și care formează corpul grapei. **6** (*reg.*) Sulul pe care se înfășoară odgonul fîntînilor cu găleată. **7** (*reg.*) Bătătorul meliței. **8** (*reg.*) Fusul care învîrtește roata de apă a pivei. • pl. *-eie.* /***grindă*** + *-ei*; cf. bg. *зредел*, srb. *gredelj*.

grindél *s.m.* (*iht.*) Pește mic, de culoare verde-gălbuie, cu pete negre, cu trei perechi de mustăți, care trăiește în apele de munte și de deal (*Nemachilus barbatulus*). • pl. *-ei.* /<săs. ***grendel***; cf. germ. *Grundel*.

grindiná *vb. I.* **1** *intr. impers.* (*pop.*) A cădea grindină. **2** *tr.* Fig. (*despre săgeți*) A acoperi ca o grindină. • prez. ind. pers. 3 *grindină, -ează.* /***grindină*** + *-a*; cf. lat. *grandinare*.

grindína *s.f.* **1** (*climat.*) Precipitație atmosferică ce se formează în interiorul norilor cumulonimbus, alcătuită din particule de gheață (cu un diametru între 5-50 mm). ◇ Expr. *A se învăța ca broasca cu grindina* v. învăța. **2** Fig. Ceea ce vine, cade, năvălește în cantitate mare. ◆ (*adv.*) În mare cantitate și unul după altul. *Săgețile cădeau grindină*. • pl. *-e, -i.* /lat. *grando, -inis*.

grindíș *s.n.* (*înv., reg.*) **1** Depozit sau mulțime de grinzi. **2** Schelă. • pl. *-uri.* /***grindă*** + *-iș*.

grindulíță *s.f.* Grinduță. • pl. *-e.* /***grindă*** + *-uliță*

grindúță *s.f.* Dim. al lui *grindă*; grinduliță. • pl. *-e.* /***grindă*** + *-uță*.

gríngo *s.m.* Argentinian de origine europeană. ◆ Ext. Nume dat indigenilor din America; american alb. • /<sp. ***gringo***.

grinotá *vb. I. tr.* (*tehn.*; *compl. indică table*) A decupa cu ajutorul unui poanson, cu care se dau găuri alăturate, de-a lungul unui contur. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***grignoter***.

grinotáre *s.f.* (*tehn.*) Acțiunea de *a grinota* și rezultatul ei; grinotat. • pl. *-ări.* /v. ***grinota***.

grinotát *s.n.* (*tehn.*) Grinotare. • /v. ***grinota***.

grinșpán *s.n.* (*înv., reg.*) Cocleală. • pl. *-e.* /<germ. ***Grünspan***, magh. ***grispán***.

griót *s.m.* Poet-cîntăreț ambulant în Africa occidentală, căruia i se atribuie adesea puteri supranaturale. • pl. *-ți.* /<fr. ***griot***.

gripá *vb. I.* **1** *refl., intr.* (*despre piese de motoare sau despre motoare*) A (se) bloca în cursul funcționării (din cauza creșterii excesive a coeficientului de frecare). **2** *refl., tr. fact.* (*despre oameni*) A (se) îmbolnăvi de gripă. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***gripper***.

gripál, -ă *adj.* Care ține de gripă, care se referă la gripă; pentru gripă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***grippal***.

gripáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *gripa* și rezultatul ei; gripat[1]. • pl. *-ări.* /v. ***gripa***.

gripát[1] *s.n.* Gripare. • pl. *-uri.* /v. ***gripa***.

gripát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre piese de motoare sau despre motoare*) Care s-a blocat în cursul funcționării (din cauza creșterii excesive a coeficientului de frecare). **2** (*despre oameni*) Care s-a îmbolnăvit de gripă. • pl. *-ți, -te.* /v. ***gripa***.

grípă *s.f.* (*med.*) **1** Boală infecțioasă epidemică și contagioasă, de natură virotică, localizată la nivelul aparatului respirator, care se manifestă prin stare generală proastă, prin febră, prin inflamația căilor respiratorii superioare, prin dureri musculare și de cap etc. *Gripă aviară* v. aviar. *Gripă spaniolă* v. spaniol. **2** Gener. Nume dat unor afecțiuni sezoniere, care se manifestă prin febră și catar nazal sau bronhial. • pl. *-e.* /<fr. ***grippe***, germ. ***Grippe***.

grípcă *s.f.* (*reg.*) **1** Unealtă care servește la curățarea doagelor (vechi), a grinzilor etc. **2** Lamă lungă de metal folosită în fierărie. **3** Roata zimțată a fusului mic de la joagărul de tăiat lemne. • pl. *-ci.* /<bg. ***грибка***.

gripóză *s.f.* (*med.*) Încovoiere a unghiilor, în cașexie. • pl. *-e.* /<fr. ***grypose***.

gris *s.n.* v. griș.

grisái *s.n.* (*a. plast.*) Pictură monocromă (în tonuri de gri) care dă impresia reliefului și a sculpturii. • pl. *-uri.* /<fr. ***grisaille***.

grisínă *s.f.* Produs alimentar din făină de grîu și diverse adaosuri, în formă de bastonaș. • pl. *-e.* /<it. ***grissino***.

griș *s.n.* Produs alimentar granular, obținut prin măcinarea mai mare a boabelor de grîu sau de alte cereale. • și *gris s.n.* /<germ. ***Griess***.

grișát, -ă *adj.* Care este măcinat foarte fin. • pl. *-ți, -te.* /***grișa*** + *-at*.

griv, -ă *adj.* **1** (*pop.*; *despre cîini, păsări etc.*) Care este pătat cu alb și negru; pestriț. ◇ *Barză grivă* v. barză. ◆ (*subst.*) Cîine sau cățea cu blana de culoare pestriță. ◇ Expr. (*E*) *departe griva de iepure*, se spune cînd cineva nu reușește să afle adevărul. • pl. *-i, -e.* /<bg. ***грив***.

griván *s.m.* (*zool.*; *reg.*) **1** Hîrciog (*Cricetus cricetus*). **2** Șobolan (*Rattus norvegicus*). **3** Orbeț (*Spalax microphtalmus*). • pl. *-i.* /***griv*** + *-an*.

grivéi *s.m., adj.* (*pop.*) (Cîine) cu blana pestriță. • pl. *-ei.* /***griv*** + *-ei*.

grívnă[1] *s.f.* (*înv.*) **1** Brățară purtată de femei. **2** Unitate de măsură a greutății, egală cu 0, 5 kg sau cu 0,25 kg. **3** Monedă poloneză care a circulat în Țările Române, în sec. 15. • pl. *-e.* /<sl. veche **гривьна**.

grívnă[2] *s.f.* (*fin.*) Unitate monetară a Ucrainei. • pl. *-e.* /<ucr. ***гривня***.

grizá *vb. I. tr., refl.* (*fam.*; *despre oameni*) A (se) îmbăta (ușor); a (se) ameți. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***griser***.

grizáre *s.f.* (*fam.*) Acțiunea de *a* (*se*) *griza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***griza***.

grizát, -ă *adj.* (*fam.*; *despre oameni*) Care s-a îmbătat (ușor); amețit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***griza***.

grizétă *s.f.* (*fam.*) Lucrătoare sau vînzătoare cochetă și ușuratică. • pl. *-e.* /<fr. ***grisette***.

grizonă *vb. I. refl.* (*fam.*; *despre păr*) A încărunți. • prez. ind.pers. 3 *-ează.* /<fr. ***grisonner***.

grizonánt, -ă *adj.* (*fam.*; *despre păr*) Care începe să încărunțească; cărunt, sur. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***grisonnant***.

grizonáre *s.f.* (*fam.*) Faptul de *a se grizona*. • pl. *-ări.* /v. ***grizona***.

grizonát, -ă *adj.* (*fam.*) **1** (*despre păr*) Cărunt. **2** Ext. (*despre oameni*) Care are părul cărunt. *Bărbat elegant, ușor grizonat, care citea absorbit ziarul* (CRIS.).

• pl. *-ți, -te.* /v. ***grizona***.

grizú *s.n.* Amestec natural gazos, inflamabil și explozibil, în care predomină metanul și care se degajă în timpul lucrărilor miniere. • /<fr. ***grisou***.

grizumetríe *s.f.* Metodă de determinare a procentului de grizu în aerul dintr-o mină; grizuscopie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***grisoumétrie***.

grizumétru *s.n.* Aparat folosit în grizumetrie. • pl. *-e.* /<fr. ***grisoumètre***.

grizunítă *s.f.* Exploziv antigrizutos pe bază de azotat de amoniu. • pl. *-e.* /<fr. ***grisounite***.

grizuscóp *s.n.* Aparat care arată dacă procentul de grizu din atmosfera unei exploatări subterane a atins limita periculoasă. • pl. *-oape.* /<fr. ***grisouscope***; cf. fr. *grisou* „grizu", gr. *σκοπέω* „a observa, a cerceta".

grizuscopíe *s.f.* Grizumetrie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***grisouscopie***.

grizutítă *s.f.* Exploziv antigrizutos pe bază de săruri hidratate și nitroglicerină. • pl. *-e.* /<fr. ***grisoutite***.

grizutós, -oásă *adj.* Care conține grizu. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***grisouteux***.

grízzly *s.m.* Rasă de urs brun din America de Nord, de talie mare și agresiv (*Ursus arctos horribilis*); urs care aparține acestei rase. • /<engl. ***grizzly*** *[bear]*.

grînár *s.n., s.m.* **1** *s.n.* Hambar. **2** *s.n.* Regiune sau țară care produce grîne în mari cantități și care aprovizionează și alte ținuturi sau țări. **3** *s.m.* (*înv.*) Negustor de cereale. • pl. *n. -e, m. -i.* /***grîne***, pl. lui *grîu* + *-ar*.

grîniște *s.f.* (*reg.*) **1** Ogor semănat cu grîu. **2** Holde de grîu. • pl. *-e.* /***grîne***, pl. lui *grîu* + *-iște*.

grîu *s.m., s.n.* (*bot.*) **I** *s.m.* Gen de plante erbacee, din familia gramineelor, cu rădăcina lungă, cu frunzele lanceolate, liniare, cu inflorescența în formă de spic, din ale căror boabe se face făină (*Triticum*); plantă care face parte din acest gen. ◇ (*urmat de determ. care indică diverse specii de grîu*) *Grîu alb. Grîu bătrîn. Grîu fără mustăți. Grîu cu mustăți. Grîu polonez. Grîu de primăvară. Grîu roșu. Grîu rusesc. Grîu de toamnă. Grîu de vară.* ◇ Expr. *A alege neghina din grîu* (sau *grîul din neghină*) v. neghină. *A face orz din grîu* v. orz. **2** *s.m.* Sămînța grîului (1). ◇ *Panahidă de grîu* v. panahidă. **3** *s.n.* (*de obicei la pl.*) Semănătură, lan de grîu. **4** *s.n.* (*la pl.*) Cereale sub formă de boabe. **II** *s.m.* (*reg.*) **1** *Grîu sălbatic* = obsigă (*Brachypodium silvaticum*). **2** *Grîul cucului* = *a*) mălaiul cucului (*Luzula campestris*); *b*) nu-mă-uita (*Myosotis palustris*). **3** *Grîul lupului* = jabdie (*Polytrichum commune*). • pl. *n. grîne, grîie.* /lat. ***granum***, *-i*.

grîu I (1)

grîuleț *s.m.* (*bot.*) Grîușor. • sil. *grî-u-.* /***grîu*** + *-uleț*.

grîușór *s.m.* (*bot.*) **1** Dim. al lui *grîu*; grîuleț. **2** (*pop.*) Untișor (*Ficaria verna*). **3** (*reg.*) Ciormoiag (*Melampyrum barbatum*). **4** (*reg.*) Zîzanie (*Lolium perenne*). • sil. *grî-u-.* /***grîu*** + *-ușor*.

groápă *s.f.* **1** Gaură (adîncă) în pămînt. ◇ Expr. *A da în gropi* (*de prost ce este*), se spune despre un om foarte prost. **2** Mormînt; ext. moarte. ◇ Loc.vb. *A pune în groapă* v. pune. ◇ Expr. *A duce* (pe cineva) *la groapă* = a înmormînta pe cineva. *A băga pe cineva* (*de viu*) *în groapă* v. băga. *A se găsi* (*a fi, a ajunge*) pe (*la*) *marginea gropii* v. margine. *A mirosi a groapă* v. mirosi. (*A fi*) *cu un picior în groapă* (și *cu unul afară*) v. picior. *A săpa groapa* (cuiva sau a ceva) v. săpa. *Trage a groapă* v. trage. *A tuna în groapă* v. tuna. *A vîrî pe cineva* (*de viu*) *în groapă* v. vîrî. **3** (*fig.*) *Groapă de potențial* = regiune în care energia potențială a unei particule prezintă un minim (greu de părăsit de particulele cu energie mică). • pl. *gropi.* /cuv. autoh.; cf. alb. *gropë*.

groáză *s.f.* **1** Sentiment puternic de frică, provocat de un pericol, de o nenorocire etc. ◇ Loc.vb. *A intra groaza în cineva* (sau *în inima cuiva*) v. intra. ◇ Expr. *A*(*-l*) *apuca groaza* (sau *groază, cu groază*) (pe cineva) v. apuca. *A avea groază* v. avea. *A băga pe cineva în groază* (sau *în toate grozile morții*) v. băga. *A băga*

(sau *a-i intra* cuiva) *groaza în oase* v. os. *A vîrî* (pe cineva) *în groază* v. vîrî. **2** Concr. Fiinţă sau lucru care înfricoşează, care înspăimîntă. *La stînga domnului, Domnului şi banului, Şed Buzeştii şi Căpleştii, Căpitanii oştilor Şi groaza păgînilor* (POP.). **3** Expr. *O groază de...* = o mulţime de..., o cantitate mare de... *Am pierdut o groază de timp.* • /<sl. veche **гроза**.

groáznic, -ă *adj., adv.* **1** *adj.* Care produce, insuflă groază (prin înfăţişare, manifestări, consecinţe etc.); înfricoşător. *O primejdie groaznică părea că ameninţă portul* (BART). **2** *adj.* (*despre fenomene ale naturii, senzaţii, sentimente etc.*) Care este extrem de puternic, de intens. *Un uragan groaznic s-a abătut asupra coastelor continentului american.* **3** *adv.* Tare, foarte, mult. *S-a speriat groaznic cînd a văzut ursul venind spre ea.* ◆ (*urmat de un adj. sau de un adv. de care se leagă prin prep. „de", exprimă super. abs.*) Extrem de... *Găsiră... un lup groaznic de mare şi cu fruntea de aramă* (ISP.). • pl. *-ci, -ce.* /<bg. **зрозен**.

grob, -ă *adj.* (*despre oameni*) **1** Aspru, dur. **2** Grosolan. • pl. *-i, -e.* /<germ. ***grob***.

grobián, -ă *s.m., s.f., adj.* (Om) care este lipsit de bună-creştere; (om) mitocan, mojic, grosolan, bădăran. • sil. *-bi-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<germ. ***grobian***.

grobiáncă *s.f., adj.* (Femeie) lipsită de bună-creştere. • sil. *-bi-an-.* pl. *-ience.* /***grobian*** + *-că*.

grobianísm *s.n.* Faptă, atitudine etc. specifică unui om lipsit de bună-creştere; mitocănie, mojicie, bădărănie, grosolănie. • sil. *-bi-a-.* pl. *-e.* /***grobian*** + *-ism*.

grobiénie *s.f.* Mojicie. • sil. *-bi-e-.*pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***grobian*** + *-ie*.

gróbişte *s.f.* (*reg.*) Cimitir. • pl. *-i.* /<bg. **гробище**.

grof *s.m.* (*Transilv.*) Titlu nobiliar (conte) dat, în trecut, unor mari latifundiari din Ungaria (sau din Germania); mare latifundiar maghiar (sau german) care avea acest titlu. • pl. *-i.* /<magh. ***gróf***.

grofésc, -eăscă *adj.* (*Transilv.*) Care aparţine grofilor, care se referă la grofi. • pl. *-eşti.* /***grof*** + *-esc*.

grofíe *s.f.* (*Transilv.*) Demnitate de grof. • g.-d. *-iei.* /***grof*** + *-ie*.

grofíţă *s.f.* (*Transilv.*) Fiică sau soţie de grof. • pl. *-e.* /***grof*** + *-iţă*.

grofoáie *s.f.* (*Transilv.; deprec.*) **1** Mare latifundiară maghiară (sau germană), care avea titlu de contesă. **2** Soţie de grof. • pl. *-oaie.* /***grof*** + *-oaie*.

grog *s.n.* Băutură alcoolică, făcută din rom, coniac sau rachiu amestecat cu apă fierbinte îndulcită şi lămîie. • pl. *-uri.* /<fr., engl. ***grog***.

groggy ['grogi] *adj.invar., s.m.* **1** *adj.invar.* (*despre boxeri*) Care a pierdut controlul luptei pentru cîteva momente din cauza loviturilor primite. **2** *adj.invar.* (*despre sportivi sau echipe sportive*) Care este dominat de adversar. **3** *s.m.* Persoană aflată într-o stare avansată de ebrietate. • /<engl. ***groggy***.

grogréná *s.f.* Panglică textilă pentru întăriturí, finisaje etc., folosită în croitorie. • pl. *-e.* /<fr. ***gros-grain***.

groh *interj.* (*de obicei repet.*) Cuvînt care imită sunetele caracteristice scoase de porci. • /onomat.

grohăí[1] *vb. IV. intr.* (*despre porci*) A scoate sunetele caracteristice speciei. • prez.ind. pers. 3 *gróhăie.* /***groh*** + *-ăi*.

grohăí[2] *vb. IV. tr.* (*reg.*) **1** A călca în picioare. **2** A înlătura paiele de pe arie cînd se treieră cu caii. **3** A pune caii să calce spicele pînă rămîne numai sămînţa şi pleava. • prez.ind. *-iesc.* /cf. *grohot*[1].

grohăíre[1] *s.f.* Acţiunea de *a grohăi*[1] şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***grohăi***[1].

grohăíre[2] *s.f.* Acţiunea de *a grohăi*[2] şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***grohăi***[2].

grohăít *s.n.* Faptul de a *grohăi*[1]; strigăt caracteristic, gros şi sacadat pe care îl scot porcii; grohăitură, (*înv., reg.*) grohot[2]. • pl. *-uri.* /v. ***grohăi***[1].

grohăitór, -oáre *adj.* Care grohăie. • sil. *-hă-i-.* pl. *-ori, -oare.* /***grohăi***[1] + *-tor*.

grohăitúră *s.f.* Grohăit. • sil. *-hă-i-.* pl. *-i.* /***grohăi***[1] + *-tură*.

gróhot[1] *s.n.* Grohotiş (1) mobil, dispus pe versanţi, în pînze. • pl. *-uri.* /<rus. ***ерохом*** „zgomot produs de năruirea pietrelor" sau form. expr.

gróhot[2] *s.n.* (*înv., reg.*) Grohăit. • pl. *-uri.* /de la ***grohăit***.

grohotí *vb. IV. tr., refl.* A (se) preface în grohotiş (1). • prez.ind.*-esc.* /***grohot***[1] + *-i*.

grohotíş *s.n.* **1** Îngrămădire de fragmente colţuroase de rocă, de dimensiuni şi forme diferite, pe versanţii munţilor şi la poalele pantelor drepte, formată prin dezagregarea stîncilor şi căderea lor în virtutea gravitaţiei; sfărîmături de stîncă. **2** Rocă sedimentară formată din grohotiş (1). **3** Loc acoperit cu grohotiş (1). **4** Grămadă de pietre. **5** Amestec de piatră măruntă şi nisip. • pl. *-uri.* /***grohot***[1] + *-iş*.

grom *s.m.* Servitor tînăr în hoteluri de lux. • scris şi *groom.* pl. *-i.* /<engl., fr. ***groom***.

gromóvnic *s.n.* Carte populară cu caracter astrologic, de origine siriană şi egipteană, care cuprinde preziceri asupra sorţii omului şi asupra stării timpului pe baza interpretării tunetelor şi fulgerelor în raport cu zodia în care ele se produc. • pl. *-ce.* /<slav. **громовъникъ** <**громъ** „tunet".

groom *s.m.* v. grom.

grop *s.n.* Colet (mic) pecetluit, care conţine valută, cecuri în monedă străină, valori mobiliare, efecte publice etc. • pl. *-uri.* /<it. ***groppo***.

gropăn *s.n.* (*reg.*) Aug. al lui *groapă*. • pl. *-e.* şi *gropánă* *s.f.* /***groapă*** + *-an*.

gropănă *s.f.* v. gropan.

gropár *s.m.* **1** Persoană care sapă gropi pentru morminte; (*pop.*) gropaş. **2** (*entom.; la pl.*) Gen de insecte coleoptere, cu elitrele mai scurte decît abdomenul, care îşi depun ouăle pe cadavre (*Necrophorus*); (*şi la sg.*) insectă care aparţine acestui gen de insecte; necrofor. • pl. *-i.* /***groapă*** + *-ar*.

gropáş *s.m.* (*pop.*) Gropar (1). • pl. *-i.* /***groapă*** + *-aş*.

gropăreásă *s.f.* (*pop.*) Soţie de gropar (1); (*reg.*) gropăşiţă. • pl. *-ese.* /***gropar*** + *-easă*.

gropăşíţă *s.f.* (*reg.*) Gropăreasă. • pl. *-e.* /***gropaş*** + *-iţă*.

gropílă *s.f.* (*înv.*) Adîncitură (mică). • pl. *-e.* /***groapă*** + *-ilă*.

gropilós, -oásă *adj.* (*înv.*) Care are gropi. • pl. *-oşi, -oase.* /***gropilă*** + *-os*.

gropíş *s.n.* Loc cu gropi. ◇ Loc.adv. *Tîrîş-gropiş* v. tîrîş. • pl. *-uri.* /***groapă*** + *-iş*.

gropít, -ă *adj.* (*reg.; despre locuri, terenuri*) Care are (multe) gropi. • pl. *-ţi, -te.* /***groapă*** + *-it*.

gropíţă *s.f.* **1** Dim. al lui *groapă*; gropuşoară. **2** Adîncitură mică în obraz, în bărbie sau la mîini pe care o au unii oameni (graşi). **3** (*înv.*) Mormînt. • pl. *-e.* /***groapă*** + *-iţă*.

grópniţă *s.f.* **1** Încăpere situată între pronaosul şi naosul unei biserici, în care de obicei se găsesc mormintele ctitorilor. **2** Cimitir, mormînt sau cavou în apropierea unei biserici. **3** Groapă adîncă în care se ascundeau provizii, arme şi oameni, în timpul năvălirilor barbare. • pl. *-e.* /<bg. **гробница**, influenţat de *groapă*.

gropuşoáră *s.f.* Gropiţă. • pl. *-oare.* /***groapă*** + *-uşoară*.

gros[1] *s.m.* (*com.*) **1** Măsură pentru mărfuri sub formă de obiecte mici de acelaşi fel, egală cu 12 duzini (sau 144) de bucăţi. **2** *Mic gros* = depozit care livrează mărfuri în cantităţi comerciale. • pl. *groşi.* /<germ. ***Gros***.

gros[2]**, groásă** *adj., s.n., adv., s.m.* **I** *adj.* **1** (*despre corpuri cilindrice*) Care are circumferinţa sau diametrul mai mare decît dimensiunile obişnuite. *Arbori seculari, groşi.* ◇ (*anat.*) *Intestinul gros* v. intestin. **2** (*despre fiinţe sau părţi ale corpului lor*) Care este dezvoltat mult în lăţime. *Talie groasă.* ◇ Expr. (*A fi*) *gros de* (sau *la*) *cap* = (a fi) greu de cap. ◆ (*pop.; la f.; despre femei*) Gravidă. **3** (*despre obiecte, recipiente etc.*) Care depăşeşte prin volum dimensiunile obişnuite; care este mare în volum. *Tom gros.* ◇ Expr. *Gros la* (sau *de*) *pungă* (sau *cu punga groasă*) = (*despre oameni*) bogat. ◆ (*despre litere*) Care este mai lat decît literele obişnuite. **4** Care are dimensiune mare de la suprafaţă pînă la bază sau de la suprafaţă în adîncime. *A uns felia de pîine cu un strat gros de unt. Zid gros.* ◇ Expr. *Gros la* (sau *de*) *obraz* = *a)* lipsit de bun-simţ; *b)* obraznic. *Gros la* (sau *în*) *ceafă* sau *cu ceafa groasă* = *a)* gras; *b)* fig. bogat; influent; *c)* bădăran, mojic. *A fi gluma* (*cam*) *groasă* = a se îngroşa gluma. *A avea obraz gros* ori *a-i fi cuiva gros obrazul* v. obraz. *A avea pielea groasă sau a fi gros la piele* (*sau cu pielea groasă*) v. piele. **5** (*despre materii textile*) Care este ţesut din fire groase. *Stofă groasă.* ◆ (*despre îmbrăcăminte*) Care este călduros (fiind făcut din materiale ţesute din fire groase). *Femeile lor au... o cămaşă groasă de pînză albastră* (BOL.). **6** (*despre fluide*) Care curge sau se împrăştie greu; care este dens. *Smîntînă groasă.* **7** Fig. (*despre întuneric, ceaţă etc.*) Adînc, compact. **8** (*despre voce, glas*) Care este grav, profund. *Se deschise o uşă şi s-auzi un glas gros* (SADOV.). ◇ (*adv.*) *Prind cocoşii a cînta... Cînd mai gros, cînd mai subţire* (POP.). **9** (*pop.; fam.; despre meşteşuguri, ocupaţii etc.*) Care nu tinde spre perfecţiune; care este lipsit de fineţe. **10** (*fam.*) Care este în cantitate mare. ◇ Expr. *A avea bani groşi* = a fi foarte bogat. *A împinge bani groşi* = a mitui. **11** (*înv.; despre oameni*) Care este grosolan, mojic; care este incult. **II** *s.n.* **1** Partea cea mai numeroasă dintr-un ansamblu de elemente, de fenomene (de acelaşi fel), dintr-o colectivitate etc.; greu. *Grosul armatei.* ◇ Loc.adv. *Din gros* = în cantitate mare; din belşug. **2** (*pop.; fam.*) Închisoare. ◇ Expr. *A trînti* (pe cineva) *la gros* v. trînti. **III** *adv.* **1** (*pop.; fam.*) Mult, din belşug. *Pierdea gros la cărţi.* ◇ Expr. *A bate* (pe cineva) *gros* = a bate (pe cineva) tare. **2** (*înv.*) În mod superficial; în linii mari. **IV** *s.m.* (*reg.*) **1** Buştean. **2** Bîrnă (groasă). • pl. *-oşi, -oase.* /lat. ***grŏssus, -a, -um***.

grosciór, -ioáră *adj., s.n.* **1** *adj.* Grosuţ. **2** *s.n.* (*pop.*) Smîntînă care se formează deasupra laptelui de vacă nefiert. • pl. *-ori, -oare.* şi *groşciór, -oáră adj., s.n.* /***gros*** + *-cior*.

grosiér, -ă *adj., s.n. pl.* **1** *adj.* (*despre obiecte, corpuri etc.*) Care este lipsit de fineţe; care este făcut fără grijă, fără fineţe. **2** *adj.* Fig. (*despre oameni*) Care este lipsit de cultură, de educaţie, de bune maniere. **3** *s.n. pl.* Nutreţuri fibroase care au un conţinut mare de celuloză (paie şi pleavă de cereale, coceni de porumb, vrejuri de leguminoase etc.). • sil. *-si-er.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***grossier***.

grosíme *s.f.* **1** Circumferinţă; diametrul secţiunii transversale a unui corp cilindric. **2** Dimensiune a unui corp pe secţiune transversală. **3** Dimensiune a unui corp, a unui strat etc. în sens vertical; distanţa dintre feţele unui corp, ale unui strat etc. • pl. *-i.* /***gros*** + *-ime*.

grosisméntt *s.n.* (*optic.*) **1** (Caracteristică a instrumentelor optice care dau imagini vizuale egală cu) raportul dintre unghiul sub care se vede un obiect cu ajutorul instrumentului respectiv şi unghiul sub care se vede acelaşi obiect cu ochiul liber, pentru obiecte foarte îndepărtate; mărime unghiulară. **2** (Caracteristică a instrumentelor optice care dau imagini vizuale egală cu) raportul dintre tangenta unghiului sub care se vede un obiect cu ajutorul instrumentului respectiv şi tangenta unghiului sub care se vede acelaşi obiect cu ochiul liber, pentru obiecte apropiate; micşorare unghiulară. • pl. *-e.* /<fr. ***grossissement***.

grosolán, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este lipsit de delicateţe, de fineţe; necioplit, nepoliticos, bădăran, mojic. **2** (*despre acţiuni, manifestări etc. ale oamenilor*) Care exprimă, trădează lipsă de delicateţe, de fineţe. *Atitudine grosolană.* **3** (*despre obiecte*) Care este insuficient prelucrat; care este necizelat, brut. • pl. *-i, -e.* /<it. ***grossolano***.

grosolánie *s.f.* **1** Faptă, atitudine, vorbă etc. de om grosolan; mojicie, bădărănie, mitocănie. **2** Fire de om grosolan. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***grosolan*** + *-ie*.

grosomán *s.m.* (*înv.*) **1** Om gras şi greoi. **2** Om grosolan. • pl. *-i.* /***gros*** + *-oman*.

gros-plan [gro'plan] *s.n.* (*cinemat.*) Prezentare cinematografică detaliată, în care fotograma cuprinde numai un detaliu sau numai faţa personajului. • pl. *-uri.* /<fr. ***gros-plan***.

grósso módo *adv.* Judecînd în ansamblu; în mare; sumar. • /<lat. ***grosso modo***.

grosulár *s.n.* (*geol.*) Granat calcic, aluminos, galben, verde, brun sau roşu, în rocile metamorfice. • pl. *-e.* /<fr. ***grossulaire***.

grosúţ, -ă *adj.* Dim. al lui *gros*; destul de gros; groscior. • pl. *-i, -e.* /***gros*** + *-uţ*.

groş *s.m.* **1** Monedă austriacă de argint, care a circulat şi în Ţările Române, în sec. 18. **2** Monedă poloneză de aramă, care a circulat şi în Ţările Române, în sec. 17. **3** (*pop.; fam.*) Bani mărunţi. ◇ Expr. *A afla groşi pe groşi* = a găsi comori. *Moşi pe groşi* v. moş. *A înşira* (sau *a spune, a îndruga*) *moşi pe groşi* v. moş. • pl. *-i.* /<germ. ***Groschen***, pol. ***grosz***.

groşciór, -oără *adj., s.n.* v. groscior.

groşíţă *s.f.* **1** Monedă austriacă de argint, care a circulat şi în Ţările Române, în sec. 18. **2** Monedă poloneză de aramă, care a circulat şi în Ţările Române, în sec. 17. • acc. şi *grósiţă.* pl. *-e.* /***groş*** + *-iţă*.

groștéi *s.m.* (*reg.*) Purcel mic. • pl. *-ei.* /lat. ***gross[i]cellus**.

grótă *s.f.* (*geomorf.*) Peșteră. • pl. *-e.* /<fr. ***grotte**.

grotésc, -ă *adj., s.n., s.f.* **1** *adj.* Care este de un comic exagerat prin aspectul caricatural; ridicol, caraghios, bizar. *Tînărul are o comportare grotească.* ◆ (*subst. n.*) Ceea ce forțează bunul-simț. *Grotescul unei situații.* **2** *s.n.* (*în opoz. cu „sublim"*) Categorie estetică ce reflectă realitatea în forme bizare, caricaturale, uneori monstruoase, în contraste violente. **3** *s.n.* (*a. plast.*) Gen de ornamentație, de origine romană, reintrodus în pictura Renașterii, care constă într-o decorație fantastică, pictată sau sculptată, formată din motive geometrice, vegetale sau animale, din personaje (ciudate) și din măști îmbinate cu arabescuri. **4** *s.n.* (*tipogr.*) Corp de literă de tipar fără picioruțe, format din arce și segmente de dreaptă de aceeași grosime. **5** *s.f.* (*teatru*) Gen de comedie. • pl. *-ești.* /<fr. ***grotesque**, it. ***grottesco**; cf. it. *grotta* „peșteră".

grototerapíe *s.f.* (*med.*) Metodă de terapie prin menținerea bolnavului în grotă, în anumite condiții de temperatură, de umiditate, de izolare etc. • g.-d. *-iei.* /***grotă** + ***terapie**.

ground ['graund] *s.n.* **1** (*sport*) Teren de sport gazonat. **2** (*muz.*) Basso ostinato. • /<engl. ***ground**.

grozámă *s.f.* (*bot.*) Arbust din familia leguminoaselor, cu tulpina articulată, având cîte două muchii aripate, cu frunzele alterne și cu florile galbene, dispuse în racem, din ramurile căruia se fac mături (*Genista sagittalis*). • pl. *-e.* /etimol. nec.

grozáv, -ă *adj.* **1** Care produce, insuflă groază (prin înfățișare, manifestări, consecințe etc.); îngrozitor, groaznic, oribil. **2** (*despre fenomene ale naturii, senzații, sentimente*) Care este extrem de puternic, de violent, de intens. *Grozavul vînt se zbate-n largul zării Și norii-mbracă haina de văpăi* (COȘB.). *Durere grozavă.* ◆ (*adv.*) Mult, teribil. *Îl trînti așa de grozav, de îl băgă pînă în gît, în pămînt* (ISP.). ◆ (*adv.; urmat de un adj. sau de un adv. de care se leagă prin prep. „de", exprimă super. abs.*) Extrem de...; excepțional de...; groaznic de... *Aici a căzut odată un balaur grozav de mare* (CR.). *Este grozav de bun la tenis.* **3** (*despre oameni*) Care iese cu totul din comun prin calitățile sale; remarcabil, excepțional. ◇ Expr. *A se crede grozav* = a avea despre sine o părere prea bună. **4** (*despre ființe*) Care este curajos. ◇ Expr. (*subst.*) *A face pe grozavul* = a se lăuda (nejustificat) cu propriile calități. **5** Strașnic, teribil, zdravăn. *I-a tras o bătaie grozavă.* **6** Colosal, enorm, excepțional. *A avut un noroc grozav.* **7** Care este cumplit, cutremurător, înfiorător. *O crimă grozavă.* • pl. *-i, -e.* /<bg. ***грозав**.

grozăvénie *s.f.* (*pop.; fam.*) Grozăvie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***grozav** + *-enie*.

grozăví *vb. IV. refl.* **1** (*fam., deprec.*) A avea o impresie exagerat de bună despre propriile sale însușiri (și a face caz de ele); a se lăuda. **2** (*înv.*) A se schimonosi. • prez.ind. *-esc.* /***grozav** + *-i*.

grozăvíe *s.f.* **1** Faptul de a fi groaznic, de a inspira groază; aspect groaznic; (*pop.; fam.*) grozăvenie. **2** Faptă, situație, întîmplare îngrozitoare; (*pop.; fam.*) grozăvenie. **3** Concr. Lucru sau ființă înfricoșătoare; (*pop.; fam.*) grozăvenie. **4** Faptul de a ieși din comun prin calitățile sale; însușirea unui lucru cu deosebite calități; (*pop.; fam.*) grozăvenie. **5** Concr. Lucru sau ființă care are însușiri ieșite din comun; (*pop.; fam.*) grozăvenie. **6** Fig. Cantitate mare de...; mulțime de...; (*pop.; fam.*) grozăvenie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***grozav** + *-ie*.

grozăvíre *s.f.* (*fam., deprec.*) Acțiunea de *a se grozăvi* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***grozăvi**.

grui[1] *s.m.* (*reg.*) **1** (*ornit.*) Cocor (*Grus grus*). **2** (*ornit.*) Gîscă sălbatică. **3** Fig. Tînăr subțirel și drept. • pl. *grui.* /lat. ***grus, gruis**.

grui[2] *s.n.* (*pop.*) **1** Vîrf de deal. **2** Coastă de deal. **3** Deal mic. **4** Colină, movilă. **5** Analog. Pisc (la car). **6** Cîrlig de care se țin legate bărcile în chei. • pl. *-uri, -e.* /cf. lat. *grunnium*.

grúie *s.f.* **1** (*mar.*) Dispozitiv la bordul unei nave, format dintr-o coloană cu braț rabatabil sau oscilant, din scripeți etc., care este folosit la ridicarea unei greutăți mari (bărci, ancore etc.). **2** (*cinemat.*) Suport mobil care poartă camera de luat vederi și operatorul, pentru înregistrarea unor imagini în mișcare. • pl. *-ie.* /<fr. ***grue**.

gruiéț *s.n.* (*reg.*) Dim. al lui *grui*[2]. • pl. *-e.* /***grui**[2] + *-eț*.

gruifórmă *s.f.* (*ornit.; la pl.*) Ordin de păsări cu corpul comprimat lateral, cu gîtul și picioarele lungi, care trăiesc pe malurile apelor și pe cîmpie (*Gruiformes*); (*și la sg.*) pasăre care face parte din acest ordin. • pl. *-e.* /<fr. ***gruiformes**.

grumajér *s.n.* Parte a armurii care apără gîtul. • pl. *-e.* /***grumaz** + *-er*.

grumáz *s.m.* **1** (*pop.*) Gît; restr. ceafă. ◇ *Osul grumazului* v. os. ◇ Expr. *A-și pleca grumazul în fața* (sau *sub piciorul*) *cuiva* = *a*) a se umili în fața cuiva; *b*) a se lăsa robit de cineva. *Poporul și-a plecat iar grumazul sub piciorul păgînului* (SADOV.). *A-și îndoi grumazul* = a renunța la luptă; a se considera învins. *A pune piciorul pe grumazul cuiva* = a robi, a subjuga pe cineva. *A ține* (sau *a lua, a prinde, a cuprinde*) *pe cineva de* (ori *pe*) *după grumaz* v. după. *A lua pe cineva de grumaz* v. lua. **2** (*pop.*) Gîtlej. ◇ *Poama grumazului* (sau *poama de la grumaz*) v. poamă. **3** Analog. Partea mai îngustă a unor obiecte, asemănătoare cu gîtul. **4** Analog. (*geomorf.*) Spinare lată de deal, cu pante relativ repezi. • pl. *-ji,* (*înv.*) *-zi, n. -uri.* /cuv. autoh.; cf. alb. *gurmaz, gërmaz*.

grund *s.n.* **1** Primul strat de material special aplicat pe suprafața unei piese, a unui obiect, a unui element de construcție etc. care urmează să fie finisate, pentru a asigura o mai bună aderare a stratului vizibil de vopsea, de tencuială etc. la suprafața respectivă. **2** (*a. plast.*) Strat de vopsea albă, special preparată, care se aplică pe pînza, cartonul, panoul de lemn etc. pe care se pictează. • pl. *-uri.* /<germ. ***Grund**.

grunduí *vb. IV. tr.* A aplica un strat de grund pe suprafața unui obiect. • prez.ind. *-iesc.* /***grund** + *-ui*.

grunduíre *s.f.* Acțiunea de *a grundui* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***grundui**.

grunduít, -ă *adj.* (*despre obiecte*) Pe suprafața căruia s-a aplicat un strat de grund. • pl. *-ți, -te.* /v. ***grundui**.

grunge ['grandʒ] *s.n.* Stil vestimentar în vogă, specific tineretului (și nonconformiștilor). • /<fr. ***grunge**.

grunjós, -oásă *adj.* Care are aspect de bulgări; care este în formă de bulgări; cu bulgări; grunzuros. • pl. *-oși, -oase.* /***grunz** + *-os*.

grunjurós, -oásă *adj.* v. grunzuros.

grunțurós, -oásă *adj.* v. grunzuros.

grunz *s.m.* **1** Bucată dintr-o materie sfărîmicioasă; bulgăre. **2** Spec. Bulgăre de noroi înghețat. • pl. *grunji, grunzi, n. -uri.* /cuv. autoh.; cf. alb. *grundë*.

grunzărós, -oásă *adj.* v. grunzuros.

grunzurós, -oásă *adj.* Grunjos. • pl. *-oși, -oase.* și *grunțurós, -oásă, zgrunțurós, -oásă,* (*înv.*) *grunjurós, -oásă, grunzărós, -oásă adj.* /***grunz** + *-uros*.

grup *s.n.* **1** Ansamblu de obiecte, de animale, de plante asemănătoare, aflate laolaltă. ◇ (*biol.*) *Grup de apartenență* = grup primar din care face parte individul, după care se modelează. **2** Ansamblu de obiecte, de mecanisme, de piese etc. de același fel, reunite pe baza unor caracteristici funcționale, care alcătuiesc un tot. ◇ *Grup de sudură* = ansamblu format dintr-un generator electric și un motor cu ardere internă care produce curent intens, necesar sudurii. *Grup electrogen* v. electrogen. *Grup sanitar* v. sanitar. **3** Ansamblu de persoane care săvîrșesc (temporar) o acțiune comună; colectivitate, ansamblu de persoane reunite în mod stabil sau temporar, printr-o comunitate de interese, de scopuri, de idei. *Grup social. Grup parlamentar. Grup de armate. Grup de recunoaștere.* ◇ *Dinamica grupului* (sau *grupurilor*) v. dinamic. ◇ Loc.adv. *În grup* = mai mulți laolaltă. *În grupuri de cîte...* = cîte... deodată. *Elevii vizitează muzeul în grupuri de cîte zece. Grupuri-grupuri* = (în) mai multe cete sau grămezi. ◆ Spec. Fracțiune politică. **4** (*mat.*) Mulțime de elemente în care se definește o lege de compunere ce asociază la orice pereche de elemente ale sale un alt element, în care există un element neutru și un element opus legii de compunere a mulțimii și în care este o adevărată asociativitate oricare ar fi elementele mulțimii. • pl. *-uri.* /<fr. ***groupe**, germ. ***Gruppe**, it. ***gruppo**.

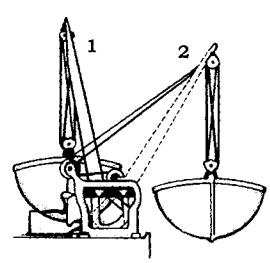

Gruie (1)

1. Poziție verticală.
2. Poziție de coborîre a bărcii de salvare.

grupá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A (se) aduna, a (se) reuni într-un grup. *Elevii se grupară în fața școlii.* **2** *tr.* A comasa. **3** *refl.* (*despre oameni*) A se alătura unei mișcări, unui curent etc.; a se strînge în jurul unui conducător. *Mai mulți juni plini de inimă se grupară în giurul-i* (C. NEGR.). **4** *tr.* A împărți, a repartiza în grupuri. *Studenții au fost grupați pe ani de studiu.* • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***grouper**.

grupáj *s.n.* **1** Faptul de *a grupa*. **2** Fel în care sînt aranjate articolele pe o pagină de ziar sau de revistă. **3** Set de informații privitoare la probleme înrudite, grupate laolaltă într-o publicație. • pl. *-e.* /<fr. ***groupage**.

grupál, -ă *adj.* **1** Care aparține unui grup, privitor la un grup. **2** Care este așezat în grupuri. • pl. *-i, -e.* /***grup** + *-al*.

grupáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a* (*se*) *grupa* și rezultatul ei. **2** Concr. Ceea ce se grupează laolaltă. **3** (*milit.*) Întrunire temporară de subunități, de unități sau de mari unități diferite, sub o comandă unică, în vederea unei misiuni de luptă. **4** (*chim.*) Ansamblu de atomi legați între ei, a căror prezență în molecula unei substanțe determină o funcție chimică. ◇ *Grupare metilenică* v. metilenică. *Grupare protetică* v. prostetic. • pl. *-ări.* /v. ***grupa**.

grúpă *s.f.* **1** Colectiv restrîns de oameni, subordonat unei forme organizatorice mai largi. ◇ *Grupă de studenți* = grupă compusă dintr-un număr de studenți (de la aceeași specialitate și din același an de studii) care urmează în comun același seminar sau execută aceleași lucrări de laborator. **2** Unitate administrativă într-o întreprindere sau într-o instituție avînd aceeași specialitate. **3** (*milit.*) Cea mai mică subunitate de instrucție și de luptă. **4** Colectivitate, ansamblu de persoane reunite, în mod stabil sau temporar, printr-o comunitate de interese, de scopuri, de idei. ◇ (*econ.*) *Grupă de muncă* = grupare a locurilor de muncă după mai multe criterii. **5** Subdiviziune (în științe) care cuprinde elemente cu trăsături comune. ◇ *Grupă sangvină* = fiecare dintre categoriile de clasificare a sîngelui, fixate pe baza ansamblului de caracteristici antigenice ale globulelor roșii și ale plasmei sangvine, care au o importanță deosebită în practica transfuziei sîngelui, în medicina legală și în criminalistică. **6** (*chim.*) Șir vertical din sistemul periodic al elementelor, care cuprinde elemente cu aceeași configurație electronică a stratului de valență și deci cu proprietăți chimice asemănătoare. **7** (*geol.*) Totalitatea depozitelor formate în decursul unei ere geologice. • pl. *-e.* /<fr. ***groupe**.

grupét *s.n.* (*muz.*) Grup melodic (notat prin semnul ~ plasat deasupra unei note) format din patru note scurte care se execută într-o singură măsură (împreună cu sunetul principal). • pl. *-e.* /<it. ***gruppetto**.

grupuléț *s.n.* Dim. al lui *grup*; grupușor. • pl. *-e.* /***grup** + *-uleț*.

grupúscul *s.n.* (*fam., peior.*) Grup foarte mic, neînsemnat. • pl. *-e.* /<fr. ***groupuscule**.

grupușór *s.n.* Grupuleț. • pl. *-oare.* /***grup** + *-ușor*.

grus *s.n.* (*constr.*) Varietate de criblură. • pl. *-uri.* /<germ. ***Grus**.

gruyere [gry'jer] *s.n.* (*fran.*) Brînză fermentată după o rețetă franțuzească, care are coaja tare; varietate de șvaițer. • /<fr. ***gruyère**; cf. nm. pr. *Gruyère*, localitate în Elveția, unde a fost fabricat prima dată acest tip de brînză.

gruzín, -ă *s.m., s.f., adj.* Georgian. ◆ (*subst. f.*) Limba caucaziană vorbită de gruzini; georgiana. • pl. *-i, -e.* /<rus. ***грузин**.

guaiác *s.m.* (*bot.*) Arbore exotic important pentru lemnul și extractele lui folosite în medicină (*Guaiacum officinale*). • pl. *-ci.* și *gaiác s.m.* /<engl. ***guaiac, guaiacum** <sp. *guayacán*.

guanáco *s.m. invar.* (*zool.*) Specie de lamă sălbatică din Anzii chilieni (*Lama guanacoe*). • /<fr., sp. ***guanaco** <peruv. *huanaco*.

guanidínă *s.f.* (*chim.*) Amida acidului carbonic, substanță cristalină, solidă, higroscopică, solubilă în apă, folosită la fabricarea unor medicamente, a unor rășini sintetice etc. • /<fr. ***guanidine***.

guanidinemíe *s.f.* (*med.*) Prezența guanidinei în sînge. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***guanidinémie***.

guanidinuríe *s.f.* (*med.*) Prezența guanidinei în urină. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***guanidinurie***.

guanínă *s.f.* (*biochim.*) Bază azotată purinică din structura acizilor nucleici. • /<fr. ***guanine***.

guáno *s.n.sg.* **1** (*geol.*) Rocă sedimentară organogenă, fosfatică, provenită din depozitarea și descompunerea în condiții de climă aridă sau de peșteră a unor resturi organice (excremente și cadavre de păsări, lilieci, pești etc.), folosită ca îngrășământ organic natural; îngrășământ organic natural provenit din depozitele acestei roci. **2** Îngrășământ preparat din deșeuri provenite din industria de prelucrare a cărnii. • /<fr. ***guano***; cuv. din limba unor triburi de indieni din Peru și din Bolivia.

guarána *s.f.* **1** (*bot.*) Liană care crește în Brazilia (*Paullinia cupana*). **2** (*farm.*) Pastă preparată din semințe de guarana, folosită ca antinevralgic și ca astringent în tratamentul dizenteriei. • pl. *-e.* /<fr. ***guarana*** <cuv. brazilian.

guaráni *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f., adj.* (Locuitor) care aparține unei populații indiene din Paraguay. **2** *s.f.* Limbă amerindiană, din familia tupi, vorbită în Paraguay, în S Braziliei și în N Argentinei. **3** *s.m.* (*fin.*) Unitate bănească în Paraguay. • /<fr. ***guarani*** <cuv. guarani.

guard *s.m.* **1** Bodygard. **2** (*înv.*) Soldat însărcinat cu paza. • pl. *guarzi.* /<it. ***guardia***.

guardamân *s.n.* (*mar.*) Apărătoare de mînă, din piele, folosită de velari la cusutul velelor, care are între degetul mare și podul palmei un disc metalic pentru împins acul. • pl. *-e.* /<it. ***guardamano***.

guardésc *adj. m.* Care aparține unui guard, care se referă la un guard. • pl. *-ești.* /***guard*** + *-esc*.

guaș *s.n.* v. guașă.

guáșă *s.f.* (*a. plast.*) **1** Culoare preparată din gumă arabică, pigmenți minerali și apă, care are aspect opac și apropiat, prin efecte, de pictura în tempera. **2** Tehnica utilizării guașei (1) în pictură. *Tablou executat în guașă.* • pl. *-e.* și *guaș* *s.n.* /<fr. ***gouache*** <it. *guazzo* „loc unde se află apă".

guatemaléz, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Guatemalei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuiește în Guatemala; locuitorii Guatemalei. **2** *adj.* Care aparține Guatemalei sau guatemalezilor, care se referă la Guatemala sau la guatemalezi; care este originar din Guatemala. • pl. *-i, -e.* /nm. pr. (stat în N Americii Centrale istmice) ***Guatemala*** + *-ez*.

gúbav, -ă *adj.* (*reg.*) Care este bolnăvicios; care este lipsit de putere. • pl. *-i, -e.* /<srb. ***gubav*** „lepros".

gúbă *s.f.* (*reg.*) **1** Sarică. **2** Suman (mițos). • pl. *-e.* /<magh. ***guba***.

gubérnie *s.f.* Unitate teritorial-administrativă introdusă în Rusia de Petru I și menținută pînă în 1929. • acc. și *guberníe.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<rus. ***губерния***.

gubérniță *s.f* (*med.; reg.*) **1** Guturai. **2** Gripă. • pl. *-e.* /etimol. nec.

gudrón *s.n.* (*chim.*) Lichid vîscos, de culoare închisă, cu miros specific, obținut la distilarea uscată a unor substanțe organice (uleiuri, lemn, cărbuni etc.), care este folosit mai ales în industria chimică. • pl. *-oane.* /<fr. ***goudron***.

gudroná *vb. I. tr.* A unge, a acoperi cu gudron. • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***goudronner***.

gudronáj *s.n.* Gudronare. • pl. *-e.* /<fr. ***goudronnage***.

guanaco

gudronáre *s.f.* Acțiunea de *a gudrona* și rezultatul ei; gudronaj. • pl. *-ări.* /v. ***gudrona***.

gudronát, -ă *adj.* Care este uns, acoperit cu gudron. ◇ *Carton gudronat* v. carton. • pl. *-ți, -te.* /v. ***gudrona***.

gudronatór *s.n.* Mașină folosită pentru gudronaj. • pl. *-oare.* /***gudrona*** + *-tor*.

gudurá *vb. I. refl.* **1** (*despre cîini*) A-și manifesta atașamentul față de om sau bucuria, tîrîndu-se înaintea lui, lipindu-se de el și mișcînd din coadă. **2** Fig. (*despre oameni*) A linguși pe cineva, înjosindu-se; a se umili în fața cuiva (pentru a-i obține favorurile). • prez.ind. *gúdur.* /cuv. autoh.; cf. alb. *gudulis*.

guduráre *s.f.* Acțiunea de *a se gudura* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***gudura***.

guelf *s.m.* (*ist.*) Membru al unei grupări politice din Italia feudală, care a sprijinit pe papi în lupta împotriva împăraților germani și a ghibelinilor. ◇ *Guelf alb* v. alb. • pl. *-i.* /<it. ***guelfo***, fr. ***guelfe***; cf. nm. pr. *Welf*, numele fondatorului casei de Bavaria.

guelfísm *s.n.* (*ist.*) Politica și ideologia guelfilor. • /<it. ***guelfismo***.

gueríllă *s.f.* v. gherilă.

guerilér *s.m.* Luptător de gherilă. • pl. *-i.* /<fr. ***guérillero*** <sp. *guerillero*.

guest-star ['gest,star] *s.n.* Actor invitat într-un spectacol. • pl. *-uri.* /<engl. ***guest star***.

gugi *s.n.* (*reg.*) **1** Guler lat și pătrat care atîrnă pe spate la mantalele țărănești. **2** Căciulă pentru copiii mici. • pl. *-uri.* și *gúgiu* *s.n.* /etimol. nec.

gúgiu *s.n.* v. gugi.

gugiuíi *vb. IV* v. giugiui.

gugiumán *s.n.* Căciulă de samur, purtată, în trecut, de domnitori și de boieri, ca semn al demnității lor. • pl. *-e.* /<tc. ***gücemin***.

gugoáșă *s.f.* v. gogoașă.

gugoșeá *s.f.* v. gogoșea.

gugumán, -ă *adj., s.m., s.f.* v. gogoman.

gugumánie *s.f.* v. gogomănie.

guguștiúc *s.m.* **1** (*ornit.*) Specie de turturea, cu penajul cenușiu pe spate și pe pîntece, care are o dungă neagră pe gît (*Streptopelia decaocto*). **2** (*fam.*) Epitet pentru o persoană naivă. • pl. *-ci.* /<bg. ***гугутук***.

guignol [gi'ɲol] *s.n.* **1** Marionetă. **2** Teatru de marionete. **3** Fig. Om ridicol. • /<fr. ***guignol***.

guilemótă [gile'motə] *s.f.* (*ornit.*) Pasăre palmipedă, asemănătoare pinguinului, cu ciocul drept și lung, care își face cuibul pe coastele arctice. • pl. *-e.* /<fr. ***guillemot***.

guinée *s.f.* Veche monedă de aur engleză, care valora 21 de șilingi. • sil. *gu-i-.* /<engl. ***guinea***, fr. ***guinée***.

guineeán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Guineei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuiește în Guineea; locuitorii Guineei. **2** *adj.* Care aparține Guineei sau guineenilor, care se referă la Guineea sau la guineeni; care este originar din Guineea. • sil. *gu-i-.* pl. *-eni, -ene.* /nm. pr. (stat în Africa Occidentală) ***Guineea*** + *-ean*.

gui-negúi (*înv., pop.*) *loc.adv.* **1** Vrînd-nevrînd. **2** Cît pe ce. • /etimol. nec.

guineobissauán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Guineei-Bissau sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuiește în Guineea-Bissau; locuitorii Guineei-Bissau. **2** *adj.* Care aparține Guineei-Bissau sau guineobissauanilor, care se referă la Guineea-Bissau sau la guineobissauani; care este originar din Guineea-Bissau. • sil. *-gu-i-ne-o-.* pl. *-i, -e.* /nm. pr. (stat în Africa Occidentală) ***Guineea-Bissau*** + *-an*.

guineoecuatorián *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Guineei Ecuatoriale sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuiește în Guineea Ecuatorială; locuitorii Guineei Ecuatoriale. **2** *adj.* Care aparține Guineei Ecuatoriale sau guineoecuatorienilor, care se referă la Guineea Ecuatorială sau la guineoecuatorieni; care este originar din Guineea Ecuatorială. • sil. *-gu-i-ne-o-*; *-ri-an.* pl. *-ieni, -iene.* /nm. pr. (stat în partea central-vestică a Africii) ***Guineea Ecuatorială*** + *-ean*.

guíț *interj.* (*adesea repet.*) Cuvînt care imită strigătul scos de porci. • /onomat.

guițá *vb. I. intr.* (*despre porci*) A scoate strigătele caracteristice speciei. • sil. *gu-i-.* prez.ind. pers. 3 *guițá.* /***guiț*** + *-a*.

guițáre *s.f.* Guițat. • sil. *gu-i-.* pl. *-ări.* /v. ***guița***.

guițát *s.n.* Faptul de *a guița*; strigăt specific scos de porci (cînd sînt flămînzi, speriați etc.); guițare, guițătură. • sil. *gu-i-.* pl. *-uri.* /v. ***guița***.

guițătúră *s.f.* Guițat. • sil. *gu-i-.* pl. *-i.* /***guița*** + *-ătură*.

gujón *s.n.* **1** (*constr.*) Bară de oțel, așezată paralel cu axa drumului, la rosturile transversale de dilatație ale planșeelor îmbrăcămintei de beton, pentru a împiedica deplasarea laterală și denivelarea lor. **2** (*tehn.*) Tijă filetată în același sens pe toată lungimea ei sau numai la cele două capete, la îmbinarea demontabilă a două piese. **3** (*constr.*) Piesă îngropată în zidărie pentru a permite fixarea prin cuie sau șuruburi a tocului unei uși ori ferestre; diblu. • pl. *-oane.* /<fr. ***goujon***.

gúlag *s.n.* Lagăr de muncă forțată pentru deținuții politici din fosta Uniune Sovietică. • pl. *-uri.* /<rus. ***гулаг***, abr. de *Г[лавное] У[правление] Лаг[ерей]* „Direcția lagărelor de muncă".

gúlaș *s.n.* (*culin.*) Tocană condimentată din carne, cu cartofi sau cu găluște de făină (specifică bucătăriei maghiare). • pl. *-uri.* /<magh. ***gulyás***.

gúlden *s.m.* **1** Monedă de aur sau de argint, care a circulat în mai multe țări din Europa (în sec. 15-19). **2** (*fin.*) Principala unitate monetară din Olanda, pînă la introducerea monedei euro. • /<fr. ***gulden*** <cuv. olandez.

gúler *s.n.* **1** Parte componentă a unor obiecte de îmbrăcăminte, care înconjoară și acoperă (parțial) gîtul. ◇ Fig. *Gulere albe* = angajați care nu execută muncă fizică, ci însărcinări (ce par) legate în mod funcțional de autoritate. *Guler marinar* v. marinar.

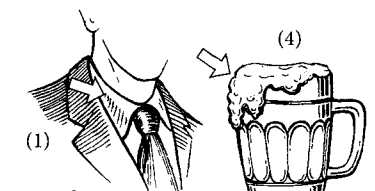

gulere

◇ Expr. *A lua* (sau *a apuca*) *pe cineva de guler* = *a)* a aduce pe cineva cu forța; *b)* a cere cuiva socoteală pentru cele făcute. (*pop.; fam.*) *A strînge* (pe cineva) *gulerul* = *a)* a se simți încolțit; *b)* fig. a fi intimidat. *A pune guler* v. pune. **2** Fișie de pînză (scrobită) care se pune în jurul gîtului (la bărbați), prinzîndu-se (cu butoni sau cu nasturi) de cămașă. **3** *Guler-glugă* = guler din care se dezvoltă o glugă. **4** Spumă care se formează la gura paharului cu bere. **5** (*tehn.*) Porțiune dintr-o piesă cilindrică, conică sau tronconică, ce are diametrul mai mare decît restul piesei. ◇ *Gulerul osiei* = inel care se montează prin presare la capătul piesei sau care se confecționează prin forjare odată cu întreaga piesă. **6** (*reg.*) Fîșie de pînză cu care se leagă luminările la mort. **7** (*reg.*) Batistă care se leagă cu un colț de luminare și se dă de pomană pentru morți. • pl. *-e.* /<magh. ***gallér***.

guleráș *s.n., s.m.* **1** *s.n.* Dim. al lui *guler.* **2** *s.n.* Spec. Guler mic, detașabil care se pune (ca garnitură) la o rochie, la o uniformă etc. **3** *s.m.* (*bot.; reg.*) Bureți galbeni (*Amantia caesarea*). • pl. *n. -e, m. -i.* /***guler*** + *-aș*.

gulerát, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (*peior.*) (Persoană) care poartă guler (scrobit). ◆ (Militar, funcționar) care este îmbrăcat în uniformă. ◆ Fig. (*înv.*) (Persoană) care aparține claselor dominante (avînd o atitudine sfidătoare). **2** *adj.* (*despre animale*) Care are o dungă albă în jurul gîtului. • pl. *-ți, -te.* /***guler*** + *-at*.

gulfstream ['galfstrim] *s.n.* (*geogr.*) Curent cald care pornește din Oceanul Atlantic (Golful Mexic), trece pe la S Floridei și se ramifică spre V Europei. • /<engl. ***Gulf Stream***.

gulíe *s.f.* (*bot.*) **1** Plantă legumicolă, comestibilă, din familia cruciferelor, cu tulpina îngroșată, sferoidală, fragedă și cu frunzele mari, dințate, cu pețiolul lung (*Brassica oleracea gongyloides*). **2** Napi porcești (*Helianthus tuberosus*). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<bg. ***гулия***, ngr. ***γουλί***.

gulúb *s.m.* v. hulub.

gumá *vb. I. tr.* **1** A aplica un strat de gumă (1) sau de cauciuc pe un obiect. **2** A aplica un strat de clei, de lipici, de pap pe dosul unei etichete, al unei mărci poștale etc. • prez.ind. *-ez.* /***gumă*** + *-a.*

gumáj *s.n.* Gumare. • pl. *-e.* /<fr. ***gommage***.

gumáre *s.n.* Acțiunea de *a guma* și rezultatul ei; gumaj. • pl. *-ări.* /v. ***guma***.

gumát, -ă *adj.* Care este acoperit cu gumă (1), cu cauciuc, cu lipici, cu clei etc. • pl. *-ți, -te.* /v. ***guma***.

gúmă *s.f.* **1** Materie vîscoasă amorfă, produsă de unele plante (sub acțiunea luminii, a aerului și a bacteriilor) sau obținută pe cale sintetică, care are însușirea de a se întări în contact cu aerul, avînd diverse întrebuințări în industrie. <> *Gumă arabică* v. arabic. **2** (*pop.; fam.*) Șiret elastic sau fișie elastică fabricată din gumă (1); elastic. **3** Mic obiect de cauciuc, folosit la ștergerea urmelor de creion, de cerneală, de tuș etc. de pe hîrtie; radieră. **4** (*la pl.*) Produse cu aspect de rășină, care se formează în benzinele cracate. **5** *Gumă de mestecat* = bomboană obținută din gumă, acoperită cu o glazură dulce, care se mestecă. • pl. *-e.* /<fr. ***gomme***, it. ***gomma***; cf. lat. *gummi*, germ. *Gummi*.

gumifér, -ă *adj.* Care secretă gumă (1). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***gommifère***.

gumilástic *s.n.* (*pop.; fam.*) Elastic. • pl. *-ce.* /după fr. *gomme élastique*.

gumós, -oásă *adj.* Care are în componență gumă (1); care are consistența gumei (1). • pl. *-oși, -oase.* /***gumă*** + *-os.*

guneáț *s.n.* (*reg.*) Manta. • pl. *-e̦te* și ***guneáță*** *s.f.* /<srb. ***gunac*** (***a***).

guneáță *s.f.* v. guneaț.

gunguní *vb. IV.* v. gînguri.

gunguri *vb. IV.* v. gînguri.

gunói[1] *s.n.* **1** Colect. Resturi murdare sau netrebuincioase, care se aruncă. <> *Coș de gunoi* v. coș. *Ladă de gunoi* v. ladă. *Gunoi menajer* v. menajer. <> Expr. (*pop.; fam.*) *A nu face gunoaie* (*multe*) *la casa cuiva* = a nu sta multă vreme în casa cuiva. **2** (și *gunoi de grajd*) Îngrășămînt agricol natural, compus din dejecții de animale în amestec cu paie, supuse unui proces de fermentare. <> Expr. *A răsări ca ciupercile* (*din gunoi*) v. răsări. *A ridica* (pe cineva) *din gunoi* v. ridica. **3** Fir de pai, de scamă etc. care se depune pe haine, care intră în ochi etc. <> Expr. (*pop.; fam.*) *A sta cuiva ca un gunoi în ochi* = *a*) a supăra pe cineva; *b*) a displăcea. **4** Fig. Om de nimic. • pl. *-oaie.* /<sl. veche **гноѥ**.

gunoí[2] *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică terenuri, pămînturi agricole*) A îngrășa cu gunoi[1] (2). **2** *tr., refl.* (*despre păsări*) A-și depune excrementele (murdărind ceva). **3** *refl.* Fig. (*pop.; fam.; despre oameni*) A slăbi foarte mult (de boală, de muncă etc.). • prez.ind. *-iesc.* /de la ***gunoi***[1].

gunoiér, -ă *s.m., s.f* Persoană din serviciul salubrității publice care strînge gunoiul[1] (1) depozitat în curți și pe străzi. • sil. *-no-ier.* pl. *-i, -e.* /***gunoi***[1] + *-ar.*

gunoiós, -oásă *adj.* Care este plin de gunoi[1]; murdar. • pl. *-oși, -oase.* /***gunoi***[1] + *-os.*

gunoíre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *gunoi*[2] și rezultatul ei. • sil. *-no-i-.* pl. *-i.* /v. ***gunoi***[2].

gunoiște *s.f.* **1** Grămadă de gunoi[1]. **2** Loc unde se strîng gunoaiele[1]. **3** Teren agricol îngrășat cu gunoi[1] (2). • pl. *-i.* /***gunoi***[1] + *-iște.*

gunoít[1] *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *gunoi*[2]. /v. ***gunoi***[2].

gunoít[2]**, -ă** *adj.* (*despre terenuri, pămînturi agricole*) Care este îngrășat cu gunoi[1] (2). • pl. *-ți, -te.* /v. ***gunoi***[1].

gúpă *s.f.* (*iht.*) Pește marin, de talie mică, de culoare albastră-argintie cu dungi aurii pe flancuri, care trăiește în Marea Neagră (*Boops boops*). • pl. *-e.* /<ngr. ***γούπα***.

guralíu, -íe *adj., s.m., s.f.* v. guraliv.

guralív, -ă *adj., s.m., s.f.* (Om) care vorbește mult, întruna; gureș, limbut, vorbăreț. • pl. *-i, -e.* și (*reg.*) *guralíu, -íe adj., s.m., s.f.* /<bg. ***говорив***, după *gură*.

gurámi *s.m.* (*iht.*) Pește originar din Thailanda și Sumatra, lung de 10 cm, care, pentru a respira, se ridică la suprafața apei, cu aripioarele transformate în două antene (*Osphromenus goramy*). • pl. *-i.* /<fr. ***gourami***.

gúră *s.f.* **I 1** (*anat.*) Prima porțiune a tubului digestiv la om și la animale, reprezentată printr-o cavitate în partea anterioară a capului, conținînd limba și dinții; restr. buzele și deschizătura dintre ele prin care sînt introduse alimentele în organism. <> *Colțul gurii* v. colț. <> Loc.adj. *Slab de gură* v. slab. <> Loc.adv. *Gură-n gură* = foarte aproape unul de altul. <> Expr. *A vorbi cu sufletul la gură* = a vorbi gîfîind (de emoție sau de oboseală). *A avea* (sau *a-i fi cuiva*) *gura amară* (ori *rea*) sau *a avea fiere în gură* = a simți un gust amar în gură (de emoție, de frică etc.). *A i se usca cuiva gura* = a avea o senzație puternică de sete. *A țipa* (sau *a striga, a răcni*) *ca din* (ori *ca în*) *gură de șarpe* = a țipa deznădăjduit, din răsputeri, foarte tare. *A se zvîrcoli ca în gură de șarpe* = a se zbate cu disperare. *A avea gura moale* (ori *tare*) sau *a fi moale* (ori *tare*) *în* (sau *de*) *gură* sau *a fi cu gura moale* = (*despre cai*) *a*) cu gura sensibilă (sau mai puțin sensibilă) care suportă greu (sau ușor) zăbala; *b*) ext. care poate fi condus ușor (sau greu) cu ajutorul hățurilor. *A lua* (*o gură de*) *aer* v. aer. *A veni* (cuiva) sau *a-i ajunge* (cuiva) *apa la gură* v. apă. *A se bate cu mîna* (sau *cu palma*) *peste gură* v. bate. (*Parcă*) *se bat calicii* (sau *lupii, nebunii*) *la* (ori *în*) *gura cuiva* v. bate. *A*(*-și*) *pune botniță la gură* v. botniță. *A fi cu burta la gură* v. burtă. *A pune cuiva călușul în gură* v. căluș. *A căsca gura* v. căsca. *A rămîne* (sau *a sta, a privi*) *cu gura căscată* v. căscat. *A avea gură de cîrpă* v. cîrpă. *A face clăbuci la gură* v. clăbuc. *A sta cu degetul în gură* v. deget. *A deschide gura* v. deschide. *A-i scoate* (cuiva) *și dinții din gură* v. dinte. *A-și pune gard la gură* v. gard. *A închide gura* v. închide. *A încleșta* (sau *a i se încleșta cuiva*) *gura* v. încleșta. *A-i înfunda* (cuiva) *gura* v. înfunda. *A avea* (sau *a-și pune*) *lacăt la gură* v. lacăt. *A-și băga limba* (*în gură*) v. limbă. *A nu avea limbă în gură* v. limbă. *A scoate* (sau *a trage, a scăpa*) (*ca*) *din gura lupului* v. lup. *A se arunca în gura lupului* v. lup. *A-i crăpa* (cuiva) *măseaua* (sau *măselele*) (*în gură*) v. măsea. *De-i sar* (*sau crapă, trosnesc*) *măselele* (*din gură*) v. măsea. *A-i scoate* (sau *a-i vinde*) (cuiva) *și măselele* (*din gură*) v. măsea. (*Oltean*) *cu gura plină de măsele* v. măsea. *În gură miere și în inimă fiere* (sau *otravă*) v. miere. *De la mînă pînă la gură* v. mînă. *A uita de la mînă pînă la gură* v. mînă. *A scăpa din gura morții* v. moarte. *A-și face* (sau *a-și duce*) *palmele pîlnie* (*la gură*) v. pîlnie. *A fi cu pîntecele la gură* v. pîntece. *A-și pune potlog pe gură* v. potlog. *A rămîne cu pumnul în gură* v. pumn. *A*(*-i*) *pune* sau *a*(*-i*) *vîrî* (*cuiva*) *pumnul în gură* v. pumn. *A scoate* (sau *a sufla, a-i ieși*) *din gură cînd cald, cînd rece* v. rece. *A sparge gura* (*cuiva*) v. sparge. *A-și spăla gura* v. spăla. *A fi spălat cu zahăr în gură* v. spăla. *A face spumă* (sau *spume*) *la gură* v. spumă. *A*(*-și*) *pune strajă gurii* v. strajă. *A pune stavilă gurii* v. stavilă. *A avea gura strîmbă* v. strîmb. *A-și strînge gura* v. strînge. *A-și subția gura* v. subția. (*A fi*) *cu sufletul la gură* v. suflet. *Ca din* (sau *în*) *gură de șarpe* v. șarpe. *A se șterge pe gură* v. șterge. *A-i tremura cuiva dinții în gură* v. tremura. (*Parcă*) *se bat turcii la gura lui* v. turc. *A face gura uluc* v. uluc. *A rîde cu gura pînă la urechi* v. ureche. <> Compuse: *gură-de-lup* = *a*) (*anat.*) deformație congenitală a feței omului, care constă într-o despicătură la buza și la gingia superioară, în cerul-gurii și în comunicarea cavității bucale cu fosele nazale; *b*) (*nav.*) ochi dublu al unei parîme; *c*) (*tehn.*) unealtă alcătuită din două lame lungi strînse într-un clește cu fălcile scurte și din două pîrghii, cu care se îndoaie și se taie tabla groasă; (*bot.*) *gura-leului* = plantă perenă, decorativă, din familia scrofulariaceelor, cu frunzele opuse, cu florile bilabiate, de diferite culori, în formă de gură (*Antirrhinum majus*); *gura-lupului* = plantă erbacee, din familia labiatelor, cu frunzele opuse, pețiolate și cu florile violacee, avînd o margine albă sau gălbuie (*Scutellaria altissima*). ◆ Sărut. <> Expr. *A da cuiva o gură* (*sau gura*) v. da. <> Compus: (*fam.*) *gură-cască* (sau *-căscată*) = persoană care își pierde timpul în zadar, care manifestă dezinteres față de îndatoririle sale; persoană care, din neputință sau din neatenție, nu înțelege ce i se spune; persoană distrată și neglijentă. **2** Gura considerată ca organ cu ajutorul căruia se hrănește cineva. <> Expr. *A pune* (sau *a lua*) *ceva în gură* = a mînca puțin. *A nu pune* (sau *a nu lua, a nu băga*) *nimic în gură* = a nu mînca nimic. *A-și trage* (sau *a-și lua, a-și da bucățica*) *de la gură* = a se lipsi de cele necesare în favoarea cuiva; a fi foarte darnic, altruist, generos. (*pop.; fam.*) *A face gura pîlnie* = *a*) a bea mult; *b*) a se îmbăta. *De-ale gurii* = mîncare. *A-i lăsa* (cuiva) *gura apă* (după ceva) v. apă. *A băga* (ceva) *în gură* v. băga. *A*(*-i*) *lua bucățica de la gură* v. bucățică. *A-i toca cuiva gura* (*la*) *bureți* v. burete. *A face burta butie și gura pîlnie* v. bute. *A fi cu casul la gură* sau *încă nu i-a picat casul de la gură* v. caș. *A face gîtul leică* (sau *gura*) *și pîntecele balercă* v. leică. *A se duce* (*ca*) *pe gura lupului* v. lup. *Mură în gură* v. mură. *A da cuiva mură-n gură* v. mură. *A-i da* (cuiva) *și pe gură, și pe nas* v. nas. *A-i pica* (sau *a-i cădea cuiva*) *para în gură* v. pară. *A lua* (cuiva) *pîinea de la gură* v. pîine. *A vorbi* (sau *a răspunde*) *cu pruna-n gură* v. prună. *A nu avea nici ce pune în gură* v. pune. *A*(*-și*) *strînge* (sau *a face, a i se face, a avea*) *gura pungă* v. pungă. *A*(*-și*) *rupe* (ceva) *de la gură* v. rupe. *A*(*-și*) *uda gura* v. uda. (*Parcă*) *nici usturoi n-a mîncat, nici gura nu-i pute* (sau *miroase*) v. usturoi. ◆ Îmbucătură; sorbitură; înghițitură. *O gură de cafea.* <> Expr. *Nici o gură de apă* = nimic. ◆ Persoană (dintr-o familie) care trebuie hrănită. *Cu ce să potolesc eu opt guri și cu o plăviței nouă?* (DELAVR.). **3** Gura considerată ca organ al vorbirii. *Lucru negîndit, dragul tatei, să aud așa vorbe tocmai din gura ta* (CR.). <> Loc.adj. (*deprec.*) *Bun de gură* = limbut; convingător (cu vorba). Δ Expr. *A fi bun de gură* = (*adesea peior.*) *a*) a vorbi mult și cu ușurință; *b*) a ști să pledeze bine cauza cuiva. <> Expr. *A tăcea din gură* = a nu (mai) vorbi, a nu (mai) spune nimic. *A-i fi cuiva gura de aur* (ori *aurită*) sau *a avea gura de aur*, se spune despre cineva care prevede cuiva împlinirea unor lucruri favorabile. *A-i astupa cuiva gura* = *a*) a face pe cineva să nu mai vorbească, să nu mai bîrfească, să tacă; *b*) a pune pe cineva în situația de a nu mai putea spune nimic. *A lua cuiva vorba din gură* = *a*) a spune exact ceea ce voia altul să spună în momentul respectiv; *b*) a întrerupe pe cineva cînd vorbește. *A i se muia cuiva gura* = *a*) a nu mai avea curajul să vorbească; *b*) a schimba sau a atenua conținutul și tonul celor spuse. *A-și strica* (sau *a-și rupe, a-și bate*) *gura degeaba* = a vorbi fără nici un folos, fără a fi ascultat; a vorbi în zadar. *A-l lua pe cineva gura pe dinainte* (ori *înainte*) sau *a-l scăpa pe cineva gura* = a se destăinui fără voie. *A avea gura* (sau *a fi gură*) *spartă* = a divulga orice secret. *A avea gură* (sau *gura*) (*mare*) sau *a fi cu gura mare* = a fi certăreț. *A avea o gură cît o șură* = a vorbi mult și tare, zgomotos; a fi guraliv. *A avea gură* = (*mai ales în constr. neg.*) *a*) a se împotrivi cu vorba; *b*) a-și apăra cu tărie punctul de vedere. *A-și ține gura* = *a*) a-și impune tăcere; *b*) a fi prudent în tot ce vorbește. *A*(*-i tot*) *da din gură* (ori *cu gura*) sau *a-i umbla* (ori *a-i merge, a-i toca*) *cuiva gura* (*ca o meliță, ca o pupăză*) = *a*) a vorbi repede și fără întreruperi. *Gura babei umbla cum umblă melița* (CR.); *b*) a flecări; a fi limbut. *A* (*nu*) *se uita în* (sau *la*) *gura cuiva* = *a*) a (nu) ține seama de ceea ce spune cineva, a (nu) fi atent la ce spune cineva; *b*) a (nu) da crezare spuselor cuiva; a (nu) da ascultare (în mod mecanic) sfaturilor cuiva. *A fi rău de gură* sau *a fi gură rea* = *a*) a fi intrigant; a vorbi rău pe alții; a bîrfi; *b*) a vorbi urît, folosind cuvinte obscene; *c*) a prevesti cuiva ceva nefavorabil. *A vorbi* (sau *a zice, a spune etc.*) *cu jumătate de gură* (ori *cu gura jumătate*) = a vorbi nehotărît, neconvingător. *E numai gura de el*, se spune despre cineva care promite, dar nu se ține de cuvînt sau care se laudă cu multe, dar nu face nimic. *A-i umbla cuiva vorba prin gură* = a nu găsi cuvîntul potrivit pentru a exprima ceva. *A trece* (sau *a umbla, a fi purtat*) *din gură în gură* = (*despre vorbe, cîntece, tradiții etc.*) a (se) transmite de la om la om, din generație în generație. *A se înțelege gură în gură* = a se înțelege direct, de la om la om, între patru ochi. *Gură de aur* v. aur. *A avea gură rea* v. avea. *A bate din gură* v. bate. *A*(*-i*) *scoate vorba* (sau *vorbele*) (*din gură*) *cu cangea* v. cange. *Bună ziua căciulă* (*că stăpînul n-are gură*) v. căciulă. *A-i scoate cuiva vorba* (*din gură*) *cu cleștele* v. clește. *A-i umbla gura în clopote* v. clopot. *A conteni din gură* v. conteni. *A deschide cuiva gura* v. deschide. *A nu ști deschide gura* v. deschide. *A-și da drumul la gură* (sau *gurii*) v. drum. *A face* (pe cineva) *cum îi vine la gură* v. face. *A-i ieși* (cuiva) *vorba din gură* v. ieși. *A avea gura împuțită* v. împuți. *A înceta din gură* v. înceta. *A-i închide* (cuiva) *gura* v. închide. *Cu jumătate de gură* sau *cu jumătate gura* (ori *gură*) sau *cu gura* (*pe*) *jumătate* v. jumătate. *A avea gură lată* v. lat. *A lega gura cuiva* v. lega. *A i se bate limba-n gură* (*ca calicii la pomană*) v. limbă. *A-i toca cuiva limba în gură* v. limbă. *A-și bate limba* (*-n gură*) *de pomană* sau *a-și toci limba* v. limbă. *A* (*i*) *se încurca* (sau *împiedica*) *cuiva limba* (*în gură*) v. limbă. *A-i*

toca sau *a-i merge* (cuiva) *gura ca melițoiul* (*cel hodorogit*) v. melițoi. *A-i merge* (sau *a-i umbla*, *a-i toca*) *cuiva gura ca o moară* (*stricată* ori *hodorogită*, *neferecată*) v. moară. *A-i umbla cuiva gura ca o morișcă* v. morișcă. *A-și păzi gura* v. păzi. *A avea gură pocită* sau *a fi pocit la gură* v. pocit. *A-și răci gura* (*degeaba* sau *în zadar*, *de pomană*, *de-a surda*) v. răci. *A-i umbla* (sau *a-i merge*, *a-i toca*) *gura ca o rișniță* v. rișniță. *A avea gura ca o sabie* v. sabie. *A fi scîrbos la gură* sau *a avea gură scîrboasă* v. scîrbos. *A purta* (pe cineva) *în gură ca pe un sfînt* v. sfînt. *A-i ieși* (*cuiva*) *un sfînt din gură* v. sfînt. (*A fi* sau *a se face*) *slobod la* (sau *de*) *gură* sau *a avea gura slobodă* v. slobod. *A avea o gură spurcată* sau *a fi spurcat la gură* v. spurcat. *A nu-i mai sta* (cuiva) *gura* v. sta. *A vorbi pînă i se strîmbă gura la ceafă* v. strîmba. *A nu* (*mai*) *tăcea din gură* sau *a nu-i tăcea gura* v. tăcea. *Tacă-ți* (sau *tacă-vă*) *gura* sau *taci din gură!* v. tăcea. *A toca din gură* v. toca. *A-și toci gura* (*în zadar*) v. toci. *A troscăi din gură* v. troscăi. *A-i turui gura* v. turui. *A-i umbla* (cuiva) *gura ca la* (*o*) *țarcă* v. țarcă. *A-și ține gura cusută* v. ține. *A-i umbla cuiva ceva prin gură* v. umbla. *A-i umbla cuiva limba* (*prin gură*) v. umbla. *Cum* (sau *oricum*) *îi* (sau *îți etc.*) *vine la gură* v. veni. (*Tot*) *ce îmi* (sau *îți*, *îi etc.*) *vine la* (sau *în*) *gură* sau *cîte îmi* (ori *îți etc.*) *vin la* (sau *în*) *gură* v. veni. *A-și bate gura-n vînt* v. vînt. ◆ Ceea ce spune cineva; vorbă, cuvînt, mărturisire. *Mîndră maic-am mai avut! Copil mîndru m-a făcut! M-a băiat cu flori de munte, Toți gura să mi-o asculte* (POP.). ◇ Expr. *Gura lumii* = vorbe, bîrfeli, intrigi care se răspîndesc de la om la om. *Gura satului* (sau *a mahalalei*) = (persoană care născocește) vorbe, intrigi, bîrfe. *A intra în gura lumii* (sau *a satului*, *a mahalalei*) = a ajunge să fie vorbit de rău; a ajunge subiect de bîrfă. *A te lua după gura cuiva* = a acționa (greșit) după sfatul cuiva. *A se pune* (sau *a sta*) *cu gura pe cineva* = a insista mult pe lîngă cineva pentru a-l convinge să facă un anumit lucru; a cicăli. *A se pune în gură cu cineva* = *a*) a contrazice pe cineva; *b*) a răspunde la mustrări, la ocări etc. *Gura bate curul* v. cur. ◆ Glas; grai. *Numai gura lui se aude în toate părțile* (CR.). ◇ Expr. *Nu i se aude gura*, se spune despre o persoană care vorbește puțin, care este tăcută. *A striga* (sau *a țipa*, *a răcni*, *a se văita etc.*) *cît îl ține* (ori *îl ia*) *gura* sau *în gura mare* = foarte tare, din răsputeri. *Striga cît îl lua gura că moare de foame* (CR.). *A nu avea gură să răspunzi* (sau *să spui*) *ceva* = a nu avea curajul sau putința de a răspunde (sau de a spune) ceva. *A vorbi în gura mare* v. mare. *Cît îi ține* (cuiva) *gura* sau *cît îl ține* (pe cineva) *gura* v. ține. ◆ Gălăgie; ceartă. *Ce-i pe drum atîta gură? -Nu-i nimic. Copii strengari* (COȘB.). ◇ Expr. *A se lua în* (sau *de*) *gură cu cineva* = a se apuca de ceartă. *A sta* (sau *a începe*) *cu gura pe* (sau *la*) *cineva* = a certa pe cineva. (*pop.*) *A*(*-i*) *da* (cuiva) *o gură* = *a*) a se răsti la cineva; a mustra pe cineva; *b*) a-i striga, a-i comunica ceva cuiva. *A da gură la cîini* = a striga la cîini să nu mai latre. *A sări cu gura* (*mare*) *la* (sau *pe*) cineva v. sări. *A ține numai o gură* v. ține. ◆ Cel care vorbește. *Asta nu e puțin, cînd o zice o gură indiferentă* (C. NEGR.). ◇ Expr. *Gurile rele* = bîrfitorii. ◇ Compus: (*fam.*) *gură-spartă* = om flecar, limbut, care nu poate ține un secret. **4** Gura considerată ca organ al cîntării. *Cîntă și codrul și vîntul Și-o mie de guri* (COȘB.). ◇ *Armonică de gură* v. armonică. **II 1** Analog. Deschizătură a unui obiect, a unei instalații, a unei încăperi etc., prin care intră, se introduce sau iese, se evacuează ceva, prin care se stabilește o comunicație etc. *Gura sacului. Gura cămășii. Gură de canal.* ◇ *Gura fluviului* = ultima parte a cursului unui fluviu, prin care apele sale se varsă în mare sau în ocean. *Gură de aer* = deschidere la cuptorul de var prin care se suflă aerul necesar combustiei. *Gură de apă* = instalație prin care se ia apă dintr-o rețea de distribuție. *Gură de incendiu* = gură de apă la care se montează un furtun pentru luarea apei sub presiune în caz de incendiu. *Gură de foc* = *a*) armă de foc; *b*) nume generic dat tunurilor, obuzierelor, aruncătoarelor de mine etc. *Gură de ham* v. ham. *Gură de lup* v. lup. ◇ Expr. *A lega gura pînzei* = *a*) a înnoda capetele firelor de urzeală, înainte de a începe țesutul; *b*) fig. a se înstări. *A prins pînza gură* = s-a făcut începutul. *A se afla* (sau *a trimite pe cineva*) *în gura tunului* = a fi expus (sau a expune pe cineva) la un mare pericol. *A-i face cuiva punga păianjeni la gură* v. pungă. *Cu gura în sus* v. sus. *A scăpa ca din* (*gură de*) *tun* sau *ca din gura tunului* v. tun. **2** (*pop.*) Tăiș, ascuțiș. *Gura toporului. Gura coasei.* • pl. *guri*. /lat. *gŭla*, *-ae* „gîtlej"; „gît".

gurăí *vb. IV. intr.* (*pop.*; *despre unele păsări*) A scoate sunetele caracteristice speciei. • prez.ind. pers. 3 *gúrăie*. /***gură*** + *-ăi*.

gúreș, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care vorbește mult; guraliv. **2** (*despre păsări*) Care ciripește mult (și vesel). • pl. *-i*, *-e*. /***gură*** + *-eș*.

gurgúi *s.n.* **1** Partea din vîrf a opincii, strînsă cu nojițe. **2** Partea în formă de cioc de la gura unui urcior. **3** (*pop.*) Vîrful sînului; mamelon. **4** Vîrful unui deal sau al unui munte între altele mai joase. • pl. *-ie*. /cf. lat. *gurgŭlio*, *-onis* „beregată".

gurguiá *vb. IV. refl.* (*înv.*) A se îngîmfa. • prez.ind. *-iez*. /***gurgui*** + *-a*.

gurguiát, -ă *adj.* Care are forma unui gurgui; care este țuguiat ca un gurgui. • pl. *-ți*, *-te*. /v. ***gurguia***.

guríst, -ă *s.m., s.f.* (*fam., arg.*) Solist vocal. • pl. *-iști*, *-iste*. /***gură*** + *-ist*.

gurișoáră *s.f.* Guriță. • pl. *-e*. /***gură*** + *-oară*.

guríță *s.f.* **1** Dim. al lui *gură*; guriță. ◇ Expr. *A*(*-și*) *uda gurița* v. uda. **2** (*fam.*) Sărut. ◇ Expr. *A da cuiva o guriță* v. da. • pl. *-e*. /***gură*** + *-iță*.

gurluí *vb. IV. intr.* (*despre unele păsări, mai ales despre porumbei și turturele*) A scoate sunetele caracteristice speciei. • prez.ind. pers. 3 *gúrluie*. /form. expr.

gurluíre *s.f.* Acțiunea de *a gurlui* și rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. ***gurlui***.

gurluít *s.n.* **1** Faptul de *a gurlui*. **2** Colect. Sunete caracteristice scoase de unele păsări, mai ales de porumbei și de turturele. • /v. ***guriui***.

gurmánd, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) căreia îi place să mănînce; (persoană) care știe să aprecieze mîncărurile bune; (*fam.*) gurmet. • pl. *-zi*, *-de*. /<fr. ***gourmand***.

gúrmă *s.f.* (*med.vet.*) Boală infecțioasă a mînjilor și a cailor tineri (provocată de un streptococ), care se manifestă prin febră, catar nazal și abcese ale unor ganglioni. • /<fr. ***gourme***.

gurmét *s.m.* (*fam.*) Gurmand. • pl. *-ți*. /<fr. ***gourmet***.

gúrnă *s.f.* (*mar.*) Porțiune curbată a carenei unei nave, care face legătura dintre învelișul fundului și pereții verticali. • pl. *-e*. /<engl. ***gurney***.

gúru *s.m. invar.* **1** Filosof; mentor spiritual. **2** Preot al diverselor secte (hinduse). • /<engl. ***guru***, fr. ***gourou***.

guruísm *s.n.* Mișcare spirituală condusă de un guru. • /***guru*** + *-ism*.

gurút *s.n.* (*reg.*) Pastă alimentară, făcută din făină de hrișcă și de grîu, cu adaos de brînză, lapte și ouă. • /etimol. nec.

guséu *s.n.* (*constr.*) Placă de metal care asigură legătura barelor ce se unesc într-un nod al unei grinzi, al unui element de construcție ce susține acoperișul etc. • pl. *-uri*. /<fr. ***gousset***.

gust[1] *s.m. invar.* (*reg.*) Luna august. • /de la ***[au]gust***.

gust[2] *s.n.* **I** (*fiziol.*) Simț prin care organismul primește (cu ajutorul limbii și al mucoasei bucale) informații asupra proprietăților chimice ale unor substanțe cu care vine în contact; senzație produsă de alimente sau de alte substanțe ca urmare a excitării receptorilor gustativi de pe mucoasa bucală și de pe limbă; proprietate a unor substanțe (alimentare) de a provoca această senzație. ◇ Loc.adj. *Cu gust* = care este gustos. *Fără* (*nici un*) *gust* = care este lipsit de gust (bun); fad. ◇ Expr. *A da de* (sau *a afla*) *gustul a ceva* = a începe să-ți placă ceva. *A-și drege gustul* v. drege. **II 1** Simț al frumosului; capacitate spontană, perfecționată prin cultură, de a sesiza, de a deosebi, de a aprecia frumosul și urîtul, esteticul și inesteticul în artă și în realitate printr-o reacție ce exprimă plăcere sau neplăcere, satisfacție sau insatisfacție estetică față de acestea. ◇ Loc.adj. *De* (*bun*) *gust* = *a*) (*despre oameni*) cu simț estetic sau artistic dezvoltat; *b*) (*despre manifestări, realizări etc. ale oamenilor*) care exprimă, arată un asemenea simț. *Fără* (sau *lipsit de*) *gust* = *a*) (*despre oameni*) care este lipsit de simț estetic; *b*) (*despre manifestări, realizări etc. ale oamenilor*) care este urît, inestetic. *De prost gust* = *a*) care arată lipsa simțului estetic; *b*) care este nepotrivit, penibil, jenant. ◇ Loc.adv. *Cu gust* = cu pricepere, în mod rafinat; estetic. ◇ Expr. *Glumă de prost gust* (sau *lipsită de gust*) = glumă lipsită de haz, care poate jigni sau supăra. **2** Înclinație, talent, vocație, predispoziție, chemare. *Aveam aceleași gusturi, același suflet* (VLAH.). **3** Preferință. *Am să-mi cumpăr șaluri după gustul meu* (ALECS.). **4** Plăcere; dorință, poftă. *Prietenul vechi este ca vinul, care pe cît se învechește pe atît mai cu gust se bea* (PANN). ◇ Expr. *A avea* (sau *a-i veni*, *a-i fi*, *a i se face cuiva*) *gust de...* = a avea poftă, chef de... *A-i trece* (sau *a i se lua*) *cuiva gustul* (pentru ceva) = a-și pierde pofta, cheful (pentru ceva). *A-l prinde* (sau *a-l apuca*) *pe cineva gustul să...* = a-l cuprinde pe cineva pofta să... *A-și face gustul* (sau *un gust*) = a-și îndeplini o dorință, o plăcere. *A face pe gustul cuiva* = a face conform dorinței sau plăcerii cuiva. *Numai de* (sau *pentru*) *un gust* = pentru satisfacerea unui capriciu trecător. *A-i tăia* (sau *a i se tăia*) (cuiva) *gustul* (de ceva) v. tăia. **5** (*înv.*) Gustare. • pl. *-uri*. /lat. ***gŭstus***, ***-us***.

gustá *vb. I.* **I** *tr., intr.* **1** A lua cîte puțin dintr-o mîncare, dintr-o băutură pentru a le cunoaște gustul. ◇ Expr. *A mai gusta pînă s-o coace* v. coace. *A gusta moarea* (sau *din moarea*) *cuiva* v. moare. **2** A mînca sau a bea în cantități mici spre a-și potoli (pentru puțin timp) foamea, setea sau pofta. **3** Ext. A sta la masă; a mînca și a bea. **II** *tr.* Fig. **1** A avea parte de ceva; a se bucura de ceva. *Începuse a gusta dulcețile unei căsătorii potrivite* (C. NEGR.). ◇ Expr. *A gusta patarama cuiva* v. patarama. **2** A prețui ceva; a-i plăcea cuiva ceva. *Scriitorul însă pe care îl gustă mai mult este institutorul Creangă!* (IBR.). • prez.ind. *gust*. /lat. ***gŭstare***.

gustár *s.m. invar.* (*pop.*) Luna august. • /***gust***[1] + *-ar*.

gustáre *s.f.* **1** Faptul de *a gusta*; gustat[1]. **2** Apreciere a unei mîncări sau a unei băuturi. **3** Concr. Mîncare (rece, luată în fugă, în cantitate mică, între mesele obișnuite). • pl. *-ări*. /v. ***gusta***.

gustát[1] *s.n.* Gustare (1). • /v. ***gusta***.

gustát[2]**, -ă** *adj.* **1** Fig. (*despre spectacole, discursuri etc.*) Care este apreciat. **2** (*înv., pop.*; *despre oameni*) Care a mîncat puțin. • pl. *-ți*, *-te*. /v. ***gusta***.

gustatív, -ă *adj.* (*fiziol.*) **1** Care aparține gustului[2], care se referă la gust[2]. **2** Care provoacă senzația de gust[2]. ◇ *Por gustativ* v. por. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***gustatif***.

gustărícă *s.f.* (*fam.*) Dim. al lui *gustare*. *Înainte de a pleca a luat o gustărică*. • pl. *-ici*. /***gustare*** + *-ică*.

gustătór, -oáre *s.m., s.f.* Persoană care gustă ceva. • pl. *-ori*, *-oare*. /***gusta*** + *-tor*.

gustós, -oásă *adj.* (*despre mîncăruri și băuturi*) Care are gust bun, plăcut. • pl. *-oși*, *-oase*. /***gust***[2] + *-os*.

gușát, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care are gușă (3). • pl. *-ți*, *-te*. /***gușă*** + *-at*.

gúșă *s.f* **1** (*la păsări*) Porțiune mai dilatată, în formă de pungă, a esofagului, în care alimentele stau cîtva timp înainte de a trece în stomac. ◇ Compus: (*bot.*) *gușa-porumbelului* (sau *-porumbului*) = *a*) plantă erbacee perenă, cu tulpina ramificată, moale, cu frunzele opuse și ascuțite, cu florile albe-verzui și cu fructul în formă de bobițe negre, strălucitoare (*Cucubalus baccifer*); *b*) plantă erbacee perenă, cu florile albe, dispuse în panicul și cu fructele capsule (*Silene cucubalus*); *c*) odolean (*Valeriana officinalis*). **2** (*la animalele amfibii*) Piele sub maxilarul inferior, care ajută, împreună cu mușchii respectivi, la respirație. ◆ (*la reptile*) Bărbie. **3** (*la oameni*) Umflătură patologică, formată în partea anterioară a gîtului prin mărirea glandei tiroide; boală care provoacă această umflătură. ◇ *Gușă endemică* = gușă răspîndită la un număr mare de indivizi dintr-o zonă geografică, în relație cu o carență de iod, de factorii alimentari sau chiar din cauza unei predispoziții genetice, caracterizată printr-o hipofuncțiune a tiroidei. *Gușă exoftalmică* = boala lui Basedow. **4** Cută de grăsime care atîrnă sub bărbie la unele persoane (grase). **5** (*fam.*) Gît. ◆ Gîtlej. ◇ Expr. *A rîde din gușă* = a rîde forțat, afectat. *A vorbi din gușă* = *a*) a vorbi gros; *b*) a vorbi afectat. *Scoate tot din gușă!* = spune repede tot ce ai de spus! *Ce-i în gușă și-n căpușă* = ceea ce gîndește spune direct. *A-i cădea păsat în gușă* v. păsat. ◆ (*pop.*; *la pl.*) Gîlci. **6** Partea de sub gît a unei blăni sau a unei piei. **7** (*tehn.*) *Gușă de conductă* = cută care se formează uneori la curbarea unei țevi. **8** (*geol.*) Incrustații ale unor cristale de naturi diferite într-un mineral. **9** (*reg.*) Nod al caierului. **10** Fig. Loc în care o vale începe să se lărgească. **11** (*med. vet.*; *reg.*) Boală la vite și ovine, care se manifestă prin tuse. • pl. *guși*. /lat. ***geusiae***; cf. și alb. *gushë*.

gúşter *s.m., s.n.* **1** *s.m.* (*zool.*) Specie de şopîrlă de culoare verde, cu coadă foarte lungă, care se hrăneşte cu insecte (*Lacerta viridis*). **2** *s.n.* (*reg.*) Gîtlej; esofag. ◆ Omuşor. **3** *s.m.* (*med.; pop.*) Crup. • pl. *m.* *-i*, *n.* *-e*. /<bg. *гушер*, srb. ***gušter***.

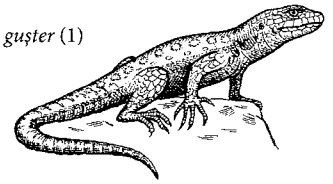

guşter (1)

guşulíţă *s.f.* Dim. al lui *guşă*. • pl. *-e*. /*guşă* + *-uliţă*.

gutapércă *s.f.* Substanţă plastică şi izolantă, extrasă din latexul unor copaci din speciile *Palaquium* şi *Isonendra* din Sumatra, care are numeroase întrebuinţări în tehnică, la fabricarea unor instrumente medicale, a pansamentelor umede etc. • /<fr. ***gutta percha*** <cuv. malaez.

gutáţie *s.f.* (*bot.*) Eliminare a apei din plante (prin vîrfurile frunzelor) sub formă de picături, în cursul nopţii. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***guttation***.

gútă[1] *s.f.* (*med.*) **1** Boală provocată de depunerea sărurilor acidului uric în sînge, care se precipită sub formă de cristale minuscule de urati şi se depune în regiunea unor articulaţii, manifestată prin umflături ale articulaţiilor, diformări progresive însoţite de dureri violente. **2** (*reg.*) Apoplexie; paralizie. • /<fr. ***goutte***.

gútă[2] *s.f.* (*pesc.*) Fir subţire din material plastic de care se leagă cîrligul undiţei. • pl. *-e*. /<engl. ***gut***.

gútă[3] *s.f.* **1** (*farm.*) Picătură de lichid care se scurge dintr-un flacon. **2** (*arhit.*) Ornament în formă de picătură a antablamentului ordinului doric. • pl. *-e*. /<fr. ***goutte***, lat. ***gutta***, ***-ae*** „picătură".

guti- Elem. de compunere „picătură". • /<fr. ***gutti-***; cf. lat. *gutta*, *-ae* „picătură".

gutiéră *s.f.* **1** (*mar.*) Piesă longitudinală, aşezată la marginea bordajului punţii. **2** (*med.*) Atelă în formă de jgheab, confecţionată din feşi gipsate sau tablă, utilizată pentru imobilizarea sau susţinerea unui membru fracturat. • sil. *-ti-e-*. pl. *-e*. /<fr. ***gouttière***.

gutifér, -ă *adj.* (*despre minerale*) Care se prezintă sub formă de picături. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***guttifère***.

gutiferácee *s.f.* (*bot.; la pl.*) Familie de plante tropicale care cuprinde liane (*Guttiferae*); (*şi la sg.*) plantă care face parte din această familie. • pl. *-cee*. /<fr. ***guttiféracées***.

gutiférale *s.f. pl.* (*bot.*) Ordin de plante dicotiledonate, caracterizate prin prezenţa unui latex. • /<fr. ***guttiférales***.

gutós, -oásă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Suferind) de gută[1]. • pl. *-oşi*, *-oase*. /***gută***[1] + *-os*; cf. şi fr. *goutteux*.

gutúi *s.m.* (*bot.*) Pom fructifer din familia rozaceelor, cu frunzele mari şi groase, cu florile roz sau albe şi cu fructele mari, galbene, acoperite cu puf (*Cydonia oblonga*). • pl. *gutui*. /lat. ***cotoneus***.

gutúie *s.f.* (*bot.*) Fructul gutuiului; alămîioară. • pl. *gutui*. /de la ***gutui***.

gutuíţă *s.f.* (*bot.*) Voronică (*Marrubium peregrinum*). • pl. *-e*. /***gutuie*** + *-iţă*.

gutunár[1] *s.n.* v. guturai.

gutunár[2]**, -ă** *adj.* v. gutural.

guturái *s.n.* (*med.*) Boală contagioasă (cu caracter epidemic), a mucoasei foselor nazale, provocată de un grup de virusi, diferiţi de cei ai gripei sau de alţi agenţi infecţioşi, care constă în inflamarea acută a mucoasei nazale, însoţită de o bogată secreţie apoasă, persistentă. • pl. *-uri*. şi (*pop.*) *gutunár*, *guturár* *s.n.* /lat. ****guttūrālium*** <*guttur*, *-is* „gît"; „gîtlej".

guturál, -ă *adj.* **1** (*despre sunete sau voce*) Care este emis din fundul gîtului. **2** (*despre consoane*) Velar. ◇ (*subst. f.*) *Consoana „k" este o guturală*. • pl. *-i*, *-e*. şi (*reg.*) *gutunár*, *-ă* *adj.* /<fr. ***guttural***.

guturár *s.n.* v. guturai.

gútus *s.n.* (*în antic.*) Vas cu gîtul foarte strîmt (din care se vărsa picătură cu picătură vinul pentru sacrificii). • /<lat. ***guttus***, ***-i***.

guvérn *s.n.* (*polit.*) Organ suprem al puterii executive într-un stat; cabinet. ◇ *Guvern alternativ* v. alternativ. *Guvern de coaliţie* v. coaliţie. *Criză de guvern* v. criză. *Guvern-fantomă* v. fantomă. *Guvern-marionetă* v. marionetă. *Guvern minoritar* v. minoritar. *Ordonanţă de guvern* v. ordonanţă. ◇ Expr. *A veni la guvern* v. veni. • pl. *-e*. /<fr. ***gouverne***, it. ***governo***, lat. ***gubernum***.

guvernă *vb. I. tr.* **1** (*polit.; compl. indică state, popoare*) A conduce. **2** Ext. A dirija, a îndruma conduita cuiva. **3** (*gram.*) A impune, a cere un anumit caz, o anumită construcţie. **4** (*nav.*) A menţine sau a schimba direcţia de deplasare a unei nave cu ajutorul cîrmei. **5** (*despre sentimente, gînduri etc.; compl. indică oameni*) A exercita o influenţă puternică. • prez. ind. *-ez*. /<fr. ***gouverner***, lat. ***gubernare***.

guvernábil, -ă *adj.* (*despre state, popoare*) Care este uşor de condus, de guvernat. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***gouvernable***.

guvernabilitáte *s.f.* Calitatea a ceea ce este guvernabil. • /***guvernabil*** + *-itate*.

guvernamentál, -ă *adj.* (*polit.*) **1** Care aparţine guvernului, care se referă la guvern; care emană de la guvern. ◇ *Criză guvernamentală* v. criză. *Ordonanţă guvernamentală* v. ordonanţă. **2** Care reprezintă sau susţine guvernul. • pl. *-i*, *-e*. /<fr., germ. ***gouvernemental***.

guvernamentalísm *s.n.* (*polit.*) Atitudine politică constînd în a susţine, în a aproba sistematic puterea. • /<fr. ***gouvernamentalisme***.

guvernánt, -ă *adj., s.m. pl., s.f.* **1** *adj., s.m. pl.* (*polit.*) (Cei) care guvernează. **2** *s.f.* Femeie angajată pentru creşterea şi educarea, în familie, a copiilor (mai ales pentru învăţarea unei limbi străine). • pl. *-ţi*, *-te*. /<fr. ***gouvernant***.

guvernáre *s.f.* **1** Acţiunea de *a guverna* şi rezultatul ei. ◇ Expr. *A veni la guvernare* v. veni. **2** (*polit.*) Perioadă de timp în care un guvern îşi exercită activitatea. • pl. *-ări*. /v. ***guverna***.

guvernátor *s.m.* **1** (*în unele state*) Persoană care conduce în numele şefului statului o unitate administrativ-teritorială mai mare sau un teritoriu dependent, o colonie. ◇ *Guvernator general* = reprezentant al monarhului Marii Britanii în statele Commonwealthului care îl recunosc pe acesta ca suveran îndeplinind funcţia de şef de stat. **2** Conducător desemnat de guvern al unor instituţii de credit depinzînd de o autoritate centrală. *Guvernatorul Băncii Naţionale*. • pl. *-i*. /<it. ***governatore***; cf. *guverna*.

guvernatorát *s.n.* **1** Administraţie de guvernator. **2** Perioadă de timp cît un guvernator îşi exercită funcţia. • pl. *-e*. /<it. ***governatorato***.

guvernămînt *s.n.* **1** (*polit.*) *Formă de guvernămînt* = formă de conducere politică a unui stat, mod de organizare şi de funcţionare a conducerii statului. **2** (*în unele state*) Unitate teritorial-administrativă condusă de un împuternicit al şefului statului. • pl. *-e*. /<fr. ***gouvernement***.

guvernór *s.m.* Persoană însărcinată cu educarea şi cu supravegherea unui tînăr nobil sau a unui fiu de suveran. • pl. *-i*. /<fr. ***gouverneur***, germ. ***Gouverneur***.

guvernorát *s.n.* Regiune (în Tunisia). • pl. *-e*. /<fr. ***gouvernorat***.

guvíd *s.m.* (*iht.*) **1** Nume generic dat unor peşti teleosteeni mici, cu capul mare şi lăţit şi cu corpul subţiat spre coadă (*Gobius*). **2** *Guvid mare* = strunghil (*Gobius melanostomus*). • pl. *-izi*. /<ngr. ***γουβίδι***.

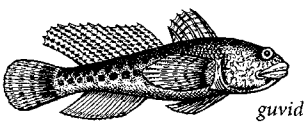

guvid (1)

guyanéz, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populaţia de bază a Guyanei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuieşte în Guyana; locuitorii Guyanei. **2** *adj.* Care aparţine Guyanei sau guyanezilor, care se referă la Guyana sau la guyanezi; care este originar din Guyana. • pl. *-i*, *-e*. /nm. pr. (stat în N Americii de Sud) ***Guyana*** + *-ez*.

guyót *s.n.* (*geomorf.*) Munte submarin, de origine vulcanică, în formă de trunchi de con cu secţiunea ovală, care se ridică izolat pe fundul oceanului, avînd înălţimi de pînă la 2000 m, rămînînd la 900-1800 m sub nivelul oceanic. • /<fr., engl. ***guyot***; cf. nm. pr. Arnold Henry *Guyot*, geolog american.

guz *s.m.* (*zool.; reg.*) Nume generic dat unor animale rozătoare (mari). • pl. *-i*. /<magh. ***güzü***.

guzgán *s.m.* (*zool.*) Şobolan (*Rattus norvegicus*). • pl. *-i*. /cf. *guz*.

guziár *s.m.* Persoană care cîntă la guzlă. • pl. *-i*. /***guzlă*** + *-ar*.

gúzlă *s.f.* (*muz.*) Instrument muzical popular, specific popoarelor slave, care este făcut dintr-o cutie de lemn plată, goală, cu una sau mai multe coarde. • pl. *-e*. /<srb. ***gusle***, fr. ***guzla***.

gvárdă *s.f.* v. gardă.

gvárdie *s.f.* v. gardă.

gvardíst *s.m.* v. gardist.

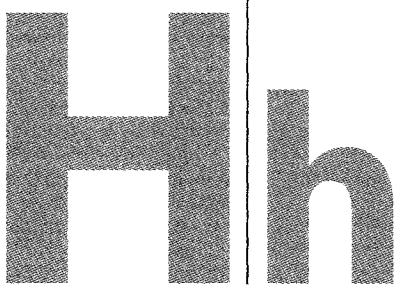

h *s.m. invar.* **I 1** A zecea literă a alfabetului limbii române. **2** Sunetele notate cu această literă: *a)* consoană spirantă laringală la începutul cuvintelor și între două vocale, între care a doua nu este *i*; *b)* consoană spirantă velară la sfîrșitul cuvintelor și în vecinătatea unei consoane; *c)* consoană spirantă palatală cînd este urmată de *i*. **3** Semn grafic pentru această literă (*h, H*). **4** Semn grafic fără pronunție în grupurile *che, chi, ghe, ghi.* **II 1** (*geogr., mat., astron.*) Simbol pentru *înălțime*. **2** Simbol pentru *oră*. **3** (*chim.*) Simbol pentru *hidrogen*. **4** (*fiz.*) Simbol pentru *henry*. **5** (*muz.*) Simbol pentru nota *si*, în notația literală a țărilor germanice. • pronunț. și *haș*.

ha *interj.* **1** (*adesea repet.*) Exclamație care exprimă surprindere, mulțumire, satisfacție (răutăcioasă). *Ha, ha! măi badeo, mi-ai căzut la mînă acu?* (ALECS.). **2** (*fam.; în prop. interog.*) Poftim? ce? cum? ◆ Nu-i așa? n-am dreptate? *Te boldești la mine, ha?* (SADOV.). **3** (*de obicei repet.*) Cuvînt care imită rîsul în hohote. • /onomat.

habán, -á *s.m., s.f., adj.* (*bis.*) **1** *s.m., s.f.* Membru al unei secte baptiste din Hanovra și Renania ai cărei adepți au emigrat după mijlocul sec. 16 în Moravia, Slovacia și Transilvania, iar în sec. 18 au fost siliți să revină la catolicism. **2** *adj. Ceramică habană* = tip de ceramică fină, smălțuită, cu fond alb, ornamentată cu motive cinegetice, realizată în Transilvania, în sec. 17. • pl. *-i, -e.* /<germ. ***Habaner, haban***.

habanéră *s.f.* Dans popular cubanez, în măsură binară, cu mișcare moderată și cu figuri ritmice, caracteristice. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-e.* /<sp., fr. ***habanera***; cf. nm. pr. *La Habana*, capitala Cubei.

habár *s.n.* **1** (*fam.*) Grijă; păs. <> Expr. *A nu avea habar* (*de* sau *despre* ceva sau cineva) = *a)* a nu-i păsa de ceva sau de cineva; *b)* a nu ști nimic despre ceva sau despre cineva. **2** Expr. (*reg.*) *Cum (ți-)e habarul?* = cum (îți) merge?, cum stau lucrurile? • /<tc. ***habar, haber*** „veste"; „informație".

hábă *s.f.* (*reg.*) **1** Șezătoare. **2** Clacă. • pl. *-e.* /etimol. nec.

hábeas córpus *s.n.* (*jur.*) Lege votată de Parlamentul britanic în 1679, care garantează inviolabilitatea persoanei și care îngrădește arestările și reținerea arbitrară, permițînd celui arestat să compară în fața unui magistrat ce urmează să decidă asupra legalității arestării. • /<lat. ***habeas corpus*** „să ai corpul liber".

habenúlă *s.f.* (*anat.*) **1** Pedunculul anterior al hipofizei. **2** Structură anatomică în formă de panglică. • pl. *-e.* /<fr. ***habenule***; cf. lat. *habĕna, -ae* „curea"; „ligament".

habitáclu *s.n.* **1** Locaș special al busolei pe o navă; suport nemagnetic al busolei marine. ◆ Calotă de alamă care acoperă busola. **2** Spațiu amenajat într-un automobil, într-o aeronavă etc. pentru echipaj, călători, bunuri, poștă etc. • pl. *-e, -uri.* și *habitáglu s.n.* /<fr. ***habitacle***.

habitáglu *s.n.* v. habitaclu.

habitát *s.n.* **1** Mediu geografic în care o populație, un grup de plante sau de animale trăiește în condiții naturale omogene; biotop. **2** Ext. Mediu în care trăiește omul. **3** Mod de grupare a așezărilor umane; suprafață ocupată de o populație. *Habitat urban. Habitat rural.* • pl. *-e.* /<fr. ***habitat***.

habitáție *s.f.* v. abitație.

habituál, -ă *adj.* Care este obișnuit, frecvent. • sil. *-tu-al.* pl. *-i, -e.* și *abituál, -ă adj.* /<fr. ***habituel***.

habituáre *s.f.* (*psih.*) Obișnuire cu un excitant. • sil. *-tu-a-.* pl. *-ări.* /după fr. *habituation*.

habitúdine *s.f.* (*sociol.*) Mod de comportament al indivizilor ce aparțin aceluiași grup, format în procesul de socializare, reprezentînd un act standardizat și reprodus ca atare timp îndelungat, în virtutea normelor morale acceptate. ◆ Gener. Obișnuință, deprindere. • pl. *-i.* și *abitúdine s.f.* /<lat. ***habītūdo, -ĭnis***, fr. ***habitude***.

hábitus *s.n.* **1** (*med.*) Aspect fizic exterior al unui individ, care indică starea de sănătate a individului respectiv, evoluția unei boli etc. **2** (*geol.*) Aspect exterior specific pe care îl capătă cristalele prin dezvoltarea diferită a fețelor. **3** (*bot.*) Înfățișare, aspect al unei plante. • pl. *-uri.* /<fr. ***habitus***, lat. ***habĭtus, -us***.

habóca *s.f.* Loc.adv. (*reg.*) *Cu haboca* = cu sila, cu forța. • /<magh. ***haboca***.

habótnic, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care respectă cu scrupulozitate prescripțiile religiei; bigot. ◆ Fig. Fanatic. *Este un vegetarian habotnic.* • pl. *-ci, -ce.* /<rus. ***хабатиик*** „membru al sectei religioase evreiești *Habad*".

habotnicíe *s.f.* Faptul de a fi habotnic; purtare sau deprindere de habotnic; zel exagerat în respectarea prescripțiilor religioase. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***habotnic*** + *-ie*.

habsbúrgic, -ă *adj.* Care aparține dinastiei Habsburg sau Imperiului Austro-Ungar condus de dinastia Habsburg, care se referă la dinastia Habsburg sau la Imperiul Austro-Ungar sub dinastia Habsburg. • pl. *-ci, -ce.* /nm. pr. (dinastie germană) ***Habsburg*** + *-ic*.

habúz *s.n.* v. havuz.

hac[1] *s.n.* **1** Expr. (*pop.; fam.*) *A-i veni* (cuiva sau la ceva) *de hac* = *a)* a pedepsi sau a face inofensiv pe cineva care provoacă necazuri, supărări, nemulțumiri; *b)* a depăși, a învinge o dificultate, un obstacol etc. **2** (*înv.*) Salariu. • pl. *-uri.* /<tc. ***hak*** „drept".

hac[2] *s.n.* (*reg.*) Cui de fier care se bate iarna pe talpa încălțămintei sau la potcoavele cailor, pentru a nu aluneca. • pl. *-uri.* /<pol. ***hak*** „cîrlig", ucr. ***гак***; cf. germ. *Haken*.

hacaná *adv.* (*pop.*) Mai la o parte. • /<rrm. ***akana*** „acum".

háchițe *s.f. pl.* Expr. (*fam.*) *A avea hachițe* sau *a-l apuca* (ori *a-i veni* cuiva) *hachițele* = a avea toane, capricii. • acc. și *hachíțe.* /etimol. nec.

hachițós, -oásă *adj.* (*fam.*) Năbădăios. • pl. *-oși, -oase.* /***hachițe*** + *-os*.

hacienda [asi'enda] *s.f.* Mare proprietate agricolă în America Latină hispanică. • pl. *-e.* /<sp. ***hacienda***.

hacker ['hекər] *s.m.* (*inform.*) Persoană specializată în accesarea neautorizată la un computer sau la datele deținute în acesta. • pl. *-i.* /<engl. ***hacker***.

hacking ['hекiŋ] *s.n.* (*inform.*) Spargere de rețele computerizate care conțin date și informații secrete. • /<engl. ***hacking***.

hadarág *s.m.* v. hădărag.

hádes *s.n.* (*în mit. greco-romană*) Infern. • /<fr. ***hadès***; cf. nm. pr. *Hades*, zeul infernului în mit. greacă.

hadíth *s.n.* (*relig.; în tradițiile islamice*) Povestire privind faptele și învățăturile lui Mahomed. • /<fr. ***hadith*** <cuv. ar. „conversație"; „povestire".

hadímb *s.m.* (*înv.*) Eunuc. • pl. *-i.* /<tc. ***hadım***.

hadro- Elem. de compunere „voluminos", „fascicul lemnos". • /<fr. ***hadro-***; cf. gr. *ἁδρός* „masiv", „dens".

hadrocéntric, -ă *adj.* (*bot.; despre plante*) Care are hadromul dispus central, acoperit cu vasele liberiene. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***hadrocentrique***.

hadróm *s.n.* (*bot.*) Fascicul conducător lemnos, format din vase și din fibre lemnoase. • /<germ. ***Hadrom***.

hadrón *s.m.* (*fiz.*) Particulă cu masă superioară sau egală cu cea a protonului, supusă unei acțiuni electromagnetice și gravitaționale foarte slabe. • pl. *-i.* /<engl., fr. ***hadron***; cf. gr. *ἁδρός* „masiv", „dens".

hadrozáur *s.m.* (*paleon.*) Specie de dinozaur care a trăit în urmă cu 70-75 de milioane de ani. • sil. *-za-ur.* pl. *-i.* /<engl. ***hadrosaur***.

háfniu *s.n.* (*chim.*) Element chimic, metal dur, asemănător cu oțelul, cu temperatura de topire înaltă, ductil, rezistent la acțiunea agenților chimici, care se găsește în majoritatea minereurilor de zirconiu și se folosește în electrotehnică, la construirea reactoarelor nucleare etc. (*Hf*). • /<fr. ***hafnium***, germ. ***Hafnium***; cf. nm. pr. *Hafnia*, numele latin al orașului Copenhaga.

hagádă *s.f.* (*lit.*) Povestire însoțită de cîntece tradiționale ebraice, referitoare la ieșirea evreilor din Egipt, ce amplifică într-un mod narativ temele de origine biblică sau tradițională. • pl. *-e.* /<germ. ***Haggada***.

hággis *s.n.* Mîncare națională scoțiană, care se aseamănă cu drobul de miel. • /<fr. ***haggis***, engl. ***haggis***.

hági *s.m.* v. hagiu.

hagialîc *s.n.* (*relig.*) Pelerinaj făcut de un creștin sau de un mahomedan într-unul din locurile socotite sfinte de biserica respectivă. ◆ Ext. (Loc de) pelerinaj. • pl. *-uri.* /<tc. ***hagilyk***.

hagiíică *s.f.* (*înv.*) **1** Soție de hagiu. **2** Credincioasă care a fost în pelerinaj la locurile sfinte. • pl. *-ce.* /<bg. ***хаджийка***.

hagio- Elem. de compunere „sfînt", „sacru". • /<fr. ***hagio-***; cf. gr. *ἅγιος* „sacru".

hagiográf, -ă *s.m., s.f., adj.* (*teol.*) **1** *s.m., s.f.* Persoană care studiază și scrie despre viețile sfinților. **2** *adj.* Care conține vieți ale sfinților. **3** *adj.* Hagiografic. • sil. *-gi-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***hagiographe***, lat. ***hagiographus***.

hagiográfic, -ă *adj.* Care aparține hagiografiei, care se referă la hagiografie; hagiograf, hagiologic. • sil. *-gi-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***hagiographique***.

hagiografíe *s.f.* **1** (*teol.*) Ramură a teologiei care se ocupă cu viețile sfinților; hagiologie. **2** Scriere despre lucruri sfinte. **3** Biografie excesiv de înfrumusețată. • sil. *-gi-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***hagiographie***; cf. gr. *ἅγιος* „sfînt", *γράφω* „a scrie".

hagiológic, -ă *adj.* Hagiografic. • sil. *-gi-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***hagiologique***.

hagiologíe *s.f.* (*teol.*) Hagiografie. • sil. *-gi-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***hagiologie***; cf. gr. *ἅγιος* „sfînt", *λόγος* „studiu".

hagioním *s.n.* (*teol.*) Nume de sfînt. • sil. *-gi-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***hagionyme***.

hagíu *s.m.* Creștin sau musulman care a fost în hagialîc. • pl. *-gii.* și *hági s.m.* /<tc. ***haci***.

hahaléră *s.f.* (*fam.*) Persoană lipsită de scrupule, fără caracter. • pl. *-e.* /<ngr. ***χάχας*** „om prost, gură-cască", ***λέρα*** „lepădătură; mîrșăvie".

hahám *s.m.* **1** (*la mozaici*) Persoană însărcinată cu tăierea ritualică a păsărilor și a vitelor. **2** (*înv.*) Rabin. • pl. *-i.* /<tc. ***haham***.

hahău *s.n., s.m.* (*reg.*) **1** *s.n.* Ciomag, băț gros; ceatlău. **2** *s.m.* Om înalt (și prost). • pl. *n. -āie, m. -āi.* /form. expr.; cf. *ceatlău, haidău.*

hahniu ['hanju] *s.n.* (*chim.*) Veche denumire pentru *danubium* (*Hn*). • /<fr., engl. ***hahnium***; cf. nm. pr. Otto *Hahn*, chimist german.

hahó *interj.* v. aho.

hai *interj., s.n.* **I** *interj.* **1** Cuvînt care exprimă un îndemn la o acțiune comună (cu interlocutorul). *Hai la treabă, cumătriță, că lupul ți-a dat de lucru!* (CR.). ◇ Expr. *Hai noroc!* = formulă de salut sau de urare (cînd se ciocnesc paharele). (*A da cuiva cu*) *hai sictir* v. sictir. ◆ (*exprimă un îndemn la vorbă*) Zi! spune! ◆ (*înaintea unui vb. la imper.*) Cuvînt care exprimă nemulțumirea, nerăbdarea vorbitorului. *Hai, cărați-vă, nu vreau să vă mai văd!* **2** (*cu val. de imper.; corespunde unor vb. de mișcare*) Vino! veniți! să mergem! *Hai la masă!* ◆ (*repet., cu accentul pe al doilea elem.*) Cuvînt care exprimă ideea unei înaintări încete sau anevoioase. *Și hai, hai! ...hai, hai! ...în zori de ziuă ajung* (CR.). **3** (*cu val. incoativă; înlocuiește un vb. care exprimă o acțiune de durată*) *Își puse mîncare și băutură pe masă și hai la trai bun!* (POP.). **4** Exclamație care exprimă: *a*) Regret. *Hai, hai, dorule, hai, Că tu la multe mă dai* (POP.); *b*) Admirație. *Iată-mă! Tot eu cea veche! Ochii? hai, ce mai pereche!* (COȘB.). **5** (*fam.; introduce o prop. interog.*) Ei? *Hai, ce zici, te însori ori ba?* (CR.). **6** Ba bine că nu! **II** *s.n.* (*fam.*) **1** Gălăgie, scandal. ◇ Expr. *A face* (*un*) *hai* = a face gălăgie (în semn de protest). **2** Veselie gălăgioasă. • și (*reg.*) *ai interj.* /onomat.

haid *interj.* v. haide.

háida *interj.* v. haide.

haidamác *s.m.* (*pop.*) **1** Derbedeu, om fără căpătîi; bătăuș. **2** Om zdravăn, leneș și puternic. **3** Tîlhar. **4** Om prost. **5** (*înv.*) Văcar. • pl. *-ci.* /<tc. ***haydamak***.

haidău *s.m.* (*reg.*) **1** Păzitor de vite (mari). **2** Derbedeu; bătăuș. **3** (*art.*) Dans popular fecioresc, cu ritm binar și cu mișcare moderată, care este răspîndit în S-V Transilvaniei. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-ăi.* /<magh. ***hajtó*** „mînător, gonaci".

háide *interj.* **1** Exclamație care exprimă un îndemn la o acțiune. *Haide, puțin curaj, ce Dumnezeu!* (SEBAST.). ◇ (*adesea repet.; cu ton de comandă, exprimă nerăbdarea vorbitorului*) *Haide, haide, ce mai aștepți!* **2** (*cu val. de imper.; corespunde unor vb. de mișcare*) Vino! veniți! să mergem! *Haide, tată, să-ți arăt pre mama!* (C. NEGR.). ◇ (*cu desinențe vb. de pers. 1 și 2 pl.*) *Haidem în grădină!* ◇ Expr. (*adv.; după un vb. de mișcare exprimat sau subînțeles; de obicei repet.*) *Haide-hai, haida-hai, haide-ha* = încet, anevoios. *Biata Săftica după mine, haide-ha, haide-ha, fără a se învrednici să deie ochii cu mine* (ALECS.). **3** (*cu val. incoativă*) Pornește. *Luă toporul și haide la treabă.* **4** Cuvînt care exprimă o surpriză neplăcută. *Îți dai seama ce ai făcut? Ei, haide!* **5** Exclamație care exprimă încercarea de a îmbuna pe cineva. *Haide! te-ai supărat pentru niște glume de nimică?* (ALECS.). **6** Exclamație care exprimă regretul vorbitorului pentru ceva întîmplat. *Haide, nu mai fi supărat!* **7** Expr. (*fam.*) *Haida-de!* = exclamație prin care se respinge o părere sau se dezaprobă o acțiune, o comportare. *Haide-haide* sau *haide-hai* = exclamație prin care cineva este mustrat cu indulgență (atunci cînd nu urmează sfaturile date). • și *haid, háida, áida, áide interj.* /<tc. ***haydi***, bg. ***хайде***, ngr. ***άϊδε***.

háidoș, -ă *adj.* (*reg.; despre oameni*) **1** Zdravăn, voinic. **2** Chipeș. • pl. *-i, -e.* și *háitoș, -ă adj.* /cf. magh. *hajtos* „leneș".

haiduc *s.m.* **1** (*în trecut*) Tîlhar de codru; haramin. **2** (*înv.*) Soldat mercenar. **3** (*reg.*) Jandarm. ◆ Polițai. • pl. *-ci.* /<srb. ***hajduk***, bg. ***хайдук***, magh. ***hajdúk***, pl. lui *hajdú.*

haiducél *s.m.* Dim. al lui *haiduc*; haiduc tînăr. • pl. *-ei.* /***haiduc*** + *-el.*

haiducésc, -ească *adj.* Care aparține haiducului, care se referă la haiduc. ◇ *Cîntec haiducesc* v. cîntec. • pl. *-ești.* /***haiduc*** + *-esc.*

haiducéște *adv.* Ca haiducii, în felul haiducilor. • /***haiduc*** + *-ește.*

haiduci *vb. IV.* **1** *intr.* A duce viață de haiduc. **2** *refl.* A se face haiduc. • prez.ind. *-esc.* /***haiduc*** + *-i.*

haiducíe *s.f.* **1** Formă a luptei sociale, frecventă la sfîrșitul Evului Mediu în provinciile române și în Peninsula Balcanică, ce se caracteriza prin lupta unor cete de haiduci împotriva asupririi. **2** Viață de haiduc. **3** Îndeletnicire de haiduc. **4** Purtare, deprindere de haiduc. • pl. *-cii.* g.-d. *-iei.* /***haiduc*** + *-ie.*

haiducíme *s.f.* Mulțime de haiduci. • /***haiduc*** + *-ime.*

haihúi, -ie *adj., adv.* (*pop.; fam.*) **1** *adj.* (*despre oameni*) Zăpăcit, năuc. **2** *adv.* (*cu determ. ca „a merge", „a umbla", „a porni"*) Fără rost; fără țintă, fără grijă; razna. *Voia s-o pornească haihui prin munți.* • pl. *-ui.* /<tc. ***hayhuy*** „zarvă, gălăgie".

haikái *s.n.* (*lit.*) Mic poem clasic japonez, format din trei versuri, primul și al treilea heptasilabe, iar al doilea pentasilabic, de o deosebită delicatețe a expresiei; haiku. • scris și *hai-kai.* /<fr. ***haikai*** <japon.

haikú *s.n.* (*lit.*) Haikai. • pl. *-uri.* /<fr. ***haiku*** <japon.

haimaná *s.f.* Om de nimic, fără căpătîi; derbedeu, vagabond. ◇ Expr. (*adv.*) *A umbla haimana* = a vagabonda, a hoinări. • pl. *-ale.* /<tc. ***haymana***.

haimanalîc *s.n.* Faptul de a vagabonda ca o haimana; hoinăreală, vagabondaj. • pl. *-uri.* /***haimana*** + *-lîc.*

haín, -á *adj.* (*despre oameni*) **1** Care este rău la inimă, crud, neîndurător. ◇ Expr. (*A avea*) *inimă haină* v. inimă. ◆ Care este hapsîn. **2** (*înv.*) Care este trădător. *Sultanul l-a considerat hain pe domnitorul moldovean.* **3** (*înv.*) Care este necredincios. ◇ (*subst.*) *Nu era decît un hain care-și lepădase legea și se turcise* (SADOV.). • pl. *-i, -e.* /<tc. ***hain***.

háină *s.f.* **1** (*la pl.*) Nume generic pentru obiectele de îmbrăcăminte (bărbătești), purtate peste lenjerie. ◇ *Un rînd de haine* = un costum bărbătesc complet (alcătuit din pantaloni, sacou și vestă). ◇ Expr. *A-și spăla hainele* v. spăla. **2** Îmbrăcăminte bărbătească cu mîneci, pentru partea de sus a corpului; sacou. ◇ *Haină* (*încheiată*) *la două rînduri* v. rînd. **3** Veșmînt lung și larg care acoperă tot trupul. **4** Palton. ◇ Expr. *A-și da și haina* (*de pe el*) = a renunța la orice pentru... **5** (*biol.*) *Haină de nuntă* = înfățișare deosebită pe care o capătă masculii unor pești, batracieni sau păsări în perioada împerecherii. **6** Fig. Înveliș exterior; aparență. *Donațiile nu erau decît o haină pentru a-și ascunde meschinăria.* • pl. *-e.* /<srb. ***haljina***.

hainí *vb. IV.* **1** *refl.* A deveni hain, necruțător; a se înrăi. **2** *refl.* A pribegi. ◆ Ext. A se înstrăina (de locurile natale). **3** *tr.* (*înv.*) A trăda. ◆ A se răzvrăti. **4** *refl.* (*înv.*) A deveni necredincios. • sil. *ha-i-.* prez.ind. *-esc.* și *hăini vb. IV.* /***hain*** + *-i.*

hainíe *s.f.* **1** Faptul de a deveni hain; răutate, cruzime. ◆ Dușmănie. **2** (*înv.*) Trădare. ◆ Răzvrătire. • sil. *ha-i-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***hain*** + *-ie.*

hainíre *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *haini.* • pl. *-i.* /v. ***haini***.

hainít, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care a devenit hain. • sil. *ha-i-.* pl. *-ți, -te.* /v. ***haini***.

hainlîc *s.n.* (*înv.*) Trădare. ◆ Răzvrătire. • sil. *ha-in-.* pl. *-uri.* /<tc. ***hainlik*** „perfidie".

haiós, -oásă *adj.* (*fam.*) Plin de haz; amuzant, simpatic. • pl. *-ioși, -ioase.* /***hai*** + *-os.*

hait[1] *interj.* (*pop.*) Exclamație care exprimă: *a*) o surpriză neplăcută, un sentiment de teamă. *Hait, am pățit-o!; b*) ideea unei mișcări repezi și neașteptate. *Hait, cu cheia... la ușa casei* (POP.); *c*) o poruncă, un îndemn. *Haiti..., cară-te dinaintea mea!* (HOG.). • și *haiti, ait interj.* /onomat.

hait[2] *s.n.* (*pop.*) **1** Iaz artificial creat prin colectarea, cu ajutorul unui baraj (de lemn), a apelor de munte. **2** Baraj (de lemn) cu care se deschide sau se închide acest iaz, pentru a permite circulația plutelor. **3** Ext. Undă de apă care duce plutele. • pl. *-uri.* /<ucr. ***zamumu*** „a stăvili, a zăgăzui".

háită *s.f.* **1** (*de obicei urmat de determ. introduse prin prep. „de"*) Grup de cîini, de lupi etc. care umblă împreună. **2** Fig. Bandă (de răufăcători). **3** (*înv.*) Ceată de vînători, de gonaci și de cîini. **4** (*reg.*) Cățea (rea); ext. cîine (rău). ◆ Fig. (Epitet pentru o) femeie ușuratică, destrăbălată. • pl. *-e.* /<magh. ***hajtá*** „hăituire, gonire".

haiti *interj.* v. hait[1].

haitián *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a statului Haiti sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) populația, locuitorii statului Haiti. **2** *adj.* Care aparține statului Haiti sau haitienilor, care se referă la statul Haiti sau la haitieni; originar din Haiti. • sil. *ha-i-ti-an.* pl. *-ieni, -iene.* /nm. pr. (stat în America Centrală) ***Haiti*** + *-ian.*

haitíc *s.n.* (*reg.*) Haită mică de lupi. • pl. *-uri.* /***haită*** + *-ic.*

háitiș, -ă *adj.* (*reg.*) **1** (*despre oameni*) Care are picioarele strîmbe, cu genunchii apropiați și gleznele depărtate. **2** (*despre oameni*) Care are picioarele strîmbe, cu genunchii depărtați și gleznele apropiate. **3** (*despre genunchi*) Care are o conformație defectuoasă, cu linia pulpelor strîmbă. ◆ (*adv.*) În poziție strîmbă. **4** (*despre vite*) Care merge crăcănat, aruncînd picioarele în lături. **5** (*despre obiecte*) Care este frînt în formă de unghi. • pl. *-i, -e.* /cf. magh. *hajtani* „a îndoi".

háitoș, -á *adj.* v. haidoș.

hajmandáu *s.m.* (*reg.*) Băiat voinic, înalt (și prost). • pl. *-ăi.* și *hojmandău, ășmăndău s.m.* /cf. *hojmalău.*

hal *s.n.* (*pop.*) Stare rea; situație deplorabilă; împrejurare nefavorabilă; aspect mizerabil. *Cînd m-a văzut bunica în ce hal mă aflam, ...să se prăpădească plîngînd* (CR.). ◇ Loc.adv. *În așa hal* = în așa măsură. *Într-un hal...* sau *într-un hal fără* (*de*) *hal* = în starea cea mai proastă. ◇ Expr. (*pop.*) *A nu avea hal să...* = a nu fi în stare să... • pl. *-uri.* /<tc. ***hal***.

halageá *s.f.* (*reg.*) **1** Gălăgie. **2** Pățanie. • pl. *-ele.* /cf. *gălăgie.*

halái *s.n.* v. alai.

haláj *s.n.* (*mar.*) **1** Remorcare a unei nave, a unui șlep, a unei plute etc. cu ajutorul unor mijloace mecanice, al oamenilor sau al animalelor, de-a lungul unei căi de navigație. ◇ *Zonă de halaj* = drum de halaj. **2** Operație de tragere a navelor pe mal. **3** Manevrare a unei nave într-un port cu ajutorul parîmelor. • pl. *-e.* /<fr. ***halage***.

halál *interj., s.n. sg.* **1** *interj.* (*de obicei urmat de determ. introduse prin prep. „de"*) Exclamație care exprimă admirație; ferice de...! *Halal de țările care au drumuri de fier!* (ALECS.). ◇ Expr. (*fam.*) *Halal mie* (ori *ție etc.*) sau *halal să-mi* (ori *să-ți etc.*) *fie!* = bravo! te felicit! să-ți fie de bine! **2** *s.n. sg.* (*înv.*) Recunoștință. **3** *s.n. sg.* Plocon. • /<tc. ***halal***.

halaláie *s.f.* v. hălălaie.

halandála *adv.* v. alandala.

halastíncă *s.f.* v. alestîncă.

halát[1] *s.n.* **1** Haină (lungă) de pînză, de molton etc., care se poartă în timpul lucrului (pentru a proteja îmbrăcămintea). ◆ Spec. Haină din pînză (albă), purtată de personalul medical (peste hainele obișnuite) în scopuri igienice. **2** Haină lejeră (lungă) și largă care se poartă în casă. ◇ *Halat de baie* = halat dintr-o țesătură absorbantă, care se îmbracă la ieșirea din baie. **3** Haină lungă și largă purtată de orientali. • pl. *-e.* /<tc. ***halyat***, rus. ***халат***, bg. ***алат***.

halát[2] *s.n.* (*mar.; reg.*) Funie groasă, unsă cu păcură, cu care se leagă vasele. • pl. *-uri, -e.* /<tc. ***halat***.

hálă[1] *s.f.* **1** Piață acoperită în care se vînd alimente, în special carne. **2** Sală de dimensiuni foarte mari, cu una sau mai multe deschideri, care este amenajată ca atelier (în fabrici), ca depozit, ca expoziție, ca sală pentru manifestări culturale, sportive etc. • pl. *-é.* /<fr. ***halle***, germ. ***Halle***.

hálă[2] *s.f.* (*reg.*) **1** Vijelie; uragan. **2** Monstru; arătare. **3** Faptă care îngrozește. **4** Om mîncăcios. **5** (*la pl.*) Păsări de curte. **6** (*la pl.*) Iele. • pl. *-e.* /<srb. ***hala***, bg. ***хала***.

halău[1] *s.n.* (*pesc.; reg.*) Plasă de prins pește. • pl. *-laie.* /<magh. ***hálló***.

halău[2] *s.n.* v. vălău.

hálbă *s.f.* Pahar special pentru bere, care are o capacitate de jumătate de litru. ◆ Ext. Cantitate de bere dintr-un astfel de pahar. *A băut două halbe reci.* • pl. *-e.* /<germ. ***Halbe***.

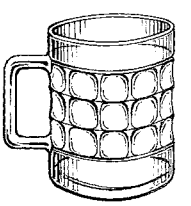

halbă

halcă *s.f.* (*înv.*) **1** Verigă (de metal). **2** (*constr.*) Scoabă sau legătură de fier la ziduri. **3** (*înv.*) Cerc de fier prin care se arunca, din galop, sulița la gerid. • pl. *-ale.* /<tc. ***halka***.

hálcă[1] *s.f.* (*pop.*) **1** Bucată mare de carne (sau din alt aliment); hartan. **2** Bucată mare de pămînt arabil. **3** Despicătură groasă de lemn. • pl. *hălci.* /<magh. ***halk*** „așchie".

hálcă[2] *s.f.* (*reg.*) Larmă; gălăgie. • pl. *hălci.* /etimol. nec.

haldán *s.n.* v. aldan.

háldă *s.f.* (*miner.*) Loc de depozitare a sterilului rezultat din lucrările miniere, din prelucrarea mecanică a

cărbunilor, a minereurilor etc. ◆ Ext. Materialul depozitat pe acest loc. • pl. *-e.* /<germ. ***Halde.***

haldău *s.m.* v. haldeu.

haldéu *s.m.* **1** Poreclă dată de călugări preoților de mir. **2** (*înv.*) Rabin. **3** (*înv.*) Caldeean. • pl. *-ei.* și (*reg.*) *haldău s.m.* /<ngr. *χαλδαίος*, slav. *χалдѣинъ* „locuitor în Caldeea".

haleálă *s.f.* **1** (*fam.*) Mîncare. **2** (*arg.*) Lucruri de furat. • pl. *-eli.* /***hali*** + *-eală.*

halebárdă *s.f.* (*în Ev. Med.*) Armă în formă de lance, cu vîrf ascuțit de fier prevăzut cu o bardă pe o parte și cu un cîrlig pe partea opusă. • pl. *-e,* (*pop.*) *-ărzi.* și *alebárdă s.f.* /<fr. ***hallebarde.***

halebardă

halebardiér *s.m.* (*în Ev. Med.*) Soldat înarmat cu o halebardă. • sil. *-di-er.* pl. *-i.* și *alebardiér s.m.* /<fr. ***hallebardier.***

halénă *s.f.* (*fiziol.*) **1** Aer cald care iese din plămîni în timpul expirației. **2** Respirație urît mirositoare. • pl. *-e.* și *alénă s.f.* /<fr. ***haleine***; cf. lat. *halare* „a sufla".

half *s.m.* (*sport; la fotbal*) Mijlocaș. • pl. *-i.* /<engl. ***half.***

halfíe *s.f.* (*sport*) Linie de mijlocași. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***half*** + *-ie.*

half-time [‚half'taim] *s.n.* (*sport*) Repriză. • /<engl. ***half-time.***

halí *vb. IV. tr.* **1** (*fam.*) A mînca (repede și cu lăcomie). **2** (*arg.*) A șterpeli. • prez.ind. *-esc.* /<țig. ***halo.***

halíce *s.f.* v. alică.

halieútic, -ă *s.f., adj.* **1** *s.f.* Arta pescuitului; pescuit. ◆ Tratat de pescuit. **2** *adj.* Care ține de halieutică, care se referă la halieutică. • sil. *-li-e-.* pl. *-ci, -ce.* /<lat. ***halieutica***, fr. ***halieutique***; cf. gr. *ἁλιευτικός* „pescăresc".

halimá *s.f.* **1** Întîmplare complicată, încurcată, cu multe peripeții. *Să-ți povestesc ce am pățit cu mitocanul! Să vezi, e Halima* (CAR.). **2** Fig. Situație încurcată; confuzie. • pl. *-ale.* /<ngr. ***Χαλιμά***; cf. nm. pr. *Halima*, carte populară cu peripeții variate și complicate.

halín, -ă *adj.* Referitor la salinizarea mării. • pl. *-i, -e.* /<germ. ***halin.***

haliótis *s.m.* (*zool.*) Moluscă gasteropodă marină, care are cochilia plată, cu interiorul sidefiu. • sil. *-li-o-.* /<fr. ***haliotis***; cf. gr. *ἅλιος* „marin".

halíre *s.f.* (*fam.*) Acțiunea de *a hali* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***hali.***

halít[1] *s.n.* (*fam.*) Faptul de *a hali.* • /v. ***hali.***

halít[2] *s.n.* (*geol.*) Sare gemă. • /<fr. ***halite***, germ. ***Halit***; cf. gr. *ἅλς* „sare".

halitóză *s.f.* (*med.*) **1** Halenă fetidă. **2** Miros neplăcut al gurii. • pl. *-e.* /<engl. ***halitosis.***

hali *s.n.* v. hol.

halláli *s.n.* **1** Semnal sonor cu trompeta pentru a aduna vînătorii cînd prada este încolțită de ciini. **2** Manifestare a bucuriei cînd adversarul este pe punctul de a muri. • /<fr. ***hallali.***

hálling *s.n.* Dans popular norvegian, cu ritm vioi, executat mai ales de bărbați. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • /<norv. ***halling.***

halo[1]**-** Elem. de compunere „(referitor la) sare", „de sare". • /<fr. ***halo-***; cf. gr. *ἅλς, ἁλός* „sare".

haló[2] *s.n.* **1** (*climat.*) Fotometeor în formă de inele, arce, coloane sau focare luminoase rezultate în urma refracției, reflexiei și dispersiei luminii solare sau lunare, care apare cînd, prin dreptul Soarelui sau Lunii, trec văluri subțiri de nori cu temperaturi negative foarte coborîte. **2** Aureolă în jurul imaginii unui obiect foarte luminos. **3** (*fotogr.*) Văl care se produce pe o placă fotografică dacă în aparat pătrunde un fascicul luminos prea intens. • pl. *-uri.* /<fr. ***halo***; cf. gr. *ἅλως* „disc".

halobiónt *s.n.* (*biol.*) **1** Organism adaptat exclusiv la apele și terenurile sărate. **2** Totalitatea organismelor vii din mări și oceane. • sil. *-bi-ont.* /<engl. ***halobion***, germ. ***Halobiont.***

halocárst *s.n.* (*geomorf.*) Formă de relief constituită în urma eroziunii și dizolvării calcarelor, a ghipsurilor și sării într-o zonă de sare; carst dezvoltat într-o zonă de sare. • pl. *-uri.* /<fr. ***halokarst.***

halocromíe *s.f.* (*chim.*) (Fenomen de) colorare a unor compuși organici cînd se transformă în săruri. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***halochromie***; cf. gr. *ἅλς* „sare", *χρῶμα* „culoare".

halofíl, -ă *adj.* (*biol.; despre microorganisme*) **1** Care prezintă afinitate pentru halogeni. **2** Care se dezvoltă într-un mediu sărat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***halophile***; cf. gr. *ἅλς* „sare", *φιλεῖν* „a iubi".

halofítă *adj., s.f.* (*bot.*) (Plantă) care se dezvoltă pe solurile bogate în săruri. • pl. *-e.* /<fr. ***halophyte***; cf. gr. *ἅλς* „sare", *φυτόν* „plantă".

halogén *s.m., adj.* (*chim.*) **1** *s.m.* Fiecare dintre elementele grupei a 17-a a sistemului periodic al elementelor (fluor, clor, brom, iod, astatiniu). ◇ *Lampă cu halogen* v. lampă. **2** *adj.* Care dă naștere la săruri. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***halogène***; cf. gr. *ἅλς* „sare", *γίγνομαι* „a lua naștere".

halogená *vb. I. tr.* (*chim.; compl. indică substanțe*) A supune unei reacții de halogenare. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***halogéner.***

halogenáre *s.f.* (*chim.*) Reacție chimică de introducere a halogenilor într-o moleculă organică. ◇ *Halogenare directă* = substituire a unui atom de hidrogen dintr-un compus organic, prin reacția directă dintre aceasta și un halogen. • pl. *-ări.* /v. ***halogena.***

halogenát, -ă *adj.* (*chim.; despre substanțe*) Care conține în moleculă unul sau mai mulți atomi de halogen. ◇ *Compus halogenat* = combinație organică a unui halogen. • pl. *-ți, -te.* /v. ***halogena.***

halogenéză *s.f.* (*chim.*) Proces de formare a sărurilor saline sau alcaline. • pl. *-e.* /<fr. ***halogenèse.***

halogenúră *s.f.* (*chim.*) Compus chimic rezultat prin înlocuirea hidrogenului hidracizilor halogenilor cu alt element chimic ori cu un radical organic sau anorganic. • pl. *-i.* /<fr. ***halogénure.***

haloíd, -ă *adj., s.m.* (*chim.*) (Sare) care este compusă dintr-un halogen și un metal. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***haloïde***, germ. ***Haloid.***

halóimăs *s.n.* (*fam.*) Învălmășeală, harababură; amestecătură. ◆ Vis; fantezie. • pl. *-uri.* și *halóimis s.n.* /<idiș. ***haloimos***, pl. lui *holəm.*

halóimis *s.n.* v. haloimăs.

haloizít *s.n.* (*geol.*) Silicat natural hidratat de aluminiu, din grupa mineralelor argiloase, care este alb sau divers colorat, cu luciu mat. • sil. *-lo-i-.* /<fr. ***halloysite.***

halomegalíe *s.f.* (*med.*) Hipertrofie a degetului mare de la picior. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hallomégalie***; cf. lat. *hallux* „degetul mare", gr. *μέγας* „mare".

haiometríe *s.f.* (*biol.*) Metodă de determinare a diametrului mediu al eritrocitelor cu ajutorul halometrului. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***halométrie.***

halométru *s.n.* Areometru pentru determinarea concentrației sărurilor din substanțele zaharate. • pl. *-e.* /<fr. ***halomètre.***

halomórf, -ă *adj.* (*despre soluri*) Care este bogat în sare. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***halomorphe.***

halomorfóză *s.f.* (*biol.*) Totalitatea modificărilor de adaptare din creșterea unor organisme vegetale pe solurile sărate. • pl. *-e.* /<fr. ***halomorphose.***

halón *s.n.* (*chim.*) Gaz incolor, rău conducător de electricitate, inodor, derivat hidrocarbonat, care este folosit în compoziția extinctoarelor. • /<fr. ***halon.***

haloplanctón *s.n.* (*biol.*) Plancton care se dezvoltă în ape sărate. • pl. *-oane.* /***halo***[1]***-*** + ***plancton***; cf. fr. *haloplancton.*

halór *s.m.* (*mar.*) Muncitor care lucrează la halajul navelor. • pl. *-i.* /<fr. ***haleur.***

halt *interj.* Stai! Oprește! • /<germ. ***Halt.***

háltă *s.f.* **1** Punct de oprire reglementară (de scurtă durată) a trenurilor pentru deservirea traficului de călători; gară mică unde se opresc numai trenuri locale. **2** (*fam.*) Oprire; popas. *A plecat la treabă, dar a făcut o haltă la un bar.* **3** (*milit.*) Scurtă oprire a trupelor în marș, pentru odihnă, gustare, ajustarea echipamentului și verificarea tehnicii de luptă. • pl. *-e.* /<germ. ***Halte[stelle]***, fr. ***halte.***

haltéră *s.f.* **1** (*sport*) Aparat format din două rînduri de discuri sau sfere metalice de diferite greutăți, fixate la capetele unei bare, care este folosit în atletica grea. ◆ (*la pl.*) Sport practicat cu acest aparat, care constă în ridicarea halterelor, prin trei procedee tehnice clasice (împins, smuls și aruncat). *A luat locul întîi la haltere.* **2** (*entom.; la pl.*) Organe de echilibru pentru zbor, pe metatorace, la insectele diptere; balansiere. • acc. și *hálteră.* pl. *-e.* și *álteră s.f.* /<fr. ***haltère***; cf. gr. *ἁλτῆρες* „haltere".

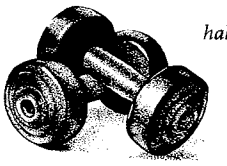

haltere (1)

halterofíl *s.m.* (*sport*) Atlet care practică halterofilia. • pl. *-i.* /<fr. ***haltérophile.***

halterofilíe *s.f.* Sport practicat cu halterele. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***haltérophilie.***

halúce *s.m.* v. halux.

halucină *vb. I. intr.* A avea halucinații. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***halluciner.***

halucinánt, -ă *adj.* **1** Care provoacă halucinații. **2** Fig. Care impresionează puternic; impresionant, uluitor. *Răspunsul lui a fost halucinant.* • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***hallucinant.***

halucinát, -ă *s.m., s.f.* Persoană care are halucinații. • pl. *-ți, -te.* /v. ***halucina***; cf. fr. *halluciné*, lat. *hallucinatus, -a.*

halucinatóriu, -ie *adj.* **1** Care se referă la halucinație, care ține de halucinație. **2** Care provoacă halucinații. • pl. *-ii.* /<fr. ***hallucinatoire.***

halucinație *s.f.* (*psih.*) **1** Tulburare psihică sub imperiul căreia o persoană are convingerea că percepe un obiect, un fenomen etc. fără ca acesta să existe în realitate, putînd afecta toate simțurile. ◇ *Halucinație specială* v. special. **2** Produs al acestei stări; nălucire, vedenie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***hallucination***, lat. ***hallūcinatio, -onis.***

halucinogén, -ă *adj., s.n.* (Substanță) care produce halucinații. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***hallucinogène.***

halucinóză *s.f.* (*psih.*) Stare patologică ce se caracterizează prin halucinații recunoscute de bolnav ca stări anormale, survenită mai ales în alcoolismul cronic. • pl. *-e.* /<fr. ***hallucinose.***

halúx *s.m.* **1** (*anat.*) Degetul mare de la picior. ◇ *Halux valgus* = deviere în afară a haluxului. *Halux varus* = deviere spre înăuntru a haluxului. **2** (*zool.*) Degetul interior al labei din spate. • pl. *-uri.* și *halúce s.m.* /<lat., fr. ***hallux.***

halvá *s.f.* (*ind. alim.*) Produs alimentar dulce, obținut din tahîn sau din semințe de floarea-soarelui, din zahăr (cu adaos de alviță, nuci, cacao). ◆ (*la pl.*) Varietăți, sorturi de halva. • pl. (*pop.*) *-ale.* și *alvá s.f.* /<tc. ***halva.***

haivagíu *s.m.* Persoană care prepară sau vinde halva. • pl. *-gii.* /<tc. ***halvaci.***

halviță *s.m.* v. alvițar.

halvíță *s.f.* v. alviță.

ham[1] *interj.* (*de obicei repet.*) Cuvînt care imită lătratul cîinelui; hara. • /onomat.

ham[2] *s.n.* **I 1** Ansamblu de curele sau de frînghii cu care se înhamă calul sau alte animale (de tracțiune) la un vehicul. ◇ *Gură de ham* = ham rudimentar, format numai din curelele de la pieptul și gîtul calului și din cele două șleauri. *Cal de ham* = cal de tracțiune. ◇ Expr. *A trage în* (sau *la*) *ham* = *a*) a munci din greu; *b*) a duce o viață grea. *A i se strîmta hamul* (cuiva) v. strîmta. **2** (*precedat de prep.*) Tracțiune (cu cai). *Are cai buni la ham.* **II 1** Totalitatea bretelelor cu care se leagă copilul mic de spatele ori de pieptul persoanei care îl poartă în brațe sau cu care se susține și se dirijează copilul mic atunci cînd începe să meargă. **2** (*reg.*) Împletitură de cînepă sau de papură în care se duce oala cu mîncare caldă la cîmp. • pl. *-uri.* /<magh. ***hám.***

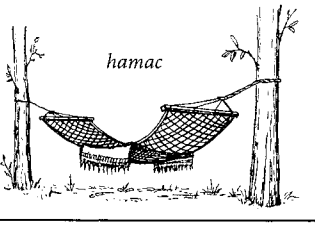

hamac

hamác *s.n.* Pînză specială (de vele) sau plasă de sfoară, de formă dreptunghiulară, care se întinde

orizontal între doi stîlpi, între doi copaci etc. și care servește ca pat mobil sau ca leagăn (în aer liber). • pl. *-uri, -ce.* /<fr. ***hamac***; cf. sp. *hamaca* <cuv. caraib.

hamádă *s.f.* (*geomorf.*) Platou stîncos, ușor înclinat, acoperit cu pietre colțuroase, rezultat în urma dezagregării, care se întîlnește în deșerturile din zonele intertropicale, mai ales în Sahara. • pl. *-e.* /<fr. ***hamada*** <ar.

hamadriádă *s.f.* (*în mit. greacă*) Fiecare dintre nimfele pădurii, care se nășteau și mureau odată cu arborii în care își aveau sălașul. • sil. *-dri-a-.* pl. *-e.* /<fr. ***hamadryade***; cf. gr. *ἅμα* „împreună cu, una cu", *δρῦς* „arbore, stejar".

hamadriás *s.m.* (*zool.*) **1** Maimuță cinocefală, din familia pavianilor, care trăiește în cete în N-E Africii și în Peninsula Arabică, al cărei mascul are o mantie de blană argintie care îi acoperă umerii (*Hamadryas Baboon*). **2** Naja-de-India. • sil. *-dri-as.* /<fr. ***hamadryas***.

hamál *s.m.* Muncitor care transportă greutăți, bagaje etc. (în porturi și gări). <> Expr. *A munci ca un hamal* = a munci din greu pînă la istovire. • pl. *-i.* /<tc. ***hamal***.

hamalíc *s.n.* **1** (*înv.*) Meseria de hamal. ◆ Ext. Muncă de hamal. **2** Fig. (*fam.*) Muncă grea, istovitoare. *S-a săturat de atîta hamalîc.* • pl. *-uri.* /<tc. ***ham(m)allik***.

hamamélis *s.n.* (*bot.*) Arbore sau arbust decorativ, originar din China și Japonia, cu florile galbene, cu frunzele și cu scoarța conținînd substanțe tanante, grăsimi, ulei eteric, rășini, cu proprietăți vasoconstrictoare, cu utilizare în farmacie și în cosmetică (*Hamamelis mollis*). • /<fr. ***hamamélis***; cf. gr. *ἁμαμηλίς* „moșmon".

hamarto- Elem. de compunere „malformație". • /<fr. ***hamarto-***; cf. gr. *ἁμαρτία* „eroare, greșeală".

hamartoblastóm *s.n.* (*med.*) Tumoare malignă care se dezvoltă la nivelul unui hamarton. • pl. *-oame.* /<fr. ***hamartoblastome***.

hamartocondróm *s.n.* (*med.*) Hamarton care conține țesut cartilaginos. • pl. *-oame.* /<fr. ***hamartochondrome***.

hamartofobíe *s.f.* (*med.*) Teamă patologică de defecte corporale. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***hamartophobia***.

hamartón *s.m.* (*med.*) Malformație congenitală cu aspect tumoral, provocată de proliferarea anormală a celulelor într-un țesut sau organ, în care acestea există în mod normal. • pl. *-i.* /<fr. ***hamartome***.

hambár *s.m.* **1** Magazie pentru păstrarea grînelor și a uneltelor agricole. **2** Magazie mică, în podul morii, cu două despărțituri, în care se toarnă cerealele date ca vamă pentru măcinat. **3** (*reg.*) Ladă mare de lemn în care se păstrează făină, mălai sau cereale. **4** (*reg.*) Cămară de alimente. **5** Loc pe un vapor unde se depozitează mărfurile transportate. • pl. *-e.* și (*reg.*) *ambár s.n.* /<magh. ***hambár***, bg. ***хамбар*** <persan.-tc. *ambar, hambar.*

hamburger ['hamburgər] *s.m.* Bucată de carne tocată prăjită, care se servește caldă într-o chiflă. • pl. *-i.* /<engl., fr. ***hamburger***.

haméi *s.m.* (*bot.*) Plantă erbacee dicotiledonată, agățătoare, cultivată ca plantă textilă ori de ornament, cu florile unisexuate, galbene-verzui, grupate în conuri, și cu bracteele prevăzute cu glande care secretă o substanță uleioasă, aromatică, cu gust amărui, folosită în farmacie sau la fabricarea berii (*Humulus lupulus*). • și (*pop.*) *hămei s.m.* /cf. slav. ***хъмель***.

hamei

hameleón *s.m.* v. cameleon.

hamgér *s.n.* v. hanger.

hámiș, -á *adj.* (*reg.; despre oameni*) **1** Care este șiret, viclean; fals, prefăcut. **2** Care este răutăcios. • pl. *-i, -e.* /<magh. ***hamis***.

hamític, -ă *adj.* **1** Care aparține vechilor hamiți, care se referă la vechii hamiți. **2** Care provine de la vechii hamiți. **3** (*lingv.*) *Limba hamitică* (*și subst. f.*) = ramură a familiei de limbi hamito-semitice (afro-asiatice), care cuprinde limbile egipteană, berberă, cușitică, ciadiană, vorbite în Africa; limbă care face parte din această ramură. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***hamitique***.

hamito-semítică *adj.* (*lingv.*) *Limba hamito-semitică* (*și subst. f.*) = familie de limbi vorbite în nordul și estul Africii, în Peninsula Arabică și în statele de la nordul acesteia, care cuprinde 5 ramuri: egipteana, berbera, cușitica, ciadiana și limbile semitice; (*și la sg.*) ramură de limbi care face parte din această familie. • /<fr. ***chamito-sémitique***.

hamíți *s.m. pl.* (*ist.*) Grup de popoare din nordul și estul Africii, care sînt înrudite prin limbă și trăsături fizice. • /<fr. ***Chamites***.

hammerless *s.n.* Pușcă de vînătoare cu cocoașe interne. • /<engl. ***hammerless***.

hámpa *s.f.* Suport pe care se fixează pînza unui steag. • pl. *-e.* /<fr. ***hampe***.

hamsíe *s.f.* (*iht.*) Mic pește teleosteean, marin, de culoare argintie, cu gura mare, care trăiește în Marea Neagră, Marea Mediterană și Oceanul Atlantic (*Engraulis encrasicholus*). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<ngr. ***χαμψί***.

hámster *s.m.* (*zool.*) Mamifer din familia rozătoarelor, de mărimea unui șobolan, care are blana de diferite culori (*Cricetus cricetus*). ◆ Restr. Blana prelucrată a acestui animal. • pl. *-i.* /<germ. ***Hamster***.

hamút *s.n.* (*reg.*) Gîtar (la ham). • pl. *-uri.* /<bg., rus. ***хамут***.

han[1] *s.m.* (*în Ev. Med.*) Titlu purtat de conducătorii mongoli și preluat de suveranii multor țări din Orient. ◆ Persoană care avea acest titlu. • pl. *-i.* /<tăt., tc. ***han***.

han[2] *s.n.* Clădire sau grup de clădiri, cu restaurant și camere de dormit, unde drumeții pot mînca și înnopta (cu animalele și vehiculele lor). • pl. *-uri.* /<tc. ***han***.

hanáp *s.n.* (*înv.*) Cupă de lemn, de metal, de alabastru etc., bogat ornamentată, folosită în Evul Mediu pentru băut. • pl. *-uri.* /<fr. ***hanap***.

hanát *s.n.* (*ist.*) Stat, teritoriu condus de un han. • pl. *-uri.* /***han***[1] + *-at*.

hándbal *s.n.* (*sport*) Joc între două echipe formate din șapte sau unsprezece jucători, care aruncă mingea cu mîna, căutînd s-o introducă în poarta echipei adverse. • /<fr., engl. ***handball***, germ. ***Handball*** <*Hand* „mînă", *Ball* „minge".

handbalíst, -ă *s.m., s.f.* (*sport*) Persoană care practică handbalul. • pl. *-iști, -iste.* /***handbal*** + *-ist*.

handbalístic, -ă *adj.* Care aparține handbalului sau handbaliștilor, care se referă la handbal sau la handbaliști. • pl. *-ci, -ce.* /***handbal*** + *-istic*.

handíc *s.n.* v. hindichi.

handicáp *s.n.* **1** Deficiență fizică, mintală, senzorială etc. a unei persoane (sau a unui animal). **2** Dezavantaj care creează cuiva o situație de inferioritate, determinată de o infirmitate sau o boală. <> Fig. *Simțea ca un handicap faptul că nu știa să danseze bine.* **3** (*sport*) Avantaj acordat unui concurent mai slab într-o competiție, pentru a avea șanse egale. ◆ Totalitatea punctelor cu care o echipă sau un concurent se află în inferioritate față de adversar. • pl. *-uri.* /<engl., fr. ***handicap***.

handicapá *vb. I. tr.* **1** (*sport*) A avea sau a-și crea un avantaj asupra adversarului într-o competiție. **2** Fig. (*compl. indică persoane*) A pune în inferioritate. ◆ A stînjeni. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***handicaper***.

handicapáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a handicapa* și rezultatul ei. **2** (*psih.*) Situație în care subiecții sînt dezavantajați în raport cu semenii lor, ca urmare a faptului că au o deficiență senzorială, motorie, mintală etc. • pl. *-ări.* /**v. *handicapa***.

handicapát, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** (Persoană sau animal) care are o deficiență fizică, mintală, senzorială, o infirmitate, o boală etc.; infirm. **2** Fig. (Persoană) care se află în inferioritate într-o anumită situație, față de cineva sau de ceva. **3** (*sport*) (Persoană sau echipă) care este în dezavantaj într-o întrecere sportivă. • pl. *-ți, -te.* /**v. *handicapa***.

handling ['hendlin] *s.n.* **1** (*nav.*) Complex de servicii care asigură asistența avioanelor și a pasagerilor în timpul staționării pe aeroporturi. **2** (*psihanal.*) Mod adecvat de a îngriji corpul unui nou-născut în așa fel încît să se favorizeze dezvoltarea proceselor de personalizare. • /<engl., fr. ***handling***.

handralău *s.m.* (*pop.; deprec.*) Tînăr, flăcău la vîrsta însurătorii; flăcău care umblă după fete. <> Expr. (*adv.*) *A umbla handralău* = a umbla de colo pînă colo, fără nici o treabă. • pl. *-ăi.* și *handrălău, hăndrălău s.m.* /***handră*** + *-ălău*; cf. rom. *vandralău*, magh. *vándor* „pribeag, drumeț".

hándră *s.f.* (*reg.*) **1** Zdreanță. <> Expr. *A lua* (*o haină*) *la handră* = *a*) a lua (o haină) mereu la purtat; *b*) a rupe o haină. ◆ Femeie destrăbălată. **2** (*bot.*) Iarbă care crește prin grîu, sufocîndu-l. **3** Casă mare; hardughie. • pl. *-e.* /<magh. ***handra*** „zdreanță"; cf. *buleandră, fleandură*.

handrălău *s.m.* v. handralău.

handróc *s.n.* v. androc.

hands free ['hentsfri] *subst.* Dispozitiv care permite folosirea unor echipamente de comunicație portabile (telefoane celulare, stații de emisie-recepție etc.), fără a trebui să le ții în mînă. • pl. *-uri.* /<engl. ***hands free***.

hándur *s.m.* (*bot.; reg.*) Specie de cînepă. <> *Handur de toamnă* = cînepă înaltă și groasă care se seamănă în porumbiște pentru sămînță (*Cannabis sativa*). • pl. *-i.* /cf. *haldan*.

hang *s.n.* **1** Expr. (*pop.; fam.*) *A ține hangul* = *a*) a acompania o melodie; *b*) a însoți pe cineva; *c*) a ține partea cuiva; a face pe placul cuiva. **2** (*reg.*) Nume dat unor instrumente muzicale sau părți ale acestora care servesc pentru a ține acompaniamentul. • pl. *-uri.* /<magh. ***hang*** „sunet; ton; glas".

hangán *s.m.* (*bot.*) Soi de porumb de munte, care are știuletele mare și bobul galben-roșcat. • pl. *-i.* /nm. pr. (comună în județul Neamț) ***Hangu*** + *-an*.

hangár *s.n.* Construcție destinată pentru a adăposti, a repara, a întreține avioane, tractoare etc. • pl. *-e.* /<fr. ***hangar***.

hangará *s.f.* v. angara.

hangér *s.n.* Pumnal mare, cu lama încovoiată. • pl. *-e,* (*pop.*) *-uri.* și *hamgér s.n.* /<tc. ***hançer***.

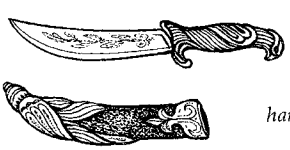

hanger

hangioáică *s.f.* (*pop.*) Hangiță. • pl. *-ce.* /***hangiu*** + *-oaică*.

hangíță *s.f.* **1** Femeie care ține un han; hangioaică. **2** Soție de hangiu. • pl. *-e.* /***hangiu*** + *-iță*.

hangíu *s.m.* Persoană care ține un han. • pl. *-gii.* /<tc. ***hancı***.

haníf *s.m.* (*teol.; în Coran*) Nume dat celor care au o credință pură, adevărată. • pl. *-i.* /<fr. ***hanif***.

hanímă *s.f.* (*înv.*) Femeie din aristocrația turcă. • pl. *-e.* /<tc. ***hanım***.

hanorác *s.n.* Haină scurtă impermeabilă, cu glugă, folosită în excursii, competiții sportive etc. • pl. *-ce.* /<fr. ***anorak***.

hanovréz, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Hanovrei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii Hanovrei. **2** *adj.* Care aparține Hanovrei sau hanovrezilor, care se referă la Hanovra sau la hanovrezi; originar din Hanovra. • pl. *-i, -e.* /nm. pr. (oraș în Germania) ***Hanovra*** + *-ez*.

hánsă[1] *s.f.* (*în Ev. Med.*) Asociație comercială și politică a unor orașe de la Marea Nordului și de la Marea Baltică. • pl. *-e.* /<germ. ***Hansa***, fr. ***hanse***.

hánsă[2] *s.f.* v. hîns.

hanseátic, -ă *adj.* Care aparține hansei[1], care se referă la hansă. • sil. *-se-a-.* pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***hanseatisch***, fr. ***hanséatique***.

hantă *vb. I. tr.* A chinui, a obseda. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***hanter*** <cuv. scandinav.

han-tátăr *s.m.* **1** Han al tătarilor. <> Expr. *Din vremea lui han-tătar* = de demult. **2** Ext. (*înv.*) Păgîn. **3** (*fam.; în imprec.*) Dracul. • pl. *-i.* /***han***[1] + ***tătar***.

hantélă *s.f.* (*sport*) Greutate de metal, compusă din două sfere unite printr-un mîner, folosită în gimnastică. • pl. *-e.* /<germ. ***Hantel***.

hantísă *s.f.* (*psih.*) **1** Obsesie. **2** Mișcare de obiecte, producere de zgomote etc. despre care se presupune

că pot fi provocate la distanță, prin inducție psihică. • pl. *-e.* /<fr. ***hantise***.

hántru *s.m.* Unitate de măsură convențională, care este echivalentul energetic corespunzător executării cu tractorul a unei arături normale pe o suprafață de teren de un hectar. • pl. *-i.* /abr. de la ***H[ectar] a[rătură] n[ormală] tr[actor]***.

hanț[1] *interj.* (*reg.*) Cuvînt care imită sunetul produs de un cîine cînd închide gura ca să apuce cu dinții. • /onomat.

hanț[2] *s.n.* (*reg.*) **1** Carne. **2** Stîrv. **3** Vită slabă; porc slab. • pl. *-uri.* /cf. *hanță*[1].

hánță[1] *s.f.* (*reg.*) **1** Gură. ◇ Expr. (*A fi*) ***bun de hanță*** = vorbăreț, guraliv. **2** Lătrat. **3** Palavragiu. • pl. *-e.* /cf. *hanț*[1].

hánță[2] *s.f.* (*reg.*) Zdreanță. • pl. *-e.* /form. expr.; cf. *handră, fleoarță, zdreanță*.

hanțúșcă *s.f.* (*reg.*) **1** Femeie afurisită. **2** Femeie (tînără) cu purtări rele, desfrînate. • pl. *-ște.* /cf. *hăitușcă, hunțuț*.

hanzélă *s.f.* (*ind. alim.*) Instalație de fabricat bomboane, caramele, avînd ca principale componente o mașină de rolat, un dispozitiv de ștanțare și o pompă cu care se introduce umplutura. • pl. *-e.* /etimol. nec.

háos *s.n.* **1** (*mit., filos.*) Spațiu nemărginit, neorganizat, care se presupune că a existat înainte de apariția Universului. **2** (*în unele concepții teologice*) Spațiu nemărginit, cufundat în beznă, în care elementele naturii și materia se află într-o stare primitivă de confuzie generală. ◆ (*art.*) Divinitate care personifică acest spațiu nemărginit. **3** (*econ.*) *Haos valutar* = dezordine de lungă durată a relațiilor valutare, determinată de inflație, crah bancar și bursier, de devalorizare etc. **4** Fig. (Stare generală de mare) confuzie, dezordine, dezorganizare. *În proiectul prezentat era un haos de nedescris.* **5** Fig. Prăpastie. *Era copleșit de haosul din sufletul său.* • scris și (*înv.*) *chaos.* pl. *-uri.* și (*înv.*) *cáos s.n.* /<fr., lat. ***chaos***, it. ***caos***; cf. gr. *χάος*.

haótic, -ă *adj.* **1** Care ține de haos, care se referă la haos; care amintește haosul. **2** Fig. Care este extrem de confuz; care este dezordonat, dezorganizat. ◇ (*adv.*) *Îngrozit, vorbea haotic, bîlbîindu-se.* • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***chaotique***, it. ***caotico***.

hap[1] *interj.* (*pop.; fam.*) Cuvînt care imită zgomotul produs de apucarea sau de înghițirea rapidă a ceva. ◇ Expr. *A face hap* = a înhăța. • /onomat.

hap[2] *s.n.* (*fam.*) Medicament în formă de pastilă sau de cașetă. ◇ Expr. *A înghiți* (sau *a face* pe cineva *să înghită*) *un hap* (ori *hapul*) = a suporta (sau a face pe cineva să suporte) ceva neplăcut. • pl. *-uri.* /<tc. ***hap***.

hápax *s.n.* (*stil., și hapax legomenon*) **1** Cuvînt care apare într-un singur loc în literatură sau într-un text. **2** Idee, frază, sintagmă rostită o singură dată. • pl. *-uri.* /<fr. ***hapax legomenon***; cf. gr. *ἅπαξ λεγόμενον* „cuvînt spus o dată".

hápcă *s.f.* (*pesc.; pop.*) Cîrlig de undiță, lung de 8-10 cm, folosit la pescuitul somnului. ◇ Expr. (*fam.*) *A lua cu hapca* = a lua cu forța, în mod abuziv. *Nu-i cu hapca* = nu se poate lua la întîmplare. • pl. *-ci.* /<bg. ***хапка***.

hapciú *interj.* Cuvînt care imită zgomotul produs de strănut. • acc. și *hapcíu.* /onomat.

háple *s.m.* v. haplea.

háplea *s.m. invar.* (*fam.*) **1** Om nătărău, prostănac. **2** Om lacom la mîncare. • și *háple s.m.* /<bg. ***хапля***.

haplo- Elem. de compunere „simplu", „jumătate". • /<fr. ***haplo-***; cf. gr. *ἁπλόος* „unul, o dată", „simplu".

haplobiónt, -ă *adj., s.n.* (*biol.*) (Celulă, organism) care are nuclei somatici haploizi. • sil. *-bi-ont.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***haplobionte***.

haplobióză *s.f.* (*biol.*) **1** Însușirea de a fi haplobiont. **2** Haplofază. • sil. *-bi-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***haplobiose***.

haplocít *s.n.* (*biol.*) Celulă cu un singur set haploid de cromozomi. • pl. *-e.* /<fr. ***haplocyte***.

haplodiploíd, -ă *adj., s.n.* (*biol.*) (Celulă, organism) care prezintă jumătate din numărul diploid de cromozomi. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***haplodiploïde***.

haplofáză *s.f.* (*biol.*) Faza haploidă a ciclului evolutiv al unui organism, în care nucleele sînt haploide; haplobioză (2). • pl. *-e.* /<fr. ***haplophase***.

haplofítă *s.f.* (*bot.*) **1** Plantă haploidă. **2** Plantă în faza de gametofit. • pl. *-e.* /<fr. ***haplophyte***.

haplogenéză *s.f.* (*biol.*) Apariție a unei noi forme de plante prin mecanismele fundamentale ale evoluției. • pl. *-e.* /<fr. ***haplogenèse***.

haploíd, -ă *adj.* (*biol.*) **1** (*despre celule, organisme*) Care are un singur set de cromozomi. **2** *Fază haploidă* = fază în care se află celulele sexuale în nucleele cărora există o jumătate din numărul de cromozomi caracteristic celulelor somatice. • sil. *-plo-id.* pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***haploïde***.

haploidíe *s.f.* (*biol.*) Stare a ceea ce este haploid. • sil. *-plo-i-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***haploïdie***; cf. gr. *ἁπλόος* „unul, o dată", *εἶδος* „aspect".

haplologíe *s.f.* **1** (*lingv.*) Figură morfologică constînd în căderea, în interiorul unui cuvînt, a unei silabe identice sau asemănătoare cu alta alăturată sau a unei silabe dintr-o sintagmă, dintr-un grup de cuvinte. Ex. *Măligă*, de la mămăligă; *tragicomic*, de la tragico-comic. **2** (*stil.*) Figură de stil care constă în crearea unui cuvînt sau a unei sintagme cu sens nou prin contopirea (alipirea), în baza unei asemănări de natură fonologică, a altor două cuvinte sau sintagme. Ex. *Museyroom*, termen format de James Joyce din *museum/musing-room* „muzeu/cameră de muzică". • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***haplologie***; cf. gr. *ἁπλόος* „unul", *λόγος* „cuvînt; rostire".

haplónt *s.m.* (*biol.*) Organism care are un număr simplu de cromozomi. • pl. *-ți.* /<germ. ***Haplont***; cf. gr. *ἁπλόος* „simplu".

haplopetál, -ă *adj.* (*bot.; despre flori*) Care are petalele dispuse pe un singur verticil. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***haplopétale***.

haplospór *s.m.* (*bot.*) Spor simplu, care are nucleul cu numărul complet de cromozomi. • pl. *-i.* /<fr. ***haplospore***.

haplosporánge *s.m.* (*bot.*) Sporange din generația haploidă. • pl. *-gi.* /<fr. ***haplosporange***.

haplostemón, -ă *adj.* (*bot.; despre androceu*) Care este format dintr-un singur cerc de stamine. • pl. *-i, -e.* /<germ. ***haplostemon***; cf. gr. *ἁπλόος* „simplu", *στήμων* „urzeală".

haplotíp *s.n.* (*biol.*) **1** Combinație de gene purtate de un singur cromozom al unei perechi, care controlează sinteza unor proteine specifice. **2** Jumătate din ansamblul genelor, indiferent dacă provine de la mamă sau de la tată. • pl. *-uri.* /<fr. ***haplotype***.

haplóză *s.f.* (*biol.*) Reducere la jumătate a numărului de cromozomi, în meioză. • pl. *-e.* /<germ. ***Haplose***.

happening ['hepənin] *s.n.* **1** Spectacol improvizat care presupune participarea activă a publicului sau interacțiunea dintre public și actori. **2** Mișcare artistică bazată pe interferența mai multor forme de artă (teatru, plastică, muzică, film, fotografie etc.), urmărind anularea distanței dintre realitate și artă. • /<engl. ***happening***.

happy-end [ˌhepi'end] *s.n.* **1** Rezolvare favorabilă a unei situații dramatice. ◆ Sfîrșit fericit al unei creații dramatice, cinematografice etc. ◆ Ext. Final fericit al unei întîmplări. • pl. *-uri.* /<engl. ***happy*** „fericit", ***end*** „sfîrșit".

hapsín, -ă *adj.* v. hapsîn.

hapsîn, -ă *adj.* (*despre oameni*) **1** Care este hain, rău la inimă. **2** Care este lacom (de mîncare, de bani etc.). • pl. *-i, -e.* și *hapsín, -ă adj.* /cf. magh. *habzsi* „mîncău".

har *s.n.* **1** (*în relig. creștină*) Grație divină acordată omului. ◇ Expr. *Har Domnului!* = (*cu sensul religios atenuat sau pierdut*) exclamație prin care cineva își exprimă satisfacția pentru o reușită; slavă Domnului! mulțumită lui Dumnezeu! **2** (*bis.*) Puterea sacramentală a preoților de a oficia actele de cult. **3** Calitate, dispoziție naturală care face pe cineva vrednic de admirație; ext. talent, vocație. *A frumseții haruri goale ce simțirile-i adapă* (EMIN.). **4** Bunăvoință acordată cuiva din îndurare. ◇ Expr. (*înv.*) *A afla har înaintea cuiva* = a obține bunăvoința cuiva. **5** Rost. ◇ Expr. (*înv.*) *A ști harul unui lucru* = a se pricepe la ceva. **6** (*înv.*) Răsplată acordată cuiva ca semn de bunăvoință, ca o favoare deosebită; dar. ◇ Expr. *A da în har* = a dărui. *A lua în har numele Domnului* = a comite o blasfemie. • pl. *-uri.* /<slav. ***харь***, bg. ***хар*(*м*)**, m. gr. ***χάρις***.

hára *interj.* (*de obicei repet.*) Cuvînt care imită lătratul cînelui; ham. ◇ Expr. *Că-i hara, că-i para*, se spune atunci cînd cineva se încurcă în argumente neconvingătoare. • /onomat.

harabá *s.f.* (*pop.*) **1** Căruță mare folosită la transportul grînelor și al altor poveri. **2** Ext. Cantitate de produse, de materiale care intră într-o astfel de căruță. • pl. *-ale.* și *arabá s.f.* /<tc. ***araba***.

harababúră *s.f.* (*pop.; fam.*) **1** Dezordine; învălmășeală; încurcătură. **2** Gălăgie; scandal. • pl. *-i.* și *arababúră s.f.* /<tc. ***anababulla***; cf. ngr. *αλλαμπαμπόλλα*.

harabagíe *s.f.* (*reg.*) Cărăușie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***harabagiu*** + *-ie*.

harabagíu *s.m.* (*reg.*) Căruțaș. • pl. *-gii.* și *arabagíu s.m.* /<tc. ***arabaci***.

harabáie *s.f.* (*reg.*) **1** Casă, încăpere, curte etc. de dimensiuni mari. ◆ Casă mare golită de lucruri. **2** Vehicul mare. • sil. *-ba-ie.* pl. *-ăi.* și *hărăbáie s.f.* /<tc. ***harabe***.

harăc *s.m.* v. arac[1].

haracciu *s.m.* (*turc. înv.*) Funcționar al administrației otomane însărcinat cu strîngerea haraciului. • pl. *-cii.* /<tc. ***haracci***.

harachíri *s.n.* **1** Sinucidere (ritualică) prin spintecarea abdomenului, practicată în Japonia, în special de samurai, în caz de înfrîngere, de dezonoare sau de condamnare la moarte. ◇ Expr. *A-și face harachiri* = a se sinucide prin spintecarea abdomenului. **2** (*tehn.*) Material folosit la sudura cu gaz a aluminiului, constituit dintr-un amestec de clorură de litiu cu alte cloruri alcaline. • scris și *hara-kiri.* /<fr. ***hara-kiri*** <japon.

haráci *s.n.* **1** (*în Ev. Med.*) Tribut anual pe care țările vasale îl plăteau Imperiului Otoman. **2** Ext. (*înv.*) Bir. ◆ Una dintre cele patru rate în care se achitau dările. • pl. *-uri.* /<tc. ***harac***.

haractér *s.n.* v. caracter.

haractír *s.n.* v. caracter.

harág *s.m.* v. arac[1].

haraimăn *s.n.* (*reg.*) Gălăgie, tărăboi. • /etimol. nec.

hara-kíri *s.n.* v. harachiri.

harám *s.n.* (*reg.*) **1** (*deprec.*) Vită slabă; gloabă, mîrțoagă. **2** Pradă, jaf; lucru obținut fără muncă. ◇ *De haram* = *a*) loc.adj., adv. (care este lăsat) la voia întîmplării; (care este) expus jafului; *b*) loc.adv. de pomană, degeaba; pe nedrept. ◇ Expr. *Haramul haram se face* sau (*de*) *haram vine, (de) haram se duce, de haram a fost, de haram s-a dus* = lucrul cîștigat pe nedrept se pierde precum s-a dobîndit. **3** Expr. (*pop.; fam.*) *A mînca haram* = a vorbi fără rost. *Haram că...* = păcat că...; degeaba. *Haram de...* = vai de... *Haram de capul lui* v. cap. • pl. *-uri.* și *arám s.m.* /<tc. ***haram*** „ilicit"; „prohibit"; cf. srb. *haran* „gratuit".

harambășă *s.m.* (*înv., reg.*) Căpitan de hoți sau de haiduci. • pl. *-i.* /<tc. ***haram-başı***.

haramgíu *s.m.* (*înv.*) **1** Cămătar. **2** Tîlhar. **3** Om crud. • pl. *-gii.* /***haram*** + *-giu*.

haramín *s.m.* (*înv., reg.*) **1** Haiduc. **2** Om rău la suflet. • pl. *-i.* și *aramín, -ă s.m., s.f.* /<tc. ***harami***, bg. ***харамия***.

harăncă *s.f.* (*reg.*) Femeie rea, afurisită. • pl. *-ce.* și *aráncă s.f.* /cf. *haramin*.

haránghel *s.m.* v. arhanghel.

haráp *s.m.* v. arap.

hara-pára *s.f., adv.* Expr. (*fam.*) *A face* (*o*) *hara-para* = *a*) a provoca învălmășeală; *b*) a bate; *c*) a strivi, a nimici. • /form. expr.; cf. *harcea-parcea*.

harăpcă *s.f.* v. arapcă.

harapínă *s.f.* v. arapină.

harápnic *s.n.* (*pop.*) Bici mare, împletit din curele sau din cînepă, cu codiriștea scurtă și cu șfichi de mătase la vîrf (pentru a pocni tare). • pl. *-ce.* și *arápnic s.n.* /<pol. ***harapnik***, ucr. ***гарапник***.

harăpoáică *s.f.* v. arăpoaică.

harbagícă *s.f.* v. arpagic.

harbujél *s.m.* (*reg.*) Dim. al lui *harbuz.* • pl. *-ei.* /***harbuz*** + *-el*.

harbúz *s.m.* (*bot.; reg.*) Pepene verde (*Citrullus vulgaris*). ◇ *Harbuz roșu* v. roșu. • pl. *-uji.* și *arbúz s.m.* /<tc. ***harbuz***, ucr. ***гарбуз***.

harbuzár *s.m.* (*reg.*) Persoană care cultivă sau care vinde harbuji. • pl. *-i.* /***harbuz*** + *-ar*.

harbuzăríe *s.f.* (*reg.*) Pepenărie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *arbuzăríe s.f.* /***harbuz*** + *-ărie*.

harbuzésc, -eáscă *adj.* (*bot.; reg.*) *Pere harbuzești* = pere zemoase, foarte dulci. *Păr harbuzesc* = păr care face pere harbuzești. • pl. *-ești.* /***harbuz*** + *-esc*.

hărc *s.n.* v. arc[1].

harcăn *s.f.* v. arcan[1].

harcea-párcea *adv.* Expr. (*pop.; fam.*) *A face* (pe cineva sau ceva) *harcea-parcea* = *a*) a tăia (pe cineva sau ceva) în bucăți; *b*) a distruge, a nimici. • /<tc. ***parça-parça*** „bucată cu bucată".

hárchiná *s.f.* (*reg.*) Bucată mare (de mămăligă, de slănină etc.). • pl. *-e.* și *hárșchină s.f.* /etimol. nec.

hard[1] *adj.invar.* (*inform.; în opoz. cu „soft"*) **1** Care este permanent, fix; care nu poate fi modificat printr-o acțiune obișnuită a sistemului de calcul. **2** Care rămîne magnetizat chiar și în absența cîmpului magnetic exterior. • /<engl. ***hard*** „solid, dur".

hard[2] *s.n.* (*inform.*) Hard-disk. • pl. *-uri.* /de la ***hard-disk***.

hardback ['hardbek] *s.n.* Ediție simplă, cartonată, a unei cărți. • /<engl. ***hard-back*** *[edition]*.

hárd-disk *s.n.* (*inform.*) Dispozitiv care conține unul sau mai multe discuri rigide (acoperite cu un material ce permite înregistrarea magnetică a datelor), capuri de citire sau scriere și un motor de antrenare a discurilor, aflate într-o carcasă de protecție, și care este folosit pentru stocarea în cantitate mare a datelor dintr-un calculator; hard. • pl. *-uri.* /<engl. ***hard disk***.

hárdpan *s.n.* (*geol.*) Strat impermeabil, format din hidroxizi de fier și alți coloizi ce se precipită, pe care nu-l pot străbate rădăcinile plantelor. • pl. *-e.* /<engl. ***hard-pan***.

hárd-rock *s.n.* (*muz.*) **1** Stil în muzica rock, caracterizat prin intensități sonore puternice, obsedante. **2** Cîntec în acest stil. • /<engl. ***hard rock***.

hárd-top *s.n.* Automobil cu capotă demontabilă, rigidă, din metal sau plastic. • pl. *-uri.* /<engl. ***hard-top***.

hardughíe *s.f.* **1** (*pop.; fam.*) Clădire, încăpere etc. mare (veche și dărăpănată). **2** Fig. (*pop.; fam.*) Om (bătrîn) care este încă viguros. **3** (*inv.*) Trăsură mare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *arduvíe s.f.* /<ngr. ***χαρτοπούα***.

hardughít, -ă *adj.* (*pop.; fam.; despre obiecte, mecanisme etc.*) Care este hodorogit. • pl. *-ți, -te.* /***hardughie*** + *-it*.

hardware ['hardwer] *s.n.* Ansamblu de elemente (circuite, dispozitive etc.) care compun un calculator electronic. • /<engl. ***hardware***.

haréci *interj.* (*înv.*) Strigăt cu care conducătorul unei licitații închidea licitația. • și *aréci interj.* /<tc. ***hareç***.

harém *s.n.* **1** Totalitatea cadînelor unui musulman poligam. **2** Parte a casei rezervată cadînelor. **3** (*în epoca fanariotă*) Parte a palatului domnesc rezervată doamnei și suitei acesteia. • pl. *-uri.* /<tc. ***harem***.

háres *s.n.* Hîrtie presată, impregnată cu rășini fenolice, folosită ca material electroizolant. • pl. *-uri.* /<germ. ***Harex***.

haréte *s.m.* v. arete.

haretísm *s.n.* (*în trecut*) Concepție sociologică care preconiza ridicarea stării materiale și culturale a satului prin activitatea extrașcolară a învățătorului. • /nm. pr. (sociolog, pedagog și om politic român) *Spiru* ***Haret*** + *-ism*.

hárfă *s.f.* v. harpă.

hargát *s.m.* v. argat.

hargățél *s.m.* v. argățel.

hargățésc, -eáscă *adj.* v. argățesc.

hargăți *vb. IV.* v. argăți.

harghiteán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a județului Harghita sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii județului Harghita. **2** *adj.* Care aparține Harghitei sau harghitenilor, care se referă la Harghita sau la harghiteni; originar din Harghita. • pl. *-eni, -ene.* /nm. pr. (județ în România) ***Harghita*** + *-ean*.

harghiteáncă *s.f.* Femeie care face parte din populația de bază a județului Harghita sau este originară de acolo. • pl. *-ence.* /***harghitean*** + *-că*.

harhál *s.n.* (*înv.*) Salbă. • pl. *-uri.* /<ngr. ***χαρχάλι***.

hărhăt *s.n.* (*reg.*) Hărmălaie. • pl. *-e.* /form.expr.

hari *interj.* (*reg.*) Strigăt cu care rîndașul dă calul într-o parte. • /onomat.

haríci *s.m.* v. arici[1].

háripă *s.f.* v. aripă.

harismátic, -ă *adj.* v. carismatic.

harísmă *s.f.* v. carismă.

harjeá *s.f.* v. argea.

harlechín *s.m.* v. arlechin.

harmaláie *s.f.* v. hărmălaie.

harmăn[1] *s.n.* Amestec de tutun de varietăți și calități diferite, pregătit după o rețetă specială, pentru a se obține un anumit tip de țigaretă. • /etimol. nec.

harmăn[2] *s.n.* v. arman.

harmasár *s.m.* v. armăsar.

harmăsár *s.m.* v. armăsar.

harmăsáriu *s.m.* v. armăsar.

harmoní *vb. IV.* v. armonia.

harmónic, -ă *adj.* v. armonic.

harmónică *s.f.* v. armonică.

harmoníe *s.f.* v. armonie.

harmoníi *vb. IV.* v. armonia.

harmoniós, -oásă *adj.* v. armonios.

harmonizá *vb. I.* v. armoniza.

harmonográf *s.n.* v. armonograf.

harmuráre *s.f.* v. armurare[1].

harmúră *s.f.* v. armură.

harnașá *vb. I. tr.* (*compl. arată cai*) A înhăma; a înșeua. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***harnacher***.

harnașaménț *s.n.* Totalitatea pieselor necesare la înhămarea și înșeuarea unui cal. • pl. *-e.* /<fr. ***harnachement***.

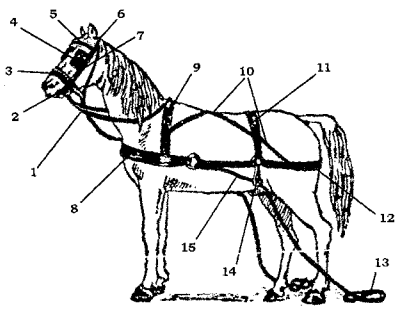

Harnașament

1. Hățuri.
2. Zăbală.
3. Botar (botniță).
4. Ochelari.
5. Fruntar.
6. Ceafă (comar).
7. Fălcea.
8. Pieptar.
9. Gîtar (grebănar).
10. Strup.
11. Copsar (șoldar).
12. Curar (bucar, vînar).
13. Orcicar.
14. Strîmtaș.
15. Șleau (știreang).

harnașáre *s.f.* Acțiunea de *a harnașa* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***harnașa***.

hárnic, -ă *adj.* (*despre oameni*) **1** Care muncește mult și cu rîvnă; care lucrează iute și cu spor; vrednic, muncitor, sîrguincios. **2** (*pop.*) Care este capabil să facă ceva. ◇ Expr. (*înv.*) *A fi harnic să...* (sau *a..., de...*) = a fi în stare să... **3** (*înv., pop.*) Care este înzestrat cu calități alese. • pl. *-ci, -ce.* /<sl. veche ***харьникъ***.

harpacícă *s.f.* v. arpagic.

harpagíc *s.m.* v. arpagic.

harpagícă *s.f.* v. arpagic.

harpagón *s.m.* Om deosebit de zgîrcit; om avar. • pl. *-i.* și *arpagón s.m.* /<fr. ***harpagon***; cf. nm. pr. *Harpagon*, personaj din piesa *Avarul* de Molière.

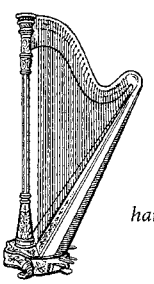

harpă (1)

hárpă *s.f.* **1** (*muz.*) Instrument muzical format dintr-o ramă mare, pe care sînt fixate coarde inegale ca lungime ori diferite ca acordaj (dispuse între o cutie de rezonanță și o consolă), care sînt puse în vibrație prin ciupire cu degetele ambelor mîini. ◇ (*înv.*) *Harpă eoliană* v. eolian. **2** (*reg.*) Ciur dreptunghiular pentru cereale. • pl. *-e.* și *hárfă, (înv.) árpă, árfă s.f.* /<fr. ***harpe***, germ. ***Harfe***, it. ***arpa***, gr. ***ἅρπη***.

hárpie *s.f.* **1** (*în mit. greacă; și nm. pr.*) Fiecare dintre fiicele lui Poseidon și ale Gheei, divinitate malefică, înfățișată ca un monstru înaripat cu chip de femeie, cu trup și cu gheare de vultur, care personifică furtunile și moartea. **2** Fig. Femeie rea, arțăgoasă și hrăpăreață. **3** (*ornit.*) Specie de vultur din America de Sud și Centrală, care trăiește în pădurile din apropierea apelor (*Harpia harpyja*). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***harpie***, lat. ***Harpya***.

harpie (1)

harpíst, -ă *s.m., s.f.* Persoană care cîntă la harpă. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***harpiste***.

harpón *s.n.* **1** (*pesc.*) Unealtă în formă de lance, alcătuită dintr-o bară de metal (sau de lemn) cu vîrf metalic ca o săgeată, prinsă cu o frînghie lungă și groasă, care este folosită la vînarea balenelor, rechinilor etc. **2** (*mar.*) Dispozitiv folosit de marinari pentru a prinde diferite obiecte. **3** (*nav.*) Rachetă-navă din dotarea marinei americane. **4** (*chir.*) Ac gros pentru puncții; trocar. • pl. *-oane.* /<fr. ***harpon*** <germ.

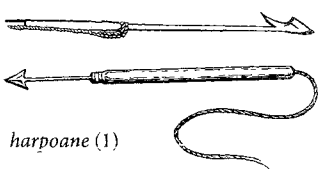

harpoane (1)

harponiér *s.m.* Pescar care folosește harponul. • sil. *-ni-er.* pl. *-i.* /***harpon*** + *-ier*.

harș *interj.* v. hîrști.

harșá *s.f.* (*înv.*) Pătură fină de lînă sau bucată de stofă (ori de alt material), împodobite cu diverse ornamente și cusături, care se punea pe cal, sub șa. • pl. *-ale.* /<tc. ***haşa***.

hárșchină *s.f.* v. harchină.

hart *interj., s.n.* **1** *interj.* Strigăt cu care se îndeamnă caii să meargă spre stînga. ◇ Expr. *A ține hart* = a ține stînga. **2** *s.n.* Partea stîngă a unui atelaj. • /etimol. nec.

hartán *s.n.* (*pop.; fam.*) **1** Bucată mare de carne; halcă. **2** Zdrean̦tă (dintr-un obiect de îmbrăcăminte). • pl. *-uri.* și *artán, hărtán s.n.* /etimol. nec.

hártă *s.f.* (*geogr.*) Reprezentare grafică, în plan orizontal, parțială sau totală, a suprafeței Pămîntului sau a unei părți din ea, generalizată sau micșorată conform unei anumite scări de proporție, care este întocmită pe baza unei proiecții cartografice. ◇ *Hartă geologică* = hartă pe care este reprezentată răspîndirea diferitelor formații geologice. *Hartă climatologică* = hartă care cuprinde repartiția teritorială a zonelor și tipurilor de climat, precum și a diferitelor caracteristici climatice. *Hartă hidrologică* = hartă pe care sînt reprezentate repartiția, proprietățile fizice și chimice, condițiile de zăcămînt etc. ale apelor subterane. *Hartă de anomalii* = hartă care indică abaterile (actuale) ale unor elemente meteorologice, față de valorile medii multianuale. *Hartă a fusurilor orare* = hartă care indică limitele reale ale fusurilor orare. *Hartă murală* v. mural. *Hartă mută* v. mut. *Hartă sinoptică* v. sinoptic. *Hartă stelară* v. stelar. *Hartă strategică* v. strategic. • pl. *hărți.* /<ngr. ***χάρτης***.

hartoí *vb. IV.* (*reg.*) **1** *tr.* (*compl. indică vehicule*) A înlătura din drum; a cîrmi din drum. **2** *refl.* (*despre sănii, plute etc.*) A aluneca într-o parte. **3** *tr.* A da la o parte. • prez.ind. *-iesc.* și *hărtuí vb. IV.* /<magh. ***fartolni***.

harț *s.n.* v. harță.

harțág *s.n.* v. arțag.

harțár *s.m.* v. arțar.

hárță *s.f.* **1** (*pop.*) Încăierare. **2** (*pop.*) Ceartă. **3** (*milit.; înv.*) Ciocnire între avangărzi sau între grupuri adverse de militari. **4** (*milit.; înv.*) Detașament însărcinat să oprească înaintarea dușmanilor prin încăierări ușoare. **5** (*înv.*) Duel. **6** (*reg.*) Răzmeriță. • pl. *-e.* și *árță, harț s.n.* /<magh. ***harc***.

harțágos, -oásă *adj.* v. arțăgos.

harți *s.f. pl.* (*bis.*) Dezlegare alimentară totală a unor zile de post, în care credincioșii ortodocși pot mînca

lactate, ouă și carne. • și *arți, arț s.m., hîrț subst.* /<ngr. *χάρτζι*; cf. arom. *arțivurț*.

haruspíciu *s.m.* (*în Roma antică*) Preot care prezicea viitorul prin examinarea măruntaielor animalelor tăiate. • pl. *-cii.* /<lat. ***haruspex, -picis***, fr. ***haruspice***.

harzovál *s.n.* v. arzihal.

háscă *s.f.* (*reg.*) Bucată de piele care se pune la cizmă pentru a lărgi căputa. • pl. *haște.* /<pol. ***haska***.

hasídic, -ă *adj.* (*relig.*) Care ține de hasidism, care este caracteristic hasidismului. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***hassidique***.

hasidím, -ă *adj., s.m., s.f.* (*relig.*) (Adept) al hasidismului. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***hassidim***.

hasidísm *s.n.* (*relig.*) **1** Curent religios din sec. 2 î.Hr., care se opunea înlocuirii monoteismului mozaic printr-un cult elenistic politeist. **2** Sectă mistică, mozaică, întemeiată în Polonia, în sec. 17. **3** Mișcare pietistă de masă, apărută printre evrei, în Rusia, în sec. 18, avîndu-și rădăcinile filosofice în *Cabală*. • /<fr. ***hassidisme***.

hasmațúchi *s.m.* (*bot.*) **1** Plantă erbacee plăcut mirositoare, cu florile albe și fructe lungi, care crește în tufișuri la marginea pădurilor și a viilor, cultivată uneori ca plantă culinară (*Anthriscus cerefolium*). **2** (*reg.*) Plantă erbacee cu florile albe sau, rar, gălbui, dispuse în mici umbele (*Anthriscus silvestris*). • și *asmațúc, asmațúchi, asmațúic, asmățúi, hațmațúchi s.m., hașmaciúcă s.f.* /cf. tc. *asmaçık*.

hásnă *s.f.* v. haznă.

háspel *s.n.* **1** (*tehn.*) Mașină folosită la finisarea țesăturilor și a pieilor. **2** (*ind. text.*) Mașină care trece firele de pe țevi sau de pe bobine pe sculuri, pentru a forma pachete de bumbac. **3** (*tăb.*) Bazin prevăzut în partea superioară cu un sistem de palete mobile. • pl. *-uri.* /<germ. ***Haspel***.

hastát, -ă *adj.* (*bot.; despre frunze*) Care este lanceolat. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***hasté***.

hastáți *s.m. pl.* (*în antic. romană*) Soldați veterani, înarmați cu lance, care formau prima linie de luptă într-o legiune. • /<lat. ***hastati*** <*hasta, -ae* „lance".

hastifórm, -ă *adj.* Care este în formă de lance. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***hastiformis, -e***.

hastronóm *s.m.* v. astronom.

háșcă[1] *s.f.* (*reg.*) **1** Copac uscat, cu trunchiul găunos. **2** Trunchi găunos de copac. • pl. *hăști.* /cf. ucr. *хашник* „vreascuri".

háșcă[2] *s.f.* (*milit.; înv.*) Mic recipient la vechile arme de foc, în care se punea praful de pușcă. • și *áșcă s.f.* /etimol. nec.

háșchie *s.f.* v. așchie.

hașé *s.f.* **1** (*ind. alim.*) Conservă preparată, sub formă de pastă, din ficat, carne de porc și slănină. **2** Carne tocată. • pl. *-uri.* și *hașéu s.n.* /<fr. ***haché***.

hașéu *s.n.* v. hașe.

hașíș *s.n.* Substanță rășinoasă narcotică, extrasă din frunzele și vîrfurile înflorite ale unei specii de cînepă exotică (*Cannabis indica*), folosită ca excitant psihic, care, consumată sistematic, dă toxicomanii grave. • /<fr. ***haschisch*** <ar. *hași* „iarbă".

hașișísm *s.n.* (*med.*) Ansamblu de tulburări provocate de consumul de hașiș; intoxicație cu hașiș. • /<fr. ***hachischisme***.

hașmaciúcă *s.f.* v. hasmațuchi.

háșmă *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee legumicolă, cu bulb, cu frunzele cilindrice și cu florile albe, roz sau albastre, care formează inflorescențe sferice (*Allium ascalonicum*). • pl. *-e.* /<magh. ***hagyma*** „ceapă".

hașură *vb. I. tr.* A acoperi cu hașuri o porțiune dintr-un desen (tehnic), dintr-o hartă, dintr-o gravură etc. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***hachurer***.

hașuráre *s.f.* Acțiunea de *a hașura* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***hașura***.

hașurát, -ă *adj.* (*despre desene tehnice, hărți, gravuri etc.*) Care este acoperit (parțial) cu hașuri. • pl. *-ți, -te.* /v. ***hașura***.

hașuratór *s.n.* Instrument care este folosit la trasarea hașurilor. • pl. *-oare.* /***hașura*** + *-tor*; cf. fr. *hachurateur*.

hașúră *s.f.* Fiecare dintre liniile (negre) paralele sau întretăiate, egale ca grosime și trasate la distanțe egale pe o porțiune de desen (tehnic), de hartă, de gravură etc., pentru a marca semitonurile sau umbrele, pentru a da anumite indicații etc. • pl. *-i.* /<fr. ***hachure***.

hat[1] *s.n.* **1** (*pop.*) Fîșie îngustă de pămînt nearat, care servește drept hotar (și potecă) între două terenuri agricole aparținînd unor gospodării diferite. ◇ Expr. *A fi într-un hat cu cineva* = a fi vecin cu cineva. *A nu ieși la hat cu cineva* = a nu ajunge la un acord cu cineva. *A umbla haturile* = (*despre femei*) a duce o viață desfrînată. **2** (*reg.*) Cîmp nelucrat; pîrloagă. **3** (*reg.*) Albie (minoră) a unei ape curgătoare. • pl. *-uri.* /<ucr. *гат* „zăgaz".

hat[2] *s.n.* (*turc. înv.*) Hatișerif. • pl. *-uri.* /<tc. ***hat***.

hataĭá *s.f.* (*turc. înv.*) Numele unei stofe fine de mătase. • sil. *-ta-ia.* /<tc. ***hatayi***.

hatéria *s.f.* (*zool.*) Șopîrlă primitivă, de culoare măslinie, cu corpul și capul acoperite cu solzi cornoși, care trăiește în Noua Zeelandă, fiind singurul supraviețuitor al ordinului rincocefaleelor din permian (*Sphenodon punctatus*). • sil. *-ri-a.* /<fr. ***hattéria***.

hátie (*reg.*) *s.f.* Îngrămădire de pietre, bolovani, nuiele pentru stăvilirea revărsării unei ape sau pentru dirijarea cursului ei. • pl. *-ii.* /***hat*** + *-ie*.

hatișeríf *s.n.* (*în Ev. Med.*) Decret, ordin emis de cancelaria Porții Otomane către marii demnitari ai imperiului și către domnii Țărilor Române, care purta pecetea sultanului pentru a fi executat întocmai; (*înv.*) hat. • pl. *-uri.* și *atișeríf s.m.* /<tc. ***hatti-șerif***.

hatîr *s.n.* (*pop.; fam.*) **1** Plăcere, poftă. ◇ Loc.adv. *Pentru* (sau *de, în*) *hatîrul cuiva* sau *a ceva* = de dragul cuiva sau a ceva; pentru a face plăcerea cuiva. ◇ Loc.prep. *De hatîrul...* = mulțumită..., grație... ◇ Expr. *A strica hatîrul cuiva* = a strica plăcerea, pofta, cheful cuiva. **2** Favoare, concesie; serviciu. ◇ Expr. *A face* (cuiva) *un hatîr* = *a*) a acorda (cuiva) o favoare sau un privilegiu; *b*) a satisface (cuiva) o dorință sau un capriciu. (*înv.*) *A păzi hatîrul cuiva* = a păstra interesul pentru cineva. ◆ (*înv.*) Favoare acordată pe nedrept cuiva (de către un funcționar). • pl. *-uri.* /<tc. ***hatır***.

hatmán *s.m.* (*în Ev. Med.*) **1** (*în Mold.*) Titlu dat boierului care avea funcția de comandant al întregii oștiri, de pîrcălab și de portar al Sucevei. ◆ Boier care avea acest titlu. ◇ *Mare hatman* = mare spătar. **2** (*în Țara Rom.*) Comandant al zapciilor de divan. **3** Titlu purtat de marii comandanți ai oștilor polone și ai celor căzăcești; persoană care avea acest titlu. ◆ Ext. Comandant al unei puteri armate. • acc. și *hátman.* pl. *-i.* /<pol. ***hetman*** <germ. *Hauptman*.

hatmamíe *s.f.* v. hătmănie.

hatórică *adj.* (*arhit.; la vechii egipteni*) *Coloană hatorică* = coloană care avea capitelul decorat cu patru capete ale zeiței Hathor. • pl. *-ce.* /<fr. ***hathorique***; cf. nm. pr. *Hathor*, zeiță a cerului și a fecundității la vechii egipteni.

hat-trick ['het,trik] *s.n.* (*sport*) Performanță a unui fotbalist sau a unui jucător de hochei pe gheață, care constă în înscrierea a trei goluri sau puncte consecutive în același meci. • /<engl. ***hat trick***.

haț *interj.* **1** Cuvînt care sugerează o mișcare bruscă și neașteptată pentru a prinde, a apuca sau a trage pe cineva sau ceva. ◇ Expr. *Azi hîr, mîine haț* = ceartă; altercație. **2** (*reg.*) Strigăt cu care se îndeamnă caii să meargă spre dreapta. • /onomat.

hațegán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Hațegului sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii Hațegului. **2** *adj.* Care aparține Hațegului sau hațeganilor, care se referă la Hațeg sau la hațegani; originar din Hațeg. **3** *s.f. art.* Dans popular românesc, cu mișcări foarte vioaie, jucat în perechi, care este răspîndit în S Transilvaniei. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-i, -e.* și *arțegánă s.f.* /nm. pr. (oraș în România) ***Hațeg*** + *-ană*.

hațmațúchi *s.m.* v. hasmațuchi.

hau *interj.* (*de obicei repet.*) Cuvînt care imită lătratul sau urletul lupului. • /onomat.

hauiálă *s.f.* v. auială.

háusa *s.f.* (*lingv.*) Limba din Africa, probabil din familia afro-asiatică, vorbită mai ales în Nigeria • /<engl. ***Hausa***, fr. ***hausa***.

haustór *s.m.* (*bot.*) Organ al plantelor parazite, asemănător cu o ventuză, cu ajutorul căruia aceste plante își iau apa și substanțele organice necesare hranei din plantele-gazdă. • sil. *ha-us-.* pl. *-i.* /cf. fr. *haustorie*.

haute-contre [ˌotʀ'kontr] *s.m.* (*muz.*) Contratenor. • /<fr. ***haute-contre***.

haute couture [ˌotku'tyr] *s.f.* Croitorie de lux (cu unicate sau serii mici). • /<fr. ***haute-couture***.

hauterivian, -ă [otrivi'an] *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Al doilea etaj al cretacicului inferior. **2** *adj.* Care aparține hauterivianului, specific hauterivianului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din hauterivian. • pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***hauterivien***; cf. nm. pr. *Hauterive*, localitate în Canada.

hautparieur [opar'lœr] *s.n.* Difuzor. • /<fr. ***hauteparleur***.

havá *vb. I. tr.* (*ind. extract.*) A săpa cu haveza făgașe dintr-un zăcămînt în curs de exploatare pentru a ușura desprinderea materialului din masiv. ◇ *Mașină de havat* = haveză. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***haver***.

havaét *s.n.* v. avaet.

havaián, -ă *s.m., s.f., adj.* **I** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a insulelor Hawaii sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii insulelor Hawaii. **2** *adj.* Care aparține insulelor Hawaii sau havaienilor, care se referă la Hawaii sau la havaieni; originar din Hawaii. ◆ (*subst. f.*) Limba din familia austroneziană, grupul polinezian, vorbită în insulele Hawaii. **3** *adj.* (*geol.; despre erupții vulcanice*) Care se caracterizează prin emisiune fără explozie și bombe vulcanice ale unei lave bazice fluide. **II** *s.f.* Instrument muzical cu coarde, asemănător cu chitara, care are sunetul melodios, lin și tărăgănat. • scris și *hawaian.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***havaïenne***; cf. nm. pr. *Hawaii*, arhipelag în Pacific.

havaiană II

havaíu, -íe *adj.* (*înv.*) Albastru-azuriu. • pl. *-ii.* /<tc. ***havayi***.

havái *s.n.* (*ind. extract.*) Havare. • pl. *-e.* /<fr. ***havage***.

havaleá *s.f.* (*în Ev. Med.*) **1** Ordin al Porții Otomane prin care se cerea Țărilor Române contribuția în bani sau în natură, făcută în contul haraciului. **2** Prestație în bani sau în natură, cerută de Poarta Otomană, făcută în contul haraciului. ◇ Expr. *A face havalea la cineva* = a da în grija cuiva. **3** Prestație în zile de clacă, în podvezi etc., făcută de țărani pentru domn sau pentru boieri. ◆ (*mai ales la pl.*) Nevoi zilnice. • pl. *-ele.* și *avaleá s.f.* /<tc. ***havale***.

haván[1] *s.n.* **1** (*milit.; înv.*) Mortieră pentru aruncat bombe. **2** (*reg.*) Vas de alamă sau de tuci, cu un mic pilug, în care se pisează semințe. **3** (*reg.*) Vas de piatră sau de marmură groasă, cu un pilug de lemn, în care se pisează carnea tocată. **4** (*reg.*) Mașină de tăiat tutun. • pl. *-uri.* și (*reg.*) *aván s.n.* /<tc. ***havan***.

haván[2]**, -ă** *adj., s.n., s.f.* **1** *adj., s.n.* (Care este de) culoare maro-deschis (ca aceea a tutunului). **2** *s.f.* Țigară de foi fabricată din tutun de calitate superioară, provenit din Cuba. ◆ Ext. Țigară de foi. **3** *s.f.* Plută de mare, formată din trunchiuri de brad dispuse în forma unui pachet de țigări de foi și legate cu cabluri. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***havane***; cf. nm. pr. *Havana*, capitala Cubei.

haváre *s.f.* (*ind. extract.*) Acțiunea de *a hava* și rezultatul ei; havaj, havat. • pl. *-ări.* /v. ***hava***.

havát *s.n.* (*ind. extract.*) Havare. • pl. *-uri.* /v. ***hava***.

havatór *s.m.* (*ind. extract.*) Muncitor care execută havajul. • pl. *-i.* /***hava*** + *-tor*.

haversián, -ă *adj.* (*anat.; despre țesuturi osoase compacte*) În care canalele nutritive sînt înconjurate de celule osoase dispuse în lamele concentrice. • sil. *-si-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***haversien***.

havéză *s.f.* (*ind. extract.*) Mașină pentru tăiatul straturilor de cărbune sau de minereu într-o mină. • pl. *-e.* /<fr. ***haveuse***.

hávră *s.f.* Sinagogă. • pl. *-e.* /<tc. ***havra***; cf. ebr. *havra* „comunitate".

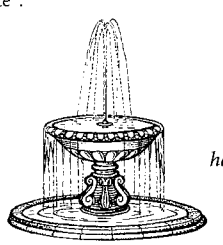

havuz (1)

havúz *s.n.* **1** Bazin de apă descoperit, construit, în parcuri, în scuaruri etc., din piatră sau din beton, de

obicei cu fîntînă arteziană în interior. **2** Fîntînă arteziană. • pl. *-uri, -e.* și *avúz, habúz s.n.* /<tc. ***havuz***.

hawaián, -ă *s.m., s.f., adj.* v. havaian.

hayón *s.n.* Partea din spate (rabatabilă) a unui automobil. • /<fr. ***hayon***.

haz *s.n.* **1** (Stare de) veselie; bună dispoziție. *Jocuri și jucării pline de hazul și farmecul copilăresc* (CR.). ◇ *Vorbe de haz* = vorbe spirituale; glume. ◇ Expr. *A face haz* = *a*) a petrece glumind; a se amuza; *b*) (*cu determ. introduse prin prep. „de”*) a face glume pe seama cuiva; a-și bate joc de cineva. *A face haz de necaz* = a-și masca supărarea, făcînd glume sau simulînd voia bună. *Bătu-te-ar hazul* v. bate. **2** Calitatea cuiva de a înveseli pe cei din jur prin glume sau prin vorbe spirituale. *Hazul lui îi distra pe toți.* ◇ Expr. *A fi cu haz* = a fi plin de duh; a avea umor. *A avea haz* v. avea. **3** (*înv.*) Plăcere, bucurie (pe care o simte cineva sau pe care cineva o face cuiva). ◇ Expr. *A face haz de cineva* (sau ceva) = a-i plăcea de cineva (sau de ceva). *A nu face haz de cineva* (sau de ceva) = *a*) a nu da importanță cuiva (sau la ceva); *b*) a nu lua în serios pe cineva (sau ceva). **4** Calitatea cuiva de a fi agreabil, de a plăcea prin farmec, veselie, spirit, grație etc. ◇ Loc.adj., adv. *Cu haz* = (care este) plăcut, nostim. ◇ Expr. (*iron.*) *Știi că ai* (sau *are etc.*) *haz?* = știi că-mi placi (sau că-mi place etc.)?; știi că ești (sau că e) bine? *Știi că ai haz? Cum să-l las singur pe părintele? Nu vezi cîte treburi avem?* (SADOV.). • pl. (*fam.*) *-uri.* /<tc. ***haz***.

hazáică *s.f.* (*reg.*) **1** Femeie. **2** Stăpîna casei. • pl. *-ce.* /<rus. ***хозяйка***.

hazárd *s.n.* **1** Împrejurare sau concurs de împrejurări (favorabile sau nefavorabile) a căror cauză este în general necunoscută. **2** Întîmplare neașteptată, neprevăzută. **3** Soartă, destin. ◇ *Joc de hazard* = joc de noroc. **4** (*econ.*) Element de risc al unei asigurări. • pl. *-uri.* și *azárd s.n.* /<fr. ***hasard***, it. ***azzardo***, germ. ***Hasard***.

hazardá *vb. I. refl.* A face ceva bazîndu-se pe noroc, pe îndrăzneală; a se aventura, a risca. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***hasarder***, it. ***azzardare***.

hazardánt, -ă *adj.* Care este riscant, periculos; hazardat (2). *Investiția făcută este hazardantă.* • pl. *-ți, -te.* /de la ***hazarda***.

hazardáre *s.f.* Acțiunea de *a se hazarda* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***hazarda***.

hazardát, -ă *adj.* **1** Care are rezultate nesigure. **2** Hazardant. • pl. *-ți, -te.* /v. ***hazarda***.

hazlíu, -íe *adj.* **1** Care este plin de haz, de umor; care este spiritual; care este vesel; hazos. **2** Care este plăcut, simpatic, nostim; hazos. **3** Care este caraghios, provocînd haz; hazos. • pl. *-ii.* și (*pop.; fam.*) *hazlíu, -íie, hazulíu, -ie adj.* /***haz*** + *-liu*.

hazlíu, -íie *adj.* v. hazliu.

haznă *s.f.* **1** Bazin subteran, de dimensiuni mici, folosit pentru colectarea și decantarea apelor menajere (provenite de la un număr mic de gospodării). ◆ Ext. Latrină. **2** Rezervor de apă. ◆ Cișmea. **3** (*înv.*) Clădire sau încăpere a vistieriei în care se păstrau bani sau valori importante. ◆ Gener. Vistierie. • pl. *-ale.* și *azná s.f.* /<tc. ***hazine***, ***hazne***.

hăznă *s.f.* (*reg.*) Folos. ◇ Expr. *A(-i) lua hazna* = a se servi de... • pl. *-e.* și *hásnă s.f.* /<magh. ***haszon***.

hazós, -oásă *adj.* (*fam.*) Hazliu. • pl. *-oși, -oase.* și *házós, -oásă adj.* /***haz*** + *-os*.

hazulíu, -íe *adj.* v. hazliu.

hă *interj.* (*de obicei repet.*) **1** Cuvînt care redă rîsul (forțat). **2** Cuvînt care redă plînsul. **3** Exclamație care exprimă mirare, neîncredere. *De ce ați lăsat-o singură? Hă, hă! ce părinți!* **4** (*pop.*) Cuvînt care exprimă o afirmație. *Vezi că eu... sînt nebun... – Nebun? –Hă, hă!* (CAR.). • și *hî, hi interj.* /onomat.

hăbădíe *s.f.* (*reg.*) **1** Grămadă de vreascuri. **2** Tufiș. **3** Colect. Buruieni înalte. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /cf. srb. *habatija* „boz”.

hăbăúc, -ă *adj.* (*reg.; despre oameni*) Buimac, năuc, zăpăcit; ext. prost; nebun. ◇ Expr. (*adv.*) *A o lua* (sau *a umbla*) *hăbăuca* = a umbla fără o țintă precisă; a vagabonda. • pl. *-ci, -ce.* /<magh. dial. ***habóka***; cf. *năuc*.

hăbăucí *vb. IV. tr., refl.* (*reg.; despre oameni*) A (se) zăpăci, a (se) năuci. • sil. *-bă-u-*. prez.ind. *-esc.* /***hăbăuc*** + *-i*.

hăbúc[1] *s.m.* (*reg.*) Bucată. ◇ Expr. *A* (*se*) *rupe* sau *a* (*se*) *face hăbuci* = *a*) a (se) rupe în bucăți; a (se) distruge; *b*) (*despre lînă*) a (se) încîlci. ◆ (*adj.; despre obiecte, materiale etc.*) Care este rupt în bucăți; care este distrus. ◆ (*despre lînă*) Care este încîlcită. • pl. *-ci.* /etimol. nec.

hăbúc[2] *subst.* (*reg.*) **1** Căldură înăbușitoare. **2** Grămadă de mărăcini. • /etimol. nec.

hăbucí *vb. IV. tr.* (*reg.*) **1** A strica. **2** A sparge. **3** A distruge. • prez.ind. *-esc.* /***hăbuc***[1] + *-i*.

hăci *s.n.* Loc.adv. (*reg.*) *Cît hăciul* = nicidecum; deloc. • și *hîci s.n.* /cf. *hici*.

hăcuí *vb. IV. tr.* (*reg.*) **1** A tăia în bucăți mici; a toca mărunt. **2** A sfîrteca, a ciopîrți. **3** A bate rău. **4** A omorî cu cruzime (prin mai multe lovituri de cuțit). • prez.ind. *-iesc.* /<germ. ***hacken***.

hăcuíre *s.f.* (*reg.*) Acțiunea de *a hăcui* și rezultatul ei; hăcuit. • pl. *-i.* /v. ***hăcui***.

hăcuít[1] *s.n.* (*reg.*) Hăcuire. • /v. ***hăcui***.

hăcuít[2]**, -ă** *adj.* (*reg.*) **1** Care a fost tăiat în bucăți mici. **2** Care a fost sfîrtecat, ciopîrțit. **3** Care a fost omorît cu cruzime (prin mai multe lovituri de cuțit). • pl. *-ți, -te.* /v. ***hăcui***.

hădărág *s.m.* (*reg.*) **1** Lemn al îmblăciului cu care se bat cerealele. **2** Lemn sprijinit pe piatra morii, care scutură teica, lăsînd să cadă boabele din coș; hădărău. **3** (*pesc.*) Fiecare dintre lemnele de care trag pescarii la năvod. **4** Mîner de lemn cu care se învîrtește rîșnița. • pl. *-gi.* și *hadarág s.m.* /de la ***hădărău***, cu schimbare de suf.

hădărău *s.n.* (*reg.*) Hădărag. • pl. *-aie.* /<magh. ***hadaró***.

hăgăș *s.n.* v. făgaș.

hăhăí[1] *vb. IV. intr.* **1** (*fam.*) A rîde cu hohote. **2** (*despre porumbei*) A scoate sunetul caracteristic speciei. • prez.ind. *-iesc.* și *hihíi vb. IV.* /form. onomat.

hăhăí[2] *vb. IV.* v. hîi.

hăhăiálă *s.f.* (*fam.*) Rîs cu hohote. • pl. *-ieli.* /***hăhăi***[1] + *-eală*.

hăi[1] *interj., s.n.* (*pop.*) **I** *interj.* **1** (*mai ales după un apelativ sau după un nm. pr. la vocat.*) Termen cu care te adresezi cuiva; bre, fă. *Copilă hăi! Florin nu-i de tine!* (ALECS.). **2** Strigăt cu care se îndeamnă caii sau se mînă boii și vacile. **3** Strigăt cu care vînătorii asmut cîinii după vînat. **4** (*repet.*) Strigăt al colindătorilor care umblă cu plugușorul. **II** *s.n.* Urat, colindat. • /onomat.

hăí[2] *vb. IV. intr.* (*reg.*) **1** A îndemna sau a mîna boii și vacile. **2** (*despre vînători*) A striga pentru a stîrni vînatul. • prez.ind. *-iesc.* /***hăi***[1] + *-i*.

hăimămí *vb. IV. intr.* (*pop.; fam.*) A umbla haimana; a hoinări. • prez.ind. *-esc.* /***haimana*** + *-i*.

hăinăr *s.m.* (*înv.*) **1** Negustor de haine. **2** Croitor. • pl. *-i.* /***haină*** + *-ar*.

hăinărie *s.f.* **1** (*înv.*) Magazin în care se vindeau haine gata confecționate. **2** Colect. Cantitate mare de haine. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***haină*** + *-ărie*.

hăinét *s.n.* (*pop.*) Colect. Hăinărie. • pl. *-uri.* /***haină*** + *-et*.

hăiní *vb. IV.* v. haini.

hăinișoară *s.f.* Hăinuță. • pl. *-oare.* /***haină*** + *-işoară*.

hăinúță *s.f.* Dim. al lui *haină*; hăinișoară. • pl. *-e.* /***haină*** + *-uță*.

hăire *s.f.* (*reg.*) **1** Acțiunea de a *hăi* și rezultatul ei; hăit. **2** Strigăt de îndemn pentru vite; hăit. • pl. *-i.* /v. ***hăi***[2].

hăis *interj.* (*pop.*) Strigăt cu care se mînă boii înjugați pentru a merge la stînga. ◇ Loc.adj. *Din* (sau *de*) *hăis* (sau *hăisa*) = (*despre o vită înjugată*) din stînga. ◇ Expr. (*adv.* sau *subst.*) *A da hăisa* = *a*) a mîna boii la stînga; *b*) fig. a evolua într-o direcție greșită. *A face hăis* (sau *hăisa*) = a cîrmi la stînga. *A trage hăisa* = a nu fi de acord cu alții. *A trage* (ori *a fi*) *unul la hăis și celălalt la cea* sau *a zice unul hăis și celălalt cea*, se spune despre doi oameni care nu se înțeleg. *A da hăis în loc* = a se întoarce pe drumul pe unde a venit. *Nu știe nici de hăis, nici de cea* = *a*) este nepriceput; *b*) este neascultător. (*reg.*) *Cu hăisa-n ceală nu vezi zeamă-n oală*, se spune despre o afacere încurcată care nu se sfîrșește bine. • și *hâisa interj.* /<magh. ***hajsz***, săs. ***hoits***, srb. ***ajs***.

hâisa *interj.* v. hăis.

hâít[1] *s.n.* (*reg.*) Hăire. • pl. *-uri.* /v. ***hăi***[2].

hâít[2]**, -ă** *adj.* v. hîit.

hăitár *s.m.* (*reg.*) Hăitaș. • pl. *-i.* /***haită*** + *-ar*.

hăitáș[1] *s.m.* Om care stîrnește vînatul din ascunzători (făcînd gălăgie mare) și îl gonește spre vînători; gonaci, gonaș, hăitar. • pl. *-i.* /***haită*** + *-aș*.

hăitáș[2] *s.n.* (*reg.*) **1** Acțiunea de stîrnire a vînatului; vînătoare la care participă mulți oameni. **2** Cărăruie făcută în pădure de animalele sălbatice. **3** Sumă de bani care se plătește pentru vitele găsite în locuri oprite. **4** Zăgaz pentru oprirea apelor. • pl. *-e.* /<magh. ***hajtás***.

hăituí *vb. IV.* **1** *intr., tr.* A goni vînatul spre vînători. **2** *tr.* (*compl. indică animale domestice*) A mîna, a goni. **3** *tr.* (*compl. indică oameni*) A urmări, a fugări, a alunga (ca pe un animal sălbatic). **4** *tr.* (*compl. indică locuri, regiuni etc.*) A cutreiera, a străbate, căutînd sau urmărind pe cineva. **5** *tr.* (*compl. indică oameni*) A împinge, a forța să facă ceva. • prez.ind. *-iesc.* /<magh. ***hajtani***.

hăituiálă *s.f.* Hăituire. • sil. *-tu-ia-*. pl. *-ieli.* /***hăituí*** + *-eală*.

hăituíre *s.f.* Acțiunea de *a hăitui* și rezultatul ei. ◆ Spec. Goană după vînat; hăituială. • pl. *-i.* /v. ***hăitui***.

hăitúșcă *s.f.* (*reg.*) **1** Fată frumoasă și șireată; strengăriță. **2** Femeie (tînără) cu purtări rele, desfrînate. • pl. *-ști, -ște.* /***haită*** + *-ușcă*.

hălăciúgă *s.f.* (*reg.*) **1** Tufiș, desiș de mărăcini, de lăstari etc. **2** Pădure deasă, plină de ramuri și uscături. **3** Păr ciufulit și încurcat. **4** Mulțime pestriță de oameni. • pl. *-gi.* /etimol. nec.

hălăduí *vb. IV.* **1** *intr.* (*pop.*) A trăi undeva liniștit, în voie, în libertate; ext. a locui. ◇ Expr. (*reg.*) *Cum o mai hălăduiești?* = ce mai faci? **2** *intr.* (*înv.*) A fugi de cineva sau de ceva. **3** *intr.* (*înv.*) A se refugia. **4** *intr.* (*înv.*) A evada. **5** *intr.* (*înv.*) A scăpa cu viață dintr-o mare primejdie. **6** *tr.* (*reg.*) A izbuti, a reuși să facă ceva. **7** *tr.* (*reg.*) A termina ceva. **8** *intr.* (*reg.*) A se însănătoși. **9** *intr.* (*reg.*) A naște. • prez.ind. *-iesc.* /<magh. ***haladni*** „a propăși; a merge mai departe”.

hălăduínță *s.f.* (*înv.*) **1** Hălăduire. **2** Concr. Locuință. ◆ Adăpost. • pl. *-e.* /***hălădui*** + *-ință*.

hălăduíre *s.f.* (*reg.*) Acțiunea de *a hălădui* și rezultatul ei; hălăduință. • pl. *-i.* /v. ***hălădui***.

hălăgíe *s.f.* v. gălăgie.

hălăláie *s.f.* (*pop.*) Hărmălaie. • sil. *-la-ie.* pl. *-ăi.* și *halaláie s.f.* /de la ***hălălăi***.

hălălăí *vb. IV. intr.* (*pop.*) A face gălăgie; a vorbi toți tare, deodată. • prez.ind. *-iesc.* /form. expr.

hălălăíre *s.f.* (*pop.*) Faptul de *a hălălăi*. • pl. *-i.* /v. ***hălălăi***.

hăldán *s.m.* v. aldan.

hălpăí *vb. IV. tr.* (*reg.*) A mînca sau a bea repede și cu lăcomie. • prez.ind. *hălpăi.* /cf. bg. *лапам*, srb. *hlapiti*.

hămăí *vb. IV. intr.* (*despre cîini*) A lătra. • prez.ind. pers. 3 *hămăie, -iește.* și (*reg.*) *hîmîí vb. IV.* /***ham***[1] + *-ăi*.

hămăiálă *s.f.* Faptul de *a hămăi*; lătrat (al mai multor cîini deodată); hămăire, hămăit, hămăitură. • pl. *-ieli.* /***hămăi*** + *-eală*.

hămăíre *s.f.* Hămăială. • pl. *-i.* /v. ***hămăi***.

hămăít *s.n.* Hămăială. • pl. *-uri.* /v. ***hămăi***.

hămăitúră *s.f.* Hămăială. • sil. *-mă-i-.* pl. *-i.* /***hămăi*** + *-tură*.

hămălí *vb. IV. intr.* (*fam.*) A lucra din greu; spec. a căra bagaje multe (și grele). • prez.ind. *-esc.* /***hamal*** + *-i*.

hămălít *s.n.* **1** (*înv.*) Ocupația hamalului. **2** (*pop.*) Muncă multă și grea. *S-a săturat de hămălit.* • pl. *-uri.* /v. ***hămăli***.

hăméi *s.m.* v. hamei.

hămeseálă *s.f.* (*fam.*) **1** Foame mare; hămesire. **2** Slăbiciune din cauza foamei; hămesire. • și *hămiseálă s.f.* /***hămesi*** + *-eală*.

hămesí *vb. IV.* (*fam.*) **1** *intr.* A flămînzi peste măsură; a fi lihnit de foame. **2** *intr.* A leșina de foame. **3** *tr.* (*compl. indică ființe*) A lăsa să moară de foame. • prez.ind. *-esc.* și *hămeși, hămisí, hemeși, himisí vb. IV.* /cuv. autoh.; cf. alb. *hamës* „mîncău”.

hămesíre *s.f.* (*fam.*) Hămeseală. • pl. *-i.* și *hămisíre s.f.* /v. ***hămesi***.

hămesít, -ă *adj.* (*fam.*) **1** Care este foarte flămînd; lihnit. **2** Care este slăbit din cauza foamei. • pl. *-ți, -te.* și *hămisít, -ă, hemeșít, -ă adj.* /v. ***hămesi***.

hămeși *vb. IV.* v. hămesi.

hămiseálă *s.f.* v. hămeseală.

hămisí *vb. IV.* v. hămesi.

hămisíre *s.f.* v. hămesire.

hămisít, -ă *adj.* v. hămesit.

hămișág *s.n.* (*reg.*) Șiretenie, viclenie. • pl. *-uri.* /<magh. ***hamiság***.

hămișél, -eá *adj.* (*reg.*) Dim. al lui *hamiș*. • pl. *-ei, -ele.* /*hamiș* + *-el, -ea.*

hămișliu, -íe *adj.* (*reg.; despre oameni*) Care este șiret, viclean. <> Expr. (*subst.*) *A se juca de-a hamișliul* = a face pe șiretul. • pl. *-ii.* /***hamiș*** + *-liu.*

hămuí *vb. IV. tr.* (*reg.; compl. indică animale înhămate*) A istovi punîndu-l să tragă prea mult la ham. • prez. ind. *-iesc.* /***ham***[2] + *-ui.*

hămuíre *s.f.* (*reg.*) Acțiunea de *a hămui* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***hămui.***

hămuít, -ă *adj.* (*reg.; despre animale înhămate*) Care este istovit în urma tragerii îndelungate la ham. • pl. *-ți, -te.* /v. ***hămui.***

hămurár *s.m.* Persoană care face sau vinde hamuri. • pl. *-i.* /***hamuri***, pl. lui *ham*[2] + *-ar.*

hămurăríe[1] *s.f.* Meseria de hămurar. • g.-d. *-iei.* /***hămurar*** + *-ie.*

hămurăríe[2] *s.f.* **1** Loc unde se fac sau se vînd hamuri. **2** Totalitatea hamurilor de la șa. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***hamuri***, pl. lui *ham*[2] + *-ărie.*

hămúș *s.n.* (*reg.*) **1** (*tăb.*) Baie de leșie în care se țin pieile pentru a li se curăța părul. **2** Cădere a părului. **3** Smulgere a părului. **4** Lînă tăiată între picioarele oilor pentru a putea fi mulse mai ușor. • /cf. magh. *hamus, hamvas.*

hămuși *vb. IV. tr.* (*reg.*) **1** (*tăb.; compl. indică piei*) A curăța de păr prin depunerea într-o baie de leșie. **2** A smulge părul cuiva. • prez.ind. *-esc.* /***hămuș*** + *-i.*

hămușíre *s.f.* (*tăb.*) Procedeu de îndepărtare a părului de pe o piele printr-un proces de descompunere bacteriană. • pl. *-i.* /v. ***hămuși.***

hămușít, -ă *adj.* (*reg.*) **1** (*tăb.; despre piei*) Care a fost curățat de păr prin ținere într-o baie de leșie. **2** (*despre oameni și animale*) Care are părul smuls. • pl. *-ți, -te.* /v. ***hămuși.***

hăndrălău *s.m.* v. handralău.

hăndrăli *vb. IV. tr.* (*reg.; compl. indică haine*) A purta pînă la rupere. • prez.ind. *-esc.* /de la ***handră.***

hăndrălít, -ă *adj.* (*reg.*) **1** (*despre haine*) Care este uzat. **2** (*despre case*) Care este năruit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***hăndrăli.***

hăndrăluí *vb. IV. intr.* (*reg.*) **1** A vorbi fără rost. **2** A trîndăvi. **3** A vagabonda. • prez.ind. *-iesc.* /cf. *vândrălui.*

hănésc, -eáscă *adj.* Care aparține hanului, care se referă la han. • pl. *-ești.* /***han***[1] + *-esc.*

hăngheráș *s.m.* Dim. al lui *hanger*. • pl. *-e.* /***hanger*** + *-aș.*

hăníe *s.f.* **1** Demnitate de han. **2** Țară condusă de un han. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***han***[1] + *-ie.*

hănțăní *vb. IV. intr.* (*reg.; despre oameni*) A trăncăni. • prez.ind. *-esc.* /de la ***hanță.***

hănțuí *vb. IV. tr.* (*reg.*) **1** (*compl. indică carne*) A tăia în bucăți. **2** (*compl. indică oameni*) A tîrî pe pămînt. • sil. *-țu-i.* prez.ind. *-iesc.* /***hanț***[2] + *-ui.*

hăolí *vb. IV.* v. aoli.

hăp *interj.* (*reg.; repet.*) **1** Strigăt al vînătorilor (pentru a ști unul de altul). **2** Strigăt al călușarilor. • /onomat.

hăpăí *vb. IV. tr.* (*pop.*) **1** A mînca înghițind repede și cu zgomot. **2** A vorbi repede (mîncînd cuvintele). • prez.ind. *-iesc.* /***hap***[1] + *-ăi.*

hăpăíre *s.f.* (*pop.*) Acțiunea de *a hăpăi* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***hăpăi.***

hărác *s.m.* v. arac[1].

hărăg *s.m.* v. arac[1].

hărăbáie *s.f.* v. harabaie.

hărăbór[1] *s.n.* (*reg.*) Larmă; vorbărie. • /cf. *hrăbor.*

hărăbór[2]**, -oáră** *adj.* v. hrăbor.

hărăcí *vb. IV.* v. arăci.

hărăcít[1] *s.n.* v. arăcit[1].

hărăcít[2]**, -ă** *adj.* v. arăcit[2].

hărăcsí *vb. IV. tr.* (*înv.*) **1** A lua cuiva sînge, printr-o tăietură superficială. **2** A sacrifica. • prez.ind. *-esc.* /<ngr. *χάραξα*, aor. lui *χαράζω* „a tăia".

hărăgél *s.m.* v. arăcel.

hărăgí *vb. IV.* v. arăci.

hărăgít[1] *s.n.* v. arăcit[1].

hărăgít[2]**, -ă** *adj.* v. arăcit[2].

hărăní *vb. IV.* v. hrăni.

hărăpésc, -eáscă *adj.* v. arăpesc.

hărăț *s.m.* (*înv.*) **1** (*milit.*) Fiecare dintre soldații care începeau lupta cu dușmanii sau care îi opreau prin mici încăierări. **2** Viteaz, erou. • pl. *-i.* și *hărîț s.m.* /de la ***hărăți***, prin derivare regresivă.

hărățeálă *s.f.* (*înv., reg.*) Hărățire. • pl. *-eli.* /***hărăți*** + *-eală.*

hărăți *vb. IV.* **1** *tr.* (*înv., reg.; compl. indică mai ales cîini*) A asmuți. **2** *refl. recipr.* (*înv.; despre armate dușmane*) A se angaja în luptă, hărțuindu-se. • prez. ind. *-esc.* /cf. *harță*, magh. *herécelni.*

hărățíe *s.f.* (*înv.*) Vitejie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***hărăți*** + *-ie.*

hărățíre *s.f.* (*înv., reg.*) Acțiunea de *a* (*se*) *hărăți* și rezultatul ei; hărățeală. • pl. *-i.* /v. ***hărăți.***

hărău *s.m.* v. hîrău.

hărăzeăiá *s.f.* (*înv.*) Donație. • pl. *-eli.* /***hărăzi*** + *-eală.*

hărăzí *vb. IV. tr.* **1** A destina. *Ce transportă, oare, generalul, cu avioanele hărăzite răniților?* (CAM.). **2** A hotărî ceva în vederea unui anumit scop. **3** (*înv.*) A dedica, a închina. **4** (*înv.*) A face cuiva un dar, o donație. **5** (*înv.*) A acorda cuiva un drept, un titlu, o distincție, un privilegiu. • prez.ind. *-esc.* /<sl. veche. **харизати**.

hărăzíre *s.f.* Acțiunea de *a hărăzi* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***hărăzi.***

hărăzít, -ă *adj.* **1** Care este destinat. **2** Care este hotărît în vederea unui anumit scop. **3** (*înv.*) Care este dedicat, închinat. **4** (*înv.*) Care este dăruit, donat. **5** (*înv.; despre drepturi, titluri, distincții, privilegii*) Care este acordat cuiva. • pl. *-ți, -te.* /v. ***hărăzi.***

hărcăít *s.n.* v. hîrcîit.

hărcătí *vb. IV.* v. hărhăti.

hărdău *s.n.* v. hîrdău.

hărgát *s.m.* v. argat.

hărgăți *vb. IV.* v. argăți.

hărhălăie *s.f.* (*reg.*) Hărmălaie. • pl. *-ăi.* /***harhăt*** + ***hărmălaie***, prin contaminare.

hărhătí *vb. IV.* (*reg.*) **1** *intr.* (*despre oameni*) A vorbi deodată; a face larmă. **2** *refl.recipr.* (*despre oameni*) A se certa. **3** *intr.* (*despre oameni*) A rîde mult, din nimic. **4** *intr.* (*despre cîini*) A lătra mai mulți deodată. • prez.ind. *-esc.* și *hărhăți, hărcătí vb. IV.* /***harhăt*** + *-i.*

hărhătíre *s.f.* (*reg.*) Acțiunea de *a* (*se*) *hărhăti* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***hărhăti.***

hărhăți *vb. IV.* v. hărhăti.

hărípă *s.f* v. aripă.

hăríț *s.m.* v. hărăț.

hărmălăie *s.f.* Zgomot mare; larmă; gălăgie, tărăboi, hălălaie, harhăt, hărhălaie. • sil. *-la-ie.* pl. *-ăi.* și *harmaláie s.f.* /form. expr.

hărmăsărésc, -eáscă *adv., adj.* v. armăsăresc.

hărminţáș *s.m.* (*înv.*) Funcționar care percepea hărminția. • pl. *-i.* /de la ***hărmințíe.***

hărminţíe *s.f.* (*înv.*) Dare plătită de negustori la intrarea în orașe, pentru mărfuri, animale și vehicule. • sil. *-ți-e.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<magh. ***Harminc*** „treizeci".

hărnicél, -eá *adj.* Hărnicuț. • pl. *-ei, -ele.* /***harnic*** + *-el, -ea.*

hărnicí *vb. IV.* (*despre oameni*) **1** *refl.* A deveni harnic; a se arăta harnic. **2** *tr.* (*pop.*) A stimula, a îndemna la lucru. *Babele spun cîte o minciună, să mai hărnicească fetele* (SEV.). **3** *intr.* (*pop.*) A munci cu sîrguință. • prez.ind. *-esc.* /***harnic*** + *-i.*

hărnicícă *adj.* Hărnicea. • pl. *-ele.* /***harnic*** + *-ică.*

hărnicíe *s.f.* **1** Calitatea celui harnic; zel, spor la muncă. **2** Vrednicie, destoinicie. *După o zi de muncă, fiecare e răsplătit după hărnicia cu care a lucrat.* • g.-d. *-iei.* /***harnic*** + *-ie.*

hărnicúț, -ă *adj.* Dim. al lui *harnic*; hărnicel. • pl. *-ți, -te.* /***harnic*** + *-uț.*

hărșie *s.f.* v. hîrșie.

hărșní *vb. IV. tr.* (*reg.*) **1** A tăia ceva (dintr-o lovitură scurtă). **2** A fura ceva (foarte repede). • prez.ind. *-esc.* și *hărștí, hîrșní vb. IV.* /de la ***harș.***

hărștí *vb. IV.* v. hîrșni.

hărtán *s.n.* v. hartan.

hărtănáș *s.n.* (*pop.; fam.*) Dim. al lui *hartan*. • pl. *-e.* /***hartan*** + *-aș.*

hărtăní *vb. IV. tr., refl.* (*pop.; fam.*) A (se) face bucăți; a (se) rupe, a (se) ferfeniți, a (se) zdrențui. • prez. ind. *-esc.* /***hartan*** + *-i.*

hărtănire *s.f.* (*pop.; fam.*) Acțiunea de *a* (*se*) *hărtăni* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***hărtăni.***

hărtănít, -ă *adj.* (*pop.; fam.*) **1** Care a fost făcut bucăți; care a fost rupt, ferfenițit, zdrențuit. **2** (*despre oameni*) Care este îmbrăcat în haine zdrențăroase. • pl. *-ți, -te.* /v. ***hărtăni.***

hărtuí *vb. IV.* v. hartoi.

hărțág *s.n.* v. arțag.

hărțáș *s.m.* (*milit.; înv.*) Soldat care începea lupta. • pl. *-i.* /***harță*** + *-aș.*

hărțăgáș, -ă *adj.* v. arțăgaș.

hărțăgós, -oásă *adj.* v. arțăgos.

hărțuí *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică oameni*) A necăji cu tot felul de neplăceri; a nu da pace; a cicăli, a sîcîi. ◆ Spec. A stresa cu avansuri sexuale. **2** *tr.* (*compl. indică mai ales cîini*) A asmuți, a întărîta. **3** *tr.* (*milit.; compl. indică inamici*) A urmări, a provoca cu atacuri repetate, cu scopul de a produce panică și de a nu permite deplasarea, pregătirea unor acțiuni de luptă, aprovizionarea etc. **4** *refl. recipr.* A se încăiera. **5** *refl.recipr.* (*despre oameni*) A purta discuții repetate și contradictorii; a se lua la ceartă. • prez.ind. *-iesc.* și (*reg.*) *hîrțuí vb. IV.* /***harță*** + *-ui*; cf. și engl. *harass.*

hărțuiálă *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *hărțui*; hărțuit[1]. • sil. *-țu-ia-.* pl. *-ieli.* /***hărțui*** + *-eală.*

hărțuíre *s.f.* **1** Acțiunea de *a* (*se*) *hărțui* și rezultatul ei. **2** *Hărțuire sexuală* = (*calc după engl. „harassment"*) stresare a unei persoane cu avansuri sexuale. • pl. *-i.* /v. ***hărțui***; cf. și engl. *harassment.*

hărțuít[1] *s.n.* Hărțuială. • /v. ***hărțui.***

hărțuít[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre oameni*) Care nu este lăsat în pace; care este tras în toate părțile; care este cicălit, sîcîit. **2** (*despre cîini*) Care este asmuțit, întărîtat. **3** (*despre oameni*) Care este cuprins de neliniște; care este agitat, neliniștit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***hărțui.***

hărțuitór, -oáre *s.m., s.f.* (Persoană) care hărțuiește pe cineva sau ceva. • sil. *-țu-i-.* pl. *-ori, -oare.* /***hărțui*** + *-tor.*

hăsnuí *vb. IV.* (*reg.*) **1** *intr.* A fi de folos. **2** *tr.* A avea folos. **3** *tr.* A uza de ceva. **4** *tr.* A exploata ceva. • prez. ind. *-iesc.* /***hasnă*** + *-ui.*

hăt *adv.* (*reg.; de obicei însoțește un adj., un adv. sau o loc.adv. cu sens local ori temporal, dîndu-le val. de super.*) Foarte, tare, mult, de tot. *Cîntă privighetorile în lunci pînă hăt-departe, la Dunăre* (SADOV.). <> Expr. *Hăt și bine* = mult și bine; fără sfîrșit. *Acu eram mort hăt și bine* (CR.). • /<ucr. ***земь.***

hătălău *s.m.* (*reg.; peior.*) Flăcău sau bărbat afemeiat. • pl. *-ăi.* /cf. *futălău.*

hătcăí *vb. IV. tr.* (*reg.*) **1** A huidui. **2** A alunga. • prez. ind. *-iesc.* și *hîtcîí vb. IV.* /<srb. ***hajkati.***

hătí *vb. IV. tr.* (*reg.*) **1** A baricada, a opri cursul unei ape, trecerea pe un drum etc. **2** Fig. A trînti ceva unde nu îi este locul. **3** Fig. A pune mai mult decît trebuie. • prez.ind. *-esc.* /<ucr. ***замимь.***

hătíre *s.f.* (*reg.*) Acțiunea de *a hăti* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***hăti.***

hătmănéașă *s.f.* Soție de hatman. • pl. *-ese.* /***hatman*** + *-easă.*

hătmănésc, -eáscă *adj.* Care aparține hatmanului sau hătmăniei, care se referă la hatman sau la hătmănie; care provine de la hatman sau de la hătmănie. • pl. *-ești.* /***hatman*** + *-esc.*

hătmăní *vb. IV. intr.* **1** A fi hatman. **2** A stăpîni. • prez. ind. *-esc.* /***hatman*** + *-i.*

hătmăníe *s.f.* (*în Ev. Med.*) **1** Demnitate de hatman; puterea sau conducerea hatmanului. **2** Organ suprem de conducere și de organizare a oștirii. **3** Comandă supremă a oștirii. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *hatmaníe s.f.* /***hatman*** + *-ie.*

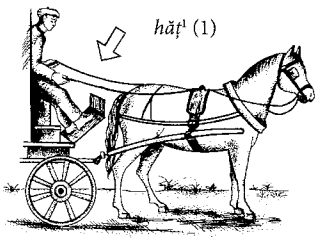
hăț[1] (1)

hăț[1] *s.n.* **1** Parte a hamului formată din curele sau frînghii lungi, prinse de inelele căpețelei, cu care sînt conduși caii înhămați. <> *Cracii hățurilor* v. crac. <> Expr. *A ține* (pe cineva sau ceva) *în hățuri* = a-și exercita autoritatea strictă asupra cuiva sau a ceva. *A ține* (sau *a lua*) *hățurile în mînă* = a prelua conducerea într-o activitate. *A scăpa hățurile din mînă* = *a*) a pierde conducerea; *b*) a nu mai putea stăpîni spiritele; a pierde controlul. *A nu da* (sau *lăsa*) *hățurile din mînă* = a păstra pentru sine puterea. *A-i veni* (cuiva) *iapa la hăț* v. veni. **2** Frînghie legată de căpăstru cu ajutorul căreia se mînă un animal de tracțiune. **3** (*reg.*) Șreang (de care este spînzurat cineva). • pl. *-uri.* /cf. *haț.*

hăț[2] *interj.* v. hîț.

hățaș[1] *s.m.* Cal care se mînă cu ajutorul hățurilor, care este înhămat alături de un lăturaș. • pl. *-i.* /***hăț***[1] + *-aș*.

hățaș[2] *s.n.* (*reg.*) **1** Cărare făcută de animalele sălbatice în pădure. **2** Drum abrupt, cu rîpe și coaste repezi. **3** Drum al turmelor de oi pe munte. **4** Drum pe care merge cireada la păscut. • pl. *-uri.* /cf. *hățiș*.

hăți *vb. IV. tr.* (*reg.*) **1** A zgîlți pe cineva. **2** A trage cu forța pe cineva. • prez.ind. *-esc.* /***hăț***[1] + *-i*.

hățiș *s.n.* **1** Loc plin cu mărăcini, cu arbuști spinoși etc.; desiș greu de străbătut. **2** Pădure mică, foarte deasă, cu mulți arbuști și lăstari tineri. **3** Cărare (greu accesibilă) în pădurile de munte. • pl. *-uri.* /etimol. nec.

hățui *vb. IV. tr.* (*reg.*) **1** (*compl. arată cai*) A mîna cu ajutorul hățurilor. **2** Fig. A înfrîna. **3** Fig. A stăpîni. • prez.ind. *-iesc.* /***hăț***[1] + *-ui*.

hățuire *s.f.* (*reg.*) Acțiunea de *a hățui*. • pl. *-i.* /v. *hățui*.

hău[1] *s.n.* (*pop.; fam.*) Prăpastie adîncă; abis, genune. ◇ Expr. *Cît (e) hăul (și dudăul) = a)* niciodată; *b)* cu nici un preț. • pl. *-uri.* /etimol. nec.

hău[2] *s.n.* (*pop.*) Hăuit. • pl. *-uri.* /de la ***hăui***, prin derivare regresivă.

hăugáș *s.n.* v. făgaș.

hăui *vb. IV. intr.* (*despre voce, zgomote etc.*) A răsuna prelung; (despre oameni) a hăuli, a aui, a hui. • prez.ind. *hăui.* și *auí, ăuí vb. IV.* /form. onomat.

hăuiálă *s.f.* Hăuit. • pl. *-ieli.* /***hăui*** + *-eală*.

hăuire *s.f.* Hăuit. • pl. *-i.* și *ăuíre s.f.* /v. ***hăui***.

hăuít[1] *s.n.* Răsunet prelung; ecou; hău, hăuială, hăuire. • pl. *-uri.* și *ăuít s.n.* /v. ***hăui***.

hăuít[2]**, -ă** *adj.* Care a răsunat prelung. • și *ăuít, -ă adj.* /v. ***hăui***.

hăulí[1] *vb. IV.* **1** *intr.* (*despre oameni*) A chiui. **2** *intr.* (*despre voce, zgomote etc.*) A hăui. **3** *tr.* A cînta cu voce, chiuind. • prez.ind. *-esc.* /form. expr.

hăulí[2] *vb. IV.* v. aoli.

hăulíre *s.f.* Acțiunea de *a hăuli* și rezultatul ei; hăulit. • pl. *-i.* /v. ***hăuli***.

hăulít *s.n.* Hăulire. • pl. *-uri.* /v. ***hăuli***.

hăulitúră *s.f.* Chiuitură. • pl. *-i.* /***hăuli*** + *-tură*.

hăzós, -oásă *adj.* v. hazos.

he *interj.* v. hei[1].

header ['hedər] *s.n.* (*inform.*) Antet. • pl. *-e.* /<engl. ***header***.

heading ['hediŋ] *s.n.* (*sport*) Lovitură cu capul (la fotbal). • pl. *-uri.* /<engl. ***heading***.

heavy metal [ˌhevi'metəl] *s.n.* Stil de muzică rock caracterizat prin amplificare puternică, distorsiuni electronice, versuri țipate etc. • /<engl. ***heavy metal***.

hebdomadár, -ă *adj., s.n.* (Publicație) care apare o dată pe săptămînă; săptămînal. • pl. *-e.* și *ebdomadár, -ă adj., s.n.* /<fr. ***hebdomadaire***; cf. gr. *ἑβδομάς, -άδος* „săptămînă".

hebe- Elem. de compunere „(referitor la) adolescență", „pubertate". • /<fr. ***hébé-***; cf. gr. *ἥβη* „pubertate".

hebefrénic, -ă *adj., s.m., s.f.* (*psih.*) (Persoană) care suferă de hebefrenie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***hébéphrénique***.

hebefrenie *s.f.* (*psih.*) Boală psihică, reprezentînd o formă de schizofrenie, care se manifestă, la pubertate, prin comportament pueril, prin refuzul de a comunica, idei delirante, halucinații discrete, caracter imprevizibil, tendințe spre acte antisociale. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***hébéphrénie***; cf. gr. *ἥβη* „pubertate", *φρήν* „spirit, minte".

hebelogíe *s.f.* Psihologia adolescenței. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hébélogie***; cf. gr. *ἥβη* „pubertate", *λόγος* „știință".

hebetúdine *s.f.* (*med.*) Stare maladivă de toropeală, de amorțire generală, fără delir sau halucinații. • pl. *-i.* /<lat. ***hĕbētūdo, -inis***, fr. ***hébétude***.

heboíd, -ă *adj.* (*med.; despre forme de hebefrenie*) Care se manifestă prin tendința de a comite acte antisociale. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***héboïde***.

hec *interj.* Cuvînt care imită sughițul. • /onomat.

hecatómbă *s.f.* **1** (*în antic.*) Sacrificiu religios de o sută de animale. ◆ Numele sărbătorii la care se făceau asemenea jertfe. **2** Fig. Măcel, masacru. ◆ Grămadă de cadavre. **3** Fig. (*glum.*) Număr mare de respinși la un concurs. • pl. *-e.* și *ecatómb s.n., ecatómbă s.f.* /<fr. ***hécatombe***, gr. ***ἑκατόμβη*** <*ἑκατόν* „o sută", *βοῦς* „bou".

hecatonchír *s.m.* (*în mit. greacă*) Gigant care avea cincizeci de capete și o sută de mîini. • pl. *-i.* /<fr. ***hécatonchires***; cf. gr. *ἑκατόν* „o sută", *χείρ* „mînă".

hecatonstíl *adj., s.n.* (*arhit.*) (Portic) de o sută de coloane. • pl. *-e.* /<fr. ***hécatonstyle***; cf. gr. *ἑκατόν* „o sută", *στῦλος* „coloană".

hécelă *s.f.* (*reg.*) Darac. • pl. *-e.* /<magh. ***ecselö***, săs. ***hĕxəl***.

hecht [heht] *s.n. invar.* (*ind. piel.*) Formă sub care se prezintă pielea, după eliminarea părților cu structură prea rară, folosită la croit. • /<germ. ***hecht***.

hect- Elem. de compunere „o sută", „de o sută de ori". • și *hecto-.* /<fr. ***hect(o)-***; cf. gr. *ἑκατόν* „o sută".

hectăr *s.n.* **1** Unitate de măsură pentru suprafețe agrare, egală cu aria unui pătrat cu latura de o sută de metri (*ha*). **2** Teren agricol care are suprafața de un hectar. • pl. *-e.* /<fr. ***hectare***.

héctică *adj.* (*med.; despre febră*) Slabă, dar continuă, de lungă durată. • pl. *-ce.* /<fr. ***hectique***; cf. gr. *ἑκτικός*.

hectizíe *s.f.* (*med.*) Friguri continue. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***hectisie***.

hecto- v. hect-.

hectográf *s.n.* (*tipogr.*) Șapirograf. • pl. *-e.* /<fr. ***hectographe***, germ. ***Hektograph***.

hectografiát, -ă *adj.* Șapirografiat. • sil. *-fi-at.* pl. *-ți, -te.* /***hectograf*** + *-iat*.

hectográm *s.n.* Unitate de măsură pentru greutate, egală cu 100 de grame (*hg*) • pl. *-e.* și *ectográm s.n.* /<fr. ***hectogramme***, germ. ***Hektogramm***.

hectolítric, -ă *adj.* **1** Care se referă la hectolitru. **2** Care se măsoară în hectolitri. ◇ *Greutate hectolitrică* v. greutate. • pl. *-ci, -ce.* /***hectolitru*** + *-ic*.

hectolítru *s.m.* Unitate de măsură pentru capacitate, egală cu 100 de litri (*hl*). • pl. *-i.* și *ectolítru s.m.* /<fr. ***hectolitre***, germ. ***Hektoliter***.

hectométric, -ă *adj.* **1** Care se referă la hectometru. **2** Care se măsoară în hectometri. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***hectométrique***.

hectométru *s.m.* Unitate de măsură pentru lungime, egală cu 100 de metri (*hm*). ◇ *Hectometru pătrat* = unitate de măsură pentru suprafață, egală cu aria unui pătrat cu latura de o sută de metri. *Hectometru cub* = unitate de măsură pentru volum, egală cu volumul unui cub cu latura de 100 de metri. • pl. *-i.* și *ectométru s.m.* /<fr. ***hectomètre***, germ. ***Hektometer***.

hectopiéz *s.m.* Unitate de măsură pentru presiune, egală cu 100 de piezi (*hpz*). • pl. *-i.* /<fr. ***hectopièze***.

hectosecúndă *s.f.* Interval de timp egal cu o sută de secunde. • pl. *-e.* /***hecto-*** + ***secundă***.

hectowátt *s.m.* Unitate de măsură pentru putere, egală cu 100 de wați (*hW*). • pl. *-ți.* /<fr. ***hectowatt***.

héder *s.n.* (*tehn.*) Parte componentă a combinelor de cereale, constituită dintr-o platformă care are în față aparatul de tăiere, despărțitoarele de lan, un transportor, rabatorul și mecanismele de acționare. ◦ pl. *-e.* /<rus. ***xeðep***, engl. ***header***.

hédging *s.f.* (*fin.*) Operație prin care un importator sau o bancă se angajează, pe de o parte, să plătească o sumă în valută la un anumit termen, iar pe de altă parte, se împrumută cu aceeași sumă în valută, avînd același termen de rambursare. • /<engl. ***hedging***.

hedoníSm *s.n.* **1** Concepție etică potrivit căreia scopul vieții este plăcerea. ◆ (*estet.*) Teorie care consideră că principala funcție a artei este de a delecta. **2** Tip de comportament a cărui motivație exclusivă este plăcerea, obținerea unor satisfacții cu efort minim; cult al plăcerii. • /<fr. ***hédonisme***; cf. gr. *ἡδονή* „plăcere".

hedoníst, -ă *s.m., s.f., adj.* (Adept) al hedonismului. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***hédoniste***.

hedonístic, -ă *s.f., adj.* **1** *s.f.* Teoria, practica (satisfacerii) plăcerilor. **2** *adj.* Care aparține hedonismului sau hedoniștilor, care se referă la hedonism sau la hedoniști. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***hédonistique***.

hedonofobíe *s.f.* (*med.*) Teamă patologică de o experiență plăcută. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***hedonophobia***.

hedrocél *s.n.* (*med.*) Hernie a anselor intestinale la nivelul anusului. • /<fr. ***hédrocèle***.

hegelian, -ă [hegeli'an] *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Adept) al filosofiei lui Hegel. **2** adj. Care se referă la filosofia lui Hegel. • pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***hégélien***; cf. nm. pr. Georg Wilhelm Friedrich *Hegel*, filosof german.

hegelianism [hegelia'nism] *s.n.* **1** Sistem filosofic creat de Hegel, al cărui principiu fundamental este „spiritul absolut", o ratiune universală independentă de cea umană, care se autodezvoltă în virtutea contradicțiilor sale interne. **2** Școala filosofică a lui Hegel. • ***/hegelian*** + *-ism*; cf. nm. pr. Georg Wilhelm Friedrich *Hegel*, filosof german.

hegemón *s.m., adj.* **1** *s.m., adj.* (Persoană) care are hegemonie asupra cuiva. **2** *s.m.* Conducător. **3** *s.m., adj.* (Cel) care reprezintă forța principală, conducătoare. • pl. *-i.* și *egemón, eghemón, heghemón, ighemón s.m.* /<lat. ***hegĕmon, -onis***, fr. ***hégémon***.

hegemónic, -ă *adj.* **1** Care se referă la hegemon sau la hegemonie. **2** Care are caracter de hegemonie. • pl. *-ci, -ce.* și (*înv.*) *heghemonicésc, -eáscă, eghemonicésc, -eáscă adj.* /<germ. ***hegemonisch***.

hegemoníe *s.f.* **1** Faptul sau starea de a avea rolul de conducere; supremație, dominație a unei clase, categorii sociale asupra alteia, a unui stat asupra altuia etc. **2** (*în antic.*) Drept al unui oraș de a conduce confederația din care făcea parte. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *egemoníe, heghemoníe s.f.* /<fr. ***hégémonie***.

hegemoníSm *s.n.* Tendință de supremație (politică) a unui stat asupra altui stat. • pl. *-e.* și *heghemoníSm s.n.* /***hegemon*** + *-ism*.

heghemón *s.m., adj.* v. hegemon.

heghemonicésc, -eăscă *adj.* v. hegemonic.

heghemoníe *s.f.* v. hegemonie.

heghemoníSm *s.n.* v. hegemonism.

hegíră *s.f.* (*relig.*) Eră la mahomedani, care datează de la fuga lui Mahomed de la Mecca la Medina, în anul 622 d.Hr. • și *egíră s.f.* /<fr. ***hégire*** <ar. *hedjra* „fugă".

hehé *interj.* v. hei[1].

hehéi *interj.* v. ehei.

hei[1] *interj.* **1** Exclamație care exprimă: *a)* o chemare sau o atenționare. *Hei, cucule, tu-mi ești tovarăș bun!* (COȘB.); *b)* voie bună, satisfacție, plăcere, chef, admirație, nerăbdare. *Cînd mă vedea intrînd pe ușă, îmi zicea cu chef: Hehe! bine-ai venit!* (CR.); *c)* surprindere, contrarietate, regret. *De ieșit la joc ai ieșit? Hei! încă nu, încă n-am șaisprezece ani* (SADOV.). **2** (*adesea repet.*) Exclamație care lasă să se înțeleagă că lucrurile sînt mult mai complicate decît par sau decît se crede. *Hei, hei! Nu știți d-voastră ce poam-a dracului e Harap Alb!* (CR.). • și *he, hehé interj.* /onomat.

hei[2] *s.n.* (*reg.*) **1** Teren de construit. **2** (*la pl.*) Acareturi, dependințe. • pl. *-uri.* /<magh. ***hely*** „loc".

heirúp *interj., s.n.* **1** *interj.* Cuvînt care exprimă un îndemn de a face ceva. **2** *s.n.* (*fam., glum.; mai ales în legătură cu vb. ca „a face", „a trage"*) Efort susținut făcut cu scopul de a încheia la termen o acțiune, o activitate etc. *Își face treaba mai ales cu heirupuri.* • pl. *-uri.* /***hei***[1] + ***rup***.

heirupísm *s.n.* (*fam., glum.*) Fel de a definitiva, de a termina o acțiune printr-un efort susținut și cu puțin timp înainte de termen. • /***heirup*** + *-ism*.

helánCă *s.f.* **1** Țesătură sintetică supraelastică. **2** Obiect de îmbrăcăminte (bluză, tricot etc.) confecționat din această țesătură. • pl. *-ănci.* /<it. ***helanca***, den.com.

hélbe *s.f. pl.* v. hîlbe.

hélbet *interj.* (*înv., reg.*) Se înțelege! fii fără grijă! • și *élbet interj.* /<tc. ***elbet***.

helco- Elem. de compunere „ulcer", „ulcerație". • /<fr. ***helco-***; cf. gr. *ἕλκος* „rană; ulcer".

helcogén, -ă *adj.* (*med.*) Care generează ulcer. • pl. *-i, -e.* /<germ. ***helkogen***.

helcoíd, -ă *adj.* (*med.*) Care are aspect de ulcer. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***helcoïde***; cf. gr. *ἕλκος* „ulcer", *εἶδος* „aspect".

helcologíe *s.f.* (*med.*) Studiu al ulcerațiilor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***helcologie***; cf. gr. *ἕλκος* „ulcer", *λόγος* „cuvînt, știință".

helcométru *s.n.* Aparat de gimnastică pentru dezvoltarea forței, care funcționează pe principiul învingerii rezistenței unei greutăți reglabile, ce este ridicată și coborîtă prin intermediul unor scripeți. • pl. *-e.* /<fr. ***helcomètre***.

helcóză *s.f.* (*med.*) Ulcerație. • pl. *-e.* /<fr. ***helcose***.

helepól *s.n.* (*în antic.; milit.*) Turn de asediu la adăpostul căruia se înainta pînă sub zidurile cetății asediate. • pl. *-uri.* /<fr. ***hélépole***, lat. ***hĕlĕpŏlis***.

heleștéu *s.n.* **1** Bazin cu apă sau iaz special amenajat pentru creșterea și reproducerea peștilor. **2** Ext. Lac. **3** (*reg.*) Noroi. • pl. *-eie.* și *eleștéu s.n.* /<magh. ***halastó***.

hélge *s.f.* (*zool.; reg.*) Hermină (*Mustela erminea*). ◇ Expr. *Alb ca* (sau *cum e*) *helgea* = foarte alb. • pl. *helgi.* /<magh. ***hölgy*** „doamnă".

heliác, -ă *adj.* v. eliac.

heliáde *s.f. pl.* (*în mit. greacă; şi nm.pr.*) Fiicele lui Helios, care, plîngînd pe fratele lor Faeton, ucis de trăsnetul lui Zeus, s-au transformat în plopi. • sil. *-li-a-*. /<gr. *Ἡλιάδες*.

heliadísm *s.n.* Atitudine creatoare în cultura şi literatura română modernă, caracterizată prin dinamism, spirit novator, enciclopedic, polemic şi incisivitate (avînd ca model opera lui Ion Heliade Rădulescu). • sil. *-li-a-*. /nm. pr. (scriitor şi om politic român) *Ion Heliade Rădulescu* + *-ism*.

heliáia *s.f.* (*în Grecia antică*) Tribunal popular în Atena, format dintr-un număr mare (6000) de cetăţeni, care îşi ţinea şedinţele în aer liber, la răsăritul soarelui. • sil. *-li-a-*. /<gr. *Ἡλιαία*.

heliánt *s.m.* (*bot.*) Gen de plante floricole, anuale sau perene, originare din America, care se aseamănă cu floarea-soarelui. • sil. *-li-ant*. /<fr. ***hélianthe***.

heliantínă *s.f.* (*chim.*) Metiloranj. • sil. *-li-an-*. pl. *-e*. /<fr. ***hélianthine***.

heliást *s.m.* (*în Grecia antică*) Membru al tribunalului heliaia. • sil. *-li-ast*. pl. *-şti*. /<fr. ***héliaste***; cf. gr. *ἡλιαστής*.

helíce *s.f.* v. elice.

helici- Elem. de compunere „melc". • /<fr. ***hélici-***; cf. gr. *ἕλιξ, -ικος* „buclă; volută".

helicicultór, -oáre *s.m., s.f.* Persoană care se ocupă cu helicicultura. • pl. *-ori, -oare*. /<fr. ***héliciculteur***.

helicicultúră *s.f.* Ramură a zootehniei care se ocupă cu creşterea melcilor. • /<fr. ***héliciculture***.

helicíd *s.n.* Substanţă folosită pentru distrugerea melcilor şi a altor gasteropode. • pl. *-ide*. /<fr. ***hélicide***.

helicoidál, -ă *adj.* v. elicoidal.

helicón *s.n.* (*muz.*) Instrument muzical de suflat, din alamă, asemănător cu tuba, folosit în fanfarele militare, alcătuit dintr-un tub încovoiat în formă de spirală, prin care trec capul şi mîna dreaptă a instrumentistului. • pl. *-oane*. /<fr. ***hélicon***.

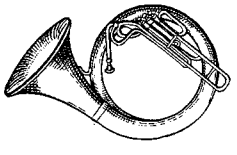

helicon

helicoptér *s.n.* v. elicopter.

helictítă *s.f.* (*geomorf.*) Concreţiune calcaroasă în formă de spirală, care se formează pe pereţii peşterilor, ramificîndu-se în toate direcţiile. • pl. *-e*. /<fr. ***hélictite***.

helio- Elem. de compunere „privitor la soare, la lumina soarelui", „care aparţine soarelui". • /<fr. ***hélio-***; cf. gr. *ἥλιος* „soare".

heliocentrálă *s.f.* Centrală electrică solară. • sil. *-li-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***héliocentrale***.

heliocéntric, -ă *adj.* **1** Care aparţine heliocentrismului, care se referă la heliocentrism. **2** Care are Soarele drept centru. **3** *Sistem heliocentric* = heliocentrism. • sil. *-li-o-*. pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***héliocentrique***.

heliocentrísm *s.n.* (*astron.*) Teorie fundamentată de Copernic, conform căreia Soarele se află în centrul sistemului nostru planetar, iar Pămîntul şi celelalte planete se rotesc în jurul său; sistem heliocentric. • sil. *-li-o-*. /<fr. ***héliocentrisme***; cf. gr. *ἥλιος* „soare", *κέντρον* „centru".

heliocromíe *s.f.* (*tipogr.*) Tipar adînc policrom. • sil. *-li-o-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***héliochromie***.

heliodór *s.n.* (*mineral.*) Varietate de beril, de culoare galbenă-verzuie. • sil. *-li-o-*. /<fr. ***héliodore***.

heliofíl, -ă *adj.* **1** (*despre organisme*) Care iubeşte lumina; fotofil. **2** (*bot.; despre plante*) Care se întoarce către lumină; care creşte orientat către lumină. • sil. *-li-o-*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***héliophile***.

heliofítă *adj., s.f.* (Plantă) care creşte în regiuni însorite. • sil. *-li-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***héliophyte***.

heliofizioterápic, -ă *adj.* (*med.*) Care aparţine fizioterapiei solare, care se referă la fizioterapia solară. • sil. *-li-o-; -zi-o-*. pl. *-ci, -ce*. /***helio-*** + ***fizioterapic***.

heliofób, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Suferind) de heliofobie. **2** *adj.* (*bot.; despre plante*) Care nu suportă lumina solară, crescînd în locuri umbrite. • sil. *-li-o-*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***héliophobe***.

heliofobíe *s.f.* (*med.*) Teamă morbidă de radiaţiile solare. • sil. *-li-o-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***héliophobie***.

heliográf *s.n.* **1** Aparat pentru reproducerea, prin copiere, a desenelor executate pe hîrtie de calc cu ajutorul unei hîrtii speciale, impregnate cu o soluţie sensibilă la lumină, developarea făcîndu-se cu vapori de amoniac. **2** (*climat.*) Aparat pentru măsurarea puterii calorice a soarelui şi pentru înregistrarea perioadelor din zi cu timp însorit. **3** Aparat pentru fotografierea soarelui. **4** Aparat pentru transmiterea semnalelor luminoase prin dirijarea, cu ajutorul unei oglinzi, a reflectării razelor solare. **5** Aparat telegrafic care foloseşte razele solare. • sil. *-li-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***héliographe***.

heliográfic, -ă *adj.* Care aparţine heliografiei, care se referă la heliografie. <> *Hîrtie heliografică* = hîrtie specială, sensibilă la lumină, pe care se copiază la heliograf desenele făcute pe hîrtia de calc. • sil. *-li-o-*. pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***héliographique***.

heliografíe *s.f.* **1** Reproducere în mai multe exemplare a unei imagini cu ajutorul heliografului. **2** (*tipogr.*) Procedeu tipografic care foloseşte clişee pe plăci de cupru obţinute pe cale fotochimică şi acoperite cu un strat de granule foarte fine. **3** Descriere a soarelui. **4** (*înv.*) Heliogravură. • sil. *-li-o-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***héliographie***.

heliogravór *s.m.* Specialist în heliogravură. • sil. *-li-o-*. pl. *-i*. /<fr. ***héliograveur***.

heliogravúră *s.f.* **1** Ansamblu de procedee fizice şi chimice cu care se execută clişeele de cupru pentru imprimarea heliografică; heliografie. **2** Gravură obţinută printr-un astfel de procedeu. **3** Procedeu fotomecanic de gravare a formelor de tipar adînc; fotogravură. • sil. *-li-o-*. pl. *-i*. /<fr. ***héliogravure***.

heliolatríe *s.f.* (*relig.*) Adoraţie a soarelui de către unele populaţii primitive. • sil. *-li-o-*. g.-d. *-iei*. /***helio-*** + *latrie*.

heliolitografíe *s.f.* Procedeu litografic în care formele de tipar sînt obţinute prin reproducere fotografică. • sil. *-li-o-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***héliolithographie***.

heliomarín, -ă *adj.* (*despre tratamente medicale*) Care combină şederea pe litoral cu helioterapia. • sil. *-li-o-*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***héliomarin***.

heliomát, -ă *adj.* (*despre lentile*) Care protejează ochii de razele ultraviolete ale soarelui. • sil. *-li-o-*. pl. *-ţi, -te*. /<fr. ***héliomate***.

heliometeorologíe *s.f.* Ramură a meteorologiei care se ocupă cu studiul raporturilor dintre circulaţia atmosferică şi activitatea solară. • sil. *-li-o-; -te-o-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***héliométéorologie***.

heliométric, -ă *adj.* **1** Care se referă la heliometru. **2** Care se face cu heliometrul. • sil. *-li-o-*. pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***héliométrique***.

heliométru *s.n.* Instrument optic folosit pentru determinarea diametrului aparent al Soarelui şi al planetelor. • sil. *-li-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***héliomètre***; cf. gr. *ἥλιος* „soare", *μέτρον* „măsură".

helión *s.m.* (*fiz.*) Nucleu al atomului de heliu patru. • sil. *-li-on*. pl. *-i*. /<fr. ***hélion***.

heliopatíe *s.f.* (*med.*) Nume generic pentru afecţiunile cauzate de razele solare. • sil. *-li-o-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***héliopathie***.

helioplastíe *s.f.* Procedeu de gravură fotografică prin care se obţin planşe gravate în relief. • sil. *-li-o-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***hélioplastie***.

heliosciofítă *s.f.* (*bot.; la pl.*) Grup de plante adaptate atît pentru regiunile însorite, cît şi pentru cele umbrite; (*şi la sg.*) plantă care face parte din acest grup. • sil. *-li-o-sci-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***héliosciophytes***; cf. gr. *σκιά* „umbră".

helioscóp *s.n.* Dispozitiv optic ataşat la o lunetă pentru a proteja vederea în timpul observării Soarelui. • sil. *-li-o-*. pl. *-oape*. /<fr. ***hélioscope***; cf. gr. *ἥλιος* „soare", *σκοπέω* „a observa, a examina".

helioscópic, -ă *adj.* (*bot.; despre plante*) Care se orientează către soare. • sil. *-li-o-*. pl. *-ci, -ce*. /<lat. ***helioscopicus, -a, -um***.

heliostát *s.n.* Instrument format dintr-un sistem optic pus în mişcare de un mecanism de ceasornic, care este folosit pentru a trimite un fascicul de raze solare într-o anumită direcţie, independent de deplasarea Pămîntului în raport cu Soarele. • sil. *-li-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***héliostat***.

heliotactísm *s.n.* Heliotropism. • sil. *-li-o-*. /<fr. ***héliotactisme***.

heliotaxíe *s.f.* Heliotropism. • sil. *-li-o-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***héliotaxie***.

heliotéhnic, -ă *s.f., adj.* **1** *s.f.* Tehnică de utilizare a energiei solare prin transformarea luminii naturale în curent electric cu ajutorul fotopilelor. **2** *adj.* Care aparţine heliotehnicii, care se referă la heliotehnică. • sil. *-li-o-*. pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***héliotechnique***.

heliotehnicián, -ă *s.m., s.f.* Persoană specializată în heliotehnică. • sil. *-li-o-; -ci-an*. pl. *-ieni, -iene*. /***heliotehnică*** + *-ian*.

helioterápic, -ă *adj.* (*med.*) Care ţine de helioterapie, care se referă la helioterapie. • sil. *-li-o-*. pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***héliothérapique***.

helioterapíe *s.f.* (*med.*) Tratament cu raze solare ultraviolete, folosit în rahitism, în tuberculoza osoasă, în unele boli de piele etc. • sil. *-li-o-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***héliothérapie***.

heliotérm, -ă *adj.* (*hidrol.*) Heliotermic. • sil. *-li-o-*. pl. *-i, -e*. /de la ***heliotermie***, prin derivare regresivă.

heliotérmic, -ă *adj.* (*hidrol.*) Care aparţine heliotermiei, care este specific heliotermiei, care se referă la heliotermie; helioterm. • sil. *-li-o-*. pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***héliothermique***.

heliotermíe *s.f.* (*hidrol.*) Fenomen fizic ce constă în păstrarea în apa sărată a unor lacuri a căldurii produse de acţiunea razelor solare, datorită prezenţei la suprafaţa lacurilor a unui strat izolator de apă dulce, care împiedică iradierea căldurii în atmosferă. • sil. *-li-o-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***héliothermie***; cf. gr. *ἥλιος* „soare", *θερμός* „cald".

heliotipíe *s.f.* (*tipogr.*) (Procedeu de) reproducere tipografică a unei imagini cu substanţe coloidale expuse la acţiunea luminii solare. • sil. *-li-o-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***héliotypie***; cf. gr. *ἥλιος* „soare", *τύπος* „urmă; contur".

heliotróp *s.m., s.n.* **1** *s.m.* (*bot.*) Plantă aromatică exotică, cu tulpina erectă, cu frunzele ovale, nedinţate şi cu florile mici albe sau albastru-deschis, cu miros plăcut, folosită în industria parfumurilor şi în cofetărie (*Heliotropium europaeum*). ◆ (şi *esenţă de heliotrop*) Ulei eteric extras din această plantă. **2** *s.n.* (*mineral.*) Varietate de calcedonie, de culoare verde-închis sau roşie, cu pete galbene strălucitoare, folosită ca piatră semipreţioasă, din care se fac obiecte ornamentale. **3** *s.n.* Colorant solubil în apă, folosit la vopsitul bumbacului. **4** *s.n.* Instrument geodezic de semnalizare format dintr-o oglindă plană care reflectă razele soarelui la o mare distanţă. • sil. *-li-o-*. pl. *m. -i, n. -e*. /<fr. ***héliotrope***, lat. ***hēliotrōpium, -ii***; cf. gr. *ἡλιοτρόπιον* „care se îndreaptă spre soare".

heliotrópic, -ă *adj.* Care ţine de heliotropism, care se referă la heliotropism. • sil. *-li-o-*. pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***héliotropique***.

heliotropínă *s.f.* (*chim.*) Compus alb cristalin, extras din heliotrop, cu miros de violete, folosit în parfumerie şi în cosmetică; piperonal. • sil. *-li-o-*. /<fr. ***héliotropine***, germ. ***Heliotropin***.

heliotropísm *s.n.* Însuşire a unor plante de a-şi orienta florile, frunzele etc. către soare sau alte surse de lumină; fototropism, heliotactism, heliotaxie. • sil. *-li-o-*. /<fr. ***héliotropisme***; cf. gr. *ἥλιος* „soare", *τρέπω* „a se întoarce".

helióză *s.f.* (*med.*) Insolaţie. • sil. *-li-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***héliose***.

heliozincografíe *s.f.* Procedeu de reproducere a hărţilor şi a desenelor constînd în trecerea desenului pe o placă de zinc granulat. ◆ Concr. Reproducere obţinută prin acest procedeu. • sil. *-li-o-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***héliozincographie***.

helipórt *s.n.* v. eliport.

helipót *s.n.* (*fiz., chim.*) Potenţiometru de precizie, la care variaţia totală a valorii se obţine printr-un număr mare de rotaţii. • pl. *-uri*. /<fr. ***hélipot***.

héliu *s.n.* (*chim.*) Element chimic, gaz rar, inert, incolor şi inodor, neinflamabil, cel mai uşor dintre gazele din atmosferă, care este folosit la umplerea baloanelor dirijabile (fiind neinflamabil), la echipamentul scafandrilor, sub forma unui amestec cu oxigen etc. (*He*). • şi *hélium s.n.* /<fr. ***hélium***; cf. gr. *ἥλιος* „soare".

hélium *s.n.* v. heliu.

hélix *s.n.* (*anat.*) Marginea circumferinţei care delimitează pavilionul urechii. • pl. *-uri*. /<fr. ***hélix***.

helió *interj.* (*ca formulă de salut*) Bună! • /<engl. ***hello***.

helmint[1]**-** Elem. de compunere „viermi paraziţi", „helminţi". • şi *helminto-*. /<fr. ***helminth(o)-***; cf. gr. *ἕλμινς, -ινθος* „vierme".

helmínt[2] *s.m.* (*zool.*) Nume generic pentru viermii paraziţi. • pl. *-ţi*. şi *elmínt s.m.* /<fr. ***helminthe***.

helmintiáză *s.f.* (*med.*) Boală parazitară determinată de un vierme din încrengătura helminților, frecventă mai ales la copii; verminoză. • sil. *-ti-a-*. /<fr. ***helminthiase***.

helmíntic, -ă *adj.* (*med.*) Care ține de helminți, care se referă la helminți; care este provocat de helminți. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***helmintique***.

helminto- v. helmint-.

helmintofobíe *s.f.* (*med.*) Teamă patologică de infestare cu helminți. • g.-d. *-iei*. /***helminto-*** + ***fobie***.

helmintoíd, -ă *adj.* Vermiform. • pl. *-izi, -ide*. /<fr. ***helminthoïde***.

helmintología *s.f.* (*med.*) Ramură a parazitologiei care se ocupă cu studiul viermilor paraziți și al mijloacelor de combatere a lor. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***helminthologie***.

helmintoscopíe *s.f.* (*med.*) Examen vizual, direct sau cu instrumente optice, al helminților. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***helminto-*** + ***-scopie***.

helmintosporióză *s.f.* (*fitopat.*) Boală a plantelor provocată de unele ciuperci parazite din genul *Helminthosporium*, caracterizată prin apariția pe frunze a unor pete brune, în dreptul cărora țesuturile se rup. • sil. *-ri-o-*. /<fr. ***helminthosporiose***.

helo¹- Elem. de compunere „strat cornos". • /<fr. ***hélo-***; cf. gr. *ἥλος ἦλος* „cui; bătătură", „excrescență".

helo²- Elem. de compunere „mlaștină", „baltă". • /<fr. ***hélo-***; cf. gr. *ἕλος, -εος* „loc mlăștinos".

helocrén, -ă *adj.* (*despre izvoare*) Care apare în mlaștini. ◆ (*despre organisme*) Care trăiește în mlaștini. • pl. *-i, -e*. /<germ. ***helokrene***.

helodermíe *s.f.* (*med.*) Nodozitate caloasă nedureroasă, la nivelul degetelor de la mîini. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***hélodermie***.

helofítă *adj., s.f.* (*bot.*) (Plantă) care crește în bălți și în mlaștini cu apă dulce, intermediară între plantele terestre și cele acvatice. • pl. *-e*. /<fr. ***hélophyte***.

heloplanctón *s.n.* (*biol.*) Planctonul bălților și al mlaștinilor. • pl. *-oane*. /<fr. ***héloplancton***.

helotomíe *s.f.* (*chir.*) Excizie a unei excrescențe cornoase. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<engl. ***helotomy***.

helvétic, -ă *adj.* Care ține de Confederația Helvetică, care se referă la Confederația Helvetică. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***Helvétique***.

helvéți *s.m. pl.* Trib celtic, care trăia în antichitate în partea de N-V a Elveției de azi. • /<lat. ***Helvētii, -orum***, fr. ***Helvétes***.

helvețián, -ă *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Al doilea etaj al miocenului. **2** *adj.* Care aparține helvețianului, specific helvețianului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din helvețian. • sil. *-ți-an*. pl. *-ieni, -iene*. /<fr. ***helvétien***; cf. nm. pr. *Helvétie* „țara helveților".

hem¹- Elem.de compunere „sînge"; „hematii"; „hemoglobină". • și *hema-, hemo-*. /<fr. ***hém(o)-***; cf. gr. *αἷμα, -τος* „sînge".

hem² *s.n.* (*biol.*) Compus de coordinație al fierului divalent cu un colorant, protoporfirina, component al pigmenților din sîngele vertebratelor și al unor animale inferioare. • pl. *-uri*. /<fr. ***hème***.

hema- v. hem-.

hemaglutináre *s.f.* (*biochim.*) Fenomen de aglutinare a globulelor roșii sub acțiunea unor aglutinine specifice, a unor lecitine etc., utilizat pentru determinarea unor grupe sangvine ori pentru punerea în evidență a unor antigeni sau anticorpi. • pl. *-ări*. /***hem¹-*** + ***aglutinare***, după fr. *hémagglutination*.

hemaglutinínă *s.f.* (*biol.*) Aglutinină capabilă să producă aglutinarea hematiilor. • pl. *-e*. /<fr. ***hémagglutinine***.

hemagóg, -ă *adj.* (*biochim.*) Care provoacă curgerea sîngelui. • pl. *-gi, -ge*. /<fr. ***hémagogue***.

hemangióm *s.n.* (*med.*) Tumoare (congenitală) benignă a vaselor sangvine, care constă într-o aglomerare de capilare nou formate, dilatate, și care se prezintă ca o pată roșie-violacee de dimensiuni variabile, localizată pe față, pe buze, pe mîini etc. • sil. *-gi-om*. pl. *-oame*. /<fr. ***hémangiome***; cf. gr. *αἷμα, -τος* „sînge", *ἀγγεῖον* „vas".

hemangiomatóză *s.f.* (*med.*) Boală ereditară, care debutează la o vîrstă tînără, prelungindu-se de-a lungul întregii vieți, caracterizată prin epistaxis repetat pînă în jurul vîrstei de 25 de ani, după care apar angioame pe piele și pe mucoase; angiomatoză hemoragică. • sil. *-gi-o-*. /<fr. ***hémangiomatose***.

hemartróză *s.f.* (*med.*) Acumulare patologică de sînge într-o cavitate articulară, de obicei prin ruperea unor vase de sînge, în urma unei lovituri, a unei fracturi, a unei boli de sînge etc. • pl. *-e*. /<fr. ***hémarthrose***; cf. gr. *αἷμα, -τος* „sînge", *ἄρθρον* „articulație".

hemat- Elem.de compunere „(de) sînge", „al sîngelui"; „sangvin". • și *hemati-, hemato-*. /<fr. ***hémato-***; cf. gr. *αἷμα, -τος* „sînge".

hemateméză *s.f.* (*med.*) Hemoragie pe traiectul superior al tubului digestiv, eliminată pe gură prin vomă, provenită din leziunile tubului digestiv, care este frecventă în ulcerul gastroduodenal și în cancerul gastric. • pl. *-e*. /<fr. ***hématémèse***; cf. gr. *αἷμα, -τος* „sînge", *ἔμεσις* „vomă".

hemathidróză *s.f.* (*med.*) Eliminare de transpirație cu sînge. • pl. *-e*. /<fr. ***hémathidrose***.

hemati- v. hemat-.

hemátic, -ă *adj.* (*med.*) Care aparține sîngelui, care se referă la sînge. ◇ *Organ hematic* = organ care produce globule roșii. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***hématique***; cf. gr. *αἷμα, -τος* „sînge".

hematíe *s.f.* (*biol.*) Element component al sîngelui, de culoare roșie, care conține hemoglobină și care transportă oxigenul și dioxidul de carbon; globulă roșie, eritrocit. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***hématie***.

hematimetríe *s.f.* (*med.*) (Metodă de) numărare a hematiilor dintr-un volum de sînge cu ajutorul hemocitometrului. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***hématimétrie***.

hematimétru *s.n.* (*med.*) Aparat folosit pentru numărarea hematiilor. • pl. *-e*. /<fr. ***hématimètre***.

hematínă *s.f.* (*biochim.*) Substanță cu schelet porfinic, derivată din hemină, care se găsește în corp în cazuri patologice (intoxicație cu fosgen, anemie pernicioasă etc.). • pl. *-e*. /<fr. ***hématine***.

hematít *s.n.* (*mineral., chim.*) Oxid natural de fier, trivalent, cristalizat, foarte dur, cu luciu metalic sau opac, care există în două varietăți compacte, negre, ce produc, la frecare pe porțelan, o urmă roșie și trec, prin măcinare, într-o pulbere roșie, folosit ca minereu de fier și ca pigment roșu în vopsitorie. • pl. *-e*. /<fr. ***hématite***.

hemato- v. hemat-.

hematoblást *s.n.* (*biol.*) Unul dintre elementele celulare ale sîngelui. • pl. *-uri*. /<fr. ***hématoblaste***.

hematocél *s.n.* (*med.*) Tumoare formată prin acumulare de sînge într-un țesut celular sau într-un organ; restr. hematom la nivelul organelor generale. • pl. *-e*. /<fr. ***hématocèle***; cf. gr. *αἷμα, -τος* „sînge", *κήλη* „tumoare, hernie".

hematocheratóză *s.f.* (*med.*) Dezvoltare exagerată a stratului cornos din epidermă. • pl. *-e*. /<fr. ***hématokératose***.

hematocitología *s.f.* (*med.*) Parte a hematologiei care se ocupă mai ales cu studiul celulelor sangvine. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***hématocytologie***.

hematocólpos *s.n.* (*med.*) Colectare de sînge menstrual în vagin. • pl. *-uri*. /<fr. ***hématocolpos***.

hematocrít *s.n.* **1** (*med.*) Aparat cu ajutorul căruia se separă, prin centrifugare, elementele celulare din plasmă, pentru a stabili volumul globulelor roșii într-o cantitate determinată de sînge; hematoglobinometru. **2** (*biol.*) Masa eritrocitară dintr-un volum de sînge. **3** Tub gradat care permite determinarea raportului dintre volumul eritrocitelor și plasma sangvină. ◆ Raportul dintre volumul eritrocitelor și plasma sangvină. • pl. *-e*. /<fr. ***hématocrite***; cf. gr. *αἷμα, -τος* „sînge", *κριτής* „judecător".

hematocróm *s.m.* (*biol.*) Pigment roșcat carotenoid din celulele unor alge. • pl. *-i*. /<fr. ***hématochrome***.

hematodermíe *s.f.* (*med.*) Afecțiune a sistemului hematopoietic, frecvent malignă, însoțită de leziuni cutanate infiltrate. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***hématodermie***; cf. gr. *αἷμα, -τος* „sînge", *δέρμα* „piele".

hematofág, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Animal, insectă) care se hrănește cu sîngele altui animal. **2** *adj.* Care se referă la hematofagie. • pl. *-gi, -ge*. /<fr. ***hématophage***; cf. gr. *αἷμα, -τος* „sînge", *φαγεῖν* „a mînca".

hematofagíe *s.f.* **1** (*med.*) Fagocitoză a hematiilor. **2** Faptul de a se hrăni cu sînge. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***hématophagie***.

hematofobíe *s.f.* (*psih.*) Stare patologică ce se caracterizează prin frica morbidă de sînge; hemofobie. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***hématophobie***.

hematogén, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* (*farm.; despre unele medicamente*) Care face să crească numărul globulelor roșii în sînge. **2** *adj.* (*biol.*) Care provine din sînge, care aparține sîngelui; care este datorat circulației sangvine. **3** *s.n.* (*biol.*) Substanță feruginoasă care se găsește în gălbenușul de ou. **4** *s.n.* Produs alimentar concentrat, cu un puternic efect tonic, obținut prin amestecarea sîngelui cu lapte și cu diferite substanțe aromatizate, care este folosit mai ales în tratarea anemiei pernicioase. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***hématogène***; cf. gr. *αἷμα, -τος* „sînge", *γίγνομαι* „a lua naștere".

hematogenéză *s.f.* (*biol.*) Proces de formare a sîngelui. • /<fr. ***hématogenèse***.

hematoglobinométru *s.n.* (*med.*) Hematocrit. • pl. *-e*. /<fr. ***hématoglobinomètre***.

hematológ, -ă *s.m., s.f.* Medic specialist în hematologie. • pl. *-gi, -ge*. /<fr. ***hématologue***.

hematológic, -ă *adj.* Care aparține hematologiei, care se referă la hematologie. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***hématologique***.

hematología *s.f.* Ramură a biologiei și a medicinei care se ocupă cu studiul morfologiei, al fiziologiei și patologiei sîngelui și al organelor hematopoietice. • g.-d. *-iei*. /fr. ***hématologie***; cf. gr. *αἷμα, -τος* „sînge", *λόγος* „studiu".

hematóm *s.n.* (*med.*) Tumoare conținînd o acumulare de sînge, mai mult sau mai puțin închistat, într-o cavitate naturală, în diferite țesuturi etc., care este cauzată de ruperea spontană sau traumatică a unor vase sangvine. • pl. *-oame*. /<fr. ***hématome***; cf. gr. *αἷμα, -τος* „sînge".

hematometríe *s.f.* (*med.*) Examinare a sîngelui cu scopul determinării tipurilor și proporției diferitelor elemente constitutive, precum și a cantității de hemoglobină. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***hématométrie***.

hematomielíe *s.f.* (*med.*) Hemoragie masivă sau microhemoragii punctiforme în urma unui traumatism medular sau a unei decompensări bruște. • sil. *-mi-e-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***hématomyélie***; cf. gr. *αἷμα, -τος* „sînge", *μυελός* „măduvă".

hematonefróză *s.f.* (*med.*) Acumulare de sînge în bazinet și rinichi. • pl. *-e*. /<fr. ***hématonéphrose***.

hematopoiétic, -ă *adj.* (*biol.*) Care produce celule sangvine; care aparține hematopoiezei, care se referă la hematopoieză; hemopoietic. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***hématopoïétique***.

hematopoiéză *s.f.* (*biol.*) Proces de formare și de dezvoltare a celulelor sangvine; hemopoieză. • /<fr. ***hématopoïèse***; cf. gr. *αἷμα, -τος* „sînge", *ποίησις* „creare, producere".

hematoporfirínă *s.f.* (*biochim.*) Compus derivat din hemină, care apare în mod normal în urină prin eliminarea fierului. • /<fr. ***hématoporphyrine***.

hematosalpingítă *s.f.* (*med.*) Hematom al trompei uterine, care determină frecvent apariția unei formațiuni cu aspect chistic; hematosalpinx. • pl. *-e*. /<fr. ***hématosalpingite***.

hematosalpínx *s.n.* (*med.*) Hematosalpingită. • pl. *-uri*. /<fr. ***hématosalpinx***; cf. gr. *αἷμα, -τος* „sînge", *σάλπιγξ* „trompă".

hematoscóp *s.n.* (*med.*) Instrument folosit pentru dozarea hemoglobinei în sînge. • pl. *-oape*. /<fr. ***hématoscope***.

hematoscopíe *s.f.* (*med.*) Examinare a sîngelui la microscop. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***hématoscopie***.

hematospectroscopíe *s.f.* (*med.*) Examinare a sîngelui cu ajutorul spectroscopului. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***hématospectroscopie***.

hematospermíe *s.f.* (*med.*) Prezența sîngelui în spermă; hemospermie. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***hématospermie***; cf. gr. *αἷμα, -τος* „sînge", *σπέρμα* „sămînță".

hematoterapíe *s.f.* (*med.*) Tratament al unei maladii prin transfuzie de sînge. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***hématothérapie***.

hematotóxic, -ă *adj.* (*med.*) Care este toxic pentru sînge. • pl. *-ci, -ce*. /***hemato-*** + ***toxic***.

hematoxilínă *s.f.* (*chim.*) Compus cu cristale albe-gălbui, ce se înroșesc în aer, puțin solubil în apă și eter, care este un colorant folosit în microscopie și la fabricarea cernelii. • /<fr. ***hématoxyline***.

hematóză *s.f.* (*med.*) Transformare a sîngelui venos în sînge arterial, prin eliminarea dioxidului de carbon și fixarea oxigenului din aerul inspirat în plămîni; oxigenare a sîngelui venos. • pl. *-e*. /<fr. ***hématose***; cf. gr. *αἱματώσις*.

hematozoár *s.n* (*zool.*) Sporozoar parazit, care trăiește în hematii la om, precum și în tubul digestiv la țînțarul anofel, fiind agentul patogen al malariei (*Plasmodium malariae*); plasmodiu. • sil. *-zo-ar*. pl. *-e*. /<fr. ***hématozoaire***; cf. gr. *αἷμα, -τος* „sînge", *ζωάριον* „animal mic".

hematúric, -ă *adj.* (*med.*) Care ține de hematurie, care se referă la hematurie; care are caracter de hematurie. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***hématurigue***.

hematurí|e *s.f.* (*med.*) Prezență a sîngelui sau a hematiilor în urină, ca urmare a unei hemoragii a mucoasei căilor urinare, întîlnită în unele afecțiuni renale, vezicale, uretrale etc. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***hématurie***; cf. gr. *αἷμα, -τος* „sînge", *οὖρον* „urină".

hemer¹- Elem. de compunere „(referitor la) zi". • și *hemero-*. /<fr. ***hémér(o)-***; cf. gr. *ἡμέρα*.

hemer²- Elem. de compunere „cultivat". • și *hemero-*. /<fr. ***hémér(o)-***; cf. gr. *ἥμερος* „îmblînzit, domesticit".

hemerafomí|e *s.f.* (*med.*) Mutism funcțional care se poate manifesta seara și noaptea. • g.-d. *-iei*. /***hemer-*** + ***afonie***.

hemeralóp, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Persoană) care suferă de hemeralopie. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***héméralope***.

hemeralopí|e *s.f.* (*med.*) Incapacitatea de a vedea în plină zi. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***héméralopie***; cf. gr. *ἡμέρα* „zi", *ὄψις* „vedere".

hemero¹- v. hemer¹-.

hemero²- v. hemer²-.

hemerocál *s.m.* (*bot.*) Plantă din familia liliaceelor, originară din Asia, cu bulbi, cultivată pentru florile sale galbene sau roșietice, din care se prepară coloranți (*Hemerocallis citrina*); crin galben. • pl. *-i*. /<fr. ***hémérocalle***.

hemerológ, -ă *s.m., s.f.* **1** Autor de calendare. **2** Persoană care se ocupă cu studiul istoriei întocmirii și editării calendarelor. • pl. *-gi, -ge*. /<fr. ***hémérologue***.

hemerológic, -ă *adj.* Care aparține hemerologiei, care se referă la hemerologie. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***hémérologique***.

hemerologí|e *s.f.* Știința și arta de a alcătui calendare. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***hémérologie***; cf. gr. *ἡμέρα* „zi", *λόγος* „știință".

hemerotéc|ă *s.f.* Bibliotecă de publicații periodice; secție a unei biblioteci rezervată publicațiilor periodice. ◆ Colecție de ziare și reviste; efemerotecă. • pl. *-ci*. /<fr. ***hémérothèque***.

hemeși *vb. IV.* v. hămesi.

hemeșit, -ă *adj.* v. hămesit.

hemi- Elem. de compunere „jumătate". • și *emi-*. /<fr. ***hémi-***; cf. gr. *ἡμι-* „pe jumătate, semi-".

hemiacefál *s.m.* (*med.*) Monstru la care capul este reprezentat printr-o masă rotunjită, acoperită de cîteva pliuri cutanate. • pl. *-i*. /<fr. ***hémiacéphale***.

hemiageuzí|e *s.f.* (*med.*) Pierdere a simțului gustativ pentru o jumătate a limbii. • sil. *-ge-u-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***hémiageusie***; cf. gr. *ἡμι-* „pe jumătate", *ἀ-* „fără", *γεῦσις* „gust".

hemiagnozí|e *s.f.* (*med.*) Agnozie limitată la o jumătate a corpului. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***hémiagnosie***; cf. gr. *ἡμι* „semi-", *ἀγνωσία* „necunoaștere".

hemialgí|e *s.f.* (*med.*) Durere limitată la o singură parte a corpului. • pl. *-ii*. -d. *-iei*. /<fr. ***hémialgie***.

hemianestezí|e *s.f.* (*med.*) Pierdere a sensibilității tactile a unei jumătăți laterale a corpului din motive organice, funcționale etc. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***hémianesthésie***; cf. gr. *ἡμι-* „pe jumătate", *ἀν-* „fără", *αἴσθησις* „simțire".

hemianopsí|e *s.f.* (*med.*) Slăbire sau pierdere a vederii într-o jumătate a fiecărei retine, întîlnită în unele boli nervoase, în urma căreia ochiul cuprinde doar jumătate din cîmpul vizual (pe verticală sau pe orizontală). • g.-d. *-iei*. /<fr. ***hémianopsie***; cf. gr. *ἡμι-* „pe jumătate", *ἀν-* „fără", *ὤψ* „vedere".

hemianosmí|e *s.f.* (*med.*) Pierdere a simțului mirosului pe jumătate din mucoasa nazală, observată mai ales în leziunile cerebelului. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***hémianosmie***; cf. gr. *ἡμι-* „pe jumătate", *ἀν-* „fără", *ὀσμή* „miros".

hemiasinergí|e *s.f.* (*med.*) Tulburare a proceselor de coordonare a mișcărilor complexe limitată la o jumătate a corpului. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***hémiasynergie***.

hemiataxí|e *s.f.* (*med.*) Ataxie care afectează o jumătate a corpului. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***hémiataxie***.

hemiatrofí|e *s.f.* (*med.*) Atrofie limitată la o jumătate a corpului sau a unui organ. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***hémiatrophie***.

hemicelulóz|ă *s.f.* (*biochim.*) Amestec complex de polizaharide și gume vegetale care se găsesc, împreună cu celuloza și lignina, în pereții celulelor vegetale. • pl. *-e*. /<fr. ***hémicellulose***.

hemicíclic, -ă *adj.* **1** Semicircular. **2** (*bot.*; *despre flori*) Care are organele florale dispuse unele în verticil, iar altele în spirală. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***hémicyclique***.

hemicíclu *s.n.* Spațiu, construcție, încăpere în formă de semicerc pentru cursuri, spectacole, întruniri etc. • pl. *-uri*. și *emicíclu s.n.* /<fr. ***hémicycle***.

hemicolectomí|e *s.f.* (*chir.*) Rezecție a unei jumătăți din colon. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***hémicolectomie***.

hemicoloíd *s.n.* (*chim.*) Substanță coloidală parțial olimerizată. • /***hemi-*** + ***coloid***.

hemicraní|e *s.f.* (*med.*) Durere craniană lateralizată; migrenă. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***hémicrânie***.

hemicriptofít|ă *adj., s.f.* (*bot.*) (Plantă perenă) la care mugurii de reînnoire se formează la nivelul suprafeței solului sau în stratul de frunze moarte ori de mușchi care acoperă solul. • pl. *-e*. /<fr. ***hémicryptophyte***; cf. gr. *ἡμι-* „pe jumătate", *κρυπτός* „ascuns", *φυτόν* „plantă".

hemicristalín, -ă *adj.* (*geol.*; *despre roci vulcanice*) Care este parțial cristalizat. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***hémicristallin***.

hemidiaforéz|ă *s.f.* (*med.*) Secreție unilaterală de sudoare. • sil. *-di-a-*. pl. *-e*. /<fr. ***hemidiaphorèse***.

hemidistrofí|e *s.f.* (*med.*) Inaniție parțială. • g.-d. *-iei*. /***hemi-*** + ***distrofie***.

hemiédric, -ă *adj.* (*geol.*) Care prezintă hemiedrie. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***hémiédrique***.

hemiedrí|e *s.f.* (*geol.*) Caracteristică a unor cristale de a prezenta modificări doar pe jumătate din muchii. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***hémiédrie***.

hemielítr|ă *s.f.* (*entom.*) Aripă a unor insecte, pe jumătate chitinoasă și pe jumătate membranoasă. • pl. *-e*. /<fr. ***hémiélytre***.

hemifoní|e *s.f.* (*med.*) Incapacitate de a vorbi cu glas tare. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***hémiphonie***.

hemilaringectomí|e *s.f.* (*chir.*) Extirpare a unei jumătăți a laringelui. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***hémilaryngectomie***.

hemimél *s.m.* (*med.*) Individ care prezintă hemimelie. • pl. *-i*. /<fr. ***hémimèle***.

hemimelí|e *s.f.* (*med.*) Malformație congenitală caracterizată prin lipsa (extremității) unui membru al corpului. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***hémimélie***; cf. gr. *ἡμι-* „pe jumătate", *μέλος* „extremitate, membru".

hemimetábolă *adj., s.f.* (*entom.*) Heterometabolă. • pl. *-e*. /<fr. ***hémimétabole***.

hemimorfísm *s.n.* (*mineral.*) Proprietate a substanțelor cristalizate de a face ca axele de simetrie să treacă prin două elemente neidentice ale cristalului. • /<engl. ***hemimorphism***.

hemimorfít *s.n.* Reziduu de cărbune provenit din arderea combustibilului într-un motor cu ardere internă, care se depune pe pereți, pe bujii etc., provocînd perturbații în funcționarea motorului; calamină. • pl. *-e*. /<fr. ***hémimorphite***.

hemín|ă *s.f.* (*biol.*) Substanță organică formată din hem, prin transformarea fierului bivalent în fier trivalent, în urma încălzirii hemoglobinei cu clorură de sodiu și cu acid acetic, care este folosită în medicina judiciară pentru identificarea petelor de sînge. • pl. *-e*. /<fr. ***hémine***; cf. gr. *αἷμα, -τος* „sînge".

hemión *s.m.* (*zool.*) Măgar sălbatic de mărimea catîrului, care trăiește în Tibet (*Asinus hemionus* sau *Equus hemionus kiang*). • sil. *-mi-on*. pl. *-i*. /<fr. ***hémione***; cf. gr. *ἡμι-* „pe jumătate", *ὄνος* „măgar".

hemiopí|e *s.f.* (*med.*) Afecțiune a vederii care constă în îngustarea laterală a cîmpului vizual. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***hémiopie***.

hemiparacuzí|e *s.f.* (*med.*) Paracuzie limitată la o ureche. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***hémiparacousie***.

hemiparestezí|e *s.f.* (*med.*) Parestezie a unei jumătăți a corpului. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***hémiparesthésie***.

hemiparéz|ă *s.f.* (*med.*) Reducere (de natură organică sau funcțională) a forței, a vitezei și a amplitudinii mișcărilor voluntare într-una din jumătățile corpului. • pl. *-e*. /***hemi-*** + ***pareză***.

hemiplégic, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Persoană) afectată de hemiplegie. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***hémiplégique***.

hemiplegí|e *s.f.* (*med.*) Paralizie a unei jumătăți laterale a corpului, cauzată de lezarea emisferei cerebrale opuse sau a căii nervoase motorii de acces către aceasta; hemiplexie. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***hémiplégie***; cf. gr. *ἡμι-* „pe jumătate", *πληγή* „lovitură".

hemiplexí|e *s.f.* (*med.*) Hemiplegie. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***hémiplexie***.

hemiptér *s.n.* (*entom.*; *la pl.*) Ordin de insecte cu prima pereche de aripi pe jumătate chitinizată și cu a doua pereche în întregime membranoasă (*Hemiptera*); (*și la sg.*) insectă care face parte din acest ordin; heteropter. • pl. *-e*. /<fr. ***hémiptères***; cf. gr. *ἡμι-* „pe jumătate", *πτερόν* „aripă".

hemispásm *s.n.* (*med.*) Spasm unilateral, care se produce cu intensitate redusă. • pl. *-e*. /<fr. ***hémispasme***.

hemistíh *s.n.* v. emistih.

hemitoráce *s.n.* (*anat.*) Jumătatea superioară sau inferioară a toracelui. • /***hemi-*** + ***torace***.

hemo- v. hem-.

hemobiológ, -ă *s.m., s.f.* Persoană specializată în hematologie, microbiologie și biochimie. • sil. *-bi-o-*. pl. *-gi, -ge*. /de la ***hemobiologie***, prin derivare regresivă, după fr. *hémobiologiste*.

hemobiologí|e *s.f.* Biologia sîngelui. • sil. *-bi-o-*. g.-d. *-iei*. /***hemo-*** + ***biologie***.

hemocianín|ă *s.f.* (*biochim.*) Pigment prezent în hemolimfa moluștelor și a crustaceelor, care conține cupru legat de proteină, de culoare albastră în formă oxidantă și incolor în formă redusă, și care are funcția de a transporta oxigenul ca și hemoglobina. • sil. *-ci-a-*. pl. *-e*. /<fr. ***hémocyanine***; cf. gr. *αἷμα, -τος* „sînge", *κυανός* „albastru".

hemocít *s.n.* (*biol.*) Nume generic pentru celula sangvină. • pl. *-e*. /<fr. ***hémocyte***.

hemocitométru *s.n.* (*med.*) Aparat de măsurare a hematiilor pe unitatea de volum de sînge. • pl. *-e*. /<fr. ***hémocytomètre***.

hemoclazí|e *s.f.* (*med.*) **1** Scădere a numărului leucocitelor în sînge după consumarea alimentelor. **2** Hemoliză. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***hémoclasie***; cf. gr. *αἷμα, -τος* „sînge", *κλάσις* „frîngere, ruptură".

hemoconcentrăți|e *s.f.* Concentrație a sîngelui caracterizată prin creșterea greutății sale specifice, a viscozității și a numărului hematiilor. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***hémoconcentration***.

hemocriní|e *s.f.* (*med.*) Vărsare în sînge a produselor de secreție ale glandelor endocrine. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***hémocrinie***; cf. gr. *αἷμα, -τος* „sînge", *κρίνω* „a secreta".

hemocultúr|ă *s.f.* (*biol.*) Cultivare și identificare a unor germeni patogeni din sînge prin însămînțare pe un mediu adecvat. • pl. *-i*. /<fr. ***hémoculture***; cf. gr. *αἷμα, -τος* „sînge", lat. *cultura* „cultură".

hemodiagnóstic *s.n.* (*med.*) Diagnostic stabilit pe baza examenului serologic al sîngelui. • sil. *-di-ag-*. pl. *-ce*. /<fr. ***hémodiagnostic***.

hemodializ|ă *s.f.* (*med.*) Dializă a sîngelui. ◆ Metodă de epurare extrarenală cu ajutorul unui rinichi artificial. • sil. *-di-a-*. pl. *-e*. /<fr. ***hémodialyse***.

hemodializór *s.m.* (*med.*) Rinichi artificial. • sil. *-di-a-*. pl. *-oare*. /<fr. ***hémodialyseur***.

hemodinámic, -ă *s.f., adj.* **1** *s.f.* Capitol al fiziologiei care se ocupă cu studiul circulației sangvine în organism (presiune, debit, viteză, vasomotricitate etc.). **2** *adj.* Care ține de hemodinamică, care se referă la hemodinamică. **3** *s.f.* Circulație a sîngelui în aparatul vascular. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***hémodynamique***; cf. gr. *αἷμα, -τος* „sînge", *δύναμις* „forță".

hemodinamométru *s.n.* (*med.*) Manometru pentru măsurarea presiunii sangvine intravasculare. • pl. *-e*. /<fr. ***hémodynamomètre***.

hemofág, -ă *adj.* **1** (*despre animale*) Care se hrănește cu sînge. **2** (*despre celule*) Care distruge globulele roșii din sînge. • pl. *-gi, -ge*. /<fr. ***hémophage***; cf. gr. *αἷμα, -τος* „sînge", *φαγεῖν* „a mînca".

hemofílic, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Persoană) care suferă de hemofilie. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***hémophilique***.

hemofilí|e *s.f.* (*med.*) Boală ereditară, transmisă de mamă numai copiilor de sex masculin, caracterizată printr-o predispoziție patologică la hemoragii (spontane sau traumatice) provocată de disfuncții ale hemostazei. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***hémophilie***; cf. gr. *αἷμα, -τος* „sînge", *φιλέω* „a iubi".

hemofobí|e *s.f.* (*med.*) Hematofobie. • g.-d. *-iei*. /<engl. ***hemophobia***.

hemogénic, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care suferă de hemogenie. **2** *adj.* Care

ține de hemogenie, care se referă la hemogenie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***hémogénique***.

hemogeníe *s.f.* (*med.*) Boală de sînge (frecventă la femei), caracterizată prin scăderea numărului trombocitelor, prin hemoragii spontane și repetate în organe sau pe mucoase, prin creșterea timpului de sîngerare etc. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***hémogénie***; cf. gr. *αἷμα, -τος* „sînge", *γένος* „naștere".

hemoglobínă *s.f.* **1** (*biochim.*) Substanță albuminoidă feruginoasă, din sîngele vertebratelor și al cîtorva animale inferioare, conținînd pigmentul organic din globulele roșii, care, datorită proprietății sale de a se oxida și de a se reduce cu ușurință, are un rol important în procesul respirator, transportînd oxigenul din plămîni în țesuturi. **2** (*farm.*) Medicament feruginos, extras din globule roșii, folosit în tratarea anemiei. • și (*înv.*) *emoglobínă s.f.* /<fr. ***hémoglobine***; cf. gr. *αἷμα, -τος* „sînge", lat. *globus* „glob".

hemoglobinemíe *s.f.* (*med.*) **1** Prezență a hemoglobinei în sînge ca urmare a distrugerii globulelor roșii. **2** Concentrația plasmatică a globinei libere. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***hémoglobinémie***.

hemoglobínic, -ă *adj.*(*biol.*) Care aparține hemoglobinei, care se referă la hemoglobină. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***hémoglobinique***.

hemoglobinometríe *s.f.* (*med.*) Determinare a cantității de hemoglobină din sînge. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***hémoglobinométrie***.

hemoglobinométru *s.n.* (*med.*) Aparat folosit pentru determinarea cantității de hemoglobină din sînge; hemometru. • pl. *-e.* /<fr. ***hémoglobinomètre***.

hemoglobinopatíe *s.f.* (*med.*) Nume generic dat bolilor ereditare determinate de prezența unor hemoglobine anormale. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hémoglobinopathie***.

hemoglobinuríe *s.f.* (*med.*) Prezență a hemoglobinei în urină. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hémoglobinurie***.

hemográmă *s.f.* (*med.*) **1** Examen de laborator citologic al sîngelui circulant. **2** Concr. Buletin care prezintă rezultatul unui asemenea examen de laborator. • pl. *-e.* /<fr. ***hémogramme***; cf. gr. *αἷμα, -τος* „sînge", *γράμμα* „scriere".

hemohidartróză *s.f.* (*med.*) Revărsare simultană de sînge și de lichide seroase într-o articulație. • pl. *-e.* /<fr. ***hémo-hydarthrose***.

hemoleucográmă *s.f.* (*med.*) **1** Analiză de laborator constînd în notarea hematiilor și a leucocitelor. **2** Concr. Buletin care prezintă rezultatul unei asemenea analize de laborator. • sil. *-le-u-.* pl. *-e.* /<fr. ***hemo-léucogramme***.

hemolímfă *s.f.* (*biochim.*) Lichid organic cu proprietăți identice cu ale sîngelui, care se găsește în aparatul circulator al nevertebratelor. • pl. *-e.* /<fr. ***hémolymphe***.

hemolític, -ă *adj.* **1** Care produce sau însoțește hemoliza. **2** Care aparține hemolizei, care se referă la hemoliză. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***hémolytique***.

hemolízã *s.f.* (*med.*) Distrugere patologică a globulelor roșii în sînge și trecerea lor în plasmă; hemoclazie. • pl. *-e.* /<fr. ***hémolyse***; cf. gr. *αἷμα, -τος* „sînge", *λύσις* „descompunere".

hemolizínă *s.f.* (*biol.*) Substanță toxică de origine bacteriană sau animală, care provoacă hemoliza. • pl. *-e.* /<fr. ***hémolysine***.

hemométru *s.n.* (*med.*) Hemoglobinometru. • pl. *-e.* /<fr. ***hémomètre***.

hemopátic, -ă *adj.* (*med.*) Care ține de hemopatie, care se referă la hemopatie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***hémopathique***.

hemopatíe *s.f.* (*med.*) Denumire generică pentru bolile sîngelui și ale organelor hematopoietice. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***hémopathie***; cf. gr. *αἷμα, -τος* „sînge", *πάθος* „boală, afecțiune".

hemopneumotorăx *s.n.* (*med.*) Acumulare de sînge și aer în cavitatea pleurală, ca urmare a unui traumatism. • sil. *-pne-u-.* pl. *-uri.* /<fr. ***hémopneumothorax***.

hemopoiétic, -ă *adj.* (*biol.*) Hematopoietic. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***hémopoïétique***.

hemopoiéză *s.f.* (*biol.*) Hematopoieză. • /<fr. ***hémopoïèse***.

hemoptízic, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Persoană) care suferă de hemoptizie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***hémoptysique***.

hemoptizíe *s.f.* (*med.*) Eliminare pe gură de sînge oxigenat, roșu, cu mucozități, provenind din căile respiratorii, însoțită întotdeauna de tuse, frecventă în tuberculoza pulmonară. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***hémoptysie***; cf. gr. *αἷμα, -τος* „sînge", *πτύσις* „scuipat".

hemorágic, -ă *adj.* (*med.*) Care aparține hemoragiei, care se referă la hemoragie; provocat de hemoragie. ◇ *Septicemie hemoragică* v. septicemie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***hémorragique***.

hemoragíe *s.f.* **1** (*med.*) Scurgere abundentă de sînge, internă sau externă, cauzată de ruperea peretelui unui vas sangvin; hemoree. **2** Fig. Pierdere de valori umane sau materiale. *Se poate constata hemoragia de inteligență către țările mai dezvoltate. Hemoragia de capital poate duce la dezechilibru bugetar.* • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***hémorragie***; cf. gr. *αἷμα, -τος* „sînge", *ῥήγνυμι* „a țîșni, a erupe".

hemorée *s.f.* **1** (*med.*) Hemoragie. **2** (*entom.*) Însușire a unor insecte de a elimina, în mod reflex, ca mijloc de apărare, anumite lichide repulsive. • pl. *-ee.* /<fr. ***hémorrhée***; cf. gr. *αἷμα, -τος* „sînge", *ῥέω* „a curge".

hemoriníe *s.f.* (*med.*) Hemoragie nazală, produsă de ruperea unui vas de sînge. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***hémorhinie***.

hemoroidál, -ă *adj.* (*med.*) Care ține de hemoroizi, care se referă la hemoroizi. • sil. *-ro-i-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***hémorroïdal***.

hemoroidár, -ă *adj.* (*med.*) Care este afectat de hemoroizi. • sil. *-ro-i-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***hémorroïdaire***.

hemoroidectomíe *s.f.* (*med.*) Rezecție chirurgicală a hemoroizilor. • sil. *-ro-i-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***hémorroïdectomie***.

hemoroízi *s.m. pl.* (*med.*) Dilatații varicoase interne sau externe, formate prin dilatarea și trombozarea venelor din regiunea anusului și a rectului, care provoacă dureri și hemoragii. • /<fr. ***hémorroïdes***; cf. gr. *αἷμα, -τος* „sînge", *ῥέω* „a curge".

hemosiderínă *s.f.* (*biol.*) Pigment proteic, bogat în fier, prezent în ficat. • pl. *-e.* /<fr. ***hémosidérine***.

hemosideróză *s.f.* (*med.*) Boală care se manifestă prin infiltrație tisulară cu hemosiderină în diverse organe (plămîni, ficat etc.). • /<fr. ***hémosidérose***.

hemospermíe *s.f.* (*med.*) Hematospermie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hémospermie***.

hemostátic, -ă *adj., s.n.* (*med.*) (Medicament, mijloc, operație, agent fizic sau chimic etc.) care favorizează hemostaza și coagularea sîngelui. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***hémostatique***.

hemostáză *s.f.* (*med.*) Oprire a unei hemoragii cu mijloace medicamentoase, chirurgicale, mecanice etc., în special în timpul intervențiilor chirurgicale; hemostazie. • pl. *-e.* /<fr. ***hémostase***; cf. gr. *αἷμα, -τος* „sînge", *στάσις* „oprire".

hemostazíe *s.f.* (*med.*) Hemostază. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***hémostasie***.

hemoterapíe *s.f.* (*med.*) Hematoterapie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hémothérapie***.

hemotipologíe *s.f.* (*antrop.*) Determinare tipologică (rasială) a unei populații prin studiul caracterelor ereditare ale sîngelui, prin analiza grupelor sangvine. • g.-d. *-iei.* /***hemo-*** + ***tipologie***.

hemotorăx *s.n.* (*med.*) Acumulare de sînge în cavitatea pleurală, de obicei de natură traumatică. • pl. *-uri.* /<fr. ***hémotorax***; cf. gr. *αἷμα, -τος* „sînge", *θώραξ* „torace".

hemotoxíe *s.f.* (*biol.*) Otrăvire a sîngelui. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***hémotoxie***.

hemotoxínă *s.f.* (*med.*) Substanță care exercită o acțiune nocivă asupra globulelor roșii, deosebindu-se de hemolizină prin absența specificității. • pl. *-e.* /<fr. ***hémotoxine***; cf. gr. *αἷμα, -τος* „sînge", *τοξικόν* „otravă".

hemotróp, -ă *adj.* (*biol.*; *despre virusuri*) Care se fixează de predilecție pe celulele sangvine. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***hémotrope***; cf. gr. *αἷμα, -τος* „sînge", *τρέπω* „a întoarce".

hemovaccináre *s.f.* (*med.*) Inoculare sub dermă de sînge sau de plasmă sangvină. • pl. *-ări.* /***hemo-*** + ***vaccinare***, după fr. *hémovaccination*.

hendéchi *s.n.* v. hindichi.

hendiádă *s.f.* (*stil.*) Figură de stil constînd în înlocuirea unui substantiv însoțit de un atribut prin două substantive sau a unui atribut adjectival cu unul substantival. Ex. *Îmi place poetul și expresivitatea lui.* • sil. *-di-a-.* pl. *-e.* /<fr., lat. ***hendiadys*** <gr. *ἓν διὰ δυοῖν* „unu exprimat prin două".

hendíchi *s.n.* v. hindichi.

henghér *s.m.* v. hingher.

hénna *s.f.* Vopsea (de păr) extrasă din frunzele plantei *Lawsonia inermis.* • /<ar. ***hinna***.

henoteísm *s.n.* (*relig.*) Formă primitivă de religie, intermediară între politeism și monoteism, caracterizată prin transformarea uneia dintre zeitățile adorate în principalul obiect de cult, fără a exclude existența altor zei. • /<fr. ***henotheisme***, germ. ***Henotheismus***; cf. gr. *ἕν* „unu", *θεός* „zeu".

hénri *s.m. invar.* v. henry.

henrimétru *s.n.* v. henrymetru.

hénry *s.m. invar.* (*fiz.*) Unitate de măsură a inductanței, egală cu inductanța unei spire care, fiind străbătută de un curent continuu cu intensitatea de un amper, produce un flux magnetic propriu de un weber (*H*). • scris și *henri.* pl. *-i.* /<fr. ***henry***; cf. nm. pr. Joseph *Henry*, fizician american.

henrymétru *s.n.* (*fiz.*) Aparat de măsurat inductanța electrică. • scris și *henrimetru.* pl. *-e.* /<fr. ***henrymètre***.

henț *s.m.* (*sport*; *la fotbal*) Atingere neregulamentară a balonului cu mîna de către un jucător de cîmp, care se penalizează. ◇ ***Henț careu*** = henț produs în careul de 16 m de către un apărător, care se penalizează cu lovitură de la 11 m. • pl. *-uri.* /<engl. ***hands***.

heortologíe *s.f.* Studiu al sărbătorilor antice grecești. • sil. *he-or-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***héortologie***; cf. gr. *ἑορτή* „sărbătoare", *λόγος* „studiu".

hepăr *s.n.* **1** (*anat.*) Ficat. **2** (*farm.*) Medicament preparat din extract de ficat, cu acțiune de stimulare a hematopoiezei și de regenerare a celulei hepatice. • pl. *-e.* /<fr. ***hépar***; cf. gr. *ἧπαρ* „ficat".

heparínă *s.f.* (*farm.*) (Medicament obținut dintr-o) substanță anticoagulantă naturală, cu acțiune rapidă, care se găsește mai ales în ficat, în plămîni, în mușchi etc., și care se folosește în tratamentul infarctului miocardic, al (trombo)flebitelor etc. • pl. *-e.* /<fr. ***héparine***.

heparinemíe *s.f.* (*med.*) **1** Prezență a heparinei în sînge. **2** Cantitate de heparină prezentă în sînge. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***héparinémie***.

heparinuríe *s.f.* (*med.*) **1** Prezență a heparinei în urină. **2** Cantitate de heparină prezentă în urină. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***héparinurie***.

hepat- Elem. de compunere „(referitor la) ficat". • și *hepato-* /<fr. ***hépat(o)***-; cf. gr. *ἧπαρ, ἥπατος* „ficat".

hepatalgíe *s.f.* (*med.*) Durere de ficat. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***hépatalgie***; cf. gr. *ἧπαρ* „ficat", *ἄλγος* „durere".

hepatectomíe *s.f.* (*chir.*) Rezecție a unei porțiuni din ficat. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***hépatectomie***.

hepátic, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care aparține ficatului, care se referă la ficat; care provine de la ficat. ◇ *Ciroză hepatică* v. ciroză. *Colică hepatică* v. colic. *Pedicul hepatic* v. pedicul. **2** *s.m., s.f., adj.* (*med.*) (Persoană) care este bolnavă de ficat. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***hépatique***; cf. gr. *ἡπατικός*.

hepaticée *s.f.* (*la pl.*) Familie de plante criptogame, cu frunzele dispuse numai de o parte a tulpinii sau fără frunze (*Hepaticeae*); (*și la sg.*) plantă care face parte din această familie. • pl. *-cee.* /<lat. șt. ***Hepaticeae***.

hepatico- Elem. de compunere „canal hepatic". • /<fr. ***hépatico***-; cf. gr. *ἡπατικός* „referitor la ficat".

hepaticotomíe *s.f.* (*chir.*) Incizie a canalului hepatic în scopul înlăturării calculilor biliari. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***hépaticotomie***.

hepatísm *s.n.* (*med.*) Ansamblu de simptome care pun în evidență afecțiunile cronice ale ficatului; insuficiență biliară. • /<fr. ***hépatisme***.

hepatítă *s.f.* (*med.*) Nume generic dat afecțiunilor inflamatorii de natură virotică, microbiană sau toxică ale ficatului. ◇ *Hepatită epidemică* = hepatită cauzată de un virus. • pl. *-e.* /<fr. ***hépatite***; cf. gr. *ἧπαρ* „ficat".

hepatizáție *s.f.* (*med.*) Leziune a unui țesut, a unui organ, în urma căreia acesta capătă aspectul și consistența ficatului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***hépatisation***.

hepato- v. hepat-.

hepatobiliár, -ă *adj.* (*med.*) Care ține de ficat și de căile biliare, care se referă la ficat și la căile biliare. • sil. *-li-ar.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***hépatobiliaire***.

hepatocél *s.n.* (*med.*) Hernie a ficatului. • pl. *-e.* /<fr. ***hépatocèle***; cf. gr. *ἧπατος* „ficat", *κήλη* „hernie".
hepatocít *s.n.* (*biol.*) Celulă hepatică. • pl. *-e.* /<fr. ***hépatocyte***; cf. gr. *ἧπατος* „ficat", *κύτος* „celulă".
hepatocoledóc *adj.* (*anat.*) Prin care secreţiile hepatice se varsă în duoden. • /***hepato-*** + ***coledoc***.
hepatogén, -ă *adj.* (*med.*) De origine hepatică; generat de ficat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***hépatogène***.
hepatografíe *s.f.* (*med.*) **1** Descriere a ficatului. **2** Radiografie a ficatului, făcută cu ajutorul unei substanţe de contrast. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***hépatographie***; cf. gr. *ἧπατος* „ficat", *γράφω* „a scrie".
hepatográmă *s.f.* (*med.*) Imagine a ficatului obţinută prin hepatografie. • pl. *-e.* /<fr. ***hépatogramme***.
hepatológ, -ă *s.m., s.f.* (*med.*) Medic specialist în hepatologie. • pl. *-ogi, -oge.* /<fr. ***hépatologue***.
hepatológic, -ă *adj.* (*med.*) Care ţine de hepatologie, care se referă la hepatologie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***hépatologique***.
hepatologíe *s.f.* (*med.*) Disciplină a medicinei interne care se ocupă cu studiul anatomiei, fiziologiei şi patologiei ficatului. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hépatologie***; cf. gr. *ἧπατος* „ficat", *λόγος* „studiu".
hepatóm *s.n.* (*med.*) Tumoare (malignă) a ficatului. • pl. *-oame.* /<fr. ***hépatome***.
hepatomegalíe *s.f.* (*med.*) Mărire exagerată a dimensiunilor ficatului, frecventă în cazul unor afecţiuni hepatice, ale altor organe sau ale întregului organism. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***hépatomégalie***; cf. gr. *ἧπατος* „ficat", *μέγας* „mare".
hepatopancreás *s.n.* (*anat.*) Glandă digestivă la unele nevertebrate (moluşte, artropode), care cumulează funcţiile ficatului şi ale pancreasului. • /<fr. ***hépatopancréas***.
hepatopatíe *s.f.* (*med.*) Nume generic pentru afecţiunile ficatului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***hépatopathie***; cf. gr. *ἧπατος* „ficat", *πάθος* „boală".
hepatopexíe *s.f.* (*chir.*) Fixare a unui ficat deplasat. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***hépatopexie***.
hepatoptóză *s.f.* (*med.*) Ptoză a ficatului. • pl. *-e.* /<fr. ***hépatoptôse***; cf. gr. *ἧπατος* „ficat", *πτῶσις* „cădere".
hepatorafíe *s.f.* (*chir.*) Sutură a unei plăgi hepatice. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***hépatorrhaphie***.
hepatoragíe *s.f.* (*med.*) Hemoragie hepatică. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***hépatorragie***.
hepatostomíe *s.f.* (*chir.*) Creare operatorie a unei derivaţii biliare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***hépatostomie***.
hepatoterapíe *s.f.* (*med.*) **1** Tratament medical al bolilor ficatului. **2** Tratament pe bază de extracte hepatice. ◦ pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***hépatothérapie***.
hepatotomíe *s.f.* (*chir.*) Incizie a ficatului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***hépatotomie***.
hepatotoxemíe *s.f.* (*med.*) Intoxicaţie de origine hepatică. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***hépatotoxémie***.
hepatotoxínă *s.f.* Toxină exogenă sau endogenă cu efect nociv asupra ficatului. • pl. *-e.* /<fr. ***hépatotoxine***.
hepatotróp, -ă *adj.* (*biol.*; *despre virusuri*) Care afectează ficatul; care se fixează la ficat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***hépatotrope***.
hept- Elem. de compunere „şapte", „de şapte ori". • şi *hepta-.* /<fr. ***hept(a)-***; cf. gr. *ἑπτά* „şapte".
hepta- v. hept-.
heptacórd *s.n.* **1** (*în Grecia antică*) Liră cu şapte coarde. **2** (*muz.*) Scară muzicală de şapte trepte diatonice. • pl. *-uri.* /<fr. ***heptacorde***; cf. gr. *ἑπτά* „şapte", lat. *corda* „coardă".
heptaédric, -ă *adj.* **1** În formă de heptaedru. **2** Specific heptaedrului. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***heptaédrique***.
heptaédru *s.n.* (*geom.*) Poliedru cu şapte feţe. • pl. *-e.* /<fr. ***heptaèdre***; cf. gr. *ἑπτά* „şapte", *ἕδρα* „faţă, bază".
heptagón *s.n.* (*geom.*) Poligon cu şapte laturi (şi şapte unghiuri). • pl. *-oane.* /<fr. ***heptagone***; cf. gr. *ἑπτά* „şapte", *γωνία* „unghi".

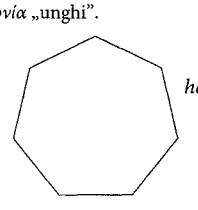
heptagon

heptagonál, -ă *adj.* **1** În formă de heptagon. **2** Specific heptagonului. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***heptagonal***.

heptamér, -ă *adj.* Format din şapte părţi; divizat în şapte părţi. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***heptamerus, -a, -um***.
heptamerón *s.n.* Operă cuprinzînd povestirile unor evenimente petrecute în timp de şapte zile. • pl. *-oane.* /<germ. ***Heptameron***; cf. gr. *ἑπτά* „şapte", *ἡμέρα* „zi".
heptamétru *adj., s.m.* (Vers) de şapte picioare. • pl. *-i.* /<fr. ***heptamètre***, lat. ***heptametrum***; cf. gr. *ἑπτά* „şapte", *μέτρον* „măsură".
heptăn *s.m.* (*chim.*) Hidrocarbură saturată din clasa alcanilor, cu şapte atomi de carbon în moleculă, care se prezintă ca un lichid incolor, inflamabil, folosită drept carburant. • pl. *-i.* /<fr. ***heptane***.
heptaoxíd *s.m.* (*chim.*) Oxid care conţine în moleculă şapte atomi de oxigen. • pl. *-izi.* /<fr. ***heptoxyde***.
heptarhíe *s.f.* Conducere simultană exercitată de şapte persoane. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***heptarchie***.
heptasilăb *adj., s.n.* (Vers) alcătuit din şapte silabe. • pl. *-e.* /<fr. ***heptasyllabe***.
heptasilăbic, -ă *adj.* Care aparţine heptasilabului, care se referă la heptasilab. • pl. *-ci, -ce.* /***heptasilab*** + *-ic*.
heptatlón *s.n.* (*sport*) Complex de şapte probe atletice selecţionate din alergări, sărituri şi aruncări. • /<engl. ***heptathlon***.
heptatónic *adj.* (*muz.*) *Sistem heptatonic* = sistem muzical format din cele şapte sunete naturale. • pl. *-ce.* /<germ. ***heptatonisch***.
heptavalént, -ă *adj.* (*chim.*; *despre elemente chimice*) Care are valenţa 7. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***heptavalent***.
heptemimér, -ă *adj.* (*vers.*; *despre cezura unui vers*) Care se află după a şaptea jumătate de picior. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***hepthémimère***.
heptódă *s.f.* (*electr.*) Tub electronic cu vid, care are şapte electrozi. • pl. *-e.* /<fr. ***heptode***, germ. ***Heptode***.
heraclitián, -ă *adj.* (*filos.*) Care este propriu filosofiei lui Heraclit, care se referă la această filosofie. • sil. *-ti-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***héraclitéen***; cf. nm. pr. *Heraclit*, filosof antic grec.
heraclitísm *s.n.* (*filos.*) Sistemul filosofic al lui Heraclit, care susţine ca principiu al existenţei un element material, focul, considerat originea, substanţa actuală şi factorul motor al tuturor lucrurilor, inclusiv al sufletului omenesc. • /nm. pr. (filosof antic grec) ***Heraclit*** + *-ism*.
heráld *s.m.* (*în Ev. Med.*) Dregător la curţile suveranilor, care avea sarcina de a purta insignele suveranilor sau ale principilor, de a organiza turnirele, de a anunţa începutul turnirelor şi numele învingătorilor, de a transmite declaraţiile de război etc. • pl. *-zi.* şi (*înv.*) *aráld s.m.* /<engl. ***herald***, lat. ***heraldus***, germ. ***Herold***, it. ***araldo***; cf. fr. *héraut*.
heráldic, -ă *s.f., adj.* **1** *s.f.* Disciplină auxiliară a istoriei care se ocupă cu studiul stemelor, al blazoanelor etc. **2** *adj.* Care aparţine heraldicii, care se referă la heraldică. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***héraldique***, germ. ***Heraldik***.
heraldíst, -ă *s.m., s.f.* Specialist în heraldică. • pl. *-işti, -iste.* /<fr. ***héraldiste***.
herăstrău *s.n.* v. fierăstrău.
herb *s.n.* (*înv.*) Stemă a unei ţări; blazon al unei familii nobiliare. ◆ Fig. Origine nobilă, neam nobil. *Poneză şi de herb mîndru... nu putea privi cu ochi uscaţi nici o suferinţă* (M. I. CAR.). • pl. *-uri.* şi *hierb s.n.* /<pol. ***herb*** <germ. *Erbe* „origine, descendenţă".
herbár *s.n.* v. ierbar[1].
herbartián, -ă *adj., s.m, s.f.* (*filos.*) (Adept) al herbartianismului. • sil. *-ti-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<engl. ***Herbartian***; cf. nm. pr. Johann Friedrich *Herbart*, filosof, psiholog şi pedagog german.
herbartiamísm *s.n.* (*pedag.*) Curent în pedagogie care, preluînd ideile lui Herbart, pune accentul pe procesul receptării cunoştinţelor de către elevi, pe autoritatea profesorului etc. • sil. *-ti-a-.* /***herbartian*** + *-ism*.
hercínic, -ă *adj.* (*geol.*) **1** *Orogeneză hercinică* = totalitatea mişcărilor de cutare a scoarţei terestre, însoţite de activitate vulcanică şi metamorfică, manifestate din devonian pînă în permian, în urma cărora s-au format lanţuri muntoase. **2** Care s-a format în timpul orogenezei hercinice sau prin orogeneză hercinică; specific orogenezei hercinice. ◇ *Catenă hercinică* = lanţ de munţi formaţi în carbonifer, întinzîndu-se din Asia Centrală pînă în Europa. • pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***herzynisch***, it. ***ercinico***.
hércule *s.m.* Om voinic, robust, foarte puternic. • pl. *-i.* /<fr. ***hercule***; cf. nm. pr. *Hercule*, erou din mit. greacă.
herculeeán, -ă *adj.* Asemenea lui Hercule, demn de un Hercule; foarte puternic, voinic. *Munte de om, de o putere herculeană* (CĂL.). ◇ (*subst.*) *Era un erculean de voinic* (ISP.). • sil. *-le-ean.* pl. *-eeni, -eene.* şi *erculeán, -ă adj.* /<fr. ***herculéen***.
hereford ['herford] *subst.* Rasă de taurine, originară din Anglia, cu capul, abdomenul şi extremităţile membrelor de culoare albă şi cu restul corpului de culoare roşcată; animal care aparţine acestei rase. • /<engl. ***Hereford***; cf. nm. pr. *Hereford*, oraş în V Angliei.
hereghíe *s.f.* (*înv., reg.*) Origine; neam; familie. ◆ Colect. Rubedenii. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /cf. *herb*, magh. *eredni*.
heresteá *s.f.* v. cherestea.
herestegeríe *s.f.* v. cherestegerie.
herestegíu *s.m.* v. cherestegiu.
heréte *s.m.* v. erete.
hereteseálă *s.f.* v. hiritiseală.
heretiseálă *s.f.* v. hiritiseală.
heretisí *vb. IV.* v. hiritisi.
heretisíre *s.f.* v. hiritisire.
heretísmă *s.f.* (*grec. înv.*) Salutare; felicitare. • pl. *-e.* /<ngr. ***χαιρέτισμα***.
herghelegíu *s.m.* Păzitor, îngrijitor al unei herghelii. • pl. *-gii.* /<tc. ***hergeleci***.
herghelíe *s.f.* **1** Creşcătorie de cai, formată din animale de reproducţie şi din tineret de diferite vîrste care cresc sau pasc laolaltă. ◆ Loc unde se află această creşcătorie. **2** Grup mare de cai de o anumită categorie. **3** (*fam.*) (Termen de ocară pentru o) femeie prea vorbăreată. *Ei, taci, taci! ajungă-ţi de-amu, herghelie!* (CR.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<tc. ***hergele***.
héring *s.m.* (*iht.*) Peşte marin migrator, asemănător cu scrumbia, lung de cca 20 cm, cu corpul de culoare verde-albăstruie şi cu părţile argintii, care trăieşte în grupuri mari (*Clupea harengus*). • pl. *-gi.* şi *arîng s.m.* /<germ. ***Hering***.

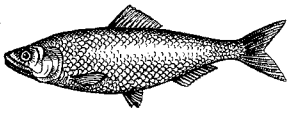
hering

hermafrodísm *s.n.* (*biol.*) Hermafroditism. • /<fr. ***hermaphrodisme***.
hermafrodít, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Om, animal, plantă) care are organe de reproducere masculine şi feminine pe acelaşi individ; androgin, bisexuat, bisexual, intersexual. **2** *s.m.* (*mit.*) Fiinţă căreia i se atribuie o natură dublă, masculină şi feminină. **3** *s.m.* (*a. plast.*) Statuie prezentînd însuşiri masculine şi feminine. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***hermaphrodite***; cf. gr. *Ἑρμαφρόδιτος* <nm. pr. *Hermafrodit*, fiul lui Hermes şi al Afroditei.
hermafroditísm *s.n.* (*biol.*) Prezenţă la acelaşi individ a caracterelor sexuale ale ambelor sexe, normală şi frecventă la unele nevertebrate, rar şi anormal la om; bisexualitate, hermafrodism, intersexualitate. • /<fr. ***hermaphroditisme***, engl. ***hermaphroditism***.
hermandád *s.n.* (*în Ev. Med.*) Asociaţie de oraşeni în Spania, constituită împotriva răufăcătorilor. • /<sp. ***hermandad***.
hérme *s.f. pl.* (*în Grecia antică*) Stîlpi de piatră de-a lungul drumurilor, la răspîntii şi la intrarea în case, avînd sculptat în partea de sus capul lui Hermes. • /<fr. ***hermès***; cf. nm. pr. *Hermes*, zeul comerţului, protector al călătorilor (împotriva hoţilor).
hermelínă *s.f.* (*zool.*) Hermină (*Mustela erminea*). • pl. *-e.* şi *ermelín, armelín s.m.* /<germ. ***Hermelin***, magh. ***hermelin***.
hermeneút *s.m.* Specialist în hermeneutică. • sil. *-ne-ut.* pl. *-ţi.* /<fr. ***herméneute***.
hermeneútic, -ă *s.f., adj.* **I** *s.f.* **1** Arta sau ştiinţa de a interpreta textele vechi religioase criptice, în special textele biblice. ◆ Ext. Rezultatul interpretării acestor texte. ◆ Ext. Ştiinţa exegezei. **2** Ştiinţa sau metoda interpretării fenomenelor culturii spirituale. ◆ Teorie a interpretării semnelor ca elemente simbolice ale unei culturi (în vederea dezvăluirii sensurilor lor ascunse). ◆ Ansamblul tehnicilor de descifrare a unui dat simbolic. **3** (*log.*) Disciplina înţelegerii şi interpretării informaţiei ştiinţifice. **II** *adj.* Care aparţine hermeneu-

ticii, care se referă la hermeneutică; cu caracter de hermeneutică. • sil. *-ne-u-*. pl. *-ci, -ce.* şi *ermeneútic, -ă s.f., adj.* /<fr. ***herméneutique***, germ. ***Hermeneutik, hermeneutisch***; cf. gr. *ἑρμηνευτική [τέχνη]* <*ἑρμηνέυω* „a interpreta, a comenta".

hermétic, -ă *adj.* v. ermetic.

hermetísm *s.n.* v. ermetism.

herminát, -ă *adj.* Asemănător herminei. ◆ (*despre păsări*) Care are penajul alb, mărginit cu negru la coadă şi la aripi, şi cu penele de la gît negre, mărginite cu alb. • pl. *-ţi, -te.* /după fr. *herminé.*

hermínă *s.f.* **1** (*zool.*) Mic mamifer carnivor, asemănător cu nevăstuica, cu blana cafenie vara şi albă, fină şi lucioasă iarna (*Mustela erminea*); hermelină, cacom. ◆ Blană prelucrată de hermină; haină făcută din blana acestui animal. ◇ Fig. *Unul purta totuşi hermina albă a zăpezilor, celălalt rugina şi purpura frunzelor veştede* (ANG.-IOS.). **2** (*herald.*) Blană utilizată la alcătuirea stemelor, reprezentată convenţional prin fond argintiu presărat cu pete de nisip. • pl. *-e.* şi *ermíná s.f.* /<fr. ***hermine***; cf. lat. *armenius* „şoarece armenesc".

hermină (1)

---

herni- Elem. de compunere „hernie". • şi *hernio-.* /<fr. ***herni(o)-***; cf. lat. *hernĭa, -ae* „vătămare"; „surpare".

herniál, -ă *adj.* (*med.*) Herniar. • sil. *-ni-al.* pl. *-i, -e.* /<engl. ***hernial***.

herniár, -ă *adj.* (*med.*) Care ţine de hernie, care se referă la hernie; hernial. • sil. *-ni-ar.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***herniaire***.

herniát, -ă *adj.* (*med.*; *despre organe*) Care are hernie. • sil. *-ni-at.* pl. *-ţi, -te.* /după fr. *hernié.*

hérnie *s.f.* **1** (*med.*) Umflătură apărută în urma ieşirii totale sau parţiale a unui organ din cavitatea sa naturală printr-un orificiu natural sau artificial. ◇ *Hernie de disc* = ieşire a discului cartilaginos din spaţiul intervertebral. *Bandaj pentru hernie* v. bandaj. *Hernie strangulată* v. strangulat. ◆ Spec. Ieşire a intestinului subţire din peritoneu. **2** (*fitopat.*) *Hernia verzei* = boală a verzei provocată de o ciupercă, care se manifestă prin apariţia pe rădăcina plantei atacate a unor tumori galbene, apoi brune. • p. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***hernie***, lat. ***hernĭa, -ae***.

hernio- v. herni-.

herniotóm *s.n.* (*med.*) Instrument chirurgical folosit în herniotomie. • sil. *-ni-o-.* pl. *-oame.* /<fr. ***herniotome***.

herniotomíe *s.f.* (*chir.*) Intervenţie chirurgicală reparatorie a unei hernii. • sil. *-ni-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***herniotomie***.

heroídă *s.f.* (*lit.*) Epistolă în versuri în care se celebrează un erou sau un personaj celebru. *Ovidiu a scris heroide.* • pl. *-e.* /<fr. ***héroïde***; cf. lat. *hērōis, -ĭdos* „eroină".

heroínă *s.f.* (*farm.*) Medicament derivat din morfină, obţinut sintetic sau din extractul de mac, sub formă de pulbere albă, cristalină, solubilă în alcool şi benzen, insolubilă în apă, cu acţiune analgezică, sedativă şi stupefiantă, mai toxic decît morfina. • /<fr. ***héroïne***.

heroinomán, -ă *s.m., s.f.* (*med.*) Persoană care se droghează cu heroină. • sil. *-ro-i-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***héroïnomane***.

heroinomaníe *s.f.* (*med.*) Drogare cu heroină. • sil. *-ro-i-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***héroïnomanie***.

herostrătic *adj. Renume herostratic* = renume rău. • /<germ. ***herostratisch***; cf. nm. pr. *Herostrat*, personaj obscur din Grecia antică, ce a incendiat templul Artemidei din Efes, în dorinţa de a ajunge celebru.

herostratísm *s.n.* (*med.*) Tendinţă a unor dizarmonici sau debili mintali de a provoca celorlalţi mari neajunsuri, pentru a-şi cîştiga notorietatea. • /***herostrat[ic]*** + *-ism.*

herovíc *s.n.* v. heruvic.

herovicăr *s.n.* (*bis.*; *înv.*) Carte care cuprinde notaţia muzicală pentru imnurile de tip heruvic. • pl. *-e.* /***herovic*** + *-ar.*

hérpes *s.n.* (*med.*) Dermatită virală, cu caracter recidivant, care se manifestă prin apariţia unei erupţii de vezicule mici, transparente, localizate mai ales în jurul gurii, al nasului şi al organelor genitale. • pl. *-uri.* /<fr. ***herpès***, lat. ***herpes***; cf. gr. *ἕρπης* „pecingine".

herpet- Elem. de compunere „herpes". • şi *herpeti-, herpeto-.* /<fr. ***herpét(o)-, herpéti-***; cf. lat. *herpes, -etis* „ulcer malign"; „pecingine".

herpeti- v. herpet-.

herpétic, -ă *adj.* (*med.*) De natura herpesului; care aparţine herpesului, care se referă la herpes. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***herpétique***.

herpetifórm, -ă *adj.* (*med.*) Cu aspect de herpes, de forma herpesului. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***herpétiforme***.

herpeto- v. herpet-.

herpetologíe *s.f.* Ramură a zoologiei care se ocupă cu studiul reptilelor şi al batracienilor. • g.-d. *-iei.* şi *erpetologíe s.f.* /<fr. ***herpétologie***; cf. gr. *ἑρπετόν* „reptilă", *λόγος* „ştiinţă".

herpetovírus *s.n.* (*med.*) Virus herpetic. • pl. *-şi.* /***herpeto-*** + ***virus***.

hérsă *s.f.* (*ist.*) Grilă din fier sau din lemn armat, culisantă, care proteja poarta cetăţilor medievale, constituind o barieră suplimentară a accesului în cetate. • pl. *-e.* /<fr. ***herse***; cf. lat. *hirpex* „grapă".

hertíu *s.n.* (*înv., reg.*) **1** Pînză obişnuită nealbită. **2** Sac în care se stoarce uleiul de floarea-soarelui. • /etimol. nec.

hertz [herts] *s.m.* (*fiz.*) Unitate de măsură pentru frecvenţă egală cu frecvenţa unei mişcări periodice cu perioada de o secundă (*Hz*); ciclu pe secundă. • pl. *-i.* /<germ. ***Hertz***, fr. ***hertz***; cf. nm. pr. Heinrich *Hertz*, fizician german.

hertzian, -ă [hertsi'an] *adj.* Care aparţine undelor electromagnetice radio, care se referă la undele electromagnetice radio. ◇ *Undă* (sau *rază*) *hertziană* = undă electromagnetică ce transmite semnalele radiofonice. *Cablu hertzian* = sistem de transmitere a mesajelor prin unde hertziene. *Balizaj hertzian* v. balizaj. • sil. *-tzi-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***hertzien***.

herţég *s.m.* v. herţog.

herţog *s.m.* (*înv.*) Duce, voievod. • pl. *-gi.* şi *herţég s.m.* /<germ. ***Herzog***.

herúl, -ă *s.m., adj.* **1** *s.m.* (*la pl.*) Neam germanic din Peninsula Scandinavia, ajuns sub hegemonia goţilor, la sfîrşitul sec. 2 d.Hr., care a fost atestat pe coasta Mării Azov în secolul următor, de unde făcea dese incursiuni de pradă împotriva oraşelor de pe ţărmul Mării Negre şi care s-a retras spre centrul şi vestul Europei sub presiunea hunilor; (*şi la sg.*) persoană care aparţinea acestei populaţii. **2** *adj.* Care aparţine herulilor, care se referă la heruli. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***Hérules***.

heruvíc *s.n.* (*bis.*) Imn liturgic ortodox, care se cîntă înainte de ieşirea preotului din altar cu Sfintele Daruri, amintind de slujirea îngerească din ceruri. • pl. *-ce.* şi *herovíc s.n.* /<ngr. ***χερουβικόν***, *[ὕμνος] χερουβικός*.

heruvím *s.m.* (*relig.*) Înger din imediata apropiere a lui Dumnezeu, înzestrat cu ochi mulţi şi cu sabie de foc, superior arhanghelului. • pl. *-i.* /<slav. ***херовимъ***, ***хероγвимъ***.

heruvimésc, -eăscă *adj.* (*relig.*) Care aparţine heruvimilor, care se referă la heruvimi; care provine de la heruvimi. • pl. *-eşti.* /***heruvim*** + *-esc.*

hervaneă *s.f.* (*ist.*) Mantie domnească introdusă în 1832 în locul cabaniţei. • pl. *-ele.* /<tc. ***harvany***.

hesonít *s.n.* (*mineral.*) Varietate de granat, incolor, verzui-brun, galben sau roşu, folosit ca piatră preţioasă. • /<germ. ***Hessonit***.

hesperídă *s.f.* (*bot.*) Fruct cărnos asemănător cu baca (la portocal, lămîi etc.), cu coaja moale, conţinînd uleiuri eterice. • pl. *-e.* /<fr. ***hespéridées***; cf. nm. pr. *Hesperide*, nimfe ale crepusculului, care păzeau grădina cu mere de aur dăruite de Geea Herei la nunta acesteia cu Zeus.

hesperonesián *s.n.* (*lingv.*) Grup de limbi din familia austroneziană, ramura malaio-polineziană, care cuprinde grupul filipinez şi indonezian de vest. • sil. *-si-an.* /<fr. ***hespéronésien***; cf. gr. *ἑσπερος* „vest".

hesperórnis *s.m. sg.* (*paleon.*) Pasăre fosilă acvatică din cretacic, asemănătoare cu pinguinul, cu aripile reduse la două palete folosite la înot, care face trecerea de la reptile la păsări. • /<fr. ***hesperornis***; cf. gr. *ἑσπέριος* „de seară, de apus", *ὄρνις* „pasăre".

hessián *s.n.* (*ţes.*) Ţesătură de iută cu legătura de pînză, folosită în tapiţerie, la confecţionarea sacilor şi ca ambalaj. • sil. *-si-an.* /<fr. ***hessian***.

hesychísm *s.n.* v. isihasm.

hesychíe *s.f.* v. isihie.

hetaíră *s.f.* **1** (*în Grecia antică*) Curtezană. **2** Ext. Prostituată. • acc. şi *hetáiră.* pl. *-e.* /<fr. ***hétaïre***; cf. gr. *ἑταίρα*.

hetairíe *s.f.* **1** (*în Grecia antică*) Asociaţie aristocratică (secretă), cu caracter politic. **2** (*în Imperiul Bizantin*) Corp de gardă imperială compus din mercenari străini. **3** (*în Grecia modernă*) Societate literară sau politică; eterie. • sil. *-ta-i-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***hétairie***, ngr. ***ἑταιρεία***.

hetairísm *s.n.* **1** Raport sexual extraconjugal al unui bărbat cu femei de moravuri uşoare. **2** (*ist.*) Stare de promiscuitate în prima fază a comunei primitive, în care raporturile sexuale nu erau supuse nici unei reglementări sociale. **3** Condiţia, obiceiurile hetairelor. • sil. *-ta-i-.* /<fr. ***hétaïrisme***.

heter- Elem. de compunere „altul", „diferit", „inegal". • şi *hetero-, eter-, etero-.* /<fr. ***hétéro-***; cf. gr. *ἕτερος* „altul".

heterándru, -ă *adj.* (*bot.*; *despre flori*) Cu stamine de lungimi şi forme diferite. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***hétérandre***.

hetero- v. heter-.

heteroanticórp *s.m.* (*biol.*) Anticorp activ combinat cu antigeni provenind de la indivizi diferiţi, din alte specii decît cele care au produs anticorpii. • pl. *-i.* /<fr. ***hétéro-anticorps***.

heteroantigén *s.m.* (*biol.*) Antigen care produce dezvoltarea de anticorpi în serul unor indivizi din specii diferite. • pl. *-i.* /<fr. ***hétéroantigène***.

heteroatómi *s.m. pl.* Atomi inegali. • /***hetero-*** + ***atomi***.

heteroauxínă *s.f.* (*biol.*) Hormon vegetal de creştere, asemănător auxinei, care se găseşte în drojdii, în ciuperci, în plante superioare etc. • sil. *-a-u-.* pl. *-e.* /<fr. ***hétéroauxine***; cf. gr. *ἕτερος* „altul", *αὔξω* „a creşte".

heteroblást *s.n.* (*bot.*) Ţesut care se dezvoltă sub formă diferită de a ţesutului de origine. • pl. *-e.* /<fr. ***hétéroblaste***.

heteroblástic, -ă *adj.* (*bot.*; *despre plante*) Cu dezvoltare diferită, prezentînd o tranziţie între forma juvenilă şi cea adultă. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***hétéroblastique***.

heterocărp, -ă *adj.* (*despre plante*) Care prezintă heterocarpie. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***hétérocarpe***.

heterocarpíe *s.f.* Prezenţă de fructe sau de seminţe heteromorfe la aceeaşi plantă. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hétérocarpie***; cf. gr. *ἕτερος* „diferit; altul", *καρπός* „fruct".

heterocefál *s.m.* (*med.*) Monstru fetal cu două capete de mărimi diferite. • pl. *-i.* /<engl. ***heterocephalus***.

heterocérc, -ă *adj.* (*iht.*; *despre înotătoarea codală a unor peşti*) Care are lobi inegali, lobul dorsal fiind mai mare decît cel ventral. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***hétérocerque***; cf. gr. *ἕτερος* „diferit; altul", *κέρκος* „coadă".

heterocíclic, -ă *adj.* **1** (*chim.*; *despre compuşi organici*) Care are în ciclu, pe lîngă atomi de carbon, şi atomi ai altor elemente. **2** (*despre flori*) Cu verticile neuniforme sau cu părţi inegale. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***hétérocyclique***.

heterocíclu *s.n.* (*chim.*) Compus organic ciclic, care conţine, pe lîngă atomi de carbon, şi atomi ai altor elemente. • pl. *-uri.* /<fr. ***hétérocycle***.

heterocíst *s.m.* (*biol.*) Celulă de altă formă şi structură decît restul celulelor dintr-o colonie filamentoasă, formată la extremitatea talului sau lîngă celulele vegetative. • pl. *-işti.* /<fr. ***hétérocyste***.

heterocróm, -ă *adj.* **1** (*bot.*; *despre capitulul compozeelor*) La care florile din centru sînt de altă culoare decît cele din jur. **2** (*fotogr.*) Care foloseşte culori diferite. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***hétérochrome***.

heterocromíe *s.f.* **1** (*med.*) Anomalie (congenitală sau dobîndită) caracterizată prin colorarea diferită a irisurilor. **2** (*bot.*) Coloraţie diferită a unor organe

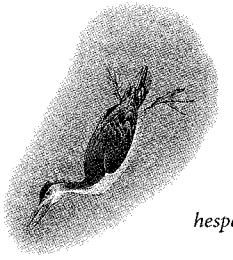

hesperornis

vegetale (frunze, petale), în mod obișnuit unicolore. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***hétérochromie***, cf. gr. *ἕτερος* „altul; diferit", *χρῶμα* „culoare".

heterocromozóm *s.m.* (*biol.*) Cromozom cu alcătuire diferită pentru fiecare sex; heterozom. • pl. *-i*. /<fr. ***hétérochromosome***.

heterodiegétic, -ă *adj.* (*lit.; despre naratorul unui text*) Care povestește la persoana a treia și nu este actor al diegezei. • sil. *-di-e-*. pl. *-ci, -ce*. /***hetero-*** + ***diegetic***.

heterodinăre *s.f.* (*electrotehn.*) Operație de amestec, într-un element neliniar, a unor semnale cu frecvențe diferite, în scopul obținerii unei translații de frecvență. • pl. *-ări*. /de la ***heterodină***.

heterodínă *s.f.* (*electron.*) **1** Circuit electronic oscilator pentru realizarea unei oscilații de frecvență constantă care, suprapusă peste o oscilație de frecvență apropiată, să poată determina producerea unor semnale ce pot fi recepționate prin mijloace simple. **2** Generator de semnale de înaltă frecvență, utilizat în operații de măsurare sau de control. **3** Generator de ton, în care semnalul de joasă frecvență (tonul) este obținut prin suprapunerea a două semnale de frecvențe înalte și apropiate. • pl. *-e*. și ***eterodínă*** *s.f.* /<fr. ***hétérodyne***; cf. gr. *ἕτερος* „diferit; altul", *δύναμις* „forță".

heterodónt, -ă *adj., s.m., s.n.* **1** *adj., s.m.* (Animal) care are dinții diferențiați în incisivi, canini, premolari și molari. **2** *adj.* (*bot.; despre frunze*) Care este neuniform dințat. **3** *s.n.* (*zool.; la pl.*) Ordin de lamelibranhiate cu dinții diferențiați; (*și la sg.*) animal care face parte din acest ordin. • pl. *-ți, -te*. și ***eterodónt, -ă*** *adj., s.m., s.n.* /<germ. ***heterodont***, fr. ***hétérodont***; cf. gr. *ἕτερος* „diferit; altul", *ὀδούς* „dinte".

heterodóx, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care se abate de la doctrina oficială a Bisericii (Ortodoxe). **2** *adj., s.m., s.f.* (Om) nonconformist. **3** *adj.* Care aparține heterodoxiei, care se referă la heterodoxie. • pl. *-cși, -xe*. și ***eterodóx, -ă*** *adj., s.m., s.f.* /<fr. ***hétérodoxe***; cf. gr. *ἕτερος* „diferit; altul", *δόξα* „părere".

heterodoxíe *s.f.* Concepție care se abate de la doctrina oficială a Bisericii (Ortodoxe). ◆ Ext. Credință contrară unei dogme. • g.-d. *-iei*. și ***eterodoxíe*** *s.f.* /<fr. ***hétérodoxie***.

heterodróm, -ă *adj.* **1** (*bot.; despre organe vegetale*) Orientat în direcții diferite. **2** (*med.; despre contracții cardiace*) Care se propagă în mod anormal. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***hétérodrome***.

heteroerotísm *s.n.* Atracție normală față de sexul opus. • /<engl. ***heteroerotism***.

heterofíl, -ă *adj.* (*bot.*) Care prezintă heterofilie. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***hétérophylle***.

heterofilíe *s.f.* (*bot.*) (Fenomen care constă în) prezența unor frunze de forme diferite pe aceeași plantă. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***hétérophillie***; cf. gr. *ἕτερος* „diferit; altul", *φύλλον* „frunză".

heterofón, -ă *adj.* (*muz.*) Care este specific heterofoniei, care se referă la heterofonie. • pl. *-i, -e*. și *eterofón, -ă adj.* /<fr. ***hétérophone***.

heterofoníe *s.f.* (*muz.*) Discordanță provenită din devierea incidentală de la linia melodică de bază în cazul suprapunerii a două sau a mai multe voci care intonează aceeași melodie. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și *eterofoníe s.f.* /<fr. ***hétérophonie***; cf. gr. *ἑτεροφωνία* „diferență de sunet".

heteroforíe *s.f.* (*med.*) Tulburare funcțională a vederii binoculare în raport cu variațiile de echilibru ale mușchilor motori ai globilor oculari, care apare cînd se suprimă fuziunea oculară; strabism latent. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***hétérophorie***; cf. gr. *ἕτερος* „altul; diferit", *φορέω* „a purta, a duce".

heterogăm, -ă *adj.* **1** Care este specific heterogamiei, care se referă la heterogamie. **2** (*bot.; despre plante*) Care are două sau mai multe feluri de flori. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***hétérogame***.

heterogamét *s.m.* (*biol.*) Gamet deosebit morfologic față de partenerii săi și de cei de sex diferit. • pl. *-ți*. /<fr. ***hétérogamète***.

heterogamíe *s.f.* (*biol.*) Înmulțire sexuală prin unirea a doi gameți diferiți ca formă, mărime și structură. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***hétérogamie***; cf. gr. *ἕτερος* „diferit; altul", *γάμος* „căsătorie".

heterogén, -ă *adj.* v. eterogen.

heterogenétic, -ă *adj.* (*biol.*) Care este provenit din strămoși diferiți. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***hétérogénétique***.

heterogenéză *s.f.* v. eterogeneză.

heterogeníe *s.f.* v. eterogenie.

heterogenitáte *s.f.* v. eterogenitate.

heterogoníe *s.f.* (*biol.*) **1** Formare pe același individ a două sau a trei tipuri de flori cu structura androceului diferită. **2** Însușire a unor specii de a alterna înmulțirea patogenetică cu cea sexuată. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<germ. ***Heterogonie***, fr. ***hétérogonie***; cf. gr. *ἕτερος* „diferit; altul", *γάμος* „căsătorie".

heterográfă *s.f.* (*med.*) Operație de refacere a unui țesut sau a unui organ în care grefonul provine de la altă specie; heteroplastie. • pl. *-e*. și *eterográfă s.f.* /<fr. ***hétérogreffe***.

heteroinfécție *s.f.* (*med.*) Infecție transmisibilă de la alte organisme, din mediul exterior. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*./***hetero-*** + ***infecție***.

heteromér, -ă *adj.* (*biol.; despre organisme*) Care este format din mai multe părți morfologice sau anatomice. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***hétéromère***; cf. gr. *ἕτερος* „diferit; altul", *μέρος* „parte".

heteromeríe *s.f.* (*biol.*) **1** Inegalitate numerică, lipsă de uniformitate a părților unor organe ale aceleiași specii. **2** Influență reciprocă diferită a factorilor ereditari. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***hétéromérie***.

heterometábolă *adj., s.f.* (*entom.*) (Insectă) care are metamorfoză incompletă, fără stadiul de nimfă; hemimetabolă. • pl. *-e*. /<fr. ***hétérométabole***.

heteromórf, -ă *adj.* **1** Cu forme variate; polimorf. **2** (*chim.; despre substanțe*) Care prezintă forme cristaline diferite. **3** (*despre animale*) Care prezintă, în cursul dezvoltării, mai multe aspecte morfologice. • pl. *-i, -e*. și *eteromórf, -ă adj.* /<fr. ***hétéromorphe***; cf. gr. *ἕτερος* „diferit; altul", *μορφή* „formă".

heteromorfíe *s.f.* **1** Calitatea de a fi heteromorf; heteromorfism. **2** (*bot.*) Sterilitate a florilor provocată de existența deosebirilor de lungime între stil și stamine. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***hétéromorphie***.

heteromorfísm *s.n.* **1** Heteromorfie. **2** (*med.*) Convingere delirantă a unor bolnavi că sînt alcătuiți altfel decît semenii lor. • /<fr. ***hétéromorphisme***.

heteromorfóză *s.f.* **1** (*biol.*) Diversitate morfogenetică. **2** (*med.*) Înlocuire a unei porțiuni de organ distruse. • pl. *-e*. /<fr. ***hétéromorphose***.

heteromím, -ă *adj., s.n.* **I** *adj.* (*despre opere literare*) Care este publicat sub alt nume decît cel al autorului. ◆ (*despre autori*) Care scrie sub nume diferite. **II** *s.n.* (*lingv.*) **1** Corespondent al unui cuvînt într-o altă limbă. **2** Substantiv care are pereche pentru sexul opus. • pl. *-i, -e*. și *eteroním, -ă adj., s.n.* /<fr. ***hétéronyme***.

heteronimíe *s.f.* (*lingv.*) Folosire a unor perechi de cuvinte formate din radicale diferite, cuvinte în general moștenite, mai rar împrumutate. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și *eteronimíe s.f.* /<fr. ***hétéronimie***; cf. gr. *ἕτερος* „diferit; altul", *ὄνομα* „nume".

heteronóm, -ă *adj.* Care se supune unei legi din exterior, străină fenomenului respectiv. ◆ (*lingv.; despre schimbări fonetice*) Condiționat de alți factori. • pl. *-i, -e*. și *eteronóm, -ă adj.* /<fr. ***hétéronome***.

heteronomíe *s.f.* **1** Însușirea de a fi heteronom; caracterul a ceea ce este heteronom. **2** (*filos.*) Principiu potrivit căruia voința subiectului nu are în sine rațiunea propriei acțiuni, aceasta derivînd din rațiuni externe. ◆ Situație, acțiune caracterizată prin faptul că este guvernată nu de legi proprii, ci de legi situate sau impuse din afară. • g.-d. *-iei*. și *eteronomíe s.f.* /<fr. ***hétéronomie***; cf. gr. *ἕτερος* „diferit; altul", *νόμος* „lege".

heteropág *s.m.* (*med.*) Monstru dublu în care individul parazit prezintă cap și membre distincte. • pl. *-gi*. /<fr. ***hétéropage***.

heteroplástic, -ă *adj.* Care aparține heteroplastiei, care se referă la heteroplastie. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***hétéroplastique***.

heteroplastíe *s.f.* (*med.*) Heterogrefă. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***hétéroplastie***.

heteroplazíe *s.f.* (*biol.*) Formare a unui țesut anormal în organism. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***hétéroplasie***; cf. gr. *ἕτερος* „diferit; altul", *πλάσις* „formă, formare".

heteroprotéic, -ă *adj.* (*biochim.*) Care ține de heteroproteide, care se referă la heteroproteide. • sil. *-te-ic*. pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***hétéroprotéique***.

heteroproteídă *s.f.* (*biochim.*) Substanță organică compusă dintr-o parte proteică și una neproteică. • pl. *-e*. și *eteroproteídă s.f.* /<fr. ***hétéroprotéide***.

heteroptér *s.n.* (*entom.*) Hemipter. • pl. *-e*. /<fr. ***hétéroptères***.

heterosexuál, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care prezintă heterosexualitate, care este atrasă de sexul opus. • sil. *-xu-al*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***hétérosexuel***.

heterosexualitáte *s.f.* (Sexualitate caracterizată prin) atracție normală spre sexul opus. • sil. *-xu-a-*. /<fr. ***hétérosexualité***.

heterosféră *s.f.* (*climat.*) Strat al atmosferei situat deasupra homosferei, în care predomină gazele ușoare (azotul, hidrogenul, heliul), dispuse neuniform. • și *eterosféră s.f.* /<fr. ***hétérosphère***.

heterósis *s.n.* v. heterozis.

heterosmíe *s.f.* (*med.*) Tulburare a percepției mirosurilor, în care mirosul perceput nu este cel real. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***hétérosmie***; cf. gr. *ἕτερος* „altul; diferit", *ὀσμή* „miros".

heterospór, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* (*bot.; despre plante*) Care prezintă tipuri diferite de spori, masculini și feminini. **2** *s.m.* (*biol.*) Spor cu energide masculine și feminine. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***hétérospore***.

heterosporée *adj.* (*bot.*) *Plantă heterosporee* = plantă heterosporă. • pl. *-ee*. /<sp. ***heterospóreo***.

heterosporíe *s.f.* Producere de heterospori. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***hétérosporie***.

heterostíl, -ă *adj.* (*bot.; despre flori*) Care are pistiluri de lungimi diferite. • pl. *-i, -e*. /<germ. ***heterostyl***.

heterostilíe *s.f.* (*bot.*) Prezență a unor pistiluri de lungimi diferite în florile aceleiași specii. • g.-d. *-iei*. /<germ. ***Heterostylie***.

heterosugéstie *s.f.* (*psih.*) Influență din afară exercitată asupra psihicului unei persoane. • g.-d. *-iei*. /***hetero-*** + ***sugestie***; cf. engl. *heterosuggestion*.

heterotaxíe *s.f.* **1** (*med.*) Poziție anormală a unui organ sau a unei părți dintr-un organism. **2** (*biol.*) Dereglare a proprietăților fizice ale unui organ. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***hétérotaxie***; cf. gr. *ἕτερος* „diferit; altul", *τάξις* „ordine".

heteroterapíe *s.f.* (*med.*) Tratament al unei boli cu mijloace specifice alteia. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***hétérothérapie***; cf. gr. *ἕτερος* „diferit; altul", *θεραπεία* „tratament".

heterotérm, -ă *adj.* (*biol.; despre animale*) Care prezintă heterotermie. • pl. *-i, -e*./<germ. ***heterotherm***, fr. ***hétérotherme***.

heterotermíe *s.f.* (*biol.*) Proprietate a unor animale homeoterme de a-și pierde în timpul iernii posibilitatea de a-și regla temperatura corpului. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***hétérothermie***; cf. gr. *ἕτερος* „diferit; altul", *θερμός* „cald".

heterotíp, -ă *adj., s.m.* **1** *adj.* Care este tipărit cu planșe ale căror caractere sînt mobile. ◆ Care este schimbat, cu totul altfel. **2** *s.m.* (*med.*) Monstru dublu în care fătul parazit atîrnă de peretele ventral al antozitului. • pl. *-i, -e*. și *eterotíp, -ă adj., s.m.* /<fr. ***hétérotype***.

heterotípic, -ă *adj.* (*biol.*) De alt tip, deosebit de cel obișnuit. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***hétérotypique***.

heterotóp, -ă *adj.* (*biol.*) Care crește în biotopuri diferite. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***hétérotope***.

heterotópic, -ă *adj.* (*med.*) Care aparține heterotopiei, care se referă la heterotopie. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***hétérotopique***.

heterotopíe *s.f.* (*med.*) Deplasare sau poziție anormală congenitală a unui organ; ectopie. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***hétérotopie***.

heterotransplánt *s.n.* (*chir.*) Transplant recoltat de la un alt individ. • pl. *-uri*. /<fr. ***hétérotransplant***.

heterotróf, -ă *adj., s.m., s.f.* (*biol.*) **1** *adj., s.m., s.f.* (Organism) care se hrănește numai cu substanțe organice, ca sursă de carbon sau azot, neavînd capacitatea de a sintetiza substanțele organice din cele anorganice. **2** *adj.* Cu nutriție variată. • pl. *-i, -e*. și *eterotróf, -ă adj., s.m., s.f.* /<fr. ***hétérotrophe***, germ. ***heterotroph***; cf. gr. *ἄλλος* „diferit; altul", *τροφή* „hrană".

heterotrofíe *s.f.* (*biol.*) Mod de hrănire a organismelor heterotrofe. • g.-d. *-iei*. și *eterotrofíe s.f.* /<fr. ***hétérotrophie***.

heteroxén, -ă *adj.* (*biol.; despre paraziți*) Care posedă cel puțin o gazdă intermediară. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***hétéroxène***.

heterozídă *s.f.* (*biol.*) Glicozidă. • /<fr. ***hétéroside***.

heterozigót, -ă *adj., s.m.* (*genet.*) (Organism diploid) care provine din părinți diferiți în ceea ce privește

constituția genetică și care are două alele diferite. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***hétérozygote***; cf. gr. *ἕτερος* „diferit; altul", *ζυγωτός* „înjugat; împreunat".

heterozigoție *s.f.* (*genet.*) Fenomen genetic determinat de faptul că cele două gene alelice au efecte diferite. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<germ. ***Heterozygotie***.

heterózis *s.n.* (*biol.*) Creștere a vitalității, a productivității etc. la hibrizii din prima generație, obținuți în urma încrucișării a două rase de animale sau a două soiuri de plante cu ereditate diferită. • și *heterósis s.n.* /<fr. ***hétérosis***, germ. ***heterözisch***.

heterozóm *s.m.* (*biol.*) Heterocromozom. • pl. *-i.* /<fr. ***hétérosome***.

hățeș *s.m.* (*reg.*) Copil angajat la stînă. • pl. *-i.* /<magh. ***hetes***.

hățeșar *s.m.* (*reg.*) Argat. • pl. *-i.* /***hățeș*** + *-ar*.

hettangián, -ă *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Primul (sau, după unii cercetători, al doilea) etaj al jurasicului inferior. **2** *adj.* Care aparține hettangianului, specific hettangianului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din hettangian. • sil. *-gi-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***hettangien***.

hevéa *subst.* (*bot.*) Nume generic al unor plante tropicale înalte, lipsite de ramuri la partea inferioară, din care se extrage cauciucul sau din semințele cărora se extrage un ulei comestibil, cele mai productive fiind *Hevea brasiliensis* și *Hevea guyanensis.* • /<fr. ***hévéa*** <cuv. indian din Peru și Bolivia.

hex- Elem. de compunere „șase", „de șase ori". • și *hexa-.* /<fr. ***hex(a)***-; cf. gr. *ἕξ*.

hexa- v. hex-.

hexacianoferăt *s.n.* (*chim.*) Fericianură. • sil. *-ci-a-.* /***hexa-*** + ***ciano-*** + ***ferat***.

hexaclorbenzén *s.m.* (*chim.*) Compus chimic obținut prin substituirea atomilor de hidrogen din benzen cu atomi de clor, folosit în sinteze organice, la combaterea mălurii grîului etc. • pl. *-i.* /<fr. ***hexachlorbenzène***.

hexaclorciclohexán *s.n.* (*chim.*) Compus organic obținut din adiția clorului la benzen în prezența luminii, care este un amestec format din mai mulți izomeri, folosit ca insecticid; analcid. • /<fr. ***hexachlorcyclohexane***.

hexaclorúră *s.f.* (*chim.*) Clorură care conține în moleculă șase atomi de clor. • pl. *-i.* /<fr. ***hexachlorure***.

hexacoraliér *s.m.* (*zool.*; *la pl.*) Subclasă de celenterate marine, solitare sau trăind în colonii, cu șase tentacule în jurul gurii; (*și la sg.*) animal care face parte din această subclasă. • sil. *-li-er.* pl. *-i.* /<fr. ***hexacoralliaires***.

hexacórd *s.n.* (*muz.*) **1** (*în Grecia antică*) Liră cu șase coarde. **2** (*muz.*) Ansamblu de șase trepte succesive (diatonice) ale unei scări muzicale. **3** (*muz.*) Scară muzicală de șase trepte. • pl. *-uri.* /<fr. ***hexacorde***; cf. gr. *ἑξάχορδος*.

hexadecimál, -ă *adj.* (*despre sisteme de numerație*) Care are la bază cifra 16. • pl. *-i, -e.* și *hexazecimál, -ă adj.* /<fr. ***hexadécimal***.

hexaédric, -ă *adj.* **1** (*geom.*) Care aparține unui hexaedru, care se referă la hexaedru. **2** În formă de hexaedru. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***hexaédrique***.

hexaédru *s.n.* (*geom.*) Poliedru cu șase fețe. • pl. *-e.* și *exaédru s.n.* /<fr. ***hexaèdre***; cf. gr. *ἕξ* „șase", *ἕδρα* „latură, bază".

hexagón *s.n.* (*geom.*) Poligon cu șase laturi și cu șase unghiuri. • pl. *-oane.* și *exagón s.n.* /<fr. ***hexagone***, lat. ***hexagōnum, -i***; cf. gr. *ἕξ* „șase", *γωνία* „unghi".

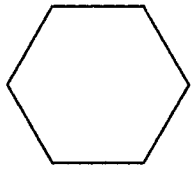

hexagon

hexagonál, -ă *adj.* **1** (*geom.*) Care aparține unui hexagon, care se referă la hexagon. **2** În formă de hexagon. **3** *Sistem hexagonal* = sistem de cristalizare cu un ax de simetrie de gradul șase. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***hexagonal***.

hexagrámă *s.f.* **1** Reunire a șase litere. **2** (*muz.*) Vechi portativ de șase linii. • pl. *-e.* /<fr. ***hexagramme***; cf. gr. *ἕξ* „șase", *γράμμα* „literă, linie".

hexametafosfăt *s.m.* (*chim.*) Sare a acidului metafosforic, în care radicalul metafosfat este polimerizat ciclic, cu gradul de polimerizare șase. • pl. *-ți.* /<fr. ***hexamétaphosphate***.

hexametilentetramínă *s.f.* (*chim.*, *farm.*) Substanță chimică folosită ca antiseptic în infecțiile renale și intestinale și în industria rășinilor sintetice; urotropină. • pl. *-e.* /<fr. ***hexaméthylènetétramine***.

hexamétru *s.m.* (*în vers. latină și greacă*) Vers dactilic cu șase picioare, în care un dactil este obligatoriu în piciorul al cincilea, folosit în poezia epică, în special în epopei, în legende eroice, în satire, în scrisori, și care, împreună cu un pentametru, alcătuiesc distihul elegiac. • acc. și *hexámetru.* pl. *-i.* și *examétru s.m.* /<fr. ***hexamètre***, lat. ***hexamĕter***; cf. gr. *ἑξάμετρον* <*ἕξ* „șase", *μέτρον* „măsură".

hexamotór *adj., s.n.* (Avion) cu șase motoare. • pl. *-oare.* /<fr. ***hexamoteur***.

hexán *s.m.* (*chim.*) Hidrocarbură saturată, cu șase atomi de carbon în moleculă, volatilă, incoloră, ușor inflamabilă, insolubilă în apă, cu miros specific, care se obține prin distilare din petrol și care este folosită ca dizolvant. • pl. *-i.* /<fr. ***hexane***.

hexapód, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* (*despre unele animale*) Care are șase picioare. **2** *s.n.* (*entom.*; *la pl.*) Clasă de insecte cu șase picioare; (*și la sg.*) insectă care face parte din această clasă. ◆ Ext. (*la pl.*) Denumire dată în trecut tuturor insectelor. • pl. *-zi, -de.* /<fr. ***hexapode***; cf. gr. *ἕξ* „șase", *πούς, ποδός* „picior".

hexareactór *adj., s.n.* (Avion) propulsat de șase turboreactoare. • sil. *-re-ac-.* pl. *-oare.* /<fr. ***hexaréacteur***.

hexasilăb *adj., s.n.* (Vers) alcătuit din șase silabe. • pl. *-e.* /<fr. ***hexasyllabe***.

hexástic, -ă *adj., s.n.* v. hexastih.

hexastíh, -ă *adj., s.n.* (*lit.*) (Poezie, strofă) din șase versuri. • pl. *-i, -e, n. -uri.* și *exastíc, -ă*, acc. și *exástic, -ă, hexástic, -ă adj., s.n.* /<fr. ***hexastique***, *it.* ***esàstico***; cf. gr. *ἕξ* „șase", *στίχος* „vers".

hexastíl, -ă *adj., s.n.* (Templu grecesc, construcție) cu șase coloane în față. • pl. *-i, -e, n. -uri.* /<fr. ***hexastyle***; cf. gr. *ἕξ* „șase", *στῦλος* „coloană".

hexatónică *adj.* (*muz.*) *Gamă hexatonică* = gamă formată din șase sunete distanțate la un ton întreg unul față de altul. • pl. *-ce.* /<germ. ***hexatonisch***.

hexavalént, -ă *adj.* (*chim.*; *despre elemente, radicali*) Care are valența șase. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***hexavalent***.

hexazecimál, -ă *adj.* v. hexadecimal.

hexódă *s.f.* Tub electronic cu vid, conținînd șase electrozi. • pl. *-e.* /<fr. ***hexode***, germ. ***Hexode***.

hexóză *s.f.* (*chim.*) Monozaharidă cu șase atomi de carbon, cu cinci grupe hidroxil și cu o grupă carbonică, ce se găsește în natură în stare liberă, ca dizaharide, polizaharide sau glicozide. • pl. *-e.* /<fr. ***hexose***.

hfálă *s.f.* v. fală.

hi[1] *interj.* Strigăt cu care se îndeamnă caii la mers. *Hi!!! zmăoaicele tatei, îndemnați înainte* (CR.). • /onomat.

hi[2] *interj.* v. hă.

hiacínt[1] *s.n.* **1** (*mineral.*) Varietate de zirconiu, de culoare roșie sau roșie-portocalie, folosită ca piatră semiprețioasă. **2** Culoare galbenă-roșiatică. • sil. *hi-a-.* pl. *-uri.* /<fr. ***hyacinthe***, lat. ***hyacinthus, -i***; cf. nm. pr. *Iacint*, personaj din mit. greacă.

hiacínt[2] *s.m.* v. iacint.

hiádă *s.f.* (*în mit. greacă*) Divinitate, nimfă a norilor încărcați de ploaie. • sil. *hi-a-.* pl. *-e.* /<fr. ***hyades***; cf. nm. pr. gr. *Ὑάδες*, numele celor șapte stele din capul constelației Taurului, prevestitoare de ploaie.

hial- Elem. de compunere „sticlă"; „corp vitros, transparent". • și *hialo-.* /<fr. ***hyal(o)***-; cf. gr. *ὕαλος* „sticlă".

hialín, -ă *adj.* **1** Care are aspectul, transparența sticlei; asemănător cu sticla; vitros. **2** (*med.*) *Țesut hialin* = țesut apărut în unele tumori prin degenerarea țesutului conjunctiv într-o masă sticloasă, omogenă. ◇ *Corindon hialin* v. corindon. • sil. *hi-a-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***hyalin***; cf. gr. *ὕαλος* „sticlă".

hialinóză *s.f.* (*med.*) Transformare patologică a țesutului conjunctiv în țesut hialin, care are drept consecință scăderea rezistenței vaselor, caracteristică în unele boli cronice de inimă, de rinichi etc. • sil. *hi-a-.* pl. *-e.* /<fr. ***hyalinose***.

hialít *s.n.* v. hialită.

hialítă *s.f.* **1** (*mineral.*) Varietate transparentă și vitroasă de opal. **2** Sticlă neagră de Boemia. **3** (*med.*) Inflamație a corpului vitros al ochiului. • sil. *hi-a-.* pl. *-e.* și *hialít s.n.* /<germ. ***Hyalit***, fr. ***hyalite***; cf. gr. *ὕαλος* „sticlă", „cuarț".

hialo- v. hial-.

hialofobíe *s.f.* (*psih.*) Teamă patologică de obiecte de sticlă. • sil. *hi-a-.* g.-d. *-iei.* /***hialo-*** + ***fobie***.

hialográf *s.n.* **1** Instrument de gravat sticla. **2** Instrument cu dispozitive reglabile și cu părțile transparente, folosit pentru desenarea mecanică a perspectivei. • sil. *hi-a-.* pl. *-e.* /<fr. ***hyalographe***.

hialografíe *s.f.* (*a. plast.*) **1** Arta de a desena cu ajutorul hialografului. **2** Arta gravării pe sticlă. • sil. *hi-a-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***hyalographie***.

hialoíd, -ă *adj.* **1** Cu aspect sticlos, vitros. **2** (*anat.*) *Umoare hialoidă* = lichid transparent care umple fundul globului ocular; corp vitros. *Membrană hialoidă* = membrană subțire care cuprinde corpul vitros al ochiului. • sil. *hi-a-.* pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***hyaloïde***.

hialoplăsmă *s.f.* (*biol.*) Substanță fundamentală, transparentă, a citoplasmei celulelor, în care se află organele și incluziunile celulare; ectoplasmă. • sil. *hi-a-.* /<fr. ***hyaloplasme***.

hiástră *s.f.* v. fiastră.

hiăstru *s.m.* v. fiastru.

hiát *s.n.* **1** (*lingv.*) Întîlnire a două vocale (din silabe diferite ale aceluiași cuvînt sau din două cuvinte diferite) care nu formează diftong, fiind pronunțate succesiv în silabe diferite. **2** (*anat.*) Spațiu sau deschidere marcată de obicei într-o structură unică. **3** Fig. Lacună într-o lucrare; discontinuitate; pauză, gol, întrerupere. **4** Fig. Moment într-o piesă de teatru în care rămîne scena goală. • sil. *hi-at.* pl. *-uri.* și *hiátus s.n.* /<fr. ***hiatus***, lat. ***hiatus, -us*** <*hiare* „a căsca".

hiatál, -ă *adj.* Care ține de hiat, care se referă la hiat; care provine din hiat. • sil. *hi-a-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***hiatal***.

hiátus *s.n.* v. hiat.

hibăș, -ă *adj.* (*reg.*) Care are unul sau mai multe defecte. • pl. *-i, -e.* /<magh. ***hibás***.

híbă (*pop.*; *fam.*) **1** Defect, cusur, viciu. **2** Lipsă; nevoie; grijă. **3** Fig. Vină. • pl. *-e.* /<magh. ***hiba***.

hibernă *vb. I. intr.* **1** (*despre unele animale*) A petrece iarna în stare de viață latentă, cu metabolismul încetinit și cu temperatura corpului scăzută. **2** Fig. (*despre oameni*) A-și petrece viața în monotonie, în inactivitate. ◇ (*glum.*) *În care grotă din povești Ai hibernat o vară-ntreagă?* (TOPÎR.). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***hiberner***; cf. lat. *hibernare* „a petrece iarna".

hibernácul *s.m.* (*bot.*) Mugure metamorfozat și caduc, constituind partea de rezistență în timpul iernii a unor plante acvatice. • pl. *-i.* /<fr. ***hibernacle***, germ. ***Hibernakel***.

hibernáj *s.n.* Hibernare. • pl. *-e.* /<fr. ***hibernage***.

hibernál, -ă *adj.* **1** De iarnă, caracteristic iernii. ◇ *Somn hibernal* v. somn. **2** Referitor la hibernare. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***hibernal***, lat. ***hībernalis, -e***.

hibernánt, -ă *adj.* **1** (*despre unele animale*) Care hibernează. **2** (*bot.*; *despre plante*) Care germinează toamna, înflorind în primăvara următoare. ◆ (*despre muguri*) Care iernează în stare latentă. **3** Fig. (*despre oameni*) Care rămîne inactiv. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***hibernant***.

hibernáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a hiberna* și rezultatul ei; stare de amorțeală, de viață latentă (asemănătoare cu somnul), în care petrec unele animale iarna, cînd metabolismul este încetinit și temperatura corpului scăzută; hibernație. **2** (*med.*) *Hibernare artificială* = hibernație artificială. **3** Fig. Inactivitate, pasivitate, lenevire. • pl. *-ări.* /v. ***hiberna***.

hibernáție *s.f.* **1** Hibernare. **2** (*med.*) *Hibernație artificială* = metodă prin care se reduce activitatea sistemului nervos prin substanțe ganglioplegice și se răcește corpul; stare asemănătoare cu somnul, realizată prin această metodă, în scop terapeutic sau în unele intervenții chirurgicale; hibernoterapie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***hibernation***, lat. ***hibernatio, -onis***.

hibernoterapíe *s.f.* (*med.*) Hibernație artificială. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***hibernothérapie***.

hibíscus *s.m.* (*bot.*) Arbore tropical din familia malvaceelor, cu florile mari, viu colorate, din ale căror petale se prepară ceai sau un extract medicinal. • pl. *-și.* /<fr. ***hibiscus***; cf. lat. *hībiscum, -i.*

hibríd, -ă *adj., s.m.* **1** *adj., s.m.* (*biol.*) (Organism) rezultat din încrucișarea a doi indivizi cu ereditate diferită, aparținînd unor soiuri, rase, specii sau genuri diferite; metis. <> Fig. *Eu, subscrisul Mirea, Sînt pur și simplu contopirea Hibridă între doi poeți* (ANG.-IOS.). **2** *adj.* Fig. (*despre idei, fapte etc.*) Care este format din elemente disparate, care este lipsit de unitate și de armonie; amestecat, eterogen. *Se va naște o clasă hibridă..., sclavă absolută a capitalului* (EMIN.). ◆ (*despre cuvinte, construcții etc.*) Care este format prin contaminare sau încrucișare, fiind alcătuit din elemente caracteristice unor tipuri flexionare sau unor construcții diferite. *Păstrăm expresia aceasta hibridă consacrată nu numai prin uz, ci și prin ironie* (EMIN.). • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***hybride***; cf. lat. *hybrĭda, -ae* „cu sînge amestecat".

hibridă *vb. I. tr.* (*biol.*) A obține un hibrid prin încrucișarea sexuală sau vegetativă a doi indivizi de specii, soiuri sau rase diferite; a încrucișa sexual sau vegetativ doi indivizi de specii, soiuri sau rase diferite; a hibridiza, a bastarda. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***hybrider***.

hibridáre *s.f.* (*biol.*)Acțiunea de *a hibrida* și rezultatul ei; proces, spontan sau provocat artificial, de obținere a unui hibrid prin încrucișarea a doi indivizi cu ereditate diferită; hibridație, hibridizare. • pl. *-ări.* /v. ***hibrida***.

hibridát, -ă *adj.* (*biol.; despre plante, animale*) Care este rezultat din hibridare. • pl. *-ți, -te.* /v. ***hibrida***.

hibridáție *s.f.* (*biol.*) Hibridare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***hybridation***.

hibriditáte *s.f.* (*biol.*) Însușirea de a fi hibrid; caracterul de hibrid. • /<fr. ***hybridité***.

hibridizá *vb. I. tr.* **1** (*biol.*) A hibrida. **2** (*fiz.*) A obține, prin contopire, dintr-un număr de orbitali atomici același număr de orbitali cu energie și geometrie identică. • prez.ind. *-ez.* /<germ. ***hybridisieren***.

hibridizáre *s.f.* Acțiunea de *a hibridiza* și rezultatul ei; hibridare. • pl. *-ări.* /v. ***hibridiza***.

hibridóm *s.m.* (*biol.*) Cultură de celule hibride care produce anticorpi monoclonali. • pl. *-i.* /de la ***hibrid***.

hicăí *vb. IV. tr.* (*reg.*) **1** (*compl. indică cîini*) A bate, a chinui. **2** (*compl. indică oameni*) A insulta. • prez. ind. *-iesc.* /form. expr.

hici *adv.* (*turc.; în constr. neg.*) Nici un pic, deloc. • /<tc. ***hici***.

hicleán, -ă *adj.* v. viclean.

hiclemíe *s.f.* v. viclenie.

hícori *s.m.* (*bot.*) Arbore subtropical din America de Nord, asemănător cu nucul, cu lemnul tare, dens, flexibil, folosit mai ales la fabricarea schiurilor (*Carya ovata*). ◆ Restr. Lemnul acestui arbore. • pl. *hicori.* /<fr. ***hickory*** <cuv. din limba unor triburi de indieni din America.

hicsóși *s.m. pl.* (*ist.*) Triburi nomade asiatice care au invadat Egiptul și l-au stăpînit în sec.18-16 î.Hr. • /<fr. ***Hyksos***.

hid- v. hidr¹-.

hidalgíe *s.f.* Noblețe, boierie. • g.-d. *-iei.* /<sp. ***hidalguía***.

hidálgo *s.m. invar.* (*în Ev. Med.*) **1** Titlu purtat de unii nobili spanioli. ◆ Persoană care purta acest titlu. **2** Calitatea, demnitatea de nobil (spaniol). • /<sp. ***hidalgo*** <*hijo de algo* „fiu al unei personalități".

hidartróză *s.f.* (*med.*) Acumulare de lichid seros sau purulent în articulații, care apare în entorse, traumatisme locale minore, în reumatism, sifilis etc. • pl. *-e.* /<fr. ***hydarthrose***; cf. gr. *ὕδωρ* „apă", *ἄρθρον* „articulație".

hidátic *adj.* (*med.*) *Chist hidatic* = tumoare benignă, de forma unei vezicule cu un conținut lichid, provocată de dezvoltarea larvelor viermelui parazit *Echinococcus granulozis*, localizată în unele organe (ficat, plămîni etc.). • pl. *-ce.* /<fr. ***hydatique***.

hidatídă *s.f.* (*zool.*) Formă larvară a echinococului. • pl. *-e.* /<fr. ***hydatide***; cf. gr. *ὑπερ-* „peste, supra", *σίαλον* „salivă".

hidatidóză *s.f.* (*med.*) Echinococoză. • pl. *-e.* /<fr. ***hydatidose***.

hidatióză *s.f.* (*med.*) Echinococoză. • sil. *-ti-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***hydatiose***.

hidatódă *s.f.* (*bot.*) Formație epidermică a frunzelor, cu formă și structură diferite și cu funcția de a elimina apa sub formă de picături. • pl. *-e.* /<fr. ***hydatode***.

hidós, -oásă *adj.* (*despre ființe sau despre aspectul, trăsăturile etc. ale lor*) Care este foarte urît, slut; dezgustător, oribil, monstruos; hîd. *Stau întipărite în trăsături hidoase invidia și mai ales ura* (EMIN.). <> Fig. *Arderea și-amestecul hidos Al gîndurilor unui neferice* (EMIN.). • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***hideux***.

hidoșénie *s.f.* Faptul de a fi hidos; urîțenie foarte mare; slutenie; hîdoșenie, hîzenie. ◆ Ființă hidoasă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***hidos*** + ***-enie***.

hidr¹- Elem. de compunere „(de) apă", „hidric". • și *hidro-.* /<fr. ***hydr(o)-, hydat(o)-***; cf. gr. *ὕδωρ, -ατος* „apă".

hidr²- Elem. de compunere „sudoare, transpirație". • și *hidro-.* /<fr. ***hidr(o)-***; cf. gr. *ἱδρώς* „sudoare".

hidracarián *s.m.* (*zool.; la pl.*) Grup de acarieni de origine eterogenă, adaptați la viața acvatică; (*și la sg.*) animal care face parte din acest grup. • sil. *-ri-an.* pl. *-ieni.* /<fr. ***hydracariens***.

hidracíd *s.m.* (*chim.*) Acid compus din unul sau din doi atomi de hidrogen și un nemetal sau un metal și un nemetal. • pl. *-zi.* /<fr. ***hydracide***.

hidradenóm *s.n.* (*med.*) Adenom care se dezvoltă în celulele secretorii ale unei glande sudoripare. • pl. *-oame.* /<fr. ***hydradénome***; cf. gr. *ἱδρώς* „sudoare", *ἀδήν* „glandă".

hidragóg, -á *adj., s.n.* (Medicament) care are efect de purgativ puternic. • pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***hydragogue***; cf. gr. *ὕδωρ* „apă", *ἀγωγός* „aducător".

hidramniós *s.n.* (*med.*) Prezență a unei cantități excesive de lichid în amnios. • sil. *-ni-os.* /<fr. ***hydramnios***.

hidrangirísm *s.n.* (*med.*) Intoxicație cu preparate de mercur. • /<fr. ***hydrargyrisme***.

hidránt *s.m.* Dispozitiv de închidere și de deschidere a apei din conducte sub presiune, care permite racordarea și deconectarea unui furtun sau a mai multe furtunuri în același timp. • pl. *m. -ți, n. -e, -uri.* /<fr. ***hydrante***, germ. ***Hydrant***.

hidrargilít *s.m.* (chim.) Hidroxid natural de aluminiu monoclinic, de obicei alb-cenușiu, care se găsește în natură în zăcămintele de bauxită. • pl. *-ți.* /<fr. ***hydrargyllite***.

hidrargír *s.n.* (*chim.*) Mercur (*Hg*). • /<fr. ***hydrargyre***, lat. ***hydrargyrus, -i***; cf. gr. *ὕδωρ* „apă", *ἄργυρος* „argint".

hidrargiríe *s.f.* (*med.*) Hidrargiroză. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hydrargirie***.

hidrargirísm *s.n* (*med.*) Intoxicație acută sau cronică cu vapori sau cu săruri de mercur. • /<fr. ***hydrargyrisme***.

hidrargiróză *s.f.* (*med.*) Boală provocată de intoxicarea cu mercur, care se manifestă prin inflamația și hemoragia gingiilor, prin colorația anormală a tegumentelor, prin dureri și spasme ale mușchilor, prin tulburări psihice etc. • /<fr. ***hydrargyrose***.

hidrát *s.m.* (*chim.*) Compus chimic solid, cristalizat cu una sau cu mai multe molecule de apă de cristalizare. <> *Hidrați de carbon* = glucide, zaharuri. *Hidrat de terpin* v. terpin. • pl. *-ți.* /<fr. ***hydrate***.

hidratá *vb. I.* **1** *refl.* (*chim.; despre substanțe chimice*) A se combina cu apa. **2** *refl., tr.* A absorbi sau a face să fie absorbită, prin adeziune, apa din interiorul unui organism, al unui țesut etc. **3** *tr., refl.* (*med.*) A(-și) introduce lichide în organism pentru a compensa pierderile prin transpirație, hemoragii, diaree, vărsături etc. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***hydrater***.

hidratábii, -ă *adj.* Care se poate hidrata. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***hydratable***.

hidratánt, -ă *adj.* Care hidratează. <> *Loțiune* (sau *cremă*) *hidratantă* = loțiune (sau cremă) folosită în cosmetică pentru a reda epidermei conținutul său în apă. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***hydratant***.

hidratáre *s.f.* **1** (*chim.*) Interacțiune între particulele unei substanțe dizolvate și moleculele de apă (însoțită de degajare de căldură). **2** Absorbire a apei de către corpuri solide, prin adeziune. **3** (*med.*) Introducere de apă în organism, în caz de hemoragii, vărsături etc. **4** Creștere a cantității de apă din organismele vegetale. • pl. *-ări.* /v. ***hidrata***.

hidratát, -ă *adj.* **1** (*chim.; despre substanțe chimice*) Care s-a combinat cu apa. **2** (*despre corpuri solide*) Care a reținut apa în interiorul său prin adeziune. • pl. *-ți, -te.* /v. ***hidrata***.

hidraúlic, -ă *s.f., adj.* **1** *s.f.* Știință care se ocupă cu studiul legilor de echilibru și de mișcare ale lichidelor și cu aplicarea lor în tehnică. **2** *adj.* Care aparține hidraulicii, care se referă la hidraulică. <> *Presă hidraulică* = presă al cărei mecanism este format dintr-un cilindru cu piston acționat de apă sub presiune. *Amenajare hidraulică* v. amenajare. *Berbec hidraulic* v. berbec. *Morișcă hidraulică* v. morișcă. *Motor hidraulic* v. motor. *Paravan hidraulic* v. paravan. *Turbină hidraulică* v. turbină. **3** *adj.* Care funcționează cu ajutorul unui lichid acționat de o pompă. **4** *adj.* Care rezistă la acțiunea apei. <> *Var hidraulic* = var obținut prin arderea marnelor, avînd proprietatea de a se întări în apă și putînd fi întrebuințat astfel în locul cimentului. *Ciment hidraulic* v. ciment. • sil. *-dra-u-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***hydraulique***, lat. ***hydraulĭcus, -a, -um***; cf. gr. *ὕδωρ* „apă", *αὐλός* „tub; canal".

hidrazídă *s.f.* (*chim.*) Substanță organică cristalină, derivat al hidrazinei, cristalizată, solubilă în apă, cu caracter bazic pronunțat și cu proprietăți reducătoare, avînd acțiune bacteriostatică puternică, folosită în diferite sinteze organice și ca medicament. • pl. *-e.* /<fr. ***hydrazide***.

hidrazínă *s.f.* (*chim.*) Compus chimic bazic al azotului cu hidrogenul, toxic, cu aspectul unui lichid incolor fumegînd în aer, folosit ca antioxidant, ca reducător, ca anticoroziv, drept combustibil pentru rachete etc. • pl. *-e.* /<fr. ***hydrazine***.

hidrazobenzén *s.m.* (*chim.*) Substanță organică, derivat al hidrazinei, cristalizată, incoloră, cu miros de camfor, folosită în sinteza coloranților și a medicamentelor, ca insecticid etc. • pl. *-i.* /<fr. ***hydrazobenzène***.

hidrazónă *s.f.* (*chim.*) Combinație organică rezultată din condensarea hidrazinei cu un compus carbonilic (aldehidă sau cetonă). • pl. *-e.* /<fr. ***hydrazone***.

hídră *s.f.* **1** (*zool.; la pl.*) Gen de celenterate răspîndit în apele dulci, cu corpul de forma unui sac, cu 6-8 tentacule în jurul gurii și, la partea opusă, cu un disc cu care se fixează de fundul apei (*Hydra*); (*și la sg.*) animal care face parte din acest gen. **2** (*în mit. greacă; și nm.pr.*) Șarpe fabulos, cu șapte capete ce creșteau la loc după ce erau tăiate, care a fost omorît de Hercule. ◆ Fig. Nenorocire, pericol care renaște, crește inevitabil. • pl. *-e.* și *idră s.f.* /<fr. ***hydre***, lat. ***hydra, -ae***; cf. gr. *ὕδρα*.

hidră (1)

hidremíe *s.f.* (*med.*) Creștere anormală a cantității de plasmă sangvină, frecventă în hemoragii mari, în anemii grave etc. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***hydrémie***; cf. gr. *ὕδωρ* „apă", *αἷμα* „sînge".

hídric, -ă *adj.* **1** Care aparține apei, care se referă la apă; care provine din apă. **2** *Regim hidric* = *a*) (*med.*) regim medical care prevede numai consumul unei mari cantități de apă (sau de alte lichide); *b*) (*tehn.*) ansamblu al fenomenelor de mișcare și de reținere a apei în sol. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***hydrique***; cf. gr. *ὕδωρ* „apă".

hidríe *s.f.* (*în antic.*) Vas grecesc de argilă arsă sau de metal de forma unei amfore cu trei mînere, folosit pentru apă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***hydrie***; cf. lat. *hydrĭa, -ae*, gr. *ὑδρία*.

hidro¹- v. hidr¹-.

hidro²- v. hidr²-.

hidróa *s.f. invar.* (*med.*) Erupție veziculoasă (a pielii). • /<fr. ***hydroa***.

hidroacústic, -ă *s.f., adj.* **1** *s.f.* Ramură a acusticii care se ocupă cu studiul producerii și al propagării sunetelor în apă. **2** *adj.* Care ține de hidroacustică, care se referă la hidroacustică. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***hydroacoustique***.

hidroagregát *s.n.* (*fiz.*) Aparat care generează electricitate prin transformarea energiei produse de apă. • pl. *-e.* /***hidro¹-*** + ***agregat***.

hidroamelioráre *s.f.* (*hidrotehn.*) Hidroameliorație. • sil. *-li-o-.* pl. *-ări.* /***hidro¹-*** + ***ameliorare***.

hidroamelioratív, -ă *adj.* (*hidrotehn.*) **1** Referitor la ansamblul de lucrări hidrotehnice de ameliorare a solului. **2** Care produce hidroameliorații. • sil. *-li-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***hydroaméliorratif***.

hidroamelioratór, -oáre *s.m., s.f.* Specialist în hidroameliorații. • sil. *-li-o-.* pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***hydroameliorateur***.

hidroameliorație *s.f.* (*hidrotehn.*) **1** (*la pl.*) Ansamblu de lucrări hidrotehnice de ameliorare a solului, care

au scopul să menţină un raport favorabil între apă şi ceilalţi factori ai fertilităţii solului pe terenurile cu exces sau cu deficit de apă, pentru a obţine producţii agricole mari; hidroameliorare. **2** Disciplină care se ocupă cu studiul ansamblului de lucrări hidrotehnice de ameliorare a solului. • sil. *-li-o-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***hydroamélioration***.

hidroarheologíe *s.f.* Disciplină care se ocupă cu studiul felului de viaţă şi al culturii popoarelor vechi pe baza descoperirilor făcute prin cercetări sub apă. • sil. *-he-o-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***hydroarchéologie***.

hidroaviáţie *s.f.* **1** Ramură a aeronauticii care se ocupă cu studiul hidroavioanelor. **2** Aviaţie dotată cu hidroavioane. • sil. *-vi-a-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***hydroaviation***.

hidroavión *s.n.* Avion înzestrat cu dispozitive de amerizare, care înlocuiesc trenul de aterizare şi care îi permit să poată ameriza şi decola de pe apă; hidroplan. ◇ *Flotor de hidroavion* v. flotor. • sil. *-vi-on*. pl. *-oane*. /<fr. ***hydroavion***.

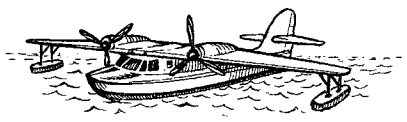

hidroavion

---

hidrobáză *s.f.* Bază pentru hidroavioane. • pl. *-e*. /<fr. ***hydrobase***.

hidrobiciclétă *s.f.* Ambarcaţie sportivă de agrement, care se pune în mişcare cu un mecanism propulsor acţionat prin pedale. • pl. *-e*. /<fr. ***hydrobicycleïte***.

hidrobiológ, -ă *s.m., s.f.* Specialist în hidrobiologie. • sil. *-bi-o-*. pl. *-gi, -ge*. /<fr. ***hydrobiologue***.

hidrobiológic, -ă *adj.* Care aparţine hidrobiologiei, care se referă la hidrobiologie. • sil. *-bi-o-*. pl. *-ci, -ce*. /de la ***hydrobiologie***.

hidrobiológie *s.f.* Ramură a biologiei care se ocupă cu studiul vieţii animale şi vegetale din mediul acvatic, precum şi cu procesele biologice care se desfăşoară în apă. • sil. *-bi-o-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***hydrobiologie***, germ. ***Hidrobiologie***.

hidrobión *s.n.* Vas din tablă sau din lemn, de dimensiuni diferite, folosit pentru transportul peştilor vii. • sil. *-bi-on*. pl. *-oane*. /***hidro***^{1}*-* + ***bion***; cf. gr. *ὕδωρ* „apă", *βίος* „viaţă".

hidrobúz *s.n.* Navă maritimă de mic tonaj, folosită de obicei pentru transportul pasagerilor de-a lungul coastei mării. • pl. *-e*. /***hidro***^{1}*-* + *[auto]buz*.

hidrocarbonát *s.m.* (*chim.*) Substanţă organică formată din carbon, hidrogen şi oxigen, în care hidrogenul şi oxigenul se găsesc în acelaşi raport ca şi în moleculele de apă. • pl. *-ţi*. /<fr. ***hydrocarbonate***.

hidrocarbúră *s.f.* (*chim.*) Compus organic alcătuit din carbon şi hidrogen. ◇ *Hidrocarburi acetilenice* v. acetilenic. *Extracţia hidrocarburilor* v. extracţie. *Hidrocarburi parafinice* v. parafinic. • pl. *-i*. /<fr. ***hydrocarbure***.

hidrocauciúc *s.n.* Produs obţinut prin hidrogenarea catalitică a cauciucului natural şi sintetic, utilizat ca izolant sau ca strat protector. • sil. *-ca-u-*. /<fr. ***hydrocaoutchouc***.

hidrocefál, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Persoană) care suferă de hidrocefalie. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***hydrocéphale***.

hidrocefalíe *s.f.* (*med.*) Boală congenitală sau dobîndită, caracterizată prin acumularea excesivă de lichid seros în membranele creierului, însoţită de atrofia creierului, iar la copii şi de creşterea progresivă a volumului cutiei craniene incomplet osificate. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***hydrocéphalie***; cf. gr. *ὕδωρ* „apă", *κεφαλή* „cap".

hidrocél *s.n.* (*med.*) Acumulare patologică de apă în învelişul cutanat al testiculelor. • /<fr. ***hydrocèle***; cf. gr. *ὕδωρ* „apă", *κήλη* „tumoare; hernie".

hidrocelulóză *s.f.* (*chim.*) Celuloză degradată parţial prin acţiunea acizilor minerali, care se prezintă sub formă de pulbere albă, amorfă. • pl. *-e*. /<fr. ***hydrocellulose***.

hidrocentrálă *s.f.* Centrală electrică în care energia electromagnetică este produsă prin transformarea energiei hidraulice (cu ajutorul roţilor sau al turbinelor hidraulice); centrală hidroelectrică. • pl. *-e*. /<fr. ***hydrocentrale***; cf. gr. *ὕδωρ* „apă", *κέντρον* „centru".

hidrocéntru *s.n.* Regiune geografică bogată în ape şi în energie hidraulică. • pl. *-e*. /<fr. ***hydrocentre***.

hidrochímic, -ă *adj.* Care ţine de hidrochimie, care se referă la hidrochimie. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***hydrochimique***.

hidrochimíe *s.f.* Disciplină care se ocupă cu studiul proprietăţilor chimice ale apelor. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***hydrochimie***.

hidrochimíst, -ă *s.m., s.f.* Specialist în hidrochimie. • pl. *-işti, -iste*. /<fr. ***hydrochimiste***.

hidrochineziterapíe *s.f.* (*med.*) Metodă de tratament cu ajutorul mişcărilor şi al exerciţiilor în apă, în piscină. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***hydrokinésithérapie***.

hidrochinónă *s.f.* (*chim.*) Substanţă organică cristalină, obţinută prin reducerea chinonei, folosită ca revelator fotografic, în medicină şi în unele sinteze organice. • pl. *-e*. /<fr. ***hydroquinone***, germ. ***Hydrochinon***.

hidrociclón *s.n.* (*tehn.*) Dispozitiv de sortare şi de concentrare a materialelor granulare, asemănător cu un ciclon, în care separarea granulelor se face sub acţiunea forţei centrifuge exercitată de un curent de apă. • pl. *-oane*. /<fr. ***hydrocyclone***.

hidrocinemátică *s.f.* Ramură a hidrodinamicii care se ocupă cu studiul mişcării fluidelor, independent de forţele care se exercită asupra lor. • /<fr. ***hydrocinématique***.

hidrocór, -ă *adj., s.f.* (*bot.*) (Plantă) ale cărei seminţe sau fructe sînt răspîndite prin intermediul apei. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***hydrochore***; cf. gr. *ὕδωρ* „apă", *χωρέω* „a se deplasa".

hidrocoríe *s.f.* (*bot.*) Mod de răspîndire a seminţelor prin intermediul apei, caracteristic plantelor hidrocore. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***hydrochorie***.

hidrocortizón *s.n.* (*biol., farm.*) Hormon secretat de glandele suprarenale, produs şi sintetic, cu acţiune antiinflamatorie, antialergică şi metabolică; cortizol. • /<fr. ***hydrocortisone***.

hidrocosmétică *s.f.* Ramură a cosmeticii care are ca obiect îngrijirea sănătăţii şi a frumuseţii prin folosirea cu predilecţie a apei şi a preparatelor cosmetice hidratante. • /<fr. ***hydrocosmétique***.

hidrocultúră *s.f.* (Metodă de) cultivare a plantelor (industriale) în soluţii nutritive sau în apă, renunţîndu-se la folosirea pămîntului; hidroponică. • /<fr. ***hydroculture***, germ. ***Hydrokultur***.

hidrocutáre *s.f.* (*med.*) Hidrocuţie. • pl. *-ări*. /după fr. *hidrocution*.

hidrocúţie *s.f.* (*med.*) Sincopă survenită în urma contactului brusc cu apa rece şi care poate provoca înecul; hidrocutare. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***hydrocution***.

hidrodinámic, -ă *s.f., adj.* **1** *s.f.* Ramură a hidromecanicii care se ocupă cu studiul legilor mişcării lichidelor; dinamica fluidelor. **2** *adj.* Care aparţine hidrodinamicii, care se referă la hidrodinamică sau la legile mişcării lichidelor. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***hydrodynamique***; cf. gr. *ὕδωρ* „apă", *δύναμις* „forţă".

hidroejectór *s.n.* (*tehn.*) Ejector hidraulic. • pl. *-oare*. /<fr. ***hydro-éjecteur***.

hidroeléctric, -ă *adj.* **1** (*despre instalaţii*) Care transformă energia hidraulică în energie electrică. ◇ *Centrală hidroelectrică* = ansamblu de instalaţii, clădiri şi amenajări în care se produce energie electromagnetică prin transformarea altor forme de energie; hidrocentrală. **2** (*despre centrale electrice*) Care foloseşte debitul şi căderea unui rîu sau al unui fluviu. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***hydro-électrique***.

hidroelevatór *s.n.* Dispozitiv de ridicare şi de îndepărtare a apei şi a noroiului din săpăturile executate cu mijloace hidromecanice în lucrări de hidromecanizare; elevator hidraulic. • pl. *-oare*. /<fr. ***hydro-élévateur***.

hidroelicoptér *s.n.* Elicopter care poate decola şi reveni atît pe uscat cît şi pe apă. • pl. *-e*. /***hidro***^{1}*-* + ***elicopter***.

hidroenergétic, -ă *adj.* **1** (*despre instalaţii, centrale etc.*) Care produce energie cu ajutorul apei; care utilizează energia apei. ◇ *Nod hidroenergetic* v. nod. **2** Care este specific hidroenergiei, care se referă la hidroenergie. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***hydroénergétique***.

hidroenergetičián, -ă *s.m., s.f.* Persoană specializată în lucrări hidroenergetice. • sil. *-ci-an*. pl. *-ieni, -iene*. /***hidroenergetic*** + *-ian*.

hidroenergíe *s.f.* Energie produsă de apa în mişcare; energie hidraulică. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***hydroénergie***.

hidroestezíe *s.f.* (*med.*) Sensibilitate faţă de apă. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***hydroesthésie***.

hidrofán *s.n.* (*mineral.*) Varietate de opal, uşoară şi poroasă, formată din silice hidratată. • /<fr. ***hydrophane***.

hidrofáună *s.f.* (*bot.*) Faună acvatică. • sil. *-fa-u-*. /<fr. ***hydrofaune***, it. ***idrofauna***.

hidrofíl, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* (*despre substanţe, materiale, soluri*) Care are afinitate pentru apă; care se îmbibă uşor cu apă. **2** *adj.* (*biol.; despre organisme*) Care trăieşte permanent în apă. **3** *adj., s.f.* (*bot.*) (Plantă) la care polenizarea se face prin intermediul apei; (plantă) hidrogamă. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***hydrophile***; cf. gr. *ὕδωρ* „apă", *φίλος* „prieten".

hidrofilíe *s.f.* (*biol.*) Proprietate a unei substanţe, a unui material, a unui sol, a unui organism de a fi hidrofil. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***hydrophilie***.

hidrofilizá *vb. I tr.* (*compl. indică materiale*) A trata pentru a deveni hidrofil. • prez. *-ez*. /<fr. ***hydrophiliser***.

hidrofinánre *s.f.* (*chim.*) Proces de rafinare prin tratare cu hidrogen a fracţiunilor de petrol, reacţia de bază fiind o hidrogenare selectivă cu catalizatori de oxizi metalici, în urma căreia compuşii cu sulf, azot şi oxigen sînt transformaţi în hidrocarburi şi în hidrogen sulfurat, amoniac şi apă. • pl. *-ări*. /după engl. *hydrofining*.

hidrofítă *adj., s.f.* (*bot.*) (Plantă) care creşte în apă (dulce sau sărată). • pl. *-e*. /<fr. ***hydrophyte***; cf. gr. *ὕδωρ* „apă", *φυτόν* „plantă".

hidrofób, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* (*despre substanţe, materiale, soluri*) Care nu are afinitate pentru apă, care nu absoarbe apa; acvifug, hidrofug. ◇ *Praf hidrofob* v. praf. **2** *adj.* (*biol.; despre organisme*) Care nu se poate dezvolta într-un mediu cu prea multă umezeală. **3** *adj., s.m., s.f.* (*psih.*) (Persoană) care suferă de hidrofobie; acvifug. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***hydrophobe***; cf. gr. *ὕδωρ* „apă", *φόβος* „frică".

hidrofobíe *s.f.* **1** Proprietate a unei substanţe, a unui material, a unui sol, a unui organism de a fi hidrofob. **2** (*psih.*) Teamă patologică de contactul corporal cu apa. **3** (*med.*) Aversiune pentru consumarea apei sau a altor lichide, manifestată ca simptom al turbării, al tetanosului, al meningitei etc.; acvafobie. ◆ Restr. Turbare. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***hydrophobie***.

hidrofobizá *vb. I. tr.* (*compl. indică materiale*) A face hidrofob; a impermeabiliza. • prez.ind. *-ez*. /***hidrofob*** + *-iza*.

hidrofobizát, -ă *adj.* (*despre materiale*) Impermeabilizat. • pl. *-ţi, -te*. /v. ***hidrofobiza***.

hidrofón *s.f.* Dispozitiv de semnalizare sonoră sub apă, compus din microfoane acţionate electromagnetic. • pl. *-oane*. /<fr. ***hydrophone***.

hidrofór *s.n.* (*tehn.*) **1** Instalaţie mecanică ce asigură presiunea necesară pentru ridicarea apei prin conducte în reţeaua de distribuţie dintr-o clădire înaltă, dintr-un cartier etc. **2** Aparat răcitor format dintr-un sistem de ţevi prin care se asigură circulaţia apei reci, folosit ca mijloc terapeutic. • pl. *-oare*. /<fr. ***hydrophore***; cf. gr. *ὑδροφόρος* „care duce apă" <*ὕδωρ* „apă", *φέρω* „a purta, a duce".

hidroftálmic, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Persoană) care suferă de hidroftalmie. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***hydrophtalmique***.

hidroftalmíe *s.f.* (*med.*) (Stare patologică ce constă în) întinderea învelişului globului ocular din cauza unei presiuni interioare prea puternice. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***hydrophtalmie***; cf. gr. *ὕδωρ* „apă", *ὀφθαλμός* „ochi".

hidrofúg, -ă *adj.* Hidrofob. • pl. *-gi, -ge*. /<fr. ***hydrofuge***; cf. gr. *ὕδωρ* „apă", lat. *fugare* „a alunga".

hidrofugáre *s.f.* (*ind. text.*) Operaţie de finisare, prin apretare sau prin modificarea structurii chimice, a ţesăturilor, pentru micşorarea capacităţii de umezire a acestora. • pl. *-ări*. /după fr. *hydrofugation*.

hidrogámă *adj., s.f.* (*bot.*) (Plantă) hidrofilă. • pl. *-e*. /<fr. ***hydrogame***.

hidrogél *s.n.* (*chim.*) Gel coloidal în care mediul de dispersie este apa. • pl. *-uri*. /<fr. ***hydrogel***.

hidrogén *s.n.* (*chim.*) Element chimic, gaz incolor, inodor, insipid şi inflamabil, mai uşor decît aerul, care reacţionează cu majoritatea elementelor chimice, formînd compuşi binari (*H*). ◇ *Hidrogen greu* = deuteriu. *Acceptor de hidrogen* v. acceptor. *Bombă cu hidrogen* v. bombă. *Hidrogen fosforat* v. fosforat.

Hidrogen sulfurat v. sulfurat. • /<fr. ***hydrogène***; cf. gr. *ὕδωρ* „apă", *γενάω* „a produce".

hidrogená *vb. I. tr.* (*chim.*) A introduce hidrogen în molecula unor compuși organici, prin reacții de adiție sau de substituție. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***hydrogéner***.

hidrogenáre *s.f.* (*chim.*) Acțiunea de *a hidrogena* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***hidrogena***.

hidrogenát, -ă *adj.* (*chim.*) Combinat cu hidrogenul; în molecula căruia s-a introdus hidrogen. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***hydrogéné***.

hidrogeneratór *s.n.* Generator electric de curent alternativ, antrenat de o turbină hidraulică. • pl. *-oare.* /***hidro***^{1}- + ***generator***; cf. germ. *Hydrogenerator*, fr. *hydrogénérateur*.

hidrogenocarbonát *s.m.* (*chim., farm.*) Bicarbonat. • /<engl. ***hydrogenocarbonat***.

hidrogenolíză *s.f.* (*chim.*) Reacție simultană de scindare a unei molecule organice, cu adiția cîte unui atom de hidrogen din molecula de hidrogen, la fiecare din cele două fragmente rezultate. • pl. *-e.* /<fr. ***hydrogénolyse***.

hidrogensulfát *s.m.* (*chim.*) Sare a acidului sulfuric, formată prin înlăturarea unui atom de hidrogen din acidul sulfuric prin reacția cu un metal, o sare de metal sau un grup organic. • pl. *-ți.* /<engl. ***hydrogen sulfate***.

hidrogeológ, -ă *s.m., s.f.* Persoană specializată în hidrogeologie. • sil. *-ge-o-.* pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***hidrogéologue***.

hidrogeológic, -ă *adj.* Care aparține hidrogeologiei sau hidrogeologilor, care se referă la hidrogeologie sau la hidrogeologi. <> *Staționar hidrogeologic* v. staționar. • sil. *-ge-o-.* pl. *-ci, -ce.* /***hidrogeolog*** + *-ic*.

hidrogeologíe *s.f.* Ramură a geologiei care studiază geneza, compoziția, proprietățile, starea de zăcămînt, extensiunea, volumul și mișcările pînzelor de apă subterană, precum și comportarea rocilor la acțiunea apei. • sil. *-ge-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***hydrogéologie***.

hidroglisór *s.n.* (*mar.*) Ambarcație cu fundul plat, propulsată de un motor, cu elice aeriană sau cu reacție, care la viteze mari alunecă pe suprafața apei. • pl. *-oare.* /<fr. ***hydroglisseur***.

hidrográd *s.n.* (*hidrol.*) Unitate de măsură a variației nivelului apelor curgătoare, egală cu a zecea parte din amplitudinea maximă a tuturor nivelurilor înregistrate pe o perioadă mare de timp. • pl. *-e.* /***hidro***^{1}- + ***grad***, după germ. *Hydrograd*; cf. gr. *ὕδωρ* „apă", lat. *gradus* „treaptă".

hidrográf, -ă *subst.* **1** *s.m., s.f.* Persoană specializată în hidrografie. **2** *s.n.* (*hidrol.*) Hidrometru înregistrator. **3** *s.n.* (*hidrol.*) Hidrogramă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***hydrographe***.

hidrográfic, -ă *adj.* Care aparține hidrografiei, care se referă la hidrografie. <> *Bazin hidrografic* v. bazin. *Densitatea rețelei hidrografice* v. densitate. *Rețea hidrografică* v. rețea. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***hydrographique***.

hidrografíe *s.f.* **1** Ramură a hidrologiei care se ocupă cu studiul apelor continentale și oceanice raportate la mediul înconjurător. ◆ Totalitatea apelor curgătoare și stătătoare ale unei regiuni. **2** Știință care se ocupă cu elaborarea hărților marine. ◆ Totalitatea hărților care reprezintă o mare sau un ocean. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hydrographie***.

hidrográmă *s.f.* (*hidrol.*) Grafic pe care se înregistrează variația nivelului sau a debitului unui curs de apă într-o unitate de timp; hidrograf. • pl. *-e.* /<fr. ***hydrogramme***.

hidroizobátă *s.f.* (*hidrol.*) Linie care unește punctele de aceeași adîncime ale nivelului hidrostatic față de suprafața terenului. • pl. *-e.* /<fr. ***hydroisobathe***.

hidroizohípsă *s.f.* (*hidrol.*) Linie reprezentînd totalitatea punctelor cu același nivel hidrostatic subteran ale unui strat acvifer cu nivel liber. • pl. *-e.* /<fr. ***hydroisohypse***.

hidroizolá *vb. I. tr.* (*compl. indică încăperi, construcții etc.*) A izola pentru a împiedica sau a reduce infiltrarea apei. • prez.ind. *-ez.* /***hidro***^{1}- + ***izola***.

hidroizolánt *s.m.* Izolant hidraulic. • pl. *-ți.* /<fr. ***hydroisolant***.

hidroizoláre *s.f.* Acțiunea de *a hidroizola* și rezultatul ei; hidroizolație. • pl. *-ări.* /v. ***hidroizola***.

hidroizolát, -ă *adj.* (*despre încăperi, construcții etc.*) Care este protejat împotriva acțiunii apei. • pl. *-ți, -te.* /v. ***hidroizola***.

hidroizolatór, -oáre *adj.* (*despre materiale*) Izolator împotriva apei. • pl. *-ori, -oare.* /***hidro***^{1}- + ***izolator***.

hidroizolație *s.f.* Hidroizolare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***hidro***^{1}- + ***izolație***.

hidroizopiézā *s.f.* (*hidrol.*) Linie care unește punctele de egală presiune a apelor subterane ascensionale sau arteziene. • sil. *-pi-e-.* pl. *-e.* /<fr. ***hydroisopièse***.

hidrolacolít *s.m.* (*geogr.*) Formă de relief periglaciară, constituită din mușuroaie în zonele subpolare, cu îngheț adînc al solului; pingo. • pl. *-ți.* /<fr. ***hydrolacolithe***.

hidrolázā *s.f.* (*biol.*) Una dintre cele șase grupe de enzime, care activează reacțiile de clivaj hidrotehnic al diverșilor compuși organici. • pl. *-e.* /<fr. ***hydrolase***.

hidrolític, -ă *adj.* (*biochim.*) Care se obține prin hidroliză. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***hydrolytique***.

hidrolizā *vb. I. tr.* (*biochim.*) A supune unui proces de hidroliză. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***hydrolyser***.

hidrolizábil, -ă *adj.* (*biochim.*; *despre molecule, compuși chimici*) Care poate fi hidrolizat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***hydrolysable***.

hidrolizáre *s.f.* Acțiunea de *a hidroliza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***hidroliza***.

hidrolizát, -ă *adj.* Care a fost supus unui proces de hidroliză. • pl. *-ți, -te.* /v. ***hidroliza***.

hidrolízā *s.f.* (*biochim.*) Reacție de descompunere, de natură chimică sau enzimatică, pe care o suferă unele substanțe chimice sub acțiunea apei și în care produșii de reacție fixează elemetele acesteia. • pl. *-e.* /<fr. ***hydrolyse***; cf. gr. *ὕδωρ* „apă", *λύσις* „dizolvare".

hidrolocátor *s.n.* (*mar.*) Aparat de determinare a direcției și a distanței unui obiect aflat sub apă, cu ajutorul ultrasunetelor, folosit în hidrolocație; sonar. • pl. *-oare.* /<engl. ***hydrolocator***, germ. ***Hydrolokator***.

hidrolocație *s.f.* Sistem folosit de nave pentru determinarea, cu ajutorul undelor ultrasonore, a diferitelor obiecte aflate sub apă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***hidro***^{1}- + ***locație***.

hidrológ, -ă *s.m., s.f.* Persoană specializată în hidrologie. • pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***hydrologue***.

hidrológic, -ă *adj.* **1** Care aparține hidrologiei, care se referă la hidrologie. **2** *Bilanț hidrologic* = raportul dintre cantitatea de apă primită și cea cedată de un teritoriu într-un anumit timp, determinat de precipitațiile atmosferice, de scurgerea apei la suprafață și de evaporare. *Regim hidrologic* = variație în timp a unei cantități de apă ce trece printr-o secțiune a unui rîu. *Hartă hidrologică* v. hartă. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***hydrologique***.

hidrologíe *s.f.* **1** Știință care se ocupă cu studiul proprietăților mecanice, fizice și chimice ale apelor continentale și marine, al legilor generale de dirijare a proceselor din hidrosferă, din atmosferă, din litosferă și din biosferă și cu prognoza evoluției elementelor hidrologice în scopul folosirii lor raționale în economie. **2** Studiul terapeutic al apelor minerale. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hydrologie***; cf. gr. *ὕδωρ* „apă", *λόγος* „studiu".

hidromaníe *s.f.* (*psih.*) Tulburare psihică definită prin tendința de sinucidere prin înec, frecventă la bolnavii de pelagră. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hydromanie***; cf. gr. *ὕδωρ* „apă", *μανία* „nebunie".

hidromanție *s.f.* Arta de a prevesti viitorul prin cercetarea apei. • g.-d. *-iei.* /<lat. ***hydrŏmantia, -ae***, fr. ***hydromancie***; cf. gr. *ὑδρομαντεία*.

hidromasáj *s.n.* Masaj făcut cu ajutorul unor jeturi de apă. • pl. *-e.* /<fr. ***hydromassage***.

hidromecánic, -ă *s.f., adj.* **1** *s.f.* Ramură a mecanicii care se ocupă cu studiul legilor de echilibru și de mișcare ale lichidelor, precum și cu acțiunea lor asupra corpurilor solide cu care vin în contact. **2** *adj.* Care aparține hidromecanicii, care se referă la hidromecanică. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***hydromécanique***.

hidromecanizáre *s.f.* Ansamblul procedeelor de mecanizare cu ajutorul curenților de apă, al lucrărilor de excavare, transportare și depunere a materialelor rezultate, folosit în exploatările miniere, în construcții de terasamente, de diguri etc. • pl. *-ări.* /***hidro***^{1}- + ***mecanizare***, după fr. *hydromécanisation*.

hidromecanizát, -ă *adj.* Care este realizat prin hidromecanizare. • pl. *-ți, -te.* /de la ***hidromecanizare***.

hidromél *s.n.* Băutură alcoolică preparată prin fermentarea alcoolică a mierii de albine cu apă aromatizată; mied. • pl. *-uri.* /<fr. ***hydromel***; cf. lat. *hydromeli*, gr. *ὑδρόμελι* <*ὕδωρ* „apă", *μέλι* „miere".

hidrometalurgíe *s.f.* **1** Ramură a metalurgiei care se ocupă cu extragerea metalelor din minereuri cu ajutorul soluțiilor apoase, prin solubilizare, filtrare, precipitare etc. **2** Procedeu de extragere a unor metale din minereuri, prin spălarea acestora. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hydrométallurgie***.

hidrometeór *s.m.* Meteor apos produs prin condensarea sau înghețarea vaporilor de apă în atmosferă și pe suprafața terestră. • sil. *-te-or.* pl. *-i.* /<fr. ***hydrométéore***, germ. ***Hydrometeor***.

hidrometeorít *s.m.* Hidrometeor de dimensiuni reduse. • sil. *-te-o-.* pl. *-ți.* /***hidro***^{1}- + ***meteorit***.

hidrometeorológic, -ă *adj.* Care aparține hidrometeorologiei, de hidrometeorologie, care se referă la hidrometeorologie. • sil. *-te-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***hydrométéorologique***.

hidrometeorologíe *s.f.* Disciplină care se ocupă cu studiul stării și al circuitului apei în atmosferă. • sil. *-te-o-.* g.-d. *-iei.* /<germ. ***Hydrometeorologie***.

hidrométric, -ă *adj.* **1** Care aparține hidrometriei, care se referă la hidrometrie. **2** *Stațiune hidrometrică* = punct unde se fac măsurători sistematice pentru a se determina nivelul, viteza și debitul unui curs de apă. *Miră hidrometrică* v. miră. *Morișcă hidrometrică* v. morișcă. *Panou hidrometric* v. panou. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***hydrométrique***.

hidrometríe *s.f.* Ramură a hidrologiei care se ocupă cu determinarea cantitativă a debitului unui curs de apă, cu studiul metodelor tehnice pentru determinarea vitezei, a adîncimii unui curs de apă, a unui strat de apă subteran sau a volumului apei dintr-o conductă, a aluviunilor etc. în vederea realizării proiectelor de construcție hidrotehnică și a planului de gospodărire a apelor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hydrométrie***.

hidrométru *s.n.* **1** Aparat pentru măsurarea densității și a vitezei de curgere a lichidelor. **2** Manometru metalic cu scara gradată în unități de coloană de apă. **3** Riglă cu diviziuni speciale folosită pentru măsurarea nivelului unui curs de apă. • pl. *-e.* /<fr. ***hydromètre***; cf. gr. *ὕδωρ* „apă", *μέτρον* „măsură".

hidromielíe *s.f.* (*med.*) Afecțiune caracterizată prin dilatarea canalului central al măduvei spinării, cu acumulare de lichid cefalorahidian. • sil. *-mi-e-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***hydromyélie***.

hidrominerál, -ă *adj.* **1** Care se referă la apele minerale. **2** Care se referă la echilibrul hidric și mineral al organismului. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***hydrominéral***.

hidromodelísm *s.n.* Tehnica realizării de modele reduse în materie de construcții navale sau de instalații hidraulice. • /<fr. ***hydromodélisme***.

hidromodúl *s.m.* (*agron.*) Debit de apă exprimat în litri pe secundă, necesar în timpul unui sezon pentru irigarea suprafeței de un hectar, calculat pentru fiecare tip de cultură agricolă. • pl. *-i.* /<fr. ***hydromodule***.

hidromonitór *s.n.* Dispozitiv de excavare a pămîntului, alcătuit dintr-o conductă metalică prin care se proiectează un jet puternic de apă. • pl. *-oare.* /<fr. ***hydromoniteur***, germ. ***Hydromonitor***.

hidromórf, -ă *adj.* **1** (*despre soluri*) Ale cărui caractere se datoresc în mare parte prezenței temporare sau permanente a apei. **2** (*despre organe vegetale*) Care este adaptat la viața subacvatică. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***hydromorphe***.

hidronefrótic, -ă *adj.* (*med.*) Care ține de hidronefroză, care se referă la hidronefroză. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***hydronéphrotique***.

hidronefrózā *s.f.* (*med.*) Acumulare de urină în bazinetul rinichilor ca urmare a obstrucției tranzitului urinar sau din cauza scăderii tonicității și motricității bazinetului; uronefroză. • pl. *-e.* /<fr. ***hydronéphrose***.

hidroním *adj., s.n.* (*lingv.*) (Cuvînt) care denumește o apă (rîu, fluviu, lac). • pl. *-e.* /<fr. ***hydronyme***; cf. gr. *ὕδωρ* „apă", *ὄνομα* „nume".

hidronimíe *s.f.* **1** (*lingv.*) Studiul numelor de ape. **2** Totalitatea numelor de ape (dintr-o regiune, dintr-o țară etc.). • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hydronymie***.

hidróniu *s.m.* (*chim.*) Ion pozitiv rezultat din unirea protonului cu o moleculă de apă. • pl. *-ii.* /<fr. ***hydronium***.

hidropedézā *s.f.* (*med.*) Transpirație abundentă. • pl. *-e.* /<fr. ***hydropédèse***; cf. gr. *ἱδρώς* „sudoare".

hidropericárd *s.n.* (*med.*) Epanşament de serozitate în interiorul cavităţii pericardice, fără reacţie inflamatorie. • pl. *-e.* /<fr. ***hydropéricarde.***

hidropexíe *s.f.* **1** (*med.*) Acumulare patologică de apă în ţesuturile organismului. **2** Însuşire a unor corpuri sau substanţe de a fixa apa. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hydropexie.***

hidrópic, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Persoană) care suferă de hidropizie; hidropicos. • pl. *-ci, -ce.* şi *idrópic, -ă adj.* /<fr. ***hydropique***; cf. gr. *ὑδρωπικός.*

hidropicós, -oásă *adj., s.m., s.f.* (*med.*; *înv.*) Hidropic. • pl. *-oşi, -oase.* şi *idropicós, -oásă,* (*pop.*) *dropicós, -oásă adj., s.m., s.f.* /<ngr. *υδρωπικός.*

hidropizíe *s.f.* (*med.*) Acumulare patologică de apă în cavităţile naturale ale organismului; hidrops. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi (*pop.*) *idropizíe s.f.* /<fr. ***hydropisie,*** it. ***idropisia***; cf. lat. *hydrōpĭsis, -is.*

hidroplán *s.n.* Hidroavion. • pl. *-e.* /<fr. ***hydroplane.***

hidroplaná *vb. I. intr.* (*despre hidroglisoare, hidroavioane*) A se deplasa plutind la suprafaţa apei. • prez.ind. pers. 3 *-eazǎ.* /<fr. ***hydroplaner.***

hidroplanáj *s.n.* Hidroplanare. • pl. *-e.* /<fr. ***hydroplanage.***

hidroplanáre *s.f.* Deplasare a unui hidroavion pe apă prin autopropulsie aerodinamică; hidroplanaj. • pl. *-ări.* /v. ***hidroplana.***

hidropiásmă *s.f.* (*biol.*) Constituent lichid al protoplasmei. • pl. *-e.* /<fr. ***hydroplasme***; cf. gr. *ὕδωρ* „apă", *πλάσμα* „formaţie".

hidropneumátic, -ă *adj., s.n.* (Aparat) care funcţionează cu ajutorul apei sau al unui lichid ori gaz comprimat. • sil. *-pne-u-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***hydropneumatique.***

hidropneumotoráx *s.n.* (*med.*) Acumulare de aer şi de lichid în cavitatea pleurală. • pl. *-uri.* /<fr. ***hydropneumothorax***; cf. gr. *ὕδωρ* „apă", *ἀήρ* „aer", *θώραξ* „torace".

hidropónic, -ă *s.f., adj.* **1** *s.f.* Cultură legumicolă sau floricolă în soluţii nutritive sau pe un substrat de pietriş ori de nisip prin care circulă permanent apă cu îngrăşăminte chimice. **2** *adj.* Care ţine de hidroponică, referitor la hidroponică. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***hydroponique.***

hidróps *s.n.* (*med.*) Hidropizie. • pl. *-uri.* /<fr. ***hydrops.***

hidroragíe *s.f.* (*med.*) Trecere a apei din plasma sangvină în spaţiile interstiţiale ale organismului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***hydrorragie.***

hidrorée *s.f.* **1** (*med.*) Scurgere cronică a unui lichid seros dintr-o mucoasă inflamată. **2** Sudoare abundentă. • pl. *-ee.* /<fr. ***hydrorrhée***; cf. gr. *ὕδωρ* „apă", *ῥέω* „a curge".

hidrosadenítă *s.f.* (*med.*) Inflamaţie stafilococică a glandelor sudoripare, de obicei a celor axilare, manifestată sub forma unor abcese adînci. • pl. *-e.* /<fr. ***hidrosadénite***; cf. gr. *ἱδρώς* „sudoare", *ἀδήν* „glandă".

hidrosálpinx *s.n.* (*med.*) Acumulare de lichid seros în trompele uterine. • pl. *-uri.* /<fr. ***hydrosalpinx***; cf. gr. *ὕδωρ* „apă", *σάλπιγξ* „trompă".

hidroscálă *s.f.* Suprafaţă de apă amenajată cu instalaţiile necesare pentru decolarea, amerizarea şi întreţinerea hidroavioanelor. • pl. *-e.* /<fr. ***hydroscale.***

hidroscóp *s.n.* **1** Instrument folosit pentru a observa obiectele aflate la adîncime sub apă. **2** Instrument folosit (în trecut) pentru măsurarea densităţii lichidelor. • pl. *-oape.* /<engl., fr. ***hydroscope.***

hidroseparatór *s.n.* **1** Instalaţie folosită la separare mecanică a cărbunilor, care este acţionată de un curent ascendent de apă. **2** Maşină de sortat diverse produse granulare (seminţe, fructe, cartofi etc.) cu ajutorul apei sau al unei soluţii cu densităţi diferite. • pl. *-oare.* /<fr. ***hydroséparateur.***

hidrosféră *s.f.* (*hidrol.*) Învelişul de apă al pămîntului, cuprins între atmosferă şi litosferă, alcătuit din oceane, mări, lacuri, gheţari, ape curgătoare, ape subterane, zăpezi şi gheţuri; totalitatea apelor marine şi continentale care acoperă globul terestru. • pl. *-e.* /<fr. ***hydrosphère,*** germ. ***Hydrosphäre***; cf. gr. *ὕδωρ* „apă", *σφαῖρα* „sferă".

hidrosól *s.n.* (*chim.*) Sistem coloidal în care mediul de dispersie este apa. • pl. *-uri.* /<fr. ***hydrosol.***

hidrosolúbil, -ă *adj.* (*despre substanţe*) Care este solubil în apă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***hydrosoluble.***

hidrosonicitáte *s.f.* Ramură a fizicii care se ocupă cu studiul transmiterii energiei prin unde elastice în medii închise. • ***/hidro¹- + sonicitate.***

hidrostátic, -ă *s.f., adj.* **1** *s.f.* Ramură a hidromecanicii care se ocupă cu studiul legilor echilibrului lichidelor şi al corpurilor scufundate în ele; statica lichidelor. **2** *adj.* Care aparţine hidrostaticii, care se referă la hidrostatică. ◇ *Paradox hidrostatic* v. paradox. **3** *adj.* Care se referă la echilibrul lichidelor. ◇ *Balanţă hidrostatică* = balanţă cu braţele egale, folosită la determinarea densităţii corpurilor solide şi lichide. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***hydrostatique***; cf. gr. *ὕδωρ* „apă", *στατική [ἐπιστήμη]* „(ştiinţa) despre echilibru".

hidrostatician, -ă *s.m., s.f.* Specialist în hidrostatică. • sil. *-ci-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***hydrostaticien.***

hidrostatimétru *s.n.* Aparat electric care determină nivelul unei ape curgătoare. • pl. *-e.* /<fr. ***hydrostatimètre.***

hidrotactísm *s.n.* (*biol.*) Mişcare a organismelor vii favorizată de aerul umed. ◆ Atracţie exercitată de apă sau umiditate asupra unor animale inferioare. • pl. *-e.* /<fr. ***hydrotactisme.***

hidrotaxíe *s.f.* (*biol.*) Hidrotropism. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hydrotaxie.***

hidrotéhnic, -ă *s.f., adj.* **1** *s.f.* Ramură a tehnicii care se ocupă cu studiul folosirii apei şi a energiei hidraulice în scopuri practice, precum şi cu lucrările de prevenire a distrugerilor provocate de ape. **2** *adj.* Care aparţine hidrotehnicii, care se referă la hidrotehnică. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***hydrotechnique,*** germ. ***Hydrotechnik***; cf. gr. *ὕδωρ* „apă", *τέχνη* „meşteşug".

hidrotehnícián, -ă *s.m., s.f.* Specialist în hidrotehnică. • sil. *-ci-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***hydrotechnicien.***

hidroterapeút, -ă *s.m., s.f.* Specialist în hidroterapie. • sil. *-pe-ut.* pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***hydrothérapeute.***

hidroterapeútic, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* Hidroterapic. **2** *s.f.* Hidroterapie. • sil. *-pe-u-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***hydrothérapeutique.***

hidroterápic, -ă *adj.* Care aparţine hidroterapiei, de hidroterapie, care se referă la hidroterapie; hidroterapeutic. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***hydrothérapique.***

hidroterapíe *s.f.* (*med.*) Tratament medical bazat pe folosirea apei la diferite temperaturi, sub formă de duş, băi, aburi etc.; hidriatrie, hidropatie, hidroterapeutică. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***hydrothérapie***; cf. gr. *ὕδωρ* „apă", *θεραπεία* „tratament".

hidrotermál, -ă *adj.* **1** Care se referă la apele termale (provenite prin răcirea topiturilor magmatice). ◇ (*geol.*) *Proces hidrotermal* sau *fază hidrotermală* = ultima etapă a consolidării magmatice, caracterizată prin separarea soluţiilor apoase fierbinţi. *Aureolă hidrotermală* v. aureolă. **2** Care conţine ape minerale calde. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***hydrothermal.***

hidrotermoterapíe *s.f* (*med.*) Folosire terapeutică a apelor termale. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***hydrothermothérapie.***

hidrotipíe *s.f.* (Procedeu de) realizare a fotografiilor în culori, folosit mai ales la copierea filmelor cinematografice color cu matriţe în relief, care se colorează cu coloranţi solubili în apă. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hydrotypie.***

hidrotorácx *s.n.* (*med.*) Acumulare patologică de lichid în cavitatea pleurală; hidropizie pulmonară. • pl. *-uri.* /<fr. ***hydrothorax.***

hidrotropísm *s.n.* (*biol.*) Tendinţă de orientare a unei plante sau a unui microorganism spre zonele cu cea mai mare umiditate a aerului sau a solului; hidrotaxie. • /<fr. ***hydrotropisme.***

hidrovitamínă *s.f.* Vitamină solubilă în apă. • pl. *-e.* /<fr. ***hydrovitamine.***

hidroxiacíd *s.m.* (*chim.*) Oxiacid. • pl. *-izi.* /<engl. ***hydroxy acid.***

hidroxíd *s.m.* (*chim.*) Compus chimic a cărui moleculă conţine una sau mai multe grupe hidroxil. • pl. *-izi.* /<fr. ***hydroxyde.***

hidroxíl *s.m.* (*chim.*) Radical monovalent compus dintr-un atom de hidrogen şi un atom de oxigen; oxidril. • pl. *-i.* /<fr. ***hydroxyle.***

hidroxilamínă *s.f.* (*chim.*) Compus chimic, derivat format prin înlocuirea în molecula de amoniac a unui atom de hidrogen cu gruparea hidroxil, care se prezintă sub formă de cristale albe, monoclinice, cu caracter bazic mai slab decît hidroxidul de amoniu, în soluţie alcalină cu caracter reducător puternic, care formează importanţi derivaţi organici. • pl. *-e.* /<fr. ***hydroxylamine.***

hidroxiláre *s.f.* (*chim.*) Adiţiune a unei grupări hidroxil. • pl. *-ări.* /de la ***hidroxil,*** după fr. *hydroxylation.*

hidroxilát *s.n.* (*chim.*) Compus derivat prin hidroxilare. • ***/hidroxil*** + *-at.*

hidroxílic, -ă *adj.* (*chim.*) Care aparţine hidroxilului, care se referă la hidroxil. • pl. *-ci, -ce.* ***/hidroxil*** + *-ic.*

hidrózǎ *s.f.* (*med.*) Tulburare funcţională a secreţiei sudorale; transpiraţie abundentă. • pl. *-e.* /<fr. ***hidrose***; cf. gr. *ἱδρώς* „sudoare".

hidrozoár *s.n.* (*la pl.*) Clasă de celenterate marine şi de apă dulce, care trăiesc solitar sau în colonii; (*şi la sg.*) animal care face parte din această clasă. • sil. *-zo-ar.* pl. *-e.* /<fr. ***hydrozoaires***; cf. gr. *ὕδωρ* „apă", *ζωάριον* „animal mic".

hidrúră *s.f.* (*chim.*) Combinaţie binară a hidrogenului cu un alt element chimic. • pl. *-i.* /<fr. ***hydrure.***

hiemál, -ă *adj.* **1** De iarnă. **2** (*despre plante*) Care creşte sau înfloreşte iarna. • sil. *-hi-e-.* pl. *-i, -e.* /<engl. ***hiemal,*** lat. ***hiĕmalis, -e*** <***hiems, hiemis*** „iarnă".

hiénă *s.f.* **1** (*zool.*) Mamifer carnivor, asemănător cu cîinele, cu blana cenuşie tărcată, cu gîtul gros, cu urechile golaşe şi cu picioarele anterioare mai lungi decît cele posterioare, care trăieşte în Africa şi în Asia şi care se hrăneşte mai ales cu cadavre (*Hyaena hyaena*). **2** Fig. (Epitet pentru un) om rău, feroce, ticălos, nemernic. • sil. *hi-e-.* pl. *-e.* /<fr. ***hyène,*** lat. ***hyaena, -ae***; cf. gr. *ὕαινα.*

hienă (1)

hienídă *s.f* (*zool.*; *la pl.*) Familie de mamifere carnivore al cărei tip este hiena; (*şi la sg.*) animal care face parte din această familie. • sil. *hi-e-.* pl. *-e.* /<fr. ***hyénidés.***

hier- Elem.de compunere „sfînt, sacru". • şi *hiero-.* /<fr. ***hiér(o)***, it. ***iero***, lat. ***hiero-***; cf. gr. *ἱερός* „sacru".

hierátic, -ă *adj.* **1** Care ţine de sacralitate sau de biserică, care se referă la lucruri sfinte sau la biserică. *Au introdus limba poporului în biserică şi stat, în locul celor străine hieratice* (EMIN.). ◆ Care ţine de preot, care se referă la preot; preoţesc. ◆ Care pare impus de un ritual solemn. **2** *Scriere hieratică* = scriere cursivă şi simplificată a hieroglifelor vechilor egipteni. **3** (*despre ţinuta corpului*) Rigid. **4** Fig. (*despre artă, concepţii estetice, orientări etc.*) Care exprimă atitudini solemne, rigide, asemănătoare regulilor fixate de canoanele religioase. **5** Fig. (*despre oameni*) Care este calm (în aparenţă); distant. • sil. *hi-e-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***hiératique***, lat. ***hiĕratĭcus, -a, -um***; cf. gr. *ἱερατικός.*

hieratísm *s.n.* **1** Spirit sau sistem hieratic. ◆ Caracter, aspect hieratic. **2** Fig. Stare de rigiditate, de imobilitate. **3** Fig. Îndepărtare de viaţa reală şi adoptare a unor tipare rigide, fixe. • sil. *hi-e-.* /<fr. ***hiératisme.***

hieratizá *vb. I. tr.* A da, a face să capete un caracter hieratic. • sil. *hi-e-.* prez.ind. *-ez.* ***/hierat[ic]*** + *-iza.*

hieratizáre *s.f.* Faptul de *a hieratiza.* • sil. *hi-e-.* pl. *-ări.* /v. ***hieratiza.***

hierb *s.n.* v. herb.

hiero- v. hier-.

hierocrátic, -ă *adj.*Care ţine de hierocraţie, care se referă la hierocraţie. • sil. *hi-e-.* pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***hierokratisch.***

hierocraţíe *s.f.* (*ist.*) Formă de conducere a societăţii primitive şi feudale în funcţie de obiectivele spirituale ale unei confesiuni dominante. • sil. *hi-e-.* g.-d. *-iei.* /<germ. ***Hierokratie.***

hierodúl *s.m.* (*în antic.*) Sclav în serviciul unui templu grecesc. • sil. *hi-e-.* pl. *-i.* /<fr. ***hiérodoule***; cf. gr *ἱερόδουλος* < *ἱερός* „sacru", *δοῦλος* „sclav".

hierofánic, -ă *adj.* Care ţine de hierofanie, care se referă la hierofanie. • sil. *hi-e-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***hiérophanique.***

hierofaníe *s.f.* Act prin care se manifestă sacrul; relevare a unei entităţi sacre în tradiţia spirituală a unui popor. • sil. *hi-e-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***hiérophanie.***

hierofánt *s.m.* (*relig.*) **1** Preot antic grec, care îi iniţia pe neofiţi în mistere şi în oracole; mare pontif.

2 Ext. Preot, pontif. ◆ Cel care inițiază într-o religie. • sil. *hi-e-*. pl. *-ți*. /<fr. ***hiérophante***; cf. gr. *ἱεροφάντης*.

hierogamíe *s.f.* (*relig.*) Împreunare a unui zeu cu o zeiță sau a două principii de sex opus, care figurează într-un mare număr de religii. • sil. *hi-e-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***hiérogamie***.

hieroglífă *s.f.* **1** Semn al scrierii ideografice a vechilor egipteni, care reprezenta noțiunile prin figuri stilizate de ființe sau de lucruri. **2** (*filos.*) *Teoria hieroglifelor* = concepție potrivit căreia senzațiile, percepțiile și reprezentările nu sînt imagini obiective, ci numai semne convenționale, simboluri, care nu au nimic comun cu obiectele reale și cu însușirile lor. **3** Fig. (*iron.*) Scris urît, neciteț, indescifrabil; lucru greu de descifrat. **4** (*geol.*; *la pl.*) Urme proeminente, alungite sau ramificate, întîlnite în straturile geologice. • sil. *hi-e-*. pl. *-e*. și *ieroglífă s.f.* /<fr. ***hiéroglyphe***; cf. gr. *ἱερός* „sacru", *γλύφω* „a grava".

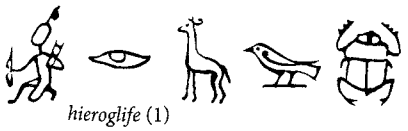

hieroglife (1)

hieroglífic, -ă *adj.* **1** Care este scris cu hieroglife. **2** Fig. (*iron.*; *despre scris*) Care este indescifrabil, greu de înțeles. • sil. *hi-e-*. pl. *-ci, -ce*. și *ieroglífic, -ă*, (*înv.*) *hieroglificésc, -eáscă adj.* /<fr. ***hiéroglyphique***, lat. ***hiĕrŏglyphĭcus, -a, -um***.

hieroglificésc, -eáscă *adj.* v. hieroglific.

hierográmă *s.f.* Caracter, simbol sacru. • sil. *hi-e-*. pl. *-e*. /<fr. ***hierogramme***.

hieto- Elem. de compunere „ploaie, precipitații". • /<fr. ***hyéto-***; cf. gr. *ὑετός*.

hietografíe *s.f.* Ramură a meteorologiei care se ocupă cu studiul regimului ploilor. • sil. *hi-e-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***hyétographie***.

hífă *s.f.* (*biol.*) Filament care formează aparatul vegetativ al ciupercilor. • pl. *-e*. /<fr. ***hyphe***; cf. gr. *ὑφή* „țesătură, țesut".

hífen *s.n.* (*lingv.*) Reunire a două cuvinte în unul singur pentru a exprima o singură noțiune. • acc. și *hífen*. pl. *-e*. /<fr. ***hyphen***.

high fidelity [ˌhaifi'deliti] *s.n. invar.*, *adj.invar.* **1** *s.n. invar.* Sistem de înregistrare și redare sonoră de înaltă fidelitate a sunetului; înaltă fidelitate. **2** *adj.invar.* De înaltă fidelitate. • abr. *hi-fi*. /<engl. ***high fidelity***.

highlander [hai'lendər] *s.m.* **1** Scoțian din regiunea Highlands. **2** Soldat recrutat din această regiune. • pl. *-i*. /<engl. ***highlander***; cf. nm. pr. *Highlands*, regiune muntoasă în Scoția.

high-life [ˌhai'laif] *s.n.* Denumire dată înaltei societăți burgheze. ◆ Lumea bună, vîrfurile societății. ◆ (*adj.*) De elită. • pl. *-uri*. /<engl. ***high life***.

high-tech [ˌhai'tek] *adj.invar.* **1** Care folosește metode avansate sau aparate cu tehnologie avansată; care ține de metode avansate sau de aparate cu tehnologie avansată. **2** (*arhit.*) Care folosește un stil funcțional și materiale industriale precum oțelul, plasticul, sticla. • și *hi-tech adj.invar.* /<engl. ***high-tech***.

high technology [ˌhaitek'nologi] *s.f.* **1** Denumire generală pentru tehnologia avansată mai ales în domeniul electronicii, în industria de tehnică de calcul și telecomunicații. • /<engl. ***high technology***.

higiénă *s.f.* v. igienă.

higiénic, -ă *adj.* v. igienic.

higieníst, -ă *s.m., s.f.* v. igienist.

higro- Elem. de compunere „umed", „(referitor la) umiditate". • /<fr. ***hygro-***; cf. gr. *ὑγρός* „umed".

higrofíl, -ă *adj.* (*biol.*; *despre organisme, plante*) Care se dezvoltă în condiții de mare umiditate. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***hygrophile***; cf. gr. *ὑγρός* „umed", *φιλεῖν* „a iubi".

higrofítă *adj., s.f.* (*bot.*) (Plantă) care crește în locuri umede. • pl. *-e*. /<fr. ***hygrophyte***; cf. gr. *ὑγρός* „umed", *φυτόν* „plantă".

higrográf *s.n.* (*climat.*) Aparat de înregistrare a gradului de umiditate a aerului din atmosferă. • pl. *-e*. /<fr. ***hygrographe***; cf. gr. *ὑγρός* „umed", *γράφω* „a scrie".

higrográmă *s.f.* (*climat.*) Diagramă reprezentînd variația umidității aerului. • pl. *-e*. /<fr. ***hygrogramme***.

higrologíe *s.f.* (*climat.*) Disciplină care se ocupă cu studiul umidității aerului atmosferic. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***hygrologie***.

higrómă *s.f.* (*med.*) Inflamație a pungilor seroase subcutanate în dreptul unor articulații. • pl. *-e*. /<fr. ***hygroma***.

higrométric, -ă *adj.* (*climat.*) Care aparține higrometriei, care se referă la higrometrie. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***hygrométrique***.

higrometríe *s.f.* (*climat.*) **1** Măsurarea umezelii relative a aerului; higroscopie. **2** Studiul metodelor de măsurare a umezelii aerului; higroscopie. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***hygrométrie***; cf. gr. *ὑγρός* „umed", *μέτρον* „măsură".

higrométru *s.n.* (*climat.*) Aparat pentru măsurarea umezelii relative a aerului. • pl. *-e*. /<fr. ***hygromètre***.

higroscóp *s.n.* (*climat.*) Aparat pentru studierea variației umezelii aerului sau pentru indicarea aproximativă a umezelii aerului. • pl. *-oape*. /<fr. ***hygroscope***; cf. gr. *ὑγρός* „umed", *σκοπέω* „a cerceta".

higroscópic, -ă *adj.* (*despre materiale, substanțe etc.*) Care poate absorbi umiditatea din aer. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***hygroscopique***.

higroscopicitáte *s.f.* Însușirea de a fi higroscopic. • /<fr. ***hygroscopicité***.

higroscopíe *s.f.* (*climat.*) Higrometrie. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***hygroscopie***.

higrostát *s.n.* Aparat folosit pentru supravegherea și menținerea umidității relative a aerului într-o încăpere, într-o instalație etc. • pl. *-e*. /<fr. ***hygrostat***.

hijacking [hai'ʤekiŋ] *s.n.* Deturnare a unui mijloc de transport. ◆ Ext. Piraterie aeriană. • /<engl. ***hijacking***.

hil *s.n.* **1** (*biol.*) Porțiune pe suprafața unui organ, unde vasele sangvine și nervii pătrund în țesutul spongios. **2** (*bot.*) Cicatrice pe învelișul seminței în locul unde aceasta s-a desprins de piciorușul ovulului. • pl. *-uri*. /<fr. ***hile***, lat. ***hilum***.

hilár[1]**, -ă** *adj.* (*biol.*) Care aparține hilului, care se referă la hil. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***hilaire***.

hilár[2]**, -ă** *adj.* Ilariant. pl. *-i, -e*. și *ilár, -ă adj.* /<fr. ***hilare***, lat. ***hilaris, -e***, it. ***ilare***.

hilariánt, -ă *adj.* v. ilariant.

hilárii *s.f.pl.* (*mit.*) Sărbători în cinstea Cibelei, mama zeilor și a lui Attis, zeu al vegetației și al agriculturii în Asia Mică. • /cf. gr. *ἱλαρός*.

hilaritáte *s.f.* v. ilaritate.

hile- Elem. de compunere „materie, substanță"; „pădure". • și *hilo-*. /<fr. ***hyle-***, ***hylo-***; cf. gr. *ὕλη* „materie"; „pădure".

hiléa *s.f. invar.* (*bot.*) Pădure deasă și înaltă din regiunile tropicale pluviale. • /<germ. ***Hyläa***; cf. gr. *ὕλη* „pădure".

hiliárh *s.m.* (*grec. înv.*) Comandant peste o mie de oameni. • sil. *-li-arh*. pl. *-i*. /<ngr. ***χιλίαρχος***.

hiliásm *s.n.* v. chiliasm.

hilizí *vb. IV.* v. hlizi.

hilizíre *s.f.* v. hlizire.

hilizít[1] *s.n.* v. hlizit[1].

hilizít[2]**, -ă** *adj.* v. hlizit[2].

hilo- v. hile-.

hilobatídă *s.f.* (*zool.*; *la pl.*) Specie de maimuțe cunoscute sub numele de giboni (*Hylobatidae*); (*și la sg.*) maimuță care face parte din această specie. • pl. *-e*. /<lat. șt. ***Hylobatidae***.

hilofobie *s.f.* (*psih.*) Teamă patologică de a intra sau de a trece printr-o pădure. • g.-d. *-iei*. /***hilo-*** + ***fobie***, după engl. *hylophobia*.

hilozoísm *s.n.* (*filos.*) Teorie filosofică potrivit căreia întreaga materie ar fi vie, avînd capacitatea de a simți și de a gîndi. • /<fr. ***hylozoïsme***; cf. gr. *ὕλη* „materie", *ζωή* „viață".

hilozoíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Adept) al hilozoismului. • pl. *-iști, -iste*. /<fr. ***hylozoïste***.

himalayán, -ă *adj.* Din Himalaya. ◇ (*lingv.*) *Limbi himalayene* = limbi din familia tibeto-birmană vorbite în regiunile învecinate cu Himalaya. • sil. *-la-ian*. pl. *-ieni, -iene*. /<fr. ***hymalayen***; cf. nm. pr. *Himalaya*, masiv muntos în Asia Centrală.

himátion *s.n.* (*în Grecia antică*) Mantie amplă care se purta peste chiton, prinsă cu o agrafă pe piept sau pe umăr. • sil. *-ti-on*. pl. *-oane*. /<fr. ***himation***; cf. gr. *ἱμάτιον*.

himen[1]**-** Elem. de compunere „membrană", „himeniu". • și *himeno-*. /<fr. ***hymén(o)-***; cf. lat. *hymen*, gr. *ὑμήν* „membrană".

himén[2] *s.n.* **1** (*anat.*) Membrană care acoperă orificiul extern al vaginului, la virgine. **2** (*bot.*) Himeniu. • acc. și *hímen*. pl. *-e*. /<fr. ***hymen***; cf. lat. *hymen*, gr. *ὑμήν* „membrană".

himenáic, -ă *adj.* Himenal. • sil. *-na-ic*. pl. *-ci, -ce*. /<it. ***imenaico***.

himenál, -ă *adj.* **1** În legătură cu căsătoria; himenaic. **2** Care ține de himen, care se referă la himen. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***hyménal***.

himenéu *s.f.* **1** Căsătorie. **2** Imn de nuntă (la romani). **3** (*bot.*) Himeniu. • pl. *-uri*. /<fr. ***hyménée***, lat. ***hymēnaeus, -i***, gr. ***ὑμέναιος***; cf. nm. pr. *Hymen*, zeul căsătoriei la greci.

himéniu *s.n.* (*bot.*) Partea centrală a ciupercilor, formată din elemente producătoare de spori; himen[2]. • pl. *-uri*. /<fr. ***hyménium***.

himeno- v. himen[1].

himenoptér *s.n.* (*entom.*; *la pl.*) Ordin de insecte cu metamorfoză completă, cu două perechi de aripi membranoase, transparente și foarte fine, femelele avînd la vîrful abdomenului un organ în formă de ac cu venin, care adesea trăiesc în colonii (*Hymenoptera*); (*și la sg.*) insectă care face parte din acest ordin. • pl. *-e*. /<fr. ***hyménoptères***; cf. gr. *ὑμήν* „membrană", *πτερόν* „aripă".

himenopterologíe *s.f.* Ramură a entomologiei care se ocupă cu studiul himenopterelor. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***hyménoptérologie***.

himéră *s.f.* **1** (*în mit. greacă*; *și nm.pr.*) Monstru cu cap de leu, cu trup de capră, cu aripi de pasăre de pradă și cu coadă de șarpe, reprezentat în arta antică vărsînd foc, considerat ca încarnare a forțelor fizice distructive. ◆ Motiv decorativ reprezentînd un asemenea monstru. **2** Fig. Închipuire fără temei, fantezie irealizabilă; iluzie, utopie. *Țara și-a venit în fire din visurile tulburi ale himerelor* (EMIN.). **3** (*biol.*) Organism rezultat prin fuziunea celulelor a doi sau a mai mulți zigoți distincți uniți experimental sau accidental. **4** (*bot.*) Ramură a unei plante care prezintă doi indivizi de constituții diferite. ◇ *Himeră de altoire* = plantă ale cărei țesuturi sînt diferite din punct de vedere genetic. **5** (*iht.*) Pește cartilaginos, cu corpul alungit și turtit lateral, lipsit de solzi, cu gura mică, ventrală, prevăzută cu dinți puțini, în formă de plăci, care trăiește în afundul oceanelor (*Chimaera monstrosa*). • pl. *-e*. /<fr. ***chimère***, it. ***chimera***, lat. ***Chĭmaera, -ae***, germ. ***Chimäre***, gr. ***χίμαιρα***; cf. nm. pr. *Himera*, monstru fabulos.

himéric, -ă *adj.* **1** Care este lipsit de orice temei real; bazat pe himere; închipuit, imaginar, irealizabil, iluzoriu. *Să ni se dea sfatul serios... de-a nu aspira la lucruri himerice* (EMIN.). **2** Care ține de himeră, care se referă la himeră; fantastic. ◇ (*adv.*) *Ochii mari și minunați Lucesc adînc himeric* (EMIN.). • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***chimérique***, ngr. ***χιμαιρικός***, it. ***chimerico***.

himerizá *vb. I. intr.* A visa, a-și face iluzii. • prez. ind. *-ez*. /<it. ***chimerizzare***.

himisí *vb. IV.* v. hămesi.

hinayána *s.f.* (*relig.*) (Denumire pentru) budismul timpuriu și orientarea rămasă fidelă acestuia; theravada. • /<fr. ***hinayana*** <sanscr. *hinayana* „calea îngustă a mîntuirii".

híndi *s.n.invar.* **1** Limba indo-europeană din familia indo-iraniană, grupul de idiomuri indic central, care derivă din sanscrită, astăzi limba oficială în India. **2** Una dintre variantele literare ale limbii hindustane. • /<fr., engl. ***hindi*** <cuv. indian.

hindíchi *s.n.* **1** (*ist.*) Întăritură medievală, constînd într-un șanț cu parapet din pămînt. **2** (*reg.*) Șanț; tranșee. • pl. *-uri*. și (*reg.*) *hendéchi, hendíchi, hîndíchi, handíc s.n.* /<tc. ***hendek***.

hinduísm *s.n.* (*relig.*) Religia cea mai răspîndită în India, întemeiată în primele secole d.Hr., avînd la bază principalele dogme ale brahmanismului și budismului pe care le combină cu diferite practici magice. • /<fr. ***hindouisme***, germ. ***Hinduismus***.

hinduíst, -ă *s.m., s.f., adj.* (*relig.*) **1** *s.m., s.f., adj.* (Adept) al hinduismului. **2** *adj.* Care aparține hinduismului sau hinduiștilor, care se referă la hinduism sau la hinduiști. • pl. *-iști, -iste*. /<fr. ***hindouiste***.

hindús, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Indiei sau este originară de acolo; (*la pl.m.*) popor care s-a format, care locuiește în India; locuitorii Indiei. ◆ Persoană aparținînd religiei brahmanice sau celei hinduiste. **2** *adj.* Care

aparține Indiei sau hindușilor, care se referă la India sau la hinduși; care este originar din India. • pl. *-și, -se.* /<fr. ***hindou.***

hindustánă *s.f., adj.* v. hindustani.

hindustáni *s.f., adj.* (*lingv.*) (Limba indo-europeană) care este vorbită în India și în Pakistan, prezentînd două variante literare: hindi și urdu. • și *hindustánă s.f., adj.* /<fr. ***hindoustani.***

hinghér *s.m.* Persoană din serviciul de ecarisaj, care se ocupă cu prinderea cîinilor fără stăpîn; hoher. ◆ Ext. Călău. ◆ Fig. Om sadic. pl. *-i.* și *(înv.) henghér s.m.* /<sās. ***hoenger***; cf. germ. *Henker.*

hinghereálă *s.f.* (*deprec.*) Prindere (și omorîre) a cîinilor fără stăpîn. ◆ Fig. Chinuire, maltratare a cuiva. • pl. *-eli.* /***hingheri*** + *-eală.*

hingherí *vb. IV. tr.* A se ocupa cu hingheria. ◆ Fig. A chinui pe cineva. • prez.ind. *-esc.* /***hinghер*** + *-i.*

hingherie *s.f.* **1** Meserie de hingher. **2** Concr. Loc unde hingherii închid (și omoară) cîinii fără stăpîn. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***hingher*** + *-ie.*

hínta[1] *interj.* (*reg.; de obicei repet.*) Cuvînt cu care se leagănă copiii; nani. • /cf. magh. *hinta* „leagăn".

hintá[2] *vb. I. tr.* (*reg.*) A legăna. • prez.ind. *-ez.* /de la ***hinta***[1]; cf. magh. *hintalni* „a legăna".

hinterland ['hintərland] *s.n.* **1** (*geol.*) Bloc continental relativ rigid din punct de vedere tectonic, care mărginește un geosinclinal și care, cînd acesta intră în faza de orogeneză, rămîne situat în spatele unui sistem muntos. **2** Regiune învecinată cu un teritoriu ocupat de alt stat, folosită ca bază a unor acțiuni expansioniste. **3** Colonie sau țară slab dezvoltată dependentă economic de metropolă. **4** Teritoriu care gravitează în jurul unui centru economic. • pl. *-uri.* /<germ. ***Hinterland*** <*hinter* „în spate", *Land* „teritoriu".

hintéu *s.n.* (*reg.*) **1** Trăsură, caleașcă (închisă). **2** (*la pl.*) Totalitatea uneltelor care servesc la înjugatul boilor (la plug). • pl. *-eie.* /<magh. ***hintó.***

hioíd *adj.* (*anat.*) *Os hioid* (*și subst. n*) = os mic în formă de potcoavă, situat în partea superioară și anterioară a gîtului, între baza limbii și laringe. • sil. *hi-o-.* /<fr. ***hyoïde***; cf. gr. *ὑοειδὲς [ὀστέον]* „(os) care are forma literei Y".

hioidián, -ă *adj.* (*anat.*) Care aparține osului hioid, care se referă la osul hioid. ◇ *Os hioidian* = os hioid. • sil. *hi-o-i-di-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***hyoïdien.***

hiólă *s.f.* (*reg.*) Loc.adv. *În hiolă* = tîrînd după sine, împingînd cu sine. • /etimol. nec.

hipalăgă *s.f.* (*stil.*) Procedeu stilistic prin care se atribuie unor cuvinte dintr-o frază sensul altor cuvinte. Ex. *În vagonul în care singur călătoreai către sate Parc-am privi amîndoi luna cum saltă la geam* (LAB.). • pl. *-ge.* /<fr. ***hypallage***; cf. gr. *ὑπαλλαγή* <*ὑπαλλάσσω* „a schimba, a înlocui".

hipalgezíe *s.f.* (*med.*) Sensibilitate patologică; hipalgie. ◆ Durere ușoară. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***hypalgésie***; cf. gr. *ὑπό* „sub", *ἄλγησις* „durere".

hipaigíe *s.f.* (*med.*) Hipalgezie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***hypalgie.***

hipantropíe *s.f.* (*psih.*) Dereglare psihică în care bolnavul se crede transformat în cal. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hippanthropie.***

hipárh *s.m.* (*în Grecia antică*) Comandant al unei unități de cavalerie. • pl. *-i.* /<fr. ***hipparque.***

hiparión *s.m.* (*paleon.*) Mamifer fosil din neogen, considerat strămoș al calului, de talia unei zebre, mult mai zvelt decît calul, care avea la membre cîte un deget funcțional. • sil. *-ri-on.* pl. *-i.* /<fr. ***hipparion***; cf. gr. *ἱππάριον* „căluț".

hiper- Elem. de compunere „peste", „excesiv de...". • /<fr. ***hyper-***, germ. ***hyper-*** (***Hyper-***); cf. gr. *ὑπέρ* „peste", „deasupra".

hiperaciditáte *s.f.* (*med.*) Tulburare funcțională manifestată prin secreția excesivă de suc gastric, frecventă în gastrită, ulcer duodenal etc.; creștere excesivă a acidității gastrice; hiperclorhidrie. • ***/hiper-*** + ***aciditate***; cf. fr. *hyperacidité.*

hiperactív, -ă *adj.* Foarte activ. • pl. *-i, -e.* /<engl. ***hyperactive.***

hiperactivitáte *s.f.* (*med.*) Creștere sau exagerare a nivelului unei activități fizice sau psihice. • pl. *-ăți.* /<engl. ***hyperactivity.***

hiperacuzíe *s.f.* (*med.*) Sensibilitate exagerată a auzului. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hyperacousie***; cf. gr. *ὑπέρ* „peste", *ἄκουσις* „auz".

hiperadrenalísm *s.n.* (*med.*) Hiperfuncție a suprarenalelor. • /<engl. ***hyperadrenalism.***

hiperalbuminemíe *s.f.* (*med.*) Creștere anormală a cantității de albumină din plasma sangvină. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hyper-albuminémie.***

hiperalcalín, -ă *adj.* Cu un caracter alcalin pronunțat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***hyperalcalin.***

hiperalgézic, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Persoană) care suferă de hiperalgezie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***hyperalgésique.***

hiperalgezíe *s.f.* (*med.*) Sensibilitate exagerată la durere; hiperalgie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hyperalgésie***; cf. gr. *ὑπέρ* „peste", *ἄλγησις* „durere".

hiperalgíe *s.f.* (*med.*) Hiperalgezie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hyperalgie.***

hiperamilazemíe *s.f.* (*med.*) Creștere anormală a cantității de amilază în sînge. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hyperamylasémie.***

hiperaminoacidemíe *s.f.* (*med.*) Creștere anormală a cantității de aminoacizi în sînge. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hyperaminoacidémie.***

hiperandrogemíe *s.f.* (*med.*) Supraabundență de hormoni androgeni în organism; hiperandrogenism. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hyperandrogénie.***

hiperandrogenísm *s.n.* (*med.*) Hiperandrogenie. • /<fr. ***hyperandrogénisme.***

hiperatóm *s.m.* (*fiz.*) Atom instabil, în care unul dintre nuclee este înlocuit, pentru un timp extrem de scurt, cu un hiperon. • pl. *-i.* /***hiper-*** + ***atom.***

hiperazotemíe *s.f.* (*med.*) Creștere a cantității de azot din sînge; uremie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hyperazotémie.***

hiperazoturíe *s.f.* (*med.*) Creștere a secreției de uree din urină. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hyperazoturie.***

hiperbár, -ă *adj.* (*fiz.; despre incinte*) Care are o presiune superioară celei atmosferice. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***hyperbare.***

hiperbát *s.n.* v. hiperbată.

hiperbátă *s.f.* (*stil.*) **1** Figură de stil care constă în adaosul pe care scriitorul sau vorbitorul îl face la sfîrșitul unui enunț, pentru a-i spori patetismul. Ex. *Tu, care-ai stat bătaia s-asculți, pe cea din urmă* (ARGH.). **2** Inversiune a topicii normale, a ordinii naturale a cuvintelor. • acc. și *hipérbată.* pl. *-e.* și *hiperbát s.n., iperbátă s.f.* /<fr. ***hyperbate,*** lat. ***hyperbaton***, it. ***iperbato***; cf. gr. *ὑπέρβατον* „depășire, inversare".

hiperbilirubinemíe *s.f.* (*med.*) Creștere anormală a cantității de bilirubină din sînge. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hyperbilirubinémie.***

hipérbolă *s.f.* **1** (*stil.*) Figură de stil constînd în folosirea unor expresii și imagini exagerate, pentru a reda mai plastic ideea și a impresiona mai puternic. Ex. *Viața, tinerețea mi-ai prefăcut-o-n rai* (EMIN.). **2** (*mat.*) Curbă care reprezintă locul geometric al punctelor dintr-un plan, pentru care diferența distanțelor față de două puncte fixe (focare) este constantă. • acc. și *hiperbólă.* pl. *-e.* și *ipérbolă s.f.* /<fr. ***hyperbole***, lat. ***hyperbole, hyperbola***; cf. gr. *ὑπερβολή* „exces, exagerare".

hiperbólic, -ă *adj.* **1** (*lit.*) (Cu caracter) de hiperbolă. ◆ Ext. (*despre expresii, afirmații etc.*) Exagerat. **2** (*mat.*) De forma hiperbolei. ◇ *Suprafață hiperbolică* = suprafață creată prin rotirea unei hiperbole. *Funcție hiperbolică* = funcție care derivă geometric din hiperbolă. *Tangentă hiperbolică* v. tangent. • pl. *-ci, -ce.* și *iperbólic, -ă adj.* /<fr. ***hyperbolique***, lat. ***hyperbŏlĭcus, -a, -um.***

hiperbolísm *s.n.* Caracterul a ceea ce este hiperbolic. • /<engl. ***hyperbolism.***

hiperbolizá *vb. I. tr.* A da un caracter hiperbolic; a exagera dimensiunile, importanța unui lucru, unui fapt, unui fenomen, unei ființe etc. *A hiperbolizat întîmplările prin care a trecut.* • prez.ind. *-ez.* /***hiperbolă*** + *-iza*; cf. engl. *hyperbolize.*

hiperbolizánt, -ă *adj.* Care hiperbolizează, exagerează. • pl. *-ți, -te.* /***hiperboliza*** + *-ant.*

hiperbolizáre *s.f.* Faptul de *a hiperboliza.* • pl. *-ări.* /v. ***hiperboliza.***

hiperbolizát, -ă *adj.* Care este foarte exagerat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***hiperboliza.***

hiperboloíd *s.m.* (*mat.*) Suprafață rezultată din revoluția unei hiperbole în jurul uneia dintre axele sale. • pl. *-izi.* /<fr. ***hyperboloïde***; cf. gr. *ὑπερβολή* „hiperbolă", *εἶδος* „aspect, formă".

hiperboreeán, -ă *adj., s.m., s.f.* (Locuitor) din extremul nordic al globului terestru; arctic, boreal, hiperboreu. ◆ Gener. (Persoană) de la nord. • sil. *-re-ean.* pl. *-eeni, -eene.* /<fr. ***hyperboréen.***

hiperboréu, -ée *adj., s.m., s.f.* Hiperboreean. • pl. *-ei, -ee.* /<lat. ***hyperbŏrĕus, -a, -um***; cf. gr. *ὑπέρ* „deasupra, peste", *βορέας* „vînt de nord".

hiperbrahicefalíe *s.f.* (*med.*) Brahicefalie exagerată. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***hyperbrachycephaly.***

hiperbulíe *s.f.* (*med.*) Creștere a forței voliționale, a activității voluntare. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hyperboulíe.***

hipercalcemiánt, -ă *adj.* (*med.*) Care mărește cantitatea de calciu din sînge. • sil. *-mi-ant.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***hypercalcémiant.***

hipercalcemíe *s.f.* (*med.*) Creștere anormală a cantității de calciu în sînge. ◆ Cantitate de calciu anormal de mare prezentă în sînge. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hypercalcémie.***

hipercalciuríe *s.f.* (*med.*) Prezență în exces a calciului în urină. • sil. *-ci-u-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***hypercalciurie.***

hipercalculatór *s.n.* Calculator bazat pe o creștere spectaculoasă a numărului procesoarelor componente. • pl. *-oare.* /***hiper-*** + ***calculator.***

hipercaracterizáre *s.f.* (*lingv.*) Cumul de mijloace morfologice folosit pentru evidențierea unei singure valori lexicale sau gramaticale. • ***/hiper-*** + ***caracterizare***, după germ. *Hypercharakterisierung.*

hipercheratózá *s.f.* (*med.*) Dezvoltare exagerată fiziologică sau patologică a stratului cornos al pielii. • pl. *-e.* /<fr. ***hyperkératose***; cf. gr. *ὑπέρ* „peste, supra-", *κέρας* „corn".

hipercheratózic, -á *adj.* (*med.*) Care aparține hipercheratozei, care se referă la hipercheratoză. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***hyperkératosique.***

hiperchilíe *s.f.* (*med.*) Creștere a secreției gastrice. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hyperchylie***; cf. gr. *ὑπέρ* „peste, supra-", *χυλός* „suc".

hiperchinezíe *s.f.* (*med.*) Activitate motorie exagerată a mușchilor scheletici sau a mușchilor netezi ai organelor cavitare. ◆ Sindrom neurologic caracterizat prin apariția unor mișcări involuntare. • scris și *hiperkinezie.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***hyperkinésie***; cf. gr. *ὑπέρ* „peste, supra-", *κίνησις* „mișcare".

hiperclorhidríe *s.f.* (*med.*) Hiperaciditate gastrică. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hyperchlorhydrie.***

hipercoagulabilitáte *s.f.* (*med.*) Creștere a coagulabilității (sîngelui circulant). • sil. *-co-a-.* /<fr. ***hypercoagulabilité.***

hipercolesterolemíe *s.f.* (*med.*) Creștere anormală a cantității de colesterol din sînge. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hypercholestérolémie.***

hipercolíe *s.f.* (*med.*) Creștere a secreției biliare. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hypercholie.***

hipercompresór *s.n.* (*tehn.*) Aparat care permite obținerea de presiuni foarte mari. • pl. *-oare.* /<fr. ***hypercompresseur.***

hipercoréct, -ă *adj.* (*lingv.; despre forme gramaticale, ortoepice, cuvinte, grafii etc.*) Care este greșit din cauză că i s-a aplicat, prin analogie, o regulă lingvistică valabilă pentru alte situații; care conține o abatere (greșeală) izvorîtă din teama de a nu greși. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***hypercorrect.***

hipercorectitúdine *s.f.* (*lingv.*) Abatere (greșeală) de limbă constînd în folosirea de forme hipercorecte, izvorîtă din necunoașterea adevăratei forme a etimonului unui cuvînt de către vorbitor și din teama acestuia de a nu greși, din efortul conștient de a

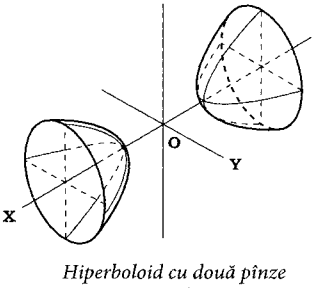

Hiperboloid cu două pînze
O. Originea axelor.
X. Axa transversală.
Y. Coordonata axei.

se conforma mecanic normelor limbii literare; hipercorecție hiperliterarizare, hiperurbanism. • pl. *-i.* /***hiper-*** + ***corectitudine***.

hipercorécție *s.f.* (*lingv.*) Hipercorectitudine, hiperliterarizare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***hypercorrection***.

hipercrínie *s.f.* (*med.*) Creștere excesivă a secreției glandulare. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hypercrinie***; cf. gr. *ὑπέρ* „peste, supra-", *κρίνω* „a secreta".

hipercrític, -ă *adj., s.m.* **1** *adj.* (*iron.*) Care are caracter exagerat de critic. **2** *s.m.* Critic sever, acerb. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***hypercritique***, germ. ***hyperkritisch***.

hipercriticísm *s.n.* Caracter hipercritic; critică acerbă. • /***hipercritic*** + *-ism*.

hipercróm, -ă *adj.* (*med.*) Referitor la hipercromie. ◇ *Anemie hipercromă* v. anemie. ◆ Produs prin hipercromie. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***hyperchrome***.

hipercromíe *s.f.* (*med.*) **1** Pigmentație exagerată a pielii. **2** Creșterea conținutului de globule roșii din hemoglobină. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hyperchromie***.

hiperdéns, -ă *adj.* Care este extrem de dens. ◇ *Stea hiperdensă* v. stea. • pl. *-și, -se.* /***hiper-*** + ***dens***; cf. fr. *hyperdens*.

hiperdezvoltát, -ă *adj.* Extrem de dezvoltat. • pl. *-ți, -te.* /***hiper-*** + ***dezvoltat***.

hipereméză *s.f.* (*med.*) Vomitare abundentă. • pl. *-e.* /<fr. ***hyperémèse***.

hiperémic, -ă *adj.* (*med.*) **1** Care prezintă hiperemie. **2** Care ține de hiperemie, care se referă la hiperemie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***hyperémique***.

hiperemíe *s.f.* (*med.*) Aflux de sânge într-un organ sau într-o regiune a corpului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***hyperémie***; cf. gr. *ὑπέρ* „peste, supra-", *αἷμα* „sânge".

hiperemotív, -ă *adj.* Foarte emotiv, excesiv de impresionabil. • pl. *-i, -e.* /***hiper-*** + ***emotiv***, după fr. *hyperémotif*.

hiperemotivitáte *s.f.* Emotivitate excesivă și morbidă. • /<fr. ***hyperémotivité***.

hiperendofazíe *s.f.* (*med.*) Exagerare patologică a limbajului interior, care îl face pe bolnav să vorbească singur. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hyperendophasie***.

hiperentuziásm *s.n.* Entuziasm exagerat. • sil. *-zi-asm.* /<engl. ***hyperenthusiasm***.

hiperentuziást, -ă *adj.* Care este cuprins de un entuziasm exagerat. • sil. *-zi-ast.* pl. *-aști, -aste.* /***hiper-*** + ***entuziast***.

hiperergíe *s.f.* (*med.*) Hipersensibilitate alergică. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hyperergie***.

hipererotísm *s.n.* (*psih.*) Preocupare sexuală exagerată, patologică; hipersexualitate. • /***hiper-*** + ***erotism***.

hiperestézic, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Persoană) care suferă de hiperestezie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***hyperesthésique***.

hiperestezíe *s.f.* (*med.*) Sensibilitate exagerată a unui organ de simț, care apare în perioada de surmenaj, de suprasolicitare nervoasă și fizică, în debutul unor boli infectocontagioase sau al unor afecțiuni psihice. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hyperesthésie***; cf. gr. *ὑπέρ* „peste, supra-", *αἴσθησις* „senzație".

hiperestrogeníe *s.f.* (*med.*) Exces de hormoni estrogeni în organism, datorat hiperfuncției ovariene; hiperestrogenism. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hyperœstrogénie***.

hiperestrogenísm *s.n.* (*med.*) Hiperestrogenie. • /<fr. ***hyperœstrogénisme***.

hiperexcitabilitáte *s.f.* (*med.*) Excitabilitate excesivă, patologică. • /***hiper-*** + ***excitabilitate***; cf. fr. *hyperexcitabilité*.

hiperexcitáție *s.f.* Excitație excesivă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***hyperexcitation***.

hiperfeminizáre *s.f.* (*med.*) Proces patologic constînd în apariția și dezvoltarea la bărbați a caracterelor somatice și psihice specifice sexului feminin, ca urmare a producerii excesive de hormoni estrogeni. • /***hiper-*** + ***feminizare***.

hiperfín, -ă *adj.* (*fiz.*) (*despre efectele slabe din structură la nivelul unui atom*) Care depinde de proprietățile nucleului atomului. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***hyperfin***.

hiperfízică *s.f.* Studiu a ceea ce există dincolo de orice experiență posibilă. • /<it. ***iperfisica***.

hiperfocái, -ă *adj.* (*fiz.*) Care este situat mai departe de focarul unei lentile. ◇ *Distanță hiperfocală* = distanța cea mai apropiată la care trebuie plasat un obiect în fața unui aparat optic pentru a avea o imagine clară. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***hyperfocal***.

hiperfoliculinemíe *s.f.* (*med.*) Exces de foliculină în sânge. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hyperfolliculinémie***.

hiperfoliculiníe *s.f.* (*med.*) Secreție excesivă de foliculină în organism. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hyperfolliculinie***.

hiperfoliculinísm *s.n.* (*med.*) Sindrom determinat de creșterea secreției de foliculină. • /<fr. ***hyperfolliculinisme***.

hiperfrecvénță *s.f.* (*fiz.*) **1** Frecvență foarte înaltă a unei mișcări periodice. **2** Undă electromagnetică cu lungime de ordinul centimetrului, utilizată mai ales în radar. • pl. *-e.* /<fr. ***hyperfréquence***.

hiperfúncție *s.f.* (*med.*) Activitate exagerată a unui organ, aparat sau țesut. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *hiperfuncțiúne* *s.f.* /<fr. ***hyperfonction***.

hiperfuncțiúne *s.f.* v. hiperfuncție.

hipergalactíe *s.f.* (*med.*) Creștere a secreției lactate. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hypergalactie***; cf. gr. *ὑπέρ* „peste, supra-", *γάλακτος* „lapte".

hipergenitalísm *s.n.* (*med.*) **1** Supradimensionare a organelor genitale externe. **2** Secreție exagerată a glandelor genitale. **3** Hiperactivitate sexuală. • /<fr. ***hypergénitalisme***.

hipergeométrică *adj.* (*mat.*) *Funcție hipergeometrică* = funcție de o variabilă, reală sau complexă, care este integrala ecuației diferențiale de ordinul al doilea. • sil. *-ge-o-.* pl. *-ce.* /<fr. ***hypergéométrique***.

hiperglicemíe *s.f.* (*med.*) Creștere exagerată a concentrației glucozei în sânge, frecventă în diabetul zaharat. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hyperglycémie***.

hiperglobulíe *s.f.* (*med.*) Creștere exagerată a numărului globulelor roșii din sânge. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hyperglobulie***.

hiperglobulinemíe *s.f.* (*med.*) Creștere anormală a cantității de globulină în serul sangvin. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hyperglobulinémie***.

hipergonadísm *s.n.* (*med.*) Hipergenitalism. ◇ *Hipergonadism masculin* = hiperorhidie. • /<engl. ***hypergonadism***.

hiperhidróză *s.f.* (*med.*) Secreție exagerată a glandelor sudoripare. • pl. *-e.* /<fr. ***hyperhidrose***.

hipericacée *s.f.* (*la pl.*) Familie de plante dicotiledonate, dialipetale, avînd ca tip sunătoarea (*Hypericaceae*); (*și la sg.*) plantă care face parte din această familie. • pl. *-cee.* /<fr. ***hypéricacées***.

hiperinflație *s.f.* (*econ.*) Situație de accelerare rapidă a inflației. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***hiper-*** + ***inflație***.

hiperinsulinemíe *s.f.* (*med.*) Exces de insulină în sânge, sindrom al hipoglicemiei. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hyperinsulinémie***.

hiperinsulíniе *s.f.* (*med.*) Secreție exagerată de insulină a pancreasului. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hyperinsulinie***.

hiperinsulinísm *s.n.* (*med.*) Boală endocrină cauzată de secreția excesivă de insulină în organism. • /<fr. ***hyperinsulinisme***.

hiperinvolúție *s.f.* (*med.*) Întoarcere rapidă la mai puțin decît talia normală a unui organ care a avut temporar dimensiuni mari. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***hyperinvolution***.

hiperiritábil, -ă *adj.* (*iron.*) Care este deosebit de iritabil. • pl. *-i, -e.* /***hiper-*** + ***iritabil***.

hiperítă *s.f.* v. iperită.

hiperkaliemíe *s.f.* (*med.*) Creștere a cantității de potasiu din sânge. • sil. *-li-e-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***hyperkaliémie***.

hiperkaliuríe *s.f.* (*med.*) Eliminare exagerată de potasiu prin urină. • sil. *-li-u-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***hyperkaliurie***.

hiperkinezíe *s.f.* v. hiperchinezie.

hiperlaxitáte *s.f.* (*med.*) Laxitate exagerată. • /***hiper-*** + ***laxitate***.

hiperlegătúră *s.n.* (*inform.*) Cuvînt, simbol, imagine, element etc. într-un hipertext, care realizează legătura cu un alt element din același document sau dintr-un alt document. • /***hiper-*** + ***legătură***, după engl. *hyperlink*.

hiperleucocitóză *s.f.* (*med.*) Creștere exagerată a numărului leucocitelor în sânge. • sil. *-le-u-.* /<fr. ***hyperleucocytose***.

hiperlipemíe *s.f.* (*med.*) Creștere anormală a proporției de grăsimi în sânge. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hyperlipémie***.

hiperlipidemíe *s.f.* (*med.*) Creștere a cantității globale de lipide conținute în sânge. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hyperlipidémie***.

hiperliterarizáre *s.f.* (*lingv.*) Hipercorectitudine, hipercorecție. • pl. *-ări.* /***hiper-*** + ***literarizare***.

hiperlucíd, -ă *adj.* Care manifestă foarte multă luciditate. • pl. *-izi, -ide.* /***hiper-*** + ***lucid***.

hipermárket *s.n.* (*econ.*) Loc de vînzare nespecializat, ocupînd o suprafață foarte mare, organizat pe bază de autoservire, cu un sortiment variat de mărfuri, în care se practică un sistem de prețuri mai reduse. • pl. *-uri.* /***hiper-*** + ***market***.

hipermasculinizáre *s.f.* (*med.*) Proces patologic (de origine endocrină) constînd în apariția și dezvoltarea excesivă la femeie a caracterelor somatice și psihice specifice sexului masculin. • /***hiper-*** + ***masculinizare***.

hipermastíe *s.f.* (*med.*) **1** Hipertrofie mamară. **2** Polimastie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***hipermastie***.

hipermédia *s.f.* (*inform.*) Sistem de hipertext în care se pot insera legături (linkuri) către elemente video, audio, grafice sau de text. • /<engl. ***hypermedia***.

hipermenorée *s.f.* (*med.*) Menstruație foarte abundentă, frecventă la începutul menopauzei, în unele boli endocrine, în cancerul uterin etc. • pl. *-ee.* /<fr. ***hyperménorrhée***.

hipermetamorfóză *s.f.* (*med.*) Labilitate morbidă a atenției, însoțită uneori de stări de excitație, care se observă în psihozele organice cu tulburări de conștiință. • pl. *-e.* /<fr. ***hypermétamorphose***.

hipermetríe *s.f.* **1** (*med.*) Amplitudine exagerată a mișcărilor unei articulații. **2** (*biol.*) Stare a unui individ de statură și greutate mare. **3** Deficiență a coordonării cinetice, ca urmare a unei aprecieri greșite a mișcării. **4** (*lit.*) Caracteristică a hipermetrului. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hypermétrie***.

hipermetróp, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Persoană) care suferă de hipermetropie. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***hypermétrope***.

hipermetropíe *s.f.* (*med.*) Defect de vedere, provocat de faptul că diametrul anterioposterior al globului ocular este mai scurt decît cel normal, ceea ce determină formarea imaginii în spatele retinei; hipermetropism, hiperopie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hypermétropie***; cf. gr. *ὑπέρ* „peste, supra-", *μέτρον* „măsură", *ὄψ, ὀπός* „vedere".

hipermetropísm *s.n.* (*med.*) Hipermetropie. • /<fr. ***hypermétropisme***.

hipermétru *s.m.* (*vers.*) Vers antic avînd o silabă în plus față de măsura normală, care, în rostire, se elimină înaintea cuvîntului următor, dacă acesta începe cu o vocală. • pl. *-i.* /<fr. ***hypermètre***; cf. gr. *ὑπέρμετρος*.

hipermimíe *s.f.* Mobilitate și expresivitate exagerată a mimicii. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hypermimie***.

hipermnezíe *s.f.* (*psih.*) Excitație excesivă, patologică a memoriei; predispoziție de aducere-aminte insistentă, care se manifestă în cazul obsesiilor și al fobiilor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hypermnésie***; cf. gr. *ὑπέρ* „peste, supra-", *μνήμη* „memorie".

hipermobilitáte *s.f.* (*med.*) Creștere exagerată a mobilității articulațiilor. • /***hiper-*** + ***mobilitate***.

hipernefrítă *s.f.* (*med.*) Congestie suprarenală. • pl. *-e.* /<germ. ***Hypernephritis***.

hipernefróm *s.n.* (*med.*) Tumoare a rinichiului. ◇ *Hipernefrom medular* = tumoare localizată în glanda medulosuprarenală. • pl. *-oame.* /<fr. ***hypernéphrome***.

hiperneologizá *vb. I. tr.* (*compl. indică limbi, vocabulare etc.*) A da un caracter neologic exagerat. • sil. *-ne-o-.* prez.ind. *-ez.* /***hiper-*** + ***neologiza***.

hiperneologizáre *s.f.* Acțiunea de *a hiperneologiza* și rezultatul ei. • sil. *-ne-o-.* pl. *-ări.* /v. ***hiperneologiza***.

hipernutríție *s.f.* (*med.*) Supraalimentare. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***hypernutrition***.

hiperón *s.m.* (*fiz.*) Particulă elementară stabilă, cu masa superioară celei a protonului și inferioară celei a deuteronului. • pl. *-i.* /<fr. ***hypéron***.

hiperónic, -ă *adj.* (*fiz.*) Care aparține hiperonului, care se referă la hiperon. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***hypéronique***.

hiperoním *s.n.* (*lingv.*) Unitate lexicală care are o semnificație mai generală și mai extinsă față de una sau de mai multe unități lexicale din aceeași clasă care le include. *„Floare" este hiperonim față de „trandafir și garoafă".* • pl. *-e.* /<engl. ***hypernym***, it. ***iperonimo***.

hiperopíe *s.f.* (*med.*) Hipermetropie. • g.-d. *-iei.* /<germ. ***Hyperopie***.

hiperorexíe *s.f.* (*med.*) Stare patologică manifestată prin foame excesivă și continuă; bulimie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hyperorexie***; cf. gr. *ὑπέρ* „peste, supra-", *ὄρεξις* „apetit".

hiperosmíe *s.f.* (*med.*) Creştere a sensibilităţii olfactive. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hyperosmie.***

hiperostóză *s.f.* (*med.*) Îngroşare anormală hipertrofică sau hiperplazică a unei zone osoase, antrenînd deformări. • pl. *-e.* /<fr. ***hyperostose.***

hiperovaríe *s.f.* (*med.*) Activitate endocrină exagerată a ovarului. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hyperovarie.***

hiperparatiroidísm *s.n.* (*med.*) Stare patologică determinată de secreţia excesivă de hormon paratiroidian, caracterizată prin decalcifierea generalizată a oaselor şi prin depuneri de săruri de calciu în piele şi în diverse organe, prin tulburări ale metabolismului fosforului. • sil. *-ro-i-.* /<fr. ***hyperparathyroïdisme.***

hiperparazít *adj., s.m., s.f.* (*biol.*) (Parazit al altor paraziţi) care atacă plantele şi animalele. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***hyperparasite.***

hiperparazitísm *s.n.* (*biol.*) Instalare a unui parazit într-un alt parazit, • /<engl. ***hyperparasitism.***

hiperparotidíe *s.f.* (*med.*) Hipertrofie cu hipersecreţie a glandelor parotide. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hyperparotidie.***

hiperpirexíe *s.f.* (*med.*) Creştere anormală a temperaturii corpului, frecventă în multe boli. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hyperpyrexie***; cf. gr. *ὑπέρ* „peste, supra-", *πύρεξις* „febră".

hiperplázic, -ă *adj.* (*med.*) Care ţine de hiperplazie, care se referă la hiperplazie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***hyperplasique.***

hiperplazíe *s.f.* (*med.*) Creştere exagerată în volum a unui ţesut sau a unui organ, ca urmare a înmulţirii rapide a celulelor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hyperplasie***; cf. gr. *ὑπέρ* „peste, supra-", *πλάσις* „formare".

hiperprosexíe *s.f.* (*med.*) Concentrare exagerată a atenţiei. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hyperprosexie.***

hiperprotecţiomísm *s.n.* Hiperprotejare. = sil. *-ţi-ö-.* /***hiper*** *-* **+ *protecţionism.***

hiperprotéic, -ă *adj.* (*mai ales despre alimente*) Care este foarte bogat în proteine. • sil. *-te-ic.* pl. *-ci, -ce.* /***hiper-*** **+ *proteic.***

hiperproteinemíe *s.f.* (*med.*) Creştere exagerată a cantităţii de proteine din sînge. ◆ Cantitate de proteine care depăşeşte concentraţia normală în sînge. • sil. *-te-i-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***hyperprotéinémie.***

hiperprotejáre *s.f.* Atitudine de grijă exagerată, maladivă, a unor părinţi faţă de copilul lor; hiperprotecţionism. • /***hiper-*** **+ *protejare.***

hipersaliváţie *s.f.* (*med.*) Salivaţie puternică. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***hiper-*** **+ *salivaţie.***

hiperscéptic, -ă *adj.* (*iron.*) Care este foarte sceptic. • pl. *-ci, -ce.* /***hiper-*** **+ *sceptic.***

hipersecréţie *s.f.* (*med.*) Secreţie excesivă a unei glande. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***hypersécrétion.***

hipersensíbil, -ă *adj.* Excesiv de sensibil; de o sensibilitate bolnăvicioasă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***hypersensible.***

hipersensibilitáte *s.f.* Însuşirea de a fi hipersensibil; sensibilitate exagerată, patologică; hipersensitivitate. ◆ Spec. Manifestare patologică în urma reacţiei antigen-anticorp. • pl. *-ăţi.* /<fr. ***hypersensibilité.***

hipersensibiliză *vb. I. tr., refl.* (*med.*) A fi sau a face să devină hipersensibil; a (se) sensibiliza foarte mult. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***hypersensibiliser.***

hipersensibilizáre *s.f.* **1** (*med.*) Acţiunea de *a (se) sensibiliza* şi rezultatul ei. **2** (*fotogr.*) Tratament al emulsiilor fotografice pentru mărirea sensibilităţii. • pl. *-ări.* /v. ***hipersensibiliza***; cf. fr. *hypersensibilisation.*

hipersensitivitáte *s.f.* Hipersensibilitate. • /<engl. ***hypersensitivity***, fr. ***hypersensitivité.***

hipersexualitáte *s.f.* (*med.*) Hipererotism. • sil. *-xu-a-.* /***hiper-*** **+ *sexualitate.***

hipersialíe *s.f.* (*med.*) Creştere anormală a fluxului salivar. • sil. *-si-a-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***hypersialie***; cf. gr. *ὑπέρ* „peste, supra-", *σίαλον* „salivă".

hipersomníe *s.f.* (*psih.*) Stare patologică de somn cu durată şi profunzime anormale. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hypersomnie.***

hipersónic, -ă *adj.* **1** (*despre viteze*) Care depăşeşte de peste cinci ori viteza sunetului (cca 6 000 km /h). **2** (*despre aparate de zbor*) Care atinge o viteză hipersonică. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***hypersonique***, engl. ***hypersonic.***

hiperspăţiu *s.n.* **1** (*mat.*) Spaţiu fictiv cu mai mult de trei dimensiuni. **2** (*inform.*) Totalitatea documentelor accesibile prin hiperlegături (pe Internet). • pl. *-ii.* /***hiper-*** **+ *spaţiu***, după engl. *hyperespace.*

hipersplemíe *s.f.* (*med.*) Creştere a volumului splinei. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hypersplénie.***

hipersplenísm *s.n.* (*med.*) Stare patologică funcţională ca urmare a hipertrofiei splinei, care determină o activitate excesivă a acesteia. • /<fr. ***hypersplénisme.***

hiperstén *s.n.* Varietate de piroxen, care se formează pe cale magmatică în rocile bogate în fier. • /<fr. ***hypersthène.***

hiperstenic, -ă *adj.* (*biol.*) Care ţine de hiperstenie, care se referă la hiperstenie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***hypersthénique.***

hipersteníe *s.f.* (*med.*) Existenţa unor forţe sau tensiuni anormale în ţesuturi şi organe sau în întregul organism. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hypersthénie.***

hipersúnet *s.n.* (*fiz.*) Ultrasunet de frecvenţă foarte înaltă. • pl. *-e.* /***hiper-*** **+ *sunet***, după engl. *hypersound.*

hipersustentatór, -oáre *adj., s.n.* (*av.*) (Dispozitiv) care este destinat pentru a mări portanţa aripilor unui avion, în special la decolare şi aterizare. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***hypersustentateur.***

hipersustentáţie *s.f.* (*av.*) Mărire a sustentaţiei avioanelor cu ajutorul unor dispozitive speciale, manevrabile sau automate, montate la bordurile aripilor sau pe ampenaje. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***hypersustentation.***

hipertehnicizát, -ă *adj.* Care este tehnicizat în cel mai înalt grad. • pl. *-ţi, -te.* /***hiper-*** **+ *tehnicizat.***

hipertensiúne *s.f.* (*med.*) Mărire temporară sau constantă a presiunii sîngelui în reţeaua arterială, cauzată de stări nervoase, de boli renale, cardiovasculare, endocrine etc.; hipertonie. • /<fr. ***hypertension.***

hipertensív, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Persoană) care suferă de hipertensiune. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***hypertensif.***

hipertensór, -oáre *adj., s.n.* (*med.*) (Medicament) care determină creşterea tensiunii arteriale. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***hypertenseur.***

hipertermál, -ă *adj.* (*despre ape minerale*) Cu temperatură foarte ridicată. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***hyperthermale.***

hipertermíe *s.f.* (*med.*) Creştere anormală a temperaturii corpului. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hyperthermie***; cf. gr. *ὑπέρ* „peste, supra-", *θέρμη* „căldură".

hipertéxt *s.n.* (*inform.*) Sistem de stocare a imaginilor, a textelor, a fişierelor informatice etc., care permite stabilirea de legături directe cu alte texte, fişiere, imagini, date. • pl. *-e.* /<engl. ***hypertext.***

hipertím *adj., s.m.* (*psih.*) (Tip de personalitate) care se caracterizează prin dispoziţie afectivă pozitivă, optimistă, sociabilă, antrenantă în relaţiile cu ceilalţi. • pl. *-i.* /de la ***hipertimie***, prin derivare regresivă.

hipertimíe *s.f.* (*med.*) **1** Ansamblu de tulburări provocate de funcţionarea exagerată a timusului, la copii şi adolescenţi; hipertimism. **2** Creştere exagerată a tonusului afectiv în stările maniacale, care se manifestă prin euforie, jovialitate, expansivitate sau prin depresii, anxietate, melancolie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hyperthymie***; cf. gr. *ὑπέρ* „peste, supra-", *θυμός* „spirit".

hipertimísm *s.n.* (*med.*) Hipertimie. • /<fr. ***hyperthymisme.***

hipertiroidián, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care suferă de hipertiroidie. • sil. *-ro-i-di-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***hypertyroïdien.***

hipertiroidíe *s.f.* (*med.*) Hipertiroidism. • sil. *-ro-i-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***hyperthyroïdie.***

hipertiroidísm *s.n.* (*med.*) Stare patologică provocată de secreţia excesivă a glandei tiroide, care se manifestă prin creşterea glandei tiroide, prin slăbire, prin creşterea metabolismului bazal, prin insomnii, hipersensibilitate, exaltare, emotivitate exagerată, iritabilitate, instabilitate, stări halucinatorii minore; hipertiroidism; hipertiroidie. • sil. *-ro-i-.* /<fr. ***hyperthyroïdisme.***

hipertónic, -ă *adj.* (*despre soluţii*) Care are o presiune osmotică superioară altei soluţii. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***hypertonique.***

hipertonicitáte *s.f.* **1** Stare a unei soluţii hipertonice; hipertonie. **2** (*biol.*) Hipertonie. • /<fr. ***hypertonicité.***

hipertoníe *s.f.* **1** Stare a unei soluţii hipertonice; hipertonicitate. **2** (*biol.*) Creştere a tonicităţii muşchilor (scheletici), a diferitelor organe interne, a sistemului nervos vegetativ; hipertonicitate. **3** Spasm permanent arteriocapilar, care poate provoca hipertensiune arterială. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hypertonie.***

hipertóxic, -ă *adj.* (*despre substanţe, produse etc.*) Care este foarte toxic. • pl. *-ci, -ce.* /***hiper-*** **+ *toxic.***

hipertricóză *s.f.* (*med.*) Dezvoltare anormală a sistemului pilos, congenitală sau dobîndită, locală sau generalizată; hirsutism. • /<fr. ***hypertrichose***; cf. gr. *ὑπέρ* „peste, supra-", *θρίξ, τριχός* „păr".

hipertritón *s.m.* (*fiz.*) Nucleu atomic instabil, izotop al hidrogenului, format dintr-un proton şi trei neuroni. • pl. *-i.* /***hiper-*** **+*triton.***

hipertrofiá *vb. I. refl.* **1** (*med., biol.; despre organe, ţesuturi*) A-şi mări volumul în mod anormal, în urma unei funcţii exagerate sau a unui proces patologic. **2** Fig. (*despre stări, activităţi etc.*) A se dezvolta excesiv. *I s-a hipertrofiat simţul proprietăţii.* • sil. *-fi-a.* prez.ind. pers. 3 *-ează.* /<fr. ***hypertrophier.***

hipertrófic, -ă *adj.* (*med., biol.*) Care prezintă hipertrofie; cu caracter de hipertrofie; care se referă la hipertrofie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***hypertrophique.***

hipertrofíe *s.f.* **1** (*med., biol.*) Creştere anormală a volumului unui organ sau al unui ţesut, prin mărirea celulelor fără înmulţirea numărului acestora. **2** Fig. Dezvoltare excesivă a unei stări, a unei activităţi etc. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hypertrophie***; cf. gr. *ὑπέρ* „peste, supra-", *τροφή* „hrană".

hipertrofiére *s.f.* (*med., biol.*) Acţiunea de *a se hipertrofia* şi rezultatul ei. • sil. *-fi-e-.* pl. *-i.* /v. ***hipertrofia.***

hiperurbanísm *s.n.* (*lingv.*) Schimbare a formei corecte a unui cuvînt din cauza unei analogii greşite şi din intenţia vorbitorului de a evita o exprimare sau o grafie presupusă neliterară; formă care rezultă din această schimbare; hipercorectitudine, hipercorecţie, hiperliterarizare. • pl. *-e.* /<fr. ***hyperurbanisme.***

hiperuréză *s.f.* (*med.*) Poliurie. • /<fr. ***hyperurèse.***

hipervitaminóză *s.f.* (*med.*) Tulburare funcţională sau organică cauzată de acumularea excesivă a unor vitamine sau a ingerării de alimente bogate în vitamine, în special în vitaminele A şi D. • pl. *-e.* /<fr. ***hypervitaminose.***

hip hop *s.n.* (*muz.*) Stil de muzică, de dans etc. care include rap şi break-dancing. • /<engl. ***hip-hop.***

hipi *s.m.* v. hippy.

hipiátric, -ă *adj.* Care ţine de hipiatrie, care se referă la hipiatrie. • sil. *-pi-a-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***hippiatrique.***

hipiatríe *s.f.* **1** (*med. vet.*) Studiul bolilor la cai. **2** Arta de a îngriji caii. • sil. *-pi-a-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***hippiatrie.***

hipiátru *s.m.* Veterinar specialist în hipiatrie. • sil. *-pi-a-.* pl. *-i.* /<fr. ***hippiatre***; cf. gr. *ἵππος* „cal", *ἰατρός* „medic".

hípic, -ă *adj.* **1** Care aparţine cailor, care se referă la cai. **2** Referitor la cursele de cai. **3** (*despre concursuri*) La care participă cai. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***hippique.***

hipiót *s.m.* Adept al modului de viaţă hippy. ◆ (*adj.; mai ales despre tineri*) Care poartă părul lung şi este îmbrăcat neglijent. • sil. *-pi-ot.* pl. *-ţi.* /de la ***hipi***, după *mafiot.*

hipísm[1] *s.n.* Sport practicat cu cai (de curse), cuprinzînd călăria şi cursele cu cai. • /<fr. ***hippisme***; cf. gr. *ἵππος* „cal".

hipísm[2] *s.n.* v. hippysm.

hipn- Elem. de compunere „(referitor la) somn". • şi *hipno-.* /<fr. ***hypn(o)***-; cf. gr. *ὕπνος* „somn".

hipnagóg, -ă *adj., s.n.* (*med.*) (Medicament) care produce stare de somn; hipnotic. • pl. *-gi, -ge.* /<engl. ***hypnagogue.***

hipnagógic, -ă *adj.* (*med.*) Referitor la stările intermediare între veghe şi somn, care preced somnul, cînd pot apărea imagini de tip halucinatoriu. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***hypnagogique***; cf. gr. *ὕπνος* „somn", *ἀγωγός* „care însoţeşte, care provoacă".

hipnalgíe *s.f.* (*med.*) Durere care se manifestă numai în timpul somnului şi care încetează la trezire. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***hypnalgie***; cf. gr. *ὕπνος* „somn", *ἄλγος* „durere".

hipno- v. hipn-.

hipnoanalíză *s.f.* (*med.*) Metodă psihoterapeutică în care se asociază hipnoza cu tehnica psihanalizei. • /<fr. ***hypno-analyse.***

hipnoanestezíe *s.f.* (*med.*) Anestezie generală obţinută prin somn. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hypnoanesthésie.***

hipnofobíe *s.f.* (*psih.*) Teamă patologică de somn, de a adormi. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***hypnophobia.***

hipnogén, -ă *adj., s.n.* (Preparat, medicament) care provoacă somnul. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***hypnogène***; cf. gr. *ὕπνος* „somn", *γεννάω* „produce".

hipnoíd, -ă *adj.* (*med.; despre stări psihice*) Care este asemănător visului, dar neînsoțit de somn, creat cu ajutorul unor substanțe. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***hypnoïde.***

hipnología *s.f.* (*med.*) Știință care studiază mecanismele și particularitățile somnului și ale hipnotismului. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***hypnology.***

hipnomanie *s.f.* (*med.*) Amplificare obsedantă a preocupărilor pentru somn. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***hypnomania.***

hipnonarcóză *s.f.* (*med.*) Narcoză obținută prin hipnoză profundă. • /<germ. ***Hypnonarkose***; cf. gr. *ὕπνος* „somn", *νάρκωσις* „amorțire".

hipnopatíe *s.f.* **1** (*med.*) Maladie microbiană care se manifestă printr-un somn greu, prelungit; boala somnului. **2** Tendință patologică la somn. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hypnopathie***; cf. gr. *ὕπνος* „somn", *πάθος* „boală".

hipnopedíe *s.f.* **1** Ansamblu de procedee care facilitează memorarea în timpul somnului natural prin sugestie. **2** Disciplină care se ocupă cu introducerea și fixarea informației în memoria omului în timpul somnului, întrucît în diverse faze ale somnului se menține o anumită receptivitate față de stimuli. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hypnopédie***; cf. gr. *ὕπνος* „somn", *παιδεία* „educație".

hipnoterapíe *s.f.* (*med.*) Metodă de tratament prin hipnoză; somnoterapie. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***hypnotherapy***; cf. gr. *ὕπνος* „somn", *θεραπεία* „tratament".

hipnótic, -ă *adj., s.n.* **1** *adj., s.n.* (*med.*) (Substanță) care provoacă un somn artificial; hipnotizant, somnifer, soporific. **2** *adj.* Care este provocat de hipnoză. ◆ Care provoacă hipnoză. **3** *adj.* Fig. Fascinant, captivant. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***hypnotique.***

hipnotísm *s.n.* **1** Totalitatea fenomenelor caracteristice hipnozei. **2** Totalitatea procedeelor folosite pentru provocarea hipnozei și pentru aplicațiile ei terapeutice. **3** Disciplină care se ocupă cu studiul metodelor pentru provocarea artificială a somnului. • /<fr. ***hypnotisme***; cf. gr. *ὕπνος* „somn".

hipnotizá *vb. I. tr.* **1** A aduce pe cineva în stare de hipnoză. **2** Fig. A exercita o atracție puternică; a captiva, a fascina, a fermeca. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***hypnotiser.***

hipnotizábil, -ă *adj.* Care poate fi hipnotizat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***hypnotisable.***

hipnotizabilitáte *s.f.* Capacitate a cuiva de a fi hipnotizat. • ***/hipnotizabil*** *+ -itate.*

hipnotizánt, -ă *adj., s.n.* **1** *adj., s.n.* (*med.*) Hipnotic. **2** *adj.* Fig. Care atrage, captivează, fascinează, farmecă. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***hypnotisant.***

hipnotizáre *s.f.* Acțiunea de *a hipnotiza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***hipnotiza.***

hipnotizát, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** (Persoană) care este în stare de hipnoză. **2** Fig. (Persoană) care acționează după o voință străină, ca un hipnotizat. **3** Fig. (Om) captivat, fascinat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***hipnotiza.***

hipnotizátor, -oáre *s.m., s.f.* Hipnotizor. • pl. *-ori, -oare.* ***/hipnotiza*** *+ -tor,* după fr. *hypnotiseur.*

hipnotizór, -oáre *s.m., s.f.* Persoană care hipnotizează; hipnotizator. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***hypnotiseur.***

hipnóză *s.f.* **1** Stare asemănătoare cu somnul sau cu somnambulismul, provocată artificial prin sugestie sau pe alte căi, în timpul căreia acțiunile persoanei hipnotizate sînt subordonate sugestiilor hipnotizatorului. **2** Fig. Fascinație. • pl. *-e.* /<fr. ***hypnose***; cf. gr. *ὕπνος* „somn".

hipo¹- Elem. de compunere „mai puțin", „sub", „inferior", „în deficit". • /<fr. ***hypo-***; cf. gr. *ὑπό* „sub, dedesubt".

hipo²- Elem. de compunere „(referitor la) cal", „de cal". • /<fr. ***hippo-***; cf. gr. *ἵππος* „cal".

hipo³ *adj.invar.* (*despre transporturi, tracțiune etc.*) Care este efectuat cu calul. • /<fr. ***hippo.***

hipoaciditáte *s.f.* (*med.*) Scădere a acidității gastrice sub valorile normale, frecventă în unele boli de stomac; hipoclorhidrie. • /<fr. ***hypoacidité.***

hipoacúzic, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Persoană) care suferă de hipoacuzie; surd. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***hypoacousique.***

hipoacuzíe *s.f.* (*med.*) Diminuare mai mult sau mai puțin accentuată a acuității auditive. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hypoacousie***; cf. gr. *ὑπό* „sub", *ἄκουσις* „auz".

hipoafrodizíe *s.f* (*med.*) Diminuare a excitabilității sexuale. • g.-d. *-iei.* ***/hipo¹-*** *+* ***afrodizie.***

hipoalbuminemíe *s.f.* (*med.*) Diminuare a cantității de albumină din plasma sangvină. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hypoalbuminémie.***

hipoaigezíe *s.f.* (*med.*) Scădere a sensibilității la durere. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hypoalgésie.***

hipoazotídă *s.f.* (*chim.*) Dioxid de azot. • /<fr. ***hypoazotide.***

hipobáric, -ă *adj.* (*fiz.; despre incinte*) Care are o presiune inferioară celei atmosferice. • pl. *-ci, -ce.* /<engl. ***hypobaric.***

hipobromít *s.m.* (*chim.*) Sare a acidului hipobromos. • /<fr. ***hypobromite.***

hipobromós *adj.* (*chim.*) *Acid hipobromos* = acid oxigenat al bromului, în starea de oxidare *unu.* • ***/hipo¹-*** *+* ***bromos,*** după *hipocloros, hiposulfuros.*

hipobulíe *s.f.* (*med.*) Reducere a activității voluntare, concomitent cu scăderea forței de acțiune. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hypoboulie.***

hipocaicemíe *s.f.* (*med.*) Scădere anormală a cantității de calciu în sînge. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hypocalcémie***; cf. gr. *ὑπό* „sub", lat. *calx, -cis* „var", *αἷμα* „sînge".

hipocalcíe *s.f.* (*med.*) (Denumire generică pentru orice) tulburare cauzată de insuficiența calciului în organism. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hypocalcie.***

hipocámp *s.m.* **1** (*în mit. greacă*) Animal fabulos cu corp de cal, cu două picioare și cu coadă de pește, care trage carul lui Neptun. **2** (*iht.*) Mic pește de mare care are forma unui cal (*Hippocampus hippocampus*); cal-de-mare. **3** (*anat., med.*) Excrescență de substanță cenușie, situată în planșeul ventriculelor laterale, care se află în relație strînsă cu ariile olfactive ale creierului. • pl. *-i.* /<fr. ***hippocampe***; cf. gr. *ἱππόκαμπος.*

hipocapníe *s.f.* (*med.*) Diminuare a dioxidului de carbon din plasma sangvină. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hypocapnie.***

hipocáust *s.n.* (*în antic.*) Instalație de încălzire centrală cu aer cald. ◆ Canal subteran al unei astfel de instalații. • sil. *-ca-ust.* pl. *-e.* /<fr. ***hypocauste***, lat. ***hypŏcaustum***, ***-i***; cf. gr. *ὑπόκαυστον.*

hipocaústic, -ă *adj.* Care ține de hipocaust, care se referă la hipocaust. • sil. *-ca-us-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***hypocaustique.***

hipocefál *s.n.* (*arheol.*) Disc plat pe care egiptenii îl așezau pe capul mumiilor. • pl. *-e.* /<fr. ***hypocéphale.***

hipocentáur *s.m.* (*în mit. greacă*) Centaur. • sil. *-ta-ur.* pl. *-i.* /<fr. ***hippocentaure***; cf. lat. *hippocentaurus*, gr. *ἱπποκένταυρος.*

hipocéntru *s.n.* (*geol.*) Centru subteran al unui cutremur de pămînt, unde au avut loc deplasări de straturi; regiune din adîncul scoarței terestre de unde se propagă un cutremur de pămînt. • pl. *-e.* /<fr. ***hypocentre***; cf. gr. *ὑπό* „sub", *κέντρον* „centru".

hipochinezíe *s.f.* (*med.*) Reducere a funcției motorii a diferitelor organe cavitare sau a mușchilor striați. • scris și *hipokinezie.* g.-d. *-iei.* /<germ. ***Hypokinese***; cf. gr. *ὑπό* „sub", *κίνησις* „mișcare".

hipocicloídă *s.f.* (*mat.*) Curbă plană descrisă de un punct de pe circumferința unui cerc care se rostogolește, fără să alunece, în interiorul altui cerc fix. • pl. *-e.* /<fr. ***hypocycloïde.***

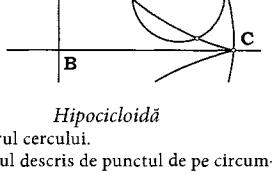

Hipocicloidă

B. Centrul cercului.
AC. Arcul descris de punctul de pe circumferința cercului care se rostogolește.

hipocíclu *s.n.* (*geom.*) Cerc care se rostogolește fără alunecare în interiorul unui cerc cu bază fix. • pl. *-uri.* /<fr. ***hypocycle.***

hipocloremíe *s.f.* (*med.*) Diminuare a cantității de clor din sînge, manifestată prin vomă, diaree, comă diabetică; cloropenie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hypochlorémie.***

hipoclorhidríe *s.f.* (*med.*) Hipoaciditate. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hypochlorhydrie.***

hipoclorít *s.m.* (*chim.*) Sare a acidului hipocloros. ◇ *Hipoclorit de sodiu* = sare de sodiu a acidului hipocloros, folosită ca oxidant, ca decolorant și ca dezinfectant în soluție apoasă. *Hipoclorit de potasiu* = sare de potasiu a acidului hipocloros. • pl. *-ți.* /<fr. ***hypochlorite.***

hipoclorós *adj.* (*chim.*) *Acid hipocloros* = oxigenat al clorului obținut prin acțiunea clorului asupra unei suspensii de oxid de mercur în apă, ale cărui săruri se utilizează ca agenți oxidanți, ca decoloranți și ca dezinfectanți. • /<fr. ***hypocloreux.***

hipocolesterolemíe *s.f.* (*med.*) Diminuare a cantității de colesterol din sînge. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hypocholestérolémie.***

hipocolíe *s.f.* (*med.*) Reducere a secreției biliare. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hypocholie***; cf. gr. *ὑπό* „sub", *χολή* „bilă".

hipocondriác, -ă *adj.* v. ipohondriac.

hipocóndric, -ă *adj., s.m., s.f.* v. ipohondric.

hipocondríe *s.f.* v. ipohondrie.

hipocóndru¹ *s.n.* (*la mamifere și păsări*) Fiecare dintre părțile laterale ale peretelui abdominal, situate de o parte și de alta a epigastrului, sub cartilajele costale. • pl. *-e.* /<fr. ***hypocondre***; cf. gr. *ὑποχόνδριον* <*ὑπό* „sub", *χόνδρος* „cartilaj".

hipocóndru², -ă *adj., s.m., s.f.* v. ipohondru.

hipocorístic, -ă *adj.* (*lingv.; despre cuvinte sau despre sufixe*) Care exprimă sentimente de afecțiune; dezmierdător, alintător. ◇ (*subst. n.*) *Scriitorul utilizează numeroase hipocoristice.* • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***hypocoristique***; cf. gr. *ὑποκοριστικός* „dezmierdător".

hipocotíl *s.n.* (*bot.*) Porțiune a tulpinii unei plantule, cuprinsă între cotiledoane și baza rădăcinii. • pl. *-e.* /<fr. ***hypocotyle.***

hipocrátic, -ă *adj.* **1** Care aparține lui Hipocrat sau hipocratismului, care se referă la Hipocrat sau la hipocratism. ◇ *Față hipocratică* = expresie particulară a feței muribunzilor, descrisă pentru prima dată de Hipocrat. **2** (*despre degete*) Îngroșat mult la capăt, cu unghia lățită și încovoiată. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***hippocratique.***

hipocratísm *s.n.* **1** (*med.*) Concepția lui Hipocrat, considerat părintele medicinei, a cărui doctrină avea la bază explicarea bolilor pornind de la observația rațională, de la analiza constituției, a temperamentului bolnavului, a influenței mediului ambiant; sistem de tratament bazat pe concepția lui Hipocrat. **2** *Hipocratism digital* = îngroșare a extremității degetelor, cu bombarea unghiilor. • /<fr. ***hippocratisme***; cf. nm. pr. *Hipocrat*, medic antic grec.

hipocratíst, -ă *s.m., s.f.* Adept al hipocratismului. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***hippocratiste.***

hipocrén *s.n.* Enigmă în care soluția (o zicală, o expresie cunoscută) se obține prin interpretarea unei ilustrații. • pl. *-e.* /<germ. ***Hippokrene.***

hipocrimíe *s.f.* (*med.*) Diminuare excesivă a secrețiilor unei glande endocrine. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hypocrinie***; cf. gr. *ὑπό* „sub", *κρίνω* „a secreta".

hipocristalín, -ă *adj.* (*mineral.; despre roci magmatice*) Care este alcătuit din minerale cristalizate și amorfe. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***hypocristallin.***

hipocróm, -ă *adj.* Care ține de hipocromie, care se referă la hipocromie. ◇ *Anemie hipocromă* v. anemie. • pl. *-i, -e.* /de la ***hipocromie***, prin derivare regresivă.

hipocromíe *s.f.* (*med.*) **1** Scădere anormală a hemoglobinei din eritrocite. **2** Diminuare a pigmentației pielii. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hypochromie.***

hipodérm *s.n.* **1** (*anat.*) Strat profund al pielii, situat sub dermă, bogat în țesut adipos. **2** (*entom.*) Epiteliu generator al chitinei la artropode, nematode etc., situat sub cuticulă. **3** (*bot.*) Strat de celule situat imediat sub epiderma frunzelor sau a tulpinii. • pl. *-e.* /<fr. ***hypoderme***; cf. gr. *ὑπό* „sub", *δέρμα* „piele".

hipodérmă *s.f.* (*entom.*) Muscă a cărei larvă este un parazit al pielii rumegătoarelor (*Hypoderma bovis*). • pl. *-e.* /<fr. ***hypoderma.***

hipodérmic, -ă *adj.* (*anat.*) Subcutanat. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***hypodermique.***

hipodermítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a țesutului celular subcutanat. • pl. *-e.* /<fr. ***hypodermite.***

hipodermóză *s.f.* (*med. vet.*) Boală parazitară a animalelor rumegătoare mari, provocată de larvele hipodermei, localizate în straturile profunde ale pielii. • /<fr. ***hypodermose.***

hipodróm *s.n.* **1** (*în antic.*) Incintă amenajată pentru exerciții și concursuri de călărie, ca și pentru întreceri de care. **2** Teren amenajat pentru curse de cai (prevăzut cu tribune pentru spectatori). • pl. *-uri, -oame.* și (*înv.*) *hipodrómiu s.n.* /<fr. ***hippodrome***, lat. ***hippŏdromus***; cf. gr. *ἵππος* „cal", *δρόμος* „cursă; pistă".

hipodrómiu *s.n.* v. hipodrom.

hipoergíe *s.f.* (*med.*) Reducere a capacității organismului de a reacționa la diverși antigeni. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hypoergie***; cf. gr. *ὑπό* „sub", *ἔργον* „lucru, acțiune".

hipoestezíe *s.f.* (*med.*) Scădere relativă sau gravă a sensibilității generale sau a sensibilității unora dintre organele de recepție, prin creșterea pragurilor senzoriale, care se manifestă în unele boli nervoase. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hypoesthésie***; cf. gr. *ὑπό* „sub", *αἴσθησις* „simțire".

hipofăg, -ă *adj.* Care se hrănește cu carne de cal. • pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***hippophage***.

hipofagíe *s.f.* Folosire a cărnii de cal ca aliment. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hippophagie***; cf. gr. *ἵππος* „cal", *φαγεῖν* „a mînca".

hipofizár, -ă *adj.* (*anat.*) Care ține de hipofiză, care se referă la hipofiză. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***hypophysaire***.

hipofíză *s.f.* (*anat.*) Glandă endocrină coordonatoare, cu funcții multiple, situată la baza creierului, pe fața interioară a encefalului, care are o mare influență asupra celorlalte glande endocrine, în special asupra glandelor sexuale și tiroidei, asigurînd, prin secreții hormonale, reglări organice de mare importanță (creșterea, dezvoltarea sexuală, funcționarea și reglarea altor activități endocrine); adenohipofiză, glandă pituitară. • pl. *-e.* /<fr. ***hypophyse***; cf. gr. *ὑπόφυσις* „mlădiță, mugure" <*ὑποφύομαι* „a crește dedesubt".

hipofizectomíe *s.f.* (*chir.*) Ablațiune a hipofizei. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***hypophysectomie***; cf. gr. *ὑπόφυσις* „mlădiță, mugure", *ἐκτομή* „excizie".

hipofoliculinemíe *s.f.* (*med.*) Deficit de foliculină în sînge. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hypofolliculinémie***.

hipofoliculiníe *s.f.* (*med.*) Secreție insuficientă de foliculină a ovarului; hipofoliculinism. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hypofolliculinie***.

hipofoliculiníșm *s.n.* (*med.*) Hipofoliculinie. • /<fr. ***hypofolliculinisme***.

hipofón, -ă *adj.* Care ține de hipofonie, care se referă la hipofonie. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***hypophone***.

hipofoníe *s.f.* (*fon.*) Amuțire a unui sunet. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***hypophonie***.

hipofosfát *s.m.* (*chim.*) Sare a acidului hipofosforic. • pl. *-ți.* /<fr. ***hypophosphate***.

hipofosfít *s.m.* (*chim.*) Sare a acidului hipofosforos • pl. *-ți.* /<fr. ***hypophosphite***.

hipofosforemíe *s.f.* (*med.*) Diminuare a cantității de fosfor din sînge. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hypophosphorémie***.

hipofosfóric *adj.* (*chim.*) *Acid hipofosforic* = acid oxigenat al fosforului cristalin. • /<fr. ***hypophosphorique***.

hipofosforós *adj.* (*chim.*) *Acid hipofosforos* = acid oxigenat al fosforului, întrebuințat ca agent reducător. • /<fr. ***hypophosphoreux***.

hipofúncție *s.f.* (*med.*) Diminuare a activității unui organ, aparat, țesut, sistem etc. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *hipofuncțiúne s.f.* /<fr. ***hypofonction***.

hipofuncțiúne *s.f.* v. hipofuncție.

hipogalactíe *s.f.* (*med.*) Insuficiență a secreției lactate. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hypogalactie***; cf. gr. *ὑπό* „sub", *γάλα, γάλακτος* „lapte".

hipogamaglobulinemíe *s.f.* (*med.*) Deficiență imunologică marcată de diminuarea cantității gamaglobulinelor din sînge. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hypogammaglobulinémie***.

hipogástric, -ă *adj.* (*anat.*) Care aparține hipogastrului, care se referă la hipogastru; alvin. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***hypogastrique***.

hipogástru *s.n.* (*anat.*) Partea inferioară a abdomenului, situată sub regiunea ombilicală. • pl. *-e.* /<fr. ***hypogastre***; cf. gr. *ὑπό* „sub", *γαστήρ* „stomac".

hipogén, -ă *adj.* (*geol.*; *despre roci, procese geologice etc.*) Care își are originea în interiorul pămîntului, la mari adîncimi. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***hypogène***; cf. gr. *ὑπό* „sub", *γένεσις* „naștere".

hipogenezíe *s.f.* (*biol.*) Dezvoltare deficitară. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hypogénésie***.

hipogenitalísm *s.n.* (*med.*) Insuficientă dezvoltare anatomică și funcțională a glandelor genitale. • /<fr. ***hypogénitalisme***.

hipogéu, -ée *s.n., adj.* **1** *s.n.* (*în antic.*) Construcție subterană alcătuită din mai multe încăperi, folosită ca mormînt. **2** *adj.* (*despre animale, plante etc.*) Care trăiește sub pămînt. ◆ (*despre germinație*) La care cotiledoanele nu ies la suprafața pămîntului. **3** *adj.* (*despre roci, procese geologice*) Care își are originea în interiorul pămîntului. • pl. *-gei, -gee.* /<fr. ***hypogée***; cf. lat. *hypōgēum, -i*, gr. *ὑπόγειον* <*ὑπό* „sub", *γῆ* „pămînt".

hipogeuzíe *s.f.* (*med.*) Hiposensibilitate a senzațiilor gustative. • sil. *-ge-u-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***hypogeusie***; cf. gr. *ὑπό* „sub", *γεῦσις* „gust".

hipogín, -ă *adj.* (*bot.*; *despre elemente florale*) Care este inserat dedesubtul ovarului. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***hypogyne***; cf. gr. *ὑπό* „sub", *γυνή* „femeie".

hipoglicemiánt, -ă *adj., s.n.* (Medicament) care produce hipoglicemie. • sil. *-mi-ant.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***hypoglycémiant***.

hipoglicemíe *s.f.* (*biol., med.*) Scădere sub valorile normale a concentrației de glucoză din sînge. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hypoglycémie***.

hipoglobulíe *s.f.* (*med.*) Scădere a numărului de globule roșii din sînge. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hypoglobulie***.

hipoglobulinemíe *s.f.* (*med.*) Diminuare a cantității de globulină din sînge. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hypoglobulinémie***.

hipoglós *adj.* (*anat.*) *Nerv hipoglos* = nerv motor situat dedesubtul limbii. • pl. *-și.* /<fr. ***hypoglosse***; cf. gr. *ὑπό* „sub", *γλῶσσα* „limbă".

hipognatísm *s.n.* (*med.*) Deficiență care constă în faptul că mandibula este mai lungă decît maxilarul superior. • /<engl. ***hypognatism***.

hipogríf *s.m.* Animal mitologic, jumătate cal, jumătate vultur. • pl. *-i.* /<fr. ***hippogriffe***.

hipogrif

hipohidróză *s.f.* (*med.*) Diminuare anormală a secreției sudorale; absență a transpirației. • /<fr. ***hypohidrose***; cf. gr. *ὑπό* „sub", *ἱδρώς* „sudoare".

hipoíd, -ă *adj.* (*tehn.*; *despre angrenaje*) Care este alcătuit din roți dințate cilindrice sau conice care nu au axele în același plan. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***hypoïde***.

hipoinsulinísm *s.n.* (*med.*) Reducere a secreției de insulină. • /<fr. ***hypoinsulinisme***.

hipokinezíe *s.f.* v. hipochinezie.

hipoleucocitóză *s.f.* (*med.*) Leucopenie. • sil. *-le-u-.* /<fr. ***hypoleucocytose***.

hipolipemíe *s.f.* (*med.*) Diminuare a cantității de grăsimi din sînge. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hypolipémie***; cf. gr. *ὑπό* „sub", *λίπος* „grăsime", *αἷμα* „sînge".

hipolipidemíe *s.f.* (*med.*) Reducere a cantității de lipide din sînge. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hypolipidémie***.

hipológ, -ă *s.m., s.f.* Specialist în hipologie. • pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***hippologue***.

hipológic, -ă *adj.* Care ține de hipologie, care se referă la hipologie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***hippologique***.

hipologíe *s.f.* Ramură a zootehniei care se ocupă cu studiul anatomiei și fiziologiei calului, cu speciile și rasele de cai, cu metodele de îngrijire, de ameliorare și de dresare a cailor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hippologie***; cf. gr. *ἵππος* „cal", *λόγος* „știință".

hipoluteinemíe *s.f.* (*med.*) Prezență în sînge în cantitate insuficientă a hormonului luteinic. • sil. *-te-i-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***hypolutéinémie***.

hipoluteiníe *s.f.* (*med.*) Hiposecreție de progesteron a ovarului. • sil. *-te-i-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***hypolutéinie***.

hipomanție *s.f.* (*în mit. celtă*) Practică, artă a prezicerii după nechezatul și mișcările unor cai sacri. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hippomancie***; cf. gr. *ἵππος* „cal", *μαντεία* „prevestire, divinație".

hipomenorée *s.f.* (*med.*) Menstruație redusă cantitativ, întîlnită în unele boli endocrine, la începutul și la sfîrșitul menopauzei etc. • pl. *-ee.* /<fr. ***hypoménorrhée***.

hipometríe *s.f.* Ramură a zootehniei care se ocupă cu clasificarea cailor după anumiți indici măsurabili. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hippométrie***; cf. gr. *ἵππος* „cal", *μέτρον* „măsură".

hipometróp, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Persoană) care suferă de hipometropie; miop. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***hypométrope***.

hipometropíe *s.f.* (*med.*) Deficiență a puterii de refracție a ochiului, la care imaginea se formează înaintea retinei; miopie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hypométropie***; cf. gr. *ὑπό* „sub", *μέτρον* „măsură", *ὄψ, ὀπός* „vedere".

hipométru *s.n.* Aparat pentru măsurarea dimensiunilor diferitelor părți ale corpului la animale (în special la cai). • pl. *-e.* /<germ. ***Hyppometer***.

hipomimíe *s.f.* Scădere a mobilității și expresivității mimice. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hypomimie***.

hipomnezíe *s.f.* (*med.*) Slăbire a memoriei. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hypomnésie***; cf. gr. *ὑπό* „sub", *μνήμη* „memorie".

hipomobíl, -ă *adj.* (*despre vehicule*) Care este pus în mișcare de cai. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***hippomobile***.

hipomotilitáte *s.f.* (*med.*) Diminuare, încetinire a mișcărilor unor organe. • /<engl. ***hypomotility***.

hiponastíe *s.f.* (*bot.*) Creștere mai rapidă a suprafeței dorsale a unui organ vegetal plat (frunză, petală) decît a celei ventrale, care devine astfel concavă, producînd închiderea unor flori sau a unei inflorescențe. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***hyponastie***.

hiponím *s.n.* (*lingv.*) Unitate lexicală care are o semnificație particulară față de alte unități lexicale din aceeași clasă care le include. *„Trandafir și garoafă" sînt hiponime față de „floare".* • pl. *-e.* /<engl. ***hyponym***, fr. ***hyponyme***.

hiponimíe *s.f.* (*lingv.*) Raport de includere unilaterală care există între două unități lexicale. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hyponymie***.

hipoovaríe *s.f.* (*med.*) Insuficiență ovariană. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hypo-ovarie***.

hipoparatiroidísm *s.n.* (*med.*) Secreție insuficientă de hormon paratiroidian. • sil. *-ro-i-.* /<fr. ***hypoparathyroïdisme***.

hipopatíe *s.f.* (*med.*) Scădere evidentă a rezonanței afective, în schizofrenie, depresii, toxicomanii etc. • g.-d. *-iei.* /***hipo***[1]- + *-patie*.

hipopatologíe *s.f.* Disciplină care studiază bolile și defectele calului. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hippopathologie***.

hipopepsíe *s.f.* (*med.*) Digestie gastrică insuficientă. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hypopepsie***; cf. gr. *ὑπό* „sub", *πέψις* „digestie".

hipopión *s.n.* (*med.*) Pioftalmie. • sil. *-pi-on.* /<fr. ***hypopyon***; cf. gr. *ὑπόπυος* „amestecat cu puroi" <*ὑπο-* „sub", *πύον* „puroi".

hipoplazíe *s.f.* (*med.*) Dezvoltare insuficientă sau incompletă a unui organ sau a unui țesut. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hypoplasie***; cf. gr. *ὑπό* „sub", *πλάσις* „formare".

hipopnée *s.f.* (*med.*) Reducere a amplitudinii și a ritmului respirației. • /<fr. ***hypopnée***.

hipopotám *s.m.* **1** (*zool.*) Mamifer pahiderm, amfibiu, erbivor, nerumegător, mare și greoi, cu capul mare și cu picioarele scurte, cu pielea groasă și fără păr, care trăiește în fluviile și în lacurile din Africa ecuatorială (*Hippopotamus amphibius*). **2** Fig. (*fam.*) Om masiv (și greoi). • pl. *-i.* /<fr. ***hippopotame***; cf. gr. *ἱπποποτάμιος* <*ἵππος* „cal", *ποταμός* „rîu".

hipoprosexíe *s.f.* (*med.*) Diminuare a atenției, a capacității de concentrare și a interesului pentru nou, care se poate observa în anumite afecțiuni neurologice și psihiatrice. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hypoprosexie***; cf. gr. *ὑπο-* „sub", *πρόσεξις* „atenție".

hipoproteinemíe *s.f.* (*med.*) Reducere a cantității de proteine din sînge; hipoprotidemie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hypoprotéinémie***.

hipoprotidemíe *s.f.* (*med.*) Hipoproteinemie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hypoprotidémie***.

hiporchémă *s.f.* (*în antic. greacă*) Cîntec însoțit de dans, mimică veselă, care se executa în cinstea zeului Apollo sau a zeiței Artemis. • pl. *-e.* /<fr. ***hyporchème***; cf. gr. *ὑπόρχημα*.

hiporeflectivitáte *s.f.* (*med.*) Diminuare a reflexelor; hiporeflexie. • /<fr. ***hyporéflectivité***.

hiporefléxie *s.f.* (*med.*) Hiporeflectivitate. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hyporéflexie***.

hiporexíe *s.f.* (*med.*) Diminuare a poftei de mîncare. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hyporexie***; cf. gr. *ὑπό* „sub", *ὄρεξις* „apetit".

hiposcéniu *s.n.* (*în antic.*) Zid care susţinea scena unui teatru deasupra orchestrei. ◆ Parte a orchestrei care se afla în faţa acestui zid. • pl. *-ii.* /<fr. ***hyposcénium***; cf. gr. *ὑπό* „sub", *σκηνή* „scenă".

hiposecréţie *s.f.* (*med.*) Diminuare a secreţiei unei glande. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***hyposécrétion***.

hiposensíbil, -ă *adj.* Care are sensibilitate scăzută. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***hyposensible***.

hiposensibilitáte *s.f.* (*med.*) Sensibilitate mai scăzută decît cea normală, în care răspunsul la un stimul poate fi întîrziat sau diminuat ca intensitate; însuşirea de a fi hiposensibil. • /<fr. ***hyposensibilité***.

hiposensibilizá *vb. I. tr., refl.* A fi sau a face să devină hiposensibil. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***hyposensibiliser***.

hiposexualitáte *s.f.* (*med.*) Impuls sexual sub limitele normale. • sil. *-xu-a-.* /***hipo***[1]*-* + ***sexualitate***.

hiposmíe *s.f.* (*med.*) Scădere a sensibilităţii mirosului. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hyposmie***.

hiposodát, -ă *adj.* (*med.; despre regimuri alimentare*) Care conţine puţin sodiu. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***hyposodé***.

hiposomníe *s.f.* (*psih.*) Diminuare a nevoii de somn. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hyposomnie***.

hipospádias *s.n.* (*med.*) Malformaţie congenitală caracterizată prin deschiderea uretrei meatului dedesubtul penisului. • sil. *-di-as.* /<fr. ***hypospadias***; cf. gr. *ὑποσπαδία* <*ὑπό* „sub", *σπαδίζω* „a scoate, a smulge; a jupui".

hipostátic, -ă *adj.* **1** (*med.*) Care ţine de hipostazie, care se referă la hipostazie. **2** (*biol.*) *Genă hipostatică* = genă dominantă, într-o pereche de alele. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***hypostatique***.

hipostáză *s.f.* **1** (*med.*) Diminuare a sîngelui sangvin sau a circulaţiei, avînd drept consecinţă o congestie locală. ◆ Stagnare a sîngelui în vasele capilare ale membrelor inferioare ale corpului, în plămînii bolnavilor care au stat mult timp în pat etc. **2** (*lingv.*) Conversiune. • pl. *-e.* /<fr. ***hypostase***; cf. lat. *hypostasis, -eos*, gr. *ὑπόστασις*.

hipostazíe *s.f.* (*biol.*) Inhibare a acţiunii unei gene hipostatice. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hypostasie***.

hipostemíe *s.f.* **1** (*biol.*) Slăbire a funcţionării unor ţesuturi şi organe. **2** (*med.*) Diminuare a tonusului nervos. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hyposthénie***.

hipostíl *s.n.* (*în antic.*) Sală mare cu plafonul susţinut de coloane (în palatele sau templele egiptene). • pl. *-uri.* /<fr. ***hypostyle***; cf. gr. *ὑπό* „sub", *στῦλος* „coloană".

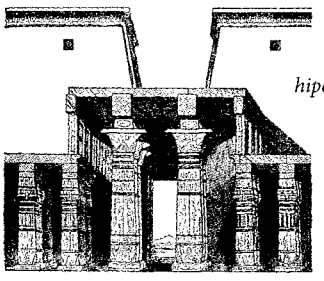

hipostil

hiposulfít *s.m.* (*chim.*) Denumire improprie pentru tiosulfat. • pl. *-ţi.* /<fr. ***hyposulfite***.

hiposulfurós *adj.* (*chim.*) *Acid hiposulfuros* = denumire improprie pentru acidul ditionos. •/<fr. ***hyposulfureux***.

hipotáctic, -ă *adj.* (*lingv.*) Care ţine de hipotaxă, care se referă la hipotaxă; exprimat prin hipotaxă. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***hypotactique***.

hipotalámic, -ă *adj.* (*anat.*) Care aparţine hipotalamusului, care se referă la hipotalamus. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***hypothalamique***.

hipotalámus *s.n.* (*anat.*) Formaţie cenuşie a creierului, corespunzînd părţii inferioare a encefalului, care este centrul principal în reglarea superioară a funcţiilor vegetative ale organismului prin intermediul unor structuri nervoase şi endocrine. • pl. *-uri, (înv.) m. -şi.* /<fr. ***hypothalamus***; cf. gr. *ὑπό* „sub", *θάλαμος* „lăcaş, încăpere; camera dinăuntru".

hipotáxă *s.f.* (*lingv.*) Subordonare sintactică prin elemente relaţionale. • pl. *-e.* /<fr. ***hypotaxe***; cf. gr. *ὑπόταξις* „dependenţă".

hipotaxíe *s.f.* (*med.*) Stare de hipnoză în care subiectul aude cuvintele care i se adresează, fără însă a putea reacţiona la ele. • g.-d. *-iei.* /<germ. ***Hypotaxis***.

hipotehníe *s.f.* Disciplină care se ocupă cu creşterea, dresarea şi exploatarea cailor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hippotechnie***.

hipotenár *adj., s.n.* (*anat.*) (Proeminenţă) care formează partea internă medială a palmei, corespunzînd muşchilor degetului mic. • pl. *-e.* /<fr. ***hypothénar***; cf. gr. *ὑπό* „sub", *θέναρ* „palmă".

hipotensiúne *s.f.* (*med.*) Micşorare temporară sau permanentă a tensiunii arteriale sub limitele normale; hipotonie. • /<fr. ***hypotension***.

hipotensív, -ă *adj., subst.* (*med.*) **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care suferă de hipotensiune. **2** *s.n.* Medicament care provoacă scăderea tensiunii arteriale, utilizat în tratamentul hipertensiunii arteriale. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***hypotensif***.

hipotensór, -oáre *adj., s.n.* (Medicament) care determină scăderea tensiunii arteriale. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***hypotenseur***.

hipotermál, -á *adj.* **1** Care se referă la prima etapă a depunerii mineralelor din soluţii fierbinţi. **2** (*despre minerale*) Care s-a format pe cale hidrotermală, la temperatură înaltă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***hypothermal***.

hipotermíe *s.f.* (*med.*) Scădere sub normal a temperaturii generale a corpului. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hypothermie***; cf. gr. *ὑπό* „sub", *θέρμη* „căldură".

hipotimíe *s.f.* (*med.*) **1** Hipofuncţie a timusului. **2** Diminuare a tonusului afectiv în stările depresive. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hypothymie***; cf. gr. *ὑπό* „sub", *θυμός* „spirit".

hipotipóză *s.f.* (*stil.*) Figură de stil care constă în zugrăvirea în imagini vii, printr-o acumulare gradată de epitete, a unei întîmplări, impresii, a unui obiect etc. Ex. *Călăreţii împlu cîmpul şi roiesc după un semn / Şi în caii lor sălbatici bat cu scările de lemn* (EMIN.). • pl. *-e.* şi *ipotipóză* *s.f.* /<fr. ***hypotypose***; cf. gr. *ὑποτύπωσις*.

hipotiroidián, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Persoană) care suferă de hipotiroidie. • sil. *-ro-i-di-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***hypothyroïdien***.

hipotiroidíe *s.f.* (*med.*) Stare patologică provocată de reducerea secreţiei glandei tiroide, care se manifestă prin mixedem la adulţi şi cretinism la copii; hipotiroidism. • sil. *-ro-i-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***hypothyroïdie***.

hipotiroidísm *s.n.* (*med.*) Hipotiroidie. • sil. *-ro-i-.* /<fr. ***hypothyroïdisme***.

hipotónic, -ă *adj.* (*despre soluţii*) Care are o presiune osmotică inferioară altei soluţii. ◇ (*med.*) *Ser hipotonic* = ser a cărui concentraţie moleculară este inferioară celei a sîngelui. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***hypotonique***.

hipotonicitáte *s.f.* (*fiz.*) Scădere a presiunii osmotice; hipotonie. • /<fr. ***hypotonicité***.

hipotoníe *s.f.* **1** (*fiz.*) Stare a unei soluţii hipotonice; hipotonicitate. **2** (*med.*) Hipotensiune. **3** (*med.*) Scădere a tonusului muscular. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hypotonie***; cf. gr. *ὑπό* „sub", *τόνος* „tensiune".

hipotracţiúne *s.f.* Tracţiune care se face cu ajutorul cailor. • pl. *-i.* /***hipo***[2]*-* + ***tracţiune***.

hipotricóză *s.f.* (*med.*) Deficit sau oprire localizată ori generalizată a dezvoltării sistemului pilos. • /<fr. ***hypotrichose***; cf. gr. *ὑπό* „sub", *θρίξ* „păr".

hipotrofíe *s.f.* (*med., biol.*) Dezvoltare insuficientă a unui organ sau ţesut ca urmare a unei proaste nutriţii ori a unui proces maladiv. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hypotrophie***; cf. gr. *ὑπό* „sub", *τροφή* „hrană".

hipovitaminóză *s.f.* (*med.*) Tulburare funcţională sau organică provocată de insuficienţa unor vitamine în organism. • pl. *-e.* /<fr. ***hypovitaminose***.

hipoxantínă *s.f.* (*biol.*) Derivat purinic al xantinei. • /<engl. ***hypoxanthine***.

hipoxemíe *s.f.* (*med.*) Diminuare a presiunii şi a cantităţii de oxigen din sîngele arterial. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hypoxémie***.

hipoxíe *s.f.* (*med.*) **1** Scădere a cantităţii de oxigen în ţesuturi; anoxie. **2** Oxigenare insuficientă a unui organ. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hypoxie***.

hipozóm, -ă *adj.* (*med.*) Care este insuficient dezvoltat din punct de vedere fizic. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***hyposome***; cf. gr. *ὑπό* „sub", *σῶμα* „corp".

híppy *s.m., s.f. invar., adj.invar.* **1** *s.m., s.f. invar, adj.invar.* (Tînăr) care, prin modul de viaţă boem, contestatar, opus moralei tradiţionale convenţionale, prin ţinuta vestimentară nonconformistă, neglijentă şi, uneori, prin consumare de droguri şi prin promiscuitate, se opune, cu tendinţe antisociale, vieţii convenţionale a societăţii de consum; beatnic. **2** *adj.invar.* Care este propriu, caracteristic unui hippy; care a fost creat de hippy. *Modă hippy. Mişcare hippy.* **3** *s.m., s.f. invar.* (Epitet pentru un) tînăr cu părul lung şi îmbrăcat neglijent. • scris şi *hipi.* /<engl. ***hippy***.

hippysm *s.n.* Fenomenul hippy. • scris şi *hipism.* /***hippy*** + ***ism***.

hips- Elem. de compunere „înălţime", „înalt". • şi *hipso-* /<fr. ***hyps(o)***-; cf. gr. *ὕψος* „înălţime".

hipsaritmíe *s.f.* (*med.*) Formă de epilepsie infantilă, caracterizată prin contracţii musculare bruşte şi frecvente, asociate cu descărcări de unde rapide şi ample semnalate pe traseul electroencefalogramei. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hypsarithmie***.

hipso- v. hips-.

hipsocefál, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) Acrocefal. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***hypsocéphale***.

hipsocefalíe *s.f.* (*med.*) Acrocefalie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hypsocéphalie***.

hipsocróm, -ă *adj.* (*med.*) **1** Care prezintă hipsocromie. **2** (*despre anemie*) Care se manifestă prin scăderea cantităţii de hemoglobină. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***hypsochrome***.

hipsocromíe *s.f.* **1** (*med.*) Diminuare a pigmentaţiei pielii. **2** (*chim.*) Proces de deschidere a culorii unei substanţe, ca rezultat al modificării structurii moleculare a acesteia. • g.-d. *-iei.* şi *ipsocromíe* *s.f.* /<fr. ***hypsochromie***.

hipsofílă *s.f.* (*bot.*) Frunză modificată din regiunea florii sau a inflorescenţei, care participă la formarea embrionului. • pl. *-e.* /<fr. ***hypsophile***; cf. gr. *ὕψος* „înălţime", *φύλλον* „frunză".

hipsofóbie *s.f.* (*psih.*) Acrofobie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hypsophobie***.

hipsográf *s.n.* Hipsometru înregistrator. • pl. *-e.* /<fr. ***hypsographe***.

hipsográfic, -ă *adj.* Care aparţine hipsografiei, care se referă la hipsografie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***hypsographique***.

hipsografíe *s.f.* (*geomorf.*) **1** Ramură a geomorfologiei care se ocupă cu descrierea reliefului după altitudine. **2** Totalitatea formelor de relief dintr-o regiune, analizate după altitudine; orografie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hypsographie***.

hipsométric, -ă *adj.* (*geogr.*) Care aparţine hipsometriei, care se referă la hipsometrie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***hypsométrique***.

hipsometríe *s.f.* (*geogr.*) **1** Altimetrie. **2** Ramură a geodeziei care se ocupă cu măsurarea înălţimilor reliefului, respectiv a adîncimilor mărilor şi oceanelor. **3** Totalitatea elementelor care redau pe o hartă altitudinea reliefului pentru măsurarea presiunii atmosferice şi a înălţimilor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hypsométrie***.

hipsométru *s.n.* (*geogr.*) Instrument pentru măsurarea presiunii atmosferice şi determinarea altitudinii unui loc prin măsurarea variaţiei temperaturii de fierbere a apei sau a altor lichide. • pl. *-e.* /<fr. ***hypsomètre***; cf. gr. *ὕψος* „înălţime", *μέτρον* „măsură".

hipsoterapíe *s.f.* (*med.*) Folosire terapeutică a climatului de altitudine. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hypsothérapie***; cf. gr. *ὕψος* „înălţime", *θεραπεία* „tratament".

hipúric *adj.* (*biochim.*) *Acid hipuric* = acid organic, derivat al acidului benzoic, prezent în vegetale şi în urina omului şi a unor erbivore. • /<fr. ***hippurique***; cf. gr. *ἵππος* „cal", *οὖρον* „urină".

hipuríe *s.f.* (*med.*) Prezenţă anormală a acidului hipuric în urină. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hippurie***.

hipurít *s.m.* (*paleon.; la pl.*) Gen fosil de lamelibranhiate care au trăit în cretacicul superior, avînd valva inferioară conică, fixă, iar cea superioară liberă; (*şi la sg.*) animal care face parte din acest gen. • pl. *-ţi.* /<fr. ***hyppurite***.

hir[1] *interj.* Cuvînt care imită sunetul produs de bibilică. • /onomat.

hir[2] *s.n.* (*reg.*) Amintire; veste. • pl. *-uri.* /<magh. ***hir***.

hiragăna *s.f.* (*lingv.*) Una dintre cele două scrieri silabice japoneze, formată din 47 de semne. • /<germ. ***Hiragana*** <cuv. japonez.

hiresteá *s.f.* v. cherestea.

hirestegeríe *s.f.* v. cherestegerie.

hirestigíu *s.m.* v. cherestegiu.

híreş, -ă *adj.* (*reg.*) **1** Renumit. ◆ Fudul. **2** Chipeş. • pl. *-i, -e.* /<magh. ***hires.***

hireşéţă *s.f.* (*reg.*) Frumuseţe. • pl. *-e.* /***hireş*** + *-eţă.*

hiríbă *s.f.* v. hrib.

hiritiseálă *s.f.* (*astăzi fam., glum.*) Felicitare adresată cuiva. ◆ Ext. Petrecere la care se aduc cuiva felicitări. • pl. *-eli.* şi *heretiseálă, firitiseálă, firtiseálă s.f.* /***hiritisi*** + *-eală.*

hiritisí *vb. IV. tr., refl. recipr.* (*astăzi fam., glum.*) A (se) felicita, a (se) saluta. • prez.ind. *-esc.* şi *heretisí, firitisí vb. IV.* /<ngr. ***χαιρέτησα***, aor. lui *χαιρετίζω.*

hiritisíre *s.f.* (*astăzi fam., glum.*) Faptul de *a (se) hiritisi*; felicitare. • pl. *-i.* şi *heretisíre, firitisíre s.f.* /*v.* ***hiritisi.***

hiritisít, -ă *adj.* (*astăzi fam., glum.; despre oameni*) Felicitat, salutat. ◆ Spec. Căruia i se organizează o petrecere, o festivitate unde este omagiat, felicitat. • pl *-ţi, -te.* /*v.* ***hiritisi.***

hiromanţíe *s.f.* v. chiromanţie.

hirotesí *vb. IV. tr.* (*bis.; compl. indică persoane din cler*) A ridica la o poziţie ierarhică superioară prin binecuvîntarea cu mîinile arhiereşti, fără a-i conferi şi darul preoţesc, ca la hirotonie. • prez.ind. *-esc.* /<ngr. ***χειρόθεσα***, aor. lui *χειροθετώ.*

hirotesíe *s.f.* (*bis.*) Ridicare la o poziţie ierarhică superioară a unui cleric, fără conferirea darului slujirii preoţeşti; hirotesire. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<ngr. ***χειροθεσία.***

hirotesíre *s.f.* (*bis.*) Acţiunea de *a hirotesi* şi rezultatul ei; hirotesie. • pl. *-i.* /*v.* ***hirotesi.***

hirotoní *vb. IV. tr.* (*bis.*) A hirotonisi. • prez.ind. *-esc.* /de la ***hirotonie***, prin derivare regresivă.

hirotoníe *s.f.* (*bis.*) Hirotonisire. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<slav. **хиротонія**, ngr. ***χειροτονία.***

hirotoníre *s.f.* (*bis.*) Acţiunea de *a hirotoni* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /*v.* ***hirotoni.***

hirotonisí *vb. IV. tr.* **1** (*bis.; compl. indică diaconi*) A acorda darul slujirii preoţeşti în una dintre cele trei trepte (la ortodocşi): diacon, preot, episcop, prin punerea pe cap a mîinilor episcopului (pentru diacon sau preot) ori a mai multor arhierei (pentru episcop) şi rostirea unei rugăciuni speciale în cadrul Sfintei Liturghii; a hirotoni. **2** Ext. A face pe cineva diacon, arhiereu etc. după canoanele Bisericii; a hirotoni. • prez. ind. *-esc.* şi *hirotonosí vb. IV.* /<slav. **хиротонисати**, ngr. ***χειροτόνησα***, aor. lui *χειροτονώ.*

hirotonisíre *s.f.* (*bis.*) Acţiunea de *a hirotonisi* şi rezultatul ei; hirotonie. • pl. *-i.* /*v.* ***hirotonisi.***

hirotonisít *adj.* (*bis.; despre diaconi*) Ridicat la treapta preoţiei; hirotonit. • pl. *-ţi.* /*v.* ***hirotonisi.***

hirotonít *adj.* (*bis.*) Hirotonisit. • pl. *-ţi.* /*v.* ***hirotoni.***

hirotonosí *vb. IV.* v. hirotonisi.

hirsút, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Cu părul şi cu barba neîngrijite. **2** (*despre oameni*) Care este aspru, grosolan. ◆ Posac, taciturn, ursuz. **3** (*bot.; despre organe ale plantelor*) Care este prevăzut cu peri lungi, rigizi, ţepoşi; hispid. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***hirsute***, lat. ***hirsūtus, -a, -um.***

hirsutísm *s.n.* (*med.*) Creştere anormală a părului pe faţă, pe corp şi pe membre, în special la femei, ca urmare a excesului de hormoni androgeni; hipertricoză. • /<fr. ***hirsutisme.***

hírtă *s.f.* v. firtă.

hirudin- Elem. de compunere „lipitoare". • şi *hirudini-.* /<fr. ***hirudin(i)***-; cf. lat. *hĭrūdo, -inis* „lipitoare".

hirudinéu *s.n.* (*zool.; la pl.*) Clasă de viermi hematofagi, din încrengătura anelidelor, cu corpul segmentat, turtit dorsoventral, cu cîte o ventuză la extremităţi, care trăiesc în apă dulce şi se hrănesc cu sîngele animalelor de al căror corp se lipesc (*Hirudinea*); (*şi la sg.*) animal care face parte din această clasă. • pl. *-ee.* /<fr. ***hirudinées***; cf. lat. *hĭrūdo, -inis* „lipitoare".

hirudini- v. hirudin-.

hirudinínă *s.f.* (*biol.*) Substanţă anticoagulantă şi hemolitică secretată de glande situate în cavitatea bucală a lipitorilor. • /<fr. ***hirudinine.***

hirudinizáre *s.f.* (*med. pop.*) Aplicare de lipitori pe corp în scop terapeutic. • pl. *-ări.* /după fr. *hirudinisation.*

hirundinídă *s.f.* (*ornit.; la pl.*) Familie de păsări migratoare avînd ca tip rîndunica; (*şi la sg.*) pasăre care face parte din această familie. • pl. *-e.* <fr. ***hirondinidés***; cf. lat. *hĭrundo, -inis* „rîndunică".

hirúrg *s.m.* v. chirurg.

hirurgícal, -ă *adj.* v. chirurgical.

hirurgíe *s.f.* v. chirurgie.

hispan¹- Elem. de compunere „spaniol". • şi *hispano-.* /<fr. ***hispan(o)***-; cf. lat. *hispanus, -a, -um.*

hispán², -ă *adj.* Spaniol. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***hispanus, -a, -um.***

hispánic, -ă *adj.* Spaniol. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***hispanique***, lat. ***hispanicus, -a, -um.***

hispanísm *s.n.* **1** (*lingv.*) Cuvînt, expresie etc. din limba spaniolă pătrunse în altă limbă şi neintegrate de aceasta. **2** Fel de a vorbi propriu limbii spaniole. **3** Hispanitate. • pl. *-e.* /<fr. ***hispanisme.***

hispaníst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Specialist) în hispanistică. • pl. *-işti, -iste.* /<fr. ***hispaniste.***

hispanístică *s.f.* Disciplină care se ocupă cu studiul limbilor şi culturilor spaniolă, portugheză şi catalană. • /<germ. ***Hispanistik.***

hispanitáte *s.f.* Caracterul a ceea ce este spaniol; hispanism. ◆ Totalitatea popoarelor hispanice. • /<germ. ***Hispanität.***

hispano- v. hispan¹-.

hispanofíl, -ă *s.m., s.f.* Admirator a tot ce este de origine sau de provenienţă spaniolă; filospaniol. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***hispanophile.***

hispanofón, -ă *adj., s.m., s.f.* (Vorbitor) de limbă spaniolă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***hispanophone.***

hispíd, -ă *adj.* (*bot.; despre organe ale plantelor*) Hirsut. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***hispide***, lat. ***hispĭdus, -a, -um.***

histaminázá *s.f.* (*biol.*) Enzimă care distruge histamina din sînge şi din ţesuturi. • /<fr. ***histaminase.***

histamínă *s.f.* (*biochim.*) Amină prezentă în organisme animale şi vegetale, cu acţiune puternic dilatatoare asupra vaselor sangvine, care are un rol important în apariţia proceselor alergice. • /<fr. ***histamine***, germ. ***Histamin.***

histaminemíe *s.f.* (*med.*) Prezenţă a histaminei în sînge. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***histaminémie.***

histamínic, -ă *adj.* (*biol.*) Produs de histamină; care aparţine histaminei, care se referă la histamină. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***histaminique.***

histaminopexíe *s.f.* (*biol.*) Fixare a histaminei pe unele substanţe. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***histaminopexie.***

histaminuríe *s.f.* (*med.*) Prezenţă a histaminei în urină. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***histaminurie.***

hister- Elem. de compunere „uter"; „(referitor la) uter". • şi *histero-.* /<fr. ***hystér(o)***-; cf. gr. *ὑστέρα* „uter".

histeralgíe *s.f.* (*med.*) Nevralgie uterină. • pl. *-gii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***hystéralgie***; cf. gr. *ὑστέρα* „uter", *ἄλγος* „durere".

histerectomíe *s.f.* (*med.*) Înlăturare pe cale chirurgicală a uterului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***hystérectomie***; cf. gr. *ὑστέρα* „uter", *ἐκτομή* „excizie".

histerezi- Elem. de compunere „întîrziere", „histerezis". • /<fr. ***hystérési***-; cf. gr. *ὑστέρησις* „lipsă, pierdere".

histerézis *s.n.* (*fiz.*) Fenomen ireversibil potrivit căruia valoarea actuală a unei mărimi, a unei substanţe depinde şi de valorile anterioare ale mărimilor care o determină. • şi *isterézis s.n.* /<fr. ***hystérésis***; cf. gr. *ὑστέρησις* „lipsă".

histero- v. hister-.

histerocél *s.n.* (*med.*) Histeroptoză. • pl. *-e.* /<fr. ***hystérocèle.***

histerografíe *s.f.* (*med.*) Radiografie a uterului cu ajutorul unei substanţe de contrast. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***hystérographie.***

histerologíe *s.f.* (*med.*) Disciplină care se ocupă cu studiul afecţiunilor uterului. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hystérologie***; cf. gr. *ὑστέρα* „uter", *λόγος* „studiu".

histeróm *s.n.* (*med.*) Fibrom uterin. • pl. *-oame.* /<fr. ***hystérome.***

histeromalacíe *s.f.* (*med.*) Necroză a unei porţiuni de ţesut uterin; ramolisment al uterului. • pl. *-cii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***hystéromalacie***; cf. gr. *ὑστέρα* „uter", *μαλακία* „înmuiere".

histerometríe *s.f.* (*med.*) Cateterism al uterului cu ajutorul histerometrului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***hystérométrie***; cf. gr. *ὑστέρα* „uter", *μέτρον* „măsură".

histerométru *s.n.* (*med.*) Instrument folosit pentru a sonda, a măsura sau a redresa uterul. • pl. *-e.* /<fr. ***hystéromètre.***

histéron-protéron *s.n.* (*stil.*) Figură de stil constînd în răsturnarea ordinii logice firesti a termenilor (cuvinte sau propoziţii), anticipîndu-se ceea ce ar trebui să urmeze. *Apoi să le faci căpătîi şi să-i însurăm; ce nu-i arăţi şi nouă, să-i cunoaştem?* (ODOB.). • /<fr. ***hystéron-protéron***; cf. gr. *ὕστερον* „ultimul", *πρότερον* „primul".

histeropatíe *s.f.* (*med.*) Denumire generică pentru bolile uterului; metropatie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***hystéropathie.***

histeropexíe *s.f.* (*chir.*) Operaţie de fixare a uterului la peretele abdominal. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***hystéropexie***; cf. gr. *ὑστέρα* „uter", *πῆξις* „fixare".

histeroptóză *s.f.* (*med.*) Deplasare în jos a uterului; histerocel. • pl. *-e.* /<fr. ***hystéroptose.***

histerorafíe *s.f.* (*chir.*) Sutură a uterului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***hystérorrhaphie.***

histeroragíe *s.f.* (*med.*) Hemoragie uterină. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***hystérorragie.***

histerorexíe *s.f.* (*med.*) Ruptură a uterului; metrorexie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***hystérorexie.***

histerosalpingografíe *s.f.* (*med.*) Explorare radiologică a uterului şi a trompelor uterine. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***hystérosalpingographie***; cf. gr. *ὑστέρα* „uter", *σάλπιγξ* „trompă", *γράφω* „a scrie".

histeroscóp *s.n.* (*med.*) Instrument optic folosit în histeroscopie. • pl. *-oape.* /<fr. ***hystéroscope.***

histeroscopíe *s.f.* (*med.*) Examinare optică a cavităţii uterine cu ajutorul histeroscopului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***hystéroscopie***; cf. gr. *ὑστέρα* „uter", *σκοπέω* „a privi".

histerotomíe *s.f.* (*chir.*) Deschidere a uterului, pentru extragerea fătului în caz de naştere anormală; metrotomie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***hystérotomie***; cf. gr. *ὑστέρα* „uter", *τομή* „tăiere".

histidímă *s.f.* (*biochim.*) Aminoacid esenţial de creştere, care se găseşte în structura majorităţii proteinelor şi, în cantităţi relativ mari, în hemoglobină şi care, prin decarboxilare, se transformă în histamină. • /<fr. ***hystidine.***

histio- Elem. de compunere „(referitor la un) ţesut organic". • şi *histo-.* /<fr. ***histo-, histio*** -; cf. gr. *ἱστός, ἱστίον* „pînză, ţesătură".

histiocít *s.n.* (*biol.*) Celulă macrofagă a ţesutului conjunctiv, cu un rol determinant în cicatrizarea rănilor şi în protejarea organismului contra infecţiilor. • sil. *-ti-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***histiocyte***; cf. gr. *ἱστίον* „ţesut", *κύτος* „celulă".

histo- v. histio-.

histoautoradiografíe *s.f.* (*med.*) Metodă modernă de studiu al preparatelor histologice, în care se utilizează o peliculă radiografică marcată cu izotopi radioactivi, fixată în secţiune. • sil. *-a-u-; -di-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***histoautoradiographie.***

histochímic, -ă *adj.* Care ţine de histochimie, referitor la histochimie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***histochimique.***

histochimíe *s.f.* Ramură a histologiei care studiază, cu ajutorul unor coloranţi, structura chimică a celulelor şi ţesuturilor unui organism. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***histochimie.***

histodiagnóstic *s.n.* (*med.*) Diagnostic obţinut pe baza examenului histologic (la microscop) a unui fragment de ţesut prelevat prin biopsie sau puncţie. • sil. *-di-ag-.* pl. *-ce.* /<fr. ***histodiagnostic.***

histofiziologíe *s.f.* (*med.*) Ramură a histologiei şi a fiziologiei care se ocupă cu studiul funcţiilor celulei şi ale ţesuturilor organice. • sil. *-zi-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***histophysiologie.***

histogén, -ă *adj., s.n* (*biol.*) **1** *adj.* Care dă naştere la noi ţesuturi. **2** *s.n.* Grupare de celule meristematice generatoare de ţesuturi. **3** *s.n.* Orice substanţă capabilă să favorizeze dezvoltarea sau regenerarea unui ţesut. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***histogène***; cf. gr. *ἱστός* „ţesut, ţesătură", *γεννάω* „a naşte".

histogenéză *s.f.* (*biol.*) **1** Formarea şi dezvoltarea diferitelor ţesuturi în cursul dezvoltării embrionare a animalelor şi a plantelor. **2** Parte a embriologiei care se ocupă cu studiul dezvoltării ţesuturilor. **3** Modificare a ţesuturilor, care are loc la insecte în urma metamorfozei. • pl. *-e.* /<fr. ***histogenèse***; cf. gr. *ἱστός* „ţesut, ţesătură", *γένεσις* „naştere".

histográmă *s.f.* (*statist.*) Grafic alcătuit din coloane verticale alăturate, reprezentînd proporţional diferite mărimi statistice. • pl. *-e.* /<fr. ***histogramme***; cf. gr. *ἱστός* „ţesut, ţesătură", *γράμμα* „scriere; semn scris".

histoíd, -ă *adj.* Asemănător unui ţesut. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***histoïde***; cf. gr. *ἱστός* „ţesut, ţesătură", *εἶδος* „aspect".

histolíză *s.f.* (*med.*) Distrugere a ţesuturilor organice vii, care se observă la începutul metamorfozei sau în numeroase stări patologice. • pl. *-e.* /<fr. ***histolyse***.

histológ, -ă *s.m., s.f.* Specialist în histologie. • pl. *-gi, -ge.* /<germ. ***Histolog***.

histológic, -ă *adj.* Care aparţine histologiei, care se referă la histologie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***histologique***.

histología *s.f.* Ramură a biologiei care se ocupă cu studiul formării, evoluţiei şi compoziţiei celulelor, ţesuturilor şi organelor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***histologie***; cf. gr. *ἱστός* „ţesut, ţesătură", *λόγος* „ştiinţă".

histomonóză *s.f.* (*med. vet.*) Boală parazitară a păsărilor, în special a puilor de curcă, provocată de un protozoar care se localizează în intestine şi în ficat. • /<fr. ***histomonose***.

histónă *s.f.* (*biochim.*) Grup de proteine bazice simple, aflate în nucleul celulelor, combinate cu acizii nucleici, care la încălzire se coagulează numai în prezenţa electroliţilor. • pl. *-e.* /<fr. ***histone***.

histopatológic, -ă *adj.* Care ţine de histopatologie, care se referă la histopatologie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***histopathologique***.

histopatología *s.f.* Ramură a histologiei care se ocupă cu studiul aspectului microscopic al organelor sau al ţesuturilor bolnave. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***histopathologie***.

historiá *vb. I. tr.* (*a. plast.*) A orna cu desene sau picturi reprezentînd legende, scene istorice etc. • sil. *-ri-a.* prez.ind. *-iez.* şi *istoriá vb. I.* /<fr. ***historier***.

historiát, -ă *adj.* (*a. plast.; despre opere de artă decorativă*) Ornat cu imagini din legende, din scene istorice sau din istoriile sfinte. • sil. *-ri-at.* pl. *-ţi, -te.* şi *istoriát, -ă adj.* /<fr. ***historié***.

historiográmă *s.f.* Grafic reprezentînd evoluţia în timp a unui fenomen; cronogramă. • sil. *-ri-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***historiogramme***; cf. gr. *ἱστορία* „istorie", *γράμμα* „scriere; semn scris".

histoterapíe *s.f.* (*med.*) Tratament al unor boli, efectuat cu ajutorul unor ţesuturi organice conservate la rece. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***histothérapie***; cf. gr. *ἱστός* „ţesut, ţesătură", *θεραπεία* „tratament".

histotóm *s.n.* (*chir.*) Instrument folosit pentru disecţia ţesuturilor. • pl. *-uri.* /<fr. ***histotome***; cf. gr. *ἱστός* „ţesut, ţesătură", *τομός* „care taie".

histotomíe *s.f.* (*chir.*) Secţionare a unui ţesut organic. • pl. *- ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***histotomie***.

histotóxic, -ă *adj., s.n.* (Substanţă) care distruge ţesuturile. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***histotoxique***.

histotropísm *s.n.* (*biol.*) Afinitate a unor specii de paraziţi pentru ţesuturile organice. • pl. *-e.* /<fr. ***histotropisme***.

histrión *s.m.* 1 Actor de comedie la greci şi la romani. **2** Măscărici, comediant lipsit de talent. **3** Fig. Om ipocrit, perfid, şarlatan. • sil. *-tri-on.* pl. *-i.* şi *istrión s.m.* /<fr. ***histrion***, lat. ***histrĭo***, ***-onis***.

histriónic, -ă *adj.* Care aparţine histrionului, care se referă la histrion. ◆ Fig. Cu gesturi ridicole, false. ◆ Fig. Ipocrit. • sil. *-tri-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***histrionique***.

histrionísm *s.n.* Caracter histrionic; manifestare histrionică. ◆ (*med.*) Comportament teatral şi excesiv, observat în isterie. • sil. *-tri-o-.* /***histrion*** + ***-ism***.

hit *s.n.* Şlagăr, cîntec care se află pe primele locuri într-un top. ◆ Clasament, top al şlagărelor (la radio şi televiziune). • pl. *-uri.* /<engl. ***hit***.

hi-tech *adj.* v. high-tech.

hitión, -oánă *adj.* (*reg.; despre vite*) Slab, prăpădit, jigărit. • sil. *-ti-on.* pl. *-oni, -oane.* şi (prin hipercorecţie) *vitión, -oánă adj.* /<magh. ***hitvány*** „subţire, rău".

hitiomí *vb. IV. intr., refl.* (*reg.; despre vite*) A slăbi. • sil. *-ti-o-.* prez.ind. *-esc.* şi (prin hipercorecţie) *vitioní vb. IV.* /***hition*** + ***-i***.

hitioníme *s.f.* (*reg.*) (Stare de slăbiciune) a unei vite. • sil. *-ti-o-.* şi (prin hipercorecţie) *vitioníme s.f.* /***hition*** + ***-ime***.

hitioníre *s.f.* (*reg.*) (Stare de slăbiciune) a unei vite. • sil. *-ti-o-.* pl. *-i.* şi (prin hipercorecţie) *vitioníre s.f.* /v. ***hitioni***.

hitít, -ă *s.m., adj.* **1** *s.m.* (*la pl.*) Populaţie de limbă indo-europeană care a pătruns în milen. 2 î.Hr. în Asia Mică, unde a creat un stat ce a dăinuit pînă la sfîrşitul acestui mileniu; (*şi la sg.*) persoană care aparţinea acestei populaţii. **2** *adj.* Care aparţine hitiţilor, care se referă la hitiţi. ◆ (*subst. f.*) Limba indo-europeană, din ramura anatoliană, astăzi dispărută, vorbită de hitiţi, a cărei scriere folosea caractere cuneiforme babiloniene. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***hittite***, engl. ***Hittite***.

hitlerísm *s.n.* Doctrină rasistă şi dictatorială, elaborată de Hitler. ◆ Regim politic bazat pe această doctrină. • /<fr. ***hitlérisme***; cf. nm. pr. Adolf *Hitler*, dictator german.

hitleríst, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Adept) al hitlerismului. **2** *adj.* Care este caracteristic lui Hitler, hitlerismului sau hitleriştilor. ◆ Ext. Dictatorial. • pl. *-işti, -iste.* /nm. pr. (dictator german)*Adolf* ***Hitler*** + ***-ist***.

hî *interj.* v. hă.

hîc[1] *interj.* Sunet pe care îl scoate cineva cînd sughite, cînd i se opreşte brusc respiraţia sau cînd primeşte o lovitură puternică. • /onomat.

hîc[2] *s.m.* (*reg.*) Pitic. • pl. *hîci.* /<magh. ***hökkön***.

hîcă *s.f.* (*reg.*) Necaz, supărare; ceartă. • pl. *hîci.* /cf. magh. *hök* „îndărăt".

hîci[1] *interj.* v. hîş.

hîci[2] *s.n.* v. hăci.

hîcíi *vb. IV. tr.* (*pop.*) A alunga păsările cu strigătul „hîci". • prez.ind. *hícii.* /***hîci***[1] + ***-i***.

hîcílí *vb. IV. tr.* (*pop.*) A alunga păsările cu strigătul „hîci". • prez.ind. *-esc.* /***hîci***[1] + ***-ili***.

hîciuí *vb. IV. tr.* (*pop.*) A alunga păsările cu strigătul „hîci". • prez.ind. *-iesc.* /***hîci***[1] + ***-ui***.

hîcîí *vb. IV. intr.* (*pop.*) A răsufla greu; a icni. ◆ A tuşi. • prez.ind. *hîcîi.* /***hîc***[1] + ***-îi***.

hîcîíre *s.f* (*pop.*) Răsuflare grea; icnet. ◆ Tuse; hîcîit. • pl. *-i.* /v. ***hîcîi***.

hîcîít *s.n.* (*pop.*) Răsuflare grea; icnet. ◆ Tuse; hîcîire. • pl. *-uri.* /v. ***hîcîi***.

hîd, -ă *adj.* (*despre fiinţe sau despre aspectul, trăsăturile etc. ale lor*) Hidos. *Cel ce urmă sicriu-i-e cerşitorul* (EMIN.). ◇ (*subst.*) *He he! zise hîdul cel roşiu, ai murit* (EMIN.). ◇ (*despre manifestări, sentimente etc.*) *Spre-a încăpea cu mia răsufletele hîde Tiranilor ce pier!* (EMIN.). Δ (*adv.*) *Începu a rîde hîd şi strîmbîndu-se* (EMIN.). • pl. *hîzi, -de.* /cf. ucr. *zuð*.

hîdoşénie *s.f.* Hidoşenie. ◆ Concr. Fiinţă (mai ales persoană) foarte urîtă. *Hîdoşenia se apropie de copil.* ◆ Concr. Obiect foarte urît. *Ce-ai cumpărat hîdoşenia asta?* ◆ Ext. Faptă, manifestare foarte urîtă, cumplită. *A fost zdruncinat de hîdoşenia cu care s-a purtat.* • pl. *-ii.* /***hîd*** + ***hidoşenie***, prin contaminare.

hîdúţ, -ă *adj.* (Mai puţin) hîd; urîţel. • pl. *-i, -e.* /***hîd*** + ***-uţ***.

hîhí *interj.* Cuvînt care redă rîsul cuiva (pe ascuns, răutăcios). • /onomat.

hîhîí *vb. IV.* v. hăhăi[1].

hîí *vb. IV.* (*pop.*) **1** *tr., refl.* (*pop.*) A (se) apleca într-o parte; a deveni sau a face să devină strîmb; a (se) înclina. ◆ A (se) prăvăli; a (se) nărui. **2** *tr.* A apăsa pînă la dărîmare, rupere. *A hîit copacul.* ◇ Expr. *A hîi în bătaie* = a rupe în bătaie. **3** *refl.* (*despre oameni*) A se boşorogi. ◆ Spec. A se vătăma. • prez.ind. *-iesc.* şi *hăhăí vb. IV.* /cf. magh. *hajol*.

hîíre *s.f.* (*pop.*) Acţiunea de *a* (*se*) *hîi* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***hîi***.

hîít, -ă *adj.* (*pop.*) **1** Aplecat, lăsat, prăvălit într-o parte; strîmb. ◆ Surpat, prăbuşit. **2** (*despre oameni*) Boşorogit. • pl. *-ţi, -te.* şi *hăít, -ă adj.* /v. ***hîi***.

hîitúră *s.f.* (*pop.*) **1** Surpătură, năruire. **2** Strîmbătură. **3** (*med.*) Boşorogire. ◆ Hernie. • pl. *-i.* /***hîi*** + ***-tură***.

hîj *s.n.* (*înv., reg.*) **1** Bordei. **2** Hambar mic. **3** Clădire anexă în care se păstrează alimentele. • pl. *-uri.* şi *hîrj s.n.* /<pol. ***hyź***.

hîlbări *vb. IV. refl.* (*reg.; despre porci*) A se bălăci în apă murdară. ◆ A rîma prin mîncare. ◇ Expr. *A se hîlbări în mîncări* = a mînca mult şi urît. • prez. ind. *-esc.* /***hîlbe*** + ***-ări***.

hîlbe *s.f. pl.* (*reg.*) Spălătură de vase cu care se hrănesc porcii; lături. • şi *hélbe s.f. pl.* /etimol. nec.

hîlpav, -ă *adj.* v. hulpav.

hîlpov, -ă *adj.* v. hulpav.

hîm *interj.* v. hm.

hîmîí *vb. IV.* v. hămăi.

hîndíchi *s.n.* v. hindichi.

hîns *s.n.* (*reg.*) **1** (Pămînt lăsat în părăsire cu) tufe dese de spini şi arbuşti. **2** Hotar. • pl. *-uri.* şi *hánsă s.f., hînz s.n.* /cf. magh. *homszék* „pămînt dislocat".

hînsár *s.m.* **1** (*ist.*) Ostaş călare care nu primea leafă din oastea vechii Moldove, fiind răsplătit din prada luată de la duşmani. **2** (*înv.*) Haiduc; tîlhar. • pl. *-i.* /<sl. veche ***хасарь***.

hînţáu *s.n.* (*reg.*) Bancă cu cleşte de fixare, asemănătoare cu scăunoaia, pe care rotarul fixează bucăţile de lemn din care face spiţele. • pl. *-aie.* /etimol. nec.

hînz *s.n.* v. hîns.

hîr[1] *interj.* **1** Cuvînt care imită: *a*) mîrîitul cîinilor. ◇ Expr. *Că(-i) hîr, că(-i) mîr* sau *hîr încoace, hîr încolo*, se zice cînd cineva se încurcă în explicaţii neconvingătoare, mincinoase. *Azi hîr, mîine haţ* v. haţ; *b*) mîrîitul unor animale întărîtate. ◇ Ext. *Hîrr! Sînt rău... un demon* (EMIN.); *c*) zgomotul produs de respiraţia sau de organele respiratorii bolnave. **2** Cuvînt care imită zgomotul produs de unele mecanisme vechi (care nu mai funcţionează bine). • /onomat.

hîr[2] *s.m.* v. hîră[2].

hîrá[1] *s.f.* (*reg.*) **1** Mîrîit (al cîinelui). **2** Ceartă, neînţelegere, zîzanie (pentru lucruri mărunte). ◇ Loc.adv. *De-a hîra* = cu spirit de contradicţie, cu dorinţa de a face cuiva în ciudă. • pl. *-e.* /de la ***hîrîi***, prin derivare regresivă.

hîrá[2] *s.f.* (*reg.*) **1** (*med.*) Tuse puternică. ◆ Hemoptizie. ◆ Fig. Babă. **2** Mătreaţă (la vite). **3** (*entom.*) Păduche. **4** Rapăn, jeg. • pl. *-e.* şi *hîr s.m. sg.* /<sl. veche ***кχнрь***; cf. *hîr, hîrîi*.

hîrău *s.m.* (*ornit.; reg.*) Specie de uliu. • pl. *-ăi.* şi *hărău s.m.* /etimol. nec.

hîrb *s.n.* (*pop.*) **1** Bucată dintr-un vas spart; ciob, spărtură. *Scăpă urciorul de pietre de se făcu hîrburi* (EMIN.).◇ Expr. *Rîde hîrb de ciob* (sau *de oală, strachină spartă*) = rîde de defectele cuiva, fără a le vedea pe ale sale (care sînt mai mari). *A face hîrburi* = a sparge, a strica. ◆ Fig. Om de nimic. **2** Vas (de bucătărie) vechi, uzat, spart sau de proastă calitate. ◇ Expr. *Şi-a găsit hîrbul capacul, tigva dopul şi lelea bărbatul* v. tigvă. ◆ Gener. Orice lucru lipsit de valoare, vechi, stricat. **3** Vas de lut sau de metal în care se pun bucatele; farfurie, strachină. ◆ Vas pentru gătit bucate; cratiţă. ◆ Opaiţ. ◇ Expr. *A-i sfîrîi cuiva hîrbul* = a-l fermeca, a-i lua ochii. **4** Fig. Om bătrîn, bolnav, neputincios. • pl. *-uri.* /cf. bg. ***хърба***.

hîrbár, -ă *s.n., adj.,* **1** *s.n.* (*reg.*) Loc unde se aruncă hîrburile. **2** *adj.* (*fam.; despre cîini*) Fără stăpîn; de pripas. ◆ Fig. (*despre oameni*) Fără căpătîi, hoinar, vagabond, hîrbareţ. • pl. *-i, -e.* /***hîrb*** + ***-ar***.

hîrbáreţ, -eţă *adj.* (*pop.*) **1** Care gustă din toate mîncărurile; pofticios. **2** Fără căpătîi, haimana; hîrbar. • pl. *-i, -e.* /***hîrb*** + ***-areţ***.

hîrbări *vb. IV. intr.* (*despre oameni*) A duce un trai în comun. ◆ A trăi ca un vagabond. • prez.ind. *-esc.* /***hîrb*** + ***-ări***.

hîrbéică *s.f.* (*reg.*) Vas de preparat bucatele. ◆ Spec. Cratiţă. • pl. *-ci.* /***hîrb*** + ***-eică***.

hîrbuí *vb. IV.* (*pop.*) **1** *tr., refl.* A (se) preface în hîrburi; a (se) uza, a (se) strica. **2** *refl.* Fig. (*despre oameni*) A se boşorogi, a se hodorogi (din cauza bolii, a bătrîneţii). ◆ A duce o viaţă grea, plină de lipsuri. • prez.ind. *-iesc.* /***hîrb*** + ***-ui***.

hîrbuíre *s.f.* (*pop.*) Faptul de *a* (*se*) *hîrbui*. • pl. *-i.* /v. ***hîrbui***.

hîrbuít, -ă *adj.* (*pop.*) **1** Prefăcut în hîrburi. ◆ Care este dărăpănat, stricat, uzat. *O uliţă strîmtă cu case vechi şi hîrbuite* (EMIN.). **2** Fig. (*despre oameni*) Hodorogit, boşorogit (din cauza bolii, a bătrîneţii). • pl. *-ţi, -te.* /v. ***hîrbui***.

hîrbuşór *s.n.* (*pop.*) Hîrb (mic). • pl. *-oare.* /***hîrb*** + ***-uşor***.

hîrbúţ *s.n.* (*pop.*) Dim. al lui *hîrb*. • pl. *-e.* /***hîrb*** + ***-uţ***.

hîrcăv, -ă *adj.* (*înv.*) Bîlbîit. • pl. *-i, -e.* /<sl. veche ***хъıръкавъ***.

hîrcă *s.f.* (*pop.*) **1** Craniu (de mort); ţeastă. **2** (*deprec.*) (Epitet pentru o) femeie bătrînă, urîtă (şi rea). • pl. *-ci.* /<ucr. ***кхирка***.

hîrcăí *vb. IV.* v. hîrcîi.

hîrcióg *s.m.* (*zool.*) Mamifer rozător, cu blana frumoasă, pufoasă, roşcată-cafenie, cu coada scurtă şi cu două pungi de amîndouă părţile gurii, care servesc la transportul proviziilor în galeriile subterane unde hibernează (*Cricetus cricetus*); grivan. • pl. *-gi.* /<magh. ***hörcsög***; cf. sl. veche ***хъръчькъ***.

hîrcîí *vb. IV.* (*pop.*) **1** *intr.* A respira cu greutate, scoţînd zgomote răguşite şi hîrîitoare (specifice tuberculoşilor). ◆ Ext. A horcăi. ◆ A tuşi; a expectora. **2** *tr.* (*compl. indică pereţi*) A zgîria, a rîcîi cu ceva. ◆ Ext. A freca cu nisip. • prez.ind. *hîrcîi.* şi *hîrcăí vb. IV.* /form. expr.

hîrcîiálă *s.f.* (*pop.*) Hîrîială. • pl. *-ieli.* /***hîrcîi*** + *-eală.*
hîrcîít *s.n.* (*pop.*) Faptul de *a hîrcîi*; hîrîială. • pl. *-uri.* şi *hărcăít s.n.* /v. ***hîrcîi.***
hîrdăi *s.n.* v. hîrdău.
hîrdăiáş *s.n.* Dim. al lui *hîrdău.* • sil. *-dă-iaş.* pl. *-e.* /***hîrdău*** + *-aş.*
hîrdău *s.n.* **1** (*pop.*) Vas făcut din doage de lemn, cu toarte, întrebuinţat la păstrarea, la transportarea lichidelor etc.; ciubăr. ◇ Expr. *A turna* (pe cineva) *la hîrdău* (sau *la hîrdăul lui Petrache*) = a băga (pe cineva) la închisoare, a aresta (pe cineva). ◆ Vas întrebuinţat la transportul cerealelor sau al fructelor. ◆ Conţinutul unui astfel de vas. *A cumpărat două hîrdaie cu struguri.* **2** (*reg.*) Vas de lut, ceaun în care se face mămăliga. ◆ Vas pentru mulsul oilor; şiştar. **3** (*reg.*) Oală butucănoasă; cratiţă. • pl. *-aie.* şi *hărdău, hîrgău, hîrdái, hurdău, hurdói s.n.* /<magh. ***hordó.***
hîrgău *s.n.* v. hîrdău.
hîrghíe *s.f.* (*reg.*; *deprec.*)**1** Om leneş, flămînd, prost. **2** Prost. • pl. *-ii.* /etimol. nec.
hîrhóm *s.n.* (*reg.*) **1** Mulţime. **2** Stol. ◇ Expr. (*adv.*) *A se ţine hîrhom* = a merge înşiruiţi. • /etimol. nec.
hîrîí *vb. IV.* (*pop.*) **1** *intr.* (*despre mecanisme stricate*) A scoate un zgomot specific, dogit. **2** *intr.* (*despre organe respiratorii bolnave*, ext., *despre oameni*) A scoate sunete aspre, de obicei din cauza unei boli; a respira greu. ◆ (*peior.*) A vorbi neclar, mormăit. ◆ A sforăi. **3** *intr.* (*despre ciini*) A mîrîi. **4** *refl. recipr.* Fig. (*despre oameni*) A se certa, a se ciondăni. ◆ A se încăiera. ◆ (*fam.*; *tr.*) A întărîta, a irita, a hărţui pe cineva. **5** *refl.* Fig. A duce un trai greu, cu privaţiuni, necazuri. **6** *refl.* A se freca, a se lovi cu zgomot de ceva. ▫ prez.ind. *hîrîi.* /***hîr*** + *-îi.*
hîrîiálă *s.f.* (*pop.*) **1** Zgomot răguşit şi hîrîitor, produs de o respiraţie grea, de un organ de respiraţie bolnav; hîrcîială, hîrcîit, hîrîit, hîrîitură. ◆ Tuse (din piept). **2** Fig. Neînţelegere, întărîtare, dispută, încăierare. **3** Tîrîre. • pl. *-ieli.* /***hîrîi*** + *-eală.*
hîrîíre *s.f.* (*pop.*) Acţiunea de *a hîrîi* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***hîrîi.***
hîrîít[1] *s.n.* (*pop.*) **1** Zgomot produs de frecarea unui obiect de altul, de un mecanism stricat etc. **2** Hîrîială. ◆ Sforăit. **3** Fig. Neînţelegere, întărîtare, încăierare. • pl. *-uri.* /v. ***hîrîi.***
hîrîít[2]**, -ă** *adj.* (*pop.*) **1** (*despre glas, vorbire, sunete*, ext., *despre oameni*) Care hîrîie; hîrîitor. **2** (*despre mecanisme, obiecte etc.*) Stricat, hodorogit, uzat. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***hîrîi.***
hîrîitór, -oáre *adj., s.f.* (*pop.*) **1** *adj.* (*despre sunete, voce*, ext., *despre oameni*) Care hîrîie; hîrîit. **2** *s.f.* Jucărie cu care se produce (prin rotirea unui dispozitiv) un zgomot specific, dogit. • sil. *-rî-i-.* pl. *-ori, -oare.* /***hîrîi*** + *-tor.*
hîrîitúră *s.f.* (*pop.*) **1** Hîrîială; vorbire răguşită, însoţită de o respiraţie greoaie, de om bolnav. **2** Mîrîit de cîine. **3** Fig. Întărîtare, încăierare. **4** Tîrîre. • sil. *-rî-i-.* pl. *-i.* /***hîrîi*** + *-tură.*
hîrj *s.n.* v. hîj.
hîrjîí *vb. IV.* v. hîrşîi.
hîrjîít[1]**, -ă** *adj.* v. hîrşîit[2].
hîrjîít[2] *s.n.* v. hîrşîit.
hîrjîitúră *s.f.* v. hîrşîitură.
hîrjoábă *s.f.* (*reg.*) Casă dărăpănată. • pl. *-e.* /cf. *cocioabă.*
hîrjoáná *s.f.* (*pop.*) Încăierare în joacă; hîrjoneală. • pl. *-e.* /de la ***hîrjoni***, prin derivare regresivă.
hîrjoléu *s.m.* (*reg.*) **1** Om glumeţ, spiritual, descurcăreţ. **2** Om certăreţ. **3** Tînăr neastîmpărat, care necăjeşte mai ales fetele. • pl. *-ei.* /***hîrjoli*** + *-eu.*
hîrjolí *vb. IV.* v. hîrjoni.
hîrjoneálă *s.f.* (*pop.*) Hîrjoană. • pl. *-eli.* /***hîrjoni*** + *-eală.*
hîrjoní *vb. IV. refl. recipr.* (*pop.*) A se încăiera cu cineva în glumă. *Mult e rău şi alintat, Cu copii se hîrjoneşte* (EMIN.). ◆ A se alinta, necăjindu-se, încăierîndu-se în glumă. ◇ Fig. *Frunzele-n poiană Se sărută, se hîrjoană* (EMIN.). • prez.ind. *-esc.* şi (*reg.*) *hîrjolí vb. IV.* /<magh. ***horsolódni.***
hîrjoníre *s.f.* (*pop.*) Încăierare cu cineva în glumă. • pl. *-i.* /v. ***hîrjoni.***
hîrláv, -ă *adj.* (*reg.*) **1** (*despre oameni*) Ticălos. ◆ Murdar. **2** Stricat. • pl. *-i, -e.* /cf. bg. *хърлав* „răpciugos".
hîrléţ *s.n.* (*reg.*) **1** Cazma. ◇ *Zeamă de hîrleţ* v. zeamă. **2** Lopată. **3** Analog. Partea cea mai lungă din iadeşul rupt. • pl. *-e.* şi *hîrléz s.n.* /<sl. veche ръıлькь.
hîrléz *s.n.* v. hîrleţ.
hîrloápă *s.f.* v. hîrtop.
hîrlosteá *s.f.* Plan înclinat de scînduri, acoperit cu o ţesătură de lînă scămoşată, care serveşte la reţinerea firişoarelor de aur din nisipurile aurifere spălate cu apă. • pl. *-ele.* /etimol. nec.
hîrsí *vb. IV. refl.* (*reg.*; *despre oameni*) A nu se îndura să cheltuiască; a se zgîrci, a se scumpi. ◆ A se deprinde (cu necazurile, cu nevoile); a se hîrşîi. • prez. ind. *-esc.* /etimol. nec.
hîrsít, -ă *adj.* (*reg.*; *despre oameni*) Lacom de cîştig, avid de bani, cărpănos. ◆ Ext. Care este rău, lipsit de înţelegere. • pl. *-ţi, -te.* şi *hărsít, -ă adj.* /v. ***hîrsi.***
hîrş *interj.* v. hîrşti.
hîrşcíi *vb. IV.* v. hîrşîi.
hîrşcíít[1] *s.n.* v. hîrşîit[1].
hîrşcíít[2]**, -ă** *adj.* v. hîrşîit[2].
hîrşcîitúră *s.f.* v. hîrşîitură.
hîrşí *vb. IV.* v. hîrşîi.
hîrşie *s.f.* (*reg.*) Blană (neagră) de miel (argăsită), cu lîna creaţă şi măruntă, din care se fac căciuli, gulere etc. sau cu care se îmblănesc hainele. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi *hărşie s.f.* /<magh. ***hasi*** *[bárányből]*, „blană de miel născut mort".
hîrşíi *vb. IV.* v. hîrşîi.
hîrşíire *s.f.* v. hîrşîire.
hîrşíít[1] *s.n.* v. hîrşîit[1].
hîrşíít[2]**, -ă** *adj.* v. hîrşîit[2].
hîrşít, -ă *adj.* v. hîrşîit[2].
hîrşîí *vb. IV.* **1** *intr.* A se freca de ceva, producînd un zgomot caracteristic. ◆ (*tr.*) A scrijeli, a zgîria. **2** *refl.* (*despre oameni*) A se deprinde cu necazurile, cu nevoile, cu greutăţile; a se hîrsi. ◆ A se istovi. • prez.ind. *hîrşîi.* şi *hîrşíi, hîrşí, hîrjîí, hîrşcîí vb. IV.* /***hîrş*** + *-îi.*
hîrşîíre *s.f.* Acţiunea de *a* (*se*) *hîrşîi* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* şi *hîrşíire s.f.* /v. ***hîrşîi.***
hîrşîít[1] *s.n.* Zgomot caracteristic produs prin frecarea unui obiect cu suprafaţă aspră de altul sau prin tăierea unui material, a unui obiect etc.; hîrşîitură. • pl. *-uri.* şi *hîrşíit, hîrjîít, hîrşcíít s.n.* /v. ***hîrşîi.***
hîrşîít[2]**, -ă** *adj.* (*despre oameni*) Care este deprins cu necazurile, cu nevoile. • pl. *-ţi, -te.* şi *hîrşít, -ă, hîrşíit, -ă adj.* /v. ***hîrşîi.***
hîrşîitúră *s.f.* **1** Tăietură însoţită de un zgomot caracteristic. **2** Hîrşîit. • sil. *-şî-i-.* pl. *-i.* şi *hîrşcîitúră, hîrjîitúră s.f.* /***hîrşîi*** + *-tură.*
hîrşní *vb. IV.* v. hărşni.
hîrşti *interj.* **1** Cuvînt care imită zgomotul produs de frecarea sau de zgîrierea suprafeţei aspre a două obiecte. **2** Cuvînt care imită zgomotul produs prin spintecarea cu putere a aerului (lovind, plesnind, retezînd ceva etc.). • şi *harş, hîrş interj.* /onomat.
hîrtáu *s.n.* (*reg.*) Bucată lungă de pămînt. • pl. *-aie.* /***hart[an]*** + *-ău.*
hîrtíe *s.f.* **1** Produs industrial în formă de foi subţiri şi întinse, folosit pentru scris, tipărit, desenat, împachetat etc., care este fabricat din celuloză, cu sau fără adaos de fibre animale, minerale, artificiale sau sintetice, cu substanţe de umplutură, de încleiere şi de colorare. *Un băiat din şcoală surprins asupra găinilor din hîrtie ce le face într-ascuns* (EMIN.). ◇ *Hîrtie de calc* v. calc. *Hîrtie-carbon* v. carbon. *Hîrtie cerată* v. cerat. *Hîrtie copiativă* v. copiativ. *Hîrtie (de) filtru* v. filtru. *Hîrtie fotografică* v. fotografic. *Hîrtie milimetrică* v. milimetric. *Hîrtie ministerială* (sau *de format ministerial*) v. ministerial. *Hîrtie pelur* v. pelur. *Hîrtie pergaminată* v. pergaminată. *Hîrtie pînzată* v. pînzat. *Hîrtie sugativă* v. sugativă. *Hîrtie de turnesol* v. turnesol. *Vată de hîrtie* v. vată. ◇ Expr. *A pune* (sau *a aşterne*) *ceva pe hîrtie* = a scrie, a redacta ceva. *Le şi puse pe hîrtie melodiile celor şase dintîi strofe* (EMIN.). **2** Foaie de hîrtie, scrisă sau tipărită. *Am scris versuri ce le-am găsit în urmă rătăcite printre hîrtiile mele* (EMIN.). **3** Act, document, scrisoare etc. cu caracter oficial. *Am adus cu noi hîrtie, Carte de la-mpărăţie* (EMIN.). ◇ Expr. *A-i pica* (cuiva) *hîrtie* v. pica. **4** Ban de hîrtie; bancnotă. ◇ *Hîrtie de valoare* = înscris care atestă participarea la formarea unui capital sau la acordarea unui împrumut şi care dă proprietarului sau posesorului său dreptul de a primi dividende sau de a încasa dobîndă. *Hîrtie timbrată* = hîrtie specială a cărei utilizare constituie o formă de încasare fiscală. *Monedă de hîrtie* v. monedă. ◇ Compus: *hîrtie-monedă* = bani de hîrtie, care reprezintă un instrument de schimb, un mijloc legal de plată şi de circulaţie. **5** (*sport*) Categorie de greutate în box, la juniori, între 45 şi 48 kg. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<slav. *хартиа* <gr. *χαρτιά*, pl. lui *χάρτι.*
hîrtiér *s.m.* (*înv.*) Persoană care fabrică sau vinde hîrtie. • sil. *-ti-er.* pl. *-i.* /***hîrtie*** + *-er.*
hîrtieríe *s.f.* (*înv.*) **1** Cantitate mare de hîrtie. **2** Fabrică de hîrtie. ◆ Moară unde se macerează deşeuri din hîrtie. **3** Papetărie. • sil. *-ti-e-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***hîrtier*** + *-ie.*
hîrtioáră *s.f.* Dim. al lui *hîrtie*; hîrtiuţă. • pl. *-e.* /***hîrtie*** + *-oară.*
hîrtiúţă *s.f.* Hîrtioară. • pl. *-e.* /***hîrtie*** + *-uţă.*
hîrtoápă *s.f.* v. hîrtop.
hîrtóp *s.n.* **1** Adîncitură, groapă pe un drum. ◆ (*la pl.*) Loc cu multe denivelări. **2** (*geomorf.*) Scobitură lungă şi adîncă, de forma unei rîpe prăpăstioase, formată de apă. ◆ Poiană pe coastă. • pl. *-oape, -uri.* şi (*pop.*) *hîrtoápă, hîrloápă, hortoápă, vîrtoápă s.f., vîrtóp s.n.* /<sl. veche **връıтъıпъ, връıтопъ.**
hîrţ *subst.* v. harţi.
hîrţi *interj.* Expr. *Hîrţi încoace* (sau *încolo*), *scîrţi încolo*, exprimă o încercare neizbutită de a urni din loc un lucru greu. • /onomat.
hîrţoágă *s.f.* (*deprec.*) Hîrtie scrisă, document, act (vechi sau fără valoare). • pl. *-ge.* şi *hîrţóg s.n.* /***hîrtie*** + *-oagă.*
hîrţóg *s.n.* v. hîrţoagă.
hîrţogárie *s.f.* (*deprec.*) Grămadă de hîrţoage. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***hîrţoagă*** + *-ărie.*
hîrţuí *vb. IV.* v. hărţui.
hîrzób *s.n.* (*reg.*) **1** Funie groasă folosită la coborîrea sau la ridicarea greutăţilor din adîncime. ◇ Expr. (*iron.*) (*A se crede*) *coborît* (sau *căzut*) *cu hîrzobul din cer* = (a se crede) mult superior celor din jur, (a fi) mîndru, îngîmfat. *A cădea cu hîrzobul din cer* = *a*) a veni, a pica pe neaşteptate; *b*) a se realiza de la sine. **2** Ladă care odinioară servea ca scenă şi în spatele căreia păpuşarul mînuia păpuşile; lada păpuşilor. **3** Coşuleţ din cetină de brad, în care se păstrează peşti. **4** Cerc sau vas de forma unui coşuleţ sau a unei cupe care se atîrnă cu un lanţ de tavan. ◆ Ext. Policandru. **5** Sfoară cu care se leagă opincile. ◆ Ext. Opincă prost lucrată. **6** Ext. Lucru făcut prost. ◆ Cal slab. • pl. *-oabe.* şi *hîrzób, vîrzóg s.n., vîrzoábă s.f.* /<bg. ***вързон*** „legătură".
hîrzobát, -ă *adj.* (*reg.*) Care este rău croit sau desfăcut. • pl. *-ţi, -te.* /***hîrzob*** + *-at.*
hîş *interj.* **1** Strigăt cu care se alungă găinile sau alte păsări (de curte). ◆ Strigăt cu care se alungă o persoană. **2** Strigăt cu care se cheamă oile sau mînjii. • şi *cîş, hîci, huci, huş interj.* /onomat.
hîşăí *vb. IV.* v. hîşîi.
hîşí *vb. IV. tr.* v. hîşîi.
hîşîí *vb. IV. tr.* A alunga o pasăre cu strigătul „hîş". • prez.ind. *hîşîi, -iesc.* şi *hîşí, hîşăí, huciuí, huşí, huşuí, căşăí vb. IV.* /***hîş*** + *-îi.*
hîtcîí *vb. IV.* v. hătcăi.
hîtru, -ă *adj., s.m.* şi *f.* (*pop.*) **1** (Om) glumeţ, mucalit, poznaş. ◇ Analog. *Oare ce gîndeşte hîtrul de stă ghem şi toarce-ntruna?* (EMIN.). ◇ Fig. *Şi nici ea nu zice baiu, bat-o hîtrul de noroc* (EMIN.). **2** (Om) isteţ, deştept. *Era cam proastă, dar nici soacră-sa nu era tocmai hîtră* (CR.). ◆ (Om) şiret, viclean. *Fă-mi picioare, babă hîtră, ...ori te omor!* (EMIN.). ◇ (*adj.*; *despre înfăţişarea, manifestările etc. ale oamenilor*) *Vine şi-mpăratu-i, Ce zîmbea cu mutră hîtră* (EMIN.). • pl. *-i, -e.* /<sl. veche **хıтъръ.**
hîţ *interj.* Cuvînt care imită zgomotul produs de o mişcare bruscă şi rapidă, cînd cineva apucă, smuceşte sau trage ceva. ◇ Expr. *Hîţ în sus, hîţ în jos* sau *hîţ în dreapta, hîţ în stînga*, arată sforţările, încercările numeroase şi diverse pe care le face cineva pentru a aduce la îndeplinire o acţiune sau pentru a scăpa dintr-o situaţie neplăcută. • şi *hăţ interj.* /onomat.
hîţa *interj.* (*de obicei repet.*; *adesea cu val. de vb.*) **1** Cuvînt care arată mişcări ritmice repetate, întrerupte sau legănate. **2** Cuvînt care arată o înaintare greoaie, înceată. • /form. expr.; cf. *huţa.*
hîţîí *vb. IV. tranz., refl.* (*pop.*) A (se) hîţîna. • prez.ind. *hîţîi.* /***hîţ*** + *-îi.*

hîţînă *vb. I. tr., refl. (pop.)* **1** A (se) scutura puternic; a (se) zgîlţîi; a (se) hîţîi. **2** A (se) mişca încoace şi încolo; a (se) legăna, a (se) balansa. ◆ A (se) clătina (scîrţîind). • prez.ind. *hîţîn.* /de la ***hîţ***.

hîzénie *s.f. (pop.)* Hidoşenie. ◆ Concr. Fiinţă hîdă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***hîd*** + *-enie.*

hîzí *vb. IV. refl. (pop.)* A deveni hîd. • prez.ind. *-esc.* /***hîd*** + *-i.*

hladán *s.n.* v. aldan.

hlamídă *s.f. (ist.)* **1** Mantie amplă de formă dreptunghiulară, fără mîneci, din stofă albă sau roşie, prinsă cu o agrafă pe umăr sau pe piept, care era purtată de vechii greci şi de romani în călătorii, la festivităţi etc. **2** Mantie împărătească sau arhierească (la bizantini). *Împăratul împăraţilor îmbrăcat cu hlamidă de hermină albă* (EMIN.). ◇ Poet. *El cînta pe împăratul în hlamidă de lumină* (EMIN.). ◇ Fig. *Hlamida lui cea albă zvîrle falduri de zăpadă* (EMIN.). • pl. *-e.* /<fr. ***chlamyde***, lat. ***chlamys, -ydis***; cf. sl. veche **хламида**, gr. *χλαμύς, -ύδος.*

hlamidă (1)

hleab *s.n. (reg.)* Lucru rău, stricat, vechi. • pl. *-uri.* /cf. slav. **хлѣбь, хлѣбати** „a se clătina, a fi hodorogit".

hlei *s.n. (pop.)* Pămînt argilos, în exces permanent sau temporar de umiditate freatică. • pl. *-uri.* /<ucr. ***хлей***.

hleiós, -oásă *adj. (pop.; despre terenuri)* Lutos, clisos. • pl. *-oşi, -oase.* /***hlei*** + *-os.*

hlentuí *vb. IV.* v. hrentui.

hlestacovísm *s.n.* Lăudăroşenie uşuratică şi mincinoasă. • /<rus. ***хлестаковщина***; cf. nm. pr. *Hlestakov*, personaj din comedia lui Gogol „Revizorul".

hlizeálă *s.f.* Faptul de a rîde mult, fără rost, prosteşte; rîs. • pl. *-eli.* /***hlizi*** + *-eală.*

hlizí *vb. IV. refl. (reg.)* **1** A rîde mult, prosteşte, fără rost. **2** A surîde cu subînţeles. **3** *(deprec.; despre îndrăgostiţi)* A se hîrjoni; a cocheta. **4** A se mira; a se holba. • prez.ind. *-esc.* şi *hilizí vb. IV.* /cf. bg. *хиля се*, ucr. *згузувати.*

hlizíre *s.f. (reg.)* **1** Rîs mult, prostesc, fără rost. **2** Surîs cu subînţeles. **3** Hîrjonire (între îndrăgostiţi). **4** Mirare. • pl. *-i.* şi *hilizíre s.f.* /v. ***hlizi***.

hlizít[1] *s.n. (reg.)* Faptul de *a se hlizi.* • şi *hilizít s.n.* /v. ***hlizi***.

hlizít[2]**, -ă** *adj. (reg.; despre oameni)* Care rîde mult, prosteşte, fără rost. • pl. *-ţi, -te.* şi *hilizít, -ă adj.* /v. ***hlizi***.

hlúger *s.m.* v. lujer.

hluj *s.m., s.n. (reg.)* Tulpină a unor plante erbacee. • pl. *m. -i, n. -uri.* /cf. *lujer.*

hluján *s.m. (reg.)* **1** Tulpină a unor plante erbacee mari. **2** Cocean de porumb (după ce s-au cules ştiuleţii). • pl. *-eni.* /***hluj*** + *-an.*

hm *interj.* Cuvînt care exprimă neîncredere, contrarietate, îndoială, bănuială, rezervă, nemulţumire. • scris şi *hîm.* /onomat.

ho *interj.* **1** Strigăt cu care sînt oprite vitele, mai ales caii. ◆ *(fam.; de obicei la adresa unui vorbitor)* Destul! opreşte-te! ◇ Expr. *(înv.) Ho, ţară!* = stai liniştit! potoleşte-te! **2** *(reg.)* Strigăt cu care se îndeamnă vitele la mers. **3** *(fam.; repet.; cu accentul frazei pe al doilea elem.)* Exclamaţie prin care se întăresc spusele cuiva. *Lăutari sînt? –Ho, ho! Cîţi poftesti* (CR.). • /onomat.

hoáncă[1] *s.f. (reg.; deprec.)* Hoaşcă. • pl. *-ce.* /form. expr.; cf. *hoandră, hoantă, hoarcă, hoaşcă.*

hoáncă[2] *s.f. (reg.)* **1** Vale îngustă între dealuri. **2** Gaură (mare) în pămînt. • pl. *-ce.* /cf. *hobaie.*

hoándră *s.f. (reg.; deprec.)* Femeie şleampătă. • pl. *-e.* /form. expr.; cf. *handră, hoancă*[1]*, hoantă, hoarcă, hoaşcă.*

hoănghină *s.f. (reg.; deprec.)* Hoaşcă. • pl. *-e.* /form. expr.; cf. *hoancă*[1].

hoántă *s.f. (reg.; deprec.)* Lepădătură. • pl. *-e.* /form. expr.; cf. *hoancă*[1]*, hoandră, hoarcă, hoaşcă.*

hoár *s.f.* v. horă.

hoárcă *s.f. (reg.; deprec.)* Hoaşcă. • pl. *-ce.* /form. expr.; cf. *hoancă*[1]*, hoandră, hoantă, hoaşcă.*

hoárdă *s.f.* **1** *(ist.)* Grupare în care erau organizate popoarele mongole primitive. **2** Armată cotropitoare. ◆ Ext. Ceată, bandă de oameni care pradă (şi pustiesc). **3** *(psih.) Hoardă primitivă* = teorie lansată de Freud pentru a explica persistenţa anumitor realităţi psihice. • pl. *-e.* şi *(reg.) hórdă, oárdă s.f.* /<pol. ***horda***, rus. ***орда***.

hoárţă *s.f. (reg.)* Car vechi, stricat. ◇ Loc.adv. *De-a hoarţa* = potrivnic, în mod răuvoitor. • pl. *-e.* /form. expr.

hoáspă *s.f. (bot.; reg.)* **1** Înveliş al grăuntelui de cereale, al bobului de fasole, de mazăre etc. **2** Pieliţă a bobului de strugure. **3** Floare de deasupra borşului. • pl. *-e.* /cf. *boască, hostoape, hostopină.*

hoáşcă *s.f. (reg.; deprec.)* **1** Femeie bătrînă şi rea; hoancă, hoanghină, hoarcă. **2** Bătrîn neputincios; hoanghină. • pl. *-şte.* /<ucr. ***гажка*** „viperă".

hobáie *s.f. (reg.)* Vale îngustă între două dealuri (în formă de şa). • pl. *-ăi.* şi *obáie s.f.* /cf. *hoancă*[2]*, hobîc.*

hobán *s.n.* **1** Coardă (din sîrmă de oţel) folosită la legarea aripilor cu fuzelajul unui avion (biplan). **2** *(mar.)* Coardă pentru susţinerea catargelor. • pl. *-e.* /<fr. ***hauban***.

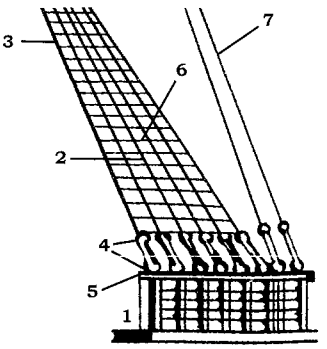

Hobane (2)

1. Portsarturi. *2.* Sarturi. *3.* Sart lateral. *4.* Gaşe. *5.* Întinzător de sart. *6.* Grijele. *7.* Pataraţine.

hobaná *vb. I. tr. (av.; compl. indică aripile unui avion)* A fixa cu ajutorul hobanelor. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***haubaner***.

hobanáre *s.f.* **1** Acţiunea de *a hobana* şi rezultatul ei. **2** Totalitatea hobanelor unui avion. • pl. *-ări.* /v. ***hobana***.

hóbby *s.n.* Preocupare, ocupaţie favorită a cuiva, în afara profesiunii, pe care o are în timpul liber. • pl. *-uri.* /<engl., fr. ***hobby***.

hobbyíst, -ă *s.m., s.f.* Persoană care are un hobby. • pl. *-işti, -iste.* /<engl. ***hobbyist***.

hobíc *s.n. (reg.)* Groapă pe un drum (făcută de ape). • pl. *-uri.* /cf. *hobaie.*

hoboróc *s.n.* v. oboroc.

hóbot *s.n. (reg.)* **1** Basma purtată de mireasă. **2** Vălul miresei. ◆ Ext. Feregea. **3** Parte a saniei care stă cruciş peste pisc. **4** Bucată de lemn care leagă vîrful tălpicilor saniei. **5** *(la car)* Parte de deasupra capului protapului, prin care se leagă cuiul ce trece prin jug şi prin protap. • pl. *-e.* /<sl. veche **хоботъ**.

hóchei *s.n. (sport)* Joc pe gheaţă sau pe iarbă, disputat între două echipe, în care jucătorii caută să introducă în poarta echipei adverse pucul sau o minge mică din cauciuc presat, cu ajutorul unei crose. • /<fr., engl. ***hockey***.

hocheíst *s.m. (sport)* Jucător de hochei. • pl. *-işti.* /***hochei*** + *-ist.*

hochemail [hohe'mail] *s.n. (a. plast.)* **1** Pigment folosit în picturile în relief. **2** Auxiliar pentru decorurile din sticlă pisată, din care se fac obiecte de galvanoplastie şi galeuri. • /<germ. ***Hochemail***.

hochetón *s.n. (în Ev. Med.)* Vestă de pînză groasă pe care o purtau ostaşii, mai ales arcaşii. • pl. *-uri.* /<fr. ***hoqueton***.

hochím *s.n. (în Ev. Med.)* Ordin scris din partea sultanului. • pl. *-uri.* /<tc. ***hüküm***.

hochparter [hohpar'ter] *s.n.* Parter înalt. • pl. *-e.* /<germ. ***Hochparter***.

hóco *s.m. invar. (ornit.)* Pasăre din ordinul galinaceelor, de mărimea unui cocoş domestic, originară din America de Sud *(Crax alector).* • /<fr. ***hocco*** <cuv. caraib.

hócus-pócus *s.n.* **1** Formulă folosită de scamatori, prin care se anunţă o apariţie, o dispariţie sau o transformare a ceva. **2** Ext. Scamatorie. • /<germ. ***Hokus-Pokus***; cf. lat. *hoc est opus, hoc est corpus*, formulă bisericească neînţeleasă de creştinii simpli din Occident.

hodínă *s.f.* v. odihnă.

hodiní *vb. IV.* v. odihni.

hodinít, -ă *adj.* v. odihnit[2].

hodo- v. odo-.

hodobáie *s.f.* v. hudubaie.

hodográf *s.n.* v. odograf.

hodográfic, -ă *adj.* v. odografic.

hodografíe *s.f.* v. odografie.

hodoleán *s.m.* v. odolean.

hodométric, -ă *adj.* v. odometric.

hodometríe *s.f.* v. odometrie.

hodométru *s.n.* v. odometru.

hodór *s.n.* v. odor[1].

hodorób *s.n.* v. odorob.

hodoróg[1] *interj. (adesea în corelaţie cu „tronc")* Cuvînt care imită zgomotul produs de căderea sau de ciocnirea unor obiecte tari, de mersul zdruncinat al unui vehicul (stricat) etc. • şi *hodorónc interj.* /onomat.

hodoróg[2]**, -oăgă** *subst.* **1** *s.n.* Lucru stricat, de obicei vehicul, care face zgomot la orice mişcare. **2** *s.m., s.f. (peior.)* Persoană bătrînă, neputincioasă, ramolită. ◆ Animal slab, rău îngrijit; mîrţoagă. **3** *s.m., s.f.* Fig. *(peior.)* Persoană care vorbeşte mult, tare şi fără rost. **4** *s.f. art.* Dans popular românesc din S Transilvaniei, cu ritm vioi. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-ogi, -oage.* /de la ***hodorogi***, prin derivare regresivă.

hodorogeálă *s.f.* **1** Faptul de a hodorogi. **2** Zgomot produs de căderea sau de ciocnirea unor obiecte tari, de mersul zdruncinat al unui vehicul (stricat) etc. • pl. *-eli.* /***hodorogi*** + *-eală.*

hodorogí *vb. IV.* **I** *intr.* **1** *(despre vehicule, mai ales despre vehicule vechi, uzate)* A face zgomot (mare) în mers. **2** *(despre oameni)* A face zgomot cotrobăind undeva. **3** Fig. *(peior.; despre oameni)* A vorbi mult, tare şi fără rost. **II** *refl.* **1** *(despre obiecte, mecanisme etc.)* A se uza, a se strica, a se defecta. **2** *(despre vehicule)* A nu funcţiona bine (fiind vechi sau stricat). **3** *(peior.; despre oameni)* A se şubrezi, a se ramoli de boală sau de bătrîneţe. • prez.ind. *-esc.* şi *(reg.) odorogí vb. IV.* /***hodorog***[2] + *-i.*

hodorogíre *s.f.* Acţiunea de *a (se) hodorogi* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* şi *(reg.) odorogíre s.f.* /v. ***hodorogi***.

hodorogít, -ă *adj.* **1** *(despre obiecte, mecanisme etc.)* Care s-a uzat, s-a stricat; care funcţionează prost. ◇ Expr. *A-i merge* (cuiva) *gura ca meliţoiul (cel hodorogit)* v. meliţoi. **2** *(peior.; despre oameni)* Care este şubrezit, ramolit de boală sau de bătrîneţe. • pl. *-ţi, -te.* şi *(reg.) odorogít, -ă adj.* /v. ***hodorogi***.

hodorónc *interj.* v. hodorog[1].

hodorónc-trónc *interj.* Exclamaţie folosită cînd cineva face un lucru neaşteptat, nepotrivit sau spune o vorbă deplasată. • /***hodoronc*** + ***tronc***.

hogáş *s.n.* v. făgaş.

hogback ['hogbek] *s.n. (geomorf.)* Creastă ascuţită care rămîne în urma eroziunii în zonele cu straturi înclinate, de duritaţi diferite. • /<engl. ***hogback***.

hóge *s.m. (la mahomedani)* **1** Preot. **2** Dascăl, învăţător. • pl. *-i.* şi *hógea s.m.* /<tc. ***hoca***.

hógea *s.m.* v. hoge.

hogeác *s.n.* v. hogeag.

hogeág *s.n.* **1** *(pop.)* Horn (la o casă). ◆ Ext. Încăperea în care se află vatra. **2** *(înv.; în forma „ogeac")* Corp de trupă. ◆ Loc sau local unde stătea acest corp. **3** *(arg.)* Bordel. • pl. *-uri.* şi *hogeác, ogeác, ogeág s.n.* /<tc. ***ocak***.

hohér *s.m. (reg.)* **1** Hingher. **2** Călău. • pl. *-i.* /<magh. ***hóhér***.

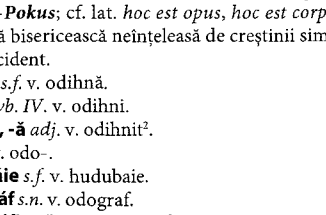

hoco

hóhot *s.n.* **1** Izbucnire zgomotoasă de rîs sau de plîns. ◇ Expr. *A rîde* (sau *a plînge*) *cu hohot* (ori *cu hohote, în hohote*) = a rîde (sau a plînge) foarte tare, zgomotos. **2** Fig. Zgomot puternic (cu ecou). • pl. *-e.* /<rus. ***xoxom***.

hohotí *vb. IV. intr.* **1** (*despre oameni*) A izbucni zgomotos în rîs sau în plîns; a rîde sau a plînge zgomotos, în hohote. **2** Fig. (*despre văi, păduri etc.*) A răsuna puternic și prelung; a vui. • prez.ind. *-esc.* /***hohot*** + *-i*; cf. slav. ***хохотати***.

hohotíre *s.f.* Faptul de *a hohoti*; hohotit. • pl. *-i.* /v. ***hohoti***.

hohotít *s.n.* Hohotire. • /v. ***hohoti***.

hohotitór, -oáre *adj.* (*despre rîs sau plîns*) Cu hohote; zgomotos. • pl. *-ori, -oare.* /***hohoti*** + *-tor*.

hoilioleó *interj.* v. aoleu.

hoinár, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care umblă mult și fără țintă, fără rost; vagabond. **2** *s.m.* (*înv.*) Jucător de oină. • pl. *-i, -e.* /***hoină*** + *-ar*.

hóină *s.f.* v. oină.

hoinăreálă *s.f.* Faptul de *a hoinări*; hoinărit. • pl. *-eli.* /***hoinări*** + *-eală*.

hoinărí *vb. IV.* A umbla, a călători mult și fără țintă, fără rost. • prez.ind. *-esc.* /***hoinar*** + *-i*.

hoinărít *s.n.* Hoinăreală. • /v. ***hoinări***.

hoit *s.n.* **1** Cadavru (mai ales al unui animal) intrat în descompunere; mortăciune, leș, stîrv. **2** Fig. (*pop.; iron.*) (Corpul unui) om mare, gras și greoi în mișcări. • pl. *-uri.* /<magh. dial. ***holt***.

hoitár *s.m.* (*ornit.*) Specie de vultur pleșuv, de culoare albă-gălbuie, cu vîrful aripilor negre, cu capul golaș, care se hrănește mai ales cu hoituri (*Neophron percnopterus*). • pl. *-i.* /***hoit*** + *-ar*.

hojbăí *vb. IV. intr.* (*reg.*) A cotrobăi, a scotoci. • prez. ind. *hójbăi.* /***hojma*** + ***bojbăi***, prin contaminare.

hójma *adv.* (*reg.*) Mereu. • și *hójmă adv.* /<ucr. ***гожма***.

hojmalău *s.m.* (*reg.*) Om voinic, înalt (și prost). • pl. *-ăi.* și *hojmălău s.m.* /cf. *hajmandău, hojma*.

hojmandău *s.m.* v. hajmandău.

hójmă *adv.* v. hojma.

hojmălău *s.m.* v. hojmalău.

hol *s.n.* Încăpere (de trecere) într-o locuință, într-o clădire etc., care face legătura între intrare și celelalte încăperi ale locuinței, ale clădirii etc. • scris și *hall.* pl. *-uri.* /<fr., engl. ***hall***.

holárctic, -ă *adj.* (*geogr.*) Care este din regiunea temperată și rece a emisferei nordice. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***holarctique***.

holbá *vb. I.* (*pop.; fam.*) **1** *tr.* A face ochii mari (de uimire, de mirare, de spaimă etc.). **2** *refl.* A se uita la cineva sau la ceva cu ochii măriți de curiozitate, de uimire, de spaimă etc. • prez.ind. *-ez.* /lat. ***volvĕre*** „a întoarce", „a rostogoli".

holbáre *s.f.* (*pop.; fam.*) Acțiunea de *a* (*se*) *holba* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***holba***.

holbát[1] *s.n.* (*pop.; fam.*) Faptul de *a* (*se*) *holba*. • /v. ***holba***.

holbát[2]**, -ă** *adj.* (*pop.; fam.*) **1** (*despre ochi*) Care este larg deschis; boldit, bulbucat, căscat, zgîit. **2** (*despre ființe*) Care are ochii larg deschiși, bulbucați. • pl. *-ți, -te.* /v. ***holba***.

hólbură *s.f.* v. volbură.

hóldă *s.f.* **1** Cîmp semănat cu același fel de plante (în special cu cereale). **2** (*mai ales la pl.*) Semănăturile de pe acest cîmp. • pl. *-e.* /<magh. ***hold***.

hólding *s.n.* **1** (*econ.*) Societate comercială, financiară sau industrială, care deține un număr suficient din acțiunile altei societăți, care îi asigură dreptul de control asupra acesteia. ◇ *Companie holding* v. companie. **2** (*psihanal.*) Modalitate a mamei de a-și ține și menține sugarul, pe plan fizic și psihologic, în stare de dependență absolută. • pl. *-uri.* /<engl., fr. ***holding***.

holdișoáră *s.f.* Dim. al lui *hóldă*. • pl. *-e.* /***hóldă*** + *-işoară*.

holdíță *s.f.* Dim. al lui *hóldă*. • pl. *-e.* /***hóldă*** + *-iță*.

holdup ['holdap] *s.n.* Atac armat în scopul jefuirii unei bănci, a unui birou poștal, a unui convoi etc. • pl. *-uri.* /engl. ***hold-up***.

holénder *s.n.* v. holendru.

holéndru *s.n.* **1** Filtru pentru vin, format dintr-un vas cu fundul din saci de filtrare. **2** (*ind. hîrtiei*) Nume generic pentru unele instalații de rafinare, de înălbire, de spălare etc. **3** (*în forma „holender"*) Element de legătură a două conducte, constînd într-o piesă tubulară și una sau două piuliță; racord olandez. **4** Mașină folosită la decorticarea cerealelor (în procesul de fabricație a crupelor). • pl. *-e.* și *holénder, (reg.) bolénder s.n.* /<germ. ***Holländer***.

holéră *s.f.* **I 1** (*med.*) Boală infecțioasă acută, foarte contagioasă, gravă, caracterizată prin crampe stomacale dureroase, prin vărsături și diaree, care produce o deshidratare extremă a organismului, fiind adeseori mortală. ◇ *Holeră infantilă* v. infantil. ◇ Expr. *A da holera în cineva* = a se speria foarte tare. **2** (*med. vet.*; și *holera găinilor*) Boală infecțioasă a păsărilor, produsă de un microb, care are o evoluție gravă; pasteureloză. **3** (Epitet pentru o) ființă urîtă și rea. **II 1** (*bot.*) Plantă erbacee care are pe tulpină, la baza frunzelor, spini trifurcați, folosită ca plantă medicinală (*Xanthium spinosum*). **2** (*pop.*) Medicament obținut prin pisarea rădăcinii holerei, utilizat pentru afecțiuni ale vezicii urinare. • pl. *-e.* /<ngr. ***χολέρα***, lat. ***chŏlĕra, -ae***, bg., rus. ***холера***.

holércă *s.f.* (*reg.*) **1** Rachiu de proastă calitate (obținut din sfeclă-de-zahăr). **2** Pahar care conține o anumită cantitate de holercă. • pl. *-ci.* și *horîlcă, horîncă s.f.* /<ucr. ***горілка***, pol. ***horylka***, rus. ***горькая***.

holéric, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) **1** *adj.* Care aparține holerei, care se referă la holeră. **2** *s.m., s.f., adj.* (Persoană) bolnavă de holeră. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***cholérique***, după *holeră*.

holerínă *s.f.* (*med.*) Formă ușoară de holeră, care se manifestă mai ales prin diaree. • /<fr. ***cholérine***, după *holeră*.

holísm *s.n.* **1** (*filos.*) Concepție filosofică, de la începutul sec. 20, care susține prioritatea întregului asupra părților și ireductibilitatea lui la suma elementelor componente. **2** (*filos.*) Teorie care susține că societatea poate sau trebuie să fie studiată prin analiza generală a sistemului. **3** (*polit.*) Concepție care acordă puțină importanță rolului individului. • /<fr. ***holisme***; cf. gr. *ŏlos* „întreg".

holíst[1]**, -ă** *adj., s.m., s.f.* (Adept) al holismului. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***holiste***.

holíst[2]**, -ă** *s.m., s.f.* (*arg.*) Student care își petrece timpul mai mult în holul facultății decît în sălile de curs sau de bibliotecă. • pl. *-iști, -iste.* /***hol*** + *-ist*.

holm *s.n.* **1** (*geomorf.; pop.*) Deal izolat, cu aspect rotund sau oval, cu vîrful rotunjit; movilă. **2** (*reg.*) Umflătură pe corp. • pl. *-uri.* /<rus. ***холм***.

hólmiu *s.n.* (*chim.*) Element chimic, metal din familia lantanidelor, care se găsește în natură în gadolinit (*Ho*). • /<fr. ***holmiu***, germ. ***Holmium***.

holo- Elem. prim de compunere „întreg", „integral", „tot". • și *olo-.* /<fr. ***holo-***; cf. gr. *ŏlos* „întreg".

holoăngăr *s.m.* (*în trecut*) Persoană care se ocupa cu extragerea clandestină a aurului din mine. • pl. *-i.* /cf. germ. *Handlanger* „pălmaș".

holocárst *s.n.* (*geomorf.*) Carst complet dezvoltat, care prezintă toate formele de suprafață și subterane, fiind întîlnit mai ales acolo unde calcarele au grosimi mari, iar climatul este temperat, umed. • pl. *-uri.* /<fr. ***holokarst***.

holocáust *s.n.* **1** (*relig.; în antic., la unele popoare*) Jertfă adusă zeilor sau divinității, care consta în arderea în întregime, pe altar, a animalului sacrificat. ◆ Fig. Ofrandă. **2** Acțiune de exterminare a evreilor de către naziști, în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. **3** Distrugere a unor ființe nevinovate, programată, din motive politice, religioase sau în urma unor cataclisme provocate de om. • sil. *-ca-ust.* pl. *-uri.* și *olocáust s.n.* /<fr. ***holocauste***; cf. gr. *ὁλόκαυστον* <*ŏλος* „întreg", *καίω* „a arde".

holocén *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Ultima epocă a perioadei cuaternare, care începe odată cu retragerea ultimei glaciațiuni nordice, circa acum 10 000 de ani; aluviu. **2** *adj.* Care aparține holocenului, specific holocenului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din holocen. • pl. *-i, -e.* și *olocén s.n.* /<fr. ***holocéne***; cf. gr. *ŏlos* „întreg", *καινός* „recent, nou".

holocrín, -ă *adj.* (*biol.; despre secreții exocrine*) Care, împreună cu celula secretoare, formează elementele componente ale secreției glandulare. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***holocrine***; cf. gr. *ŏlos* „întreg", *krívω* „a secreta".

holocristalín, -ă *adj.* (*geol.; despre rocile eruptive*) În care toate mineralele sînt cristalizate în întregime și apar perfect individualizate. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***holocristallin***; cf. gr. *ŏlos* „întreg", *κρυστάλλινος* „de cristal, cristalin".

holoédric, -ă *adj.* (*fiz.*) Care se referă la holoedrie. • pl. *-ci, -ce.* și *oloédric, -ă adj.* /<fr. ***holoédrique***.

holoedríe *s.f.* (*fiz.*) Calitate a unui sistem cristalin de a prezenta simetrie maximă. • g.-d. *-iei.* și *oloedríe s.f.* /<fr. ***holoédrie***.

holoendobiótic, -ă *adj.* (*bot.; despre ciuperci*) Care trăiește toată viața în interiorul unui alt organism. • sil. *-bi-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***holoendobiotique***.

holoendozoáre *s.n.* pl. (*biol.*) Organisme (bacterii, ciuperci) care trăiesc în corpul animalelor-gazdă. • sil. *-zo-a-.* /<fr. ***holoendozoaires***.

holoenzímă *s.f.* (*biol.*) Enzimă complexă; holoferment. • pl. *-e.* /<fr. ***holoenzyme***.

holofermént *s.m.* (*biol.*) Holoenzimă. • pl. *-ți.* /<germ. ***Holoferment***.

holofít, -ă *adj., s.f.* (*bot.*) (Plantă) care își produce singură substanțele nutritive necesare; holofitic. • pl. *-ți, -te.* /de la ***holofitic***.

holofític, -ă *adj.* (*bot.*) Holofit. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***holophytique***.

holofitísm *s.n.* (*biol.*) Mod de nutriție specific plantelor holofite. • /<fr. ***holophytisme***.

holofrástic, -ă *adj.* (*despre limbi*) În care o idee, o frază este exprimată printr-un singur cuvînt. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***holophrastique***.

holofráză *s.f.* (*lingv.; în unele limbi*) Frază exprimată printr-un singur cuvînt. • pl. *-e.* /<fr. ***holophrase***; cf. gr. *ŏlos* „întreg", *φράσις* „expresie; frază".

hologamét *s.m.* (*biol.; la protozoare*) Celulă nediferențiată, cu rol de gamet. • pl. *-ți.* /<fr. ***hologamète***.

hologamíe *s.f.* (*biol.; la unele flagelate*) Fuzionare a doi indivizi întregi cu rol de gameți, formînd un zigot. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***hologamie***.

hologenéză *s.f.* (*biol.*) Teorie potrivit căreia cauzele interne sînt principalele cauze ale evoluției. • /<fr. ***hologenèse***.

holográfic, -ă *adj.* (*fotogr.*) Care aparține holografiei, care se referă la holografie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***holographique***.

holografíe *s.f.* (*fotogr.*) Procedeu de luat imagini în relief prin utilizarea razei unui laser, care are la bază fenomenul de interferență a undelor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***holographie***.

holográmă *s.f.* (*fotogr.*) Imagine obținută prin holografie. • pl. *-e.* /<fr. ***hologramme***.

holometábolă *adj., s.f.* (*entom.*) (Insectă) care are o metamorfoză completă, trecînd prin stadiile de larvă, nimfă și adult. • pl. *-e.* /<fr. ***holométabole***; cf. gr. *ŏlos* „întreg", *μεταβολή* „schimbare".

holomórfic, -ă *adj.* (*despre cristale*) Care are capetele simetrice. • pl. *-ci, -ce.* /<engl. ***holomorphic***.

holomorfóză *s.f.* (*biol.*) Regenerare completă a unui organ. • pl. *-e.* /<fr. ***holomorphose***.

holoparazít, -ă *adj., s.m., s.f.* (*bot.*) (Plantă fără clorofilă) care trăiește parazitar pe o altă plantă, din care își extrage hrana necesară. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***holoparasite***.

holopatíe *s.f.* (*med.*) **1** Stare patologică generală, exteriorizată prin modificări locale. **2** Teorie potrivit căreia orice tulburare sau boală este consecința unei stări patologice generale. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***holopathie***.

holoplanctón *s.n.* (*bot.*) Plancton care își dezvoltă întreg ciclul de viață în mediul acvatic. • pl. *-oane.* /<fr. ***holoplancton***.

holoproteídă *s.f* (*biochim.*) Proteidă simplă, care prin hidratare eliberează numai aminoacizi. • pl. *-e.* /<fr. ***holoprotéide***.

holotíp *s.n.* (*biol.*) Exemplar caracteristic pentru o specie dată. • pl. *-uri.* /<fr. ***holotype***.

holoturíd *s.n.* (*zool.; la pl.*) Clasă de animale marine, fără schelet sau cu scheletul redus la plăci calcaroase, tegumentare, care au o coroană de tentacule în jurul gurii; (*și la sg.*) animal care face parte din această clasă. • pl. *-e.* /<fr. ***holothurides***.

holoturíe *s.f.* (*zool.*) Animal echinoderm cu corpul moale și alungit ca un castravete, care trăiește pe fundul mărilor (*Zygophylum fabago*); castravete-de-mare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***holothurie***, lat. șt. ***holothuria***.

holoturínă *s.f.* (*farm.*) Substanță extrasă din corpul holoturiilor, care este folosită în industria farmaceutică. • /<fr. ***holothurine***.

holozídă *s.f.* (*biochim.*) Moleculă care prin hidroliză eliberează numai oze. • pl. *-e.* /<fr. ***holoside***.

hoitéi[1] *s.m.* **1** Bărbat necăsătorit; burlac, celibatar. ◇ *Holtei tomnatic* v. tomnatic. **2** Flăcău (bun de însurătoare). ◇ (*adj.*) *Fecior holtei* v. fecior. **3** (*înv.*) *Holtei de cîine* = cîine fără stăpîn. • pl. *-ei.* /<ucr. *голтяй*; ***холостиій***, pol. ***hultaj***.

holteí[2] *vb. IV. intr.* (*pop.*) **1** A trăi necăsătorit. **2** A-şi petrece viaţa de holtei. • prez.ind. *-iesc.* /de la ***holtei***[1].

holteiáş *s.m.* Dim. al lui *holtei.* • pl. *-i.* /***holtei***[1] + *-aş.*

holteíe *s.f.* (*pop.*) **1** Viaţă de holtei. **2** Timp cît cineva este holtei. • g.-d. *-iei.* /***holtei***[1] + *-ie.*

holúb *s.m.* v. hulub.

homár *s.m.* (*zool.*) Crustaceu marin, cu zece picioare, comestibil, asemănător cu racul (*Homarus vulgaris*). • pl. *-i.* /<fr. ***homar***.

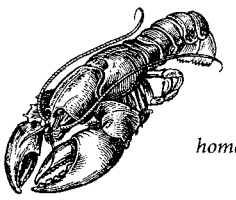

homar

home-computer [ˌhəumkom'pjutər] *s.n.* Computer pentru uzul familiei. • pl. *-e.* /<engl. ***home computer***.

homeless ['həumles] *s.m., adj.* (Persoană) fără locuinţă. • /<engl. ***homeless***.

homeo- Elem. prim de compunere „asemănător". • /<fr. ***homéo-***; cf. gr. *ὅμοιος* „asemănător".

homeoméri *s.m. pl.* (*filos.; la Anaxagoras*) Cele mai mici particule materiale, infinit divizibile, ale corpurilor, care conţin în sine toate calităţile posibile. • sil. *-me-o-.* /<fr. ***homéoméries***; cf. lat. *homoeŏmĕrĭa, -ae*, gr. *ὁμοιομέρεια*.

homeomórf, -ă *adj.* **1** (*geol.; despre corpuri*) Care prezintă o analogie limitată a formelor cristaline. **2** (*biol.; despre organisme*) Care se aseamănă prin aspectul general şi prin condiţiile de viaţă. ◆ Care aparţine aceluiaşi grup taxonomic. • sil. *-me-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***homéomorphe***.

homeomorfísm *s.m.* **1** (*mat.*) Funcţie continuă dintre două spaţii topologice, bijectivă, cu proprietatea că aplicaţia inversă este tot o funcţie continuă. **2** (*fiz., chim.*) Fenomen referitor la analogiile formelor cristaline ale unor compuşi. • sil. *-me-o-.* şi *omeomorfísm s.n.* /<fr. ***homéomorphisme***; cf. gr. *ὅμοιος* „asemănător", *μορφή* „formă".

homeopát, -ă *s.m., s.f.* **1** Medic specialist în homeopatie. **2** Adept al homeopatiei. • sil. *-me-o-.* pl. *-ţi, -te.* şi *omeopát, -ă s.m., s.f., adj.* /<fr. ***homéopathe***.

homeopátic, -ă *adj.* **1** Care aparţine homeopatiei, care se referă la homeopatie. **2** (*med.*) *Doză homeopatică* = medicament în doză foarte mică. *Vaccin homeopatic* = tratament prin administrare în doze foarte mici a substanţelor care, în cantităţi mari, ar putea provoca unui om sănătos o afecţiune analogă cu aceea care este combătută. • sil. *-me-o-.* pl. *-ci, -ce.* şi *omeopátic, -ă adj.* /<fr. ***homéopatique***.

homeopatíe *s.f.* (*med.*) Doctrină terapeutică, tratament care constă în administrarea, în doze mici, infinitezimale, a unor substanţe care, în cantităţi mari, ar putea provoca unui om sănătos o afecţiune analogă cu aceea care este combătută. • sil. *-me-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi *omeopatíe s.f.* /<fr. ***homéopathie***; cf. gr. *ὅμοιος* „asemănător", *πάθος* „boală".

homeoplazíe *s.f.* (*biol.*) Dezvoltare a unui ţesut asemănător ţesutului normal. • sil. *-me-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***homéoplasie***.

homeoproforón *s.n.* (*lit.*) Aliteraţie. • sil. *-me-o-.* pl. *-oane.* /<fr. ***homéoprophorone***, germ. ***Homeoprophoron***; cf. gr. *ὁμοιοπρόφορον*.

homeoptótă *s.f.* (*stil.*) Homeoteleută. • sil. *-me-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***homéoptote***; cf. gr. *ὁμοίπτωτον*.

homeostát *s.n.* Sistem cibernetic cu autoorganizare pe principiul căutării statistice (şi probabilistice) a regimului de funcţionare stabilă. • sil. *-me-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***homéostat***.

homeostátic, -ă *adj.* Care aparţine homeostaziei, care se referă la homeostazie. • sil. *-me-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***homéostatique***.

homeostáză *s.f.* **1** (*biol.*) Homeostazie. **2** (*econ.*) *Homeostază economică* = funcţionare stabilă şi echilibrată a sistemului economic într-un mediu social variabil. • sil. *-me-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***homéostasie***; cf. gr. *ὅμοιος* „asemănător", *στάσις* „stare".

homeostazíe *s.f.* **1** (*biol.*) Proprietate a organismelor vii de a-şi menţine, prin autoreglare, constantele fiziologice în condiţii diferite de mediu; homeostază. **2** Echilibru natural, biologic şi ecologic, în biosferă şi ecosisteme. **3** (*genet.*) Menţinere constantă a genomului într-o populaţie. **4** Gener. Proprietate a sistemelor autoreglabile de a-şi menţine constante anumite stări sau mărimi caracteristice. **5** (*psih.*) Echilibru interior al individului. • sil. *-me-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***homéostasie***.

homeoteleútă *s.f.* (*stil.*) Figură de sintaxă poetică, folosită iniţial în retorica greco-latină, care constă în utilizarea într-o frază a unor cuvinte simetrice cu terminaţii similare din punct de vedere fonetic (rimă, asonanţă) sau cu aceeaşi valoare metrică ori ritmică; homeoptotă. Ex. *Întoarce lin perechea ta de cai, / Cu sceptru verde vine luna mai, / Plin de polen şi dulce ca un rai, / Cu grîu alunecînd înalt în pai* (C. BUZEA). • sil. *-me-o-; -le-u-.* pl. *-e.* /<fr. ***homéoteleute***; cf. gr. *ὁμοιοτέλευτον*.

homeotérm, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (*biol.*) (Organism) care îşi păstrează temperatura internă relativ constantă, indiferent de variaţiile temperaturii externe. **2** *adj.* (*despre ape termale*) Care izvorăşte la o temperatură apropiată de aceea a organismului uman. • sil. *-me-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***homéotherme***; cf. gr. *ὅμοιος* „asemănător", *θερμός* „căldură, cald".

homeotermíe *s.f.* (*biol.*) Însuşire a unui organism de a fi homeoterm. • sil. *-me-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***homéothermíe***.

homeotipíe *s.f.* (*biol.*) Caracteristică a organelor care, la acelaşi animal, prezintă acelaşi tip structural. • sil. *-me-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***homéotypie***.

homeózăs *s.f.* (*biol.*) Heteromorfoză la care, în cursul ontogeniei sau al regenerării, în locul unui organ ori ţesut se formează altul, de altă natură. • sil. *-me-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***homéosis***.

homéric, -ă *adj.* **1** Care aparţine (epopeilor) lui Homer; care se referă la (epopeile lui) Homer; în genul epopeilor lui Homer. **2** Ext. Care este de proporţii neobişnuite, grandioase. ◇ Expr. *Rîs homeric* = rîs puternic, zgomotos, cu hohote. ◆ Spec. (*despre însuşiri, fapte etc.*) Care se caracterizează printr-o neobişnuită amploare a proporţiilor, printr-o viziune grandioasă, în sensul pe care îl conţin reprezentările mitice ale unor epopei ca *Iliada* şi *Odiseea*. • pl. *-ci, -ce.* şi *oméric, -ă adj.* /<fr. ***homérique***, lat. ***hŏmērĭcus, -a, -um***; cf. nm. pr. *Homer*, poet epic antic grec.

homeríd *s.m.* **1** (*la pl.*) Rapsozi sau poeţi epici greci din insula Chios (Grecia), pretinşi descendenţi ai lui Homer, care au contribuit la transmiterea şi la definitivarea epopeilor homerice. **2** Poet care imită stilul epopeilor lui Homer. • pl. *-izi.* /<fr. ***homérides***.

homerísm *s.n.* Caracter particular al limbii lui Homer. • /<fr. ***homérisme***.

home-rule ['həumrul] *s.n.* (*polit.*) Autoguvernare privind în special legislaţia internă sau locală a unei ţări dependente sau federale, a unui teritoriu ori colonii. • /<engl. ***home rule***.

homespun ['həumspan] *s.n.* Ţesătură de lînă ecosez, care imită ţesătura făcută la războiul de ţesut manual. • /<engl. ***homespun***.

homicíd, -ă *adj., subst.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care a ucis premeditat sau involuntar pe cineva; asasin, ucigaş. **2** *s.n.* Crimă, asasinat. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***homicide***, lat. ***hŏmicīda, -ae*** „criminal", ***hŏmicīdĭum, -ii*** „omor".

hominián *s.m.* (*la pl.*) Familie de primate, care cuprinde omul şi precursorii săi din perioada cuaternară; (*şi la sg.*) reprezentant al acestei familii. • sil. *-ni-an.* pl. *-ieni.* /<fr. ***hominieux***.

hominíd *s.n.* (*la pl.*) Gen de hominieni, cuprinzînd specia *Homo sapiens*, din care face parte omul actual; (*şi la sg.*) reprezentant al acestui gen. • pl. *-e.* /<fr. ***hominides***; cf. lat. *hŏmo, -inis* „om", gr. *εἶδος* „aspect".

hominizáre *s.f.* Proces de transformare a hominidelor superioare în *Homo sapiens*. • pl. *-ări.* /după fr. *hominisation*.

homo[1]**-** Elem. de compunere „egal", „asemănător", „identic", „acelaşi". • şi *omo-.* /<fr. ***homo-***, it. ***omo-***; cf. gr. *ὁμός* „similar; acelaşi".

hómo[2] *s.m. invar.* Om. • /<lat. ***hŏmo, -inis***.

hómo[3] *s.m. invar.* Homosexual. • /abr. de la ***homosexual***.

homoblástic, -ă *adj.* (*biol.*) **1** Care provine din celule similare. **2** La care trecerea de la forma juvenilă la cea adultă nu este evidentă. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***homoblastique***.

homocarión *s.m.* (*biol.*) Celulă cu nuclee genotipic identice. • sil. *-ri-on.* pl. *-i.* /<germ. ***Homokaryon***.

homocéntric, -ă *adj.* **1** (*mat.; despre cercuri*) Care au acelaşi centru. **2** (*despre fascicule de lumină*) Ale cărui raze trec prin acelaşi punct; concentric. • pl. *-ci, -ce.* şi *omocéntric, -ă adj.* /<fr. ***homocentrique***; cf. gr. *ὁμός* „similar, asemănător", *κέντρον* „centru".

homocéntru *s.n.* (*mat.*) Centru comun mai multor cercuri. • pl. *-e.* şi *omocéntru s.n.* /<fr. ***homocentre***.

homocérc, -ă *adj.* (*iht.; despre înotătoarea codală a unor peşti*) Care are lobi egali. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***homocerque***; cf. gr. *ὁμός* „similar, asemănător", *κέρκος* „coadă".

homocíclic, -ă *adj.* **1** (*chim.; despre compuşi organici*) Care conţine un ciclu închis de atomi de carbon în moleculă. **2** (*bot.; despre flori*) Care are verticile uniforme. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***homocyclique***.

homoclím *s.n.* (*geol.*) Succesiune de straturi care se înclină în acelaşi sens şi cu acelaşi unghi faţă de orizontală. • pl. *-e.* /***homo***[1]**-** + ***clin***.

homocróm, -ă *adj.* (*biol.*) Care prezintă homocromie. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***homochrome***.

homocromíe *s.f.* (*biol.*) Capacitate a unor specii de animale (reptile, peşti, insecte) de a-şi armoniza culoarea la mediul înconjurător, folosită ca mijloc de apărare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***homochromie***; cf. gr. *ὁμός* „similar, asemănător", *χρῶμα* „culoare".

homocrón, -ă *adj.* Simultan, sincronic. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***homochrone***; cf. gr. *ὁμός* „similar, acelaşi", *χρόνος* „timp".

homocroníe *s.f.* (*biol., med.*) Dezvoltare a unei tulburări genetice la aceeaşi vîrstă a membrilor unei familii. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***homochronie***.

homodiegétic, -ă *adj.* (*lit.; despre naratorul unui text*) Care povesteşte la persoana întîi şi este un actor-martor al evenimentelor pe care le relatează. • sil. *-di-e-.* pl. *-ci, -ce.* /<engl. ***homodiegetic***.

homodinámic, -ă *adj.* (*biol.*) **1** Care are aceeaşi vigoare în dezvoltarea organelor de reproducere. **2** (*despre hibrizi*) Cu caracterele paternale transmise la urmaşi în aceeaşi măsură. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***homodynamique***.

homodónt, -ă *adj.* (*despre animale*) Care are dinţi nediferenţiaţi; izodont. • pl. *-ţi, -te.* /<germ. ***homodont***.

hómo fáber *s.m. sg.* Termen folosit de filosoful Bergson pentru omul primitiv care îşi făcea singur uneltele necesare. • /<lat. ***homo faber***.

homofág, -ă *adj.* (*biol.*) **1** Care are o nutriţie de un singur fel. **2** Care are nutriţia legată de aceeaşi plantă-gazdă. • pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***homophage***.

homofíl, -ă *adj.* (*bot.; despre plante*) Care are frunze uniforme. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***homophylle***.

homofilíe *s.f.* (*bot.*) Însuşire a plantelor de a fi homofile. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***homophyllie***.

homofobíe *s.f.* (*med.*) Respingere violentă a homosexualităţii; ostilitate sistematică faţă de homosexuali. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***homophobie***.

homogám, -ă *adj.* **1** (*bot.; despre inflorescenţe*) Cu flori de acelaşi sex. **2** (*bot.; despre flori*) La care organele de reproducere ajung la maturitate în acelaşi timp. **2** (*despre hermafroditi*) Ale cărui organe sexuale funcţionează în acelaşi timp. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***homogame***.

homogamét *s.m.* (*biol.*) Gamet de acelaşi sex şi asemănător morfologic cu partenerii săi. • pl. *-ţi.* /<fr. ***homogamète***.

homogamíe *s.f.* (*bot.*) **1** Autopolenizare a florilor hermafrodite, atunci cînd elementele reproducătoare masculine şi feminine se maturizează simultan. ◆ Însuşire a plantelor de a avea inflorescenţă homogamă. **2** Tendinţă a animalelor de a-şi alege un partener care să le semene. **3** Căsătorie între persoane din medii socioculturale asemănătoare. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***homogamie***.

homogén, -ă *adj.* v. omogen.

homogenétic, -ă *adj.* (*biol.*) Care este descendent din acelaşi strămoş. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***homogénetique***.

homogenéză *s.f.* Totalitatea generațiilor succesive dintr-un strămoș comun. • pl. *-e.* /<fr. ***homogenèse***.
homogréfă *s.f.* (*med.*) Grefă cu grefon de la un individ din aceeași specie, dar cu formulă genetică diferită; homoplastie. • pl. *-e.* /<fr. ***homogreffe***.
homoiogamíe *s.f.* (*biol.*) Izogamie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***homoiogamie***.
homoiohídru, -ă *adj.* (*despre plante, bacterii etc.*) Care este adaptat la factorii de umiditate ai mediului prin modificarea concentrației sucului celular cu umiditate constantă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***homoiohydre***.
homomeríe *s.f.* (*biol.*) **1** Egalitate numerică, uniformitate a părților unor organe ale aceleiași specii. **2** Influență reciprocă identică a factorilor ereditari. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***homomérie***.
homomixíe *s.f.* (*biol.*) Fuziune a două nuclee asemănătoare genotipic. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***homomixie***.
homomórf, -ă *adj.* (*biol.*) **1** Care are aceeași formă. **2** (*despre insecte*) Care se dezvoltă fără metamorfoză. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***homomorphe***; cf. gr. *ὁμός* „similar, asemănător", *μορφή* „formă".
homomorfíe *s.f.* (*biol.*) Însușirea de a fi homomorf. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***homomorphie***.
homomorfísm *s.n.* (*mat.*) Corespondență univocă între două mulțimi cu aceeași structură algebrică. • și *omomorfism s.n.* /<fr. ***homomorphisme***.
homomorfóză *s.f.* (*biol.*) **1** Uniformitate morfogenetică. **2** Regenerare a unui organ în formă inițială. • pl. *-e.* /<fr. ***homomorphose***.
hómo oeconómicus *s.m. sg.* (*econ.*) Om conceput ca un individ egoist, preocupat numai de interesele lui personale și de satisfacerea propriilor nevoi economice, aflat într-o permanentă luptă cu ceilalți indivizi. • /<lat. ***homo oeconomicus***.
homoplastíe *s.f.* (*med.*) Homografă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***homoplastie***; cf. gr. *ὁμός* „similar, asemănător", *πλάσσω* „a forma".
homopolimerizáre *s.f.* (*chim.*) Formă obișnuită de polimerizare, care constă în constituirea unui polimer prin legarea succesivă a moleculelor unui singur monomer. • pl. *-ări.* /***homo***[1]*-* + ***polimerizare***, după fr. *homopolymérisation*.
homoptér *s.n.* (*entom.*; *la pl.*) Ordin de insecte cu două perechi de aripi membranoase, de aceeași mărime și de aceeași formă (*Homoptera*); (*și la sg.*) insectă care face parte din acest ordin. • pl. *-e.* /<fr. ***homoptères***; cf. gr. *ὁμός* „similar, asemănător", *πτερόν* „aripă".
hómo sápiens *s.m. sg.* Individ din ordinul primatelor, considerat de Linné ca tip al speciilor umane. • /<lat. ***homo sapiens*** „om inteligent".
homoseístă *s.f.* (*geol.*) Linie care unește pe o hartă punctele atinse de un cutremur, în același timp. • pl. *-e.* /<germ. ***Homoseiste***.
homosexuál, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care practică homosexualitatea. • sil. *-xu-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***homosexuel***; cf. gr. *ὁμός* „similar, asemănător", lat. *sexus, -us* „sex".
homosexualitáte *s.f.* Deviere a instinctului sexual, caracterizată prin atracția față de indivizi de același sex; inversiune sexuală. • sil. *-xu-a-.* /<fr. ***homosexualité***.
homosféră *s.f.* (*climat.*) Strat inferior al atmosferei, situat între sol și altitudinea de 100 km, caracterizat prin proporția constantă a oxigenului și a azotului. • și *omosféră s.f.* /<fr. ***homosphére***.
homosinápsă *s.f.* (*biol.*) Sinapsă între cromozomi analogi. • pl. *-e.* /<fr. ***homosynapse***.
homospór, -ă *adj., s.m.* (*bot.*) **1** *adj.* (*despre unele plante*) Care are un singur tip de spori. **2** *s.m.* Spor de aceeași formă și structură. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***homospore***.
homosporíe *s.f.* Însușire a unor plante de a fi homospore. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***homosporie***.
homotérm, -ă *adj.* Care prezintă homotermie. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***homotherme***.
homotermíe *s.f.* **1** Însușire a unui corp de a avea temperatură omogenă și constantă. **2** (*hidrol.*) Proprietate a apelor din râuri, lacuri, mări etc. de a avea aceeași temperatură pe toată grosimea stratului de apă. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***homothermie***.
homotopíe *s.f.* (*biol.*) **1** Identitate a biotopului. **2** Dezvoltare a unui țesut sau organ pe locul obișnuit. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***homotopie***.
homotransplánt *s.n.* (*med.*) Transplant de la un individ din aceeași specie. • pl. *-uri.* /<fr. ***homotransplant***.
homozigót *s.m.* (*biol.*) Celulă sau organism diploid care are două gene similare pe același locus, în cei doi cromozomi omologi. • pl. *-ți.* /<fr. ***homozygote***.
homozigotísm *s.n.* (*biol.*) Însușire a unor organisme de a fi homozigote. • /<fr. ***homozygotisme***.
homúnculus *s.m.* **1** Omuleț artificial, dotat cu puteri supranaturale nefaste, pe care alchimiștii Evului Mediu pretindeau că au reușit să-l fabrice. **2** Ext. Om foarte mic de statură. **3** (*înv.*) Avorton. • pl. *-și.* /<lat. ***hŏmuncŭlus, -i***, fr. ***homuncule***.
hon *s.n.* (*tehn.*) Unealtă aşchietoare, formată dintr-un corp rotativ de oțel, pe care sînt fixate mai multe bare abrazive, folosită la finisarea suprafețelor cilindrice interioare ale pieselor metalice; mașină de honuit. • pl. *-uri.* /<engl. ***hone***.
hondrăní *vb. IV. intr.* (*reg.*) A flecări. • prez.ind. *-esc.* /<magh. ***hadarni***.
hondurián *adj., s.m., s.f.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Hondurasului sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuiește în Honduras. **2** *adj.* Care aparține Hondurasului sau hondurienilor, care se referă la Honduras sau la hondurieni; originar din Honduras. • sil. *-ri-an.* pl. *-ieni, -iene.* /nm. pr. (stat în America Centrală) ***Honduras*** + *-ian*.
honipsí *vb. IV. tr.* (*grec. înv.*) A distruge, a mistui. ◇ Expr. *A nu putea honipsi pe cineva* = a nu simpatiza pe cineva; a nu putea suferi pe cineva. • prez.ind. *-esc.* /<ngr. ***ἐχώνευσα***, aor. lui *χωνέυω*.
honóris cáusa *loc.adj.* Conferit pentru merite excepționale. ◇ *Doctor honoris causa* v. doctor. • /<lat. ***honoris causa***.
honț *s.m.* (*reg.*) Poreclă (care era dată șașilor din Transilvania. • pl. *-i.* /de la nm. pr. germ. ***Hans*** „Ioan".
honuí *vb. IV. tr.* (*tehn.*) A netezi suprafața interioară cilindrică a unei piese metalice cu ajutorul unei mașini speciale. ◇ *Mașină de honuit* = hon. • prez. ind. *-iesc.* /***hon*** + *-ui*.
honuíre *s.f.* (*tehn.*) Acțiunea de *a honui* și rezultatul ei; honuit. • pl. *-i.* /v. ***honui***.
honuít *s.n.* (*tehn.*) Honuire. • /v. ***honui***.
honvéd *s.m.* (*ist.*) **1** (*în Imperiul Austro-Ungar*) Soldat în armata pedestră. **2** Soldat din miliția teritorială maghiară. • pl. *-zi.* și *hónvid s.m.* /<magh. ***honvéd*** „militar teritorial".
hónvid *s.m.* v. honved.
hop *interj., s.n.* **I** *interj.* **1** Exclamație care însoțește o săritură peste un obstacol, o săltare la joc, ridicarea unei greutăți, căderea, aruncarea sau scăparea (din mînă a) unui obiect etc. ◇ (*în chiuituri, la un dans popular, în forma „hopa", însoțit de „țupa"*) *Hopa-țupa, Danilache! Haide, taică, hopa-țupa!* (CAR.). ◇ Expr. *Nu zice* (sau *zi*) *hop pînă n-ai sărit* (sau *pînă nu treci*) *șanțul* = nu te bucura pînă nu vezi rezultatul, nu te lăuda prea devreme cu o izbîndă încă nesigură. *Hop așa!* v. așa. *Nu zice hop, pînă a nu intra în joc* v. joc. **2** (*fam.; de obicei urmat de „așa"*) Exclamație care însoțește ridicarea în brațe sau săltarea pe genunchi a unui copil. **3** Îndemn adresat unei persoane (în vîrstă) pentru a face efortul de a urca. **4** Îndemn adresat copiilor mici de a se ridica în picioare. **5** (*în forma „hopa"*) Îndemn adresat copiilor mici de a se așeza. **6** (*cu val. vb.; sugerează sosirea neașteptată a cuiva*) Iată că vine! *Cînd să mă descurc din greutatea lanțului, hop și... Nae!* (DAVID.). ◆ Exclamație care sugerează o întîmplare neașteptată. *Auzi, nătărăii! pentru că mi-e drag să șed la vorbă, hop! li se năzare nu știu ce* (C. NEGR.). **7** Exclamație care exprimă o surpriză (neplăcută). *Hopa! ...Ne-au luat-o alții înainte* (STANCU). **8** (*în formele „hup", „up"*) Strigăt vînătoresc. **9** Compus: *hopa-Mitică s.m. invar.* = păpușă din celuloid, care revine totdeauna la poziție verticală, întrucît are centrul de greutate situat la bază. **II** *s.n.* **1** Ridicătură sau groapă în drum (peste care vehiculele trec zdruncinîndu-se). ◆ Fig. Obstacol, dificultate pe care cineva o are de întîmpinat. *Un mic hop mai e de trecut, la bacalaureat* (VLAH.). **2** Săritură, zguduitură a unui vehicul peste un obstacol. *Un hop al trăsurii mă trezi din acel vis frumos* (ALECS.). • și *hópa, hópai, hup, up interj.* /onomat.
hópa *interj.* v. hop.
hópai *interj.* v. hop.
hopăiț *s.f.* v. opaiț.
hopăí *vb. IV.* (*pop.; fam.*) **1** *intr.* A spune, a striga „hop" (sărind, săltînd etc.). **2** *tr.* A sălta, a ridica. • prez. ind. *hópăi.* /***hop*** + *-ăi*.
hopcalítă *s.f.* (*chim.*) Amestec de dioxid de mangan cu oxid de cupru, cu cobalt și cu argint, folosit în măști speciale contra oxidului de carbon. • pl. *-e.* /<fr. ***hopcalite***.
hoplít *s.m.* (*milit.; în Grecia antică*) Infanterist care era echipat cu armură grea. • pl. *-ți.* /<fr. ***hoplite***; cf. gr. *ὁπλίτης*.
hoplo- Elem. prim de compunere „armă". • /<fr. ***hoplo-***; cf. gr. *ὅπλον* „armă".
hoplolatríe *s.f.* (*relig.; la unele populații primitive*) Adorație a uneltelor de vînătoare și a armelor de luptă. • g.-d. *-iei.* /***hoplo-*** + *-latrie*.
hoplomăc *s.m.* (*în antic. romană*) Gladiator care era echipat cu arme grele. • pl. *-ci.* /<fr. ***hoplomaque***, lat. ***hŏplŏmachus, -i***; cf. gr. *ὁπλομάχος*.
hoplomahíe *s.f.* (*în antic. greacă*) Luptă între combatanți înarmați cu arme grele. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***hoplomachie***.
hópșă *s.f.* **1** (*reg.*) Carne de vită tăiată în bucăți. **2** (*econ.; înv.*) Formă rudimentară de asigurare a animalelor în caz de accidente. • pl. *-e.* /<săs. ***hopscha***, magh. ***hopsába***.
hopurós, -oásă *adj.* (*reg.; despre drumuri, terenuri etc.*) Care are multe hopuri. • pl. *-oși, -oase.* /***hopuri***, pl. lui *hop* + *-os*.
hor[1] *interj.* (*adesea repet.*) Cuvînt care redă zgomotul produs de cineva care sforăie. • și *horc interj.* /onomat.
hor[2] *s.n.* v. cor.
horáiță *s.f.* (*reg.*) **1** Drum format în mod natural, prin circulație, între casele unui sat. ◇ Expr. *A umbla pe horaiță* = a umbla fără un scop anume; a vagabonda. **2** Loc expus la vînt. **3** (*la pl.*) Pămînt neproductiv. • sil. *-ra-i-.* pl. *-e.* /etimol. nec.
horăriu *s.n.* v. orar[2].
horațiăn, -ă *adj.* Care aparține lui Horațiu, referitor la (poezia lui) Horațiu; în maniera lui Horațiu. • sil. *-ți-an.* /pl. *-ieni, -ieni.* /<fr. ***horatien***.
horațianísm *s.n.* Imitație a poeziei lui Horațiu, caracterizată prin intimitate, recluziune a poetului, meditație și consolare. • sil. *-ți-a-.* /nm. pr. (poet latin) ***Horațiu*** + *-ism*.
hóră *s.f.* **1** Numele unui dans popular românesc, cu ritm binar și cu mișcări moderate, în care jucătorii se prind de mînă sau de umeri, formînd un cerc închis. ◇ *Hora socrilor* v. socru. ◇ Loc.vb. *A intra în horă* v. intra. ◇ Expr. *A ieși la horă* = a se prinde prima dată în horă; a intra (la vîrsta cuvenită) în rîndul fetelor și flăcăilor care dansează hora. *A se găti de horă* = a se îmbrăca cu haine de sărbătoare. *A nu-i veni* (cuiva) *vremea la horă* = a fi încă copil. *A duce* (sau *a purta*) hora = a fi flăcău de frunte. *A întinde hora* v. întinde. *A se prinde în horă* v. prinde. *Sîc de nuntă, mîine-i horă* v. sîc. ◆ Melodie după care se execută acest dans. ◆ Cerc format de cei care execută acest dans. *A rupt hora cînd a intrat în joc.* **2** Petrecere colectivă țărănească unde se dansează jocuri populare. **3** Fig. Scandal, tărăboi. *Să vezi ce-or să mai sară pe tine... Să vezi ce horă o să iasă* (GALAN). **4** (*astron.; reg.; art.*) Aurora boreală. **5** (*reg.; în forma „hoară"*) Cîntec de jale. **6** (*reg.*) Rotocol mare de fîn, adunat pentru a face clăi. **7** Compuse: (*reg.*) *hora-mătușilor* = ninsoare cu vîrtejuri; *adv. hora-bora* = claie peste grămadă. • pl. *-e, -i.* și (*reg.*) *hoáră s.f.* /<ngr. ***χορός***, bg. ***xopo***.
horăí[1] *vb. IV. intr.* (*reg.*) **1** (*despre oameni*) A sforăi. **2** (*despre oameni*) A horcăi. **3** (*despre cai*) A scoate sunete caracteristice. • prez.ind. *hórăi, -iesc.* /***hor*** + *-ăi*.
horăí[2] *vb. IV. intr.* (*reg.*) A hori. • prez.ind. *hórăi, -iesc.* /***horă*** + *-i*.
horăít *s.n.* (*reg.*) Sforăit. • /v. ***horăi***[1].
horăitúră *s.f.* (*reg.*) Sforăială. • sil. *-ră-i-.* pl. *-i.* /***horăi***[1] + *-tură*.
hórbodă *s.f.* v. horbotă.
hórbot *s.n.* v. horbotă.
horbotăt, -ă *adj.* Care este acoperit cu o horbotă. • pl. *-ți, -te.* /***horbotă*** + *-at*.
hórbotă *s.f.* (*reg.*) Dantelă. • pl. *-e.* și *hórbodă, órbotă s.f., hórbot s.n.* /<pol. ***forbot***.
horboțícă *s.f.* Dim. al lui *horbotă*. • pl. *-ele.* /***horbotă*** + *-ică*.
horc *interj.* v. hor.

horcăí *vb. IV. intr.* **1** (*despre muribunzi*) A respira greu şi cu zgomot. **2** (*reg.; despre oameni*) A sforăi. **3** (*reg.; despre intestine*) A chiorăi. • prez.ind. *hórcăi*. şi (*reg.*) *horcáni, horcoí* vb. IV. /**horc** + **-ăi**.

horcăiálă *s.f.* Horcăit. • pl. *-ieli.* /**horcăi** + **-eală**.

horcăít *s.n.* Faptul de *a horcăi*; zgomot produs de cel care horcăie; horcăială, horcăitură. • pl. *-uri.* /v. **horcăi**.

horcăitór, -oáre *adj.* Cu horcăituri. *Respiraţie horcăitoare.* ◆ Care horcăie. *Bolnavul horcăitor a încetat să respire.* • sil. *-că-i-.* pl. *-ori, -oare.* /**horcăi** + **-tor**.

horcăitúră *s.f.* Horcăit. • sil. *-că-i-.* pl. *-i.* /**horcăi** + **-tură**.

horcăní *vb. IV.* v. horcăi.

horcoí *vb. IV.* v. horcăi.

hórdă *s.f.* v. hoardă.

hordeólum *s.n.* v. ordeolum.

horét *s.n.* (*reg.*) Împletitură de nuiele, în formă de coş cilindric, care este folosită la păstrarea în apă a peştelui prins. • pl. *-e.* /cf. magh. *halrács* „năvod".

horezeán, -ă *s.m., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populaţia de bază a Horezului sau este originară de acolo; (*la pl.*) locuitorii Horezului. **2** *adj.* Care aparţine Horezului sau horezenilor, care se referă la Horezu sau la horezeni; originar din Horezu. • pl. *-eni, -ene.* şi (*înv.*) *hurezeán, -ă adj., s.m., s.f.* /nm. pr. (oraş în judeţul Vîlcea) **Horezu** + **-ean**.

horghidăn *s.m.* v. orghidan.

horhăí *vb. IV. intr.* (*reg.*) A umbla în neştire; a cutreiera pe drumuri necunoscute sau prin întuneric. • prez. ind. *hórhăi.* /form. expr.; cf. *forfotă*.

horholínă *s.f.* (*reg.*) Femeie murdară, destrăbălată. • pl. *-e.* /**de la horhăi**.

horí *vb. IV.* **1** *intr., tr.* A cînta vocal sau din fluier. ◆ Ext. A doini. **2** *intr.* A juca o horă; a horăi. **3** *tr.* (*reg.; compl. indică fin*) A aduna în formă de rotocol, pentru a face clăi. • prez.ind. *-esc.* /**horă** + **-i**.

horífic, -ă *adj.* Care este oribil. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. **horrifique**.

horílcă *s.f.* v. holercă.

horíncă *s.f.* v. holercă.

horíşte *s.f.* (*reg.*) **1** Rotocol mare de fîn, adunat din poloage sau risipit din clăi pentru a se usca; (*reg.*) horitură. **2** Loc unde se face o horă de fîn; (*reg.*) horitură. • pl. *-i.* /**horă** + **-işte**.

horitór, -oáre *s.m., s.f.* Persoană care horeşte. • pl. *-ori, -oare.* /**hori** + **-tor**.

horitúră *s.f.* (*reg.*) Horişte. • pl. *-i.* /**hori** + **-tură**.

horizónt *s.n.* v. orizont.

horizontál, -ă *adj.* v. orizontal.

horizontalicéşte *adv.* v. orizontaliceşte.

horj *s.n.* (*reg.*) **1** Instrument cu care se scobesc jgheaburile în şindrile. **2** Jgheab în care se îmbină şindrilele unele în altele. **3** Instrument făcut dintr-o bucată de scîndură cu o lamă de fier la capăt, cu care se desfac grăunţele de porumb de pe ştiulete. • pl. *-uri.* /de la **horji**, prin derivare regresivă.

horjí *vb. IV. tr.* (*reg.*) **1** A scobi jgheaburi în şindrile. **2** A desface grăunţele de porumb de pe ştiulete. • prez.ind. *-esc.* /<magh. **horzsolni**.

hormísm *s.n.* (*psih.*) Concepţie potrivit căreia orice comportament este dirijat către un scop de forţă de un impuls instinctual. • /<engl. **hormism**; cf. gr. *ὁρμή* „impuls".

hormón *s.m.* (*biochim.*) Substanţă secretată de glandele endocrine sau de unele ţesuturi fără structură glandulară, care stimulează şi coordonează activitatea anumitor organe sau a întregului organism animal. ◇ *Hormon folicular* v. folicular. *Hormon glandotrop* v. glandotrop. *Hormon melanotrop* v. melanotrop. *Hormon somatotrop* v. somatotrop. • pl. *-i.* /<fr. **hormone**; cf. gr. *ὁρμάω* „a pune în mişcare, a excita".

hormonál, -ă *adj.* (*biol.*) Care aparţine hormonilor, care se referă la hormoni. • pl. *-i, -e.* /<fr. **hormonal**.

hormonemíe *s.f.* (*med.*) Prezenţă a unui anumit hormon în sînge. • g.-d. *-iei.* /<fr. **hormonémie**.

hormonogenéză *s.f.* (*biol.*) Proces de sinteză a hormonilor în glandele endocrine; hormonopoieză. • pl. *-e.* /<fr. **hormonogenèse**.

hormonología *s.f.* Ramură a endocrinologiei care se ocupă cu studiul originii, al proprietăţilor biochimice ale hormonilor şi cu acţiunea specifică a acestora. • g.-d. *-iei.* /<fr. **hormonologie**.

hormonopexíe *s.f.* (*biol.*) Fixare electivă a unui hormon într-un ţesut. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. **hormonopexie**.

hormonopoiéză *s.f.* (*biol.*) Hormonogeneză. • pl. *-e.* /<fr. **hormonopoïèse**.

hormonoterapíe *s.f.* (*med.*) Tratament cu hormoni, aplicat în diverse boli. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. **hormonothérapie**.

hormonuríe *s.f.* (*med.*) Prezenţă a hormonilor în urină. • g.-d. *-iei.* /<fr. **hormonurie**.

horn[1] *s.n.* **1** Parte a coşului de fum al unei construcţii, formată din canalul îngropat în zidărie (şi din porţiunea ieşită în afară prin acoperiş); coş. ◇ *Gaura hornului* v. gaură. ◇ Expr. (*reg.*) *A scrie cu cărbunele pe horn* = a fi începător la scris; a scrie prost. *A fi abia ieşit din horn* = a fi tînăr. ◆ Ext. Întregul coş de fum al unei sobe de încălzit. **2** Parte de deasupra vetrei ţărăneşti prin care trece fumul în pod sau direct afară. **3** (*reg.*) Cuptor de pîine. **4** (*reg.*) Porumbar. • pl. *-uri.* /<ucr. ***xopu*** „coş", „vatră".

horn[2] *s.n.* (*geomorf.*) **1** Relief cu aspect de piramidă triunghiulară, în regiunile alpine, format în urma intersectării pereţilor circurilor glaciare. **2** Spaţiu îngust între doi pereţi de stîncă paraleli şi înalţi. **3** Puţ mic de sufuziune. **4** Crăpătură verticală îngustă într-un perete stîncos, prin care se scurg materialele rezultate în urma procesului de dezagregare a rocilor. • pl. *-uri.* /<germ. **Horn**, fr. **horn**.

hornăr *s.m.* Coşar. • pl. *-i.* /**horn** + **-ar**.

hornbléndă *s.f.* (*mineral., chim.*) Mineral natural, în formă de cristale, de culoare verde, brună sau negricioasă, cu luciu sticlos, format din silicaţi de sodiu, de magneziu, fier, calciu, aluminiu şi din alte metale, care se află în rocile eruptive. • pl. *-e.* /<germ. **Hornblende**, fr. **hornblende**.

hornblendít *s.m.* (*mineral.*) Rocă intruzivă ultrabazică granulară, alcătuită în special din hornblendă. • pl. *-ţi.* /<fr. **hornblendite**.

hornét *s.n.* (*reg.*) Dim. al lui *horn*. • pl. *-e.* /**horn**[1] + **-eţ**.

hornpipe ['hornpaip] *s.n.invar.* **1** (*muz.*) Cimpoi. **2** Numele unui dans popular scoţian, executat după o melodie cîntată la cimpoi. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • /<engl. **hornpipe**.

horo- Elem. de compunere „oră", „orar". • şi *oro-*. /<fr. **horo-**; cf. gr. *ὥρα* „oră, interval de timp".

horodíncă *s.f.* Numele unui dans popular, de origine ucraineană, cu mişcare vioaie. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • /<ucr. ***городнянка***; cf. nm. pr. *Horodỳnka*, oraş în Galiţia.

horopsí *vb. IV.* v. oropsi.

horopsít, -ă *adj.* v. oropsit.

horoptér *s.n.* (*optic.*) Loc geometric al punctelor corespondente din cele două retine, care explică fuziunea celor două imagini retiniene şi vederea în relief. • pl. *-e.* /<fr. **horoptère**; cf. gr. *ὅρος* „hotar, limită", *ὀπτήρ* „observator".

horoscóp *s.n.* **1** (*astron.*) Tabel sinoptic cu poziţia aştrilor în momentul unui eveniment sau al naşterii unui copil, pe baza căruia astrologii fac deducţii şi interpretări asupra evoluţiei evenimentului sau a persoanei, asupra trăsăturilor de caracter, prezic viitorul etc. **2** Prezicere făcută pe baza poziţiei aştrilor la naşterea cuiva. **3** Rubrică în publicaţii, în programe de televiziune etc., care conţine preziceri pentru cei născuţi în fiecare dintre cele 12 zodii. • pl. *-oape,* (*pop.*) *-uri.* /<fr. **horoscope**; cf. lat. *hōroscŏpus, -i*, gr. *ὡροσκόπος*.

horotérmă *s.f.* (*geogr.*) Limită inferioară a temperaturii pînă la care se poate întinde zona împădurită. • pl. *-e.* /<fr. **horotherme**.

horp *interj.* (*reg.*) Cuvînt care imită zgomotul pe care îl face cineva cînd soarbe repede şi dintr-o singură înghiţitură. • /onomat.

horpăí *vb. IV. tr.* (*reg.*) A sorbi cu zgomot. • prez. ind. *-iesc, hórpăi.* /**horp** + **-ăi**.

horpăiálă *s.f.* (*reg.*) **1** Faptul de a horpăi. **2** Zgomot pe care îl face cineva cînd soarbe repede. • pl. *-ieli.* /**horpăi** + **-eală**.

hórror *s.n. invar., adj.invar.* (Film, roman etc.) care se caracterizează prin atmosferă şi temă macabre, prin întîmplări violente, fiind concepute pentru a provoca groază. • /<engl. **horror**.

hors-concours [orkon'kur] *adj.invar.* (*despre artişti, cîntăreţi consacraţi*) Care evoluează în afara concursului. ◆ Care nu poate să concureze ca urmare a notorietăţii sale profesionale faţă de ceilalţi participanţi. • /<fr. **hors-concours**.

hors-d'oeuvre [or'dœvr] *s.n. invar.* **1** Digresiune. **2** Aperitiv; gustare. • /<fr. **hors-d'oeuvre**.

horst *s.n.* (*geomorf.*) Regiune a scoarţei terestre (masiv muntos sau deal), mărginită de falii, care a rămas ridicată după scufundarea regiunilor vecine. • pl. *-uri.* /<germ. **Horst**.

hors-texte [or'tekst] *s.n. invar.* Ilustraţie intercalată într-o carte, în afara paginaţiei. • /<fr. **hors-texte**.

horşăf *s.n.* (*reg.*) **1** Zeamă de prune afumate sau de vişine; chisăliţă. **2** Un fel de compot cu multă zeamă. • pl. *-uri.* /<tc. **hoşaf**.

hortatív, -ă *adj.* (*gram.; despre forme verbale sau propoziţii*) Care exprimă un îndemn. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***hortatīvus, -a, -um***.

horténsie *s.f.* (*bot.*) Plantă ornamentală, originară din China şi Japonia, din familia saxifragaceelor, care are florile mari, de diferite culori şi fără miros (*Hydrangea opuloides*). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. **hortensia**, germ. **Hortensia**.

horti- Elem. de compunere „(referitor la) grădină", „cultura plantelor". • /<fr. **horti-**; cf. lat. *hortus, -i* „grădină".

hortícol, -ă *adj.* Care aparţine horticulturii, care se referă la horticultură. • pl. *-i, -e.* /<fr. **horticole**; cf. lat. *hortus* „grădină", *colere* „a cultiva".

horticultór, -oáre *adj., s.m., s.f.* **1** *s.m., s.f.* Specialist în horticultură. **2** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care se ocupă cu grădinăritul. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. **horticulteur**.

horticultúră *s.f.* Ştiinţă agronomică ce se ocupă cu studiul cultivării pomilor, legumelor, florilor, precum şi cu aspectul estetic al spaţiilor verzi. • /<fr. **horticulture**.

hortivitícol, -ă *adj.* Care aparţine hortiviticulturii, care se referă la hortiviticultură. • pl. *-i, -e.* /**horti-** + **viticol**.

hortiviticultúră *s.f.* Ştiinţă agronomică ce se ocupă cu studiul cultivării pomilor fructiferi şi al viţei-de-vie. • /**horti-** + **viticultură**.

hortoápă *s.f.* v. hîrtop.

horţí *vb. IV. tr.* (*reg.*) A zgîlţîi ceva fără a-i schimba poziţia. • prez.ind. *-esc.* /form. expr.; cf. *hîţîi*.

horţíş, -ă *adj., adv.* (*reg.*) (În mod) pieziş. • pl. *-i, -e.* /**horţi** + **-iş**.

hospitalísm *s.n.* (*psih.*) Modalitate de creştere a unui individ în condiţii de spital, sanatoriu, orfelinat, în lipsa relaţiilor afective cu mama sa ori cu persoanele care îl îngrijesc. • /<fr. **hospitalisme**.

hóstie *s.f.* **1** (*în antic.*) Jertfă adusă zeilor. **2** (*la evrei*) Animal adus ca jertfă lui Dumnezeu. **3** (*la catolici*) Azimă folosită la împărtăşanie. **4** Fig. Victimă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. **hostie**, lat. ***hostia, -ae***.

hostoápe *s.n. pl.* (*reg.*) **1** Drojdii. **2** Rămăşiţe de faguri după ce s-a stors ceara; hostopină. • /cf. *boască, hoaspă, hoştină, huşte*.

hostopína *s.f.* (*reg.*) **1** Drojdii. **2** Colect. Hostoape. • pl. *-e.* /**hostoape** + **-ină**.

hóşte *s.f. pl.* v. huşte.

hoştína *s.f.* v. boştină.

hot *adj.invar.* **1** Fierbinte. **2** Fig. Înflăcărat. • /<engl. **hot**.

hotár *s.n.* **1** Linie de demarcaţie, care desparte o proprietate, o moşie de alta, un sat sau un oraş de altul. **2** Frontieră, graniţă. ◇ *Piatră de hotar* = piatră, stîlp prin care se indică un hotar. *Hotar natural* v. natural. *Semn de hotar* v. semn. *Văţaf de hotar* v. văţaf. ◇ Loc.adv. *Peste* (sau *dincolo de*) *hotar* (ori *hotare*) = în ţară (sau ţări) străină (ori străine). **3** Fig. Limită, margine, capăt. *Mînia grădinarului trecu orice hotare* (ISP.). ◇ *Hotarul vederilor* = orizont. ◇ Loc.adj. *Fără* (*de*) *hotar* = nesfîrşit, nemărginit. **4** Moşie, proprietate (mare). ◆ Ext. Regiune; ţinut; ţară. ◇ Expr. *A umbla şapte hotare* v. şapte. **5** (*pop.*) Teritoriu care aparţine unei comune. ◇ *Între hotare* = limită între teritoriile care aparţin unei comune. ◇ Expr. *A şedea între două hotare* v. şedea. **6** (*înv.*) Hotărîre. ◇ Loc.vb. *A pune hotar* = a se hotărî. ◆ Pravilă. • pl. *-e.* /<magh. ***határ***.

hotárnic, -ă *adj.* (*înv.*) **1** Care se referă la hotarele unei moşii. ◇ *Inginer hotarnic* = inginer agronom care se ocupa cu măsurarea proprietăţilor şi cu stabilirea hotarelor. **2** Care se învecinează cu... • pl. *-ci, -ce.* /**hotar** + **-nic**.

hótă *s.f.* **1** Construcție de zidărie, de metal, de sticlă sau instalație electrică ce se fixează deasupra unei plite, a unui cămin, aragaz etc. pentru a colecta și a evacua, printr-un coș sau printr-un canal de ventilație, gazele de ardere, aburii etc. **2** Parte inferioară, trapezoidală a vetrei. • pl. *-e.* /<fr. ***hotte***.

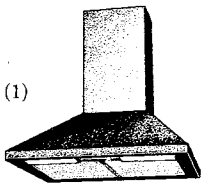

hotă (1)

---

hotărî́ *vb. IV.* **I 1** *tr.* A lua o decizie; a decide (între mai multe posibilități). *A hotărît să viziteze astăzi muzeul.* ◇ (*refl.*) *S-a hotărît a se duce în toată lumea* (CR.). ◇ (*refl. impers.*) *În urma unui asemenea discurs s-a hotărît ca să se adune cu toții la subprefect* (DELAVR.). **2** *tr.* (*compl. indică persoane*) A face să ia o decizie; a determina; a convinge. *L-a hotărît să meargă la teatru.* **3** *tr.* (*constr. cu dat.*) A porunci cuiva să facă ceva. *Nu demult, a dat Pavăl pe acasă și-o hotărît fetei așa* (MIR.). **4** *tr.* (*compl. indică date, termene, planuri etc.*) A stabili, a fixa. **5** *tr.* A stipula, a menționa, a prevedea. *A hotărît anumite condiții în actul de moștenire.* **6** *tr.* A alege; a cumpăni. *Ei, ai hotărît ce să cumperi?* **7** *tr.* (*compl. indică persoane*) A destina, a meni pentru ceva sau cineva. *Pre dînsa boierii ucigași o hotărîseră a fi soție unui oarecărui numit Jolde* (C. NEGR.). *Ce ne-a hotărît soarta?* **8** *tr.* A lăsa, a rîndui, a statornici. *Așa a hotărît Dumnezeu.* **9** *refl.* (*înv.*) A se sfîrși într-un anumit fel. **10** *tr.* (*înv.*) A rezolva ceva în mod decisiv. *A hotărît mai multe pricini.* **11** *tr., refl.* (*gram.; înv.*) A (se) determina prin articole. **II** (*înv.*) **1** *tr.* A stabili limitele unui teritoriu, unui ținut etc.; a pune hotar. **2** *refl.* A se mărgini cu...; a fi vecin cu... • prez.ind. *-ăsc.* /***hotar*** + *-i.*

hotărî́re *s.f.* **1** (*adesea în constr. cu vb. „a lua”*) Faptul de *a hotărî*; luare a unei decizii; decizie între mai multe posibilități; ceea ce decide cineva. *Pornesc și la drum, cu hotărîrea să se judece* (CR.). *Uite, acum mă cert cu dumneata, în loc să iau o hotărîre* (DEM.). ◇ Loc.adj. *De hotărîre* = ferm, neșovăitor. *Vorbi cu un glas de hotărîre* (SADOV.). ◇ Loc.adv. *Cu hotărîre* sau *cu toată hotărîrea* = în mod ferm, intransigent; fără șovăială. *Cu hotărîre* = cert, sigur, fără îndoială, neîndoios. **2** Poruncă, dispoziție adresată cuiva. *A emis o hotărîre scrisă.* **3** (*jur.*; și *hotărîre judecătorească*) Sentință judecătorească. ◇ *Hotărîre definitivă* v. definitiv. *Hotărîre executorie* v. executoriu. **4** Stabilire, fixare a unei date, a unui termen, a unui plan etc. **5** Act adoptat de organele de conducere ale unor organizații, partide etc. în urma unor dezbateri colective și a aprobării date de majoritatea membrilor prezenți. **6** Atitudine neșovăitoare, fermitate în conduita cuiva; intransigență, neînduplecare. *Arată o hotărîre de granit.* **7** Siguranță. *Vocea lui căpătase mai multă hotărîre.* • pl. *-i.* /v. ***hotărî***.

hotărî́t, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care a luat o hotărîre; care a decis (între mai multe posibilități). **2** (*despre oameni*) Care știe ce vrea; care este ferm în decizia luată; neșovăitor. ◆ (*despre trăsături, manifestări, acțiuni etc. ale oamenilor*) Care trădează fermitate, siguranță. *Merge cu pași hotărîți.* ◇ (*adv.*) *Ei vorbesc hotărît și convingător.* ◆ (*despre atitudini ale oamenilor*) Care este categoric, neezitant, tranșant. *Refuz hotărît.* **3** (*despre date, termene, planuri etc.*) Care a fost stabilit, fixat. **4** Care este destinat, menit (pentru ceva). *S-au îndreptat spre locul hotărît pentru construirea casei.* **5** Care este indiscutabil, neîndoios, sigur. ◇ (*adv.*) *De data asta, hotărît, nu vei avea colaborarea mea* (SADOV.). ◇ Expr. *Hotărît lucru* = categoric, sigur. **6** (*gram.*) *Articol hotărît* = articol care are principala funcție de a arăta că obiectul denumit de substantivul pe care îl însoțește este cunoscut de vorbitor sau este individualizat; articol definit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***hotărî***.

hotărîtór, -oáre *adj.* **I 1** Care hotărăște, care are puterea de a decide; decisiv, determinant. *Argumente hotărîtoare.* **2** Care este concludent, convingător, edificator. *Dovadă hotărîtoare.* **3** Care este fundamental, capital; care este profund, radical. *Prefaceri hotărîtoare.* **4** (*înv.*) Care fixează, stabilește o dată, un termen, un plan etc. **II** (*înv.*) **1** Care delimitează. **2** Care mărginește. • pl. *-ori, -oare.* /***hotărî*** + *-tor.*

hotărnicí *vb. IV. tr.* A stabili sau a constitui hotarul unei proprietăți, al unei regiuni etc.; a delimita o proprietate, o regiune etc. de alta. • prez.ind. *-esc.* /***hotarnic*** + *-i.*

hotărnicíe *s.f.* Fixare, pe bază de măsurători, a hotarelor unei proprietăți, ale unei regiuni etc. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***hotarnic*** + *-ie.*

hótdog *s.m.* Crenvurșt sau cîrnat cald servit, cu muștar, într-o chiflă (alungită). • pl. *-gi.* /<engl. ***hot-dog***.

hotél *s.n.* Clădire (mare) cu multe camere mobilate care se închiriază pe termen scurt, de obicei cu ziua. ◇ *Hotel-restaurant* = hotel în care se află un restaurant. • pl. *-uri,* (*înv.*) *-e.* și (*înv.*) *otél s.n.* /<fr. ***hôtel***, germ. ***Hotel***.

hoteliér, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f., adj.* (Persoană) care administrează un hotel. **2** *s.m., s.f.* Proprietar al unui hotel. **3** *adj.* Care aparține hotelurilor, care se referă la hoteluri. • sil. *-li-er.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***hôtelier***.

hotentót, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* (*la pl. m.*) Populație din familia de limbă boșimană, care a locuit în vechime în S-E Africii, iar astăzi locuiește în cîteva regiuni din Africa de Sud; (*și la sg.*) persoană care face parte din acest popor. **2** *adj.* Care aparține hotentoților, care se referă la hotentoți. ◆ (*subst. f.*) Limbă din grupul sud-african vorbită în Africa de Sud. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***hottentot, Hottentots***.

hot-jazz [ˌhotˈʤez] *s.n. invar.* (*muz.*) Stil de jazz, cu sonorități ample, caracterizat prin tempo rapid, puternic accentuat ritmic și cu improvizații expresive • /<engl., fr. ***hot-jazz***.

hot líne [ˈhotlain] *s.n. invar.* Linie telefonică în direct, folosită în perioadele de criză diplomatică. • /<engl. ***hot line***.

hot money [ˌhotˈmani] *s.n.invar.* (*fin.*) Capital care circulă rapid de la o țară la alta, în intenția de a fi speculat. • /<engl. ***hot money***.

hotnóg *s.m.* (*ist.*) Vechi grad militar în Moldova, deținut de un comandant care avea în subordine peste o sută de ostași. ◆ Persoană care avea acest grad; sutaș. • pl. *-gi.* /<magh. ***hadnagy*** „sublocotenent”.

hótru, hoátră *s.m., s.f.* v. votru.

hoț, hoáță *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f., adj.* (*deprec.*) (Persoană) care fură. ◇ *Hoț de buzunare* = hoț care fură din buzunare (în locuri aglomerate). (*înv.*) *Hoț de bună dimineață* = hoț care intră în locuințe prin ferestrele deschise, în zorii zilei. *Hoț de drumul mare* v. drum. **2** *adj.* (*cu sens atenuat*) Care este viclean, perfid. *Păcat de dragostea noastră Că e lumea rea și hoață, Îmblă-n față să ne-o scoață* (POP.). **3** *s.m., s.f., adj.* (*fam.; cu o nuanță de mustrare sau de admirație*) (Persoană) care știe să iasă ușor dintr-o încurcătură, dovedind multă abilitate; șiret, ștrengar. *Te-ai descurcat și de data asta. Mare hoț mai ești!* **4** *s.m.* (*pop.*) *Hoț de codru* = *a*) tîlhar; *b*) persoană care fură cu îndrăzneală din avutul (public) pe care îl mînuiește. • pl. *hoți, hoațe.* și *oți, oáță s.m., s.f.* /etimol. nec.

hoțésc, -eáscă *adj.* Care aparține hoților, caracteristic hoților, care se referă la hoți. • pl. *-ești.* /***hoț*** + *-esc.*

hoțéște *adv.* **1** În felul hoților, ca hoții; ext. pe ascuns, pe furiș; hoțiș. ◇ Expr. *A frige* (*carnea*) *hoțește* = a frige (carnea) înăbușit, acoperind-o cu jăratic. *A se uita* (la cineva) *hoțește* v. uita. **2** Fig. Ștrengărește. • /***hoț*** + *-ește.*

hoți *vb. IV.* **1** *intr.* A duce viață de hoț. **2** *tr.* A fura. • prez.ind. *-esc.* /***hoț*** + *-i.*

hoție *s.f.* **1** Faptul de a fura, de a trăi din furturi. **2** Faptă săvîrșită de hoț; furt, furtișag. ◇ *Hoție la drumul mare* v. drum. **3** Fraudă. **4** Însușire, caracteristică a celui care fură. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***hoț*** + *-ie.*

hoțíș *adv.* Hoțește. ◇ Expr. *A se uita* (la cineva) *hoțiș* v. uita. • /***hoț*** + *-iș.*

hoțít *s.n.* Faptul de *a hoți.* • /v. ***hoți***.

hoțoáică *s.f.* **1** (*deprec.*) Femeie care fură; hoață. **2** (*fam.*) Ștrengăriță. • pl. *-ce.* /***hoț*** + *-oaică.*

hoțomán, -ă *s.m., s.f.* **1** Aug. al lui *hoț.* **2** Om ticălos, șarlatan. **3** (*fam.*) Om ștrengar, șmecher. • pl. *-i, -e.* /***hoț*** + *-oman.*

hoțománcă *s.f.* (*fam.*) Ștrengăriță. • pl. *-ce.* /***hoțoman*** + *-că.*

hoțománește *adv.* În felul hoțomanilor, ca hoțomanii. • /***hoțoman*** + *-ește.*

hoțomăn.e *s.f.* **1** Faptă sau purtare de hoțoman; hoție, tîlhărie. **2** Înșelătorie; șmecherie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***hoțoman*** + *-ie.*

house [haus] *adj.invar., s.n. invar.* (*muz.*) (Stil de muzică de) dans rapid, realizat inițial prin adăugarea de sunete ritmice electronice la înregistrările disco și ulterior de fragmente repetitive sau sunete sintetizate. • /<engl. ***house***.

hovercráft *s.n.* (*nav.*) Aeroglisor. • pl. *-uri.* /<engl., fr. ***hovercraft***.

hoverpórt *s.n.* Parte a unui port care este rezervată acostării hovercrafturilor. • pl. *-uri.* /<fr. ***hoverport***.

howdah [ˈhaudah] *s.n. invar.* Scaun cu baldachin, purtat de un elefant sau de o cămilă, care servește pentru transport. • /<engl. ***howdah***.

hram *s.n.* **1** (*bis.*) Patron al unei biserici creștine. **2** (*bis.*) Serbare dedicată sfîntului care este ocrotitor și patron al unei biserici creștine. **3** Biserică sau mănăstire, în raport cu patronul ei. *Această mănăstire mare, hramul Sfintei Troițe, fu zidită... de Alexandru-vodă al II-lea* (BĂLC.). **4** Expr. (*pop.*) *Ce hram porți* (ori *poartă*) sau *ții* (ori *ține*)? = ce fel de om ești (sau este)? • pl. *-uri.* /<slav. **храмъ**.

hrană *s.f.* **1** Tot ceea ce servește la nutriția oamenilor, animalelor și plantelor; nutriment. ◇ (*pop.*) *Pămînt* (sau *loc*) *de hrană* = pămînt arabil; pămînt cultivat. *Normă de hrană* v. normă. **2** Restr. Mîncare. **3** Restr. Nutreț. **4** Compus: (*bot.*) *hrana-vacii* = plantă erbacee de nutreț, din familia cariofilaceelor, cu tulpina păroasă, cu frunzele opuse, liniare și cu florile mici, albe, care crește prin locuri nisipoase și pe cîmpuri (*Spergula arvensis*). • pl. *-e.* și *aránă s.f.* /<sl. veche **храна**.

hránghel *s.m.* v. arhanghel.

hrăbór, -oără *adj., adv.* **1** *adj.* (*înv.; despre oameni*) Care este viteaz. **2** *adj.* (*înv.; despre oameni*) Care este voinic. **3** *adj.* (*reg.; mai ales despre copii; în forma „hărăbor”*) Care este sănătos. **4** *adv.* (*reg.*) Vitejește. **5** *adv.* (*reg.*) Voinicește. • pl. *-ori, -oare.* și *hărăbór, -oără adj.* /<sl. veche **храбъръ**.

hrănăci, -ce *adj.* (*pop.*) Mîncăcios. • pl. *-ci, -ce.* /***hrană*** + *-aci.*

hrănár *s.m.* (*înv.*) Persoană care alimenta batoza cu snopi. • pl. *-i.* /***hrană*** + *-ar.*

hrăní *vb. IV.* **1** *tr., refl.* A da cuiva să mănînce sau a mînca; a (se) alimenta, a (se) nutri. ◇ Expr. (*refl.*) *A se hrăni cu vînt* = *a*) a nu avea ce mînca; *b*) a mînca foarte puțin. *A hrăni* (pe cineva) *cu miez de nucă* v. miez. *A se hrăni cu răbdări prăjite* v. răbdare. ◆ Ext. A (se) întreține. *Ea își hrănește părinții.* **2** *tr., refl.* A(-și) asigura existența cu cele necesare. **3** *tr.* (*compl. indică copii*) A crește. **4** *tr.* Fig. (*compl. indică mașini, aparate etc.*) A alimenta, a întreține. **5** *refl.* Fig. (*reg.; despre vin*) A deveni tare datorită vechimii. • prez.ind. *-esc.* și (*pop.*) *arăní, arîní, hărăní vb. IV.* /<sl. veche **хранити**.

hrănire *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *hrăni* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***hrăni***.

hrănít[1] *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *hrăni.* • /v. ***hrăni***.

hrănít[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre oameni sau animale*) Care este alimentat, nutrit. ◇ *Bine hrănit* = gras, rotofei. **2** (*reg.; despre vin*) Care a devenit tare prin vechime. • pl. *-ți, -te.* /v. ***hrăni***.

hrănitór, -oáre *adj.* (*despre alimente*) **1** Care hrănește bine; care satură; nutritiv. **2** Care îngrașă. **3** Care este de bună calitate. • pl. *-ori, -oare.* /***hrăni*** + *-tor.*

hrăpărét, -eață *adj.* (*despre oameni*) Care este lacom de avere; care este avid de cîștig; rapace. • pl. *-i, -ețe.* /***hrăpi*** + *-ăreț.*

hrăpí *vb. IV.* v. răpi.

hrăpíre *s.f.* v. răpire.

hrăpít, -ă *adj.* v. răpit[2].

hrăpitór, -oáre *adj.* v. răpitor.

hreámăt *s.n.* v. freamăt.

hrean *s.m.* (*bot.*) Plantă legumicolă perenă, din familia cruciferelor, cu tulpina subterană, cilindrică, groasă, lungă și albă (folosită în alimentație drept condiment sau pentru prepararea unor medicamente), cu frunzele mari și cu florile albe (*Armoracia rusticana*). ◇ Expr. *A trăi* (sau *a se deprinde*) *ca viermele în hrean* (sau *în rădăcina hreanului*) v. vierme. • /<sl. veche **хрѣнъ**.

hreápă *s.f.* v. hreapcă.

hreápcă *s.f.* (*reg.*) **1** Greblă mică aplicată la coasă, pentru a aşeza în brazdă grînele cosite. **2** Coasă prevăzută cu o astfel de greblă. ◇ Expr. *A ieşi la hreapcă* = a ieşi la coasă. **3** Colect. Snopi de ramuri şi crengi care se pun în parii gardurilor ca un fel de streaşină. • pl. *hrepci, hrepce.* şi *hreápă s.f.* /<ucr. *храбки.*

hreníţă *s.f.* (*bot.*) **1** Plantă erbacee anuală, din familia cruciferelor, cu frunzele avînd lobi dinţaţi şi cu florile mici, albe (*Lepidium campestre*). **2** Plantă erbacee din familia cruciferelor, cu tulpina păroasă, înaltă, cu florile mici, albe, ale cărei frunze se folosesc ca salată (*Lepidium sativum*); creson. • acc. şi *hréniţă.* pl. *-e.* /*hrean* + *iţă.*

hrentuí *vb. IV. refl., tr.* (*reg.*) **1** A (se) strica. **2** A (se) împrăştia; a (se) risipi. • prez.ind. *-iesc.* şi *hrintuí, hlentuí vb. IV.* /cf. magh. *harántolni.*

hrentuíre *s.f.* (*reg.*) Faptul de *a se hrentui.* • pl. *-i.* /v. *hrentui.*

hrentuít, -ă *adj.* (*reg.*) Care este stricat, uzat, dărăpănat. • pl. *-ţi, -te.* /v. *hrentui.*

hrepcuí *vb. IV. tr.* (*reg.*) A cosi cu hreapca. • prez. ind. *-iesc.* /*hreápcă* + *-ui.*

hrib *s.m.* (*bot.*) **1** Ciupercă comestibilă, cu pălăria brună-gălbuie şi cu piciorul alb, gros (*Boletus edulis*); mînătarcă. **2** *Hrib ţigănesc* (sau *vînăt*) = *a*) ciupercă veninoasă, cu pălăria bombată, gălbuie, cu piciorul gros, bulbos, de culoare roşiatică, ce creşte toamna, în păduri, în grupe (*Boletus lupinus*); *b*) ciupercă veninoasă, cu pălăria roşcată-alburie, cu piciorul gros, avînd în partea superioară o reţea de vinişoare roşii (*Boletus satanas*). **3** (*reg.*; *în forma „hiribă"*) Rodul-pămîntului (*Arum maculatum*). • pl. *-i.* şi (*reg.*) *hiríbă s.f.* /<ucr. *гриб.*

hrib ţigănesc (Boletus satanas)

hríncă *s.f.* (*reg.*) Felie mare de mămăligă sau de pîine. • pl. *-ci.* /<ucr. *грінка.*

hrincúţă *s.f.* Dim. al lui *hrincă.* • pl. *-e.* /*hrincă* + *-uţă.*

hrintuí *vb. IV.* v. hrentui.

hrism *s.n.* v. hrismă.

hrísmă *s.f.* (*bis.*; *înv.*) Mir. • pl. *-e.* şi *hrism, hrizm s.n.* /<ngr. *χρίσμα* „unsoare".

hrisóv *s.n.* (*în Ev. Med., în Ţările Rom.*) Act domnesc care servea ca titlu de proprietate, de privilegiu etc.; carte domnească. ◇ *Hrisov de danie* v. danie. • pl. *-oave.* /<m. gr. *χρυσόβουλλον* „bulă de aur"; cf. sl. veche хрисовоулъ.

hristián, -ă *adj.* (*înv.*) Creştin. • sil. *-ti-an.* pl. *-i, -e.* /nm. pr. (persoană a Sfintei Treimi, Dumnezeu-Fiul) *Hrist[os]* + *-ian.*

hristianísm *s.n.* (*înv.*) Creştinism. • sil. *-ti-a-.* /*hristian* + *-ism.*

hristianitáte *s.f.* (*înv.*) Creştinătate. • sil. *-ti-a-.* /*hristian* + *-itate.*

hristoitíe *s.f.* (*grec. înv.*) Viaţă sau comportare evlavioasă, conformă cu morala creştină. • sil. *-to-i-.* g.-d. *-iei.* /<ngr. *χριστοήθεια.*

hrişcár *s.m.* (*entom.*) Gîndac mic, asemănător cu un cărăbuş, care apare în perioada cînd se seamănă hrişca (*Rhizotrogus solstitialis*). • pl. *-i.* /*hrişcă* + *-ar.*

hrişcă (1)

hrişcă *s.f.* (*bot.*) **1** Plantă erbacee anuală, meliferă, cu frunzele triunghiulare, cu florile mici, albe-roz sau roşii şi cu seminţele mici, lunguieţe, acoperite cu o coajă neagră, care se folosesc în alimentaţie (*Fagopyrum esculentum*). **2** Restr. Colect. Seminţele acestei plante. **3** Compus: *hrişcă-deasă* = plantă erbacee cu florile albe-verzui (*Polygonum dumentorum*). • /<ucr. *хричка,* magh. *haricska.*

hrizm *s.n.* v. hrismă.

hrónic *s.n.* (*arh.*) Cronică. • pl. *-ce.* /<ngr. *χρονικόν.*

hronicár *s.m.* (*arh.*) Cronicar. • pl. *-i.* /*hronic* + *-ar.*

hronográf *s.n.* v. cronograf[1].

hrúbă *s.f.* **1** Încăpere sau galerie subterană care serveşte la depozitarea produselor alimentare. ◆ Pivniţă mare, nezidită, cu multe cotituri. **2** Cavitate subterană, zidită sau boltită, care serveşte ca loc de trecere. **3** Casă primitivă, subterană, cu acoperişul de pămînt; bordei îngropat. **4** (*reg.*) Parte a hornului de deasupra acoperişului casei. **5** (*reg.*; *la pl.*) Deschizături făcute în tavanul unei încăperi ca să pătrundă lumina sau să iasă fumul. • pl. *-e,* (*reg.*) *-i.* /<ucr. *хруба* „sobă", „cuptor".

htonián, -ă *adj., s.m., s.f.* **I** *adj.* Al pămîntului, care se referă la pămînt; subteran, subpămîntesc, htonic. **II 1** *s.m., s.f.* Divinitate subpămînteană. **2** *adj.* Care aparţine divinităţilor subpămîntene, care se referă la divinităţile subpămîntene; care provine de la divinităţile subpămîntene; htonic. • sil. *-ni-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. *chthonien*; cf. gr. *χθών* „pămînt".

htónic, -ă *adj.* Htonian. • pl. *-ci, -ce.* /<germ. *chtonisch,* engl. *chthonic.*

htonísm *s.n.* Caracter htonian. • /*htón[ic]* + *-ism.*

hu *interj.* (*de obicei repet.*) Cuvînt care imită strigătul cucuvelei sau al ciufului. • /onomat.

hublóu *s.n.* Mică deschizătură circulară, închisă ermetic, care este făcută în peretele unei nave sau al unui avion, pentru luminat şi aerisire. • pl. *-ouri.* /<fr. *hublot.*

huceág *s.n.* (*reg.*) Pădure mică, tînără şi deasă; huci. • pl. *-uri.* /<ucr. *гущак.*

huci[1] *s.n.* (*reg.*) Huceag. ◇ Expr. *A umbla huci marginea* = *a*) a umbla fără rost, fără ţintă; *b*) a fugi de frică. • pl. *-uri.* /<ucr. *гушка* „desiş".

huci[2] *interj.* v. hîş.

huciuí *vb. IV.* v. hîşîi.

húdă *s.f.* (*reg.*) **1** Spărtură, gaură (în gard, în zid etc.). **2** Nară. **3** Mină. • pl. *-e.* /cf. slav. *ходъ* „cale", „potecuţă", bg. *ходба.*

hudicioáră *s.f.* (*reg.*) **1** Dim. al lui *hudă*; hudiţă. **2** Ulicioară. • pl. *-e.* /*hudiţă* + *-ioară.*

húdiţă *s.f.* (*reg.*) **1** Hudicioară. **2** Ulicioară. **3** Galerie de mină părăsită. • acc. şi *hudíţă.* pl. *-e, -i.* /*hudă* + *-iţă.*

hudubăie *s.f.* (*reg.*) **1** Casă mare. **2** Încăpere foarte spaţioasă. **3** Pasăre mare răpitoare. **4** Fiinţă monstruoasă. **5** (Epitet pentru o) femeie mare, mătăhăloasă. **6** Lucru uzat; vechitură. • sil. *-ba-ie.* pl. *-ăi, -eie.* g.-d. *-iei.* şi *hodobáie, odobáie, udubáie s.f.* /form. expr.

hudubleájă *s.f.* (*reg.*) **1** Pasăre mare răpitoare. **2** (Epitet pentru o) femeie mare, cu trupul diform. • pl. *-eje.* /etimol. nec.

hududói *s.n.* (*hidrol.*; *reg.*) Vale strîmtă şi adîncă, cu scurgere torenţială. • pl. *-oaie.* /<srb. *hudoudolje.*

huduléţ *s.n.* v. huludeţ.

hughenót, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Protestant calvin francez din sec. 16-18; (*la pl.*) totalitatea adepţilor curentului protestant calvin francez. **2** *adj.* Care aparţine hughenoţilor, care se referă la hughenoţi. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. *huguenot.*

húghiam *adv.* v. ughian.

huhurá *vb. I. intr.* (*reg.*) **1** (*despre bufniţe*) A scoate strigăte caracteristice speciei. **2** (*despre huhurezi*) A scoate sunete caracteristice speciei. **3** (*despre cai*) A necheza. **4** (*despre oameni*) A chiui. • prez.ind. *-ez.* /form. expr.

huhuréte *s.m.* (*ornit.*) Huhurez (*Strix aluco* şi *urelensis*). • pl. *-ţi.* /de la *huhurez,* cu schimbare de suf.

huhuréz *s.m.* (*ornit.*) **1** Numele a două păsări răpitoare de noapte, asemănătoare cu bufniţa, fără smocuri de pene pe cap, care scot un strigăt caracteristic şi care trăiesc în scorburi de copaci (*Strix aluco* şi *urelensis*); ciuhurez, huhurete. ◇ Expr. *A sta ca un huhurez* (sau *ca huhurezul*) = *a*) a sta singur, părăsit; *b*) a nu putea dormi. *A se scula ca huhurezii* = a se scula foarte devreme dimineaţa. **2** *Huhurez mic* = strigă (*Tyto alba guttata*). • pl. *-i.* şi (*reg.*; *prin haplologie*) *huréz s.m.* /*huhura* + *-ez.*

huí *vb. IV.* v. vui[1].

huiálă *s.f.* v. vuială.

huideó *interj.* (*pop.*) Strigăt cu care se alungă porcii; ext. strigăt de ocară la adresa cuiva. ◇ Expr. (*subst.*) *A lua pe cineva* (sau *a da da cuiva*) *cu huideo* = a huidui pe cineva. • şi *uideó interj.* /<bg. *уйдо,* srb. *ujdo.*

huiduí *vb. IV. tr.* **1** A alunga pe cineva strigînd „huideo". **2** (*compl. indică oameni*) A batjocori violent, cu ocări şi fluierături. • prez.ind. *húidui, -iesc.* /*huideo* + *-ui.*

huiduiálă *s.f.* Huiduire. • pl. *-ieli.* /*huidui* + *-ealã.*

huiduíre *s.f.* Acţiunea de *a huidui* şi rezultatul ei; huiduială, huiduit, huiduitură. • pl. *-i.* /v. *huidui.*

huiduít *s.n.* Huiduire. • /v. *huidui.*

huiduitúră *s.f.* Huiduire. • pl. *-i.* /*huidui* + *-tură.*

huidúmă *s.f.* (*fam.*; *peior.*) Persoană mare şi grasă; matahală. • pl. *-e.* /etimol. nec.

húiet *s.n.* v. vuiet.

huílă *s.f.* Varietate de cărbune fosil, compact, fibros sau şistos, negru, strălucitor, folosit drept combustibil, precum şi la fabricarea cocsului metalurgic, la extragerea gazului de iluminat şi a gudroanelor etc. • pl. *-e.* /<fr. *houille.*

húioş *s.n.* v. uioş.

huíţ *s.n.* (*reg.*) Scrînciob. • pl. *-e.* /cf. *huţa.*

huiţă *vb. I. refl.* (*reg.*) A se da în scrînciob. • sil. *hu-i-.* prez.ind. *huíţ.* /*huiţ* + *-a.*

huiúm *s.n.* v. uium.

hula-hop [ula'op] *s.n. invar.* Dans modern, de origine polineziană, cu ritm foarte viu, marcat prin mişcarea şoldurilor. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • /<span. *hula-hop* <cuv. polinezian.

húlă[1] *s.f.* (*pop.*) **1** Ocară, injurie. **2** Calomnie, ponegrire. **3** Bîrfă. **4** Concr. Persoană care merită să fie hulită. • pl. *-e.* /<sl. veche хоула.

húlă[2] *s.f.* (*hidrol.*) **1** Mişcare ondulatorie a suprafeţei mării şi oceanului care continuă după încetarea vîntului care a provocat-o; masă de apă antrenată în acest fel de mişcare ondulatorie. **2** Furtună pe mare. • pl. *-e.* /<fr. *houle.*

húlă[3] *s.f.* (*reg.*) **1** Surpătură de munte sau de deal. **2** Ext. Drum printr-o scobitură de deal. **3** Drum care urcă pe o coastă foarte piezişă. • pl. *-e.* /<magh. *hulla.*

hulboánă *s.f.* v. bulboană.

hulí[1] *vb. IV. tr.* (*pop.*) **1** A spune cuvinte de ocară la adresa cuiva; a ocărî. **2** (*compl. indică oameni*) A vorbi de rău; a calomnia, a defăima. **3** (*compl. indică oameni*) A înjosi în faţa cuiva. **4** A profera blasfemii împotriva cuiva sau a ceva. **5** Ext. A dispreţui. • prez. ind. *-esc.* /<slav. хоулити.

huli[2] *s.m.* v. uliu.

huligán *s.m.* **1** (*deprec.*) Persoană care comite acte de huliganism. ◆ Derbedeu; scandalagiu. **2** (*reg.*) Om înalt, bine făcut. **3** (*reg.*) Băiat îndrăzneţ. • pl. *-i.* /<rus. *хулиган.*

huligánic, -ă *adj.* Care aparţine huliganilor sau huliganismului, care este specific huliganilor, care se referă la huligani sau la huliganism. • pl. *-ci, -ce.* /*huligan* + *-ic.*

huliganísm *s.n.* **1** Tulburare a ordinii şi a moralei publice prin manifestări care dovedesc lipsă de cuviinţă faţă de regulile de convieţuire socială. ◆ (*jur.*) Ultraj contra bunelor moravuri. **2** Agresiune stradală. **3** Devastare a bunurilor publice sau private. • /*huligan* + *-ism.*

hulíre *s.f.* (*pop.*) Acţiunea de *a huli* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. *huli.*

hulít *s.n.* (*pop.*) Faptul de *a huli.* • pl. *-uri.* /v. *huli.*

hulitór, -oáre *s.m., s.f.* (*pop.*) Persoană care huleşte. • pl. *-ori, -oare.* /*huli* + *-tor.*

hully-gully ['hali,gali] *s.n. invar.* Formă de dans madison, în care dansatorii se aşază în şiruri paralele şi fac deplasări laterale în paşi săriţi, însoţiţi de o glisare din spate în faţă. • /<engl. *hully-gully,* refren repetat la acest dans.

húlpav, -ă *adj.* (*pop.*; *despre fiinţe*) Care mănîncă cu lăcomie; care este foarte lacom la mîncare. ◆ (*despre manifestări, acţiuni etc. ale fiinţelor*) Care exprimă lăcomie. *Priviri hulpave.* ◇ (*adv.*) *Mănîncă hulpav.* • acc. şi *hulpáv.* pl. *-i, -e.* şi *hílpav, -ă, hílpov, -ă adj.* /cf. bg. *хлапам* „a clefăi", srb. *hlapiti* „a sorbi cu lăcomie", pol. *chłapać* „a plescăi".

húlpe *s.f.* v. vulpe.

hulpí *vb. IV.* v. hupi.

hulpíre *s.f.* v. hupire.

hulpít, -ă *adj.* v. hupit.

hultán *s.m.* v. vultan.

hultuí *vb. IV.* v. altoi.

hulúb, -ă *s.m., adj.* **1** *s.m.* (*ornit.; pop.*) Porumbel. ◇ *Hulub-de-stepă* = pasăre din ordinul columbiformelor, de mărimea unui porumbel, de culoare galbenă-brună, cu pete sure pe spate (*Syrrhaptes paradoxus*). **2** *adj.* (*reg.; despre animale și păsări*) Care are părul sau penajul sur-închis ori cenușiu, de culoarea porumbelului sălbatic. **3** *s.m.* Fig. Îndrăgostit; amorez. • pl. *-i, -e.* și *holúb, gulúb s.m.* /<ucr. *голуб*.

hulubáș *s.m.* (*pop.*) Dim. al lui *hulub*; hulubel. • pl. *-i.* /*hulub* + *-aș*.

hulúbă *s.f.* Fiecare dintre cele două prăjini prinse de crucea căruței, trăsurii etc. între care se înhamă calul. • pl. *-e.* și (*reg.*) *ulúbă s.f.* /<ucr. *голобля*, pol. *hołobe*; cf. germ. *kloben*.

hulubărie *s.f.* (*reg.*) Adăpost pentru hulubi. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /*hulub* + *-ărie*.

hulubél *s.m.* (*pop.*) Hulubaș. • pl. *-ei.* /*hulub* + *-el*.

hulubíță *s.f.* **1** (*ornit.; pop.*) Porumbiță. **2** (*bot.*) Ciupercă comestibilă, din familia agaricaceelor, cu pălăria cărnoasă, galben-portocalie și cu piciorul alb sau galben (*Russula aurata*). **3** (*bot.; pop.*) Nume dat mai multor specii de ciuperci (comestibile), care au pălăria viu și divers colorată, carnea albă, cu gust dulce-acrișor și cu miros plăcut (*Russula*). • pl. *-e.* /*hulub* + *-iță*.

huludéț *s.n.* (*reg.*) **1** Fus al țevii de la suveica războiului casnic de țesut. **2** Vargă pentru scos măduva din țevi de soc, pentru încărcarea pistoalelor și puștilor etc. **3** Supapă a unei pompe. • pl. *-e* și *huduléț s.n.* /cf. sl. veche. **хлодъ** „vargă", rus. *холодец*.

huluí *vb. IV.* v. hurui.

huluít[1] *s.n.* v. huruit[1].

huluít[2]**, -ă** *adj.* v. huruit[2].

hum *s.n.* (*geomorf.*) Relief rezidual calcaros, de formă piramidală, cu vîrful ascuțit sau plat, care se ridică deasupra unor suprafețe carstice. • /<fr., engl. *hum*, germ. *Hum*; cf. nm. pr. *Hum*, localitate din Iugoslavia.

humán, -ă *adj.* v. uman.

humanitár, -ă *adj.* v. umanitar.

humanitáriu, -ie *adj.* v. umanitar.

humanitáte *s.f.* v. umanitate.

humanologíe *s.f.* (*psih.*) Știință multidisciplinară despre om. • g.-d. *-iei.* /*human* + *-(o)logie*.

húmă *s.f.* Argilă plastică, cenușie sau vînătă-negricioasă, care, muiată cu apa, dă o pastă moale, folosită la spoitul caselor. • pl. *-e.* /<ngr. *χώμα*, bg. *хума*.

humărie *s.f.* (*pop.*) Loc de unde se scoate humă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /*humă* + *-ărie*.

humeísm *s.n.* (*filos.*) Concepție idealistă a filosofului englez Hume, potrivit căreia toate cunoștințele provin din experiență. • sil. *-me-ism.* /<fr. *humeisme*; cf. nm. pr. David *Hume*, filosof, istoric și economist englez.

humeíst, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Adept) al humeismului. **2** *adj.* Care aparține humeismului sau humeiștilor, care se referă la humeism sau la humeiști. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. *humeiste*.

humerál, -ă *adj.* (*anat.*) Care aparține humerusului, care se referă la humerus. • pl. *-i, -e.* /<fr. *huméral*.

húmerus *s.m.* (*anat.*) **1** Os lung, pereche, cuprins între umăr și cot, care formează scheletul brațului. **2** Osul părții proximale a membrului toracic la animalele tetrapode. • pl. *-și.* /<lat. *hŭmĕrus, -i*, fr. *humérus*.

humi- Elem. de compunere „humus". • și *humo-.* /<fr. *humi-, humo-*; cf. lat. *hŭmus, -i* „pământ".

húmic, -ă *adj.* **1** (*despre soluri*) Care este bogat în humus. **2** (*chim.*) *Acid humic* = substanță coloidală, neagră-brună, care se extrage din humus. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. *humique*.

humícol, -ă *adj.* (*biol.; despre organisme*) Care trăiește în humus. • pl. *-i, -e.* /<fr. *humicole*.

humifér, -ă *adj.* (*despre soluri*) Care conține materii organice; care este bogat în humus. • pl. *-i, -e.* /<fr. *humifère*.

humificáre *s.f.* Transformare a materiei organice în humus. • pl. *-ări.* /după fr. *humification*.

humigén, -ă *adj.* Care produce humus. • pl. *-i, -e.* /<fr. *humigène*.

hummock *s.n.* (*hidrol.*) Monticul format din blocuri de gheață, care provine din spargerea banchizelor. • /<engl., fr. *hummock*.

humo- v. humi-.

humoáre *s.f.* v. umoare.

humologíe *s.f.* Disciplină care se ocupă cu studiul evoluției diferitelor tipuri de humus. ◆ Totalitatea proceselor de transformare a resturilor organice în humus. • g.-d. *-iei.* /<fr. *humologie*.

humór *s.n.* v. umor.

humoréscă *s.f.* (*muz.*) Mică compoziție instrumentală, în formă liberă, cu caracter sprinten, glumeț. • pl. *-ești.* /<germ. *Humoreske*, fr. *humoresque*.

humoríst, -ă *s.m., s.f.* v. umorist.

humós, -oásă *adj.* (*despre soluri*) Care conține humă. • pl. *-oși, -oase.* /*humă* + *-os*.

humuí *vb. IV. tr.* (*reg.*) A unge, a lipi, a da cu humă. • prez.ind. *-iesc.* /*humă* + *-ui*.

humuíre *s.f.* (*reg.*) Acțiunea de *a humui*. • pl. *-i.* /v. *humui*.

humuít[1] *s.n.* (*reg.*) Faptul de *a humui*. • /v. *humui*.

humuít[2]**, -ă** *adj.* (*reg.*) **1** (*despre case*) Care este spoit cu humă; ext. care este îngrijit, curat. **2** (*iron.; despre obraji*) Care este fardat prea mult. • pl. *-ți, -te.* /v. *humui*.

humuleșteán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de la Humulești sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii Humulești. **2** *adj.* Care aparține Humulești sau humulenilor, care se referă la Humulești sau la humulești; originar din Humulești. • pl. *-eni, -ene.* /nm. pr. (localitate în N Moldovei, unde s-a născut scriitorul Ion Creangă) *Humulești* + *-ean*.

húmus *s.n.* **1** Amestec de substanțe organice amorfe aflate în sol, rezultat din descompunerea materialului vegetal, care condiționează fertilitatea solului. **2** Pământ fertil, bogat în humus. • pl. *-uri.* /<lat. *hŭmus, -i*, fr. *humus*, germ. *Humus*.

hun *s.m.* (*la pl.*) Populație mongolică nomadă, care a pătruns, în sec. 4-5, în V Europei și care, trecînd și pe teritoriul României de astăzi, s-a stabilit în Panonia; (*și la sg.*) persoană care făcea parte din această populație. • pl. *-i.* /<lat. *Hunni, -orum*, fr. *Huns*.

hunedoreán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a municipiului sau a județului Hunedoara ori este originară de acolo; (*la pl.m.*) locuitorii Hunedoarei. **2** *adj.* Care aparține Hunedoarei sau hunedorenilor, care se referă la Hunedoara sau la hunedoreni; originar din Hunedoara. • pl. *-eni, -ene.* /nm. pr. (oraș în România) *Hunedoara* + *-ean*.

hunedoreáncă *s.f.* Femeie care face parte din populația de bază a municipiului sau a județului Hunedoara ori este originară de acolo. • pl. *-ence.* /*hunedorean* + *-că*.

hungarístică *s.f.* Știință care se ocupă cu studiul limbii, al culturii și literaturii maghiare; hungarologie. • și *ungarístică s.f.* /<germ. *Hungaristik*.

hungarológie *s.f.* Hungaristică. ◆ g.-d. *-iei.* /<germ. *Hungarologie*.

húnie *s.f.* (*reg.*) **1** Pîlnie. **2** (*geomorf.*) Vale în formă de pîlnie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *únie s.f.* /<bg. *фуния*, srb. *hunija*.

húnsfut *adj., s.m.* (*reg.; deprec.*) **1** (Om) care nu este bun de nimic. **2** (Om) fără căpătîi. **3** (Om) afemeiat. • pl. *-ți.* /<magh. *huncfut* <germ. *Hundsfott* „canalie, ticălos".

hunter ['hantər] *s.m.* Cal de vînătoare, bun săritor de obstacole. • pl. *-i.* /<engl., fr. *hunter*.

hunting ['hantiŋ] *s.n. invar.* Piele pentru încălțăminte, asemănătoare cu pielea de antilopă. • /<engl. *hunting*.

hunțúț *s.n.* (*reg.*) Scrînciob. • pl. *-e.* /cf. *hinta*[1].

húo *interj.* Strigăt care exprimă indignarea, revolta, aversiunea față de cineva sau de ceva. ◇ Expr. *A lua* (pe cineva) *cu huo* = a huidui. • /onomat.

hup *interj.* v. hop.

hupí *vb. IV.* (*reg.*) **1** *intr.* (*despre ființe*) A suferi de foame prelungită. **2** *refl.* (*despre cereale, legume etc.*) A nu rodi. **3** *refl.* (*despre legume, fructe etc.*) A nu se coace (din cauza intemperiilor). **4** *refl.* (*despre cereale*) A avea bobul sec. • prez.ind. *-esc.* și *hulpí, upí vb. IV.* / cf. sl. veche **ѭпѣтѣти, ѭпѣтати сѧ** „a crește mare, fără a face grăunțe, fără a rodi".

hupíre *s.f.* (*reg.*) Acțiunea de *a* (*se*) *hupi* și rezultatul ei. • pl. *-i.* și *hulpíre s.f.* /v. *hupi*.

hupít, -ă *adj.* (*reg.*) **1** (*despre ființe*) Chinuit de foame. **2** (*despre cereale, legume etc.*) Care nu a rodit. **3** (*despre legume, fructe etc.*) Care nu s-a copt. **4** (*despre cereale*) Care are bobul sec. • pl. *-ți, -te.* și *hulpít, -ă, upít, -ă adj.* /v. *hupi*.

hur *interj.* Cuvînt care imită sunetul caracteristic al porumbeilor. • /onomat.

hurál *s.n.* (*polit.*) Fiecare dintre organele locale ale puterii de stat în Mongolia. ◇ *Marele hural* = Parlamentul mongol. • pl. *-e.* /<rus. *хурал*.

húrcă (*reg.*) *s.f.* Planșă de lemn acoperită cu pînză albă folosită pentru alesul aurului din nisip. • pl. *-ci.* /etimol. nec.

hurdău *s.n.* v. hîrdău.

hurdler ['hardlər] *s.m.* (*sport*) Alergător specializat în cursele de garduri. • pl. *-i.* /<engl. *hurdler*.

hurdói *s.n.* v. hîrdău.

hurdú-burdú *loc.adv.* v. hurduz-burduz.

hurducá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A (se) clătina, a (se) scutura (tare); a (se) zdruncina, a (se) zgudui; a (se) hurducăi. **2** *intr.* (*reg.*) A face zgomot mare. • prez.ind. *hurdúc.* și (*reg.*) *urducá vb. I.* • /form. expr.

hurducáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *hurduca* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. *hurduca*.

hurducăí *vb. IV.* (*reg.*) **1** *tr., refl.* A (se) hurduca. **2** *intr.* A face zgomot mare. • prez.ind. *hurdúcăi.* /form. expr.

hurducăiálă *s.f.* (*reg.*) Hurducătură. • pl. *-ieli.* /*hurducăi* + *-eală*.

hurducătúră *s.f.* **1** Zdruncinătură, zguduire; hurducăială. **2** Zgomot produs de ceva care hurducă; hurducăială. • pl. *-i.* /*hurduca* + *-ătură*.

hurdúc-burdúc *loc.adv.* v. hurduz-burduz.

hurdúf-burdúf *loc.adv.* v. hurduz-burduz.

hurduí *vb. IV. intr.* (*reg.*) A hurui. • prez.ind. pers. 3 *-ieşte.* /form. expr.

hurduitúră *s.f.* (*reg.*) Huruitură. • pl. *-i.* /*hurdui* + *-tură*.

hurduzău *s.n.* (*reg.*) **1** Funie groasă. **2** Odgon întins deasupra unui rîu, cu ajutorul căruia se pune în mișcare un pod mobil. **3** Ext. Pod mobil. • pl. *-aie, -ăuă.* /<magh. *Hordozó* „purtător".

hurdúz-burdúz *loc.adv.* (*reg.*) **1** Ca un obiect care, atîrnat de ceva, se bălăbănește. **2** Legat burduf. • și *hurdú-burdú, hurdúc-burdúc, hurdúf-burdúf loc.adv.* /form. expr. prin reduplicare, pe bază de rimă.

huréz *s.m.* v. huhurez.

hurezeán, -ă *adj., s.m., s.f.* v. horezean.

huricán *s.n.* (*meteor.*) Ciclon tropical din regiunea Antilelor. • pl. *-e.* /<engl., fr. *hurricane* <cuv. hindi.

húrie *s.f.* **1** (*relig.; la musulmani*) Fecioară deosebit de frumoasă promisă de Mahomed credincioșilor în Paradis. **2** Ext. Fecioară sau femeie foarte frumoasă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<tc. *huri*; cf. fr. *houri* <cuv. persan.

hurling ['hərliŋ] *s.n. invar.* (*sport*) Joc irlandez, care se practică cu o minge de plută îmbrăcată în piele, condusă și lovită cu un fel de crosă. • /<engl. *hurling*.

hurlúp *s.m.* (*reg.*) **1** Prună atacată de ciupercă. **2** Prună necoaptă (căzută din pom). • pl. *-i.* /etimol. nec.

hurmúz *s.n., s.m.* **1** *s.n.* Mărgea de sticlă care imită mărgăritarul. **2** *s.n.* (*la pl.*) Șirag de astfel de mărgele. **3** *s.m.* (*bot.*) Arbust decorativ cu frunzele opuse eliptice, cu florile roz-trandafirii și cu fructele bace, albe, de mărimea cireșelor (*Symphoricarpus albus*). • pl. *n. -uri, m. -i.* /nm. pr. *Hurmuz*, oraș în Turcia.

hurón *s.m.* (*la pl.*) Trib de amerindieni, care locuia în vechime la marginea lacurilor Huron și Ontario, din America de Nord; (*și la sg.*) persoană care făcea parte din acest trib. • pl. *-i.* /<fr. *Hurons, huron*; cf. nm. pr. *Huron*, lac în America de Nord.

huroniăn, -ă *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Subdiviziune superioară a erei arhaice. **2** *adj.* Care aparține huronianului, specific huronianului; care se referă la această perioadă. ◇ *Cutare huroniană* = cutare a scoarței terestre care a avut loc în Scandinavia și Canada, în algonkian. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din huronian. • sil. *-ni-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. *huronien*.

hursúz, -ă *adj.* v. ursuz.

hursuzíc *s.n.* v. ursuzlîc.

húrtă *s.f.* Loc.adv. (*reg.*) *Cu hurta* = cu grămada, cu toptanul. *La hurtă* = la întîmplare; fără alegere. • pl. *-e.* și *vúrtă s.f.* /<ucr. *хурт*.

huruí *vb. IV.* **1** *intr.* A face un zgomot asemănător aceluia produs de mersul unei căruțe, de rostogolirea unui butoi, de căderea mai multor obiecte tari unul peste altul etc.; a hurdui. **2** *refl.* (*reg.*) A se dărîma, a se nărui, producînd zgomot (mare). **3** *refl.* (*despre porumbei sau curcani*) A scoate sunetul caracteristic speciei. • prez.ind. pers. 3 *húruie.* și (*reg.*) *huluí, uruí vb. IV.* /form. expr.

huruiálă *s.f.* Huruitură, huruire. • pl. *-ieli.* /***hurui*** *+ -eală.*

huruíre *s.f.* Huruială, huruitură. • pl. *-i.* /v. ***hurui.***

huruít[1] *s.n.* **1** Faptul de *a (se) hurui.* **2** Huruitură. • şi *(reg.) huluít s.n.* /v. ***hurui.***

huruít[2]**, -ă** *adj. (reg.)* Care s-a dărîmat, năruit, producînd zgomot (mare). • pl. *-ţi, -te* şi *(reg.) huluít, -ă adj.* /v. ***hurui.***

huruitór, -oáre *adj.* Care huruie. • sil. *-ru-i-.* pl. *-ori, -oare.* /***hurui*** *+ -tor.*

huruitúră *s.f.* Zgomot produs de ceva care huruie; huruială, huruire, huruit, *(reg.)* hurduitură. • sil. *-ru-i-.* pl. *-i.* şi *(reg.) uruitúră s.f.* /***hurui*** *+ -tură.*

husá *vb. I. tr.* A acoperi ceva cu o husă. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***housser.***

husár *s.m.* Ostaş în cavaleria maghiară medievală. • pl. *-i.* /<magh. ***huszár.***

húsă *s.f.* Învelitoare de stofă, de pînză, de material plastic etc. cu care se acoperă mobilele, unele aparate, maşini sau materiale, pentru a le proteja de soare, de praf, de umezeală etc. • pl. *-e.* /<fr. ***housse.***

husărésc, -eáscă *adj.* Care aparţine husarilor, care se referă la husari. • pl. *-eşti.* /***husar*** *+ -esc.*

husăréşte *adv.* În felul husarilor. • /***husar*** *+ -eşte.*

husăríme *s.f. (înv.)* Mulţime de husari. • /***husar*** *+ -ime.*

húsăş *s.m. (reg.)* Veche monedă ungurească de argint, care a circulat în trecut şi în Transilvania. • pl. *-i.* şi *húsoş s.m.* /<magh. ***huszas.***

húscă *s.f. (reg.)* **1** Sare obţinută prin fierberea apei din izvoare sau din bălţi sărate. **2** Calup de sare. • pl. *huşti.* /<ucr. ***хуска.***

husít, -ă *adj., s.m., s.f. (bis.)* **1** *adj., s.m., s.f.* (Adept) al husitismului. **2** *adj.* Care aparţine husitismului sau husiţilor, care se referă la husitism sau la husiţi. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***hussite.***

husitísm *s.n. (bis.)* Mişcare religioasă creştină şi social-politică, fundată la începutul sec. 15 de Jan Hus, care era îndreptată împotriva papalităţii şi feudalilor germani. • /<fr. ***hussitisme***; cf. nm. pr. Jan *Hus,* reformator religios ceh.

husky ['haski] *s.m. (zool.)* Rasă de cîini de talie mare, originară din regiunile arctice din America, Europa şi Asia, folosiţi de eschimoşi ca animale de tracţiune la sănii sau ca animale de companie; cîine care face parte din această rasă. • /<engl. ***husky.***

húsoş *s.m.* v. husaş.

huş *interj.* v. hîş.

huşí *vb. IV. tr.* v. hîşîi.

húşte *s.f. pl. (reg.)* Tărîţe care rămîn pe fundul putinei cu borş, după înăcrirea acestuia; drojdie de borş. • şi *hóşte, huşti s.f. pl.* /<ucr. ***гущa.***

huşti[1] *interj.* **1** Cuvînt care sugerează mişcarea făcută de cineva sau de ceva care iese, dispare sau se strecoară repede undeva. **2** Strigăt cu care se alungă păsările de curte. • /form. expr.

huşti[2] *s.f. pl.* v. huşte.

huştiuliúc *interj. (pop.)* Cuvînt care imită zgomotul produs de un corp greu prin căderea în apă. • /onomat.

huşuí *vb. IV. tr.* v. hîşîi.

hutupí *vb. IV. tr. (reg.)* A mînca cu lăcomie (şi urît). • prez.ind. *-esc.* /etimol. nec.

húţa *interj.* Cuvînt care însoţeşte datul în leagăn, în scrînciob etc. ◇ Loc.vb. *A (se) da huţa* (sau *de-a huţa*) = a (se) legăna. • şi *úţa interj.* /form. expr.; cf. *hîţa.*

huţán, -ă *s.m., s.f., adj. (reg.)* **1** *s.m., s.f.* Huţul. **2** *adj.* Huţănesc. ◇ *Cal huţan* = cal de munte, foarte rezistent, răspîndit în N Moldovei. • pl. *-i, -e.* /***huţ[ul]*** *+ -an.*

huţáncă *s.f. (reg.)* Femeie huţulă. • pl. *-ănci.* /***huţan*** *+ -că.*

huţănésc, -eáscă *adj.* Care aparţine huţulilor, care se referă la huţuli; huţan. • pl. *-eşti.* /***huţan*** *+ -esc.*

huţúl, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte dintr-o populaţie slavă, puţin numeroasă, din regiunea izvoarelor Siretului şi Ceremuşului, care vorbeşte un dialect ucrainean; *(la pl. m.)* populaţie slavă stabilită în regiunea izvoarelor Siretului şi Ceremuşului, care vorbeşte un dialect ucrainean; huţan. **2** *adj.* Care aparţine huţulilor, care se referă la huţuli. • pl. *-i, -e.* /<ucr. ***гуцул.***

huţúlca *s.f. art.* Dans popular al huţulilor. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • /***huţul*** *+ -că.*

huţulínca *s.f. art.* Numele unui dans popular românesc. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • /de la ***huţul***; cf. *huţulca.*

huţupí *vb. IV. refl. (reg.)* A se opinti. • prez.ind. *-esc.* /etimol. nec.

huţupínă *s.f. (reg.)* **1** Cal bătrîn, slab; mîrţoagă. **2** Femeie voinică. • pl. *-e.* /***huţupi*** *+ -ină.*

huţuţá *vb. I. tr. (reg.; compl. indică mai ales copii mici)* A legăna. • prez.ind. *huţúţ.* /de la ***huţa.***

huzdúp *interj. (pop.)* Cuvînt care imită zgomotul produs de căderea rapidă a unui corp greu. • /onomat.

huzdupă *vb. I. tr. (reg.)* A mînca lacom (şi urît). • prez.ind. *huzdúp.* /***huzdup*** *+ -a.*

huzmét *s.n. (în Ev. Med., în Ţările Rom.)* **1** Dar omagial; plocon. ◆ Gener. Dar. **2** Slujbă, funcţie. ◆ Rang. **3** Venit al vinăriciului, vieritului sau al ocnelor şi al vămilor. • pl. *-uri.* /<tc. ***huzmet.***

huzmetár *s.m. (în Ev. Med., în Ţările Rom.)* Persoană care lua în arendă un huzmet. • pl. *-i.* /***huzmet*** *+ -ar.*

huzúr *s.n.* **1** Trai îmbelşugat şi lipsit de griji. **2** Viaţă de trîndăvie şi de îmbuibare. **3** Viaţă plină de desfătări. • /<tc. ***huzur.***

huzurí *vb. IV. intr.* **1** A trăi comod, în belşug şi fără griji. **2** A trăi în trîndăvie şi în îmbuibare. ◆ A se simţi foarte mulţumit. **3** A trăi în desfătări. • prez. ind. *-esc.* /***huzur*** *+ -i.*

huzuríre *s.f.* Acţiunea de *a huzuri* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***huzuri.***

hválă *s.f.* v. fală.

hýbris *s.n. (lit.; în tragedia antică greacă)* Mîndrie nemăsurată, orgoliu, supraapreciere a forţelor şi libertăţii individului în confruntarea cu destinul, considerate una dintre sursele conflictului tragediei şi ale prăbuşirii eroului. • /<gr. ***ὕβρις.***

I i

i[1] *s.m. invar.* **I 1** A unsprezecea literă a alfabetului limbii române. **2** Sunetul corespunzător acestei litere (vocala cea mai închisă, nerotunjită, din seria anterioară). <> Expr. *A (nu) pune punctul pe i* = a (nu) sublinia ceea ce este semnificativ; a (nu) reda ceea ce este esențial într-o discuție. **3** Semn grafic pentru această literă (*i, I*). **II 1** (*log.*) Simbol pentru *judecata particular-afirmativă*. **2** (*chim.*) Simbol pentru *iod*. **3** (*mat.*) Simbol pentru rădăcina pătrată a lui -1, unitate imaginară. **III** Simbol literal pentru cifra romană cu valoarea numerică *1* (*I*).

i²- Elem. de compunere cu sens negativ și privativ. • /<***in***[1]-.

i[3] *conj.* (*înv.*) Și. • /<sl. veche **н**.

i[4] *interj.* (*adesea repet. sau prelungit*) Exclamație care exprimă surprindere, admirație, mulțumire, bucurie, regret, dezaprobare etc. *I, Doamne! Mulți cuconași zăresc eu aici!* (ALECS.). *Iii, păcat!* (CAR.). *I, tată, ...iar îi răzgîi ...o să ți se suie în cap* (DELAVR.). • /onomat.

ia *interj.* **1** (*precedă un vb. la imper.*) Cuvînt care atrage atenția interlocutorului asupra unui îndemn care i se va da; (*pop.*) ian! *Ia, lasă-mă încolo, măi omule!* (CR.). **2** (*atrage atenția asupra unei persoane, asupra unui lucru sau asupra comunicării care urmează*) Iată! iacă! uite! vezi! *Apoi, ia, asta-ți spun și eu* (CR.). <> Expr. *Ia așa!* = uite-așa! <> (*corespunde unui gest care indică locul, direcția etc.; precedă un adv.*) *Să stai, ia, acolo, în banca ta*. **3** Cuvînt care arată indiferența față de ceea ce urmează să se exprime. *Eu sînt, ia, un păcătos!* (SB.). **4** Cuvînt care introduce un răspuns într-un dialog. *Încotro, pînă unde? – Ia, pîn-aci* (PANN). • /cf. bg. *я*.

iabráș, -ă *adj.* v. abraș.

iac *s.m.* (*zool.*) Mamifer rumegător, mai mic decît bivolul, cu corpul masiv, acoperit cu păr lung, de culoare brună, cu o cocoașă pe ceafă, care trăiește, în stare sălbatică, în regiunile înalte din Tibet și care, domesticit, este folosit ca animal de povară (*Poephagus grunniens*). • pl. *iaci*. /<fr. ***yack*** <cuv. tibetan.

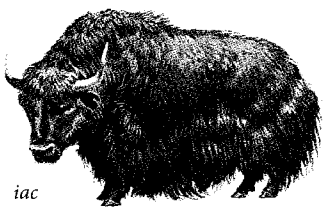

iac

iacá[1] *s.f.* (*înv.*) Guler de haină femeiască. <> Expr. *A fețeli cuiva iacaua* = a face de rușine pe cineva. *A pune cuiva iacaua* v. pune. • pl. *-ale*. /<tc. ***yaka***.

iacá[2] *s.f.* (*înv.*) Tutun de cea mai bună calitate. • /etimol. nec.

iáca[3] *interj.* v. iacă.

iácă[1] *interj.* **1** (*atrage atenția asupra unei persoane sau asupra unui lucru*) Ia, iată, uite, vezi! *Da frați mai ai? – Am. Iaca, țîncu ista de soră* (SADOV.). <> (*atrage atenția asupra apariției unei persoane sau a unui lucru*) *Iaca și codrul Grumăzeștilor, grija negustorilor și spaima ciocoilor* (CR.). <> (*atrage atenția asupra comunicării care urmează*) *Ei, stăpîne, iaca, chiar azi mi s-au împlinit anii de slujbă* (CR.). **2** (*la începutul unei povestiri*) Ascultă! <> Expr. *Iaca așa* v. așa. **3** (*în povestiri*) Deodată, pe neașteptate. *Cînd, iacă, se întîlnește cu un corb* (ISP.). <> Expr. *Numai ce (iaca)...* v. ce. **4** (*adesea urmat de „mă”*) Cuvînt care exprimă mirare, contrarietate (în fața unei întîmplări neașteptate). *Iaca mă! ...Nu cumva s-o boierit?* (ALECS.). **5** (*precedat de „ei”*) Exclamație care întărește sensul negativ al unui răspuns. *Te-ai supărat? – Ei iacă! de ce?* • și *iáca, iácătă interj.* / ***ia*** + ***că***.

iácă[2] *s.f.* (*înv., reg.*) Bunică. • /<ngr. ***γιαγιά***, după *bunică*.

iácătă *interj.* v. iacă[1].

iacínt *s.m.* (*bot.*) Zambilă (*Hyacinthinus*). • pl. *-ți*. și *hiacínt s.m.* /<fr. ***jacinthe*** <gr. *ὑάκινθος*; cf. nm. pr. *Iacint* (Hiacint) personaj mitologic grec, tînăr iubit de Apolo, după moartea căruia zeul i-a transformat sîngele în floare.

iacint

iacníe *s.f.* v. iahnie.

iacó *s.m. invar.* (*ornit.*) Papagal cu penele gri, din Africa tropicală, care clocește în scorburile de mangrove (*Psittacus erithacus*). • /<fr. ***jaco***.

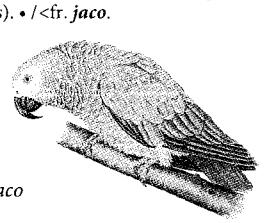

iaco

iacobín, -ă *s.m., adj.* **1** *s.m.* (*bis.*) Călugăr dominican. **2** (*ist.*) *s.m.* Membru al celei mai radicale grupări revoluționare franceze, în perioada revoluției din 1789-1794. **3** *s.m.* Ext. Democrat care are idei avansate. **4** *adj.* Care aparține iacobinilor, care se referă la iacobini. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***jacobin***; cf. nm. pr. Couvent des *Jacobins*, mănăstire dominicană unde a avut loc prima întrunire a revoluționarilor.

iacobinísm *s.n.* **1** (*ist.*) Doctrina iacobinilor. **2** Ext. Opinie, atitudine democratică, revoluționară, radicală. • /<fr. ***jacobinisme***.

iactánt, -á *adj.* (*despre oameni*) Care este înfumurat, îngîmfat. • pl. *-ți, -te*. /<lat. ***iactans, -ntis***.

iactánță *s.f.* **1** Înfumurare, îngîmfare. **2** Lăudăroșenie, fanfaronadă. • /<lat. ***iactantĭa, -ae***, fr. ***jactance***.

iad *s.n.* **1** (*în relig. creștină*) Loc unde sălășluiesc sufletele celor păcătoși, după moarte, fiind supuse la chinuri veșnice; gheenă, infern, tartar. <> *Puterile iadului* v. putere. *Talpa iadului* v. talpă. ◆ (*înv., reg.*) Foc mare. **2** Fig. Situație chinuitoare, greu de suportat. *Căsnicia devenise un iad pentru el*. **3** Fig. Chin sufletesc. *Numai ea îi știa iadul din suflet*. **4** Compus: (*pop.*) *piatra-iadului* = azotat de argint. • pl. (*înv.*) *-uri*. /<slav. **адъ, ѭдъ**, gr. *ᾅδης*.

iádă *s.f.* Pui de sex feminin al caprei (sau al căprioarei). <> Expr. *Capra sare masa, iada sare casa* v. capră. • pl. *iede*. / de la ***ied***.

iădeș *s.n.* **1** (*anat.*) Os, în formă de furcă, de la pieptul păsărilor, care este format din oasele claviculelor sudate în partea inferioară. **2** Rămășag care începe prin ruperea acestui os. • pl. *-uri*. și *édeș s.n.* /<tc. ***yadeș***.

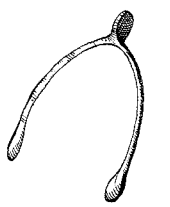

iadeș (1)

iafetízi *s.m. pl.* (*în Vechiul Testament*) Populație legendară, descendentă din Iafet, care a populat o parte din Asia Mică și regiunile mediteraneene ale Europei. • /de la nm. pr. ***Iafet***, al treilea fiu al lui Noe.

iahnie *s.f.* (*culin.*) Fel de mîncare scăzută, care se prepară din legume (mai ales din fasole boabe), din carne (sau din pește). • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și *iacnie s.f.* /<tc. ***yahni***, bg. ***яхния***.

iaht *s.n.* (*mar.*) **1** Navă mică și elegantă, cu pînze sau cu propulsie mecanică, pentru un număr mic de pasageri, care este folosită în călătorii de agrement. **2** Ambarcație sportivă cu vele, care este folosită pentru regate. • scris și *yacht*. pl. *-uri*, (*pop.*) *-e*. /<fr., engl. ***yacht*** <ol. *jacht*.

iaht (1)

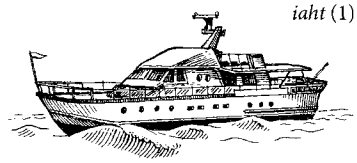

iáhting *s.n.* **1** (*sport*) Sport cu iahturi. ◆ Concurs de iahturi. **2** Călătorie de agrement cu iahtul. • scris și *yachting*. /<fr., engl. ***yachting***.

iahtmán *s.m.* (*sport*) Sportiv care practică iahtingul. • pl. *-i*. /<fr. ***yachtman***, engl. ***yachtsman***.

iaído *subst.* Arta luptei cu sabia, în Japonia. • /cuv. japonez.

ialomițeán, -á *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a județului Ialomița sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii județului Ialomița. **2** *adj.* Care aparține județului Ialomița sau ialomițenilor, care se referă la județul Ialomița sau la ialomițeni; originar din județul Ialomița. • pl. *-eni, -ene*. / nm. pr. (județ în S-E României) ***Ialomița*** + *-ean*.

ialomițeáncă *s.f.* Femeie care face parte din populația de bază a județului Ialomița sau este originară de acolo. • pl. *-ence*. / ***ialomițean*** + *-că*.

iálovița *s.f.* **1** (*înv., reg.*) Vacă mare și grasă. **2** (*reg.; deprec.*) (Epitet pentru o) femeie mare și grasă. **3** (*înv.*) Bir plătit în vaci. • pl. *-e*. /<bg. ***яловица***, srb. ***jalovica***.

iáma *s.f. art.* **1** Expr. (*pop.*) *A da iama* = *a*) a da năvală; *b*) a jefui. *A da iama prin...* = *a*) a risipi (un bun); *b*) a distruge (un bun). (*înv.*) *A face iama pe cineva* = a omorî. (*adv.*) *A umbla iama* = a călca tot în picioare. • /<tc. ***yama***.

iamăș *s.n.* v. imaș.

iamb *s.m.* (*lit.*) Picior de vers, format din două silabe, dintre care, în prozodia antică, prima este scurtă și a doua lungă, iar în prozodia modernă, prima este neaccentuată, iar cea de a doua accentuată. Ex. *A fost*

odată ca-n poveşti (EMIN.). • pl. *-i.* /<fr. ***iambe***, lat. ***iambus, -i***; cf. gr. ἴαμβος.

iámbic, -ă *adj.* Care aparţine iambilor, care se referă la iambi; care este scris în iambi. <> *Metru iambic* = sistem de versificaţie care are la bază iambul. *E singura poezie erotică din acea fază scrisă în metrul iambic* (IBR.). • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***iambique***, lat. ***iambicus, -a, -um***.

ian *interj.* (*pop.*) Ia! • /***ia*** + ***ni*** (= *ne*).

ianicér *s.m.* v. ienicer.

ianuár *s.m. invar.* v. ianuarie.

ianuárie *s.m. invar.* Prima lună a anului, care are 31 de zile; (*pop.*) gerar, sărindar. • sil. *-nu-a-*. şi *ianuár s.m. invar.* /<sl. veche ѥнꙋарь, ꙗнꙋарнн.

iápă *s.f* **1** Femela calului. <> Zic. *Popa era călare pe bălană şi întreba de iapă* v. bălan. <> Expr. *A avea burtă de iapă* = a fi foarte mîncăcios. *Cînd îi dai îi fată iapa, cînd îi ceri îi moare mînzul*, se spune despre o persoană nerecunoscătoare sau rău platnică. *Dezleagă-ţi iapa de la gură!* = vorbeşte clar! *A fi neam cu cineva după iapa popii* = a fi neam foarte îndepărtat cu cineva. *A umbla pînă îţi stă iapa* = a umbla fără oprire. *Dă-ţi, popo, pintenii şi bate iapa cu călcîiele*, se spune atunci cînd cineva a împrumutat un lucru de care el însuşi are nevoie. *A necheza ca o iapă* = *a*) a rîde foarte tare; *b*) a căuta o relaţie de dragoste. *A umbla ca mînzul după iapă* v. mînz. *Unde a dus (surdul roata şi) mutul iapa* v. mut. *Du-te unde şi-a dus mutul iapa!* v. mut. *A bate şaua (ca) să (se) priceapă* (sau *înţeleagă*) *iapa* v. şa. *A şedea parcă i-a căzut iapa din ham* v. şedea. *A se duce unde a dus mutu iapa şi ţiganu cîrlanu* v. ţigan. *A-i veni* (cuiva) *iapa la hăţ* v. veni. **2** (*pop.; deprec.*) (Epitet pentru o) femeie grasă. **3** (*reg.*) Cobiliţa (la piug). **4** (*reg.; la pl.*) Coarne (la plug). **5** (*reg.; de obicei la pl.*) Tălpig (la războiul de ţesut). **6** (*reg.*) Matcă (la joagăr). **7** (*reg.; la pl.*) Dispozitive care scutură şi despart grăunţele de paie (la batoză). **8** (*reg.*) Dispozitiv aflat deasupra vetrei sau cuptorului ţărănesc, care atrage fumul şi scînteile, în casele fără coş. • pl. *iepe.* /lat. ***ĕqua***, ***-ae***.

iaprác *s.m.* (*iht.; reg.*) Somn mic. • pl. *-ci.* /<tc. ***yaprek*** „foaie", „frunză".

iar *adv., conj.* **I** *adv.* **1** (*pe lîngă vb., arată repetarea acţiunii, stării etc.*) Încă o dată, din nou; iarăşi. *A venit iar pe la noi.* <> Expr. *Tot aşa şi iar aşa* v. aşa. **2** (*pe lîngă o parte de vorbire care se repetă; precedat de „şi"*) Mereu. *Frunză verde şi iar verde* (POP.). **3** De asemenea, tot, la fel. *Moşneagul avea o fată şi baba iar o fată* (CR.). **4** (*după „şi" sau „dar"*) În acelaşi timp, cu toate acestea. *Cît e de simplu, dar, iar, cît e de complicat uneori sufletul unui copil!* **5** (*înv.*) Atunci. *Vin şi grîu să-m[i] prisosească, Oloiul să nu lipsească. Iară eu cu pace bună Voi adormi depreună* (DOS.). <> (*în corelaţie cu „cînd"*) *Cînd duseră pe H[risto]s părinţii lui în beserecă, iară Simeon luă-l în braţele sale* (VARL.). **II** *conj.* **1** (*advers.*) Dar, însă; pe cînd. *La soare te puteai uita, iar la dînsa ba!* (CR.). <> Expr. *Născut, iar nu făcut* v. născut. **2** (*advers.; înv.; cu nuanţă restrictivă*) Numai că..., atîta că... *Aşa au scăpat Duca-vodă cu zile, de n-au pierit; iar mazil tot au rămas* (CRON.). **3** (*cop.*) Şi. *Sură-i sara cea de toamnă... Iar pădurea lin suspină* (EMIN.). **4** (*cop.; ca elem. ultim într-o enumerare*) În sfîrşit. *Pioa-i în căsoaia de alături, fusele în oboroc sub pat, iar furca după horn* (CR.). **5** (*advers., cop.*) Dar, şi. *Mare de inimă, iar de gură şi mai mare* (CR.). • şi *iără adv., conj.* /etimol. nec.

iără[1] *s.f.* (*bot.; reg.*; şi *grîu-iară*) Grîu de primăvară. • /<rus. ***яр***.

iără[2] *adv., conj.* v. iar.

iărăşi *adv.* **1** (*pe lîngă vb., arată repetarea acţiunii, stării etc.*) Iar. *Iarăşi a început cuvînt străinul* (COŞB.). **2** De asemenea, la fel. *Cînd sărutîndu-te mă-nclin, Tu iarăşi mă sărută* (EMIN.). **3** Cu toate acestea; în acelaşi timp. *Cît de prost şi, iarăşi, cît de înalt este omul!* (MARC.). • /***iară*** + ***şi***.

iárbă *s.f.* **1** (*bot.*) Nume generic dat plantelor erbacee anuale sau perene, cu părţile aeriene verzi, subţiri şi mlădioase, care sînt hrană pentru animale. <> Zic. *Pe cărarea bătută nu creşte iarba* v. creşte. <> *Iarbă puturoasă* v. puturos. <> Loc. adj., adv. *Din pămînt (din iarbă verde)* v. pămînt. <> Loc. adv. *La iarbă verde* = *(pe lîngă vb. ca „a ieşi", „a petrece")* în mijlocul naturii. Δ Expr. *A merge la iarbă verde* = a merge la picnic. *Ca frunza şi ca iarba* v. frunză. <> Expr. *Paşti, murgule, iarbă verde* = poţi aştepta mult şi bine. *Cînd (i-)o creşte iarbă-n barbă* = niciodată. *Creşte iarba sub el*, se spune despre un om leneş. *A paşte iarba pe care o cunoşti* = a te ocupa de lucruri cunoscute. (*reg.*) *A fi de-o iarbă cu cineva* = a fi de aceeaşi vîrstă sau de acelaşi neam cu cineva. *A nu mai călca iarbă verde* v. călca. *Cîtă frunză, cîtă iarbă* sau *cîtă frunză şi iarbă* v. cît. *A ieşi* (sau *a apărea, a răsări ca*) *din pămînt (din iarbă verde)* v. pămînt. *A scoate* (pe cineva sau ceva) *din pămînt (din iarbă verde)* v. scoate. *Ai să scapi la iarbă verde!* v. verde. **2** Nutreţ verde, proaspăt cosit. **3** (*mai ales la pl.*) Buruieni. <> *Iarbă rea* = *a*) buruiană otrăvitoare; *b*) fig. om rău, primejdios. (*pop.*) *Iarbă* (sau *ierburi*) *de leac* = plantă (sau plante) medicinală (ori medicinale). Δ Expr. *A căuta* (pe cineva sau ceva) *ca iarba de leac* sau *a umbla* (după cineva sau după ceva) *ca după iarba de leac* = a căuta (pe cineva sau ceva) sau a umbla (după cineva sau după ceva) cu insistenţă, cu înfrigurare, pretutindeni. **4** Pajişte. **5** Compuse: (*bot.*) *iarbă-albă* (sau *-bălaie, -boierească, -crestată, -dalbă, -de-mătase, -şerpească, -tărcată, -tărcăţică, -vărgată*) = plantă erbacee ornamentală, din familia gramineelor, cu frunzele ascuţite şi aspre spre margine, vărgate cu linii verzi, albe-roşietice sau gălbui şi cu florile violete, dispuse în spice mici (*Phalaris arundinacea*); ierbăluţă; *iarba-albinei* (sau *-albinelor, -ciutei*) = dumbravnic (*Melittis melisophyllum*); *iarbă-albastră* = plantă erbacee, cu frunzele îngrămădite la baza tulpinii şi cu florile violete (*Molinia coerulea*); *iarbă-alunecoasă* (sau *-aspră, -ţeapănă*) = ţăpoşică (*Nardus stricta*); *iarba-bălţii* = coada-vulpii (*Alopecurus pratensis*); *iarba-bivolului* = plantă erbacee, cu florile verzui sau brune (*Juncus buffonius*); *iarba-boierului* = *a*) (sau *-boierilor, -boilor*) ricin (*Ricinus communis*); *b*) barba-boierului (*Ajuga laxmanni*); *c*) brusture (*Arctium lappa*); *iarba-broaştei* (sau *-broaştelor*) = plantă acvatică, cu frunzele rotunde, lucioase, lung peţiolate, care plutesc la suprafaţa apei, cu florile albe şi cu fructele bace (*Hidrocharis morus-ranae*); *iarba-cănăraşului* = plantă erbacee din familia gramineelor, cu frunzele plane, cu florile verzui şi cu seminţele gălbui (*Phalaris canariensis*); *iarba-cătanelor* (sau *-porcului, -sărăciei*) = busuioc sălbatic (*Galinsoga parviflora*); *iarba-ciobanului* (sau *-voiniceasă*) = varga-ciobanului (*Dipsacus silvestris*); *iarba-ciumei* = ciumărea (*Galega officinalis*); *iarba-ciutei* = plantă perenă, din familia compozeelor, cu florile galbene, dispuse în capitule şi cu fructele achene (*Doronicum austriacum*); *iarba-cîmpului* (sau *-vîntului*) = plantă perenă, din familia gramineelor, cu tulpinile noduroase, cu frunzele liniare şi cu florile mici, verzi-alburii sau violacee (*Agrostis stolonifera*); *iarba-codrului* (sau *-lupului*) = mătrăgună (*Atropa belladona*); *iarbă-creaţă* = izmă creaţă (*Mentha crispa*); *iarba-crucii* = *a*) (sau *-lui-Sfîntul-Ion, -sîngelui, -sunătoare*) sunătoare (*Hypericum perforatum*); *b*) (sau *-lăptoasă*) amăreală (*Polygala comosa*); *iarba-cucului* (sau *-iepurelui*) = *a*) tremurătoare (*Briza media*); *b*) (sau *-de-lămîioară*) cimbru (*Thymus vulgaris*); *iarba-curelei* = negară (*Stipa capillata*); *iarbă-deasă* = plantă perenă, din familia gramineelor, cu tulpinile subţiri, cu frunzele înguste şi cu florile verzui, dispuse în panicule (*Poa nemoralis*); *iarbă-de-mare* sau *iarba-mării* = plantă erbacee, cu frunzele liniare şi cu florile verzi, care creşte pe fundul mării şi ale cărei frunze uscate sînt folosite în tapiţerie (*Zostera marina*); *iarba-degetelor* (sau *-cu-cinci-foi*) = cinci-degete (*Potentilla reptans*); *iarbă-de-Sudan* = plantă anuală din familia gramineelor, cu tulpina înaltă, cu frunzele lungi, cultivată ca plantă furajeră (*Sorghum halepense*); *iarba-dracului* = *a*) ciumăfaie (*Datura stramonium*); *b*) (*fam.*) tutun; *iarba-dragostei* = limba-cucului (*Botrychium lunaria*); *iarba-eretei* (sau *-găinilor*) = vulturică (*Hieracium pilosella*); *iarba-faptului* = plantă erbacee, cu tulpina şerpuitoare, cu frunzele cilindrice şi cu florile albe, care creşte pe stîncile de calcar (*Sedum album*); *iarba-fecioarelor* = pelin (*Artemisia absinthum*); *iarba-fiarelor* = *a*) plantă erbacee veninoasă, cu frunzele opuse, acoperite cu peri şi cu florile albe-gălbui, dispuse în corimbe pedunculare (*Cynanchum vincetoxicum*); *b*) (*în basme*) iarbă cu puteri miraculoase, cu ajutorul căreia se poate deschide orice uşă încuiată; ext. putere supranaturală care poate ajuta la ceva greu de obţinut; *iarba-fumului* (sau *-de-curcă*) = fumăriţă (*Fumaria officinalis*); *iarba-găii* = plantă erbacee perenă, din familia compozitelor, cu frunzele dinţate, acoperite cu peri aspri şi cu florile galbene (*Picris hieracioides*); *iarba-gîtului* = plantă erbacee din familia scrofulariaceelor, cu tulpina păroasă, cu frunzele moi şi cu florile galbene, care creşte în regiuni montane, în locuri umede (*Tozzia alpina*); *iarbă-grasă* = plantă erbacee, cu tulpina întinsă pe pămînt, cu frunzele cărnoase, lucioase şi cu florile galbene (*Portulaca oleracea*); *iarba-iepurelui* (sau *-iepurilor*) = susai (*Sonchus oleraceus*); *iarba-junghiului* = *a*) dioc (*Centaureaphrygia*); *b*) (şi *-tăieturii*) ochiul-boului (*Chrysanthemum leucanthemum*); *iarba-lui-Sfîntul-Gheorghe* (sau *-mărgăritarului*) = lăcrimioară (*Convallariamajalis*); *iarba-lui-Sfîntul-Ion* (sau *-Sfîntului-Ion*) = *a*) zburătoare (*Chamaenerion angustifolium*); *b*) cinsteţ (*Salvia glutinosa*); *iarba-lui-Tat* (sau *-lui-Tati, -tatii, -întăritoare*) = tătăneasă (*Symphytum officinale*); *iarbă-mare* = plantă erbacee medicinală, din familia compozitelor, cu tulpina păroasă şi ramificată, cu frunzele dinţate şi cu florile galbene (*Inula helenium*); *iarba-mlaştinii* = pipirig (*Juncus conglomeratus*); *iarbă-neagră* = *a*) plantă erbacee, cu frunzele dinţate şi cu florile brune-purpurii pe dinafară şi galbene-verzui pe dinăuntru (*Scrophularia alata*); *b*) arbust melifer, cu frunzele mici, liniare şi cu florile roz, rar, albe (*Calluna vulgaris*); *iarba-nebunilor* (sau *-străinutătoare*) = spînz (*Helleborus niger*); *iarba-oilor* (sau *-şoarecelui*) = coada-şoricelului (*Achillea millefolium*); *iarba-osului* = *a*) arbust cu tulpinile ramificate, cu frunzele opuse, cu florile galbene şi cu fructele capsule, folosite în medicina populară (*Helianthemum alpestre*); *b*) (şi *-rănii, -de-răni, -de-vătămătură*) = vătămătoare (*Anthyllis vulneraria*); *iarba-ovăzului* (sau *-vîntului*) = obsigă (*Bromus sterilis*); *iarba-pămîntului* (sau *-plămînilor*) = mierea-ursului (*Pulmonaria officinalis*); *iarba-porcului* = brîncă (*Lobaria pulmonaria*); *iarba-rîndunelei* (sau *-rîndunicii, -de-negi*) = rostopască (*Chelidonium majus*); *iarbă-roşie* = plantă erbacee, cu tulpina roşiatică, cu frunzele nedivizate, lanceolate şi cu florile galbene, dispuse în capitule (*Bidens cernuua*); *iarba-sasului* = coada-calului (*Hippuris vulgaris*); *iarba-soarelui* = arnică (*Arnica montana*); *iarba-somnului* = urechea-porcului (*Salvia verticillata*); *iarbă-stelată* = plantă erbacee, cu tulpina întinsă pe pămînt, cu frunzele păroase pe faţa superioară şi pe margini şi cu florile liliachii (*Sherardia arvensis*); *iarba-şarpelui* = *a*) plantă meliferă din familia boriginaceelor, cu frunzele

iarba-cîmpului

iarba-fiarelor

iarbă-mare

lanceolate, păroase şi cu florile albastre, rar, roşii sau albe (*Echium vulgare*); *b*) plantă perenă, cu tulpina păroasă şi cu florile albastru-deschis sau roşietice (*Veronica latifolia*); *c*) broscariţă (*Triglochin palustris*); *iarba-şopîrlelor* = plantă erbacee, cu rizomul gros, cărnos, cu tulpina terminată în spic, cu frunzele ovale şi cu florile mici, albe-roz (*Polygonum viviparum*); *iarba-tainei* = lăcrimiţă (*Catabrosa aquatica*); *iarba-tăieturii* (sau *-de-răni, -de-rană*) = vindecea (*Betonica officinalis*); *iarba-ursului* = pedicuţă (*Lycopodium clavatum*); *iarba-vătămăturii* (sau *-ghimpoasă*) = ghimpariţă (*Crypsis aculeata*); *iarba-voiniculuí* = năsturel (*Nasturtium officinale*); *iarba-vrăjitoarei* = tilişcă (*Circaea lutetiana*). Δ *Iarba-balaurului*; *iarba-cerbilor*; *iarba-cocoşului*; *iarba-cristoforului*; *iarba-dintelui*; *iarba-fînului*; *iarba-guşteriţei*; *iarba-minciunii*; *iarba-mîţei*; *iarba-porumbilor*; *iarba-puricilor*; *iarba-sîngelui*; *iarba-stupului*; *iarba-şoareculuí*; *iarba-untului*; *iarba-vulturului etc.* **6** (*arg.*) Marijuana; haşiş. **7** (*înv., pop.*; şi *iarbă de puşcă, iarbă vînătorească*) Praf de puşcă. **8** (*chim.*; *înv.*; şi *iarba-aculuí*) Stibiu sulfurat. **9** Compuse: (*înv.*) *iarba-băii* = auripigment; *iarbă-pucioasă* v. pucios. • pl. *ierburi*. /lat. ***herba, -ae***.

iarba-şarpelui

iarc *s.n.* (*reg.*) Şanţ mare de hotar. • pl. *-uri*. /<srb. ***jarak***.

iard *s.m.* v. yard.

iărdang *s.m.* (*geomorf.*) Formă de relief cu aspectul unor ridicături despărţite prin şanţuri, specifică deşerturilor din Asia Centrală. • /<fr. ***yardang***.

iarl *s.m.* (*în Ev. Med.*) Titlu dat conţilor danezi şi scandinavi. ◆ Persoană care avea acest titlu. • pl. *-i*. /<fr. ***jarl*** <cuv. scandinav.

iarmaróc *s.n.* Tîrg ţinut la date fixe; bîlci. ◇ Expr. *La* (sau *către, în*) *spartul iarmarocului* v. spart. • pl. *-oace*. /<ucr. ***ярмарок***, germ. ***Jahrmarkt***.

iárnă *s.f.* **1** Anotimpul cel mai friguros, care urmează după toamnă şi precedă primăvara, cuprins între solstiţiul de iarnă (22 decembrie) şi echinocţiul de primăvară (21 martie). ◇ *Iarnă nucleară* = iarnă caracterizată prin frig polar, întuneric şi moartea organismelor, care s-ar instala după explozia focoaselor nucleare. *Cap de iarnă* v. cap. *Iarnă grea* v. greu. *Miezul iernii* v. miez. *Moşii de iarnă* v. moş. *Pom de iarnă* v. pom. *Sînpetru de iarnă* v. sînpetru. *Somn de iarnă* sau *somnul iernii* v. somn. ◇ Loc. adj. *De iarnă* = *a*) care este util sau folosit în timpul iernii; *b*) care se face, se pregăteşte iarna. ◇ Loc. adv. *De cu iarnă* = fiind încă iarnă. *La iarnă* = cînd va veni iarna; în cursul iernii viitoare. *Astă-iarnă* = iarna trecută. ◇ Expr. *Iarnă cu şapte cojoace* v. cojoc. ◆ (*adv.*; *în forma „iarna”*) În cursul iernii; în fiecare iarnă. *Umblă vara desculţă Şi iarna cu opincuţă* (POP.). **2** Fig. An. *Duce în spate 80 de ierni*. **3** (*înv.*) Zăpadă. • pl. *ierni*. /lat. ***hiberna*** *[tempora]*.

iarovizá *vb. I.* **1** *refl.* (*despre seminţe, plante*) A trece prin stadiul de iarovizare. **2** *tr.* (*compl. indică seminţe, plante*) A supune procesului de iarovizare. • prez. ind. *-ez*. /<rus. ***яровизировать*** <***яровой*** „de primăvară”.

iarovizáre *s.f.* **1** (*biol.*) Stadiu de dezvoltare a unei plante, care urmează imediat după germinaţie şi care se produce în condiţii de temperatură specifice fiecărei plante. **2** (*agron.*) Tratare a seminţelor plantelor de cultură, înainte de însămînţare, în vederea scurtării perioadei de vegetaţie a plantelor, a sporirii producţiei şi a obţinerii de noi soiuri. • pl. *-ări*. /v. ***iaroviza***.

iartagán *s.n.* v. iatagan.

iáscă *s.f.* **1** (*bot.*) Nume dat mai multor genuri de ciuperci parazite, în formă de copită de cal, uscate şi tari, care cresc pe trunchiul arborilor şi care, tratate special, erau folosite, în trecut, la aprinsul focului sau, în medicina populară, ca hemostatic (*Fomes* şi *Phellinus*); ciupercă care aparţine fiecăruia dintre aceste genuri. ◇ Expr. *A se face iască* (sau *ca iasca*) = *a*) a se usca; *b*) a slăbi foarte tare. **2** (*reg.*) Bucată de lemn care se adaugă unei bîrne mai scurte. • /lat. ***esca, -ae*** „hrană”; „medicament”.

iască (1)

iasmín *s.m.* (*bot.*) **1** (*reg.*) Iasomie (*Jasminum officinale*). **2** *Iasmin de grădină* = sirinderică (*Philedelphus coronarius*). • pl. *-i*. /<germ. ***Jasmin***.

iasomíe *s.f.* (*bot.*) **1** Mic arbust, originar din India, cu ramurile lungi, subţiri şi verzi, cu frunzele opuse şi cu florile albe, plăcut mirositoare, cultivat ca plantă decorativă (*Jasminum officinale*). **2** Restr. Lemn de iasomie. **3** *Iasomie sălbatică* = arbust mic, cu ramurile colţuroase, cu frunzele puţin încovoiate şi obtuze, cu florile galbene, plăcut mirositoare, cultivat uneori ca plantă decorativă (*Jasminum fretticans*). • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. şi *asmoníe, asoníe* *s.f.* /<ngr. ***γιασεμί***.

iáşchie *s.f.* v. aşchie.

iaşmác *s.n.* (*turc. înv.*) Văl cu care turcoaicele îşi acopereau faţa. • pl. *-ce*. /<tc. ***yaşmak***.

iatác *s.n.* **1** (*reg.*) Cameră (mică) de culcare; dormitor. **2** (*reg.*) Încăpere într-o casă (în care se păstrează provizii). **3** (*înv.*) Pat. • pl. *-uri*. şi (*reg.*) *ietác s.n.* /<tc. ***yatak***.

iatagán *s.n.* Sabie turcească, de lungime mijlocie, cu lama curbată şi lată, cu două tăişuri. • pl. *-e*. şi (*reg.*) *atagán, iartagán, iertagán, iertăgán s.n.* /<tc. ***yatagan***.

iatagan

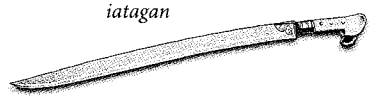

iátă *interj.* **1** (*atrage atenţia asupra unei persoane, asupra unui lucru sau asupra comunicării care urmează*) Ia, uite, vezi! *Iată ce-mi scrie frate-mieu* (CR.). ◇ (*urmat de „că”*) *Acum iată că din codru şi Călin, mirele, iese* (EMIN.). ◇ (*cu val. vb.*) *Iat-o! Plină despre munte Iese luna din brădet* (COŞB.). **2** (*precedat de „cînd” sau „numai”; mai ales în povestiri*) Deodată, pe neaşteptate. *Numai iată ce le iesă înainte un om spîn* (CR.). ◇ Expr. *Numai ce* (*iată*)... v. ce. • /<bg. ***emo***.

iatralípt *s.m.* (*înv.*) Medic care trata bolnavii cu ajutorul alifiilor şi fricţiunilor. • pl. *-ţi*. /<fr. ***iatralipte***; cf. gr *ἰατρός* „medic”, *ἀλείφω* „a unge”.

iatro- Elem. de compunere „medic”, „tratament”. • /<fr. ***iatro-***; cf. gr. *ἰατρός* „medic”.

iatrochimíe *s.f.* (*chim.*) Parte a alchimiei, dezvoltată în sec. 15-16, care se ocupa cu aplicarea chimiei în medicină şi care considera fenomenele vieţii ca fenomene chimice, căutînd prepararea unei substanţe chimice cu proprietatea de a vindeca toate bolile. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***iatrochimie***.

iatrofízică *s.f.* Concepţie materialist-mecanicistă care explică procesele fiziologice numai prin legi ale fizicii. • /<fr. ***iatrophysique***.

iatrogén, -ă *adj.* (*med.*) Care aparţine iatrogeniei, care se referă la iatrogenie; care este produs prin iatrogenie. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***iatrogène***.

iatrogeníe *s.f.* (*med.*) Stare psihică produsă pe cale psihogenă de medic, de tratament sau de condiţiile spitalizării. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***iatrogénie***; cf. gr. *ἰατρός* „medic”, *γεννάω* „a produce”.

iatrolepsíe *s.f.* (*med.*) Absorbţie a medicamentelor prin piele, în urma unei fricţiuni. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***iatrolepsie***.

iatrologíe *s.f.* Ştiinţă şi practică medicală. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***iatrologie***; cf. gr. *ἰατρός* „medic”, *λόγος* „ştiinţă”.

iatromanţíe *s.f.* **1** Prezicere a evoluţiei bolilor de care va suferi cineva. **2** Indicare apriorică a tratamentului adecvat. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***iatromancie***; cf. gr. *ἰατρός* „medic”, *μαντεία* „prezicere”.

iatrosofíe *s.f.* Filosofia medicului. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***iatrosophie***.

iaurgeríe *s.f.* (*înv.*) **1** Prăvălie unde se prepara sau se vindea iaurt (şi alte produse lactate). **2** Restaurant ieftin în care se consumau în special produse lactate. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. / ***iaurgiu*** + *-ie*.

iaurgíu *s.m.* (*înv.*) Persoană care prepara sau vindea iaurt (şi alte produse lactate). • pl. *-gii*. /<tc. ***yoğurtçu***.

iaúrt *s.n.* (*ind. alim.*) Produs lactat, cu gust acid plăcut şi cu aromă specifică, care se prepară din lapte de vacă, de oaie, de capră sau de bivoliţă, prin fermentare, cu bacterii lactice din adaosul de maia. ◇ *Iaurt covăsit* v. covăsit. ◇ Expr. *A sufla şi în iaurt* = a fi foarte precaut. *A turna iaurt peste smîntînă* = a fi gospodină nepricepută. *A pune piper şi în iaurt* = a-şi bate joc de ceea ce are. *Cine s-a fript* (sau *s-a ars*) *cu ciorbă suflă şi în iaurt* v. ciorbă. • pl. *-uri*. /<tc. ***yoğurt***.

iavăş *adv.* Loc. adv. (*pop.*; *fam.*) *Iavaş-iavaş* = încet, fără grabă. • /<tc. ***yavaş***.

iavaşă *s.f.* (*turc.*) **1** Instrument în formă de cleşte sau de laţ, cu care se strînge buza superioară (sau urechea) unui animal, pentru a-l imobiliza. **2** (*ieşit din uz*) Ochelari cu lentile prinse între ele cu un arc. • pl. *-ale*. /<tc. ***yavaş(a)***.

iaz *s.n.* **1** Lac artificial, format prin stăvilirea (cu baraj) sau prin abaterea unui curs de apă relativ mic în regiunile de deal, de coline sau de şes, care este destinat creşterii peştilor sau care este folosit pentru irigaţii, morărit etc. ◇ Expr. *A fi cu borşul la foc şi cu peştele în iaz* v. peşte. **2** Lac mic natural, format în albia unui rîu, în spatele unui mic baraj de aluvionare sau ca urmare a surpării malurilor. **3** Zăgaz (la un heleşteu). **4** (*reg.*) Apă curgătoare al cărei curs a fost deviat intenţionat, pentru a pune în mişcare o moară. **5** (*reg.*) Vale strîmtă şi adîncă. • pl. *-uri*. /<sl. veche ***ѩзъ***.

iazígi *s.m. pl.* Populaţie sarmatică, aşezată, la începutul sec. I d.Hr., în cîmpia Dunării şi a Tisei. • /<fr. ***Yazyges***.

iázmă *s.f.* (*pop.*) **1** (*în superstiţii*) Arătare urîtă şi rea; vedenie. **2** Fig. Persoană slabă, cu înfăţişare respingătoare. • pl. *iezme*. /etimol. nec.

ibéric, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populaţia de bază a Peninsulei Iberice sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) populaţie care locuieşte în Peninsula Iberică; locuitorii Peninsulei Iberice. **2** *adj.* Care aparţine Peninsulei Iberice sau ibericilor, care se referă la Peninsula Iberică sau la iberici; originar din Peninsula Iberică. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***ibérique***, it. ***iberico***.

ibéris *s.m.* (*bot.*) Plantă erbacee ornamentală, din familia cruciferelor, cu florile diferit colorate, dispuse la vîrful ramificaţiilor în racem (*Iberis umbellata*). • pl. *-şi*. /<fr. ***iberis***.

ibero- Elem. de compunere „iberic”. • /<fr. ***ibéro-***.

ibero-american, -ă *adj.* Latinoamerican. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***ibéro-américain***.

iberorománic, -ă *adj.* (*lingv.*; *despre limbi, dialecte*) Care se vorbeşte în Peninsula Iberică. • pl. *-ci, -ce*. / ***ibero-*** + ***romanic***; cf. fr. *ibéro-roman*.

íbex *s.m.* (*zool.*) Varietate de capră sălbatică, cu coarnele mari şi curbate (*Capra ibex*). • pl. *-şi*. /<lat. *[Capra]* ***ibex***, den. şt.

ibex

íbidem *adv.* (*în lucrări ştiinţifice sau acte administrative; cu privire la un text deja citat*) În acelaşi loc, în aceeaşi lucrare (*ib., ibid.*). • /<lat. ***ibidem***.

íbis *s.m.* (*ornit.*) **1** (şi *ibis alb*) Pasăre asemănătoare cu barza, cu ciocul lung şi curbat în jos, cu penajul alb pe corp şi negru pe cap şi pe coadă, care trăieşte în ţările calde şi se hrăneşte cu insecte (*Threskionis aethiopica*). **2** Pasăre asemănătoare cu barza, cu ciocul lung şi curbat în jos, cu penele roşii pe corp şi negre pe cap şi pe coadă, care trăieşte în ţările calde şi se hrăneşte cu insecte (*Guara*

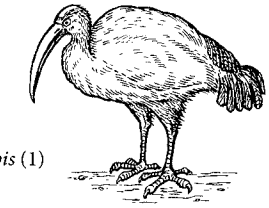

ibis (1)

rubra). • pl. *-şi.* /<fr. ***ibis***, lat. ***ībis, -idis***; cf. gr. *ἶβις* <cuv. egiptean.

ibíncă *s.f.* (*reg.*) Pătură (care se pune pe spinarea calului). • pl. *-ci.* /etimol. nec.

ibóvnic, -ă *s.m., s.f.* (*pop.*) Iubit, amant. • pl. *-ci, -ce.* şi *libóvnic, -ă s.m., s.f.* /<slav. **любовникъ**.

ibovnicél *s.m.* (*pop.*) Dim. al lui *ibovnic.* • pl. *-ei.* /***ibovnic*** + *-el.*

ibovnicúţă *s.f.* (*pop.*) Dim. al lui *ibovnică.* • pl. *-e.* /***ibovnică*** + *-uţă.*

ibríc *s.n.* **1** Vas de menaj cilindric sau tronconic, de metal, cu (cioc şi) coadă lungă, în care se fierbe în special cafeaua (sau ceaiul). <> *Ciocul ibricului* v. cioc. **2** (*pop.*) Vas de metal sau de pământ, în formă de urcior (ornamentat), în care se ţine apa. **3** Vas mic de tablă, prevăzut cu o ţeavă subţire prin care curge uleiul folosit la ungerea diverselor piese. **4** (*reg.*) Ceaşcă. • pl. *-ce.* /<tc. ***ibrik***.

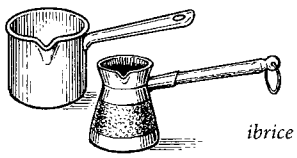

ibrice (1)

ibricél *s.n.* Dim. al lui *ibric.* • pl. *-e.* /***ibric*** + *-el.*

ibrişím *s.n.* v. ibrişin.

ibrişimgíu *s.m.* (*înv.*) Fabricant sau negustor de ibrişin. • pl. *-gii.* /<tc. ***ibrişimci***.

ibrişín *s.n.* **1** Fir de aţă albă sau colorată, răsucită, din bumbac sau din mătase, folosit la cusut, la împletit sau la brodat. <> Expr. *A-i trage* (sau *a-i da*) *cuiva un ibrişin* (ori *cu ibrişinul*) *pe la nas* = a ironiza pe cineva. (*adv.*) *A merge ibrişin* = (*despre activităţi*) a se desfăşura rapid. **2** Papiotă de ibrişin. **3** (*reg.*) Fir de bumbac de culoare albă sau neagră. • pl. *-e.* şi *ibrişím s.n.* /<tc. ***ibrişim***.

ibsenián, -ă *adj.* **1** Care aparţine lui Ibsen sau operei sale, care se referă la Ibsen sau la opera sa. **2** În maniera lui Ibsen. • sil. *-ni-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***ibsénien***; cf. nm. pr. Henrik *Ibsen*, dramaturg norvegian.

ibúm *s.n.* (*la vechii evrei*) Lege potrivit căreia văduva fără copii trebuia să se căsătorească cu fratele soţului ei. • /<fr. ***ibum***.

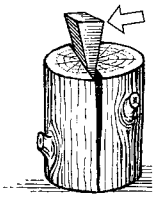

ic

ic *s.n.* (*reg.*) Pană de despicat lemne. • pl. *-uri.* /<magh. dial. ***ík***; cf. magh. *ék*.

icarián, -ă *adj.* **1** Care aparţine lui Icar sau Icariei, care se referă la Icar sau la Icaria. **2** *Jocuri icariene* = exerciţii acrobatice de voltijă. • sil. *-ri-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***icarien***; cf. nm. pr. *Icar*, fiul lui Dedal, în mit. greacă, care a evadat din Labirint cu ajutorul unor aripi făcute din pene lipite cu ceară.

icástic, -ă *s.f., adj.* **1** *s.f.* Arta de a reprezenta realitatea în imagini. **2** *adj.* Care aparţine icasticii, care se referă la icastică. • pl. *-ci, -ce.* /<it. ***icastica***, ***icastico***; cf. gr. *εἰκαστική* [*τέχνη*], *εἰκαστικός* „reprezentativ".

ícea *adv.* v. ici.

iceberg ['aisberg] *s.n.* Bloc uriaş de gheaţă plutitoare, desprins din marile gheţuri polare, care pluteşte pe apele oceanelor spre zonele calde, influenţînd clima regiunilor învecinate. • scris şi *aisberg.* pl. *-uri.* /<fr., engl. ***iceberg***, germ. ***Eisberg***.

iceberg

icefieid ['aisfild] *s.n.* Cîmp de gheaţă. • scris şi *aisfild.* pl. *-uri.* /<engl. ***ice field***.

ice tea ['aisti] *s.n.* Ceai cu gheaţă. • pl. *-uri.* /<engl. ***ice tea***.

ichi *s.n.* (*la jocul de arşice*) Arşic mai mare (şi plumbuit) cu care se lovesc, în timpul jocului, celelalte arşice. • pl. *-uri.* /<tc. ***yek***.

ichilíc *s.m.* **1** Veche unitate de măsură a capacităţii, egală cu 50 de dramuri. **2** Monedă de argint turcească, care a circulat şi în Ţările Române, în prima jumătate a sec. 19. • pl. *-ci.* şi *ichilíc, echilíc s.m.* /<tc. ***ikilik***.

ichilíc *s.m.* v. ichilic.

ichneumón *s.m.* v. ihneumon.

ici *adv.* (*pop.*) Aici. <> Loc. adv. *Ici şi ici, ba ici, ba colo* = din loc în loc, la distanţe mari. *Ici şi colea* sau *pe ici* (*pe*) *colea* v. colea. *De ici,* (*de*) *colea* v. colea. *Ba ici, ba colea* v. colea. (*Pe*) *ici,* (*pe*) *colo* sau *ici şi colo* v. colo. <> Expr. *A da pe ici, pe colo* v. da. *Pe ici ţi-e drumul!* v. drum. • şi *ícea adv.* /lat. **hic-ce*.

icioglán *s.m.* (*în Ev. Med.; la sultani şi la domnii români*) Copil de casă, paj. • pl. *-i.* şi *iciolán s.m.* /<tc. ***içoglan***.

iciolán *s.m.* v. icioglan.

icneálă *s.f.* Icnet. • pl. *-eli.* /***icni*** + *-eală*.

ícnet *s.n.* Geamăt scurt şi adînc; icneală, icnitură. • pl. *-e.* /***icni*** + *-et*.

icní *vb. IV. intr.* **1** A gîfîi adînc şi scurt, scoţînd un fel de geamăt; a geme scurt (din cauza unui efort, a unei dureri, a unei izbituri violente etc.). **2** A produce sunetele caracteristice sughiţului, vomitării etc. **3** (*pop.*) A se răsti. • prez.ind. *-esc.* /cf. bg. *икна*.

icníre *s.f.* Acţiunea de *a icni* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***icni***.

icnitúră *s.f.* Icnet. • pl. *-i.* /***icni*** + *-tură*.

icoánă *s.f.* **1** (*bis.*) Imagine pictată (sau sculptată), care reprezintă chipuri de sfinţi sau scene cu temă religioasă şi care serveşte ca obiect de cult. <> Expr. (*pop.*) *A purta pe cineva* (*pe*) *la icoane* = *a*) a purta cu vorba pe cineva; *b*) a purta pe cineva prin tribunale, intentîndu-i procese. **2** Ext. Tablou; desen; ilustraţie. **3** Fig. Imagine; chip. *În minte îmi răsăreau icoane din petrecerile satului* (SADOV.). <> Expr. *A vorbi în icoane* = a folosi în vorbire figuri poetice, retorice. • pl. *-e.* /<slav. **икона**, m. gr. ***εἰκόνα***.

icon [i'kon sau 'aikon] *s.n.* (*inform.*) Simbol grafic sau imagine de mici dimensiuni afişată pe ecran, reprezentînd o metodă simplă de identificare a unor funcţii în sistemele de operare interactive. • pl. *-uri.* /<engl. ***icon***.

iconár *s.m.* **1** Pictor de icoane (1). **2** Persoană care vinde icoane (1). • pl. *-i.* /***icoană*** + *-ar*.

icónic, -ă *adj.* **1** În felul icoanelor (1). **2** Care aparţine imaginii, care se referă la imagine. <> *Magie iconică* v. magie. **3** Care are caracter de imagine figurativă. **4** (*despre semne*) Care este asemănător cu imaginea pe care o indică. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***iconique***, engl. ***iconic***.

iconicitáte *s.f.* Caracter iconic. • /<engl. ***iconicity***.

iconíţă *s.f.* Dim. al lui *icoană.* • pl. *-e.* /***icoană*** + *-iţă*.

icono- Elem. de compunere „icoană", „imagine". • /<fr., it. ***icono-***; cf. gr. *εἰκών* „imagine", „tablou".

iconoclásm *s.n.* (*ist.; în Imperiul Bizantin, în sec. 8-9*) Doctrină iniţiată şi oficializată de împăratul Leon III Isauricul, care interzicea cultul icoanelor (1). • /<fr. ***iconoclasme***.

iconoclást, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* (*ist.*) Partizan al iconoclasmului. **2** *s.m., s.f.* Fig. Persoană care refuză autoritatea consacrată a unei valori, a unei concepţii, a unei personalităţi etc.; persoană care nu respectă tradiţiile. **3** *adj.* Care aparţine iconoclasmului sau iconoclaştilor, care se referă la iconoclasm sau la iconoclaşti. • pl. *-şti, -ste.* /<fr. ***iconoclaste***; cf. gr. *εἰκών* „icoană", *κλάω* „a sparge".

iconoclastíe *s.f.* **1** Caracter iconoclast. **2** Atitudine de iconoclast. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***iconoclastie***, it. ***iconoclastia***.

iconodúl, -ă *s.m., s.f.* **1** Adept al cultului icoanelor (1). **2** Fig. Persoană care acceptă, adoptă, fără spirit critic, autoritatea unei valori, a unei concepţii consacrate etc. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***iconodule***; cf. gr. *εἰκών* „imagine", *δοῦλος* „sclav".

iconodulíe *s.f.* Cult exagerat al imaginilor sacre. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***iconodulie***, it. ***iconodulia***; cf. gr. *εἰκών* „imagine", *δουλεία* „sclavie".

iconográf, -ă *s.m., s.f.* Persoană care se ocupă cu iconografia. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***iconographe***.

iconográfic, -ă *adj.* Care aparţine iconografiei, care se referă la iconografie. <> *Canon iconografic* v. canon. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***iconographique***.

iconografíe *s.f.* **1** (*a. plast.*) Disciplină care se ocupă cu descrierea şi studiul operelor realizate în diferite arte plastice. **2** (*a. plast.*) Studiu al diferitelor reprezentări ale unui anumit subiect. **3** Totalitatea imaginilor documentare referitoare la o epocă, la o problemă, la o localitate, la o persoană etc. **4** Totalitatea reproducerilor de portrete care ilustrează o lucrare ştiinţifică. **5** Colecţie de portrete ale oamenilor celebri. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***iconographie***; cf. gr. *εἰκών* „imagine", *γραφή* „scriere".

iconolatríe *s.f.* Adoraţie a icoanelor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***iconolâtrie***.

iconolátru, -ă *s.m., s.f.* **1** Persoană care se închină la icoane. **2** Persoană care manifestă adoraţie pentru icoane. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***iconolâtre***; cf. gr. *εἰκών* „imagine", *λατρέυω* „a adora".

iconológ, -ă *s.m., s.f.* Specialist în iconologie. • pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***iconologue***.

iconologíe *s.f.* **1** Ştiinţă care se ocupă cu studiul însuşirilor, caracteristicilor personajelor din diverse mitologii, permiţînd artiştilor să le reprezinte plastic. **2** Disciplină care se ocupă cu studiul şi cu interpretarea reprezentărilor folosite în artele plastice. **3** Disciplină care se ocupă cu studiul icoanelor (1). ◆ Concr. Tratat despre icoane (1). **4** Ramură a paleontologiei care se ocupă cu studiul urmelor de locomoţie lăsate de vertebrate pe unele sedimente. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***iconologie***; cf. gr. *εἰκών* „imagine", *λόγος* „studiu".

iconometríe *s.f.* Tehnică a măsurării elementelor, structurilor şi proporţiilor unei opere de artă. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***iconométrie***.

iconométru *s.n.* **1** (*fiz.*) Vizor cu ajutorul căruia se poate observa corectitudinea încadrării imaginii unui obiect care urmează să fie fotografiat. **2** Aparat pentru măsurarea asimetriei imaginii retiniene între ochi. • pl. *-e.* /<fr. ***iconomètre***; cf. gr. *εἰκών* „imagine", *μέτρον* „măsură".

iconomíe *s.f.* v. economie[2].

iconomisíre *s.f.* v. economisire.

iconoscóp *s.n.* (*electron.*) Tub electronic care are un ecran fotosensibil şi care este folosit pentru transmiterea imaginilor în televiziune. • pl. *-oape.* /<fr. ***iconoscope***; cf. gr. *εἰκών* „imagine", *σκοπέω* „a privi".

iconostás *s.n.* (*bis.*) **1** Catapeteasmă. **2** Pupitru fix, în dreapta naosului, pe care se sprijină, de obicei, icoane. **3** Tetrapod. • pl. *-e.* /<slav. **иконостасъ**.

iconostróf *s.n.* Instrument optic care dă imaginea răsturnată, folosit în gravură, pentru copierea modelelor. • pl. *-oafe.* /<fr. ***iconostrophe***; cf. gr. *εἰκών* „imagine", *στροφή* „întoarcere".

iconotécă *s.f.* **1** Loc într-un muzeu, într-o bibliotecă etc. unde se păstrează gravuri, fotografii. **2** (*inform.*) Stocare a imaginilor. • pl. *-ci.* /<fr. ***iconothèque***.

iconotíp *s.n.* (*biol.*) Reprezentare grafică a tipului unui taxon. • pl. *-uri.* /<fr. ***iconotype***.

ícos *s.n.* (*bis.*) Cîntare bisericească a slujbei utreniei. • acc. şi *icós.* pl. *-e, -oase.* /<ngr. ***οἶκος***.

icosaédru *s.n.* (*mat.*) Poliedru cu douăzeci de feţe. • pl. *-e.* /<fr. ***icosaèdre***; cf. gr. *εἴκοσι* „douăzeci", *ἕδρα* „faţă".

icosăr *s.m.* (*înv.*) **1** Irmilic. **2** Cercei sau salbă confecţionată din icosari. • pl. *-i.* şi *icusár s.m.* /<ngr. ***εικοσάρι***.

icositetraédru *s.n.* (*mat.*) Poliedru cu douăzeci şi patru de feţe. • pl. *-e.* /<fr. ***icositétraèdre***.

icotíp *s.n.* (*biol.*) Exemplar tipic pentru identificarea unui taxon. • pl. *-e, -uri.* /<fr. ***icotype***.

icráş *s.m.* (*iht.; reg.*) Păstrăv plin de icre. • pl. *-i.* /***icre*** + *-aş*.

icră *s.f.* (*mai ales la pl.*) **1** Ovule de peşte. <> *Icre negre* = icre de culoare neagră sau cenuşiu-închis, produse de morun, nisetru sau păstrugă. *Icre de Manciuria* = icre de culoare roşie-portocalie, produse de unii peşti din Oceanul Pacific. <> Loc. adj. (*pop.; fam.*) *Cu icre* = (*despre fructe*) cu pulpa moale şi maronie (fără a fi stricată). **2** (*pop.*) Partea moale a pulpei piciorului. **3** (*pop.*) *Icre verzi* = *a*) salată de pătlăgele verzi tocate, preparate cu ceapă, ulei şi oţet; *b*) fig. lucru imposibil. **4** (*reg.; glum.; la pl.*) Organele interne ale omului. • pl. *-e.* /<sl. veche **икра**.

icrişoáră *s.f.* Dim. al lui *icră.* • pl. *-e.* /***icră*** + *-işoară*.

ícter *s.n.* (*med.*) **1** Boală a ficatului și a vezicii biliare, care se manifestă prin colorația galbenă a pielii și a mucoaselor bolnavului, provocată de impregnarea acestora cu pigmenți biliari; (*pop.*) gălbinare. **2** *Icter mecanic* = icter posthepatic, cu retenție biliară. • pl. *-e.* /<ngr. *ικτερος*; cf. și lat. *ictĕrus, -i*, fr. *ictère*.

ictéric, -á *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Persoană) care suferă de icter. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***ictérique***.

icterigén, -ă *adj.* (*med.*) Care determină apariția icterului. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***ictérigène***; cf. gr. *ικτερος* „icter", *γεννάω* „a produce".

icterohemorágic, -ă *adj.* (*med.*) Care se caracterizează prin icter și hemoragii. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***ictéro-hémorragique***.

íctus *s.n.* **1** (*vers.*; *în antic.*) Intensificare a pronunțării, care marca partea cea mai reliefată a unei măsuri metrice. **2** (*muz.*) Partea cea mai reliefată a unui motiv melodic, asupra căreia cade accentul. **3** (*med.*) Stare patologică, manifestată brusc și intens, însoțită de cădere. ◇ *Ictus epileptic* = criză de epilepsie, manifestată de obicei prin pierderea bruscă a cunoștinței și prin convulsii. *Ictus emoțional* = scădere bruscă a tonusului conștient sub influența unei emoții puternice. *Ictus apoplectic* v. apoplectic. • pl. *-uri, m. -uși.* /<lat. ***ictus, -us***, fr. ***ictus***.

icusár *s.m.* v. icosar.

íde *s.f. pl.* **1** (*în calendarul roman*) Nume dat zilei a cincisprezecea din lunile martie, mai, iulie și octombrie și zilei a treisprezecea din celelalte luni. **2** *Idele lui Marte* = *a*) ziua, în martie 44 î.Hr., în care a fost asasinat Iulius Cezar (Caius Iulius Caesar); *b*) dată fatidică. • /<fr. ***ides***, lat. ***īdus, -um***.

ideá *vb. I. tr.* **1** A concepe ceva care poate fi pus în aplicare. **2** A proiecta, a-și propune. **3** A-și imagina. • sil. *-de-a.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***idéer***, it. ***ideare***.

ideábil, -ă *adj.* Care se poate gîndi, imagina. • sil. *-de-a-.* pl. *-i, -e.* /<it. ***ideabile***.

ideál, -ă *adj., s.n.* **I** *adj.* **1** Care are o perfecțiune supremă; desăvîrșit, perfect. *O interpretare concertistică ideală.* ◇ *Gaz ideal* v. gaz. **2** Care ține de domeniul ideilor; care se referă la gîndire; care există numai în mintea, în închipuirea cuiva; spiritual, imaterial. *Elemente materiale și ideale.* ◆ Care este platonic, pur. *Dragoste ideală.* **3** (*filos.*) Mintal, subiectiv. **II** *s.n.* **1** Scop suprem spre care se îndreaptă, conștient și metodic, aspirațiile omului în toate domeniile de activitate; sistem de valori morale și intelectuale. **2** Model considerat perfect; grad cel mai înalt și mai greu de atins al perfecțiunii într-o anumită direcție. ◆ Perfecțiune pe care încearcă să o imite un artist. **3** (*mat.*) Mulțime de elemente ale unui inel pentru care atît diferența dintre două elemente, cît și produsul dintre un element al inelului și un element al ei sînt tot elemente ale mulțimii. • sil. *-de-al.* pl. *-i, -e, n. -uri.* /<fr. ***idéal***, lat. ***īdĕalis, -e***, it. ***ideale***.

idealísm *s.n.* **1** (*filos.*) Denumire dată unui grup de teorii filosofice cărora le este comună ideea că ceea ce se numește „lume exterioară" este o creație a spiritului. ◇ *Idealism subiectiv* = (*la Berkeley*) teorie potrivit căreia lucrurile materiale sînt idei aflate în spiritul lui Dumnezeu sau în spiritele celor care acționează conștient. *Idealism transcendental* = (*la Kant*) teorie potrivit căreia lucrurile ce există în spațiu și durează în timp sînt fenomene care nu au o existență independentă de gîndurile omului, temeiurile „transcendentale" explicînd faptul că avem cunoștințe a priori despre obiecte. *Idealism obiectiv* (sau *absolut*) = (*la Hegel*) teorie potrivit căreia tot ce există este o formă a spiritului unic. **2** Caracter al omului idealist. **3** (Atitudine caracterizată printr-o) urmărire dezinteresată a unui ideal moral, social, artistic. **4** (*fiz.*) *Idealism fizic* = denumire dată în marxism interpretării idealiste a unor concepte ale fizicii contemporane. • sil. *-de-a-.* /<fr. ***idéalisme***.

idealíst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al idealismului. **2** *adj.* Care aparține idealismului sau idealiștilor, care se referă la idealism sau la idealiști. **3** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care aspiră spre un ideal. **4** *adj., s.m., s.f.* (Om) care este lipsit de simțul realității, de spirit practic. • sil. *-de-a-.* pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***idéaliste***.

idealitáte *s.f.* **1** Însușire a ceea ce este ideal. **2** Caracter, stare a ceea ce este ideal. • sil. *-de-a-.* /<fr. ***idéalité***.

idealizá *vb. I. tr.* A atribui unei ființe sau unui lucru calități excepționale; a exagera ceva în bine. • sil. *-de-a-.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***idéaliser***.

idealizánt, -ă *adj.* Care idealizează. • sil. *-de-a-.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***idéalisant***.

idealizáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a idealiza* și rezultatul ei; încercare de a atribui unei ființe sau unui lucru însușiri excepționale. **2** (*estet., în artă*) Transfigurare a realității pentru a realiza un ideal estetic. **3** (*în epistemologie*) Formă a abstractizării prin care se construiesc, mintal, obiecte ideale, inexistente în realitate, prezentînd, într-o formă pură, absolută, însușirea care urmează să fie studiată. • sil. *-de-a-.* pl. *-ări.* /v. ***idealiza***.

idealizát, -ă *adj.* (*despre ființe sau despre lucruri*) Căruia i s-a atribuit calități excepționale. • sil. *-de-a-.* pl. *-ți, -te.* /v. ***idealiza***.

ideátic, -ă *adj.* Care ține de idei, care se referă la idei; ideativ. • sil. *-de-a-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***idéatique***.

ideatív, -ă *adj.* **1** Care generează idei. **2** Ideatic. • sil. *-de-a-.* pl. *-i, -e.* /<engl. ***ideative***.

ideáție *s.f.* Proces psihic de formare și de înlănțuire a ideilor. • sil. *-de-a-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***idéation***.

idecliu *s.m.* v. edecliu.

idée *s.f.* **1** Formă a cunoașterii, care reflectă caracterele generale, esențiale și necesare ale unei clase de obiecte; reflectare generalizată a realității în conștiință; reprezentare abstractă a unui obiect, a unui fenomen, a unei ființe, a unui raport dintre lucruri, fenomene etc.; concept, noțiune. ◇ *Idee absolută* v. absolut. **2** Reprezentare sumară, vedere de ansamblu elementară, aproximativă a ceva. *Am o vagă idee cu privire la momentul cînd s-a produs explozia.* ◇ Expr. *A* (*nu*) *avea idee* (de ceva) = a (nu) avea cunoștințe sumare (despre ceva), a (nu) fi informat (în legătură cu ceva). **3** Sistem de idei și de criterii care determină o anumită înțelegere, o anumită viziune asupra lucrurilor și fenomenelor; concepție; principiu, teză fundamentală. ◇ (*filos.*) *Idee înnăscută* = idee sau cunoștință aflată în minte anterior și independent de experiența senzorială. ◆ (*filos.*; *la Platon*) Esență suprasensibilă, de sine stătătoare, atemporală, prototip al lucrurilor individuale care sînt copiile ei palide. ◆ (*filos.*; *la Hegel*) Entitate metafizică ce reprezintă subiectul autodezvoltării. **4** Concepție de bază care determină conținutul unei opere literare, artistice sau științifice; elaborare originală a gîndirii în domeniul literar, artistic sau științific; inspirație literară, artistică sau științifică. ◇ Compus: *idee-cheie* = idee de mare importanță. **5** Ceea ce gîndește, crede, afirmă, susține cineva; fel de a vedea, de a gîndi al cuiva; opinie, părere, gînd, convingere. *Cîte idei triste și vesele trecură în cîteva minute prin minte-mi!* (ALECS.). ◇ *Idee fixă* v. fix. ◇ Expr. *Dă-mi o idee* = dă-mi o sugestie. *Ce idee!* = exclamație care exprimă dezaprobarea față de un gînd, de o propunere etc. a cuiva. *A agita o idee* v. agita. ◆ Gîndire; judecată; intelect. **6** Intenție, plan, proiect de a întreprinde ceva, de a face, de a organiza ceva în viitor. *Nu și-a putut realiza ideile.* **7** Grijă, teamă cu privire la ceva. *Cel ce-i mai aproape de mormîntul său La ideea morții tremură mai rău* (BOL.). ◇ Expr. *A intra* (sau *a băga* pe cineva) *la* (*o*) *idee* (ori *la idei*) = a se îngrijora, a se teme de ceva (sau a face pe cineva să se îngrijoreze, să se teamă de ceva); a deveni suspicios. **8** Expr. *O idee* (*de...*) = o cantitate infimă de... • pl. *idei.* /<fr. ***idée***, lat. ***īdĕa, -ae***.

ídem *adv.* (*în lucrări științifice sau acte administrative; indică repetarea întocmai a unor date, titluri, citate etc. reproduse mai înainte sau trimiterea la autorul citat anterior*) Același lucru, la fel, tot așa; același autor (*id.*). • /<lat. ***idem***.

idempoténță *s.f.* (*mat.*) Proprietate a elementelor unei mulțimi care, prin compunere cu ele însele, rămîn neschimbate. • /<fr. ***idempotence***; cf. lat. *idem* „același", *potentia* „putere".

idéntic, -ă *adj.* **1** Care este la fel cu ceva sau cu cineva, care coincide din toate punctele de vedere cu ceva sau cu cineva; aidoma, întocmai, conform. *Copie identică cu originalul.* ◇ (*adv.*) *Rîde identic cu sora ei.* ◇ (*mat.*) *Funcție identică* = funcție care asociază oricărui element din domeniul de definiție același element. **2** (*despre cuvinte*) Sinonim, sinonimic. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***identique***, lat. ***identĭcus, -a, -um***, germ. ***identisch***.

identifică *vb. I.* **1** *tr.* A stabili identitatea unei persoane sau a unui obiect, natura unui fenomen, a unui proces etc. *L-a identificat după semnele particulare.* **2** *tr.* A considera mai multe obiecte, ființe, mărimi etc. ca fiind identice. **3** *refl.* (*urmat de determ. introduse prin prep. „cu"*) A deveni același cu..., a simți sau a acționa întocmai ca cineva; a se transpune în situația cuiva; a-și însuși întru totul ideile cuiva. *Actorii se identifică cu personajele pe care le interpretează.* • prez.ind. *identific.* /<fr. ***identifier***, it., lat. ***identificare***.

identificábil, -ă *adj.* Care poate fi identificat. • pl. *-i, -e.* /***identifica*** + *-bil*.

identificáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a* (*se*) *identifica* și rezultatul ei. **2** (*psih.*) Operație de recunoaștere a unui conținut general într-un fapt particular sau de stabilire a unor coincidențe de structură. • pl. *-ări.* /v. ***identifica***.

identificát, -ă *adj.* Căruia i s-a stabilit identitatea. ◆ Care este stabilit, constatat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***identifica***.

identificatór *s.m., s.n.* **1** *s.m.* (*inform.*) Simbol cu care se identifică un corpus de date. **2** *s.n.* (*mar.*) Aparat pentru identificarea aștrilor. • pl. *m. -ori, n. -oare.* /<fr. ***identificateur***.

identificáție *s.f.* (*psih.*) Proces psihic prin care o persoană se confundă cu o altă persoană. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***identification***.

identitár, -ă *adj.* Care ține de identitate; care conferă identitate.

identitáte *s.f.* **1** Faptul de a fi identic în fiecare moment dat cu sine însuși; stare a unui obiect de a fi ceea ce este, de a-și păstra un anumit timp caracterele fundamentale. ◇ (*log.*) *Principiul identității* = principiu fundamental al gîndirii care impune ca formele logice să păstreze unul și același sens în decursul aceleiași operații. **2** Asemănare foarte mare, pînă la confuzie; similitudine perfectă. **3** Ansamblu de date prin care se identifică o persoană. ◇ *Buletin de identitate* = act oficial care atestă identitatea unei persoane. *Act de identitate* v. act. **4** (*mat.*) Relație exprimată prin semnul „="; relație de egalitate în care intervin anumite variabile, adevărată pentru orice valori ale acestor elemente. **5** (*psih.*) Dimensiune centrală a concepției despre sine a individului, reprezentînd poziția sa generalizată în societate. **6** (*econ.*) *Identitate corporativă* = ansamblul trăsăturilor unice ale unei organizații. *Identitate vizuală* = personalitatea vizuală a firmei, rezultat al ansamblului de expresii vizuale și de reprezentare a mărcilor sale. • pl. *-ăți.* /<fr. ***identité***, lat. ***identĭtas, -atis***, it. ***identità***, germ. ***identität***.

ideo- Elem. de compunere „(referitor la) idee", „de idei". • /<fr. ***idéo-***, it. ***ideo-***; cf. lat. *īdĕa, -ae*, gr. *ἰδέα* „idee".

ideofobíe *s.f.* (*psih.*) Teamă patologică de idei. • sil. *-de-o-.* g.-d. *-iei.* /<engl. ***ideophobia***.

ideofreníe *s.f.* (*psih.*) Boală mintală caracterizată printr-o anomalie a ideilor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***idéofrénie***.

ideogeníe *s.f.* Formare a ideilor. • sil. *-de-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***idéogénie***; cf. gr. *ἰδέα* „idee", *γεννάω* „a naște".

ideográfic, -ă *adj.* **1** Care aparține ideografiei, care se referă la ideografie. **2** (*despre texte, cărți etc.*) Care este scris cu ideograme. • sil. *-de-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***idéographique***.

ideografíe *s.f.* Sistem de scriere cu ajutorul ideogramelor. • sil. *-de-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***idéographie***; cf. gr. *ἰδέα* „idee", *γράφω* „a scrie".

Ideograme japoneze și semnificația lor
1. Om. *2.* Japonia. *3.* Japonez.

ideográmă *s.f.* **1** Imagine care înfățișează sintetic, prin forme pictografice, o anume gîndire. ◆ Semn grafic

folosit, în scrierea unor limbi (egipteană, chineză etc.), în loc de litere. **2** Aranjarea caracterelor tipografice în așa fel încît ele să formeze desene care sporesc expresivitatea textului (literar). • sil. *-de-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***ideogramme***; cf. gr. *ἰδέα* „idee", *γράμμα* „scriere".

ideológ, -ă *s.m., s.f.* Persoană care formulează, apără și reprezintă o doctrină filosofică, socială, politică etc. • sil. *-de-o-*. pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***idéologue***.

ideológic, -ă *adj.* **1** Care aparține ideologiei, care se referă la ideologie. **2** Care exprimă ideologia cuiva. • sil. *-de-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***idéologique***.

ideologicéște *adv.* **1** Din punct de vedere ideologic. **2** Din punctul de vedere al unei ideologii. • sil. *-de-o-*. /***ideologic*** + *-ește*.

ideologíe *s.f.* **1** Totalitatea ideilor, concepțiilor și teoriilor care reflectă, într-o formă generalizată, interesele și aspirațiile unei clase sau categorii sociale, determinate de condițiile istorice obiective ale existenței acesteia. **2** Ansamblu de idei și concepții filosofice, morale, religioase proprii unei doctrine, unei credințe, unui grup, unui partid etc. **3** Știință care se ocupă cu studiul ideilor, legilor și al originii lor. • sil. *-de-o-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***idéologie***.

ideologizá *vb. I. tr.* A da unui lucru caracter ideologic. • sil. *-de-o-*. prez.ind. *-ez.* /<fr. ***idéologiser***.

ideomotór, -oáre *adj.* (*med.*) Psihomotor. ◇ *Proces ideomotor* = proces prin care toate reprezentările mentale umane se prelungesc în acțiuni. • sil. *-de-o-*. pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***idéo-moteur***.

idicliu *s.m.* v. edecliu.

idificá *vb. I.* v. edifica.

idíl *s.n.* v. idilă.

idílă *s.f.* **1** (*lit.*) Specie de poezie lirică și erotică, din sfera poeziei bucolice, care evocă, în formă optimistă și idealizată, viața și dragostea în cadrul rustic; bucolică. **2** Dragoste curată, naivă. • pl. *-e.* și (*înv.*) *idíl s.n.* /<fr. ***idylle***, germ. ***Idyll***; cf. gr. *εἰδύλλιον* „mic tablou".

idílic, -ă *adj.* **1** Care se petrece ca într-o idilă; bucolic, pastoral. **2** (*despre natură*) Cîmpenesc, rustic. **3** (*despre sentimente*) Naiv, simplu. **4** (*despre scriitori*) Care compune idile. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***idyllique***; cf. germ. *idyllisch*.

idilísm *s.n.* **1** Însușire a ceea ce este idilic; caracter rustic, idealizat al unei opere literare sau al unei literaturi. **2** Caracter romanțios, sentimental al unei opere de artă. **3** Preferință pentru elemente idilice. • /***idílă*** + *-ism*.

idiizá *vb. I. tr.* (*compl. indică fapte de viață, situații etc.*) A prezenta mai frumos sau mai bun decît este în realitate. • prez.ind. *-ez.* /***idílă*** + *-iza*; cf. germ. *idylisieren*.

idilizáre *s.f.* Acțiunea de *a idiliza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***idiliza***.

idilizát, -ă *adj.* (*despre fapte de viață, situații etc.*) Care este prezentat mai frumos sau mai bun decît este în realitate. • pl. *-ți, -te.* /v. ***idiliza***.

idio- Elem. de compunere „propriu", „particular", „specific". • /<fr., it. ***idio***-; cf. gr. *ἴδιος* „propriu".

idiobiologíe *s.f.* Ramură a biologiei care se ocupă cu studiul raportului ce există între organismele individuale și restul populației. • sil. *-di-o-bi-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***idiobiologie***.

idioblást *s.n.* (*biol.*) Celulă vegetală, fără clorofilă, care are conținut și funcții deosebite de ale celulelor învecinate. • sil. *-di-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***idioblaste***; cf. gr. *ἴδιος* „propriu", *βλαστός* „mugure".

idioblástic, -ă *adj.* (*despre cristale*) Care s-a dezvoltat în formă cristalografică proprie. • sil. *-di-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***idioblastique***.

idiobotánică *s.f.* Ramură a botanicii care se ocupă cu studiul plantelor considerate individual, nu fitocenologic. • sil. *-di-o-*. /<fr. ***idiobotanique***.

idiocromátic, -ă *adj.* (*mineral.*) Care prezintă idiocromatism. • sil. *-di-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***idiochromatique***; cf. gr. *ἴδιος* „propriu", *χρῶμα* „culoare".

idiocromatínă *s.f.* (*biol.*) Cromatină temporar inactivă, prezentă în celulele germinale. • sil. *-di-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***idiochromatine***.

idiocromatísm *s.n.* (*mineral.*) Proprietate a unor minerale de a avea culoare proprie. • sil. *-di-o-*. /<fr. ***idiochromatisme***.

idioecologíe *s.f.* Ecologie a organismelor individuale. • sil. *-di-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***idioécologie***.

idiofón, -ă *adj.* (*despre instrumente muzicale*) Care produce sunetele prin punerea în vibrație a propriului corp, fără intervenția unei părți auxiliare; autofon. • sil. *-di-o-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***idiophone***.

idiogamíe *s.f.* (*bot.*) Polenizare în care polenul provine de la aceeași floare. • sil. *-di-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***idiogamie***.

idioglosíe *s.f.* (*med.*) Alterație a limbajului, care constă în substituirea cuvintelor, în inversiuni sau omisiuni de sunete. • sil. *-di-o-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***idioglossie***.

idiográfic, -ă *adj.* Care reprezintă singularul; unic, irepetabil. • sil. *-di-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***idiographisch***.

idiográmă *s.f.* **1** (*biol.*) Reprezentare grafică a fiecărui cromozom dintr-un cariotip; cariogramă. **2** (*geogr.*) Reprezentare grafică a variației lățimii unui bazin hidrografic în funcție de lungimea rîului. • sil. *-di-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***idiogramme***.

idiolalíe *s.f.* (*psih.*) Formă de dislalie, caracterizată printr-un limbaj confuz și neinteligibil. • sil. *-di-o-*. g.-d. *-iei.* /<engl. ***idiolalia***.

idioléct *s.n.* (*lingv.*) **1** Structură a unui idiom așa cum apare la un vorbitor. **2** Dialect vorbit de un vorbitor. • sil. *-di-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***idiolecte***.

idióm *s.n.* **1** (*lingv.*) Termen generic pentru limbă, dialect, subdialect sau grai. **2** (*muz.*) Creație și interpretare proprii unei anumite zone folclorice. **3** (*înv.*) Însușire. • pl. *-uri.* /<fr. ***idiome***, lat. ***idīoma, -atis***, germ. ***Idiom***, gr. ***ἰδίωμα***.

idiomátic, -ă *adj., s.f.* (*lingv.*) **1** *adj.* Care aparține unui idiom, care se referă la un idiom. **2** *s.f.* Ansamblu al caracteristicilor unei limbi. • sil. *-di-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***idiomatique***.

idiomatísm *s.n.* (*lingv.*) Particularitate lingvistică proprie unui idiom. • sil. *-di-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***idiomatisme***, it. ***idiomatismo***.

idiomórf, -ă *adj.* **1** (*mineral.; despre minerale*) Care este cristalizat într-o formă cristalografică proprie, perfectă. **2** (*biol.; despre caractere*) Care este condiționat de gene cu frecvență mică. • sil. *-di-o-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***idiomorphe***; cf. gr. *ἴδιος* „propriu", *μορφή* „formă".

idiomorfísm *s.n.* (*mineral.*) Proprietate a unui mineral de a fi idiomorf. • sil. *-di-o-*. /***idiomorf*** + *-ism*.

idiopátic, -ă *adj.* (*med.*) Care aparține idiopatiei, care se referă la idiopatie. • sil. *-di-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***idiopathique***.

idiopatíe *s.f.* (*med.*) Boală independentă de alte afecțiuni ale organismului, care are propriile ei cauze. • sil. *-di-o-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***idiopathie***; cf. gr. *ἴδιος* „propriu", *πάθος* „suferință".

idioplásmă *s.f.* (*biol.*) Parte activă a citoplasmei, care are rol deosebit în transmiterea caracterelor ereditare. • sil. *-di-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***idioplasme***.

idiosincrasíe *s.f.* **1** Reacție a unor indivizi, caracterizată prin sensibilitate sau intoleranță la unele medicamente, alimente, mirosuri etc., care se manifestă, de obicei, prin urticarie. **2** Aversiune față de ceva. • sil. *-di-o-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***idiosyncrasie***; cf. *ἴδιος* „propriu", *σύν* „cu", *κρᾶσις* „temperament".

idiostíl *s.n.* (*stil.*) Stil propriu unui individ. • sil. *-di-o-*. pl. *-uri.* /<fr. ***idiostyle***.

idiót, -oătă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care suferă de idiotie; cretin, tîmpit. **2** *adj.* (*despre manifestări, acțiuni etc. ale oamenilor*) Care denotă, exprimă nerozie, stupiditate. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***idiot***; cf. lat. *īdīōta, -ae*, gr. *ἰδιώτης*.

idiotíp *s.n.* (*biol.*) **1** Totalitatea factorilor ereditari localizați în nucleu. **2** Genotip. **3** Constituent determinant antigenetic din regiunea variabilă a moleculei de hemoglobină. • sil. *-di-o-*. pl. *-uri.* /<fr. ***idiotype***.

idiotísm *s.n.* (*lingv.*) Construcție sau expresie proprie unei limbi, care nu poate fi tradusă în altă limbă cuvînt cu cuvînt. • sil. *-di-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***idiotisme***, lat. ***idīōtismus, -i***, gr. ***ἰδιωτισμός***, germ. ***Idiotismus***.

idiotizá *vb. I. tr., refl.* A (se) îndobitoci. • sil. *-di-o-*. prez.ind. *-ez.* /<fr. ***idiotiser***.

idiotizáre *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *idiotiza*. • sil. *-di-o-*. pl. *-ări.* /v. ***idiotiza***.

idiotrófic, -ă *adj.* (*biol.*) Care își poate asigura propria nutriție. • sil. *-di-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***idiotrophique***; cf. gr. *ἴδιος* „propriu", *τροφή* „nutriție".

idiotrofísm *s.n.* (*biol.*) Proprietate a unor organisme de a-și asigura propria nutriție. • sil. *-di-o-*. /<fr. ***idiotrophisme***.

idioțénie *s.f.* **1** Lipsă (totală) de inteligență. **2** Ext. Atitudine, faptă, vorbă prosteacă; idiotie (2), neghiobie, nerozie, tîmpenie. **3** Idiotie (1), cretinism. • sil. *-di-o-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***idiot*** + *-enie*.

idioție *s.f.* **1** Debilitate mintală congenitală maximă (însoțită de deficiențe fizice), care se caracterizează prin incapacitatea însușirii vorbirii și a deprinderilor elementare, printr-un nivel intelectual ce nu atinge pe cel al unui copil normal de doi ani; cretinism, idioțenie (3). **2** Idioțenie (2), neghiobie. • sil. *-di-o-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***idiotie***.

ídiș *s.n.* (*lingv.*) Limbă indo-europeană din ramura germanică de vest, îmbogățită cu elemente ebraice, romanice și slave, care este vorbită de unele populații evreiești din Europa Centrală și Răsăriteană. • /<fr. ***yiddish***, germ. ***Jüdisch***.

ído *s.n.* (*lingv.*) Limbă internațională, artificială, formată prin simplificarea limbii esperanto. • /<fr. ***ido***.

ídol *s.m.* **1** Divinitate păgînă.◆ Concr. (*în relig. politeiste*) Chip cioplit, statuie etc. care reprezintă asemenea divinitate și care constituie obiect de cult religios. ◇ *Cultul idolilor* v. cult. **2** Fig. Ființă sau lucru care reprezintă obiectul unui cult sau al unei mari iubiri. • pl. *-i.* /<slav. **идолъ**.

idoláș *s.m.* Dim. al lui *idol*. • pl. *-i.* /***idol*** + *-aș*.

idolátric, -ă *adj.* Care are caracter de idolatrie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***idolatrique***.

idolatríe *s.f.* **1** (*în relig. politeiste*) Adorare a idolilor; închinare la idoli. **2** Fig. Adorație; iubire exagerată. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***idolâtrie***; cf. gr. *εἴδωλον* „idol", *λατρεία* „închinare".

idolatrizá *vb. I. tr.* **1** A slăvi, a adora pe cineva sau ceva ca pe un idol; a diviniza, a venera. **2** Fig. A iubi în mod exagerat. • prez.ind. *-ez.* /***idolatru*** + *-iza*, după fr. *idolâtrer*.

idolatrizáre *s.f.* Faptul de *a idolatriza*. • pl. *-ări.* /v. ***idolatriza***.

idolatrizát, -ă *adj.* **1** Care este slăvit ca un idol. **2** Care este iubit în mod exagerat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***idolatriza***.

idolátru, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** (Persoană) care se închină la idoli. **2** Fig. (Persoană) care iubește pe cineva sau ceva în mod exagerat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***idolâtre***.

idolésc, -eăscă *adj.* (*înv.*) Care aparține idolilor, care se referă la idoli. • pl. *-ești.* /***idol*** + *-esc*.

ídoliță *s.f.* **1** Divinitate păgînă feminină. **2** Concr. (*în relig. politeiste*) Chip cioplit, statuie etc. care reprezintă o asemenea divinitate. • pl. *-e.* /***idol*** + *-iță*.

idoneísm *s.n.* (*filos.*) Curent epistemologic relativist și neoraționalist, care concepe filosofia ca fiind capabilă să conlucreze cu experiența; filosofie a deschiderii. • /<fr. ***idonéisme***.

idoneitáte *s.f.* Calitate a ceea ce este idoneu. • sil. *-ne-i-*. /<it. ***idoneità***.

idonéu, -ée *adj.* (*despre oameni*) **1** Care are calitățile cerute și necesare pentru ceva. **2** Adecvat, apt, potrivit. • pl. *-ei, -ee.* /<it. ***idoneo***, lat. ***īdōnĕus, -a***.

idrópic, -ă *adj.* v. hidropic.

idropicós, -oásă *adj.* v. hidropicos.

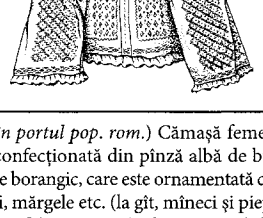

ie[1]

íe[1] *s.f.* (*în portul pop. rom.*) Cămașă femeiască, fără poale, confecționată din pînză albă de bumbac, de in sau de borangic, care este ornamentată cu broderii, cusături, mărgele etc. (la gît, mîneci și piept). • pl. *ii.* /lat. *[vestis] līnea, -ae* „(îmbrăcăminte) de pînză".

íe[2] *s.f.* (*înv., pop.*) **1** Partea moale a abdomenului la vite. **2** Partea dintre pîntece și organul sexual la cal. **3** Piele care atîrnă sub pieptul boului. **4** Chișiță calului. **5** (*la om*) Intestine. • pl. *ii.* /lat. ***īlĭa, -um*** „foale, măruntaie".

ied *s.m.* Puiul (de sex bărbătesc al) caprei sau căprioarei. • pl. *iezi.* /lat. ***haedus, -i***.

iéderă *s.f.* (*bot.*) **1** Specie de arbust tîrîtor sau agățător, cu frunzele persistente, verzi, strălucitoare, cu florile

mici, galbene-verzui, cultivat ca plantă decorativă (*Hedera helix*). **2** *Iederă albă* = arbust cu tulpina întinsă pe pământ, cu frunzele pieloase, cu florile albe-gălbui, plăcut mirositoare, care crește sporadic în regiunea de munte, fiind declarat monument al naturii (*Daphne blagayana*). • pl. *-e.* și *éderă s.f.* /lat. ***hĕdĕra, -ae.***

iederă (1)

ieduléț *s.m.* Ieduț. • pl. *-i.* /***ied*** + *-uleț.*

iedúț *s.m.* Dim. al lui *ied*; ieduleț. • pl. *-i.* /***ied*** + *-uț.*

iedúță *s.f.* Puiul (de sex femeiesc al) caprei sau căprioarei. • pl. *-e.* /***ied*** + *-uță.*

iéften, -ă *adj.* v. ieftin.

iéftin, -ă *adj.* **1** (*în opoz. cu „scump"; despre mărfuri, servicii, lucrări etc.*) Care are un preț (relativ) mic, care nu costă scump; care se vinde convenabil. <> Expr. (*adv.*) *A scăpa ieftin* = a scăpa ușor dintr-o situație grea. *Scump la tărîțe și ieftin la mălai* = (a fi) scump la tărîțe și ieftin la făină. *Ieftin ca braga* v. bragă. *A fi scump la tărîțe și ieftin la făină* v. făină. *A o lăsa* (ori *a lăsa* ceva) *mai ieftin* v. lăsa. **2** Fig. Care este fără valoare; care este lipsit de originalitate; comun, banal. *Glume ieftine.* **3** Fig. (*înv.; despre oameni*) Îndurător; milostiv; darnic. • pl. *-i, -e.* și (*înv.*) *éften, -ă, eftin, -ă, iéften, -ă adj.* /<ngr. ***εὐθηνός.***

ieftinátate *s.f.* **1** Calitatea de a fi ieftin. **2** Situație caracterizată prin prețuri ieftine. • și *eftinátate s.f.* /***ieftin*** + *-ătate.*

ieftiní *vb. IV. tr., refl.* (*econ.*) A (se) vinde cu preț mai mic decît înainte; a (se) reduce costul, prețul (mărfurilor, serviciilor, lucrărilor etc.). • prez. ind. *-esc.* și *eftiní vb. IV.* /***ieftin*** + *-i.*

ieftiníre *s.f.* (*econ.*) Faptul de *a* (*se*) *ieftini.* • pl. *-i.* și *eftiníre s.f.* /v. ***ieftini.***

ieftinít, -ă *adj.* (*despre mărfuri, servicii, lucrări etc.*) A cărui preț a fost redus. • pl. *-ți, -te.* /v. ***ieftini.***

ieftiór, -oáră *adj.* (*pop.*) Dim. al lui *ieftin.* • pl. *-ori, -oare.* și *eftiór, -oără adj.* /***ieftin*** + *-ior.*

ielcován *s.m.* (*ornit.; reg.*) Pescăruș (*Larus*). • pl. *-i.* /<tc. ***yelkovan.***

iéle *s.f. pl.* **1** (*în mit. pop. rom.*) Ființe capricioase și rele, înfățișate ca niște fete foarte frumoase, îmbrăcate în alb, care apar numai noaptea, vrăjind, prin cîntecul și jocul lor, pe bărbați, asupra cărora au puteri nefaste; frumoasele, dînsele, mîndrele, șoimanele, vîntoasele. **2** (*pop.*) *Luatul ielelor* = nebunie. • /de la ***ele,*** *pl. f.* al lui *el.*

iéna *s.f.* *Sticlă* (sau *vas*) *de iena* = sticlă rezistentă la foc. • /de la nm. pr. ***Jena,*** oraș în Germania.

ienibahár *s.m., s.n.* (*bot.*) **1** *s.m.* Arbust exotic, tropical și subtropical, din familia mirtaceelor, cu frunzele alungite și cu fructele mici, rotunde și negre, folosite drept condiment (*Myrthus pimenta*). **2** *s.n.* Restr. Fructul acestui arbust. • și (*pop.*) *enibahăr, inibahár s.m., s.n.* /<tc. ***yenibahar.***

ienicér *s.m.* **1** (*în Imperiul Otoman*) Soldat din corpul de elită al infanteriei turcești, recrutat la început dintre prizonierii de război, iar mai tîrziu dintre copiii turciți ai populațiilor creștine. **2** Fig. Om crud. • pl. *-i.* și (*înv.*) *ianicér s.m.* /<tc. ***yeniçeri.***

ienicerésc, -eáscă *adj.* Care aparține ienicerilor, care se referă la ieniceri. • pl. *-ești.* /***ienicer*** + *-esc.*

ieniceríme *s.f.* **1** Armata ienicerilor. **2** Mulțime de ieniceri. • /***ienicer*** + *-ime.*

ienúpăr *s.m.* (*bot.*) Arbust din familia pinaceelor, peren, ramificat și drept, cu frunzele totdeauna verzi, în formă de ace, cu fructele de culoare neagră-albăstruie, care crește spontan în regiunile de deal și de munte (*Juniperus communis*). <> (*reg.*) *Ienupăr pitic* = ghipăr (*Juniperus sibirica*). *Ienupăr mare* = jep (*Pinus mugo*). • pl. *-i.* și *iuníper s.m.* /<lat. șt. ***iūnĭpērus, -i;*** cf. *jneapăn.*

ienúpără *s.f.* (*bot.*) Fructul ienupărului, care este folosit în industria farmaceutică și la prepararea unor băuturi spirtoase. • pl. *-e.* și (*reg.*) *iníperă s.f.* /de la ***ienupăr.***

iepșoáră *s.f.* v. iepușoară.

iepșúnă *s.f.* (*reg.*) Iapă tînără (și grasă). • pl. *-e.* /de la *iapă.*

ieptă *vb. I. refl.* (*înv., reg.*) **1** A se avînta. **2** A se reface. **3** A se afla. • prez.ind. *-ez.* și *eftá vb. I.* /lat. ****iectare*** = ***iactare***; cf. *aiepta.*

ieptáre *s.f.* Acțiunea de *a se iepta* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* și *eftáre s.f.* /v. ***iepta.***

ieptăt, -ă *adj.* Care este refăcut. • pl. *-ți, -te.* și *eftát, -ă adj.* /v. ***iepta.***

iepurămă *s.f.* (*reg.*) Iepurime. • /***iepure*** + *-amă.*

iepurán *s.m.* (*pop.*) Iepuroi. • pl. *-i.* /***iepure*** + *-an.*

iepurár *s.m.* **1** (*ornit.*) Pasăre răpitoare, înrudită cu vulturul, care se hrănește mai ales cu iepuri (*Aquila chrysaetos*). **2** (*zool.; reg.*) Copoi. **3** (*în trecut, în Bucov.*) Țăran care lucra vara pe o moșie, purtînd căciulă din blană de iepure. • pl. *-i.* /***iepure*** + *-ar.*

iepurăriță *s.f.* (*med. vet.*) Tumoare osoasă care se formează la articulația membrului posterior al calului, mai ales din cauza unor eforturi prea mari. • pl. *-e.* /***iepure*** + *-ariță.*

iepurăș *s.m.* **1** Dim. al lui *iepure*; iepurel. **2** Pui de iepure. • pl. *-i.* /***iepure*** + *-aș.*

iepurărie *s.f.* (*pop.*) **1** Mulțime de iepuri. **2** Loc unde trăiesc (mulți) iepuri. **3** Fig. Frică. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***iepure*** + *-ărie.*

iépure *s.m.* **1** (*zool.*) Gen de mamifere din ordinul rozătoarelor, cu urechile lungi, cu doi dinți incisivi suplimentari pe falca superioară, cu picioarele dinapoi mai lungi decît cele anterioare și cu coada foarte scurtă; animal care face parte din acest gen, vînat pentru carnea și blana lui. <> *Iepure de casă* = iepure domesticit, crescut pentru carne și blană. *Iepure polar* = specie de iepuri originară din N Eurasiei și al Americii de Nord (*Lepus timidus*). (*med.*) *Buză de iepure* = defect anatomic congenital, la om, care constă în despicarea buzei superioare, prin care se văd dinții. *Prazul iepurelui* v. praz. *Sînge de iepure* v. sînge. <> Expr. *A nu ști de unde sare iepurele* = a nu ști de unde poate să apară ceva, pe neașteptate (în rezolvarea unor probleme). *Nu se știe de unde-i sare iepurele* (ODOB.). *Cîți iepuri în* (sau *la*) *biserică* = deloc; nimeni, nici unul. *A prinde iepurele cu mîna* = a face o încercare zadarnică. (*pop.*) *A ajuns griva iepurele* = a sosit momentul să răspundă pentru faptele sale. *Departe coteiul de iepure* v. cotei. *Cap de crap, creier de iepure* v. crap. *A face din iepure leu* v. leu. *A dormi somnul iepurelui* v. somn. *A umbla după doi iepuri deodată* v. umbla. ◆ Fig. (*înv.*) Elev care fugea de la școală. ◆ Fig. (*înv.*) Student care era lăsat să mănînce la cantină fără să plătească. **2** (*zool.*) *Iepure-de-mare* = gasteropod din Marea Mediterană, cu corpul masiv și greoi, cu cochilia redusă, acoperită de manta și cu două expansiuni laterale (*Aplysia depilans*). **3** (*pop.*) *Brînză de iepure* = lucru inexistent. **4** (*pop.*) Parte a plugului. **5** (*pop.*) Supapă prin care intră aerul în foale (la fierărie). **6** (*reg.*) Fîșie de carne de lîngă coloana vertebrală a porcului. **7** (*reg.*) Carne de pe pîntecele porcului, care face legătura cu capetele coastelor. • pl. *-i.* /lat. ***lĕpus, -oris.***

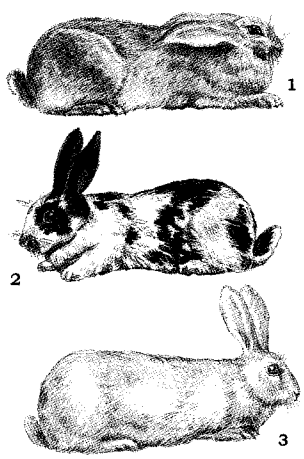

Iepuri de casă (unele rase)

1. Albastru vienez. *2.* Fluture. *3.* Uriașul alb.

iepurél *s.m.* Iepuraș. • pl. *-ei.* /***iepure*** + *-el.*

iepurésc, -eáscă *adj., s.f.* **1** *adj.* Care aparține iepurelui, care se referă la iepure. **2** *adj. Mere iepurești* = soi de mere, cu coaja roșiatică și cu gust sălciu. *Popilnic iepuresc* v. popilnic. *Trifoi iepuresc* v. trifoi. **3** *s.f. art.* Dans popular care se joacă, de obicei, după masa de cununie. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-ești.* /***iepure*** + *-esc.*

iepurésțe *adv.* Ca iepurii, în felul iepurilor; ext. cu frică, cu prudență; repede. <> Expr. *A fugi iepurește* = a fugi repede. *A dormi iepurește* = a dormi foarte ușor, sculîndu-se la cel mai mic zgomot. *A sta iepurește* = a sta la pîndă, gata de fugă. *A înota iepurește* = a înota agitat, cu mișcări precipitate. • /***iepure*** + *-ește.*

iepurí *vb. IV.* **1** *intr.* (*înv.*) A vîna iepuri. **2** *intr.* (*înv.*) A mînca pe fugă. **3** *tr.* Expr. (*fam.*) *Dumnezeu să-l iepure!* = *a*) Dumnezeu să-l apere!; *b*) Dumnezeu să-l ierte! • prez.ind. *-esc.* /***iepure*** + *-i.*

iepurílă *s.m. sg.* (*fam., adesea peior. sau iron.*) Persoană fricoasă. • /***iepure*** + *-ilă.*

iepuríme *s.m.* Mulțime de iepuri; totalitatea iepurilor; (*reg.*) iepurimă. • /***iepure*** + *-ime.*

iepuroáică *s.m.* Femela iepurelui; (*pop.*) iepuroaie. • pl. *-ce.* /***iepure*** + *-oaică.*

iepuroáie *s.f.* (*pop.*) Iepuroaică. • pl. *-oaie.* /***iepure*** + *-oaie.*

iepurói *s.m.* **1** Aug. al lui *iepure*; (*pop.*) iepuran. **2** Iepure mascul. • pl. *-oi.* /***iepure*** + *-oi.*

iepușóară *s.f.* Dim. al lui *iapă.* • pl. *-e.* și (*reg.*) *iepșoáră s.f.* /***iapă*** + *-ușoară.*

ier *s.n.* **1** Numele a două litere din alfabetul chirilic. **2** Sunetele corespunzătoare acestor litere: *a*) vocală scurtă, dură, mediopalatală (ierul tare); *b*) vocală scurtă, moale, prepalatală (ierul moale). **3** Semn grafic pentru fiecare dintre aceste două litere (ъ, ь,). • pl. *-uri.* /<slav. **еръ.**

ierárh *s.m.* (*bis.*) Arhiereu. <> *Trei ierarhi* v. trei. • pl. *-i.* /<slav. **иерархъ,** gr. ***ἱεροδιάκονος.***

ierárhic, -ă *adj.* **1** (*bis.*) Care aparține ierarhului, care se referă la ierarh. **2** Care se face, se reglementează etc. după ierarhie, conform ierarhiei; care urmează ordinea gradului, importanței etc. <> Loc. adv. *Pe cale ierarhică* = în ordinea indicată de ierarhie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***hiérarchique.***

ierarhicéște *adv.* (*înv.*) În mod ierarhic. • /***ierarhic*** + *-ește.*

ierarhíe *s.f.* **1** Autoritate, putere. **2** Sistem de subordonare a rangurilor, a puterilor, a demnităților etc. inferioare față de cele superioare; ordine. ◆ Rang; treaptă. **3** (*econ.*) *Ierarhie socială* = mod de organizare a unui grup conform căruia fiecare membru ocupă o poziție bine determinată, în funcție de competența și de demnitatea sa. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***hiérarchie.***

ierarhizá *vb. I. tr.* A așeza în ordine ierarhică; a reglementa după o ordine ierarhică. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***hiérarchiser.***

ierarhizáre *s.f.* Acțiunea de *a ierarhiza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***ierarhiza.***

ierbá *vb. I. tr.* (*reg.; compl. indică animale bolnave*) A trata cu spînz. • prez.ind. *-ez.* /***iarbă*** + *-a.*

ierbár[1] *s.n.* **1** Colecție de plante uscate, presate și păstrate în cutii sau în mape etichetate, care sînt aranjate sistematic pentru studii de botanică. **2** Mapă specială în care se păstrează o astfel de colecție. • pl. *-e.* și *herbár s.n.* /***iarbă*** + *-ar.*

ierbár[2] *s.n.* (*anat.*) Prima dintre cele patru despărțituri ale stomacului rumegătoarelor. • pl. *-e.* /***iarbă*** + *-ar.*

ierbălúță *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee ornamentală, din familia gramineelor, cu frunzele ascuțite și aspre spre margine, vărgate cu linii verzi, albe-roșietice sau gălbui și cu florile violete, dispuse în spice mici (*Phalaris arundinacea*); iarbă-albă. • pl. *-e.* /***iarbă*** + *-ăluță.*

ierbăríe *s.f.* **1** Colect. Plante ierboase (crescute spontan); bălării, buruieni. **2** (*înv.*) Provizie de praf de pușcă. **3** (*înv.*) Magazie în care se păstra praful de pușcă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***iarbă*** + *-ărie.*

ierbărít *s.n.* **1** (*înv.*) Taxă percepută de domnie în Țara Românească, în sec. 17-18, de la negustorii de vite și de la măcelari. **2** (*înv.*) Impozit perceput pentru

păşunatul vitelor. **3** (*reg.*) Drept la păşunat. **4** (*reg.*) Loc destinat pentru păşunatul vitelor. **5** (*reg.*) Teren nearabil, pe care creşte numai iarbă. **6** (*reg.*) Teren pe care creşte iarbă pentru cosit. **7** (*reg.*) Păscut al oilor. **8** (*reg.*) Bani pentru băutură pe care prietenii mirelui îi cer la plecarea din casa părintească a miresei. • pl. *-uri.* /***iarbă*** + *-ărit.*

ierbós, -oásă *adj.* **1** (*despre terenuri*) Care este acoperit cu iarbă; care este bogat în iarbă. **2** (*despre plante*) Erbacee. • pl. *-oşi, -oase.* /***iarbă*** + *-os.*

ierbulíţă *s.f.* (*pop.*) Dim. al lui *iarbă*; ierbuţă, ierbuşoară. • pl. *-e.* /***iarbă*** + *-uliţă.*

ierbuşoáră *s.f.* (*pop.*) Ierbuliţă. • pl. *-e.* /***iarbă*** + *-uşoară.*

ierbúţă *s.f.* (*pop.*) Ierbuliţă. • pl. *-e.* /***iarbă*** + *-uţă.*

ieremiádă *s.f.* Plîngere, lamentare, tînguire (fără sfîrşit). • pl. *-e.* /<fr. ***jérémiade***; cf. nm. pr. biblic *Ieremia.*

ieréu *s.m.* (*înv.*) Preot. • pl. *-ei.* /<slav. **иерѣй, иерей.**

iérhă *s.f.* (*reg.*) Piele de oaie bine tăbăcită, care se aplică la bundiţă şi pe care se cos flori. • /<magh. ***irha,*** ucr. ***ярка.***

ieri *adv.* **1** În ziua precedentă (faţă de cea în curs); ziua trecută; în ajun. <> *Ziua de ieri* v. zi. Δ Expr. *A căuta ziua de ieri* v. zi. <> Loc. adv. *Ieri-noapte* (sau *-dimineaţă, -seară, etc.*) = în noaptea (sau dimineaţa, seara etc.) premergătoare celei de astăzi. *De azi, de ieri* sau *de ieri, de alaltăieri* = de curînd. (*Mai* ori *ca*) *ieri-alaltăieri* sau *mai* (ori *ca*) *ieri* = de puţin timp; de curînd, zilele trecute. *De ieri pînă astăzi* v. astăzi. *De ieri pînă azi* v. azi. <> Expr. *Ieri ca* (*şi*) *astăzi* v. astăzi. **2** Poet. În trecut. *Azi te-adorm cu dînsul eu, Ieri - el m-adormea pe mine* (Iosif). <> Loc. adj. *De ieri* = dintr-o epocă trecută; din trecut. *Oameni... mîndri de vechimea lor de ieri* (ALEX.). • /lat. ***hĕri.***

ierná *vb. I.* **1** *intr.* A-şi petrece iarna undeva. **2** *tr.* (*compl. indică animale domestice,* spec., *oi şi vite*) A adăposti şi a hrăni în timpul iernii. **3** *intr.* (*despre animale sălbatice*) A hiberna. • prez.ind. *-ez.* /lat. ***hibernare*** sau ***iarnă*** + *-a.*

iernáre *s.f.* Acţiunea de *a ierna* şi rezultatul ei; iernat. • pl. *-ări.* /v. ***ierna.***

iernát *s.n.* **1** Faptul de *a ierna,* de a-şi petrece iarna undeva; iernatic (II 1). **2** Adăpostire şi hrănire a unor animale domestice (oi şi vite) în timpul iernii. *Nişte oi... au trecut la iernat astă-toamnă* (SADOV.). **3** Hibernare. • /v. ***ierna.***

iernátic, -ă *adj., s.n.* **I** *adj.* **1** Care aparţine iernii, care se referă la iarnă; ca de iarnă. *Timp iernatic.* **2** (*despre fructe, legume etc.*) Care se menţine pînă iarna tîrziu. <> *Mere iernatice* = varietate de mere care se pot păstra în tot timpul iernii, fără a se strica. *Pere iernatice* = napi porceşti (*Helianthus tuberosus*). **3** (*despre locuri*) În care iarna începe mai devreme şi durează mai mult ca de obicei. **4** (*pop.; despre păsări*) Care nu migrează iarna. **5** Fig. (*fam., adesea peior.; despre oameni*) Bătrîn. **6** Fig. (*fam.; despre oameni*) Posomorît; introvertit. **II** *s.n.* **1** Iernat (1). *Ostaşii leşi şi şvezi... veniseră la iernatic în Moldavia* (C. NEGR.). **2** Adăpost pentru oi în timpul iernii. **3** (*pop.*) Hrană, nutreţ pentru animale, în timpul iernii. **4** Loc de adăpost pentru nave în timpul iernii. **5** (*reg.*) Taxă pentru hrana vitelor în timpul iernii. **6** (*reg.*) Taxă pe care o plăteşte mirele înainte de a pleca, împreună cu mireasa, de la ospăţul de nuntă. • pl. *-ci, -ce.* /***iarnă*** + *-atic.*

iernátor *s.n.* Bazin străbătut la fund de un curent permanent de apă, în care se pun toamna peştii scoşi din heleşteie. • pl. *-oare.* /***ierna*** + *-ător.*

ierodiácon *s.m.* (*bis.*) Călugăr care are funcţie de diacon. • sil. *-di-a-.* pl. *-i.* /<slav. **иеродиаконъ,** gr. ***ἱεροδιάκονος.***

ieroglífă *s.f.* v. hieroglifă.

ieroglífic, -ă *adj.* v. hieroglific.

ieromonác *s.m.* v. ieromonah.

ieromonáh *s.m.* (*bis.*) Călugăr care are funcţie de preot. • pl. *-i,* şi (*reg.*) *ieromonác s.m.* /<slav. **иеромонахъ,** ngr. ***ιερομόναχος.***

iertá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică oameni*) A scuti de o pedeapsă; a nu mai considera vinovat. *Nu vreau să te iert pînă nu-i face ce ţi-oi zice eu* (ALECS.). **2** (*bis.; despre divinitate*) A acorda mîntuirea cuiva care a greşit şi apoi s-a pocăit. <> Expr. *L-a iertat* (sau *a iertat-o*) *Dumnezeu* = *a)* a murit (după o boală grea); *b)* (*reg.; despre femei*) nu mai are menstruaţie. *Dumnezeu să-l* (ori *s-o*) *ierte* sau *fie iertat!,* formulă rostită la moartea cuiva sau cînd se vorbeşte despre cineva mort. *Doamne, iartă-mă!,* se spune atunci cînd cineva a făcut, a spus sau a gîndit ceva necuviincios. *Dumnezeu să mă ierte!* v. dumnezeu. **3** (*bis.; despre preoţi; compl. indică oameni*) A dezlega (de păcate). ◆ (*înv., pop.; refl.*) A se spovedi. **4** (*compl. indică vini săvîrşite; constr. cu dat.*) A trece cu vederea. *Că te-am zărit e a mea vină Şi vecinic n-o să mi-o mai iert* (EMIN.). **5** (*compl. indică oameni*) A dezlega, a scuti de un jurămînt, de o obligaţie, de o făgăduială. *El tot nu mă iartă de dobînzi* (SADOV.). ◆ (*înv.*) A scuti de serviciul militar. **6** (*compl. indică oameni*) A scuza. *De-i avea vreme să te duci... bine-de-bine, iară de nu, să te ierte* (CR.). <> Expr. *Mă iertaţi!,* formulă politicoasă, stereotipă, care introduce o rugăminte sau o replică. *Ba să mă iertaţi!,* formulă cu care se contrazice o persoană. **7** (*urmat de o prop. cu vb. la conjunct.*) A îngădui, a permite, a da voie să...; a da răgaz să... *Să iertaţi, boieri, ca nunta s-o pornim şi noi alături* (EMIN.). *De m-a ierta vremea să pot veni şi eu mai pe urmă, bine* (CR.). <> (*impers.; constr. cu dat.*) *Nu-ţi e iertat să vorbeşti* (EMIN.). Δ Expr. (*reg.*) *Nu-i iertat* = este interzis, este oprit. **8** (*înv.*) A săruta la despărţire. **9** (*înv.*) A-şi lua rămas bun înainte de a părăsi pe cineva. **10** (*înv.; compl. indică oameni*) A elibera din robie. • prez.ind. *iert.* /lat. ***libertare.***

iertagán *s.n.* v. iatagan.

iertáre *s.f.* **1** Acţiunea de *a ierta* şi rezultatul ei; (*înv., pop.*) iertăciune. **2** Scuză. *Îţi cer o mie de iertări* (C. NEGR.). <> Expr. *Să avem iertare!* = *a)* să ne scuzaţi!; *b)* cred că nu ai dreptate! **3** Indulgenţă, îndurare, îngăduinţă. *Cere cu umilinţă iertare.* <> Loc. vb. *A avea iertare* v. avea. **4** (*econ.*) *Iertarea datoriei* = acţiune voluntară a unui creditor, întreprinsă cu consimţămîntul debitorului, prin care renunţă parţial sau total la dreptul său împotriva debitorului. • pl. *-ări.* /v. ***ierta.***

iertát[1] *s.n.* Faptul de *a ierta.* • /v. ***ierta.***

iertát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este graţiat, scutit de o pedeapsă. <> (*subst.*) *Iertatul mă privea recunoscător.* **2** Care este permis, îngăduit. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***ierta.***

iertăciúne *s.f.* (*înv., pop.*) **1** Iertare. <> Expr. *Să fie cu iertăciune!* = nu vă supăraţi! *A-şi lua iertăciune* = a cere iertare de la rude şi de la prieteni pe patul de moarte. *A ţine iertăciune* v. ţine. **2** Îngăduinţă, permisiune. • pl. *-i.* /***ierta*** + *-ăciune.*

iertăgán *s.n.* v. iatagan.

iertătór, -oáre *adj.* (*despre oameni*) Care iartă uşor; indulgent, îndurător, îngăduitor, milostiv. • pl. *-ori, -oare.* /***ierta*** + *-ător.*

ierúgă *s.f.* (*reg.*) **1** Canal prin care se abate apa la moară. **2** Loc unde se strînge apa care cade de pe roata morii. **3** Braţ secat al unei ape. **4** Pîrîu mai mare. • pl. *-gi.* /<ucr., rus. ***яруга.***

ierúncă *s.f.* (*ornit.*) Pasăre mai mare decît cioara, cu penele de culoare brună-roşcată, împestriţate cu alb, negru şi cenuşiu, cu un cerc roşu în jurul ochilor şi cu un moţ pe cap, care este vînată pentru carne (*Tetrastes bonasia*). • pl. *-ci.* şi *rierúncă s.f.* /cf. slav. **ерѣбь.**

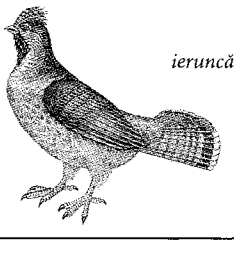

ierúncă

iésle *s.f.* **1** Jgheab în care se dă de mîncare vitelor (în grajd). ◆ Grătar pe care se dă hrană vitelor. **2** (*reg.*) Dig pe malul rîului, construit pentru a preveni inundaţiile. • pl. *-e.* /<sl. veche **ꙗслн.**

iest, iástă *adj. pron. dem.* (*reg.*) Acest. *Prin locurile iestea e cam greu de călătorit singur* (CR.). <> (*după un subst., în forma „iesta", „iasta"*) *Băiatul iesta. Femeia iasta.* <> (*cu val. de pron. dem.*) *Dă-i o pîrleală bună cu nişte chibrituri de ieste, care ard mocnit* (CR.). • pl. *ieşti, ieste.* g.-d. sg. *iestuia, iesteia,* pl. *iestora.* şi *iésta, iásta adj. pron. dem.* /lat. ***ĭstus, ĭsta*** = ***ĭste, -a.***

iésta, iásta *adj. pron. dem.* v. iest.

iéşchie *s.f.* v. aşchie.

ieşeán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populaţia de bază a Iaşului sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii Iaşului. **2** *adj.* Care aparţine Iaşului sau ieşenilor, care se referă la Iaşi sau la ieşeni; originar din Iaşi. • pl. *-eni, -ene.* /nm. pr. (oraş în România) ***Iaşi*** + *-ean.*

ieşeáncă *s.f.* Femeie care face parte din populaţia de bază a Iaşului sau este originară de acolo. • pl. *-ence.* /***ieşean*** + *-că.*

ieşí *vb. IV. intr.* **1** (*în opoz. cu „a intra"; despre fiinţe*) A se deplasa, a merge dintr-un spaţiu închis sau limitat în afara lui; a trece din interior în exterior. *Ieşi liniştit şi abia cînd ajunse în poartă apucă la fugă spre acareturile lui Vrabie* (CAM.). <> Loc. vb. *A ieşi în prieveală* v. prieveală. <> Expr. *A-i ieşi* (cuiva) *înainte* sau *a ieşi înaintea* (ori *în drumul*) *cuiva* = a veni înaintea cuiva, a întîmpina pe cineva. *A ieşi în lume* (sau *între oameni, pop., la oameni*) = a apărea în societate, a lua contact cu oameni şi situaţii noi, a începe să frecventeze societatea. *A ieşi la lumină* = *a)* a se face observat, a deveni evident; a se dezvălui, a se arăta, a se înfăţişa; *b)* a scăpa de o primejdie, a ieşi dintr-o situaţie grea; *c)* fig. a se deconspira. *A ieşi la larg* = *a)* a ajunge în loc deschis; *b)* a se simţi liber. *A ieşi la rampă* = a ieşi în prim-plan (pentru a face o declaraţie); a se remarca în public. *A ieşi la lecţie* = (*despre elevi*) a merge în faţa clasei pentru a fi ascultat. (*fam.*) *A ieşi cu cineva* = a avea relaţii intime cu cineva. *A ieşi cu dosul la oameni* = a nu se purta normal în societate. (*înv.*) *A ieşi de faţă* = a se prezenta (undeva). *A ieşi deasupra* = a se arăta; a se face cunoscut. *A ieşi la luptă* = a începe războiul. *A ieşi afară* v. afară. *A ieşi în calea cuiva* v. cale. *A ieşi în* (sau *la*) *capăt* v. capăt. *A ieşi cu coada între picioare* v. coadă. *A ieşi la horă* v. horă. *A ieşi la hreapcă* v. hreapcă. *A ieşi din găoace* v. găoace. *A ieşi la iveală* v. iveală. *A ieşi* (*ca*) *împuşcat* v. împuşcat. *A ieşi în* (sau, *înv., pop., întru*) *întîmpinarea cuiva* v. întîmpinare. *A ieşi la* (ori *în*) *larg* v. larg. *A ieşi* (*cu bine*) *la liman* v. liman. *A ieşi în lume* (ori *în toată lumea, în lumea largă*) v. lume. *A ieşi la lume* v. lume. *A ieşi în* (sau *la*) *maidan* v. maidan. *A ieşi la mal* v. mal. *A ieşi înaintea cuiva cu pîine şi* (*cu*) *sare* v. pîine. *A ieşi ca din puşcă* sau *puşcă* v. puşcă. *A ieşi la raport* v. raport. *A ieşi cu tălpile înainte* v. talpă. *A ieşi deasupra ca uleiul* v. ulei. *A ieşi deasupra ca untdelemnul* v. untdelemn. ◆ (*despre manifestări, izbucniri etc. ale oamenilor*) A se manifesta brusc şi cu putere. *La vederea şarpelui i-a ieşit un ţipăt puternic.* ◆ (*înv.*) A dispărea. **2** (*despre oameni*) A pleca de acasă (în oraş); ext. a pleca la plimbare. *N-a plecat la ţară, a ieşit aşa* (CAR.). **3** (*despre bolnavi*) A nu mai fi nevoit să stea în casă; a fi externat dintr-o instituţie spitalicească. *După două săptămîni de boală, a ieşit pentru o scurtă plimbare.* **4** (*despre deţinuţi*) A fi eliberat din închisoare, din arest etc. **5** (*despre lucruri, fenomene, stări etc.*) A se face văzut, simţit sau auzit (pornind, trecînd etc. dintr-un loc închis, limitat, ascuns în afara lui); a apărea, a se ivi. *Fumul alb alene iese Din cămin* (COŞB.). <> Expr. *A ieşi în afară* = (*despre părţi ale unui întreg, ale unui ansamblu etc.*) a fi mai în afară decît cele din jur. *A ieşi în relief* = *a)* a fi proeminent; *b)* a se remarca în mod deosebit. *A-i ieşi* (cuiva) *ochii din cap* = a depune un mare efort pentru a face ceva. *A-i ieşi* (cuiva) *vorba din gură* = a spune ce nu trebuia (fără să vrea); a vorbi negîndit. (*impers.; în superstiţii*) *A-i ieşi cuiva de bine* = a-i merge cuiva bine. *A-i ieşi cuiva cu rău* (sau *de-a-ndoaselea*) = a-i merge cuiva rău. *A ieşi din butoi* v. butoi. *A-i ieşi* (cuiva ceva) *din cap* v. cap. *A nu-i mai ieşi* (cuiva ceva) *din cap* v. cap. *A-i ieşi cuiva părul prin căciulă* v. căciulă. *A ieşi din comun* v. comun. *A-i ieşi cuiva limba de-un cot* v. limbă. *A-i ieşi ceva din minte* v. minte. *A-i ieşi cuiva mustarul pe nas* v. muştar. *A-i ieşi pe nas* v. nas. *A-i ieşi* (cuiva) *nume* (*rău*) v. nume. *A ieşi* (*ca*) *din pămînt* (*din iarbă verde*) v. pămînt. *A-i ieşi din gură cînd cald, cînd rece* v. rece. *A-i ieşi* (cuiva) *un sfînt din gură* v. sfînt. *A-i ieşi* (cuiva) *sîngele în obraz* (sau *la cap, în faţă*) v. sînge. *A-i ieşi cuiva sufletul* v. suflet. *A bate* (sau *a freca*) (pe cineva) *de-i iese* (sau *să-i iasă*) *untul* v. unt. *A-i intra cuiva* (ceva) *pe-o ureche şi a-i ieşi pe alta* (sau *pe cealaltă*) v. ureche. *A*(*-i*) *ieşi* (cuiva) *vorbă* (sau *vorbe*) v. vorbă. ◆ (*despre aştri*) A răsări. *Deasupra casei tale*

ies Şi azi aceleaşi stele (EMIN.). <> Expr. *A ieşi soarele în cruci* (sau *în cruce, în răscruce, în crucea cerului, în cruce amiazăzi*) v. cruce. ◆ (*despre cărţi, reviste, ziare etc.*) A fi publicat. *Astăzi a ieşit suplimentul revistei.* <> Expr. *A ieşi la lumină* v. lumină. *A ieşi de sub teasc* v. teasc. *Ieşiţi toţi dintr-un* (sau *după un*) *tipar* v. tipar. ◆ (*despre semănături, plante*) A răsări, a creşte. *Am semănat grîu de vară Şi-o ieşit numai secară* (POP.). ◆ (*despre obiceiuri, noutăţi etc.*) A fi la modă. *A ieşit obicei ca miresele să poarte beteală la cununie* (POP.). <> Expr. (*înv.*) *A ieşi de la* (sau *din*) *modă* = a se demoda. ◆ (*despre veşti, ştiri, faimă etc.*) A se răspîndi. <> Expr. *A ieşi de minciună* = a se dovedi neadevărat. *A-i ieşi cuiva buhul* v. buh. ◆ (*despre boli de piele; constr. cu dat.*) A se manifesta prin erupţii apărute pe trup. *Uite ce blîndă mi-a ieşit pe trup* (CR.). ◆ (*despre ape, rîuri*) A izvorî. *Mureşul iese din Munţii Hăşmaş.* ◆ (*despre lichide, soluţii etc.*) A ţîşni. *Petrolul iese cu putere din pămînt.* <> Expr. *A nu ieşi sînge din inimă* (sau din cineva) v. sînge. ◆ (*despre fiinţe*) A se naşte din..., a-şi trage originea; a proveni. *Ce iese din pisică şoareci mănîncă.* **6** A părăsi o situaţie, o poziţie, o stare, o împrejurare (pentru a trece în alta). *De-acum înainte tot aşa are să-ţi fie, pînă ce-i ieşi din slujba spînului* (CR.). <> Loc. vb. *A ieşi la pensie* v. pensie. <> Expr. *A-şi ieşi din fire* (sau *din balamale*) = *a*) a-şi pierde răbdarea, cumpătul; *b*) a se enerva foarte tare; *c*) a se mînia. *Ieşit din minţi* (sau *din minte*) = (*despre oameni*) nebun. *A ieşi din încurcătură* = a nu mai fi într-o situaţie dificilă. *A ieşi basma* (sau, *fam., batistă*) *curată* = a nu mai fi bănuit de nimic rău. *A-şi ieşi din minţi* v. minte. *A ieşi* (sau *a scăpa*) *din nevoie* v. nevoie. *A-şi ieşi din pepeni* v. pepene. *A-şi ieşi din piele* v. piele. *A-şi ieşi din răbdare* (ori *din răbdări*) v. răbdare. *A-şi ieşi din sărite* v. sărit. *A-şi ieşi din ţîţîni* v. ţîţînă. *A ieşi dintre vii* v. viu. **7** A se abate de la ceva, a încălca (o hotărîre, o decizie etc.); a nu respecta. *Nu ieşea c-o iotă din asprimile regulamentului* (VLAH.). <> Expr. *A ieşi din cuvîntul* (sau *din autoritatea*) *cuiva* = *a*) a se răzvrăti; *b*) a se emancipa. *A nu ieşi din vorba cuiva* ori *a nu-i ieşi* (cuiva) *din vorbă* v. vorbă. **8** (*de obicei urmat de un nm. pred.*) A ajunge, a deveni; a izbuti, a reuşi (într-un anumit fel). *A ieşit doctor.* <> Loc. vb. *A ieşi biruitor* (sau *învingător*) = a birui, a învinge. <> Expr. (*fam.; tr.*) *A-i ieşi* (cuiva ceva) *după plac* = a-i reuşi (cuiva ceva) aşa cum a dorit. (*impers.*) *Cum o ieşi,* (*numai*) *să iasă,* exprimă indiferenţa sau resemnarea faţă de un rezultat (nefavorabil) aşteptat. *A ieşi la covrigi* v. covrig. *A ieşi înainte* v. înainte. *A ieşi tobă de carte* (sau *de învăţătură*) v. tobă. ◆ A promova, a avansa. *A ieşit general.* **9** A rezulta de pe urma unui efort, a unei activităţi, a unei afaceri etc.; a obţine un cîştig material. *Are să ne iasă şi de cheltuială* (CR.). <> Expr. *A ieşi cineva la sorţi* v. soartă. *A ieşi sorţul cuiva* (sau *a-i ieşi cuiva sorţul*) v. soartă. *A ieşi sorţul pentru cineva* v. soartă. **10** (*despre socoteli, calcule etc.; de obicei cu determ. pronom. în dat.*) A da rezultat (bun); a avea rezolvarea corectă. *Cît ţi-a ieşit la înmulţire? Integrama i-a ieşit.* <> Expr. *A* (*nu*)*-i ieşi media* (sau *medie*) v. medie. *A ieşi ras pe ras* v. ras. *A ieşi la socoteală* (cu ceva sau cu cineva) v. socoteală. **11** (*despre culori,* ext., *despre obiecte colorate*) A se decolora; a se spălăci; a căpăta o nuanţă mai palidă după spălare. *După spălare, culoarea a ieşit. Rochia a ieşit după ce a fost spălată.* <> Expr. *Ieşit la* (sau *de*) *soare* (sau *la spălat*) = (*despre culori,* ext., *despre obiecte colorate*) decolorat, spălăcit. *Iese la spălat* v. spălat. • prez.ind. *ies.* /lat. ***exire***.

ieşínd *s.n.* Ieşitură. • pl. *-uri.* /de la ***ieşi***.

ieşíre *s.f.* I Acţiunea de *a ieşi* şi rezultatul ei. **1** (*în opoz. cu „intrare”*) Deplasare dintr-un spaţiu închis sau limitat în afara lui; trecere din interior în exterior. <> (*Bilet de*) *ieşire în oraş* = (*în internatele şcolare*) (bilet care certifică o) permisiune dată elevilor interni de a pleca în oraş pentru scurt timp. *Registru de intrare şi de ieşire* = registru în care se înscriu hîrtiile oficiale care sosesc sau sînt expediate într-o instituţie, într-o întreprindere etc. *Pupilă de ieşire* v. pupilă. <> Expr. *Ieşire afară* = *a*) urinare; *b*) defecare. (*pop.*) *Ieşire afară cu sînge* = dizenterie. *Portiţă de ieşire* v. portiţă. *A tăia ieşirea* cuiva v. tăia. **2** Plecare de acasă; plecare în plimbare; ext. plimbare. **3** Externare a unui bolnav dintr-o instituţie spitalicească. ◆ Ştergere (a numelui unui bolnav) dintr-o evidenţă. **4** Eliberare din închisoare, din arest etc. **5** Apariţie, ivire a unui lucru, a unui fenomen, a unei stări etc. <> Expr. (*înv.*) *Ieşire la lumină* = publicare a unei scrieri. **6** Părăsire a unei situaţii, a unei poziţii, a unei stări, a unei împrejurări (pentru a trece în alta). <> *Ieşire la pensie* = pensionare. **7** (*milit.*) Atac din interiorul unei fortificaţii spre inamic. **8** Fig. Soluţie pentru a ieşi dintr-o situaţie grea. *Nu mai era în stare să găsească nici o altă ieşire* (CA. PETR.). **9** Fig. Manifestare violentă, necontrolată (prin vorbe) faţă de cineva sau de ceva. ◆ Critică violentă (şi nedreaptă). II **1** Loc special amenajat prin care se iese dintr-o încăpere, dintr-un spaţiu închis etc. **2** (*electr.*) Parte a unei reţele electrice, a unui element de automatizare, a unui sistem de transmisie, a unui aparat etc. pe unde puterea sau semnalul sînt transferate spre exterior, pe unde se leagă cu un circuit exterior etc. ◆ (*la pl.*) Capetele unei înfăşurări electrice, ale unui circuit sau ale conductoarelor unui cablu, scoase în afară pentru a fi legate la circuite exterioare. **3** (*inform.*) Transfer al informaţiei din memoria calculatorului spre exterior. **4** (*econ.*) *Ieşire pe piaţă* = prima ofertă a acţiunilor dată de o companie privată publicului investitor. **5** (*econ.*) Rezultat final al transformării factorilor de producţie sau a bunurilor economice. • pl. *-i.* /v. ***ieşi***.

ieşít[1] *s.n.* **1** Faptul de *a ieşi*. **2** Concr. (*contab.; de obicei la pl.*) Material care este scos din arhiva unei instituţii. • pl. *-uri.* /v. ***ieşi***.

ieşít[2]**, -ă** *adj.* (*despre părţi ale unei construcţii, ale unui obiect etc.*) Care este scos în relief; proeminent. *Învelişuri cu streaşină ieşită ca o umbrelă* (GHICA). • pl. *-ţi, -te.* /v. ***ieşi***.

ieşitoáre *s.f.* (*înv.*) Loc pentru defecat şi urinat. • pl. *-ori.* /***ieşi*** + *-toare*.

ieşitúră *s.f.* Parte ieşită în afară a unei construcţii, a unui obiect etc.; ieşind, proeminenţă. • pl. *-i.* /***ieşi*** + *-tură*.

ietăc *s.n.* v. iatac.

ietăcél *s.n.* (*reg.*) Dim. al lui *iatac*. • pl. *-e.* /***iatac*** + *-el*.

iéte *interj.* Cuvînt care exprimă: *a*) Mirare. *b*) Ciudă. *c*) Revoltă. • /cf. *ia te uită*.

iéteră *s.f.* (*pesc.; reg.*) **1** Instrument de pescuit. **2** Vîrşă de plasă cu trei sau patru cercuri şi cu aripi. • pl. *-i, -e.* /etimol. nec.

iezătúră *s.f.* **1** Baraj de pămînt, de piatră etc., construit de-a curmezişul unui rîu pentru a stăvili apa şi a forma un iaz. **2** (*la pl.*) Zăgazuri între care curge apa abătută spre moară. • pl. *-i.* /***iezi*** + *-ătură*.

iézer *s.n.* **1** (*hidrol., geomorf.*) Lac adînc (de munte), cantonat în circurile glaciare. **2** (*reg.*) Baltă. **3** (*reg.*) Heleşteu. **4** (*reg.*) Ghiol. **5** (*reg.*) Loc mocirlos. • pl. *-e.* /<sl. veche **езеро, иезеро**.

iezí *vb. IV.* (*pop.*) **1** *tr.* (*compl. indică ape*) A stăvili prin construirea unui baraj. **2** *refl.* (*despre ape*) A se aduna, formînd un iaz. • prez.ind. *-esc.* /<srb. ***jaziti***.

iezişór *s.n.* Dim. al lui *iaz*; iezuşor. • pl. *-oare.* /***iaz*** + *-işor*.

iezuít, -ă *s.m., adj.* **1** *s.m.* (*bis*) Membru al unui ordin catolic de călugări, întemeiat, în 1539, de călugărul spaniol Ignaţiu de Loyola, pentru combaterea Reformei şi întărirea puterii papale. **2** *adj.* Care aparţine iezuiţilor, care se referă la iezuiţi; care provine de la iezuiţi. **3** *s.m.* Fig. Om viclean, ipocrit, intrigant, perfid. ◆ (*adj.; despre manifestări, atitudini etc. ale oamenilor*) Care exprimă, trădează ipocrizie, perfidie, viclenie. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***jésuite***, germ. ***Jesuit***; cf. nm. pr. Compagnie de *Jésus*, numele ordinului.

iezuític, -ă *adj.* **1** (*bis.*) Care aparţine iezuiţilor sau iezuitismului, care se referă la iezuiţi sau la iezuitism. **2** Fig. (*despre oameni*) Care este viclean, ipocrit, intrigant, perfid. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***jésuitique***.

iezuitísm *s.n.* **1** (*bis.*) Concepţie morală, religioasă şi politică a iezuiţilor; normă de viaţă a iezuiţilor. **2** Fig. Lipsă de principii morale în alegerea mijloacelor pentru a atinge un scop; ipocrizie, perfidie, viclenie. • sil. *-zu-i-.* /<fr. ***jésuitisme***.

iezuşór *s.n.* Iezişor. • pl. *-oare.* /***iaz*** + *-uşor*.

ifécț *s.n.* v. efect.

ififlíu, -íe *adj.* (*fam.; despre oameni*) Care a rămas fără nici un ban; lefter. • pl. *-ii.* /<tc. ***hafifli*** „uşor”.

ífos *s.n.* (*fam.*) Mîndrie neîntemeiată; orgoliu, înfumurare. <> Loc. adj., adv. *Cu ifos* = (în mod) arogant. <> Expr. *A-şi da ifose* = a se crede (fără temei) om important, valoros; a se îngîmfa. • pl. *-e.* /<ngr. ***ὕφος***.

íga *interj.* v. inga.

igăpo *s.f. invar.* (*geogr.*) Pădure ecuatorială din Cîmpia Amazonului, inundată permanent din cauza situării ei pe locuri mai joase. • /etimol. nec.

ighemón *s.m.* v. hegemon.

ighemonicésc, -eăscă *adj.* (*înv.*) **1** Care aparţine hegemonului, care se referă la hegemon. **2** Care se remarcă prin distincţie, prin noblеţe. • pl. *-eşti.* /***ighemon*** + *-icesc*.

ighemonicón *s.n.* (*grec. înv.*) **1** Aspect sau comportare de mare boier. **2** Mîndrie emfatică. **3** Fast, lux. • pl. *-oane.* /<ngr. ***ηγεμονικόν***.

ighemonicós, -oásă *adj.* (*înv.; despre oameni*) **1** Care este de neam nobil. **2** Care se comportă ca o persoană de neam nobil. • pl. *-oşi, -oase.* /<ngr. ***ηγεμονικός***.

igiénă *s.f.* **1** Ramură a medicinei care se ocupă cu studiul mijloacelor de prevenire a bolilor şi de păstrare a sănătăţii pe baza studiului interdependenţei şi interacţiunii dintre om şi mediul înconjurător, al condiţiilor de trai, precum şi al relaţiilor sociale şi de producţie. **2** Ansamblu de reguli şi de practici pentru apărarea sănătăţii. <> *Igienă personală* = întreţinere a curăţeniei propriului trup. *Igienă mentală* = ansamblu de măsuri pentru păstrarea sănătăţii mentale, pentru prevenirea tulburărilor psihice. *Igiena mediului* = protecţia mediului înconjurător. *Igiena muncii* = protecţia muncii. **3** *Igiena culturilor* = ansamblu de măsuri pentru a preveni pagubele provocate de dăunătorii animali şi vegetali plantelor de cultură sau produselor derivate din acestea. *Igiena pădurii* = ansamblu de măsuri profilactice pentru a împiedica pătrunderea dăunătorilor în păduri şi pentru a mări rezistenţa pădurilor la dăunători. • sil. *-gi-e-.* şi *higienă s.f.* /<fr. ***hygiène***; cf. gr. *ὑγιεινή* „sănătate”.

igiénic, -ă *adj.* Care aparţine igienei, care se referă la igienă; care este conform cu regulile de igienă. • sil. *-gi-e-.* pl. *-ci, -ce.* şi *higiénic, -ă adj.* /<fr. ***hygiénique***.

igieníst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Medic) specialist în igienă. • sil. *-gi-e-.* pl. *-işti, -iste.* şi *higieníst, -ă adj., s.m., s.f.* /<fr. ***hygiéniste***.

igienizá *vb. I. tr.* A face să devină igienic. ◆ Ext. A curăţa. • sil. *-gi-e-.* prez.ind. *-ez.* /***igienă*** + *-iza*.

igienizáre *s.f.* Acţiunea de *a igieniza* şi rezultatul ei. • sil. *-gi-e-.* pl. *-ări.* /v. ***igieniza***.

igienizát, -ă *adj.* Care este făcut să corespundă principiilor igienei. ◆ Ext. Care este curat. • sil. *-gi-e-.* pl. *-ţi, -te.* /v. ***igieniza***.

igipteán, -ă *s.m., s.f.* v. egiptean.

ígliţă *s.f.* **1** Croşetă. **2** Unealtă de metal sau de lemn, de formă alungită şi plată, cu o prelungire în formă de limbă la un capăt, iar cu celălalt capăt scobit, pe care se deapănă aţa, care este folosită la împletirea manuală a plaselor pescăreşti, la înnodarea ochiurilor de plasă etc. **3** (*pesc.; reg.*) Prăjină cu care se împing pe sub gheaţă frînghiile năvodului. • pl. *-e.* /<bg. ***иглика***, srb. ***iglica***.

iglú *s.n.* Colibă făcută din gheaţă sau din zăpadă, în care trăiesc, temporar, unele triburi de eschimoşi în sezonul de vînătoare polară. • pl. *-uuri.* /<fr. ***iglou***, ***igloo*** <cuv. eschimos.

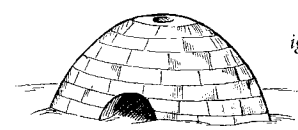

iglu

ignám *s.m.* v. ignamă.

ignámă *s.f.* (*bot.*) Plantă exotică, cu tuberculii comestibili, bogaţi în amidon, de dimensiuni foarte mari (*Cardum gairdneri*). • pl. *-e.* şi *ignám s.m.* /<fr. ***igname*** <cuv. sp.

ignár, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care este incult, ignorant. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***ignare***.

ignát *s.m. sg.* (*pop.*) Nume dat zilei de 20 decembrie (ziua Sfîntului Mucenic Ignatie), în care se obişnuieşte să se taie porcii îngrăşaţi pentru Crăciun. <> Expr. *A îngrăşa porcul la ignat* = a începe prea tîrziu o treabă, fără a avea şanse de reuşită. *I-a venit* (sau *îşi aşteaptă*) *ignatul* = se apropie moartea. *Nu se* (*mai*) *îngraşă porcul la ignat* v. îngrăşa. • /<slav. **игнатии**.

ignéu, -ée *adj.* **1** De natura focului. **2** Care este produs prin acţiunea focului. • pl. *-ei, -ee.* /<lat. ***igneus***, fr. ***igné***.

igni- Elem. de compunere „(referitor la) foc". • /<fr. *igni-*; cf. lat. *ignis, -is* „foc".

ignicól *s.m.* Persoană care adoră focul. • pl. *-i.* /<fr. ***ignicole***; cf. lat. *ignis, -is* „foc", *colere* „a adora".

ignicolór, -ă *adj.* Care este de culoarea focului. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***ignicolore***, lat. ***ignicōlōrus, -a, -um***; cf. lat. *ignis, -is* „foc", *cŏlor, -oris* „culoare".

ignifúg, -ă *adj.* (*despre materiale, substanțe*) Care nu se aprinde sau care arde foarte greu, împiedicînd propagarea focului. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***ignifuge***, it. ***ignifugo***; cf. lat. *ignis, -is* „foc", *fugare* „a alunga".

ignifugá *vb. I. tr.* (*compl. indică materiale combustibile*, spec., *materiale lemnoase sau textile*) A acoperi sau a impregna cu substanțe ignifuge, pentru a proteja contra acțiunii focului și a mări rezistența la ardere. • prez.ind. *-ghez.* /<fr. ***ignifuger***.

ignifugáre *s.f.* Acțiunea de *a ignifuga* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***ignifuga***.

ignigén, -ă *adj.* Care produce foc. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***ignigène***.

ignipunctúră *s.f.* (*med.*) Cauterizare prin aplicarea unor puncte de foc pe un țesut, cu ajutorul unui ac. • pl. *-i.* /<fr. ***ignipuncture***; cf. lat. *ignis, -is* „foc", *punctura* „înțepătură".

ignitór *s.n.* (*fiz.*) Electrod de aprindere a unui ignitron. • pl. *-oare.* /<fr. ***igniteur***, engl. ***igniter***.

ignitrón *s.n.* (*fiz.*) Tub redresor cu un singur anod, cu descărcare în vapori de mercur și cu un electrod auxiliar de aprindere. • pl. *-oane.* /<fr. ***ignitron***.

ignitubulár, -ă *adj.* (*despre cazane*) Care are un cilindru prin care trec mai multe țevi străbătute de flacără, pentru vaporizarea apei. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***igniitubulaire***.

ignițíe *s.f.* Procedeu de aprindere cu ajutorul unui ignitor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***ignition***.

ignóbil, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care este abject, josnic, mîrșav, infam. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***ignoble***, lat. ***ignōbĭlis, -e***.

ignominíe *s.f.* Josnicie, mîrșăvie, infamie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***ignominie***, lat. ***ignōmĭnia, -ae***, it. ***ignominia***.

ignorá *vb. I. tr.* **1** A nu ști, a nu cunoaște ceva. **2** A neglija, voit, pe cineva sau ceva; a simula că nu observă pe cineva sau ceva; a trece cu vederea. • prez.ind. *ignór, -ez.* /<fr. ***ignorer***, it., lat. ***ignorare***.

ignorábil, -ă *adj.* Care poate fi trecut cu vederea. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***ignorable***, it. ***ignorabile***.

ignoránt, -ă *adj., s.m., s.f.* (Om) lipsit de cunoștințe (elementare); (om) incult. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***ignorant***, lat. ***ignorans, -ntis***, it. ***ignorante***.

ignorantísm *s.n.* Mod de a gîndi al celor care consideră instruirea ca fiind dăunătoare. • /<fr. ***ignorantisme***.

ignorantíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Adept) al ignorantismului. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***ignorantiste***.

ignoránță *s.f.* **1** Lipsă de cunoștințe (elementare), de învățătură; incultură. **2** (*înv.*) Faptul de a nu ști ceva. • /<fr. ***ignorance***, lat. ***ignorantia***, it. ***ignoranza***.

ignoráre *s.f.* Faptul de *a ignora*. • pl. *-ări.* /v. ***ignora***.

ignorát, -ă *adj.* Care este neștiut, necunoscut; despre care nu se cunosc informații. • pl. *-ți, -te.* /v. ***ignora***.

ignoratio elenchi [igno'ratsioe'lenki] *subst.* (*log.*) Eroare logică, ce constă în substituirea involuntară sau sofistică a tezei de demonstrat printr-o altă teză. • /<lat. ***ignoratio elenchi***.

igrasíe *s.f.* Umezeală persistentă a pereților unei construcții, provocată de apa reținută în porii materialelor din care sînt executați. <> Expr. *A trage igrasie* = (*despre pereți*) a absorbi umezeală; a deveni umed. (*fam., arg.*) *A avea igrasie la cap* (sau *la mansardă*) = a fi prost, zăpăcit sau nebun. • g.-d. *-iei.* /<ngr. ***vygrasía***.

igrasiós, -oásă *adj.* (*despre pereți, case etc.*) Care are igrasie; care este umed. • sil. *-si-os.* pl. *-oși, -oase.* /***igrasie*** + *-os*.

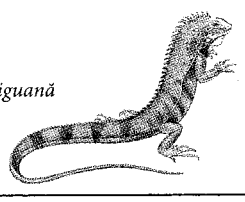

iguană

iguánă *s.f.* (*zool.; la pl.*) Gen de șopîrle mari, din regiunile tropicale și subtropicale ale Americii de Sud, viu colorate, cu o creastă dințată pe spate, care sînt vînate pentru carne și ouă (*Iguana*); (*și la sg.*) animal care face parte din acest gen. • pl. *-e.* /<fr. ***iguane***; cf.sp. *iguana* <cuv. caraib.

iguanodón *s.m.* (*paleon.; la pl.*) Gen de reptile fosile, uriașe, bipede, din ordinul dinozaurienilor, cu corpul terminat cu o coadă imensă care servea drept sprijin în timpul ședерii (*Iguanodon*); (*și la sg.*) animal care făcea parte din acest gen. • pl. *-i.* /<fr. ***iguanodon***; cf. sp. *iguana*, gr. *ὀδούς* „dinte".

igúmăn *s.m.* v. egumen.

íha *interj.* (*adesea cu finala prelungită*) Strigăt de mirare sau de bucurie. • /onomat.

ihneumón *s.m.* **1** (*zool.*) Mic mamifer carnivor din Africa și din Asia tropicală, cu coada lungă, asemănător cu nevăstuica, ușor de domesticit, folosit la stîrpirea șerpilor și a șoarecilor, care era considerat de vechii egipteni animal sfînt (*Herpestes ichneumon*); mangustă. **2** (*entom.*) Insectă himenopteră, care trăiește ca parazit al altor insecte. • sil. *-ne-u-.* pl. *-i.* și *ichneumón s.m.* /<fr. ***ichneumon***; cf. gr. *ἰχνεύμων*.

ihneumónic, -ă *adj.* Care aparține ihneumonului, care se referă la ihneumon. • sil. *-ne-u-.* pl. *-ci, -ce.* /***ihneumon*** + *-ic*.

ihneumoníd *s.n.* (*entom.; la pl.*) Familie de insecte himenoptere, cu abdomenul lung și pedunculat, ale căror larve parazitează alte insecte (*Pimpla*); (*și la sg.*) insectă care face parte din această familie. • sil. *-ne-u-.* pl. *-e.* /<fr. ***ichneumonides***; cf. gr. *ἰχνεύμων* „viespe", *εἶδος* „aspect".

ihó *s.n.* v. ecou.

ihtio- Elem. de compunere „(referitor la) pește". • /<fr. ***ichtyo-***; cf. gr. *ἰχθύς* „pește".

ihtiocól *s.n.* Clei de pește care este folosit la limpezirea vinului și la lipit. • sil. *-ti-o-.* pl. *-uri.* /<fr. ***ichtyocole***; cf. gr. *ἰχθύς* „pește".

ihtiodónt *s.m.* (*paleon.*) Dinte fosil de pește. • sil. *-ti-o-.* pl. *-ți.* /<fr. ***ichtyodonte***.

ihtiofág, -ă *adj., s.m., s.f.* (Animal) care se hrănește exclusiv cu pește. • sil. *-ti-o-.* pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***ichtyophage***.

ihtiofagíe *s.f.* Faptul de a se hrăni exclusiv cu pește. • sil. *-ti-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***ichtyophagie***; cf. gr. *ἰχθύς* „pește", *φαγεῖν* „a mînca".

ihtiofáună *s.f.* Totalitatea speciilor de pești care se găsesc într-o biocenoză acvatică. • sil. *-ti-o-fa-u-.* /<fr. ***ichtyofaune***.

ihtiofóbic, -ă *adj., s.m., s.f.* (*psih.*) (Persoană) care suferă de ihtiofobie. • sil. *-ti-o-.* pl. *-ci, -ce.* /***ihtio-*** + ***fobic***.

ihtiofobíe *s.f.* (*psih.*) Teamă patologică de pești. • sil. *-ti-o-.* g.-d. *-iei.* /<engl. ***ichthyophobia***.

ihtiografíe *s.f.* Descriere a peștilor. • sil. *-ti-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***ichtyographie***.

ihtioíd, -ă *adj.* Care este în formă de pește. • sil. *-ti-o-.* pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***ichtyoïde***.

ihtiól *s.n.* (*chim.*) Ulei sulfuros, obținut din roci care conțin fosile de pești, care este folosit în tratamentul unor boli de piele. • sil. *-ti-ol.* /<fr. ***ichtyol***; cf. gr. *ἰχθύς* „pește", lat. *ŏlĕum, -i* „ulei".

ihtiolít *s.m.* (*paleon.*) Pește fosil pietrificat. • sil. *-ti-o-.* pl. *-ți.* /<fr. ***ichtyolithe***, germ. ***Ichthyolith***.

ihtiológ, -ă *s.m., s.f.* Specialist în ihtiologie. • sil. *-ti-o-.* pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***ichtyologue***.

ihtiológic, -ă *adj.* Care aparține ihtiologiei, care se referă la ihtiologie. • sil. *-ti-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***ichtyologique***.

ihtiología *s.f.* Ramură a zoologiei care se ocupă cu studiul peștilor. • sil. *-ti-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***ichtyologie***; cf. gr. *ἰχθύς* „pește", *λόγος* „studiu".

ihtiometríe *s.f.* Măsurare științifică a lungimii și grosimii peștilor. • sil. *-ti-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***ichtyométrie***.

ihtiométru *s.n.* Instrument folosit în ihtiometrie. • sil. *-ti-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***ichtyomètre***.

ihtiomórf, -ă *adj.* Care are formă și aspect de pește. • sil. *-ti-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***ichtyomorphe***; cf. gr. *ἰχθύς* „pește", *μορφή* „formă".

ihtioním *s.n.* Nume de pește. • sil. *-ti-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***ichtyonime***.

ihtiopatológ, -ă *s.m., s.f.* Specialist în ihtiopatologie. • sil. *-ti-o-.* pl. *-gi, -ge.* /de la ***ihtiopathologie***, prin derivare regresivă.

ihtiopatologíe *s.f.* Ramură a ihtiologiei care se ocupă cu studiul bolilor peștilor. • sil. *-ti-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***ichtyopathologie***.

ihtiórnis *s.m.* (*paleon.*) Pasăre fosilă, de mărimea unui porumbel, cu aripile bine dezvoltate și cu o creastă pe stern, care se hrănea cu pești. • sil. *-ti-or-.* pl. *-și.* /<fr. ***ichtyornis***; cf. gr. *ἰχθύς* „pește", *ὄρνις* „pasăre".

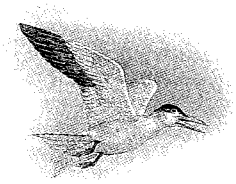

ihtiornis

ihtiozáur *s.m.* (*paleon.; la pl.*) Gen de reptile fosile, marine, uriașe, din era mezozoică, cu corpul fusiform, asemănător cu al peștilor; (*și la sg.*) animal care făcea parte din acest gen. • sil. *-ti-o-.* pl. *-i.* /<fr. ***ichtyosaure***; cf. gr. *ἰχθύς* „pește", *σαῦρος* „reptilă".

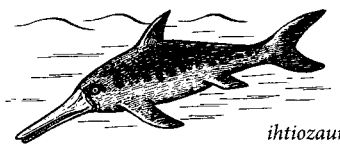

ihtiozaur

ihtióză *s.f.* (*med.*) Boală de piele, care se caracterizează prin uscarea, întărirea și descuamarea tegumentelor sub formă de lamele sau de solzi de pește. • sil. *-ti-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***ichtyose***; cf. gr. *ἰχθύς* „pește".

ihtiózic, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Bolnav) de ihtioză. • sil. *-ti-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***ichtyosique***.

iișoáră *s.f.* Dim. al lui *ie*[1]. • pl. *-e.* /***ie***[1] + *-işoară*.

ijderí *vb. IV. tr.* (*înv.*) **1** A crea. **2** A descoperi. **3** A iscodi. • prez.ind. *-esc.* /cf. sl. veche **издѣрати, издерѫ**.

ijderíre *s.f.* (*înv.*) Faptul de *a ijderi*. • pl. *-i.* /v. ***ijderi***.

ijderitór *s.m.* (*înv.*) Creator. • pl. *-i.* /***ijderi*** + *-tor*.

ijderitúră *s.f.* (*înv.*) Creație. • pl. *-i.* /***ijderi*** + *-tură*.

ikebána *s.f.* **1** Arta tradițională japoneză de aranjare a florilor în glastre. **2** Tehnică de aranjare a florilor (în vaze) după anumite reguli și simboluri influențate de arta tradițională japoneză de aranjare a florilor în glastre. **3** Aranjament al florilor după această tehnică. • pl. *-e.* /<fr., it., engl. ***ikebana*** <cuv. japonez.

ikebana (3)

ilár, -ă *adj.* v. hilar[2].

ilariánt, -ă *adj.* **1** Care provoacă rîsul general; hazliu, ilar. **2** (*chim.*) *Gaz ilariant* = gaz incolor, cu gust dulceag, care este folosit ca anestezic general. • sil. *-ri-ant.* pl. *-ți, -te.* și *hilariánt, -ă adj.* /<fr. ***hilarant***, după *ilaritate*.

ilaritáte *s.f.* Explozie generală de rîs, provocată de ceva amuzant, caraghios, ridicol. • și *hilaritáte s.f.* /<fr. ***hilarité***, lat. ***hĭlaritas, -atis***, it. ***ilarità***.

ilatív, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* Care conchide; conclusiv. **2** *s.n.* (*lingv.; în unele limbi*) Caz care indică direcția. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***illatif***, lat. ***illativus, -a, -um***.

ilațiúne *s.f.* (*bis.*) Intrare în proprietatea bisericii a bunurilor unei persoane care se călugărește. • pl. *-i.* /<fr. ***illation***, it. ***illazione***.

ilău *s.n.* (*reg.*) **1** Nicovală. <> Expr. *A fi între ciocan și ilău* = a fi într-o situație dificilă din care nu există posibilitate de ieșire. **2** Ciocan mare. • pl. *ilaie.* și *iléu s.n.* /<magh. ***ülő***.

ileánă *s.f.* (*entom.*) Insectă coleoptera mare, de culoare verde și arămie, cu cîteva pete albe pe elitre, care se hrănește cu sucul florilor (*Cetonia aurata*). • pl. *-ene.* /de la nm. pr. ***Ileana***.

ilegál, -ă *adj.* **1** Care nu este legal, care încalcă legea; nelegal. **2** Care nu este recunoscut, aprobat de autoritățile unui stat; care nu este admis de lege. **3** (*despre activități mai ales politice*) Care se desfășoară

clandestin, în ascuns; ext. care servește acestei activități; clandestin, conspirativ. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***illégal***, it. ***illegale***, lat. ***illegalis, -e***.

ilegalísm *s.n.* Ilegalitate. • /<fr. ***illégalisme***.

ilegalíst, -ă *s.m., s.f.* **1** Persoană care desfășoară în ascuns o activitate politică; partizan. **2** Membru al unui partid scos în afara legii. **3** Activist al mișcării muncitorești trecute în ilegalitate. • pl. *-iști, -iste.* /***ilegal*** + *-ist*.

ilegalitáte *s.f.* **1** Faptul de a fi ilegal; caracter al unui lucru sau al unei fapte ilegale; ilegalism. **2** Situație în care se află o persoană sau o organizație politică scoasă în afara legii. **3** Concr. Act ilegal. *A făcut multe ilegalități de când este la putere.* • pl. *-ăți.* /<fr. ***illégalité***.

ilegalizá *vb. I. tr.* **1** A declara ilegal. **2** A trece în ilegalitate. • prez.ind. *-ez.* /***ilegal*** + *-iza*.

ilegalizáre *s.f.* Acțiunea de *a ilegaliza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***ilegaliza***.

ilegítim, -ă *adj.* **1** (*jur.*) Care nu este legitim; nelegitim. ◇ *Copil ilegitim* = copil născut în afara căsătoriei; copil nelegitim. **2** Care nu este îndreptățit, întemeiat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***illégitime***.

ilegitimitáte *s.f.* Faptul de a fi ilegitim; caracter ilegitim. • /<fr. ***illégimité***.

ileítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a ileonului. • pl. *-e.* /<fr. ***iléite***.

ileo- Elem. de compunere „ileon". • /<fr. ***iléo-***; cf. gr. *εἰλέω* „a răsuci".

ileocecál, -ă *adj.* (*anat.*) Care se referă la ileon și la cecum. • sil. *-le-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***iléo-caecal***.

ileocolítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a ileonului și a colonului. • sil. *-le-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***iléo-colite***.

ileón *s.n.* (*anat.*) Ultima parte a intestinului subțire. • sil. *-le-on.* pl. *-uri.* și *ileum s.n.* /<fr. ***iléon***.

ileopatíe *s.f.* (*med.*) Denumire generică pentru bolile ileonului. • sil. *-le-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***iléopathie***.

ileostomíe *s.f.* (*chir.*) Deschidere operatorie a unui anus artificial la nivelul ileonului. • sil. *-le-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***iléostomie***.

ileotífus *s.n.* (*med.*) Formă obișnuită de febră tifoidă în care leziunile ating fragmentul inferior al ileonului. • sil. *-le-o-.* /<fr. ***iléo-typhus***.

iléu *s.n.* v. ilău.

iléum *s.n.* v. ileon.

iléus *s.n.* (*med.*) Ocluzie intestinală. • sil. *-le-us.* /<fr. ***iléus***.

ilfoveán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a județului Ilfov sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii Ilfovului. **2** *adj.* Care aparține Ilfovului sau ilfovenilor, care se referă la Ilfov sau la ilfoveni; originar din Ilfov. • pl. *-eni, -ene.* /nm. pr. (județ în S-S-E României) ***Ilfov*** + *-ean*.

ilfoveáncă *s.f.* Femeie care face parte din populația de bază a Ilfovului sau este originară de acolo. • pl. *-ence.* /***ilfovean*** + *-că*.

iliác, -ă *adj.* (*anat.; despre oase, mușchi*) Care se află în partea de mijloc a corpului, în regiunea șoldurilor. ◇ *Os iliac* (și *subst. n.*) = fiecare dintre cele două oase care formează partea anterioară și laterală a bazinului. *Creasta iliacă* v. creastă. • sil. *-li-ac.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***iliaque***, lat. ***iliacus, -a, -um***.

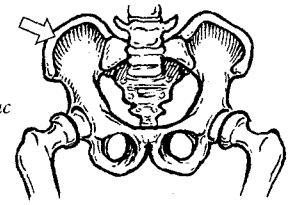

os iliac

ilíc *s.n.* **1** Pieptar (țărănesc) fără mâneci, cu revere, încheiat în față, confecționat, de obicei, din postav negru sau roșu ori din dimie albă (și împodobit cu găitane). **2** (*reg.*) Haină scurtă cu mâneci. **3** (*reg.*) Flanelă. • pl. *-ce, -uri.* /<tc. ***yelek***.

ilicél *s.n.* Dim. al lui *ilic*. • pl. *-e.* /***ilic*** + *-el*.

ilicít, -ă *adj.* **1** Care este interzis de lege, care este contrar unei legi sau unei norme. **2** Ext. Care este necinstit. • pl. *-iți, -te.* /<fr. ***illicite***, lat. ***illicitus, -a, -um***.

ilimitát, -ă *adj.* Care este fără limite, fără margini; nelimitat, nemărginit. • pl. *-iți, -te.* /<fr. ***illimité***, lat. ***illimitatus, -a, -um***.

iliolombár, -ă *adj.* (*anat.*) Care se referă la regiunile iliacă și lombară. • sil. *-li-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***ilio-lombaire***.

ilión *s.n.* (*anat.*) Os mare care împreună cu pubisul și ischionul formează osul iliac. • sil. *-li-on.* pl. *-uri.* /<fr. ***ilion***.

iliosacrál, -ă *adj.* (*anat.*) Care se referă la regiunea iliacă și a osului sacrum; sacroiliac. • sil. *-li-o-.* pl. *-i, -e.* /<germ. ***illiosakral***.

ilír, -ă *s.m., adj.* **1** *s.m.* (*la pl.*) Populație indo-europeană, stabilită pe țărmul de N-E al Mării Adriatice, în regiunea Iliria; (*și la sg.*) persoană care aparține acestei populații; persoană care făcea parte din populația de bază a Iliriei. **2** *adj.* Care aparține Iliriei sau ilirilor, care se referă la Iliria sau la iliri; originar din Iliria. ◆ (*subst. f.*) Limba indo-europeană vorbită în vechea Ilirie. • pl. *-i, -e.* /de la nm. pr. (regiune antică) ***Iliria***, prin derivare regresivă.

iliș *s.n.* (*în Ev. Med., în Mold.*) Dare percepută pe cereale. • pl. *-uri.* /<magh. ***élés*** „gustare".

ilizíbil, -ă *adj.* (*despre texte scrise sau despre scrisul cuiva*) Care nu se poate citi; necitet, indescifrabil, nedescifrabil. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***illisible***.

ilizibilitáte *s.f.* Faptul de a fi ilizibil. • /<fr. ***illisibilité***.

illít *s.n.* (*mineral.*) Mineral argilos potasic, care se desface în foi. • /<fr. ***illite***.

ilmenít *s.n.* (*mineral.*) Oxid dublu natural de fier și de titan, care se găsește în unele șisturi cristaline. • /<fr. ***ilménite***, rus. ***ильменит***; cf. nm. pr. *Ilmen*, lac în Rusia.

ilógic, -ă *adj.* Care contrazice logica, care nu este logic. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***illogique***.

ilogísm *s.n.* **1** Faptul de a fi ilogic; caracter ilogic; ilogitate. **2** Concr. Lucru ilogic; ilogitate. • pl. *-e.* /<fr. ***illogisme***.

ilogitáte *s.f.* Ilogism. • pl. (*rar*) *-ăți.* /<fr. ***illogicité***.

ilót *s.m.* **1** (*în Sparta antică*) Persoană cu o situație socială intermediară între omul liber și sclav, care nu avea nici un drept cetățenesc și care aparținea statului, putând fi împrumutată proprietarilor de pământ. **2** Fig. Persoană exploatată căreia nu i se recunosc drepturile. **3** Fig. Om degradat, decăzut, abject. • pl. *-ți.* /<fr. ***ilote***, lat. ***ilota***; cf. gr. *ξεῖλος, ξείλοθος*.

ilotísm *s.n.* **1** (în Sparta antică) Stare, condiție de ilot. **2** Fig. (Stare de) decădere, abjecție. • /<fr. ***ilotisme***.

iluminá *vb. I.* **1** *tr.* A produce și a răspândi lumină (artificială) în încăperi, pe stradă etc. ◇ *Corp de iluminat* v. corp. *Gaz de iluminat* v. gaz. **2** *tr.* (*compl. indică orașe, edificii etc.*) A împodobi cu multe (ghirlande de) lumini cu ocazia unei sărbători, a unei festivități etc. **3** *refl.* Fig. (*despre față, ochi etc.*) A exprima bucurie, fericire, satisfacție etc. **4** *refl.* (*despre oameni*) A străluci de bucurie, de fericire, de satisfacție etc.; a se bucura, a se înviora, a se înveseli. ◆ Ext. A trăi o revelație. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***illuminer***, lat., it. ***illuminare***.

iluminát[1] *s.n.* **1** Faptul de *a* (*se*) *ilumina*. **2** (*fiz.*) Mărime fotometrică egală cu densitatea fluxului luminos care cade pe suprafața unui corp într-o secundă. **3** Fig. Revelație. **4** Fig. Trezire a spiritului, a atenției etc. • pl. *-ări.* /v. ***ilumina***.

iluminát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre încăperi, străzi etc.*) Care este luminat cu lumină artificială. **2** (*despre corpuri cerești*) Care primește lumină de la alt corp ceresc. **3** Fig. (*despre față, ochi etc.*) Care iradiază de bucurie, de fericire, de satisfacție etc. **4** Fig. (*despre oameni*) Care este foarte mulțumit, fericit. ◆ Ext. Care trăiește o revelație; care este inspirat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***ilumina***.

iluminátor, -oáre *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care ilumnează. **2** *s.m., s.f.* Iluminist. • pl. *-ori, -oare.* /***ilumina*** + *-tor*.

iluminație *s.f.* **1** Iluminare puternică a unei străzi, a unui oraș, a unei încăperi etc. (cu ocazia unei sărbători, a unei festivități etc.). **2** Lumină puternică. **3** Fig. (*înv.*) Revelație. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei* și (*înv.*) *iluminațiúne s.f.* /<fr. ***illumination***, lat. ***illúminatio, -onis***.

iluminațiúne *s.f.* v. iluminație.

iluminísm *s.n.* **1** Mișcare ideologică și cultural-literară, antifeudală, din sec. 18-19, în țările din Europa, America de Nord și America de Sud, care preconiza crearea unei societăți raționale prin răspândirea culturii, științei, „luminilor" în mase. **2** (*teol.*) Concepție religioasă care susține că inspirația vine de la Dumnezeu. • /<fr. ***illuminisme***, it. ***illuminismo***.

iluminíst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al iluminismului; iluminator. **2** Care aparține iluminismului sau iluminiștilor, care se referă la iluminism sau la iluminiști. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***illuministe***.

ilustrá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică probleme, fenomene, situații etc.*) A clarifica, a lămuri prin exemple demonstrative, prin fapte, prin gesturi etc. *Teorema a fost ilustrată cu exemple.* **2** *tr.* (*compl. indică texte*) A lămuri prin desene, imagini, diafilme etc. **3** *tr.* (*compl. indică texte, cărți etc.*) A împodobi cu ilustrații. **4** *tr.* (*compl. indică figuri, scene din viață etc.*) A prezenta printr-un desen, printr-o pictură etc.; a reprezenta. *Tabloul ilustrează o scenă campestră.* **5** *refl.* (*despre oameni*) A se remarca, a se distinge într-un anumit domeniu. *Unii... s-au ilustrat ca profesori și ca înalți funcționari* (GHICA). ◆ (*tr.*) A face să se remarce, să se distingă. *Între cetățenii ce au ilustrat Moldova a fost și unul Ioan Tăutul* (BĂLC.). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***illustrer***, lat., it. ***illustrare***.

ilustráre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *ilustra* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***ilustra***.

ilustrát, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* (*despre texte, cărți, ziare etc.*) Care este împodobit cu ilustrații. **2** *adj., s.f.* (Carte poștală) care are pe una din fețe o imagine desenată sau fotografiată. ◇ *Ilustrată maximă* v. maxim. • pl. *-ți, -te.* /v. ***ilustr***; cf. fr. *illustré*.

ilustrátiv, -ă *adj.* Care ilustrează, exemplifică, demonstrează ceva; demonstrativ. • pl. *-i, -e.* /***ilustrat*** + *-iv*; cf. it. *illustrativo*, germ. *illustrativ*.

ilustrativísm *s.n.* **1** Caracter ilustrativ. **2** Tendință de a ilustra ceva, de a folosi (exagerat) exemplificările. • /<fr. ***illustrativisme***.

ilustratór, -oáre *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Artist plastic) care execută ilustrațiile unei cărți, ale unei reviste etc. **2** *adj.* (*despre exemple*) Care lămurește o problemă, un fenomen, o situație etc. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***illustrateur***.

ilustrație *s.f.* **1** Imagine desenată sau fotografiată care explică sau completează un text. **2** (*a. plast.*) *Ilustrație de carte* = gen al graficii prin care se reprezintă tipuri sau momente esențiale ale unui text literar, care are uneori și rol ornamental. **3** (*muz.*) *Ilustrație muzicală* = *a*) fond muzical care însoțește o piesă de teatru, o evocare literară, o emisiune de radio sau de televiziune etc.; *b*) fragmente sau bucăți muzicale executate ca exemplificări la o expunere de specialitate. **4** (*înv.; în forma „ilustrațiune"*) Persoană ilustră, care s-a remarcat într-un anumit domeniu; celebritate. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *ilustrațiúne s.f.* /<fr. ***illustration***, lat. ***illustratio, -onis***, it. ***illustrazione***.

ilustrațiúne *s.f.* v. ilustrație.

ilustrísim, -ă *adj.* **1** (*bis.; ca titlu de onoare pentru unii prelați catolici sau ca termen respectuos de adresare către acești prelați*) Mărit, slăvit. **2** (*fam.; despre oameni*) Care este excepțional, strălucit, foarte bun. • pl. *-i, -e.* /<it. ***illustrissimo***, fr. ***illustrissime***.

ilustrítate *s.f.* Însușirea de a fi ilustru. • /***ilustru*** + *-itate*.

ilústru, -ă *adj.* (*despre oameni sau despre realizări, creații etc. ale lor*) Care este strălucit; celebru, faimos grație calităților deosebite. *Ilustrul critic spaniol Feijoo își dădea seama perfect în secolul XVIII de caracterul „obiectivității"* (CĂL.). • pl. *-ștri, -stre.* /<fr. ***illustre***, lat. ***illustris, -e***.

ilutáție *s.f.* (*med.*) Îmbăiere într-un nămol medicinal. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***illutation***.

iluviál, -ă *adj.* (*geol.*) Care a rezultat prin iluviere. • sil. *-vi-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***illuvial***.

iluviére *s.f.* (*pedol.*) Proces de acumulare în sol a unor elemente rezultate din aluviuni; iluviu. • sil. *-vi-e-.* pl. *-i.* /după fr. *illuviation*.

ilúviu *s.n.* **1** (*pedol.*) Iluviere. **2** Inundație. • pl. *-ii.* /<fr. ***illuvium***.

iluviúne *s.f.* **1** Inundație, revărsare de ape; potop. **2** Fig. Năvală, aglomerație umană. • pl. *-i.* /<it. ***illuvione***, lat. ***illŭvio, -onis***.

ilúzie *s.f.* **1** Percepție falsă, denaturată, a unui obiect sau a unei imagini prezente înaintea ochilor, determinată de legile de formare a percepțiilor sau de anumite stări psihice ori nervoase. *A înțeles că trebuie să se îndepărteze de iluziile vane.* **2** (*econ.*) *Iluzie monetară* = gen de comportament care reacționează la modificări ale variabilelor nominale, cînd cele reale rămîn neschimbate. *Iluzie fiscală* = situație în care beneficiile dintr-o cheltuială guvernamentală specifică sînt clar identificate de primitori, dar nu și costurile, care sînt larg dispersate în timp și în rîndul populației. **3** Fig. (*adesea cu determ., care indică felul, originea etc.*) Considerarea ca real a unui fapt, a unui act destinat să rămînă irealizabil, ca urmare a unei speranțe zadarnice, a formării unei aprecieri inexacte (optimiste sau favorabile) asupra unei persoane, a unui lucru, a unei situații etc. care nu au o consistență reală; speranță neîntemeiată, dorință neîmplinită; amăgire. *„Arta pentru artă" este o iluzie și o deșartă fanfaronadă* (CĂL.). <> Expr. *A (nu)(-și) face* (sau *a nutri*) *iluzii* = a (nu) spera sau a (nu) face (pe cineva) să spere la lucruri irealizabile; a (nu) (se) amăgi. *Nu ne facem nici o iluzie că ar fi altceva decît o poveste irealizabilă de a adormi copiii* (HOL.). *A-și pierde iluziile* = a rămîne dezamăgit, decepționat ca urmare a neîmplinirii unor speranțe (iluzorii). *A risipi iluziile* (cuiva) = a face (pe cineva) să-și piardă speranța, încrederea. *A da* (cuiva) *iluzia* (*că...*) sau *a da iluzii* = a păcăli, a înșela. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *iluziúne* *s.f.* /<fr. ***illusion***, lat. ***illūsio, -onis***, it. ***illusione***.

iluzionă *vb. I. refl., tr.* A (se) amăgi, a(-și) face iluzii. *Cînd omul nu se mai poate iluziona..., atunci realitatea nu-l mai interesează* (IBR.). • sil. *-zi-o-.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***illusionner***.

iluzionábil, -ă *adj.* Care poate fi iluzionat. • sil. *-zi-o-.* pl. *-i, -e.* /***iluziona*** + *-bil*.

iluzionáre *s.f.* Acțiunea de *a (se) iluziona* și rezultatul ei. ◆ (*fam.*) Închipuire, visare. • sil. *-zi-o-.* pl. *-ări.* /v. ***iluziona***.

iluzionát, -ă *adj.* Care și-a făcut iluzii, care s-a amăgit. • sil. *-zi-o-.* pl. *-ți, -te.* /v. ***iluziona***.

iluzionísm *s.n.* **1** Arta de a produce iluzii (optice) prin trucaj sau dexteritate manuală; profesiunea iluzionistului. ◆ Spectacol, număr prezentat de iluzionist (1). **2** (*a. plast.*) Ansamblu de tehnici care urmăresc să creeze iluzia realității, prin efecte de perspectivă și de lumină. **3** (*psih.*) Tendință de a explica un fenomen prin iluziile pe care acesta le provoacă. • sil. *-zi-o-.* /<fr. ***illusionnisme***.

iluzioníst, -ă *s.m., s.f.* **1** Scamator. **2** Persoană care își face iluzii. • sil. *-zi-o-.* pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***illusionniste***.

iluziúne *s.f.* v. iluzie.

iluzív, -ă *adj.* Iluzoriu. • pl. *-i, -e.* /<engl. ***illusive***.

iluzóric, -ă *adj.* Iluzoriu. • pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***illusorisch***.

iluzóriu, -ie *adj.* Care nu se poate realiza, care nu există în realitate; înșelător, amăgitor; iluziv, iluzoric. *Viciul ei... este acela... de a provoca o schimbare de perspectivă... care-i ascunde caracterul iluzoriu* (IBR.). • pl. *-ii.* /<fr. ***illusoire***, lat. ***illūsōrĭus, -a, -um***.

im¹ *s.n.* (*reg.*) **1** Noroi. **2** Murdărie. • pl. *-uri.* /lat. ***līmus, -i***.

im²- v. in¹-.

imaculát, -ă *adj.* **1** Care este curat, nepătat. **2** Fig. Care este pur, inocent, cast. *O lume a fantaziei ca o lume a realității sensibile... Reprezentațiunea dramatică ne înalță... din cea din urmă în regiunea imaculată a celei dentîi* (EMIN.). • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***immaculé***, lat. ***immăculatus, -a, -um***.

imageríe *s.f.* **1** Ansamblu de imagini reprezentînd fapte, personaje etc. care au aceeași origine sau sursă. **2** (*a. plast.*) Arta producerii de stampe, poze, ilustrații. ◆ Fabricarea de astfel de obiecte și comerțul cu ele. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***imagerie***.

imaginá *vb. I. tr.* **1** A-și închipui, a-și reprezenta mental (ceva). *Gloatele nu imaginează decît ceea ce este analog cu realitatea* (HASD.). **2** Ext. A concepe, a inventa, a crea. *Ziarele imaginează acum o pretinsă chestiune a Dunării, care ar fi menită a despărți Europa în două tabere* (EMIN.). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***imaginer***, lat. ***imaginari***.

imaginábil, -ă *adj.* Care poate fi imaginat, închipuit (cu ușurință). *Pentru a se potoli întrebuințase toate practicele imaginabile ale amorului* (HOL.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***imaginable***, lat. ***imaginābilis, -e***.

imaginár, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* Care există doar în imaginație; închipuit, ireal, fictiv. *Colportor de vești imaginare, născocite din interes și din dorința de a fi informat* (CĂL.). **2** *adj.* (*mat.; despre numere*) Care reprezintă rădăcina pătrată a unui număr negativ. **3** *s.n.* Domeniu al imaginației, al lucrurilor imaginate. *Realitatea depășește limitele imaginarului.* ◆ Imaginație; ansamblul manifestărilor acesteia. *În imaginar se vedea în ipostaze deosebite.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***imaginaire***, lat. ***imaginārius, -a, -um***, it. ***immaginario***.

imagináre *s.f.* Acțiunea de *a(-și) imagina* și rezultatul ei. *Desăvîrșirea operei depinde de capacitatea de imaginare cu care este dotat autorul ei.* • pl. *-ări.* /v. ***imagina***.

imaginát, -ă *adj.* **1** Care este închipuit. **2** Care este conceput, creat. *Autoarea a încercat s-o facă să răsară... din structura unui subiect... imaginat* (TOPÎR.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***imagina***.

imaginatív, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care este dotat cu o imaginație vie; inventiv, ingenios. *Muzică, natură, temperament sensibil și imaginativ - la un loc alcătuiau cel mai romantic romantism* (IBR.). ◆ Ext. (*despre idei, acțiuni, creații etc. ale oamenilor*) Care este imaginar, ireal, fictiv. *Spiritul face acte de sinteză mintală, de construcții imaginative* (GHER.). <> *Memorie imaginativă* v. memorie. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***imaginatif***.

imaginație *s.f.* **1** Facultate specific umană de a reprezenta obiecte percepute anterior sau experiențe trăite. **2** Capacitate de a crea, prin combinarea unor imagini preexistente, noi reprezentări; invenție. *Imaginația plastică se desfășoară în dezvoltări poetice* (E. LOV.). **3** Concr. Imagine produsă de această facultate; închipuire, fantezie. *Aceasta este pură imaginație.* • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *imaginațiúne* *s.f.* /<fr. ***imagination***, lat. ***imagĭnatio, -onis***.

imaginațiúne *s.f.* v. imaginație.

imagínă *s.f.* v. imagine.

imágine *s.f.* **1** Reflectare a unui obiect sub forma unor senzații, percepții sau reprezentări. <> (*psih.*) *Imagine de sine* = reflectare în sfera subiectivă a propriului eu, care se formează prin relaționarea cu cei din jur. *Imagine remanentă* v. remanent. ◆ Spec. Reprezentare vizuală sau auditivă. ◆ Forma exterioară a unui obiect, a unei ființe percepută prin simțul vederii, reflectată, așa cum este în realitate ori cu unele modificări, într-o oglindă, în apă sau înregistrată pe o peliculă, pe o hîrtie fotografică etc. *Narcis s-a îndrăgostit de propria imagine reflectată în apă.* ◆ Concr. Obiect, individ perceput prin simțuri. *În cadra lui stă prinsă imaginea tînărului în pragul celor douăzeci de ani ai săi* (M. I. CAR.). **2** Reproducere a unui obiect cu ajutorul unui sistem optic. **3** Reprezentare cu mijloace artistice a unor lucruri reale sau fictive prin cuvinte, sunete, culori etc. în literatură, muzică, arte plastice etc. ◆ (*lit.*) Figură de stil. *Imaginea în poezia lui nu e un element de bază, ci un simplu și firesc accesoriu* (CĂL.). **4** (*fiz.*) Figură obținută prin unirea punctelor în care se întîlnesc razele de lumină sau prelungirile reflectate ori refractate ale acestor raze. <> *Imagine de televiziune* = imagine optică a scenei transmisă prin televiziune, așa cum apare ea pe ecranul televizorului. *Imagine de reglaj* = imagine de televiziune tip, transmisă de stațiile de televiziune pentru reglarea diferitelor elemente ale lanțului de transmisiune și pentru a da telespectatorilor posibilitatea de a regla televizoarele. *Analiza imaginii* v. analiză. *Aproximarea imaginii* v. aproximare. *Imagine astigmatică* v. astigmatic. *Bandă de imagini* v. bandă. *Contrastul imaginii* v. contrast. *Disector de imagine* v. disector. *Explorator de imagine* v. explorator. *Operator de imagine* v. operator. *Persistența imaginilor* v. persistență. *Priză de imagine* v. priză. *Imagine reală* v. real. *Imagine virtuală* v. virtual. **5** (*mat.*) *Imaginea unei funcții* = mulțimea valorilor funcției. **6** Aspect exterior al unei persoane; look. ◆ Spec. (și *imagine de marcă*) Reprezentare favorabilă pe care și-o construiește un personaj public, o firmă, o instituție etc. *Pentru un om politic, eleganța e o chestiune de imagine.* **7** Mod în care este percepută o persoană în societate. • pl. *-i.* și (*înv.*) *imáginǎ* *s.f.* /<it. ***immagine***, lat. ***imago, -inis***; cf. și fr. *image*.

imagísm *s.n.* (*lit.*) **1** Școală în poezia engleză și americană din primele două decenii ale sec. 20, apărută ca reacție față de retorica și sentimentalismul liricii victoriene, care, întemeindu-se pe o tratare directă, concisă și concretă a obiectului, renunțînd la sugestie și simbol, își propunea să transmită sensibilitatea poetului prin imagini, concepute ca prezentare a unui complex intelectual și emoțional într-o clipă. **2** Curent de avangardă în poezia rusă a anilor postrevoluționari (1919-1924), care concepea poezia ca mijloc gratuit de inventivitate imagistică. **3** Preferință pentru imagini artistice; abundență (excesivă) de imagini într-o operă beletristică. ◆ Ansamblu de imagini existent într-o creație literară imagistică. • /<engl. ***imagism***, fr. ***imagisme***.

imagíst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Reprezentant al imagismului. **2** *adj., s.m., s.f.* (Scriitor) care este adept al folosirii abundente a imaginilor. • pl. *-iști, -iste.* /<engl. ***imagist***, fr. ***imagiste***.

imagístic, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* Care se referă la imagini; cu imagini (artistice). *Vremea macină elementul pitoresc și podoabele imagistice* (E. LOV.). **2** *adj.* (*lit.*) Care ține de imagism sau de imagiști, care se referă la imagism sau la imagiști. **3** *s.f.* (*lit.*) Creație literară (în versuri sau în proză) în care predomină imaginile. ◆ Ansamblu de imagini care există în asemenea creații. • pl. *-ci, -ce.* /<engl. ***imagistic***, fr. ***imagistique***.

imágo *s.f. invar.* **1** (*entom.*) Ultimul stadiu, adult, în metamorfoza insectelor. **2** (*psihanal.*) Reprezentare inconștientă, schemă imaginară sau clișeu inconștient dobîndit, care se referă la o persoană și se constituie în prima copilărie, guvernînd ulterior raporturile subiectului cu anturajul. • /<fr. ***imago***, lat. șt. ***imago*** <*imago, -inis*.

imagológic, -ă *adj.* Care ține de imagologie, care se referă la imagologie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***imagologique***.

imagológie *s.f* Ramură a sociopsihologiei care se ocupă cu studiul reprezentărilor pe care popoarele sau grupurile sociale și le fac despre ele însele și despre alte popoare. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***imagologie***.

imálă *s.f.* **1** Noroi. **2** Murdărie, jeg. **3** Pămînt, amestecat cu paie, folosit la construirea caselor; chirpici. • pl. *-e.* /***im¹*** + *-ală*.

imám *s.m.* **1** (*relig.*) Șef religios musulman; prelat musulman; conducătorul rugăciunii colective într-o moschee. *Acest imam era din tagma cea mai fanatică, a căria datorie... sta de a mîntui din sclăvie pe acii de credință mahometană* (ASACHI). **2** Titlu purtat de unii suverani musulmani (care cumulează puterea religioasă, politică și militară). ◆ Persoană care poartă acest titlu. • pl. *-i.* și *imán* *s.m.* /<tc. ***imām***; cuv. ar.

imamát *s.n.* **1** Stat musulman condus de un imam. **2** Funcția sau demnitatea de imam. • pl. *-e.* /<fr. ***imamat***.

imambaialdí *s.n. invar.* (*culin.*) Mîncare rece pregătită din pătlăgele vinete împănate. • /<tc. ***imambayıldı***.

imameá *s.f.* Capătul ciubucului prin care se trage fumul. • pl. *-ele.* /<tc. ***imame***.

imán *s.m.* v. imam.

imanént, -ă *adj.* **1** Care rămîne mereu înăuntrul unui fenomen, al unui sistem etc. și ține de esența sau de structura sa internă. *Disperarea este starea în care anxietatea și neliniștea sînt imanente existenței* (CIOR.). **2** (*filos.*) Care există și acționează prin sine însuși, nedeterminat de o cauză din afară. *Întrebuințarea rațiunei este sau fizică sau hiperfizică, ori, mai bine, sau imanentă sau transcendentă* (EMIN.). • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***immanent***, lat. ***immanens, -ntis***, it. ***immanente***.

imanentísm *s.n.* (*filos.*) Filosofie constituită în sec. 19, îndeosebi în Germania, în două direcții, după cum lumea este considerată interioară conștiinței individuale sau unei conștiințe generice, ajungîndu-se fie la solipsism, fie la idealismul obiectiv. • /<fr. ***immanentisme***.

imanentíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Adept) al imanentismului. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***immanentiste***.

imanentizá *vb. I. tr.* A da, a atribui un caracter imanent. • prez.ind. *-ez.* /***imanent*** + *-iza*.

imanénță *s.f.* Însușirea sau starea a ceea ce este imanent. • pl. *-e.* /<fr. ***immanence***, lat. ***immanentia***.

imáş *s.n.* **1** Teren necultivat pe care creşte iarbă, folosit pentru păşunat; izlaz, păşune, suhat. **2** (*reg.*) Vale unde cresc anini. **3** (*reg.*) Teren puţin roditor. **4** Fig. (*reg.*) Om sărac. • pl. *-uri*, (*pop.*) *-e*. şi *iamáş s.n.* /<magh. *nyomás*.

imateriál, -ă *adj.* Care este existent numai în conştiinţă; spiritual. ◆ Ext. Care este lipsit de consistenţă, fără formă precisă; impalpabil. *Umbra Penei Corcoduşa şi depărtata lumină a imaterialei Ilinca sînt zone de vibraţie joasă şi înaltă* (M. I. CAR.). • sil. *-ri-al*. pl. *-i, -e*. /<fr. *immatériel*, lat. *immatērĭalis, -e*.

imaterialísm *s.n.* (*filos.*) Doctrină care neagă materia ca substanţă de sine stătătoare, susţinînd că realitatea există numai în conştiinţă, sub formă de percepţii (subiective) şi idei. • sil. *-ri-a-*. /<fr. *immatérialisme*.

imaterialíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (*filos.*) (Adept) al imaterialismului. • sil. *-ri-a-*. pl. *-işti, -iste*. /<fr. *immatérialiste*.

imaterialitáte *s.f.* Calitatea sau starea a ceea ce este imaterial. *Cît priveşte imaterialitatea gîndirii... reflexiunea este o secreţie* (EMIN.). • sil. *-ri-a-*. /<fr. *immatérialité*.

imaterializá *vb. I. tr., refl.* A (se) face imaterial, a deveni sau a face să devină imaterial. • sil. *-ri-a-*. prez. ind. *-ez*. /<fr. *immatérialiser*.

imaterializáre *s.f.* Acţiunea de *a* (*se*) *imaterializa* şi rezultatul ei. • sil. *-ri-a-*. pl. *-ări*. /v. *imaterializa*.

imatúr, -ă *adj.* (*despre fiinţe*) Care nu a ajuns la maturitatea fizică sau intelectuală; prematur. ◆ (*despre manifestări, atitudini, creaţii etc. ale oamenilor*) Care exprimă, trădează lipsă de maturitate. ◇ (*adv.*) *Se comportă imatur*. • pl. *-i, -e*. /<fr. *immature*, it. *immaturo*.

imaturitáte *s.f.* Stare sau caracteristică a ceea ce este imatur. • /<fr. *immaturité*.

imălós, -oásă *adj.* (*reg.*) Noroios. • pl. *-oşi, -oase*. /*imală* + *-os*.

imbatábil, -ă *adj.* (*despre oameni sau despre manifestări, creaţii etc. ale acestora*) Care nu poate fi întrecut, înfrînt; invincibil. • pl. *-i, -e*. /<fr. *imbattable*.

imbecíl, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Om) care este slab de minte, care are capacităţi mintale foarte reduse; prost, tîmpit. *Şiretlicul lor bizantin, instinctiv la sălbatici şi la imbecili* (EMIN.). **2** *adj.* (*despre manifestări, atitudini, realizări etc. ale oamenilor*) Care denotă imbecilitate; care este prostesc, stupid. ◇ (*adv.*) *Se manifestă imbecil*. • pl. *-i, -e*. /<fr. *imbécile*, lat. *imbēcillus, -a, -um*, it. *imbecille*.

imbecilitáte *s.f.* **1** (*psih.*) Întîrziere intelectuală gravă, individul aflîndu-se într-o stare în care nu-şi poate însuşi limbajul scris şi nu poate depăşi vîrsta mentală medie de 4-17 ani. ◆ Ext. (Orice fel de) deficienţă mintală. **2** Concr. Comportament, faptă sau vorbă care denotă prostie; stupizenie, tîmpenie. *Spune tot felul de imbecilităţi*. • pl. *-ăţi*. /<fr. *imbécilité*, lat. *imbēcillĭtas, -atis*.

imbecilizá *vb. I. tr., refl.* A ajunge sau a aduce pe cineva în stare de imbecilitate; a (se) tîmpi, a (se) îndobitoci. • prez.ind. *-ez*. /*imbecil* + *-iza*, după fr. *imbécilliser*.

imbecilizáre *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *imbeciliza*. • /v. *imbeciliza*.

imbecilizát, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care a fost adus sau care a ajuns în stare de imbecilitate. • pl. *-ţi, -te*. /v. *imbeciliza*.

imbeciloíd, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care este aproape imbecil. ◆ Ca de imbecil. • pl. *-izi, -ide*. /*imbecil* + *-oid*.

imbérb *adj., s.m.* (Tînăr) căruia nu i-a apărut încă barba. *Tu le vezi primind elevii cei imberbi în a lor clas* (EMIN.). ◆ Ext. (*deprec.*) Tînăr care-şi dă aere de om matur. • pl. *-i*. /<fr. *imberbe*, lat. *imberbis, -e*.

imbibíţie *s.f.* **1** Îmbibare cu un lichid. **2** (*biol.*) Proces fizico-chimic de pătrundere a apei în celulele vegetale, în ţesuturi etc. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. *imbibition*, lat. *imbibitio, -onis*.

imblocáţie *s.f.* Mod de îngropare a celor excomunicaţi, în mijlocul unui cîmp, prin acoperirea lor cu pămînt şi cu pietre. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. *imblocation*.

imbóld *s.n.* Îndemn, stimulent, impuls; pornire. *Niciodată n-am plecat forţat de altceva decît de imboldul propriului meu suflet* (MINUL.). • pl. *-uri*. /de la *îmboldi*, prin derivare regresivă.

imbri- Elem. de compunere „ploaie". • /<fr. *imbri-*; cf. lat. *imbrex, -icis* „olan, ţiglă".

imbricá *vb. I. tr.* A suprapune ceva parţial, asemenea solzilor de peşte, ţiglelor sau şindrilelor de pe un acoperiş. • prez.ind. *-chez*. şi *îmbricá vb. I.* /<fr. *imbriquer*.

imbricáre *s.f.* **1** Acţiunea de *a imbrica* şi rezultatul ei; imbricaţie. **2** (*geomorf.*) Dispunere a pietrişului sau a grăunţelor de nisip în aşa fel că fiecare element acoperă o parte a celui din faţă şi este acoperit de cel care urmează. • pl. *-ări*. şi *îmbricáre s.f.* /v. *imbrica*.

imbricát, -ă *adj.* Care este suprapus parţial, asemenea solzilor de peşte, ţiglelor sau şindrilelor de pe un acoperiş. • pl. *-ţi, -te*. şi *îmbricát, -ă adj.* /<fr. *imbriqué*, lat. *imbrĭcatus, -a, -um*; cf. lat. *imbrex, -icis* „ţiglă".

imbricáţie *s.f.* **1** Imbricare. **2** Concr. Ornament sculptat în relief, pictat sau traforat, care imită solzii de peşte sau ţiglele de pe un acoperiş. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. şi *îmbricáţie s.f.* /<fr. *imbrication*.

imbrifúg, -ă *adj.* (*despre materiale, ţesături etc.*) Care nu lasă să treacă prin el o substanţă lichidă; impermeabil. • pl. *-gi, -ge*. /<fr. *imbrifuge*.

imbroglio [im'broljo] *s.n.* **1** Situaţie complexă şi foarte confuză; încurcătură. **2** (*lit.*) Piesă de teatru sau episod dramatic cu intrigă voit încurcată, răsturnări de planuri şi deznodămînt surprinzător. **3** (*muz.*) Denumire dată anumitor complicaţii ritmice, care dereglează tactul. • /<it. *imbroglio*.

imbrohór *s.m.* (*ist.*) Funcţie de comis trimis de sultan în Ţările Române, cu înalte misiuni, în special pentru a acorda învestitura noului domn sau pentru a mazili pe domn; persoană care avea această funcţie. ◇ *Buiuc-imbrohor* = mare comis. • pl. *-i*. /<tc. *imbrohor*.

imediát, -ă *adj., adv., s.n.* **I** *adj.* **1** (*predomină ideea de timp*) Care se va produce fără întîrziere; rapid. *Rezultatele salutare au fost imediate* (EMIN.). ◆ Ext. Care este de primă necesitate sau urgenţă. *O intervenţie chirurgicală imediată*. **2** (*predomină ideea de spaţiu*) Care se află la o distanţă foarte mică de cineva sau de ceva. *Casa se află în imediata apropiere a parcului*. **3** (*filos.*) Care este concret, intuitiv, material. *Prin servitutea faţă de realitatea imediată, este însă inferioară sub raportul estetic* (E. LOV.). **II** *adv.* Neîntîrziat, numaidecît, îndată. *Cercetaţi imediat incidentul directorului prefecturii cu Costăchel Gudurău* (CAR.). **III** *s.n.* Timp foarte apropiat. *Practica o filosofie a imediatului*. • sil. *-di-at*. pl. *-ţi, -te*. /<fr. *immédiat*, lat. *immēdĭatus, -a, -um*.

imediatéţe *s.f.* Caracter imediat, nemijlocit al unei acţiuni, al unui fapt; imediatitate. ◆ Urgenţă. • sil. *-di-a-*. /<it. *immediatezza*.

imediatitáte *s.f.* Imediateţe. • sil. *-di-a-*. /<fr. *immédiateté*.

imelmán *s.n.* (*av.*) Figură de acrobaţie aeriană, constînd într-o jumătate de luping vertical, urmat de răsucirea pe o parte şi revenirea aparatului de zbor în poziţie orizontală, în direcţia opusă direcţiei iniţiale. • /<fr. *immelmann*, germ. *Immelmann*; cf. nm. pr. Max *Immelmann*, ofiţer de aviaţie german.

imemorăbil, -ă *adj.* **1** Care este foarte îndepărtat în timp. **2** Care nu se (mai poate) ţine minte. • pl. *-i, -e*. /<fr. *immémorable*, lat. *immĕmŏrabĭlis, -e*, it. *immemorabile*.

imemoriál, -ă *adj.* **1** Care datează din trecutul foarte îndepărtat; străvechi. **2** Care nu se (mai poate) ţine minte. • sil. *-ri-al*. pl. *-i, -e*. /<fr. *immémorial*.

iméns, -ă *adj., adv.* **I** *adj.* **1** (*predomină ideea de spaţiu*) Care este extraordinar de mare, de întins; vast, nemărginit. **2** (*predomină ideea de cantitate*) Care este foarte numeros, important din punct de vedere cantitativ sau numeric; nenumărat. *Din cauza acestei mulţimi imense de varii cunoştinţe..., X devine pentru fiecare din noi cel mai preţios prieten* (CAR.). **3** (*predomină ideea de valoare*) Care este de o extremă importanţă. *Cercetarea a provocat un interes imens*. ◆ (*despre realizări, creaţii etc. ale oamenilor*) Care are o mare amploare (şi complexitate). *Un proiect imens, de o mare importanţă*. **4** (*predomină ideea de intensitate*) Care este foarte puternic; intens. *A fost cuprins de o imensă duioşie*. **II** *adv.* (*ca determ. al unui adj. sau adv. căruia îi dă val. de super. abs.*) Foarte, extraordinar. *Totul e sau colosal de mare sau imens de mic* (CĂL.). • pl. *-şi, -se*. /<fr. *immense*, lat. *immensus, -a, -um*.

imensificá *vb. I. tr.* A da proporţii colosale; a face imens. • prez.ind. *imensific*. /*imens* + *-ifica*.

imensificáre *s.f.* Acţiunea de *a imensifica* şi rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. *imensifica*.

imensitáte *s.f.* **1** Însuşire a ceea ce este imens, vast. ◆ Ceea ce copleşeşte prin dimensiuni uriaşe, prin cantitatea, intensitatea, importanţa extraordinară. **2** Concr. Întindere uriaşă, spaţiu nesfîrşit. *[Poetul] se simte ţar şi se afundă în imensitatea stearpă* (CĂL.). • pl. *-ăţi*. /<fr. *immensité*, lat. *immensĭtas, -atis*, it. *immensità*.

imérge *vb. III. tr.* (*compl. indică corpuri*) A scufunda, a afunda într-un lichid; a imersa. ◆ (*intr.*) A pătrunde într-un mediu lichid. • prez.ind. *imérg*. /<fr. *immerger*, it., lat. *immergere*.

imergént, -ă *adj.* (*despre raze luminoase*) Care străbate un mediu oarecare. • pl. *-ţi, -te*. /<fr. *immergent*.

imérgere *s.f.* Acţiunea de *a imerge* şi rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. *imerge*.

imergíbil, -ă *adj.* Care poate pătrunde într-un lichid, care poate fi scufundat, afundat. • pl. *-i, -e*. /<it. *immergibile*.

imérs, -ă *adj.* (*despre corpuri*) Care a fost scufundat într-un lichid. • pl. *-şi, -se*. /de la *imersa*, prin derivare regresivă.

imersá *vb. I. tr.* (*compl. indică corpuri*) A imerge. • prez.ind. *-ez*. /de la *imersiune*.

imersáre *s.f.* Acţiunea de *a imersa* şi rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. *imersa*.

imérsie *s.f.* v. imersiune.

imersiúne *s.f.* **1** Scufundarea totală sau parţială a unui corp într-un lichid. ◆ Stare a unui corp afundat într-un lichid. **2** (*geomorf.*) Coborîre sub apă a unei porţiuni de uscat din zona de litoral. **3** Introducere, între obiectivul microscopului şi lamela care acoperă obiectivul, a unei picături de lichid transparent pentru a spori puterea de separare a microscopului. **4** (*astron.*) Intrare a unui corp ceresc în conul de umbră sau în spaţiul din dreptul altui corp ceresc. • pl. *-i*. şi *imérsie s.f.* /<fr. *immersion*, lat. *immersĭo, -onis*.

imídă *s.f.* (*chim.*) Amidă secundară ciclică, obţinută prin substituirea a doi atomi de hidrogen din molecula amoniacului cu radicalul bivalent al anhidridei unui acid dicarboxilic cu carboxilii în poziţiile 1, 4 şi 1, 5. • pl. *-e*. /<fr. *imides*.

imigrá *vb. I. intr.* (*despre persoane*) A veni într-o ţară străină, pentru a se stabili aici. *Românii din stînga Dunării au imigrat în Dacia pe la capătul veacului al doisprezecelea şi în începutul celui al treisprezecelea* (EMIN.). • prez.ind. *-ez*. /<fr. *immigrer*, it. lat. *immigrare*.

imigránt, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care imigrează. *Un lung discurs, reamintindu-ne cîte datorăm imigranţilor ardeleni* (EMIN.). • pl. *-ţi, -te*. /<fr. *immigrant*.

imigráre *s.f.* Acţiunea de *a imigra* şi rezultatul ei; imigraţie. • pl. *-ări*. /v. *imigra*.

imigráţie *s.f.* **1** Imigrare. ◆ Ext. Situaţie, stare a celui imigrat. **2** Totalitatea imigrărilor dintr-o anumită perioadă. **3** Totalitatea imigranţilor, la un moment dat. *Elementul românesc din oraşe dă îndărăt, învins de imigraţiunea străină* (EMIN.). • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. şi (*înv.*) *imigraţiúne s.f.* /<fr. *immigration*.

imigraţiúne *s.f.* v. imigraţie.

imínă *s.f.* (*chim.*) Compus organic obţinut prin înlocuirea a doi atomi de hidrogen din molecula amoniacului cu un radical organic bivalent, care derivă de la aldehide sau cetone. • pl. *-e*. /<fr. *imines*.

iminént, -ă *adj.* (*despre fapte, evenimente etc.*) Care este pe punctul de a se produce, nemaiputînd fi amînat, oprit, evitat; inevitabil. *Asistăm la exploziile unei vîrste încerte în care langoarea iminentă e în luptă cu vioiciunea fazei puberale* (CĂL.). ◆ Ext. Ameninţător. • pl. *-ţi, -te*. /<fr. *imminent*, lat. *immĭnens, -ntis*.

iminénţă *s.f.* Faptul de a fi iminent; stare a unui lucru sau a unei situaţii iminente. ◆ Ext. Ameninţare a ceva rău care trebuie să se întîmple. • pl. *-e*. /<fr. *imminence*, lat. *immĭnentĭa, -ae*, it. *imminenza*.

iminéu *s.m.* (*arh.*; *mai ales la pl.*) **1** Pantofi de modă turcească, cu căputa înconjurînd călcîiul, făcuţi din marochin, care erau purtaţi odinioară de boieri. **2** Încălţăminte cu vîrful ascuţit pe care o purtau ţăranii. ◆ Opinci cu talpă de lemn. • pl. *-ei*. /<tc. *yemeni*.

imipramínă *s.f.* (*farm.*) Substanţă cu efect antidepresiv. • /<fr. *imipramine*.

imiscíbil, -ă *adj.* Care nu poate fi amestecat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***immiscible.***

imiscibilitáte *s.f.* Calitatea a ceea ce este imiscibil. • /<fr. ***immiscibilité.***

imísie *s.f.* v. imisiune.

imisiúne *s.f.* **1** Propagare prin difuziune, cu ajutorul curenţilor de apă sau de aer. **2** Cantitatea totală de noxe dintr-un anumit volum de aer. • pl. *-i.* şi *imísie s.f.* /<germ. ***Immision.***

imitá *vb. I. tr.* **1** A-şi însuşi întocmai felul de a gîndi, de a se comporta, de a vorbi etc. al cuiva; a lua pe cineva ca exemplu, ca model, încercînd să devină asemănător sau să facă lucruri asemănătoare. ◆ A reproduce la fel sau similar. *Imită sunetul trombonului.* ◆ A reproduce (deformînd) vorbirea, gesturile etc. cuiva; a maimuţări. *Imită felul lui de a merge.* **2** (*despre scriitori, artişti*) A lua ca model opera sau stilul unui artist, scriitor etc. ◆ A reproduce cu fidelitate; a copia. *Virgil Gheorghiu, instrumentist, imita fraza muzicală cu cesuri la distanţe inegale şi reveniri de teme* (CĂL.). **3** (*despre obiecte, materiale etc.*) A reprezenta copia fidelă a ceva, a fi o imitaţie a ceva. *Muşama care imită pielea.* • prez.ind. *imít.* /<fr. ***imiter***, lat. ***imitari.***

imitábil, -ă, *adj.* Care poate fi imitat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***imitable***, lat. ***imitabilis, -e***, it. ***imitabile.***

imitándo *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăţi muzicale*) Imitînd, reproducînd întocmai. • /<it. ***imitando.***

imitáre *s.f.* Acţiunea de *a imita* şi rezultatul ei; imitaţie. • pl. *-ări.* /v. ***imita.***

imitatív, -ă *adj.* Care imită (sunete); care se referă la imitaţie. *Cutare cavalcadă revelă instrumente imitative noi, sugerînd o adevărată teroare acustică* (CĂL.). ◆ Onomatopeic. ◇ *Armonie imitativă* v. armonie. *Cuvînt imitativ* v. cuvînt. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***imitatif***, lat. ***ĭmĭtātīvus, -a, -um.***

imitatór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care imită pe cineva sau ceva. *G. Rotică a debutat ca „decadent" al lui Octavian Goga, adică imitatorul lui* (E. LOV.). • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***imitateur***, it. ***imitatore.***

imitáţie *s.f.* **1** Imitare. ◆ Concr. Ceea ce a fost copiat după un model; reproducere, copie. *Literatura... începuse a reînvia... alcătuită numai din proaste traducţii sau imitaţii* (KOGĂL.). **2** (*muz.*) Procedeu polifonic constînd în repetarea unei teme sau a unui motiv melodic pe diferite trepte de înălţime. **3** (*psih.*) Mecanism al învăţării, mai ales în forma sa primară. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi (*înv.*) *imitaţiúne s.f.* /<fr. ***imitation***, lat. ***ĭmĭtātĭo, -onis***, it. ***imitazione.***

imitaţiúne *s.f.* v. imitaţie.

imixtiúne *s.f.* Amestec nemotivat, indiscret şi nedorit în treburile altuia; ingerinţă. • pl. *-i.* /<fr. ***immixtion***, lat. ***immixtĭo, -onis.***

imn *s.n.* **1** (*în Grecia antică*) Poezie, cîntec solemn de preamărire a unor zei sau a unor eroi legendari. **2** Specie a genului liric în care este celebrat un erou, un eveniment deosebit etc. ◆ Fig. Glorificare, preamărire. *Filmul este un imn închinat dragostei.* **3** (*relig.*) Cîntec de preamărire a divinităţii. *Fecioarele... Toate cîntînd imnuri* (STAM.). ◇ *Imnul Trisaghion* v. trisaghion. **4** Spec. (şi *imn de stat*) Cîntec solemn adoptat oficial ca simbol al unităţii naţionale. ◆ Ext. Cîntec care reprezintă simbolul unei clase, al unei categorii sociale, al unui partid etc. *Corul copiilor... culmina cu imnul tineretului republican* (I. BAR.). • pl. *-uri, -e.* /<fr. ***hymne***, lat. ***hymnus, -i***; cf. gr. *ὕμνος.*

imnic, -ă *adj.* Care are caracter de imn, care este de natura imnului; festiv. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***hymnique.***

imno- Elem. de compunere „imn". • /<fr. ***hymno-***; cf. lat. *hymnus, -i*, gr. *ὕμνος* „cîntec de biruinţă".

imnódică *s.f.* Imnografie. • /<germ. ***Hymnodik.***

imnodíe *s.f.* Cîntare de laudă. ◆ Şir de imnuri. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<ngr. ***υμνοδία.***

ĭmĭneu (2)

imnográf, -ă *s.m., s.f.* Poet care este autor de imnuri (liturgice). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***hymnographe.***

imnográfic, -ă *adj.* Care ţine de imnografie, care se referă la imnografie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***hymnographique.***

imnografíe *s.f.* Arta de a compune imnuri; imnodică. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hymnographie.***

imnológic, -ă *adj.* Care ţine de imnologie, care se referă la imnologie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***hymnologique.***

imnológie *s.f.* **1** Arta creării de poezii imnice. **2** Disciplină care se ocupă cu studiul poeziei imnice. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***hymnologie.***

imóbil[1] *s.n.* Casă, clădire (mai mare). *Nici un turc nu poate fi proprietar al unui imobil în Moldova* (EMIN.). ◇ *Carte de imobil* v. carte. *Imobil de raport* v. raport. • pl. *-e.* /<fr. ***immeuble***, modificat după lat. *immōbĭlis, -e.*

imobíl[2]**, -ă** *adj.* **1** (*mai ales despre obiecte*) Care este nemişcat, neclintit, fix; care nu poate fi mişcat, deplasat. ◇ *Lucru imobil* v. lucru. ◆ (*despre fiinţe*) Care stă pe loc, care s-a oprit din mişcare, din deplasare. ◆ (*despre fizionomia, mimica oamenilor*) Care este rigid, lipsit de mobilitate. *Pentru a nu face vreo imprudenţă, şi-a reluat... faţa imobilă* (HOL.). ◇ (*adv.*) *Privește imobil în zare.* **2** (*jur.*) *Bunuri imobile* = bunuri materiale care prin natura lor nu pot fi transportate (fără a li se altera consistenţa). *Vînzarea pe preţuri de nimica a bunurilor imobile ale musulmanilor din Bulgaria* (EMIN.). ◇ Expr. *A face (un bun imobil) vînzător* v. vînzător. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***immobile***, lat. ***immōbĭlis, -e.***

imobiliár, -ă *adj.* **1** (*despre bunuri materiale*) Care nu poate fi transportat; imobil[2] (1). **2** (*jur.*) Care ţine de bunurile imobile, care se referă la bunurile imobile. ◆ Spec. Care se ocupă de bunuri imobile. ◇ (*subst. n.*) *Specialist în imobiliare.* ◇ *Agenţie imobiliară* v. agenţie. *Investitor imobiliar* v. investitor. *Publicitate imobiliară* v. publicitate. *Valoare imobiliară* v. valoare. • sil. *-li-ar.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***immobilier***, it. ***immobiliare.***

imobilísm *s.n.* **1** (Atitudine constînd într-o) opoziţie sistematică faţă de orice inovaţie, progres etc.; imobilitate (2). **2** Absenţă a schimbărilor sau a progresului; lipsă de acţiune. • /<fr. ***immobilisme.***

imobilíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Adept) al imobilismului (1). • pl. *-işti, -iste.* /<fr. ***immobiliste.***

imobilitáte *s.f.* **1** Stare de nemişcare, de fixitate, de neclintire (totală). **2** Imobilism (1). *Pretutindeni... clubiştii nu vedeau decît comploturi, corupţie, imobilitate* (EMIN.). • /<fr. ***immobilité***, lat. ***immōbĭlĭtas, -atis***, it. ***immobilità.***

imobilizá *vb. I. tr.* **1** A pune pe cineva sau ceva în imposibilitatea de a se mişca; a aduce pe cineva sau ceva în stare de nemişcare, de neclintire. ◆ (*compl. indică bolnavi*) A face să nu se mai poată deplasa. *Boala l-a imobilizat la pat.* ◆ (*med.; compl. indică unul sau mai multe segmente ale corpului*) A fixa cu ajutorul unui aparat ghipsat sau al unor atele. ◆ (*compl. indică bolnavi psihic violenţi, infractori etc.*) A reţine cu forţa (prin legare). **2** Fig. (*compl. indică imagini, amintiri, persoane etc.*) A păstra, a conserva; a imortaliza. *Arta... are menirea... să imobilizeze o clipă din viaţa capricios fugară* (IBR.). **3** (*econ.; compl. indică disponibilităţi materiale, bănești etc.*) A investi într-o întreprindere, într-o afacere, scoţînd din circuitul normal; a face indisponibil; a bloca. • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***immobiliser.***

imobilizáre *s.f.* **1** Acţiunea de *a imobiliza* şi rezultatul ei. ◆ (*med.*) Metodă terapeutică prin care se imobilizează unul sau mai multe segmente ale corpului. **2** (*econ.*) *Imobilizare de fonduri* = scoatere din circuitul normal a unei părţi din fondurile unităţilor economice ca urmare a unei gospodăriri defectuoase (prin formare de stocuri supranormative, livrări neîncasate la termen, avansuri nejustificate, investiţii pe termen lung etc.). *Imobilizare de active circulante* = scoatere din circuitul economic a activelor circulante ca urmare a folosirii lor incomplete şi ineficiente sau a schimbării destinaţiei pentru care au fost achiziţionate. • pl. *-ări.* /v. ***imobiliza.***

imobilizát, -ă *adj.* **1** (*despre fiinţe sau părţi ale corpului*) Care nu se poate mişca; care este legat, fixat în aşa fel încît nu se poate mişca. ◆ Spec. (*despre bolnavi*) Căruia boala nu-i permite să se deplaseze. ◆ (*med.; despre unul sau mai multe segmente ale corpului*) Care a fost fixat cu ajutorul unui aparat ghipsat sau al unor atele. ◆ (*despre bolnavi psihic violenţi, infractori etc.*) Care a fost reţinut cu forţa (prin legare). **2** (*despre bunuri materiale*) Care nu este folosit, valorificat (acolo unde trebuie). *Fonduri imobilizate în investiţii nerentabile.* • pl. *-ţi, -te.* /v. ***imobiliza.***

imoderát, -ă *adj.* **1** Care este lipsit de moderaţie. **2** Care este fără măsură; exagerat, excesiv. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***immoderé.***

imoderáţie *s.f.* Lipsă de moderaţie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***immodération.***

imolá *vb. I. tr.* **1** A jertfi, a sacrifica. **2** A ucide, a măcelări. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***immoler***, it., lat. ***immolare.***

imoláre *s.f.* Acţiunea de *a imola* şi rezultatul ei; imolaţie. • pl. *-ări.* /v. ***imola.***

imoláţie *s.f.* Imolare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***immolation.***

imóndice *s.n. pl.* Murdărie, impurităţi; gunoaie. • /<fr. ***immondices.***

imorál, -ă *adj.* (*despre acţiuni, atitudini etc. ale oamenilor*) Care se opune şi contravine normelor morale. *Se interesa de afacerile Aglaei, deşi vedea că sînt „imorale"* (CĂL.). ◆ (*despre oameni*) Care este contra moralei; care neagă conştient moralitatea. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***immoral.***

imoralísm *s.n.* **1** (*filos.*) Doctrină promovată, mai ales, de Nietzsche şi Gide, care contestă valoarea principiilor şi a normelor morale recunoscute drept valabile şi preconizează încălcarea principiilor şi a normelor considerate, în mod obişnuit, morale. *De unde acel „imoralism"..., care la Gide se vădeşte în interesul pentru... delincvenţi, viţiile insolite, crimă.* (CĂL.). **2** Atitudine constînd în respingerea a tot ceea ce este considerat moral. • /<fr. ***immoralisme.***

imoraiíst, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Adept) al imoralismului. **2** *adj.* Care aparţine imoralismului sau imoraliştilor, care se referă la imoralism sau la imoralişti. • pl. *-işti, -iste.* /<fr. ***immoraliste.***

imoralitáte *s.f.* **1** Caracterul a ceea ce este imoral. *Egoismul... e cauza afirmaţiunii dorinţei de a trăi, care e izvorul întregului rău, întregii imoralităţi* (GHER.). **2** Concr. Comportare, faptă imorală. *Cinismul de a-şi susţine imoralităţile denotă un adînc instinct de moralitate* (HOL.). • pl. *-ăţi.* /<fr. ***immoralité.***

imortál, -ă *adj.* Care este nemuritor, nepieritor. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***immortalis, -e***, fr. ***immortel.***

imortalíst, -ă *adj.* (*despre concepţii*) Care se referă la nemurirea sufletului, la imortalitate. • pl. *-işti, -iste.* /***imortal*** + *-ist.*

imortalitáte *s.f.* Nemurire. • /<fr. ***immortalité***, it. ***immortalità.***

imortalizá *vb. I. tr.* A face ca o persoană, o acţiune sau o operă să trăiască veşnic în memoria oamenilor (prin prezentarea într-o operă de artă); a eterniza. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***immortaliser.***

imortalizáre *s.f.* Acţiunea de *a imortaliza* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***imortaliza.***

imortélă *s.f.* (*bot.; mai ales la pl.*) Numele a două plante erbacee: *a*) siminoc (*Helichrysum arenarium*); *b*) flori-de-paie (*Helichrysum bracteatum*). ◇ *Imortelă galbenă* = plantă erbacee ornamentală, cu tulpina dreaptă şi cu florile galbene (*Helichrysum orientale*). • pl. *-e.* /<fr. ***immortelle.***

imortelă

imós, -oásă *adj.* (*reg.*) Care este murdar, plin de noroi. • pl. *-oşi, -oase.* /lat. ***limōsus, -a, -um.***

impaciént, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care nu are răbdare; neliniştit, îngrijorat. • sil. *-ci-ent.* pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***impatient***, lat. ***impatĭens, -ntis***; cf. it. *impaziente.*

impacientá *vb. I. refl.* (*despre oameni*) A-şi pierde răbdarea, a deveni nerăbdător; a se nelinişti, a se îngrijora. *Arătarea recunoştinţei... importunează şi impacientează pe binefăcătorul delicat* (IBR.). • sil. *-ci-en-.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***impatienter.***

impacientát, -ă *adj.* Neliniştit, nerăbdător, îngrijorat. • sil. *-ci-en-.* pl. *-ţi, -te.* /v. ***impacienta.***

impaciénţă *s.f.* Nerăbdare; neliniște, îngrijorare. • sil. *-ci-en-.* /<fr. ***impatience***, lat. ***impatĭentĭa, -ae***, it. ***impazienza.***

impáct *s.n.* **1** Ciocnire mai mult sau mai puțin violentă a unui corp cu o suprafață sau a două ori mai multor corpuri, dintre care cel puțin unul se află în mișcare. ◇ *Punct de impact* = locul unde un proiectil atinge ținta. *Unghi de impact* = unghiul de cădere dat de traiectoria unui obiect în mișcare (glonț, minge etc.). **2** Fig. Influență, înrîurire pe care o are o idee, o lucrare etc. asupra unei persoane, asupra unor evenimente etc. *Publicitatea are un impact puternic asupra tinerilor.* ◇ (*econ.*) *Impact economic* = consecință sau efect al unei decizii sau activități economice asupra agenților, structurilor economice, a populației sau a societății. **3** Fig. Efect de șoc, de surpriză. *Victoria Senegalului a avut un impact puternic asupra suporterilor ambelor echipe.* **4** Relație; întîlnire, incidență. *Un impact dificil cu realitățile vieții.* • pl. *-uri.* /<fr., engl. ***impact***, lat. ***impactus*** <*impingere* „a ciocni, a izbi".

impactáre *s.f.* (*med.*) Menținere în contact a două suprafețe, a două fragmente de oase fracturate. • pl. *-ări.* /de la ***impact***, după fr. *impactation.*

impactór *s.n.* (*med.*) Aparat medical folosit pentru impactarea fragmentelor osoase prin prinderea în șuruburi. • pl. *-oare.* /<fr. ***impacteur***.

impála *s.f.* (*zool.*) Antilopă din Africa australă și orientală, al cărei mascul are coarnele în formă de liră (*Aepyceros melampus*). • /<engl. ***impala***; cuv. zulu *im-pàlà.*

impalidá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A deveni sau a face să devină palid; a (se) îngălbeni. **2** *refl.* Fig. (*despre surse luminoase, obiecte colorate etc.*) A-și pierde strălucirea, luciul. • prez.ind. *-ez.* /<it. ***impallidire***, ***impallidare***.

impalidáre *s.f.* Acțiunea de *a (se) impalida* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***impalida***.

impalpábil, -ă *adj.* Care nu poate fi pipăit. ◆ Ext. Care are o dimensiune, o intensitate etc. foarte mică, încît nu poate fi observat. ◆ Fig. (*despre sentimente, trăiri, stări etc.*) Care este vag, imperceptibil. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***impalpable***, it. ***impalpabile***, lat. ***impalpabilis***, ***-e***.

impalpabilitáte *s.f.* Calitatea a ceea ce este impalpabil. • /<fr. ***impalpabilité***.

impaludáre *s.f.* (*med.*) Apariție și înmulțire a cazurilor de malarie într-o anumită regiune. ◇ *Impaludare terapeutică* = malarioterapie. • /după fr. *impaludation.*

impaludát, -ă *adj.* Care este atins de paludism. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***impaludé***.

impár, -ă *adj.* (*mat.; despre numere întregi*) Care nu este divizibil cu doi; care este fără soț. *1, 3, 5, 7 sînt numere impare.* • pl. *-i, -e.* /<lat. ***impar***, ***-is***; cf. fr. *impair.*

imparábil, -ă *adj.* (*sport; despre lovituri, șuturi etc.*) Care nu poate fi parat. ◆ Ext. Care este inevitabil. *Loviturile imparabile ale sorții.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***imparable***, it. ***imparabile***.

imparabilitáte *s.f.* Însușirea a ceea ce este imparabil. • /***imparabil*** + *-itate.*

impardonábil, -ă *adj.* (*despre oameni sau despre manifestări, atitudini etc. ale lor*) Care este de neiertat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***impardonnable***.

impari- Elem. de compunere „inegal". • /<fr. ***impari-***; cf. lat. *impar, -is.*

imparicopitát, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* (*despre animale*) Care are un număr impar de degete; imparidigitat. **2** *s.n.* (*la pl.*) Ordin de mamifere erbivore nerumegătoare, imparicopitate; (*și la sg.*) animal care face parte din acest ordin. • pl. *-ți, -te.* /***impari-*** + ***copitat***, după *imparidigitat.*

imparidigitát, -ă *adj.* (*despre animale*) Cu un număr inegal de degete; imparicopitat. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***imparidigité***.

imparipenát, -ă *adj.* (*bot.; despre frunze compuse*) Care prezintă perechi de foliole de o parte și de alta a unui ax comun, iar în vîrf o foliolă nepereche. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***imparipenné***.

imparisilăb, -ă *adj.* (*gram.; despre substantive și adjective*) Imparisilabic. • pl. *-i, -e.* /cf. it. *imparisillabo.*

imparisilábic, -ă *adj.* (*gram.; despre substantive și adjective*) A cărui temă își modifică numărul de silabe în cursul declinării. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***imparisyllabique***.

imparitáte *s.f.* (*mat.; despre numere întregi*) Însușirea de a fi impar. ◆ Fig. Inegalitate, nepotrivire. *Imparitate de forțe.* • pl. *-ăți.* /<fr. ***imparité***, lat. ***imparĭtas***, ***-atis***.

impartajábil, -ă *adj.* Care nu poate fi împărțit, partajat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***impartageable***.

imparțiál, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care este capabil să facă o apreciere justă, obiectivă, fără a favoriza, din interes sau din simpatie, pe cineva în detrimentul altcuiva; care respectă adevărul; nepărtinitor, obiectiv. *În sănătatea venerabilului și imparțialului nostru prezident, Trahanache!* (CAR.). ◆ Ext. (*despre atitudini, interpretări, opinii etc. ale oamenilor*) Care denotă obiectivitate, nepărtinire; just, echitabil. ◇ (*adv.*) *Profesorul îi notează imparțial pe elevi.* • sil. *-ți-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***impartial***.

imparțialitáte *s.f.* Calitatea de a fi imparțial; nepărtinire, obiectivitate. • sil. *-ți-a-.* /<fr. ***impartialité***, it. ***imparzialità***.

impás *s.n.* **1** Situație fără ieșire, fără soluționare convenabilă; încurcătură. ◇ Expr. *A intra în impas* v. intra. **2** (*înv.*) Străduță fără ieșire; fundătură. **3** Expr. *A face un impas* = (*la bridge sau la belotă*) a juca o carte inferioară, mergînd pe supoziția că adversarul care trebuia să joace înainte deține o carte intermediară. **4** (*econ.*) *Impas bugetar* = insuficiență a încasărilor în raport cu ansamblul cheltuielilor publice de orice natură cuprinse într-un buget adoptat. • pl. *-uri.* /<fr. ***impasse***.

impasábil, -ă *adj.* Care nu poate fi trecut, pasat. ◆ Fig. Care nu poate fi trecut cu vederea. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***impassable***.

impasíbil, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care se manifestă cu răceală, cu indiferență; care nu lasă să transpară nici o emoție, nici un sentiment față de lucruri, situații etc. care emoționează, tulburâ. *Haim Duvid – o extrem de ceremonioasă politețe profesională, dar impasibil* (IBR.). ◆ Ext. Care nu manifestă nici o emoție, nici un sentiment; nepăsător, indiferent, insensibil. ◆ (*despre fizionomie, privire etc.*) Care exprimă răceală, indiferență, lipsă de emoție. ◇ Ext. (*adv.*) *Versul bate impasibil ca o limbă de pendul* (CĂL.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***impassible***, lat. ***impassibĭlis***, ***-e***.

impasibilitáte *s.f.* Nepăsare, indiferență, lipsă de emoție. *Walter suportă dezagregarea Lenorei și moartea ei cu o impasibilitate perfectă* (CĂL.). • /<fr. ***impassibilité***, lat. ***impassibĭlĭtas***, ***-atis***; cf. it. *impassibilità.*

impavíd, -ă *adj.* Care este neînfricat; curajos, viteaz, cutezător. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***impavide***; cf. it. *impavido.*

impecábil, -ă *adj.* Care este lipsit de orice cusur; perfect, desăvîrșit, ireproșabil. ◇ (*adv.*) *Se îmbracă impecabil.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***impeccable***, lat. ***impeccabĭlis***, ***-e*** <*in* „fără", *peccare* „a greși".

impecabilitáte *s.f.* Calitatea sau starea a ceea ce este impecabil; perfecțiune, desăvîrșire. • /<fr. ***impeccabilité***.

impedánță *s.f.* (*fiz.*) **1** Mărime egală cu raportul dintre amplitudinea unei mărimi sinusoidale (tensiune electrică, presiune acustică etc.) și amplitudinea unei mărimi induse (curent electric, flux acustic etc.), al cărei modul se măsoară în ohmi. **2** Mărime care caracterizează însușirea unui sistem ca, în anumite situații, să împiedice desfășurarea normală a unui proces ce are loc într-un sistem. • /<fr. ***impédance***, germ. ***Impedanz***; cf. lat. *impedire* „a împiedica".

impedanțmétru *s.n.* (*fiz.*) Aparat pentru măsurarea impedanței. • pl. *-e.* /<fr. ***impédancemètre***.

impediмént *s.n.* Piedică, obstacol în calea realizării unei activități, a unei mișcări etc. ◇ (*jur.*) *Impediment legal* = obiecție la săvîrșirea unui act juridic, care se întemeiază pe o prevedere legală. • pl. *-e.* /<lat. ***impĕdīmentum***, ***-i***, it. ***impedimento***.

impéná *s.f.* (*ornit.; la pl.*) Subclasă de păsări palmipede marine, cu sternul dezvoltat, cu aripile puternice, incapabile de zbor; (*și la sg.*) pasăre care face parte din această subclasă. • pl. *-e.* /<fr. ***impennes***.

impenetrábil, -ă *adj.* **1** (*despre materii, substanțe etc.*) Prin care nu poate pătrunde un lichid, lumina etc.; care nu poate fi străpuns. **2** Fig. (*despre oameni*) Care își ascunde gîndurile sau sentimentele; care nu lasă să se vadă ce simte sau ce gîndește. *F. Aderca e un umorist impenetrabil, plin de sarcasm* (CĂL.). ◆ Ext. (*despre figura, atitudinile, comportamentul etc. ale oamenilor*) Care este de neînțeles, de nepătruns; ascuns. **3** (*fiz.; despre corpuri*) Care nu poate ocupa același spațiu cu un alt corp, în același timp. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***impénétrable***, lat. ***impĕnĕtrabĭlis***, ***-e***.

impenetrabilitáte *s.f.* **1** Însușirea sau starea a ceea ce este impenetrabil. ◇ Fig. *Supunerea împreună cu poporul la datinele ce simbolizează impenetrabilitatea misterului* (CĂL.). **2** (*fiz.*) Imposibilitate ca două corpuri să ocupe același spațiu în același timp. • /<fr. ***impénétrabilité***, it. ***impenetrabilità***.

impenetránt, -ă *adj.* Care nu (poate) pătrunde (adînc) în ceva. • pl. *-ți, -te.* /<it. ***impenetrante***.

impenetrát, -ă *adj.* Care nu este penetrat. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***impénétré***.

impenitént, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care persistă în greșeală fără a se căi sau a avea remușcări. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***impénitent***.

impeniténță *s.f.* Starea, situația celui care persistă în greșeală; lipsă de căință, de remușcări. • /<fr. ***impénitence***.

imperatív, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* Care exprimă un ordin; poruncitor. ◇ (*gram.*) *Mod imperativ* (și *subst. n.*) = mod verbal personal, prin care se exprimă un ordin, un sfat, un îndemn, o rugăminte, o interdicție, o urare etc. *Propoziție imperativă* = propoziție care exprimă un ordin, un îndemn, o rugăminte etc. (*jur.*) *Dispoziție imperativă* = prevedere legală de la care părțile nu se pot deroga prin actele juridice încheiate. ◆ Care se impune ca o necesitate absolută. **2** *s.n.* Necesitate categorică și necondiționată; obligație. *Simțind mai tîrziu decît alții imperativul obiectivității necesar oricărui critic, el face lăudabile sforțări de a cîștiga... sub aspectul istorismului literar* (E. LOV.). ◆ Poruncă, comandă; îndemn. **3** *s.n.* (*filos.; la Kant*) *Imperativ categoric* = principiu aprioric al „rațiunii practice", conform căruia obligația morală ar avea un caracter universal valabil și necondiționat, spre deosebire de imperativele vieții cotidiene, ipotetice, condiționate. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***impératif***. lat. ***impĕrātīvus***, ***-a***, ***-um***, it. ***imperativo***, germ. ***Imperativ***.

imperátor *s.m.* Titlu onorific conferit generalilor romani de către soldați sau Senat după repurtarea unei victorii. ◆ Persoană care purta acest titlu. *Nu se-ndură să ridice sîngeroasa-i lungă bardă, Cum călăul greu se-ndeamnă la un cap d-imperator* (EMIN.). • acc. și *imperatór.* pl. *-i.* /<lat. ***impĕrator***, ***-oris***.

imperceptíbil, -ă *adj.* Care nu poate fi perceput cu simțurile. ◆ Ext. (*despre gesturi, sentimente, atitudini etc. ale oamenilor*) Care este abia perceptibil, care trece aproape neobservat; insesizabil; subtil. *Prozatorul posedă... o frază fin echivocă, de o maliție imperceptibilă* (CĂL.). ◇ (*adv.*) *Fata se apropia imperceptibil.* ◆ Fig. Care este lipsit de însemnătate, de importanță. *Formula intimă a romanelor lui Proust care transcriu viețile consumate în nimicuri mondene, tragediile imperceptibile ale salonului* (CĂL.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***imperceptible***.

imperceptibilitáte *s.f.* Însușirea sau starea a ceea ce este imperceptibil; insesizabilitate. • /<fr. ***imperceptibilité***.

imperféct, -ă *adj.* **1** Care nu este perfect; care are defecte, lipsuri. *O cunoaștere imperfectă, dibuitoare a realității noastre pretindea zadarnic de la mine rînduire și exprimare* (I. BAR.). ◇ (*adv.*) *Cristalul acesta vibrează imperfect.* **2** Care nu s-a încheiat; neterminat. ◇ (*gram.*) *Timp imperfect* (și *subst. n.*) = timp verbal care aparține modului indicativ și care exprimă o acțiune din trecut, neterminată în momentul la care se referă vorbirea. • pl. *-ți, -te.* /<lat. ***imperfectus***, ***-a***, ***-um***, germ. ***Imperfectum***, it. ***imperfetto***, fr. ***imparfait***.

imperfectíbil, -ă *adj.* Care nu este perfectibil. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***imperfectible***.

imperfectív, -ă *adj., s.n.* (*gram.*) (Mod) care arată că acțiunea verbului este în desfășurare sau se repetă, fără să indice termenul sau rezultatul ei. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***imperfectif***.

imperfecțiúne *s.f.* **1** Stare a ceea ce este imperfect; defect, cusur. **2** (*econ.; la pl.*) *Imperfecțiunile pieței* = orice devieri de la condițiile necesare pentru concurența perfectă. • pl. *-i.* /<fr. ***imperfection***, lat. ***imperfectio***, ***-onis***, it. ***imperfezione***.

imperforát, -ă *adj.* (*anat.; despre anumite organe*) Care prezintă o imperforație, care are orificiile închise, obturate. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***imperforé***.

imperforáție *s.f.* (*anat.*) Lipsă congenitală a unui orificiu natural la anumite organe. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***imperforation***.

imperiál, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* Care aparține împăratului sau imperiului, care se referă la împărat sau la imperiu; împărătesc. ◆ Fig. (*despre ființe sau despre atitudinea, manifestările etc. ale lor*) Ca de împărat; măreț. **2** *s.f.* Etaj (acoperit) al unor vehicule de transport în comun. • sil. *-ri-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***impérial***, lat. ***impĕrĭalis, -e***, it. ***imperiale***.

imperialísm *s.n.* **1** Tendință expansionistă a unui stat, care se manifestă prin cotropirea unor teritorii străine; politică de dominație dusă de unele state puternice, care ajung să-și exercite hegemonia asupra altor țări și popoare, mai slab dezvoltate. ◆ Gener. Tendință de dominare colectivă sau individuală. **2** (*în concepția marxist-leninistă*) Stadiul cel mai înalt (și ultim) al capitalismului, caracterizat prin dominația monopolurilor și a capitalului financiar, prin exportul de capital și prin împărțirea economică a lumii între uniunile monopoliste internaționale. • sil. *-ri-a-.* /<fr. ***impérialisme***; cf. rus. *империализм*.

imperialíst, -ă *s.m., adj.* **1** *s.m.* Mare capitalist; adept al imperialismului. **2** *adj.* Care aparține imperialismului sau imperialiștilor, care se referă la imperialism sau la imperialiști. • sil. *-ri-a-.* pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***impérialiste***; cf. rus. *империалист, империалистический*.

imperiós, -oásă *adj.* Care este absolut necesar, obligatoriu; care presupune o rezolvare imediată; stringent. <> (*adv.*) *Un gest imperios necesar.* • sil. *-ri-os.* pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***impérieux***, lat. ***impĕrĭōsus, -a, -um***.

imperiozitáte *s.f.* Caracter imperios; stringență. • sil. *-ri-o-.* /<it. ***imperiosità***.

imperisábil, -á *adj.* (*despre mărfuri*) Care nu se distruge, care nu se alterează, neperisabil. ◆ Ext. Nemuritor, veșnic. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***impérissable***.

imperisabilitáte *s.f.* Însușirea a ceea ce este imperisabil. • ***/imperisabil*** + *-itate*.

impériu *s.n.* **1** Stat monarhic în care autoritatea politică supremă este reprezentată de un împărat. **2** Ansamblu de teritorii, cuprinzînd statul dominant (marea metropolă) și posesiunile sale coloniale. *Fostul Imperiu Britanic.* **3** Conducere, comandă. <> Loc. adv. *Sub imperiul...* = sub stăpînirea..., sub înrîurirea..., determinat de... *Răsturnarea vieții zilnice sub imperiul miracolului* (CĂL.). • pl. *-ii.* /<lat. ***impĕrium, -ii***.

impermanénță *s.f* Lipsă de permanență. • /<engl. ***impermanence***.

impermeábil, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* (*despre materiale, țesături etc.*) Care nu lasă să treacă prin el o substanță lichidă. <> Fig. *Eu îmi îngroș cît se poate epiderma sufletului, s-o fac impermeabilă* (IBR.). **2** *adj.* Fig. (*despre oameni*) Care este neinfluențabil, insensibil; nereceptiv, refractar, inaccesibil. ◆ Ext. (*despre manifestări, atitudini etc. ale oamenilor*) Care este de nepătruns, de neînțeles. **3** *s.n.* Manta, haină de ploaie confecționată dintr-un material impermeabil; fulgarin. • sil. *-me-a-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***imperméable***, lat. ***impermeabĭlis, -e***.

impermeabilitáte *s.f.* **1** Însușire a unor materiale, a unor țesături etc. de a fi impermeabile. **2** Însușire a unei persoane de a fi inaccesibilă, impermeabilă (2). ◆ Fig. Lipsă de sensibilitate. • sil. *me-a-.* /<fr. ***imperméabilite***, it. ***impermeabilità***.

impermeabilizá *vb. I. tr., refl.* A face să devină sau a deveni impermeabil. • sil. *-me-a-.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***imperméabiliser***.

impermeabilizánt, -ă *adj., s.n.* (Material) folosit pentru impermeabilizare. • sil. *-me-a-.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***imperméabilisant***.

impermeabilizáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *impermeabiliza* și rezultatul ei. • sil. *-me-a-.* pl. *-ări.* /v. ***impermeabiliza***.

impermeabilizát, -ă *adj.* Care a devenit impermeabil, care este impermeabil. • sil. *-me-a-.* pl. *-ți, -te.* /v. ***impermeabiliza***.

impermutábil, -ă *adj.* Care nu poate fi permutat; netransferabil. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***impermutable***, lat. ***impermūtabĭlis, -e***.

impersonál, -ă *adj.* **1** Care nu se referă la o persoană anume; care nu vizează direct pe cineva; care are caracter obiectiv. *Prin însăși efectul ei de a ridica prin contemplație la emoții impersonale, arta este morală* (E. LOV.). ◆ (*gram.; despre verbe, forme și construcții verbale*) Care exprimă o acțiune ce nu poate fi atribuită unei persoane; care nu are subiect propriu-zis și se întrebuințează numai la persoana a treia singular. **2** Fig. (*despre oameni*) Care este lipsit de personalitate. ◆ Ext. (*despre realizări, creații, idei etc. ale oamenilor*) Care denotă lipsă de originalitate; neutru. *O comedie umană, făcută din observații impersonale, surprinzătoare în totala lor lipsă de inedit* (CĂL.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***impersonnel***, lat. ***impersōnalis, -e***, it. ***impersonale***.

impersonalitáte *s.f.* Caracterul a ceea ce este impersonal. • /<fr. ***impersonnalité***, it. ***impersonalità***.

impersonalizá *vb. I. tr.* (*lit.*) A face ca stilul să devină impersonal, obiectiv. • prez.ind. *-ez.* ***/impersonal*** + *-iza*; cf. engl. *impersonate*.

impersonalizáre *s.f.* Acțiunea de *a impersonaliza* și rezultatul ei. • /v. ***impersonaliza***.

impertinént, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Om) care vorbește sau acționează într-un mod ofensator; necuviincios, insolent, obraznic. **2** *adj.* Ext. (*despre atitudini, manifestări etc. ale oamenilor*) Care denotă, trădează impertinență; necuviincios, arogant. *N-a luat o poză prea impertinentă, ca și cum nu s-ar mai teme de dojană* (HOL.). <> (*adv.*) *Vorbește impertinent.* • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***impertinent***, lat. ***impertĭnens, -ntis***, it. ***impertinente***.

impertinénță *s.f.* Manieră arogantă, necuviincioasă, nerușinată de a vorbi, de a acționa etc.; obrăznicie, necuviință, insolență. *De cîtă impertinență dai dovadă cînd îmi spui că mîine la ora cutare ai să vii negreșit la mine* (IBR.). ◆ Concr. Vorbă sau acțiune deplasată, ofensatoare. *Ceea ce ai spus este o impertinență.* • pl. *-e.* /<fr. ***impertinence***, it. ***impertinenza***.

imperturbábil, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care își păstrează calmul, liniștea, echilibrul sufletesc; care nu poate fi tulburat de nimic. *Iașul a fost pîrjolit, dar ieșenii taie imperturbabili de Sfîntul Ignat rîmătorii* (CĂL.). ◆ Ext. (*despre atitudini, manifestări etc. ale oamenilor*) Care denotă stăpînire de sine, calm, echilibru. <> (*adv.*) *Acționează imperturbabil.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***imperturbable***, lat. ***imperturbabĭlis, -e***.

imperturbabilitáte *s.f.* Însușirea de a fi imperturbabil; starea unei persoane imperturbabile; stăpînire de sine. • /<fr. ***imperturbabilité***, it. ***imperturbabilità***.

impestá *vb. I. tr.* **1** A molipsi de ciumă sau de altă boală contagioasă. **2** A răspîndi un miros urît, dezgustător. **3** Fig. A corupe, a perverti. • prez.ind. *-ez.* /<it. ***impestare***, fr. ***empester***.

impetiginizáre *s.f.* (*med.*) Inoculare de impetigo într-o plagă sau leziune cutanată. • pl. *-ări.* /după fr. *impétiginisation*.

impetiginós, -oásă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Individ) care este bolnav de impetigo. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***impétigineux***.

impetígo *s.n.* (*med.*) Boală contagioasă de piele, cauzată de un streptococ sau de un stafilococ, caracterizată prin apariția unor pustule care, uscîndu-se, formează cruste gălbui ce nu lasă urme. • /<fr. ***impétigo***, lat. ***impētīgo, -inis*** „pecingine".

impetrație *s.f.* Faptul de a obține o favoare, un beneficiu. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***impetration***, lat. ***impĕtratĭo, -onis***.

impetuós, -oásă *adj.* (*despre fenomene ale naturii*) Care dovedește forță; care se manifestă ca o forță de nestăvilit. *Torent impetuos.* ◆ Fig. (*despre oameni și caracterul acestora*) Năvalnic, tumultuos. <> (*adv.*) *Reacționează impetuos.* • sil. *-tu-os.* pl. *-uoși, -uoase.* /<fr. ***impétueux***, lat. ***impĕtuōsus, -a, -um***.

impetuoso [impetu'ozo] *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Cu însuflețire, cu înflăcărare. • /<it. ***impetuoso***.

impetuozitáte *s.f.* Calitatea de a fi impetuos; ardoare, entuziasm, însuflețire. • sil. *-tu-o-.* /<fr. ***impétuosité***, it. ***impetuosità***.

impiegát, -ă *s.m., s.f.* **1** (*ferov.*; și *impiegat de mișcare*) Funcționar feroviar, cu pregătire specială, însărcinat cu întrarea, manevra și ieșirea trenurilor într-o gară. **2** (*în trecut*) Funcționar de stat de grad inferior; mic slujbaș la stat. *D. Lefter Popescu, umil impiegat strivit de mediocritatea existenței* (CĂL.). • pl. *-ți, -te.* /<it. ***impiegato***.

impietá *vb. I. intr.* A se amesteca în viața, în treburile altuia, nesocotindu-i drepturile, interesele, dorințele; a leza. • sil. *-pi-e-.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***impiéter***.

impietáte *s.f.* Lipsă de pietate; dispreț față de ceva considerat sfînt; sacrilegiu. ◆ Concr. Atitudine jignitoare, vorbă sau faptă lipsită de respect față de cineva sau ceva care merită întreaga considerație. *Scene puternice nu se mai petrec, căci le considerăm, instinctiv, ca o impietate* (HOL.). • sil. *-pi-e-.* pl. *-ăți.* /<fr. ***impiété***, lat. ***impiĕtas, -atis***.

impíu, -íe *adj.* Care este lipsit de evlavie (religioasă); care dovedește impietate. ◆ Ext. Care este ateu, necredincios. • pl. *-ii.* /<lat. ***impĭus, -a, -um***, fr. ***impie***.

implacábil, -ă *adj.* **1** (*despre oameni sau despre manifestări, atitudini etc. ale lor*) Care este neînduplecat, neîndurător; de neîmblînzit. **2** (*despre evenimente, fenomene etc.*) Care se produce în mod fatal; inexorabil. <> (*adv.*) *Destinul acționează implacabil.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***implacable***, lat. ***implacabĭlis, -e***.

implacabilitáte *s.f.* Însușirea de a fi implacabil. • /<fr. ***implacabilité***, it. ***implacabilità***.

implánt *s.n.* (*med.*) **1** Introducere în corp a unor organe, țesuturi înlocuitoare, a unui aparat cu rol funcțional. **2** Concr. Organ, țesut sau aparat cu rol funcțional care se implantează în corp. **3** Medicament (solid) introdus într-un țesut în vederea unei acțiuni sau resorbții lente. • pl. *-uri.* /<fr. ***implant***; cf. lat. *in* „în", *plantare* „a planta".

implantá *vb. I. tr.* **1** A insera, a fixa, a introduce (în...). ◆ (*med.; compl. indică medicamente, hormoni etc.*) A introduce într-un țesut în vederea unei acțiuni sau resorbții lente. **2** (*constr.*) A delimita în teren planul unei clădiri (cu ajutorul unor corzi întinse). • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***implanter***.

implantáre *s.f* Acțiunea de *a implanta* și rezultatul ei; implantație. • pl. *-ări.* /v. ***implanta***.

implantáție *s.f.* Implantare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***implantation***.

implantologíe *s.f.* (*med.*) Disciplină medicală care se ocupă cu studiul implanturilor și al transplanturilor de organe, de proteze, dispozitive etc. în chirurgia generală, în stomatologie etc. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***implantologie***.

implementá *vb. I. tr.* **1** A îndeplini; a realiza. **2** (*compl. indică proiecte, tehnologii, idei etc.*) A integra în practica socială; a aplica. ◆ A transforma în bunuri sociale ceea ce este nou. **3** (*inform.*) A instala pe un calculator un sistem de exploatare corespunzînd unei funcții particulare, destinată a fi utilizată. • prez. ind. *-ez.* /<engl. ***implement***.

implementáre *s.f.* Acțiunea de *a implementa* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***implementa***.

impléx, -ă *adj.* (*despre opere literare*) Care prezintă o intrigă complicată, cu numeroase peripeții. • pl. *-cși, -xe.* /<fr. ***implexe***; cf. lat. *implexus, -a, -um* <*implectere* „a împleti", „a încîlci".

implicá *vb. I.* **1** *tr.* A atrage după sine; a include; a avea (ceva) drept consecință imediată. *Actul mîncării implică prea mult viața fiziologică și viața vegetativă a individului* (GHER.). ◆ (*log.*) A avea drept implicație. **2** *tr.* A antrena într-o acțiune. *Fata... începe o jelanie în care implică, într-un cînt erotic universal, roata morii, plopii, lumea toată* (CĂL.). ◆ (*deprec.; tr., refl.*) A (se) angaja într-o faptă, acțiune, asociere etc. compromițătoare sau ale cărei rezultate aduc prejudicii cuiva. *Hilary Clinton a afirmat că a fost implicată fără știrea ei în afacerea Watergate.* **3** *refl.* A acționa, a se angaja în ducerea la bun sfîrșit a unei sarcini. *În această complexă, complicată și anevoioasă reașezare națională erau chemați să se implice toți* (EMIN.). • prez.ind. *implíc.* /<fr. ***impliquer***, lat. ***implicare***.

implicáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *implica* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***implica***.

implicát, -ă *adj.* Care este inclus, cuprins în ceva. • pl. *-ți, -te.* /v. ***implica***.

implicáție *s.f.* **1** Idee, fapt care decurge în mod implicit din altul sau care apare ca o consecință imediată a acestuia. ◆ (*log.*) Relație între două propoziții în care adevărul antecedentului determină cu necesitate adevărul secventului, iar falsitatea antecedentului poate să determine adevărul sau falsitatea secventului. ◆ (*mat.*) Relație logică între două proprietăți, în care exactitatea celei dintîi atrage exactitatea celei de-a doua. ◆ (*lingv.*) Caracteristică modală care exprimă faptul că un anume proces este implicat în enunțul verbului. <> *Implicație cauzală* v. cauzal. **2** Stare, situație a cuiva implicat într-o afacere neplăcută, într-un proces etc. *În privința fraudei, nu are nici o implicație.* • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***implication***, lat. ***implicatio, -onis***.

implicít, -ă *adj.* Care este cuprins, inclus în altceva (fără a fi exprimat în mod direct); de la sine înțeles. *Această critică modernă conține și ea în mod implicit aprecieri și judecăți* (GHER.). <> (*adv.*) *Replica trimite implicit la ideea de viață irosită.* <> (*mat.*) *Funcție implicită* = funcție care se exprimă printr-o ecuație în care primul membru reprezintă o funcție (de mai multe variabile), iar membrul al doilea, o constantă. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***implicite***, lat. ***implicītus, a, -um***.

implicitáte *s.f.* Caracter implicit. • /***implicit*** + *-itate*.

implorá *vb. I. tr.* (*compl. indică oameni*) A ruga cu insistență și cu umilință, făcînd apel la milă; a conjura. *O implori să nu te mai facă să suferi* (IBR.). ◆ (*bis.*) A cere, prin rugăciune, milă, îndurare, iertare de la Dumnezeu. • prez.ind. *implór.* /<fr. ***implorer***, it., lat. ***implorare*** <lat. *plorare* „a plînge".

implorábil, -ă *adj.* Care poate fi implorat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***implorable***, it. ***implorabile***.

imploráre *s.f.* Acțiunea de *a implora* și rezultatul ei; rugăminte, cerere stăruitoare; implorație. *Pascalopol vorbea cu un gest de implorare, care mișcă pe Felix* (CĂL.). • pl. *-ări.* /v. ***implora***.

imploratór, -oáre *adj.* Care imploră; care exprimă implorarea. • pl. *-ori, -oare.* /***implora*** + *-tor*, după fr. *implorateur*.

implorație *s.f.* Implorare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *implorațiúne* *s.f.* /<fr. ***imploration***.

implorațiúne *s.f.* v. implorație.

implózie *s.f.* **1** Fenomen fizic opus exploziei, în care un corp gol pe dinăuntru (o încăpere, o clădire etc.), supus unei presiuni externe superioare rezistenței sale mecanice, se prăbușește, tinzînd să se concentreze într-un volum redus. **2** (*astron.*) Prăbușire gravitațională a unei stele, însoțită de eliberarea unei mari cantități de energie; colaps gravitațional. **3** (*fon.*) Prima fază a articulării unei consoane ocluzive, constînd în închiderea totală a aparatului fonator și în blocarea curentului de aer fonator. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *imploziúne* *s.f.* /<fr. ***implosion***.

imploziúne *s.f.* v. implozie.

implozív, -ă *adj.* (*fon.*) Care caracterizează implozia; care se referă la implozie. ◆ (*despre sunete*) Care se articulează prin implozie. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***implosif***.

implúviu *s.n.* (*în antic. romană*) Spațiu descoperit, situat în mijlocul atriumului unei case romane, unde se afla un bazin destinat colectării apei de ploaie. • pl. *-ii.* /<lat. ***implŭvium, -ii***.

impolitéță *s.f.* v. impoliteță.

impolitéțe *s.f.* Lipsă de politețe, de civilitate; incivilitate, mojicie, bădărănie. ◆ Concr. Faptă, atitudine, comportare nepoliticoasă, necuviincioasă. • pl. *-i,* (*fam.*) *-uri.* și (*înv.*) *impolitéță* *s.f.* /<fr. ***impolitesse***.

imponderábil, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* (*fiz.*) Care nu are greutate, care se află în stare de imponderabilitate. **2** *adj., s.n.* Fig. (Element, fapt etc.) imperceptibil, greu de sesizat, subtil. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***impondérable***.

imponderabilitáte *s.f.* **1** (*fiz.*) Caracterul sau starea unui corp a cărui greutate se reduce ca urmare a ieșirii sale din cîmpul gravitației terestre sau se anulează din cauza intervenției unei forțe gravitaționale (egale) de sens contrar. <> *Zonă de imponderabilitate* = zonă în spațiul cosmic unde rezultanta forțelor gravitaționale este zero. **2** Fig. Caracter imperceptibil. • /<fr. ***impondérabilité***.

impopulár, -ă *adj.* Care este lipsit de popularitate. ◆ Spec. (*despre lideri politici sau despre măsuri, hotărîri luate de aceștia*) Care nu se bucură de susținerea, de simpatia maselor. *S-au dat mai multe legi impopulare.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***impopulaire***.

impopularitáte *s.f* Lipsă de popularitate (a cuiva sau a ceva); nepopularitate. • /<fr. ***impopularité***.

impórt *s.n.* **1** (*econ.*) Totalitatea operațiilor cu caracter comercial privind introducerea într-o țară a unor mărfuri din străinătate prin cumpărare sau pe cale de schimb <> *Import invizibil* = cumpărare de servicii din alte țări (operații de transport, asigurare, credit, licențe, servicii de turism etc.). ◆ Concr. (*la pl.*) Mărfuri importate. **2** Fig. Introducere, adoptare, preluare a unor obiceiuri, mode etc. străine. *Interesul practic pentru patria noastră ar consta... în înlăturarea teoretică a oricărei îndreptățiri pentru importul necritic de instituții străine* (EMIN.). <> Loc. adj. *De import* = *a*) importat; *b*) care nu are legătură cu realitățile locale; străin. *Sărbători de import.* • pl. *-uri.* /v. ***importa***[1]; cf. germ. *Import*.

importă[1] *vb. I. tr.* **1** (*econ.*) A introduce într-o țară produse din alte țări, prin cumpărare sau prin schimb. *Ce-am zice... de-un economist care, departe de-a voi să deprindă colectivitatea națională din care face parte la diferitele soiuri de munci productive cîte există în lume, ar face-o să importe totul din străinătate* (EMIN.). **2** Fig. (*compl. indică obiceiuri, mode etc.*) A prelua, a introduce, a adopta de la alte popoare, fără o adaptare prealabilă. • prez.ind. *impórt.* /<fr. ***importer***, it. ***importare***; cf. lat. *importare* „a duce în".

importă[2] *vb. I. tr., intr.* A prezenta importanță, interes (pentru cineva); a conta. *Robustețea vitală atît a omului, cît și, ceea ce importă în primul rînd, a lirismului său* (PAL.). • prez.ind. pers. 3 *impórtă.* /<fr. ***importer***; cf. it. *importare* „a avea importanță".

importábil, -ă *adj.* Care poate fi importat (1); care este permis, admis la import (1). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***importable***.

importánt, -ă *adj.* **1** Care prezintă însemnătate, valoare, interes. *Necredința conjugală... îi părea împăratului un lucru mult mai important... decît apărarea teritoriului statului* (EMIN.). <> Expr. *A juca un rol* (*important*) v. juca. **2** Considerabil prin proporții, prin cantitate. *A cîștigat o sumă importantă de bani.* **3** (*despre oameni*) Care este însemnat; marcant, de vază. ◆ (*iron.*) Care este arogant, îngîmfat; care se crede om de seamă. ◆ Ext. (*iron.; despre atitudini, manifestări etc. ale oamenilor*) Care trădează aroganță. *Are un aer important.* • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***important***, lat. ***importans, -ntis***, it. ***importante***.

importánță *s.f.* **1** Faptul de a fi important (1); caracterul a ceea ce este important (1); însemnătate, valoare. <> Loc. adj. *Plin de importanță* = (*despre oameni*) încrezut, îngîmfat, înfumurat. <> Loc. adv. *Cu importanță* = cu convingerea (nejustificată) că spune sau face ceva important; cu aroganță. <> Expr. *A da* (sau *a acorda*) *importanță* = a se comporta (cu cineva) cu deferență; a trata (ceva) cu maximă atenție. *A-și da importanță* = a se îngîmfa, a-și da aere de superioritate, a se crede om de seamă, superior. **2** Mărime, cantitate. *Importanța sumelor vehiculate.* • /<fr. ***importance***, it. ***importanza***, lat. ***importantia***.

importáre *s.f.* Acțiunea de *a importa*[1] și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***importa***[1].

importát, -ă *adj.* **1** (*despre mărfuri*) Care este introdus într-o țară, prin cumpărare sau prin schimb din altă țară. *Astăzi nu mai există acele industrii și trebuințele le satisfacem cu obiecte importate* (EMIN.). **2** Fig. (*despre obiceiuri, mode etc.*) Care este adoptat, introdus, preluat de la alte popoare, fără o adaptare prealabilă. *Cultura importată, trebuințele importate* (EMIN.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***importa***[1].

importatór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (*econ.*) (Persoană fizică sau juridică) care importă; (*înv.*) importor. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***importateur***, it. ***importatore***.

importațiúne *s.f.* (*înv.*) Marfă, lucru, bun importat. • pl. *-i.* /<fr. ***importation***, germ. ***Importation***, it. ***importazione***.

impórt-expórt *s.n.* (*econ.*) (Modalitate de) comerț de produse importate și exportate. • /<fr. ***import-export***.

importór *adj., s.m.* (*înv.*) Importator. *Trăiască liberul schimb și piară orășeanul român spre a fi înlocuit cu comisionarul și importorul străin* (EMIN.). • pl. *-i.* /***importa***[1] + *-or*.

importún, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care importunează, care este deranjantă, agasantă, obositoare (prin insistențe nepotrivite). **2** *adj.* Ext. (*despre atitudini, gesturi etc. ale oamenilor*) Care este nepotrivit, deplasat. *Invităm... pe toți aceia ce se lasă a se ameți prin zgomotul unor manifestațiuni de o veselie adesea foarte importună să deschidă „Monitorul oficial"* (EMIN.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***importun***, lat. ***importūnus, -a, -um***.

importúnă *vb. I. tr.* (*compl. indică persoane, colectivități etc.*) A plictisi, a incomoda, a stingheri cu vizite, cu stăruințe etc. *Scaunul roman importună înainte de toate pe regele apostolic* (EMIN.). • prez. ind. *-ez,* pers. 3 și (*înv.*) *importúnă.* /<fr. ***importuner***, it. ***importunare***.

importunitáte *s.f.* Faptul de *a importuna*; caracterul a ceea ce este importun. ◆ Concr. (*la pl.*) Insistențe supărătoare. • pl. *-ăți.* /<fr. ***importunité***, lat. ***importūnĭtas, -atis***, it. ***importunità***.

imposíbil, -ă *adj., s.n., adv.* **1** *adj.* Care nu este posibil sau realizabil; care este de neconceput; care nu se poate îndeplini; care nu poate exista. *Critica absolut obiectivă... eu o socotesc imposibilă* (GHER.). ◆ Ext. Extrem de greu, de dificil. *O muncă imposibilă.* **2** *adj.* Care este sau pare a fi bizar ori extravagant. *Poetica rezumată de versul imposibil din „Cuvinte potrivite"... e o poetică măruntă și manufacturieră* (I. BAR.). **3** *adj.* (*fam.; despre oameni sau despre manifestări, atitudini etc. ale lor*) Insuportabil, nesuferit. **4** *s.n.* Ceea ce este (aproape) cu neputință de realizat. <> Expr. *A face* (*posibilul și*) *imposibilul să* (sau *ca să*)... = a face tot ceea ce îi stă în putință pentru atingerea unui scop. **5** *adv.* Cu neputință, în nici un caz, cu nici un preț. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***impossible***, lat. ***impossĭbilis, -e***, it. ***impossibile***.

imposibilitáte *s.f.* Caracterul sau situația a ceea ce este imposibil de făcut, de conceput etc. ◆ Faptul de a nu putea face ceva; neputință. <> Expr. *A pune în imposibilitate* = a aduce (pe cineva) în situația de a nu putea face un lucru. • pl. *-ăți.* /<fr. ***impossibilité***, lat. ***impossĭbĭlĭtas, -atis***, it. ***impossibilità***.

impostá *vb. I. tr.* A pregăti, a organiza bazele, structurile unei construcții, ale unei lucrări. • prez. ind. *-ez.* /<it. ***impostare***.

impostáție *s.f.* **1** (*fon.*) Catastază. **2** (*muz.*) Mod de dipunere a mușchilor laringelui pentru a obține vocea cîntată. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<it. ***impostazione***.

impóstă *s.f.* (*constr.*) **1** Bloc de piatră ieșit în relief, pe care se sprijină un arc, o boltă sau care suportă zidăria de deasupra unei uși, a unei porți. **2** Plan orizontal de la care începe curbura unui arc sau a unei bolți. • pl. *-e.* /<fr. ***imposte***, it. ***imposta***.

impostór, -oáre *s.m., s.f.* Persoană care caută să înșele, profitînd de naivitatea sau de buna-credință a oamenilor; șarlatan, escroc. ◆ Spec. Persoană care, prin minciuni și prefăcătorie, caută să treacă drept altă persoană, uzurpînd un titlu, o calitate, o identitate care nu i se cuvine. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***imposteur***, lat. ***impostor, -oris***.

impostúră *s.f.* Acțiune, procedeu folosit de cineva care încearcă să înșele prin false aparențe; șarlatanie, înșelătorie. • pl. *-i.* /<fr. ***imposture***, lat. ***impostūra, -ae***.

impotént, -ă *adj., s.m.* **1** *adj.* (*despre oameni*) Care este lipsit de vigoare, de putere, de energia necesară pentru a face ceva; neputincios, nevolnic. ◆ Ext. (*despre sentimente, acțiuni etc. ale oamenilor*) Care se consumă inutil, care nu duce la nimic; neputincios, steril. *Fiece pas următor e zguduit de frigurile invidioase ale unei rivalități impotente* (EMIN.). **2** *adj.* (*despre oameni*) Care nu are puterea intelectuală, organizatorică, economică etc. de a întreprinde acțiuni importante (de mare amploare). <> (*subst.*) *În teoria aceasta nu cred decît... impotenții morali* (PAL.). ◆ Spec. (*despre artiști, creatori etc.*) Care este lipsit de originalitate, de spirit creator; incapabil. **3** *adj., s.m.* (*med.*) (Bărbat) inapt pentru săvîrșirea actului sexual. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***impotent***, lat. ***impŏtens, -ntis***, it. ***impotente***.

impoténță *s.f.* **1** Lipsă de vigoare, de vlagă; neputință. *Părintele își leagănă copilul..., făcînd apropieri între impotența lui caricaturală și lumea de basm a poeziei* (CĂL.). <> (*med.*) *Impotență funcțională* = pierdere totală sau parțială a funcțiilor unui membru, ca urmare a unei fracturi, paralizii sau anciloze. **2** Lipsă de originalitate, de spirit creator. *Cochetarea pentru favor public... rezultată dintr-o impotență artistică și dintr-o vanitate egală* (EMIN.). **3** (*med.*) Imposibilitate (patologică) a unui bărbat de a săvîrși actul sexual. • pl. *-e.* /<fr. ***impotence***, lat. ***impŏtentĭa, -ae***.

impozábil, -ă *adj.* (*despre contribuabili sau despre veniturile lor*) Care poate fi sau care este supus la plata unui impozit; asupra căruia se percepe impozit. *Membrul de la primărie nu vede în acești oameni decît indivizi impozabili* (EMIN.). <> *Subiect impozabil* v. subiect. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***imposable***.

impozánt, -ă *adj.* Care impresionează (prin înfățișare, aspect, ținută); care impune respect, admirație. ◆ Ext. Impunător, mîndru. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***imposant***.

impozát, -ă *adj.* (*econ.; despre sume, profituri etc.*) Care a fost supus (prin lege) la impozitare. • pl. *-ți, -te.* /de la ***impozit***.

impózit *s.n.* (*econ.*) Plată obligatorie (către stat) stabilită prin lege, pe care trebuie să o efectueze persoanele fizice sau juridice din venitul lor în bugetul

statului, potrivit anumitor norme. ◇ *Impozit direct* = impozit perceput în mod nemijlocit asupra veniturilor persoanelor fizice, asupra profiturilor obținute din industrie, din comerț etc., care nu se transferă asupra prețurilor. *Impozit indirect* = impozit inclus în prețul anumitor produse de consum, precum și al unor servicii, sub forme și denumiri diferite: taxe pe valoare adăugată, accize, taxe vamale etc. *Impozit negativ* = schemă de susținere a venitului prin care persoanele sau familiile cu un venit aflat sub un anumit nivel critic primesc subvenții. *Impozit amînat* = valoare care apare ca urmare a neconcordanței dintre rezultatul fiscal și rezultatul contabil. *Impozit pe cifra de afaceri* v. cifră. *Impozit funciar* v. funciar. *Imunitate de impozit* v. imunitate. *Impozit progresiv* v. progresiv. *Impozit proporțional* v. proporțional. ◆ (*înv.*) Bir. • pl. *-e.* /<lat. ***impositum***; cf. fr. *impôt*.

impozitá *vb. I. tr.* **1** (*econ.; compl. indică persoane fizice, juridice, venituri etc.*) A supune (prin lege) la perceperea unui impozit. ◆ A fixa, a stabili impozitul datorat de cineva. **2** A percepe un impozit. • prez. ind. *-ez.* /v. ***impozit***.

impozitábil, -ă *adj.* Care poate fi impozitat. • pl. *-i, -e.* /***impozita*** + *-bil*.

impozitáre *s.f.* Acțiunea de *a impozita* și rezultatul ei. ◇ *Bază de impozitare* v. bază. • pl. *-ări.* /v. ***impozita***.

impoziţiúne *s.f* (*relig.*) Gest al unui preot (catolic) prin care acesta își pune mîinile pe cineva pentru a-l binecuvînta. • pl. *-i.* /<fr. ***imposition***, it. ***imposizione***.

impracticábil, -ă *adj.* **1** (*despre drumuri, terenuri*) Care nu permite circulația, pe care nu se poate trece; desfundat, stricat. **2** (*despre idei, proiecte etc.*) Care nu poate fi pus în aplicare; irealizabil. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***impraticable***; cf. *practică*.

impracticabiiitáte *s.f.* Caracterul sau starea a ceea ce este impracticabil. • /<fr. ***impraticabilité***, după *practică*.

imprecatív, -ă *adj.* Care ține de imprecație, care se referă la imprecație; care are caracter de imprecație. • pl. *-i, -e.* /<it. ***imprecativo***.

imprecatóriu, -ie *adj.* Care are forma unei imprecații. • pl. *-ii.* /<fr. ***imprécatoire***, it. ***imprecatorio***.

imprecáție *s.f* **1** Blestem proferat împotriva cuiva. **2** (*lit.*) Figură de stil care conține un blestem. *N. Iorga a risipit foarte mult talent, reînviind tehnica cronicii niculciene, cu văietările, imprecațiile și violențele ei biblice* (CĂL.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***imprécation***, lat. ***imprĕcatĭo, -onis***, it. ***imprecazione***.

imprecís, -ă *adj.* Care este lipsit de precizie, de exactitate; neprecis, nesigur. ◆ Fig. (*despre sentimente, credințe, manifestări etc. ale oamenilor*) Care este vag, neclar, greu de caracterizat. ◇ (*adv.*) *Rareori s-a zbătut un poet într-un cerc mai restrîns de cuvinte, întrebuințate și ele imprecis* (E. LOV.). • pl. *-și, -se.* /<fr. ***imprécis***.

imprecízie *s.f.* Lipsă de precizie, de exactitate, de claritate. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *impreciziúne s.f.* /<fr. ***imprécision***.

impreciziúne *s.f.* v. imprecizie.

impredictíbil, -ă *adj.* Care nu poate fi pronosticat. ◇ (*adv.*) *Cotațiile bursiere evoluează impredictibil.* • pl. *-i, -e.* /***im-*** + ***predictibil***.

impregná *vb. I. tr., refl.* **1** (*ind. text.*) A (se) îmbiba cu o substanță (lichidă) pentru a căpăta impermeabilitate, rezistență etc. la acțiunea focului, la putrezire. **2** Fig. A influența sau a fi influențat în mod profund. *Spiritul național însuși se va impregna de bogăția distinselor spirite individuale ce se ivesc* (EMIN.). • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***imprégner***, lat. ***impraegnare***.

impregnăbil, -ă *adj.* (*despre materiale textile*) Care poate fi impregnat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***imprégnable***.

impregnabilitáte *s.f.* Calitatea sau starea a ceea ce este impregnabil. • /<fr. ***imprégnabilité***.

impregnánt, -ă *adj., s.n.* (*chim.*) (Substanță) care impregnează (1). • pl. *-ți, -te.* /***impregna*** + *-ant*.

impregnáre *s.f.* (*ind. text.*) Acțiunea de *a* (*se*) *impregna* și rezultatul ei; îmbibare, impregnație (1). • pl. *-ări.* /v. ***impregna***.

impregnát, -ă *adj.* (*despre materiale textile*) Care este îmbibat cu o substanță (lichidă) pentru a căpăta impermeabilitate, rezistență etc. la acțiunea focului, la putrezire. • pl. *-ți, -te.* /v. ***impregna***.

impregnatór *s.m.* (*ind. text.*) Impregnor. • pl. *-i.* /<engl. ***impregnator***.

impregnáție *s.f.* **1** (*ind. text.*) Impregnare. **2** (*mineral.*) Distribuție (neregulată sau relativ uniformă) în masa rocilor a unor substanțe minerale. **3** (*psih.*) *Impregnație perceptivă* = formă de învățare cvasiinstantanee, constînd în sensibilizarea profundă și durabilă a unui individ la un ansamblu de stimuli specific unei specii. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***imprégnation***.

impregnól *s.n.* (*chim.*) Emulsie de parafină și săruri de aluminiu, conținînd coloizi protectori, care este folosită pentru hidrofobizarea într-o singură baie a pieilor sau a țesăturilor. • /***impregna*** + *-ol*.

impregnór *s.m.* (*ind. text.*) Muncitor specializat în impregnarea cu soluții de cauciuc, masă plastică sau alte substanțe a țesăturilor pentru mărirea rezistenței; impregnator. • pl. *-i.* /***impregna*** + *-or*.

impresár *s.m.* Persoană care negociază angajamentele și contractele unui artist sau ale unui grup de artiști, ale sportivilor etc. ◆ Ext. Organizator de turnee artistice, reprezentații teatrale, concerte etc. • pl. *-i.* /<fr. ***imprésario***, germ. ***Impresario***, it. ***impresario*** <it. *impresa* „întreprindere".

impresariál, -ă *adj.* De impresar. • sil. *-ri-al.* pl. *-i, -e.* /***impresar***+ *-ial*.

impresariát *s.n.* Instituție, întreprindere care mijlocește sau organizează turnee artistice, reprezentații teatrale, concerte etc. ◆ Activitatea de organizare a unor astfel de reprezentații, turnee etc. • sil. *-ri-at.* pl. *-e.* /<germ. ***Impresariat***.

imprescriptíbil, -ă *adj.* **1** (*jur.; despre pedepse*) Care nu se prescrie. **2** Care rămîne valabil totdeauna; imuabil. *Toți oamenii sînt liberi prin drept înnăscut și imprescriptibil* (EMIN.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***imprescriptible***.

imprescriptibilitáte *s.f.* Însușirea de a fi imprescriptibil; caracterul a ceea ce este imprescriptibil. • /<fr. ***imprescriptibilité***.

imprésie *s.f.* **1** Efect produs în conștiință de lucruri, întîmplări etc. cu care o persoană vine în contact. *Muzica încetase de mult și, cu totul în prada impresiunii ei, țineam încă ochii strîns închiși* (EMIN.). ◇ Expr. *A face* (sau *a produce*) *impresie* (asupra cuiva) = a impresiona puternic, a provoca admirația sau uimirea (cuiva). *Învingerea lui Sinan de la Călugăreni făcu mare impresie asupra turcilor din Ungaria* (BĂLC.). (*A fi*) *sub impresia* = *a*) (a fi) stăpînit de imaginile sau de amintirile unei întîmplări trăite; *b*) (a fi) influențat (de ceva). ◆ Concr. (*la pl.*) Gînduri, imagini etc. înregistrate în memorie. *Să compuie un compendiu despre blîndele impresii, Ce un sunet numa-l naște în simțirile miresei* (EMIN.). **2** Senzație; părere. ◇ Expr. *A avea impresia că...* = a bănui, a crede că... *A-și face o impresie* = a-și forma o opinie cu privire la o anumită chestiune. *A da* (sau *a lăsa, a face, a produce*) *impresia că...* = *a*) a părea că... *Oricînd te-ai fi uitat la el îți făcea impresia că doarme* (HOG.); *b*) a induce (cuiva) o anumită opinie (justă sau falsă) despre ceva sau despre cineva. ◆ Concr. (*la pl.*) Păreri, puncte de vedere personale (asupra unei chestiuni, a unui fapt etc.). *În problema discutată și-a făcut anumite impresii.* **3** (*în forma „impresiune"*) Imprimare. ◆ Amprentă, urmă a desenului papilar al degetelor, palmelor sau tălpilor picioarelor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *impresiúne s.f.* /<fr. ***impression***, lat. ***impressĭo, -onis***, germ. ***Impression***, it. ***impressione***.

impresioná *vb. I. tr.* **1** A produce o vie impresie asupra cuiva; a emoționa, a mișca. *Țipetul celor ce strigă a ajuns să nu mai impresioneze pe nimeni* (EMIN.). **2** (*despre lumină*) A acționa asupra substanței sensibile de pe o placă, de pe un film sau de pe o hîrtie fotografică, determinînd o reacție chimică datorită căreia se înregistrează o imagine. • sil. *-si-o-.* prez. ind. *-ez.* /<fr. ***impressionner***.

impresionábil, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care poate fi ușor impresionat; emotiv, sensibil. *Avem un popor inteligent, impresionabil, apt la toate, sobru, vîrtos, omogen cum nu mai este altul în lume* (EMIN.). **2** (*despre materiale fotografice*) Care poate fi impresionat de lumină; sensibil. • sil. *-si-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***impressionnable***.

impresionabilitáte *s.f.* Însușirea de a fi impresionabil; sensibilitate, emotivitate. *Adîncimea de impresionabilitate e un semn pentru adîncimea de voință și de acțiune* (EMIN.). • sil. *-si-o-.* /<fr. ***impressionnabilité***, it. ***impressionabilità***.

impresionánt, -ă *adj.* **1** Care impresionează, care produce o impresie vie, o emoție puternică asupra cuiva; emoționant, tulburător. ◆ Ext. Care este impunător, impozant. *Impresionantele vîrfuri ale Alpilor.* **2** Care este foarte mare, foarte numeros (din punct de vedere cantitativ sau numeric). *Poliția a confiscat o cantitate impresionantă de bancnote false.* ◇ (*adv.; ca determ. al unui adj. sau adv. căruia îi dă val. de super. abs.*) *Vorbește impresionant de frumos despre profesorul lui.* • sil. *-si-o-.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***impressionnant***.

impresionáre *s.f.* Acțiunea de *a impresiona* și rezultatul ei. • sil. *-si-o-.* pl. *-ări.* /v. ***impresiona***.

impresionát, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este tulburat, emoționat. ◆ (*despre fizionomie, privire, glas etc.*) Care exprimă, trădează emoție, tulburare. **2** (*despre materiale fotografice*) Care a suferit schimbări chimice sub acțiunea luminii. • sil. *-si-o-.* pl. *-ți, -te.* /v. ***impresiona***.

impresionísm *s.n.* **1** Mișcare artistică apărută în a doua jumătate a sec. 19, caracterizată prin înnoirea peisajului practicat în „plein air", printr-un interes deosebit pentru lumină, nuanțe, tonuri, umbre colorate etc., renunțîndu-se la detalii, la contururi precise, la clarobscur, în pictură, prin modelarea fragmentară a suprafețelor, în sculptură, prin cultivarea libertății formei, a frazei, a limbajului armonic și prin lărgirea cadrului tonal, în muzică. **2** Sistem estetic ale cărui principii de creație și de critică sînt bazate pe impresii, senzații, emoții (trăite nemijlocit), pe mobilitatea fenomenelor, mai mult decît pe aspectul stabil și conceptual al lucrurilor. • sil. *-si-o-.* /<fr. ***impressionnisme***; cf. nm. pr. *Impression* [soleil levant], titlul tabloului lui Claude Monet, după care s-a denumit mișcarea.

impresioníst, -ă *adj., s.m., s.f* **1** *s.m., s.f.* Adept al impresionismului. **2** *adj.* Care aparține impresionismului sau impresioniștilor, care se referă la impresionism sau la impresioniști. • sil. *-si-o-.* pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***impressionniste***.

impresionístic, -ă *adj.* În stil impresionist. • sil. *-si-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***impressionistisch***.

impresiúne *s.f.* v. impresie.

impresív, -ă *adj.* Care este capabil să producă impresii. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***impressif***.

impréssum *s.n.* Nume, firmă a tipografiei care apare imprimată pe o carte tipărită. • /<lat. ***impressum*** „imprimat".

imprevizíbil, -ă *adj.* Care nu poate fi prevăzut; surprinzător, neașteptat. ◆ (*despre oameni*) Al cărui comportament nu poate fi anticipat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***imprévisible***, it. ***imprevisibile***.

imprevizibilitáte *s.f.* Caracterul a ceea ce este imprevizibil. • /<fr. ***imprévisibilité***.

imprimá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică urme, amprente etc.*) A face, a lăsa (prin apăsare, deformare etc.) pe o suprafață. ◆ (*a. plast.*) A întipări, prin presare pe un suport (de obicei hîrtie) imagini gravate sau pictate pe o placă. **2** (*fiz.*) A înregistra sunete pe un suport magnetic. **3** A tipări. ◇ *Bun de imprimat* v. bun. ◆ A executa desene colorate pe o țesătură, prin aplicare de paste sau de pigmenți colorați. **4** A determina, a impune. *Impresiile senzoriale... creează o a doua lume..., imprimînd cu trăsături mari în macrocosmos microcosmosul formelor gîndirii* (EMIN.). ◆ Fig. (*compl. indică idei, direcții etc.*) A da, a transmite, a comunica, a impune. *Pedagogia... e... o artă pentru a face mai priceput copilului ceea ce voim să-i spunem și a-i imprima mai adînc ideile morale* (EMIN.). • prez. ind. *imprim.* /<fr. ***imprimer***, lat. ***imprimĕre*** „a întipări".

imprimábil, -ă *adj.* Care poate fi imprimat; care merită să fie imprimat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***imprimable***.

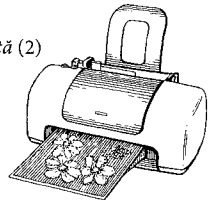

imprimantă (2)

imprimánt, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* Care imprimă, care servește la imprimare. **2** *s.f.* (*inform.*) Organ periferic

al unui calculator, care permite înscrierea automată a caracterelor alfanumerice sau grafice pe hîrtie. ◆ Hîrtie continuă, introdusă în imprimanta calculatorului pentru imprimarea rezultatelor și mesajelor sistemului de calcul. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***imprimant, imprimante.***

imprimáre *s.f.* Acțiunea de *a imprima* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***imprima.***

imprimát, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* Care este tipărit. **2** *adj.* (*despre țesături, obiecte*) Pe care sînt aplicate desene colorate, gradații, inscripții etc. **3** *s.n.* (*la pl.*) Publicații tipărite; tipărituri. **4** *s.n.* Formular-tip folosit în instituții și întreprinderi pentru întocmirea de acte oficiale. ◆ Publicație cu caracter administrativ (adresă, registru etc.) folosită în întreprinderi și instituții. **5** *adj. Circuit imprimat* = circuit electric obținut prin aplicarea pe suprafața unui suport electroizolant a conductoarelor electrice și a unor elemente de circuit, folosit în radiotehnică și în electrotehnică în vederea miniaturizării și a simplificării tehnologiei de fabricație. *Cablaj imprimat* v. cablaj. • pl. *-ți, -te.* /v. ***imprima***; cf. fr. *imprimé.*

imprimátur *s.n.* Formulă prin care cenzura autorității ecleziastice catolice acorda permisiunea pentru tipărirea unei cărți. ◆ Autorizație indicînd bunul de tipar pe o corectură tipografică. ◆ Text căruia i s-a dat bunul de tipar. • /<lat. ***imprimatur*** „să se imprime".

imprimerie *s.f.* **1** Tipografie. **2** (*ind. text.*) Atelier, secție a unei întreprinderi textile în care se imprimă țesături. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***imprimerie.***

impriméu *s.n.* Țesătură de mătase, bumbac etc., imprimată cu desene colorate. ◆ Desen imprimat pe o țesătură. • pl. *-uri.* /<fr. ***imprimé.***

imprimeur [impri'mœr] *s.m.* (*tipogr.*; *înv.*) Muncitor, tehnician care lucrează într-o imprimerie; tipograf. • pl. *-i.* /<fr. ***imprimeur.***

imprínting *s.n.* **1** (*genet.*) Totalitatea modificărilor funcționale pe care le suferă un cromozom atunci cînd se găsește într-un organism feminin sau masculin. **2** (*psih.*) Fenomen elementar și precoce de învățare. • /<engl. ***imprinting.***

imprób, -ă *adj.* Care este lipsit de probitate, de onestitate; necinstit. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***improbe,*** it. ***improbo.***

improbábil, -ă *adj.* **1** (*despre fapte, acțiuni etc.*) Care nu se poate proba, care nu poate fi dovedit, care nu este sigur. **2** (*despre proiecte*) Care are puține șanse de a se realiza, care este puțin probabil; incert. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***improbable.***

improbabilitáte *s.f.* Caracterul a ceea ce este improbabil. • /<fr. ***improbabilité,*** it. ***improbabilità.***

improbánt, -ă *adj.* Care nu probează ceva, care nu are valoare de probă; incert, nesigur. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***improbant.***

improbitáte *s.f.* Lipsă de probitate, de onestitate; necinste. • /<fr. ***improbité,*** it. ***improbità.***

improductív, -ă *adj.* (*înv.*) Care nu produce nimic; neproductiv. *Se cheltuiește în mod improductiv* (EMIN.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***improductif.***

improductivitáte *s.f.* Caracterul, starea a ceea ce este improductiv. • /<fr. ***improductivité.***

impromptu [emprom'ty] *s.n.* **1** (*muz.*) Piesă instrumentală lirică, agitată, cu caracter de improvizație și cu formă liberă, de obicei pentru pian. **2** (*lit.*) Improvizație în versuri, de mică întindere. • /<fr. ***impromptu***; cf. lat. *in promptu* „la repezeală, pe negîndite".

impronunțábil, -ă *adj.* Care nu poate fi pronunțat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***imprononçable,*** după *pronunțabil.*

impronunțabilitáte *s.f.* Însușirea de a fi impronunțabil. • /***impronunțabil*** + *-itate.*

improprietáte *s.f.* Caracter impropriu, necorespunzător. ◆ Spec. Folosire improprie a unui termen; incorectitudine. • sil. *-pri-e-.* pl. *-ăți.* /<fr. ***impropriété,*** lat. ***imprŏprĭĕtas, -atis.***

impróprIu, -ie *adj.* **1** (*despre cuvinte, sensuri etc.*) Care nu este propriu; inadecvat, greșit, neindicat. ◇ (*adv.*) *Utilizează impropriu neologismele.* **2** Care este necorespunzător, nerecomandabil. • pl. *-ii.* /<fr. ***impropre,*** lat. ***imprŏprĭus, -a, -um.***

improvizá *vb. I. tr.* (*compl. indică discursuri, creații artistice etc.*) A compune, a alcătui (ocazional) sau a executa, fără o pregătire prealabilă. ◇ (*abs.*) *Publicul aștepta... El începu să improvizeze* (EMIN.). ◇ (*refl. pas.*) *Astă-seară se improvizează.* ◆ Ext. A realiza, a organiza, a construi etc. ceva la repezeală și provizoriu, cu mijloacele (puține) de care dispune subiectul. *E foarte ciudat a vedea improvizîndu-se acolo un partid compus din oameni pripășiți în capitala Moldovei* (EMIN.). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***improviser,*** it. ***improvvisare.***

improvizáre *s.f.* Acțiunea de *a improviza* și rezultatul ei. ◆ Concr. Ceea ce se improvizează. *Să fie una din acele improvizări de cancelarie, denumite „Gnadenzeichen"...?* (M. I. CAR.). • pl. *-ări.* /v. ***improviza.***

improvizát, -ă *adj.* (*despre discursuri, creații artistice etc.*) Care este compus, alcătuit repede și fără o pregătire prealabilă. ◆ Ext. (*despre persoane*) Care îndeplinește o funcție, care face o acțiune ocazional și fără a avea pregătirea necesară. *Orice patriot improvizat... a voit să stea alături cu acei pe care trecutul lor îi lega cu sute de rădăcini de țară și de popor* (EMIN.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***improviza.***

improvizatór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care improvizează, care are talentul de a improviza. *Cincinat Pavelescu... a fost foarte reputat ca epigramist și improvizator* (CĂL.). • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***improvisateur,*** it. ***improvvisatore.***

improvizatóric, -ă *adj.* Care are caracter de improvizație. • pl. *-ci, -ce.* /***improvizator*** + *-ic.*

improvizáție *s.f.* **1** Faptul de *a improviza.* ◆ Concr. Ceea ce se improvizează; discurs, versuri etc. improvizate. *Vorbirea atît de naturală și atît de spirituală încît se pare o improvizațiune momentană* (EMIN.). **2** (*muz.*) Executare spontană a unei piese muzicale pe care interpretul o creează pe măsură ce cîntă; compoziție muzicală creată în acest fel. **3** Lucru sau aranjament provizoriu, făcut la repezeală. **4** (*lingv.*) Termen, construcție etc. folosite impropriu. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *improvizátiune s.f.* /<fr. ***improvisation,*** it. ***improvvisazione.***

improvizațiúne *s.f.* v. improvizație.

imprudént, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care este lipsit de prudență, care acționează fără a se preocupa de pericolul sau de consecințele (nefaste ale) acțiunilor sale; nesocotit, inconștient. *O strîmtoare care ducea prin rîpe înguste de munte... puse oastea romeică și pe imprudentul împărat în cea mai mare primejdie de pieire* (EMIN.). ◇ (*subst.*) *Imprudentul nu se gîndește la consecințe.* ◆ Ext. (*despre acțiuni, fapte, manifestări etc. ale oamenilor*) Care denotă lipsă de prudență. ◇ (*adv.*) *Montaigne se pripește cam imprudent să tăgăduiască plăcerii și folosului caracterul de factori predominanți ai prieteniei* (PAL.). • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***imprudent,*** lat. ***imprūdens, -ntis.***

imprudénță *s.f.* Lipsă de prudență; nesocotință; neprevedere. *Prin imprudența sa proprie, Roman Vodă se lăsă atras în volbura mișcărilor războinice* (EMIN.). ◆ Caracterul unei acțiuni imprudente. ◆ Concr. Acțiune, vorbă etc. nesocotită, riscantă. • pl. *-e.* /<fr. ***imprudence,*** lat. ***imprūdentĭa, -ae.***

impúber, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care nu a atins vîrsta sau stadiul pubertății. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***impubère,*** lat. ***impūbes, -eris.***

impubertáte *s.f.* Stare a unui individ care nu a atins stadiul pubertății. • /<fr. ***impuberté.***

impudént, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care este de o obrăznicie insolentă, de o îndrăzneală dusă pînă la cinism. ◆ Impudic. ◆ Ext. (*despre manifestări, atitudini etc. ale oamenilor*) Care trădează impudență. ◇ (*adv.*) *Se comportă impudent.* • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***impudent,*** lat. ***impūdens, -entis.***

impudénță *s.f.* Caracterul a ceea ce este impudent. ◆ Atitudinea celui impudent; aroganță, impertinență, cinism. *Aceia... au atacat cu mai multă impudență și cutezanță însăși bazele pe care repauzează orice stat* (EMIN.). ◆ Impudoare. • /<fr. ***impudence,*** lat. ***impūdentĭa, -ae.***

impúdic, -ă *adj.* Care este lipsit de pudoare; necuviincios, indecent. ◇ (*adv.*) *Vorbește impudic de față cu propriul copil.* • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***impudique,*** lat. ***impūdĭcus, -a, -um.***

impudicitáte *s.f.* Caracterul a ceea ce este impudic; impudoare. ◆ Comportamentul, caracterul unei persoane impudice. • /<fr. ***impudicité.***

impudoáre *s.f.* **1** Lipsă de pudoare, de rușine; impudicitate, nerușinare. **2** Concr. Atitudine, faptă, vorbă lipsită de rușine. • pl. *-ori.* /<fr. ***impudeur.***

impúls *s.n.* **1** Forță care acționează printr-un imbold, printr-un stimul capabil să declanșeze o mișcare, un proces; îndemn, stimulent. *Foamea... a fost și este impulsul spre toate marile reforme* (EMIN.). ◇ (*filos.*) *Impuls primar* = impuls inițial imprimat de divinitate, căruia i se datorează mișcarea materiei. ◇ Loc. adv. *Sub impulsul momentului* = pe negîndite, brusc. ◇ Loc. vb. *A da (un) impuls* = a impulsiona, a stimula, a îmboldi. *Astfel o lume pe care n-o cunoaștem ni dă impulsul sub care se trezesc puterile noastre specifice* (EMIN.). **2** (*fiziol.*) Mișcare bruscă și momentană, determinată de acțiunea stimulilor nervoși și orientată spre executarea unui anumit act. ◇ (*med.*) *Impuls cardiac* = șoc apexian. ◆ Stimul, factor care declanșează un proces fiziologic. *Simțurile produc fiecare din ele o serie de fenomene, oricare ar fi impulsul* (EMIN.). **3** (*psih.*) Tendință morbidă a unor bolnavi mintal de a întreprinde acțiuni periculoase. *Cîte făcusem pînă acuma, toate le făcusem... dominat... de-un impuls întunecos și fără sens* (EMIN.). **4** (*fiz.*) Mișcare pe care o imprimă o forță externă unui corp. ◆ Mărime fizică egală cu produsul dintre masa și viteza unui corp aflat în mișcare. **5** (*electron.*) Grup de oscilații de frecvență foarte înaltă, care se succedă periodic într-un anumit interval de timp; variație bruscă și intensă a unei mărimi variabile, urmată de o revenire rapidă la valoarea inițială; impulsie. **6** (*telec.*) Unitate de măsură pe baza căreia se taxează convorbirile telefonice. **7** (*chim.*) *Radiație de impuls* = radiație care nu are caracter de mișcare periodică. • pl. *-uri.* /<lat. ***impulsus, -us,*** engl. ***impulse,*** it. ***impulso.***

impúlsie *s.f.* **1** Tendință, pornire spontană, involuntară, adesea cu caracter imperios, provocată de un factor psihologic, emoțional. *Omul, sub impulsiunea acelei dorinți, grămădește averi* (EMIN.). **2** (*psih.*) Forță irezistibilă ce scapă controlului voinței și care determină pe unii bolnavi mintal să efectueze acțiuni adeseori instinctuale, violente, periculoase pentru ei sau pentru persoanele din jur, ori să exprime cuvinte adeseori imorale sau injurioase. **3** Mișcare imprimată unui corp de o forță exterioară. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *impulsiúne s.f.* /<fr. ***impulsion,*** lat. ***impulsĭo, -onis.***

impulsioná *vb. I. tr.* **1** A da impuls, a produce un impuls. **2** A imprima o mișcare. ◆ Fig. A stimula, a îndemna, a îmboldi. • sil. *-si-o-.* prez.ind. *-ez.* /***impuls*** + *-iona.*

impulsionáre *s.f.* Acțiunea de *a impulsiona* și rezultatul ei. • sil. *-si-o-.* pl. *-ări.* /v. ***impulsiona.***

impulsiúne *s.f.* v. impulsie.

impulsív, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care este înclinat să acționeze sub influența primului impuls; violent, nestăpînit, brutal. ◇ (*subst.*) *Impulsivul nu se poate controla întotdeauna.* ◆ Ext. (*despre acțiuni, gesturi etc. ale oamenilor*) Care sînt rezultatul unui impuls, care trădează impulsivitate, lipsă de stăpînire. *Gest impulsiv.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***impulsif.***

impulsivitáte *s.f.* Însușirea de a fi impulsiv; lipsă de stăpînire, brutalitate. ◆ (*psih.*) Dispoziție spre excesul de reacții spontane, primitive și necontrolate conștient, specifică temperamentelor lipsite de autoreglaj sau cauzată de întîrzieri în dezvoltarea psihică ori de anumite tulburări de comportament. • /<fr. ***impulsivité,*** it. ***impulsività.***

impulsór *s.n.* (*tehn.*) Rotor al unei pompe centrifuge. • pl. *-oare.* /<fr. ***impulseur.***

impunătór, -oáre *adj.* **1** Care impresionează (prin dimensiuni, număr, forță etc.); măreț, falnic, impozant. *Acolo unde însă aceste condiții nu coincid - fiind prea impunătoare sau prea mărunte... - literatura este una fie meschină, fie bolnăvicios agitată* (EMIN.). *În centrul orașului este o catedrală impunătoare.* **2** (*despre oameni*) Care se impune prin ținută, prestigiu, comportare, calități deosebite etc.; măreț. ◆ Ext. (*despre acțiuni, calități etc. ale oamenilor*) Care inspiră admirație, respect, stimă, teamă. • pl. *-ori, -oare.* /***impune*** + *-ător.*

impúne *vb. III.* **1** *tr.* (*compl. indică acțiuni, directive, măsuri etc.*) A face să dobîndească un caracter de necesitate, a face să devină obligatoriu. ◆ (*compl. indică trăsături, calități etc.*) A imprima, a determina, a transmite. *Individul cată a-și cîștiga calitățile ce i le impune mediul nou* (EMIN.). **2** *tr.* A constrînge (pe cineva) la ceva. *Să cer a ta iertare, umilit și rugător Pentru-acel tribut pe care sînt silit să ți-l impun*

(EMIN.). **3** *intr.* A inspira respect, stimă, teamă. *Emana din ființa lui o autoritate ce impunea* (PAL.). ◆ (*tr., refl.*) A dobîndi sau a face să dobîndească prestigiu, a deveni sau a face să devină respectat, stimat sau temut. *De vrei să-ntreci pe alții și lumei să-i impui Persoana ta infamă: dorință-i de mărire* (EMIN.). ◆ Fig. (*refl.; despre idei, creații etc. ale oamenilor*) A impresiona. *Mi se impune cu atîta putere creația lui* (PAL.). **4** *refl.* A apărea ca logic; a se observa. *La prima vedere, se impune... deosebirea dintre antume și postume* (PAL.). **5** *refl.* (*despre oameni, echipe sportive, armate etc.*) A învinge, a birui. *Echipa României s-a impus cu 3-0.* **6** *tr.* (*fin.*) A supune unui impozit; a impozita. • prez.ind. *impún*; perf. smp. *impusei*; part. *impus.* /<lat. ***imponĕre***, după *pune*; cf. fr. *imposer*.

impúnere *s.f.* **1** Acțiunea de *a* (*se*) *impune* și rezultatul ei. **2** (*fin.*) Operație fiscală care constă în stabilirea persoanei (fizice sau juridice) care trebuie să plătească impozit, a termenului și a sumei ce urmează a fi plătită ca impozit. ◇ *Decizie de impunere* v. decizie. ◆ Concr. Impozit. • pl. *-i.* /v. ***impune***.

impunisábil, -á *adj.* (*jur.*) Care nu este pasibil de pedeapsă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***impunissable***.

impunitáte *s.f.* (*jur.*) Scutire de pedeapsă a unui infractor, în condițiile unor împrejurări speciale, prevăzute de lege. *Cei care au proclamat răsturnarea domniei și republica se bucură de deplină impunitate* (EMIN.). • /<fr. ***impunité***, lat. ***impūnĭtas, -atis***.

impupáre *s.f.* (*biol.*) Trecere de la stadiul de larvă la cel de pupă. • /***im***[1]***-*** + ***pupă***[2], după it. *impoparsi*.

impúr, -ă *adj.* **1** Care nu este curat; murdar. **2** Fig. (*despre oameni*) Care este corupt, vicios. ◆ Ext. (*despre manifestări ale oamenilor*) Care trădează lipsă de puritate sufletească; care se caracterizează prin lipsă de castitate. *Copiii rămîn curați totdeauna, chiar de ar fi fructul unei căsătorii impure* (EMIN.). **3** (*chim.; despre substanțe*) Care este alterat de prezența unor elemente străine; care este amestecat cu altă substanță (nevaloroasă). ◆ Ext. Care este făcut din elemente heteroclite (dintre care unele considerate inferioare). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***impur***, lat. ***impūrus, -a, -um***.

impurificá *vb. I. tr.* **1** A schimba compoziția normală a unui mediu, a unui produs prin adăugarea de substanțe dăunătoare. **2** (*tehn.*) A introduce într-un cristal semiconductor atomi ai unui element pentru a-i conferi anumite proprietăți. **3** A murdări; a polua. • prez.ind. *-purific.* /***impur*** + ***-ifica***.

impurificáre *s.f.* Acțiunea de *a impurifica* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***impurifica***.

impurificát, -ă *adj.* **1** Care este murdar; care este poluat. **2** Care conține o substanță lipsită de valoare, inutilă. • pl. *-ți, -te.* /v. ***impurifica***.

impuritáte *s.f.* **1** Stare a ceea ce este impur, murdărit, alterat, poluat. ◆ Spec. Stare a unui mediu cu toxicitate ridicată, cu microbi etc. **2** Corp sau substanță străină care se găsește în masa altui corp sau a unui material (și a cărui sau a cărei prezență determină modificarea proprietăților materialului). **3** (*climat.*) *Impurități atmosferice* = particule de origine naturală sau antropică aflate în suspensie în atmosferă. • pl. *-ăți.* /<fr. ***impureté***, lat. ***impūrĭtas, -atis***.

impús, -ă *adj.* **1** (*despre acțiuni, directive, măsuri etc.*) Care trebuie urmat; care trebuie făcut, îndeplinit. *Hotărîrile impuse au fost respectate întocmai.* **2** (*despre sume, profituri etc.*) Care este supus unui impozit. • pl. *-și, -se.* /v. ***impune***.

imputá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A(-și) reproșa fapte, gesturi, atitudini etc. (considerate) nepotrivite, condamnabile, reprobabile. *În zădar li imputează a lor gînduri senzuale* (EMIN.). **2** *tr.* (*fin.; compl. indică pagube, prejudicii, lipsuri în gestiunea unei instituții, a unei întreprinderi etc.*) A pune pe seama unuia dintre angajați, obligîndu-l la despăgubiri. • prez.ind. *impút*, (*înv.*) *-ez.* și *împutá vb. I.* /<fr. ***imputer***, it., lat. ***imputare***.

imputábil, -ă *adj.* **1** (*despre fapte, atitudini, gesturi etc.*) Care poate fi imputat, reproșat (cuiva). *Imputabilă din punctul de vedere al moralității politice este participarea vistieriei la specula asupra scăderii rublelor* (EMIN.). **2** (*fin.; despre pagube, prejudicii, lipsuri în gestiunea unei instituții, a unei întreprinderi etc.*) De care cineva poate fi învinuit; care trebuie compensat, acoperit prin contribuția financiară a cuiva. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***imputable***, it. ***imputabile***.

imputabiiitáte *s.f.* (*jur.*) Situație în care se găsește o persoană căreia i se atribuie săvîrșirea cu intenție a unei fapte pedepsite de legea penală; posibilitatea juridică de a imputa cuiva o infracțiune. • /<fr. ***imputabilité***.

imputáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a*(*-și*) *imputa* și rezultatul ei; reproș. *Nu i-am mai făcut nici o imputare, e în zadar să vorbești celuia ce nu vrea să te-asculte* (EMIN.). **2** (*fin.*) Concr. Sumă datorată de cineva ca despăgubire, compensare etc. • pl. *-ări.* /v. ***imputa***.

imputáție *s.f.* **1** Faptul de *a* (*se*) *imputa*, de a atribui cuiva o vină; învinovățire; reproș. **2** (*fin.*) Măsură prin care se dispune reținerea din cîștigul unui angajat a unor despăgubiri, compensări etc. în contul unor prejudicii, pagube, lipsuri în gestiune la întreprinderea, instituția la care acesta lucrează; imputare. ◆ Concr. Sumă datorată de cineva ca despăgubire, compensare etc. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *imputațiúne s.f.* /<fr. ***imputation***, lat. ***impŭtatĭo, -onis***.

imputațiúne *s.f.* v. imputație.

imputrescíbil, -ă *adj.* (*tehn.; despre materiale*) Care nu putrezește. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***imputrescible***, it. ***imputrescibile***.

imputrescibilitáte *s.f.* Calitatea unui material de a fi imputrescibil. • /<fr. ***imputrescibilité***.

imputrescibilizá *vb. I. tr.* (*compl. indică materiale textile*) A trata cu substanțe de protecție împotriva microorganismelor care pot produce degradări. • prez.ind. *-ez.* /***imputrescibil*** + ***-iza***.

imputrescibilizáre *s.f.* Acțiunea de *a imputrescibiliza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***imputrescibiliza***.

imputrescibilizát, -ă *adj.* (*despre materiale textile*) Care a fost tratat cu substanțe de protecție împotriva microorganismelor care pot produce degradări. • pl. *-ți, -te.* /v. ***imputrescibiliza***.

imuábil, -ă *adj.* Care nu este supus schimbării; constant, imprescriptibil, imutabil, neschimbător. • sil. *-mu-a-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***immuable***.

imuabilitáte *s.f.* Calitatea a ceea ce este imuabil; constanță, imutabilitate, neschimbare. • sil. *-mu-a-.* /<fr. ***immuabilité***.

imún, -ă *adj.* **1** (*biol.; despre organisme*) Care prezintă imunitate; care nu poate contracta o anumită boală infecțioasă. ◇ *Ser imun* v. ser. **2** Fig. (*despre oameni*) Care este insensibil, indiferent, nepăsător, rece. *După moartea mamei, a devenit imun la suferințele semenilor.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***immun***, lat. ***immūnis, -e***.

imúnd, -ă *adj.* De o murdărie care stîrnește dezgustul. • pl. *-zi, -de.* /<fr. ***immonde***, lat. ***immundus, -a, -um***.

imundicitáte *s.f.* Însușirea sau starea a ceea ce este imund; murdărie foarte mare; imundiție. • pl. *-ăți.* /<fr. ***immondicité***.

imundíție *s.f.* Imundicitate. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<it. ***immondizia***.

imunitár, -ă *adj.* (*biol.*) Care se referă la imunitatea unui organism. ◇ *Apărare imunitară* v. apărare. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***immunitaire***.

imunitáte *s.f.* **1** (*biol.*) Rezistență înnăscută sau dobîndită a unui organism viu la acțiunea unui agent infecțios (microbi, virusuri) sau toxic (veninuri, toxine ale ciupercilor otrăvitoare etc.). **2** (*jur.*) Ansamblu de drepturi sau de privilegii (scutiri legale speciale) de care se bucură unele categorii de persoane. ◇ *Imunitate parlamentară* = privilegiu pe care îl au membrii unei adunări legiuitoare de a nu putea fi urmăriți (penal) sau arestați fără aprobarea organului din care fac parte. *Imunitate diplomatică* v. diplomatic. **3** (*în Ev. Med.*) Privilegiu acordat, printr-un act al monarhului, marilor feudali de a judeca, de a strînge impozite, de a ridica la oaste etc. (pe domeniile lor) fără amestecul puterii centrale. **4** (*econ.*) *Imunitate de impozit* = scutire de la plata impozitelor a unor persoane care ocupă poziții privilegiate. • pl. *-ăți.* /<fr. ***immunité***, lat. ***immūnĭtas, -atis***.

imunizá *vb. I. tr., refl.* **1** (*biol., med.*) A face să devină sau a deveni imun (1) ca urmare a unui tratament special sau prin faptul că organismul respectiv a avut în trecut aceeași boală la care este expus în prezent. **2** Fig. A face să devină sau a deveni insensibil, indiferent, nepăsător. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***immuniser***.

imunizánt, -ă *adj.* Care imunizează. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***immunisant***.

imunizáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *imuniza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***imuniza***.

imunizát, -ă *adj.* **1** (*med.*) Care (este făcut sau) a devenit imun la o boală microbiană. **2** Fig. Care a devenit insensibil la un rău. **3** (*jur.*) Care nu poate fi tras la răspundere. • pl. *-ți, -te.* /v. ***imuniza***.

imuno- Elem. de compunere „(referitor la) imunitate". • /<fr. ***immuno-***; cf. lat. *immūnis, -e* „apărat".

imunoanticórp *s.m.* Anticorp rezultat în urma unui proces de imunizare. • pl. *-i.* /***imuno-*** + ***anticorp***.

imunobiochímic, -ă *adj.* (*biochim.*) Imunochimic. • sil. *-bi-o-.* pl. *-ci, -ce.* /***imuno-*** + ***biochimic***.

imunobiologíe *s.f.* Disciplină de graniță între imunologie și biologie. • sil. *-bi-o-.* g.-d. *-iei.* /***imuno-*** + ***biologie***.

imunochímic, -ă *adj.* Care ține de imunochimie, care se referă la imunochimie. • pl. *-ci, -ce.* /<engl. ***immunochemical***.

imunochimíe *s.f.* Ramură a chimiei biologice care se ocupă cu studiul chimic al componentelor celulelor microbiene care dau imunitatea, în vederea preparării de vaccinuri, de seruri purificate. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***immunochimie***.

imunochimíst, -ă *s.m., s.f.* Specialist în imunochimie. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***immunochimiste***.

imunocompetént, -ă *adj.* (*biol.; despre leucocite, celule etc.*) Care este dotat cu proprietăți imunitare. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***immunocompétent***.

imunodeficiénță *s.f.* (*biol.*) Deficiență a mecanismelor imunitare, avînd drept consecință slăbirea rezistenței organismului la acțiunea nocivă a agenților biologici externi. • sil. *-ci-en-.* /<fr. ***immunodéficience***, engl. ***immunodeficiency***.

imunodeficitár, -ă *adj.* (*biol.*) Care se referă la imunodeficiență. ◇ (*med.*) *Sindrom imunodeficitar dobîndit* = afecțiune gravă, transmisibilă pe cale sexuală sau sangvină, care se caracterizează prin slăbirea sau dispariția completă a reacțiilor imunitare ale organismului; sida. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***immunodéficitaire***.

imunodepresív, -ă *adj., s.n.* (*med.*) (Medicament, tratament) care slăbește sau suprimă reacțiile imunitare ale organismului față de un antigen (corticoizi, ciclosporină, radiații ionizante etc.); imunodepresor, imunosupresiv. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***immunodépressif***.

imunodepresór, -oáre *adj., s.n.* (*med.*) Imunodepresiv. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***immunodépresseur***.

imunoelectroforéză *s.f.* Adaptare a tehnicii electroforetice în scopul imunizării. • pl. *-e.* /<fr. ***immunoélectrophorèse***.

imunoendocrinologíe *s.f.* Ramură a endocrinologiei care se ocupă cu studiul rolului hormonilor ca reglatori nespecifici ai răspunsului imun. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***immunoendocrinology***.

imunofluorescénță *s.f.* Tehnică de diagnostic imunologic care, prin colorarea anticorpilor cu o substanță fluorescentă, permite depistarea antigenilor la examenul microscopic. • sil. *-flu-o-.* /<fr. ***immunofluorescence***.

imunogén, -ă *adj.* (*biol.; despre substanțe*) Care produce imunitate. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***immunogène***; cf. lat. *immunis* „imun", gr. *γενvάω* „a produce".

imunogenétic, -ă *s.f., adj.* **1** *s.f.* Disciplină medicală care studiază, din perspectiva geneticii moleculare și clasice, reglarea genetică a proceselor imunitare, precum și modificările patologice ale acestora. **2** *adj.* Care aparține imunogeneticii, care se referă la imunogenetică. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***immunogénetique***, engl. ***immunogenetics***.

imunogenéză *s.f.* Teorie a legilor de dezvoltare și de manifestare a rezistenței la organismele animale și vegetale. • /<fr. ***immunogenèse***.

imunoglobulínă *s.f.* (*biol.*) Glicoproteidă prezentă în serul sangvin, capabilă să se combine în mod specific cu antigenul corespunzător și care conține majoritatea anticorpilor. • /<fr. ***immunoglobuline***, engl. ***immunoglobulin***.

imunohematologíe *s.f.* (*med.*) Ramură a hematologiei care se ocupă cu studiul proprietăților antigenice ale elementelor figurate ale sîngelui, ale nervilor și ale diferiților anticorpi care pot exista în serul sangvin. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***immunohématologie***.

imunohemolíză *s.f.* (*med.*) Proces de distrugere a hematiilor sub acțiunea anticorpilor corespunzători. • pl. *-e.* /<fr. ***immunohémolyse***.

imunológ, -ă *s.m., s.f.* (*med.*) Specialist în imunologie. • pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***immunologue***.

imunológic, -ă *adj.* (*med.*) Care aparține imunologiei, care se referă la imunologie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***immunologique***, engl. ***immunologic***.

imunologíe *s.f.* Ramură a biologiei și a medicinei care se ocupă cu studiul proceselor imunitare și al consecințelor lor profilactice și terapeutice. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***immunologie***; cf. lat. *immunis* „imun", gr. *λόγος* „știință".

imunoosmoforéză *s.f.* (*med.*) Metodă rapidă de identificare a virusurilor prin reacții simultane de seriologie și de electroforeză. • ***/imuno-* + *osmoforeză***.

imunopatológ, -ă *s.m., s.f.* (*med.*) Specialist în imunopatologie. • pl. *-gi, -ge.* /de la ***imunopatologie***, prin derivare regresivă.

imunopatologíe *s.f.* (*med.*) Ramură a imunologiei care se ocupă cu studiul reacțiilor organismului la apariția unui anticorp, precum și al prevenirii și tratamentului acestora. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***immunopathologie***, engl. ***immunopathology***.

imunopolizaharídă *s.f.* (*chim.*) Polizaharidă care, izolată din corpii microbieni, produce anticorpi și reacționează specific cu serul imun omolog. • pl. *-e.* ***/imuno-* + *polizaharidă***.

imunoprofilaxíe *s.f.* (*med.*) Prevenire a unei boli contagioase prin imunizare cu vaccinuri, seruri specifice etc. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***immunoprophilaxie***.

imunoproteínă *s.f.* Substanță care prezintă proprietăți protectoare față de efectele unui antigen. • pl. *-e.* ***/imuno-* + *proteină***.

imunoserologíe *s.f.* Disciplină de graniță între imunologie și serologie. • g.-d. *-iei.* ***/imuno-* + *serologie***.

imunostimulánt, -ă *adj., s.n.* (*biol.*) (Produs, procedeu etc.) care provoacă sau amplifică o reacție imunitară. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***immunostimulant***.

imunosuprésie *s.f.* Diminuare sau inhibare a unui proces imunogenetic cu ajutorul unei substanțe imunosupresive. • g.-d. *-iei.* /<engl., fr. ***immunosuppression***.

imunosupresív, -ă *adj., s.n.* (*med.*) Imunodepresiv. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***immunosuppressif***, engl. ***immunosuppressive***.

imunotehnologíe *s.f.* Tehnică de producere a anticorpilor monoclonali pornind de la hibridomi. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***immunotechnologie***.

imunoterapíe *s.f.* (*med.*) Metodă de tratament care constă în administrarea de seruri și vaccinuri care conțin anticorpi specifici bolii respective. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***immunothérapie***.

imunotoleránt, -ă *adj.* (*biol.; despre organisme*) Care nu reacționează la introducerea unui antigen prin producere de anticorpi corespunzători. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***immunotolérant***.

imunotoleránță *s.f.* (*med.*) Stare opusă imunității, caracterizată prin lipsa totală a răspunsului imun la introducerea în organism a unui antigen. • ***/imuno-* + *toleranță***.

imunotransfúzie *s.f.* (*med.*) Transfuzie de sînge recoltat de la donatori imunizați în prealabil contra unor boli infecțioase. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***immunotransfusion***.

imutábil, -ă *adj.* **1** Imuabil. **2** (*jur.; despre convenții juridice*) Care nu poate fi modificat prin voința contractanților. • pl. *-i, -e.* /<engl. ***immutable***, lat. ***immūtabĭlis, -e***.

imutabilitáte *s.f.* **1** Imuabilitate. **2** (*jur.*) Calitate a convențiilor juridice de a nu putea fi modificate prin voința contractanților. • /<fr. ***immutabilité***, lat. ***immūtabilĭtas, -atis***.

in¹- Elem. de compunere cu sens negativ și privativ. • și *im-.* /<fr. ***in-***, lat. ***in-*** „ne".

in² *interj.* (*reg.*) Cuvînt prin care ascultătorul este îndemnat să facă ceva; ian! • /etimol. nec.

in³ *s.m.* **1** (*bot.*) Plantă erbacee din familia linaceelor, cu tulpina subțire, ramificată în partea superioară, fibroasă, cu frunzele mici, înguste și cu florile albastre sau albe, care este folosită ca plantă textilă și oleaginoasă, ca nutreț pentru păsări și în medicina populară (*Linum usitatissimum*). ◇ *In galben* = plantă erbacee, din familia linaceelor, cu florile galbene (*Linum flavum*). *In de cîmp* = ineață (*Linum austriacum*). *In de munte* = plantă erbacee, din familia linaceelor, cu tulpina rotundă și cu florile mari, albastre (*Linum extraaxillare*). *In sălbatic* = linariță (*Linaria vulgaris*). ◆ Restr. Sămînța acestei plante. **2** Fibră textilă obținută prin prelucrarea inului. ◆ Ext. Pînză făcută din aceste fire. • /lat. ***linum, -i***.

inabíl, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este stîngaci; neîndemînatic, neabil. ◆ Ext. (*despre manifestări, atitudini etc. ale oamenilor*) Care denotă inabilitate, stîngăcie. **2** (*despre oameni*) Care nu știe să se descurce într-o anumită situație. **3** (*jur.*) Care nu are o anumită capacitate legală. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***inhabile***, lat. ***ĭnhabĭlis, -e***.

inabilitáte *s.f.* Însușirea sau starea de a fi inabil. • /<fr. ***inhabilité***.

inabordábil, -ă *adj.* **1** De care nu se poate apropia; la care nu se poate ajunge. *Vîrf muntos inabordabil.* **2** (*despre oameni*) Care este greu abordabil; cu care nu se poate discuta, fiind distant, dificil; inaccesibil, neabordabil. *Profesorul inabordabil inhiba orice tentativă de apropiere și inspira teamă.* ◆ Căruia nu i se poate cere nimic. **3** (*despre probleme, subiecte etc.*) Care este dificil de studiat, de tratat; inaccesibil. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***inabordable***.

in abstracto *loc.adv.* În afara realității, a faptelor. • /<lat. ***in abstracto*** „în abstract".

inacceptábil, -ă *adj.* (*despre situații sau despre atitudini, manifestări etc. ale oamenilor*) Care nu poate sau nu trebuie să fie acceptat, trecut cu vederea; inadmisibil, neacceptabil. *Generalul Ignatiev... declară că propunerile Porții sînt inacceptabile* (EMIN.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***inacceptable***.

inacceptáre *s.f.* Faptul de a nu accepta; refuz, respingere. • ***/in¹-* + *acceptare***, după fr. *inacceptation*.

inaccesíbil, -ă *adj.* **1** (*despre drumuri, căi de acces etc.*) Care nu este accesibil, care nu poate fi străbătut. **2** (*despre oameni*) Inabordabil. **3** (*despre probleme, subiecte etc.*) Care este dificil de studiat, de abordat; inabordabil. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***inaccessible***, lat. ***ĭnaccessĭbĭlis, -e***.

inaccesibilitáte *s.f.* Însușirea sau starea a ceea ce este inaccesibil. • /<fr. ***inaccessibilité***, it. ***inaccessibilità***.

inacomodábil, -ă *adj.* Care nu se poate acomoda (cu o situație, cu o persoană etc.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***inaccomodable***.

inacordábil, -ă *adj.* **1** (*jur.; despre bunuri ale statului, servicii publice etc.*) Care nu se poate acorda, concesiona. **2** (*muz.; despre instrumente muzicale*) Care nu poate fi acordat, armonizat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***inaccordable***, it. ***inaccordabile***.

inacostábil, -ă *adj.* (*despre insule, țărmuri etc.*) Pe care nu se poate acosta; care nu permite apropierea. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***inaccostable***.

inactínic, -ă *adj.* (*fiz.; despre lumină*) Care nu are acțiune chimică asupra unui receptor, în particular asupra unei suprafețe fotosensibile. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***inactinique***.

inactinísm *s.n.* (*fiz.*) Proprietate a unei raze de lumină de a fi inactinică. • /<fr. ***inactinisme***.

inactív, -ă *adj.* **1** Care este lipsit de activitate; care nu lucrează, care nu acționează; care este pasiv; ext. leneș, trîndav. *Parchetul ar trebui să nu stea inactiv, căci faptul constituie un delict pedepsit de lege* (EMIN.). ◆ Spec. (*despre oameni*) Care nu exercită nici o activitate profesională, care nu aparține populației active. **2** (*med.; despre agenți patogeni*) Care a devenit inactiv; anihilat, suprimat. **3** (*chim.; despre substanțe, elemente*) Care este lipsit de reactivitate; care nu reacționează. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***inactif***.

inactivá *vb. I. tr.* **1** A face inactiv, a face să nu poată acționa. **2** (*med.; compl. indică agenți patogeni*) A anihila, a suprima, a face inactiv. **3** (*chim.; compl. indică substanțe, elemente etc.*) A face să nu reacționeze. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***inactiver***.

inactiváre *s.f.* Acțiunea de *a inactiva* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***inactiva***.

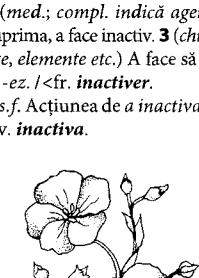

in³ (1)

inactivísm *s.n.* Accentuare a atitudinii inactive. ◆ (*psih.*) Mod de viață în care contactul cu lumea din afară este evitat. • /<germ. ***Inaktivismus***.

inactivitáte *s.f.* **1** Lipsă de activitate; pasivitate; ext. lenevie, trîndăvie; inacțiune. *În urma îndelungatei inactivități, trupele sînt nemulțumite* (EMIN.). ◆ Situație a unui individ fără ocupație. **2** (*med., chim.*) Suprimare a capacității active a unei substanțe. • /<fr. ***inactivité***.

inactuál, -ă *adj.* Care nu este de actualitate; depășit, perimat, învechit. • sil. *-tu-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***inactuel***.

inactualitáte *s.f.* Lipsă de actualitate; însușirea sau starea a ceea ce este inactual. • sil. *-tu-a-.* /<fr. ***inactualité***.

inacțiúne *s.f.* Inactivitate. • pl. *-i.* /<fr. ***inaction***.

inacuzábil, -ă *adj.* Care nu poate fi acuzat; nevinovat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***inaccusable***.

inadaptábil, -ă *adj., s.m., s.f.* (Individ) care nu se poate adapta la o situație nouă, într-un mediu necunoscut. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***inadaptable***.

inadaptabilitáte *s.f.* Faptul de a fi inadaptabil; neadaptabilitate. • ***/inadaptabil* + *-itate***.

inadaptáre *s.f.* **1** Dificultate, neputință de adaptare (la anumite condiții). **2** (*psih.*) Carență în adaptarea la cerințele sociale (sau nerealizare a acesteia), survenită ca urmare a unor cauze fizice (infirmitate motorie), senzoriale (cecitate, surditate), intelectuale (retard mental), afective sau caracteriale. • ***/in¹-* + *adaptare***, după fr. *inadaptation*.

inadaptát, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care nu se poate adapta la mediu, la societate. **2** *adj.* (*psih.; despre oameni*) Care, din cauze fizice (infirmitate motorie), senzoriale (cecitate, surditate), intelectuale (retard mental), afective sau caracteriale, nu se poate integra în societate, fiind incapabil de a-și asuma un rol social adecvat (situației, vîrstei etc.). ◆ Ext. (*despre comportamente, acțiuni etc. ale oamenilor*) Care denotă carențe (grave) în adaptare. • pl. *-ți, -te.* ***/in¹-* + *adaptat***, după fr. *inadapté*.

inadecvá *vb. I. refl.* A fi neconcordant, nepotrivit. • prez.ind. *-ez.* ***/in¹-* + *adecva***.

inadecváre *s.f.* Calitatea a ceea ce este inadecvat; lipsă de adecvare; neconcordanță, nepotrivire. ◆ Concr. Element neconcordant, inadecvat. *La o privire mai atentă, în actul întocmit s-au descoperit o serie de inadecvări.* • pl. *-ări.* /v. ***inadecva***, după fr. *inadéquation*.

inadecvát, -ă *adj.* Care nu corespunde; nepotrivit, necorespunzător, neadecvat. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***inadéquat***.

inaderént, -ă *adj.* (*despre substanțe, materii etc.*) Care nu aderă, care nu se poate lipi de ceva; nonaderent. ◆ Spec. (*despre pneuri*) Care nu are aderență, care alunecă pe carosabil. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***inadhérent***.

inaderénță *s.f.* Imposibilitate, incapacitate de a adera, de a se lipi de ceva; nonaderență. ◆ Spec. Lipsă de aderență a pneurilor la suprafața carosabilă. • pl. *-e.* /<fr. ***inadhérence***.

inadmisíbil, -ă *adj.* (*despre situații, atitudini, manifestări etc. ale oamenilor*) Care nu poate sau nu trebuie să fie admis; inacceptabil, neadmisibil. *La a treia citire a legii n-a rămas însă mai nimic din acele hotărîri, căci ministrul de interne a declarat de-a dreptul că ele sînt inadmisibile* (EMIN.). ◇ (*adv.*) *S-a exprimat inadmisibil.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***inadmissible***.

inadmisibilitáte *s.f.* Caracterul a ceea ce este inadmisibil. • /<fr. ***inadmissibilité***.

inadvertént, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este neatent, distrat. **2** (*despre acțiuni, manifestări etc. ale oamenilor*) Care nu se potrivește, nu corespunde; greșit, nepotrivit. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***inadvertant***.

inadverténță *s.f.* **1** Lipsă de atenție; zăpăceală. ◆ Concr. Greșeală comisă din neatenție. **2** Nepotrivire, neconcordanță. • pl. *-e.* /<fr. ***inadvertance***.

in aeternum [ine 'ternum] *loc.adv.* Pentru eternitate, pentru totdeauna. • /<lat. ***in aeternum*** „pentru eternitate".

inalienábil, -ă *adj.* (*jur.; despre bunuri, proprietăți, drepturi etc.*) Care, potrivit legii sau voinței părților, nu poate fi înstrăinat. *Teritoriul României este... sfînt și inalienabil* (EMIN.). • sil. *-li-e-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***inaliénable***, it. ***inalienabile***.

inalienabilitáte *s.f.* (*jur.*) Calitatea unui drept sau a unui bun de a fi inalienabil. *Inalienabilitatea*

domeniului public. • sil. *-li-e-.* /<fr. ***inaliénabilité***, it. ***inalienabilità***.

inalienáre *s.f.* (*jur.*) Situația, starea a ceea ce este inalienabil; imposibilitate de a înstrăina un bun, un drept. • sil. *-li-e-.* /***inaliena[bil]*** + *-are*, după fr. *inaliénation*.

inalterábil, -ă *adj.* **1** (*despre materii, substanțe, alimente*) Care nu se alterează, care nu se degradează. **2** Fig. (*despre sentimente*) Care este de neclintit; constant. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***inaltérable***.

inalterabilitáte *s.f.* Calitatea a ceea ce este inalterabil, a ceea ce este nedegradabil. • /<fr. ***inaltérabilité***.

inamíc, -ă *adj., subst.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care are o atitudine ostilă, răuvoitoare, dușmănoasă față de cineva sau de ceva; dușman, vrăjmaș. <> *Coaliție de inamici* v. coaliție. <> Loc. vb. *A pune* (*un inamic*) *în risipă* v. pune. <> Expr. *A trece la inamic* v. trece. ◆ (*adj.*; *despre manifestări, atitudini etc. ale oamenilor*) Care este dușmănos, ostil. **2** *adj., s.m., s.f.* (Stat, armată etc.) cu care cineva este în relații dușmănoase, de război; adversar în război. ◆ (*adj.*) Care aparține dușmanului. *Atacul inamic a fost puternic.* **3** *s.m.* Persoană care se opune cuiva, care nu este de acord cu ceva; adversar, opozant. *Autorul e inamicul ideii confesionale* (EMIN.). **4** *s.m. Inamicul public* (*numărul unu*) = răufăcător foarte periculos, care a comis o infracțiune împotriva unei persoane publice, unei colectivități sau împotriva unei instituții a statului. **5** *s.n.* Ceea ce reprezintă contrariul a ceva. *Răul este inamicul binelui.* • pl. *-ci, -ce.* și (*înv.*) *inimíc s.m.* /<lat. ***ĭnīmīcus, -a, -um***, după *amic*.

inamicál, -ă *adj.* Care nu este amical; ostil, răuvoitor. <> (*adv.*) *În situația dată, a acționat cu totul inamical.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***inamical***.

inamicíție *s.f.* Dușmănie, ură, vrăjmășie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *inimicíție s.f.* /<lat. ***ĭnīmīcitĭa, -ae***, it. ***inimicizia***, după *amiciție*.

inamisíbil, -ă *adj.* (*teol.*; *despre atributele divinității*) Care nu se poate pierde; etern. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***ĭnamissibĭlis, -e***, fr. ***inamissible***.

inamovíbil, -ă *adj.* **1** (*jur.*; *despre funcționari de stat*) Care nu poate fi revocat din funcție, pedepsit sau transferat, decît în virtutea unei proceduri speciale, care oferă celui în cauză garanții sporite. ◆ (*despre funcții*) Din care nu poate fi destituit cineva. **2** (*tehn.*; *despre piese, organe de mașini etc.*) Care nu poate fi deplasat din locul unde este montat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***inamovible***.

inamovibilitáte *s.f.* (*jur.*) Caracterul sau dreptul de a fi inamovibil; garanție statutară a anumitor funcționari de stat, în virtutea căreia aceștia sînt inamovibili. *Curtea de apel din Iași... și consiliul Facultății juridice al Universității... s-au pronunțat... pentru inamovibilitatea magistraturii* (EMIN.). • /<fr. ***inamovibilité***.

inanalizábil, -ă *adj.* Care nu poate fi analizat; neanalizabil. ◆ (*gram.*; *despre morfeme*) Care nu prezintă elemente inferioare ierarhic. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***inanalysable***.

inanimát, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* (*despre obiecte, materii etc.*) Care este fără viață prin structura sau esența lui. ◆ Fig. (*despre oameni*) Care este neînsuflețit. **2** *s.n.* (*gram.*; *mai ales la pl.*) Substantiv, nume care desemnează lucruri. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***inanimé***, lat. ***ĭnanīmatus, -a, -um***.

inanitáte *s.f.* Deșertăciune, inutilitate, zădărnicie. • /<fr. ***inanité***, it. ***inanità***, lat. ***ĭnanĭtas, -atis*** <lat. *inanís* „gol".

inanițíe *s.f.* (*med.*) Stare patologică a organismului cauzată de lipsa cronică de hrană, în urma unei privațiuni obiective de hrană sau a refuzului ei (în hipobulimie, anorexie etc.), manifestată prin pierdere în greutate, scăderea forței fizice, amețeli etc. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***inanition***, lat. ***inanitio, -onis***.

inaparént, -ă *adj.* Care nu este aparent; invizibil, ascuns. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***inapparent***.

inapelábil, -ă *adj.* (*jur.*; *despre hotărîri, sentințe etc.*) În privința căruia nu se poate face apel; care nu poate fi schimbat, modificat; care are caracter definitiv. • pl. *-i, -e.* /<it. ***inappellabile***.

inapetént, -ă *adj.* Care este lipsit de poftă de mîncare, fără apetit. • pl. *-ți, -te.* /<it. ***inappetente***.

inapetență *s.f.* **1** (*psih.*) Tendință morbidă de respingere, într-o situație critică (boală, comă), a unor stimuli sau complexe de stimuli care provocau plăcere sau satisfacție în perioade normale. <> Fig. *Are o totală inapetență pentru citit.* **2** (*med.*) Anorexie, lipsă de poftă de mîncare. • /<fr. ***inappétence***.

inaplicábil, -ă *adj.* (*despre idei, teorii etc.*) Care nu poate fi pus în practică; care este de nefolosit; neaplicabil. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***inapplicable***.

inaplicabilitáte *s.f.* Însușirea de a fi inaplicabil; imposibilitate de a fi pus în practică. • /<fr. ***inapplicabilité***, it. ***inapplicabilità***.

inapreciábil, -ă *adj.* Care nu poate fi prețuit, evaluat. *Un asemenea lucru, fiind indiferent și inapreciabil pentru spiritul public, e o onoare ce se face țării noastre* (EMIN.). ◆ Ext. Care este deosebit de valoros; inestimabil, neprețuit. • sil. *-ci-a-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***inappréciable***.

inaprehensíbil, -ă *adj.* Care este de neînțeles. *O a doua autoritate, incomensurabilă și inaprehensibilă* (EMIN.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***inappréhensible***.

inápt, -ă *adj.* (*despre oameni*) **1** Care nu este apt pentru o anumită sarcină, activitate etc.; incapabil. **2** Care este lipsit de putere, de forță (fizică) de a face ceva. ◆ Spec. (*despre bărbați*) Care nu poate îndeplini serviciul militar. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***inapte***.

inaptitúdine *s.f.* Lipsă de aptitudine; incapacitate, nepricepere. • /<fr. ***inaptitude***.

inar *s.m.* (*înv.*) **1** Cultivator de in[3]. **2** Negustor de in[3]. • pl. *-i.* /***in[3]*** + *-ar*.

inárță *s.f.* Numele a două plante erbacee acvatice, asemănătoare cu inul, cu florile verzui (*Najas marina* și *minor*). • pl. *-e.* /***in[3]*** + ***-ariță***.

inarmonie *s.f.* Lipsă de armonie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***inharmonie***.

inarmonióș, -oásă *adj.* (*despre imagini, culori, muzică etc.*) Care nu este armonios; dezagreabil. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***inharmonieux***.

inarticulábil, -ă *adj.* (*fon.*; *despre sunete*) Care nu poate fi articulat. ◆ Ext. (*despre idei*) Care nu poate fi exprimat clar, ușor. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***inarticulable***.

inarticulát, -ă *adj., s.n. pl.* **1** *adj.* (*fon.*; *despre sunete*) Care nu este sau nu a fost articulat; nearticulat. **2** *s.n. pl.* (*zool.*) Subclasă de brahiopode primitive. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***inarticulé***.

inasimilábil, -ă *adj.* **1** (*despre substanțe, materii nutritive*) Care nu poate fi asimilat de organism. ◆ Fig. (*despre cunoștințe, informații etc.*) Care este imposibil de însușit, de cunoscut. **2** (*despre grupuri sociale, minorități naționale*) Care nu se poate integra în alt grup social sau național; care nu-și pierde trăsăturile distinctive. *Aromânii din Grecia s-au dovedit a fi inasimilabili.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***inassimilable***.

inasortábil, -ă *adj.* Care nu poate fi asortat (cu ceva). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***inassortable***.

inaspectuós, -oásă *adj.* Care este urît, inestetic, dezagreabil. • sil. *-tu-os.* pl. *-uoși, -uoase.* /***in[1]-*** + ***aspectuos***.

inatacábil, -ă *adj.* (*jur.*; *despre sentințe, hotărîri judecătorești*) Care nu poate fi atacat, contestat; neatacabil. *El a așteptat... pronunțarea... sentinței, pentru ca, în virtutea termenilor ei definitivi și inatacabili, să-și modeleze cererile sale* (EMIN.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***inattaquable***.

inatenție *s.f.* Lipsă de atenție; neatenție, distragere. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***inattention***.

inaudíbil, -ă *adj.* (*despre sunete*) Care nu poate fi perceput de ureche. ◆ Ext. Care se aude cu mare dificultate. • sil. *-a-u-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***inaudible***.

inaugurá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică instituții, expoziții, localuri etc.*) A deschide în mod solemn. ◆ Spec. (*compl. indică monumente*) A dezveli în mod solemn. **2** Fig. A marca începutul într-un domeniu, într-o activitate etc.; a deschide drum. *Extremul latinității, al etimologismului absolut inaugurat de bătrînul Petru Maior* (EMIN.). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***inaugurer***, it., lat. ***inaugurare*** „a consacra".

inaugurál, -ă *adj.* Care ține de inaugurare, care se referă la o inaugurare. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***inaugural***.

inaugurăre *s.f.* Acțiunea de *a inaugura* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***inaugura***.

inauguratór, -oăre *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care inaugurează o expoziție, un local etc. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***inaugurateur***.

inauténtic, -ă *adj.* Care nu este autentic. • sil. *-a-u-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***inauthentique***.

inautenticitáte *s.f.* Lipsă de autenticitate. • sil. *-a-u-.* /<fr. ***inauthenticité***.

inavuábil, -ă *adj.* (*despre idei, gînduri etc. ale oamenilor*) Care nu poate fi mărturisit, declarat. ◆ (*despre gesturi, atitudini etc. ale oamenilor*) Care este rușinos, nedemn, necuviincios. • sil. *-vu-a-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***inavouable***.

ináriță *s.f.* (*ornit.*) Pasăre migratoare mică, înrudită cu sticletele, cu fruntea roșie, bărbia neagră și pieptul roz, care se hrănește mai ales cu semințe de in (*Carduelis flammea*). • pl. *-e.* /***in[3]*** + ***-ăriță***.

inbreeding [in'bridiŋ] *s.n.* (*biol.*) Încrucișare selectivă între indivizi înrudiți genetic. • /<engl. ***inbreeding***.

inc *s.n.* (*reg.*) **1** Poftă de rîs, de joc, de zburdălnicii. ◆ Concr. Chicot. **2** Dorință sexuală. • pl. *-uri.* /etimol. nec.

ínca *adj.* v. incas.

incăic, -ă *adj.* Incas. • pl. *-ci, -ce.* /cf. fr. *incasique*.

incalculábil, -ă *adj.* **1** Care nu poate fi calculat, apreciat fiind foarte mare sau numeros. ◆ Ext. Care este considerabil, imens, enorm. *Același cuant de putere... c-o repejune incalculabilă se preface într-un cuant egal* (EMIN.). **2** Care are implicații complexe, nebănuite. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***incalculable***.

incalculabilitáte *s.f.* Însușirea a ceea ce este incalculabil. • /<fr. ***incalculabilité***.

incalificábil, -ă *adj.* (*despre atitudini, gesturi etc. ale oamenilor*) Care întrece orice măsură; care este sub orice critică; revoltător. *Scriitori cari cred a se putea dispensa... de talent... numai dacă vor vorbi într-un mod incalificabil de persoana Regelui* (EMIN.). <> (*adv.*) *S-a comportat nu o dată incalificabil cu mama sa.* • pl. *-i, -e.* /***in[1]-*** + ***calificabil***, după fr. *inqualifiable*, it. *inqualificabile*.

incandescént, -ă *adj.* **1** (*despre metale*) Care se află în stare de incandescență. **2** Fig. (*despre oameni*) Care este înflăcărat, însuflețit, pasionat. *Orator incandescent, era capabil să seducă mulțimile.* ◆ Ext. (*despre manifestări, atitudini etc. ale oamenilor*) Care trădează înflăcărare, entuziasm. *Iubire incandescentă.* • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***incandescent***, lat. ***incandescens, -ntis*** <*incandescĕre* „a arde"; cf. it. *incandescente*.

incandescență *s.f.* **1** (*fiz.*) Stare a unui corp care, datorită temperaturii ridicate, emite lumină (și radiații infraroșii). <> (*electr.*) *Lampă* (sau *bec*) *cu incandescență* = lampă electrică a cărei emisie luminoasă este produsă de un filament încălzit pînă la incandescență și într-un spațiu vid, cu ajutorul unui curent electric care îl străbate. *Sită de incandescență* v. sită. **2** Fig. Înflăcărare, însuflețire, pasiune. *O epocă de incandescență creatoare.* • /<fr. ***incandescence***.

incantatóriu, -ie *adj.* Care are caracter de incantație; care aparține incantației. • pl. *-ii.* /<fr. ***incantatoire***, it. ***incantatorio***.

incantație *s.f.* **1** Formulă magică (rostită sau cîntată de un vraci pentru a se obține un efect supranatural); ceremonie prin care vracii fac farmece și vrăji. **2** (Stare de) încîntare; extaz. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***incantation***; cf. lat. *incantare* „a pronunța cuvinte magice".

incapábil, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care nu este capabil să facă ceva, care nu are aptitudinile necesare pentru a face ceva; ext. care este nepriceput. **2** (*jur.*) Care este lipsit de capacitatea legală de a se bucura de anumite drepturi. <> (*subst. m.*) *Incapabil major* = persoană majoră a cărei capacitate juridică este limitată sau anulată ca urmare a alterării facultăților sale mentale sau corporale. **3** Care nu are trăsăturile ce ar permite o anumită operație, activitate etc. *O sumă constantă, incapabilă de-a fi diminuată sau sporită* (EMIN.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***incapable***.

incapacitánt, -ă *adj.* (*biochim.*; *despre unele substanțe*) Care provoacă o incapacitate imediată și temporară, paralizînd unele organe sau anihilînd voința. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***incapacitant***.

incapacitáte *s.f.* **1** Lipsă de capacitate, neputință de a face ceva. ◆ Ext. Nepricepere, stîngăcie, incompetență. **2** (*jur.*) Stare, situație a unei persoane care nu are capacitatea legală de a se bucura de anumite drepturi. *Lord Derby este invitat a nu semna nici un tratat cu România prin care supuși britanici de rit israelit ar putea fi expuși la restricțiuni sau incapacități oarecare* (EMIN.). • pl. *-ăți.* /<fr. ***incapacité***, it. ***incapacità***.

incarbonizáre *s.f.* Proces de transformare biochimică lentă a resturilor vegetale în cărbuni de pămînt, sub influența temperaturii, presiunii și bacteriilor. • /***in[1]-*** + ***carbonizare***.

incarcerație *s.f.* **1** Încarcerare. **2** (*med.*) Strangulare a unei hernii în sacul herniar. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***incarcération***.

incarná *vb. I.* **1** *refl.* (*bis.; despre Iisus Hristos, a doua ipostază a Sfintei Treimi*) A primi trup și viață de om; a se întrupa. ◆ Ext. (*despre divinități, ființe spirituale*) A (se) întrupa, a (se) transforma în om. **2** *refl.* Fig. (*despre realități abstracte*) A (se) prezenta, a apărea; a lua o formă precisă, materială. *Idealurile revoluției s-au incarnat în persoana lui Tudor Vladimirescu.* **3** *tr.* (*compl. indică roluri, personaje etc.*) A interpreta într-o piesă, într-un film. **4** *refl.* (*despre unghii*) A crește în carne. • prez.ind. *-ez.* și *încarná vb. I.* /<fr. ***incarner***, it., lat. ***incarnare*** <*in „în", caro, carnis* „carne".

incarnáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *incarna* și rezultatul ei; incarnație. • pl. *-ări.* și *încarnáre s.f.* /v. ***incarna***.

incarnát, -ă *adj.* **1** (*bis.; despre Iisus Hristos*) Care s-a întrupat. **2** Fig. (*despre realități abstracte*) Care este concretizat. **3** (*despre unghii*) Care crește în carne. • pl. *-ți, -te.* și *încarnát, -ă adj.* /<fr. ***incarnat***, it. ***incarnato***.

incarnáție *s.f.* **1** Incarnare. **2** Fig. Concretizare. *Un țar... care ș-ar exercita funcțiunea de-o incarnațiune încoronată a panslavismului* (EMIN.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *incarnațiúne s.f.* /<fr. ***incarnation***, lat. ***incarnatio, -onis***,

incarnațiúne *s.f.* v. incarnație.

incartádă *s.f.* Abatere ușoară de la conduita corectă; nebunie, poznă, extravaganță. • /<fr. ***incartade***.

incás, -ă *s.m., adj.* **1** *s.m.* (*la pl.*) Popor amerindian din Anzii Centrali (Peru, Bolivia etc.), care a creat în epoca precolumbiană un stat foarte puternic, cu o civilizație materială foarte avansată și cu o cultură spirituală remarcabilă (întemeiată pe autoritatea absolută a șefului statului, pe un panteon complex dominat de cultul Soarelui și pe o concepție ciclică asupra timpului), și care a cunoscut apogeul în secolul 15, pentru ca în anul 1532 să se prăbușească, sub atacurile spaniolilor conduși de Francisco Pizzaro; (*și la sg.*) persoană care aparține acestui popor. **2** *adj.* Care aparține incașilor, care se referă la incași; incaic. • pl. *-și, -se.* și *inca adj., incáș, -ă s.m., adj.* /<fr. ***incas***, ***inca*** <cuv. amerindian.

incasábil, -ă *adj.* Care nu se sparge (ușor). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***incassable***.

incáso *s.n. sg.* (*fin.*) Sistem de decontare prin care banca încasează, din însărcinarea unui creditor, pe baza unei polițe, în contul lui o sumă de bani de la un debitor. *Incasso în contul societăților mai sus numite, plata cupoanelor lor de dobînzi și dividende și alte mandate* (EMIN.). • scris și *incasso.* /<it. ***incasso***.

incásso *s.n.* v. incaso.

incastelúră *s.f.* (*med. vet.*) Deformare a copitei la animale (în special la cai), constînd în apropierea exagerată a călcîielor sau încălecarea acestora în timpul mersului. • pl. *-i.* și *încastelúră s.f.* /<fr. ***encastelure***.

incástru *s.n.* Joc enigmistic ce constă în descoperirea unui cuvînt inserat între alte două cuvinte. ◇ *Monoverb cu incastru* v. monoverb. • /<it. ***incastro***.

incáș, -ă *s.m., adj.* v. incas.

incatenát, -ă *adj.* (*chim.; despre atomi*) Care există în catena de atomi. • pl. *-ți, -te.* /cf. it. *incatenare.*

incavăție *s.f.* Adîncitură executată la suprafața unei piese prin deformare plastică. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<engl. ***incavation***, lat. ***incavatĭo, -onis***; cf. it. *incavatura.*

incendiá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică păduri, construcții etc.*) A da foc, a aprinde, a arde (cu scopul de a distruge). ◆ Fig. (*compl. indică mulțimi umane*) A aține, a îndemna la revoltă, la violențe, la război. *Discursul tribunului a incendiat mulțimea.* **2** Fig. A împurpura. *Răsăritul incendiază galeria oglinzilor de la Versailles.* • sil. *-di-a.* prez.ind. *-iez.* /<fr. ***incendier***.

incendiár, -ă *adj.* **1** (*despre substanțe, materiale*) Care provoacă (sau poate provoca) incendii; care se poate aprinde (cu ușurință). ◇ *Glonț incendiar* v. glonț. ◆ Fig. (*despre atitudini, manifestări, creații etc. ale oamenilor*) Care agită spiritele, care instigă la violență; aținător. *A rostit un discurs incendiar* (VORN.). **2** Fig. Împurpurat. *Pînza era de un roșu incendiar.* • sil. *-di-ar.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***incendiaire***, lat. ***incendiārĭus, -a, -um***.

incendiát, -ă *adj.* (*despre păduri, construcții etc.*) Care a fost distrus într-un incendiu, care a trecut printr-un incendiu. • sil. *-di-at.* pl. *-ți, -te.* /v. ***incendia***.

incendiatór, -oáre *subst.* **1** *s.m., s.f.* Autor (voluntar) al unui incendiu. **2** *s.m., s.f.* Fig. Persoană care instigă la violențe; aținător, provocator. **3** *s.n.* (*milit.*) Navă cu vele, de mici dimensiuni, umplută cu explozivi, care servea la incendierea navelor inamice, prin abordare. • sil. *-di-a-.* pl. *-ori, -oare.* /***incendia*** + *-tor.*

incendiére *s.f.* Acțiunea de *a incendia* și rezultatul ei. • sil. *-di-e-.* pl. *-i.* /v. ***incendia***.

incéndiu *s.n.* Foc de mari proporții care, propagîndu-se, cuprinde (și distruge parțial sau total) o clădire, o pădure etc.; (*pop.*) pîrjol. ◇ *Gură de incendiu* v. gură. *Pichet de incendiu* v. pichet. *Pompă de incendiu* v. pompă. • pl. *-ii.* /<lat. ***incendĭum, -ii***; cf. it. *incendio*, fr. *incendie.*

incért, -ă *adj.* Care nu este cert; nesigur, îndoielnic. ◆ Ext. Care este nedeterminat. *Presupunem... la orice om cult o certă sau mai bine incertă măsură de cunoștințe* (EMIN.). ◆ Fig. Confuz, vag. *„Românul" se exprimă într-un mod... evaziv și incert* (EMIN.). • pl. *-ți, -te.* /<lat. ***incertus, -a, -um***.

incertitúdine *s.f.* **1** Lipsă de certitudine; nesiguranță, îndoială, ezitare. **2** (*fiz.*) *Relație de incertitudine* = relație de inegalitate (enunțată de Heisenberg) care exprimă imposibilitatea de a măsura simultan viteza și poziția unei particule. • pl. *-i.* /<fr. ***incertitude***, lat. ***incertĭtudo, -inis***.

incesíbil, -ă *adj.* (*jur.; despre bunuri*) Care nu poate fi cedat sau pus în gaj. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***incessible***.

incesibilitáte *s.f.* (*jur.*) Calitatea unui bun de a fi incesibil. • /<fr. ***incessibilité***.

incést *s.n.* (*jur.*) Relație sexuală ilegală și imorală, între persoane aflate într-un raport de rudenie primară. • pl. *-uri.* /<fr. ***inceste***, lat. ***incestus, -us*** „impur".

incestuós, -oásă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Individ) care este vinovat de incest. **2** *adj.* Care se referă la incest; cu caracter de incest. • pl. *-uoși, -uoase.* /<fr. ***incestueux***, lat. ***incestŭosus, -a, -um***.

inch [inʧ] *s.m.* **1** Unitate de măsură pentru lungimi, egală cu 2, 54 cm, folosită în Anglia și SUA (*in*); țol. **2** (*mar.*) Unitate de măsură folosită pentru a exprima pescajul unei nave. • pl. *-i.* /<engl. ***inch***.

inchietúdine *s.f.* (Stare de) agitație provocată de teamă, de presimțirea unui pericol; neliniște, îngrijorare. • sil. *-chi-e-.* pl. *-i.* /<fr. ***inquiétude***, lat. ***inquĭetūdo, -inis***, it. ***inquietudine***.

inchizitór *s.m.* Judecător din cadrul tribunalului ecleziastic al inchiziției. *Acelaș papă trimise pe frații minoriți... în calitate de inchizitori în Bosnia* (EMIN.). ◆ Fig. Anchetator necruțător, aspru. *Se consideră îndreptățit să fie un inchizitor pentru contemporanii săi.* ◇ Compar. *Căpitanul Corabu, cum am spus, e spaima regimentului. Are o figură de inchizitor tînăr* (CA. PETR.). • pl. *-i.* /<fr. ***inquisiteur***, lat. ***inquīsĭtor, -oris***, it. ***inquisitore***.

inchizitoriál, -ă *adj.* Care aparține inchiziției sau inchizitorilor, care se referă la inchiziție sau la inchizitori. ◆ Fig. Care este foarte aspru, crud, necruțător; abuziv, arbitrar. *Atitudine inchizitorială.* • sil. *-ri-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***inquisitorial***, it. ***inquisitoriale***.

inchizíție *s.f.* **1** Instituție a Bisericii Romano-Catolice (sec. 18-19), cu prerogative judiciare și penale, însărcinată cu reprimarea ereziei și cu anihilarea oricărei forme de ostilitate sau de nesupunere față de biserică. *Doar n-o fi avînd d. C. A. Rosetti de gînd să reintroducă Inchiziția și să tortureze convingerile... conștiinței?* (EMIN.). **2** Fig. Percheziție, cercetare etc. riguroasă. • g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *inchizițiúne s.f.* /<fr. ***inquisition***, lat. ***inquīsītĭo, -onis***.

inchizițiúne *s.f.* v. inchiziție.

incicatrizábil, -ă *adj.* (*despre răni, tăieturi etc.*) Care nu se poate cicatriza. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***incicatrisable***.

incident, -ă *adj., s.n.* **I** *adj.* **1** (*gram.; despre cuvinte, propoziții*) Care este inserat între părțile unei propoziții sau ale unei fraze. *Multe propoziții incidente* (EMIN.). **2** (*fiz.; despre fascicule de radiații*) Care cade pe suprafața unui corp sau pe suprafața care separă două medii. **II** *s.n.* **1** Eveniment neașteptat, de obicei neplăcut, care survine în timpul unei acțiuni, putînd s-o perturbe. ◇ (*milit.*) *Incident de frontieră* = ciocnire armată între forțele grănicerești a două state vecine. ◆ Ext. Greutate, dificultate. ◆ Spec. Problemă minoră, dar ale cărei consecințe pot fi grave. *Incident diplomatic.* **2** (*jur.*) Obiecție, contestație accesorie la cauza principală a unui proces, care are ca efect suspendarea temporară sau oprirea demersului instanței. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***incident***.

incidentál, -ă *adj.* Care intervine întîmplător; accidental. ◇ (*adv.*) *Incidental am ajuns în zona cu jnepeni.* • pl. *-i, -e.* /<it. ***incidentale***, fr. ***incidentel***.

incidénță *s.f.* **1** (*fiz.*) Întretăiere a unui fascicul de radiații cu o suprafață. ◇ *Punct de incidență* = loc în care raza incidentă se întîlnește cu raza reflectată. *Unghi de incidență* = unghi pe care îl face vectorul-viteză al corpului sau direcția fasciculului cu perpendiculara pe suprafață în punctul de incidență. *Plan de incidență* = plan determinat de fasciculul incident și normala în punctul de incidență. ◆ Situație a corpului de iradiat (pentru diagnostic sau terapie) față de sursa de radiații. **2** (*gram.*) Situație a unei propoziții incidente sau a unui cuvînt incident. **3** (*biol.*) Prezență a unui caracter, normal sau patologic, într-o populație oarecare. **4** (*med.*) Totalitatea cazurilor de îmbolnăvire provocate de o boală infecțioasă într-un interval de timp, raportată la populația totală. **5** Fig. Consecință (directă) a unei acțiuni; repercusiune, efect. ◇ Expr. (*jur.*) *A fi sub incidența legii* = a fi pasibil de a suporta rigorile legii. • pl. *-e.* /<fr. ***incidence***.

incinerá *vb. I. tr.* (*compl. indică mai ales cadavre sau substanțe organice, resturi menajere*) A arde, prefăcînd în cenușă. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***incinérer***, it., lat. ***incinerare***.

incineráre *s.f* Acțiunea de *a incinera* și rezultatul ei; incinerație, cremațiune. • pl. *-ări.* /v. ***incinera***.

incinerátor *s.n.* Aparat, cuptor etc. care servește la arderea deșeurilor. • pl. *-oare.* /<fr. ***incinérateur***.

incinerație *s.f.* Incinerare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***incinération***.

incíntă *s.f.* **1** Spațiu (mare) închis în interiorul unei construcții; sală mare. ◆ Restr. Limitele unui spațiu determinat. **2** Suprafață de teren înconjurată din toate părțile de construcții, de amenajări. **3** (*milit.*) Linie de apărare, fortificație care înconjoară un obiectiv militar, un oraș, o cetate. **4** (*fiz.*) *Incintă acustică* = casetă de lemn de construcție specială în care sînt fixate unul sau mai multe difuzoare în scopul ameliorării caracteristicilor acustice ale acestora. • pl. *-e.* /<fr. ***enceinte***.

incipiént, -ă *adj.* (*despre acțiuni, procese etc.*) Care se află la început, în prima fază. • sil. *-pi-ent.* pl. *-ți, -te.* /<it. ***incipiente***, lat. ***incĭpiens, -ntis***.

incipit *s.n.* Notă la începutul manuscriselor antice și medievale, al incunabulelor și al unor cărți din sec. 16, cuprinzînd cuvintele de la începutul unei scrieri sau al unei părți a acesteia, cu indicarea titlului scrierii și a numelui autorului. ◆ Ext. Formulă introductivă într-un text. • pl. *-uri.* /<lat. *[hic] **incipit*** „[aici] începe".

incisív, -ă *adj., s.m.* **1** *adj., s.m.* (*la mamifere*) (Dinte) plat, cu rădăcinile neramificate, aflat în planul anterior al arcadelor dentare, sus și jos, care este folosit pentru tăierea alimentelor. **2** *adj.* Fig. (*despre oameni sau despre atitudini, opinii, idei etc. ale lor*) Care este pătrunzător, sever, critic; tăios, tranșant. *Se combat cu o asprime fără cruțare și cu o logică incisivă... formele superficiale* (EMIN.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***incisive***.

incisivitáte *s.f.* Însușirea de a fi incisiv, pătrunzător, tăios, tranșant. • /***incisiv*** + *-itate.*

incitá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică porniri agresive, fapte rele etc.*) A aține, a provoca, a instiga la... **2** Fig. (*compl. indică polemici, discuții etc.*) A provoca, a stimula la... **3** (*biol.; compl. indică organisme*) A aduce în starea de a reacționa rapid la stimuli. • prez.ind. *incít.* /<fr. ***inciter***, lat., it. ***incitare***.

incitábil, -ă *adj.* Care poate fi incitat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***incitable***.

incitabilitáte *s.f.* Însușirea sau starea a ceea ce este incitabil. • /<fr. ***incitabilité***.

incitánt, -ă *adj.* Care incită, care provoacă un viu interes; incitativ. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***incitant***.

incitáre *s.f.* Acțiunea de *a incita* și rezultatul ei; incitație. • pl. *-ări.* /v. ***incita***.

incitát, -ă *adj.* Care este aținat, întărîtat, instigat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***incita***.

incitatív, -ă *adj.* Incitant. • pl. *-i, -e.* /<it. ***incitativo***.

incitatór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care incită, care este în măsură să incite; instigator. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***incitateur***.

incitáție *s.f.* Incitare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***incitation***, lat. ***incĭtatĭo, -onis***.

incivíl, -ă *adj.* (*despre oameni sau despre acțiuni, manifestări etc. ale lor*) Care este lipsit de civilitate,

de politețe. *Și-a atras... grațiozități incivile din partea noastră* (EMIN.). • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***incivil***.

incivilitáte *s.f.* Lipsă de civilitate, de politețe; impolitețe. • /<fr. ***incivilité***.

inciză *vb. I. tr.* **1** (*med.*; *compl. indică organisme, țesuturi vii etc.*) A supune unei incizii; a tăia, a secționa. **2** (*a. plast.*) A ornamenta cu ajutorul inciziilor. • prez. ind. *-ez*. /<fr. ***inciser***.

incizáre *s.f.* **1** (*med.*) Acțiunea de *a inciza* și rezultatul ei. ◆ Concr. Incizie. **2** (*a. plast.*) Tehnică de ornamentație prin zgîrierea în adîncime a materialului. ◆ Concr. Decorație obținută printr-o astfel de tehnică. • pl. *-ări*. /v. ***inciza***.

incíză *s.f.* **1** (*gram.*) Propoziție incidentă. **2** (*a. plast.*) Motiv ornamental obținut prin zgîrierea în adîncime a materialului. **3** (*muz.*) Subdiviziune a unei teme ritmico-melodice care poate constitui elementul de bază pentru o dezvoltare ulterioară. • pl. *-e*. /<fr. ***incise***.

incízie *s.f.* **1** (*med.*) Tăietură, secționare practicată într-un țesut cu bisturiul sau cu un alt instrument chirurgical; incizură (2). **2** (*bot.*) Tăietură circulară făcută în scoarța unui arbore, pe o ramură sau pe trunchi, în scopul de a dirija o cantitate cît mai mare de substanțe nutritive către inflorescențe, grăbind astfel creșterea fructelor și coacerea acestora. **3** (*a. plast.*) Ornamentare a unui obiect din lut, piatră, metal prin zgîrierea lui cu ajutorul unui instrument special. ◆ Concr. Decorație astfel rezultată. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și *inciziúne s.f.* /<fr. ***incision***, lat. ***incīsĭo***, ***-onis***.

inciziúne *s.f.* v. incizie.

incizór *s.m.* Specialist în incizări. • pl. *-i*. /***inciza*** + ***-or***.

incizúră *s.f.* **1** (*anat.*) Mică adîncitură pe suprafața unei structuri anatomice. **2** (*med.*) Incizie (1). **3** (*bot.*) Tăietură profundă, neregulată, practicată într-un organ vegetal; incizie (2). **4** (*tehn.*) Crăpătură, crestătură. • pl. *-i*. /<fr. ***incisure***; cf. lat. *incīsūra*, *-ae*.

inclasábil, -ă *adj.* Care nu poate fi clasat, definit, precizat. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***inclassable***.

inclavă *vb. I. tr.* (*tehn.*) A îmbuca, a închide, a cuprinde (în...). • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***enclaver***.

inclaváre *s.f.* (*tehn.*) Acțiunea de *a inclava* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***inclava***.

inclemént, -ă *adj.* (*despre oameni*) Neiertător, nemilos; dur, aspru. *Față de critici e inclement ori tranzacțional, cu prozatorii e reticent* (E. LOV.). • pl. *-ți*, *-te*. /<fr. ***inclément***, it. ***inclemente***.

incleménță *s.f.* **1** Neîndurare; duritate, asprime. **2** Asprime a condițiilor climaterice. • pl. *-e*. /<fr. ***inclémence***, it. ***inclemenza***.

inclíno- Elem. de compunere „înclinație". • /<fr. ***inclino-***; cf. lat. *inclinare* „a se înclina".

inclinográmă *s.f.* (*tehn.*) Grafic în care se prezintă proiecția în plan orizontal a poziției unei găuri de sondă, incluzînd variația înclinării sondei cu adîncimea și variația azimutului corespunzător. ◆ Spec. Grafic pentru determinarea poziției pe care trebuie să o aibă turbina de foraj. • pl. *-e*. /***inclino-*** + ***-grama***.

inclinometríe *s.f.* (*tehn.*) Operație de măsurare și înregistrare a poziției unei găuri de sondă sau a unghiului de înclinare. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***inclinométrie***.

inclinométru *s.n.* **1** Instrument care indică înclinarea unei (aero)nave în raport cu orizontul; indicator de pantă. **2** (*tehn.*) Aparat folosit în inclinometrie. **3** Instrument care indică înclinația magnetismului pămîntului. • pl. *-e*. și *înclinométru s.n.* /<fr. ***inclinomètre***.

inclúde *vb. I. tr.* **1** A introduce, a insera. *A inclus în program și recitalul vedetei străine*. **2** A cuprinde în sine, a îngloba; a incluziona. *Cursul de gramatică cuprinde atît morfologia, cît și sintaxa*. • prez.ind. *includ*. /<lat. ***includĕre***; cf. fr. *inclure*, it. *includere*.

inclúdere *s.f* **1** Acțiunea de *a include* și rezultatul ei. **2** (*biol.*) Mutație prin care lanțului de acizi maleici i se adaugă una sau mai multe baze noi, între cele existente. • pl. *-i*. /v. ***include***.

inclús, -ă *adj.* **1** Care este cuprins în interiorul a ceva. **2** (*gram.*) *Subiect inclus* = subiect neexprimat, despre care se vorbește exclusiv în legătură cu persoanele I și a II-a, singular și plural, ale verbului și care este deductibil din morfemele acestuia. • pl. *-și*, *-se*. /<fr. ***inclus***.

inclusív, -ă *adv., adj.* **1** *adv.* Împreună cu; și cu; chiar și. *Acesta nu va ezita să-și trădeze mai curînd cauza decît prietenul..., cu orice risc, inclusiv cel suprem* (PAL.). ◆ Și cel din urmă (dintr-o serie de numere, de date, dintr-o listă etc.). **2** *adj.* Care conține în sine un alt element; care cuprinde mai multe elemente. **3** (*gram.*) *Plural inclusiv* = formă de plural care reflectă asocierea locutorului cu interlocutorul (sau a interlocutorului cu obiectul comunicării) la săvîrșirea acțiunii verbului. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***inclusif***, lat. ***inclusivus***, ***-a***, ***-um***, it. ***inclusivo***.

inclúzie *s.f.* v. incluziune.

incluzioná *vb. I. tr.* A include. • sil. *-zi-o-*. prez. ind. *-ez*. /***incluzie*** + ***-ona***.

incluzionáre *s.f.* Acțiunea de *a incluziona* și rezultatul ei. • sil. *-zi-o-*. pl. *-ări*. /v. ***incluziona***.

incluziúne *s.f.* **1** Particulă de material străin conținută în masa unui corp solid, într-un țesut etc. ◆ (*tehn.*) Defect de fabricație al unei piese, care constă în prezența unui corp străin sau a unei particule metalice izolate în masa ei. ◆ (*mineral.*) Corp străin, lacună sau accident de formare într-o gemă. **2** (*log.*) Cuprindere a noțiunilor cu sferă mică, dar cu conținut bogat, în noțiuni cu sferă mare și conținut sărac. **3** (*mat.*) Relație binară între două mulțimi care au proprietatea că orice element al primei mulțimi aparține și celeilalte. **4** (*biol.*) *Incluziune inframicrobiană* = formație alcătuită din particule virale aglomerate în nucleul sau în citoplasma celulelor infectate. • pl. *-i*. și *inclúzie s.f.* /<fr. ***inclusion***, lat. ***inclūsĭo***, ***-onis***.

incoagulábil, -á *adj.* (*med.*) Care nu se poate coagula. • sil. *-co-a-*. pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***incoagulable***.

incoagulabilitáte *s.f.* Însușirea sau starea a ceea ce este incoagulabil; lipsă de coagulare. • sil. *-co-a-*. /<fr. ***incoagulabilité***.

incoatív, -ă *adj.* (*gram.*; *despre verbe*) Care exprimă începutul unei acțiuni. • sil. *-co-a-*. pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***inchoatif***, it. ***icoativo***, lat. ***inchŏativus***, ***-a***, ***-um*** <*inchoare* „a începe".

incoercíbil, -ă *adj.* **1** (*despre oameni sau despre manifestări, acțiuni etc. ale lor*) Care nu poate fi reprimat, constrîns. **2** (*fiz.*; *despre substanțe*) Care nu poate fi reținut într-un recipient. • sil. *-co-er-*. pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***incoercible***, it. ***incoercibile***.

incoercibilitáte *s.f.* Calitatea de a fi incoercibil. • sil. *-co-er-*. /<fr. ***incoercibilité***, it. ***incoercibilità***.

incoerént, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este lipsit de coerență în gîndire, în exprimare, în manifestări. ◆ Ext. (*despre manifestări, atitudini etc. ale oamenilor*) Care este lipsit de logică. *Cît de caracteristice ... sînt aceste vorbe mistice și incoerente* (GHER.). **2** Lipsit de unitate, de coeziune. *Piesă slabă, incoerentă, înnădită din petice de scene* (E. LOV.). **3** (*fiz.*) Care se caracterizează prin incoerență. • sil. *-co-e-*. pl. *-ți*, *-te*. și (înv.) *incoherént*, *-ă adj.* /<fr. ***incohérent***.

incoerénță *s.f.* **1** Faptul de a fi incoerent. ◆ (*psih.*) Lipsă de coerență, de logică (care, în formele patologice, este rezultatul dezorganizării mentale, al absenței legăturilor logice și a continuității în acțiuni, în gîndire sau în vorbire). **2** (*fiz.*) Caracteristică a unui ansamblu de vibrații care nu prezintă o diferență constantă de fază între ele. • sil. *-co-e-*. pl. *-e*. și (*inv.*) *incoherénță s.f.* /<fr. ***incohérence***, it. ***incoerenza***.

incógnito *adj. invar.* (*despre personalități, vedete etc.*) Care călătorește în ascuns, sub un nume fals. <> (*adv.*) *Călătorește incognito*. • /<it., fr. ***incognito***; cf. lat. *incognitus*, *-a*, *-um* „necunoscut".

incognoscíbil, -á *adj.* (*filos.*) Care nu poate fi cunoscut de rațiunea umană (deși se presupune că există). • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***incognoscible***; cf. lat. *in* „ne-", *cognoscere* „a cunoaște".

incognoscibilitáte *s.f.* Însușirea sau starea de a fi incognoscibil. • /<fr. ***incognoscibilité***.

incoherént, -ă *adj.* v. incoerent.

incoherénță *s.f.* v. incoerență.

incolinísm *s.n* (*biol.*) Formă de conviețuire a două organisme, în care unul folosește gazda numai ca adăpost. • /<fr. ***incolinisme***; cf. lat. *incolĕre* „a locui".

incolór, -ă *adj.* **1** Care este lipsit de culoare. ◆ Ext. Care este decolorat, spălăcit. **2** Fig. (*mai ales despre oameni*) Care este fără personalitate; searbăd, șters, anost. *Nu izbutea să-și amintească nimic despre persoana aceea incoloră căreia i-a fost prezentat*. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***incolore***, lat. ***incŏlor***, ***-oris***.

incombustíbil, -ă *adj.* (*despre corpuri, substanțe, materii*) Care nu poate arde, care nu este combustibil; necombustibil. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***incombustible***.

incombustibilitáte *s.f.* Însușirea unui corp de a fi incombustibil. • /<fr. ***incombustibilité***.

incomensurábil, -ă *adj.* **1** Care nu poate fi măsurat, evaluat. ◆ (*predomină ideea de spațiu*) Care este extraordinar de mare, de întins; nemăsurat, imens. *Privea orizontul incomensurabil*. ◆ (*predomină ideea de cantitate*) Foarte numeros, important din punct de vedere cantitativ sau numeric; nenumărat. *Ar putea moșteni o avere incomensurabilă*. ◆ (*predomină ideea de valoare*) Care nu poate fi evaluat, într-atît este de valoros. *O descoperire de o valoare incomensurabilă*. **2** (*mat.*; *despre mărimi*) Care nu au o unitate de măsură comună, al căror raport este un număr irațional. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***incommensurable***.

incomensurabilitáte *s.f.* **1** Însușirea a ceea ce este incomensurabil (1). ◆ Ext. Imposibilitate de evaluare ca urmare a întinderii, cantității sau valorii foarte mari. **2** (*mat.*) Caracteristică a unor mărimi de a fi incomensurabile (2). • /<fr. ***incommensurabilité***, it. ***incommensurabilità***.

incomestíbil, -ă *adj.* (*despre alimente*) Care nu este bun de mîncat; care și-a pierdut calitatea de a fi comestibil; necomestibil. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***incomestible***.

incomód, -á *adj.* **1** (*despre lucruri*) Care nu este comod; care nu este practic, care nu poate fi utilizat cu ușurință. *Unealtă incomodă*. <> (*adv.*) *A observat că priza este plasată incomod*. ◆ Ext. Care nu este adaptat la nevoile utilizatorului, care provoacă neplăceri. *Orar incomod*. **2** (*despre ființe sau despre atitudini, manifestări etc. ale lor*) Care deranjează, supără, stingherește, indispune (fiind prea tranșant, prea direct). • pl. *-zi*, *-de*. /<fr. ***incommode***, lat. ***incommŏdus***, ***-a***, ***-um***.

incomodá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică oameni*) A jena, a stingheri, a stînjeni. ◆ Ext. A supăra. **2** A deranja liniștea sau echilibrul psihic al unei persoane, ambianța, atmosfera unui mediu, unei societăți etc. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***incommoder***, lat. ***incommodare***.

incomodánt, -ă *adj.* Care incomodează; deranjant, supărător, jenant. • pl. *-ți*, *-te*. /<fr. ***incommodant***.

incomodáre *s.f* Acțiunea de *a incomoda* și rezultatul ei. • /v. ***incomoda***.

incomodát, -ă *adj.* Care este deranjat, jenat, stingherit. • pl. *-ți*, *-te*. /v. ***incomoda***.

incomoditáte *s.f.* Lipsă de comoditate. ◆ Ext. Neplăcere, jenă, deranj. • /<fr. ***incommodité***.

incomparábil, -ă *adj.* Care nu are termen de comparație cu altceva (prin însușirile sale excepționale); fără pereche, neasemănat, extraordinar, inegalabil, remarcabil. *Descrierea acestei vieți conjugale e făcută cu măiestrie incomparabilă* (GHER.). ◆ (*adv.*; *ca determ. al unui adj. sau căruia îi dă val. de super. abs.*) Foarte. *Vorbește incomparabil de bine de la tribună*. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***incomparable***, lat. ***incomparabĭlis***, ***-e***, it. ***incomparabile***.

incompatíbil, -ă *adj.* **1** Care nu este compatibil, care nu se poate asocia cu altceva; care nu poate fi, nu se poate exercita simultan cu altceva sau cu altcineva; nepotrivit. *Cercetarea științifică este incompatibilă cu lipsa de acribie*. **2** (*jur.*; *despre funcții, profesiuni sau sarcini*) Care se află în raport de incompatibilitate una față de alta. **3** (*mat.*; *despre sisteme de ecuații sau inecuații*) Care nu are soluții. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***incompatible***, it. ***incompatibile***.

incompatibilitáte *s.f.* **1** Faptul de a fi incompatibil; nepotrivire. **2** (*med.*) Nepotrivire de grupă sangvină între doi indivizi, între care nu se pot face transfuzii; respingere reciprocă între doi gameți, între două țesuturi sau între două organe. <> *Incompatibilitate medicamentoasă* = imposibilitate de a administra în același timp anumite medicamente, care pot intra într-o reacție nedorită și cu urmări grave pentru organism. *Incompatibilitate feto-maternală* = lipsă de compatibilitate între mamă și făt, cauzată cel mai adesea de factorul Rh, care are drept consecință declanșarea la nou-născut a bolii hemolitice. **3** (*jur.*) Interdicție legală ca cineva să poată ocupa simultan două funcții, două atribuții care prin caracterul lor sînt contradictorii. **4** (*mat.*) Însușire a unui sistem de ecuații sau de inecuații de a fi incompatibil (3); proprietate a unui sistem de axiome care conține afirmații ce nu concordă cu altele. **5** (*log.*) Normă logică, relație dintre acțiuni, idei, sentimente ce se exclud reciproc, astfel încît, la un moment dat,

nu poate exista decît unul din termeni. • pl. *-ăți.* /<fr. ***incompatibilité***, it. ***incompatibilità***.

incompensábil, -ă *adj.* Care nu poate fi compensat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***incompensable***.

incompetént, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care nu este competent; care nu are dreptul sau cunoștințele necesare pentru a face ceva sau pentru a-și exprima opinia într-o anumită chestiune. **2** (*jur.; despre organe de stat*) Care este lipsit de competență, de puterea legală de a judeca sau de a rezolva o problemă. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***incompétent***, it. ***incompetente***.

incompetínță *s.f.* **1** Lipsă de competență; incapacitate. **2** (*jur.*) Lipsa puterii legale de a îndeplini o anumită atribuție. • pl. *-e.* și (*înv.*) *incompetínță s.f.* /<fr. ***incompétence***, it. ***incompetenza***.

incompetínță *s.f.* v. incompetență.

incompléct, -ă *adj.* v. incomplet.

incomplét, -ă *adj.* Care nu este complet, întreg; căruia îi lipsește una sau mai multe dintre părțile sale componente; necomplet. *Actul este incomplet.* ◇ (*adv.*) *A prezentat incomplet raportul.* • pl. *-ți, -te.* și (*înv.*) *incompléct, -ă adj.* /<fr. ***incomplet***.

incompletúdine *s.f.* **1** Starea, caracterul a ceea ce este incomplet. **2** (*psih.*) Sentiment de insatisfacție, de neîmplinire, prezent la unii psihastenici. • /< fr. *incomplétude*.

incomprehensíbil, -ă *adj.* Care nu poate fi înțeles, cuprins cu mintea; de neînțeles; care nu este comprehensibil. ◆ Ext. Care este inexplicabil, deconcertant. *Comportament incomprehensibil.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***incompréhensible***.

incomprehensibilitáte *s.f.* Caracterul a ceea ce este incomprehensibil; lipsă de înțelegere. • /<fr. ***incomprehensibilité***.

incomprehensiúne *s.f.* Incapacitate de a înțelege, de a fi înțeles. • /<fr. ***incompréhension***.

incomprehensív, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care nu poate înțelege (un anumit lucru, o anumită situație etc.). ◆ Ext. (*despre atitudini, manifestări etc. ale oamenilor*) Care reflectă, exprimă lipsă de înțelegere. *Aroganța, infatuarea, plus caracterul... insensibil și incomprehensiv... dau cititorului un sentiment dezagreabil* (PAL.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***incompréhensif***.

incompresíbil, -ă *adj.* (*fiz.; despre corpuri*) Care nu este compresibil, care nu se poate comprima sub acțiunea unei presiuni exterioare, care nu își poate reduce volumul; necompresibil. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***incompressible***.

incompresibilitáte *s.f.* (*fiz.*) Însușirea unui corp de a fi incompresibil; necompresibilitate. • /<fr. ***incompressibilité***.

incomunicábi, -ă *adj.* (*despre sentimente, idei etc.*) Care nu poate fi comunicat, transmis, exprimat în cuvinte. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***incommunicable***.

incomunicabilitáte *s.f.* Însușirea sau starea a ceea ce este incomunicabil. • /<fr. ***incommunicabilité***.

incomutábil, -ă *adj.* (*jur.; despre pedepse*) Care nu poate fi comutat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***incommutable***.

incomutabilitáte *s.f.* (*jur.*) Însușirea de a fi incomutabil. • /<fr. ***incommutabilité***.

inconceptíbil, -ă *adj.* Care este de neconceput, de neînțeles. ◆ Ext. Inadmisibil. • pl. *-i, -e.* /<it. ***inconcepibile***.

inconceptibilitáte *s.f.* Însușirea de a fi inconceptibil. • /***inconceptibil*** + *-itate*.

inconciliábil, -ă *adj.* (*despre idei, concepții, păreri etc.*) Care nu poate fi conciliat cu altceva; de neîmpăcat. • sil. *-li-a-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***inconciliable***.

incondensábil, -ă *adj.* (*fiz.; despre gaze*) Care nu poate fi condensat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***incondensable***.

inconél *s.m.* (*chim.*) Aliaj format din nichel, crom și fier, rezistent la coroziune, mai ales față de acizi organici la cald, folosit în industria alimentară și chimică și la confecționarea rezistențelor de încălzire electrică. • /<fr., engl. ***inconel***.

inconformísm *s.n.* Faptul de a nu se conforma unor norme, obiceiuri, idei etc.; nonconformism. • /***in***[1]- + ***conformism***.

inconformíst, -ă *adj.* Care aparține inconformismului, care se referă la inconformism. • pl. *-iști, -iste.* /***in***[1]- + ***conformist***.

inconfórt *s.n.* Lipsă de confort; stare cauzată de unele forme de poluare fonică, odorică, termică, electromagnetică etc. care produc (omului) neajunsuri, deteriorări (ușoare) auditive, gustative, olfactive, termice; disconfort. ◆ Fig. Stare de neplăcere; necaz, stres. *Inconfortul provocat de spectrul șomajului.* • pl. *-uri.* /<fr. ***inconfort***.

inconfortábil, -ă *adj.* (*despre lucruri*) Care nu este confortabil; incomod, neadaptat la nevoile utilizatorului. ◆ Fig. (*despre oameni sau despre atitudini, manifestări etc. ale lor*) Care provoacă situații sau stări de disconfort; dezagreabil. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***inconfortable***.

inconfundábil, -ă *adj.* Care este bine individualizat, care nu poate fi confundat. ◆ Ext. Original, unic. *Stilul barbian este inconfundabil.* • pl. *-i, -e.* /***in***[1]- + ***confundabil***.

incongelábil, -ă *adj.* (*despre substanțe, materii etc.*) Care nu poate fi congelat, care nu îngheață. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***incongélable***.

incongruént, -ă *adj.* **1** (*despre lucruri concrete*) Care nu este congruent, care nu se potrivește cu ceva; nepotrivit, neconcordant. **2** Fig. (*despre atitudini, gesturi etc. ale oamenilor*) Care este deplasat, care încalcă regulile bunei-cuviințe. • sil. *-gru-ent.* pl. *-ți, -te.* /<it. ***incongruente***, lat. ***incongrŭens, -ntis***.

incongruénță *s.f.* **1** Faptul de a fi incongruent; nepotrivire, neconcordanță, dezacord. **2** Fig. Atitudine sau gest deplasat, care încalcă regulile bunei-cuviințe. *Mă temeam ca nu cumva să comit vreo incongruență, din grabă sau din neobișnuința de a mă afla în preajma celebrităților.* • sil. *-gru-en-.* pl. *-e.* /<it. ***incongruenza***, lat. ***incongrŭentĭa, -ae***.

incongruitáte *s.f.* Însușirea de a fi incongruent. • sil. *-gru-i-.* /<it. ***incongruità***; cf. lat. *incongruĭtas, -atis*.

incónsciu, -ie *adj.* (*med.; despre ființe*) Inconștient. • pl. *-cii* și *incónștiu, -ie adj.* /<it. ***inconscio***.

inconsecvént, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care este lipsit de consecvență; care este schimbător, instabil, inconstant, neconsecvent. ◆ Ext. (*despre atitudini, idei, manifestări etc. ale oamenilor*) Care denotă, trădează inconsecvență, inconstanță. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***inconséquent***, lat. ***inconsĕquens, -ntis***.

inconsecvénță *s.f.* Caracterul sau însușirea a ceea ce este inconsecvent; lipsă de consecvență. • pl. *-e.* /<fr. ***inconséquence***, lat. ***inconsĕquentĭa, -ae***.

inconsistént, -ă *adj.* **1** (*despre materii, substanțe etc.*) Care este lipsit de consistență, de soliditate; moale, neconsistent. **2** Fig. (*despre oameni sau despre personalitatea lor*) Care este lipsit de substanță, de consistență. *În ciudata sa erotică, Jim, eroul, rămîne inconsistent* (E. LOV.). ◆ (*despre idei, creații etc.*) Care denotă, trădează lipsă de temeinicie. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***inconsistant***, it. ***inconsistente***.

inconsisténță *s.f.* **1** Lipsă de consistență, de soliditate. ◇ Fig. *Ambii [termeni: „estetician" și „filozof al artei"] au oricum sinonimia inconsistenței lor* (PAL.). **2** (*log.*) Proprietate a unei teorii deductive în care una și aceeași formulă de calcul logic este demonstrabilă și totodată falsă. • /<fr. ***inconsistance***, it. ***inconsistenza***.

inconsolábil, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care nu poate fi consolat; care nu se poate consola; neconsolabil, neconsolat. ◆ Fig. (*despre stări sufletești negative*) Care nu poate fi potolit, calmat, domolit. *Singurătatea inconsolabilă a omului* (ISTR.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***inconsolable***, lat. ***inconsōlabĭlis, -e***, it. ***inconsolabile***.

inconstánt, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care nu este constant; care este schimbător, instabil, inconsecvent. ◆ Ext. (*despre atitudini, idei, manifestări etc. ale oamenilor*) Care denotă, trădează inconstanță, inconsecvență. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***inconstant***, lat. ***inconstans, -antis***.

inconstánță *s.f.* Caracterul sau însușirea a ceea ce este inconstant; lipsă de constanță. • /<fr. ***inconstance***, lat. ***inconstantĭa, -ae***, it. ***incostanza***.

inconstatábil, -ă *adj.* Care nu poate fi constatat, stabilit. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***inconstatable***.

inconsumábil, -ă *adj.* (*despre resurse*) Care nu poate fi consumat. ◆ Spec. (*despre alimente*) Care nu poate fi mîncat; necomestibil. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***inconsommable***.

inconștiént, -ă *adj., subst.* **1** *adj.* (*med.; despre ființe*) Care nu este conștient, care și-a pierdut cunoștința (ca urmare a unei stări patologice); inconsciu. **2** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care nu are o atitudine conștientă față de realitatea înconjurătoare; (persoană) fără minte, fără judecată. ◆ Ext. (Persoană) care manifestă nepăsare, indiferență față de realitatea din jur; nepăsător, indiferent. **3** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care dovedește lipsă de prudență, care acționează fără a se preocupa de pericolul sau de consecințele (nefaste ale) acțiunilor sale; imprudent, nesocotit. **4** *adj.* (*despre acțiuni, manifestări etc. ale oamenilor*) Care scapă conștiinței; involuntar, automat, mașinal. *Această intervenție stînjenește jocul forțelor inconștiente, care sînt rezervorul poeziei lirice* (PAL.). ◇ (*adv.*) *Au observat că acționează inconștient.* **5** *s.n.* (*psih.*) Ansamblul fenomenelor psihice nesupuse controlului conștiinței. *Un studiu metodic... împins dincolo de țesătura logică în adîncurile inconștientului* (E. LOV.). ◆ (*psihanal.; la Freud*) Una dintre cele trei instanțe ale aparatului psihic (sediul amintirilor uitate, al impulsiilor înnăscute și al anumitor dorințe), alături de preconștient și cenzură. ◇ *Inconștientul colectiv* = (*la C. G. Jung*) instanță psihică, formată de-a lungul experienței milenare a umanității și producătoare de arhetipuri, imagini și simboluri independente de timp și de spațiu. **6** *s.n.* (*filos.*) Temei al existenței în care se combină principiul spiritual al naturii, voinței și rațiunii. • sil. *-ști-ent.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***inconscient***.

inconștiénță *s.f.* **1** Absența unei atitudini conștiente, rționale față de realitatea înconjurătoare; stare psihică în care omul nu-și dă seama de actele sale. **2** (*med.*) Lipsă sau pierdere a cunoștinței, care apare în diferite boli neuropsihice. • sil. *-ști-en-.* /<fr. ***inconscience***.

incónștiu, -ie *adj.* v. inconsciu.

incontentábil, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care nu poate fi mulțumit; care este veșnic nemulțumit. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***incontentable***.

incontestábil, -ă *adj., adv.* **1** *adj.* (*despre idei, teorii, afirmații, opinii etc. ale oamenilor*) Care nu poate fi contestat, care nu poate fi pus la îndoială; care este de netăgăduit, sigur. **2** *adv.* Fără îndoială, cu siguranță, negreșit. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***incontestable***.

incontestabilitáte *s.f.* Însușirea sau starea a ceea ce este incontestabil. • /<fr. ***incontestabilité***.

incontinént, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Persoană) care suferă de incontinență. **2** *adj.* (*despre oameni*) Care este nereținut, lipsit de moderație, de sobrietate; violent. ◆ Ext. Care este desfrînat. ◆ Ext. (*despre acțiuni, manifestări, sentimente etc. ale oamenilor*) Care exprimă, trădează lipsă de moderație, de sobrietate. *Orice ar fi, el scrie, scrie, scrie... cu incontinentă automulțumire* (PAL.). • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***incontinent***, lat. ***incontĭnens, -entis*** <*continēre* „a stăpîni".

incontinénță *s.f.* **1** (*med.*) Lipsă de continență; eliminare involuntară a urinei sau a materiilor fecale; neputință de a reține urina sau materiile fecale. **2** Neputință de a-și înfrîna unele dorințe sau acțiuni. **3** Fig. (*fam., iron.*) Logoree, limbuție. • /<fr. ***incontinence***, lat. ***incontĭnentĭa, -ae***.

incontínuu *adv.* v. încontinuu.

incontrolábil, -ă *adj.* Care nu se poate controla; care nu poate fi controlat. ◆ Ext. (*despre fenomene naturale, sociale etc.*) Care are un cîmp de acțiune extrem de larg; nelimitat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***incontrôlable***, it. ***incontrollabile***.

inconvenábil, -ă *adj.* Care nu este convenabil; neconvenabil. ◇ (*adv.*) *Se comportă de cele mai multe ori inconvenabil.* ◆ (*despre bunuri care pot face obiectul unei tranzacții*) Care este prea scump. • pl. *-i, -e.* /***in***[1]- + ***convenabil***; cf. și fr. *inconvenant*.

inconveniént *s.n.* Neajuns, dezavantaj. ◆ Ext. Piedică, obstacol, dificultate. • sil. *-ni-ent.* pl. *-e.* /<fr. ***inconvénient***, lat. ***inconvĕnĭens, -ntis***.

inconveniénță *s.f.* Neajuns, dezavantaj. ◆ Ext. Piedică, obstacol, dificultate. ◆ Concr. Acțiune, cuvînt care încalcă uzanțele sociale; necuviință, grosolănie. • sil. *-ni-en-.* pl. *-e.* /<it. ***inconvenienza***; cf. fr. *inconvenance*.

inconvertíbil, -ă *adj.* (*fin.; despre monede, valori bancare etc.*) Care nu este convertibil; neconvertibil. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***inconvertible***, it. ***inconvertibile***.

inconvertibilitáte *s.f.* (*fin.*) Însușirea a ceea ce este inconvertibil. • /<fr. ***inconvertibilité***, it. ***inconvertibilità***.

incoordonáre *s.f.* Necoordonare. ◆ (*med.*) Lipsă de coordonare în mișcări, ca urmare a unor leziuni ale sistemului nervos sau a unor stări patologice ale aparatului locomotor. • sil. *-co-or-.* pl. *-ări.* /***in***[1]- + ***coordonare***, după fr., engl. *incoordination*.

incoréct, -ă *adj.* **1** (*despre idei, opinii, realizări etc. ale oamenilor*) Care are erori; greșit, defectuos, eronat,

inexact. **2** (*despre oameni*) Care nu este cinstit; necinstit. ◆ Ext. (*despre comportamentul, atitudinea etc. ale oamenilor*) Care este înșelător. ◇ (*adv.*) *Nu merită să se comporte atît de incorect cu ea.* ◆ Ext. (*despre acțiuni, manifestări etc. ale oamenilor*) Care este ilegal. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***incorrect***.

incorectitúdine *s.f.* **1** Lipsă de corectitudine; eroare, greșeală. ◆ Concr. (*la pl.*) Părți greșite dintr-o lucrare, dintr-un desen etc. **2** Concr. Purtare sau faptă incorectă; șarlatanie, înșelătorie. • pl. *-i.* /***in***[1]*-* + ***corectitudine***.

incorecțiúne *s.f.* (*înv.*) Incorectitudine. • pl. *-i.* /<fr. ***incorection***.

incorigíbil, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* (*despre oameni sau despre manifestări ale lor*) Care nu se (mai) poate îndrepta, corija; care persistă în greșeli. **2** *s.n.* (*filos.*) Enunț de bază care descrie conținuturi de experiență și care nu se supune unor testări ulterioare. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***incorrigible***.

incorigibilitáte *s.f.* Însușirea sau starea de a fi incorigibil; neputința de a se corija, de a se îndrepta. • /<fr. ***incorrigibilité***.

incorporá *vb. I.* v. încorpora.

incorporábil, -ă *adj.* v. încorporabil.

incorporái, -ă *adj.* Care este lipsit de corp. ◆ Care nu are existență materială; care nu poate fi perceput de simțuri; imaterial. ◇ (*jur.*) *Bunuri incorporale* = bunuri care nu au existență materială (nume de societăți, mărci, drepturi de autor etc.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***incorporel***, it. ***incorporale***.

incorporalitáte *s.f.* Calitatea a ceea ce este incorporal. • /<fr. ***incorporalité***.

incorporánt, -ă *adj.* Care poate încorpora ceva. • pl. *-ți, -te.* /***incorpora*** + *-ant*.

incorporáre *s.f* v. încorporare.

incorporáție *s.f.* v. încorporație.

in corpore *loc.adv.* Împreună, cu toții, în totalitate. • /<lat. ***in corpore*** „cu toții".

incoruptíbil, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Om) care nu poate fi corupt; (om) care nu poate fi influențat în luarea unei decizii; (om) integru, cinstit, onest. **2** (*despre atitudini, manifestări, acțiuni etc. ale oamenilor*) Care denotă integritate, onestitate. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***incorruptible***, lat. ***incorruptibilis, -e***.

incoruptibilitáte *s.f.* Însușirea de a fi incoruptibil; cinste, probitate, onestitate, integritate. • /<fr. ***incorruptibilité***, lat. ***incorruptibilitas, -atis***.

increábil, -ă *adj.* Care nu poate fi creat. • sil. *-cre-a-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***incréable***.

increát, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* Care există fără a fi fost creat; care este etern. **2** *s.n.* Moment imaginar al preexistenței, suspendat între neant și viață, ceea ce preexistă formei în care urmează să se constituie la un moment dat. ◆ Ext. Ceea ce este etern. *Increatul cosmic: adică existențele embrionare, germenii, peisajele nubile, limburile* (I. BAR.). • sil. *-cre-at*. pl. *-ți, -te.* /<fr. ***increé***.

incredíbil, -ă *adj.* **1** Care este de necrezut. ◆ Ext. Care este ieșit din comun (prin proporții, calitate, cantitate, valoare etc.); extraordinar. *Un om de geniu, dătătorul unei opere a cărei incredibilă vastitate îngreunează cunoașterea nenumăratelor ei splendori* (PAL.). ◆ (*adv.; ca determ. al unui adj. sau adv. căruia îi dă val. de super. abs.*) Foarte. *Un apus incredibil de frumos.* **2** (*despre oameni sau despre comportamentul, atitudinile etc. ale lor*) Care este ciudat, de neînțeles. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***incrédible***, lat. ***incrēdibilis, -e***.

incredibilitáte *s.f.* Însușirea de a fi incredibil. • /<fr. ***incrédibilité***, it. ***incredibilità***.

incredúl, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care nu crede ușor ceva, care este greu de convins; neîncrezător, sceptic. *Ana e închisă în cercul magic al unui destin pe care, incredul sau nu îndestul de amorțit prin incantația artei, spectatorul nu-l primește* (E. LOV.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***incrédule***, lat. ***incrēdŭlus, -a, -um***.

incredulitáte *s.f.* Însușirea de a nu fi credul; lipsă de încredere; neîncredere; ext. scepticism. • /<fr. ***incrédulité***, it. ***incredulità***.

increment *s.n.* **1** Creștere, spor, adaos (arbitrar). **2** Nutriment introdus în corpul animal și folosit în organism. **3** (*inform.*) Cantitate elementară constantă adăugată valorii unei variabile într-un proces de calcul. **4** (*gram. transformațională*) Element care adaugă ceva unui lucru la structura căruia se aplică. **5** (*fiz.*) Contribuția particularităților structurale, interatomice, la valoarea unei mărimi fizice care caracterizează o anumită structură moleculară. • pl. *-uri, -e.* /<fr. ***incrément***, lat. ***incrēmentum, -i***, it. ***incremento***.

incrementá *vb. I. tr.* (*inform.*) A adăuga o unitate sau o cantitate constantă oarecare la conținutul unui număr, al unui registru sau la valoarea unei variabile. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***incrémenter***, it. ***incrementare***.

incrementál, -ă *adj.* **1** (*fiz.; despre mărimi scalare*) Care se referă la un increment al unei alte mărimi. **2** (*inform.; despre programe*) Care funcționează prin adăugarea de incremente la variabilele utilizate. ◇ *Calculator incremental* = calculator care nu execută decît operații de incrementare. • pl. *-i, -e.* /<engl. ***incremental***; cf. fr. *incrémentiel*.

incrementáre *s.f.* Acțiunea de *a incrementa* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***incrementa***.

increť *s.n.* (*biol., med.*) Increție. • /<germ. ***Inkret***.

increție *s.f.* (*biol., med.*) Secreție glandulară care rămîne în interiorul organismului; secreție endocrină; increț. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***incrétion***.

incriminá *vb. I. tr.* (*jur.*) **1** (*compl. indică oameni*) A acuza, a face responsabil de acte criminale, de abuzuri etc.; a criminaliza. ◆ Ext. (*cu sens atenuat*) A învinovăți, a acuza. *Este departe de noi ideea de-a incrimina pe dl ministru de finanțe. Miniștrii nu fac bugetele în nici o țară din lume* (EMIN.). ◇ (*refl. recipr.*) *Ei se incriminează ori de cîte ori se întîlnesc.* **2** A stabili prin lege că o anumită categorie de fapte constituie infracțiune și se pedepsește ca atare. • pl. *-ez.* și (*înv.*) *incrimină vb. I.* /<fr. ***incriminer***, lat. ***incriminare*** <*crimen, -minis* „acuzație".

incriminábil, -ă *adj.* (*despre oameni sau despre acțiuni, atitudini etc. ale lor*) Care poate fi incriminat, acuzat; care merită să fie incriminat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***incriminable***.

incriminăre *s.f* Acțiunea de *a incrimina* și rezultatul ei; acuzație, (*înv.*) incriminație. ◆ Ext. (*cu sens atenuat*) Învinuire, învinovățire. • pl. *-ări.* și (*înv.*) *încriminăre s.f.* /v. ***incrimina***.

incriminát, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este acuzat de înfăptuirea unei crime, a unei fapte antisociale. ◆ Ext. Care este pedepsit de lege; acuzat. ◇ (*subst.*) *Incriminatul a încercat să se disculpe.* **2** Ext. (*despre acțiuni, atitudini, idei etc. ale oamenilor*) Care a dat naștere la o învinuire. *Pe cît timp o sentință nu s-a dat – și numai jurații o pot da – există prezumțiunea că aserțiunea incriminată e adevărată* (EMIN.). • pl. *-ți, -te.* și (*înv.*) *incriminát, -ă adj.* /v. ***incrimina***.

incriminátor, -oáre *adj.* Care incriminează; acuzator. *Publicarea recentă a scrisorii către Boicescu dă apă la moară versiunii incriminatorii* (PAL.). • pl. *-ori, -oare.* și *incriminatóriu, -ie,* (*înv.*) *încriminátor, -oáre adj.* /<fr. ***incriminatoire***.

incriminăție *s.f.* (*înv.*) Incriminare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *incriminațiúne s.f.* /<fr. ***incrimination***, lat. ***incrīmĭnatĭo, -onis***.

incriminațiúne *s.f.* v. incriminație.

incristalizábil, -ă *adj.* (*chim.; despre substanțe*) Care nu cristalizează, care nu este susceptibil de a se cristaliza. ◆ Fig. (*despre idei, teorii etc.*) Care nu prinde contur, care nu se clarifică în mintea creatorului. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***incristallisable***.

incrustá *vb. I.* **1** *tr.* (*a. plast.; compl. indică obiecte, materiale etc.*) A împodobi aplicînd ornamente pe suprafața acestuia. ◆ Fig. (*compl. indică idei, amintiri etc.*) A întipări. **2** *refl.* (*chim.; despre săruri dizolvate*) A se depune sub formă de cruste pe pereții unei conducte, ai unui recipient etc., pe care aderă puternic. • prez.ind. *-ez.* și *încrustá vb. I.* /<fr. ***incruster***, lat. ***incrustare*** <*crusta, -ae* „crustă".

incrustánt, -ă *adj.* Care are proprietatea de a acoperi corpurile cu o crustă minerală. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***incrustant***.

incrustáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a* (*se*) *incrusta* și rezultatul ei. **2** (*a. plast.*) Incrustație. ◆ Concr. Ornament aplicat pe suprafața unui obiect. • pl. *-ări.* și *încrustáre s.f.* /v. ***incrusta***.

incrustát, -ă *adj.* **1** (*a. plast.; despre obiecte, materiale*) Care este împodobit, care este acoperit cu ornamente fixate pe suprafață. **2** (*despre ornamente*) Care este fixat pe suprafața unui obiect. • pl. *-ți, -te.* și *încrustát, -ă adj.* /v. ***incrusta***.

incrustatór, -oáre *s.m., s.f.* Persoană care lucrează obiecte incrustate. • pl. *-ori, -oare.* /***incrusta*** + *-tor*; cf. fr. *incrusteur*.

incrustáție *s.f.* **1** (*a. plast.*) Tehnică decorativă constînd în introducerea și fixarea în adîncimile unui motiv ornamental incizat pe suprafața unui obiect a unor materiale diferite (de obicei prețioase), care au culori contrastante față de obiect; incrustare. ◆ Concr. Ornament aplicat pe suprafața unui obiect. **2** (*chim.*) Strat de săruri depus în anumite condiții pe suprafața unor corpuri; crustă minerală. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *încrustáție,* (*înv.*) *încrustațiúne s.f.* /<fr. ***incrustation***, lat. ***incrustatĭo, -onis***.

in-cuárto *adj. invar., s.n. invar.* v. in-cvarto.

incúb *s.m.* **1** (*mit.*) Demon nocturn care chinuie oamenii în somn, dîndu-le senzația de sufocare, inspirîndu-le coșmaruri sau abuzînd sexual de ei. **2** (*jur.*) Persoană care are un ascendent puternic asupra altei persoane, pe care o poate sugestiona. • pl. *-i.* /<fr. ***incube***, lat. ***incŭbus, -i***.

incubá *vb. I.* **1** *refl.* (*despre microbi, virusuri etc.*) A se infiltra în organism și a începe procesul patogen. ◆ (*med.; tr.; compl. indică agenți patogeni*) A introduce într-un organism pentru a mări rezistența acestuia. **2** *refl., tr.* A (se) supune operației de incubație. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***incuber***, it. ***incubare***.

incubáre *s.f.* Acțiunea de *a incuba* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***incuba***.

incubatór *s.n.* **1** Instalație special amenajată pentru incubația artificială a ouălor de păsări, în care se asigură condițiile de temperatură, umiditate, ventilație, protecție etc., necesare dezvoltării normale a embrionului. ◆ Instalație care permite dezvoltarea, în condiții optime, a prematurilor la vivipare. **2** Cameră special amenajată, aseptică și cu o temperatură constantă, în care se poate asigura dezvoltarea, în condiții optime, a copiilor născuți prematur. **3** (*econ.*) *Incubator de afaceri* = societate comercială care vine în sprijinul celor care doresc să devină întreprinzători, oferindu-le spații, o serie de servicii necesare desfășurării activității, precum și consultanță. • pl. *-oare.* /<fr. ***incubateur***.

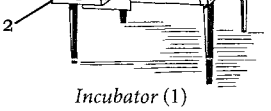

Incubator (1)
1. Tavă pentru ouă. *2.* Sertar pentru pui.

incubáție *s.f.* **1** (*mit.*) Practică divinatorie, în care subiectul dormea într-un loc sacru sau în apropierea acestuia, avînd convingerea că, în timpul somnului, va avea revelații divine și că sufletele morților sau zeitățile venerate vor veni să-i prezică viitorul sau să-i vindece bolile. **2** (*biol.*) Proces de dezvoltare, naturală sau artificială, a embrionului de păsări sub influența anumitor factori fizici (temperatură, umiditate etc.), pînă la transformarea lui în pui. **3** (*biol.*) Protecție asigurată ouălor într-o cavitate a corpului unuia dintre părinți, la unele vertebrate. **4** (*med.*; și *perioadă de incubație*) Perioadă cuprinsă între contaminarea unui organism cu anumiți agenți patogeni și apariția primelor simptome ale bolii provocate de aceștia. *Bănuind că m-am infectat din greșeală cu un preparat de bacili, trăiam cele cincisprezece zile ale perioadei de incubație* (IBR.). **5** Fig. Etapă a procesului de creație constînd în revenirea spontană asupra problemei și apariția tensiunii ca stare de cercetare. *Era firesc ca poetul „Eroicelor" să aibă și în teatru o incubație patriotică sau numai tradiționalistă* (E. LOV.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *incubațiúne s.f.* /<fr. ***incubation***, lat. ***incŭbatĭo, -onis***.

incubațiúne *s.f.* v. incubație.

inculcá *vb. I. tr.* (*compl. indică idei, concepții etc.*) A induce, a întipări în mintea cuiva, prin repetiție. *Imaginea lui Beato Angelico, menită să inculce cititorului și mai direct impresia de candoare și de angelitate* (CĂL.). • prez.ind. *incúlc.* /<fr. ***inculquer***, it., lat. ***inculcare***.

inculcáre *s.f.* Acțiunea de *a inculca* și rezultatul ei; întipărire. • pl. *-ări*. /v. ***inculca***.

inculpá *vb. I. tr.* (*jur.*; *compl. indică persoane acuzate de o infracțiune*) A trimite în fața instanței judecătorești. ◆ Ext. A învinovăți, a învinui, a acuza. • prez.ind. *incúlp*. /<fr. ***inculper***, lat. ***inculpare*** <*culpa*, *-ae* „vină".

inculpáre *s.f.* (*jur.*) Acțiunea de *a inculpa* și rezultatul ei; acuzare, învinuire, inculpație. ◇ Ext. *Modul e atît de general, inculparea e de o natură atît de metafizică și de subțire, încît nu ne fac nici o supărare* (EMIN.). • pl. *-ări*. /v. ***inculpa***.

inculpát, -ă *s.m., s.f.* (*jur.*) Persoană împotriva căreia a fost declanșată o acțiune penală și care este parte într-un proces penal. *Dl judecător, negăsind bineînțeles o gravitate în acel fapt din partea inculpatului, l-a lăsat în libertate* (EMIN.). ◆ Ext. Persoană acuzată de o culpă; pîrît, acuzat, învinuit. • pl. *-ți, -te*. /<fr. ***inculpé***.

inculpáție *s.f.* (*jur.*) Inculpare. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***inculpation***.

incúlt, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Individ) care este lipsit de o cultură elementară; necultivat, ignorant. ◇ Fig. (*adj.*) *M-am întors... în acel Iași „semiorientat"..., incult și plin de glod* (IBR.). **2** *adj.* (*despre idei, teorii, forme de expresie etc.*) Care este lipsit de subtilitate; care reflectă lipsă de cultură; grosier. *Degeaba veniți astăzi și voi, cei cu gîndirile groase, cu forma incultă, cu stilul greoi* (MAIOR.). • pl. *-ți, -te*. /<fr. ***inculte***, lat. ***incultus, -a, -um***.

incultúră *s.f.* Lipsă de cultură (intelectuală); ignoranță, neștiință. *În mișcarea aceasta care-a cuprins vădit poporul nostru, bun de felul lui, nu sînt de vină... incultura, invidia, prejudicii religioase și naționale* (EMIN.). • /<fr. ***inculture***.

incumbá *vb. I. intr.* (*despre sarcini, obligații etc.*) A se impune, a reveni cuiva. *Ministrul va lua toate măsurile ce-i incumbă pentru a descoperi adevărul* (EMIN.). • prez.ind. pers. 3 *incúmbă*. /<lat. ***incumbĕre***; cf. fr. *incomber*, it. *incombere*.

incumbént, -ă *adj.* (*bot.*; *despre organe*) Care este culcat pe un alt organ, fără să concrească cu acesta. • pl. *-ți, -te*. /<engl. ***incumbent***, lat. ***incumbens, -ntis***.

incunábul *s.n.* (Exemplar dintr-o) carte tipărită în primii ani ai introducerii tiparului (înainte de anul 1500). ◆ Ext. Carte foarte veche și prețioasă. *Are la Genova o locuință destul de mare ca să-i încapă imensa bibliotecă plină de ediții rare și de incunabule* (PAL.). • pl. *-e*. /<fr. ***incunable***; cf. lat. *incunabulum* <*cunae* „leagăn; început".

incunabulár, -ă *adj.* Care ține de incunabule, care se referă la incunabule. • pl. *-i, -e*. /***incunabul*** + *-ar*.

incurábil, -ă *adj.* **1** (*med.*; *despre boli*) Care nu (mai) poate fi vindecat; care este fără leac. *Abuzul involuntar de analiză, boală veche și incurabilă* (IBR.). ◆ (*despre ființe*) Care suferă de o boală nevindecabilă. **2** (*despre defecte morale, vicii etc. ale oamenilor*) Care nu mai poate fi îndreptat, corijat. ◆ Ext. (*despre oameni*) Care are defecte morale, vicii ce nu mai pot fi corectate. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***incurable***, lat. ***incūrabilis, -e***.

incurabilitáte *s.f.* Însușirea sau starea a ceea ce este incurabil. • /<fr. ***incurabilité***, it. ***incurabilità***.

incurbá *vb. I. tr.* A curba, a arcui, a îndoi. • prez. ind. *-ez*. /<fr. ***incurver***, lat., it. ***incurvare***, după *curba*.

incurbáre *s.f.* Acțiunea de *a incurba* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***incurba***.

incurbát, -ă *adj.* Care este curbat, îndoit. • pl. *-ți, -te*. /<lat. ***incurvatus, -a, -um***.

incúrie *s.f.* Neglijență, lipsă de grijă. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***incurie***, lat. ***incūria, -ae***.

incuriozitáte *s.f.* Atitudine caracterizată prin lipsă de curiozitate, de interes; dezinteres. *Reticența și incuriozitatea față de Ibrăileanu... e un fenomen mai vechi* (PAL.). • sil. *-ri-o-*. /<fr. ***incuriosité***.

incursiúne *s.f.* **1** (*milit.*) Acțiune de cercetare de mică amploare, executată de un grup armat foarte mobil, care constă în pătrunderea prin surprindere pe teritoriul inamic în scopul distrugerii unor obiective, al capturării de materiale sau de prizonieri ori al obținerii de informații. ◆ Atac prin surprindere pe un teritoriu străin (inamic). ◆ Ext. Deplasare rapidă într-un anumit teritoriu. *Principiul junglei... e pentru artist o ispită, nu lipsită de primejdie, ca și o incursiune efectivă în junglă* (PAL.). **2** (*sport*) Pătrundere în porțiunea de teren a adversarului. **3** Fig. Cercetare, studiu făcut de cineva într-un domeniu străin de preocupările obișnuite sau de tema tratată. *Din această incursiune a lui Gauss în geometria elementară rămîne soluția la problema propusă* (I. BAR.). ◆ Ext. Examinare, discutare (sumară) a unei probleme. *Sîntem nevoiți a face... o incursiune în istoria acestui Ordin* (M. I. CAR.). • pl. *-i*. /<fr. ***incursion***, lat. ***incursĭo, -onis***.

incúsă *adj., s.f.* (Medalie, monedă veche) care are o față în relief, iar cealaltă scobită. • pl. *-e*. /<fr. ***incuse***; cf. lat. *incusa* <*cudĕre* „a bate".

in-cvárto *adj. invar., s.n. invar.* (*tipogr.*) (Format) care este obținut prin plierea colii de hîrtie imprimate în patru, ajungîndu-se astfel la patru foi sau opt pagini; (carte) care are acest format. • și *in-cuárto adj. invar., s.n. invar.* /<fr. ***in-quarto***, lat. ***in quarto***.

incviliníSm *s.n.* (*biol.*) Comensualism în care simbiontul trăiește ca oaspete pe un alt organism viu, fără a se hrăni pe seama acestuia. • /<fr. ***inquilinisme***; cf. engl. *inquiline* „naturalizat".

indamínă *s.f.* (*chim.*) Compus organic, obținut prin oxidarea amestecului unui paraaminolfenol cu un fenol, puțin rezistent față de acizi, care este colorat în albastru sau verde. • pl. *-e*. /<fr. ***indamine***.

indán *s.n.* (*chim.*) Hidrocarbură obținută din gudroane de cărbune, insolubilă în apă, solubilă în dizolvanți organici. • /<engl. ***indan***; cf. it. *indano*.

indantrén *s.m.* (*chim.*) Colorant sintetic albastru, rezistent la lumină, apă și acizi, folosit în imprimeria textilă. • pl. *-i*. /<fr. ***indanthrène***.

indatábil, -ă *adj.* (*despre evenimente, creații ale omului etc.*) Care este imposibil de datat. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***indatable***.

indecelábil, -ă *adj.* (*despre fenomene, procese de mică intensitate etc.*) Care nu poate fi decelat; indistinct. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***indécelable***.

indecént, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care încalcă (sau contrazice) legile decenței; care este lipsit de decență, de pudoare; necuviincios, nerușinat, impudic. ◇ (*subst.*) *Indecentului îi lipsește buna-cuviință*. ◆ Ext. (*despre manifestări, atitudini etc. ale oamenilor*) Care denotă lipsă de decență, de pudoare. ◇ (*adv.*) *S-a exprimat indecent*. • pl. *-ți, -te*. /<fr. ***indécent***, lat. ***indĕcens, -ntis***.

indecénță *s.f.* Lipsă de decență, de pudoare, de bună-cuviință; necuviință, nerușinare. ◆ Concr. Vorbă, purtare necuviincioasă. • pl. *-e*. /<fr. ***indécence***, lat. ***indĕcentĭa, -ae***, it. ***indecenza***.

indecidábil, -ă *adj.* (*log.*; *despre relații, enunțuri*) Care, pornind de la axiomele unei teorii date, nu poate fi nici demonstrat, nici respins. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***indécidable***.

indecidabilitáte *s.f.* (*log.*) Calitatea a ceea ce este indecidabil. • /<fr. ***indécidabilité***.

indecís, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care nu este decis, care stă la îndoială; nehotărît, șovăielnic, ezitant. ◆ Ext. (*despre atitudini, manifestări etc. ale oamenilor*) Care denotă nehotărîre, incapacitatea de a lua o decizie. **2** Fig. (*despre sentimente*) Care este vag, greu de caracterizat. *Înăsprirea... înălțărei din elementul... indecis al simțămîntului la certitudinea cugetării* (EMIN.). **3** Fig. (*despre confruntări, competiții sportive*) Care nu a fost tranșat; în care combatanții au valori egale. ◇ (*adv.*) *Meciul s-a încheiat indecis*. • pl. *-și, -se*. /<fr. ***indécis***.

indeciso [inde'ʧizo] *adv.* (*muz.*; *indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Cu nehotărîre, în mod ezitant. • /<it. ***indeciso***.

indecízie *s.f.* Lipsă de decizie; nehotărîre, șovăială. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și (*înv.*) *indeciziúne s.f.* /<fr. ***indécision***.

indeciziúne *s.f.* v. indecizie.

indeclinábil, -ă *adj.* (*gram.*; *despre nume*) Care nu se declină; nedeclinabil. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***indéclinable***, lat. ***indĕclinabĭlis, -e***.

indeclinabilitáte *s.f.* (*gram.*) Caracterul cuvintelor indeclinabile. • /<fr. ***indéclinabilité***, it. ***indeclinabilità***.

indefectíbil, -ă *adj.* (*despre sentimente*) Care durează pentru totdeauna; neclintit. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***indéfectible***; cf. lat. *deficĕre* „a lipsi".

indefectibilitáte *s.f.* Însușirea de a fi indefectibil. • /<fr. ***indéfectibilité***.

indefiníbil, -ă *adj.* Care nu poate fi definit, care nu se poate explica; nedefinibil. ◆ Ext. Care este vag, nedeterminat. • pl. *-i, -e*. /***in***[1]*-* + ***definibil***; cf. it. *indefinibile*.

indefinisăbil, -ă *adj.* Care nu poate fi definit; indefinibil. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***indéfinissable***.

indefinít, -ă *adj.* **1** Care nu este definit; nedefinit. ◆ Ext. Care nu are limite sau margini determinate; care nu poate fi delimitat; nedeterminat. **2** (*gram.*; *despre articole, pronume*) Nehotărît. • pl. *-ți, -te*. /<lat. ***indēfinītus, -a, -um***, it. ***indefinito***, fr. ***indéfini***.

indeformábil, -ă *adj.* (*despre materiale*) Care nu se deformează. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***indéformable***.

indeformabilitáte *s.f.* Calitatea unui material de a fi indeformabil. • /<fr. ***indéformabilité***.

indefrișábil, -ă *adj.* (*despre terenuri*) Care nu poate fi defrișat, despădurit. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***indéfrichable***.

indehiscént, -ă *adj.* (*bot.*; *despre fructe*) Care la maturitate se desprinde de planta-mamă, fără a se deschide spontan spre a pune în libertate semințele. • pl. *-ți, -te*. /<fr. ***indéhiscent***.

indehiscență *s.f.* (*bot.*) Însușire a fructelor indehiscente. • /<fr. ***indéhiscence***.

indelébil, -ă *adj.* Care nu poate fi distrus; de neșters. ◆ Fig. (*despre amintiri*) Care este etern. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***indélébile***, lat. ***indēlēbĭlis, -e***.

indelebilitáte *s.f.* Însușirea a ceea ce este indelebil. • /<fr. ***indélébilité***.

indelicát, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care este lipsit de delicatețe; nedelicat, grosolan, mojic. ◆ Ext. (*despre atitudini, manifestări, sentimente etc. ale oamenilor*) Care trădează lipsă de delicatețe, de grosolănie. • pl. *-ți, -te*. /<fr. ***indélicat***.

indelicatéță *s.f.* v. indelicatețe.

indelicatéțe *s.f.* Lipsă de delicatețe. *Egoismul și indelicatețea bărbatului* (PAL.). ◆ Concr. Vorbă, faptă, purtare jignitoare, nedelicată, grosolană. *Ceea ce ai spus a fost o indelicatețe*. • pl. *-i*. și (*înv.*) *indelicatéță s.f.* /<fr. ***indélicatesse***.

indémn, -ă *adj.* (*jur.*) Care nu a suferit nici o daună morală sau fizică. ◆ Ext. Care este teafăr, nevătămat. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***indemne***, lat. ***indemnis, -e***; cf. it. *indenne*, lat. *in* „fără", *damnum* „pagubă".

indemnitáte *s.f.* (*înv.*) Indemnizație. ◇ *Bil de indemnitate* v. bil. • pl. *-ăți*. /<fr. ***indemnité***, lat. ***indemnĭtas, -atis***.

indemniză *vb. I. tr.* (*jur.*; *compl. indică persoane*) A despăgubi pentru o pagubă, un prejudiciu, cheltuieli etc. • prez.ind. *-ez*. și *îndemnizá vb. I.* /<fr. ***indemniser***.

indemnizábil, -ă *adj.* (*jur.*; *despre oameni*) Care poate fi sau trebuie să fie despăgubit. • pl. *-i, -e*. și *îndemnizábil, -ă adj.* /<fr. ***indemnisable***.

indemnizáre *s.f.* **1** Faptul de *a indemniza*. **2** (*econ.*) Indemnizație (1). • pl. *-ări*. și *îndemnizáre s.f.* /v. ***indemniza***.

indemnizáție *s.f.* **1** (*econ.*) Sumă de bani care se acordă unui angajat în plus față de salariu, destinată să acopere cheltuielile făcute de acesta în scopul îndeplinirii unei sarcini de serviciu; indemnizare (2), (*înv.*) indemnitate. ◇ *Indemnizație parlamentară* = onorariu acordat senatorilor și deputaților în afara salariului lunar, pentru participarea la ședințe și pentru activitatea în comisiile parlamentare. *Indemnizație de disponibilizare* = sumă de bani pe care angajații sînt îndreptățiți să o primească dacă li se desface prematur contractul de muncă fără a fi din vina lor. ◆ Ext. (*jur.*) Despăgubire pentru un prejudiciu, pentru o pagubă suferită etc. ◆ Contravaloarea în bani a unei plăți în natură. **2** (*econ.*) Alocație bănească ce nu are caracter de salariu, dată unui angajat pe timpul concediului (de odihnă sau medical). **3** Sumă acordată unei persoane pentru deținerea unei funcții de conducere, a unui titlu de merit etc. *Indemnizație pentru titlul de doctor în științe*. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și *îndemnizáție*, (*înv.*) *indemnizațiúne s.f.* /<fr. ***indemnisation***.

indemnizațiúne *s.f.* v. indemnizație.

indemonstrábil, -ă *adj.* (*despre teorii, afirmații etc.*) Care nu poate fi susținut, demonstrat. • pl. *-i, -e*. /<lat. ***indemonstrabĭlis, -e***, fr. ***indémonstrable***, it. ***indimostrabile***.

indemonstrabilitáte *s.f.* Însușirea a ceea ce este indemonstrabil. • /***in***[1]*-* + ***demonstrabilitate***; cf. fr. *indémontrabilité*.

indemontábil, -ă *adj.* (*despre obiecte*) Care nu poate fi demontat. ◆ Fig. (*despre teorii, alibiuri etc.*) Care nu poate fi combătut, negat, ca urmare a soliditățiii argumentației, a mărturiilor etc. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***indémontable***.

indenegábil, -ă *adj.* (*despre teorii, afirmații, idei etc.*) Indeniabil. • pl. *-i, -e.* /*in*¹- + ***denegabil***.
indeniábil, -ă *adj.* (*despre teorii, afirmații, idei etc.*) Care nu poate fi negat; sigur, incontestabil; indenegabil. • sil. *-ni-a-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***indéniable***.
indentáre *s.f.* (*inform.*) Plasare a programelor pe linii, pentru scrierea cît mai clară a acestora. ◆ Alinierea unui paragraf la dreapta sau la stînga față de marginile documentului. • pl. *-ări.* /după fr. *indentation*.
indentáție *s.f.* (*geomorf.*) Adîncitură, scobitură, crestătură (a coastei marine, a litoralului), cu aspect de muşcătură. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***indentation***.
independént, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* (*despre oameni*) Care nu depinde de cineva sau de ceva; liber, neatîrnat. ◆ Ext. Care se bizuie pe propriile sale forțe; care refuză orice constrîngere; care are inițiative personale. *Spirit independent.* ◆ Ext. (*despre manifestări, atitudini, acțiuni etc. ale oamenilor*) Care denotă inițiativă, spirit liber. **2** *adj., s.m., s.f.* (*polit.*) (Persoană) care candidează pentru un mandat, pentru o funcție (politică) sau care ocupă o funcție în cadrul administrației publice fără a face parte din nici un partid politic și fără a fi susținut de vreun partid. **3** *adj.* (*despre popoare, state etc.*) Care nu se află sub autoritatea altui stat; care se bucură de independență, de autonomie politică. **4** *adj.* Ext. (*despre perioade, epoci*) În care un popor, un individ etc. se bucură de independență. *Micile republici țărănești din ținuturile Carpaților... au avut și au o istorie independentă* (EMIN.). **5** *adj.* (*despre întîmplări, evenimente, fapte, idei etc.*) Care este lipsit de orice relație (logică) cu altceva. *O reușită poetică în sine, independentă de modelul parodiat* (PAL.). ◇ (*adv.*) *Părți cari funcționează independent* (EMIN.). ◇ Loc. prep. *Independent de...* = fără a ține seama de..., indiferent de... **6** *adj.* (*gram.; despre propoziții*) Care nu intră în relație cu alte propoziții; care nu depinde de nici o altă propoziție și de care nu depinde nici o altă propoziție. **7** *adj.* (*mat.*) *Vectori* (*linear*) *independenți* = vectori ale căror singure combinații lineare nule sînt cele pentru care toți coeficienții sînt nuli. *Variabile aleatorii independente* v. aleatoriu. **8** *s.m. pl.* Membrii unei grupări politice conduse de O. Cromwell care, în timpul revoluției burgheze din Anglia, reprezenta interesele burgheziei și nobilimii mijlocii îmburghezite. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***indépendant***.
independénță *s.f.* **1** Situație a unui stat sau a unui popor care se bucură de suveranitate națională și autonomie politică, avînd dreptul de a-și rezolva liber (cu respectarea drepturilor altor state și a principiilor dreptului internațional) problemele interne și externe. ◆ Ext. Stare de autonomie economică și socială (a unei persoane sau a unei categorii sociale). **2** Situația celui care judecă lucrurile și acționează în mod independent, neinfluențat de alții. *Independența autorului față de marile repere ale filosofiei* (PAL.). ◆ (*psih.*) Caracteristică a celui care refuză sau reduce la maximum dependența de alții, preferînd autonomia în baza unui sistem de atitudini personale bine conturate și autoacceptate. **3** Lipsa oricărei relații între întîmplări, evenimente, fapte, idei etc. ◆ Ext. Situație a unei idei, a unui concept etc. de a fi independent de alte idei, concepte etc. *Principiul independenței absolutului* (EMIN.). ◆ (*log.*) Proprietate a unui sistem axiomatic constînd în aceea că nici una din axiomele sale nu este deductibilă din celelalte. • /<fr. ***indépendance***.
indereglábil, -ă *adj.* (*despre mecanisme*) Care nu se dereglează. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***indéréglable***.
inderogábil, -ă *adj.* (*jur.; despre legi, regulamente etc.*) Care nu permite derogări. • pl. *-i, -e.* /*in*¹-+ ***derogabil***.
indescifrábil, -ă *adj.* (*despre texte scrise sau despre scrisul cuiva*) Care nu poate fi descifrat; nedescifrabil, ilizibil, neciteț. ◆ Fig. Care este de neînțeles; criptic. *Mimică indescifrabilă.* • pl. *-i, -e.* /*in*¹- + ***descifrabil***, după fr. *indéchiffrable*.
indescriptíbil, -ă *adj.* Care nu poate fi descris sau exprimat în cuvinte; de nedescris. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***indescriptible***.
indescriptibilitáte *s.f.* Caracterul a ceea ce este indescriptibil. • /<fr. ***indescriptibilité***.
indestructíbil, -ă *adj.* Care nu poate fi distrus, dărîmat, nimicit; trainic, rezistent. ◇ Fig. *Gloria sa este indestructibilă.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***indestructible***.
indestructibilitáte *s.f.* Caracterul a ceea ce este indestructibil; trăinicie, rezistență. *Combinația de indestructibilitate și variabilitate* (EMIN.). • /<fr. ***indestructibilité***.
indeșirábil, -ă *adj.* (*despre țesături, tricotaje etc.*) Care nu se deșiră (ușor). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***indéchirable***.
indeterminábil, -ă *adj.* Care nu poate fi determinat; de nedeterminat. ◆ Fig. Care este abia perceptibil, care trece aproape neobservat; vag. *Stil suav, prezent și absent în același timp, indeterminabil* (PAL.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***indéterminable***, lat. ***indēterminabilis, -e***.
indeterminăre *s.f.* Însușirea a ceea ce este indeterminat; lipsă de determinare, de precizie. ◆ Fig. Caracter ezitant, nehotărît. • /*in*¹- + ***determinare***.
indeterminát, -ă *adj.* Care nu este determinat; neprecizat, nedefinit. ◆ Fig. (*despre oameni*) Care este nehotărît, ezitant. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***indéterminé***.
indeterminísm *s.n.* (*filos.*) Concepție filosofică ai cărei reprezentanți neagă existența legilor obiective ale dezvoltării, absolutizează întîmplarea, resping necesitatea, contestă principiul cauzalității și susțin că mersul lucrurilor și activitatea oamenilor sînt expresia unei abstracte „libertăți de voință". • /<fr. ***indéterminisme***.
indeterminíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Adept) al indeterminismului. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***indéterministe***.
índex *s.n., s.m.* **1** *s.n.* Listă (alfabetică sau pe materii) pusă la sfîrșitul ori la începutul unei cărți sau apărută în volum separat, cuprinzînd numele, termenii, materiile care apar într-o lucrare, cu indicarea paginilor (și a volumelor) unde se găsesc; indice (II 1). ◇ *Index bibliografic* = lucrare de îndrumare bibliografică, cuprinzînd lista principalelor scrieri privitoare la o problemă, însoțită uneori de adnotări asupra conținutului lor. ◆ Lucrare de sine stătătoare cuprinzînd liste de publicații, instituții, adrese etc. **2** *s.n.* Listă a cărților interzise de Biserica Catolică, întocmită de Congregația indexului, organ special format din cardinali. ◆ Ext. Listă de cărți interzise. ◇ Expr. *A pune la index* = *a*) a trece o scriere pe lista cărților interzise; *b*) a trata pe cineva ca nedemn, nevrednic sau primejdios; a exclude. **3** *s.n.* (*inform.; în programele de gestionare a bazelor de date*) Fișier compact ce conține informații despre localizarea fizică a înregistrărilor din fișierul bazei de date. **4** *s.m.* Degetul arătător. • pl. *n. -uri, m. -cși.* /<lat. ***index, -icis***, fr. ***index***.
indexá *vb. I. tr.* **1** A întocmi un index (1). ◆ (*compl. indică nume de autori, materii etc.*) A introduce într-un index (1). **2** A atribui unui document un indice de clasificare. **3** (*fin.; compl. indică titluri de stat, salarii, împrumuturi etc.*) A converti, a lega de variațiile unei alte valori, luate ca referință (aur, costul vieții etc.); a corela veniturile cu creșterea prețurilor pe piața internă. **4** (*inform.*) A indica într-o instrucțiune că trebuie adăugat conținutul unui index (3). **5** (*mat.*) A stabili o relație obiectivă între două mulțimi, dintre care una ordonată. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***indexer***.
indexáre *s.f.* Acțiunea de a *indexa* și rezultatul ei. ◆ (*inform.*) Metodă utilizată de unitățile de dischete pentru a localiza pista pe care se găsesc informațiile căutate. • pl. *-ări.* /v. ***indexa***; cf. engl. *indexing*.
indezirábil, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care nu este dorit, agreat, acceptat; nedorit, neplăcut. **2** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care se află în disgrația autorităților unei țări sau ale unui regim, fiind considerată primejdioasă. **3** *s.m., s.f.* Emigrant pe care un stat refuză să-l primească. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***indésirable***.
indián[1] *s.n.* Țesătură de bumbac subțire și fină, albită, folosită pentru obiecte de lenjerie. • sil. *-di-an.* și *indiánă s.f.* /<fr. ***indienne***.
indián[2]**, -ă** *s.m., s.f., adj.* **I 1** *s.m.* (*la pl.*) Populație din Asia meridională, rezultată din amestecul băștinașilor cu arienii, păstori indo-europeni care au colonizat N Indiei actuale în sec. 15 î.Hr., impunînd limba sanscrită, religia vedică (aflată la baza hinduismului), ierarhia socială construită pe sistemul de caste, precum și o ordine de reprezentări și de valori dominată de ideea sacrificiului; (*și la sg.*) persoană care făcea parte din această populație. **2** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Indiei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuiește în India; locuitorii Indiei. **3** *adj.* Care aparține Indiei (antice ori moderne) sau indienilor, care se referă la India (antică ori modernă) sau la indieni; originar din India (antică sau modernă); indic, hindus. *Exotismul spațiului indian* (E. LOV.). ◇ (*geogr.*) *Regiunea indiană* = regiune geografică ce cuprinde Peninsula indiană (pînă la lanțul himalayan), insula Ceylon și insulele vecine, a cărei faună prezintă o serie de asemănări cu fauna africană. (*antrop.*) *Rasă indiană* = rasă din cadrul grupului europoid meridional, răspîndită în cea mai mare parte a regiunii indiene, care se caracterizează prin talie medie, piele închisă la culoare, păr negru și ondulat. *Cînepă indiană* v. cînepă. *Elefant indian* v. elefant. *Vară indiană* v. vară. **4** *adj.* (*geogr.; nm. pr.*) *Oceanul Indian* = (termen folosit pentru a denumi) al treilea ocean (ca mărime) al planetei, situat între Asia, Antarctica, Malaysia, Australia, Africa și insula Madagascar. **II 1** *s.m.* (*la pl.*) Populație de origine asiatică (descendentă a unor vînători nomazi veniți din Siberia orientală), stabilită în urmă cu cca 32.000 de ani pe continentul american, care constituie populația autohtonă a Americii; (*și la sg.*) persoană care aparține acestei populații; persoană care făcea parte din populația de bază a Americii sau era originară de acolo; amerindieni, pieile-roșii. **2** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația autohtonă a Americii; (*la pl. m.*) populație indigenă care s-a format și care locuiește pe continentul american, trăind actualmente preponderent în rezervații și fiind amenințată de extincție; locuitorii indigeni ai Americii; amerindieni, pieile-roșii. **3** *adj.* Care aparține indienilor, care se referă la indieni. ◆ (*subst. f.*) Una dintre limbile vorbite de indieni (II 2). **4** *adj. Șir indian* = modalitate de deplasare în coloană, în care fiecare individ păşeşte pe urmele celui din față. • sil. *-di-an.* pl. *-ieni, -iene,* (*înv.*) *-ani, -ane.* /<fr. ***indien***.
indiánă[1] *s.f.* (*culin.*) Prăjitură cu glazură de ciocolată, umplută cu frișcă. • sil. *-di-a-.* pl. *-iene.* /<germ. ***Indianer*[*krapfen*]**.
indiánă[2] *s.f.* v. indian[1].
indiáncă *s.f.* **1** Femeie care face parte din populația de bază a Indiei sau este originară de acolo. **2** Femeie care face parte din populația autohtonă a Americii. • sil. *-di-an-.* pl. *-ience.* /***indian*** + *-că*.
indianísm *s.n.* **1** Disciplină care se ocupă cu studiul limbilor vorbite în India. **2** Cuvînt, expresie proprii limbilor vorbite în India. **3** (*lit.*) Tendință în literatura hispano-americană a secolului 19, caracterizată prin interesul pentru culturile (amer)indiene și prin celebrarea naturii americane. • sil. *-di-a-.* pl. *-e.* /<fr. ***indianisme***.
indianíst, -ă *s.m., s.f.* **1** Persoană care se ocupă cu studiul limbilor și al civilizației din India; specialist în indianistică; indolog. **2** (*lit.*) Adept al indianismului. • sil. *-di-a-.* pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***indianiste***.
indianístică *s.f.* Disciplină care se ocupă cu studiul limbii și al civilizației Indiei de dinaintea venirii europenilor; indologie. • sil. *-di-a-.* /<germ. ***Indianistik***.
indianizá *vb. I. tr.* A da, a imprima un caracter indian. • *sil. -di-a-.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***indianiser***.
indianizáre *s.f.* Faptul de *a indianiza*. • sil. *-di-a-.* pl. *-ări.* /v. ***indianiza***.
indianología *s.f.* Disciplină care se ocupă cu studiul culturii, limbii și civilizației indienilor din America. • sil. *-di-a-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***indianologie***.
índic, -ă *adj.* **1** Indian. *Puținul ce-au mai rămas din manufactura indică trebuie să dispară* (EMIN.). ◇ *Elefant indic* v. elefant. **2** (*lingv.; la pl.*) *Limbi indice* = grup de limbi indo-europene din ramura indo-iraniană; (*și la sg.*) limbă care face parte din acest grup. • pl. *-ci, -ce.* /<lat. ***indĭcus, -a, -um***, it. ***indico***.
indicá *vb. I. tr.* **1** A arăta pe cineva sau ceva; a face cunoscut; a desemna, a semnala. **2** (*med.; compl. desemnează tratamente, medicamente etc.*) A recomanda, a prescrie. **3** (*compl. desemnează lecturi, teorii etc.*) A recomanda. *E necesar pentru un principe de-a putea juca și pe om și pe animal. Învățătura aceasta o indică și cei vechi* (EMIN.). • prez.ind. *indic.* /<fr. ***indiquer***, it., lat. ***indicare***.
indicán *s.n.* **1** (*biochim.*) *Indican animal* = esterul sulfuric al indoxilului, care se găsește, în cantități mici, ca sare de potasiu, în urina mamiferelor. **2** (*bot.*) *Indican vegetal* = glicoza indoxilului, izolată din diferite specii de *Indigofera*. • /<fr. ***indican***.
indicanemíe *s.f.* (*med.*) Prezență a indicanului în sînge. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***indicanémie***.

indicanurie *s.f.* (*med.*) Prezență a indicanului în urină. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***indicanurie***.

indicáre *s.f.* Acțiunea de *a indica* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***indica***.

indicát, -ă, *adj.* **1** Care este arătat, desemnat. ◆ Care este anunțat, hotărît. **2** (*despre medicamente, tratamente etc.*) Care este prescris, recomandat. ◆ Ext. Care este menit, potrivit, corespunzător. • pl. *-ți, -te.* /v. ***indica***.

indicatív, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* Care indică, face cunoscut. **2** *adj.* (*gram.*) *Mod indicativ* (și *subst. n.*) = mod verbal personal și predicativ, care exprimă o acțiune prezentată de către vorbitor ca reală. **3** *s.n.* (*tehn.*) Ceea ce servește pentru a indica ceva. ◆ Aparat, instrument, dispozitiv care servește la indicarea anumitor mărimi, fenomene, informații etc. ◆ Simbol, semnal etc. care servește la indicarea direcției, distanței sau etapelor unui drum. **4** *s.n.* (*telec.*) Semnal de identificare emis la începutul sau la sfîrșitul emisiunii. <> *Indicativ de apel* (sau *de apel radio*) = apelativ convențional format din litere sau cifre, care servește la identificarea locului de origine sau a expeditorului unui mesaj telegrafic ori radiofonic. *Indicativ de radiofar* = grup de două-trei litere transmise de radiofar după anumite reguli (program, interval de timp etc.) pentru identificarea sa și determinarea punctului radio al navei. **5** *s.n.* (*milit.*) Nume convențional atribuit unităților militare, comandanților și unor ofițeri din statele-majore, în scopul păstrării secretului și pentru a nu putea fi recunoscute de inamic. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***indicatif***, lat. ***indicativus***, it. ***indicativo***, germ. ***Indikativ***.

indicátor, -oáre *adj., subst.* **1** *adj.* Care indică, face cunoscut. **2** *s.n.* Aparat, instrument sau element al unui sistem tehnic care indică valoarea unei mărimi, a unui fenomen, care oferă informații etc. <> *Indicator de pantă* = inclinometru. (*telec.*) *Indicator de acord* (sau *de sintonie*) = ochi magic. (*mar.*) *Indicator chimic de adîncime* = dispozitiv folosit pentru determinarea adîncimii apei, format dintr-un tub de sticlă de 60 cm al cărui perete interior este acoperit cu un strat subțire de bicarbonat de argint. *Indicator de pescaj* = dispozitiv cu coloană de mercur, instalat sub nivelul liniei de plutire, în borduri, pentru a indica pescajul navei. *Indicator piroscopic* v. piroscopic. **3** *s.n.* Inscripție, simbol sau semnal care atrage atenția sau care dă anumite indicații referitoare la direcția, distanța sau la etapele unui drum. **4** *s.n.* (*chim.*) Substanță care indică momentul în care s-a terminat o reacție; substanță care indică, prin modificarea culorii, pH-ul altei substanțe. **5** *s.n.* Text tipărit care servește ca îndrumător într-un anumit domeniu. *Indicatorul străzilor din București.* **6** *s.m.* (*econ.*) Expresie numerică ce permite caracterizarea cantitativă a unui fenomen social-economic din punctul de vedere al compoziției, structurii, schimbării lui în timp, al legăturii lui reciproce cu alte fenomene. <> *Indicator economic* = cifră care indică situația economică într-o perioadă dată (produsul național brut, indicele de prețuri, comerțul exterior etc.). *Indicator de tendință* = cifră care exprimă variațiile cursurilor bursiere și care reflectă tendința pieței financiare. **7** *s.m.* (*bot.*) Plantă care, prin prezența sau absența sa într-un ecosistem, arată caracterul sau intensitatea acestuia. **8** *s.f.* (*mat.*) Curbă auxiliară care ajută la studiul curbelor și al suprafețelor. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***indicateur***, it. ***indicatore***.

indicáție *s.f.* Îndrumare; informație, indiciu, lămurire; recomandare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *indicațiúne s.f.* /<fr. ***indication***, lat. ***indĭcatĭo, -onis***.

indicațiúne *s.f.* v. indicație.

índice *s.m., s.n.* I *s.m.* **1** Număr, literă sau simbol literal așezat la dreapta sau la stînga (mai sus sau mai jos) față de un număr sau de o literă, cărora le precizează valoarea sau înțelesul. **2** (*mat.*) Semn distinctiv afectat unei litere, reprezentînd în același calcul mai multe mărimi analoage. **3** (*statist., econ.*) Mărime relativă rezultată din compararea a doi indicatori care, în funcție de indicatorii comparați, caracterizează modificarea în timp a unui fenomen ori îndeplinirea planului sau exprimă raportul de mărime dintre două fenomene de același fel care se desfășoară în același timp, dar în spații diferite. ◆ (*econ.*) Cifră dintr-un plan economic care arată nivelul de producție, cantitativ și calitativ, ce trebuie realizat. <> *Indice de evaluare* = clasificare din punct de vedere calitativ a unor elemente, raportată la o scală. *Indice bursier* = grup de acțiuni selectate ca fiind reprezentative pentru piața acțiunilor sau pentru o anumită industrie. **4** Fapt, indicație care, sub forma unui număr, a unei formule sau a unei expresii, înfățișează aspectul unui fenomen, al unei acțiuni, al unei situații etc. <> (*fiz.*) *Indice de refracție* = mărime optică ce caracterizează materiale transparente, definită ca raportul dintre sinusurile unghiurilor de incidență și de refracție ale unei raze de lumină care pătrunde din vid în mediul respectiv. (*mar.*) *Indice de arimare* = cifră care exprimă valoarea raportului dintre capacitatea cubică de încărcare a navei și greutatea încărcăturii. (*telec.*) *Indice de audiență* = număr, exprimat în procente, al persoanelor care au urmărit, la un moment dat, o emisiune radiofonică sau de televiziune. **5** (*biol.*) *Indice antropometric* = raport procentual între diferitele dimensiuni ale corpului omenesc. **6** (*tehn.*) Semn trasat pe o scară, pe o curbă etc. pentru a permite așezarea în raport cu acesta a părților unui sistem tehnic, ale unei diagrame, fotografii etc. ◆ Spec. Ac sau piesă mobilă a unui instrument de măsurat, care arată pe o scară gradată valoarea mărimii măsurate. **7** (*înv.*) Indiciu. *Indicii morții violente erau evidenți* (EMIN.). **8** (*bibl.*) *Indice de clasificare* (*zecimală*) = combinație de cifre și litere cu care sînt notate publicațiile, într-un sistem de clasificare după conținut. **9** (*în sintagme*) *Indice octanic* v. octanic. *Indice opsonic* v. opsonic. *Indice orbitar* v. orbitar. II *s.n.* **1** Index (1). **2** Indicator al scării unui instrument de măsură. • pl. *m. -ci, n. -ce.* /<fr., it. ***indice***, lat. ***index, -icis***.

indiciál, -ă *adj.* Care se referă la un indice. ◆ Ext. Care are valoare de indice. *Curbă indicială.* • sil. *-ci-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***indiciel***.

indicíbil, -ă *adj.* Care nu poate fi redat prin cuvinte; care nu poate fi spus; inexprimabil. *Efuziuni indicibile* (CĂL.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***indicible***.

indíciu *s.n.* **1** Semn, dovadă concretă potrivit căreia se poate deduce existența unui lucru; particularitate după care poate fi recunoscut un obiect, un fenomen, un fapt. **2** (*jur.*) Faptă, împrejurare care, considerată în legătură cu altele, poate servi ca probă într-un proces. **3** (*psih.*) Semnificant concret, legat de percepție, nu de reprezentare; dat senzorial care semnalizează ceva. • pl. *-cii.* /<lat. ***indĭcĭum, -ii***; cf. fr. *indice*, it. *indizio*.

indicțiúne *s.f.* **1** (*în antic.*) Determinare, prin edict imperial, a impunerilor prin impozite (la origine, pe un an). <> *Indicțiune romană* = perioadă de cincisprezece ani care separa în Roma antică, începînd cu domnia împăratului Constantin, două ridicări extraordinare de impozite. **2** Ext. (*în Ev. Med.*) Perioadă convențională de 15 ani, utilizată ca element cronologic (folosită și în cancelaria Țării Românești și a Moldovei). **3** Convocare pentru o anumită zi a unei adunări. ◆ (*bis.*) Convocare a unui conciliu. • pl. *-i.* /<fr. ***indiction***, lat. ***indictĭo, -onis*** <*indicĕre* „a publica".

indiferént, -ă *adj.* **1** Care nu are însemnătate. *Forma e indiferentă* (EMIN.). ◆ Ext. Care nu prezintă nici un interes. *E indiferentă încetățenirea evreilor sau colonizarea țării cu nemți* (EMIN.). <> (*adv.*) *Mica nobilime* (*indiferent maghiară sau română*) (M. I. CAR.). <> Loc. conj. *Indiferent dacă...* = fără a acorda importanță faptului că... <> Loc. prep. *Indiferent de...* = oricare ar fi... **2** (*despre oameni*) Care nu manifestă interes pentru nimeni și pentru nimic; nepăsător. ◆ Ext. (*despre fizionomia, expresia oamenilor sau despre atitudini, manifestări etc. ale lor*) Care denotă indiferență, răceală, nepăsare. *Fata... îi spuse vorbe indiferente* (CĂL.). **3** (*chim.; despre substanțe*) Care nu manifestă nici o afinitate, care nu reacționează în nici un fel. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***indifférent***, lat. ***indiffĕrens, -ntis***.

indiferentísm *s.n.* Atitudine de indiferență; nepăsare, lipsă de interes pentru probleme politice sau religioase. *Demagogia are... același fatal afect prin indiferentismul care-l inspiră naturilor deschise* (EMIN.). • /<fr. ***indifférentisme***.

indiferénță *s.f.* **1** Stare, atitudine manifestată prin lipsă de interes față de cineva sau ceva; insensibilitate, răceală. ◆ Ext. Detașare, atitudine de nepăsare superioară. *Nu era la ea lipsă de eleganță, ci indiferență și naturalețe* (PAL.). **2** (*mat.*) *Principiul indiferenței* = considerare a două evenimente ca echiprobabile, dacă nu există nici un temei să se creadă că unul se produce mai degrabă decît celălalt. • /<fr. ***indifférence***, it. ***indifferenza***.

indigén, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care este originară dintr-o anumită țară, care s-a născut într-o anumită țară, unde și locuiește; băștinaș, pămîntean, autohton. ◆ Ext. (*despre realizări, creații etc. ale oamenilor*) Care aparține populației autohtone. *Români de dată recentă, cu nume abia camuflat sub vocabule indigene* (I. BAR.). **2** *adj.* (*despre animale, plante, mărfuri etc.*) Care provine din propria țară. *Lui Gorică nu-i era însă pe plac, el vrea un... vin indigen* (M. I. CAR.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***indigène***, lat. ***indĭgĕnus, -a, -um***.

indigená *vb. I. tr.* (*înv.*) A încetăți. • prez.ind. *-ez.* /***indigen*** + *-a*.

indigenáre *s.f.* (*înv.*) Recunoaștere a dreptului de încetățenire. • pl. *-ări.* /v. ***indigena***.

indigenát *s.n.* **1** Calitatea de a fi indigen; statut de indigen. **2** Drept de cetățenie într-un stat; împămîntenire, naturalizare. • /<fr. ***indigénat***.

indigemísm *s.n.* **1** Caracter indigen. **2** Denumire generică pentru mișcările politico-sociale din America Latină, care vizează integrarea populației indiene în civilizația modernă. **3** (*lit., a. plast.*) Curent în literatura și arta hispano-americană din secolul 20, care are ca temă predilectă confruntarea dintre culturile indiene și sistemele intelectuale și economice moderne. • /<germ. ***Indigenismus***.

indigént, -ă *adj.* Care nu are nici un venit; nevoiaș, sărac. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***indigent***, lat. *indĭgens, -ntis*.

indigénță *s.f.* Sărăcie, lipsă, penurie. • /<fr. ***indigence***, lat. ***indigentĭa, ae***.

indigést, -ă *adj.* **1** (*despre alimente*) Care nu poate fi (ușor) digerat, mistuit; (*înv.*) indigestibil. **2** Fig. (*despre scrieri*) Care este greu de înțeles; confuz. *Nu cred că va scrie vreodată indigeste tomuri „exhaustive"* (PAL.). **3** Fig. (*despre oameni sau despre manifestări, acțiuni etc. ale lor*) Care este greu de suportat. *O amestecătură indigestă de limbi neo-latine* (IBR.). • pl. *-ești, -este.* /<fr. ***indigeste***, lat. ***indĭgestus, -a, -um***, it. ***indigesto***.

indigestíbil, -á *adj.* (*înv.*) Indigest (1). <> Fig. *Adevărurile abstracte sînt indigestibile pentru inteligența populară* (EMIN.). • pl. *-i, -e.* /***indigest*** + *-ibil*.

indigéstie *s.f.* (*med.*) Tulburare acută a digestiei cauzată de unele excese alimentare, de frig, de anumite stări nervoase etc., care se manifestă prin indispoziție, grețuri, vărsături, diaree etc. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *indigestiúne s.f.* /<fr. ***indigestion***, lat. ***indĭgestĭo, -onis***.

indigestiúne *s.f.* v. indigestie.

indigét, -ă *adj.* (*în mit. romană*) 1 (*despre zei*) Care este indigen (și venerat). **2** (*despre eroi*) Care este venerat după moarte, ca protector, patron al unui oraș. • pl. *-ți, -te.* /<lat. ***indiges, -etis***, it. ***indigete***, fr. ***indigète***.

indigitaménta *s.n. pl.* (*în mit. romană*) Ansamblu de formule invocatorii alcătuite de pontifi și adresate unor zei indigeți, responsabili de momentele esențiale din viața privată. • /<lat. ***indĭgitamenta, -orum***.

indignă *vb. I. tr., refl.* A (se) mînia din cauza unei insulte, unei nedreptăți, unei acțiuni nedemne, rușinoase. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***indigner***, lat. ***indignari***.

indignáre *s.f.* **1** Faptul de *a (se) indigna*; (*înv.*) indignație. **2** Revoltă sufletească, amestecată cu amărăciune, mînie și dispreț, provocată de o insultă, de o nedreptate sau de o acțiune nedemnă, injustă sau rușinoasă. *Blîndul doctor Voiculescu... era capabil uneori de indignări sublime* (PAL.). • pl. *-ări.* /<***indigna***.

indignát, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care este cuprins de indignare; mîniat, revoltat. ◆ Ext. (*despre manifestări, atitudini etc. ale oamenilor*) Care trădează indignare, revoltă. *Fata ridică o privire indignată asupră-i* (CĂL.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***indigna***.

indignáție *s.f.* (*înv.*) Indignare (1). *Nu putem încuviința lucrul acestor perfizi..., ci trebuie... să-i urmărim cu toate semnele indignației* (EMIN.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *indignațiúne s.f.* /<fr. ***indignation***, lat. ***indignatĭo, -onis***, it. ***indignazione***.

indignațiúne *s.f.* v. indignație.

indignitáte *s.f.* Lipsă de demnitate; nemernicie. • /<fr. ***indignité***, lat. ***indignĭtas, -atis***, it. ***indignità***.

indigó *s.n., adj. invar.* **1** *s.n.* Culoarea albastru-violet, una dintre culorile fundamentale ale spectrului solar, situată spre extremitatea cu lungimi de undă mici, între albastru și violet. **2** *adj. invar.* Care are culoarea albastru-violet. **3** *s.n.* (*chim.*) Materie colorantă albastru-închis, extrasă încă din antichitate din frunzele mai multor plante tropicale (aparținînd genului *Indigofera*) sau obținută sintetic, care este folosită pentru vopsirea lînii și a bumbacului; indigotină. **4** *s.n.* (*bot.*) Plantă tropicală (din genul *Indigofera*) din care se extrage această culoare. **5** *s.n.* (*impr.*) Hîrtie-carbon folosită la copiere. • pl. *-uri.* și *indigóu s.n., adj. invar.* /<fr. ***indigo*** <cuv. sp.

indigoféră *s.f.* (*bot.; la pl.*) Gen de plante leguminoase, cu numeroase specii răspîndite în țările calde, din care se extrage indigoul (*Indigofera*); (*și la sg.*) plantă care face parte din fiecare dintre speciile aparținînd acestui gen. • pl. *-e.* /<lat. șt. ***Indigofera.***

indigosól *s.m.* (*chim.*) Sarea de sodiu a esterului disulfuric a leucoindigoului, folosită în vopsitoria textilă. • pl. *-i.* /<fr. ***indigosol.***

indigotiér *s.m.* (*bot.*) Arbust tropical din familia papilionaceelor, din frunzele căruia se extrage indigoul. • sil. *-ti-er.* pl. *-i.* /<fr. ***indigotier.***

indigotínă *s.f.* (*chim.*) Indigo (3). • /<fr. ***indigotine.***

indigóu *s.n.* v. indigo.

indimenticábil, -ă *adj.* Care este de neuitat. • pl. *-i, -e.* /<it. ***indimenticabile.***

indiréct, -ă *adj.* **1** (*despre acțiuni*) Care nu se face, nu se obține direct, ci mijlocit, prin intermediul cuiva sau a ceva. <> (*adv.*) *Respingerea lui Caragiale nu e formulată ritos, ci... indirect* (PAL.). <> *Iluminat indirect* v. iluminat. **2** (*stil.*) *Vorbire indirectă* sau *stil indirect* (*liber*) = procedeu stilistic de redare a spuselor cuiva prin subordonarea comunicării față de un verb sau de un alt cuvînt de declarație, care se caracterizează prin prezența în număr mare a elementelor de relație și prin lipsa afectivității. **3** (*gram.*) *Complement indirect* = parte secundară de propoziție care exprimă obiectul asupra căruia se răsfrînge în mod indirect acțiunea verbului. *Propoziție completivă indirectă* (și *subst. f.*) = propoziție cu funcție de complement indirect pe lîngă un verb din regentă. **4** (*fin.*) *Impozit indirect* = impozit inclus în prețul anumitor produse de consum. **5** (*milit.*) *Tragere indirectă* = tragere asupra unor ținte care nu se văd, făcută pe bază de calcule matematice. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***indirect,*** germ. ***indirekt.***

indiscernábil, -ă *adj.* Care nu se poate discerne de un lucru (de același fel sau asemănător); care nu poate fi înfățișat precis. ◆ Ext. Care este de nepătrunș. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***indiscernable.***

indiscernabilitáte *s.f.* Caracterul a ceea ce este indiscernabil. • /<fr. ***indiscernabilité.***

indisciplinábil, -ă *adj.* Care nu poate fi disciplinat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***indisciplinable.***

indisciplinát, -ă *adj.* Care este nedisciplinat; nesupus, rebel. <> (*adv.*) *Jucătorul nu trebuie să acționeze indisciplinat, ci să țină seama de planul tactic stabilit.* • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***indiscipliné.***

indisciplínă *s.f.* Lipsă de disciplină; nesupunere. ◆ Ext. Dezordine. • /<fr. ***indiscipline.***

indiscrét, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care nu este discret, care caută să se amestece în problemele personale ale cuiva, care încearcă să afle în mod nedelicat secrete, amănunte din viața intimă a cuiva (divulgîndu-le și altora). <> (*subst.*) *Indiscretul se manifestă uneori cu lipsă de delicatețe.* ◆ Ext. (*despre manifestări, atitudini etc. ale oamenilor*) Care denotă lipsă de discreție, lipsă de tact în relațiile cu cei din jur. *Ciobanu îi pune întrebări dificile, indiscrete* (PAL.). • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***indiscret,*** lat. ***indiscrētus, -a, -um.***

indiscréție *s.f.* Destăinuire a unor secrete încredințate de către cineva. ◆ Ext. Lipsă de tact în vorbă, în comportarea cu cei din jur; nedelicatețe, grosolănie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *indiscrețiúne s.f.* /<fr. ***indiscrétion,*** lat. ***indiscrētio, -onis.***

indiscrețiúne *s.f.* v. indiscreție.

indiscutábil, -ă *adj.* (*despre decizii, idei, teorii etc.*) Care nu poate stîrni obiecții; care este de necontestat; sigur. <> (*adv.*) *Era indiscutabil fericit* (CĂL.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***indiscutable.***

indisociábil, -ă *adj.* Care nu poate fi disociat. *Inteligența... merge... totdeauna în aliaj mai mult sau mai puțin indisociabil cu un sentiment* (PAL.). • sil. *-ci-a-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***indissociable.***

indisociabilitáte *s.f.* Însușirea de a fi indisociabil. • sil. *-ci-a-.* /***indisociabil*** + *-itate.*

indisolúbil, -ă *adj.* (*despre elemente ale unui întreg*) Care nu poate fi desfăcut, rupt, destrămat. <> (*adv.*) *Simțămîntul... estetic e indisolubil legat de toate celelalte simțăminte omenești* (GHER.). ◆ Fig. (*despre sentimente, trăiri, hotăriri etc.*) Care nu poate fi zdruncinat; solid. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***indissoluble,*** lat. ***indissōlūbilis, -e.***

indisolubilitáte *s.f.* Calitatea sau starea a ceea ce este indisolubil. • /<fr. ***indissolubilité.***

indispensábil, -ă *adj., s.m. pl.* **1** *adj.* Care este absolut necesar, trebuincios. <> (*adv.*) *Este indispensabil să urmeze tratamentul.* **2** *s.m. pl.* Izmene. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***indispensable.***

indispensabilitáte *s.f.* Însușirea sau starea a ceea ce este indispensabil. • /<fr. ***indispensabilité.***

indisponíbil, -ă *adj.* **1** Care nu poate fi disponibil; care nu poate fi folosit după voie; care nu este liber. **2** (*jur.; despre bunuri*) De care nu se poate dispune. **3** (*sport; despre jucători*) Care nu poate juca într-un meci din cauza unei accidentări. **4** (*despre mașini, aparate etc.*) Care nu este în stare de funcționare. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***indisponible.***

indisponibilitáte *s.f.* Faptul de a fi indisponibil; stare a unui lucru sau a unei persoane indisponibile. • pl. *-ăți.* /<fr. ***indisponibilité,*** it. ***indisponibilità.***

indisponibilizá *vb. I. tr.* A face ceva indisponibil. • prez.ind. *-ez.* /***indisponibil*** + *-iza.*

indisponibilizáre *s.f.* Acțiunea de *a indisponibiliza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***indisponibiliza.***

indispozíție *s.f.* **1** Lipsă de voie bună; proastă dispoziție; supărare, mîhnire. **2** (*med.*) Alterare minimă a stării de sănătate; boală ușoară. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *indispozițiúne s.f.* /<fr. ***indisposition.***

indispozițiúne *s.f.* v. indispoziție.

indispúne *vb. III. tr., refl.* A(-și) strica voia bună, a (se) mîhni (în mod trecător); a (se) întrista; a (se) supăra. ◆ Ext. (*tr.*) A deranja. *Virtutea creatoare a imitației (sau, dacă termenul indispune, a „emulației")* (PAL.). • prez.ind. *indispún.* /<fr. ***indisposer,*** după *pune.*

indispús, -ă *adj.* **1** Care nu este bine dispus, care este supărat, mîhnit, prost dispus. **2** Care nu se simte bine; care este ușor bolnav. ◆ Spec. (*despre femei*) Care este în perioada de menstruație. • pl. *-și, -se.* /v. ***indispune***; cf. fr. *indisposé.*

indistínct, -ă *adj., adv.* **1** *adj.* (*despre fenomene, procese de mică intensitate etc.*) Care nu se poate distinge bine; neclar, indecelabil. **2** *adv.* Nepărtinitor. *Serviciile făcute indistinct prietenilor și străinilor* (HOL.). • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***indistinct,*** lat. ***indistinctus, -a, -um.***

indistinctíbil, -ă *adj.* Care nu poate fi distins; de nedistins. • pl. *-i, -e.* /***indistinct*** + *-bil,* după fr. *indistinguible,* it. *indistinguibile.*

indistíncție *s.f.* Starea a ceea ce este indistinct; neclaritate. ◆ Lipsă de distincție a oamenilor sau a manifestărilor lor; vulgaritate. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***indistinction.***

índiu *s.n.* (*chim.*) Element chimic, metal maleabil alb-cenușiu, care se găsește în cantități mici în blendă și care este folosit la obținerea unor aliaje speciale, cum ar fi aliajele dentare, la obținerea unor catalizatori, în construcția unor aparate electrice de măsură etc. (*In*). • /<fr. ***indium.***

indivíd, -ă *s.m., s.f.* **1** Ființă umană, persoană considerată izolat în raport cu colectivitatea; ins. ◆ Ext. Ființă umană neindividualizată, persoană oarecare, om necunoscut. ◆ (*deprec.*) Persoană suspectă sau demnă de dispreț. *Un individ necunoscut, între două vîrste, îmbrăcat în haine prea lungi, ponosite* (CĂL.). <> Expr. (*înv.*) *A face pe individul* = a se purta urît. **2** Ființă de origine animală sau vegetală privită ca unitate distinctă a speciei din care face parte; exemplar dintr-o categorie de ființe; entitate, specimen. ◆ Ext. Orice exemplar (considerat izolat) dintr-o categorie de obiecte. *Viața pămîntului nostru ca individ planetar* (EMIN.). **3** (*statist.*) Unitate statistică. **4** (*log.*) Subiectul unei propoziții din calculul predicatelor de ordinul întîi. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***individu,*** lat. ***indīviđuum, -i***; cf. lat. *individuus* „indivizibil", it. *individuo.*

individuál, -ă *adj., adv., s.n.* **1** *adj.* Care este propriu unui individ; personal. ◆ Spec. (*despre bunuri, proprietăți etc.*) Care aparține cuiva; particular. <> *Întreprinzător individual* v. întreprinzător. **2** *adj.* Care aparține unui singur exemplar dintr-o categorie de lucruri sau de ființe; care se referă la un singur exemplar. *Moartea e un fenomen teribil, reprezentată în plan individual* (PAL.). <> *Libertate individuală* v. libertate. **3** *adj.* Care este executat independent, de fiecare individ în parte. *Muncă individuală.* **4** *adv.* În mod izolat, fiecare în parte, fiecare pentru sine. *Un interes determinat individual* (EMIN.). **5** *s.n.* (*lit., estet.*) Concept estetico-literar desemnînd exemplarul (individul, situația, fenomenul etc.) izolat, cazul particular. **6** *s.n.* (*gram.; înv.*) Singular. • sil. *-du-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***individuel,*** it. ***individuale.***

individualísm *s.n.* **1** (*filos.*) Ansamblu de concepții (etice) care iau ca punct de plecare individul izolat, considerat independent de societate, recunoscînd libertatea și drepturile lui absolute. **2** Concepție și atitudine morală constînd în privilegierea valorilor și drepturilor individuale în raport cu valorile și drepturile colective. ◆ Ext. Atitudine a celui care este preocupat exclusiv sau excesiv de problemele sale personale, de propria sa persoană, fiind indiferent sau ostil față de interesele celorlalți, pe care le subordonează intereselor personale; egoism. ◆ Concr. Gest, atitudine, comportare care denotă egoism. *Ne consumăm energiile cu individualisme ieftine.* • sil. *-du-a-.* pl. *-e.* /<fr. ***individualisme***

individualíst, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Individ) care este adept al individualismului. **2** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care se izolează de interesele, de preocupările colective. ◆ Ext. (Individ) care este preocupat excesiv de propria persoană și de interesele proprii; egoist. *Un scriitor... e în mod necesar individualist, e prea preocupat de propriile sale idei și simțiri* (GHER.). **3** *adj.* Care aparține individualismului sau individualiștilor, care se referă la individualism sau la individualiști. *Tinerețea mea „agnostică" și individualistă* (PAL.). • sil. *-du-a-.* pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***individualiste.***

individualitáte *s.f.* **1** Ansamblul particularităților specifice unui individ, prin care acesta se distinge de ceilalți indivizi; originalitate. ◆ Ext. Ansamblul particularităților prin care se distinge un grup coerent de indivizi. *Românii puteau dezvolta individualitatea lor națională* (EMIN.). **2** Persoană deosebit de înzestrată, de talentată, cu însușiri morale sau intelectuale deosebite; personalitate. *Poetul este mai întîi de toate o individualitate* (GHER.) ◆ Ext. Individ. *Toate morțile teribile ale violenților contemporane sînt morți a milioane de individualități* (PAL.). • sil. *-du-a-.* pl. *-ăți.* /<fr. ***individualité,*** it. ***individualità.***

individualizá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică trăsături, fapte, situații etc.*) A scoate în evidență, punînd în lumină particularitățile specifice. ◆ (*refl.*) A se detașa de ansamblul indivizilor de același gen, grație unor aspecte distinctive. **2** A trata pe cineva sau ceva în mod individual, a-i da un caracter propriu, făcîndu-l să se deosebească de ceilalți sau de celelalte. **3** A determina un lucru prin caracterele sale individuale. • sil. *-du-a-.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***individualiser.***

individualizánt, -ă *adj.* Individualizator. • sil. *-du-a-.* pl. *-ți, -te.* /***individualiza*** + *-ant.*

individualizáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a individualiza* și rezultatul ei. *Teme de felul acesta ar trebui să fie neapărate, pentru că ele ascuțesc... conceperea personalităților poetice și... îndreaptă... simțul la individualizarea celor generale* (EMIN.). **2** Adaptare și aplicare a unei concepții, a unei legi etc. la cazuri particulare. **3** Procesul artistic de concretizare, particularizare, diferențiere, prin care un fapt, un personaj etc. capătă caracterul original și viabil. ◆ (*a. plast.*) Întruchipare a ideii artistice în imagini senzorial-concrete, individuale; întruchipare a unei tendințe, esențe, relații generale în figuri individuale tipice. **4** (*psih.*) Proces de constituire a individualității din punct de vedere somatic și social pentru definirea unor structuri proprii și diferențiate, prin care se realizează coerența și unitatea persoanei. • sil. *-du-a-.* pl. *-ări.* /v. ***individualiza.***

individualizát, -ă *adj.* Care se distinge printr-o serie de trăsături specifice. • sil *-du-a-.* pl. *-ți, -te.* /v. ***individualiza***; cf. fr. *individualisé.*

individualizátor, -oáre *adj.* Care individualizează; individualizant. • sil. *-du-a-.* pl. *-ori, -oare.* /***individualiza*** + *-tor.*

individuáție *s.f.* (*psih., filos.*) Ansamblul trăsăturilor care disting un individ de altul. • sil. *-du-a-*. și (*înv.*) *individuațiúne s.f.* /<fr. ***individuation***.

individuațiúne *s.f.* v. individuație.

indivíz, -ă *adj.* (*jur.*) **1** (*despre bunuri*) Care este în indiviziune; care se află în stăpînirea mai multor persoane; nedivizat, întreg. **2** (*despre persoane*) Care posedă o proprietate în indiviziune. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***indivis***, lat. ***indīvīsus, -a, -um***.

indivizár, -ă *s.m., s.f.* (*jur.*) Persoană indiviză. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***indivisaire***.

indivizíbil, -ă *adj.* Care nu este divizibil, care nu poate fi împărțit; nedivizibil. *Cine însă, în superbia rațiunii sale..., divide ce e indivizibil, acela e un cămătariu* (EMIN.). ◆ (*mat.; despre numere întregi*) Care nu se împarte exact (fără rest) la un alt număr. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***indivisible***, lat. ***indīvīsībĭlis, -e***.

indivizibilitáte *s.f.* **1** Faptul de a fi indivizibil; însușire a unui lucru de a fi indivizibil. ◆ (*mat.*) Proprietate a numerelor întregi de a fi indivizibile. **2** (*jur.*) Situație în care la săvîrșirea unei infracțiuni participă mai multe persoane; situație în care două sau mai multe infracțiuni au fost săvîrșite prin același act; situație în care două ori mai multe fapte alcătuiesc o singură infracțiune. • /<fr. ***indivisibilité***, it. ***indivisibilità***.

indiviziúne *s.f.* (*jur.*) Drept de proprietate asupra unor bunuri privite ca o totalitate nedivizată, exercitat de mai multe persoane în același timp, avînd fiecare o cotă-parte; situație a persoanelor care au acest drept de proprietate. • pl. *-i.* /<fr. ***indivision***.

indo-ariánă *adj.* (*lingv.; la pl.*) *Limbi indo-ariene* = grup de limbi indo-europene vorbite actualmente în India, Pakistan, Bangladesh, Nepal, Afghanistan, Sri Lanka; (*și la sg.*) limbă care face parte din acest grup. • sil. *-ri-a-*. pl. *-iene.* /<fr. ***indo-aryen***.

indocíl, -ă *adj.* (*despre animale domestice*) Care nu este docil; nesupus, rebel. ◆ (*despre copii*) Care este neascultător; neînțelegător. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***indocile***, it. ***indocile***, lat. ***indŏcĭlis, -e***.

indocilitáte *s.f.* Lipsă de docilitate, de supunere; neascultare, nesupunere. ◆ Caracterul celui indocil. • /<fr. ***indocilité***, it. ***indocilità***, at. ***indŏcĭlĭtās, -ātis***.

indo-europeán, -ă *s.m., adj.* **1** *s.m.* (*la pl.*) Grup de populații care trăiau în mileniul 3 î.Hr. în Asia Centrală, de unde au emigrat mai tîrziu spre V și S–V; (*și la sg.*) persoană care aparține fiecăruia dintre aceste grupuri. **2** *adj.* (*lingv.; la pl.*) *Limbi indo-europene* = cea mai mare familie de limbi din lume, vorbită mai ales în Europa, Asia, America, Australia de aproximativ jumătate din populația globului, cu ramurile: indo-iraniană, baltică, slavă, italică, celtică, germanică, greacă, anatoliană, tocharică, albaneză, traco-frigiană; (*și la sg.*) limbă care face parte din această familie. **3** *adj.* Care aparține indo-europenilor sau limbilor vorbite de aceștia, care se referă la indo-europeni sau la limbile indo-europene. • sil. *-e-u-*. pl. *-eni, -ene.* /<fr. ***indo-européen***.

indo-europeísm *s.n.* Însușire a limbii indo-europene care apare în alte familii de limbi. • sil. *-e-u-*. /<germ. ***Indoeuropäismus***.

indo-europeíst, -ă *s.m., s.f.* v. indo-europenist.

indo-europeístică *s.f.* v. indo-europenistică.

indo-europeníst, -ă *s.m., s.f.* Specialist în indo-europenistică; indo-germanist. • sil. *-e-u-*. pl. *-iști, -iste.* și *indo-europeíst, -ă s.m., s.f.* /<germ. ***Indoeuropäist***.

indo-europenístică *s.f.* Știință care se ocupă cu studiul limbilor indo-europene; indo-germanistică. • sil. *-e-u-*. și *indo-europeístică s.f.* /<germ. ***Indoeuropäistik***.

indofenól *s.m.* (*chim.*) Nume generic dat unor materii colorante albastre, care rezultă prin oxidarea unui amestec de paraaminofenol cu un fenol. • pl. *-i.* /<fr. ***indophénol***.

indo-germaníst, -ă *s.m., s.f.* Indo-europenist. • pl. *-iști, -iste.* /<germ. ***Indogermanist***.

indo-germanístică *s.f.* Indo-europenistică. • /<germ. ***Indogermanistik***.

indo-iranián, -ă *s.m., adj.* **1** *s.m.* (*la pl.*) Veche populație care trăia pe teritoriul care astăzi aparține Indiei și Iranului; (*și la sg.*) persoană care aparținea acestei populații. **2** *adj.* (*lingv.; la pl.*) *Limbi indo-iraniene* = ramură desprinsă din limba indo-europeană primitivă, din care fac parte sanscrita (dispărută astăzi), limbile și dialectele indiene și cele iraniene; (*și la sg.*) limbă care face parte din această ramură. **3** *adj.* Care aparține indo-iranienilor sau limbilor vorbite de aceștia, care se referă la indo-iranieni sau la limbile indo-iraniene. • sil. *-ni-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***indo-iranien***.

indól *s.m.* **1** (*chim.*) Compus chimic, sub formă de cristale cu miros neplăcut, format dintr-un sistem condensat, alcătuit dintr-un inel benzenic și unul pirolic, prezent liber, în mici cantități, în unele uleiuri eterice, în gudroanele cărbunilor de pămînt, care este folosit în industria cosmetică, în industria chimică etc. **2** (*biol.*) Produs rezultat prin degradarea triptofanului din alimente sub acțiunea bacteriilor intestinale, care, împreună cu scatolul, dă fecalelor mirosul specific. • /<germ. ***Indol***, fr., engl. ***indole***.

indolént, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care este lipsit de energie; leneș, nepăsător; apatic. *Fanariot indolent și mîndru.* ◆ Ext. (*despre atitudini, comportamente etc. ale oamenilor*) Care denotă lipsă de energie, apatie, nepăsare. ◇ (*adv.*) *Se mișcă indolent.* • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***indolent***, it. ***indolente***, lat. ***indŏlens, -ntis*** „lipsit de durere".

indolénță *s.f.* Lipsă de energie; lene, nepăsare; apatie. • /<fr. ***indolence***, lat. ***indŏlentĭa, -ae***, it. ***indolenza***.

indolínă *s.f.* (*chim.*) Substanță albastră obținută prin hidrogenarea indolului, folosită în industria coloranților. • /<germ. ***Indolin***, fr., engl. ***induline***.

indológ, -ă *s.m., s.f.* Indianist. • pl. *-gi, -ge.* /<germ. ***Indolog***.

indología *s.f.* Indianistică. • g.-d. *-iei.* /<germ. ***Indologie***.

indolór, -ă *adj.* (*med.; despre tratamente*) Care este nedureros. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***indolore***.

indomptábil, -ă *adj.* Care nu poate fi stăpînit; neîmblînzit. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***indomptable***.

indonezián, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Indoneziei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuiește în Indonezia; locuitorii Indoneziei. **2** *adj.* Care aparține Indoneziei sau indonezienilor, care se referă la Indonezia sau la indonezieni; originar din Indonezia. ◆ (*subst. f.*) Limba vorbită de indonezieni, variantă a limbii malaeze moderne. • sil. *-zi-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***indonésien***.

indoor ['indor] *adj. invar.* (*sport; despre competiții*) Care se desfășoară în sală sau pe teren acoperit. • /<engl. ***indoor*** „în interior".

indossatríce *s.f.* Manechin. • /<it. ***indossatrice***.

indoxíl *s.n.* (*biochim.*) Compus heterociclic cu caracter aromatic, sub formă de cristale galbene, nestabile, care se găsește în urina mamiferelor sub formă de sare de potasiu a esterului sulfuric (indican animal). • /<fr. ***indoxyle***.

indoxilemíe *s.f.* (*med.*) Prezența indoxilului în sînge. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***indoxylémie***.

indoxiluríe *s.f.* (*med.*) Prezența indoxilului în urină. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***indoxylurie***.

indrí *s.m.* (*zool.*) Lemurian arboricol și vegetarian, avînd peste un metru lungime, care trăiește în munții vulcanici din Madagascar (*Indri indri*). • pl. *-i.* /<fr. ***indri*** <cuv. malgaș.

indrișáim *s.m.* v. indrușaim.

indrușáim *s.m.* (*bot.*) **1** Plantă agățătoare decorativă, din familia leguminoaselor, cu florile roșii, violete sau albe (*Lathyrus odoratus*); sîngele-voinicului. **2** (*reg.*) Mușcată (*Pelargonium odoratissimum*). • pl. *-i.* și *idrișáim s.m.* /<tc. ***itirșahi, itrișahi***.

indubitábil, -ă *adj.* Care nu ridică nici un dubiu; neîndoios, cert, sigur, incontestabil. ◇ (*adv.*) *Palatul de la Versailles a fost indubitabil conceput în așa fel încît să ilustreze măreția Regelui-Soare.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***indubitable***, lat. ***indŭbĭtabĭlis, -e***.

indubitabilitáte *s.f.* Caracter indubitabil. • ***/indubitabil*** + ***-itate***.

indúce *vb. I. tr.* **1** A împinge, a îndemna pe cineva să facă ceva; a incita; a determina. ◇ Loc. adj. *Indus în eroare* v. eroare. ◇ Loc. vb. *A induce* (pe cineva) *în eroare* v. eroare. **2** (*log.*) A face un raționament inductiv. **3** (*fiz.*) A produce un cîmp electric prin inducție electromagnetică. **4** A avea drept consecință; a produce, a cauza, a provoca. • prez.ind. *indúc.* /<lat. ***inducĕre***; cf. fr. *induire*.

indúcere *s.f.* Acțiunea de *a induce* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***induce***.

inductánță *s.f.* (*fiz.*) Mărime caracteristică unui circuit electric sau unei perechi de circuite electrice alăturate, egală cu raportul dintre fluxul magnetic care străbate suprafața mărginită de conturul unuia dintre circuite și intensitatea curentului electric care produce acest flux; inductivitate. • pl. *-e.* /<fr. ***inductance***.

inductanțmétru *s.n.* Aparat pentru măsurarea inductanței. • pl. *-e.* /<fr. ***inductancemètre***.

inductív, -ă *adj.* **1** (*log.*) Care procedează prin inducție, care se bazează pe inducție. ◇ (*adv.*) *Gauss însuși o redescoperă inductiv* (I. BAR.). ◇ *Metodă inductivă* = metodă de cercetare care procedează de la particular la general, de la efect la cauză. *Gîndire inductivă* v. gîndire. *Raționament inductiv* v. raționament. **2** (*fiz.*) Care aparține inducției electromagnetice, care se referă la inducția electromagnetică; care este consecința acestui fenomen. ◇ *Reactanță inductivă* v. reactanță. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***inductif***, lat. ***inductivus, -a, -um***.

inductivitáte *s.f.* (*fiz.*) Inductanță. • pl. *-ăți.* /<germ. ***Induktivität***, fr. ***inductivité***.

inducto- Elem. de compunere „inducție". • /<fr. ***induc-to-***; cf. lat. *inductus* „condus".

inductométru *s.n.* (*fiz.*) Aparat pentru măsurarea curenților de inducție. • pl. *-e.* /<fr. ***inductomètre***.

inductór, -oáre *adj., s.n., s.m.* **1** *adj.* (*fiz.; despre procese fizice*) Care produce sau influențează un alt proces cu care evoluează concomitent. ◆ (*despre cîmpuri sau fluxuri magnetice*) Care induce tensiuni electromotoare prin fenomenul inducției electromagnetice. **2** *s.n.* (*fiz.*) Organ al unei mașini electrice, al unui aparat electric etc., care produce fluxuri magnetice inductoare. **3** *s.n.* (*fiz.*) Mic generator de curent alternativ, cu magneți permanenți, acționat manual și folosit în instalațiile telefonice pentru producerea semnalului de apel. **4** *s.n.* (*psih.*) Termen care servește ca punct de plecare într-o asociație de idei. **5** *s.m.* (*psih.*) Cel care emite mesajul către un medium; care sugestionează, hipnotizează. **6** *s.n.* (*biol.*) Corp, moleculă care are proprietatea de a induce o reacție biologică sau un proces fiziologic. ◆ Substanță care determină inducția (în transmiterea sinaptică). **7** *s.n.* (*lingv.*) Element director al unei analogii. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***inducteur***.

inductotermíe *s.f.* Producere de căldură cu ajutorul inducției electromagnetice. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* ***/inducto-*** + ***-termie***.

indúcție *s.f.* **1** (*log., filos.*) Formă fundamentală de raționament, care realizează trecerea de la particular la general. ◇ *Inducție amplifiantă* v. amplifiantă. ◆ Concr. Concluzie obținută prin această formă de raționament. ◆ Ext. Metodă de demonstrare a propozițiilor generale bazată pe recurență. **2** (*fiziol.*) Mecanism nervos prin care o stare de excitație sau de inhibiție dezvoltată într-un centru nervos favorizează sau determină apariția stării opuse într-un alt centru nervos. ◇ *Inducție reciprocă* = fenomen de distribuire coordonată a celor două procese nervoase fundamentale la nivelul centrilor nervoși corticali și subcorticali. **3** (*embriol.*) Proces care dirijează diferențierea celulelor embrionului și controlează constituirea acestuia. ◆ Acțiune a anumitor regiuni embrionare care provoacă diferențierea regiunilor învecinate într-un sens determinat. **4** (*fiz.*) Producere sau influențare a unui fenomen de către alt fenomen, altfel decît printr-o acțiune mecanică nemijlocit. ◇ *Inducție electromagnetică* = producere a unei tensiuni electromotoare într-un circuit străbătut de un flux magnetic variabil. *Inducție electrostatică* = separare a sarcinilor și redistribuire a lor pe suprafața unui conductor, datorită acțiunii unui cîmp electric; electrizare prin influență. *Inducție electrică* = mărime fizică vectorială care, împreună cu intensitatea cîmpului electric, determină macroscopic starea electrică a cîmpului electromagnetic din corpuri. *Inducție magnetică* = mărime fizică vectorială care, împreună cu intensitatea cîmpului magnetic, determină macroscopic starea magnetică a cîmpului electromagnetic din corpuri. *Motor cu inducție* = motor electric care funcționează pe bază de curent alternativ și din care doar o parte este racordată la rețea, în vreme ce cealaltă funcționează prin inducție. *Bobină de inducție* v. bobină. *Flux al inducției electrice* v. flux. *Inducție mutuală* v. mutual. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *inducțiúne s.f.* /<fr. ***induction***, lat. ***inductĭo, -onis***.

inducțiúne *s.f.* v. inducție.

indulgént, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care manifestă indulgență, care iartă ușor; iertător, clement, îngăduitor, tolerant. <> Fig. *Urechea indulgentă a unor amici răbdători* (EMIN.). ◆ Ext. (*despre atitudini, manifestări etc. ale oamenilor*) Care denotă indulgență, toleranță. <> (*adv.*) *Repartiția încăperilor localului de școală arată – indulgent vorbind – o prea mare îngrijire a d-nei directoare pentru propria sa persoană* (EMIN.). • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***indulgent***, it. ***indulgente***, lat. ***indulgens, -ntis***.

indulgénță *s.f.* **1** Atitudine îngăduitoare față de greșeli; toleranță, îngăduință, bunătate. **2** (*bis.*) Iertare totală sau parțială a păcatelor pe care Biserica Catolică o acorda credincioșilor ei, începînd din sec. 19, în schimbul unei sume de bani. ◆ Concr. Document ce conține textul rugăciunilor care trebuie spuse pentru a obține această iertare. • pl. *-e.* și (*înv.*) *indulgínță s.f.* /<fr. ***indulgence***, lat. ***indulgentĭa, -ae***.

indulgínță *s.f.* v. indulgență.

indúlt *s.n.* **1** (*bis.*) Privilegiu acordat de Sfîntul Scaun în beneficiul unei comunități sau al unei persoane, care conferea puteri excepționale. **2** (*milit.*) Permisiune de a părăsi un port inamic, acordată navelor comerciale surprinse de declanșarea ostilităților. • /<lat. ***indultum, -i***, it. ***indulto***, fr. ***indult***.

indumént *s.f.* **1** (Obiect de) îmbrăcăminte. **2** (*bot.*) Strat des de peri de pe suprafața unor frunze. • pl. *-e.* /<fr. ***indument***, lat. ***indūmentum, -i***.

induplicát, -ă *adj.* (*bot.; despre frunze, petale, sepale*) Care are marginile îndoite spre interior. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***indupliqué***.

indurá *vb. I. refl.* (*med.; despre țesuturi, organe*) A deveni dur; a se întări. • prez.ind. pers. 3 *-ează.* /<fr. ***indurer***.

induráre *s.f.* Acțiunea de *a indura* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***indura***.

indurație *s.f.* (*med.*) Proces patologic caracterizat prin creșterea anormală a consistenței unui țesut sau a unui organ. ◆ Concr. Parte indurată; (*pop.*) bătătură. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***induration***, lat. ***indūratĭo, -onis***.

indurescént, -ă *adj.* (*biol.; despre organe, țesuturi*) Care este compact; rezistent, dur. • pl. *-ți, -te.* /cf. lat. *indurescĕre* „a se întări".

indús, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* (*despre fenomene, procese fizice*) Care este influențat sau produs de un stimul extern, cu care evoluează concomitent. **2** *adj.* (*biol.*) *Mutație indusă* = mutație obținută în laborator în mod artificial. **3** *adj.* (*mat.*) *Operație* (sau *relație*) *indusă* = restricție a unei operații (sau a unei relații) la o submulțime stabilă a mulțimii date. **4** *adj.* (*fiz.; despre tensiuni electromotoare, curenți electrici*) Care este produs prin inducție electromagnetică. **5** *s.n.* (*fiz.*) Parte componentă a unui sistem electromagnetic în care se produc tensiunile electromotoare induse de cîmpul magnetic al inductorului. <> *Reacțiunea indusului* v. reacție. • pl. *-și, -se.* /v. ***induce***; cf. și fr. *induit*.

industriál, -ă *adj.* **1** Care ține de industrie, care se referă la industrie; bazat pe industrie; care este produs sau prelucrat de (sau în) industrie. <> *Plante industriale* = grup de plante agricole (oleaginoase, textile etc.) cultivate în vederea prelucrării lor (în industrie). *Chimie industrială* = ramură a chimiei care se ocupă cu aplicarea procedeelor chimice în tehnica fabricației. *Psihologie industrială* = disciplină care se ocupă cu psihologia și organizarea muncii, cu orientarea profesională etc. (*fam.*) *Cantitate industrială* = cantitate foarte mare. *Alcool industrial* v. alcool. *Apă industrială* v. apă. *Artă industrială* v. artă. ◆ Ext. Care rezultă din industrie, ca produs indirect. *O Meusă înconjurată de furnale și acoperită de fum industrial* (CĂL.). **2** (*despre țări, regiuni etc.*) Care are o industrie dezvoltată. **3** (*despre zone, locuri etc.*) În care sînt grupate multe fabrici, uzine etc. *Melancolia cheiurilor industriale* (CĂL.). **4** (*econ.*) *Revoluția industrială* = ansamblul fenomenelor care au caracterizat, începînd cu sec. 18, transformarea lumii moderne grație evoluției capitalismului, tehnicii și comunicațiilor. *Centrală industrială* v. central. *Inerție industrială* v. inerție. *Platformă industrială* v. platformă. • sil. *-tri-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***industriel***, it. ***industriale***.

industrialísm *s.n.* (*econ.*) **1** Sistem în care dezvoltarea industriei este considerată obiectivul principal al economiei; tendință spre industrializare. **2** Teorie economică potrivit căreia, în opoziție cu agrarianismul, se acordă prioritate dezvoltării industriei. • sil. *-tri-a-.* /<fr. ***industrialisme***.

industrializá *vb. I.* (*econ.*) **1** *tr.* A dezvolta industria; a introduce tehnica mașinistă în anumite procese de muncă (în locul tehnicii manuale); a transforma un proces de producție meșteșugărească într-un proces de producție întemeiat pe tehnica mașinistă modernă; a mecaniza. **2** *refl., tr.* A deveni industrial sau a face (un stat, o țară) să treacă la marea industrie mașinistă. **3** *tr.* (*compl. indică materii prime*) A prelucra pentru a obține produse industriale. ◆ A promova metode, procedee (tehnice, organizatorice) industriale în diverse ramuri. • sil. *-tri-a-.* prez. ind *-ez.* /<fr. ***industrialiser***.

industrializáre *s.f.* (*econ.*) **1** Acțiunea de *a industrializa* și rezultatul ei; proces de transformare a unei țări agrare într-o țară cu o industrie dezvoltată prin crearea și dezvoltarea marii industrii mecanizate. **2** Prelucrare industrială a unor materii prime, transformare a lor în produse industriale. **3** Aplicare a unor metode, procedee (tehnice, organizatorice etc.) specific industriale în alte ramuri. • sil. *-tri-a-.* pl. *-ări.* /v. ***industrializa***.

industriáș *s.m.* Proprietar, conducător al unei întreprinderi industriale; fabricant, (*înv.*) industrios. ◆ (*înv.*) Meseriaș, meșteșugar. *Punga ce hrănește pe industriaș și îmbracă pe agricultor* (EMIN.). • sil. *-tri-aș.* pl. *-i.* /***industrie*** + *-aș*.

indústrie *s.f.* (*econ.*) **1** Ramură a producției materiale și a economiei naționale în cadrul căreia au loc, pe scară largă, activități de producție a uneltelor de muncă, de extracție a materiilor prime, a materialelor și a combustibililor și de transformare a produselor obținute în această ramură, precum și a celor produse în agricultură, în bunuri de consum. *D-lui se silește prin industrie a reîntoarce Băiei vechea ei înflorire* (KOGĂL.). <> *Industrie emergentă* = industrie care se află la începutul vieții sale economice și care cunoaște o dezvoltare rapidă. *Industrie în declin* = industrie care se află aproape de sfîrșitul vieții economice. ◆ Ext. Orice activitate economică asimilată cu industria și practicată pe scară largă. *Industria teatrală a lui A. de Herz* (CĂL.). ◆ Poet. Ocupație, preocupare. *Păianjenii își exersau pacifica și tăcuta lor industrie* (EMIN.). **2** (*cu determ. care indică specificul, felul etc.*) Sector, ramură sau subramură de activitate industrială. *Industrie extractivă.* <> *Industrie alimentară* v. alimentar. *Industrie grea* v. greu. *Industrie ușoară* v. ușor. **3** Meșteșug. <> *Industrie casnică* v. casnic. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***industrie***, lat. ***industrĭa, -ae*** „activitate".

industriós, -oásă *adj., s.m.* **1** *adj.* (*despre oameni*) Care este harnic; laborios, iscusit, dibaci. ◆ Ext. (*despre manifestări și forme de expresie umane*) Care denotă măiestrie, pricepere, iscusință. *Un stil personal... constînd într-o înfățișare industrioasă a opiniei într-o cămașă de aluzii* (CĂL.). **2** *s.m.* (*înv.*) Industriaș. • sil. *-tri-os.* pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***industrieux***, lat. ***industrĭōsus, -a, -um***.

indút *s.m.* (*bis.*) Cel care servește la marile liturghii catolice pe diacon. • pl. *-ți.* /<lat. ***indutus***.

induviát, -ă *adj.* (*bot.*) Care este acoperit cu induvie. • sil. *-vi-at.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***induvié***.

indúvie *s.f.* (*bot.*) **1** Parte a florii care protejează baza fructului pînă la maturitate. **2** Organ de diseminare a fructului, provenind din periantul florii, cum sînt egretele la achene. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***induvie***, lat. ***indŭvĭae, -arum*** „veșminte".

induziát, -ă *adj.* (*bot.*) Care este prevăzut cu induzie. • sil. *-zi-at.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***indusié***.

indúzie *s.f.* (*bot.*) Înveliș membranos lamelar și foarte subțire care protejează sporii de pe fața inferioară a frunzelor la unele specii de ferigă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***indusie***.

ineáță *s.f.* (*bot.*) Numele a două plante erbacee care cresc mai ales în livezi: *a*) plantă cu florile albe (*Linum catharticum*); inișor; *b*) plantă cu tulpini numeroase și cu florile albastre (*Linum austriacum*); in de cîmp. • pl. *-ețe.* /***in***^{3} + *-eață*.

inebranlábil, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care nu se lasă doborît; neclintit, ferm, inflexibil. ◆ Care nu poate fi determinat să-și schimbe un plan, o intenție, o opinie. ◆ Ext. (*despre atitudini*) Care denotă hotărîre. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***inébranlable***.

inechitábil, -ă *adj.* (*despre hotărîri, măsuri etc.*) Care nu este echitabil, care se întemeiază pe o nedreptate; injust. <> (*adv.*) *Legea a fost de la început gîndită inechitabil.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***inéquitable***.

inechitáte *s.f.* Nedreptate, injustețe; inicvitate. • pl. *-ăți.* /cf. fr. *iniquité*.

inechivăívă *adj.* (*zool.; despre cochilii*) Care este formată din două valve inegale. • pl. *-e.* /<fr. ***inéquivalve***, engl. ***inequivalve***.

inechivóc, -ă *adj.* Care nu este echivoc; neechivoc, neinterpretabil. <> (*adv.*) *Gorică Pîrgu e suprapus destul de inechivoc cu Caragiale-tatăl* (PAL.). • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***inéquivoque***.

inecuáție *s.f.* (*mat.*) Inegalitate între două expresii algebrice, adevărată numai pentru anumite valori date variabilelor. • sil. *-cu-a-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *inecuațiúne s.f.* /<fr. ***inéquation***.

inecuațiúne *s.f.* v. inecuație.

inedít, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* (*despre documente, lucrări etc.*) Care se publică pentru prima dată. **2** *adj.* Fig. Necunoscut mai înainte; nou; neobișnuit. *Elemente lingvistice expresive inedite.* **3** *s.n.* Noutate, originalitate. *Ineditul unei teorii.* • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***inédit***, lat. ***inēdĭtus, -a, -um***.

ineducábil, -ă *adj.* Care nu poate fi educat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***inéducable***.

inefábil, -ă *adj.* Care nu poate fi exprimat prin cuvinte; inexprimabil. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***ineffable***, it. ***ineffabile***, lat. ***ineffabilis, -e***

inefabilitáte *s.f.* **1** (Însușirea a) ceea ce este inefabil. **2** Caracter inefabil. • pl. *-ăți.* /<fr. ***ineffabilité***.

ineficáce *adj. invar.* Care nu este eficace, care nu produce efectul dorit; ineficient. *Tratament ineficace.* • /<fr. ***inefficace***, lat. ***inefficax, -acis***.

ineficacitáte *s.f.* Faptul de a nu fi eficace; lipsă de eficacitate. • /<fr. ***inefficacité***.

ineficiént, -ă *adj.* Ineficace. • sil. *-ci-ent.* pl. *-ți, -te.* /***in***^{1}*-* + ***eficient***; cf. engl. *inefficient*.

ineficiénță *s.f.* Lipsă de eficiență. • sil. *-ci-en-.* pl. *-e.* /***in***^{1}*-* + ***eficiență***; cf. engl. *inefficiency*.

inegál, -ă *adj.* **I 1** (*despre obiecte, părți de obiecte, suprafețe etc.*) Care nu este de aceeași dimensiune, mărime, întindere, proporție (cu...). *Scînduri inegale. Spații inegale.* <> *Paralele inegale* v. paralel. **2** Care nu are aceeași valoare, calitate, importanță, semnificație (cu...). *Drepturi inegale. Puteri de convingere inegale.* ◆ Disproporționat. *Lupta dintre cei doi boxeri este inegală.* **3** (*despre materiale, substanțe etc.*) Care nu are aceeași cantitate, greutate, măsură (cu...). *Două grămezi inegale.* <> (*adv.*) *A împărți inegal cadourile.* **4** (*despre unități de timp*) Care nu are aceeași durată (cu...). *Iarna, nopțile și zilele sînt inegale.* **5** (*despre oameni, națiuni, state etc.*) Care nu ocupă același loc într-o ierarhie (cu...); care nu are aceleași drepturi, avantaje (cu...). *Sînt inegali în fața legii.* **II 1** (*despre fenomene, acțiuni, sentimente etc.*) Care variază; care nu are pe toată întinderea sau durata aceeași formă, intensitate, mărime etc.; care trece succesiv sau alternativ de la o stare la alta, de la un aspect la altul etc. *Iubire inegală. Temperatură inegală.* **2** (*despre oameni*) Care nu are același comportament, aceleași stări sufletești etc. în împrejurări, situații diferite; schimbător, instabil. **3** (*despre terenuri*) Care nu este neted; neuniform. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***inégal***.

inegalábil, -ă *adj.* Care nu poate fi egalat; care nu poate fi comparat cu nimic, cu nimeni (prin calități, particularități etc.); neegalabil. *Timbru inegalabil al vocii.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***inégalable***.

inegalitáte *s.f.* **1** Situație în care oamenii (sau statele, națiunile) nu au aceleași drepturi, îndatoriri, avantaje etc. *Inegalitate socială.* **2** Stare, situație a două sau mai multe fenomene, stări, sentimente, obiecte etc. de a fi inegale (din punctul de vedere al dezvoltării, al importanței, al calității, al cantității etc.). *Inegalitatea drepturilor politice. Inegalitatea responsabilităților.* ◆ Disproporție. **3** (*mat.*) Relație matematică între două mărimi sau expresii care arată că una este mai mare sau mai mică decît cealaltă; neegalitate. <> *Inegalitate strictă* v. strict. **4** Faptul de a trece succesiv sau alternativ de la o stare la alta, de la un aspect la altul etc. *Inegalitatea tensiunii.* • pl. *-ăți.* /<fr. ***inégalité***.

ineísm *s.n.* (*filos.*) Doctrină fundată pe acceptarea ideilor înnăscute. • /<fr. ***innéisme***.

ineíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (*filos.*) (Adept) al ineismului. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***innéiste***.

inél *s.n.* **1** Cerc mic de metal (prețios, cu pietre scumpe) care se poartă pe deget, ca podoabă. <> *Inel de logodnă* (sau, *înv., de credință, de încredințare*) = inel pe care îl dă un bărbat viitoarei soții ca simbol al intenției sale de a o lua de soție. *Inel de cununie* = verighetă. <> Expr. *Tras* (*ca*) *prin inel* sau *parcă-i* sau *pare* (*că-i*), (ori *gîndești că-i*) *tras prin* (sau *printr-un*) *inel* v. trage. **2** (*astron.*) Fîșie circulară de lumină. <> *Inelul lui Saturn* = cerc luminos care înconjoară planeta Saturn. **3** Obiect în formă de cerc, care are diverse întrebuințări practice; verigă, za. **4** (*tehn.*; *la pl.*) Cercuri care cuprind fusul, făcute dintr-o bucată cu el, menite să îl protejeze împotriva presiunii axiale și transversale. **5** (*tehn.*; *la pl.*) Găuri la luminările jugului. **6** (*gimn.*; *la pl.*) Aparat de gimnastică format din două cercuri atîrnate fiecare de cîte o frînghie, la o anumită distanță de sol, la care gimnastul execută exerciții, ținîndu-se cu mîinile de ele. ◆ Ext. Probă sportivă care se execută la acest aparat. **7** Arteră de circulație, cu traseu circular sau poligonal, care înconjoară o localitate și leagă capetele șoselelor exterioare ce conduc la această localitate. **8** (*bot.*; *la pl.*) Zone circulare concentrice, care se observă într-o secțiune transversală făcută în tulpina sau în rădăcina plantelor lemnoase și care indică vîrsta acestora, precum și creșterea lor în grosime. **9** (*zool.*; *la pl.*) Striuri concentrice pe solzii, pe operculele și pe alte formații osoase ale peștilor, care permit evaluarea vîrstei acestora. **10** (*zool.*) Fiecare dintre segmentele din care este alcătuit corpul unor viermi. <> *Inel periesofagian* v. periesofagian. *Inel perifaringian* v. perifaringian. **11** (*chim.*) Catenă în care primul atom de carbon este unit cu ultimul atom.

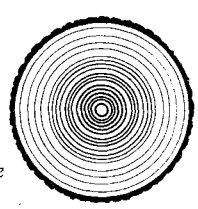

inele concentrice

12 (*mat.*) Mulțime de elemente pentru care sînt definite două legi de compunere, una numită adunare, iar cealaltă înmulțire, astfel încît mulțimea să formeze grup comutativ față de adunare, înmulțirea să fie asociativă, iar adunarea să fie distributivă față de înmulțire. *Mulțimea numerelor întregi este un inel.* <> *Inel unitar* v. unitar. **13** Poet. (*mai ales la pl.*) Buclă de păr. **14** Fig. Idee care unește; verigă. • pl. *-e.* /lat. ***anellus, -i***.

inelăj *s.n.* (*silv.*) Operație de fixare a unor inele cleioase pe trunchiul arborilor pentru a bara calea insectelor sau a omizilor care urcă pe coroană. • pl. *-e.* /***inel*** + *-aj*.

inelár, -ă *adj., s.m.* **1** *adj.* Care are aspectul unui inel. <> *Protuberanță inelară* v. protuberanță. **2** *s.m.* (*entom.*) Fluture dăunător, de culoare galbenă-cafenie, care depune ouă în formă de inel pe ramurile pomilor fructiferi și ale stejarilor și a cărui larvă provoacă mari pagube (*Malacosoma neustria*). **3** *s.m.* Degetul aflat între degetul mic și cel mijlociu, pe care se poartă de obicei inelul. **4** *s.m.* Fabricant sau vînzător de inele. • pl. *-i, -e.* /***inel*** + *-ar*.

ineláș *s.n.* Ineluș. • pl. *-e.* /***inel*** + *-aș*.

inelát, -ă *adj.* **1** (*despre păr, blană*) Care este în formă de inel; cu inele; buclat, cîrlionțat. **2** (*despre degete*) Care este împodobit cu inele. **3** (*zool.*) *Viermi inelați* = încrengătură de viermi al căror corp este alcătuit din inele. • pl. *-ți, -te.* /***inel*** + *-at*.

inelegánt, -ă *adj.* Care nu este elegant în vorbire, în comportare etc.; neelegant. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***inélégant***, it. ***inelegante***.

inelegánță *s.f.* **1** Lipsă de eleganță, de tact în vorbire, în comportare etc.; neeleganță. **2** Concr. Vorbă, comportare etc. lipsită de finețe, de tact. ◆ Ext. Grosolănie. • pl. *-e.* /<fr. ***inélégance***, it. ***ineleganza***.

ineligíbil, -ă *adj.* Care nu are calitățile cerute de lege pentru a putea fi ales; care nu este eligibil; neeligibil. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***inéligible***.

ineligibilitáte *s.f.* Starea celui care este ineligibil. • /<fr. ***inéligibilité***.

ineluctábil, -ă *adj.* Care nu poate fi împiedicat; care nu poate fi înlăturat; neeluctabil. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***inéluctable***, lat. ***inēluctabilis, -e***; cf. lat. *in* „ne", *luctari* „a lupta".

ineluctabilitáte *s.f.* Însușirea a ceea ce este ineluctabil. • /<fr. ***inéluctabilité***.

inelúș *s.n.* Dim. al lui *inel*; inelaș. • pl. *-e.* /***inel*** + *-uș*.

ínemă *s.f.* v. inimă.

inenarábil, -ă *adj.* Care nu poate fi povestit. ◆ Ext. Care este extraordinar, uimitor. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***inénarrable***.

inépt, -ă *adj., s.m., s.f.* (Om) prost, stupid, tîmpit. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***inepte***, lat. ***ineptus, -a, -um***.

inepție *s.f.* Vorbă, faptă etc. prostească, stupidă; absurditate, stupiditate. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***ineptie***.

inepuizábil, -ă *adj.* **1** Care nu poate fi epuizat, care nu se termină niciodată; neepuizabil. **2** Ext. Care este extrem de abundent, de bogat. *Surse documentare inepuizabile.* • sil. *-pu-i-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***inépuisable***.

inepuizabilitáte *s.f.* Caracterul a ceea ce este inepuizabil. • sil. *-pu-i-.* /***inepuizabil*** + *-itate*.

ineradicábil, -ă *adj.* Care este imposibil de eradicat. • pl. *-i, -e.* /<engl. ***ineradicable***.

inerânță *s.f.* (*teol.*) Principiu romano-catolic care susține infailibilitatea textului biblic. • /<it. ***inerranza***.

inerbăre *s.f.* Plantare de iarbă. • pl. *-ări.* /***in***[1]*-* + ***iarbă***.

inerént, -ă *adj.* Care face parte integrantă din ceva; care prin natura sa este legat de ceva, care aparține în mod firesc la ceva; care constituie un element nedespărțit de un lucru sau de o ființă. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***inhérent***, lat. ***inhaerens, -entis***.

inerénță *s.f.* Calitatea sau starea a ceea ce este inerent. • pl. *-e.* /<fr. ***inhérence***.

inérm, -ă *adj.* **1** (*bot.*; *despre plante*) Care este lipsit de țepi, de spini. **2** (*zool.*; *despre animale*) Care este lipsit de ace; care nu are dinți ascuțiți. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***inerme***; cf. lat. *inermis* „neînarmat".

inért, -ă *adj.* **1** (*despre ființe*) Care este fără viață; neînsufletit. ◆ (*despre părți ale corpului*) Care este anchilozat, înțepenit, țeapăn. *Cînd mi-a dat mîna, mi-a lăsat-o... inertă într-a mea* (IBR.). **2** (*despre oameni*) Care este inactiv din fire; care este lipsit de vigoare, de vioiciune; (*pop.*) moliu. *Bătrînul, inert, părea că doarme* (BART). **3** (*fiz.*; *despre corpuri*) Care are inerție. **4** (*fiz.*; *despre masa corpurilor*) Care influențează inerția; care se referă la inerție. **5** (*chim.*; *despre elemente sau substanțe*) Care este lipsit de inactivitate față de alte elemente sau substanțe. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***inerte***, lat. ***iners, -tis***, it. ***inerte***.

inerțiál, -ă *adj.* (*fiz.*; *despre sisteme de referință*) În raport cu care se verifică principiul inerției. • sil. *-ți-al.* pl. *-i, -e.* /***inerție*** + *-al*; cf. germ. *Inertial[bezugsystem]*.

inerție *s.f.* **1** (*fiz.*) Proprietate a corpurilor de a-și păstra starea de repaus sau de mișcare în care se află atîta timp cît nu sînt supuse acțiunii unei forțe exterioare. <> *Forță de inerție* = forță care apare în virtutea legii acțiunii și reacțiunii, atunci cînd un punct (sau un corp) material se află în mișcare accelerată. *Moment de inerție* = produsul dintre masa unui punct material și pătratul distanței pînă la un punct sau pînă la o axă de referință. **2** Proprietate a unui sistem fizico-chimic sau tehnic de a reacționa slab sau cu întîrziere la acțiunea factorilor externi. **3** Tendință a unei persoane sau a unei colectivități de a rămîne în repaus, în inactivitate; stare de pasivitate, de lipsă de energie. **4** (*biol.*) Tendință a proceselor nervoase de a se desfășura lent, de a stagna, de a persista într-o anumită formă de organizare. **5** (*med.*) *Inerție uterină* = lipsă de contracție și de retractare a mușchiului uterin după naștere. **6** (*econ.*) *Inerție industrială* = ansamblu de fenomene observate atunci cînd firmele nu reușesc să-și schimbe amplasamentele în momentul în care industria încetează a mai avea profitabilitate maximă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***inertie***, lat. ***inertia, -ae***.

inervá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A (se) produce o stare de excitare a sistemului nervos. **2** *refl.* A se produce rețeaua de nervi a unui organ sau a unui țesut. • prez.ind. pers. 3 *-ează.* /<fr. ***innerver***.

inervăre *s.f.* **1** Formare a rețelei de nervi a unui organ sau a unui țesut. **2** (*anat.*) Inervație (1). • pl. *-ări.* /v. ***inerva***.

inervát, -ă *adj.* **1** (*despre sisteme nervoase*) Care este excitat. **2** (*despre organe, țesuturi*) Care are o rețea bogată de nervi. • pl. *-ți, -te.* /v. ***inerva***.

inervație *s.f.* **1** (*anat.*) Ansamblul formațiilor nervoase periferice, care constituie aparatul nervos al unui țesut sau al unui organ, cuprinzînd receptori și fibre senzitive, fibre motorii (și ganglioni nervoși); inervare (2). **2** Activitate fiziologică specifică nervilor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***innervation***.

inesențiál, -ă *adj.* Care nu este esențial; neesențial. • sil. *-ți-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***innessentiel***.

inespugnábil, -ă *adj.* v. inexpugnabil.

inestétic, -ă *adj.* Care nu este estetic; neestetic, urît, respingător. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***inesthétique***.

inestimábil, -ă *adj.* Care nu poate fi estimat; care este foarte prețios; neestimabil, inevaluabil. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***inestimable***, lat. ***inaestimabilis, -e***.

inevaluábil, -ă *adj.* Inestimabil. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***inévaluable***.

inevidénță *s.f.* Lipsă de evidență. *Inevidența unei demonstrații.* • /***in***[1] + ***evidență***; cf. it. *inevidenzza*.

inevitábil, -ă *adj., adv.* **1** *adj., adv.* (Într-un mod) care nu poate fi evitat, care este de neînlăturat. *În mod inevitabil vei pleca acolo. Un duel însă ar atrage după sine inevitabil divorțul* (REBR.). **2** *adv.* Fatal, fatalmente. *Inevitabil trebuia să se întîmple așa.* **3** *adj.* Iminent. *Un fenomen inevitabil.* **4** *adj.* Cert, sigur. *Căderea inevitabilă a ploii.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***inévitable***, lat. ***inēvitabilis, -e***.

inevitabilitáte *s.f.* Faptul de a fi inevitabil; starea unui fapt, a unei situații etc. inevitabile. • /<fr. ***inévitabilité***, it. ***inevitabilità***.

inexáct, -ă *adj.* **1** Care nu este exact; care este eronat, greșit, incorect. *Calcul inexact.* <> (*adv.*) *A prezentat inexact desfășurarea anchetei.* **2** Care este nefondat, neîntemeiat. *Știre inexactă.* **3** (*despre oameni*) Care nu este punctual; care nu face lucrurile la timp. • pronunț. *-egzact.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***inexact***.

inexactitáte *s.f.* **1** Lipsă de exactitate; neexactitate. **2** Concr. Afirmație inexactă; greșeală, eroare. **3** Lipsă de punctualitate. • pronunț. *-egzacti-.* pl. *-ăți.* /***in***[1]*-* + ***exactitate*** sau ***inexact*** + *-itate*.

inexcitábil, -ă *adj.* Care nu poate fi excitat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***inexcitable***.

inexcitabilitáte *s.f.* Lipsă de excitabilitate; însușire a ceea ce este inexcitabil. • pl. *-ăți.* /<fr. ***inexcitabilité***.

inexigíbil, -ă *adj.* Care nu poate fi pretins. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***inexigible***.

inexigibilitáte *s.f.* Însușire a ceea ce este inexigibil. • pl. *-ăți.* /<fr. ***inexigibilité***.

inexistént, -ă *adj.* **1** Care nu există; neexistent. **2** Fig. (*despre oameni*) Care nu se face remarcat; care este lipsit de importanță, de valoare; neglijabil, șters. ◆ (*fam.*) Care nu joacă nici un rol. • pronunț. *-egzis-.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***inexistant***.

inexisténță *s.f.* Faptul de *a nu exista*; lipsă de existență. • pronunț. *-egzis-.* pl. *-e.* /<fr. ***inexistance***.

inexorábil, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care nu poate fi înduplecat; care este inflexibil; neînduplecat. **2** (*despre oameni*) Care este fără milă; care este sever peste măsură. **3** (*despre evenimente, fenomene etc.*) Care se produce în mod fatal; implacabil. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***inexorable***, lat. ***inexōrabilis, -e***.

inexorabilitáte *s.f.* Caracterul a ceea ce este inexorabil; neînduplecare, severitate (extremă). • /<fr. ***inexorabilité***.

inexperiénță *s.f.* Lipsă de experiență, de deprindere; neexperiență. • sil. *-ri-en-.* pl. *-e.* /<fr. ***inexpérience***, lat. ***inexpĕrientia, -ae***.

inexperimentát, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Căruia îi lipsește experiența; care are experiență insuficientă; neexperimentat. **2** (*despre medicamente, invenții, tratamente etc.*) Care nu a fost încă experimentat, testat. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***inexpérimenté***.

inexpiábil, -ă *adj.* Care nu poate fi ispășit. • sil. *-pi-a-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***inexpiable***.

inexplicábil, -ă *adj., adv.* **1** (Într-un mod) care nu poate fi explicat; neexplicabil. **2** (Într-un mod) de neînțeles. **3** (Într-un mod) straniu, bizar. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***inexplicable***, lat. ***inexplicabilis, -e***.

inexplicít, -ă *adj.* Care este neclar; neexplicit. • pl. *-ți, -te.* /***in***[1]*-* + ***explicit***.

inexploatábil, -ă *adj.* Care nu se poate exploata; neexploatabil. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***inexploitable***.

inexplorábil, -ă *adj.* Care nu poate fi explorat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***inexplorable***.

inexplorát, -ă *adj.* Care nu a fost explorat, analizat, cercetat; neexplorat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***inexploré***.

inexplozíbil, -ă *adj.* Care nu este explozibil, care nu poate face explozie; neexplozibil. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***inexplosible***.

inexpresív, -ă *adj.* Care este lipsit de expresivitate; neexpresiv, șters. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***inexpressif.***

inexpresivitáte *s.f.* Caracterul a ceea ce este inexpresiv. • pl. *-ăți.* /<fr. ***inexpressivité.***

inexprimábil, -ă *adj.* Care nu poate fi redat prin cuvinte; care nu poate fi spus; indicibil, inefabil, neexprimabil. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***inexprimable.***

inexpugnábil, -ă *adj.* **1** (*despre locuri fortificate*) Care nu poate fi cucerit; care este de neînvins. **2** Fig. Care rezistă la toate atacurile. • pl. *-i, -e.* și *inespugnábil, -ă adj.* /<fr. ***inexpugnable***, lat. ***inexpugnabilis, -e.***

inexpugnabilitáte *s.f.* Însușirea, starea a ceea ce este inexpugnabil. • pl. *-ăți.* /<fr. ***inexpugnabilité.***

inextensíbil, -ă *adj.* Care nu se poate extinde; neextensibil. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***inextensible.***

inextensibilitáte *s.f.* Însușirea sau starea a ceea ce este inextensibil. • pl. *-ăți.* /<fr. ***inextensibilité.***

in extenso *loc.adv.* **1** Pe larg; în detaliu. **2** În întregime. • /<lat. ***in extenso*** „pe larg".

inexterminábil, -ă *adj.* Care nu poate fi exterminat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***inexterminable.***

inextingíbil, -ă *adj.* **1** Care nu poate fi făcut să înceteze; care nu poate fi stins. **2** Care nu încetează. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***inextinguible***, lat. ***inextinguibilis, -e***, după *stinge.*

inextirpábil, -ă *adj.* Care nu poate fi extirpat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***inextirpable.***

in extremis *loc.adv.* **1** În ultimă instanță, în ultimul moment; neavînd altă posibilitate, silit de împrejurări. **2** În ultimul moment al vieții, pe patul de moarte. • /<lat. ***in extremis*** „în ultimă instanță".

inextricábil, -ă *adj.* (*despre întîmplări, situații etc.*) Care nu poate fi descurcat, fiind foarte complicat; care este de neînțeles, de nelămurit. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***inextricable***, lat. ***inextricabilis, -e.***

inextricabilitáte *s.f.* Însușirea sau starea a ceea ce este inextricabil. • pl. *-ăți.* /<fr. ***inextricabilité.***

infailíbil, -ă *adj.* **1** Care nu poate greși; care nu se poate înșela; perfect, desăvîrșit. **2** Care își atinge scopul cu siguranță. • sil. *-fa-i-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***infaillible***, lat. ***infallibilis, -e*** <*ĭn-* „ne", *fallĕre* „a înșela"; cf. și it. *infallibile.*

infailibilitáte *s.f.* **1** Faptul de a fi infailibil. **2** Starea, natura, caracterul a ceea ce este infailibil. • sil. *-fa-i-.* pl. *-ăți.* /<fr. ***infaillibilité.***

infám, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Om) care merită oprobriul public, care merită să fie înfierat; (om) josnic, mîrșav, ticălos. **2** *adj.* (*despre fapte, acțiuni etc. ale oamenilor*) Care este josnic, rușinos, nedemn. *Taci... taci... cu prostiile tale infame* (CA. PETR.). **3** *adj.* Fig. Care este oribil, groaznic. **4** *adj.* Fig. (*despre timp*) Care este urît. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***infâme***, it. ***infame***, lat. ***infamis, -e***, germ. ***infam.***

infamá *vb. I. tr.* (*compl. indică persoane*) **1** A defăima; a dezonora. **2** A acuza pe nedrept. • prez.ind. *-ez.* /<lat., it. ***infamare.***

infamánt, -ă *adj.* (*despre fapte, acțiuni etc. ale oamenilor*) Care atrage oprobriul public; care aruncă asupra cuiva dezaprobarea, dezonoarea; degradant, dezonorant, infamator, rușinos. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***infamant***, it. ***infamante.***

infamáre *s.f.* **1** Defăimare. **2** Dezonoare. **3** Acuzare pe nedrept. • pl. *-ări.* /v. ***infama.***

infamatór, -oáre *adj.* (*despre fapte, acțiuni etc. ale oamenilor*) Infamant. • pl. *-ori, -oare.* /<it. ***infamatore.***

infamíe *s.f.* Caracterul a ceea ce este infam; concr. faptă, vorbă etc. infamă; josnicie, mîrșăvie, ticăloșie. <> (*înv.*) *Stîlpul infamiei* = loc unde erau legați unii infractori sau condamnați pentru a putea fi loviți de mulțime. Δ Expr. *A pune* (sau *a țintui, a vedea*) (pe cineva) *la stîlpul infamiei* = a supune (pe cineva) oprobriului public; a înfiera (pe cineva). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***infamie***, lat. ***infamĭa, -ae***, germ. ***Infamie.***

infánte, -ă *s.m., s.f.* Titlu dat copiilor regelui Spaniei (și al Portugaliei), în afară de primul născut. ◆ Persoană care poartă acest titlu. • pl. *-ți, -te.* /<sp. ***infante***; cf. și it. *infante.*

infantérie *s.f.* (*milit.*) Una dintre armele de bază care luptă pe jos; pedestrime. <> *Infanterie ușoară* = infanterie cu arme ușoare, folosită la recunoașteri, la hărțuieli și la urmărirea dușmanului. *Infanterie moto* = infanterie dotată cu autovehicule pentru transportul personalului și al utilajului tehnic de luptă în timpul deplasărilor. *Infanterie marină* = parte din forțele maritime care luptă pe uscat în sprijinul unităților de marină. • acc. și *infanterie.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<rus. ***инфантерия***, fr. ***infanterie.***

infanteríst *s.m.* Militar care face parte din infanterie; pedestru, pedestraș. • pl. *-iști.* /<germ. ***Infanterist.***

infanti- Elem. de compunere „copil". • /<fr. ***infanti-***; cf. lat. *infans, -ntis* „copil".

infanticíd, -ă *adj., subst.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Părinte) care își ucide propriul copil nou-născut. **2** *s.n.* (*jur.*) Pruncucidere. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***infanticide***, lat. ***infantĭcīdium, -ii, infantĭcīda, -ae***; cf. lat. *infans* „copil", *caedere* „a ucide".

infantíl, -ă *adj.* **1** Care aparține copiilor, care se referă la copii; pentru copii. *Jocuri infantile.* **2** (*med.*) *Holeră infantilă* = holeră care afectează copiii. *Clinică infantilă* = clinică în care sînt îngrijiți copiii mici. *Mortalitate infantilă* v. mortalitate. *Paralizie infantilă* v. paralizie. **3** Fig. Care este lipsit de seriozitate; pueril, neserios. *Aceasta e o infamie, O născocire infantilă* (ANG.-IOS.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***infantile***, lat. ***infantilis, -e***; cf. lat. *infans, -ntis* „copil".

infantilísm *s.n.* **1** Anomalie în dezvoltarea corporală și psihică, ce se caracterizează prin persistența, la vîrsta adultă, a unor caractere morfologice și funcționale specifice copilăriei. **2** Fig. Caracter, comportament pueril; lipsă de seriozitate. • pl. *-e.* /<fr. ***infantilisme.***

infantilitáte *s.f.* Infantilism. • /***infantil*** + *-itate*; cf. it. *infantilità.*

infárct *s.n.* (*med.*) **1** Boală care constă în distrugerea unui organ sau a unei părți dintr-un organ ca urmare a astupării unei artere sau a unei vene terminale. <> *Infarct miocardic* = boală cauzată de infarctul miocardului, în urma obturării unei ramuri a arterei coronare. **2** Astupare a unui vas de sînge, care are ca urmare distrugerea țesutului pe care îl hrănește. • pl. *-e.* /<fr. ***infarctus***, germ. ***Infarkt***; cf. lat. *infar(c)tus* <*infarcire* „a umple", it. *infarto.*

infarctizáre *s.f.* (*med.*) Producere a unei necroze într-un țesut în urma suprimării aportului de sînge. • pl. *-ări.* /***infarct*** + *-izare.*

infarctogén, -ă *adj.* (*med.*) Care produce un infarct. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***infarctogène.***

infatigábil, -ă *adj.* Neobosit; zelos. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***infatigable.***

infatigabilitáte *s.f.* Rezistență la oboseală. • /***infatigabil*** + *-itate.*

infatuá *vb. I. refl.* (*despre oameni*) A-și acorda o prea mare importanță propriilor păreri, merite, realizări, sentimente; a se îngîmfa, a se înfumura. • sil. *-tu-a.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***infatuer***, it. ***infatuare.***

infatuáre *s.f.* Faptul de *a se infatua*; îngîmfare, înfumurare. • sil. *-tu-a-.* pl. *-ări.* /v. ***infatua.***

infatuát, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care este îngîmfat, înfumurat. • sil. *-tu-at.* pl. *-ți, -te.* /v. ***infatua***; cf. fr. *infatué*, it. *infatuato.*

infáust, -ă *adj.* (*med.; despre evoluția unor boli*) Care este nefavorabil. • pl. *-ști, -ste.* /<germ. ***infaust.***

infect, -ă *adj.* **1** (*despre mirosuri*) Care este urît, greu, dezgustător. **2** (*despre aer*) Care este viciat, stricat, fetid. **3** (*despre locuri, spații etc.*) Care răspîndește un miros greu; care este murdar, puturos. **4** (*despre obiecte*) Care are un aspect respingător, urît, murdar; care este de calitate proastă. **5** (*despre oameni*) Care are un caracter josnic, mîrșav, oribil. ◆ Ext. (*despre manifestări, acțiuni etc. ale oamenilor*) Care trădează un caracter josnic, mîrșav. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***infect***, lat. ***infectus, -a, -um.***

infectá *vb. I.* **1** *refl.* (*despre ființe*) A contracta o infecție, a face o infecție. **2** *tr.* A produce o infecție; a contamina (aerul, o regiune etc.) cu substanțe sau germeni molipsitori. **3** *tr., refl.* Fig. A (se) corupe. • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***infecter.***

infectánt, -ă *adj.* (*despre microbi, substanțe etc.*) Care produce infecție; infecțios (1). • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***infectant.***

infectáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *infecta* și rezultatul ei. ◆ (*inform.*) Prezență a unui virus în cadrul unui sistem de calcul sau pe disc. • pl. *-ări.* /v. ***infecta***; cf. engl. *Infection.*

infectát, -ă *adj.* Care prezintă infecție; care a fost contaminat cu microbi, substanțe etc. • pl. *-ți, -te.* /v. ***infecta.***

infectocontagiós, -oásă *adj.* (*despre boli*) Care contaminează, răspîndindu-se ușor. • sil. *-gi-os.* pl. *-oși, -oase.* /***infect*** + ***contagios.***

inféctum *s.n.* (*lingv.*) Sistem de forme verbale derivate ale prezentului care, în opoziție cu perfectum, redau acțiunea verbului ca nerealizată. • /<fr. ***infectum.***

infécție *s.f.* **1** (*med.*) Proces patologic care rezultă din pătrunderea și dezvoltarea în organism a unor agenți patogeni (microbi, virusuri, paraziți) și din reacția țesuturilor la acest atac, manifestată prin inflamații, supurații, cangrene etc. <> *Focar de infecție* v. focar. *Infecție puerperală* v. puerperal. **2** Miros urît (produs de un corp organic în descompunere). **3** Fig. Decădere morală; corupție. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *infecțiúne s.f.* /<fr. ***infection.***

infecționíst, -ă *s.m., s.f.* Medic specialist în boli infecțioase. • sil. *-ți-o-.* pl. *-iști, -iste.* /***infecție*** + *-onist.*

infecțiós, -oásă *adj.* **1** (*despre microbi, substanțe etc.*) Care produce infecție (1); infectant. **2** (*despre boli*) Care este provocat de o infecție (1); care se transmite de la o ființă la alta; contagios, molipsitor. <> *Mononucleoză infecțioasă* v. mononucleoză. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***infectieux.***

infecțiozitáte *s.f.* (*med.*) Capacitate a unui germen de a pătrunde într-un organism receptiv, de a se menține și de a se înmulți în așa fel încît transmiterea de la organismul invadat la altul să se poată face cu ușurință; contagiozitate. • sil. *-ți-o-.* pl. *-ăți.* /<fr. ***infectiosité.***

infecțiúne *s.f.* v. infecție.

infecúnd, -ă *adj.* (*despre terenuri*) Care nu este fecund, productiv; infertil. • pl. *-zi, -de.* /<fr. ***infécond***, lat. ***infĕcundus, -a, -um.***

infecundități *s.f.* **1** Infertilitate. **2** (*med.*) Sterilitate. • pl. *-ăți.* /<fr. ***infécondité.***

infer *adj. invar.* (*bot.; despre ovare*) Care este situat dedesubtul punctelor de inserție ale sepalelor, petalelor sau staminelor. • /<fr. ***infère***, lat. ***infĕrus, -a, -um.***

inferá *vb. I. intr.* A trage o concluzie generală din mai multe fapte particulare. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***inférer.***

inferénță *s.f.* **1** (*log.*) Operație logică de trecere de la cel puțin un enunț (premisă) la altul (concluzie). **2** (*econ.*) *Inferență statistică* = proces de obținere a informațiilor despre o populație din eșantioanele de observații asupra acestei populații, prin estimare, testarea ipotezelor etc. • pl. *-e.* /<fr. ***inférence.***

inferențiál, -ă *adj.* (*log.*) Care este bazat pe inferență (1); deductibil. • sil. *-ți-al.* pl. *-i, -e.* /<engl. ***inferential.***

inferiór, -oáră *adj.* **1** Care este așezat mai jos sau dedesubt. *Etaj inferior.* <> *Apsidă inferioară* v. apsidă. *Buză inferioară* v. buză. *Membru inferior* v. membru. **2** (*despre ape curgătoare sau regiuni de pe cursul lor*) Care este situat mai aproape de vărsare decît de izvor. *Cursul inferior al Prutului.* **3** Care, din punct de vedere numeric, este mai mic. **4** (*despre oameni*) Care are un rang, o funcție, un grad etc. mai mic. <> *Camera Inferioară* v. cameră. ◆ (*subst.*) Subaltern, subordonat (într-o funcție). **5** Care este de calitate mai proastă; care valorează mai puțin decît altul; care are importanță mai mică decît altul. **6** (*în vechea organizare a școlii*) *Curs inferior* = clasele V-VIII ale unui liceu. • sil. *-ri-or.* pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***inférieur***, lat. ***infĕrĭor, -oris.***

inferioritáte *s.f.* **1** Faptul de a fi inferior; starea a ceea ce este inferior; dezavantaj (în comparație cu altceva). **2** Situație de subordonare în cadrul unei ierarhii. **3** (*psih.*) *Complex de inferioritate* = sentiment de neputință care se poate prelungi, fie prin retragere în sine și abandon, fie prin încercări energice de depășire a deficienței în cauză sau de realizare într-un alt domeniu. • sil. *-ri-o-.* pl. *-ăți.* /<fr. ***infériorité***, it. ***inferiorità.***

infermentescíbil, -ă *adj.* Care nu este susceptibil de a fermenta. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***infermentiscible.***

inférn *s.n.* **1** (*relig. creștină*) Loc unde sălășluiesc sufletele celor păcătoși după moarte, fiind supuse la chinuri veșnice; iad, gheenă, tartar. **2** (*în mit. greacă și romană*) Loc subteran unde sălășluiesc sufletele celor morți și divinitățile subpămîntene. <> *Puterile infernului* v. putere. **3** Fig. Loc, atmosferă de dezordine și de confuzie. **4** Fig. Situație greu de suportat; viață chinuită; tortură sufletească. *Traiul cu Brigita ajunge un infern* (GHER.). **5** Colecție de cărți licențioase, care formează, în bibliotecile mari, o secție aparte unde accesul este limitat. • pl. (*înv.*)*-uri, -e.* /<lat. ***infernus, -i***, it. ***inferno.***

infernál, -ă *adj.* **1** Care aparține infernului, care se referă la infern; diabolic. **2** *Mașină infernală* =

dispozitiv compus din arme și explozibil (cu mecanism de ceasornic), destinat producerii unei explozii, unei distrugeri uriașe, unui atentat. **3** Fig. Înspăimîntător, groaznic. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***infernal***, it. ***infernale***, lat. ***infernalis, -e***,

infertíl, -ă *adj.* **1** (*despre terenuri*) Care nu este fertil, care nu este productiv; arid, infecund, nefertil. **2** (*med.*) Care este sterp, steril. **3** Fig. Care nu dă rezultate. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***infertile***.

infertilitáte *s.f.* **1** Faptul de a fi infertil; starea a ceea ce este infertil; infecunditate. **2** (*med.*) Sterilitate. • pl. *-ăți.* /<fr. ***infertilité***, it. ***infertilità***.

infestá *vb. I. tr.* **1** (*despre agenți patogeni, paraziți etc.; compl. indică organisme, medii de viață etc.*) A contamina. **2** (*înv.; compl. indică teritorii, țări etc.*) A pustii prin năvăliri; ext. a cotropi. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***infester***, lat., it. ***infestare***.

infestáre *s.f.* Acțiunea de *a infesta* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***infesta***.

infestát, -ă *adj.* **1** (*despre organisme, medii de viață etc.*) Care este contaminat cu agenți patogeni, paraziți etc. **2** (*înv.; despre teritorii, țări etc.*) Care este pustiit prin năvăliri; ext. care este cotropit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***infesta***.

infestáție *s.f.* **1** Contaminare a unui organism cu paraziți vegetali sau animali, provocînd stări patologice specifice. **2** Pătrundere a unor insecte dăunătoare în cereale și în produsele rezultate din prelucrarea acestora, determinînd degradarea lor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***infestation***.

infezábil, -ă *adj.* Care nu se poate face. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***infaisable***.

infibulá *vb. I. tr.* A supune infibulației. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***infibuler***, it., lat. ***inflbulare***.

infibulație *s.f.* Operație practicată de unele populații primitive pentru a suprima contactul sexual, prin unirea cu un inel a labiilor sau a prepuțului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***infibulation***.

infidél, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care nu este fidel; care își încalcă angajamentele față de cineva; nestatornic, necredincios în sentimente, în prietenie etc.; nefidel. **2** (*despre soți*) Care încalcă angajamentul conjugal; care are relații amoroase în afara căsătoriei. **3** Care nu respectă sau nu exprimă adevărul, realitatea; inexact. ◇ *Traducere infidelă* = traducere incorectă. **4** (*despre memorie*) Care nu poate reține cu exactitate; pe care nu se poate conta. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***infidèle***, lat. ***infidēlis, -e***.

infidelitáte *s.f.* **1** Lipsă de fidelitate, de credință, de loialitate; nestatornicie în sentimente, în prietenie etc.; nefidelitate. **2** Încălcare a angajamentului conjugal; relație amoroasă în afara căsătoriei. **3** Concr. Faptă care dovedește nestatornicie (în dragoste). **4** Inexactitate, neadevăr. • pl. *-ăți.* /<fr. ***infidélité***, lat. ***infidēlitas, -atis***.

infiltrá *vb. I.* **1** *refl.* (*despre lichide*) A pătrunde treptat prin porii corpurilor solide. **2** *tr., refl.* Fig. A pătrunde sau a face să pătrundă undeva; a (se) strecura pe nesimțite, a (se) insinua. *S-a infiltrat în grupul rebel.* • prez.ind. *-ez.* și *înfiltrá vb. I.* /<fr. ***infiltrer***.

infiltráre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *infiltra* și rezultatul ei; infiltrat[1], infiltrație (1). • pl. *-ări.* /v. ***infiltra***.

infiltrát[1] *s.n.* **1** Infiltrare. **2** (*med.*) Acumulare într-un organ sau într-un țesut a leucocitelor sau a altor celule ca reacție la pătrunderea unor agenți infecțioși, traumatici, alergici etc. **3** (*med.*; și *infiltrat TBC*) Leziune incipientă a tuberculozei pulmonare, ca urmare a reactivării unor focare vechi de infecție tuberculoasă sau a localizării recente a unei noi infecții. **4** Fig. Insinuare. • pl. *-e.* /<fr. ***infiltrat***, germ. ***Infiltrat***.

infiltrát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre lichide*) Care pătrunde treptat prin porii corpurilor solide. **2** (*despre lucruri, materii etc.*) Care este pătruns de un lichid, care este umezit. **3** (*med.*) *Țesut infiltrat* = țesut în care s-au acumulat elemente celulare pentru a combate un agent vătămător (microbian). • pl. *-ți, -te.* /v. ***infiltra***.

infiltrație *s.f.* **1** Infiltrare. **2** Pătrundere a apei în pămînt sau în roci, prin pori, găuri, crăpături etc., sub influența gravitației, a forțelor capilare, a presiunii hidrostatice. **3** Pătrundere a unui fluid într-un mediu. **4** Cantitate de apă provenită din precipitațiile atmosferice, care pătrunde în pămînt, în zidurile unei construcții etc. **5** (*med.*) Pătrundere și localizare a unui agent vătămător într-o celulă, într-un țesut sau într-un organ. ◆ Boală provocată de un agent vătămător. **6** (*med.*) Injectare a unei părți a organismului cu un medicament. **7** (*ind. text.*) Lipire pe o stofă a unor fire sau scame de altă culoare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *infiltrațiúne s.f.* /<fr. ***infiltration***.

infiltrațiúne *s.f.* v. infiltrație.

infiltrométru *s.n.* Instrument folosit pentru determinarea vitezei de infiltrație a apei în sol. • pl. *-e.* /<fr. ***infiltromètre***.

infím, -ă *adj.* **1** Care este cel mai mic; ext. extrem de mic; infinitezimal, minuscul. **2** Care este neînsemnat, neimportant. • acc. și *infim.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***infime***.

infinít, -ă *adj., s.n., s.m.* **I** *adj.* **1** (*predomină ideea de spațiu*) Care nu are margini, limite; care este nesfîrșit, nemărginit, nemăsurat. *Univers infinit.* ◆ Exager. Imens, foarte mare. *Cîmpie infinită.* **2** (*predomină ideea de cantitate*) Care este foarte important, numeros din punct de vedere cantitativ sau numeric. *Are infinite cunoștințe de astronomie.* **3** Exager. (*predomină ideea de timp*) Care (pare că) este fără sfîrșit. *Minute infinite de așteptare.* **4** Fig. Colosal, fabulos, fantastic. *A avut un noroc infinit.* **II** *s.n.* **1** (*filos.*) Categorie care exprimă natura absolută a materiei, însușirea ei de a fi nelimitată și inepuizabilă în spațiu și în timp. **2** Ceea ce nu are sau pare că nu are limită în spațiu și în timp. ◇ Loc. adv. *La infinit* = *a*) în chip nelimitat; *b*) fără încetare. **3** Cantitate mai mare decît oricare alta. **4** (*astron.*) Regiune a spațiului care conține puncte ce au cel puțin una dintre coordonate variabilă. **III** *s.m.* (*mat.*) **1** Mărime variabilă care poate lua valori mai mari decît orice mărime dată. ◇ *Infinit mare* = cantitate variabilă care crește nemărginit în valoare absolută. *Infinit mic* = cantitate variabilă care tinde către zero, fără a lua această valoare. **2** Denumire dată simbolurilor ∞, +∞ (plus infinit) și -∞ (minus infinit). ◇ *Minus infinit* v. minus. *Plus infinit* v. plus. • pl. *-ți, -te.* /<lat. ***infinītus, -a, -um***, fr. ***infinit***, it. ***infinito***.

infinitáte *s.f.* **1** Însușirea a ceea ce este infinit. **2** Cantitate, număr foarte mare de... • pl. *-ăți.* /<fr. ***infinité***, lat. ***infinītas, -atis***, it. ***infinità***.

infinitezimál, -ă *adj.* **1** Infim. **2** (*mat.; despre mărimi variabile*) Care tinde către zero. ◇ *Calcul infinitezimal* = calcul care operează cu mărimi infinitezimale; calcul care cuprinde calculul integral și pe cel diferențial. *Analiză infinitezimală* v. analiză. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***infinitésimal***.

infinitísm *s.n.* (*filos.*) Concepție metafizică ce admite că universul este infinit. • /***infinit*** + *-ism*.

infinitív *adj., s.n.* (*gram.*) (Mod impersonal considerat forma-tip a verbului) care denumește acțiunea exprimată de verb fără referire la nuanțele ei modale, temporale sau personale. ◇ *Acuzativ cu infinitiv* v. acuzativ. *Infinitiv scurt* v. scurt. • pl. *-e.* /<fr. ***infinitif***, lat. ***infinitivus***, germ. ***Infinitiv***.

infinitivál, -ă *adj.* (*gram.*) Care ține de infinitiv, care se referă la infinitiv; care provine de la infinitiv. • pl. *-i, -e.* /***infinitiv*** + *-al*.

infinitúdine *s.f.* Însușire a ceea ce este infinit. • /<fr. ***infinitude***.

infírm, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care are o infirmitate. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***infirme***, lat. ***infirmus, -a, -um***.

infirmá *vb. I. tr.* **1** A declara nevalabil; a dovedi ca neadevărat. **2** (*jur.; compl. indică acte, sentințe, măsuri etc.*) A desființa ca fiind nelegal sau netemeinic; a anula. **3** Fig. A dezminți. • prez.ind. *infirm.* /<fr. ***infirmer***, it., lat. ***infirmare***.

infirmábil, -ă *adj.* Care poate fi infirmat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***infirmable***.

infirmáre *s.f.* Acțiunea de *a infirma* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***infirma***.

infirmatív, -ă *adj.* (*jur.*) Care anulează o sentință. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***infirmatif***.

infirmerie *s.f* Local sau încăpere în care se îngrijesc sau se examinează bolnavii dintr-un internat, dintr-o cazarmă etc. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***infirmerie***.

infirmiér, -ă *s.m., s.f.* **1** Persoană calificată care îi ajută pe medici și îngrijește bolnavii într-o infirmerie (sau într-un spital). **2** Persoană din personalul sanitar auxiliar care lucrează într-un spital, într-o policlinică, într-un dispensar. • sil. *-mi-er.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***infirmier***.

infirmitáte *s.f.* **1** Stare a unei persoane infirme; defect fizic congenital sau dobîndit în urma unei boli, a unui accident etc.; handicap, (*pop.*) beteșug, (*reg.*) betegeală, betegie. **2** Fig. Slăbiciune morală; imperfecțiune. • pl. *-ăți.* /<fr. ***infirmité***, lat. ***infirmĭtas, -atis***.

infíx *s.n.* (*lingv.*) Element fonetic, de obicei consoană, care se inserează în interiorul rădăcinii unui cuvînt și care are valoare morfologică. • pl. *-e.* /<fr. ***infixe***, germ. ***Infix***; cf. lat. *infixus* „inserat".

infixáție *s.f.* (*lingv.*) Formare de noi cuvinte cu ajutorul infixelor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /cf. engl. *infixion*.

inflamá *vb. I. refl.* **1** (*med.; despre țesuturi, organe etc.*) A suferi o inflamație; a se umfla. ◇ Ext. (*despre ființe; urmat de determ. introduse prin prep. „la"*) *S-a inflamat la ochi.* **2** (*despre materiale*) A se aprinde ușor. **3** Fig. (*despre oameni*) A se înflăcăra ușor. • prez. ind. *-ez.* /<lat. ***inflammare***, fr. ***enflammer***.

inflamábil, -ă *adj.* **1** (*despre materiale, corpuri etc.*) Care se aprinde ușor și arde repede. **2** (*chim.*) Care produce, la o temperatură relativ mică, gaze sau vapori care împreună cu aerul atmosferic pot da un amestec de combustibil. **3** Fig. (*despre oameni*) Care se înflăcărează ușor; înfocat, pătimaș, entuziast. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***inflammable***.

inflamabilitáte *s.f.* Proprietate a unui material, a unui corp etc. de a fi inflamabil. • /<fr. ***inflammabilité***.

inflamáre *s.f.* Acțiunea de *a se inflama* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***inflama***.

inflamát, -ă *adj.* **1** (*med.; despre țesuturi, organe etc.*) Care a suferit un proces de inflamație. **2** Fig. (*despre oameni*) Care este înfocat, pătimaș, entuziast. • pl. *-ți, -te.* /v. ***inflama***.

inflamatór, -oáre *adj.* (*med.*) **1** Care produce, provoacă o inflamație. **2** Care se manifestă printr-o inflamație. • pl. *-ori, -oare.* și *inflamatóriu, -ie adj.* /<fr. ***inflammatoire***.

inflamatóriu, -ie *adj.* v. inflamator.

inflamáție *s.f.* (*med.*) Proces patologic, determinat de un excitant chimic, fizic și mai ales microbian, care se manifestă prin durere, temperatură, înroșirea și umflarea locului bolnav; umflătură. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *inflamațiúne s.f.* /<fr. ***inflammation***, lat. ***inflammatio, -onis***.

inflamațiúne *s.f.* v. inflamație.

inflație *s.f.* (*fin.*) Fenomen caracteristic economiei de piață, care constă în creșterea cantității de hîrtie-monedă peste nevoile reale ale producției și circulației mărfurilor, ducînd la deprecierea puterii de cumpărare a banilor. ◇ *Cerere de inflație* v. cerere. *Contabilitatea inflației* v. contabilitate. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *inflațiúne s.f.* /<fr. ***inflation***; cf. lat. *inflatĭo, -onis* <*inflare* „a umfla".

inflaționísm *s.n.* (*econ.*) Politică ce consideră inflația ca mijloc de expansiune economică. • sil. *-ți-o-* /<fr. ***inflationnisme***.

inflaționíst, -ă *adj.* Care are caracter de inflație. • sil. *-ți-o-.* pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***inflationniste***.

inflațiúne *s.f.* v. inflație.

inflexíbil, -ă *adj.* **1** (*despre materiale, obiecte etc.*) Care nu poate fi îndoit; neflexibil, tare. **2** Fig. (*despre oameni*) Care este neimpresionabil, neînduplecat, intransigent, ferm. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***inflexible***, lat. ***inflexibĭlis, -e***.

inflexibilitáte *s.f.* **1** Însușirea sau starea a ceea ce este inflexibil; neflexibilitate. **2** Fig. Intransigență, fermitate, tărie. • pl. *-ăți.* /<fr. ***inflexibilité***.

inflexionál, -ă *adj.* **1** Care aparține inflexiunii, care se referă la inflexiune. **2** (*mat.*) *Tangentă inflexională* = tangentă a unei curbe în punctul de inflexiune. • sil. *-xi-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***inflexionnel***.

inflexiúne *s.f.* **1** Schimbare a înălțimii unui sunet; schimbare a tonului, a accentului în vorbire sau în cînt; modulație. ◆ Ușurință a cuiva de a-și schimba tonul. **2** Îndoire, curbare (ușoară). **3** (*mat.*) Schimbare de sens a concavității unei curbe plane. **4** (*mat.*) *Punct de inflexiune* = punct în care curba își schimbă sensul concavității. **5** (*fiz.*) Refracție a razelor luminoase. • pl. *-i.* /<fr. ***inflexion***, lat. ***inflexĭo, -onis***.

inflicțiúne *s.f.* (*jur.*) Administrare a unei pedepse, a unei amenzi etc. • pl. *-i.* /<fr. ***infliction***, lat. ***inflictĭo, -onis***.

inflíge *vb. III. tr.* (*jur.*) A pedepsi. • prez.ind. *inflíg.* /<fr. ***infliger***, it. ***infliggere***.

inflorescénță *s.f.* (*bot.*) **1** Ansamblu de flori dispuse pe un ax sau pe un complex de axe în diferite moduri, specifice diferitelor familii de plante cărora le aparține. ◇ *Inflorescență compusă* v. compus. **2** Totalitatea florilor dispuse pe un lujer. • pl. *-e.* /<fr. ***inflorescence***.

influént, -ă *adj., s.m.* **I** *adj.* (*despre oameni*) **1** Care are influență[1] (asupra cuiva). **2** Care este puternic (prin influența[1] pe care o exercită asupra cuiva). **II** *s.m.* Apă care intră în stația de epurare. • sil. *-flu-ent.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***influent***, it. ***influente***.

influență *vb. I. tr., intr.* A exercita o influență[1] asupra cuiva sau a ceva. • sil. *-flu-en-.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***influencer***, it. ***influenzare***.

influențabil, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care poate fi influențat cu ușurință. • sil. *-flu-en-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***influençable***, it. ***influenzabile***.

influențare *s.f.* Acțiunea de *a influența* și rezultatul ei. • sil. *-flu-en-.* pl. *-ări.* /v. ***influența***.

influență[1] *s.f.* **1** Putere exercitată de cineva sau de ceva asupra unei ființe, unui lucru sau a unui fenomen (ducînd la schimbarea lor); înrîurire. *Ce influență are acest medicament?* <> *Agent de influență* v. agent. *Sferă de influență* v. sferă. *Zonă de influență* v. zonă. **2** Acțiune pe care o persoană o exercită asupra alteia deliberat, pentru a-i schimba caracterul, conduita, sau involuntar, prin prestigiul, autoritatea etc. de care se bucură. *Are o puternică influență asupra lui.* **3** Putere, înrîurire, trecere. *Făcea multe servicii prin influența lui la mărimile zilei* (REBR.). **4** Autoritate, ascendent; considerație; reputație. *Iorga se bucura de o mare influență.* **5** (*fiz.*) *Electrizare prin influență* = separare a sarcinilor electrice și redistribuire a lor pe suprafața unui conductor, datorită acțiunii unui cîmp electric; inducție electrostatică. **6** (*jur.*) *Trafic de influență* = delict prin care o persoană determină o autoritate să ia o hotărîre favorabilă, prin înlesnirea de a obține foloase necuvenite. • sil. *-flu-en.* pl. *-e.* și (*înv.*) *influénție, influínță* *s.f.* /<fr. ***influence***.

influență[2] *s.f.* (*med.; înv.*) Gripă. • sil. *-flu-en.* pl. *-e.* /<it. ***influenza***.

influénție *s.f.* v. influență[1].

influínță *s.f.* v. influență[1].

influx *s.n.* **1** (*fiziol.*) *Influx nervos* = propagare a unei excitații de-a lungul unei fibre nervoase, într-un singur sens. **2** Fluid ipotetic căruia i se atribuie anumite efecte organice. **3** (*fiz.*) Număr de particule (produse de acceleratoare) care trec prin unitatea de arie a unei suprafețe perpendiculare pe direcția de mișcare a particulelor. **4** (*econ.*) *Influx de capital* = mișcare a fondurilor din străinătate către economia națională. • pl. *-uri.* /<fr. ***influx***; cf. lat. *influxus, -us*, it. *influsso*.

in-fólio *adj. invar., s.n. invar.* **1** *adj. invar., s.n. invar.* (Format al unui volum) în care coala de hîrtie este îndoită în două, formînd patru pagini. **2** *s.n. invar.* Carte in-folio. • /<lat. ***in-folio***.

info-războí *s.n.* Război informațional. • pl. *-oaie.* /după fr. *info-guerre*, engl. *infowar*, abr. de la Info[rmation] War[fare].

infórm, -ă *adj.* **1** (*despre obiecte, lucruri etc.*) Care nu are o formă determinată; care nu are un contur precis. ◆ Spec. (*despre obiecte prelucrate sau fabricate*) Care nu are o formă potrivită, adecvată; care este grosolan făcut. **2** Care este diform, disproporționat. **3** Fig. (*despre creații, realizări ale oamenilor*) Care este imperfect, nedesăvîrșit. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***informe***, lat. ***informis, -e***.

informă *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică oameni*) A da informații despre ceva sau despre cineva; a furniza noi date; a anunța, a înștiința. *Vă informez că trebuie să mergeți în mod obligatoriu la acest curs.* **2** *tr.* (*compl. indică oameni*) A aduce la cunoștință elemente noi, ascunse. **3** *tr.* (*compl. indică oameni*) A avertiza, a preveni. *Vă informez că mîine vine controlul.* **4** *refl.* (*despre oameni*) A strînge informații despre ceva, a căuta să se pună la curent cu ceva; a se documenta, a se edifica. *S-a informat de tot ce s-a publicat în legătură cu subiectul studiat.* **5** *refl.* (*despre oameni*) A se interesa de cineva. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***informer***, it., lat. ***informare***.

informál, -ă *adj.* **1** Care are un caracter neoficial; care este neceremonios, neprotocolar; care nu are o formă, o organizare etc. dinainte stabilite. *Vizită informală.* <> *Reuniune informală* = reuniune pentru care nu este stabilită o ordine de zi. **2** (*sociol.; despre relații sociale*) Care se desfășoară în absența determinărilor și cadrelor instituționale oficiale, formale. **3** (*log.*) Care ține de conținut, de general, de altceva decît forma logică. **4** (*log.; despre concepte*) Care are ca referință imediată un obiect sau un proces bine determinat. **5** (*a. plast.; despre pictura abstractă*) Care se caracterizează prin lipsa oricărei organizări a materiei picturale. **6** (*a. plast.; despre pictori*) Care practică arta abstractă. • pl. *-i, -e.* /<engl. ***informal***, fr. ***informel***.

informáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *informa* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***informa***.

informát, -ă *adj.* (*despre oameni*) **1** Care a fost pus la curent în legătură cu ceva sau cu cineva. **2** Căruia i s-au dat informații; care a primit informații complete. **3** Care s-a documentat prin cercetări amănunțite. **4** Care se bazează pe informații exacte. • pl. *-ți, -te.* /v. ***informa***.

informatécă *s.f.* Bancă de date, de informații. • pl. *-ci.* /<fr. ***informathèque***.

informátic, -ă *s.f., adj.* **I** *s.f.* **1** Știință aplicată care se ocupă cu studiul prelucrării informațiilor cu ajutorul sistemelor automate de calcul. **2** Domeniu de cercetare care se ocupă cu bazele științifice ale activității de informare și documentare. **3** Teoria informării științifice. **4** (*econ.*) *Informatică economică* = ansamblu de soluții conceptuale, metodologice și operaționale de utilizare a tehnologiei informatice, bazate pe calculatoare și telecomunicații, pentru tratarea informației economice. **II** *adj.* Care ține de informatică, care se referă la informatică. <> *Pirat informatic* v. pirat. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***informatique***.

informaticián, -ă *s.m., s.f.* Specialist în informatică. • sil. *-ci-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***informaticien***.

informatív, -ă *adj.* **1** Care are rolul de a informa, care informează. <> *Notă informativă* = notă prin care se aduc la cunoștință anumite informații. (*înv.*) *Vot informativ* = vot consultativ. **2** Care este orientativ. *Prețuri informative.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***informatif***.

informatizá *vb. I. tr.* **1** A folosi informatica în rezolvarea unor probleme. **2** A dota cu mijloace de informatică. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***informatiser***.

informatizáre *s.f.* Acțiunea de *a informatiza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***informatiza***.

informatór, -oáre *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f., adj.* (Persoană) care dă sau culege informații. **2** *s.m., s.f.* Autor de la care se culeg informații. **3** *s.m., s.f.* (*în trecut*) Persoană care oferea informații pentru instituția securității, în timpul regimului comunist din România. ◆ Ext. (*deprec.*) Persoană care practică delațiunea; turnător. **4** *s.m., s.f.* (*jur.*) Persoană chemată în fața instanței numai pentru a da informații, fără a depune mărturie. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***informateur***, it. ***informatore***.

informáție *s.f.* **1** Comunicare, înștiințare care pune pe cineva la curent cu o situație, cu un eveniment etc. *S-au primit informații că țăranii se agită* (REBR.). <> (*econ.*) *Informații confidențiale* = informații care se primesc ca urmare a faptului că receptorul are o poziție privilegiată. **2** Știre, veste (despre cineva). *Îmi dădea aceste informații într-o șoaptă lină* (SADOV.). **3** Lămurire asupra unei persoane sau asupra unui lucru. *Ce informație îmi poți da despre el?* ◆ Totalitatea materialelor de informare și de documentare; izvor, sursă. **4** Fiecare dintre elementele noi, în raport cu cele prealabile, cuprinse în semnificația unui simbol, în structura unui mesaj vorbit, într-o imagine plastică etc. <> *Analiza informației* v. analiză. *Bancă de informații* v. bancă. *Debit de informație* v. debit. *Flux de informație* v. flux. *Teoria informației* v. teorie. ◆ (*inform.*) Date (sub formă de numere, grafice sau cuvinte) organizate, sistematizate și prezentate astfel încît să aibă o semnificație. <> *Cantitate de informații* v. cantitate. **5** (*genet.*) *Informație genetică* = totalitatea materialului genetic dintr-o celulă, capabilă să creeze secvențe de aminoacizi care, la rîndul lor, formează proteine active. **6** Semnal material capabil să declanșeze o reacție a unui sistem dinamic de autoreglare pentru care sistemul este condiționat și finalizat. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *informațiúne* *s.f.* /<fr. ***information***, germ. ***Information***, lat. ***informatio, -onis***, it. ***informazione***, engl. ***information***.

informațional, -á *adj.* **1** Care conține informații; care dă informații; de informație. <> *Axiomă informațională* v. axiomă. *Bionică informațională* v. bionică. *Sistem informațional* v. sistem. **2** (*despre învățămînt*) Care urmărește transmiterea culturii în mod obiectiv. • sil. *-ți-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***informational***.

informațiúne *s.f.* v. informație.

infórtiat *s.n.* (*jur.*) Nume dat de glosatori părții a doua a pandectelor romane. • sil. *-ti-at.* /<fr. ***infortiat***, lat. ***infortiatus***, it. ***inforziato***.

infra[1]**-** Elem. de compunere „dedesubt", „de mai jos", „sub". • /<fr. ***infra-***; cf. lat. *infra* „dedesubt".

infra[2] *adv.* (*în notații bibliografice*) Dedesubt, mai jos, mai departe. • /<lat. ***infra***.

infraacústic, -ă *adj.* (*fiz.; despre vibrații acustice*) A cărei frecvență se află sub limita inferioară a domeniului de audibilitate. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***infra-acustique***.

infractór, -oáre *s.m., s.f.* (*jur.*) Persoană care a comis o infracțiune. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***infracteur***, lat. ***infractor, -oris***.

infrácție *s.f.* v. infracțiune.

infracțional, -ă *adj.* (*jur.*) **1** Care aparține unei infracțiuni, care se referă la o infracțiune. **2** Care are caracter de infracțiune. • sil. *-ți-o-.* pl. *-i, -e.* / ***infracțiune*** + *-al.*

infracționalitáte *s.f.* (*jur.*) Totalitatea infracțiunilor (1) comise pe un anumit teritoriu, într-o anumită perioadă de timp; criminalitate. <> *Infracționalitate juvenilă* v. juvenil. • sil. *-ți-o-.* pl. *-ăți.* / ***infracțional*** + *-itate.*

infracționísm *s.f.* Infracționalitate. • / ***infracțiune*** + *-ism.*

infracțiúne *s.f.* **1** (*jur.*) Faptă care prezintă pericol social, constînd în încălcarea unei legi penale, în săvîrșirea cu vinovăție a unei abateri de la legea penală și care este sancționată de lege. <> *Calificarea infracțiunii* v. calificare. *Concurs de infracțiuni* v. concurs. *Infracțiune flagrantă* v. flagrant. **2** Încălcare a unui ordin, a unui tratat etc. **3** (*psih.*) Manifestare comportamentală deviantă, dusă pînă la aberanță,

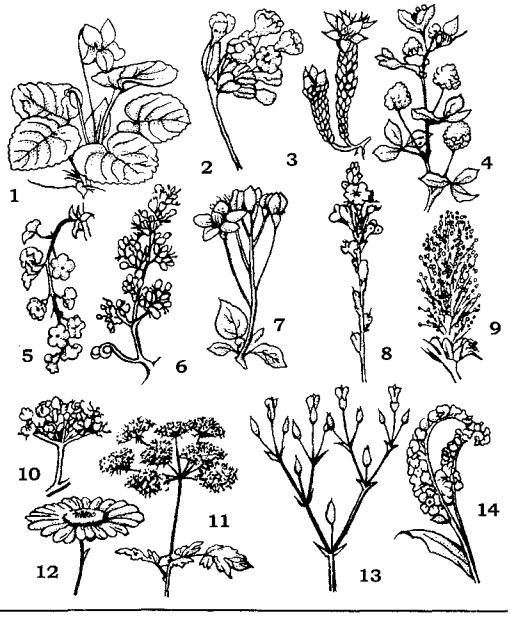

Inflorescențe (1)

1. Unifloră (*violetă*).
2. Multifloră (*primulă*).
3. Terminală (*iarbă de șoaldină*).
4. Axilară (*trifoi mărunt*).
5. Ordinară (*coacăz*).
6. Racem compus (*viță-de-vie*).
7. Ciorchine (*vișin*).
8. Corimb (*verbină*).
9. Ament (*salcie*).
10. Umbelă simplă (*iederă*).
11. Umbelă compusă (*păstîrnac*).
12. Capitul (*margaretă*).
13. Cimă bipară (*răcovină*).
14. Cimă unipară scorpioidă (*nu-mă-uita*).

care constă în încălcarea unor norme codificate de societate. • pl. *-i.* și *(înv.) infracție s.f.* /<fr. ***infraction***, lat. ***infractio, -onis***.

infraliminár *s.n.* (*psih.*) Stimulare sub limita de intensitate necesară pentru apariția unei senzații; proces ce se desfășoară sub nivelul conștiinței, care nu se conștientizează. • /<fr. ***infraliminaire***.

infraliteratúră *s.f.* Ceea ce e mai prejos de literatură și se situează în spațiul pseudoliteraturii. • /***infra***[1]*-* + ***literatură***.

infralógic, -ă *adj.* (*psih.*; *despre anumite operații concrete*) Care nu influențează asupra claselor de obiecte, ci asupra părților obiectelor, a dispunerilor spațiale, temporale și a deplasării lor. • pl. *-ci, -ce.* /***infra***[1]*-* + ***logic***.

inframastítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a stratului conjunctiv lax retromamar. • pl. *-e.* /<fr. ***inframastite***.

inframicrób *s.m.* (*biol.*) Microorganism de dimensiuni foarte mici, puțin evoluat și incomplet organizat, care nu-și poate realiza singur metabolismul și care se găsește ca parazit obligatoriu în celula vie. • pl. *-i.* /***infra***[1]*-* + ***microb***.

inframicrobián, -ă *adj.* (*biol.*) Care aparține inframicrobilor, care se referă la inframicrobi. <> *Incluziune inframicrobiană* v. incluziune. • sil. *-bi-an.* pl. *-ieni, -iene.* /***inframicrob*** + *-ian*, după fr. *inframicrobien*.

inframicrobiológ, -ă *s.m., s.f.* Specialist în inframicrobiologie. • sil. *-bi-o-.* pl. *-gi, -ge.* /***infra***[1]*-* + ***microbiolog***.

inframicrobiologíe *s.f.* Știință care se ocupă cu studiul inframicrobilor și ultravirusurilor; virusologie. • sil. *-bi-o-.* g.-d. *-iei.* /***infra***[1]*-* + ***microbiologie***.

infrangíbil, -ă *adj.* Care nu se poate frînge, sparge, sfărîma. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***infrangible***.

infranșisábil, -ă *adj.* Peste care nu se poate trece. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***infranchissable***.

infranumerár, -ă *adj.* Care este sub numărul fixat, necesar, obișnuit. • pl. *-i, -e.* /***infra***[1]*-* + ***numerar***.

infrarefracție *s.f.* Refracție a undelor radioelectrice în troposferă, mai puțin pronunțată decît refracția în atmosfera standard. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***infraréfraction***.

infrarenál, -ă *adj.* (*anat.*) Care este situat sub rinichi. • pl. *-i, -e.* /<engl. ***infrarenal***.

infraroșu, -ie *adj., s.n.* (*fiz.*) **1** *adj. Radiații infraroșii* = radiații electromagnetice invizibile, penetrante, cu efect termic pronunțat, situate în spectru între limita roșie a domeniului luminii vizibile și microundele electrice. **2** *s.n.* Domeniu spectral al radiațiilor infraroșii, situat între limita roșie a spectrului vizibil și radiațiile hertziene. • pl. *-ii.* /***infra***[1]*-* + ***roșu***, după fr. *infrarouge*.

infrasónic, -ă *adj.* (*fiz.*) Infrasonor. • pl. *-ci, -ce.* /<engl. ***infrasonic***.

infrasonór, -ă *adj.* (*fiz.*) Care aparține infrasunetelor, care se referă la infrasunete; infrasonic. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***infra-sonore***.

infrasonoterapíe *s.f.* (*med.*) Terapie cu infrasunete. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***infrasonothérapie***.

infraspecífic, -ă *adj.* Care este de rang inferior speciei. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***infraspécifique***.

infrastructurál, -ă *adj.* Care aparține infrastructurii, care se referă la infrastructură. • pl. *-i, -e.* /***infrastructură*** + *-al*, după it. *infrastrutturale*.

infrastructúră *s.f.* **1** (*constr.*) Ansamblu de elemente care susțin partea principală a unei construcții, care o fixează de teren și care transmit acestuia forțele ce acționează asupra construcției. **2** (*constr.*) Ansamblu de elemente care susțin partea principală a unui drum. **3** (*av.*) Totalitatea instalațiilor tehnice și a construcțiilor de la sol necesare pentru decolarea, aterizarea, adăpostirea și întreținerea avioanelor. **4** (*mar.*) Parte a unei nave care se află sub corpul principal al vasului. **5** Ansamblu de elemente care constituie baza tehnico-materială a unei societăți. **6** (*econ.*) Ansamblu de elemente din cadrul economiei naționale prin care se asigură atît legăturile dintre ramurile economiei, cît și cele dintre diferite zone teritoriale. **7** (*econ.*) Ansamblu de echipamente și de tehnici fundamentale care stau la baza unei afaceri sau a unui stat. **8** Ansamblu de elemente sau de relații care condiționează sau determină pe cele de la nivelul structurii unui sistem sau a unui domeniu de sisteme. • pl. *-i.* /<fr. ***infrastructure***.

infrasúnet *s.n.* (*fiz.*) Vibrație mecanică a unui mediu, neperceptă de ureche, ci numai de simțul tactil, care se propagă sub formă de unde, ca și sunetele, dar avînd o frecvență mai mică decît acestea. • pl. *-e.* /***infra***[1]*-* + ***sunet***, după fr. *infra-son*.

infratorácic, -ă *adj.* (*anat.*) Care este situat sub torace. • pl. *-ci, -ce.* /***infra***[1]*-* + ***toracic***, după engl. *infrathoracic*.

infravírus *s.n.* (*biol.*) Ultravirus. • pl. *-uri.* /<fr. ***infravirus***.

infrecventábil, -ă *adj.* Care nu poate fi frecventat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***infréquentable***.

infructescénță *s.f.* (*bot.*) Ciorchine de fructe. • pl. *-e.* /<fr. ***infructescence***.

infructuós, -oásă *adj.* Care nu dă rezultatele așteptate; nefructuos. • sil. *-tu-os.* pl. *-uoși, -uoase.* /<fr. ***infructueux***, lat. ***infructuōsus, -a, -um***.

infúl *s.n.* **1** (*în antic. romană*) Bandă sacră de lînă albă, care încununa fruntea preoților sau cu care se împodobeau victimele. **2** (*înv.*; *în formă „infulă”*) Mitră de episcop. • pl. *-e.* și (*înv.*) *infúlă s.f.* /<lat. ***infŭla, -ae***, pol. ***infula***, fr. ***infule***.

infúlă *s.f.* v. inful.

infundíbul *s.n.* (*anat.*) Canal în formă de pîlnie, care se află în diferite organe. • pl. *-e.* /<lat. ***infundĭbŭlum, -i***, fr. ***infundibulum***.

infundibulectomíe *s.f.* (*chir.*) Rezecție parțială a infundibulului arterei pulmonare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***infundibulectomie***.

infundibuli- Elem. de compunere „pîlnie”. • și *infundibulo-.* /<fr. ***infundibuli-***, ***infundibulo-***; cf. lat. ***infundĭbŭlum, -i*** „pîlnie”.

infundibulifórm, -ă *adj.* (*biol.*; *despre organe*) Care are deschidere largă, în formă de infundibul. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***infundibuliforme***; cf. lat. *infundĭbŭlum, -i* „pîlnie”, *forma, -ae* „formă”.

infundibulo- v. infundibuli-.

infundibulotóm *s.n.* (*chir.*) Instrument folosit în infundibulectomie. • pl. *-oame.* /<fr. ***infundibulotome***.

infundibulotomíe *s.f.* (*chir.*) Incizie a infundibulului arterei pulmonare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***infundibulotomie***.

infúz, -ă *adj.* (*despre virtuți, cunoștințe etc.*) Care este înnăscut. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***infus***.

infuză *vb. I. tr.* **1** A face o infuzie (1); a turna apă clocotită peste o plantă medicinală pentru a obține o infuzie (1). **2** A introduce un lichid într-un corp. **3** A înmuia bețele de chibrit în parafină. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***infuser***; cf. lat. *infundĕre* „a vărsa peste”.

infuzáre *s.f.* Acțiunea de *a infuza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***infuza***.

infuzíbil, -ă *adj.* (*despre materiale*) Care nu se poate topi ușor; care se topește la temperaturi foarte mari. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***infusible***.

infuzibilitáte *s.f.* Însușirea a ceea ce este infuzibil. • pl. *-ăți.* /<fr. ***infusibilité***.

infúzie *s.f.* **1** Soluție apoasă, obținută prin opărirea unei plante medicinale, în scopul extragerii principiilor active pe care le conține. ◆ Medicament astfel obținut. **2** *Infuzie de fîn* = fîn înmuiat în apă, la temperatura camerei de laborator, pentru obținerea bacilului fînului. **3** (*zootehn.*) Încrucișare a unei rase neameliorate cu o rasă ameliorată timp de o generație sau cel mult două. **4** Fig. Pătrundere. *Astăzi ne confruntăm cu o mare infuzie de neologisme în limbă.* • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *infuziúne s.f.* /<fr. ***infusion***, lat. ***infūsio, -onis***.

infuziúne *s.f.* v. infuzie.

infuzór[1] *s.m.* (*zool.*; *la pl.*) Clasă de protozoare care au corpul acoperit cu cili cu ajutorul cărora se deplasează (*Infusoria*); (*și la sg.*) animal care face parte din această clasă. • pl. *-i.* și *infuzóriu s.m.* /<fr. ***infusoire***, lat. șt. ***Infusoria*** <*infusus* „turnat, vărsat”.

infuzór[2] *s.n.* Vas de metal, de porțelan etc., cu capac, în care se prepară infuziile. • pl. *-oare.* /<fr. ***infusoir***.

infuzóriu *s.m.* v. infuzor[1].

înga *interj.* (*reg.*) Iată, uită-te! • și *îga interj.* /etimol.nec.

ingambamént *s.n.* (*lit.*) Procedeu de versificație, cerut de necesități prozodice sau de dorința de a evidenția anumite cuvinte, care constă în continuarea ideii poetice în versul următor, fără a marca aceasta prin pauză; enjambement, rejet. Ex. *Dar de unde știi? În cale Ți-am umblat și-n deal și-n vale, Și-orișiunde te-am știut.* (COȘB.). • pl. *-e.* /<it. ***ingambamento***.

ingeniós, -oásă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care are spirit inventiv, care are multă agerime de minte; dibaci, iscusit. **2** (*despre realizări ale oamenilor*) Care este alcătuit, elaborat cu inventivitate, cu iscusință, cu măiestrie. *Proiect ingenios.* • sil. *-ni-os.* pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***ingénieux***, lat. ***ingēniōsus, -a, -um***.

ingeniozitáte *s.f.* **1** Calitatea de a fi ingenios; inventivitate, măiestrie, iscusință. **2** Concr. Procedeu, lucru etc. ingenios. • sil. *-ni-o-.* pl. *-ăți.* /<fr. ***ingéniosité***.

ingéniu *s.m.* Inteligență. • sil. *-ni-u.* pl. *-ii.* /<lat. ***ingĕnium, -ii***.

ingenuitáte *s.f.* **1** Naturalețe, simplitate asociate cu sinceritate și naivitate. **2** Candoare (în comportări). • sil. *-nu-i-.* pl. *-ăți.* /<fr. ***ingénuité***, lat. ***ingĕnuitas, -atis***, it. ***ingenuità***.

ingénuu, -uă *adj., s.f.* **1** *adj.* (*despre oameni*) Care se caracterizează prin naturalețe, simplitate asociate cu sinceritate și naivitate; candid. ◆ Ext. (*despre manifestări, acțiuni etc. ale oamenilor*) Care exprimă, trădează naturalețe, simplitate asociate cu sinceritate și naivitate. **2** *s.f.* (*teatru*) Rol care reprezintă o fată inocentă, pură, candidă; actriță care interpretează acest rol. **3** *s.f.* Ext. Persoană ingenuă. • sil. *-nu-u.* pl. *-ui, -ue.* /<lat. ***ingĕnŭus, -a, -um***, fr. ***ingénu***.

ingerá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică alimente, medicamente etc.*) A înghiți. **2** *refl.* (*despre oameni*) A interveni fără a fi solicitat. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***ingérer***; cf. lat. *ingerĕre* „a duce în”.

ingerábil, -ă *adj.* (*despre alimente, medicamente etc.*) Care poate fi ingerat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***ingérable***.

ingerăre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *ingera* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***ingera***.

ingerință *s.f.* Amestec ilegal, forțat, nedorit în viața unei persoane, a unui stat etc. • pl. *-e.* /<fr. ***ingérence***, it. ***ingerenza***.

ingésta *s.f. pl.* (*biol.*) Totalitatea substanțelor care pătrund în organism în fiecare zi. • /<lat. ***ingesta***.

ingéstie *s.f.* Introducere pe cale bucală a alimentelor sau a altor substanțe în stomac. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***ingestion***.

inghinál, -ă *adj.* (*anat.*) **1** Care aparține abdomenului, care se referă la abdomen. **2** Care se găsește în regiunea abdominală; de la stinghie, de la vintre. • pl. *-i, -e.* și *inguinál, -ă adj.* /<fr. ***inguinal***, lat. ***inguinalis*** <*inguen* „pîntece”.

inginér, -ă *s.m., s.f.* **1** Specialist cu pregătire tehnică și teoretică obținută într-un institut de învățămînt superior, care prestează activități tehnice de proiectare, de cercetare și de conducere a proceselor tehnologice într-o întreprindere, într-o instituție etc.; titlu deținut de acest specialist. <> *Inginer hotarnic* v. hotarnic. *Inginer de sunet* v. sunet. **2** (*înv.*; *fam.*) *Plan de inginer chior* = vorbire cu dublu sens. **3** Expr. (*arg.*) *Inginer de poduri* = vagabond. • pl. *-i, -e.* /<it. ***ingegnere***, fr. ***ingénieur***, germ. ***Ingenieur***, rus. ***инженер***.

ingineráș *s.m.* **1** Dim. al lui *inginer*. **2** (*peior.*) Inginer (tînăr) insuficient pregătit sau incapabil. • pl. *-i.* /***inginer*** + *-aș*.

inginerésc, -eáscă *adj.* Care aparține inginerului sau ingineriei, care se referă la inginer sau la inginerie. <> *Geologie tehnică și inginerească* v. geologie. • pl. *-ești.* /***inginer*** + *-esc*.

inginerește *adv.* În felul inginerilor. • /***inginer*** + *-ește*.

inginerie *s.f.* **1** Profesiunea inginerului; (*înv.*) inginerlîc. **2** (*genet.*) *Inginerie genetică* = modificare a structurii genetice a unui organism, prin introducerea de gene noi, aparținînd unor organisme din aceeași specie sau din specii diferite, prin inserarea de gene sintetizate artificial sau prin reorganizarea materialului genetic propriu. **3** (*econ.*) *Inginerie financiară* = proces de reorganizare a finanțelor unei companii, fie atrăgînd bani de la o altă sursă pentru a-și putea achita obligațiile către o altă companie, fie prelungind scadența împrumuturilor. **4** (*fam.*) Șmecherie. *Reușise să-i convingă prin niște inginerii ingenioase.* • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***inginer*** + *-ie*.

ingineriță *s.f.* (*fam.*) Inginer. • pl. *-e.* /***inginer*** + *-iță*.

inginerlîc *s.n.* (*înv.*) Inginerie (1). • /***inginer*** + *-lîc*.

inglendísi *vb. IV.* v. eglendisi.

inglindesí *vb. IV.* v. eglendisi.

ingrăt, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care nu-și manifestă recunoștința pentru avantajele sau serviciile primite; (om) nerecunoscător. *Dacă vreodată aș uita-o, aș fi cel mai ticălos ingrat* (CAR.). **2** *adj.*

Care este sub valoarea muncii, a eforturilor depuse; dezavantajos. ◆ Ext. Care este anevoios, greu; care nu dă satisfacție pe măsura eforturilor făcute. *Profesiune ingrată.* **3** *adj.* Care are aspect dezagreabil. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***ingrat***, lat. ***ingratus, -a, -um***, it. ***ingrato***.

ingratitúdine *s.f.* **1** Însușirea de a fi ingrat (1). **2** Atitudine, purtare de om ingrat (1); nerecunoștință. • pl. *-i.* /<it. ***ingratitudine***, lat. ***ingratitūdo, -inis***.

ingrediént *s.n.* **1** Substanță care intră ca accesoriu în compoziția unui medicament, a unui aliment, a unui amestec, pentru a-i conferi anumite calități sau ca material de umplutură; (*ieșit din uz*) ingrediență. **2** Fig. Ceea ce concură la un rezultat. *În toate celelalte [povești ale lui Creangă]... miraculosul e secundar și de multe ori un ingredient pentru puterea realistă a picturii oamenilor* (IBR.). • sil. *-di-ent.* pl. *-e.* /<fr. ***ingrédient***, it. ***ingrediente***.

ingrediență *s.f.* (*ieșit din uz*) Ingredient. • sil. *-di-en-.* pl. *-e.* /***ingredient*** + *-ență*.

ingresiúne *s.f.* (*geomorf.*) Înaintare a apelor marine în unele porțiuni relativ înguste și mai coborîte ale continentelor, mai ales prin gurile fluviilor (formînd golfuri), în urma mișcărilor de scufundare a scoarței terestre. • pl. *-i.* /<fr. ***ingression***, lat. ***ingressio, -onis***.

ingresív, -ă *adj.* (*lingv.; despre sunete*) Care este considerat ca o limită a stadiului său inițial. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***ingressif***.

inguinál, -ă *adj.* v. inghinal.

ingurgitá *vb. I. tr.* (*compl. indică alimente, medicamente etc.*) A înghiți. • prez.ind. *-ez.* și ***ingurgitá*** *vb. I.* /<fr. ***ingurgiter***, lat. ***ingurgitare***.

ingurgitáre *s.f.* Acțiunea de *a ingurgita* și rezultatul ei; ingurgitație. • pl. *-ări.* /v. ***ingurgita***.

ingurgitáție *s.f.* Ingurgitare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***ingurgitation***.

inhabituál, -ă *adj.* Care este neobișnuit. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***inhabituel***.

inhalá *vb. I. tr.* (*compl. indică gaze, vapori, lichide*) A absorbi pe căile respiratorii; a trage în piept; a inspira. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***inhaler***, lat. ***inhalare***.

inhalánt, -ă *adj., s.n.* (Substanță) care se pune în apă clocotită, pentru inhalații. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***inhalant***.

inhaláre *s.f.* Faptul de *a inhala*. • pl. *-ări.* /v. ***inhala***.

inhalatór *s.n.* **1** Aparat cu ajutorul căruia se fac inhalații. **2** Aparat care furnizează piloților de avion oxigenul necesar unei respirații normale în condițiile zborului la înălțimi mari, unde presiunea aerului este scăzută. **3** Încăpere în stațiile termale, în care pacienții sînt expuși vaporilor, gazelor și emanațiilor ce se degajă din izvoare. • pl. *-oare.* /<fr. ***inhalateur***.

inhalație *s.f.* Absorbție pe căile respiratorii a unor vapori, gaze etc. în scopuri curative. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***inhalation***, lat. ***inhalatio, -onis***.

inhibă *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică procese fiziologice, reacții chimice etc.*) A încetini, a frîna, a împiedica; (*înv.*) a inhibiționa. **2** *refl.* (*despre oameni*) A se emoționa, nemaiputînd să-și desfășoare activitatea, să se manifeste etc. în mod normal; (*înv.*) a se inhibiționa. ◆ Ext. A se abține, a se reține. • prez.ind. *inhib, -ez.* /<fr. ***inhiber***, lat. ***inhibēre***.

inhibánt, -ă *adj.* Inhibitor (1). • pl. *-ți, -te.* /***inhiba*** + *-ant*.

inhibáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *inhiba* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***inhiba***.

inhibínă *s.f.* **1** (*biol.*) Substanță antibacteriană inhibitoare, secretată de unele țesuturi epiteliale sau de plante. **2** (*fiziol.*) Hormon testicular cu acțiune asupra hipofizei. • pl. *-e.* /<germ. ***Inhibin***.

inhibitív, -á *adj.* Inhibitor (1). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***inhibitif***.

inhibitór, -oáre *adj., s.m.* **1** *adj.* Care inhibă; inhibant, inhibitiv. ◇ *Nerv inhibitor* = nerv care frînează acțiunea altui nerv. **2** *s.m.* (*chim.*) Substanță care, adăugată în proporții mici într-un mediu de reacție, oprește total, întîrzie sau micșorează viteza de reacție. **3** *s.m.* (*med.*) Preparat sau tratament care frînează sau împiedică dezvoltarea unui agent patogen, un proces fiziologic etc. • pl. *-ori, -oare.* și (*înv.*) *inhibitóriu, -ie adj.* /<fr. ***inhibiteur***.

inhibitóriu, -ie *adj.* v. inhibitor.

inhibíție *s.f.* **1** (*fiziol.*) Proces fundamental al activității nervoase, care se manifestă prin diminuarea, frînarea sau suprimarea efectelor excitației. **2** (*chim.*) Fenomen de oprire, de întîrziere sau de micșorare a vitezei de desfășurare a unei reacții chimice cu ajutorul inhibitorilor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***inhibition***, lat. ***inhibitio, -onis***.

inhibiționá *vb. I. tr., refl.* (*înv.*) A (se) inhiba. • sil. *-ți-o-.* prez.ind. *-ez.* /***inhibiție*** + *-iona*.

inhumá *vb. I.* v. înhuma.

inhumáre *s.f.* v. înhumare.

inhumáție *s.f.* Înhumare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***inhumation***.

inibahár *s.m., s.n.* v. ienibahar.

iníc, -ă *adj.* Care nu este echitabil; care nu este corect. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***inique***, lat. ***inīquus, -ua, -um***.

inicuitáte *s.f.* v. inicvitate.

inicvitáte *s.f.* Inechitate. • pl. *-ăți.* și *inicuitáte* *s.f.* /<fr. ***iniquité***, lat. ***inīquĭtas, -atis***.

iníe *s.f.* (*reg.*) **1** Gheață moale și sfărîmicioasă, care plutește pe apă (toamna și primăvara). **2** Apă care a început să înghețe. **3** Apă amestecată cu gheață. **4** Bucată de gheață. **5** Conținut al unui butoi în care lichidul a înghețat. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<sl. veche **нинѣ**.

iniencefál *s.m.* (*med.*) Monstru care prezintă iniencefalie. • pl. *-i.* /<fr. ***iniencéphale***.

iniencefalíe *s.f.* (*med.*) Monstruozitate care constă în retroflexia capului, cu fața orientată în sus și cu inionul lipsind. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***iniencéphalie***.

inimaginábil, -ă *adj.* **1** Care nu se poate imagina. ◆ Ext. Care nu poate exista. **2** Fig. Care întrece orice închipuire; neimaginabil. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***inimaginable***, it. ***inimmaginabile***.

inimă *s.f.* ‼ **1** (*anat.*) Organ muscular, central al aparatului circulator, de formă conică, situat în partea stîngă a toracelui, care, prin contracții ritmice, asigură circulația sîngelui în organism, la om și la animalele superioare; cord. ◇ *Bătăile inimii* v. baieră. Δ Expr. *A* (*i se*) *rupe* (cuiva) *băierile inimii* v. baieră. *A-și dezlega băierile inimii* v. baieră. *A ofta* (sau *a striga, a ride*) *din băierile inimii* v. baieră. ◇ Expr. *A da inima din cineva*, se spune despre o persoană care face un efort foarte mare. *A-i crăpa inima de necaz* = a suferi o supărare mare. *A-i fugi* (cuiva) *sîngele* (*la inimă*) v. fugi. *A se sfîrși* (cineva) *de la inimă* v. sfîrși. *A-i sîngera* (cuiva) *inima* v. sîngera. ◆ Ext. Piept. *El strînse... pe Maria la inima lui* (EMIN.). **2** (*pop.*) Stomac; ext. burtă, pîntece. *Mă roade la inimă, de foame ce-mi e* (CR.). ◇ Expr. *Pe inima goală* (sau *nemîncată*) = pe nemîncate. *A* (*se*) *simți greu la inimă* = a i se face greață. (*reg.*) *A lovi la inimă* = a se îmbolnăvi de diaree. *A-l fărîma la inimă* (pe cineva) v. fărîma. *A i se lihni* (cuiva) *inima* v. lihni. *A se ține cu mîinile de inimă de*(*-atîta*) *rîs* v. mînă. *A* (*mai*) *prinde inimă* sau *a* (*mai*) *prinde la inimă* v. prinde. *A* (*i*) *se pune* (cuiva) *soarele drept* (*la*) *inimă* v. pune. **3** (*la cărțile de joc*) Cupă. ◆ Ext. Carte de joc cu semnul de cupă. ◇ *Inimă neagră* = *a*) pică; *b*) ext. carte de joc cu semnul de pică. **4** Analog. Obiect, piesă, organ de mașină etc. care are o formă asemănătoare cu inima. **II** Fig. (*considerat centru al stărilor și trăirilor sufletești, izvor al curajului, al generozității, al energiei, al voinței, al îndrăznelii etc., principiu al vieții și al simțirii*) **1** *a*) (*adesea în opoz. cu „cap”, considerat sediu al rațiunii*) Sediu al sentimentelor umane. *Este om cu cap, dar fără inimă. Capul le face, inima le trage* (POP.). *b*) Sediu al bucuriei și al plăcerii. *Se înveseliră cu inima cînd le veni veste* (BĂLC.). ◇ Loc. adv. *Pe* (sau *după*) *voia* (ori *pofta*) *inimii* = după voie, după plac; nestingherit. *Cu* (ori *din*) *toată inima* sau *cu dragă inimă* = cu mare plăcere; bucuros. ◇ Expr. *A-i ride cuiva inima* sau *a ride inima în cineva* = a fi bucuros, mulțumit, satisfăcut. *Cît îi cere* (cuiva) *inima* = atît cît are plăcere, cît vrea, cît dorește. *Mîncară și se veseliră cît le ceru inima* (ISP.). *A-și călca pe inimă* = *a*) a renunța la propria părere sau plăcere; *b*) a face ceva împotriva propriei voințe sau dorințe; a trece peste dorințele proprii. (*A fi*) *cu inima ușoară* = *a*) (a fi) vesel, bine dispus, voios; *b*) (a fi) cu conștiința împăcată. *A-i crește cuiva inima* (*în piept*) sau *a crește inima din cineva* = a simți o bucurie mare. *A lua cu căușul de la inimă* v. căuș. *A-și scoate un foc de la inimă* v. foc. *A gîdila* (pe cineva) *la inimă* v. gîdila. *A i se lua* (sau *a-i cădea*) *cuiva o greutate de pe inimă* v. greutate. *A*(*-i*) *merge* (cuiva ceva) (*drept*) *la inimă* v. merge. *A unge* (pe cineva) *la inimă cu miere* v. miere. *A* (*i se*) *lua* sau *a* (*i se*) *ridica* (cuiva) *o piatră de pe inimă* v. piatră. *A răzbuna pe cineva la inimă* sau *a i se răzbuna cuiva inima* v. răzbuna. *A-și sfîi inima* v. sfîi. *Cu inima* (*de tot*) *slobodă* v. slobod. *A nu-l slobozi* (pe cineva) *inima să...* v. slobozi. *A-l mușca* (sau *a-l fura*) (pe cineva) *șarpele de inimă* v. șarpe. *A-i crește* (cuiva) *inima de-o șchioapă* v. șchiop. *A unge pe cineva la inimă* v. unge. *A-i zburda* (cuiva) *inima* v. zburda. *c*) Sediu al durerii, al suferinței, al necazurilor, al amărăciunii, al tristeții, al revoltei etc. *Cu-a mea inimă amară sufletu-mi s-au învrăjbit* (ALECS.). *Îl durea la inimă cînd îl luau în rîs* (ISP.). ◇ Loc. adv. *Cu rupere de inimă* v. rupere. ◇ Expr. *A*(*-l*) *seca* (sau *a-l arde, a frige, a încinge*) *pe cineva la inimă* = *a*) a provoca cuiva o durere morală, o supărare mare, o emoție puternică. *Străsnică femeie, bre Vasile... M-a fript la inimă, m-a gătit!* (SADOV.); *b*) a simți o mare plăcere. *A* (*i se*) *rupe* (ori *frînge*) *cuiva inima* sau *a fi cu inima ruptă* (ori *frîntă*) = a suferi sau a face pe cineva să sufere; a suferi este măsură; a (se) înduioșa pînă la lacrimi. *Cînd ești tristă, doino, tu inima ne-o frîngi* (COȘB.). *Mi se rupe inima de durere cînd mă gîndesc că suferă alții pentru noi* (STANCU). *A i se topi inima* (*de durere*) = a suferi foarte mult. *A avea ceva pe inimă* = a suferi în ascuns; a avea un secret chinuitor. *A se sfîrși la inimă* sau *a i se sfîrși inima* = *a*) a fi copleșit de durere; a fi îndurerat, cuprins de tristețe; *b*) a muri de durere. *A-și răcori inima* = a vorbi deschis (pentru a se ușura de o amărăciune, de o suferință); a spune ce are pe suflet. *A pune* (ceva) *la inimă* = a se necăji prea repede pentru orice. *A-i strica* (cuiva) *inima* = *a*) a întrista (pe cineva), a mîhni (pe cineva), a-i strica (cuiva) buna dispoziție; *b*) a-i înlătura cuiva orice speranță, orice iluzie. *A rămîne cu inima friptă* = a rămîne îndurerat, mîhnit, dezolat. *Inimă rea* = durere, mîhnire, amărăciune. *A-și face* (sau *a-i face* cuiva) *inimă rea* (ori *amară*) = a (se) supăra, a (se) necăji, a (se) întrista, a (se) mîhni. (*reg.*) *A-i zbura inima cuiva* = a se prăpădi din cauza unor prea mari emoții. *Inimă albastră* v. albastru. *Cîntece de inimă albastră* v. albastru. *A coace pe cineva la inimă* v. coace. *A-i intra cuiva un cui în inimă* v. cui. *A-i intra cuiva un cuțit în inimă* v. cuțit. *A-i da* (sau *a-i trece*) *cuiva un cuțit prin inimă* v. cuțit. *A-l durea* (pe cineva) *inima* v. durea. *A-i trece* (sau *a-i da*) (cuiva) *un fier* (*roșu* sau *ars*) *prin inimă* v. fier. *A-i frige* (cuiva) *inima* v. frige. *Parcă mi-a trecut* (sau *mi-a dat cu*) *un fier ars* (sau *roșu*) *prin inimă* v. fier. *A avea* (sau *a simți*) *un ghimpe la* (ori *în*) *inimă* v. ghimpe. *Cu glamnică la inimă* v. glamnică. *A-i fi cuiva inima grea* v. greu. *A avea mujdei la inimă* v. mujdei. *A avea* (sau *a-i fi* cuiva) *inima neagră* v. negru. *A avea* (sau *a i se pune, a-i sta* cuiva *ca*) *o piatră pe inimă* v. piatră. *A lăsa pe cineva cu pumn la inimă* v. pumn. *A pune* (sau *a i se pune*) *un ghimpe* (ori *un cuțit*) *la inimă* v. pune. *A-i trece* (cuiva) *rece prin inimă* v. rece. *A-i rîcîi* (cuiva) *inima* sau *a*(*-l*) *rîcîi* (pe cineva) *la* (ori *pe*) *inimă* v. rîcîi. *A*(*-i*) *face* (cuiva) *rîie pe inimă* v. rîie. *A-l rîma* (pe cineva) *la* (sau *în, prin*) *inimă* v. rîma. *A roade* (pe cineva) *la inimă* v. roade. *A scormoni la inimă* v. scormoni. *A sfîșia* (sau *a i se sfîșia*) *cuiva inima*

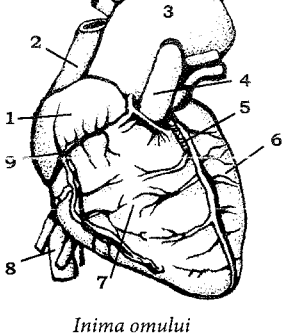

Inima omului

1. Atriul drept.
2. Venă cavă superioară.
3. Aortă.
4. Arteră pulmonară.
5. Artera coronară stîngă, cu venă.
6. Ventriculul stîng.
7. Ventriculul drept.
8. Venă cavă inferioară.
9. Artera coronară dreaptă, cu venă.

v. sfîșia. *A-i sicni inima cuiva* sau *a-l sicni la inimă* (pe cineva) v. sicni. *A-și pune* (ori *a pune* cuiva, *a face* în cineva) *sînge rău la inimă* v. sînge. *A-i trece* (cuiva) *un sloi* (sau *sloiuri*) (*de gheață*) *prin inimă* v. sloi. *A fi* (sau *a sta*) *ca un spin în inima cuiva* v. spin. *A-i sta cuiva ceva pe inimă* v. sta. *A-i sta* (cuiva) *ca un ghimpe în inimă* v. sta. *A i se stîrci inima* (cuiva) (*de durere*) v. stîrci. *A i se strînge* (sau *a-i strînge* cuiva) *inima* v. strînge. *A-i frige* (*dracul*) *șerpi pe inimă* (cuiva) v. șarpe. *A-i trece* (sau *a-i intra*) (cuiva) (*un*) *șarpe* (*rece*) *prin inimă* v. șarpe. *A-i ședea* (cuiva ceva) *la inimă* v. ședea. *A-i pune cuiva venin la inimă* v. venin. *A avea* (sau *a-l roade* pe cineva) *un vierme la inimă* v. vierme. *d*) Sediu al dragostei, al dorului, al patriotismului etc. ◇ Expr. *A avea* (pe cineva) *în* (sau *la*) *inimă* = a iubi (pe cineva). *A-l trage* (pe cineva) *inima să...* sau *a avea tragere de inimă* (*pentru...*) = a se simți atras de..., a avea poftă să... *A avea foc la inimă* = a dori foarte mult. *Inimă fierbinte* = dor mare. *A i se aprinde* (sau *a-i sfîrîi*) *inima* (după cineva) = *a*) a se îndrăgosti subit; a fi foarte îndrăgostit de cineva; a-i fi foarte dor de cineva; *b*) a nu mai avea astîmpăr, a fi zorit, nerăbdător. *A cădea cuiva la inimă* v. cădea. *A i se duce inima după cineva* v. duce. *A i se lipi* (sau *a-și lipi*) *inima de ceva* sau *cineva* v. lipi. *A-i prinde inima mucegai* v. mucegai. *A păstra* (pe cineva sau ceva) *în inimă* v. păstra. *A-i rămîne cuiva inima la ceva* (ori *la cineva*) sau *a-i rămîne cuiva ceva* (ori *cineva*) *la inimă* v. rămîne. *A-i sălta* (cuiva) *inima* (*de bucurie*) v. sălta. *A-i sfîrîi* (cuiva) *inima* v. sfîrîi. *A-i sfîrîi* (cuiva) *inima de dorul* (a ceva) v. sfîrîi. *A se șterge de la inima cuiva* v. șterge. *Tragere de inimă* v. tragere.(*Cu*) *tragere de inimă* v. tragere. *A-i cădea* (sau *a-i pica*) (cuiva) (*cu*) *tronc la inimă* v. tronc. *A-i zbura* (cuiva) *inima la...* v. zbura. *e*) Sediu al bunătății, al milei, al îndurării, al răutății sau al altor calități ori defecte omenești. ◇ Loc. adj. *Cu inimă* = bun, milos; înțelegător. *Slab de inimă* = *a*) impresionabil, milos; *b*) fără voință, ușor influențabil. *Bun la inimă* = bun; îndurător. ◇ Expr. *Inimă largă* = om darnic, mărinimos. *Inimă deschisă* = om sincer, nefățarnic. *Inimă curată* = om cinstit, corect. *Inimă dreaptă* = om drept. *A avea inimă bună* (ori *de aur*) sau *a fi bun la inimă* (ori *cu inima bună*) = a fi bun, milos, înțelegător. *A avea inima largă* = a fi darnic, mărinimos. *A avea inima deschisă* = a fi sincer, cinstit. *A spune de la* (sau *din*) *inimă* = a spune cu toată sinceritatea; a vorbi fără rezerve, deschis, dîndu-și pe față toate sentimentele. *A se muia la inimă* sau *a* (*i*) *se înmuia* (cuiva) *inima* = *a*) a deveni bun, milos; *b*) a se îndupleca. *A nu-l lăsa pe cineva inima să...* = a se îndura, a se îndupleca. *A fi om de inimă* = a fi om bun, săritor. *A fi fără inimă* sau *cîinos la inimă* = a fi rău. (*A avea*) *inimă haină* (sau *sălbatică*) = (a fi) crud, dușmănos, foarte rău. (*A avea*) *inimă de piatră* (sau *împietrită*) = (a fi) rece, nesimțitor, fără suflet. *A i se împietri cuiva inima* = *a*) a deveni insensibil la orice bucurie sau durere; *b*) a fi lipsit de omenie. *Inimă de aur* v. aur. *A avea inimă* v. avea. *Cu inima deschisă* v. deschis. *Deschis la inimă* v. deschis. *A i se întoarce cuiva inima* v. întoarce. *În buze* (sau *gură*) *miere și în inimă fiere* (sau *otravă*) v. miere. *A-l mușca pe cineva de inimă să...* v. mușca. *A fi negru la inimă* v. negru. *A fi orb de inimă* v. orb. *A* (*nu*)*-l răbda* (pe cineva) *inima* (*să...*) v. răbda. *A*(*-i*) *fi* (cuiva) *inima rece* v. rece. (*A fi*) *rău la inimă* v. rău. *A-și săra inima* v. săra. *f*) Sediu al instinctelor sau al presimțirilor. ◇ Expr. *A-i spune cuiva inima* v. spune. *g*) Sediu al curajului, al îndrăznelii, al voinței, al energiei etc. *Îi îmbărbătează și le dă inimă* (BELD.). *Cu inimă* = *a*) loc.adv. energic; cu viață. *Lucrează cu inimă*; *b*) loc.adj., adv. (care este) curajos, inimos; (care este) pasionat. *Da fii mai cu inimă oleacă!* (CR.). ◇ Loc. vb. *A intra frica* (sau *groaza*, *spaima*) *în inima cuiva* v. intra. ◇ Expr. *A-și lua inima în dinți* = a se îmbărbăta, a-și face curaj; a se hotărî să facă. *A*(*-și*) *pierde inima* = a-și pierde curajul, speranța; a se descuraja. *Nu mă trage inima* = nu îndrăznesc, nu am curaj. *A-i veni* (cuiva) *inima la loc* = *a*) a se întoarce la o stare (sufletească) anterioară; *b*) a-și recăpăta calmul, curajul, voia bună, după un moment de emoție, de spaimă, de descurajare etc. *A-i ține cuiva inima* = a încuraja, a consola pe cineva. *A băga inimă în cineva* = a îmbărbăta pe cineva. (*pop.*) *A i se tăia inima* = a pierde curajul. *A-i cădea cuiva inima în călcîi* (sau *jos*, *arg.*, *în chiloți*) = a-și pierde curajul; a se descuraja. *A-i da inima brînci* v. brînci. *A*(*-și*) *da inima* v. da. *A-și ține inima în dinți* (sau *cu dinții*) v. dinte. *A i se împuțina* (cuiva) *inima* sau *a se împuțina cu inima* v. împuțina. *Inimă îndoită* v. îndoit. *A-i îngheța cuiva inima* v. îngheța. *A avea inima întreagă* v. întreg. *Cu jumătate de inimă* sau *cu inima pe jumătate* v. jumătate. *A fi moale la inimă* v. moale. *A i se face* (cuiva) *inima cît un purice* sau *cu inima cît un purice* v. purice. *A i se* (sau *a-i*) *răci* (cuiva) *inima* v. răci. *Cu inima răcită* v. răcit. *A-i sări* (cuiva) *inima* (*din loc*) v. sări. (*A fi* sau *a aștepta*, *a sta* etc.) *cu inima sărită* v. sărit. (*Cu*) *strîngere de inimă* v. strîngere. (*A fi*) *cu inima strînsă* v. strîns. *A fi tare la inimă* v. tare. *A-și lua inima în dinți și funia* (sau *lumea*) *în traistă* v. traistă. *A-i țîțîi* (cuiva) *inima* v. țîțîi. *A avea inimă verde* v. verde. **2** Centru și simbol al vieții sufletești; suflet; conștiință, cuget. *Omul beat spune tot ce are la inima sa* (BĂR.). *Din inima lor nu s-a șters purtarea necuviincioasă a spînului* (CR.). ◇ Loc. adv. *Din inimă* sau *din toată inima*, *din adîncul inimii* = din tot sufletul, cu toată puterea sufletească. ◇ Expr. (*A fi*) *cu inima împăcată* = (a fi) cu conștiința împăcată, curată. (*fam.*) *A sta* (sau *a ședea*) *grecește pe inima cuiva* = a-i cunoaște cuiva toate gîndurile tainice, a-i ști cuiva toate ascunzișurile sufletului. *În ascunsul inimii* v. ascuns. *A sta* (sau *a ședea*) *călare în* (sau *pe*) *inima cuiva* v. călare. *A-și descărca inima* v. descărca. *A-și deschide inima* v. deschide. *A se lipi de inima cuiva* v. lipi. *A* (*se*) *lupta cu inima sa* v. lupta. *Cu mîna pe inimă* v. mînă. *A-l mustra* (pe cineva) *inima* v. mustra. *A-și ușura inima* v. ușura. **III** Fig. **1** Fire, caracter. *Nenea Dumitrache semăna bunicului la chip și la inimă* (STANCU). **2** Ființă; om. *Vorbi astfel, încît robi toate inimile* (ISP.). **IV** Analog. (*urmat de determ. în gen.*) **1** Mijloc, centru; interior. *Acum intram în inima codrului* (GAL.). ◇ Expr. (*iron.*) *A rupe inima tîrgului* = *a*) a cumpăra ce este mai prost; a face o alegere proastă; *b*) a impresiona foarte tare cu ceva; a face praf pe cineva. ◆ Fig. Parte esențială a unui lucru. **2** Partea din interior a unei plante, a unui fruct etc.; miez. ◇ *Inima copacului* = măduva copacului. *Inima vinului* = partea cea mai concentrată a vinului, care de obicei se scoate cînd acesta îngheață iarna. ◇ Expr. *A fi două inimi într-un sîmbure* v. sîmbure. **3** Piesă, element de construcție etc. care ocupă un loc central într-un sistem (tehnic) sau într-un element al acestuia. **4** *Inima carului* (sau *căruței*) = partea din mijloc a carului (sau a căruței), care leagă osia de dinainte cu cea de dinapoi. • pl. *-i*, (*înv.*) *-e*. și (*pop.*) *ínemă* *s.f.* /lat. ***anĭma***, ***-ae***.

inimíc, -ă *adj.*, *s.m.*, *s.f.* v. inamic.

inimicíție *s.f.* v. inamiciție.

inimioáră *s.f.* **1** Dim. al lui *inimă*; (*pop.*) inimucă, inimuță. **2** (*tehn.*) Mistrie mică, ascuțită, folosită la netezirea formelor de turnătorie. **3** (*reg.*; *la războiul de țesut*) Articulație metalică a ratierei, care servește la ridicarea firelor. • pl. *-e*. /***inimă*** + *-ioară*.

inimitábil, -ă *adj.* Care nu se poate imita (ușor); neimitabil. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***inimitable***, it. ***inimitabile***, lat. ***inimitabilis***, ***-e***.

inimói *s.n.* (*reg.*) Inima carului. • pl. *-oaie*. /***inimă*** + *-oi*.

inimós, -oásă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este curajos, viteaz. *Era inimos... și gata de luptă* (ISP.). **2** (*despre oameni*) Care este bun, mărinimos, generos. **3** (*despre oameni*) Care suferă, se consumă foarte mult pentru ceva; care pune totul la inimă. *Bat-o norocul de fată, prea e inimoasă* (DELAVR.). **4** (*despre acțiuni, manifestări etc. ale oamenilor*) Care este făcut cu toată inima. *Sînt petreceri inimoase, cu rîs mult* (CA. PETR.). • pl. *-oși*, *-oase*. /***inimă*** + *-os*.

inimoșíe *s.f.* (*înv.*) **1** Curaj. **2** Vrednicie. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***inimos*** + *-ie*.

inimúcă *s.f.* (*pop.*) Inimioară. • pl. *-ci*. /***inimă*** + *-ucă*.

inimúță *s.f.* (*pop.*) Inimioară. • pl. *-e*. /***inimă*** + *-uță*.

ininteligént, -ă *adj.* Care este lipsit de inteligență; neinteligent. • pl. *-ți*, *-te*. /<fr. ***inintelligent***.

ininteligénță *s.f.* Lipsă de inteligență; neinteligență. • pl. *-e*. /<fr. ***inintelligence***.

ininteligíbil, -ă *adj.* Care nu se poate înțelege; confuz, neclar, neinteligibil. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***intelligible***.

ininteligibilitáte *s.f.* Însușirea sau starea a ceea ce este ininteligibil. • pl. *-ăți*. /<fr. ***inintelligibilité***.

iníon *s.m.* (*anat.*) Protuberanță externă a osului occipital, considerată reper în măsurătorile antropometrice. • sil. *-ni-on*. pl. *-i*. /<fr. ***inione***.

iniopág *s.m.* (*med.*) Monstru caracterizat prin unirea a doi indivizi prin oasele occipitale. • sil. *-ni-o-*. pl. *-gi*. /<fr. ***iniopage***.

ímperă *s.f.* v. ienupără.

inipól *s.n.* Stimulator pentru bacteriile consumatoare de petrol. • /<fr. ***inipol***.

inișór *s.m.* **1** Dim. al lui *in*[3]. **2** Compus: (*bot.*; *reg.*) *inișor-de-alior* = linariță (*Linaria vulgaris*). **3** (*bot.*; *reg.*) Ineață (*Linum catharticum*). • pl. *-i*. /***in***[3] + *-işor*.

ímiște *s.f.* **1** Teren cultivat cu in[3]. **2** Cultură de in[3]. • pl. *-i*. /***in***[3] + *-işte*.

ínița *s.f.* (*reg.*) **1** Turtă de semințe de in[3], din care s-a extras uleiul. **2** (*bot.*) Torțel (*Cuscuta epithymum*). **3** (*bot.*) Cușciucă (*Cuscuta epilinum*). • pl. *-e*. /***in***[3] + *-iță*.

inițiá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică acțiuni, activități etc.*) A începe, a porni. *A inițiat o campanie pentru ajutorarea celor sinistrați*. **2** *tr.*, *refl.* A (se) introduce într-un domeniu de activitate în care nu a lucrat; a da cuiva sau a căpăta primele cunoștințe într-o profesiune, într-o artă, într-un domeniu științific; a (se) documenta într-un domeniu de activitate (nou sau secret). **3** *tr.* A preconiza. *A inițiat o nouă metodă*. **4** *tr.* A pune la curent cu... **5** *tr.* (*compl. indică oameni*) A primi pe cineva în rîndul celor care practică un anumit cult; a îndruma în practica unui cult religios. ◇ Expr. *A fi* (*inițiat*) *în secretele zeilor* v. zeu. **6** *tr.* (*compl. indică reacții, explozii*) A declanșa. • sil. *-ți-a*. prez.ind. *-iez*. /<fr. ***initier***, lat. ***Initiare***.

inițiál, -ă *adj.*, *s.f.* **1** *adj.* Care este la început; începător. *Literă inițială*. **2** *s.f.* Literă cu care începe un cuvînt. **3** *s.f.* Literă mare cu care începe un nume. ◆ Ext. Literă mare. **4** *s.f.* Abreviere a prenumelui (și a numelui) unei persoane, formată din inițiale. • sil. *-ți-al*. pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***initial***, it. ***iniziale***.

inițializá *vb. I. tr.* (*inform.*) A anula conținutul memoriei calculatorului electronic prin aducere la zero, în scopul prelucrării de noi date. ◆ A pregăti echipamentul de calcul și programele pentru executarea unui tasc. • sil. *-ți-a-*. prez.ind. *-ez*. /<fr. ***initialiser***; cf. engl. *initialize*.

inițializáre *s.f.* (*inform.*) Acțiunea de *a inițializa* și rezultatul ei. ◆ (*cu referire la modemuri*) Stabilirea unei configurații active care înlocuiește, parțial sau total, configurarea de fabricație. • sil. *-ți-a-*. pl. *-ări*. /v. ***inițializa***.

inițiát, -ă *adj.*, *s.m.*, *s.f.* **1** *adj.*, *s.m.*, *s.f.* (Persoană) care posedă cunoștințe suficiente într-o profesie, într-o artă, într-un domeniu științific sau ocult. **2** *adj.* (*despre acțiuni, activități etc.*) Căreia i se pun bazele. **3** *adj.* (*despre reacții, explozii*) Care este declanșat. • sil. *-ți-at*. pl. *-ți*, *-te*. /v. ***iniția***; cf. fr. *initié*.

inițiátic, -ă *adj.* **1** Care este de inițiere (1), de documentare într-un domeniu de activitate (nou sau secret); care ține de inițiere (1). **2** Care poate fi înțeles numai de cei inițiați (1). • sil. *-ți-a-*. pl. *-ci*, *-ce*. /<fr. ***initiatique***, it. ***iniziatico***.

inițiátivă *s.f.* **1** (*de obicei în legătură cu vb. „a avea”, „a lua”*) Acțiune sau însușire a celui care întreprinde ori organizează primul ceva, din îndemn propriu (antrenînd după sine și pe alții). ◇ Expr. *Din proprie* (sau *propria mea*, *ta*, *sa*, *lui etc.*) *inițiativă* = fără a fi îndemnat sau silit de altul. **2** Materializare a unei idei, concretizată în propunerea, începerea și organizarea unei acțiuni de către o persoană (antrenînd după sine și pe alții). • sil. *-ți-a-*. pl. *-e*. /<fr. ***initiative***, it. ***iniziativa***; cf. lat. *initium* „început”.

inițiátor, -oáre *adj.*, *subst.* **1** *adj.*, *s.m.*, *s.f.* (Persoană) care inițiază ceva, care are inițiativă într-o acțiune. **2** *s.m.* Exploziv, corp incandescent, reactiv etc. care dă impulsul declanșării unei explozii. **3** *s.n.* (*tehn.*) Dispozitiv care asigură aprinderea propergolului în motoarele rachetelor. **4** (*chim.*) Substanță care pune în libertate radicali liberi (prin descompuneri termice sau fotochimice), care inițiază reacțiile în lanț în procesele de polimerizare, autooxidare etc. ◇ *Inițiator de polimerizare* v. polimerizare. • sil. *-ți-a-*. pl. *-ori*, *-oare*. /<fr. ***initiateur***.

inițiére *s.f.* **1** Acțiunea de *a* (*se*) *iniția* și rezultatul ei. **2** (*econ.*) Modalitate formalizată de a prezenta unei persoane un nou loc de muncă. • sil. *-ți-e-*. pl. *-i*. /v. ***iniția***.

injectá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică medicamente lichide*) A introduce într-un organism, într-o rană etc. cu ajutorul seringii. **2** *tr.* (*compl. indică fluide sau suspensii de material pulverulent*) A introduce, sub presiune, în masa unui corp sau într-un spațiu închis. **3** *refl.* (*despre ochi*) A se congestiona, a se înroși. • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***injecter***, lat. ***iniectare*** <lat. *in* „în", *iactum* <*iacere* „a arunca".

injectábil, -ă *adj.* Care poate fi injectat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***injectable***.

injectáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a* (*se*) *injecta* și rezultatul ei. **2** Concr. (*econ.*) Adaos exogen la venitul unei firme sau al unei familii, reprezentat de un venit suplimentar care nu rezultă din consumul imediat al sectorului privat. • pl. *-ări.* /v. ***injecta***.

injectát, -ă *adj.* **1** (*despre medicamente lichide*) Care a fost introdus în organism prin injectare (1). **2** (*despre ființe*) Căruia i s-a făcut o injecție (1). **3** (*despre fluide sau despre suspensii de material pulverulent*) Care a fost introdus, sub presiune, în masa unui corp sau într-un spațiu închis. **4** (*despre ochi*) Care este congestionat, roșu. • pl. *-ți, -te.* /v. ***injecta***.

injectív, -á *adj.* (*mat.; despre funcții*) În care un element al celei de-a doua mulțimi are în plus un antecendent. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***injectif***.

injectór *s.n.* **1** (*tehn.*) Aparat care servește la injectarea combustibilului lichid sau pulverulent în camera de ardere a unui motor cu ardere internă. ◆ Aparat care, la instalațiile cu focar, servește la amestecarea combustibilului cu aerul carburant și la suflarea acestui amestec în focar. **2** (*tehn.*) Aparat folosit la alimentarea cu apă a cazanelor de abur în care apa este antrenată de un curent de abur sub presiune. **3** (*med.*) Instrument folosit pentru a introduce un medicament lichid într-o cavitate a organismului. **4** Parte a unui atomizator care reglează gradul de umidificare al unei încăperi. • pl. *-oare.* /<fr. ***injecteur***.

injécție *s.f.* **1** (*med.*) Introducere, pe cale intravenoasă, intramusculară etc., sub presiune, a unui medicament lichid în umorile sau țesuturile organismului, cu ajutorul unei seringi. **2** (*med.*) Medicament lichid introdus în acest mod într-un organism. **3** (*tehn.*) Introducere, sub presiune, a unui fluid sau a suspensiilor unui material pulverulent în masa unui corp ori într-un spațiu închis. **4** (*mat.*) Funcție injectivă. **5** (*tehn.*) *Motor cu injecție* = motor în care amestecul carburant se dozează cu un injector electronic, fără ajutorul carburatorului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *injecțiúne s.f.* /<fr. ***injection***.

injecțiúne *s.f.* v. injecție.

injonctív, -á *adj.* **1** Care are caracter de injoncțiune. **2** (Care are caracter) poruncitor. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***injonctif***.

injoncțiúne *s.f.* **1** Presiune, intervenție puternică făcută asupra cuiva. **2** Ordin precis. • pl. *-i.* /<fr. ***injonction***.

injuriá *vb. I. tr.* A aduce cuiva injurii; a insulta; a ofensa. • sil. *-ri-a-.* prez.ind. *-iez.* /<fr. ***injurier***.

injúrie *s.f.* **1** Faptă care constă în atingerea onoarei sau reputației unei persoane prin cuvinte, gesturi sau acte jignitoare; insultă, invectivă. **2** Acțiune cu efect vătămător. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<lat. ***iniūria, -ae***, it. ***ingiuria***; cf. fr. *injure*.

injuriós, -oásă *adj.* **1** Care conține o injurie (1). **2** (*despre cuvinte, gesturi, acțiuni etc. ale oamenilor*) Care are caracter de injurie (1); insultător, jignitor. • sil. *-ri-os.* pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***injurieux***, lat. ***iniūriōsus, -a, -um***.

injúst, -ă *adj.* Care nu este just; nedrept, nejust. • pl. *-și, -ste.* /<fr. ***injuste***, lat. ***iniustus, -a, -um***, it. ***ingiusto***.

injustéțe *s.f.* **1** Lipsă de justețe; nedreptate. **2** Inexactitate, neadevăr. • pl. *-i.* /***in***^{1}***-*** + ***justețe*** sau ***injust*** + ***-ețe***.

injustíție *s.f.* **1** Nedreptate. **2** Ceea ce este injust. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***injustice***, lat. ***iniustĭtĭa, -ae***, it. ***ingiustizia***.

inlándsis *s.n.* (*geogr.*) Ghețar continental; calotă glaciară. /<fr. ***inlandsis*** <cuv. suedez.

in memóriam *loc.adv.* În memoria, în amintirea unei personalități, a unui eveniment important. • sil. *-ri-am.* /<lat. ***in memoriam***.

innavigábil, -ă *adj.* (*despre rîuri, mări etc.*) Care nu este navigabil. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***innavigable***.

innocénte *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Simplu. <> (*subst.*) *Concertul a fost cîntat în innocente.* • /<it. ***innocente***.

in núce *loc.adv.* Scurt și cuprinzător; în forma cea mai restrînsă. • /<lat. ***in nuce***.

ino- Elem. de compunere „fibră". • /<engl. ***in(o)-***; cf. gr. *ἴς, ἰνός*.

inobediént, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care nu se supune; nesupus. • sil. *-di-ent.* pl. *-ți, -te.* /***in***^{1}***-*** + ***obedient***.

inobediénță *s.f.* Lipsă de obediență; nesupunere. • sil. *-di-en-.* pl. *-e.* /***in***^{1}***-*** + ***obediență***.

inobservábil, -ă *adj.* Care nu poate fi observat; neobservabil. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***inobservable***, lat. ***inobservabilis, -e***.

inobservație *s.f.* **1** Nerespectare a legilor. **2** Neîndeplinire a obligațiilor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *inobservațiúne s.f.* /<fr. ***inobservation***.

inobservațiúne *s.f.* v. inobservație.

inóc *s.m.* (*înv., reg.*) Călugăr. • pl. *-ci.* /<slav. **инокъ**.

inocént, -ă *adj.* (*despre oameni*) **1** Care este curat sufletește, căruia nu i se poate imputa nimic; candid. ◆ Ext. (*despre acțiuni, manifestări etc. ale oamenilor*) Care exprimă, trădează puritate, candoare, nevinovăție. **2** (*iron.*) Naiv; ignorant. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***innocent***, lat. ***innŏcens, -ntis***, it. ***innocente***.

inocentá *vb. I. tr.* (*compl. indică oameni*) A declara nevinovat; a dezvinovăți. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***innocenter***.

inocénță *s.f.* **1** Curățenie sufletească; nevinovăție; candoare. **2** (*iron.*) Naivitate; ignoranță. • pl. *-e.* /<fr. ***innocence***, lat. ***innŏcentĭa, -ae***, it. ***innocenza***.

inocerám *s.m.* (*paleon.; la pl.*) Grup de scoici fosile din jurasic și cretacic, cu cochilia groasă, ovoidă; (*și la sg.*) scoică din acest grup. • pl. *-i.* /<germ. ***Inoceramen***.

in-octávo *adj. invar., s.n. invar.* **1** *adj. invar.* (*despre formatul unei cărți*) În care coala de hîrtie este îndoită în opt, formînd 16 pagini. **2** *adj. invar., s.n. invar.* (Carte) care are acest format. • /<lat. ***in octavo***.

inocuitáte *s.f.* (*med.*) Însușire a unui agent fizic, chimic, biologic de a nu fi un pericol pentru organism. • sil. *-cu-i-.* /<fr. ***innocuité***.

inócul *s.m.* (*biol.*) Produs (celule, bacterii, spori) introdus într-un mediu de cultură sau într-un corp prin inoculație. • pl. *-i.* /<fr. ***inoculum***.

inoculá *vb. I. tr.* **1** (*med.; compl. indică substanțe, vaccinuri, seruri etc.*) A introduce în organism pentru precizarea diagnosticului unei boli, pentru imunizare, experiențe etc. **2** Fig. A introduce (treptat, pe neobservate) în mintea cuiva anumite concepții, idei etc. • prez.ind. *-ez.* și *inoculă vb. I.* /<fr. ***inoculer***, it., lat. ***inoculare***.

inoculábil, -á *adj.* Care poate fi inoculat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***inoculable***.

inoculáre *s.f* Acțiunea de *a inocula* și rezultatul ei; inoculație. • pl. *-ări.* /v. ***inocula***.

inoculát, -ă *adj.* (*med.; despre substanțe, vaccinuri, seruri etc.*) Care a fost introdus în organism. • pl. *-ți, -te.* /v. ***inocula***.

inoculáție *s.f.* Inoculare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***inoculation***.

inócuu, -uă *adj.* **1** Care nu produce nici o vătămare; inofensiv. **2** Fig. (*despre oameni*) Nevinovat. • pl. *-ui, -ue.* /<lat. ***innŏcŭus, -ua, -um***; cf. lat. *in* „*ne-*", *nocuus* „nociv".

inodór, -ă *adj.* Care nu emană miros; fără miros. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***inodore***, lat. ***inŏdōrus, -a, -um***, it. ***inodore, inodoro***; cf. lat. *in* „fără", *odor* „miros".

inofensív, -ă *adj.* Care nu face rău; neofensiv. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***inoffensif***.

inofensivitáte *s.f.* Însușirea de a fi inofensiv. • /***inofensiv*** + ***-itate***.

inomábil, -ă *adj.* **1** Care nu poate fi numit. **2** Fig. Dezgustător. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***innomable***.

inombrábil, -ă *adj.* Care nu poate fi numărat; inumerabil. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***innombrable***.

inoperábil, -ă *adj.* Care nu poate fi operat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***inopérable***.

inoperánt, -ă *adj.* **1** Care este lipsit de efect sau de rezultat. **2** Ext. Care nu este utilizabil. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***inopérant***.

inoperánță *s.f.* **1** Faptul de a fi inoperant. **2** Caracter inoperant. • pl. *-e.* /***inoperant*** + ***-anță***.

inopinát, -ă *adj., adv.* **1** *adj.* Care este neprevăzut, neașteptat; la care nu te gîndești. *Accident inopinat.* **2** *adv.* Pe neașteptate. *I-a venit, inopinat, o idee.* • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***inopiné***, lat. ***ĭnŏpīnatus, -a, -um***.

inoplásmă *s.f.* (*biol.*) Protoplasmă nediferențiată care face parte din sarcoplasma mușchiului. • pl. *-e.* /<fr. ***inoplasme***; cf. gr. *ἴς, ἰνός* „fibră", *πλάσμα* „formație".

inoportún, -ă *adj.* **1** Care nu este oportun; care nu este sau nu se întîmplă la timpul oportun; neoportun, nepotrivit. <> (*adv.*) *A sosit inoportun, deranjînd.* **2** (*despre oameni*) Care incomodează; care este plictisitor, neplăcut. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***inopportun***, lat. ***inopportūnus, -a, -um***, it. ***inopportuno***.

inoportuná *vb. I. tr.* (*compl. indică oameni*) A incomoda; a deranja. • prez.ind. *-ez.* /***inoportun*** + ***-a***.

inoportunáre *s.f.* Acțiunea de *a inoportuna* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***inoportuna***.

inoportunitáte *s.f.* Faptul sau însușirea de a fi inoportun; neoportunitate, incomodare, deranjare. ◆ Concr. Cuvînt, faptă etc. care deranjează. • pl. *-ăți.* /<fr. ***inopportunité***, lat. ***inopportūnĭtas, -ātis***, it. ***inopportunità***.

inopozábil, -ă *adj.* **1** (*jur.; despre acte juridice*) Care nu poate fi invocat de alte persoane și în alte cazuri decît cele determinate de lege; neopozabil. **2** (*despre degete*) Care nu are libertatea de mișcare față de celelalte degete de la același membru. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***inopposable***.

inopozabilitáte *s.f.* Faptul sau însușirea de a fi inopozabil; neopozabilitate. • /<fr. ***inopposabilité***.

inorgánic, -ă *adj.* Anorganic. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***inorganique***, it. ***inorganico***.

inoróg *s.m., s.n.* **1** *s.m.* (*mai ales în arta și în lit. medievală*) Animal fabulos, imaginat sub forma unui cal cu un corn în frunte. **2** *s.m.* (*zool.; înv.*) Rinocer (*Rhinoceros unicornis, Diceros bicornis*). **3** *s.n.* (*înv.*) Corn de rinocer. • pl. *m. -gi, n. -uri.* și (*înv.*) *inoróh s.m.* /<slav. **иногорогъ**.

inorog (1)

inoróh *s.m.* v. inorog.

inoscleróză *s.f.* (*med.*) Scleroză care apare ca urmare a dezvoltării excesive a țesutului fibros. • /***ino-*** + ***scleroză***.

inositál *s.m.* (*chim.*) Substanță chimică, aparținînd complexului de vitamine B, care are un rol important în creștere; inozită. • /<fr. ***inositol***.

inosítă *s.f.* v. inozită.

inospitalíer, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care nu este ospitalier; care nu este bucuros de oaspeți; care nu-și primește bine oaspeții; care nu știe să se poarte cu oaspeții; neospitalier, neprimitor. • sil. *-li-er.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***inhospitalier***.

inospitalitáte *s.f.* Lipsă de ospitalitate. • /<fr. ***inhospitalité***.

inotróp, -ă *adj.* (*fiziol.*) **1** Care se referă la contractilitatea fibrei musculare. **2** (*despre nervi*) Care acționează asupra contractilității mușchilor (inimii). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***inotrope***.

inotropísm *s.n.* Proprietate a miocardului de a se contracta, ca urmare a unui stimul. • /<fr. ***inotropisme***.

inová *vb. I. tr.* **1** A face o schimbare; a introduce o noutate într-un domeniu, într-un sistem etc.; a înnoi. **2** A adopta, a propaga o inovație. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***innover***, it., lat. ***innovare***.

inovăre *s.f.* Acțiunea de *a inova* și rezultatul ei; înnoire, inovație. • pl. *-ări.* /v. ***inova***.

inovátor, -oáre *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care face o inovație; (persoană) care inovează ceva. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***innovateur***.

inováție *s.f.* **1** Înnoire, schimbare într-un domeniu, într-un sistem etc. cu scopul de a-i îmbunătăți calitățile; noutate. *Inovația unui procedeu.* **2** (*econ.*) Rezolvare a unei probleme de tehnică sau de organizare a muncii, cu scopul îmbunătățirii productivității muncii, perfecționării tehnice etc. <> *Inovație financiară* = performanță în sistemul de instrumente, metode și tehnici financiare prin care se stimulează creșterea avuției și eficienței, precum și asigurarea stabilității economice. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *inovațiúne s.f.* /<fr. ***innovation***, lat. ***innŏvatio, -onis***, it. ***innovazione***.

inovațiúne *s.f.* v. inovație.

inóx *s.n.* **1** Metal sau aliaj cu proprietăți inoxidabile. **2** Ext. Obiect din inox. • pl. *-uri.* /<fr. ***inox***.

inoxidábil, -á *adj.* **1** (*despre substanțe*) Care nu se poate combina cu oxigenul. **2** (*despre metale sau aliaje*) Care este rezistent la oxidare în contact cu aerul sau cu apa; care nu ruginește; neoxidabil. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***inoxydable***.

inozítă *s.f.* **1** (*med.*) Inflamație a țesutului fibros. **2** (*chim.*) Inositol. • pl. *-e.* și *inosítă s.f.* /<fr. ***inosite***.

in pétto *loc.adv.* În sinea sa; în secret. • /<it. ***in petto*** „în piept".

in-plăno *adj. invar., s.n. invar.* **1** *adj. invar.* (*despre formatul unor cărți sau ziare*) În care coala de hîrtie nu este îndoită, alcătuind o filă sau două pagini. **2** *adj. invar., s.n. invar.* (Carte, ziar) care are acest format. • /<fr., lat. ***in plano***.

ínput *s.n.* **1** (*tehn.*) Intrare. **2** (*tehn.*) Energie, forță introdusă într-un sistem tehnic. **3** (*tehn.*) Totalitatea elementelor inițiale ale unui procedeu, proces, fenomen etc. **4** (*inform.*) Introducere de date într-un sistem electronic. **5** *Input-output* = *a*) raportul dintre energia sau forța introdusă într-un sistem tehnic, fizic sau natural și energia sau forța produse de acestea; *b*) ansamblu de operații prin care se elaborează datele într-un calculator electronic. **6** (*econ.*) Factor de producție care „intră" și se consumă în procesul de producție. • /<engl. ***input*** <*in* „în", *put* „a pune, a introduce, a calcula".

in-quárto [in'kwarto] *adj. invar., s.n. invar.* **1** (*despre formatul unor cărți*) În care coala de hîrtie este îndoită în patru, formînd opt pagini. **2** *adj. invar., s.n. invar.* (Carte) care are acest format. • /<lat., fr. ***in-quarto***.

ins *s.m.* Individ (1). <> *Tot insul* = fiecare; toți oamenii. • pl. *inși.* /lat. ***ĭpsus*** = ***ĭpse***.

insalivăție *s.f.* Impregnare a alimentelor cu salivă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***insalivation***.

insalubritáte *s.f.* **1** Starea sau însușirea a ceea ce este insalubru. **2** Concr. Obiect insalubru. • pl. *-ăți.* /<fr. ***insalubrité***.

insalubrizá *vb. I. tr., refl.* A face să devină sau a deveni insalubru. • prez.ind. *-ez.* /***insalubru*** + *-iza*.

insalubrizáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *insalubriza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***insalubriza***.

insalúbru, -ă *adj.* Care este dăunător sănătății prin nerespectarea regulilor de igienă; neigienic, nesănătos. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***insalubre***, lat. ***insalūbris, -e***.

insanitáte *s.f.* **1** Nebunie. **2** Faptă, vorbă etc. de om nebun. • pl. *-ăți.* /<fr. ***insanité***.

insatisfácție *s.f.* Nemulțumire, nesatisfacție. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *insatisfacțiúne s.f.* /<fr. ***insatisfaction***.

insatisfacțiúne *s.f.* v. insatisfacție.

insațiábil, -ă *adj.* Care nu se poate sătura (cu nimic); lacom, nesățios. • sil. *-ți-a-.* pl. *-i, -e.* /<lat. ***insatiabilis, -e***, fr. ***insatiable***.

insațiabilitáte *s.f.* Faptul sau însușirea de a fi insațiabil; insațietate. • sil. *-ți-a-.* /<fr. ***insatiabilité***, it. ***insaziabilità***.

insațietáte *s.f.* Insațiabilitate. • sil. *-ți-e-.* /***in***[1]***-*** + ***sațietate***.

inscriptíbil, -ă *adj.* Care nu poate fi înscris într-un perimetru, într-o suprafață dată, într-un cerc, într-o sferă etc. <> (*mat.*) *Poligon inscriptibil* = poligon care are vîrfurile pe un cerc. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***inscriptible***.

inscriptór *s.n.* Organ al unei mașini de calculat, care introduce cifrele înainte de calcul. • pl. *-oare.* /<fr. ***inscripteur***.

inscripție *s.f.* **1** Text scurt, de obicei gravat sau sculptat pe piatră, pe metal ori în lemn, pentru a consacra memoria unei persoane, a unui eveniment etc. **2** Înscriere, înregistrare. **3** (*jur.*) *Inscripție ipotecară* = menționare a unei ipoteci în registre speciale. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *inscripțiúne s.f.* /<fr. ***inscription***, lat. ***inscriptĭo, -onis***.

inscripționá *vb. I. tr.* **1** A face o inscripție. **2** A înscrie, a înregistra. • sil. *-ți-o-.* prez.ind. *-ez.* /***inscripție*** + *-ona*.

inscripționáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a inscripționa* și rezultatul ei. **2** Înscriere pe un produs a datelor necesare pentru identificarea lui. • sil. *-ți-o-.* pl. *-ări.* /v. ***inscripționa***.

inscripționát, -ă *adj.* Care are un înscris în care se precizează datele de identificare. *Microbuz inscripționat.* • sil. *-ți-o-.* pl. *-ți, -te.* /v. ***inscripționa***.

inscripțiúne *s.f.* v. inscripție.

insculpá *vb. I. tr.* (*fin.*; *compl. indică obiecte de metal prețios*) A marca cu poansonul. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***insculper***.

insculpáre *s.f.* (*fin.*) Acțiunea de *a insculpa* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***insculpa***.

insectár *s.n.* **1** Colecție de insecte conservate prin anumite procedee, care sînt clasate după anumite criterii. **2** Cutie specială în care se păstrează o astfel de colecție. • pl. *-e.* /<fr. ***insectarium*** sau ***insectă*** + *-ar*.

inséctă *s.f.* (*entom.*) **1** (*la pl.*) Clasă de animale mici nevertebrate, din încrengătura artropodelor, cu corpul format din segmente diferențiate în cap, torace și abdomen, cu trei perechi de picioare articulate, care respiră prin trahee sau prin tegumentul chitinizat și care se dezvoltă prin metamorfoză (*Insecta*); (*și la sg.*) animal care face parte din această clasă. **2** *Insecte dăunătoare* = insecte care atacă plantele, animalele, oamenii sau produsele vegetale și animale. • pl. *-e.* /<fr. ***insecte***, lat. ***insectum***.

insecti- Elem. de compunere „(de) insectă", „referitor la insecte". • și *insecto-.* /<fr. ***insecti-***, ***insecto-***; cf. lat. *insectum* „insectă".

insecticíd, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* Care ucide insectele dăunătoare sau parazite. **2** *s.n.* (*chim.*) Substanță chimică, naturală sau sintetică, folosită pentru combaterea insectelor dăunătoare sau parazite. <> *Insecticid remanent* = substanță toxică ce persistă un anumit timp după aplicare, acționînd în continuare asupra insectelor. <> Compus: *insecticid-spray* = insecticid sub formă de spray. • pl. *-e.* /<fr. ***insecticide***; cf. lat. *insectum* „insectă", *caedĕre* „a omorî".

insectifúg, -ă *adj., s.n.* (*chim.*) (Substanță) care îndepărtează insectele dăunătoare prin miros, gust, culoare sau altă proprietate a ei. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***insectifuge***; cf. lat. *insectum* „insectă", *fugare* „a alunga".

insectivór, -ă *adj., s.n.* **1** *adj., s.n.* (Animal) care se hrănește cu insecte. **2** *s.n.* (*zool.*; *la pl.*) Ordin de mamifere, de talie în general mică, cu dinții ascuțiți, a căror hrană principală o constituie insectele (*Insectivora*); (*și la sg.*) animal care face parte din acest ordin. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***insectivore***; cf. lat. *insectum* „insectă", *vorare* „a devora".

insecto- v. insecti-.

insectofungicíd, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* Care combate insectele dăunătoare și ciupercile parazite. **2** *s.n.* (*chim.*) Substanță chimică pentru combaterea insectelor dăunătoare și a ciupercilor parazite. • pl. *-izi, -ide.* /*insecto-* + ***fungicid***.

insecuritáte *s.f.* **1** Lipsă de securitate. **2** Stare de nesiguranță. • /<fr. ***insécurité***.

insecutór *s.m.* (*în antic. romană*) Gladiator înarmat cu sabie și scut mare, care lupta cu retiarii. • pl. *-i.* /<lat. ***insĕcūtor, -oris***.

inselberg *s.n.* (*geomorf.*) Munte din regiunile tropicale sau de deșert, format din roci dure, cu pante abrupte, care a rămas izolat dintr-un masiv muntos dispărut. • pl. *-uri.* /<germ. ***Inselberg***.

insemină *vb. I. tr.* (*biol.*) A fecunda pe cale artificială; a însămînța. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***inséminer***.

inseminăre *s.f.* (*biol.*) Acțiunea de *a insemina* și rezultatul ei; fecundare artificială; inseminație. • pl. *-ări.* /v. ***insemina***.

inseminație *s.f.* (*biol.*) Inseminare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***insémination***.

insenescență *s.f.* Absența fenomenului de îmbătrînire. • pl. *-e.* /<fr. ***insénescence***.

insensíbil, -ă *adj., adv.* **1** *adj.* (*despre ființe*) Care este lipsit de sensibilitate; care este incapabil de a simți ceva; care are simțurile atrofiate; nesensibil, nesimțitor. **2** *adj.* Fig. (*despre oameni*) Care nu se impresionează (de nimic); nepăsător, rece. **3** *adj.* Care nu se poate percepe cu simțurile; imperceptibil. **4** *adv.* În mod imperceptibil. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***insensible***, lat. ***insensĭbilis, -e***, it. ***insensibile***.

insensibilitáte *s.f.* **1** (*med.*) Lipsă a sensibilității generale sau parțiale, întîlnită în unele boli nervoase sau psihice ori provocată cu ajutorul unor substanțe anestezice. **2** Fig. Lipsă de sensibilitate, de emotivitate, de impresionabilitate; nepăsare, indiferență, răceală. • /<fr. ***insensibilité***, lat. ***insensibilĭtas, -atis***, it. ***insensibilità***.

insensibilizá *vb. I. tr.* A face insensibil (la durere). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***insensibiliser***.

insensibilizáre *s.f.* Acțiunea de *a insensibiliza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***insensibiliza***.

insensibilizátor, -oáre *adj.* Care face insensibil. • pl. *-ori, -oare.* /***insensibiliza*** + *-tor*.

inseparăbil, -ă *adj.* Care nu se poate separa, despărți de ceva sau de cineva; neseparabil. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***inséparable***, lat. ***insēparabilis, -e***.

inseparabilitáte *s.f.* Starea a ceea ce este inseparabil. • /<fr. ***inséparabilité***.

inserá *vb. I. tr.* **1** A introduce un fragment, o completare etc. într-un text, într-un tabel, într-un șir de numere etc. **2** (*compl. indică informații*) A introduce într-un ziar. **3** (*tehn.*) A introduce un material în masa altui material. **4** (*tehn.*) A fixa, a așeza o piesă într-un locaș din interiorul altei piese sau între alte două piese. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***insérer***, lat. ***inserĕre***.

inserábil, -ă *adj.* **1** Care se poate insera. **2** Care trebuie inserat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***insérable***.

inseráre *s.f.* **1** Acțiunea de *a insera* și rezultatul ei; inserție (1). **2** Concr. Anunț, informație, un material publicitar într-un ziar, într-o revistă etc.; insert (1). • pl. *-ări.* /v. ***insera***.

inserát, -ă *adj.* **1** Care este introdus într-un text, într-un tabel, într-un șir de numere etc. **2** (*tehn.*; *despre materiale*) Care este introdus în masa altui material. **3** (*tehn.*; *despre piese*) Care este atașat de altă piesă. • pl. *-ți, -te.* /v. ***insera***.

insért, -ă *s.n., adj.* **1** *s.n.* Inserare (2). **2** *s.n.* (*cinemat.*) Cadru fix sau scurtă scenă animată inclusă în acțiunea unui film. **3** *adj.* (*biol.*) Care este fixat pe un organ. • pl. *-ți, -te, n. -uri.* /<fr. ***insert***, it. ***inserto***.

inserție *s.f.* **1** Inserare (1). **2** Concr. Ceea ce se inserează. **3** Legare, fixare. **4** (*anat.*) Fixare pe os a capătului terminal al unui mușchi. ◆ Concr. Locul unde se produce această fixare. **5** Strat de material (metalic sau textil) inclus în structura altui material sau cuprins între fețele de contact pentru a-i mări rezistența la rupere sau la sfîșiere. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *inserțiúne s.f.* /<fr. ***insertion***, lat. ***insertĭo, -onis***.

inserțiúne *s.f.* v. inserție.

insesizábil, -ă *adj.* **1** Care nu poate fi sesizat prin simțuri; ext. imperceptibil; nesesizabil. *Zgomot insesizabil.* **2** (*jur.*; *despre bunuri sau despre drepturi*) Care nu poate fi urmărit de către creditorii titularului unui bun sau ai unui drept. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***insaisissable***.

insesizabilitáte *s.f.* **1** Imperceptibilitate. **2** (*jur.*) Însușirea unui drept sau a unui bun de a fi insesizabil; nesesizabilitate. • /<fr. ***insaisissabilité***.

insidiós, -oásă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care caută să înșele; perfid, șiret, viclean. **2** (*med.*; *despre boli*) Care apare pe nesimțite, fără manifestări vizibile. **3** (*despre gaze de luptă*) Care își manifestă acțiunea asupra organismului mai tîrziu. • sil. *-di-os.* pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***insidieux***.

insígnă *s.f.* Mic obiect de diverse forme, purtat pe piept sau la șapcă, bască etc., care arată, prin imagini simbolice sau indicații grafice, apartenența cuiva la o organizație, la un club etc. • pl. *-e.* /<fr. ***insigne***, lat. ***insigne, -is***.

insignifiánt, -ă *adj.* Care nu înseamnă nimic, care este fără însemnătate; neînsemnat. • sil. *-fi-ant.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***insignifiant***.

insignifiánță *s.f.* Lipsă de însemnătate. • sil. *-fi-an-.* pl. *-e.* și *insignifiéнță s.f.* /<fr. ***insignifiance***.

insignifiéнță *s.f.* v. insignifianță.

insinuá *vb. I.* **1** *tr.* A face aluzii răutăcioase, calomnioase. *Vrei să insinuiezi că eu aș fi pricina stării dumitale de tulburare?* (SADOV.). **2** *tr., refl.* A (se) strecura undeva pe nesimțite; a (se) infiltra. *Simți atunce tristeța insinuîndu-se în pieptu-ți* (C. NEGR.). **3** *tr.* (*înv.*; *compl. indică idei, credințe etc.*) A face să pătrundă

în spiritul cuiva. • sil. *-nu-a.* prez.ind. *-ez.* şi *însíni vb. IV.* /<fr. ***insinuer***, it., lat. ***insinuare***.

insinuánt, -ă *adj.* Care (se) insinuează; (*înv.*) insinuator. • sil. *-nu-ant.* pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***insinuant***.

insinuáre *s.f.* **1** Acţiunea de *a* (*se*) *insinua* şi rezultatul ei; insinuaţie. ◆ Concr. Aluzie calomnioasă, răutăcioasă • sil. *-nu-a-.* pl. *-ări.* /v. ***insinua***.

insinuatór, -oáre *adj.* (*înv.*) Insinuant. • sil. *-nu-a-.* pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***insinuateur***.

insinuáţie *s.f.* Insinuare. • sil. *-nu-a-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi (*înv.*) *insinuaţiúne s.f.* /<fr. ***insinuation***, lat. ***insinŭātĭo, -ōnis***, it. ***insinuazione***.

insinuaţiúne *s.f.* v. insinuaţie.

insipíd, -ă *adj.* **1** (*despre substanţe, corpuri chimice etc.*) Care nu are gust. **2** (*despre alimente*) Care este fad. **3** Fig. Care este fără haz, fără spirit; anost. *Mîzgîleşte-o coală cu proza-i insipidă* (ANG.-IOS.). *A spus o glumă insipidă.* • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***insipide***, it. ***insipido***; cf. lat. *in* „ne-", *sapidus* „savuros".

insipiditáte *s.f.* Calitatea a ceea ce este insipid. • /<fr. ***insipidité***.

insistá *vb. I. intr.* **1** A persevera, a stărui într-o acţiune. *Dă scrisoarea alăturată lui Costică şi insistă să nu mă lase fără răspuns* (CAR.). **2** A se ruga insistent pentru ceva. **3** (*urmat de determ. introduse prin prep. „asupra"*) A scoate în evidenţă; a reliefa, a sublinia. *Insistă asupra mesajului operei.* • prez.ind. *insíst.* /<fr. ***insister***, lat. ***insistĕre***.

insistáre *s.f.* Acţiunea de *a insista* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***insista***.

insistént, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care este perseverent, stăruitor. ◆ Ext. (*despre acţiuni, manifestări etc. ale oamenilor*) Care trădează, denotă perseverenţă, stăruinţă. ◇ (*adv.*) *Cere insistent să plece cu o bursă în străinătate.* • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***insistant***, it. ***insistente***.

insisténţă *s.f.* **1** Stăruinţă, perseverenţă. **2** Rugăminte, cerere insistentă. • pl. *-e.* /<fr. ***insistance***, it. ***insistenza***.

in sítu *loc.adv.* La faţa locului. • /<lat. ***in situ***.

insiţiúne *s.f.* (*herald.*) Partiţie realizată în cîmpul unui scut; centru al vîrfului inferior al scutului triunghiular. • pl. *-i.* /<lat. ***insītĭo, -onis*** „altoire".

insociábil, -ă *adj.* Care nu este sociabil; nesociabil, neprietenos. • sil. *-ci-a-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***insociable***, lat. ***insŏciabĭlis, -e***.

insociabilitáte *s.f.* Caracterul celui care este insociabil; nesociabilitate. • sil. *-ci-a-.* /<fr. ***insociabilité***.

insolá *vb. I.* **1** *refl.* A face o insolaţie (2). **2** *tr.* (*tehn.; compl. indică anumite obiecte sau părţi ale acestora*) A expune la soare sau la o lumină artificială. • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***insoler***.

insoláţie *s.f.* **1** (*fiz.*) Cantitatea de radiaţie solară directă care cade pe unitatea de suprafaţă orizontală. **2** (*med.*) Stare patologică provocată de expunerea îndelungată a corpului la acţiunea razelor solare, care se manifestă prin febră, dureri de cap, ameţeli, greaţă, delir etc. (putînd provoca moartea). **3** Vătămare provocată pomilor tineri prin excesul de căldură. **4** Iluminare a unei suprafeţe de razele solare. **5** (*med.*) Tratament prin expunere la soare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***insolation***, lat. ***insōlatĭo, -onis***.

insolént, -ă *adj.* (*despre oameni*) Impertinent, obraznic; neruşinat; necuviincios. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***insolent***, lat. ***insŏlens, -ntis***.

insolénţă *s.f.* **1** Impertinenţă, obrăznicie; neruşinare. **2** Concr. Vorbă, atitudine, faptă necuviincioasă. • pl. *-e.* /<fr. ***insolence***, lat. ***insŏlentĭa, -ae***.

insolít, -ă *adj.* Care este contrar obiceiului; care surprinde prin caracterul său neobişnuit. *Enervat de intervenţia insolită a arendaşului, răspunse apăsat şi disprepuitor* (REBR.). • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***insolite***, lat. ***insŏlĭtus, -a, -um***.

insolitáre *s.f.* (*lit.*) Procedeu artistic constînd în descrierea obiectului ca şi cum acesta ar fi văzut prima oară, prin folosirea părţilor corespunzătoare ale altor obiecte. • /<rus. ***остранение***.

insolúbil, -ă *adj.* **1** (*despre substanţe*) Care nu este solubil, care nu se poate dizolva; nesolubil. **2** Fig. Care nu se poate soluţiona; care este de nerezolvat. *Conflict insolubil.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***insoluble***, lat. ***insŏlūbĭlis, -e***, it. ***insolubile***.

insolubilitáte *s.f.* Însuşirea de a fi insolubil; nesolubilitate. • /<fr. ***insolubilité***.

insolubilizá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică substanţe*) A face să devină insolubil. **2** Fig. A face ca o problemă să nu poată fi soluţionată. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***insolubiliser***.

insolubilizáre *s.f.* Acţiunea de *a insolubiliza* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***insolubiliza***.

insolvábil, -ă *adj.* (*despre debitori*) Care nu este solvabil, care nu-şi poate plăti datoriile; care se află în situaţia de insolvabilitate; insolvent, nesolvabil. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***insolvable***.

insolvabilitáte *s.f.* (*econ.*) Situaţie în care se află un debitor de a fi în incapacitate de plată a datoriilor scadente; insolvenţă. • pl. *-ăţi.* /<fr. ***insolvabilité***.

insolvént, -ă *adj.* (*despre debitori*) Insolvabil. • pl. *-ţi, -te.* /<germ. ***insolvent***, it. ***insolvente***.

insolvénţă *s.f.* (*econ.*) Insolvabilitate. • pl. *-e.* /<germ. ***Insolvenz***, it. ***insolvenza***.

insomniác, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care suferă de insomnie. **2** *adj.* Care provoacă insomnie. • sil. *-ni-ac.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***insomniaque***.

insomníe *s.f.* (*med.*) Stare de dereglare a somnului normal, care se manifestă prin lipsă de somn sau prin reducerea duratei şi profunzimii somnului şi care este întîlnită în astenii, boli psihice, nevroze etc.; lipsă de somn. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***insomnie***, lat. ***insomnĭa, -ae***.

insondábil, -ă *adj.* **1** (*despre ape sau despre adîncimea lor*) Care nu poate fi sondat, din cauza adîncimii mari; nesondabil. **2** Fig. Care este cu neputinţă de cercetat, de lămurit; care nu poate fi explicat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***insondable***.

insondabilitáte *s.f.* Însuşirea de a fi insondabil. • /<fr. ***insondabilité***.

insonór, -ă *adj.* **1** Care este lipsit de sonoritate, de rezonanţă. **2** (*despre materiale*) Care amortizează sunetele; fonoizolant. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***insonore***.

insonoritáte *s.f.* **1** Lipsă de sonoritate, de conductibilitate fonică. **2** Izolare fonică. • /<fr. ***insonorité***, it. ***insonorità***.

insonorizá *vb. I. tr.* A izola fonic; a reduce intensitatea zgomotelor dintr-un anumit spaţiu. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***insonoriser***, it. ***insonorizzare***.

insonorizánt, -ă *adj.* **1** Care nu transmite unde sonore. **2** (*despre materiale*) Care insonorizează. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***insonorisant***.

insonorizáre *s.f.* **1** Acţiunea de *a insonoriza* şi rezultatul ei. **2** Totalitatea operaţiilor şi măsurilor luate pentru a reduce intensitatea zgomotelor într-o clădire, într-o încăpere; insonorizaţie. • pl. *-ări.* /v. ***insonoriza***.

insonorizát, -ă *adj.* Care este izolat fonic. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***insonoriza***.

insonorizáţie *s.f.* Insonorizare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***insonorisation***.

in spe *loc.adv.* În viitor. • /<lat. ***in spe***.

inspectá *vb. I. tr.* **1** A controla, a verifica activitatea unei persoane, a unei instituţii etc. pe baza unei însărcinări speciale. **2** Ext. A cerceta atent şi amănunţit ceva. *Inspectînd masa, nu-i plac paharele goale* (SADOV.). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***inspecter***, lat. ***inspectare***.

inspectáre *s.f.* Acţiunea de *a inspecta* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***inspecta***.

inspéctor, -oáre *s.m., s.f.* Persoană împuternicită să inspecteze activitatea unei persoane, a unei instituţii etc. *Inspector financiar.* • acc. şi *inspectór.* pl. *-ori, -oare.* /<lat. ***inspector, -oris***, fr. ***inspecteur***.

inspectorát *s.n.* **1** Serviciu care are sarcina de a inspecta activitatea unităţilor aflate în subordine. *Inspectorat şcolar.* **2** Local în care funcţionează un asemenea serviciu. **3** Funcţie de inspector. **4** Perioadă de timp în care cineva îşi exercită această funcţie. • pl. *-e.* /<fr. ***inspectorat***.

inspécţie *s.f.* **1** Control autorizat al activităţii unei persoane, a unei instituţii etc. *Se oprea la fiecare vapor, se uita lung, cercetător şi pleca înainte, urmîndu-şi inspecţia* (BART). **2** Cercetare a îndeplinirii anumitor hotărîri, dispoziţii etc. **3** Concr. Grup de persoane care inspectează. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***inspection***, lat. ***inspectĭo, -onis***.

inspirá *vb. I.* **1** *intr.* A inhala, a trage aer în plămîni. **2** *tr.* Fig. (*compl. indică sentimente, idei, hotărîri etc. ale oamenilor*) A provoca în mintea, în sufletul cuiva; a insufla, a sugera. *O, vino iar! Cuvinte dulci inspiră-mi* (EMIN.). ◇ Expr. *A inspira* (cuiva) *încredere* v. încredere. **3** *refl.* Fig. (*cu determ. introduse prin prep. „din", „de la"*) A lua idei, informaţii etc. dintr-o anumită sursă; a-şi găsi un izvor de inspiraţie în...; a se ghida după... *Ciprian Porumbescu s-a inspirat din muzica populară românească.* ◆ A copia din... *În studiul publicat s-a inspirat din lucrări pe care nu le-a citat.* • prez.ind. *inspír.* /<fr. ***inspirer***, lat. ***inspirare***.

inspiráre *s.f.* Acţiunea de *a* (*se*) *inspira* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***inspira***.

inspirát, -ă *adj.* (*despre oameni*) **1** Căruia i s-a sugerat un sentiment, o idee, o hotărîre etc.; care este pătruns de inspiraţie. ◇ Expr. *A fi bine* (sau *rău*) *inspirat* = a avea o idee, o iniţiativă bună (sau rea). ◆ Ext. (*despre creaţii ale oamenilor*) Care este făcut cu ajutorul unei sugestii. **2** Care acţionează în urma unui îndemn lăuntric. **3** Care este stăpînit de entuziasmul creaţiei artistice. ◆ Ext. (*despre creaţii ale spiritului, opere de artă*) Care are o înaltă valoare estetică. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***inspira***; cf. fr. *inspiré*.

inspirátor, -oáre *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care participă la inspiraţie (1), care ajută la inspirarea aerului în plămîni. **2** *adj., s.m., s.f* (Persoană) care inspiră (2) pe cineva. ◇ Ext. *Inima lui creşte plină... de un avînt inspirator* (ALECS.). • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***inspirateur***, it. ***inspiratore***.

inspiráţie *s.f.* **1** Inhalare a aerului în plămîni; primul timp al respiraţiei. **2** Facultate creatoare, spontană a inteligenţei umane (atribuită oamenilor de artă şi de ştiinţă atunci cînd elaborează o lucrare). **3** Avînt, entuziasm, forţă creatoare. *Persoană cu inspiraţii artistice era numai domniţa Ralu* (GHICA). **4** Fig. Idee, soluţie (salvatoare) apărută pe neaşteptate în conştiinţă. *Am avut o fericită inspiraţie. Aş fi regretat toată viaţa dacă nu aş fi încercat şi acest ultim mijloc* (CE. PETR.). **5** Model, motiv etc. de urmat. ◇ *Sursă de inspiraţie* v. sursă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi (*înv.*) *inspiraţiúne s.f.* /<fr. ***inspiration***, lat. ***inspīratĭo, -onis***, it. ***inspirazione***.

inspiraţiúne *s.f.* v. inspiraţie.

instabíl, -ă *adj.* **1** (*despre sisteme fizico-chimice sau tehnice*) Care nu prezintă stabilitate; care nu este stabil; nestabil. ◇ *Echilibru instabil* v. echilibru. **2** (*chim.; despre substanţe*) Care reacţionează rapid şi are tendinţa de a se transforma în altă substanţă. **3** Mişcător, schimbător. *Dune instabile.* **4** Neregulat, variabil. *Vînturi instabile.* **5** (*despre vreme*) Capricios, neconstant. **6** Fig. (*despre oameni*) Care este inconsecvent, inconstant, schimbător. ◆ Ext. (*despre atitudini, manifestări etc. ale oamenilor*) Care exprimă, trădează inconsecvenţă, instabilitate; fluctuant. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***instabĭlis, -e***, fr. ***instable***, it. ***instabile***.

instabilitáte *s.f.* **1** Caracterul sau însuşirea a ceea ce este instabil; nestabilitate. **2** (*în psihopatologia copilului*) Sindrom complex, caracterizat prin tulburări de ordin motor şi psihic. • /<fr. ***instabilité***, lat. ***instabilĭtas, -atis***.

instalá *vb. I.* **1** *tr.* (*tehn.; compl. indică instalaţii, aparate tehnice, maşini etc.*) A monta, a aşeza. *A instalat centrala electrică în apartament.* **2** *tr., refl.* A (se) aşeza, a (se) stabili, temporar sau definitiv, într-un anumit loc; a (se) plasa pentru a şedea undeva (o anumită perioadă de timp). **3** *refl.* A se aşeza comod (într-un scaun). **4** *tr.* (*compl. indică oameni*) A pune (cu o anumită solemnitate) într-un post de răspundere. ◆ (*compl. indică sisteme politice, guvernări etc.*) A aduce la conducere, la putere. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***installer***.

instaláre *s.f.* Acţiunea de *a* (*se*) *instala* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***instala***.

instalát[1] *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *instala.* • /v. ***instala***.

instalát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre instalaţii, aparate tehnice, maşini etc.*) Care a fost aşezat, montat, fixat. **2** (*despre oameni*) Care s-a stabilit într-o locuinţă, într-o localitate etc. **3** (*despre oameni*) Care s-a aşezat comod (într-un scaun). **4** (*despre oameni*) Care a fost pus (cu o anumită solemnitate) într-un post de răspundere. ◆ (*despre sisteme politice, guvernări etc.*) Care a fost adus la conducere, la putere. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***instala***.

instalatór, -oáre *s.m., s.f.* Persoană specializată care se ocupă cu montarea şi repararea unor instalaţii sau aparaturi tehnice. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***installateur***.

instalăţie *s.f.* **1** (*tehn.*) Faptul de a monta instalaţii, aparate tehnice, maşini etc. **2** Ansamblu de construcţii, aparate, maşini etc. montate împreună pentru a îndeplini anumite operaţii sau funcţii. ◇ *Instalaţie*

de centralizare v. centralizare. *Instalație frigorifică* v. frigorific. *Instalație sanitară* v. sanitar. <> Compus: *instalație-pilot* v. pilot. **3** *Instalație electrică* = ansamblu unitar de conductoare, aparate, mașini etc. destinate producerii sau utilizării energiei electrice. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*, și (*înv.*) *instalațiúne s.f.* /<fr. ***installation***.

instalațiúne *s.f.* v. instalație.

instaminát, -ă *adj.* (*bot.*; *despre flori*) La care semințele nu se dezvoltă. • pl. *-ți, -te*. /cf. lat. *in-* „fără”, *stāmĕn, -ĭnis* „stamină”.

instánt *adj. invar.* **1** Instantaneu. **2** (*despre mîncăruri, băuturi*) Care se prepară repede, fără fierbere, prin dizolvare. • /<engl. ***instant***.

instantaneitáte *s.f.* Însușirea a ceea ce este instantaneu. • /<fr. ***instantanéité***.

instantanéu, -ée *adj., s.n.* **I** *adj.* **1** Care se produce foarte repede (și durează foarte puțin); care apare brusc, pe neașteptate; inopinat, instant, neașteptat, neprevăzut. *Reacție chimică instantanee.* <> (*adv.*) *Vestea... va cuprinde instantaneu tot orașul* (CE. PETR.). **2** Care este fulgerător, care se produce brusc (și neașteptat). *Moarte instantanee.* **3** (*fiz.*; *despre mărimi*) Care se referă la un anumit moment. **4** (*tehn.*; *despre centre și axe de rotație*) Care are o poziție variabilă în timp față de sistemul de referință fix și mobil. **II** *s.n.* **1** Imagine sau fotografie care se obține prin expunerea unei plăci sau a unui film pe o durată foarte scurtă. **2** Expunere foarte scurtă a clișeului. • pl. *-ei, -ee*. /<fr. ***instantané***.

instánță *s.f.* **1** (*jur.*; și *instanță judecătorească*) Organ de stat însărcinat cu judecarea cauzelor civile și penale; autoritate judecătorească. <> *Prima instanță* = instanță în competența căreia este judecarea unui proces pentru prima oară. <> Loc. adv. *În ultimă instanță* v. ultim. <> Expr. *A ataca în instanță* v. ataca. **2** (*jur.*) Memoriu înaintat unei autorități judecătorești pentru rezolvarea unui litigiu. <> Expr. (*înv., pop.*) *A băga instanție* = a depune plîngere. **3** (*reg.*) Cerere. • pl. *-e*. și (*înv., pop.*) *instanție s.f.* /<fr. ***instance***, germ. ***Instanz***, lat. ***instantĭa, -ae***, it. ***i(n)stanza***; cf. lat. *in* „în”, *stare* „a sta”.

instánție *s.f.* v. instanță.

instaurá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică sisteme politice, guvernări etc.*) A aduce la conducere, la putere (pentru prima oară); a întrona, a stabili (pentru prima oară). **2** (*compl. indică obiceiuri, mode etc.*) A introduce pentru prima oară. • sil. *-sta-u-*. prez.ind. *-ez*. /<fr. ***instaurer***, it., lat. ***instaurare***.

instauráre *s.f.* Acțiunea de *a instaura* și rezultatul ei; instaurație. • sil. *-sta-u-*. pl. *-ări*. /v. ***instaura***.

instaurát, -á *adj.* **1** (*despre sisteme politice, guvernări etc.*) Care este întronat, stabilit (pentru prima oară). **2** (*despre obiceiuri, mode etc.*) Care este introdus prima oară. • sil. *-sta-u-*. pl. *-ți, -te*. /v. ***instaura***.

instauratór, -oáre *s.m., s.f.* Ctitor, fondator. • sil. *-sta-u-*. pl. *-ori, -oare*. /<fr. ***instaurateur***, lat. ***instaurator, -oris***, it. ***instauratore***.

instaurație *s.f.* **1** Instaurare. **2** Act prin care se constituie o operă de artă ca realitate originală, inexistentă înaintea creației artistice. • sil. *-sta-u-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***instauration***, it. ***instaurazione***.

instigá *vb. I. tr.* (*compl. indică oameni*) A incita, a provoca, a îndemna la acțiuni dușmănoase, violente. • prez.ind. *instíg*. /<fr. ***instiguer***, lat. ***instigare***.

instigáre *s.f.* Acțiunea de *a instiga* și rezultatul ei; instigație. • pl. *-ări*. /v. ***instiga***.

instigát, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care este incitat, îndemnat la acțiuni dușmănoase, violente. • pl. *-ți, -te*. /v. ***instiga***.

instigatór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care instigă; incitator, provocator. • pl. *-ori, -oare*. /<fr. ***instigateur***, lat. ***instīgator, -oris***.

instigáție *s.f.* Instigare. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și (*înv.*) *instigațiúne s.f.* /<fr. ***instigation***, lat. ***instīgatĭo, -onis***.

instigațiúne *s.f.* v. instigație.

instilá *vb. I. tr.* **1** (*med.*) A face o instilație; a administra, picătură cu picătură, un medicament lichid în scopuri terapeutice sau profilactice. **2** Fig. A face să pătrundă lent. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***instiller***, it., lat. ***instillare***.

instiláre *s.f.* Acțiunea de *a instila* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***instila***.

instilatór *s.n.* (*med.*) Instrument care este folosit la instilații. • pl. *-oare*. /<fr. ***instillateur***.

instilație *s.f.* (*med.*) Administrare a unui medicament lichid, picătură cu picătură, într-o cavitate a unui organ bolnav, în scopuri terapeutice sau profilactice. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și (*înv.*) *instilațiúne s.f.* /<fr. ***instillation***, lat. ***instillatĭo, -onis***.

instilațiúne *s.f.* v. instilație.

instínct *s.n.* **1** Complex de reflexe înnăscute, necondiționate, proprii indivizilor dintr-o specie, care le asigură orientarea, alimentarea, reproducerea, apărarea etc.; impuls natural. <> *Instinct de conservare* v. conservare. *Instinct gregar* v. gregar. **2** Fig. Presimțire. • pl. *-e*. /<fr. ***instinct***, lat. ***instinctus, -us***.

instinctív, -ă *adj.* **1** Care ține de instinct, care se referă la instinct (1); instinctual. **2** Care este făcut din instinct, pe negîndite; inconștient. <> (*adv.*) *A ridicat mîna instinctiv pentru a se apăra.* • pl. *-i, -e*. /<fr. ***instinctif***.

instinctivitáte *s.f.* **1** Caracter instinctiv. **2** Atitudine a celui care se lasă condus de instincte. • /<fr. ***instinctivité***.

instinctuál, -ă *adj.* Instinctiv. • sil. *-tu-al*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***instinctuel***.

instituí *vb. IV. tr.* **1** A înființa (prin lege). **2** (*compl. indică oameni*) A numi într-o funcție. **3** (*jur.*; *compl. indică oameni*) A desemna drept moștenitor. • prez. ind. *instítui*. /<fr. ***instituer***, lat. ***instituĕre***.

instituíre *s.f.* Faptul de *a institui*. • pl. *-i*. /<fr. ***instituer***, lat. ***instituĕre***.

instituít, -ă *adj.* **1** Care a fost înființat. **2** Care a fost numit. **3** (*jur.*) Care este desemnat moștenitor. • pl. *-ți, -te*. /v. ***institui***.

institút *s.n.* **1** Instituție în care se fac cercetări științifice de specialitate. **2** Instituție de învățămînt superior (universitar) în care se pregătesc cadre cu calificare superioară în diferite specialități. **3** Concr. Local în care funcționează astfel de instituții. **4** (*în trecut*) Școală particulară de grad secundar (cu internat). **5** (*jur.*; *în dreptul roman*; *la pl.*) Opere care cuprind principiile dreptului roman din perioada împăratului Iustinian. **6** (*înv.*) Instituție (3). • pl. *-e*. /<fr. ***institut***, lat. ***institūtum, -i***.

institutór, -oáre *s.m., s.f.* (*în trecut*) Învățător (la oraș). • pl. *-ori, -oare*. /<fr. ***instituteur***, lat. ***institūtor, -oris***.

instituție *s.f.* **1** Organ, unitate de stat sau particulară, cu caracter politic, economic, administrativ etc. care desfășoară o anumită activitate publică. <> (*econ.*) *Instituție financiară* = companie sau organizație care desfășoară o activitate financiară. *Instituție nonprofit* = instituție care, explicit sau implicit, nu urmărește realizarea unui profit. *Instituție bugetară* v. bugetar. **2** Așezămînt. **3** Formă de organizare a raporturilor sociale, potrivit normelor juridice stabilite pe domenii de activitate; (*înv.*) institut (6). *Instituția căsătoriei.* **4** Organizație care desfășoară o activitate de interes internațional. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și (*înv.*) *instituțiúne s.f.* /<fr. ***institution***, lat. ***institūtĭo, -onis***; cf. it. *istituzione*.

instituțional, -ă *adj.* **1** Care se referă la instituție; care se face în cadrul unei instituții. **2** Care are caracter oficial; care este organizat în mod oficial. • sil. *-ți-o-*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***institutionnel***.

instituționalísm *s.n.* (*econ. polit.*) Curent apărut în deceniile 3-4 ale sec. 20 în SUA, care consideră că economia politică trebuie să aibă ca obiect studierea anumitor fenomene social-economice sau categorii ale suprastructurii politice și juridice. • sil. *-ți-o-*. /<fr. ***institutionnalisme***, germ. ***Institutionalismus***.

instituționalíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (*econ. polit.*) (Adept) al instituționalismului. • sil. *-ți-o-*. pl. *-iști, -iste*. /<fr. ***institutionnaliste***.

instituționalizá *vb. I. tr.* A da caracter instituțional, oficial. • sil. *-ți-o-*. prez.ind. *-ez*. /<fr. ***institutionnaliser***.

instituționalizáre *s.f.* Acțiunea de *a institutionaliza* și rezultatul ei. • sil. *-ți-o-*. pl. *-ări*. /v. ***instituționaliza***.

instituțiúne *s.f.* v. instituție.

instructáj *s.n.* **1** Pregătire, instruire a unei persoane sau a unui colectiv în vederea desfășurării unei activități. **2** Totalitatea îndrumărilor date prin această pregătire, instruire. • pl. *-e*. /<rus. ***инструктаж***.

instructív, -ă *adj.* **1** Care instruiește, care contribuie la pregătirea cuiva într-un anumit domeniu. **2** Care cuprinde informații utile; din care se poate învăța. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***instructif***.

instrúctor, -oáre *s.m., s.f.* Persoană competentă care instruiește pe alții. • pl. *-ori, -oare*. /<fr. ***instructeur***, rus. ***инструктор***.

instrúcție *s.f.* **1** Ansamblu de cunoștințe, priceperi, deprinderi etc. predate cuiva sau căpătate de cineva, prin care se urmărește însușirea unor noțiuni generale din domeniile științei și culturii sau specializarea profesională; învățătură; învățămînt; instrucțiune (2). <> *Instrucție publică* v. public. **2** Ordin scris sau verbal care se dă cuiva pentru a ști cum să procedeze. **3** (*milit.*) Pregătire a ostașilor în vederea însușirii teoriei și practicii militare. **4** (*jur.*) Fază procedurală în desfășurarea proceselor, care constă în adunarea și cercetarea probelor. <> *Judecător de instrucție* = (*în unele țări*) magistrat însărcinat cu cercetarea cauzelor penale. *Cabinet de instrucție* v. cabinet. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***instruction***, rus. ***инструкция***.

instrucțiónal, -ă *adj.* Care se referă la instrucție sau la instrucțiuni. • sil. *-ți-o-*. pl. *-i, -e*. /<engl. ***instructional***.

instrucțiúne *s.f.* **1** Indicație dată cuiva cu privire la îndeplinirea unui lucru. **2** Instrucție (1). **3** (*la pl.*) Îndrumări date de către conducerea unui organ ierarhic superior organelor administrative în subordine. **4** Ext. (*la pl.*) Text sau broșură care cuprinde aceste îndrumări. **5** (*inform.*) Unitate sintactică a programului unui calculator, care conține informația și care indică operația de efectuat. <> *Instrucțiune de apel* v. apel. • pl. *-i*. /<fr. ***instruction***, lat. ***instructĭo, -onis***.

instruí *vb. IV.* **1** *tr., refl.* A (se) pregăti într-un anumit domeniu, a(-și) îmbogăți cunoștințele; a învăța. **2** *tr.* (*milit.*; *compl. indică ostași*) A pregăti în vederea însușirii teoriei și practicii militare. **3** *tr.* (*jur.*) A face instrucția unui proces; a cerceta, a ancheta (culegînd probe, mărturii etc.). • prez.ind. *-iesc*. /<fr. ***instruire***, lat. ***instruĕre***.

instruíre *s.f.* Acțiunea de *a (se) instrui* și rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. ***instrui***.

instruít, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este învățat, cult. **2** (*milit.*; *despre ostași*) Care și-a însușit cunoștințe de teorie și practică militară. • pl. *-ți, -te*. /v. ***instrui***; cf. fr. *instruit*.

instrumént *s.n.* **1** Unealtă, aparat etc. cu ajutorul căruia se face o anumită operație. <> *Instrument de măsură* v. măsură. **2** (*tehn.*) Sistem tehnic pentru cercetarea, observarea, măsurarea, controlul unor mărimi. <> *Instrument de pasaj* v. pasaj. *Instrument spectral* v. spectral. **3** (*muz.*) Aparat construit pentru a produce sunete muzicale. <> *Instrument în fa* v. fa. *Instrument de percuție* v. percuție. **4** (*gram.*) *Instrument gramatical* = cuvînt cu funcție exclusiv gramaticală, care nu se poate folosi singur în vorbire, ci numai împreună cu cuvintele pe care le leagă, exprimînd raporturi; unealtă gramaticală. **5** (*polit.*) *Instrument de ratificare* = document special prin care se ratifică un tratat internațional. **6** (*jur.*) *Instrument juridic* = act, probă scrisă prin care se atestă existența unui drept. **7** (*com.*) *Instrument de plată* = act prin care se ordonă sau se efectuează o plată. **8** Fig. Persoană, lucru de care se folosește cineva pentru a îndeplini o acțiune, pentru a atinge un scop. • pl. *-e*. /<fr. ***instrument***, lat. ***instrūmentum, -i***.

instrumentá *vb. I. tr.* **1** (*muz.*; *compl. indică melodii*) A orchestra. **2** (*muz.*; *compl. indică bucăți muzicale*) A executa la unul sau la mai multe instrumente. **3** (*jur.*; *compl. indică acte publice, contracte, dosare penale etc.*) A redacta. **4** (*tehn.*) A echipa o instalație cu instrumentele sau aparatele necesare. **5** Fig. (*compl. indică oameni*) A manipula. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***instrumenter***.

instrumentál, -ă *adj.* **1** Care este făcut, executat cu ajutorul instrumentelor. <> *Muzică instrumentală* v. muzică. **2** (*gram.*) *Circumstanțial instrumental* = complement circumstanțial care arată mijlocul prin care se realizează o acțiune. *Propoziție instrumentală* (și *subst. f.*) = propoziție circumstanțială care îndeplinește în frază funcția de circumstanțial instrumental. *Caz instrumental* = (*în unele limbi*) caz care exprimă locul sau instrumentul cu care se execută o acțiune. *Fonetică instrumentală* v. fonetic. **3** (*psih.*; *despre condiționări, obiecte, acte psihice*) Care servește drept mijloc pentru dezvoltarea unei acțiuni sau pentru obținerea unui efect. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***instrumental***.

instrumentalísm *s.n.* **1** (*filos.*) Teorie formulată de filosoful american J. Dewey pe linia pragmatismului lui W. James, conform căreia ideile, concepțiile și judecățile sînt instrumente ce funcționează în situații

trăite și determină consecințe pentru viitor. **2** (*filos.*) Concepție antirealistă conform căreia teoriile sînt instrumente, procedee sau scheme de calcul ce servesc la derivarea unor enunțuri observaționale din alte enunțuri observaționale. **3** (*lit.*) Școală formalistă în poezie, care își propune să creeze efecte lirice prin combinații sonore muzicale, expresive. • /<fr. ***instrumentalisme***.

instrumentalíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (*filos.*) **1** *s.m., s.f.* Adept al instrumentalismului. **2** *adj.* Care aparține instrumentalismului sau instrumentaliștilor, care se referă la instrumentalism sau la instrumentaliști. • pl. *-iști, -iste.* /<engl. ***instrumentalist***, germ. ***instrumentalist, Instrumentalist***.

instrumentár *s.n.* Totalitatea instrumentelor care sînt necesare într-o anumită activitate. • pl. *-e.* /***instrument*** *+ -ar*.

instrumentáre *s.f.* **1** (*muz.*) Orchestrare a unei bucăți muzicale. **2** (*muz.*) Executare a unei bucăți muzicale la unul sau la mai multe instrumente. **3** (*tehn.*) Efectuare a unei instrumentații (3). **4** (*jur.*) Redactare a unui contract, a unui proces-verbal, a unui dosar penal sau a unui alt act public. **5** (*inform.*) Inserare de instrucțiuni adiționale într-un program de testat, în scopul evaluării unor atribute ale acestuia. • pl. *-ări.* /v. ***instrumenta***.

instrumentáție *s.f.* **1** (*muz.*) Repartizare a sonorităților unei compoziții orchestrale pe diferite instrumente; orchestrație. **2** Ramură a muzicii care se ocupă cu studiul posibilităților tehnice și expresive ale instrumentelor muzicale. **3** (*tehn.*) Ansamblu de instrumente sau de aparate care echipează o instalație (de rafinare). <> *Dorn de instrumentație* v. dorn. **4** (*vers.*) *Instrumentație sonoră* = repetare specific organizată a unor sunete și grupuri de sunete pentru realizarea funcției ritmice a versurilor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***instrumentation***.

instrumentíst, -ă *s.m., s.f.* (*muz.*) Persoană care cîntă (ca profesionist) la un instrument (într-un ansamblu). • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***instrumentiste***, germ. ***Instrumentist***.

insubmersíbil, -ă *adj.* Care nu poate fi scufundat; nesubmersibil. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***insubmersible***.

insubmersibilitáte *s.f.* **1** Însușire a ceea ce este insubmersibil. **2** Capacitate a unei nave de a-și păstra proprietățile de plutire în condiții grele. **3** Caracteristică a unei construcții de a nu fi depășită de ape peste nivelul la care este dimensionată. • /<fr. ***insubmersibilité***.

insubordinație *s.f.* v. insubordonație.

insubordinațiúne *s.f.* v. insubordonație.

insubordonánță *s.f.* Insubordonare, insubordonație. • pl. *-e.* /***in***^{1}***-*** *+* ***sub***^{1}***-*** *+* ***ordonanță***.

insubordonáre *s.f.* Nesupunere la ordinele autorităților superioare; indisciplină, insubordonație, nesubordonare. • pl. *-ări.* /***in***^{1}***-*** *+* ***subordonare***, după fr. *insubordination*.

insubordonát, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care nu este disciplinat; indisciplinat, nesubordonat. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***insubordonné***.

insubordonáție *s.f.* Insubordonare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *insubordinație, insubordinațiúne* s.f. /<fr. ***insubordination***.

insuccés *s.n.* Lipsă de succes; eșec, înfrîngere, nereușită, nesucces. • pl. *-e.* /<fr. ***insuccès***.

insuficiént, -ă *adj., s.m.* **1** *adj.* Care nu este suficient (cantitativ); care nu satisface (calitativ); nesatisfăcător, nemulțumitor. <> (*adv.*) *Pregătindu-se insuficient, nu a luat examenul.* **2** *s.m.* Calificativ sub limita de trecere (la un examen). *A luat un insuficient la geografie.* • sil. *-ci-ent.* pl. *-ți, -te.* /<lat. ***insufficiens, -ntis***, it. ***insufficiente***.

insuficiénță *s.f.* **1** Stare, situație a ceea ce este insuficient. **2** (*med.*) Incapacitate funcțională a unui organ, a unui aparat sau a unui sistem; stare deficitară a unei funcții complexe a organismului. <> *Insuficiență cardiacă* = stare patologică manifestată prin imposibilitatea miocardului de a mai asigura un debit cardiac suficient în raport cu nevoile organismului. *Insuficiență diastematică* v. diastematic. *Insuficiență mitrală* v. mitral. • sil. *-ci-en-.* pl. *-e.* /<lat. ***insufficientia***, it. ***insufficienza***.

insuflá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică gaze, vapori sau substanțe pulverulente*) A introduce, sub presiune, în interiorul unui spațiu închis, pentru a îmbunătăți desfășurarea proceselor care au loc în acest spațiu. **2** Fig. (*compl. indică sentimente, idei, hotărîri etc. ale oamenilor*) A provoca în mintea, în sufletul cuiva; a inspira. <> Expr. *A insufla* (cuiva) *încredere* v. încredere. **3** Fig. (*înv.; compl. indică oameni*) A însufleți, a îmbărbăta. • prez.ind. *insúflu.* /<fr. ***insuffler***.

insufláre *s.f.* Acțiunea de *a insufla* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***insufla***.

insufiatór *s.n.* (*med.*) Instrument medical folosit pentru insuflații. • pl. *-oare.* /<fr. ***insufflateur***.

insuflație *s.f.* (*med.*) Introducere sub presiune a unui gaz sau a unei substanțe pulverulente într-o cavitate a organismului în scop terapeutic sau pentru stabilirea diagnosticului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***insufflation***, lat. ***insufflatio, -onis***.

insulár, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care aparține unei insule, care se referă la o insulă; care se află pe o insulă. **2** *s.m., s.f.* Locuitor al unei insule. ◆ (*adj.*) Originar de pe o insulă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***insulaire***, lat. ***insŭlaris, -e***, it. *insulare*.

insularísm *s.n.* Tendință a unui popor insular de a nu avea contacte cu regiunile, continentele vecine. • /<fr. ***insularisme***.

insulă *s.f.* **1** (*geomorf.*) Suprafață de pămînt, înconjurată din toate părțile de apă, situată într-un ocean, într-o mare, într-un lac sau în albia unei ape curgătoare. <> *Insulă plutitoare* v. plutitor. **2** Fig. Grup de obiecte, de elemente etc. de același fel care se diferențiază de mediul înconjurător. *Pe cîmpia înălbită, netedă, strălucitoare, Se văd insule de codri* (ALECS.). • pl. *-e.* /<lat. ***insŭla, -ae***.

insulínă *s.f.* **1** (*fiziol.*) Hormon secretat de pancreas, care reglează metabolismul glucidelor, lipidelor, protidelor și mineralelor din organism. **2** (*farm.*) Medicament folosit în diabet. • /<fr. ***insuline***.

insulinóm *s.n.* (*anat.*) Adenom care secretă insulină. • /<engl. ***insulinoma***.

insulinorezistență *s.f.* (*med.*) Rezistență a organismului la acțiunea hipoglicemiantă a insulinei. • /<fr. ***insulino-résistance***.

insulinoterapíe *s.f.* (*med.*) Tratament al unor boli cu insulină. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***insulinothérapie***.

insulíță *s.f.* Dim. al lui *insulă*. • pl. *-e.* /***insulă*** *+ -iță*.

insultá *vb. I. tr.* A aduce cuiva o insultă; a ofensa, a jigni. ◆ Fig. A brava cu insolență. • prez.ind. *insúlt.* /<fr. ***insulter***, it., lat. ***insultare***.

insultáre *s.f.* Acțiunea de *a insulta* și rezultatul ei; insultă. • pl. *-ări.* /v. ***insulta***.

insúltă *s.f.* Injurie; ofensă, jignire; insultare. • pl. *-e.* /<fr. ***insulte***.

insultătór, -oáre *adj.* (*despre cuvinte, gesturi, acțiuni etc. ale oamenilor*) Injurios. • pl. *-ori, -oare.* /***insulta*** *+ -ător*.

insumisiúne *s.f.* Nesupunere, neascultare. • pl. *-i.* /<fr. ***insoumission***.

insuperábil, -ă *adj.* **1** Invincibil. **2** Care nu poate fi depășit. • pl. *-i, -e.* /<it. ***insuperabile***, lat. ***insŭpĕrabĭlis, -e***.

insuportábil, -ă *adj.* **1** Care nu poate fi suportat; care este greu de suportat. *Zgomot insuportabil.* <> (*adv.*) *Soarele arde foarte viu, aproape insuportabil* (BOGZA). **2** (*despre oameni*) Care are caracter nesuferit, urîcios, supărător; nesuportabil. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***insupportable***.

insurécție *s.f.* (Formă de) luptă deschisă, armată și organizată, pentru răsturnarea unui regim, a unei autorități sau pentru înlăturarea unor armate ocupante; insurgență (1). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***insurrection***, germ. ***Insurrektion***, lat. ***insurrectio, -onis*** <*insurgĕre* „a se ridica contra".

insurecționál, -ă *adj.* Care ține de insurecție, care se referă la insurecție. • sil. *-ți-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***insurrectionnel***.

insurgént, -ă *s.m., s.f.* **1** Persoană care participă activ la o insurecție. **2** Nume dat coloniștilor americani care s-au ridicat împotriva Angliei, în sec. 18. • pl. *-ți, -te.* /<lat. ***insurgens, -ntis***, germ. ***Insurgent***.

insurgénță *s.f.* **1** Insurecție. **2** Răscoală. • pl. *-e.* /<fr. ***insurgence***.

insurmontábil, -ă *adj.* (*despre obstacole, dificultăți etc.*) Care nu poate fi trecut; care nu poate fi depășit; de neînvins. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***insurmontable***.

inșanjábil, -ă *adj.* Care nu se poate schimba. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***inchangeable***.

intabulá *vb. I. tr.* **1** (*jur.*) A înscrie definitiv un act de proprietate sau un drept real imobiliar în cartea funciară. **2** (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) A trece un amanet în condica Divanului. • prez.ind. *-ez.* și *întabulá vb. I.* /<germ. ***intabulieren***.

intabuláre *s.f.* (*jur.*) Acțiunea de *a intabula* și rezultatul ei; intabulație. • pl. *-ări.* /v. ***intabula***.

intabulát, -ă *adj.* (*jur.; despre drepturi de proprietate*) Care este înscris în cartea funciară. • pl. *-ți, -te.* /v. ***intabula***.

intabulație *s.f.* (*jur.*) Intabulare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<germ. ***Intabulation***.

intáct, -ă *adj.* **1** Care este întreg, care este neatins, nestîrbit. **2** (*despre ființe*) Care este teafăr, nevătămat. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***intact***, lat. ***intactus, -a, -um***.

intálie *s.f.* **1** Piatră dură, gravată în adîncime, folosită, mai ales la inele, ca sigiliu. **2** (*tipogr.*) Gravură în adîncime. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***intaille***.

intangíbil, -á *adj.* **1** Care nu poate fi atins; de neatins. **2** Care trebuie să rămînă intact. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***intangible***, it. ***intangibile***.

intangibilitáte *s.f.* Însușirea sau starea a ceea ce este intangibil. • /<fr. ***intangibilité***.

intarsiá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică obiecte de mobilier*) A incrusta. **2** A broda cu fire diferite. **3** Fig. (*compl. indică scrieri*) A presăra (cu idei străine, construcții rare etc.). • sil. *-si-a.* prez.ind. *-iez.* /<it. ***intarsiare***.

intarsiát, -ă *adj.* (*despre obiecte de mobilier*) Care are intarsii (2). • sil. *-si-at.* pl. *-ți, -te.* /v. ***intarsia***.

intarsiatór, -oáre *s.m., s.f.* Intarsier. • sil. *-si-a-.* pl. *-ori, -oare.* /<it. ***intarsiatore***.

intarsiatúră *s.f.* Intarsie (2). • sil. *-si-a-.* pl. *-i.* /<it. ***intarsiatura***.

intársie *s.f.* **1** Tehnică de ornamentare a mobilierului prin incrustarea în lemn a unor plăcuțe și fîșii din os, fildeș, sidef etc. sau din lemn de altă culoare. **2** Concr. Ornament realizat prin intarsie; intarsiatură. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<it. ***intarsio***.

intarsiér, -ă *s.m., s.f.* Muncitor specializat în intarsie; intarsiator, intarsionist. • sil. *-si-er.* pl. *-i, -e.* /***intarsie*** *+ -ier*.

intarsioníst, -á *s.m., s.f.* Intarsier. • sil. *-si-o-.* pl. *-iști, -iste.* /de la ***intarsie***.

integrá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A (se) introduce, a (se) include, a (se) îngloba într-un tot, într-un ansamblu etc. **2** *tr.* (*compl. indică oameni*) A include într-o colectivitate. ◆ (*refl.; despre oameni*) A se acomoda într-o colectivitate; a se obișnui cu cei din colectiv. *Elevul nou venit s-a integrat imediat în clasă.* ◆ A instala într-o funcție. **3** *tr.* (*mat.*) A calcula dintr-o funcție dată altă funcție a cărei derivată este funcția dată. **4** *tr.* (*mat.*) A calcula soluția unei ecuații diferențiale sau a unei ecuații cu derivate parțiale. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***intégrer***, it., lat. ***integrare***.

integrábil, -ă *adj.* Care se poate integra. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***intégrable***.

integrabilitáte *s.f.* Însușirea de a fi integrabil. • /<fr. ***integrabilité***.

integráf *s.n.* Aparat pentru trasarea curbelor integrale corespunzînd unei curbe date. • pl. *-uri.* /<fr. ***intégraphe***.

integrál, -ă *adj., s.f.* **I** *adj.* **1** Care este complet, întreg. *Textul integral al nuvelei a fost publicat în revistă.* <> (*adv.*) *Cerul era integral albastru.* <> *Făină integrală* = făină brută obținută prin măcinarea grîului. *Pîine integrală* = pîine obținută din făină integrală. **2** Exhaustiv, total. *Excerptare integrală a unor documente.* **3** Care este necondiționat, neprecupețit. *Sprijin integral.* **4** Fig. (*despre oameni*) Care nu face concesii. **5** (*mat.*) *Calcul integral* = calcul al analizei matematice care studiază integralele. **6** (*mat.*) *Ecuație integrală* = ecuație în care se efectuează o integrare asupra funcției necunoscute. **II** *s.f.* (*mat.*) **1** Funcție care se obține prin integrarea unei funcții date, a unei ecuații diferențiale sau a unei ecuații cu derivate parțiale. **2** Simbol matematic folosit pentru a indica operația de integrare. **3** *Integrală nedefinită* (*a unei funcții*) = mulțime de funcții care au o derivată comună. **4** *Integrală definită* = număr real care se obține prin integrarea unei funcții. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***intégral***, it. ***integrale***; cf. lat. *integer* „întreg".

integralísm *s.n.* **1** (*lit.*) Curent de avangardă în literatura dintre cele două războaie mondiale, care proclama o artă eliberată de sub autoritatea oricăror dogme estetice, logice, etice sau sociale. **2** Aspirație către actualizarea completă a propriei ideologii în viața social-politică. • /<it. ***integralismo***.

integralíst, -ă *s.m., s.f.* **1** Adept al integralismului. **2** (*fam.*) Student care a trecut toate examenele unui an (într-o singură sesiune). • pl. *-işti, -iste.* /<it. ***integralista.***

integralitáte *s.f.* **1** Stare, situaţie a ceea ce este integral. **2** Însuşirea de a constitui un întreg care nu poate fi redus la suma părţilor componente. **3** (*mat.*) Proprietate a unei expresii diferenţiale de a admite o integrală. • /<fr. ***intégralité.***

integrămă *s.f.* Joc distractiv, asemănător cuvintelor încrucişate, în care definiţiile concise sînt cuprinse în pătrăţelele ce despart între ele cuvintele cu care se completează un careu. • pl. *-e.* /de la ***integra.***

integránd *s.n.* (*mat.*) Funcţie care trebuie să fie integrată. • pl. *-e.* /<germ. ***Integrand.***

integránt, -ă *adj.* **1** Care întregeşte, completează. **2** *Parte integrantă* = parte care intră în mod necesar în componenţa unui tot. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. *[partie]* ***intégrante***, it. ***integrante.***

integráre *s.f.* **1** Acţiunea de *a (se) integra* şi rezultatul ei; integraţie. **2** Reunire a mai multor părţi într-un tot. **3** (*econ.*) Fuzionare a unor întreprinderi economice. <> *Integrare economică* = proces de intensificare a interdependenţelor economice dintre diferite state ale lumii. *Integrare orizontală* = reunire a companiilor care activează mai mult sau mai puţin în acelaşi domeniu. *Integrare verticală* = reunire în cadrul unei organizaţii a unor operaţiuni care se succedă secvenţial. **4** (*mat.*) Determinare a integralei unei funcţii sau a soluţiei unei ecuaţii diferenţiale. **5** (*fiziol.*) Capacitate a sistemului nervos de a realiza interacţiunea dintre diferite părţi ale organismului, precum şi dintre acesta şi mediul ambiant. **6** (*polit.*) *Integrare europeană* = proces de fuziune a ţărilor europene, reglat de organisme supranaţionale, care se produce prin cooperare, uniformizare a resurselor şi capacităţilor, omogenizare instituţională. • pl. *-ări.* /v. ***integra.***

integrát, -ă *adj.* **1** Care este înglobat, inclus într-un tot. **2** (*despre oameni*) Care este încadrat, inclus într-o colectivitate; care s-a acomodat cu cei din colectiv. **3** (*electron.*) *Circuit integrat* = circuit cu multe elemente active şi pasive, care este realizat pe o placă subţire de siliciu. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***integra.***

integratív, -ă *adj.* Care întregeşte, completează. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***intégratif***, it. ***integrativo.***

integrativitáte *s.f* (*genet.*) Proprietate a stadiilor de dezvoltare genetică de a se succeda unul pe altul, numai dacă un stadiu care urmează cuprinde structuri ale stadiului anterior. • /***integrativ*** + *-itate.*

integratór, -oáre *adj., subst.* **1** *adj.* Care integrează, armonizează diverse elemente într-un ansamblu unitar. **2** *adj., s.n.* (*mat.*) (Aparat) care efectuează calculul numeric al integralelor unei ecuaţii diferenţiale. **3** *s.n.* (*electr.*) Circuit electric caracterizat printr-o constantă de timp ce determină viteza cu care acest circuit răspunde la semnalele aplicate. **4** *s.m., s.f.* (*mat.*) Persoană care lucrează la un integrator. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***intégrateur.***

integrăţie *s.f.* Integrare (1). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***intégration.***

integraţioníst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Adept) al integrării politice sau economice. • sil. *-ţi-o-.* pl. *-işti, -iste.* /<fr. ***intégrationniste.***

integrísm *s.n.* **1** Atitudine a unor credincioşi catolici care, susţinînd că menţin integritatea doctrinei, refuză adaptarea acesteia la condiţiile societăţii moderne. **2** *Integrism musulman* = mişcare extremistă care urmăreşte impunerea în societate a principiilor formale ale islamismului. **3** Atitudine care susţine aplicarea riguroasă a principiilor formale ale unei doctrine. • /<fr. ***intégrisme.***

integríst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Adept) al integrismului. • pl. *-işti, -iste.* /<fr. ***intégriste.***

integritáte *s.f.* **1** Însuşirea de a fi integru; cinste, probitate, onestitate; incoruptibilitate. **2** Calitatea de a fi sau de a se menţine întreg (şi indivizibil). <> (*jur.*) *Integritate teritorială* = principiu de bază al dreptului internaţional care interzice dezmembrarea şi încălcarea teritoriului unui stat. • /<fr. ***intégrité***, it. ***integrità.***

integrométru *s.n.* Instrument folosit pentru obţinerea de mărimi a căror determinare relevă calculul integral. • pl. *-e.* /<fr. ***intégromètre.***

intégru, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este cinstit, onest; care este incoruptibil. ◆ Ext. (*despre atitudini, manifestări, acţiuni etc. ale oamenilor*) Care denotă, trădează onestitate, cinste, probitate. **2** Care este întreg; nedivizat; care nu a suferit daune, prejudicii etc. *Ţară integră.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***intègre.***

integumént *s.n.* (*biol.*) Înveliş al anumitor organe. • pl. *-e.* /<fr. ***integumentum***, lat. ***intĕgŭmentum, -i***, engl. ***integument.***

inteléct *s.n.* Capacitate de a gîndi, de a opera cu noţiuni; gîndire, minte, raţiune. • pl. *-e.* /<fr. ***intellect***, lat. ***intellectus, -us.***

intelectív, -ă *adj.* **1** De inteligenţă. **2** Intelectual (1). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***intellectif.***

intelectuál, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care aparţine intelectului, care se referă la intelect; de resortul inteligenţei; intelectiv (2). <> *Aristocraţie intelectuală* v. aristocraţie. *Intuiţie intelectuală* v. intuiţie. *Întîrziere intelectuală* v. întîrziere. *Orizont intelectual* v. orizont. *Proletar intelectual* v. proletar. **2** *s.m., s.f.* Persoană care are o pregătire de specialitate temeinică şi lucrează în domeniul ştiinţei, artei, tehnicii etc.; persoană care aparţine intelectualităţii. • sil. *-tu-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***intellectuel***, lat. ***intellectŭalis, -e.***

intelectualiceşte *adv.* **1** În mod intelectual. **2** Din punct de vedere intelectual. • sil. *-tu-a-.* /***intelectual*** + *-iceşte.*

intelectualísm *s.n.* **1** Concepţie reducţionistă care absolutizează însemnătatea proceselor şi a factorilor intelectuali, subapreciind însemnătatea motivaţiei, sentimentelor, voinţei în activitatea umană. **2** Concepţie care reduce procesele afective şi volitionale la cele intelectuale. **3** Doctrină care reduce actul moral la cunoaştere, considerînd că înţelegerea binelui implică săvîrşirea lui. **4** Tendinţă de a exagera însemnătatea preocupărilor intelectuale. **5** Preţiozitate intelectuală. • sil. *-tu-a-.* /<fr. ***intellectualisme.***

intelectualíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Adept) al intelectualismului. • sil. *-tu-a-.* pl. *-işti, -iste.* /<fr. ***intellectualiste.***

intelectualitáte *s.f.* **1** Categorie socială neomogenă, formată din oameni pentru care munca intelectuală reprezintă sursa principală de existenţă. **2** Caracter a ceea ce este intelectual. **3** Ansamblu al calităţilor intelectuale. **4** Totalitatea intelectualilor; mulţime de intelectuali. • sil. *-tu-a-.* pl. *-ăţi.* /<fr. ***intellectualité***, germ. ***Intellectualität.***

intelectualizá *vb. I. tr.* **1** A trata ceva din punctul de vedere al intelectului. **2** A transforma totul în noţiuni. • sil. *-tu-a-.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***intellectualiser.***

intelectualizáre *s.f.* Faptul de *a intelectualiza.* • sil. *-tu-a-.* pl. *-ări.* /v. ***intelectualiza.***

intelectualizát, -ă *adj.* **1** Care s-a pregătit pentru a deveni un intelectual. **2** Care priveşte sau tratează orice din perspectiva intelectualului. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***intelectualiza.***

intelécţie *s.f.* Act prin care spiritul concepe, creează. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***intellection***, lat. ***intellectio, -onis.***

inteligént, -ă *adj.* **1** (*despre fiinţe*) Care este înzestrat cu inteligenţă (1); ager, deştept. **2** (*despre acţiuni, manifestări etc. ale fiinţelor*) Care trădează, denotă inteligenţă (1). • pl. *-ţi, -te.* /<fr., germ. ***intelligent***, lat. ***intelligens, -ntis***, it. ***intelligente.***

inteligénţă *s.f.* **1** Capacitatea, facultatea de a înţelege cu uşurinţă fenomenele, faptele, evenimentele etc., de a sesiza relaţiile esenţiale dintre lucruri, fenomene etc., de a rezolva probleme noi pe baza experienţei acumulate anterior; ansamblu de funcţii mentale prin care se realizează cunoaşterea conceptuală şi raţională; deşteptăciune, ingeniu. ◆ Înţelegere profundă a unor idei, tematici etc. din domeniul culturii şi tehnicii. **2** Aptitudine de a se adapta la o situaţie, de a alege în funcţie de circumstanţe, de a da sens unui lucru etc. **3** Persoană inteligentă. **4** (*tehn.*) *Inteligenţă artificială* = capacitate a sistemelor tehnice evoluate de a obţine performanţe cvasiumane. **5** (*înv.; art.*) Totalitatea intelectualilor. • pl. *-e.* şi (*înv.*) *inteligínţă* *s.f.* /<fr. ***intelligence***, it. ***intelligenza***, germ. ***Intelligenz.***

inteligheńţie *s.f.* (*înv., pop.*) Totalitatea intelectualilor unui popor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***intelligence***, lat. ***inteligentia***, rus. ***интеллигенция***, it. ***intellighenzia***, germ. ***Intelligenz.***

inteligíbil, -ă *adj.* **1** Care poate fi înţeles uşor; clar, limpede. **2** (*filos.*) Care poate fi cunoscut numai de raţiune, de gîndire, independent de cunoaşterea senzorială. **3** (*despre sunete*) Care se aude bine. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***intelligible***, it. ***intelligibile.***

inteligibilitáte *s.f.* **1** Însuşirea de a fi inteligibil. **2** (*econ.*) Însuşire a informaţiei contabil-financiare de a fi înţeleasă de utilizatori. • /<fr. ***intelligibilité.***

inteligínţă *s.f.* v. inteligenţă.

intemperánt, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care este necumpătat. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***intempérant.***

intemperánţă *s.f.* Însuşirea de a fi intemperant; lipsă de moderaţie; necumpătare. • pl. *-e.* /<fr. ***intempérance***, it. ***intemperanza.***

intemperát, -ă *adj.* Care este nestăpînit, dezlănţuit. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***intempéré.***

intemperíe *s.f.* (*meteor.; mai ales la pl.*) **1** Alterare a condiţiilor normale ale atmosferei şi climei, mai ales cu referire la efectele negative asupra oamenilor, animalelor, mediului, obiectelor etc. *Terasă expusă intemperiilor.* **2** Vreme rea. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***intempérie***, lat. ***intempĕries, -ei***, it. ***intemperie.***

intempestív, -ă *adj.* Care se produce pe neaşteptate, la timp nepotrivit; care este neaşteptat şi nedorit; neprevăzut, inoportun. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***intempestif***, lat. ***intempestīvus, -a, -um.***

intempestivitáte *s.f.* Însuşirea de a fi intempestiv. • /<fr. ***intempestivité.***

intemporál, -ă *adj.* (*filos.*) Care, prin natura sa, nu se înscrie în timp. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***intemporel.***

intenábil, -ă *adj.* **1** Care nu poate fi susţinut. **2** Care nu poate fi păstrat. **3** Fig. Care este insuportabil. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***intenable.***

intendánt *s.m.* v. intendent.

intendént, -ă *s.m., s.f.* **1** *s.m., s.f.* Administrator al unei instituţii, al unei proprietăţi etc. **2** *s.m.* (*milit.; înv.*) Ofiţer din serviciul intendenţei. • pl. *-ţi, -te.* şi (*înv.*) *intendánt* *s.m.* /<fr. ***intendant***, lat. ***intendens, -ntis.***

intendénţă *s.f.* **1** Funcţie de intendent. **2** Perioadă de timp cît cineva exercită funcţia de intendent. **3** (*milit.; înv.*) Serviciu din cadrul armatei care asigura aprovizionarea trupelor cu hrană şi echipament. • pl. *-e.* şi (*reg.*) *itindénţie* *s.f.* /<fr. ***inténdance***, it. ***intendenza.***

inténs, -ă *adj.* **1** Care este puternic; care acţionează cu forţă. *Vînt intens.* **2** Care este tare, asurzitor. *Zgomot intens.* **3** Care este strălucitor, viu. *Lumină intensă.* **4** Care este aprins, stridент, ţipător, violent. *Culori intense.* **5** Care este pătrunzător, penetrant. *Miros intens.* **6** Care este chinuitor, ascuţit. *Durere intensă.* **7** Care este profund, puternic. *Emoţie intensă.* **8** Care este febril, însufleţit. *Ritm de dans intens.* • pl. *-şi, -se.* /<fr. ***intense***, lat. ***intensus, -a, -um.***

intensifică *vb. I. tr., refl.* A (se) face mai intens, mai puternic; a (se) înteţi, a (se) mări. • prez.ind. *intensific.* /<fr. ***intensifier***, it. ***intensificare.***

intensificáre *s.f.* Acţiunea de *a (se) intensifica* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***intensifica.***

intensificát, -ă *adj.* Care a crescut în intensitate, în forţă, în putere, în tărie. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***intensifica.***

intensitáte *s.f.* **1** Însuşirea de a fi intens; grad de tărie, de putere, de forţă. *Intensitatea vîntului. Intensitatea dragostei.* **2** (*fiz.*) Valoare a unei mărimi utilizate pentru a caracteriza cantitativ un fenomen sau starea unui cîmp ori a unui corp într-un anumit punct. *Intensitatea curentului electric. Intensitate sonoră. Intensitatea cîmpului magnetic. Intensitatea gravitaţiei.* **3** Amploare, forţă, volum. *Are o voce de o intensitate impresionantă.* **4** (*fon.*) *Accent de intensitate* = accent caracterizat prin forţa mecanică cu care se rosteşte un sunet. **5** (*econ.*) *Intensitatea muncii* = grad de încordare a muncii, căruia îi corespunde un anumit consum de energie musculară şi nervoasă a lucrătorului într-o unitate de timp. • pl. *-ăţi.* /<fr. ***intensité***, it. ***intensità.***

intensiúne *s.f.* (*log.*) Totalitatea notelor, atributelor unui concept sau termen; conţinut; sens. • pl. *-i.* /<engl. ***intension.***

intensív, -ă *adj.* **1** Care are (o mare) intensitate; care se face în ritm încordat. <> (*agron.*) *Agricultură intensivă* = agricultură în care se folosesc mijloace tehnice performante pentru a se obţine o producţie cît mai mare în raport cu suprafaţa cultivată. *Cultură intensivă* = cultură care se face după regulile agriculturii intensive. (*med.*) *Terapie intensivă* v. terapie. **2** (*fiz.; despre mărimi*) Care, prin compunerea mai multor sisteme identice, îşi păstrează valoarea neschimbată. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***intensif.***

intensivitáte *s.f.* Însușirea a ceea ce este intensiv. • /<fr. ***intensivité***.

intentá *vb. I. tr.* (*jur.*) A introduce o acțiune. ◇ Expr. *A intenta cuiva proces* v. proces. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***intenter***, it., lat. ***intentare***.

intentáre *s.f.* (*jur.*) Acțiunea de *a intenta* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***intenta***.

intenție *s.f.* **1** Dorință, voință, gînd de a face, de a întreprinde ceva; plan, proiect, scop. *Cine v-a putut spune Că avem... intenții așa bune* (ALEX.). *Nu și-a putut realiza intenția. Ce ai în intenție?* ◇ *Scrisoare de intenție* v. scrisoare. ◇ Loc. adv. *Cu intenție* = intenționat, înadins. *Fără intenție* = involuntar. ◇ Loc. conj. *Cu intenția să...* = cu gîndul de a... ◇ Loc. prep. *Cu intenția de a...* = în dorința de a... ◇ Expr. *A avea intenții serioase* (*cu...*) = *a*) a fi hotărît să facă ceea ce și-a propus; *b*) a fi hotărît să ia în căsătorie pe cineva. *A-i face cuiva proces de intenție* v. proces. **2** (*jur.*) Formă de vinovăție a unei persoane care își dă seama de caracterul ilicit al faptei sale, prevăzîndu-i, dorindu-i sau acceptîndu-i efectele. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv., pop.*) ***intențiúne*** *s.f.* /<fr. ***intention***, lat. ***intentĭo***, ***-onis***, it. ***intenzione***.

intenționá *vb. I. tr.* A avea intenția de a face ceva; a dori, a plănui, a proiecta. • sil. *-ți-o-.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***intentionner***, it. ***intenzionare***.

intenționál, -ă *adj.* **1** Intenționat (1). **2** (*jur.*; *despre fapte penale*) Care este săvîrșit cu intenție; deliberat. • sil. *-ți-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***intentionnel***.

intenționalísm *s.n.* Concepție etică formalistă, potrivit căreia orice activitate trebuie judecată numai după intențiile urmărite, nu și după rezultatele ei. ◦ sil. *-ți-o-.* /<germ. ***Intentionalismus***.

intenționalitáte *s.f.* **1** Deliberare. **2** (*psih.*) Caracter orientat către viitorul imediat al unor atitudini. • sil. *-ți-o-.* pl. *-ăți.* /<fr. ***intentionnalité***, it. ***intenzionalità***.

intenționát, -ă *adj., adv.* **1** *adj.* Care are o intenție oarecare; intențional (1). *Acțiune intenționată.* ◇ Expr. *Bine* (sau *rău*) *intenționat* = (*despre oameni*) care are intenții bune (sau rele), care urmărește scopuri bune (sau rele). **2** *adv.* Anume, dinadins, expres. *A procedat intenționat în acest mod.* • sil. *-ți-o-.* pl. *-ți, -te.* /v. ***intenționa***; cf. fr. *intentionné*, it. *intenzionato*.

intențiúne *s.f.* v. intenție.

inter¹- Elem. de compunere „între”. • /<fr., it. ***inter-***; cf. lat. *inter* „între”.

inter² *s.m.* (*sport*) Jucător din linia de atac a unei echipe de fotbal sau de handbal care ocupă locul din dreapta sau din stînga înaintașului central. • pl. *-i.* /<fr. ***inter***, abr. de la *intérieur*.

interactív, -ă *adj.* **1** Care se referă la interacțiune; care are caracter de interacțiune. **2** (*electron.*; *despre regimul de lucru al unor sisteme de calcul*) Care se caracterizează prin împărțirea facilităților de calcul prin mai mulți utilizatori aflați în interacțiune permanentă cu sistemul. • pl. *-i, -e.* /<engl. ***interactive***.

interacționá *vb. I. intr., refl.* A fi în raport de interacțiune; a stabili un raport de interacțiune. • sil. *-ți-o-.* prez.ind. *-ez.* /***interacțiune*** + *-a*.

interacționáre *s.f.* Faptul de *a interacționa*. • sil. *-ți-o-.* pl. *-ări.* /v. ***interacționa***.

interacționísm *s.n.* **1** (*filos.*) Teorie dualistă privind relația dintre spirit și corp, conform căreia evenimentele fizice pot cauza evenimente mentale și viceversa. **2** (*psih.*) Teorie care explică comportamentul prin interacțiunea dintre persoane și situații. • sil. *-ți-o-.* /***interacțiune*** + *-ism*.

interacțiúne *s.f.* **1** Formă de legătură a fenomenelor, faptelor, stărilor etc., care se manifestă prin influențare, condiționare sau acțiune cauzală reciprocă. **2** (*fiz.*) Acțiune reciprocă între două sau mai multe corpuri, sisteme fizice, fenomene etc. **3** (*fiz.*) Formă de legătură între corpuri, realizată fie direct, fie prin intermediul cîmpurilor fizice. **4** (*chim.*) Reacție sau efect al unei substanțe asupra alteia, datorită sarcinilor electrice, ionilor, dipolilor moleculelor substanțelor respective. • pl. *-i.* /<fr. ***interaction***.

interafricán, -ă *adj.* Care este comun continentului african. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***interafricain***.

interaliát, -ă *adj.* Care este stabilit sau existent între aliați; care are loc între aliați. • sil. *-li-at.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***interallié***.

interamericán, -ă *adj.* Care este comun continentului american. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***interaméricain***.

interaráb, -ă *adj.* Care este comun tuturor țărilor arabe. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***interarabe***.

interarticulár, -ă *adj.* (*anat.*) Care se află între articulații. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***interarticulaire***.

interasistență *s.f.* **1** Asistență care are caracter de reciprocitate. **2** Formă de activitate metodică a cadrelor didactice, care constă în asistența reciprocă la lecții, la cursuri etc. în scopul unui schimb de experiență. **3** Întrajutorare. • pl. *-e.* /***inter¹-*** + ***asistență***.

interastrál, -ă *adj.* Care se află între aștri; care este dintre aștri. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***interastral***.

interatómic, -ă *adj.* **1** Care se află între doi sau mai mulți atomi. **2** Care se exercită între doi sau mai mulți atomi. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***interathomique***.

interatracție *s.f.* (*biol.*) Atracție reciprocă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***interattraction***.

interáx *s.n.* Distanță care separă două axe învecinate paralele, doi stîlpi etc. • pl. *-e.* /după fr. *entreaxe*.

interaxilár, -ă *adj.* (*anat., bot.*) Care este situat între două axile sau în unghiul format de acestea. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***interaxillaire***; cf. lat. *inter* „între”, *axilla* „subsuoară”.

interbancár, -ă *adj.* Care există, se face etc. între două sau mai multe bănci. • pl. *-i, -e.* /***inter¹-*** + ***bancar***.

interbélic, -ă *adj.* Dintre două războaie; spec. dintre cele două războaie mondiale. • pl. *-ci, -ce.* /***inter¹-*** + ***belic***.

intercalá *vb. I. tr., refl.* A (se) introduce într-un șir, a (se) adăuga între altele; a (se) interpune. • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***intercaler***, it., lat. ***intercalare***.

intercalár, -ă *adj.* **1** Intercalat (1). **2** (*agron.*) *Cultură intercalară* = cultură a unei plante timpurii printre rîndurile de plante tîrzii ale unei alte culturi. ◦ pl. *-i, -e.* /<fr. ***intercalaire***.

intercaláre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *intercala* și rezultatul ei; intercalație (1). ◆ (*inform.*) Metodă de încetinire intenționată a citirii datelor de pe hard-disc pentru a împiedica rămînerea în urmă a altor componente ale calculatorului. • pl. *-ări.* /v. ***intercala***.

intercalát, -ă *adj.* **1** Care este introdus printre altele; intercalar (1). **2** (*gram.*) *Propoziție intercalată* = propoziție inserată între părțile altei propoziții. **3** (*inform.*) *Memorie intercalată* = metodă de a mări viteza regăsirii datelor în circuitele de memorie dinamică. • pl. *-ți, -te.* /v. ***intercala***.

intercalație *s.f.* **1** Intercalare. **2** Adăugare a unei zile lunii februarie în anii bisecți. **3** (*geol.*) Rocă sterilă într-un zăcămînt. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***intercalation***.

intercapilár, -ă *adj.* (*anat.*) Care este așezat între vasele capilare. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***intercapilaire***.

intercardinál *adj.* (*geogr.*) *Punct intercardinal* = fiecare dintre cele patru direcții aflate între punctele principale cardinale. • pl. *-e.* /<engl. ***intercardinal*** *[point]*.

intercarpátic, -ă *adj.* Care este comun zonei Carpaților. • pl. *-ci, -ce.* /***inter¹-*** + ***carpatic***.

intercéde *vb. III. intr.* A interveni, a stărui în favoarea cuiva. • prez.ind. *intercéd.* /<fr. ***intercéder***, lat. ***intercedĕre***.

intercédere *s.f.* Acțiunea de *a intercede* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***intercede***.

intercelulár, -ă *adj.* (*biol.*) Care se află între celulele unui țesut. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***intercellulaire***.

interceptá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică obiecte aflate în mișcare*) A prinde, a reține. **2** (*compl. indică convorbiri telefonice sau corespondență*) A asculta sau a citi (folosind mijloace tehnice speciale) pentru a afla date care ar putea incrimina. **3** Expr. (*sport*) *A intercepta mingea* (sau *balonul*) = a opri mingea să ajungă la cel căruia îi era destinată. **4** (*geom.*; *compl. indică drepte*) A intersecta. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***intercepter***.

interceptáre *s.f.* Acțiunea de *a intercepta* și rezultatul ei; interceptie (1). • pl. *-ări.* /v. ***intercepta***.

interceptát, -ă *adj.* **1** (*despre obiecte*) Care este prins în timpul mișcării. **2** (*despre convorbiri telefonice sau corespondență*) Care este ascultat sau citit (folosind mijloace tehnice speciale) pentru a afla date care ar putea incrimina. **3** (*sport*; *despre mingi*) Care este oprită să ajungă la jucătorul căruia îi era destinată. • pl. *-ți, -te.* /v. ***intercepta***.

interceptór *s.n.* (*av.*) Avion de vînătoare foarte rapid, folosit special pentru misiuni de interceptie. • pl. *-oare.* /<fr. ***intercepteur***.

intercépție *s.f.* **1** Interceptare. **2** (*sport*) *Joc de intercepție* = sistem de joc care se bazează pe interceptarea mingii pe care adversarii și-o pasează între ei. **3** (*milit.*) Atac asupra aparatelor inamice cu avioane de vînătoare speciale sau cu proiectile teleghidate, cu propulsie automată. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***interception***.

intercesionál, -ă *adj.* De intercesiune. • sil. *-si-o-.* pl. *-i, -e.* /<engl. ***intercessional***.

intercesiúne *s.f.* Intervenție în favoarea cuiva; mijlocire. • pl. *-i.* /<fr. ***intercession***, it. ***intercessione***.

intercesór, -oáre *s.m., s.f.* Mijlocitor. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***intercesseur***, it. ***intercessore***.

interchinéză *s.f.* (*biol.*) Stare de repaus a nucleului între două diviziuni succesive. • pl. *-e.* /<fr. ***intercinèse***.

intercity [inter'siti] *s.n.* Tren rapid între orașe importante dintr-o țară. • /<fr., engl., it. ***intercity***.

interclasá *vb. I. tr.* (*inform.*) A combina două sau mai multe ansambluri de date într-un singur ansamblu, într-o ordine specificată. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***interclasser***.

interclúb *adj. invar.* (*sport*; *despre partide, competiții*) Care este disputat între cluburi. • /<engl. ***interclub***.

intercolonamént *s.n.* (*arhit.*) Distanță care separă două coloane, doi stîlpi sau pilaștri aparținînd aceluiași edificiu. • pl. *-e.* /<fr. ***entrecolonnement***.

intercoloniál, -ă *adj.* Care are loc între colonii. • sil. *-ni-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***intercolonial***.

intercóm *s.n.* (*telec.*) **1** Interfon (1). **2** Sistem de comunicații interior între pilot și echipajul unui avion. • pl. *-uri.* /<engl. ***intercom***.

intercomunál, -ă *adj.* **1** (Care are loc) între comune. **2** Care se referă la relațiile dintre comune. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***intercommunel***.

intercomunicáție *s.f.* **1** Conexiune. **2** Conversație între doi sau mai mulți interlocutori. ◦ pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***intercommunication***.

intercondiționá *vb. I. intr., refl.* (*despre fenomene, procese, elemente ale unui sistem*) A (se) stabili un raport de interdependență. • sil. *-ți-o-.* prez.ind. *-ez.* /***inter¹-*** + ***condiționa***.

intercondiționáre *s.f.* Interdependență. • sil. *-ți-o-.* pl. *-ări.* /v. ***intercondiționa***.

intercondiționát, -ă *adj.* Interdependent. • sil. *-ți-o-.* pl. *-ți, -te.* /v. ***intercondiționa***.

interconectá *vb. I. tr.* A stabili căi de transferare a energiei electromagnetice între două sau mai multe sisteme care funcționau înainte independent unele de altele. ◆ Spec. A lega împreună mai multe rețele electrice, care funcționau pînă atunci independent. ◦ prez.ind. *-ez.* /<fr. ***interconnecter***.

interconectáre *s.f.* Acțiunea de *a interconecta* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***interconecta***.

interconectát, -ă *adj.* Care stabilește conexiuni între elemente ce funcționau înainte independent. • pl. *-ți, -te.* /v. ***interconecta***.

interconexiúne *s.f.* **1** Conexiune între lucruri, fenomene etc. **2** (*electr.*) Legătură stabilită între mai multe rețele electrice prin intermediul unor linii de transport de energie electrică. **3** (*tehn.*) Ansamblu de mijloace tehnice necesare pentru interconexiunea unor sisteme tehnice energetice. • pl. *-i.* /<fr. ***interconnexion***.

interconfesionál, -ă *adj.* (*relig.*) **1** Care are loc între confesiuni. **2** Care se referă la relația dintre confesiuni. • sil. *-si-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***interconfessional***.

interconsonántic, -ă *adj.* (*fon.*) Care este plasat între două consoane. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***interconsonnantique***.

intercontinentál, -ă *adj.* **1** Care se află între continente. **2** Care are loc între continente. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***intercontinental***.

intercooperatíst, -ă *adj.* **1** Care are loc între cooperative. **2** Care se referă la relațiile dintre cooperative. • pl. *-iști, -iste.* /***inter¹-*** + ***cooperatist***.

intercostál, -ă *adj.* **1** (*anat.*) Care se referă la spațiul dintre două coaste; care este așezat între două coaste. **2** (*med.*; *despre dureri, nevralgii*) Care este localizat în regiunea dintre coaste. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***intercostal***.

intercotidál, -ă *adj.* (*geogr.*; *despre zone marine*) Care este cuprins între limitele extreme ale oscilațiilor mareelor; intertidal. ◇ *Linie intercotidală* = curbă care unește punctele de pe suprafața mărilor și oceanelor unde mareea are loc în același timp. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***intercotidal***.

intercranián, -ă *adj.* Intracranian. • sil. *-ni-an.* pl. *-ieni, -iene.* /***inter¹-*** + ***cranian***.

intercurént, -ă *adj.* **1** Care survine în cursul unui fenomen. **2** (*med.*; *despre boli*) Care survine în cursul

altei boli. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***intercurrent***; cf. lat. *inter* „între", *currens, -ntis* „curgător".

interdentál, -ă *adj.* **1** (*anat.*) Care se referă la spațiul dintre dinți. **2** (*fon.; despre consoane*) Care se produce prin plasarea vîrfului limbii înapoia dinților. • pl. *-i, -e.* /***inter***¹*-* + ***dental***.

interdentár, -ă *adj.* (*anat.*) Care este situat între dinți. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***interdentaire***.

interdepartamentál, -ă *adj.* **1** Care are loc între diferite departamente. **2** Care coordonează activitatea mai multor departamente. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***interdépartamental***.

interdependént, -ă *adj.* Care este (strîns) legat sau condiționat de un lucru, de un fenomen, de un proces cu care se află în raport de dependență reciprocă. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***interdépendant***.

interdependénță *s.f.* Legătură și condiționare reciprocă între sisteme, fenomene, procese etc.; intercondiționare. • pl. *-e.* /<fr. ***interdépendance***.

interdialéct *s.n.* (*lingv.*) Fază intermediară a procesului istoric de integrare a dialectelor în limba națională. • sil. *-di-a-.* pl. *-e.* /<fr. ***interdialecte***.

interdíct *s.n.* **1** (*în Ev. Med.*) Pedeapsă dată de Biserica Catolică, prin care se interzicea, temporar ori definitiv, unui preot sau unei colectivități să oficieze cultul divin ori să participe la el. **2** (*în dreptul roman*) Ordonanță a pretorului, pronunțată mai ales în materie de posesiune. • pl. *-uri.* /<lat. ***interdictum, -i***.

interdícție *s.f.* **1** Interzicere a săvîrșirii anumitor fapte sau acte. **2** (*jur.*) Măsură legală sau judecătorească aplicată unui răufăcător ori unui alienat mintal, care constă în interzicerea exercitării anumitor acte juridice. **3** (*jur.*) Interzicere a exercitării drepturilor civile sau politice unei persoane, ca măsură represivă sau de protecție. <> Expr. *A pune pe cineva sub interdicție* = a declara pe cineva incapabil să-și exercite drepturile civile. **4** Situație, stare în care se află o persoană aflată sub interdicție. **5** (*econ.*) *Interdicție bancară* = ansamblu de măsuri restrictive impuse de o bancă unui titular de cont, prin care acestuia i se interzice emiterea de cecuri pe o perioadă de un an, ca urmare a unor incidente de plăți. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *interdicțiúne* *s.f.* /<fr. ***interdiction***, lat. ***interdictĭo, -onis***; cf. și it. *interdizione*.

interdicțiúne *s.f.* v. interdicție.

interdigitál, -ă *adj.* **1** Care se află între degete. **2** Care se referă la spațiul dintre degete. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***interdigital***.

interdisciplinár, -ă *adj.* **1** Care aparține mai multor discipline. **2** Care stabilește relații între mai multe discipline. **3** (*despre domenii ale științei*) Care este fundamentat pe transferul de metodologii și concepte între discipline. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***interdisciplinaire***.

interdisciplinaritáte *s.f.* **1** Transfer de concepte și metodologii dintr-o disciplină în alta. **2** (Caracterul a) ceea ce aparține mai multor discipline. • pl. *-ăți.* /<fr. ***interdisciplinarité***.

interdisciplínă *s.f.* Disciplină științifică de contact și interferență între două științe fundamentale. • pl. *-e.* /***inter***¹*-* + ***disciplină***.

intereducáție *s.f.* Educație a copiilor prin copii. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***interéducation***.

interemisferic, -ă *adj.* (*anat.*) Care se află sau se produce între emisferele cerebrale; din zona emisferelor cerebrale. • pl. *-ci, -ce.* /***inter***¹*-* + ***emisferic***; cf. și it. *interemisferico*.

interés *s.n.* **1** Preocupare de a obține un succes, un avantaj, un profit. *Avea treburi și interese și peste Dunăre* (GAL.). <> *Centru de interes* v. centru. *Conflict de interese* v. conflict. **2** Rîvnă depusă într-o acțiune pentru satisfacerea anumitor nevoi. **3** Avantaj, folos, cîștig. <> Loc. adj. *De interes general* (sau *public*) = de importanță socială. *Probleme de interes general.* <> Expr. *A-și face interesele* = a fi preocupat numai de treburile personale. *A fi în interesul cuiva* = a fi spre binele cuiva. *A fi de mare interes* = a fi de mare folos sau importanță. (*fam.*) *Interesul poartă fesul*, se spune la adresa persoanei care face ceva numai pentru avantaje materiale. **4** (*la pl.*) Afaceri, treburi. *A plecat în străinătate pentru niște interese presante.* **5** (*econ.*; și *interes economic*) Categorie a materialismului istoric care desemnează interesul drept stimul fundamental al activității umane. **6** (*psih.*) Orientare activă și durabilă a cuiva spre anumite lucruri, din dorința de a le cunoaște sau înțelege. **7** (*jur.*) *Daune interese* sau *daune și interese* = despăgubire bănească pentru repararea unui prejudiciu. **8** Înțelegere, simpatie față de cineva sau ceva; grijă, solicitudine. <> Expr. *A purta cuiva interes* = *a)* a avea grijă de cineva; *b)* a se interesa de cineva. **9** Plăcere provocată de ceva care atrage atenția sau stîrnește curiozitatea; atracție. • pl. *-e,* (*pop.*) *-uri.* /<it. ***interesse***, germ. ***Interesse***; cf. lat. *interest* „interesează, privește".

interesá *vb. I.* **1** *tr.* A trezi interesul cuiva; a reține atenția cuiva. *N-o mai interesează discuția* (CE. PETR.). **2** *tr.* (*compl. indică oameni*) A face părtaș la o acțiune, la un cîștig. **3** *tr.* (*compl. indică oameni*) A atrage într-o afacere. **4** *refl.* (*despre oameni; cu determ. introduse prin prep. „de", „la"*) A manifesta grijă sau simpatie pentru cineva sau ceva; a se preocupa de cineva sau de ceva. *M-am interesat de starea sănătății colegei.* <> Expr. *Ce te interesează?* = ce-ți pasă? ce te privește? ◆ A se informa despre ceva sau cineva, a căuta să afle. *M-am interesat de ora decolării avionului.* **5** *tr.* (*med.*) A implica un organ, un țesut etc. (afectîndu-l). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***intéresser***, it. ***interessare***.

interesánt, -ă *adj.* **1** Care interesează, care prezintă sau trezește interes; care este demn de atenție. *Mulțime de noțiuni istorice, de povățuiri înțelepte și de fapte interesante* (ODOB.). **2** (*despre oameni*) Care atrage atenția, privirile, admirația celorlalți. *Surîsul lui căpătase acea umbră dulce de tristețe, care-l făcea atît de interesant* (EMIN.). **3** Care este puțin obișnuit; aparte, bizar, ciudat. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***intéressant***.

interesáre *s.f.* Faptul de a (*se*) *interesa*. • pl. *-ări.* /v. ***interesa***.

interesát, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este preocupat de a obține un avantaj, un succes, un profit. **2** (*despre oameni*) Care are un interes într-o afacere. **3** (*despre oameni*) Care urmărește numai interesul personal. **4** (*despre oameni*) Care este curios, plin de curiozitate. **5** (*med.; despre organe, țesuturi etc.*) Care este implicat (și afectat). • pl. *-ți, -te.* /v. ***interesa***.

interétnic, -ă *adj.* **1** Care există, se manifestă între etnii. **2** Care se referă la relațiile dintre etnii. • pl. *-ci, -ce.* /***inter***¹*-* + ***etnic***.

intereuropeán, -ă *adj.* Care este comun continentului european. • sil. *-e-u-.* pl. *-eni, -ene.* /***inter***¹*-* + ***european***.

interfațáre *s.f.* (*electron.*) Interconectare a unui sistem sau a unor aparate astfel încît acestea să-și poată îndeplini funcția corect și în mod coordonat. • pl. *-ări.* /de la ***interfață***.

interfáță *s.f.* **1** (*fiz., chim.*) Suprafață de separare a componenților dintr-un amestec, existenți ca faze distincte. **2** (*inform.*) Frontieră convențională între două sisteme sau unități, care permite schimbul de informații după anumite reguli. **3** (*electron.*) Dispozitiv care convertește semnalele electronice astfel încît două aparate sau sisteme să poată comunica între ele. • pl. *-fețe.* /<fr., engl. ***interface***.

interfáză *s.f.* (*biol.*) Fază de repaus aparent a unei celule între două diviziuni succesive ale nucleului. • pl. *-e.* /<fr. ***interphase***.

interfázic, -ă *adj.* Dintre faze. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***interphasique***.

interfecunditáte *s.f.* (*biol.*) Posibilitate de încrucișări fecunde între două specii înrudite, descendenții hibrizi rămînînd ei înșiși fecunzi. • /<fr. ***interfecondité***.

interfemurál, -ă *adj.* (*anat.*) Care se află între coapse. • pl. *-i, -e.* /<engl. ***interfemoral***.

interferá *vb. I. intr.* **1** (*fiz.; despre mișcări vibratorii*) A produce fenomenul interferenței (1). **2** Ext. (*despre fenomene, întîmplări, fapte etc.*) A se combina, a se încrucișa. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***interférer***.

interferént, -ă *adj.* **1** (*fiz.; despre mișcări vibratorii*) Care prezintă fenomenul de interferență (1). **2** Ext. (*despre fenomene, întîmplări, fapte etc.*) Care se suprapune, se încrucișează. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***interférent***.

interferénță *s.f.* **1** (*fiz.*) Fenomen de suprapunere a efectelor a două mișcări vibratorii provenind din surse diferite. **2** (*fiz.*) Intensificare sau slăbire reciprocă a intensității undelor prin suprapunerea lor. **3** Ext. Întîlnire, combinare, încrucișare a două sau a mai multe fenomene, întîmplări, fapte etc. **4** (*genet.*) Posibilitate mai redusă de crossing-over în vecinătatea unuia anterior realizat. **5** (*psih.*) Formă negativă de interacțiune a deprinderilor, care constă în faptul că deprinderea mai veche și bine consolidată reține formarea noii deprinderi și o deformează. **6** (*ind. petrol.*) Influență reciprocă a sondelor prin care se exploatează același zăcămînt. • pl. *-e.* /<fr. ***interférence***.

interferențiál, -ă *adj.* Care aparține interferenței, care se referă la interferență. • sil. *-ți-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***interférentiel***.

interferográmă *s.f.* Clișeu fotografic realizat cu ajutorul interferometrului. • pl. *-e.* /<fr. ***interférogramme***.

interferométric, -ă *adj.* (*fiz.*) Care aparține interferometriei, care se referă la interferometrie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***interférométrique***.

interferométrie *s.f.* (*fiz.*) Ansamblul metodelor de măsurare a unor mărimi fizice, care se bazează pe fenomenul de interferență. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***interférométrie***.

interferométru *s.n.* (*fiz.*) **1** Instrument optic folosit pentru determinarea unor mărimi cu ajutorul fenomenelor de interferență. **2** Aparat pentru măsurarea vitezei de propagare a undelor sonore și ultrasonore, precum și a absorbției acestora într-un anumit mediu. • pl. *-e.* /<fr. ***interféromètre***.

interferón *s.m.* (*biol.*) Substanță proteică sintetizată în celule în timpul infecțiilor virale, care împiedică dezvoltarea virusurilor. /<fr. ***interféron***, engl. ***interferon***.

interfibrilár, -ă *adj.* Care are loc în interiorul țesutului fibrilar. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***interfibrillaire***.

interfíx *s.n.* (*lingv.*) Segment din structura unui cuvînt sau a unei forme flexionare plasat între temă și un sufix (lexical sau gramatical) ori o desinență, care este analizat, de obicei, împreună cu afixul următor. • pl. *-e.* /***inter***¹*-* + ***[a]fix***.

interfluviu *s.n.* (*geomorf.*) Porțiune de teren mai înaltă, cuprinsă între două văi, care, după unitatea de relief pe care se dezvoltă, se numește pod, cîmp, culme, creastă etc.; spec. fîșia mărginită între cei doi versanți care compun valea (aferenți la două văi vecine). • pl. *-ii.* /<fr. ***interfluve***, it. ***interfluvio***, după *fluviu*.

interfoliá *vb. I. tr.* A intercala foi albe între paginile tipărite ale unei cărți. • sil. *-li-a.* prez.ind. *-iez.* /<fr. ***interfolier***, it. ***interfo(g)liare***.

interfoliáj *s.n.* **1** Interfoliere. **2** Dezinfecție a volumelor de documente prin introducerea între file a unor coli de hîrtie de filtru sau de sugativă impregnată cu o substanță dezinfectantă. • sil. *-li-aj.* pl. *-e.* /<fr. ***interfoliage***.

interfoliculár, -ă *adj.* (*anat.*) **1** Care este situat între foliculi. **2** Care se referă la spațiul dintre foliculi. • pl. *-i, -e.* /***inter***¹*-* + ***folicular***.

interfoliére *s.f.* Acțiunea de a *interfolia* și rezultatul ei; interfoliaj (1). • sil. *-li-e-.* pl. *-i.* /v. ***interfolia***.

interfón *s.n.* (*telec.*) **1** Aparat telefonic care permite comunicarea numai în interiorul unei clădiri sau al unui apartament; intercom (1). **2** Sistem de comunicații care permite convorbiri numai între posturi interioare. • pl. *-oane.* /<fr. ***interphone***.

interfránjă *s.f.* Distanța dintre două maxime de interferență consecutive. • pl. *-e.* /<fr. ***interfrange***.

interfuncțiónal, -ă *adj.* Care se referă la relațiile dintre funcțiile unui proces, ale unui organism etc. • sil. *-ți-o-.* pl. *-i, -e.* /***inter***¹*-* + ***funcțional***.

intergaláctic, -ă *adj.* Care se află între galaxii. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***intergalactique***, engl. ***intergalactic***.

intergenéric, -ă *adj.* (*biol.*) Care are loc între genuri diferite. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***intergénérique***.

intergenézic *adj. Interval intergenezic* = timp care separă două nașteri ale unei femei. • /<fr. ***intergénésique***.

interglaciár, -ă *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Fază din cronologia timpului geomorfologic în care ghețarii dispar sau se retrag foarte mult din cauza încălzirii climei; fază care separă două glaciațiuni; interglaciație. **2** *s.n.* Depozit apărut în timpul unei interglaciații. **3** *adj.* (*despre perioade geologice*) Care este cuprins între două glaciații; care se referă la interglaciație, care aparține interglaciației. • sil. *-ci-ar.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***interglaciaire***.

interglaciáție *s.f.* (*geol.*) Interglaciar. • sil. *-ci-a-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***interglaciation***.

interguvernamentál, -ă *adj.* (*polit.*) Care există, se stabilește etc. între guverne. • pl. *-i, -e.* /<engl. ***intergovernmental***.

interimár, -ă *s.m., s.f., adj.* (Persoană) care exercită provizoriu o funcție în locul titularului. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***intérimaire***.

interimát *s.n.* **1** Situație a persoanei care exercită în mod provizoriu o funcție în locul titularului. **2** Perioadă de timp în care cineva exercită această funcție. • pl. *-e.* /<fr. ***intérimat***.

interindividuál, -ă *adj.* Care se referă la raporturile dintre indivizi. • sil. *-du-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***interindividuel***.

interinstituționál, -ă *adj.* Care are loc între instituții; care se referă la relațiile dintre instituții. • sil. *-ți-o-.* pl. *-i, -e.* /***inter***¹*-* + ***instituțional***.

interinsulár, -ă *adj.* **1** Care este comun teritoriului unei insule. ◆ Care este situat între insule, care este înconjurat de insule. ◇ *Mare interinsulară* v. mare. **2** Care are loc între două sau mai multe insule; care se referă la relațiile dintre două sau mai multe insule. • pl. *-i, -e.* /***inter***¹*-* + ***insular***.

interiór, -oáră *adj., s.n.* **I** *adj.* **1** Care este situat înăuntrul unui lucru, al unui spațiu limitat etc. *Curtea interioară dintre castel și conacul vechi era plină de țărani* (REBR.). ◇ *Ape interioare* v. apă. *Mare interioară* v. mare. *Regulament de ordine interioară* v. regulament. *Unghi interior* v. unghi. **2** Fig. Care se referă la partea sufletească a omului; care nu se manifestă în afară; lăuntric. *Eminescu a realizat în versurile lui o melodie interioară pentru care textul apare ca un libret* (SADOV.). ◇ *For interior* v. for. *Limbaj interior* v. limbaj. *Monolg interior* v. monolog. **II** *s.n.* **1** Partea interioară a unui obiect, a unui spațiu limitat (și închis), a unei încăperi etc. ◇ Loc. adv. *În interior* = înăuntru, pe dinăuntru. ◇ Loc. prep. *În interiorul...* = înăuntrul... **2** Ceea ce este cuprins într-un asemenea spațiu; mobilierul sau aranjamentul unei locuințe, al unei camere etc. *Interiorul este amenajat în stil oriental.* **3** Tablou care reprezintă partea dinăuntru a unei camere sau scene de familie. **4** (*cinemat.*; *la pl.*) Scene care se petrec în casă. **5** Teritoriul național al unui stat. **6** Post telefonic care funcționează printr-o centrală ce leagă exteriorul cu posturile telefonice din camerele, birourile etc. unei clădiri, unei instituții etc. **7** Fig. Structura sufletească a omului. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***intérieur***, lat. ***interior, -oris***, it. ***interiore***.

interioritáte *s.f.* Caracterul a ceea ce este interior. • sil. *-ri-o-.* /<fr. ***intériorité***, it. ***interiorità***.

interioríză *vb. I. tr.* A reflecta în conștiință, prin prisma propriei sensibilități, fenomene ale realității exterioare; a internaliza. **2** *refl.* (*despre oameni*) A-și înăbuși manifestările exterioare; a face să prevaleze viața interioară; a se refugia în trăirile interioare. *După nedreptățile care i s-au făcut, s-a interiorizat, refuzînd orice comunicare chiar și cu prietenii.* • sil. *-ri-o-.* prez. ind. *-ez.* /<fr. ***intérieuriser***.

interiorizáre *s.f.* **1** Faptul de a (*se*) *interioriza*; refugiere în trăiri interioare. **2** (*în teatru*) Redare exclusivă a conflictelor sufletești, înlăturînd manifestările exterioare, convenționale. • sil. *-ri-o-.* pl. *-ări.* /v. ***interioriza***.

interiorizát, -ă *adj.* **1** Care este reflectat în conștiința cuiva. **2** (*despre oameni*) Care își înăbușă manifestările exterioare, refugiindu-se în trăiri interioare. • sil. *-ri-o-.* pl. *-ți, -te.* /v. ***interioriza***.

interjectív, -ă *adj.* (*gram.*) Care are valoare de interjecție; interjecțional. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***interjectif***.

interjécție *s.f.* (*gram.*) Parte de vorbire neflexibilă, fără funcție sintactică, ce exprimă sentimente și manifestări de voință sau care imită sunete și zgomote. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<lat. ***interiectĭo, -onis***, fr. ***interjection***, it. ***interiezione***, germ. ***Interjektion***.

interjecționál, -ă *adj.* (*gram.*) Interjectiv. • sil. *-ți-o-.* pl. *-i, -e.* /<engl. ***interjectional***.

interjudețéan, -ă *adj.* **1** Care are loc între județe. **2** Care privește mai multe județe. • pl. *-eni, -ene.* /***inter***¹*-* + ***județean***.

interliceál, -ă *adj.* (*despre concursuri, meciuri etc.*) Care are loc între elevii sau echipele unor licee. • sil. *-ce-al.* pl. *-i, -e.* /***inter***¹*-* + ***liceal***.

interlineár, -ă *adj.* v. interliniar.

interlinguál, -ă *adj.* (*lingv.*) Care se referă la convergențe; care se face între limbi diferite. • sil. *-gu-al-.* pl. *-i, -e.* /***inter***¹*-* + ***lingual***.

interlingvístică *s.f.* Parte a lingvisticii generale care se ocupă cu studiul structurii și noțiunilor de bază ale tuturor limbilor. • /<fr. ***interlinguistique***.

interliníă *vb. I. tr.* A despărți prin interlinii. • sil. *-ni-a.* prez.ind. *-iez.* /<fr. ***interligner***, după *linia*.

interliniár, -ă *adj.* Care este scris sau tipărit între linii, între rînduri. • sil. *-ni-ar.* și *interlineár, -ă adj.* /<fr. ***interlinéaire***, lat. ***interlĭnĕaris, -e***.

interlíniie *s.f.* **1** Spațiu care se lasă între două rînduri de litere scrise sau tipărite ori între două linii ale portativului muzical. **2** (*tipogr.*) Linie de plumb mai puțin înaltă decît literele, folosită la răritul rîndurilor de text; dursus. **3** (*anat.*) Linie la suprafața tegumentelor, care corespunde traiectului unei articulații. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***interligne***, it. ***interlinea***, după *linie*; cf. lat. *inter* „între", *linea* „linie".

interlobár, -ă *adj.* (*anat.*) Care se află între lobii unui organ, mai ales ai plămînului. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***interlobaire***.

interlobulár, -ă *adj.* (*anat.*) Care se află între lobulii unui organ. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***interlobulaire***.

interlóck *s.n.* **1** (*ind. text.*) Mașină de tricotat cu două rînduri de ace pe un singur cilindru. ◆ Tricot deșirabil. **2** (*cinemat.*) Sistem de legătură sincronă între aparatul de filmat și dispozitivul de înregistrat sunetele pe film; sistem de înregistrare sincronă a imaginii și a sunetului aferent. • /<fr., engl. ***interlock***.

interlocutív, -ă *adj.* (*jur.*) Interlocutoriu. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***interlocutif***.

interlocutór, -oáre *s.m., s.f.* Persoană care vorbește cu altcineva sau care participă la o conversație. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***interlocuteur***, it. ***interlocutore***.

interlocutóriu, -ie *adj.* (*jur.*) Care are caracter de interlocuțiune; interlocutiv. • pl. *-ii.* /<fr. ***interlocutoire***, it. ***interlocutorio***.

interiocúție *s.f.* v. interlocuțiune.

interlocuțiúne *s.f.* **1** (*jur.*) Hotărîre judecătorească ce precedă sentința finală a unui proces. **2** Convorbire. • pl. *-i.* și *interlocúție s.f.* /<fr. ***interlocution***; cf. lat. *inter* „între", *loquor* „a vorbi".

interlóp, -ă *adj.* **1** (*despre medii, relații, afaceri*) Care are reputație proastă; dubios, deocheat, suspect, rău famat. **2** (*despre oameni*) Care este certat cu legea; răufăcător. ◇ (*impr.; subst.*) *Interlopii se adunau în grupuri la lăsarea serii.* ◇ *Lume interlopă* = lume a răufăcătorilor. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***interlope***; cf. engl. *interloper* „navă care face contrabandă".

interlúdiu *s.n.* **1** (*muz.*) Piesă muzicală (instrumentală) scurtă, care face legătura între două momente mai importante ale unei opere muzicale. **2** Divertisment muzical sau dramatic între două părți ale unui spectacol sau între două emisiuni de radio sau de televiziune. **3** Ext. Moment de liniște între două evenimente importante sau dramatice. ◦ pl. *-ii.* /<it. ***interludio***, fr. ***interlude***.

interlunár, -ă *adj.* (*astron.*) Care se referă la interlunie. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***interlunaire***.

interlúnie *s.f.* (*astron.*) Perioadă de timp, înainte de apariția lunii noi, în care luna este invizibilă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *interlúniu s.n.* /<fr. ***interlune***, it. ***interlunio***.

interlúniu *s.n.* v. interlunie.

intermaxilár, -ă *adj.* **1** (*anat.*) Care este situat între maxilare. **2** Care are loc între maxilare. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***intermaxillaire***.

intermediá *vb. I. tr.* A fi intermediar, a servi ca intermediar (într-o afacere). • sil. *-di-a.* prez.ind. *-iez.* /***intermediu*** + *-a*.

intermediár, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care se află între elementele extreme ale unei mulțimi; care este (relativ) la mijloc; care ocupă poziția de mijloc între lucruri, acțiuni sau fenomene. **2** *adj.* Care face trecerea de la o stare la alta. **3** *s.m., s.f.* Persoană care, în schimbul unui avantaj bănesc, face legătura dintre vînzător și cumpărător, încheind o tranzacție, cu împuternicirea acestora; intermediator. **4** *s.m., s.f.* Persoană care mijlocește o înțelegere între două părți adverse; intermediator, interpus, mediator, mijlocitor. • sil. *-di-ar.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***intermédiaire***, it. ***intermediario***; cf. lat. *inter* „între", *medium* „mijloc".

intermediatór, -oáre *s.m., s.f.* Intermediar (3). • sil. *-di-a-.* pl. *-ori, -oare.* /<engl. ***intermediator***.

intermediére *s.f.* Acțiunea de *a intermedia* și rezultatul ei. • sil. *-di-e-.* pl. *-i.* /v. ***intermedia***.

intermedínă *s.f.* (*fiziol.*) Hormon peptidic secretat de hipofiză, cu rol în stimularea melanocitelor; hormon melanotrop. • /<engl. ***intermedin***.

intermédiu *s.n.* **1** Ceea ce se află la mijloc (între două elemente). ◇ Loc. prep. *Prin intermediul...* = prin mijlocirea, înlesnirea cuiva sau a ceva; cu ajutorul cuiva sau a ceva. **2** (*muz., cor.*) Mică lucrare dramatică, de obicei comică, executată ca divertisment între două acte ale unei opere dramatice. • pl. *-ii.* /<it. ***intermedio***, fr. ***intermède***.

intermenstruál, -ă *adj.* (*med.*) **1** Referitor la perioada dintre două menstre. **2** Care este din perioada dintre două menstre. • sil. *-stru-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***intermenstruel***.

intermetacarpián, -ă *adj.* (*anat.*) Care este situat între metacarpiene. • sil. *-pi-an.* pl. *-ieni, -iene.* /***inter***¹*-* + ***metacarpian***.

intermetálic *adj.* (*chim.*) *Compus intermetalic* = compus format din componentele unui aliaj, cu rețea și proprietăți diferite de cele ale componentelor. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***intermétallique***.

intermezzo [inter'metso] *s.n.* (*muz.*) **1** Divertisment muzical care se intercalează într-o reprezentație teatrală. **2** Episod orchestral independent într-o operă. **3** Mică piesă instrumentală de formă liberă. • /<it. ***intermezzo***.

intermigrație *s.f.* (*biol.*) Migrație a două populații, una luînd locul celeilalte. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<engl. ***intermigration***.

interminábil, -ă *adj.* **1** Care nu se mai termină; care este foarte lung; nesfîrșit. *Își pierd... cel mai prețios timp în planuri și discuții interminabile* (VLAH.). **2** Care este de dimensiuni foarte mari; care este exagerat de mare. *Trage după dînsa o interminabilă rochie de catifea* (CAR.). **3** Care este inepuizabil. *O sursă interminabilă de informații.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***interminable***, lat. ***interminabilis, -e***, it. ***interminabile***.

interministeriál, -ă *adj.* **1** Care are loc între mai multe ministere. **2** Care se referă la relația dintre ministere. **3** Care privește diferite ministere. • sil. *-ri-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***interministériel***.

intermitént, -ă *adj., adv.* **1** *adj.* Care încetează și reîncepe la anumite intervale; care acționează cu întrerupere. **2** *adj. Puls intermitent* = puls ale cărui bătăi încetează la intervale egale. **3** *adv.* Din cînd în cînd, la anumite intervale. *Noaptea se aud intermitent Loviri de sape* (CA. PETR.). • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***intermittent***, lat. ***intermittens, -ntis***, it. ***intermittente***.

intermiténță *s.f.* **1** Lipsă de continuitate în desfășurarea unei acțiuni, a unui fenomen, a unui proces etc. ◇ Loc. adv. *Cu intermitență* = în mod intermitent. **2** (*med.*) Perioadă de timp care separă accesele de criză ale unei boli (cînd bolnavul se simte mai bine). **3** *Intermitența cordului* (sau *pulsului*) = oprire momentană a inimii, ca urmare a unei stări emoționale ori nervoase sau a unei boli de inimă. • pl. *-e.* /<fr. ***intermittence***, it. ***intermittenza***.

intermodulație *s.f.* (*fiz.*) Distorsiune a unui semnal electric în cursul transferării lui într-un circuit, care se caracterizează prin apariția unor frecvențe rezultate din combinarea diverselor componente ale semnalului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***intermodulation***.

intermoleculár, -ă *adj.* (*chim.*) **1** Care se află între molecule. **2** Care se referă la spațiul dintre molecule. **3** Care are loc între mai multe molecule. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***intermoléculaire***.

intermusculár, -ă *adj.* (*anat.*) Care este situat între mușchi. ◇ (*adv.*) *Tumoare plasată intermuscular.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***intermusculaire***.

intérn, -ă *adj., subst.* **I** *adj.* Care se află în interiorul unui obiect, al unei ființe, al unui spațiu, al unui fenomen etc. *Viața internă a istoriei e instinctivă* (EMIN.). ◇ (*anat.*) *Organe interne* = organe din cavitatea toracică și abdominală. (*med.*) *Boli interne* = boli ale organelor interne. (*econ.*) *Piață internă* = circulație a mărfurilor în interiorul unei țări. (*mat.*) *Unghiuri interne* = unghiuri formate de două drepte tăiate de o secantă, aflate în interiorul lor și de aceeași parte a secantei. (*inform.*) *Memorie internă* = memorie a calculatorului care face parte din unitatea centrală. *Calc de formă internă* v. calc. *Conflict intern* v. conflict. *Conversie internă* v. conversie. *Dialog intern* v. dialog. *Efect fotoelectric intern* v. fotoelectric. *Gaz intern* v. gaz. *Lupte interne* v. luptă. *Mare internă* v. mare. *Mediu intern* v. mediu. *Motor cu ardere internă* v. motor. *Produs intern brut* v. produs. *Rezerve interne* v. rezervă. *Glandă cu secreție internă* v. secreție. ◇ Loc. adj. *De* (sau *pentru*) *uz intern* = *a*) (*despre medicamente*) care se ia pe cale orală; *b*) (*despre cărți, documente,*

acte etc.) care poate fi consultat numai în condiții speciale în interiorul unei instituții. **II** *s.m., s.f.* **1** Elev sau ucenic care locuiește într-un internat. **2** Student la medicină din ultimii ani care face practică într-o clinică. **3** Medic angajat (prin concurs) la un spital. **III** *s.n. pl.* Administrație care are ca obiect problemele din interiorul țării. *Ministrul de interne au anunțat Consiliul de miniștri că împăratul Alexandru ar fi fost foarte iritat de schimbările de la Constantinopole* (EMIN.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***interne***, lat. ***internus, -a, -um***, it. ***interno***.

internă *vb. I. tr., refl.* A (se) instala în spital pentru tratament sau operație; a (se) spitaliza. **2** *tr.* (*compl. indică minori sau suferinzi de o anomalie fiziologică ori psihică*) A încredința unui institut specializat. **3** *tr.* (*compl. indică oameni*) A închide într-un lagăr, într-un ospiciu, într-o școală de corecție etc., pentru a fi ținut sub supraveghere, pentru a fi reeducat etc. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***interner***.

internalizá *vb. I. tr.* A interioriza (1). ◆ Spec. (*despre atitudini, idei etc. ale oamenilor*) A face să devină parte integrantă a modului de gîndire al cuiva. • prez. ind. *-ez.* /<engl. ***internalize***.

internáre *s.f.* **1** Instalare a unui bolnav în spital pentru tratament sau operație; spitalizare. ◆ Concr. Document pe baza căruia cineva se poate interna într-un spital. **2** Instalare a unui minor sau a unui suferind de o anomalie fiziologică ori psihică într-un institut specializat. **3** Închidere a unei persoane într-un lagăr, într-un ospiciu, într-o școală de corecție etc., pentru a fi ținut sub supraveghere, pentru a fi reeducat etc. • pl. *-ări.* /v. ***interna***.

internát[1] *s.n.* **1** Instituție anexă a unei școli în care se asigură elevilor locuința și masa. *Fata s-a dus la un internat, la Iași* (SADOV.). **2** Stagiu de practică medicală efectuat în spitale și în clinici de studenții la medicină din ultimii ani. **3** (*arg.*) Închisoare. • pl. *-e.* /<fr. ***internat***.

internát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre bolnavi*) Care a fost instalat în spital pentru tratament sau operație; spitalizat. **2** (*despre minori sau despre suferinzi de o anomalie fiziologică ori psihică*) Care a fost încredințat unui institut specializat. **3** (*despre oameni*) Care a fost închis într-un lagăr, într-un ospiciu, într-o școală de corecție etc., pentru a fi ținut sub supraveghere, pentru a fi reeducat etc. • pl. *-ți, -te.* /v. ***interna***.

internațional, -ă *adj., s.m., s.f.* **I** *adj.* **1** Care privește relațiile dintre mai multe națiuni; care angajează mai multe națiuni sau este comun mai multor națiuni. ◇ *Limbă internațională* = limbă națională cu largă circulație în afara granițelor unei națiuni și folosită, în mod oficial, mai ales în relațiile diplomatice. *Conciliere internațională* v. conciliere. *Criză internațională* v. criză. *Diviziunea internațională a muncii* v. diviziune. *Drept internațional* v. drept. *Lichiditate internațională* v. lichiditate. *Tutelă internațională* v. tutelă. **2** Care depășește granițele propriului stat, care se extinde și asupra altor națiuni. ◇ *Crimă internațională* v. crimă. **3** Care privește toate națiunile, de importanță mondială. **4** Care este constituit, organizat cu participarea mai multor națiuni; în care mai multe națiuni sînt reprezentate. *Expoziție internațională.* ◇ *Arbitraj internațional* v. arbitraj. *Brigăzi internaționale* v. brigadă. *Organizație internațională* v. organizație. *Seminar internațional* v. seminar. **II** *s.m., s.f.* Sportiv care reprezintă țara sa într-o competiție internațională. **III** *s.f.* **1** (*înv.*) Asociație a partidelor socialiste și comuniste din lumea întreagă. **2** (*sport*) Competiție internațională. *Internaționala de scrimă.* • sil. *-ți-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr., germ. ***international***, it. ***internazionale***.

internaționalísm *s.n.* **1** Doctrină care preconizează solidaritatea, colaborarea, cooperarea liber-consimțită între națiuni, popoare, țări, clase și partide independente, pe baza unor interese și vederi comune, dincolo de diferențele naționale, în scopul sprijinului reciproc. ◇ (*în filos. marxistă*) *Internaționalism proletar* = principiu al doctrinelor comuniste și socialiste, care presupune unitatea și solidaritatea de clasă a proletarilor din toate țările. **2** Doctrină potrivit căreia diversele interese naționale trebuie să fie subordonate unui interes general, supranațional. **3** (*econ.*) Tendință de a forma organisme economice internaționale. • sil. *-ți-o-.* /<fr. ***internationalisme***.

internaționalíst, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care are caracterul internaționalismului, care aplică principiile internaționalismului; care aparține internaționalismului, care se referă la internaționalism. **2** *s.m., s.f.* Adept al internaționalismului. • sil. *-ți-o-.* pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***internationaliste***.

internaționalitáte *s.f.* Caracter a ceea ce este internațional. • sil. *-ți-o-.* /<fr. ***internationalité***.

internaționalizá *vb. I. tr.* A da sau a face să dobîndească un caracter internațional. • sil. *-ți-o-.* prez. ind. *-ez.* /<fr. ***internationaliser***.

internaționalizáre *s.f.* Dobîndire a unui caracter internațional. • sil. *-ți-o-.* pl. *-ări.* /v. ***internaționaliza***.

internaționalizát, -ă *adj.* Care a dobîndit un caracter internațional. • sil. *-ți-o-.* pl. *-ți, -te.* /v. ***internaționaliza***.

internaút, -ă *s.m., s.f.* (*inform.*) Persoană conectată la internet, care utilizează frecvent internetul. • pl. *-ți, -te.* /<engl. ***internaut***, germ. ***Internaut***.

internegatív *s.n.* (*cinemat.*) Duplicat negativ de imagine al unui film color. • pl. *-e.* /***inter***[1]*-* + ***negativ***.

internét *s.n.* (*inform.*) Rețea informatică mondială, în cadrul căreia computere conectate la diferite rețele locale pot comunica între ele și cu ajutorul căreia persoane din diferite părți ale lumii pot face schimb de informații sau pot trimite și primi mesaje. ◇ *Adresă internet* v. adresă. *Internet banking* v. banking. ◇ Expr. *A intra* (sau *a naviga*) *pe internet* = a căuta informații cu ajutorul internetului. ◇ Compus: *internet-café* (și *subst. n.*) = cafenea în care persoanele pot folosi internetul, în schimbul unei sume de bani. • /<engl. ***Internet***, abr. de la *Inter[national] Net[work]*; cf. și fr. *Internet*, it. *internet*.

interníst, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Medic) specialist în boli interne. • pl. *-iști, -iste.* /<germ. ***Internist***, it. ***internista***.

internód *s.n.* (*bot.*) Porțiune a tulpinii unei plante, cuprinsă între două noduri. • pl. *-uri.* /<engl. ***internode***, germ. ***Internodium***, lat. ***internōdium, -ii***, it. ***internodio***, după *nod*.

internodál, -ă *adj.* (*bot.*) Care este situat între două noduri ale unei tulpini. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***internodal***.

internúnciu *s.m.* v. internunțiu.

internunțiatúră *s.f.* **1** Reprezentanță diplomatică a Vaticanului condusă de un internunțiu. **2** Calitate de internunțiu. **3** Perioadă cît cineva este internunțiu. • sil. *-ți-a-.* pl. *-i.* /<lat. ***internuntiatura***, *-ae*, it. ***internunziatura***.

internúnțiu *s.m.* **1** Ambasador extraordinar al papei, care își exercită funcția în absența nunțiului papal ordinar; nunțiu (papal) ad-interim. **2** (*înv.*) Ambasador al Austriei pe lîngă Curtea Otomană. • pl. *-ii.* și *internúnciu s.m.* /<lat. ***internuntius***, ***-ii***, it. ***internunzio***.

interoccidentál, -ă *adj.* Care are loc între statele din Occident. • pl. *-i, -e.* /***inter***[1]*-* + ***occidental***.

interoceánic, -ă *adj.* Care este între două oceane; care leagă două oceane. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***interocéanique***.

interoceptív, -ă *adj.* (*biol.; despre senzații*) Care ia naștere în urma acțiunii impulsurilor de la nivelul organelor interne. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***intéroceptif***.

interoceptór *s.m.* (*fiziol.*) Terminație nervoasă a unui analizator intern care culege și transmite impulsuri primite de la organele interne. • pl. *-i.* /<fr. ***intérocepteur***, engl. ***interoceptor***; cf. lat. ***intĕrior***, *-oris* „dinăuntru", *recipĕre* „a primi".

interocépție *s.f.* (*biol.*) Sensibilitate viscerală, rezultat al senzațiilor care iau naștere la nivelul organelor interne. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***intéroception***.

interocular, -ă *adj.* (*anat.*) Interpupilar. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***interoculaire***.

interogă *vb. I. tr.* **1** A supune pe cineva unui interogatoriu (2); ext. a pune cuiva întrebări insistente. ◆ (*jur.*) A pune întrebări unui martor sau unui inculpat; a supune unui interogatoriu (1). **2** (*compl. indică elevi, studenți, candidați etc.*) A examina, a chestiona pentru a evalua nivelul cunoștințelor. • prez. ind. *-ghez.* /<fr. ***interroger***, lat., it. ***interrogare*** <*rogare*, „a cere".

interogáre *s.f.* **1** Punere de întrebări insistente; interogație (1). ◆ (*jur.*) Supunere a cuiva la un interogatoriu. **2** Examinare, chestionare a unui elev, a unui student, a unui candidat pentru a evalua nivelul cunoștințelor. **3** (*fin.*) Informație cerută la o bancă în legătură cu valoarea contului. • pl. *-ări.* /v. ***interoga***.

interogát[1] *s.n.* Interogare. • /v. ***interoga***.

interogát[2]**, -ă** *adj.* **1** Căruia i s-au pus întrebări. ◆ (*jur.*) Care este supus unui interogatoriu (1). **2** (*despre elevi, studenți, candidați etc.*) Care este examinat pentru a i se evalua nivelul cunoștințelor. • pl. *-ți, -te.* /v. ***interoga***.

interogatív, -ă *adj.* **1** Care exprimă o întrebare; întrebător, (*înv.*) interogator. *Dădeam vorbelor mele o intonație interogativă* (IBR.). **2** (*gram.*) *Propoziție interogativă* = propoziție prin care se formulează o întrebare. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***interrogatif***, lat. ***interrogati vus, -a, -um***, it. ***interrogativo***.

interogátor, -oáre *adj.* (*înv.*) Interogativ (1). • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***interrogateur***.

interogatóriu *s.n.* **1** (*jur.*) Totalitatea întrebărilor puse unei părți implicate într-un proces și a răspunsurilor date de aceasta, care contribuie la rezolvarea litigiului, cazului etc. ◆ Concr. Act în care sînt consemnate aceste întrebări și răspunsuri. **2** Totalitatea întrebărilor puse de organele de poliție unui suspect. **3** (*psih.*) Partea din examinarea psihologică sau medicală vizînd obținerea de informații asupra simptomelor antecedente. **4** (*med.*) Anamneză. **5** Fig. Suită de întrebări indiscrete puse (cu autoritate, cu asprime) unei persoane. • pl. *-ii.* /<fr. ***interrogatoire***, it. ***interrogatorio***.

interogáție *s.f.* **1** Interogare (1), întrebare. **2** (*stil.*) Figură de stil constînd într-una sau mai multe întrebări care, fără a solicita un răspuns, reliefează ideile, opiniile, atitudinile autorului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *interogațiúne s.f.* /<fr. ***interrogation***, lat. ***interrŏgatio, -onis***.

interogațiúne *s.f.* v. interogație.

interoperabilitáte *s.f.* (*inform.*) Capacitate a unui sistem de calcul de a transmite comenzi altuia. • /***inter***[1]*-* + ***operabilitate***.

interoreceptór *s.m.* (*fiziol.*) Interoceptor. • pl. *-i.* /***inter***[1]*-* + ***receptor***.

interorgánic, -ă *adj.* (*anat.*) (Care este situat) între organe; care are loc între organe. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***interorganique***.

interosós, -oásă *adj., adv.* (*anat.*) (Care este situat) între oase. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***interosseux***.

interpapilár, -ă *adj., adv.* (*anat.*) (Care este situat) între papile. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***interpapillaire***.

interparietál, -ă *adj., adv.* (*anat.*) (Care este situat) între parietale. • sil. *-ri-e-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***interpariétal***.

interparlamentár, -ă *adj.* Care privește mai multe parlamente; care reunește membrii mai multor parlamente. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***interparlementaire***, it. ***interparlamentare***.

interpediculár, -ă *adj., adv.* (*anat.*) (Care este situat) între pediculii cerebrali. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***interpédonculaire***.

interpelă *vb. I. tr.* **1** A face o interpelare (1); a cere cuiva să dea un răspuns, să dea socoteală în legătură cu o chestiune. **2** Spec. A cere explicații (în parlament, în presă) unui membru al guvernului asupra modului de rezolvare a unor probleme, a unor acte etc. **3** (*jur.*) A soma. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***interpeller***, it., lat. ***interpellare*** „a întrerupe".

interpeláre *s.f.* **1** Cerere adresată cuiva de a da răspuns sau socoteală în legătură cu o chestiune. **2** Spec. Întrebare (adresată în parlament) unui membru al guvernului asupra unor probleme, asupra respectării unor legi, a politicii înfăptuite etc.; concr. conținutul unei interpelări; interpelație. *O interpelare prilejuise o dezbatere furtunoasă* (REBR.). **3** (*jur.*) Somare. • pl. *-ări.* /v. ***interpela***.

interpelát, -ă *adj.* **1** Care a fost întrebat; căruia i s-a cerut să dea un răspuns, să dea socoteală în legătură cu o chestiune. **2** Spec. (*despre membri ai guvernului*) Căruia i s-au cerut explicații (în parlament, în presă) asupra unor probleme, asupra respectării unor legi, a politicii înfăptuite etc. **3** (*jur.*) Care a fost somat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***interpela***.

interpelatór, -oáre *s.m., s.f.* Persoană care face o interpelare. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***interpellateur***.

interpelație *s.f.* Interpelare (2). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *interpelațiúne s.f.* /<fr. ***interpellation***, lat. ***interpellatio, -onis***.

interpelațiúne *s.f.* v. interpelație.

interpenetrá *vb. I. refl.* A se întrepătrunde. • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***interpénétrer***.

interpenetráre *s.f.* Întrepătrundere. • pl. *-ări.* /v. ***interpenetra***.

interpenetrație *s.f.* **1** Pătrundere reciprocă, întrepătrundere a două sau a mai multor elemente, substanțe, fenomene etc. **2** Spec. Osmoză. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***interpénétration***.

interpersonál, -ă *adj.* (*despre relații*) Dintre persoane. • pl. *-i, -e.* /<engl. ***interpersonal***.

interplanetár, -ă *adj.* Care este situat între planete; care are loc între planete; care se referă la legătura dintre planete. ◆ Ext. Cosmic. ◇ *Stație interplanetară* = stație-releu ipotetică pentru zborurile cosmice, pe care ar urma să aterizeze navele spațiale în drumul lor spre Lună sau spre planete, menținîndu-și viteza. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***interplanétaire***.

interpól *s.n.* Nume dat organismului internațional cu atribuții de poliție, care se ocupă cu combaterea delincvenței și a criminalității, a terorismului, a traficului de persoane și de stupefiante etc. pe plan mondial. • /<fr. ***Interpol***, engl. ***Interpol***, abr. de la *Inter[national] Pol[ice]*.

interpolá *vb. I. tr.* **1** (*filol.*) A introduce, a intercala într-un text, manuscris etc. cuvinte sau fraze care nu aparțin originalului, pentru a-l explica, a-l completa etc. **2** (*mat.*) A intercala într-un șir de valori cunoscute una sau mai multe mărimi determinate sau estimate. ◆ A determina valoarea unei funcții într-un punct al unui interval, cunoscînd valoarea ei în extremitățile intervalului. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***interpoler***, lat., it. ***interpolare***, „a repara".

interpoláre *s.f.* **1** (*filol.*) Introducere, intercalare într-un text a unor cuvinte sau fraze care nu aparțin originalului, pentru a-l explica, a-l completa etc. ◆ Concr. Explicație, completare adăugată unui text, unui manuscris etc. **2** (*mat.*) Intercalare într-un șir de valori cunoscute a unei sau a mai multe mărimi determinate sau estimate. ◆ Determinare a valorii unei funcții într-un punct al unui interval, cunoscînd valoarea ei în extremitățile intervalului. • pl. *-ări.* /v. ***interpola***.

interpolát, -ă *adj.* **1** (*despre pasaje, capitole, cuvinte etc.*) Intercalat, inserat (într-un text). ◆ (*despre texte*) În care au fost introduse interpolări (1). **2** (*mat.; despre mărimi determinate sau estimate*) Intercalat într-un șir de valori cunoscute. ◆ (*despre valoarea unor funcții*) Determinat pe baza valorilor de la extremități. • pl. *-ți, -te.* /v. ***interpola***.

interpolatór, -oáre *s.m., s.f.* Persoană care interpolează un text. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***interpolateur***, lat. ***interpŏlator, -oris***, it. ***interpolatore***.

interpolație *s.f.* Interpolare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *interpolațiúne s.f.* /<fr. ***interpolation***, lat. ***interpolatĭo, -onis***.

interpolațiúne *s.f.* v. interpolație.

interpozitív *s.n.* (*cinemat.*) Copie pozitivă intermediară, alb-negru sau color, executată de pe negativul de imagine al unui film. • pl. *-e.* /***inter***[1]*-* + ***pozitiv***.

interpoziție *s.f.* **1** Stare a unui lucru așezat între altele. **2** Fig. Intervenție a unei autorități superioare. **3** (*jur.*) *Interpoziție de persoane* = act prin care o persoană apare în locul alteia pentru a-i facilita unele avantaje pe care nu le-ar putea obține direct. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *interpozițiúne s.f.* /<fr. ***interposition***, lat. ***interpŏsĭtio, -onis***.

interpozițiúne *s.f.* v. interpoziție.

interprét, -ă *s.m., s.f.* **1** Persoană care traduce oral ceea ce spune cineva în altă limbă (mijlocind astfel înțelegerea dintre două sau mai multe persoane); translator, traducător, (*înv.*) tălmaci. *Alți interpreți ne traduc în franceză, germană, spaniolă* (STANCU). **2** Persoană care explică, interpretează un text (artistic, juridic etc.). **3** Fig. Persoană însărcinată să facă cunoscute cuiva voința, intențiile unei alte persoane; reprezentant. *În exilurile lui... Puşkin nu încetează o clipă de a comunica sufletește cu norodul, al cărui interpret se simte și ale cărui producții le-a valorificat* (SADOV.). **4** Persoană care interpretează un rol într-un spectacol, o bucată muzicală, o poezie etc.; artist, actor. *A organizat mai pe urmă reprezentații de teatru, recrutînd dintre fetele și flăcăii mai deștepți pe interpreții operelor lui Alecsandri* (REBR.). • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***interprète***, it. ***interprete***, lat. ***interpres, -etis*** „cel care explică".

interpretá *vb. I. tr.* **1** A da un anumit înțeles, o anumită semnificație unui lucru, unui fapt etc.; ext. a comenta. *Lucruri pe care le interpretasem într-un fel, le înțelegeam acum altfel* (CA. PETR.). **2** Spec. A comenta și a explica un text (vechi), o lege etc. **3** A juca un rol într-un spectacol, a executa o bucată muzicală. **4** A traduce dintr-o limbă în alta. • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***interpréter***, lat. ***interpretari***, it. ***interpretare***.

interpretábil, -ă *adj.* Care se poate interpreta (în mai multe feluri). ◆ Ext. Echivoc. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***interprétable***, it. ***interpretabile***.

interpretáre *s.f.* **1** Atribuire a unui sens, a unei semnificații unui lucru; ext. comentare; (*înv.*) interpretațiune. **2** Spec. Comentare și explicare critică a unui text (vechi). **3** *Interpretare artistică* = act creator prin care se redă prin mijloace adecvate conținutul unei lucrări dramatice, coregrafice, muzicale sau al unui scenariu cinematografic. *Spectacole de desăvîrșită artă, fără pereche în lume în ceea ce privește montarea și interpretarea* (STANCU). **4** (*log.*) Atribuire de semnificații expresiilor unui limbaj formal. • pl. *-ări.* /v. ***interpreta***.

interpretariát *s.n.* Activitatea, meseria de interpret. • sil. *-ri-at.* /<fr. ***interprétariat***.

interpretát, -ă *adj.* **1** (*despre lucruri, fenomene etc.*) Căruia i s-a dat un anumit sens, o anumită semnificație. **2** (*despre texte*) Comentat și explicat. **3** (*despre opere muzicale, dramatice, literare etc.*) Al cărui conținut a fost redat prin mijloace adecvate. ◆ (*despre lucrări muzicale*) Executat, cîntat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***interpreta***.

interpretatív, -ă *adj.* **1** Care servește la interpretare; care poate fi interpretat. **2** Care explică. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***interprétatif***, it. ***interpretativo***.

interpretatór, -oáre *s.m., s.f.* Persoană care interpretează, explică; comentator; exeget. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***interprétateur***, it. ***interpretatore***.

interpretațiúne *s.f.* (*înv.*) Interpretare (1). • pl. *-i.* /<fr. ***interprétation***, lat. ***interprĕtatio, -onis***, it. ***interpretazione***.

interpretór *s.n.* (*inform.*) Procesor specializat care efectuează traducerea instrucțiunilor în limbaj-mașină și comandă execuția lor. • pl. *-oare.* /<fr. ***interpréteur***, engl. ***interpreter***.

interprofesionál, -ă *adj.* Care se referă la mai multe profesiuni; care este comun mai multor profesiuni. ◆ Bazat pe transferul de tehnici și metode între două sau mai multe profesiuni. • sil. *-si-o-.* pl. *-i, -e.* /***inter***[1]*-* + ***profesional***; cf. fr. *interprofessionnel*.

interpropoziționál, -ă *adj.* (*lingv.*) Între sau dintre propoziții. • sil. *-ți-o-.* pl. *-i, -e.* /***inter***[1]*-* + ***propozițional***.

interpsíhic, -ă *adj.* Intersubiectiv. • pl. *-ci, -ce.* /***inter***[1]*-* + ***psihic***.

interpsihologíe *s.f.* Ramură a psihologiei sociale care se ocupă cu studiul raporturilor dintre indivizii unei mulțimi în condițiile imitației considerate ca lege a vieții psihice, dar care nu consideră grupul ca un tot avînd caractere specifice. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***interpsychologie***.

interpunctuáție *s.f.* (*lingv.*) Interpuncție. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***inter***[1]*-* + ***punctuație***.

interpúncție *s.f.* (*lingv.*) Punerea semnelor de punctuație între cuvinte sau între propoziții; interpunctuație. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***interponction***, lat. ***interpunctĭo, -onis***.

interpúne *vb. III.* **1** *tr., refl.* A (se) intercala. **2** *refl.* A interveni ca mijlocitor între două persoane (spre a le face să ajungă la o înțelegere); a mijloci. ◆ A se amesteca în raporturile dintre două persoane. • prez. ind. *interpún.* /<fr. ***interposer***, lat. ***interponĕre***, după *pune*.

interpúnere *s.f.* **1** Acțiunea de *a (se) interpune* și rezultatul ei. **2** (*jur.*) *Interpunere de persoane* = încheiere a unui act juridic între alte persoane decît cele indicate de părți. • pl. *-i.* /v. ***interpune***.

interpúnte *s.f.* (*mar.*) Spațiu cuprins între două punți și bordajul unei nave. • pl. *-ți.* /<fr. ***entrepont***, după *punte*.

interpupilár, -ă *adj.* (*anat.*) Care se află între centrele optice ale celor două cristaline ale ochilor omului; interocular. *Distanță interpupilară.* • pl. *-i, -e.* /***inter***[1]*-* + ***pupilar***; cf. engl. *interpupilar*.

interpús, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Pus la mijloc, între două obiecte. **2** *s.m., s.f.* Persoană care intervine, ca mijlocitor, între două persoane (spre a le face să ajungă la o înțelegere, spre a le ușura o tranzacție etc); mijlocitor, mediator, intermediar. *De ce vrei să ai de-a face numai cu interpușii?* (CA. PETR.). ◆ Persoană care apare într-un act juridic în locul adevăratului interesat. • pl. *-și, -se.* /v. ***interpune***.

interraionál, -ă *adj.* (*în trecut*) Care privește mai multe raioane; care ține de mai multe raioane; care are loc între mai multe raioane. • pl. *-i, -e.* /***inter***[1]*-* + ***raional***.

interrasiál, -ă *adj.* Între sau dintre rase. • sil. *-si-al.* pl. *-i, -e.* /***inter***[1]*-* + ***rasial***; cf. engl. *interracial*.

interreflexiúne *s.f.* Reflexiune multiplă a luminii pe diversele suprafețe ale unei încăperi iluminate. • pl. *-i.* /***inter***[1]*-* + ***reflexiune***.

interregionál, -ă *adj.* Care privește mai multe regiuni; care ține de mai multe regiuni; care are loc între mai multe regiuni. • sil. *-gi-o-.* pl. *-i, -e.* /***inter***[1]*-* + ***regional***; cf. engl. *interregional*.

interrégn *s.n.* (*ist.*) Interval de timp în care un stat monarhic este lipsit de suveran; interval de timp de la moartea unui suveran pînă la încoronarea altuia. *În vremea interregnului, Ioan Cantacuzino împreună cu alți boieri moldoveni se arestaseră* (BĂLC.). • pl. *-uri.* /<fr. ***interrègne***, lat. ***interregnum, -i***.

interrelație *s.f.* Relație de reciprocitate între mai multe obiecte, fapte, fenomene etc. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***inter***[1]*-* + ***relație***; cf. engl. *interrelation*.

interromănic, -ă *adj.* Care este comun limbilor sau țărilor romanice. • pl. *-ci, -ce.* /***inter***[1]*-* + ***romanic***.

interrúpție *s.f.* Întrerupere. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***interruption***.

interscapulár, -ă *adj.* (*anat.*) Care este situat între omoplați. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***interscapulaire***.

interscapulotorácic, -ă *adj.* (*anat.*) Care este situat între torace și interscapulum. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***interscapulothoracique***.

interscápulum *s.n.* (*anat.*) Parte a corpului situată între cei doi omoplați. • /<fr. ***interscapulum***, lat. ***interscapŭlum, -i***.

interschimbá *vb. I. tr.* (*tehn.*) A schimba între ele organe de mașini, piese etc. • prez.ind. *interschímb.* /de la ***interschimbabil***.

interschimbăbil, -ă *adj.* (*tehn.; despre elementele unui sistem*) Care se poate schimba, care se poate înlocui unul cu altul; interșanjabil. • pl. *-i, -e.* /***inter***[1]*-* + ***schimba*** + *-bil*, după fr. *interchangeable*.

interschimbabilitáte *s.f.* (*tehn.*) Calitatea de a fi interschimbabil; proprietate a unor organe de mașini, a unor piese etc. de a se putea înlocui una pe cealaltă; interșanjabilitate. • /***interschimbabil*** + *-itate*; cf. fr. *interchangeabilité*.

intersectá *vb. I. refl.* **1** (*despre linii, drumuri etc.*) A face o intersecție (1); a se întretăia, a se încrucișa. ◇ (*tr.*) *Dreapta intersectează două laturi ale triunghiului.* **2** (*geom.; despre drepte*) A avea un punct comun cu o altă dreaptă; a se intercepta. **3** (*mat.; despre suprafețe, volume etc.*) A avea mai multe puncte comune cu o altă suprafață, cu un alt volum etc. **4** (*mat.; despre mulțimi*) A avea unul sau mai multe elemente comune cu o altă mulțime. • prez.ind. pers. 3 *-ează.* /<fr. ***intersecter***.

intersectáre *s.f.* Faptul de *a se intersecta*. • pl. *-ări.* /v. ***intersecta***.

intersectát, -ă *adj.* **1** (*despre linii, drumuri etc.*) Care se intersectează, se încrucișează. **2** (*geom.; despre drepte*) Care are un punct comun cu o altă dreaptă. **3** (*mat.; despre suprafețe, volume etc.*) Care are mai multe puncte comune cu o altă suprafață, cu un alt volum etc. **4** (*mat.; despre mulțimi*) Care are unul sau mai multe elemente comune cu o altă mulțime. • pl. *-ți, -te.* /v. ***intersecta***.

intersécting *s.n.* (*ind. text.*) Laminor cu cîmp dublu de ace, pentru lînă pieptănată, folosit la filare. • /<engl. ***intersecting***.

intersécție *s.f.* **1** Loc unde se încrucișează două drumuri; întretăiere. *S-au imobilizat la intersecția bulevardelor aceleași automobile* (CE. PETR.). **2** (*mat.*) Mulțimea punctelor comune a două linii, a două suprafețe ori volume; totalitatea elementelor comune a două mulțimi. ◆ Operație care asociază la două sau mai multe mulțimi date mulțimea elementelor comune tuturor mulțimilor date. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.*

și (*înv.*) *intersecțiúne s.f.* /<fr. ***intersection***, lat. ***intersectio, -onis***.

intersecțiúne *s.f.* v. intersecție.

intersesiúne *s.f.* Timp care se scurge între două sesiuni ale unei adunări. • pl. *-i.* /<fr. ***intersession***.

intersexuál, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* (*despre relații*) Dintre sexe. **2** *adj., s.m., s.f.* Hermafrodit. • sil. *-xu-al.* pl. *-i, -e.* /<engl. ***intersexual***.

intersexualitáte *s.f.* (*biol.*) **1** Hermafroditism. **2** Stare fiziologică normală în ciclul de viață al caracudei argintii. • sil. *-xu-a-.* /<fr. ***intersexualité***, it. ***intersessualità***, germ. ***Intersexualität***; cf. lat. *inter* „între", *sexus, -us* „sex".

intersexuát, -ă *adj.* (*biol.*; *despre organisme*) Care își începe dezvoltarea prezentînd caractere masculine pentru ca apoi, treptat, să capete caractere feminine, și invers. • sil. *-xu-at.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***intersexué***.

intersiderál, -ă *adj.* Care se află, se produce în spațiul dintre stele; care se referă la spațiul dintre stele; interstelar. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***intersidéral***.

intersindicál, -ă *adj.* Între (mai multe) sindicate. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***intersyndical***.

intersístolă *s.f.* (*med.*) Timpul scurs între sistola auriculelor și cea a ventriculelor inimii. • pl. *-e.* /<fr. ***intersystole***.

interspațiu *s.n.* **1** Spațiu liber între două obiecte, piese etc. **2** Distanța dintre două centre de perspectivă a două fotograme aeriene succesive dintr-un șir determinat. **3** (*astron.*) Spațiu cosmic intergalactic. • pl. *-ii.* /***inter***^{1}*-* + ***spațiu***; cf. lat. *interspatium, -ii*, it. *interspazio*.

interspecífic, -ă *adj.* (*biol.*) Care are loc între specii diferite. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***interspécifique***.

interstadiál, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* Referitor la mai multe stadii, faze etc. ale aceluiași fenomen. **2** *s.n.* (*geol.*) Interval între două stadiale ale unei glaciații; interstadiu. • sil. *-di-al.* pl. *-i, -e.* /<engl. ***interstadial***, germ. ***Interstadial***.

interstádiu *s.n.* (*geol.*) Interstadial (2). • pl. *-ii.* /<fr. ***interstade***.

interstatál, -ă *adj.* Care privește mai multe state; care are loc între mai multe state. ◇ *Organizație interstatală* v. organizație. • pl. *-i, -e.* /***inter***^{1}*-* + ***statal***.

interstelár, -ă *adj.* Intersideral. ◆ Ext. Cosmic. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***interstellaire***, it. ***interstellare***.

interstițiál, -ă *adj.* **1** Care se află într-un interstițiu, care provine dintr-un interstițiu, care se referă la interstițiu. **2** (*med., biol.*; *despre lichide*) Care se află în spațiile dintre celule. ◇ *Țesut interstițial* = țesut conjunctiv care se află între elementele în funcțiune ale unui organ, formînd masa lui principală. **3** (*med.*; *despre leziuni, inflamații etc.*) Localizat în țesutul conjunctiv sau în vasele de sînge ale unui organ. • sil. *-ți-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***interstitiel***.

interstițiu *s.n.* **1** (*tehn.*) Spațiu (gol) situat între părțile unui corp sau ale unui sistem de corpuri aflate unul lîngă altul pe o anumită porțiune din suprafața lor, fără a se atinge. **2** (*fiz.*) Spațiu care separă moleculele unui corp. **3** (*biol.*) Spațiu care separă două structuri sau două organe adiacente. • pl. *-ii.* /<fr. ***interstice***, lat. ***interstītium, -ii***.

intersubiectív, -ă *adj.* Referitor la relațiile dintre indivizi sau dintre indivizi și grup; interpsihic. • sil. *-bi-ec-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***intersubjectif***.

intersubiectivitáte *s.f.* **1** Caracter intersubiectiv. **2** (*filos.*) Concept desemnînd relația reciprocă dintre cunoștințele individuale ca factor constitutiv al lumii și experiența concretă a fiecărui individ. • sil. *-bi-ec-.* /<germ. ***Intersubjektivität***.

interșanjábil, -ă *adj.* (*tehn.*; *despre elementele unui sistem*) Interschimbabil. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***interchangeable***.

interșanjabilitáte *s.f.* (*tehn.*) Interschimbabilitate. • /<fr. ***interchangeabilité***.

interșcolár, -ă *adj.* Care are loc între mai multe școli; care se referă la mai multe școli. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***interscolaire***, după *școală*.

intertéxt *s.n.* (*lit.*) Text literar alcătuit pe baza unor fragmente disparate reunite într-un context unic. • pl. *-e.* /de la ***intertextualitate***.

intertextuál, -ă *adj.* (*lit.*) Care aparține unui intertext, care se referă la intertext. • sil. *-tu-al.* pl. *-i, -e.* /<engl. ***intertextual***.

intertextualitáte *s.f.* (*lit.*) Concept în critica modernă desemnînd raportul existent între texte (de facturi) diferite care alcătuiesc împreună un ansamblu. • sil. *-tu-a-.* /<fr. ***intertextualité***.

intertidál, -ă *adj.* (*geogr.*; *despre zone marine*) Intercotidal. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***intertidal***.

intertíp *s.n.* (*tipogr.*) Mașină de cules și de turnat litere în rînduri, asemănătoare cu linotipul, care are matrițe cu dinți tăiați pe toată grosimea lor, care era indicată pentru culegerea la distanță prin transmisiune telegrafică. • pl. *-uri.* /<fr., engl. ***intertype***, abr. de la engl. *[The] Inter[national] Type[settingmachine Company]*, societatea americană care a construit acest tip de mașină.

intertribál, -ă *adj.* Între, dintre triburi. • pl. *-i, -e.* /***inter***^{1}*-* + ***tribal***; cf. engl. *intertribal*.

intertrígo *s.n.* (*med.*) Inflamație a cutelor naturale ale pielii care se localizează la încheieturile mari, la sîni, la subsuoară și la gît; (*pop.*) opăreală. • /<fr. ***intertrigo***.

intertropicál, -ă *adj.* (*geogr.*) Care este situat între cele două tropice. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***intertropical***.

interumán, -ă *adj.* (*despre relații*) Care are loc între oameni. • pl. *-i, -e.* /***inter***^{1}*-* + ***uman***; cf. engl. *interhuman*.

interuniversitár, -ă *adj.* (*despre relații*) Între sau dintre universități. • pl. *-i, -e.* /***inter***^{1}*-* + ***universitar***.

interurbán, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* Care are loc între două sau mai multe orașe; care leagă două sau mai multe orașe; care este situat între două sau mai multe orașe. **2** *adj.* (*despre centrale, instalații etc.*) Care deservește mai multe localități. **3** *adj., s.n.* (*telec.*) (Telefon) care stabilește legătura între două localități. • pl. *-i, -e.* /***inter***^{1}*-* + ***urban***; cf. fr. *interurbain*.

interuzinál, -ă *adj.* Între sau dintre două sau mai multe uzine. • pl. *-i, -e.* /***inter***^{1}*-* + ***uzinal***.

intervál *s.n.* **1** Distanță în timp între două fenomene, faze, evenimente etc. consecutive; răstimp. ◇ *Interval intergenezic* v. intergenezic. **2** Distanță în spațiu între două puncte, două obiecte etc. *Sabina pășea ușor, prin intervalele de lumină și umbră* (CE. PETR.). **3** (*muz.*) Diferență de înălțime între două sunete muzicale. ◇ *Complementul unui interval* v. complement. *Interval cromatic* v. cromatic. *Interval diatonic* v. diatonic. **4** (*mat.*) Mulțimea punctelor (sau numerelor) cuprinse între două puncte (sau numere) date. ◇ *Interval închis* = mulțimea punctelor cuprinse între două puncte date, incluzîndu-le și pe acestea. *Interval deschis* = mulțimea punctelor cuprinse între două puncte date, cu excepția acestora. • pl. *-e.* /<fr. ***intervalle***, lat. ***intervallum, -i***, it. ***intervallo***.

intervalométru *s.n.* Dispozitiv mecanic atașat la un aparat fotografic automat, cu ajutorul căruia se reglează intervalul de timp dintre două expuneri succesive. • pl. *-e.* /<engl. ***intervalometer***.

intervení *vb. IV. intr.* **1** (*despre oameni, instituții, oficialități etc.*) A lua parte la ceva; a intra în acțiune cu un anumit scop; a se amesteca (în desfășurarea unor acțiuni, evenimente etc.). *Catinca interveni mai energic, punîndu-i mîna pe umăr* (CE. PETR.). ◆ Spec. A intra în vorbă, a lua cuvîntul. **2** A face un demers în favoarea cuiva sau pentru ceva; a stărui pe lîngă o persoană influentă pentru a obține ceva în favoarea cuiva sau a sa. *Îmi iau angajamentul să nu intervin niciodată, în nici un fel și pentru nimeni* (CE. PETR.). **3** (*despre fapte, evenimente etc.*) A se întîmpla, a apărea pe neașteptate; a surveni. • prez.ind. *intervín*, (*pop.*) *intervíu.* /<fr. ***intervenir***, lat. ***intervenīre***.

interveniént, -ă *s.m., s.f.* **1** Persoană care intervine, care participă la ceva. **2** (*jur.*) Persoană introdusă ca parte într-un proces dintre alte persoane sau în vederea emiterii unui act. • sil. *-ni-ent.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***intervenant***, lat. ***interveniens, -ntis***.

intervenire *s.f.* Intervenție. • pl. *-i.* /v. ***interveni***.

intervenít, -ă *adj.* **1** (*despre oameni, instituții, oficialități etc.*) Care a luat parte la ceva. **2** (*despre fapte, evenimente etc.*) Care a apărut, a survenit pe neașteptate. • pl. *-ți, -te.* /v. ***interveni***.

interventriculár, -ă *adj.* (*anat.*) Care se află între ventricule. • pl. *-i, -e.* /***inter***^{1}*-* + ***ventricular***.

intervénție *s.f.* **1** Intrare într-o acțiune, într-un proces, într-o discuție etc. *Le cădea bine intervenția energică a lui Petrovici în atmosfera confuză a discuției* (VORN.). ◆ Spec. Acțiune care are în vedere remedierea unei defecțiuni, reglarea unei disfuncții etc. **2** Amestec al unui stat în treburile interne ale altui stat. ◇ *Intervenție armată* v. armat. *Intervenție militară* v. militar. **3** (*med.*; și *intervenție chirurgicală*) Operație chirurgicală. **4** Acțiune, efort, demers făcut spre a obține ceva, mai ales o favoare. ◆ Mijlocire, mediație. ◆ Stăruință, cerere pe lîngă o persoană influentă pentru a obține favoruri etc. **5** (*jur.*) Introducere în litigiu a unei terțe persoane, la cererea sa. **6** Producere neașteptată a unui fapt, a unui eveniment etc. **7** (*ind. extract.*) Operație de aducere la funcționarea normală a unei sonde în producție. **8** *Echipă de intervenție* = echipă special constituită care acționează pentru a remedia diferite probleme apărute, pentru a înlătura urmările unui accident, ale unei catastrofe etc. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *intervențiúne s.f.* /<fr. ***intervention***, lat. ***interventio, -onis***, it. ***intervenzione***.

intervenționísm *s.n.* **1** Amestec al unui stat în afacerile interne ale altui stat (cu scopul de a-l subordona sau de a schimba regimul politic). **2** (*econ.*) Doctrină economică potrivit căreia statul intervine pe piața internă pentru a exercita o influență asupra prețului mărfurilor, asupra raportului dintre cerere și ofertă. • sil. *-ți-o-.* /<fr. ***interventionnisme***, it. ***intervenzionismo***.

intervenționíst, -ă **1** *s.m., s.f.* Persoană, stat etc. care participă la o intervenție armată, care susține sau practică intervenționismul (1). **2** *s.m., s.f.* Adept al intervenționismului (2). **3** *adj.* Care aparține intervenționismului sau intervenționiștilor, care se referă la intervenționism sau la intervenționiști. • sil. *-ți-o-.* pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***interventionniste***.

intervențiúne *s.f.* v. intervenție.

interversíbil, -ă *adj.* Care poate fi intervertit. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***interversible***.

interversibiilitáte *s.f.* Însușirea de a fi interversibil. • /<fr. ***interversibilité***.

interversiúne *s.f.* Intervertire. • pl. *-i.* /<fr. ***interversion***, lat. ***interversio, -onis***.

intervertebrál, -ă *adj.* (*anat.*) Care este situat între vertebre. ◇ *Disc intervertebral* v. disc. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***intervertébral***.

intervertí *vb. IV. tr.* **1** A schimba, a modifica ordinea, locul elementelor dintr-o serie dată. *Domnii de pe stradă au ajuns să aibă în ei un fel de teamă: să nu se intervertească rolurile și să primească și ei întrebări* (SADOV.). **2** Fig. A răstălmăci. • prez.ind. *-esc.* /<fr. ***intervertir***, lat. ***intervertĕre***.

intervertíre *s.f.* Schimbare a ordinii sau a locului elementelor dintr-o serie dată; interversiune. • pl. *-i.* /v. ***interverti***.

intervertít, -ă *adj.* **1** (*despre ordinea unor obiecte*) Care este schimbat. **2** Fig. Răstălmăcit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***interverti***.

intervievá *vb. I. tr.* A lua cuiva un interviu. • sil. *-vi-e-.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***interviewer***.

intervieváre *s.f.* Luare a unui interviu. • sil. *-vi-e-.* pl. *-ări.* /v. ***intervieva***.

intervievát, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) căreia i se ia un interviu. • sil. *-vi-e-.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***interviewé***.

intervievatór *s.m.* Persoană care ia un interviu. • sil. *-vi-e-.* pl. *-i.* /***intervieva*** + ***-tor***.

intervíu *s.n.* **1** Convorbire între o personalitate politică, culturală etc. și un ziarist, în cursul căreia jurnalistul pune întrebări personalității respective pentru a obține păreri, opinii, informații în legătură cu unele probleme (de actualitate), în vederea difuzării lor în mass-media. ◇ *Interviu fulger* = interviu luat rapid. ◆ Ext. Text al acestei convorbiri, difuzat prin mass-media. *Am venit s-o văd pe Irina. Îmi trebuie cîteva date pentru un interviu* (BAR.). **2** Convorbire a unui sociolog-anchetator cu persoana sau persoanele supuse cercetării sociologice. **3** Convorbire între un angajator sau un reprezentant al acestuia și un candidat în vederea obținerii unui loc de muncă. • pl. *-uri.* /<engl., fr. ***interview***.

interviziúne *s.f.* (*telev.*) Sistem de transmitere a programelor de televiziune între țări. • pl. *-i.* /<fr. ***intervision***.

intervocálic, -ă *adj.* (*despre sunete*) Care se află între două vocale. • pl. *-ci, -ce.* /***inter***^{1}*-* + ***vocalic***; cf. fr. *intervocalique*, it. *intervocalico*.

interzíce *vb. III. tr.* **1** A opri pe cineva de la ceva, a nu permite să (se) facă ceva; a ordona să nu (se) facă ceva; a prohibi. *Autoritățile portului s-au opus, interzicînd întreruperea muncii* (SAHIA). **2** (*jur.*) A pune sub interdicție; a lua cuiva, prin hotărîre judecătorească, dreptul de a dispune de bunurile sale

și de persoana sa. • prez.ind. *interzíc.* /<fr. ***interdire***, lat. ***interdicere***, după *zice*.

interzícere *s.f.* Oprire a cuiva de a face un lucru; prohibire. • pl. *-i.* /v. ***interzice***.

interzís, -ă *adj., s.m., s.f.* I *adj.* **1** Care este oprit, care nu este permis. <> *Acces interzis* v. acces. **2** Fig. (*despre oameni*) Care este uluit, uimit, stupefiat. *Cînd am auzit ce a făcut, am rămas interzis.* II *s.m., s.f.* (*jur.*) Persoană căreia i s-a ridicat, prin hotărîre judecătorească, exercitarea drepturilor sale; persoană pusă sub interdicție (3). • pl. *-și, -se.* /v. ***interzice***; cf. fr. *interdit*.

interzonál, -ă *adj.* Situat între două zone; care are loc între două zone. • pl. *-i, -e.* /<fr., germ. ***interzonal***.

intestăt, -ă *adj.* (*jur.; despre persoane*) Care nu și-a făcut testamentul. <> Expr. *A muri intestat* = a muri fără a lăsa testament. • pl. *-ți, -te.* /<lat. ***intestatus, -a, -um***.

intestín[1] *s.n.* (*anat.*) Parte a tubului digestiv la om și la mamifere, care este cuprinsă între stomac și anus, fiind alcătuită din două părți distincte; (*pop.*) maț. <> *Intestin* (sau *intestinul*) *subțire* (ori, *înv., pop., intestinul cel subțire*) = prima porțiune a intestinului, care are la om 6-8 m și se împarte în duoden, jejun și ileon. *Intestinul gros* = ultima porțiune a intestinului, care are la om 1,40-1,70 m, fiind împărțită în cec, colon și rect. • pl. *-e.* /<fr. ***intestin***, lat. ***intestīnum, -i***, it. ***intestino***.

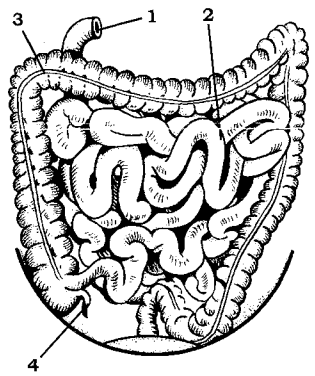

Intestinul omului

1. Duoden. 3. Intestinul gros.
2. Intestinul subțire. 4. Apendice.

---

intestín[2]**, -ă** *adj.* Care se produce în interior, care are loc înăuntru; intern (I), lăuntric. *Căderea lui Mihai fu semnalul încetării luptelor... din afară și începutul luptelor intestine* (HOG.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***intestin***, lat. ***intestīnus, -a, -um***<*intus* „înăuntru".

intestinál, -ă *adj.* (*anat.*) Care aparține intestinului[1], care se referă la intestin[1]; care se produce sau se află în intestin[1]; enteric. <> *Absorbție intestinală* v. absorbție. *Obstrucție intestinală* v. obstrucție. *Ocluzie intestinală* v. ocluziune. *Stenoză intestinală* v. stenoză. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***intestinal***.

ínti *subst.* (*fin.*) Unitate monetară în Peru. • /<sp. ***inti***.

intifáda *s.f.* Nume dat formei de luptă de masă, insurecțională, a palestinienilor, organizată de OEP în teritoriile ocupate de Israel din 1987 (Cisiordania și Gaza) și caracterizată prin nesupunere civică, prin manifestări ilegale însoțite de utilizarea armelor etc.; insurecție. • /cuv. ar.

íntim, -ă *adj.* **1** Care constituie partea esențială, profundă a unui lucru, a unei probleme etc.; lăuntric. *Caracterul prim și intim al poeziei lui Lenau e... romantismul* (GHER.). ◆ Fig. Strîns, apropiat. *Contactul intim dintre două limbi.* **2** (*despre oameni*) Care este legat de cineva printr-o afecțiune puternică, profundă, printr-o prietenie strînsă, prin relații foarte apropiate; familiar, apropiat. <> (*subst.*) *Lumea se rărise. Nu mai erau decît intimii* (VLAH.). ◆ Ext. (*despre manifestări, atitudini etc. ale oamenilor*) Prietenos, afectuos, cordial. *Umbra lui... părea că începuse o vorbire intimă cu el* (EMIN.). ◆ Ext. (*despre sentimente*) Puternic, profund. **3** Care se referă la viața particulară sau familială a cuiva; personal; ext. secret. *În ziua aceea... am înfrînt această regulă intimă* (GAL.). **4** Care este caracteristic unui mediu restrîns, unui cadru limitat sau familial; care are loc într-un cadru restrîns. *Orașul mic te fură-ncet... cu centrul intim și cochet* (MACED.). **5** Care ține de latura morală, interioară a omului. **6** Care ține de viața sexuală sau de organele sexuale. • acc. și *intím.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***intime***, lat. ***intĭmus, -a, -um***, it. ***intimo***.

intimă *vb. I. tr.* **1** A pune în vedere (ceva); a notifica cu autoritate; a face cunoscut. **2** (*jur.*) A chema în judecată, a cita în fața unei instanțe superioare. • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***intimer***, it., lat. ***intimare***.

intimáre *s.f.* Acțiunea de *a intima* și rezultatul ei; intimație. • pl. *-ări.* /v. ***intima***.

intimát, -ă *adj., s.m., s.f.* (*jur.*) **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) chemată în judecată, citată în calitate de pîrît. **2** *s.m., s.f.* Parte într-un proces care se află în situația unui pîrît în caz de recurs sau în altă cale de atac. • pl. *-ți, -te.* /v. ***intima***; cf. fr. *intimé*.

intimație *s.f.* Intimare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***intimation***, lat. ***intĭmatio, -onis***, it. ***intimazione***.

íntimă *s.f.* (*biol.*) Partea dinăuntru a pereților unui vas sangvin. • acc. și *intímă.* pl. *-e.* /<lat. ***intima*** „cea mai profundă".

intimidá *vb. I. tr., refl.* **1** A face să devină sau a deveni timid, a insufla cuiva sau a simți teamă, frică. **2** A (se) speria; a (se) încurca, a (se) zăpăci, a (se) fîstîci. *Frumusețea ei... mă intimida* (GAL.). • pl. *-ez.* /<fr. ***intimider***, lat. ***intimidare***, it. ***intimidire***.

intimidábil, -ă *adj.* Care poate fi intimidat (ușor). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***intimidable***.

intimidánt, -ă *adj.* Care intimidează. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***intimidant***.

intimidáre *s.f.* **1** Lipsă de îndrăzneală. **2** Zăpăcire, fîstîcire. **3** Concr. Acțiune, faptă menită să sperie, să deruteze. • pl. *-ări.* /v. ***intimida***.

intimidát, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care este cuprins de timiditate; care trădează nesiguranță de sine; speriat; încurcat, zăpăcit. *Intimidat, se ridicase în picioare* (DUMITRIU). • pl. *-ți, -te.* /v. ***intimida***.

intimidatóriu, -ie *adj.* Care este în măsură să intimideze. • pl. *-ii.* /<fr. ***intimidateur***.

intimísm *s.n.* (*în artă*) Tendință a unor artiști de a exprima în operele lor sentimente cu caracter strict personal, intime. • /<fr. ***intimisme***.

intimíst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* (*în artă*) Artist care exprimă în creația sa sentimente cu caracter strict personal, intime; adept al intimismului. **2** *s.m., s.f.* (*a. plast.*) Pictor de interioare. **3** *adj.* Care exprimă sentimente intime; care are caracter personal. *Poezie intimistă.* • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***intimiste***.

intimitáte *s.f.* **1** Caracterul a ceea ce este intim (1). **2** Prietenie strînsă, apropiată. <> Expr. *A trăi* (sau *a fi*) *în intimitatea cuiva* = *a*) a avea legături strînse cu cineva, a face parte dintre apropiații cuiva; *b*) a trăi împreună cu cineva avînd raporturi sexuale. ◆ Profunzime, adîncime (a unui sentiment, a unui gînd etc.). **3** (*la pl.*) Lucruri, chestiuni personale. *Dulci intimități se desprind dintr-o gospodărie veche* (ANG.). **4** Cadru limitat, cerc restrîns, familial. *Logodna a avut loc... în cea mai strictă intimitate* (BASS.). • pl. *-ăți.* /<fr. ***intimité***, it. ***intimità***.

intimizá *vb. I. tr.* A crea o ambianță familiară, condiții agreabile pentru desfășurarea unor întîlniri cu caracter intim (4) între participanți. • prez.ind. *-ez.* /***intim*** + *-iza*.

intimizáre *s.f.* Faptul de *a intimiza.* • pl. *-ări.* /v. ***intimiza***.

intimizát, -ă *adj.* (*despre atmosferă, ambianță*) Familiar. • pl. *-ți, -te.* /v. ***intimiza***.

íntimo *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) În mod intim, cordial. • /<it. ***intimo***.

intíná *s.f.* (*bot.*) Membrană protectoare internă a grăuntelui de polen și a sporilor ferigii; endospor. • pl. *-e.* /<fr. ***intine***.

intitulá *vb. I.* **1** *tr.* A da un titlu (unei cărți, unei lucrări etc.); a numi într-un anumit fel pe cineva sau ceva. **2** *refl.* A purta un titlu; a se numi. • prez.ind. *-ez.* și (*pop.*) *întitulá vb. I.* /<fr. ***intituler***, lat. ***intitulare***.

intituláre *s.f.* **1** Denumire a unei scrieri; numire a cuiva sau a ceva într-un anumit fel. *Măria-ta... – Ce? mai auzi această-ntitulare. Către cine O rostiți?* (DAV.). **2** Titlu, nume. • pl. *-ări.* și (*pop.*) *întituláre s.f.* /v. ***intitula***.

intitulát, -ă *adj.* Căruia i s-a dat un titlu; care a fost numit într-un anumit fel. • pl. *-ți, -te.* și (*pop.*) *întitulát, -ă adj.* /v. ***intitula***.

intitulație *s.f.* Parte a unui formular diplomatic, formulă cuprinsă în protocolul inițial, care precizează titlurile și calitățile autorului actului scris. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***intitulation***.

intolerábil, -ă *adj.* Care nu se poate tolera sau suporta; de neîngăduit, de nesuferit, netolerabil. *Cantemir dizertează cu mult umor dialectic despre intolerabila condiție a omului* (CĂL.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***intolérable***, lat. ***intŏlĕrābĭlis, -e***, it. ***intollerabile***.

intoleránt, -ă *adj.* **1** Care nu este tolerant; care nu respectă libertatea de gîndire; care nu suportă altă credință sau religie decît a sa; neîngăduitor, netolerant, fanatic. **2** (*despre organisme*) Care nu suportă (un medicament, un aliment, un grefon etc.). • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***intolérant***, it. ***intollerante***.

intolerantísm *s.n.* Caracter intolerant. • /<fr. ***intolérantisme***.

intoleránță *s.f.* **1** Lipsă de toleranță, de înțelegere, de îngăduință; neîngăduire. *Am stăruit asupra primejdiilor ce-ar putea să rezulte pentru noi din lupta pentru religie, dacă în această luptă ne-am lăsa să fim împinși spre intoleranță, fie religioasă, fie națională* (EMIN.). **2** (*log.*) Incapacitate a unui sistem de a tolera abateri de la normă. **3** (*med.*) Incapacitate organică de a suporta anumite medicamente, alimente, un grefon etc. ◆ Stare patologică a organismului declanșată la administrarea anumitor medicamente. **4** (*psih.*) Incapacitate mentală de a accepta controversa, fapt care determină subiectul să comită acte de violență și de persecuție împotriva celor care exprimă opinii diferite. • pl. *-e.* /<fr. ***intolérance***, it. ***intolleranza***.

intoná *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică bucăți muzicale*) A cînta, a executa. *La sosire toate corurile vocale din Iași, conduse de profesorul G. Muzicescu, intonară imnul național rusesc* (EMIN.). **2** (*compl. indică cuvinte, propoziții, fraze etc.*) A rosti, a accentua cu un anumit ton, cu o anume expresivitate. • prez.ind. *-ez.* și (*pop.*) *întoná vb. I.* /<it. ***intonare***, fr. ***entonner***.

intonáre *s.f.* **1** Cîntare. **2** Rostire, accentuare cu un anumit ton, cu o anume expresivitate a unui cuvînt, a unei propoziții, a unei fraze etc. • pl. *-ări.* și (*pop.*) *întonáre s.f.* /v. ***intona***.

intonát, -ă *adj.* **1** Care este cîntat. **2** Care este rostit cu un anumit ton. • pl. *-ți, -te.* /v. ***intona***.

intonáție *s.f.* **1** Variație de înălțime, modulație a vocii în timpul vorbirii, al interpretării unui text etc.; inflexiune (1), ton, accent. *Are o intonație străină, afectată, cam pe nas* (BASS.). **2** (*muz.*) Manieră de a reda, de a intona un sunet cu vocea sau cu un instrument. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *intonațiúne s.f.* /<fr. ***intonation***.

intonațional, -ă *adj.* Care ține de intonație, care se referă la intonație. • sil. *-ți-o-.* pl. *-i, -e.* /<germ. ***intonational***.

intonațiúne *s.f.* v. intonație.

intoxicá *vb. I. tr., refl.* **1** (*med.*) A(-și) introduce în organism substanțe toxice; a (se) otrăvi. **2** Fig. (*fam.*) A agasa sau a fi agasat de ceva; a (se) plictisi foarte tare. II *tr.* **1** A dezinforma; a deruta prin difuzarea unor știri false. **2** A influența prin propagandă înșelătoare. • prez.ind. *intóxic.* /<fr. ***intoxiquer***, lat. ***intoxicare***; cf. lat. *in* „în", gr. *ióx* „otravă".

intoxicánt, -ă *adj.* (*med.*) Care intoxică; otrăvitor. • pl. *-ți, -te.* /<engl. ***intoxicant***.

intoxicáție *s.f* (*med.*) Stare patologică provocată de introducerea sau acumularea în organism a unor substanțe toxice; intoxicare (1), otrăvire. <> *Intoxicație endogenă* v. endogen. *Intoxicație fungică* v. fungic. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *intoxicațiúne s.f.* /<fr. ***intoxication***.

intoxicațiúne *s.f.* v. intoxicație.

intra[1]**-** Elem. de compunere „în", „înăuntru", „între". • și *intro-.* /<fr., it. ***intra-***, lat. ***intra*** „în interior".

intrá[2] *vb. I. intr.* **1** (*în opoz. cu „a ieși"; despre ființe*) A pătrunde din afară înăuntru; a trece dintr-un loc deschis într-altul închis, dintr-un spațiu delimitat într-altul. *A intrat în casă* (AGÂR.). <> Expr. *A intra în spital* = a se interna. *A intra în pămînt* = *a*) a muri; *b*) a dispărea fără urme, fără a putea fi găsit. *Cetățenii anonimi și reprezentanții forței publice intraseră parcă în pămînt* (MINUL.); *c*) (și *a intra în pămînt de rușine*) = a-i fi foarte rușine (dorind să nu mai fie văzut). *A intrat bălaia în sat* v. bălai. *A intra în foc* (pentru cineva sau ceva) v. foc. *A intra pe internet* v. internet. *A intra în* (sau *la*) (*o*) *mănăstire* v. mănăstire. *A intra în mormînt* v. mormînt. (*Parcă*) *a intrat în pămînt* v. pămînt. *A intra cu stîngul* v. stîng. ◆ A se năpusti. *În dușmanii Moldovei acu să-ntrați năvală* (ALECS.).

◇ Expr. *A intra buzna* v. buzna. **2** Fig. A pătrunde, a se vîrî. *Milescu... intra, cu puterea lui de intuiție, în explicarea unei cauze* (D. ZAMF.). ◇ Expr. (*fam.*) *A intra în favorul* (sau *în grațiile*) *cuiva* = a deveni cuiva simpatic, plăcut. *A(-i) intra* (*pe*) *sub piele* sau (*pe*) *sub pielea cuiva* v. piele. *A intra în vederile cuiva* v. vedere. *A-i intra cuiva în voie* sau *a intra în voile cuiva* v. voie. ◆ A trece, a se integra. *Acest cuvînt a intrat în vocabularul uzual.* **3** A lua parte la...; a participa; a se amesteca; a ajunge într-o anumită situație. ◇ Loc. vb. *A intra în acțiune* = a acționa. *A intra la tocmeală* v. tocmeală. ◇ Expr. *A intra la mijloc* = a interveni. *A intra în* (sau *într-un*) *păcat* = a comite o nelegiuire. *A intra pe mîna cuiva* = *a*) a ajunge la discreția cuiva; *b*) a lua la bătaie. *A intra într-o belea* (sau *în încurcătură, în impas, în necaz*) = a avea un necaz, o neplăcere etc. *A intra în horă* (sau *în joc*) = a accepta participarea la o acțiune (organizată de alții). *A intra de serviciu* = a începe garda la o unitate militară, la un spital etc. *A intra în război* (sau *în luptă, în conflict, în acțiune* etc.) = a începe războiul (sau lupta etc.). (*jur.*) *A intra în posesie* = a lua în stăpînire un bun imobil sau mobil în urma acordării dreptului de judecată. (*fam.*) *A intra la presupus* = a bănui. *A intra la apă* v. apă. *A intra în atingere cu...* v. atingere. *A intra în cîrcotă* (cu cineva) v. cîrcotă. *A intra în cîrd cu cineva* v. cîrd. *A intra în combinație cu cineva* v. combinație. *A intra în conflict cu cineva* v. conflict. *A intra la* (*o*) *idee* (ori *la idei*) v. idee. *A intra la* (*fel de fel de*) *gînduri* v. gînd. *A intra la* (sau *în*) *griji* (sau *grijă*) v. grijă. *A intra în gura lumii* (sau *a satului, a mahalalei*) v. gură. *Dac-ai intrat în joc, trebuie să joci!* v. juca. *A intra în lat* (ori *laturi*) v. lat. *A intra mesa* v. mesa. *A intra pe picior de egalitate* (sau *pe același picior*) *cu cineva* v. picior. *A intra la rînd* v. rînd. *A intra în* (sau *la*) *tocmeală* (ori *tocmeli*) v. tocmeală. *A intra în viață* v. viață. *A intra în vorbă* (cu cineva) v. vorbă. *A intra* (*nepoftit* ori *nechemat*) *în vorbă* v. vorbă. **4** A ajunge, a apuca (sau a fi pe punctul să ajungă, să apuce) o vîrstă, o epocă etc. *Am intrat în mileniul al treilea.* **5** (*de obicei urmat de determ. introduse prin prep. „în" sau „la"*) A îmbrățișa o îndeletnicire, o meserie; a se angaja într-o slujbă. *A reușit să intre la firmă după trei interviuri. A intrat paznic la fabrică.* ◇ Loc. vb. *A intra în scaun* v. scaun. ◇ Expr. *A intra în* (sau *pe*) *scenă* v. scenă. *A intra în serviciu* v. serviciu. *A intra slugă fără simbrie* v. simbrie. *A intra la stăpîn* v. stăpîn. **6** A adera, a se înscrie, a fi admis într-o organizație, într-o asociație etc. *A intrat în sindicatul cadrelor didactice.* **7** (*despre lucruri, fenomene etc.*) A pătrunde; a se înfige, a se băga; a străbate. *Glonțul i-a intrat în cap. Hîrletul intră cu greutate în pămîntul tare. Aerul curat intră pe fereastră.* ◇ Expr. *A-i intra cuiva ceva în cap* = a se convinge de ceva. *Îi intrase în cap că acest flăcău nu poate să fie om prost* (ISP.). *A-i intra cuiva un cui în inimă* v. cui. *A-i intra* (cuiva) *sula* v. sulă. *A-i intra* (cuiva) (*un*) *șarpe* (*rece*) *prin sîn* (sau *prin inimă*) v. șarpe. *A-i intra în* (sau *la*) *tărtăcuță* v. tărtăcuță. ◆ A se infiltra, a se scurge. *Apa de ploaie intră în pămînt.* **8** Fig. A-și face loc, a se strecura; a ajunge în... (sau la...). ◇ Loc. vb. *A intra boala în cineva* (sau *în oasele cuiva*) = a se îmbolnăvi. *A intra frica* (sau *groaza, spaima*) *în cineva* (sau *în inima cuiva*) = a se înfricoșa, a se îngrozi. *Groaza intrase în inimile potrivnicilor* (ISP.). ◇ Expr. (*Că* sau *doar*) *n-a intrat vremea* (sau *n-au intrat zilele*) *în sac* = mai este timp, n-a trecut vremea. *A intra în* (sau *sub*) *stăpînirea cuiva* = a ajunge în puterea cuiva. *A-i intra* (cuiva ceva) *în sînge* = a deveni un obicei, un act reflex, o necesitate. *A-i intra* (cuiva) *frica* (sau *spaima, groaza, fiorii* etc.) *în oase* v. os. *A intra în sufletul cuiva* v. suflet. *A-i intra cuiva* (*ceva*) *pe-o ureche și a-i ieși pe alta* (sau *pe cealaltă*) v. ureche. **9** A încăpea; a fi cuprins într-un spațiu. *În amfiteatru intră 300 de studenți. Cartea intră în raft.* **10** (*mat.*) A se cuprinde de un anumit număr de ori în alt număr. *3 intră în 15 de cinci ori.* **11** (*despre materiale, ingrediente etc.*) A fi necesar, a trebui într-o anumită proporție spre a realiza un anumit produs; a se consuma, a merge. *La acest tort intră multe fructe.* ◆ A face parte integrantă (din ceva). **12** (*despre țesături sau obiecte textile*) A-și micșora dimensiunile după spălare; a se strîmta, a se strînge. *După spălare rochia a intrat la apă.* ◇ Expr. *A intra în izină* v. izină. **13** Expr. (*jur.*) *A intra în vigoare* (sau *pe rol*) = (*despre legi, dispoziții, regulamente, tratate, procese etc.*) a începe să se desfășoare, a deveni aplicabil. **14** (*muz.*) A începe executarea unei părți dintr-o bucată muzicală. *După chitară a intrat și vioara.* **15** A promova un examen de admitere. *A intrat la Litere.* • prez.ind. *întru.* și (*înv., pop.*) *întrá vb. I.* /lat. ***intrare***.

intraabdominál, -ă *adj., adv.* (*anat.*) (Care se află sau se petrece) în cavitatea abdominală. • pl. *-i, -e.* /***intra¹-*** + ***abdominal***; cf. engl. *intra-abdominal.*

intraandím, -ă *adj.* Care este situat în zona munților Anzi. • pl. *-i, -e.* /***intra¹-*** + ***andin***.

intraarteriál, -ă *adj., adv.* (*anat.*) (Care se află sau se petrece) în interiorul unei artere. • sil. *-ri-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***intra-artériel***.

intraarticulár, -ă *adj., adv.* (*anat.*) (Care se află sau se petrece) în interiorul unei articulații. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***intra-articulaire***.

intraatómic, -ă *adj., adv.* (*fiz., chim.*) (Care se află sau se petrece) în interiorul atomului. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***intra-atomique***.

intraaxilár, -ă *adj., adv.* (*anat.*) (Care se află sau se petrece) în axilă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***intraaxilaire***.

intracardíac, -ă *adj., adv.* (*anat.*) (Care se află sau se produce) în interiorul inimii. • sil. *-di-ac.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***intracardiaque***.

intracarpátic, -ă *adj., adv.* (Care este situat sau se produce) în interiorul arcului munților Carpați. • pl. *-ci, -ce.* /***intra¹-*** + ***carpatic***.

intracefálic, -ă *adj., adv.* (*anat.*) (Care se află sau se produce) în cap. • pl. *-ci, -ce.* /***intra¹-*** + ***cefalic***; cf. engl. *intracephalic.*

intracelulár, -ă *adj., adv.* (*biol.*) (Care se află sau se produce) în interiorul celulei. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***intracellulaire***.

intracerebrál, -ă *adj., adv.* (*anat.*) (Care se află sau se produce) în interiorul creierului. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***intracérébral***.

intracervicál, -ă *adj., adv.* (*anat.*) (Care se află sau se produce) în interiorul colului uterin. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***intracervical***.

intracitoplásmic, -ă *adj.* (*biol.*) Care se găsește în citoplasmă. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***intra-cytoplasmique***.

intracolinár, -ă *adj., adv.* **1** *adj., adv.* (Care este situat sau se produce) între coline. **2** *adj.* Care este înconjurat de dealuri și de coline. • pl. *-i, -e.* /***intra¹-*** + ***colinar***.

intracontinentál, -ă *adj., adv.* (Care este situat sau se produce) în interiorul unui continent. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***intracontinental***.

intracorneán, -ă *adj., adv.* (*anat.*) (Care se află sau se produce) în interiorul corneei. • sil. *-ne-an.* pl. *-eni, -ene.* /<fr. ***intracornéen***.

intracorticál, -ă *adj., adv.* (*anat.*) (Care se află sau se produce) în cortex. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***intracortical***.

intracranián, -ă *adj., adv.* (*anat.*) (Care se află sau se produce) în interiorul craniului; intercranian. • sil. *-ni-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***intracrânien***.

intracután, -ă *adj., adv.* (*anat.*) **1** *adj., adv.* (Care are loc) în piele. **2** *adj.* Care se află în piele. • pl. *-i, -e.* /<germ. ***intrakutan***.

intrádă *s.f.* (*muz.*) **1** Parte introductivă, în ritm de marș, a unei compoziții muzicale; entrată. **2** Scurtă uvertură a unei compoziții muzicale ciclice. **3** Parte intermediară între două dansuri. • pl. *-e.* /<germ. ***Intrade***.

intradérmic, -ă *adj.* (*anat.*) Care este situat în dermă. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***intradermique***, engl. ***intradermic***.

intradermoreácție *s.f.* (*med.*) Reacție imună cutanată, inflamatorie, care apare în urma unei injecții intradermice cu un antigen microbian, virotic sau parazitar, folosită pentru stabilirea diagnosticului în bolile infecțioase și pentru a cerceta sensibilitatea organismului față de substanțe toxice, față de antibiotice etc. • sil. *-re-ac-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***intradermo-réaction***.

intradós *s.n.* **1** (*arhit.*) Suprafața interioară, concavă a unui arc, a unei bolți etc. ◆ Fața interioară a unei scări, a unui planșeu etc. **2** (*av.*) Suprafața inferioară a unei aripi. ◆ Linia inferioară a conturului unui profil aerodinamic. • pl. *-uri.* /<fr. ***intrados***.

intraductíbil, -ă *adj.* Care nu se poate traduce. • pl. *-i, -e.* /***in¹-*** + ***traductibil***, după it. *intraducibile*, fr. *intraduisible*.

intraductibilitáte *s.f.* Însușirea de a fi intraductibil. • /***intraductíbil*** + *-itate.*

intraflorál, -ă *adj.* (*bot.*) Care se află în interiorul unei flori. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***intraflorale***.

intragalvanizáre *s.f.* (*med.*) Galvanizare a suprafeței interne a unui organ. • pl. *-ări.* /***intra¹-*** + ***galvanizare***.

intragástric, -ă *adj., adv.* (*anat.*) (Care se află sau se produce) în interiorul stomacului. • pl. *-ci, -ce.* /***intra¹-*** + ***gastric***.

intrageanticlinál *s.n.* (*geol.*) Zonă de ridicare a scoarței terestre în interiorul unui geanticlinal. • pl. *-e.* /***intra¹-*** + ***geanticlinal***.

intrageosinclinál *s.n.* (*geol.*) Fosă alungită și adîncă a unui geosinclinal, în care se acumulează sedimente fine, cu grosimi mari. • sil. *-ge-o-.* pl. *-e.* /***intra¹-*** + ***geosinclinal***.

intraglaciár, -ă *adj.* (*geogr.*) Care se găsește în masa unui ghețar. • sil. *-ci-ar.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***intraglaciaire***.

intraglandulár, -ă *adj., adv.* (*anat.*) (Care se află sau se produce) în interiorul glandelor. • pl. *-i, -e.* /***intra¹-*** + ***glandular***; cf. fr. *intraglandulaire*, engl. *intraglandular.*

intrahepátic, -ă *adj., adv.* (*anat.*) (Care se află sau se produce) în interiorul ficatului. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***intrahépatique***.

intraintestinál, -ă *adj., adv.* (*anat.*) (Care se află sau se produce) în interiorul intestinelor. • pl. *-i, -e.* /***intra¹-*** + ***intestinal***.

intralingvístic, -ă *adj.* (*lingv.*) Care are loc în interiorul limbii. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***intra-linguistique***.

intraluminál, -ă *adj., adv.* (*anat.*) (Care se află sau se produce) în lumenul unei cavități sau într-o structură în formă de tub. • pl. *-i, -e.* /<engl. ***intra-luminal***.

intramagmátic, -ă *adj.* (*despre minerale*) Care se află în interiorul magmei; care are cristalele consolidate în adîncimea scoarței terestre, în interiorul unui bazin magmatic. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***intramagmatique***.

intramodál, -ă *adj.* (*despre interacțiuni*) Din cadrul aceleiași modalități reflectorii. • pl. *-i, -e.* /***intra¹-*** + ***modal***.

intramoleculár, -ă *adj., adv.* (*fiz., chim.*) (Care se află sau se petrece) în interiorul moleculei. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***intramoléculaire***.

intramontán, -ă *adj.* **1** (*despre depresiuni, regiuni, drumuri etc.*) Care este înconjurat de munți. ◇ *Depresiune intramontană* = regiune joasă înconjurată de munți. **2** Care se află, care se desfășoară între culmile munților. • pl. *-i, -e.* /<germ. ***intramontan***.

intramundán, -ă *adj.* Care aparține lumii materiale. ◆ Care se află sau se petrece în lume. • pl. *-i, -e.* /<germ. ***intramundan***.

intramurál, -ă *adj., adv.* (*anat.*) (Care se află sau se produce) în structura pereților unui organ (arteră, bronhii, inimă etc.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***intramural***.

intramusculár, -ă *adj., adv.* (*anat.*) (Care se află sau se produce) în interiorul mușchilor. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***intramusculaire***.

intranazál, -ă *adj., adv.* (*med.*) (Care se introduce) prin nas. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***intranasal***.

intransferábil, -ă *adj.* Care nu poate fi transferat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***intransférable***.

intransformăbil, -ă *adj.* Care nu poate fi transformat. • pl. *-i, -e.* /***in¹-*** + ***transformabil***.

intransformabilitáte *s.f.* Însușirea de a fi intransformabil. • /***intransformabil*** + *-itate.*

intransigént, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care nu admite să facă concesii, compromisuri; care nu se abate de la o anumită linie; neînduplecat; incoruptibil. ◇ (*subst.*) *Am menționat în zilele trecute că intransigenții n-au reușit deloc în alegerile municipale din Paris, ceea ce i-a descurajat foarte mult* (EMIN.). ◆ Ext. (*despre manifestări, atitudini etc. ale oamenilor*) Care denotă, trădează neînduplecare, incoruptibilitate. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***intransigeant***, it. ***intransigente***.

intransigénță *s.f.* **1** Însușirea de a fi intransigent; neînduplecare. **2** Atitudine intransigentă; refuz al compromisurilor. • /<fr. ***intransigeance***, it. ***intransigenza***.

intransmisíbil, -ă *adj.* Care nu poate fi transmis; netransmisibil. ◆ Care nu poate sau nu trebuie să fie comunicat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***intransmissible***.

intransmisibilitáte *s.f.* Caracter intransmisibil; însușirea de a fi intransmisibil. • /<fr. ***intransmissibilité***.

intransportábil, -ă *adj.* Care nu se poate transporta. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***intransportable***, it. ***intrasportabile***.

intranucleár, -ă *adj., adv.* (*fiz., chim.*) (Care se află sau se produce) în interiorul nucleului. • sil. *-cle-ar.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***intranucléaire***, engl. ***intranuclear***.

intranzitív, -ă *adj.* **1** (*gram.; despre verbe*) Care nu poate fi construit cu un complement direct, pentru că acțiunea lui nu se exercită în mod nemijlocit asupra unui obiect. **2** (*log., mat.*) *Relație intranzitivă* = relație în care nu se transmite tranzitivitatea între elemente sau termeni. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***intransitif***, lat. ***intransiti vus, -a, -um***, germ. ***intransitiv***.

intranzitivitáte *s.f.* **1** (*gram.*) Proprietate, calitate a unui verb de a fi intranzitiv. **2** (*log., mat.*) Proprietate a unei relații de a fi intranzitivă, de a nu permite un raport de tranzitivitate între elemente sau termeni. • /<fr. ***intransitivité***.

intraoculár, -ă *adj., adv.* (*anat.*) (Care se află sau se produce) în interiorul ochiului. *Tensiune intraoculară.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***intra-oculaire***.

intraorál, -ă *adj., adv.* (*anat.*) (Care se află sau se produce) înăuntrul cavității bucale. • pl. *-i, -e.* /***intra***^{1}*-* + ***oral***; cf. engl. *intraoral*.

intraorbitál, -ă *adj., adv.* (*anat.*) (Care se află sau se produce) în orbită. • pl. *-i, -e.* /***intra***^{1}*-* + ***orbital***; cf. engl. *intraorbital*.

intraosós, -oásă *adj., adv.* (*anat.*) (Care se află sau se produce) în oase. • pl. *-oși, -oase.* /***intra***^{1}*-* + ***osos***; cf. fr. *intraosseux*, engl. *intraosseous*.

intrapelvián, -ă *adj., adv.* (*anat.*) (Care se află sau se produce) în interiorul bazinului. • sil. *-vi-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***intrapelvien***.

intraperitoneál, -ă *adj., adv.* (*anat.*) (Care se află sau se produce) în cavitatea peritoneală. • sil. *-ne-al.* pl. *-i, -e.* /<germ. ***iniraperitoneal***.

intrapirétic, -ă *adj.* (*med.*) Care se produce în timpul evoluției unui proces febril. • pl. *-ci, -ce.* /***intra***^{1}*-* + ***piretic***.

intrapleurál, -ă *adj., adv.* (*anat.*) (Care se află sau se produce) în cavitatea pleurală. • sil. *-ple-u-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***intrapleural***.

intrapropoziționál, -ă *adj.* (*gram.*) Din cadrul propoziției. • sil. *-ți-o-.* pl. *-i, -e.* /***intra***^{1}*-* + ***propozițional***.

intrapsíhic, -ă *adj.* (*psih.*) Intrasubiectiv. • pl. *-ci, -ce.* /***intra***^{1}*-* + ***psihic***; cf. fr. *intrapsychique*.

intrapubertár, -ă *adj.* Din timpul pubertății. • pl. *-i, -e.* /***intra***^{1}*-* + ***pubertar***.

intrapulmonár, -ă *adj., adv.* (*anat.*) (Care se află sau se produce) în interiorul plămânului. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***intrapulmonaire***, engl. ***intrapulmonary***.

intrarahidián, -ă *adj., adv.* (*anat.*) (Care se află sau se produce) în interiorul coloanei vertebrale. *Lichid intrarahidian.* • sil. *-di-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***intrarachidien***.

intráre *s.f.* **I 1** (*în opoz. cu „ieșire”*) Pătrundere din afară înăuntru; trecere dintr-un loc deschis într-unul închis, dintr-un spațiu delimitat într-altul. *Avu loc o intrare ce merita într-adevăr să nu fie trecută cu vederea* (M. I. CAR.). **2** Permisiune, încuviințare (de a intra); acces într-o instituție, într-o sală de spectacol etc. *Intrarea publicului este oprită în culise.* <> *Bilet de intrare* = act pe baza căruia se permite accesul într-o sală de spectacol, într-o instituție etc. *Carte de intrare* v. carte. *Intrare liberă* v. liber. **3** Fig. Pătrundere, ajungere la... **4** Participare la ceva. <> *Intrare în acțiune* = acționare. *Cei care propovăduisem intrarea în acțiune pentru întregirea neamului, ne îndeletniceam acum cu cea mai calmă și stupidă dezagregare a propriei noastre ființe* (MINUL.). (*jur.*) *Intrare în posesie* = luare în stăpânire a unui bun imobil sau mobil în urma acordării dreptului de judecată. **5** (*de obicei urmat de determ. introduse prin prep. „în” sau „la”*) Îmbrățișare a unei îndeletniciri, a unei anume meserii; angajare într-o slujbă. **6** Aderare, înscriere, admitere într-o organizație, într-o asociație etc. **7** Pătrundere, înfigere în ceva. *Intrarea glonțului în cap.* **8** (*mat.*) Cuprindere de un anumit număr de ori în alt număr. **9** Micșorare a dimensiunilor unor țesături sau obiecte textile după spălare. **10** Promovare a unui examen de admitere; admitere într-o instituție de învățământ în urma promovării unui examen; ocupare a unui loc într-o instituție de învățământ. *Intrarea la facultate este foarte importantă pentru mine.* **11** Înregistrare a adreselor, a cererilor, a rapoartelor etc. sosite la o instituție. <> *Registru de intrare și de ieșire* v. ieșire. **II 1** Loc de acces special amenajat într-un perete sau într-o împrejmuire prin care se trece din afară înăuntru, dintr-un loc deschis într-unul închis, dintr-un spațiu delimitat într-altul. *Avea dafini la intrare și năuntrul ei cînta Visul clar al poeziei* (MACED.). **2** Partea de la început a unei localități, a unei suprafețe circumscrise etc. *Se afla în popas, în latura șoselii, la intrarea satului o tabără de nomazi* (SADOV.). **3** Stradă mică (înfundată la un capăt); fundătură. **4** (*electr.*) Parte a unei rețele electrice, a unui sistem de transmisie, a unui element de automatizare, a unui aparat prin care puterea sau semnalul este transferat dinspre exterior. **5** (*muz.*) Moment al intervenției unei voci, a unui instrument sau a unor grupuri de instrumente în executarea unei lucrări muzicale. **6** Moment în care intră pe scenă un solist, o formație etc., pentru a prezenta un număr artistic. *Solistul are două intrări în programul concertului.* **7** (*contab.*) Valoare contabilă care se înregistrează în patrimoniul unei instituții sau întreprinderi; încasare. **8** (*electron.*) Punct al unui sistem sau al unui aparat prin care un semnal este introdus în acestea. <> *Pupilă de intrare* v. pupilă. **9** (*inform.*) Ansamblul influențelor, informațiilor care parvin unui sistem (organism, mecanism) și răspunsul unui element sau al întregului sistem la acestea. • pl. *-ări.* și (*pop.*) *întráre s.f.* /v. ***intra***^{2}.

intrasclerál, -ă *adj.* (*anat.*) Din interiorul scleroticii. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***intrascléral***.

intrasól *s.n.* (*tehn.*) Agent de înmuiere care împiedică formarea sărurilor insolubile de calciu în apa de spălare a materiilor textile. • /etimol. nec.

intraspecífic, -ă *adj., adv.* (*biol.*) (Care are loc) în interiorul aceleiași specii. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***intra-spécifique***.

intraspinál, -ă *adj., adv.* (*anat.*) (Care se află sau se produce) în coloana vertebrală. • pl. *-i, -e.* /<engl. ***intraspinal***.

intrasubiectív, -ă *adj.* (*psih.*) Referitor la relațiile interne dintre diferite componente sau procese psihice; intrapsihic. • sil. *-bi-ec-.* pl. *-i, -e.* /***intra***^{1}*-* + ***subiectiv***; cf. fr. *intrasubjectif*.

intrașcolár, -ă *adj.* Care are loc în cadrul unei școli. • pl. *-i, -e.* /***intra***^{1}*-* + ***școlar***.

intrát^{1} *s.n.* Faptul de *a intra*^{1}. • /v. ***intra***^{2}.

intrát^{2}**, -ă** *adj.* **1** Care a pătruns din afară înăuntru, care a trecut dintr-un loc deschis într-unul închis, dintr-un spațiu delimitat într-altul. **2** Care ia parte la o activitate, care participă la... **3** (*urmat de determ. introduse prin prep. „în” sau „la”*) Care a îmbrățișat o anume îndeletnicire, o anume meserie; care s-a angajat într-o slujbă. **4** Care a aderat, care s-a înscris, care a fost admis într-o organizație, într-o asociație etc. **5** Fig. Care și-a făcut loc, care s-a strecurat; care a ajuns în... sau la... **6** (*despre materiale*) Care este necesar, care trebuie într-o anumită proporție spre a realiza un anumit produs. **7** (*despre țesături sau obiecte textile*) Care și-a micșorat dimensiunile după spălare. **8** Care a promovat un examen de admitere; care a ocupat un loc într-o instituție de învățământ. • pl. *-ți, -te.* /v. ***intra***^{2}.

intratábil, -ă *adj.* **1** Cu care nu se poate trata. **2** (*med.*) Care nu se poate vindeca; netratabil. • pl. *-i, -e.* /<it. ***intrattabile***, fr. ***intraitable***.

intratelúric, -ă *adj.* (*geol.; despre cristale de minerale magmatice*) Care este format dintr-o topitură magmatică, în interiorul scoarței, înainte de ieșirea la suprafață sub formă de lavă. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***intratellurique***, engl. ***intratelluric***.

intratorácic, -ă *adj., adv.* (*anat.*) (Care se află sau se produce) în cavitatea toracică. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***intrathoracique***.

intratraheál, -ă *adj., adv.* (*anat.*) (Care se află sau se produce) în interiorul traheii. • sil. *-he-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***intratrachéal***, engl. ***intratracheal***.

intratropicál, -ă *adj.* (*geogr.; despre zone, regiuni etc.*) Care este situat între tropice. • pl. *-i, -e.* /***intra***^{1}*-* + ***tropical***; cf. engl. *intratropical*.

intratubál, -ă *adj., adv.* (*anat.*) (Care este situat sau se produce) în interiorul unui organ tubular. • pl. *-i, -e.* /<engl. ***intratubal***.

intraurbán, -ă *adj., adv.* (Care este situat sau se produce) în interiorul unui oraș. • pl. *-i, -e.* /***intra***^{1}*-* + ***urban***; cf. it. *intraurbano*.

intrauterín, -ă *adj., adv.* (*anat.*) (Care este situat sau se produce) în interiorul uterului. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***intra-utérin***.

intravaginál, -ă *adj., adv.* (*anat.*) (Care este situat sau se produce) în interiorul vaginului. • pl. *-i, -e.* /***intra***^{1}*-* + ***vaginal***.

intravasculár, -ă *adj., adv.* (*anat.*) (Care este situat sau se produce) în interiorul unui vas sangvin. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***intravasculaire***.

intravenós, -oásă *adj.* (*med.; despre injecții, tratamente*) (Care se face) în interiorul venelor. <> (*adv.*) *I-a făcut intravenos injecția.* • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***intraveineux***, it. ***intravenoso***.

intraventriculár, -ă *adj., adv.* (*anat.*) (Care este sau se face) în interiorul unui ventricul cerebral sau cardiac. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***intraventriculaire***.

intravertebrál, -ă *adj.* (*anat.*) Care este situat în interiorul vertebrelor. • pl. *-i, -e.* /<engl. ***intravertebral***.

intravezicál, -ă *adj., adv.* (*anat.*) (Care se află sau se produce) în interiorul vezicii urinare sau biliare. • pl. *-i, -e.* /<engl. ***intravesical***.

intraveziculár, -ă *adj., adv.* (*anat.*) Intravezical. • pl. *-i, -e.* /***intra***^{1} + ***vezicular***.

intravilán *s.n., adj., adv.* **1** *s.n., adj.* (Zonă) care cuprinde întreaga suprafață construită a unui oraș sau a unui sat. **2** *adv.* În interiorul suprafeței unui oraș sau a unui sat. • pl. *-e.* /***intra***^{1}*-*, lat. ***villanus, -a, -um***.

intrazonál, -ă *adj.* **1** Care se află, se formează în cadrul unei anumite zone. <> *Sol intrazonal* = categorie de sol format sub influența unor condiții locale de relief, de litologie etc., deosebite de cele ale zonei naturale. **2** Care se organizează în cadrul unei anumite zone. • pl. *-i, -e.* /***intra***^{1}*-* + ***zonal***.

intrătúră *s.f.* (*pop.*) **1** Adîncitură într-un zid, într-o stîncă etc. **2** (*la pl.*) Vîrtej. **3** (*la pl.*) Noduri în lemn. • pl. *-i.* /***intra***^{2} + *-ătură*.

intrepíd, -ă *adj.* Curajos, îndrăzneț, cutezător; ext. tenace. *El e mai cuminte, Intrepid* (EMIN.). • pl. *-izi, -ide.* și *întrepíd, -ă adj.* /<fr. ***intrépide***, lat. ***intrĕpidus, -a, -um*** <*trĕpĭdus, -a, -um* „agitat”.

intrepiditáte *s.f.* Însușirea de a fi intrepid; curaj, îndrăzneală; ext. tenacitate. • /<fr. ***intrépidité***.

intricá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A (se) încurca. **2** *tr., refl.* A (se) intersecta la întîmplare. **3** *tr., refl.* A (se) confunda. **4** *intr.* A face intrigi. • prez.ind. *intríc.* /<lat., it. ***intricare***, fr. ***intriquer***.

intricáție *s.f.* (*biol.*) Amestec, întretăiere; încrucișare întîmplătoare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***intrication***.

intrigá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică oameni*) A trezi interesul, curiozitatea; a provoca suspiciune; a pune pe gînduri, a neliniști, a contraria. *Ceea ce îmi spui mă intrigă.* **2** *intr.* (*înv.*) A face sau a băga intrigi; a unelti, a complota. *[Miron Costin] intrigă mult să se numească domn Duca Vodă, prietenul său* (BĂLC.). • prez.ind. *intrig,* (*înv.*) *-ghez.* /<fr. ***intriguer***, it. ***intrigare***; cf. lat. *intricare* „a încurca”.

intrigánt, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care face sau bagă intrigi. **2** *s.m., s.f.* Tip de personaj care reprezintă o astfel de persoană. *Intrigantul umblă ce umblă, patru acte d-a rîndul, dar în sfîrșit, în actul al cincilea, i se înfundă și lui* (EMIN.). • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***intrigant***, it. ***intrigante***, germ. ***Intrigant***.

intrigáre *s.f.* **1** Trezire a interesului, a curiozității cuiva; provocare a unei suspiciuni; neliniștire, contrariere. **2** (*înv.*) Uneltire, complotare. • pl. *-ări.* /v. ***intriga***.

intrigát, -ă *adj.* (*despre oameni*) **1** Care este nerăbdător să afle sau să știe ceva care îl îngrijorează, față de care are suspiciuni. **2** Care este nemulțumit, neplăcut surprins. • pl. *-ți, -te.* /v. ***intriga***.

întrigă *s.f.* **1** Uneltire, acțiune (ascunsă) care folosește mijloace nepermise în vederea realizării sau a zădărnicirii unui lucru. *Intrigile și vicleniile ticăloșilor boieri ai țării nu-l lăsă în repaus multe zile* (BĂLC.). ◆ Vrajbă, zîzanie. <> Expr. *A face* (sau *a băga, a vîrî*) *intrigi* = a încerca să realizeze un scop prin intrigi. *A băga intrigă* v. băga. *A vîrî intrigă* v. vîrî. **2** (*lit.*) Parte a subiectului, cuprinzînd totalitatea întîmplărilor care determină cursul acțiunii unei opere dramatice sau epice; incidentul din care izbucnește conflictul. *Intriga piesei e mai puțin interesantă* (EMIN.). <> *Intrigă galantă* v. galant. • pl. *-gi.* /<fr. ***intrigue***, it. ***intrigo***, germ. ***Intrige***; cf. lat. *intricare* „a încurca”.

intrinséc, -ă *adj.* **1** Care constituie partea lăuntrică, proprie și esențială a unui lucru; imanent. *Grija*

autorului e... de a scoate efecte de umanitate din faptul diurn și din valoarea intrinsecă a evenimentelor (CĂL.). **2** Care există prin sine însuși, independent de relațiile sale cu alt lucru. ◇ *Valoare intrinsecă* v. valoare. **3** (*anat.; despre mușchi*) Care este situat în interiorul unui organ. **4** (*fiz.; despre semiconductori*) A cărui conducție electrică nu e condiționată de existența impurităților. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***intrinsèque***, lat. ***intrinsĕcus, -a, -um***, it. ***intrinseco***.

intrinsecitáte *s.f.* Caracter lăuntric, intrinsec (1). • /***intrinsec*** + *-itate*.

intrínd *s.n.* **1** Parte adîncită în zidul unei construcții, la o parcelă de teren etc.; adîncitură. **2** Parte interioară a unei construcții. • pl. *-uri.* /v. ***intra***[2].

intro- v. intra[1]-.

introdúce *vb. III.* **1** *tr.* A face să intre, să pătrundă; a băga, a vîrî. ◆ A include, a adăuga; a îngloba. *A introdus în testament o clauză.* **2** *tr.* A face ca o persoană să fie primită de cineva sau să fie admisă într-o asociație, într-o organizație etc. *Întrucît erau bune cunoștințe, l-a introdus imediat la director. Fiind un foarte bun sportiv, a fost introdus în club.* **3** *tr.* (*compl. indică oameni*) A ajuta să se obișnuiască, să se familiarizeze cu ceva; a ajuta să se inițieze într-un anumit domeniu, într-o activitate, într-o problemă etc. *L-a introdus în tainele informaticii.* **4** *tr.* (*compl. indică mode, obiceiuri, cunoștințe, ideologii etc.*) A pune în practică; a face uzual; a institui, a înrădăcina, a consolida. ◇ Expr. *A introduce în circulație* v. circulație. **5** *refl.* A intra undeva (cu forța sau pe furiș). *Ei se introduceau ziua și noaptea prin locuințele oamenilor și puneau mîna pe ce găseau* (GHICA). ▫ prez.ind. *introdúc*; perf. smp. *introdusei*; part. *introdus.* /<lat. ***introducere***, fr. ***introduire***; cf. lat. *intro* „înăuntru", *ducere* „a duce".

introdúcere *s.f.* **I 1** Includere, pătrundere; înglobare. *Ce ar fi fost mai ușor pentru domnii fanarioți decît să poruncească introducerea limbii grecești?* (IORGA). **2** Primire, admitere a unei persoane într-o asociație, într-o organizație etc. **3** Ajutare a cuiva să se inițieze într-un domeniu, într-o activitate, într-o problemă etc. **4** Punere în practică a unei mode, a unui obicei, a unor cunoștințe, a unei ideologii etc.; instituire; înrădăcinare. **5** Introducere undeva cu forța sau pe furiș. **II 1** Parte, capitol etc. introductiv al unei lucrări, în care se prezintă, în linii generale, intențiile lucrării, elementele sau noțiunile fundamentale necesare înțelegerii ei; (*înv.*) introducție. *Două fragmente din această introducere vor marca nivelul studiului și justețea observațiunilor* (EMIN.). **2** Partea de la început a unei compoziții (artistice), a unei scrisori etc. ◆ (*muz.*) Secțiune cu caracter introductiv și tempo aparte a unei forme ciclice (sonată, cvartet, simfonie etc.). **3** Lucrare științifică de bază, studiu etc. în care se expun noțiunile generale, elementare sau pregătitoare ale unei discipline științifice. • pl. *-i.* /v. ***introduce***.

introductív, -ă *adj.* Care servește ca introducere; de (la) început; preliminar. *Cine iubește muzica și e deprins să o înțeleagă are să vază desigur lumină la atingerea lui sol diez al melodiei după cele patru tacte introductive ale celebrei sonate* (CAR.). ◇ *Cuvînt introductiv* v. cuvînt. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***introductif***.

introducție *s.f.* (*înv.*) Introducere (II 1). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) ***introducțiúne*** *s.f.* /<fr. ***introduction***, lat. ***introductio, -onis***.

introducțiúne *s.f.* v. introducție.

introdús, -ă *adj.* **1** Care este pus înăuntru; înglobat. **2** (*despre oameni*) Care are relații, legături cu multă lume. **3** (*despre oameni*) Care cunoaște bine și amănunțit o problemă. **4** (*despre oameni*) Care este primit sau invitat de către cineva. **5** (*despre obiceiuri, practici etc.*) Instituit. • pl. *-și, -se.* /v. ***introduce***.

introgresiúne *s.f.* (*genet.*) Formare de hibrizi interspecifici fertili, ca urmare a pătrunderii unei gene străine în genofondul unei populații. • pl. *-i.* /<engl. ***introgression*** „hibridare".

introiécție *s.f.* **1** (*psih.*) Mecanism psihologic prin care individul asimilează eul altei persoane, imitînd inconștient comportamentul altcuiva, integrîndu-l propriei sale personalități. **2** (*filos.*) Reprezentare subiectivă în conștiința omului a lumii exterioare, care duce la separarea realității externe de lumea interioară, psihică. • g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *introiecțiúne* *s.f.* /<fr. ***introjection***.

introiecțiúne *s.f.* v. introiecție.

introítus *s.n.* (*relig.*) Rugăciune cîntată de cor la începutul mesei. • /<lat. ***introĭtus, -us*** „intrare".

intromísie *s.f.* v. intromisiune.

intromisiúne *s.f.* Introducere a unui corp în interiorul altuia. ◆ Spec. Introducere a penisului în vagin. • pl. *-i.* și (*înv.*) *intromísie* *s.f.* /<fr. ***intromission***.

intropatíe *s.f.* (*estet.*) Concept în estetica germană a sec. 20 care desemnează obiectivarea, proiectarea simpatetică, transpunerea eului în obiectele exterioare. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***intropathie***.

intrórs, -ă *adj.* **1** (*bot.; despre stamine*) Care este orientat spre interiorul florii. **2** (*biol.; despre organe*) Care este curbat spre axul central. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***introrse***; cf. lat. *introrsum* „înăuntru".

introspectă *vb. I. refl.* (*psih.*) A-și observa propriile trăiri psihice. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***introspecter***; cf. lat. *introspicĕre* „a privi înăuntru".

introspectáre *s.f.* (*psih.*) Introspecție (1). • pl. *-ări.* /v. ***introspecta***.

introspectív, -ă *adj.* (*psih.*) Care ține de introspecție, care se referă la introspecție; bazat pe introspecție. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***introspectif***.

introspécție *s.f.* (*psih.*) **1** Conștientizare de către un individ a propriilor sale stări și dispoziții, cu referire mai ales la activitatea lui mentală și emoțională; autoobservare, autoanaliză, introspectare. **2** Studiu bazat pe introspecție (1). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *introspecțiúne* *s.f.* /<fr. ***introspection***; cf. lat. *introspicĕre* „a privi în interior".

introspecțiúne *s.f.* v. introspecție.

introversiúne *s.f.* (*psih.*) Orientare a conștiinței spre lumea interioară, spre propriul eu; tendință de retragere în sine însuși. ◆ Detașarea libidoului de obiectele exterioare și retragerea spre lumea interioară. • /<fr. ***introversion***, it. ***introversione***; cf. lat. *intro* „înăuntru", *vertere* „a întoarce".

introvertít, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care își îndreaptă atenția (pînă la obsesie) mai ales spre viața sa interioară. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***introverti***.

intrús, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care se introduce undeva fără drept, fără vreo calitate sau fără a fi invitat; nepoftit, inoportun. *A devenit lividă, dar n-a avut curajul să spuie nimic intrusului* (CA. PETR.). • pl. *-și, -se.* /<fr. ***intrus***; cf. lat. *intrusus* <*intrudĕre* „a introduce cu putere".

intruvábil, -ă *adj.* Care este negăsit. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***introuvable***.

intrúzie *s.f.* v. intruziune.

intruzioná *vb. I. tr.* A introduce, a vîrî (cu forța). • sil. *-zi-o-.* prez.ind. *-ez.* /***intruzie*** + *-ona*.

intruziúne *s.f.* **1** Introducere nejustificată, nedreaptă (și ilegală) a cuiva într-o societate, într-o funcție etc. **2** (*geol.*) Proces de pătrundere și de solidificare a magmei în crăpăturile scoarței terestre sau de-a lungul unor suprafețe cu rezistență slabă. ◆ Concr. Corp de roci formate în urma acestui proces. **3** Pătrunderea a apei marine în apele dulci din vecinătatea litoralului sau din rîurile afluente. **4** (*anat.*) Pătrundere a unei formații anatomice într-o alta învecinată. • pl. *-i.* și (*înv.*) *intrúzie* *s.f.* /<fr. ***intrusion***, it. ***intrusione***.

intruzív, -ă *adj.* (*geol.; despre roci magmatice*) Care s-a format prin intruziune. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***intrusif***, it. ***intrusivo***.

intubá *vb. I. tr.* (*med.; compl. indică bolnavi*) A supune operației de intubație. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***intuber***, it. ***intubare***.

intubáre *s.f.* (*med.*) Intubație. • /v. ***intuba***.

intubát, -ă *adj.* (*med.; despre bolnavi*) Supus operației de intubație. • pl. *-ți, -te.* /v. ***intuba***.

intubáție *s.f.* (*med.*) Introducere a unei sonde într-un organ tubular cu scopul administrării unor medicamente, unor substanțe anestezice, a mîncării etc. sau cu scopul golirii de conținut patologic a unor organe interne; intubare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***intubation***.

intuí *vb. IV. tr.* A înțelege, a cunoaște ceva prin intuiție; a pătrunde repede esența problemelor, a fenomenelor etc. pe baza unor cunoștințe temeinice și a experienței acumulate. *Poetul a intuit jubilația sacră, hora elementelor pure, și e întîiul autor de „laude"* (CĂL.). • prez.ind. *-iesc.* /<it. ***intuire***, lat. ***intuēri***.

intuíre *s.f.* Înțelegere, cunoaștere a ceva prin intuiție; pătrundere în esența problemelor, a fenomenelor etc. pe baza unor cunoștințe temeinice și a experienței acumulate. ◇ *Intuire vie* = intuiție senzorială. • pl. *-i.* /v. ***intui***.

intuít, -ă *adj.* Cunoscut prin intuiție. • pl. *-ți, -te.* /v. ***intui***.

intuitív, -ă *adj.* **1** (*despre cunoaștere, gîndire*) Care se bazează pe intuiție, pe cunoașterea directă, nemijlocită a realității. *Mila este forma patologică a cunoașterii intuitive* (CIOR.). ◇ (*pedag.*) *Metodă intuitivă* = metodă care îmbină expunerea teoretică a problemelor cu observarea directă a obiectelor sau fenomenelor. **2** (*despre persoane*) La care intuiția predomină asupra atitudinii raționale. • sil. *-tu-i-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***intuitif***, it. ***intuitivo***, germ. ***intuitiv***.

intuíție *s.f.* **1** Capacitate a gîndirii de a descoperi nemijlocit și imediat adevărul pe baza experienței și a cunoștințelor dobîndite anterior, fără raționamente logice preliminare. *Prin intuiție ne-am încredințat că există marea deosebire între cei veniți de mult în țară, adică de o sută și mai bine de ani, și cei veniți de la 1840 încoace* (EMIN.). **2** Descoperire bruscă, revelatorie, neașteptată, a unui adevăr, a soluției unei probleme etc.; inspirație (4); revelație. **3** Presentiment al unor fapte viitoare; capacitate de a prevedea desfășurarea unor evenimente. **4** (*filos., psihol.*) Denumire dată diverselor forme de cunoaștere nemijlocită care nu procedează discursiv, prin trecerea de la o cunoștință la alta, ci sesizează obiectul dintr-o dată, fie prin simțuri, fie cu ajutorul intelectului. ◇ *Intuiție intelectuală* = forma cea mai clară și mai sigură a cunoașterii raționale. **5** (*pedag.*) *Principiul intuiției* = principiu didactic de predare și însușire a cunoștințelor, pornind de la reflectarea senzorială nemijlocită a obiectelor și fenomenelor studiate, pentru a se ajunge la surprinderea abstracțiilor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *intuițiúne* *s.f.* /<fr. ***intuition***, it. ***intuizione***, lat. ***intŭĭtio, -onis*** <*intueri* „a privi în".

intuiționísm *s.n.* **1** (*filos.*) Concepție care admite descoperirea bruscă a unei soluții fără conștiința modului de descoperire, care are loc fie la primul contact cu problema, fie după o perioadă de efort. **2** (*mat., log.*) Orientare metodologică în care se admite că o entitate matematică există numai dacă se poate da o demonstrație constructivă a existenței sale, că un enunț matematic este adevărat numai dacă există o demonstrație a lui și este fals numai dacă se poate da o demonstrație a negației sale. **3** (*etică*) Concepție conform căreia adevărul judecăților morale este cunoscut prin intuiție. • sil. *-tu-i-ți-o-.* /<fr. ***intuitionnisme***.

intuiționíst, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *s.m., s.f.* Adept al intuiționismului. **2** *adj.* Care aparține intuiționismului sau intuiționiștilor, care se referă la intuiționism sau la intuiționiști. • sil. *-tu-i-ți-o-.* pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***intuitionniste***.

intuițiúne *s.f.* v. intuiție.

intumescént, -ă *adj.* (*med.; despre țesuturi*) Care începe să se umfle, care prezintă o tumefacție; umflat. • /<fr. ***intumescent***.

intumescénță *s.f.* **1** (*med.*) Umflătură; organ sau porțiune de organ umflată. **2** Creștere locală a nivelului unei ape. • pl. *-e.* /<fr. ***intumescence***.

intususcepțiúne *s.f.* (*biol.*) Introducere într-un corp a unui suc, a unei substanțe care servește la creșterea lui. • pl. *-i.* /<fr. ***intussusception***.

intușabíl, -ă *adj.* De neatins; intangibil. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***intouchable***.

intuziasmá *vb. I.* v. entuziasma.

inubliábil, -ă *adj.* De neuitat. • sil. *-bli-a-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***inoubliable***.

inuít *subst.* Nume pe care și-l dau eschimoșii lor înșiși. • /<fr. ***inuit*** <cuv. esch. „neam".

inukútut *subst.* Limbă vorbită de eschimoșii din regiunea canadiană. • /cuv. esch.

inulázǎ *s.f.* (*biochim.*) Enzimă care transformă inulina în fructoză. • pl. *-e.* /<fr. ***inulase***.

inulínă *s.f.* (*chim.*) Substanță vegetală, polizaharid al fructozei, care se găsește în rizomul unor plante (dalia, napul porcesc, cicoarea etc.), solubilă în apă și insolubilă în alcool, folosită în alimentația diabeticilor și la obținerea fructozei. • /<fr. ***inuline***.

inumán, -ă *adj.* **1** Care nu este uman; care este lipsit de umanitate; neomenos, nemilos, crud, feroce. ◇ (*adv.*) *Numeroși arestați se pedepsesc inuman în atenansele deteriorate ale tribunalului* (EMIN.). **2** Care nu este caracteristic sau propriu omului. ◆ Ext.

De proporții neobișnuite; monstruos. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***inhumain***, lat. ***inhūmanus, -a, -um***, it. ***inumano***.

inumanitáte *s.f.* Cruzime nedemnă de un om; barbarie, ferocitate. • /<fr. ***inhumanité***, lat. ***inhūmanĭtas, -atis***.

inumerábil, -ă *adj.* Care nu poate fi numărat; inombrabil. • pl. *-i, -e.* /<it. ***innumerabile***.

inundá *vb. I. tr.* **1** (*despre ape, rîuri etc.; compl. indică terenuri, localități, gospodării etc.*) A acoperi revărsîndu-se peste maluri. *În urma ploilor abundente Siretul a inundat zeci de sate.* ◇ Fig. *Elemente străine vor inunda România ca valurile potopului* (EMIN.). ◆ (*despre ape*) A pătrunde în cantitate mare într-o mină, într-o sondă petrolieră, într-o navă etc. **2** Spec. A face să pătrundă o cantitate de apă într-un strat petrolifer, pentru a produce mărirea presiunii interne a zăcămîntului. **3** A face inundație într-o casă, într-un apartament etc. *Uitînd robinetele deschise, a inundat apartamentul.* **4** (*biol., med.; despre lichide biologice*) A pătrunde într-un tub sau într-un organ cavitar; inundare (3). **5** Fig. (*despre sudoare, lacrimi, lumină etc.*) A acoperi în întregime sau din abundență; a năpădi; ext. a copleși. *O sudoare rece îi inundă fruntea* (C. NEGR.). • prez.ind. *inúnd.* /<lat. ***inundare***, fr. ***inonder***.

inundábil, -á *adj.* (*despre terenuri, localități, gospodării etc.*) Care poate fi inundat; care este supus inundării; care este în pericol să fie inundat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***inondable***.

inundabilitáte *s.f.* Însușirea de a fi inundabil. • /***inundabil*** + *-itate*.

inundáre *s.f.* **1** Revărsare a unei ape, a unui rîu etc. peste maluri; acoperire a unei porțiuni de uscat cu apă provenită din revărsarea rîurilor, din ploi, din topirea zăpezii etc. **2** Pătrundere a apei într-un strat petrolifer. **3** (*biol., med.*) Inundație (3). • pl. *-ări.* /v. ***inunda***.

inundát, -á *adj.* **1** (*despre terenuri, localități, gospodării etc.*) Care este acoperit cu apă, în urma revărsării rîurilor, a unor ploi abundente, a topirii zăpezii etc.; care se află sub apă. *Pe cîmp, ecluzele fiind ridicate, ținutul părea inundat, copaci tăiați foarte scurt răsăreau în șiruri din apă* (M. I. CAR.). **2** (*despre straturi petrolifere*) Peste care a fost revărsată o cantitate mare de apă. **3** Fig. Acoperit în întregime sau din abundență de transpirație, de lacrimi, de lumină etc. • pl. *-ți, -te.* /v. ***inunda***.

inundáție *s.f.* **1** Acoperire a unei porțiuni de uscat, a unei localități, a unei gospodării etc. cu apă provenită din revărsarea rîurilor, din ploi, din topirea zăpezii etc. *Cel mai mare avantaj este că au scăpat de inundațiile la care minele erau supuse înainte* (BOL.). ◆ Cantitate de apă care inundă un teren, o localitate, o gospodărie etc. ◆ Ext. Fig. Invazie de ființe sau de lucruri. **2** Pătrundere, răspîndire a apei într-o casă, într-un apartament etc. din cauza unor defecțiuni ale instalațiilor de apă, din neglijență etc. **3** (*biol., med.*) Pătrundere de lichid biologic într-un tub sau într-un organ cavitar; inundare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *inundațiúne* *s.f.* /<lat. ***inundatĭo, -onis***, fr. ***inondation***.

inundațiúne *s.f.* v. inundație.

inutíl, -ă *adj.* **1** Care nu este folositor; nefolositor, netrebuincios. *În zadar le-am vorbi de „accese", ei n-ar putea înțelege tăria unui chin inutil* (CIOR.). ◆ (*adv.*) De prisos, degeaba, zadarnic. **2** Care nu dă rezultatele așteptate; infructuos. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***inutile***, lat. ***inūtĭlis, -e***, it. ***inutile***.

inutilitáte *s.f.* **1** Lipsă de utilitate; nefolosință, neutilitate; netrebuință. *Scrîșnea de inutilitatea propriei lui revolte* (VLAH.). **2** (*mai ales la pl.*) Lucru, vorbă, faptă de prisos. *Spui numai inutilități.* • pl. *-ăți.* /<fr. ***inutilité***, lat. ***inūtĭlĭtas, -atis***, it. ***inutilità***.

inutilizá *vb. I. tr.* (*compl. indică obiecte, materiale, substanțe etc.*) A face inutilizabil. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***inutiliser***.

inutilizábil, -á *adj.* Care nu poate fi utilizat, folosit, întrebuințat; neutilizabil. *În magazie sînt piese vechi, inutilizabile* (DEM.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***inutilisable***.

inutilizáre *s.f.* **1** Imposibilitate de a fi utilizat. **2** Nefolosire. • pl. *-ări.* /v. ***inutiliza***.

inutilizát, -ă *adj.* (*compl. indică obiecte, materiale, substanțe etc.*) **1** Care a devenit inutil; nefolositor. **2** Neîntrebuințat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***inutiliza***.

inuzábil, -ă *adj.* Care nu se poate uza. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***inusable***.

inuzitát, -ă *adj.* **1** Care nu este întrebuințat, care nu se folosește; neîntrebuințat, neuzitat. **2** Neobișnuit. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***inusité***, lat. ***inūsĭtatus, -a, -um***.

invadá *vb. I. tr.* **1** A năvăli asupra unei țări sau a unui teritoriu străin, prin forța armelor (pustiind, jefuind); a ocupa abuziv un teritoriu străin (pustiind și prădînd); a năpădi, a cotropi. *Dușmanii invadaseră sudul țării, pustiind satele în calea lor.* **2** (*despre plante și animale dăunătoare*) A apărea undeva și a se dezvolta rapid și masiv, producînd mari neajunsuri (pagube, boli etc.); a năpădi, a acoperi, a cuprinde. *Buruienile au invadat semănăturile.* **3** Fig. (*despre sentimente, stări etc.*) A pune stăpînire pe cineva sau pe ceva; a cuprinde; a copleși. *Conceptul estetic a fost invadat și de ideea națională* (IORGA). • prez.ind. *-ez.* /<lat. ***invadĕre***, it. ***invadere***.

invadáre *s.f.* **1** Năvălire asupra unei țări sau a unui teritoriu străin, prin forța armelor (pustiind, jefuind); năpădire, cotropire. **2** Apariție într-un loc și dezvoltare rapidă și masivă a unui număr mare de plante sau animale dăunătoare ce produc mari neajunsuri, pagube, boli etc.; năpădire. • pl. *-ări.* /v. ***invada***.

invadát, -á *adj.* **1** (*despre țări sau teritorii*) Care a fost cuprins, ocupat, prin forța armelor (pustiit și prădat); năpădit, cotropit. **2** (*despre suprafețe, terenuri etc.*) Pe care se află un număr mare de plante sau de animale dăunătoare, provocînd mari pagube. • pl. *-ți, -te.* /v. ***invada***.

invadatór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (Persoană, armată, stat etc.) care invadează un teritoriu străin; cotropitor, invadent, năvălitor. *El totuși nu crede că trupele invadatoare vor veni atît de repede* (CA. PETR.). • pl. *-ori, -oare.* /***invada*** + *-tor*.

invadént, -á *adj.* Invadator. • pl. *-ți, -te.* /<it. ***invadente***.

invaginá *vb. I. refl.* (*med.; despre porțiuni de organe, țesuturi etc.*) A se întoarce spre interior prin invaginație. • prez.ind. pers. 3 *-ează.* /<fr. ***invaginer***.

invaginăre *s.f.* Acțiunea de *a se invagina* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***invagina***.

invaginát, -á *adj.* (*med.; despre porțiuni de organe, țesuturi etc.*) Care s-a întors spre interior prin invaginație. • pl. *-ți, -te.* /v. ***invagina***.

invaginație *s.f.* (*med.*) Formă de ocluziune intestinală produsă prin pătrunderea unui segment intestinal în segmentul imediat următor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***invagination***; cf. lat. *in* „în", *vagina* „teacă".

invalíd, -á *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care are o infirmitate, care are un defect fizic (congenital); infirm, mutilat, schilod. *Pensionar invalid nu-mi convine de loc, drept să vă spun* (CAR.). **2** *adj.* (*despre acte, raționamente etc.*) Care este nevalabil, ineficace, nul. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***invalide***, lat. ***invalĭdus, -a, -um***.

invalidá *vb. I. tr.* (*jur.; compl. indică acte procedurale, alegeri, împuterniciri etc.*) A declara nul, lipsit de valoare juridică; a infirma. *Nu s-a invalidat alegerea, ci s-a contestat numai* (EMIN.). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***invalider***, it. ***invalidare***.

invalidábil, -á *adj.* (*jur.*) Care poate sau trebuie să fie invalidat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***invalidable***, it. ***invalidabile***.

invalidánt, -á *adj.* (*jur.*) Care invalidează. • /***invalida*** + *-ant*.

invalidáre *s.f.* (*jur.*) Constatare și declarare ca nevalabile a anumitor acte procedurale sau a unor alegeri de membri în organele reprezentative ale statului; infirmare. • pl. *-ări.* /v. ***invalida***.

invalidát, -á *adj.* (*jur.; despre acte procedurale, alegeri, împuterniciri etc.*) Care a fost declarat nul, nevalabil; infirmat; anulat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***invalida***.

invaliditáte *s.f.* **1** Stare a celui invalid; infirmitate. **2** (*jur.*) Lipsă de validitate (a unui act, a unui mandat etc.). • pl. *-ăți.* /<fr. ***invalidité***, it. ***invalidità***.

invár *s.n.* Oțel aliat, cu conținut mare de nichel, cu coeficient de dilatare foarte mic, utilizat la fabricarea aparatelor și instrumentelor de precizie. • /abr. de la fr. ***invar[able]***, den. com.

invariábil, -ă *adj.* **1** (*despre fenomene, legi ale naturii etc.*) Care nu variază; constant, fix; invariant (1). **2** (*gram.; despre cuvinte*) Care nu prezintă flexiune. • sil. *-ri-a-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***invariable***, it. ***invariabile***.

invariabilitáte *s.f.* Caracterul a ceea ce este invariabil. • sil. *-ri-a-.* /<fr. ***invariabilité***, it. ***invariabilità***.

invariánt, -á *adj., s.m., s.f.* **I** *adj.* **1** (*despre fenomene, legi ale naturii etc.*) Invariabil (1). **2** (*mat.; despre mărimi, expresii, relații etc.*) Care rămîne același după o serie de transformări. **3** (*despre sisteme fizico-chimice*) Cu variantă nulă. **II 1** *s.m.* (*fiz., mat.*) Mărime, expresie, relație sau proprietate care rămîne neschimbată în urma unor transformări. **2** *s.f.* (*mat.*) Funcție de coeficienți care rămîne neschimbată cînd se trece de la un sistem de axe la altul. **3** *s.m.* (*lingv.*) Formă lexicală care, luată în raport cu o altă formă din paradigma aceluiași cuvînt, prezintă atît diferențe de expresie, cît și de conținut. **4** *s.m.* (*estet.*) Element cu caracter de permanență, imuabil în evoluția istorică a artei. • sil. *-ri-ant.* pl. *-ți, -te.* /<fr., engl. ***invariant***, germ. ***Invariant***.

invariánță *s.f.* Menținere neschimbată a unei mărimi, a unui sistem de numere într-o anumită transformare; stabilitate, fixitate. • sil. *-ri-an-.* /<fr. ***invariance***.

invázie *s.f.* **1** Năvălire a unei forțe militare dintr-o țară în altă țară cu scopul de a o cuceri; cotropire, invadare (1). *Germania caută a pune mîna pe dînsa... printr-o invazie cu totul pacifică* (EMIN.). ◆ Ext. Venire neașteptată și în număr mare a cuiva sau a ceva într-un anumit loc. ◇ *Invazie de aer* = advecție rapidă de aer (rece) provenit dintr-o regiune îndepărtată. **2** Apariție rapidă și masivă, cu caracter de calamitate, într-un loc, a unor specii de plante sau de animale dăunătoare ori parazite; năpădire. **3** (*med.*) Stadiu în evoluția ciclică a unor boli infecțioase, care durează de la apariția primelor semne de boală pînă la instalarea fenomenelor clinice caracteristice. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *invaziúne* *s.f.* /<fr. ***invasion***, lat. ***invasĭo, -onis*** <*invadĕre* „a invada".

invaziúne *s.f.* invazie.

invazív, -á *adj.* (*med.*) Care are caracter de invazie (3). ◆ (*despre tratamente și proceduri medicale*) Care acționează într-un mod violent și oarecum împotriva naturii organismului. • pl. *-i, -e.* /<engl. ***invasive***.

invazivitáte *s.f.* (*med.*) Caracter invaziv. • /***invaziv*** + *-itate*.

invectív, -á *adj.* Care are caracter de invectivă (1). • pl. *-i, -e.* /<it. ***invettivo***.

invectivá *vb. I. tr.* A spune invective (1) la adresa cuiva; a insulta. *Toți s-au grăbit a critica... invectivînd pe bietul autor* (MACED.). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***invectiver***.

invectiváre *s.f.* Insultare. • pl. *-ări.* /v. ***invectiva***.

invectivát, -á *adj.* (*despre oameni*) Insultat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***invectiva***.

invectívă *s.f.* **1** Injurie. **2** Expresie violentă folosită în unele scrieri literare, cu funcție stilistică sau în scop polemic ori satiric. • pl. *-e.* /<fr. ***invective***, lat. ***invectīva*** [*oratio*] „discurs agresiv".

inventá *vb. I. tr.* **1** A crea, a imagina, a realiza ceva care nu exista pînă atunci; a născoci. ◆ Spec. A face o descoperire tehnică. *Gutenberg a inventat tiparul cu litere mobile.* **2** A prezenta drept adevărate lucruri imaginare, care nu există, neadevărate; a scorni (minciuni, închipuiri); ext. a minți. *Întîi, n-am inventat nici o calomnie, făcîndu-ne, după cum este uzul tuturor cronicarilor, ecoul nevinovat al unui zgomot* (EMIN.). **3** Fig. A găsi ceva sau pe cineva la repezeală, pentru anumite ocazii. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***inventer***, it. ***inventare***.

inventár *s.n.* **1** (*econ.*) Listă, registru etc. cu statut de act oficial, în care sînt enumerate și evaluate toate bunurile dintr-o gospodărie, dintr-o instituție, dintr-un magazin etc.; ext. totalitatea acestor bunuri. ◇ *Inventar viu* = totalitatea vitelor și păsărilor dintr-o gospodărie. *Inventar mort* = totalitatea uneltelor, mașinilor, mijloacelor de transport etc. care aparțin unei gospodării, unei întreprinderi etc. *Obiect de inventar* v. obiect. ◇ Expr. *A face inventarul* = a inventaria. ◆ Spec. Înscrierea și evaluarea mărfurilor dintr-un magazin pentru a constata profitul sau lipsurile. **2** (*contab.*) Document în care este consemnată existența bunurilor materiale, a creanțelor și obligațiilor unei întreprinderi pe baza constatării faptice la un moment dat. **3** Gener. Înșirare, enumerare a unor fapte, întîmplări etc.; listă foarte amănunțită care cuprinde această înșirare. **4** (*jur.*) *Beneficiu de inventar* = beneficiu acordat moștenitorului de a nu plăti datoriile succesiunii decît pînă la suma cuprinsă în inventar. ◇ Expr. *Sub beneficiu de inventar* v. beneficiu. **5** (*lingv.*) Totalitatea unităților care constituie o parte de vorbire, o clasă ori o specie

lexicală sau gramaticală. • pl. *-e.* /<fr. ***inventaire***, it. ***inventario***, lat. ***inventarium***, ***-ii*** <*invenīre* „a găsi".

inventáre *s.f.* **1** Creare, imaginare, realizare a ceva care nu exista pînă atunci; născocire. **2** Prezentare drept adevărate a unor lucruri imaginare, care nu există; scornire a unor minciuni, a unor închipuiri; ext. minţire. • pl. *-ări.* /v. ***inventa***.

inventariá *vb. I. tr.* (*econ.; compl. indică bunuri, obiecte etc.*) A înregistra într-un inventar (1); (*înv.*) a inventoria. • sil. *-ri-a.* prez.ind. *-iez.* /<it. ***inventariare***.

inventariát, -ă *adj.* (*econ.; compl. indică bunuri, obiecte etc.*) Care este trecut în inventar (1). • sil. *-ri-at.* pl. *-ţi, -te.* /v. ***inventaria***.

inventariére *s.f.* (*econ.*) **1** Acţiunea de *a inventaria* şi rezultatul ei. **2** Ext. Ansamblul operaţiunilor privind constatarea, descrierea şi evaluarea la un moment dat a mijloacelor patrimoniale (bunuri corporale, necorporale, creanţe şi datorii). • sil. *-ri-e-.* pl. *-i.* /v. ***inventaria***.

inventát, -ă *adj.* **1** Creat, descoperit, născocit. **2** Imaginat. *Asta-i o poveste inventată.* • pl. *-ţi, -te.* /v. ***inventa***.

inventatór, -oáre *s.m., s.f.* Persoană care a realizat o invenţie (1); (*înv.*) inventor. • pl. *-ori, -oare.* /***inventa*** + *-tor*, după fr. *inventeur*.

invéntică *s.f.* Disciplină care studiază sistematic procesul psihic al invenţiei (1) şi condiţiile stimulării creativităţii. • /***inventa*** + *-ică*, după *informatică*.

inventív, -ă *adj.* (*despre oameni*) **1** Care are talentul, capacitatea de a inventa. ◆ Ext. Care are o fantezie creatoare; ingenios, imaginativ. **2** Care găseşte uşor soluţii pentru orice problemă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***inventif***, it. ***inventivo***.

inventivitáte *s.f.* Însuşirea de a fi inventiv; imaginaţie creatoare; ingeniozitate, (*înv.*) invenţie. • pl. *-ăţi.* /***inventiv*** + *-itate*; cf. fr. *inventivité*.

inventór *s.m.* (*înv.*) Inventator. • pl. *-i.* /<fr. ***inventeur***.

inventoriá *vb. I. tr.* (*înv.*) A inventaria. • sil. *-ri-a.* prez. ind. *-iez.* /<fr. ***inventorier***.

inventotécă *s.f.* Bancă de invenţii. • pl. *-ci.* /***inventa*** + *-tecă*.

invénţie *s.f.* **1** Realizare creatoare într-un domeniu economic, ştiinţific, tehnic etc., care prezintă noutate şi progres faţă de stadiul cunoscut pînă atunci. *Invenţia prafului de puşcă a fost făcută de chinezi.* ◆ Concr. Lucru inventat. ◇ *Brevet de invenţie* v. brevet. **2** Afirmaţie care susţine ca adevărate lucruri inexistente, imaginare, mincinoase. ◆ Ext. Născocire, plăsmuire; minciună. **3** Fig. Putere de a inventa. **4** Căutare şi găsire a argumentelor fundamentale într-un discurs sau a temelor, a ideilor şi a formelor celor mai expresive şi mai adecvate într-o creaţie artistică. **5** (*muz.; în forma „invenţiune"*) Fantezie, improvizaţie cu caracter polifonic. ◆ Piesă instrumentală (pentru pian) cuprinzînd două sau trei linii melodice, în care se folosesc procedeele polifonice. **6** (*muz.; în forma „invenţiune"*) Mică piesă muzicală în stil contrapunctic, imitativ, specifică barocului. **7** (*înv.*) Inventivitate. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi ***invenţiúne*** *s.f.* /<fr. ***invention***, lat. ***inventiō, -onis***, it. ***invenzione***.

invenţionái, -ă *adj.* Referitor la invenţii. • sil. *-ţi-o-.* pl. *-i, -e.* /<engl. ***inventional***.

invenţiúne *s.f.* v. invenţie.

inverificábil, -ă *adj.* Care nu poate fi verificat; neverificabil. • pl. *-i, -e.* /***in***[1]*-* + ***verificabil***, după fr. *invérifiable*.

invernál, -ă *adj.* De iarnă; iernatic (I 1). • pl. *-i, -e.* /<it. ***invernale***.

inverosímil, -ă *adj.* Neverosimil. • pl. *-i, -e.* /<it. ***inverosimile***.

ínvers, -ă *adj., adv.* **1** *adj., adv.* (Care este sau se realizează) în sens contrar celui iniţial sau normal; opus, pe dos. ◇ *Compatibilitate inversă* v. compatibilitate. *Conexiune inversă* v. conexiune. *Derivare inversă* v. derivare. *Dicţionar invers* v. dicţionar. *Filmare inversă* v. filmare. *Numărătoare inversă* v. numărătoare. ◇ Expr. (*fam.; subst.*) *A fi pe invers* = a fi homosexual. ◆ (Care se face) de la sfîrşit către început. **2** *adj.* (*mat.*) *Mărime inversă* = mărime egală cu raportul dintre 1 şi mărimea dată. *Raport invers* (*proporţional*) = raport între două mărimi care variază astfel încît produsul lor să rămînă constant. *Cantităţi* (sau *mărimi, numere*) *inverse* = cantităţi (sau mărimi, numere) al căror produs este egal cu unitatea. **3** *adj.* (*chim.*) *Reacţie inversă* = reacţie ce se desfăşoară în sens contrar reacţiei directe. • pl. *-şi, -se.* /<fr. ***inverse***, lat. ***inversus, -a, -um*** <*invertĕre* „a întoarce".

inversá *vb. I. tr.* **1** A face ceva invers (1); a schimba ordinea iniţială sau normală; a întoarce pe dos; a răsturna. **2** (*electr.*) A schimba sensul curentului electric. **3** (*fiz.*) A schimba sensul unei mărimi vectoriale, direcţia ei rămînînd neschimbată. • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***inverser***.

inversábii, -ă *adj.* Care se poate inversa. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***inversable***.

inversáre *s.f.* **1** Schimbare a sensului sau a ordinii iniţiale ori normale; întoarcere pe dos; inversiune (1). **2** (*electr.*) Schimbare a sensului curentului electric. **3** (*fiz.*) Schimbare a sensului unei mărimi vectoriale, direcţia ei rămînînd neschimbată. • pl. *-ări.* /v. ***inversa***.

inversát, -ă *adj.* **1** Care este făcut invers. **2** Care este aşezat invers; răsturnat. ◇ *Perspectivă inversată* v. perspectivă. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***inversa***.

inversatór, -oáre *adj.* Care inversează. • pl. *-ori, -oare.* /***inversa*** + *-tor*.

invérsie *s.f.* v. inversiune.

inversiúne *s.f.* **1** Schimbare a sensului sau a ordinii iniţiale ori normale; întoarcere pe dos; inversare (1). **2** (*stil.*) Procedeu retoric şi poetic prin care se forţează topica normală a propoziţiei, pentru a pune în valoare şi a accentua un anumit cuvînt. Ex. *Doar poporul e afară ce se vaietă şi plînge* (MACED.). **3** (*med.*) Anomalie congenitală care constă în aşezarea organelor într-o poziţie inversă faţă de cea normală. ◇ *Inversiune uterină* = deplasare spre înapoi şi evaginare în zona perineală a uterului. *Inversiune sexuală* = homosexualitate. **4** (*genet.*) Anomalie constînd în rearanjarea inversă a genelor într-un segment de cromozom. **5** (*mat.*) Transformare geometrică ce permite să se deducă dintr-o figură o altă figură punct cu punct. **6** (*fiz.; în forma „inversie"*) Schimbare de semn a unui parametru fizic în funcţie de altul. **7** (*chim.*) Transformare a unui izomer stereochimic în forma opusă. **8** (*chim.*) Invertire a zaharozei. **9** (*meteor.*) *Inversiune termică* = creştere a temperaturii în raport cu înălţimea (invers faţă de situaţia obişnuită). **10** (*geol.*) *Inversiune de relief* = stadiu avansat de evoluţie a reliefului cînd formele iniţiale pozitive devin negative şi invers. **11** (*fotogr.*) Procedeu de transformare directă a unui negativ fotografic în pozitiv. **12** (*muz.*) Răsturnare a vocilor în contrapunctul dublu. **13** Întoarcere a ordinii în care se succed tonurile într-o frază. **14** (*psih.*) Manifestare printr-o bună dispoziţie la o situaţie negativă şi printr-o proastă dispoziţie la o situaţie favorabilă. • pl. *-i.* şi ***invérsie*** *s.f.* /<fr. ***inversion***, lat. ***inversio, -onis***, it. ***inversione***.

inversór *s.n.* **1** (*tehn.*) Aparat sau dispozitiv care inversează sensul de mişcare al unui organ mobil dintr-un sistem tehnic, al unui mecanism, al unei maşini, al unui curent de fluid, al curentului electric într-un circuit etc. **2** (*mec.*) Schimbător de viteză suplimentar, care permite folosirea aceloraşi trepte de viteză atît pentru mersul înainte, cît şi pentru cel înapoi al autovehiculelor. **3** (*fotogr., cinemat.*) Aparat pentru inversarea imaginilor. • pl. *-oare.* /<fr. ***inverseur***.

invertáză *s.f.* (*biochim.*) Enzimă prezentă în drojdia de bere şi în sucul intestinal, care scindează zaharoza în glucoză şi fructoză; invertină. • pl. *-e.* /<fr. ***invertase***, germ. ***Invertase***.

invertí *vb. IV. tr.* **1** A face, a produce o inversiune. **2** (*chim.*) A descompune, prin hidroliză, o substanţă optic-activă în substanţe cu putere rotatorie opusă. **3** (*chim.*) A transforma, prin hidroliză, zahărul în glucoză şi fructoză cu ajutorul invertazei sau al unor acizi diluaţi. **4** A schimba, a transforma. • prez. ind. *-esc.* /<fr. ***invertir***, it. ***invertire***, lat. ***invertĕre*** <*vertĕre* „a întoarce".

invertínă *s.f.* (*biochim.*) Invertază. • pl. *-e.* /<fr. ***invertine***.

invertíre *s.f.* **1** Producere a unei inversiuni. **2** (*chim.*) Descompunere, prin hidroliză, a unei substanţe optic-active cu putere rotatorie mai mare. **3** (*chim.*; şi *invertire a zaharozei*) Descompunere, prin hidroliză, sub acţiunea acizilor, cu formare de glucoză şi fructoză; inversie a zaharozei. **4** Schimbare, transformare. ◇ *Invertire sexuală* = homosexualitate. • pl. *-i.* /v. ***inverti***.

invertít *s.m.* Homosexual. • pl. *-ţi.* /<fr. ***inverti***.

invertór *s.n.* (*electr.*) Mutator care transformă curentul electric continuu în curent electric alternativ; ondulor. • pl. *-oare.* /<engl. ***inverter***, rus. ***инвертор***.

investí *vb. I. tr.* **1** A face o investiţie; a plasa, a aloca un capital într-o întreprindere, într-o afacere. **2** (*jur.; înv.*) A prevedea cu toate formele legale. • prez. ind. *-esc.* /<fr. ***investir***, it. ***investire***, lat. ***investīre***.

investigá *vb. I. tr.* A face investigaţii; a cerceta sistematic şi amănunţit pentru a descoperi sau a afla ceva (mai ales în cazul unei boli). • prez.ind. *-ghez.* /<it., lat. ***investigare***.

investigábil, -ă *adj.* Care poate fi investigat, cercetat. • pl. *-i, -e.* /***investiga*** + *-bil*.

investigáre *s.f.* Cercetare. • pl. *-ări.* /v. ***investiga***.

investigát, -ă *adj.* Care a fost cercetat. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***investiga***.

investigatív, -ă *adj.* Care are caracter de investigaţie. • pl. *-i, -e.* /<it. ***investogativo***, engl. ***investigative***.

investigatór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care face investigaţii, care cercetează. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***investigateur***, it. ***investigatore***, lat. ***investīgator, -oris***.

investigáţie *s.f.* **1** Cercetare sistematică şi amănunţită făcută cu scopul de a descoperi ceva. **2** (*med.*) Cercetare chimică şi de laborator a probelor luate de la un bolnav. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi (*înv.*) *investigaţiúne* *s.f.* /<fr. ***investigation***, lat. ***investigatio, -onis*** <*vestīgium, -ii* „urmă".

investigaţiúne *s.f.* v. investigaţie.

investíre *s.f.* **1** (*econ.*) Investiţie. **2** (*jur.; înv.*) Prevedere cu toate formele legale. • pl. *-i.* /v. ***investi***.

investít, -ă *adj.* **1** (*econ.; despre capital*) Care este plasat, folosit într-o afacere, într-o întreprindere etc. **2** (*jur.; înv.*) Care este prevăzut cu toate formele legale. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***investi***.

investitór, -oáre *s.m., s.f.* (*econ.*) Persoană fizică sau juridică care face o investiţie (2), care plasează un capital. ◇ *Investitor imobiliar* = persoană care realizează creşterea valorii unui teren, fie construind pe suprafaţa acestuia, fie prin transformarea într-un activ care poate produce un flux de venituri. *Investitor strategic* = acţionar sau grup de acţionari care deţin o cotă importantă din capitalul unei societăţi, astfel încît participă în mod durabil la gestionarea firmei respective. *Investitor pasiv* = investitor într-o companie start-up care urmăreşte numai realizarea de cîştiguri financiare. • pl. *-ori, -oare.* /***investi*** + *-tor*, după fr. *investisseur*.

investíţie *s.f.* **1** (*econ.*) Totalitatea cheltuielilor care se fac pentru crearea de noi fonduri fixe, precum şi pentru reconstruirea, lărgirea şi modernizarea celor existente; investire. ◆ Concr. Sumă de bani investită. **2** (*econ.*) Plasare de capitaluri în întreprinderi industriale, agricole, comerciale etc., cu scopul obţinerii de profituri. ◇ *Investiţie de portofoliu* = proces de plasare a acumulărilor băneşti ale unui agent economic în scopul obţinerii unui cîştig maxim cu riscuri minime. *Ambalaj de investiţie* v. ambalaj. *Bancă de investiţii* v. bancă. ◆ Concr. Capitalul plasat. **3** (*psih.*) Faptul de a încărca cu o anumită cantitate de energie psihică o reprezentare, un obiect etc. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi (*înv.*) *investiţiúne* *s.f.* /<germ. ***Investition***, rus. ***инвестиция***; cf. fr. *investissement*.

investiţionái, -ă *adj.* Care ţine de o investiţie, care se referă la o investiţie. • sil. *-ţi-o-.* pl. *-i, -e.* /***investiţie*** + *-onal*.

investiţiúne *s.f.* v. investiţie.

inveterát, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care este învechit în rele, în vicii; vicios, pervertit, incorigibil. ◆ Ext. (*despre vicii, defecte etc.*) Înrădăcinat, statornicit. *Direcţia de scenă ar trebui să se cam gîndească la îndreptarea acestor cusururi inveterate în teatrul românesc* (EMIN.). • pl. *-ţi, -te.* şi *înveterát, -ă* *adj.* /<fr. ***invétéré***, it. ***inveterato***, lat. ***invētĕratus*** <*vētus, -eris* „vechi".

invidiá *vb. I. tr.* **1** A manifesta, a fi stăpînit de invidie faţă de cineva; a privi cu invidie pe cineva; a pizmui. *Oftează luni întregi că nu-şi pot închiria casele şi invidiază pe toţi cei ce se mută* (IBR.). **2** A rîvni, a dori ceea ce aparţine altuia. *Ceea ce invidiez eu la tine... este modestia* (CAR.). • sil. *-di-a.* prez.ind. *-iez.* /<it. ***invidiare***.

invidiábil, -ă *adj.* Care stîrneşte invidia; care este (sau poate fi) de invidiat. • sil. *-di-a-.* pl. *-i, -e.* /<it. ***invidiabile***.

invidiát, -ă *adj.* **1** Care provoacă invidie. **2** (*despre bunurile, situația etc. ale cuiva*) Care este rîvnit. • sil. *-di-at.* pl. *-ți, -te.* /v. *indivia.*

invídie *s.f.* Sentiment egoist de părere de rău, de necaz, de ciudă etc. provocat de succesele, de calitățile, de situația bună, de fericirea altuia; pizmă. *Toți îmi admiră cu invidie mantaua* (CA. PETR.). <> Expr. *A-l mușca* (pe cineva) *șarpele invidiei* v. șarpe. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<it. ***invidia***, lat. ***invīdia, -ae.***

invidiére *s.f.* **1** Pizmuire. **2** Rîvnire a bunurilor altcuiva. • sil. *-di-e-.* pl. *-i.* /v. *invidia.*

invidiós, -oásă *adj., s.m., s.f.* (Om) care simte invidie, care este stăpînit de invidie. *Sperjură, Invidioasă, crudă, de sînge însetată E omenirea-ntreagă* (EMIN.). • sil. *-di-os.* pl. *-oși, -oase.* /<lat. ***invidiōsus, -a, -um***, it. ***invidioso.***

invincíbil, -ă *adj.* Care nu poate fi învins; de neînvins, de nebiruit; imbatabil, insuperabil. <> *Invincibila armadă* v. armadă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***invincible***, it. ***invincibile***, lat. ***invincībilis, -e.***

invincibilitáte *s.f.* Calitatea de a fi invincibil. • /<fr. ***invincibilité***, it. ***invincibilità.***

inviolábil, -ă *adj.* **1** Care nu poate fi violat, încălcat; sacru. *Statul lor real și statul lor personal vor fi regulate după legea franceză, de la promulgarea acestui decret începînd, rămînînd inviolabile toate drepturile cîștigate* (EMIN.). **2** (*jur.*) Care se află în mod legal la adăpost de orice urmărire sau pedepsire. ◆ (*despre domicilii*) Care nu poate fi percheziționat decît în cazurile prevăzute de lege sau cu autorizația procurorului. • sil. *-vi-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***inviolable***, it. ***inviolabile***, lat. ***inviōlabĭlis, -e.***

inviolabilitáte *s.f.* Însușirea de a fi inviolabil. • sil. *-vi-o-.* pl. *-ăți.* /<fr. ***inviolabilité***, it. ***inviolabilità.***

invitá *vb. I. tr.* (*compl. indică oameni*) **1** A ruga să se prezinte undeva sau să participe la ceva; a chema, a pofti. *Îmi dai voie... să te invit la un pahar cu apă și la o dulceață?* (CE. PETR.). ◆ A soma. *Te invit să ieși.* **2** A convoca la o întrunire. **3** Spec. A chema la o masă, la o petrecere, la un spectacol etc. • prez.ind. *invít.* /<fr. ***inviter***, it., lat. ***invitare.***

invitáre *s.f.* **1** Rugăminte adresată cuiva să se prezinte undeva sau să participe la ceva; poftire. **2** Convocare la o întrunire. **3** Spec. Chemare a cuiva la o masă, la o petrecere, la un spectacol etc. • pl. *-ări.* /v. *invita.*

invitát, -ă *s.m., s.f.* **1** Persoană chemată, poftită să vină undeva sau să participe la ceva. *Unul cîte unul invitații mi te lasă* (MACED.). **2** Oaspete, musafir. *Erau la masă vreo douăzeci de invitați* (Istr.). • pl. *-ți, -te.* /v. *invita.*

invitáție *s.f.* **1** Poftire; chemare; convocare. <> Fig. *Ciulinii nu erau decît vis și îndrăzneală, invitație la a schimba ceea ce ai pe ceea ce ai putea avea* (ISTR.). **2** Bilet, scrisoare etc. prin care cineva este invitat să participe la o solemnitate, la un spectacol etc. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *invitațiúne s.f.* /<fr. ***invitation***, lat. ***invītatĭo, -onis.***

invitațiúne *s.f.* v. invitație.

invítă *s.f.* (*la jocul de cărți, la scrimă etc.*) Deschidere. • pl. *-e.* /<fr. ***invite.***

in vítro *loc.adv.* (*cu privire la procese biologice*) Reprodus experimental în afara organismului; în laborator. • /<lat. ***in vitro*** „în sticlă".

in vívo *loc.adv.* (*cu privire la procese biologice*) Reprodus experimental în organismul viu. • /<lat. ***in vivo*** „în viață".

invizíbil, -ă *adj., s.n.* **I** *adj.* **1** Care nu se vede sau nu se poate vedea; (de) nevăzut. *Acest nitroglicerin n-a sfîșiat numai corpul țarului, ci a făcut păcii noastre o rană invizibilă, dar nu mai puțin gravă* (EMIN.). <> *Export invizibil* v. export. *Import invizibil* v. import. <> Expr. *A se face invizibil* = a dispărea. **2** (*glum.*) Care este extrem de mic. **II** *s.n. pl.* Servicii prestate de o țară în folosul altor țări sau prestate în străinătate în folosul țării respective. ◆ (*econ.*) Ceea ce se comercializează fără a vedea vreodată interiorul unui container. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***invisible***, it. ***invisibile***, lat. ***invīsĭbilis, -e.***

invizibilitáte *s.f.* Însușirea sau starea a ceea ce este invizibil. • /<fr. ***invisibilité***, lat. ***invīsĭbilĭtas, -atis.***

invocá *vb. I. tr.* **1** A chema în ajutor (o divinitate). *O! nu invoca cerul... Nu, Ană... Te iubesc* (ALECS.). **2** A face apel, a cita, a se referi la ceva (ce este) în favoarea sa sau poate susține o faptă, o idee. *Pentru justificare se invocă interesul producerii agricole, ca și cînd aceasta ar fi reprezentată numai prin proprietari și arendași* (EMIN.). • prez.ind. *invóc.* /<fr. ***invoquer***, it., lat. ***invocare.***

invocáre *s.f.* **1** Chemare în ajutor (a unei divinități); invocație (1). *Invocarea ta se scurse arzătoare ca o lavă* (MACED.). **2** Citare, referire la ceva (ce este) în favoarea sa sau care poate susține o faptă, o idee. • pl. *-ări.* /v. *invoca.*

invocát, -ă *adj.* **1** Care este chemat în ajutor. **2** Care este citat în favoarea sa. **3** Care este adus ca probă. • pl. *-ți, -te.* /v. *invoca.*

invocatór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care face o invocație, care invocă. • pl. *-ori, -oare.* /*invoca* + *-tor*, după fr. *invocatoire, invocateur.*

invocáție *s.f.* **1** Invocare (1). **2** (*stil.*) Procedeu artistic, rugăminte prin care poetul se adresează muzelor sau unor divinități pentru a-l inspira. <> *Invocație retorică* = procedeu stilistic care constă în interpelarea de către orator sau poet a unui personaj absent, de obicei o figură istorică reprezentativă, simbolică. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *invocațiúne s.f.* /<fr. ***invocation***, it. ***invocazione***, lat. ***invŏcatĭo, -onis.***

invocațiúne *s.f.* v. invocație.

involuá *vb. I. intr.* **1** (*biol.*) A se întoarce de la o stare sau formă superioară de dezvoltare la una inferioară; a regresa, a decădea. **2** A se întoarce în timp. • sil. *-lu-a.* prez.ind. *-ez.* /de la ***involuție.***

involuáre *s.f.* (*biol.*) Întoarcere de la o stare sau formă superioară de dezvoltare la una inferioară; regres; involuție. • sil. *-lu-a-.* pl. *-ări.* /v. *involua.*

involuát, -ă *adj.* (*biol.*) Care s-a întors de la o stare sau formă superioară de dezvoltare la una inferioară; care a regresat, care a decăzut. • sil. *-lu-at.* pl. *-ți, -te.* /v. *involua.*

involucél *s.n.* (*bot.*) Involucru mic. • pl. *-e.* /<fr. ***involucelle.***

involucrál, -á *adj.* (*bot.*) Care ține de involucru, care se referă la involucru. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***involucral.***

involucrát, -ă *adj.* (*bot.*) Prevăzut cu un involucru. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***involucré.***

involúcru *s.n.* (*bot.*) **1** Totalitatea bracteelor grupate la baza unor flori sau a unor inflorescențe. **2** Membrană care învelește pălăria unor ciuperci înainte de a ieși din pămînt. • pl. *-e.* /<fr. ***involucre***, it. ***involucro***; cf. lat. *invŏlūcrum, -i* „învelitoare".

involuntár, -á *adj., adv.* (Care este) făcut fără voie; neintenționat. *Am simțit că gura mi se strîmba într-un surîs involuntar și trist* (CA. PETR.). <> *Memorie involuntară* v. memorie. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***involontaire***, lat. ***involuntarius, -a, -um.***

involút, -á *adj.* (*bot.; despre organe*) Care este răsucit spre interior. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***involuté***, lat. ***invŏlūtus, -a, -um.***

involutív, -ă *adj.* Cu caracter de involuție. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***involutif***, it. ***involutivo.***

involúție *s.f.* **1** (*biol.*) Transformare regresivă; regresiune a unui țesut, organ sau organism. ◆ Gener. Proces de transformare regresivă a unei structuri sociale, artistice etc. **2** Proces fiziologic care constă în revenirea unui organ la starea normală, după o dezvoltare anormală în urma unei boli sau a unei stări organice excepționale. **3** (*mat.*) Transformare biunivocă a unei mulțimi în ea însăși; omografie reciprocă. **4** (*geomorf.*) Ondulație a unor straturi subțiri de sedimente sau roci detritice care apar sub influența acțiunii înghețului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *involuțiúne s.f.* /<fr. ***involution***, it. ***involuzione***, lat. ***invŏlūtĭo, -onis*** <*involvĕre* „a rostogoli în jos".

involuțiúne *s.f.* v. involuție.

invulnerábil, -ă *adj.* **1** Care nu poate fi rănit. **2** Care nu poate fi atacat, învinuit; de care nu te poți atinge în nici un fel; de neînvins. *Purta pretutindeni același aer triumfător al parvenitului fericit, bogat și invulnerabil* (VLAH.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***invulnérable***, lat. ***invulnĕrabilis, -e***, it. ***invulnerabile.***

invulnerabilitáte *s.f.* Calitatea de a fi invulnerabil; starea a ceea ce este invulnerabil; nevulnerabilitate. • /<fr. ***invulnérabilité***, it. ***invulnerabilità.***

ío[1] *s.m.* (*în Țările Rom.*) Formulă întrebuințată înaintea numelor de domnitori, în documentele scrise în slavonă și apoi în română. *Această cetate s-a zidit în zilele preavlaviosului Domn Io Ștefan Voievod prin îngrijirea magistrului provinciei și comandantului cetății* (EMIN.). • /<gr. med. *Ἰω*, slav. **ІѠ**, probabil abr. de la nm. pr. gr. *Ἰωάννης.*

io[2] *pron. person.* v. eu.

ioachím *s.m.* Monedă germană care a circulat și în Țările Române; taler. • pl. *-i.* /<germ. ***Ioachims[thaler].***

ioaníț, -ă *s.m., adj.* (*relig.*) **1** *s.m.* Persoană care făcea parte dintr-un ordin monaho-cavaleresc instituit în Palestina, la începutul sec. 12. **2** *adj.* Care aparține ioaniților, care se referă la ioaniți. • sil. *i-oa-.* pl. *-ți, -te.* /<germ. ***Johannit[er]***, fr. ***Joannite, Johannite.***

iobág *s.m.* (*în Ev. Med.*) Țăran aservit unui stăpîn feudal, căruia îi datora rentă în muncă, în produse sau în bani și care era legat de pămînt (fără drept de strămutare); șerb, serv, (*în Țara Rom.*) rumân, (*în Mold.*) vecin. *Acest act, – răscoala iobagilor ardeleni sub căpetenia lor Horia, – s-a petrecut... la granițele noastre* (ODOB.). • pl. *-gi.* /<magh. ***jobbágy.***

iobagiál, -á *adj.* Care aparține iobagului sau iobagilor, care se referă la iobagi. • sil. *-gi-al.* pl. *-i, -e.* /***iobag*** + *-ial.*

iobágí *vb. IV.* (*în Ev. Med.*) **1** *intr.* A trăi în stare de iobag. ◆ A face muncă de iobag. **2** *tr.* A aduce pe cineva în stare de iobag. • prez.ind. *-esc.* /***iobag*** + *-i.*

iobăgíe *s.f.* **1** (*în Ev. Med.*) Instituție feudală, caracterizată prin starea de aservire a țăranului față de stăpînul feudal, căruia îi presta redevențe în muncă, în natură sau în bani; șerbie, servitute, (*în Țara Rom.*) rumânie, (*în Mold.*) vecinie. **2** Starea iobagului. • g.-d. *-iei.* /***iobag*** + *-ie.*

iobágime *s.f.* (*în Ev. Med.*) Totalitatea iobagilor; mulțime de iobagi. • /***iobag*** + *-ime.*

iobăgíre *s.f.* (*în Ev. Med.*) **1** Muncă a omului aflat în stare de iobag. **2** Aducere a cuiva din starea de om liber în cea de iobag. • pl. *-i.* /v. ***iobăgi.***

iobăgíță *s.f.* (*în Ev. Med.*) Soție sau fiică de iobag. • pl. *-e.* /***iobag*** + *-iță.*

ioc *adv.* (*pop.; fam.*) Nu; nimic; defel; cîtuși de puțin. *Da, ne-am dus ca la nuntă. Armament ioc; intendență, ioc* (POP.). • /<tc. ***yok.***

iod[1]**-** Elem. de compunere „iod". • și *iodo-.* /<fr. ***iod(o)***-; cf. gr. *ioειδής* „violet".

iod[2] *s.n.* (*chim.*) Element chimic din familia halogenilor, solid cristalizat, de culoare neagră, strălucitoare și cu luciu metalic, cu miros pătrunzător, solubil în soluție de iodură de potasiu, cloroform, alcool, sulfură de carbon, care, prin încălzire, sublimează, vaporii fiind de culoare violetă, și care este folosit în medicină ca dezinfectant extern (*I*). <> (*med.*) *Tinctură de iod* = soluție de iod în alcool, folosită în medicină ca dezinfectant. • /<fr. ***iode***; cf. gr. *ioειδής* „violet".

iod[3] *s.n.* (*fon.*) Iot. • /<fr. ***yod.***

iodát[1] *s.m.* (*chim.*) Sare a acidului iodic. • pl. *-ți.* /<fr. ***iodate.***

iodát[2]**, -ă** *adj.* (*chim.*) Care conține iod; preparat cu iod. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***iodé.***

iodemíe *s.f.* (*med.*) Prezența iodului în sînge; cantitate de iod prezentă în sînge. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***iodémie.***

iodhídric *adj.* (*chim.*) *Acid iodhidric* = acid format prin combinarea iodului cu hidrogenul. • /<fr. ***iodhydrique.***

ióDic *adj.* (*chim.*) *Acid iodic* = acid oxigenat al iodului în stare de oxidare cinci, obținut prin oxidarea iodului cu acid azotic concentrat sau cu clor în soluție apoasă, precum și prin acțiunea acidului sulfuric asupra iodaților. • /<fr. ***iodique.***

iodíde *s.f. pl.* (*med.*) Erupții cutanate provocate de produse iodice, în special de iodura de potasiu. • /<fr. ***iodides.***

iodísm *s.n.* (*med.*) Intoxicație cu iod sau cu compuși iodați. • /<fr. ***iodisme.***

iodít *s.n.* (*chim.*) Iodură naturală de argint. • pl. *-ți.* /<fr. ***iodite.***

iodizá *vb. I. refl.* (*fon.*) A se iotaciza. • pers. 3 *-ează.* /***iod***[3] + *-iza.*

iodizáre *s.f.* (*fon.*) Iotacizare. • pl. *-ări.* /v. ***iodiza.***

iodizát, -ă *adj.* (*fon.*) **1** (*despre consoane*) Iotacizat (1). **2** (*despre vocale*) Iotacizată (2). • pl. *-ți, -te.* /v. ***iodiza.***

ióDler *s.n., s.m.* **1** *s.n.* Mod de a cînta specific locuitorilor de munte din Tirol, Bavaria și Elveția, constînd dintr-o serie de vocalize cu frecvente schimbări de registru; cîntec, melodie bazată pe asemenea vocalize; tirolez. **2** *s.m.* Persoană care cîntă astfel. • pl. *n. -e, m. -i.* și *jódler s.n., s.m.* /<germ. ***Jodler.***

iodo- v. iod[1]-.

iodofil, -á *adj.* Care prezintă iodofilie. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***iodophile.***

iodofilíe *s.f.* Afinitate pentru iod a unor celule sau bacterii. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***iodophilie.***

iodofórm *s.n.* (*chim.*) Compus chimic solid, de culoare galbenă, cristalizat, cu miros specific, neplăcut și persistent, foarte puțin solubil în apă, folosit în medicină ca antiseptic, anestezic etc. • /<fr. ***iodoforme***, germ. ***Iodoform***.

iodométric, -ă *adj.* Care aparține iodometriei, care se referă la iodometrie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***iodométrique***.

iodometríe *s.f.* (*chim.*) (Parte a chimiei analitice volumetrice, care cuprinde o) serie de metode de oxireducere, în care reactivul este o soluție titrată de iod în iodură de potasiu. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***iodométrie***.

iodopsínă *s.f.* (*biochim.*) Pigment fotosensibil prezent în retină. • /<engl. ***iodopsin***.

iodoterapíe *s.f.* (*med.*) Folosire a iodului în scop terapeutic. • g.-d. *-iei.* /***iodo-*** + ***terapie***; cf. engl. *iodotherapy*.

iodoventriculografíe *s.f.* (*med.*) Metodă radiologică de punere în evidență a cavităților ventriculare ale inimii cu ajutorul unei substanțe de contrast iodate. • g.-d. *-iei.* /***iodo-*** + ***ventriculografie***.

iodurá *s.f.* (*chim.*) **1** Sare a acidului iodhidric. *Iodură de potasiu.* **2** Denumire improprie pentru unii derivați organici, care nu sunt de fapt săruri ale acidului iodhidric. • pl. *-i.* /<fr. ***iodure***.

iodurí*e* *s.f.* (*med.*) Prezență a iodului în urină; cantitate de iod prezentă în urină. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***iodurie***.

iofcá *s.f.* (*ind. alim.*) Pastă făinoasă în formă de pătrățele. • pl. *-ale.* /<tc. ***yufka***.

iofobíe *s.f.* (*psih.*) Teamă patologică de a fi otrăvit. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***iophobie***; cf. gr. *lóç* „venin, otravă".

iólă *s.f.* **1** Ambarcație de sport îngustă, lungă și ușoară, cu o singură velă, condusă de o singură persoană. **2** Ambarcație cu doi arbori, folosită pentru pescuit. **3** Barcă cu două, patru sau șase rame, folosită de nave în diferite scopuri. • pl. *-e.* /<fr. ***yole***, sp. ***yola***, engl. ***yawl***, norv. ***jol***.

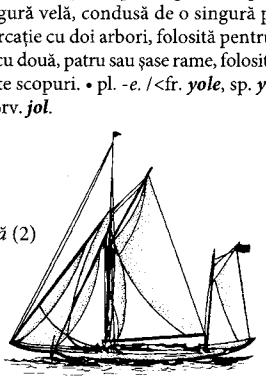

iolă (2)

ión *s.m.* (*chim.*). Particulă încărcată electric, a cărei sarcină se datorește cîștigului sau pierderii unui sau mai multor electroni, suportul material al sarcinii fiind un atom, o moleculă sau un radical, care există în diferite medii (apă, orice dizolvant ionizant, cristale, gaze ionizate) și care se numește anion cînd are sarcină negativă și cation cînd are sarcină pozitivă. <> *Ion compus* = ion format din doi sau mai mulți atomi diferiți. *Mobilitatea ionilor* v. mobilitate. • pl. *-i.* /<fr. ***ion***; cf. gr. *lóv* „care merge".

ionatán *s.m., s.n.* (*bot.*) **1** *s.m.* (și *adj., măr ionatan*) Specie de măr originar din America de Nord, cu coroana deasă și voluminoasă, cu frunzele cenușii-argintii și cu fructul foarte gustos. **2** *s.n.* Fructul ionatanului, tronconic, de mărime mijlocie, rotunjit la capete, cu suprafața netedă, de culoare roșie-sîngerie cu pete albicioase și dungi carmin, zemos, dulce-acrișor și plăcut aromat. • scris și *jonathan.* pl. *m. -i, n. -e.* /<engl. ***Jonathan***; cf. nm. pr. *Jonathan* Hasbrouck, jurist și grădinar american.

ionián, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m.* (*la pl.*) Populația de bază a Ioniei, care constituia grupul principal al populațiilor din Grecia antică; (*și la sg.*) persoană care aparținea acestei populații; persoană care era originară din Ionia. **2** *adj.* Care aparține Ioniei sau ionienilor, care se referă la Ionia sau la ionieni; originar din Ionia; ionic. <> (*lingv.*) *Dialect ionian* = unul dintre principalele dialecte ale limbii grecești, vorbit în Ionia. (*arhit.*) *Stil* (sau *ordin*) *ionian* (*și subst. n.*) = stil ionic. **3** *adj.* (*filos.*) *Școală ioniană* = orientare în filosofia greacă din sec. 7-6 î.Hr., constituită de gînditori proveniți din orașele grecești de pe coasta egeeană a Turciei de astăzi, care susțineau un naturalism radical imanent, influențați fiind de religiile supranaturaliste anterioare; școala ionică. • sil. *i-o-ni-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***ionien***.

ionic[1], -ă *adj.* **1** Ionian (2). <> (*arhit.*) *Stil* (sau *ordin*) *ionic* (și *subst. n.*) = stil (sau ordin) caracterizat prin coloane zvelte cu capitelul împodobit cu volute laterale, prin friză continuă etc.; stil ionian. **2** (*despre elemente arhitectonice, clădiri*) În stil ionic. **3** (*muz.*) *Mod ionic* = mod melodic a cărui scară muzicală coincide cu aceea a modului major natural. **4** (*filos.*) *Școală ionică* = școală ioniană. **5** (*lit.*) *Vers ionic* (și *subst.m.*) = vers (sau picior de vers antic) format din două silabe lungi și două scurte. • sil. *i-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<lat. ***iōnĭcus, -a, -um***, it. ***ionico***.

ionic[2], -ă *adj.* (*chim.*) Care aparține ionilor, care se referă la ioni. <> *Produs ionic* = concentrație a anionilor și a cationilor dintr-o soluție. *Reacție ionică* = reacție care se produce între ioni și care are loc, de cele mai multe ori, din cauza acțiunii electrostatice dintre ioni. *Disociație ionică* v. disociație. *Motor ionic* v. motor. • sil. *i-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***ionique***.

ionít *s.m.* (*chim.*) Schimbător de ion (anionit, cationit). • sil. *i-o-.* pl. *-ți.* /v. ***ion***.

ióniu *s.n.* (*chim.*) Denumire veche pentru radioizotopul toriului (*Io*). • sil. *i-o-.* /<fr. ***ionium***, germ. ***Ionium***.

ionizá *vb. I. tr.* **1** (*chim.*) A face să apară ioni pozitivi sau negativi într-un mediu; a produce ionizarea unui mediu. **2** (*med.*) A introduce, în scop terapeutic, ioni în organism; a folosi ionizarea. • sil. *i-o-.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***ioniser***.

ionizánt, -á *adj.* (*despre agenți, factori fizici etc.*) Care poate produce ionizarea. • sil. *i-o-.* pl. *-ți, -te.* /***ioniza*** + ***-ant***.

ionizáre *s.f.* **1** (*chim.*) Proces fizic prin care rezultă ioni; ionizație. <> *Grad de ionizare* v. grad. *Potențial de ionizare* v. potențial. **2** (*med.*) Tratament care constă în introducerea în organism a ionilor, în cazul reumatismului, al poliomielitei etc.; ionoterapie. • sil. *i-o-.* pl. *-ări.* /v. ***ioniza***.

ionizát, -ă *adj.* **1** (*despre mediu*) În care s-a produs ionizarea. **2** (*med.; despre organism*) Tratat prin ionizare. • sil. *i-o-.* pl. *-ți, -te.* /v. ***ioniza***.

ionizatór *s.n.* Generator de ioni; aparat pentru ionizări. • sil. *i-o-.* pl. *-oare.* /<fr. ***ionisateur***.

ionizáție *s.f.* (*chim.*) Ionizare (1). • sil. *i-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***ionisation***.

ionizór *s.n.* Dispozitiv utilizat pe motoarele-fuzee, care transformă în ioni pozitivi atomii unui fluid. • sil. *i-o-.* pl. *-oare.* /<fr. ***ioniseur***.

iono- Elem. de compunere „ionizare". • /<fr. ***iono-***; cf. gr. *lóv* „care merge".

ionofón *s.n.* Traductor electroacustic care transformă direct energia electromagnetică în energie acustică prin oscilațiile unei coloane de gaze ionizate și care este utilizat pentru reproducerea fidelă a sunetelor în sălile de spectacol. • sil. *i-o-.* pl. *-oane.* /<fr. ***ionophone***; cf. gr. *lóv* „care merge", *φωνή* „sunet".

ionofór *s.m.* (*chim.*) Moleculă hidrofobă care crește permeabilitatea membranei pentru anumiți ioni anorganici specifici. • sil. *i-o-.* pl. *-i.* /<fr. ***ionophore***.

ionoforéză *s.f.* (*med.*) Metodă de administrare în organism a anumitor medicamente cu ajutorul unui curent galvanic, prin migrarea particulelor către anod sau catod; iontoforeză. • sil. *i-o-.* /<fr. ***ionophorèse***.

ionografíe *s.f.* (*med.*) Procedeu radiochimiografic bazat pe variațiile de intensitate a fasciculului de raze X în urma trecerii lui printr-un organ în activitate. • sil. *i-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***ionographie***.

ionográmă *s.f.* **1** (*med.*) Rezultat al studiului elementelor ionizate din plasma sîngelui. **2** Oscilogramă realizată de o stațiune ionosferică indicînd înălțimea aparentă de reflexie a undelor în funcție de frecvență. • sil. *i-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***ionogramme***.

ionometríe *s.f.* (*fiz.*) Metodă de prospecțiune radiometrică pentru măsurarea ionizării aerului de către radiațiile radioactive. • sil. *i-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***ionométrie***.

ionométru *s.n.* **1** (*fiz.*) Instrument pentru determinarea intensității unei radiații ionizate. **2** (*chim.*) Aparat cu care se determină concentrația în ioni de hidrogen a unei soluții. • sil. *i-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***ionomètre***.

ionónă *s.f.* (*chim.*) Substanță chimică, ciclică, organică, uleioasă, cu miros puternic de violete, care prezintă doi izomeri, întrebuințată în parfumerie. • sil. *i-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***ionone***.

ionoplastíe *s.f.* (*chim.*) Metalizare a unui corp prin trecerea unui gaz printr-un gaz rarefiat. • sil. *i-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***ionoplastie***.

ionosféră *s.f.* (*climat.*) Pătură superioară a atmosferei, cuprinsă aproximativ între 90 și 1000 km, formată din gaze rarefiate și încărcate cu ioni, în care se produc aurorele polare; termosferă. • sil. *i-o-.* /<fr. ***ionosphère***.

ionosféric, -ă *adj.* (*climat.*) Care aparține ionosferei, care se referă la ionosferă, din ionosferă. • sil. *i-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***ionosphérique***.

ionoterapíe *s.f.* (*med.*) Tratament care constă în introducerea în organism a ionilor, în cazul reumatismului, al poliomielitei etc.; ionizare (2). • sil. *i-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***ionothérapie***; cf. gr. *lóv* „care merge", *θεραπεία* „tratament".

iontoforéză *s.f.* (*med.*) Ionoforeză. • sil. *i-on-.* /<germ. ***Ionthophorese***.

iordán *s.n.* **1** (*relig. creștină*; și *nm. pr.*) Sărbătoare creștină (6 ianuarie) care amintește de botezul Mîntuitorului în rîul Iordan și care constă în sfințirea apei și stropirea cu apă sfințită; slujbă religioasă care se face în ziua acestei sărbători; Boboteză. <> Expr. (*fam.*) *A umbla* (sau *a lua* pe cineva) *cu iordane* = *a*) a spune vorbe goale; *b*) a se ține de lucruri neserioase. *Hai, valea, se supără Ioniță, nu mă lua pe mine cu iordane de-ale lor* (POPES.). • pl. *-e.* /<m.gr. ***Ἰορδάνης***, slav. ***иоръданъ***; cf. nm. pr. *Iordan*, rîu în Orientul Apropiat.

iordanián, -á *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Iordaniei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuiește în Iordania. **2** *adj.* Care aparține Iordaniei sau iordanienilor, care se referă la Iordania sau la iordanieni; care este originar din Iordania. • sil. *-ni-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***jordanien***; cf. nm. pr. *Iordania*, stat în S-V Asiei, în Orientul Apropiat.

iordáni *vb. IV.* (*pop.*) **1** *tr.* A ura în ziua de Boboteză. **2** *tr., refl.* A (se) stropi cu apă sfințită în ziua de Boboteză. **3** *refl.* A petrece în ziua de Boboteză. • prez.ind. *-esc.* /***iordan*** + *-i*.

iordánire *s.f.* (*pop.*) Acțiunea de *a iordăni* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***iordăni***.

iordănitór *s.m.* (*pop.*) Tînăr care însoțește preotul cînd umblă cu Iordanul. • pl. *-i.* /***iordăni*** + *-tor*.

iorgovăn *s.m.* (*bot.; reg.*) Liliac (*Syringa vulgaris*). • pl. *-i.* /<srb. ***jorgovan***.

iortomán, -ă *adj.* v. ortoman.

iortománesc, -eáscă *adj.* v. ortomănesc.

iortománește *adv.* v. ortomănește.

ioság *s.n.* (*reg.*) **1** Moșie. **2** Avere; proprietate. **3** Lucru valoros. • pl. *-uri.* /<magh. ***jószág***.

iot *s.n.* (*fon.*) Sunet asemănător cu semivocala *i*, numit și „i consonantic", foarte scurt, apărut la finalul cuvintelor după o consoană sau înaintea unei vocale palatale la început de cuvînt ori de silabă, care se notează în diverse alfabete fonetice cu *i, i̯, j, y* și al cărui nume provine de la numele unei semivocale din limbile feniciană și ebraică; iod. • pl. *-uri.* /<germ. ***Jot***, lat. ***iōta***.

ióta *s.m. invar.* **I 1** A noua literă a alfabetului grecesc (*ita* în neogreacă) corespunzînd sunetului „i". **2** Sunetul corespunzător acestei litere. **3** Semn grafic pentru această literă (*ι, Ι*) **II** Loc. adv. (*pop.; fam.*) (*Nici*) *o iotă* = deloc, cîtuși de puțin, nimic. *N-au voie... a schimba o iotă măcar din textul meu* (CAR.). <> Expr. *A nu ști* (*nici o*) *iotă* v. ști. • și (*pop.*) *iotă* s.f. /<ngr. *ιώτα* sau *γιώτα*; cf. și fr., it. *iota*.

iotacísm *s.n.* (*fon.*) **1** Iotacizare. **2** Aliterație constînd în repetarea lui *i* consonantic. **3** Evoluție a unei vocale sau a unui diftong spre *i*. • /<fr. ***iotacisme***.

iotacizá *vb. I. refl.* (*fon.*) **1** (*despre consoane*) A se palataliza sub influența unui iot; a se iodiza. **2** (*despre vocale*) A primi un iot înaintea sa, la început de cuvînt sau de silabă; a se iodiza. • ind. prez. pers. 3 *-eazǎ.* /***iotac[ism]*** + *-iza*.

iotacizáre *s.f.* (*fon.*) **1** Palatalizare a unei consoane sub influența unui iot; iodizare, iotacism. **2** Apariție a unui iot înaintea unei vocale, la început de cuvînt sau de silabă; iodizare, iotacism. • pl. *-ări.* /v. ***iotaciza***.

iotacizát, -ă *adj.* (*fon.*) **1** (*despre consoane*) Palatalizat sub influența unui iot; iodizat. **2** (*despre vocale*) Care primește un iot înainte, la început de cuvînt sau de

silabă; iodizată. **3** (*gram.*) *Verb iotacizat* = verb din limbile romanice care în latină avea un *e* sau un *i* înaintea terminației *-o* a persoanei întîi de la indicativ prezent. • pl. *-ți, -te.* /v. ***iotaciza.***

iótă *s.f.* v. iota.

ióv *s.m.* (*bot.*) Specie de salcie care crește prin pădurile de la munte (*Salix capraea*). • pl. *-i.* și *ióvă s.f.* /cf. slav. **ива.**

iov

ióvă *s.f.* v. iov.

ipác *adv.* (*înv.*) De asemenea, așijderea, tot așa. • /<sl. veche **и пакъ.**

ipéca *s.f.* (*bot.*) Ipecacuana (*Uragoga Ipacacuanha*). • /<fr. ***ipéca.***

ipecacuána *s.f.* **1** (*bot.*) Plantă originară din America de Sud, ale cărei rădăcini se întrebuințează, sub formă de pulbere, în medicină ca expectorant și vomitiv (*Uragoga Ipecacuanha*); ipeca. **2** Pulbere care se obține din rădăcinile acestei plante, care este folosită ca expectorant și vomitiv. • pl. *-e.* /<fr. ***ipécacuana*** <cuv. tupi.

iperbátă *s.f.* v. hiperbată.

ipérbolă *s.f.* v. hiperbolă.

iperbólic, -ă *adj.* v. hiperbolic.

iperíge *s.f. pl.* (*bot.*) Plantă erbacee perenă, din familia cariofilaceelor, cu tulpina ramificată de la bază, cu frunzele liniare sau lanceolate și cu florile alb-roz mici, grupate în panicule (*Gypsophila paniculata*). • /etimol. nec.

iperitá *vb. I. tr.* A infecta cu iperită. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***ypériter.***

iperitáre *s.f.* Infectare cu iperită. • pl. *-ări.* /v. ***iperita.***

iperítă *s.f.* (*chim.*) Compus organic cu sulf, cu aspect de lichid uleios, cu miros agreabil, puțin solubil în apă, cu acțiune vezicantă, foarte persistentă, folosit ca gaz de luptă. • scris și *yperită.* și *hiperítă s.f.* /<fr. ***ypérite***; cf. nm. pr. *Ypres* (flamandul *Yperen*), localitate unde au fost lansate primele obuze toxice.

ipingeá *s.f.* **1** (*înv.*) Manta bărbătească făcută din dimie sau din postav (cu glugă și împodobită cu găitane). *N-avem decît o ipingea Și nu-ncăpem toți sub ea* (POP.). **2** (*înv.*) Material din care se confecționa această manta **3** (*reg.*) Manta de ploaie. **4** (*reg.*) Glugă. **5** (*reg.*) Pătură care se pune sub șaua calului. • pl. *-ele.* și (*reg.*) *epingeá s.f.* /<tc. ***yapincak.***

ipistát *s.m.* v. epistat.

ipochímen *s.m.* (*înv.; azi iron.*) Persoană, individ, ins. *Pe aceeași scară de ignoranță e d. Vizanti, profesorul de limbă română, și alți ipochimeni* (EMIN.). • acc. și *ipochimén.* pl. *-i.* /<ngr. ***υποκείμενον.***

ipocondriác, -ă *adj., s.m., s.f.* v. ipohondriac.

ipocóndric, -ă *adj., s.m., s.f.* v. ipohondric.

ipocondríe *s.f.* v. ipohondrie.

ipocóndru, -ă *adj., s.m., s.f.* v. ipohondru.

ipocrít, -á *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care se arată altfel de cum este; (om) prefăcut, fățarnic, fals, fariseu. ◆ (*adv.*) În mod fățarnic. **2** *adj.* (*despre fizionomie, manifestări etc. ale oamenilor*) Care trădează, arată ipocrizie. *Se răsuci pe scaun, cu indignare ipocrită* (CE. PETR.). • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***hypocrite***; cf. gr. *ὑποκριτής* „actor".

ipocrizíe *s.f.* Atitudinea celui ipocrit; prefăcătorie, fățărnicie, falsitate. *De a ipocriziei vicleană plăsmuire Grăbește a ne scăpa!* (C. NEGR.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***hypocrisie.***

ipodiácon *s.m.* (*bis.*) Membru al clerului neconsacrat care, prin hirotesie primește dreptul de a purta veșmînt de diacon la slujbele religioase, fără însă a sluji cele ale diaconiei. • sil. *-di-a-.* pl. *-i.* /<ngr. ***ὑποδιάκονος.***

ipohondriác, -ă *adj., s.m., s.m., s.f.* (*med.*) Ipohondric. • sil. *-dri-ac.* pl. *-ci, -ce.* și *ipocondriác, -ă, hipocondriác, -ă adj.* /<ngr. ***ὑποχονδριακός,*** fr. ***hypocondriaque.***

ipohóndric, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) **1** *adj., s.m., s.f.* Ipohondru. **2** *adj.* Caracteristic ipohondrilor sau ipohondriei, care se referă la ipohondri sau la ipohondrie. • pl. *-ci, -ce.* și *ipocóndric, -ă, hipocóndric, -ă adj., s.m., s.f.* /<germ ***hypohondrisch.***

ipohondríe *s.f.* (*med.*) Stare psihică morbidă, caracterizată prin teama exagerată și obsesivă de boli; idee fixă a cuiva care crede că suferă de o boală pe care în realitate nu o are. *Am niște nevralgii intercostale, cari mă bagă-n fel de fel de ipohondrii* (CAR.). • g.-d. *-iei.* și *ipocondríe, hipocondríe s.f.* /<fr. ***hypocondrie,*** gr. ***ὑποχόνδρια.***

ipohóndru, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Persoană) care suferă de ipohondrie; ipohondric. • pl. *-i, -e.* și *ipocóndru, -ă, hipocóndru, -ă adj., s.m., s.f.* /<fr. ***hypocondre***; cf. gr. ***ὑποχόνδριος*** „ipohondru".

ipolíps *subst.* (*grec. înv.*) Considerație; demnitate, rang. ◇ Expr. *A avea* (pe cineva) *la ipolips* = a respecta pe cineva. *A da ipolips la cineva* = a inspira încredere. • scris și *ypolips.* și *ipolípsă s.f., ipolípsis subst.* /<ngr. ***ὑπόληψις.***

ipolípsă *s.f.* v. ipolips.

ipolípsis *s.f. sg.* v. ipolips.

ipostás *s.n.* v. ipostază.

ipostáză *s.f.* **1** Stare, situație în care se găsește cineva sau ceva; aspect, înfățișare, care se află ca substrat al unor entități. *Eu trec din traiul monoton În altă ipostază* (ANG.-IOS.). **2** (*filos.*) Fiecare dintre cele trei ordine sau tărîmuri ale realității necorporale, la Plotin. **3** (*în teol. ortodoxă; în forma „ipostas"*) Fiecare dintre cele trei persoane ale Sfintei Treimi. • pl. *-e, n. -uri.* și *ipostás s.n.* /<fr. ***hypostase,*** ngr. ***ὑπόστασις*** „suport".

ipostaziá *vb. I.* **I** *tr.* **1** A prezenta ceva imaginar ca fiind real; a da caracterul unei ipostaze. **2** (*filos.*) A transforma în plan mintal o realitate, o însușire sau o noțiune într-o realitate de sine stătătoare. **3** (*log.*) A transforma arbitrar o entitate fictivă sau accidentală, un cuvînt, un concept etc. într-o substanță propriu-zisă. **4** (*lingv.*) A substitui o categorie gramaticală. **II** *refl.* (*despre scriitori*) A se substitui personajelor sale. • sil. *-zi-a.* prez.ind. *-iez.* /<germ. ***hypostasieren.***

ipostaziát, -ă *adj.* **1** (*despre lucruri imaginare*) Prezentat ca fiind real. **2** (*log.; despre entități fictive*) Transformat arbitrar într-o substanță propriu-zisă. • sil. *-zi-at.* pl. *-ți, -te.* /v. ***ipostazia.***

ipostaziére *s.f.* **1** Prezentare a ceva imaginar ca fiind real. **2** (*filos.*) Transformare mintală a unei relații, a unei însușiri, a unei noțiuni etc. într-o realitate de sine stătătoare. **3** (*log.*) Transformare arbitrară a unei entități fictive sau accidentale, a unui cuvînt, a unui concept etc. într-o substanță propriu-zisă. **4** (*lingv.*) Substituire a unei categorii gramaticale. • sil. *-zi-e-.* pl. *-i.* /de la ***ipostază.***

ipotecă *vb. I. tr.* (*compl. indică bunuri imobile*) A supune unei ipoteci. • prez.ind. *-chez.* /<fr. ***hypothéquer,*** it. ***ipotecare.***

ipotecábil, -ă *adj.* (*despre bunuri imobile*) Care poate fi ipotecat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***hypothécable,*** it. ***ipotecabile.***

ipotecár, -á *adj.* **1** (*despre creanțe, creditori*) Care are drept de ipotecă; garantat printr-o ipotecă. ◇ *Bancă de credit ipotecar* v. bancă. *Bilet ipotecar* v. bilet. *Credit ipotecar* v. credit. *Inscripție ipotecară* v. inscripție. **2** Privitor la o ipotecă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***hypothécaire,*** it. ***ipotecario.***

ipotecáre *s.f.* Acțiunea de *a ipoteca* și rezultatul ei; ipotecat. • pl. *-ări.* /v. ***ipoteca.***

ipotecát[1] *s.n.* Ipotecare. • /v. ***ipoteca.***

ipotecát[2]**, -ă** *adj.* (*despre bunuri imobile*) Grevat de o ipotecă. • pl. *-ți, -te.* /v. ***ipoteca.***

ipotécă *s.f.* (*jur.*) Drept real pe baza căruia creditorul poate vinde bunul imobil primit în garanție de la debitor, în cazul cînd acesta nu își plătește în termen datoria. *Dăm bani împrumut, la români cu deosebire, cu ipotecă reală, cu dobîndă de cîte 18 și 24 la sută și cu clauzele penale* (EMIN.). ◇ *Ipotecă de rangul întîi* v. rang. • pl. *-ci.* /<fr. ***hypothèque,*** it. ***ipoteca,*** lat. ***hypŏthēca, -ae,*** gr. ***ὑποθήκη*** „zălog".

ipotenúză *s.f.* (*mat.*) Latură care se opune unghiului drept într-un triunghi dreptunghic, fiind mai mare decît fiecare dintre celelalte două laturi. • pl. *-e.* /<fr. ***hypoténuse***; cf. gr. *ὑπό* „dedesubt", *τείνω* „a întinde".

ipotétic, -ă *adj.* Bazat pe o ipoteză; presupus, prezumtiv, nesigur. *Într-un album antropologic, am văzut reconstituirea ipotetică a pitecantropului* (IBR.). **2** (*log.; despre judecăți*) Care se compun din două judecăți categorice legate prin cuvintele „dacă... atunci". ◆ (*despre raționamente*) Care au în componența lor cel puțin o judecată ipotetică. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***hypothétique,*** lat. ***hypŏthĕticus, -a, -um.***

ipotéză *s.f.* **1** Presupunere, supoziție enunțată pe baza unor fapte cunoscute, cu privire la relația dintre anumite fenomene sau la legăturile dintre acestea și cauzele interne care le determină. *Am făcut, întrebîndu-mă mereu, fel de fel de ipoteze* (CA. PETR.). **2** Presupunere cu caracter provizoriu, formulată pe baza datelor experimentale existente la un moment dat sau pe baza intuiției, impresiei etc. ◇ *Ipoteză de lucru* = ipoteză provizorie, de moment, care ajută pe omul de știință să avanseze în cercetările sale. **3** Figură retorică constînd în presupunerea unui lucru posibil sau nu, din care se trage o consecință. **4** (*mat.*) Condiții preliminare care se presupun a fi adevărate și de verificarea cărora depinde validitatea unei alte propoziții. • pl. *-e.* /<fr. ***hypothèse,*** ngr. ***ὑπόθεσις*** „bază"; cf. gr. *ὑπό* „sub", *θέσις* „poziție".

ipotipóză *s.f.* v. hipotipoză.

ipseitáte *s.f.* (*filos.*) Ceea ce face ca o ființă să fie ea însăși, și nu alta. • sil. *-pse-i-.* /<fr. ***ipséité.***

ípsilon *s.m. invar.* **1** Numele celei de a douăzecea literă a alfabetului grecesc (și neogrec), corespunzînd sunetului românesc „i"; i grec. **2** Sunetul corespunzător acestei litere. **3** Semn grafic pentru această literă (*ῠ, ϒ*) • scris și *ypsilon.* /<gr. ***ὖψιλον*** <*ὖ ψιλόν „i* simplu sau gol".

ipsocromíe *s.f.* v. hipsocromie.

ipso facto *loc.adv.* Implicit; prin chiar acest fapt; înțeles de la sine. • /<lat. ***ipso facto.***

ipsofón *s.n.* (*telec.*) Instalație atașată unui aparat telefonic pentru a înregistra și reda mesajele telefonice în lipsa abonatului. • pl. *-oane.* /<germ. ***Ipsophon.***

ípsos *s.n.* Praf alb obținut prin deshidratarea parțială sau totală a ghipsului măcinat și încălzit, care, amestecat cu apă, formează o pastă ce face priză și se întărește repede, fiind folosit în arhitectură, în sculptură, în construcții, în medicină etc. *La bolți se disting niște olane dispuse simetric și îngropate cu ipsos în zid* (ODOB.). • /<ngr. ***ýψος.***

ir *s.n.* (*pop.*) Alifie pe care o prepară femeile la țară din diferite grăsimi, plante etc., utilizată ca produs farmaceutic sau cosmetic. *Negustor de băcan, iruri, ghileală, sulimineală* (CR.). • pl. *-uri.* /<magh. ***ir.***

iracăn *s.m.* v. sărăcan.

iradeá *s.f.* (*turc. înv.*) Ordin al sultanului. *Cu toată iradeua, turcii nu mai fac nici o încercare de-a neliniști malul stîng al Dunării* (EMIN.). • pl. *-ele.* /<tc. ***irade.***

iradiá *vb. I.* **1** *tr., intr.* (*fiz.*) A împrăștia, a emite raze, radiații de lumină, de căldură etc.; a (se) propaga. ◆ Analog. A (se) răspîndi, a (se) împrăștia. **2** *tr., refl.* A (se) expune unei radiații (periculoase). **3** *intr.* (*fiz.; despre radiații*) A cădea pe suprafața unui corp. • sil. *-di-a.* prez.ind. *-iez.* /<fr. ***irradier,*** it., lat. ***irradiare*** <*radĭus, -ii* „rază".

iradiánt, -ă *adj.* Care iradiază. • sil. *-di-ant.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***irradiant.***

iradiát, -ă *adj.* **1** (*despre raze*) Emis. **2** Expus unei radiații (periculoase). • sil. *-di-at.* pl. *-ți, -te.* /v. ***iradia.***

iradiáție *s.f.* **1** (*fiz.*) Emisiune de radiații (luminoase, calorice sau corpusculare); iradiere. **2** Ext. Fascicul de raze luminoase sau calorice emise de o sursă. **3** (*med.*) Expunere accidentală a organismului la radiațiile substanțelor radioactive, urmată de tulburări organice; iradiere. ◆ Expunere a organismului la acțiunea unor radiații electromagnetice, în scopuri terapeutice; iradiere. • sil. *-di-a-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *iradiațiúne s.f.* /<fr. ***irradiation,*** lat. ***irradiatio, -onis,*** it. ***irradiazione.***

iradiațiúne *s.f.* v. iradiație.

iradiére *s.f.* **1** (*fiz.*) Iradiație (1). **2** (*fiz.*) Expunere a unui corp, a unui material etc. la acțiunea unui flux de fotoni sau de particule. **3** (*med.*) Iradiație (3). **4** (*med.*) Răspîndire a excitației sau inhibiției de la un centru nervos la alți centri. ◇ *Iradiere dureroasă* = propagare a durerii de-a lungul unui nerv. **5** (*psih.*) Latură și lege ale neurodinamicii, care constă în răspîndirea proceselor de excitație sau de inhibiție, ce apar într-un punct. *Furia paroxistică este un*

maximum de iradiere a excitației, iar somnul reprezintă un maximum de iradiere a inhibiției. • sil. *-di-e-.* pl. *-i.* /v. ***iradia.***

irakián, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Irakului sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuiește în Irak; locuitorii Irakului. **2** *adj.* Care aparține Irakului sau irakienilor, care se referă la Irak sau la irakieni; care este originar din Irak. • sil. *-ki-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***irakien***; cf. nm. pr. *Irak*, stat în S-V Asiei.

irambursábil, -ă *adj.* Care nu poate sau nu trebuie să fie rambursat; nerambursabil. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***irremboursable.***

iramplasábii, -ă *adj.* Care nu poate fi substituit; de neînlocuit. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***iremplaçable.***

iranián, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Iranului sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuiește în Iran; locuitorii Iranului. **2** *adj.* Care aparține Iranului sau iranienilor, care se referă la Iran sau la iranieni; care este originar din Iran; iranic. ◇ (*lingv.; la pl.*) *Limbi iraniene* = grup de limbi indo-europene vorbite în Iran și în regiunile Mării Caspice, cuprinzînd limbile iraniene vechi (persana veche, avestica și scita), limbile medioiraniene (pehlvi și sogdiana) și limbile neoiraniene (persana, afgana și oseta); (*și la sg.*) limbă care face parte din acest grup. • sil. *-ni-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***iranien***; cf. nm pr. *Iran*, stat în S-V Asiei.

iránic, -ă *adj.* Iranian. • pl. *-ci, -ce.* /nm. pr. ***Iran*** (stat în S-V Asiei) + *-ic.*

iraníst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Specialist în iranistică (1); iranolog. **2** *adj.* Iranistic (2). • pl. *-iști, -iste.* /<germ. ***Iranist.***

iranístic, -ă *s.f., adj.* **1** *s.f.* Disciplină care studiază comparativ limbile, literaturile și culturile iraniene; iranologie. **2** *adj.* Care ține de iranistică, care se referă la iranistică; iranist (2). • pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***Iranistik.***

iranológ, -ă *s.m., s.f.* Iranist. • pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***iranologue.***

iranologíe *s.f.* Iranistică (1). • g.-d. *-iei.* /<fr. ***iranologie.***

irascíbil, -ă *adj.* Care se irită, se supără, se înfurie ușor; care este iute la mînie; iritabil. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***irascible***, lat. ***irascībilis, -e***, it. ***irascibile.***

irascibilitáte *s.f.* Caracterul, starea celui irascibil; iritabilitate (1). ◆ (*med.*) Stare psihică manifestată prin reacții violente, agresive, ca răspuns la încordări psihice minime, care se întîlnește în nevroze și psihoze. • /<fr. ***irascibilité***, it. ***irascibilità.***

irát *s.n.* (*turc. înv.*) Venit domnesc. • pl. *-uri.* /<tc. ***irad*** „venit".

irato *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Cu furie, cu mînie. ◇ (*subst.*) *Concertul a fost cîntat în irato.* • /<it. ***irato.***

iraționál, -ă *adj.* **1** Care este dincolo de limitele rațiunii; care este contrar rațiunii; care nu poate fi înțeles cu ajutorul rațiunii; nerațional. **2** (*mat.*) *Număr irațional* = număr real care nu se poate reprezenta sub forma unui raport de numere întregi. *Ecuație irațională* = ecuație a cărei necunoscută intră sub un radical. • sil. *-ți-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***irrationnel***, lat. ***irrationalis, -e.***

iraționalísm *s.n.* (*filos.*) **1** Concepție care postulează primatul intuiției, al instinctului, al inconștientului, al revelației etc. asupra cunoașterii raționale, susținînd că rațiunea (înțeleasă drept facultate care procedează prin distincții, definiții sau deducții logice) este incapabilă să dea o explicație exhaustivă a realității sau să pătrundă și să justifice aspectele fundamentale ale existenței omului. **2** Orientare care grupează diferite curente filosofice din sec. 19 și 20 (intuiționismul, pragmatismul, parțial existențialismul, în România, trăirismul). • sil. *-ți-o-.* /<fr. ***irrationalisme.***

iraționalíst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al iraționalismului. **2** *adj.* Care aparține iraționalismului sau iraționaliștilor, care se referă la iraționalism sau la iraționaliști. • sil. *-ți-o-.* pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***irrationaliste.***

iraționalitáte *s.f.* Însușire a ceea ce este irațional. • sil. *-ți-o-.* /<fr. ***irrationalité.***

iraționalizá *vb. I. tr.* A face (ceva) irațional. • sil. *-ți-o-.* prez.ind. *-ez.* /***irațional*** + *-iza.*

írbis *s.m.* (*zool.*) Mamifer carnivor din familia felidelor, asemănător cu pantera, care trăiește în munții înalți din Asia Centrală (*Panthera uncia*); leopardul zăpezilor. • pl. *-și.* /<germ. ***Irbis*** <cuv. mongol.

ireál, -ă *adj.* **1** Care nu există în realitate; nereal, imaginar, fantastic. *Apar și pier vedenii ireale* (CAZ.). ◆ Care pare neverosimil, neadevărat. *Deasupra piscurilor se ivește o lumină alburie, ciudată și ireală* (BOGZA). **2** (*gram.; despre moduri verbale sau propoziții condiționale, concesive ori comparative*) Care prezintă acțiunea ca nerealizată sau nerealizabilă. • sil. *-re-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***irréel.***

irealísm *s.n.* **1** Lipsa simțului realului. **2** Tendință de exprimare în artă fără referire la realitate. • sil. *-re-a-.* /<fr. ***irréalisme.***

irealíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Adept) al irealismului (2). • sil. *-re-a-.* pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***irréaliste.***

irealitáte *s.f.* Caracterul a ceea ce este ireal; ceea ce este opus realității. *Pentru ce potirul vostru revarsă iar în noi aroma sfielii... a irealității și a visului?* (GAL.). • sil. *-re-a-.* /<fr. ***irréalité.***

irealizábil, -ă *adj.* Care nu poate fi realizat, îndeplinit; care este de nerealizat; nerealizabil. *Apostoli ai unui liberalism înșelător, ați falsificat simțul națiunei prin promisiuni irealizabile* (EMIN.). • sil. *-re-a-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***irréalisable.***

irecognoscíbil, -ă *adj.* Care este de nerecunoscut. • pl. *-i, -e.* /<it. ***irriconoscibile.***

ireconciliábil, -ă *adj.* Care nu se poate pune de acord; care este de neîmpăcat; neconciliabil. *Față cu sistemul constituțional de astăzi, față cu dualismul trebuie să fim ireconciliabili* (EMIN.). • sil. *-li-a-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***irréconciliable***, lat. ***irrĕconciliabĭlis, -e.***

irecuperábil, -ă *adj.* **1** Care nu poate fi recuperat; care este de nerecuperat; nerecuperabil. **2** (*med.*) Incurabil. **3** Fig. (*despre oameni*) Care suferă de un defect moral ce nu (mai) poate fi vindecat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***irrécupérable***, it. ***irrecuperabile.***

irecuzábil, -ă *adj.* Care nu poate fi recuzat, care nu se poate respinge, care trebuie admis. *O probă irecuzabilă nu numai că românii trăiau pe atunci în aceste locuri, dar că aveau un stat* (EMIN.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***irrécusable***, lat. ***irrĕcūsabĭlis, -e***, it. ***irrecusabile.***

iredént, -ă *adj.* Iredentist (2). • pl. *-ți, -te.* /<it. ***irredento.***

iredentísm *s.n.* **1** Mișcare politico-culturală de eliberare națională a unor teritorii aflate sub stăpînire străină, care a apărut în sec. 19, în Italia, și care urmărea unirea teritoriilor locuite de populații de origine italiană aflate sub dominația Imperiului Austro-Ungar. **2** Orice mișcare politico-culturală naționalistă ai cărei partizani, aflați în minoritate, urmăresc anexarea teritoriului în care locuiesc la un stat străin vecin, de care sînt legați prin neam, limbă, istorie și civilizație. • și (*pop.*) *iredentísm s.n.* /<it. ***irredentismo***, fr. ***irrédentisme.***

iredentíst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al iredentismului; naționalist, șovin. **2** *adj.* Care aparține iredentismului sau iredentiștilor, care se referă la iredentism sau la iredentiști; iredent. • pl. *-iști, -iste.* și (*pop.*) *iredentíst, -ă s.m., s.f., adj.* /<it. ***irredentista***, fr. ***irrédentiste.***

ireductíbil, -ă *adj.* **1** Care nu mai poate fi redus; care nu mai poate fi simplificat. ◇ (*mat.*) *Fracție ireductibilă* = fracție care nu mai poate fi simplificată. *Polinom ireductibil* = polinom care nu se mai poate descompune în două polinoame de grad mai mare decît unul. **2** (*despre combinații chimice*) Care nu poate fi redusă la o formă mai simplă. **3** Care nu poate fi refăcut, care nu se poate redresa. **4** Fig. De neîmpăcat, înverșunat; necruțător. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***irréductible.***

ireductibilitáte *s.f.* Însușirea de a fi ireductibil. • /<fr. ***irréductibilité.***

ireflectivitáte *s.f.* Lipsă a reflexelor. • /<fr. ***irréflectivité.***

ireflexív, -ă *adj.* Lipsit de reflexie, de reflexivitate. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***irréflexif.***

ireflexivitáte *s.f.* (*log.*) Relație contrară reflexivității. • /<fr. ***irréflexivité.***

ireformăbil, -ă *adj.* Care nu poate fi reformat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***irréformable.***

irefragăbil, -ă *adj.* Care nu poate fi contrazis, care nu poate fi pus la îndoială; indiscutabil, incontestabil. *Această arătare au devenit un adevăr irefragabil în urma sentenței Curții cu Compturi* (EMIN.). ◆ (*jur.; despre probe, mărturii etc.*) Care nu poate fi recuzat; irecuzabil. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***irréfragable***, lat. ***irrefragabilis, -e.***

irefutábil, -ă *adj.* Care nu poate fi respins sau combătut; convingător. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***irréfutable***, lat. ***irrĕfūtabilis, -e.***

irefutabiiitáte *s.f.* Însușirea de a fi irefutabil. • /<fr. ***irréfutabilité.***

irefuzábil, -ă *adj.* Care nu poate fi refuzat. • pl. *-i, -e.* /***i²-*** + ***refuzabil.***

iregulár, -ă *adj.* Neregulat. • pl. *-i, -e.* /<it. ***irregolare.***

iregularitáte *s.f.* **1** Lipsă de regularitate; neregularitate. **2** Faptă, atitudine care constituie o abatere de la regulă. • pl. *-ăți.* /<fr. ***irrégularité***, lat. ***irregularĭtas, -atis.***

irelevánt, -ă *adj.* Care nu prezintă relevanță; nerelevant. • pl. *-ți, -te.* /<engl. ***irrelevant.***

irelevánță *s.f.* Însușirea de a fi irelevant. • /<engl. ***irrelevance.***

ireligiós, -oásă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care nu are religie, credință religioasă; ateu. **2** Care este contrar religiei. • sil. *-gi-os.* pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***irréligieux.***

ireligiozitáte *s.f.* Lipsă de religiozitate, de credință. • sil. *-gi-o-.* /<fr. ***irréligiosité.***

iremediábil, -ă *adj.* Care nu se poate remedia, care este de neîndreptat. *Cînd știu c-o să vă-nghețe Iarna mizerabilă, Mă cuprinde o tristețe Iremediabilă* (TOPÎR.). ◆ (*adv.*) Cu desăvîrșire, cu totul, în mod definitiv. *Conu Leonida e atît de lipsit... de realism, fiindcă e rupt total și iremediabil de realitate* (IBR.). • sil. *-di-a.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***irrémédiable***, lat. ***irrĕmĕdiabĭlis, -e.***

iremisíbil, -ă *adj.* Care nu poate fi iertat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***irrémissible***, lat. ***irrĕmissĭbĭlis, -e.***

iremisibilitáte *s.f.* Însușirea de a fi iremisibil. • /<fr. ***irremissibilité.***

iremunerábil, -ă *adj.* Care nu poate fi remunerat; care nu trebuie remunerat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***irrémunérable.***

iren- Elem. de compunere „(de) pace", „pacificator". • și *ireno-.* /<fr. ***irén(o)-***, it. ***ireno-***; cf. gr. *εἰρήνη.*

irénic, -ă *adj.* Care inspiră pace; pacific. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***irénique***, it. ***irenico***; cf. gr. *εἰρηνικός.*

irénism *s.n.* **1** (*teol.*) Orientare care susține unificarea diferitelor confesiuni creștine, pe baza punctelor lor comune. **2** Tendință spre pace. • /<fr. ***irénisme***, it. ***irenismo.***

ireníst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al irenismului. **2** *adj.* Care aparține irenismului sau ireniștilor, care se referă la irenism sau la ireniști. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***iréniste.***

ireno- v. iren-.

irenológ, -ă *s.m., s.f.* (*polit.*) Specialist în irenologie. • pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***irénologue.***

irenológic, -ă *adj.* (*polit.*) Care aparține irenologiei sau irenologilor, care se referă la irenologie sau la irenologi. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***irénologique.***

irenologíe *s.f.* (*polit.*) Ramură a politologiei care se ocupă cu studiul măsurilor pentru menținerea păcii și pentru restabilirea ei. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***irénologie***, it. ***irenologia.***

ireparábil, -ă *adj.* Care nu mai poate fi reparat, îndreptat sau corectat; de nereparat, de neîndreptat; nereparabil. *Totul e să nu se întîmple nimic ireparabil azi sau mîine* (CA. PETR.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***irréparable***, lat. ***irrĕparabĭlis, -e.***

irepetábil, -ă *adj.* Care nu se poate repeta. ◆ Ext. Incomparabil, unic. • pl. *-i, -e.* /***i²-*** + ***repetabil.***

ireprehensíbil, -ă *adj.* Căruia nu i se poate reproșa nimic; care este fără cusur; ireproșabil. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***irrépréhensible***, lat. ***irrĕprĕhensĭbĭlis, -e.***

irepresíbil, -ă *adj.* Care nu poate fi reprimat, înăbușit. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***irrépressible.***

ireproductíbil, -ă *adj.* Care nu poate fi reprodus. • pl. *-i, -e.* /***i²-*** + ***reproductibil.***

ireproșábil, -ă *adj.* Căruia nu i se poate reproșa nimic; care este fără cusur; ireprehensibil. *Primește de la el lungi epistole, cu un dictando ireproșabil* (GAL.). ◇ (*adv.*) *S-a comportat ireproșabil în societate.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***irréprochable.***

ireproșabilitáte *s.f* Însușirea a ceea ce este ireproșabil. • /<fr. ***irréprochabilité.***

irespéct *s.n.* Lipsă de respect. • /<fr. ***irrespect.***

irespectuós, -oásă *adj.* Care este nerespectuos, necuviincios. • sil. *-tu-os.* pl. *-uoși, -uoase.* /<fr. ***irrespectueux.***

irespirábil, -ă *adj.* (*despre aer, atmosferă*) În care nu se poate respira; sufocant, asfixiant. *În aceste zile de*

iulie, cînd aerul e irespirabil (BOGZA). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***irespirable***, lat. ***irespīrabĭlis, -e.***

iresponsábil, -ă *adj.* Care nu poate fi făcut responsabil pentru faptele sale. ◆ Ext. Care nu are simțul răspunderii. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***irresponsable***, it. ***irresponsabile.***

iresponsabilitáte *s.f.* Însușirea de a fi iresponsabil; stare a celui iresponsabil. • /<fr. ***irresponsabilité***, it. ***irresponsabilità.***

iretractábil, -ă *adj.* Care nu se poate retracta. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***irrétractable.***

ireușítă *s.f.* Nereușită, insucces. • sil. *-re-u-.* pl. *-e.* /<fr. ***irréussite.***

ireverénță *s.f.* Necuviință, lipsă de respect. • pl. *-e.* /<fr. ***irrévérence***, lat. ***irrĕvĕrentĭa, -ae.***

ireverențiós, -oásă *adj.* (*despre oameni*) Care are o comportare necuviincioasă; necuviincios. ◆ Ext. (*despre fapte, manifestări etc. ale oamenilor*) Care dovedește lipsă de respect. *Nici unul dintre copii nu și-ar fi îngăduit o glumă ireverențioasă* (CE. PETR.). ◇ (*adv.*) *L-a salutat ireverențios.* • sil. *-ți-os.* pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***irrévérencieux.***

ireversíbil, -ă *adj.* **1** (*despre fenomene, transformări, reacții etc.*) Care se poate produce în mod natural numai într-un singur sens; care nu poate reveni la starea inițială; nereversibil. **2** (*fiz.*) Care lasă urme ce nu pot fi înlăturate după revenirea la starea inițială. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***irréversible***, it. ***irreversibile.***

ireversibilitáte *s.f* Proprietatea de a fi ireversibil; nereversibilitate. • /<fr. ***irréversibilité***, it. ***irreversibilità.***

irevocábil, -ă *adj., adv.* (Într-un mod) care nu (mai) poate fi revocat, schimbat; definitiv, hotărît. *Hotărîrea ta e într-adevăr definitivă și irevocabilă?* (REBR.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***irrévocable***, lat. ***irrĕvŏcabĭlis, -e.***

irevocabilitáte *s.f.* Însușirea de a fi irevocabil. • /<fr. ***irrévocabilité.***

irezistíbil, -ă *adj.* Căruia nu i se poate rezista, căruia nu i se poate împotrivi; care este deosebit de atrăgător. *Sînt sigură că a făcut-o pentru farmecul meu irezistibil* (CA. PETR.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***irrésistible***, lat. ***irresistibilis, -e.***

irezistibilitáte *s.f.* Însușirea de a fi irezistibil. • /<fr. ***irrésistibilité.***

irezolvăbil, -ă *adj.* Care nu poate fi rezolvat; care este de nerezolvat. • pl. *-i, -e.* /*i²-* + ***irezolvabil***, după fr. *irrésoluble*, engl. *irresolvable.*

irezonábil, -ă *adj.* Care este lipsit de rațiune; nerațional, nechibzuit. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***irraisonnable.***

iriăn, -ă *adj.* (*anat.*) Care aparține irisului. • sil. *-ri-an.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***irien.***

irid- Elem. de compunere „(referitor la) iris". • și *irido-.* /<fr. ***irido-***; cf. lat. *īris, -idis*, gr. *ἶρις, -ιδος* „iris", „curcubeu".

iridacée *s.f.* (*bot.*; *la pl.*) Familie de plante erbacee perene, monocotiledonate, cu florile de obicei decorative, răspîndite mai ales în regiunile temperate și subtropicale; (*și la sg.*) plantă care face parte din această familie. • pl. *-cee.* /<fr. ***iridacées***; cf. lat. *īris, -idis* „stînjenel".

iridectomíe *s.f.* (*chir.*) Rezecție parțială a irisului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***iridéctomie***; cf. gr. *ἶρις* „iris", *ἐκτομή* „excizie".

iridemíe *s.f.* (*med.*) Hemoragie a irisului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***iridémie.***

iridentísm *s.n.* v. iredentism.

iridentíst, -ă *s.m., s.f., adj.* v. iredentist.

iridescént, -ă *adj.* Cu reflexe irizante. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***iridescent***, it. ***iridescente.***

iridiát, -ă *adj.* (*chim.*) Care conține iridiu. • sil. *-di-at.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***iridié.***

irídiu *s.n.* (*chim.*) Element chimic, metal alb-argintiu, foarte dur, puțin ductil, rezistent la acțiuni chimice, cu temperatura de topire foarte înaltă, întrebuințat la confecționarea unor instrumente fizice și chirurgicale, a vîrfurilor de peniță (*Ir*). • și *irídium s.n.* /<fr. ***iridium***; cf. lat. *īris, -idis* „curcubeu".

irídium *s.n.* v. iridiu.

irido- v. irid-.

iridocél *s.n.* (*med.*) Hernie a irisului. • pl. *-e.* /<fr. ***iridocèle.***

iridocheratítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a irisului și a corneei. • pl. *-e.* /<fr. ***iridokératite.***

iridociclítă *s.f.* (*med.*) Irită. • pl. *-e.* /<it. ***iridociclite.***

iridocoroidítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a irisului și a coroidei. • sil. *-ro-i-.* pl. *-e.* /<fr. ***iridochoroïdite.***

iridodiagnóstic *s.n.* (*med.*) Metodă de stabilire a diagnosticului unor tulburări sau leziuni prin examenul irisului. • sil. *-di-ag-.* /<fr. ***irido-diagnostic.***

iridodializă *s.f.* (*med.*) Separare ori rupere traumatică sau chirurgicală a irisului din inserția sa. • sil. *-di-a-.* pl. *-e.* /<fr. ***iridodialyse.***

iridológ, -ă *s.m., s.f.* (*med.*) Specialist în iridologie. • pl. *-gi, -ge.* /de la ***iridologie.***

iridologíe *s.f.* (*med.*) Metodă de diagnosticare bazată pe cercetarea irisului și a pupilei. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***iridologie***, it. ***iridologia.***

iridomalacíe *s.f.* (*med.*) Ramolisment al irisului. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***iridomalacia.***

iridoplegíe *s.f.* (*med.*) Paralizie a irisului. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***iridoplégie.***

iridoptóză *s.f.* (*med.*) Deplasare anormală, în jos, a irisului. • pl. *-e.* /<fr. ***iridoptose.***

iridorexíe *s.f.* (*chir.*) Operație de dezlipire a irisului de cristalin. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***iridorrhexie.***

iridosclerotomíe *s.f.* (*chir.*) Secționare a irisului și a sclerei oculare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<engl. ***iridosclerotomy.***

iridoscóp *s.n.* (*med.*) Instrument folosit în iridoscopie. • pl. *-oape.* /<fr. ***iridoscope.***

iridoscopíe *s.f.* (*med.*) Examinare medicală a irisului cu ajutorul iridoscopului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***iridoscopie.***

iridotomíe *s.f* (*chir.*) Secționare a irisului pentru a crea o pupilă artificială. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***iridotomie***; cf. gr. *ἶρις* „iris", *τομή* „tăiere".

irigă *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică terenuri cultivabile*) A uda printr-un sistem special de canale de irigație; a efectua lucrări de irigație (2). **2** (*despre sînge*) A circula normal într-un țesut, într-un organ sau într-un organism. • prez.ind. *irig*, (*pop.*) *-ghez.* /<fr. ***irriguer***, it., lat. ***irrigare.***

irigábil, -ă *adj.* (*despre terenuri*) Care poate fi irigat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***irrigable***, it. ***irrigabile.***

irigáre *s.f* Acțiunea de *a iriga* și rezultatul ei; irigație (1). • pl. *-ări.* /v. ***iriga.***

irigăt[1] *s.n.* Faptul de *a iriga.* • /v. ***iriga.***

irigát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre terenuri cultivabile*) Care este udat printr-un sistem special de canale de irigație. **2** (*despre țesuturi, organe, organisme etc.*) Prin care circulă normal sîngele. • pl. *-ți, -te.* /v. ***iriga.***

irigatór *s.n.* (*med.*) Aparat cu ajutorul căruia se efectuează clisme și spălături interne; (*pop.*) clistir. • pl. *-oare.* /<fr. ***irrigateur.***

irigáție *s.f.* **1** Irigare. **2** Ansamblu de lucrări de îmbunătățiri funciare care asigură aprovizionarea dirijată cu apă, printr-un sistem de canale, a terenurilor cultivate, în vederea sporirii productivității și a asigurării independenței acesteia față de condițiile meteorologice. ◇ *Modul de irigație* v. modul. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *irigațiúne s.f.* /<fr. ***irrigation***, lat. ***irrīgatĭo, -onis***, it. ***irrigazione.***

irigațiúne *s.f.* v. irigație.

irigo- Elem. de compunere „irigație". • /<fr. ***irrigo-***; cf. lat. *irrigare* „a uda".

irigoscopíe *s.f.* (*med.*) Examen radiologic al colonului după introducerea unei substanțe de contrast pe cale rectală. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***irrigoscopie.***

irimíc *s.n.* Produs intermediar (tărîțe fine) rezultat din măcinarea grîului, care este folosit ca făină furajeră. • /<tc. ***irmik.***

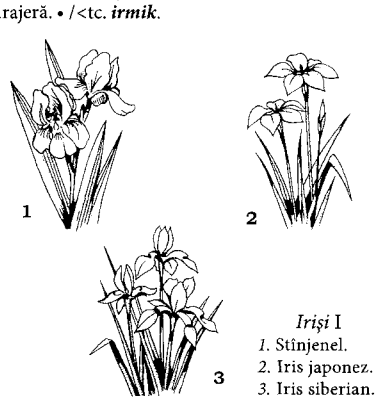

IrișI I
1. Stînjenel.
2. Iris japonez.
3. Iris siberian.

íris *s.m., s.n.* **I** *s.m.* (*bot.*) Plantă erbacee perenă, cu frunzele lungi și cu florile mari, violete, albe sau galbene (*Iris florentina*); stînjenel. *Vezi lungi terase suspendate, cu irișI de argint aprinși* (CAZ.). **II** *s.n.* **1** (*anat.*) Membrană colorată, circulară a ochiului, situată între cornee și partea anterioară a cristalinului, în mijlocul căreia se află pupila. *Maria are ochii foarte frumoși, castanii, cu fire de aur în iris* (CA. PETR.). **2** (*fiz.*) Diafragmă a unor instrumente optice, alcătuită din sectoare circulare, parțial suprapuse, care are în centru un orificiu cu diametru variabil și care este folosită pentru a regla fasciculul de lumină care pătrunde în instrument. **3** Curcubeu, spectru solar. • pl. *m. -și, n. -uri.* /<fr. ***iris***, lat. ***īris, -idis.***

iritá *vb. I. tr., refl.* **1** A (se) enerva, a (se) supăra. *Lasă-l... nu te mai irita* (SLAV.). **2** (*med.*) A (se) produce o congestie, o inflamație ușoară într-un organ sau țesut; a (se) inflama. • prez.ind. *irít.* /<fr. ***irriter***, it., lat. ***irritare.***

iritábil, -ă *adj.* Care se irită, se supără, se înfurie ușor; care este iute la mînie; irascibil. ◆ Supus iritației. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***irritable***, lat. ***irritabilis, -e.***

iritabilitáte *s.f.* **1** Caracterul sau starea celui iritabil; irascibilitate. **2** (*biol.*) Proprietate generală a materiei vii de a răspunde prin diferite reacții la acțiunea unor factori externi. • /<fr. ***irritabilité***, lat. ***irrītabĭlĭtas, -atis.***

iritánt, -ă *adj.* **1** Care irită (1); supărător, enervant, agasant. **2** (*med.*) Care produce iritații, inflamații; iritativ. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***irritant***, it. ***irritante.***

iritáre *s.f.* **1** Stare de enervare, de surescitare nervoasă. *Iritarea dumitale este... explicabilă* (GALAN). **2** (*med.*) Congestie ușoară sau inflamație a unui organ, a pielii etc.; iritație. • pl. *-ări.* /v. ***irita.***

iritát, -ă *adj.* **1** Care se află în stare de enervare, de surescitare nervoasă, de mînie trecătoare; ațîțat, surescitat, enervat. *Nu mai avu nimic de obiectat, deși păru puțin iritat* (CA. PETR.). **2** (*despre țesuturi, organe etc.*) Care este inflamat, ușor congestionat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***irita.***

iritatív, -ă *adj.* (*med.*) Iritant (2). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***irritatif.***

iritáție *s.f.* (*med.*) Iritare (2). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *iritațiúne s.f.* /<fr. ***irritation***, lat. ***irrītatĭo, -onis***, it. ***irritazione.***

iritațiúne *s.f.* v. iritație.

irítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a irisului, care se manifestă prin contracția pupilei, prin decolorarea irisului, prin dureri locale, prin imposibilitatea de a suporta lumina. • pl. *-e.* /<fr. ***iritis.***

irizá *vb. I. tr.* **1** A reflecta lumini multicolore, asemănătoare cu cele ale curcubeului. **2** A vopsi ceva în culorile curcubeului. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***iriser.***

irizábil, -ă *adj.* Susceptibil de a iriza; care poate luci ca un curcubeu. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***irisable.***

irizánt, -ă *adj.* Care reflectă culorile curcubeului. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***irisant.***

irizáre *s.f.* Acțiunea de *a iriza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***iriza.***

irizát, -ă *adj.* Care reflectă lumini multicolore, asemănătoare cu cele ale curcubeului. *E o fluturare de aripi irizate și o întrecere de culori* (CE. PETR.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***iriza***; cf. fr. *irisé.*

irizáție *s.f.* Ansamblu de culori și de nuanțe variabile, asemănătoare curcubeului, care apare prin interferența luminii în straturi subțiri transparente și pe care le reflectă unele cristale, scoici, aripi de fluturi etc. ◆ Descompunere a luminii albe prin difracție, dispersie sau interferență. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *irizațiúne s.f.* /<fr. ***irisation.***

irizațiúne *s.f.* v. irizație.

iriziúne *s.f.* Faptul de a rîde de cineva; bătaie de joc. • /<fr. ***irrision.***

irlandéz, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Irlandei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care locuiește în Irlanda; locuitorii Irlandei. **2** *adj.* Care aparține Irlandei sau irlandezilor, care se referă la Irlanda sau la irlandezi; care este originar din Irlanda. ◆ (*subst. f.*) Limba celtică vorbită de irlandezi. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***irlandais***, it. ***irlandese***; cf. nm. pr. *Irlanda*, insulă din Arhipelagul Britanic.

irmilíc *s.m.* Monedă turcească de argint, mai rar de aur, care a circulat în Țările Române (mai ales în Moldova), în prima jumătate a sec. 19. *Cuconu Ioniță scoase două sferturi de irmilic și le dădu lui Gîrneață* (HOG.). • pl. *-ci.* /<tc. ***irmilik.***

irmológhion *s.n.* (*grec. înv.*) Carte bisericească ce conține irmoase. • /<ngr. *ειρμολόγιον*.

irmós *s.n.* **1** Primul vers sau prima strofă dintr-o cîntare bisericească. *Începu a cînta cu glas gros acest irmos* (STĂN.). **2** Ext. (*lit.*) Orice cîntec sau produs literar de o senzualitate excesivă. • pl. *-oase.* /<slav. ирмосъ.

irochéz, -ă *s.m., adj.* **1** *s.m.* (*la pl.*) Trib de indieni, care locuia în vechime în N SUA și în Canada și care, în sec. 17, a dus un război acerb împotriva colonizatorilor francezi și huronilor; (*și la sg.*) persoană care făcea parte din acest trib. **2** *adj.* Care aparține irochezilor, care se referă la irochezi. ◆ (*subst. f.*) Familie de limbi amerindiene, dintre care mai importantă este cherokee, vorbită de irochezi. ◆ Ext. (*fam.; subst. n.*) Limbaj inteligibil. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***iroquois***.

iród *s.m.* **1** (*la pl. art.*) Veche dramă populară românească, de origine creștină, reprezentînd nașterea lui Iisus Hristos, care se joacă de către colindători costumați, în perioada Crăciunului; vicleim. **2** Fiecare dintre colindătorii costumați care umblă cu vicleimul. *Ți se părea că e un irod de cei frumoși, iar nu cucoș de făcut cu borș* (CR.). **3** Fig. (*iron.*) Comedian; paiață; cabotin. • pl. *-zi.* /<slav. ирод*ъ*.

irónic, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care ironizează, care ia în rîs; sarcastic, zeflemist. **2** Care conține sau exprimă o ironie. *I se păruse că zărește zîmbete ironice la cei din jur* (DUMITRIU). • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***ironique***, lat. ***ironĭcus, -a, -um***, it. ***ironico***.

ironíe *s.f.* **1** Vorbă, frază, expresie, afirmație care reprezintă o disimulare a propriului gînd și care conține o (ușoară) batjocură la adresa cuiva sau a ceva, avînd de obicei semnificații opuse sensului lor obișnuit; persiflare, zeflemea. *Maria îi răspunse cu o ironie înmuiată de tristețea ochilor negri, mari* (CA. PETR.). ◇ Expr. *Ironia sorții* = joc neașteptat al întîmplării. *Este... un fel de ironie a soartei* (CAR.). **2** (*filos., estet.*) Categorie estetică și filosofică ce desemnează expresii sau imagini cu semnificații opuse sensului obișnuit, în scopul ridiculizării disimulate. ◇ *Ironie socratică* = procedeu retoric folosit de Socrate care, simulînd naivitatea, își constrîngea interlocutorul să-și recunoască, în cele din urmă, ignoranța. *Ironie romantică* = principiu care constă în negarea continuă de către spirit a propriilor sale granițe, cu ajutorul fanteziei. ◆ (*stil.*) Figură de stil prin care se enunță ceva pentru a se înțelege contrariul. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***ironie***, lat. ***irōnĭa, -ae***; cf. gr. *εἰρωνεία* „întrebare".

ironísm *s.n.* Caracter ironic. • /***ironie*** + *-ism*.

ironíst, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană, scriitor) care cultivă ironia (2), stilul ironic. **2** *adj.* Care conține sau exprimă o ironie (1). **3** *adj.* (*despre opere literare*) Care are un stil ironic. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***ironiste***.

ironizá *vb. I. tr.* A spune ironii (1) la adresa cuiva; a avea o atitudine ironică, batjocoritoare față de ceva sau de cineva; a zeflemisi, a persifla. *Cînd un om își ironizează o durere veche, crede că a devenit tare* (CE. PETR.). ◇ (*refl. recipr.*) *Se ironizau neîncetat.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***ironiser***.

ironizáre *s.f.* Atitudine ironică față de cineva sau de ceva; zeflemisire, persiflare. • pl. *-ări.* /v. ***ironiza***.

ironizát, -ă *adj.* Care este obiectul unei ironii. • pl. *-ți, -te.* /v. ***ironiza***.

ironizatór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care ironizează. • pl. *-ori, -oare.* /***ironiza*** + *-tor*.

iroseálă *s.f.* Irosire; risipă. • pl. *-eli.* /***irosi*** + *-eală*.

irosí *vb. IV.* **1** *tr., refl.* A (se) consuma, a (se) cheltui făcînd risipă, a (se) împrăștia în exces și inutil; a (se) pierde, a (se) risipi. *Vaca, ca vaca; îmi irosea ogrinjii din căruță* (CR.). **2** *refl.* (*despre oameni*) A depune eforturi (mari și) inutile într-o anumită direcție. **3** *refl.* (*înv.; despre lichide*) A se prelinge. • prez.ind. *-esc.* /cf. *afierosi*.

irosíre *s.f.* **1** Împrăștiere în exces și fără folos; risipire, cheltuire (excesivă și inutilă). **2** Fig. Depunere de eforturi (mari și) inutile într-o anumită direcție. **3** (*înv.*) Prelingere a unui lichid. • pl. *-i.* /v. ***irosi***.

irosít, -ă *adj.* **1** (*despre bunuri, averi etc.*) Care este risipit. **2** Fig. (*despre oameni*) Ratat. **3** (*înv.; despre lichide*) Prelins. • pl. *-ți, -te.* /v. ***irosi***.

irotațional, -ă *adj.* (*fiz.; despre cîmpuri vectoriale*) Care are rotorul nul. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***irrotationel***, engl. ***irrotational***.

irúmpe *vb. III.* v. irupe.

irúpe *vb. III. intr.* **1** A se ivi, a se manifesta brusc și cu putere; a izbucni, a năpădi, a țîșni. **2** Fig. A se revărsa, a deborda. • prez.ind. *irúp.* și *irúmpe vb. III.* /<lat. ***irrumpĕre***.

irúpere *s.f.* Acțiunea de *a irupe* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***irupe***.

irúpt, -ă *adj.* **1** Care s-a ivit, care s-a manifestat brusc. **2** Fig. Revărsat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***irupe***.

irúpție *s.f.* **1** Izbucnire violentă, manifestare neașteptată și bruscă; năpădire, țîșnire. **2** Fig. Revărsare. *Era în acest ținut... o victorioasă irupție a vieții vegetale* (CE. PETR.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) ***irupțiúne*** *s.f.* /<fr. ***irruption***, lat. ***irruptĭo, -onis***.

irupțiúne *s.f.* v. irupție.

isadélf *s.m.* (*med.*) Monstru dublu ai cărui indivizi sînt egal dezvoltați. • pl. *-i.* /<fr. ***isadelphe***; cf. gr. *ἴσος* „egal"; *ἀδελφός* „frate".

isagógic, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* Introductiv. **2** *s.f.* Introducere în studiul *Bibliei*. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***isagogique***.

isaía *s.f.* (*bis.*) *Isaia dănțuiește* = *a*) cîntare de la sfîrșitul ceremoniei cununii, care începe cu aceste cuvinte; *b*) (*fam.*) căsătorie. ◇ Expr. *A cînta* (sau *a juca*) *„Isaia, dănțuiește!"* = a se cununa. ◆ Horă la nuntă. • /de la nm. pr. ***Isaia***, primul dintre cei patru mari profeți biblici.

isatínă *s.f.* (*chim.*) Compus organic de tip lactană, din grupa indolului, care se prezintă sub formă de cristale oranj, solubile în apă caldă, și care este întrebuințat în sinteza unor coloranți ca reactiv pentru determinarea ionilor de cupru divalent, a mercaptanilor etc. • /<fr. ***isatine***; cf. gr. *ἰσάτις*.

iscá *vb. I.* ↑ *tr., refl.* A (se) naște, a (se) ivi, a (se) produce (pe neașteptate). *Cînd se isca sfadă între dînșii, la acest împărat mergeau mai întîi la judecată* (ISP.). **2** *tr.* A născoci, a inventa. • prez.ind. *isc.* /<bg. ***искам*** „am chef de".

iscáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *isca* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***isca***.

iscát, -ă *adj.* Care s-a ivit, s-a produs (pe neașteptate). • pl. *-ți, -te.* /v. ***isca***.

iscăli *vb. IV. tr., intr., refl.* A(-și) scrie numele pe textul unui act oficial, al unei scrisori, al unei chitanțe etc.; a(-și) pune semnătura (pentru a întări, a autentifica etc.); a (se) semna. *Ei, fie! dacă-i așa... Iaca iscălesc* (ALECS.). • prez.ind. *-esc.* /<sl. veche ***нскалѩти, нскалъ***.

iscălíre *s.f.* Scriere a numelui pe textul unui act oficial, al unei scrisori, al unei chitanțe etc., pentru a întări, a autentifica etc.; iscălit[1]. • pl. *-i.* /v. ***iscăli***.

iscălít[1] *s.n.* Iscălire. • /v. ***iscăli***.

iscălít[2], -ă *adj.* (*despre texte, documente, acte etc.*) Care poartă iscălitura (1) autorului sau emitentului. • pl. *-ți, -te.* /v. ***iscăli***.

iscălitúră *s.f.* **1** Numele unei persoane scris de ea însăși pe un act oficial, pe o scrisoare, pe o chitanță etc. (pentru a le certifica); semnătură. *Întîia iscălitură pe cerere trebuia să fie a lui* (CAM.). **2** Ext. Felul în care iscălește cineva. • pl. *-i.* /***iscăli*** + *-tură*.

ischemiá *vb. I. tr.* (*med.*) A provoca o ischemie. • sil. *-mi-a.* prez.ind. pers. 3 *-iază.* /<fr. ***ischémier***.

ischémic, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) bolnavă de ischemie. **2** *adj.* Care aparține ischemiei, care se referă la ischemie; care este provocat de ischemie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***ischémique***.

ischemíe *s.f.* (*med.*) Diminuare a fluxului sangvin într-un organ sau într-un țesut din cauza unui spasm arterial sau din cauza astupării unui vas. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***ischémie***; cf. gr. *ἴσχω* „a opri", *αἷμα* „sînge".

ischemiére *s.f.* (*med.*) Provocare a unei ischemii. • sil. *-mi-e-.* pl. *-i.* /v. ***ischemia***.

ischi- Elem. de compunere „șold", „ischion", „bazin". • și *ischio-.* /<fr. ***ischi(o)***-; cf. gr. *ἰσχίον* „șold".

ischiál, -ă *adj.* (*med.*) Referitor la ischialgie. • pl. *-i, -e.* /<engl. ***ischial***.

ischialgíe *s.f.* (*med.*) Nevralgie sciatică. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***ischialgie***; cf. gr. *ἰσχίον* „șold", *ἄλγος* „durere".

ischiátic, -ă *adj.* (*anat.*) Al ischionului. • sil. *-chi-a-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***ischiatique***.

íschie *s.f.* (*bot.*) Varietate de struguri cu boabele mari, sferice, de culoare albă-gălbuie. ◆ Vin obținut din acești struguri. • g.-d. *-iei.* /<it. ***ischia***; cf. nm. pr. *Ischia*, insulă vulcanică în Italia.

ischio- v. ischi-.

ischiomél *s.m.* (*biol., med.*) Monstru fetal cu un membru supranumerar atașat de regiunea ischiatică. • sil. *-chi-o-.* pl. *-i.* /<fr. ***ischiomèle***.

ischión *s.n.* (*anat.*) Os care, împreună cu ilionul și cu pubisul, formează osul iliac. • sil. *-chi-on.* pl. *-oane.* /<fr. ***ischion***; cf. gr. *ἰσχίον* „șold".

ischiopág *s.m.* (*biol., med.*) Monstru format din doi fețe reuniți prin regiunea sacrală sau ischiatică. • sil. *-chi-o-.* pl. *-gi.* /<fr. ***ischiopage***.

ischiopagíe *s.f.* (*biol., med.*) Monstruozitate prezentată de un ischiopag. • sil. *-chi-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***ischiopagie***.

ischiotomíe *s.f.* (*chir.*) Rezecție a osului ischion. • sil. *-chi-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***ischiotomie***.

ischiuzár, -ă *adj., s.m., s.f.* (*înv.*) (Om) dibaci, șiret, șmecher, iscusit. • pl. *-i, -e.* și *ișchiuzár, -ă adj., s.m., s.f.* /<tr. ***isgüzar***.

ischiuzarlíc *s.n.* Șiretlic, dibăcie, iscusință. • pl. *-uri.* /<tc. ***işgüzarlık***.

iscoădá *s.f.* Persoană care iscodește (1), care culege informații pe ascuns în interesul cuiva; spion. *Iscoadele trimise să-i caute urma, nu l-au mai aflat niciodată* (GALAN). • pl. *-e.* /de la ***iscodi***, prin derivare regresivă.

iscoeálă *s.f.* **1** Iscodire (1), iscodit[1], spionare. **2** Născocire, scornitură. • pl. *-eli.* /***iscodi*** + *-eală*.

iscodénie *s.f.* (*înv.*) Născocire, scornitură. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***iscodi*** + *-enie*.

iscodí *vb. IV.* **1** *tr.* A cerceta ceva sau pe cineva atent (și în ascuns) pentru a afla un secret, adevărul etc.; a spiona. *Va iscodi ce se petrece în atelierele de la gară* (VORN.). ◆ A urmări cu privirea pe cineva; a observa. ◇ (*refl. recipr.*) *Se iscodeau pe ascuns pentru a-și urmări reacțiile provocate de vestea primită.* **2** *tr.* A pune cuiva întrebări insistente pentru a se informa, pentru a afla un secret etc. *Hotărî... cu mintea lui ca să iscodească și pe mari și pe mici* (ISP.). **3** *tr.* A născoci, a inventa un lucru; a scorni. *Acei înrăutățiți au iscodit deosebite pîri mincinoase* (C. NEGR.). **4** *refl.* A se arăta, a se ivi. • prez.ind. *-esc.* /<sl. veche ***нсходѧтн*** „a ieși", influențat de slav. ***съходѧтн*** „a explora, a spiona".

iscodíre *s.f.* **1** Cercetare cu atenție; iscodeală (1), iscodit[1]. **2** Punere a unor întrebări insistente pentru a se informa, pentru a afla un secret etc. **3** Născocire. *[În secolul al XVI-lea] latinismul îneca spiritele; neologismul ținea loc de talent; iscodirea de cuvinte era geniul* (RUSSO). **4** Ivire. • pl. *-i.* /v. ***iscodi***.

iscodít[1] *s.n.* Iscodire (1). • /v. ***iscodi***.

iscodít[2], -ă *adj.* **1** Care este cercetat cu atenție. **2** (*despre oameni*) Căruia i se pun întrebări insistente în scopul informării sau al aflării unui secret. **3** Născocit, inventat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***iscodi***.

iscoditór, -oáre *adj., s.m., s.f.* **1** (Persoană) care caută să pătrundă cu mintea, să afle, să observe cu de-amănuntul; (persoană) care spionează. ◇ Ext. *Ochii negri, ce-i sclipeau în cap umezi, șireți și iscoditori* (VLAH.). ◆ (*adj.*) (Care este) bănuitor. ◇ (*adv.*) *Zise privindu-l iscoditor pe fiul său: O plecat But din sat* (DUMITRIU). **2** (Persoană) care pune cuiva întrebări insistente pentru a se informa, care caută să descoasă pe cineva. **3** (Persoană) care inventează; născocitor. • pl. *-ori, -oare.* /***iscodi*** + *-tor*.

iscoditúră *s.f.* Lucru iscodit, născocit; născocire, scornitură; minciună. • pl. *-uri.* /***iscodi*** + *-tură*.

iscuríe *s.f.* (*med.*) Greutate sau neputință de a urina. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***ischurie***; cf. gr. *ἴσχω* „a reține", *οὖρον* „urină".

iscuseálă *s.f.* (*înv.*) Abilitate. • pl. *-eli.* /***iscusi*** + *-eală*.

iscusénie *s.f.* (*înv.*) **1** Capacitate de a înțelege. **2** Dezvoltare culturală (a unui popor). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***iscusi*** + *-enie*.

iscusí *vb. IV. tr., refl.* (*înv.*) A (se) face mai îndemînatic, mai ager, mai isteț; a (se) face mai fin, mai rafinat. • prez.ind. *-esc.* /<sl. veche ***нскоусѧтн***.

iscusíme *s.f.* (*înv.*) **1** Inteligență. **2** Îndemînare. • pl. *-i.* /***iscusi*** + *-ime*.

iscusínță *s.f.* **1** Însușirea celui iscusit; dibăcie, pricepere, îndemînare, ingeniozitate. *Asupra cîrmuirei împărăției n-am nimic să-ți zic, fiindcă tu, cu iscusința ta, știu că ai s-o duci bine* (ISP.). ◆ Ext. Talent. **2** Agerime a minții. • pl. *-e,* (*pop.*) *-i.* /***iscusi*** + *-ință*.

iscusíre *s.f.* Iscusință. • pl. *-i.* /v. ***iscusi***.

iscusít, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Priceput, dibaci, îndemînatic, ingenios. ◆ Ext. Învățat. *Și, doamne, peste ce profesor înțelept și iscusit a dat* (CR.). **2** (*despre*

lucruri, acțiuni etc.) Care este făcut cu pricepere, cu măiestrie, cu artă. • pl. *-ți, -te.* /v. ***iscusi.***

isegoríe *s.f.* (*în Grecia antică*) Drept al fiecărui cetățean atenian de a lua cuvîntul spre a se pronunța în problemele publice. • g.-d. *-iei.* /<gr. ***ισηγορέω*** „a vorbi cu egală libertate".

isiác, -ă *adj., s.m.* **1** *adj.* Care se referă la zeița Isis, la cultul acesteia. **2** *s.m.* Preot al zeiței Isis. • sil. *-si-ac.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***isiaque***, it. ***isiaco***, lat. ***īsiacus, -a, -um***; cf. nm. pr. *Isis*, zeiță egipteană a naturii fecunde și a maternității.

isihásm *s.n.* (*teol.*) Doctrină teologică, de origine monastică, apărută în sec. 13 în mănăstirile de pe Muntele Athos, care susținea folosirea rugăciunii lui Iisus ca metodă pentru obținerea stării de iluminare și de pace lăuntrică și dobîndire a energiilor divine necreate, care a devenit dominantă în Bizanț, în sec. 14, prin Sfîntul Grigore Palama. • scris și *hesychasm.* /<fr. ***hésychasme.***

isihást, -ă *adj., s.m., s.f.* (Adept) al isihasmului. • pl. *-ști, -ste.* /<fr. ***hésychaste.***

isihíe *s.f.* (*înv.*) **1** (*bis.*) Stare de concentrare și de pace lăuntrică obținută prin repetarea continuă a rugăciunii lui Iisus: „Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, milostiv fii mie, păcătosului!", rostirea acestei rugăciuni intrînd în ritmul respirației, mintea coborînd către simțirea inimii. ◆ Ext. Stare de liniște, de contemplație, de extaz. *Mai bine să nu se mai fi-nvrednicit Lumea să mai fi văzut, Să petreacă-n isihie Cu deplină bucurie* (EMIN.). **2** Viață liniștită, lipsită de griji. • g.-d. *-iei.* scris și *hesychie.* /<ngr. ***ησυχία.***

islám *s.n.* ¶ (*teol.*) Islamism. **2** Ext. Totalitatea țărilor, a popoarelor de religie mahomedană. **3** Totalitatea mahomedanilor. • /<fr. ***islam*** <cuv. ar. „supunere față de Dumnezeu".

islámic, -ă *adj.* Care aparține islamismului sau islamiștilor, care se referă la islamism sau la islamiști. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***islamique.***

islamísm *s.n.* (*teol.*) Religie monoteistă, influențată de creștinism și mozaism, întemeiată de profetul Mahomed în sec. 7, care este bazată pe preceptele Coranului; islam (1), mahomedanism. • /<fr. ***islamisme.***

islamíst, -ă *s.m., s.f.* Adept al islamismului; mahomedan. • pl. *-iști, -iste.* /***islam*** + *-ist*, după engl. *islamite.*

islamizá *vb. I. tr., refl.* **1** A (se) converti la islamism. **2** A (se) conferi un caracter islamic. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***islamiser***, it. ***islamizzare.***

islamizáre *s.n.* **1** Convertire la islamism; islamizație. **2** Conferire a unui caracter islamic; islamizație. • /v. ***islamiza.***

islamizát, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care s-a convertit la islamism. **2** Căruia i s-a conferit un caracter islamic. • pl. *-ți, -te.* /v. ***islamiza.***

islamizáție *s.f.* Islamizare. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***islamisation.***

islamofilíe *s.f.* Simpatie de ordin intelectual pentru lumea islamică. • g.-d. *-iei.* /***islam*** + *-filie.*

islandéz, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Islandei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuiește în Islanda; locuitorii Islandei. **2** *adj.* Care aparține Islandei sau islandezilor, care se referă la Islanda sau la islandezi; care este originar din Islanda. ◆ (*subst. f.*) Limba indo-europeană, din familia germanică, grupul scandinav, vorbită de islandezi. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***islandais***, it. ***islandese***; cf. nm. pr. *Islanda*, stat-insulă în N-V Europei.

islándic, -ă *adj.* Islandez (2). • pl. *-ci, -ce.* /nm. pr. (stat-insulă în N-V Europei) + *-ic*; cf. și it. *islandico.*

isláz *s.n.* v. izlaz.

ismailísm *s.n.* Doctrina ismailiților. • sil. *-ma-i-.* /<fr. ***ismaïlisme.***

ismailít *s.m.* Membru al unei secte de musulmani șiiți, de un fanatism extrem, apărută în sec. 8, care admite ca ultim imam pe Ismail și care există și astăzi în Iran și în Pakistan. • sil. *-ma-i-.* pl. *-ți.* /<fr. ***ismaïlite***; cf. nm. pr. *Ismail* bin Jafar, imam șiit.

isnáf *s.n., s.m.* (*înv.*) **1** *s.n.* Breaslă, corporație. *Ciocoiul... porunci să adune pe toți boierii din amîndouă județele, toate isnafurile și pe opincari* (FIL.). **2** *s.m.* Breslaș, meseriaș. • pl. *n. -uri, m. -i.* /<tc. ***esnaf.***

iso- v. iz[1]-.

isocólă *adj.* (*ret. clasică; despre perioade*) Ale cărei membre au aceeași lungime. • pl. *-e.* /<fr. ***isocole***; cf. gr. *ἰσόκωλον.*

isocóst *s.n.* v. izocost.

isocuántă *s.f* v. izocuantă.

isódiu *s.n.* (*în teatrul antic grec*) Cîntec de intrare al corului satiric. • pl. *-ii.* /<gr. ***εἴσοδος*** „intrare"; cf. it. *isodio.*

isoglósă *s.f.* (*lingv.*) Linie care marchează, pe o hartă lingvistică, limitele răspîndirii unui fenomen fonetic, lexical, morfologic sau sintactic. • pl. *-e.* și *izoglósă* *s.f.* /<fr. ***isoglosse***; cf. gr. *ἴσος* „egal", *γλῶσσα* „limbă".

isón *s.n.* (*muz.*) **1** Sunet prelungit, folosit în scopul acompanierii unei melodii vocale sau instrumentale. **2** Ext. Parte muzicală, instrumentală sau orchestrală, care însoțește și susține un solist sau un ansamblu coral; acompaniament. *O ține una și bună, chiar ca un palamar cu isonu la biserică* (ALECS.). ◇ Expr. *A ține cuiva isonul* = *a)* a acompania o melodie; *b)* a aproba, a susține vorbele sau faptele cuiva; a-i face pe plac. • acc. și (*înv.*) *ison.* pl. *-oane.* /<ngr. ***ισον.***

isonár *s.m.* (*înv.*) Persoană care ținea isonul (la biserică). *Eu, împreună cu alți băieți, isonari ai bisericii, stam aproape de Ghica Vodă* (CR.). • pl. *-i.* /***ison*** + *-ar.*

isóp *s.m.* **1** (*bot.*) Mic arbust exotic din familia labiatelor, cu frunzele opuse, liniar-alungite, cu florile de culoare albastru-închis, rar roșii sau albe, care este cultivat ca plantă ornamentală și aromatică (*Hyssopus officinalis*). **2** Parfum extras din frunzele de isop. *Coboară printre oameni și știe să mîngîie, Și cîntecu-i se varsă ca rîuri de isop* (MACED.). • pl. *-i.* /<sl. veche **исопъ.**

isopán, -ă *adj.* (*fotogr.*) Ortocromatic. • pl. *-i, -e.* /<germ. ***isopan.***

isorél *s.n.* Panou din fibre de lemn. • /<fr. ***isorel***, den. com.

isoscél *adj.* (*geom.*) **1** (*despre triunghiuri*) Care are două laturi egale. **2** Care are laturile neparalele congruente. ◇ *Trapez isoscel* v. trapez. • pl. *-e.* /<fr. ***isoscèle***, lat. ***isoscēlēs, -es.***

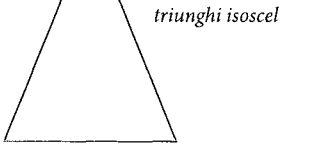

triunghi isoscel

ispás *s.n.* (*în relig. creștină; pop.*; și *nm. pr.*) Sărbătoare creștină ortodoxă care se prăznuiește la 40 de zile după Paști; Înălțarea (Domnului). • /<slav. **съпасъ** „mîntuitor".

ispășá *s.f.* (*înv.*) Despăgubire, amendă plătită pentru stricăciunile făcute de vitele intrate pe un teren (cultivat) străin. *După ce a venit el rușinat de la ispașă, mi-a tras o chelfăneală* (CR.). ◆ Ext. Constatarea la fața locului a acestor stricăciuni. • pl. *-e.* /de la ***ispăși***, prin derivare regresivă.

ispășénie *s.f.* (*înv.*) Ispășire. *Se puseră pe rugăciuni și ispășenie* (FIL.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***ispăși*** + *-enie.*

ispăși *vb. IV. tr.* **1** A răscumpăra prin suferință o greșeală sau o vină; a suferi din cauza unei greșeli; a expia. *Duducă, mare păcat ispășim noi* (CE. PETR.). ◆ A suferi pentru o faptă făcută de altcineva. ◆ Fig. A muri. **2** A executa o pedeapsă privativă de libertate în urma condamnării. **3** A ierta de păcate. **4** (*înv.*) A cerceta și a evalua paguba făcută (de vite) pe proprietatea altuia. *Moș Vasile, cu vornicul și paznicul, strigă pe tata la poartă... și-l cheamă să fie de față cînd s-a ispăși cînepa și cireșile* (CR.). • prez.ind. *-esc.* /<sl. veche **съпасати** „a mîntui".

ispășíre *s.f.* **1** Răscumpărare a unei greșeli prin suferință; expiere, (*înv.*) ispășenie. **2** Executare a unei condamnări privative de libertate. **3** Iertare de păcate. • pl. *-i.* /v. ***ispăși.***

ispășít, -ă *adj.* (*despre oameni*) **1** Care și-a răscumpărat greșelile prin suferință. **2** Care a executat o condamnare privativă de libertate. **3** Care este iertat de păcate; mîntuit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***ispăși.***

ispășitór, -oáre *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care ispășește (o vină, o greșeală). ◇ Expr. *Țap ispășitor* v. țap. **2** *adj.* (*în credințele religioase*) Care contribuie la iertarea păcatelor cuiva. *Jertfă ispășitoare.* • pl. *-ori, -oare.* /***ispăși*** + *-tor.*

ispisóc *s.n.* (*înv.*) Hrisov, carte domnească; document vechi. *Din întîmplările tulburărilor multe ispisoace vechi și mai nouă s-au prăpădit* (EMIN.). • pl. *-oace.* /<rus. ***список.***

ispítă *s.f.* **1** Ceea ce exercită o mare forță de atracție; îndemn, ademenire, tentație, seducție. *De ce ritmul nu m-abate cu ispita-i de la trebi?* (EMIN.). ◆ Îndemn spre rău; ext. păcat. *Cred că ți-e puțin silă de mine, că încerci o oarecare remușcare, că mă urăști ca pe unul ce am atras păcatul, te-am făcut să cazi în ispită* (PARD.). **2** (*înv.*) Încercare, probă la care era supus cineva pentru a i se constata iubirea, răbdarea, credința etc. **3** (*înv.*) Cercetare, examinare, studiu. **4** (*înv.*) Experiență. *Postelnicul Zimbolici cunoștea proverbul din ispită, dar, fiind om de duh, prețuia aste prejudeții* (C. NEGR.). • pl. *-e.* /de la ***ispiti***, prin derivare regresivă.

ispití *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică oameni*) A atrage (spre rău), a ademeni, a momi, a tenta. ◆ (*înv.; refl.; despre oameni*) A se lăsa ademenit, a cădea în ispită; a greși. **2** *tr.* A avea intenția de a provoca un rău cuiva. **3** *refl.* (*despre oameni*) A face o introspecție. **4** *tr.* (*înv., pop.*) A pune la încercare sau la o probă pe cineva (sau sentimentele, caracterul cuiva) pentru a i se constata iubirea, răbdarea, credința etc. *Tînărule pătimașe... Să știi că a ta iubire am voit să ispitesc* (CON.). ◇ Expr. *A-și ispiti norocul* v. noroc. **5** *tr.* (*înv., pop.*) A cerceta, a examina; ext. a descoase. *Ispitești ce este acolo, le spui oamenilor c-avem un necaz* (SADOV.). **6** *tr.* (*înv.*) A constata; a descoperi, a afla. • prez.ind. *-esc.* /<sl. veche **искытати.**

ispitíre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *ispiti* și rezultatul ei. **1** Atragere (spre rău) a cuiva; ademenire, tentație. *Cum să scap de ispitire?* (SLAV.). **2** Încercare, sforțare de a face ceva prin orice mijloc posibil. **3** (*înv., pop.*) Punere la încercare, la o probă a cuiva pentru a i se constata iubirea, răbdarea, credința etc. **4** (*înv., pop.*) Încercare prin care trece cineva. *Numai încetul cu încetul... prin multe ispitiri, numai după ce s-a lovit cu capul de toate zidurile... are s-ajungă omul stăpîn de capul său* (SLAV.). **5** (*înv.*) Experiență obținută trecînd prin situații dificile. • pl. *-i.* /v. ***ispiti.***

ispitít[1] *s.n.* Ispitire. • /v. ***ispiti.***

ispitít[2]**, -ă** *adj.* (*despre oameni*) **1** Ademenit, tentat. *Contemporanii sînt spăimîntați de acest fenomen, pe cari sînt ispitiți a-l atribui relei administrații și neprevederii guvernanților* (EMIN.). **2** (*înv., pop.*) Încercat, experimentat. *Mulți din oamenii noștri politici se întrebau unde o să găsim douăzeci de legiști învățați și ispitiți* (GHICA). **3** (*înv., pop.*) Pus la încercare. **4** (*bis.*) Tentat să săvîrșească un păcat. ◆ (*despre novici sau fii duhovnicești*) Supus la probe și încercări; cercetat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***ispiti.***

ispititór, -oáre *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care ispitește; ademenitor. *Ar aștepta numai un pretext ispititor pentru a uita și a continua* (REBR.). ◆ Ext. (Persoană) care farmecă. **2** *adj.* (*înv., pop.*) Care cercetează, iscodește. *Trimisu-și-a... căutători, Luceaferi ispititori* (POP.). **3** *adj.* (*bis.*) Care tentează spre săvîrșirea unui păcat. • pl. *-ori, -oare.* /***ispiti*** + *-tor.*

ispól *s.n.* (*pop.*) Unealtă din tablă, din lemn etc., asemănătoare cu un căuș, folosită pentru scoaterea apei din barcă. *Aveau două ispoluri în barcă, ca niște papuci de lemn cu mîner* (DUMITRIU). • pl. *-oale.* /<bg. ***изпол.***

ispovedí *vb. IV.* v. spovedi.

ispoveduí *vb. IV.* v. spovedi.

isprávă *s.f.* **1** Faptă, treabă, acțiune dusă (cu bine) pînă la capăt, îndeplinită cu succes, definitivată. ◇ Loc. adj. *De ispravă* = *a)* (*despre oameni*) cumsecade, vrednic; de nădejde, pe care te poți baza; *b)* (*despre acțiuni*) bun, remarcabil. *Rămînînd fără tovarăși de ispravă..., chihăiam pe mama să se puie pe lîngă tata, că doar m-a da și pe mine la catihet* (CR.). *De nici o* (sau *nici de o*) *ispravă* = (*despre oameni*) care nu inspiră încredere, în care nu te poți baza. *Taci, nebună bătrînă ce ești, că numai vorba-i de tine... nu ești de nici o ispravă.* (ALECS.). ◆ Ext. Acțiune îndrăzneață și riscantă; aventură. **2** (*iron.*) Poznă, năzdrăvănie. *Ai făcut o ispravă de toată frumusețea!* **3** Rezultat bun obținut în urma unor eforturi; succes, reușită, izbîndă. ◇ Expr. *Fără nici o* (sau *vreo*) *ispravă* = inutil,

zadarnic. (*înv.*) *A aduce în ispravă* = a realiza. *De toată isprava* = cu desăvîrșire. **4** (*înv.*) Capacitate de a putea face ceva; putință. **5** Loc. adv. (*înv., reg.*) *De ispravă* = de îndată, numaidecît, imediat. *Inima mea cătră tine s-au robit de ispravă* (CON.). • pl. *-ăvi.* /<sl. veche **исправьно**, bg. ***изправно***.

isprávnic *s.m.* **1** (*în sec. 15-18, în Țara Rom.*) Dregător care aducea la îndeplinire o poruncă domnească. *Ispravnicii să nu aibă voie nici a-i scădea, nici a-i adăugi, nici să vîndă nimărui un capăt de ață* (EMIN.). **2** (*în sec. 18-19, în Țările Rom.*) Dregător însărcinat, ca reprezentant al domnului, cu conducerea unui județ sau a unui ținut. **3** (*jur.; înv.*) Persoană care acționa în numele cuiva; mandatar. ◇ Expr. *A-i fi cuiva ispravnic* = a îndeplini o misiune în interesul cuiva. **4** (*înv.*) Persoană căreia i s-a încredințat strîngerea dărilor dintr-un județ. **5** (*înv., reg.*; și *ispravnic de curte*) Administrator; inspector. • pl. *-ci.* /<bg. ***изправник***, rus. ***исправник***.

isprăví *vb. IV.* **1** *tr., refl.* A (se) termina, a (se) sfîrși, a face să fie sau a fi gata. *Haidem... să isprăvim o dată și trebușoara asta* (CR.). ◇ Loc. adv. *Pe isprăvite* = aproape de sfîrșit, pe sfîrșite. *Tutunul îi era pe isprăvite* (REBR.). ◇ Expr. (*tr.*) *Am isprăvit!* = nu mai stau de vorbă, gata, am încheiat discuția! *Isprăvește odată!* = taci, termină! *A o isprăvi rău* = *a)* a ajunge într-o situație rea; *b)* a-și sfîrși viața în mod tragic. (*refl.*) *S-a isprăvit* = *a)* ai dreptate, așa este; *b)* nu mai e nimic de făcut. **2** *tr., refl.* A (se) consuma, a (se) epuiza. *Am isprăvit toate proviziile.* ◇ Expr. *A isprăvi de moară* v. moară. *A i se isprăvi cuiva zilele* v. zi. **3** *tr.* A ajunge la un rezultat. *Mers-am eu asupra ei cu bătălie, dar n-am isprăvit nemica* (EMIN.). **4** *tr.* (*compl. indică o instituție de învățămînt*) A absolvi, a sfîrși. *A isprăvit liceul.* **5** *tr.* A expira, a se încheia. *S-a isprăvit termenul de garanție.* **6** *tr.* (*pop.*) A face să dispară; a ucide. ◇ (*refl.*) *S-a isprăvit cu el.* ◆ (*refl.*) A muri, a se sfîrși. *Cînd ajunseră, Prian se isprăvise de tot* (CAR.). • prez. ind. *-esc.* /<sl. veche **исправити**.

isprăvíre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *isprăvi* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***isprăvi***.

isprăvít[1] *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *isprăvi*. • /v. ***isprăvi***.

isprăvít[2]**, -ă** *adj.* **1** Desăvîrșit. **2** (*despre misiuni*) Încheiat. **3** (*pop.; despre oameni*) Ucis. • pl. *-ți, -te.* /v. ***isprăvi***.

isprăvniceásă *s.f.* Soția ispravnicului. *Ah, cumnățică, să mă fac isprăvniceasă!* (ALECS.). • pl. *-ese.* /***ispravnic*** + *-easă*.

isprăvnicél *s.m.* **1** Ispravnic tînăr. **2** Subaltern al vătafului care supraveghea munca argaților unei moșii; vătășel. *Aflarăm de la un isprăvnicel... că despre ziuă stătuse să fie foc mare la Hăculești* (CAR.). • pl. *-ei.* /***ispravnic*** + *-el*.

isprăvnicésc, -eáscă *adj.* Care aparține ispravnicului sau isprăvniciei, care se referă la ispravnic sau la isprăvnicie. • pl. *-ești.* /***ispravnic*** + *-esc*.

isprăvnicí *vb. IV.* **1** *intr.* A administra, a conduce în calitate de ispravnic. **2** *tr., refl.* A face sau a deveni ispravnic. **3** *tr.* (*înv.*) A însărcina pe cineva să facă ceva. • prez.ind. *-esc.* /***ispravnic*** + *-i*.

isprăvnicíe *s.f.* **1** Funcția de ispravnic. *L-am silit pe bărbatu-meu să meargă la Ieș ca să cerce a căpăta isprăvnicia de aice din ținut* (ALECS.). **2** Instituție condusă de ispravnic; reședința ispravnicului. *Înainte mergeau suitarii călări... Apoi urmau panțirii isprăvniciei* (C. NEGR.). **3** Perioadă de timp cît cineva era ispravnic. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***ispravnic*** + *-ie*.

israeliăn, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Evreu, izraelit (1). **2** *adj.* Evreiesc, izraelit (2). • sil. *-li-an.* pl. *-ieni, -iene.* /nm. pr. (stat în Asia de S-V) ***Israel*** + *-ian*.

israelít, -ă *s.m., s.f., adj.* v. izraelit.

ist, iástă *adj. pron. dem.* (*reg.; antepus subst.*) Acest. *Ist băiat. Iastă fată.* ◇ (*postpus subst.; în forma „ista, iasta”*) *Prietene, zise Dănilă, nu mi-i da capra ceea să-ți dau carul ista?* (CR.). *Femeia iasta.* ◆ (*despre unități de timp; antepus subst.*) Prezent; dintr-un timp foarte apropiat de vorbitor. • pl. *iști, iaste.* g.-d. sg. *istui, istei,* pl. *istor.* și *ísta, iásta adj. pron. dem.* /de la ***ista***[1].

ísta[1]**, iásta** *pron. dem.* (*reg.*) Acesta. • pl. *știa, iestea.* g.-d. sg. *istuia, isteia,* pl. *istora.* /lat. ****istus, -a, -um***.

ísta[2]**, iásta** *adj. pron. dem.* v. ist.

ístalalt, iástalaltă *pron. dem.* (*reg.*) Cestălalt. • pl. *știalalți, iestalalte.* /***ist[a]*** + ***alalt***.

isteciúne *s.f.* (*înv.*) Istețime. *Iarba se usucă pe unde călcăm... înțălăpciunea noastră e minciuna... isteciunea noastră, jăfuirea* (RUSSO). • pl. *-i.* /***isteț*** + *-ciune*.

isterézis *s.n.* v. histerezis.

istéric, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Persoană) care suferă de isterie (1). ◇ (*adv.*) *Plînge isteric.* ◆ (*cu sens atenuat*) (Persoană) care este surescitată. **2** *adj.* (*med.*) Care aparține isteriei sau istericilor, care se referă la isterie sau la isterici. **3** *adj.* Care este asemănător cu manifestările isteriei (1); (*înv.*) istericos. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***hystérique***, it. ***isterico***.

istericále *s.f. pl.* (*fam.*) Acces, criză de isterie; nevricale. *De cînd am venit în Ieși ca să-mi mărit fetele... am prins la istericale ca o cheratiță* (ALECS.). ◆ (*cu sens atenuat*) Manifestări similare cu ale persoanelor suferinde de isterie. • /<ngr. ***υστερικά***.

istericós, -oásă *adj.* (*înv.; despre oameni*) Isteric (3). ◆ Ext. (*despre animale*) Nărăvaș. • pl. *-oși, -oase.* /***isteric*** + *-os*.

isterie *s.f.* (*psih.*) **1** Psihonevroză cauzată de șocuri emotive, sugestie sau autosugestie și manifestată prin excitabilitate mărită, accese convulsive, agresivitate etc.; (*înv.*) isterism. **2** Acces, criză de isterie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***hystérie***, it. ***isteria***; cf. gr. *ὑστέρα* „uter”.

isterifórm, -ă *adj.* Isteroid. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***hystériforme***.

isterigén, -ă *adj.* (*med.*) Care produce isterie sau isterism. *Concert rock isterigen.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***hystérigène***.

isterísm *s.n.* (*psih.*) Formă de psihonevroză caracterizată prin instabilitate emotivă, imaturitate afectivă și tulburări somatice a căror origine nu e demonstrabilă. ◆ (*înv.*) Isterie (1). • /<fr. ***hystérisme***.

isterizá *vb. I. tr., refl.* A face să devină sau a deveni isteric. ◆ (*cu sens atenuat*) A (se) surescita. • /***isterie*** + *-iza*.

isterizáre *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *isteriza*. • pl. *-ări.* /v. ***isteriza***.

isterizát, -ă *adj.* Care a devenit isteric. • pl. *-ți, -te.* /v. ***isteriza***.

isteroíd, -ă *adj.* Asemănător cu isteria; isteriform. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***hystéroïde***.

istorologíe *s.f.* (*ret.*) Figură retorică prin care se spune întîi ceea ce ar fi trebuit spus în al doilea rînd. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<it. ***isterologia***, lat. ***hysterologĭa, -ae***.

istéț, -eáță *adj.* (*despre oameni*) **1** Ager (la minte), deștept, inteligent; iscusit, priceput. *Zugrăvit-au c-un cărbune copilașul cel isteț Purceluși cu coada sfredel și cu bețe-n loc de labă* (EMIN.). ◆ Ext. (*despre acțiuni, manifestări etc. ale oamenilor*) Care denotă, exprimă agerime, ingeniozitate. **2** (*înv.*) Vioi, sprinten. ◆ Ext. Îndrăzneț. • pl. *-eți, -ețe.* /<sl. veche **истъць**.

isteți *vb. IV. refl.* (*înv.*) A deveni isteț. *Îndată te faci alta, te istețești la minte, Din pană versul curge mai iute, mai ușor* (C. NEGR.). • prez.ind. *-esc.* /***isteț*** + *-i*.

isteție *s.f.* Istețime (1). *Clit are isteție și vorbele-și măsoară* (C. NEGR.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***isteț*** + *-ie*.

istețíme *s.f.* **1** Agerime a minții, inteligență; iscusință, pricepere; isteție, (*înv.*) isteciune. *La leagănul unui copil se coborîseră cele trei ursitori, menindu-i una tărie, alta isteține, a treia mărire lumească* (EMIN.). **2** (*înv.*) Vioiciune. ◆ Ext. Îndrăzneală. • /***isteț*** + *-ime*.

ístm *s.n.* **1** (*geomorf.*) Fișie îngustă de pămînt care leagă două continente sau o peninsulă de un continent și care separă două mări sau două golfuri. **2** (*anat.*) Partea îngustă a unui organ. • pl. *-uri.* /<fr. ***isthme***, lat. ***isthmus, -i***; cf. gr. *ἰσθμός*.

ístmic, -ă *adj.* **1** (*geomorf.*) Care aparține unui istm, care se referă la un istm. **2** (*în antic. greacă*) *Jocuri istmice* = serbări care se organizau din doi în doi ani, în Istmul Corintic, în timpul cărora aveau loc întreceri de lupte, alergări, aruncarea discului și a suliței etc. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***isthmique***, lat. ***isthmĭcus, -a, -um***.

istmoplegíe *s.f.* (*med.*) Paralizie a vălului palatului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***istm*** + *-plegie*.

istoriá *vb. I.* v. historia.

istoriát, -ă *adj.* v. historiat.

istóric, -ă *adj., subst.* **I** *adj.* **1** Care aparține istoriei, care se referă la istorie; ext. deosebit de important pentru dezvoltarea omenirii, a unui popor etc. *Tratat istoric.* ◇ *Monument istoric* = construcție care, pentru vechimea și valoarea ei artistică, este luată sub ocrotirea statului. *Personalitate istorică* v. personalitate. ◆ Care se ocupă, care urmărește, care transpune (artistic) fapte din istorie, care are ca temă istoria. *Nuvelă istorică.* ◇ *Culoare istorică* v. culoare. *Prezent istoric* v. prezent. **2** Care se schimbă, evoluează în cursul istoriei; diacronic. *Legile juridice au un caracter istoric.* **3** Care corespunde faptelor din istorie, care a existat în realitate; real, obiectiv. ◇ *Adevăr istoric* v. adevăr. *Memorie istorică* v. memorie. **4** Care studiază faptele sau fenomenele în ordine cronologică. *Metodă istorică.* ◇ *Teoria ciclului istoric* v. ciclu. *Fonetică istorică* v. fonetic. *Geologie istorică* v. geologie. *Gramatică istorică* v. gramatică. *Lingvistică istorică* v. lingvistic. *Materialism istoric* v. materialism. **II** *s.n.* Expunere în mod amănunțit a unui fapt, a unui eveniment, ținîndu-se cont de împrejurările în care s-a produs, de ordinea desfășurării faptelor etc. *Să dăm pe scurt istoricul acestei afaceri* (EMIN.). **III** *s.m., s.f* Specialist în domeniul istoriei, autor de opere istorice; restr. istoriograf. *Cei dintîi istorici au fost poeți* (BĂLC.). • pl. *-ci, -ce.* și (*înv.*) *istoricésc, -eáscă adj.* /<fr. ***historique***, lat. ***historĭcus, -a, -um***, it. (***i***)***storico***.

istoricésc, -eáscă *adj.* v. istoric.

istoricéște *adv.* Din punct de vedere istoric; în mod cronologic. *Ceea ce numesc maghiarii ideea lor de stat e istoricește un neadevăr și, ca realitate etnologică, asemenea un neadevăr* (EMIN.). • /***istoric*** + *-ește*.

istoricísm *s.n.* **1** Principiu, deosebit de istorism, al explicării fenomenelor, care fac obiectul științelor naturii sau al științelor sociale, exclusiv prin geneza și evoluția lor. **2** Morfologism. • /<engl. ***historicism***, germ. ***Historizismus***.

istoricitáte *s.f.* Caracter istoric. • /<fr. ***historicité***.

istoricizá *vb. I. tr.* A da un caracter istoric. • prez.ind. *-ez.* /<engl. ***historicize***.

istórie *s.f.* **1** Proces obiectiv de dezvoltare a fenomenelor în natură și în societate. *În cursul întregii istorii a românilor putem vedea, la ivirea unor pericole mari, înveninîndu-se și mai mult urele de partid, netoleranța politică* (EMIN.). ◇ *Istoria contemporană* v. contemporan. *Istoria veche* v. vechi. **2** Totalitatea evenimentelor referitoare la trecutul omenirii. **3** Știință care se ocupă cu studiul trecutului unei societăți (într-o anumită perioadă, într-o anumită regiune, la un anumit popor etc.). *De vorbit despre istorie, geografie și alte lucruri folositoare - da, se-nțelege, cît vrei* (EMIN.). ◆ Concr. Scriere conținînd evenimente și fapte care țin de domeniul acestei științe. ◇ *Istorie evenimențială* v. eveniment. *Istorie pragmatică* v. pragmatic. **4** Obiect de învățămînt care se ocupă cu studiul istoriei (3). *Cînd am ajuns am găsit examenul pe la sfîrșit. Se cercetase istoria, geografia* (C. NEGR.). **5** (*cu determ. în gen. care indică domeniul*) Știință care se ocupă cu studiul apariției, dezvoltării și schimbărilor succesive dintr-un anumit domeniu al cunoașterii. *Istoria lingvisticii. Istoria medicinei.* ◆ Concr. Lucrare care tratează probleme din aceste domenii. **6** Relatare a faptelor din trecutul unei persoane remarcabile; biografie. **7** Totalitatea faptelor trecute din viața unui individ. **8** Povestire documentată a unei epoci sau a unui eveniment; monografie. **9** Relatare a unor fapte reale (sau imaginare) în formă literară, într-o desfășurare gradată; povestire, narațiune. *Aș pune rămășag că istoria vieții d-tale a să ne facă să adormim* (C. NEGR.). **10** (*fam.*) Întîmplare, pățanie. *Își spuse istoria și ce păți* (ISP.). ◆ Încurcătură, pozna. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<lat. ***historĭa, -ae***, gr. ***ιστορία***, it. (***i***)***storia***; cf. fr. *histoire*.

istorio- Elem. de compunere „istorie”. • /<fr. ***historio-***; cf. lat. *historĭa, -ae*, gr. *ἱστορία* „povestire”.

istorioáră *s.f* **1** Dim. al lui *istorie*; relatare a unor fapte reale (sau imaginare), a unor întîmplări, încurcături etc. *Donici fabulistul... ne spuse-această mică-istorioară* (BOL.). **2** Scurtă povestire distractivă, moralizatoare, de obicei pentru copii. **3** Povestire inventată; (*pop.*) scornitură. • pl. *-e.* /***istorie*** + *-ioară*.

istoriográf *s.m.* Persoană însărcinată în mod oficial să scrie istoria unei epoci, a unei domnii etc. *Hronicarii români, istoriografii poloni și unguri, diaconul arab Pavel au scris mult pentru el* (C. NEGR.). ◆ Ext. Istoric (III). • sil. *-ri-o-.* pl. *-i.* /<fr. ***historiographe***, lat. ***historĭŏgraphus, -i***.

istoriográfic, -ă *adj.* Care aparține istoriografiei, care se referă la istoriografie. • sil. *-ri-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***historiographique***.

istoriografíe *s.f.* **1** Ştiinţă auxiliară a istoriei care se ocupă cu studiul evoluţiei concepţiilor şi al operelor istorice. *Lăsăm istoriografiei viitorului rolul de a lumina începuturile acestui stat* (EMIN.). **2** Totalitatea scrierilor istorice dintr-o anumită ţară sau dintr-o anumită perioadă determinată de timp; totalitatea lucrărilor istorice privitoare la o problemă. ◇ *Istoriografie literară* = totalitatea lucrărilor ştiinţifice care se ocupă cu studiul istoriei unei literaturi. • sil. *-ri-o-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***historiographie***; cf. gr. *ἱστορία* „istorie", *γράφω* „a scrie".

istorisí *vb. IV. tr.* A relata o întîmplare; a povesti, a expune, a nara. *Bătrînul prinse a istorisi, în lumina mîhnită a unei zile cețoase de toamnă* (SADOV.). • prez. ind. *-esc*. /<ngr. ***ιστόρησα***, aor. lui *ιστορώ*.

istorisíre *s.f.* Relatare a unei întîmplări; istorisit[1], povestire. *Mitrea... a ascultat în tăcere alte istorisiri de demult ale lui taica Triglea* (SADOV.). ◆ Concr. Creaţie literară în care se istoriseşte ceva. • pl. *-i*. /v. ***istorisi***.

istorisít[1] *s.n.* Istorisire. • /v. ***istorisi***.

istorisít[2], -ă *adj.* Care este povestit, relatat, narat. • pl. *-ţi, -te*. /v. ***istorisi***.

istorísm *s.n.* (*filos.*) Principiu de bază al metodei dialectice în cercetarea ştiinţifică, potrivit căruia evenimentele şi fenomenele trebuie studiate în procesul apariţiei, dezvoltării şi dispariţiei lor, în strînsă legătură cu condiţiile istorice concrete care le-au generat. • /<fr. ***historisme***, germ. ***Historismus***, rus. ***историзм***.

istoríst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al istorismului. **2** *adj.* Care aparţine istorismului sau istoriştilor, care se referă la istorism sau la istorişti. • pl. *-işti, -iste*. /<rus. ***историст***.

istorizánt, -ă *adj.* Care consideră istoria ca pe o disciplină particulară supusă propriilor ei legi, studiul limitîndu-se la descrierea evenimentelor şi la condiţiile înlănţuirii lor. • pl. *-ţi, -te*. /<fr. ***historisant***.

istóv *s.n., adv.* **1** *s.n.* (*înv., reg.*) Sfîrşit, capăt. ◇ Loc. adj., adv. *De istov* sau *cu tot istovul* = *a*) (care se face) pînă la sfîrşit; *b*) (în mod) desăvîrşit; *c*) (care se face) pentru totdeauna; *d*) cu totul, complet, definitiv. *Însă trebuiesc strînse şinele şi fiarele căruţei noastre. Dac-o mai purtăm aşa cum este, se hîrbuieşte de istov* (SADOV.). ◇ Loc. adv. (*pop.*) *Fără istov* = fără încetare; nesfîrşit, necurmat. *Ploaia şuroia necurmat în streşini, mărunt, fără istov* (CE. PETR.). ◇ Expr. *A bate de istov* = a bate cumplit. **2** *adv.* Adevărat; exact; amănunţit. **3** *s.n.* (*înv.*) Moarte. ◇ Loc. adj., adv. *De istov* = (care este) de moarte. **4** *s.n.* (*înv.*) Încheiere a unui cont; socoteală. **5** *s.n.* (*înv.*) Termen de plată a unei datorii. ◆ Sumă datorată. • /<sl. veche ***истовъ*** „adevărat".

istoveálă *s.f.* **1** Istovire (1). **2** (*înv.*) Ivire. **3** (*înv.*) Naştere. • pl. *-eli*. /***istovi*** + *-eală*.

istoví *vb. IV.* **1** *refl., tr.* A (se) obosi peste măsură, a (se) slei de puteri (din cauza eforturilor depuse, a consumului nervos etc.); a (se) epuiza, a (se) extenua. *Sfîrşeşte prin a se istovi, prin a-şi slei viaţa în silinţe zădarnice* (EMIN.). *Am obosit, mi s-au istovit puterile* (SLAV.). **2** *tr.* (*pop.*) A sfîrşi, a termina, a epuiza. *Li s-au istovit proviziile.* ◆ (*înv.; refl.*) A se sfîrşi, a muri. **3** *refl.* (*înv.*) A apărea, a se ivi. **4** *refl.* (*înv.*) A se naşte. • prez.ind. *-esc*. /***istov*** + *-i*.

istovíre *s.f.* **1** Stare de oboseală extremă, de extenuare; istoveală (1). *Îi tremura carnea de istovire, răsufla gîtuit* (POPA). **2** (*pop.*) Sfîrşire, terminare, epuizare. *Al doilea rău mare ce rezultă din o stare curat agricolă este istovirea şi secarea puterilor productive ale pămîntului din cauza lipsei de gunoiere al acestuia* (EMIN.). **3** (*înv.*) Ivire. **4** (*înv.*) Naştere. • pl. *-i*. /v. ***istovi***.

istovít, -ă *adj.* **1** (*despre fiinţe*) Care este extrem de obosit, care este sleit de puteri; extenuat, epuizat, frînt, sfîrşit. *Iat-o coborînd la vale, galbenă şi istovită* (VLAH.). ◇ Fig. *O toamnă care întîrzie Pe-un istovit şi trist izvor* (EMIN.). **2** (*pop.*) Care este sfîrşit, terminat, epuizat. • pl. *-ţi, -te*. /v. ***istovi***.

istovitór, -oáre *adj.* Care istoveşte, oboseşte peste măsură; epuizant, extenuant. *O ură istovitoare îmi roade inima!* (REBR.). • pl. *-ori, -oare*. /***istovi*** + *-tor*.

istrăví *vb. IV. tr., refl.* (*înv., reg.*) A (se) risipi; a (se) pierde. • prez.ind. *-esc*. /<sl. veche ***състравити***.

istrăvíre *s.f.* (*înv., reg.*) Risipire, pierdere; pagubă. • pl. *-i*. /v. ***istrăvi***.

istrión *s.m.* v. histrion.

istroromán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte dintr-o populaţie de origine română care a migrat în sec. 10-11 spre V Peninsulei Balcanice, stabilindu-se în peninsula Istria şi în insula Veglia; (*la pl. m.*) populaţie de origine română, stabilită în peninsula Istria şi în insula Veglia, care vorbeşte un dialect al limbii române. **2** *adj.* Care aparţine istroromînilor, care se referă la istroromîni. ◆ (*subst. f.*) Dialect al limbii române vorbit de istroromîni. • pl. *-i, -e*. /nm. pr. (peninsulă pe ţărmul de N al Mării Adriatice) ***Istria*** + ***român***.

istrománcă *s.f.* Istromînă (1). • pl. *-ce*. /***istroromân*** + *-că*.

iştelí *vb. IV. tr., refl.* (*înv.*) A (se) vindeca. • prez. ind. *-esc*. /<sl. veche ***исцѣлити***.

iştelít, -ă *adj.* (*înv.*) Vindecat. • pl. *-ţi, -te*. /v. ***iştelí***.

işalá *interj.* Bravo, ura! • /<tc. ***inş allah***.

işchiuzár, -ă *adj., s.m., s.f.* v. ischiuzar.

işlíc *s.n.* Căciulă mare de blană scumpă sau de postav, de formă rotundă sau cu fundul pătrat, purtată de domni, de boieri şi uneori de soţiile lor, iar mai tîrziu de negustori, de lăutari etc. *Postelnicul apăru în scară îmbrăcat cu antiriu..., cu işlicul în cap* (FIL.). ◇ Expr. *A călca* (pe cineva) *pe colţul işlicului* sau *a pocni* (pe cineva) *la coada işlicului* = a jigni (pe cineva). *Nevastă! Nu mă călca pe colţul işlicului!* (PANN). • pl. *-ce*. şi (*înv.*) *şlic* s.n. /<tc. ***işlik***.

işlic

işlicár *s.m.* (*înv.*) **1** Fabricant sau negustor de işlice. *Croitorii, cavafii, işlicarii... fiecare corporaţie cu starostele său* (GHICA). **2** Persoană care purta işlic; ext. boier conservator, refractar la ideile progresiste. • pl. *-i*. /***işlic*** + *-ar*.

işlicárie *s.f.* (*înv.*) **1** Meserie a işlicarului. **2** Local unde se confecţionau sau se vindeau işlice. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***işlicar*** + *-ărie*.

işlicél *s.n.* Dim. al lui *işlic*. *Boierul... avea sindrofie şi chefuri acasă, numai-n işlicel şi-n meşi* (CAR.). • pl. *-e*. /***işlic*** + *-el*.

íta *s.m. invar.* **1** Numele celei de a şaptea literă a alfabetului din greaca modernă, corespunzînd sunetului românesc „i". **2** Sunetul corespunzător acestei litere. **3** Semn grafic pentru această hteră (*H, η*). • /<ngr. ***ήτα***.

itacísm *s.n.* (*lingv.*) Sistem potrivit căruia litera grecească „ē" (eta) se pronunţă „i" (ita). • /<fr. ***itacisme***; cf. ngr. *ήτα*.

itál, -ă *s.m., s.f., adj.* (*înv.*) Italian. • pl. *-i, -e*. /<ngr. ***Ιταλός***.

italián, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populaţia de bază a Italiei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuieşte în Italia; locuitorii Italiei; (*înv.*) ital. **2** *adj.* Care aparţine Italiei sau italienilor, care se referă la Italia sau la italieni; care este originar din Italia; italienesc, (*înv.*) ital. ◇ *Artă italiană* = artă dezvoltată pe teritoriul Italiei, pe baza tradiţiei atît a artei romane, cît şi a celei paleocreştine şi bizantine. ◆ (*subst. f.*) Limba indo-europeană, din grupul italo-romanic, vorbită de italieni. • sil. *-li-an*. pl. *-ieni, -iene*. şi *talián, -ă s.m., s.f., adj.* /<it. ***italiano***, fr. ***italien***.

italiáncă *s.f.* Femeie care face parte din populaţia de bază a Italiei sau este originară de acolo. • sil. *-li-an-*. pl. *-ience*. /***italian*** + *-că*.

itálic, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* Care aparţine Italiei antice, care se referă la Italia antică. **2** *adj., s.f.* (*tipog.*) (Literă) cursivă. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***italique***, lat. ***italicus, -a, -um***, it. ***italico***.

italienésc, -eáscă *adj.* Italian. ◇ *Boală italienească* v. boală. • sil. *-li-e-*. pl. *-eşti*. /***italian*** + *-esc*.

italienéşte *adv.* În felul italienilor; în limba italiană. • sil. *-li-e-*. /***italian*** + *-eşte*.

italienísm *s.n.* **1** Neologism de origine italiană, adaptat în mod forţat şi neintegrat în limba care l-a împrumutat. **2** (*lingv.*) Curent lingvistic iniţiat, în sec. 19, de I. Heliade Rădulescu, care urmărea apropierea, prin mijloace artificiale, a limbii române de limba italiană. **3** Habitudine, caracter italian. • sil. *-li-e-*. pl. *-e*. /<it. ***italianismo***, fr. ***italianisme***.

italieníst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al italienismului (2). **2** *s.m., s.f.* Specialist în italienistică. **3** *adj.* Care aparţine italienismului sau italienişti-lor, care se referă la italienism sau la italienişti. • sil. *-li-e-*. pl. *-işti, -iste*. /***italian*** + *-ist*; cf. it. *italianista*.

italienístică *s.f.* Studiu al limbii, literaturii şi culturii italiene. • sil. *-li-e-*. /***italian*** + *-istică*.

italienizá *vb. I. tr.* **1** (*lingv.*) A modifica forma cuvintelor după modelul limbii italiene. **2** A imita pe italieni. • sil. *-li-e-*. prez.ind. *-ez*. /<fr. ***italianiser***.

italienizánt, -ă *adj.* Care urmăreşte italienizarea limbii. • sil. *-li-e-*. pl. *-ţi, -te*. /<fr. ***italianisant***.

italienizáre *s.f.* **1** Modificare a formei cuvintelor după modelul limbii italiene. **2** Imitare a italienilor. • sil. *-li-e-*. pl. *-ări*. /v. ***italieniza***.

italienizát, -ă *adj.* Căruia i s-a dat o formă italienească. • sil. *-li-e-*. pl. *-ţi, -te*. /v. ***italieniza***.

italióţi *s.m. pl.* (*ist.*) Populaţii primitive (latini, samniţi etc.) de limbă indo-europeană care au locuit în antichitate în centrul Italiei. • sil. *-li-oţi*. /<fr. ***Italiotes***.

itálo-céltic, -ă *adj.* (*lingv.; la pl.*) *Limbi italo-celtice* = grup de limbi din familia indo-europeană, care cuprinde limbile italice (latina şi limbile romanice, osco-umbrica) şi limbile celtice; (*şi la sg.*) limbă care face parte din acest grup. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***italo-celtique***.

italofíl, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care admiră, aprobă, iubeşte tot ceea ce este italian. • pl. *-i, -e*. /<it. ***italofilo***.

italofób, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care urăşte Italia şi tot ceea ce este italian. • pl. *-i, -e*. /<it. ***italofobo***.

italofón, -ă *adj., s.m., s.f.* (Vorbitor) de limbă italiană. • pl. *-i, -e*. /***ital[ian]*** + *-fon*.

ítem[1] *adv.* De altfel; în plus. • /<lat. ***item***.

itém[2] *s.n.* **1** (*lingv.*) Unitate lexicală de bază; cuvînt. **2** (*lingv.*) Unitate gramaticală de bază; categorie gramaticală. **3** (*lingv.*) Unitate lingvistică de bază, asupra căreia se efectuează modificări în formarea enunţurilor. **4** (*în gram. transformaţională*) Unitate lingvistică minimală; morfem. **5** Temă, element constitutiv al unui test, chestionar etc. cu o notă specifică în cadrul unei probleme, referindu-se la un fragment strict determinat şi unic al acesteia. ◆ (*psih.*) Element constitutiv al unui chestionar; scală de atitudini, inventar de personalitate. **6** Termen de apreciere în problemele analitice. **7** Termen al unei descrieri analitice destinat a fi luat în considerare într-un proces mecanizat. • /<engl. ***item*** „fragment".

iterá *vb. I. tr.* A repeta. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***itérer***.

iterátiv, -ă *adj.* **1** Care se face de mai multe ori, care se repetă. **2** (*gram.; despre vb. sau despre prop. temp.*) Care exprimă o acţiune repetată; frecventativ. **3** (*mat.*) Recurent, ciclic. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***itératif***, lat. ***iterativus, -a, -um*** <*iterare* „a relua".

iterativitáte *s.f.* Caracter iterativ. • /***iterativ*** + *-itate*.

iteráţie *s.f.* **1** Procedeu de repetare a unei operaţii, a unei acţiuni. **2** (*mat.*) Repetare a unui anumit procedeu de calcul, prin aplicarea lui la rezultatul calculului din etapa precedentă. **3** (*inform.*) Repetarea unei comenzi sau a unei instrucţiuni de program. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***itération***.

itifál *s.n.* (*în antic.*) Sculptură reprezentînd un falus în erecţie (simbol al fecundităţii), care era purtată în procesiunile unor serbări în cinstea zeului Dionysos. • /<fr. ***ithyphalle***; cf. gr. *ἰθύς* „drept", *φαλλός* „falus".

itifálic, -ă *adj.* Care se referă la itifal. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***ithyphallique***.

itindénţie *s.f.* v. intendenţă.

itinerá *vb. I. intr.* A călători. • prez.ind. *-ez*. /de la ***itinerar***.

itineránt, -ă *adj.* Care se deplasează dintr-un loc în altul pentru a desfăşura o anumită activitate, pentru a exercita o anumită profesiune etc. ◇ *Expoziţie itinerantă* = expoziţie organizată succesiv în mai multe locuri diferite. • pl. *-ţi, -te*. /<fr. ***itinérant***.

itinerár *s.n.* **1** Traseu pe care se desfăşoară o călătorie, cu indicarea localităţilor de pe parcurs; marşrut. **2** Plan de drum al unui vehicul, cu indicarea staţiilor şi a orelor de trecere prin anumite puncte ale traseului (de) parcurs. • pl. *-e*. /<fr. ***itinéraire***, it. ***itinerario***, lat. ***itinĕrarius, -ii*** <*iter, itinĕris* „drum".

ítos *s.n.* (*ret.*) Parte a retoricii care se ocupa cu moravurile, opunîndu-se patosului. • /<fr. ***ithos***; cf. gr. *ἦθός* „morală".

ítros *s.m.* (*bis.; înv.*) Utrenie. • şi *ítru s.m.* /etimol. nec.

ítru *s.m.* v. itros.

iţán *s.m.* Locuitor de la munte. *Ghicitoare pe care n-a dovedit-o nici ciobanii, nici mocanii, nici ţurcanii, nici iţanii* (DELAVR.). • pl. *-i.* /***iţă*** + *-an.*

iţári *s.m. pl.* (*în costumul popular românesc*) Pantaloni ţărăneşti lungi, strîmţi şi încreţiţi pe picior, confecţionaţi dintr-o ţesătură de bumbac sau de lînă. *Se gătiră omeneşte cu iţari şi cu cojoc, Cu chimirul plin de galbeni, încinşi bine la mijloc* (EMIN.). • pl. *-i.* /***iţă*** + *-ar.*

íţă *s.f.* **1** Dispozitiv la războiul de ţesut, format dintr-o ramă dreptunghiulară pe care sînt fixate sîrme sau sfori, prin ochiurile cărora se trec firele de urzeală pentru formarea rostului. ◆ Fiecare dintre firele cu ochiuri care fac parte din acest dispozitiv. ◇ *Aţele iţelor* v. aţă. ◇ Expr. *A (i se) încurca* (cuiva) *iţele* = a (i se) strica planul (cuiva); a (se) complica situaţia. *Că e prea cu putinţă ca România sa fie tîrîtă în conflictul oriental e drept, dar că cineva ar căuta într-adevăr să încurce iţele nu-i adevărat* (EMIN.). *A (se) descurca iţele* = a (se) lămuri o situaţie. *Pînă la urmă, un demnitar important a fost impresionat de soluţiile mele, de felul cum am descurcat iţele, şi astfel m-am pomenit director* (BUZ.). *A fi în patru iţe* = a fi beat. *A trage iţele* v. trage. **2** (*la pl.*) Fire de lînă răsucită sau bumbac răsucit pentru urzit (sau pentru împletit cu andreaua). • pl. *-e.* /lat. ***līcia***, pl. lui *līcium, -ii.*

iţărăşi *s.m. pl.* Dim. al lui *iţari.* • /***iţari*** + *-aş.*

iţí *vb. IV. refl.* (*pop.*) **1** A se ivi numai cu capul; a se arăta puţin, pentru un moment sau pe furiş. *În lungul drumului, departe, se mai iţeau luminile unui sat* (SADOV.). **2** A se uita la ceva pe furiş sau în fugă, a arunca o privire fugară şi curioasă. *Se iţeşte el pe colo, se iţeşte pe dincolo, dar pace bună! iezii nu-s nicăiri!* (CR.). • prez.ind. *-esc.* /form. expr.; cf. *iţii.*

iţii *interj.* Cuvînt care exprimă surprinderea la o apariţie neaşteptată. ◇ Expr. (*într-un joc de copii*) *A face iţii* = a scoate puţin capul afară din locul unde s-a ascuns, pentru a da un semnal convenţional. • şi *iţiiu interj.* /onomat.

iţiiu *interj.* v. iţii.

iţít, -á *adj.* **1** Care se arată puţin, pentru un moment sau pe furiş. **2** Care se uită la ceva pe furiş sau în fugă. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***iţi.***

iu *interj.* (*pop.*; *repet.*) **1** Strigăt la horă, care însoţeşte strigăturile. **2** Strigăt care exprimă spaimă. *Iu! ...se auzi ţipînd uşor una mai sperioasă* (HOG.). • /onomat.

iubăréţ, -eáţă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care iubeşte cu patimă. • pl. *-eţi, -eţe.* /***iubi*** + *-ăreţ.*

iubéţ, -eáţă *adj., s.m., s.f.* **1** (*pop.*) (Persoană) care iubeşte mult, care este pătimaşă în dragoste. *Era o femeie frumoasă... iubeaţă* (BĂLC.). **2** (*înv.*) (Persoană) căreia îi place mult ceva, care este amatoare de... • pl. *-eţi, -eţe.* /***iubi*** + *-eţ.*

iubí *vb. IV.* **1** *tr.* A simţi o mare afecţiune pentru o persoană (de sex opus), a avea o mare atracţie (fizică) pentru cineva. *N-am să-i spun niciodată că o iubesc* (MINUL.). ◆ (*refl. recipr.*) A avea sentimente de dragoste unul pentru celălalt; a avea relaţii sexuale cu o persoană (de sex opus). *Mai ţii oare încă minte noaptea-n care ne-am iubit?* (MACED.). ◇ Expr. *A se iubi ca cîinele cu pisica* v. cîine. *A se iubi ca porumbeii* (sau *ca doi porumbei*) v. porumbel. *A se iubi ca şoarecele cu pisica* v. şoarece. **2** *tr.* A avea sentimente de afecţiune, de ataşare (şi de admiraţie) faţă de cineva sau de ceva; a ţine (extrem de) mult la cineva sau la ceva. *Cu cît ne iubim mai mult patria şi poporul nostru, cu atîta vom trebui să ne înarmăm mintea cu o rece nepărtinire* (EMIN.). ◇ Expr. (*pop.*; *fam.*) *A iubi mai mult* (sau *mai bine, mai vîrtos*) *să...* = a prefera. *A iubi pe cineva ca lumina ochilor* (sau *mai mult decît ochii din cap*) v. ochi. **3** *tr.* A-i plăcea ceva, a fi pasionat. • prez.ind. *-esc.* /<sl. veche **ЛЮБИТИ**.

iubíre *s.f.* **1** Afecţiune puternică, sentiment de dragoste pentru o persoană (de sex opus); atracţie fizică pentru cineva; relaţie de dragoste; pasiune; ext. fiinţă iubită. *Şi te-ai dus, dulce minune, Şi-a murit iubirea noastră* (EMIN.). ◇ Expr. *A avea iubire* v. avea. **2** Sentiment de afecţiune, de ataşare (şi de admiraţie) faţă de cineva sau de ceva; dragoste. *N-avem oşti, dară iubirea de moşie e un zid Care nu se-nfiorează de-a ta spaimă, Baiazid!* (EMIN.). ◇ *Iubire de argint* sau *iubirea argintului* v. argint. • pl. *-i.* /v. ***iubi.***

iubít[1] *s.n.* Faptul de *a iubi.* • /v. ***iubi.***

iubít[2]**, -ă** *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* (*despre fiinţe sau lucruri*) Care este foarte drag cuiva, pe care cineva îl iubeşte; drag. ◇ (*subst.*) *Nu căta în depărtare Fericirea ta, iubite!* (EMIN.). **2** *adj.* (*despre oameni*) Pentru care cineva are sentimente erotice. **3** *s.m., s.f.* Persoană care este în relaţii de dragoste cu o altă persoană (de sex opus); amant, (*fam.*) amorez, (*pop.*) ibovnic, drăguţ. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***iubi.***

iubitór, -oáre *adj.* **1** Care iubeşte, care este înclinat să iubească. **2** Căruia îi place ceva foarte mult. *Conta era român get-beget şi ca atare onest în fundul inimei lui şi iubitor de adevăr* (EMIN.). ◇ *Iubitor de oameni* = filantrop. *Iubitor de argint* v. argint. ◇ Expr. *A fi iubitor de sînge* v. sînge. **3** Care este plin de dragoste. • pl. *-ori, -oare.* /***iubi*** + *-tor.*

iubiţél, -eá *s.m., s.f.* (*fam.*) Dim. al lui *iubit.* • pl. *-ei, -ele.* /***iubit***[2] + *-el.*

iubiţícă *s.f.* (*fam.*) Iubiţea. • pl. *-ele, -ici.* /***iubit***[2] + *-ică.*

iucsuceá *s.f.* (*bot.*; *reg.*) **1** Plantă folosită în medicina populară contra tusei, durerilor de stomac şi de inimă (*Viburnum opulus*). **2** Plantă folosită în medicina populară contra umflăturilor şi scrîntiturilor (*Viburnum lantana*). • pl. *-ele.* /<tc. ***yüksükçe.***

iucunditáte *s.f.* Farmec, plăcere. • /<lat. ***iūcunditas, -atis.***

iudáic, -ă *adj.* Care aparţine Iudeii sau populaţiei ei, care se referă la Iudeea sau la populaţia ei; specific iudaismului sau iudaicilor. • sil. *-da-ic.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***judaïque***, lat. ***iūdaĭcus, -a, -um.***

iudaísm *s.n.* Mozaism. • /<fr. ***judaïsme.***

iudaístică *s.f.* Ştiinţă care studiază limba, civilizaţia şi cultura iudeilor. • /<germ ***Judaistik.***

iúdă *s.f.* **1** Om prefăcut, nesincer, făţarnic, trădător. **2** (*înv.*; *arg.*) Agent de poliţie care lucra sub acoperire. **3** (*pop.*; *la pl.*) Iele. **4** (*în credinţele populare*) Duh necurat, spirit rău, purtător de vînturi, care locuieşte în Dunăre, în lacuri sau în mare. **5** (*reg.*) Vînt puternic care îi trădează pe vînători. • pl. *-e.* /<sl. veche **НЮДА**; cf. şi nm. pr. *Iuda*, unul dintre cei 12 apostoli, care l-a vîndut pe Iisus pentru 30 de arginţi.

iudeo- Elem. de compunere „evreu". • /<fr. ***judéo-***; cf. lat. *iūdaeus, -a, -um.*

iudeofób, -á *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care urăşte pe evrei. • sil. *-de-o-.* pl. *-i, -e.* /***iudeo-*** + *-fob.*

iudeospaniól, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Evreu din Spania. **2** *adj.* Care aparţine iudeospaniolilor, care se referă la iudeospanioli. ◆ (*subst. f.*) Limba vorbită de iudeospanioli. • sil. *-de-o-; -ni-ol.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***judéo-espagnol.***

iudéu, -ée *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m.* (*la pl.*) Locuitorii Iudeii; (*şi la sg.*) persoană care făcea parte din populaţia de bază a Iudeii sau era originară de acolo. **2** *adj.* Care aparţine Iudeii sau iudeilor, care se referă la Iudeea sau la iudei; care este originar din Iudeea. **3** *s.m.* (*înv.*) Evreu. • pl. *-ei, -ee.* /<sl. veche **НЮДЕН**; cf. nm. pr. *Iudeea*, stat antic în S Palestinei.

iuft *s.n.* (*tăb.*; *pop.*) Piele groasă de bovine tăbăcită vegetal cu coajă de stejar şi de mesteacăn şi impermeabilizată cu ulei de mesteacăn, care se foloseşte pentru confecţionarea feţelor de încălţăminte. *Pavel făcu o pereche de ciubote de iuft vărului mieu* (CR.). ◇ Expr. *A rămîne iuft de parale* = a nu mai avea nici un ban. • /<rus. ***юфть.***

iúgăr *s.n.* (*Transilv.*) Veche unitate de măsură pentru suprafeţe agrare, egală cu 0, 5775 de hectare. *Îi vînduse la licitaţie căsuţa şi cele patru iugăre de pămînt* (VORN.). • pl. *-e.* şi *júgăr s.n.* /<lat. ***iūgērum, -i.***

iugosláv, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care făcea parte din populaţia de bază a Iugoslaviei sau era originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii Iugoslaviei. **2** *adj.* Care aparţine Iugoslaviei sau iugoslavilor, care se referă la Iugoslavia sau la iugoslavi; care era originar din Iugoslavia. • pl. *-i, -e.* /de la nm. pr. (fost stat în N-V Peninsulei Balcanice) ***Iugoslavia***, prin derivare regresivă; cf. fr. *yougoslave.*

iuí *vb. IV. intr.* (*pop.*) **1** A chiui. **2** A striga. • sil. *i-u-.* prez.ind. *iui, -iesc.* /***iu*** + *-i*, după *chiui.*

iuít *s.n.* (*pop.*) Chiuit. *Dar după două-trei versuri o sfîrşeşte într-un iuit aspru, istovit* (REBR.). • sil. *i-u-.* pl. *-uri.* /v. ***iui.***

iuitúră *s.f.* (*pop.*) Chiuitură. • pl. *-i.* /***iui*** + *-tură.*

iulián *adj. Calendar iulian* = calendar stabilit din ordinul lui Caius Iulius Caesar în anul 46 î.Hr., în care anul este împărţit în 365 de zile şi şase ore. • sil. *-li-an.* /<lat. ***iūlianus, -a, -um***, fr. ***julien***; cf. nm. pr. Caius *Iulius* Caesar, general şi dictator roman.

iúlie *s.m. invar.* A şaptea lună a anului, care urmează după iunie şi care are 31 de zile; (*pop.*) cuptor. *Noaptea asta de iulie, bunăoară, este aşa de frumoasă, că parcă ar fi o cromolitografie neînrămată* (MINUL.). • /<sl. veche **ИЮЛЬ.**

iúlus *s.n.* (*zool.*) Miriapod lung de cîţiva centimetri, cu corpul cilindric şi cu cîte două perechi de picioare pe majoritatea segmentelor, care trăieşte în frunzarul pădurilor, sub pietre etc. şi care, în caz de pericol, se răsuceşte în spirală (*Iulus terrestris*). • /<fr. ***jule***; cf. gr. ἴουλος „scolopendră".

iúncăr *s.m.* v. iuncher.

iúncher *s.m.* **1** (*milit.*; *în trecut, în unele armate*) Elev al unei şcoli militare; cadet. *În casa Pătrăcesei şedea un tinerel, un iuncher* (SADOV.). **2** Mare proprietar de pămînt provenit din nobilimea militară germană. • pl. *-i.* şi *iúncăr s.m.* /<germ. ***Junker***, rus. ***юнкер.***

iuncheríe *s.f.* Calitatea de iuncher; timpul petrecut ca iuncher. *[Generalul] sărea într-un picior, ca pe vremea iuncheriei* (D. ZAMF.). • g.-d. *-iei.* /***iuncher*** + *-ie.*

iuncheríme *s.f.* Clasă de latifundiari germani, apărută în sec. 16, care provenea din nobilimea militară. • /***iuncher*** + *-ime.*

iúnie *s.m. invar.* A şasea lună a anului, care urmează după mai şi care are 30 de zile; (*pop.*) cireşar. *În prima jumătate a lunii iunie mama va primi vestea mult aşteptată* (MINUL.). • /<sl. veche **ИЮНЬ.**

iuníper *s.m.* v. ienupăr.

iunonián, -á *adj.* Referitor la zeiţa Iunona. • sil. *-ni-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***junonien***; cf. nm. pr. *Iunona*, soţia lui Iupiter, în mit. romană.

iupiterián, -ă *adj.* 1 Referitor la Jupiter (Zeus). 2 Fig. Care are un caracter autoritar, dominator. **3** (*astron.*) Care aparţine planetei Jupiter, care se referă la planeta Jupiter. • sil. *-ri-an.* pl. *-ieni, -iene.* şi *jupiterián, -ă adj.* /<fr. ***jupitérien***; cf. nm. pr. *Jupiter*, stăpîn al zeilor şi al oamenilor, în mit. romană.

iúrăş *s.n.* v. iureş.

iúreş *s.n.* Asalt, năvală, atac; mers impetuos; fugă, goană. *Se ferea numaidecît în lături, căci altminteri, în iureşul vostru, l-aţi fi strivit* (POP.). ◇ Expr. *A da iureş* = a năvăli. *În ceea ce priveşte atacul pe puntea inamică, asta depinde de modul în care se dă iureşul* (CA. PETR.). • pl. *-uri.* şi (*reg.*) *iúrăş*, (*înv.*) *iúruş s.n.* /<tc. ***yürüyüş.***

iúrtă *s.f.* Locuinţă specifică pentru populaţiile nomade din Asia Centrală şi din S-V Asiei, de formă conică (la mongoli) sau semisferică (la turci), alcătuită dintr-un schelet din zăbrele de lemn în formă de cerc, acoperit cu pîslă sau cu piele. • pl. *-e.* /<rus. ***юрта***

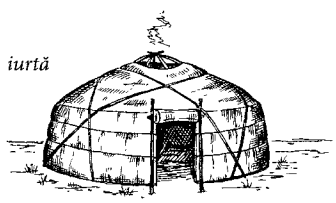
iurtă

iurúc-bairác *s.n.* (*turc. înv.*) Steag alb purtat înaintea alaiului domnesc. • pl. *-ce.* /<tc. ***yürük-bairak.***

iúruc-baraictár *s.m.* (*turc. înv.*) Persoană care purta iuruc-bairacul. • pl. *-i.* /<tc. ***yürük-bairakdar.***

iúruş *s.n.* v. iureş.

iuruşí *vb. IV. intr.* (*pop.*) A da năvală. *Turcii-n casă iuruşeau* (ALECS.). • prez.ind. *-esc.* /***iuruş*** + *-i.*

ius *s.n.* **1** Numele celei de a treizeci şi cincea literă a alfabetului chirilic. **2** Sunetul corespunzător acestei litere. **3** Semn grafic pentru această literă (ѫ). • /<sl. veche **ѫСЪ.**

iúşcă[1] *s.f.* Expr. (*pop.*) *Iuşcă de femeie* = femeie şireată şi plină de temperament. *Tu eşti mititică şi trebuie să fii o iuşcă de femeie!* (CE. PETR.). • pl. *-şte, -şti.* /cf. *femeiuşcă.*

iúşcă[2] *s.f.* (*reg.*) Bici. *Negustorul tăcu... îndemnîndu-şi caii cu iuşca* (SADOV.). ◆ Ext. Lovitură dată cu biciul. • pl. *-şte.* /cf. *biciuşcă.*

iúşcă[3] *s.f.* (*înv.*, *reg.*) Zeamă subţire; ciorbă de peşte. ◇ Expr. (*adv.*) *A ieşi iuşcă* = a avea diaree. • pl. *-şte.* /<ucr. ***юшка*** „ciorbă; supă".

iuşní *vb. IV.* (*reg.*) **1** *intr.* A face zgomotul caracteristic biciului. **2** *tr.* A lovi cu biciul. *Să-l iuşneşti, Să-l plesneşti* (SEV.). • prez.ind. *-esc.* şi *iuştí vb. IV.* /form. expr.

iuşti[1] *interj.* (*reg.*) Cuvînt care imită sunetul produs de plesnitura biciului. • /onomat.

iuşti[2] *vb. IV.* v. iuşni.

iúţă *s.f.* **1** (*bot.*) Numele a două plante erbacee anuale, din familia liliaceelor, cu tulpina înaltă pînă la 3 m şi groasă de 1-2 cm, cu frunzele galbene, ovale, cultivate în regiunile tropicale pentru fibrele textile care se extrag din tulpină (*Corchorus olitorius* şi *capsularis*). **2** Fibră textilă obţinută din iută, care este folosită la fabricarea frînghiilor, a covoarelor, a ţesăturilor pentru saci etc. • pl. *-e.* /<germ. ***Jute***, it. ***iuta***.

iúte *adj., adv.* **I** *adj.* **1** Care acţionează sau reacţionează repede; care se produce repede, în puţină vreme. *Tare ca piatra, Iute ca săgeata* (POP.). <> Fig. *Replicele iuţi, înflăcărate, vorbele înecate de emoţiunea sentimentului, mişcările cele desperate, nimic, nimic nu se vedea* (EMIN.). **2** Care aleargă, înaintează repede; rapid; vioi, sprinten. *Vin potop, potop cu toţii Pe cai iuţi ca rîndunele* (ALECS.). <> Expr. *A fi iute ca ardeiul* v. ardei. *A fi iute ca criţa* v. criţă. *Iute de picior* (sau *de picioare*) v. picior. *Iute ca prîsnelul* (sau *ca un prîsnel*) v. prîsnel. *Iute ca racul* v. rac. (*Iute*) *ca o suveică* sau *ca suveica* v. suveică. ◆ Care se produce cu tărie, cu forţă. *Ploaie iute.* **3** (*despre oameni*) Care se enervează, se supără, se mînie uşor; irascibil; violent. *Om iute la mînie şi straşnic de ambiţios în serviciu* (BART). <> Expr. *Iute de fire* = care nu se poate stăpîni. (*A fi*) (*prea*) *iute la maţe* v. maţ. *A fi iute de oţele* v. oţel. *Iute de pumn* v. pumn. *Cu sînge iute* v. sînge. ◆ Care este muncitor, activ. ◆ Ext. (*despre manifestări, acţiuni etc. ale oamenilor*) Violent, brutal. **4** (*despre mîncăruri, alimente etc.*) Care are gust înţepător; care produce o senzaţie gustativă usturătoare; picant, condimentat, piperat. *Mîncare iute.* ◆ (*despre băuturi*) Care dă senzaţia că arde. **5** (*despre miros*) Care produce o senzaţie olfactivă înţepătoare şi neplăcută. *Şoimaru simţi pătrunzîndu-i în nări mirosul iute al gunoiului de cal* (SADOV.). **6** (*despre transpiraţie*) Acidă şi cu miros neplăcut. **7** (*despre durere*) Puternică şi apărută pe neaşteptate; acută. **II** *adv.* În mare grabă, foarte repede; imediat, îndată; fără întîrziere. *Şi ieşind pe uşă iute, Ei s-au prins de subsuoară* (EMIN.). *Vino iute să vezi ce am păţit.* <> Expr. *A ţese iute din picioare* v. ţese. • pl. *iuţi.* /<sl. veche **ЮТЪ**.

iutişór *adv., adj.* (*pop.*) **1** *adv.* Nici prea iute, nici prea încet; potrivit de iute; repejor. *Să meargă mai iutişor* (POP.). **2** *adj.* (*despre mîncăruri*) Destul de iute. • pl. *-ori, -oare.* /**iute** + *-işor*.

iuţári *s.m. pl.* (*bot.; reg.*) Ciupercă comestibilă din familia agaricaceelor, cu pălăria albă-gălbuie, cu carnea albă, cu gust iute, care conţine un suc lăptos (*Lactarius piperatus*). • /**iute** + *-ar*.

iuţeálă *s.f.* **1** Rapiditate, repeziciune, viteză cu care se mişcă cineva sau ceva; iuţime. *Flăcările se întinseră cu o iuţeală îngrozitoare* (EMIN.). <> Loc. adv. *Cu iuţeala fulgerului* = extrem de repede, fulgerător. *E curios cum legile cele mai importante trec cu iuţeala fulgerului prin conştiinţa votatorilor noştri* (EMIN.). ◆ Grabă, zor. *A făcut referatul în mare iuţeală.* **2** Agerime, agilitate, sprinteneală, vioiciune. *Ceea ce îl caracterizează este iuţeala în mişcări.* **3** Gust înţepător, picant; iuţime. **4** Fig. Mînie; violenţă; iuţime. • pl. *-eli.* /**iuţi** + *-eală*.

iuţí *vb. IV.* **1** *tr., refl.* A face să se producă, să meargă etc. sau a se produce, a merge etc. mai repede; a (se) grăbi. *Las'pe mine că te-oi iuţi eu* (ALECS.). <> Expr. *A-şi iuţi mersul* v. mers. *A-şi iuţi pasul* v. pas. ◆ (*refl.*) A deveni mai tare, mai intens. *Vîntul s-a iuţit.* **2** *refl. tr.* A accelera, a grăbi, a urgenta. *A iuţit încheierea afacerii.* **3** *refl.* A se enerva, a se supăra, a se mînia uşor. *Dar nu te iuţi aşa tare că nu ştii de unde îţi poate veni ajutor* (CR.). <> Expr. (*pop.*) *A se iuţi tărîţa în borş* sau *a i se iuţi* (cuiva) *tărîţele în borş* = a se înfuria. *A se iuţi ca piperul* = a se înfuria. **4** *tr., refl.* A da sau a căpăta un gust înţepător, usturător, picant. *Mîncarea s-a iuţit.* • prez.ind. *-esc.* /**iute** + *-i*.

iuţíme *s.f.* Iuţeală. • pl. *-i.* /**iute** + *-ime*.

iuţíre *s.f.* Acţiunea de *a* (*se*) *iuţi* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***iuţi***.

iuţít, -ă *adj.* **1** Grăbit, repede. *Apucă atunci calul de frîu şi-ncepu să meargă în pas iuţit* (EMIN.). **2** (*despre alimente*) Care a căpătat gust usturător, picant, pişcător, înţepător. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***iuţi***.

iuvenálii *s.f. pl.* (*în antic. romană*) Sărbători din perioada imperială la care tinerii reprezentau creaţii teatrale. • scris şi *juvernalii.* / <lat. ***juvernalia***.

iuventopsihiatríe *s.f.* Ramură a psihiatriei care se ocupă cu studiul tulburărilor psihice ale tînărului. • sil. *-hi-a-.* /***iuvent[ute]*** + ***psihiatrie***; cf. lat. *iŭventus, -utis* „tinereţe".

iuventúte *s.f.* Tinereţe. • /<lat. ***iŭventus, -utis***.

iúxtă *s.f.* v. juxtă.

iuzbáşă *s.m.* (*turc. înv.*) Comandant peste o sută de fuştaşi; sutaş. • pl. *-i.* /<tc. ***yüzbaşı***.

iuzlúc *s.m.* Veche monedă turcească de argint, valorînd o sută de parale. *Să-ţi dea iuzluci cît îi vrea* (ALECS.). • pl. *-ci.* /<tc. ***yüzlük***.

ívăr *s.n.* (*reg.*) **1** Clanţă (la uşă). *Aşi! abia ţi-ai întins mîna, sare ivărul la uşă, E-un congres de rubedenii, vreun unchiu, vreo mătuşă* (EMIN.). **2** Încuietoare (la uşă), zăvor. *Trase ivărul uşii şi se duse puşcă la gard* (DELAVR.). • pl. *-e.* şi *vélvăr, vérvăr, vírvăr s.n.* /<germ. ***Wirbel*** „şurub"; cf. săs. *virbel, vervol*.

iveálă *s.f.* Apariţie (pe neaşteptate); ivire. <> Expr. *A ieşi la iveală* = *a*) a apărea, a se face observat; a se arăta, a se înfăţişa; *b*) a scăpa de o primejdie; *c*) fig. a se deconspira; *d*) a deveni evident. *A început să iasă din nou la iveală planul unei ocupări paralele, adică Bosnia către austriaci, Bulgaria de către ruşi* (EMIN.). *A da la iveală* = *a*) a da pe faţă, a face cunoscut; *b*) a face să fie văzut; *c*) a tipări. *A scoate* (sau *a-şi scoate, a-şi arăta*) *nasul* (*la iveală*) v. nas. *A scoate la iveală* v. scoate. *A veni la iveală* v. veni. • pl. *-eli.* /***ivi*** + *-eală*.

ivi *vb. IV.* **1** *refl.* A se arăta (pe neaşteptate), a apărea dintr-o dată, a ieşi la iveală. *Cînd prin crengi s-a fi ivit Luna-n noaptea cea de vară Mi-i ţinea de subsuoară, Te-oi ţinea de după gît* (EMIN.). **2** *tr.* A arăta; a scoate la iveală. *Fetele tinere ivesc feţele rumene ca mărul prin obloanele deschise ale ferestrelor cu gratii* (EMIN.). **3** *refl.* A apărea, a se înfiripa, a se produce. *Un zîmbet s-a ivit pe faţa ei.* **4** *refl.* A se arăta, a se înfăţişa, a se releva. *Muntele se iveşte în toată splendoarea lui.* <> Expr. *A se ivi zorile* (sau *zorii, zori de zi, zori de ziuă*) v. zori. **5** *refl.* A se isca, a se porni. *S-a ivit din senin o furtună.* **6** *refl.* A interveni, a surveni. *S-a ivit o schimbare.* • prez.ind. *-esc.* /<sl. veche **ивѣти**.

ívire *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *ivi*; apariţie (neaşteptată); iveală, ivit[1]. *Într-adevăr în cursul întregii istorii a românilor putem vedea, la ivirea unor pericole mari, înveninîndu-se şi mai mult urele de partid, netoleranţa politică* (EMIN.). • pl. *-i.* /v. ***ivi***.

ivít[1] *s.n.* Ivire. • /v. ***ivi***.

ivít[2]**, -ă** *adj.* Care a apărut pe neaşteptate; care a apărut dintr-o dată; ieşit la iveală. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***ivi***.

ivoár *adj. invar., s.n. invar.* (De) culoare albă (ca fildeşul). • /<fr. ***ivoire***.

ivorín *s.n.* Fildeş fabricat sintetic. • /<fr. ***ivoirin***.

ivóriu *s.n.* **1** Fildeş. *Într-un colţ de cer e vară Şi pe scările de ivoriu unii dintre zei coboară* (EMIN.). <> *Turn de ivoriu* v. turn. ◆ Obiect sculptat în fildeş. **2** (*anat.*) Dentină. • /<fr. ***ivoire***.

ivrít *s.f.* Limba ebraică vorbită în Israel. • /<germ. ***Iwrith, Ivrit[h]*** <cuv. ebraic.

ixód *s.m. sg.* (*zool.*) (Numele ştiinţific pentru) căpuşă. • /<fr. ***ixode***; cf. lat. şt. *Ixodes* <gr. *ἰξώδης* „lipicios".

iz[1]**-** Elem. de compunere „egal; la fel". • şi *izo-, iso-.* /<fr. ***is(o)***-; cf. gr. *ἴσος* „egal, la fel".

iz[2] *s.n.* **1** Miros deosebit, specific, plăcut (al mîncării, băuturii); aromă particulară. *Adia dinspre unchieşul meu un iz de urdă şi de bărbat sănătos* (SADOV.). **2** Miros (şi gust) neplăcut. *Pîine cu iz de mucegai.* • pl. *-uri.* /<magh. ***iz***.

izabél *adj. invar., s.n. invar.* (De) culoarea cafelei cu lapte; galben-deschis, alb murdar. ◆ (*adj.invar.; despre animale*) Care are corpul acoperit uniform cu păr galben; şarg. • /<fr. ***isabelle***; cf. nm. pr. *Isabella* Clara Eugenia de Habsburg, fiică a regelui spaniol Filip II, arhiducesă a Austriei.

izabelín, -ă *adj.* (*arhit.*) *Stil izabelin* = variantă a stilului gotic în arhitectura spaniolă, caracterizată printr-o mare fantezie şi o abundenţă a soluţiilor în ce priveşte ornamentaţia, constituind o tranziţie între arta ogivală şi Renaştere. • pl. *-i, -e.* /<sp. ***isabelino***; cf. nm. pr. *Isabela de Castilia*, regină a Castiliei (1474-1504).

izalobáră *s.f.* (*climat.*) Linie care uneşte punctele cu valori egale ale variaţiei presiunii într-un interval dat. • pl. *-e.* /<fr. ***isallobare***.

izalotérmă *s.f.* (*climat.*) Linie care uneşte punctele cu valori egale ale variaţiei temperaturii aerului într-un interval dat. • pl. *-e.* /<fr. ***isallotherme***.

izanemónă *s.f.* (*climat.*) Linie care uneşte punctele cu valori egale ale vitezei medii a vîntului. • pl. *-e.* /<fr. ***isanémone***.

izanomálă *s.f.* (*climat.*) Linie care uneşte punctele cu valori egale ale unei anomalii (abateri) oarecare. • pl. *-e.* /<fr. ***isanomale***.

izbăi *s.n.* (*reg.*) Izbitură; lovitură; trîntă. • pl. *-uri.* /***izbi*** + *-ai*.

izbává *s.f.* (*reg.*) Mîntuire; salvare. • pl. *-e.* /de la ***izbăvi***.

ízbă[1] *s.f.* Casă ţărănească din bîrne, specifică satelor ruseşti. • pl. *-e.* /<rus. ***изба***.

izbă[1]

ízbă[2] *s.f.* (*înv.*) Izbitură; lovitură. • pl. *-e.* /de la ***izbi***.

izbăví *vb. IV. tr., refl.* **1** A scăpa dintr-o primejdie, boală etc., a (se) salva. *Izbăveşte-a ta zidire De-atîta rea chinuire* (EMIN.). **2** (*relig.*) A (se) mîntui. • prez. ind. *-esc.* /<sl. veche **ИЗБАВИТИ**.

izbávire *s.f.* **1** Scăpare, salvare. *A găsi vro izbăvire nu pot să nădăjduiesc* (CON.). **2** (*relig.*) Mîntuire. • pl. *-i.* /v. ***izbăvi***.

izbăvít, -ă *adj.* **1** Scăpat, salvat. **2** (*relig.*) Mîntuit. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***izbăvi***.

izbăvitór, -oáre *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care izbăveşte; salvator, mîntuitor. *Cînd se deşteptă... văzu pe izbăvitorul său* (ISP.). **2** *adj.* Care izbăveşte, vindecă. • pl. *-ori, -oare.* /***izbăvi*** + *-tor*.

izbélişte *s.f.* Loc. adj. (*pop.*) *De izbelişte* = *a*) părăsit de toţi, lăsat la voia întîmplării; *b*) (*despre animale*) fără stăpîn; *c*) (*despre copii*) nelegitim Δ *Fecior de izbelişte* v. fecior; *d*) (*despre fete*) desfrînată. <> Expr. (*A lăsa*) *de izbelişte* = (a lăsa) la voia întîmplării. *În afară de scris, eu nu mă pricep la nimic altceva, însă tu eşti mai descurcăreţ! ...Nu mă lăsa de izbelişte...* (MUŞ.). • /***izbi*** + *-elişte*.

izbí *vb. IV.* **1** *tr., refl.* A (se) lovi cu putere (de ceva, de cineva sau cu ceva, cu cineva). *Valurile mării izbesc cu putere în diguri. L-a izbit în cap cu o piatră.* <> Expr. *A izbi pe cineva la mir* v. mir. *A se izbi cu capul de pereţi* (sau *de toţi pereţii*) v. perete. *A se izbi cu capul de prag* (sau *de pragul de sus*) v. prag. **2** *tr., refl.* A (se) repezi cu violenţă; a (se) trînti. *Făt-Frumos o izbi pe ea şi o băgă-n pămînt pînă în genunchi* (EMIN.). <> Expr. *A izbi uşa* (sau *poarta*) *de perete* v. perete. **3** *tr.* A arunca cu putere; a azvîrli. *Un vînt puternic izbeşte corabia.* <> Expr. *A izbi cu noroi* (în cineva) v. noroi. ◆ (*refl.*) A sări, a se arunca cu putere. *Murgul... Zburleşte coama, saltă, în lături se izbeşte* (ALECS.). **4** *refl.* A se ciocni, a se tampona. *Două maşini s-au izbit.* **5** *tr., refl. recipr.* A (se) ghionti, a (se) îmbrînci. **6** *tr.* A atinge, a lovi, a nimeri. *Glonţul izbeşte vulpea.* **7** *tr.* (*despre lumină*) A se aprinde brusc, a ţîşni în faţă, în ochi; a străluci puternic. <> Expr. *A izbi cu foc* = a trăsni. **8** *tr.* A ataca. *Acel căpitan... umblă şi izbeşte cu iuţeala fulgerului* (BĂLC.). **9** *tr.* (*fam.*) A bate. *I-a izbit un pumn între ochi.* **10** *tr.* Fig. A impresiona puternic pe cineva; a surprinde, a frapa; a bate la ochi. *Ştirea îl izbi ca şi cum ar fi fost foarte bună sau foarte rea, deoarece extremele se ating şi se aseamănă* (EMIN.). • prez.ind. *-esc.* /<sl. veche **ИЗБИТИ**.

izbíre *s.f.* Acţiunea de *a* (*se*) *izbi* şi rezultatul ei; izbit[1]. • pl. *-i.* /v. ***izbi***.

izbít[1] *s.n.* Izbire. • /v. ***izbi***.

izbít[2]**, -ă** *adj.* Care este izbit sau care se izbeşte. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***izbi***.

izbitór, -oáre *adj.* **1** Care izbeşte. **2** Fig. Care impresionează, care bate la ochi; impresionant, surprinzător,

frapant, uimitor. *Un exemplu izbitor de modul cum prosperă la noi instituțiunile cele mai folositoare este Școala de Belle-arte* (EMIN.). • pl. *-ori, -oare.* /***izbi*** + *-tor.*

izbitúră *s.f.* **1** Lovitură bruscă și puternică; zgomot produs de o lovitură. *Izbitura barosurilor pe nicovale* (CAM.). **2** Semn rămas în urma unei lovituri; contuzie. • pl. *-i.* /***izbi*** + *-tură.*

izbîndă *s.f.* **1** Victorie, biruință (în luptă). *Le povestea sătenilor izbînzile românilor de la Plevna* (EMIN.). ◇ Loc. vb. *A ridica izbîndă* v. ridica. **2** Rezultat bun (al unei acțiuni); reușită, succes. *Ochii i se aprinseră într-o lucire de izbîndă* (REBR.). **3** *(înv.)* Răzbunare. **4** *(înv.)* Răscumpărare. • pl. *-zi,* *(înv.)* *-e.* /de la ***izbîndi***, prin derivare regresivă.

izbîndí *vb. IV.* **1** *intr.* A învinge (în luptă), a fi victorios; a birui, a triumfa. *Ce socoți, Bogdane... izbîndi-vom oare?* (C. NEGR.). **2** *tr.* A reuși într-o acțiune. *A izbîndit să fie mutat aici* (CE. PETR.). **3** *tr.* A duce la îndeplinire; a realiza, a împlini. *Inima însă ne era fierbinte, că ce gîndeam și izbîndeam* (CR.). **4** *intr. (înv.)* A se răzbuna. • prez.ind. *-esc.* /<sl. veche **ИЗБѢІТИ, ИЗБѢЖДѫ** „a depăși".

izbîndíre *s.f.* Acțiunea de *a izbîndi* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***izbîndi.***

izbîndítor, -oáre *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care izbîndește; biruitor, învingător. *Vesela întoarcere a vînătorilor izbînditori* (ODOB.). • pl. *-ori, -oare.* /***izbîndi*** + *-tor.*

izbúc *s.n.* *(hidrol.)* Izvor cu debit intermitent, care se formează în regiunile carstice și care funcționează pe principiul sifonajului. • pl. *-uri.* /postverbal de la ***izbi.***

izbucní *vb. IV. intr.* **1** A se manifesta brusc și cu putere, a se arăta deodată. ◆ Ext. *(despre apă)* A țîșni. *Într-un loc era un joc de ape cari sticleau ca [argintul] izbucnind în sus și recăzînd în bazinul lor de marmură albă în snopuri înalte de fire de diamant* (EMIN.). ◆ Ext. *(despre foc, lumină etc.)* A se aprinde brusc. *Focul a izbucnit pe scenă pe cînd un servitor aprindea lămpile* (EMIN.). **2** *(despre sunete, zgomote etc.)* A se porni deodată cu intensitate, a se auzi în același timp. *Muncа era pe sfîrșite, cînd un țipăt izbucni, urmat de-o învălmășeală repede* (DUN.). **3** *(despre arme de foc)* A face explozie într-un moment neașteptat. **4** *(despre vulcani)* A erupe în mod neașteptat. **5** Fig. *(despre oameni)* A-și manifesta brusc și violent nemulțumirea, indignarea etc. ◆ *(cu determ. „în plîns", „în rîs")* A începe brusc să plîngă sau să rîdă. ◇ Expr. *A izbucni în lacrimi* v. lacrimă. **6** Fig. *(despre pasiuni, revolte etc.)* A lua naștere brusc. *Cînd în anul 1848 a izbucnit în Viena o mișcare revoluționară, care secunda pe cea din Ungaria, Parlamentul austriac s-a mutat la Kremsier* (EMIN.). • prez.ind. *-esc.* și *zbucní, zbugní vb. IV.* /<sl. veche **ИЗБОУХНѫТИ,** bg. ***избухна.***

izbucníre *s.f.* **1** Manifestare bruscă și cu putere; dezlănțuire. ◆ Ext. Țîșnire a apei. ◆ Ext. Aprindere bruscă a focului, a luminii etc. **2** Fig. Manifestare bruscă și violentă a nemulțumirii, a indignării etc.; acces de mînie. *Aceste izbucniri ale unei mînii adînci și mult timp comprimate să nu fie nimic alt decît o clocotire superficială atît de deșartă și fără temei ca teutonica goană de evrei din anul 1819?* (EMIN.). **3** Fig. Naștere bruscă a unei pasiuni, a unei revolte etc. *Eram curioși întrucîtva să vedem izbucnirile de bucurie comprimate cari aveau să însoțească din partea presei guvernamentale votarea pe articole* (EMIN.). • pl. *-i.* /v. ***izbucni.***

izbucnít, -ă *adj.* **1** Manifestat brusc și cu putere. **2** Fig. *(despre pasiuni, revolte etc.)* Care a luat naștere brusc. • pl. *-ți, -te.* /v. ***izbucni.***

izbutí *vb. IV. tr., intr.* A duce ceva la bun sfîrșit; a ajunge la rezultatul dorit; a reuși, a izbîndi. *Mihai Viteazul a izbutit să împreune sub stăpînirea sa trei țări* (EMIN.). ◇ Expr. *A izbuti în viață* v. viață. • prez.ind. *-esc.* /etimol. nec.

izbutíre *s.f.* Succes, reușită, izbîndă. *O mînă de demagogi susține numaidecît izbutirea acestei reforme americane* (EMIN.). • pl. *-i.* /v. ***izbuti.***

izbutít, -ă *adj.* Care a fost bine realizat; care s-a bucurat de succes; reușit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***izbuti.***

izdá *vb. I.* *(reg.)* **1** *tr., refl.* A (se) îmbolnăvi. **2** *tr.* A denunța. **3** *tr.* A trăda. • prez.ind. *-esc.* /<srb. ***izdati.***

izdát *s.n.* *(reg.)* Boală. *De izdat, pe neașteptate, murise Ochian* (STANCU). ◇ Expr. *Du-te-n izdat!* = du-te la dracu! • /v. ***izda.***

izentálp, -ă *adj., s.f.* *(fiz.)* **1** *adj.* *(despre transformările unui sistem)* În decursul căruia entalpia rămîne constantă. **2** *s.f.* Linie care unește pe o diagramă punctele cu aceeași entalpie. • pl. *-i, -e.* /<germ. ***isenthalp, Isenthalpe.***

izentróp, -ă *adj.* *(fiz.; despre transformările unui sistem fizic)* În decursul căruia entropia rămîne constantă. • pl. *-i, -e.* /<germ. ***isentrop.***

izgoní *vb. IV. tr.* A obliga pe cineva să părăsească un loc; a da afară; a alunga; a goni. *În privința evreilor ca și a străinilor cerșetori fără ocupație sau cari fiind izgoniți s-au reîntors de nou... autoritatea polițienească are dreptul a-i izgoni peste granită* (EMIN.). ◆ Fig. A depărta. • prez.ind. *-esc.* /<sl. veche **ИЗГОНИТИ.**

izgonire *s.f.* Obligare a cuiva să părăsească un loc; alungare; gonire, izgonit[1]. *Se zice că notița în chestiune ar fi ieșită din birourile legațiunii noastre și că d. Cogălniceanu, reprezentantul României la Paris, nu ar fi străin la izgonirea d-lui Calligari* (EMIN.). • pl. *-i.* /v. ***izgoni.***

izgonít[1] *s.n.* Izgonire. /v. ***izgoni.***

izgonít[2], -ă *adj.* **1** Care este obligat să plece. **2** Care este fugărit. **3** Care este demis. **4** Care este exilat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***izgoni.***

izidí *vb. IV. tr., refl.* *(reg.; despre bunuri, averi etc.)* A (se) risipi. • prez.ind. *-esc.* /<bg. ***изядам.***

izínă *s.f.* *(reg.)* **1** Slăbiciune provocată de traiul în mizerie. ◇ Expr. *A scoate* (sau *a ridica*) *pe cineva din izină* = a scoate pe cineva din mizerie. *A băga pe cineva în izină* = a înfricoșa pe cineva foarte tare. **2** Murdărie (a rufelor). ◇ Expr. *A intra în izină* = *(despre rufe)* a se înnegri de praf și de transpirație. *A scoate rufele din izină* = a spăla foarte bine, pînă se albesc. • pl. *-e.* /<srb. ***jezina.***

izní *vb. IV.* *(reg.)* **1** *intr.* A slăbi din cauza traiului în mizerie. **2** *tr., refl.* *(despre rufe)* A (se) murdări tare. • prez.ind. *-esc.* /***izină*** + *-i.*

izláz *s.n.* Cîmp necultivat, pe care crește iarba, folosit ca pășune; imaș, pășune. *Legea rurală dedese o nouă impulsiune agriculturii și, dacă legiuitorul ei ar fi prevăzut să oblige pe săteni să conserve și să nu spargă izlazurile vitelor, ar fi fost mult mai avantajos pentru conservarea vitelor* (EMIN.). ◇ Expr. *A-și trece viața în izlaz* = a-și pierde vremea stînd degeaba. • pl. *-uri.* și *isláz s.n.* /<bg. ***излаз.***

izmánă *s.f.* *(mai ales la pl.)* Obiect de lenjerie bărbătească în formă de pantalon, acoperind corpul de la talie în jos; indispensabili, nădragi. ◇ Expr. *(pop.)* *A fi cu izmenele pe băț* = a fi foarte sărac. *A da izmene pe călător* = a încredința ceva de preț unei persoane necinstite. • pl. *-ene.* și *(reg.)* *izmeánă s.f.* /<bg. ***изменя***; cf. sl. veche **ИЗМѢНИА** „schimb".

ízmă *s.f.* *(bot.)* Plantă erbacee perenă, din familia labiatelor, cu frunzele pețiolate și cu florile roșii-violete, dispuse în spice la vîrful tulpinilor sau al ramurilor, cu miros caracteristic plăcut, care conține în frunze mentol folosit în industria farmaceutică și la fabricarea unor parfumuri (*Mentha piperita*); mentă. *Frunză verde izmă deasă, I-am trimis dorul acasă* (POP.). ◇ *Izmă creață* (sau *bătrînească*) = specie de izmă cu frunzele pețiolate și crețe, folosită la prepararea unor medicamente (*Mentha crispa*); mentă creață. *Izma-broaștei* (sau *a apei, a bălților*) = plantă erbacee, cu frunzele dințate și cu florile roz, care crește prin locuri mlăștinoase (*Mentha aquatica*). *Izmă sălbatică* (sau *proastă*) = specie de izmă cu frunzele lipite de pețiol și peduncul și cu florile albe-roz care formează spice cilindrice (*Mentha silvestris*). *Izmă turcească* v. turcesc. • pl. *-e.* /<ngr. ***γυόσμοζ, ήδυομοζ.***

izmănúță *s.f.* Dim. al lui *izmană.* • pl. *-e.* /***izmană*** + *-uță.*

izmeánă *s.f.* v. izmană.

izmeneálă *s.f.* *(fam.)* **1** Purtare, atitudine afectată, lipsită de seriozitate, pretențioasă; fandoseală, sclifoseală. **2** Strîmbătură, grimasă. • pl. *-eli.* /***izmeni*** + *-eală.*

izmení *vb. IV.* **1** *refl.* *(fam.; despre oameni)* A se purta nefiresc, afectat, cu mofturi; a se fandosi; a se sclifosi. *Izmenindu-se puțin cu un gest ca și cum ar fi ochit, dădu un bobîrnac fișicului de napoleoni* (CA. PETR.). **2** *refl.* *(fam.; despre oameni; cu determ. introduse prin prep. „la")* A se uita urît, a se strîmba (la cineva); a se schimonosi, a face mutre. *Eu de-aia mă supăram și mă izmeneam la tine, că-mi dădeam seama că tu ai dreptate, nu eu* (DUMITRIU). **3** *refl.* *(fam.; despre oameni)* A se preface, dîndu-se drept ceea ce nu este. **4** *refl.* *(fam.; despre oameni)* A se fuduli. **5** *tr.* *(înv.)* A da o altă înfățișare, un alt aspect. **6** *tr., refl.* *(înv.)* A (se) schimba din bine în rău. **7** *refl.* *(înv.; despre oameni)* A înnebuni. • prez.ind. *-esc.* /<sl. veche **ИЗМѢНИТИ** „a schimba".

izmeníre *s.f.* *(fam.)* Faptul de *a (se) izmeni.* • pl. *-i.* /v. ***izmeni.***

izmenít, -ă *adj., s.m., s.f.* *(fam.)* (Om) afectat, fandosit, mofturos. *Să se cheltuiască femeile în mofturi izmenite... ca să se izbutească să-ți placă ție* (CA. PETR.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***izmeni.***

izmușoáră *s.f.* *(bot.; pop.)* Plantă erbacee perenă, din familia labiatelor, cu frunzele ovale, pețiolate, ușor dințate, cu florile purpurii-albăstrii și cu fructele nucule brune (*Calamintha Nepeta*). • pl. *-e.* /***izmă*** + *-ușoară.*

iznoávă *s.f.* *(pop.)* **1** Lucru nou; noutate. ◇ Loc. adv. *De iznoavă* = din nou, încă o dată, de la capăt. *Cînd a ajuns acasă, și-a făcut de iznoavă socoteala, băbește, cum îl taie capul* (VLAH.). **2** Poznă, glumă, ghidușie; minciună, scornitură. *Ia taci, mătușă, ce mai scornești iznoave?* (PER.). • pl. *-e.* /<sl. veche **ИЗЪ НОВА** „din nou".

izo- v. iz[1]-.

izoaglutináre *s.f.* *(biol.)* Aglutinare a globulelor roșii ale unui individ de plasma unui alt individ din aceeași specie, dar din grupă sangvină diferită. • pl. *-ări.* /***izo-*** + ***aglutinare***, după fr. *isoagglutination.*

izoaglutinínă *s.f.* *(biochim.)* Anticorp care provoacă aglutinarea celulelor ce conțin izoantigeni specifici. • sil. *-zo-a-.* pl. *-e.* /<fr. ***isoagglutinine.***

izoaicán *s.n.* *(chim.)* Hidrocarbură saturată ciclică cu catena ramificată; izoparafină. • pl. *-i.* /***izo-*** + ***alcan.***

izoamplitúdine *s.f.* *(climat.)* Linie care unește punctele cu aceeași amplitudine a temperaturii medii sau extreme a aerului dintr-o perioadă de timp determinat. • pl. *-i.* /<germ. ***Isoamplitude.***

izoanticórp *s.m.* *(biochim.)* Anticorp care reacționează specific cu un antigen de la un organism din aceeași specie. • pl. *-i.* /***izo-*** + ***anticorp.***

izoantigén *s.n.* *(biochim.)* Antigen prezent numai la anumiți indivizi ai unei specii, capabili de a determina formarea de izoanticorpi la indivizii aceleiași specii. • /***izo-*** + ***antigen.***

izobár, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* Cu presiune constantă. **2** *adj.* *(fiz.; despre procese sau transformări ale unui sistem fizic)* Care are loc la presiune constantă. **3** *adj.* *(chim.; despre substanțe chimice)* Care are același număr de masă, dar număr atomic diferit și, implicit, proprietăți chimice diferite. **4** *s.f.* *(climat.)* Linie care unește punctele cu valori egale ale presiunii atmosferice. **5** *s.f.* *(fiz.)* Curbă care reprezintă pe o diagramă de stare o transformare izobară. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***isobare***; cf. gr. *ισοβαρής* „de aceeași greutate".

izobáric, -ă *adj.* **1** *(fiz.; despre transformări radioactive)* În care numărul de masă nu este modificat. ◇ *Spin izobaric* v. spin. **2** *(climat.)* *Suprafață izobarică* = loc geometric al punctelor din atmosferă unde la un moment dat presiunea aerului este aceeași. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***isobarique.***

izobát, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* Care are aceeași adîncime. **2** *s.f.* *(hidrol.)* Linie care unește punctele de egală adîncime în raport cu suprafața apei unui bazin oceanic, marin sau lacustru. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***isobathe***; cf. gr. *ισοβαθής* „de aceeași adîncime".

izobután *s.n.* *(chim.)* Gaz inflamabil, incolor, folosit ca materie primă la producerea benzinei pentru avioane. • /<fr. ***isobutane.***

izobuténă *s.f.* *(chim.)* Hidrocarbură olefinică cu catenă ramificată, sub formă de gaz incolor, inflamabil, extras prin cracarea petrolului, folosit în benzina de polimerizat, în carburanții sintetici cu cifra octanică mare etc.; izobutilenă. • /<fr. ***isobutène.***

izobutilénă *s.f.* *(chim.)* Izobutenă. • /<fr. ***isobutylène.***

izocarén, -ă *adj.* *(despre volumele carenei unei nave)* Care sînt egale, dar de forme diferite. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***isocarène.***

izocatabáză *s.f.* *(geol.)* Linie care unește punctele cu aceeași viteză de coborîre a scoarței terestre. • pl. *-e.* /<fr. ***isocatabase***; cf. gr. *ἴσος* „egal", *κάτω* „în jos".

izochiménă *s.f.* *(climat.)* Linie care unește punctele care au aceeași temperatură medie în timpul iernii. • pl. *-e.* /<fr. ***isochimène***; cf. gr. *ἴσος* „egal", *χειμών* „iarnă".

izochinolínă *s.f.* (*chim.*) Compus aromatic, obținut din gudron de cărbune, care se folosește în sinteza coloranților, a unor medicamente etc. • pl. *-e.* /<fr. ***isoquinoline***.

izoclín, -ă *adj., s.f.* (*geogr.*) **1** *adj.* (*despre forme de relief*) Care are aceeași înclinație; care are pante egale. **2** *s.f.* Linie care unește punctele cu aceeași înclinație magnetică. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***isocline***; cf. gr. *ἴσος* „egal", *κλίνω* „a (se) înclina".

izoclinálă *adj., s.f.* (*geomorf.*) **1** *adj. Cută izoclinală* = cută deversată care are flancurile paralele. **2** *s.f.* Vale care are aceeași înclinare cu cea a stratelor geologice. • pl. *-e.* /<fr. ***isoclinal***.

izocór, -ă *adj., s.f.* (*fiz.*) **1** *adj.* (*despre procese sau transformări ale unui sistem fizic*) Care are loc la un volum constant; izoster. **2** *s.f.* Linie care unește, pe o diagramă, punctele cu același volum ale unui sistem fizic; izosteră. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***isochore***.

izocoríe *s.f.* (*anat.*) Egalitate a pupilelor la ambii ochi. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***isocorie***; cf. gr. *ἴσος* „egal", *κόρη* „pupilă".

izocóst *s.n.* (*econ.*) Expresie grafică a limitelor resurselor bugetare ale producătorului, de care acesta trebuie să țină seama în alegerea variantei optime de combinare a factorilor de producție-muncă și capital. • pl. *-uri.* și *isocóst s.n.* /***iso-*** + ***cost***.

izocotidálă *s.f.* (*hidrol.*) Linie care unește punctele cu aceeași înălțime a mareei. • pl. *-e.* /***izo-*** + ***cotidală***.

izocróm, -ă *adj.* (*despre două lumini*) Izocromatic. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***isochromie***.

izocromátic, -ă *adj.* **1** (*despre două lumini*) Care produc aceeași senzație de culoare, când acționează simultan asupra vederii; izocrom. **2** (*fotogr.*) Care este sensibil la toate culorile spectrului. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***isochromatique***.

izocromazíe *s.f.* Colorație analogă a unor obiecte. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<germ. ***Isochromasie***; cf. gr. *ἴσος* „egal", *χρῶμα* „culoare".

izocrón, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* (*despre procese, fenomene etc.*) Care se repetă la intervale de timp egale; care are o durată egală cu un altul; izocronic. **2** *s.f.* Linie care unește punctele egal depărtate în timp de un punct dat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***isochrone***; cf. gr. *ἴσος* „egal", *χρόνος* „timp".

izocrónic, -ă *adj.* (*despre procese, fenomene etc.*) Izocron (1). • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***isochronique***.

izocronísm *s.n.* **1** Proprietate a unor procese, fenomene etc. de a se repeta la intervale de timp egale. **2** (*biol.*) Stare a două celule nervoase sau musculare care au aceeași cronaxie. • /<fr. ***isochronisme***.

izocuántă *s.f.* (*econ.*) Reprezentare grafică a diferitelor alternative de combinare a factorilor de producție care conduc la obținerea aceluiași volum de producție. • pl. *-e.* și *isocuántă s.f.* /***iso-*** + ***cuantă***.

izodactilíe *s.f.* (*biol.*) Malformație a degetelor care au aceeași lungime. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***isodactylie***.

izodimórf, -ă *adj.* (*chim.*; *despre substanțe*) Care prezintă izodimorfism. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***isodimorphe***.

izodimorfísm *s.n.* (*chim.*) Caz particular de dimorfism, în care cele două forme cristaline, diferite, ale unei substanțe sînt asemănătoare. • /<fr. ***isodimorphisme***.

izodinámic, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* Care are sau produce aceeași energie. **2** *s.f.* Linie care unește punctele cu aceeași intensitate orizontală a cîmpului magnetic terestru. **3** *s.f.* Curbă care unește într-un sistem fizico-chimic punctele cu aceeași energie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***isodynamique***.

izodinamíe *s.f.* Identitate de valoare energetică a două sau mai multe alimente. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***isodynamie***; cf. gr. *ἴσος* „egal", *δύναμις* „forță".

izodínă *s.f.* Linie care unește, pe un plan, punctele cu aceeași rezistență a solului la penetrare, la arat etc. • pl. *-e.* /<fr. ***isodyne***.

izodónt, -ă *adj.* (*biol.*) **1** Care prezintă izodonție. **2** Specific izodonției, care se referă la izodonție. • pl. *-ți, -te.* /<germ. ***isodont***.

izodónție *s.f.* Dentiție de același tip de dinți. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***isodontie***; cf. gr. *ἴσος* „egal", *ὀδούς* „dinte".

izoduritáte *s.f.* (*hidrol.*) Curbă care unește punctele în care analiza chimică a apelor subterane indică aceeași duritate. • pl. *-ăți.* /<fr. ***isodureté***.

izoédric, -ă *adj.* (*despre corpuri geometrice, cristale etc.*) Care are fețele egale. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***isoédrique***; cf. gr. *ἴσος* „egal", *ἕδρα* „suprafață".

izoeléctric, -ă *adj.* (*despre curentul electric*) Care se menține în același potențial. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***isoélectrique***.

izoentalpíe *s.f.* (*med.*) Entalpie constantă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***isoenthalpie***.

izofáză *s.f.* Linie care reprezintă izotermele și izobarele coincidente pe o diagramă a unui sistem fizico-chimic dintr-un singur component cu două faze coexistente. • pl. *-e.* /<fr. ***isophase***.

izofén, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* (*biol.*; *despre organisme*) Care au caractere asemănătoare. **2** *adj.* (*biol.*; *despre organisme*) Care este derivat din același fenotip. **3** *s.f.* (*biol., climat.*) Linie care unește punctele cu date identice de apariție a unui fenomen în dezvoltarea ciclică a unor organisme vegetale sau animale. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***isophène***.

izofenogamíe *s.f.* (*biol.*) Fecundație între indivizi asemănători fenotipic. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***isophénogamie***.

izofón, -ă *adj.* (*fiz.*) (*despre senzații sonore*) Care se menține aceeași, egală. • pl. *-i, -e.* /***izo-*** + ***fon***.

izofótă *s.f.* (*climat.*) Linie care unește punctele cu valori egale ale intensității luminii. • pl. *-e.* /<germ. ***Isophote***.

izofótic, -ă *adj.* Care este uniform expus la lumină. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***isophotique***.

izofreátă *s.f.* (*hidrol.*) Linie care unește punctele cu aceeași adîncime a nivelului apei freatice. • sil. *-fre-a-.* pl. *-e.* /<fr. ***isophréate***.

izogám, -ă *adj.* (*biol.*; *despre organisme inferioare sau plante*) Care prezintă izogamie. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***isogame***; cf. gr. *ἴσος* „egal", *γάμος* „căsătorie".

izogámă *s.f.* (*fiz.*) Linie care unește punctele de egală valoare ale accelerației gravitației. • pl. *-e.* /<fr. ***isogamme***.

izogamét *s.m.* (*biol.*) Gamet identic morfologic cu un altul, dar diferit sexual. • pl. *-ți.* /<fr. ***isogamète***, germ. ***Isogameten***.

izogametánge *s.m.* Gametange mascul, asemănător morfologic cu cel femel. • pl. *-gi.* /<fr. ***isogamétange***.

izogamíe *s.f.* (*biol.*) **1** Fuziune a doi izogameți. **2** Proprietate a unor organisme vegetale inferioare de a se înmulți prin izogameți. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***isogamie***.

izogén, -ă *adj.* (*biol.*) Care este identic genetic; care este derivat din același genotip; izogenetic. • pl. *-i, -e.* /<germ. ***isogen***; cf. gr. *ἴσος* „egal", lat. *gĕnus, genĕris* „gen".

izogenétic, -ă *adj.* (*biol.*) Izogen. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***isogénétique***.

izogeotérm, -ă *adj., s.f.* (*geol.*) **1** *adj.* (*despre puncte din interiorul pămîntului*) Care au aceeași temperatură. **2** *s.f.* Linie care unește punctele terestre cu aceeași temperatură medie a solului; geoizotermă. • sil. *-ge-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***isogéotherme***; cf. gr. *ἴσος* „egal", *γῆ* „pămînt", *θερμός* „cald".

izoglósă *s.f.* v. isoglosă.

izogón, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* (*geom.*; *despre corpuri geometrice*) Care are unghiuri egale. **2** *adj.* Care are muchii asemănătoare sau identice. **3** *s.f.* (*climat.*) Linie care unește punctele caracterizate prin aceeași direcție a vîntului. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***isogone***.

izogrămă *s.f.* **1** (*statist.*) Grafic obținut prin unirea punctelor cu aceeași intensitate. **2** *s.f.* (*climat.*) Linie care unește punctele cu aceleași valori ale umezelii specifice. • pl. *-e.* /<fr. ***isogramme***.

izohalím, -ă *adj., s.f.* (*hidrol.*) **1** *adj.* Care are salinitate constantă. **2** *s.f.* Linie care unește punctele de salinitate egală într-un bazin marin, oceanic sau lacustru. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***isohaline***.

izohásmă *s.f.* (*climat.*) Linie care unește punctele cu valori egale ale frecvenței aurorelor polare. • pl. *-e.* /<germ. ***Isochasme***.

izohelíe *s.f.* (*fotogr.*) Procedeu fotografic de separare a tonurilor, constînd în a face, pornind de la negativul original, două noi negative, dintre care unul conține detaliile luminilor celor mai înalte, iar al doilea detaliile umbrelor celor mai profunde. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<germ. ***Isohelie***.

izohemolíză *s.f.* (*biol.*) Dezintegrare a hematiilor de la o anumită specie produsă de serul unor indivizi din aceeași specie. • pl. *-e.* /<engl. ***isohemolysis***.

izohípsă *s.f.* v. izohipsă.

izohiét, -ă *adj., s.f.* (*climat.*) **1** *adj.* Care are pluviozitate egală. **2** *s.f.* Linie care unește punctele cu valori egale ale cantității precipitațiilor. • sil. *-hi-et.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***isohyète***.

izohípsă *s.f.* (*geogr.*) Linie care unește punctele cu aceeași altitudine pe suprafața scoarței terestre; curbă de nivel. • pl. *-e.* și *izohípsă s.f.* /<fr. ***isohypse***; cf. gr. *ἴσος* „egal", *ὕψος* „înălțime".

izohologamíe *s.f.* (*biol.*) Conjugare a gameților complet identici ca formă și sexualitate. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***isohologamie***.

izoiónic, -ă *adj.* (*fiz., chim.*) Care conține același cantitate de ioni. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***isoïonique***.

izolá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A (se) separa cu totul unul de altul; a (se) desprinde de cei apropiați, învecinați. *S-a izolat de grup și s-a rătăcit. Multe sate sînt complet izolate.* **2** *tr.* (*med.*; *compl. indică bolnavi contagioși*) A despărți de oamenii sănătoși pentru a evita contagiunea. **3** *tr.* A împiedica transmiterea căldurii, a frigului, a umezelii, a zgomotului etc. dintr-un mediu (sau dintr-un corp) în altul, cu ajutorul unor materiale izolante. **4** *tr.* A separa un corp prin care trece curentul electric de alt corp, bun conducător de electricitate, cu ajutorul unor materiale izolante, pentru a evita electrocutarea, scurtcircuitarea sau pierderile de energie. **5** *tr.* A individualiza, a singulariza. *Prin experiențele făcute a reușit să izoleze particularitățile metalului.* **6** *refl.* (*despre oameni*) A se îndepărta de societate, de oameni, de prieteni etc., vădind o atitudine individualistă. *După ce a cîștigat șefia partidului, s-a izolat de cei care l-au sprijinit.* **7** *refl.* (*despre oameni*) A se retrage. *S-a izolat în mijlocul naturii.* **8** *refl.* (*despre oameni*) A se claustra, a se însingura. *S-a izolat în camera ei.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***isoler***, it. ***isolare***.

izolábil, -ă *adj.* Care poate fi izolat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***isolable***, it. ***isolabile***.

izolamént *s.n.* Material izolant folosit pentru a izola un mediu sau un corp. • pl. *-e, -uri.* /<fr. ***isolement***, it. ***isolamento***.

izolánt, -ă *adj., s.m.* **1** *adj., s.m.* (Material) care are proprietatea de a împiedica transmiterea căldurii, frigului, umezelii, zgomotului etc. dintr-un mediu (sau dintr-un corp) în altul. ◇ *Bandă izolantă* v. bandă. **2** *adj., s.m.* (Material) care este rău conducător de electricitate. **3** *adj.* (*lingv.*) *Limbă izolantă* = limbă care nu are flexiune și în care raportul dintre cuvinte este determinat de topică, de accent etc. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***isolant***, it. ***isolante***.

izoláre *s.f.* **1** Acțiunea de *a (se) izola* și rezultatul ei. **2** (*med.*) Măsură profilactică prin care se interzice unui bolnav contagios de a veni în contact cu oamenii sănătoși. • pl. *-ări.* /v. ***izola***.

izolát, -ă *adj.* **1** Care este separat cu totul unul de altul. **2** (*despre bolnavi contagioși*) Care este despărțit de oamenii sănătoși pentru a evita contagiunea. **3** (*despre medii sau corpuri*) Care este împiedicat de un izolant să primească căldură, frig, umezeală, zgomot etc. din mediile sau corpurile învecinate. ◇ *Trecere izolată* v. trecere. **4** (*despre corpuri încărcate cu electricitate*) Care nu transmite sarcini electrice corpurilor bune conducătoare de electricitate din jur, fiind protejat de un izolant (1). **5** Care este ascuns, dosit, dosnic, ferit. *Este pus în ungherul cel mai izolat.* **6** Care constituie o excepție. *Un caz izolat.* **7** (*despre oameni*) Care este îndepărtat de societate, de semeni, vădind o atitudine individualistă. **8** (*despre oameni*) Care este retras, claustrat, însingurat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***izola***.

izolatór, -oáre *adj., s.n.* **1** *adj.* Care izolează. ◇ *Bandă izolatoare* v. bandă. **2** *s.n.* Corp, material rău conducător de electricitate sau de căldură. **3** *s.n.* Piesă fabricată dintr-un material izolator, care servește la izolare. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***isolateur***.

izoláție *s.f.* **1** Faptul de a împiedica transmiterea căldurii, a frigului, a umezelii, a zgomotului etc. dintr-un mediu (sau dintr-un corp) în altul. **2** Concr. Strat de material izolant, așezat între două medii sau între două sisteme fizice. **3** *Bandă de izolație* = fîșie îngustă de pînză sau de plastic, îmbibată cu o substanță izolantă, cu ajutorul căreia se învelesc firele electrice pentru a fi izolate. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***isolation***.

izolaționísm *s.n.* **1** Politică a unui stat care se izolează de celelalte state. **2** (*psih.*) Tendință de izolare a contactelor sociale, rezultată dintr-un interes special sau exprimînd un mecanism de apărare a eului,

dezvoltat la maximum într-o nevroză obsesională. • sil. -ți-o-. /<fr. ***isolationnisme***.

izolaționíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Adept) al izolaționismului. • sil. -ți-o-. pl. -iști, -iste. /<fr. ***isolationniste***.

izoléx, -ă *adj.* (*lingv.*) Care se referă la semnele identice existente într-o limbă sau în alta. • pl. -cși, -xe. /<fr. ***isolexe***.

izolínie *s.f.* (*geogr., topogr.*) Linie care unește, pe hartă, punctele de egală valoare a unor elemente geografice, geologice etc. • pl. -ii. g.-d. -iei. /<germ. ***Isolinie***.

izolírbánd *s.n.* Bandă izolatoare. • pl. -e. /<germ. ***Isolierband***.

izológ, -ă *adj.* (*chim., biol.; despre corpuri, țesuturi, celule, seruri etc.*) Care are o compoziție analogă. • pl. -gi, -ge. /<fr. ***isologue***.

izomagnétică *s.f.* (*geol.*) Linie care unește punctele de valoare constantă ale magnetismului terestru. • pl. -ce. /<fr. ***isomagnétique***.

izomér, -ă *adj., s.m.* (*chim.*) (Substanță, compoziție, nucleu atomic etc.) care prezintă izomerie. ◆ (*la pl.*) Substanțe care au aceeași compoziție chimică, dar care diferă prin structura și proprietățile lor. • pl. -i, -e. /<fr. ***isomère***; cf. gr. *ἴσος* „egal", *μέρος* „parte".

izomerázá *s.f.* (*biochim.*) Enzimă care catalizează reacții de izomerizare. • pl. -e. /<fr. ***isomérase***.

izoméric, -ă *adj.* (*chim.*) Care aparține izomerului sau izomeriei, care se referă la izomer sau la izomerie. • pl. -ci, -ce. /<fr. ***isomérique***.

izomerie *s.f.* **1** (*chim.*) Proprietate a două sau a mai multe substanțe cu aceeași compoziție chimică de a avea proprietăți fizice și chimice diferite, datorită modului diferit de așezare a atomilor în moleculă. **2** (*fiz.*; și *izomerie nucleară*) Însușire a nucleelor atomice ale aceluiași element chimic cu același număr de masă de a avea stări energetice diferite și proprietăți radioactive diferite. **3** (*bot.*) Egalitate a segmentelor analoage ale organelor aceleiași specii. **4** (*genet.*) Influență egală a factorilor ereditari. • pl. -ii. g.-d. -iei. /<fr. ***isomérie***.

izomerizá *vb. I. refl.* (*chim.; despre substanțe chimice*) A se transforma într-un alt izomer al aceleeași substanțe, ca urmare a unei rearanjări a atomului din molecule, care este produsă printr-o reacție chimică sau prin acțiunea unui agent fizic. • prez.ind. pers. 3 -ează. /<fr. ***isomériser***.

izomerizáre *s.f.* (*chim.*) Proces în care are loc o rearanjare a atomilor în molecula unei substanțe, în urma unei reacții chimice sau prin acțiunea unui agent fizic. • pl. -ări. /v. ***izomeriza***.

izomerogamíe *s.f.* (*biol.*) Copulație a doi gameți identici morfologic, dar sexual diferiți sub aspect fiziologic. • pl. -ii. g.-d. -iei. /<fr. ***isomérogamie***.

izométă *s.f.* (*geol.*) Linie care unește punctele cu conținut egal în metan ale unui zăcământ de cărbune. • pl. -e. /***izo-*** + ***metan***.

izométric, -ă *adj.* **1** (*despre cristale*) Care are dimensiune egală. **2** (*despre versuri*) Cu măsură egală. **3** (*mat.; despre transformări punctuale*) Care păstrează distanța a două puncte oarecare. **4** (*geom.*) *Perspectivă izometrică* = perspectivă ale cărei axe de comparație sînt egale. **5** (*fiziol.*) *Contracție izometrică* = contracție a unui mușchi fără ca acesta să se poată scurta, rămînînd la aceeași lungime. • pl. -ci, -ce. /<fr. ***isométrique***; cf. gr. *ἴσος* „egal", *μέτρον* „măsură".

izometríe *s.f.* **1** Faptul sau însușirea de a fi izometric. **2** (*geom.*) Transformare geometrică ce duce puncte diferite în puncte diferite și orice segment într-unul congruent cu el. **3** (*muz.*) Identitate metrică a vocilor unei compoziții muzicale. • g.-d. -iei. / <fr. ***isométrie***, germ. ***Isometrie***.

izometropíe *s.f.* (*med.*) Ametropie egală la ambii ochi. • pl. -ii. g.-d. -iei. /<fr. ***isométropie***.

izomórf, -ă *adj.* **1** Care afectează însăși forma. **2** Care prezintă izomorfism. • pl. -i, -e. /<fr. ***isomorphe***.

izomorfíe *s.f.* Izomorfism. • g.-d. -iei. /<fr. ***isomorphie***.

izomorfísm *s.n.* **1** Identitate de structură între două fenomene; izomorfie. **2** (*mat.*) Corespondență biunivocă între elementele a două mulțimi cu aceeași structură. **3** (*chim.*) Proprietate a două substanțe care au compoziție diferită de a cristaliza în aceeași formă cristalină; izomorfism. **4** (*lingv. structuralistă*) Termen care desemnează paralelismul de structură dintre silabă, cuvînt și propoziție sau frază. • /<fr. ***isomorphisme***; cf. gr. *ἴσος* „egal", *μορφή* „formă".

izomorfóză *s.f.* (*biol.*) **1** Uniformitate morfogenetică. **2** Regenerare a unui organ vegetal în forma inițială. • pl. -e. /<fr. ***isomorphose***.

izonéfă *s.f.* (*climat.*) Linie care unește punctele (de pe suprafața terestră) cu valori egale ale nebulozității. • pl. -e. /<fr. ***isonèphe***; cf. gr. *ἴσος* „egal", *νέφος* „nor".

izonomíe *s.f.* **1** (*în democrația ateniană*) Egalitate a cetățenilor în fața legii. **2** (*chim.*) Analogie în modul de cristalizare. • pl. -ii. g.-d. -iei. /<fr. ***isonomie***; cf. gr. *ἰσονομία* <*ἴσος* „egal", *ὠσμός* „impuls".

izooctán *s.m.* (*chim.*) Hidrocarbură saturată, aciclică, cu structură ramificată, izomer al octanului, folosită ca adaos la benzina de avioane, pentru mărirea cifrei octanice. • pl. -i. /<fr. ***isooctan***.

izoosmíe *s.f.* (*chim.*) Izotonie (1). • pl. -ii. g.-d. -iei. /<germ. ***Isosmie***; cf. gr. *ἴσος* „egal", *ὠσμός* „impuls".

izoosmótic, -ă *adj.* (*chim.; despre soluții*) Izotonic. • pl. -ci, -ce. /<germ. ***isosmotisch***.

izopágă *s.f.* (*hidrol.*) Linie care unește punctele de pe cursurile de apă cu aceeași durată a podului de gheață. • pl. -ge. /<fr. ***isopage***, germ. ***Isopage***; cf. gr. *ἴσος* „egal", *πάγος* „gheață".

izoparafímă *s.f.* (*chim.*) Izoalcan. • pl. -e. /<fr. ***isoparaffine***.

izoparamétric, -ă *adj.* (*mat.*) Care are aceiași parametri. • pl. -ci, -ce. /<fr. ***isoparamétrique***.

izopatíe *s.f.* (*biol.*) Elaborare de un organism atins de o boală a unor substanțe care combat această boală. • g.-d. -iei. /<fr. ***isopathie***.

izopéctă *s.f.* (*climat.*) Linie care unește punctele cu date identice de producere a gerului. • pl. -e. /<fr. ***isopecte***.

izopentán *s.m.* (*chim.*) Hidrocarbură saturată, aciclică, ramificată, izomer al pentanului, care se obține prin distilarea fracționată a produselor petroliere. • pl. -i. /<fr. ***isopentan***.

izoperimétru *s.n.* (*geom.*) Figură geometrică ale cărei perimetre sînt egale. • pl. -e. /<fr. ***isopérimetre***.

izopícnă *s.f.* (*fiz., chim.*) Linie de-a lungul căreia un sistem fizico-chimic are aceeași densitate. • pl. -e. /<germ. ***Isopykne***.

izopiéză *s.f.* (*geol.*) Linie care unește punctele cu aceeași presiune a unui zăcământ petrolier la un moment dat. • sil. -pi-e-. pl. -e. /<fr. ***isopièze***.

izoplétă *s.f.* (*climat.*) Linie care prezintă variația unui element meteorologic în raport de două variabile independente (timp și înălțime, regim diurn și regim anual etc.). • pl. -e. /<fr. ***isoplèthe***.

izoploíd, -ă *adj.* (*biol.; despre organisme*) Care are un număr par de cromozomi. • pl. -izi, -ide. /<fr. ***isoploïde***.

izopód *s.n.* (*la pl.*) Ordin de crustacee acvatice sau terestre, care au toracele format din șapte segmente libere, la fiecare segment fiind atașată o pereche de picioare (*Isopoda*); (*și la sg.*) animal care face parte din acest ordin. • pl. -zi. /<fr. ***isopodes***.

izopolimórf, -ă *adj.* (*despre substanțe*) Care prezintă izopolimorfism. • pl. -i, -e. /<fr. ***isopolymorphe***; cf. gr. *ἴσος* „egal", *πολύς* „multiplu", *μορφή* „formă".

izopolimorfíe *s.f.* (*chim.*) Izopolimorfism. • g.-d. -iei. /<fr. ***isopolymorphie***.

izopolimorfísm *s.n.* (*chim.*) Proprietate a unor substanțe sau minerale de a cristaliza în mai multe forme diferite; izopolimorfie. • /***izo-*** + ***polimorfism***.

izopoliploíd, -ă *adj.* (*biol.; despre organisme*) Care are un număr par de seturi cromozomiale. • pl. -izi, -ide. /***izo-*** + ***poliploid***.

izoprén *s.m.* (*chim.*) Hidrocarbură ramificată, aciclică, din care se obține cauciucul sintetic, prin polimerizare. • pl. -i. /<fr. ***isoprène***.

izopropílic, -ă *adj.* (*chim.*) *Alcool izopropilic* = alcool obținut prin reducerea acetonei sau prin sinteza gazelor de cracare, folosit în industrie și în cosmetică. • pl. -ci, -ce. /v. ***izgoni***.

izoptér *s.n.* (*entom.; la pl.*) Ordin de insecte cu corpul moale, cu mandibulele puternice și cu cleștii bine dezvoltați, care include termitele; (*și la sg.*) insectă care face parte din acest ordin. • pl. -e. /<fr. ***isoptères***.

izorítmic, -ă *adj.* (*med.*) Care are ritm egal. • pl. -ci, -ce. /<fr. ***isorythmique***.

izoritmíe *s.f.* (*muz.*) Identitate ritmică a vocilor unei compoziții muzicale. • g.-d. -iei. /<fr. ***isorythmie***.

izoscóp *s.n.* Tub electronic în care condensatorul orticonului este înlocuit printr-un dispozitiv generator de cîmp magnetic în care fasciculul de electroni este modulat. • pl. -oape. /<fr. ***isoscope***, germ. ***Isoskop***.

izoseístă *s.f.* (*geol.*) Linie care unește punctele cu aceeași intensitate a unui cutremur de pământ. • sil. -se-is-. pl. -e. /<fr. ***isoséiste***, germ. ***Isoseiste***.

izosféric, -ă *adj.* Care se referă la sfere egale. • pl. -ci, -ce. /<fr. ***isosphérique***.

izosfígmă *s.f.* (*geol.*) Linie care unește punctele cu aceeași frecvență de apariție a cutremurelor de pământ. • pl. -e. /<gr. *ἴσος* „egal" + *σφυγμός* „pulsație".

izosilábic, -ă *adj.* (*lingv.; despre cuvinte*) Care are același număr de silabe. • pl. -ci, -ce. /<fr. ***isosyllabique***.

izosilabísm *s.n.* (*vers.*) Numărul egal de silabe într-un vers. • /***izo-*** + ***silabism***.

izospín *s.m.* (*fiz.*) Spin izotopic. • pl. -i. /***izo-*** + ***spin***[3].

izospór *s.m.* (*biol.*) Spor asemănător morfologic cu altul, care se găsește la biofite și ferigi. • pl. -i. /<fr. ***isospore***.

izosporíe *s.f.* (*biol.*) Însușire a unor plante de a produce izospori. • g.-d. -iei. /<germ. ***Isosporie***.

izostátic, -ă *adj.* (*geol.*) Care aparține izostaziei, care se referă la izostazie. • pl. -ci, -ce. /<fr. ***isostatique***.

izostazíe *s.f.* (*geol.*) Teorie potrivit căreia între diversele compartimente ale scoarței terestre este un echilibru relativ, datorită diferențelor de densitate a materialelor lor. • g.-d. -iei. /<fr. ***isostasie***; cf. gr. *ἴσος* „egal", *στάσις* „așezare".

izostér, -ă *adj., s.f.* (*fiz.*) **1** *adj.* (*despre procese sau transformări ale unui sistem fizic*) Izocor (1). **2** *s.f.* Izocoră (2). • pl. -i, -e. /<fr. ***isostère***.

izosteríe *s.f.* (*chim.*) Însușire a unor substanțe de a avea aceleași structuri de volum, dar compoziții chimice diferite. • g.-d. -iei. /<germ. ***Isosterie***.

izotáhă *s.f.* (*hidrol.*) Linie care unește punctele de egală viteză, în secțiune transversală, ale unui curs de apă sau punctele cu valori egale ale vitezei vîntului. • pl. -e. /<germ. ***Isotache***, fr. ***isotache***.

izotéră *s.f.* (*climat.*) Linie care unește punctele cu aceeași căldură medie în timpul verii. • pl. -e. /<fr. ***isothère***.

izotérm, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* (*despre transformări fizico-chimice*) Care se produce la o temperatură constantă; izotermic. **2** *s.f.* (*climat.*) Linie care unește punctele cu aceeași temperatură (medie) a aerului, a apei sau a solului, într-o perioadă de timp determinată. **3** *s.f.* Linie care unește pe o diagramă punctele cu temperatură constantă ale unui proces fizico-chimic. **4** *s.f.* Mașină de transport cu instalație specială, care menține o temperatură constantă. • pl. -i, -e. /<fr. ***isotherme***; cf. gr. *ἴσος* „egal", *θερμός* „cald".

izotérmic, -ă *adj.* (*despre transformări fizico-chimice*) Izoterm (1). • pl. -ci, -ce. /<fr. ***isothermique***.

izotermíe *s.f.* (*fiz.*) Stare caracterizată prin menținerea unei temperaturi constante. • pl. -ii. g.-d. -iei. /<fr. ***isothermie***.

izotermobátă *s.f.* (*hidrol.*) Linie care unește punctele cu aceeași temperatură a apei de mare în adîncime. • pl. -e. /de la ***izoterm***.

izotermognozíe *s.f.* (*med.*) Imposibilitate patologică de a distinge frigul de cald. • g.-d. -iei. /<fr. ***isothermognosie***.

izotíp, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* (*chim.*) Care prezintă izotipie. **2** *s.f.* (*biol.*) Tip al unei specii de plantă pentru două sau mai multe areale geografice. • pl. -i, -e. /<fr. ***isotype***; cf. gr. *ἴσος* „egal", *τύπος* „tip".

izotipíe *s.f.* (*chim.*) Proprietate a unor substanțe chimice de a cristaliza în aceleași forme, fără a forma cristale mixte. • g.-d. -iei. /<fr. ***isotypie***.

izotomíe *s.f.* (*bot.*) **1** Tip de ramificație în două sau în mai multe ramuri egale. **2** Diviziune a unui organ în două părți egale. • pl. -ii. g.-d. -iei. /<fr. ***isotomie***; cf. gr. *ἴσος* „egal", *τομή* „tăiere".

izotón *s.m.* (*chim.*) Nucleu atomic care prezintă izotonie. • pl. -i. /<fr. ***isotone***.

izotónic, -ă *adj.* **1** (*chim.; despre soluții*) Care are aceeași concentrație moleculară și presiune osmotică; izoosmotic. **2** (*fiziol.*) *Contracție izotonică* = contracție a unui mușchi cu scurtare maximă, tensiunea rămînînd aceeași. • pl. -ci, -ce. /<fr. ***isotonique***.

izotoníe *s.f.* (*chim.*) **1** Echilibru molecular între două soluții separate de o membrană organică, care au aceeași presiune osmotică; izoosmie. **2** Proprietate a unor nuclee atomice de a avea același număr de neutroni. • g.-d. -iei. /<fr. ***isotonie***; cf. gr. *ἴσος* „egal", *τόνος* „tensiune".

izotóp *s.m., adj.* (Atom, nucleu atomic) care are același număr de ordine ca și alt atom sau nucleu atomic, aparținînd deci aceluiași element chimic, dar care diferă de acesta prin numărul de masă, adică prin numărul de neutroni din nucleu, precum și prin alte proprietăți chimice. <> *Izotop radioactiv* = izotop al unui element chimic care are proprietăți radioactive; radioizotop. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***isotope***; cf. gr. *ἴσος* „egal", *τόπος* „loc".

izotópic, -ă *adj.* Care aparține izotopiei, care se referă la izotopie; care are caracter de izotopie. <> *Spin izotopic* v. spin. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***isotopique***.

izotopíe *s.f.* **1** (*chim.*) Calitate a două sau a mai multor elemente ori corpuri simple de a fi izotopi. **2** (*chim.*) Proprietate a unor elemente chimice de a fi formate din mai mulți izotopi stabili sau radioactivi, naturali ori artificiali. **3** (*lit.*) Ansamblu ordonat de categorii semantice, mai larg decît un cîmp semantic, care face posibilă lectura coerentă a unui text, explicarea polisemiei și a sensului figurat. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***isotopie***.

izotrón *s.n.* Aparat nuclear pentru separarea izotopilor. • pl. *-oane.* /<fr. ***isotron***.

izotróp, -ă *adj., s.n.* (*fiz.*) **1** (Corp) care are aceleași proprietăți fizice în toate direcțiile. **2** (Material) care are aceleași proprietăți mecanice în toate direcțiile. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***isotrope***; cf. gr. *ἴσος* „egal", *τρόπος* „direcție".

izotropíe *s.f.* **1** (*fiz.*) Însușire a unui corp de a fi izotrop. **2** (*biol.*) Distribuție (omogenă) a proprietăților oului, în toate direcțiile. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***isotropie***.

izovít *adj.* (*tehn.*) *Geam izovit* = geam cu proprietăți izolatoare, termice și fonice, deosebite. • pl. *-e.* /probabil ***izo[lator]*** + fr. ***vit[re]***, den.com.

izozigótic, -ă *adj.* (*biol.*; *despre organisme*) Care provine din aceiași părinți. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***isozygotique***.

izraelít, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană de religie mozaică; ext. evreu. **2** *adj.* Evreiesc. • sil. *-ra-e-.* pl. *-ți, -te.* și *israelíți, -ă s.m., s.f., adj.* /<fr. ***israélite***.

izuríe *s.f.* (*fiziol.*) Eliminare a unei cantități egale de urină în fiecare zi. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***isurie***.

izvîrjí *vb. IV. tr.* (*bis.*; *înv.*) A caterisi; a depune din treapta clericală. • prez.ind. *-esc.* /<sl. veche **извръзати**.

izvód *s.n.* (*înv.*) **1** Obîrșie. **2** Arhetip. **3** Compilație. ◆ Copie cu adnotări și adăugiri. **4** Însemnare; listă; registru (de cheltuieli). ◆ Foaie (de zestre). **5** Manuscris; text (de cronică). **6** Document. <> *Cămăraș de izvod* v. cămăraș. **7** Concept; plan; model. **8** Model de cusătură națională. • pl. *-oade.* /<sl. veche **изводъ**.

izvodí *vb. IV.* (*înv.*) **1** *tr.* A crea, a face, a inventa. *Aron-voievod... izvodi ca de tot omul din țară să se dea cîte un bou* (BĂLC.). **2** *tr.* A descoperi. **3** *tr.* A alcătui, a compune, a redacta; a scrie. **4** *tr.* A traduce. **5** *tr.* A compila. **6** *tr.* (*compl. indică modele, cusături, cărți etc.*) A copia. **7** *refl.* A se contura, a lua ființă. *Nu era un iaz ca orișicare; pentru că pe fața lui nu i se izvodea... nici o undă* (GAL.). • prez.ind. *-esc.* /<sl. veche **изводити** „a extrage", „a traduce".

izvodíre *s.f.* (*înv.*) Acțiunea de *a (se) izvodi* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***izvodi***.

izvoditór, -oáre *s.m., s.f.* (*înv.*) **1** Cronicar. **2** Scriitor, autor. **3** Traducător. **4** Copist. • pl. *-ori, -oare.* /***izvodi*** + *-tor*.

izvodítură *s.f.* (*înv.*) **1** Inventare. **2** Descoperire. **3** Alcătuire; scriere. **4** Traducere. **5** Copiere. • pl. *-i.* /***izvodi*** + *-tură*.

izvór *s.n.* **1** (*hidrol.*) Apă subterană care iese sau țîșnește la suprafața pămîntului. <> *Izvor artezian* v. artezian. *Cardama de izvoare* v. cardama. *Izvor mineral* v. mineral. *Izvor termal* v. termal. **2** (*mai ales la pl.*) Loc de unde izvorăște la suprafața pămîntului un izvor, o apă curgătoare; începutul, obîrșia unui curs de apă. *Izvoarele Dunării.* **3** (*bis.*) *Izvoarele Maicii Precista* = izvorul tămăduirii. *Izvorul tămăduirii* v. tămăduire. **4** Sursă de lumină sau de căldură. **5** Document, text original (istoric, științific etc.). *Numeroase izvoare atestă acest fapt.* **6** Fig. Origine; lucru din care provine, din care decurge ceva; sursă. *Izvor de inspirație.* • pl. *-oare.* /<sl. veche **изворъ**.

izvoráș *s.n.* Dim. al lui *izvor.* • pl. *-e.* /***izvor*** + *-aș*.

izvorî́ *vb. IV. intr.* **1** (*despre apă*) A ieși, a țîșni din pămînt. *Unde-mi cădea... Cișmea izvora* (POP.). **2** (*despre ape curgătoare*) A-și începe cursul, a-și avea obîrșia. *Dunărea izvorăște din munții Pădurea Neagră.* **3** Fig. (*despre lacrimi, sînge etc.*) A începe să curgă (cu putere); a șiroi. *O lacrimă curată ca un mărgăritar izvorăște din ochii mamei* (GÎRL.). **4** Fig. A apărea dintr-odată; a ieși la iveală; a răsări, a se arăta. *Pe dealuri depărtate se rumeni zarea și luna roșie izvorî încet de pe pămîntul celălalt* (SADOV.). **5** Fig. A lua naștere, a-și avea obîrșia; a proveni, a se trage. *Drepturile... izvorăsc din datoriile omului* (BĂLC.). • prez.ind. *-ăsc.* /***izvor*** + ***-î***.

izvorî́re *s.f.* Acțiunea de *a izvorî* și rezultatul ei; (*înv.*) izvorîtură. • pl. *-i.* /v. ***izvorî***.

izvorîtór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (*înv.*) **1** *adj.* Care face să izvorască. **2** *adj.* Care izvorăște. **3** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) de la care se trage obîrșia. **4** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) de la care provine ceva. • pl. *-ori, -oare.* /***izvorî*** + *-tor*.

izvorîtúră *s.f.* (*înv.*) **1** Izvorîre. **2** Fig. Obîrșie. • pl. *-i.* /***izvorî*** + *-tură*.

izvozél *s.n.* (*înv.*) Dim. al lui *izvod.* • pl. *-e.* /***izvod*** + *-el*.

izvrătí *vb. IV. tr.* (*înv., reg.*) A răstălmăci. • prez. ind. *-esc.* /<sl. veche **извратити**.

izvrătít, -ă *adj.* (*înv., reg.*) Răstălmăcit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***izvrăti***.

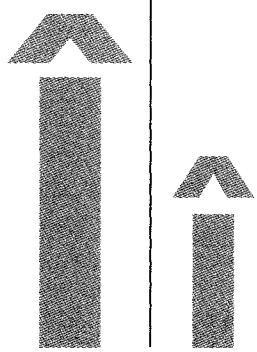

î *s.m. invar.* **1** A douăsprezecea literă a alfabetului limbii române. **2** Sunetul corespunzător acestei litere (vocală închisă nerotunjită velară). **3** Semn grafic pentru această literă (*î, Î*).

îhî *interj.* (*pop.; fam.*) Cuvînt care exprimă o aprobare, un consimțămînt, o certitudine; da. • /onomat.

îmbarcá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A (se) urca pe o navă pentru a călători sau pentru a transporta mărfuri pe apă. *Ne îmbarcarăm în vasul companiei vapoarelor* (BOL.). **2** *tr., refl.* (*gener.*) A (se) urca în orice mijloc de transport pentru a călători. **3** *refl.* Fig. A se angaja împreună într-o acțiune. • prez.ind. *îmbárc.* și *ambarcă vb. I.* /<fr. ***embarquer***, it. ***imbarcare***.

îmbarcáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *îmbarca* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***îmbarca***.

îmbarcát[1] *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *îmbarca*. • /v. ***îmbarca***.

îmbarcát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre persoane, mărfuri*) Urcat pe o navă pentru a călători sau pentru a fi transportat pe apă. **2** Gener. Urcat în orice mijloc de transport. • pl. *-ți, -te.* /v. ***îmbarca***.

îmbarcáție *s.f.* v. ambarcație.

îmbarcațiúne *s.f.* v. ambarcație.

îmbăiá *vb. I. refl., tr.* **1** A (se) scălda în baie. *Se îmbăiară la hotel și-și schimbară hainele* (VORN.). **2** Ext. A (se) spăla, a face baie. • prez.ind. *-iez.* /***în*** + ***baie***[1] + *-a*.

îmbăiát, -ă *adj.* **1** Care a fost scăldat în baie. **2** Ext. Care a fost spălat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***îmbăia***.

îmbăierá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A (se) lega cu băieri; a (se) prinde în băieri. **2** *tr.* Fig. A îmbina; a lega. • prez. ind. *îmbáier.* și (*reg.*) *îmbăirá vb. I.* /***în*** + ***baieră*** + *-a*.

îmbăierát, -ă *adj.* **1** Care este legat cu băieri. **2** Care este atîrnat cu o baieră. • pl. *-ți, -te.* și (*reg.*) *îmbăirát, -ă adj.* /v. ***îmbăiera***.

îmbăiére *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *îmbăia* și rezultatul ei; (*înv.*) îmbăietură. • pl. *-i.* /v. ***îmbăia***.

îmbăietúră *s.f.* (*înv.*) Îmbăiere. • pl. *-i.* /***îmbăia*** + *-tură*.

îmbăirá *vb. I.* v. îmbăiera.

îmbăirát, -ă *adj.* v. îmbăierat.

îmbălá *vb. I. tr.* **1** (*pop.*) A umple de bale; (*pop.*) a îmbăloșa (1). **2** (*pop.*) A umezi cu salivă. **3** (*pop.*) A muia cu salivă firul (de lînă) în timpul torsului manual. **4** Fig. (*pop.*) A folosi cuvinte vulgare la adresa cuiva; a înjura; a calomnia. **5** Fig. (*reg.*) A plescăi. • prez.ind. *-ez.* /***în*** + ***bale*** + *-a*.

îmbăláre *s.f.* Faptul de *a îmbăla*. • pl. *-ări.* /v. ***îmbăla***.

îmbălát, -ă *adj.* (*pop.*) **1** Care este plin de bale. **2** Care este muiat cu salivă. **3** Fig. (*despre cuvinte, expresii*) Trivial. • pl. *-ți, -te.* /v. ***îmbăla***.

îmbălăcárі *vb. IV. tr.* (*pop.; fam.*) A folosi cuvinte vulgare la adresa cuiva; a înjura; a calomnia. • prez. ind. *-esc.* /***îmbăla*** + ***bălăcări***, prin contaminare.

îmbălăcăritúră *s.f.* (*pop.; fam.*) Înjurătură; calomnie. • pl. *-i.* /***îmbălăcări*** + *-tură*.

îmbălăciúne *s.f.* (*pop.*) **1** Cuvînt trivial. **2** Fig. Femeie depravată. • pl. *-i.* /***îmbăla*** + *-ciune*.

îmbălătúră *s.f.* (*pop.*) **1** Faptul de a fi plin de bale. **2** Faptul de a fi ud de salivă. **3** Concr. Urmă, pată de salivă. **4** Fig. Ocară, înjurătură; vulgaritate; cuvînt trivial. • pl. *-i.* /***îmbăla*** + *-tură*.

îmbăloră *vb. I.* (*reg.*) **1** *tr.* A umple gura de salivă. **2** *tr.* Fig. (*compl. indică oameni*) A mustra; a insulta. **3** *refl.* (*despre oameni*) A se făli. • prez.ind. *-ez.* și *îmbălorí vb. IV.* /***îmbăla*** + *-ora*.

îmbălorí *vb. IV.* v. îmbălora.

îmbăloșá *vb. I.* (*pop.*) **1** *tr.* A îmbăla (1). **2** *refl.* A face bale. • prez.ind. *-ez.* /***în*** + ***bălos*** + *-a*.

îmbălsămá *vb. I. tr.* **1** (*despre flori, parfumuri etc.; compl. indică spații, încăperi etc.*) A umple aerul cu miros plăcut și pătrunzător; a înmiresma, a parfuma. **2** (*med.; compl. indică cadavre*) A impregna cu anumite substanțe chimice, introduse prin artere, pentru a împiedica sau pentru a întîrzia putrefacția. • prez.ind. *-ez.* și *îmbălsámi vb. IV.* /***în*** + ***balsam*** + *-a*; cf. și it. *imbalsamare*.

îmbălsămáre *s.f.* Acțiunea de *a îmbălsăma* și rezultatul ei; înmiresmare (1), parfumare. • pl. *-ări.* și *îmbălsămíre s.f.* /v. ***îmbălsăma***.

îmbălsămát, -ă *adj.* **1** (*despre flori, parfumuri etc.*) Care răspîndește un miros plăcut (și pătrunzător); parfumat. **2** (*despre încăperi, spații etc.*) În care s-a răspîndit un miros plăcut; care este plin de miresme; parfumat. **3** (*med.; despre cadavre*) Care este impregnat cu anumite substanțe chimice pentru a împiedica sau pentru a întîrzia putrefacția. • pl. *-ți, -te.* și *îmbălsămít, -ă adj.* /v. ***îmbălsăma***.

îmbălsămí *vb. IV.* v. îmbălsăma.

îmbălsămíre *s.f.* v. îmbălsămare.

îmbălsămít, -ă *adj.* v. îmbălsămat.

îmbărbătá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A(-și) insufla curaj, bărbăție; a (se) încuraja. *Cu arma în mînă îmbărbătează norodul* (C. NEGR.). *Îmbărbătîndu-se, și-a mai venit puțin în fire* (CR.). **2** *refl.* (*înv.*) A deveni bărbat. • prez. ind. *-ez.* /***în*** + ***bărbat*** + *-a*.

îmbărbătáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *îmbărbăta* și rezultatul ei; încurajare. • pl. *-ări.* /v. ***îmbărbăta***.

îmbărbătát, -á *adj.* Căruia i s-a insuflat curaj, bărbăție. • pl. *-ți, -te.* /v. ***îmbărbăta***.

îmbătá *vb. I.* **1** *refl., tr.* A ajunge sau a face pe cineva să ajungă în stare de ebrietate, a (se) ameți cu băutură; (*pop.; fam.*) a (se) afuma, a (se) aghesmui, a (se) chercheli, a (se) tămîia, a (se) trăsni, a (se) turti. <> Expr. *A* (*se*) *îmbăta criță* (sau *cuc, clei, crup, lulea, tun, turtă*) = a se îmbăta foarte tare. (*pop.; fam.; refl.*) *A se îmbăta lesne* = a nu ține la băție. *A* (*se*) *îmbăta cu apă rece* (sau *chioară*) v. apă. *A se îmbăta mangă* v. mangă. **2** *tr.* (*despre mirosuri puternice*) A produce o stare asemănătoare cu beția; a ameți. **3** *tr., refl.* Fig. A (se) încînta, a (se) tulbura. *Nu te-mbăta de vorba cui ar sta să te admire!* (VLAH.). • prez.ind. *îmbắt.* /lat. ****imbibitare*** <*bibĭtus, -a, -um* „beat".

îmbătáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a* (*se*) *îmbăta* și rezultatul ei; amețeală, (*pop.; fam.*) afumare, aghesmuire, cherchelează, tămîiere, trăsnire, turtire. **2** Fig. Tulburare adîncă și plăcută; încîntare. *O privea cu îmbătare* (EMIN.). • pl. *-ări.* /v. ***îmbăta***.

îmbătát, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este amețit de băutură; beat. **2** Fig. Care este amețit de mirosuri plăcute, de miresme. **3** Fig. Care este tulburat de plăcere, de senzații sau sentimente plăcute; încîntat, fericit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***îmbăta***.

îmbătătór, -oáre *adj.* **1** (*despre băuturi alcoolice*) Care îmbată. **2** (*despre mirosuri, arome*) Care amețește, tulbură în mod plăcut; amețitor. **3** Fig. Care farmecă, încîntă; care este deosebit de plăcut; încîntător. • pl. *-ori, -oare.* /***îmbăta*** + *-ător*.

îmbătrîní *vb. IV.* **1** *intr.* (*despre ființe*) A deveni bătrîn. <> Expr. *A îmbătrîni în vatră* v. vatră. **2** *tr. fact.* A face pe cineva să devină bătrîn (provocîndu-i supărări, griji). **3** *tr. fact.* A face pe cineva să pară mai bătrîn decît este în realitate; a da cuiva înfățișare de om bătrîn. **4** *intr.* (*tehn.; despre materiale*) A-și schimba, în mod lent, structura și proprietățile caracteristice (prin degradare); a se învechi. **5** *tr.* (*metalurg.; compl. indică metale*) A trece lent și repetat de la o temperatură ordinară la una joasă, de la o stare instabilă la una stabilă, pentru a se obține un metal ale cărui calități să nu se mai schimbe. • prez.ind. *-esc.* /***în*** + ***bătrîn*** + *-i*.

îmbătrînire *s.f.* **1** Faptul de *a îmbătrîni*; trecere treptată în stare de bătrînețe. **2** (*tehn.*) Tratament care se aplică unor materiale sau produse pentru a le da cît mai repede un aspect învechit. **3** (*metalurg.*) Procedeu de trecere lentă și repetată a unui metal de la o temperatură ordinară la una joasă, de la o stare instabilă la una stabilă, pentru a se obține un metal ale cărui calități să nu se mai schimbe. **4** *Îmbătrînire demografică* = creșterea proporției populației vîrstei a treia într-o populație dată, din cauza reducerii natalității (sincronizate cu mărirea longevității, ca urmare a ameliorării condițiilor igienice și a asistenței medicale) și migrării populației tinere spre alte zone, țări etc. **5** (*geogr.*) *Îmbătrînirea reliefului* = proces de atenuare a contrastelor de amplitudine, de reducere a altitudinilor și a înclinării versanților reliefului sub acțiunea agenților externi. • pl. *-i.* /v. ***îmbătrîni***.

îmbătrînít, -ă *adj.* **1** (*despre ființe*) Care a devenit bătrîn. **2** (*despre oameni*) Care are înfățișare de om mai bătrîn decît este în realitate. **3** (*tehn.; despre materiale*) Care este uzat. **4** Fig. (*despre ființe*) Care este fără vigoare. • pl. *-ți, -te.* /v. ***îmbătrîni***.

îmbătrînitór, -oáre *adj.* (*înv.; despre procese, acțiuni etc.*) Care face pe cineva să îmbătrînească. • pl. *-ori, -oare.* /***îmbătrîni*** + *-tor*.

îmbățoșá *vb. I. refl.* (*fam.*) **1** A deveni rigid. **2** Fig. A deveni inflexibil. • prez.ind. *-ez.* /***în*** + ***bățos*** + *-a*.

îmbățoșáre *s.f.* Faptul de *a se îmbățoșa*. • pl. *-ări.* /v. ***îmbățoșa***.

îmbelciugát, -ă *adj.* (*reg.*) **1** (*despre coarnele animalelor*) Care este belciugat. **2** (*despre animale*) Care are coarnele belciugate. • pl. *-ți, -te.* /***în*** + ***belciugat***.

îmbelșugá *vb. I. tr.* A face pămîntul să rodească, să dea roade bogate. • prez.ind. *-ghez.* și (*reg.*) *îmbielșugá vb. I.* /***în*** + ***belșug*** + *-a*.

îmbelșugáre *s.f.* **1** Fertilizare a pămîntului. **2** Belșug; abundență, îndestulare. <> *Cornul îmbelșugării* v. corn. • pl. *-ări.* și (*reg.*) *îmbielșugáre s.f.* /v. ***îmbelșuga***.

îmbelșugát, -ă *adj.* **1** (*despre oameni, colectivități etc.*) Care are din abundență cele necesare; (*înv.*) îmbelșugător. **2** (*despre produse, provizii etc.*) Care există din abundență, din belșug; (*înv.*) îmbelșugător. • pl. *-ți, -te.* și (*reg.*) *îmbielșugát, -ă adj.* /v. ***îmbelșuga***.

îmbelșugătór, -oáre *adj.* (*înv.*) Îmbelșugat. • pl. *-ori, -oare.* și (*reg.*) *îmbielșugătór, -oáre adj.* /***îmbelșuga*** + *-tor*.

îmberbecá *vb. I. tr.* (*înv.*) A împinge cu putere, ca un berbec. • prez.ind. *îmberbéc.* /***în*** + ***berbec*** + *-a*.

îmberdosí, -ă *adj.* (*reg.; despre oameni*) Care este împovărat peste măsură cu treburi. • pl. *-ți, -te.* /<ngr.(ε)*μπερδένω*.

îmbetí *vb. IV. tr.* (*reg.*) **1** (*compl. indică batiste*) A îndoi. **2** (*compl. indică haine, podoabe etc.*) A aranja. • prez.ind. *-esc.* /***în*** + ***bată*** + *-i*.

îmbi, -e *num.colect.* (*înv.*) Amîndoi. • /lat. ***ambi, ambae**.

îmbiá *vb. I.* **1** *tr., refl. recipr.* A (se) îndemna stăruitor să facă sau să primească ceva; a (se) invita, a (se) pofti. *Adineauri mă îmbiai să mă duci acasă în cabrioletul tău* (CE. PETR.). <> Expr. *A se îmbia ca țiganul la balmoș* v. balmoș. **2** *refl.* (*pop.*) A se lăsa poftit. **3** *refl.* (*reg.*) A se oferi. **4** *tr.* Fig. A atrage. *Îl îmbiau, ca pe fete, culorile și lucrurile gingașe* (GAL.). • sil. *-bi-a.* prez.ind. *îmbii.* /probabil lat. ***inviare**.

îmbiát[1] *s.n.* Faptul de *a (se) îmbia.* • sil. *-bi-at.* /v. ***îmbia**.

îmbiát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*pop.; fam.*) Care este îndemnat (cu stăruință) să facă sau să primească ceva. **2** Fig. Care este atras de ceva; ademenit, ispitit. • sil. *-bi-at.* pl. *-ți, -te.* /v. ***îmbia**.

îmbibá *vb. I.* **1** *refl.* (*despre corpuri, lucruri etc.*) A se pătrunde, a se umple de un lichid, de un gaz, de un miros etc. *Hainele s-au îmbibat de fum.* <> (*tr.*) *A îmbibat lemnele cu gaz pentru a aprinde focul.* **2** *tr.* Fig. (*compl. indică oameni*) A face să fie pătruns de o idee, de o teorie etc.; a îndoctrina. • prez.ind. *îmbíb.* /<fr. ***imbiber**, lat. ***imbibĕre**.

îmbibáre *s.f.* Acțiunea de *a (se) îmbiba* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***îmbiba**.

îmbibát, -ă *adj.* **1** (*despre corpuri, lucruri etc.*) Care este pătruns de un lichid, de un gaz, de un miros etc. **2** Fig. (*despre oameni*) Care este pătruns de o idee, de o teorie etc.; îndoctrinat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***îmbiba**.

îmbielșugá *vb. I.* v. îmbelșuga.

îmbielșugáre *s.f.* v. îmbelșugare.

îmbielșugát, -ă *adj.* v. îmbelșugat.

îmbielșugătór, -oáre *adj.* v. îmbelșugător.

îmbiére *s.f.* Acțiunea de *a (se) îmbia* și rezultatul ei; poftire, îndemn stăruitor. • sil. *-bi-e-.* pl. *-i.* /v. ***îmbia**.

îmbietór, -oáre *adj.* Care îmbie; ademenitor, atrăgător; încîntător. • sil. *-bi-e-.* pl. *-ori, -oare.* /***îmbia** + *-tor*.

îmbietúră *s.f.* (*pop.; fam.*) Îndemn, invitație. • sil. *-bi-e-.* pl. *-i.* /***îmbia** + *-tură*.

îmbină *vb. I.* **1** *tr., refl.* A (se) asocia, a (se) uni, a (se) lega pentru a realiza sau a forma un tot; a (se) împreuna. **2** *tr.* A prinde, a fixa. *A îmbinat capetele scîndurilor.* **3** *tr., refl.* A (se) combina, a (se) împreuna, a (se) îngemăna. *Cum îmbinăm aceste litere ca să iasă cuvîntul cerut?* **4** *tr., refl.* A (se) împleti, a (se) conjuga. *A îmbinat cu succes diverse preocupări.* **5** *tr.* Expr. *Se îmbină ziua cu noaptea* = începe să se facă ziuă. • prez.ind. *îmbín.* /probabil lat. ***imbĭnare**.

îmbinăre *s.f.* **1** Unire într-un tot; împletire, împreunare, legare; (*înv.*) îmbinătură. **2** (*tehn.*) Asamblare rigidă (demontabilă) a elementelor componente ale unui sistem tehnic. *Îmbinare cu nituri.* <> *Îmbinare în baionetă* v. baionetă. **3** Concr. (*tehn.*) Ansamblu rezultat din asocierea mai multor elemente. **4** (*tehn.*) Loc unde se realizează o îmbinare (2). **5** (*tehn.*) Element care unește două sau mai multe piese. **6** Potrivire, asortare, armonizare. *Îmbinarea culorilor rochiei este deosebit de reușită.* **7** (*reg.*) Loc unde se întîlnesc două văi sau două rîuri. • pl. *-ări.* /v. ***îmbina**.

îmbinát, -ă *adj.* Care este unit cu altul într-un tot, care formează un tot; împreunat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***îmbina**.

îmbinătór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (*înv.*) (Persoană) care îmbină, asociază pentru a realiza un tot. • pl. *-ori, -oare.* /***îmbina** + *-tor*.

îmbinătúră *s.f.* (*înv.*) Îmbinare (1). • pl. *-i.* /***îmbina** + *-tură*.

îmbîcseálă *s.f.* Starea a ceea ce este îmbîcsit. • pl. *-eli.* /***îmbîcsi** + *-eală*.

îmbîcsí *vb. IV.* **1** *tr., refl.* A (se) umple, a (se) înțesa de praf, de murdărie sau de mirosuri. <> Expr. *A i se îmbîcsi creierul* v. creier. **2** *refl.* (*despre aer*) A deveni înăbușitor. **3** *tr.* (*reg.*) A umple ceva, îndesind sau înghesuind. • prez.ind. *-esc.* /***în** + ***bicsi**, *reg.* „a umple, a îndesa".

îmbîcsít, -ă *adj.* **1** Care este plin, înțesat de praf, de murdărie sau de mirosuri. <> Expr. *A fi (cam) îmbîcsit la minte* = a fi prost. **2** (*reg.*) Care este umplut peste măsură; care este îndesat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***îmbîcsi**.

îmbîrligá *vb. I. tr.* (*reg.; despre animale*) A-și îndoi coada în formă de arc (și a o îndrepta în sus). <> Expr. (*fam.*) *Am îmbîrligat-o*, se spune atunci cînd intri într-o mare încurcătură. • prez.ind. pers. 3 *îmbîrlígă.* /***în** + ***bîrliga**.

îmbîrlígat, -ă *adj.* (*despre coada sau coarnele unor animale*) Care este îndoit în formă de arc (și îndreptat în sus). <> Expr. *Capra rîioasă poartă coada îmbîrligată* v. capră. *A ședea cu coada îmbîrligată* v. coadă. • pl. *-ți, -te.* /v. ***îmbîrliga**.

îmblá *vb. I.* v. umbla.

îmblát[1] *s.n.* v. umblat[1].

îmblát[2]**, -ă** *adj.* v. umblat[2].

îmblăcí *vb. IV.* v. îmblăti.

îmblăcíre *s.f.* v. îmblătire.

îmblăcít[1] *s.n.* v. îmblătit[1].

îmblăcít[2]**, -ă** *adj.* v. îmblătit[2].

îmblăcítor, -oáre *s.m., s.f.* v. îmblătitor.

îmblăciu *s.n.* (*reg.*) **1** Unealtă agricolă rudimentară, formată dintr-o prăjină lungă, la capătul căreia este legat un băț gros și mobil, cu care se lovesc spicele de cereale sau păstăile de legume pentru a le scoate boabele; (*reg.*) îmblăciug. <> Expr. *A-i măsura* (cuiva) *vorba cu îmblăciul* v. măsura. **2** Restr. Prăjina de la îmblăciu. • acc. și *îmblăciu.* pl. *-cie.* /***îmblăci** + *-iu*.

îmblăciúg *s.n.* (*reg.*) Îmblăciu (1). • pl. *-uri, -ge.* /cf. *îmblăciu*.

îmblăní *vb. IV. tr.* **1** (*compl. indică obiecte de îmbrăcăminte*) A căptuși cu blană. **2** (*pop.; compl. indică elemente de construcție*) A căptuși cu scîndură groasă. **3** (*pop.*) A pune tocuri la fereastră. **4** Fig. (*reg.; glum.; compl. indică oameni*) A bate. • prez.ind. *-esc.* /***în** + ***blană** + *-i*.

îmblămíre *s.f.* Acțiunea de *a îmblăni* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***îmblăni**.

îmblănít, -ă *adj.* **1** (*despre obiecte de îmbrăcăminte*) Care este căptușit cu blană. **2** (*pop.; despre elemente de construcție*) Care este căptușit cu scîndură groasă. **3** (*pop.; despre ferestre*) Care are tocul pus. • pl. *-ți, -te.* /v. ***îmblăni**.

îmblătí *vb. IV. tr.* (*pop.*) **1** (*compl. indică cereale, plante cu păstăi etc.*) A bate cu îmblăciul (1) pentru a scoate semințele. **2** Analog. A bătători pămîntul prin mișcări iuți din picioare în timpul jocului. **3** Fig. (*compl. indică oameni*) A bate tare; a ciomăgi. • prez.ind. *-esc.* și (*reg.*) *îmblăcí, umblăcí vb. IV.* /<sl. veche **млатити**.

îmblătíre *s.f.* (*pop.*) Acțiunea de *a îmblăti* și rezultatul ei; batere a cerealelor sau a plantelor cu păstăi etc. cu îmblăciul (1) pentru a scoate semințele. • pl. *-i.* și (*reg.*) *îmblăcíre, umblăcíre s.f.* /v. ***îmblăti**.

îmblătít[1] *s.n.* (*pop.*) **1** Faptul de *a îmblăti*; batere a cerealelor sau a plantelor cu păstăi etc. cu îmblătiul (1) pentru a scoate semințele. **2** Ext. Perioadă de timp cînd se face îmblătitul. • pl. *-uri.* și (*reg.*) *îmblăcít, umblăcít s.n.* /v. ***îmblăti**.

îmblătít[2]**, -ă** *adj.* (*pop.*) **1** (*despre cereale, plante cu păstăi etc.*) Care a fost bătut cu îmblătiul pentru a scoate semințele. **2** Analog. (*despre pămînt*) Care este bătătorit prin mișcări iuți din picioare în timpul jocului. **3** Fig. (*despre oameni*) Care este bătut tare; ciomăgit. • pl. *-ți, -te.* și (*reg.*) *îmblăcít, -ă, umblăcít, -ă adj.* /v. ***îmblăti**.

îmblătitór, -oáre *s.m., s.f.* (*pop.*) Persoană care îmblătește. • pl. *-ori, -oare.* și (*reg.*) *îmblăcitór, -oáre, umblăcitór, -oáre s.m., s.f.* /***îmblăti** + *-tor*.

îmblet *s.n.* v. umblet.

îmblînzí *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică animale sălbatice*) A deprinde să trăiască în apropierea și în folosul omului, să se supună omului, să execute anumite comenzi etc.; a domestici. **2** *tr., refl.* A face sau a deveni (mai) blînd; a (se) calma, a (se) domoli, a (se) liniști. *Aducînd pitaci și colaci... a împărțit la fiecare, de ne-a îmblînzit* (CR.). **3** *refl.* Fig. (*despre furtună, vînt etc.*) A scădea în intensitate; a se domoli. • prez.ind. *-esc.* /***în** + ***blînd** + *-i*.

îmblînzíre *s.f.* Acțiunea de *a (se) îmblînzi* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***îmblînzi**.

îmblînzít, -ă *adj.* **1** (*despre animale sălbatice*) Care a fost făcut să-și piardă sălbăticia, să se apropie de om (și să se supună voinței lui); domesticit. **2** (*despre oameni*) Care a devenit mai blînd; calmat, domolit, liniștit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***îmblînzi**.

îmblînzitór, -oáre *s.m., s.f.* Persoană care se ocupă cu îmblînzirea animalelor sălbatice. • pl. *-ori, -oare.* /***îmblînzi** + *-tor*.

îmbobocí *vb. IV. intr.* **1** (*despre plante*) A face boboci. **2** (*despre muguri*) A începe să se desfacă. **3** Fig. (*reg.; despre înțepăturile insectelor*) A umfla pielea ca niște boboci. • prez.ind. pers. 3 *-ește.* /***în** + ***boboc** + *-i*.

îmbobocíre *s.f.* Acțiunea de *a îmboboci* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***îmboboci**.

îmbobocít, -ă *adj.* **1** (*despre plante*) Care are boboci. **2** (*despre flori*) Care este în stadiul de boboc. **3** (*despre muguri*) Care este pe cale să se desfacă. **4** Fig. (*pop.; despre fete*) Care este foarte tînără. • pl. *-ți, -te.* /v. ***îmboboci**.

îmboborojí *vb. IV.* v. îmbolboji.

îmbodolí *vb. IV.* (*reg.*) **1** *tr., refl.* A (se) înfofoli (1). **2** *tr.* (*compl. indică sugari*) A înfășa (1). **3** *tr.* Fig. (*compl. indică obiecte*) A acoperi cu un strat gros. • prez.ind. *-esc.* și *îmboldorí, îmbondolí, îmbondorí vb. IV.* /etimol. nec.

îmbodolít, -ă *adj.* (*reg.*) **1** (*despre oameni*) Înfofolit. **2** (*despre sugari*) Care este înfășat (1). **3** Fig. (*despre obiecte*) Care este acoperit cu un strat gros. • pl. *-ți, -te.* și *îmboldorít, -ă, îmbondolít, -ă, îmbondorít, -ă adj.* /v. ***îmbodoli**.

îmbogățí *vb. IV.* **1** *refl., tr.* A deveni sau a face să devină bogat; a (se) înavuți. **2** *refl., tr.* A (se) adăuga noi elemente unui bun material sau spiritual; a deveni sau a face să devină mai numeros, mai complex, mai cuprinzător; a (se) amplifica, a (se) dezvolta, a (se) mări. *Vocabularul continuă să se îmbogățească* (GRAUR). **3** *tr.* (*miner.*) A elimina o parte din substanțele sterile dintr-un minereu sau din cărbuni, mărind astfel procentul de substanță utilă. • prez. ind. *-esc.* /***în** + ***bogat** + *-i*.

îmbogățíre *s.f.* Acțiunea de *a (se) îmbogăți* și rezultatul ei; înavuțire. • pl. *-i.* /v. ***îmbogăți**.

îmbogățít, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (*adesea peior.*) (Persoană) care a acumulat bogății, care a devenit bogată (prin mijloace necinstite); înavuțit. **2** *adj.* Care a devenit mai numeros, mai complex, mai cuprinzător. *Antologie îmbogățită. Culturi îmbogățite.* **3** (*despre minereuri, cărbuni*) Al cărui conținut în substanțe utile a crescut. • pl. *-ți, -te.* /v. ***îmbogăți**.

îmboí *vb. IV. refl.* (*reg.*) A se rostogoli. • prez.ind. *îmbói, -iesc.* /etimol. nec.

îmbolbojí *vb. IV. tr., refl.* (*reg.*) **1** A (se) înfășura, a (se) înfofoli (pentru a se deghiza). **2** A(-și) pune cataplasme. **3** A(-și) acoperi fața. • prez.ind. *-esc.* și *îmboborojí vb. IV.* /***îmbodoli** +***obloji**, prin contaminare.

îmboldeálă *s.f.* (*înv.*) **1** Îmboldire (1). **2** Înghesuială (1). • pl. *-eli.* /***îmboldi** + *-eală*.

îmboldí *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică animale*) A împunge sau a lovi cu o prăjină, cu un băț etc., pentru a-l îndemna la mers, la tras. **2** *tr.* Fig. (*compl. indică oameni*) A îndemna, a împinge la o acțiune; a stimula. *Mă-mboldeai adesea-n vremuri să vreau slavă și mărire!* (DAV.). **3** *refl. recipr., tr.* A (se) lovi cu coatele, a(-și) da ghionturi sau brînci; a (se) îmbrînci (1). • prez.ind. *-esc.* /***în** + ***bold** + *-i*.

îmboldíre *s.f.* **1** Acțiunea de *a (se) îmboldi* și rezultatul ei; (*înv.*) îmboldeală (1). **2** Fig. Imbold, îndemn, stimul. • pl. *-i.* /v. ***îmboldi**.

îmbolditór, -oáre *adj.* **1** Care stimulează, îndeamnă la acțiune. **2** Fig. (*despre vorbe*) Care înțeapă; caustic, usturător. • pl. *-ori, -oare.* /***îmboldi** + *-tor*.

îmboldorí *vb. IV.* v. îmbodoli.

îmboldorít, -ă *adj.* v. îmbodolit.

îmbolnăví *vb. IV.* **1** *refl., tr.* A deveni sau a face să devină bolnav. <> (*reg.; tr.*) A schilodi. **2** *tr.* Fig. (*compl. indică oameni*) A supăra. • prez.ind. *-esc.* /***în** + ***bolnăvi**.

îmbolnăvíre *s.f.* Faptul de *a (se) îmbolnăvi*; îmbolnăvit. • pl. *-i.* /v. ***îmbolnăvi**.

îmbolnăvít *s.n.* Îmbolnăvire. • /v. ***îmbolnăvi**.

îmbondolí *vb. IV.* v. îmbodoli.

îmbondolít, -ă *adj.* v. îmbodolit.

îmbondorí *vb. IV.* v. îmbodoli.

îmbondorít, -ă *adj.* v. îmbodolit.

îmborcănă *vb. I. tr.* (*pop.; compl. indică alimente, substanțe etc.*) A pune în borcane. • prez.ind. *-ez.* /***în** + ***borcan** + *-a*.

îmboțá *vb. I. refl.* (*reg.*) A se supăra. • prez.ind. *-ez.* /***în** + ***boț** + *-a*.

îmbourá *vb. I.* **1** *tr.* (*inv., reg.*) A înfiera cu bourul (4). **2** *refl.* (*reg.*) A căpăta forma coarnelor unui bour (1). • prez.ind. *-ez.* /***în** + ***bour** + *-a*.

îmbrăcá *vb. I.* **1** *refl., tr.* A-și pune sau a pune cuiva obiecte de îmbrăcăminte; a(-și) acoperi corpul cu veșminte. <> Expr. (*pop.; tr.*) *A îmbrăca pe cineva* = *a)* a ajuta pe cineva să se înstărească; a îmbogăți; *b)* a împovăra pe cineva cu o sarcină; *c)* a face cuiva un

rău. *A îmbrăca pe cineva cu ușa* = a face pe cineva să plece. *A îmbrăca schima călugărească* (ori *monahală*) v. schimă. *Dezbracă un sfînt și îmbracă pe altul* v. sfînt. *A îmbrăca vălul* v. văl. *A îmbrăca* (sau *a se îmbrăca cu*) *veșmîntul lui Hristos* v. veșmînt. ◆ Fig. (*refl.*; *despre copaci, păduri etc.*) A înverzi. **2** *refl.* (*despre oameni*) A purta haine de o anumită croială, de o anumită calitate etc.; a avea o anumită ținută vestimentară. ◇ Expr. *A (se) îmbrăca bine* = *a)* a purta haine fine, de calitate; *b)* a purta haine la modă. *A (se) îmbrăca (cu* sau *în) caftan* v. caftan. (*A se îmbrăca*) *în negru* v. negru. *A se îmbrăca cu* (sau *în*) *pene de păun* v. păun. *A se îmbrăca tiptil* v. tiptil. **3** *refl., tr.* A(-și) procura hainele necesare (dintr-un anumit loc, dintr-un anumit magazin etc.). *Se îmbracă de la Paris.* **4** *refl., tr.* A(-și) lucra hainele necesare (la un anumit croitor, atelier etc.). *Se îmbracă la cea mai renumită casă de modă din oraș.* **5** *tr.* A furniza îmbrăcăminte unei firme, unei întreprinderi etc. **6** *refl.* Analog. (*despre păsări sau animale*) A se acoperi din nou cu pene sau cu păr. **7** *tr.* (*compl. indică pereți, încăperi, spații etc.*) A acoperi, a înveli. *Din cerdacul îmbrăcat cu viță sălbatică îi coborî într-ajutor o țărancă* (REBR.). *Pereții erau îmbrăcați cu scorțuri de lînă* (SADOV.). ◇ Expr. (*pop.*) *A îmbrăca ușa* = a fugi. *A îmbrăca pășunile cu vite* = a scoate la păscut un număr mare de vite (în raport cu suprafața pășunii). *A îmbrăca un lan* (sau *o moșie*) = a împărți un lan (sau o moșie) pentru a fi lucrat(ă). **8** *tr.* (*compl. indică plăpumi, perne*) A înfața. **9** *tr.* (*compl. indică icoane, bijuterii etc.*) A fereca în aur sau în argint. **10** *tr.* (*compl. indică copertele unei cărți, ale unui caiet etc.*) A înveli cu hîrtie, cu material plastic etc. pentru protecție. **11** *tr.* (*compl. indică piese, construcții etc.*) A acoperi cu un strat de material pentru izolare, protejare etc. **12** *tr.* (*compl. indică piese de mobilier*) A capitona, a tapisa. *A îmbrăcat un fotoliu.* **13** *tr.* (*compl. indică arme*) A împodobi mînerul cu metal prețios. **14** *tr.* Fig. A ascunde, a învălui adevărata înfățișare, adevăratul aspect etc. **15** *refl.* Fig. (*bis.*) A îmbrăți̦șa o credință religioasă. • prez.ind. *îmbrác.* /lat. ***imbracare** <*braca, -ae* „pantaloni".

îmbrăcáre *s.f.* Acțiunea de *a (se) îmbrăca* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***îmbrăca***.

îmbrăcát[1] *s.n.* Faptul de *a (se) îmbrăca*. • /v. ***îmbrăca***.

îmbrăcát[2]**, -á** *adj.* **1** (*despre oameni*) Care are corpul acoperit cu haine; înveșmîntat. ◇ Expr. *A fi îmbrăcat în civil* v. civil. ◆ Fig. (*despre copaci, păduri etc.*) Care a înverzit. **2** Analog. (*despre păsări sau animale*) Care are corpul acoperit din nou cu pene sau cu păr. **3** (*despre haine*) Care este purtat. **4** (*despre plăpumi, perne*) Înfățat. **5** (*despre icoane, bijuterii etc.*) Ferecat în aur sau în argint. **6** (*despre piese, construcții etc.*) Care este acoperit cu un strat de material pentru izolare, protejare etc. **7** (*despre piese de mobilier*) Capitonat, tapisat. **8** (*despre arme*) Care are mînerul împodobit cu metal prețios. • pl. *-ți, -te.* /v. ***îmbrăca***.

îmbrăcămínte *s.f.* **1** Totalitatea obiectelor care îmbracă corpul omenesc; haine, straie, veșminte. ◆ Port. *Care este îmbrăcămintea lor tradițională?* ◆ Ținută. *Duminica poartă îmbrăcăminte de sărbătoare.* **2** Hîrtie, material plastic etc. cu care sînt învelite copertele unui caiet, ale unei cărți etc. **3** Strat de material cu care se acoperă o piesă pentru a o izola, pentru a o proteja etc. ◇ *Îmbrăcăminte rutieră* = cele două straturi (inferior, de rezistență, și superior, de uzură) așezate pe fundația unui drum amenajat și care suportă direct sarcinile. **4** (*reg.*) Ramă de lemn a ferestrei. • pl. (*pop.; fam.*) *-ți.* /***îmbrăca*** + *-ăminte*.

îmbrăcătúră *s.f.* (*reg.*) Ramă de lemn a ferestrei. • pl. *-i.* /***îmbrăca*** + *-ătură*.

îmbrățișá *vb. I.* **1** *tr., refl. recipr.* A (se) strînge în brațe (în semn de afecțiune). ◆ Fig. (*tr.*) A înconjura din toate părțile; a învălui. *Glasurile se înecă în nourul de praf ce-i îmbrățișează pe toți* (REBR.). **2** *tr.* Fig. A cuprinde dintr-o aruncătură de ochi. *Ochii îmbrățișează întinderile și munții* (SADOV.). **3** *tr.* Fig. A include, a cuprinde (în sfera preocupărilor). **4** *tr.* Fig. (*compl. indică idei, doctrine, concepții*) A-și însuși. *A îmbrățișat ideile de dreapta.* **5** *tr.* Fig. A se consacra unei profesiuni; a se apuca de o meserie. *A îmbrățișat medicina.* • prez.ind. *-ez* și (*reg.*) *îmbrățoșá vb. I.* /***în*** + ***brățiș*** + *-a*.

îmbrățișáre *s.f.* Acțiunea de *a (se) îmbrățișa* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* și (*reg.*) *îmbrățoșáre s.f.* /v. ***îmbrățișa***.

îmbrățoșá *vb. I.* v. îmbrățișa.

îmbrățoșáre *s.f.* v. îmbrățișare.

îmbrebenà *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică pînze, cămăși etc.*) A împodobi cu flori țesute sau brodate; a înflora. **2** *refl.* A se împodobi cu flori. • prez.ind. *-ez.* /***în*** + ***breabăn*** + *-a*.

îmbricá *vb. I.* v. imbrica.

îmbricáre *s.f* v. imbricare.

îmbricát, -á *adj.* v. imbricat.

îmbricáție *s.f.* v. imbricație.

îmbrînà *vb. I. tr., refl.* (*pop.*) A (se) încinge cu brîul. • prez.ind. *-ez.* /***în*** + ***brîu*** + *-a*.

îmbrînceálă *s.f.* Îmbrîncire. • pl. *-eli.* /***îmbrînci*** + *-eală*.

îmbrîncí *vb. IV.* **1** *tr., refl. recipr.* A (se) împinge cu violență; a(-și) da brînci, a (se) ghionti, a (se) îmboldi (3). **2** *tr.* A da afară. **3** *intr.* (*reg.*) A merge greu din cauza bătrîneții, a slăbiciunii. • prez.ind. *-esc.* /***în*** + ***brîncă*** + *-i*.

îmbrîncíre *s.f.* Acțiunea de *a (se) îmbrînci* și rezultatul ei; ghiontire, îmbrînceală, îmbrîncitură (1). • pl. *-i.* /v. ***îmbrînci***.

îmbrîncitúră *s.f.* **1** Îmbrîncire. **2** Ghiont; împinsătură (violentă). • pl. *-i.* /***îmbrînci*** + *-tură*.

îmbrînzí *vb. IV. refl., tr.* A (se) brînzi. • prez.ind. pers. 3 *-ește.* /***în*** + ***brînză*** + *-i*.

îmbrînzít, -á *adj.* **1** Cu brînză. *I-a mai rămas o bucățică de mămăligă îmbrînzită* (CR.). **2** (*despre lapte*) Brînzit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***îmbrînzi***.

îmbrobodeálă *s.f.* **1** Îmbrobodire. **2** Concr. Obiect care servește la îmbrobodit; broboadă. • pl. *-eli.* /***îmbrobodi*** + *-eală*.

îmbrobodí *vb. IV.* **1** *tr., refl.* A(-și) acoperi capul cu o broboadă, cu o basma, cu un șal, cu un batic etc. **2** *tr., refl.* Fig. A (se) acoperi ca într-un voal; a (se) învălui (1). *Cerul cel limpede se îmbrobodește cu nori întunecoși* (RUSSO). **3** *tr.* Fig. (*fam.*; *compl. indică oameni*, spec., *bărbați*) A minți, a înșela; a convinge să accepte realitatea așa cum îi este prezentată, împiedicîndu-l să vadă adevărul. *Spui tu drept, mamă, nu mă îmbrobodești cu vreo minciună?* (GAL.). ◆ A amăgi. ◇ Expr. *A îmbrobodi pe cineva (la ochi)* = a cuceri pe cineva. • prez.ind. *-esc.* /***în*** + ***broboadă*** + *-i*.

îmbrobodíre *s.f.* Acțiunea de *a (se) îmbrobodi* și rezultatul ei; îmbrobodeală (1). • pl. *-i.* /v. ***îmbrobodi***.

îmbrobodít[1] *s.n.* Faptul de *a (se) îmbrobodi*. • /v. ***îmbrobodi***.

îmbrobodít[2]**, -ă** *adj.* (*despre oameni*) **1** Care are capul acoperit cu o broboadă, cu un șal, cu un batic etc. **2** Fig. (*mai ales despre bărbați*) Care este mințit, înșelat. *Soțul îmbrobodit nu voia să știe isprăvile nevestei lui.* ◆ Amăgit. *S-a simțit îmbrobodit și a părăsit afacerea.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***îmbrobodi***.

îmbroboditór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care îmbrobodește. • pl. *-ori, -oare.* /***îmbrobodi*** + *-tor*.

îmbucá *vb. I.* **1** *tr.* A vîrî în gură ceva de mîncare. **2** *tr.* A mînca puțin și în grabă, în pripă (ce se nimerește). ◇ Expr. *Cît ai îmbuca o dată* = foarte repede. **3** *tr.* A băga mult în gură o singură dată; a înghiți ceva dintr-o dată. ◇ Expr. *A îmbuca precum lupul* (sau *lupește*) = a mînca cu lăcomie. **4** *tr.* (*despre animale*) A apuca cu gura pentru a mînca. **5** *tr.* (*compl. indică instrumente de suflat*) A pune la gură pentru a sufla; a vîrî capătul în gură. **6** *refl.* (*despre piese*) A intra cu un capăt în altă piesă; a se îmbina. **7** *refl.* (*fam.*; *despre răni*) A se închide. • prez.ind. *îmbúc.* /lat. ***imbuccare** <*bucca, -ae* „gură".

îmbucáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a (se) îmbuca* și rezultatul ei. **2** Concr. Loc unde se îmbucă ceva. • pl. *-ări.* /v. ***îmbuca***.

îmbucát *s.n.* Faptul de *a (se) îmbuca*. • /v. ***îmbuca***.

îmbucătăți *vb. IV. tr.* A tăia ceva în bucăți, a face bucăți; a îmbucăți. • prez.ind. *-esc.* /***îmbucăți*** + ***înjumătăți***, prin contaminare.

îmbucătățíre *s.f.* Acțiunea de *a îmbucătăți* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***îmbucătăți***.

îmbucătúră *s.f.* **1** Cantitate dintr-un aliment care poate fi vîrîtă o dată în gură. ◇ Expr. *A-i număra* (cuiva) *îmbucăturile* v. număra. **2** Ext. Mîncare; bucătură. **3** Loc de asamblare a două țevi, a două burlane, a unui știft în locașul său etc. **4** Orificiu la instrumentele muzicale de suflat prin care pătrunde aerul. • pl. *-i.* /***îmbuca*** + *-tură*.

îmbucățí *vb. IV. tr.* A îmbucătăți. • prez.ind. *-esc.* /***în*** + ***bucăți***.

îmbucurá *vb. I. tr., refl.* (*reg.*) A (se) bucura. • prez. ind. *-bucur.* /***în*** + ***bucura***.

îmbucurătór, -oáre *adj.* Care bucură, care provoacă bucurie. *Vești îmbucurătoare.* • pl. *-ori, -oare.* /***îmbucura*** + *-ător*.

îmbufnà *vb. I. refl., tr.* (*fam.*) A (se) supăra (tăcînd și încruntîndu-se); a (se) bosumfla. • prez.ind. *-ez.* /***în*** + ***bufnă*** + *-a*.

îmbufnáre *s.f.* (*fam.*) Faptul de *a (se) îmbufna*. • pl. *-ări.* /v. ***îmbufna***.

îmbufnát, -ă *adj.* (*fam.*; *despre oameni*) Care este bosumflat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***îmbufna***.

îmbuibá *vb. I.* **1** *refl., tr.* A mînca și a bea sau a da cuiva să mănînce și să bea peste măsură; (*fam.*) a (se) ghiftui, a (se) îndopa (1). **2** *tr.* (*compl. indică stomacul*) A umple pînă la refuz cu mîncare. **3** *refl.* (*despre oameni*) A trăi în belșug excesiv, a avea din toate mai mult decît trebuie. • prez.ind. *îmbúib.* /etimol. nec.

îmbuibáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a (se) îmbuiba* și rezultatul ei. **2** Stare a celui îmbuibat. • pl. *-ări.* /v. ***îmbuiba***.

îmbuibát, -ă *adj.* **1** (*despre ființe*) Care este ghiftuit de mîncare și de băutură. **2** (*despre stomac*) Umplut pînă la refuz. • pl. *-ți, -te.* /v. ***îmbuiba***.

îmbulecí *vb. IV.* v. buieci.

îmbujorá *vb. I.* **1** *refl.* (*despre obraji*) A se înroși, a se aprinde (ca un bujor). **2** *refl.* (*despre oameni*) A se înroși la față. **3** *tr. fact.* A face pe cineva să se înroșească. • prez.ind. *-ez.* /***în*** + ***bujor*** + *-a*.

îmbujoráre *s.f.* Faptul de *a (se) îmbujora*. • pl. *-ări.* /v. ***îmbujora***.

îmbujorát, -á *adj.* **1** (*despre obraji*) Care este roșu, aprins (ca un bujor). **2** (*despre oameni*) Care are obrajii roșii, aprinși. • pl. *-ți, -te.* /v. ***îmbujora***.

îmbulzeálă *s.f.* **1** Îngrămădire de oameni; aglomerație; afluență. **2** Îngrămădire de obiecte în dezordine. • pl. *-eli.* /***îmbulzi*** + *-eală*.

îmbulzí *vb. IV.* **1** *refl.* (*despre ființe*) A se strînge în număr mare și în dezordine, într-un loc; a se înghesui (5), a se îngrămădi (2). *Țăranii se îmbulzeau împrejurul circiumii lui Busuioc* (REBR.). **2** *tr. fact.* (*compl. indică ființe*) A face să stea înghesuit. **3** *tr.* A vîrî pe cineva sau ceva într-un spațiu strîmt, neîncăpător, aglomerat. **4** *tr.* (*despre mulțimi*) A se aduna, în dezordine, în jurul cuiva; ext. a izbi, a îmbrînci (1). **5** *tr.* Fig. (*compl. indică oameni*) A copleși cu insistențe, cu stăruințe (pentru rezolvarea unei probleme). • prez.ind. *-esc.* /***în*** + ***bulz*** + *-i*.

îmbulzíre *s.f.* Acțiunea de *a (se) îmbulzi* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***îmbulzi***.

îmbumbá *vb. I. tr.* (*reg.*) **1** A încheia un nasture, petrecîndu-l prin cheotoare. **2** (*compl. indică obiecte de îmbrăcăminte*) A încheia în nasturi. • prez.ind. *-ez.* și ***îmbumbiá*** *vb. I.* /***în*** + ***bumb*** + *-a*.

îmbumbáre *s.f.* Acțiunea de *a îmbumba* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***îmbumba***.

îmbumbiá *vb. I.* v. îmbumba.

îmbună *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică oameni*) A face să devină (mai) bun (sufletește, din punct de vedere moral etc.). *Credeam că nenorocirile mai îmbunează pe om* (PRED.). ◆ Ext. (*compl. indică animale*) A îmblînzi. **2** *tr., refl.* A face pe cineva să-și uite sau a-și uita un necaz, o supărare, o durere etc.; a (se) calma, a (se) liniști; a (se) binedispune. *După asigurările mele... s-a îmbunat* (IBR.). **3** *refl.* (*despre vreme*) A se îndrepta. **4** *refl.* (*înv.*; *urmat de determ. precedate de prep. „înaintea", „către", „pe lîngă" etc. sau de determ. în dat.*) A intra în grațiile cuiva prin lingușiri; a se face plăcut; a se linguși. *Cozma... cercă să se îmbuneze pe lîngă soția sa, care... ședea mînioasă* (GAN.). **5** *tr.* (*reg.*; *compl. indică bunuri, averi etc.*) A făgădui, a promite. **6** *tr.* (*reg.*) A spera să obțină ceva de la cineva (prin proceduri amabile, prin purtări bune etc.). • prez.ind. *îmbún, -ez.* /***în*** + ***bun*** + *-a*.

îmbunáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a (se) îmbuna* și rezultatul ei. **2** Liniștire, potolire. **3** (*înv.*) Lingușire. • pl. *-ări.* /v. ***îmbuna***.

îmbunát, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care a devenit mai bun. ◆ Ext. (*despre animale*) Care a fost îmblînzit. **2** (*despre ființe*) Care s-a calmat, care s-a liniștit. **3** (*despre oameni*) Blînd; binevoitor. **4** (*despre vreme*)

Care s-a îndreptat, s-a ameliorat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***îmbuna.***

îmbunătățá *vb. I.* v. îmbunătăți.

îmbunătățí *vb. IV.* **1** *tr., refl.* A face ca ceva să devină sau a deveni mai bun; a face să capete sau a căpăta o stare, o valoare, o calitate mai bună; a (se) îndrepta, a (se) remedia. *Situația financiară a familiei s-a îmbunătățit.* **2** *tr.* A corecta, a corija, a rectifica. *Și-a îmbunătățit dicția.* **3** *refl.* (*despre vreme*) A se ameliora, a se îndrepta. • prez.ind. *-esc,* și *(înv.) îmbunătățá vb. I.* /***în*** + ***bunătate*** + *-a.*

îmbunătățíre *s.f.* **1** Acțiunea de *a (se) îmbunătăți* și rezultatul ei. **2** (*tehn.*) Tratament termic aplicat unui metal sau unui aliaj, care constă într-o încălzire la o temperatură superioară punctului de transformare, urmată de o răcire bruscă într-un mediu gazos, pentru a le mări rezistența și a le conferi calitățile necesare prelucrărilor ulterioare. **3** (*agric.*) *Îmbunătățiri funciare* = totalitatea procedeelor tehnice și biologice folosite în agricultură pentru valorificarea terenurilor improprii, slab productive sau degradate (prin dirijarea rațională a apei). • pl. *-i.* /v. ***îmbunătăți.***

îmbunătățít, -ă *adj.* **1** Care a devenit mai bun. **2** Care a dobîndit o calitate, o valoare etc. mai bună. **3** (*despre vreme*) Care s-a îndreptat, ameliorat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***îmbunătăți.***

îmbunătór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (*înv.*) **1** *adj.* Care îmbunează. **2** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care lingușește. • pl. *-ori, -oare.* /***îmbuna*** + *-tor.*

îmbură *vb. I. refl.* (*pop.*) A se acoperi de bură sau de ceață. • prez.ind. pers. 3 *-ează.* /***în*** + ***bură*** + *-a.*

îmburdá *vb. I.* **1** *refl., tr.* (*reg.*) A (se) răsturna. **2** *refl., tr.* (*reg.*) A (se) rostogoli. **3** *refl., tr.* (*reg.*) A (se) prăbuși. ◇ Expr. *Gardul cu proptele nu se îmburdă* = cel care este protejat învinge. **4** *tr.* Fig. (*înv.*) A nimici. • prez.ind. *îmbúrd.* /etimol. nec.

îmburdáre *s.f.* (*înv., reg.*) Acțiunea de *a (se) îmburda* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***îmburda.***

îmburghezí *vb. IV. refl.* **1** A deveni burghez; a deprinde obiceiuri de burghez. **2** Ext. A se îmbogăți. • prez.ind. *-esc.* /***în*** + ***burghez*** + *-i;* cf. și fr. *embourgeoiser.*

îmburghezíre *s.f.* Faptul de *a se îmburghezi.* • pl. *-i.* /v. ***îmburghezi.***

îmburghezít, -ă *adj.* (*despre oameni*) **1** Care a devenit burghez; care are obiceiuri de burghez. **2** Ext. Care s-a îmbogățit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***îmburghezi.***

îmburuiená *vb. I. refl.* (*despre terenuri, culturi etc.*) A se umple de buruieni. • prez.ind. pers. 3 *-ează.* /***în*** + ***buruiena.***

îmburuienát, -ă *adj.* (*despre terenuri, culturi etc.*) Care este plin de buruieni. • pl. *-ți, -te.* /v. ***îmburuiena.***

îmbușoná *vb. I. tr.* (*compl. indică sticle*) A închide cu un bușon. • prez.ind. *-ez.* /***în*** + ***bușon*** + *-a,* după fr. *bouchonner.*

îmbușonáre *s.f.* Acțiunea de *a îmbușona* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***îmbușona.***

îmbușonát, -ă *adj.* (*despre sticle*) Care este astupat cu un bușon. • pl. *-ți, -te.* /v. ***îmbușona.***

îmbuteliá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică butelii, sticle etc.*) A umple (sub presiune), închizînd apoi ermetic. **2** (*compl. indică lichide, gaze*) A introduce în recipiente închise ermetic. • sil. *-li-a.* prez.ind. *-iez.* /<fr. ***embouteiller.***

îmbuteliére *s.f.* Acțiunea de *a îmbutelia* și rezultatul ei. • sil. *-li-e-.* pl. *-i.* /v. ***îmbutelia.***

împachetá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică obiecte*) A face pachet; a pune, a strînge într-un înveliș sau într-o cutie, într-un sac, într-o ladă etc. (pentru a transporta, a expedia etc.). **2** (*med.*) A pune comprese cu nămol, cu parafină etc. pe o parte bolnavă a corpului. • prez. ind. *-ez.* /***în*** + ***pachet*** + *-a;* cf. și fr. *empaqueter,* it. *impacchettare.*

împachetáre *s.f.* **1** Ambalare a unui obiect (pentru a transporta, a expedia etc.); împachetat. **2** (*med.*) Învelire a unei părți bolnave a corpului în comprese cu nămol, cu parafină etc. **3** (*tehn.*) Introducere a unui material metalic într-un recipient conținînd un mediu pulverulent, în vederea unui tratament termochimic. • pl. *-ări.* /v. ***impacheta.***

împachetát[1] *s.n.* Împachetare. • /v. ***impacheta.***

împachetát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre obiecte*) Ambalat. **2** (*med.; despre părți bolnave ale corpului*) Învelit cu scop terapeutic în comprese cu nămol, cu parafină etc. • pl. *-ți, -te.* /v. ***impacheta.***

împácă *vb. I.* **1** *refl. recipr.* (*adesea urmat de determ. introduse prin prep. „cu”*) A restabili raporturile de prietenie, de înțelegere cu cineva; a pune capăt unui conflict, unei dușmănii etc.; (*pop.*) a se împăciui. *Vestea se împrăștiase că domnul se împăcase cu boierii* (C. NEGR.). *După ani de zile s-au împăcat.* ◇ (*tr.*) *După multe eforturi, a reușit să-i împace.* ◇ Expr. *A se împăca cu rînza* v. rînză. *A se împăca ca capra cu varza* v. varză. ◆ (*tr.*) A concilia. *A împăcat divergențele.* **2** *refl. recipr.* A se înțelege cu cineva (într-o chestiune bănească); a conveni. *Afacerea nu a avut loc pentru că nu s-au împăcat la preț.* **3** *refl.* (*despre oameni*) A se obișnui, a se deprinde cu o idee, cu un gînd etc. ◇ Expr. *A se împăca cu soarta* (*sa*) v. soartă. **4** *tr.* (*compl. indică oameni*) A liniști, a potoli, a calma mulțumind, dînd satisfacție etc. *Era atît de nervos, încît cu greu l-a împăcat.* ◇ Expr. *A împăca* (*și*) *capra și varza* sau *a împăca capra cu varza* v. varză. *A-și împăca conștiința* v. conștiință. **5** *refl. recipr.* A se înțelege cu cineva în mod constant. • prez.ind. *împác.* /lat. ****impacare.***

împăcáre *s.f.* Acțiunea de *a (se) împăca* și rezultatul ei; (*înv.*) împăcăciune. • pl. *-ări.* /v. ***împăca.***

împăcát, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este liniștit, mulțumit, satisfăcut; (*pop.*) împăciuit. ◇ Expr. *A-și simți* (sau *a fi cu*) *conștiința împăcată* v. conștiință. (*A fi*) *cu inima împăcată* v. inimă. **2** (*despre oameni*) Care s-a obișnuit, s-a deprins cu o idee, cu un gînd etc.; care s-a familiarizat cu ceva. ◇ Expr. *A fi împăcat cu soarta* (*sa*) v. soartă. **3** (*despre conflicte*) Care a fost aplanat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***împăca.***

împăcăciúne *s.f.* (*înv.*) Împăcare. ◇ Expr. *A veni la împăcăciune* (*cu...*) v. veni. • pl. *-i.* /***împăca*** + *-ăciune.*

împăciuí *vb. IV. refl. recipr.* (*pop.*) A se împăca (1). • prez.ind. *-iesc.* /***în*** + ***pace*** + *-i.*

împăciuíre *s.f.* (*pop.*) Acțiunea de *a se împăciui* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***împăciui.***

împăciuít, -ă *adj.* (*pop.; despre oameni*) Împăcat (1). • pl. *-ți, -te.* /v. ***împăciui.***

împăciuitór, -oáre *adj.* (*despre oameni*) Care împacă, liniștește, calmează pe cineva; conciliant. • pl. *-ori, -oare.* /***împăciui*** + *-tor.*

împăciuitorísm *s.n.* **1** Atitudine de aplanare, de conciliere a unor divergențe. **2** Încercare de aplanare a unor conflicte sociale, ideologice etc. **3** Îngăduință (exagerată) față de greșelile cuiva. • /***împăciuitor*** + *-ism.*

împăciuitoríst, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Adept) al împăciuitorismului. **2** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care practică împăciuitorismul. **3** *adj.* Care se referă la împăciuitorism. • pl. *-iști, -iste.* /***împăciuitor*** + *-ist.*

împăduríi *vb. IV. tr.* A planta arbori pe un teren pentru a forma o pădure. • prez.ind. *-esc.* /***în*** + ***pădure*** + *-i.*

împăduríre *s.f.* Acțiunea de *a împăduri* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***împăduri.***

împădurít, -ă *adj.* (*despre terenuri*) Care este acoperit cu păduri. • pl. *-ți, -te.* /v. ***împăduri.***

împăiá *vb. I. tr.* A umple cu paie pielea unui animal mort sau a unei păsări moarte, pentru a le conserva formele. • prez.ind. *-iez.* /***în*** + ***pai*** + *-a,* după fr. *empailler.*

împăiát, -ă *adj.* (*despre animale și păsări moarte*) A cărui piele a fost umplută cu paie pentru a le conserva formele. • pl. *-ți, -te.* /v. ***împăia.***

împăiejená *vb. I.* v. împăienjeni.

împăiejenáre *s.f.* v. împăienjenire.

împăiejení *vb. IV.* v. împăienjeni.

împăiejeníre *s.f.* v. împăienjenire.

împăienjení *vb. IV.* **1** *tr., refl.* A (se) acoperi cu pînze de păianjen, a (se) umple cu păienjeniș. **2** *refl.* Fig. (*despre ochi*) A nu distinge bine obiectele, a vedea ca prin ceață, ca prin sită; a se încețoșa (2), a se congestiona, a se injecta; (*despre vedere*) a-și pierde claritatea; a se tulbura. • prez.ind. pers. 3 *-ește,* și (*reg.*) *împăiejená vb. I, împăiejení, împăienjiní, împăinjení, împăinjiní vb. IV.* /***în*** + ***păianjen*** + *-i.*

împăienjeníre *s.f.* Acțiunea de *a (se) împăienjeni* și rezultatul ei. • pl. *-i.* și (*reg.*) *împăiejenáre, împăiejeníre, împăienjiníre, împăinjeníre, împăinjiníre* s.f. /v. ***împăienjeni.***

împăienjenít, -ă *adj.* **1** Care este acoperit cu pînze de păianjen; care este plin cu păienjeniș. **2** Fig. (*despre ochi*) Care nu mai distinge bine obiectele; (*despre vedere*) care este lipsit de claritate; încețoșat (2). • pl. *-ți, -te.* și (*reg.*) *împăinjenít-ă, împăinjiníț, -ă adj.* /v. ***împăienjeni.***

împăienjiní *vb. IV.* v. împăienjeni.

împăienjimíre *s.f.* v. împăienjenire.

împăiére *s.f.* **1** Acțiunea de *a împăia* și rezultatul ei. **2** (*biol.*) Fază de formare a paiului la cereale. • pl. *-i.* /v. ***împăia.***

împăinjení *vb. IV.* v. împăienjeni.

împăinjeníre *s.f.* v. împăienjenire.

împăinjemít, -ă *adj.* v. împăienjenit.

împăinjiní *vb. IV.* v. împăienjeni.

împăinjiníre *s.f.* v. împăienjenire.

împăinjiníț, -ă *adj.* v. împăienjenit.

împământá *vb. I.* (*tehn.; compl. indică fire electrice*) A lega la pămînt. • prez.ind. *-ez.* /***în*** + ***pămînt*** + *-a.*

împământáre *s.f* (*tehn.*) Acțiunea de *a împământa* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***împământa.***

împământát, -ă *adj.* **1** (*tehn.; despre fire electrice*) Care este legat la pămînt. **2** (*înv.; despre oameni*) Care este împroprietărit cu pămînt. • pl. *-ți, -te.* /v. ***împământa.***

împământení *vb. IV.* **1** *tr., refl.* A (se) stabili într-un loc; a (se) integra în viața localnicilor. **2** *tr.* (*în Ev. Med., în Țările Rom.; compl. indică oameni*) A acorda printr-un act domnesc calitatea și drepturile de pămîntean. **3** *tr., refl.* Fig. A face să prindă sau a prinde rădăcini; a (se) introduce. *Obiceiul s-a împământenit. Neologismele s-au împământenit repede în limbă.* ◆ A (se) generaliza. **4** *tr.* (*pop.*) A îngropa. • prez.ind. *-esc.* /***în*** + ***pămîntean*** + *-i.*

împământeníre *s.f.* Acțiunea de *a (se) împământeni* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***împământeni.***

împământenitór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (*înv.*) (Persoană) care împământenește. • pl. *-ori, -oare.* /***împământeni*** + *-tor.*

împaná *vb. I.* **1** *refl.* (*despre păsări*) A se acoperi cu pene. **2** *tr.* (*compl. indică săgeți*) A pune pene de pasăre la capătul neascuțit, pentru a putea zbura mai ușor. **3** *tr., refl.* (*pop.*) A (se) împodobi cu pene sau cu alte ornamente, mai ales cu flori. ◆ Fig. (*refl.; despre păduri, livezi etc.*) A se umple de flori și de verdeață. **4** *tr.* (*tehn.*) A introduce între două sau mai multe obiecte ori unelte formate din bucăți, pene de lemn sau de metal, pentru a reduce jocul dintre ele. **5** *tr.* (*compl. indică locuri, încăperi etc.; cu determ. introduse prin prep. „cu”*) A umple, a înțesa; a împînzi. *Unde mai pui, Simeoane, vorbi și Șoimaru, că țara-i împănată cu oșteni de-ai noștri* (SADOV.). **6** *tr.* A încheia două bucăți făcîndu-le să se îmbuce una în alta. **7** *tr.* (*culin.*) A introduce în crestăturile făcute într-o bucată de carne, într-o legumă etc. bucățele de slănină, de usturoi etc. *Vinete împănate cu usturoi.* • prez.ind. *-ez.* și (*înv.*) *împená vb. I.* /lat. ****împînnare*** sau ***în*** + ***pană*** + *-a.*

împănáre *s.f.* Acțiunea de *a (se) împăna* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***împăna.***

împănát, -ă *adj.* **1** (*despre păsări*) Care are corpul acoperit cu pene. **2** (*despre săgeți*) Care are pene de pasăre la capătul neascuțit, pentru a putea zbura mai ușor. **3** (*pop.*) Care este împodobit cu pene sau cu alte ornamente, mai ales cu flori. ◆ Fig. (*despre păduri, livezi etc.*) Care este plin de flori și de verdeață. **4** (*despre obiecte sau unelte formate din bucăți*) Care este fixat cu o pană de lemn sau de metal. **5** (*despre locuri, încăperi etc.*) Înțesat; împînzit. **6** (*despre carne, legume etc.*) În care s-au introdus bucățele de slănină, de usturoi etc. • pl. *-ți, -te.* și (*înv.*) *împenát, -ă adj.* /v. ***împăna.***

împănușá *vb. I. refl.* (*despre porumb*) A se înveli în pănușe. • prez.ind. pers. 3 *-ează.* /***în*** + ***pănușă*** + *-a.*

împăpurí *vb. IV. tr.* A astupa cu papură interstițiile unui vas cu doage. • prez.ind. *-esc.* /***în*** + ***papură*** + *-i.*

împărát *s.m.* **1** Titlu purtat de suveranul unui imperiu. ◆ Persoană care are acest titlu. ◇ Expr. *A* (*o*) *nimeri ca țiganul la împărat* v. nimeri. ◆ Fig. Stăpîn; conducător. **2** (*relig.*) Dumnezeu. **3** (*în orațiile de nuntă*; și *împăratul mare*) Mire. ◇ *Fecior de împărat* v. fecior. **4** Compuse: (*ornit.; reg.*) *împăratul-păsărilor* = împărățel (*Troglodytes troglodytes*); (*iht.; reg.*) *împăratul-năbuscei* = babușcă de culoare roșie -cărămizie, care trăiește în bălțile Dunării; *împăratul -plăticii* = plătică (*Abramis brama*). • pl. *-ți.* /lat. ***împĕrator, -oris.***

împărăteásă *s.f.* **1** Soție de împărat. **2** Titlu purtat de suverana unui imperiu. ◆ Persoană care are acest titlu. **3** (*relig.*) Maica Domnului. **4** (*în orațiile de nuntă*)

Mireasă. **5** (*bot.*) Plantă erbacee agățătoare, veninoasă, din familia curcubitaceelor, cu florile albe-verzui, a cărei rădăcină se folosește ca purgativ în medicina populară (*Bryonia alba*). **6** (*bot.; reg.*) Mutătoare (*Bryonia dioica*). **7** Compus: (*bot.; reg.*) **împărăteasa-buruienilor** = mătrăgună (*Atropa belladona*). • pl. *-ese.* /**împărat** + *-easă*.

împărătésc, -ăscă *adj.* **1** Care aparține împăratului sau împărătesei, care se referă la împărat sau la împărăteasă; care provine de la împărat sau de la împărăteasă. *A fost odată ca-n povești, A fost ca niciodată, Din rude mari împărătești O prea frumoasă fată* (EMIN.). ◇ *Pravilă împărătească* = lege a împăratului bizantin. (*bis.*) *Ușile împărătești* = ușile centrale ale catapetesmei, având în dreapta icoana lui Iisus Hristos și în stânga icoana Maicii Domnului cu Pruncul. *Sărbători* (sau *praznice*) *împărătești* = sărbători legate îndeosebi de momentele din viața lui Iisus Hristos și a Maicii Domnului. (*înv.*) *Boală împărătească* = icter. **2** Ext. Măreț, excepțional, maiestuos. *Dineu împărătesc.* **3** *Zi împărătească* = duminică. **4** (*bot.*) *Pere împărătești* = pere turcești, rotunde. **5** *Galbeni împărătești* = vechi monedă austriacă, cu efigia împăratului. **6** Expr. (*pop.; fam.*) *Beției împărătesc* = alcoolic. • pl. *-ești.* /**împărat** + *-esc*.

împărătéște *adv.* **1** Ca împărații, în felul împăraților. **2** (*pe lângă vb. ca „a trăi", „a mânca", a dormi"*) Foarte bine. • /**împărat** + *-ește*.

împărătíță *s.f.* (*pop.*) **1** Împărăteasă (tânără). **2** Fată de împărat. • pl. *-e.* /**împărat** + *-iță*.

împărățél *s.m.* (*ornit.; reg.*) Pasăre foarte mică, cu penele de pe spate ruginii și de pe pîntece roșietice, cu coada mică, ridicată (*Troglodytes troglodytes*); împăratul-păsărilor. • pl. *-ei.* /**împărat** + *-el*.

împărățí *vb. IV. intr.* **1** (*înv.*) A domni ca împărat. **2** Ext. (*înv., pop.*) A guverna. **3** A trăi bine. • prez. ind. *-esc.* /**împărat** + *-i*.

împărăție *s.f.* **1** Țară condusă de un împărat sau de o împărăteasă; imperiu. ◇ Expr. *A (se) urca pe* (ori *în*) *scaunul împărăției* v. urca. **2** Faptul de *a împărăți*, de a stăpâni, de a conduce o țară în calitate de împărat. *Fiul craiului, văzând că nu-i lucru de șagă, se lasă și el de împărăție și... se întoarce înapoi la tata-său acasă* (CR.). ◆ Fig. Stăpânire. **3** (*înv.*) Împărat. ◇ Expr. *Împărăția-Ta* (sau *-Voastră*), formulă de adresare către un împărat. ◆ Sultan. **4** Demnitate de împărat sau de împărăteasă. ◆ Perioadă de timp cât cineva are această demnitate. **5** (*relig.*) Imperiu al lui Dumnezeu. ◇ (*în relig. creștină*) *Împărăția cerului* (sau *cerurilor*) v. cer. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /**împărat** + *-ie*.

împărecheá *vb. I.* v. împerechea.

împărecheát, -ă *adj.* v. împerecheat.

împărechére *s.f.* v. împerechere.

împăroșá *vb. I. tr., refl.* (*înv.*) A (se) acoperi cu păr. • prez.ind. *-ez.* /**în** + **păros** + *-a*.

împăroșát, -ă *adj.* (*înv.*) Care este plin de păr; care este acoperit cu păr. • pl. *-ți, -te.* /v. **împăroșa**.

împărtășánie *s.f.* (*relig. creștină*) Trupul și sângele Domnului, pe care creștinii le primesc din Sfântul Potir; cuminecătură, euharistie. ◇ Expr. *A fi aproape de ceva* (sau *de cineva*) *ca turcul de împărtășanie* = a fi foarte departe de ceva (sau de cineva). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /**împărtăși** + *-anie*.

împărtăși *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică idei, gânduri, sentimente etc.*) A comunica, a destăinui, a face cunoscut. *I-a împărtășit marele ei secret.* ◆ A transmite. *I-am împărtășit unele impresii fugare.* ◆ A schimba. *A împărtășit impresii din călătorie cu prietena ei.* **2** *tr.* A accepta, a fi de acord cu părerile, cu ideile etc. cuiva. **3** *refl.* (*cu determ. precedate de prep. „din", înv., „de"*) A se face părtaș la ceva, a lua parte la ceva. *Hatmanii lângă dânsul păzeau tăcere, respectând supărarea sa de care și ei se împărtășeau* (C. NEGR.). ◆ (*pop.*) A primi din..., a se înfrupta din... *Oamenii din satul său îl iubeau, căci adeseori se împărtășeau din mistreții și cerbii pe care el îi aducea din munte* (SADOV.). **4** *tr., refl.* (*bis.*) A da sau a lua împărtășanie; a (se) cumineca. **5** *tr.* (*adesea urmat de determ. introduse prin prep. „cu"*) A avea parte de... (cu cineva). *Sîntem meniți să împărtășim aceeași soartă cu vecinii noștri.* **6** *tr.* (*pop.*) A împărți ceva cu cineva. *Acum dezbracă acest palton și vină să împărtășești masa cu mine* (CE. PETR.). • prez.ind. *-esc.* /**în** + **părtaș** + *-i*.

împărtășíre *s.f.* Acțiunea de *a (se) împărtăși* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. **împărtăși**.

împărtășít[1] *s.n.* Faptul de *a (se) împărtăși*. • /v. **împărtăși**.

împărtășít[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre gânduri, sentimente etc.*) Comunicat, destăinuit. **2** (*despre idei, păreri etc.*) Acceptat de altcineva. **3** (*bis.; despre oameni*) Care a luat împărtășanie. • pl. *-ți, -te.* /v. **împărtăși**.

împărțeálă *s.f.* **1** Împărțire a unor bunuri între mai multe persoane. **2** (*jur.; înv.*) Împărțire a unor bunuri prin acord între părți sau prin lege; partaj. • pl. *-eli.* /**împărți** + *-eală*.

împărți *vb. IV.* **1** *tr., refl.* A (se) separa în părți; a (se) diviza. *Și-a împărțit averea în două părți* (CAR.). ◇ Expr. *A împărți* (ceva) *frățește* v. frățește. ◆ A (se) despărți în grupuri, în colective etc. *Elevii s-au împărțit în patru echipe.* ◆ A (se) descompune, a (se) divide, a (se) fracționa. *Produsul dezintegrării se împarte în particule.* ◆ (*tr.*) A fragmenta, a segmenta. *A împărțit o frază în propoziții.* ◆ (*tr.*) A clasa, a cataloga, a ordona. *A împărțit timbrele pe domenii.* **2** *tr.* (*mat.; în opoz. cu „a înmulți"*) A efectua operația de împărțire a unui număr prin altul; a face o împărțire. **3** *tr.* A da mai multor persoane cîte (o parte din) ceva; a repartiza, a distribui. *O să-ți poruncească a împărți daruri în dreapta și-n stânga* (CAR.). ◇ Expr. *A nu avea ce împărți* sau *a nu avea nimic de împărțit* (cu cineva) = a nu avea nimic comun cu cineva. *A împărți autografe* v. autograf. ◆ (*în practica relig. creștine*) A da de pomană la anumite sărbători. ◇ Expr. *A împărți de* (ori *pentru*) *sufletul cuiva* (*care a murit*) v. suflet. ◆ (*în superstiții; unipers.*) A-i fi sortit ceva. *Poate că asta ne-a fost împărțită, să nu fim aproape deolaltă* (POP.). **4** *refl.* A se răspândi, a se împrăștia. *Părul ei... se împărțea despletit pe umerii și pe spatele sale* (C. NEGR.). **5** *tr.* (*adesea urmat de determ. introduse prin prep. „cu"*) A avea parte de... (cu cineva). *Luă în brațe pe această biată fată... cu care împărtise soarta sa* (C. NEGR.). **6** *tr.* A împărtăși o idee, o părere etc. cu cineva. **7** *tr.* (*tipogr.*) A distribui literele, după tipărire, la locurile respective în casă. **8** *tr.* (*jur.; înv.*) A lăsa un copil să plece de la casa părintească. • prez.ind. *împart.* /lat. **impartire**.

împărțíre *s.f.* **1** Separare, divizare. ◆ Repartizare. *Împărțirea elevilor în clase a fost dificilă.* ◆ Clasare, catalogare, ordonare. *Împărțirea timbrelor pe domenii.* **2** (*mat.; în opoz. cu „înmulțire"*) Una dintre cele patru operații matematice fundamentale prin care se determină de cîte ori un anumit număr (sau un polinom) se cuprinde în alt număr (sau polinom). **3** (*jur., adm.*) *Împărțire administrativ-teritorială* = organizare a teritoriului statului în diferite unități (județe, orașe, comune etc.), în scopul desfășurării în bune condiții a activității (administrative, economice etc.). **4** (*tipogr.*) Distribuire a literelor, după tipărire, la locurile respective în casă. **5** (*jur.; înv.*) Divorț. **6** (*jur.; înv.*) Emancipare a unui copil de sub tutela părintească. • pl. *-i.* /v. **împărți**.

împărțít[1] *s.n.* Faptul de *a (se) împărți*. • /v. **împărți**.

împărțít[2]**, -ă** *adj.* **1** Care este separat în părți; divizat. ◆ Care este despărțit, repartizat în grupuri, în colective etc. ◆ Care este clasat, catalogat, ordonat după anumite criterii. **2** Care este împrăștiat, răspândit. **3** (*jur.; înv.; despre oameni*) Divorțat. **4** (*jur.; înv.; despre copii*) Eliberat de sub tutela părintească. • pl. *-ți, -te.* /v. **împărți**.

împărțitór, -oáre *s.m., adj.* **1** *s.m.* (*mat.*) Număr prin care se împarte deîmpărțitul; divizor. **2** *s.m.* (*înv.*) Factor poștal. **3** *adj.* (*înv.*) Care împarte. **4** *adj.* (*înv.*) Care trebuie să fie împărțit. • pl. *-ori, -oare.* /**împărți** + *-tor*.

împărțitúră *s.f.* (*înv.*) Separare, divizare. • pl. *-i.* /**împărți** + *-tură*.

împătimá *vb. I.* v. împătimi.

împătimí *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică oameni*) A face să sufere. **2** *tr., refl.* A (se) pasiona. • prez.ind. *-esc.* și **împătimá** *vb. I.* /**în** + **patimă** + *-i*.

împătimíre *s.f.* Pasiune profundă. • pl. *-i.* /v. **împătimi**.

împătimít, -ă *adj.* (*despre oameni*) Pătimaș. • pl. *-ți, -te.* /v. **împătimi**.

împătrí *vb. IV. tr.* A face de patru ori mai mare sau mai numeros. ◆ Ext. A mări, a spori. • prez.ind. *-esc.* /**în** + **patru** + *-i*.

împătríre *s.f.* **1** Mărire sau înmulțire de patru ori. **2** (*log.*) *Împătrirea termenilor* = eroare bazată pe polisemantismul termenilor unui silogism care, în mod corect, are numai trei termeni. • pl. *-i.* /v. **împătri**.

împătrít, -ă *adj.* Care este de patru ori mai mare sau mai numeros; care este înmulțit cu patru. ◆ Ext. Care este mărit, sporit. • pl. *-ți, -te.* /v. **împătri**.

împăturá *vb. I.* v. împături.

împăturáre *s.f.* v. împăturire.

împăturát, -ă *adj.* v. împăturit.

împături *vb. IV. tr.* **1** (*compl. indică pături, pânze, haine, hârtii etc.*) A strânge prin îndoire de mai multe ori. **2** Expr. (*arg.*) *A o împături* = a fugi. • prez.ind. *-esc.* și *împăturá vb. I.* /**în** + **pătură** + *-i*.

împăturíre *s.f.* Acțiunea de *a împături* și rezultatul ei. • pl. *-i.* și *împăturáre s.f.* /v. **împături**.

împăturít, -ă *adj.* (*despre pături, pânze, haine, hârtii etc.*) Care este strâns prin îndoire repetată. • pl. *-ți, -te.* și *împăturát, -ă adj.* /v. **împături**.

împăuná *vb. I.* **1** *tr.* A pune pene (de păun) la pălărie. **2** *tr.* Ext. A împodobi. **3** *refl.* Fig. (*despre oameni*) A se mîndri, a se lăuda în mod exagerat. • sil. *-pă-u-.* prez.ind. *-ez.* /**în** + **păun** + *-a*; cf. și fr. *pavaner*.

împăunáre *s.f.* Acțiunea de *a (se) împăuna* și rezultatul ei. • sil. *-pă-u-.* pl. *-ări.* /v. **împăuna**.

împăunát, -ă *adj.* **1** (*despre pălării*) Care este împodobit cu pene (de păun). **2** Fig. (*despre oameni*) Care este fudul, mîndru, înfumurat. • sil. *-pă-u-.* pl. *-ți, -te.* /v. **împăuna**.

împeliță *vb. I. refl.* (*înv.*) A se întrupa, a se încarna. • prez.ind. *-ez.* și *împieliță vb. I.* /**în** + **peliță** + *-a*.

împelițáre *s.f.* (*înv.*) Întrupare. • pl. *-ări.* /v. **împeliță**.

împelițát, -ă *adj., s.m. art.* **1** *adj.* Care este afurisit, blestemat. ◇ Expr. *Dracu împelițat* = copil neastîmpărat, poznaș, obraznic. *A fi dracul împelițat* v. drac. **2** *s.m. art.* Dracul. • pl. *-ți, -te.* și *împielițát, -ă adj.* /v. **împeliță**.

împenă *vb. I.* v. împăna.

împenát, -ă *adj.* v. împănat.

împerecheá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A (se) uni pentru a forma o pereche; a (se) asocia. **2** *tr.* (*zootehn.*) A potrivi perechile de animale în vederea montei. **3** *refl. recipr.* A săvârși actul sexual; a se împreuna. • prez.ind. *-ez.* și (*reg.*) *împărecheá vb. I.* /**în** + **pereche** + *-a*.

împerecheát, -ă *adj.* **1** Care este unit, asociat în perechi. **2** (*zootehn.; despre animale*) Care este potrivit în vederea montei. • pl. *-ți, -te.* și (*reg.*) *împărecheát, -ă adj.* /v. **împerechea**.

împerechére *s.f.* **1** Acțiunea de *a (se) împerechea* și rezultatul ei. **2** Contact sexual. • pl. *-i.* și (*reg.*) *împărechére s.f.* /v. **împerechea**.

împestriță *vb. I. tr., refl.* A (se) face pestriț. • prez. ind. *-ez.* /**în** + **pestriț** + *-a*.

împestrițáre *s.f.* Acțiunea de *a (se) împestrița* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. **împestrița**.

împestrițát, -ă *adj.* **1** Care a devenit pestriț. **2** Care este format din elemente variate, nepotrivite. • pl. *-ți, -te.* /v. **împestrița**.

împestrițătúră *s.f.* (*adesea peior.*) **1** Amestec de culori; alăturare stridentă de culori. **2** Amestec de elemente eterogene. • pl. *-i.* /**împestrița** + *-ătură*.

împetecá *vb. I. tr.* (*pop.; fam.*) **1** A coase un petic (la o haină, la un obiect de lenjerie etc.). **2** A pune laolaltă mai multe petece. • prez.ind. *împetec.* și *împetecí vb. IV.* /**în** + **petec** + *-a*.

împetecát, -ă *adj.* (*pop.; fam.*) **1** (*despre haine, obiecte de lenjerie etc.*) Care are petece. **2** Care este rupt în bucăți. • pl. *-ți, -te.* și *împetecít, -ă, împeticát, -ă adj.* /v. **împeteca**.

împetecí *vb. IV.* v. împeteca.

împetecít, -ă *adj.* v. împetecat.

împeticát, -ă *adj.* v. împetecat.

împeți *vb. IV. tr.* (*pop.*) A peți. • prez.ind. *-esc.* /**în** + **peți**.

împețít *s.n.* (*pop.*) Pețit. • /v. **împeți**.

împiedecá *vb. I.* v. împiedica.

împiedecáre *s.f.* v. împiedicare.

împiedecát, -ă *adj.* v. împiedicat.

împiedecătór, -oáre *adj.* v. împiedicător.

împiedică *vb. I.* **1** *refl.* (*despre oameni și animale; de obicei urmat de determ. introduse prin prep. „de" sau „în"*) A (se) lovi (cu piciorul) de ceva sau de cineva care stă în cale (și a cădea). *Se împiedică de ceva și cade jos* (CR.). ◇ Expr. *A se împiedica în picioare* = a se împletici. *A se împiedica la vorbă* = a se bâlbâi; a gângăvi. *A (i) se împiedica cuiva limba* (*în gură* ori

la vorbă) = a nu putea rosti clar cuvintele. *A se împiedica de nas* v. nas. ◆ Fig. A da mereu peste ceva sau peste cineva care supără, stinghereşte. **2** *tr.* A lega picioarele unui animal, pentru a nu putea fugi. **3** *tr.* (*compl. indică roţile unui vehicul sau vehicule*) A înfrîna pentru a merge mai greu sau pentru a se opri. ◇ *Lanţ de împiedicat* v. lanţ. **4** *tr.* A pune piedica de siguranţă la mecanismul armelor de foc. **5** *tr.* A pune cuiva o piedică pentru a-l face să cadă la pămînt. **6** *tr.* Fig. A nu lăsa pe cineva să facă ceva; a se pune în calea cuiva sau a ceva. • prez.ind. *împiédic.* şi (*reg.*) *împiedecá vb. I.* /lat. ***impĕdĭcare***.

împiedicáre *s.f.* **1** Acţiunea de *a* (*se*) *împiedica* şi rezultatul ei. **2** Concr. (*înv., reg.*) Piedică; obstacol. • pl. *-ări.* şi (*reg.*) *împiedecáre s.f.* /v. ***împiedica***.

împiedicát, -ă *adj.* **1** (*despre oameni şi animale*) Care s-a lovit cu piciorul de un obstacol (şi a căzut). **2** (*despre animale*) Care are picioarele legate pentru a nu putea fugi. **3** (*despre roţile unui vehicul sau despre vehicule*) Care este frînat pentru a merge mai greu sau pentru a se opri. **4** (*despre oameni*) Căruia i s-a pus o piedică pentru a-l face să cadă la pămînt. **5** (*despre arme de foc*) Care are piedica de siguranţă pusă. **6** Fig. (*despre vorbire, stil*) Greoi. ◇ Expr. *A-i fi cuiva limba împiedicată* v. limbă. • pl. *-ţi, -te.* şi (*reg.*) *împiedecát, -ă adj.* /v. ***împiedica***.

împiedicătór, -oáre *adj., s.f.* **1** *adj.* Care împiedică, care stă în cale. *Obstacole împiedicătoare.* ◆ Fig. Care încurcă. **2** *s.f.* (*pop.*) Funie cu care se leagă picioarele unui animal pentru a nu fugi. **3** *s.f.* (*pop.*) Piedică ce se pune la roată pentru a o înfrîna. • pl. *-ori, -oare.* şi (*reg.*) *împiedecătór, -oáre adj.* /***împiedica*** + *-tor*.

împieliţă *vb. I.* v. împeliţa.

împieliţát, -ă *adj.* v. împeliţat.

împieptoşá *vb. I. refl.* **1** A-şi încorda muşchii pieptului (în semn de semeţie). **2** A se opinti din piept (pentru a ridica o greutate). • prez.ind. *-ez.* /***în*** + ***pieptos*** + *-a*.

împietrí *vb. IV.* **1** *intr., refl.* (*în basme*) A se preface în (stană de) piatră; (*pop.*) a (se) împietroşa. **2** *refl.* A deveni tare ca piatra; a se întări (1); (*pop.*) a se împietroşa. *Piinea s-a împietrit.* **3** *intr.* Fig. (*despre fiinţe*) A rămîne nemişcat, a nu mai putea face nici o mişcare, nici un gest (de frică, de groază etc.); a încremeni (1), a înlemni (1), a înmărmuri (1), (*pop.*) a împietroşa. *A împietrit de groază la vederea ursului.* **4** *refl., tr.* Fig. A deveni sau a face să devină insensibil; (*pop.*) a (se) împietroşa. *Necazurile au împietrit-o.* ◇ Expr. *A i se împietri cuiva inima* v. inimă. • prez. ind. *-esc.* /***în*** + ***piatră*** + *-a*.

împietríre *s.f.* Acţiunea de *a* (*se*) *împietri* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***împietri***.

împietrít, -ă *adj.* **1** (*în basme*) Care a fost prefăcut în (stană de) piatră; pietrificat. **2** Fig. (*despre fiinţe*) Care a încremenit, a înlemnit (de frică, de groază etc.). **3** Fig. (*despre oameni*) Care a devenit insensibil. ◇ Expr. (*A avea*) *inimă împietrită* v. inimă. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***împietri***.

împietroşá *vb. I. intr., refl.* (*pop.*) A (se) împietri. • prez.ind. *-ez.* /***în*** + ***pietros*** + *-a*.

împietruí *vb. IV. tr.* A pietrui. • prez.ind. *-iesc.* /***în*** + ***pietrui***.

împietruíre *s.f.* Acţiunea de *a împietrui* şi rezultatul ei; aşezare a unor straturi de pietre sau de pietriş pe partea carosabilă a unui drum. • pl. *-i.* /v. ***împietrui***.

împilá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică oameni, colectivităţi etc.*) A asupri, a oprima. *De la ai săi nu aşteaptă vreun bine, pentru că ai săi totdeauna l-au împilat* (C. NEGR.). **2** *tr.* (*înv.*) A călca în picioare. **3** *refl.* (*înv.*) A nu se mai dezvolta. **4** *tr.* (*reg.; compl. indică fin*) A îndesa, a presa. **5** *tr.* (*reg.; compl. indică cai*) A împiedica, legîndu-i capul de un picior cu o funie, pentru a nu putea fugi. • prez.ind. *-ez.* /lat. ***impillare** „a bate în piuă”.

împiláre *s.f.* Acţiunea de *a* (*se*) *împila* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***împila***.

împilát, -ă *adj.* (*despre oameni, colectivităţi etc.*) Care este asuprit, oprimat. ◇ (*subst.*) *Asupriţii şi împilaţii... ar fi pierdut, pierzîndu-l, un mare sprijin şi apărător* (C. NEGR.). • pl. *-ţi, -te.* /v. ***împila***.

împilătór, -oáre *adj.* Care împileză; asupritor. • pl. *-ori, -oare.* /***împila*** + *-tor*.

împínge *vb. III.* **1** *tr., intr.* A mişca, a deplasa pe cineva sau ceva din loc, exercitînd o apăsare asupra lui. *Cu mare greutate a reuşit să împingă dulapul spre colţul camerei.* **2** *intr.* A se lăsa cu toată greutatea sau puterea pe cineva sau ceva pentru a urni din loc. *Cu toţii au împins maşina pentru a o porni.* ◇ Expr. *A împinge la roată* v. roată. **3** *tr.* A face să avanseze. **4** *tr.* A duce, a purta. *De ani de zile, împingem vitele noastre la păşune pe hotarul Murgenilor* (SADOV.). **5** *tr.* Fig. (*adesea peior.; compl. indică oameni*) A ajuta să ajungă la o situaţie nemeritată. ◇ Expr. *A împinge pe cineva la disperare* v. disperare. *A împinge* (pe cineva) *în prăpastie* v. prăpastie. **6** *tr.* Fig. (*compl. indică oameni*) A îndemna, a îmboldi. *Eu te voi împinge tot spre adevăr* (ISP.). ◇ Expr. *A împinge* (pe cineva) *păcatul* (sau *păcatele, dracul*) *să...* (ori *de...*) = a simţi un imbold spre o faptă rea, a fi îndemnat de un cuget rău, de o slăbiciune. (*refl.*) *A se împinge cu vorba* = a se îndemna. *A împinge la roată pe cineva* v. roată. **7** *refl.* A se înghesui pentru a putea merge înainte. **8** *tr.* A îmbrînci, a ghionti. *Nu mă-mpinge... că ameţesc* (CAR.). **9** *tr.* Fig. (*înv.*) A alunga, a izgoni. ◆ A respinge, a nu accepta. **10** *intr.* (*reg.*) A cheltui. **11** *tr.* (*pop.*) A plăti. ◇ Expr. *A împinge* (cuiva) *bani* = a mitui (pe cineva). *A împinge bani groşi* v. gros. • prez. ind. *împing*; perf. smp. *împinsei*; part. *împíns.* /lat. ***impingĕre***.

împíngere *s.f.* **1** Acţiunea de *a* (*se*) *împinge* şi rezultatul ei. **2** Forţă de apăsare exercitată de un corp asupra altuia. • pl. *-i.* /v. ***împinge***.

împíns[1] *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *împinge.* • /v. ***împinge***.

împíns[2]**, -ă** *adj.* **1** Care şi-a schimbat poziţia, fiind deplasat de cineva. **2** Care este apăsat cu putere. **3** Fig. (*despre oameni*) Ajutat să ajungă la o situaţie nemeritată. **4** Fig. (*înv.*) Izgonit, alungat. ◆ Respins. • pl. *-şi.* *-se.* /v. ***împinge***.

împinsătúră *s.f.* Ghiont, brînci. • pl. *-i.* /***împins***[1] + *-ătură*.

împintenă *vb. I. tr.* A da pinteni calului. • prez. ind. *-ez.* /***în*** + ***pinten*** + *-a*.

împintenát, -ă *adj.* **1** Care are pinteni. **2** (*despre cai*) Care este lovit cu pintenii de către călăreţ, pentru a alerga mai repede. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***împintena***.

împistreálă *s.f.* (*reg.*) **1** Ornament. **2** Broderie. • pl. *-eli.* /***împistri*** + *-eală*.

împistrí *vb. IV. tr.* (*reg.*) **1** (*compl. indică pînze, cămăşi etc.*) A împodobi cu desene, cu motive florale etc. **2** (*compl. indică ouă*) A încondeia (de Paşte). • prez. ind. *-esc.* /<sl. veche **пьстрнти**.

împistríre *s.f.* (*reg.*) Acţiunea de *a împistri* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***împistri***.

împistrít, -ă *adj.* (*reg.*) **1** (*despre pînze, cămăşi etc.*) Care este împodobit cu desene, cu motive florale etc. **2** (*despre ouă*) Care este încondeiat. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***împistri***.

împîclí *vb. IV. refl.* **1** A se acoperi cu pîclă. **2** A căpăta un aspect tulbure; a-şi pierde claritatea. • prez.ind. pers. 3 *-eşte.* /***în*** + ***pîclă*** + *-i*.

împîclít, -ă *adj.* **1** Care este acoperit cu pîclă. **2** Care este întunecat, mohorît. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***împîcli***.

împînzí *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică terenuri, locuri etc.*) A acoperi (ca o pînză). *Fulgi mari de ninsoare împînzesc priveliştea* (ANG.-IOS.). **2** *refl.* (*despre privire*) A-şi pierde claritatea; a se împăienjeni (2), a se tulbura. **3** *tr., refl.* A (se) întinde; a (se) răspîndi. *În cîteva clipe toţi s-au împînzit prin pădure pentru a scăpa de urmărire.* • prez.ind. *-esc.* /***în*** + ***pînză*** + *-i*.

împînzíre *s.f.* Acţiunea de *a* (*se*) *împînzi* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***împînzi***.

împînzít, -ă *adj.* **1** (*despre privire*) Care a devenit tulbure; care şi-a pierdut claritatea. **2** (*mai ales despre mulţimi*) Care este răspîndit pe o mare întindere. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***împînzi***.

împîslí *vb. IV.* **1** *refl.* (*despre tricotaje de lînă*) A se face des şi îndesat ca pîsla. **2** *tr.* (*despre păr sau barbă*) A acoperi faţa, crescînd des (avînd aspect de pîslă). • prez.ind. pers. 3 *-eşte.* /***în*** + ***pîslă*** + *-i*.

împîslíre *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *împîsli.* • pl. *-i.* /v. ***împîsli***.

împîslít, -ă *adj.* **1** (*despre tricotaje de lînă*) Care a devenit des ca pîsla; care are aspect de pîslă. **2** (*despre păr sau barbă*) Care este des şi încîlcit (avînd aspect de pîslă). • pl. *-ţi, -te.* /v. ***împîsli***.

împîslitúră *s.f.* Material de consistenţa pîslei. • pl. *-i.* /***împîsli*** + *-tură*.

împlătoşá *vb. I. refl.* **1** A se înarma cu o platoşă. **2** Fig. A se înarma cu credinţa creştină. • prez.ind. *-ez.* /***în*** + ***platoşă*** + *-a*.

împlătoşát, -ă *adj.* Care este înarmat cu o platoşă. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***împlătoşa***.

împle *vb. III.* v. umple.

împletecí *vb. IV.* v. împletici.

împletecíre *s.f.* v. împleticire.

împletecít, -ă *adj.* v. împleticit.

împletí *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică fire, jurubiţe etc.*) A împreuna prin încrucişare, manual sau cu maşina, după un anumit sistem, pentru a forma un tot. **2** *tr.* A lucra diferite obiecte din fire textile, din nuiele, din flori etc., dispunîndu-le într-un anumit fel. *Împleteşte coşuri de rafie.* ◇ Expr. (*intr.*) *A împleti din picioare* = *a*) a mişca repede din picioare; *b*) a dansa. ◇ Poet. *Nu voi sicriu bogat, Ci-mi împletiţi un pat Din tinere ramuri* (EMIN.). ◆ Spec. A face o împletitură din fire de lînă, de bumbac etc., prin tricotare cu andrele, cu croşete etc. *Împleteşte un pulover.* **3** *tr.* A strînge părul în cozi. ◇ Expr. *A împleti coadă albă* v. coadă. *A împleti cosiţă albă* v. cosiţă. *A împleti gîţe albe* v. gîţă. **4** *tr.* A face colaci din fişii de aluat răsucite. **5** *tr.* A împodobi cu ghirlande, cununi sau cu ornamente din flori. **6** *tr.* (*compl. indică flori sau alte ornamente*) A lega în formă de cununi. **7** *refl.* (*despre plante*) A creşte dese, încurcate, răsucite unele în jurul altora. **8** *refl.* A se încolăci. **9** *refl. recipr.* Fig. A se încrucişa, a se întretăia; a se îmbina. *Pe malul apei se-mpletesc Cărări ce duc la moară* (COŞB.). **10** *tr.* Fig. (*înv.*) A unelti, a urzi. • prez.ind. *-esc.* /***în*** + ***pleată***, pl. lui *plete* + *-i*.

împleticí *vb. IV.* **1** *refl.* (*despre picioare*) A se lovi, a se împiedica unul de altul în mers. **2** *refl.* (*despre oameni*) A merge clătinîndu-se, împiedicîndu-se. **3** *refl.* (*despre limbă*) A se încurca în timpul vorbirii. **4** *refl.* (*despre oameni*) A articula greu cuvintele. **5** *refl.* (*despre obiecte*) A se amesteca; a se încurca; a se încîlci. *Pădurea fiind deasă, crengile copacilor se împleticesc.* **6** *refl.* (*despre plante agăţătoare*) A se căţăra pe alte plante. **7** *tr., refl.* A (se) încolăci; a (se) face cerc. *Şarpele se necăjea, Şi coada şi-o-mpleticea* (POP.). **8** *refl.* Fig. (*despre idei, gînduri etc.*) A deveni confuz, greu de înţeles. • prez.ind. *-esc.* şi (*reg.*) *împletecí vb. IV.* /cf. *împleti*.

împleticíre *s.f.* Acţiunea de *a* (*se*) *împletici* şi rezultatul ei. ◇ Expr. *Din încurcătură în împleticire* v. încurcătură. • pl. *-i.* şi (*reg.*) *împletecíre s.f.* /v. ***împletici***.

împleticít, -ă *adj.* **1** (*despre picioare, paşi, mers*) Care este poticnit. **2** (*despre oameni*) Care merge clătinîndu-se. **3** (*despre limbă*) Care se încurcă în timpul vorbirii. **4** (*despre oameni*) Care articulează greu cuvintele. **5** (*despre obiecte*) Care este amestecat, încurcat, încîlcit. **6** Fig. (*despre idei, gînduri, vorbe etc.*) Care este confuz, greu de înţeles. • pl. *-ţi, -te.* şi (*reg.*) *împletecít, -ă adj.* /v. ***împletici***.

împletíre *s.f.* **1** Acţiunea de *a* (*se*) *împleti* şi rezultatul ei. **2** Fig. Amestec, încurcătură, încîlceală. *Am reprodus o pagină întreagă din articolul d-lui Maiorescu... o atare împletire metafizică nici nu poate fi spusă cu cuvintele noastre* (GHER.). • pl. *-i.* /v. ***împleti***.

împletít[1] *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *împleti.* • /v. ***împleti***.

împletít[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre fire, jurubiţe etc.*) Care este împreunat cu altele prin încrucişare, manual sau cu maşina, după un anumit sistem, pentru a forma un tot. **2** (*despre obiecte*) Care este lucrat din fire textile, din nuiele, din flori etc., dispuse într-un anumit fel. **3** (*despre păr*) Care este strîns în cozi; care este făcut cozi. **4** (*despre flori sau alte podoabe*) Care este legat în formă de cununi. **5** (*despre plante*) Care cresc dese, încurcate, răsucite unele în jurul altora. **6** Care este încolăcit. **7** Fig. (*despre idei, gînduri etc.*) Care este confuz, greu de înţeles. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***împleti***.

împletitór, -oáre *s.m., s.f.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care împleteşte diferite obiecte. **2** *s.f.* Panglică cu care se împleteşte părul. • pl. *-ori, -oare.* /***împleti*** + *-tor*.

împletitúră *s.f.* **1** Fel de a împleti. *Caier verde de mătase, Tot cu-mpletitura-n şase* (POP.). **2** Concr. Obiect obţinut prin împletire. *Bătrîna a ridicat ochii de pe împletitură* (CE. PETR.). **3** Concr. Ornament. **4** Fig. Încurcătură. • pl. *-i.* /***împleti*** + *-tură*.

împlíni *vb. IV.* **1** *tr.* A atinge vîrsta de... *Săptămîna trecută a împlinit 10 ani.* **2** *refl.* (*despre timp sau măsuri de timp*) A trece în întregime; a se scurge, a expira. *Astăzi se împlineşte data la care trebuia să plăteşti datoria.* ◇ Expr. *A i se împlini* (cuiva sau la ceva) *sorocul* v. soroc. **3** *refl.* (*despre noţiuni cantitative*) A ajunge la suma, la valoarea dorită, indicată, necesară. *Împlinindu-să şapte dungi, însămna pe copaciul al doilea altă dungă* (DRĂGHICI). **4** *tr.* A face să fie plin sau întreg; a completa, a întregi. *A împlinit pînă la*

suma de o sută de mii de lei. ◇ Expr. *A-și împlini somnul* = a dormi suficient. **5** *refl.* (*despre ființe*) A (se) îngrășa, a (se) rotunji. *S-a împlinit bine.* ◆ A se dezvolta (bine, proporționat). *S-a mai împlinit fizic.* **6** *tr., refl.* A aduce sau a ajunge la îndeplinire (un scop propus); a (se) îndeplini, a (se) realiza. *Am împlinit tot ce mi s-a dat. Și-a împlinit opera.* ◇ Expr. *A împlini datoria* v. datorie. *A împlini datorința* v. datorință. *A împlini voia* (sau *voile*) *cuiva* v. voie. ◆ (*tr.*) A satisface; a asculta. *I-am împlinit dorința. I-am împlinit toate capriciile.* **7** *tr.* A achita, a plăti. ◆ (*înv., reg.; compl. indică datornici*) A obliga să plătească suma datorată. **8** *tr.* A îndestula nevoile cuiva. **9** *tr.* A ține o promisiune. **10** *tr.* (*compl. indică legi, dispoziții etc.*) A respecta. **11** *tr.* A se supune unei porunci. **12** *tr.* A avea funcția de... **13** *tr.* A executa o condamnare. **14** *tr.* A îndeplini o formalitate. **15** *refl.* A se adeveri, a se confirma, a se îndeplini. *S-a împlinit prorocirea ei. Previziunile lui s-au împlinit întocmai.* **16** Expr. (*tr.*) *A o împlini* (cu cineva) = a avea neplăceri (cu cineva), a o păți (cu cineva). (*refl.*) *I s-a împlinit* = i s-a înfundat. • prez.ind. *-esc.* /lat. ***împlênire*** sau ***în + plini***.

împlinire *s.f.* Acțiunea de *a (se) împlini* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***împlini***.

împlinit, -ă *adj.* **1** (*despre noțiuni de timp*) Care este întreg, complet. *Au trecut șase luni împlinite* (SAHIA). ◇ *Lună împlinită* v. lună. **2** (*despre noțiuni cantitative*) Care este completat, întregit, rotunjit. **3** (*despre ființe*) Care este grăsuț, durduliu. *Nu e mică, nu e mare, nu-i subțire, ci-mplinită* (EMIN.). ◆ Care este bine dezvoltat, bine proporționat. **4** (*despre dorințe, idealuri etc.*) Care este îndeplinit, realizat, satisfăcut. *Vis împlinit.* **5** (*despre sarcini, misiuni etc.*) Care este dus la bun sfîrșit. **6** (*despre previziuni, prorociri etc.*) Care s-a adeverit, s-a confirmat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***împlini***.

împlinitor, -oare *adj., s.m., s.f.* **1** (*înv.*) (Persoană) care umple un gol sau un recipient. **2** (Persoană) care încasează o datorie. **3** (Persoană) care este însărcinată cu executarea unei dispoziții sau a unei misiuni. **4** (Persoană) care îndeplinește un vis, o dorință a cuiva. **5** (Persoană) care se supune unor legi, unor dispoziții etc. • pl. *-ori, -oare.* /***împlini*** + *-tor*.

împlîntă *vb. I.* **1** *tr., refl.* A (se) înfige, a (se) vîrî. *Cîrmaciul împlîntă adînc lopata în valuri* (VLAH.). ◇ Expr. *A împlînta în țeapă* v. țeapă. ◆ (*refl.*) A intra, a pătrunde. *Glonțul s-a împlîntat adînc în piept.* **2** *tr.* Ext. A fixa; a pironi. **3** *tr.* (*înv.; compl. indică plante*) A sădi. • prez.ind. *împlînt*, (*înv.*) *-ez.* /lat. ***împlantare***.

împlîntare *s.f.* Acțiunea de *a (se) împlînta* și rezultatul ei; înfigere; ext. fixare. • pl. *-ări.* /v. ***împlînta***.

împodobi *vb. IV.* **1** *tr., refl.* A (se) găti, a(-și) pune podoabe; a (se) înfrumuseța. **2** *tr.* A decora, a orna. *A împodobit fațada casei cu crengi de brad.* **3** *tr.* Fig. A înzestra, a dota. • prez.ind. *-esc.* /***în + podoabă*** + *-i*.

împodobire *s.f.* **1** Acțiunea de *a (se) împodobi* și rezultatul ei. **2** Concr. Podoabă; ornament. • pl. *-i.* /v. ***împodobi***.

împodobit, -ă *adj.* **1** Care este gătit. *Femeile țin să se arate numaidecît îmbrăcate și împodobite* (SADOV.). ◆ Căruia i s-a pus podoabe. *Rochie împodobită.* **2** Fig. Care este înzestrat, dotat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***împodobi***.

împogodí *vb. IV.* **1** *refl. recipr.* (*pop.*) A cădea de acord asupra unei acțiuni. **2** *refl. recipr.* (*pop.*) A se sfătui. **3** *intr.* (*reg.*) A complota. **4** *refl. recipr.* (*reg.*) A se înțelege bine. **5** *tr.* (*reg.*) A angaja. • prez.ind. *-esc.* /***în + pogodi***.

împomă *vb. I. tr.* (*compl. indică terenuri, suprafețe etc.*) A planta cu pomi. • prez.ind. *-ez.* /***în + pom*** + *-a*.

împonciș, -ă *adj., s.n., adv.* **1** *adj.* (*reg.; despre terenuri, suprafețe etc.*) Care este înclinat. **2** *s.n.* (*reg.*) Povîrniș. **3** *adv.* (*pop.*) De-a curmezișul. ◆ Ext. (*înv.*) Din sens opus. **4** *adj.* (*reg.; despre ochi, privire*) Sașiu. • pl. *-i, -e.* /***în + ponciș***.

împoncișá *vb. I.* (*înv.*) **1** *refl.* A se împotrivi cuiva. **2** *refl. recipr.* A veni în conflict cu cineva sau cu ceva; a se contrazice. **3** *refl.* (*despre oameni*) A se uita urît la cineva. **4** *tr.* A înfige un obiect ascuțit. • prez. ind. *-ez.* /***în + ponciș*** + *-a*.

împoncișáre *s.f.* (*înv.*) Acțiunea de *a (se) împoncișa* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* și *împuncișáre s.f.* /v. ***împoncișa***.

împoncișát, -ă *adj.* (*înv.*) **1** Care este așezat ponciș. **2** Care se împotrivește. **3** (*despre ochi*) Încrucișat. **4** (*despre oameni*) Care privește dușmănos. • pl. *-ți, -te.* /v. ***împoncișa***.

împopistră *vb. I.* **1** *tr.* (*înv.*) A împestrița (prin împroșcare). **2** *refl.* (*reg.; despre fructe*) A începe să se coacă, schimbîndu-și coloritul. • prez.ind. *-esc.* /***în + popistra***.

împoponá *vb. I. tr., refl.* (*reg.*) A (se) împopoțona. • prez.ind. *-ez.* /cf. *poponete*.

împoponát, -ă *adj.* (*reg.*) Împopoțonat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***împopona***.

împopurá *vb. I. tr.* (*înv.; compl. indică teritorii*) A popula. • prez.ind. *-ez.* /***în + popor*** + *-a*.

împoporáre *s.f.* Acțiunea de *a împopora* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***împopora***.

împopoțá *vb. I. refl., tr.* (*reg.*) A (se) împopoțona. • prez.ind. *-ez.* /cf. *împopoțona*.

împopoțoná *vb. I. refl., tr.* A (se) găti cu (prea) multe podoabe (de prost gust); a (se) înzorzona, (*reg.*) a (se) împopona, a (se) împopoța. • prez.ind. *-ez.* /cf. *împopona*.

împopoțonáre *s.f.* Acțiunea de *a (se) împopoțona* și rezultatul ei; împodobire exagerată și fără gust; înzorzonare. • pl. *-ări.* /v. ***împopoțona***.

împopoțonát, -ă *adj.* Care este împodobit cu (prea) multe podoabe (de prost gust); înzorzonat, (*reg.*) împoponat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***împopoțona***.

împospălá *vb. I.* **1** *tr.* (*înv., reg.*) A acoperi presărînd. **2** *tr.* (*reg.*) A murdări. **3** *tr.* (*reg.; compl. indică alimente*) A mînca repede, puțin (și în silă). **4** *tr.* (*înv.*) A instrui în mod superficial. **5** *tr., refl.* (*reg.*) A (se) face mai afînat. • prez.ind. *-iesc.* /***în + pospăia***.

împotmolí *vb. IV. refl.* **1** A se înțepeni în nămol, în nisip etc. *După un timp tunurile se împotmolesc* (CA. PETR.). **2** (*despre rîuri, lacuri*) A-și micșora adîncimea prin depunere de aluviuni pe fundul albiei. **3** Fig. (*despre oameni*) A nu putea înfăptui o acțiune, a nu putea îndeplini o sarcină etc. *S-a împotmolit exact în momentul cînd totul părea că se va finaliza cu bine.* **4** Fig. (*despre acțiuni, sarcini etc.*) A nu putea fi soluționat, rezolvat. • prez.ind. *-esc.* /***în + potmol*** + *-i*.

împotmolíre *s.f.* Acțiunea de *a se împotmoli* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***împotmoli***.

împotríva *prep.* (*constr. cu gen.*) **1** Contra, în contra. *Cine poate sta împotriva lui Dănilă?* (CR.). **2** Către, spre. *S-a dus împotriva oamenilor cu care stătuse de vorbă* (SADOV.). **3** (*înv.*) În fața, în dreptul, față în față de... *Sosiră împotriva Țarigradului* (DOS.). **4** (*înv.*) De o potrivă cu..., ca. *Alta-mpotriva ei nu găsești în sat* (PER.). **5** (*înv.*) În loc de..., în schimbul... *Le va face altă nevoie împotriva ce le va fi făcut* (PRAV.). **6** (*înv.*) Potrivit cu..., în conformitate cu..., conform. *Aceștia împotriva vieței priimi-vor plată* (DOC.). • /de la ***împotrivă***.

împotrívă *adv.* **1** (*de obicei în legătură cu vb. ca „a fi", „a sta", „a se pune", „a zice", „a răspunde", „a vorbi"*) Contrar, în contra. *Dumitale nu mă pot pune niciodată împotrivă* (SADOV.). ◇ *Stare împotrivă* v. stare. ◇ Expr. *A fi împotrivă* = a se împotrivi; a rezista. *A zice* (sau *a răspunde, a vorbi*) *împotrivă* = a contrazice. *A se pune împotrivă* (sau *împotriva...*) v. pune. *A sta împotrivă* sau *a-i sta cuiva împotrivă* v. sta. *A ședea împotrivă* v. ședea. **2** În fața. *Șezi, mă rog, împotrivă și vezi de joacă bine* (ALEX.). • și (*reg.*) *împrotívă adv.* /***în + potrivă***.

împotriveálă *s.f.* (*pop.; fam.*) Faptul de a se împotrivi; opoziție, rezistență. • pl. *-eli.* /***împotrivi*** + *-eală*.

împotrivi *vb. IV.* **1** *refl.* (*de obicei constr. cu dat.*) A nu fi de acord, a fi împotrivă; a se opune. *Știi tu că nu mă împotrivesc ție niciodată* (EMIN.). **2** *refl.* A rezista. *S-a împotrivit pînă la ultima suflare.* **3** *tr.* (*înv.*) A pune față în față. • prez.ind. *-esc.* /***împotrivă*** + *-i*.

împotrivíre *s.f.* Acțiunea de *a (se) împotrivi* și rezultatul ei; opoziție; rezistență. • pl. *-i.* /v. ***împotrivi***.

împotrivít, -ă *adj.* (*înv.*) Opus, contrar. • pl. *-ți, -te.* /v. ***împotrivi***.

împotrivitór, -oare *adj., s.m., s.f.* (*înv.*) **1** (Persoană) care se opune, care este împotrivă. **2** Dușman. • pl. *-ori, -oare.* și *împrotivitór, -oáre adj., s.m., s.f.* /***împotrivi*** + *-tor*.

împotrívnic, -ă *adj., s.m., s.f.* (*înv.*) Potrivnic. • pl. *-ci, -ce.* /***în + potrivnic***.

împovărá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A încărca pe cineva sau ceva cu o povară sau a lua asupra sa o povară; a (se) îngreuna. *La urcuș, a împovărat un cal de munte cu proviziile luate.* **2** *tr.* (*compl. indică oameni*) A însărcina cu o misiune grea. *L-a împovărat cu strîngerea semnăturilor pentru grevă.* **3** *tr.* (*compl. indică populații, popoare etc.*) A năpăstui, a oprima, a oropsi. **4** *refl.* (*pop.; despre femei*) A rămîne însărcinată. **5** *tr.* Fig. (*compl. indică oameni; despre necazuri, griji etc.*) A apăsa, a copleși, a tulbura. • prez.ind. *-ez.* /***în + povară*** + *-a*.

împovărare *s.f.* Acțiunea de *a (se) împovăra* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***împovăra***.

împovărát, -ă *adj.* **1** Care este încărcat cu o povară; îngreunat. **2** (*despre oameni*) Care a primit o misiune grea. **3** (*pop.; despre femei*) Însărcinată. **4** Fig. (*despre oameni*) Care este copleșit de necazuri, de griji; care este cuprins de tristețe, care este tulburat de frămîntări sufletești. • pl. *-ți, -te.* /v. ***împovăra***.

împovărátor, -oáre *adj.* Care împovărează. • pl. *-ori, -oare.* /***împovăra*** + *-tor*.

împrăștiá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A face să plece, să fugă sau a pleca, a fugi în toate părțile; a (se) răspîndi, a (se) răzleți. *Oamenii se împrăștiau tăcuți* (CAM.). ◇ Expr. *A se împrăștia ca potîrnichile* v. potîrniche. **2** *tr., refl.* A (se) destrăma, a (se) spulbera. *După ploaie norii s-au împrăștiat.* **3** *tr., refl.* A (se) risipi, a (se) dezmembra prin cădere, prin rupere, prin răsturnare etc. *Vîntul împrăștie frunzele.* ◇ Expr. *A împrăștia la cele patru vînturi* v. vînt. *A se împrăștia în vînt* v. vînt. ◆ A (se) presăra, a (se) prefira. *A împrăștiat nisip peste tot. S-au împrăștiat flori în calea miresei.* **4** *tr.* (*compl. indică bani, averi etc.*) A irosi, a cheltui; a arunca, a azvîrli (fără cumpătare). *Și-a împrăștiat averea la cazino.* ◆ Fig. (*despre gospodării*) A se nărui. **5** *refl.* (*despre lichide*) A se vărsa, a curge, a se răspîndi (în toate părțile). **6** *refl., tr.* A (se) difuza, a (se) propaga. *Lumina se împrăștie în toate colțurile magaziei.* ◆ (*tr.*) A scăpăra. *Focul împrăștie mii de scîntei.* **7** *tr.* A degaja, a emana, a emite. *Soba împrăștie căldură.* **8** *tr., refl.* (*adesea fig.*) A (se) întinde, a (se) propaga, a (se) transmite. *Vestea s-a împrăștiat peste tot.* **9** *tr.* Fig. (*compl. indică gînduri, stări sufletești apăsătoare etc.*) A face să dispară. *Glasul acesta aspru și ciudat îi împrăștie deodată orice teamă* (REBR.). • sil. *-ti-a.* prez.ind. *împrăștii.* /***în + praștie*** + *-a*.

împrăștiát, -ă *adj.* **1** (*despre lucruri, obiecte etc.*) Risipit. **2** (*despre oameni*) Distrat. ◆ Ext. (*despre manifestări, acțiuni etc. ale oamenilor*) Dezorganizat, lipsit de un plan. • sil. *-ti-at.* pl. *-ți, -te.* /v. ***împrăștia***.

împrăștiére *s.f.* **1** Acțiunea de *a (se) împrăștia* și rezultatul ei. **2** (*fiz.*) Fenomen de răspîndire în toate direcțiile a unui fascicul de radiații ondulatorii sau corpusculare care lovesc sau care traversează o substanță. **3** (*mat.*) *Împrăștierea erorilor* = modul de repartiție a erorilor aleatorii, reprezentat de o funcție ce exprimă probabilitatea producerii lor. **4** (*milit.*) Răspîndire a punctelor de cădere a proiectilelor trase succesiv dintr-o gură de foc, păstrînd neschimbate elementele de tragere. • sil. *-ti-e-.* pl. *-i.* /v. ***împrăștia***.

împrăștietór, -oáre *adj.* **1** Care face să se răspîndească în toate părțile, care împrăștie. **2** Care difuzează. **3** (*înv.; despre oameni*) Risipitor. • sil. *-ti-e-.* pl. *-ori, -oare.* /***împrăștia*** + *-tor*.

împrejmuí *vb. IV. tr.* **1** (*compl. indică terenuri, locuri etc.*) A închide de jur-împrejur (cu gard, zid, pietre, uluci etc.) pentru a fi delimitat de rest; a îngrădi. **2** Fig. A înconjura, a împresura. *Muncitorii sînt împrejmuiți de pretutindeni și împinși... spre oraș* (SAHIA). • prez. ind. *-iesc.* /***în + preajmă*** + *-ui*.

împrejmuíre *s.f.* **1** Acțiunea de *a împrejmui* și rezultatul ei. **2** Concr. Gard; îngrădătură. **3** Concr. (*înv.*) Împrejurime. *Împrejmuirile acestui loc erau pustii* (ODOB.). • pl. *-i.* /v. ***împrejmui***.

împrejmuít[1] *s.n.* Faptul de *a împrejmui*. • /v. ***împrejmui***.

împrejmuít[2]**, -ă** *adj.* (*despre terenuri, locuri etc.*) Care este închis de jur-împrejur (cu gard, zid, pietre, uluci etc.) pentru a fi delimitat de rest. • pl. *-ți, -te.* /v. ***împrejmui***.

împrejmuitór, -oáre *adj.* Care împrejmuiește; înconjurător. • sil. *-mu-i-.* pl. *-ori, -oare.* /***împrejmui*** + *-tor*.

împrejúr *adv., s.n.* **1** *adv.* În (sau pe) locul înconjurător; în jur. *Împrejur gard nu era, ci numai niște lungi țerușe ascuțite* (EMIN.). ◇ *Scriere împrejur* v. scriere. *Scrisoare împrejur* v. scrisoare. *Stare împrejur* v. stare. *Tăiere împrejur* v. tăiere. ◇ Loc.adv. (*De*) *jur-împrejur* = din sau în toate părțile. *Prin împrejur* = prin apropiere. *De prin împrejur* = din apropiere. ◇ Loc.vb.

A scrie împrejur v. scrie. ◇ Expr. (*La*) *stînga-împrejur!* = comandă (militară) de întoarcere îndărăt, prin învîrtire cu 180 de grade spre stînga. *A lua pe cineva împrejur* = a zori pe cineva cu vorba, cerîndu-i socoteală. (*pop.*) *A umbla pe-mprejur* = a umbla pe căi lăturalnice. *A crește împrejur* = (*despre plante*) a se face tufă. *Roată-împrejur* = în tot spațiul înconjurător. *A tăia împrejur* v. tăia. ◇ Compuse: (*înv.*) *împrejur-stare s.f.* = împrejurare; *împrejur-stanție s.f.* = (*calc după lat. „circumstantia"*) circumstanță; *prejur-gură s.f.* = (*calc după gr. „περιστόμιον"*) gura hainei; *prejur-piept s.n.* = (*calc după gr. „περιστήθιον"*) parte a hainei care înfășoară pieptul. **2** *adv.* (*înv.*) Aproape, aproximativ. *Era pregiur miază-noapte* (DOS.). **3** *adv.* Loc.prep. (*înv.*) *Împrejur de...* = prin apropierea... *Păsări căzură împrejur de sălașele lor* (COR.). **4** *s.n.* (*înv.*) Împrejurime. *Lot văzu tot împrejurul țărăi Iordanului* (BIBLIA 1688). • pl. (*înv.*) *-e.* /***în*** + ***pre*** + ***jur.***

împrejură *vb. I.* (*înv., reg.*) **1** *tr.* A cuprinde din toate părțile; a ocoli de jur-împrejur; a înconjura. *Intrînd nunta acasă, împrejură masa de trei ori* (SEV.). **2** *tr., refl.* A (se) lega de jur-împrejur; a (se) încinge. **3** *tr.* A se așeza în jurul mesei. *Așezîndu-se dar masa și bucate aducînd șezură, o-mprejurară, puind și plosca în rînd* (PANN). • prez.ind. *împréjur.* /lat. pop. ***în-pregyrare*** sau ***împrejur*** + *-a.*

împrejurâre *s.f.* **1** Situație în care se află cineva; circumstanță; întîmplare. *În această împrejurare poate acționa conform legii.* ◇ *Concurs de împrejurări* v. concurs. ◇ Loc.adv. *După împrejurări* = *a*) potrivit situației; *b*) de la caz la caz. ◇ Expr. *A ține împrejurările în mînă* v. ține. **2** (*înv., reg.*) Cuprindere din toate părțile. **3** (*înv., reg.*) Legare de jur-împrejur. • pl. *-ări.* /v. ***împrejura.***

împrejuríme *s.f.* Ținut, teren dimprejur; vecinătate; (*înv.*) împrejmuire (3), împrejur (4). • pl. *-i.* /***împrejur*** + *-ime.*

împrejúrul *prep.* (*constr. cu gen.*) În jurul... *Se adunase împrejurul lui Ivan tot satul* (CR.). • /de la ***împrejur.***

împresurá *vb. I. tr.* **1** A înconjura din toate părțile; a se aduna împrejurul cuiva. *Cînd l-au văzut, l-au împresurat cu toții.* ◇ Fig. *O liniște ca de vis mă împresoară, nu zăresc o pasăre zburînd* (VLAH.). ◆ A năpădi, a înăbuși. *Buruienile au împresurat culturile.* ◆ Fig. A înfășura, a învălui. *Întunericul ne împresoară.* **2** A cuprinde cu brațele; a îmbrățișa. **3** (*compl. indică cetăți, orașe, grupuri de răufăcători etc.*) A încercui (cu forțe armate) pentru a cuceri, pentru a prinde etc. *Cetatea o împresură pizmașii* (DOS.). **4** (*înv.; compl. indică oameni*) A deposeda în mod abuziv de un bun. **5** (*înv.*) A strivi ceva sub greutatea proprie sau a unui obiect. **6** (*înv.*) A acoperi cu pămînt; a îngropa. *L-împresurară pînă la genunchi cu țărînă* (DOS.). **7** (*înv.*) A sugruma. **8** Fig. (*compl. indică oameni; despre necazuri, suferințe etc.*) A apăsa, a copleși. • prez. ind. *împresór,* (*înv., pop.*) *împrésur.* /probabil lat. ****împressoriare*** <*pressórium, -ii.*

împresuráre *s.f.* Acțiunea de *a împresura* și rezultatul ei; (*înv.*) împresurătură. • pl. *-ări.* /v. ***împresura.***

împresurát, -ă *adj.* **1** Care este cuprins din toate părțile. **2** Care este cuprins cu brațele; îmbrățișat. **3** (*înv.*) Sugrumat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***împresura.***

împresurătúră *s.f.* (*înv.*) Împresurare. • pl. *-i.* /***împresura*** + *-ătură.*

împreună *vb. I.* **1** *tr., refl.* A (se) aduna la un loc; a (se) uni, a (se) îmbina. *Aceste elemente se împreunează pentru a forma un sistem tehnic.* ◇ Fig. *Bătrînu-și pleacă geana și iar rămîne orb, Picioarele lui vechie cu piatra se-mpreună* (EMIN.). ◆ A (se) combina, a (se) îngemăna. *A împreunat ingredientele pentru a se amesteca uniform cu toată compoziția.* **2** *tr.* A întruni, a cumula. *Pe lîngă autoritatea mireană împreunau și pe cea bisericească* (BĂLC.). **3** *tr., refl.* A (se) asocia, a (se) alia, a (se) face părtaș. *Moldovenii se-mpreună cu dobrogenii revoltați* (BĂLC.). **4** *refl. recipr.* A săvîrși actul sexual; a se împerechea. **5** *refl., tr.* (*înv.*) A (se) căsători. **6** *refl., tr.* (*înv.*) A se întîlni sau a face să se întîlnească. *S-au împreunat și s-au lovit cu Maxentie la Rîm* (DOS.). • sil. *-pre-u-.* prez. ind. *-ez, împreún.* /***împreună*** + *-a.*

împreunáre *s.f.* **1** Unire, îmbinare. *Împreunarea elementelor unui ansamblu.* ◆ Combinare, îngemănare. **2** Concr. Loc unde se îmbină ceva. **3** Contact sexual. **4** (*înv.*) Căsătorie. **5** (*înv.*) Întîlnire. • sil. *-pre-u-.* pl. *-ări.* /v. ***împreuna.***

împreunát, -ă *adj.* Care este unit cu altul (într-un tot), care formează un tot împreună; îmbinat. • sil. *-pre-u-.* pl. *-ți, -te.* /v. ***împreuna.***

împreúnă *adv.* **1** La un loc; laolaltă. *Iar dacă împreună va fi ca să murim, Să nu ne ducă-n triste zidiri de țintirim* (EMIN.). ◇ Loc.prep. *Împreună cu...* = la un loc cu..., laolaltă cu... ◇ Expr. *A fi împreună cu cineva* = *a*) a trăi în concubinaj cu cineva; *b*) a săvîrși un act sexual. **2** (*înv.*) În același timp. *Pravile pentru toți lucrătorii pămîntului, arătînd împreună tuturor giudețul și cercetarea* (PRAV.). **3** Compuse: (*înv.*) *împreună-formă s.f.* = aceeași formă; *împreună-lucra vb.* = a conlucra; *împreună-lucrare s.f.* = conlucrare; *împreună-lucrător s.m.* = colaborator; *împreună-sunătoare s.f.* = consonantă; *împreună-vorbitor s.m.* = interlocutor; *împreună-vreme s.f.* = contemporaneitate. • /***în*** + ***preună*** <*pre* + *una.*

împreunătór, -oáre *s.m., s.f., adj.* (*înv.*) **1** *s.m., s.f.* Tovarăș. **2** *s.m., s.f., adj.* (Persoană) care unește. **3** *s.f.* (*gram.*) Cratimă. • sil. *-pre-u-.* pl. *-ori, -oare.* /***împreuna*** + *-ător.*

împreunătúră *s.f.* (*înv.*) Împreunare. • sil. *-pre-u-.* pl. *-i.* /***împreuna*** + *-ătură.*

împricinà *vb. I.* (*pop.*) **1** *refl. recipr.* A găsi pricină de judecată (cu cineva); a se judeca (cu cineva). **2** *tr.* (*compl. indică oameni*) A învinui de ceva. • prez. ind. *-ez.* /***în*** + ***pricină*** + *-a.*

împricinăre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *împricina* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***împricina.***

împricinát, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** (Persoană) care este implicată, acuzată într-un proces. **2** (Persoană) care este parte într-un proces. **3** (Persoană) care este implicată într-un conflict, într-o acțiune etc. • pl. *-ți, -te.* /v. ***împricina.***

împrietení *vb. IV. refl., tr.* A deveni prieten cu cineva sau a face pe cineva prieten cu altcineva; (*înv.*) împrietenoșa. ◇ Expr. *Cînd se va împrieteni șoarecele cu pisica* v. șoarece. • sil. *-pri-e-.* prez.ind. *-esc.* și (*reg.*) *împrietiní vb. IV.* /***în*** + ***prieten*** + *-i.*

împrietenire *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *împrieteni*; legare a unei prietenii cu cineva. • sil. *-pri-e-.* pl. *-i.* și (*reg.*) *împrietiníre s.f.* /v. ***împrieteni.***

împrietenoșá *vb. I. refl., tr.* (*înv.*) A (se) împrieteni. • sil. *-pri-e-.* prez.ind. *-ez.* /***în*** + ***prietenos*** + *-a.*

împrietiní *vb. IV.* v. împrieteni.

împrietiníre *s.f.* v. împrietenire.

împrimăvărá *vb. I. refl. impers.* A se face primăvară. • prez.ind. pers. 3 *-ează.* /***în*** + ***primăvară*** + *-a.*

împrimăvărare *s.f.* Faptul de *a se împrimăvăra.* • /v. ***împrimăvăra.***

împrínde *vb. III.* (*înv.*) **1** *tr.* A prinde. **2** *refl.* A se agăța. **3** *refl.* A se îndrăgosti. • prez.ind. *împrínd.* /***în*** + ***prinde.***

împrohitá *vb. I. tr.* (*înv.*) A batjocori. • prez.ind. *împrohít.* /***în*** + ***prohit*** + *-a.*

împroprietárí *vb. IV. tr.* (*compl. indică persoane; despre stat*) A atribui, în proprietate, un teren agricol, un lot de casă etc. • sil. *-pri-e-.* prez.ind. pers. 3 *-ește.* /***în*** + ***proprietar*** + *-i.*

împroprietăríre *s.f.* Acțiunea de *a împroprietări* și rezultatul ei; atribuire a dreptului de proprietate asupra unui teren, asupra unui imobil etc. • sil. *-pri-e-.* pl. *-i.* /v. ***împroprietări.***

împroprietărít, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care este sau a fost pus în stăpînirea unei proprietăți. • sil. *-pri-e-.* pl. *-ți, -te.* /v. ***împroprietări.***

împrospătá *vb. I.* **1** *tr.* A face să fie din nou proaspăt, prin schimbare, prin înlocuire etc.; a reînnoi. *A împrospătat apa din cană.* **2** *tr.* A primeni, a purifica, a ventila. *A împrospătat aerul din cameră.* ◇ (*refl.*) *Aerul se împrospătase prin deschiderea geamurilor.* **3** *refl., tr.* A (se) înviora, a(-și) reface vigoarea, forța (interioară) etc. *După o baie rece s-a împrospătat.* ◇ Ext. *Badea Vasile și caii își împrospătaseră forțele* (IBR.). **4** *tr.* (*înv.*) A repeta. **5** *tr.* (*înv.*) A reîncepe. **6** *tr., refl.* Fig. (*înv.*) A(-și) aduce aminte. *Să cuvine să împrospătez sătenilor noștri parimia veche* (I. ION.). • prez.ind. *-ez.* /***în*** + ***proaspăt*** + *-a.*

împrospătáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *împrospăta* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***împrospăta.***

împrospătát, -ă *adj.* **1** Care a fost reînnoit. **2** Care a fost primenit, purificat, ventilat. **3** Care s-a înviorat. *Florile împrospătate ridicase în soare cochetele capete* (EMIN.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***împrospăta.***

împroșcá *vb. I.* **1** *tr.* A împrăștia apă sau noroi, stropind în toate părțile. **2** *tr.* A stropi (pe cineva sau ceva) cu apă, cu noroi etc.; ext. a uda sau a murdări (pe cineva sau ceva), stropindu-l cu apă, cu noroi etc. ◇ Expr. *A împroșca pe cineva cu noroi* v. noroi. **3** *tr.* (*tehn.*) A pulveriza, sub presiune, un lichid sau o pulbere pe suprafața unui obiect. **4** *intr.* (*despre fructe coapte, tulumbe, furtunuri etc.*) A arunca sau a împrăștia un lichid, stropind în toate părțile. *Sosiră două tulumbe care începură să împroaște în mulțime* (XEN.). **5** *intr.* (*despre lichide*) A țîșni cu putere, stropind în toate părțile. **6** *tr.* A arunca, a azvîrli pietre, lemne, proiectile etc. din toate părțile, fără încetare. *Două tancuri prinseră a împroșca obuze* (CAM.). ◆ (*înv.*) A bombarda (cu lovituri de tun). **7** *tr.* Fig. A insulta, a batjocori. *În timp ce trădătorii mîncau stînjeniți, greviștii continuau să-i împroaște cu vorbe de batjocură* (PAS). • prez.ind. *împróșc.* /<sl. veche **пръскати**; cf. și *proașcă.*

împroșcáre *s.f.* Acțiunea de *a împroșca* și rezultatul ei; împroșcătură (1). • pl. *-ări.* /v. ***împroșca.***

împroșcătúră *s.f.* **1** Împroșcare. **2** Concr. Urmă lăsată prin împroșcare; stropitură, pată. • pl. *-i.* /***împroșca*** + *-ătură.*

împrotívă *adv.* v. împotrivă.

împrotivítor, -oáre *adj., s.m., s.f.* v. împotrivitor.

împrumút *s.n.* **1** Faptul de *a împrumuta*, de a da sau de a lua bani, bunuri pe datorie, în anumite condiții; (*înv.*) împrumutătură. ◇ Loc.adj. *De împrumut* = *a*) care este împrumutat de la cineva; *b*) ext. (*iron.; despre haine*) care nu i se potrivește cuiva. ◇ Loc.vb. *A da* (sau *a cere, a lua*) *cu împrumut* = a împrumuta. ◇ Expr. *A fi ca* (sau *a părea*) *de împrumut* = a nu i se potrivi ceva cuiva. **2** (*econ.*) Avans de finanțare acordat de un creditor unui debitor. ◇ *Împrumut de stat* = *a*) operație de atragere în circuitul bugetar a diverselor resurse bănești, care se realizează prin emiterea de obligații; *b*) concr. obligație emisă de stat pentru atragerea resurselor bănești. *Împrumut bancar* = avans returnabil făcut de o bancă. *Împrumut cu rată bonificată* = împrumut fără dobîndă sau cu o rată mai mică decît costul capitalului împrumutat. *Împrumut în sistem perpetuu* = împrumut în ale cărui condiții nu sînt prevăzute termene de stingere. **3** (*jur.*) Contract pe baza căruia o persoană sau o instituție dă (cu dobîndă) altei persoane fizice ori juridice o sumă de bani sau alte bunuri, cu dreptul de a le consuma și cu obligația de a restitui aceeași sumă sau o cantitate de bunuri de același fel la termenul convenit. **4** Concr. Obiect sau sumă de bani împrumutată pentru un anumit interval de timp. **5** (*lingv.*) Cuvînt, construcție lexicală etc. luată din altă limbă. ◇ *Împrumut direct* v. direct. **6** Compus: (*înv.*) *împrumut-dătătoriu s.m.* = persoană care dă ceva cu împrumut. • pl. *-uri.* /lat. ***în promutuum.***

împrumutá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A da cuiva sau a lua de la cineva bunuri, bani care trebuie restituiți. ◇ Expr. *A împrumuta bani țigănești* v. țigănesc. **2** *tr.* (*lingv.; compl. indică cuvinte, construcții lexicale etc.*) A prelua dintr-o altă limbă. **3** *tr.* (*compl. indică obiceiuri*) A adopta de la alte comunități, popoare etc. ◆ Ext. A imita. • prez.ind. *împrumút.* /lat. ***împromut(u)are*** sau ***împrumut*** + *-a.*

împrumutáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *împrumuta* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***împrumuta.***

împrumutát, -ă *adj., s.m., s.f.* **I** *adj.* **1** (*despre bani, bunuri*) Care este dat sau luat cu împrumut. **2** (*despre cuvinte, construcții lexicale etc.*) Care este preluat dintr-o altă limbă. *Cuvîntul împrumutat s-a adaptat perfect în sistemul limbii.* **3** (*despre obiceiuri*) Care este adoptat de la alte comunități, popoare etc. ◆ Care este imitat. **4** (*despre frumusețe*) Care este obținută prin mijloace artificiale. **II** *s.m., s.f.* Persoană care ia un împrumut de la cineva; datornic, debitor. • pl. *-ți, -te.* /v. ***împrumuta.***

împrumutátor, -oáre *s.m., s.f.* Persoană care împrumută sau de la care se împrumută ceva. • pl. *-ori, -oare.* /***împrumuta*** + *-ător.*

împrumutătúră *s.f.* (*înv.*) Împrumut (1). • pl. *-i.* /***împrumuta*** + *-ătură.*

împufát, -ă *adj.* **1** Plin de puf. **2** Fig. Cețos, aburos. • pl. *-ți, -te.* /***în*** + ***puf*** + *-at.*

împuiá *vb. I.* **1** *tr.* (*despre animale*) A face pui; (despre păsări) a scoate pui. ◆ Fig. (*pop.; despre bube*) A se întinde. **2** *intr., refl.* (*despre dragoste, gînduri, idei etc.*) A încolți, a se încuiba. **3** *tr.* Expr. *A împuia capul* (sau *urechile*) *cuiva* = a repeta cuiva ceva insistent; a ameți cu vorba. **4** *tr.* (*reg.*) A împodobi cu ornamente. • prez.ind. *-iez.* /***în*** + ***pui*** + *-a.*

împulpă *vb. I. refl.* (*înv.*) **1** A se întrema. **2** A cuteza. **3** A se îndesa. • prez.ind. *-ez.* /***în*** + ***pulpă*** + *-a.*

împulpăt, -ă *adj.* (*înv.*) **1** (*despre legume*) Care este cărnos. **2** (*despre oameni*) Care este instigat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***împulpa***.

împuncișáre *s.f.* v. împoncișare.

împungăci, -ce *adj.* (*reg.; despre vite cornute*) Împungător (2). • pl. *-ci, -ce.* /***împunge*** + *-aci.*

împungătór, -oáre *adj.* (*reg.*) **1** (*despre obiecte*) Care înțeapă; care are vîrf ascuțit. **2** (*despre vite cornute*) Care are năravul de a lovi cu coarnele; care împunge; (*reg.*) împungaci. **3** Fig. (*despre ochi, privire*) Care este pătrunzător. **4** Fig. (*despre vorbe*) Care este ofensator. • pl. *-ori, -oare.* /***împung***, prez.ind. al lui *împunge* + *-ător.*

împúnge *vb. III.* **1** *tr.* (*despre obiecte cu vîrf ascuțit*) A înțepa. *Scaietii i-au împuns degetele.* ◇ Expr. (*pop.*) *Îl împunge ovăzul*, se spune despre un cal care nu are astîmpăr sau care este îmbuibat. *A-l împunge* (*pe cineva*) *orzul* v. orz. **2** *tr.* (*cu determ. introduse prin prep. „cu", care arată instrumentul*) A înfige (în ceva) un obiect cu vîrf ascuțit. *Săzi binișor, nebunule, că, zău, te-mpung cu acu* (ALECS.). ◇ (*compl. instrum. devine sub.*) *Acul împunge pînza.* ◇ Fig. (*compl. instrum. devine compl. dr.*) *Pe sub norii vineți, razele împungeau săgeți sfioase* (CE. PETR.). **3** *tr.* (*compl. indică animale*) A îmboldi, a stimula cu ajutorul unui obiect ascuțit. *Călărețul împunge calul cu pintenii.* **4** *refl.* (*despre oameni*) A-și înfige (fără voie) un obiect ascuțit într-o parte a corpului; a se înțepa. **5** *intr.* A împinge, a da în ceva. *Pisicuța... întorcea capul din cînd în cînd și împungea cu botul în desagi* (HOG.). **6** *tr.* (*despre animale cornute*) A lovi cu coarnele. **7** *tr.* (*despre insecte cu ac*) A înțepa. *Țînțarii i-au împuns toată noaptea.* **8** *tr.* Fig. (*compl. indică oameni*) A simți o durere ascuțită și discontinuă într-o parte a corpului. *Mă împunge în spate.* **9** *tr.* Fig. (*compl. indică oameni*) A ironiza, a persifla. *Moșneagul s-au cam simțit împuns de vorbele babei* (POP.). **10** *intr.* Expr. (*reg.*) *A o împunge la* (sau *de*) *fugă* = a o lua la fugă, a o șterge. • prez.ind. *împúng*; perf. smp. *împunséi*; part. *împúns.* /lat. ***împúngĕre.***

împúngere *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *împunge* și rezultatul ei; (*înv.*) împunsoare. • pl. *-i.* /v. ***împunge.***

împúns[1] *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *împunge.* • /v. ***împunge.***

împúns[2]**, -ă** *adj.* **1** Care este înțepat. **2** (*despre animale*) Care este îmboldit, stimulat cu ajutorul unui obiect ascuțit. **3** (*despre legăturile cărților*) Care nu permite deschiderea ușoară a cărții. **4** Fig. (*despre oameni*) Care este ofensat. • pl. *-și, -se.* /v. ***împunge.***

împunsătúră *s.f.* **1** Împungere cu acul, la cusături. **2** Loc unde a pătruns acul (sau vîrful ascuțit al unui obiect). **3** Înțepătură (a unei insecte). **4** Fig. Ofensare. • pl. *-i.* /***împuns***[2] + *-ătură.*

împunsoáre *s.f.* (*înv.*) Împungere. • pl. *-ori.* /***împuns***[2] + *-oare.*

împupí *vb. IV. intr.* (*reg.*) **1** A înmuguri. **2** A înboboci. **3** A înflori. • prez.ind. pers. 3 *-ește.* /***în*** + ***pup*** + *-i*; cf. și srb. *pupiti* „a înboboci".

împupít, -ă *adj.* (*reg.*) **1** Care este înmugurit. **2** Care este îmbobocit. **3** Care este înflorit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***împupi.***

împurpurá *vb. I.* **1** *refl.* (*despre oameni*) A se înroși în obraji de emoție. **2** *tr.* A vopsi în roșu. • prez.ind. *-ez,* (*pop.*) *împúrpur.* /***în*** + ***purpură*** + *-a.*

împurpurát, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este roșu în obraji de emoție. **2** Care este vopsit în roșu. • pl. *-ți, -te.* /v. ***împurpura.***

împușcă *vb. I.* **1** *intr.* A face să iasă, prin explozie, proiectilul unei arme de foc; a trage cu o armă de foc; a descărca o armă de foc. *Polițistul a împușcat în aer pentru a determina hoțul să se oprească din fugă.* ◇ Expr. *A împușca în lună* v. lună. ◆ Fig. A produce pocnete (asemănătoare cu cele) de pușcă. *Motorul începu să împuște spre cerul sur, prin vîntul întețit* (SADOV.). ◆ (*tr.*) A nimeri țintind cu o armă într-un anumit punct. ◇ Expr. *A fi împușcat sub aripă* v. aripă. *A împușca în țel* v. țel. ◇ Compus: *împușcă-n-lună s.m. invar.* = om îndrăzneț, dar nesocotit. **2** *intr.* A face să explodeze o încărcătură explozivă. **3** *tr., refl.* A (se) omorî sau a (se) răni cu un proiectil tras de o armă de foc. ◇ Expr. (*fam.*) *A împușca francul* = a fi în mare lipsă de bani; a trăi din expediente. ◆ Spec. (*tr.; compl. indică condamnați*) A executa cu proiectilul tras de o armă de foc. **4** *intr.* (*despre lichide*) A țîșni cu putere în afară (dintr-un recipient, dintr-un spațiu închis). **5** *refl.* (*despre tencuieli*) A se degrada prin umflare, prin cojire etc.; a se coji, a se coșcovi, a se scoroji. **6** *tr.* A introduce, cu un aparat special, cuie într-un perete, într-un zid etc. betonat. **7** *tr.* (*arg.; compl. indică sume de bani*) A risipi repede. **8** *tr.* (*arg.; compl. indică obiecte*) A găsi din întîmplare. • prez.ind. *împúșc.* /***în*** + ***pușcă*** + *-a.*

împușcáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a* (*se*) *împușca* și rezultatul ei. **2** (*tehn.*) Operație de rupere în bucăți a unei roci, prin acțiunea gazelor rezultate din explozie, efectuată în lucrările miniere, în cariere etc. • pl. *-ări.* /v. ***împușca.***

împușcát, -ă *adj.* **1** (*despre ființe*) Care a fost omorît prin împușcare (1). ◇ (*subst.*) *În buzunarele împușcatului s-au găsit bijuteriile furate.* **2** Expr. *A fugi* (sau *a ieși, a se duce*) (*ca*) *împușcat* = a fugi, a se duce glonț. • pl. *-ți, -te.* /v. ***împușca.***

împușcătúră *s.f.* **1** Zgomot produs de explozia încărcăturii unei arme de foc; pocnet de pușcă. **2** Distanță pînă la care ajunge proiectilul unei arme de foc. **3** (*miner.*) Încărcătură explozivă introdusă într-o rocă sau într-un zăcămînt de minereu pentru a le sfărîma; serie de găuri în peretele unei mine, umplute cu încărcătură explozivă și făcute să explodeze deodată. • pl. *-i.* /***împușca*** + *-ătură.*

împută *vb. I.* v. imputa.

imputăciúne *s.f.* (*înv.*) **1** Mustrare, dojană. **2** Neînțelegere, diferend. • pl. *-i.* /***împuta*** + *-ciune.*

împuterí *vb. IV. tr., refl.* (*înv.*) A (se) întări. • prez. ind. *-esc.* /***în*** + ***putere*** + *-i.*

împuternicí *vb. IV.* **1** *tr.* A da cuiva puterea de a face ceva. *Directorul l-a împuternicit să organizeze simpozionul.* **2** *tr.* (*jur.*) A da cuiva mandat; a autoriza. *Fiind bolnavă, a împuternicit-o pe fiica sa s-o reprezinte în proces.* **3** *tr., refl.* (*înv., pop.*) A da sau a prinde putere; a (se) face mai puternic; a (se) întări. **4** *refl.* (*înv., pop.*) A se întrece în forță. **5** *refl.* (*înv., pop.*) A se opinti. • prez.ind. *-esc.* /***în*** + ***puternic*** + *-i.*

împuternicíre *s.f.* **1** Autorizare dată cuiva de a face ceva; autorizație; delegație. ◇ Loc.adv. *Din împuternicirea cuiva* = fiind autorizat de cineva. **2** (*jur.*) Mandat, procură. **3** (*înv., pop.*) Întărire a puterii, a forței (pentru a face ceva). ◆ Intensificare (a unui sentiment). • pl. *-i.* /v. ***împuternici.***

împuternicít, -ă *s.m., s.f.* **1** Persoană care este autorizată să facă ceva în numele altei persoane. ◇ *Deplin împuternicit* v. deplin. **2** (*jur.*) Mandatar. • pl. *-ți, -te.* /v. ***împuternici.***

împuturoșít, -ă *adj.* (*pop.*) **1** Care a căpătat un miros urît. **2** Fig. (*despre oameni*) Care a devenit foarte leneș. • pl. *-ți, -te.* /***în*** + ***puturoșit***.

împuțeálă *s.f.* (*pop.*) **1** Împuțire. **2** Concr. Corp care a intrat în putrefacție. **3** Concr. Miros greu care este emanat de un corp intrat în putrefacție. **4** Fig. Trîndăvire. • pl. *-eli.* /***împuți*** + *-eală.*

împuți *vb. IV.* **1** *refl.* (*despre corpuri, alimente etc.*) A intra în putrefacție; a căpăta un miros greu din cauza alterării. ◇ Expr. *A se împuți brînza* (între două sau mai multe persoane) = a se strica relațiile de prietenie. *A împuți brînza* (cu cineva) v. brînză. ◆ (*despre apă*) A se cloci, a se bîhli. **2** *refl.* (*pop.; fam.*) A se băși. **3** *tr.* (*compl. indică încăperi, spații etc.*) A umple cu miros greu (de corp intrat în putrefacție). **4** *refl.* Fig. A se trîndăvi, a se lenevi. • prez.ind. *împút,* (*reg.*) *-esc, împúț.* /***în*** + ***puți***.

împuțicénie *s.f.* (*înv.*) Împuțire. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***împuțit*** + *-enie.*

împuțicios, -oásă *adj.* (*înv.*) Care pute. • pl. *-oși, -oase.* /***împuți*** + *-icios.*

împuțiciúne *s.f.* **1** Împuțire. **2** Concr. Miros greu; putoare. **3** Concr. Lucru urît mirositor. **4** Concr. Loc unde se află lucruri intrate în putrefacție; ext. murdărie. • pl. *-i.* /***împuți*** + *-iciune.*

împuțináre *vb. I.* **1** *tr., refl.* A (se) reduce ca număr; a descrește, a scădea. *Infracțiunile s-au împuținat în ultimul timp.* **2** *tr., refl.* A (se) diminua, a (se) reduce în dimensiune, în cantitate. *Nu mai aveau sare, ba și praful li să împuținase* (POP.). **3** *refl.* (*despre oameni*) A slăbi; a-i scădea forța fizică. ◇ Expr. *A i se împuțina* (cuiva) *sufletul* (ori *inima*) sau *a se împuțina cu inima* = *a*) a se descuraja; *b*) a se înfricoșa. • prez.ind. *-ez.* /***în*** + ***puțin*** + *-a.*

împuțináre *s.f.* Faptul de *a se împuțina*; micșorare, diminuare, scădere. • pl. *-ări.* /v. ***împuțina.***

împuținát, -ă *adj.* **1** Care a scăzut ca număr, cantitate, dimensiune. **2** (*despre oameni*) Care este slăbit; căruia i-a scăzut forța fizică. • pl. *-ți, -te.* /v. ***împuțina.***

împuțíre *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *împuți*; intrare în putrefacție; căpătare a unui miros greu din cauza alterării; împuțitură (1), împuțiciune (1), (*pop.*) împuțeală (1), (*înv.*) împuțicenie. • pl. *-i.* /v. ***împuți.***

împuțít, -ă *adj.* **1** (*despre corpuri, alimente etc.*) Care a intrat în putrefacție; care miroase urît din cauza alterării. ◇ Expr. *A avea gura împuțită* = a fi mincinos. **2** (*despre oameni*) Care este murdar, neîngrijit. **3** (*pop.; fam.*) Bășinos. **4** Fig. (*despre oameni*) Care este leneș, trîndav. • pl. *-ți, -te.* /v. ***împuți.***

împuțitúră *s.f.* **1** Împuțire. **2** (*pop.; fam.*) Bășire. **3** Concr. Lucru intrat în putrefacție, care miroase urît din cauza alterării. **4** Fig. Om murdar, neîngrijit. **5** Fig. Om leneș, trîndav. • pl. *-i.* /***împuți*** + *-tură.*

în *prep.* **A I** (*introduce un circ. de loc*) **1** (*compl. arată interiorul unui spațiu unde se află ceva sau unde are loc o acțiune*) *Florile erau puse în vază. Copiii se joacă în livadă.* **2** (*compl. arată starea, mișcarea etc. în interiorul unui spațiu*) *Stau cîteodată și-mi aduc aminte... ce oameni mai erau în părțile noastre* (CR.). *Băiatul aleargă în cameră.* **3** (*compl. arată spațiul în care cineva intră sau insprre care are loc o mișcare; în legătură cu vb. de mișcare*) *Se suie în mansardă.* **4** (*compl. arată suprafața unui spațiu*) *S-au așezat comod în fotolii.* **5** (*compl. arată starea, mișcarea etc. la suprafața unui spațiu*) *Călușii muntenești nici nu erau asudați cînd au poposit în culme* (SADOV.). **6** (*compl. arată ținta sau limita unei acțiuni*) *Glasul ei se-ntinde, crește, repetat din stîncă-n stîncă* (ALEX.). **7** (*compl. arată direcția; în relație cu adv. de loc*) *Cobori în jos, Luceafăr blînd, Alunecînd pe-o rază* (EMIN.). **8** (*compl. indică ideea de așezare, de oprire*) *Stă în loc.* **9** (*compl. indică ideea de fixare*) *Săgeata s-a înfipt în pămînt.* **10** (*compl. indică ideea de limitare*) *În margine se întinde liziera.* **11** (*compl. arată repetabilitatea mișcării; în corelație cu prep. „din", „dintru", „de la"*) *Din loc în loc găsești tufe de zmeură.* **12** (*compl. arată obiectul de care atîrnă sau se leagă ceva; lîngă vb. ca „a atîrna", „a lega", „a anina", „a fixa"*) *Își pune haina în cuier.* **13** (*compl. arată o parte a corpului care este acoperită, îmbrăcată etc.*) *Stă cu pălăria în cap.* **14** La, în dreptul. *Flaneaua este roasă în coate.* **15** Spre. *Mașina se îndreaptă în intersecție.* **16** Printre. *Nu departe stă Pepelea tupilat în flori de mai* (ALECS.). **17** Între. *Și-atunci... scobește-te, fata babei, în dinți!* (CR.). **18** (*împreună cu adv., prep. locale sau cu subst., formează adv. sau loc.adv., prep. comp. și loc.prep.*) *Înainte, înapoi, încoace, încolo, în cap, în cruciș, în curmeziș, în dos, înspre, în sus, în față, în urmă etc.* **II** (*introduce un circ. de timp*) **1** (*compl. arată momentul, răstimpul, perioada în care se petrece o acțiune*) *Chiar în acea zi, către sară, baba începu să puie la cale viața nurori-sa* (CR.). **2** (*în legătură cu „pînă"; compl. arată momentul pînă la care ajunge acțiunea*) *Se adunase ca să privească alergarea de cai ce se prelungise pînă în luna lui septembrie* (C. NEGR.). **3** (*compl. arată ocazia*) *Congresul a fost convocat în sesiune extraordinară.* **4** (*compl., format dintr-un subst. precedat de un num., arată un moment viitor*) După, peste. *De azi în trei zile plecăm* (ISP.). **5** (*în corelație cu „din", precedat și urmat de același subst., formează o constr. care arată o succesiune în timp*) *Amîna din zi în zi și de joi pînă mai de-apoi* (CR.). **6** (*compl. are nuanță cauz.*) *De vei păgubi în vreo negustorie, să-ți fie de învățătură* (C. NEGR.). **III** (*introduce un circ. de cauză*) **1** Din pricina...; în urma... *Crengile se clatină în vînt.* **2** (*compl. are nuanță temp.*) *Boieriul, în zgomotul ista, se scoală și el* (CR.). **3** (*compl. are nuanță modală*) *Ochii-i ard în friguri* (EMIN.). **IV** (*introduce un circ. de scop*) *Plecase în pețit* (ISP.). **V** (*introduce un circ. de mod*) **1** (*compl. arată modul propriu-zis*) *Cîrdurile de cucoare înșirîndu-se-n lung zbor* (ALECS.). **2** (*compl. are val. compar.*) În formă de; ca. *Vin cîntînd în stoluri fete De la grîu* (COȘB.). **3** Conform cu...,

potrivit cu... *Şi-şi tocmi ostile... cum ştia el în legea lui* (ISP.). **4** *(în corelaţie cu „din", compl. arată ideea de progresie)* Din ce în ce mai mult. **5** *(compl. arată ideea de distribuţie) A împărţit mărul în sferturi.* **6** *(în legătură cu subst., formează loc.adv.) În adevăr, în ascuns, în deşert, în grabă, în toată mintea, în taină, în zadar.* **VI** *(introduce un circ. instr.)* **1** *(compl. arată instrumentul propriu-zis) Uşa a fost bătută în cuie.* **2** *(compl. arată materia) O căruţă ferecată în aur* (ISP.). **VII** *(introduce un circ. de relaţie)* În ceea ce priveşte, (cu privire) la. *Un bondar rotund în pîntec* (EMIN.). **VIII** *(introduce un compl. indir.)* **1** *(compl. arată situarea acţiunii în interior) Tînărul... se adînci în studiul listei de bucate* (REBR.). **2** *(compl. arată obiectul rezultat dintr-o transformare) Luna lunecă şi se coboară Şi s-apropie de dînsul preschimbată în fecioară* (EMIN.). **3** *(compl. arată referirea) Greşeala constă în evitarea aspectelor complicate ale problemei.* **IX** *(introduce un atr. sau un nm.pred.)* **1** *(introduce un atr. sau un nm.pred.) a) (atr. sau nm.pred. arată caracterizarea prin posesie) Fusta în cute e îngustă* (ODOB.). *Rochia este în pliuri; b) (atr. sau nm.pred. arată instrumentul, materia) Cepchen de filendreş stacojiu numai-n fir şi-n mărgăritare* (ODOB.). *Schiţa e în creion; c) (atr. sau nm.pred. arată calitatea) Cînd ajunge cu mîna spre frunte, dă de două cucuie tari... nişte corniţe în lege* (CAR.). *Mama ei e în vîrstă.* **2** *(introduce un atr.) a) (atr. arată locul) O plimbare în toată Pocuţia şi-o raită pînă la Halici* (DELAVR.); *b) (atr. arată timpul) O plimbare în zori; c) (atr. arată obiectul acţiunii denumite de subst.) Transformarea apei în gheaţă.* **B** Folosit ca element de compunere: *încreţi, îngrămădi, înhăma* etc. • /lat. ***in***.

înadins *adv.* Anume, intenţionat. *Răspunse la telefon, schimbîndu-şi înadins vocea.* • /***în*** + ***adins***.

înaintá *vb. I.* **1** *intr.* A merge înainte în spaţiu, a se mişca spre cineva sau spre ceva; a avansa. *Cu greu înaintam prin nămolul drumului rău* (SADOV.). **2** *intr.* A ieşi dintr-o aliniere. **3** *intr.* A merge înainte în timp; a se desfăşura. *Noaptea-naintează* (MACED.). ◇ Expr. *A înainta în vîrstă* = a îmbătrîni. *Înaintat în vîrstă* = *(despre oameni)* bătrîn. *Înaintat în* (sau *de*) *zile* v. zi. ◆ *(despre ceasuri)* A merge prea repede. **4** *intr.* Fig. A face progrese; a progresa, a se dezvolta. **5** *tr. (compl. indică oameni)* A avansa în grad, într-o funcţie mai importantă. *L-a înaintat general.* **6** *tr. (compl. indică acte, petiţii, lucrări administrative etc.)* A expedia, a trimite către un for administrativ. *Am înaintat parchetului alăturata scrisoare* (CAR.). **7** *tr. (compl. indică idei, opinii etc.)* A exprima. **8** *tr. (înv.)* A avansa o sumă de bani. ◦ sil. *-na-in-*. prez.ind. *-ez*. /***înainte*** + *-a*.

înaintáre *s.f.* **1** Avansare în spaţiu. *Înaintarea prin nămeţi era greoaie.* **2** Desfăşurare în timp. **3** Fig. Progres, dezvoltare. *Înaintarea economiei este o acţiune prioritară a guvernului.* **4** Avansare într-o funcţie, într-o demnitate mai importantă. **5** Concr. *(sport)* Totalitatea înaintaşilor. • sil. *-na-in-*. pl. *-ări*. /v. ***înainta***.

înaintáş, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care merge înainte, care este în faţă. ◇ *Centru înaintaş* v. centru. **2** *adj. (despre animale de tracţiune, mai ales despre cai)* Care este înhămat înaintea rotaşilor. **3** *s.m., s.f.* Precursor. **4** *s.m., s.f.* Ascendent. *Este înaintaşul lui pe linie maternă.* **5** *s.m. (sport)* Jucător din linia de atac a unei echipe de fotbal, de rugby, de hochei etc. **6** *s.m. (arg.; la pl.)* Ochelari. **7** *s.m. (arg.; ieşit din uz)* Hoţ intrat în slujba poliţiei. • sil. *-na-in-*. pl. *-i, -e*. şi *(reg.) naintáş, -ă adj.* /***înainte*** + *-aş*.

înaintát, -ă *adj.* **1** Care a avansat în spaţiu. **2** Care este aşezat înainte, care este situat în faţă. **3** *(despre părţi ale unei clădiri)* Care este ieşit în afară. **4** Care este avansat în timp; tîrziu. *Mergea singură, cu frică, în noaptea înaintată.* ◆ *(despre ceasuri)* Care merge prea repede. **5** *(despre oameni)* Care este avansat în grad, într-o funcţie importantă. **6** *(despre oameni)* Care se situează înaintea altora prin cunoştinţe, prin nivelul său intelectual etc.; care se conduce după concepţia cea mai avansată. **7** Care a făcut progrese; avansat. *Informatizare înaintată.* ◆ A cărui dezvoltare a fost impulsionată. **8** *(despre acte, petiţii, lucrări administrative etc.)* Care este expediat, trimis către un for administrativ. **9** *(despre idei, opinii etc.)* Care este exprimat. • sil. *-na-in-*. pl. *-ţi, -te*. şi *(înv.) înaintít, -ă adj.* /v. ***înainta***.

înainte *adv., interj., s.f.* **I** *adv. (cu sens local)* **1** În faţă. *Îi sar puricii înainte cu potcoave de oţel* (EMIN.). ◇ *Cuvînt înainte* v. cuvînt. *Mers înainte* v. mers. *Păşire înainte* v. păşire. ◇ Expr. *A se apleca înainte* = a se înclina. *A ieşi înainte* = a fi cel dintîi. *A o lua înainte* = a merge înaintea altuia sau altora (pentru a-i conduce). *A i-o lua cuiva înainte* = *a)* a sosi sau a face ceva înaintea altuia; *b)* a întrece (pe cineva). *A spune înainte* = a spune mai departe; a continua. *A-i da cuiva înainte* = a oferi cuiva un avantaj. *A aduce înainte* v. aduce. *A (o) apuca cu gura înainte* v. apuca. *A apuca înainte* v. apuca. *A se arunca cu capul înainte* v. arunca. *A călca* (sau *a păşi, a porni, a intra, a ieşi*) *cu dreptul (înainte)* v. drept. *A-şi lua drumul înainte* v. drum. *Cu Dumnezeu înainte!* v. dumnezeu. *A-l lua pe cineva gura înainte* v. gură. *A-i ieşi* (cuiva) *înainte* v. ieşi. *A-i merge* (cuiva) *înainte* v. merge. *A vedea pe cineva cu picioarele înainte* v. picior. *A scoate* (pe cineva) *cu picioarele înainte* v. picior. *A pune* (ceva) *înainte* v. pune. *A-i sări* (cuiva) *înainte* v. sări. *A-i sta* (cuiva) *înainte* v. sta. *A ieşi cu tălpile înainte* v. talpă. *A trece înainte* v. trece. *A-i trece* (cuiva) *înainte* v. trece. *A (o) ţine* (*coardă* ori *sfoară*) *înainte* v. ţine. ◇ Compus: *(înv.; cu val. adj.) înainte-cuvîntare s.f.* = prefaţă. **2** În frunte, în locul întîi. *Tata mergea înainte singur, şi noi la urmă* (SAHIA). ◇ Loc.adv. *Înainte de toate* v. tot. ◆ *(înv.)* Mai presus (de...). *Elefantule, ...decît alte dobitoace, o cît eşti tu înainte* (CON.). **II** *adv. (cu sens temporal)* **1** Mai devreme, mai întîi. *De nu i-ar muri mulţi înainte* (CR.). ◇ Loc.adv. *Mai înainte* = *a)* mai demult; *b)* în continuare; *c)* mai repede decît altcineva sau decît altceva. *Întrec pe ceilalţi, ajungînd mai nainte ţinta* (C. NEGR.). *De mai înainte* = de mai demult. *Cu... (mai) înainte* sau *(mai) înainte cu...*, arată cît timp a trecut de la întîmplarea despre care este vorba. *Nici nu visam eu cu un an înainte... ce cumpănă ne ameninţa* (SADOV.). *(Mai) înainte-vreme* v. vreme. ◇ Compuse: *(înv.; cu val. adj.) înainte-născut s.m.* = prim-născut; *înainte-grăitor s.m.* = profet. **2** Mai departe, în continuare. *Ceasornicul bătea înainte, zuruind* (SADOV.). ◇ Loc. adv. *De aici* (sau *de acum*) *înainte* = *a)* de azi (sau de aici, de acum) încolo; *b)* în viitor. *De astăzi (înainte)* v. astăzi. *De azi înainte* v. azi. **3** Demult. **III** *interj.* Exprimă un îndemn de înaintare. *Înainte! Nu vă opriţi din mers!* **IV** *s.f.* **1** *(înv.)* Parte anterioară. *Fieştecarea vită patru obraze avînd... cît a nu să înţelege de cinevaşi înainţile sau dosurile* (DOC.). **2** *(reg.)* Bătătură. • pl. *(înv.) -ţi*. şi *(reg.) nainte adv.* /lat. ***in ab ante***.

înaintea *prep. (constr. cu gen.)* **1** *(cu sens local)* În faţa, dinaintea cuiva sau a ceva. *El se opri înaintea unei case* (EMIN.). ◇ Expr. *A fi ceaţă înaintea ochilor* v. ceaţă. *A fi deal şi noapte înaintea ochilor* v. deal. *A i se face* (cuiva) *galben înaintea ochilor* v. galben. *A ieşi înaintea cuiva* v. ieşi. *A i se face* (cuiva) *negru înaintea ochilor* v. negru. *A nu vedea (lumea) înaintea ochilor* v. ochi. *A pune* (ceva) *înaintea cuiva* v. pune. *A vedea* (sau *a i se face cuiva*) *roşu (înaintea ochilor)* v. roşu. *A sta înaintea cuiva* v. sta. *A vedea negru înaintea ochilor* v. vedea. **2** *(cu sens local)* De faţă cu..., faţă de... *Tăcu din gură şi înghiţi ruşinea ce-i făcură fraţii înaintea tatălui său* (ISP.). ◇ Expr. *A se descoperi înaintea cuiva* v. descoperi. **3** *(cu sens temporal)* Anterior, mai devreme decît... *Eu voi fi înaintea lor la Bucureşti* (REBR.). • /de la ***înainte***.

înainte-mergátor *s.m.* **1** Precursor, înaintaş. **2** Ext. Persoană cu vederi înaintate. **3** *(relig. creştină; art.; ca nm. pr.)* Unul dintre numele prin care este desemnat Ioan Botezătorul. • pl. *-i*. /***înainte*** + ***mergător***.

înaintít, -ă *adj.* v. înaintat.

înalbástrí *vb. IV.* v. înălbăstri.

înált, -ă *adj., s.n.* **I** *adj.* **1** Care se întinde mult în sus; foarte ridicat. *Edificiu înalt.* ◇ *Frunte înaltă* = frunte mare, lată. *Cuptor înalt* v. cuptor. *Tipar înalt* v. tipar. **2** Care se află la înălţime mare. *Munţii noştri au pasuri înalte.* ◇ *Conferinţă la nivel înalt* v. conferinţă. *Tratative la nivel înalt* v. tratative. **3** *(despre fiinţe)* Care este de statură mare. **4** *(despre sunete, voce)* Care este ascuţit, subţire, acut. **5** *(fiz.; despre tensiunea curentului electric, despre presiuni)* Care are valoare sau măsură mare. **6** *(fiz.; despre frecvenţă)* Care are un număr mare de perioade pe unitatea de timp. **7** Fig. *(despre oameni)* Superior; important; distins. *Nu bănuia că soarta scosese înainte un oaspe aşa de înalt* (CAR.). ◇ *Înalt comisar european* v. comisar. **8** Fig. *(despre stil)* Elevat. **II** *s.n.* Înălţime. *Dar nu mai cade ca-n trecut În mări din tot înaltul* (EMIN.). ◇ *Înaltul cerului* (sau *văzduhului*) = bolta cerească. • pl. *-ţi, -te*. şi *(reg.) nalt, -ă adj.* /lat. ***in*** + ***altus, -a, -um***.

înamorá *vb. I. refl.* A se îndrăgosti. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***s'enamourer***, it. ***innamorare***.

înamorăre *s.f.* Faptul de *a se înamora*. • pl. *-ări*. /v. ***înamora***.

înamorát, -ă *adj.* **1** *(despre oameni)* Îndrăgostit. **2** De dragoste. *Dulce şoapta-namorată Prin văzduh încet zbura* (ALECS.). • pl. *-ţi, -te*. /v. ***înamora***; cf. it. ***innamorato***.

înapói *adv.* **I** *(cu sens local)* **1** În direcţia contrară înaintării; îndărăt, în spate. ◇ Expr. *A da înapoi* = *a)* a se retrage; *b)* fig. a ceda într-o acţiune, într-o discuţie; *c)* fig. a fi în declin; a regresa. *A se da înapoi* = a se sustrage de la ceva; a ezita, a se codi. *(înv.) Rămas înapoi* = *(despre oameni)* retardat. *A nu da nici un pas înapoi* v. pas. *A da* (sau *a merge*) *înapoi ca racul* (sau *ca racii*) v. rac. ◆ *(înv.; cu trimitere la un pasaj anterior dintr-un text)* Mai sus. *Sinan-paşa fu apoi chemat la Constantinopol şi depărtat din vizirat, după cum am văzut înapoi* (BĂLC.). **2** La locul de proveniență; în locul unde a fost mai înainte. *Să aducă înapoi pe boieri* (REBR.). ◇ Expr. *A veni înapoi* = a reveni. *A da* (ceva) *înapoi* = a restitui, a înapoia. *A-şi lua vorba înapoi* = a-şi retrage cuvîntul, făgăduiala făcută; a reveni asupra celor spuse, rectificîndu-le. *(reg.) A veni carte-napoi* = a veni răspuns la o scrisoare. **3** Într-un loc inferior altora ca valoare, cu o treaptă îndărăt. **II** *(cu sens temporal)* Mai demult, (mai) înainte de timpul actual, la o dată anterioară celei prezente. *Înapoi cu secole erau alte obiceiuri.* • /***în*** + ***apoi***.

înapóia[1] *prep. (constr. cu gen.)* În urma, în spatele cuiva sau a ceva. *Birja a trebuit să se oprească înapoia unui şir întreg de trăsuri* (CA. PETR.). • /de la ***înapoi***.

înapoiá[2] *vb. I.* **1** *tr. (compl. indică bunuri, sume de bani etc.)* A da înapoi; a restitui. **2** *refl.* A se întoarce în locul de unde a plecat; a reveni. ◇ Expr. *(înv.; tr.) A înapoia pe cineva în lucru* = *a)* a împiedica pe cineva să municească; *b)* a împiedica pe cineva să-şi dezvolte inteligenţa. **3** *refl., intr.* Fig. *(înv.)* A regresa, a decădea. • prez.ind. *-iez*. şi *napoiá vb. I.* /***înapoi*** + *-a*.

înapoiát, -ă *adj.* **1** *(despre lucruri, sume de bani etc.)* Care a fost restituit. **2** *(med.; despre oameni)* Care are mintea insuficient dezvoltată; neevoluat mintal; arierat. **3** *(despre oameni, popoare, ţări etc.)* Care a rămas în urmă din punct de vedere social, cultural, economic etc. **4** *(despre idei, concepţii etc.)* Învechit, retrograd; reacţionar. • pl. *-ţi, -te*. şi *napoiát, -ă adj.* /v. ***înapoia***[2].

înapoiére *s.f.* Acţiunea de *a (se) înapoia*[2] şi rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. ***înapoia***[2].

înarcát, -ă *adj. (înv.)* **1** Care este în formă de arc. **2** Care este împodobit cu podoabe în formă de arc. • pl. *-ţi, -te*. /***în*** + ***arc*** + *-at*.

înargintí *vb. IV. tr. (înv.)* A arginta. • prez.ind. *-esc*. /***în*** + ***argint*** + *-i*.

înaripá *vb. I.* **1** *tr.* A înzestra pe cineva sau ceva cu aripi. **2** *refl.* Fig. A prinde aripi; a-şi lua avînt. *Încă aristocraţia nu se înaripase şi capetele acestei idre... nu începuseră a muşca* (C. NEGR.). **3** *tr.* Fig. A însufleţi, a da avînt. *În această poemă entuziasmul... înaripează inima poetului* (MACED.). • prez.ind. *-ez*. şi *aripá vb. I.* /***în*** + ***aripă*** + *-a*.

înaripáre *s.f* Acţiunea de *a (se) înaripa* şi rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***înaripa***.

înaripát, -ă *adj.* **1** Care are aripi, cu aripi. *Înaripata dihanie... nu mai avea astîmpăr cît ţinea ziua* (ANG.). **2** Fig. Care este plin de elan; care este avîntat. • pl. *-ţi, -te*. /v. ***înaripa***.

înarmá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A (se) înzestra cu arme; a (se) pregăti pentru luptă. ◇ Expr. *(refl.) A se înarma cu răbdare* = a-şi impune răbdare. *(tr.) A înarma cu...* = a prevedea cu... *Înarmat pînă în dinţi* (sau *din cap pînă în picioare*) = foarte bine înarmat. **2** *tr. (înv.)* A echipa o corabie. • prez.ind. *-ez*. /***în*** + ***armă*** + *-a*.

înarmáre *s.f.* Acţiunea de *a (se) înarma* şi rezultatul ei. ◇ *Cursa înarmărilor* v. cursă. • pl. *-ări*. /v. ***înarma***.

înarmát, -ă *adj. (despre oameni sau colectivităţi)* Care este înzestrat cu arme; care este pregătit pentru luptă. • pl. *-ţi, -te*. /v. ***înarma***.

înaură *vb. I.* v. înauri.

înaurí *vb. IV. tr. (înv., pop.)* A auri. • sil. *-a-u-*. prez. ind. *-esc.* şi *(reg.) inaurá vb. I.* /***în*** + ***aur*** + *-i.*

înaurít, -ă *adj. (înv., pop.)* Care este aurit. • sil. *-a-u-*. pl. *-ţi, -te.* /v. ***înaura.***

înavuţí *vb. IV. refl., tr.* A (se) îmbogăţi. • prez.ind. *-esc.* /***în*** + ***avut*** + *-i,* după ***îmbogăţi.***

înavuţíre *s.f.* Îmbogăţire. • pl. *-i.* /v. ***înavuţi.***

înavuţít, -ă *adj. (despre oameni)* Îmbogăţit. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***înavuţi.***

înăbuşeálă *s.f.* **1** Zăduf, arşiţă. **2** Ext. Aer greu. • pl. *-eli.* /***înăbuşi*** + *-eală.*

înăbuşí *vb. IV.* **1** *refl., tr.* A nu mai putea sau a face pe cineva să nu mai poată respira; a (se) sufoca. *Fumul îl înăbuşă. Emoţia mă înăbuşă.* **2** *tr. (despre buruieni)* A împiedica creşterea şi dezvoltarea plantelor; a năpădi. *Buruienile au înăbuşit toate florile din grădină.* **3** *tr.* A acoperi focul cu cenuşă, pentru a-l stinge sau pentru a-l face să ardă mocnit. **4** *tr. (compl. indică alimente)* A fierbe în foarte puţină apă, la aburi, în vase bine acoperite. **5** *tr.* Fig. *(compl. indică manifestări, acţiuni, mişcări sociale)* A face să înceteze prin represiune, a potoli prin violenţă; a reprima. **6** *tr.* Fig. A face să nu se vadă, să nu se audă, să nu se simtă. *Şi-a înăbuşit un suspin.* • prez.ind. *înăbuş, (pop.) -esc.* /***în*** + ***năbuşi.***

înăbuşíre *s.f.* Acţiunea de *a (se) înăbuşi* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***înăbuşi.***

înăbuşít, -ă *adj.* **1** *(despre fiinţe)* Care este sufocat, asfixiat. **2** *(despre sunete, zgomote)* Care este fără putere; slab, surd; înfundat. <> *(adv.) Începea să plîngă înăbuşit* (DUMITRIU). **3** *(despre foc, incendii)* Care este stins. **4** *(despre alimente)* Care este fiert în foarte puţină apă, la aburi, în vase bine acoperite. **5** Fig. *(despre manifestări, acţiuni, mişcări sociale)* Care a fost reprimat. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***înăbuşi.***

înăbuşitór, -oáre *adj.* **1** Care înăbuşă; sufocant, asfixiant, înecăcios. *Fum înăbuşitor.* <> Fig. *S-a întors dintr-o lume înăbuşitoare şi neagră* (CE. PETR.). **2** Care este irespirabil, încărcat, viciat. *Atmosferă înăbuşitoare.* • pl. *-ori, -oare.* /***înăbuşi*** + *-tor.*

înăclăí *vb. IV.* **1** *tr., refl.* A (se) murdări cu substanţe lipicioase. **2** *tr., refl.* A (se) îndopa cu grăsime. **3** *refl.* A se sătura sau a se scîrbi de mîncare. **4** *tr.* A dezamăgi. • prez.ind. *-iesc.* /***în*** + ***năclăi.***

înăcreálă *s.f. (pop.)* **1** Substanţă cu care se înăcreşte o mîncare. **2** Substanţă acrită prin fermentare. **3** Mîncare acră sau înăcrită. • pl. *-eli.* /***înăcri*** + *-eală.*

înăcrí *vb. IV.* **1** *refl., tr.* A (se) acri, a (se) oţeti. *Vinul s-a înăcrit.* <> Expr. *(refl.) A i se înăcri cuiva de ceva* sau *de cineva* = a se sătura de ceva sau de cineva. *A i se înăcri cuiva sufletul* = a se supăra. **2** *refl. (despre alimente)* A se strica, a se altera, devenind acru. **3** *refl., tr.* Fig. *(despre oameni)* A deveni sau a face pe cineva să devină posac, ursuz. • prez.ind. *-esc.* /***în*** + ***acru*** + *-i.*

înăcríre *s.f.* Acţiunea de *a (se) înăcri* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***înăcri.***

înăcrít, -ă *adj.* **1** Care s-a acrit, care a devenit acru. **2** *(despre alimente)* Care s-a stricat, s-a alterat, devenind acru. **3** Fig. *(despre oameni)* Care este posac, ursuz. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***înăcri.***

înăduşeálă *s.f. (pop.)* Năduşeală. <> Expr. *(A fi sau a se face) pic de înăduşeală* v. pic. • pl. *-eli.* /***înăduşi*** + *-eală.*

înăduşí *vb. IV. (pop.)* **1** *intr., tr., refl.* A (se) năduşi. **2** *refl. (despre foc)* A mocni. • prez.ind. *-esc.* /***în*** + ***năduşi.***

înăduşíre *s.f. (pop.)* Năduşire. • pl. *-i.* /v. ***înăduşi.***

înăduşít, -ă *adj. (pop.)* Năduşit. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***înăduşi.***

înălbăstrí *vb. IV.* **1** *intr., refl.* A deveni albastru. **2** *tr. (compl. indică obiecte)* A colora, a vopsi în albastru. **3** *tr. (compl. indică rufe)* A clăti în apă amestecată cu albăstreală. **4** *refl., intr. (despre oameni)* A se învineţi (de mînie). • prez.ind. *-esc.* şi *(reg.) înalbăstrí vb. IV.* /***în*** + ***albastru*** + *-i.*

înălbí *vb. IV.* **1** *tr.* A face să devină (mai) alb. *Pe scări de marmură, prin vechi portaluri, Pătrunde luna înălbind pereţii* (EMIN.). **2** *intr., refl.* A deveni (mai) alb; a părea alb. **3** *intr. (despre oameni)* A încărunţi. **4** *tr., refl. (pop.)* A (se) farda. **5** *tr., refl.* Fig. A (se) curăţa; a (se) purifica de păcate. • prez.ind. *-esc.* şi *(reg.) nălbí vb. IV.* /***în*** + ***albi.***

înălbíre *s.f.* **1** Acţiunea de *a (se) înălbi* şi rezultatul ei. **2** *(hort.)* Procedeu de obţinere a legumelor cu frunze şi cu peţioluri albe-gălbui, fără clorofilă, prin creşterea lor forţată la întuneric. • pl. *-i.* /v. ***înălbi.***

înălbít[1] *s.n.* Faptul de *a (se) înălbi.* • /v. ***înălbi.***

înălbít[2]**, -ă** *adj.* Albit. • pl. *-ţi, -te.* şi *(reg.) nălbít, -ă adj.* /v. ***înălbi.***

înălbítor *s.m.* Substanţă folosită pentru albirea şi curăţarea rufelor în procesul de spălare. • pl. *-i.* /***înălbi*** + *-tor.*

înălticél, -eă *adj.* Înăltuţ. • pl. *-ei, -ele.* şi *(reg.) nălticél, -eá adj.* /***înalt*** + *-icel, -icea.*

înălticícă *adj.* Înăltuţă. • pl. *-ele, -ici.* şi *(reg.) nălticícă adj.* /***înalt*** + *-icică.*

înălţişór, -oáră *adj.* Înăltuţ. • pl. *-ori, -oare.* şi *(reg.) nălţişór, -oáră adj.* /***înalt*** + *-işor.*

înălţúţ, -ă *adj.* Dim. al lui *înalt;* înălticel, înălţişor. • pl. *-i, -e.* şi *(pop.) nălţúţ, -ă adj.* /***înalt*** + *-uţ.*

înălţá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A (se) îndrepta în sus; a (se) ridica. *O vede înălţîndu-se tot mai sus* (CR.). <> Expr. *(tr.) A(-şi) înălţa ochii* = a privi în sus (în semn de nesupunere). *(intr.) A înălţa din umeri* v. umăr. **2** *refl. (în relig. creştină; de obicei cu determ. „la cer")* A se ridica, a se văznesi. **3** *tr., refl.* A face să devină sau a deveni mai înalt, prin ridicare, prin aşezare pe un obiect situat mai sus etc. *A înălţat statuia punînd-o pe un postament.* **4** *refl. (cu determ. „pe cal", „în şa")* A se urca pe cal; a încăleca. **5** *refl. (despre fiinţe)* A deveni mai înalt; a creşte. **6** *refl. (despre clădiri, monumente etc.)* A se ivi, a apărea (deodată, în toată înălţimea). *Zări... înălţîndu-se, trufaşă, dinaintea lui, cetăţuia Neamţu* (C. NEGR.). **7** *tr.* A construi, a clădi. *A înălţat o vilă.* **8** *tr.* A ridica, a arbora. *A înălţat steagul naţional pe catarg.* <> Expr. *A înălţa steagul* v. steag. **9** *tr. (compl. indică vocea, glasul)* A ridica. <> Expr. *A înălţa glasul* v. glas. **10** *refl. (despre voce, sunete etc.)* A se auzi (limpede). **11** *tr. (compl. indică oameni)* A ridica în rang; a avansa, a promova. *L-a înălţat colonel.* <> Expr. *A (se) înălţa pe* (sau *la*) *tron* v. tron. **12** *tr.* Fig. A ridica din punct de vedere moral. *Armonia înaltă sufletul şi-l mîngîie* (ALECS.). ◆ *(refl.)* A se înnobila sufleteşte. ◆ *(refl.)* A se perfecţiona, a se desăvîrşi. *Mintea înălţîndu-se... ştie observa* (BĂLC.). **13** *refl. (despre oameni)* A se mîndri; a se arăta trufaş. *Cine se înalţă se smereşte* (C. NEGR.). **14** *tr.* Fig. *(compl. indică fapte, acţiuni etc. ale oamenilor)* A lăuda. <> Expr. *A înălţa numele lui Dumnezeu* = a slăvi pe Dumnezeu; a rosti, a adresa rugăciuni lui Dumnezeu. *A înălţa pe cineva (pînă) la cer* v. cer. • prez.ind. *înalţ.* şi *(reg.) nălţá vb. I.* /lat. ****înaltiare*** *<altus, -a, -um.*

înălţáre *s.f.* **1** Acţiunea de *a (se) înălţa* şi rezultatul ei. **2** *(în relig. creştină) Înălţarea Domnului* = mare sărbătoare creştină prăznuită în joia a şasea după Paşte, zi în care Iisus Hristos s-a arătat pentru ultima oară ucenicilor săi, pe Muntele Măslinilor din Betania şi apoi s-a înălţat la cer. *Înălţarea Sfintei Cruci* (sau *a Crucii*) = sărbătoare creştină ortodoxă, prăznuită la 14 septembrie, care celebrează arătarea de pe amvonul Bisericii Învierii din Ierusalim a Crucii pe care a fost răstignit Hristos. **3** *(înv.)* Urcare a unui monarh pe tron. **4** Fig. Progres. • pl. *-ări.* şi *(reg.) nălţáre s.f.* /v. ***înălţa.***

înălţát[1] *s.n.* Faptul de *a (se) înălţa.* • /v. ***înălţa.***

înălţát[2]**, -ă** *adj. (înv.; ca termen de adresare domnitorilor, demnitarilor, prelaţilor etc.; de obicei precedat de „prea")* Mărit, slăvit. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***înălţa.***

înălţátor, -oáre *adj., s.n.* **1** *adj.* Care înalţă. **2** *adj.* Fig. Care ridică din punct de vedere spiritual. **3** *s.n. (milit.)* Dispozitiv mecanic sau optic de ochire al armelor de infanterie sau de artilerie, care permite să se dea ţevii înclinarea necesară pentru a lovi ţinta. • pl. *-ori, -oare.* /***înălţa*** + *-ător.*

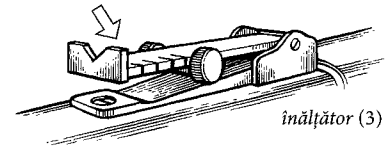

înălţător (3)

înălţătúră *s.f. (înv.)* Ridicătură (de pămînt). • pl. *-i.* /***înălţa*** + *-ătură.*

înălţíme *s.f.* **1** Distanţă de la nivelul pămîntului (sau de la un nivel orizontal) pînă la un punct situat deasupra lui; dimensiune verticală a unui lucru sau a unei fiinţe, măsurate de la bază pînă la partea cea mai ridicată. *Gardul are o înălţime de 3 m.* ◆ Statură, talie. *Fata este de înălţime mică.* **2** *(mat.)* Segment de dreaptă coborît perpendicular din vîrful unui poligon (sau poliedru) pe latura (ori faţa) opusă; ext. lungimea acestui segment. <> *Înălţimea unui con* (sau *cilindru*) = segment de dreaptă coborît perpendicular din vîrful conului (sau din centrul bazei superioare) pe planul bazei inferioare; ext. lungimea acestui segment. **3** *(fiz.) Înălţime coloană de mercur* (sau *de apă*) = mod de exprimare a presiunii unui fluid cu ajutorul înălţimii unei coloane de mercur (sau de apă) care este capabilă să echilibreze presiunea respectivă. **4** *(astron.) Înălţimea deasupra orizontului* = una dintre coordonatele orizontale, exprimată prin unghiul (complementar distanţei zenitale) format de direcţia către un astru cu planul orizontului. *Înălţimea cerului* v. cer. **5** *(geogr.)* Distanţa pe verticală a unui punct sau loc faţă de nivelul oceanului (înălţime absolută) sau faţă de un alt reper (înălţime relativă); altitudine, cotă. *La ce înălţime ne aflăm?* **6** Punct foarte ridicat deasupra nivelului pămîntului. *Îi ridică la o străşnică înălţime* (C. NEGR.). ◆ Ext. *(la pl.)* Cer, văzduh. *N-ai putea să faci cu ochii înălţimilor ocol* (EMIN.). ◆ Loc înalt; vîrf, culme. *O înălţime pe malul Mării Mediterane* (BOL.). **7** *(fiz.)* Calitate a unui sunet, determinată de numărul de vibraţii efectuate într-o secundă. **8** Calitate a unei voci, a unui instrument etc. de a cînta note înalte; ton, tonalitate. **9** Fig. Stare de superioritate intelectuală, morală, artistică etc. *Eminescu a dus arta poeziei la înălţimi neîntrecute pînă astăzi* (SADOV.). <> Expr. *A fi la înălţimea cerută* (sau *aşteptată, dorită etc.*) = a se prezenta bine, aşa cum cere situaţia. *A fi la înălţimea situaţiei* v. situaţie. **10** Fig. Grad, rang înalt; ext. preţuire. *Acordarea unor înalte medalii celor mai performanţi elevi arată la ce înălţime sînt ridicaţi aceştia.* **11** *(înv.; urmat de un pron.pos.)* Termen de reverenţă la adresa unei persoane cu rang înalt. *Muri înălţimea-sa* (C. NEGR.). • pl. *-i.* şi *(reg.) nălţíme s.f.* /***înalt*** + *-ime.*

înămiézi *s.f. pl. (pop.)* Amiază. • /***în*** + ***nămiezi.***

înăspreálă *s.f. (reg.)* **1** Înăsprire. **2** Gust al mustului cînd dă în fiert. **3** Scroboală pentru rufe. • pl. *-eli.* şi *năspreálă s.f.* /***înăspri*** + *-eală.*

înăsprí *vb. I.* **1** *tr., refl.* A face să devină sau a deveni aspru (la pipăit); a (se) aspri. *Munca îi înăsprise mîinile.* **2** *refl. (despre glas)* A se aspri. **3** *refl. (despre must, vin)* A căpăta un gust acidulat; a pişca la limbă. **4** *refl. (despre vreme)* A se face mai rece. **5** *refl. (despre culori)* A se închide. **6** *tr., refl.* Fig. A (se) face mai sever, mai dur, mai închis. *Îl înăsprise clocotul din el* (POPA). <> Ext. *I se mai înăsprea sufletul şi cu jalea din sat* (MIR.). ◆ *(refl.; despre trăsăturile feţei)* A căpăta o expresie de seriozitate, de severitate. *Slăbise... Gura i se înăsprise* (CAM.). **7** *tr.* A face ca o situaţie să devină mai grea, să se înrăutăţească. **8** *refl. (despre relaţii, conflicte etc.)* A se încorda, a se agrava. **9** *tr. (pop.; despre rufe)* A scrobi. • prez.ind. *-esc.* şi *(reg.) năsprí vb. IV.* /***în*** + ***aspru*** + *-i.*

înăspríre *s.f.* Acţiunea de *a (se) înăspri* şi rezultatul ei; *(reg.)* înăspreală (1). • pl. *-i.* şi *(reg.) năspríre s.f.* /v. ***înăspri.***

înăsprít, -ă *adj.* **1** Care a devenit (mai) aspru. **2** *(despre must, vin)* Care a căpătat un gust acidulat; care pişcă la limbă. **3** Fig. *(despre oameni)* Care este sever, dur, neprietenos. • pl. *-ţi, -te.* şi *(reg.) năsprít, -ă adj.* /v. ***înăspri.***

înăuntru *adv., s.n.* **1** *adv.* În interior. <> Expr. *(arg.) A fi înăuntru* = a fi într-o închisoare. **2** *adv. (înv.)* În străinătate. ◆ Spec. În centrul Europei. **3** *s.n. (înv.)* Interior. ◆ Centru. • şi *(reg.) năúntru, înlăúntru, înlúntru, înúntru, lăúntru adv.* /lat. ****(in) illac intro***; cf. şi sl. veche **ѫтрь, ѫтрьнъ**.

înăúntrul *prep. (constr. cu gen.)* În interiorul..., în mijlocul... • şi *(reg.) înlăúntrul prep.* /de la ***înăuntru.***

încadrá *vb. I.* **1** *tr. (compl. indică obiecte, tablouri, fotografii etc.)* A înrăma. *A încadrat un tablou.* ◆ A mărgini. *Copacii încadrează şoseaua.* **2** *tr. (cinemat., fotogr.; compl. indică imagini, reprezentări desenate, fotografiate, filmate etc.)* A plasa, a cuprinde, a aşeza într-un cadru (potrivit, nimerit, adecvat). **3** *refl.* A se potrivi, a se armoniza cu mediul înconjurător. *Noua catedrală se încadrează perfect în arhitectonica peţeii.* **4** *tr. (jur.; compl. indică delicte, infracţiuni, crime,* ext., *delincvenţi)* A cuprinde într-un text de lege. **5** *tr., refl.* A (se) angaja într-o întreprindere, într-o instituţie,

într-o asociație etc. cu toate drepturile și obligațiile care îi revin. *După absolvirea facultății a fost încadrată într-un institut de cercetare.* **6** *tr.* (*milit.*) A prevedea o unitate militară cu cadrele de ofițeri și de subofițeri necesare; a înrola. **7** *refl.* (*despre oameni*) A se integra într-un colectiv, într-o organizație, într-o acțiune etc., într-un ritm de lucru etc. **8** *tr.* A înconjura din toate părțile. *De la observator vin știri că dușmanul și-a adus întăriturii... Uite, v-a încadrat* (PAS). ◆ (*milit.*) A regla tirul de artilerie aducînd loviturile din ce în ce mai aproape de obiectiv. **9** *refl.* A respecta o anumită limită de timp pentru săvîrșirea unei acțiuni. *S-a încadrat în cele două săptămîni promise pentru a termina lucrarea.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***encadrer***.

încadrábil, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care poate fi încadrat (într-o întreprindere, într-o instituție, într-o asociație etc.). • pl. *-i, -e.* /***încadra*** + *-bil*.

încadráre *s.f.* **1** Acțiunea de *a (se) încadra* și rezultatul ei. **2** (*telec.*) Precizare a unor momente determinate în evoluția unui fenomen periodic. **3** (*tehn.*) Așezare și potrivire pe un material textil, pe o hîrtie etc. a unor tipare, în scopul decupării. **4** (*jur.*) *Încadrare juridică* = stabilirea concordanței depline între fapta concretă săvîrșită de învinuit sau de inculpat și norma specială penală care incriminează acea faptă. • pl. *-ări.* /v. ***încadra***.

încadrátor, -oáre *s.m., s.f.* Persoană care (confecționează rame sau) înrămează. • pl. *-ori, -oare.* /***încadra*** + *-tor*.

încadratúră *s.f.* **1** Ramă, cadră. **2** (*cinemat.*) Operație în selectarea și delimitarea în spațiu a zonei corespunzătoare unei imagini dintr-un film. • pl. *-i.* /<it. ***inquadratura***.

încái *adv.* (*reg.*) Măcar, barem, cel puțin. • și *încále, încálea* *adv.* /***în*** + ***cai***, pl. înv. al lui *cale*.

încáilea *adv.* v. încaltea.

încále *adv.* v. încai.

încálea *adv.* v. încai.

încălte *adv.* v. încaltea.

încáltea *adv.* (*pop.*) Măcar, barem, cel puțin. • și *încáilea, încálte* *adv.* /***încă*** + ***alta***.

încapsulá *vb. I. tr.* (*compl. indică sticle de bere, de apă minerală etc.*) A astupa, prin procedee mecanice, cu o capsulă. • prez.ind. *-ez.* /***în*** + ***capsulă*** + *-a*.

încapsuláre *s.f.* Acțiunea de *a încapsula* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***încapsula***.

încarbonizáre *s.f.* **1** (*chim.*) Proces fizico-chimic complex, care constă în transformarea chimică lentă, în mediu anaerob, a substanțelor din plante în cărbuni de pămînt. **2** Ext. Formare a zăcămintelor de cărbuni. • pl. *-ări.* /***în*** + ***carbonizare***.

încarceră *vb. I. tr.* (*compl. indică oameni*) A băga la carceră; ext. a întemnița. • prez.ind. *-ez.* /<lat. ***încarcerare***, fr. ***incarcérer***, it. ***incarcerare***.

încarceráre *s.f.* Acțiunea de *a încarcera* și rezultatul ei; încarcerație. • pl. *-ări.* /v. ***încarcera***.

încarcerát, -ă *adj.* (*despre oameni*) Întemnițat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***încarcera***.

încarnă *vb. I.* v. incarna.

încarnáre *s.f.* v. incarnare.

încarnát, -ă *adj.* v. incarnat.

încartirui *vb. IV. tr.* (*milit.*) A stabili locuințele trupelor și ale ofițerilor dintr-o unitate militară, dintr-o localitate; a cartirui. • prez.ind. *-iesc.* /***în*** + ***cartirui***.

încartiruíre *s.f.* (*milit.*) Acțiunea de *a încartirui* și rezultatul ei; cartiruire. • pl. *-i.* /v. ***încartirui***.

încasá *vb. I. tr.* **1** (*econ.*) A primi, a ridica o sumă de bani; a primi contravaloarea în bani a unei polițe, a unei cambii etc. **2** Fig. (*fam.; compl. indică oameni*) A primi lovituri. • prez.ind. *-ez.* /<it. ***incassare***, germ. ***inkassieren***.

încasáre *s.f.* Acțiunea de *a încasa* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***încasa***.

încasatór, -oáre *s.m., s.f.* **1** Persoană care (deplasîndu-se pe teren) se ocupă cu primirea banilor datorați de populație unei întreprinderi. **2** Persoană care taxează călătorii unui autobuz, unui tramvai etc. • pl. *-ori, -oare.* /***încasa*** + *-tor*.

încastelát, -ă *adj.* (*med. vet.; despre copitele cailor*, ext., *despre cai*) Care este bolnav de încastelură. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***encastelé***, it. ***incastellato***.

încastelúră *s.f.* v. încastelură.

încastrá *vb. I. tr.* **1** (*tehn.*) A realiza o legătură între două elemente ale unui ansamblu pentru a împiedica mișcarea lor. **2** (*constr.*) A fixa capătul unei grinzi în cuibul alteia. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***encastrer***, it. ***incastrare***.

încastráre *s.f.* **1** Acțiunea de *a încastra* și rezultatul ei. **2** Mod de legătură prin încastrare (1). • pl. *-ări.* /v. ***încastra***.

încatifelá *vb. I. tr. fact.* A catifela. • prez.ind. *-ez.* /***în*** + ***catifela***.

încazarmá *vb. I. tr.* **1** (*milit.; compl. indică ostași*) A instala în cazarmă. **2** (*milit.; compl. indică ostași*) A consemna în cazarmă. **3** (*compl. indică instituții*) A transforma în cazarmă. • prez.ind. *-ez.* /***în*** + ***cazarmă*** + *-a*.

încazarmáre *s.f.* Acțiunea de *a încazarma* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***încazarma***.

încazarmát, -ă *adj.* **1** (*milit.; despre ostași*) Care este instalat în cazarmă. **2** (*milit.; despre ostași*) Care este consemnat în cazarmă. **3** (*despre instituții*) Care este transformat în cazarmă. • pl. *-ți, -te.* /v. ***încazarma***.

încă *adv.* **I** (*cu sens modal*) **1** În plus, pe deasupra. *Acolo găsi încă două femei* (ISP.). <> Loc.adj., adv. (*Încă*) *și mai* (*și*) (*decît*) v. mai. <> Loc.adv. *Încă pe atît* (sau *pe-atîta*) = dublu. *Dar încă* = *a*) cu atît mai mult; *b*) (*după o prop. neg.*) cu atît mai puțin. (*Și*) *încă cum* = foarte mult, în mare măsură. **2** După toate acestea mai... *Așa ți-e treaba? Încă mă iei la trei parale?* (CR.). **3** De asemenea. *Harap-Alb este în primejdie, și de noi încă n-are să fie bine* (CR.). **4** (*în legătură cu o negație*) Nici așa. *De le-ai da cu lingura, Și-ncă nu le-ai sătura!* (POP.). **5** Chiar. *Ba zău, încă mă mir c-am avut răbdare* (CR.). <> Loc.adv. *Ba încă* sau *și încă* = chiar mai mult decît atît. **II** (*cu sens temporal*) **1** (*arată repetarea acțiunii exprimate de vb.*) Din nou, iarăși. *Frumoasele zile au apus... Renaște-vor oare încă?* (MACED.). <> Loc.adv. *Încă odată* = *a*) din nou; *b*) a doua oară. **2** (*arată continuarea acțiunii exprimate de vb.*) În continuare, și acum, (și) mai departe. *A ținut veselia ani întregi și acum mai ține încă* (CR.). **3** (*în prop. neg.*) Pînă acum; pînă atunci. *Miroase a toamnă. Și nu e încă toamnă* (CE. PETR.). **4** Deja. *Încă de mic Te cunoșteam pe tine* (EMIN.). • /lat. ***unquam***.

încăibărá *vb. I. refl. recipr.* (*reg.*) A se încăiera (1). • prez.ind. *încăibăr.* /etimol. nec.

încăierá *vb. I.* **1** *refl. recipr.* A se lua la bătaie; a începe o luptă; (*reg.*) a se încăibăra. *M-am certat cu frate-meu și ne-am încăierat* (STANCU). ◆ A (se) înfrunta, a (se) ciocni. *Armatele s-au încăierat.* **2** *tr., refl.* A (se) ataca; a (se) hărțui. *Se încaieră în joacă.* **3** *tr.* (*pop.*) A face caier din în sau din cînepă. • prez.ind. *încáier.* /***în*** + ***caier*** + *-a*.

încăierére *s.f.* Acțiunea de *a (se) încăiera* și rezultatul ei; bătaie; încăierat, (*înv.*) încăierătură. • pl. *-ări.* /v. ***încăiera***.

încăierát *s.n.* Încăierare. • /v. ***încăiera***.

încăierătúră *s.f.* (*înv.*) Încăierare. • pl. *-i.* /***încăiera*** + *-ătură*.

încălăfát, -ă *adj.* v. încălîfat.

încălárá *vb. I. refl.* (*înv.*) A încăleca (1). • prez.ind. *-ez.* /***în*** + ***călare***.

încălăráre *s.f.* (*înv.*) Încălecare (1). • pl. *-ări.* /v. ***încălăra***.

încălcá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică teritorii străine*) A ocupa prin violență; a cotropi. **2** (*compl. indică legi*) A nu respecta. **3** (*compl. indică drepturi, obligații, jurăminte*) A nesocoti. • prez.ind. *încálc.* /***în*** + ***călca***.

încălcáre *s.f.* Acțiunea de *a încălca* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***încălca***.

încălcătór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (*înv.*) **1** (Persoană, armată etc.) care încalcă un teritoriu străin. **2** (Persoană) care nu respectă o lege. **3** (Persoană) care nesocotește un drept, o obligație, un jurămînt. • pl. *-ori, -oare.* /***încălca*** + *-ător*.

încălecá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A (se) sui călare pe cal sau pe alt animal; a pune sau a sta călare; (*înv.*) încălăra. <> Expr. (*intr.*) (*înv.*) *A încăleca în oaste* = a pleca la război. *A încăleca pe* (*la*) *coada calului* v. coadă. *A încăleca pe nevoie* v. nevoie. ◆ (*înv.; intr.; despre popoare nomade, armate*) A părăsi un loc, plecînd călare. **2** *tr.* (*compl. indică cai*) A călări. *Purta platoșă ostășească și încăleca un cal negru* (BĂLC.). **3** *tr., intr.* Analog. A se urca pe un obiect ca pe un cal. *Încalec pe copacul doborît și-l curăț de crengi* (STANCU). <> Expr. *A încăleca prăjina* v. prăjină. **4** *refl. recipr.* A se suprapune (stînd sau trecînd unul peste altul). *Pe sus stînci uriașe, diforme, se încalecă, se-nghesuiesc* (VLAH.). **5** *refl.* (*pop.; despre animale*) A se împerechea. **6** *tr.* Fig. (*despre oameni*) A se face stăpîn pe cineva; a domina, a supune. • prez.ind. *încálec.* și (*reg.*) *încălicá* *vb. I.* /lat. ***incaballicare***.

încălecáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a (se) încăleca* și rezultatul ei; (*înv.*) încălărare. **2** (*geomorf.*) Ruptură produsă în scoarța terestră, însoțită de deplasarea unei mase de roci peste alta. • pl. *-ări.* și (*reg.*) *încălicáre* *s.f.* /v. ***încăleca***.

încălecát, -ă *adj.* **1** (*despre cai sau despre alte animale*) Pe care se stă călare. **2** Care este suprapus. **3** Fig. (*despre oameni*) Care este supus de cineva. • pl. *-ți, -te.* și (*reg.*) *încălicát, -ă* *adj.* /v. ***încăleca***.

încălicá *vb. I.* v. încălăca.

încălicáre *s.f.* v. încălecare.

încălicát, -ă *adj.* v. încălecat.

încălîfát, -ă *adj.* (*înv.; despre ciubuce*) Care este așezat într-un toc. • pl. *-ți, -te.* și *încălăfát, -ă* *adj.* /***în*** + ***călăf*** + *-at*.

încălță *vb. I.* **1** *refl., tr.* A(-și) trage încălțămintea în picioare. <> Expr. (*pop.; refl.*) *A se încălța cu cineva* = a face cunoștință cu o persoană dezagreabilă, de care nu mai poți scăpa. (*pop.; tr.*) *A încălța o căsătorie* = a face o mezalianță. **2** *tr.* (*tehn.*) A monta șine de fier pe obada roților unei care, pe tălpile unei sănii etc. **3** *tr.* Fig. A da cuiva o sarcină fără voia lui; ext. a înșela, a păcăli. *Zice puține cuvinte și... reușește totuși să-i încalțe pe toți!* (CAR.). **4** *tr.* (*înv.; arg.; compl. indică oameni*) A aresta. **5** *tr.* Expr. (*înv.*) *Încalț-o de aici!* = pleacă! • prez.ind. *încálț.* /lat. ***incalciare***.

încălțáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a (se) încălța* și rezultatul ei. **2** (*mar.*) Afundare a ancorei în mîlul de pe fundul apei. **3** Concr. (*pop.; la pl.*) Încălțăminte. • pl. *-ări.* /v. ***încălța***.

încălțát[1] *s.n.* Faptul de *a (se) încălța*. • /v. ***încălța***.

încălțát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre oameni*) Care are încălțăminte în picioare. <> Expr. (*pop.*) *Bou* (sau *vită*) *încălțat(ă)* = termen injurios pentru o persoană lipsită de inteligență sau de bun-simț. (*reg.*) *Drac încălțat* = om rău și viclean. **2** (*despre picioare*) Cu încălțăminte. **3** (*despre păsări*) Care are tarsul acoperit de pene. <> *Uliu încălțat* v. uliu. **4** (*despre roțile căruțelor, tălpile săniilor etc.*) Care este îmbrăcat în fier. • pl. *-ți, -te.* /v. ***încălța***.

încălțăminte *s.f. sg.* Nume generic dat pentru ghete, pantofi, cizme, bocanci, papuci etc.; (*înv., reg.*) încălțări (3). • /lat. ***calcĕamentum, -i***, după *încălța*.

încălțătoáre *s.f.* v. încălțător.

încălțătór *s.n.* Obiect de metal, de material plastic, de os etc., în formă de limbă, care servește la încălțarea piciorului în pantofi, în ghete etc. • pl. *-oare.* și *încălțătoáre* *s.f.* /***încălța*** + *-ător*.

încăiușá *vb. I. tr.* A pune cuiva un căluș în gură. • prez. ind. *-ez.* /***în*** + ***căluș*** + *-a*.

încălușát, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care are căluș în gură. **2** (*despre obiecte cu coarde*) Care are coardele așezate pe căluș. • pl. *-ți, -te.* /v. ***încăluși***.

încălzí *vb. IV.* **1** *tr.* A ridica temperatura unui corp prin dezvoltare de căldură în interiorul lui sau prin transfer de căldură din exterior; a expune ceva la o sursă de căldură pentru a-i ridica temperatura. *A încălzit foarte tare soba.* <> Expr. (*reg.*) *Ce-o tot încălzești atîta?*, se spune despre cineva care întîrzie să răspundă. *A(-și) încălzi locul* v. loc. *A-și încălzi măseaua* v. măsea. ◆ (*refl.; despre corpuri*) A deveni din rece cald. **2** *tr., refl.* A face să-i fie sau a i se face cuiva cald. *De-abea te-i mai încălzi mergînd la drum* (CR.). <> Expr. (*reg.*) *A încălzi pe cineva* = a bate pe cineva. *A încălzi șarpele în* (sau *la*) *sîn* v. sîn. **3** *tr.* (*despre surse de căldură*) A face ca aerul, apa etc. să-și ridice temperatura. *Spre prinz, soarele a încălzit insuportabil aerul.* **4** *tr.* A ridica temperatura unei încăperi, unei locuințe etc. pentru a le face prielnice existenței umane. **5** *tr.* (*compl. indică alimente*) A aduce la temperatura optimă pentru a fi consumat. **6** *refl.* (*despre timp*) A se face (mai) cald. **7** *refl.* (*despre oameni*) A i se face cald, consumînd băuturi alcoolice; a consuma băuturi alcoolice. **8** *refl.* (*despre oameni*) A se pregăti, prin exerciții fizice, în vederea unui concurs, a unui meci, a unui efort etc. **9** *tr., refl.* Fig. A (se) înflăcăra, a (se) entuziasma. *Poveștile copilăriei îi încălzeau sufletul* (SADOV.). • prez.ind. *-esc.* /***în*** + ***cald*** + *-i*.

încălzíre *s.f.* **1** Acțiunea de *a (se) încălzi* și rezultatul ei. **2** Ansamblul operațiilor și procedeelor de încălzire. **3** *Încălzire centrală* = sistem de încălzire simultană și uniformă a încăperilor dintr-o clădire sau din

mai multe clădiri, prin folosirea unei surse unice producătoare de căldură, care difuzează, sub presiune, apă caldă sau aer încălzit în radiatoare special amenajate. **4** Exerciții fizice efectuate înaintea unui concurs, a unui meci, a unui efort etc. • pl. *-i.* /v. ***încălzi.***

încălzít[1] *s.n.* Faptul de *a (se) încălzi.* • /v. ***încălzi.***

încălzít[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre obiecte*) Care a devenit (mai) cald. **2** (*despre oameni*) Care are senzația de cald. **3** (*despre spații închise, încăperi, locuințe etc.*) A cărui temperatură este ridicată cu ajutorul unor sisteme de încălzire. **4** (*despre alimente*) Care a fost adus la temperatura optimă pentru a fi consumat. **5** (*despre timp*) Care a devenit mai cald. **6** (*despre oameni*) Care a consumat băuturi alcoolice. **7** (*despre oameni*) Care este pregătit, prin exerciții fizice, pentru un concurs, un meci, un efort etc. **8** Fig. (*despre oameni*) Care este înflăcărat, entuziasmat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***încălzi.***

încălzitór, -oáre *adj., s.n.* **1** *adj.* Care emană căldură. **2** *s.n.* (*tehn.*) Aparat sau instalație de încălzire. • pl. *-ori, -oare.* /***încălzi*** + *-tor.*

încămite *adv.* (*înv., reg.*) **1** Cu atît mai mult. **2** (*după o prop. neg.*) Cu atît mai puțin. • /***încă*** + ***mi*** + ***te.***

încăpăstră *vb. I. tr.* (*pop.*) **1** A pune căpăstru unui cal. **2** Fig. (*compl. indică oameni*) A obliga să tacă. • prez.ind. *-ez.* și (*reg.*) *încăpăstrí vb. IV.* /***în*** + ***căpăstru*** + *-a.*

încăpăstrăt, -ă *adj.* (*pop.*) **1** (*despre cai*) Care are căpăstru. **2** Fig. (*despre oameni*) Care este obligat să tacă. • pl. *-ți, -te.* și (*reg.*) *încăpăstrít, -ă adj.* /v. ***încăpăstra.***

încăpăstrí *vb. IV.* v. încăpăstra.

încăpăstrít, -ă *adj.* v. încăpăstrat.

încăpător, -oáre *adj., s.f.* **1** *adj.* Care are volum utilizabil mare; în care încape mult. *Cazan încăpător.* **2** *adj.* (*despre încăperi, edificii etc.*) Care este spațios. **3** *s.f.* (*înv.*) Capacitate. • pl. *-ori, -oare.* /***încăpea*** + *-ător.*

încăpățîná *vb. I.* v. încăpățîna.

încăpățînáre *s.f.* v. încăpățînare.

încăpățînát, -ă *adj.* v. încăpățînat.

încăpățîná *vb. I. refl.* (*despre oameni*) **1** A stărui, cu îndîrjire și fără flexibilitate, într-o comportare voluntară, într-o părere, într-o atitudine, fără a ține seama de împrejurări; a se încăpățîna (1). **2** A se ambiționa (într-o activitate, în atingerea unui scop etc.); a persevera, a stărui. • prez.ind. *-ez.* și (*reg.*) *încăpățínă vb. I.* /***în*** + ***căpățînă*** + *-a.*

încăpățînáre *s.f.* **1** Faptul de a stărui, cu îndîrjire și fără flexibilitate, într-o comportare voluntară, într-o atitudine fără a ține seama de împrejurări; îndărătnicie (1). **2** Perseverență, stăruință. • pl. *-ări.* și (*reg.*) *încăpățínare s.f.* /v. *încăpățîna.*

încăpățînát, -ă *adj.* (*despre oameni*) **1** Care stăruie, cu îndîrjire și fără flexibilitate, într-o comportare voluntară, într-o părere, într-o atitudine, fără a ține seama de împrejurări; îndărătnic (1). **2** Care este ambițios (într-o activitate, în atingerea unui scop etc.). • pl. *-ți, -te.* și (*reg.*) *încăpățínat, -ă adj.* /v. ***încăpățîna.***

încăpea *vb. II.* **1** *intr.* A putea fi cuprins într-un spațiu (închis); a nu fi prea mare sau prea mult pentru a avea loc într-un spațiu (închis). *Atîta avere cîtă ar încăpea într-o căruță* (POP.). <> Expr. *A nu-l mai încăpea* (pe cineva) *pielea de gras* (ori *de bucurie, de fericire, de mîndrie*) = *a)* a fi foarte gras; *b)* a fi foarte fericit, foarte mîndru. *Nu (mai) încape vorbă* (ori *îndoială, discuție*) = este sigur, neîndoielnic. (*reg.*) *A nu-i încăpea cuiva strigările* = a fi excedat de treburi. *A nu(-și) mai încăpea în piele* v. piele. *Cît îl încape* (pe cineva) *pielea* sau *cît îi încape* (cuiva) *în piele* v. piele. *A nu mai încăpea rînza în cineva* v. rînză. *Nu încap două săbii* (sau *două paloșe*) *într-o teacă* v. teacă. *Nu încape tocmeală* v. tocmeală. *Mai e* (ori *mai încape*) *vorbă!* v. vorbă. ◆ Fig. A intra, a se încadra în… *Viața nu încape în formule* (BAR.). **2** *tr.* A (putea) cuprinde ceva. *Hainele nu-l mai încap.* <> Expr. *A nu-l* (*mai*) *încăpea* (pe cineva) *locul* (*de bucurie, de veselie etc.*) = a fi foarte bucuros. *A încăpea cu mintea* = a înțelege. (*înv., pop.*) *Nu-l încape cămașa* = este neliniștit. (*înv.*) *A nu-l încăpea pe cineva vremea* sau, *intr., a nu încăpea cu timpul* = a nu avea timp suficient pentru a face ceva. *A nu-l mai încăpea cămașa* v. cămașă. *A nu-l* (*mai*) *încăpea pe cineva locul* v. loc. *A nu-l mai încăpea* (pe cineva) *pămîntul* v. pămînt. *A nu-l mai încăpea nici pămîntul* (*de…*) v. pămînt. **3** *intr.* A trece, a pătrunde pe undeva. *Ivan dezlegă turbinca… numai cît poate să încapă mîna* (CR.). **4** *intr.* (*în constr. neg.; urmat de determ. introduse prin prep. „de”*) A fi stingherit de prezența cuiva sau a ceva; a se împiedica de cineva, a nu-și găsi rostul din cauza cuiva. *Nicăieri nu mai încap* (POP.). *Fata babei… tot nu încăpea de fata moșneagului* (POP.). **5** *intr.* (*pop.*) A ajunge într-o anumită situație (neplăcută). *Dar ce-oi face ca să scap, În nevoie să nu-ncap?* (ALECS.). <> Expr. *A încăpea pe mîna* (sau *mîinile*) *cuiva* = a ajunge la discreția cuiva. *A încăpea în* (sau *pe*) *mîini bune* v. bun. *A încăpea în ghearele* (ori *gheara*) *cuiva* v. gheară. *A-i încăpea în labă* v. labă. **6** *intr.* (*înv.*) A avea dreptul la o parte dintr-o moștenire. • prez.ind. *încáp.* /lat. ****in-capĕre.***

încăpére *s.f.* **1** Cameră, odaie. **2** Volumul, cuprinsul unui obiect. **3** (*înv.*) Spațiu închis din toate părțile. *Ne pună-n încăperea aceluiași sicriu* (EMIN.). <> Loc.adj. *De mare încăpere* = încăpător. **4** (*înv.*) *Semnul încăperii* = paranteză. • pl. *-i.* /v. ***încăpea.***

încăpuí *vb. IV.* (*reg.*) **1** *refl.* A-și procura ceva; (*reg.*) a se căpui. **2** *tr.* A prinde ceva sau pe cineva. • prez. ind. *-iesc.* /***în*** + ***căpui.***

încăpuít, -ă *adj.* (*reg.*) Care are tot ce-i trebuie; (*reg.*) căpuit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***încăpui.***

încăpușá *vb. I.* v. încăpuși.

încăpușát, -ă *adj.* (*reg.*) Înmugurit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***încăpușa.***

încăpuși *vb. IV. intr.* (*reg.*) A înmuguri. • prez.ind. pers. 3 *-ește.* și ***încăpușá*** *vb. I.* /***în*** + ***căpușă*** + *-a.*

încăputá *vb. I. tr.* **1** A pune căpute la încălțăminte; a căputa. **2** (*reg.; compl. indică ciorapi*) A cîrpi. • prez. ind. *-ez.* /***în*** + ***căpută*** + *-a.*

încărcá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică vehicule, recipiente, agregate de prelucrare etc.*) A umple cu ceva. *Cum se gătiră corăbiile, le încărcară cu marfă* (ISP.). <> Expr. *A-și încărca stomacul cu…* = a mînca prea mult. *Încarcă, că-i carul altuia* v. car. *A-și încărca sufletul cu…* v. suflet. ◆ (*compl. indică poveri, materiale etc. care trebuie transportate*) A pune într-un vehicul. *Mă duc în pădure să-ncarc lemnele* (ALECS.). **2** *tr.* A pune o greutate pe spinarea unui om sau a unui animal (pentru a fi transportată). <> Expr. *A fi încărcat de ani* = a fi în vîrstă. ◆ (*refl.; despre oameni*) A lua cu sine multe bagaje, greutăți etc. pentru a le transporta. ◆ A așeza o sarcină pe un obiect. **3** *tr.* A introduce un cartuș, un proiectil etc. în țeava unei arme de foc. **4** *tr., refl.* A (se) acoperi, a (se) umple (cu…, de…); a (se) împodobi. *Lacul codrilor albastru Nuferi galbeni îl încarcă* (EMIN.). <> Fig. (*refl.*) *Ochii, blajini la liniște, –la mînie se încărcau de fulgere* (SADOV.). **5** *tr.* Fig. (*compl. indică calcule, sume de bani etc.*) A exagera, a mări, a socoti mai mult decît trebuie (cu scopul de a induce în eroare, de a înșela). *Am descoperit că Lina încarcă socotelile* (CA. PETR.). ◆ (*compl. indică oameni*) A înșela pe socoteala unei datorii, punînd mai mult decît trebuie. *Te-am încărcat cu zece zile de prașilă* (CAR.). **6** *tr.* (*tehn.*) A acumula energie într-o baterie electrică sau pe armăturile condensatoarelor electrice. <> Expr. (*fam.*) *A-și încărca bateriile* = a se reface fizic și psihic; a se întrema. **7** *tr.* Expr. (*inform.*) *A încărca sistemul* = a pune calculatorul în stare funcțională prin indicarea parametrilor de lucru. *A încărca un registru* = a transfera o informație într-un registru. **8** *tr.* A ridica valorile unei mărimi (forță, sarcină electrică etc.) prin acțiunea unui factor exterior asupra unui sistem fizic sau tehnic. **9** *tr.* A adăuga material suplimentar în zonele periferice ale unui obiect, ale unei construcții etc. **10** *tr.* Fig. A copleși. **11** *tr.* Fig. A lovi. • prez.ind. *încárc.* /lat. ****in-carr(ĭ)care.***

încărcáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a (se) încărca* și rezultatul ei; încărcătură (1). <> *Gabarit de încărcare* v. gabarit. *Marcă de încărcare* v. marcă. *Poliță de încărcare* v. poliță. **2** (*inform.*) Indice al gradului de ocupare a subsistemelor unui calculator la un moment dat. ◆ Transferul unui program de pe un suport extern în memoria internă. **3** Gradul de ocupare a timpului de lucru al unui salariat. • pl. *-ări.* /v. ***încărca.***

încărcát[1] *s.n.* Faptul de *a (se) încărca.* • /v. ***încărca.***

încărcát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre vehicule, recipiente, agregate de prelucrare etc.*) Care este umplut cu ceva. **2** (*despre oameni sau despre animale*) Care poartă o încărcătură; împovărat. <> (*med.*) *Stomac încărcat* = stomac balonat din cauza excesului de mîncare sau a digestiei defectuoase. *Limbă încărcată* = limbă cu înfățișare specifică unor boli digestive. **3** Care este greu, plin. *Coșurile încărcate sînt urcate în mașină.* **4** (*despre arme de foc*) Care are cartușul sau proiectilul introdus în țeavă. **5** (*despre plante, arbori etc.*) Care este plin de fructe sau de flori. *Un cais încărcat.* **6** Fig. (*despre calcule, sume de bani etc.*) Care este exagerat, mărit (cu scopul de a induce în eroare, de a înșela). *Socoteli încărcate.* **7** (*despre baterii sau condensatoare electrice*) În care s-a acumulat energie electrică. **8** *Aer încărcat* = aer viciat, greu de respirat. *Atmosferă încărcată* = *a)* atmosferă plină de electricitate, premergătoare unei furtuni; *b)* fig. stare de încordare, de tensiune. • pl. *-ți, -te.* /v. ***încărca.***

încărcătór *s.m., s.n.* **1** *s.m.* Persoană care încarcă un vehicul, un recipient etc.; persoană care alimentează cu combustibil o mașină cu aburi. **2** *s.n.* Mașină, aparat, dispozitiv care servește la încărcarea unui vehicul, a unui focar, a unui furnal etc. **3** *s.n.* (*milit.*) Dispozitiv care permite introducerea mai multor cartușe în magazia unei arme de foc cu repetiție. **4** *s.n.* Acumulator folosit pentru încărcarea telefonului mobil. • pl. *-ori, -oare.* /***încărca*** + *-ător.*

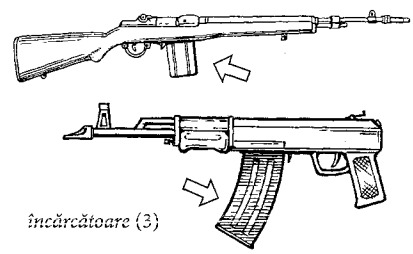

încărcătoare (3)

încărcătúră *s.f.* **1** Încărcare. **2** Concr. Ceea ce transportă un vehicul, o ființă etc. **3** Cantitate de materii prime și auxiliare introduse într-un vas, într-un recipient sau într-un cuptor, în vederea desfășurării unui proces de fabricație. **4** (*milit.*) Cantitate de explozibil cu care se încarcă o armă de foc; proiectilul introdus în armă. **5** (*miner.*) Explozibil introdus într-o gaură de mină. **6** Capacitate de încărcare; tonaj. • pl. *-i.* /***încărca*** + *-ătură.*

încărunți *vb. IV. intr.* **1** (*despre păr*) A începe să albească; a deveni cărunt. **2** (*despre oameni*) A începe să albească la păr; a cărunți. ◆ Ext. A îmbătrîni. • prez.ind. *-esc.* /***în*** + ***cărunt*** + *-i.*

încărunțíre *s.f.* Faptul de *a încărunți.* • /v. ***încărunți.***

încărunțít, -ă *adj.* **1** (*despre păr*) Care este cărunt. **2** (*despre oameni*) Care are părul cărunt. ◆ Ext. Care este bătrîn. • pl. *-ți, -te.* /v. ***încărunți.***

încătărámă *vb. I. tr.* (*compl. indică obiecte de îmbrăcăminte sau de încălțăminte*) A prinde în cataramе. • prez.ind. *-ez.* /***în*** + ***cataramă*** + *-a.*

încătușá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică oameni*) A lega cu cătușe. *Pentru mai multă siguranță, deținutul a fost încătușat.* ◆ Ext. A lega cu lanțuri. **2** Fig. (*despre sentimente, preocupări etc.; compl. indică oameni*) A acapara, a pune stăpînire. *Pasiunea pentru ea l-a încătușat.* **3** Fig. (*compl. indică oameni*) A lipsi de libertate spirituală. • prez.ind. *-ez.* /***în*** + ***cătușă*** + *-a.*

încătușáre *s.f.* Acțiunea de *a încătușa* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***încătușa.***

încătușát, -ă *adj.* (*despre oameni*) **1** Care este pus în cătușe. ◆ Ext. Care este legat în lanțuri. **2** Fig. Care este lipsit de libertate spirituală. • pl. *-ți, -te.* /v. ***încătușa.***

încenușá *vb. I. tr., refl.* **1** A (se) transforma în cenușă, prin ardere. **2** A (se) acoperi cu cenușă. **3** A (se) face cenușiu. • prez.ind. *-ez.* /***în*** + ***cenușă*** + *-a.*

încenușát, -ă *adj.* **1** Care a fost transformat în cenușă. **2** Care este acoperit de cenușă. **3** Cenușiu. **4** Fig. Tulbure, ca acoperit de cenușă. • pl. *-ți, -te.* /v. ***încenușa.***

începătór, -oáre *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care începe; inițial. *Îi lipsește… numai scînteia începătoare, izbitura care aprinde capsa* (CA. PETR.). <> (*înv.*) *Clasele începătoare* = școala elementară. **2** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care este prima dintr-un șir mai lung. **3** *s.m., s.f.* Persoană care își începe cariera; persoană care se inițiază lucrînd într-un domeniu de activitate oarecare; debutant; novice. **4** *s.m., s.f.* Persoană care inițiază ceva; inițiator. **5** *adj.* (*despre noțiuni abstracte*) Elementar. • pl. *-ori, -oare.* /***începe*** + *-ător.*

începătură *s.f.* (*înv., pop.*) **1** Început; origine. **2** Paragraf. • pl. *-i.* /***începe*** + *-ătură*.

începe *vb. III.* **1** *intr.* A lua ființă; a-și avea momentul inițial în... (sau din...); a porni, a purcede de la...; a deveni perceptibil. *Un an se sfîrșește și altul începe* (MARC.). **2** *intr.* (*despre stări, fenomene etc.*) A-și face debutul, începutul; a se ivi, a apărea (cu primele semne). *Începu o ploaie... de părea că toarnă cu găleata* (ISP.). *Primăvara începe în martie.* **3** *intr., refl.* (*despre acțiuni*) A (se) porni, a debuta, a (se) deschide. *Ziceți să cînte muzica... să-nceapă balul* (ALECS.). *Semănatul începe primăvara timpuriu.* **4** *tr.* A realiza prima parte dintr-o lucrare, dintr-o acțiune etc.; a face primii pași într-o lucrare, într-o acțiune etc. *Căpitanul începe să cotrobăiască într-un dulap de cărți* (BART). ◆ A face ca ceva să se realizeze pentru prima dată; a iniția. *A început o campanie împotriva consumului de droguri.* ◆ A se porni să vorbească, a rosti primele cuvinte din ceea ce vrea să spună. ◇ Expr. *A începe cuvînt* v. cuvînt. **5** *tr.* A porni o activitate, o meserie. *A început avocatura de foarte tînăr.* ◇ Expr. *A o începe bine* = a obține succes de la început (într-o activitate, într-o meserie). (*înv.*) *A începe la...* = a se apuca de... (*înv.; refl.*) *A se începe cu cineva* = a se lua la ceartă cu cineva. *A începe cu gura pe* (sau *la*) *cineva* v. gură. *A începe de la lingură de lemn* v. lemn. *A începe de la lingură* v. lingură. **6** *intr., refl.* A porni la realizarea unui scop, a unui act etc. *Începe să învețe.* **7** *tr.* A lua, a scoate, a consuma prima porțiune, prima parte din ceva (pentru a o folosi, pentru a o consuma etc.) *A început pîinea.* ◇ Expr. *A începe o lumînare* = a aprinde o lumînare. *A începe o bute* = a da cep. **8** *tr.* (*înv.; compl. indică idei*) A concepe. **9** *tr.* (*înv.; despre femei; determ. prin „în pîntece”*) A rămîne însărcinată. • prez.ind. *încép.* /lat. ***incĭpĕre***.

începere *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *începe* și rezultatul ei. ◇ Loc.adv. *Cu începere de...* (sau *de la..., din...*) = începînd de... (sau de la..., din...). • /v. ***începe***.

început[1] *s.n.* **1** Faptul de *a* (*se*) *începe*. **2** (*în opoz. cu „sfîrșit”, „capăt”*) Moment inițial de la care începe ceva și căruia nu-i precede nimic; punct de plecare; parte care începe sau cu care se începe ceva. ◇ *Un început* (sau *începuturi*) *de...* = inițiativă (sau prime încercări) în derularea unei acțiuni. ◇ *De la început* = *a*) loc.adj. cu care se începe ceva; *b*) loc.adv. din primul moment. ◇ Loc.adj. (*relig.*) *Fără de început* = (*despre divinitate*) care există din veșnicie. ◇ Loc.adv. *De la bun început* = din prima clipă. *Dintru* (sau *întru, pe la*) *început* = din momentul inițial. **3** (*urmat de determ. introduse prin prep. „de”*) Parte inițială dintr-o lucrare neterminată. *După propria-i mărturisire într-un început de biografie, Ion Creangă s-ar fi născut la 1 martie 1837* (CĂL.). **4** Origine, obîrșie, izvor, proveniență. *Începutul daco-latin al limbii române.* **5** Cap, frunte. *Începutul coloanei.* **6** (*la pl.*) Noțiuni elementare ale unei învățături. ◇ Expr. *A avea începuturi bune* = a avea o pregătire bună. • pl. *-uri.* /v. ***începe***.

început[2]**, -ă** *adj.* **1** Care a luat ființă; pornit de la... **2** (*despre acțiuni*) Care a debutat. **3** (*despre idei*) A cărei elaborare a demarat. ◆ (*despre lucrări*) Din care s-a realizat prima parte. ◆ (*despre acțiuni*) Din care s-a realizat o primă etapă. **4** (*despre scopuri*) A cărui îndeplinire a pornit. **5** (*despre fenomene*) Care dă primele semne de manifestare. **6** (*despre alimente*) Care este gustat, cu intenția de a fi mîncat. **7** Care a fost realizat pentru prima dată. **8** (*înv.; despre copii*) Conceput. • pl. *-ți, -te.* /v. ***începe***.

încerca *vb. I.* **1** *tr.* A căuta să se convingă de ceva prin probe; a proba, a verifica ceva pentru a-i controla însușirile, caracteristicile. *Își încerca sabia dînd cu dînsa într-un drug de fier* (ISP.). ◇ Expr. *Pe încercate* = cu ajutorul, prin mijlocirea unei probe; prin probare, prin verificare. *A încerca marea cu degetul* v. mare. *A-și încerca norocul* v. noroc. *A încerca ultima carte* v. ultim. **2** *tr.* (*tehn.; compl. indică materiale, sisteme tehnice*) A supune la acțiunea anumitor forțe externe pentru determinarea proprietăților. **3** *tr.* (*compl. indică obiecte de îmbrăcăminte*) A îmbrăca pentru a vedea dacă vine bine. **4** *tr.* (*compl. indică mîncăruri*) A gusta pentru a verifica dacă este gata sau dacă este gustos. **5** *tr.* A experimenta, a proba. *A încercat o nouă metodă.* **6** *tr.* A examina, a cerceta; a sonda, a tatona. *A încercat toate posibilitățile unei șanse reale.* ◇ Expr. *A încerca vadul cu nebunul* (sau *cu nerodul*) v. vad. ◇ Fig. *Încearcă terenul să vezi dacă sînt șanse de reușită.* **7** *tr.* (*urmat de un vb. la conjunct. sau la inf.*) A-și da silința sau osteneala să...; a face eforturi să...; a căuta să... *Încearcă să găsească o soluție nouă. Încearcă să dezlegi problema. Încearcă să-i cîștige bunăvoința.* **8** *refl.* A-și măsura forțele (în luptă) cu cineva. *De-l vei putea trînti pe dînsul atunci să te încerci și cu mine* (CR.). **9** *tr.* A întreprinde ceva, ca exercițiu sau de probă; a face exerciții, a se strădui să scoată ceva la capăt. *Încearcă disertații fără șir* (BELDI.). **10** *tr.* (*compl. indică sentimente, senzații*) A simți, a avea, a fi cuprins de... *Oricine ar fi încercat aceeași descurajare* (CA. PETR.). ◆ (*despre senzații de durere, boli; compl. indică oameni*) A cuprinde; a se face simțit în mod nelămurit. *O încearcă o durere de măsea.* **11** *tr.* A îndura, a suferi, a suporta. *A încercat multe nevoi.* • prez.ind. *încérc.* /lat.pop. ***in-cĭrcare***.

încercăre *s.f.* **1** Verificare, probă. *Lucrezi trei, patru luni fără salariu, de încercare* (CE. PETR.). ◇ *Balon de încercare* v. balon. *Frînă de încercare* v. frînă. *Piatră de încercare* v. piatră. *Pilot de încercare* v. pilot. *Platformă de încercare* v. platformă. *Stand de încercări* v. stand. *Termen de încercare* v. termen. ◇ Loc.vb. *A pune* (pe cineva sau ceva) *la încercare* v. pune. **2** Experimentare, probare. *Încercarea unei noi tehnologii.* ◇ *Încercare statică* v. static. **3** Experiență, experiment. *A făcut mai multe încercări de laborator.* **4** Tentativă; străduință. *Încercarea de record i-a reușit.* **5** (*sport; la rugby*) Așezare a mingii cu mîna în terenul de țintă al echipei adverse; puncte obținute în urma acestei acțiuni; eseu. *A marcat o încercare.* **6** Lucrare (literară) de început. *Am citit... un articol atît de binevoitor pentru modestele mele încercări literare* (CAR.). ◆ Eseu (literar). **7** Efort, silință. *Toate încercările lui au fost zadarnice.* **8** Impas, necaz, vicisitudine. *A trecut cu bine încercările vieții.* **9** Greutate, nevoie, suferință. *Vechiul meu amic a trecut prin grele încercări* (ALECS.). **10** Chin, durere. *Cîte încercări n-a avut de îndurat!* **11** Fig. Cumpănă. *La grea încercare s-a aflat.* • pl. *-ări.* /v. ***încerca***.

încercát[1] *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *încerca*. • /v. ***încerca***.

încercát[2]**, -ă** *adj.* **1** Care a fost probat, verificat. *Motor încercat.* **2** (*despre oameni*) Care este capabil, competent, experimentat. *Doctor încercat.* **3** (*despre oameni*) Care a trecut prin greutăți, prin necazuri; pățit. **4** Fig. (*despre oameni*) Care este călit. *Un ostaș încercat.* **5** Fig. Care este rutinat, versat. *Un ochi încercat.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***încerca***.

încercănă *vb. I. refl.* **1** (*despre ochi*) A face cearcăne. **2** (*înv.*) A încercui. • prez.ind. *-ez.* /***în*** + ***cearcăn*** + *-a*.

încercănát, -ă *adj.* **1** (*despre ochi*) Care are cearcăne. **2** (*despre aștri*) Care este înconjurat de un halou de lumină. **3** (*înv.*) Care este încercuit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***încercăna***.

încercuí *vb. IV. tr.* **1** A strînge, a aduna (ca) într-un cerc. *Dușmanii au fost încercuiți.* **2** Spec. (*compl. indică cetăți, orașe, grupuri de răufăcători etc.*) A cuprinde, a strînge din toate părțile (cu forțe armate) pentru a cuceri, pentru a prinde etc.; a împresura, a înconjura. **3** (*compl. indică vase, butoaie etc.*) A strînge cu cercuri. **4** A trasa cercuri în jurul a ceva. **5** A înconjura din toate părțile. *Munții încercuiesc podișul.* • prez. ind. *-iesc.* /***în*** + ***cerc*** + *-ui*.

încercuíre *s.f.* Acțiunea de *a încercui* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***încercui***.

încercuít, -ă *adj.* **1** Care este strîns, care este adunat (ca) într-un cerc. **2** Spec. (*despre cetăți, orașe, grupuri de răufăcători etc.*) Care este cuprins, strîns din toate părțile (cu forțe armate) pentru a fi cucerit, pentru a fi prins etc.; înconjurat. **3** (*despre vase, butoaie etc.*) Care este strîns cu cercuri. **4** Care este înconjurat din toate părțile. • pl. *-ți, -te.* /v. ***încercui***.

încét, înceátă *adj., adv.* **1** *adj.* Care este liniștit, lin, domol. *Mișcări încete.* **2** *adj.* (*despre oameni*) Care este greoi, molatic; care face ceva în mod lent. *Bătrînul este încet în mișcări.* **3** *adj.* (*despre oameni*) Care reacționează cu întîrziere. **4** *adj.* (*despre judecată, gîndire*) Care rațonează cu greutate; greoi. **5** *adj.* (*despre sunete, melodii etc.*) Care are intensitate scăzută; care abia se aude. *Înceată, melodia părea mai mult un murmur* (MIH.). **6** *adv.* Fără grabă, domol; lin, pe nesimțite. *Care cu poveri de muncă Vin încet și scîrțîind* (COȘB.). ◇ Expr. *Încet-încet* sau, *subst.*, (*încetul*) *cu încetul* = treptat, puțin cîte puțin. (*exclam.*) *Încet! Încet!* (*domnule*)! = nu te înfuria! *A o lăsa* (*ori a lăsa ceva*) *mai încet* v. lăsa. ◆ (*cu val. de interj.*) Binișor, nu așa tare, fără zgomot! **7** *adv.* Cu glas coborît. *Vorbește încet.* **8** *adv.* (*muz.*) Piano. **9** *adv.* (*muz.*) Adagio, lento. • pl. *-ți, -te.* /lat. ***quĕtus*** = ***quietus, -a, -um***.

încetă *vb. I.* **1** *intr., tr.* A se opri dintr-o acțiune, dintr-o stare, dintr-o activitate etc.; a se întrerupe, a nu mai continua. *Detașamentul de militari și-a încetat misiunea.* ◇ Expr. *A înceta de a vedea* = a orbi. (*intr.*) *A înceta din gură* = a tăcea. *A înceta de la ceva* = a nu mai persevera. ◆ A se pierde, a nu mai exista. ◇ Expr. *A înceta din viață* v. viață. **2** *intr.* (*despre elemente ale naturii, fenomene etc.*) A se liniști; a se potoli; a se sfîrși, a se termina. *Vijelia a încetat.* **3** *intr.* (*despre boli, griji, dureri etc.*) A dispărea, a trece. **4** *intr., tr.* (*despre izvoare*) A seca sau a fi secat. **5** *intr.* (*despre oameni*) A se calma. ◆ (*la imper.; în forma „înceteaz!”*) Astîmpără-te! **6** *tr.* A întrerupe. **7** *tr., intr.* (*înv., reg.*) A (se) devaloriza. • prez.ind. *-ez, (reg.) încét.* /lat. **inquētare* = ***quietare*** sau ***încet*** + *-a*.

încetáre *s.f.* Acțiunea de *a înceta* și rezultatul ei; întrerupere (1), oprire; sfîrșit. ◇ Loc.adv. *Fără* (*de*) *încetare* = neîncetat, necontenit. ◇ Expr. *Încetare din viață* = moarte, deces. • pl. *-ări.* /v. ***înceta***.

încetát, -ă *adj.* care nu mai continuă; care s-a încheiat; care a trecut. • pl. *-ți, -te.* /v. ***înceta***.

încetățéni *vb. IV.* **1** *tr.* A acorda cuiva o cetățenie. **2** *refl.* A deveni cetățean al unui stat. **3** *refl.* A deveni locuitor permanent al unui oraș sau al unei localități. **4** *refl.* Fig. (*despre obiceiuri, mode etc.*) A se înrădăcina, a se statornici. • prez.ind. *-esc.* /***în*** + ***cetățean*** + *-i*.

încetățénire *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *încetățéni* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***încetățéni***.

încetățénit, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care a primit drepturi de cetățean. **2** Fig. (*despre obiceiuri, mode etc.*) Care s-a stabilit definitiv; care s-a înrădăcinat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***încetățéni***.

încetineálă *s.f.* **1** Manifestare înceată. **2** Lipsă de iuțeală, de vioiciune în acțiuni, în gîndire etc. • pl. *-eli.* /***încetini*** + *-eală*.

încetinél, -eá *adj., adv.* **1** *adj.* Dim. al lui *încet*; încetișor. **2** *adv.* Agale, alene, încetișor. • pl. *-ei, -ele.* /***încet*** + *-inel, -inea*.

încetiní *vb. IV. tr.* **1** A face să fie, să meargă etc. mai încet; a reduce viteza, intensitatea unei mișcări, a unei activități etc.; a domoli, a potoli. *A încetinit viteza mașinii. Și-a încetinit fuga.* ◇ Expr. *A-și încetini pasul* v. pas. **2** Ext. A întîrzia, a amîna. *A încetinit producerea reacției.* • prez.ind. *-esc.* /de la ***încet***.

încetinícă *adj.* Încetinea. • pl. *-ele, -ici.* /***încet*** + *-inică*.

încetiníre *s.f.* Acțiunea de *a încetini* și rezultatul ei; domolire, potolire. • pl. *-i.* /v. ***încetini***.

încetinít, -ă *adj.* (*despre viteze, mișcări etc.*) Care a fost micșorat; domolit, potolit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***încetini***.

încetinitór *s.n.* Dispozitiv care micșorează viteza unui sistem tehnic. ◇ Expr. (*cinemat.*) *Cu încetinitorul* = procedeu de obținere a încetinirii mișcării. • pl. *-oare.* /***încetini*** + *-tor*.

încetișór, -oără *adj., adv.* **1** *adj.* Dim. al lui *încet*; încetinel. **2** *adv.* Agale, alene, încetinel. ◇ Expr. (*subst.*) (*A lua pe cineva* sau *a o lua*) *cu încetișorul* = (a lua pe cineva sau a o lua) cu tact, cu blîndețe, cu binișorul. • pl. *-ori, -oare.* /***încet*** + *-ișor*.

încețoșá *vb. I. refl.* **1** A se lăsa ceață. **2** Fig. (*despre ochi*) A se împăienjeni (2). • prez.ind. pers. 3 *-ează.* /***în*** + ***cețos*** + *-a*.

încețoșáre *s.f.* Faptul de *a se încețoșa*. • pl. *-ări.* /v. ***încețoșa***.

încețoșát, -ă *adj.* **1** Care este învăluit în ceață. **2** Fig. (*despre ochi*) Care este împăienjenit (2). • pl. *-ți, -te.* /v. ***încețoșa***.

închegá *vb. I.* **1** *refl.* (*despre unele lichide*) A-și mări consistența; a se solidifica; a se coagula. *Luneca pe sîngele ce se închegase pe lespezi* (C. NEGR.). *Laptele s-a închegat.* ◇ (*tr. fact.*) *[Mama] știa a face multe și mari minunății: ...închega apa numai cu două picioare de vacă de se încrucea lumea de mirare* (CR.). ◆ A se slei. *Grăsimea s-a închegat.* ◆ A se lega, a se îngroșa. *Dulceața s-a închegat.* **2** *refl.* A se strînge bine la un loc, a se uni trainic (cu ceva sau unul cu altul). *Turnă... apă moartă peste toate ranele și se închegă carnea* (ISP.). ◇ Fig. *Sub frunte-i viitorul și trecutul se încheagă* (EMIN.). **3** *tr.* (*înv.; compl. indică bani*) A strînge, a pune deoparte. **4** *refl.* Fig. A se forma, a lua ființă, a prinde contur. *În mintea lui se închega*

o amintire îndepărtată, din clasele primare (BASS.). • prez.ind. *închég.* /lat. ***in-coag(u)lare***.

închegáre *s.f.* **1** Faptul de *a* (*se*) *închega*; închegat[1], (*pop.*) închegătură (1). **2** Concr. Întrupare, materializare. *Zburau amîndoi prin pustiul lungului mărei ca două abia văzute închegări ale văzdulului* (EMIN.). • pl. *-ări*. /v. ***închega***.

închegát[1] *s.n.* Închegare. • /v. ***închega***.

închegát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre unele lichide*) Care a prins cheag; care este coagulat. ◆ Care s-a sleit. *Grăsime închegată*. ◆ Care s-a legat, s-a îngroșat. *Dulceață închegată*. **2** Fig. Care s-a format, a luat ființă, a prins contur. *Lampa... sta între Dan și umbra închegată* (EMIN.). **3** Fig. Care este coerent. *Un tot închegat*. • pl. *-ți, -te*. /v. ***închega***.

închegătór, -oáre *adj., s.n., s.f.* **1** *adj.* Care încheagă. ◇ (*în superstiții*) *Apă închegătoare* = apă cu ajutorul căreia se pot lipi bucățile unui corp omenesc ciopîrțit (fără a-l învia). *Cuțit închegător* = cuțit în care se încheagă untura rîncedă folosită în descîntece. **2** *s.f., s.n.* Vas de lemn în care ciobanii pun laptele la închegat. **3** *s.n.* Vas de lemn, cu fundul mai larg decît gura, folosit de ciobani la muls. **4** *s.n.* Săculeț în care laptele se pune la închegat, după ce a fost strecurat. **5** *s.n.* Cheag cu care se coagulează laptele. **6** *s.n.* Măsură de cheag care se pune la o budacă de lapte. **7** *s.f.* (*bot.; reg.*) Năprasnică (*Geranium robertianum*). • pl. *-ori, -oare*. /***închega*** + *-ător*.

închegătúră *s.f.* (*pop.*) **1** Închegare (1). **2** Concr. Loc unde se îmbină două obiecte sau două părți ale unui obiect. **3** Concr. Cantitate de lapte care se încheagă odată. • pl. *-i*. /***închega*** + *-ătură*.

închegățícă *s.f.* (*bot.; pop.*) Plantă erbacee cu florile galbene și cu tulpina roșiatică, păroasă, răsfirată pe pămînt (*Potentilla rubens*). • pl. *-ele*. /***închegat***[2] + *-ică*.

încheiá *vb. I.* **I 1** *tr.* (*compl. indică obiecte de îmbrăcăminte sau de încălțăminte*) A prinde în nasturi, în copci, în șireturi etc.; (*pop.*) a închide (18). **2** *tr.* (*compl. indică nasturi, șireturi etc.*) A trece prin găurile special făcute pentru a strînge un obiect de îmbrăcăminte, de încălțăminte etc. **3** *tr.* (*compl. indică copci*) A introduce una în alta pentru a împreuna cele două părți ale îmbrăcămintei, ale încălțămintei etc. **4** *refl.* (*despre oameni*) A-și strînge haina, cămașa etc. în nasturi, în copci; a-și lega șireturile de la încălțăminte. **5** *tr.* (*compl. indică părțile componente ale unui obiect*) A îmbina, a potrivi una în alta. *Făcură un car și-l încheiasă în casă* (POP.) ◆ (*compl. indică bîrnele unei case*) A potrivi una în capătul sau în scobitura celeilalte (fixîndu-le printr-un cui de lemn). **6** *refl.* (*pop.; despre oase*) A se articula. *Locul unde se încheie osul s-a inflamat*. **II 1** *tr.* (*compl. indică acțiuni, operații etc.*) A termina, a sfîrși, a pune capăt. *A încheiat treaba*. ◇ (*refl.*) *Năprasnica luptă dintre cei doi uriași... s-a încheiat* (VLAH.). **2** *tr.* (*compl. indică perioade de timp*) A expira, a se consuma. *Termenul de garanție s-a încheiat*. ◇ (*refl.*) *Vacanța s-a încheiat*. ◇ Expr. *A-și încheia zilele* (sau *viața*) (undeva) = a-și petrece ultima perioadă din viață într-un anumit loc. **3** *tr.* (*compl. indică lucrări literare, științifice, artistice*) A finaliza, a desăvîrși. **4** *tr.* (*compl. indică socoteli, calcule*) A ajunge la capăt; a lichida. *Badea Niculaie... pleacă să-l găsească ca să-și încheie socotelile* (GHICA). ◇ Expr. *A-și încheia catastihul* = a i se înfunda cuiva. *A-și încheia socotelile cu viața* v. socoteală. *A încheia socotelile* (sau *o socoteală*) (cu cineva) v. socoteală. **5** *refl.* A ajunge la deplină dezvoltare, la maturitate. *Coacerea fructelor s-a încheiat*. **6** *tr.* A forma capătul a ceva; a delimita, a mărgini. *Călărețiii încheie demonstrația*. ◆ (*refl.*) A se limita, a se rezuma la... *Familia lui Gheorghe... se încheia în mama lui și-n cele două surori* (VLAH.). **7** *tr.* A trage concluzii; a conchide. *Specialistul cel mai avizat a încheiat sesiunea de comunicări a institutului*. **8** *refl.* A se limita, a se rezuma la... *Și-apoi chitiți că numai în arc se încheia tot meșteșugul și puterea omului aceluia?* (CR.). **9** *tr.* (*compl. indică contracte, tratate, tranzacții etc.*) A stabili, a definitiva; (*înv.*) a închide (9). ◇ Expr. *A încheia pace* = a face să înceteze ostilitățile. *A încheia tîrg(ul) cu cineva* v. tîrg. ◆ (*înv.*) A stabili ceva în mod definitiv. **10** *tr.* (*compl. indică acte oficiale*) A redacta, a alcătui. *A încheiat la notar actul de moștenire*. ◆ A semna. *Părțile au încheiat convenția*. **11** *tr.* (*jur.*) A contracta. *A încheiat o căsătorie*. **12** *tr.* (*jur.*) A lua o hotărîre. **13** *refl.* (*pop.; despre vegetație*) A acoperi un loc în mod neîntrerupt; a forma un covor de verdeață. *Pădurea de stejari din apropiere se încheiase* (SADOV.). ◇ Expr. *A i se încheia* (*calea în*) *codru* = a nu mai avea nici o posibilitate. • prez.ind. *închéi*. /lat. ***inclavare***.

încheiát[1] *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *încheia*. • /v. ***încheia***.

încheiát[2]**, -ă** *adj.* **I 1** (*despre obiecte de îmbrăcăminte sau de încălțăminte*) Care este prins în nasturi, în copci, în șireturi etc. **2** (*despre nasturi*) Care este trecut prin butoniere sau cheotori. **3** (*despre copci*) Care este introdusă una în alta. **4** (*despre obiecte*) Care are părțile componente îmbinate, potrivite, fixate una în alta. **5** (*pop.; despre oameni*) Care este bine legat; care este voinic. **II 1** (*despre acțiuni, operații etc.*) Care este terminat, sfîrșit. **2** (*despre lucrări literare, științifice, artistice*) Care este finalizat, desăvîrșit. **3** (*despre socoteli, calcule*) Care este lichidat. **4** (*despre contracte, tratate etc.*) Care este stabilit, definitivat. • pl. *-ți, -te*. /v. ***încheia***.

încheiére *s.f.* **1** Acțiunea de *a* (*se*) *încheia* și rezultatul ei. **2** Capăt al unei coloane, al unui șir etc. **3** Sfîrșit al unei lucrări artistice, al unui discurs, al unui spectacol etc. **4** Concluzie (a unei lucrări, a unui articol etc.). ◇ Loc.vb. *A face o încheiere* = a trage o concluzie. ◇ Expr. *A trage încheierea* (*că...*) v. trage. **5** (*jur.*) *Încheiere judecătorească* = act al instanței judecătorești în care sînt consemnate dispozițiile luate de aceasta în cursul procesului. **6** (*muz.*) Cadență. **7** (*gram.; înv.*) Articol. • pl. *-i*. /v. ***încheia***.

încheietór, -oáre *s.f., s.m.* **I** *s.f.* **1** Cheotoare la îmbrăcăminte. ◆ (*reg.*) Butonieră la o haină bărbătească. **2** Loc unde se fixează bîrnele de la casă. **3** (*înv.*) Articulație a membrelor. **4** (*pop.*) Clanță la ușă. **5** (*bot.*) Plantă erbacee cu florile galbene, pătate cu cafeniu, rău mirositoare, care crește pe cîmpuri nisipoase sau pe dealuri aride (*Sideritis montane*). **6** (*bot.*) Vulturică (*Hieracium pilosella*). **II** *s.m.* (*milit.*) *Încheietor de pluton* = gradat care merge în ultimul rînd din pluton. • pl. *-ori, -oare*. /***încheia*** + *-ător*.

încheietúră *s.f.* **1** (*anat.*) Îmbinare (mobilă) a capetelor oaselor; articulație. ◆ Ext. Parte a corpului situată în dreptul unei articulații. **2** (*pop.*) *Încheietura șalelor* = mijloc. **3** Loc unde se îmbină două sau mai multe obiecte, părțile unui obiect, ale unei construcții etc. **4** (*pop.*) Cheotoare la îmbrăcăminte. **5** (*înv.*) Creatură. **6** (*înv.*) Concluzie. **7** (*gram.; înv.*) Articol. **8** (*gram.; înv.*) Silabă. • pl. *-i*. /***încheia*** + *-tură* sau ***încheiat***[1] *+ -ură*.

închiaburí *vb. IV. refl.* (*despre oameni*) **1** A deveni chiabur. **2** Ext. A se îmbogăți. • prez.ind. *-esc*. /***în*** + ***chiabur*** + *-i*.

închiaburíre *s.f.* Faptul de *a se închiaburi*. • /v. ***închiaburi***.

închiaburít, -ă *adj.* (*despre oameni*) **1** Care a devenit chiabur. **2** Ext. Care s-a îmbogățit. • pl. *-ți, -te*. /v. ***închiaburi***.

închíde *vb. III.* (*în opoz. cu „deschide”*) **1** *tr.* (*compl. indică uși, ferestre, porți etc.*) A mișca (din balamale) pentru a acoperi deschizătura în dreptul căreia este așezat sau fixat. ◇ Expr. *A-și închide porțile* = (*despre instituții, întreprinderi etc.*) a-și înceta activitatea. *A închide* (cuiva) *ușa în nas* v. nas. ◆ (*compl. indică uși, porți*, ext., *camere, case, săli etc.*) A încuia cu cheia, cu zăvorul, cu lacătul. ◆ (*compl. indică obiecte cu părți mobile care se pot desface, deschide*) A le fixa sau a le încuia ușa, poarta, capacul. *Închide dulapul. A închis geamantanul*. **2** *tr.* A apropia, a strînge marginile sau părțile componente ale unui obiect pentru a nu mai fi desfăcute, deschise. *După oprirea ploii și-a închis umbrela. A închis cartea*. ◇ Expr. *A închide paranteza* = *a*) a pune, în scris, partea a doua a parantezei, la locul cuvenit; *b*) fig. a termina o digresiune. *A închide mîna* = a strînge degetele, făcînd mîna pumn. *A închide gura* = *a*) a lipi buzele una de alta; *b*) a nu mai vorbi. *A-i închide* (cuiva) *gura* = *a*) a face pe cineva să tacă; *b*) a pune capăt obiecțiilor sau protestelor cuiva. *A închide ochii* = *a*) a coborî pleoapele, acoperind globii oculari; *b*) a se preface că nu observă ceva, a trece cu vederea; *c*) (*de obicei în constr. neg.*; și *în forma „a nu închide un ochi toată noaptea”*) a (nu putea) dormi; *d*) (și *în forma „a închide ochii pentru totdeauna”*) a muri. *A închide cuiva ochii* = a fi lîngă cineva în momentul morții. (*refl.*) *A i se închide* (cuiva) *ochii* (*de somn*) = a fi foarte obosit. (*pop.; fam.*) *A i se închide* (cuiva) *glasul* = a amuți. *A-și închide urechile* = *a*) a-și astupa urechile pentru a nu auzi ceva; *b*) a nu voi să asculte ceva sau de cineva. *A închide ochii pe* (sau *pentru*) *vecie* v. vecie. **3** *refl.* (*med.; despre răni*) A se cicatriza. **4** *tr.* (*compl. indică instituții, întreprinderi, localuri etc.*) A întrerupe, temporar, potrivit orarului stabilit, activitatea. *Între orele 22 și 7 magazinul este închis*. ◆ Ext. A suspenda activitatea unei instituții, a unei întreprinderi etc.; a desființa. *Uzina de tractoare a fost închisă, iar muncitorii au fost trecuți în șomaj*. **5** *tr.* (*compl. indică activități, acțiuni etc.*) A încheia, a pune capăt. *A închis ședința*. ◇ Expr. *A închide taraba* = (*despre negustori*) a înceta comerțul; a da faliment. (*tr., refl.*) *A* (*se*) *închide urna* = a se termina, conform legislației, timpul în care cetățenii își pot exercita dreptul la vot. ◆ A interzice vînătoarea sau pescuitul. ◆ (*compl. indică stagiuni teatrale, spectacole, reprezentații etc.*) A opri pe timpul verii. **6** *tr.* (*compl. indică mecanisme, aparate, circuite etc.*) A opri din funcționare. ◆ (*compl. indică circuite electrice*) A stabili legătura între părțile unui circuit, pentru a permite trecerea curentului electric. **7** *tr.* (*compl. indică oameni*) A așeza într-un spațiu închis; a izola de lume. *A ris de furie și-a-nchis în turn pe critic* (COȘB.). ◇ Expr. *A închide lupul în stînă* v. lup. *A închide lupul în staulul oilor* v. staul. ◆ (*refl.*) A se retrage, a se izola (de bunăvoie) într-un anumit loc. *Octav... părăsise viața acestei lumi și se închisese în mănăstire* (GAL.). ◇ Expr. *A se închide în sine* = a-și interioriza gîndurile sau sentimentele. *A se închide* (*ca*) *într-o carapace* v. carapace. ◇ Fig. *Se închisese într-o tăcere îndărătnică* (SADOV.). ◆ Fig. A cuprinde, a conține. *Toate scrisorile închideau în ele durerea* (SADOV.). **8** *tr.* (*jur.; compl. indică oameni*) A băga la închisoare; a întemnița. *Hoțul a fost închis mulți ani*. **9** *tr.* (*compl. indică terenuri, locuri, curți*) A îngrădi, a împrejmui pentru a delimita sau pentru a opri trecerea. *O roată mare de mesteceni... închidea ierbării mirositoare, înalte pînă-n brîu* (SADOV.). ◆ (*pesc.*) A îngrădi într-o apă locul unde se prind peștii. ◆ A încolți vînatul într-un anumit loc din care să nu poată ieși. **10** *tr.* (*compl. arată căi de comunicație*) A bara, a bloca, a astupa; a pune un obstacol care oprește trecerea. *Zăpada a închis drumul. Poliția a închis autostrada din cauza accidentului*. ◆ Ext. A opri trecerea sau accesul într-un anumit loc. ◇ Expr. *A-i închide cuiva cărarea* (sau *cărările*) v. cărare. ◆ Ext. (*compl. indică oameni*) A opri din drum. **11** *refl.* (*despre drumuri*) A ajunge la un punct de unde nu mai poate continua; a se înfunda. *Mergînd el tot înainte prin codrii întunecoși, de la un loc se închide calea* (CR.). ◇ Expr. *A i se închide cuiva cărările* = *a*) a nu mai avea nici o soluție pentru a rezolva o problemă; *b*) a nu mai putea face nimic. **12** *refl.* (*despre cer*) A se înnegura, a se întuneca, a se înnora. ◆ (*despre vreme*) A deveni urîtă, cu cerul înnorat. **13** *refl.* (*despre culori*, ext., *despre obiecte colorate*) A căpăta o nuanță mai întunecată. ◇ Expr. *A i se închide cuiva părul* = a căpăta o nuanță mai închisă. **14** *refl.* (*despre vocale*) A se pronunța cu o deschidere parțială a gurii, prin strîmtarea canalului fonator. **15** *tr., refl.* (*jur.*) A (se) perima. **16** *tr.* Expr. (*jur.*) *A închide dosarul* = a opri cercetarea unui proces. *A închide judecata* v. judecată. **17** *refl.* A termina de trasat configurația unui cerc. **18** *tr.* (*pop.; compl. indică obiecte de îmbrăcăminte sau de încălțăminte*) A încheia (I 1). **19** *tr.* (*înv.; compl. indică contracte, tratate, tranzacții*) A încheia (II 9). **20** *tr.* (*înv.; compl. indică fortărețe*) A asedia. **21** *refl.* (*reg.; despre locuri, poieni*) A se acoperi cu pădure. • prez.ind. *închíd*, (*înv., reg.*) *închíz*. /lat. ***includĕre***.

închídere *s.f.* **1** Acțiunea de *a* (*se*) *închide* și rezultatul ei. **2** Întrerupere, oprire temporară sau definitivă a activității unei instituții, a unei întreprinderi etc. **3** (*jur.*) *Închiderea unui dosar* = scoaterea de pe rol a unei acțiuni judiciare. **4** (*mat.*) *Închiderea unei mulțimi* = mulțimea obținută prin reuniunea dintre mulțimea dată și frontiera sa. **5** (*econ.*) Operație constînd în soldarea unui cont, a unui libret, prin care se decontează dobînzile și comisioanele. • pl. *-i*. /v. ***închide***.

închín *vb. I.* **1** *refl.* (*relig.*) A-și manifesta evlavia față de divinitate prin practici religioase, specifice fiecărui cult. **2** *refl.* (*în bis. creștină*) A-și face semnul crucii. **3** *refl.* Ext. (*relig.*) A se ruga. ◇ Expr. *A se închina la sfinți* v. sfînt. *A nu ști la ce sfînt să se mai închine*

v. sfînt. ◆ (*tr.*) A invoca, prin rugăciuni, ajutorul divin (împotriva unui spirit necurat). **4** *tr., refl.* A (se) apleca spre pămînt; a (se) înclina. ◇ Expr. *A-şi închina fruntea în ţărînă* v. ţărînă. **5** *refl.* (*despre oameni*) A se înclina (sau a-şi pleca numai capul) înaintea cuiva, în semn de respect, de devotament, de afecţiune sau ca simplu salut. *Se închină spre oamenii coloniei şi se depărtă* (SADOV.). ◆ A se devota, a se dărui, a se consacra. *Toată viaţa s-a închinat meseriei de profesor.* ◇ Expr. *A se închina diavolului* = a se deda practicilor necreştine. (*tr.*) *A închina pe cineva dracului* = a se dezinteresa de cineva. *A se închina pîntecelui* v. pîntece. ◆ A se ploconi. *Nu te mai închina atîta în faţa lui!* **6** *intr.* A ridica paharul plin (cu vin), ciocnindu-l cu paharele celorlalţi comeseni şi a bea făcînd o urare; a toasta, a cinsti. ◇ Expr. *A închina în* (ori *pentru* sau *de*) *sănătatea* (cuiva) v. sănătate. **7** *refl.* (*despre oameni*) A accepta punctul de vedere al altei persoane; a se lăsa convins. *Cum? tu, Spăncioc, om tînăr, cu mintea luminată, Te-nchini la vorbe proaste din timpi de altădată?* (ALECS.). **8** *refl.* (*înv.*) A recunoaşte suzeranitatea cuiva; a accepta să devină vasal. *Am venit să mi te-nchini, De nu, schimb a ta coroană într-o ramură de spini* (EMIN.). **9** *tr.* (*înv.; compl. indică cetăţi, teritorii etc.*) A preda unei dominaţii străine. ◇ Expr. *A închina cuiva o ţară* (sau *cheile ţării*) = a face declaraţii de supunere în numele ţării. (*curent*) *A închina armele* = *a*) a capitula; *b*) a muri. *A închina steagul* v. steag. **10** *tr.* (*înv.*) A dărui ceva în semn de supunere, de recunoştinţă, de evlavie. *A închinat toată averea sa mănăstirii Neamţului* (CR.). ◇ Expr. *A închina* (ceva) *la picioarele cuiva* v. picior. ◆ A face o ofrandă. *Colo-nchină idolatrul nenţelesul foc de lemne* (EMIN.). ◇ Expr. *A închina o mănăstire* = a subordona o mănăstire din ţară, cu toată averea ei, jurisdicţiei unei mănăstiri din Orientul ortodox. **11** *tr.* A consacra. *Scriitorul a devenit un reprezentant al norodului, îşi închină binelui obştesc talentul şi opera* (SADOV.). **12** *tr.* A dedica. *A închinat poezia mamei.* • prez. ind. *închín.* /lat. ***inclînare.***

închinăre *s.f.* **1** Acţiunea de *a* (*se*) *închina* şi rezultatul ei; (*înv.*) închinătură. **2** (*relig.*) Sentiment de evlavie, concretizat prin rugi către divinitate; (*înv.*) închinătură. **3** (*relig.*) Rugăciune. **4** Semn de respect către cineva, adesea manifestat printr-o plecăciune; (*înv.*) închinătură. ◇ Loc.vb. *A aduce slavă* (*şi închinare*) v. slavă. **5** Ciocnire a paharelor pline (cu vin), însoţită de o urare; toast, (*înv.*) închinătură. **6** Dedicaţie. • pl. *-ări.* /v. ***închina.***

închinát[1] *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *închina.* • /v. ***închina.***

închinát[2]**, -ă** *adj.* **1** Dedicat, consacrat. **2** (*despre pahare cu băutură*) Ciocnit şi băut în cinstea cuiva. **3** (*în trecut*) Care depindea de...; aservit, supus. ◇ *Mănăstire închinată* = mănăstire care recunoaşte supremaţia unei lavre (mai ales din Muntele Athos) şi pe care o ajută cu daruri. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***închina.***

închináciúne *s.f.* (*înv.*) **1** (*relig.*) Faptul de a se închina în faţa divinităţii. **2** Concr. (*relig.*) Rugăciune. ◆ Act de cult care constă în aplecarea corpului pînă la atingerea pămîntului cu mîna, urmată de însemnarea cu semnul Sfintei Cruci. **3** Aplecare în faţa cuiva; plecăciune. ◆ Salut. • pl. *-i.* /lat. ***inclînatio, -onis.***

închinătór, -oáre *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* (*despre zile*) În care credincioşii se roagă. **2** *s.m., s.f.* Persoană care se închină, care îşi face semnul crucii. ◆ Ext. Credincios. **3** *s.f.* (*relig.; pop.*) Faptul de a se închina, de a se ruga. *M-am dus la închinătoare În zile de sărbătoare* (POP.). **4** *s.m., s.f.* (*înv.*) Adorator, admirator. • pl. *-ori, -oare.* /***închina*** + *-ător.*

închinătúră *s.f.* (*înv.*) Închinare. • pl. *-i.* /***închina*** + *-ătură.*

închingá *vb. I.* (*pop.*) **1** *tr.* A lega calul sau măgarul cu chinga; a pune chinga pe cal sau pe măgar. ◆ A strînge chingile şeii de pe cal. **2** *tr.* (*compl. indică şei, tarniţe etc.*) A lega, a fixa. **3** *tr.* A pune chingi de ţesătură sau de lemn la un pat. **4** *refl., tr.* A (se) strînge cu o cingătoare; a (se) încinge. • prez.ind. *închíng.* /***în*** + ***chingă*** + *-a.*

închingáre *s.f.* (*pop.*) Acţiunea de *a* (*se*) *închinga* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***închinga.***

închingát, -ă *adj.* (*pop.*) **1** (*despre animale de călărie*) Care este legat cu chinga; care este strîns în chingi. **2** (*despre oameni*) Care este strîns cu o cingătoare. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***închinga.***

închipá *vb. I. tr.* **1** (*înv.*) A da o anumită formă. **2** (*înv.*) A reprezenta. **3** (*reg.*) A construi. **4** (*reg.*) A face rost de ceva. • prez.ind. *închíp.* /***în*** + ***chip*** + *-a.*

închipuí *vb. IV.* **1** *tr.* (*constr. cu dat.*) A-şi face o părere sau o imagine despre cineva sau despre ceva; a-şi imagina. *Cum ţi-o închipui tu pe ea?* ◆ A-şi face o părere (exactă) despre înfăţişarea sau despre caracterul cuiva. *Mi-o închipuisem mai frumoasă.* **2** *refl.* A se imagina pe sine însuşi într-o situaţie sau într-o împrejurare (care n-a avut loc). **3** *tr.* A plăsmui cu mintea, cu fantezia; a concepe, a gîndi. *Cum îţi închipui tu realizarea acestui proiect?* **4** *tr.* A bănui, a întrezări, a presupune. *Cine şi-ar fi putut închipui că se va întîmpla astfel?* **5** *refl.* (*constr. cu un nm.pred. sau cu o complinire introdusă prin „ca”*) A se considera, a se crede, a se socoti. *Se închipuie inteligent. Se închipuia ca o zînă din poveşti.* **6** *refl.* A se compara cu cineva sau cu ceva. ◆ A face în chipul, în felul cuiva sau a ceva. ◆ (*înv.; tr., refl.*) A (se) asemăna. **7** *tr.* A reprezenta, a înfăţişa, a simboliza; a forma. *Deasupra porţii, crengi de verdeaţă închipuiau un arc* (PAS). **8** *tr.* (*pop.*) A face, a încropi, a înjgheba. *A închipuit în grabă ceva de mîncare.* **9** *tr.* (*pop.*) A face rost (de ceva), a procura. *Rugai pe prietinul meu... să-mi închipuie un cal potrivit pungii mele* (HOG.). **10** *refl.* (*înv.*) A lua fiinţă; a se întrupa. **11** *tr.* (*reg.*) A crea; a înfăptui. • prez.ind. *închípui,* (*pop.*) *-iesc.* /***în*** + ***chip*** + *-ui.*

închipuíre *s.f* **1** Faptul, capacitatea, puterea de a(-şi) închipui; imaginaţie, fantezie. *Una-i lumea-nchipuirii cu-a ei visuri fericite, Alta-i lumea cea aievea* (EMIN.). **2** Produs al imaginaţiei, lucru imaginat; plăsmuire, ficţiune; iluzie, halucinaţie. *Moş Nichifor nu-i o închipuire din poveşti, ci e om ca toţi oamenii* (CR.). **3** Nălucire, vedenie, fantasmagorie. *O închipuire a minţii sale.* **4** Himeră, iluzie, utopie. *Proiectul lui este o închipuire.* **5** Idee, părere, presupunere (subiectivă, lipsită de temei). *Aducîndu-şi aminte cît l-au amărît închipuirile, zîmbi în sineşi* (REBR.). **6** Chip, imagine. *Zile, nopţi, petrec cu gîndul la dulcea închipuire* (CON.). ◇ Expr. *O închipuire de...* = un fel de..., ceva asemănător cu... • pl. *-i.* /v. ***închipui.***

închipuít, -á *adj.* **1** Care este produs de imaginaţie; fictiv, imaginar. *O întîmplare închipuită.* **2** Care nu există în realitate; care are numai aparenţa a ceva real; care este fals. *Într-acea mare zidire sînt odăi închipuite şi săli mari cu stîlpi... făr' de a se vedea nici o bucăţică de zid* (D. GOL.). **3** (*despre oameni*) Care este bănuit, presupus că ar fi făcut ceva. *Vinovaţi închipuiţi.* **4** (*despre oameni*) Care are păreri exagerat de bune despre sine; încrezut, înfumurat. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***închipui.***

închircí *vb. IV. refl.* **1** (*despre oameni*) A se chirci (de durere). **2** (*despre plante*) A se pipernici; a degenera. • prez.ind. *-esc.* /***în*** + ***chirci.***

închircíre *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *închirci.* • pl. *-i.* /v. ***închirci.***

închircít, -ă *adj.* Chircit. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***închirci.***

închiriá *vb. I. tr.* (*compl. indică bunuri mobile sau imobile*) A da sau a lua în folosinţă, în schimbul unei chirii. • sil. *-ri-a.* prez.ind. *-iez.* /***în*** + ***chirie*** + *-a.*

închiriát[1] *s.n.* Faptul de *a închiria.* ◇ Loc.adj. *De închiriat* = *a*) (*despre bunuri mobile sau imobile*) care este disponibil pentru a fi dat în folosinţă temporară în schimbul unei chirii. *Are un apartament de închiriat*; *b*) anunţ pus pe imobilele oferite pentru închiriere. • sil. *-ri-at.* /v. ***închiria.***

închiriát[2]**, -ă** *adj.* (*despre bunuri mobile sau imobile*) Care este dat sau luat în folosinţă temporară în schimbul unei chirii. *Apartament închiriat.* • sil. *-ri-at.* pl. *-ţi, -te.* /v. ***închiria.***

închiriére *s.f.* Acţiunea de *a închiria* şi rezultatul ei. • sil. *-ri-e-.* pl. *-i.* /v. ***închiria.***

închirietór, -oáre *s.m., s.f.* (*înv.*) Persoană care dădea cu chirie un bun mobil sau imobil. • sil. *-ri-e-.* pl. *-ori, -oare.* /***închiria*** + *-tor.*

închís[1] *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *închide.* • /v. ***închide.***

închís[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre uşi, ferestre, porţi etc.*) Care acoperă deschizătura în dreptul căreia este aşezat sau fixat (prin balamale). ◆ (*despre uşi, porţi,* ext., *despre camere, case, săli etc.*) Care este încuiat cu cheia, cu zăvorul, cu lacătul. ◇ Expr. *Se joacă cu casa închisă* = (*despre spectacole*) la care s-au vîndut, de mai multă vreme, toate biletele. *A se desfăşura* (sau *a se ţine*) *cu uşile închise* = (*despre şedinţe, adunări etc.*) a se desfăşura fără participarea unor persoane străine. *A merge închis* v. merge. ◆ (*despre obiecte care au părţi mobile pentru a se închide şi a se deschide*) Care are uşa, poarta, capacul fixat sau încuiat. *Dulap închis.* ◆ (*despre vehicule*) Care are capota fixată de caroserie; (*despre mijloace de locomoţie*) care este acoperit. ◇ *Trăsură închisă* = cupeu. **2** (*despre obiecte care se pot desface*) Care are marginile sau părţile componente alăturate, strînse, împreunate. *Umbrelă închisă.* ◇ Loc.adv. *Cu ochii închişi* v. ochi. Δ Expr. *A face un lucru cu ochii închişi* v. ochi. **3** (*med.; despre răni*) Care s-a cicatrizat, care s-a vindecat. **4** (*despre instituţii, întreprinderi, localuri etc.*) Care şi-a întrerupt temporar sau definitiv activitatea. **5** (*despre activităţi, acţiuni etc.*) Care s-a încheiat. ◆ (*despre şedinţe, adunări etc.*) Care se ţine într-un cerc restrîns, fără participarea unor persoane străine de organizaţia, de societatea etc. respectivă. ◆ (*despre vînătoare, pescuit*) Care este interzis. **6** (*despre mecanisme, aparate, circuite etc.*) Care este oprit din funcţionare. **7** (*despre oameni*) Care este retras, izolat de lume. **8** (*despre oameni*) Care este ţinut în închisoare; deţinut. **9** (*despre terenuri, locuri, curţi*) Care este îngrădit, împrejmuit. **10** (*despre căi de comunicaţie*) Cu circulaţia oprită, întreruptă. ◇ *Mare închisă* v. mare. **11** (*despre aer*) Care este stătut, viciat. **12** (*despre cer*) Care este înnorat, întunecat. ◆ (*despre vreme*) Cu cerul înnorat; urîtă. **13** (*despre culori*) Care este situat, în gama culorilor, mai aproape de negru decît de alb. **14** (*despre sunete, voce*) Care este lipsit de sonoritate. ◇ *Vocală închisă* = vocală în timpul articulării căreia canalul fonator este strîmtat, limba fiind mai apropiată de cerul-gurii decît în timpul articulării unei vocale deschise. *Silabă închisă* v. silabă. • pl. *-şi, -se.* /v. ***închide.***

închisoáre *s.f.* **1** Clădire, loc în care sînt închişi condamnaţii la pedepse privative de libertate sau persoanele deţinute preventiv; arest, penitenciar, puşcărie, temniţă. *M-au legat ca să mă ducă la închisoare* (ALECS.). ◇ Expr. *A arunca pe cineva în* (sau *la*) *închisoare* v. arunca. *A conduce la închisoare* v. conduce. *A trimite* (pe cineva) *la închisoare* v. trimite. *A vîrî* (pe cineva) *la închisoare* v. vîrî. *A zăcea la închisoare* v. zăcea. ◆ Fig. Loc în care cineva este ţinut izolat. ◆ Fig. Loc în care se trăieşte greu. **2** Faptul de a sta în puşcărie. **3** (*jur.*) Pedeapsă judiciară care constă în închiderea persoanelor condamnate într-o instituţie specială şi cu regim strict. ◇ *Închisoare pe viaţă* = pedeapsă care constă în privare de libertate a unei persoane pentru tot restul vieţii. *Închisoare corecţională* v. corecţional. **4** (*reg.*) Loc îngrădit sau închis unde se ţin vitele. ◆ Loc îngrădit în care se păstrează peştele viu înainte de a fi vîndut. **5** (*reg.*) Stăvilar care s-a format prin îngrămădire de lemne, crengi, vreascuri etc. aduse de apă şi oprite la cotitura unui rîu. • pl. *-ori.* /***închis***[2] + *-oare.*

închistá *vb. I. refl.* **1** (*biol.; despre unele organisme animale sau vegetale inferioare*) A se acoperi cu o membrană pentru a se apăra de mediul înconjurător. **2** (*biol.; despre unele tumori sau formaţiuni patologice din organismul uman ori animal*) A se transforma în chist, izolîndu-se de mediul înconjurător. **3** Fig. (*despre oameni*) A se izola, a se închide în sine. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***enkyster.***

închistáre *s.f.* Acţiunea de *a se închista* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***închista.***

închistát, -ă *adj.* **1** (*biol.; despre unele organisme animale sau vegetale inferioare*) Care s-a acoperit cu o membrană pentru a se apăra de mediul înconjurător. **2** (*biol.; despre unele tumori sau formaţiuni patologice din organismul uman ori animal*) Care s-a transformat în chist, izolîndu-se de mediul înconjurător. **3** Fig. (*despre oameni*) Care este izolat, închis în sine. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***închista.***

închituí *vb. IV. tr.* (*compl. indică obiecte*) A fixa cu ajutorul chitului. • prez.ind. *-iesc.* /***în*** + ***chit*** + *-ui.*

închituíre *s.f.* Acţiunea de *a închitui* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***închitui.***

închizătór, -oáre *subst., adj.* **1** *s.n.* (*milit.*) Dispozitiv de împingere şi de închidere a cartuşelor în magazia unei arme de foc. **2** *s.f.* Dispozitiv de închidere a unui obiect. ◆ Clanţă. ◆ Cataramă. **3** *s.f.* Mod de închidere a unui obiect. **4** *s.f.* Loc unde se închid animalele sau păsările de casă. **5** *adj.* Care închide. **6** *s.m.* (*sport; la rugby*) Nume dat ultimului jucător din grămadă.

7 *s.m.* (*înv.*) Temnicer. • pl. *-ori, -oare.* /***închide*** *+ -ător.*

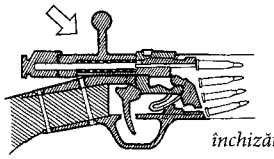

închizător (1)

închizătúră *s.f.* (*reg.*) **1** Împrejmuire a unui teren (cu gard). **2** Loc unde se închide ceva. • pl. *-i.* /***închide*** *+ -ătură.*

încifrá *vb. I. tr.* **1** A reda o idee, un sentiment etc. în mod indirect, simbolic, metaforic. **2** A exprima o idee, un sentiment etc. într-un limbaj criptic (cerînd o inițiere pentru a fi înțeles). **3** A exprima o informație secretă, folosind un cifru, pentru a fi înțeleasă numai de acei cărora le este destinată. • prez.ind. *-ez.* /***în*** *+* ***cifru*** *+ -a,* după fr. *chiffrer.*

încifráre *s.f.* Faptul de *a încifra.* • pl. *-ări.* /v. ***încifra.***

încifrát, -á *adj.* **1** (*despre idei, sentimente etc.*) Care este redat în mod indirect, simbolic, metaforic. **2** Care este exprimat într-un limbaj criptic, care cere o inițiere pentru a fi înțeles. **3** Care este greu de înțeles. **4** (*despre informații secrete*) Care este exprimată folosind un cifru pentru a fi înțeleasă doar de cei cărora le este destinată. • pl. *-ți, -te.* /v. ***încifra.***

încînchít, -ă *adj.* (*reg.*) Strîns, ghemuit. • pl. *-ți, -te.* /***în*** *+* ***cinchit.***

încincí *vb. IV. tr.* A face de cinci ori mai mare sau mai numeros. ◆ Ext. A mări, a spori. • prez.ind. *-esc.* /***în*** *+* ***cinci*** *+ -i.*

încincíre *s.f.* Mărire sau înmulțire de cinci ori. • pl. *-i.* /v. ***încinci.***

încincít, -ă *adj.* Care este de cinci ori mai mare sau mai numeros; care este înmulțit cu cinci. ◆ Ext. Care este mărit, sporit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***încinci.***

încingátoare *s.f.* (*pop.*) Cingătoare. • pl. *-ori.* /***încinge*** *+ -ătoare.*

încínge[1] *vb. III.* **1** *refl.* (*despre foc*) A se aprinde puternic, a arde cu flăcări mari. *Focul se încingea greoi. Ardea numai înlăuntru* (REBR.). ◇ (*tr. fact.*) *El încinge focul.* **2** *refl.* (*despre obiecte*) A se înfierbînta puternic; a se încălzi pînă la incandescență. *Caloriferele s-au încins foarte tare.* ◇ (*tr.*) *A încins prea mult soba.* **3** *refl.* (*despre fin, cereale, făină etc.*) A începe să fermenteze din cauza umezelii și a căldurii; a se aprinde, a se strica. ◇ Expr. *A se încinge tărîța în cineva* v. tărîță. **4** *tr.* Fig. (*despre sentimente, pasiuni; compl. indică oameni*) A copleși, a mistui, a consuma. ◇ Expr. *A încinge pe cineva la inimă* v. inimă. **5** *refl.* Fig. (*despre sentimente, pasiuni*) A se manifesta cu putere. **6** *refl.* Fig. (*despre acțiuni, lupte, confruntări*) A se înteți. *Se încinsese o ceartă crudă* (VLAH.). ◇ (*tr.*) *Băieții încinseseră o horă de gemea puntea vaporului* (BART). **7** *refl.* (*despre ființe sau părți ale corpului lor*) A avea febră. **8** *refl.* (*despre boli*) A se răspîndi foarte mult. • prez.ind. *încing;* perf. smp. *încinséi;* part. *încíns.* /lat. ***incendĕre.***

încínge[2] *vb. III.* **1** *tr., refl.* A (se) înfășura peste mijloc cu o cingătoare, cu un brîu etc. ◇ Fig. *Cerul încinge cununa Unui nou curcubeu* (BEN.). ◆ (*tr.; despre cingători, brîie etc.*) A înfășura mijlocul corpului. **2** *tr., refl.* A(-și) prinde o armă de mijlocul corpului cu o curea. **3** *tr.* Fig. A înconjura din toate părțile; a încercui, a împresura. *Vîntul suflă și ne-mpinge, Orizonul ne încinge, Ca un cerc nemărginit* (ALECS.). • prez.ind. *încing;* perf. smp. *încinséi;* part. *încíns.* /lat. ***incingĕre.***

încíngere[1] *s.f.* **1** Acțiunea de *a* (*se*) *încinge* și rezultatul ei. **2** Mărire a temperaturii unui obiect sau a unui material, ca urmare a unei acțiuni normale de încălzire, ca rezultat al fermentării sau al altor fenomene (biologice). **3** *Încingerea lemnului* = modificare ușoară a compoziției chimice a lemnului din cauza acțiunii unor ciuperci, care se manifestă prin schimbări de culoare, printr-o scădere a calităților fizice etc. • pl. *-i.* /v. ***încinge***[1].

încíngere[2] *s.f* Acțiunea de *a* (*se*) *încinge* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***încinge***[2].

încíns[1] *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *încinge.* • /v. ***încinge***[1].

încíns[2] *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *încinge.* • /v. ***încinge***[2].

încíns[3]**, -ă** *adj.* **1** (*despre foc*) Care arde cu flăcări mari; care este bine aprins. **2** (*despre obiecte*) Care este înfierbîntat puternic; care este încălzit pînă la incandescență. **3** (*despre fin, cereale, făină etc.*) Care a început să fermenteze din cauza umezelii și a căldurii. **4** Fig. (*despre sentimente, pasiuni*) Care se manifestă cu putere. **5** Fig. (*despre acțiuni, lupte, confruntări*) Care s-a întețit. • pl. *-și, -se.* /v. ***încinge***[1].

încíns[4]**, -ă** *adj.* **1** (*despre oameni sau despre corpul lor*) Care este înfășurat peste mijloc cu o cingătoare, cu un brîu etc. ◆ (*despre cingători, brîie etc.*) Care este înfășurat, legat împrejurul corpului. **2** (*despre arme*) Care este prins, atîrnat de cingătoare. ◆ (*despre oameni*) Care are arma prinsă la cingătoare. • pl. *-și, -se.* /v. ***încinge***[2].

înciocălá *vb. I.* (*reg.*) **1** *tr.* A lega împreună. **2** *tr.* A aranja. **3** *refl.* (*despre oameni*) A se însănătoși. • prez.ind. *-ez.* /***în*** *+* ***ciocălău*** *+ -a.*

încíripă *vb. I.* v. înfiripa.

înciudá *vb. I. refl., tr.* A fi sau a face să fie cuprins de ciudă. • prez.ind. *-ez.* /***în*** *+* ***ciudă*** *+ -a.*

încludáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *înciuda* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***înciuda.***

înciudát, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care este plin de ciudă. • pl. *-ți, -te.* /v. ***înciuda.***

încîînă *vb. I. refl.* (*despre oameni*) **1** A deveni rău, cîinos. **2** A se încăpățîna. • prez.ind. *-ez.* și *încîíní vb. IV.* /***în*** *+* ***cîine*** *+ -a.*

încîíní *vb. IV.* v. încîîna.

încîínit, -ă *adj.* (*despre oameni*) **1** Care a devenit rău, cîinos. **2** Care este încăpățînat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***încîíní.***

încîlceálă *s.f.* Încîlcire. • pl. *-eli.* /***încîlci*** *+ -eală.*

încîlcí *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică fire de ață, de păr etc.*) A încurca (1). **2** *refl.* Fig. (*despre idei, gînduri, acțiuni etc.*) A deveni neclar, confuz. • prez.ind. *-esc.* /***în*** *+* ***cîlți,*** pl. lui *cîlț + -i.*

încîlcíre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *încîlci* și rezultatul ei; încîlceală, încîlcitură. • pl. *-i.* /v. ***încîlci.***

încîlcít, -ă *adj.* **1** (*despre fire de ață, de păr etc.*) Care este încurcat. **2** Fig. (*despre drumuri, străzi etc.*) Care este întortocheat. **3** Fig. (*despre idei, gînduri, acțiuni etc.*) Care este neclar, confuz. **4** Fig. (*despre scris*) Care este neclar; care este ilizibil. • pl. *-ți, -te.* /v. ***încîlci.***

încîlcitúră *s.f.* Încîlcire. • pl. *-i.* /***încîlci*** *+ -tură.*

încîntá *vb. I.* **1** *tr.* A produce o stare de bucurie, de mulțumire, de satisfacție; a fascina, a fermeca, a entuziasma. *Îl încîntase mai înainte semnele lor de dragoste* (CAR.). ◆ A desfăta, a vrăji. *Peisajul îi încîntă sufletul.* **2** *tr., refl.* A (se) înșela, a (se) păcăli. *Te-a încîntat cu promisiuni mincinoase.* ◇ Expr. *A încînta* (pe cineva) *cu migdale amare* v. migdală. • prez.ind. *încînt.* /***în*** *+* ***cînta,*** după fr. *enchanter,* it. *incantare.*

încîntáre *s.f.* **1** Starea celui încîntat. **2** Sentiment de bucurie, de mulțumire, de satisfacție; farmec. ◆ Desfătare; vrajă. **3** Concr. Lucru, fapt etc. care încîntă. *Pe-atunci nu erau cluburi, presă, bulevard și grădini cu cîntări și încîntări* (GHICA). • pl. *-ări.* /v. ***încînta.***

încîntát, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este plin de bucurie, de mulțumire, de satisfacție; fermecat; vrăjit. ◇ Expr. *Încîntat de cunoștință,* formulă de politețe prin care o persoană își exprimă mulțumirea, plăcerea de a fi făcut cunoștință cu cineva. **2** Încîntător, atrăgător, fermecător. *O poveste încîntată Care azi e-ntunecată* (EMIN.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***încînta.***

încîntátor, -oáre *adj.* Care încîntă; atrăgător, fermecător. • pl. *-ori, -oare.* /***încînta*** *+ -ător;* cf. it. ***incantatore,*** fr. *enchanteur.*

încîrdoșá *vb. I. refl. recipr.* (*reg.*) A se înhăita. • prez. ind. *-ez.* /***în*** *+* ***cardaș*** *+ -a.*

încîrduí *vb. IV. tr., refl.* (*înv., reg.*) A (se) întovărăși. • prez.ind. *-iesc.* /***în*** *+* ***cîrd*** *+ -ui.*

încîrjoiá *vb. I. refl.* (*despre ființe sau despre părți ale corpului lor*) A se încovoia (1). • prez.ind. *încîrjói.* /***în*** *+* ***cîrjă*** *+ -ia.*

încîrligá *vb. I. tr., refl.* **1** A (se) încovoia ca un cîrlig. **2** A (se) încolăci (1). • prez.ind. *încîrlíg.* /***în*** *+* ***cîrlig*** *+ -a.*

încîrligáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *încîrliga* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***încîrliga.***

încîrligát, -ă *adj.* Care este încovoiat ca un cîrlig. • pl. *-ți, -te.* /v. ***încîrliga.***

încîrlionță *vb. I. tr., refl.* A (se) cîrlionța. • sil. *-li-on-.* prez.ind. *-ez.* /***în*** *+* ***cîrlionța.***

încît *conj.* (*cu sens consec.*) De, că, atît de mult că..., în așa măsură că... *Soarele... stătu pe loc, încît trei zile n-a fost noapte* (EMIN.). ◇ (*în corelație cu „atît", „într-atît", „așa", „astfel"*) *Fizicul lui sufere într-atît, încît pare că e un bătrîn trecut* (C. NEGR.). *Vorbi astfel, încît robi toate inimile* (ISP.). • /***în*** *+* ***cît.***

încleí *vb. IV.* v. încleia.

încleiá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică obiecte, hîrtie, piese de lemn etc.*) A unge, a îmbina și a fixa cu clei. **2** *refl.* A se lipi. **3** *refl.* A se murdări, a se unge cu clei sau cu ceva cleios. **4** *refl.* A se face, a deveni cleios. **5** *refl.* Fig. (*despre fălci*) A se încleșta. ◆ (*despre limbă*) A se înțepeni. **6** *tr.* (*tehn.; compl. indică materiale*) A trata, în procesul de fabricație, cu soluții coloidale sau de amidon pentru a le face impermeabile. • prez. ind. *încléi, -iez.* și *încleí vb. IV.* /***în*** *+* ***clei*** *+ -a.*

încleiálă *s.f* Încleiere. • pl. *-ieli.* /***încleia*** *+ -eală.*

încleiát[1] *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *încleia.* • /v. ***încleia.***

încleiát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre obiecte, hîrtie, piese de lemn etc.*) Care este uns, îmbinat și fixat cu clei. **2** Care este murdărit cu clei sau cu ceva cleios. **3** (*despre materiale*) Care este tratat, în procesul de fabricație, cu o soluție coloidală sau de amidon pentru a deveni impermeabil. • pl. *-ți, -te.* /v. ***încleia.***

încleiére *s.f* Acțiunea de *a* (*se*) *încleia* și rezultatul ei; încleială. • pl. *-i.* /v. ***încleia.***

încleștá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică mîinile, pumnii, fălcile etc.; despre oameni*) A strînge puternic, ca un clește. ◇ Expr. *A încleșta* (sau, *refl., a i se încleșta cuiva*) *fălcile* (ori *gura*) = *a*) a i se înțepeni maxilarele; *b*) ext. a nu mai putea vorbi (de durere, de supărare etc.); a amuți. **2** *tr.* (*compl. indică obiecte, instrumente*) A prinde strîns (ca într-un clește). **3** *refl.* (*despre oameni*) A se agăța, cu disperare, de ceva, a se prinde puternic (cu mîinile) de ceva; a rămîne prins de ceva sau de cineva. **4** *refl. recipr.* (*adesea determ. prin „în luptă"*) A se lupta cu îndîrjire, corp la corp. *Ei se-ncleștează-n luptă cu-a nemților armată* (ALECS.). **5** *refl.* Fig. (*despre bătălii, războaie*) A se înteți, a deveni crîncen. *Războiul se-ncleștează mai ucigaș* (C. NEGR.). • prez.ind. *-ez.* /***în*** *+* ***clește*** *+ -a.*

încleștáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a* (*se*) *încleșta* și rezultatul ei. **2** Fig. Contracție, crispare. *Cu o încleștare nervoasă surîde* (CA. PETR.). • pl. *-ări.* /v. ***încleșta.***

încleștát, -ă *adj.* **1** Care este strîns puternic, ca într-un clește. **2** Fig. (*despre bătălii, războaie*) Care este aprig, înverșunat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***încleșta.***

înclichetá *vb. I. tr.* (*tehn.; compl. indică mecanisme*) A imobiliza într-o anumită poziție. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***encliqueter.***

înclichetáj *s.n.* (*tehn.*) Mecanism care împiedică mișcarea într-un anumit sens a uneia dintre piesele sale. ◦ pl. *-e.* /<fr. ***encliquetage.***

înclíná *vb. I.* **1** *tr., refl.* A (se) apleca în jos sau într-o parte; a-și modifica sau a modifica poziția prin plecarea părții superioare în jos sau într-o parte. *El în brațe prinde fata, peste față i se-nclină* (EMIN.). ◇ Expr. *A înclina balanța în partea* (ori *în favoarea*) *cuiva* v. balanță. *A înclina cîntarul în partea* (ori *în favoarea*) *cuiva* v. cîntar. **2** *refl.* (*despre oameni*) A se pleca în fața cuiva, în semn de salut, de admirație, de devotament etc. **3** *refl.* Fig. (*despre soare*) A coborî spre asfințit; a apune. ◆ (*despre zile*) A se apropia de sfîrșit. **4** *refl.* Fig. (*despre oameni*) A se declara de acord cu cineva, din convingere, din respect, de frică etc.; a accepta, a admite. *Mă înclin în fața virtuozității sale.* **5** *intr.* Fig. (*urmat de o prop. compl. indir.*) A fi dispus să... *Înclin să cred că spune adevărul.* **6** *intr.* Fig. A avea vocație, atracție pentru o meserie, pentru o artă etc. *Înclină spre medicină.* **7** *refl. recipr.* Fig. (*înv.*) A avea legături de dragoste cu cineva. • prez.ind. *înclín.* /<fr. ***incliner,*** lat. ***inclinare,*** it. *inclinare.*

înclinábil, -á *adj.* Care se poate înclina. • pl. *-i, -e.* /v. ***înclina.***

înclináre *s.f* **1** Acțiunea de *a* (*se*) *înclina* și rezultatul ei; înclinație. **2** (*geom.*) Înclinație. **3** Fig. Vocație, atracție pentru ceva. • pl. *-ări.* /v. ***înclina.***

înclinát, -ă *adj.* **1** Care este aplecat în jos sau într-o parte. ◇ *Plan înclinat* v. plan. **2** Fig. (*despre oameni*) Care are vocație, atracție pentru o meserie, pentru o artă etc. • pl. *-ți, -te.* /v. ***înclina.***

înclinație *s.f.* **1** Înclinare. **2** (*geom.*) Unghi format de o dreaptă (sau de un plan) cu o dreaptă (sau cu un plan) de referință; înclinare. ◇ (*astron.*) *Înclinație astronomică* = unghi format de planul orbitei unui astru cu planul orbitei pămîntului. (*fiz.*) *Înclinație magnetică* = unghi format de direcția cîmpului

magnetic terestru cu planul orizontal. **3** Fig. Vocație, atracție pentru ceva. **4** (*econ.*) *Înclinație marginală* = modificare a unor stări economice (consum, economisire, import, impozit etc.) calculată prin raportul dintre modificarea stării economice luate în calcul și modificarea venitului determinată de această stare. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***inclination***, lat. ***inclīnatĭo, -onis***.

înclinométru *s.n.* v. inclinometru.

încoá *adv.* v. încoace.

încoáce *adv.* (*în opoz. cu „încolo”*) **1** (*cu sens local*) Spre locul unde mă aflu, înspre mine; în direcția mea. *Poftim încoace nițel, că doar n-am să te mănînc* (REBR.). <> Loc.adv. *Mai încoace* (*de...*) = dincoace (de...). *Încolo și încoace* v. încolo. <> Expr. *A se da mai încoace* = a se apropia. *Ce mai încoace* (*și*) *încolo? = a*) la ce atîta vorbă; *b*) nu este altă alternativă. *A avea pe vino-ncoace* = a avea farmec; a fi cuceritor. *A da încolo, încoace* v. da. *A umbla* (sau *a duce*) *încolo și încoace* ori *încolo încoace* v. încolo. **2** (*cu sens temporal*) Înspre momentul de față; mai aproape de prezent. *Ai deschis ochii încoace, după Cuza* (GAL.). ◆ Începînd cu..., socotind de la... *Și de mii de ani încoace Lumea-i veselă și tristă* (EMIN.). <> Loc.adv. *De... încoace* = din momentul acela pînă... *Mai încoace* (*de...*) = mai aproape de timpul prezent. *De* (*pe*) *atunci* (*încoace*) v. atunci. *De la o vreme* (*încoace*) v. vreme. • și (*reg.*) *încoá adv.* /lat. ***in eccu(m) hoc ce***.

încocîrjá *vb. I. refl., tr.* (*pop.*) A (se) cocîrja. • prez. ind. *-ez*. /***în*** + ***cocîrja***.

încolăceálă *s.f.* Încolăcire. • pl. *-eli*. /***încolăci*** + *-eală*.

încolácí *vb. IV.* **1** *refl., tr.* A (se) face ca un cerc; a (se) înfășura în formă de colac; a (se) încovriga (2). (*înv., reg.*) a (se) încolăcăci, (*reg.*) a (se) încîrliga (2). *Șarpele s-a încolăcit în jurul copacului.* **2** *refl.* (*despre rîuri, drumuri*) A șerpui. **3** *tr.* (*compl. indică brațele sau picioarele*) A încrucișa (2). **4** *refl.* (*reg.; despre lemn*) A se curba, a se strîmba. • prez.ind. *-esc*. /***în*** + ***colac*** + *-i*.

încolăcíre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *încolăci* și rezultatul ei; încolăceală, (*reg.*) încolăcitură. • pl. *-i*. /v. ***încolăci***.

încolácít, -ă *adj.* Care este înfășurat în formă de colac. • pl. *-ți, -te*. /v. ***încolăci***.

încolăcitúră *s.f.* (*reg.*) Încolăcire. • pl. *-i*. /***încolăci*** + *-tură*.

încolătăcí *vb. IV. refl., tr.* (*înv., reg.*) A (se) încolăci (1). • prez.ind. *-esc*. /***încolăci*** + ***împletici***, prin contaminare.

încoleá *adv.* v. încolo.

încólo *adv.* (*în opoz. cu „încoace”*) **1** (*cu sens local*) În alt loc decît aici; în partea aceea; în direcția aceea. *Vorba zice: fugi încolo, rîsul zice: vino-n-coace* (EMIN.). <> Loc.adv. *Mai încolo* = mai departe. *Pînă* (*mai*) *încolo* = pînă nu departe. *Încolo și încoace* = de colo pînă colo; în toate părțile; dintr-o parte în alta. <> Expr. *A umbla* (sau *a duce*) *încolo și încoace* ori *încolo-încoace* = a umbla sau a duce dintr-o parte în alta. (*pop.; fam.*) *Lasă-l* (sau *dă-l*) *încolo! = a*) nu te mai ocupa de el; *b*) nu-l lua în considerație. *A căuta încolo, a căuta pe dincolo* = a căuta în toate părțile. *A se duce pînă* (*mai*) *încolo* = a se duce destul de aproape. *Fugi încolo!* = nu mai spune fleacuri! taci din gură! (*pop.*) *A lua pe cineva încolo* = a rîde de cineva. *A pleca* (sau *a o duce, a o tuli etc.*) *pe-aici încolo* v. aici. *A da încolo, încoace* v. da. *A-l da încolo* v. da. *A se duce pe aci încolo* v. duce. *Ce mai încoace* (*și*) *încolo* v. încoace. *A lăsa* (pe cineva) *încolo* v. lăsa. *A o tunde* (*pe-aici încolo*) v. tunde. **2** (*cu sens temporal*) Mai tîrziu, pe urmă. *Poate mai încolo să ai nevoie de unul ca mine* (CR.). <> Loc.adv. *De aici* (sau *de acum, de astăzi*) *încolo* = din acest moment, de acum înainte. *De atunci încolo* = după aceea. *De azi încolo* v. azi. **3** (*arată exclusivitatea*) În afară de cele arătate înainte. *Avea doar o fată și-ncolo nu mai avea nici un copil* (POP.). • și (*înv., reg.*) *încoleá adv.* /***în*** + ***acolo***.

încolonă *vb. I.* **1** *refl.* (*despre grupuri de oameni, de vehicule*) A se așeza în coloană, a forma o coloană (de marș). **2** *refl.* (*despre persoane, vehicule*) A se încadra într-o coloană. **3** *tr.* A așeza, a dispune în coloană. • prez.ind. *-ez*. /***în*** + ***coloană*** + *-a*.

încolonáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a* (*se*) *încolona* și rezultatul ei. **2** (*art.; cu val. de interj.*) Exclamație care ordonă așezarea în coloană a unui grup de oameni. • pl. *-ări*. /v. ***încolona***.

încolonát, -ă *adj.* Care este așezat în coloană. • pl. *-ți, -te*. /v. ***încolona***.

încolțát, -ă *adj.* (*reg.*) Care este colțuros. <> *Coamă încolțată* v. coamă. • pl. *-ți, -te*. /***în*** + ***colț*** + *-at*.

încolțí *vb. IV.* **I** *intr.* **1** (*despre plante*) A răsări din pămînt; a da colț; a germina. **2** Fig. (*despre idei, sentimente etc.*) A începe să se dezvolte; a apărea, a se ivi; a înmuguri (2). *Speranța a încolțit iarăși.* **II** *tr.* **1** (*despre animale*, spec., *despre lupi sau cîini*) A înfige colții în...; a ataca și a mușca. ◆ A înconjura din toate părțile, atacînd, fără posibilitatea de retragere. **2** Fig. (*compl. indică oameni*) A prinde la strîmtoare; a constrînge; a înghesui. *Acu și subprefectul... a început a-l încolți* (SADOV.). **3** Fig. (*compl. indică oameni; despre sentimente, idei etc.*) A cuprinde, a copleși. *Femeia încolțită de spaimă, a început să-i teamă viața* (POPA). • prez.ind. *-esc*. /***în*** + ***colț*** + *-i*.

încolțíre *s.f.* Acțiunea de *a încolți* și rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. ***încolți***.

încolțít[1] *s.n.* Faptul de *a încolți*. • /v. ***încolți***.

încolțít[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre plante*) Care a răsărit, a germinat. **2** (*despre ființe*) Care este mușcat cu colții (de un animal). **3** Fig. (*despre oameni*) Care este prins la strîmtoare, care este constrîns. • pl. *-ți, -te*. /v. ***încolți***.

încolțitúră *s.f.* (*înv., reg.*) **1** (*bot.*) Germinare. **2** Concr. Vîrf al unei plante recent germinate. • pl. *-i*. /***încolți*** + *-tură*.

încomát, -ă *adj.* Care are coamă bogată. • pl. *-ți, -te*. /***în*** + ***coamă*** + *-at*.

încondeiá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică ouă de Paște, obiecte de ceramică etc.*) A împodobi cu desene (făcute cu condeiul). **2** Fig. (*pop.; compl. indică sprîncene sau gene*) A înnegri (cu creionul). **3** Fig. (*compl. indică oameni*) A vorbi de rău; a calomnia, a defăima, a ponegri. *Îl încondeia cu toate păcatele și-l făcea de batjocură* (PAS). • prez.ind. *-iez*. /***în*** + ***condei*** + *-a*.

încondeiát[1] *s.n.* Faptul de *a încondeia*; încondeiătură. • /v. ***încondeia***.

încondeiát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre ouă de Paște, obiecte de ceramică etc.*) Care este împodobit cu desene (făcute cu condeiul). **2** Fig. (*pop.; despre sprîncene sau gene*) Care este înnegrit (cu creionul). **3** Fig. (*despre oameni*) Care este defăimat, ponegrit. • pl. *-ți, -te*. /v. ***încondeia***.

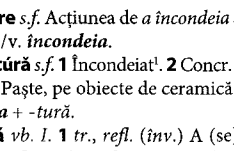

ou încondeiat

încondeiére *s.f.* Acțiunea de *a încondeia* și rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. ***încondeia***.

încondeietúră *s.f.* **1** Încondeiat[1]. **2** Concr. Desen făcut pe ouă de Paște, pe obiecte de ceramică etc. • pl. *-i*. /***încondeia*** + *-tură*.

încondurá *vb. I.* **1** *tr., refl.* (*înv.*) A (se) încălța cu conduri. **2** *refl.* Fig. (*reg.; despre oameni*) A se îngîmfa. • prez.ind. *-ez*. /***în*** + ***condur*** + *-a*.

incónjur *s.n.* Ocol, ocolire. *A ajuns la destinație după un mare ocol.* <> Loc.adv. *Fără înconjur = a*) de-a dreptul; *b*) fig. direct, deschis, pe față. *Cu înconjur* (sau *cu înconjurul*) = pe ocolite, indirect. • acc. și *înconjúr*. pl. *-uri*. și (*reg.*) *încúnjur s.n.* /de la ***înconjura***, prin derivare regresivă.

înconjurá *vb. I.* **1** *tr.* A face ocolul unui obiect, al unui loc etc. *A înconjurat clădirea.* **2** *tr.* (*despre colectivități, grupuri etc.*) A se așeza, a se aduna, a sta sau a fi, a se afla împrejurul unei ființe, al unui lucru etc. *Cînd a sosit pe aeroport, prietenii l-au înconjurat.* **3** *refl.* (*despre oameni; urmat de determ. introduse prin prep. „de”*) A trăi în tovărășia, în societatea cuiva; a aduna în jurul său anumite persoane. *S-a înconjurat de tineri destoinici.* **4** *tr.* (*compl. indică cetăți, orașe, grupuri de răufăcători etc.*) A încercui (cu forțe armate) pentru a cuceri, pentru a prinde etc. **5** *tr.* (*compl. indică locuri, terenuri etc.*) A împrejmui cu gard. **6** *tr.* A pune ceva împrejurul unui obiect, unui lucru etc. *A înconjurat masa cu scaune.* ◆ A trasa o linie împrejurul cuiva sau a ceva. **7** *tr.* A merge spre o țintă pe un traseu ocolit; a ocoli. *Ai înconjurat mult pînă ai ajuns la mine.* • prez.ind. *înconjór, incónjur*. și (*reg.*) *încunjurá vb. I.* /***în*** + ***conjura***.

înconjuráre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *înconjura* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. și (*reg.*) *încunjuráre s.f.* /v. ***înconjura***.

înconjurát *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *înconjura*. • și (*reg.*) *încunjurát s.n.* /v. ***înconjura***.

înconjurătór, -oáre *adj.* **1** Care se află de jur-împrejur, care înconjoară. *Gard înconjurător.* **2** (*despre drumuri*) Ocolitor. **3** (*despre mediu, atmosferă*) Ambiant. <> *Protecția mediului înconjurător* v. mediu. • pl. *-ori, -oare*. și (*reg.*) *încunjurătór, -oáre adj.* /***înconjura*** + *-ător*.

incontínuu *adv.* Mereu, fără încetare. • sil. *-nu-u*. și *incontínuu adv.* /***în*** + ***continuu***.

încóntra[1] *adv.* (*pop.*) Împotrivă. • /***în*** + ***contra***.

încontrá[2] *vb. I.* **1** *refl., tr.* A (se) împotrivi, a (se) opune; a (se) contrazice. **2** *refl.* Ext. (*pop.*) A se lua la ceartă. • prez.ind. *-ez*. /***în*** + ***contra***.

încontráre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *încontra* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***încontra***.

încopciá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică copci*) A introduce una în alta pentru a împreuna cele două părți ale îmbrăcămintei, ale încălțămintei etc. **2** (*compl. indică haine*) A încheia în copci. <> Expr. (*pop.*) *A încopcia mîinile* (*pe piept*) = a încrucișa mîinile pe piept. **3** (*tehn.*) A îmbina două piese de tablă, introducînd limbile uneia în golurile corespunzătoare ale celeilalte, după care limbile astfel montate se răsucesc. **4** Fig. (*pop.*) A căsători. • sil. *-ci-a*. prez.ind. *-iez*. /***în*** + ***copci***, pl. lui *copcă* + *-a*.

încopciére *s.f.* Acțiunea de *a încopcia* și rezultatul ei. • sil. *-ci-e-*. pl. *-i*. /v. ***încopcia***.

încordá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A(-și) contracta mușchii corpului, ext., corpul întreg, în vederea unui efort. ◆ Fig. A-și concentra atenția, memoria, voința etc.; a face un efort (psihic). *Se încordează pentru a urmări conferința.* ◆ Fig. (*tr.*) A stimula, a întări. *Prin exemplul lui încordează în inimile tinerilor nobilul sentiment al patriotismului.* **2** *tr.* (*compl. indică arcuri, corzi, cabluri etc.*) A întinde (puternic); a aduce în stare de tensiune. **3** *tr.* (*compl. indică instrumente muzicale cu coarde*) A acorda prin întinderea coardelor. **4** *tr.* (*compl. indică sprîncene*) A da formă de arc; a arcui. **5** *tr.* (*compl. indică coardele viței-de-vie*) A lega. **6** *tr.* (*înv., pop.*) A lega strîns ceva sau pe cineva cu funii, nuiele etc. **7** *refl.* Fig. (*despre raporturi dintre oameni*) A ajunge într-o stare de tensiune (maximă); a se agrava, a se înăspri. **8** *tr.* (*înv.*) A avea crampe musculare. **9** *refl.* (*reg.*) A se uita cu groază. • prez.ind. *-ez*. /***în*** + ***coardă*** + *-a*.

încordáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *încorda* și rezultatul ei; (*înv.*) încordătură. • pl. *-ări*. /v. ***încorda***.

încordát, -ă *adj.* **1** (*despre mușchii corpului sau*, ext., *despre corp*) Care este contractat, care se află în stare de tensiune în vederea unui efort. ◆ Fig. (*despre atenție, memorie, voință etc.*) Concentrat, vigilent. **2** (*despre corzi, cabluri, arcuri etc.*) Care este adus în stare de tensiune. **3** (*despre instrumente muzicale cu coarde*) Care este acordat prin întinderea coardelor. **4** Fig. (*despre raporturi dintre oameni*) Care a ajuns în stare de tensiune (maximă); agravat, înăsprit. • pl. *-ți, -te*. /v. ***încorda***.

încordătór, -oáre *subst.* **1** *s.m., s.f.* (*înv., reg.*) Persoană care leagă strîns pe cineva sau ceva. **2** *s.n.* (*pop.*) Instrument cu care se întinde pînza la războiul de țesut. **3** *s.n.* (*pop.*) Piesă care întinde coarda fierăstrăului. **4** *s.f.* (*reg.*) Roată dințată la sită. • pl. *-ori, -oare*. /***încorda*** + *-ător*.

încordătúră *s.f.* (*înv.*) Încordare. • pl. *-i*. /***încorda*** + *-ătură*.

încornoră *vb. I. tr.* **1** A pune coarne cuiva. **2** Fig. (*fam.*) A exagera, a deforma realitatea; a înflori. **3** Fig. (*fam.*) A-și înșela soțul sau soția. • prez.ind. *-ez*. /***în*** + ***corn*** + *-a*, prin analog. cu vb. *îngîndura*.

încornorăre *s.f.* Acțiunea de *a încornora* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***încornora***.

încornorát, -ă *adj., s.m. art.* **1** *adj.* Care are coarne. *Animal încornorat.* **2** *adj.* Fig. (*fam.; despre fapte, vorbe etc.*) Care este exagerat, neconform cu realitatea; înflorit. **3** *adj.* Fig. (*despre soți*) Care este înșelat. **4** *s.m. art.* Diavolul. • pl. *-ți, -te*. /v. ***încornora***.

încoroná *vb. I.* **1** *refl., tr.* A(-și) pune coroană de monarh; ext. a deveni sau a învesti pe cineva monarh. **2** *tr.* A împodobi ceva în formă de coroană. *Niște sprîncene... încoronau ochii ei negri* (C. NEGR.). **3** *tr.* Fig. (*compl. indică lucrări, activități etc.*) A desăvîrși,

a încheia. *Şi-a încoronat activitatea cu o capodoperă.* ◆ A reprezenta în activitatea cuiva realizarea cea mai valoroasă. • prez.ind. *-ez.* /***în*** + ***coroană*** + *-a*; cf. it. *incoronare.*

încoronáre *s.f.* Acţiunea de *a (se) încorona* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***încorona.***

încoronát, -ă *adj.* **1** (*despre persoane*) Care are coroană; care este învestit cu însemnele domniei. ◇ *Cap încoronat* = monarh, suveran. **2** Care este împodobit cu o coroană sau cu un obiect în formă de coroană. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***încorona.***

încorporá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică obiecte, materii etc.*) A face să fie corp comun cu altul, să alcătuiască un tot cu altul; a cuprinde, a îngloba. *A încorporat ouă în aluat.* **2** A absorbi, a trage. *Pământul a încorporat apa ploilor căzute în ultimele zile.* **3** (*compl. indică teritorii, provincii etc.*) A anexa, a alipi; a subordona. **4** (*milit.; compl. indică recruţi*) A încadra într-o unitate militară, pentru efectuarea stagiului militar. • prez.ind. *-ez.* şi *incorporá vb. I.* /<fr. ***incorporer***, lat., it. ***incorporare***, germ. *inkorporieren.*

încorporábil, -ă *adj.* Care poate fi încorporat. • pl. *-i, -e.* şi *incorporábil, -ă adj.* /<fr. ***incorporable.***

încorporáre *s.f.* Acţiunea de *a încorpora* şi rezultatul ei; încorporaţie (1). • pl. *-ări.* şi *incorporare s.f.* /v. ***încorpora.***

încorporát, -ă *adj.* **1** (*despre obiecte, materii etc.*) Înglobat într-un tot. **2** (*despre teritorii, provincii etc.*) Anexat unui stat. **3** (*despre recruţi*) Încadrat într-o unitate militară, pentru efectuarea stagiului militar. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***încorpora.***

încorporáţie *s.f.* **1** Încorporare. **2** (*gram.; în unele limbi*) Construcţie gramaticală care constă în includerea complementului în verb, sudîndu-se cu el şi dînd naştere unui nou cuvînt compus. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi *incorporáţie s.f.* /<fr. ***incorporation***, lat. ***incorporatio, -onis***, germ. ***Inkorporation.***

încorsetá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică fiinţe*) A pune, a strînge într-un corset (medical). **2** Fig. (*compl. indică oameni*) A împiedica în acţiuni, în iniţiative etc.; a încătuşa, a îngrădi. • prez.ind. *-ez.* /***în*** + ***corset*** + *-a.*

încorsetáre *s.f.* Acţiunea de *a încorseta* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***încorseta.***

încorsetát, -ă *adj.* **1** (*despre fiinţe*) Care este pus, strîns în corset (medical). ◆ Fig. (*despre oameni*) Ţeapăn, bătos, rigid. **2** Fig. (*despre oameni*) Care este împiedicat în acţiuni, în iniţiative etc.; încătuşat, îngrădit. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***încorseta.***

încót *s.n.* (*reg.*) Chicot. • pl. *-e.* /etimol. nec.

încotoşmá *vb. I.* v. încotoşmăna.

încotoşmănă *vb. I. tr., refl.* (*pop.*) A (se) înfofoli (1). • prez.ind. *-ez.* şi *încotoşmăni vb. IV,* (*reg.*) *încotoşmá vb. I.* /etimol. nec.

încotoşmănát, -ă *adj.* (*pop.*) Înfofolit. • pl. *-ţi, -te.* şi *încotoşmănít, -ă adj.* /v. ***încotoşmăna.***

încotoşmămí *vb. IV.* v. încotoşmăna.

încotoşmămít, -ă *adj.* v. încotoşmănat.

încotró *adv.* (*pe lîngă vb. de mişcare; adesea interog.*) Unde, în ce direcţie; oriunde. *Încotro te duci? Du-te încotro vezi cu ochii!* ◇ Expr. *Ori încotro* = oriunde, indiferent în ce direcţie. *Care încotro (poate)* = în toate direcţiile; care pe unde poate. *A nu (mai) avea încotro* = *a)* a nu avea altă posibilitate (decît…); *b)* a nu avea altă scăpare; *c)* a fi constrîns să… *N-ai încotro!* = *a)* nici că se poate!; *b)* nici vorbă!; *c)* vorba vine! *A apuca care încotro* v. apuca. *A nu mai avea încotro cotigi* v. cotigi. *Încotro te-a îndrepta Dumnezeu* v. dumnezeu. *Încotro vede cu ochii* v. ochi. • /lat. ***in-contra-ubī.***

încotrová *adv.* (*inv., reg.*) Undeva, într-o direcţie oarecare. • acc. şi *încotróva.* /***încotro*** + ***va.***

încoţopení *vb. IV.* **1** *refl.* (*fam., glum.*) A ajunge într-o poziţie înaltă, avantajoasă. **2** *refl., tr.* A (se) înghesui (ca la pomană). **3** *refl.* (*reg.*) A se chinui să ridice o greutate. • prez.ind. *-esc.* /form. expr.; cf. *înţepeni.*

încovoiá *vb. I.* **1** *refl.* (*despre fiinţe sau despre părţi ale corpului lor*) A se apleca, a se curba în formă de arc (din cauza unei greutăţi); a se arcui, (*reg.*) a se încîrjoia. *I s-a încovoiat spatele sub greutatea rucsacului.* **2** *tr., refl.* A (se) curba, a (se) deforma din cauza unei apăsări exterioare. *A încovoiat o bară metalică.* **3** *refl.* (*despre obiecte, lucruri etc. elastice, flexibile*) A se apleca, a atîrna; a se îndoi (3). *Crengile s-au încovoiat de rod.* **4** *refl.* (*despre oameni*) A se cocoşa, a se gheboşa, a se gîrbovi. *Femeia s-a încovoiat de bătrîneţe.* **5** *refl.* (*despre nas*) A se coroia. **6** *refl.* Fig. (*despre oameni*) A se umili. *Eminescu… nu s-a încovoiat niciodată; era un om dintr-o bucată* (CAR.). **7** *tr., refl.* (*pop.*) A (se) încolăci, a (se) încîrliga (1), a (se) încovriga (1). *Ciinele îşi încovoaie coada.* • prez. ind. *încovói,* (*înv., reg.*) *-iez.* /cf. slav. **ковати** „a făuri".

încovoiálă *s.f.* Încovoietură. • pl. *-ieli.* /***încovoia*** + *-eală.*

încovoiát, -ă *adj.* **1** Care este curbat, deformat din cauza unei apăsări exterioare. **2** (*despre oameni*) Care este adus de spate; cocoşat, gheboş. **3** (*despre nas*) Acvilin, coroiat. **4** (*pop.*) Care este încolăcit, încîrligat, încovrigat. *Coadă încovoiată.* • pl. *-ţi, -te.* /v. ***încovoia.***

încovoiére *s.f.* Faptul de *a (se) încovoia.* • pl. *-i.* /v. ***încovoia.***

încovoiétură *s.f.* Parte curbată a unui obiect; curbură; sinuozitate; încovoială. • pl. *-i.* /***încovoia*** + *-tură.*

încovoiós, -oásă *adj.* Care se încovoaie uşor; flexibil. • pl. *-oşi, -oase.* /***încovoia*** + *-os.*

încovrigă *vb. I. refl., tr.* **1** A se răsuci, a (se) îndoi ca un covrig. *Ciinele îşi încovrigă coada.* **2** A (se) face ca un cerc; a (se) încolăci (1). *Pisica s-a încovrigat în jurul piciorului scaunului.* • prez.ind. *încovrig.* /***în*** + ***covrig*** + *-a.*

încovrigáre *s.f.* Acţiunea de *a (se) încovriga* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***încovriga.***

încovrigát, -ă *adj.* **1** Care este răsucit, îndoit ca un covrig. **2** Care este încolăcit în jurul a ceva. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***încovriga.***

încréde *vb. III.* **1** *refl.* (*de obicei urmat de determ. introduse prin prep. „în"*) A pune bază pe cineva sau pe ceva; a se bizui, a conta pe cineva sau ceva. *În ce te încrezi tu cînd porneşti această afacere?* ◆ (*mai ales în constr. neg.*) A crede spusele cuiva; a da crezare. *Tu eşti, inima-mi spune, şi tot nu mă încred* (ALECS.). **2** *tr.* (*înv., pop.*) A da sau a lăsa ceva cu toată siguranţa în seama cuiva; a încredinţa ceva cuiva. *Ridică ochii. Vede Luceafărul. Şi-ncetişor Dorinţele-i încrede* (EMIN.). ◇ Poet. (*refl.*) *Barca se-ncrede în sînul mării* (ALECS.). **3** *refl.* A avea încredere prea mare în forţele proprii. ◆ (*pop.*) A se fuduli. • prez.ind. *încréd,* (*înv.*) *-ez.* /***în*** + ***crede.***

încrédere *s.f.* **1** Sentiment de siguranţă faţă de capacitatea, cinstea, sinceritatea cuiva. *Se bucură de încrederea ei.* ◇ Loc.adj. *De (mare) încredere* = care se bazează pe cinstea, sinceritatea, capacitatea cuiva. Δ *Om* (sau *persoană*) *de (mare) încredere* = *a)* persoană pe care te poţi baza; persoană pe a cărei discreţie, fidelitate se poate conta; *b)* persoană care este capabilă să ducă la îndeplinire sarcini importante sau misiuni secrete, delicate. *Post de (mare) încredere* = post care se încredinţează numai persoanelor sigure. *Casă* (sau *magazin*) *de încredere* = magazin (sau casă de comerţ) unde se vînd numai lucruri de calitate bună. Δ Expr. (*polit.*) *A pune chestiunea de încredere* = a cere deputaţilor să-şi precizeze, în anumite situaţii, prin vot, poziţia faţă de activitatea sau programul unui guvern. *Vot de încredere* v. vot. Δ Expr. *A da vot de încredere* = a aproba în Parlament activitatea sau programul unui guvern. ◇ Loc.adv. *Pe încredere* = fără o verificare prealabilă. ◇ Expr. *A inspira* (sau *a insufla*) (cuiva) *încredere* = *a)* a dovedi unei persoane că poate conta pe ea; *b)* (*despre lucruri, produse etc.*) a lăsa impresia unei bune calităţi. **2** Optimism. *Tinerii privesc cu încredere viitorul.* **3** Credinţă (prea mare) în propriile sale forţe. • pl. *-i.* /v. ***încrede.***

încredinţá *vb. I.* **1** *tr.* (*urmat de determ. în dat.*) A da pe cineva sau ceva în grija, în seama, în păstrarea cuiva demn de încredere. *A încredinţat manuscrisul lucrării prietenei sale.* **2** *tr.* (*compl. indică taine, secrete*) A împărtăşi, a mărturisi. **3** *refl.* A se convinge de ceva. *Tomşa se încredinţă dintr-o privire că răzăşii lui sînt de faţă* (SADOV.). ◇ Expr. (*tr.*) *A fi* (sau *a rămîne*) *încredinţat că…* = a fi convins, a avea siguranţa că… **4** *tr.* A confirma, a garanta cuiva ceva. *Şi ca să-l încredinţeze, îi dete înscris* (ISP.). **5** *refl. recipr.* (*înv.*) A-şi jura credinţă. **6** *tr., refl. recipr.* (*reg.*) A (se) logodi. • prez.ind. *-ez.* /***în*** + ***credinţă*** + *-a.*

încredinţáre *s.f.* **1** Acţiunea de *a (se) încredinţa* şi rezultatul ei. **2** Certitudine, convingere, credinţă. *Am încredinţare că totul se va rezolva favorabil nouă.* ◇ *Inel de încredinţare* v. inel. **3** Concr. (*înv.*) Adeverinţă. • pl. *-ări.* /v. ***încredinţa.***

încremeneálă *s.f.* Încremenire. • pl. *-eli.* /***încremeni*** + *-eală.*

încremení *vb. IV.* **1** *intr.* (*despre fiinţe*) A rămîne nemişcat, a nu mai putea face nici o mişcare, nici un gest (de frică, de groază etc.); a înlemni (1), a împietri (3). *Cînd a dat cu ochii de mine pe loc a încremenit* (CR.). ◇ Expr. *A-i încremeni zîmbetul pe buze* v. buză. *A încremeni ţintuit locului* (ori *pe loc, în loc*) v. loc. **2** *tr., refl.* Fig. A (se) uimi; a intra în stare de consternare. *Frumuseţea fetei l-a încremenit.* **3** *intr.* (*despre lucruri, obiecte etc. în mişcare*) A se opri, a sta. *De fiori încremeneşte Largul apelor adînci* (COŞB.). **4** *tr.* (*înv.*) A preface ceva în cremene. • prez.ind. *-esc.* /***în*** + ***cremene*** + *-i.*

încremeníre *s.f.* **1** Nemişcare, înlemnire. **2** Fig. Uimire; consternare. • pl. *-i.* /v. ***încremeni.***

încremenít, -ă *adj.* **1** Care a rămas în nemişcare; care s-a oprit brusc pe loc; înlemnit (1). **2** Fig. (*despre oameni*) Care este uimit; care este consternat; înlemnit. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***încremeni.***

încremenitór, -oáre *adj.* Care încremeneşte pe cineva. • pl. *-ori, -oare.* /***încremeni*** + *-tor.*

încrengătúră *s.f.* (*biol.*) Diviziune a regnului animal sau vegetal, superioară clasei. • pl. *-i.* /***în*** + ***creangă*** + *-tură,* după fr. *embranchement.*

încrestă *vb. I.* **1** *refl.* (*înv.*) A se închina. **2** *tr.* (*înv.*) A încondeia ouă roşii. **3** *refl.* (*reg.*) A se găti frumos. • prez.ind. *-ez.* /<slav. **кръстѣ.**

încréţ *s.n.* (*înv., pop.*) Ornamentaţie încreţită a mînecii, la cămăşile ţărăneşti, cuprinsă între altiţă şi rîuri; (*reg.*) încreţeală (1). • pl. *-uri.* /de la ***încreţi,*** prin derivare regresivă.

încreţeálă *s.f.* (*reg.*) ♦ Încreţ. **2** Rid. • pl. *-eli.* /***încreţi*** + *-eală.*

încreţí *vb. IV.* **1** *tr., refl.* A face să capete sau a căpăta creţuri; a face creţuri. *Iazul scînteia ca o oglindă mare de argint: nici o aburire nu-l încreţea* (SADOV.). **2** *tr.* (*compl. indică obiecte de îmbrăcăminte*)A coase cu cute, cu creţuri. **3** *tr.* A strînge pielea frunţii astfel încît să se formeze cute orizontale. ◇ Expr. (*intr.*) *A încreţi din sprîncene* = a se încrunta. **4** *refl.* (*despre piele, faţă etc.*) A se zbîrci. **5** *refl.* Fig. (*despre oameni*) A se înfiora (de groază, de spaimă etc.). **6** *tr.* (*compl. indică părul*) A face creţ; a ondula. ◆ (*refl.*) (*despre păr*) A deveni creţ (în urma ondulării). • prez.ind. *-esc.* /***în*** + ***creţ*** + *-i.*

încreţíre *s.f.* Acţiunea de *a (se) încreţi* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***încreţi.***

încreţít[1] *s.n.* Faptul de *a (se) încreţi.* • /v. ***încreţi.***

încreţít[2]**, -ă** *adj.* **1** Care are sau face creţuri. **2** (*despre obiecte de îmbrăcăminte*) Care este cusut cu cute, cu creţuri. **3** (*despre piele, faţă etc.*) Care este zbîrcit, ridat. ◆ Ext. (*despre chipul omului*) Care este încruntat; care este posomorît. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***încreţi.***

încreţitúră *s.f.* **1** Partea încreţită a unui obiect; (*reg.*) îngurzitură. **2** Cută, creţ la un obiect de îmbrăcăminte. **3** Cută pe piele, pe faţă etc.; zbîrcitură, rid. • pl. *-i.* /***încreţi*** + *-tură.*

încrezátor, -oáre *adj., adv.* **1** *adj.* (*despre oameni*) Care are (prea multă) încredere; credul. **2** *adv.* Cu încredere. • pl. *-ori, -oare.* /***încrede*** + *-tor.*

încrezút, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care are o încredere nejustificată în sine; care are o părere foarte bună despre sine; înfumurat, îngîmfat. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***încrede.***

încriminá *vb. I.* v. incrimina.

încriminăre *s.f* v. incriminare.

încriminát, -ă *adj.* v. incriminat.

încriminatór, -oáre *adj.* v. incriminator.

încrîncená *vb. I. refl.* **1** (*despre fiinţe*) A se contracta, a se înfiora (de frică, de mînie, de scîrbă etc.); ext. a se îngrozi, a se cutremura. *S-a încrîncenat cînd a auzit de odioasa crimă.* ◇ Expr. *A i se încrîncena cuiva carnea* = a-i fi frică. **2** (*despre oameni*) A fi crîncen, neîndurător. **3** (*despre oameni*) A se încăpăţîna. *Se încrîncenează în susţinerea ipotezei sale.* **4** (*despre oameni*) A se înverşuna pentru a obţine ceea ce şi-a propus. **5** (*despre trupe, armate etc.*) A lua parte la o luptă sîngeroasă. • prez.ind. *încrîncen, -ez.* şi (*reg.*) *încrîncină vb. I.* /***în*** + ***crîncen*** + *-a.*

încrîncenáre *s.f.* **1** Înfiorare (de frică, de mînie, de scîrbă etc.). **2** Încăierare, încleştare sîngeroasă. • pl. *-ări.* /v. ***încrîncena.***

încrîncenát, -ă *adj.* **1** (*despre fiinţe*) Care este înfiorat, înspăimîntat (de frică, de mînie, de scîrbă etc.).

2 (*despre oameni*) Care este crîncen, neîndurător. **3** (*despre lupte*) Care este sîngeros. • pl. *-ți, -te.* /v. ***încrîncena.***

încrîncină *vb. I.* v. încrîncena.

încróp *s.n.* v. uncrop.

încropí *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică lichide*) A face mai cald. **2** *tr.* (*compl. indică aerul, atmosfera*) A face să devină încărcat, înăbușitor. *Aburii mîncării încropesc atmosfera.* **3** *tr.* A înjgheba, a înfiripa; a aduna (cu greu) laolaltă (pentru a face ceva). *Și-a încropit un culcuș sub un copac.* ◇ Expr. *A încropi din tei curmei* = a strînge cîte puțin. *A-și încropi traiul* = a-și îmbunătăți condițiile de viață. **4** *refl.* Fig. (*despre oameni*) A se înfierbînta, a se însufleți. • prez.ind. *-esc.* /***încrop*** + *-i.*

încropíre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *încropi* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***încropi.***

încropít, -á *adj.* **1** Care este călduț. ◆ Care este dospit la căldură. **2** Care este înjghebat, înfiripat; care este adunat (cu greu) laolaltă (pentru a face ceva). **3** Fig. (*despre oameni*) Înfierbîntat, însuflețit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***încropi.***

încrucí *vb. IV. refl.* (*pop.; despre oameni*) A se cruci. • prez.ind. *-esc.* /***în*** + ***cruci.***

încrucișá *vb. I.* **1** *tr.* A pune ceva în cruciș. *A încrucișat scîndurile în gard.* ◇ Expr. *A încrucișa săbiile* = *a*) a se duela; *b*) ext. a începe lupta. **2** *tr.* (*compl. indică brațele; despre oameni*) A pune unul peste altul, în formă de cruce, pe piept; (*compl. indică picioarele*) a așeza turcește. ◇ Expr. *A*(*-și*) *încrucișa brațele* (*pe piept*) = *a*) a sta inactiv (în semn de protest); *b*) a avea o atitudine indiferentă. *A încrucișa mîinile pe piept* v. mînă. **3** *refl.* (*despre ochi, privire*, ext., *despre oameni*) A se uita cruciș. ◇ Expr. (*tr.*) *A-și încrucișa privirile* = (*despre oameni*) a se privi unul pe celălalt. ◆ Fig. (*despre oameni*) A se uita cu răutate la cineva. **4** *refl. recipr.* (*despre ființe sau obiecte în mișcare*) A trece unul pe lîngă altul, venind din direcții diferite. ◆ (*tr.*) A contracara. **5** *refl. recipr.* (*despre căi de comunicație*) A se întretăia. **6** *intr.* (*despre nave*) A naviga în larg pentru a supraveghea liniile maritime de comunicație. ◆ Gener. A naviga. **7** *tr.* (*biol.; compl. indică animale sau plante*) A împerechea, a uni pentru a obține urmași cu însușiri superioare. ◆ (*refl.; despre plante sau animale*) A se amesteca, a se corci. **8** *refl.* (*lingv.; despre limbi*) A se influența reciproc în cursul unui contact îndelungat. **9** *refl.* (*înv.*) A face semnul crucii. **10** *refl.* Fig. (*fam.; despre oameni*) A înlemni de mirare. • prez.ind. *-ez.* /***în*** + ***cruciș*** + *-a.*

încrucișáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a* (*se*) *încrucișa* și rezultatul ei. **2** Concr. Intersecție, răscruce. • pl. *-ări.* /v. ***încrucișa.***

încrucișát[1] *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *încrucișa.* • /v. ***încrucișa.***

încrucișát[2]**, -á** *adj.* **1** Care este așezat cruciș. *Are bretelele încrucișate.* ◇ *Cuvinte încrucișate* v. cuvînt. **2** (*despre brațe*) Care sînt puse unul peste altul; (*despre picioare*) care sînt așezate turcește. ◇ Expr. *Cu mîinile încrucișate* v. mînă. *Cu mîinile* (*încrucișate*) *la* (sau *pe*) *piept* v. piept. *A sta cu mîinile încrucișate, cu brațele încrucișate* v. sta. *A ședea cu mîinile încrucișate* sau *cu brațele încrucișate* v. ședea. **3** (*despre ochi, privire*, ext., *despre oameni*) Care se uită cruciș; șașiu. ◇ (*adv.*) *Privește încrucișat.* **4** (*despre căi de comunicație*) Care se întretaie. *Pe cărări întortocheate și încrucișate, am ajuns la poalele muntelui* (IBR.). **5** (*milit.*) *Foc încrucișat* = foc deschis asupra inamicului din două părți. **6** (*biol.; despre animale sau plante*) Care a fost împerecheat (artificial) pentru a obține urmași cu însușiri superioare. **7** (*lingv.; despre limbi*) Care vine în contact cu o altă limbă, influențîndu-se reciproc. • pl. *-ți, -te.* /v. ***încrucișa.***

încrucișătúră *s.f.* (*înv., reg.*) Loc de intersectare a două drumuri. • pl. *-i.* /***încrucișa*** + *-ătură.*

încrucít, -á *adj.* (*înv., pop.; despre oameni*) **1** Crucit. **2** Fig. Uimit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***încruci.***

încruntá *vb. I.* **1** *refl.* (*despre oameni*) A apropia sprîncenele și a face cute verticale pe frunte (sau între sprîncene), în semn de nemulțumire, de mînie, de îngrijorare etc. **2** *refl.* (*despre oameni*) A privi cu asprime. **3** *refl.* (*despre sprîncene*) A se încreți, a se strînge. **4** *refl.* Fig. (*despre oameni*) A se posomorî, a se întuneca, a se mohorî. *De ce te-ai încruntat așa?* **5** *refl.* (*înv., pop.*) A se umple de sînge; a se muia în sînge; a se înroși de sînge. ◆ A sîngera din cauza unei răni. **6** *tr.* (*înv.*) A bate pe cineva umplîndu-l de sînge. **7** *refl.* Fig. (*înv.*) A se compromite cu o faptă condamnabilă. • prez.ind. *încrunt.* /***în*** + ***crunta.***

încruntáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a* (*se*) *încrunta* și rezultatul ei. **2** Concr. Privire aspră sau posomorîtă. • pl. *-ări.* /v. ***încrunta.***

încruntát, -á *adj.* **1** (*despre oameni*) Care are pe frunte (sau între sprîncene) cute de nemulțumire, de mînie, de îngrijorare etc. **2** (*despre oameni*) Care are privirea sau înfățișarea aspră. **3** Fig. (*despre oameni*) Care este posomorît, întunecat, mohorît. **4** (*înv., pop.*) Care este însîngerat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***încrunta.***

încruntătúră *s.f.* **1** Faptul de *a se încrunta*; înfățișare de om încruntat. **2** Concr. Cută verticală pe frunte (sau între sprîncene). **3** Concr. (*înv.*) Urmă, pată de sînge. • pl. *-i.* /***încrunta*** + *-ătură.*

încrustá *vb. I.* v. incrusta.

încrustáre *s.f.* v. incrustare.

încrustát, -á *adj.* v. incrustat.

încrustáție *s.f.* v. incrustație.

încrustațiúne *s.f.* v. incrustație.

încruși *vb. IV. tr.* (*tăb.; reg.; compl. indică piei*) A argăsi. • prez.ind. *-esc.* /***în*** + ***cruși.***

încrușíre *s.f.* (*tăb.; reg.*) Argăsire. • pl. *-i.* /v. ***încruși.***

încrușít, -á *adj.* (*reg.*) **1** (*despre piei*) Care este argăsit. **2** Care este înroșit; ext. care este pătat (cu sînge). • pl. *-ți, -te.* /v. ***încruși.***

încuiá *vb. I.* **1** *tr.* (*în opoz. cu „a descuia"; compl. indică uși, porți, lacăte*, ext., *încăperi, case etc.*) A închide cu cheia, cu zăvorul etc. **2** *tr.* (*compl. indică oameni*) A izola într-o încăpere închisă cu cheia, cu lacătul etc. **3** *refl.* (*despre oameni*) A se izola (singur) într-o încăpere închisă. **4** *tr.* Fig. (*fam.*) A face pe cineva să nu mai aibă ce să răspundă; a înfunda; ext. a lăsa rușinat. *L-a încuiat cu întrebarea sa.* **5** *refl.* (*pop.; fam.; despre ființe*) A se constipa. ◇ Expr. *A se încuia la ud* v. ud. **6** *refl.* (*pop.; despre femei*) A nu putea avea copii. • prez.ind. *încúi.* /lat. ***in-cuneare.***

încuiát[1] *s.n.* Faptul de *a se încuia.* • /v. ***încuia.***

încuiát[2]**, -á** *adj.* **1** (*despre uși, porți, lacăte*, ext., *încăperi, case etc.*) Care este închis cu cheia, cu zăvorul etc. ◇ *Marțea încuiată* v. marți. **2** (*pop.; fam.; despre ființe*) Care este constipat. **3** Fig. (*fam.; despre oameni; adesea subst.*) Care este incapabil să înțeleagă nou; care este insensibil la argumente; care este lipsit de orizont. **4** Fig. (*despre oameni*) Care nu este sociabil. • pl. *-ți, -te.* /v. ***încuia.***

încuibá *vb. I. refl.* **1** (*despre păsări sau animale*) A-și face cuib. **2** (*despre oameni*) A se așeza unde nu îi este locul, a se stabili undeva nedorit, nepoftit. **3** Fig. (*despre vicii, boli etc.; urmat de determ. introduse prin prep. „în", „între", „pe la"*) A pătrunde adînc; a se înrădăcina. *O spaimă tainică i se-ncuibă în suflet* (ANG.-IOS.). ◇ Expr. *A i se încuiba ceva în cap* = a-i intra în cap o idee. • prez.ind. *încuib, -ez.* /***în*** + ***cuib*** + *-a.*

încuibáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *încuiba* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***încuiba.***

încuibát, -á *adj.* **1** (*despre oameni*) Care s-a stabilit undeva nedorit, nepoftit. **2** Fig. (*despre vicii, boli etc.*) Care a pătruns adînc, care s-a înrădăcinat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***încuiba.***

încuiére *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *încuia* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***încuia.***

încuietór, -oáre *s.n., s.f.* **1** *s.n., s.f.* Dispozitiv care încuie ceva. *Încuietoarea ușii s-a defectat.* ◇ Expr. *A avea două chei pentru o încuietoare* = (*despre oameni*) a fi șiret. **2** *s.f.* Fig. Situație grea, dificultate în care se află cineva. **3** *s.f.* Fig. Problemă care nu are răspuns. **4** *s.f.* (*pop.*) Ghicitoare. • pl. *-ori, -oare.* /***încuia*** + *-ător.*

încuietúră *s.f.* (*med.; pop.*) **1** Constipație. **2** Ocluzie intestinală. • pl. *-i.* /***încuia*** + *-ătură.*

încujbá *vb. I.* (*înv., reg.*) **1** *tr., refl.* A (se) încovoia. **2** *refl.* (*despre oameni*) A se cocoșa. • prez.ind. *-ez.* /***în*** + ***cujbă*** + *-a.*

încujbáre *s.f.* (*înv., reg.*) Acțiunea de *a* (*se*) *încujba* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***încujba.***

încujbát, -á *adj.* (*înv., reg.*) **1** Care este încovoiat. **2** (*despre oameni*) Care este cocoșat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***încujba.***

încumetá *vb. I. refl.* **1** A îndrăzni să facă sau să încerce ceva, fără a lua în seamă riscurile; a îndrăzni, a cuteza. *S-a încumetat să treacă rîul cu piciorul.* ◆ Ext. A se decide la asumarea unui risc. ◆ Ext. A se expune unei primejdii. **2** (*pop.; urmat de determ. introduse prin prep. „în"*) A se bizui pe ceva; a se încrede în ceva. *Nelegiuiții se încumetau în mulțimea lor* (ISP.). • prez.ind. *încúmet.* și (*reg.*) *încuméte vb. III.* /lat. ***(in)committĕre.***

încumetáre *s.f.* Acțiunea de *a se încumeta* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***încumeta.***

încuméte *vb. III.* v. încumeta.

încumetrí *vb. IV. refl. recipr.* (*reg.*) **1** A deveni cumetri, a se înrudi prin cumetrie. **2** Ext. A se asocia. • prez. ind. *-esc.* /***în*** + ***cumetri.***

încumetríre *s.f.* Faptul de *a se încumetri.* • pl. *-i.* /v. ***încumetri.***

încúnjur *s.n.* v. înconjur.

încunjurá *vb. I.* v. înconjura.

încunjuráre *s.f* v. înconjurare.

încunjurát *s.n.* v. înconjurat.

încunjurătór, -oáre *adj.* v. înconjurător.

încunoștință *vb. I. tr.* A face cunoscut; a înștiința, a informa, a vesti. • prez.ind. *-ez.* /***în*** + ***cunoștință*** + *-a.*

încunoștințáre *s.f.* Acțiunea de *a încunoștința* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***încunoștința.***

încunoștințát, -á *adj.* (*despre oameni*) **1** Căruia i s-a adus ceva la cunoștință. **2** Care a fost avertizat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***încunoștința.***

încununá *vb. I.* **1** *tr.* A așeza o cunună pe capul cuiva în semn de omagiu, de înălțare într-o demnitate. **2** *tr., refl.* A (se) împodobi punîndu-și sau punîndu-i cuiva pe cap un obiect asemănător cu o cunună. **3** *tr.* A așeza un obiect deasupra altuia în formă de coroană. **4** *tr.* Fig. (*compl. indică lucrări, activități etc.*) A desăvîrși, a încheia. *Și-a încununat activitatea cu o capodoperă.* ◆ A reprezenta în activitatea cuiva realizarea cea mai valoroasă. **5** *tr.* Fig. A răsplăti cu onoruri. • prez.ind. *-ez, încunún.* /***în*** + ***cunună*** + *-a.*

încununáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *încununa* și rezultatul ei; încununat[1]. • pl. *-ări.* /v. ***încununa.***

încununát[1] *s.n.* Încununare. • /v. ***încununa.***

încununát[2]**, -á** *adj.* **1** Care este încoronat. **2** Care este împodobit cu o cunună sau cu ceva asemănător cu o cunună. **3** Fig. (*înv.*) Care este desăvîrșit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***încununa.***

încurá *vb. I.* (*înv., reg.*) **1** *tr.* (*compl. indică cai*) A mîna repede; a goni. ◇ Expr. *A-și încura caii* = *a*) a alerga; *b*) fig. a-și face mendrele. **2** *tr.* A parcurge o distanță în fuga cailor. **3** *refl.* (*despre cai*) A începe să fugă, alergînd unul după altul; a se întrece alergînd; a alerga în voie. **4** *intr.* Fig. (*despre oameni*) A fugi. • prez.ind. *încúr.* /lat. ***incurrare** = **currĕre.***

încurajá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică ființe*) A da, a insufla curaj, bărbăție; a îmbărbăta. **2** (*compl. indică oameni*) A stimula; a sprijini. **3** (*compl. indică oameni*) A alina, a consola. *Încerca s-o încurajeze pentru pierderea mamei.* • prez.ind. *-ez.* /***în*** + ***curaj*** + *-a*, după fr. *encourager*, it. *incoraggiare.*

încurajáre *s.f.* Acțiunea de *a încuraja* și rezultatul ei; îmbărbătare. • pl. *-ări.* /v. ***încuraja.***

încuraját, -á *adj.* **1** Care este îmbărbătat. **2** Care este sprijinit, stimulat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***încuraja.***

încurajátor, -oáre *adj.* **1** Care dă curaj, bărbăție. **2** Care stimulează. • pl. *-ori, -oare.* /***încuraja*** + *-tor.*

încuráre *s.f.* (*înv., reg.*) **1** Cursă de cai; cavalcadă. **2** Ext. Năvală, incursiune. • pl. *-ări.* /v. ***încura.***

încurcá *vb. I* **1** *tr.* (*compl. indică fire de ață, de păr etc.*) A amesteca (fără voie) făcînd noduri, astfel încît nu se mai pot desface cu ușurință; a încîlci (1). ◇ (*refl.*) *Ițele s-au încurcat.* ◇ Expr. *A încurca firele* v. fir. *A* (*i se*) *încurca* (cuiva) *ițele* v. iță. *A* (*i*) *se încurca* (cuiva) *pînza* v. pînză. **2** *tr.* (*pop.; compl. indică fințe, semănături*) A călca în picioare, amestecînd, încrucișînd, împletind tulpinile, paiele etc.; ext. a împrăștia, a răvăși; a strivi. **3** *tr.* (*compl. indică drumuri, direcții de mers etc.*) A schimba mereu, pentru a îngreuia o urmărire, pentru a-și pierde urma etc. **4** *refl.* (*despre drumuri, cărări, urme*) A se amesteca nemaiputîndu-se desluși; a fi prea greu de găsit. ◇ Expr. *A i se încurca* (cuiva) *potecile* = a i se înfunda; a o păți. **5** *tr.* (*compl. indică drumuri, străzi etc.*) A lua drept altul; ext. a găsi cu greutate. **6** *refl.* (*despre oameni*) A se rătăci. **7** *refl.* (*despre acțiuni, idei etc.*) A fi confuz, neclar; a fi greu de urmărit. **II 1** *tr.* A stingheri pe cineva la mers; a îngreuia mersul cuiva. *O luă repede spre port. Copii cu pasul lor mărunt o încurcau* (BART). **2** *refl.* (*despre ființe; urmat de determ. introduse prin prep. „în", „de", „printre"*) A se

împiedica din mers în ceva. *S-au încurcat în niște găteje* (POP.). **3** *tr.* (*compl. indică oameni*) A opri de la o acțiune; a stînjeni. *Tu ai de lucru aici, dragă Costică, și eu n-am venit să te încurc* (REBR.). ◇ Expr. *A încurca locul* (sau *lumea, zilele cuiva etc.*) = *a*) a stînjeni activitatea celor din jur; *b*) a nu fi de nici un folos. *A fi încurcat în trebi* = a fi ocupat peste măsură. (*fam.*; *refl.*) *A* (*i*) *se încurca cuiva limba* (*în gură* ori *la vorbă*) = a i se împletici limba, a rosti cu greutate cuvintele din cauza unei emoții, a băuturii etc. ◇ Compus: *încurcă-lumea s.m. invar.* = *a*) om care încurcă pe cei din jur; *b*) om care nu este bun de nimic. **4** *tr., refl.* A face pe cineva să-și piardă sau a-și pierde șirul ideilor; a (se) zăpăci din cauza emoției, a confuziei, a surprizei etc. *Pentru ce încurci și amețești pe băieți?* (C. NEGR.). ◇ Expr. (*Se*) *încurcă lucrurile* = (se) produce o situație confuză, complicată. (*tr.*) *A încurca vorba* = *a*) a vorbi confuz pentru a ascunde adevărul; *b*) a da răspunsuri evazive. *A o încurca* = *a*) a crea intenționat o situație confuză; *b*) a nu fi clar în ceea ce spune; *c*) a face un lucru de mîntuială; *d*) a duce o viață chinuită; a avea necazuri, neplăceri; *e*) a intra într-o încurcătură. **5** *tr.* Fig. (*compl. indică oameni*) A prinde în mreje; a acapara. *Chirițoaia... te leagă și te-ncurcă* (ALECS.). ◆ (*refl.*; *despre oameni*) A fi prins în mreje de cineva; a fi acaparat de cineva. **6** *refl.* (*despre oameni*) A se angaja într-o afacere din care nu se mai poate descurca (decît cu greutate). ◇ Expr. *A se încurca în datorii* v. datorie. **7** *refl.* Fig. (*despre oameni*) A pierde vremea (la petreceri, la jocuri de noroc etc.); a întîrzia, a zăbovi (la petreceri). *S-a încurcat cu prietenii la un chef.* ◇ Expr. *Nu se încurcă* = *a*) nu se lasă; *b*) nu glumește. **8** *refl.* (*despre oameni*) A avea o legătură amoroasă cu cineva. *S-a încurcat cu un coleg de facultate.* **9** *tr.* (*înv.*) A unelti. • prez. ind. *încúrc.* /probabil lat. ***incolicare** <*cŏlus*, *-i* „caier, fir; furcă de tors".

încurcálă *s.f.* (*reg.*) Încurcătură (1). • pl. *-e.* /***încurca** + *-ală*.

încurcáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *încurca* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***încurca***.

încurcát[1] *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *încurca*. • /v. ***încurca***.

încurcát[2]**, -ă** *adj.* **I 1** (*despre fire de ață, de păr etc.*) Care este încîlcit, amestecat, înnodat. **2** (*despre drumuri, cărări, urme*) Care este întortocheat, nemaiputîndu-se desluși; care este greu de găsit. **3** (*despre acțiuni, idei etc.*) Care este confuz, neclar; care este greu de urmărit. ◇ Expr. *A lăsa ceva încurcat* sau *a o lăsa încurcată* = *a*) a lăsa o problemă nelămurită; *b*) a renunța la rezolvarea unei probleme; a se lăsa păgubaș. **II** (*despre oameni*) **1** Care este stingherit, stînjenit, jenat într-o acțiune, într-o întreprindere etc. *Jandarmul încurcat și strein... nu știa ce să facă* (CE. PETR.). **2** Care nu știe cum să se comporte, ce atitudini să adopte din cauza emoției, a confuziei, a surprizei etc. ◆ Care este tulburat. **3** Care este angajat într-o afacere din care nu se mai poate descurca (decît cu greutate). • pl. *-ți, -te.* /v. ***încurca***.

încurcătúră *s.f.* **1** Amestecătură, încîlcire de fire de ață, de păr etc.; (*reg.*) încurcală. ◇ (*pop.*) *Încurcătură de mațe* = *a*) (*med.*) ocluzie intestinală; *b*) fig. situație confuză, neclară. **2** Situație complicată, neplăcută; buclucș; dificultate, impas. *A dat de o mare încurcătură.* ◇ Expr. *Din încurcătură în împleticire* = dintr-o situație rea în alta și mai rea. *A pune pe cineva în încurcătură* = a pune pe cineva într-o situație din care nu știe cum să iasă. *Văzîndu-se pus în încurcătură, nu mai știa ce să facă* (CR.). *A intra în încurcătură* v. intra. *A ieși din încurcătură* v. ieși. **3** Dezordine, haos, zăpăceală. *Nu se mai putea descurca în încurcătura produsă.* **4** Complicație. *S-a ivit o mare încurcătură în rezolvarea situației.* **5** Pățanie, poznă. *Încurcătura pe care a făcut-o i-a adus numai neplăceri.* **6** Jenă. ◆ Tulburare. **7** Legătură amoroasă. **8** (*înv.*) Uneltire. • pl. *-i.* /***încurca*** + *-ătură*.

încurelá *vb. I. tr.* (*pop.*) A prinde în curele. • prez. ind. *-ez.* /***în*** + ***curele***, pl. lui *curea* + *-a*.

încuscrí *vb. IV. refl. recipr.* **1** A deveni cuscru cu cineva. **2** Ext. A deveni rudă prin alianță cu cineva. • prez. ind. *-esc.* /***în*** + ***cuscru*** + *-i*.

încuscríre *s.f.* Faptul de *a se încuscri*. • pl. *-i.* /v. ***încuscri***.

încuviințá *vb. I.* **1** *intr.* A fi de acord; a aproba. *Dă-le drumul să intre! Încuviință nașul* (PAS). **2** *tr.* (*urmat de determ. în dat.*) A-și da consimțămîntul; a îngădui, a permite. *Au încuviințat fetei sale celei mai mari să se primble cu el* (POP.). **3** *tr.* A acorda cuiva un avantaj cerut. • prez.ind. *-ez.* /***în*** + ***cuviință*** + *-a*.

încuviințáre *s.f.* **1** Aprobare. **2** Permisiune. **3** Acordare a unui ajutor cerut de cineva. • pl. *-ări.* /v. ***încuviința***.

încuviințát, -ă *adj.* **1** Pentru care s-a dat încuviințarea. **2** Care este permis. **3** (*înv.*) Care este potrivit. **4** (*înv.*) Care este întemeiat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***încuviința***.

îndárn *adv.* (*ital. înv.*) Zădarnic. • /<it. ***indarno***.

îndát *adv.* v. îndată.

îndátă *adv.* **1** Imediat, acum. *Îndată să vii la mine.* ◇ Loc.adv. *De îndată* = numaidecît. ◇ Loc.conj. (*De*) *îndată ce* = *a*) imediat ce; *b*) după ce; *c*) cînd. ◇ Expr. (*reg.*) *Îndata-mare* = în cea mai mare grabă. **2** Rapid, iute, grabnic. *Vino îndată să vezi!* **3** Curînd, devreme, neîntîrziat. *Să te întorci îndată din oraș!* • și *îndát adv.* /***în*** + ***dată***.

îndatiná *vb. I.* v. îndătina.

îndatinát, -ă *adj.* v. îndătinat.

îndatorá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică oameni*) A constrînge la ceva; a obliga, a impune ca o datorie. *Funcția lui îl îndatoră să facă anumite servicii.* **2** *tr.* (*compl. indică oameni*) A obliga la recunoștință pentru un ajutor dat la nevoie. *Binele pe care mi l-ai făcut mă îndatorează.* **3** *refl.* (*despre oameni*) A se împrumuta; a face datorii; a se încurca în datorii. **4** *tr.* (*compl. indică bunuri*) A da în gaj, în schimbul unui împrumut. *A îndatorat casa.* **5** *refl.* (*despre oameni*) A se angaja, a se obliga; a făgădui, a promite. *Se îndatorează să termine proiectul într-o lună.* • prez. ind. *-ez.* și *îndatorí vb. IV.* /***în*** + ***dator*** + *-a*.

îndatoráre *s.f.* **1** Datorie, obligație morală. *Și-a îndeplinit exemplar îndatorarea de părinte.* **2** Sarcină obligatorie. *Îndatorarea ta este să rezolvi problema.* **3** (*econ.*) Valoare pe care o datorează o persoană fizică sau o persoană juridică față de un terț. ◇ *Grad de îndatorare* v. grad. **4** Atribuție, rol. *Ce îndatorare ai în această comisie?* **5** Angajament. *Îndatorarea ta față de el este să-l trimiți într-o excursie în străinătate.* **6** Răspundere, obligație. *Are multe îndatoriri.* ◇ (*jur.*) *Îndatoriri fundamentale* = obligații ale tuturor cetățenilor, stabilite prin constituție, destinate apărării, consolidării și dezvoltării sistemului economic și social al statului, îndeplinirea lor permițînd acestuia garantarea mai eficientă a drepturilor. **7** Concr. Faptă, gest cu care îndatorăm pe cineva; atenție, politețe. • pl. *-ări.* și *îndatoríre s.f.* /v. ***îndatora***.

îndatorát, -ă *adj.* (*despre oameni*) **1** Care este dator cuiva (cu bani). **2** Care este obligat la recunoștință pentru ceva; care este recunoscător pentru ceva. • pl. *-ți, -te.* și *îndatorít, -ă adj.* /v. ***îndatora***.

îndatorí *vb. IV.* v. îndatora.

îndatorínță *s.f.* Obligație morală. • pl. *-e.* /***îndatori*** + *-ință*.

îndatoríre *s.f.* v. îndatorare.

îndatorít, -ă *adj.* v. îndatorat.

îndatoritór, -oáre *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este binevoitor, serviabil. *El este extrem de îndatoritor cu noi.* **2** (*înv.*) Obligatoriu. *Muncă îndatoritoare.* • pl. *-ori, -oare.* /***îndatori*** + *-tor*.

îndăluí *vb. IV.* v. andăli.

îndămănátic, -ă *adj.* v. îndemînatic.

îndámînare *s.f.* v. îndemînare.

îndămînátic, -ă *adj.* v. îndemînatic.

îndămînă *adv.* v. îndemînă.

îndărápnic, -ă *adj.* v. îndărătnic.

îndărápt *adv.* v. îndărăt.

îndărăptnicíe *s.f.* v. îndărătnicie.

îndărát *adv.* **I** (*cu sens local*) **1** Înapoi, în spate, în urmă. *Întorsei capul și privii îndărăt* (HOG.). ◇ Loc.adv. (*De-a*) *îndărătele*(*a*) = *a*) cu spatele înainte; *b*) pe dos. ◆ (*înv., reg.*) Invers. ◆ (*înv.*) Întors. **2** La locul inițial; la locul de proveniență. *A pus cartea îndărăt, în bibliotecă.* ◇ Expr. *A da îndărăt* = *a*) (*despre lucruri*) a înapoia, a restitui; *b*) (și *în forma „a se da îndărăt"*) a se retrage; a ceda; fig. a regresa. *A da pe cineva îndărăt* = a retrograda. *A da* (sau *a merge*) *îndărăt ca racul* (sau *ca racii*) v. rac. **II** (*cu sens temporal*) Mai demult; (mai) înainte de timpul actual. *Într-o clipă-l poartă gîndul îndărăt cu mii de veacuri* (EMIN.). • și *îndărápt*, (*pop.*) *îndărătele, îndărătelea adv.* /lat. ***în-de-rĕtro***.

îndărătele *adv.* v. îndărăt.

îndărătelea *adv.* v. îndărăt.

îndărătnic, -ă *adj.* (*despre oameni*) **1** Încăpățînat (1). *Pătimaș și îndărătnic, s-o iubești ca un copil* (EMIN.). **2** Care este stăruitor, perseverent, ambițios (într-o acțiune, într-o întreprindere etc.). *Este extrem de îndărătnic în rezolvarea problemei.* **3** (*înv.*) Care a rămas în urmă; dator, restanțier. • pl. *-ci, -ce.* și (*reg.*) *îndărăpnic, -ă adj.* /***îndărăt*** + *-nic*.

îndărătnicí *vb. IV.* **1** *refl.* (*despre oameni*) A se încăpățîna (1). **2** *refl.* (*despre oameni*) A persevera (într-o acțiune, într-o atitudine etc.). *Se îndărătnicește să-și susțină punctul de vedere, deși acesta nu e acceptat de ceilalți.* **3** *refl.* (*înv.*; *despre oameni*) A se împotrivi. **4** *tr.* (*înv.*; *compl. indică oameni*) A întoarce de la ceva. **5** *tr.* (*înv.*; *compl. indică* oameni) A irita. • prez. ind. *-esc.* /***îndărătnic*** + *-i*.

îndărătnicíe *s.f.* **1** Încăpățînare (1). **2** Perseverență, stăruință. **3** (*psih.*) Persistență irațională într-o anumită direcție, deși se face dovada că direcția este greșită, ineficientă, dăunătoare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*reg.*) *îndărăptnicíe s.f.* /***îndărătnic*** + *-ie*.

îndărătul *prep.* (*constr. cu gen.*) După (cineva sau ceva), în dosul, în urma (cuiva sau a ceva). *Iar mireasa viorică i-așteaptă-ndărătul ușii* (EMIN.). • /de la ***îndărăt***.

îndătiná *vb. I.* **1** *refl.* A se obișnui, a se deprinde cu ceva. **2** *tr.* A avea obiceiul să..., a obișnui. • prez. ind. *-ez.* și *îndatiná vb. I.* /***în*** + ***datină*** + *-a*.

îndătinát, -ă *adj.* **1** Care a devenit datină; care s-a înrădăcinat. *Obicei îndătinat.* **2** (*despre oameni*) Care s-a deprins, s-a obișnuit cu ceva. • pl. *-ți, -te.* și *îndatinát, -ă adj.* /v. ***îndătina***.

înde *prep.* (*înv., reg.*) **1** (*înaintea unui pron. la pl.* sau *între două pron. care sînt în raport de reciprocitate*) Între; laolaltă, împreună. *Izvoarele... Povestesc ele-nde ele numai dragostele noastre* (EMIN.). ◇ Expr. *Noi înde noi* v. noi. **2** Spre, către. • /***în*** + ***de***.

îndeaiévea *adv.* Aievea. • sil. *-de-a-.* /***în*** + ***de*** + ***aievea***.

îndeajúns *adv.* Destul, suficient, de ajuns. *Ai lucrat îndeajuns.* • sil. *-de-a-.* /***în*** + ***de*** + ***ajuns***.

îndeaproápe *adv.* **1** Cu mare atenție. *A studiat îndeaproape manuscrisele.* **2** În mod amănunțit. • sil. *-de-a-.* /***în*** + ***de*** + ***aproape***.

îndeléte *adv., s.f.* **1** *adv.* (și *loc.adv. „pe îndelete"*) Fără grabă, cu încetul; nepripit; de bunăvoie. *El povesti îndelete moșului* (VIS.). *Mergeau pe îndelete* (PAS). **2** *s.f.* (*înv.*) Motiv. • /***în*** + ***de*** + ***lete***.

îndeletnicí *vb. IV. refl.* (*urmat de determ. introduse prin prep. „cu"*) **1** A se ocupa cu ceva. **2** A-și petrece timpul cu ceva. • prez.ind. *-esc.* /cf. *îndelete*.

îndeletnicíe *s.f.* (*înv.*) Îndeletnicire. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***îndeletnici*** + *-ie*.

îndeletnicíre *s.f.* **1** Ocupație; meserie, profesiune. **2** Preocupare; grijă. *Singura îndeletnicire a fetei este să placă celor din preajmă.* • pl. *-i.* /v. ***îndeletnici***.

îndelúng, -ă *adj., adv.* **1** *adj.* Care durează (de) mult timp; îndelungat. *Tăcere îndelungă. Viață îndelungă.* **2** *adj.* (*despre noțiuni temporale*) Lung, mult. *A petrecut acolo timp îndelung.* **3** *adv.* Mult timp; (*înv.*) îndelungat. *A meditat la subiectul cărții îndelung.* **4** *adv.* Cu insistență. *S-a uitat îndelung la ea.* • pl. *-gi, -ge.* /***în*** + ***de*** + ***lung***.

îndelungá *vb. I. tr., refl.* (*înv.*) A (se) prelungi în durată. *Să nu mai îndelungăm treaba* (POP.). • prez.ind. *îndelúng.* /***îndelung*** + *-a*.

îndelungát, -ă *adj., adv.* **1** *adj.* Care durează (de) mult timp; îndelung. **2** *adj.* (*despre noțiuni temporale*) Lung, mult. *A stat acolo vreme îndelungată.* **3** *adv.* (*înv.*) Îndelung. • pl. *-ți, -te.* /v. ***îndelunga***.

îndemănátec, -ă *adj.* v. îndemînatic.

îndemănós, -oásă *adj.* v. îndemînos.

îndemînă *vb. I.* (*înv.*) **1** *refl.* A fi în stare să facă ceva. **2** *tr.* A facilita, a înlesni. **3** *tr.* A ajuta. **4** *tr.* A încuraja. **5** *tr., refl.* A (se) împrumuta. • prez.ind. *-ez.* /***îndemînă*** + *-a*.

îndemînáre *s.f.* **1** Calitatea de a face ceva cu ușurință și pricepere; destoinicie, dibăcie, pricepere. *Ei lucrează cu multă îndemînare* (CAR.). ◇ Loc.adj. *De îndemînare* = potrivit. **2** Artă, măiestrie, talent. *Această statuetă este făcută cu mare îndemînare.* **3** Agerime, deșteptăciune, inteligență. *În rezolvarea problemei a dovedit multă îndemînare.* **4** (*înv.*) Posibilitate. • pl. *-ări.* și (*reg.*) *îndămînáre s.f.* /v. ***îndemîna***.

îndemînátec, -ă *adj.* v. îndemînatic.

îndemînátic, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este priceput să facă orice lucru; destoinic, dibaci, priceput,

(*pop.*) îndemînos (4). *Era recunoscut ca un meşter îndemînatic.* <> Ext. *Mîinile-i... pare că pierduse îndemînatica lor agerime* (ODOB.). ◆ (*adv.*) Cu îndemînare. **2** (*despre oameni*) Care este ager, deştept, inteligent. **3** (*pop.*) De care se foloseşte cu uşurinţă; comod. *Căruţa lui... era o căruţă bună, încăpătoare şi îndemănatecă* (CR.). **4** (*înv.*) Care este favorabil, potrivit. *Va găsi loc îndămănatic de locuinţă* (DRĂGHICI). • pl. *-ci, -ce.* şi (*reg.*) *îndămînătic, -ă, îndemănătec, -ă,* (*înv.*) *îndămănătic, -ă adj.* /***îndemîna*** *+ -atic.*

îndemînă *adv.* Comod, lesne, uşor. *Nu-mi vine îndemînă să scriu decît acasă la mine* (VLAH.). <> Loc.adv. *La îndemînă = a)* accesibil; *b)* uşor de folosit sau de obţinut; *c)* în imediata apropiere. <> Loc.prep. *La îndemîna cuiva = a)* la dispoziţia cuiva; *b)* în imediata apropiere a cuiva. <> Expr. (*pop.; fam.*) *A nu-i fi cuiva îndemînă* = a nu se simţi în largul său. *Nu-i era îndemînă în camera asta* (BART). (*înv.*) *A-i face cuiva îndemînă* = a-i uşura munca cuiva. *A da* (sau *a sta*) *îndemînă* = a se ivi o ocazie favorabilă. *A avea* (*ceva*) *la îndemînă* v. avea. *A*(*-i*) *pune* (*cuiva* ceva) *la îndemînă* v. pune. *A*(*-i*) *veni cuiva* (ceva) *la îndemînă* v. veni. • şi (*înv., reg.*) *îndămînă adv.* /***în*** *+* ***de*** *+* ***mînă***.

îndemînós, -oásă *adj.* (*pop.*) **1** Care se află la îndemînă. **2** Care prezintă comoditate; comod, confortabil. *Stă pe un fotoliu îndemînos.* **3** Care este favorabil. **4** (*despre oameni*) Îndemînatic (1). • pl. *-oşi, -oase.* şi *îndemănós, -oásă adj.* /***îndemînă*** *+ -os.*

îndémn *s.n.* **1** Faptul de *a îndemna. Îndemn la luptă.* **2** Ceea ce stimulează la o acţiune; imbold, impuls, stimulent. *Şi tot aşa, cu popasuri dese, cu îndemnuri, ajung pe culme* (AGÂR.). <> Loc.prep. *Din* (sau *la, prin*) *îndemnul...* = la stăruinţa..., îndemnat fiind de... **3** Învăţătură, povaţă, sfat. *I-a urmat toate îndemnurile.* **4** (*înv.*) Curaj de a face ceva. • pl. *-uri.* /de la ***îndemna***, prin derivare regresivă.

îndemná *vb. I.* (*de obicei urmat de un inf., de un conjunct. sau de un subst. precedat de prep. „la”*) **1** *tr.* (*compl. indică oameni*) A convinge să facă ceva; a chema la o acţiune. *Te îndemn însă a scrie memoriul vieţii tale* (EMIN.). <> Expr. *A-l îndemna pe cineva păcatul* (sau *păcatele*) *să...* (sau *de...*) v. păcat. ◆ (*înv.*) A provoca. **2** *tr.* (*compl. indică oameni*) A îmbia, a stimula. *Aprecierile lui m-au îndemnat să continui lucrarea.* ◆ (*tr., refl.*) A (se) pofti. *Se îndeamnă ca fata la măritat.* **3** *tr.* (*compl. indică oameni*) A îmbărbăta, a încuraja, a însufleţi. *În luptă îi îndeamnă dorinţa de libertate.* **4** *tr.* (*compl. indică oameni*) A sfătui, a povăţui. *Îl îndeamnă numai la bine.* **5** *refl.* (*despre oameni*) A se apuca de ceva, în urma unui imbold; a se hotărî să facă ceva; a începe un lucru, o acţiune. *Nu se prea îndemna la lucru* (POP.). **6** *refl. recipr.* A se lua la întrecere, a se îmboldi unul pe altul. <> Fig. *Apele încep să se smulgă din moliciunea lutului, o undă se îndeamnă cu alta, pînă ce tot rîul se dislocă şi porneşte la vale* (BOGZA). **7** *tr.* (*compl. indică animale*) A determina să pornească sau să meargă mai repede. **8** *intr.* (*reg.; despre animale*) A înainta trăgînd; a se sili la drum. **9** *refl.* (*reg.; despre oameni*) A se simţi atras de ceva. **10** *refl.* (*reg.; despre oameni*) A se deda la ceva. **11** *refl.* (*reg.; despre oameni*) A se obişnui cu ceva. • prez.ind. *îndémn.* /lat. ****inde-minare.***

îndemnáre *s.f.* Acţiunea de *a* (*se*) *îndemna* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***îndemna***.

îndemnizá *vb. I.* v. indemniza.

îndemnizábil, -ă *adj.* v. indemnizabil.

îndemnizáre *s.f.* v. indemnizare.

îndemnizáţie *s.f.* v. indemnizaţie.

îndeóbşte *adv.* **1** De obicei, în mod obişnuit. *Vreau să ating o chestie, căreia nu se dă, îndeobşte, tot interesul ce merită* (ION.-R.). **2** În general. • /***în*** *+* ***de*** *+* ***obşte***.

îndeosébi *adv.* Mai ales, mai cu seamă. *Sărutări erau răspunsul La-ntrebări îndeosebi* (EMIN.). • sil. *-de-o-.* /***în*** *+* ***deosebi***.

îndepărtá *vb. I.* **1** *tr.* A ţine departe; a face să fie departe. *Tot nu înceta... să întărite pe împăratul, că doar ar pedepsi şi ar îndepărta pe împărăteasa* (POP.). <> (*refl.*) *S-a îndepărtat de cercul nostru.* ◆ A alunga, a goni, a izgoni. *A îndepărtat cîinele din curte.* ◆ A elimina, a exclude. *Pentru greşelile repetate a fost îndepărtat din şcoală.* **2** *tr.* A aşeza la o distanţă mai mare decît cea iniţială; a depărta, a distanţa. *A îndepărtat literele cuvîntului.* **3** *refl.* A pleca din apropierea cuiva sau a ceva; a merge în altă parte. *Cum s-au îndepărtat zmăul, au şi ieşit musca din crăpăturică* (POP.). **4** *tr.* (*compl. indică oameni*) A scoate din funcţie (pentru abateri grave); a concedia, a demite, a destitui. **5** *refl.* (*despre oameni*) A se abate, a devia de la cevа stabilit. *Nu te îndepărta de la subiect!* **6** *tr.* A face să dispară. *A îndepărtat scamele de pe covor. A îndepărtat petele de cerneală de pe faţa de masă.* <> Fig. *Cu greutate a îndepărtat cauza răului.* **7** *tr.* Fig. (*compl. indică primejdii, ocazii neplăcute etc.*) A preveni, a preîntîmpina; a ocoli; a evita. **8** *tr.* Fig. A risipi, a spulbera. *A reuşit să-i îndepărteze frica de lilieci.* **9** *refl.* Fig. A se distanţa sufleteşte de cineva sau de ceva. • prez.ind. *-ez.* /***în*** *+* ***depărta*** *+ -a.*

îndepărtáre *s.f.* Acţiunea de *a* (*se*) *îndepărta* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***îndepărta***.

îndepărtát, -ă *adj.* **1** Care este situat la (mare) distanţă; depărtat. *Au sosit delegaţii din oraşele îndepărtate* (CE. PETR.). **2** Care vine de departe. *Un miros îndepărtat de baltă îi cheamă ochii spre Dunăre* (BASS.). **3** Care s-a petrecut, a existat demult. **4** (*despre oameni*) Care a fost concediat. **5** Fig. (*despre oameni*) Care este distanţat sufleteşte de cineva. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***îndepărta***.

îndepliní *vb. IV.* **1** *tr.* A efectua, a executa, a realiza ceva. *Bună idee, dar cum s-o îndeplineşti?* (POP.). ◆ A presta, a-şi satisface. *Şi-a îndeplinit stagiul militar.* ◆ A-şi atinge, a-şi ajunge ceea ce şi-a propus. *Şi-a îndeplinit scopul.* ◆ (*înv.*) A avea o misiune. **2** *tr.* A asculta, a împlini, a satisface. *I-a îndeplinit toate capriciile.* **3** *tr.* A duce la bun sfîrşit o însărcinare, o îndatorire etc.; a onora, a respecta. *Şi-a îndeplinit învoiala.* **4** *tr.* A desfăşura, a efectua, a executa. *În campania electorală a îndeplinit o muncă dificilă.* **5** *tr.* A înfăptui, a desăvîrşi. *După un efort imens a reuşit să-şi îndeplinească romanul.* **6** *refl.* A se adeveri, a se confirma. *Previziunile ei s-au îndeplinit întocmai.* • prez.ind. *-esc.* /***în*** *+* ***deplin*** *+ -i.*

îndepliníre *s.f.* Acţiunea de *a* (*se*) *îndeplini* şi rezultatul ei. <> *Neaducere la îndeplinire* v. neaducere. <> Expr. *A* (*o*) *duce la îndeplinire* v. duce. • pl. *-i.* /v. ***îndeplini***.

îndeplinít, -ă *adj.* Care s-a împlinit, înfăptuit, realizat. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***îndeplini***.

îndesá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică obiecte*) A apăsa, a presa ca să încapă cît mai mult într-un spaţiu restrîns; a vîri cu forţa într-un spaţiu limitat; a înghesui, a îngrămădi. *A îndesat toate lucrurile într-un geamantan.* **2** *tr.* (*compl. indică fiinţe*) A băga (cu forţa), în număr mare, într-un loc strîmt; a înghesui, a îngrămădi. **3** *tr., refl.* A face sau a deveni cît mai compact, cît mai dens; a (se) compacta, a (se) tasa. **4** *tr.* (*compl. indică pămînt, zăpadă etc.*) A bătători, a presa, a bate. *Au îndesat pămîntul cu picioarele.* **5** *tr.* (*compl. indică pălării, căciuli etc.*) A aşeza trăgînd cît mai mult pe cap (acoperind şi urechile). <> Expr. (*pop.*) *A-şi îndesa căciula pe umeri = a)* a se arăta nepăsător; *b)* a se preface că nu ştie despre ce este vorba. **6** *refl.* (*despre fiinţe sau lucruri în mişcare*) A se strînge unul lîngă altul, formînd un grup des, compact. **7** *refl.* (*despre oameni; de obicei cu determ. introduse prin prep. „în”*) A se apropia prea mult de cineva cu intenţii agresive; a se înghesui. **8** *refl.* (*pop.*) A se grăbi. <> Expr. *A se îndesa ca ţiganul la praznic* v. ţigan. **9** *tr.* (*înv.; compl. indică oameni*) A copleşi cu prezenţa, cu vizitele. • prez.ind. *îndés.* /lat. ***in-dē*****(*****n*****)*****sare***.

îndesáre *s.f.* Acţiunea de *a* (*se*) *îndesa* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***îndesa***.

îndesát, -ă *adj.* **1** (*despre recipiente, vase etc.*) Care este foarte plin; care are conţinutul presat; care este burduşit, ticsit. *Geamantan îndesat.* <> Loc.adv. *Cu vîrf şi îndesat* v. vîrf. **2** (*despre materiale*) Care a devenit compact, dens. **3** (*despre zăpadă, pămînt etc.*) Care este bătătorit, presat. **4** (*despre paşi, mers*) Care este apăsat. **5** (*despre fiinţe*) Care este scund şi gras. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***îndesa***.

îndeseáră *adv.* (*pop.*) Către sfîrşitul zilei, în amurg. • /***în*** *+* ***de*** *+* ***seară***.

îndesí *vb. IV. refl., tr.* **1** A deveni sau a face să devină mai des, mai compact. **2** A (se) repeta la intervale mai mici de timp. **3** A (se) înmulţi, a spori. • prez.ind. *-esc.* /***în*** *+* ***des*** *+ -i.*

îndesíre *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *îndesi.* • pl. *-i.* /v. ***îndesi***.

îndesít, -ă *adj.* **1** Care a devenit mai des, mai compact. **2** Care este mai frecvent. **3** Care este sporit. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***îndesi***.

îndestúl, -ă *adj., adv.* **1** *adj.* Destul. *Dovadă de iubire Le-a dat ea îndestulă* (ALEX.). **2** *adv.* Cît trebuie; cît se cuvine. *A mîncat îndestul.* **3** *adv.* De ajuns. • pl. *-i, -e.* /***în*** *+* ***destul***.

îndestulá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A da sau a-şi lua destul. **2** *tr., refl.* A (se) sătura după o masă. **3** *refl.* (*despre oameni*) A avea tot ceea ce îi este necesar; a avea, după dorinţă, de toate, în cantitate suficientă. • prez.ind. *-ez.* /***îndestul*** *+ -a.*

îndestuláre *s.f.* **1** Acţiunea de *a* (*se*) *îndestula* şi rezultatul ei. **2** Concr. Belşug, abundenţă. • pl. *-ări.* /v. ***îndestula***.

îndestulát, -ă *adj.* (*despre oameni*) **1** Care are din belşug tot ceea ce îi este necesar; care este satisfăcut. **2** Care a ajuns la saturaţie. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***îndestula***.

îndestulătór, -oáre *adj., adv.* **1** *adj.* Care este în cantitate suficientă. **2** *adj.* Care îndestulează, satisface. **3** *adv.* Îndeajuns. • pl. *-ori, -oare.* /***îndestula*** *+ -ător.*

îndigui *vb. IV., tr.* **1** (*compl. indică rîuri, mări etc.*) A mărgini cu diguri. ◆ (*compl. indică suprafeţe*) A înconjura cu diguri. **2** Gener. A ridica un dig. • prez. ind. *-iesc.* /***în*** *+* ***dig*** *+ -ui.*

îndiguíre *s.f.* Acţiunea de *a îndigui* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***îndigui***.

îndiguít, -ă *adj.* (*despre rîuri, mări etc.*) Care este mărginit cu diguri. ◆ (*despre suprafeţe*) Care este înconjurat cu diguri. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***îndigui***.

îndîrjí *vb. IV.* **1** *refl., tr.* A deveni sau a face pe cineva dîrz, aprig. **2** *refl., tr.* A persista sau a face pe cineva să persiste în ceva; a (se) înverşuna (1), a (se) întărîta. *În ce te bizui, de te îndîrjeşti aşa, nepoate?* (CR.). **3** *refl.* A manifesta ostilitate sau furie faţă de cineva. **4** *refl., tr.* A (se) înteţi, a (se) încinge (5). *Disputa dintre ei s-a îndîrjit.* **5** *refl.* (*reg.*) A se îngrăşa peste măsură. • prez.ind. *-esc.* /***în*** *+* ***dîrz*** *+ -i.*

îndîrjíre *s.f* Faptul de *a* (*se*) *îndîrji.* • pl. *-i.* /v. ***îndîrji***.

îndîrjít, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Dîrz, aprig. **2** (*despre oameni*) Înverşunat (1), întărîtat. **3** Ext. (*despre acţiuni, manifestări etc. ale oamenilor*) Înteţit, încins. *Dispută îndîrjită.* ◆ (*despre lupte, confruntări armate*) Încrîncenat, înverşunat, crîncen. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***îndîrji***.

îndobitocí *vb. IV. refl., tr.* (*despre oameni*) **1** A-şi pierde sau a face pe cineva să-şi piardă facultăţile intelectuale şi morale; a (se) prosti, a (se) tîmpi. **2** A deveni sau a face pe cineva să devină total necivilizat. • prez.ind. *-esc.* /***în*** *+* ***dobitoc*** *+ -i.*

îndobitocíre *s.f.* Acţiunea de *a* (*se*) *îndobitoci* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***îndobitoci***.

îndobitocít, -ă *adj.* (*despre oameni*) **1** Care şi-a pierdut facultăţile intelectuale şi morale; prostit. **2** Care nu mai are nici o deprindere civilizată. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***îndobitoci***.

îndocá *vb. I. tr.* (*mar.; compl. indică nave*) A ridica pe un doc plutitor (pentru reparaţii). • prez.ind. *-chez.* /<germ. ***eindocken***.

îndocáre *s.f.* (*mar.*) Acţiunea de *a îndoca* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***îndoca***.

îndocát, -ă *adj.* (*despre nave*) Ridicat pe un doc plutitor (pentru reparaţii). • pl. *-ţi, -te.* /v. ***îndoca***.

îndoctriná *vb. I. tr.* (*compl. indică oameni*) **1** A iniţia într-o doctrină. **2** Ext. A convinge. • prez.ind. *-ez.* /***în*** *+* ***doctrină*** *+ -a*, după fr. *endoctriner*.

îndoctrináre *s.f.* Acţiunea de *a îndoctrina* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***îndoctrina***.

îndoctrinát, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care este iniţiat într-o doctrină. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***îndoctrina***.

îndoí *vb. IV.* **I 1** *tr.* (*compl. indică materii textile, stofe, hîrtii etc.*) A strînge în două punînd marginile una peste alta. **2** *tr., refl.* A face să devină sau a deveni curb; a (se) arcui, a (se) curba. *A îndoit o bară metalică.* **3** *refl.* (*despre obiecte, lucruri etc. elastice, flexibile*) A se apleca, a atîrna; a se încovoia (3). *Crengile se îndoiau de rod.* **4** *refl.* (*despre oameni; urmat de determ. introduse prin prep. „de”, „din”*) A se apleca, a se curba, a se frînge. *S-a îndoit de mijloc.* <> Expr. *A-şi îndoi grumazul* v. grumaz. *A-şi îndoi spinarea* v. spinare. **5** *refl.* (*despre oameni*) A se cocoşa, a se gheboşa, a se gîrbovi. *S-a îndoit de bătrîneţe.* **6** *tr., refl.* A (se) încîrliga, a (se) încolăci, a (se) încovriga. *Cîinele îşi îndoaie coada.* **II** *tr.* **1** A face de două ori mai mare sau mai numeros; a dubla. ◆ Ext. A mări, a spori. **2** (*compl. indică lichide; urmat de determ. introduse*

prin prep. „cu”) A amesteca (în părți egale) cu un alt lichid; a adăuga încă pe atîta; a subția. *A îndoit oțetul cu apă.* **III** *refl.* **1** A fi nesigur de părerea sa; a sta la îndoială. *Să știi că s-au înțeles... se îndoia în sine băiatul* (SADOV.). **2** A nu avea încredere în cineva sau în ceva. *Mă îndoiesc de corectitudinea ei.* • prez.ind. *îndói, -iesc.* /***în*** + ***doi*** + *-i.*

îndoiálă *s.f.* **1** Neîncredere, nesiguranță, incertitudine. ◇ Loc.adv. *Fără îndoială* = desigur. *Cu* (sau *în*) *îndoială* = nesigur. ◇ Loc.vb. *A pune la îndoială* = a se îndoi (de cineva sau de ceva). ◇ Expr. *A cădea la îndoială* = a începe să se îndoiască de ceva, a fi nesigur. *Nu încape îndoială* (*că...*) sau (*ret.*) *mai încape îndoială?* = e sigur, e cert (că...). *Nu rămîne îndoială* (*că...* ori *de...*) sau (*ret.*) *mai rămîne îndoială?* = a fi sigur, a avea siguranță (că... sau de...). (*pop.*) *A trage la îndoială* = *a*) a se învoi; *b*) a bănui. *Nu* (*mai*) *încape îndoială* v. încăpea. *A nu* (*mai*) *rămîne* (*nici o*) *îndoială că...* v. rămîne. ◆ (*filos.*) Stare de spirit solicitată de senzații, de propoziții sau de posibilități de acțiune neconcordante, care oscilează între ele, fără a reuși să se fixeze definitiv asupra uneia sau a alteia. ◆ (*filos.; la Descartes*) Principiu metodologic cu ajutorul căruia se caută un fundament absolut sigur al cunoașterii. **2** Ezitare, nehotărîre, șovăială. *Îndoiala lui era justificată.* ◇ Loc.vb. *A sta la îndoială* v. sta. **3** Îndoire a corpului. • pl. *-ieli.* /***îndoi*** + *-eală.*

îndoiélnic, -ă *adj.* **1** Care produce îndoială; care nu poate fi primit ca sigur; (*reg.*) îndoios (1). *Știre îndoielnică.* **2** Care este puțin probabil; nesigur, incert. *Întîlnirea va fi la o dată îndoielnică.* **3** Care nu inspiră încredere; dubios, suspect, (*reg.*) îndoios (2). *Este de o moralitate îndoielnică.* **4** Care este discutabil, incert. *Are rezultate îndoielnice.* **5** Care pare a avea două sensuri; echivoc. • pl. *-ci, -ce.* /***îndoială*** + *-nic* sau ***îndoi*** + *-elnic.*

îndoiós, -oásă *adj.* (*reg.*) **1** Îndoielnic (1). **2** Îndoielnic (3), suspect. **3** Care se îndoaie; mlădios. • pl. *-oși, -oase.* /***îndoi*** + *-os.*

îndoíre *s.f.* **1** Acțiunea de *a* (*se*) *îndoi* și rezultatul ei. **2** (*înv.*) Neîncredere, incertitudine. • pl. *-i.* /v. ***îndoi.***

îndoít, -ă *adj.* **I 1** (*despre materii textile, stofe, hîrtie etc.*) Care este strîns prin îndoire; care este pus în două; cu marginile, cu capetele adunate. *Pătură îndoită.* **2** Care păstrează urma unei îndoituri. *Cartea are pagini cu colțuri îndoite.* **3** Care are îndoituri. **4** Care este întors, răsfrînt, suflecat. *Poartă cămașa cu mînecile îndoite.* **5** Care este curbat, arcuit, strîmb. *Bară metalică îndoită. Cui îndoit.* **6** (*despre oameni*) Care este cocoșat, gîrbovit. *Bătrîn îndoit.* **7** Care este încîrligat, încovrigat. *Coadă îndoită.* **II 1** Care este de două ori mai mare sau mai numeros; care este înmulțit cu doi; dublat. ◇ (*subst. n.*) *Îndoitul unei sume.* ◆ Ext. Care este înmulțit, sporit, mărit. **2** (*despre lichide*) Care este amestecat (în părți egale) cu un alt lichid; care este subțiat, diluat. *Vin îndoit.* **III 1** (*despre oameni*) Care este nesigur în părerea sa; care stă la îndoială. ◇ Expr. *Inimă îndoită* = nehotărîre. **2** (*despre necazuri, suferințe etc.*) Care este greu de suportat; apăsător. **3** (*înv.*) Îndoielnic. *Lupta ținu cîtva îndoită, căci cînd unii, cînd alții dovedeau, și din nou se întorceau la luptă* (BĂLC.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***îndoi.***

îndoitúră *s.f.* **1** Parte, loc unde un obiect a fost sau este îndoit. **2** Cotitură (a unui drum). **3** Adîncitură, cută a unui teren (muntos); ext. rîpă; prăpastie. **4** Amestec, în părți egale, a două lichide, a două mîncăruri etc. **5** (*pop.*) Grîu amestecat cu secară. • sil. *-do-i-.* pl. *-i.* /***îndoi*** + *-tură.*

îndoldorá *vb. I. tr., refl.* (*pop.*) **1** A (se) umple. **2** A (se) îndopa. **3** A (se) îndesa. • prez.ind. *-esc.* /***în*** + ***doldora*** + *-a.*

îndoldorát, -ă *adj.* (*pop.*) Care este plin. • pl. *-ți, -te.* /v. ***îndoldora.***

îndoliá *vb. I. tr.* **1** A face pe cineva să intre în doliu. **2** Fig. A provoca cuiva o durere adîncă. • sil. *-li-a.* prez.ind. *-iez.* /***în*** + ***doliu*** + *-a*, după fr. *endeuiller.*

îndoliát, -ă *adj.* **1** Care poartă doliu. **2** Care este de înmormîntare; cernit, negru. *Steaguri îndoliate. Haină îndoliată.* **3** Fig. (*despre oameni*) Care este trist, mîhnit. • sil. *-li-at.* pl. *-ți, -te.* /v. ***îndolia.***

îndoliére *s.f.* **1** Durere profundă provocată de moartea unei rude, a unei ființe dragi. **2** Îmbrăcare cu haine de doliu. • sil. *-li-e-.* pl. *-i.* /v. ***îndolia.***

îndopá *vb. I.* **1** *tr., refl.* (*fam.*) A (se) hrăni peste măsură; (*fam.*) a (se) îmbuiba (1), a (se) ghiftui. ◆ (*tr.*) A da din belșug daruri, bunătăți. **2** *tr.* (*compl. indică păsări*) A hrăni forțat, vîrîndu-i mîncare pe gît pentru a o îngrășa. **3** *tr.* (*pop.*) A îndesa ceva într-o deschizătură; a umple, a înfunda cu ceva. ◆ (*reg.*) A astupa; a pune dop. • prez.ind. *îndóp.* /***în*** + ***dop*** + *-a.*

îndopáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *îndopa* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***îndopa.***

îndopát[1] *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *îndopa.* • /v. ***îndopa.***

îndopát[2]**, -ă** *adj.* **1** Care este hrănit peste măsură; îmbuibat, ghiftuit. **2** (*despre păsări*) Care este îngrășat prin îndopare. • pl. *-ți, -te.* /v. ***îndopa.***

îndosariá *vb. I. tr.* (*compl. indică acte*) A închide, a pune într-un dosar. • sil. *-ri-a.* prez.ind. *-iez.* /***în*** + ***dosar*** + *-ia.*

îndosí *vb. IV. refl., tr.* (*reg.*) A (se) dosi. • prez.ind. *-esc.* /***în*** + ***dosi.***

îndrăceálă *s.f.* (*pop.; fam.*) **1** Criză de furie. **2** Criză de epilepsie. • pl. *-eli.* /***îndrăci*** + *-eală.*

îndrăcí *vb. IV.* **1** *refl., tr.* A (se) înfuria. **2** *refl.* (*pop.; fam.; despre* oameni) A fi bolnav de epilepsie (sau de somnambulism). **3** *refl., tr.* (*pop.; fam.*) A înnebuni. **4** *refl.* Fig. (*despre oameni*) A se înrăi. **5** *tr.* (*în credințe populare; compl. indică oameni; despre demoni*) A chinui. **6** *refl.* (*înv.; despre oameni*) A fi posedat de demoni. • prez.ind. *-esc.* /***în*** + ***drac*** + *-i.*

îndrăcíre *s.f.* **1** Stare de iritare extremă; furie. **2** (*pop.; fam.*) Nebunie. **3** (*înv.*) Posedare a unei persoane de către demoni. • pl. *-i.* /v. ***îndrăci.***

îndrăcít, -ă *adj.* **1** Care este scos din fire; furios. **2** Care este rău, ticălos, al dracului. ◇ Expr. *A-i fi cuiva osul îndrăcit* = a fi un om care face rău. **3** (*pop.; fam.*) Care este nebun. **4** Fig. Care este înfocat, aprins, viu. *Joc îndrăcit.* **5** Fig. Afurisit, blestemat. *Am o măsea îndrăcită care mă bagă în iad de viu* (ALECS.). **6** Fig. (*despre oameni*) Care este plin de temperament. • pl. *-ți, -te.* /v. ***îndrăci.***

îndrăgí *vb. IV.* **1** *tr.* A simți dragoste, afecțiune, atracție pentru cineva sau ceva. **2** *refl.* (*pop.*) A se îndrăgosti. **3** *tr., refl.* (*pop.*) A (se) iubi. • prez.ind. *-esc.* /***în*** + ***drag*** + *-i.*

îndrăgíre *s.f.* Faptul de *a se îndrăgi.* • pl. *-i.* /v. ***îndrăgi.***

îndrăgít[1] *s.n.* **1** Faptul de *a* (*se*) *îndrăgi.* **2** (*înv., pop.*) Concubinaj. • /v. ***îndrăgi.***

îndrăgít[2]**, -ă** *adj.* **1** Care este iubit de cineva; de care cineva a prins drag. **2** (*pop.; despre oameni*) Care iubește pe cineva; îndrăgostit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***îndrăgi.***

îndrăgitór, -oáre *adj.* (*înv.*) Care îndrăgește pe cineva. • pl. *-ori, -oare.* /***îndrăgi*** + *-tor.*

îndrăgostí *vb. IV.* **1** *refl.* A începe să iubească pe cineva; a se amoreza, a se înamora. **2** *tr.* (*pop.*) A iubi pe cineva. *Visul să mi se-mplinească, Puica să mă-ndrăgostească* (POP.). **3** *refl. recipr.* (*pop.*) A se iubi. • prez.ind. *-esc.* /***în*** + ***dragoste*** + *-i.*

îndrăgostíre *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *îndrăgosti.* • pl. *-i.* /v. ***îndrăgosti.***

îndrăgostít, -ă *adj.* Care a început să iubească pe cineva; amorezat, înamorat. ◇ (*subst.*) *Cei doi îndrăgostiți se plimbau seară de seară prin parc.* ◇ Expr. *A fi îndrăgostit lulea* v. lulea. • pl. *-ți, -te.* /v. ***îndrăgosti.***

îndrăzneálă *s.f.* **1** Atitudine sau purtare îndrăzneață; curaj, cutezanță, (*înv.*) îndrăznire. ◇ Loc.adv. *Cu îndrăzneală* = *a*) în mod curajos; *b*) pe față; *c*) cu obrăznicie. ◇ Loc.vb. *A*(*-și*) *lua îndrăzneala* sau *a lua îndrăzneală* = a îndrăzni. ◇ Expr. *A avea îndrăzneală* v. avea. **2** Faptă îndrăzneață, curajoasă. **3** Obrăznicie. • pl. *-eli.* /***îndrăzni*** + *-eală.*

îndrăznéț, -eáță *adj.* **1** (*despre oameni*) Care nu se teme de pericole, de greutăți; curajos, cutezător. **2** (*despre oameni*) Care este temerar. **3** (*de obicei peior.; despre oameni*) Care este arogant, impertinent, obraznic. ◆ (*fam.*) Înfigăreț, înfipt. **4** Original; excentric. *Ne oprim în fața uneia dintre cele mai ciudate și îndrăznețe clădiri* (BART). • pl. *-i, -e.* /***îndrăzni*** + *-eț.*

îndrăzní *vb. IV.* **1** *tr.* A avea curaj; a cuteza. *Cine nu îndrăznește nu izbutește.* **2** *tr.* A-și arăta deschis opiniile sau sentimentele; a nu se sfii. *A îndrăznit să-și spună punctul de vedere în plină adunare, de față cu toți.* **3** *tr.* A săvîrși ceva ilegal. **4** *tr.* A-și îngădui, a-și permite. *Cum îndrăznești una ca asta?* **5** *tr.* (*înv.*) A încuraja. **6** *refl.* (*înv.*) A se făli. • prez.ind. *-esc.* /***în*** + ***drăzni.***

îndrăznére *s.f.* (*înv.*) Îndrăzneală (1). • pl. *-i.* /v. ***îndrăzni.***

îndrăznitór, -oáre *adj.* (*înv.*) Care îndrăznește. • pl. *-ori, -oare.* /***îndrăzni*** + *-tor.*

îndreá[1] *s.m.* (*înv., reg.*) Decembrie. • /<gr. *Ἀνδρέας.*

îndreá[2] *s.f.* v. andrea.

îndreptá *vb. I.* **1 I** *tr.* (*compl. indică obiecte îndoite, strîmbe, deformate*) A face să devină drept; a face să revină la forma, la starea normală. **2** *refl.* (*despre oameni*) A lua o ținută dreaptă. *La strigătul ei, femeia s-a îndreptat din șale.* **3** *refl., tr.* A (se) întinde, a (se) destinde. *Și-a îndreptat corpul.* ◇ Expr. (*tr.*) *A îndrepta cuiva spatele* = a bate pe cineva. **4** *tr.* A netezi, a nivela. *A îndreptat peretele cu mortar.* ◆ A aranja, a așeza nivelînd, netezind. *A îndreptat cuvertura pe pat.* **5** *tr., refl.* A (se) schimba din rău în bine; a (se) îmbunătăți. *Toți au rămas cu ideea că Toderică și-a îndreptat starea* (C. NEGR.). **6** *refl.* (*despre ființe*) A se întrema după o boală; a arăta mai bine. ◆ (*iron.; despre alcoolici*) A se drege după beție. **7** *refl.* (*despre vreme*) A se face frumoasă; a se ameliora. **8** *refl.* (*despre armată*) A se reorganiza. **9** *refl., tr.* A-și corecta sau a face să-și corecteze purtările; a renunța sau a face să renunțe la năravuri, vicii. *Eu am făcut greșeala, tot eu trebuie s-o îndreptez* (CAR.). ◇ Expr. (*înv.; refl.*) *A se îndrepta de păcat* = a se mîntui de păcate. **10** *refl.* (*jur.; înv.*) A se dezvinovăți. **11** *tr.* (*înv.*) A scuza. **II** (*de obicei cu determ. locale introduse prin prep. „spre”, „către”, „la”, „în”*) **1** *refl.* A porni într-o anumită direcție; a apuca pe un drum. *Se îndreptară spre Pipirig* (CR.). ◇ Expr. *A-și îndrepta cărările* v. cărare. ◇ Fig. *Sufletul tînăr al copilei se îndrepta spre lumina tinereții și spre viitor* (SADOV.). ◆ (*tr.; compl. indică vehicule*) A conduce într-o anumită direcție. **2** *tr.* A arăta cuiva drumul bun, a conduce în direcția potrivită. *A îndreptat-o la soră-sa cea mai mare* (CR.). ◇ Expr. *A îndrepta pași cuiva* = *a*) a face pe cineva să meargă spre...; *b*) fig. a conduce (în viață), a călăuzi. *A-și îndrepta ochii* (ori *privirile*) *spre cineva* sau *spre ceva* = a se uita la cineva sau la ceva. *A*(*-și*) *îndrepta gîndul asupra cuiva sau a ceva* = a se gîndi la cineva sau la ceva. *Încotro* (sau *unde, cum*) *te-a îndrepta Dumnezeu* v. dumnezeu. **3** *tr.* (*compl. indică oameni*) A îndruma, a călăuzi într-un domeniu, în viață etc. *Profesorul a îndreptat-o spre Facultatea de Litere.* **4** *tr.* (*compl. indică arme de foc*) A întinde, a întoarce, a da o anumită direcție spre cineva sau spre ceva pentru a ținti, a ochi. *Îndreptați tunurile spre cetate!* (ALECS.). **5** *tr.* (*compl. indică discuții, acțiuni etc.*) A dirija, a călăuzi. **6** *tr.* (*compl. indică rugăminți, rugi etc.*) A adresa cuiva. **7** *tr.* (*compl. indică acte oficiale*) A trimite cuiva. *A îndreptat cererea spre direcția instituției.* **8** *tr.* (*reg.; despre animale; compl. indică urechile*) A ciuli. • prez.ind. *îndrépt,* (*pop.*) *-ez.* /***în*** + ***drept*** + *-a.*

îndreptár *s.n.* Colecție de norme, reguli și practici pentru un anumit domeniu; lucrare care îndrumează într-un anumit domeniu; ghid. • pl. *-e.* /***în*** + ***dreptar.***

îndreptáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a* (*se*) *îndrepta* și rezultatul ei. **2** Corectare. **3** Îmbunătățire. **4** (*înv., pop.*) Dreptate; îndreptățire. **5** (*înv.; la pl.*) Acte justificative; documente oficiale. • pl. *-ări.* /v. ***îndrepta.***

îndreptát, -ă *adj.* **I 1** (*despre obiecte îndoite, strîmbe, deformate*) Care a fost readus la forma, la starea normală. **2** (*despre oameni*) Care și-a corectat ținuta. **3** Care s-a schimbat din rău în bine; care a fost îmbunătățit. **4** Care a fost corectat, rectificat. **5** (*despre ființe*) Care s-a întremat după o boală. **6** (*despre vreme*) Care s-a făcut frumoasă, care s-a ameliorat. **II 1** (*despre ființe*) Care a fost condus în direcția potrivită. **2** (*despre oameni*) Care a fost îndrumat, călăuzit într-un anumit domeniu, în viață etc. (de cineva). **3** (*înv.; despre oameni*) Care a devenit drept, cinstit, corect. • pl. *-ți, -te.* /v. ***îndrepta.***

îndreptătór, -oáre *adj., subst.* (*înv.*) **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care îndreaptă. **2** *s.m., s.f.* (*tipogr.*) Corector. **3** *s.n.* Semn care indică o direcție. • pl. *-ori, -oare.* /***îndrepta*** + *-tor.*

îndreptățí *vb. IV. tr.* **1** A-i da sau a-i recunoaște cuiva dreptul la ceva; a autoriza, a permite; a îndritui, (*înv.*) a îndreptui. *Invenția ultimă îl îndreptățește la un premiu.* **2** A face dreptate cuiva. *Trebuie să-l îndreptățim, după atîtea nedreptăți care i s-au făcut.* **3** A declara nevinovăția cuiva. **4** A justifica, a motiva. *Toate acestea îndreptățesc hotărîrea mea.* • prez. ind. *-esc.* /***în*** + ***dreptate*** + *-i.*

îndreptățíre *s.f.* Acțiunea de *a îndreptăți* și rezultatul ei; îndrituire. • pl. *-i.* /v. ***îndreptăți.***

îndreptățít, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care are dreptul la ceva; care este justificat să...; îndrituit (1). **2** (*despre*

oameni) Care este competent, chemat să facă ceva. *Nu este el îndreptățit să ne dea lecții.* **3** (*despre acte, acțiuni etc.*) Care este just, legitim, drept. *Cerere îndreptățită.* **4** Care este fundamentat, întemeiat, logic. *Argument îndreptățit.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***îndreptăți.***

îndreptuí *vb. IV. tr.* (*înv.*) A îndreptăți (1). • prez. ind. *-iesc.* /***în*** + ***drept*** + *-ui.*

îndrituí *vb. IV. tr.* A îndreptăți (1). • prez.ind. *îndrítui.* /***în*** + ***drit*** + *-ui.*

îndrituíre *s.f.* Îndreptățire. • pl. *-i.* /v. ***îndritui.***

îndrituít, -á *adj.* Îndreptățit (1). • pl. *-ți, -te.* /v. ***îndritui.***

îndrugá *vb. I. tr.* **1** (*pop.; compl. indică lînă sau cînepă*) A toarce în fire groase și puțin răsucite pentru anumite țesături. ◆ Ext. A toarce în grabă și grosolan. **2** (*fam.*) A vorbi confuz și mult; a pronunța nedeslușit cuvintele; a vorbi fără șir. **3** (*fam.*) A vorbi fără rost, a spune nimicuri. ◇ Expr. *A îndruga cai verzi pe pereți* v. cal. *A îndruga ca la* (sau *ca în*) *moară* v. moară. *A îndruga moși pe groși* v. moș. *A îndruga* (*la* sau *cîte*) *verzi și uscate* v. verde. **4** (*reg.*) A face ceva în pripă. • prez.ind. *îndrúg.* /***în*** + ***drugă*** + *-a.*

îndrugáre *s.f.* (*pop.; fam.*) Acțiunea de *a îndruga* și rezultatul ei; (*pop.*) îndrugătură (1). • pl. *-ări.* /v. ***îndruga.***

îndrugátură *s.f.* (*pop.*) **1** Îndrugare. **2** Concr. Tort mai gros al firelor de in sau de cînepă. • pl. *-i.* /***îndruga*** + *-ătură.*

îndrumá *vb. I.* **1** *tr.* A arăta cuiva drumul, îndreptîndu-l în direcția potrivită. **2** *refl.* (*pop.*) A pleca la drum, a se îndrepta spre o țintă. **3** *tr.* (*compl. indică oameni*) A călăuzi într-un domeniu, în viață. ◆ A sfătui. • prez.ind. *îndrúm, -ez.* /***în*** + ***drum*** + *-a.*

îndrumár *s.n.* Îndrumător (2). • pl. *-e.* /***îndruma*** + *-ar.*

îndrumáre *s.f.* Acțiunea de *a îndruma* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***îndruma.***

îndrumát, -ă *adj.* **1** Căruia i s-a arătat drumul pe care să meargă. **2** Fig. Care este pus pe calea cea bună. **3** Fig. Care este sfătuit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***îndruma.***

îndrumătór, -oáre *adj., subst.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care îndrumează, orientează; călăuzitor. **2** *s.n.* Lucrare care îndrumează într-un domeniu; îndreptar, îndrumar. • pl. *-ori, -oare.* /***îndruma*** + *-ător.*

îndușá *vb. I. tr., refl.* A fi cuprins sau a face pe cineva să fie cuprins de duioșie, de milă, de emoție; a (se) emționa, a (se) impresiona. • prez.ind. *-ez.* și *înduioși* *vb. IV.* /***în*** + ***duios*** + *-a.*

îndușáre *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *înduioșa.* • pl. *-ări.* și ***înduioșíre*** *s.f.* /v. ***înduioșa.***

îndușát, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este cuprins de duioșie; mișcat, emoționat. **2** Ext. (*despre simțiri, sentimente etc. ale oamenilor*) Care trădează, exprimă duioșie, afecțiune. • pl. *-ți, -te.* /v. ***înduioșa.***

îndușătór, -oáre *adj.* Care provoacă duioșie, milă; mișcător, impresionant, emoționant. • pl. *-ori, -oare.* /***înduioșa*** + *-ător.*

înduioșí *vb. IV.* v. înduioșa.

înduioșíre *s.f.* v. înduioșare.

îndulcí *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică mîncăruri sau băuturi*) A face să fie (mai) dulce, prin adăugare de zahăr, de miere etc. ◆ Ext. (*pop.*) A face mai gustos. ◆ (*refl.; despre mîncăruri sau băuturi*) A deveni dulce, a căpăta un gust dulce (plăcut). **2** *refl.* A mînca dintr-o mîncare gustoasă (care nu este întotdeauna la îndemînă); a se înfrupta. *Hrană corbilor să-l dăm, Ca și ei să se-ndulcească, cînd și noi ne răzbunăm* (C. NEGR.). ◇ Expr. *A se îndulci la* (sau *cu*) *ceva* = *a*) a prinde gust de ceva; *b*) a se deda la... ◆ (*refl.*) A se înfrupta din ceva nepermis, în timpul postului. **3** *refl.* A da de gustul unui lucru, a se obișnui cu..., a se învăța cu... *S-o îndulcit la chilipiruri* (ALECS.). **4** *refl.* A trage folos din ceva. **5** *tr.* Fig. A umple de mulțumire; a satisface, a desfăta. *Găinile ei scurmă în ograda mea și ea nu-mi dă măcar un ou să-mi îndulcesc cel suflet* (DUN.). **6** *tr.* Fig. (*compl. indică purtări, vorbe etc. ale oamenilor*) A face să fie mai puțin (sau să nu mai fie) aspru, dur, violent; a face să fie seducător. ◆ (*compl. indică pedepse*) A reduce. **7** *tr.* Fig. (*compl. indică oameni*) A face să devină mai bun; a îmbuna, a îmblînzi. *Sînt dureri care trebuie să-l îndulcească* (EMIN.). • prez.ind. *-esc.* /***în*** + ***dulce*** + *-i.*

îndulcíre *s.f.* **1** Acțiunea de *a* (*se*) *îndulci* și rezultatul ei. **2** (*fitopat.*) *Îndulcirea cartofilor* = boală care apare cînd tuberculii de cartofi sînt ținuți timp mai îndelungat la temperaturi scăzute. **3** (*tehn.*) Tratament termic de recoacere, aplicat oțelurilor călite, pentru a micșora duritatea și fragilitatea lor și pentru a reduce tensiunile interne. • pl. *-i.* /v. ***îndulci.***

îndulcít, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* (*despre mîncăruri sau băuturi*) Care a fost făcut (mai) dulce, prin adăugare de zahăr, de miere etc. **2** *adj.* Fig. (*despre oameni*) Care a devenit mulțumit, satisfăcut, desfătat. ◆ Ext. (*despre purtări, vorbe etc. ale oamenilor*) Care și-a redus asprimea, duritatea, violența; care a devenit blînd, domol. **3** *s.f.* (*reg.*) Turtă dulce preparată cu miere. • pl. *-ți, -te.* /v. ***îndulci.***

îndulcitór, -oáre *adj., s.n.* **1** *adj.* Care îndulcește. ◆ **2** *adj.* Fig. Care satisface, desfată. **3** (*ind. alim.*) Zaharină. • pl. *-ori, -oare.* /***îndulci*** + *-tor.*

îndulcitúră *s.f.* (*înv.*) Dulceață. • pl. *-i.* /***îndulci*** + *-tură.*

îndulí *vb. IV.* v. andăli.

îndumnezeí *vb. IV.* **1** *tr.* A diviniza, a zeifica. *Geniul grec... a îndumnezeit pe acești inventatori primitivi [ai focului]* (GHER.). **2** *tr.* A glorifica, a preamări. **3** *refl.* (*înv.*) A deveni asemănător lui Dumnezeu, a căpăta fire dumnezeiască. **4** *intr.* (*înv.*) A se preface în Dumnezeu. • prez.ind. *-iesc.* /***în*** + ***Dumnezeu*** + *-i.*

îndumnezeíre *s.f.* **1** Faptul de *a* (*se*) *îndumnezei.* **2** (*teol.*) *Îndumnezeirea firii omenești a Mîntuitorului* = dogmă cuprinsă în hotărîrile Sinodului al șaselea ecumenic, potrivit căreia firea umană a lui Iisus Hristos devine perfectă în limitele ei, fără a fi vorba de o schimbare a naturii umane în cea divină. • pl. *-i.* /v. ***îndumnezei.***

îndumnezeít, -ă *adj.* **1** Care este zeificat, divinizat. **2** Care este glorificat, preamărit. **3** Fig. Care este divin, minunat. *Un suvenir... De zile luminoase și îndumnezeite* (ALECS.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***îndumnezei.***

înduplecá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică oameni*) A determina, a face, a convinge să facă ceva; a face să se supună, să cedeze, să accepte, să consimtă. *Încearcă să-l înduplece să rămînă pe loc* (CĂL.). ◆ (*înv.*) A atrage spre ceva. ◆ (*tr., refl.*) A (se) converti. **2** *tr., refl.* A (se) înduioșa în urma unor rugăminți sau insistențe. *Nu cumva să te îndupleci de rugămintea lui!* (CR.). **3** *refl.* A accepta, a consimți, a îngădui. *S-a înduplecat să scoată la concurs un post.* **4** *refl.* A se lăsa convins, a ceda. *Să nu te îndupleci cu nici un preț în urma pledoariei pe care a făcut-o!* **5** *tr.* (*înv.*) A dubla. **6** *tr., refl.* (*înv., reg.*) A (se) încovoia. • prez.ind. *îndúplec.* /***în*** + ***dupleca***, *înv.* „a îndupleca".

înduplecáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *îndupleca* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***îndupleca.***

înduplecát, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care s-a înduioșat în urma unor rugăminți sau a unor insistențe. • pl. *-ți, -te.* /v. ***îndupleca.***

înduplecăcíos, -oásă *adj.* (*înv.*) **1** Care se înduplecă la rugăminți sau insistențe. **2** Care acordă cu ușurință ceea ce i se cere. • pl. *-oși, -oase.* /***îndupleca*** + *-ăcios.*

înduplecătór, -oáre *adj.* (*înv.*) Care înduplecă; convingător. • pl. *-ori, -oare.* /***îndupleca*** + *-ător.*

înduplecătúră *s.f.* (*înv., pop.*) Cută. • pl. *-i.* /***îndupleca*** + *-ătură.*

îndurá *vb. I.* **1** *refl.* (*despre oameni*) A se arăta milos, bun, binevoitor (față de cineva); a dovedi mărinimie. *Să se îndure... a-i trimite un meșter bun* (ISP.). **2** *refl.* (*despre oameni*) A-i fi milă de cineva. *S-au îndurat de mine și mi-au dăruit un ciob de tăbliță* (STANCU). **3** *refl.* (*despre oameni; mai ales în prop. interog. și exclam.*) A nu-i fi milă, a lăsa sau a arunca pe cineva în nenorociri; a fi dur, nemilos, insensibil. *Cum de s-au îndurat părinții mei de mine, de m-au dat pe mîna unui călău?* (POP.). *Cum te înduri de mine Și lași să țip după tine!* (POP.). **4** *refl.* (*despre oameni*) A consimți să..., a se hotărî; a-l lăsa pe cineva inima să... *Oamenii își strîngeau sumanele și înfundau căciulile. Nu se îndurau deloc să se împrăștie* (REBR.). **5** *tr.* (*compl. indică suferințe, necazuri, boli etc.*) A suporta cu răbdare; a suferi, a răbda. *Copilul sărac îndură glumele camarazilor săi cruzi* (DEMETR.). **6** *tr.* A ispăși, a expia. *A îndurat multe pentru păcatele părinților.* • prez.ind. *îndúr.* /lat. ***indurare***; cf. și fr. *endurer.*

înduráre *s.f.* **1** Milă; compătimire; bunătate. **2** (*bis.*) Grație, har. *Îndurare divină.* **3** Putere de a răbda; răbdare. **4** Iertare, indulgență, îngăduință. **5** (*cu val. de interj.*) Iertare! **6** (*înv.*) *Îndurarea ta* (sau *voastră*) = termen de politețe cu care se adresa cineva unei persoane de rang înalt, de care depindea. • pl. *-ări.* /v. ***îndura.***

îndurát, -ă *adj.* **1** Care îndură. **2** Suferit; răbdat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***îndura.***

îndurătór, -oáre *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este plin de milă; milostiv. **2** (*bis.; despre Dumnezeu*) Milostiv. **3** (*despre oameni*) Care suportă cu răbdare suferințe, necazuri, boli etc.; răbdător. • pl. *-ori, -oare.* /***îndura*** + *-ător.*

îndurerá *vb. I. tr.* **1** A provoca cuiva o mare durere sufletească; a întrista, a mîhni. *Vestea l-a îndurerat profund.* **2** (*înv.*) A pricinui cuiva o durere fizică. • prez.ind. *-ez.* /***în*** + ***durere*** + *-a*, după fr. *endolorir.*

îndurerăre *s.f.* Întristare, mîhnire. • pl. *-ări.* /v. ***îndurera.***

îndurerát, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care suportă o mare durere sufletească; întristat, mîhnit. **2** Ext. (*despre manifestări, atitudini etc. ale oamenilor*) Care exprimă durere, mîhnire. *Se confesa cu glas îndurerat.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***îndurera.***

îndușmămí *vb. IV. refl. recipr.* A se dușmăni. • prez. ind. *-esc.* /***în*** + ***dușmăni.***

îndușmănít, -ă *adj.* **1** Care nutrește dușmănie împotriva cuiva. **2** Care este învrăjbit cu cineva. • pl. *-ți, -te.* /v. ***îndușmăni.***

înéc *s.n.* **1** Moarte prin sufocare în apă sau în alt lichid; înecare, (*înv.*) înecăciune. **2** Ext. Senzație de pierdere a respirației din alte cauze. **3** (*pop.*) Inundație. • pl. *-uri,* (*pop.*) *-ări.* /de la ***îneca***, prin derivare regresivă.

înecá *vb. I.* **1** *refl., tr.* A muri sau a face pe cineva să moară prin sufocare în apă sau în alt lichid. ◇ Expr. *A se îneca în datorii* v. datorie. *A se îneca* (*tocmai* sau *ca țiganul*) *la mal* v. mal. ◆ (*refl.*) A se sinucide aruncîndu-se în apă. ◆ (*înv., reg.; tr.*) A strangula. **2** *refl.* (*despre nave*) A se scufunda. ◇ Expr. *A i se îneca cuiva corăbiile* v. corabie. ◆ Fig. A se cufunda, a se afunda. *Vechea zidire se îneacă în întuneric* (VLAH.). **3** *tr.* (*compl. indică terenuri, semănături etc.; despre ape*) A inunda. ◇ Expr. *A-și îneca sufletul* = a bea foarte mult. ◇ Fig. *A venit și ziua nunții... satul a înecat porțile și șatra* (GAL.). ◆ Fig. A înăbuși, a copleși. *Aceste buruieni aproape întotdeauna, crescînd mai repede decît semănăturile, le îneacă* (PAM.). ◆ Fig. (*compl. indică oameni, colectivități mici etc.*) A asimila. **4** *refl., tr.* A (se) sufoca, a (se) înăbuși, a (se) asfixia. *De cum începu să soarbă din cafea, se înecă, tuși* (DELAVR.). *Fumul o înecă.* **5** *tr.* (*compl. indică oameni; despre plîns, lacrimi*) A podidi, împiedicînd respirația. **6** *tr.* Fig. (*despre sentimente, senzații etc.; compl. indică oameni*) A copleși. • prez.ind. *înéc.* /***în*** + ***neca***, *înv.* „a ucide".

înecáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a* (*se*) *îneca* și rezultatul ei. **2** Concr. Moarte prin sufocare în apă sau în alt lichid; înec. • pl. *-ări.* /v. ***îneca.***

înecát[1] *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *îneca.* • /v. ***îneca.***

înecát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre ființe*) Care s-a asfixiat prin înec. **2** (*despre nave*) Care s-a scufundat în apă. **3** (*despre terenuri, semănături*) Care este inundat. **4** (*despre ființe*) Care nu mai poate respira din cauza opririi în gît sau a pătrunderii în trahee a unui aliment ori a unui corp oarecare; sufocat, asfixiat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***îneca.***

înecăcíos, -oásă *adj.* **1** Care îneacă, sufocă; sufocant. *Fum înecăcios.* **2** (*despre alimente*) Care se înghite cu greutate. *Pepenii galbeni sînt uneori înecăcioși.* • pl. *-oși, -oase.* și (*reg.*) *necăciós, -oásă adj.* /***îneca*** + *-ăcios.*

înecăciúne *s.f.* (*înv.*) **1** Greutate în respirație; sufocare, asfixie. **2** Înec (1). • pl. *-i.* /***îneca*** + *-ăciune.*

înecătór, -oáre *adj., s.f.* **1** *adj.* Care este înăbușitor, sufocant. *Atmosferă înecătoare.* **2** *s.f.* (*pesc.; reg.*) Grindă groasă de salcie, de stejar etc. pe care se fixează lesele de la ostrețe. • pl. *-ori, -oare.* /***îneca*** + *-ător.*

înfăiná *vb. I.* **1** *tr.* A presăra făină peste tot. **2** *tr.* A trece prin făină diferite alimente care urmează să fie coapte, fierte sau prăjite. **3** *refl.* (*înv.*) A se pudra. • prez.ind. *-ez.* /***în*** + ***făina.***

înfăináre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *înfăina* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***înfăina.***

înfăptuí *vb. IV.* **1** *tr.* A transpune în fapt, a aduce la îndeplinire; a îndeplini, a realiza. *Pînă la sfîrșitul anului a reușit să înfăptuiască toate lucrările planificate.* **2** *tr.* A transpune în realitate ceva gîndit, visat. *Și-a înfăptuit capodopera.* **3** *refl.* A se produce, a se realiza. *Cînd s-a înfăptuit Unirea Principatelor?* **4** *refl.* A deveni realitate; a se împlini, a se îndeplini. *Previziunea ei s-a înfăptuit.* **5** *refl.* Expr. (*înv., pop.*) *A se înfăptui de zi* = a se lumina. • prez.ind. *-iesc.* /***în*** + ***făptui.***

înfăptuíre *s.f.* **1** Acțiunea de *a (se) înfăptui* și rezultatul ei. **2** Concr. Operă realizată. • pl. *-i.* /v. ***înfăptui.***

înfăptuitór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care înfăptuiește ceva. • sil. *-tu-i-.* pl. *-ori, -oare.* /***înfăptui*** + *-tor.*

înfășá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică copii*) A înfășura în scutece (și în fețe); (*reg.*) a îmbodoli. **2** *tr.* Ext. A înfășura corpul sau o parte a corpului cu o legătură, cu un bandaj, cu o cataplasmă etc. **3** *refl.* (*inv.*) A umbla îmbleticindu-se. • prez.ind. *înfășz.* /lat. ***in-fasciare.***

înfășáre *s.f.* Acțiunea de *a (se) înfășa* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***înfășa.***

înfășát[1] *s.n.* Faptul de *a (se) înfășa.* • /v. ***înfășa.***

înfășát[2]**, -á** *adj.* **1** (*despre copii*) Care este înfășurat în scutece (și în fețe); (*reg.*) îmbodolit. **2** Care este bandajat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***înfășa.***

înfășurá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A (se) acoperi, a (se) înveli strâns, de jur-împrejur, răsucind o pânză, o învelitoare, o pătură, un material izolant etc. **2** *tr., refl.* A (se) încolăci în jurul cuiva sau a ceva. **3** *tr.* (*compl. indică fire textile sau elastice*) A depăna (pe un ghem, pe un fus etc.). *Înfășoară ața pe ghem.* **4** *tr.* A încinge, a strânge. *Cingătoarea îi înfășoară mijlocul.* **5** *tr.* Fig. A învălui, a cuprinde (din toate părțile). *O văd întîia oară, Dar inima-mi și ochii cu drag o înfășoară* (EFT.). **6** *refl.* (*fam.*) A se învârti în preajma cuiva sau a ceva; a da târcoale. • prez.ind. *înfășór,* (*pop.*) *înfășur.* /lat. ****in-fasciolare** <fascia, -ae.*

înfășuráre *s.f.* **1** Acțiunea de *a (se) înfășura* și rezultatul ei. **2** Concr. (*electr.*) Fiecare dintre ansamblurile de bobine sau de bare care alcătuiesc circuitele electrice ale unor mașini sau aparate electrice. • pl. *-ări.* /v. ***înfășura.***

înfășurát[1] *s.n.* Înfășurare. • /v. ***înfășura.***

înfășurát[2]**, -á** *adj.* **1** Care este acoperit strâns de jur-împrejur cu o pânză, cu o învelitoare, cu un material izolant etc. **2** Fig. Care este învăluit. **3** Care este încolăcit. **4** (*fam., iron.; despre ființe*) Care se învârte fără rost în preajma cuiva sau a ceva. **5** Fig. Care este musculos. **6** Care lucrează încet, fără spor. • pl. *-ți, -te.* /v. ***înfășura.***

înfășurătór, -oáre *adj., s.n., s.f.* **1** *adj.* Care înfășoară; care servește la înfășurare. **2** *s.n.* (*tehn.*) Cilindru pe care se înfășoară hârtia la ieșirea din mașina de fabricat. **3** *s.f.* (*mat.*) Curbă tangentă la fiecare dintre curbele unui ansamblu de curbe. • pl. *-ori, -oare.* /***înfășura*** + *-ător.*

înfășurătúră *s.f.* (*înv.*) Ceea ce este înfășurat pe ceva sau ceea ce înfășoară ceva. • pl. *-i.* /***înfășura*** + *-ătură.*

înfățá *vb. I. tr.* (*compl. indică perne, plăpumi etc.*) A îmbrăca cu rufărie (curată). <> Expr. *A înfăța patul* = a schimba lenjeria patului. • prez.ind. *înfăț.* /***în*** + ***față*** + *-a.*

înfățáre *s.f.* Acțiunea de *a înfăța* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***înfăța.***

înfățát[1] *s.n.* Faptul de *a înfăța.* • /v. ***înfăța.***

înfățát[2]**, -á** *adj.* (*despre perne, plăpumi etc.*) Care este îmbrăcat cu rufărie (curată). • pl. *-ți, -te.* /v. ***înfăța.***

înfățișá *vb. I.* **1** *refl.* (*despre oameni; de obicei urmat de determ. în dat. sau introduse prin prep. „la”*) A se prezenta în fața cuiva. *Niște boieri... cer voie să se înfățișeze la Măria-ta* (C. NEGR.). <> Expr. *A se înfățișa cu jalba* (*în proțap*) v. jalbă. **2** *refl.* (*jur.; despre oameni*) A se prezenta în fața unei autorități judiciare, a unui organ de jurisdicție sau de urmărire penală. *S-a înfățișat la judecătorie în calitate de martor.* **3** *tr.* (*compl. indică obiecte, lucruri etc.*) A arăta cuiva, a aduce în fața cuiva. *Le-a înfățișat buletinele de înscriere la biroul populației* (SADOV.). **4** *tr.* (*despre artiști, scriitori etc.*) A descrie, a prezenta ceva sau pe cineva cu ajutorul cuvintelor, al culorilor etc.; a reprezenta, a zugrăvi prin mijloace artistice. *Pictorul înfățișează în tablou răsăritul lunii.* **5** *refl.* (*despre oameni; constr. cu dat.*) A-și închipui, a-și imagina. *Mulți și-au înfățișat războiul ca o bătaie de flori și confetti la șosea* (ARGH.). **6** *refl.* A apărea, a se arăta, a se revela. *Munții se înfățișează în toată splendoarea lor.* **7** *tr.* A reprezenta, a imagina. *Decorul scenei înfățișează un peisaj de toamnă.* **8** *tr.* A expune, a reda. *Romanul înfățișează viața unui sat de munte.* **9** *tr.* A oglindi, a prezenta, a reflecta. *Filmul înfățișează cruda realitate dintr-o periferie de metropolă.* **10** *refl.* A se prezenta. *La început, gripa aviară se înfățișează ca o simplă răceală.* • prez.ind. *-ez.* și (*reg.*) *înfățoșá vb. I.* /***în*** + ***fățiș*** + *-a.*

înfățișáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a (se) înfățișa* și rezultatul ei. **2** (*jur.*) Prezentare a unei persoane citate în fața unei autorități judiciare, a unui organ de jurisdicție sau de urmărire penală. ◆ Dezbatere în fața unei instanțe. **3** (*jur.*) Termen de judecată. **4** Concr. Aspect sub care se prezintă un lucru sau o ființă; configurație, chip. <> Expr. *A lua înfățișarea* v. lua. ◆ Aparență. ◆ Ipostază. • pl. *-ări.* și (*reg.*) *înfățoșáre s.f.* /v. ***înfățișa.***

înfățișát, -á *adj.* **1** Care este arătat cuiva. **2** Care este descris cu ajutorul cuvintelor, al culorilor etc. **3** (*jur.*) Care este pus față în față. • pl. *-ți, -te.* /v. ***înfățișa.***

înfățoșá *vb. I.* v. înfățișa.

înfățoșáre *s.f.* v. înfățișare.

înfeodá *s.f.* v. înfeuda.

înferá *vb. I.* v. înfiera.

înferát, -á *adj.* v. înfierat.

înfeudá *vb. I.* **1** *tr.* (*ist.*) A da cuiva un bun ca feudă. **2** *tr.* A supune, a robi. **3** *refl.* (*constr. cu dat.*) A se subordona, a se supune total cuiva. **4** *refl.* Fig. A adera cu totul la principiile unei direcții sau ale unui conducător. • sil. *-fe-u-.* prez.ind. *-ez.* și (*înv.*) *înfeodá vb. I.* /<fr. ***infeoder***, it. ***infeudare.***

înfeudáre *s.f.* Acțiunea de *a (se) înfeuda* și rezultatul ei. • sil. *-fe-u-.* pl. *-ări.* /v. ***înfeuda.***

înfiá *vb. I. tr.* (*jur.; compl. indică copii*) A adopta (legal). • sil. *-fi-a.* prez.ind. *-iez.* /***în*** + ***fiu*** + *-a.*

înfiát, -á *adj.* (*despre copii*) **1** (*jur.*) Care a fost adoptat (legal). **2** Ext. Care a fost luat de suflet. • sil. *-fi-at.* pl. *-ți, -te.* /v. ***înfia.***

înfieră *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică animale*) A însemna cu fierul înroșit. **2** Fig. (*compl. indică oameni sau acțiuni, manifestări etc. ale lor*) A condamna cu vehemență; a defăima în public. **3** (*pop.*) A îmbrăca sau a lega în fier. • prez.ind. *-ez.* și (*pop.*) *înferá vb. I.* /***în*** + ***fier*** + *-a.*

înfieráre *s.f.* Acțiunea de *a înfiera* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***înfiera.***

înfierát[1] *s.n.* Faptul de *a înfiera.* • /v. ***înfiera.***

înfierát[2]**, -á** *adj.* **1** (*despre animale*) Care a fost însemnat cu fierul înroșit. **2** (*despre semne*) Care a fost aplicat cu fierul înroșit. **3** Fig. (*despre oameni sau despre acțiuni, manifestări etc. ale lor*) Care este condamnat cu vehemență; care este defăimat în public. **4** (*pop.*) Care este îmbrăcat sau legat în fier. • pl. *-ți, -te.* și *înferát, -ă adj.* /v. ***înfiera.***

înfierbăzá *vb. I. refl.* (*înv.*) A se aprinde. • prez. ind. *-ez.* /***în*** + ***fierbăza.***

înfierbăzáre *s.f.* (*înv.*) Ardoare. • pl. *-ări.* /v. ***înfierbăza.***

înfierbîntá *vb. I.* **1** *refl.* (*despre obiecte*) A se face fierbinte (sub acțiunea focului). *Soba s-a înfierbîntat.* <> (*tr.*) *Înfierbînt ceaiul.* **2** *refl.* Fig. (*despre sentimente*) A se aprinde, a se intensifica. **3** *refl.* Fig. (*despre oameni*) A se irita (de mînie); a-și pierde cumpătul. ◆ A se ameți din cauza băuturii; (*pop.; fam.*) a se cherchelí. **4** *refl.* Fig. (*despre oameni*) A se antrena într-o acțiune; a se înflăcăra (1). *S-a înfierbîntat la dans.* **5** *tr.* Fig. A insufla avînt; a da îndemn la lucru. *Calul își înfierbîntă Ș-un răpez voinic îi da* (ALECS.). <> Expr. *A-i înfierbînta cuiva creierii* v. creier. **6** *refl.* (*pop.; despre oameni*) A avea febră. **7** *refl.* (*reg.; despre abcese*) A se inflama. • prez.ind. *înfierbînt.* /***în*** + ***fierbînte*** + *-a.*

înfierbîntáre *s.f.* Acțiunea de *a (se) înfierbînta* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***înfierbînta.***

înfierbîntát[1] *s.n.* Faptul de *a (se) înfierbînta.* • /v. ***înfierbînta.***

înfierbîntát[2]**, -á** *adj.* **1** (*despre obiecte*) Care a devenit fierbinte; care este foarte bine încălzit. **2** Fig. (*despre sentimente*) Aprins, intensificat. **3** Fig. (*despre oameni*) Care este iritat (de mînie); care și-a pierdut cumpătul. ◆ Care este amețit din cauza băuturii. **4** Fig. (*despre oameni*) Înflăcărat, antrenat într-o acțiune. • pl. *-ți, -te.* /v. ***înfierbînta.***

înfierbîntátor, -oáre *adj.* Care înfierbîntă. • pl. *-ori, -oare.* /***înfierbînta*** + *-ător.*

înfiére *s.f.* (*jur.*) Acțiunea de *a înfia* și rezultatul ei; adoptare, adopție. • sil. *-fi-e-.* pl. *-i.* /v. ***înfia.***

înfietór, -oáre *s.m., s.f.* (*jur.*) Persoană care, printr-un act juridic, devine părintele unui copil care nu este al lui. • sil. *-fi-e-.* pl. *-ori, -oare.* /***înfia*** + *-tor.*

înfigăréț, -eáță *adj.* (*fam.; despre oameni*) Care se amestecă în probleme care nu-l privesc; (*fam.*) băgăcios, băgăreț. • pl. *-eți, -ețe.* /***înfige*** + *-ăreț.*

înfige *vb. III.* **1** *tr.* (*compl. indică obiecte ascuțite; de obicei urmat de determ. introduse prin prep. „în”*) A face să intre adînc în ceva (pentru a rămîne fixat); a băga, a împlînta, a vîrî (în ceva). *A înfipt aracii în pămînt.* <> Expr. *A înfige mîna* (sau *mîinile*) *în ceva* = a apuca ceva cu putere. *A înfige ochii* = a privi fix, cu atenție ceva. (*pop.*) *A înfige parul* = a pune piatra de temelie. (*înv.*) *A înfige corturile* (sau *tabăra, șederile*) *undeva* = a se instala într-un loc cu corturile. **2** *tr., refl.* A (se) împlînta într-un obiect ascuțit. *După ce a ucis mistrețul... îi înfige căpățîna în copaciul sacru* (ODOB.). **3** *refl., tr.* A (se) înțepa. <> Expr. *A înfige în țeapă* v. țeapă. **4** *refl.* Fig. (*despre oameni; de obicei urmat de determ. introduse prin prep. „la”*) A se apuca de ceva cu îndrăzneală și curaj; a dovedi îndrăzneală, cutezanță, hotărîre. *Să tipărești studiul... și să te înfigi la facultate* (GAL.). **5** *refl.* Fig. (*peior.; despre oameni*) A intra sau a se amesteca undeva cu obrăznicie (fără a avea priceperea necesară). • prez.ind. *înfig;* perf. smp. *înfipséi;* part. *înfipt.* /lat. ***infigĕre.***

înfígere *s.f.* Acțiunea de *a (se) înfige* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***înfige.***

înființá *vb. I.* **1** *tr.* A face să ia ființă; a da ființă; a crea, a fonda, a întemeia, a institui. *Alexandru I... înființează o ierarhie bisericească și politică* (C. NEGR.). **2** *refl.* (*despre oameni*) A se prezenta, a se înfățișa, pe neașteptate, undeva (unde nu este invitat). *Mă arătai mirat că se înființaseră cu toții așa devreme* (M. I. CAR.). • sil. *-fi-in-.* prez.ind. *-ez.* /***în*** + ***ființă*** + *-a.*

înființáre *s.f* **1** Creare, fundare, întemeiere, instituire. **2** (*înv.*) Realizare, executare. • sil. *-fi-in-.* pl. *-ări.* /v. ***înființa.***

înființát[1] *s.n.* Faptul de *a (se) înființa.* • sil. *-fi-in-.* /v. ***înființa.***

înființát[2]**, -á** *adj.* **1** Care a luat ființă. **2** (*despre oameni*) Care s-a prezentat, s-a înfățișat, pe neașteptate, undeva (unde nu este invitat). • sil. *-fi-in-.* pl. *-ți, -te.* /v. ***înființa.***

înfiltrá *vb. I.* v. infiltra.

înfiolá *vb. I. tr.* (*compl. indică substanțe medicamentoase lichide*) A închide într-o fiolă. • sil. *-fi-o-.* prez. ind. *-ez.* /***în*** + ***fiolă*** + *-a,* după fr. *enfioler.*

înfioláre *s.f.* Acțiunea de *a înfiola* și rezultatul ei. • sil. *-fi-o-.* pl. *-ări.* /v. ***înfiola.***

înfioră *vb. I. tr, refl.* **1** A face să fie cuprins sau a fi cuprins de fiori (de spaimă, de groază etc.); a (se) cutremura, a (se) înfricoșa, a (se) îngrozi, a (se) speria. *Vaietele... îl înfiorară de frică* (BĂLC.). **2** Fig. A face pe cineva să sufere sau a suferi o impresie puternică; a (se) pătrunde de un sentiment adînc; a (se) emoționa, a (se) tulbura. *M-am înfiorat de mulțămire* (SADOV.). **3** A (se) mișca sau a face să se miște, să tremure ușor. *Adierile înfioară frunzele* (CE. PETR.). *Avea uneori tresăriri mici și i se înfiorau nările* (G. M. ZAMF.). • sil. *-fi-o-.* prez.ind. *înfiór, -ez.* /***în*** + ***fior*** + *-a.*

înfioráre *s.f.* **1** Frică; spaimă; groază. **2** Fig. Emoție, tulburare. • sil. *-fi-o-.* pl. *-ări.* /v. ***înfiora.***

înfiorát, -á *adj.* **1** Care este cuprins de fiori; înfricoșat, înspăimîntat, îngrozit. **2** Fig. Care este emoționat, tulburat. • sil. *-fi-o-.* pl. *-ți, -te.* /v. ***înfiora.***

înfiorătór, -oáre *adj., s.m. art.* **1** *adj.* Care produce fiori (de spaimă, de groază etc.); fioros, înspăimîntător, îngrozitor (1). **2** *s.m. art.* (*înv.*) Diavolul. • sil. *-fi-o-.* pl. *-ori, -oare.* /***înfiora*** + *-ător.*

înfípt[1] *s.n.* Faptul de *a (se) înfige.* • /v. ***înfige.***

înfípt[2]**, -á** *adj.* **1** (*despre obiecte ascuțite*) Care este împlîntat, fixat în ceva. <> Expr. *A sta înfipt în pămînt* v. sta. *A sta înfipt ca cioara-n par* v. cioară. **2** Fig. (*fam.; despre oameni*) Care este îndrăzneț, cutezător, hotărît. *Din rîndurile lucrătorilor ieși unul înfipt* (PAS). ◆ (*adv.*) De-a dreptul, direct. *Băiatul s-a dus înfipt la el.* **3** Fig. (*peior.; despre oameni*) Care dă dovadă de obrăznicie, amestecîndu-se undeva (fără a avea priceperea necesară). • pl. *-ți, -te.* /v. ***înfige.***

înfirá *vb. I.* **1** *tr.* A coase sau a broda cu fir. *Femeia înfira fota.* **2** *tr.* (*compl. indică fire toarse*) A depăna. **3** *tr.* (*compl. indică ațe*) A pune în ac. **4** *refl.* (*despre păr, mustăți*) A începe să crească. • prez.ind. *înfir.* /***în*** + ***fir*** + *-a.*

înfirát, -á *adj.* **1** Care este cusut sau brodat cu fir. **2** (*despre fire toarse*) Care este depănat. **3** (*despre păr, mustăți*) Care începe să crească. • pl. *-ți, -te.* /v. ***înfira.***

înfiripá *vb. I.* **1** *tr.* A face ceva la repezeală (și cu greutate) din elemente puține, disparate sau necorespunzătoare; a face să ia ființă în grabă; a înjgheba (1). *Și-apoi, încetul cu încetul, mi-am înfiripat iar gospodăria* (VLAH.). **2** *refl.* A lua naștere; a prinde

consistență. *Mătușă-mea... a aflat... taina ce începea să se înfiripeze între noi doi* (GAL.). **3** *refl.* (*despre oameni*) A ajunge la o oarecare bunăstare. **4** *refl.* (*despre ființe*) A se reface după o boală; a-și reveni în puteri; a se însănătoși (1), a se întrema (1). ◆ A prinde puteri mai mari; a se fortifica, a se tonifica. • prez.ind. *înfiríp*, (*pop.*) *-ez*, și (*reg.*) *înciripă* *vb. I.* /cf. *fire*.

înfiripáre *s.f.* Acțiunea de *a (se) înfiripa* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. *înfiripa*.

înfiripát, -ă *adj.* **1** Care este făcut la repezeală (și cu greutate) din elemente puține, disparate sau necorespunzătoare. **2** (*despre ființe*) Care s-a refăcut după o boală; însănătoșit, întremat. • pl. *-ți, -te*. /v. *înfiripa*.

înflăcărá *vb. I. tr., refl.* **1** A (se) aprinde, a (se) avânta, a (se) entuziasma. *Nu mai avea pe căpetenia care să-i înflăcăreze* (ISP.). **2** A face să capete sau a căpăta culoarea flăcării; a (se) împurpura, a (se) înroși. *Emoția i-a înflăcărat obrajii*. • prez.ind. *-ez*. /*în* + *flacără* + *-a*.

înflăcăráre *s.f.* Ardoare, avânt, entuziasm. • pl. *-ări*. /v. *înflăcăra*.

înflăcărát, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este plin de ardoare; care este entuziasmat. ◆ Ext. (*despre manifestări, acțiuni etc. ale oamenilor*) Care trădează ardoare, avânt, entuziasm. **2** Care dogorește; care aruncă văpăi; ext. care este de culoare roșie ca focul. • pl. *-ți, -te*. /v. *înflăcăra*.

înflăcărátor, -oáre *adj.* (*înv.*) Care înflăcărează. • pl. *-ori, -oare*. /*înflăcăra* + *-ător*.

înflămînzí *vb. IV. intr., tr.* (*înv.*) A flămînzi sau a face pe cineva să flămînzească. • prez.ind. *-esc*. /*în* + *flămînzi*.

înflămînzíre *s.f.* (*înv.*) Flămînzire. • pl. *-i*. /v. *înflămînzi*.

înflocoșá *vb. I. refl.* (*pop.*) A se acoperi cu păr. • prez. ind. *-ez*. /*în* + *flocos* + *-a*.

înflocoșát, -ă *adj.* (*pop.*) Care este acoperit cu păr. • pl. *-ți, -te*. /v. *înflocoșa*.

înflorá *vb. I. tr.* **1** A împodobi cu flori țesute, brodate, pictate etc. **2** A obține culori din plante și a colora cu ele. • prez.ind. *-ez*. /*în* + *floare* + *-a*.

înflorăre *s.f.* Acțiunea de *a înflora* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. *înflora*.

înflorát, -ă *adj.* Care este împodobit cu flori țesute, brodate, pictate etc. • pl. *-ți, -te*. /v. *înflora*.

înflorí *vb. IV.* **I** *intr.* **1** (*despre plante*) A face, a da flori. ◆ (*despre flori*) A ajunge la maturitate, a-și desface bobocii; a se deschide. ◆ Ext. (*despre locul unde se află plante*) A se acoperi de flori. **2** A căpăta aspectul unei flori; a se dezvolta în chip de floare. *Pe geamurile Hagiului înflorise gheața cu frunze mari și groase* (DELAVR.). **3** (*despre vin, borș etc.*) A prinde floare. **4** (*despre pîine, mămăligă etc.*) A prinde mucegai. **5** (*despre pereți*) A se coșcovi din cauza igrasiei. **II** Fig. **1** *intr.* A-și face apariția (ca o floare); a se arăta, a se ivi. *Văd cum pe obraz îi înflorește bucuria* (STANCU). **2** *intr.* A se dezvolta frumos (ca o floare); a crește (în putere, în stimă etc.); a prospera. *Ameținд totul, această bucurie înflorea fără seamăn* (CA. PETR.). ◆ A fi în toată frumusețea, strălucirea. *Tînăra înflorește pe zi ce trece*. **3** *intr.* (*despre față*) A se îmbujora. **4** *intr.* (*despre chip*) A se lumina. **5** *tr.* A împodobi prin culori variate, prin cusături, desene, ornamente cu flori; a înfrumuseța (cu flori). *Femeile... înfloreau, cu hainele și cu fețele, învălmășeala* (SADOV.). **6** *tr.* (*pop.*; *compl. indică pînze sau obiecte confecționate din pînză*) A face să devină alb-strălucitor (prin spălare și uscare la soare). **7** *tr.* A exagera. *Ziarele înfloreau informațiile*. • prez.ind. *-esc*. /lat. ***in-florire*.

înflorire *s.f.* Acțiunea de *a înflori* și rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. *înflori*.

înflorít[1] *s.n.* Faptul de *a înflori*. • /v. *înflori*.

înflorít[2], **-ă** *adj.* **I 1** (*despre plante*) Care a făcut, a dat flori. ◆ (*despre flori*) Care și-a desfăcut bobocii. ◆ Ext. (*despre locul unde se află plante*) Care s-a acoperit de flori; care este plin de flori. **2** (*despre vin, borș etc.*) Care are floare. **3** (*despre boabele de porumb*) Care este plesnit (în formă de floare) din cauza căldurii. **II** Fig. **1** (*despre față*) Care este îmbujorată. **2** (*despre chip*) Care este luminat. ◆ Ext. (*despre oameni*) Care are chipul luminat; care are mina strălucitoare. **3** Care este împodobit prin culori variate, prin cusături, desene, ornamente cu flori. **4** (*muz.*; *despre melodii*) Care rezultă din folosirea mai multor note de pasaj. **5** (*despre stil*) Care este bogat în imagini. **6** (*despre exprimare*) Care caută să impresioneze prin bogăția imaginilor. **7** (*despre păr*) Care a încărunțit; cărunt. • pl. *-ți, -te*. /v. *înflori*.

înfloritór, -oáre *adj.* Care este în plină dezvoltare; care prosperă. • pl. *-ori, -oare*. /*înflori* + *-tor*.

înfloritúră *s.f.* **1** Ornament, podoabă; broderie. **2** Fig. Exagerare, adaos personal într-o expunere, într-o povestire. • pl. *-i*. /*înflori* + *-tură*.

înfocá *vb. I.* **1** *tr.* A înfierbînta, a încălzi ceva la foc. **2** *tr.* A da foc la ceva. **3** *refl.* Fig. (*despre oameni*) A se înflăcăra (ca urmare a unui sentiment puternic). • prez.ind. *înfóc*. /*în* + *foc* + *-a*.

înfocăre *s.f.* Înflăcărare, entuziasm; ardoare, pasiune. • pl. *-ări*. /v. *înfoca*.

înfocát, -ă *adj.* **1** Care este înfierbîntat peste măsură. **2** Care arde și dogorește ca focul. **3** Care este de culoarea focului; roșu-aprins. **4** Fig. (*despre ochi*) Scînteietor, viu. **5** Fig. (*despre oameni*) Care este înflăcărat, entuziasmat, pasionat. ◆ Ext. (*despre manifestări, acțiuni etc. ale oamenilor*) Care exprimă, trădează înflăcărare, ardoare, pasiune. *Cuvinte înfocate. Discurs înfocat*. • pl. *-ți, -te*. /v. *înfoca*.

înfofoleálă *s.f.* Înfofolire. • pl. *-eli*. /*înfofoli* + *-eală*.

înfofolí *vb. IV.* **1** *refl., tr.* A (se) îmbrăca sau a (se) acoperi cu (prea) multe haine groase pentru a (se) feri de frig; (*pop.*) a (se) încotoșmăna, (*reg.*) a (se) îmbodoli (1). **2** *tr.* (*pop.*) A îmbrobodi; a înfășura. • prez.ind. *-esc*. /etimol. nec.

înfofolíre *s.f.* Acțiunea de *a (se) înfofoli* și rezultatul ei; înfofoleală. • pl. *-i*. /v. *înfofoli*.

înfofolít, -ă *adj.* Care este îmbrăcat sau acoperit cu (prea) multe haine groase pentru a (se) feri de frig; (*pop.*) încotoșmănat, (*reg.*) îmbodolit (1). • pl. *-ți, -te*. /v. *înfofoli*.

înfoiá *vb. I. refl.* **1** (*despre părul oamenilor sau despre blana, coama, coada animalelor*) A se umfla (asemenea foalelor); a se răsfira, a se zbîrli. <> (*tr.*) *Și-a înfoiat părul și l-a dat cu fixativ*. **2** *refl.* (*despre păsări*) A-și umfla, a-și răsfira penele. **3** Fig. (*despre oameni*) A-și da importanță, a-și da aere, a se umfla în pene. *Ba da, ba da... se înfoie Niculăiеș* (SADOV.). ◆ A se învîrti de colo-colo, a se roti. **4** (*despre pămînt, materiale etc.*) A-și mări volumul prin absorbție de apă sau de alt lichid. **5** (*despre materii*) A se îmbiba de apă sau de un alt lichid, mărindu-și volumul. **6** (*despre flori*) A se învolta. **7** (*despre haine*) A sta departe de trup; a fi larg, creț. **8** (*despre femei*) A purta haine largi, crețe (care stau departe de trup). • prez.ind. *înfói, -iez*. /lat. ***infolliare** <*follis, -is* sau *în* + *foi*, pl. lui *foaie* + *-a*.

înfoiát, -ă *adj.* **1** (*despre părul oamenilor sau despre blana, coama, coada animalelor*) Care este umflat (asemenea foalelor); care este zbîrlit. **2** (*despre păsări*) Care are penele umflate, răsfirate. **3** Fig. (*despre oameni*) Care își dă importanță; îngîmfat. **4** (*despre pămînt, materiale etc.*) Care și-a mărit volumul prin absorbție de apă sau de alt lichid. **5** (*despre materii*) Care s-a îmbibat de apă sau de un alt lichid, mărindu-și volumul. ◆ (*reg.*; *despre rîuri*) Care a crescut; care s-a revărsat. **6** (*despre haine*) Care stă departe de trup; larg, creț. **7** (*despre copaci, ramuri*) Care are frunziș bogat. • pl. *-ți, -te*. /v. *înfoia*.

înfoiére *s.f.* Acțiunea de *a (se) înfoia* și rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. *înfoia*.

înfomát, -ă *adj.* (*înv.*) Înfometat. • pl. *-ți, -te*. /*în* + *foame* + *-at*.

înfometá *vb. I. tr.* **1** A face să flămînzească. **2** A constrînge prin foame. • prez.ind. *-ez*. /*în* + *foamete* + *-a*.

înfometáre *s.f.* Acțiunea de *a înfometa* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. *înfometa*.

înfometát, -ă *adj.* Care suferă de foame; flămînd, (*înv.*) înfomat. • pl. *-ți, -te*. /v. *înfometa*.

înfrăți *vb. IV.* **1** *refl. recipr., tr.* A (se) lega printr-o dragoste frățească; a (se) împrieteni. ◆ (*pop.*; *refl. recipr.*) A se face frați de cruce. **2** *intr.* (*despre plante*) A da naștere la lăstari din tulpina principală. • prez. ind. *-esc*. /*în* + *frate* + *-i*.

înfrățíre *s.f.* Acțiunea de *a (se) înfrăți* și rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. *înfrăți*.

înfrățít, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este legat unul de altul prin relații frățești. **2** (*despre plante*) Care a dat lăstari din tulpina principală. • pl. *-ți, -te*. /v. *înfrăți*.

înfrățitór, -oáre *adj.* Care înfrățește. • pl. *-ori, -oare*. /*înfrăți* + *-tor*.

înfricá *vb. I. refl.* (*pop.*; *folosit mai ales la timpurile trecute*) A se înfricoșa. *Erau întărite curțile zmeului... tot cu stînci de bolovani, dar el nu se înfrica deloc* (POP.). • prez.ind. *înfríc*. /*în* + *frică* + *-a*.

înfricát, -ă *adj.* (*pop.*) Înfricoșat (1). • pl. *-ți, -te*. /v. *înfrica*.

înfricoșá *vb. I.* **1** *refl., tr.* A fi cuprins sau a face pe cineva să fie cuprins de frică; a (se) înspăimînta, a (se) îngrozi. **2** A intimida pe cineva. • prez.ind. *-ez*. /*în* + *fricos* + *-a*.

înfricoșáre *s.f.* Acțiunea de *a (se) înfricoșa* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. *înfricoșa*.

înfricoșát, -ă *adj.* **1** Care este cuprins de frică; speriat, (*pop.*) înfricat. *Apostol închise ochii, înfricoșat ca în fața unei fantome* (REBR.). **2** Care inspiră frică; înfiorător, înspăimîntător. *Venind un vîrtej înfricoșat, a ridicat pe ginerele împăratului în sus* (CR.). **3** (*reg.*; *cu val. de super.*) Foarte bun, foarte frumos; teribil, grozav. *Se apucă și ea de găti niște bucate înfricoșate* (ISP.). • pl. *-ți, -te*. /v. *înfricoșa*.

înfricoșătór, -oáre *adj.* **1** Care provoacă sau inspiră frică. *Nu știu ce înfricoșătoare presimțiri... au venit și au sfîșiat biata sa inimă* (C. NEGR.). **2** Care este groaznic, îngrozitor, înspăimîntător. *O crimă înfricoșătoare*. **3** Atroce, cumplit. *Are o durere de cap înfricoșătoare*. **4** Sălbatic, violent. *Vînt înfricoșător*. • pl. *-ori, -oare*. /*înfricoșa* + *-ător*.

înfricoșătúră *s.f.* (*înv., reg.*) **1** Amenințare. **2** Intimidare. **3** Frică. • pl. *-i*. /*înfricoșa* + *-tură*.

înfrigurá *vb. I. refl.* (*despre ființe*) **1** A-i fi frig. **2** A se teme. **3** A tremura (de frică). • prez.ind. *-ez*. /*în* + *friguri*, pl. lui *frig* + *-a*.

înfrigurăre *s.f.* Stare de încordare psihică, de nerăbdare, de emoție. <> Loc.adv. *Cu înfrigurare* = cu neliniște, cu emoție. • pl. *-ări*. /v. *înfrigura*.

înfrigurát, -ă *adj.* **1** (*despre ființe*) Care este pătruns de frig; care tremură de frig. **2** Fig. (*despre oameni*) Care este cuprins de nerăbdare, de emoție, de zel. • pl. *-ți, -te*. /v. *înfrigura*.

înfrînă *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică animale de ham*) A pune frîu. **2** *tr.* Ext. (*compl. indică animale sălbatice*) A îmblînzi, a domestici. **3** *tr.* (*compl. indică vehicule*) A face să meargă cu frîna trasă; ext. a opri. **4** *tr.* Fig. A stăvili; a face inofensiv; a potoli. *Oamenii... își înfrînară resimțimintele* (ODOB.). **5** *refl., tr.* Fig. A (se) abține de la ceva, a (se) reține de la o faptă, de la exprimarea unei păreri; a (se) domina, a (se) stăpîni. *Se îndîrjea, dar tot el se înfrîna* (POP.). • prez.ind. *-ez*. /lat. ***infrēnare***.

înfrînáre *s.f.* Acțiunea de *a (se) înfrîna* și rezultatul ei. **2** Fig. Abținere, cumpătare, reținere. • pl. *-ări*. /v. *înfrîna*.

înfrînát, -ă *adj.* **1** (*despre animale de ham*) Căruia i s-a pus frîu. **2** (*despre vehicule*) Care merge cu frîna trasă; ext. care este oprit. **3** Fig. (*despre oameni*) Care se abține de la ceva. • pl. *-ți, -te*. /v. *înfrîna*.

înfrînge *vb. III. tr.* **1** A învinge, a birui (în luptă). **2** (*compl. indică stări sufletești, sentimente*) A stăpîni; a ascunde; a înăbuși. *Mai avea remușcări, însă reușea să și le înfrîngă* (SAHIA). **3** (*compl. indică legi, dispoziții etc.*) A nesocoti, a încălca. **4** (*compl. indică greșeli, obiceiuri, vicii etc.*) A curma. **5** Fig. A învinge rezistența, voința cuiva. **6** Fig. A seduce. • prez.ind. *înfrîng*. perf. smp. *înfrînséi*; part. *înfrînt*. /lat. ***infrangĕre***.

înfrîngere *s.f.* Acțiunea de *a înfrînge* și rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. *înfrînge*.

înfrînt, -ă *adj.* Care este învins, biruit (în luptă). • pl. *-ți, -te*. /v. *înfrînge*.

înfrumoșá *vb. I. refl.* (*reg.*) A se înfrumuseța. • prez. ind. *-ez*. /*în* + *frumos* + *-a*.

înfrumusețá *vb. I. tr., refl.* **1** A (se) face mai frumos. **2** A (se) împodobi. • prez.ind. *-ez*. /*în* + *frumusețe* + *-a*.

înfrumusețáre *s.f.* Acțiunea de *a (se) înfrumuseța* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. *înfrumusețа*.

înfrumusețát, -ă *adj.* **1** Care a devenit mai frumos. **2** Care este împodobit. • pl. *-ți, -te*. /v. *înfrumusețа*.

înfruntá *vb. I.* **1** *tr.* A ține piept, a rezista cu curaj unei primejdii; a se lupta cu... *A înfruntat furia apelor dezlănțuite*. <> Expr. *A înfrunta privirea* (sau *privirile, căutătura*) *cuiva* = *a*) a se uita drept, fără sfială în ochii cuiva; *b*) a nu se lăsa intimidat de cineva. **2** *refl. recipr.* (*despre armate, trupe etc.*) A se lupta, a se bate, a se încăiera. **3** *refl. recipr.* (*despre oameni*) A avea un schimb aprins de cuvinte. **4** *tr.* A se împotrivi cuiva

cu curaj. **5** *tr.* A dojeni, a mustra; a certa. *A chemat la sine pe slujnică și a înfruntat-o* (SADOV.). **6** *refl.* (*înv.*) A (se) rușina. • prez.ind. *înfrúnt*, (*înv.*) *-ez.* /lat. **infrontare* <*frons, -ntis*; cf. și fr. *affronter*.

înfruntáre *s.f.* **1** Rezistență hotărîtă în fața unei primejdii. **2** Ciocnire, luptă (armată). **3** Opunere îndrăzneață (față de cineva). **4** Mustrare, dojană. **5** Insultă, jignire. • pl. *-ări*. /v. ***înfrunta***.

înfruntát[1] *s.n.* Înfruntare. • /v. ***înfrunta***.

înfruntát[2]**, -ă** *adj.* **1** Căruia i se aduc reproșuri. **2** (*despre amenințări, provocări*) Care este întîmpinat cu tărie. **3** Care este insultat public. **4** (*înv.*) Care este dezaprobat. **5** Care este mustrat cu asprime. • pl. *-ți, -te*. /v. ***înfrunta***.

înfruntăciúne *s.f.* (*înv.*) **1** Ceartă. **2** Dojană. • pl. *-i*. /***înfrunta*** + *-ăciune*.

înfrunzí *vb. IV. intr.* (*despre plante*, spec., *despre copaci*) A face frunze; a se acoperi cu frunze. • prez.ind. pers. 3 *-ește*. /***în*** + ***frunză*** + *-i*.

înfrunzíre *s.f.* Apariție a frunzelor. • pl. *-i*. /v. ***înfrunzi***.

înfrunzít, -ă *adj.* (*despre plante*, spec., *despre copaci*) Căruia i-a dat frunza; care este plin de frunze. • pl. *-ți, -te*. /v. ***înfrunzi***.

înfruptá *vb. I. refl.* **1** A mînca (cu poftă) din ceva foarte gustos. ◇ Expr. *A se înfrupta din oala cu smîntînă* = *a*) a face un lucru interzis; *b*) a face o greșeală greu de scuzat. *A se înfrupta din talerul* (*cuiva*) v. taler. **2** A mînca de dulce în zi de post. **3** Fig. A-și procura beneficii (ilicite); a profita (în mod condamnabil) de ceva. • prez.ind. *înfrúpt*. /***în*** + ***frupt*** + *-a*.

înfruptáre *s.f.* Acțiunea de *a se înfrupta* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***înfrupta***.

înfulecá *vb. I. tr.* **1** (*fam.*; *despre animale, iron., despre oameni*) A mînca cu lăcomie și foarte repede; a înghiți pe nemestecate. **2** (*reg.*) A încărca. **3** (*reg.*) A clădi. • prez.ind. *înfulec*. și *înfulică vb. I.* /lat. **in-follicare*.

înfulecáre *s.f.* (*fam.*) Acțiunea de *a înfuleca* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***înfuleca***.

înfulică *vb. I.* v. înfuleca.

înfumurá *vb. I. refl.* (*despre oameni*) A fi încrezut, a-și atribui o importanță exagerată, a avea o atitudine trufașă; a se îngîmfa (1); a se făli, a se fuduli, a se mîndri. • prez.ind. *-ez*. /***în*** + ***fumuri***, pl. lui *fum* + *-a*.

înfumuráre *s.f.* (Atitudine de) încredere exagerată în propriile sale însușiri; mîndrie nejustificată; aroganță, îngîmfare, orgoliu, trufie. • pl. *-ări*. /v. ***înfumura***.

înfumurát, -ă *adj.* (*despre oameni*) Încrezut. • pl. *-ți, -te*. /v. ***înfumura***.

înfundá *vb. I.* **1** *tr.* A pune fund la un butoi, la o putină etc. **2** *tr.* (*compl. indică orificii, deschizături*, ext., *obiecte prevăzute cu orificii*) A astupa ermetic. ◇ Expr. *A-i înfunda* (cuiva) *gura* = a reduce la tăcere pe cineva; a face să nu mai poată da replică. (*pop.*; *fam.*) *A-l înfunda rîsul* (pe cineva) = a izbucni în rîs. ◆ Fig. (*compl. indică sunete, zgomote etc.*) A înăbuși. *Își strîngea... genunchii sub bărbie... încercînd să-și înfunde tusea* (SAHIA). ◇ Loc.adv. *Pe înfundate* = fără zgomot. **3** *refl.* (*despre drumuri, căi etc.*) A se închide într-un anumit punct; a se sfîrși, a nu mai avea ieșire. **4** *refl.* (*despre conducte, șanțuri etc.*) A se astupa, a se colmata prin depunere de materii, de reziduuri etc. **5** *tr.* (*compl. indică obiecte*) A băga adînc, a îndesa ca să încapă într-un spațiu limitat. **6** *tr.* (*compl. indică spații închise, recipiente etc.*) A umple pînă la refuz cu ceva. *I-a dat pîine de l-a săturat și traista i-a înfundat* (POP.). ◇ Expr. *A înfunda pușcăria* (sau *temnița, ocna*) = a fi condamnat la ani grei de închisoare. **7** *tr.* (*compl. indică pălării, căciuli, șepci*) A îndesa pe cap. **8** *tr.* (*compl. indică oameni*) A băga într-un loc de unde să nu mai poată ieși curînd; a închide. *Pentru a o pedepsi, au înfundat-o într-o mănăstire.* ◆ (*refl.*) A se duce, a intra undeva fără intenția de a ieși în curînd. *Cine știe în ce cîrciumă s-a-nfundat!* (CAR.). **9** *refl., tr.* (*cu determ. introduse prin prep. „în”*) A (se) adînci, a (se) cufunda, a (se) vîrî mai adînc în ceva. *Directorul general... a scuturat scrumul țigării absent și mormăit, înfundîndu-se comod în fotoliu* (SAHIA). ◇ (*tr.*) *Și-a înfundat adînc cizmele în zăpadă.* **10** *refl.* (*despre ochi*) A se adînci în orbite. **11** *refl.* A intra într-un loc care este (sau pare a fi) fără ieșire; a dispărea în depărtare. *Se înfunda tot mai tare în pădure* (AGÂR.). **12** *tr.* Fig. (*compl. indică oameni*) A aduce într-o situație grea, fără ieșire. ◇ Expr. (*refl.*) *A i se înfunda* = a ajunge într-o situație insolubilă; a o păți. **13** *tr.* Fig. (*fam.*; *compl. indică oameni*) A prinde la strîmtoare. • prez. ind. *înfúnd*. /lat. ***infundare*** sau ***în*** + ***fund*** + *-a*.

înfundáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *înfunda* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***înfunda***.

înfundát[1] *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *înfunda*. • /v. ***înfunda***.

înfundát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre vase*) Care este închis cu un fund. **2** (*despre obiecte prevăzute cu orificii*) Care este astupat ermetic. ◇ *Vin înfundat* = vin pus în sticle astupate ermetic. ◆ Fig. (*despre sunete, zgomote*) Înăbușit. **3** (*despre drumuri*) Care nu are ieșire. **4** (*despre conducte, șanțuri etc.*) Care este astupat, colmatat prin depunere de materii, de reziduuri etc. **5** (*despre ochi*) Care este adîncit în orbite. • pl. *-ți, -te*. /v. ***înfunda***.

înfundătoáre *s.f.* Fiecare dintre părțile care închid carul în față și în spate. • pl. *-ori*. /***înfunda*** + *-ătoare*.

înfundătúră *s.f.* **1** Loc adîncit, care este sau pare închis din toate părțile. **2** Drum, stradă fără ieșire; fundătură. **3** Umplutură care astupă un gol într-un zid, într-un gard etc. **4** Fund care astupă un butoi, o cofă etc. **5** (*pop.*) Dig. • pl. *-i*. /***înfunda*** + *-ătură*.

înfurcá *vb. I.* v. înfurci.

înfurcát, -ă *adj.* v. înfurcit.

înfurcătúră *s.f.* v. înfurcitură.

înfurcí *vb. IV.* (*înv., reg.*) **1** *refl., tr.* A (se) bifurca. **2** *tr.* (*compl. indică fîn, paie etc.*) A lua în furcă. **3** *refl. recipr.* Fig. (*despre oameni*) A se certa, a se încăiera. • prez. ind. *înfúrc*. și *înfurcă vb. IV.* /***în*** + ***furcă*** + *-i*.

înfurcíre *s.f.* (*înv., reg.*) Acțiunea de *a* (*se*) *înfurci* și rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. ***înfurci***.

înfurcít, -ă *adj.* **1** (*înv., reg.*; *mai ales despre drumuri*) Care este bifurcat. **2** (*despre fîn, paie etc.*) Luat în furcă. • pl. *-ți, -te*. și *înfurcát, -ă adj.* /v. ***înfurci***.

înfurcitúră *s.f.* (*înv., reg.*) **1** Bifurcare (de drumuri). **2** Loc unde se bifurcă, se încrucișează drumurile, apele etc. ◇ *Înfurcătura drumului* v. drum. **3** Cantitate de fîn, de paie etc. care se poate lua o dată în furcă. **4** Căpiță. **5** Car încărcat cu fîn, cu paie etc. **6** Fig. Încurcătură. **7** Fig. Ceartă. • pl. *-i*. și *înfurcătúră s.f.* /***înfurci*** + *-tură*.

înfuriá *vb. I. refl., tr.* A fi sau a face pe cineva să fie furios; a (se) mînia. • sil. *-ri-a*. prez.ind. *înfúrii*, (*înv.*) *-iez*. /***în*** + ***furie*** + *-a*.

înfuriát, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care este cuprins de furie; mînios. • sil. *-ri-at*. pl. *-ți, -te*. /v. ***înfuria***.

înfuriére *s.f.* Furie, mînie. • sil. *-ri-e-*. pl. *-i*. /v. ***înfuria***.

înfurnicá *vb. I. tr. impers.* A fi cuprins de furnicături; a avea o senzație de mîncărime și de înțepături pe piele. *Mă înfurnică pielea.* • prez.ind. pers. 3 *-furnică*. /***în*** + ***furnică*** + *-i*.

înfurnicáre *s.f.* **1** Senzație neplăcută de mîncărime și de înțepături pe piele; înfurnicătură. **2** Fig. Înfiorare. • pl. *-ări*. /v. ***înfurnica***.

înfurnicătúră *s.f.* Înfurnicare. • pl. *-i*. /***înfurnica*** + *-tură*.

îngădui *vb. IV.* **1** *tr.* A da voie, a permite, a admite ceva. *Nu îngădui să se repete greșeala.* ◆ (*pop.*; *refl. recipr.*) A se învoi unul cu altul; a se înțelege, a se tolera, a trăi în armonie. *Sîntem între ai noștri și ne îngăduim* (PAS). ◆ (*înv.*; *intr.*) A face concesii. **2** *tr.* A îndreptăți, a justifica. *Această competiție ne-a îngăduit să facem aprecieri excelente în privința comportării elevilor școlii noastre.* **3** *tr.* A prilejui. *Simpozionul a îngăduit un util schimb de experiență.* **4** *tr.* A amîna, a păsui. *Îl îngădui cu plata datoriei.* **5** *intr.* A avea răbdare, a aștepta. *Îngăduie o clipă!* **6** *refl.* (*înv.*) A fi mulțumit cu ceva. **7** *intr.* (*înv.*) A fi pe placul cuiva. **8** *tr.* (*pop.*) A întîrzia, a zăbovi. *Dac-ar mai îngădui ploile patru-cinci zile, atunci tarlalele ar fi gata, arate și semănate* (CAM.). • prez.ind. *îngădui*, (*pop.*) *-iesc*. /<magh. ***engedni***.

îngăduiálă *s.f.* Îngăduință. • pl. *-ieli*. /***îngădui*** + *-eală*.

îngăduínță *s.f.* **1** Aprobare, consimțămînt, permisiune. *Nu a putut obține nimic fără îngăduința directorului.* **2** Autorizație, voie. **3** Bunăvoință, mărinimie, milă. *A arătat multă îngăduință cînd a fost într-o situație precară.* **4** Iertare, îndurare, milostivire. *Cere cu umilință îngăduința lor.* **5** Indulgență, toleranță. *Profesorii manifestă prea multă îngăduință cu liceenii din ultimele clase.* ◆ (*pop.*) Înțelegere, bunăvoință reciprocă. *Trăiră cîte trei un trai plin de fericire și de îngăduință* (ISP.). **6** (*fam.*) Păsuire, răgaz. • pl. *-e*. /***îngădui*** + *-ință*.

îngăduíre *s.f.* Acțiunea de *a îngădui* și rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. ***îngădui***.

îngăduitór, -oáre *adj.* **1** (*despre oameni*) Care iartă ușor; indulgent. **2** (*bis.*; *despre Dumnezeu*) Milostiv. **3** (*despre oameni*) Care este tolerant, concesiv. **4** (*despre oameni*) Care este binevoitor, mărinimos, compătimitor. **5** (*despre oameni*) Care este bun, blînd. • sil. *-du-i-*. pl. *-ori, -oare*. /***îngădui*** + *-tor*.

îngăiná *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică vorbe, fraze etc.*) A rosti cu greutate, nedeslușit, încurcat, confuz; a bolborosi. **2** *tr.* A fredona, a cînta. **3** *tr.* (*pop.*) A face ceva de mîntuială. ◆ (*înv.*) A tărăgăna lucrurile. **4** *refl.* (*reg.*; *despre oameni*) A sta la îndoială. **5** *tr.* (*înv.*; *compl. indică oameni*) A pune în încurcătură. **6** *refl.* (*înv.*; *despre oameni*) A fi în impas. • prez.ind. *îngăim*, (*pop.*) *îngáim, -ez*. /etimol. nec.

îngăimáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *îngăima* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***îngăima***.

îngăimát[1] *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *îngăima*; (*pop.*) îngăimeală. • /v. ***îngăima***.

îngăimát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre vorbire, rostire, fraze etc.*) Care este nedeslușit, bolborosit, tărăgănat; (*pop.*) îngălat (2). **2** (*despre manifestări ale oamenilor*) Șovăielnic. **3** (*reg.*; *despre oameni*) Care este fără vlagă. • pl. *-ți, -te*. /v. ***îngăima***.

îngăimătór, -oáre *adj.* **1** (*despre oameni*) Care îngaimă. **2** (*despre vorbire, rostire, fraze etc.*) Confuz. • pl. *-ori, -oare*. /***îngăima*** + *-ător*.

îngăimeálă *s.f.* (*pop.*) Îngăimat[1]. • pl. *-eli*. /***îngăima*** + *-eală*.

îngălá *vb. I.* (*pop.*) **1** *tr., refl.* A (se) murdări. **2** *tr.* (*compl. indică vorbe, fraze etc.*) A rosti neclar. **3** *tr.* Fig. (*compl. indică oameni*) A ocărî. **4** *tr.* Fig. (*compl. indică oameni*) A ponegri. • prez.ind. *-ez*. /etimol. nec.

îngăláre *s.f.* (*pop.*) Acțiunea de *a* (*se*) *îngăla* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***îngăla***.

îngălát, -ă *adj.* (*pop.*) **1** Care este murdar, neîngrijit. **2** (*despre vorbire, rostire, fraze etc.*) Îngăimat[2] (1). • pl. *-ți, -te*. /v. ***îngăla***.

îngălăciúne *s.f.* (*înv.*) **1** Murdărie. **2** Neîngrijire. **3** Fig. Necurățenie sufletească. • pl. *-i*. /***îngăla*** + *-ciune*.

îngălbejí *vb. IV. refl.* (*pop.*) **1** (*despre oi*) A se îmbolnăvi de gălbează. **2** (*despre oameni*) A deveni palid și slab la față, în urma unei boli, a îmbătrînirii etc. • prez.ind. *-esc*. /***în*** + ***gălbeji***.

îngălbeneálă *s.f.* **1** Paliditate. **2** Vopsea galbenă extrasă din plante. **3** (*med.*; *pop.*) Icter. **4** (*reg.*) Obiect de culoare galbenă. • pl. *-eli*. /***îngălbeni*** + *-eală*.

îngălbení *vb. IV.* **1** *tr., refl.* A face să devină sau a deveni galben. **2** *refl.* (*despre frunze, foi etc.*) A se veșteji. **3** *refl., intr.* (*despre oameni*) A deveni palid. ◆ Ext. (*refl.*) A se trece. • prez.ind. *-esc*. și (*pop.*) *îngălbiní vb. IV.* /***în*** + ***gălbeni***.

îngălbeníre *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *îngălbeni*. • pl. *-i*. și (*pop.*) *îngălbiníre s.f.* /v. ***îngălbeni***.

îngălbenít, -ă *adj.* **1** Care a devenit galben. **2** (*despre frunze, foi etc.*) Care s-a veștejit. **3** (*despre oameni*) Care a devenit palid. ◆ Ext. Care s-a trecut. • pl. *-ți, -te*. și (*pop.*) *îngălbinít, -ă adj.* /v. ***îngălbeni***.

îngălbenitúră *s.f.* (*pop.*) Obiect devenit galben. • pl. *-i*. /***îngălbeni*** + *-tură*.

îngălbiní *vb. IV.* v. îngălbeni.

îngălbiníre *s.f.* v. îngălbenire.

îngălbinít, -ă *adj.* v. îngălbenit.

îngălișát, -ă *adj.* (*reg.*) Galeș. • pl. *-ți, -te*. /***în*** + ***galeș*** + *-at*.

îngemănă *vb. I.* **1** *tr., refl.* A (se) uni strîns; a (se) împreuna, a (se) îmbina. **2** *tr., refl.* A (se) amesteca. **3** *intr.* (*înv.*; *despre rumegătoare*) A avea copita despicată în două. • prez.ind. *-ez, îngémăn*. /lat. ***îngĕmĭnare***.

îngemănáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *îngemăna* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***îngemăna***.

îngemănát, -ă *adj.* Care este unit, îmbinat. • pl. *-ți, -te*. /v. ***îngemăna***.

îngenuncheá *vb. I.* **1** *intr.* A se așeza în genunchi. ◆ Fig. A-i slăbi puterile. **2** *tr.* (*compl. indică oameni*) A sili să se așeze în genunchi. **3** *tr.* Fig. (*compl. indică oameni, popoare, țări etc.*) A supune, a asservi. ◆ (*intr.*) A se supune. *În apus e luptă-ncinsă Între noapte și lumină... Ziua-ngenunchează-nvinsă* (CERNA). **4** *tr.* Fig. (*compl. indică teritorii*) A închina unui dușman biruitor. *Vai ție, Irimie, Iudă care ți-ai vîndut domnul și ți-ai îngenuncheat moșia!* (SADOV.). • prez.ind. *-ez*, (*înv.*) *îngenúnchi*. /lat. ***ingenunculare***.

îngenuncheát, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care stă în genunchi. **2** (*despre oameni*) Care este silit să se aşeze în genunchi. **3** Fig. (*despre oameni, popoare, ţări etc.*) Care este supus, aservit. **4** Fig. (*despre teritorii*) Care este închinat unui duşman biruitor. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***îngenunchea***.

îngenunchére *s.f.* **1** Acţiunea de *a îngenunchea* şi rezultatul ei. **2** (*ind. extract.*) Schimbare de direcţie (bruscă) a axei unei găuri de sondă, provocată de modificarea condiţiilor de săpare. **3** (*bot.*) *Îngenuncherea tulpinilor* = boală a cerealelor provocată de mai multe specii de ciuperci, care se manifestă prin îndoirea tulpinilor în porţiunea de la bază. • pl. *-i.* /v. ***îngenunchea***.

înger *s.m.* **1** (*în creştinism, mozaism şi islamism*) Spirit ceresc; fiinţă spirituală, cu aripi, înzestrată cu calităţi excepţionale, care este mediator între credincioşi şi Dumnezeu. ◇ *Înger păzitor* = *a*) înger protector dat de Dumnezeu fiecărui om la botez; *b*) fig. persoană care veghează asupra cuiva, care are grijă de sănătatea cuiva. *Înger de smoală* v. smoală. ◇ Loc.adj. *Slab de înger* v. slab. ◇ Expr. *A-şi ţine îngerii* = a-şi ţine firea, a nu-şi pierde cumpătul. (*A fi*) *tare de înger* v. tare. ◇ Compar. *Atît de fragedă te-asemeni Cu floarea albă de cireş, Şi ca un înger dintre oameni În calea vieţii mele ieşi* (EMIN.). **2** Epitet dezmierdător dat unei persoane, în special unui copil. • pl. *-i.* /lat. ***angĕlus, -i***.

îngeráş *s.m.* Dim. al lui *înger*; îngerel. • pl. *-i.* /***înger*** + *-aş*.

îngerél, -eá *s.m., s.f* **1** *s.m., s.f* Îngeraş. **2** (*bot.*) Plantă erbacee din familia umbeliferelor, cu florile albe şi cu fructul oval, care creşte în locuri umede (*Selium carvifolia*). • pl. *-ei, -ele.* /***înger*** + *-el, -ea*.

îngerésc, -eáscă *adj.* **1** Care aparţine îngerilor, care se referă la îngeri. **2** Ca de îngeri (1); pur, neprihănit. **3** Fig. Care este excepţional. *Frumuseţe îngerească*. **4** (*bis.*) Călugăresc, monahal. • pl. *-eşti.* /***înger*** + *-esc*.

îngeréşte *adv.* **1** Ca îngerii. **2** Ext. Foarte frumos sau foarte bun. • /***înger*** + *-eşte*.

îngheboşá *vb. I. refl.* (*pop.*) A se gheboşa (de bătrîneţe). • prez.ind. *-ez.* /***în*** + ***gheboşa***.

îngheboşáre *s.f.* (*pop.*) Faptul de *a se îngheboşa*. • pl. *-ări.* /v. ***îngheboşa***.

înghemuí *vb. IV. refl.* (*pop.*) A se ghemui. • prez. ind. *-iesc.* /***în*** + ***ghemui***.

înghemuíre *s.f.* (*pop.*) Faptul de *a se înghemui*. • pl. *-i.* /v. ***înghemui***.

înghерá *vb. I.* **1** *tr.* A apuca cu ghearele. **2** *intr.* A se ţine cu ghearele de ceva. **3** *tr.* Fig. A prinde cu lăcomie. • prez.ind. pers. 3 *-ează.* /***în*** + ***gheară*** + *-a*.

înghesuí *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică obiecte*) A îndesa. *A înghesuit hainele în geamantan*. **2** *tr.* (*compl. indică fiinţe*) A băga (cu forţa), în număr mare, într-un loc strîmt; a îndesa, a îngrămădi. **3** *tr.* (*compl. indică fiinţe*) A înconjura din toate părţile, limitîndu-i spaţiul de mişcare. *Ciinii îl înghesuiră lîngă leucă* (GAL.). **4** *refl.* (*despre oameni; de obicei cu determ. introduse prin prep. „de”*) A se apropia prea mult de cineva cu intenţii agresive; a se îndesa. **5** *refl.* (*despre fiinţe*) A (se) îmbulzi (1). *Norodul se înghesuia să vadă ce s-a întîmplat* (VLAH.). ◇ Expr. *A se înghesui* (*ca*) *la pomană* = a se buluci pentru a obţine gratuit lucruri sau avantaje. **6** *tr.* Fig. (*fam.; compl. indică oameni*) A prinde la strîmtoare; a constrînge; a încolţi. • prez.ind. *înghésui, -iesc.* /***în*** + ***ghes*** + *-ui*.

înghesuiálă *s.f.* **1** Îngrămădire de fiinţe sau de lucruri într-un loc strîmt; (*inv.*) îmboldeală (2). **2** Îmbulzeală; aglomeraţie. **3** Fig. (*fam.*) Necaz; bucluc. • pl. *-ieli.* /***înghesui*** + *-eală*.

înghesuíre *s.f.* Acţiunea de *a* (*se*) *înghesui* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***înghesui***.

înghesuít[1] *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *înghesui*. • /v. ***înghesui***.

înghesuít[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre obiecte, fiinţe etc.*) Care este strîns în număr sau în cantitate mare într-un loc strîmt; îngrămădit. ◇ Expr. (*adv.*) *A rîde înghesuit* = a rîde înfundat. **2** (*despre oameni*) Ghemuit. **3** (*despre spaţii închise, încăperi etc.*) În care este mare înghesuială. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***înghesui***.

înghéţ *s.n.* **1** (*climat.*) Transformarea apei din stare lichidă sau de vapori în stare solidă, în jurul valorii de 0°C. **2** Ger mare. **3** Fig. Fior de frig. *Îngheţul morţii înima-mi slei* (C. NEGR.). **4** Fig. Îmbietrire; rigiditate. • pl. *-uri.* /de la ***îngheţa***, prin derivare regresivă.

îngheţá *vb. I.* **1** *intr.* (*despre lichide*) A se transforma în gheaţă din cauza frigului. ◇ Expr. *A-i îngheţa cuiva inima* = a încremeni, a înlemni. *A-i îngheţa limba* v. limbă. *A îngheţa sîngele* (în cineva) v. sînge. *A-i îngheţa cuiva sîngele în vine* v. vînă. **2** *intr.* (*despre rîuri, lacuri, mări etc.*) A se acoperi cu o pojghiţă sau cu un strat de gheaţă, din cauza temperaturii coborîte. **3** *intr.* (*despre pămînt*) A se întări din cauza îngheţului. **4** *tr.* (*compl. indică lichide*) A solidifica prin frig. **5** *tr.* (*compl. indică legume, fructe, plante etc.*) A congela prin păstrare la temperaturi foarte scăzute. **6** *intr., tr. fact.* (*despre fiinţe sau despre părţi ale corpului lor*) A degera, a amorţi sau a face să degere, să amorţească din cauza frigului. *I-au înghеţat picioarele*. ◇ Expr. *A îngheţa bocnă* v. bocnă. *A-i îngheţa* (cuiva) *ficaţii* v. ficat. *A îngheţa lemn* v. lemn. *A-i îngheţa măduva-n oase* (ori *în ciolane*) (*de frig*) v. măduvă. *A îngheţa ca un rahat în ploaie* v. rahat. *A îngheţa sloi* v. sloi. *A îngheţa tutuc* v. tutuc. ◆ (*intr.*) A muri din cauza gerului. **7** *intr.* (*despre cadavre*) A înţepeni. **8** *intr.* Fig. (*despre oameni; de obicei urmat de determ. introduse prin prep. „de”*) A încremeni, a înlemni, a înmărmuri de frică, de emoţie etc. **9** *tr.* (*compl. indică preţuri, salarii etc.*) A păstra la acelaşi nivel pentru a limita inflaţia. **10** *tr.* (*compl. indică anul şcolar sau universitar*) A întrerupe activitatea didactică fără a încheia situaţia şcolară a elevilor sau a studenţilor. • prez. ind. *înghéţ.* /lat. ***in-glaciare***.

îngheţáre *s.f.* **1** Acţiunea de *a îngheţa* şi rezultatul ei. **2** (*econ.*) *Îngheţarea salariilor* = măsură economică guvernamentală prin care, pe o anumită perioadă de timp, se menţin neschimbate salariile într-o perioadă de urcare a preţurilor. *Îngheţarea preţurilor* = măsură administrativă de menţinere la un anumit nivel a preţului unor produse (sau al tuturor produselor). • pl. *-ări.* /v. ***îngheţa***.

înghеţát, -á *adj., s.f.* I *adj.* **1** (*despre lichide*) Care s-a transformat în gheaţă. **2** (*despre rîuri, lacuri, mări etc.*) Care este acoperit cu o pojghiţă sau cu un strat de gheaţă, din cauza temperaturii coborîte. **3** (*despre pămînt*) Întărît din cauza îngheţului. **4** (*despre legume, fructe, plante etc.*) Congelat prin păstrare la temperaturi scăzute. **5** (*despre fiinţe sau despre părţi ale corpului lor*) Care este degerat, amorţit de frig. ◇ Expr. *A fi înghеţat ciocan* v. ciocan. **6** (*despre cadavre*) Înţepenit. **7** Fig. (*despre oameni*) Care este încremenit, înlemnit, înmărmurit de frică, de emoţie etc. ◆ (*despre ochi*) Cu privirea fixă, lipsită de emoţie, de expresivitate. **8** (*despre preţuri, salarii etc.*) A cărui mărire este împiedicată pentru a preveni creşterea inflaţiei. **9** (*fin.; despre capital*) Care nu mai poate fi pus în circulaţie. II *s.f.* (*ind. alim.*) **1** Preparat alimentar răcoritor, făcut dintr-o compoziţie de lapte, zahăr, fructe, cacao etc., răcit într-un aparat special sau în congelator, pînă la solidificare. **2** Porţie din acest preparat. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***îngheţa***.

înghimpá *vb. I.* (*pop.*) **1** *tr., refl.* A (se) înţepa, a (se) împunge cu un ghimpe sau cu un alt obiect ascuţit. **2** *tr.* Fig. A îmboldi; a îndemna. **3** *tr.* Fig. A provoca dureri sufleteşti. **4** *tr.* Fig. A ironiza. • prez.ind. *înghímp.* /***în*** + ***ghimp*** + *-a*.

înghimpáre *s.f.* (*pop.*) Acţiunea de *a* (*se*) *înghimpa* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***înghimpa***.

înghimpát, -ă *adj.* (*pop.*) Care este plin de ghimpi. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***înghimpa***.

înghioldeálă *s.f.* v. înghionteală.

înghioldí *vb. IV.* v. înghionti.

înghioldíre *s.f.* v. înghiontire.

înghionteálă *s.f* Înghiontire. • pl. *-eli.* şi *înghioldeálă* *s.f.* /***înghiolti*** + *-eală*.

înghiontí *vb. IV. tr., refl. recipr.* A (se) lovi cu cotul sau cu pumnul; a (se) ghionti. • prez.ind. *-esc.* şi *înghiondí vb. IV.* /***în*** + ***ghionti***.

înghiontíre *s.f.* Acţiunea de *a* (*se*) *înghionti* şi rezultatul ei; înghionteală. • pl. *-i.* şi *înghiondíre s.f.* /v. ***înghionti***.

înghiţí *vb. IV. tr.* **I 1** (*despre fiinţe*) A face să treacă mîncarea, băutura etc. în stomac prin faringe şi esofag; ext. a mînca; a devora. *Înghite mîncarea pe nerăsuflate* (DUMITRIU). ◇ Expr. *A înghiţi în gol* (sau *în uscat*) = *a*) a înghiţi fără a avea în gură mîncare sau băutură; *b*) a se abţine de la ceva; a-şi înfrînge o dorinţă. *A înghiţi rău* (sau *strîmb, reg., pe stearpa*) = a se îneca. *A-şi înghiţi lacrimile* (sau *plînsul*) = *a*) a-şi stăpîni lacrimile; *b*) a reprima izbucnirea unui sentiment. *A-şi înghiţi necazul* = a îndura un necaz, o durere. (*pop.; fam.*) *A-i veni cuiva să înghită pe cineva* (*de bucurie, de ciudă etc.*) = a-şi manifesta o mare bucurie, o mare ciudă etc. (*fam.*) *A nu înghiţi pe cineva* = a nu putea suferi pe cineva. *A o înghiţi* = a rămîne păcălit. *A înghiţi pe cineva din ochi* (sau *cu ochii*) = a privi pe cineva îndelung. *A-şi înghiţi amarul* v. amar. *A înghiţi calupul* v. calup. *A înghiţi* (sau *a face să înghită*) *găluşca* v. găluşcă. *A înghiţi* (sau *a face pe cineva să înghită*) *un hap* (ori *hapul*) v. hap. *A-şi înghiţi limba* v. limbă. *A înghiţi ca* (sau *cît*) *lupul* v. lup. *A înghiţi* (*cu sau la*) *noduri* v. nod. *A înghiţi o pilulă* v. pilulă. *A înghiţi răbdări prăjite* v. răbdare. *A înghiţi în sec* v. sec. *A înghiţi şopîrla* (sau *o şopîrlă*) v. şopîrlă. *A-şi înghiţi limba şi a-şi uita morţii* v. uita. **2** Analog. (*despre fiinţe; compl. indică aer, miresme*) A trage în plămîni, a inhala, a respira adînc. *Îi scoteau afară pe punte ca să înghită aerul curat* (BART). II Fig. **1** (*despre pămînt, apă etc.*) A face să dispară ceva, cuprinzînd în sine; a cuprinde din toate părţile. *Apele învolburate au înghiţit zeci de sate*. ◇ Expr. *L-a înghiţit pămîntul* (sau *mormîntul*) = *a*) a murit; *b*) a dispărut. (*Parcă*) *l-a înghiţit pămîntul* v. pămînt. ◆ A se îmbiba de un lichid; a absorbi. **2** (*compl. indică texte, cărţi etc.*) A citi repede şi cu lăcomie. **3** (*compl. indică cuvinte, silabe etc.*) A omite, a nu rosti (din cauza unui defect de vorbire). **4** (*compl. indică cuvinte, propoziţii etc.*) A nu spune; a se abţine de a rosti. **5** A îndura, a răbda, fără ripostă, o necuviinţă, o insultă etc. • prez.ind. *înghít.* /lat. ***ingluttīre***.

înghiţíre *s.f.* Acţiunea de *a înghiţi* şi rezultatul ei; înghiţitură (1). • pl. *-i.* /v. ***înghiţi***.

înghiţitoáre *s.f.* (*reg.*) **1** Gîtlej. **2** Amigdale. • pl. *-ori.* /***înghiţi*** + *-toare*.

înghiţitúră *s.f.* **1** Înghiţire. ◇ Expr. *A bea dintr-o înghiţitură* = a bea sorbind toată băutura dintr-o singură dată. **2** Concr. Cantitate de mîncare sau de băutură care se poate înghiţi dintr-o dată. ◇ Expr. *A-i număra* (cuiva) *înghiţiturile* v. număra. • pl. *-i.* /***înghiţi*** + *-tură*.

îngîmfá *vb. I. refl.* **1** (*despre oameni*) A fi încrezut, a-şi atribui o importanţă exagerată, a avea o atitudine trufaşă; a se făli, a se fuduli, a se înfumura, a se mîndri, (*reg.*) a se îmbuieci (5). **2** (*înv.*) A se umfla. ◆ Spec. (*despre păsări*) A se umfla în pene. • prez.ind. *îngîmf,* (*înv.*) *-ez.* /***în*** + ***gîmfa***, *înv., reg.* „a se umfla”.

îngîmfáre *s.f.* (Atitudine de) încredere exagerată în propriile sale însuşiri; mîndrie nejustificată; aroganţă, înfumurare, orgoliu, trufie. • pl. *-ări.* /v. ***îngîmfa***.

îngîmfát, -ă *adj.* (*despre oameni*) Încrezut. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***îngîmfa***.

îngînà *vb. I.* **1** *tr.* A imita, a repeta, a reproduce (batjocoritor) vorbele, glasul cuiva. *Moş Hau îngîna din gură toate lighioile bălţii şi ostroavelor* (SADOV.). **2** *tr.* A vorbi sau a cînta încet, şoptit şi neclar; a mormăi, a murmura. **3** *tr.* (*mai ales poet.*) A acompania, a însoţi. *Vom visa un vis ferice, Îngîna-ne-vor c-un cînt Singuratice izvoare, Blînda batere de vînt* (EMIN.). ◇ (*refl.*) *Gangurul misterios Cu privighetoarea dulce se îngînă armonios* (ALECS.). **4** *refl.* (*mai ales poet.*) A se amăgi. *Sultanul se minuna Şi cu mila se-ngîna* (ALECS.). **5** *refl.* A se îmbina; a se amesteca, a se confunda. *Umbra şi lumina... se-ngînă în sală* (MACED.). ◇ Expr. *A se îngîna ziua cu noaptea* = *a*) a începe să se însereze; *b*) a se crăpa de ziuă, a se ivi zorile. *A se îngîna zorile* (sau *zorii*) = a se lumina de ziuă. **6** *refl., tr.* A (se) mişca uşor, legănîndu-se; a (se) legăna. *E pustiu şi nu se-ngînă Nici o boare* (COŞB.). • prez.ind. *îngîn.* /lat. ***in-gannare***.

îngînáre *s.f.* **1** Acţiunea de *a* (*se*) *îngîna* şi rezultatul ei. **2** Murmurare, cîntec (nedesluşit). • pl. *-ări.* /v. ***îngîna***.

îngînát, -ă *adj.* (*despre vorbe, sunete etc.*) Care este rostit uşor, abia auzit; murmurat, şoptit. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***îngîna***.

îngînătúră *s.f.* (*înv.*) **1** Imitare a vocii, a glasului cuiva. **2** Amăgire. • pl. *-i.* /***îngîna*** + *-ătură*.

îngîndurá *vb. I. refl., tr.* **1** A cădea (sau a pune pe cineva) pe gînduri (neliniştitoare). **2** A (se) îngrijora. • prez.ind. *-ez.* /***în*** + ***gînduri***, pl. lui *gînd* + *-a*.

îngînduráre *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *îngîndura*. • pl. *-ări.* /v. ***îngîndura***.

îngîndurát, -ă *adj.* (*despre oameni*) **1** Care este cufundat în gînduri (neliniştitoare). **2** Care este îngrijorat. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***îngîndura***.

înglindisí *vb. IV.* v. eglendisi.

înglobá *vb. I. tr.* **1** A introduce într-un tot ca parte integrantă; a include. **2** A reuni lucruri diferite,

formînd un tot. • prez.ind. -ez. /<fr. ***englober***, it. *inglobare*.

înglobáre *s.f.* Acțiunea de *a îngloba* și rezultatul ei; înglobat[1]. • pl. -ări. /v. ***îngloba***.

înglobát[1] *s.n.* Înglobare. • /v. ***îngloba***.

înglobát[2]**, -ă** *adj.* Care este introdus într-un tot ca parte integrantă; inclus. • pl. -ți, -te. /v. ***îngloba***.

înglodá *vb. I. refl.* A se cufunda în noroi (fără a mai putea ieși); a se murdări de noroi; a se înnămoli (1). <> Expr. *A se îngloda în datorii* v. datorie. • prez. ind. -ez. și *înglodí vb. IV.* /***în*** + ***glod*** + -*a*.

înglodáre *s.f.* Acțiunea de *a se îngloda* și rezultatul ei. • pl. -ări. /v. ***îngloda***.

înglodát, -ă *adj.* **1** (*despre ființe, vehicule etc.*) Care este cufundat în noroi, care este plin de noroi; înnămolit. **2** Fig. (*despre oameni*) Care are multe datorii ce nu mai pot fi plătite. • pl. -ți, -te. /v. ***îngloda***.

înglodí *vb. IV.* v. îngloda.

înglotí *vb. IV. tr.* (*înv.*) **1** *tr.* (*compl. indică oști*) A aduna în vederea unei acțiuni militare. **2** *tr.* A cotropi. **3** *refl.* A se alia în luptă cu cineva. **4** *refl.* A se îngrămădi (1). **5** *tr.* (*compl. indică oameni*) A defăima. • prez. ind. -esc. /***în*** + ***gloată*** + -*i*.

înglotíre *s.f.* (*înv.*) Acțiunea de *a* (*se*) *îngloti* și rezultatul ei. • pl. -*i*. /v. ***îngloti***.

îngrădí *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică terenuri, locuri etc.*) A împrejmui. ◆ Ext. A hotărnici. **2** *refl.* Fig. (*despre oameni*) A se apăra cu ajutorul cuiva sau a ceva. **3** *tr.* Fig. A pune cuiva limite într-o acțiune, într-o activitate etc.; a impune cuiva anumite restricții. **4** *refl. recipr.* (*înv.*) A se înțelege, a cădea de acord. • prez.ind. -esc. /<sl. veche **градити**.

îngrádire *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *îngrădi* și rezultatul ei. • pl. -*i*. /v. ***îngrădi***.

îngrădít, -ă *adj.* **1** (*despre terenuri, locuri etc.*) Care este împrejmuit cu gard, uluci, zid etc. **2** Fig. (*despre oameni*) Căruia i s-au impus anumite restricții. • pl. -ți, -te. /v. ***îngrădi***.

îngrăditór, -oáre *adj.* Care limitează, restrînge. • pl. -*ori*, -*oare*. /***îngrădi*** + -*tor*.

îngrăditúră *s.f.* **1** Împletitură de nuiele sau gard, zid etc. cu care se împrejmuiește un teren. **2** Teren împrejmuit. **3** (*înv.*) Fortificație. • pl. -*i*. /***îngrădi*** + -*tură*.

îngrămădeálă *s.f.* Aglomerație, înghesuială. • pl. -*eli*. /***îngrămădi*** + -*eală*.

îngrămádí *vb. IV.* **1** *tr., refl.* A (se) strînge la un loc în număr mare; a (se) grămădi, (*înv.*) a se îngloti (4). **2** *refl.* A se îmbulzi (1). *Toți s-au îngrămădit în jurul mesei pentru a primi de la scriitor un autograf.* **3** *tr.* (*compl. indică obiecte*) A îndesa. **4** *tr.* (*compl. indică ființe*) A băga (cu forța), în număr mare, într-un loc strîmt; a îndesa, a înghesui. • prez.ind. -esc. /***în*** + ***grămădi***.

îngrămádire *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *îngrămădi* și rezultatul ei. • pl. -*i*. /v. ***îngrămădi***.

îngrămádít, -ă *adj.* **1** (*despre obiecte, ființe etc.*) Înghesuit. **2** Fig. (*fam.; despre oameni*) Prost; nepriceput. **3** Fig. (*fam.; despre oameni*) Copleșit de probleme. • pl. -ți, -te. /v. ***îngrămădi***.

îngrășá *vb. I.* **1** *refl.* (*despre ființe*) A deveni (mai) gras. <> (*tr.*) *Traiul bun și sedentarismul l-au îngrășat.* **2** *tr. fact.* Spec. (*compl. indică animale sau păsări domestice*) A face să devină gras, hrănindu-l bine. <> Expr. *A îngrășa porcul în ajun* = a încerca (zadarnic) să facă în ultimul moment ceva serios (sau ceea ce nu s-a făcut pînă atunci). (*refl. pas.*) *Nu se* (*mai*) *îngrașă porcul în ajun* (sau *la ignat*) = nu se mai poate face (temeinic) un lucru în ultimul moment. *A îngrășa porcul la ignat* v. ignat. **3** (*compl. indică soluri agricole*) A fertiliza folosind îngrășăminte. • prez.ind. *îngrășs*. /lat. ****în-grassiare*** <*grassus = crassus, -a, -um*.

îngrășáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *îngrășa* și rezultatul ei. • pl. -ări. /v. ***îngrășa***.

îngrășát[1] *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *îngrășa*. • /v. ***îngrășa***.

îngrășát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre ființe*) Care a devenit (mai) gras. **2** (*despre soluri agricole*) Care a fost fertilizat cu îngrășăminte. • pl. -ți, -te. /v. ***îngrășa***.

îngrășămînt *s.n.* Gunoi organic, băligar de vite, produs mineral sau sintetic etc. folosite pentru a mări fertilitatea solului agricol. <> *Îngrășămînt chimic* = produs chimic folosit pentru a favoriza creșterea mai rapidă a plantelor. • pl. -*e*. /***îngrășa*** + -*ământ*, după fr. *engraissement*.

îngrășătór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (*reg.*) **1** *adj.* Care îngrașă. **2** *s.m., s.f.* Persoană care se ocupă cu îngrășarea vitelor. **3** *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee, cu frunzele cărnoase și vîscos-glanduloase, cu florile albastre-violet (*Pinguicula alpina*). **4** *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee, cu frunzele cărnoase și vîscos-glanduloase, cu florile albe cu pete galbene (*Pinguicula vulgaris*). **5** *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee, cu tulpina întinsă pe pămînt și cu florile albe, grupate în formă de cîrlig (*Sagina procumbens*). • pl. -*ori*, -*oare*. /***îngrășa*** + -*ător*.

îngrășătoríe *s.f.* **1** Unitate zootehnică în care sînt îngrășate animalele destinate consumului. **2** Construcție în care se află această unitate. • pl. -*ii*. g.-d. -*iei*. /***îngrășător*** + -*ie*.

îngrețoșá *vb. I. refl., tr.* **1** A avea sau a produce cuiva senzație de greață. **2** Fig. A (se) dezgusta, a (se) scîrbi. • prez.ind. -*ez*. /***în*** + ***grețos*** + -*a*.

îngrețoșáre *s.f.* **1** Senzație de greață. **2** Dezgust, scîrbă. • pl. -*ări*. /v. ***îngrețoșa***.

îngrețoșát, -ă *adj.* **1** Căruia i s-a făcut greață. **2** Fig. (*despre oameni*) Dezgustat, scîrbit. • pl. -*ți*, -*te*. /v. ***îngrețoșa***.

îngreuiá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A (se) face mai greu; a (se) îngreuna (1). **2** *tr.* A împovăra cu greutăți; a îngreuna (2). *L-a îngreuiat cu un balot mare pus în spate.* **3** *refl.* (*despre oameni*) A căpăta o senzație de greutate după o masă (exagerat) de copioasă; a se îngreuna (3). ◆ Ext. A se moleși. *Nu te da îngreuiat de somn* (POP.). ◆ (*înv.*) A se arăta greoi, leneș la treabă. **4** *tr.* A produce o senzație de greutate, de apăsare; a îngreuna (4). *Oboseala a îngreuiat-o peste măsură.* <> (*refl.*) *I se îngreuiază pleoapele de somn.* **5** *tr., refl.* Fig. (*în opoz. cu „a înlesni”*) A face să devină sau a deveni mai anevoios; a (se) agrava, a (se) înrăutăți; a (se) îngreuna (5). *Situația inculpaților s-a îngreuiat.* ◆ (*refl.; despre case, gospodării etc.*) A deveni greu de administrat. **6** *tr.* (*pop.; compl. indică femei*) A lăsa însărcinată; (*pop.*) a îngreuna (6). **7** *refl.* (*înv.; despre oameni*) A se supăra. • sil. -*gre-u-*. prez.ind. -*iez*, (*pop.*) *îngréui*. /***în*** + ***greoi*** + -*a*.

îngreuiát, -ă *adj.* **1** Care a devenit mai greu; îngreunat (1). **2** Fig. Care a devenit anevoios; îngreunat (2). • sil. -*gre-u-*. pl. -*ți*, -*te*. /v. ***îngreuia***.

îngreuiére *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *îngreuia* și rezultatul ei. • sil. -*gre-u-*. pl. -*i*. /v. ***îngreuia***.

îngreuná *vb. I.* **1** *tr., refl.* A (se) face mai greu; a (se) îngreuia (1). **2** *tr.* A împovăra cu greutăți; a îngreuia (2). *A îngreunat calul cu multe poveri.* **3** *refl.* (*despre oameni*) A căpăta o senzație de greutate după o masă (exagerat) de copioasă; a se îngreuia (3). ◆ Ext. A se moleși. **4** *tr.* A produce o senzație de greutate, de apăsare; a îngreuia (4). **5** *tr., refl.* Fig. (*în opoz. cu „a înlesni”*) A face să devină sau a deveni mai anevoios; a (se) agrava, a (se) înrăutăți; a (se) îngreuia (5). **6** *tr.* (*pop.; compl. indică femei*) A lăsa însărcinată; (*pop.*) a îngreuia (6). • sil. -*gre-u-*. prez.ind. -*ez*, (*pop.*) *îngréun*. /probabil lat. ****ingrevināre***.

îngreunáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *îngreuna* și rezultatul ei. • sil. -*gre-u-*. pl. -*ări*. /v. ***îngreuna***.

îngreunát, -ă *adj.* **1** Care a devenit mai greu; îngreuiat (1). **2** Fig. Care a devenit anevoios; îngreuiat (2). • sil. -*gre-u-*. pl. -*ți*, -*te*. /v. ***îngreuna***.

îngrijá *vb. I. tr., refl.* A (se) îngrijora. • prez.ind. -*ez*. /***în*** + ***grijă*** + -*a*.

îngrijáre *s.f.* Îngrijorare. • pl. -*ări*. /v. ***îngrija***.

îngriját, -ă *adj.* (*despre oameni*) Îngrijorat. • pl. -*ți*, -*te*. /v. ***îngrija***.

îngrijí *vb. IV.* **I 1** *tr.* A avea grijă de cineva sau de ceva; a purta de grijă cuiva. *Îngrijește-mă, că ți-oi prinde și eu bine vreodată* (CR.). <> (*intr.*) *Nastasia a rămas să îngrijească de toate* (GALAN). <> (*refl.*) *Mă miram eu să nu se îngrijească biata babă de mine* (CR.). <> Expr. *A îngriji ca* (*pe*) *lumina ochilor* v. lumină. *A îngriji pe cineva ca ochii din cap* v. ochi. **2** *tr.* (*compl. indică obiecte*) A păstra în bună stare. *Își îngrijește hainele.* **3** *refl., tr.* A-și supraveghea sănătatea sau a avea grijă de sănătatea cuiva; a urma sau a face să urmeze un tratament medical. **4** *refl.* (*despre oameni*) A se menaja. **5** *refl.* (*urmat de determ. introduse prin prep. „de”*) A-și procura (ceva); a se pregăti de..., a lua măsuri din timp pentru... *Îngrijește-te de bani și pentru revistă* (GHICA). **6** *refl.* (*despre oameni*) A avea o ținută corectă, curată, dichisită. **II** *refl., tr.* (*înv.*) A (se) îngrijora, a(-și) face griji. • prez.ind. -*esc*. /***în*** + ***grijă*** + -*i*.

îngrijíre *s.f.* **I 1** Grijă purtată unei ființe, unui lucru etc. <> *Personal de îngrijire* = personal care se ocupă de curățenie într-o instituție. <> Expr. *A da primele îngrijiri* = a da primul ajutor unui accidentat, unui bolnav etc. **2** Menajare. **3** Supraveghere a propriei sănătăți sau a sănătății altcuiva. **4** Atenție deosebită pentru ținută. **II** (*înv.*) Îngrijorare. • pl. -*i*. /v. ***îngriji***.

îngrijít[1] *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *îngriji*. • /v. ***îngriji***.

îngrijít[2]**, -ă** *adj.* **I 1** Căruia i se poartă de grijă. **2** Care este păstrat cu grijă. **3** Care este curat, dichisit. **4** Care este făcut cu grijă, cu meticulozitate. **II** (*înv.; despre oameni*) Îngrijorat. • pl. -*ți*, -*te*. /v. ***îngriji***.

îngrijitór, -oáre *s.m., s.f., adj.* **I 1** *s.m., s.f.* Persoană care îngrijește pe cineva, care poartă cuiva de grijă. **2** *s.f.* Femeie care îngrijește un bolnav. **3** *s.m., s.f.* Persoană care prestează servicii de menținere a curățeniei într-un imobil, într-o instituție etc. **II** *adj.* (*înv.*) Îngrijorător. • pl. -*ori*, -*oare*. /***îngriji*** + -*tor*.

îngrijorá *vb. I. tr., refl.* A inspira sau a simți neliniște, grijă, teamă; a (se) neliniști, a (se) alarma, a (se) îngrija, (*înv.*) a (se) îngriji (II). • prez.ind. -*ez*. și (*înv.*) *îngrijurá vb. I.* /***în*** + ***grijă*** + -*ura*.

îngrijoráre *s.f.* Stare a omului îngrijorat; temere, neliniște; îngrijare, (*înv.*) îngrijire (II). • pl. -*ări*. și (*înv.*) *îngrijuráre s.f.* /v. ***îngrijora***.

îngrijorát, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care este cuprins de griji; neliniștit, alarmat, îngrijat, (*înv.*) îngrijit[2] (II). • pl. -*ți*, -*te*. și (*înv.*) *îngrijurát, -ă adj.* /v. ***îngrijora***.

îngrijorătór, -oáre *adj.* Care îngrijorează; (*înv.*) îngrijitor (II). • pl. -*ori*, -*oare*. /***îngrijora*** + -*ător*.

îngrijurá *vb. I.* v. îngrijora.

îngrijuráre *s.f.* v. îngrijorare.

îngrijurát, -ă *adj.* v. îngrijorat.

îngropá *vb. I.* **I tr. 1** (*compl. indică morți*) A așeza în groapă, respectînd un anumit ritual; a înmormînta (1). <> Expr. *A îngropa zilele cuiva* = a nenoroci pe cineva. (*fam.*) *Să mă îngropi sau să-l îngrop*, se spune ca o întărire a celor spuse pentru a părea mai convingător; pentru a face pe interlocutor să creadă. <> Fig. *Faci rău că nu-nveți pictura... Îngropi talentul, fiule* (EMIN.). **2** A participa la înmormîntarea cuiva. **3** Fig. A supraviețui cuiva. **4** Fig. (*compl. indică situații neplăcute, incidente etc.*) A uita. **II 1** *tr., refl.* A (se) băga în pămînt, a (se) acoperi cu pămînt. **2** *tr.* (*compl. indică plante*) A mușuroi, a trage pămînt la rădăcină. **3** *tr., refl.* Fig. A (se) cufunda în ceva sau undeva, acoperind bine, din toate părțile. *Îngrop în palme capul* (COȘB.). **4** *refl.* Fig. (*despre oameni*) A se instala într-un loc retras, întrerupînd legăturile obișnuite cu cei din jur. *Vidra nu vrea să se îngroape la țară* (HASD.). <> Expr. *A-și îngropa viața* (undeva) v. viață. • prez. ind. *îngróp*. /***în*** + ***groapă*** + -*a*.

îngropáre *s.f.* **1** Înmormîntare (1). *Ceremonia îngropării a durat mult.* **2** Așezare în pămînt și acoperire cu pămînt. *Îngroparea semințelor.* **3** (*agric.*) A doua prașilă a viei și a porumbului; îngropat[1]. • pl. -*ări*. /v. ***îngropa***.

îngropát[1] *s.n.* **1** Faptul de *a* (*se*) *îngropa*. **2** (*agric.*) A doua prașilă a viei și a porumbului; îngropare (3). **3** (*vit.*) Acoperire cu pămînt a viței-de-vie, toamna. • /v. ***îngropa***.

îngropát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre morți*) Care a fost așezat în mormînt, respectînd un anumit ritual; înmormîntat (1). **2** Băgat, ascuns în pămînt. <> Fig. *Ce comoară de frumuseți doarme îngropată în poeziile poporului nostru* (VLAH.). ◆ (*despre plante*) Care este acoperit cu pămînt. *Crizanteme îngropate.* **3** Fig. Care este afundat, cufundat în ceva. *Stă îngropată în perne mari și moi.* • pl. -*ți*, -*te*. /v. ***îngropa***.

îngropăciúne *s.f.* (*pop.*) **1** Înmormîntare (1). **2** Ceremonie de înmormîntare. <> Loc.adj. *De îngropăciune* = trist; cernit, funebru. • pl. -*i*. /***îngropa*** + -*ăciune*.

îngropătór, -oáre *adj., subst.* **1** *adj.* (*pop.*) Care este util îngropării. **2** *s.f.* (*reg.*) Înmormîntare (1). **3** *s.m.* (*reg.*) Gropar. **4** *s.m.* (*reg.; la pl.*) Scînduri folosite la construirea pereților unei case. **5** *s.n.* (*pop.*) Unealtă agricolă asemănătoare cu plugul, care răstoarnă brazda în ambele părți, formînd șanțuri. • pl. -*ori*, -*oare*. /***îngropa*** + -*ător*.

îngroșá *vb. I.* **1** *refl., tr.* A deveni sau a face să devină mai gros, mai voluminos. *Ramurile arbustului s-au îngroșat.* <> Expr. *Se îngroașă treaba* (sau *lucrul*) = situația devine neplăcută, îngrijorătoare. *A* (*i se*) *îngroșa* (*cuiva*) *obrazul* = *a*) a răbda insulte, neajunsuri; *b*) a deveni obraznic. *A se îngroșa gluma*

v. glumă. *A i se îngroșa (cuiva) limba* v. limbă. *A se îngroșa șaga* v. șagă. **2** *tr.* (*compl. indică linii, litere, puncte etc.*) A accentua pentru a deveni mai evident. **3** *refl.* (*despre lichide, vapori etc.*) A deveni mai dens, mai concentrat. *Ceața s-a îngroșat.* ◆ A se închega. *Laptele s-a îngroșat.* ◆ (*tr.*; *compl. indică soluții, mâncăruri etc.*) A face să devină mai concentrat, mai vîscos, mai închegat, prin adaos de materii solide, prin fierbere etc. *A îngroșat mult dulceața.* ◇ (*refl.*) *Sosul s-a îngroșat.* **4** *refl.* (*despre grupuri sau rînduri de persoane*) A-și spori numărul; a se îndesi. *După cîteva minute șirul oamenilor care așteptau medicamente s-a îngroșat.* **5** *refl.* (*despre voce*) A căpăta un timbru mai coborît, mai grav. **6** *tr.* (*înv., pop.*) A lăsa o femeie însărcinată. • prez.ind. *îngroș.* /lat. ****îngrossiare*** sau ***în*** + ***gros*** + *-a*.

îngroșáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) ***îngroșa*** și rezultatul ei; îngroșat[1]. • pl. *-ări*. /v. ***îngroșa***.

îngroșát[1] *s.n.* Îngroșare. • /v. ***îngroșa***.

îngroșát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre corpuri solide*) Care a devenit mai gros, mai voluminos. **2** (*despre lichide, vapori etc.*) Care a devenit mai dens. ◆ (*despre soluții, mâncăruri etc.*) Care a devenit mai concentrat, mai vîscos, mai închegat, prin adaos de materii solide, prin fierbere etc. **3** (*înv., pop.*; *despre femei*) Însărcinată. • pl. *-ți*, *-te*. /v. ***îngroșa***.

îngroșătúră *s.f.* (*înv.*) **1** Obiect care a fost îngroșat[2]. **2** Parte mai groasă a unui obiect. **3** Obiect care servește la îngroșat[1]. • pl. *-i*. /***îngroșa*** + ***-tură***.

îngrozí *vb. IV.* **1** *tr., refl.* A produce sau a simți groază, spaimă; a (se) înspăimînta, a (se) înfricoșa (1). **2** *tr.* (*înv.*) A amenința. • prez.ind. *-esc*. /***în*** + ***groază*** + *-i*.

îngrozíre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) ***îngrozi*** și rezultatul ei; înspăimîntare. • pl. *-i*. /v. ***îngrozi***.

îngrozít, -ă *adj.* **1** Care este cuprins de groază, de spaimă; înspăimîntat. **2** (*înv.*) Îngrozitor (1). • pl. *-ți*, *-te*. /v. ***îngrozi***.

îngrozitór, -oáre *adj., adv.* **I** *adj.* **1** Care îngrozește, care inspiră groază; înspăimîntător, înfricoșător, înfiorător (1), (*înv.*) îngrozit (2). *Se auziră niște pocnete și tunete, bubuituri și duduituri îngrozitoare* (ISP.). **2** Cumplit, cutremurător, macabru. *O crimă îngrozitoare.* **3** (*despre sentimente, senzații etc.*) Aprig, violent. *O pasiune îngrozitoare îl macină.* **4** (*despre dureri, boli*) Atroce, crunt. **5** (*despre fenomene ale naturii*) Năprasnic, teribil. *O vijelie îngrozitoare s-a abătut asupra orașului.* **6** (*înv.*) Amenințător. **II** *adv.* **1** Foarte mult, foarte intens. *Mă doare capul îngrozitor.* **2** (*ca determ. al unui adj. sau adv. căruia îi dă val. de super. abs.*) Foarte. *Îngrozitor de scump.* • pl. *-ori*, *-oare*. /***îngrozi*** + *-tor*.

îngruzí *vb. IV.* v. îngurzi.

îngunoí *vb. IV. tr.* **1** (*agric.*) A pune îngrășăminte naturale pe pămîntul cultivabil. **2** A murdări cu gunoi. ◆ Spec. (*compl. indică fîntîni*) A infesta cu gunoi. • prez.ind. *-iesc*. /***în*** + ***gunoi***.

îngurgitá *vb. I.* v. ingurgita.

îngurguță *vb. I. refl.* (*înv.*) **1** A se înălța. **2** A se urca. **3** Fig. A se fuduli. • prez.ind. *-ez*. /***în*** + ***gurguța***.

îngurluí *vb. IV. refl.* (*reg.*) **1** A intra în relații de dragoste cu cineva. **2** A se giugiuli. **3** A se căsători. • prez.ind. *îngúrlui*, *-iesc*. /***în*** + ***gurlui***.

îngurluíre *s.f.* (*reg.*) Acțiunea de *a* (*se*) *îngurlui* și rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. ***îngurlui***.

îngurzí *vb. IV.* (*reg.*) **1** *tr.* A strînge, a încreți marginile unei opinci, ale unei pînze, ale unui sac etc. cu o sfoară, cu o curelușă, trecută prin mai multe găuri. **2** *tr.* A petici. **3** *tr.* (*compl. indică pînzeturi, cămăși etc.*) A șifona. **4** *refl.* (*despre față, piele etc.*) A se rida. **5** *tr.* Fig. A desena în linii curbe sau în zigzaguri. • prez. ind. *-esc*. și *îngruzí vb. IV.* /etimol. nec.

îngurzíre *s.f.* (*reg.*) Acțiunea de *a* (*se*) *îngurzi* și rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. ***îngurzi***.

îngurzít, -ă *adj.* (*reg.*) **1** Care este încrețit cu ajutorul unei sfori, al unei curelușe. **2** Care este peticit. **3** (*despre pînzeturi, cămăși etc.*) Care este șifonat. **4** (*despre față, piele etc.*) Care este ridat. • pl. *-ți*, *-te*. /v. ***îngurzi***.

îngurzitúră *s.f.* (*reg.*) Încrețitură (1). • pl. *-i*. /***îngurzi*** + *-tură*.

îngúst, -ă *adj.* **1** (*în opoz. cu „lat”*) Care are lățimea mică (în raport cu lungimea). *Umerii înguști și slabi îi tremurau* (POPA). **2** Care este subțire, delicat. *Talie îngustă.* **3** Care este strîmt, neîncăpător, mic. *Intrare îngustă.* **4** Care este strîmt, strîns, colant. *Pantaloni înguști.* **5** Fig. (*despre oameni*; *adesea cu determ. „la minte”*) Care este limitat, obtuz, mărginit. ◆ Ext. (*despre viața sau manifestările oamenilor*) Care este lipsit de orizont; care este mărginit, meschin. *Dibaci, sub latele-i jireturi, Ascunde un talent îngust* (CAR.). ◇ Expr. *Minte îngustă* v. minte. • pl. *-ști*, *-ste*. /lat. ***angustus***, ***-a***, ***-um***.

îngustá *vb. I. tr., refl.* **1** A (se) face mai îngust. *Umbra luncii se îngustă; soarele se lăsa la asfințit* (SADOV.). **2** Fig. A (se) limita, a (se) reduce, a (se) mărgini. *Să credeți că nici îngustez, nici defaim rolul osmanlîilor* (ODOB.). • prez.ind. *-ez*. /lat. ***angústare***.

îngustáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) ***îngusta*** și rezultatul ei; îngusteală. • pl. *-ări*. /v. ***îngusta***.

îngustát, -ă *adj.* Care a devenit mai îngust. • pl. *-ți*, *-te*. /v. ***îngusta***.

îngusteálă *s.f.* Îngustare. • pl. *-eli*. /***îngusta*** + *-eală*.

îngustíme *s.f.* **1** Însușirea de a fi îngust. **2** Fig. (*de obicei cu determ. „de spirit”, „de vederi”, „de orizont”*) Lipsă de orizont, mărginire, mediocritate (în gîndire, în concepții etc.). • pl. *-i*. /***îngust*** + *-ime*.

înhăită *vb. I. refl. recipr.* (*deprec.*; *despre oameni*) **1** A se întovărăși, a intra în cîrdășie cu unul sau cu mai mulți derbedei. **2** A trăi în concubinaj. **3** A se asocia în vederea unei acțiuni comune reprobabile. • prez. ind. *-ez*. /***în*** + ***haită*** + *-a*.

înhăitáre *s.f.* Acțiunea de *a se înhăita* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***înhăita***.

înhăitát, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Întovărășit cu unul sau cu mai mulți derbedei. **2** (*despre bărbați sau femei*) Care trăiește în concubinaj. **3** (*despre oameni*) Asociat în vederea unei acțiuni comune reprobabile. • pl. *-ți*, *-te*. /v. ***înhăita***.

înhămá *vb. I.* **1** *tr.* A pune hamurile pe un cal sau pe un alt animal de tracțiune, pentru a-l atașa la un vehicul. ◆ (*compl. arată cai sau alte animale de tracțiune*) A pune la un vehicul. **2** *refl., tr.* Fig. A (se) angaja la o acțiune care cere eforturi stăruitoare; a (se) înjuga (2). *S-a înhămat la un proiect foarte greu.* • prez.ind. *înhăm*. /***în*** + ***ham*** + *-a*.

înhămáci *s.m.* (*înv.*) Țăran care făcea corvoadă cu caii proprii. • pl. *-ci*. /***înhăma*** + *-ci*.

înhămáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) ***înhăma*** și rezultatul ei; (*pop.*) înhămătură (1). • pl. *-ări*. /v. ***înhăma***.

înhămát[1] *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *înhăma*. • /v. ***înhăma***.

înhămát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre cai sau despre alte animale de tracțiune*) Care are hamurile puse; care este prins la un vehicul. **2** (*despre vehicule*) La care s-au înhămat cai sau alte animale de tracțiune; care este tras de cai sau de alte animale de tracțiune. **3** Fig. (*despre oameni*) Angajat la o acțiune care cere eforturi stăruitoare; înjugat (3). • pl. *-ți*, *-te*. /v. ***înhăma***.

înhămătúră *s.f.* (*pop.*) **1** Înhămare. **2** Atelaj înhămat la o trăsură sau la o căruță. **3** Senzație de apăsare în piept (pe locul unde ar trece hamurile). • pl. *-i*. /***înhăma*** + *-ătură*.

înhăpá *vb. I. tr.* (*reg.*) **1** A prinde rapid cu gura hrana care i se aruncă. **2** A mînca cu lăcomie. • prez.ind. *înháp*. /cf. rom. *hap*, ucr. *xanamu*, magh. *happolni*.

înhățá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică ființe, obiecte etc.*) A apuca brusc, cu violență, repede și pe neașteptate; a înșfăca. *După întîiul moment de surpriză, înhățá de piept pe agresor* (CAR.). ◇ Expr. (*refl. recipr.*) *A se înhăța la bătaie* = a se lua la bătaie. *A înhăța de gît pe cineva* v. gît. **2** *refl. recipr.* (*despre oameni*) A se lua la ceartă. **3** *tr.* Fig. A obține, prin violență sau viclenie, ceva rîvnit sau avantajos. **4** *tr.* (*arg.*) A examina elevii neatenți. • prez.ind. *înháț*, (*reg.*) *înhắț*. /***în*** + ***hață*** + *-a*.

înhățáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *înhăța* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***înhăța***.

înhățát[1] *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *înhăța*. • /v. ***înhăța***.

înhățát[2]**, -ă** *adj.* (*despre ființe, obiecte etc.*) Care este prins repede și pe neașteptate. • pl. *-ți*, *-te*. /v. ***înhăța***.

înhorbotát, -ă *adj.* (*reg.*; *despre obiecte de îmbrăcăminte*) Împodobit cu horbotă. • pl. *-ți*, *-te*. /***în*** + ***horbotă*** + *-at*.

înhotărît, -ă *adj.* (*înv.*) Care este la hotar, la margine. • pl. *-ți*, *-te*. /***în*** + ***hotar*** + *-it*.

înhumá *vb. I. tr.* (*compl. indică morți*) A înmormînta (1). • prez.ind. *-ez*. și *inhumá vb. I.* /<fr. ***inhumer***, lat. ***inhumare***. it. *inumare*.

înhumáre *s.f.* Înmormîntare (1). • pl. *-ări*. și *inhumáre s.f.* /v. ***înhuma***.

înhumát, -ă *adj.* (*despre morți*) Înmormîntat (1). • pl. *-ți*, *-te*. /v. ***înhuma***.

înieptá *vb. I.* (*reg.*) **1** *tr., refl.* A (se) repezi. **2** *refl.* A-și lua avînt. **3** *refl.* A se opinti. • prez.ind. *îniépt*. /lat. ***iniectare***.

înierbá *vb. I.* **1** *tr.* A semăna iarbă pe un teren sterp. **2** *tr.* (*med. pop.*; *compl. indică vite*) A trata cu rădăcină de spînz. **3** *refl.* (*reg.*) A se supăra. **4** *tr.* (*înv.*) A pune praf de pușcă într-un loc, pentru a provoca o explozie. • prez.ind. *-ez*. /***în*** + ***iarbă*** + *-a*.

înierbáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *înierba* și rezultatul ei; înierbat. • pl. *-ări*. /v. ***înierba***.

înierbát *s.n.* Înierbare. • /v. ***înierba***.

înjghebá *vb. I. tr.* **1** A face ceva la repezeală, din elemente puține, disparate sau necorespunzătoare; a face să ia ființă în grabă; a înfiripa (1). *Ajunși pe vîrful muntelui, au înjghebat un cort.* **2** A constitui, a forma, a întemeia. *S-a însurat și și-a înjghebat familie, cu nevastă, cu copii* (STANCU). **3** (*compl. indică bani, avere*) A aduna, a strînge. **4** A face rost de… • prez. ind. *înjghéb*, *-ez*. /***în*** + ***jgheab*** + *-a*.

înjghebáre *s.f.* Acțiunea de *a înjgheba* și rezultatul ei; înjghebat[1]. • pl. *-ări*. /v. ***înjgheba***.

înjghebát[1] *s.n.* Înjghebare. • /v. ***înjgheba***.

înjghebát[2]**, -ă** *adj.* (*pop.*) **1** Care este alcătuit la repezeală, improvizînd din materiale puține și întîmplătoare. **2** (*gener.*) Care este construit. **3** Care este încropit. • pl. *-ți*, *-te*. /v. ***înjgheba***.

înjosí *vb. IV.* **1** *tr., refl.* A (se) umili; a (se) dezonora. **2** *tr.* (*înv., reg.*) A coborî. • prez.ind. *-esc*. /***în*** + ***jos*** + *-i*.

înjosíre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *înjosi* și rezultatul ei; umilire; dezonoare. • pl. *-i*. /v. ***înjosi***.

înjosít, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care este umilit, dezonorat. • pl. *-ți*, *-te*. /v. ***înjosi***.

înjositór, -oáre *adj.* Care umilește, dezonorează; umilitor; dezonorant. • pl. *-ori*, *-oare*. /***înjosi*** + *-tor*.

înjugá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică vite*, spec., *boi*) A pune la jug. **2** *refl., tr.* Fig. A (se) angaja la o acțiune care cere eforturi stăruitoare; a (se) înhăma (2). • prez.ind. *înjúg*. /***în*** + ***jug*** + *-a*.

înjugáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *înjuga* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***înjuga***.

înjugát[1] *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *înjuga*. • /v. ***înjuga***.

înjugát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre vite*, spec., *despre boi*) Care este pus la jug. **2** (*despre care, pluguri etc.*) La care vitele au fost puse în jug. **3** Fig. (*despre oameni*) Care s-a angajat la o acțiune care cere eforturi stăruitoare; înhămat (3). • pl. *-ți*, *-te*. /v. ***înjuga***.

înjumătățí *vb. IV. tr.* **1** A împărți, a tăia, a desface etc. în două. **2** A reduce la jumătate. • prez.ind. *-esc*. /***în*** + ***jumătate*** + *-i*.

înjumătățíre *s.f.* Acțiunea de *a înjumătăți* și rezultatul ei. ◇ *Perioadă de înjumătățire* v. perioadă. • pl. *-i*. /v. ***înjumătăți***.

înjumătățít, -ă *adj.* **1** Care a fost împărțit, tăiat, desfăcut etc. în două. **2** Care a fost redus la jumătate. • pl. *-ți*, *-te*. /v. ***înjumătăți***.

înjunghiá *vb. I.* **1** *tr.* A introduce un cuțit, un pumnal etc. în cineva (pentru a-l ucide). ◆ Spec. (*tr.*; *compl. indică animale*) A tăia, a ucide. **2** *refl.* (*despre oameni*) A se răni sau a se sinucide cu un obiect ascuțit. **3** *tr.* (*de obicei impers.*) A produce o senzație dureroasă, acută, asemănătoare cu o înțepătură de cuțit. *Mă înjunghie în spate.* • sil. *-ghi-a*. prez.ind. *înjúnghii*. /***în*** + ***junghi*** + *-a*.

înjunghiát, -ă *adj.* **1** (*despre animale*) Care a fost tăiat, ucis cu un obiect ascuțit. **2** (*despre oameni*) Care a fost rănit sau omorît cu un obiect ascuțit. • sil. *-ghi-at*. pl. *-ți*, *-te*. /v. ***înjunghia***.

înjunghiére *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *înjunghia* și rezultatul ei. • sil. *-ghi-e-*. pl. *-i*. /v. ***înjunghia***.

înjunghietór, -oáre *adj., subst.* **1** *adj., s.m., s.f.* (*pop.*) (Persoană) care înjunghie (1). **2** *adj., s.m., s.f.* (*pop.*) (Persoană) care taie animale. **3** *adj.* (*pop.*) Care produce junghiuri. **4** *s.n.* (*înv.*) Altar pe care se aduceau jertfe. • sil. *-ghi-e-*. pl. *-ori*, *-oare*. /***înjunghia*** + *-tor*.

înjunghietúră *s.f.* (*înv., pop.*) **1** Senzație dureroasă, acută (ca de înjunghiere); junghi. **2** Rană produsă prin înjunghiere. ◆ Loc unde a fost înfipt cuțitul cu care cineva (s-)a înjunghiat. • sil. *-ghi-e-*. pl. *-i*. /***înjunghia*** + *-ătură*.

injurá *vb. I. tr., intr., refl. recipr.* A(-și) spune, a(-și) adresa cuvinte injurioase sau de ocară; a (se) sudui. • prez.ind. *înjúr*. /lat. ***iniuriare***.

înjurâre *s.f.* Acțiunea de *a (se) înjura* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***înjura***.
înjurát[1] *s.n.* Faptul de *a (se) înjura.* • pl. *-ări.* /v. ***înjura***.
înjurát[2]**, -ă** *adj.* Care a fost insultat cu înjurături. • pl. *-ți, -te.* /v. ***înjura***.
înjurătúră *s.f.* Vorbă sau expresie injurioasă, de ocară; sudalmă. • pl. *-i.* /***înjura*** + *-ătură*.
înlăcrămá *vb. I.* v. înlăcrima.
înlăcrămát, -ă *adj.* v. înlăcrimat.
înlăcrimá *vb. I.* **1** *intr.* (*despre oameni*) A lăcrima. **2** *intr., refl.* (*despre ochi*) A se umple de lacrimi; a lăcrima. **3** *tr., refl.* Fig. A (se) îndurera, a (se) întrista. • prez.ind. *-ez-* și (*pop.*) *înlăcrămă vb. I.* /***în*** + ***lăcrima***.
înlăcrimát, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este plîns; care are ochii în lacrimi. **2** (*despre ochi*) Care sînt plini de lacrimi. **3** Fig. (*despre oameni*) Care este îndurerat, trist. • pl. *-ți, -te.* și (*pop.*) *înlăcrămát, -ă adj.* /v. ***înlăcrima***.
înlánțui *vb. IV.* **1** *tr.* A lega în lanțuri. ◆ Fig. A nu da voie să se manifeste. *Pentru ce vrei să-mi înlănțuiești voința de a te părăsi?* **2** *tr., refl.* A (se) cuprinde cu brațele; a (se) îmbrățișa. **3** *tr.* (*compl. indică obiecte*) A strînge bine, de jur-împrejur. *A înlănțuit geamantanul cu o curea pentru a nu se deschide.* **4** *tr., refl.* A (se) așeza în rînd, legîndu-se unul de altul ca verigile unui lanț. ◆ (*refl.*) A urma unul după altul, în șir neîntrerupt. **5** *tr.* (*compl. indică idei, gînduri etc.*) A lega unul de altul; a coordona, a împreuna (în mod logic). **6** *refl.* (*despre evenimente, situații etc.*) A urma într-o succesiune neîntreruptă. **7** *tr.* Fig. A captiva, a fermeca, a subjuga. *Discursul a înlănțuit inimile.* • prez.ind. *înlănțui, -iesc.* /***în*** + ***lanț*** + *-ui*, după fr. *enchaîner*.
înlănțuíre *s.f.* Acțiunea de *a (se) înlănțui* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***înlănțui***.
înlănțuít, -ă *adj.* **1** Care este legat în lanțuri. ◆ Fig. Care nu se poate manifesta. **2** (*despre oameni*) Care este îmbrățișat. **3** Care este legat unul de altul ca verigile unui lanț. **4** (*despre idei, gînduri etc.*) Care este legat (în mod logic) unul de altul într-o succesiune continuă. • pl. *-ți, -te.* /v. ***înlănțui***.
înlătură *vb. I. tr.* **1** A da la o parte. *L-a înlăturat de la șefia partidului.* ◆ Ext. A alunga. **2** A face să dispară. *A reușit să înlăture petele de grăsime de pe rochie.* **3** (*compl. indică litere, rînduri, fragmente dintr-un text*) A șterge, a tăia. **4** A scoate, a elimina. *A înlăturat dulciurile din dietă.* **5** (*compl. indică oameni*) A exclude dintr-un grup, dintr-o organizație etc. **6** (*compl. indică primejdii, ocazii neplăcute etc.*) A preveni, a preîntîmpina; a ocoli; a evita. **7** (*compl. indică conflicte, altercații*) A aplana. • prez.ind. *înlătur.* /***în*** + ***laturi***, pl. lui *latură* + *-a*.
înlăturáre *s.f* Acțiunea de *a înlătura* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***înlătura***.
înlăturát, -ă *adj.* **1** Care a fost dat la o parte. **2** (*despre litere, rînduri etc.*) Care a fost șters, tăiat. **3** (*despre oameni*) Care a fost exclus dintr-un grup, dintr-o organizație etc. **4** (*despre primejdii, ocazii neplăcute etc.*) Care a fost evitat. **5** (*despre conflicte, altercații*) Care a fost aplanat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***înlătura***.
înlăúntru *adv.* v. înăuntru.
înlăúntrul *prep.* v. înăuntrul.
înlemní *vb. IV.* **1** *intr.* (*despre ființe*) A rămîne nemișcat, a nu mai putea face nici o mișcare, nici un gest (de frică, de groază etc.); a împietri (3), a încremeni (1), a înmărmuri (1). **2** *tr.* Fig. A face să devină insensibil, neîndurător. *Durerile l-au înlemnit.* • prez.ind. *-esc.* /***în*** + ***lemn*** + *-i*.
înlemníre *s.f.* Faptul de *a (se) înlemni.* • pl. *-i.* /v. ***înlemni***.
înlemnít, -ă *adj.* (*despre oameni*) **1** Încremenit (1). **2** Fig. Care a devenit insensibil, neîndurător. • pl. *-ți, -te.* /v. ***înlemni***.
înlesní *vb. IV.* **1** *tr.* A face ca ceva să fie ușor de înfăptuit, de obținut; a facilita, a ușura. *I-am cerut să-mi înlesnească s-ajung la unitatea mea* (SADOV.). **2** *tr.* (*compl. indică oameni*) A ajuta. *Noi amîndoi sîntem gata... de a te pute înlesni la orice-i dori* (ALECS.). ◆ A ajuta cu bani. **3** *tr.* A ușura cuiva o acțiune, o muncă etc.; ext. a mijloci. *I-a înlesnit plecarea cu o bursă în străinătate.* **4** *refl.* (*pop.*) A dispune de mijloace materiale pentru a face ceva; a avea posibilitatea materială să... ◆ A-și îmbunătăți situația materială. • prez.ind. *-esc.* /***în*** + ***lesne*** + *-i*.
înlesnire *s.f.* **1** Acțiunea de *a (se) înlesni* și rezultatul ei. ◇ Loc.adv. *Cu înlesnire* = lesne, ușor. ◇ Expr. *A-i veni* (cuiva) *cu înlesnire* (*să..., a..., de a...*) v. veni. **2** (*mai ales la pl.*) Facilitate; ajutorare. *S-a bucurat de unele înlesniri de plată.* **3** (*mai ales la pl.*) Avantaj, favoare, privilegiu. *I-a făcut unele înlesniri.* **4** (*econ.*) *Înlesnire fiscală* = decizie prin care se acordă facilități fiscale anumitor agenți economici sau populației. • pl. *-i.* /v. ***înlesni***.
înlocuí *vb. IV. tr.* **1** A pune ceva sau pe cineva în locul altuia; a suplini un lucru prin altceva. *A înlocuit ambreiajul mașinii.* **2** A substitui. *A înlocuit termenii arhaici cu sinonime neologice.* **3** (*compl. indică oameni*) A scoate dintr-un post pentru a numi pe altcineva în locul lui. **4** A ține locul cuiva într-o funcție, într-o muncă etc. • prez.ind. *-iesc.* /***în*** + ***loc*** + *-ui*.
înlocuíbil, -á *adj.* Care poate fi înlocuit. • pl. *-i, -e.* /v. ***înlocui***.
înlocuíre *s.f.* Acțiunea de *a înlocui* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***înlocui***.
înlocuít[1] *s.n.* Faptul de *a înlocui.* • /v. ***înlocui***.
înlocuít[2]**, -ă** *adj.* Care a fost scos din locul sau din funcția sa. • pl. *-ți, -te.* /v. ***înlocui***.
înlocuitór, -oáre *adj., subst.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care înlocuiește pe cineva într-o funcție, într-o muncă etc. **2** *adj., s.n.* (Produs sau material mai ieftin) cu care poate fi înlocuit alt produs sau material. • sil. *-cu-i-.* pl. *-ori, -oare.* /***înlocui*** + *-tor*.
înlumină *vb. I. tr.* **1** (*înv.; compl. indică cărți*) A împodobi cu miniaturi, cu viniete, cu litere colorate etc. **2** (*reg.*) A lumina. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***enluminer***, it. ***illuminare***.
înlúntru *adv.* v. înăuntru.
înmagaziná *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică mărfuri, produse etc.*) A depozita într-o magazie (pentru a le păstra). **2** A acumula căldură, energie, substanțe de rezervă. **3** Fig. A acumula cunoștințe. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***emmagasiner***, it. ***immagazzinare***.
înmagazinâre *s.f.* Acțiunea de *a înmagazina* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***înmagazina***.
înmatriculá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A (se) înscrie în școală, primind un număr matricol. **2** *tr., refl.* A (se) înscrie în matricola unei unități militare. **3** *tr.* (*compl. indică vehicule*) A primi număr și a putea circula. • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***immatriculer***, it. ***immatricolare***.
înmatriculáre *s.f.* Acțiunea de *a (se) înmatricula* și rezultatul ei; înscriere într-o matricolă. • pl. *-ări.* /v. ***înmatricula***.
înmatriculát, -ă *adj.* **1** (*despre elevi*) Care este înscris într-o școală, primind un număr matricol. **2** (*despre recruți*) Care a fost înscris în matricola unei unități militare. **3** (*despre vehicule*) Care a primit număr și poate circula. • pl. *-ți, -te.* /v. ***înmatricula***.
înmănunchеá *vb. I.* **1** *tr.* A lega, a strînge în mănunchi, în snopi. *A înmănuncheat grîul secerat.* **2** *refl., tr.* Fig. A (se) aduna la un loc; a (se) reuni, a (se) strînge. *Și-a înmănuncheat poeziile într-un volum.* • prez.ind. *-ez.* /***în*** + ***mănunchi*** + *-a*.
înmănunchére *s.f.* Acțiunea de *a (se) înmănunchea* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***înmănunchea***.
înmănușá *vb. I.* **1** *tr., refl.* (*înv.*) A(-și) pune mănuși. **2** *tr.* (*reg.*) A pune plăsele la un cuțit. **3** *tr.* (*reg.*) A pune toartă la un vas. • prez.ind. *-ez.* /***în*** + ***mănușă*** + *-a*.
înmănușát, -ă *adj.* **1** Care poartă mănuși. **2** Cu mănuși. • pl. *-ți, -te.* /v. ***înmănușa***.
înmărmurí *vb. IV.* **1** *intr.* (*despre ființe*) A rămîne nemișcat, a nu mai putea face nici o mișcare, nici un gest (de frică, de groază etc.); a împietri (3), a încremeni (1), a înlemni (1). *Ai fi trăit în veci de veci Și rînduri de vieți. Cu ale tale brațe reci Înmărmureai măreț* (EMIN.). *Au înmărmurit de spaimă.* ◇ (*tr. fact.*) *Răspunse... cu atîta hotărîre, încît adesea înmărmurea pe iscusiții ei judecători* (ODOB.). ◇ Poet. *Norii cerului înmărmuriră și se făcură palat sur și frumos* (EMIN.). **2** *tr.* (*în basme*) A transforma în piatră, a preface în stană (de piatră). • prez.ind. *-esc.* /***în*** + ***marmură*** + *-i*.
înmărmuríre *s.f.* Faptul de a rămîne nemișcat (de groază, de frică, de uimire etc.). • pl. *-i.* /v. ***înmărmuri***.
înmărmurít, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care a rămas nemișcat din cauza unei emoții puternice sau a unei situații neașteptate. *Ochii lui fără privire Îți suflă o-ngrozire Ce te lasă-nmărmurit* (MACED.). ◇ Compar. *Zăcea ca înmărmurită pe sînul meu încunjurînd cu brațele ei albe și goale gîtul meu* (EMIN.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***înmărmuri***.
înmărmuritór, -oáre *adj.* (*despre vești, declarații etc.*) Care lasă pe cineva încremenit de frică, de uimire, de emoție. • pl. *-ori, -oare.* /***înmărmuri*** + *-tor*.
înmărunțí *vb. IV. tr.* (*înv.*) A mărunți. • prez.ind. *-esc.* /***în*** + ***mărunți***.
înmií *vb. IV. tr.* A face de o mie de ori mai mare sau mai numeros. ◆ Ext. A mări, a spori foarte mult. • prez.ind. *-iesc.* /***în*** + ***mie***.
înmiíre *s.f.* Acțiunea de *a (se) înmii* și rezultatul ei; înmulțire de o mie de ori. ◆ Fig. Mulțime mare. *Ți se pare al mării Dumnezeu, Cîntat de înmiirea valurilor senină Și îngînat de lebezi în dulce visul său* (EMIN.). • pl. *-i.* /v. ***înmii***.
înmiít, -ă *adj.* Care este de o mie de ori mai mare sau mai numeros. ◆ Ext. Foarte mare, foarte mult; înmulțit foarte mult. *Lîngă rîuri argintoase, care mișcă-n mii de valuri A lor glasuri înmiite, printre codri, printre dealuri, Printre bolți săpate-n munte, lunecînd întunecos* (EMIN.). ◇ Poet. *N-aud a mării înmiite-ecouri, Ce-n glasul meu măreț s-amesteca* (EMIN.). ◆ (*adv.; ca determ. al unui adj. sau adv. căruia îi dă val. super. abs.*) Foarte, extraordinar. *Să ne-o închipuim... înmiit de mare* (EMIN.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***înmii***.
înmiresmá *vb. I. tr.* (*compl. indică spații, încăperi etc.*) A umple cu miros plăcut, cu o mireasmă; a parfuma, a îmbălsăma (1). *Trandafirii au înmiresmat camera.* • prez.ind. *-ez.* /***în*** + ***mireasmă*** + *-a*.
înmiresmáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a înmiresma* și rezultatul ei; parfumare, îmbălsămare. *De prinire cruci se-nalță înmiresmări de floare* (LESN.). **2** Concr. Miros plăcut; parfum. • pl. *-ări.* /v. ***înmiresma***.
înmiresmát, -ă *adj.* **1** Care răspîndește mireasmă; care produce sau conține o mireasmă; care este frumos mirositor; parfumat. *Un miros înmiresmat de tei.* **2** Care este aromat; aromatic. *Substanța înmiresmată adusă de profesoară se răspîndi în laborator.* ◆ Fig. (*despre preparate culinare*) Care conține mirodenii, ingrediente parfumate, răspîndind un miros foarte plăcut. *Cozonacii înmiresmați ai bunicii au fost apreciați de nepoți.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***înmiresma***.
înmînă *vb. I. tr.* (*compl. indică obiecte, acte, scrisori etc.*) A da în mînă cuiva; a încredința cuiva personal; a preda. *Ioanide scrisese cîteva rînduri pe o hîrtie, pe care o înmînă lui Dan Bogdan* (CĂL.). • prez.ind. *-ez.* /***în*** + ***mînă*** + *-a*.
înmînáre *s.f.* Acțiunea de *a înmîna* și rezultatul ei; înmînat[1]. • pl. *-ări.* /v. ***înmîna***.
înmînát[1] *s.n.* Înmînare. • /v. ***înmîna***.
înmînát[2]**, -ă** *adj.* (*despre obiecte, acte, scrisori etc.*) Care este predat cuiva personal. • pl. *-ți, -te.* /v. ***înmîna***.
înmlădiá *vb. I. refl., tr.* A (se) mlădia. • sil. *-di-a.* prez.ind. *-iez.* /***în*** + ***mlădia***.
înmlădiát, -ă *adj.* Mlădiat. • sil. *-di-at.* pl. *-ți, -te.* /v. ***înmlădia***.
înmlădiére *s.f.* Acțiunea de *a (se) înmlădia* și rezultatul ei; mlădiere. • sil. *-di-e-.* pl. *-i.* /v. ***înmlădia***.
înmlădiós, -oásă *adj.* **1** (*mai ales poet.; despre obiecte flexibile*) Care își modifică ușor forma sub acțiunea unei forțe exterioare; mlădios. **2** (*despre ființe, despre corpul lor sau despre părți ale corpului*, ext., *despre mers, gesturi etc.*) Care este grațios, elegant, suplu. **3** (*despre oameni*) Care este ușor influențabil. ◆ Ext. Nehotărît, oscilant. **4** (*despre sunete, voce etc.*) Care este melodios; armonios. • sil. *-di-os.* pl. *-oși, -oase.* /***în*** + ***mlădios***.
înmoiná *vb. I. refl. impers.* (*înv., reg.; despre vreme*) A se încălzi puțin; a se înmuia. *Nu vă încredeți în vreme, chiar cînd se-nmoinează* (CAR.). • prez.ind. pers. 3 *-ează.* /***în*** + ***moină*** + *-a*.
înmormîntá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică morți*) A așeza în mormînt, respectînd un anumit ritual; a îngropa (1), a înhuma. *Au fost vremi cînd pe pămîntul lor n-aveau loc să-nmormînte Morții lor* (EMIN.). ◇ Poet. *Dar pe-arcade negre-nalte, ce molatec se-nmormîntă În a Dunării lungi valuri ce vuiesc și se frămîntă, Multe semne de peire și de viață nici un semn* (EMIN.). **2** *tr., refl.* Fig. A (se) cufunda adînc; a (se) acoperi din toate părțile, ascunzîndu-se de priviri. *Din codri-adînci, ce înmormîntă munții, Ce-abia și-arăt al lor cap în ninsoare* (EMIN.). ◆ (*tr.; compl. indică conflicte, secrete etc.*) A da uitării; a ține ascuns; a trece sub tăcere.

Secretul lui a fost înmormîntat. • prez.ind. *-ez, (înv.)* *înmormînt.* /*în* + ***mormînt*** + *-a.*

înmormîntáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a înmormînta* și rezultatul ei; îngropare (1), înhumare, (*pop.*) îngropăciune (1), (*reg.*) îngropătoare (2). *La o mănăstire de călugărițe... se și duse după înmormîntarea tatălui ei* (EMIN.). ◇ *Ajutor de înmormîntare* v. ajutor. **2** Ceremonia, ritualul punerii în mormînt. *Or să vie pe-a ta urmă în convoi de-nmormîntare* (EMIN.). ◇ Expr. *A purta rînduiala înmormîntării* v. rînduială. **3** Fig. Uitare; trecere sub tăcere. *A constatat înmormîntarea tuturor promisiunilor făcute.* • pl. *-ări.* /v. ***înmormînta.***

înmormîntát, -ă *adj.* **1** (*despre morți*) Care a fost așezat în mormînt, respectînd un anumit ritual; îngropat (1), înhumat. ◇ (*subst.*) *Popoare mîndre sau obscure nații De mult periră și pe-a lor cenușă Trăiește ...cine? ...ei! înmormîntații* (EMIN.). **2** Fig. Care este cufundat, afundat în ceva. • pl. *-ți, -te.* /v. ***înmormînta.***

înmormîntátor, -oáre *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care organizează ceremonialul înhumării unei persoane decedate. **2** *s.m.* Persoană care sapă gropi pentru înhumarea celor decedați; gropar. • pl. *-ori, -oare.* /***înmormînta*** + *-tor.*

înmrejuít, -ă *adj.* **1** (*despre insecte*) Care este prins în mreajă. **2** Fig. (*despre oameni*) Care este îndrăgostit. • pl. *-ți, -te.* /***în*** + ***mreajă*** + *-ui.*

înmugurí *vb. IV. intr.* **1** (*despre plante*) A face, a da sau a se acoperi cu muguri; a muguri. **2** Fig. (*despre idei, sentimente etc.*) A lua naștere, a începe să capete contur, a prinde consistență; a încolți (I 2). • prez. ind. *-esc.* /***în*** + ***mugur*** + *-i.*

înmuguríre *s.f.* **1** Faptul de *a înmuguri. Înmugurirea pomilor.* **2** (*bot.*) Mod de reproducere vegetativă, la ciupercile din grupa drojdiilor, care constă în dezvoltarea unui mugure pe celula veclie, formînd o nouă celulă. • pl. *-i.* /v. ***înmuguri.***

înmugurít, -ă *adj.* **1** (*despre plante*) Care a dat muguri, care s-a acoperit cu muguri. *Intră între sălcii bătrîne abia înmugurite* (SADOV.). **2** Fig. (*despre idei, sentimente etc.*) Care începe să capete contur. • pl. *-ți, -te.* /v. ***înmuguri.***

înmuiá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică haine, rufe murdare etc.*) A introduce în apă (cu detergent) sau în alt lichid și a ține cîtva timp înainte de spălare; a muia. ◇ (*refl. pas.*) *Rufele s-au înmuiat.* **2** *tr.* (*compl. indică obiecte, părți ale corpului etc.*) A uda, a umezi introducînd într-un lichid. *Și-a înmuiat picioarele în apa izvorului.* ◆ Spec. (*compl. indică alimente*) A introduce într-un lichid, într-un sos etc. pentru a face mai moale, pentru a frăgezi. *A înmuiat pesmeții în lapte.* **3** *refl.* (*despre ochi*) A se umple de lacrimi; a se umezi. **4** *refl., tr.* A deveni sau a face să devină mai moale; a-și pierde din duritate, prin mărirea temperaturii sau prin amestec ori îmbibare cu un lichid. *Pămîntul s-a înmuiat din cauza ploilor.* ◇ Fig. (*tr.*) *Dalta-i... înmoaie cu gîndirea-i temerară Piatra rece* (EMIN.). ◆ (*tr.; compl. indică materii sub formă de pulbere*) A preface în pastă, amestecînd cu un lichid. *A înmuiat cimentul.* ◆ (*tr.; compl. indică băuturi alcoolice*) A amesteca cu apă, pentru a reduce tăria. **5** *refl.* Fig. (*despre oameni*) A deveni mai bun, mai blînd; a se potoli, a se calma, a se liniști. *După acea discuție băiatul s-a mai înmuiat.* ◇ Ext. *Vocea i s-a înmuiat.* ◆ (*tr., refl.*) A (se) înduioșa, a (se) îmbuna. ◇ Expr. *A (i) se înmuia (cuiva) inima* v. inimă. ◆ (*despre aprecieri, afirmații etc.*) A căpăta un conținut mai puțin dur. **6** *refl.* (*despre viscol, vînt etc.*) A scădea în intensitate; a se domoli, a se potoli. **7** *refl.* (*despre vreme*) A deveni mai puțin aspră. *Cu-a mele coate eu cerc vremea de se-nmoaie* (EMIN.). **8** *refl.* Fig. (*despre ființe sau părți ale corpului lor*) A-și pierde puterea, vlaga; a se moleși. ◇ Expr. *A i se înmuia cuiva (mîinile și) picioarele* v. picior. ◆ (*despre mișcări*) A-și domoli avîntul; a se tempera. **9** *refl.* (*lingv.; despre sunete*) A se palataliza. • prez. ind. *înmói.* /***în*** + ***muia.***

înmuiát, -ă *adj.* **1** (*despre haine, rufe murdare etc.*) Care este introdus în apă (cu detergent) sau în alt lichid și ținut cîtva timp înainte de a fi spălat. **2** (*despre obiecte, părți ale corpului etc.*) Care este ud; umezit. **3** (*despre ochi*) Înlăcrimat. *Surid cu buzele arse și-mi simt ochii înmuiați* (CA. PETR.). **4** Care a devenit moale, prin mărirea temperaturii sau prin amestecare ori îmbibare cu un lichid. *Luminare înmuiată.* **5** Fig. (*despre oameni*) Care este potolit, liniștit; calmat. ◆ Care este cuprins de duioșie; înduioșat, mișcat. **6** Fig. (*despre ființe sau părți ale corpului lor*) Care este lipsit de vlagă sau de putere. **7** (*despre viscol, vînt etc.*) Care a scăzut în intensitate. • pl. *-ți, -te.* /v. ***înmuia.***

înmuiére *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *înmuia* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***înmuia.***

înmuietór *s.n.* Vas special, de beton sau de oțel, în care se lasă la înmuiat cerealele, înainte de a fi puse la încolțit. • pl. *-oare.* /***înmuia*** + *-ător.*

înmulți *vb. IV.* **1** *refl., tr.* A (se) mări numeric sau cantitativ (de un anumit număr de ori); ext. a spori, a crește. *În zadar guvernă regii lumea cu înțelepciune, Se-nmulțesc semnele rele, se-mpuțin faptele bune* (EMIN.). ◆ A se îndesi, a se îngroșa. *Rîndurile s-au înmulțit.* **2** *tr.* (*mat.; compl. indică numere*) A efectua operația de înmulțire; a multiplica. **3** *refl.* (*biol.; despre specii*) A-și mări numărul de exemplare prin reproducere; a se reproduce. *Păsările se înmulțesc prin ouă.* • prez.ind. *-esc.* /***în*** + ***mulți***, pl. lui *mult* + *-i.*

înmulțíre *s.f.* **1** Mărire a unui număr sau a unei cantități (de un anumit număr de ori); ext. creștere, sporire. *Anul acesta s-a remarcat înmulțirea numărului de participanți la simpozionul organizat de Facultatea de Chimie.* **2** (*mat.; în opoz. cu „împărțire”*) Una dintre cele patru operații matematice fundamentale prin care un număr (deînmulțitul) este mărit de atîtea ori cît arată alt număr (înmulțitorul) pentru a obține un rezultat numit produs; multiplicare. ◇ *Tabla înmulțirii* = tabel în care sînt înscrise produsele înmulțirii între ele a primelor zece numere. **3** (*biol.*) Reproducere a animalelor sau a plantelor. ◇ *Potențial de înmulțire* v. potențial. *Înmulțire vegetativă* v. vegetativ. • pl. *-i.* /v. ***înmulți.***

înmulțít, -ă *adj.* Care este mai mare numeric sau cantitativ (de un anumit număr de ori); ext. mărit, sporit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***înmulți.***

înmulțítor, -oáre *adj., s.m.* **1** *adj.* Care face ca ceva să se mărească numeric sau cantitativ. **2** *s.m.* (*mat.*) Număr cu care se înmulțește alt număr; număr care arată de cîte ori se mărește alt număr prin operația de înmulțire. • pl. *-ori, -oare.* /***înmulți*** + *-tor.*

înmurgí *vb. IV. intr., refl. impers.* (*mai ales poet.*) A se face seară; a se însera, a amurgi. ◇ Loc.adv. *Pe înmurgite* = în amurg. • prez.ind. pers. 3 *-ește.* /***în*** + ***amurg*** + *-i.*

înmurgít *s.n.* (*mai ales poet.*) Perioadă de timp dintre apusul soarelui și lăsarea nopții; înserare, amurg. • /v. ***înmurgi.***

înnavetáre *s.f.* (*nav.*) Operație de încărcare și transportare cu navetele. • pl. *-ări.* /***în*** + ***navetă*** + *-are.*

înnăclăí *vb. IV. tr., refl.* A (se) acoperi cu o substanță lipicioasă sau cu murdărie. • prez.ind. *-iesc.* /***în*** + ***năclăi.***

înnădí *vb. IV.* **I** *tr.* (*compl. indică obiecte, piese etc.*) A uni prinzînd capăt la capăt prin lipire, sudare, înnodare etc. ◆ (*compl. indică bucăți de material textil de același fel*) A mări sau a lungi prin coasere; a lega capăt de capăt (prin coasere, împletire); a adăuga. *A înnădit cămașa.* ◇ Fig. *Lăutarii îi ziseră mai departe, ca să înnădească veselia întreruptă* (CA. PETR.). **II** *refl.* **1** (*despre pești*) A se obișnui să vină la mîncarea dată ca nadă. ◆ (*despre animale*) A prinde obiceiul de a veni la (o anumită) hrană. **2** (*despre oameni; urmat de determ. introduse de obicei prin prep. „la”*) A prinde un anumit obicei (rău, nepermis); a se obișnui cu ceva bun; a se nărăvi. ◇ Expr. *A se înnădi la cașcaval* = a se obrăznici, a-și lua nasul la purtare. *A se înnădi la vorbă* = a se porni la vorbă, a sta la taifas. **3** (*despre oameni*) A se obișnui să meargă prea des undeva. *S-a înnădit la noi la masă.* ◇ (*tr.*) *Vezi, nu mi-l înnădi pe aici* (PAS) • prez.ind. *-esc.* /***în*** + ***nadă*** + *-i.*

înnădíre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *înnădi* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***înnădi.***

înnădít, -ă *adj.* **1** (*despre obiecte, piese etc.*) Care este prins capăt la capăt prin lipire, sudare, înnodare etc. **2** (*despre bucăți de material textil, obiecte etc.*) Care este cusut, înnodat, sudat etc. cu o bucată (de același fel) pentru a-l mări sau lungi; unit, îmbinat cu o bucată de același fel. **3** (*despre pești*) Care vine la nadă. **4** (*despre oameni*) Care a prins un obicei (rău). **5** (*despre oameni*) Care s-a obișnuit să meargă prea des undeva. • pl. *-ți, -te.* /v. ***înnădi.***

înnăditór, -oáre *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care adaugă unui obiect, unei piese etc. o bucată de același fel, prin coasere, lipire, sudare. **2** *adj.* (*despre oameni*) Care a prins un anumit obicei (rău, nepermis). • pl. *-ori, -oare.* /***înnădi*** + *-tor.*

înnăditúră *s.f.* **1** Bucată înnădită; nadă, năditură. **2** Loc unde s-a înnădit ceva. *Stofa avea altă culoare pe înnăditură.* • pl. *-i.* /***înnădi*** + *-tură.*

înnăimí *vb. IV. tr., refl.* (*înv.*) A (se) năimi. • prez. ind. *-esc.* /***în*** + ***năimi.***

înnămeți *vb. IV. tr.* (*pop.*) A năme̦ți. • prez.ind. *-esc.* /***în*** + ***năme̦ți.***

înnămolí *vb. IV. refl.* **1** A se cufunda în nămol (fără a mai putea ieși); a (se) murdări de nămol; a (se) îngloda (1). *Căruța s-a înnămolit în drum.* ◆ Fig. A intra într-o activitate, într-o afacere proastă, ajungînd la stagnare sau eșec. *Totul a început bine, apoi s-a înnămolit.* **2** (*despre albiile rîurilor*) A-și micșora adîncimea, a se îngusta din cauza aluviunilor depuse. • prez.ind. *-esc.* și (*reg.*) *înnomolí vb. IV.* /***în*** + ***nămol*** + *-i.*

înnămolíre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *înnămoli* și rezultatul ei; înglodare. • pl. *-i.* și (*reg.*) *înnomolíre s.f.* /v. ***înnămoli.***

înnămolít, -ă *adj.* (*despre ființe, vehicule etc.*) Care este cufundat în nămol; care este plin de nămol; înglodat (1), nămolit. ◆ Care este murdar de nămol. • pl. *-ți, -te.* și (*reg.*) *înnomolít, -ă adj.* /v. ***înnămoli.***

înnărăví *vb. IV. refl., tr.* (*reg.*) A (se) nărăvi. • prez. ind. *-esc.* /***în*** + ***nărăvi.***

înnăscút, -ă *adj.* (*despre calități fizice sau psihice*) **1** Care aparține cuiva din naștere; nativ. *Talent înnăscut.* ◇ *Idee înnăscută* v. idee. **2** Cu care se naște cineva; congenital, ereditar. *Defect fizic înnăscut.* • pl. *-ți, -te.* /***în*** + ***născut***, după fr. *inné*, it. *innato.*

înnebuní *vb. IV.* **1** *intr.* (*med., psih.; despre oameni*) A fi atins de nebunie; a-și pierde facultățile mintale; a deveni nebun; a se aliena, (*pop.; fam.*) a se sminti. ◇ (*cu sens atenuat*) *De dragul tău de mult înnebuneam, Sau că muream de-atîta fericire* (EMIN.). ◇ Expr. (*tr.; fam.*) *Nu mă-nnebuni!*, se spune pentru a exprima mirarea, surprinderea sau neîncrederea față de cele auzite. *Ai înnebunit?*, exclamație de dezaprobare, de revoltă față de ceea ce spune sau face cineva. *A (se) înnebuni după cineva* (sau *după ceva*) = a iubi, a dori foarte mult pe cineva sau ceva. **2** *tr.* (*compl. indică oameni*) A face să-și piardă calmul, stăpînirea de sine; a agasa, a enerva. *Gălăgia din curte l-a înnebunit.* ◆ (*fam.*) A sîcîi, a supăra prin insistențe exagerate. *L-a înnebunit cu atîtea rugăminți.* ◆ Exager. A scoate din starea normală; a zăpăci, a buimăci. ◇ Expr. *A înnebuni de cap* (pe cineva) = a zăpăci (pe cineva). • prez.ind. *-esc.* /***în*** + ***nebun*** + *-i.*

înnebunire *s.f.* Faptul de *a înnebuni.* • pl. *-i.* /v. ***înnebuni.***

înnebunít, -ă *adj.* (*despre oameni*) **1** (*med.*) Care este atins de nebunie; care și-a pierdut facultățile mintale; nebun, alienat, (*pop.; fam.*) smintit. **2** Ext. (*de obicei urmat de determ. introduse prin prep. „de”*) Care este surescitat, agitat. *Era înnebunit de griji.* **3** (*despre oameni*) Care este foarte îndrăgostit de cineva sau de ceva. • pl. *-ți, -te.* /v. ***înnebuni.***

înnebunitór, -oáre *adj.* Care face pe cineva să înnebunească, care este în stare să scoată din minți pe cineva; exasperant, sîcîitor, stresant. *Un zgomot înnebunitor.* • pl. *-ori, -oare.* /***înnebuni*** + *-tor.*

înnegreálă *s.f.* Înnegrire (1). • pl. *-eli.* /***înnegri*** + *-eală.*

înnegrí *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică obiecte*) A colora în negru; a da cu vopsea neagră. ◇ Expr. (*fam.*) *A înnegri hîrtia* = a scrie. *Cu gîndiri și cu imagini Înnegrit-am multe pagini* (EMIN.). ◆ (*refl.*) A prinde o culoare neagră; a-și pierde culoarea inițială, căpătînd, sub acțiunea unor factori externi, o culoare neagră. *Zidul s-a înnegrit din cauza ploilor.* ◇ Fig. *Iar catapeteasma lumii în adînc s-a înnegrit* (EMIN.). Δ (*tr. fact.*) *Înnegrind tot orizontul cu-a lor zeci de mii de scuturi, Se mișcau îngrozitoare ca păduri de lănci și săbii* (EMIN.). ◆ Fig. (*despre lucruri negre*) A face ca obiectele înconjurătoare să pară de culoare neagră. *Stoluri de ciori înnegresc ramurile copacilor* (VLAH.). **2** *refl.* (*despre piele*, ext., *despre oameni*) A deveni negru sub acțiunea razelor solare; a se bronza. **3** *tr., refl.* A (se) murdări, a (se) păta. *S-a înnegrit pe picioare de la praf.* **4** *refl.* (*despre plante*) A se vesteji. *Busuiocul s-a înnegrit* (ALECS.). **5** *tr., refl.* A face să devină sau

a deveni de culoare închisă; a (se) întuneca (5). *S-a înnegrit la față de mînie.* **6** *intr.* A apărea, a se detașa ca o pată întunecată pe un fond de culoare deschisă. ◇ (*tr.*) *Norii au început să înnegrească cerul.* **7** *tr.* Fig. (*compl. indică oameni*) A prezenta, a descrie în culori sumbre; a vorbi de rău; a defăima, a ponegri. *Nu pot să fiu prieten cu el, pentru că mă înnegrește față de colegii mei.* **8** *refl.* (*fotogr.*) A se voala. *Filmul s-a înnegrit.* • prez.ind. *-esc.* /***în*** + ***negru*** + *-i.*

înnegríre *s.f.* **1** Colorare în negru (a unui obiect); înnegreală. **2** Bronzare. **3** (*fiz.*) Mărime care exprimă gradul de opacitate a unei plăci sau a unui film fotografic după developare, proporțională cu energia radiației incidente și cu timpul de expunere. **4** (*fotogr.*) Voalare. *Înnegrirea clișeului.* **5** (*fitopat.*) *Înnegrirea bazei tulpinilor* = boală a cartofului provocată de bacteria *Erwinia phytophthora. Înnegrirea lemnului* = colorarea în brun-negricios a lemnului atacat de unele ciuperci. *Înnegrirea nervurilor* = denumire dată unor boli ale plantelor, caracterizate în special prin înnegrirea nervurilor. *Înnegrirea spicului* = boală a cerealelor provocată de ciupercile *Dilophia graminis* și *Mycosphaerella tulasnei.* • pl. *-i.* /v. ***înnegri.***

înnegrít, -á *adj.* **1** (*despre obiecte*) Care este vopsit în negru. ◆ Care a prins o culoare neagră; care și-a pierdut culoarea inițială, căpătînd, sub acțiunea unor factori externi, o culoare neagră. *Prin ziduri înnegrite, prin izul umezelii, Al morții rece spirit se strecură-n tăcere* (EMIN.). **2** (*mai ales despre haine*) Care și-a schimbat culoarea, căpătînd nuanțe de cenușiu spre negru, ca urmare a uzurii, a murdăriei etc. *Gulerul înnegrit al hainei îi dădea o înfățișare neglijentă.* **3** (*pop.; fam.; despre oameni*, ext., *despre ținută*) (Îmbrăcat în haine) de doliu. *Cînd am văzut-o cu haina înnegrită mi-am dat seama că i-a murit cineva apropiat.* **4** (*despre oameni*) Care este bronzat. **5** (*fotogr.; despre clișee*) Care s-a voalat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***înnegri.***

înnegurá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A (se) acoperi cu negură, cu ceață; a (se) învălui în ceață; a (se) întuneca (2). *Cerul s-a înnegurat.* ◆ Fig. (*refl.; despre ochi, vedere etc.*) A se împăienjeni (2), a se încețoșa (2). *Ochii i s-au înnegurat de tristețe.* ◇ (*tr.*) *Lacrimile i-au înnegurat ochii.* ◆ (*refl.; despre rațiune, judecată etc.*) A pierde din capacitatea de a percepe clar obiectele din realitatea înconjurătoare; a se tulbura, a se întuneca. **2** *refl.* Fig. (*despre oameni*) A se întrista, a se mîhni, a se posomorî. *L-am întîlnit și era înnegurat de necaz.* ◆ Ext. (*despre înfățișare, privire etc.*) A căpăta o expresie tristă, posomorîtă; a se întuneca (9). • prez.ind. *-ez.* /***în*** + ***negură*** + *-a.*

înneguráre *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *înnegura.* • pl. *-ări.* /v. ***înnegura.***

înnegurát, -ă *adj.* **1** (*despre cer*) Care este acoperit de negură, de ceață; întunecat (1), închis[2] (12). *Vulturi peste văi înnegurate, Grei atîrnă cu întinse aripi și priviri țintate* (EMIN.). **2** Fig. (*despre oameni*) Care este posomorît, mîhnit. ◆ Ext. (*despre înfățișare, privire etc.*) Care trădează întristare. *Cîțiva boieri cu privirile înnegurate pătrunseră pînă la Tomșa* (SADOV.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***înnegura.***

înnemuri[1] *vb. IV. tr.* (*înv.; mai ales poet.; compl. indică oameni, fapte etc.*) A face să trăiască veșnic în memoria oamenilor, a face nemuritor; a imortaliza. • prez. ind. *-esc.* /***în*** + ***ne*** + ***muri***, după fr. *immortaliser.*

înnemuri[2] *vb. IV. refl. recipr.* (*reg.*) A se înrudi. *S-au înnemurit prin căsătorie.* • prez.ind. *-esc.* /***în*** + ***neamuri***, pl. lui *neam* + *-i.*

înnemurire *s.f.* (*reg.*) Înrudire. • pl. *-i.* /v. ***înnemuri***[2].

înnisipá *vb. I. refl.* **1** (*despre drumuri, vase maritime etc.*) A se acoperi cu un strat de nisip. **2** (*despre canale, conducte etc.*) A se înfunda cu nisip. • prez.ind. pers. 3 *-ează.* /***în*** + ***nisip*** + *-a.*

înnisipáre *s.f.* Acțiunea de *a se înnisipa* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***innisipa.***

înnobilá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică oameni*) A învesti cu un titlu de nobilețe. *L-a înnobilat conte.* **2** *tr., refl.* Fig. A deveni sau a face ca cineva să devină distins, rafinat (prin cultură, educație etc.). ◇ Ext. (*refl.; despre înfățișarea oamenilor sau despre manifestări, gesturi etc. ale lor*) *Observă că înfățișarea ei s-a înnobilat.* **3** *tr.* (*biol.; compl. indică specii de plante sau rase de animale*) A îmbunătăți, a ameliora. **4** *tr.* (*compl. indică vinuri*) A face mai bun, mai fin, utilizînd soiuri nobile de struguri. **5** *tr.* (*compl. indică materiale, metale etc.*) A face să-și îmbunătățească proprietățile prin procedee fizice sau chimice. • prez.ind. *-ez.* /***în*** + ***nobil*** + *-a*, după fr. *anoblir, ennoblir*, lat., it. ***nobilitare.***

înnobiláre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *înnobila* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***înnobila.***

înnobilát, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care a fost învestit cu un titlu de nobilețe. **2** Fig. (*despre oameni*) Care a devenit distins, rafinat (prin cultură, educație etc.). **3** (*despre animale, plante etc.*) Care are calități îmbunătățite. **4** (*despre vinuri*) Care este bun, fin. **5** (*despre materiale, metale etc.*) Care și-a îmbunătățit proprietățile prin procedee fizice sau chimice. • pl. *-ți, -te.* /v. ***înnobila.***

înnodá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică ațe, sfori, funii etc.*) A uni, a lega printr-un nod. *A înnodat șireturile.* ◆ (*refl.*) A se strînge într-un nod. ◇ Expr. *A se înnoda la vorbă* (ori *la ceartă*) sau (*tr.*) *a-și înnoda vorbele* = *a*) a se pune pe ceartă; *b*) a se porni la vorbă, la taifas. *Între-un poet nemernic, ce vorbele înnoadă* (EMIN.). *A se înnoda cu cineva* = a începe o relație de dragoste cu cineva. ◇ Ext. (*refl. pas.*) *O coadă groasă se înnoda la ceafă* (SADOV.). Δ Expr. *A înnoda coada la câini* (sau *câinii în coadă*) v. coadă. **2** Fig. (*compl. indică bani, averi etc.*) A strînge din greu, puțin cîte puțin; a agonisi. *A înnodat ceva avere.* **3** Fig. A improviza, a înjgheba (2), a alcătui. *Prietenii îl găsiră, pe cînd înnoda altă carte în bojdeucă* (CĂL.). • prez.ind. *înnód.* /***în*** + ***nod*** + *-a.*

înnodáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *înnoda* și rezultatul ei; (*pop.*) înnodătură (1). • pl. *-ări.* /v. ***înnoda.***

înnodát, -á *adj.* (*despre ațe, sfori, funii etc.*) Care este legat, unit printr-un nod. • pl. *-ți, -te.* /v. ***înnoda.***

înnodătúră *s.f.* (*pop.*) **1** Înnodare. **2** Concr. Nod. **3** Concr. Obiect, lucru înnodat. • pl. *-i.* /***înnoda*** + *-ătură.*

înnodurá *vb. I. tr.* (*țes.; înv.; compl. indică fire de urzeală*) A împreuna. • prez.ind. *-ez.* /***în*** + ***noduri***, pl. lui *nod* + *-a.*

înnoí *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică obiecte*) A face ca nou, înlocuind sau reparînd partea uzată, veche. ◆ (*compl. indică clădiri*) A renova. **2** *tr.* A pune un lucru nou în locul altuia vechi; a schimba, a modifica. *A înnoit vitrina cu exponate de sezon.* **3** *refl.* (*despre oameni*) A se îmbrăca cu ceva nou; a-și face sau a-și pune haine noi. *De Paște, copilul s-a înnoit din cap pînă în picioare.* **4** *intr.* (*despre plante*) A crește din nou; a se reface, a se regenera. *Am dat de fînețe cosite, pe care înnoia otava* (SADOV.). ◆ Fig. (*refl.*) A se împrospăta, a se redeștepta. *Ș-o da o ploaie cu soare... Dragostea să se-înnoiască* (POP.). **5** *tr.* (*compl. indică acțiuni*) A face încă o dată; a repeta, a relua. **6** *tr.* (*compl. indică documente, legitimații, autorizații etc.*) A face să fie valabil pe un termen nou. *Pentru a mai putea călători cu mașina personală, a fost nevoit să-și înnoiască permisul.* **7** *tr.* (*compl. indică proiecte, tehnologii etc.*) A face să introducă, să aducă o noutate într-un domeniu, într-un sistem etc. ◆ A moderniza. *A înnoit metodele de predare în școli.* • prez.ind. *-iesc.* /***în*** + ***nou*** + *-i.*

înnoíre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *înnoi* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***înnoi.***

înnoít, -ă *adj.* **1** (*despre obiecte*) Care este făcut din (sau ca) nou, care este reparat, refăcut. *Mobila înnoită se potrivea foarte bine în această cameră.* **2** (*despre plante*) Care s-a regenerat. ◆ Fig. Care este schimbat, primenit, împrospătat. **3** (*despre oameni*) Care este îmbrăcat cu ceva nou. **4** (*despre acțiuni*) Care este reluat; repetat. **5** (*despre documente, legitimații, autorizații etc.*) A cărui valabilitate a fost prelungită. **6** (*despre proiecte, tehnologii etc.*) Care introduce, aduce o noutate într-un domeniu, într-un sistem etc. ◆ Care s-a modernizat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***înnoi.***

înnoitór, -oáre *adj.* **1** Care înnoiește, inovează. *Spirit înnoitor.* **2** Care renovează. • sil. *-no-i-.* pl. *-ori, -oare.* /***înnoi*** + *-tor.*

înnomolí *vb. IV.* v. înnămoli.

înnomolíre *s.f.* v. înnămolire.

înnomolít, -ă *adj.* v. înnămolit.

înnoptá *vb. I.* **1** *intr., refl. impers.* A se face noapte; a se întuneca. *Pustiu adînc... și-ncepe a-nnopta, Și-aud gemînd amorul meu defunct* (BACOV.). ◇ Loc.adv. *Pe înnoptat* (sau *înnoptate*) = la căderea nopții. **2** *intr.* (*mai ales despre oameni*) A rămîne, a petrece noaptea undeva. • prez.ind. *-ez.* și *noptá vb. I.* /***în*** + ***noapte*** + *-a.*

înnoptáre *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *înnopta*; înnoptat[1]. • pl. *-ări.* /v. ***înnopta.***

înnoptát[1] *s.n.* Înnoptare. • /v. ***înnopta.***

înnoptát[2]**, -ă** *adj.* Peste care s-a lăsat noaptea; care este învăluit în întunericul nopții. ◆ Fig. (*despre oameni*) Care este întunecat, posomorît. • pl. *-ți, -te.* /v. ***înnopta.***

înnorá *vb. I.* **1** *intr., refl. impers.* A apărea mulți nori pe cer. ◆ (*pop.; despre soare, lună*) A se întuneca din cauza norilor. **2** *tr., refl.* Fig. A deveni sau a face să devină amărît; a (se) întrista, a (se) posomorî. • prez. ind. *-ez.* și *înnourá vb. I.* /***în*** + ***nor*** + *-a.*

înnoráre *s.f.* **1** Faptul de *a* (*se*) *înnora*; acoperire cu nori a cerului. **2** Fig. Stare sufletească apăsătoare; tristețe, mîhnire. • pl. *-ări.* și *înnouráre s.f.* /v. ***înnora.***

înnorát, -ă *adj.* **1** (*despre cer*) Care este acoperit de nori. ◆ (*pop.; despre soare, lună*) Care este întunecat din cauza norilor. ◆ (*despre locuri*) Care este umbrit de nori. **2** Fig. (*despre oameni*) Care este trist, posomorît. *Umbla-ntunecată și tot înnorată, Nu o vedea nimeni să rîză* (PANN). • pl. *-ți, -te.* și *înnourát, -ă adj.* /v. ***înnora.***

înnoroí *vb. IV. tr., refl.* **1** A (se) umple de noroi; a (se) îngloda (1). **2** Ext. A (se) murdări. • prez.ind. *-iesc.* și *înnoroiá vb. I.* /***în*** + ***noroi*** + *-i.*

înnoroiá *vb. I.* v. înnoroi.

înnoroiát, -á *adj.* v. înnoroit.

înnoroíre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *înnoroi* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***înnoroi.***

înnoroít, -ă *adj.* (*despre ființe, vehicule etc.*) **1** Umplut de noroi; îngîodat (1). **2** Ext. Murdărit. • pl. *-ți, -te.* și *înnoroiát, -ă adj.* /v. ***înnoroi.***

înnourá *vb. I.* v. înnora.

înnouráre *s.f.* v. înnorare.

înnourát, -ă *adj.* v. înnorat.

înoculá *vb. I.* v. inocula.

înoptí *vb. IV. tr.* A împărți ceva în opt părți. • prez. ind. *-esc.* /***în*** + ***opt*** + *-i.*

înót *s.n.* **1** Plutire și înaintare în apă cu ajutorul membrelor corpului, prin mișcări ritmice; deplasare la suprafața sau în interiorul apei; înotare, înotat. ◇ Loc.adv. *De-a înotul* = înotînd. ◆ (*adv.; în constr. cu vb. ca „a trece", „a străbate"*) Înotînd. *Se aruncă cu calul în apă, o trece înot dincolo de cela mal* (CR.). **2** (*sport*) Ramură sportivă în care se întrec, după anumite reguli, în bazine special amenajate, mai mulți înotători. ◇ *Înot sincron* (sau *artistic*) = cea mai recentă disciplină a natației, practicată numai de femei, care constă în interpretarea ritmică a unei serii de figuri acrobatice executate deasupra apei și în apă, pe un fond muzical. • /de la ***înota***, prin derivare regresivă.

înot (1)

înotá *vb. I. intr.* **1** (*despre ființe*) A face anumite mișcări ritmice cu ajutorul membrelor corpului pentru a înainta la suprafața apei sau în apă. *Intră în baltă... și înotă în zvîcnituri și stropi spre rațe* (SADOV.). ◇ Expr. *A înota cîinește* v. cîinește. *A înota iepurește* v. iepurește. *A înota în contra valurilor* v. val. *A înota voinicește* v. voinicește. ◆ (*pop.; tr.; compl. indică ape, rîuri etc.*) A trece înot. *Bărbat oi lua Care s-a afla Dunărea să-noate* (ALECS.). **2** (*despre corpuri, obiecte*) A se mișca într-un mediu lichid; a pluti. **3** A fi cufundat într-un lichid; a fi înconjurat din toate părțile de un lichid. *Și tu te aperi surîzînd, c-o mîn-acoperi sînii, Privirea ta înoată ud, cînd blîndă, cînd ostilă* (EMIN.). ◆ Fig. A fi prins, înconjurat din toate părțile de ceva; a fi copleșit. *Trecătorii din strada mare zăreau înlăuntru un mare număr de dame și cavaleri înotînd în valuri de lumină* (ALECS.). **4** Fig. (*despre oameni; cu determ. care indică averi, bogății*) A avea din abundență; a se lăfăi. *Omul acesta înoată în bani.* ◇ Expr. *A înota în aur* v. aur. *A înota în miere* v. miere. *A înota în seu* v. seu. **5** Fig. (*despre ființe, vehicule etc.*) A străbate sau a înainta cu greu prin noroi, prin zăpadă etc. *După topirea zăpezii, mașinile înotau prin noroi*

pe drumul de țară. • prez.ind. *înót.* /lat. pop. ***înnotare*** *= **innatare.***

înotáre *s.f.* Acțiunea de *a înota* și rezultatul ei; (*pop.*) înotătură, (*înv.*) înotat (1). • pl. *-ări.* /v. ***înota.***

înotát *s.n.* (*înv.*) Înotare. • /v. ***înota.***

înotátor, -oáre *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* (*despre ființe*) Care știe să înoate, care înoată. **2** *s.m., s.f.* Persoană care înoată; sportiv care practică înotul. **3** *s.f.* (*zool.*) Organ sub formă de aripioară la pești sau la alte animale acvatice, care servește la deplasare sau la stabilitate. ◇ (*adj.*) *Băşică înotătoare* v. băşică. *Vezică înotătoare* v. vezică. **4** *s.f.* (*ornit.; la pl.*) Ordin al păsărilor care înoată; (*și la sg.*) pasăre care face parte din acest ordin. • pl. *-ori, -oare.* /***înota*** + *-ător.*

înotătúră *s.f.* (*pop.*) Înotare. • pl. *-i.* /***înota*** + *-ură.*

înrădăcină *vb. I. refl.* **1** (*bot.; despre plante*) A se fixa în pământ prin rădăcini; a prinde rădăcini. **2** Fig. (*despre oameni*) A se stabili într-o localitate, într-o țară etc.; a prinde rădăcini undeva; a se încetățeni, a se împământeni (1). ◆ Ext. (*despre obiceiuri, idei etc.*) A pătrunde adînc în conștiință, în deprinderi etc. • prez.ind. *-ez.* /***în*** + ***rădăcină*** + *-a.*

înrădăcinare *s.f.* Acțiunea de *a se înrădăcina* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***înrădăcina.***

înrădăcinát, -ă *adj.* **1** (*bot.; despre plante*) Fixat în pământ prin rădăcini. **2** Fig. (*despre oameni*) Care s-a stabilit într-un loc; încetățenit, împământenit. ◆ Ext. (*despre obiceiuri, idei etc.*) Pătruns adînc în conștiință, în deprinderi etc. • pl. *-ți, -te.* /v. ***înrădăcina.***

înrăi *vb. IV. refl., tr.* **1** A deveni sau a face să devină (mai) rău. *Nopțile lungi și necazurile îl înrăiau pe Gore* (G. M. ZAMF.). **2** A (se) agrava, a (se) înrăutăți, a (se) deteriora. *Atmosfera din zona conflictului s-a înrăit.* • prez.ind. *-iesc.* /***în*** + ***rău*** + *-i.*

înrăíre *s.f.* Faptul de *a (se) înrăi.* • /v. ***înrăi.***

înrăít, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care a devenit (mai) rău; care este plin de ură. ◆ Care a căpătat deprinderi rele; care este cuprins de o patimă rea. *Un jucător de poker înrăit.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***înrăi.***

înrămá *vb. I. tr.* (*compl. indică tablouri, fotografii etc.*) A pune într-o ramă, într-un cadru; a încadra (1). • prez.ind. *-ez.* /***în*** + ***ramă*** + *-a.*

înrămáre *s.f.* Acțiunea de *a înrăma* și rezultatul ei; încadrare. • pl. *-ări.* /v. ***înrăma.***

înrămát, -ă *adj.* (*despre tablouri, fotografii etc.*) Care este pus în ramă. • pl. *-ți, -te.* /v. ***înrăma.***

înrăutățí *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică situații, stări etc.*) A face să devină (mai) rău; a agrava. *Grevele repetate înrăutățesc situația economică a țării.* ◇ (*refl.*) *Boala s-a înrăutățit.* **2** *refl.* (*despre vreme*) A se strica. **3** *refl.* (*despre atitudini, relații etc.*) A se înăspri (8). • sil. *-ră-u-.* prez.ind. *-esc.* /***în*** + ***răutate*** + *-i.*

înrăutățíre *s.f.* Faptul de *a (se) înrăutăți*; evoluție spre (mai) rău. • sil *-ră-u-.* pl. *-i.* /v. ***înrăutăți.***

înrăutățít, -ă *adj.* (*despre situații, stări etc.*) Care a devenit (mai) rău; care s-a agravat. • sil. *-ră-u-.* pl. *-ți, -te.* /v. ***înrăutăți.***

înregimentá *vb. I. refl., tr.* A intra sau a face să intre într-o grupare, într-un partid etc.; a (se) înrola (2). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***enrégimenter.***

înregimentáre *s.f.* Acțiunea de *a (se) înregimenta* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***înregimenta.***

înregimentát, -ă *adj.* Care face parte dintr-o grupare, dintr-un partid etc. • pl. *-ți, -te.* /v. ***înregimenta.***

înregistrá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică acte, cereri, scrisori etc.*) A înscrie într-un registru. *Au înregistrat corespondența primită.* **2** (*compl. indică evenimente, fapte, informații etc.*) A consemna, a nota. *Cronica înregistrează acest eveniment.* ◆ (*compl. indică bunuri materiale*) A inventaria. ◆ Fig. (*compl. indică date, informații etc.*) A fixa în memorie, a întipări în minte; a reține, a memora. **3** (*fiz.; compl. indică fenomene naturale; despre aparate de precizie*) A înscrie grafic; a recepta, a recepționa; a măsura. *Seismografele înregistrează cutremurele de pământ. Termometrul înregistrează o temperatură joasă.* ◇ Fig. *Sondajele de opinie înregistrează opțiunile electoratului.* **4** (*compl. indică sunete, imagini etc.*) A imprima pe un suport (discuri de gramofon, benzi magnetice, pelicule fotosensibile etc.), prin metode electromagnetice, în vederea păstrării și a redării lor ulterioare. *A înregistrat o melodie.* **5** Fig. (*compl. indică succese, rezultate etc.*) A obține printr-un efort; a dobîndi, a repurta. **6** (*compl. indică bagaje, valize etc.*) A preda unui serviciu specializat, înaintea plecării unui tren sau avion, pentru cîntărire și etichetare. **7** (*compl. indică vehicule*) A înmatricula. **8** (*psih.; compl. indică senzații*) A percepe. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***enregistrer.***

înregistrábil, -ă *adj.* Care poate fi înregistrat; care merită să fie înregistrat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***enregistrable.***

înregistráre *s.f.* **1** Acțiunea de *a (se) înregistra* și rezultatul ei. ◆ Concr. Ceea ce a fost înregistrat. **2** (*inform.*) Stocare a bazelor de date sau a unei unități complete de articole de date corelate într-un program de gestionare. **3** Fixare pe un suport (discuri de gramofon, benzi magnetice, pelicule fotosensibile etc.) a unor sunete, imagini etc., în vederea păstrării lor un timp nedeterminat și a redării lor ulterioare; imprimare. *Înregistrarea unei melodii.* ◆ Concr. Disc, bandă magnetică, peliculă etc. care conțin semnale purtătoare de informații din diferite domenii. *Am multe înregistrări cu muzică simfonică.* **4** (*fiz.*) Trasare automată pe un suport, cu un dispozitiv de măsurare, a curbei care reprezintă variația unei mărimi. **5** (*fiz.*) Receptare a unor fenomene naturale cu ajutorul unor aparate, care se consemnează grafic. *Înregistrarea undelor sonore.* **6** (*cu determ. în gen.*) Înmatriculare. *Înregistrarea unui vehicul.* **7** (*econ.*) Înscriere în contabilitate a unei operațiuni economice sau financiare. ◇ *Dublă înregistrare* v. dublu. • pl. *-ări.* /v. ***înregistra.***

înregistrát, -ă *adj.* **1** (*despre acte, cereri, scrisori etc.*) Care este înscris într-un registru. **2** (*despre evenimente, fapte, informații etc.*) Care este consemnat, notat. **3** (*despre vehicule*) Înmatriculat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***înregistra.***

înregistrátor, -oáre *adj., s.m., s.f.* (Aparat, dispozitiv, persoană) care înregistrează ceva sau pe cineva. • pl. *-ori, -oare.* /***înregistra*** + *-tor*, după fr. *enregistreur.*

înrîurí *vb. IV. tr., intr.* A exercita o influență asupra cuiva sau a ceva; a influența. *I-a înrîurit profund stilul.* • sil. *-rî-u-.* prez.ind. *-esc.* /***în*** + ***rîuri***, pl. lui *rîu* + *-i*, după fr. *influer, influence*, germ. *beeinflussen.*

înrîurire *s.f.* **1** Acțiunea de *a înrîuri* și rezultatul ei. **2** Autoritate de care se bucură cineva; prestigiu, reputație, respect. *Savantul beneficiază de o mare înrîurire în lumea academică.* • sil. *-rî-u-.* pl. *-i.* /v. ***înrîuri.***

înrîurít, -ă *adj.* Care este influențat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***înrîuri.***

înrobí *vb. IV. tr.* **1** (*compl. indică oameni*) A face rob, a aduce în stare de rob; a face să depindă de cineva, luîndu-i libertatea. ◆ (*pop., înv.*) A întemnița. **2** (*compl. indică populații, popoare, țări etc.*) A supune, a subjuga (economic, politic etc.); a face să-și piardă independența. **3** Fig. (*compl. indică oameni*) A fascina, a cuceri prin farmec, printr-o atracție deosebită etc. *Privirea ei l-a înrobit.* ◆ (*despre pasiuni, sentimente, preocupări, vicii*) A pune stăpînire pe deplin pe cineva; a înlănțui, a subjuga. ◆ (*refl.; cu determ. în dat. sau introduse prin prep. „de”*) A se lăsa dominat, subjugat. *S-a înrobit băuturilor alcoolice.* **4** (*înv.*) A prăda. • prez.ind. *-esc.* /***în*** + ***rob*** + *-i.*

înrobíre *s.f.* Acțiunea de *a înrobi* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***înrobi.***

înrobít, -ă *adj.* **1** (*despre oameni, populații, popoare, țări etc.*) Care este subjugat, aservit. **2** Fig. (*despre oameni*) Care este fascinat, cucerit de ceva sau de cineva prin farmec, printr-o atracție deosebită etc. • pl. *-ți, -te.* /v. ***înrobi.***

înrobitór, -oáre *adj.* **1** (*despre oameni, popoare, țări*) Care înrobește, subjugă, supune pe cineva. **2** Fig. Care captivează, farmecă; fermecător. *S-a simțit cuprins de un sentiment înrobitor de fericire.* • pl. *-ori, -oare.* /***înrobi*** + *-tor.*

înrodí *vb. IV.* v. rodi.

înrolá *vb. I. tr., refl.* **1** (*milit.*) A (se) înscrie în rîndurile armatei; a (se) încorpora într-o unitate militară. **2** Ext. A (se) înscrie într-o organizație, într-un partid etc. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***enrôler.***

înroláre *s.f.* Acțiunea de *a (se) înrola* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***înrola.***

înrolát, -ă *adj.* **1** (*milit.*) Înscris în armată. **2** Ext. Înscris într-o organizație, într-un partid etc. • pl. *-ți, -te.* /v. ***înrola.***

înroșí *vb. IV.* **1** *tr., refl.* A (se) colora, a (se) vopsi în roșu; a face să capete sau a căpăta culoarea roșie. *Au înroșit ouăle pentru Paște.* **2** *refl.* (*despre față*, ext., *despre oameni*) A se face roșu (din cauza căldurii, a emoției etc.); a se îmbujora. ◇ Expr. *A se face* (sau *a se înroși*) *ca* (ori *cum e*) *gotca* v. gotcă. **3** *refl.* (*despre metale*) A se încinge în foc, a deveni incandescent. **4** *refl.* (*despre fructe, legume etc.*) A deveni roșu, prin coacere; ext. a se coace. *Cireșele s-au înroșit.* **5** *refl.* (*med.; despre ochi, piele etc.*) A deveni roșu; a se congestiona. • prez.ind. *-esc.* /***în*** + ***roșu*** + *-i.*

înroșíre *s.f.* Faptul de *a (se) înroși.* • pl. *-i.* /v. ***înroși.***

înroșít, -ă *adj.* **1** (*despre obiecte, ouă etc.*) Care a devenit roșu, care este colorat în roșu. **2** (*despre față*, ext. *despre oameni*) Care este îmbujorat (din cauza căldurii, a emoției etc.). **3** (*despre metale*) Care a devenit incandescent în foc. **4** (*med.; despre ochi, piele etc.*) Care este congestionat. **5** (*despre fructe*) Care s-a înroșit prin coacere; ext. care s-a copt. • pl. *-ți, -te.* /v. ***înroși.***

înrourá *vb. I. refl.* **1** (*despre iarbă, flori etc.*) A se acoperi de rouă. *Frunzele s-au înrourat.* **2** Fig. (*despre ochi, pleoape, gene etc.*) A se umezi de lacrimi. *Pleoapele copilului se înrourară de lacrimi.* • sil. *-ro-u-.* prez.ind. pers. 3 *-easă.* /***în*** + ***roura.***

înrourát, -ă *adj.* **1** (*despre iarbă, flori etc.*) Care este acoperit, plin de rouă. *Flori înrourate.* **2** Fig. (*despre ochi, pleoape, gene etc.*) Care este plin de lacrimi; umed. • sil. *-ro-u-.* pl. *-ți, -te.* /v. ***înroura.***

înrubedí *vb. IV. refl. recipr.* (*pop.; despre oameni*) A se înrudi (1). • prez.ind. *-esc.* /***în*** + ***rubed[enie]*** + *-i.*

înrudí *vb. IV.* (*adesea urmat de determ. introduse prin prep. „cu”*) **1** *refl. recipr.* (*despre oameni*) A fi sau a deveni rudă cu cineva; (*pop.*) a se înrubedi. *Cei doi se înrudeau după mamă.* **2** *refl.* Fig. A avea sau a căpăta trăsături comune cu cineva sau cu ceva. • prez. ind. *-esc.* /***în*** + ***rudă*** + *-i.*

înrudíre *s.f.* **1** Faptul de *a se înrudi*; rudire. *Înrudirea ei cu acea persoană i-a creat numai neplăceri.* ◇ *Înrudire de sînge* v. sînge. **2** Fig. Afinitate, apropiere, asemănare. *Există o evidentă înrudire între aceste două concepții filosofice.* • pl. *-i.* /v. ***înrudi.***

înrudít, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este sau a devenit rudă cu cineva. **2** Fig. Care prezintă trăsături comune cu cineva sau cu ceva; care are afinitate cu cineva sau cu ceva. *Două concepții înrudite.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***înrudi.***

îns, însă *pron.* **1** *pron. pers.* (*art.; precedat de prep. „întru”, „dintre”, „printru”*) El, ea, dînsul, dînsa. **2** *pron. de întăr.* (*de obicei adj.; astăzi numai la f pl.*) Înseși. *Ele însele.* • pl. *înși, înse.* /lat. ***ipsus, ipsa*** *=* ***ipse, ipsa.***

însă *conj.* **1** (*exprimă un raport advers.*) Cu toate acestea, totuși. *Sublim însă e cîntul cînd țipă și ia-n goană Talazurile negre ce turbă, se răstoarnă* (EMIN.). ◇ (*înv.; precedat de „dar”, „și”, „ci”*) *Un om care iubește cu tinerețe pe gingașa lui soție și însă nu o poate vedea* (C. NEGR.). **2** (*arată trecerea la altă idee*) Dar, pe de altă parte. *Dar de-i umbra ei aceea – atunci Ea un înger este, însă aripele-i albe lumea-a le vedea nu poate* (EMIN.). • /lat. ***ipsa.***

însăcuít, -ă *adj.* (*pop.*) Care este pus în saci. • pl. *-ți, -te.* /***în*** + ***sac*** + *-uit.*

însăilá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică articole de îmbrăcăminte*) A prinde cu o cusătură rară, pentru a îmbina provizoriu părțile componente ale unei haine, însemnînd locurile care trebuiesc cusute definitiv. *A însăilat o rochie.* ◆ A coase provizoriu cu împunsături îndepărtate. *Și-a însăilat partea desfăcută a tivului.* **2** Fig. (*compl. indică lucruri, planuri, proiecte etc.*) A face superficial și la repezeală; a înjgheba (1), a improviza. • prez.ind. *-ez.* și *înseilă vb. I.* /***în*** + ***saiele***, pl. lui *saia* + *-a.*

însăilare *s.f.* Acțiunea de *a însăila* și rezultatul ei; însăilat[1]. • pl. *-ări.* și *înseiláre s.f.* /v. ***însăila.***

însăilat[1] *s.n.* Însăilare. • și *înseilát s.n.* /v. ***însăila.***

însăilat[2], -ă *adj.* **1** (*despre obiecte de îmbrăcăminte*) Care este cusut provizoriu. **2** Fig. (*despre lucruri, planuri, proiecte etc.*) Care este făcut în mod superficial, provizoriu. *Nu este o lucrare serioasă, ci una însăilată.* • pl. *-ți, -te.* și *înseilát, -ă adj.* /v. ***însăila.***

însăilătúră *s.f.* Cusătură rară, care îmbină provizoriu părțile componente ale unei haine (însemnînd locurile care trebuie cusute definitiv); saia. • pl. *-i.* /***însăila*** + *-ătură.*

însămărá *vb. I. tr.* (*pop.; compl. indică măgari sau catîri*) A pune samarul pe spinare. • prez.ind. *-ez.* /***în*** + ***samar*** + *-a.*

însămărare *s.f.* Acțiunea de *a însămăra* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***însămăra.***

însămărát, -ă *adj.* (*pop.; despre măgari sau catîri*) Care poartă samarul pe spinare, căruia i s-a pus samarul. • pl. *-ți, -te.* /v. ***însămăra***.

însămînță *vb. I. tr.* **1** (*agric.; compl. indică semințe de culturi*) A pune în sol pentru a cultiva; a semăna. **2** (*agric.; compl. indică terenuri agricole*) A cultiva introducînd în sol semințe de culturi agricole. **3** (*zootehn.; compl. indică animale*) A supune fecundării artificiale. **4** (*microbiol.; compl. indică bacterii, germeni microbieni etc.*) A introduce într-un mediu nutritiv. **5** (*piscic.; compl. indică icre sau pești de reproducție*) A pune în apă, cu scopul obținerii unei culturi artificiale. • prez.ind. *-ez.* /***în*** + ***sămînță*** + *-a*, după fr. *ensemencer*.

însămînțáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a însămînța* și rezultatul ei; însămînțat[1]. **2** (*zootehn.*) *Însămînțare artificială* = fecundare artificială. • pl. *-ări.* /v. ***însămînța***.

însămînțát[1] *s.n.* (*agric.*) Însămînțare (1). • /v. ***însămînța***.

însămînțát[2]**, -ă** *adj.* (*agric.; despre terenuri agricole*) Care a fost semănat; în care s-au făcut însămînțări. • pl. *-ți, -te.* /v. ***însămînța***.

însănătoșá *vb. I.* v. însănătoși.

însănătoșáre *s.f.* v. însănătoșire.

însănătoșát[1] *s.n.* v. însănătoșit[1].

însănătoșát[2]**, -ă** *adj.* v. însănătoșit[2].

însănătoșí *vb. IV.* **1** *refl., tr.* A (se) face sănătos, a (se) vindeca de o boală; a (se) îndrepta (6), a (se) întrema (1), a (se) vindeca, (*pop.*) a (se) lecui. **2** *refl.* Fig. (*despre relații interumane, interstatale etc.*) A deveni mai bun; a se îmbunătăți (1), a se ameliora. *Raporturile dintre țările altădată ostile s-au însănătoșit.* <> (*tr.*) *Corectitudinea lui a însănătoșit atmosfera din colectiv.* • prez.ind. *-esc.* și (*pop.*) *însănătoșá vb. I.* /***în*** + ***sănătos*** + *-i*.

însănătoșíre *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *însănătoși*; vindecare, întremare, refacere, restabilire, (*pop.*) lecuire. • pl. *-i.* și (*pop.*) *însănătoșáre s.f.* /v. ***însănătoși***.

însănătoșít[1] *s.n.* Vindecare. • și (*pop.*) *însănătoșát s.n.* /v. ***însănătoși***.

însănătoșít[2]**, -ă** *adj.* (*despre ființe*) Care este vindecat de o boală. • pl. *-ți, -te.* și *însănătoșát, -ă adj.* /v. ***însănătoși***.

însănătoșitór, -oáre *adj.* Care însănătoșește. • pl. *-ori, -oare.* /***însănătoși*** + *-tor*.

însăpuní *vb. IV. tr., refl.* (*înv.*) A (se) săpuni. • prez. ind. *-esc.* /***în*** + ***săpuni***.

însăpumíre *s.f.* (*înv.*) Săpunire. • pl. *-i.* /v. ***însăpuni***.

însăpunít[1] *s.n.* (*înv.*) Săpunit[1]. • /v. ***însăpuni***.

însăpunít[2]**, -ă** *adj.* (*înv.*) Săpunit[2]. • pl. *-ți, -te.* /v. ***însăpuni***.

însărcină *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică oameni*) A face responsabil de îndeplinirea unei lucrări, a unei munci (de răspundere); a pune să răspundă de o misiune. ◆ (*refl.*) A lua asupra sa o sarcină, a se angaja la o lucrare. **2** A împuternici (1). **3** (*compl. indică femei*) A face să devină gravidă, a lăsa gravidă; (*pop.*) a îngreuia (6), a îngreuna (6). • prez.ind. *-ez.* /***în*** + ***sarcină*** + *-a*.

însărcinare *s.f.* Acțiunea de *a însărcina* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***însărcina***.

însărcinát, -ă *s.m., adj.* **1** *s.m. Însărcinat cu afaceri* = diplomat la o legație sau la o ambasadă care reprezintă guvernul său pe lîngă un șef de stat, în absența ambasadorului. **2** *adj.* (*despre femei*) Care poartă un făt în pîntece; gravidă. **3** *adj.* (*înv.*) Împovărat cu greutăți, cu obligații. • pl. *-ți, -te.* /v. ***însărcina***.

încăună *vb. I.* **1** *refl., tr.* (*înv.*) A (se) așeza pe tron ca domn al țării; a (se) încorona (1), a (se) întrona (1). **2** *tr.* (*compl. indică episcopi, arhierei etc.*) A numi, a alege. **3** *tr.* Ext. (*compl. indică oameni*) A numi (în mod oficial) într-o funcție importantă, a instala într-un post de conducere. • sil. *-că-u-.* prez.ind. *-ez.* /***în*** + ***caun*** + *-a*.

încăunáre *s.f.* (*înv.*) **1** Urcare pe tron; încoronare, întronare. *Să spunem cîte ceva despre obiceiurile și ceremoniile cu care se făcea încăunarea domnilor odinioară* (CANT.). **2** Instalare într-un post de conducere, într-o funcție importantă. • sil. *-că-u-.* pl. *-ări.* /v. ***încăuna***.

încăunát, -ă *adj.* **1** (*înv.; despre domnitori, regi, împărați*) Care s-a urcat pe tron; care a primit puterea monarhică; întronat. **2** (*despre oameni*) Care a fost numit (în mod oficial) într-o funcție importantă, într-un post de conducere. • sil. *-că-u-.* pl. *-ți, -te.* /v. ***încăuna***.

încenă *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică opere dramatice, spectacole etc.*) A reprezenta prin mijloace scenice; a pune în scenă; a monta, a regiza. **2** Fig. (*compl. indică acțiuni rău intenționate*) A pune la cale pentru a cauza cuiva prejudicii. *Pentru a se răzbuna pe el, i-au încenat spargerea locuinței.* • prez.ind. *-ez.* /<it. ***încenare***.

încenáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a încena* și rezultatul ei; montare, regie. **2** Fig. Mascaradă. *Totul este o încenare.* • pl. *-ări.* /v. ***încena***.

încenát, -ă *adj.* **1** (*despre opere dramatice, spectacole etc.*) Care este reprezentat prin mijloace scenice; care este pus în scenă; montat, regizat. **2** (*despre acțiuni rău intenționate*) Care este pus la cale pentru a cauza prejudicii cuiva. • pl. *-ți, -te.* /v. ***încena***.

începțrát, -ă *adj.* Care poartă sceptru. *De-ar fi pus... în mîna-i începțrată mîna ei îngustă, mică* (EMIN.). • pl. *-ți, -te.* /***în*** + ***sceptru*** + *-at*.

încorțoșá *vb. I. refl., tr.* (*pop.*) A prinde sau a face ca ceva să prindă scoarță. • prez.ind. *-ez.* /***în*** + ***scorțos*** + *-a*.

încríe *vb. III.* **I** **1** (*compl. indică nume de persoane, cifre, situații etc.*) A consemna în scris, a trece într-o listă, într-un registru etc.; a înregistra, a nota. *Au încris într-un caiet cheltuielile zilnice.* <> Expr. (*jur.; refl.*) *A se încrie în fals* v. fals. *A încrie la ordinar* v. ordinar. **2** Fig. (*compl. indică date, informații etc.*) A consemna, a lăsa pentru posteritate. *Istoria încrie tot ce au văzut și vede* (ALECS.). **3** (*compl. indică persoane*) A face să figureze într-o listă (ca membru al unui grup, ca posesor al unei demnități etc.). *L-a încris pe lista de candidați la Parlament.* **4** (*geom., compl. indică figuri geometrice*) A construi în perimetrul altei figuri, astfel încît să atingă limitele în anumite puncte. <> (*refl.*) *Pătratul se încrie într-un cerc.* **5** (*sport; compl. indică goluri, puncte etc.*) A realiza în favoarea sa sau a echipei sale; a marca, a puncta. *Echipa de fotbal a încris un gol.* **II** *tr., refl.* **1** A (se) înregistra, a (se) înmatricula. *Pînă săptămîna viitoare trebuie să-și încrie vehiculul în registrul auto.* ◆ A intra sau a fi primit într-o organizație, într-un partid etc. *Fiind consecvent principiilor sale, s-a încris într-un partid de dreapta.* **2** A include sau a face să fie inclus, așezat într-un ansamblu, într-o categorie sau într-un sistem ierarhic de valori. • prez.ind. *încríu.* /***în*** + ***scrie***; cf. și fr. *inscrire*, lat. *inscribĕre*.

încríere *s.f.* **1** Acțiunea de *a* (*se*) *încrie* și rezultatul ei. <> (*jur.*) *Încriere în fals* v. fals. Δ Expr. *A ataca* (*prin încriere*) *în fals* v. ataca. **2** (*înv.*) Inscripție. **3** (*geom.*) Construire a unei figuri geometrice. **4** Aderare (la o organizație, la o asociație etc.). **5** (*sport*) Marcare (a unui gol, a unui punct). *Încrierea primului gol a avut un rol important în meciul de astăzi.* • pl. *-i.* /v. ***încrie***.

încrís[1] *s.n.* **1** Act, dovadă, document. *Numeroase încrisuri confirmă acest fapt.* **2** (*jur.*) Declarație în scris despre un fapt juridic. <> *Încris preconstituit* = act constatator întocmit la încheierea unui act juridic care servește drept probă. • pl. *-uri.* /v. ***încrie***; cf. și fr. *inscrit*.

încrís[2]**, -ă** *adj.* **1** (*geom.; despre poliedre*) Cu vîrfurile situate pe suprafața unei sfere, a unui con sau a unui cilindru. • pl. *-și, -se.* /v. ***încrie***.

înseilá *vb. I.* v. însăila.

înseiláre *s.f.* v. însăilare.

înseilát[1] *s.n.* v. însăilat[1].

înseilát[2]**, -ă** *adj.* v. însăilat[2].

însémn *s.n.* **1** Semn distinctiv al unei demnități, al unui rang, al unui ordin, al unui grad; simbol. *Sceptrul avea însemnul puterii suverane.* **2** Obiect de dimensiuni mici, avînd o imagine imprimată sau gravată, care arată apartenența la o asociație, la o organizație etc.; insignă. *Însemnul unui partid.* • pl. *-e.* /<fr. ***insigne***, după *semn*.

însemná *vb. I.* **I** *tr.* **1** (*compl. indică obiecte, ființe etc.*) A evidenția printr-un semn caracteristic (pentru a-l identifica); a aplica un semn distinctiv; a marca, a deosebi. *Ciobanul înseamnă oile.* <> Expr. *A însemna cu fierul roșu* = a înfiera. <> Poet. *Tot ce-i însemnat cu pata putrejunii de natură, Tot ce e perfid și lacom... Bîlbîiți cu gura strîmbă sînt stăpînii astei nații!* (EMIN.). **2** (*compl. indică informații, imagini etc.*) A nota cu ajutorul unor semne grafice; a scrie, a înregistra. *Își însemna zilnic impresiile într-un caiet.* <> Expr. *A însemna în răboj* v. răboj. **3** (*compl. indică terenuri, hotare etc.*) A delimita, a marca. <> Poet. *La voi piatră ce înseamnă a istoriei hotară, Unde lumea încă-i nouă, după nou cîntar măsoară* (EMIN.). **4** A observa, a remarca; a afla. *Acest onorabil sărdar e director la Agie și am însemnat că el ne urmărește ca umbra peste tot locul* (ALECS.). **5** (*înv.*) A indica, a arăta. *S-apropie de scrinul ce i-l însemnase bolnavul* (EMIN.). **II** *intr. unipers.* **1** (*despre obiecte, semne etc.*) A avea o anumită semnificație, un anumit înțeles; a reprezenta, a semnifica. *Abia acum înțelesesem că gestul acelui om însemnase bunăvoință.* <> Expr. *Ce înseamnă asta?*, se spune pentru a arăta dezaprobarea față de purtarea cuiva. ◆ (*despre cuvinte, vorbe etc.*) A avea accepția de..., a exprima un anumit înțeles. *Nu știam ce înseamnă vorba moșneagului* (SADOV.). ◆ A reprezenta..., a corespunde, a fi egal cu... *A vorbi corect înseamnă a o face așa cum cere uzul lingvistic* (VIANU). **2** A avea o anumită valoare, o anumită importanță; a semnifica. <> Expr. *A nu însemna nimic* = a nu avea nici o importanță, nici o valoare. • prez.ind. *însémn, -ez.* /***în*** + ***semn*** + *-a*; cf. lat. *insignare*.

însemnáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a însemna* și rezultatul ei. **2** Concr. Mențiune scrisă; fapt înregistrat. *Sînt multe însemnări pe acest manuscris.* **3** Notă scrisă cu privire la un fapt. *Însemnarea cheltuielilor zilnice.* • pl. *-ări.* /v. ***însemna***.

însemnát[1] *s.n.* Faptul de *a însemna*. • /v. ***însemna***.

însemnát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre obiecte, ființe etc.*) Care poartă un semn distinctiv (pentru a fi identificat); marcat. *Vite însemnate.* ◆ (*despre oameni*) Care are un defect fizic, o infirmitate. **2** (*despre evenimente, întîmplări etc.*) Care prezintă valoare; care are o importanță deosebită. **3** (*despre oameni*) Care este marcant, important, remarcabil. *Poetul a fost deosebit de însemnat în mediul literar local.* **4** (*despre date, fapte etc.*) Care este înregistrat, menționat în scris; notat. <> Expr. *A avea ceva* sau *pe cineva însemnat la catastif* v. catastif. ◆ (*înv.*) Care este desenat, pictat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***însemna***.

însemnărícă *s.f.* (*fam.*) Notiță, bilețel. • pl. *-ele, -ici.* /***însemnare*** + *-ică*.

însemnătáte *s.f.* **1** Caracter însemnat[2] (2); importanță, valoare. *Problema supusă discuției în consiliu prezenta o însemnătate redusă pentru comunitatea locală.* <> Loc.vb. *A da însemnătate* v. da. **2** Semnificație a cuvintelor sau a faptelor; înțeles (1), sens. • pl. *-ăți.* /***însemna*** + *-ătate*.

însemnátor, -oáre *adj.* (*înv.*) Care este important, însemnat. • pl. *-ori, -oare.* /***însemna*** + *-ător*.

însemnătúră *s.f.* (*înv.*) **1** Evidențiere a unui obiect, a unei ființe etc. printr-un semn caracteristic. **2** Marcă specială făcută pe ceva pentru a fi recunoscut; semn. **3** Delimitare a unui teren, a unui hotar etc. **4** Notare a unor idei, a unor fapte etc. **5** Semnalare a unui eveniment, a unei întîmplări etc. • pl. *-i.* /***însemna*** + *-ătură*.

însenină *vb. I.* **1** *refl.* (*despre cer*) A se face senin (prin împrăștierea norilor). ◆ (*despre vreme*) A se schimba în bine; a se răzbuna. *Afară s-a mai înseninat.* **2** *refl., tr.* Fig. A deveni sau a face să devină calm, liniștit, binedispus; a-și recăpăta sau a face să-și recapete buna dispoziție. *Și dacă stele bat în lac Adîncu-i luminîndu-l, E ca durerea mea s-o-mpac Înseninîndu-mi gîndul* (EMIN.). ◆ A (se) lumina. *Puterea nopții blînd însenina-vei Cu ochii mari și purtători de pace?* (EMIN.). • prez.ind. *-ez, (înv.) însenín.* /lat. ***inserenare***.

înseninăre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *însenina* și rezultatul ei; înseninat[1]. • pl. *-ări.* /v. ***însenina***.

înseninát[1] *s.n.* Înseninare. • /v. ***însenina***.

înseninát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre cer*) Fără nori, senin. **2** Fig. (*despre oameni*) Care este calm, liniștit, binedispus. • pl. *-ți, -te.* /v. ***însenina***.

înseninátor, -oáre *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care înseninează. **2** *adj., s.m., s.f.* Fig. (Persoană) care liniștește sau binedispune pe cineva. • pl. *-ori, -oare.* /***însenina*** + *-ător*.

înseră *vb. I.* **1** *intr., refl. impers.* A se face seară, a începe să se întunece. *Înserează și apune greul soare-n văi* (EMIN.). <> Loc.adv. *Pe* (sau *la*) *înserat* (ori *înserate*) = în amurg. **2** *intr.* (*despre oameni*) A rămîne undeva pînă seara, a-l surprinde seara undeva. • prez.ind. *-ez.* /***în*** + ***seară*** + *-a*.

înserăre *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *însera*; timpul cînd se face seară; amurg, crepuscul, înserat[1]. *S-a lăsat înserarea.*

◇ Personif. *Înserarea mută trece Furișată prin pădure* (TOPÎR.). ◆ Fig. Tristețe, mîhnire. *Boala Veronicăi era numai o rătăcire și o înserare a sufletului* (GAL.). • pl. *-ări*. /v. ***însera***.

înserát[1] *s.n.* Înserare. • /v. ***însera***.

înserát[2]**, -ă** *adj., adv.* **1** *adj.* (*despre timp, fenomene atmosferice etc.*) De la căderea serii; din amurg. *Ceriul de înserat era deasupra-i albastru, limpede, adînc* (EMIN.). **2** *adj.* (*înv.; despre oameni*) Pe care l-a prins noaptea undeva. **3** *adv.* (*înv., pop.*) Spre seară. *Nu o putură găsi nicăieri, pînă tîrziu, pe înserat* (ODOB.). • pl. *-ți, -te*. /v. ***însera***.

înseriá *vb. I. tr.* (*compl. indică cărți, discuri etc.*) A așeza în serie, a înscrie în ordine; a da număr de serie. • sil. *-ri-a*. prez.ind. *-iez*. /***în*** + ***serie*** + *-a*.

înseriát, -ă *adj.* (*despre cărți, discuri etc.*) Care a primit un număr de serie, care este înscris în ordine, într-o serie. • sil. *-ri-at*. pl. *-ți, -te*. /v. ***înseria***.

înseriére *s.f.* Faptul de *a înseria*. • sil. *-ri-e-*. pl. *-i*. /v. ***înseria***.

însetá *vb. I. intr.* **1** (*despre ființe*) A avea senzația de sete, a-i fi sau a i se face cuiva sete; (*înv., reg.*) a însetoșa. **2** Fig. (*despre oameni*) A fi stăpînit de o dorință puternică, a fi dornic, avid de... *Este însetat de muzică bună*. • prez.ind. *-ez*. /***în*** + ***sete*** + *-a*.

însetáre *s.f.* Faptul de *a însета*. • pl. *-ări*. /v. ***însета***.

însetát, -ă *adj.* **1** (*despre ființe*) Care suferă de sete, căruia îi este sete; (*înv., reg.*) însetoșat. ◇ (*subst.*) *Înălțimea-sa este tata flămînzilor și al însetaților* (CR.). ◇ Fig. *Ea-și descleștă un braț al ei dimprejurul gîtului meu... îmi atinse cu dosul mîinii gura mea însetată* (EMIN.). ◆ (*despre plante*) Care sînt lipsite de apă. **2** Fig. (*despre oameni*) Care este dornic de ceva; avid; (*înv., reg.*) însetoșat. ◇ (*adv.*) *Treci însetat pe lîngă a vieții dulci izvoară* (EMIN.). • pl. *-ți, -te*. /v. ***însета***.

însetoșá *vb. I. intr.* (*înv., reg.*) A însета (1). ◇ Fig. *Măria-voastră-nsetoșează De sînge negru și hain?* (EMIN.). • prez.ind. *-ez*. /***în*** + ***setos*** + *-a*.

însetoșáre *s.f.* (*înv., reg.*) Faptul de *a însetoșa*. • pl. *-ări*. /v. ***însetoșa***.

însetoșát, -ă *adj.* (*înv., reg.*) Însetat. • pl. *-ți, -te*. /v. ***însetoșa***.

însiloză *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică cereale, furaje etc.*) A depozita într-un siloz. **2** *tr.* (*compl. indică nutrețuri verzi*) A conserva, supunînd unei fermentații lactice. • prez.ind. *-ez*. /***în*** + ***siloz*** + *-a*, după fr. *ensiler*.

însilozáre *s.f.* **1** Depozitare a cerealelor, a furajelor etc. într-un siloz. **2** Metodă de conservare a furajelor verzi (porumb, lucernă etc.) în gropi sau construcții speciale, în condiții de fermentație anaerobă, cu predominanța fermentației lactice. • pl. *-ări*. /v. ***însiloza***.

însilozát, -ă *adj.* **1** (*despre cereale, furaje etc.*) Care este depozitat într-un siloz. **2** (*despre nutrețuri verzi*) Care este conservat, fiind supus unei fermentații lactice. • pl. *-ți, -te*. /v. ***însiloza***.

însingurá *vb. I. refl.* (*despre oameni*) A se izola de lume, de oameni; a rămîne singur; a căuta singurătatea. • prez.ind. *-ez*. /***în*** + ***singur*** + *-a*.

însinguráre *s.f.* Izolare de oameni, de lume. • pl. *-ări*. /v. ***însingura***.

însingurát, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care se izolează de lume, de oameni; care caută singurătatea. ◆ Ext. Care este retras; singur, solitar. *Lupul însingurat a fugit în codru*. ◆ Fig. Părăsit, stingher. • pl. *-ți, -te*. /v. ***însingura***.

însiní *vb. IV.* v. insinua.

însiropá *vb. I. tr.* (*compl. indică produse alimentare, mai ales prăjituri*) A înmuia cu ajutorul unui sirop. • prez.ind. *-ez*. /***în*** + ***sirop*** + *-a*.

însiropáre *s.f.* Acțiunea de *a însiropa* și rezultatul ei; însiropat[1]. • pl. *-ări*. /v. ***însiropa***.

însiropát[1] *s.n.* Însiropare. • /v. ***însiropa***.

însiropát[2]**, -ă** *adj.* (*despre produse alimentare, mai ales despre prăjituri*) Care este înmuiat cu ajutorul unui sirop. • pl. *-ți, -te*. /v. ***însiropa***.

însîngerá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică ființe sau părți ale corpului lor*) A face să sîngereze, să piardă sînge; a sîngera. *O pîndea Sura, o nadoleancă pestriță la pene, și o ciupea de creastă pînă i-o însîngera* (GÎRL.). ◇ Fig. *Își simțea inima însîngerată de durere*. **2** (*compl. indică obiecte, haine etc.*) A păta, a murdări cu sînge; a acoperi cu sînge. **3** Fig. A colora cu roșu. *Pe obcinele Stînișoarei am trecut Cînd soarele însîngera a înserare* (LAB.). • prez.ind. *-ez*. /***în*** + ***sîngera***.

însîngerare *s.f.* Acțiunea de *a însîngera* și rezultatul ei; sîngerare. • pl. *-ări*. /v. ***însîngera***.

însîngerát, -ă *adj.* (*despre ființe sau părți ale corpului lor*) Care sîngerează, care este plin de sînge, care este acoperit de sînge. ◇ Fig. *Sufletul său însîngerat nu se mai putea alina*. ◆ (*med.; despre ochi*) Care este roșu; congestionat, injectat, înroșit. *Petele de rugină par niște ochi însîngerați* (GÎRL.). ◆ Fig. Care este de culoarea sîngelui; roșu-aprins. *Curg frunze de pe ramuri, Și-nsîngerat, amurgul Pătrunde-ncet prin geamuri* (BACOV.). • pl. *-ți, -te*. /v. ***însîngera***.

însorí *vb. IV. refl.* **1** A apărea soarele; a se sori. *Pe terasă s-a însorit de puțin timp*. ◆ (*despre cer*) A se înseni (prin împrăștierea norilor). **2** (*despre ființe*) A sta la soare; a se încălzi sau a se bronza la soare. • prez. ind. *-esc*. /***în*** + ***soare*** + *-i*.

însoríre *s.f.* Acțiunea de *a se însori* și rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. ***însori***.

însorít, -ă *adj.* **1** (*despre locuri, clădiri etc.*) Care este luminat, încălzit de soare; luminos. *O încăpere însorită*. **2** (*despre vreme, zile etc.*) Care este cu mult soare; senin. **3** Fig. (*despre față, priviri etc.*) Care este plin de seninătate; luminos, vesel. • pl. *-ți, -te*. /v. ***însori***.

însoți *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică oameni*) A merge împreună, a petrece în calitate de tovarăș într-o plimbare, într-o călătorie etc.; a acompania. ◇ Fig. *Comoară nu-i destulă privirea, un cuvînt, Ce viața-mi însoți-va de-acum pîn-în mormînt?* (EMIN.). ◆ (*pop.; refl. recipr.*) A se asocia; a se împrieteni. **2** *tr.* (*compl. indică oameni*) A duce sub escortă; a escorta. **3** *tr.* (*urmat de determ. introduse prin prep. „cu" sau „de"*) A adăuga, a alătura ceva pentru a lămuri, pentru a completa etc. *Interlocutorul însoțește vorbele cu gesturi energice*. **4** *refl. recipr.* (*pop.; despre oameni*) A se căsători. ◇ Fig. *Miazănoaptea-n visuri d-iarnă își petrece-a ei viață. Doarme-n valurile-i sfinte și-n ruinele-i de gheață, Însoțită de-ani o mie cu bătrînul rege Nord* (EMIN.). ◆ (*despre animale*) A se împerechea. • prez.ind. *-esc*. /***în*** + ***soț*** + *-i*.

însoțíre *s.f.* **1** Acompaniere, conducere, întovărășire. **2** (*pop.*) Faptul de a se căsători; căsătorie. *Și acu să-mi faci hatîrul Să-mi iei fata-n însoțire* (EMIN.). ◆ Cununie, nuntă. ◆ Împerechere a animalelor. • pl. *-i*. /v. ***însoți***.

însoțít[1] *s.n.* Însoțire. • /v. ***însoți***.

însoțít[2]**, -ă** *adj.* (*despre oameni*) **1** Care este acompaniat, întovărășit într-o plimbare, într-o călătorie etc. de cineva. **2** (*înv.*) Care este căsătorit. • pl. *-ți, -te*. /v. ***însoți***.

însoțítor, -oáre *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care însoțește ceva sau pe cineva într-o plimbare, într-o călătorie etc. **2** *s.m. Însoțitor de vagoane* = funcționar la căile ferate însărcinat cu supravegherea unui vagon de la stația de pornire pînă la stația de destinație. • pl. *-ori, -oare*. /***însoți*** + *-tor*.

înspăimîntá *vb. I. tr., refl.* A produce sau a simți spaimă, groază; a (se) speria foarte tare; a (se) îngrozi, a (se) înfricoșa (1). *Nu voi ca să mă laud nici că voi să te-nspăimînt* (EMIN.). • prez.ind. *înspăimînt*, (*înv.*) *-ez*. /lat. ****expavimentare*** sau ***în*** + ***spăimînta***.

înspăimîntáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *înspăimînta* și rezultatul ei; îngrozire. • pl. *-ări*. /v. ***înspăimînta***.

înspăimîntát, -ă *adj.* (*despre ființe*) Care este cuprins de spaimă, de groază; îngrozit. • pl. *-ți, -te*. /v. ***înspăimînta***.

înspăimîntătór, -oáre *adj.* (*despre ființe, despre manifestări, acțiuni ale lor sau despre fenomene naturale, evenimente, situații etc.*) Care provoacă spaimă, care înspăimîntă; îngrozitor (1), groaznic, înfiorător (1). *Urmările incendiului îi ofereau o priveliște înspăimîntătoare*. ◆ (*adv.; ca determ. al unui adj. sau adv. căruia îi să val. de super. abs.*) Foarte, extraordinar. *E înspăimîntător de întuneric*. • pl. *-ori, -oare*. /***înspăimînta*** + *-ător*.

înspicá *vb. I. intr., refl.* **1** (*pop.; despre cereale, iarbă etc.*) A face spic, a da în spic. *Grîul a înspicat*. **2** (*despre păr*) A încărunți. ◆ (*pop.; refl.*) A se ridica, a sta țeapăn • prez.ind. pers. 3 *înspícă*. /***în*** + ***spic*** + *-a*.

înspicáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *înspica* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***înspica***.

înspicát, -ă *adj.* **1** (*despre cereale, iarbă etc.*) Care are spice; la care a apărut spicul. *Grîu înspicat*. **2** (*despre părul oamenilor*) Care are fire albe; încărunțit. ◆ Ext. (*despre părul sau blana unor animale*) Care are vîrful de culoare mai deschisă; cu vîrful în formă de spic. **3** (*despre materiale textile*) Cu fibre sau cu pete de altă culoare decît fondul; împestrițat (1). • pl. *-ți, -te*. /v. ***înspica***.

înspiná *vb. I. refl., tr.* (*pop.*) A (se) înțepa cu spini. • prez.ind. *înspín, -ez*. /***în*** + ***spin*** + *-a*.

înspiță *vb. I. tr.* A pune spițe la o roată. • prez.ind. *-ez*. /***în*** + ***spiță*** + *-a*.

înspițáre *s.f.* Acțiunea de *a înspița* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***înspița***.

înspițát, -ă (*reg.*) **1** (*despre roți*) Care este cu spițe. **2** Fig. (*despre oameni*) Voinic. • pl. *-ți, -te*. /v. ***înspița***.

înspre *prep.* **1** (*cu sens local; după vb. de mișcare, indică direcția sau ținta către care se face mișcarea*) Spre, către, la. *Mînă doru-i tainic colo, înspre tine* (EMIN.). ◇ (*în legătură cu o mișcare a corpului, a capului, a ochilor etc.*) *Țugulea cu ai săi sta pe o măgură și se uita înspre locul de unde trebuiau să vie cei trimiși să ducă apă* (ISP.). ◇ (*indică cu aproximație locul, apropierea în spațiu*) *Era înspre acea parte a cerului un pîlc de nouri* (SADOV.). **2** (*cu sens temporal, exprimă o aproximație*) Cam pe (la). *Înspre dimineață*. **3** (*cu sens modal, arată sensul în care evoluează o stare, un fenomen etc.*) Spre. *Sănătatea fetei mergea înspre bine*. • /***în*** + ***spre***.

înspumá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A (se) umple de spumă; a (se) înspumega. **2** *tr.* (*compl. indică materiale*) A transforma în spumă; a înspumega. **3** *tr.* (*compl. indică spumă*) A introduce în masa unui material. • prez. ind. *-ez*. /***în***+ ***spumă*** + *-a*.

înspumáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *înspuma* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***înspuma***.

înspumát, -ă *adj.* **1** (*despre ape, valuri, ființe etc.*) Care este plin de spumă, cu spumă; înspumegat. *Apa plescăia înspumată* (GALAN). *Cal înspumat*. ◇ Fig. *Stîncelor aruncă durerea-i înspumată Gemîndul uragan* (EMIN.). **2** (*despre materiale*) Care este transformat în spumă. **3** (*despre vinuri*) Spumos. • pl. *-ți, -te*. /v. ***înspuma***.

înspumegá *vb. I. tr., refl.* A (se) înspuma (1, 2). • prez. ind. *înspúmeg*. /***în*** + ***spumega***.

înspumegát, -ă *adj.* (*despre ape, valuri, ființe etc.*) Înspumat (1). • pl. *-ți, -te*. /v. ***înspumega***.

înstăpîní *vb. IV. refl.* A se face stăpîn pe ceva, a lua ceva în stăpînire. • prez.ind. *-esc*. /***în*** + ***stăpîni***.

înstăpînire *s.f.* Luare în stăpînire. • pl. *-i*. /v. ***înstăpîni***.

înstăpînít, -ă *adj.* Care a devenit stăpîn. • pl. *-ți, -te*. /v. ***înstăpîni***.

înstărí *vb. IV. refl., tr.* A deveni sau a face pe cineva să devină bogat; a (se) îmbogăți (1), a (se) înavuți. • prez.ind. *-esc*. /***în*** + ***stare*** + *-i*.

înstărire *s.f.* Îmbogățire. • pl. *-i*. /v. ***înstări***.

înstărít, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care este cu stare; bogat. • pl. *-ți, -te*. /v. ***înstări***.

înstelá *vb. I. refl.* (*despre cer*) A se acoperi cu stele. ◆ Ext. (*despre noapte*) A avea cerul acoperit cu stele. *Ce lucrează, cum lucrează Pîn' ce noaptea se-nstelează* (ALECS.). ◇ Fig. (*tr.*) *Înstela-vei părul negru cu o spuză de rubine* (MACED.). • prez.ind. pers. 3 *-ează*. /***în*** + ***stele***, pl. lui *stea* + *-a*.

însteláre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *înstela* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***înstela***.

înstelát, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* (*despre cer*) Care este plin de stele, cu stele. *Ochiul ei cel dulce și de lacrimi încă plin Se ridică pentr-o rugă către bolta înstelată* (EMIN.). ◆ Ext. (*despre noapte*) Care are cerul acoperit cu stele. *De-aceea-n înstelate nopți cu lună, Pasu-ți îndreaptă, cată cimitirul Și un mormînt ți-alege, și-ncunună* (EMIN.). **2** *adj.* Care are formă de stea. **3** *s.f.* (*pop.*) Oaie cu stea albă pe frunte. • pl. *-ți, -te*. /v. ***înstela***.

înstrăiná *vb. I.* **1** *refl.* (*despre oameni; de obicei urmat de determ. introduse prin prep. „de"*) A se stabili într-o altă localitate, într-o altă țară etc., părăsindu-și locul de naștere, familia, pe cei apropiați; a se exila. *S-au înstrăinat de țara lor*. ◆ Fig. A se îndepărta sufletește de cineva sau de ceva; a pierde afecțiunea și simpatia pentru cineva, a nu mai găsi modalități de comunicare cu o persoană sau cu un grup de persoane. *Ana, pe care o privea cu atîta drag mai înainte, încetul cu încetul se înstrăinase de dînsul* (SLAV.). ◆ (*tr.; compl. indică oameni*) A face să devină străin, a face să se îndepărteze de ceva sau de cineva. **2** *tr.* (*jur.; compl. indică bunuri materiale, drepturi de proprietate etc.*) A trece, a transfera în posesia cuiva prin vînzare, donație etc. *Imploră pe amic să nu-i înstrăineze*

volumele (CĂL.). ◆ A lua pe ascuns; a fura, a sustrage. *Un singur obiect fu înstrăinat și anume pendulul* (CĂL.). • sil. *-stră-i-*. prez.ind. *-ez*, (*pop.*) *înstrăin*. și *înstreină vb. I.* /*în* + *străin* + *-a*.

înstrăinare *s.f.* **1** Îndepărtare de locul natal, de familie, de cei apropiați; exilare. *De pe plaiu-nstrăinării Unde zac și simt că mor* (ALECS.). ◆ Fig. Îndepărtare sufletească de cineva sau de ceva; răcire a relațiilor cu cineva. *Căci el naștea o fatală neînțelegere între frați și poate cu timpul să producă înstrăinare* (ALECS.). **2** (*jur.*) Transmitere a dreptului de proprietate prin acte legalizate sau prin efectul unei legi. ◆ Furt, sustragere. **3** (*sociol.*) Fenomen social de dezumanizare, depersonalizare și izolare a omului. • sil. *-stră-i-*. pl. *-ări*. și *înstreinare s.f.* /v. *înstrăina*.

înstrăinat[1] *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *înstrăina*. • sil. *-stră-i-*. și *înstreinat s.n.* /v. *înstrăina*.

înstrăinat[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este stabilit definitiv într-o altă localitate sau într-o țară străină; dezrădăcinat, exilat. ◇ (*subst.*) *Sărmanii înstrăinați!* (ALECS.). ◆ Fig. Care este îndepărtat sufletește de cineva sau de ceva. **2** (*jur.; despre bunuri materiale, drepturi de proprietate etc.*) Care a fost trecut în posesia altcuiva. • sil. *-stră-i-*. pl. *-ți*, *-te*. și *înstreinat*, *-ă adj.* /v. *înstrăina*.

înstrăinător, -oăre *adj., s.m., s.f.* **1** (*înv.*) (Persoană) care obligă pe cineva să plece de undeva. ◆ Fig. (Persoană) care face pe cineva să se depărteze sufletește de ceva sau de cineva. **2** (*jur.*) (Persoană) care trece altei persoane dreptul său de proprietate asupra unui bun. • sil. *-stră-i-*. pl. *-ori*, *-oare*. și *înstreinător*, *-oáre adj., s.m., s.f.* /*înstrăina* + *-ător*.

înstreină *vb. I.* v. înstrăina.

înstreinare *s.f.* v. înstrăinare.

înstreinat[1] *s.n.* v. înstrăinat[1].

înstreinat[2]**, -ă** *adj.* v. înstrăinat[2].

înstreinător, -oáre *adj., s.m., s.f.* v. înstrăinător.

înstrună *vb. I. tr.* **1** (*muz.; compl. indică instrumente muzicale cu coarde*) A acorda prin întinderea sau slăbirea strunelor; a potrivi. *Meșterul a înstrunat o vioară*. **2** (*compl. indică frînghii, sfori etc.*) A întinde ca pe o strună; a încorda (2). *A înstrunat arcul*. **3** (*compl. indică animale de călărie*) A stăpîni prin strîngerea chingilor sau a frîului; a struni. ◆ Fig. (*compl. indică oameni*) A reține de la o acțiune; a constrînge să urmeze calea cea dreaptă. • prez.ind. *înstrún*, *-ez*. și *înstruní vb. IV.* /*în* + *strună* + *-a*.

înstrunare *s.f.* Acțiunea de *a înstruna* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. *înstruna*.

înstrunăt, -ă *adj.* **1** (*muz.; despre instrumente muzicale cu coarde*) Care este acordat. **2** (*despre frînghii, sfori etc.*) Care este întins ca o strună; încordat (2). **3** (*despre animale de călărie*) Strîns în chingă sau în frîu; strunit. ◆ Fig. (*despre oameni*) Care este reținut de la o acțiune, care este potolit. • pl. *-ți*, *-te*. și *înstrunít*, *-ă adj.* /v. *înstruna*.

înstruní *vb. IV.* v. înstruna.

înstrunít, -ă *adj.* v. înstrunat.

însufleți *vb. IV.* **1** *tr., refl.* A da sau a prinde viață, a face să capete sau a căpăta viață. *Cum bău apă vie… văzu că se însuflețește* (ISP.). ◆ (*tr.; compl. indică personaje din basme*) A înzestra cu suflet. ◆ Fig. (*tr.; compl. indică acțiuni, proiecte etc.*) A stimula. ◆ (*refl.; despre discuții, ambianță etc.*) A se anima, a se umple de elan, a se înviora (1). *Atmosfera din încăpere s-a mai însuflețit*. **2** *tr.* Fig. A transforma ceva inert sau mohorît în ceva viu, dinamic, strălucitor. *Pentru a mai însufleți acest colț pustiu al parcului, aruncam păsărilor resturile meselor mele* (ISTR.). **3** *tr.* Fig. (*compl. indică oameni*) A susține insuflînd curaj; a face să prindă curaj; a încuraja, a îmbărbăta. *Un om tare însuflețește o sută de oameni* (AGÂR.). • prez. ind. *-esc*. /*în* + *suflet* + *-i*.

însufleție *s.f.* **1** Aducere la viață. ◆ (*înv.*) Înviere. **2** Avînt, ardoare, elan, entuziasm. *Însufleția Adelei de descoperirea ei o făcea atît de frumoasă* (IBR.). *Vorbea cu însufleție de bărbații cruțători, care pun gălbenaș lîngă gălbenaș* (AGÂR.). **3** Veselie, animație, vioiciune. *Dragi-mi erau șezătorile, clăcile, horele și toate petrecerile din sat, la care luam parte cu cea mai mare însufleție!* (CR.). • pl. *-i*. /v. *însufleți*.

însuflețit, -ă *adj.* **1** (*despre ființe*) Care trăiește, care este viu. *Am fost… o bucată de humă însuflețită din Humulești* (CR.). **2** (*despre discuții, ambianță etc.*) Care este plin de viață; animat, înviorat, înflăcărat (1). *Profesorul a ținut un discurs însuflețit în fața studenților*. ◆ (*adv.*) În mod avîntat; cu putere, cu energie; cu căldură. • pl. *-ți*, *-te*. /v. *însufleți*.

însuflețitór, -oáre *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care însuflețește, care înviorează; înviorător. *O atmosferă însuflețitoare*. **2** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care insuflă curaj, care îmbărbătează. • pl. *-ori*, *-oare*. /*însufleți* + *-tor*.

însuliță *vb. I. tr.* A străpunge cu sulița. • prez.ind. *-ez*. /*în* + *suliță* + *-a*.

însumă *vb. I. tr.* (*compl. indică elemente de același fel*) A cuprinde laolaltă; a totaliza; a îngloba. *Proiectul final însuma ideile mai multor echipe de cercetare*. • prez. ind. *-ez*. /*în* + *sumă* + *-a*, după fr. *sommer*.

însumáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a însuma* și rezultatul ei; însumat[1], totalizare. **2** (*mat.*) Calcularea limitei sumelor parțiale ale unei serii convergente. • pl. *-ări*. /v. *însuma*.

însumát[1] *s.n.* Însumare (1). • /v. *însuma*.

însumát[2]**, -ă** *adj.* Care este totalizat. • pl. *-ți*, *-te*. /v. *însuma*.

însumatív, -ă *adj.* **1** Care totalizează ceva. **2** Care cuprinde un anumit număr de obiecte. • pl. *-i*, *-e*. /de la *însuma*.

însumeți *vb. IV. refl.* (*înv., reg.*) **1** A se înfige în ceva. **2** A ajunge în vîrful a ceva. • prez.ind. *-esc*. /etimol. nec.

însumi, însămi *pron. de întăr.* **1** (*pe lîngă un subst. sau un pron.*) Chiar, tocmai. *Eu însumi am observat aceasta*. **2** (*înv.; neînsoțind un subst. sau un pron.*) Eu (sau tu, el etc.) singur, personal, fără ajutorul altuia. **3** Compuse: (*înv.*) *însuți-văzătoriu s.m.* = martor ocular; *însuți-făcătoriu s.m.* = cel care face o acțiune; *însuți stăpînitor s.m.* = conducător. • pers. 2 sg. *însuți*, *însăți*, pers. 3 sg. *însuși*, *însăși*, pers. 1 pl. *înșine*, *însene*, pers. 2 pl. *înșivă*, *însevă*, pers. 3 pl. *înșiși*, *înseși*. /*ins*(*ul*) + *-mi*, *-ți*, *-și*, *-ne*, *-vă*, *-și*.

însură *vb. I. refl.* (*despre bărbați*) A lua în căsătorie o persoană (de sex femeiesc); a se căsători. ◆ (*tr. fact.*) A face pe cineva să se căsătorească. *Părinții l-au însurat cu o fată aleasă de ei*. • prez.ind. *însór*. /lat. ***inuxorare** <*uxor*, *-oris* „soție”.

însurare *s.f.* (*înv.*) Însurătoare. • pl. *-ări*. /v. *însura*.

însurát[1] *adj.* (*despre bărbați*) Care este căsătorit. • pl. *-ți*. /v. *însura*.

însurát[2] *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *însura*; însurătoare. ◇ Expr. *A da în pîrpăra însuratului* v. da. • /v. *însura*.

însurăciúne *s.f.* (*înv.*) Însurătoare. • pl. *-i*. /*însura* + *-ăciune*.

însurătoare *s.f.* Căsătorie a unui bărbat; însurat[2], (*înv.*) însurare, însurăciune. • pl. *-ori*. /*însura* + *-ătoare*.

însurățél *s.m.* **1** Bărbat tînăr însurat de curînd. *Azi cînd un nepot al fericelui moșneag Îl face pe însurățelul* (EMIN.). ◇ (*glum.*) *Luca Moșneagu, însurățel de-al doilea* (CR.). **2** (*la pl. m.*) Tineri căsătoriți recent. • pl. *-ei*. /*însurat*[1] + *-el*.

însurăți *vb. IV. refl.* (*reg.; despre fete*) A face legămînt de surată. • prez.ind. *-esc*. /*în*+ *surată* + *-i*.

însuri *vb. IV. intr.* (*reg.*) A încărunți. • prez.ind. *-esc*. /*în* + *suri*.

însurire *s.f.* (*reg.*) Încărunțire. • pl. *-i*. /v. *însuri*.

însurít, -ă *adj.* (*reg.*) Care este încărunțit. • pl. *-ți*, *-te*. /v. *însuri*.

însuși *vb. IV. tr.* **1** (*compl. indică obiecte, bunuri străine etc.; constr. cu dat.*) A pune stăpînire, a lua în stăpînire. *Își însușise ceva ce nu i se cuvenea de drept*. ◆ (*jur.*) A-și aroga un drept. ◆ (*jur.*) A face un act de însușire. ◆ Ext. A sustrage, a fura. *Și-a însușit un bun străin*. **2** (*compl. indică cunoștințe, idei, opinii etc.*) A dobîndi prin învățătură; a asimila, a învăța. *Pe parcursul studiilor el și-a însușit o cultură generală temeinică*. ◆ (*compl. indică păreri, opinii, idei, critici etc.*) A accepta, a adopta. *Și-a însușit criticile la adresa sa*. • prez.ind. *-esc*. /de la *însuși*, pers. 3 sg. m. a lui *însumi*.

însușie *s.f.* (*înv.*) Însușire (1). • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /*însuși* + *-ie*.

însușíre *s.f.* **1** Luare în stăpînire a unui obiect, a unui bun străin etc.; (*înv.*) însușie. ◆ (*jur.*) Arogare a unui drept. ◆ Furt. **2** Asimilare de cunoștințe; învățare; deprindere. *Însușirea unei meserii*. **3** Semn caracteristic, trăsătură distinctivă; atribut, calitate. *Răbdarea constituia una dintre însușirile sale de bază*. ◆ Aptitudine, capacitate, talent, înclinație. *Însușiri intelectuale*. • pl. *-i*. /v. *însuși*.

însușít, -ă *adj.* **1** (*despre obiecte, bunuri străine etc.*) Care este luat în posesie. **2** (*despre cunoștințe, idei, opinii etc.*) Care este asimilat, învățat. **3** (*despre păreri, opinii, idei, critici etc.*) Care este acceptat, adoptat. **4** (*înv.*) Care este propriu, caracteristic, definitoriu, distinct. • pl. *-ți*, *-te*. /v. *însuși*.

însutí *vb. IV. tr., refl.* A (se) face de o sută de ori mai mare sau mai numeros. ◆ Ext. A (se) face mult mai mare, mult mai numeros; a (se) mări foarte mult. • prez.ind. *-esc*. /*în* + *sută* + *-i*.

însutíre *s.f.* Mărire, sporire de o sută de ori. ◆ Ext. Mărire considerabilă. • pl. *-i*. /v. *însuti*.

însutít, -ă *adj.* Care este de o sută de ori mai mare sau mai numeros. *O sumă însutită*. ◆ Ext. Mult mai mare sau mai numeros; foarte mare, foarte mult. ◇ (*adv.*) *Dar Ipate se îmbogățise însutit și înmiit* (CR.). • pl. *-ți*, *-te*. /v. *însuti*.

înșelă *vb. I.* **I 1** *tr.* (*compl. indică oameni*) A induce în eroare (recurgînd la mijloace necinstite); a minți, a escroca, a păcăli. *I-a înșelat cu vorbe frumoase*. ◇ Expr. *A înșela așteptările* (cuiva) = a dezamăgi pe cineva. ◆ (*compl. indică femei, fete*) A seduce prin promisiuni false. ◆ Ext. A păgubi mințind. **2** *tr.* (*compl. indică oameni; despre simțuri, memorie etc.*) A face să creadă, să simtă, să aprecieze altceva decît ceea ce este de fapt, dînd o imagine eronată a realității. *Parcă te-am mai întîlnit undeva sau memoria mă înșală?* **3** *refl.* (*despre oameni*) A-și forma o părere eronată, a cădea în eroare; a greși. *S-a înșelat în privința acestei persoane*. **4** *tr.* (*compl. indică soțul sau soția*) A trăda în dragoste încălcînd fidelitatea conjugală; a fi infidel prin încălcarea fidelității conjugale. ◆ Gener. A fi necredincios în dragoste. **II** *tr.* (*înv.; compl. indică animale de călărie*) A înșeua. • prez.ind. *înșél*. /lat. ***(in)-sellare**.

înșelăre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *înșela* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. *înșela*.

înșelăt, -ă *adj.* **I 1** (*despre oameni*) Care este indus în eroare; mințit, escrocat, păcălit. ◆ Ext. Care este păgubit. ◆ (*despre femei, fete*) Care este sedusă; ademenită. **2** (*despre soț sau soție*) Care este trădat în fidelitatea conjugală. ◆ Gener. Care este trădat în dragoste. **II** (*înv.; despre animale de călărie*) Înșeuat. • pl. *-ți*, *-te*. /v. *înșela*.

înșelăciúne *s.f.* **1** Inducere în eroare; atitudine, vorbă, faptă a celui care înșală; înșelătorie. ◆ Ext. Escrocherie; fraudă. **2** (*jur.*) Infracțiune care constă în păgubirea unei persoane prin prezentarea drept adevărate a unor fapte mincinoase sau invers, cu scopul obținerii unui anumit avantaj material. **3** Infidelitate (conjugală). • pl. *-i*. /*înșela* + *-ăciune*.

înșelătór, -oăre *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care induce în eroare, care înșală, care abuzează de buna-credință a cuiva. **2** *s.m., s.f.* Persoană care trăiește din înșelătorii; escroc, hoț, impostor. **3** *adj.* Care trădează perfidie, viclenie. *Propunere înșelătoare*. • pl. *-ori*, *-oare*. /*înșela* + *-ător*.

înșelătoríe *s.f.* **1** Inducere în eroare; atitudine, vorbă, faptă a celui care înșală; înșelăciune, (*înv.*) înșelătură. *Această persoană a fost victima unei înșelătorii*. ◆ Escrocherie; fraudă. **2** Ademenire, amăgire. **3** Infidelitate (conjugală). • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /*înșelător* + *-ie*.

înșelătúră *s.f.* (*înv.*) Înșelătorie (1). • pl. *-i*. /*înșela* + *-ătură*.

înșeptí *vb. IV. tr., refl.* A (se) face de șapte ori mai mare sau mai numeros. • prez.ind. *-esc*. /*în* +*șapte* + *-i*.

înșeptíre *s.f.* Mărire de șapte ori. • pl. *-i*. /v. *înșepti*.

înșeptít, -ă *adj.* Care este de șapte ori mai mare sau mai numeros. • pl. *-ți*, *-te*. /v. *înșepti*.

înșesí *vb. IV. tr., refl.* A (se) face de șase ori mai mare sau mai numeros. • prez.ind. *-esc*. /*în* +*șase* + *-i*.

înșesíre *s.f.* Mărire de șase ori. • pl. *-i*. /v. *înșesi*.

înșesít, -ă *adj.* Care este de șase ori mai mare sau mai numeros. • pl. *-ți*, *-te*. /v. *înșesi*.

înșeuá *vb. I. tr.* (*compl. indică animale de călărie*) A pune șaua; (*pop.*) a întărniță, (*înv.*) a înșela (II). ◇ Expr. *A înșeua murgu-n pustiu* = a-și face iluzii. • prez.ind. *-uez*. /*în* + *șeuă* + *-a*.

înșeuáre *s.f.* Punere a șeii pe un animal de călărie. • pl. *-ări*. /v. *înșeua*.

înșeuát, -ă *adj.* (*despre animale de călărie*) Căruia i s-a pus șaua, care are șaua pe el; (*pop.*) întărnițat, (*înv.*) înșelat (II). • pl. *-ți*, *-te*. /v. *înșeua*.

înșfăcá *vb. I. tr.* (*pop.; compl. indică ființe, obiecte etc.*) A apuca brusc, cu violență, repede și pe neașteptate;

a înhăța (1). *Înșfacă în mînă o bîtă și se repezi afară.* ◇ (*urmat de determ. introd. prin prep. „de”*) *Înșfacă iedul de urechi și-l flocăiește și-l jumulește și pe acela* (CR.). ◇ (*refl. recipr.*) *Băieții s-au înșfăcat de piept, gata să sară la bătaie.* ◇ Expr. *A înșfăca* (pe cineva) *de o aripă* v. aripă. • prez.ind. *înșfac.* /cf. bg. *хващам.*

înșfăcáre *s.f.* (*pop.*) Acțiunea de *a înșfăca* și rezultatul ei; apucare bruscă și violentă; înhățare, (*pop.*) înșfăcat. • pl. *-ări.* /v. ***înșfăca.***

înșfăcát[1] *s.n.* (*pop.*) Înșfăcare. • /v. ***înșfăca.***

înșfăcát[2]**, -ă** *adj.* (*pop.; despre ființe, obiecte etc.*) Care este apucat brusc, cu putere și cu violență; înhățat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***înșfăca.***

înșira *vb. I.* **1** *tr., refl.* A (se) așeza în șir; a (se) alinia unul după altul; a (se) rîndui, a (se) înșirui (1). *A înșirat rufele la uscat.* ◆ (*refl.; despre unități militare*) A se așeza în front, în ordine de marș sau de luptă. **2** *tr.* (*compl. indică mărgele, scoici, frunze de tutun etc.*) A pune pe un fir (de ață), pentru a face un șirag, o salbă etc.; a înșirui (2). ◇ Expr. (*refl.*) *Înșiră-te* (sau *înșir'te*) *mărgărite* = *a*) (*în basme*) formulă prin care se arată că povestirea continuă; *b*) (*subst.*) poveste fără un titlu precis. **3** *refl.* Fig. A veni unul după altul; a se succeda, a se perinda; a se înșirui (3). *Zilele se înșiră unele după altele.* **4** *tr.* (*compl. indică idei, fapte, evenimente etc.*) A expune pe rînd; a enumera; a înșirui (4). *Au fost înșirate toate avantajele metodei.* ◇ Expr. *A înșira* (*la*) *gogoși* v. gogoașă. *A înșira moși pe groși* v. moș. *A înșira verzi și uscate* v. verde. ◆ Fig. A povesti, urmînd o anumită succesiune de idei, de fapte etc. **5** *tr.* A trece, rînd pe rînd, prin diferite locuri, situații etc.; a lua de-a rîndul, a frecventa în șir. ◇ Expr. *A o înșira* = a o lua drept înainte pe un drum. **6** *tr.* (*compl. indică obiecte*) A împrăștia în dezordine. **7** *tr.* (*compl. indică fire*) A înfășura. • prez.ind. *înșir.* /***în*** + ***șir*** + *-a.*

înșirăre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *înșira* și rezultatul ei; înșiruire. • pl. *-ări.* /v. ***înșira.***

înșirát, -ă *adj.* **1** Așezat în șir; înșiruit. *Coloane înșirate.* ◇ Expr. *A fi numai oase înșirate* v. os. **2** (*despre mărgele, scoici, frunze de tutun etc.*) Care este pus pe un fir (de ață), pentru a face un șirag, o salbă etc.; înșiruit. **3** (*despre idei, fapte, evenimente etc.*) Care este expus pe rînd; înșiruit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***înșira.***

înșirătór, -oáre *adj., s.m., s.f.* **1** (Persoană) care înșiră (mărgele, scoici, frunze de tutun etc.). **2** (Persoană) care povestește, urmînd o anumită succesiune de idei, de fapte etc. • pl. *-ori, -oare.* /***înșira*** *+ător.*

înșirătúră *s.f.* **1** Șirag sau salbă de mărgele. **2** Mulțime de lucruri înșirate. **3** (*înv.*) Succesiune. **4** (*înv.*) Compoziție. • pl. *-ri.* /***înșira*** *+ -tura.*

înșiruí *vb. IV. tr.* **1** *tr., refl.* A (se) așeza în șir; a (se) alinia unul după altul; a (se) înșira (1). ◆ (*refl.; despre unități militare*) A se așeza în front, în ordine de marș sau de luptă. **2** *tr.* (*compl. indică mărgele, scoici, frunze de tutun etc.*) A pune pe un fir (de ață) pentru a face un șirag, o salbă etc.; a înșira (2). **3** *refl.* Fig. A veni unul după altul; a se succeda, a se perinda; a se înșira (3). **4** *tr.* (*compl. indică idei, fapte, evenimente etc.*) A expune pe rînd; a enumera; a înșira (4). **5** *tr.* (*înv.*) A înconjura. • prez.ind. *înșirui.* /***în*** + ***șir*** + *-ui.*

înșiruíre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *înșirui* și rezultatul ei; înșirare. • pl. *-i.* /v. ***înșirui.***

înșiruít, -ă *adj.* Înșirat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***înșirui.***

înștiința *vb. I. tr.* (*compl. indică oameni*) A aduce la cunoștință, a ține la curent, a face cunoscut; a anunța, a informa. ◆ A avertiza. ◆ (*înv.; refl.*) A lua cunoștință, a prinde de veste, a afla. • sil. *-ști-in-.* prez. ind. *-ez.* /***în*** + ***știință*** + *-a.*

înștiințáre *s.f* **1** Acțiunea de *a înștiința* și rezultatul ei; anunțare, informare. **2** Concr. Document emis de o instituție prin care se anunță ceva; aviz, anunț. *A primit acasă o înștiințare de la secția financiară a primăriei.* ◆ Text care cuprinde o știre, o comunicare, o informație. *Era o înștiințare de mare importanță.* ◆ Notă. *O înștiințare de ziar.* • sil. *-ști-in-.* pl. *-ări.* /v. ***înștiința.***

înștiințát, -ă *adj.* Căruia i s-a adus la cunoștință ceva; căruia i s-a comunicat ceva. ◆ (*înv.*) Care a prins de veste. • sil. *-ști-in-.* pl. *-ți, -te.* /v. ***înștiința.***

înșurubá *vb. I. tr.* **1** (*tehn.; compl. indică obiecte, piese etc.*) A fixa strîngînd un șurub prin învîrtire; a prinde printr-un șurub. ◆ A asambla două piese prevăzute cu ghivent. **2** (*tehn.; compl. indică piulițe*) A îmbrăca pe filetul unui șurub prin răsucire. **3** Fig. (*fam.; compl. indică oameni*) A face să intre într-o încurcătură, într-o situație neplăcută. *Îl înșurubă în articole de legi, îl purta la judecătorie* (PAS). ◇ (*refl.*) *S-a înșurubat la o petrecere.* • prez.ind. *-ez.* și *înșurupă vb. I.* /***în*** + ***șurub*** + *-a.*

înșurubáre *s.f.* (*tehn.*) Acțiunea de *a înșuruba* și rezultatul ei; înșurubat[1]. • pl. *-ări.* și *înșurupáre s.f.* /v. ***înșuruba.***

înșurubát[1] *s.n.* Înșurubare. • și *înșurupát s.n.* /v. ***înșuruba.***

înșurubát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*tehn.; despre obiecte, piese etc.*) Care este prins, fixat printr-un șurub. **2** (*tehn.; despre piulițe*) Care este îmbrăcat pe filetul unui șurub prin răsucire. **3** (*fam.; despre oameni*) Care este încurcat din cauza unor probleme, a unor situații neplăcute. • pl. *-ări.* și *înșurupát, -ă adj.* /v. ***înșuruba.***

înșurupá *vb. I.* v. înșuruba.

înșurupáre *s.f.* v. înșurubare.

înșurupát[1] *s.n.* v. înșurubat[1].

înșurupát[2]**, -ă** *adj.* v. înșurubat[2].

întabulá *vb. I.* v. intabula.

întárá *vb. I.* v. întărîta.

întárí *vb. IV.* **1** *refl.* (*despre substanțe, materiale etc.*) A se face (mai) rigid, (mai) vîrtos; a deveni (mai) tare, (mai) dens. *Ipsosul s-a întărit.* ◆ A se bătători, a se învîrtoșa. *Pămîntul s-a întărit din cauza secetei.* ◆ (*despre alimente*) A se împietri (2), a se usca. *Pîinea s-a întărit.* **2** *tr.* (*fiz., chim.; compl. indică corpuri*) A face să-și modifice starea, compoziția chimică pentru a deveni mai dur, mai rezistent. ◆ (*refl.*) A trece în stare solidă; a se solidifica. *Lava s-a întărit.* ◆ (*tehn.; compl. indică piese, sisteme etc.*) A face mai rezistent. **3** *tr.* (*constr.; compl. indică ziduri, clădiri etc.*) A face mai trainic, mai durabil, conferind rezistență, stabilitate; a consolida. *A întărit temelia casei.* ◆ (*compl. indică locuri, poziții strategice etc.*) A face mai rezistent prin lucrări de apărare; a fortifica. **4** *tr., refl.* (*med.*) A (se) întrema (1) după o boală; a (se) îndrepta (6), a (se) înzdăveni. *S-a întărit repede după gripă.* ◆ Fig. A(-și) spori puterea fizică, a deveni sau a face să devină mai puternic; a (se) căli. *S-a întărit în lupte.* ◆ Fig. (*tr.*) A reconforta, a da puteri morale. *Avusese un vis frumos..., care-l întărea în ceasurile lui de oboseală și de descurajare* (RUSSO). **5** *tr.* (*compl. indică acțiuni, organizații, sisteme etc.*) A face să devină mai puternic; a consolida. **6** *tr.* (*compl. indică convingeri, afirmații, ipoteze etc.*) A susține (prin probe); a accentua, a sublinia. *Toate aceste amănunte întăresc teoria mea.* **7** *tr.* (*compl. indică bănuieli, știri etc.*) A confirma, a adeveri. **8** *tr.* (*compl. indică oameni*) A numi într-un post, a confirma într-o funcție. *L-a întărit în funcția de director.* **9** *tr.* (*jur.; compl. indică acte, scrisori, semnături etc.*) A da putere legală (printr-o semnătură); a face valabil; a legaliza, a autentifica. ◆ (*compl. indică acorduri, tratate etc.*) A ratifica, a valida. **10** *refl.* (*despre fenomene atmosferice*) A se intensifica, a deveni mai puternic, a spori în intensitate; a se înteți (1), a se accentua. *Furtuna s-a întărit.* **11** *refl.* Fig. (*despre colectivități,* ext., *relații dintre oameni, state etc.*) A se uni mai strîns; a se consolida, a se cimenta. *În urma acestei colaborări s-au întărit relațiile între cele două instituții.* **12** *tr.* (*compl. indică linii, contururi etc.*) A accentua (într-un desen). *În desenul său artistul a întărit mult tușa.* • prez.ind. *-esc.* /***în*** + ***tare*** + *-i.*

întăríre *s.f.* **1** Faptul de a deveni mai rigid, mai tare, mai dens. **2** (*constr.*) Consolidare. *Întărirea fundației casei a durat aproape o lună.* ◆ (*milit.*) Fortificare. ◆ Concr. (*milit.; la pl.*) Trupe militare trimise în ajutorul cuiva. **3** (*med.*) Refacere, tonificare a unei persoane după boală. ◆ Fig. Dobîndire a capacității de a suporta loviturile sorții; călire, fortificare. *Pentru a continua, a fost nevoie de o întărire a sufletului.* **4** Confirmare, adeverire, subliniere a unei convingeri, bănuieli etc. *Ultimele argumente prezentate de el au contribuit la întărirea celor spuse anterior.* **5** (*gram.*) *Pronume de întărire* = pronume care accentuează identitatea obiectului al cărui nume îl înlocuiește. *Va interveni însuși, dacă ceilalți ezită să o facă. Adjectiv pronominal de întărire* = adjectiv care însoțește un substantiv sau un pronume cu scopul de a accentua obiectul determinat. *Femeia însăși mi s-a destăinuit. Noi înșine suntem obosiți.* **6** (*jur.*) Legalizare, autentificare a unui act. ◆ Concr. (*înv.*) Act legalizat. ◆ Ratificare, validare. *Întărirea unei legi.* • pl. *-i.* /v. ***întări.***

întărít, -ă *adj.* **1** (*despre substanțe, materiale etc.*) Care este (mai) rigid; care a devenit (mai) tare, (mai) vîrtos; solidificat, durificat. ◆ (*despre pămînt, terenuri etc.*) Care este bătătorit, uscat. ◆ (*despre alimente*) Care este tare, uscat. *Pîine întărită.* **2** (*tehn.; despre piese, sisteme etc.*) Care este făcut să fie mai rezistent. **3** (*constr.; despre ziduri, clădiri etc.*) Care a fost consolidat. ◆ (*milit.; despre locuri, poziții strategice etc.*) Care este fortificat. **4** (*med.; despre ființe sau despre organismul și organele lor*) Care este întremat, refăcut, restabilit după o boală. ◆ Fig. (*despre oameni*) Care a dobîndit capacitatea de a suporta loviturile sorții; călit. ◆ Fig. (*despre oameni*) Care este ferm, decis. **5** (*jur.; despre acte, scrisori, semnături etc.*) Care este confirmat, adeverit, certificat, probat; care este autentificat, legalizat. ◆ (*despre acorduri, tratate etc.*) Care este ratificat, validat. **6** (*despre fenomene atmosferice*) Care s-a intensificat, întețit, amplificat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***întări.***

întăritór, -oáre *adj., s.n.* **1** *adj.* Care întărește, fortifică organismul; tonic. • pl. *-ori, -oare.* /***întări*** *+ -tor.*

întăritúră *s.f.* **1** (*milit.*) Loc întărit (cu șanțuri, ziduri etc.) pentru apărare; fortificație. ◆ Gener. Sistem de fortificație. **2** Element folosit pentru consolidarea rezistenței unei construcții, a unui sistem tehnic etc. **3** (*înv.*) Iscălitură, pecete prin care se certifica un drept sau care confirma autenticitatea unui act. • pl. *-i.* /***întări*** *+ -tură.*

întărîtá *vb. I.* ? *tr.* (*compl. indică oameni*) A aduce în mod intenționat în stare de enervare, de surescitare; a incita. ◆ (*compl. indică grupuri de oameni*) A instiga la violență. ◆ (*compl. indică animale*) A asmuți, a aținа. *Îi place să întărîte cîinii.* **2** *tr.* (*compl. indică oameni, colectivități etc.; uneori urmat de determ. care arată scopul*) A îndemna să facă ceva; a stimula, a încuraja; ext. a incita, a instiga la violență. *Întărîtau popoarele pentru o nouă cruciadă* (BĂLC.). ◆ (*refl.; despre oameni*) A se însufleți (1), a se înfierbînta (4), a se înflăcăra (1). *Noi atunci... ne întărîtăm la joc* (CR.). ◇ Expr. *A se întărîta drăgaica* v. drăgaică. *A se întărîta tărîța în cineva* v. tărîță. **3** *refl.* (*despre fenomene atmosferice*) A se porni cu violență; a se intensifica, a se înteți (1). • prez.ind. *întărît* și (*pop.*) *întărâ, întărtá vb. I.* /lat. ***înterritare.***

întărîtáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *întărîta* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* și (*pop.*) *întărtáre s.f.* /v. ***întărîta.***

întărîtát, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este adus în stare de iritare, care este surescitat, agitat. ◆ (*despre animale*) Care este asmuțit, aținat. ◇ (*adv.*) *A auzit pe cîne hămăind întărîtat* (SADOV.). **2** (*despre oameni, colectivități etc.*) Care este incitat, instigat la violență. **3** (*despre oameni*) Care este însuflețit, înfierbîntat, înflăcărat. **4** (*despre fenomene atmosferice*) Care s-a intensificat, întețit. • pl. *-ți, -te.* și (*pop.*) *întărtát, -ă adj.* /v. ***întărîta.***

întărnițá *vb. I. tr.* (*pop.; compl. indică cai, măgari sau catîri*) A înșeua. • prez.ind. *-ez.* /***în*** + ***tarniță*** + *-a.*

întărnițát, -ă *adj.* (*pop.; despre cai, măgari sau catîri*) Înșeuat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***întărnița.***

întártá *vb. I.* v. întărîta.

întártáre *s.f.* v. întărîtare.

întártát, -ă *adj.* v. întărîtat.

întemeiá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică state, instituții, publicații etc.*) A face să ia ființă; a înființa, a crea, a fonda. **2** *tr.* (*compl. indică clădiri, construcții etc.*) A construi, punînd temelie trainică; a zidi, a clădi. ◇ Expr. *A întemeia* (ceva) *pe paie* v. pai. ◆ Fig. A pune temelii durabile; ext. a consolida. *Ideile lui au întemeiat o nouă școală științifică.* **3** *refl.* Fig. A avea ca temei; a se sprijini, a se baza, a se bizui. *Toată teoria lui se întemeiază pe experiență.* **4** *refl.* (*înv.; despre oameni*) A se stabili într-un loc; a se înrădăcina. **5** *tr.* (*înv.*) A da temei; a îndreptăți, a împuternici. • prez. ind. *-iez.* /***în*** + ***temei*** + *-a.*

întemeiát, -ă *adj.* **1** (*despre idei, teorii etc.*) Care se bazează pe argumente solide; care este fundamentat, argumentat, motivat. *Avea motive întemeiate să creadă acest lucru.* ◆ (*adv.*) În mod just, temeinic. *A judecat întemeiat.* **2** (*despre clădiri, construcții etc.*) Care are temelie rezistentă; care este întărit, consolidat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***întemeia.***

întemeiére *s.f.* **1** Constituire, înființare a unui stat, a unei instituții, a unei publicații etc.; creare. **2** Fundare a unei localități. *Întemeierea Romei.* **3** Consolidare a unei construcții. • pl. *-i.* /v. ***întemeia.***

întemeietór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care a întemeiat ceva; fondator, ctitor. • pl. *-ori, -oare.* /***întemeia*** + *-itor.*

întemeinicí *vb. IV. intr.* A face ca un lucru să fie durabil, temeinic. • prez.ind. *-esc.* /***în*** + ***temeinic*** + *-i.*

întemnița *vb. I. tr.* (*compl. indică oameni*) A băga în temniță, a pune la închisoare; a închide (8), a aresta. • prez.ind. *-ez.* /***în*** + ***temniță*** + *-a.*

întemnițáre *s.f.* Acțiunea de *a întemnița* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***întemnița.***

întemnițát, -á *adj.* (*despre oameni*) Care este închis în temniță; arestat, închis, încarcerat. ◇ (*subst.*) *Întemnițatul a fost imediat eliberat.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***întemnița.***

înteți *vb. IV.* **1** *refl.* (*despre fenomene atmosferice, acțiuni etc.*) A crește (tot mai mult) în intensitate; a deveni mai puternic, mai violent; a se amplifica. *Căldura verii se întețea* (AGÂR.). *Lupta s-a întețit.* ◇ Fig. *Zîmbetul se înteți pe obrajii stăpînului* (AGÂR.). **2** *refl.* A se întări a (2), a se ațița. *Primăvara [dropioii] se întețesc în lupte amoroase* (ODOB.). **3** *tr.* Fig (*compl. indică oameni; despre sentimente, senzații etc.*) A cuprinde cu putere; a stăpîni. *De ce mergea d-aia o întețea urîtul* (ISP.). **4** *tr.* (*pop.*) A ataca energic. *Cînd îl întețea vrăjmașul, calul se urca ca fulgerul în sus* (ISP.). **5** *refl.* (*despre dispute, conflicte etc.*) A deveni mai aprig; a fi de nestăpînit; a se înverșuna (1). *Cearta s-a întețit.* **6** *tr.* (*compl. indică oameni*) A deranja prin insistențe repetate; a sîcîi din cc în cc mai des; a hărțui. *Dacă văzu că-l întețesc cu rugăciunile se îndupleca și se întoarse* (ISP.). **7** *tr.* (*înv.; compl. indică animale de călărie*) A îndemna să fugă. • prez.ind. *-esc.* /lat. ****intitiare*** <*titîo, -onis.*

întețíre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *înteți* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***înteți.***

întețít, -á *adj.* **1** (*despre fenomene atmosferice, acțiuni etc.*) Care este mai puternic, mai violent; intensificat. ◇ (*adv.*) *Caldul sînge prin artere năvălește întețit* (MACED.). **2** Fig. (*despre sentimente, senzații etc.*) Care este mai intens, cuprinzînd cu putere pe cineva. **3** Fig. (*despre dispute, conflicte etc.*) Care a devenit mai aprig; care este de nestăpînit. **4** (*despre oameni*) Care este deranjat, agasat prin insistențe repetate. • pl. *-ți, -te.* /v. ***înteți.***

întețitór, -oáre *adj.* **1** Care provoacă creșterea în intensitate a unui fenomen. **2** Care provoacă o agitație intensă. **3** (*despre oameni*) Care deranjează, agasează cu insistențe repetate; care sîcîie. **4** (*înv.*) Care îndeamnă la fugă un cal de călărie. • pl. *-ori, -oare.* /***înteți*** + *-itor.*

întimpiná *vb. I.* v. întîmpina.

întimpinári *s.f.* v. întîmpinare.

întimpinát, -ă *adj.* v. întîmpinat.

întiná *vb. I.* **1** *refl., tr.* (*pop.*) A (se) murdări de noroi, a (se) umple de noroi; a (se) îngloda (1). **2** *tr., refl.* Fig. A (se) pîngări, a (se) batjocori. ◆ (*înv.; refl.*) A întreține relații sexuale nepermise cu cineva. **3** *tr.* Fig. (*compl. indică oameni*, ext., *demnitatea, onoarea, reputația etc. acestora*) A supune unui tratament compromițător; a compromite, a dezonora. • prez. ind. *întín, -ez.* /***în*** + ***tină*** + *-a.*

întinári *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *întina* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***întina.***

întinát, -á *adj.* **1** (*pop.*) Care este murdar de noroi. **2** Fig. (*despre sentimente, amintiri etc.*) Care este pîngărit, profanat, batjocorit. **3** Fig. (*despre oameni*, ext., *despre demnitatea, onoarea, reputația etc. ale lor*) Care este compromis, dezonorat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***întina.***

întínde *vb. III.* **1** *tr.* (*compl. indică obiecte strînse, îndoite, împăturite etc.*) A desfășura pe toată suprafața, cît permit dimensiunile. ◆ (*compl. indică obiecte care se desfac și se fixează, se sprijină etc.*) A instala. *Spre seară, militarii au întins corturile la poalele muntelui.* ◆ (*compl. indică lucruri, obiecte etc.*) A pune unul după altul; a înșira. *Femeia a întins în grabă rufele la uscat.* ◆ (*compl. indică mărfuri*) A expune la vedere; a etala, a arăta. *Negustorii din Constantinopol Întind în piață diferite mărfuri, Să ieie ochii la efenzi și popol* (EMIN.). ◆ A așeza, a așterne. *Vroind să-ntind pe cale-i un lung covor de aur* (ALECS.). ◇ Expr. *A întinde masa* (sau *masă*) = *a*) a pune masa pentru mîncare; *b*) a da o masă (pentru mulți oaspeți); a da o petrecere. *A întinde cărțile* = a așeza cărțile de joc pe masă pentru a ghici. *A întinde în bobi* v. bob. *A întinde masă mare* v. masă. *Întinde-te masă, scoală-te* (sau *ridică-te*) *masă* v. masă. **2** *tr., refl., intr.* A lungi, trăgînd de margini sau de capete un corp elastic, un fir textil etc. ◇ Expr. (*tr.*) *A întinde* (cuiva) *un laț* = *a*) a pune o capcană; *b*) a ademeni prin înșelătorie. *A întinde undița* = *a*) a arunca undița în apă; *b*) fig. a ademeni; *c*) a înșela. *A întindeața* (*să nu se rupă*) v. ață. *A întinde cuiva o cursă* v. cursă. *A întinde* (pe cineva) *ca pe o opincă scurtă* v. opincă. *A-i întinde* (*cuiva*) *o plasă* v. plasă. *A întinde sfoara* (*prea tare* sau *prea mult*) v. sfoară. ◆ (*refl.; despre mușchi*) A ajunge în stare de tensiune; a se încorda. ◇ (*despre nervi*) *Mi s-au întins nervii de atîtea emoții.* ◆ (*tr.; compl. indică arcuri, corzi, cabluri etc.*) A aduce în stare de tensiune; a încorda (2). *A întins arcul.* ◇ (*refl. pas.*) *Arcurile se întind în vînt* (EMIN.). ◇ Expr. *A întinde coarda* = a împinge lucrurile la extrem. *Creangă... începu să întindă coarda, căutînd scandalul* (CĂL.). *A întinde coarda pînă se rupe* (ori *plesnește*) sau *a întinde prea tare coarda* v. coardă. ◆ (*refl.; despre îmbrăcăminte*) A se mări sau a se lărgi, deformîndu-se; (*pop.*) a se lăbărța. *Puloverul s-a întins după spălat.* ◆ (*refl.; despre lichide consistente*) A curge ca o dîră vîscoasă; a curge gros (din cauza alterării). *Mierea se întinde.* **3** *tr.* (*compl. indică substanțe, materii moi sau plastice*) A așeza pe o suprafață mai mare, subțiind-o uniform prin netezire; a unge. *A întins untul pe pîine.* ◇ Expr. *A întinde o foaie* (*de aluat*) = a subția o foaie (de aluat), mărind suprafața. **4** *refl.* (*despre așezări, ținuturi, teritorii etc.*) A ocupa un anumit spațiu (mare și întins); a se lungi. *Două șiruri de bordeie... se întind pe marginile șoselei* (ALECS.). ◆ (*urmat de determ. introduse prin „pînă la", „pînă în" arată limitele unei localități, unei păduri, unui ținut etc.*) A se prelungi în spațiu; a se extinde. *Drumul se întinde pînă în pădure.* ◇ Poet. *Se întinde pînă în zare* (COȘB.). ◆ (*despre grupuri, șiruri de ființe*) A se extinde într-o direcție; a se lungi pe o distanță mare. *Șirul de oameni se întinde pînă în stradă.* ◇ Expr. *A se întinde ca o pomană țigănească* = *a*) a se extinde, a se desfășura pe un spațiu mai mare decît ar fi necesar; *b*) ext. a dura prea mult timp. (*tr.*) *A întinde hora* = a forma o horă; a juca. ◆ (*despre incendii*) A se propaga, a se răspîndi. *Focul s-a întins repede și la vecini.* ◆ (*despre plante*) A-și lăți suprafața ocupată; a se extinde, a se înmulți. *Buruienile s-au întins în jurul casei.* **5** *refl.* (*despre mișcări sociale, acțiuni etc.*) A cuprinde spații tot mai largi; a lua proporții; a se amplifica. ◆ (*despre boli, epidemii etc.*) A se răspîndi; a se extinde; a se transmite. ◆ (*despre boli de piele etc.*) A se extinde pe toată suprafața corpului. ◆ (*despre idei, zvonuri, manifestări etc.*) A se răspîndi, a se propaga, a se transmite. *Știrea s-a întins peste tot.* ◇ Expr. (*tr.*) *A întinde vorba* v. vorbă. ◆ Fig. (*tr.*) A mări, a spori o putere, o stăpînire. *Să împingem neamurile mele asupra altora, ca astfel să întindem domnirea și puterea noastră* (RUSSO). **6** *tr.* (*compl. indică părți ale corpului ființelor*) A mișca, lungind într-o direcție oarecare pentru a lua, a indica sau a cere ceva. *Călin mîna și-o întinde* (EMIN.). ◇ Expr. *A întinde mîna* (sau o *mînă*) = *a*) a face un gest cu brațul pentru a indica ceva; *b*) a cere de pomană; a cerși. *Vouă vă pune lege, pedepse vă măsoară Cînd mîna v-o întindeți la bunuri zîmbitoare* (EMIN.). *A întinde* (cuiva) *mîna* (sau *mîinile*) = *a*) a veni în ajutorul cuiva; a scoate pe cineva dintr-o situație critică; a acorda ajutor; *b*) a strînge mîna (sau mîinile) cuiva pentru a-l saluta sau în semn de recunoștință. ◇ Fig. *Copacii din toate părțile îmi întind crengile lor încărcate de poame* (ALECS.). ◆ (*compl. indică aripi*) A desface, a răsfira. *Pasărea își întinde aripile.* ◇ Poet. (*refl.*) *A-ntristării neagră-aripă peste lume se întinde, Totul tace, căci durerea este mută ca un gînd* (EMIN.). ◆ Fig. (*pop.; despre ființe; urmat de determ. introduse prin prep. „către", „spre"*) A se îndrepta. ◆ Expr. *A o întinde* (*la drum*) = *a*) porni la drum (pe jos); *b*) a pleca în grabă, a fugi (pe neobservate) de undeva. **7** *refl.* (*despre ființe*) A se așeza, a se culca pe toată lungimea corpului, pentru a se odihni sau pentru a dormi; a se culca. *Astea-s pentru bogații care se întind sătui pe canapele* (AGÂR.). ◇ Expr. (*pop.*) *A se întinde cu cineva* = a avea relații sexuale cu cineva. (*tr.*) *A întinde pe cineva la pămînt* = a doborî pe cineva la pămînt dintr-o lovitură; a trînti. *Cine din voi a pune mîna pe Letiția îl întind mort la picioarele ei* (ALECS.). *A întinde* (pe cineva) *la scară* v. scară. **8** *refl.* (*despre ființe*) A-și dezmorți, a-și destinde corpul, îndreptîndu-și membrele (din cauza oboselii, a plictiselii etc.). *Se sculă și se întinse cu plăcere.* ◆ A se înălța, ridicîndu-se în vîrful degetelor, pentru a atinge un lucru situat mai sus decît nivelul corpului; a se ridica. *Se întinse după o pară.* ◆ Fig. (*despre oameni*) A se încumeta, a îndrăzni. *Nu te întinde, că nu este de tine!* ◆ Fig. (*despre oameni; urmat de determ. introduse prin prep. „către", „spre"*) A dori ceva cu ardoare; a jindui. ◇ Expr. *Nu te întinde la slănină* (sau *la cașcaval*), se spune unei persoane care tinde la ceva nepermis. *A se întinde mai mult decît îi este plapuma* = a se lansa în acțiuni, în cheltuieli care îi depășesc posibilitățile. *A se întinde după ceva* = *a*) a fi lipsit de ceva; *b*) a avea mare nevoie de un lucru pe care nu îl poate obține, întrucît nu are mijloacele necesare. *A se întinde la cașcaval* v. cașcaval. *Întinde-te cît ți-e* (sau *cît te ține*) *plapuma!* v. plapumă. *A se întinde mai mult decît îi ajunge țolul* v. țol. **9** *tr.* A trage de cineva; a chinui; a tortura; a hărțui. *Bietu popa... e și el întins în toate părțile* (STĂN.). ◇ Expr. *A întinde la jug* = a lucra din greu. (*refl.*) *A se întinde galopului* = (*despre cai*) a merge în galop mare. **10** *tr.* (*compl. indică obiecte*) A oferi cuiva cu mîna; a înmîna, a preda. *Felix se pregătea să întindă și el buchetul său Otiliei* (CĂL.). **11** *tr.* (*compl. indică arme*) A îndrepta în poziție de bătaie; a ținti, a ochi. *Lănci scînteie lungi în soare, arcuri se întind în vînt* (EMIN.). **12** *refl.* (*urmat de determ. introduse prin „pînă" sau „pînă la"*) A se prelungi în timp; a se menține; a dura. *Petrecerea s-a întins pînă a doua zi.* ◆ (*de obicei urmat de determ. introduse prin prep. „cu" sau „asupra"*) A stărui, a insista. *Nu vreau să mă mai întind cu acest subiect.* ◇ Expr. *A se întinde* (sau *a o întinde*) *la vorbă* (*lungă* ori *cu vorba*) (cu cineva) v. vorbă. • prez.ind. *întínd.* /lat. ***intendĕre.***

întíndere *s.f.* **1** Acțiunea de *a* (*se*) *întinde* și rezultatul ei. **2** Concr. Suprafața a unui lucru, a unui loc; mărime. **3** Concr. Loc întins, spațiu vast; întins (2). *Timpul mort... devine vecinicie, Căci nimic nu se întîmplă în întinderea pustie* (EMIN.). ◆ Distanță, lungime. *Pe o întindere de circa trei km.* **4** (*fiz.*) Stare de solicitare care apare într-un corp asupra căruia acționează forțe de sens contrar care tind să producă o alungire. **5** Durată. **6** (*muz.*) Dezvoltare a unei melodii, cuprinzînd intervalul dintre nota cea mai de jos și nota cea mai de sus, fără schimbarea timbrului; registru. **7** (*filos.*) Concept folosit de Descartes pentru a caracteriza materia, în opoziție cu spiritul, considerat substanță gînditoare fără dimensiuni spațiale. **8** (*med.*) *Întindere musculară* = accident traumatic constînd într-o suprasolicitare a fibrelor musculare (de obicei la membre) peste limită, ajungîndu-se pînă la ruperea acestora. • pl. *-i.* /v. ***întinde.***

întinerí *vb. IV.* **1** *intr.* A căpăta aspect de tinerețe; a deveni (din) nou tînăr (ca aspect, ca vitalitate). *Întinerise parcă și mai mult* (DUMITRIU). ◇ Poet. *Codrule cu rîuri line, Vreme trece, vreme vine, Tu din tînăr precum ești Tot mereu întinerești* (EMIN.). **2** *tr.* (*compl. indică ființe*) A face să aibă o înfățișare (mai) tînără; a insufla o vitalitate tinerească. *Rochia aceasta o întinerește.* **3** *tr., refl.* A (se) declara mai tînăr decît este în realitate. • prez.ind. *-esc.* /***în*** + ***tînăr*** + *-i.*

întinerírе *s.f.* **1** Acțiunea de *a întineri* și rezultatul ei. **2** (*hort.*) *Întinerirea pomilor* = îngrijirea pomilor bătrîni sau accidentați, pentru menținerea capacității lor de rodire. • pl. *-i.* /v. ***întineri.***

întinerít, -ă *adj.* **1** (*despre ființe*) Care a devenit (mai) tînăr, care a căpătat din nou o înfățișare tinerească. **2** (*despre oameni*) Care pare (mai) tînăr. **3** (*despre oameni*) Care s-a declarat mai tînăr decît este în realitate. • pl. *-ți, -te.* /v. ***întineri.***

întineritór, -oáre *adj.* (*despre substanțe, acțiuni etc.*) Care întinerește pe cineva. • pl. *-ori, -oare.* /***întineri*** + *-tor.*

întínge *vb. III. tr.* (*pop.*) **1** (*compl. indică pîine, mămăligă etc.*) A muia în grăsime, în sos etc. **2** (*compl. indică obiecte*) A muia ușor într-un lichid. ◇ Expr. *A întinge mîna într-o solniță cu cineva* v. solniță. • prez.ind. *întíng.* /lat. ***intingĕre.***

întíngere *s.f.* (*pop.*) Acțiunea de *a întinge* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***întinge***.

întíns[1] *s.n.* **1** Faptul de *a* (*se*) *întinde*. **2** Concr. Loc întins, spațiu vast; întindere (3). *Pe tot întinsul țării.* • pl. *-uri.* /v. ***întinde***.

întíns[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre obiecte elastice*) Care este lungit prin tragere de unul sau de ambele capete; încordat. *O beșică-n loc de sticlă e întinsă-n ferăstruie Printre care trece-o dungă mohorîtă și gălbuie* (EMIN.). ◆ (*despre haine*) Care este larg, lăbărțat, lărgit. **2** (*despre terenuri, regiuni, spații etc.*) Care are suprafața mare; larg, vast. ◇ Expr. *Pe* (*o*) *scară întinsă* v. scară. ◆ Care se lungește pe distanță mare. *În aurora plină de vioare, Balul alb s-a resfirat pe întinsele cărări* (BACOV.). ◆ (*despre studii, articole etc.*) A cărui spațiu tipografic este mare; care este amplu, lung. **3** (*despre corpul unei ființe sau despre părți ale acestuia*) Care este desfășurat în lungime sau pe toată suprafața. *Și în brațele-mi întinse Să alergi, pe piept să-mi cazi* (EMIN.). ◇ Expr. *Cu brațe*(*le*) *întinse* = cu toată dragostea; cu bunăvoință; cu căldură. *Cu pînzele întinse* = (*despre ambarcații*) cu pînzele desfășurate (pentru ca vîntul să facă posibilă înaintarea). **4** (*despre corturi*, ext. *despre tabere*) Care este așezat, fixat, instalat. *Cort întins.* **5** Care este înstrunat, încordat. *Arc întins.* **6** (*despre șiruri, grupuri de ființe*) Care se continuă într-o succesiune neîntreruptă; lung, prelung. *Un șir întins de oameni.* **7** (*despre ființe*) Care este culcat în toată lungimea corpului, pentru odihnă sau somn; lungit, tolănit. **8** Care este așternut, pregătit, pus. ◇ Expr. *Masă întinsă* = masă plină de mîncăruri. *Bolțile-s ținute-n aer de columne luminoase Și la mese-n veci întinse e culcat Sardanapal* (EMIN.). **9** (*despre terenuri, forme de relief etc.*) Care este neted, plan. *Cîmpie întinsă.* **10** (*despre piei, țesături etc.*) Care este fără pliuri sau îndoituri; neted. **11** (*despre mers, zbor etc.*) Care este grăbit, iute, zorit, fără oprire. ◇ Expr. *A se duce întins* v. duce. *A merge întins* v. merge. • pl. *-și, -se.* /v. ***întinde***.

întíns[3]**, -ă** *adj.* (*pop.*) **1** (*despre pîine, mămăligă etc.*) Care este înmuiat în sos, în grăsime etc. **2** (*despre obiecte*) Care este înmuiat într-un lichid. • pl. *-și, -se.* /v. ***întinge***.

întinsoáre[1] *s.f.* **1** Spațiu întins și larg. *Îndărătu-acelui munte, infinita întinsoare E frumoasa-mpărăție mîndră a sîntului soare* (EMIN.). **2** Mers grăbit, iute, zorit, fără oprire. ◇ Loc.adv. *Într-o întinsoare* = *a*) întruna, fără încetare; *b*) repede, în goană. **3** Timp neîntrerupt; durată continuă. ◆ Ext. Vreme lungă. **4** Întindere nervoasă a membrelor corpului; ext. poziție culcată a corpului. • pl. *-ori.* /***întíns***[1] + *-oare.*

întinsoáre[2] *s.f.* (*reg.*) **1** Mîncare ciobănească făcută din mălai cu lapte sau cu smîntînă de oaie. **2** Sos de tocană, în care se înmoaie pîine sau mămăligă. • pl. *-ori.* /***întíns***[3] + *-oare.*

întinsúră *s.f.* **1** Întindere. **2** Limită de jos a apei, de adîncime mică, în apropierea malului. **3** Mal al unui rîu, puțin înclinat, care se acoperă de apă la cea mai mică creștere de nivel. • pl. *-i.* /***întíns***[2] + *-ură.*

întinzător, -oáre *adj., subst.* **I** *adj.* (*despre dispozitive, mecanisme etc.*) Care întinde corpuri, părți ale unui corp etc. **II** **1** *s.n.* Dispozitiv utilizat la întinderea unor obiecte elastice sau flexibile. **2** *s.m.* (*tehn.*) *Întinzător de curea* = dispozitiv mecanic folosit pentru întinderea unor curele de transmisie. **3** *s.f.* (*tehn.*) Proeminență în lungul unei piese de lemn sau de metal, care intră cu un capăt în scobitura altei piese. **4** *s.n., s.f.* (*țes.; pop.*) Piesă a războiului de țesut, care constă într-un băț lung, cu ajutorul căreia se răsucește pînza țesută pe sulul de dinainte; întorcător. **5** *s.f.* (*pop.*) Lanț sau funie cu care se leagă osia carului de cruce sau de scară. **6** *s.n.* Sucitor cu care se întinde aluatul. **7** *s.n.* Lemn care întinde frînghia fierăstrăului. • pl. *-ori, -oare.* /***întínde*** + *-ător.*

întinzătúră *s.f.* (*pop.*) **1** Poziție culcată a corpului unei ființe. **2** Lungire prin tracțiune. **3** Fig. (*deprec.*) Femeie depravată. • pl. *-i.* /***întínde*** + *-ătură.*

întipári *vb. IV. refl.* **1** (*despre urme, desene etc.*) A se imprima, a se reproduce pe o suprafață prin apăsare. *Își întipărește urmele în nisip.* ◇ Fig. (*tr.*) *Vremea a întipărit brazde adînci pe fruntea lui.* **2** Fig. (*despre amintiri, întîmplări etc.*) A se fixa rămînînd pentru mai mult timp în mintea, în conștiința cuiva și lăsînd impresii puternice. *Aceste clipe i s-au întipărit în memorie pentru totdeauna.* **3** (*înv.*) A tipări. • prez. ind. *-esc.* /***în*** + ***tipări***.

întipărire *s.f.* Acțiunea de *a se întipări* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***întipări***.

întipărít, -ă *adj.* **1** (*despre urme, desene etc.*) Care este imprimat pe o suprafață prin apăsare. **2** Fig. (*despre amintiri, întîmplări etc.*) Care s-a fixat în mintea sau în conștiința cuiva, lăsînd impresii puternice. **3** (*înv.*) Care este tipărit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***întipări***.

întirí *vb. IV. tr.* (*înv., reg.*) **1** A izgoni. **2** A prigoni. **3** A înțărca. • prez.ind. *-esc.* /***în*** + bg. ***мира***.

întitulá *vb. I.* v. intitula.

întituláre *s.f.* v. intitulare.

întitulát, -ă *adj.* v. intitulat.

întîi, întîia *adv., num.ord.* **I** *adv.* **1** La început. *A trecut întîi o boare Pe deasupra viilor* (TOPÎR.). **2** În primul rînd, înainte de orice, mai înainte. *Au rezolvat întîi problema cazării.* ◇ Loc.adv. *Mai întîi* (*și-ntîi*) sau *mai întîi de toate* = înainte de toate; în primul rînd. (*înv.*) *Dintru întîi* = de la început. **3** (*precedat de „mai”*) Mai demult. **4** Pentru prima oară. *De cînd mărul înflorise întîi atrăsese luarea-aminte* (VIS.). **II** *num.ord.* (*cu val. adj.*) **1** (*cînd este postpus subst., în forma invar. „întîi”; cînd precedă subst., în forma art. „întîiul”, „întîia”*) Care se află în fruntea unei serii (ce reprezintă o succesiune spațială, temporală, calitativă etc.); care precedă pe al doilea; prim. *Locul întîi i-a revenit după o luptă foarte strînsă. Întîiul cîștigător a luat medalie de aur.* ◇ (*subst.*) *Întîiul din clasă a plecat la olimpiadă.* ◇ *Felul întîi* = fel de mîncare lichidă, pregătită din legume (și carne), care se servește de obicei fierbinte; supă; ciorbă. ◇ Loc.adv. (*Pentru*) *întîia dată* (sau *oară*) = (pentru) prima dată (sau oară). *Nicicum, o, Deceba! O văd Pentru întîia dată acum înălțată Prin părul tău ca o coroană mîndră* (EMIN.). ◆ (*înv.; precedat de „cel”, „cea”*) Dintîi. *Ș-acela între oameni devină cel întîi Ce mi-a răpi chiar piatra ce-oi pune-o căpătîi* (EMIN.). **2** Care este remarcabil. *Făină de calitatea întîi.* ◇ Expr. (*De*) *mîna întîi* = foarte bun, de foarte bună calitate. (*De*) *clasa întîi* v. clasă. **3** Compuse: *întîiul-născut s.m.* = cel mai mare dintre fii; (*relig.*) *întîia-venire s.f.* = prima venire a Mîntuitorului. • /lat. ****antaneus, -a, -um***.

întîiaș *num.ord. f.* Loc.adv. *Întîiași dată* = prima dată, întîia dată. • /***întîia*** + ***și***.

întîietáte *s.f.* Însușirea de a fi primul în timp, în rang, în drepturi etc.; primat, prioritate. ◇ Expr. *A avea* (sau *a da, a ține*) *întîietate* = a avea (sau a da, a ține) primul loc; a avea (sau a da) prioritate. • pl. *-ăți.* /***întîi*** + *-ătate.*

întîietór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care ocupă primul loc. • pl. *-ori, -oare.* /***întîi*** + *-tor.*

întîlní *vb. IV.* **1** *tr.* A da în drumul său de cineva sau de ceva; a vedea în calea sa pe cineva sau ceva; a se afla în prezența cuiva sau a ceva din întîmplare. *Cînd întîlni pe cei nouă frați care trosneau cu biciul pe spinarea boilor* (DELAVR.). ◇ Fig. (*compl. indică ochi, priviri etc.*) *Țăranul ridică capul și întîlni privirea femeii* (GÎRL.). **2** *refl. recipr.* (*cu determ. introduse prin prep. „cu”*) A avea întrevedere cu cineva în urma unei înțelegeri prealabile. *M-oi întîlni eu vreodată cu profesorul meu de geografie* (ALECS.). ◇ Expr. *A se întîlni* (cu cineva) *bot în bot* v. bot. *A se întîlni ca luna cu soarele* v. soare. **3** *tr.* Fig. A găsi, a descoperi. *În roman întîlnim multe regionalisme.* ◆ (*compl. indică dificultăți, piedici etc.*) A întîmpina. ◆ (*refl.; de obicei în constr. neg., urmat de determ. introduse prin prep. „cu”*) A da peste..., a nu mai avea parte de... *Nu s-a mai întîlnit cu o astfel de situație.* **4** *tr., refl. unipers.* A (se) găsi, a (se) afla. *Așa ceva nu se mai întîlnește.* **5** *tr., refl. recipr.* A (se) confrunta într-o competiție (sportivă), într-o luptă etc.; a (se) lupta. *Echipele se întîlnesc mîine pentru prima dată.* **6** *tr., refl. recipr.* A trece prin același loc, venind în întîmpinare și continuîndu-și drumul în direcții opuse; a (se) încrucișa. ◆ (*despre linii geometrice sau topografice, drumuri etc.*) A veni din direcții diferite, intersectîndu-se într-un punct; a (se) uni într-un punct; a (se) întretăia. • prez.ind. *-esc.* /***în*** + ***tîlni***.

întîlníre *s.f.* **1** Aflare în prezența cuiva sau a ceva din întîmplare; (*pop.*) întîlniș. **2** Întrevedere. *Balul nostru... mi-a prilejuit o întîlnire atît de plăcută cu o persoană de spirit* (ALECS.). ◇ Expr. *A*(*-și*) *da întîlnire* v. da. **3** Adunare. *Ieri a avut loc întîlnirea candidatului cu alegătorii.* **4** (*sport*) Competiție sportivă; partidă, dispută, meci. *Întîlnirea a durat doar trei minute.* ◇ *Întîlnire sportivă* v. sportiv. • pl. *-i.* /v. ***întîlni***.

întîlníș *s.n.* (*pop.*) Întîlnire (1). ◇ Expr. *Bun întîlnișul!*, formulă de salut adresată unei persoane întîlnite în drum. *Bun întîlnișul, om bun! zise Dănilă* (CR.). • pl. *-uri.* /***întîlni*** + *-iș.*

întîlnít[1] *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *întîlni*. • /v. ***întîlni***.

întîlnít[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre ființe, obiecte etc.*) Peste care cineva a dat în calea sa din întîmplare. **2** (*despre oameni*) Care a avut o întrevedere cu cineva. **3** (*despre ființe, vehicule etc.*) Care a trecut prin același loc, venind în întîmpinare și continuîndu-și drumul în direcții opuse. ◆ (*despre linii, drumuri etc.*) Care se intersectează într-un punct; care se întretaie. • pl. *-ți, -te.* /v. ***întîlni***.

întîlnitúră *s.f.* (*pop.*) Boală a cărei cauză este atribuită întîlnirii cu un spirit rău. • pl. *-i.* /***întîlni*** + *-tură.*

întîmpiná *vb. I.* **1** *tr.* A-i ieși cuiva înainte pentru a-l primi (conform unei înțelegeri prealabile). *Aici mă întîmpină un șambelan care... mă invită să intru* (ALECS.). ◇ Expr. *A întîmpina o sărbătoare* (sau *o dată*) = a fi în așteptarea unei sărbători (sau a unei date), pregătind cele necesare. *A întîmpina* (pe cineva) *cu pîine și* (*cu*) *sare* v. pîine. ◆ (*înv., reg.; tr., refl. recipr.*) A (se) întîlni. **2** *tr.* Fig. (*compl. indică obstacole, greutăți etc.*) A găsi în calea sa, a da peste..., a avea parte de... *De data asta, însă, Lache întîmpină o opoziție crîncenă* (CAR.). **3** *tr.* Fig. (*compl. indică cheltuieli, obligații etc.*) A face față, a suporta, a acoperi. ◆ (*înv.*) A face să se îndestuleze; a împlini. *Acolo... găsesc cu ce să întîmpine puținele lor trebuințe* (ODOB.). **4** *tr.* (*înv.; compl. indică armate*) A se întîlni cu dușmanul pentru a se lupta. **5** *intr., tr.* (*înv.*) A răspunde printr-o replică; a replica, a riposta. • prez. ind. *întîmpin.* și (*pop.*) *întîmpiná vb. I.* /***în*** + ***tîmpina***.

întîmpináre *s.f.* **1** Ieșire înaintea cuiva pentru a-l primi (conform unei înțelegeri prealabile). ◇ Expr. *A ieși* (sau *a merge*) *în* (sau *întru*) ***întîmpinarea*** *cuiva* = *a*) a primi pe cineva cordial, întîmpinîndu-l; *b*) fig. a ghici gîndurile, dorințele etc. cuiva înainte de a fi exprimate. *A veni în întîmpinarea a ceva* v. veni. *A-i veni* (cuiva) *în* (ori *întru*) ***întîmpinare*** sau *a veni în* (ori *întru*) ***întîmpinarea*** (cuiva) v. veni. **2** (*jur.*) Cerere de anulare a hotărîrii unei instanțe judecătorești; contestație. *A făcut o întîmpinare împotriva deciziei Curții.* ◆ (*înv.*) Opoziție, împotrivire. • pl. *-ări.* și (*pop.*) *întîmpinára s.f.* /v. ***întîmpina***.

întîmpinát, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Căruia i-a ieșit cineva înainte pentru a-l primi, conform unei înțelegeri prealabile. **2** (*despre oameni*) Care se întîlnește cu cineva. **3** Fig. (*despre obstacole, greutăți etc.*) Care a apărut în calea unei realizări. **4** (*înv.; despre armate*) Căreia i-a ieșit înainte dușmanul pentru a se lupta. • pl. *-ți, -te.* și (*pop.*) *întîmpinát, -ă adj.* /v. ***întîmpina***.

întîmpinátor, -oáre *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care întîmpină pe cineva (conform unei înțelegeri prealabile). • pl. *-ori, -oare.* /***întîmpina*** + *-ător.*

întîmplá *vb. I.* **1** *refl. unipers.* (*despre fapte, evenimente etc.*) A se produce în mod întîmplător; a avea loc în urma unui concurs neprevăzut de împrejurări; a se petrece. *Liră de argint, Sihleanu - Donici cuib de-nțelepciune, Care, cum rar se întîmplă, ca să mediteze pune* (EMIN.). ◇ (*urmat de determ. introduse prin prep. „cu” sau determ. printr-un subst. ori printr-un pron. în dat. indicînd pers. sau obiectul la care se referă acțiunea exprimată de vb.*) *Ce-a putut să i se întîmple?* (DELAVR.). *Ce se întîmplă cu cartea promisă?* ◆ (*pop.*) A se împlini, a se realiza. **2** *refl. unipers.* (*despre fenomene meteorologice*) A avea loc pe neașteptate; a se produce, a surveni. **3** *refl.* (*urmat de o prop. sub.; uneori constr. cu pron. person. în dat.*) A (i) se ivi (cuiva) ocazia (să....). *Mi s-a întîmplat să fiu de față.* **4** *refl.* A se nimeri să fie într-un anumit fel. *Dacă se întîmpla vremea frumoasă, urcam pe munte.* ◇ Loc.adv. *Cum s-ar întîmpla* = la întîmplare, la nimereală. **5** *refl.* (*urmat de determ. locale*) A se afla, a se găsi din întîmplare într-un anumit loc. *M-am întîmplat și eu pe strada aceea.* ◇ Expr. *A se întîmpla de față* v. față. **6** *refl.* A apărea, a interveni, a se ivi. *Timpul mort și-ntinde trupul și devine vecinicie, Căci nimic nu se întîmplă în întinderea pustie* (EMIN.). **7** *refl. impers.* A se face. *Cum a zis, așa s-a întîmplat.* **8** *refl. impers.* A se pomeni. *Așa ceva nu s-a mai întîmplat.* **9** *refl.* A da de ceva în mod incidental; a

apuca, a nimeri. *Îl lovea cu ce se întîmpla.* • prez.ind. pers. 3 *întîmplă.* /probabil lat.**in-templare.*

întîmplare *s.f.* **1** Ceea ce se întîmplă; fapt, eveniment. ◆ Acțiune îndrăzneață; aventură, peripeție (neplăcută). *Iar Călin, lungit pe burtă și cu mînile pe coate, Cam cu chef le povestește întîmplările lui toate* (EMIN.). **2** Ceea ce se petrece în mod incidental, neprevăzut, în urma unui concurs de împrejurări; ext. hazard. *El iar porni în lumea întîmplărei, Bolnav de dor și de-a iubirei friguri* (EMIN.). ◇ Loc.adv. *Din întîmplare* = în mod întîmplător. *La întîmplare* sau *la* (ori *în*) *voia întîmplării* = cum se nimerește; în voia sorții. (*pop.*) *La toată întîmplarea* = în orice caz. *De o* (sau *pentru orice*) *întîmplare* = pentru orice eventualitate. ◇ Expr. *A lăsa la* (sau *în*) *voia întîmplării* (ori *întîmplărilor*) v. lăsa. **3** Împrejurare, ocazie, prilej. *Întîmplarea a făcut ca derularea evenimentelor să urmeze acest curs.* **4** Succesiune neașteptată de evenimente. **5** (*filos.*) Categorie corelată cu necesitatea, care desemnează aspecte și legături neesențiale, superficiale, incidentale, singulare, provizorii în (și între) fenomene și procese. • pl. *-ări.* /v. ***întîmpla.***

întîmplát, -á *adj.* (*despre fapte, evenimente etc.*) Care s-a petrecut în mod neprevăzut; care a avut loc din întîmplare, pe neașteptate. • pl. *-ți, -te.* /v. ***întîmpla.***

întîmplătór, -oáre *adj.* Care se produce din întîmplare, care are loc în mod neprevăzut, care survine pe neașteptate; accidental, inopinat. *O întîlnire întîmplătoare i-a schimbat cursul vieții.* ◇ (*adv.*) *Îl vede întîmplător pe stradă.* • pl. *-ori, -oare.* /***întîmplă*** + ***-ător.***

întîrziá *vb. I. intr.* **1** (*despre oameni*) A veni sau a ajunge undeva mai tîrziu față de timpul stabilit. **2** (*despre acțiuni, fenomene etc.*) A se produce după termenul prevăzut sau fixat; a nu se mai produce la termenul obișnuit, fixat sau știut; a se lăsa așteptat. *O toamnă care întîrzie Pe-un istovit și trist izvor* (EMIN.). ◆ Ext. A amîna. *Vremea nefavorabilă a întîrziat strîngerea recoltei.* ◆ A lungi, a prelungi, a tărăgăna. *A întîrziat nepermis de mult plata datoriei.* ◆ (*tr.*) A împiedica pe cineva să termine la timp o acțiune; a face ca ceva să nu se împlinească în termenul stabilit. **3** A rămîne undeva mai mult decît este necesar sau prevăzut; a zăbovi. • sil. *-zi-a.* prez.ind. *întîrzii.* /***în*** + ***tîrziu*** + ***-a.***

întîrziát, -á *adj.* **1** (*despre oameni, evenimente etc.*) Care este în întîrziere. *Abia-ajunge-unde dorm frații, abia focul îl aprinde, Ziua cea întîrziată năvăli din răsputeri* (EMIN.). **2** (*despre lucrări, acțiuni etc.*) Care este terminat după termenul prevăzut. *O intervenție întîrziată.* ◆ Care este amînat. ◆ Care este prelungit. **3** (*despre datorii, plăți etc.*) Care este restant. **4** (*med.; despre oameni,* ext., *despre facultățile lor mintale*) Care se dezvoltă mai încet decît ar trebui; care nu a evoluat; înapoiat, retardat. ◇ *Întîrziat mintal* v. mintal. • sil. *-zi-at.* pl. *-ți, -te.* /v. ***întîrzia.***

întîrziére *s.f.* **1** Nerealizare la timp a unei acțiuni; săvîrșire a unui lucru după momentul obișnuit sau fixat. ◆ Ext. Interval de timp între momentul cînd trebuia să se realizeze o acțiune, un fapt etc. pînă la îndeplinirea lui; timpul, durata cît cineva sau ceva întîrzie. ◇ Loc.adj., adv. *Cu întîrziere* = (care se produce) mai tîrziu decît este prevăzut. ◇ Loc.adv. *Cu întîrziere de...* = întîrziind cu... *Fără întîrziere* = *a*) la timpul cuvenit; *b*) numaidecît, fără zăbavă. ◇ Expr. *A exploda cu întîrziere* = (*despre bombe, corpuri explozive*) a exploda la un anumit interval de timp după momentul punerii sau al lansării. *A fi în întîrziere* = a fi rămas în urmă; a fi întîrziat. **2** (*jur.*) Neîndeplinire în termen a obligației de către debitor; refuz al creditorului de a primi prestația debitorului. ◇ *Punere în întîrziere* = act prin care creditorul înștiințează pe debitor că obligația este scadentă și că el trebuie să obțină executarea obligației. **3** Durata dintre momentul în care se produce un eveniment și momentul în care se produce un eveniment ulterior, condiționat de primul. **4** Amînare în realizarea unui lucru, a unui fapt; încetinire. **5** (*psih.*) *Întîrziere intelectuală* = sindrom care cuprinde sfera psihică (gîndire, limbaj). *Întîrziere psihomotorie* = sindrom care cuprinde nivelul motor și cel psihic (intelectual-afectiv). • sil. *-zi-e-.* pl. *-i.* /v. ***întîrzia.***

întoárce *vb. III.* **I 1** *refl., tr.* (*în opoz. cu „a pleca”*) A veni sau a face să vină de unde a plecat; a reveni sau a face să revină; a se înapoia. *El ne permite ca să ne întoarcem Dup-o viață vană, zgomotoasă* (EMIN.). ◇ (*urmat de adv. „înapoi”*) *Se întoarse înapoi dezamăgit de ceea ce văzuse.* ◇ Expr. *S-a dus bou și s-a întors vacă* v. bou. *A se întoarce cu buza* (sau *buzele*) *umflate* v. buză. *A se întoarce cu coada între picioare* v. coadă. *A* (*se*) *întoarce pe drumul cel bun* v. drum. ◆ (*fam.; tr.; compl. indică oameni; despre stări, sentimente etc.*) A cuprinde din nou. ◆ (*fam.; compl. indică ființe; despre o boală*) A lovi din nou (sub formă de acces); a recidiva. **2** *refl., tr.* Fig. A-și schimba sau a determina pe cineva să-și schimbe părerea, hotărîrea etc.; a se răzgîndi sau a face pe cineva să se răzgîndească. *După îndelungi frămîntări, s-a întors la părerea inițială.* ◆ (*tr.; compl. indică afirmații, promisiuni etc.*) A retrage; a retracta. *Văzînd că nu reușește să rezolve nimic, el a întors promisiunea.* ◇ Expr. *A*(*-și*) *întoarce cuvîntul* = a(-și) retrage cele spuse. *A întoarce tîrgul* = a anula înțelegerea. ◆ A readuce pe cineva sau a reveni la credință. *A-și întoarce vorba* v. vorbă. **3** *refl.* A se modifica, a se preface, a se transforma. *S-a întors ploaia în ninsoare.* ◇ Expr. *A i se întoarce* (cuiva) *mînia* = a-i trece cuiva supărarea. *A i se întoarce cuiva inima* = a se îmblînzi, a se muia. ◆ Ext. (*tr.*) A da (cu rea-credință) un anumit înțeles unui fapt, unei afirmații etc. *A întors ceea ce am spus.* ◆ (*înv.; tr.; compl. indică texte*) A traduce dintr-o limbă în alta. **II** *tr.* **1** A schimba poziția unui obiect, așezîndu-l într-o poziție inversă celei anterioare; a răsturna. ◇ Expr. *A* (*o*) *întoarce și pe o parte* (sau *față*), *și pe alta* = *a*) a cerceta amănunțit; *b*) a discuta în detaliu. *A întoarce casa pe dos* (sau *cu susu-n jos*) = *a*) a face dezordine în casă; *b*) a răscoli totul în casă. *A i se întoarce punga pe dos* v. pungă. *A întoarce ceva cu susul în jos* v. sus. *A întoarce traista pe dos* v. traistă. ◆ (*compl. indică paie, fîn etc.*) A răsturna astfel încît partea umedă de la pămînt să ajungă deasupra. ◆ (*compl. indică filele unei cărți, unui caiet etc.*) A da înainte sau înapoi; a răsfoi. ◇ Expr. *A întoarce foaia* sau *a o întoarce pe foaia cealaltă* (sau *pe altă foaie*) v. foaie. ◆ (*compl. indică haine*) A preface, transformînd dosul în față. ◇ Expr. *A-și întoarce cojocul pe dos* (sau *pe partea cealaltă*) v. cojoc. *A-și întoarce mantaua după vînt* v. manta. ◆ (*compl. indică ogoare, brazde*) A ara (din nou). ◆ (*compl. indică alimente*) A răsturna (din vasul în care se află). *A întors mămăliga.* **2** (*compl. indică bani, lucruri etc.*) A da înapoi; a restitui, a înturna (2). ◇ Expr. *A întoarce vizita* = a face o vizită de răspuns. ◆ (*compl. indică cuvinte, afirmații etc.*) A răspunde, a replica cu ostentație, cu impertinență. **3** Fig. (*compl. indică oameni*) A răsplăti pentru o faptă bună sau rea. ◇ Expr. *A întoarce binele* (sau *răul*) *făcut* = a răsplăti pe cineva pentru o faptă bună (sau rea). **III 1** *tr.* A învîrti, a răsuci în jurul unei axe. *Întoarce cheia în ușă.* ◇ Expr. *A întoarce ceasul* = a răsuci arcul ceasului pentru a-l face să meargă. *A o întoarce la șurub* = a-și schimba atitudinea, pentru a ieși dintr-o încurcătură. *A*(*-i*) *întoarce* (cuiva) *șurubul* = a umbla cu minciuni; a înșela. *A o întoarce la viclenie* (sau *la șiretlic*) = a recurge la viclenii. *A întoarce cheia* v. cheie. *A întoarce șurubul* v. șurub. **2** *tr.* (*compl. indică corpul unei ființe sau părți ale acestuia*) A schimba poziția, făcînd o mișcare în direcția opusă celei anterioare (prin răsucire, rotire); a îndrepta în altă direcție. *Și întorcîndu-mi fața, eu spada ți-am întins* (EMIN.). ◇ Expr. *A întoarce cuiva spatele* = *a*) a pleca în mod ostentativ de lîngă cineva; *b*) a manifesta o atitudine de indiferență sau supărare față de cineva. *A întoarce* (cuiva) *capul* (sau *mințile*) = *a*) a face pe cineva să-și piardă dreapta judecată; a zăpăci; *b*) a face pe cineva să se îndrăgostească. *A i se întoarce cuiva mațele* (sau *stomacul*) *pe dos* = a i se face greață, scîrbă. *A se întoarce într-un călcîi* v. călcîi. *A-i întoarce cuiva ceafa* v. ceafă. *A-i întoarce cuiva cotul* v. cot. *A întoarce* (cuiva) *dosul* v. dos. *A întoarce* (pe cineva) *pe dos* v. dos. *A se întoarce cu fața dosului către cineva* v. dos. *A-și întoarce fața de la...* v. față. *A-i întoarce cuiva nasul* v. nas. *A se întoarce ca moara în vînt* v. moară. *A i se întoarce* (cuiva) *ochii în cap* (sau *pe dos*) v. ochi. ◆ Fig. (*refl.impers.*) A i se face greață, silă (de cineva sau de ceva). *I s-a întors la văzul acestei scene.* ◇ Expr. *A i se întoarce rînza pe dos* v. rînză. **3** *refl.* (*despre ființe*) A se învîrti în jurul...; a da tîrcoale. *Se întorcea pe lîngă dînsul și se tot uita* (ISP.). **4** *tr.* (*reg.*) A castra. **IV 1** *tr.; refl.* A-și schimba sau a face să-și schimbe direcția inițială, îndreptîndu-se în altă parte. ◆ (*tr.*) A-și îndrepta privirea în altă direcție. **2** *refl.* (*predomină ideea de timp*) A merge înapoi. *Personajul s-a întors în secolul al 19-lea cu mașina timpului.* ◇ Expr. *A se întoarce roata* v. roată. *A se întoarce sfera* v. sferă. ◆ Analog. (*despre anotimpuri, vreme*) A veni din nou; a reveni. *S-a întors iarna.* **3** *refl.* (*fiz.; despre raze, radiații, unde*) A se reflecta. *Unda sonoră se întoarce la întîlnirea unui obstacol.* **4** *tr.* (*compl. indică arme*) A îndrepta, a întinde; a ochi, a ținti. *A întors arma spre el.* ◇ Expr. *A întoarce armele* = (*despre părți combatante*) a-și schimba atitudinea în timpul unei acțiuni militare, luptînd împotriva unui aliat. • prez.ind. *întórc.* /lat. ***intorquĕre.***

întoárcere *s.f.* **1** (*în opoz. cu „plecare”*) Revenire la punctul de plecare; înapoiere, înturnare. ◇ *Triunghi de întoarcere* v. triunghi. **2** Schimbare a direcției inițiale. **3** Schimbare a poziției corpului sau a unei părți a corpului printr-o mișcare de răsucire, de rotire. *Întoarcerea bruscă a brațului la spate i-a provocat o durere puternică.* **4** Răsturnare a unui obiect. **5** (*fiz.*) Reflectare. *Întoarcerea undei sonore semnala prezența unui obstacol.* **6** (*milit.*) Operație ofensivă complexă prin care se urmărește pătrunderea în adîncime a dispozitivului inamic, cu scopul atacării lui din flanc sau din spate, obligîndu-l să-și părăsească poziția. • pl. *-i.* /v. ***întoarce.***

întócma *adv.* v. întocmai.

întócmai *adv.* **1** Identic, la fel, întru totul. *A reprodus întocmai cele citite.* **2** Chiar. *A venit întocmai la ora stabilită.* **3** Așa, exact. *E întocmai cum spuneți.* **4** Da, desigur. *E adevărat ce s-a spus? —Întocmai.* • și (*pop.*) *întócma adv.* /***în*** + ***tocmai.***

întocmi *vb. IV. tr.* **1** (*compl. indică planuri, rapoarte, proiecte etc.*) A face să ia ființă și să capete forma definitivă; a elabora, a crea, a alcătui. ◆ A redacta, a scrie. *Întocmesc o scrisoare.* ◆ A face, a pregăti. *Și-a întocmit toate actele de călătorie* (BART). **2** A pune la cale în mod temeinic; a aranja, a organiza. *A întocmit o afacere serioasă.* **3** A fixa, a stabili. *Au întocmit regulile după care trebuia să se desfășoare concursul.* **4** A forma, a constitui. *Societatea de față era întocmită din vreo zece persoane* (BOL.). **5** (*pop.*) A aranja frumos, în ordine. *A întocmit lucrurile din casă.* • prez.ind. *-esc.* /***în*** + ***tocmi***;cf. *întocmai.*

întocmíre *s.f.* Acțiunea de *a întocmi* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***întocmi.***

întocmít, -á *adj.* **1** (*despre planuri, rapoarte, proiecte etc.*) Care este elaborat, conceput, alcătuit. **2** (*despre afaceri, acțiuni etc.*) Care este pus la cale în mod temeinic. *Afacerea întocmită este serioasă.* **3** (*despre reguli, termeni etc.*) Care a fost stabilit. **4** (*pop.*) Care este aranjat în ordine. • pl. *-ți, -te.* /v. ***întocmi.***

întocmitór, -oáre *adj.* (*înv.; despre oameni*) Care întocmește un raport, un proiect etc. • pl. *-ori, -oare.* /***întocmi*** + *-tor.*

întomná *vb. I. intr., refl.* Poet. A se face toamnă. • prez. ind. pers. 3 *-ează.* /***în*** + ***toamnă*** + *-a.*

întomnáre *s.f.* Poet. Faptul de *a* (*se*) *întomna.* • /v. ***întomna.***

întomnát, -ă *adj.* Poet. Peste care s-a lăsat toamna. • pl. *-ți, -te.* /v. ***întomna.***

întoná *vb. I.* v. intona.

întonáre *s.f.* v. intonare.

întorcătór *s.n.* (*țes.*) Piesă a războiului de țesut, care constă într-un băț lung, cu ajutorul căreia se răsucește pînza țesută pe sulul de dinainte; întinzător (4). • pl. *-oare.* /***întoarce*** + *-ător.*

întorlocá *vb. I.* v. întroloca.

întorlocáre *s.f.* v. întrolocare.

întorlocát, -ă *adj.* v. întrolocat.

întórs[1] *s.n.* **1** Revenire la punctul de plecare; întoarcere. *Dus și întors.* **2** Răsturnare. ◆ Arătură (de toamnă). **3** Răsucire, rotire. • /v. ***întoarce.***

întórs[2]**, -oársă** *adj.* **1** (*despre ființe*) Care a revenit la locul de plecare. ◇ Expr. (*pop.*) *A merge pînă la calea întoarsă* = a nu merge departe și a reveni la locul de plecare. *A face* (sau *a apuca*) *cale* (ori *calea*) *întoarsă* v. cale. **2** (*despre obiecte*) Care este curbat; care are formă încovoiată; care este îndoit, răsucit, strîmb. **3** (*despre haine, mai ales despre mîneci sau pantaloni*) Care este îndoit, suflecat. *Bărbatul purta o cămașă cu mînecile întoarse.* **4** Fig. (*despre oameni sau despre caracterul lor*) Care este sucit, ciudat. *Prale, firea cea întoarsă* (EMIN.). **5** Fig. (*despre cuvinte, vorbire etc.*) Care este meșteșugit. **6** Care este învîrtit, răsucit, rotit. *Magul, paza războinării, a cetit semnul întors; Și atunci*

vîntul ridicat-a tot nisipul din pustiuri (EMIN.). **7** (*despre părți ale corpului unei ființe*) Care este sucit. *Din cauza curentului a rămas cu gîtul întors.* ◇ Expr. *A avea nasul întors în sus* v. sus. **8** (*bot.; mai ales despre frunze*) Care este îndoit, răsfrînt. **9** (*reg.; mai ales despre tauri*) Care este castrat. • pl. *-și, -se.* /v. ***întoarce***.

întorsătură *s.f.* **1** Loc unde ceva își schimbă direcția; întorsură (1). **2** Cotitură, șerpuire a unui drum sau a unei ape curgătoare. **3** Fig. Schimbare importantă și neașteptată în desfășurarea unui eveniment, a unei acțiuni etc.; întorsură (3), turnură. **4** Fig. Schimbare de orientare în concepția, în atitudinea cuiva. **5** Fig. Mod de a așeza cuvintele, propozițiile într-o frază, pentru a obține un anumit efect. **6** Variație a tonului vocii. **7** (*lingv.*) *Întorsătură de limbă* = rostire cu greutate sau cu greșeli a unor succesiuni de cuvinte. **8** (*agric.*) *Întorsătura brazdei* = arătură de toamnă (pe un ogor, izlaz etc.). • pl. *-uri.* /***întors***[2] + ***-ătură***.

întorsură *s.f.* **1** Întorsătură (1). **2** Vîrtej (de apă). **3** Fig. Schimbare importantă și neașteptată în desfășurarea unui eveniment, a unei acțiuni etc.; întorsătură (3), turnură. *Lucrurile au luat altă întorsură.* **4** (*pop.*) Plăcintă din foi răsucite în formă de sul. **5** (*agric.*) *Întorsura brazdei* = arătură de toamnă (pe un ogor, izlaz etc.). **6** Variație a timbrului vocii. **7** Fig. (*la pl.*) Afaceri necinstite. • pl. *-uri.* /***întors***[2] + ***-ură***.

întortocheá *vb. II.* **1** *refl.* (*despre drumuri, ape etc.*) A avea o linie sinuoasă, a avea mai multe cotituri, a fi cotit. **2** *tr.* (*compl. indică idei, lucrări, probleme etc.*) A face mai complicat decît este în realitate; a complica. • prez.ind. *-chez.* /lat. ****întorticulare***.

întortocheát, -ă *adj.* **1** (*despre drumuri, ape etc.*) Care are curburi neregulate; cu multe cotituri; sinuos; cotit. **2** (*despre linii, fire, obiecte alungite etc.*) Care are o orientare neregulată, în toate sensurile; care este răsucit în direcții diferite; învîrtit, încîlcit. **3** (*despre clădiri*) Care are o arhitectură bizară; care are încăperi încurcate, cotite, complicate. **4** Fig. (*despre vorbire, scriere, stil etc.*) Care este greu de înțeles; neclar, încurcat, confuz. *Fraze întortocheate.* **5** (*despre acțiuni, situații etc.*) Care este complicat, încîlcit. **6** (*despre oameni*) Care este greu de înțeles, ascuns; a cărui atitudine, comportare este confuză. • pl. *-ți, -te.* /v. ***întortochea***.

întortochére *s.f.* **1** Acțiunea de *a* (*se*) *întortochea* și rezultatul ei. **2** Concr. Cotitură, sinuozitate. **3** (*la pl.*) Mulțime de cotituri. **4** Fig. Lipsă de sistem, de claritate într-o acțiune, în vorbire etc.; complicație, încurcătură, confuzie. • pl. *-i.* /v. ***întortochea***.

întortochetúră *s.f.* Loc unde un drum sau un rîu se întortochează; cotitură, curbă, cot, (*pop.*) învîrtecuș (2). ◆ Fig. Complicație, încurcătură. • pl. *-i.* /***întortochea*** + ***-ătură***.

întotdeaúna *adv.* **1** În orice timp; oricînd; mereu, întruna; pururi. *Pe cînd citesc întotdeauna-mi place, Din cînd în cînd să cat la tine drept* (EMIN.). **2** De fiecare dată; în orice ocazie; de obicei. *Pe dealurile -albastre, De sînge urcă luna, De sînge pare lacul, Mai roș ca-ntotdeauna* (BACOV.). • ***/în + totdeauna***.

întovărășí *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică oameni*) A însoți în calitate de tovarăș pe un drum, într-o călătorie etc.; a fi cuiva tovarăș de drum. ◆ A acompania, a conduce (pe cineva) într-un anumit loc. ◆ (*refl.*) A pleca la drum simultan cu cineva. **2** *refl.* (*despre oameni*) A face tovărășie cu cineva, a-și lua pe cineva ca tovarăș; a fi în relații de tovărășie cu cineva; a se alia; ext. a se împrieteni. ◆ Spec. A se asocia cu cineva într-o afacere. **3** *tr.* (*despre fenomene, evenimente etc.*) A se produce simultan, a apărea concomitent. *Cutremurele întovărășesc erupțiile vulcanice.* • prez.ind. *-esc.* /***în*** + ***tovarăș*** + *-i*.

întovărășíre *s.f.* **1** Acțiunea de *a* (*se*) *întovărăși* și rezultatul ei. **2** (*econ.; în trecut*) Formă socialistă de cooperativă agricolă, bazată pe comasarea pămînturilor, în care pămîntul, vitele și uneltele nu erau colectivizate și care a existat pînă la transformarea în gospodărie agricolă colectivă. • pl. *-i.* /v. ***întovărăși***.

întovărășít, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este însoțit pe un drum, într-o călătorie etc. **2** (*despre oameni*) Care s-a împrietenit cu cineva. ◆ Care s-a asociat cu cineva într-o afacere. **3** (*despre fenomene, evenimente etc.*) Care se produc simultan, care au loc în același timp. • pl. *-ți, -te.* /v. ***întovărăși***.

întrá *vb. I.* v. intra[2].

întracoáce *adv.* (*pop.*) Încoace. • ***/întru*** + ***acoace***.

întráct *s.n.* v. antract.

întrajutorá *vb. I. refl. recipr.* (*despre oameni*) A se ajuta unul pe altul. • prez.ind. *-ez.* /de la ***întrajutorare***, prin derivare regresivă.

întrajutoráre *s.f.* Ajutorare reciprocă. • pl. *-ări.* /***întru*** + ***ajutorare***.

întráre *s.f.* v. intrare.

întraripá *vb. I. tr.* (*înv., pop.; astăzi mai ales poet.*) A înaripa. ◆ Fig. (*compl. indică fraze, gînduri, idei etc.*) A împodobi. • prez.ind. *-ez.* /***întru*** + ***aripă*** + *-a*.

întraripáre *s.f.* (*înv., pop.; astăzi mai ales poet.*) Înaripare. ◆ Fig. Împodobire. • pl. *-ări.* /v. ***întraripa***.

întraripát, -ă *adj.* (*înv., pop.; astăzi mai ales poet.*) Care este înaripat. ◆ Fig. (*despre fraze, gînduri, idei etc.*) Care este împodobit. *Discursul său era plin de cuvinte întraripate.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***întraripa***.

întrarmá *vb. I. tr., refl.* (*înv., pop.*) A (se) înarma. • prez. ind. *-ez.* /***întru*** + ***armă*** + *-a*.

întraurí *vb. IV. tr.* (*înv., pop.*) A acoperi cu un strat de aur; a auri. • sil. *-a-u-*. prez.ind. *-esc.* /***întru*** + ***auri***.

întrauríre *s.f.* (*înv., pop.*) Aurire. • sil. *-a-u-*. pl. *-i.* /v. ***întrauri***.

întraurít, -ă *adj.* (*despre obiecte*) Care este acoperit cu un strat de aur; aurit. • sil. *-a-u-*. pl. *-ți, -te.* /v. ***întrauri***.

între[1]**-** Elem. de compunere care arată reciprocitatea, îmbinarea, amestecul. • /lat. ***inter***.

între[2] *prep.* **1** (*local; indică spațiul sau locul dintre două ori mai multe obiecte sau ființe*) În locul dintre. *Satul este așezat între două dealuri.* ◇ Expr. (*înv.*) *L-a prins cu coada între uși* = l-a prins cu minciuna. *A pleca* (sau *a fugi, a ieși, a se duce, a se întoarce*) *cu coada între picioare* (sau *vine*) v. coadă. (*A fi* sau *a se afla* etc.) *între ciocan și nicovală* v. nicovală. ◆ În mijlocul, printre. *Și-a petrecut copilăria între străini.* ◆ (*reg.*) Pe. *Își ia cojocul între umere și biciul în mînă* (CR.). **2** (*temporal*) În intervalul de timp scurs de la un eveniment la altul; în intervalul dintre... *Stabilise să se întîlnească între orele 17 și 18.* ◇ Loc. adv. *Între timp* v. timp. **3** (*stabilește un raport de reciprocitate*) Unul (unii) cu altul (alții). *Zîmbiră între dînșii bătrînii tăi prieteni.* **4** (*servește la formarea partitivelor*) Dintre. *S-a dovedit a fi cel mai talentat între toți.* **5** (*cu sens distrib.; în legătură cu vb. „a împărți”*) La. *Premiul a fost împărțit între membrii colectivului.* **6** (*în constr. cu num., stabilește aproximația*) *El aleargă zilnic între 10 și 15 km.* • /lat. ***inter***.

întrebá *vb. I.* **1** *tr.* (*în opoz. cu „a răspunde”*) A cere cuiva prin cuvinte un răspuns la ceea ce vrei să știi, să afli; a chestiona, a interoga. *O desmeardă ș-o întreabă, Iar ea fața și-o ascunde* (EMIN.). ◇ (*abs.*) *Eu am întrebat, dar nu mi-a răspuns.* ◇ Expr. *Întreabă-mă să te întreb*, se spune cînd se cere o informație despre ceva despre care nici cel întrebat nu știe mai mult. **2** *tr.* (*urmat de determ. introduse prin prep. „de” sau „despre”*) A cere (cuiva) știri sau lămuriri; a se interesa, a se informa despre... *M-a întrebat de examen.* ◇ (*înv.; intr.; cu determ. introduse prin prep. „după”*) *Frumoasă copiliță! eu voi pleca din lume Și după mine nimeni nu va mai întreba* (BOL.). ◇ Expr. *A întreba* (pe cineva) *de sănătate* = *a*) a se interesa de starea în care se află cineva; *b*) a intra în vorbă cu cineva. **3** *tr.* (*compl. indică elevi, studenți, candidați etc.*) A interoga pentru a evalua, din răspunsuri, nivelul cunoștințelor; a supune unui examen oral; a chestiona, a examina. **4** *tr., refl.* A(-și) pune întrebări cu scopul de a afla un răspuns. *Ce e rău și ce e bine Tu te întreabă și socoate* (EMIN.). **5** *intr.* (*de obicei cu determ. introduse prin prep. „de”*) A dori cu insistență; a căuta ceva pentru a cumpăra. *Întreabă de noul roman al scriitorului.* ◆ (*refl.; despre mărfuri*) A avea căutare, a fi solicitat. *Se întreabă mai ales pantofii din piele.* **6** *intr.* A căuta pe cineva (într-un anumit loc). ◇ Expr. *A întreba de cineva* = a cere permisiunea cuiva. • prez.ind. *întréb.* /lat. ****interroguare*** = ***interrogare***.

întrebáre *s.f.* **1** Interogare, chestionare. **2** Ext. Ceea ce s-a chestionat. **3** Vorbire adresată cuiva cu scopul obținerii unui răspuns; adresare prin cuvinte, care cere răspuns. ◇ (*gram.*) *Semnul întrebării* sau *semn de întrebare* = semn de punctuație care se pune la sfîrșitul unei propoziții interogative. *Punct de întrebare* v. punct. ◇ Loc.vb. *A pune o întrebare* (ori *întrebări*) = a întreba. *În orice minte lumea își pune întrebarea Din nou: de unde vine și unde merge floarea* (EMIN.). *A face întrebare* v. face. ◇ Expr. *Întrebarea n-are supărare* sau *întrebarea vină n-are*, se spune pentru a sublinia faptul că nu este rău să întrebi dacă te îndoiești de ceva. **4** Temă, subiect, fapt, împrejurare etc. care preocupă pe cineva și necesită rezolvare. **5** Examinare a unui elev pentru a afla nivelul său de cunoștințe; problemă, chestiune la care se așteaptă un răspuns. *Elevul a răspuns bine la prima întrebare.* **6** (*log.*) *Întrebare complexă* = eroare logică, provenită din faptul că se bazează pe presupunerea că ceva este adevărat sau că ceva este fals, iar prin răspunsul direct se asertează mai mult decît o singură propoziție. • pl. *-ări.* /v. ***întreba***.

întrebát, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Căruia i s-a pus o întrebare. *Persoana întrebată s-a abținut de la răspuns.* **2** (*despre oameni*) Căruia i s-a cerut sfatul. **3** (*despre oameni, obiecte etc.*) Care are succes, care este solicitat. *Creatorul de modă este o persoană întrebată.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***întreba***.

întrebăciúne *s.f.* (*înv.*) Interogare. • pl. *-i.* /***întreba*** + *-(ă)ciune*.

întrebătór, -oáre *adj.* (*despre priviri sau despre expresia feței*) Care exprimă o întrebare, care pare că întreabă. ◇ *Punct întrebător* v. punct. ◆ (*adv.*) Cu nedumerire, interogativ. *S-a uitat întrebător la mine.* • pl. *-ori, -oare.* /***întreba*** + *-ător*.

întrebuiuí *vb. IV. refl. recipr.* A se învinge unul pe altul. • prez.ind. *-iesc.* /***între*** + ***birui***.

întrebuiuíre *s.f.* Acțiunea de *a se întrebuiui* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***întrebuiui***.

întrebuiuít, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care s-au învins unul pe altul. • pl. *-ți, -te.* /v. ***întrebuiui***.

întrebuințá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică procedee, utilaje etc.*) A pune în practică; a aplica, a folosi, a utiliza. *Acest produs se întrebuințează în industria farmaceutică.* **2** *refl., tr.* A (se) folosi, a (se) servi (pentru ceva). *La ce se întrebuințează acest medicament? Întrebuințează ambele mîini la scris.* **3** *tr.* A consuma. *A întrebuințat cinci foi pentru scrisoare.* **4** *tr.* A pierde, a irosi. *Și-a întrebuințat toată dimineața stînd la taclale cu o prietenă.* • sil. *-bu-in-*. prez.ind. *-ez.* /***în*** + ***trebuință*** + *-a*.

întrebuințábil, -ă *adj.* Care este utilizabil; folosibil. • sil. *-bu-in-*. pl. *-i, -e.* /***întrebuința*** + *-bil*.

întrebuințáre *s.f.* Acțiunea de *a întrebuința* și rezultatul ei. ◇ *Valoare de întrebuințare* v. valoare. • sil. *-bu-in-*. pl. *-ări.* /v. ***întrebuința***.

întrebuințát, -ă *adj.* (*despre metode, obiecte etc.*) De care s-a făcut uz; care a fost folosit prea mult; uzat. • sil. *-bu-in-*. pl. *-ți, -te.* /v. ***întrebuința***.

întrebuințátor, -oáre *s.f., s.m.* Persoană care întrebuințează ceva. • sil. *-bu-in-*. pl. *-ori, -oare.* /***întrebuința*** + *-ător*.

întréce *vb. III. tr.* **1** A lăsa în urmă, a depăși pe cineva sau ceva în mers, a o lua înaintea cuiva, a trece înaintea cuiva sau a ceva; a devansa. *Am doi zmei... nici vîntul nu-i întrece* (ALECS.). **2** A fi superior cuiva, a dovedi superioritate față de cineva într-o anumită privință, într-un anumit domeniu, eclipsîndu-l; a depăși. *Nu spera cînd vezi mișeii La izbîndă făcînd punte, Te-or întrece nătărăii, De ai fi cu stea în frunte* (EMIN.). ◆ (*refl. recipr.*) A se lupta pentru întîietate într-un domeniu oarecare, a căuta să se depășească unul pe altul într-o acțiune; a se confrunta. *Echipele se întrec miercurea viitoare în cadrul campionatului.* ◇ Loc.adv. *Pe întrecute* = căutînd să se depășească unul pe altul; care pe care. ◆ (*sport*) A învinge. *A întrecut la puncte echipa adversară.* **3** A trece peste o anumită limită; a ajunge dincolo de...; a depăși. ◇ (*abs.*) *De obicei, el întrece la cîntar.* ◇ Loc.adv. (*pop.*) *De întrecut* = mai mult decît trebuie; de prisos. ◇ Expr. *A întrece așteptările* (cuiva) = a se dovedi mai presus decît s-ar fi așteptat cineva. *A se întrece cu vorba* = a-și permite mai mult decît se cuvine, a depăși limita bunei-cuviințe. *A se întrece cu gluma* v. glumă. *A se întrece cu șaga* v. șagă. • prez.ind. *întréc.* /***în*** + ***trece***.

întrécere *s.f.* **1** Acțiunea de *a* (*se*) *întrece* și rezultatul ei. **2** Depășire, devansare. **3** (*sport*) Dispută, meci, partidă. ◇ *Întrecere sportivă* v. sportiv. ◆ Competiție, concurs. *O întrecere de canotaj.* **4** Concurență, luptă, rivalitate. ◇ Loc.vb. *A se lua la întrecere* = a se întrece. ◇ Expr. *A fi în întrecere* = a fi angajat în concurență cu cineva. • pl. *-i.* /v. ***întrece***.

întreciocní *vb. IV. refl.* **1** A se lovi unul de altul. **2** Fig. A se contrazice. • prez.ind. *-esc.* /***între¹-*** + ***ciocni***.

întreciocníre *s.f.* **1** Lovire unul de altul. **2** Fig. Contrazicere. • pl. *-i.* /v. ***întreciocni***.

întrecút, -ă *adj.* **1** Care a rămas în urmă; care a fost depășit în mers. **2** Care dovedește inferioritate față de cineva. **3** Care a trecut peste o anumită limită. • pl. *-ți, -te.* /v. ***întrece***.

întredeschíde *vb. III. tr.* **1** (*compl. indică uși, ferestre etc.*) A deschide puțin sau parțial; (*pop.*) a crăpa. **2** (*compl. indică ochi*) A miji. *Întredeschise ochii și văzu prin fereastra arcată… o junǎ fatǎ* (EMIN.). • prez. ind. *-deschíd.* /***între¹-*** + ***deschide***, după fr. *entrouvrir*.

întredeschídere *s.f.* **1** Acțiunea de *a întredeschide* și rezultatul ei. **2** Concr. Spațiu îngust aflat între două elemente întredeschise; crăpătură, întredeschizătură. *Auzi toată discuția prin întredeschiderea ușii.* • pl. *-i.* /v. ***întredeschide***.

întredeschís, -ă *adj.* **1** (*despre uși, ferestre etc.*) Care este deschis incomplet; căscat, crăpat. *Fereastră întredeschisă.* **2** (*despre ochi*) Mijit. *În mijlocul drumului picotește cîinele… cu ochii întredeschiși* (REBR.). • pl. *-și, -se.* /v. ***întredeschide***.

întredeschizătúră *s.f.* Întredeschidere (2), crăpătură. *Copilul privi prin întredeschizătura ușii.* • pl. *-i.* /***între¹-*** + ***deschizătură***.

întrefiér *s.n.* (*electr.*) **1** Porțiune neferomagnetică ce întrerupe porțiunea feromagnetică a unui circuit magnetic. **2** Spațiu liber între fețele interne ale inductorilor și fața exterioară a indusului la o mașină electrică. • pl. *-iare, -uri.* /***între¹-*** + ***fier***, după fr. *entrefer*.

întrég, -eágă *adj., s.m., s.n.* **I** *adj.* **1** Din care nu lipsește nimic, care este luat în totalitatea lui, în întregime; complet, intact. *Și în sunet de fanfare trece oastea lui întreagă* (EMIN.). ◇ (*subst. n.*) *Întregul este mai mare decît fracția.* Δ Loc.adv. *Pe de-a-ntregul* = în întregime, cu totul; peste tot, pe toată suprafața. ◇ Poet. *Că întreaga-i frumusețe e în lume de prisos, Și că sufletul ți-l pierde fără de nici un folos?* (EMIN.). **2** (*despre materiale, produse, alimente etc.*) Din care nu s-a luat nimic; neatins, neînceput. *Pe masă era o piine întreagă.* ◆ (*despre vase, recipiente*) Care conține ceva la capacitatea maximă. *Însetat, bău un pahar întreg cu apă.* **3** (*despre ființe sau despre părți ale corpului lor*) Care nu are infirmități fizice sau psihice; care este sănătos, teafăr. *După accident a crezut că nu-și va putea păstra piciorul întreg.* ◇ Expr. *Cu mintea întreagă* sau *întreg la minte* = sănătos din punct de vedere psihic. ◆ Viu, nevătămat. *A scăpat întreg din acest accident.* ◆ (*despre sănătate*) Care este deplin, perfect. **4** Fig. (*despre oameni sau despre caracterul lor*) Care este de neclintit, integru, neșovăitor; care nu ascunde nimic. ◇ Expr. *A avea inima întreagă* = a avea un caracter îndrăzneț, curajos. **5** (*despre noțiuni temporale*) Care durează de la început pînă la sfîrșit; deplin, complet. *Contra celor ce dînșii la lucru-i osîndiră Și le subjugă munca vieții lor întregi* (EMIN.). ◆ Care s-a împlinit, s-a încheiat. *Au trecut zece ani întregi de la ultima întîlnire.* **6** (*mat.; despre numere*) Care se poate obține prin adunarea repetată a numărului unu cu el însuși. ◆ Rotund. *Cifră întreagă.* **7** (*muz.*) *Notă* (sau *pauză*) *întreagă* = notă (sau pauză) cu durata de patru timpi. **II 1** *s.m., adj.* (*mat.*) (Număr) care nu are unități fracționare, care nu conține o fracție. *Doi întregi și cinci zecimi.* **2** *s.n. sg.* (*filos.*) Categorie desemnînd un ansamblu structurat dinamic, relativ stabil; sistem integral; tot unitar. • pl. *-egi,* (*înv.*) *-ege.* /lat. ***întĕger, -gra, -grum***.

întregí *vb. IV. tr., refl.* **1** A (se) face întreg, deplin, adăugînd ceea ce lipsește; a (se) completa. *Ajutorul lui a întregit suma necesară plătirii taxei.* ◆ Fig. (*tr.*) A desăvîrși. *Și-a întregit studiile cu un doctorat la Paris.* **2** A (se) reface. • prez.ind. *-esc.* /***întreg*** + *-i*.

întregíme *s.f.* **1** Însușirea de a fi întreg. ◇ Loc.adv. *În întregime* = de tot, complet. **2** Concr. Ansamblul elementelor care constituie un tot întreg. • pl. *-i.* /***întreg*** + *-ime*.

întregíre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *întregi* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***întregi***.

întregít, -ă *adj.* (*despre sume bănești, venituri, cantități etc.*) Care este făcut sau care a devenit întreg; completat, rotunjit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***întregi***.

întregitór, -oáre *adj.* (*despre informații, lămuriri etc.*) Care întregește, care completează; suplimentar. • pl. *-ori, -oare.* /***întregi*** + *-tor*.

întregól *s.n.* (*constr.*) Porțiune de perete care se află între două uși, două ferestre etc. • /***între¹-*** + ***gol***.

întreguléț *adj.* (*pop.; fam.; după „întreg", căruia îi intensifică sensul*) Dim. al lui *întreg. Un an întreg întreguleț o plînse* (ISP.). • pl. *-i.* /***întreg*** + *-uleț*.

întregulíță *adj.* (*pop.; fam.; după „întreg", căruia îi intensifică sensul*) Dim. al lui *întreagă. S-a bucurat că averea i-a rămas întreagă întregulițǎ.* • pl. *-e.* /***întreagă*** + *-uliță*.

întregúț, -ă *adj.* (*fam.; după „întreg", căruia îi intensifică sensul*) Dim. al lui *întreg;* (*pop.; fam.*) întreguleț. • pl. *-i, -e.* /***întreg*** + *-uț*.

întreí *vb. IV. tr., refl.* A (se) face de trei ori mai mare sau mai numeros; a (se) tripla. • prez.ind. *-iese.* /***în*** + ***trei*** + *-i*.

întreíre *s.f.* Triplare. • pl. *-i.* /v. ***întrei***.

întreít, -ă *adj.* **1** Care s-a înmulțit, s-a mărit de trei ori; triplu. **2** (*înv.*) Care e compus din trei părți de același fel. • pl. *-ți, -te.* /v. ***întrei*** sau ***în*** + ***trei*** + *-it*.

întremá *vb. I.* **1** *refl.* (*despre ființe*) A-și reveni după o boală; a-și reface sănătatea; a se face sănătos; a se înzdrăveni, a se însănătoși (1), a se reface, a se înfiripa (4). *S-a întremat complet după pneumonie.* ◇ (*tr.*) *Tratamentul l-a întremat.* ◆ Ext. A se întări, a se fortifica. *S-a întremat într-o săptămînă de la aerul de munte.* **2** *tr., refl.* Fig. A(-și) îmbunătăți situația materială. **3** *tr.* (*înv.; compl. indică arme*) A pregăti de atac. *Ciomagu-și întremă* (PANN). • prez.ind. *-ez.* /cf. lat. *trama* „urzeală a pînzei".

întremáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *întrema* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***întrema***.

întremát, -ă *adj.* (*despre ființe*) Care este refăcut după o boală; însănătoșit, înfiripat. ◆ Ext. Fortificat, întărit. *Organismul întremat a rezistat ușor la gripă.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***întrema***.

întremătór, -oáre *adj.* (*despre medicamente, remedii, cure etc.*) Care întremează, care are proprietatea de a întrema. • pl. *-ori, -oare.* /***întrema*** + *-ător*.

întrepătrúnde *vb. III. refl. recipr.* A se pătrunde reciproc, a pătrunde unul într-altul. ◆ Ext. A se amesteca. *În opera lui se observă întrepătrunderea diverselor influențe.* • prez.ind. *întrepătrúnd.* /***între¹-*** + ***pătrunde***.

întrepătrúndere *s.f.* Acțiunea de *a se întrepătrunde* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***întrepătrunde***.

întrepătrúns, -ă *adj.* Care este pătruns unul într-altul. ◆ Ext. Care este amestecat. • pl. *-și, -se.* /v. ***întrepătrunde***.

întrepíd, -ă *adj.* v. intrepid.

întreprínde *vb. III. tr.* **1** A se apuca de ceva, a începe realizarea unui plan, executarea unei acțiuni etc. ◇ (*refl. pas.*) *S-a întreprins o acțiune urgentă de recuperare a sumelor restante.* ◆ Spec. (*compl. indică afaceri*) A începe, a iniția. **2** A se angaja la un lucru. • prez.ind. *întreprínd.* /***între¹-*** + ***prinde***, după fr. *entreprendre*.

întrepríndere *s.f.* **1** Începere a unei activități. ◆ Spec. Începere a unei afaceri. **2** Angajare a cuiva la ceva. **3** Acțiune începută din propria inițiativă. **4** (*econ.*) Unitate economică de producție, de comerț sau de prestări de servicii care are o conducere unică; firmă. *Întreprindere de stat.* ◇ *Organizarea întreprinderii* v. organizare. • pl. *-i.* /v. ***întreprinde***.

întrepríns, -ă *adj.* **1** (*despre acțiuni, afaceri etc.*) Început. **2** (*despre acțiuni*) Îndeplinit din proprie inițiativă. • pl. *-și, -se.* /v. ***întreprinde***.

întreprinzătór, -oáre *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care are spirit de acțiune. ◆ Ext. (*despre trăsături, manifestări etc. ale oamenilor*) Care vădește inițiativă. *Băiatul a dat dovadă de spirit întreprinzător.* **2** *s.m., s.f.* (*econ.*) Persoană care inițiază și se ocupă de o întreprindere, de o afacere etc.; investitor. **3** *s.m.* (*econ.*) Antreprenor. ◇ *Întreprinzător individual* = persoană fizică autorizată să desfășoare activități economice independente. • pl. *-ori, -oare.* /***întreprinde*** + *-ător*.

întrepúnte *s.f.* (*mar.*) Punte situată sub puntea superioară. ◆ Ext. Spațiul dintre punți. • pl. *-ți.* /<fr. ***entrepont***.

întrerúmpe *vb. III.* v. întrerupe.

întrerúmpere *s.f.* v. întrerupere.

întrerúmpt, -ă *adj.* v. întrerupt.

întrerupătór, -oáre *adj., s.n.* (Dispozitiv, aparat) care întrerupe sau restabilește transmiterea energiei electrice, hidraulice etc. într-un circuit; comutator, întreruptor. • pl. *-ori, -oare.* /***întrerupe*** + *-ător*.

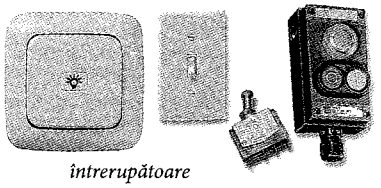

întrerupătoare

întrerúpe *vb. III.* **1** *tr., refl.* A (se) suspenda provizoriu (printr-o intervenție) desfășurarea unei acțiuni, a unui proces, a unei mișcări etc.; a opri pe cineva sau a se opri temporar în cursul unei lucrări, al unei activități. *Din cauza intemperiilor, au întrerupt lucrările.* ◆ Gener. A (se) opri, a (se) suspenda. **2** *refl.* (*despre curentul electric*) A se opri brusc. **3** *tr.* (*compl. indică oameni*) A opri în timp ce vorbește, a lua cuvîntul cuiva în timpul unei convorbiri. • prez.ind. *întrerúp.* și (*înv.*) *întrerúmpe vb. III.* /***între¹-*** + ***rupe***, după fr. *interrompre*, it. *interrompere*.

întrerúpere *s.f.* **1** Oprire provizorie a desfășurării unei acțiuni, a unui proces, a unei mișcări etc. ◇ Loc.adv. *Fără întrerupere* = în mod continuu, fără încetare; neîntrerupt, permanent, necontenit, continuu. **2** Oprire bruscă a curentului electric. **3** (*inform.*) Oprire temporară sau definitivă a unui program. **4** Intervenție care împiedică pe cineva să-și urmeze cursul vorbirii. • pl. *-i.* și (*înv.*) *întrerúmpere s.f.* /v. ***întrerupe***.

întrerúpt, -ă *adj.* **1** (*despre acțiuni, procese*) Care este provizoriu suspendat. ◆ Care are continuitatea oprită; rupt, tăiat. *Fir întrerupt.* ◆ (*adv.; în opoz. cu „continuu"*) Cu întreruperi. **2** (*despre oameni*) Care este oprit în timp ce vorbește. • pl. *-ți, -te.* și (*înv.*) *întrerúmpt, -ă adj.* /v. ***întrerupe***.

întreruptór *s.n.* Întrerupător. • pl. *-oare.* /< fr. ***interrupteur***, it. ***interruttore***.

întretăiá *vb. I.* **1** *refl. recipr.* (*despre linii, drumuri etc.*) A veni din direcții diferite, întîlnindu-se într-un punct; a se intersecta, a se încrucișa. ◇ Fig. *Drumurile lor s-au întretăiat de mai multe ori în viață.* **2** *tr.* A tăia ceva de-a curmezișul, la mijloc sau în mai multe locuri. **3** *tr.* Fig. A întrerupe ceva prin tăiere. • prez.ind. *întretái.* /***între¹-*** + ***tăia***, după fr. *entrecouper*.

întretăiát, -ă *adj.* **1** (*despre linii, drumuri etc.*) Care se intersectează, se încrucișează cu altul. **2** (*despre vorbire, respirație, plîns etc.*) Care are întreruperi; cu pauze, cu intermitențe. *Respirație întretăiată.* ◇ (*adv.*) *De emoție, vorbește întretăiat.* **3** Fig. Întrerupt prin tăiere. • pl. *-ți, -te.* /v. ***întretăia***.

întretăiére *s.f.* **1** Acțiunea de *a* (*se*) *întretăia* și rezultatul ei. **2** Concr. Locul unde se întretaie două elemente. • pl. *-i.* /v. ***întretăia***.

întrețése *vb. III.* **1** *tr.* A introduce, a amesteca într-o țesătură fire sau modele de altă culoare ori de alt fel. **2** *refl.* (*despre drumuri, linii etc.*) A străbate în toate direcțiile, a veni din diferite direcții, suprapunîndu-se în mai multe puncte; a se împleti. **3** *refl. recipr.* Fig. A se îmbina, a se amesteca strîns, ca într-o țesătură. *Rădăcinile arborelui s-au întrețesut.* • prez.ind. *întrețés.* /***între¹-*** + ***țese***, după fr. *entretisser*.

întrețesút, -ă *adj.* **1** Care este țesut amestecat; care este unit într-o țesătură. ◇ Poet. *Ci prin flori întrețesute, printre gratii luna moale Sfiicioasă și smerită și-au vărsat razele sale* (EMIN.). **2** (*despre drumuri, linii etc.*) Care se suprapun în mai multe puncte. • pl. *-ți, -te.* /v. ***întrețese***.

întreținátor, -oáre *s.m., s.f.* Persoană care întreține pe cineva, asigurîndu-i mijloacele necesare de trai. • pl. *-ori, -oare.* /***întreține*** + *-ător*.

întreținе *vb. III.* **1** *tr.* (*compl. indică obiecte*) A păstra în condiții bune, a ține în stare bună. ◆ (*tehn.; compl. indică mecanisme, mașini etc.*) A menține în stare bună prin operații de revizie, reparație etc. **2** *tr.* A face să dureze; a alimenta. *Întreține toată noaptea focul de tabără.* ◇ Fig. *Interesul pentru artă întreține prietenia lor.* **3** *tr., refl.* A(-și) asigura, a(-și) procura mijloacele de trai necesare. *Întreține familia. Se întreține din pensie.* ◆ Ext. A (se) hrăni. **4** *tr.* A pune la dispoziția unei instituții mijloacele necesare funcționării. **5** *tr.*

A asigura unei persoane o bună situație materială. **6** *refl. recipr.* A sta de vorbă cu cineva; a conversa, a discuta. *Se întreţin de mai bine de o oră.* ◇ (*tr.*) *Întreține o conversație.* • prez.ind. *-ţín.* /***între***[1]*-* + ***ţine***, după fr. *entretenir*.

întreţínere *s.f.* **1** Menținere în condiții bune a unei mașini, a unui utilaj, a unui mecanism etc. **2** Asigurare a mijloacelor de trai. ◆ Ext. Sumă de bani necesară în acest scop. ◇ *Pensie de întreținere* = pensie alimentară. **3** Taxă plătită de locatarii unui imobil, care reprezintă contravaloarea serviciilor în comun. ◇ *Cotă de întreținere* v. cotă. ◆ Ext. Locul unde se plătește această taxă. **4** Spec. Totalitatea lucrărilor permanente necesare pentru menținerea în bune condiții a unor șosele, construcții etc. • pl. *-i.* /v. ***întreţine***.

întreţinút, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* (*fiz.; despre oscilații mecanice, electromagnetice etc.*) Cu amplitudine menținută constantă printr-un aport de energie din exterior. **2** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care este în întreținerea altei persoane (cu care trăiește în concubinaj). • pl. *-ţi, -te.* /v. ***întreţine***.

întrevăzút, -ă *adj.* **1** (*despre obiecte, ființe etc.*) Întrezărit. **2** Fig. Care este văzut în perspectiva timpului; prevăzut, bănuit. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***întrevedea***.

întrevedeá *vb. II. tr.* **1** (*compl. indică obiecte, ființe etc.*) A vedea vag, nedesluşit din cauza depărtării, a întunericului etc.; a întrezări. **2** Fig. A vedea în perspectiva timpului, pe baza unor date cunoscute sau intuite; a întrezări, a prevedea. *Nu întrevedea nici o soluție pentru rezolvarea disputei.* • prez.ind. *-vád.* /***între***[1]*-* + ***vedea***, după fr. *entrevoir*.

întrevedére *s.f.* Întâlnire între două sau mai multe persoane (oficiale) pentru discutarea unor probleme de interes comun; întâlnire. • pl. *-i.* /***între***[1]*-* + ***vedere***, după fr. *entrevue*.

întrezărí *vb. IV.* **1** *tr., refl.* A (se) vedea vag, nedesluşit, din cauza depărtării, a întunericului etc.; a întrevedea. *În noaptea înaltă Ce s-a lăsat peste natură Se-ntrezăresc prin frunzătură Stelare adîncuri ce tresaltă* (EMIN.). **2** *tr.* Fig. A vedea în perspectiva timpului, pe baza unor date cunoscute sau intuite; a întrevedea, a prevedea. • prez.ind. *-esc.* /***între***[1]*-* + ***zări***, după fr. *entrevoir*.

întrezăríre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *întrezări* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***întrezări***.

întrezărít, -ă *adj.* **1** (*despre obiecte, ființe etc.*) Care este văzut, desluşit anevoie din cauza depărtării, a întunericului etc.; care este zărit în treacăt, vag; întrevăzut. **2** Fig. Care este văzut în perspectiva timpului; întrevăzut, prevăzut. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***întrezări***.

întristá *vb. I. refl., tr.* A deveni sau a face să devină trist; a (se) amărî; a (se) posomorî; a (se) mîhni. • prez.ind. *-ez.* /***în*** + ***trist*** + *-a*.

întristáre *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *întrista*; tristețe, amărăciune, mîhnire. *Nu știi că-n piept inima mea rănită Tresare-adînc la întristarea ta?* (EMIN.). • pl. *-ări.* /v. ***întrista***.

întristát, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este cuprins de tristețe; care este abătut, mîhnit, îndurerat. *A lor raze își repede La streinul întristat* (EMIN.). ◆ Ext. (*despre fizionomie, privire, glas etc.*) Care exprimă tristețe. **2** (*despre peisaje, muzică etc.*) Care predispune la întristare. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***întrista***.

întristăciúne *s.f.* (*înv.*) Tristețe. • pl. *-i.* /***întrista*** + *-(ă)ciune*.

întristătór, -oáre *adj.* Care întristează, care provoacă tristețe. • pl. *-ori, -oare.* /***întrista*** + *-ător*.

întroieni *vb. IV. tr., refl.* A (se) acoperi cu troiene; a (se) înzăpezi. *Viscolul a întroienit drumurile.* • prez. ind. pers. 3 *-eşte.* /***în*** + ***troian*** + *-i*.

întroienire *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *întroieni* și rezultatul ei; înzăpezire. • pl. *-i.* /v. ***întroieni***.

întroienít, -ă *adj.* **1** (*despre drumuri, vehicule etc.*) Care este acoperit cu troiene. **2** Imobilizat în zăpadă. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***întroieni***.

întrolocá *vb. I.* (*reg.*) **1** *refl.* A se strînge, a se aduna la un loc; a se întruni, a se reuni. **2** *tr., refl.* A (se) forma, a (se) închega, a (se) înjgheba. **3** *refl.* (*fam.; despre persoane de sex opus*) A se uni (din nou) într-o familie. **4** *refl.* A avea o relație sexuală cu cineva. • prez.ind. *întrolóc.* și *întrulocá, întorlocá, înturlocá* *vb. I.* /de la ***într-un loc***.

întrolocăre *s.f.* (*reg.*) Acțiunea de *a* (*se*) *întroloca* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* și *întrulocáre, întorlocáre, înturlocáre* *s.f.* /v. ***întroloca***.

întrolocăt, -ă *adj.* (*reg.*) **1** Care este strîns, adunat la un loc; întrunit, reunit. **2** Care are o relație sexuală cu cineva. • pl. *-ţi, -te.* și *întrulocát, -ă, întorlocát, -ă, înturlocát, -ă* *adj.* /v. ***întroloca***.

întronă *vb. I. tr., refl.* **1** A (se) așeza pe tron ca domn al țării; a (se) încorona (1), a (se) înscăuna (1). *Întronați au fost în tronuri arse-n foc... Și pe-a lor frunte Pusu-ş-au de fier coroane arse-n foc sfîşietor* (EMIN.). **2** Ext. A deveni sau a face să devină stăpîn. **3** A (se) instaura, a (se) statornici, a (se) instala. **4** Fig. A (se) așterne. *În pădure s-a întronat liniștea.* • prez.ind. *-ez.* /***în*** + ***tron*** + *-a*, după fr. *introniser*.

întronáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *întrona* și rezultatul ei; înscăunare (1). • pl. *-ări.* /v. ***întrona***.

întronát, -ă *adj.* (*despre domnitori, regi, împărați*) Care este înscăunat (1), instalat pe tron. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***întrona***.

întroptíre *s.f.* (*pop.*) Celebrare a celei de a opta zi care urmează unei sărbători religioase. • pl. *-i.* /***întru*** + ***opt*** + *-ire*.

întru *prep.* (*de obicei urmat de „un", „o"; cu elidarea vocalei finale*) În. **I** (*introduce un circ. de loc*) **1** (*compl. arată starea sau acțiunea în interiorul unui spațiu*) *Trăia într-un mic cătun.* **2** (*după vb. de mișcare; compl. indică intrarea sau mișcarea înspre un spațiu*) *A intrat într-o pădure.* **3** (*compl. indică direcția sau scopul mișcării*) *S-a dat într-o parte.* **II** (*introduce un circ. de timp*) **1** (*în legătură cu subst. care arată timpul cît durează o acțiune*) *Vor pleca într-o oră. Va plăti datoria într-un an.* ◇ Expr. *Întru mulți ani!* = la mulți ani! **2** (*în legătură cu subst. care arată momentul, răstimpul, epoca în care se petrece o acțiune, un eveniment etc.*) *Într-o zi... îmi vestiră pe doamna Olga* (C. NEGR.). ◇ Loc.adv. (*înv.*) *Întru-ntîi* = la început. *Într-acea* = în acel timp. **III** (*înv.; introduce un circ. de scop*) *Au ieşit întru întîmpinarea lui.* **IV** (*introduce un circ. de mod*) *Încă tînăr, întîrzia întru jale și văduvie* (ARGH.). ◇ Loc.adv. *Într-adevăr* = desigur; în realitate. *Într-adins* = intenționat, în mod voit. *Într-ales* = *a*) deosebit, special; *b*) după plac, la alegere. *Într-ascuns* = tainic; pe furiș. *Întru cîtva* = oarecum, oarecît, într-o oarecare măsură. *Întru totul* = pe deplin, în întregime. **V** (*introduce un circ. instr.*) *S-a îmbrăcat într-o rochie nouă.* **VI** (*introduce un circ. de relație*) *Jură-mi-te... că mi-i da ascultare... întru toate* (CR.). **VII** (*introduce un compl. indir.*) *Gluma s-a transformat într-o ceartă.* • /lat. ***întrō***.

întruchipá *vb. I. tr.* **1** A reprezenta ceva într-o formă concretă; a înfățișa. ◆ (*refl.*) A-și găsi expresia materială, a căpăta o formă concretă, a lua forme palpabile; a se materializa, a se concretiza. **2** (*pop.*) A întocmi, a forma, a alcătui. *Patru doage își alege, Le-ntocmește... Fluier cu răsunet mîndru Astfel își întruchipează* (IOSIF). • prez.ind. *-ez.* /***întru*** + ***chip*** + *-a*.

întruchipáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *întruchipa* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***întruchipa***.

întruchipát, -ă *adj.* **1** Care este reprezentat într-o formă concretă. **2** (*pop.*) Care este întocmit, format. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***întruchipa***.

întrucít *conj.* **1** Deoarece, fiindcă, pentru că. *Nu a luat examenul întrucît nu a învățat.* **2** (*cu val. adv.*) Dat fiind faptul că, în măsura în care. *Întrucît te privește și pe tine, trebuie să contribui la donație.* • /***întru*** + ***cît***.

întrucîtvă *adv.* Într-o măsură oarecare; oarecum; cam. • /***întru*** + ***cîtva***.

întrulocá *vb. I.* v. întroloca.

întrulocăre *s.f.* v. întrolocare.

întrulocát, -ă *adj.* v. întrolocat.

întrúna *adv.* Tot timpul, mereu, continuu, neîntrerupt. *Pierde gustul de mîncare, scormolește, de ți-i milă, În pămînt ca să găsească chipul cel dorit întruna* (EMIN.). ◇ Loc.adv. *Întruna* sau *tot întruna* = mereu. ◇ Expr. *A ține întruna* v. ține. • /***întru*** + ***una***.

întruní *vb. IV.* **1** *refl., tr.* A (se) aduna laolaltă, a (se) uni la un loc; a (se) reuni. *S-au întrunit cu toții în casa poetului.* **2** *tr.* (*compl. indică elemente de același tip*) A include în sine; a cuprinde, a îngloba, a însuma. *Întrunește toate calitățile necesare postului respectiv.* **3** *tr.* A obține un anumit număr, procent în urma votului. • prez.ind. *-esc.* /***întruna*** + *-i*.

întruníre *s.f.* **1** Acțiunea de *a* (*se*) *întruni* și rezultatul ei. **2** Reunire a unui grup de persoane pentru a discuta și a hotărî ceva, adunare, reuniune. *Întrunirea scriitorilor a avut loc la universitate.* ◆ Ext. Întâlnire. • pl. *-i.* /v. ***întruni***.

întrupá *vb. I.* **1** *refl., tr.* A căpăta sau a da formă concretă (de trup omenesc); a (se) materializa; a (se) încarna. *E o făptur-aievea, cu gînd din gîndul meu, Dintr-un noian de raze am întrupat-o eu* (EMIN.). **2** *tr., refl.* Fig. A (se) concretiza. *Talentul lui s-a întrupat în poezii de geniu.* **3** *tr., refl.* Fig. A (se) personifica. *A întrupat numeroase caractere în fabulele sale.* **4** *tr.* (*înv.*) A uni într-un tot comun. • prez.ind. *-ez.* /***în*** + ***trup*** + *-a*.

întrupáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a* (*se*) *întrupa* și rezultatul ei. **2** Concr. Trup, ființă. *O dulce întrupare de-omăt. Pe pieptu-i albă De pietre scumpe... părul i-ajunge la călcîie* (EMIN.). • pl. *-ări.* /v. ***întrupa***.

întrupát, -ă *adj.* Care a luat ființă; care s-a încarnat. *Tu, cîntare întrupată!* (EMIN.). • pl. *-ţi, -te.* /v. ***întrupa***.

întunecá *vb. I.* **1** *refl.* (*despre corpuri cerești*) A nu mai răspîndi lumină, a intra în umbră, a-și pierde strălucirea. ◆ Spec. A suferi o eclipsă. **2** *refl. impers.* A se lăsa întunericul, a se face întuneric; a se înnsera, (*reg.*) a se întunerici. ◆ (*despre cer*) A se acoperi de nori, de fum etc.; a se înnegura (1), a se înnora. *Cerul s-a întunecat și începu să plouă.* ◆ Fig. (*despre faimă, reputație etc.*) A scădea, a se estompa. *Gloria lui s-a întunecat.* ◆ Fig. (*tr.*) A face să pălească (în fața altui lucru); a pune în umbră; a eclipsa. *Lună tu, stăpîn-a mării, pe a lumii boltă luneci Și gîndirilor dînd viață, suferințele întuneci* (EMIN.). **3** *refl.* (*despre corpuri luminoase*) A nu mai lumina, a se acoperi de întuneric sau de umbră. **4** *tr.* (*despre corpuri opace*) A opri lumina să ajungă la alt corp; a face obscur. *Frunzișul copacilor îi întuneca drumul.* **5** *refl.* (*despre culori*) A căpăta o nuanță mai închisă; a bate în negru. **6** *refl.* (*despre obiecte*) A deveni mai închis la culoare, a se închide la culoare. *Ușa s-a întunecat din cauza ploilor.* ◇ Fig. *Sprîncenele-i bătrîne se-ntunecau stufoase* (EMIN.). **7** *refl.* Fig. (*despre vedere*) A-și pierde (parțial sau total) capacitatea de a percepe clar realitatea înconjurătoare. **8** *refl.* Fig. (*despre minte, gîndire etc.*) A-și pierde agerimea; a deveni mai greoi, confuz, tulbure. **9** *refl.* Fig. (*despre oameni*) A deveni trist; a se posomorî, a se întrista. *S-a întunecat la față de supărare.* **10** *refl.* Fig. (*despre oameni*) A îmbătrîni; a se apropia de moarte. • prez.ind. *întúnec.* /probabil lat. ***in-tunĭcare*** „a acoperi cu o tunică".

întunecáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a* (*se*) *întuneca* și rezultatul ei. **2** Fig. Orbire, rătăcire. *Nu s-uită ochii de copii vodat' - Fără să plîngă-n urmă-a lor langoare Și voluptoasa lor întunecare!* (EMIN.). • pl. *-ări.* /v. ***întuneca***.

întunecát, -ă *adj.* **1** (*despre nopți, locuri etc.*) Întunecos. ◆ (*despre cer*) Care este acoperit de nori, de fum etc.; înnegurat (1). **2** (*despre culori*) Care are o nuanță mai închisă; care bate în negru. *În zadar rîuri în soare Ai grădinei arbori mîndri cu întunecatul verde Conjurați ş-acoperiți-s cu-iederă ce-n vîrf se pierde* (EMIN.). **3** Fig. (*despre oameni*) Care este trist, mohorît, posomorît. ◆ Ext. (*despre fizionomie, privire, manifestări etc. ale oamenilor*) Care exprimă, trădează mîhnire, tristețe. *Pletele-albe cad c-argintul pe-umere-n fir îmbrăcate. Lin își netezește barba și priviri întunecate* (EMIN.). ◇ (*adv.*) *Spre sărutare gura-ți se încreață Și ochii tăi privesc întunecat Și visători* (EMIN.). **4** Fig. (*despre minte, gîndire etc.*) Care este lipsit de limpezime; greoi, confuz, tulburat. **5** Fig. (*despre oameni*) Care nu știe carte; analfabet. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***întuneca***.

întunecíme *s.f.* **1** Întuneric de nepătruns; beznă, (*reg.*) întunericime. *Și sosind l-al porții prag, Vom vorbi-n întunecime* (EMIN.). ◇ (*pop.*) *Întunecime de soare* = eclipsă de soare. **2** Loc sau spațiu întunecos. **3** Fig. Lipsă de cultură. **4** (*în basme; urmat de un pron.pos.*) Apelativ cu care se adresează diavolii mai marilor lor. *Întunecimea-Ta.* • pl. *-i.* /***întuneca*** + *-ime*.

întunecós, -oásă *adj.* **1** (*despre locuri, nopți etc.*) Care este lipsit de lumină, care este cufundat în întuneric; întunecat. ◆ (*despre cer*) Care este înnegurat. **2** Care este de culoare închisă. *Soarele, ce azi e mîndru, el îl vede trist și roș Cum se-nchide ca o rană printre nori întunecoși* (EMIN.). **3** Fig. (*despre oameni*) Care este posomorît, trist. • pl. *-oși, -oase.* /***întuneca*** + *-os*.

întunérec *s.n.* v. întuneric.

întunéric *s.n.* **1** Lipsă de lumină; beznă. *Atunci tu prin întuneric te apropii surîzîndă, Albă ca zăpada iernei* (EMIN.). ◇ *Întuneric beznă* v. beznă. *Duh al întunericului* v. duh. ◇ Loc.adv. *Pe întuneric* = *a*) cînd nu se mai vede; noaptea; *b*) fără lumină. ◆ (*înv.*) Loc întunecos. ◆ Fig. Infern. **2** Fig. Lipsă de cultură și de civilizație; incultură, ignoranță. **3** Fig. Tristețe, jale. *Moșnegi ciolănoși, cu ochii plini de întuneric, trăgeau după ei carâ* (CAM.). **4** (*înv.*) Mulțime mare de oameni; puhoi, grămadă. • pl. (*înv.*) *-uri.* și (*reg.*) *întunérec s.n.* /*în* + *tuneric*, înv. „întunecime" <lat. *tĕnĕbrĭcus, -a, -um*; cf. și slav. тьма „întuneric; zece mii".

întunerící *vb. IV. refl.impers.* (*reg.*) A se întuneca (2) • prez.ind. pers. 3 *-ește.* /***întuneric*** + *-i.*

întunericíme *s.f.* (*reg.*) Întunecime (1). • /***întuneric*** + *-ime.*

înturlocá *vb. I.* v. întroloca.

înturlocáre *s.f.* v. întrolocare.

înturlocát, -ă *adj.* v. întrolocat.

înturmá *vb. I.* **1** *refl.* (*despre animale*) A se aduna în turmă. **2** *tr.* (*compl. indică oameni*) A primi într-un grup. • prez.ind. *-túrm.* /***în*** + ***turmă*** + *-a.*

înturmáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *înturma* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***înturma.***

înturná *vb I.* (*pop.*) **1** *refl., tr.* A veni sau a face pe cineva să vină înapoi de unde a plecat; a (se) întoarce din drum; a (se) înapoia. ◆ A (se) îndrepta în altă direcție. ◆ (*tr.; compl. indică ființe; despre boli*) A lovi din nou. **2** *tr.* (*compl. indică bani, datorii, bunuri etc.*) A da înapoi; a restitui. **3** *tr., refl.* A (se) întoarce de pe o parte pe alta; a (se) suci, a (se) învîrti. **4** *tr., refl.* (*înv.*) A (se) întoarce cu fața spre ceva sau spre cineva. • prez. ind. *-tórn.* /***în*** + ***turna.***

înturnáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *înturna* și rezultatul ei; înturnat[1]. • pl. *-ări.* /v. ***înturna.***

înturnát[1] *s.n.* Înturnare. • /v. ***înturna.***

înturnát[2]**, -ă** *adj.* **1** Care a fost determinat să vină sau a venit înapoi de unde a plecat. **2** (*despre corpuri, obiecte*) Care este așezat cu josul în sus. ◆ Care este întors de pe o parte pe alta. **3** Curbat; încovoiat. **4** (*despre părți ale corpului*) Răsucit. **5** (*despre lucruri datorate*) Restituit. **6** (*despre boli*) Care a revenit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***înturna.***

înțărcá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică copii sugari* sau *pui de mamifere*) A opri definitiv de a mai suge, a dezvăța să sugă. ◇ Expr. *L-a înțărcat dracul*, se spune despre un om foarte șiret. *Unde* (*și-*)*a înțărcat dracul copiii* = *a*) unde nimeni nu știe; *b*) undeva foarte departe, în locuri depărtate și pustii. **2** *intr.* (*despre femelele mamifere*) A nu mai avea lapte. ◇ Expr. *A înțărcat bălaia* v. bălai. **3** *tr.* Fig. (*fam.; compl. indică ființe*) A face să se lase de o deprindere rea; a dezvăța de ceva; a dezobișnui. • prez.ind. *înțárc,* (*înv., pop.*) *înțărc.* /*în* + *țarc* + *-a.*

înțărcáre *s.f.* Acțiunea de *a înțărca* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v . ***înțărca.***

înțărcát[1] *s.n.* Faptul de *a înțărca.* • /v. ***înțărca.***

înțărcát[2]**, -ă** *adj.* (*despre copii* sau *pui de mamifere*) Care nu mai suge lapte. • pl. *-ți, -te.* /v. ***înțărca.***

înțărcător, -oáre *adj., s.f.* **1** *adj.* Care înțarcă. **2** *s.f.* Loc de pășune unde sînt păscuți izolat mieii înțărcați. **3** *s.f.* Adăpost unde sînt ținuți mieii după înțărcare. • pl. *-ori, -oare.* /***înțărca*** + *-ător.*

înțărcuí *vb. IV. tr.* A înconjura cu un țarc; a împrejmui. • prez.ind. *-iesc, -țărcui.* /***în*** + ***țarc*** + *-ui.*

înțelegător, -oáre *adj.* (*despre oameni*) **1** Care dă dovadă de înțelegere sau compasiune pentru cineva; care este predispus să înțeleagă o situație grea; indulgent, îngăduitor. *Profesorul s-a dovedit a fi înțelegător cu situația dificilă a elevului.* ◇ (*adv.*) *Îl privește înțelegător.* ◆ Ext. Care este bun, mărinimos, cumsecade, omenos. *Directorul instituției a fost întotdeauna un om înțelegător.* **2** Care este ascultător, docil. *Era un copil înțelegător.* • pl. *-ori, -oare.* /***înțeleg***, prez.ind. al lui *înțelege* + *-ător.*

înțelége *vb. III.* **1** *tr.* A sesiza semnificația unui lucru, unei situații, unui fenomen, unei idei etc.; a pătrunde cu mintea; a pricepe, a-și da seama, a se lămuri. *Asta o înțelegeam cu toții, mai ales cînd ne gîndeam la odăițele scunde din sat* (SADOV.). ◇ (*la perf. c., ca răspuns la un îndemn, la o poruncă, la o rugăminte, în sens de executare*) *Am înțeles!* = da. ◇ Expr. *A înțelege pe cineva* = *a*) a pricepe ce spune cineva; *b*) a pricepe (și a aproba) cauzele comportării cuiva. *Mă-nțelegi!*, se folosește cînd vorbitorul vrea să atragă atenția interlocutorului asupra celor spuse sau cînd presupune că acesta pricepe o aluzie sau o insinuare. *A da cuiva să înțeleagă că...* = a face pe cineva să-și dea seama despre ceva printr-o aluzie, printr-un semn etc. *Așa* (*mai*) *înțeleg și eu* = așa da, sînt de acord. (*refl. pas.*) *Se înțelege* (*de la sine*) = *a*) este evident, limpede, lămurit; *b*) firește, bineînțeles. (*intr.*) *A înțelege de glumă* = a avea simțul umorului, a primi glumele fără supărare. *A înțelege de cuvînt* v. cuvînt. *A nu înțelege de glumă* v. glumă. *A înțelege rostul* (ori *rosturile*) v. rost. *A bate șaua* (*ca*) *să* (*se*) *înțeleagă iapa* (ori *calul*) v. șa. *A înțelege cum vine vorba cuiva* (sau *vorba asta*) v. veni. ◆ A pricepe o limbă străină. *Înțelege foarte bine germana.* ◆ A gîndi, a reflecta, a concepe. **2** *tr.* A-și face o părere justă despre cineva sau despre ideile, manifestările, sentimentele, acțiunile cuiva; a-și da seama de motivele care determină comportarea cuiva; ext. a trata cu indulgență. **3** *tr.* (*de obicei urmat de o prop. compl.*) A constata, a băga de seamă, a vedea, a observa. **4** *tr.* (*compl. indică afirmații, texte etc.*) A recepta adecvat, descifrînd sensul. ◆ (*compl. indică mesaje*) A decoda. **5** *refl.* (*recipr.*) A se împăca bine, a nu avea probleme, a trăi, a conviețui în armonie (cu cineva). *Cei doi tineri se înțelegeau bine.* ◇ Expr. *A se înțelege ca cîinele cu pisica* v. cîine. *A se înțelege ca mîța cu șoarecele* (ori *cu șoarecii, cîinii*) v. mîță. *A se înțelege ca gîsca cu prepelița* v. prepeliță. *A se înțelege ca șoarecele cu pisica* v. șoarece. **6** *refl. recipr.* (*despre adversari*) A cădea de acord. **7** *refl.* (*urmat de determ. introd. prin prep. „cu"*) A conveni ceva cu cineva; a se împăca, a se învoi. *Negustorii se înțeleseră cu cumpărătorul asupra prețului.* ◇ Expr. *A se înțelege* (cu cineva) *la cuvînt* v. cuvînt. **8** *intr.* (*urmat de un compl. indir. introdus prin prep. „din"; mai ales în prop. neg.*) A avea de profitat; a cîștiga. *Ai înțeles ceva din concediu?* ◇ Expr. *A nu înțelege nimic din ceva* = a nu se alege cu nimic din ceva; a nu profita din ceva. • prez.ind. *înțeleg.* /lat. ***intelligĕre.***

înțelégere *s.f.* **1** Acțiunea de *a* (*se*) *înțelege* și rezultatul ei. **2** Facultatea de a înțelege lucrurile; pricepere. *Înțelegerea situației.* ◆ (*psih.*) Latură funcțională a intelectului uman în sensul generic al codificării conceptuale și, mai ales, al decodificării referențiale. ◆ (*înv.*) Inteligență, judecată, minte, rațiune. **3** Atitudine binevoitoare, compasiune față de cineva; bunăvoință, îngăduință. *A dat dovadă de multă înțelegere.* **4** Comuniune de idei, de sentimente; acord, învoială. ◆ (*jur.*) Acord, convenție, consens. *Părțile au ajuns la o înțelegere.* **5** Situație care este caracterizată prin relații bune; pace, armonie. *Toți se mirau de înțelegerea ce domnea între ei.* • pl. *-i.* /v. ***înțelege.***

înțelení *vb. IV.* **1** *intr.* (*despre pămînt, terenuri agricole etc.*) A se preface în țelină prin necultivare, prin întărire (din cauza secetei sau a frigului); a se bătători. **2** *refl.* A se înțepeni. *Plugul s-a înțelenit în pămîntul bătătorit.* **3** *intr.* Fig. (*despre ființe*) A-și pierde capacitatea de a se mișca (din cauza unei emoții puternice); a rămîne nemișcat; a înlemni (1), a înmărmuri (1), a încremeni (1). • prez.ind. *-esc.* /***în*** + ***țelină***[2] + *-i.*

înțelemíre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *înțeleni* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***înțeleni.***

înțelenít, -ă *adj.* **1** (*despre pămînt, terenuri agricole etc.*) Care este întărit, uscat din cauza secetei sau a frigului; care este necultivat; bătătorit. **2** Fig. (*despre ființe*) Care a înlemnit, înmărmurit, încremenit (din cauza unei emoții puternice). • pl. *-ți, -te.* /v. ***înțeleni.***

înțelepciúne *s.f.* **1** Capacitate superioară de înțelegere, de evaluare, de judecare a lucrurilor și de cunoaștere complexă, profundă a vieții. *Înțelepciunea țăranului este bine ilustrată în proverbe și zicători.* **2** Cumpătare determinată de experiență; echilibru, chibzuință, prudență. *În rezolvarea acestui conflict a dat dovadă de multă înțelepciune.* ◇ Loc.adv. *Cu înțelepciune* = în mod cumpătat. • /lat. ***intellectĭo, -onis.***

înțelépt, -eáptă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care înțelege și judecă drept, care are judecată sănătoasă, care este înzestrată cu înțelepciune; deștept, inteligent. ◇ Analog. (*adj.*) *Lupu-i dihanie înțeleaptă* (SADOV.). **2** *adj.* (*despre înfățișarea sau despre acțiunile, manifestările oamenilor*) Care exprimă înțelepciune; care este izvorît din înțelepciune. **3** *adj.* (*despre acțiuni, fapte ale oamenilor etc.*) Care este bine gîndit, care este făcut cu socoteală; chibzuit, stăpînit. **4** *s.m.* Persoană înzestrată cu capacitatea de a pătrunde esența legilor fundamentale ale naturii și ale societății; cugetător, gînditor. ◆ Spec. Filosof antic. *Unul dintre subiecte era enumerarea celor șapte înțelepți ai Antichității.* • pl. *-ți, -te.* /lat. ***intellectus, -a, -um.***

înțelepțéște *adv.* În mod înțelept; cu judecată, cu chibzuială. • /***înțelept*** + *-ește.*

înțelepțí *vb. IV. tr., refl.* A (se) face, a deveni sau a face să devină înțelept. • prez.ind. *-esc.* /***înțelept*** + *-i.*

înțelés[1] *s.n.* **1** Conținut logic; semnificație (a unui lucru, a unei vorbe, a unui gest etc.); sens, accepție, semnificație. *Înțelesul cuvîntului depinde de contextul folosirii sale.* ◇ *Acord după înțeles* v. acord. *Înțelesul strict* (*al unui cuvînt*) v. strict. ◇ Loc.adj. *De înțeles* = cu care te poți înțelege. *Am crezut că este om de înțeles.* ◇ Loc.adj., adv. *Pe înțelesul tuturor* = într-o formă clară pentru oricine; lămurit. ◇ Loc.adv. *Cu înțeles* = cu o anumită semnificație, sugerînd o anumită concluzie; cu tîlc; cu rost. ◇ Expr. *A da de înțeles* = a sugera. **2** Rațiune, rost. *Nu înțeleg care este înțelesul acestei afaceri.* **3** Mesaj, semnificație. *Elevul a reușit să descifreze corect înțelesul poeziei.* • pl. *-uri.* /v. ***înțelege.***

înțelés[2]**, -eásă** *adj.* **1** Care a fost pătruns cu mintea; priceput. ◇ Loc.adj., adv. *De la sine* (sau *bine*) *înțeles* = fără îndoială, sigur, negreșit. **2** (*despre oameni*) Care a stabilit o înțelegere cu cineva. ◇ Expr. *A rămas înțeles* sau *rămînem înțeleși* v. rămîne. **3** (*despre oameni; la pl.*) Care au ajuns la un acord. **4** (*despre oameni; la pl.*) Care trăiesc în armonie. **5** (*despre mesaje*) Decodat. • pl. *-eși, -ese.* /v. ***înțelege.***

înțencușá *vb. I. tr.* (*reg.; compl. indică pepeni*) A tăia o bucățică pentru a fi gustat. • prez.ind. *-ez.* /***în*** + ***țencușă*** + *-a.*

înțencușáre *s.f.* (*reg.*) Acțiunea de *a înțencuși* și rezultatul ei; (*reg.*) înțencușat[1]. • pl. *-ări.* /v. ***înțencuși.***

înțencușát[1] *s.n.* (*reg.*) Înțencușare. • /v. ***înțencuși.***

înțencușát[2]**, -ă** (*reg.; despre pepeni*) Din care s-a tăiat o bucățică pentru a fi gustat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***înțencuși.***

înțepá *vb. I.* **1** *tr., refl.* (*urmat de determ. introduse prin prep. „cu"*) A (se) împunge ușor cu un obiect care are vîrful ascuțit; a (se) înghimpa. ◆ (*tr.; compl. indică ființe; despre unele insecte*) A produce, prin pișcare, o senzație dureroasă ca de înțepătură. ◇ Expr. *A înțepa ca viespea* v. viespe. ◆ (*intr.; despre plante cu ghimpi*) A produce, prin atingere, o senzație de arsură, de usturime pe piele. ◆ (*intr.; despre ger, crivăț etc.*) A săgeta, a șfichiui. ◆ (*intr.; despre anumite mîncăruri, băuturi*) A provoca o senzație ușoară de durere pe limbă sau în nas, asemănătoare cu o înțepătură; a avea gust acrișor; a pișca de limbă. *Mustul începea deja să înțepe la limbă.* **2** *tr.* Fig. (*compl. indică oameni*) A ataca răutăcios cu vorbe usturătoare; a face aluzii malițioase la adresa cuiva; a ironiza, a critica. *Îl înțepa mereu cu vorba.* ◇ Expr. *A înțepa cu limba* v. limbă. **3** *refl.* (*fam.*) A-și face injecții cu stupefiante. **4** *tr.* (*înv.*) A trage în țeapă. • prez.ind. *înțép.* /***în*** + ***țeapă*** + *-a.*

înțepáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a* (*se*) *înțepa* și rezultatul ei. **2** Concr. Senzație dureroasă provocată prin împungere în ceva. • pl. *-ări.* /v. ***înțepa.***

înțepát, -ă *adj.* **1** (*despre ființe, obiecte etc.*) Care este împuns cu ceva ascuțit; în care a intrat un vîrf ascuțit. ◆ (*despre ființe*) Care este ciupit, pișcat de o insectă. **2** Fig. (*despre oameni*) Care se simte atins de ironii, de aluzii răutăcioase; jignit. *Din cauza spuselor lui s-a simțit înțepat.* **3** Fig. (*fam.; despre oameni* sau, ext., *despre manifestările lor*) Care dă dovadă de orgoliu; îngîmfat, mîndru. ◇ (*adv.*) *Vorbește înțepat cu cei din jur.* ◇ Expr. *Înțepat la vorbă* = care este ironic, sarcastic, zeflemitor. *Înțepat la limbă* v. limbă. **4** Fig. (*fam.; despre oameni*) Care se supără ușor; supărăcios, țîfnos. **5** (*înv.*) Tras în țeapă. • pl. *-ți, -te.* /v. ***înțepa.***

înțepátor, -oáre *adj.* **1** (*despre obiecte cu vîrful ascuțit*) Care înțeapă. ◆ (*despre unele insecte*) Care pișcă. ◆ (*despre anumite mîncăruri, băuturi, mirosuri*) Care produce o senzație ușoară de durere pe limbă sau în nas, asemănătoare cu o înțepătură; usturător. ◆ (*despre vinuri, must*) Care pișcă; aspru. ◆ (*despre bărbi*) Țepos. **2** Fig. (*despre cuvinte, umor etc.*) Care conține aluzii răutăcioase și usturătoare; sarcastic, ironic. • pl. *-ori, -oare.* /***înțepa*** + *-ător.*

înțepătúră *s.f.* **1** Senzație dureroasă provocată prin înțepare; împunsătură. *O înțepătură de ac.* ◆ Ciupitură, pișcătură. *O înțepătură de țînțar.* **2** Loc

unde s-a produs o înțepare. **3** (*med.*) Senzația de înțepare; junghi. *Simte o înțepătură în partea inimii.* ◆ (*la pl.*) Furnicături. *Are înțepături în picior.* **4** Fig. Vorbă sau expresie maliționsă adresată cuiva; aluzie răutăcioasă, vorbă ironică; împunsătură. • pl. *-uri.* /*înțepa* + *-ătură*.

înțepeneálă *s.f.* **1** Stare a unui lucru sau a unei ființe țepene. **2** Imobilitate, rigiditate. • pl. *-eli.* /*înțepeni* + *-eală*.

înțepení *vb. IV.* **1** *intr.* (*despre ființe, despre corp sau părți ale lui*) A-și pierde (temporar) capacitatea de a reacționa la excitanți exteriori; a deveni țepănă, rigid, inert; a rămîne imobil. ◆ (*despre ființe*) A rămîne în nemișcare din cauza unei emoții puternice, a fricii etc. *A înțepenit cînd a văzut hoțul.* ◆ (*med.*) A (se) anchiloza. **2** *refl.* Fig. (*despre oameni*) A lua o poziție rigidă. *Perceptorul se înțepeni în mijlocul odăiței și se uită împrejur* (REBR.). **3** *intr.* (*despre mortar, glod etc.*) A trece în stare solidă; a se întări, a se solidifica. **4** *tr., refl.* (*pop.*) A (se) fixa ca să nu să se miște; a (se) prinde bine în ceva. *Barca lui se înțepenise între niște stînci* (EMIN.). **5** *refl.* A rămîne afundat în noroi, în nisip etc. **6** *refl.* Fig. (*despre oameni*) A rămîne neclintit într-o hotărîre sau atitudine; a se încăpățîna, (*pop.*) a se înțepușa (3). • prez.ind. *-esc.* /*în* + *țepăn* + *-i*.

înțepenire *s.f.* **1** Faptul de *a* (*se*) *înțepeni*. **2** (*med.*) Anchilozare. • pl. *-i.* /v. *înțepeni*.

înțepenít, -ă *adj.* **1** (*despre ființe, despre corp sau părți ale corpului*) Care este țepănă; rigid, inert. *Are o mînă înțepenită.* ◆ (*med.*) Care este anchilozat. **2** (*despre obiecte*) Care este fixat; care este prins bine în ceva. ◆ (*despre obiecte, construcții etc.*) Care este consolidat, întărit. **3** Fig. (*despre caractere, atitudini etc.*) Care este imobil; rigid. • pl. *-ți, -te.* /v. *înțepeni*.

înțepós, -oásă *adj.* **1** Care înțeapă. **2** Care seamănă cu țepii. • pl. *-oși, -oase.* /*înțepa* + *-os*.

înțepușá *vb. I.* **1** *tr.* A împunge cu țepușa. ◆ (*compl. indică saci*) A găuri cu țepușa, la gură, pentru a putea fi legat. ◆ Ext. A lega. **2** *intr.* Fig. (*despre păr*) A se ridica în sus ca țepușele. **3** *refl.* Fig. (*pop.*) A se înțepeni (6). • prez.ind. *-ez.* /*în* + *țepușă* + *-a*.

înțepușáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *înțepușa* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. *înțepușa*.

înțepușát, -ă *adj.* **1** Care este împuns cu țepușa. ◆ (*despre saci*) Care este găurit cu țepușa, la gură, pentru a putea fi legat. ◆ Ext. Care este legat. **2** Fig. (*despre păr*) Care s-a ridicat ca țepușele. • pl. *-ți, -te.* /v. *înțepușa*.

înțesá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică obiecte*) A vîrî în cantitate mare într-un spațiu restrîns; a îndesa până la refuz ca să încapă mai mult; a înghesui, a ticsi. **2** *tr.* (*compl. indică recipiente*) A umple pînă la refuz. **3** *tr.* A împleti foarte strîns. **4** *refl.* Fig. A deveni mai des; a crește în intensitate. *Tusea se înțesa.* • prez.ind. *înțés.* /cf. lat. *intexo, -are*.

înțesáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *înțesa* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. *înțesa*.

înțesát, -ă *adj.* **1** (*despre obiecte*) Care este înghesuit, îndesat în cantitate mare, într-un spațiu restrîns. **2** (*despre recipiente*) Care este umplut pînă la refuz. **3** Care este împletit foarte strîns. **4** Fig. Întețit. • pl. *-ți, -te.* /v. *înțesa*.

înțínă *vb. I. tr.* (*reg.; compl. indică obiecte*) A sprijini slab; a rezema ușor; a întări foarte puțin. • prez.ind. *înțín,* (*reg.*) *-ez.* /lat. ***în-tenuare***.

înțínare *s.f.* Sprijinire, rezemare ușoară. • pl. *-ări.* /v. *înțina*.

înțínat, -ă *adj.* (*reg.; despre obiecte*) Care este prins sau sprijinit foarte ușor, care abia se ține; care este gata să cadă, să se dărîme. • pl. *-ți, -te.* /v. *înțina*.

înțolí *vb. IV. tr., refl.* (*fam.*) **1** A(-și) procura îmbrăcăminte; a(-și) face haine; a (se) îmbrăca cu haine noi; a (se) îmbrăca bine, elegant. **2** Fig. A ajunge la o situație materială relativ bună; a parveni. • prez. ind. *-esc.* /*în* + *țol* + *-i*.

înțolíre *s.f.* (*fam.*) Acțiunea de *a* (*se*) *înțoli* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. *înțoli*.

înțolít, -ă *adj.* (*fam.; despre oameni*) **1** Care este îmbrăcat bine și elegant, care are haine noi. **2** Fig. Parvenit. • pl. *-ți, -te.* /v. *înțoli*.

înțoponá *vb. I.* v. înțoțona.

înțoponát, -ă *adj.* v. înțoțonat.

înțoțoná *vb. I. tr., refl.* (*pop.*) A (se) împopoțona. • prez.ind. *-ez.* și *înțopon*á *vb. I.* /form. expr.; cf. *împopoța, împopoțona*.

înțoțonát, -ă *adj.* (*pop.*) Împopoțonat. • pl. *-ți, -te.* și *înțoponát, -ă adj.* /v. *înțoțona*.

înțurțurát, -ă *adj.* (*pop.*) Care este plin de țurțuri, acoperit de țurțuri. • pl. *-ți, -te.* /*în* + *țurțure* + *-at*.

înúntru *adv.* v. înăuntru.

învagoná *vb. I. tr.* (*compl. indică marfă*) A încărca în vagoane. • prez.ind. *-ez.* /*în* +*vagon* + *-a*.

învălătucí *vb. IV.* **1** *tr., refl.* A (se) face vălătuc; a (se) înfășura, a (se) încolăci (în jurul unui obiect). ◆ A (se) face ghem sau sul. **2** *tr.* (*compl. indică pereți*) A construi din vălătuci. • prez.ind. *-esc.* /*în* + *vălătuc* + *-i*.

învălătucíre *s.f.* Acțiunea *de a* (*se*) *învălătuci* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. *învălătuci*.

învălătucít, -ă *adj.* (*despre ființe, obiecte etc.*) Care este înfășurat, încolăcit (în jurul unui obiect). ◆ (*despre fire de lînă, de bumbac etc.*) Care este făcut ghem. ◆ (*despre pînză, covoare etc.*) Care este strîns sul sau val. • pl. *-ți, -te.* /v. *învălătuci*.

învăli *vb. IV.* v. înveli.

învălíre *s.f.* v. învelire.

învăliș *s.n.* v. înveliș.

învălít[1] *s.n.* v. învelit[1].

învălít[2]**, -ă** *adj.* v. învelit[2].

învălitoáre *s.f.* v. învelitoare.

învălitúră *s.f.* v. învelitură.

învălmășág *s.n.* Învălmășeală (1). • pl. *-uri.* /*în* + *vălmășag*.

învălmășát, -ă *adj.* v. învălmășit.

învălmășeálă *s.f.* **1** Îngrămădire dezordonată de lucruri sau de ființe; înghesuială, aglomerație, îmbulzeală; învălmășag, învălmășire. ◆ Ext. Forfotă a unei mulțimi în dezordine; ext. zgomot mare; zarvă. ◆ Fig. Confuzie, zăpăceală. *Lupu scapă purcelul, dar se ridică din pălitură – și-n învălmășala aceea se-ntoarce și dă înapoi pe unde venise* (SADOV.). **2** Luptă, încăierare. • pl. *-eli.* /*învălmăși* + *-eală*.

învălmășí *vb. IV.* **1** *tr., refl.* A (se) amesteca de-a valma; a (se) îngrămădi în dezordine. **2** *tr.* (*compl. indică obiecte*) A arunca la întîmplare, într-un spațiu limitat. **3** *refl.* Fig. A se încurca, a se zăpăci, a se tulbura. *Moțoc... se învălmășea în vorbă* (C. NEGR.). • prez. ind. *-esc.* /*în* + *vălmăși*.

învălmășíre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *învălmăși* și rezultatul ei; învălmășeală (1). • pl. *-i.* /v. *învălmăși*.

învălmășít, -ă *adj.* **1** Aruncat de-a valma, în dezordine; îngrămădit, îmbulzit. ◆ (*despre obiecte*) Care este așezat în dezordine; dezordonat. **2** Fig. (*despre oameni*) Care este încurcat, zăpăcit; dezorientat, tulburat. ◆ (*despre gînduri, minte etc.*) Care este confuz. • pl. *-ți, -te.* și *învălmășát, -ă adj.* /v. *învălmăși*.

învăluí *vb. IV.* **1** *tr., refl.* A (se) acoperi cu un văl, cu o învelitoare etc.; a (se) înveli, a (se) înfășura. ◆ Fig. (*tr.*) A cuprinde din toate părțile; a împresura. *Simțea cum îl învăluie căldura sobei.* ◆ (*tr.; compl. indică focul*) A acoperi cu un strat de cenușă, de pămînt etc. pentru a-l face să ardă cu flacără potolită. ◆ (*refl.; despre foc, flăcări*) A scădea în intensitate. ◆ Fig. (*tr.; compl. indică obiecte, ființe etc.*) A cuprinde cu privirea. **2** *tr.* (*milit.; compl. indică unități inamice*) A înconjura, a încercui. **3** *refl.* Fig. A se mișca de colo pînă colo; a da tîrcoale. *Stoluri de ciori... începură să se învăluie peste sat* (AGÂR.). **4** *tr.* (*compl. indică oameni; despre gînduri, sentimente etc.*) A copleși. **5** *refl.* A se amesteca în treburile altora. **6** *tr.* Fig. (*compl. indică oameni*) A persecuta; a asupri. **7** *tr.* Fig. A ascunde. **8** *tr.* Fig. (*fam.; compl. indică oameni*) A deranja prin senzații neplăcute (mai ales de greață). *Îl învăluise greața la vederea scenei crimei.* • prez.ind. *-vălui, -iesc.* /*în* + *val* + *-ui*; cf. *văl*.

învăluiálă *s.f.* (*înv.*) **1** Învălmășeală (1), îmbulzeală. **2** Fig. Necaz, supărare. **3** Fig. Asuprire. • pl. *-ieli.* /*învălui* + *-eală*.

învăluíre *s.f.* **1** Acțiunea de *a* (*se*) *învălui* și rezultatul ei. **2** Încercuire a inamicului. ◆ (*milit.*) Atac executat pe flancuri și prin spatele inamicului. • pl. *-i.* /v. *învălui*.

învăluít, -ă *adj.* **1** Care este înfășurat, învelit, acoperit cu un văl, cu o învelitoare etc. ◆ Fig. (*despre voci, tunete etc.*) Care este voalat. **2** (*milit.; despre unități inamice*) Care este încercuit, înconjurat. **3** Fig. (*despre oameni*) Care este copleșit de griji; care este absorbit de treburi; care este foarte ocupat. • pl. *-ți, -te.* /v. *învălui*.

învăluitór, -oáre *adj.* **1** Care înconjoară din toate părțile; care cuprinde, învăluie, înfășoară. **2** (*milit.*) Care înconjoară inamicul. • sil. *-lu-i-.* pl. *-ori, -oare.* /*învălui* + *-tor*.

învălurá *vb. I.* **1** *refl., intr.* (*despre ape*) A se mișca în valuri; a face valuri. **2** *tr.* A mișca în valuri; a ondula. *Vîntul învălură lanul de grîu.* **3** Fig. *tr.* A cuprinde din toate părțile; a învălui, a cuprinde. • prez.ind. *-ez.* /*în* + *valuri*, pl. lui *val* + *-a*.

învăluráre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *învălura* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. *învălura*.

învălurát, -ă *adj.* **1** (*despre ape*) Care se mișcă în valuri, care face valuri; unduios. **2** (*despre forme de relief, terenuri etc.*) Care are multe ridicături (de același nivel), asemănătoare valurilor; cutat. • pl. *-ți, -te.* și *învălurít, -ă adj.* /v. *învălura*.

învălurít, -ă *adj.* v. învălurat.

învăpăiá *vb. I. refl.* **1** A se aprinde ca o văpaie. ◆ Ext. (*despre fața omului*) A deveni roșu-aprins (ca văpaia), a se înroși tare (de rușine, de emoție etc.); a se îmbujora. **2** Fig. (*despre oameni*) A se însufleți, a se înflăcăra, a se entuziasma. *Făt-Frumos, unde-auzea, D-al ei dor se-nvăpăia* (POP.). • prez.ind. *-iez.* /*în* + *văpaie* + *-a*.

învăpăiát, -ă *adj.* **1** (*despre foc*) Care arde cu văpăi, care s-a aprins ca o văpaie. ◆ Ext. (*despre fața omului*) Care a devenit roșu ca văpaia. ◆ Fig. (*despre ochi sau priviri*) Care este scînteietor, arzător. ◆ (*despre aer, atmosferă etc.*) Care este înfierbîntat, încins. **2** Fig. (*despre oameni*) Care este înflăcărat, entuziasmat, pasionat. ◆ (*despre fire, temperament etc.*) Care este energic, iute, aprig. • pl. *-ți, -te.* /v. *învăpăia*.

învăpăiére *s.f.* Acțiunea de *a se învăpăia* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. *învăpăia*.

învăscút, -ă *adj.* (*înv., reg.; despre oameni*) Care este înveșmîntat. • pl. *-ți, -te.* /v. *învește*.

învắț *s.n.* **1** Deprindere, obicei, năravi. ◇ Zic. *Tot învățul are și dezvățul.* **2** Sfat, povață, îndemn. • pl. *-uri.* /de la *învăța*, prin derivare regresivă.

învățá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică cunoștințe, deprinderi etc.*) A dobîndi prin studiu; a însuși prin eforturi susținute; a studia, a asimila. *Își învață lecțiile pentru a doua zi* (VLAH.). *A învățat o meserie.* ◇ (*urmat de un vb. la inf. sau de o prop. compl.*) *A învățat să picteze.* ◇ Expr. *A învăța păsărește* sau *ca papagalii* = a asimila cuvînt cu cuvînt fără a înțelege în profunzime. (*intr.*) *A învăța la troacă*, se spune despre cineva care este lipsit de orice învățătură. *A învăța bărbieria pe capul cuiva* v. bărbierie. *A învăța jucîndu-se* v. juca. *A învăța carte cu praștia* v. praștie. *A învăța rostul* (ori *rosturile*) v. rost. *A învăța ce au uitat alții* v. uita. ◆ (*pop.; fam.; intr.*) A urma cursurile unei instituții de învățămînt; a-și face studiile. *Învață la Facultatea de Drept.* **2** *tr.* (*compl. indică elevi, studenți etc.*) A face să capete cunoștințe sau deprinderi într-un domeniu oarecare; a instrui în mod sistematic în științe, artă etc.; a iniția, a pregăti. ◆ A arăta cum să procedeze; a sfătui. *Moșul m-a învățat să scapăr în cremene și s-aprind foc* (SADOV.). **3** *tr.* (*compl. indică experiențe, învățăminte, concluzii etc.*) A căpăta, a trage. ◇ Expr. (*tr., refl.*) *A* (*se*) *învăța minte* = *a*) a cîștiga sau a face să cîștige experiență; *b*) a trage sau a face să tragă învățăminte pe viitor, în urma unei întîmplări neplăcute; *c*) a pedepsi pe cineva. **4** *tr.* (*compl. indică oameni*) A îndruma cu sfaturi, cu recomandări, arătîndu-i cum trebuie procedat într-o situație sau alta; a sfătui, a povățui. ◇ Expr. *A învăța de bine pe cineva* = a da cuiva sfaturi bune. *A învăța* (pe cineva) *omenie* v. omenie. **5** *tr.* (*compl. indică texte, roluri etc.*) A reține în memorie pentru a putea reproduce; a memora, a memoriza. ◇ Expr. *A învăța pe de rost* v. rost. **6** *tr., refl.* A căpăta sau a face să capete anumite deprinderi, a (se) obișnui cu ceva; a-i veni sau a face să-i vină gustul de a face ceva; a (se) deprinde. *S-a învățat cu bogăția.* ◇ (*refl. pas.*) *Calul bătrîn nu se învață în ham.* ◇ Expr. *A se învăța ca faurul cu scînteile* sau *ca broasca cu grindina* = a se obișnui cu greutățile vieții. *A* (*se*) *învăța cu năravi* v. năravi. • prez.ind. *învắț.* /lat. ***în-vitiare*** *<vītium, -ii* „viciu".

învățáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a* (*se*) *învăța* și rezultatul ei. **2** (*psih.*) Activitate de însemnătate fundamentală pentru adaptarea la mediu și pentru dezvoltarea psihocomportamentală. • pl. *-ări.* /v. *învăța*.

învățát[1] *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *învăța*. • /v. *învăța*.

învățát², **-á** *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* (*despre oameni*) Care știe multă carte; care are cunoștințe profunde; instruit, cult, citit; ext. erudit, doct. ◆ Ext. Care este priceput. **2** *s.m., s.f.* Persoană care este specializată într-un anumit domeniu al științei, care are cunoștințe vaste în domeniul în care s-a specializat; savant. **3** *adj.* (*despre texte, cunoștințe, deprinderi*) Care este studiat și reținut în memorie; memorat. **4** *adj.* Care este deprins, obișnuit cu ceva. ◇ Expr. *A fi învățat ca mîța la lapte* v. mîță. *A fi învățat ca țiganul cu ciocanul* (sau *cu scînteia*) v. țigan. **5** *adj.* (*despre animale*) Care este dresat, domesticit, îmblînzit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***învăța***.

învățăcél *s.m.* (*înv.*) **1** Școlar, elev. **2** Persoană care urmează un maestru; discipol. *Alecu scoate țigări. Învățăcelul primește una* (SADOV.). **3** Tînăr care învață o meserie; ucenic. • pl. *-ei.* /***învățat*** + *-el.*

învățămînt *s.n.* **1** Proces organizat de instruire și educare în școală; (*înv.*) învățătorie. ◆ Gener. Activitate de instruire și de educare în școli; educație, instrucție. ◆ Domeniu de activitate a cadrelor didactice. **2** Sistemul instituțiilor școlare dintr-o țară. ◆ (*cu determ. care indică gradul, specificul etc.*) Totalitatea instituțiilor de instruire dintr-o țară. ◇ *Învățămînt public* (sau *de stat*) = învățămînt îndrumat și controlat de către organele responsabile ale administrației de stat. *Învățămînt primar* (sau *elementar*) = prima treaptă de învățămînt (cu caracter obligatoriu), în care se predau elementele de bază ale celor mai importante discipline. *Învățămînt superior* = cel mai înalt grad de învățămînt care se predă în institute și universități. *Învățămînt prin corespondență* v. corespondență. *Învățămînt mediu* v. mediu. *Învățămînt profesional* v. profesional. *Învățămînt programat* v. programat. *Învățămînt umanistic* v. umanistic. **3** (*la pl.; în forma „învățăminte”*) Precept din care se deduce un mod de a acționa, de a gîndi etc; concluzie dedusă dintr-o experiență socială sau individuală, dintr-un eveniment, dintr-o întîmplare etc.; învățătură, lecție. ◇ Loc.vb. *A trage învățăminte din* (sau *de pe urma*)... v. trage. **4** (*fam.*) Îndrumare dată cuiva sau primită de cineva. • pl. *-minte.* /***învăța*** + *-ământ*, după fr. *enseignement*.

învățátor, **-oáre** *s.m., s.f., adj.* **I 1** *s.m., s.f.* (*pedag.*) Persoană cu studii speciale, care instruiește și educă elevii din învățămîntul primar; institutor. ◇ *Învățător definitiv* v. definitiv. **2** *s.m., s.f.* Persoană care inițiază, instruiește, învață sau îndrumă pe cineva; dascăl, maestru, preceptor. **3** *s.m., s.f.* Inițiator, autor sau propagator al unei doctrine; îndrumător, povățuitor. ◇ (*înv.*) *Învățătoriu de lege* = cunoscător al legilor. *Învățător de suflet* = preot. **4** *s.m.* (*bis.; ca nm. pr.*) (Nume dat lui) Iisus Hristos. **II** *adj.* (*înv.*) Care învață; care sfătuiește; care îndrumă. • pl. *-ori, -oare.* /***învăța*** + *-ător.*

învățătorésc, **-eáscă** *adj.* Care aparține învățătorului, care se referă la învățător. • pl. *-ești.* /***învățător*** + *esc.*

învățătoríe *s.f.* (*înv.*) Învățămînt (1). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***învățător*** + *ie.*

învățătoríme *s.f.* **1** Totalitatea învățătorilor dintr-o țară sau dintr-o localitate; dăscălime. **2** Mulțime de învățători. • /***învățător*** + *-ime.*

învățătúră *s.f.* **1** Totalitatea ideilor, conceptelor și a îndrumărilor practice dintr-un anumit domeniu de activitate; doctrină, sistem, teorie. *Învățătura lui Darwin a revoluționat lumea științifică.* **2** Principiu la care se ajunge în urma unei experiențe practice sau a unei pregătiri teoretice; precept; sfat, îndemn. *I-a urmat învățăturile cu sfințenie.* **3** Concluzie dedusă din practica vieții sociale sau individuale; învățăminte, lecție. *A tras toate învățăturile care se impuneau din această situație.* ◇ Expr. *A-i fi cuiva de* (sau *spre*) *învățătură* = a-i servi drept experiență pentru a nu comite greșeli. *A da cuiva o învățătură* = a învăța minte pe cineva. ◆ Ext. Experiență. ◆ Spec. (*lit.*) Morală a unei fabule. **4** Ansamblu de cunoștințe acumulate de cineva; cultură; erudiție. *Părea a fi un om cu învățătură multă.* ◇ Loc.adj. *Cu învățătură* = cult. *Fără învățătură* = incult. ◇ Expr. *A se lipi învățătura de cineva* v. lipi. *A nu se lipi învățătura de cineva* v. lipi. *A fi* (sau *a ieși*) *tobă de învățătură* v. tobă. ◆ Ext. Înțelepciune. **5** Proces de acumulare a cunoștințelor într-o instituție de învățămînt. **6** Pregătire, studiu, școală. *De doi ani se afla la învățătură în străinătate.* ◇ *Copil de învățătură* v. copil. **7** (*înv.*) Poruncă. ◇ Expr. *A călca învățătura* = *a*) (*jur.*) a încălca legea; *b*) (*bis.*) a nu urma poruncile bisericii. ◆ (*înv.*) Materie de studiat. **8** (*bis.; înv.*) Predanie. • pl. *-i.* /***învăța*** + *-ătură.*

învechí *vb. IV. refl.* **1** (*despre obiecte*) A deveni vechi, a nu mai fi actual; a-și pierde calitățile inițiale prin trecerea timpului; a se uza, a se deteriora, a se degrada. *Mașina de cusut s-a învechit.* ◇ Expr. *A fi învechit în rele* v. rău. *A fi învechit în zile rele* v. zi. **2** (*despre vin*) A se îmbunătăți prin păstrare îndelungată, căpătînd culoare, buchet și un gust deosebit. **3** A dura vreme îndelungată; a dăinui. **4** (*despre metode, practici etc.*) A ieși din actualitate, a nu mai corespunde. **5** (*despre haine, gusturi etc.*) A nu mai corespunde epocii sau modei; a nu se mai folosi; a se demoda, a se perima. **6** (*fam.; despre ființe*) A îmbătrîni. • prez. ind. *-esc.* /***în*** + ***vechi***.

învechíre *s.f.* Acțiunea de *a se învechi* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***învechi***.

învechít, **-ă** *adj.* **1** (*despre obiecte*) Care a devenit vechi, care a ieșit din uz; degradat, uzat, deteriorat, stricat. **2** (*despre metode, practici etc.*) Care nu mai este actual, care nu se mai folosește, nu mai corespunde; depășit, desuet, perimat. **3** (*despre oameni*) Care are concepții vechi, depășite. • pl. *-ți, -te.* /v. ***învechi***.

învecinà *vb. I. refl. recipr.* **1** (*urmat de determ. introduse prin prep. „cu”*) A fi vecin cu cineva sau cu ceva, a fi alături de cineva sau de ceva, a avea hotar comun cu cineva sau cu ceva; a se mărgini. **2** A locui în vecinătate, în apropiere. • prez.ind. *-ez.* /***în*** + ***vecin*** + *-a.*

învecináre *s.f.* Faptul de *a se învecina*. • pl. *-ări.* /v. ***învecina***.

învecinát, **-ă** *adj.* **1** (*despre oameni, clădiri, orașe etc.*) Care este vecin cu cineva sau cu ceva, care este alături de cineva sau de ceva. **2** (*despre teritorii, spații etc.*) Care este limitrof, mărginaș. • pl. *-ți, -te.* /v. ***învecina***.

învecinící *vb. IV.* v. înveșnici.

învecinícre *s.f.* v. înveșnicire.

învecinícít, **-ă** *adj.* v. înveșnicit.

învederà *vb. I.* **1** *tr., refl.* A (se) arăta, a (se) dovedi în mod clar; a (se) face evident. *Prin acest document se învederează că el este proprietarul casei.* ◆ (*tr.; compl. indică idei*) A face să fie clar. **2** *tr.* (*compl. indică acțiuni sau rezultate ale acestora*) A face să devină cunoscut, a aduce la cunoștință publică. • prez. ind. *-ez.* /***în*** + ***vedere*** + *-a.*

învederáre *s.f.* Faptul de *a (se) învedera*. • /v. ***învedera***.

învederát, **-ă** *adj.* **1** Care se poate vedea sau înțelege bine; vizibil, evident. ◇ (*adv.*) *Acea cuvîntare cadențată... a fost învederat cea dintîi producțiune a geniului omenesc* (ODOB.). **2** Care este adus la cunoștință publică. • pl. *-ți, -te.* /v. ***învedera***.

învelí *vb. IV.* **1** *tr., refl.* (*urmat de determ. introduse prin prep. „cu”*) A (se) acoperi cu ceva deasupra sau de jur-împrejur. *S-a învelit bine cu plapuma.* ◆ (*urmat de determ. introduse prin prep. „în”*) A (se) înfășura în ceva. **2** *tr.* (*compl. indică coperte de cărți, de caiete etc.*) A acoperi cu hîrtie, cu material plastic etc.; a îmbrăca. **3** *tr.* (*compl. indică case*) A acoperi cu țiglă, cu tablă etc. **4** *tr.* (*compl. indică focul, jarul etc.*) A acoperi cu pămînt sau cu cenușă pentru a face să ardă mocnit. ◇ Expr. *A înveli tăciunele* v. tăciune. **5** *tr.* (*țes.; compl. indică urzeală*) A înfășura pe sulul de dinapoi al războiului de țesut. **6** *refl.* Fig. (*despre cer*) A se acoperi cu nori. **7** *tr.* (*reg.*) A îmbrobodi mireasa ca pe o nevastă. • prez.ind. *-esc.* și (*pop.*) *învăl*í *vb. IV.* /cf. slav. вълькѫ.

învelíre *s.f.* Acțiunea de *a (se) înveli* și rezultatul ei. • pl. *-i.* și (*pop.*) *învălíre s.f.* /v. ***înveli***.

învelíș *s.n.* **1** Obiect care servește la învelit; învelitoare (1). **2** Copertă de carte, de caiet. **3** Învelitoare (de tablă, de țiglă etc.) de pe acoperișul unei case. **4** Strat exterior al unui obiect, al unui organism etc. ◇ (*bot.*) *Înveliș vegetal* = vegetație. (*geogr.*) *Înveliș geografic* = stratul complex exterior al pămîntului, unde se întrepătrund și se intercondiționează litosfera, atmosfera și biosfera. • pl. *-uri.* și (*pop.*) *învăliș s.n.* /***înveli*** + *-iș.*

învelít¹ *s.n.* Faptul de *a (se) înveli*. • și (*pop.*) *învălít s.n.* /v. ***înveli***.

învelít², **-ă** *adj.* **1** (*despre oameni, obiecte etc.*) Care este acoperit cu ceva. ◆ Care este înfășurat în ceva. **2** (*despre cărți, caiete etc.*) Care are copertele îmbrăcate în hîrtie, material plastic etc. **3** (*despre case*) Care este acoperit cu tablă, cu țiglă etc. **4** Fig. (*despre cer*) Acoperit cu nori. **5** (*reg.; despre mirese*) Care are capul îmbrobodit. • pl. *-ți, -te.* și (*pop.*) *învălít, -ă adj.* /v. ***înveli***.

învelitoáre *s.f.* **1** Obiect care învelește ceva sau care servește la învelit; înveliș (1), (*înv.*) învelitură. **2** Copertă din hîrtie, material plastic etc. cu care se acoperă o carte, un caiet etc. **3** (*pop.; fam.*) Față de masă. **4** Îmbrăcăminte impermeabilă a corpului unui balon. **5** (*pop.*) Plapumă; cuvertură, pătură. **6** Strat de material care acoperă fața exterioară a acoperișului unei clădiri. ◆ Ext. Partea de sus a unei construcții care o acoperă; acoperiș. **7** (*reg.*) Broboadă. **8** (*țes.; reg.*) Sul pe care se răsucesc firele la războiul de țesut. **9** (*reg.*) Femeie care pune firele la războiul de țesut. • pl. *-ori, -oare.* și (*pop.*) *învălitoáre s.f.* /***înveli*** + *-toare.*

învelitúră *s.f.* (*înv.*) Învelitoare (1). • pl. *-i.* și *învălitúră s.f.* /***înveli*** + *-itură.*

învenină *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică ființe*) A ucide cu venin; a otrăvi cu venin. **2** *tr.* (*compl. indică substanțe, produse alimentare sau agricole etc.*) A face să devină otrăvitor, punînd venin; a trata cu venin. **3** *refl., tr.* Fig. A deveni sau a face să devină greu de suportat; a (se) înrăutăți. *Situația s-a înveninat mult în ultimul timp.* **4** *refl., tr.* Fig. A (se) umple de supărare, de ciudă, de invidie, de ură; a învineți (4). • prez.ind. *-ez.* /lat. ***invenenare*** <*veneum* „venin”.

învenináre *s.f.* Acțiunea de *a (se) învenina* și rezultatul ei; înveninătură (1). • pl. *-ări.* /v. ***învenina***.

înveninát, **-ă** *adj.* **1** Care conține venin; care este purtător de venin; otrăvit. **2** (*despre oameni*) Fig. Care este plin de ură, de ciudă, de invidie. ◆ Ext. (*despre fizionomia, manifestările etc. ale oamenilor*) Care exprimă, trădează ciudă, invidie, ură. ◇ (*adv.*) *Ea i-a răspuns înveninat.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***învenina***.

înveninătór, **-oáre** *adj.* **1** Care face ca ceva să devină otrăvitor. **2** Fig. Care face ca ceva să fie greu de suportat. ◆ Care umple de ură, de invidie. • pl. *-ori, -oare.* /***învenina*** + *ător.*

înveninătúră *s.f.* **1** Înveninare. **2** Fig. Pornire pătimașă. • pl. *-i.* /***învenina*** + *ătură.*

înverga *vb. I. tr.* (*mar.; compl. indică vele*) A fixa pe o vergă. • prez.ind. *învérg.* /<it. ***invergare***.

învergáre *s.f.* Acțiunea de *a înverga* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***înverga***.

învergát, **-ă** *adj.* (*despre vele*) Care este fixat pe o vergă. • pl. *-ți, -te.* /v. ***înverga***.

înverigà *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică obiecte*) A prinde cu verigi. ◆ (*compl. indică și*) A închide cu lacătul. ◆ Ext. (*compl. indică oameni*) A pune în cătușe sau în lanțuri. **2** *refl.* Fig. (*despre evenimente, fapte etc.*) A se înlănțui logic prin relații cauzale. • prez.ind. *înverig, -ghez.* /***în*** + ***verigă*** + *-a.*

înverigáre *s.f.* Acțiunea de *a (se) înveriga* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***înveriga***.

înverigát, **-ă** *adj.* **1** (*despre obiecte*) Care este prins în verigi. **2** Fig. (*despre evenimente, fapte etc.*) Care este înlănțuit logic. • pl. *-ți, -te.* /v. ***înveriga***.

înverșúna *vb. I.* **1** *refl., tr.* A acționa sau a face pe cineva să acționeze cu dîrzenie sporită; a deveni sau a face să devină aprig, necruțător; ext. a deveni sau a face să devină mai hotărît; a (se) îndîrji (1), a (se) încrîncena, a (se) întărîta (1). *Spre final disputa s-a înverșunat.* ◇ Loc.adv. *Cu înverșunare* = *a*) cu furie, cu mînie; *b*) cu patimă; *c*) cu fermitate, cu îndîrjire. **2** *tr.* (*compl. indică oameni*) A excita. • prez.ind. *-ez.* /***în*** + ***vierșun*** + *-a.*

înverșunáre *s.f.* Acțiunea de *a (se) înverșuna* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***înverșuna***.

înverșunát, **-ă** *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este necruțător, îndîrjit (2), furios, întărîtat. **2** (*despre lupte, confruntări etc.*) Care este aprig, crîncen. ◇ (*adv.*) *Se uita înverșunat la dușmanul său.* **3** (*despre oameni*) Care este excitat. **4** Fig. (*despre emoții, sentimente etc.*) Care este pătimaș, aprins. • pl. *-ți, -te.* /v. ***înverșuna***.

înverzí *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică materiale, obiecte etc.*) A colora în verde. **2** *refl., tr.* A deveni sau a face să capete culoarea verde. **3** A (se) murdări, a (se) păta cu verde. **4** *refl.* (*despre apă, alimente etc.*) A începe să se strice, căpătînd o culoare verde. **5** *intr.* (*despre arbori, plante etc.*) A înfrunzi. *Printre tufișurile de lozii înverzea iarbă tînără* (SADOV.). ◆ (*despre cîmpii, locuri etc.*) A se acoperi cu verdeață, cu iarbă. **6** Fig. (*despre oameni*) A deveni palid, livid de frică, de furie sau de mînie. • prez.ind. *-esc.* /***în*** + ***verde*** + *-i.*

înverzíre *s.f.* Faptul de *a (se) înverzi*; înfrunzire. • pl. *-i.* /v. ***înverzi***.

înverzít, -ă *adj.* **1** (*despre materiale, obiecte etc.*) Colorat în verde. **2** Murdărit, pătat cu verde. **3** (*despre copaci, iarbă etc.*) Care a devenit verde. ◆ (*despre locuri, cîmpii etc.*) Care este acoperit cu verdeață. • pl. *-ți, -te.* /v. ***înverzi***.

înverzitór, -oáre *adj.* Care înverzește. • pl. *-ori, -oare.* /***înverzi*** + *-tor*.

înveselí *vb. IV.* **1** *refl., tr.* A deveni sau a face să fie vesel, voios, bine dispus; a (se) veseli. *Apa era rece și ușoară și-i trecu în sînge ca o băutură nouă și necunoscută, înveselindu-l* (SADOV.). **2** *refl.* Ext. A petrece în veselie. **3** *tr.* Fig. (*compl. indică oameni*) A face să fie mai puțin mohorît, monoton; a însenina, a lumina. **4** *refl.* Fig. (*despre cer*) A se însenina. • prez. ind. *-esc.* /***în*** + ***vesel*** + *-i*.

înveselíre *s.f.* Acțiunea de *a (se) înveseli* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***înveseli***.

înveselít, -ă *adj.* (*despre oameni*) **1** Care a devenit vesel, care este binedispus. **2** Care petrece în veselie. • pl. *-ți, -te.* /v. ***înveseli***.

înveselitór, -oáre *adj.* (*despre informații, situații etc.*) Care înveselește, care produce veselie, bună dispoziție, voioșie. • pl. *-ori, -oare.* /***înveseli*** + *-tor*.

învesmîntá *vb. I.* v. înveșmînta.

învesmîntáre *s.f.* v. înveșmîntare.

învesmîntát, -ă *adj.* v. înveșmîntat.

învestí[1] *vb. IV. tr.* **1** (*compl. indică drepturi, funcții, demnități, atribuții etc.*) A acorda în mod oficial unei persoane. **2** (*compl. indică oameni*) A pune în mod oficial într-o funcție, într-un drept sau într-o demnitate. **3** (*în Ev. Med.*) A da cuiva învestitura. • prez.ind. *-esc.* /<fr. ***investir***, lat. ***investire***, it. ***investire***.

învestí[2] *vb. IV.* v. înveșteș.

învestíre *s.f.* **1** Acțiunea de *a învesti* și rezultatul ei. **2** Împuternicire dată cuiva pentru exercitarea unui drept, a unei funcții, a unei autorități, a unei atribuții etc. *A primit o învestire importantă.* ◆ Confirmare într-o demnitate. *Învestirea domnitorului s-a făcut cu mult fast.* • pl. *-i.* /v. ***învesti***.

învestít, -ă *adj.* **1** Care a primit în mod oficial un drept. **2** Care a fost desemnat să exercite o funcție, o autoritate etc. **3** Care a fost confirmat într-o demnitate. • pl. *-ți, -te.* /v. ***învesti***.

învestitór *s.m.* **1** Persoană care învestește pe cineva în mod oficial cu un drept. **2** Persoană care confirmă pe cineva într-o demnitate, într-o funcție etc. **3** (*în Ev. Med.*) Cel care învestea un cavaler. • pl. *-i.* /<it. ***investitore***.

învestitúră *s.f.* **1** Act solemn prin care o persoană este învestită cu o demnitate, cu un drept etc.; împuternicire. **2** Act solemn prin care o persoană era numită sau confirmată în funcție de prelat. **3** (*polit.*) Act prin care un partid politic desemnează un candidat pentru o funcție electivă. ◇ *Vot de învestitură* = act prin care o adunare (parlament) dă unui om de stat misiunea de a constitui guvernul. **4** (*în Ev. Med.*) Ceremonie prin care cineva obținea titlul de cavaler. **5** (*în Ev. Med.*) Ceremonie solemnă prin care seniorul acorda vasalului său un beneficiu, o feudă. • pl. *-i.* /***învesti*** + *-tură*, după fr. *investiture*, it. *investitura*.

învestmîntá *vb. I.* v. înveșmînta.

învestmîntáre *s.f.* v. înveșmîntare.

învestmîntát, -ă *adj.* v. înveșmîntat.

înveșmîntá *vb. I. tr., refl.* A (se) îmbrăca în veșminte (cu ocazia unei solemnități, a unui ritual etc.); (*înv., reg.*) a (se) înveșteș. • prez.ind. *înveșmînt, -ez,* și *învesmîntá, învestmîntá vb. I.* /***în*** + ***veșmînt*** + *-a*.

înveșmîntáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a (se) înveșmînta* și rezultatul ei. **2** Ext. Îmbrăcăminte. • pl. *-ări.* și *învesmîntáre, învestmîntáre s.f.* /v. ***înveșmînta***.

înveșmîntát, -ă *adj.* Care este îmbrăcat, acoperit cu veșminte. • pl. *-ți, -te.* și *învesmîntát, -ă, învestmîntát, -ă adj.* /v. ***înveșmînta***.

înveșnicí *vb. IV. tr.* (*înv.; compl. indică nume, personalități, evenimente etc.*) A face să devină veșnic, a face să dăinuiască pentru totdeauna. • prez.ind. *-esc.* și *învecinicí vb. I.* /***în*** + ***veșnic*** + *-i*.

înveșnicíre *s.f.* (*înv.*) Faptul de *a înveșnici*. • pl. *-i.* și *învecinicíre s.f.* /v. ***înveșnici***.

înveșnicít, -ă *adj.* (*înv.*) Care dăinuie pentru totdeauna, care este făcut să rămînă veșnic. • pl. *-ți, -te.* și *învecinicít, -ă adj.* /v. ***înveșnici***.

învéște *vb. III. tr., refl.* (*înv., reg.*) A (se) înveșmînta. *Unde-s... scutierii cu aur învestiți?* (MACED.). • prez. ind. *-esc.* și *învești, învestí vb. IV.* /lat. ***investire***.

învești *vb. IV.* v. înveșteș.

înveterát, -ă *adj.* v. inveterat.

învià *vb. I.* **1** *intr.* A căpăta viață; a reveni la viață (după moarte). ◇ (*relig. creștină*) *Hristos a înviat!*, formulă sacramentală prin care creștinii ortodocși și catolici sînt anunțați de preot, în biserică, în noaptea de Paște, de Învierea lui Iisus Hristos a treia zi de la moarte; formulă de salut în perioada cuprinsă între Paște și Înălțare. *Adevărat a înviat!*, formulă de răspuns la salut în perioada dintre Paște și Înălțare. ◇ Expr. *A muri și a învia* v. muri. **2** *tr.* A readuce la viață. ◆ Fig. (*intr., tr.*) A reveni sau a face să revină în memorie; a (se) trezi în amintire. *Îmi învia o lume-ntreagă cu vorba-i limpede* (GOGA). **3** *intr.* (*despre vegetație*) A începe să se dezvolte din nou; a renaște după sfîrșitul iernii; a începe să înverzească. **4** *intr.* (*despre insecte*) A se trezi din amorțire, primăvara. **5** *tr., refl.* Fig. A prinde sau a da putere, vlagă; a (se) umple de viață; a (se) înviora, a (se) anima. *Împrejurul meu învie Toate cîte sînt* (COȘB.). • sil. *-vi-a.* prez.ind. *învíi, -iez.* /lat. ***in-vīvĕre***.

înviát, -ă *adj.* **1** (*despre ființe*) Care a căpătat viață; care a revenit la viață (după moarte). ◆ Fig. Care este trezit în amintire. **2** (*despre vegetație*) Care a renăscut după sfîrșitul iernii; care a înverzit. **3** Fig. Care este plin de viață; înviorat (1). • sil. *-vi-at.* pl. *-ți, -te.* /v. ***învia***.

inviére *s.f.* **1** Acțiunea de *a învia* și rezultatul ei. **2** Fig. Reciștigare a puterii, a vioiciunii; înviorare. **3** (*relig. creștină; ca nm. pr.*) Sărbătoarea creștină a Paștelui, în care se celebrează biruința lui Iisus Hristos asupra morții. ◆ Noapte în care se celebrează această sărbătoare. ◆ Ext. Serviciu religios oficiat în noaptea Paștelui. **4** (*relig. creștină*) *Învierea morților* = revenire la viață a celor morți, în ziua Judecății de apoi. • sil. *-vi-e-.* pl. *-i.* /v. ***învia***.

învietór, -oáre *adj.* **1** Care dă din nou viață, care învie. **2** Care face să renască, care regenerează. • sil. *-vi-e-.* pl. *-ori, -oare.* /***învia*** + *-ător*.

înviforá *vb. I.* (*pop.*) **1** *intr.* (*despre vifor*) A bate cu putere. ◆ (*tr.; despre vifor; compl. indică ființe*) A surprinde pe drum. **2** *tr.* Fig. A face să fie cuprins de un sentiment puternic de neliniște; a tulbura. • prez.ind. *-ez,* (*înv.*) *învifór.* și (*reg.*) *înviforî vb. IV.* /***în*** + ***vifor*** + *-a*.

înviforáre *s.f.* (*pop.*) **1** Viscolire puternică. **2** Prindere a cuiva pe drum de către vifor. **3** Fig. Tulburare puternică. • pl. *-ări.* și (*reg.*) *înviforíre s.f.* /v. ***înviforá***.

înviforát, -ă *adj.* (*pop.*) **1** Care este cuprins, bătut de vifor. ◆ Ext. Care este înverșunat ca viforul; viforos, vijelios. **2** Fig. Care este zbuciumat; tulburat. • pl. *-ți, -te.* și (*pop.*) *înviforît, -ă adj.* /v. ***înviforá***.

înviforî *vb. IV.* v. înviforá.

înviforíre *s.f.* v. înviforare.

înviforît, -ă *adj.* v. înviforat.

învigorá *vb. I. tr., refl.* A căpăta putere sau a face să capete putere; a (se) înzdrăveni, a (se) înviora, a (se) face viguros. • prez.ind. *-ez.* /***în*** + ***vigoare*** + *-a*; cf. it. *invigorare*.

învigoráre *s.f.* Acțiunea de *a (se) învigora* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***învigora***.

învigorát, -ă *adj.* Care a căpătat puteri, care s-a înzdrăvenit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***învigora***.

învineți *vb. IV.* **1** *tr.* A colora în vînăt. ◆ A păta cu vînăt. **2** *refl.* (*despre oameni*) A căpăta culoare vînătă sau cadaverică din cauza frigului, a mîniei etc.; a deveni vînăt. *Și-nvinețit de gînduri, cu fruntea în pămînt, Omul începuse să vorbească singur* (BACOV.). **3** *tr.* (*compl. indică ființe sau părți ale corpului lor*) A face să se învinețească, a acoperi cu vînătăi prin lovire. ◆ Ext. A bate foarte tare, provocînd vînătăi. **4** *tr.* Fig. (*compl. indică oameni*) A umple de supărare, de ciudă, de invidie, de ură; a învenina (4). • prez. ind. *-esc.* /***în*** + ***vînăt*** + *-i*.

învinețíre *s.f.* Acțiunea de *a (se) învineți* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***învineți***.

învinețít, -ă *adj.* **1** Colorat în vînăt. ◆ Pătat cu vînăt. **2** (*despre oameni*) Care este livid de mînie, de frig etc.; care a devenit vînăt. *S-a învinețit la față de mînie.* ◆ Ext. Care s-a ofilit; care și-a pierdut strălucirea. • pl. *-ți, -te.* /v. ***învineți***.

învingătór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care a obținut o victorie sau un succes, care a învins; biruitor. *Învingătorul competiției a făcut turul de onoare.* ◇ Loc.vb. *A ieși învingător* v. ieși. • pl. *-ori, -oare.* /***învinge***, prez.ind. al lui *învinge* + *-ător*.

învínge *vb. III.* **1** *tr.* (*compl. indică inamici, adversari etc.*) A birui, a înfrînge într-o bătălie, într-o luptă; a bate, a doborî. ◆ (*sport*) A cîștiga o întrecere sportivă, a ieși învingător într-o competiție. *L-a învins la puncte pe adversar.* ◆ Fig. A înlătura greutăți, obstacole etc.; a depăși. *A învins cu ușurință toate dificultățile.* **2** *tr.* (*compl. indică porniri, pasiuni etc.*) A face să nu se manifeste; a înfrîna. *În cele din urmă și-a învins emoția și a început să răspundă.* **3** *tr.* (*compl. indică oameni; despre dorințe, sentimente, stări etc.*) A birui, a copleși. *După două nopți de nesomn, l-a învins oboseala.* **4** *intr.* A reuși să ducă ceva la bun sfîrșit; a o scoate la capăt; a răzbi. *Nu poate învinge alături de un partener necumpătat.* • prez.ind. *învíng.* /***în*** + ***vince***.

învíngere *s.f.* Acțiunea de *a învinge* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***învinge***.

învinovățí *vb. IV. tr., refl.* A (se) considera, a (se) declara vinovat; a (se) învinui (1), a (se) acuza. *Se învinovățeau unul pe celălalt de pierderea scrisorii.* • prez.ind. *-esc.* /***în*** + ***vinovat*** + *-i*.

învinovățíre *s.f.* Acțiunea de *a (se) învinovăți* și rezultatul ei; învinuire, acuzare. ◇ Expr. *A porni pîră de învinovățire* v. porni. • pl. *-i.* /v. ***învinovăți***.

învinovățít, -ă *adj. s.m., s.f.* **1** (Persoană) care se consideră sau se declară vinovată. **2** (Persoană) care este considerată vinovată. • pl. *-ți, -te.* /v. ***învinovăți***.

învíns, -ă *adj.* **1** Care este biruit, înfrînt, bătut. *Echipa învinsă a retrogradat.* ◇ (*subst.*) *Învinșii nu au participat la festivitatea de premiere.* ◆ Ext. Care este supus, aservit. **2** Fig. Care este copleșit (de greutăți, de griji etc.). • pl. *-și, -se.* /v. ***învinge***.

învinuí *vb. IV.* **1** *tr., refl.* A (se) considera vinovat, a(-și) aduce o învinuire; a (se) învinovăți, a (se) acuza. **2** *tr.* (*jur.; compl. indică oameni*) A acuza în fața unei instanțe judecătorești; a incrimina. • prez.ind. *-iesc.* /***în*** + ***vină*** + *-ui*.

învinuíre *s.f.* **1** Acțiunea de *a (se) învinui* și rezultatul ei; învinovățire, acuzare. ◇ Loc.vb. *A ridica o învinuire* v. ridica. **2** (*jur.*) Vină, culpă. ◇ *Concluzie de învinuire* v. concluzie. • pl. *-i.* /v. ***învinui***.

învinuít, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* (*despre oameni*) Care este sau a fost învinuit. **2** *s.m., s.f.* (*jur.*) Persoană aflată sub urmărire penală; persoană acuzată de o infracțiune, fiind parte într-un proces penal; acuzat, inculpat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***învinui***.

înviorá *vb. I. tr., refl.* **1** A face să devină sau a deveni (mai) vioi; a (se) reface, a (se) revigora; (*reg.*) a (se) învioșa. *S-a mai înviorat după boală.* ◆ Ext. A (se) însufleți (1), a (se) înveseli (1). **2** Fig. A (se) trezi din nou la viață; a (se) dezmorți, a (se) anima. *Natura se înviorează primăvara.* **3** A (se) împrospăta. *Florile din vază s-au înviorat.* **4** A (se) atîța, a (se) înteți. *Focul s-a înviorat.* **5** A (se) activa, a (se) dinamiza, a (se) stimula. *Preocupările extradidactice i-au înviorat pe copii.* • sil. *-vi-o-.* prez.ind. *-ez.* /cf. ***viu***.

învioráre *s.f.* **1** Acțiunea de *a (se) înviora* și rezultatul ei. **2** Complex de exerciții fizice pentru revitalizarea organismului, executate în special dimineața, după trezire. **3** (*econ.*) Fază a ciclului economic de relansare a activității economico-financiare, cu efecte sociale favorabile. • sil. *-vi-o-.* pl. *-ări.* /v. ***înviora***.

înviorát, -ă *adj.* **1** Care a devenit vioi, animat, însuflețit (2). *S-a trezit înviorat.* **2** Împrospătat. *Aerul este mai înviorat.* • sil. *-vi-o-.* pl. *-ți, -te.* /v. ***înviora***.

înviorátor, -oáre *adj.* Care înviorează, însuflețește; însuflețitor (1). *O atmosferă înviorătoare.* • sil. *-vi-o-.* pl. *-ori, -oare.* /***înviora*** + *-ător*.

învioșá *vb. I. tr., refl.* (*reg.*) A (se) înviora (1). • sil. *-vi-o-.* prez.ind. *-ez.* /cf. *viu, vioi*.

învioșáre *s.f.* (*reg.*) Acțiunea de *a (se) învioșa* și rezultatul ei. • sil. *-vi-o-.* pl. *-ări.* /v. ***învioșa***.

învioșát, -ă *adj.* (*reg.*) Care este înviorat, animat, însuflețit. • sil. *-vi-o-.* pl. *-ți, -te.* /v. ***învioșa***.

învîrstá *vb. I.* v. învrîsta.

învîrstáre *s.f.* v. învrîstare.

învîrstát, -ă *adj.* v. învrîstat.

învîrtăréț, -eáță *adj.* (*fam.*) Care se descurcă bine. • pl. *-eți, -ețe.* /***învîrti*** + *-ăreț*.

învîrteálă *s.f.* **1** Răsucire, rotire (a corpului, a brațelor etc.). ◇ Expr. *A-i da suceală* (*și-nvîrteală*) v. suceală.

2 Fig. Şiretenie. **3** Fig. (*fam.; mai ales la pl.*) Procedeu, mijloc abil, necinstit folosit pentru a obţine un profit personal; afacere necinstită; înşelăciune. • pl. *-eli.* /*învîrti* + *-eală.*

învîrteci *vb. IV. tr.* (*reg.*) A învîrti des. • prez.ind. *-esc.* /*învîrti* + *-ici.*

învîrtecúş *s.n.* (*pop.*) **1** Obiect învîrtit. **2** *Ineluş-învîrtecuş* = numele unui joc de copii în care unul dintre participanţi trebuie să ghicească la cine se găseşte un inel, care este transmis pe neobservate din mînă în mînă de la un jucător la altul. **2** Loc unde un drum sau un rîu se întortochează; întortochetură. • pl. *-uri.* şi (reg.) *învîrticúş s.n.* /*învîrteci* + *-uş.*

învîrtejí *vb. IV.* **1** *refl., tr.* A (se) mişca în vîrtejuri, a (se) învîrti repede în cerc; a (se) învolbura (1). **2** *refl.* A executa rapid o mişcare de întoarcere din drum. **3** *refl.* Fig. A se învîrti în cerc (ca un vîrtej). • prez. ind. *-esc.* /*în* + *vîrtej* + *-i.*

învîrtejíre *s.f.* **1** Acţiunea de *a* (*se*) *învîrteji* şi rezultatul ei. **2** Fig. Agitaţie. *Cronicarul a deplîns învîrtejirea vremurilor sale.* • pl. *-i.* /v. *învîrteji.*

învîrtejít, -ă *adj.* (*despre ape*) Care este învolburat. • pl. *-ţi, -te.* /v. *învîrteji.*

învîrtí *vb. IV.* **1** *tr., refl.* A (se) mişca în cerc, sau în jurul axei sale; a (se) roti, a (se) răsuci. *Învîrteau pe deasupra capetelor cîte-o puhă de cînepă şi răcneau* (SADOV.). <> Expr. (*refl.*) *A se învîrti în horă* sau (*tr.*) *a învîrti hora* = a dansa, a juca. *A se învîrti ca un prîsnel* = a se mişca sau a face ceva foarte repede. *A se învîrti casa* (sau *locul, pămîntul*) *cu cineva* = *a*) a avea ameţeli; *b*) a se ruşina; a se simţi încurcat. *A se învîrti ca funia în traistă* = a nu putea ţine direcţia în mers, fiind beat. (*refl.*) *A se învîrti pe lîngă cineva* (sau *în jurul, împrejurul cuiva*) = a căuta să cîştige simpatia, bunăvoinţa cuiva. *A se învîrti într-un călcîi* v. călcîi. *Ducă-se* (sau *ducă-s-ar*) *învîrtindu-se ca ciocîrlia* v. ciocîrlie. *A se învîrti ca mîţa împrejurul oalei cu smîntînă* v. mîţă. *A se învîrti ca mîţa pe lîngă blidul cu păsat* v. mîţă. *Cît te-ai învîrti într-un picior* v. picior. ◆ (*tr.; compl. indică obiectul rezultat prin răsucirea părţilor componente*) A răsuci cu mîna, între degete sau cu degetele. *Oamenii... îşi învîrteau cîte-o ţigară* (POP.). <> Expr. (*tr.*) *A învîrti* (pe cineva) *pe* (sau *după*) *deget*(*e*) v. deget. ◆ (*tr.; însoţit de vb. „a suci", exprimă repetarea mişcării de învîrtire*) A întoarce în toate felurile, a potrivi pe toate părţile. *Ia el punga, o sucește, o învîrtește* (CR.). ◆ (*tr.; compl. indică ochii*) A mişca în toate părţile pentru a privi în jur. *Mănîncă flăcăul cu toţi ai casei şi-şi tot învîrte ochii în jur* (GALAN). <> Expr. *A-şi învîrti ochii* = a privi în toate direcţiile. **2** *tr.* (*compl. indică arme, unelte etc.*) A folosi cu dibăcie; a mînui. *Oşteanul învîrtea sabia amenințător.* ◆ (*intr.*) A mesteca în ceva (cu lingura). *Mama învîrtea în ceaun cu o lingură de lemn.* **3** *refl.* A umbla încolo şi încoace fără rost, a se mişca de jur-împrejur fără ţintă; a se întoarce (într-un spaţiu îngust); a se foi. *Începe a se învîrti prin casă cu neastîmpăr* (CR.). <> Expr. *Se învîrte ca o curcă chioară*, se spune despre cineva care umblă de ici-colo, încurcînd lumea. **4** *tr.* A întoarce arcul unui ceas, al unui mecanism etc. **5** *tr.* A proceda astfel încît lucrurile să iasă bine. ◆ (*refl.*) A scăpa dintr-un bucluc. **6** *refl.* (*urmat de determ. introduse prin prep. „de"*) A face rost de ceva. **7** *tr.* A face cuiva favoruri, încălcînd legea. **8** *refl.* Fig. (*fam.*) A se îndeletnici cu o treabă neprecisă, de obicei cu afaceri dubioase. <> Expr. (*tr.*) *A învîrti o treabă* (sau *o afacere*) = a se ocupa cu un lucru necinstit. *A învîrti bine ceva* = a cîştiga bine prin mijloace îndoielnice. *A învîrti sforile* v. sfoară. ◆ Ext. A se îmbogăţi pe căi necinstite. **9** *refl.* Fig. (*fam.*) A profita, nemeritat sau necuvenit, de un concurs de împrejurări favorabile. <> Expr. *A învîrti capul* (cuiva) sau *a învîrti pe cineva* = *a*) a face pe cineva să-şi piardă raţiunea; a zăpăci; *b*) a înşela pe cineva; *c*) a cîştiga dragostea unei fete. **10** *tr.* (*fam.*) A administra. <> Expr. *A învîrti capital* = a investi o sumă mare de bani. **11** *tr.* (*compl. indică aluat*) A rula, a suci. • prez.ind. *învîrt, -esc.* /cf. sl. veche врьтѣти.

învîrticúş *s.n.* v. învîrtecuş.

învîrtíre *s.f.* Acţiunea de *a* (*se*) *învîrti* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. *învîrti.*

învîrtít[1] *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *învîrti.* • /v. *învîrti.*

învîrtít[2]**, -ă** *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care este rotit, înfăşurat, răsucit. <> Expr. *Că-i sucită, că-nvîrtită* v. sucit. **2** *s.m., s.f.* Fig. (*fam.*) Persoană care a dobîndit o situaţie materială sau socială bună prin mijloace îndoielnice. **3** *s.m.* Fig. (*fam.*) Persoană care s-a eschivat (prin favoritism, dare de mită etc.) de la obligaţiile militare în timpul războiului. **4** *s.f.* (*culin.*) Preparat culinar făcut din foi de aluat rulate, cu umplutură de mere, brînză, nuci etc. **5** *s.f.* Dans popular, cu ritm binar, sincopat sau asimetric, executat în perechi sau în grupuri mixte, care fac mişcări de rotire, la început lente, apoi rapide, uneori însoţite de strigături. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-ţi, -te.* /v. *învîrti.*

învîrtitór, -oáre *adj.* Care (se) învîrteşte. <> *Placă învîrtitoare* v. placă. • pl. *-ori, -oare.* /*învîrti* + *-tor.*

învîrtitúră *s.f.* **1** Mişcare în cerc; rotaţie. **2** Ocol. **3** Piruetă. **4** (*pop.*) Întorsătură, cotitură. **5** Fig. Manevră, şiretlic. • pl. *-uri.* /*învîrti* + *-tură.*

învîrtoşá *vb. I.* **1** *refl., tr.* A deveni sau a face să devină vîrtos; a (se) face tare; a (se) întări, a (se) solidifica. *Dulceaţa s-a învîrtoşat.* **2** *refl., tr.* Fig. (*pop.*) A deveni sau a face să devină puternic, viguros; a (se) fortifica. **3** *refl.* Fig. (*pop.*) A deveni nemilos, neîndurător; a se împietri. • prez.ind. *-ez.* /*în* + *vîrtos* + *-a.*

învîrtoşáre *s.f.* Acţiunea de *a* (*se*) *învîrtoşa* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. *învîrtoşa.*

învîrtoşát, -á *adj.* **1** (*despre lichide sau corpuri ce conţin lichide*) Care este sau a devenit vîrtos; întărit, solidificat. **2** (*despre alimente*) Care este închegat, îngroşat, legat. **3** Fig. (*pop.; despre oameni*) Care este tare, rezistent. **4** Fig. (*pop.; despre oameni*) Care este nemilos, neîndurător. • pl. *-ţi, -te.* /v. *învîrtoşa.*

învoí *vb. IV.* **1** *refl. recipr.* A ajunge la o înţelegere, a cădea de acord; a se înţelege cu cineva. *Vă veţi învoi amîndoi asupra preţului, ca doi oameni de onoare ce sînteţi* (EMIN.). ◆ A face o învoială (agricolă). **2** *refl.* A fi de acord; a consimţi la ceva; a accepta. *Dacă suveranul s-ar învoi să-şi cercuie fruntea cu coroana Boemiei, el ar trebui prin consecinţă să reprimească autonomia marelui principat al Transilvaniei* (EMIN.). **3** *refl. recipr.* (*pop.*) A trăi în bună înţelegere cu cineva; a se înţelege, a se împăca. **4** *refl.* (*pop.*) A se angaja, a se tocmi. **5** *tr.* A îndeplini voinţa, cererea cuiva; a îngădui, a permite. *Învoiască acum Măria-ta Lui Despot, al meu oaspe, să vie a-l saluta* (ALECS.). **6** *tr.* A permite cuiva să lipsească (pentru scurt timp) de la serviciu, de la şcoală, de la cazarmă etc. *Profesorul l-a învoit pentru o oră.* • prez.ind. *-iesc.* /*în* + *voie* + *-i.*

învoiálă *s.f.* **1** Înţelegere, convenţie, aranjament, acord între două sau mai multe persoane. *Noi ne luaserăm cu învoială să trăim împreună doi ani, şi, de ne-o plăcea, să mai trăim* (ALEX.). <> Loc.vb. *A sta la* (*bună*) *învoială* v. sta. <> Expr. *A face* (sau *a cădea la*) *învoială* = a cădea de acord. (*pop.*) *Mai bine varză acră cu învoială, decît zahăr dulce cu cîrteală* = mai bine trai liniştit în sărăcie, dar cu bună înţelegere, decît cu ceartă în belşug. *A pica la învoială* v. pica. **2** Tîrg, tocmeală. ◆ Ext. Angajare. <> *Învoială agricolă* = contract agricol. **3** Permisie, îngăduire. • pl. *-ieli.* /*învoi* + *-eală.*

învoinící *vb. IV. refl.* A deveni voinic; a se înzdrăveni. • prez.ind. *-esc.* /*în* + *voinic* + *-i.*

învoinţá *vb. I. tr.* (*înv.*) A permite; a acorda (dreptul de...). • prez.ind. *-ez.* /*învoinţă* + *-a.*

învoínţă *s.f.* (*înv.*) Acord; consimţămînt. • /*în* + *voinţă*; cf. *învoi.*

învoioşá *vb. I. tr., refl.* (*înv., reg.*) A (se) veseli. • prez. ind. *-ez.* /*în* + *voios* + *-a.*

învoíre *s.f.* **1** Pact, acord, înţelegere. **2** (*cu determ. „bună"*) Armonie, bună înţelegere. <> Loc.adv. *Prin* (*bună*) *învoire* = *a*) pe cale paşnică; *b*) de comun acord. **3** Înţelegere cu privire la zestre, încheiată între familiile celor doi logodnici. **4** Aprobare; permisiune; încuviinţare, consimţămînt. *În zona asta de acoperire nu se mai circulă de multă vreme decît cu o învoire specială* (CA. PETR.). <> Loc.adv. *Cu* (sau *fără*) *învoirea cuiva* = cu (sau fără) acordul cuiva. *Orice act însemnat al cîrmuirei, precum şi orice danie, trebuia să fie făcut cu învoirea sfatului* (BĂLC.). ◆ Spec. Permisie acordată unui soldat aflat în serviciul militar. • pl. *-i.* /v. *învoi.*

învoít, -ă *adj.* **1** Care s-a stabilit în urma unei înţelegeri; convenţional. **2** Căruia i s-a permis să lipsească (pentru scurt timp) de la serviciu, de la şcoală, de la cazarmă etc. **3** (*despre lucrători cu ziua*) Tocmit. • pl. *-ţi, -te.* /v. *învoi.*

învolburá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A (se) mişca în vîrtejuri (ca urmare a furtunii); a (se) învîrteji (1). *Apa fluviului se învolburează din cauza debitului crescut.* **2** *tr.* Fig. A învălui, a cuprinde, a împresura. *Emoţia i-a învolburat sufletul.* **3** *tr., refl.* Fig. A (se) tulbura. *La vorbele astea toţi se învolburară, săriră în picioare, începură să strige şi să gesticuleze* (AGÂR.). • prez.ind. *învólbur, -ez.* /*în* + *volbură* + *-a.*

învoiburáre *s.f.* **1** Acţiunea de *a* (*se*) *învolbura* şi rezultatul ei. **2** Fig. Tulburare. • pl. *-ări.* /v. *învolbura.*

învolburát, -ă *adj.* **1** (*despre ape*) Care se mişcă în vîrtej; care este învîrtit, prins în vîrtej. *Cînd se descarcă vara ploi mari, îndelungate, ori cînd se rupe cerul, rîul vine cu ape mari, învolburate* (AGÂR.). **2** Fig. Care este cuprins din toate părţile; învăluit, împresurat. **3** Fig. (*despre oameni*) Care este agitat, tulburat. *Toată viaţa ei a fost o femeie..., pornită spre mînie repede, învolburată, dar îi trecea degrabă* (AGÂR.). • pl. *-ţi, -te.* /v. *învolbura.*

învólt, învoáltă *adj.* **1** (*despre flori*) Care are petale multe, dese; bătut, înfoiat. *I-a adus nişte flori de liliac învolt, albe ca spuma* (AGÂR.). ◆ (*despre plante*) Care este bine dezvoltat, stufos. **2** (*despre păr, pene, coamă*) Care este des, îmbelşugat, bogat. *Părul tău rotunjit pe spate şi învolt ca un fum auriu* (DELAVR.). **3** Care este rotunjit, arcuit; umflat, bombat. *Boltele învoalte ale... fustelor cusute* (ODOB.). • pl. *-ţi, -te.* şi (*înv.*) *învóltă adj. f.* /lat. **învol*(*u*)*tus, -a, -um* <*involvĕre.*

învoltá *vb. I.* **1** *intr., refl.* (*despre flori*) A înflori bogat; a se înfoia. **2** *refl.* (*despre părul capului etc.*) A se revărsa bogat, îmbelşugat. *Părul bălai şi lucios ca mătasea i se învolta în umeri* (DELAVR.). **3** *refl.* Fig. (*despre manifestări, sentimente etc. ale oamenilor*) A creşte în intensitate. *Ura ce mocnea într-însul neadormită se învolta şi se învolbura* (M. I. CAR.). **4** *refl.* Fig. (*reg.*) A se îndrăgosti. • prez.ind. *-ez.* /*învolt* + *-a.*

învóltă *adj.* v. învolt.

învrăjbí *vb. IV.* **1** *refl. recipr.* A intra în vrajbă cu cineva, a se duşmăni cu cineva; (*înv.*) a se învrăjmăşi. **2** *tr.* A semăna vrajbă, a face să se duşmănească; (*înv.*) a învrăjmăşi. **3** *tr., refl.* A (se) înfuria, a (se) mînia, a (se) întărîta. *Se apropiară de masa cucoanelor învrăjbite la joc* (DELAVR.). • prez.ind. *-esc.* /*în* + *vrajbă* + *-i.*

învrăjbíre *s.f.* **1** Duşmănie, vrajbă. **2** Instigare la vrajbă. *Nu credem şi deocamdată nici nu ne temem că alegătorii insultaţi vor pune mîna pe par, rămîne însă în ţară dezbinarea, învrăjbirea* (EMIN.). • pl. *-i.* /v. *învrăjbi.*

învrăjbít, -ă *adj.* Care este în vrajbă, care este certat cu cineva; înfuriat, mîniat, întărîtat. • pl. *-ţi, -te.* /v. *învrăjbi.*

învrăjbitór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care seamănă vrajbă, duşmănie, care aţîţă la ură; instigator. • pl. *-ori, -oare.* /*învrăjbi* + *-tor.*

învrăjmăşí *vb. IV. tr., refl. recipr.* (*înv.*) A (se) învrăjbi (1, 2). • prez.ind. *-esc.* /*în* + *vrăjmaş* + *-i.*

învrednící *vb. IV.* **1** *refl.* A se dovedi vrednic să înfăptuiască ceva, să ajungă la ceva; a fi capabil, a reuşi să realizeze ceva. *În Iaşi ne vom învrednici poate cu vremea de-a crea o atmosferă artistică unde oamenii de orice opinie să poată privi c-un egal interes zugrăvirea părţii eterne din om* (EMIN.). **2** *refl.* A avea norocul, cinstea să..., a avea parte de... *De-aşa vremi se-nvredniciră cronicarii şi rapsozii* (EMIN.). **3** *tr.* A acorda favoarea, cinstea, norocul de a... ◆ (*înv.; tr.*) A merita. **4** *refl.* A găsi de cuviinţă; a binevoi, a catadicsi. *Dar tu... Nu te-nvrednicești Să spui ce crai mare eşti?* (POP.). • prez.ind. *-esc.* /*în* + *vrednic* + *-i.*

învrîstá *vb. I. tr.* **1** A face dungi de culori diferite pe o ţesătură sau pe o cusătură. **2** Ext. A îmbina lucruri de diferite culori. **3** Ext. A alterna. • prez.ind. *-ez.* şi *învîrstá vb. I.* /*în* + *vrîsta.*

învrîstáre *s.f.* **1** Acţiunea de *a învrîsta* şi rezultatul ei. **2** Concr. Straturi care alternează. • pl. *-ări.* şi *învîrstáre s.f.* /v. *învrîsta.*

învrîstát, -ă *adj.* **1** Care are dungi (de mai multe culori). **2** Fig. Care este amestecat, variat. **3** (*pop.*) *Zile învrîstate* = zile de post care alternează cu zile de dulce. • pl. *-ţi, -te.* şi *învîrstát, -ă adj.* /v. *învrîsta.*

înzăbălá *vb I. tr.* **1** (*compl. indică mai ales cai*) A pune zăbala. **2** Fig. (*compl. indică oameni*) A pune stăpînire; a conduce, a supune. • prez.ind. *-ez.* /*în* + *zăbală* + *-a.*

înzăpezí *vb. IV. tr., refl.* **1** A (se) acoperi cu zăpadă; a deveni sau a face să devină impracticabil din cauza zăpezii; a (se) troieni; a (se) întroieni. *Drumurile s-au înzăpezit.* **2** A (se) imobiliza, a (se) înfunda în zăpadă.

Mașina s-a înzăpezit la intrarea în sat. • prez.ind. *-esc.* /***în*** + ***zăpadă*** + *-i.*

înzăpezíre *s.f.* **1** Troienire. **2** Imobilizare în zăpadă. • pl. *-i.* /v. ***înzăpezi.***

înzăpezít, -ă *adj.* **1** (*despre drumuri, locuri etc.*) Care este acoperit cu zăpadă; care a devenit impracticabil din cauza zăpezii; troienit; întroienit. **2** (*despre vehicule,* ext., *despre oameni*) Care este imobilizat, înfundat, blocat în zăpadă. • pl. *-ți, -te.* /v. ***înzăpezi.***

înzăuá *vb. I. tr.* A îmbrăca în zale. • prez.ind. *-uez.* /***în*** + ***zauă*** + *-a.*

înzăuát, -ă *adj.* Îmbrăcat în zale; cu platoșă. *Nici nu-și dădu seama cînd a oprit, bulucindu-se la han, o mulțime de oșteni înzăuați* (CAM.). • pl. *-ți, -te.* și *înzeuát, -ă adj.* /v. ***înzăua.***

înzăvoní *vb. IV. tr.* (*reg.*) A îmbrăca în zăvon. ◆ Ext. A călugări. • prez.ind. *-esc.* /***în*** + ***zăvon*** + *-i.*

înzăvorí *vb. IV tr.* (*tehn.*) A bloca mișcarea unei piese dintr-un sistem cu ajutorul unui mecanism. • prez. ind. *-esc.* /***în*** + ***zăvorî.***

înzăvoríre *s.f.* (*tehn.*) Blocare a unei piese dintr-un sistem cu ajutorul unui mecanism. • pl. *-i.* /v. ***înzăvorî.***

înzăvorít, -ă *adj.* (*tehn.*; *despre piese*) Care este împiedicat să se miște printr-un mecanism de închidere. • pl. *-ți, -te.* /v. ***înzăvorî.***

înzdrăvení *vb. IV. refl.* (*despre ființe*) A se însănătoși (după o boală); a deveni (iarăși) puternic, zdravăn; a se întrema. *Nu știa cum să facă să se înzdrăvenească* (ISP.). ◇ (*tr.*) *Ceaiurile l-au înzdrăvenit.* ◆ Ext. A se întări, a se fortifica. • prez.ind. *-esc.* /***în*** + ***zdravăn*** + *-i.*

înzdrăveníre *s.f.* Însănătoșire, întremare. • pl. *-i.* /v. ***înzdrăveni.***

înzdrăvenít, -ă *adj.* (*despre ființe*) Însănătoșit, întremat. ◆ Ext. Întărit, fortificat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***înzdrăveni.***

înzecí *vb. IV. tr., refl.* A (se) face de zece ori mai mare sau mai numeros. *Banii cari, bine întrebuințați, ar fi în stare a înzeci și a însuti cunoștințele noastre și puterea noastră de producțiune* (EMIN.). ◆ Ext. A (se) face mult mai mare sau mult mai numeros; a (se) mări foarte mult. *Simțea cum i se înzeceau puterile.* • prez. ind. *-esc.* /***în*** + ***zece*** + *-i.*

înzecíre *s.f* Mărire, sporire de zece ori. ◆ Ext. Mărire considerabilă. • pl. *-i.* /v. ***înzeci.***

înzecít, -ă *adj.* Care este de zece ori mai mare sau mai numeros. ◆ Ext. Mult mai mult, sau mai numeros; foarte mare, foarte mult. ◇ (*adv.*) *Dumnezeu să-ți dea înzecit tot binele ce mi-l faci tu acum* (ALECS.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***înzeci.***

înzeí *vb. IV. tr.* A diviniza. • prez.ind. *-iesc.* /***în*** + ***zeu*** + *-i.*

înzestrá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică fete de măritat*) A da zestre. **2** A acorda cuiva un bun, o sursă de venituri etc. **3** (*compl. indică întreprinderi, instituții etc.*) A dota cu utilajul necesar, cu mobilier etc. **4** Fig. A dota pe cineva cu calități morale, fizice etc. *Autorul a înzestrat personajul cu demnitate, curaj și generozitate.* **5** Fig. A împodobi. • prez.ind. *-ez.* /***în*** + ***zestre*** + *-a.*

înzestráre *s.f.* **1** Oferire de bunuri, ca zestre, unei fete (cînd se mărită). *El nu era atît de stăpînit de fanatismul religiei, dar vedea în împuținarea copiilor un mijloc de a asigura moștenitorului său o avere mai însemnată și a scăpa de o înzestrare ce din zi în zi se apropia* (ALEX.). **2** Acordare cuiva a unui bun, a unei surse de venituri etc. **3** Dotare a unei întreprinderi, a unei instituții etc. cu utilajul necesar, cu mobilier etc. **4** Fig. Dotare a cuiva cu calități morale, fizice etc. ◆ Sumă de calități; capacitate; talent. • pl. *-ări.* /v. ***înzestra.***

înzestrát, -ă *adj.* **1** (*despre fete de măritat*) Care a primit zestre. **2** (*despre întreprinderi, instituții etc.*) Care este prevăzut cu cele necesare. **3** Fig. (*despre oameni*) Dotat cu calități deosebite. ◆ Talentat. **4** Fig. Care este împodobit, înfrumusețat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***înzestra.***

înzeuát, -ă *adj.* v. înzăuat.

înzidí *vb. IV. tr.* (*compl. indică piese sau elemente de construcție*) A fixa o piesă, un element de construcție într-un zid. • prez.ind. *-esc.* /***în*** + ***zid*** + *-i.*

înzidíre *s.f.* Fixare a unei piese sau a unui element de construcție într-un zid. • pl. *-i.* /v. ***înzidi.***

înzidít, -ă *adj.* (*despre piese sau elemente de construcție*) Fixat într-un zid. • pl. *-ți, -te.* /v. ***înzidi.***

înzilí *vb. IV.* (*pop.*) **1** *tr.* A face să trăiască mult. **2** *tr.* A dărui cuiva avere. **3** *refl.* A-și ține zilele cu greu, a o duce de azi pe mîine. • prez.ind. *-esc.* /***în*** + ***zile***, pl. lui *zi* + *-i.*

înzorzonă *vb. I. refl., tr.* A (se) împodobi în mod exagerat și fără gust, a(-și) pune zorzoane; a (se) împopoțona. • prez.ind. *-ez.* /***în*** + ***zorzoane*** + *-a.*

înzorzonáre *s.f.* Împodobire exagerată și fără gust; împopoțonare. • pl. *-ări.* /v. ***înzorzona.***

înzorzonát, -ă *adj.* Împodobit peste măsură și fără gust; împopoțonat. *Clădirea însăși, cu etaj, arătoasă și înzorzonată, oprea atenția trecătorilor* (REBR.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***înzorzona.***

îra *interj.* (*pop.*; *rostit cu „î" prelungit*) Exclamație care exprimă mirare, uimire, ciudă etc. • și *ăra interj.* /onomat.

îracán[1] *s.m.* v. sărăcan.

îracán[2] *interj.* Expr. (*pop.*) *Îracan de mine!* = bietul de mine, vai de mine! • /de la ***sărăcan.***

Jj

j *s.m. invar.* **I 1** A treisprezecea literă a alfabetului limbii (consoană fricativă prepalatală sonoră). **3** Semn grafic pentru această literă (*j, J*). **II 1** (fiz.) Simbol pentru *joule* (*J*). **2** (fiz.) Notație pentru momentul de inerție. • pronunț. și *je*.

jab [ʤeb] *s.n.* (*sport*) Lovitură repetată la box, plasată în regiunea nasului, prin care se urmărește agasarea și dezorientarea adversarului. • pl. *-uri.* /<engl. ***jab***.

jăbă *s.f.* (*med.vet.*; *reg.*) Boală a oilor, care le provoacă somnolență și le învinețește carnea. • /<bg. ***jaba***.

jabíe *s.f.* (*bot.*) Mușchi care crește prin pășunile alpine sau prin păduri (*Polytrichum perigonale*); (*reg.*) grîul lupului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<slav. **жабина** „broască".

jabirú *s.m. invar.* (*ornit.*) Pasăre din regiunile calde, asemănătoare cu barza, de culoare albă sau neagră (*Ephippiorhynhus senegalensis*). • /<fr. ***jabiru*** <cuv. tupi-guarani.

jaborándi *s.m. invar.* **1** (*bot.*) Pilocarp (*Pilocarpus jaborandi*). **2** Substanță sudorifică extrasă în mod obișnuit din pilocarp. • /<fr. ***jaborandi*** <cuv. guarani.

jabotiéră *s.f.* Muselină din care se fac jabourile. • sil. *-ti-e-.* /<fr. ***jabotière***.

jabóu *s.n.* **1** Accesoriu de îmbrăcăminte, format dintr-un volan (sau din mai multe) de dantelă, mătase, care împodobește pieptul unei cămăși, al unei bluze, ca o cravată. **2** (*zool.*, *ornit.*) Formație de păr sau de pene în regiunea pieptului la unele rase de cîini, porumbei sau canari. • pl. *-uri.* /<fr. ***jabot***.

jabou (1)

jăbră *s.f.* v. javră.

jac[1] *s.n.* v. jack[1].

jac[2] *s.n.* v. jaf.

jacána *s.f.* (*ornit.*) Fazan de apă din America Centrală și din zonele tropicale ale Africii, cu un pinten cornos la îndoitura aripii, care, datorită degetelor lungi, merge pe nuferi. • pl. *-e.* /<fr., engl. ***jacana***.

jacarănda *s.m.* (*bot.*) Arbore din America tropicală, cu florile tubuloase, albastre, parfumate și cu lemnul foarte frumos, folosit în ebenisterie. • /<fr. ***jacaranda***; cuv. guarani.

jacárd *s.n.* **1** Dispozitiv special la războiul de țesut, compus dintr-o serie de ace orizontale cu ochiuri, care permite obținerea unor țesături cu desene complicate. **2** Țesătură obținută cu ajutorul acestui dispozitiv. **3** Tricot executat la mașină sau de mînă care imită jacardul. • scris și *jacquard.* pl. *-e, -uri.* /<fr. ***jacquard***; cf. nm. pr. Joseph Marie *Jacquard*, inventatorul războiului mecanic de țesut.

jacardeá *s.f.* v. jagardea.

jacáș *s.m.* (*reg.*) Om care jefuiește; om care este hrăpăreț. • pl. *-i.* și *jăcáș s.m.* /***jac***[2] + *-aș*.

jăcă *s.f.* (*reg.*) Sac, traistă, săculeț de pînză rară, în care se pune (la scurs) cașul, urda sau brînza de vacă. • pl. *jăci.* /<magh. ***zsák***.

jachétă *s.f* **1** Haină bărbătească de ceremonie, croită pe talie, lungă pînă aproape de genunchi. *Viorelele împodobeau jachetele întocmai ca în zilele de glorie ale lui Napoleon* (EMIN.). **2** Haină femeiască, croită pe talie, care acoperă partea de sus a corpului și care este purtată peste bluză, cămașă sau rochie. **3** Gener. Haină purtată de femei, de bărbați sau de copii. • pl. *-e.* /<fr. ***jaquette***, cf. nm.pr. *Jacques*, numele cel mai obișnuit al țăranului francez, folosit și ca poreclă.

jachetúță *s.f.* Jacheță. *Purtau unii redingotă, alții jachetuță scurtă* (CAR.). • pl. *-e.* /***jachetă*** + *-uță*.

jacheţícă *s.f.* Dim. al lui *jachetă*; jachetuță. • pl. *-ele.* /***jachetă*** + *-ică*.

jack[1] [ʤek] *s.n.* **1** (*ieșit din uz*) Dispozitiv folosit mai ales în centralele telefonice, care permite, prin intermediul unei fișe, stabilirea legăturii între două linii. **2** Dispozitiv de interconectare electrică la aparatură audio, video etc. • scris și *jac.* pl. *-uri.* /<fr., engl. ***jack***.

jack[2] *s.n.* v. geac.

jackpot ['ʤekpot] *s.n.* (*la poker*) Sumă rezultată din acumularea mai multor mize, pentru care se poate juca numai atunci cînd unul dintre jucători are o pereche de valeți sau mai mult. ◆ Fig. Profit mare obținut într-un timp scurt. *A obținut un jackpot făcînd speculații la bursă.* • pl. *-uri.* /<engl. ***jackpot***.

jacmár *s.n.* Figură alegorică din metal sau din lemn la orologiile monumentale, care bate orele. • pl. *-e.* /<fr. ***jaquemart***.

jacquárd *s.n.* v. jacard.

jacquerie [ʒake'rie] *s.f.* (*ist.*) Răscoală țărănească antifeudală, care a avut loc în provinciile din N și N-V Franței, la jumătatea sec. 14. • g. -d. *-iei.* /<fr. ***jacquerie***; cf. nm. pr. *Jacques*, numele cel mai obișnuit al țăranului francez, folosit ca poreclă a sa.

jacuzzi [ʤa'kuzi] *s.n. invar.* Cadă sau piscină de mici dimensiuni, echipată cu un mecanism care agită apa, folosită pentru relaxare. • /<engl. ***Jacuzzi;*** cf. nm. pr. Roy *Jacuzzi*, inginer și designer american.

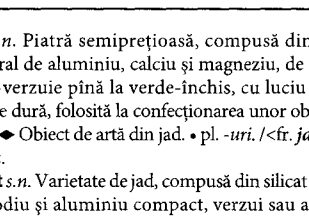

jacuzzi

jad *s.n.* Piatră semiprețioasă, compusă din silicat natural de aluminiu, calciu și magneziu, de culoare albă-verzuie pînă la verde-închis, cu luciu sticlos, foarte dură, folosită la confecționarea unor obiecte de artă. ◆ Obiect de artă din jad. • pl. *-uri.* /<fr. ***jade*** <sp. *ijada*.

jadeít *s.n.* Varietate de jad, compusă din silicat natural de sodiu și aluminiu compact, verzui sau albicios, sticlos, utilizat în arta decorativă. • pl. *-e.* /<fr. ***jadéite***.

jaf *s.n.* **1** Furt săvîrșit prin violență; jefuire, jefuit, (*pop.*) jecmăneală, jecmănire. *De jos pînă sus și de sus pînă jos nu e decît jaf și vînzare; ceea ce primarul face în sat și subprefectul în plasă face prefectul în județ și biuroul ministrului de interne în țară* (EMIN.). ◇ *Jaf armat* = furt săvîrșit cu ajutorul armelor de foc. *Jaf la drumul mare* v. drum. ◇ Loc.vb. *A face jaf* = *a*) a jefui, a prăda; *b*) ext. a risipi. ◇ Expr. (*înv.*) *A fi de* (sau *în*) *jaf* = a fi de batjocură. *A da în* (sau *de*) *jaf* = a lăsa pradă, a îngădui ca cineva să fie jefuit. ◆ Concr. (*înv.*) Lucruri jefuite, pradă. *Se întoarseră la locul luptei spre a culege jaful* (BĂLC.). **2** (*fam.*) Risipă, cheltuială nesocotită; distrugere. ◇ Expr. *Jaf în ciuperci!*, se spune pentru a arăta nepăsare față de o pagubă considerată neînsemnată. **3** (*fam.*) Obiect vechi, stricat sau de proastă calitate. *Și-a cumpărat un jaf de calculator.* • pl. *-uri.* și (*înv.*) *jac, jah s.n.* /<pol. ***żak***.

jagardeá *s.f.* (*reg.*) **1** Cuvînt de ocară pentru un cîine care latră fără rost. **2** Fig. Om care vorbește încontinuu. ◆ Ext. Lichea. • și *jacardeá s.f.* /etimol. nec.

jaguăr *s.m.* (*zool.*) Mamifer carnivor feroce, din familia felidelor, cu blana galbenă-roșcată și cu pete negre circulare, care trăiește în America de Sud și Centrală (*Felis onca*). • pl. *-i.* /<fr. ***jaguar***; cuv. tupi-guarani.

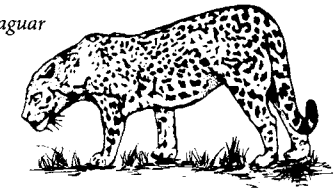

jaguar

jaguarúndi *s.m.invar.* (*zool.*) Pisică sălbatică, cu corpul foarte alungit, care trăiește în pădurile din America tropicală. • /<fr. ***jaguarundi***.

jah *s.n.* v. jaf.

jai-lai ['hailai] *s.n.* (*sport*) Denumire a pelotei în țările Americii Latine. • /<sp. ***jai-(a)lai***.

jainísm *s.n.* Doctrină filosofico-religioasă indiană, opusă brahmanismului și sistemului de castă al acestuia, întemeiată, în sec. 6 î.Hr., de ascetul Mahavir Swami (Vardhamana), bazată pe principiul metempsihozei și pe respectarea tuturor formelor de viață și care urmărește descoperirea sufletului prin autocontrol, negînd existența unei ființe supreme. • sil. *ja-i-.* /<fr. ***jaïnisme***.

jainíst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m, s.f.* Adept al jainismului. **2** *adj.* Care aparține jainismului sau jainiștilor, caracteristic jainismului sau jainiștilor, referitor la jainism sau la jainiști; care ține de jainism. • sil. *ja-i-.* pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***jaïniste***.

jais [ʒe] *s.n.* **1** (*mineral.*) Varietate de antracit, foarte dură și sticloasă, de culoare neagră, mată, folosită la confecționarea unor obiecte de cult, a unor bijuterii etc.; gagat. ◆ Obiect confecționat din jais. **2** Sticlă neagră cu aspect de jais, folosită la confecționarea unor bijuterii. • pl. *-uri.* /<fr. ***jais***.

jalăpă *s.f.* **1** (*bot.*) Plantă din familia convolvulaceelor, originară din America septentrională, ale cărei rădăcini au efecte purgative (*Mirabilis jalapa*). **2** (*bot.*) Plantă originară din Mexic, ale cărei rădăcini conțin o rășină cu proprietăți purgative (*Exogonium purga*). ◆ Rășină extrasă din rădăcina acestei plantei, utilizată sub formă de pulbere în farmacie, pentru proprietățile ei purgative. • pl. *-e.* /<fr. ***jalap***, sp. ***jalapa***.

jálbă *s.f* (*pop.*; *fam.*) Plîngere, reclamație (făcută în scris) adresată unei autorități. ◇ *Răvaș de jalbă* (sau *cu jalobă*) v. răvaș. ◇ Expr. *A umbla* (sau *a merge, a veni, a purta, a se înfățișa*) *cu jalba* (*în proțap*) = a cere, a reclama insistent un drept sau o favoare; ext. a protesta. *Ei au mers chiar cu jalbă la rege spre a-și*

expune păsurile (EMIN.). • pl. *-e, jălbi.* şi *(înv.) jălobă* s.f. /<slav. **жальба**, bg. ***жалба***.

jále[1] *s.f.* **1** Tristeţe, mîhnire; durere adîncă. <> Loc.adj. *De jale* = trist; plin de dor. *Să zică atunci cîte o doină de jale, de dragoste sau de hoţie* (ALECS.). Δ *Cîntec de jale* v. cîntec. <> Loc.adv. *Cu jale* = cu amărăciune. *Iluştri moralişti în ale tiparului, ia să stăm puţin la vorbă împreună ca să vedem cine e cauza acestei decadenţe pe care cu jale şi cu mîhnire o proclamaţi?* (EMIN.). <> Expr. *A cuprinde* (sau *a lua, a ajunge*) *o jale pe cineva* = a se întrista. <> Fig. *Metalica, vibrînda a clopotelor jale Vuieşte în cadenţă şi sună întristat* (EMIN.). **2** *(înv.)* Doliu. <> Expr. *A lua haine de jale* v. lua. **3** *(înv.)* Dor mare, dorinţă fierbinte. <> Expr. *A-i fi cuiva jale de cineva* = a-i fi dor de cineva. *Sărmane prietene! mi-e jale de tine!* (C. NEGR.). • şi *(reg.) jéle* s.f. /<sl. veche **жаль**.

jále[2] *s.f.* *(bot.;* şi *jale-de-grădină)* Mic arbust cu tulpina semilemnoasă, aromată, cu frunzele opuse, cu florile albastre, violete, galbene sau albe, cultivat ca plantă ornamentală şi medicinală *(Salvia officinalis)*; salvie, jaleş de grădină. <> *Jale-de-pădure* = cinsteţ *(Salvia glutinosa)*. *Jale-de-cîmp* = salvie de cîmp *(Salvia pratensis)*. • pl. *jăli.* /<magh. ***zsálya***.

jaleo [ha'leo] *s.n.* Dans popular din Spania. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-eo.* /<sp. ***jaleo***.

jáleş *s.m.* *(bot.)* **1** Nume dat mai multor specii de plante erbacee din familia labiatelor, cu frunzele mari, dinţate şi cu florile viu colorate: *a)* (şi *jaleş-de-pădure*) cinsteţ *(Salvia glutinosa)*; *b)* (şi *jaleş-de-grădină*) jale *(Salvia officinalis)*; *c)* (şi *jaleş-de-cîmp*) salvie de cîmpie *(Salvia pratensis)*. **2** Plantă erbacee perenă, meliferă, din familia labiatelor, cu frunzele ovale şi cu florile purpurii dispuse într-un spic terminal *(Stachys germanica)*. • pl. *-i.* /***jale***[2] + *-eş*.

jálet *s.n.* *(pop.)* **1** Vaiet, bocet. **2** Doliu. • pl. *-e.* /***jale***[1] + *-et*.

jálnic, -ă *adj.* **1** Care este trist, dureros, dezolant. *Strigăte jalnice.* <> *(adv.) Jalnic sună Şi sălbatec se plîng regii în giganticul mormînt* (EMIN.). **2** *(despre situaţii, stări sau despre fiinţe, aspectul, înfăţişarea etc. ale lor)* Care provoacă milă; demn de compătimit. *Nu plîngeţi pentru jalnica lor stare?* (CON.). <> *Salcie jalnică* v. salcie. **3** *(fam.; despre oameni)* Care este penibil, ridicol. *Este un om jalnic, nu are simţul ridicolului.* <> *(adv.) În faţa necazurilor, s-a purtat jalnic.* **4** *(înv.)* Îndoliat; de doliu. • pl. *-ci, -ce.* /***jale***[1] + *-nic*.

jálobă *s.f.* v. jalbă.

jalón *s.n.* **1** *(topogr.)* Tijă înaltă, de lemn sau de metal, vopsită cu dungi roşii şi albe, care serveşte la marcarea şi la semnalizarea punctelor de pe teren, în lucrările topografice. **2** Fig. Element care marchează un punct, o etapă semnificativă în desfăşurarea unei activităţi, în structurarea unei expuneri etc. • pl. *-oane.* /<fr. ***jalon***.

jaloná *vb. I. tr.* **1** A marca pe teren, prin jaloane, punctele unui traseu, ale unui aliniament etc. **2** Fig. A fixa punctele esenţiale ale unei probleme sau etapele în desfăşurarea unei activităţi; a trasa în linii mari un plan. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***jalonner***.

jalonáre *s.f.* **1** Marcare pe teren, prin jaloane, a punctelor unui traseu, ale unui aliniament etc. **2** Fig. Fixare a punctelor esenţiale ale unei probleme sau a etapelor în desfăşurarea unei activităţi; trasare în linii mari a unui plan. • pl. *-ări.* /v. ***jalona***.

jalonát, -á *adj.* **1** *(despre terenuri)* Pe care s-au marcat, prin jaloane, punctele unui traseu, ale unui aliniament etc. **2** Fig. *(despre probleme, activităţi, planuri etc.)* Ale căror puncte esenţiale, etape sînt fixate. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***jalona***.

jalonér *s.m.* Persoană care face jalonări. • pl. *-i.* /<fr. ***jalonneur***.

jalovánie *s.f.* *(înv.)* Bocet la înmormîntare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<rus. ***жалованье***.

jaluzéa *s.f.* *(mai ales la pl.)* **1** Stor confecţionat din lame subţiri de lemn, de aluminiu, de material plastic etc., aşezate paralel în aşa fel încît să se poată strînge sau desface după trebuinţă, cu ajutorul căruia se poate împiedica pătrunderea luminii în încăperi; stor, transperant, *(înv.)* persiană. **2** Dispozitiv montat în faţa lentilei unui proiector pentru reducerea fluxului luminos. • pl. *-ele.* şi *(înv.) jaluzíe* s.f. /<fr. ***jalousie***.

jaluzíe[1] *s.f.* *(fran. înv.)* Gelozie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***jalousie***.

jaluzíe[2] *s.f.* v. jaluzea.

jáma *s.f.* *(geol.)* Puţ carstic sau aven de mari dimensiuni. • /<fr. ***jama***.

jamahíríe *s.f.* Democraţie musulmană. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /cuv. ar.

jamaicán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populaţia de bază a insulei Jamaica sau este originară de acolo; *(la pl. m.)* popor care s-a format, care locuieşte în Jamaica; locuitorii insulei Jamaica. **2** *adj.* Care aparţine insulei Jamaica sau jamaicanilor, care se referă la Jamaica sau la jamaicani; care este originar din Jamaica. • sil. *-ma-i-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***jamaïcan***; cf. nm. pr. *Jamaica*, stat insular în Marea Caraibilor.

jamáică *s.f.* Rom de Jamaica, obţinut din trestie-de-zahăr. ◆ Cantitate determinată din această băutură. *Au băut cîteva jamaice.* ◆ Recipient care conţine această băutură. *A cumpărat o jamaică.* • pl *-ce.* /<fr. *[rhum de]* ***Jamaïque***.

jamais-vu [ʒame'vy] *subst.* *(psih.; fran.)* Cuvînt folosit pentru a desemna iluzia de recunoaştere a unei persoane, a unei situaţii care nu fac parte din experienţa subiectului. • /<fr. ***jamais-vu*** „niciodată văzut".

jambáj *s.n.* Fiecare dintre feţele verticale laterale, decorate ale unei uşi, ferestre sau vetre de cămin. • pl. *-e.* /<fr. ***jambage***.

jámbă *s.f.* *(av.)* Fiecare dintre cele două sau trei picioare ale trenului de aterizare, de care sînt prinse roţile avionului. • pl. *-e.* /<fr. ***jambe***.

jambétă *s.f.* *(hip.)* Mişcare a calului care constă în ridicarea la orizontală a unui picior din spate, calul stînd pe loc. • pl. *-e.* /<fr. ***jambette*** „picioruş".

jambiéră *s.f.* **1** Învelitoare de piele, de pînză sau de postav, care acoperă şi protejează piciorul de la gleznă pînă sub genunchi. **2** Parte a unei armuri care proteja gamba piciorului. • sil. *-bi-e-.* pl. *-e.* /<fr. ***jambière***.

jambón *s.n.* Produs alimentar obţinut din pulpă de porc sărată şi afumată sau fiartă; şuncă. ◆ Bucată, felie dintr-un astfel de produs. • pl. *-oane.* /<fr. ***jambon***.

jamborée *s.f.* **1** *(înv.)* Reuniune făcută în tabără a unor organizaţii de cercetaşi (din mai multe ţări). **2** Spectacol de divertisment, în America, de durată lungă, care cuprinde numere foarte variate ca gen. • /<fr., engl. ***jamboree***; cuv. hindi.

jambú *s.m.invar.* *(bot.)* Arbore mirtaceu din India, cu fructul mic şi negru, asemănător ca aspect cu măslina uscată *(Syzygium)*. • /<germ. ***Jambuse***; cf. fr. *jambosier*; cuv. malaez.

jamparlíu, -íe *adj.* *(arg.; despre oameni)* Care este uşuratic, şmecher, escroc. • pl. *-ii.* /form.expr.; cf. *japcă*.

jam-session ['ʤem,seʃən] *s.n.* *(muz.)* Reuniune de solişti şi acompaniatori de jazz, avînd ca scop improvizaţia colectivă. • /<engl. ***jam session***.

janc *s.n.* *(înv., reg.)* **1** *(bot.)* Butaş. ◆ Ramură ieşită din rădăcină. **2** Legătură. • pl. *-uri.* /<săs. ***ţanker***; cf. germ. *Senkel*, pol. *zankiel*.

jandár *s.m.* v. jandarm.

jandárm *s.m.* **1** Militar din corpul jandarmeriei. *Numai jandarmii şi pădurarii au arme* (AGĂR.). **2** Fig. *(iron.)* Femeie solidă, cu înfăţişare (şi purtare) autoritară. • pl. *-i.* şi *(pop.) jandár, jăndár* s.m. /<germ. ***Gendarm***, it. ***gendarme, giandarme***, fr. ***gendarme*** <*gens d'armes* „oameni de arme".

jandarmeríe *s.f.* Poliţie militară care are însărcinarea de a păzi şi de a menţine ordinea şi siguranţa publică. *O miliţie şi o jandarmerie se vor forma din creştini şi musulmani în raport cu populaţiile şi cu ofiţeri subalterni numiţi de guvernorul general* (EMIN.). ◆ Local în care îşi are sediul această instituţie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***gendarmerie***, it. ***gendarmeria***, germ. ***Gendarmerie***.

jánghină *s.f.* *(pop.)* **1** *(med.vet.)* Boală a cailor cauzată de mizerie. **2** *(deprec.)* Cal slab. **3** Vită mare şi slabă.

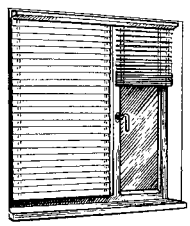

jaluzele (1)

4 (Epitet depreciativ pentru o) persoană murdară, neglijentă. **5** Lucru, mai ales obiect de îmbrăcăminte, uzat, stricat. • pl. *-e.* şi *(reg.) joánghină* s.f. /<bg. ***жабина***.

janghinós, -oásă *adj., s.m., s.f.* *(pop.; fam.)* (Om) care este murdar, neîngrijit. ◆ (Om) care este decăzut fizic sau moral. • pl. *-oşi, -oase.* şi *(reg.) jánghinos, -oásă* *adj.* /***janghină*** + *-os*.

janílie *s.f.* Fir gros de catifea din care se confecţionează diferite obiecte sau cu care se împodobesc hainele. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi *jenílie* s.f. /<fr. ***chenille***.

jansenísm *s.n.* Curent social-religios catolic, apărut în Olanda şi în Franţa, la mijlocul sec. 17, ca expresie a nemulţumirii păturilor intelectuale ale burgheziei şi nobilimii faţă de regimul absolutist şi de dominaţie al iezuiţilor, care propovăduia rigorismul moral, susţinînd predestinarea. • /<fr. ***jansénisme***; cf. nm. pr. *Jansenius*, numele lat. al teologului olandez Cornelius Otto *Jansen*.

janseníst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al jansenismului. **2** *adj.* Care aparţine jansenismului sau janseniştilor, privitor la jansenism sau la jansenişti. • pl. *-işti, -iste.* /<fr. ***janséniste***.

jántă[1] *s.f.* Partea exterioară periferică a unei roţi de automobil, de bicicletă etc. pe care se montează pneul. <> Expr. *A rămîne* (sau *a fi*) *pe jantă* = *a)* a avea un cauciuc dezumflat; *b) (fam.)* a rămîne fără bani, a fi lefter. • pl. *-e.* şi *(prin etimol. pop. sau hipercorectitudine) geántă* s.f. /<fr. ***jante***.

jántă[2] *s.f.* *(reg.)* Femeie rea. • pl. *-e.* /cf. magh. *zsana*.

janticlír *adj.invar.* v. şanticler.

janţ *s.n.* **1** Zer untos rezultat la fabricarea caşcavalului, în urma opăririi caşului cu apă clocotită, constituind materia primă pentru obţinerea untului de caşcaval. **2** Partea lichidă rămasă după coagularea laptelui. **3** Zară fiartă rămasă de la prepararea urdei. • pl. *-uri.* /etimol. nec.

jap *interj.* Cuvînt care imită zgomotul produs de o lovitură dată cu repeziciune; jnap. • /onomat.

japanológ, -ă *s.m., s.f.* v. japonolog.

japanológie *s.f.* v. japonologie.

jápă *s.f.* *(reg.)* **1** Nuia subţire şi elastică. **2** Bătaie, lovitură dată cu o astfel de nuia. • pl. *-e.* /de la ***jap***.

jápcă *s.f.* *(pop.; fam.)* Hoţie, înşelăciune. <> Expr. *A lua cu japca* = *a)* a lua cu forţa şi pe nedrept; *b)* a viola. • /<bg. ***жапка*** „laţ, cursă".

jápchină *s.f.* v. jarchină.

jăpiţă *s.f.* **1** *(reg.)* Bucată de lemn îndoit sau de fier aşezată deasupra protapului, formînd scobitura în care se prinde jugul. **2** *(fam.)* (Epitet depreciativ pentru o) persoană rea, ticăloasă; nemernic. **3** *(fam.)* Femeie de moravuri uşoare. • pl. *-e.* /<bg. ***жабица***.

jápiu *s.n.* *(reg.)* Pătură care se pune sub şa. • pl. *-uri.* /etimol. nec.

japón *s.n.* Porţelan sau mătase fină din Japonia. • /<fr. ***japon***.

japonéz, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populaţia de bază a Japoniei sau este originară de acolo; *(la pl. m.)* popor care s-a format, care locuieşte în Japonia; locuitorii Japoniei; nipon. **2** *adj.* Care aparţine Japoniei sau japonezilor, care se referă la Japonia sau la japonezi; care este originar din Japonia; nipon. <> *Grevă japoneză* v. grevă. *Lac japonez* v. lac. ◆ *(subst. f.)* Limba vorbită de japonezi. **3** *s.f. (ind.alim.)* Tip de chiflă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***japonais***; cf. nm.pr. *Japonia*, stat în E Asiei.

japonezeríe *s.f.* Obiect de artă de origine japoneză. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***japonaiserie***.

japonísm *s.n.* Gust, preferinţă pentru obiecte de artă japoneze. • /<fr. ***japonisme***.

japoníst, -ă *s.m., s.f.* Colecţionar de obiecte de artă japoneză. • pl. *-işti, -iste.* /<fr. ***japoniste***.

japonológ, -ă *s.m., s.f.* Specialist în japanologie. • pl. *-gi, -ge.* şi *japanológ, -ă* s.m., s.f. /<fr. ***japonologue***.

japonologíe *s.f.* Studiu al culturii, al limbii şi al civilizaţiei japoneze. • g.-d. *-iei.* şi *japanologíe* s.f. /<fr. ***japonologie***.

jápşă *s.f.* *(pop.)* **1** *(geomorf.)* Depresiune de mică adîncime din bălţile sau din Delta Dunării, cu contur circular sau alungit, acoperită de apă numai în timpul revărsărilor, în care se dezvoltă o bogată vegetaţie hidrofilă. **2** Baltă mică. *Trec stoluri de raţe cînd în sforul apei, cînd pieziş spre japşe mai adăpostite* (SADOV.). • pl. *-e, jăpşi.* /etimol. nec.

jar[1] *s.n.* **1** Grămadă de cărbuni în stare de incandescență care ard fără flacără; jăratic, (*pop.*) jărăgai, (*reg.*) jeg. *Urbea își frămîntă falnic valuri mari de fum și jar* (EMIN.). ◇ Expr. (*pop.*) *A trage jar la oala sa* = a se îngriji de interesele sale, neglijînd pe ale altuia; a-și urmări propriile interese. *Jarul potolit te arde*, se spune despre un om ascuns care pare blînd. *A sta (ca) pe jar* v. sta. ◇ Compar. *Durerea îi ardea sufletul ca jarul.* ◆ Fig. Foc; arșiță; dogoare. *Și moare emirul sub jarul pustiei* (MACED.). **2** Fig. Fierbințeală, febră. *Dă-i apă, jarul rănilor s-aline* (POP.). **3** Fig. Suferință arzătoare. • /<slav. **жаръ**.

jar[2] *s.n.* Păr scurt pe botul și pe extremitățile membrelor ovinelor. • /<fr. ***jarre***.

jar[3] *s.n.* Vas mare de ceramică. • pl. *-uri.* /<fr. ***jarre***, engl. ***jar***.

jarcaléte *s.m.* (*reg.*) Vlăjgan; haimana. • pl. *-ți.* /*cf. jarcă*.

járcă *s.f.* (*reg.*) **1** Piele de oaie (în stare proastă). ◆ Ext. Oaie bătrînă și slabă. **2** Haină veche, uzată; (*reg.*) jarchină. **3** Fig. Femeie bătrînă și rea. • pl. *jărci.* /*cf. jerpeli.*

járchilă *s.f.* (*reg.*) Cojoc de piele proastă. ◆ Haină uzată. • pl. *-e.* /***jarcă*** + *-ilă*.

járchină *s.f.* (*reg.*) **1** Jarcă. **2** Bucată; dărăb. **3** Ciomag. • pl. *-e*. și *jápchină s.f.* /***jarcă*** + *-ină*.

járdă *s.f.* (*anat.*) Os mort care se dezvoltă pe fața din afară a jaretului. • pl. *-e.* /<fr. ***jarde***.

jardiniér, -ă *s.f., s.m., adj.* **I** *s.f.* **1** Etajeră de lemn, suport de metal etc. pe care se țin ghivece cu plante ornamentale. **2** Cutie în care se pune pămînt pentru flori, așezată sub ferestre sau pe balcoane. **3** Căruț (de transportat zarzavaturi). **II** *s.m., s.f.* Grădinar. **III** *adj.* Referitor la grădină; grădinăresc. • sil. *-ni-er.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***jardinière***.

jardinieră I (1)

jarét *s.n.* (*anat.*) Articulație a membrului posterior la animalele patrupede, situată între gambă și fluier. • pl. *-e.* /<fr. ***jarret***.

jargón *s.n.* **1** (*lingv.*) Variantă a limbii naționale, delimitată mai ales după criterii sociale, culturale sau profesionale; limbaj specific anumitor categorii sociale, profesionale etc., cu un fond de cuvinte particulare, de circulație restrînsă, uneori și cu o sintaxă deosebită, care reflectă fie dorința celor ce îl vorbesc de a se distinge de masa mare a vorbitorilor, fie tendința de a folosi termeni specifici profesiunilor respective și care se caracterizează prin abundența cuvintelor și expresiilor pretențioase, de obicei împrumutate din alte limbi, sau a celor de strictă specialitate. *Cine deschide cărțile scriitorilor din acei timpi află un jargon în care întreagă averea lexicală, sintaxa chiar a limbei erau alterate și falsificate de mii de fraze franțuzești sau latinești* (EMIN.). **2** (*înv.*) Dialect; grai. **3** (*înv.*) Limba idiș a evreilor din România. • pl. *-oane.* /<fr. ***jargon***.

jargonafazíe *s.f.* (*med.*) Tulburare de limbaj, constînd în folosirea de către bolnavi a unor cuvinte noi, inexistente și fără semnificație. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***jargonaphasie***.

jargonagrafíe *s.f.* (*med.*) Tulburare a expresiei grafice, constînd în substituirea termenilor inteligibili cu cuvinte inexistente. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***jargonagraphie***.

jargonomimíe *s.f.* (*med.*) Tulburare a mimicii, în care bolnavul se exprimă prin gesturi ce nu au sens decît pentru el însuși. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***jargonomimie***.

jargonorée *s.f.* (*med.*) Tulburare de limbaj, constînd în asocierea jargonafaziei cu logoreea, vorbirea bolnavului fiind incomprehensibilă. • /***jargon*** + *[log]oree*, prin contaminare.

jăriște *s.f.* (*înv.*) **1** Jar; foc. ◆ Ext. Vatră. **2** Loc pustiit de foc. **3** Pădure arsă, pe locul căreia se dezvoltă o nouă vegetație lemnoasă. • pl. *-i.* și *jăríște s.f.* /***jar***[1] + *-iște*.

jărlă *s.f.* v. șarlă.

jart *interj.* Cuvînt care imită zgomotul produs de o palmă dată cuiva. *Se auzea cîte un jart, trosc, pleosc, aoleo!* (DELAVR.). • /onomat.

jarteá *s.f.* (*pop.*) Jartieră. • pl. *-ele.* și (*refăcut după pl.*) *jartélă s.f.* /<fr. ***jarretelle***.

jartélă *s.f.* v. jartea.

jartiéră *s.f.* **1** Accesoriu de îmbrăcăminte, format dintr-o panglică de elastic, care ține ciorapul întins pe picior; (*pop.*) jartea. ◆ Fiecare dintre bucățile de elastic ale unui portjartier, prevăzute la un capăt cu un dispozitiv special pentru fixat ciorapii. **2** (*ist.*) *Ordinul Jartierei* = ordin de cavaleri, în Anglia, instituit în 1348 de regele Eduard III, ai cărui reprezentanți purtau o jartieră pe genunchiul stîng, ca îndemn ironic pentru a nu comenta nefavorabil o exprimare sau o situație ambiguă. • sil. *-ti-e-.* pl. *-e.* /<fr. ***jarretière***.

jasmín *s.m.* (*bot.*) Arbust ornamental, cu florile galbene sau albe, foarte mirositoare (*Jasminum officinale*); iasomie. ◆ Parfum extras din florile acestui arbust. • pl. *-i.* /<fr. ***jasmin*** <persan. *jasămin*.

jasp *s.n.* (*mineral.*) Rocă silicioasă compactă, viu colorată, alcătuită din calcedonie și compuși ai fierului, întrebuințată ca piatră semiprețioasă. *[Trandafirii] se prăvălesc de-a lungul zidurilor tot de marmoră și împrejurul ferestrelor și ușilor încadrate în chenare de... agată și jasp-sanguin* (MACED.). • /<fr. ***jaspe***; cf. lat. *iaspis*.

javá *s.f.* Dans în trei timpi, la modă la începutul secolului trecut, care se dansa la baluri, cu pași alergați, de vals, glisați și îndoiți. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • /<fr. ***java***.

javanez, -ă [java'nez] *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a insulei Java sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii insulei Java. **2** *adj.* Care aparține insulei Java sau javanezilor, care se referă la insula Java sau la javanezi; care este originar din insula Java. ◆ (*subst. f.*) Limba indoneziană vorbită de javanezi. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***javanais***; cf. nm. pr. *Java*, insulă din Arhipelagul Indonezian.

javărt *s.n.* (*med. vet.*) Tumoare care constă în mortificarea unei părți din cartilajul copitei la cai și la boi. • /<fr. ***javart***.

javél *s.n. Apă de javel* = soluție apoasă de hipoclorit de sodiu, folosită ca dezinfectant. • /<fr. *[eau de]* ***Javel***; cf. nm. pr. *Javel*, sat lîngă Paris.

javelínă *s.f.* (*fran. înv.*) Suliță lungă și subțire. *Înarmați cu... scuturi și cu șapte javeline* (ALECS.). • pl. *-e.* /<fr. ***javeline***.

javelizá *vb. I. tr.* (*compl. indică apa*) A trata cu apă de javel pentru a o face potabilă. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***javelliser***.

javelizáre *s.f.* Procedeu de sterilizare a apei, prin tratare cu hipocloriți alcalini, pentru a o face potabilă. • /v. ***javeliza***.

javelizát, -ă *adj.* (*despre apă*) Care a fost sterilizat cu hipocloriți alcalini, pentru a deveni potabil. • pl. *-ți, -te.* /v. ***javeliza***.

jávră *s.f.* **1** Cîine slab, prăpădit; ext. (*deprec.*) cîine (rău); jigodie, (*pop.*) potaie, (*reg.*) cotarlă. *Era o javră slăbuță, cu urechi ciulite de liliac și cu ochii boldiți* (SADOV.). **2** Fig. Om lipsit de caracter. • pl. *-e.* și (*reg.*) *jábră s.f.* /de la nm. pr. ***Javarra***, rasă de cîini fără păr.

jaz *s.n.* v. jazz.

jăzband *s.n.* v. jazzband.

jazístic, -ă *adj.* v. jazzistic.

jazman *s.m.* v. jazzman.

jazofíl, -ă *s.m., s.f.* v. jazzofil.

jazológ, -ă *s.m., s.f.* v. jazzolog.

jazz [dʒez *sau* dʒaz] *s.n.* (*muz.*) **1** Gen de muzică creat, către sfîrșitul sec. 19, de negrii din sudul SUA, prin îmbinarea unor teme și modalități din folclorul propriu cu elemente ale muzicii ușoare europene, care se caracterizează prin ritm vioi și sincopat, prin prezența elementului „swing", prin maniera particulară de frazare și tratare a materialului sonor, prin vitalitatea și spontaneitatea improvizației etc. ◆ Piesă muzicală care aparține acestui gen. **2** Orchestră care execută acest gen de muzică, formată de obicei din instrumente de suflat și de percuție; jazzband. • scris și *jaz.* pl. *-uri.* /<fr., engl. ***jazz***.

jazzband ['dʒezbend *sau* 'dʒazbend] *s.n.* (*muz.*) Jazz. *Jazbandul urlă. Perechile se răsucesc. Toate acestea îl ametesc mai mult decît vinul* (CE. PETR.). • scris și *jazband.* pl. *-uri.* /<fr., engl. ***jazz-band***.

jazzistic, -ă [dʒe'zistik] *adj.* (*muz.*) Care ține de jazz; referitor la jazz. • scris și *jazistic.* pl. *-ci, -ce.* /***jazz*** + *-istic*; cf. și fr. *jazzistique*.

jazzman ['dʒezmen] *s.m.* (*muz.*) Muzician de jazz. • scris și *jazman.* pl. *-i.* /<engl. ***jazzman***.

jazzofil, -ă [dʒezo'fil] *s.m., s.f.* (*muz.*) Iubitor de jazz. • scris și *jazofil.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***jazzophile***.

jazzolog, -ă [dʒezo'log] *s.m., s.f.* (*muz.*) Specialist în studiul muzicii de jazz. • scris și *jazolog.* pl. *-gi, -ge.* /***jazz*** + *-olog*.

jazz-rock ['dʒezrok *sau* 'dʒazrok] *s.n.* (*muz.*) Stil aflat la confluența dintre jazz și rock. • /<engl. ***jazz-rock***.

jăcăș *s.m.* v. jacaș.

jăchíiă *s.f.* (*reg.*) Povară purtată de un animal sau de un om; bagaj. • pl. *-e.* /<germ. ***Säckel***, săs. ***Žeckel***.

jăcmăneálă *s.f.* v. jecmăneală.

jăcmăní *vb. IV.* v. jecmăni.

jălánie *s.f.* v. jelanie.

jălbár *s.m.* v. jelbar.

jăncuí *vb. IV. tr.* (*înv., reg.*) A pune butași de viță-de-vie în pămînt. • prez.ind. *-iesc.* și *jencuí vb. IV.* /***janc*** + *-ui*.

jăndár *s.m.* v. jandarm.

jănghinós, -oásă *adj.* v. janghinos.

jăpcán *s.m.* (*pop.; fam.*) Om hrăpăreț, care jefuiește. *Lăcomia jăpcanilor nu mai avea hotar* (ISP.). • pl. *-i.* /***japcă*** + *-an*.

jărătec *s.n.* v. jăratic.

jărátic *s.n.* Jar. ◇ Loc.adj. *De jăratic* = care pare că arde; arzător. *Iar tu vei fi parfumul lunecător de-acum Pe-a lumilor întinsă tipsie de jeratic* (DELAVR.). ◇ Expr. *A sta* (sau *a ședea*) *ca pe jăratic* = *a*) a fi extrem de nerăbdător, de neliniștit; *b*) a fi foarte grăbit. *A mînca jăratic* v. mînca. • și (*pop.*) *jărátec, jerátec, jerátic s.n.* /<slav. **жаратъкъ, жератъкъ**.

jărăgái *s.n.* (*pop.*) **1** Jar. **2** Senzație de arsură pe gît și pe esofag; (*reg.*) jeg. ◆ și *jeregái s.n.* /*cf. jar, rîgîi*, slav. **жьгати**.

jărdie *s.f.* v. jordie.

jărí *vb. IV. tr.* (*reg.*) A jărui. • prez.ind. *-esc.* /***jar***[1] + *-i*.

jăriște *s.f.* v. jariște.

jărpăn *s.m.* (*reg.*) **1** Cal slab; mîrțoagă. **2** Fig. Termen de batjocură pentru oameni. ◆ Poreclă dată plutașilor de pe Bistrița. • pl. *-i.* /form. expr.

jăruí *vb. IV.* (*pop.*) **1** *tr.* A răscoli jarul pentru a aprinde mai bine cărbunii; (*reg.*) a jări. **2** *intr.* A arde înăbușit, ca jarul. • prez.ind. *-iesc.* și *jeruí vb. IV.* /***jar***[1] + *-ui*.

jder *s.m.* (*zool.*) Mic mamifer carnivor, din familia mustelidelor, asemănător cu dihorul, cu blană prețioasă, de culoare brun-închis (*Martes martes*). *Un număr oarecare de blăni de jder și samur să li se plătească d-aci înainte pe tot anul* (BĂLC.). ◆ Blana acestui animal. • pl. *-i.* /<srb. ***ždero*** „lacom; mîncăcios".

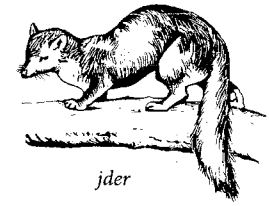

jder

jeans [dʒins] *s.m.* Blue-jeans. • pl. *jeanși.* /de la ***blue-jeans***.

jeb *s.n.* (*reg.*) Buzunar. • pl. *-uri.* /<magh. ***zseb***.

jecmăn *s.n.* (*reg.*) Jaf mare. • /<magh. ***zsákmány***.

jecmăneálă *s.f.* (*pop.*) Jaf. • pl. *-eli.* și (*înv., reg.*) *jăcmăneálă s.f.* /***jecmăni*** + *-eală*.

jecmăní *vb. IV. tr.* (*pop.; compl. indică oameni*) A jefui. • prez.ind. *-esc.* și *jăcmăní vb. IV.* /***jecman*** + *-i*.

jecmănire *s.f.* (*pop.*) Jaf. • pl. *-i.* /v. ***jecmăni***.

jecmănít, -ă *adj.* (*pop.; despre oameni*) Jefuit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***jecmăni***.

jecuí *vb. IV.* v. jefui.

jecuíre *s.f.* v. jefuire.

jeep

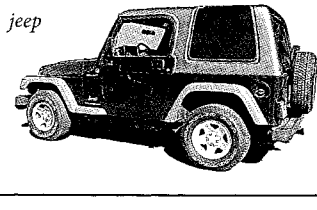

jeep [dʒip] *s.n.* Mașină mică de campanie, adaptată pentru misiuni de recunoaștere și de legături pe orice

teren, folosită întîi de armata americană. • pl. *-uri.* /<engl. ***Jeep***; den. com.

jefuí *vb. IV. tr.* **1** (*compl. indică oameni, instituții etc.*) A deposeda de bani sau de obiecte (în cantități mari), făcînd uz de violență; a săvîrși un jaf; a prăda (făcînd uz de violență). *Nemaiavînd ce mai jefui în Moldova, trecură să facă asemenea în Polonia* (BĂLC.). **2** (*compl. indică oameni*) A stoarce de bani sau de alte bunuri materiale prin forță sau prin înșelăciune; (*pop.*) a jecmăni. ◆ A exploata. **3** A sustrage în mod fraudulos bani sau bunuri; a-și însuși ilegal ceva. **4** Fig. (*fam.*) A plagia. *La primul examen de anatomie răspundeam profesorului după același autor după care își jefuia el lecțiile* (DELAVR.). • prez.ind. *-iesc.* și (*înv.*) *jecuí vb. IV.* /***jaf*** + *-ui.*

jefuíre *s.f.* Jaf. *Mi-e inima atinsă de-a morții grea lovire De a vedea Moldova un cîmp de jefuire* (ALECS.). • pl. *-i.* și (*înv.*) *jecuíre s.f.* /v. ***jefui***.

jefuít[1] *s.n.* Jaf. • /v. ***jefui***.

jefuít[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre oameni, instituții etc.*) Care a fost prădat, făcînd uz de violență. **2** (*despre oameni*) Stors de bani sau de alte bunuri materiale prin forță sau prin înșelăciune; (*pop.*) jecmănit. **3** Fig. (*fam.; despre oameni*) Care a fost plagiat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***jefui***.

jefuitór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care săvîrșește un jaf, care jefuiește (pe cineva sau ceva). • sil. *-fu-i-.* pl. *-ori, -oare.* /***jefui*** + *-tor.*

jeg *s.n.* **1** Strat de murdărie pe pielea omului sau a animalelor; (*reg.*) jep, jig, lip, slin. *Fața omului cu ochii cenușii părea îmbătrînită, brăzdată în cutele cele mai subțiri ale feței, cu jeg negru de ulei greu de uns motoare* (DUMITRIU). **2** (*reg.*) Jar. **3** (*pop.*) Senzație de arsură pe gît și pe esofag; (*pop.*) jărăgai. • pl. *-uri.* /<bg. ***жега***.

jegărie *s.f.* (*pop.*) **1** Jeg mult. **2** Murdărie pe gîtul unei persoane. **3** Murdărie pe pereții casei. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***jeg*** + *-ărie.*

jegós, -oásă *adj.* (*pop.*) Care este acoperit de jeg; murdar. • pl. *-oși, -oase.* /***jeg*** + *-os.*

jejún *s.n.* (*anat.*) Segment al intestinului subțire, cuprins între duoden și intestinul gros. • pl. *-uri.* /<fr. ***jéjunum***; cf. lat. *iēiūnum* [intestinum].

jejunál, -á *adj.* (*anat.*) Care ține de jejun; referitor la jejun. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***jéjunal***.

jejunítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a jejunului, manifestată prin dureri abdominale, tulburări digestive etc. • pl. *-e.* /***jejun*** + *-ită*, după fr. *jéjunite.*

jejuno- Elem. de compunere „jejun". • /<fr. ***jéjuno-***; cf. lat. *iēiūnum* [intestinum], „intestin flămînd".

jejunorafíe *s.f.* (*med.*) Sutură a jejunului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***jéjunorrhaphie***.

jejunostomíe *s.f.* (*chir.*) Deschidere operatorie a unei anse jejunale la piele. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***jéjunostomie***.

jelánie *s.f.* **1** (*pop.*) Plîngere, tînguire. *Cînd se pornește cineva, ce jelanie pe cei care rămîn! ce mîhniciune!* (ALECS.). ◆ Cîntec trist. **2** (*pop.*) Jale; durere adîncă. **3** (*reg.*) Doliu. **4** (*înv.*) Dorință fierbinte, dor aprins. ◆ Iubire; devotament. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv., reg.*) *jălánie s.f.* /<slav. ***желѣние***.

jelbár *s.m.* (*înv.*) Persoană care se ocupa cu scrisul jalbelor. • pl. *-i.* și *jălbár s.m.* /***jalbă*** + *-ar.*

jéle *s.f.* v. jale[1].

jelér *s.m.* (*în Ev. Med., în Transilv.*) Țăran fără pămînt sau cu pămînt puțin, care muncea pe moșiile nobililor, fără a avea regimul juridic al iobagilor. • pl. *-i.* /<magh. ***zsellér***.

jeleríme *s.f.* (*înv.*) Mulțime de jeleri, totalitatea jelerilor. • /***jeler*** + *-ime.*

jeléu *s.n.* **1** (*culin.*) Peltea. **2** Preparat de cofetărie, cu aspect gelatinos, obținut prin fierberea unor sucuri de fructe cu zahăr (și cu gelatină), care este acoperit cu un strat de zahăr tos. • pl. *-uri.* /<fr. ***gelée***.

jelí *vb. IV.* **1** *tr., intr.* A boci, a plînge. *Lungise trupul mort și alb al copilului... și-i jelea la cap, fără strop de lacrimă în ochi* (DELAVR.). **2** *tr.* A deplînge, a compătimi; a jelui. *Fericirea mi s-a arătat de departe... și a dispărut iute din ochii-mi, pentru ca să o jelesc cît voi trăi!* (ALECS.). ◆ (*înv.*) A regreta. **3** *refl.* A da expresie durerii prin vorbe, plînsete, vaiet; a se plînge, a se jelui. • prez.ind. *-esc.* /<slav. ***жалѣти***.

jelíre *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *jeli*; jelit. • pl. *-i.* /v. ***jeli***.

jelít[1] *s.n.* Jelire. • /v. ***jeli***.

jelít[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este deplîns, compătimit. *Un amic scump și jelit* (ALECS.). **2** Care este demn de compătimire. **3** (*pop.; despre oameni*) Sărman. • pl. *-ți, -te.* /v. ***jeli***.

jelitór, -oáre *adj.* **1** (*despre oameni*) Care (se) jelește. **2** Care inspiră jale; jalnic, tînguitor. • pl. *-ori, -oare.* /***jeli*** + *-tor.*

jelț *s.n.* v. jeț.

jelțurél *s.n.* (*pop.*) Dim. al lui *jelț.* • pl. *-e.* /***jelț*** + *-urel.*

jeluí *vb. IV.* **1** *refl.* A da expresie durerii prin vorbe, plînsete, vaiet; a se plînge, a se văieta, a se jeli. ◆ (*refl., intr.*) A spune, a reclama cuiva un necaz, o nedreptate, cerînd ajutor, dreptate; a se plînge cuiva; a se plînge la... *Te rog să mă asculți: eu viu să jeluiesc De acest ticălos Ce sufletul mi-a scos* (ALEX.). **2** *tr.* A deplînge, a compătimi; a jeli. • prez.ind. *-iesc, jélui.* /<slav. ***жаловати***.

jeluiálă *s.f.* (*pop.*) Jeluire. • pl. *-ieli.* /***jelui*** + *-eală.*

jeluíre *s.f.* **1** Faptul de *a* (*se*) *jelui*; (*pop.*) jeluială. **2** Concr. Reclamație, jalbă. • pl. *-i.* /v. ***jelui***.

jeluít, -ă *adj.* (*pop.; despre oameni*) Care este cuprins de jale, plin de jale; îndurerat, întristat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***jelui***.

jeluitór, -oáre *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care se jeluiește. **2** *s.f.* Bocitoare. **3** *s.m., s.f.* (*înv.*) Persoană care prezenta o jalbă; reclamant, petiționar. • sil. *-lu-i-.* pl. *-ori, -oare.* /***jelui*** + *-tor.*

jemanfișísm *s.n.* (*fran.; fam.*) Atitudine de nepăsare nejustificată, de completă indiferență. • pl. *-e.* /<fr. ***je m'en-fichisme***.

jemanfișíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (*fran.; fam.*) (Persoană) care manifestă jemanfișism. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***je-m'en-fichiste***.

jemíugă *s.f.* (*înt.; înv., reg.*) Lostriță (*Hucho hucho*). • pl. *-ge.* /<magh. ***szemling***; cf. săs. *Semling.*

jenă *vb. I.* **1** *tr.* (*despre obiecte de îmbrăcăminte sau încălțăminte; compl. indică oameni sau părți ale corpului lor*) A roade, a strînge, a apăsa. ◆ Fig. A stînjeni, a deranja, a incomoda. **2** *refl.* A simți jenă; a se sfii, a se rușina. *Domnișoara... nu s-a jenat deloc și a plîns* (SAHIA). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***gêner***.

jenánt, -ă *adj.* **1** Care provoacă jenă; stînjenitor, neplăcut. **2** Penibil. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***génant***.

jenát, -ă *adj.* **1** Care încearcă un sentiment de jenă; stînjenit, stingherit; încurcat, rușinat. **2** Care dovedește jenă; care se explică printr-un sentiment de jenă. • pl. *-ți, -te.* /v. ***jena***; cf. fr. *gêné.*

jénă *s.f.* **1** Sentiment de sfială de care este cuprins cineva cînd se află într-o situație penibilă; stinghereală, rușine. *Fără nici o jenă ea-ncepu să se dezbrace* (EMIN.). **2** Situație grea, neplăcută; încurcătură, strîmtoare. ◇ *Jenă financiară* v. financiar. **3** Senzație supărătoare, durere organică ușoară; sîcîială. • pl. *-e.* /<fr. ***gêne***.

jencuí *vb. IV.* v. jăncui.

jemílie *s.f.* v. janilie.

jensenism [dʒense'nism] *s.n.* Doctrină neorasistă contemporană, potrivit căreia unele rase sînt incapabile intelectual să facă față existenței. • /nm. pr. (psiholog american) *Arthur* ***Jensen*** + *-ism.*

jenșén *s.m.* v. ginseng.

jenuí *vb. IV. tr.* (*reg.*) A bănui pe cineva. • prez. ind. *-iesc.* /<magh. ***gyanú***.

jep[1] *s.m.* **1** (*bot.*) Jneapăn (*Pinus mugo*). **2** Loc cu tufăriș de jepi. • pl. *-i.* /etimol. nec.

jep[2] *s.n.* (*reg.*) **1** Colect. Bube pe pielea porcilor. **2** Jeg. • și *jip s.n.* /cf. *jeg.*

jepát, -ă *adj.* (*reg.; despre porci*) Care are bube pe piele. • pl. *-ți, -te.* și *jipát, -ă adj.* /***jep***[2] + *-at.*

jerătec *s.n.* v. jăratic.

jerátic *s.n.* v. jăratic.

jérbă *s.f.* **1** Buchet mare de flori așezate în așa fel încît toate să aibă fața orientată în aceeași direcție. *Ce-i cu florile astea? întrebă speriat de proporțiile jerbei* (CA. PETR.). **2** Coloană de apă produsă de căderea unui proiectil. **3** (*milit.*) Fascicul de mai multe torpile lansate aproape simultan asupra aceleiași ținte. **4** (*fiz.*) *Jerbă nucleară* = fascicul de traiectorii ale particulelor provenite din dezintegrarea unui nucleu atomic în nenumărate fragmente, ca urmare a ciocnirii sale de o particulă cosmică cu energie foarte mare. **5** Ansamblu de fîntîni arteziene ale căror jeturi dau împreună imaginea unei jerbe. • pl. *-e.* /<fr. ***gerbe***.

jerbéră *s.f.* v. gerberă.

jerbíl *s.m.* (*zool.*) Mic rozător din regiunile de stepă ale Africii (*Gerbillus*). • pl. *-i.* /<fr. ***gerbille***.

jerboă *s.m.invar.* (*zool.*) Mamifer rozător, avînd labele picioarelor lungi, cu trei degete, care sare și sapă galerii. • /<engl. ***jerboa***; cf. ar. *djerbu.*

jerboa

jeregái *s.n.* v. jărăgai.

jerk [dʒerk] *s.n.* (*muz.*) Dans la modă prin 1965, derivat din twist. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • /<engl. ***jerk*** „smucitură".

jerpelí *vb. IV.* **1** *refl.* (*despre îmbrăcăminte, cărți etc.*) A se învechi, a se uza; a se rupe, a se zdrenți. **2** *tr.* (*compl. indică obiecte de îmbrăcăminte*) A purta rău; a degrada, a strica. • prez.ind. *-esc.* /etimol. nec.

jerpelíre *s.f.* Uzare, degradare, stricare. • pl. *-i.* /v. ***jerpeli***.

jerpelít, -ă *adj.* **1** (*despre obiecte de îmbrăcăminte, cărți etc.*) Învechit, uzat; degradat, zdrențuit. **2** (*despre oameni*) Zdrențăros, prost îmbrăcat. *M-a văzut probabil trist în fața vitrinei, jerpelit cum sînt, și l-o fi impresionat* (SAHIA). • pl. *-ți, -te.* /v. ***jerpeli***.

jerpelitúră *s.f.* (*fam.*) Haină jerpelită. • pl. *-i.* /***jerpeli*** + *-tură.*

jersé *s.n.* v. jerseu.

jerséu *s.n.* **1** Țesătură elastică de lînă, de bumbac, de mătase etc., din care se fac obiecte de îmbrăcăminte; tricot. **2** Obiect de îmbrăcăminte, tricotat sau împletit, din lînă, bumbac etc., de obicei cu mîneci lungi, care acoperă partea de sus a corpului; pulover. *Și-așa trăiesc împletind jersee* (CAM.). • pl. *-uri, -ee.* și *jersé s.n.* /<fr. ***jersey***; cf. nm. pr. *Jersey*, insulă în Marea Mînecii.

jértfă *s.f.* **1** (*în unele ritualuri religioase păgîne*) Ceea ce se aduce ca dar divinității (mai ales vietăți sacrificate pe altar); ofrandă adusă divinității. ◇ *Jertfă omenească* = *a*) om sacrificat pe altar; *b*) ext. om sacrificat pentru un scop înalt. ◇ Expr. *A cădea jertfă* = a fi sacrificat; a muri. ◇ Fig. *Și spre jertfă aduc ție Ne-ncetatul meu suspin* (EMIN.). ◆ Fig. Victimă. *Ca tigrul în pustiuri, o jertfă așteptînd, Și prada îi e gata...* (ALEX.). **2** (*pop.*) Dar care se dă la biserică. **3** Fig. Sacrificiu, privațiune, renunțare la ceva. **4** (*pop.*) Prisos, belșug (de bucate, vin etc.). • pl. *-e.* /<slav. ***жрьтва*** <***жьрѫ***.

jertfélnic *s.n.* (*înv.*) **1** (*în relig. păgîne*) Loc destinat aducerii jertfelor. **2** (*bis.*) Masă din altar pe care se pregătesc Sfintele Daruri. • pl. *-ce.* /<slav. ***жрьтвьникъ*** <***жрьтва***.

jertfí *vb. IV.* **1** *tr.* (*în unele ritualuri religioase păgîne*) A aduce (o) jertfă. **2** *tr., refl.* Fig. A renunța sau a face să renunțe la ceva; a (se) sacrifica. *Balanța comercială arată că-n fiece an România jertfește milioane pe altarul civilizației străine* (EMIN.). ◇ Expr. *A-și jertfi sîngele* (*pentru cineva* sau *ceva*) v. sînge. **3** *tr.* (*înv., reg.*) A omorî. • prez.ind. *-esc.* /***jértfă*** + *-i.*

jertfíre *s.f.* **1** Aducere a unei jertfe. **2** Fig. Sacrificare, renunțare la ceva. **3** (*înv., reg.*) Omorîre. • pl. *-i.* /v. ***jertfi***.

jertfit[1] *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *jertfi.* • /v. ***jertfi***.

jertfit[2]**, -ă** *adj.* **1** Adus drept jertfă. **2** Fig. Sacrificat. **3** (*înv., reg.*) Omorît. • pl. *-ți, -te.* /v. ***jertfi***.

jeruí *vb. IV.* v. jărui.

jet[1] *s.n.* Curent de lichid sau de gaz care țîșnește cu presiune printr-un orificiu sau printr-un ajutaj. • pl. *-uri.* /<fr., engl. ***jet***.

jet[2] [dʒet] *s.n.* Avion cu reacție (pentru transport de pasageri). • pl. *-uri.* /<engl. ***jet*** *[plane]*.

jetábil, -ă *adj.* Care se aruncă după folosire. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***jetable***.

jetăj *s.n.* (*med. vet.*) Secreție care se scurge din nasul animalelor bolnave de rinită, de morvă etc. ◆ Analog. (*med.*) Orice scurgere nazală la om. • pl. *-e.* /<fr. ***jetage***.

jeté *s.n.* **1** (*cor.*) Săritură executată de pe un picior pe altul fără a deplasa corpul. **2** (*muz.*) Aruncare controlată, studiată, a arcușului pe coardă pentru obținerea unui grup de sunete scurte, egale, cu aceeași trăsătură. • /<fr. ***jeté***.

jetélă *s.f.* Dig care se construiește la intrarea într-un port maritim sau la gura unui fluviu care se varsă într-o mare fără maree, pentru a evita colmatarea sau

pentru a uşura transportul aluviunilor. • pl. *-e.* /cf. fr. *jetée.*

jetéu *s.n.* Ochi de tricotaj, obţinut prin înfăşurarea firului o singură dată pe andrea, aducîndu-l din faţă spre spate. • pl. *-uri.* /<fr. ***jeté.***

jetfoil ['ʤetfoil] *s.n.* (*nav.*) Navă propulsată de către reactoare, care are aripi portante. • /<engl. ***jetfoil.***

jetón *s.n.* **1** Mică piesă de metal, de fildeş etc. care serveşte pentru a marca şi a calcula la unele jocuri de noroc; fisă. <> *Jeton de prezenţă = a)* fisă care dovedeşte prezenţa unui membru al consiliului de administraţie la o şedinţă; ext. sumă plătită pentru această participare. *Sînt alţi contribuabili, mai favorizaţi de soartă, cari nu numai sînt păsuiţi, dară cărora li se distribuie diurne, pensiuni, lefuri, jetoane de prezenţă şi neprezenţă* (EMIN.); *b)* placă de metal care se aşază la tabloul de pontaj de la poarta unei întreprinderi. **2** Piesă mică din carton, lemn sau plastic, pe care sînt desenate imagini diferite, utilizată în jocurile didactice de cunoaştere a mediului înconjurător, de dezvoltare a vorbirii etc. • pl. *-oane.* /<fr. ***jeton.***

jeţ *s.n.* v. jilţ.

jgheab *s.n.* **1** Conductă sau canal deschis în partea superioară, făcute în piatră, într-un trunchi de copac etc., care permit (prin înclinare) scurgerea unui lichid sau a unui material pulverulent. ◆ Adăpătoare pentru vite. *[Calul] băgă capul în jgheab şi bău* (PRED.). ◆ Streaşină, uluc; scoc. **2** Crestătură, scobitură, adîncitură. *Trecui din stînga la dreapta tamponul, luai guma de şters din jgheabul de sticlă şi o pusei pe o bucată de hîrtie, pe masă* (ARGH.). **3** Făgaş, rîpă făcută la munte de şiroaie. ◆ Ext. Vale. **4** Şănţuleţ, canal mic care serveşte la udatul semănăturilor (în grădinile de zarzavat); rigolă. **5** Scocul morii. • pl. *-uri.* /<slav. **жлѣбъ.**

jgheuleţ *s.n.* Dim. al lui *jgheab.* • pl. *-e.* /***jgheab*** + *-uleţ.*

jián, -ă *s.m., s.f.* **1** Locuitor din regiunea Jiului; persoană originară din zona Jiului. **2** *art.* Dans popular românesc, cu ritm binar şi cu mişcare vioaie, răspîndit în jurul Sibiului şi în N Olteniei; jieneasca, jianca. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • sil. *ji-an.* pl. *-ieni, -iene.* /nm. pr. (rîu în România) ***Jiu*** + *-an.*

jiáncă *s.f.* **1** Locuitoare din regiunea Jiului; femeie originară din zona Jiului. **2** *art.* Jiana. • sil. *ji-an-.* pl. *-ience.* /***jian*** + *-că.*

jiăo *s.m.* Monedă divizionară în R. P. Chineză, valorînd a zecea parte dintr-un yuan. • şi *chiáo, tsyáo s.m.* /<germ. ***Jiao*** <cuv. chinez.

jiclór *s.n.* (*tehn.*) Parte a carburatorului, de forma unui dop, cu un orificiu care dozează debitul de combustibil necesar formării amestecului carburant la motoarele cu ardere internă. • pronunţ. şi *giglór.* pl. *-oare.* /<fr. ***gicleur.***

jicní *vb. IV.* v. jigni.

jicnicér *s.m.* v. jitnicer.

jid *s.m.* (*reg.*) Evreu. • pl. *jizi.* /<pol. ***żyd.***

jidán *s.m.* (*pop.*) Evreu. *Dacă un grec sau un jidan nu-şi poate plăti datoriile dă faliment şi s-a încheiat* (EMIN.). • pl. *-i.* /***jid*** + *-an.*

jidáncă *s.f.* (*pop.*) Evreică. • pl. *-ce.* şi *jidáucă s.f.* /***jidan*** + *-că.*

jidáucă *s.f.* v. jidancă.

jidăncúţă *s.f.* **1** (*pop.*) Dim. al lui *jidancă*; evreică tînără. **2** Numele unui joc cu lăutari. • pl. *-e.* /***jidancă*** + *-uţă.*

jidănésc, -eăscă *adj.* (*pop.*) Evreiesc. • pl. *-eşti.* /***jidan*** + *-esc.*

jidănéşte *adv.* **1** În felul evreilor. **2** În limba evreilor. • /***jidan*** + *-eşte.*

jidăníme *s.f.* (*pop.*) Evreime. • /***jidan*** + *-ime.*

jídov *s.m.* (*pop.*) **1** Evreu. **2** Uriaş. ◆ Ext. (*reg.*) Om foarte voinic. **3** Om foarte bogat. • pl. *-i.* acc. şi *jidóv.* /<slav. **жидовьнъ, жидовъ.**

jidovésc, -eăscă *adj.* (*pop.*) Evreiesc. • pl. *-eşti.* /***jidov*** + *-esc.*

jidoví *vb. IV. refl.* (*pop.*) A se converti la iudaism. • prez.ind. *-esc.* /***jidov*** + *-i.*

jidovíe *s.f.* (*înv.*) Mozaism. • g.-d. *-iei.* /***jidov*** + *-ie.*

jidovíme *s.f.* (*pop.*) Evreime. • /***jidov*** + *-ime.*

jidovínă *s.f.* (*reg.*) **1** Drum între două dealuri. **2** Surpătură în malul unei ape. **3** Rîpă abruptă. • pl. *-e.* /***jidov*** + *-ină.*

jidovít, -ă *adj.* (*pop.*) **1** Convertit la iudaism. **2** Cu mulţi evrei. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***jidovi.***

jidovíţă *s.f.* (*pop.*) Evreică. • pl. *-e.* /***jidov*** + *-iţă.*

jieneăsca *s.f. art.* Jiana. • sil. *ji-e-.* /***jian*** + *-ească.*

jig *s.n.* (*reg.*) **1** Jeg. **2** Jigăraie. **3** (*med. vet.*) Inflamare a amigdalelor la cal. • pl. *-uri.* /<srb. ***žig.***

jigălă *s.f.* (*înv., reg.*) **1** Ţeapă de fier înroşită în foc. **2** Cui întors la vîrf şi înfierbîntat, cu care se găuresc ciubucele sau se decorează diverse obiecte de lemn. • pl. *-e.* şi *juválă s.f.* /<ucr. ***жигало.***

jigănie *s.f.* (*pop.*) **1** Insectă parazită. **2** Animal sălbatic; jivină, lighioană. ◆ Ext. Animal domestic (care provoacă dezgust). • pl. *-ănii.* g.-d. *-iei.* /***jivină*** + ***gînganie***, prin contaminare.

jigăráie *s.f.* (*pop.*) **1** Boală a animalelor care constă în inflamarea faringelui. **2** Cîine slab, prăpădit; ext. (*deprec.*) cîine (rău); jigodie. ◆ Ext. Haită de cîini slabi şi prăpădiţi. • pl. *-ăi.* /cf. magh. *zsigora* „boală de cîine", bg. *жеар.*

jigăreálă *s.f.* (*pop.; fam.*) **1** Slăbiciune fizică, lipsă de vlagă. ◆ Stare de neîngrijire, de murdărie. **2** Fig. Stare de degradare, de dărăpănare. • pl. *-eli.* /***jigări*** + *-eală.*

jigárí *vb. IV. refl.* (*pop.; fam.*) **1** A-şi pierde vlaga; a slăbi (din cauza unei boli sau a lipsei de hrană). **2** Fig. A se învechi; a se degrada, a se strica. • prez.ind. *-esc.* /de la ***jigărit***, prin derivare regresivă.

jigărít, -ă *adj.* (*pop.; fam.*) **1** Lipsit de vlagă; slab, sfrijit. ◆ Neîngrijit, murdar. **2** Fig. Cu aspect urît; învechit; degradat. • pl. *-ţi, -te.* /cf. magh. *szigár.*

jígger *s.n.* v. jigher.

jigher ['ʤigər] *s.n.* **1** (*ind.text.*) Maşină pentru vopsit pînza. **2** (*electrotehn.*) Transformator pentru cuplarea circuitelor radioelectrice. ◦ scris şi *jigger.* pl. *-uri, -e.* /<engl. ***jigger.***

jighiúţă *s.f.* (*reg.*) Jurubiţă de treizeci de fire. • sil. *-ghi-u-.* pl. *-e.* /cf. *jirebie*[1].

jíglă *s.f.* (*reg.*) Stinghie care se află la jug între gîtul animalului şi cuiul care intră prin jug şi protap. • pl. *-e.* /<bg. ***жегла.***

jigneá *s.f.* (*reg.*) Vatră de piatră pe care lucrează fierarul sau potcovarul. • pl. *-ele.* /cf. srb. *vignja* „coşul fierarului".

jigní *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică oameni, colectivităţi umane etc.*) A atinge în onoarea sau în demnitatea sa; a ofensa, a insulta. *Teama de a nu jigni pe Elena îl împiedică de a-i cere ei lămurirea acestei schimbări* (BRĂT.). <> (*fam., glum.*) *Jigneşte-mă cu nişte bani.* **2** *tr.* (*înv.*) A aduce un prejudiciu, a cauza o pagubă. **3** *tr.* (*înv.*) A lovi. **4** *refl.* (*reg.; despre alimente*) A căpăta un gust rău; a se strica. • prez.ind. *-esc.* şi (*pop.*) *jicní vb. IV.* /<srb. ***žignuti*** „a înţepa, a împunge", bg. ***жигна*** „a arde, a frige".

jignicér *s.m.* v. jitnicer.

jignire *s.f.* **1** Ofensă, insultă. *[Ziarele capitalei] au grăbit a da expresiune simţimîntului de jignire pe care ştirea aceasta l-a produs în ţară* (EMIN.). ◆ Concr. Vorbă, faptă care jigneşte. *Cuvintele lui reprezintă o jignire la adresa naţiunii.* **2** (*înv.*) Lovire. **3** (*reg.*) Stricare a alimentelor. • pl. *-i.* /v. ***jigni.***

jignít, -ă *adj.* **1** Care a suferit o jignire; ofensat, insultat. *Nu e poveste, domnule, întîmpină Duţu, jignit* (SLAV.). **2** (*înv.*) Lovit. **3** (*reg.; despre alimente*) Care s-a stricat. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***jigni.***

jignitór, -oáre *adj.* Care jigneşte; ofensator. • pl. *-ori, -oare.* /***jigni*** + *-tor.*

jigódie *s.f.* **1** (*med. vet.*) Boală infecţioasă, de natură virotică, a cîinilor tineri, care se manifestă prin tulburări generale, prin atrofia muşchilor etc. şi care de obicei este mortală. *Mînă, preoteasă, dă zor..., pîrjolul se apropie şi tu tremuri ca un căţel bolnav de jigodie* (DELAVR.). **2** Cîine slab, prăpădit; ext. (*deprec.*) cîine (rău); javră, (*pop.*) potaie, jigăraie, (*reg.*) cotarlă. ◆ Ext. Animal, lighioană. **3** Fig. Om de nimic; lichea, secătură. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /cf. magh. *zsigora.*

jigodiós, -oásă *adj.* (*med.vet.; despre cîini*) Bolnav de jigodie. • sil. *-di-os.* pl. *-oşi, -oase.* /***jigodie*** + *-os.*

jigóu *s.n.* **1** (*anat.*) Regiune a coapsei, gambei şi fesei unor animale, împreună cu muşchii din această regiune. **2** Friptură preparată din pulpă de berbec. • pl. *-uri.* /<fr. ***gigot.***

jihád *s.n.* (*în relig. musulmană*) Războiul sfînt împotriva necredincioşilor. • /<engl. ***jihad***, fr. ***djihad.***

jíjie *s.f.* Expr. (*reg.*) *A curge jijie* = a curge din abundenţă. • /de la nm. pr. ***Jijia***, rîu în România.

jílav, -ă *adj.* **1** (*despre obiecte, corpuri etc.*) Care este pătruns de umezeală; umed. *Lemnele erau jilave, iască n-aveau să scapere, iar la casele din apropiere nu vedeau nici fum* (POP.). ◆ (*despre ziduri, pereţi etc.*) Pătruns de igrasie. **2** (*despre terenuri de construcţie*) Plin de umezeală. **3** (*reg.*) Care nu se poate frînge; neelastic. • acc. şi *jiláv.* pl. *-i, -e.* /<bg. ***жилав*** „lipicios, cleios".

jilăveálă *s.f.* (*pop.*) Umezeală. ◆ Igrasie. • pl. *-eli.* /***jilavi*** + *-eală.*

jilăvéte *s.m.* (*reg.*) **1** Ciomag; retevei. **2** Prăjină lungă. • pl. *-ţi.* /etimol. nec.

jilăví *vb. IV. tr., refl.* A (se) umezi. • prez.ind. *-esc.* /***jilav*** + *-i.*

jilăvíre *s.f.* Umezire. • pl. *-i.* /v ***jilăvi.***

jilăvít, -ă *adj.* (*despre obiecte, corpuri etc.*) Umezit. ◆ (*despre ziduri, pereţi etc.*) Care are igrasie. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***jilăvi.***

jilétcă *s.f.* Piesă de îmbrăcăminte fără mîneci, purtată peste cămaşă; vestă. *Era îmbrăcat într-un surtuc de postav albastru-deschis, cu talie lungă, pantaloni negri şi jiletcă de catifea neagră* (EMIN.). • pl. *-ci.* /<rus. ***жилетка.***

jilíp *s.n.* (*reg.*) **1** Construcţie în formă de jgheab, făcută din pămînt, din bîrne, din beton etc. pe versantele cu pante ale munţilor şi dealurilor, folosită pentru scoaterea, prin alunecare, a buştenilor tăiaţi din pădure. **2** Construcţie din bîrne şi scînduri, pe care se varsă apa pe roata morii. • pl. *-uri.* /<magh. ***zsilip*** „stăvilar".

jilţ *s.n.* **1** Scaun înalt, cu spetează şi braţe; fotoliu. *Priviţi-l cum stă mîndru şi alb pe naltu-i jeţ! El îmflă răsuflarea vulcanului măreţ* (EMIN.). ◆ Spec. Tron. **2** (*reg.*) Băncuţă cu spătar (care se pune în căruţă). **3** (*reg.*) Loc pe cuptor unde se poate dormi. • pl. *-uri.* şi (*pop.*) *jeţ,* (*înv., reg.*) *jelţ s.n.* /<germ. ***Sitz,*** săs. ***Sätz.***

jimb, -ă *adj.* (*pop.*) **1** (*despre lucruri*) Care este strîmb. **2** (*despre oameni*) Care are gură strîmbă. • pl. *-i, -e.* /etimol. nec.

jimbá *vb. I.* **1** *tr., refl.* (*pop.*) A (se) strîmba, a (se) curba. **2** *tr., refl.* (*pop.*) A-şi strîmba gura; a (se) rînji, a (se) schimonosi. **3** *refl.* Ext. (*pop.; despre suprafaţa unei ape*) A se încreţi; a se tulbura. **4** *intr.* Fig. (*fam.; despre oameni*) A zîmbi mereu. • prez.ind. *-ez.* /***jimb*** + *-a.*

jimbát, -ă *adj.* **1** (*pop.; despre lucruri*) Strîmb, curbat. **2** (*pop.; despre oameni*) Care are gura strîmbă. **3** (*despre gură*) Cu buzele îndepărtate una de alta (din cauza unui defect de conformaţie), lăsînd să se vadă mereu dinţii. **4** Fig. (*fam.; despre oameni*) Care zîmbeşte mereu. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***jimba.***

jimbătúră *s.f.* **1** Curbare, deformare. **2** Defect de conformaţie a gurii, care constă în ţinerea buzelor depărtate; schimonosire. **3** Ext. Colect. (*pop.*) Încreţituri la suprafaţa unei ape. • pl. *-i.* /***jimba*** + *-ătură.*

jimblár *s.m.* (*înv.*) **1** Brutar. **2** Vînzător de jimble. • pl. *-i.* /***jimblă*** + *-ar.*

jímblă *s.f.* (*înv.*) Pîine, franzelă. • pl. *-e.* /<magh. ***zsemlye***, pol. ***żemla***, săs. ***Zamal.***

jimblăreásă *s.f.* (*înv.*) **1** Brutăreasă. **2** Vînzătoare de jimble. • pl. *-ese.* /***jimblar*** + *-easă.*

jimblăríe *s.f.* (*înv.*) **1** Brutărie. **2** Magazin de pîine. **3** Meserie a jimblarului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***jimblar*** + *-ie.*

jimblăríţă *s.f.* (*înv.*) **1** Brutăreasă. **2** Vînzătoare de jimble. • pl. *-e.* /***jimblar*** + *-iţă.*

jimblúţă *s.f.* (*înv.*) Dim. al lui *jimblă.* • pl. *-e.* /***jimblă*** + *-uţă.*

jind *s.n.* Dorinţă intensă, poftă de ceva (greu de obţinut sau de ajuns). <> Loc.adv. *Cu jind* = cu ardoare, plin de dorinţă. *Atunci el îşi răsfiră părul pe spinare; iar ele se uitau cu jind la dînsul* (POP.). <> Expr. *A duce jind(ul) cuiva* (sau *a ceva, de ceva*) = *a)* a-i fi dor de cineva sau de ceva; *b)* a fi dornic de ceva; a simţi lipsa unui lucru. • /de la ***jindui***, prin derivare regresivă.

jinduí *vb. IV.* **1** *tr., intr.* A dori ceva în mod intens; a rîvni, a pofti. **2** *refl.* (*înv., reg.*) A regreta. • prez. ind. *-iesc.* /<slav. **жадовати.**

jinduiálă *s.f.* Jinduire. • pl. *-ieli.* /***jindui*** + *-eală.*

jinduíre *s.f.* Dorinţă intensă, poftă de ceva (greu de obţinut sau de ajuns); jinduială. • pl. *-i.* /v. ***jindui.***

jinduít, -ă *adj.* Care este dorit, rîvnit. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***jindui.***

jinduitór, -oăre *adj.* Care jinduieşte; rîvnitor, poftitor. • sil. *-du-i-.* pl. *-ori, -oare.* /***jindui*** + *-tor.*

jíntiță *s.f.* **1** Amestec de zer și de urdă care se depune pe fundul vasului cînd se prepară urda. **2** Zer fiert provenit de la scurgerea cașului, din care se prepară urda. **3** Mîncare ciobănească preparată din zer fiert și din urdă. • /<slav. **жатница** <**жать** „a presa, a stoarce".

jintuí *vb. IV. tr.* **1** A frămînta cașul pentru a-l stoarce de zer. **2** Fig. (*compl. indică oameni*) A stoarce de bani, de avere. **3** Fig. (*compl. indică oameni*) A bate. • prez. ind. *jíntui, -iesc.* /cf. *jintiță.*

jintuiálă *s.f.* **1** Jintuire. **2** Concr. Zer gras, stors din caș; zer rămas de la urdă; jintuit. • pl. *-ieli.* /***jintui*** *+ -eală.*

jintuíre *s.f.* Frămîntare a cașului pentru a-l stoarce de zer; jintuială, jintuit. • pl. *-i.* /v. ***jintui.***

jintuít[1] *s.n.* **1** Jintuire. **2** Concr. Zer gras, stors din caș; zer rămas de la urdă; jintuială. • /v. ***jintui.***

jintuít[2]**, -ă** *adj.* (*despre caș, brînză etc.*) Frămîntat și stors de zer. • pl. *-ți, -te.* /v. ***jintui.***

jip[1] *s.m.* (*reg.*) **1** Copac tînăr, înalt și subțire. *Focul îl făceau numai cu jipi care nu țin jarul* (AGÂR.). **2** Cocean de porumb. • pl. *-i.* /<magh. ***zsup.***

jip[2] *s.n.* v. jep[2].

jipán[1] *s.m.* (*reg.*) **1** (*bot.*) Stejar (*Quercus*). **2** (Epitet pentru un) om mare și puternic. • pl. *-i.* /***jip***[1] *+ -an.*

jipán[2] *s.n.* (*fam., glum.*) Jeep. • pl. *-e.* /***jeep*** *+ -an.*

jipát, -ă *adj.* v. jepat.

jir *s.n.* (*bot.*) Fruct al fagului, format dintr-o cupă ruginie, ghimpoasă, ale cărei semințe servesc ca hrană pentru porci și pentru extragerea unui ulei comestibil. *Merge să vadă turma dusă la jir* (SLAV.). ◇ Expr. (*pop.*) *A duce porcii la jir* = a sforăi (tare) în timpul somnului. *A mîna porcii la jir* v. porc. • /<bg. ***жир***, srb. ***žir*** „ghindă".

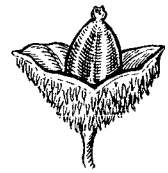

jir

jirăvíre *s.f.* (*pop.*) (Procedeu de) ornamentare a ceramicii, prin scurgerea culorilor de pe margini spre centru, cu ajutorul gaiței (3). • pl. *-i.* /etimol. nec.

jirbiúță[1] *s.f.* (*reg.*) Dim. al lui *jirebie*[1]. • sil. *-bi-u-.* pl. *-e.* /***jirebie***[1] *+ -uță.*

jirbiúță[2] *s.f.* (*reg.*) Dim. al lui *jirebie*[2]. • sil. *-bi-u-.* pl. *-e.* /***jirebie***[2] *+ -uță.*

jirébie[1] *s.f.* (*reg.*) **1** (*țes.*) Grup de treizeci de fire de tort, formînd o unitate de măsură la urzit, la depănat etc. **2** Fig. Femeie tînără, vioaie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<magh. ***zseréb.***

jirébie[2] *s.f.* (*reg.*) **1** Bucată, fîșie îngustă de pămînt. **2** Loc de arătură lung și îngust. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<ucr. ***жереб.***

jiríște *s.f.* **1** Pădure în care predomină fagul. **2** Loc (într-o pădure) cu mult jir. *Să ducă ei, pe patul de tufani, cerb trîntit din muchie de stîncă, ori mistreț doborît la jiriștea pădurilor?* (DELAVR.). • pl. *-i.* /***jir*** *+ -iște.*

jirlău *s.n.* (*reg.*) Torent, șiroi. • pl. *-laie.* /cf. *șirlău.*

jirovínă *s.f.* (*înv.*) **1** (Învoială prin care se acorda) dreptul de a duce porcii să mănînce jirul în pădure. **2** Taxă pentru acest drept. • pl. *-e.* /<srb. ***žirovina.***

jitár *s.m.* (*reg.*) Persoană angajată să păzească semănăturile. *Jitarii mai păzeau încă, dar oamenii știau că acum paza cea mai bună era la ei în șură* (AGÂR.). • pl. *-i.* /<bg. ***житар***, rus. ***житарь***, srb. ***žitar.***

jitárí *vb. IV. intr.* (*reg.*) A îndeplini funcția de jitar. • prez.ind. *-esc.* /***jitar*** *+ -i.*

jităríe *s.f.* (*reg.*) **1** Ocupație a jitarului. ◆ Plată cuvenită jitarului. **2** Locuință a jitarului (la marginea satului). *Am făcut hăisa pe după gardul jităriei* (ALECS.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***jitar*** *+ -ie.*

jitărí̦ță *s.f.* (*reg.*) Soția jitarului. • pl. *-e.* /***jitar*** *+ -iță.*

jítie *s.f* **1** (*reg.*) Poveste; anecdotă; snoavă. **2** (*înv.*) Boală cronică. ◆ Defect, cusur. **3** (*înv.*) Viață. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<slav. **житие.**

jitnicér *s.m.* (*în Ev. Med., în Mold.*) Dregător care avea grijă de magaziile cu grîne ale curții domnești. • pl. *-i.* și *jicnicér, jignicér s.m.* /***jitniță*** *+ -ar.*

jítniță *s.f.* (*înv., reg.*) Magazie pentru grîne; grînar, hambar. • pl. *-e.* /<slav. **житьница.**

jitter ['ʤitər] *adj.invar.* (*despre semnale*) Care este caracterizat prin incertitudinea frecvenței în timp. • /<engl. ***jitter.***

jitterbug ['ʤitər,bag] *s.m.* (*muz.*) **1** Nume dat unor amatori de jazz care se agită fără rost în timpul unei audiții. **2** Dans acrobatic rapid, agitat, dezlănțuit. **3** Dansator de jazz. • /<engl. ***jitterbug.***

jiu-jitsu [ʒju'ʒitsu] *s.n.* Gen de lupte în stil liber, originar din Japonia (unde este cunoscut de cca 2000 de ani), bazat pe agilitate și forță, în care sînt folosite procedee brutale de atac și de autoapărare, pînă la lovituri mortale și din care s-au dezvoltat judoul și aikidoul. • sil. *jiu-ji-țu.* /<fr. ***jiu-jitsu*** <cuv. japonez „gimnastică suplă".

jivéte *s.m.* **1** A șasea literă a alfabetului chirilic; sunet notat cu această literă. **2** Semn grafic pentru această hteră (*ж, Ж*). • /<slav. **живѣте.**

jivínă *s.f.* **1** Animal sălbatic; fiară, dihanie, lighioană, (*pop.*) jiganie, godină. *Vroiam să fiu singur și să-mi închipuiesc țările, cu munți, cu ape, cu soare, pe unde toate jivinele vorbesc* (DELAVR.). ◆ Gener. Vietate, ființă. ◇ *Joia tuturor jivinelor* v. joi. **2** (*reg.*) Pasăre de curte. • pl. *-e,* (*pop.*) *-i.* /<bg. ***живина.***

jivinúță *s.f.* Dim. al lui *jivină.* • pl. *-e.* /***jivină*** *+ -uță.*

jivráj *s.n.* Strat de gheață sau de chiciură care se depune la temperaturi joase pe avioane, în timpul zborului. • și *givráj s.n.* /<fr. ***givrage.***

jivrát, -ă *adj.* **1** (*despre sticlă, geamuri etc.*) Care are suprafața mată și neregulată. **2** Care este acoperit cu chiciură, cu promoroacă. • pl. *-ți, -te.* și *givrát, -ă adj.* /<fr. ***givré.***

jmălț *s.n.* v. smalț.

jmălțuí *vb. IV.* v. smălțui.

jmoc *s.n.* v. smoc.

jnap *interj.* Jap. • /onomat.

jnăpăí *vb. IV. tr.* (*reg.*) A bate cu bățul. • prez.ind. *jnăpăi.* /***jnap*** *+ -ăi.*

jneápăn *s.m.* (*bot.*) Arbust din familia pinaceelor, cu tulpinile ramificate, tîrîtoare și ascendente și cu frunzele aciculare, cîte două într-o teacă lungă de 3-6 cm, răspîndit în zona alpină și subalpină (*Pinus mugo*); (*reg.*) jep. *Din jnepenii culcați de vînturi se-nalță de pretutindeni stînci uriașe* (VLAH.). • pl. *jnepeni.* și *jnépen s.m.* /lat. ***iūnĭpērus, -i.***

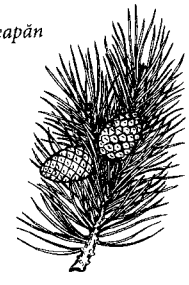

jneapăn

jnépen *s.m.* v. jneapăn.

jnepeníș *s.n.* Desiș de jnepeni; loc cu mulți jnepeni. • pl. *-uri.* /***jneapăn*** *+ -iș.*

joácă *s.f.* Joc, distracție (copilărească); ext. glumă. *Ieri dimineață, nu știu, ori că din joacă, ori de-al dracului ce e, îmi împunge o frumusețe de purcea drept în burtă* (BRĂT.). ◇ *Joacă de copil* = lucru foarte simplu. ◇ Loc.adv. *În joacă* = în glumă. ◇ Expr. *Joaca aduce tărbaca* = adeseori petrecerile se termină cu bătăi. • /de la ***juca***, prin derivare regresivă.

joágăr *s.n.* **1** Fierăstrău cu mai multe pînze drepte, verticale, care funcționează cu o mișcare alternativă, fiind acționat de forța unui curs de apă, prin intermediul unei roți. **2** Fierăstrău mare, avînd o pînză lungă cu dinți mari și două mînere, care este acționat de doi lucrători; (*reg.*) beschie. • pl. *-e.* /<săs. ***žager***; cf. germ. *Säger.*

joámpă *s.f.* (*reg.*) **1** Adîncitură plină cu apă nămoloasă. **2** Groapă într-un drum sau într-o apă. **3** Prăpastie. **4** Loc prăpăstios care se surpă. • pl. *-e.* /etimol nec.

joánghină *s.f.* v. janghină.

joántă *s.f.* **1** Legătură făcută la capetele șinelor de cale ferată pentru a asigura continuitatea căii de circulație. **2** Legătură între două bare de oțel dintr-o armătură a unui element de beton armat. **3** Legătură rigidă între două piese metalice sau de lemn alăturate. • pl. *-e.* /<fr., engl. ***joint.***

joárdă *s.f.* **1** (*pop.*) Nuia lungă, subțire și flexibilă; vargă, (*pop.*) jordie. *Ponici, asudat de fericire, mînuia de zor pe spinarea unor murgi scunzi, costelivi și deșălați, o joardă groasă de salcîm* (GALAN). ◇ Expr. *A măsura pe cineva cu joarda* = a bate pe cineva. ◆ Spec. Vărguță cu care se bat copiii. ◆ Spec. Nuia pentru bătutul covoarelor. **2** (*reg.; la pl.*) Bețe vîrîte între firele natrei la războiul de țesut. **3** (*reg.*) Prăjină lungă. **4** Fig. (*reg.; deprec.*) Fată înaltă și slabă. • pl. *-e.* /<magh. ***zsorda***; cf. slav. **жрьдь** „prăjină".

job [ʤob] *s.n.* **1** Slujbă, serviciu. *Își caută un job nou.* **2** Afacere cu caracter privat sau oficial. *Are un job împreună cu sora sa în domeniul construcțiilor.* **3** Lucrare plătită. **4** (*cib.*) Lucru în formare, alcătuind un tot și constituind una sau mai multe etape. • pl. *-uri.* /<engl. ***job.***

jobber ['ʤobər] *s.m.* (*com.*) Intermediar în comerțul internațional, în special cu materii prime, care face legătura între exportator și clientul importator. • pl. *-i.* /<engl. ***jobber.***

jobén *s.n.* Pălărie bărbătească, înaltă, tare, de formă cilindrică, de obicei de culoare neagră, purtată astăzi numai la ceremonii; cilindru. • pl. *-e, -uri.* /de la nm. pr. ***Jobin***, pălărier francez din București.

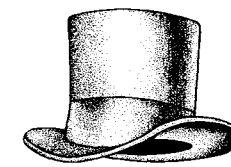

joben

jobenăt, -ă *adj.* Care poartă joben; cu joben. • pl. *-ți, -te.* /***joben*** *+ -at.*

joc *s.n.* **1** Activitate distractivă (la copii), constînd într-un anumit fel de dialoguri, în mici acțiuni desfășurate după anumite reguli, în imitarea sau simularea unor realități etc.; joacă, (*reg.*) jocot. *Să iscodim jocuri noi, poate ți s-a urît de cele vechi* (AGÂR.). ◇ *Joc de societate* = (*calc după fr. „jeu de société"*) activitate distractivă de grup, constînd în întrebări și răspunsuri (hazlii), în dezlegarea unor probleme amuzante, în găsirea (promptă) a unor cuvinte după anumite reguli, în mici acțiuni bazate pe scenarii prestabilite etc. *Joc de cuvinte* = glumă bazată pe asemănarea de sunete dintre două cuvinte cu înțeles diferit; calambur. *Dl M. cultiva cu destul succes soiul acel de spirit francez care se introdusese în societatea Iașilor și care consista într-a face jocuri de cuvinte* (ALECS.). *Joc de construcții* v. construcție. ◇ Expr. *A-și bate joc de cineva* (sau *de ceva*) = *a)* a lua în rîs; a trata superficial ceva sau pe cineva; *b)* a întreține raporturi sexuale prin înșelătorie sau (mai ales) cu forța. *Bătaie de joc* v. bătaie. **2** (*și joc de noroc*) Activitate specială cu sens recreativ sau cu scopul de a cîștiga bani, practicată cu ajutorul unor obiecte sau în cadrul unor sisteme organizate social, care se desfășoară după anumite reguli respectate de parteneri, cîștigul fiind determinat de hazard (și calcul); concr. partidă din această activitate, care este în curs. *Bacaraoa e un joc de noroc* (DELAVR.). *Mă hotărăsc să las și eu pe caporal, să facă așa cum i-o trăsni prin cap, ca la joc de noroc* (CA. PETR.). ◇ *Casă de joc* = loc, local în care se practică jocurile de noroc. *Joc austriac* v. austriac. *Carte de joc* v. carte. ◇ Expr. *A juca un joc mare* (sau *periculos*) ori *a-și pune capul* (sau *viața, situația*) *în joc* = a întreprinde o acțiune riscantă. *A descoperi* (sau *a pricepe*) *jocul cuiva* = a surprinde manevrele sau intențiile ascunse ale cuiva. *A face jocul cuiva* = a servi (conștient sau nu) interesele cuiva. *Au rămas pe drum, ca să-mi facă mie jocul, desigur, căci aveam nevoie de succese în fața nevesti-mi* (CA. PETR.). *A fi în joc* = a se afla într-o situație critică; a fi în primejdie. *Dacă ai intrat în joc, trebuie să joci!* = dacă te-ai angajat la ceva, dacă ai început o treabă, trebuie să o duci pînă la capăt. **3** Concr. Ansamblu de obiecte destinate practicării unei anumite activități recreative. *Joc de cuburi.* **4** Dans popular; spec. horă. *Cîntecele de joc sînt melodii înadins pentru dans* (ALECS.). ◇ Expr. *Nu zice hop, pînă a nu intra în joc* = nu te bucura înainte de a vedea sfîrșitul. *A intra în joc* v. intra. *A se prinde în joc* v. prinde. ◆ Melodie după care se execută acest dans. ◆ Ext. Petrecere populară la care se dansează. *Nici să nu te-mpodobești, Nici la joc să nu pornești* (EMIN.). **5** Fig. Mișcare rapidă, capricioasă a unor lucruri, imagini, fenomene etc.; tremur, vibrație. *În jocul slabei noastre lumini, pe pereții umezi și scofîlciți ai hrubei*

se-nșiră tot felul de vedenii urite (VLAH.). ◇ *Jocuri de lumină* = reflexe mobile produse de lumină pe suprafața lucioasă a unui obiect. *Jocuri de apă* = mișcări combinate și diferite ale apei care țîșnește din fîntîni arteziene. *Joc de artificii* v. artificiu. *Joc de fizionomie* v. fizionomie. **6** (*sport*) Formă de sport practicată între echipe, după reguli precise. ◆ Ext. Competiție sportivă de echipă. ◇ *Jocuri balcanice* v. balcanic. *Jocuri capitoline* v. capitolin. *Jocuri icariene* v. icarian. *Jocuri istmice* v. istmic. *Jocuri nemeice* v. nemeice. *Jocuri olimpice* v. olimpic. *Jocuri pitice* v. pitic. ◆ Mod particular (al unui sportiv, al unei echipe) de a juca, de a se comporta într-o întrecere sportivă. *Jocul echipei a fost sub așteptări.* ◇ *Joc de picioare* = fel de a se mișca specific boxerilor în ring. *Joc de intercepție* v. intercepție. **7** Interpretare a unui rol în teatru sau în film. *Despre piese avem puțin de zis, ele nu prezintă vrun mare interes dramatic, dar jocul actorilor a fost escelent* (EMIN.). ◇ *Joc de scenă* = totalitatea mișcărilor și atitudinilor unui actor în timpul interpretării unui rol. *Cantoneta, nimerită atît prin cuprinsul ei cît și prin jocul de scenă al d-lui Alexandrescu, a plăcut asemenea publicului* (EMIN.). **8** (*tehn.*) Deplasare relativ maximă (permisă sau nu) pe o direcție dată între două piese asamblate, considerată față de poziția de contact pe direcția respectivă. **9** Model simplificat și formal al unei situații, construit pentru a face posibilă analiza pe cale matematică a acestei situații. ◇ *Teoria jocurilor* = teorie matematică a situațiilor conflictuale, în care două sau mai multe părți au scopuri, tendințe contrare. **10** (*muz.*) *Joc de clopoței* = glockenspiel. **11** (*fin.*) *Joc de bursă* = speculare a valorilor cotate la bursă. • pl. *-uri.* /lat. ***iŏcus, -i***; cf. și fr. *jeu.*

jochéi *s.m.* v. jocheu.

jócher *s.m.* v. joker.

jochéu *s.m.* Călăreț specializat în conducerea cailor la probele de galop și de obstacole de pe hipodrom. • pl. *-i.* și *jochéi s.m.* /<fr., engl. ***jockey.***

jocheu

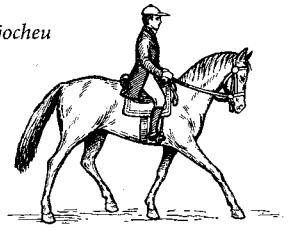

jócot *s.n.* (*reg.*) **1** Săritură. **2** Joc. • pl. *-e.* /***joc*** + *-ot.*

jocoterapíe *s.f.* (*psih.*) Metodă terapeutică ce utilizează jocurile în scopul resocializării bolnavilor mintali; ludoterapie. • g.-d. *iei.* /<fr. ***jocothérapie.***

jocșór *s.n.* v. jocușor.

joculár, -ă *adj.* Glumeț. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***iŏcŭlaris, -e.***

jocularitáte *s.f.* Caracter glumeț. • /<engl. ***jocularity.***

joculéț *s.n.* Dim. al lui *joc*; jocușor, (*reg.*) jocuț. • pl. *-e.* /***joc*** + *-uleț.*

jocușór *s.n.* Joculeț. • pl. *-oare.* și (*pop.*) *jocșór s.n.* /***joc*** + *-ușor.*

jocúț *s.n.* (*reg.*) Joculeț. • pl. *-e.* /***joc*** + *-uț.*

jódler *s.n.* v. iodler.

jófră *s.f.* Prăjitură de formă cilindrică, preparată din cremă de ciocolată și acoperită cu glazură. • pl. *-e.* /<fr. ***joffre***; cf. nm. pr. Joseph Jacques Césaire *Joffre*, mareșal francez.

jogging ['dʒogiŋ] *s.n.* (*sport*) Alergare ușoară practicată în scopul menținerii sănătății. • /<engl. ***jogging.***

joi *s.f.* Ziua a patra a săptămînii, care urmează după miercuri. *După domolirea acestei răscoale marele vizir ieșise cu alai din Constantinopol joi în 26 aprilie* (BĂLC.). ◇ (*în relig. creștină; nm. pr.*) *Joia Mare* (sau *a Patimilor*) = sărbătoare care se prăznuiește în ultima joi din postul Paștilor. *Joia verde* = (*la catolici*) prima zi de joi de după duminica Preasfintei Treimi (prima duminică după Rusalii), în care se celebrează, printr-o procesiune, solemnitatea Trupului și Sîngelui Domnului. (*înv., pop.*) *Joia furnicilor* (sau *a tuturor jivinelor*) = joia din Săptămîna albă. *Joia apelor* = joia din Săptămîna Mare de dinainte de Sf. Toader. ◇ Expr. *De joi pînă mai (de-)apoi* v. apoi. *Din joi în Paști* v. paște. ◆ (*adv.; în forma „joia”*) În cursul zilei de joi; în fiecare joi. • pl. *-joi.* /lat. *[dies] Jovis.*

joiánă[1] *s.f.* **1** *art.* Numele unui dans popular. ◆ Melodie după care se execută acest dans. **2** Varietate de viță-de-vie. • /cf. *jiană.*

joiánă[2] *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee, cu florile albe, ale cărei rădăcini conțin un suc galben-portocaliu (*Oenanthe silaifolia*). • pl. *-e.* /etimol. nec.

joimăríță *s.f.* **1** (*mit. pop.*) Ființă imaginară, ce patronează torsul și țesutul, putînd avea întruchipări diferite, în special de femeie masivă, monstruoasă, care umblă în noaptea de miercuri spre Joia Mare să pedepsească femeile care n-au terminat de tors și de țesut. *Aș considera exercițiul poetic ca o minunată himeră, mai mult pentru a slobozi din scorburile inimii poporul de joimărițe ori mumi ale pădurii* (E. BAR.). ◆ Fig. (*pop.*) Femeie foarte urîtă. **2** (*bis.*) Comemorare a joii în care a fost prins Iisus Hristos. **3** (*ornit.; reg.*) Bufniță (*Bubo bubo*). • pl. *-e.* și *șoimăríță s.f.* /***joi*** + ***mare*** + *-iță.*

joimír *s.m.* (*în Ev. Med.*) **1** Mercenar polonez în Moldova. **2** Călăreț moldovean în armata polonă. **3** (*la pl.*) Corp de oaste înființat de Grigore al II-lea Ghica, domnul Moldovei. • pl. *-i.* /<pol. ***żołnierz, żołnir***, ucr. ***жовнир.***

joint-venture ['dʒoint,ventʃər] *s.n.* Asociere a două sau mai multe firme cu scopul de a realiza un proiect specific și care se dizolvă odată cu încheierea acestuia. • /<engl. ***joint-venture.***

jójă *s.f.* **1** Indicator cu ajutorul căruia se verifică nivelul uleiului dintr-un recipient. **2** Scară gradată pentru măsurarea capacității unui rezervor. • pl. *-e.* /<fr. ***jauge.***

joker ['dʒokər] *s.m.* Cea mai mare carte sau piesă la unele jocuri de noroc, care poate înlocui orice carte sau piesă în jocul respectiv. • scris și *jocher.* pl. *-i.* /<engl. ***joker.***

joldunăr *s.m.* (*înv.*) Mercenar. • pl. *-i.* /<germ. ***Söldner***, magh. ***zsoldonár.***

jonathán *s.m., s.n.* v. ionatan.

joncacée *s.f.* (*bot.; la pl.*) Familie de plante monocotiledonate, anuale sau perene, cuprinzînd stuful și trestia; (*și la sg.*) plantă care face parte din această familie. • pl. *-cee.* /<fr. ***joncacées***; cf. lat. *iuncus, -i* „stuf”.

jóncă *s.f.* (*nav.*) Mică ambarcație rudimentară, de lemn, cu mai multe catarge și cu pînze, folosită la transport și pescuit în bazinul Oceanului Pacific, dintre Asia și Japonia. • pl. *jonci.* /<fr. ***jonque***<cuv. javanez.

joncă

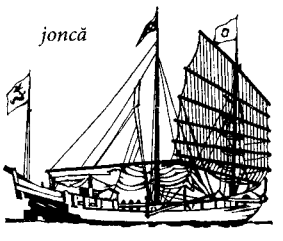

jonctív, -á *adj., s.n.* (*lingv.*) **1** *adj.* Care leagă fără a lăsa pauză; lipit. **2** *s.n.* Termen general folosit pentru denumirea cuvintelor care asigură legarea unităților sintactice și marcarea raporturilor sintactice; spec. conjuncție. • pl. *-i, -e.* /după fr. *jointif.*

jonctór *s.m.* Muncitor specializat în legarea cablurilor electrice. • pl. *-i.* /***jonc[țiune]*** + *-tor.*

jonctúră *s.f.* (*lingv.*) **1** Element fonetic care marchează o pauză. **2** Graniță între două silabe, morfeme, sintagme sau fraze. • pl. *-i.* /<fr. ***joncture.***

joncționá *vb. I. tr.* A face o joncțiune; a lega. • sil. *-ți-o-.* prez.ind. *-ez.* /***jonc[țiune]*** + *-ona.*

joncționál, -ă *adj.* Referitor la joncțiune, de joncțiune; realizat prin joncțiune. • sil. *-ți-o-.* pl. *-i, -e.* /***joncțiune*** + *-onal.*

joncționáre *s.f.* Faptul de *a joncționa.* • sil. *-ți-o-.* pl. *-ări.* /v. ***joncționa.***

joncțiúne *s.f.* **1** Legătură, unire, asamblare; junctură. ◆ Concr. Loc unde se face legătura, unirea unor elemente, a unor părți etc. ◆ (*milit.*) Loc unde se realizează legătura dintre flancurile dispozitivelor de luptă a două unități militare. **2** (*electr.*) Zonă de tranziție din masa unui semiconductor neomogen care prezintă rezistență diferită pentru cele două sensuri ale curentului electric, constituind elementul principal al diodelor semiconductoare, al tranzistoarelor etc. **3** (*gram.*) Mijloc de exprimare a raporturilor sintactice de coordonare sau de subordonare dintre elementele unei propoziții sau ale unei fraze cu ajutorul unor instrumente gramaticale sau al altor cuvinte cu funcție de relație. • pl. *-i.* și (*înv.*) *juncțiúne s.f.* /<fr. ***jonction***, lat. ***iunctĭo, -onis.***

jonglá *vb. I. intr.* **1** A arunca în aer și a prinde cu repeziciune și cu abilitate mai multe obiecte unul după altul. **2** Fig. (*adesea peior.; compl. indică cuvinte, idei, persoane etc.*) A utiliza cu abilitate și promptitudine. ◇ *Scriitorul jongla iscusit frazele.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***jongler.***

jonglér *s.m.* **1** Artist de circ sau de varietăți iscusit în arta de a jongla. **2** (*în Ev. Med.*) Cîntăreț (ambulant) care recita la curțile nobililor poezii cavalerești; menestrel. **3** Fig. Persoană care se folosește de diferite trucuri și abilități pentru a-și atinge scopurile. • pl. *-i.* /<fr. ***jongleur***; cf. lat. *iŏcŭlator, -oris* „om glumeț”.

jonglerésă *s.f.* (*în Ev. Med.*) Dansatoare și cîntăreață cu vocea sau la un instrument, de obicei la harpă. • pl. *-e.* /<fr. ***jonglereuse.***

jongleríe *s.f.* **1** Îndeletnicire a jonglerului; arta de a jongla. ◆ Concr. Figură, număr executat de un jongler. **2** Fig. (*adesea peior.*) Abilitate și promptitudine în folosirea cuvintelor, în expunerea ideilor etc. ◆ Mașinație, uneltire, intrigă. • pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* /<fr. ***jonglerie.***

jórdie *s.f.* (*pop.*) Joardă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*reg.*) *jărdie s.f.* /***joardă*** + *-ie.*

jordíță *s.f.* (*pop.*) Dim. al lui *joardă.* • pl. *-e.* /***joardă*** + *-iță.*

jos, joásă *adv., adj., s.n.* (*în opoz. cu „sus”*) **I** *adv.* **1** (*indică direcția mișcării unei ființe, a unui obiect etc. sau a unor părți ale acestora; adesea în legătură cu vb. „a cobori”*) (De la un punct de referință înalt) (în)spre un loc ori un punct (mai) puțin înalt, mai puțin ridicat sau mai apropiat de pămînt. *Cobora tot mai jos pe scări.* ◇ (*precedat sau urmat de determ. care precizează sensul*) *S-a dus jos, la subsol.* ◇ Loc.adv. *Pînă jos* = pînă în locul cel mai puțin înalt, raportat la punctul de plecare. *A coborît cu liftul pînă jos. În jos* = *a*) (și, *subst., în expr. în josul apei sau rîului*) în sensul cursului unei ape; la vale; *b*) (*în legătură cu poziția unui punct de pe cursul unei ape*) în aval; *c*) (în)spre vale, (în)spre partea coborîtă a pantei; ext. (în)spre sud. *Eu o iau pe uliță în jos* (BLA.). *De jos în sus* v. sus. *De* (sau *din*) *sus în jos* v. sus. *De sus* (*și*) *pînă jos* v. sus. ◇ Expr. *A* (*se*) *da jos* = a (se) coborî. *A lăsa ochii în jos* = a privi spre pămînt (rușinat, timid etc.). *A lăsa* (sau *a pune*) *buza* (*în jos*) v. buză. *A-i cădea cuiva inima jos* v. inimă. *A pune armele jos* v. pune. *A pune jos* (*pe cineva* sau *ceva*) v. pune. *A măsura pe cineva* (*cu privirea* ori *cu ochii*) *de sus pînă jos* (*și de jos pînă sus*) sau *a privi pe cineva de sus pînă jos* (ori *de jos în sus*), *a arunca o privire repede de sus în jos și de jos în sus asupra cuiva, a se uita la cineva de sus în jos* v. sus. **2** (*indică plasarea în spațiu; de obicei în corelație cu „sus”*) Într-un loc, într-un punct situat într-o parte mai coborîtă sau în partea inferioară în raport cu alt loc, cu alt punct luat ca referință; la nivelul pămîntului sau al locului pe care merge cineva. *Sus - nemărginire-albastră, jos e mărginitul verde* (VLAH.). ◇ (*precedat sau urmat de determ. care precizează sensul*) *Plouase jos, la șes.* ◇ Loc.adj. *De* (sau, *pop., din*) *jos* = *a*) (*despre părți ale obiectelor sau ale corpului ființelor*) care se află în partea inferioară. *Își mușcă buza de jos*; *b*) (*despre porțiuni de teren, regiuni geografice, părți ale unor țări, ale unor localități etc.*) care se află într-un loc mai puțin înalt; ext. care se află înspre sud. *În părțile de jos a plouat tare.* Δ (*după nm. pr., servește la formarea unor toponime*) *[Bulgaria și Serbia] pînă p-atunci numite Mesia de Jos și Mesia de Sus* (GEN.). *Vornic de Țara de Jos* v. vornic; *c*) (*despre oameni*) care locuiește în partea mai puțin ridicată sau de sud a unei regiuni geografice, a unei localități etc. *M-a trimes doamna de sus la a de jos, Să-i cer o oală de lapte gros* (POP.); *d*) (*despre etaje, camere etc.*) care se află în partea inferioară a unei construcții. *O scară duce la încăperile de jos. De* (*pe*) *jos* = care se află pe pămînt sau pe duşumea. ◇ Loc.adv. *De jos* = de pe un loc situat într-o parte mai puțin ridicată sau din partea inferioară a unui loc; de dedesubt. *A luat cărțile de jos, de pe ultimul raft al bibliotecii. Pe jos* = *a*) (*ca determ. al unor vb. de mișcare, indică modalitatea de efectuare a mișcării*) cu piciorul. *Mustafa-Pașa, pierzînd calul, o luă pe jos la fugă* (BĂLC.). Δ Expr.

Nici călare, nici pe jos v. călare. *A o porni pe jos* v. porni; *b)* pe pământ. *Ei şi?! întrebă altul, care sta pe jos, lungit* (DELAVR.). ◇ *Mai* (sau *din*) *jos* (*de...*) = *a)* loc.adv., prep. (cam) pe la un punct sau un loc (mai) puţin ridicat, (mai) puţin înalt (decît...); (mai) pe la sud (de...). *Mai jos de Roman, e satul Hîrleşti; b)* loc.prep. deasupra. *Şi-a rupt mîna mai jos de cot.* ◇ Loc.prep. (*subst.*) *În* (sau *din*) *josul...* = în (sau din) partea inferioară a unui loc, a unui obiect etc. *Ieşi din josul scării* (D. ZAMF.). ◇ Expr. *A sta jos* = a se aşeza. *A lăsa jos* = a lăsa din mînă, punînd în altă parte. *Cu faţa în jos* = (culcat) pe burtă. *Înfricoşat, împăratul se luptă ce se luptă cu namila de diamant, iar la urma urmei căzu cu faţa în jos, podidindu-l un plîns de foc* (DELAVR.). *Cu capul în jos* = *a)* cu capul plecat; *b)* atîrnat sau spînzurat de picioare; *c)* fig. pe dos, alandala, anapoda. *A întoarce casa cu susu-n jos* v. întoarce. *Cu nasul în jos* v. nas. *Stai* (sau *staţi*) *jos!* v. sta. *A fi* (sau *a se scula*) *cu susul în jos* v. sus. ◆ Ext. În camera (sau în camerele) din partea inferioară a unei clădiri. *Te duci la etaj şi vii jos cînd te chem eu.* **3** Fig. (*pop.*) În iad. *Pentru păcatele lui, se va duce jos, în locul cel de veşnică pedeapsă.* **4** Fig. Într-o situaţie inferioară cantitativ sau calitativ. ◆ În stare de decădere morală, materială sau socială. *Situaţia era aceasta: sus, o elită socială care nu cetea decît franţuzeşte, Jos, un popor care nu cetea nimic* (PER.). ◇ Loc.adj. *De jos* = (*despre oameni, păturile sociale etc.*) care face parte din mulţimea oamenilor de rînd; din popor. ◇ Expr. *Muncă de jos* = muncă brută, de mică responsabilitate, la care este trimis cineva care a fost retrogradat dintr-o funcţie de răspundere. **5** (*cu val. de interj.*) Exprimă o comandă de aşezare a cuiva ori a ceva sau ostilitatea, dezaprobarea etc. faţă de cineva sau de ceva. *Jos comuniştii!* ◇ Expr. *Jos pălăria!* v. pălărie. **II** *adj.* **1** (*despre terenuri*) Care se află în vale; care are altitudine mică. *Un loc jos.* ◆ Ext. Apos, mocirlos. **2** (*despre construcţii, obiecte etc.*) Care este puţin ridicat de la pământ; care este scund. *Coliba aceea era tare joasă* (POP.). **3** Care este, se află în partea dinspre pământ. **4** (*despre frunte*) Îngust. **5** (*despre voce, sunete muzicale etc.*) Care are o tonalitate coborîtă; grav, gros, profund. ◇ (*adv.*) *El cîntă jos.* **6** (*fig.; despre temperatură, presiune etc.*) Scăzut, mic, coborît. **7** (*fig.; despre frecvenţă*) Cu un număr mic de perioade pe unitatea de timp. **III** *s.n.* Teren, loc, parte sau porţiune mai puţin ridicate, mai puţin înalte. *Şi susul tot cu josul sînt una şi fac şes!* (COŞB.). • pl. *joşi*, *-oase*. /lat. ***deo*[*r*]*sum***.

joseán, -ă *s.m., s.f.* (*înv., reg.*) **1** Persoană care locuieşte în partea de jos a unui ţinut, a unui sat etc. **2** Locuitor al Moldovei de sud. **3** Fig. Om de condiţie socială modestă. • pl. *-eni*, *-ene*. /***jos*** + *-ean*.

jósnic, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care este lipsit de demnitate; mîrşav, abject, infam, meschin. ◆ Ext. (*despre manifestări, acţiuni etc. ale oamenilor*) Care trădează mîrşăvie, ticăloşie. *Spuse vorba josnică dinadins ca să-i mînjească, să-i înjosească pe toţi* (DUMITRIU). • pl. *-ci*, *-ce*. /***jos*** + *-nic*.

josnicíe *s.f.* **1** Mîrşăvie, ticăloşie. **2** Concr. Faptă josnică. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***josnic*** + *-ie*.

jotă ['hotə] *s.f.* Dans popular spaniol, în măsură ternară şi cu mişcare foarte vie, care se dansează cu acompaniament de chitară, castaniete, trianglu sau tamburină. ◆ Melodie după care se execută acest dans. ◇ *Jotă aragoneză* v. aragonez. • pl. *-e*. /<sp. ***jota***.

jotnián, -ă *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Epoca superioară a algonkianului din regiunea baltică. **2** *adj.* Care aparţine jotnianului, specific jotnianului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din jotnian. • sil. *-ni-an*. pl. *-ieni*, *-iene*. /<germ. ***Jotnian***.

joule [ʒul] *s.m.* (*fiz.*) Unitate de măsură a energiei, egală cu lucrul mecanic efectuat de forţa de un newton cînd punctul ei de aplicaţie se deplasează cu un metru în direcţia şi în sensul forţei (*J*). • pl. *-i*. /<fr., engl. ***joule***; cf. nm. pr. James Prescott *Joule*, fizician englez.

joviál, -ă *adj.* (*despre oameni*) **1** Bine dispus, vesel, voios. **2** Glumeţ. **3** Comunicativ. • sil. *-vi-al*. pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***jovial***, lat. ***iovialis***, ***-e*** „născut sub influenţa lui Iupiter".

jovialitáte *s.f* Însuşirea de a fi jovial; veselie, voioşie, bună dispoziţie. • sil. *-vi-a-*. /<fr. ***jovialité***.

joycian, -ă [ʤoisi'an] *adj.* (*lit.*) **1** Care aparţine lui Joyce sau operei lui, care se referă la Joyce sau la opera lui. **2** În maniera lui Joyce. • pl. *-ieni*, *-iene*. /nm. pr. (scriitor irlandez) James ***Joyce*** + *-ian*.

jubártă *s.f.* (*zool.*) Cetaceu din mările arctice. • pl. *-e*. /<fr. ***jubarte***.

jubéu *s.n.* (*arhit.*) Tribună transversală, în formă de galerie, care se înalţă între naos şi cor, în unele catedrale gotice. • /<fr. ***jubé***.

jubifórm, -á *adj.* (*bot.; despre inflorescenţe*) În formă de coamă; comat. • pl. *-i*, *-e*. /<lat. ***iubiformis***, ***-e*** <*iŭba*, *-ae* „coamă".

jubilá *vb. I. intr.* A simţi (şi a exterioriza) o mare satisfacţie; a se bucura din plin de ceva; a triumfa. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***jubiler***, lat. ***jubilare***.

jubilánt, -ă *adj.* Care jubilează. • pl. *-ţi*, *-te*. /<fr. ***jubilant***.

jubiláre *s.f.* Satisfacţie însoţită de veselie mare; jubilaţie. • pl. *-ări*. /v. ***jubila***.

jubilatív, -ă *adj.* Care este triumfător, vesel; de jubileu; jubilatoriu. • pl. *-i*, *-e*. /de la ***jubila***.

jubilatóriu, -ie *adj.* Jubilativ. • pl. *-ii*. /***jubila*** + *-toriu*.

jubilaţie *s.f.* Jubilare. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***jubilation***.

jubiléu *s.n.* **1** Sărbătoare în onoarea unei persoane care deţine de 50 de ani (sau de 25 de ani) o funcţie. ◆ Ext. Aniversare a 50 de ani. **2** Sărbătorire a unui anumit număr de ani de la producerea unui eveniment (important) sau la împlinirea unui număr de ani de activitate, de apariţie a unui periodic etc. **3** (*la vechii evrei*) Sărbătoare care avea loc o dată la fiecare 50 de ani, în care se iertau datoriile şi se eliberau sclavii. **4** (*la catolici*) Indulgenţă deplină şi universală pe care papa o acorda, la început, la fiecare 100 de ani, mai tîrziu o dată la 50 de ani, iar astăzi o acordă la 25 de ani credincioşilor pelerini la Roma sau autori ai unor fapte deosebite; an în care se acordă această indulgenţă. *Jubileu extraordinar* = jubileu proclamat în ocazii deosebite pentru Biserică. **5** Cîntec al populaţiei de culoare din SUA, caracterizat prin referiri la un viitor fericit, liber. • pl. *-ee*. /<fr. ***jubilé***, lat. [*annus*] ***jūbīlaeus***; cf. ebr. *yobel* „sunetul Cornului".

jubiliár, -ă *adj.* De jubileu, prilejuit de un jubileu. ◇ *An jubiliar* = an în care are loc un jubileu. • sil. *-li-ar*. pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***jubilaire***.

jucá *vb. I.* **1** *refl.* A-şi petrece timpul amuzîndu-se cu diferite jocuri sau jucării; a se distra. *Dar la început Lia nu-i prea avea grija soarelui, ci se juca cu prietenele sale* (AGÂR.). ◇ Expr. *A învăţa jucîndu-se* = a învăţa foarte uşor. (*fam.*) *Aşa nu mă mai joc* = nu mai sînt dispus să continuu în acest fel. *A se juca cu banii* v. ban. *A se juca de-a hamişliul* v. hămişliu. **2** *refl.* A lua în glumă, a nu lua în serios pe cineva sau ceva, a nu da importanţa cuvenită cuiva sau la ceva; a glumi. ◇ Expr. *A se juca cu focul* = *a)* a trata în mod uşuratic un lucru primejdios sau o problemă gravă; *b)* a se expune imprudent unei primejdii. *A se juca cu sănătatea* (sau *cu viaţa*) = a-şi neglija sănătatea; a se expune primejdiei. *Cine se joacă cu dracul dă şi peste tată-său* = o mică greşeală împinge spre una mai mare. *Nu te juca cu tichia chelului*, se spune cuiva care nu ia în serios un lucru grav. *A se juca cu dracul* v. drac. ◆ (*tr.*) A-şi bate joc de cineva; a hărţui, a şicana. ◇ Expr. *A juca o festă* (ori *festa*) (cuiva) = a face cuiva o farsă, a-l păcăli. *A-şi juca mendrele* (*cu cineva*) v. mendre. *A juca* (cuiva) *renghiul* (sau *un renghi*) v. renghi. *A se juca* (*cu cineva*) *ca pisica* (ori *mîţa*) *cu şoarecele* v. şoarece. **3** *intr.* A-şi petrece timpul cu jocuri de noroc sau de societate. *Şi doamnele, şi domnii jucau cu o plăcere nespusă* (DELAVR.). ◇ Expr. *Dacă ai intrat în joc, trebuie să joci!* v. joc. *A* (*se*) *juca cu mutul* v. mut. **4** *tr.* (*la jocuri de noroc*) A miza pe o carte, pe un număr etc. ◇ Expr. *A*(*-şi*) *juca ultima carte* v. carte. *A juca cartea cea mare* v. carte. *A juca pe* (sau *la*) *neve* v. neve. ◆ Fig. A-şi asuma un mare risc. ◇ Expr. *A juca la bursă* = a specula valori cotate la bursă. *A juca un joc mare* (sau *periculos*) v. joc. **5** *intr.* A participa ca jucător la o competiţie sportivă. **6** *tr.* A practica un joc sportiv. *El joacă fotbal.* ◇ Expr. *A juca ping-pong cu cineva* v. ping-pong. **7** *intr., tr.* (*pop.*) A dansa. *Şi sub umbrarele de cetini Norodu-ntreg juca şi bea* (EMIN.). ◇ Expr. *Joacă cum îi cîntă* v. cînta. *A juca drăgaica* v. drăgaică. *A juca „Isaia, dănţuieşte!"* v. isaia. *A juca tontoroiul* v. tontoroiul. *A juca* (*pe cineva*) *tontoroiul* sau *a face* (*pe cineva*) *să joace tontoroiul, a-i juca* (*cuiva*) *ţontoroiul* v. tontoroiul. *Joacă dracul pe ţurloaie* v. ţurloi. **8** *intr.* Fig. (*despre lucruri, imagini etc.*) A se mişca sau a da impresia că se mişcă repede şi capricios; a tremura, a vibra. ◇ Expr. *A-i juca* (cuiva) *ochii* (*în cap*), se spune despre un om şiret sau despre un om isteţ, cu privirea ageră, inteligentă. *Gura îi era croită pe rîs, ochii îi jucau mereu în cap* (SLAV.). (*fam.*) *Îi joacă paraua* (sau *banii*) = a nu duce lipsă de bani. (*pop.*) *A-i juca cuiva coliva în piept* = a fi pe moarte. *A-i juca cuiva şoarecii în călcîie* v. călcîi. ◆ (*tr.*) A mişca repede ceva. ◇ Expr. *A juca balonul* (sau *mingea*) = a lovi balonul cu mîna sau cu piciorul. **9** *intr.* A interpreta un rol într-o piesă sau într-un film. ◇ Expr. *A juca teatru* v. teatru. ◆ (*despre trupe de teatru*) A da o reprezentaţie. ◆ (*tr.*) A reprezenta o piesă, a prezenta un spectacol. *Piesa trebuie jucată în mişcări stinse, subtil afectate* (CĂL.). ◇ Expr. *A juca un rol* (*important*) = a avea însemnătate mare, a fi decisiv pentru cineva sau ceva. *Se joacă cu casa închisă* v. închis. *A juca păpuşile* v. păpuşă. **10** *tr.* (*compl. indică* oameni) A înşela. ◇ Expr. *A juca pe cineva în* (sau *pe*) *palmă* (sau *în ciur*) = a duce pe cineva după voia proprie. *A juca* (pe cineva) *pe sfoară* (sau *pe sîrmă*) = a înşela (pe cineva). *A juca* (*pe cineva*) *pe degete* v. deget. **11** *intr.* A nu sta bine fixat, a se mişca. *Inelul îmi joacă pe deget.* ◆ Spec. (*despre piesele unei maşini, ale unui angrenaj*) A se mişca uşor într-un spaţiu restrîns; a nu fi bine fixat. • prez.ind. *joc*. /lat. pop. ***iocare*** = ***iocari***.

jucábil, -ă *adj.* **1** Care este uşor de jucat. **2** Care se pretează reprezentării. • pl. *-i*, *-e*. /***juca*** + *-bil*.

jucáre *s.f.* Acţiunea de *a* (*se*) *juca* şi rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***juca***.

jucát[1] *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *juca*. • /v. ***juca***.

jucăt[2]**, -ă** *adj.* **1** Care a fost luat la joc; care a fost pus în joc. **2** (*despre meciuri*) Care a avut loc. • pl. *-ţi*, *-te*. /v. ***juca***.

jucăreá *s.f.* Jucărică. • pl. *-ele*. /***jucărie*** + *-ea*.

jucărícă *s.f* Dim. al lui *jucărie*; jucărea, jucărioară. • pl. *-ci*, *-rele*. /***jucărie*** + *-ică*.

jucăríe *s.f.* **1** Obiect cu care se joacă copiii. **2** Fig. Persoană sau lucru ajuns la discreţia cuiva sau de care cineva îşi bate joc; păpuşă, marionetă. ◇ Expr. *A strica jucăria cuiva* sau *a-i strica* (cuiva) *jucăria* = a dejuca planurile cuiva. **2** Fig. Lucru neînsemnat; fleac, bagatelă, nimic. *Ca norocul şi iubirea Să ne pară jucării* (EMIN.). • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***juca*** + *-ărie*.

jucăriоárá *s.f.* Jucărică. • pl. *-e*. /***jucărie*** + *-ioară*.

jucătór, -oáre *s.m., s.f.* **1** Persoană care practică un joc sportiv. **2** Persoană care practică un joc de societate, de noroc etc. *Jocul încetase deocamdată, jucătorii se răcorea plimbîndu-se prin curte* (SLAV.). **3** (*pop.*) Dansator. ◆ (*adj.*) Jucăuş, zglobiu. *Copil jucător.* • pl. *-ori*, *-oare*. /***juca*** + *-ător*.

jucăúş, -ă *adj.* **1** Căruia îi place să se joace. ◆ Căruia îi place să danseze. **2** Fig. Care se mişcă repede şi capricios; vioi, neastîmpărat, zglobiu. • pl. *-i*, *-e*. /***juca*** + *-uş*.

júde *s.m.* **1** (*înv.*) Judecător. *Guţă Mereuţă, jude de şedinţă, adus în capitală la ultima mişcare în magistratură* (CE. PETR.). **2** (*în Ev. Med., în Ţările Rom.*) Demnitar, reprezentant al unei comunităţi, învestit cu atribuţii economice, administrative, judecătoreşti, fiscale, militare etc. ◆ Ext. Principe, cneaz. **3** (*în Ev. Med., în Ţara Rom.*) Ţăran devenit liber după răscumpărarea din rumânie. **4** (*în trecut*) Cîrmuitor şi judecător al mai multor sălaşe de ţigani. **5** (*înv., reg.*) Primar. • pl. *juzi*. şi *júdec s.m.* /lat. ***iūdex***, ***-icis***.

júdec *s.m.* v. jude.

judecá *vb. I.* **1** *tr.* A-şi forma o opinie despre cineva sau ceva, analizînd fapte, argumente, luînd în considerare împrejurările, urmările etc.; a discerne, a chibzui. *Oamenii judecă după ceea ce văd cu ochii lor* (SLAV.). ◇ Expr *A judeca din ochi* v. ochi. *A sta* (sau *a şedea*) *strîmb şi a judeca drept* v. strîmb. *A judeca turceşte* v. turceşte. **2** *tr.* A aprecia; a califica. ◇ Expr. *A judeca pe alţii după sine* = a aprecia pe alţii după propriul caracter. (*intr.*) *A judeca bine despre sine* = a avea o părere bună despre propria persoană. *A judeca după aparenţe* v. după. ◆ A-şi da seama. *Prin urmare nu pot judeca dacă-i dulce sau ba* (KOGĂL.) ◆ A considera, a socoti drept... **3** *tr., refl.* A (se) critica, a (se) condamna, a (se) mustra. *L-au judecat aspru pentru ce a făcut.* ◆ (*tr.*) A trage la răspundere; ext. a certa. **4** *tr.* (*jur.*) A examina o cauză sau o persoană în calitate de judecător şi a da o hotărîre judiciară; a soluţiona un litigiu. ◆ (*refl.*) A fi în proces,

în litigiu cu cineva; a apărea ca parte în fața unei instanțe judecătorești. **5** *intr.* A hotărî, a decide ca arbitru. **6** *tr.* (*bis.*; *despre Dumnezeu*) A decide cine va intra în rai sau în iad. **7** *tr.* (*înv.*) A condamna, a osîndi. • prez.ind. *júdec.* /lat. ***iudicare***.

judecáre *s.f.* **1** Părere sau judecată formată asupra cuiva sau a ceva. **2** Criticare. **3** Soluționare a unui litigiu. • pl. *-ări.* /v. ***judeca***.

judecát, -ă *adj.* **1** (*jur.*; *despre o cauză*) Asupra căreia s-a dat o hotărîre judecătorească. ◇ *Lucru judecat* = soluție dată într-un litigiu, care se opune la introducerea unei noi acțiuni avînd același obiect, aceeași cauză juridică, aceleași părți, în aceeași calitate; caz asupra căruia s-a dat o hotărîre judiciară definitivă. *Autoritatea lucrului judecat* v. autoritate. **2** (*despre un litigiu*) Care a fost soluționat. **3** (*despre oameni*) Care a fost condamnat. **4** (*despre lucruri, fapte etc.*) Gîndit; asupra căruia s-a format o părere. **5** (*despre oameni*) Tras la răspundere; ext. certat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***judeca***.

judecátă *s.f.* **1** Facultatea de a gîndi logic, de a forma judecăți; rațiune, inteligență, gîndire. *Pentru ce ne surpi părerea-n judecata ta-nțeleaptă?* (VLAH.). ◇ *Judecată dreaptă* v. drept. *Judecată de valoare* v. valoare. ◇ Loc.adj., adv. *Cu judecată* = (care este) cu bun-simț, cu tact, cu chibzuință; (în mod) serios, temeinic. ◆ Părere, idee. **2** (*log.*) Formă logică fundamentală, caracterizată prin afirmarea sau negarea a ceva despre altceva și prin însușirea de a fi adevărată sau falsă. ◇ *Judecată analitică* v. analitic. *Judecată categorică* v. categoric. *Judecată disjunctivă* v. disjunctiv. *Judecată particulară* v. particular. *Judecată de predicație* v. predicație. *Judecată problematică* v. problematic. *Judecăți reciproce* v. reciproc. *Judecăți recurente* v. recurent. *Judecată de relație* v. relație. *Judecată singulară* v. singular. *Judecată universală* v. universal. **3** (*jur.*) Dezbatere în instanță; proces; (*înv.*) județ. ◇ *Carte de judecată* v. carte. *Cheltuieli de judecată* v. cheltuială. *Complet de judecată* v. complet. *Consiliu de judecată* v. consiliu. *Dare în judecată* v. dare. *Trimitere în judecată* v. trimitere. ◇ Loc.vb. *A face judecată* = a judeca. ◇ Expr. *A da* (sau *a chema, a trimite*) *în* (ori *la*) *judecată* = a intenta cuiva un proces, a chema o persoană în fața unei instanțe judecătorești în calitate de pîrît. (*înv.*) *A închide judecata* = a încheia procesul. *A căuta pe cineva la judecată* v. căuta. *A-și căuta judecata cu cineva* v. căuta. *A purta* (pe cineva) *prin judecăți* v. purta. ◆ Ext. Soluție dată într-un litigiu. **4** (*bis.*) *Judecata lui Dumnezeu* (sau *cea mare, cea de pe urmă, de apoi*) = judecata divină a tuturor oamenilor, vii și morți, pe care Dumnezeu o va ține la sfîrșitul lumii, hotărînd soarta fiecăruia: fericirea sau osînda veșnică. • pl. *-ăți.* /lat. ***iudicata***, pl. lui *iūdĭcatum, -i*.

judecătór, -oáre *s.m., s.f.* **1** *s.m., s.f.* (*jur.*) Funcționar de stat, numit sau ales, care îndeplinește atribuțiile de judecată în cadrul unei instanțe judecătorești; (*înv., reg.*) județ, (*înv.*) jude. *Nu era nici un judecător drept la care să se plîngă cei doi oameni năpăstuiți* (BĂLC.). ◇ *Judecător de ședință* = judecător de tribunal care judecă în ședință. (*ieșit din uz*) *Judecător de pace* (sau *de ocol*) = magistrat care conducea o judecătorie de pace. *Judecător de instrucție* v. instrucție. *Judecător sindic* v. sindic. **2** *s.m., s.f.* Persoană solicitată să-și spună părerea într-o problemă, în vederea stabilirii adevărului; arbitru. ◆ (*sport*) Arbitru. **3** *s.m.* (*la vechii evrei*) Magistrat suprem și șef militar care a activat de la moartea lui Josua Navi pînă la moartea lui Samuel (sec. 12-11 î.Hr.). **4** *s.m. pl.* (și *Cartea Judecătorilor*) Una din cărțile *Bibliei* în care se prezintă diferite figuri de judecători din perioada tranzitorie a poporului evreu (de la moartea lui Josua Navi pînă la instaurarea monarhiei). **5** *s.m.* (*bis.*; *nm. pr.*; și *Dreptul Judecător*) Dumnezeu. • pl. *-ori, -oare.* /***judeca*** + *-ător*.

judecătorăș *s.m.* (*de obicei deprec.*) Dim. al lui *judecător*; judecător obscur, fără însemnătate. • pl. *-i.* /***judecător*** + *-aș*.

judecătoreásă *s.f.* **1** Femeie care îndeplinește funcția de judecător. **2** Soție de judecător. • pl. *-ese.* /***judecător*** + *-easă*.

judecătorésc, -eáscă *adj.* (*jur.*) Judiciar. ◇ *Putere judecătorească* = *a*) justiție; *b*) una dintre cele trei atribuții fundamentale ale statului, conform principiului separației puterilor în stat, care supraveghează aplicarea legilor. *Executor judecătoresc* v. executor. *Instanță judecătorească* v. instanță. *Încheiere judecătorească* v. încheiere. • pl. *-ești.* /***judecător*** + *-esc*.

judecătoríe *s.f.* (*jur.*) **1** Instituție judecătorească avînd competența de a soluționa (în primă sau în ultimă instanță) anumite pricini prevăzute de lege. **2** Clădire unde se află sediul acestei instituții. **3** Autoritate judiciară. ◇ (*înv.*) *Judecătorie comunală* = instituție judiciară în comune, compusă din primar și doi juranți. (*ieșit din uz*) *Judecătorie de pace* (sau *de ocol*) = prima treaptă a ierarhiei judiciare cu atribuții bine definite și limitate. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***judecător*** + *-ie*.

judecí *vb. IV. tr., refl.* (*în Ev. Med., în Țara Rom.*) A (se) transforma în țăran liber. • prez.ind. *-esc.* /***judec*** + *-i*.

judecíe *s.f.* **1** (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) Funcție de jude. ◆ Circumscripție în care judele își exercita funcția. **2** (*în Ev. Med., în Țara Rom.*) Calitate de țăran liber. • pl. *-ii.* g. *-iei.* /***judec*** + *-ie*.

judecíre *s.f.* (*în Ev. Med., în Țara Rom.*) Eliberare din rumânie. • pl. *-i.* /v. ***judeci***.

județ *s.n., s.m.* **1** *s.n.* Unitate administrativ-teritorială în România, în componența căreia intră mai multe orașe și comune. **2** *s.n.* (*în Țara Rom., pînă în sec. 18*) Împărțire administrativ-teritorială, corespunzătoare „ținutului" în Moldova. **3** *s.m.* (*în Țara Rom., pînă în sec. 18*) Cîrmuitor al unui oraș; primar. **4** *s.m.* (*jur.*; *înv., reg.*) Judecător. **5** *s.n.* (*jur.*; *înv.*) Judecată. ◇ Expr. *A ține județ* v. ține. **6** *s.n.* (*bis.*; *înv.*) Judecata lui Dumnezeu. • pl. *n. -e, m. -i.* /lat. ***iūdĭcĭum, -ii***.

județeán, -ă *adj.* Care aparține unui județ, caracteristic unui județ, privitor la un județ. ◇ *Consiliu județean* v. consiliu. • pl. *-eni, -ene.* /***județ*** + *-ean*.

judiciár, -ă *adj.* **1** (*jur.*) Care ține de justiție, privitor la justiție; judecătoresc. ◇ *Sistem judiciar* = justiție. *Cronică judiciară* = dare de seamă asupra proceselor și dezbaterilor care au loc înaintea justiției. *Cazier judiciar* v. cazier. *Eroare judiciară* v. eroare. *Poliție judiciară* v. poliție. *Practică judiciară* v. practic. **2** (*jur.*) Care este făcut prin autoritatea justiției. ◇ *Antropometrie judiciară* v. antropometrie. *Medicină judiciară* v. medicină. *Odorologie judiciară* v. odorologie. **3** Relativ la elocința dezbaterilor judiciare. • sil. *-ci-ar.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***judiciaire***, lat. ***iūdiciarĭus, -a, -um***.

judiciaríst, -ă *s.m., s.f.* (*fam.*) Lucrător (de poliție) de la serviciul judiciar. • sil. *-ci-a-.* pl. *-iști, -iste.* /***judiciar*** + *-ist*.

judiciós, -oásă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care judecă cu pătrundere și cu discernămînt; înțelept. ◆ Cu bun-simț. **2** (*despre acțiuni, idei etc.*) Care este bine gîndit, chibzuit, socotit. • sil. *-ci-os.* pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***judicieux***, it. ***giudiziosa***.

judiciozitáte *s.n.* Calitatea de a fi judicios; cumpănire justă a lucrurilor; chibzuință. • sil. *-ci-o-.* /<fr. ***judicieusité***.

judo ['ʤudo] *s.n.* Sport originar din Japonia, asemănător cu jiu-jitsu, din care s-au eliminat loviturile. • /<fr., engl. ***judo***; cuv. japonez.

judocan [ʤudo'kan] *s.m.* (*sport*) Sportiv care practică judo; judoka. • pl. *-i.* /***judoka*** + *-an*.

judoka [ʤu'doka] *s.m. invar.* (*sport*) Judocan. • /<fr. ***judoka*** <cuv. japonez.

júfă *s.f.* v. julfă.

jug *s.n.* **1** Dispozitiv de lemn care se pune pe gîtul animalelor care trag un car, un plug etc. *Cum i-ar fi plăcut acum lui să fie fecior mare, să dezlege boii de la iesle, să-i prindă el la jug, să fie mai repede gata de drum!* (AGÂR.). ◇ Expr. *A trage la* (sau *în*) *jug* = *a*) a trage carul, căruța, plugul etc.; *b*) fig. (*despre oameni*) a munci din greu, peste puteri; a duce greul unei activități. *Regii țărilor învinse gem cu greu trăgînd în jug* (EMIN.). *A trage în jug de fier* = a se lupta din greu cu viața. *A întinde la jug* v. întinde. ◆ Parte a gîtului animalelor pe care se așază jugul. ◆ Fig. Muncă grea, istovitoare; ext. asuprire. **2** Jujeu. **3** Colac de lemn îmbrăcat în piele care se pune uneori la gîtul cailor și prin care se trec hamurile. **4** Ramă care servește la susținerea unor piese (la mașini sau la unelte). **5** (*constr.*) Grindă sau riglă de lemn folosită la construcția acoperișurilor. **6** Parte componentă a circuitului magnetic al unui aparat sau al unei mașini electrice, care nu are înfășurări electrice. **7** (*pop.*) Bucată de lemn de la sulul de dinainte al războiului de țesut, prin care intră găurarul; (*reg.*) jugărița. **8** (*pop.*; *la piuă*) Rezemătoare la spatele maielelor. **9** (*pop.*; *la moară*) Parte care ține postava. **10** (*reg.*) Cusătură cu flori (în jurul gîtului). • pl. *-uri.* /lat. ***iŭgum, -i***.

jugăl, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* Conex. **2** *adj., s.n.* (Arcada osoasă) a obrazului. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***jugal***, lat. ***iŭgalis, -e*** <*iŭgum, -i*, „jug".

jugán *s.m.* (*zool.*; *reg.*) **1** Armăsar sau taur castrat, folosit la muncă. **2** Berbec castrat. • pl. *-i.* /***jug*** + *-an*.

jugár, -ă *adj.* (*înv.*; *despre vite*) **1** De jug. **2** Care poate fi pus la jug. • pl. *-i, -e.* /***jug*** + *-ar*.

jugástru *s.m* (*bot.*) Arbore din familia aceraceelor, înalt pînă la 15 m, cu scoarța roșiatică, cu frunzele palmat-lobate, cu florile verzui, cu fructele disamare, care crește în regiunile de cîmpie și de dealuri și al cărui lemn alb, tare este utilizat în tîmplărie sau pentru foc (*Acer campestre*). • pl. *-aștri.* /lat. ****iugaster*** <*iŭgum, -i* „jug".

jugănár *s.m.* (*pop.*) Persoană care castrează animalele. • pl. *-i.* /***jugăni*** + *-ar*.

jugănáș *s.m.* (*reg.*) Dim. al lui *jugan*; (*reg.*) jugănel. • pl. *-i.* /***jugan*** + *-aș*.

jugănél *s.m.* (*reg.*) Jugănaș. • pl. *-ei.* /***jugan*** + *-el*.

jugăní *vb. IV. tr.* (*pop.*) A castra. ◆ Fig. A chinui. • prez.ind. *-esc.* /***jugan*** + *-i*.

jugămíre *s.f.* (*pop.*) Castrare. • pl. *-i.* /v. ***jugăni***.

jugănít, -ă *adj.* (*pop.*) **1** Castrat. **2** Fig. Chinuit. • pl. *-iți, -te.* /v. ***jugăni***.

júgăr *s.n.* v. iugăr.

jugărít *s.n.* (*în trecut*) Taxă care se plătea pentru un car de lemne cărate din pădure. ◆ Loc la ieșirea din pădure unde se plătea această taxă. • /***jug*** + *-ărit*.

jugărițá *s.f.* (*reg.*) Jug (la războiul de țesut). • pl. *-e.* /***jug*** + *-ăriță*.

jugendstil ['jugəndʃtil] *s.n.* Mișcare artistică în arta decorativă, grafică, arhitectură, pictură, apărută în Germania și apoi în restul Europei, la sfîrșitul sec. 19-începutul sec. 20, inițiată de revista „Jugend" din München, care este caracterizată prin importanța acordată esențializării formei și prin bogăția decorației cu motive vegetale. • /<germ. ***Jugendstil***; cf. nm.pr. *Jugend*, revistă din München.

juglandacée *s.f.* (*bot.*; *la pl.*) Familie de plante lemnoase, dicotiledonate, apetale, avînd ca tip nucul, cu frunzele compuse, cu florile unisexuate (cele mascule în formă de amenți, cele femele solitare sau în grupe mici), cu fructele nucule sau drupe, cu semințele bogate în ulei comestibil și cu lemnul prețios; (*și la sg.*) plantă care face parte din această familie. • pl. *-cee.* /<fr. ***juglandacées***.

juglándă *s.f.* Substanță toxică aflată în rădăcinile și frunzele de nuc sau în cojile verzi ale fructelor acestuia. • /<fr. ***juglendine***.

juglónă *s.f.* (*chim.*) Compus organic care se prezintă sub formă de cristale brune-roșii și care se găsește în cojile nucilor verzi. • /<fr. ***juglon***.

jugubínă *s.f.* v. șugubină.

jugui *vb. IV. tr.* (*pop.*) **1** A deprinde să tragă la jug. **2** Fig. A supune. • prez.ind. *-iesc.* /***jug*** + *-ui*.

jugulă *vb. I. tr.* **1** A strangula, a sugruma. **2** A secționa vena jugulară, în vederea scurgerii sîngelui, în sacrificarea animalelor. **3** (*med.*) A opri evoluția unei boli, a unei epizootii etc. **4** Fig. A împiedica brusc o dezvoltare; a înăbuși, a suprima. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***juguler***, lat. ***iugulare***.

jugulár, -ă *adj.* **1** (*anat.*) Care aparține gîtului, privitor la gît; din regiunea gîtului. **2** *Venă jugulară* = venă a gîtului care colectează sîngele din regiunea capului și a gîtului. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***jugulaire***; cf. lat. *iugulus* „gît".

jugulăre *s.f.* **1** Sugrumare, strangulare. **2** Fig. Împiedicare bruscă a unei dezvoltării, a unei evoluții etc. • pl. *-ări.* /v. ***jugula***.

jugulogrămă *s.f.* (*med.*) Diagramă care înregistrează pulsațiile venei jugulare, recepționate de o celulă fotoelectrică. • pl. *-e.* /<engl. ***jugulogram***, după *diagramă*.

juice [ʤus] *s.n.* Suc de fructe. ◆ Ext. Băutură răcoritoare. • pl. *-uri.* /<engl. ***juice***.

juisá *vb. I. intr.* **1** A se bucura, a profita de plăcerile vieții. **2** A simți plăcerea maximă a actului sexual; a avea orgasm. • sil. *ju-i-.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***jouisser***.

juisáre *s.f.* **1** Bucurie datorată plăcerilor vieții. **2** Atingere a plăcerii sexuale maxime; orgasm. • sil. *ju-i-.* pl. *-ări.* /v. ***juisa***.

juisénță *s.f.* Plăcere (mare); satisfacție. • sil. *ju-i-*. /<fr. ***jouissance***.

juisór, -oáre *s.m., s.f.* Persoană care se bucură din plin de plăcerile vieții; petrecăreț. • sil. *-ju-i-*. pl. *-ori, -oare*. /<fr. ***jouisseur***.

jujău *s.n.* v. juju.

jujéu *s.n.* **1** Jug mic, de formă triunghiulară, care se pune la gîtul porcilor, viteilor sau al altor animale, pentru a le împiedica să treacă prin garduri, prin îngrădituri etc.; jug (2). **2** Bucată de lemn atîrnată la gîtul cîinilor, pentru a-i împiedica să alerge după vînat sau să treacă prin anumite locuri. • pl. *-eie*. și (*reg.*) *jujău s.n.* /<srb. ***žeželi***.

jujúb, -ă *s.m., s.f.* (*bot.*) **1** *s.m.* Jujubier (*Zizyphus*). **2** *s.f.* Fructul jujubierului. ◆ Pastă extrasă din acest fruct. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***jujube***.

jujubiér *s.m.* (*bot.*) Arbore sau arbust meridional, originar din Siria, cu florile dispuse în cime axilare, cu fructele de un roșu-închis, comestibile, care au un suc foarte dulce (folosit în medicină împotriva guturaiului și a tusei) (*Zizyphus*); jujub. • pl. *-i*. /<fr. ***jujubier***.

juke-box ['ʤukboks] *s.n.* Tonomat. • pl. *-uri*. /<engl. ***jukebox***, fr. ***juke-box***.

julép *s.n.* **1** (*farm.*) Soluție de gumă arabică și apă, în care se amestecă un medicament activ. **2** Băutură făcută din whisky sau coniac și zahăr, aromată, care se toarnă peste bucățele de gheață și se garnisește cu mentă. • pl. *-uri*. /<fr. ***julep***; cf. ar. *djulab* <cuv. persan.

julesvernian, -ă [ʒylverni'an] *adj.* (*lit.*) Care aparține lui Jules Verne sau operei lui, care se referă la Jules Verne sau la opera lui. **2** În maniera lui Jules Verne. • sil. *-ni-an*. pl. *-ieni, -iene*. /nm. pr. (scriitor francez) ***Jules Verne*** + *-ian*.

júlfă *s.f.* (*reg.*) **1** Sămînță de cînepă. **2** Mîncare de post, făcută din sămînță de cînepă pisată cu apă și amestecată cu miere. **3** Zeamă care se obține prin fierberea seminței de cînepă. *Turte cu julfă*. • pl. *-e*. și (*reg.*) *júfă s.f.* /<magh. ***zsufa***.

julí *vb. IV. refl., tr.* A (se) răni ușor, jupuindu-și pielea; a (se) zdreli, a (se) zgîria. ◆ (*arg.*) A fura. *I-a julit portofelul*. • prez.ind. *-esc*. /<bg. *жуля*, srb. ***ožuliti***.

julién *s.n.* Băutură făcută din diferite legume tăiate în bucăți și servite în lichid. • /<fr. ***julienne***.

julíre *s.f.* Zdrelire, zgîriere. • pl. *-i*. /v. ***juli***.

julít, -ă *adj.* Care are pielea jupuită; zdrelit, zgîriat. • pl. *-ți, -te*. /v. ***juli***.

julltúră *s.f.* Rană ușoară produsă prin julirea pielii; zdrelitură. • pl. *-i*. /***juli*** + *-tură*.

jumá *s.f.* v. jumătate.

jumálț *s.n.* v. smalț.

jumără *s.f.* **1** (*mai ales la pl.*) Resturi (comestibile) rezultate din topirea slăninii, a osînzii sau a seului. **2** (*la pl.*) Mîncare făcută din ouă bătute și prăjite în grăsime; scrob. • pl. *-ări, -ere*. /cf. bg. *жумерки*, germ. *Schmarren*.

jumáte *s.f.* v. jumătate.

jumătáte *s.f.* **1** Fiecare dintre cele două părți egale în care se poate diviza un întreg; parte dintr-un întreg divizat în două părți aproximativ egale. *Aici cerul e limpede, străveziu, cald: o jumătate de sferă, fără pic de nori, pe a cărei rază poți să-ți plimbi gîndul o eternitate* (DELAVR.). ◇ *Jumătate de măsură* = măsură fragmentară, incompletă, numai pe jumătate. *Jumătate de picătură* v. picătură. ◇ Loc.adj. (*O dată*) *și jumătate* = (*exprimă ideea de superlativ a calităților unei persoane*) deosebit, extraordinar. ◇ Loc.adv. *Pe* (sau *în*) *jumătate* = în două părți egale, pe din două; parțial, incomplet. *Ochii tăi pe jumătate de-i închizi, mi-ntinzi o gură, Fericit mă simt atuncea cu asupra de măsură* (EMIN.). *Cu jumătate* (*de*) *voce* v. voce. ◇ Expr. *A face* (ceva) *pe jumătate* = a nu duce (ceva) pînă la capăt, la bun sfîrșit; a lăsa neterminat. *Cu jumătate de gură* (ori *de glas*) sau *cu gura* (*pe*) *jumătate* = cu glas scăzut, fără convingere sau entuziasm. *Ce poți să faci? zise domnia-sa cu jumătate de glas* (SADOV.). *Cu jumătate de inimă* sau *cu inima pe jumătate* = fără curaj, fără hotărîre, fără avînt. *Un om și jumătate* = un om foarte capabil. *Un prost* (sau *măgar, dobitoc, hoț etc.*) *și jumătate* = culmea prostiei (sau a măgăriei, a dobitociei, a hoției etc.) *A vorbi* (sau *a zice, a spune etc.*) *cu jumătate de gură* (ori *cu gura jumătate*) v. gură. (*A fi*) (*pe*) *jumătate mort* v. mort. *A fi un prost și jumătate* v. prost. *A trăi un trai și jumătate* v. trai. ◆ Ext. Segmentat, trunchiat. ◆ (*adv.; de obicei precedat de prep. „pe", „în"*) În (mare) parte; aproape de tot; întrucîtva. *Oamenii nu-l crezuseră decît pe jumătate* (DUMITRIU). **2** (*glum.*) Soț sau soție. **3** Punct care marchează mijlocul unei distanțe în spațiu sau al unui interval de timp. **4** (*înv.; eliptic*) Măsură de capacitate sau de greutate, reprezentînd o doime dintr-un litru sau dintr-un kilogram. *Încălzit de jumătatea de vin, prinse din nou curaj* (CE. PETR.). **5** (*reg.*) Claie mică formată din snopi așezați în formă de cruce. • pl. *-ăți*. și (*fam.; pop.*) *jumá, jumáte s.f.* /etimol. nec.

jumătăți *vb. IV. tr.* (*pop.*) A înjumătăți. • prez.ind. *-esc*. /***jumătate*** + *-i*.

jumbo ['ʤambo] *s.n.* Vehicul de transportat perforatoarele de forare în mine sau în străpungerile subterane. • /<engl. ***jumbo***.

jumbo-jet ['ʤambo,ʤet] *s.n.* Avion de transport cu reacție, de mare capacitate. • /<engl. ***jumbo jet***.

jumelá *vb. I. tr.* (*tehn.; compl. indică piese, instalații, mitraliere de bord etc.*) A prinde, a monta în perechi. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***jumeler***.

jumelăj *s.n.* (*tehn.*) Jumelare. • /<fr. ***jumelage***.

jumelăre *s.f.* (*tehn.*) Acțiunea de *a jumela* și rezultatul ei; jumelaj. • pl. *-ări*. /v. ***jumela***.

jumelát, -ă *adj.* (*tehn.; despre piese, instalații etc.*) Care este consolidat. • pl. *-ți, -te*. /v. ***jumela***; cf. fr. *jumelé*.

jumélă *s.f.* (*tehn.*) Piesă de articulație pentru arcurile lamelare de suspensie, prin intermediul căreia arcul se leagă de șasiul unui vehicul. • pl. *-e*. /<fr. ***jumelle***.

jumping ['ʤampiŋ] *s.n.* Concurs hipic de sărituri cu obstacole. • /<engl. ***jumping***.

jumuleálă *s.f.* **1** Jumulire. **2** Fig. (*fam.*) Ceartă mare; ext. bătaie. • pl. *-eli*. /***jumuli*** + *-eală*.

jumulí *vb. IV. tr.* **1** A smulge fulgii de pe o pasăre (tăiată); a curăța de pene și de fulgi o pasăre tăiată. *Jumulind deasupra căldării cu apă fiartă o găină opărită* (STANCU). ◇ Expr. (*fam.*) *Găscă* (*bună*) *de jumulit* = om naiv și încrezător, de pe urma căruia se poate profita. ◆ Ext. A smulge părul din rădăcină. **2** A îndepărta lîna de pe pieile de ovine. **3** A jupui de piele. **4** (*fam.*) A despuia, a lăsa gol. *A jumulit tot cireșul de fructe*. **5** Fig. (*compl. indică oameni*) A estorca (de bani); a escroca. **6** Fig. A bate, a flocăi. • prez.ind. *-esc*. /cf. bg. *жмуля*, magh. *gyomlálni*.

jumulíre *s.f.* **1** Smulgere a fulgilor de pe o pasăre (tăiată); curățare a unei păsări tăiate de pene și de fulgi; jumuleală, jumulit. ◆ Ext. Smulgere a părului din rădăcină. **2** Despuiere. **3** Fig. Estorcare (a cuiva) de bani; escrocare. **4** Fig. Bătaie, flocăială. • pl. *-i*. /v. ***jumuli***.

jumulít[1] *s.n.* Jumulire. • /v. ***jumuli***.

jumulít[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre fulgi, pene*) Smuls. **2** (*despre păsări tăiate*) Curățat de pene și de fulgi. ◆ (*despre oameni și animale*) Cu părul smuls. **3** (*fam.*) Despuiat, golit. **4** Fig. (*despre oameni*) Estorcat (de bani); escrocat. • pl. *-ți, -te*. /v. ***jumuli***.

jumulțuít, -ă *adj.* v. smălțuit[2].

junc *s.m.* (*zool.*) Bou sau taur tînăr (între doi și trei ani) nepus la jug. • pl. *juncí*. /lat. ***iŭvencus, -i***.

juncán *s.m.* (*zool.*) Junc mai mare (între trei și patru ani). *Nici n-am casă, nici n-am plug, Nici juncani ca să-i înjug!* (ALECS.). • pl. *-i*. /***junc*** + *-an*.

juncánă *s.f.* (*zool.*) Vacă tînără (între trei și patru ani); juncancă. • pl. *-e*. /***juncan*** + *-ă*.

juncáncă *s.f.* (*zool.*) Juncană. • pl. *-ce*. /***juncan*** + *-că*.

júncă *s.f.* (*zool.*) Vacă tînără (între doi și trei ani) care nu a avut încă viței. • pl. *juncí*. /lat. ***iŭvenca, -ae***.

juncănăș *s.m.* Dim. al lui *juncan*. • pl. *-i*. /***juncan*** + *-aș*.

junctúră *s.f.* Joncțiune. ◆ Spec. Loc de unire a două formațiuni anatomice. • pl. *-i*. /<lat. ***iunctūra, -ae***, fr. ***joncture***.

juncțiúne *s.f.* v. joncțiune.

juncușór *s.m.* Dim. al lui *junc*; juncuț. • pl. *-i*. /***junc*** + *-ușor*.

juncúț *s.m.* Juncușor. • pl. *-i*. /***junc*** + *-uț*.

juncúță *s.f.* Dim. al lui *juncă*. • pl. *-e*. /***juncă*** + *-uță*.

júne, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* Tînăr(ă). *Cu bucurie deschidem coloanele foaiei noastre acestui june numai de 16 ani* (EMIN.). ◇ *June-prim* = actor care interpretează roluri de tînăr îndrăgostit. **2** *s.m.* (*pop.*) Holtei, burlac. ◇ *June bătrîn* = bărbat matur neînsurat; flăcău tomnatic. **3** *s.m. pl. art.* (*reg.*) Organizație de bărbați (căsătoriți) care în săptămîna Paștelui serbează patimile și Învierea lui Iisus Hristos prin diferite întruniri și procesiuni. • pl. *juni, -e*. /lat. ***iovenis*** = ***iŭvĕnis, -e***.

junéi *s.m.* (*înv., pop.*) Dim. al lui *june*; tinerel, adolescent; (*reg.*) junelaș. • pl. *-i*. /***june*** + *-el*.

junelăș *s.m.* (*reg.*) Junel. • pl. *-i*. /***junel*** + *-aș*.

junéță *s.f.* v. junețe.

junéțe *s.f.* Tinerețe. • și (*înv.*) *junéță s.f.* /***june*** + *-ețe*, după fr. *jeunesse*.

junghér *s.n.* (*înv.*) Pumnal; stilet; (*înv.*) junghi. *Un jungher îi pătrunse pieptul și sîngele i se opri la inimă* (SADOV.). • pl. *-e*. /***junghia*** + *-ar*.

junghi *s.n.* **1** (*med.*) Durere vie, pătrunzătoare, de scurtă durată, mai ales în spate, în regiunea intercostală, în piept sau la încheieturi; (*pop.*) junghietură. *Cîteodată avea junghiuri adînci... apoi iar se liniștea* (AGÂR.). ◇ Expr. (*A se întîlni*) *tusea cu* (sau *și*) *junghiul* v. tuse. **2** (*înv.*) Jungher. **3** (*med.; reg.*) Pneumonie. • pl. *-uri*. /de la ***junghia***, prin derivare regresivă.

junghiá *vb. I. tr.* (*pop.*) A înjunghia. • sil. *-ghi-a*. prez. ind. *júnghii*. /lat. ***iugulare***.

junghlăt, -ă *adj.* (*înv.*) Înjunghiat. • sil. *-ghi-at*. pl. *-ți, -te*. /v. ***junghia***.

junghiére *s.f.* (*pop.*) Înjunghiere. • sil. *-ghi-e-*. pl. *-i*. /v. ***junghia***.

junghietór, -oăre *adj.* (*pop.*) Înjunghietor. • sil. *-ghi-e-*. pl. *-ori, -oare*. /***junghia*** + *-tor*.

junghietúră *s.f.* (*pop.*) **1** Înjunghiere. **2** (*med.*) Junghi. **3** (*anat.*) Articulația coloanei vertebrale cu baza craniului. ◆ Ext. Gît, grumaz. **4** (*înv.*) Animal înjunghiat și adus ca jertfă. • sil. *-ghi-e-*. pl. *-i*. /***junghia*** + *-ătură*.

júnglă *s.f.* **1** (*bot.*) Pădure tropicală sau subtropicală, cu vegetație luxuriantă, deasă, greu de străbătut, aflată de obicei pe un sol mlăștinos. ◆ Ext. Ecosistem cu vegetație luxuriantă. **2** Fig. Societate umană în care domnește legea celui mai tare. ◇ *Legea junglei* = dominare a violenței, a forței brutale în raporturile dintre oameni; legea forței. • pl. *-e*. /<fr. ***jungle***; cf. hindi *djangale* „pădure; desiș".

jungle-style ['ʤangəl,stail] *s.n.* (*muz.*) Stil de jazz orchestral, care utilizează sonoritățile stridente sau acelea obținute cu ajutorul unor surdine speciale. • /<engl. ***jungle style***.

jumíe *s.f.* (*înv.*) Tinerețe. • g. *-d. -iei*. /***june*** + *-ie*.

junímе *s.f.* (*înv.*) **1** Tinerime, tineret. **2** Tinerețe. • /***june*** + *-ime*.

junimísm *s.n.* Mișcare literar-culturală și politică din a doua jumătate a sec. 19, formată în jurul societății literare românești „Junimea", care a promovat spiritul critic în cultură și a pledat pentru respectarea principiilor estetice, a autonomiei artei față de orice alte aspecte ale activității spirituale, pentru degajarea actului estetic de subordinea față de criteriile politicului, naționalului, istoricului, eticului. • /nm. pr. (societate literară românească, înființată la Iași) ***Junimea*** + *-ism*.

junimíst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al junimismului. **2** *adj.* Care ține de junimism sau de junimiști, privitor la junimism sau la junimiști. **3** *s.m., s.f.* (*în trecut*) Membru al unei facțiuni a partidului conservator. • pl. *-iști, -iste*. /nm. pr. (societate literară românească înființată la Iași) ***Junimea*** + *-ist*.

junímcă *s.f.* (*zool.*) Viță tînără (între un an și doi ani). • pl. *-ci*. /lat. ***iŭnix, -cis***.

juniór, -oără *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f., adj.* (*sport*) (Sportiv) care are vîrsta între 13 și 18 ani, limitele de vîrstă variind de la o specialitate sportivă la alta. **2** *s.m.* (*pe lîngă un nm. pr. de persoană; în opoz. cu „senior"*) Fiu considerat în raport cu tatăl. • sil. *-ni-or*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***junior***, lat. ***iunior, -oris***.

juniorát *s.n.* **1** Vîrsta anterioară majoratului, cuprinsă între 13 și 18 ani. **2** Perioadă în care un sportiv face parte din echipa de juniori. • sil. *-ni-o-*. /***junior*** + *-at*, după fr. *juniorat*.

junkie ['ʤanki] *s.m. invar.* Toxicoman capabil de orice pentru a-și procura drogul. • /<fr., engl. ***junkie***.

junt *s.n.* (*pop.*) Armă de foc. • pl. *-uri*. /etimol. nec.

juntă ['huntə] *s.f.* **1** (*în Spania și în unele țări din America Latină*) Organizație politică. **2** (*în țările din America Latină*) Grup de militari care instaurează dictatura militară în urma unei lovituri de stat. **3** (*în Anglia*) Grup ocult de personalități influente. • pl. *-e*. /<sp. ***junta***, fr. ***junte***; cf. sp. *junto* „unit".

jupán *s.m.* **1** (*în Ev. Med., în Ţările Rom.*) Titlu dat celor mai de seamă boieri şi dregători. ◆ Persoană care avea acest titlu. **2** (*în stilul de cancelarie din trecut*) Jupîn. **3** Titlu dat de sîrbi persoanei care conducea o unitate teritorială. ◆ Persoană care avea acest titlu. • pl. *-i.* /< srb. ***župan***.

jupăniţă *s.f.* (*în Ev. Med., în Ţările Rom.*) Soţia jupanului. • pl. *-e.* /<slav. **жоупанница**.

júpă *s.f.* **1** Fustă care se îmbracă pe dedesubtul rochiei sau al altei fuste. ◆ (*ieşit din uz*) Fustă. **2** (*tehn.*) Partea cilindrică a unui rezervor de stocaj. **3** (*av.*) Element de structură al unei rachete servind la racordarea a două etaje succesive. **4** (*tehn.*) Suprafaţa laterală a unui piston, care asigură ghidajul în interiorul cilindrului. • pl. *-e.* /<fr. ***jupe*** <ar. *djouba*.

jupí *vb. IV.* v. jupui.

jupíre *s.f.* v. jupuire.

jupít, -ă *adj.* v. jupuit.

jupiteriân, -ă *adj.* v. iupiterian.

jupitór, -oáre *adj., s.m., s.f.* v. jupuitor.

jupîn *s.m.* **1** (*în Ev. Med., în Ţările Rom.*) Titlu de politeţe dat persoanelor care ocupau anumite demnităţi sau funcţii înalte. ◆ Persoană care avea acest titlu. **2** Titlu de politeţe dat unei persoane, echivalînd cu „domn", „cucon". **3** (*în stilul de cancelarie din sec. trecute*) Titulatură pe care boierii români o puneau înaintea numelui cînd iscăleau în acte; jupan. **4** (*fam., iron.*) Patron, stăpîn (considerat în raport cu angajaţii săi). **5** (*fam., iron.*) Bărbat; soţ. **6** (*înv.*) (Termen de adresare folosit de ţărani în raport cu un) negustor (străin). **7** (*pop.; iron.*) Om scăpătat, dar mîndru. ◇ Expr. *Jupîn frige-linte* = persoană care vrea să facă pe boierul. **8** Fig. (*pop.*) Titulatură dată diavolului sau unor animale personificate. • pl. *-i.* /<slav. **жоупанъ**.

jupîneásă *s.f.* **1** (*în Ev. Med., în Ţările Rom.*) Soţie de jupîn; boieroaică. **2** (*înv.*) Soţie de negustor, de om înstărit; cucoană. ◆ Orăşeancă, tîrgoveaţă. **3** (*înv.*) Menajeră, femeie de serviciu într-o casă particulară; madamă. **4** (*fam., iron.*) Femeie; soţie. • pl. *-ese.* /***jupîn*** + *-easă*.

jupîneşícă *s.f.* (*reg.*) Dim. al lui *jupîneasă*. • pl. *-ci.* /***jupîneasă*** + *-ică*.

jupîníţă *s.f.* (*în Ev. Med., în Ţările Rom.*) Boieroaică tînară; fiica (sau soţia tînără a) unui boier. • pl. *-e.* /***jupîn*** + *-iţă*.

jupón *s.n.* Fustă (cu volane şi apretată) care se îmbracă pe dedesubtul rochiei pentru a o menţine înfoiată. • pl. *-oane.* /<fr. ***jupon***.

jupon

jupuí *vb. IV.* **1** *tr.* A îndepărta pielea de pe corp sau de pe o parte a corpului; (*reg.*) a beli. *Găsesc într-o dimineaţă pe părintele Ioil jupuind un berbec în dosul stăreţiei* (VLAH.). ◇ Expr. *A-şi jupui nasul* v. nas. *A jupui ţapul* (sau *ţapii*) v. ţap. ◆ Spec. A separa pielea de corpul animalului sacrificat printr-un proces tehnologic la abator. **2** *refl.* (*despre piele*) A se descuama. **3** *tr., refl.* A (se) răni prin julire. **4** *tr.* (*compl. indică arbori*) A curăţa de coajă. **5** *tr.* Fig. A lua cuiva tot ce are; a prăda. ◇ Expr. *A jupui pe cineva de viu* v. viu. • prez.ind. *jupói.* şi (*reg.*) *jupí vb. IV.* /<bg. ***жупя***.

jupuiálă *s.f.* **1** Jupuitură. **2** Fig. Jupuire (5). • pl. *-ieli.* /***jupui*** + *-eală*.

jupuíre *s.f.* **1** Îndepărtare a pielii de pe corp sau de pe o parte a corpului; jupuit. ◆ Spec. Separare a pielii de corpul animalului sacrificat printr-un proces tehnologic la abator. **2** Descuamare. **3** Rănire prin julire. **4** Curăţare a unui arbore de coajă. **5** Fig. Deposedare a cuiva de tot ce are; jupuială. • pl. *-i.* şi (*reg.*) *jupíre s.f.* /v. ***jupui***.

jupuít[1] *s.n.* Jupuire. • /v. ***jupui***.

jupuít[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre oameni, animale sau despre părţi ale corpului lor*) Cu pielea luată. **2** (*despre piele*) Descuamat. **3** (*despre oameni sau animale*) Rănit prin julire. **4** (*despre arbori*) Cojit. **5** (*despre lucruri*) Ros, uzat. *Purta o manta de oaie jupuită* (ALEX.). • pl. *-ţi, -te.* şi (*reg.*) *jupít, -ă adj.* /v. ***jupui***.

jupuitór, -oáre *adj., s.m., s.f.* **1** (Persoană) care jupoaie. **2** Fig. (Persoană) care jefuieşte. • sil. *-pu-i-.* pl. *-ori, -oare.* (*reg.*) *jupitór, -oare adj., s.m., s.f.* /***jupui*** + *-tor*.

jupuitúră *s.f.* Rană produsă prin jupuirea pielii; jupuială. • sil. *-pu-i-.* pl. *-i.* /***jupui*** + *-tură*.

jur[1] *s.m.* (*înv.*) Jurat. ◇ (*jur.*) *Curte cu juri* = *a*) organ de jurisdicţie pentru procese criminale, delicte politice sau de presă, în componenţa căruia intră juraţi; curte cu juraţi; *b*) ext. juraţii care alcătuiesc acest organ de jurisdicţie. • pl. *-i.* /<fr. ***jury***.

jur[2] *s.n.* Spaţiu în mijlocul căruia se află cineva sau ceva; împrejurime; vecinătate. ◇ Loc.adv. *În* (sau *prin*) *jur* = în (sau prin) preajmă; alături; prin apropiere; împrejur. *Şi în jur parcă-mi colindă dulci şi mîndre primăveri* (EMIN.). *Din jur* = din împrejurimi, dimprejur. *Se pornise prin toate oraşele din jur o adevărată goană împotriva lui Angheluş* (AGÂR.). (*De*) *jur-împrejur* v. împrejur. ◇ Loc.prep. *În jurul...* = *a*) în preajma... *Într-o noapte de marţi, zărind un cearcăn în jurul lunii, s-a strecurat ca o nălucă pînă la biserică* (DELAVR.); *b*) relativ la..., despre; *c*) aproximativ în..., cam pe la... *Prin jurul...* = în apropiere de...; cam pe la... *Din jurul...* = de lîngă, din preajma... (*De*) *jur-împrejurul...* = în preajma... • pl. *-uri.* /lat. ***gyrus, -i***.

jur[3] *s.n.* (*pop.*) Jurămînt. • pl. *-uri.* /de la ***jura***, prin derivare regresivă.

jurá *vb. I.* **1** *tr.* A afirma, a declara ceva sub jurămînt; a depune un jurămînt pentru a garanta ceva (luînd ca martor pe Dumnezeu). ◇ (*refl.*) *Dar nu ştii cum te jurai Cum că pre altul nu ai* (EMIN.). ◇ Expr. *A se apuca de lege ca să jure* v. apuca. *A* (*se*) *jura cu cerul, cu pămîntul* v. pămînt. *A jura* (*cineva*) *pe sfînt* v. sfînt. **2** *tr.* A întări, a confirma la judecată, prin jurămînt, o depoziţie sau o mărturie. **3** *refl.* A promite, a afirma prin jurămînt. *Mă jur să n-am parte de mătuşica, dacă nu dau păretele jos* (ALECS.). **4** *refl.* (*pop.*) A se afurisi, a se blestema (pentru a asigura pe cineva de adevărul celor afirmate). **5** *tr.* (*pop.; compl. indică oameni*) A ruga cu stăruinţă; a implora, a conjura. • prez.ind. *jur.* /lat. ***iurare***.

juráre *s.f.* (*înv.*) Jurămînt. ◆ Blestem. • pl. *-ări.* /v. ***jura***.

jurasián, -ă *adj.* **1** Din munţii Jura. **2** (*geomorf.*) *Relief jurasian* = tip de relief cu structură sedimentară cutată; relief de cutare. • sil. *-si-an.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***jurassien***; cf. nm.pr. *Jura*, munţi jurasici în Franţa şi Elveţia.

jurásic, -ă *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* A doua perioadă a mezozoicului, cuprinsă între triasic şi cretacic, în care predomină gimnospermele şi apar angiospermele, iar fauna este reprezentată prin aproape toate tipurile de vieţuitoare. **2** *adj.* Care aparţine jurasicului, specific jurasicului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din jurasic. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***jurassique***; cf. nm. pr. *Jura*, munţi jurasici în Franţa şi Elveţia.

jurát[1] *s.m.* **1** (*în unele state*) Cetăţean ales pentru a participa (în cadrul curţii cu juri) la soluţionarea unor procese penale şi uneori a unor procese civile; (*înv.*) jur. ◇ (*jur.; în vechea organizare judecătorească*) *Curte cu juraţi* = curte cu juri. *Un proces dezbătut la Curtea cu juraţi din Bucureşti a sfîrşit printr-o achitare, pătimaş comentată* (CA. PETR.). **2** Membru al comitetului bisericesc; epitrop. **3** (*ieşit din uz*) Primar. • pl. *-ţi.* /<lat. ***iuratus***, fr. ***juré***.

jurát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre oameni*) Care a făcut un jurămînt; care este legat prin jurămînt. **2** Care a fost promis cu jurămînt. **3** Care a fost afirmat sau declarat prin jurămînt. **4** (*pop.*) Blestemat, afurisit; rău, hain. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***jura***.

jurămînt *s.n.* **1** Promisiune, făgăduială solemnă făcută de o persoană (printr-o anumită formulă în care este invocată divinitatea) de a spune adevărul în legătură cu anumite fapte sau de a respecta, de a îndeplini o promisiune; (*pop.*) jur. ◇ Loc.vb. *A pune jurămînt* v. pune. ◇ Expr. *A deferi jurămînt* v. deferi. **2** Gener. Promisiune, făgăduială fermă de a face ceva; legămînt. *Nicicînd un om n-a avut o mai mare dibăcie de-a asigura dezgheţat şi de-a făgădui cu mari jurăminte ceea ce nicicînd n-a ţinut* (EMIN.). ◇ Expr. *A lăsa cu jurămînt* v. lăsa. **3** Angajament solemn, exprimat de obicei printr-o anumită formulă, prin care cineva se obligă să-şi facă datoria (faţă de popor, de stat etc.). ◇ *Prestaţie de jurămînt* v. prestaţie. ◇ Expr. *A depune jurămînt*(*ul*) (*de credinţă*) v. depune. *A presta jurămînt de credinţă* v. presta. • pl. *-inte.* /lat. ***iuramentum***.

jurător, -oáre *s.m., s.f.* (*înv., pop.*) Persoană care jură în calitate de martor în faţa unei instanţe judiciare. • pl. *-ori, -oare.* /***jura*** + *-ător*.

jur-fíx *s.n.* **1** (*înv.*) Zi de primire la unele familii aristocrate; petrecere care avea loc într-o astfel de zi. **2** Ext. Petrecere cu cîntec şi dans între tineri, organizată în casa unuia dintre ei; ceai. • /<fr. ***jour-fixe***.

jurídic, -ă *adj.* (*jur.*) Care aparţine justiţiei, propriu justiţiei, privitor la justiţie. ◇ *Act juridic* v. act. *Asistenţă juridică* v. asistenţă. *Eroare juridică* v. eroare. *Fapt juridic* v. fapt. *Instrument juridic* v. instrument. *Normă juridică* v. normă. *Persoană juridică* v. persoană. *Personalitate juridică* v. personalitate. *Raport juridic* v. raport. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***juridique***, lat. ***iūridicus, -a, -um***, it. ***giuridico***; cf. lat. *jus, juris* „drept".

juridicéşte *adv.* (*jur.*) Din punct de vedere juridic. • /***juridic*** + *-eşte*.

juridicitáte *s.f.* (*jur.*) Caracter juridic. • /***juridic*** + *-itate*.

jurimetríe *s.f.* Tehnica măsurării capacităţii de elaborare a unei norme de drept şi a eficienţei juridice în conştiinţa socială a unei comunităţi etnice. • g.-d. *-iei.* /***juri[dic]*** + *-metrie*.

jurisconsúlt, -ă *s.m., s.f.* **I** *s.m., s.f.* (*jur.*) **1** Specialist în ştiinţele juridice, de mare autoritate, care este consultat în probleme dificile de drept. **2** Specialist în ştiinţele juridice, angajat al unei întreprinderi, instituţii, avînd atribuţia de a întocmi anumite proiecte, contracte, acte normative etc., de a aviza sub aspectul legalităţii unele măsuri luate de conducerea întreprinderii sau instituţiei, de a reprezenta unitatea în faţa organelor de jurisdicţie etc. **II** *s.m.* (*în Roma antică*) Persoană care acorda părţilor asistenţă în faţa justiţiei. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***jurisconsulte***, lat. ***iūrisconsultus, -i***.

jurisdícţie *s.f.* (*jur.*) **1** Putere, competenţă de a judeca a unui judecător sau a unei instanţe. **2** Ext. Teritoriu în care un judecător sau o instanţă judecătorească îşi exercită puterea. **3** Totalitatea organelor care au competenţa de a judeca pricini de aceeaşi categorie. ◇ *Organ de jurisdicţie* = organ de stat care îndeplineşte funcţii de judecată. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi (*înv.*) *jurisdicţiúne s.f.* /<fr. ***jurisdiction***, lat. ***iūrisdictĭo, -onis***, it. ***giurisdizione***, germ. ***Jurisdiktion***.

jurisdicţionál, -ă *adj.* (*jur.*) Care ţine de jurisdicţie, privitor la jurisdicţie. • sil. *-ţi-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***juridictionnel***.

jurisdicţiúne *s.f.* v. jurisdicţie.

jurisprudénţă *s.f.* (*jur.*) **1** Totalitatea hotărîrilor pronunţate de organele de jurisdicţie într-un anumit domeniu, prin aplicarea normelor de drept. ◆ Spec. Ansamblu de decizii ale unui tribunal. **2** Mod în care judecă un tribunal o pricină. **3** Ştiinţa dreptului. • pl. *-e.* /<fr. ***jurisprudence***, lat. ***iūrisprūdentĭa, -ae***, it. ***giurisprudenza***.

jurisprudenţiál, -ă *adj.* (*jur.*) Care aparţine jurisprudenţei, de jurisprudenţă, caracteristic jurisprudenţei, privitor la jurisprudenţă. • sil. *-ţi-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***jurisprudentiel***.

juríst, -ă *s.m., s.f.* (*jur.*) **1** Persoană care desfăşoară o activitate în domeniul ştiinţelor juridice, pe baza unei pregătiri de specialitate. **2** (*înv.*) Student(ă) în drept. • pl. *-işti, -iste.* /<fr. ***juriste***, lat. ***iurista***.

júriu *s.n.* **1** Comisie de specialişti desemnată pentru clasificarea unor candidaţi sau a unor concurenţi şi pentru decernarea unor premii la examene, competiţii sportive etc. **2** (*în unele ţări*) Totalitatea juraţilor care intră în componenţa curţilor cu juri. • pl. *-ii.* /<fr., engl. ***jury***.

jurizá *vb. I. tr.* A analiza şi a stabili o ierarhie între candidaţii, concurenţii la un concurs, examen etc. • prez.ind. *-ez.* /***juriu*** + *-iza*.

jurizáre *s.f.* Analizare şi stabilire a unei ierarhii între candidaţii, concurenţii la un concurs, examen etc. • pl. *-ări.* /v. ***juriza***.

jurnádă *s.f.* (*în Ev. Med.*) Haină cu mîneci lungi purtată sub armură. • pl. *-e.* /<fr. ***journade***.

jurnál *s.n.* **1** Publicație periodică ce apare zilnic; ziar, gazetă. *Noi ne vom restrînge numai la puține fapte, ca să nu trecem peste cadrul unui articol de jurnal* (EMIN.). **2** (și *jurnal de modă*) Publicație periodică în care se dau desene și tipare de îmbrăcăminte și de accesorii. **3** Consemnare zilnică, în scris, a întîmplărilor, gîndurilor, faptelor, acțiunilor cuiva. *Fetița a notat cu creionul, în jurnalul ei... istoricul familiei* (STANCU). ◇ *Jurnal de călătorie* = relatare în scris, zi de zi, a unei călătorii. ◇ Expr. *A ține (un) jurnal* v. ține. **4** (*lit.*) Specie a genului epic sub forma unor însemnări zilnice. ◆ Scriere memorialistică. ◇ *Jurnal intim* = specie a literaturii de confesiune, apărută la sfîrșitul sec. 19, în care evenimentele relatate capătă rezonanță prin reflexia lor în conștiința celui care redactează textul subiectiv. **5** Însemnări zilnice ale unor observații dintr-un anumit domeniu de activitate. ◇ *Jurnal de cart* = registru pe navele militare, deosebit de jurnalul de bord, în care ofițerul de cart înscrie date referitoare la navigație. *Jurnalul acțiunilor de luptă* = document militar în care sînt descrise zilnic pregătirea și desfășurarea acțiunilor de luptă. *Jurnal de bord* = registru în care se consemnează cronologic faptele survenite în timpul călătoriei unei (aero)nave. ◆ Însemnări zilnice ale unor observații științifice. **4** Emisiune zilnică de radio sau de televiziune care prezintă știri, informații de imediată actualitate. ◆ Film de scurt metraj, rulat de obicei înaintea filmului artistic de lung metraj, care prezintă evenimente, știri, informații de strictă actualitate. **5** (*contab.*) Registru în care sînt înscrise cronologic operațiile bănești, tranzacțiile comerciale, evenimentele supuse evidenței etc. **6** Hotărîre scrisă dată de o autoritate. • pl. *-e.* /<fr. ***journal***, germ. ***Journal***, it. ***giornale***.

jurnaliér, -ă *adj.* Cotidian, zilnic. • sil. *-li-er.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***journalier***.

jurnalísm *s.n.* **1** Gazetărie, ziaristică, publicistică. **2** Profesiunea de jurnalist. **3** Totalitatea jurnalelor dintr-o țară, dintr-un oraș etc. • /<fr. ***journalisme***.

jurnalíst, -ă *s.m., s.f.* **1** Ziarist, gazetar. *Cea dentîi datorie a unui jurnalist român este de-a protesta* (EMIN.). **2** (*înv.*) Vînzător de ziare. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***journaliste***.

jurnalístic, -á *adj., s.f.* **1** *adj.* Care ține de presă sau de jurnaliști, referitor la presă sau la jurnaliști; ziaristic, gazetăresc. **2** *s.f.* Profesiunea de jurnalist; ziaristică, gazetărie. **3** *s.f.* Colect. Ziare, reviste. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***journalistique***, germ. ***Journalistik***, it. ***giornalistico***.

jurubíță *s.f.* **1** Scul mic din fire textile înfășurate în spire de o anumită lungime, constituind unități de măsură în filatură. **2** Pînză a ițelor. • pl. *-e.* /***jirebie*** + *-iță*.

juruí[1] *vb. IV.* (*înv., pop.*) **1** *refl.* A se logodi. **2** *tr.* A făgădui, a promite în mod solemn. **3** *refl.* A se lega prin jurămînt. • prez.ind. *-iesc.* /<magh. ***gyürüzni*** „a logodi".

juruí[2] *vb. IV. tr.* (*pop.*) A face să se rotească, să se învîrtească în cercuri. • prez.ind. *-iesc.* /***jur***[2] + *-ui*.

juruínță *s.f.* (*înv., pop.*) Făgăduială solemnă. • pl. *-i, -e.* /***jurui***[1] + *-ință*.

juruít, -ă *adj., s.f.* (*înv., pop.*) **1** *adj.* Logodit. **2** *adj.* Făgăduit ca soț sau ca soție. **3** *s.f.* Făgăduială, promisiune. ◆ Concr. Lucru promis. • pl. *-ți, -te.* /v. ***jurui***[1].

just, -á *adj., adv.* **1** *adj., adv.* (Care este) conform cu adevărul sau cu echitatea; (în mod) drept, adevărat, echitabil. *Baltazar e prea încărcat de daruri pentru a-l prețui la justa lui valoare* (E. BAR.). **2** *adj., adv.* (În mod) îndreptățit, întemeiat; (în mod) legitim, legal. **3** *adj.* (*despre oameni*) Care acționează și judecă în conformitate cu dreptatea. **4** *adj., adv.* (Care este) așa cum trebuie; (în mod) potrivit, corespunzător. **5** *adj.* (*muz.*) *Notă justă* = notă care trebuie intonată sau executată. • pl. *juști, -ste.* /<fr. ***juste***, it. ***giusto***.

justéță *s.f.* v. justețe.

justéțe *s.f.* **1** Însușirea de a fi just; dreptate, adevăr. **2** Precizie, exactitate. **3** (*muz.*) Intonare sau executare exactă a unei note. • și (*înv.*) ***justéță*** *s.f.* /<fr. ***justesse***, it. ***giustezza***.

justificá *vb. I.* **1** *tr.* A arăta că ceva este just, legitim; a demonstra justețea unui lucru. **2** *tr.* A îndreptăți, a motiva. *Faptul că e supărat nu justifică purtarea lui.* **3** *tr., refl.* A (se) dezvinovăți. **4** *tr.* A da explicații cu privire la o atitudine, la o acțiune etc. *Ajuns la capăt, autorul justifică neajunsurile de care a trebuit să sufere opul său* (EMIN.). **5** *tr.* A dovedi întrebuințarea legală a unor sume de bani, a unor materiale etc. • prez. ind. *justífic.* /<fr. ***justifier***, lat. ***iustificare***.

justificábil, -ă *adj.* Care poate fi justificat, motivat. • pl. *-i, -e.* /***justifica*** + *-bil*, după fr. *justifiable*.

justificáre *s.f.* Acțiunea *de a* (se) justifica și rezultatul ei; justificație. • pl. *-ări.* /v. ***justifica***.

justificát, -ă *adj.* **1** Dovedit ca just, adevărat. **2** Îndreptățit; legitim. • pl. *-ți, -te.* /v. ***justifica***.

justificatív, -á *adj.* Care servește pentru a justifica ceva; justificator. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***justificatif***.

justificatór, -oáre *adj.* Justificativ. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***justificateur***.

justificáție *s.f.* Justificare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) ***justificațiúne*** *s.f.* /<fr. ***justification***, lat. ***iustificatio, -onis***.

justificațiúne *s.f.* v. justificație.

justițiá *vb. I. tr.* A executa un condamnat la moarte. • sil. *-ți-a.* prez.ind. *-iez.* /<it. ***giustiziare***.

justițiábil, -ă *s.m., s.f.* Persoană care apare ca parte într-un proces, care trebuie să răspundă în fața instanțelor judecătorești. *Urmăream, în justițiabilii mei, zguduirea sufletească... și făgăduința de îndreptare* (GAL.). • sil. *-ți-a-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***justiciable***.

justițiál, -ă *adj.* De justiție, al justiției, referitor la justiție. • sil. *-ți-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***justiciel***.

justițiár, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** (*în Ev. Med.*) (Persoană) care avea dreptul de a împărți dreptatea într-o regiune. **2** (Persoană) care face dreptate, care urmărește să facă dreptate; (persoană) care iubește dreptatea. • sil. *-ți-ar.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***justicier***.

justițiarísm *s.n.* Caracter justițiar. • sil. *-ți-a-.* /***justițiar*** + *-ism*.

justițiaríst, -ă *s.m., s.f.* Persoană care reprezintă justiția, care face parte dintr-un organ de jurisdicție. • sil. *-ți-a-.* pl. *-iști, -iste.* /***justițiar*** + *-ist*.

justíție *s.f.* **1** Totalitatea organelor de jurisdicție dintr-un stat; ansamblul legilor și al instanțelor judecătorești; sistemul de funcționare a acestor instanțe. **2** Una dintre formele fundamentale ale activității statului, care constă în judecarea pricinilor civile sau penale și în aplicarea pedepselor prevăzute de lege. ◇ Expr. *A chema* (sau *a se prezenta*) *în fața justiției* = a cita (sau a se prezenta) la judecată. *A ataca în justiție* v. ataca. *A fi certat cu justiția* v. certa. *A da pe mîna justiției* v. mînă. **3** Echitate, dreptate. *Îi tratează într-adins și întruna cu disprețul celui mai elementar simț de justiție* (EMIN.). **4** (*mit.*; și *ca nm. pr.*) Zeița a dreptății, reprezentată printr-o femeie legată la ochi, stînd pe tron și ținînd în mîna dreaptă o balanță, iar în mîna stîngă o sabie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***justice***, lat. ***iustitia, -ae***.

juvaiér *s.n.* v. giuvaier.

juválă *s.f.* v. jigală.

juvăț *s.n.* **1** Lat la capătul unei funii; știreang. ◇ Expr. *A pune cuiva juvățul de gît* = *a)* a prinde pe cineva pe care îl acuzi; *b)* a forța pe cineva să facă ceva. **2** (*la ham*) Val al știreangului. • pl. *-e*, (*pop.*) *-uri.* /<ucr. ***живець***.

juvéinic *s.n.* (*pesc.; reg.*) **1** Unealtă pescărească, confecționată din plasă sau din nuiele, în formă de coș ori de sac, cu care se prinde peștele. **2** Construcție din scînduri, nuiele sau stuf în care se păstrează peștele viu în apă. • pl. *-e.* /etimol. nec.

juvenálii *s.f. pl.* v. iuvenalii.

juvenil, -ă *adj.* **1** Care aparține tinereții; tineresc. ◆ (*despre organisme*) Tînăr. **2** (*jur.*) *Infracționalitate juvenilă* = infracționalitate în rîndul tinerilor. *Delincvență juvenilă* v. delincvență. **3** (*despre substanțe*) Care provine din magma topită în interiorul scoarței pămîntului și circulă prin scoarță, putînd ajunge pînă la suprafață. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***juvénile***, lat. ***iŭvĕnīlis, -e***.

juvenília *s.f. pl.* Scrieri din perioada tinereții unui autor sau conținînd fapte și amintiri din tinerețe. • pronunț. *iuvenilia.* /<lat. ***iuvenilia***.

juvenilitáte *s.f.* **1** Caracter juvenil. **2** Tinerețe. • /<fr. ***juvenilité***.

juvéte *s.m.* **1** (*iht.*) Nume generic dat peștilor mărunți. **2** (*fam., glum.*) (Epitet pentru un) oltean. • pl. *-ți.* /etimol. nec.

juxta- Elem. de compunere „lîngă", „alături". • /<fr. ***juxta-***; cf. lat. *iuxta* „lîngă".

juxtaarticulár, -ă *adj.* (*anat.*) Care este situat în imediata apropiere a unei articulații; paraarticular. • pl. *-i, -e.* /<engl. ***juxta-articular***.

juxtaglomerulár, -ă *adj.* (*anat.*) Care este situat în vecinătatea glomerulului renal. • pl. *-i, -e.* /<engl. ***juxtaglomerular***.

juxtalineárə *adj.* v. juxtaliniară.

juxtaliniárə *adj. Traducere juxtaliniară* = traducere literală a unui text, cu reproducerea paralelă a textului original. • sil. *-ne-a-.* pl. *-e.* și *juxtalineárə adj.* /<fr. ***juxtalinéaire***; cf. lat. *iuxta* „lîngă", *linea* „linie".

juxtapozíție *s.f.* Juxtapunere. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***juxtaposition***.

juxtapúne *vb. III.* **1** *tr.* (*compl. indică obiecte*) A pune unul lîngă altul, a pune alături; a alătura. **2** *refl., tr.* (*gram.*) A (se) îmbina prin juxtapunere. • prez.ind. *juxtapún.* /<lat. ***juxtaponere***, fr. ***juxtaposer***, după *pune*.

juxtapúnere *s.f.* **1** Faptul de a pune unul lîngă altul; alăturare, juxtapoziție. **2** (*gram.*) Mijloc de exprimare a raporturilor sintactice de coordonare sau de subordonare dintre elementele componente ale unei propoziții sau ale unei fraze, care constă în alăturarea lor, fără ajutorul unui cuvînt de legătură; parataxă. **2** (*constr.*) Stratificare, așezare succesivă, suprapunere. • pl. *-i.* /v. ***juxtapune***.

juxtapús, -ă *adj.* **1** (*despre obiecte*) Pus alături unul de altul; alăturat. **2** (*gram.*) Legat prin juxtapunere; paratactic. • pl. *-și, -se.* /v. ***juxtapune***.

júxtă *s.f.* Traducere juxtalineară a unor texte grecești sau latinești. • pronunț. și *iuxtă.* pl. *-e.* /<lat. ***juxta*** „aproape, lîngă".

K k

k *s.m. invar.* **I 1** A paisprezecea literă a alfabetului limbii române, folosită în scrierea numelor proprii şi a unor neologisme cu caracter internaţional. **2** Sunetele corespunzătoare acestei litere: *a)* consoană ocluzivă palatală surdă, cu valoarea grupului de litere *ch* înainte de *e* şi *i*; *b)* consoană ocluzivă velară surdă, cu aceeaşi valoare ca litera *c* în celelalte poziţii. **3** Semn grafic pentru această literă (*k, K*). **II 1** (*chim.*) Simbol pentru *potasiu* (*K*). **2** (*fiz.*) Simbol pentru *cîmpul electric*. **3** (*fiz.*) Simbol pentru *kelvin*. **4** (*med.*) Numele unei vitamine (*K*). • pronunţ. *ca, capa*.

kabíli *s.m. pl.* Populaţie berberă din regiunile muntoase ale Algeriei. • /<fr. ***Kabyles***.

kabúki *s.n.* Gen de teatru tradiţional japonez, în care dialogul alternează cu părţi psalmodiate sau cîntate şi cu intermedii de balet. ◇ (*adj.*) *Teatru kabuki*. • /<engl., fr. ***kabuki***; cuv. japonez.

kafkián, -ă *adj.* **1** Care aparţine lui Kafka sau operei lui, propriu lui Kafka sau operei lui, referitor la Kafka sau la opera lui. **2** Care aminteşte de atmosfera opresantă şi absurdă din romanele lui Kafka. • pl. *-ieni, -iene*. /<fr. ***kafkaïen***; cf. nm. pr. Franz *Kafka*, scriitor ceh.

kaghebé *s.n.* Organ de stat în Uniunea Sovietică avînd sarcina de a apăra organizarea politică, economică şi socială a statului comunist. /abr. de la ***K[omitet] G[osudarstvennoi] B[ezopasnosti]***.

kaghebíst, -ă *s.m., s.f., adj.* (Persoană) angajată la kaghebe; (persoană) care a colaborat cu kaghebe-ul. • pl. *-işti, -iste*. /***kaghebe*** + ***-ist***.

kágu *s.m.invar.* (*ornit.*) Pasăre din Noua Caledonie, de mărimea unui corb, cu un penaj cenuşiu, avînd pe cap o creastă cu pene pe care o ridică şi o coboară după voie. • /<germ. ***Kagu***; cuv. polinezian.

kainít *s.n.* (*chim.*) Sare naturală dublă, hidratată, constituită din sulfat de magneziu şi clorură de potasiu, care se prezintă în mase compacte sau granulare în zăcămintele de sare gemă şi care este folosită la fabricarea îngrăşămintelor artificiale şi a sărurilor de potasiu. • sil. *ka-i-*. /<fr. ***kaïnite***; cf. gr. *καινός* „nou".

káiser *s.m.* v. kaizer[1].

káiten *s.n.* (*milit.*) Torpilă japoneză (corespondent naval al avionului kamikaze), condusă de un pilot sinucigaş, pînă la lovirea ţintei. • /<fr. ***kaiten***; cuv. japonez.

kaizer[1] ['kaizər] *s.m.* Denumire dată împăraţilor Sfîntului Imperiu Roman de Naţiune Germană şi apoi împăraţilor Germaniei. ◆ Persoană care purta acest titlu. • scris şi *kaiser*. pl. *-i*. /<germ. ***Kaiser***; cf. nm.pr. Caius Iulius *Caesar*, om politic, general, scriitor şi istoric roman.

kaizer[2] ['kaizər] *s.n.* (*ind. alim.*) Piept de porc fiert şi afumat. • /<germ. ***Kaiser*** [*fleisch*].

kakápo *s.m. invar.* (*ornit.*) Papagal-bufniţă din Noua Zeelandă. • /<engl. ***kakapo***; cuv. maori.

kakemóno *s.n.* (*a. plast.*) Pictură japoneză, executată în culori de apă sau în tuş, pe rulouri lungi de formă dreptunghiulară, din mătase, din pai de orez sau din hîrtie, care se atîrnă vertical pe pereţi. • /<fr. ***kakemono***; cuv. japonez.

kakí[1] *adj., s.n. invar.* (De) culoare galben-cafenie cu nuanţe verzui. • şi *kakíu, -ie adj.* /<fr. ***kaki***; cuv. hindi.

kakí[2] *s.m.* (*bot.*) Fruct al unui arbore exotic, cu pulpa moale şi dulce, avînd aspectul unei tomate. • /<fr. ***kaki***; cuv. japonez.

kakíu, -ie *adj.* v. kaki[1].

kála-azár *s.n.* (*med.*) Boală parazitară gravă, endemică în regiunile tropicale, provocată de un protozoar care se localizează şi se multiplică în celulele endoteliale din splină şi din ficat. • sil. *-la-a-*. /<fr. ***kala-azar***; cuv. hindustani din statul Assam.

kalanchóe *s.f.* (*bot.*) Nume dat mai multor specii de plante tropicale suculente, cu frunze cărnoase, opuse şi flori roşii, galbene oranj sau violete, din familia crasulaceelor, unele dintre ele cultivîndu-se în scopuri decorative sau farmaceutice; plantă care aparţine fiecăreia dintre aceste specii. • /<fr., engl. ***kalanchoe***.

kalanchoe

kalášnikov *s.n.* (*milit.*) Puşcă-mitralieră de fabricaţie rusească. • /<rus. ***калашников***; cf. nm. pr. Mihail *Kalaşnikov*, inventatorul rus al armei.

kali- Elem. de compunere „(de) potasiu". • /<germ. ***Kali-***.

kaliemíe *s.f.* (*med.*) Prezenţă a potasiului în sînge; potasemie. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***kaliémie***.

kalipatrón *s.n.* Cutie de tablă, umplută cu hidroxid de potasiu şi încorporată în masca de protecţie, care serveşte la regenerarea aerului (prin reţinerea dioxidului de carbon şi a apei) şi care este folosită în mine. • pl. *-oane*. /<germ. ***Kalipatron***.

káliu *s.n.* (*chim.*) Potasiu (*K*). • pronunţ. *-liu*. /<germ. ***Kalium***.

kaliuríe *s.f.* (*med.*) Prezenţă a potasiului în urină • g.-d. *-iei*. /<fr. ***kaliurie***.

kalmíc, -ă *s.m., s.f.* v. calmuc.

kalokagathía *s.f.* **1** (*în filos. gr.*) Termen care desemnează idealul armonizării virtuţilor morale cu frumuseţea fizică. **2** Caracterul şi conduita unui om de o mare probitate. **3** (*estet.*) Teorie estetică potrivit căreia toate valorile superioare ale spiritului, inclusiv cele morale şi ale cunoaşterii, pot avea şi valoare estetică. • /<gr. ***καλοκἀγαθία*** <*καλός* „frumos", *καί* „şi", *ἀγαθός* „bun, virtuos".

kalóng *s.m.* (*zool.*) Cel mai mare liliac din lume, care trăieşte în Asia tropicală, ziua dormind în arbori, agăţat cu capul în jos, şi seara deplasîndu-se în plantaţii pentru a se hrăni cu fructe. • pl. *-gi*. /<engl. ***kalong***; cuv. malaez.

kamála *s.f. invar.* **1** (*bot.*) Arbore din Extremul Orient, ale cărui fructe sînt folosite pentru obţinerea unei pulberi utilizate ca vermifug şi colorant (*Mallotus philippinensis*). **2** Pulbere de culoare roşie-portocalie, obţinută din perii recoltaţi de pe fructele acestui arbore, folosită ca vermifug şi colorant. • /<fr. ***kamala***; cuv. sanscr.

kamarínskaia *s.f.* Dans popular rus, în măsură binară, cu o mişcare vie şi antrenantă. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • /<rus. ***камаринская***.

kámă *s.f.* (*geomorf.*) Formă de relief izolată în partea superioară a unei delte, cu aspect neted, care ia naştere datorită sedimentării fluviatile sau lacustre a materialului detritic între o masă de gheaţă stagnantă şi versanţii văii. • /<engl. ***kame***; cuv. scoţian.

kámi *s.m. pl.* (*la japonezi*) Nume generic dat spiritelor, forţelor şi fenomenelor supranaturale. • /<fr. ***kami***; cuv. japonez „superior".

kamikáze *s.m. invar, s.n. invar.* **1** *s.m. invar.* Pilot (japonez) voluntar care se sacrifică într-o acţiune de luptă, fiind trimis la moarte sigură, cu un avion încărcat cu explozibil pentru a lovi o ţintă. ◆ Ext. Persoană care se sacrifică pentru o cauză, într-o acţiune temerară. ◆ (*adj.*) De o temeritate sinucigaşă. **2** *s.n. invar.* (*în al doilea Război Mondial*) Avion de luptă al marinei japoneze, încărcat cu exploziv, pilotat de un kamikaze, care se arunca asupra ţintei; ext. avion sinucigaş. • /<fr. ***kamikaze***; cuv. japonez „furtună providenţială".

kampóng *s.n.* Sat în Java şi Indochina. • /<fr. ***kampong***; cuv. malaez.

kampuchian, -á [kamputʃi'an] *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populaţia de bază a Kampuchiei (Cambodgiei) sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor, naţiune care s-a format, care locuieşte în Kampuchia; locuitorii Kampuchiei; cambodgian, khmer. **2** *adj.* Care aparţine Kampuchiei sau a kampuchienilor, care se referă la Kampuchia sau la kampuchieni; care este originar din Kampuchia. • sil. *-chi-an*. pl. *-ieni, -iene*. /nm. pr. (stat în S-E Asiei) ***Kampuchia*** + ***-an***.

kána *s.f. invar.* Semn silabic în scrierea japoneză. • /<fr. ***kana***; cuv. japonez.

kanamicínă *s.f.* (*farm.*) Antibiotic cu un larg spectru antibacterian. • /<fr. ***kanamycine***.

kantéle *s.n.* (*muz.*) Instrument popular carelian, cu coarde întinse deasupra unei mici cutii de rezonanţă, care se ating cu degetele. • /<germ. ***Kantele***; cuv. finl.

kanthál *s.n.* (*chim.*) Aliaj de fier, crom, aluminiu şi cobalt, cu rezistivitate electrică superioară. • /<germ. ***Kanthal***.

kantián, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al kantianismului. **2** *adj.* Care aparţine (filosofiei) lui Kant sau kantienilor, referitor la (filosofia lui) Kant sau la kantieni. • sil. *-ti-an*. pl. *-ieni, -iene*. /<fr. ***kantien***; cf. nm. pr. Immanuel *Kant*, filosof german, unul dintre întemeietorii idealismului clasic german.

kantianísm *s.n.* (*filos.*) Sistem filosofic creat de Immanuel Kant, axat în special pe evaluarea critică a mijloacelor şi a posibilităţilor de cunoaştere a lumii; kantism. • sil. *-ti-a-*. /***kantian*** + ***-ism***; cf. şi it. *kantianismo*.

kantísm *s.n.* (*filos.*) Kantianism. • /<fr. ***kantisme***.

kaón *s.m.* (*chim.*) Particulă elementară, încărcată pozitiv, negativ sau neutră, cu sarcina electrică egală cu cea a pozitronului, a electronului sau, respectiv, zero şi cu masa de cca 1000 de ori mai mare decît masa electronului. • pl. *-i*. /<fr. ***kaon***.

kápo *s.m.invar.* Deținut cu funcție de comandă, în lagărele naziste. • /<germ. ***Kapo***, abr. de la *Ka[merad] Po[lizei]*.

kapók *s.n.* v. capoc.

káppa *s.m.* **1** Numele celei de a zecea litere a alfabetului grecesc (și neogrec), corespunzînd sunetului „*k*". **2** Sunetul notat cu această literă. **3** Semn grafic pentru această literă (κ, *K*). • /<gr. ***κάππα***.

kapút *adj.invar.* Terminat, sfîrșit, distrus. • /<germ. ***kaputt***.

karaít *s.m.* Evreu care respectă ad-litteram textul *Vechiului Testament*, respingînd interpretarea rabinică. • pl. *-ți*. /<fr. ***Karaite***.

karakúrt *s.m.* (*entom.*) Păianjen mic din Asia Centrală, a cărui mușcătură este mortală. • pl. *-ți*. /etimol.nec.

karaté *s.n.* **1** Metodă tradițională japoneză de luptă, în care se folosesc numai lovituri cu mîinile și cu picioarele, fără a se apela la vreo armă. **2** (*sport*) Disciplină sportivă în care se aplică această metodă. • acc. și *karâte*. /<fr. ***karaté***; cuv. japonez.

karatéka *s.m. invar.* (*sport*) Karatist. • /<fr. ***karatéka***; cuv. japonez.

karatíst *s.m. invar.* (*sport*) Persoană care face karate; karateka. • pl. *-iști*. /***karate*** + *-ist*.

karibú *s.m. invar.* (*zool.*) Ren din Canada. • /<germ. ***Karibu***, fr. ***caribou***; cuv. hindi.

karité *s.m. invar.* (*bot.*) Arbore din Africa ecuatorială, din ale cărui semințe se scoate o materie grasă, comestibilă. • /<fr. ***karité***.

kárling *s.n.* (*geomorf.*) Creastă de munte stîncoasă, crenelată și ascuțită, specifică morfologiei glaciare; custură. • pl. *-uri*. /<germ. ***Karling***.

kárma *s.f.* (*în hinduism și brahmanism*) **1** Noțiune care desemnează renașterile și reincarnările succesive ale sufletelor, migrația acestora după moarte în funcție de faptele săvîrșite în incarnările anterioare și forța lor generatoare. **2** Lege universală în virtutea căreia soarta oamenilor este determinată de acțiunile lor din incarnările anterioare; fatalitate, destin. • /<engl., fr. ***karma***; cf. sanscr. *karma* „faptă, acțiune".

karnác *s.n.* (*bot.*) arietate de bumbac egiptean. • /<fr. ***karnac***; cf. nm. pr. *Karnak*, localitate în Egipt.

kart *s.n.* v. cart.

kárting *s.n.* v. carting.

kasher [kaˈʃer] *adj.invar.* v. cușer.

kasídă *s.f.* (*lit.*) Specie a liricii turce și persane, asemănătoare cu oda. • pl. *-e*. /<fr. ***kasside*** <ar. *kassida*.

kasolít *s.n.* (*mineral.*) Silicat de plumb și de uraniu hidratat. • /<fr. ***kasolite***.

katakána *s.f.* Scriere silabică japoneză, derivată din scrierea chineză, cu 46 de semne, folosită în special pentru neologisme și nume proprii de origine străină. • /<germ. ***Katakana***; cuv. japonez.

katamarán *s.n.* v. catamaran.

katána *s.f.* Sabie lungă și curbă cu care luptau samuraii. • pl. *-e*. /<japon. ***katana***.

kathársis *s.n.* v. catharsis.

kaúri *s.m. invar.* Rășină fosilă folosită la fabricarea vernisului. • /<fr. ***kauri***; cuv. maori.

káva *s.f.* **1** (*bot.*) Plantă exotică, din familia piperaceelor, care crește în numeroase insule polineziene și a cărei rădăcină are miros plăcut și gust acru. **2** Băutură făcută din rădăcina acestei plante. • pl. *-e*. /<fr. ***kawa***; cuv. polinezian.

kazáh, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Kazahstanului sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuiește în Kazahstan; locuitorii Kazahstanului. **2** *adj.* Care aparține Kazahstanului sau kazahilor, care se referă la Kazahstan sau la kazahi; care este originar din Kazahstan. ◆ (*subst. f.*) Limba turcică vorbită de kazahi. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***Kazakhs***, ***kazakh***, rus. ***казах***; cf. nm. pr. *Kazahstan*, stat în Asia Centrală.

kazanián, -ă *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Etaj al permianului superior de facies marin, dezvoltat pe platforma rusă, corespunzător thuringianului din vestul Europei. **2** *adj.* Care aparține kazanianului, specific kazanianului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din kazanian. • sil. *-ni-an*. pl. *-ieni, -iene*. /după rus. *казанский*; cf. nm. pr. *Kazan*, regiune în Rusia.

kazoo [kaˈzu] *s.n. invar.* (*muz.*) Instrument rudimentar, la negrii din America de Nord, format dintr-un tub închis la capăt de o membrană care vibrează odată cu emisia vocală. • /<engl. amer. ***kazoo***.

kéa *s.m. invar.* (*ornit.*) Papagal din Noua Zeelandă, care trăiește în munți, hrănindu-se cu plante. • /<germ. *Kea*; cuv. polinezian.

kea

kedív *s.m.* Titlu purtat de viceregii Egiptului între 1867 și 1914. ◆ Persoană care avea acest titlu. • pl. *-i*. /<fr. ***khédive***; cuv. persan.

kefír-humis *s.n.* Iaurt preparat după metode turcești sau tătărești și recomandat bolnavilor de tuberculoză. • /<tc. ***kefir-humis***.

kelén *s.n.* v. chelen.

kélvin *s.m.* (*fiz.*) Unitate fundamentală de măsură pentru temperatura absolută în sistemul internațional (°*K*). • /<fr., engl. ***kelvin***; cf. nm. pr. William Thomson, lord *Kelvin*, fizician englez.

kemán *s.n.* (*muz.*) Vechi instrument muzical răspîndit în lumea arabă, cu coarde și arcuș, care se lovesc cu un bastonaș. • /<ar. ***kemange***(***h***).

kemkém *s.n.* (*muz.*; *la vechii egipteni*) Instrument cu patru coarde, care se loveau cu un bastonaș. • /cf. persan. *kamangah*.

kendó *s.n. invar.* Stil de arte marțiale, de origine japoneză, în care adversarii, protejați de cască și de apărători pentru corp, luptă cu săbii de bambus. • /<fr. ***kendo***; cuv. japonez.

kendóka *s.m. invar.* Persoană care practică kendo. • /<fr. ***kendoka***; cuv. japonez.

keno- v. ceno-.

kenofobíe *s.f.* v. chenofobie.

kenoglosíe *s.f.* (*med.*) Pierdere a capacității de a utiliza în mod semnificativ cuvintele. • g.-d. *-iei*. /***keno-*** + *-glosie*.

kenotrón *s.n.* (*electr.*) Tub electronic cu doi electrozi, folosit pentru redresarea curenților alternativi de înaltă tensiune. • pl. *-oane*. /<fr. ***kénotron***; cf. gr. κενός „gol, vid".

kéntum *adj.invar.* v. centum.

kenyán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Kenyei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuiește în Kenya; locuitorii Kenyei. **2** *adj.* Care aparține Kenyei sau kenyenilor, care se referă la Kenya sau la kenyeni; care este originar din Kenya. • sil. *-ny-an*. pl. *-yeni, -yene*. /nm. pr. (stat în Africa de Est Ecuatorială) ***Kenya*** + *-an*.

keplerián, -ă *adj.* Care aparține lui Kepler, referitor la Kepler. • sil. *-ri-an*. pl. *-ieni, -iene*. /<fr. ***képlérien***; cf. nm. pr. Johannes *Kepler*, astronom și matematician german.

keramít *s.n.* Gresie ceramică obținută prin arderea amestecului de argilă refractară cu marnă dolomitică, folosită la fabricarea dalelor de pavaj. • /<fr. ***kéramite***, germ. ***Keramit***; cf. gr. κέραμος „argilă".

keratalgíe *s.f.* v. cheratalgie.

keratectazíe *s.f.* v. cheratectazie.

keratínă *s.f.* v. cheratină.

keratítă *s.f.* v. cheratită.

kerato- v. cherato-.

keratocón *s.n.* v. cheratocon.

keratoconjunctivítă *s.f.* v. cheratoconjunctivită.

keratodermíe *s.f.* v. cheratodermie.

keratolític, -ă *adj., s.n.* v. cheratolitic.

keratóm *s.n.* v. cheratom.

keratometríe *s.f.* v. cheratometrie.

keratoprotézâ *s.f.* v. cheratoprotează.

keratoscóp *s.n.* v. cheratoscop.

kerdométru *s.n.* (*telec.*) Aparat pentru măsurarea nivelului de zgomot pe liniile telefonice. • pl. *-e*. /<fr. ***kerdomètre***; cf. gr. κέρδος „cîștig".

kére *s.m. pl.* (*în mit. gr.*) Spirite ale morților. • /<gr. ***Κῆρες***; cf. germ. *Keren*.

keriterapíe *s.f.* Tratament medical prin băi de parafină. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***kerithérapie***.

kerosén *s.n.* Amestec de hidrocarburi din petrol, lichid uleios, galben-deschis sau incolor, cu miros caracteristic, insolubil în apă, solubil în dizolvanți obținuți din petrol, care este folosit mai ales drept combustibil în motoarele cu reacție. • /<engl., it. ***kerosene***.

kersantít *s.n.* (*geol.*) Varietate de diorit. • /<fr. ***kérsantite***; cf. nm. pr. *Kersanton*, sat în Bretania.

kéta *s.f.* (*iht.*) Pește teleosteean, înrudit cu păstrăvul, dar mult mai mare ca acesta, care trăiește în mările din Extremul Orient și migrează în fluvii pentru reproducere și din care se obțin icrele de Manciuria (*Oncorhynchus keta*). • /<rus. ***кета***.

ketch [ketʃ] *s.n.* (*nav.*) Navă de mici dimensiuni, cu vele și cu doi arbori inegali. • /<engl. ***ketch***.

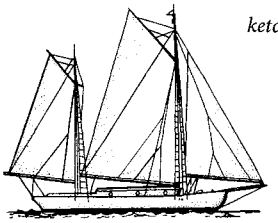

ketch

ketchup [ˈketʃap] *s.n.* (*ind. alim.*) Sos (picant) preparat din suc de roșii, oțet și mirodenii. • /<engl. ***ketchup***; cuv. malaez.

ketering *s.n.* v. catering.

keuper, -ă [ˈkoipər] *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Ultimul etaj al triasicului de facies german. **2** *adj.* Care aparține keuperului, specific keuperului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din keuper. • pl. *-i, -e*. /<germ. ***Keuper***.

kevír *s.n.* (*geomorf.*) Fund al unei depresiuni, în regiunile premontane din Iran, cu argile sărate și pustiu. • /<germ. ***Kewir***; cuv. persan.

kevlár *s.n.* Material compozit foarte ușor, foarte rezistent la șoc și la coroziune, neinflamabil, care nu permite propagarea fisurilor și amortizează vibrațiile, folosit în aeronautică. • /den. com.

keyboard [ˈkibord] *s.n.* Claviatură; tastatură. • /<engl. ***keyboard***.

keynesián, -ă *s.m., s.f., adj.* (*econ.*) **1** *s.m., s.f.* Adept al keynesismului. **2** *adj.* Care aparține keynesismului sau keynesienilor, referitor la keynesism sau la keynesieni. • sil. *-si-an*. pl. *-ieni, -iene*. /<fr. ***keynésien***.

keynesísm (*econ.*) *s.n.* Doctrină economică modernă, care încearcă să demonstreze rolul statului în organizarea economico-socială, astfel încît să fie evitate crizele economice. • sil. *key-*. /nm. pr. (economist englez) *John Maynard* ***Keynes*** + *-ism*.

khamsin [kamˈsin] *s.n.* (*meteor.*) Vînt uscat, cu nisip, asemănător cu siroco, în Egipt. • /<fr. ***khamsin***; cuv. ar.

kharidjism [kariˈʒism] *s.n.* (*la musulmani*) Doctrină a unei secte care revendică pentru orice musulman dreptul de a putea fi ales calif. • /<fr. ***kharidjisme***.

kharidjít, -ă [kariˈʒit] *adj., s.m., s.f.* (Adept) al kharidjismului. • pl. *-ți, -te*. /<fr. ***kharidjite***; cuv. ar.

khervarí *s.f.* (*lingv.*) Limbă din familia de limbi munda, vorbită de numeroase populații din India centrală. • /<fr. ***khervari***.

khmer, -ă [kmer] *s.m., s.f., adj.* Kampuchian, cambodgian. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***khmer***; cuv. hindi.

khol *s.n.* v. kohol.

kiang *s.m.* (*zool.*) Hemion care trăiește în cete mici, în Asia Centrală și în Tibet. • pl. *kiangi*. /<germ. ***Kiang***; cuv. chinez.

kibbutz [kiˈbuts] *s.n.* Fermă colectivă în Israel. • /<fr. ***kibboutz*** <ebr. *quibbutz* „adunare".

kickboxing [ˈkikboxiŋ] *s.n.* (*sport*) Sport asemănător cu boxul, în care se dau lovituri și cu mîinile și cu picioarele. • /<engl. ***kick*** + ***boxing***.

kidnapá *vb. I. tr.* A fura un copil; ext. a fura o persoană (în scopuri politice sau pentru răscumpărare). • prez.ind. *-ez*. /<engl. ***kidnap***.

kidnapper [kidˈnepər] *s.m.* Autor al unui kidnapping; răpitor. • pl. *-i*. /<engl. ***kidnapper***.

kidnapping [kidˈnepiŋ] *s.n.* Răpire a unui copil sau a unei persoane cu scopul de a obține o răscum-

părare sau de a teroriza. ◆ Gener. Răpire. • /<engl. ***kidnapping***.

kiéf *s.n.* (*la orientali*) **1** Repaus absolut, în mijlocul zilei. **2** Stare de beatitudine. • /<fr. ***kief***.

kiefer ['kifer] *s.n.* (*sport*) Tip de întoarcere în natație. • /<engl., fr. ***kiefer***; cf. nm. pr. Adolph *Kiefer*, campion american la înot.

kieselgur [kizel'gur] *s.n.* (*mineral.*) Rocă sedimentară silicioasă, slab cimentată, alcătuită din opal și provenită din depunerile cochiliilor unor alge microscopice monocelulare diatomee; diatomit. • /<germ. ***Kieselgur***.

kieserit [kize'rit] *s.n.* (*mineral.*) Sulfat natural hidratat de magneziu, alb-gălbui, sticlos, solubil în apă, care se formează în lacurile sărate și din care se prepară sarea amară. • /<fr. ***kiesérite***, germ. ***Kieserit***; cf. nm. pr. Dietrich Georg von *Kieser*, naturalist german.

kieveán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** Persoană care face parte din populația de bază a Kievului sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii Kievului. **2** *adj.* Care aparține Kievului sau kievenilor, care se referă la Kiev sau la kieveni ; originar din Kiev. • sil. *ki-e-*. pl. *-eni, -ene*. /nm. pr. (capitala Ucrainei) ***Kiev*** + *-ean*.

kil *s.n.* (*pop.; fam.*) Kilogram. • pl. *-e*. și *kílo s.n., kílă s.f.* /<fr. ***kil***.

kílă *s.f.* v. kil.

killer ['kilər] *s.m.* Ucigaș (plătit). • pl. *-i*. /<engl. ***killer***.

kiln *s.n.* (*tehn.*) Cuptor simplu cu cuvă verticală, care servește la calcinare. • /<germ. ***Kiln***, engl. ***kiln***.

kilo[1]- Elem. de compunere „o mie", „de o mie de ori". • /<fr. ***kilo***-; cf. gr. *χίλιοι* „o mie".

kílo[2] *s.n.* v. kil.

kiloampér *s.m.* (*fiz.*) Unitate (derivată) de măsură pentru intensitatea electrică, egală cu 1000 de amperi (*kA*). • sil. *-lo-am-*. pl. *-i*. /<fr. ***kiloampère***.

kiloampermétru *s.n.* (*fiz.*) Instrument pentru măsurarea curenților electrici de mare intensitate, gradat în kiloamperi. • sil. *-lo-am-*. pl. *-e*. /<fr. ***kiloampermètre***.

kilobyte [kilo'bait] *s.m.* (*inform.*) Unitate de măsură pentru memorie, egală cu 1024 de bytes; kilooctet. • pl. *-ți*. /<engl. ***kilobyte***.

kilocaloríe *s.f.* **1** Unitate de măsură pentru energia termică, egală cu 1000 de calorii (*kcal*). **2** Calorie mare. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***kilocalorie***.

kilocíclu *s.m.* (*fiz.*) **1** Unitate de frecvență, egală cu 1000 de cicli. **2** *Kilociclu pe secundă* = kilohertz. • pl. *-i*. /<fr. ***kilocycle***; cf. gr. *χίλιοι* „o mie", *κύκλος* „cerc, ciclu".

kilocuvínt *s.n.* (*inform.*) Multiplu al cuvîntului, egal cu 1024 de cuvinte (*kcuv*). • pl. *-inte*. /***kilo***[1]- + ***cuvînt***.

kiloelectronvólt *s.m.* (*fiz.*) Unitate (tolerată) de măsură pentru energie, egală cu 1000 de electronvolți (*keV*). • sil. *-lo-e-*. pl. *-ți*. /<fr. ***kiloélectronvolt***.

kilográm *s.n.* **1** (*chim., fiz.; și kilogram-etalon, kilogram internațional*) Unitate de masă în sistemul MKSA, care reprezintă masa unui decimetru cub de apă distilată, la maximul său de densitate, cîntărit în vid, la nivelul mării și la latitudinea de 45° (*kg*). ◇ *Kilogram-forță* = unitate convențională de forță în sistemul MKSA, egală cu greutatea pe care o are 1 kg masă la nivelul mării și la latitudinea de 45° (*kgf*). **2** Unitate de măsură pentru greutate, egală cu o mie de grame; (*pop.; fam.*) kil. **3** Greutate-etalon de metal, cu masa de 1 kg, folosită la cîntărire. **4** (*impr.*) Litru. • scris și *chilogram*. pl. *-e*. /<fr. ***kilogramme***; cf. gr. *χίλιοι* „o mie", *γράμμα* „unitate de măsură = 1/24 uncii ; gram".

kilogrammétru *s.m.* Unitate de măsură a lucrului mecanic și a energiei, egală cu efortul necesar pentru ridicarea unei greutăți cu masa de 1 kg la înălțimea de 1 m. • scris și *chilogrammetru*. pl. *-i*. /<fr. ***kilogrammètre***.

kilohertz [kilo'herts] *s.m.* (*fiz.*) Unitate de măsură pentru frecvență, egală cu 1000 de hertzi (*kHz*); kilociclu pe secundă. • pl. *-i*. /<fr. ***kilohertz***.

kilojoule [kilo'ʒul] *s.m.* (*fiz.*) Unitate de măsură în sistemul MKS pentru lucrul mecanic sau pentru energie, egală cu 1000 de jouli (*kJ*). • pl. *-i*. /<fr., engl. ***kilojoule***.

kilolítru *s.m.* Unitate de măsură pentru capacități, egală cu 1000 de litri (*kl*). • scris și *chilolitru*. pl. *-i*. /<fr. ***kilolitre***.

kilometrá *vb. I. tr.* **1** A marca cu borne kilometrice distanțele din lungul unei căi de comunicație. **2** A măsura o distanță în kilometri. • scris și *chilometra*. prez. ind. *-ez*. /<fr. ***kilométrer***.

kilometráj *s.n.* **1** Măsurare în kilometri a unei distanțe dintre două puncte ale unei căi de comunicație. **2** Distanță în kilometri parcursă de un vehicul într-un anumit timp. **3** Instrument de bord al unor autovehicule, care înregistrează distanța parcursă în kilometri. • scris și *chilometraj*. pl. *-e*. /<fr. ***kilométrage***.

kilometrăre *s.f.* **1** Marcare cu borne kilometrice a distanțelor din lungul unei căi de comunicație. **2** Măsurare a unei distanțe în kilometri. • scris și *chilometrare*. pl. *-ări*. /v. ***kilometra***.

kilometrát, -ă *adj.* (*despre căi de comunicație*) Marcat cu borne kilometrice. • scris și *chilometrat*. pl. *-ți, -te*. /v. ***kilometra***.

kilométric, -ă *adj.* **1** Care se referă la kilometru, de kilometru; care indică kilometri. ◇ *Bornă kilometrică* v. bornă. **2** Fig. Foarte lung, interminabil. • scris și *chilometric*. pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***kilométrique***.

kilométru *s.m.* Unitate de măsură pentru lungime, egală cu 1000 de metri (*km*). ◇ *Kilometru pe oră* = unitate de măsură pentru viteză, egală cu viteza unui mobil care parcurge un kilometru într-o oră (*km/h*). (*sport*) *Kilometru lansat* = probă sportivă (cu bicicleta, cu motocicleta etc.) în care performanța constă în timpul realizat pe distanța de 1 km din momentul în care sportivul trece în viteză linia de start și pînă la linia de sosire. • scris și *chilometru*. pl. *-i*. /<fr. ***kilomètre***; cf. gr. *χίλιοι* „o mie", *μέτρον* „măsură; unitate de măsură".

kilomól *s.m.* (*chim.*) Cantitate de substanță a cărei masă, exprimată în kilograme, este numeric egală cu masa moleculară exprimată în unități atomice de masă (*kmol*). • scris și *chilomol*. pl. *-i*. /***kilo***[1]- + ***mol***.

kilooctét *s.m.* (*inform.*) Kilobyte. • pl. *-ți*. /<fr. ***kilooctet***.

kiloohm [kilo'om] *s.m.* (*fiz.*) Unitate (derivată) de măsură pentru rezistența electrică, egală cu 1000 de ohmi (*kΩ*). • pl. *-i*. /<germ. ***Kiloohm***.

kilopărsec *s.m.* (*astron.*) Unitate de măsură a distanțelor interastrale, egală cu 1000 de parseci. • pl. *-ci*. /***kilo***[1]- + ***parsec***.

kilotónă *s.f.* (*fiz.*) Unitate de măsură pentru masă, egală cu 1000 de tone (*kt*). • pl. *-e*. /<fr. ***kilotonne***.

kilotónic, -ă *adj.* Care este exprimat în kilotone. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***kilotonique***.

kilovár *s.m.* (*fiz.*) Unitate (derivată) de măsură pentru putere reactivă, egală cu 1000 de vari (*kvar*). • pl. *-i*. /<fr., engl. ***kilovar***.

kilovólt *s.m.* (*electr.*) Unitate de măsură pentru tensiunea electrică sau pentru diferența de potențial electric, egală cu 1000 de volți (*kv*). • pl. *-ți*. /<fr. ***kilovolt***.

kilovoltampér *s.m.* (*electr.*) Unitate de măsură pentru puterea electrică aparentă, egală cu 1000 de voltamperi (*kva*). • pl. *-i*. /<fr. ***kilovoltampère***.

kilovoltmétru *s.n.* (*electr.*) Voltmetru pentru măsurarea tensiunii în kilovolți. • pl. *-e*. /<fr. ***kilovoltmètre***.

kilowátt *s.m.* (*fiz.*) Unitate de măsură pentru putere, egală cu o mie de wați (*kw*). ◇ *Kilowatt-oră* = unitate de măsură a energiei, egală cu energia produsă (sau consumată) într-o oră de un generator (sau de un receptor) cu puterea de un kilowatt (*kWh*). • pl. *-ți*. /<fr. ***kilowatt***.

kilt *s.n.* Fustă scurtă, plisată, din stofă cadrilată, care face parte din costumul tradițional al scoțienilor. • pl. *-uri*. /<engl. ***kilt***.

kilt

kimberlít *s.n.* (*geol.*) Rocă ultrabazică, eruptivă, de culoare închisă, aproape neagră, cu structură porfirică, alcătuită din olivină, piroxeni, granat, cromit, adesea cu diamante, care s-a format în coșurile vulcanice. • /<fr. ***kimberlite***; cf. nm. pr. *Kimberley*, oraș în Africa de Sud.

kimeridgian, -ă [kimeridʒi'an] *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Etaj al jurasicului superior, caracterizat prin anumite specii de amoniți, lamelibranhiate, brahiopode etc. **2** *adj.* Care aparține kimeridgianului, specific kimeridgianului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din kimeridgian. • sil. *-gi-an*. pl. *-ieni, -iene*. /<fr. ***kimméridgien***; cf. nm. pr. *Kimeridge*, localitate pe țărmul sudic al Angliei.

kimográf *s.n.* v. chimograf.

kimografíe *s.f.* v. chimografie.

kimográmă *s.f.* v. chimogramă.

kimonó *s.n., adj.* v. chimono.

kinescóp *s.n.* v. cinescop.

kinestézic, -ă *adj.* v. chinestezic.

kinestezíe *s.f.* v. chinestezie.

kinetografíe *s.f.* (*cor.*) Sistem de notație a dansurilor. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<germ. ***Kinetographie***.

kinetoscóp *s.n.* Aparat cu ajutorul căruia se poate reconstitui o mișcare, privind printr-o lupă imagini fotografice care se succed repede. • pl. *-oape*. /<germ. ***Kinetoskop***; cf. gr. *κινητός* „mobil", *σκοπέω* „a examina".

kinetoterapeút, -ă *s.m., s.f.* Specialist în kinetoterapie. • sil. *-pe-ut*. pl. *-ți, -te*. /***kineto[terapie]*** + ***terapeut***.

kinetoterapíe *s.f.* (*med.*) Ansamblu de tratamente pentru redarea funcției unor părți ale corpului prin mobilizare, la persoanele accidentate sau bolnave; chineziterapie. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***kinetothérapie***; cf. gr. *κινητός* „mobil", *θεραπεία* „tratament".

kinézic, -ă *adj.* v. chinezic.

kinezifobíe *s.f.* v. chinezifobie.

kineziologíe *s.f.* v. chineziologie.

kineziterapeút *s.m.* v. chineziterapeut.

kineziterapíe *s.f.* v. chineziterapie.

king *s.m. invar.* (*muz.*) Vechi instrument muzical chinez, constînd într-un șir de pietre așezate pe un cadru, care, lovite cu un bastonaș, produc sunete diferite. • /<engl. ***king***; cuv. chinez.

kinkajú *s.m. invar.* (*zool.*) Animal arboricol și nocturn, de mărimea unei pisici, cu coada prehensilă, care trăiește în America de Sud. • /<fr. ***kinkajou***; cuv. amerindian.

kinkaju

kinorámă *s.f.* (*cinemat.*) Procedeu de filmare și de proiecție pentru ecran panoramic. • pl. *-e*. /<germ. ***Kinorama***.

kip *s.m.* Unitatea monetară în Laos. • pl. *-i*. /<fr. ***kip***.

kippa *s.f.* Acoperitoare a creștetului capului, purtată de evreii credincioși. • /<fr. ***kippa***.

kips *s.n.* Piele de zebu. • /<germ. ***Kips***.

kir *s.m.* v. chir.

kirghíz, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Kirghizstanului sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuiește în Kirghizstan; locuitorii Kirghizstanului. **2** *adj.* Care aparține Kirghizstanului sau kirghizilor, care se referă la Kirghizstan sau la kirghizi; care este originar din Kirghizstan. ◆ (*subst. f.*) Limba turcică vorbită de kirghizi. • pl. *-i, -e*. și *kîrgîz, -ă s.m., s.f., adj.* /<fr. ***kirghiz***; cf. nm. pr. *Kirghizstan* (*Kîrgîzstan*), stat în Asia Centrală.

kirsch [kirʃ] *s.n.* Rachiu de cireșe fermentate. • /<germ. *Kirsch*.

kísmet *s.n.* (*în islamism*) Destin, fatalitate; voința lui Allah. • /<germ. ***Kismet***; cuv. ar.

kiș-miș *s.n. invar.* (*vit.*) Soi de viță-de-vie originar din Asia, cu ciorchinii răsfirați și cu boabele alungite, albe sau negre, fără semințe, folosit la obținerea stafidelor. • /<rus. ***кишмиш***.

kit *s.n.* **1** Set de instrumente, unelte, materiale necesare pentru un anume scop. *Am nevoie de un kit de windows pentru a-mi reinstala sistemul de operare.* **2** Ansamblul pieselor detașabile componente ale unui obiect, care sînt însoțite de o schemă de montaj ce îi oferă cumpărătorului instrucțiunile de asamblare. • pl. *-uri*. /<engl. ***kit***.

kithára *s.f.* (*muz.; în Grecia antică*) Instrument cu coarde, asemănător cu lira. • pl. *-e*. /<germ. ***Kithara***; cf. gr. *κιθάρα*.

kitharéd *s.m.* (*în Grecia antică*) Nume dat lui Apollo, conducătorul corului muzelor, care cînta cu kithara. ◆ Ext. Rapsod, recitator care cînta și din kithara. • pl. *-zi*. /<germ. ***Kitharöde***; cf. gr. *κιθαρῳδός*.

kitsch [kitʃ] *s.n.* **1** Creație caracterizată prin lipsa gustului estetic; artă de prost gust; pseudoartă. **2** Degradare, în sens manieristic, a unei opere de artă,

în funcție de cerințele unor destinatari mai puțin cultivați, care se manifestă prin reproducerea pe scară industrială a unor opere artistice, pentru a fi valorificate în scopuri comerciale. **3** Obiect de proastă calitate, lipsit de valoare estetică. • pl. *-uri.* /<germ. ***Kitsch.***

kitschiza [kiʧi'za] *vb. I. tr.* A denatura, a vulgariza arta, climatul estetic. • prez.ind. *-ez.* /***kitsch*** + *-iza.*

kitschizare [kiʧi'zare] *s.f.* Denaturare a artei. ◆ Falsificare a unui obiect de artă. • pl. *-ări.* /v. ***kitschiza.***

kíwi *s.f. invar.* **1** (*ornit.*) Pasăre acarinată din Noua Zeelandă și Australia, pe cale de dispariție, înaltă de cca 30 cm, cu ciocul lung și ascuțit, ușor curbat, care nu poate zbura, având aripile atrofiate și care se hrănește cu larve de insecte, ducînd o viață nocturnă (*Apteryx australis*); apterix. **2** (*bot.*) Fruct comestibil al plantei *Actinidia chinensis*, originară din Noua Zeelandă, de formă ovală, de mărimea unui măr mijlociu, cu miezul de culoare verde, dulce-acrișor, cu coaja verde-maronie, acoperită cu peri. ◆ Băutură răcoritoare preparată din acest fruct. • /<fr., engl. ***kiwi***; cuv. maori.

kîrgîz, -ă *s.m., s.f., adj.* v. kirghiz.

klingerít *s.n.* v. clingherit.

klinker *s.n.* v. clinker.

klíppă *s.f.* (*geol.*) Bloc de rocă de mari dimensiuni, izolat, prin eroziune sau dintr-o pînză de alunecare subacvatică, care se deosebește de rocile din jur. • pl. *-e.* /<fr., engl. ***klippe.***

knessét *s.n.* Parlament unicameral al statului Israel. • scris și *knesseth.* /<engl. ***Knesset***; cuv. ebr.

knesséth *s.n.* v. knesset.

knock-down v. cnocdaun.

knock-out v. cnocaut.

know-how ['nəuhau] *s.n.* Ansamblu de formule, definiții tehnice, documente, desene, modele, rețete tehnice, procedee, experiență de producție etc. privind un nou proces tehnologic și modul de exploatare a unor utilaje noi, care servesc la fabricarea unui produs dat. • pl. *-uri.* /<engl. ***know-how.***

koála *s.f. invar.* (*zool.*) Mamifer cățărător, din ordinul marsupialelor, asemănător cu un ursuleț, care trăiește în pădurile umede din Australia, hrănindu-se cu frunze de eucalipt; urs australian. • sil. *ko-a-.* /<fr. ***koala***; cuv. australian.

koala

kob *s.m.* (*zool.*) Antilopă mare, cu coarnele elipsoidale, din mlaștinile Africii australe. • pl. *-i.* /<fr. ***kob***; cuv. senegalez.

kob

koblenziăn, -ă *adj., s.n.* (*geol.*) **1** *s.n.* Al treilea etaj al devonianului inferior. **2** *adj.* Care aparține coblențianului, specific coblențianului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din coblețian. • scris și *coblențian.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***coblentzien***; cf. nm. pr. *Koblentz*, oraș în Germania.

kobóld *s.m.* (*în mit. germ.*) Demon familiar, spiriduș, considerat păzitor al metalelor prețioase din pămînt. • pl. *-zi.* /<germ. ***Kobold.***

kóca *s.m. invar.* v. coca.

kódak *s.n.* Aparat de fotografiat (mic). • /<engl. ***Kodak***, den. com.

kogái *s.n.* Poluare. • /<engl. ***kogai***; cuv. japonez.

kohól *s.m.* Sulfură de antimoniu folosită de orientali ca fard pentru ochi și în scop profilactic (contra oftalmiilor). • și *khol s.n.* /<fr. ***kohol*** <ar. *khol.*

koilonichíe *s.f.* (*med.*) Deformație (congenitală) a unghiilor, a căror suprafață devine concavă, căpătînd aspect de lopată. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***koïlonychie***; cf. gr. *κοῖλος* „concav", „scobit" , *ὄνυξ, ὄνυχος* „unghie".

koiné *s.f.* v. coine.

kóka *subst.* (*sport*) Decizie de arbitru care acordă unui jucător trei puncte pentru executarea unui procedeu. • /<japon. ***koka.***

kóla *s.m.* v. cola[1].

kollergáng *s.n.* v. colergang.

kóre *s.f.* Statuie antică grecească, reprezentînd o fată tînără într-un drapaj bogat, ținînd în mîna dreaptă o floare, o pasăre sau un obiect, care reprezintă simbolul grației feminine. • /<fr. ***kore***; cf. gr. *κόρη* „tînără fată".

kóto *s.n.* (*muz.*) Instrument muzical nipon, format dintr-o cutie de rezonanță plată, de formă rectangulară, cu coarde ciupite, asemănător cu harpa. • pl. *-uri.* /<fr. ***koto***; cuv. japonez.

kouros ['kuros] *s.n.* Statuie antică grecească, reprezentînd un tînăr atlet nud, în poziție frontală, cu brațele întinse pe lîngă corp și cu un picior puțin scos înainte, al cărui corp reprezintă perfecțiunea umană, imaginea forței. • /<fr. ***kouros***; cf. gr. *κοῦρος.*

kraál *s.n.* Așezare rurală a populațiilor bantu din Africa de Sud, în care colibele sînt dispuse în cerc, în jurul unei piețe centrale. • /<fr. ***kraal***; cuv. ol.

kraft *s.n.* Hîrtie foarte tare, utilizată pentru ambalaje, izolări etc. • pl. *-uri.* /<germ. ***Kraft.***

krăken *s.m.* (*în mit. scandin.*) Monstru marin fantastic. • pl. *-i.* /<fr. ***kraken***; cuv. norvegian.

krakoviák *s.n.* v. cracoviac.

kranț *s.n.* v. cranț[2].

krarupizáre *s.f.* (*telec.*) Procedeu folosit în telefonie pentru a mări eficiența liniilor lungi de comunicații prin înfășurarea conductoarelor cu un fir sau cu o bandă subțire din fier ori de permalloy. • pl. *-ări.* /după fr. *krarupisation.*

kremlinológ *s.m.* Observator și analist al acțiunilor politice de la Moscova. • pl. *-gi.* /nm. pr. (ansamblu arhitectural în Moscova, centru al puterii politice al Rusiei) ***Kremlin*** + *-olog.*

krennerít *s.n.* (*mineral.*) Minereu aurifer. • pl. *-e.* /<fr. ***krennérite.***

krill *s.m.* (*zool.*) Mic crustaceu din apele arctice, de aproximativ 10 cm lungime, care este comestibil. • /<engl. ***krill***; cuv. norvegian.

kriptón *s.n.* (*chim.*) Element chimic, gaz rar, incolor, inodor și insipid, obținut prin distilarea fracționată a aerului lichid, care se combină numai cu fluorul la temperatura aerului lichid sub acțiunea descărcărilor electrice întunecoase și care este folosit la umplerea becurilor electrice și a lămpilor minerilor (*Kr*). • /<fr. ***krypton***; cf. gr. *κρυπτός* „ascuns".

kronprinz *s.m.* ['kronprints] (*în Germania și în Imperiul Habsburgic*) Titlu purtat de moștenitorul tronului; persoană care purta acest titlu. • pl. *-i.* /<germ. ***Kronprinz.***

kúdu *s.m.invar.* (*zool.*) Antilopă africană care are coarnele în spirală. • /<germ. ***Kudu***; cuv. tamil.

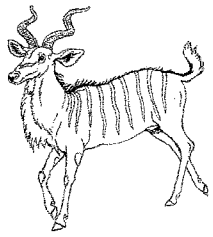

kudu

kulán *s.m.* (*zool.*) Hemion din S Siberiei și din stepele Mongoliei și ale Chinei. • pl. *-i.* /<germ. ***Kulan.***

kumité *s.n. invar.* (*în karate*) Luptă marțială, de origine japoneză, care constă dintr-o înlănțuire de mișcări de atac și de apărare, cu mai mulți adversari. • /<japon. ***kumite.***

kung-fu *s.n. invar.* Stil de arte marțiale chinez, asemănător cu karate. • /<fr. ***kung-fu***; cuv. chinez.

kungurián, -ă *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Etaj al permianului mijlociu de facies marin, dezvoltat pe platforma rusă, corespunzător saxonianului din V Europei. **2** *adj.* Care aparține kungurianului, specific kungurianului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din Kungurian. • sil. *-ri-an.* pl. *-ieni, -iene.* /nm. pr. (localitate în Rusia) ***Kungur*** + *-ian .*

kurd, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care aparține unui popor care trăiește în Turcia, Iran, Irak, Siria, Afganistan, Pakistan și în cîteva regiuni din Federația Rusă. **2** *adj.* Care aparține kurzilor, care se referă la kurzi. ◆ (*subst. f.*) Limba turcică vorbită de kurzi. • pl. *kurzi, -de.* /<fr. ***kurde***; cf. nm. pr. *Kurdistan*, regiune în S-V Asiei, la granița Iranului cu Turcia și cu Irakul.

kursăal *s.n.* **1** Stabiliment într-o stațiune termală, care oferă în timpul curei recrearea și odihna în saloane de lectură și de divertisment. **2** Cazino. • pl. *-e.* /<germ. ***Kursaal.***

kuweitián, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Kuweitului sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuiește în Kuweit; locuitorii Kuweitului. **2** *adj.* Care aparține Kuweitului sau kuweitienilor, care se referă la Kuweit sau la kuweitieni; care este originar din Kuweit. • sil. *-ti-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***koweïtien***; cf. nm.pr. *Kuweit*, stat în N-E Peninsulei Arabia.

kyat [ki'at] *s.m.* Unitatea monetară a Birmaniei. • pl. *-ți.* /<fr. ***kyat***; cuv. birman.

kyrie ['kirje] *s.f.* (*muz. bis.*) **1** (și *kyrie eleison*) Invocare a lui Dumnezeu. **2** Cîntec solemn religios; parte a misei care începe cu kyrie. **3** Început al unei invocații într-o misă cîntată. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***kyrie***; cf. gr. *Κύριε ἐλέησον* „Doamne, miluiește!".

kyudo *s.n. invar.* Artă a trasului cu arcul la japonezi. • /<fr. ***kyudo***; cuv. japonez.

K k

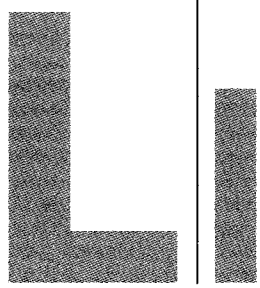

I *s.m. invar.* **I 1** A cincisprezecea literă a alfabetului limbii române. **2** Sunetul corespunzător acestei litere (consoană sonantă lichidă laterală dentală). **3** Semn grafic pentru această literă (*l, L*). **II 1** (*metr.*) Simbol pentru litru (*l*). **2** (*fiz.*) Simbol pentru lambert (*L*). **III** Simbol literal pentru cifra romană cu valoarea numerică *50* (*L*). • pronunț. și *le, el.*

la[1] *prep.* **A I** (*introduce un circ. de loc sau un atr. care arată locul*) **1** (*împreună cu vb. de mișcare, servește la determinarea punctului în direcția în care se desfășoară o acțiune sau o mișcare*) *S-a dus la lacu-n vrajă* (EMIN.). **2** (*servește la determinarea limitei în spațiu*) *Nu voiu părul să mi-l taie Ce-mi ajunge la călcîie* (EMIN.). **3** (*servește la determinarea distanței*) *A plecat la mare distanță de casă.* **4** (*servește la determinarea locului unde are loc o acțiune, o stare*) *La stîna de la Comandă, Cula Mereuț e acum a cincea roată la car* (AGÂR.). **5** (*servește la determinarea poziției*) *Casă la munte.* **II** (*introduce un circ. de timp*) **1** (*servește la determinarea perioadei, a momentului, a ocaziei în prezent, trecut sau viitor*) *Plecăm la începutul anului.* **2** (*servește la indicarea vîrstei*) *S-a căsătorit la 30 de ani.* ◇ Expr. *La mulți ani!* = (*ca urare făcută cuiva, de obicei cu prilejul aniversării zilei de naștere*) îți doresc să trăiești încă mulți ani! **3** (*servește la indicarea periodicității*) *Festivalul are loc o dată la doi ani.* **III** (*introduce un circ. de scop*) *S-a dus la pescuit.* ◇ Loc.adv. (*pop.; fam.*) *La ce?* = în ce scop? ce rost are? **IV** (*introduce un circ. de cauză*) Pentru, din cauza. *Se trezește la orice zgomot.* **V** (*introduce un circ. de măsură, indicînd greutatea, măsura, prețul, viteza etc.*) *Se vinde la litru.* **VI** (*introduce un circ. de mod*) *Caii aleargă la galop.* ◇ Expr. *La preț* (sau *la prețul*) *de...* = cu prețul de..., contra prețului de...; în schimbul prețului de... **VII** (*introduce un circ. instr.*) *Cîntă la chitară.* **VIII** (*introduce un circ. de rel.*) *E frumos la față.* **IX** (*introduce un circ. indir.*) *Cula, cu ochii mici, strălucitori de bucurie, le împarte la toți caș dulce și urdă nouă* (AGÂR.). **X 1** (*fam.; cu val. de adj.nehot.; pe lîngă un subst. cu funcție de compl. dr.*, sau, *rar, de sub., indică o cantitate mare*) Mult. *Bea la apă.* **2** (*cu val. adv.*) Cam, aproximativ, circa. *Erau la 20 de copii.* **B** (*intră în componența unor prep. comp.*) **I** *De la.* **1** (*introduce un circ. de loc care indică punctul de plecare al unei acțiuni în spațiu*) *Vine de la mare.* **2** (*introduce un circ. de timp care indică punctul de plecare al unei acțiuni în timp*) *Doarme de la ora 2.* ◇ Loc.adv. *De la o vreme* (*încoace*) v. vreme. **3** (*introduce un circ. de mod*) Loc.adj., adv. *De la sine* v. sine. **4** (*introduce un compl. indir.*) *De la cine ai primit scrisoarea?* **5** (*introduce un atr. care indică locul existenței, proveniența sau apartenența*) *Flori de la munte. Are o prietenă bună de la țară. Portiera de la mașină.* **6** (*introduce un atr. care indică timpul*) *Ședința de la ora 12.* **II** (*sugerează aproximația, imprecizia*) *Pe la prînz.* **1** (*introduce un circ. de loc*) *Vino pe la noi.* **2** (*introduce un circ. de timp*) *Pleacă pe la amiază.* **III** *Pînă la mine.* **1** (*introduce un circ. de timp*) *Așteaptă pînă la vară.* **2** (*introduce un circ. de loc*) *Îl conduce pînă la ușă.* **3** (*introduce un circ. de mod*) *Îi chinuiește pînă la exasperare.* ◇ Expr. (*Toți*) *pînă la unul* = absolut toți. **IV** (*în corelație cu prep. comp. „de la" indică trecerea dintr-un loc într-altul, de la o condiție la alta etc.*) *Transport de mărfuri de la București la Iași.* • /lat. ***illac*** [*ad*].

la[2] *s.m. invar.* (*muz.*) **1** Treapta a șasea a gamei diatonice (gama do major); sunetul și nota corespunzătoare, după care se acordează instrumentele și se dă tonul; semn care reprezintă această notă. ◆ Una dintre cele șapte denumiri simbolice ale sunetelor muzicale corespunzătoare notației literale A, din țările germanice. **2** Coarda sau clapa unui instrument care redă acest sunet. **3** Etalon pentru stabilirea înălțimii exacte a sunetelor muzicale (880 de vibrații simple pe secundă). ▫ /<it. ***la***.

la[3] *vb. I.* **1** *tr., refl.* (*înv., pop.*) A (se) spăla; a (se) scălda, a (se) îmbăia. *Fiindcă știa bine treaba moșitului, lă purcelul, îl scaldă* (CR.). **2** *tr., refl.* (*pop.; adesea cu determ. „pe cap"*) A (se) spăla pe cap. *Cum intră în bordei, găsește numai pe o fată a jitarului, care tocmai atunci să la* (POP.). ◇ Compus: *lă-mă-mamă s.m.* = *a*) om prost, nătîng; *b*) om leneș. *Dacă găsește vreun lă-mă mamă, Nu vede, n-aude și nu-i bagă samă, De părere bună pe carea-ntîlnește* (PANN). **3** *tr.* (*pop.*) A spăla rufe. **4** *tr.* Fig. (*înv., reg.; compl. indică oameni*) A dojeni. • prez.ind. *lau, lai, la, lăm, lați, lau.* /lat. ***lavare***.

lab *s.n.* (*biol.*) Lactoferment. • /<germ. ***Lab***, fr. ***lab***.

labagiu *s.m.* (*arg.*) **1** Onanist. **2** Om de nimic. • pl. *-ii.* /***labă*** + *-agiu*.

labán *s.m.* (*iht.*) Pește teleosteean marin, din familia mugilidelor, specie de chefal, de cca 25-50 cm lungime, de culoare cenușie albăstruie, cu capul mare (*Mugil cephalus*). • pl. *-i.* /<rus. ***лобан***.

labărum *s.n.* (*ist.*) Stindard purpuriu introdus de împăratul Constantin cel Mare, compus din două prăjini puse în cruce, prăjina verticală fiind aurită și având în partea de sus o coroană de aur, iar de prăjina orizontală atîrnînd o pînză de in cu bustul și monograma lui Iisus Hristos. • /<lat. ***labarum, -i***.

lábă *s.f.* **1** Parte a piciorului de la gleznă în jos la animalele patrupede și la om; parte a piciorului pe care calcă păsările (palmipede); picior al unor animale (mamifere). ◇ Loc.adv. *În* (sau *pe*) (*patru*) *labe* = de-a bușilea. *Pescaru își pune un țol în cap și se duce în lungul grindului, în patru labe, după mîncare* (SADOV.). ◇ Expr. (*fam.*) *Cu botul pe labe* = *a*) (*despre cîini*) sprijinindu-și capul pe picioarele dinainte. *Un cîine... stătea și el culcat în apropiere, cu botul pe labe și cu ochii țintă la foc* (HOG.); *b*) (*despre oameni*) pocăit, resemnat; inactiv. *Atunci o să vedeți dumneavoastră cum se cumințesc ceilalți și cum stau cu botul pe labe* (STANCU). *A fi* (sau *a pune* pe cineva) *cu botul pe labe pe cineva* = a fi redus (sau a reduce pe cineva) la tăcere, a fi pus (sau a pune) la punct. *O să le vie de hac căpitanul Costache, să-i pună cu botul pe labe* (CE. PETR.). (*pop.*) *A mînca labe de pui* = *a*) a purta vorba; *b*) a fi indiscret. *A se scula în două labe* (*împotriva cuiva* sau *a ceva*) = a se revolta. *A-și mușca labele* = a se căi amarnic de ceea ce a făcut. *I-oi face eu cumătrului una, de și-a mușca labele* (CR.). ◇ Compuse: (*bot.*) *laba-mîței* = *a*) ciupercă comestibilă, de culoare albă, care crește prin pădurile umbroase și umede (*Clavaria coralloides*); *b*) ciupercă mare, comestibilă, cu tulpina albă, groasă și cărnoasă (*Clavaria flava*); creasta-cocoșului; *laba-ursului* = *a*) nume dat mai multor specii de ciuperci de pădure comestibile (*Clavaria*); *b*) crucea-pămîntului (*Heracleum sphondylium*); *laba-broaștei* = piciorul-cocoșului (*Ranunculus acris*); *laba-gîștei* = *a*) mică plantă erbacee, cu florile roșii-purpurii (*Geranium dissectum*); *b*) riduri formate în jurul ochilor (la persoanele în vîrstă); *c*) (*fam.*) scris dezordonat, urît; *labă-de-gîscă* = *a*) granat (*Chrisantheum parthenium*); *b*) calcea-calului (*Chaltha palustris*); *c*) priboi (*Geranium macrorrhisum*); (*mar.*) *labă-de-pisică* = încrețitură abia vizibilă a apei mării, semn al unui început de vînt; (tehn.) *labă-de-iepure* = șină curbată care face parte din dispozitivul de schimbare a direcției pe calea ferată. ◆ (*deprec.*) Picior mare. **2** (*pop.; fam., deprec.*) Mînă. *Nenea Niță acopere cu laba mărunțișul și dă să-l tragă la margine, ca să-l puie la loc* (CAR.). ◇ Expr. *A pune laba* (pe cineva sau pe ceva) = *a*) a apuca, a înhăța (pe cineva sau ceva); *b*) (*arg.*) a aresta. *A-i încăpea* (sau *a-i cădea*) *în labă* = a ajunge la mîna sau la discreția cuiva. *A da cuiva peste labe* = a pune la punct, a admonesta pe cineva. (*glum.*) *A-și bate labele* = a pierde timpul. (*vulg.*) *A face laba* sau *a o lua la labă* = a se masturba. *A bate laba cu cineva* v. bate. *A linge laba cuiva* v. linge. ◆ Lovitură dată cu mîna; palmă. *Îmi pare rău că nu m-am sculat să-i dau o labă după ceafă* (PRED.). • pl. *-e.* /<magh. ***láb***.

labél *s.m.* **1** (*bot.*) Petala superioară a corolei orhideelor. **2** (*zool.*) Partea mediană a buzei inferioare la insecte. • pl. *-i.* și *labélă s.f.* /<fr. ***labelle***, lat. ***labellum, -i***.

labelát, -ă *adj.* (*bot.; despre flori*) Care are label. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***labellé***.

labélă *s.f* v. label.

labfermént *s.m.* (*biol.*) Lactoferment. • pl. *-ți.* /<fr. ***labferment***.

labi- Elem. de compunere „buză". • și *labio-*. /<fr. ***labio-***; cf. lat. *labĭum, -ii* „buză".

labiacée *s.f.* (*bot.*) Labiată. • sil. *-bi-a-*. pl. *-cee.* /<fr. ***labiacées***.

labiál, -á *adj.* **1** (*lingv.; despre sunete*) Care se articulează cu participarea buzelor. *Elementul labial s-a dezvoltat în detrimentul celui palatal* (ROSET.). ◇ (*subst.*) *Labialele includ bilabialele și labiodentalele.* ◇ (*adv.*) *„B" se articulează labial.* **2** (*anat.*) Care aparține buzelor, referitor la buze. *Mușchi labial.* • sil. *-bi-al.* pl. *-i, -e.* /<fr., germ. ***labial***; cf. lat. *labĭa, -ae* „buză".

labializá *vb. I. refl.* (*lingv.; despre sunete*) A (se) pronunța prin rotunjirea buzelor. ◆ (*tr.*) A da unui sunet valoare labială. • sil. *-bi-a-*. prez.ind. *-ez.* /<fr. ***labialiser***.

labializáre *s.f.* (*lingv.*) Pronunțare a unui sunet prin rotunjirea buzelor. ◆ Conferire a unei valori labiale unui sunet. • sil. *-bi-a-*. pl. *-ări.* /v. ***labializa***; cf. fr. *labialisation*.

labializát, -á *adj.* (*lingv.; despre sunete*) Care a devenit labial. *În unele limbi, există și alte componente labializate* (PUȘ.). • sil. *-bi-a-*. pl. *-ți, -te.* /v. ***labializa***.

labiát, -á *adj., s.f.* (*bot.*) **1** *adj.* (*despre corole, caliciu*) Care are forma unei pîlnii cu marginea tăiată în doi lobi principali, așezați unul deasupra altuia ca niște buze. ◆ (*despre plante*) Care are corola și caliciul labiate. **2** *s.f.* (*la pl.*) Familie de plante dicotiledonate gamopetale, erbacee sau semiarbuști, cu tulpina în patru muchii, cu frunzele opuse, cu corole bilabiate,

entomofile şi cu fructele tetrachene, avînd o cantitate mare de uleiuri eterice; (*şi la sg.*) plantă care face parte din această familie; labiacee, lamiacee. • sil. *-bi-at.* pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***labié***; cf. lat. *labĭa, -ae* „buză".

lábie *s.f.* **1** (*anat.*) Element constitutiv al vulvei; labium. **2** (*bot.*) Labium. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<germ. ***Labio***, lat. ***labĭum, -ii***.

labíl, -ă *adj.* **1** (*despre oameni,* ext., *despre caracterul, comportamentul etc. ale acestora*) Care este nestatornic, schimbător, instabil. *E şi el un lord, mai oriental, dacă se poate spune astfel, adică mai labil şi mai afabil* (TUD.). <> (*med.*) *Labil psihic* = care îşi schimbă des şi rapid starea de spirit. **2** (*fiz.*; *despre sisteme fizice*) Care se află într-o stare de echilibru instabil. <> *Echilibru labil* v. echilibru. **3** (*med.*; *despre debitul verbal al unor bolnavi mintal*) Care este abundent şi necontrolat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***labile***, lat. ***labilis, -e*** <*labi* „a cădea".

labilitáte *s.f.* **1** Însuşirea de a fi labil; instabilitate, inconsecvenţă. *Prin efectul labilităţii părerilor şi sentimentelor, chestiunea bisericii fu complet abandonată* (CĂL.). **2** Comportare, atitudine etc. labilă, schimbătoare, nestatornică. **3** (*fiz.*) Însuşire a unui sistem fizic de a se afla în echilibru instabil. **4** (*biol.*) Însuşire a materiei vii de a-şi modifica starea în funcţie de mai mulţi factori. **5** (*fiziol.*) Proprietate a unui ţesut sau a unui organ de a reacţiona la un excitant, precum şi capacitatea restabilirii funcţionale după trecerea procesului de excitaţie; mobilitate funcţională. **6** (*psih.*) *Labilitate afectivă* = trecere rapidă de la o stare de bună dispoziţie la una rea, întîlnită în manie, psihopatii, isterie, paralizie generală progresivă, epilepsie etc. **7** (*lingv.*) Caracter labial al unor sunete. • sil. *-bi-a-.* /<fr. ***labilité***, germ. ***Labilität***.

labio- v. labi-.

labiodentál, -ă *adj., s.f.* (*lingv.*) (Consoană) care se articulează prin atingerea buzei inferioare de dinţii incisivi superiori. • sil. *-bi-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***labiodental***; cf. lat. *labĭum, -ii* „buză", *dens, -ntis* „dinte".

labiodonţíe *s.f.* (*med.*) Raport de ocluzie în care dinţii incisivi frontali de pe arcada superioară se întîlnesc pe marginea incisivă cu cei de pe arcada inferioară. • sil. *-bi-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***labiodontie***.

labiolectúră *s.f.* Aptitudine de a înţelege vorbirea după mişcările buzelor şi a limbii celui care vorbeşte. • sil. *-bi-o-.* /***labio-*** + ***lectură***.

labiopalatál, -ă *adj., s.f.* (*lingv.*) (Consoană) care se articulează cu ajutorul buzelor şi prin atingerea dosului părţii anterioare a limbii de vălul palatului. • sil. *-bi-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***labiopalatal***.

labioveiár, -ă *adj., s.f.* (*lingv.*) (Consoană) care se articulează prin rotunjirea buzelor şi atingerea limbii de vălul palatului. • sil. *-bi-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***labio-vélaire***.

labirint¹- Elem. de compunere „labirint". • şi *labirinto-.* /<fr. ***labyrinth(o)***-; cf. lat. *labyrinthus, -i*, gr. *λαβύρινθος*.

labirínt² *s.n.* **1** (*mit.*) Construcţie atribuită lui Dedal, compusă din numeroase încăperi şi galerii aşezate în aşa fel încît ieşirea era de negăsit. *Intră în labirint şi omorî pe minotaur* (FIL.). ◆ Ext. Edificiu alcătuit dintr-un mare număr de încăperi şi de galerii în care orientarea şi găsirea ieşirii sînt foarte dificile; dedal. *E trimis un om din noul echipaj, să vadă... cum ia naştere nemărginitul labirint de compartimente, magazii, coridoare* (TUD.). **2** Fig. Situaţie încurcată, stare complicată (prin mulţimea elementelor), fără ieşire; problemă cu multe alternative sau insolubilă. *Din labirintul acestor fapte, critici şi proiecte... se desprind două concepţii complementare* (GUS.). **3** Fig. Reţea complicată de drumuri în care orientarea şi deplasarea este dificilă. *Un străin... se rătăceşte în cîteva clipe în labirintul lui de străzi* (TUD.). **4** Grădină ornamentală, parc format din benzi înguste de arbuşti, dispuse într-o înlănţuire de alei întortocheate în care cineva se poate rătăci. **5** (*anat.*) Totalitatea cavităţilor şi a organelor care formează urechea internă. **6** (*tehn.*) Dispozitiv format din camere şi compartimente foarte înguste, folosit în diverse instalaţii pentru a obliga un fluid să parcurgă un drum mai lung, în scopul micşorării vitezei. **7** Dalaj meandric în unele catedrale din Evul Mediu, pe care credincioşii trebuiau să-l urmeze ca pe un drum de expiere. **8** Joc de inteligenţă (folosit în psihologia învăţării) în care se cere găsirea ieşirii dintr-o reţea de linii întortocheate. ◆ Joc de inteligenţă şi abilitate, în care se foloseşte un cub din material plastic transparent, compus din 64 de cămăruţe, avînd unii pereţi cu cîte un orificiu ce lasă să treacă o bilă de metal, jucătorul trebuind să deplaseze bila din cămăruţa de „plecare" în cămăruţa de „sosire" şi apoi invers. **9** (*pesc.*) Capcană pentru peşti, formată prin amplasarea de garduri împletite. • pl. *-uri.* /<fr. ***labyrinthe***, lat. ***labyrinthus, -i***; cf. gr. *λαβύρινθος*.

Labirintul regelui Minos din Creta

labirintectomíe *s.f.* (*med.*) Excizie chirurgicală a labirintului urechii. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***labyrinthectomie***.

labiríntic, -ă *adj.* **1** Care aparţine labirintului, privitor la labirint, propriu unui labirint; ca de labirint. **2** Fig. Întortocheat, încîlcit, încurcat. *Schiller a fost mai puţin preocupat... de a pricepe complicaţia labirintică a unui suflet omenesc* (VIANU). • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***labyrinthique***.

labirintifórm, -ă *adj.* În formă de labirint. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***labyrinthiforme***.

labirintísm *s.n.* Structură complicată de idei, de fapte, de împrejurări. *Desele schimbări de domnii... ar face un labirintism în cugetul cetitorului, de nu i-ar mai putea da de rost* (GAN.). • /***labirint*** + ***-ism***.

labirintítă *s.f.* (*med.*) Inflamaţia acută sau cronică a labirintului urechii. • pl. *-e.* /<fr. ***labyrinthite***.

labirinto- v. labirint-.

labirintodónt *s.m.* (*paleon.*; *la pl.*) Grup de amfibieni fosili, din triasic, avînd dinţii prevăzuţi cu încreţituri sinuoase, complicate; (*şi la sg.*) amfibian care făcea parte din acest grup. • pl. *-ţi.* /<fr. ***labyrinthodonte***; cf. gr. *λαβύρινθος* „labirint", *ὀδόντος* „dinte".

labirintotomíe *s.f.* (*chir.*) Operaţie de perforare a labirintului urechii. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***labyrinthotomie***.

lábiu *s.n.* v. labium.

lábium *s.n.* **1** (*entom., zool.*) Buza inferioară a insectelor şi a unor miriapode. **2** (*anat.*) Labie. **3** (*bot.*) Fiecare dintre frunzele modificate care alcătuiesc caliciul şi corola plantelor; labie. • sil. *-bi-um.* şi *lábiu s.n.* /<lat. ***labĭum, -ii***.

laboáre *s.f.* (*latin.*) Muncă grea. *Rareori ne vom plînge de lipsa materialului, grămădit printr-o laboare de douăzeci de ani* (HASD.). • /<lat. ***labor, -oris***.

laborá *vb. IV. tr.* (*inv.*) A lucra pămîntul. *Ajunse-a susţine ca fearele cu prada, Ca paseri cu ciupitul, sau laborînd pămîntul În chinuri şi sudoare* (HEL.). • prez. ind. *-ez.* /<lat. ***laborare***, fr. ***labourer***.

laboránt, -ă *s.m., s.f.* Persoană (cu pregătire medie) care lucrează într-un laborator şi se ocupă cu întreţinerea instalaţiilor şi a aparatelor, precum şi cu efectuarea unor lucrări şi operaţii simple. • pl. *-ţi, -te.* /<germ. ***Laborant***.

laboratór *s.n.* **1** Local sau încăpere în care se află aparatură specială, instalaţii, maşini, instrumente folosite pentru cercetări ştiinţifice, experienţe, analize, lucrări didactice, pentru verificarea şi încercarea unor maşini, aparate sau procese tehnologice etc. *Un tînăr ţinu foarte mult să arate lui Ioanide laboratorul de metalurgie* (CĂL.). <> *Avion laborator* v. avion. **2** *Laborator lingvistic* = sală insonorizată, cu cabine, pentru învăţarea practică a unei limbi cu ajutorul unui magnetofon avînd înregistrată vocea profesorului. **3** Fig. Loc, mediu, climat în care se produce, se creează ceva. *Conduce pe cititor prin laboratorul său poetic* (PHIL.). **4** Fig. Ansamblu de mijloace, operaţii, procedee etc. de care se foloseşte cineva pentru a obţine anumite rezultate. • pl. *-oare.* şi (*înv.*) *laboratóriu s.n.* /<fr. ***laboratoire***, germ. ***Laboratorium***; cf. lat. *laborare* „a lucra".

laboratóriu *s.n.* v. laborator.

laboriós, -oásă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care lucrează (şi produce) mult; sîrguincios, harnic, muncitor. *Nu se poate impune unui om nici de a fi religios, nici de a fi milostiv, învăţat sau laborios* (GHICA). **2** (*despre creaţii, realizări etc. ale oamenilor*) Care necesită multă muncă, efort, osteneală. *Un latinist a cărui îndeletnicire... laborioasă era să cerceteze fiecare cuvînt românesc* (IBR.). **3** (*despre stil*) Greoi. • sil. *-ri-os.* pl. *-oşi, -oase.* /<fr. ***laborieux***, lat. ***labōriōsus, -a, -um***.

laboriozitáte *s.f.* Faptul, însuşirea a ceea ce este laborios. • sil. *-ri-o-.* /<fr. ***laboriosité***.

labradór¹ *s.m.* **1** (*ornit.*) Rasă de raţe de talie mică, cu penajul negru şi carnea fină; raţă care face parte din această rasă. **2** (*zool.*) Rasă de cîini de vînătoare, originară din Terra Nova, adusă de pescarii din regiunea canadiană Labrador în Anglia. ◆ Cîine care face parte din această rasă, monocolor, alb sau negru, cu părul scurt, robust şi bun înotător, folosit la vînătoare sau ca însoţitor al persoanelor cu handicap. • pl. *-i.* /<engl., fr. ***labrador***; cf. nm. pr. *Labrador*, regiune în E Canadei.

labradór² *s.n.* (*mineral.*) Mineral din grupul feldspaţilor, cu luciu sidefiu, cu reflexe albăstrui şi verzui, care este folosit ca piatră semipreţioasă. • /<fr. ***labrador***; cf. nm. pr. *Labrador*, regiune în E Canadei.

labradorít *s.n.* (*mineral.*) Rocă magmatică, intruzivă ori efuzivă, formată din microlite de labrador, folosită ca piatră de construcţie sau ornamentală. • pl. *-e.* /<fr. ***labradorite***.

labríd *s.n.* (*iht.*; *la pl.*) Familie de peşti marini avînd ca tip labrul; (*şi la sg.*) peşte care face parte din această familie. • pl. *-e.* /<fr. ***labridés***.

lábru¹ *s.m.* (*iht.*) Peşte marin comestibil, din familia labridelor, viu colorat, care trăieşte pe lîngă ţărmurile stîncoase ale mărilor calde (*Labrus*). • pl. *-i.* /<fr. ***labre***; cf. lat. *labrum, -i* „buză".

lăbru² *s.n.* v. labrum.

lăbrum *s.n.* **1** (*zool.*) Structură anatomică în formă de buză. ◆ (*entom., zool.*) Buza superioară la insecte şi la mamifere. **2** (*zool.*) Expansiune externă a marginii cochiliei gasteropodelor. • şi *lábru s.n.* /<lat. ***labrum, -i***.

laburísm *s.n.* Doctrină politică cu caracter social-democrat reformist a unor partide laburiste, iniţiată în Marea Britanie. • /<engl. ***labourism***, it. ***laburismo***; cf. nm.pr. *Labour* Party „partidul muncii", numele unui partid britanic.

laburíst, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj. Partid laburist* = partid politic de orientare social-democrată din Anglia şi din unele ţări anglofone. **2** *s.m., s.f.* Membru al unui partid laburist. **3** *adj.* Care aparţine unui partid laburist sau laburiştilor, care se referă la politica şi la ideologia unui partid laburist sau a laburiştilor. • pl. *-işti, -iste.* /<it. ***laburista***; cf. engl. *labourite*.

lac¹ *s.n.* **1** (*hidrol.*) Întindere (mare) de apă stătătoare, situată într-o excavaţie de pe suprafaţa continentelor, închisă între maluri, care poate avea scurgere la un rîu sau la mare. *Ce mi-i vremea, cînd de veacuri Stele-mi scînteie pe lacuri* (EMIN.). <> *Lac vulcanic* = lac aflat în bazine intramontane scufundate. *Lac de baraj natural* = lac aflat în văile barate de diverse aluviuni, surpări, lave vulcanice etc. *Lac glaciar* = lac aflat în circurile, văile etc. glaciare. *Lac carstic* = lac aflat în forme de relief carstic (doline, polii etc.). *Lac dulce* = lac a cărui salinitate este sub 0,3‰. *Lac sărat* = lac a cărui salinitate este mai mare de 24,7‰. *Lac de acumulare* = lac artificial, situat în amonte de o hidrocentrală şi rezultat din construirea unui baraj pe albia unui rîu pentru a forma o rezervă de apă necesară producerii de energie. *Cuveta lacului* v. cuvetă. *Lac salmastru* v. salmastru. *Scoică de lac* v. scoică. <> Expr. *Lac de sudoare* (sau *de năduşeală, de apă*) = foarte transpirat. *Lac de sudoare, mergea maşinal, cu dinţii încleştaţi* (POPOV.). *A sări* (sau *a cădea, a da, a nimeri*) *din lac în puţ* v. puţ. **2** Fig. (*de obicei urmat de determ. precedate de prep. „de"*) Cantitate mare de apă sau de alt lichid. *În odaie şi colea, uitaţi-vă, e lac de sînge!* (CAR.). • pl. *-uri.* /lat. ***lacus, -us***.

lac² *s.n.* **1** (*chim.*) Substanţă lichidă, obţinută prin dizolvarea într-un solvent volatil a unor răşini, a unor uleiuri sicative, a nitrocelulozei etc., care, întinsă pe suprafaţa unui obiect, formează, în urma evaporării solventului, o pojghiţă solidă ce protejează împotriva

coroziunii, dînd totodată obiectului un aspect plăcut, proprietăți electroizolante etc. *Pentru cărți făcuse rafturi date cu lac, de-a dreptul în perete* (CĂL.). ◆ Preparat obținut din amestecul acestei soluții cu un colorant. *Lac de unghii.* **2** Piele (sau imitație de piele) cu fața netedă, lucioasă, acoperită cu un strat de lac. *Mitică lăutarul n-o să aibă nici haine negre, nici ghete de lac* (ARGH.). **3** Soluție pe bază de oxid de aluminiu gelatinos, amestecată uneori cu un colorant, folosită în pictură. **4** (și *lac japonez, lac de Japonia, lac de China*) Rășină de culoare roșie-gălbuie sau neagră, secretată de unele specii de arbori din Extremul Orient. ◆ Substanță obținută din această rășină care se folosește, în Extremul Orient, în arta decorativă; ext. obiect realizat din această substanță. • pl. *-uri.* /<germ. ***Lack***, fr. ***laque***; cf. persan. *lakk* „culoare roșie".

lacáză *s.f.* (*biochim.*) Enzimă oxidantă care se găsește în sfeclă, morcovi, cartofi, fructe etc. • /<fr. ***laccase***.

lácăt *s.n.* Încuietoare pentru o ușă, un dulap etc., formată dintr-un corp care conține mecanismul de încuiere cu cheia și dintr-o toartă care se petrece prin două belciuge, unul prins în partea fixă și altul în cea mobilă a obiectului care trebuie închis. ◇ Loc.adv. *Sub lacăt* = încuiat. *Nu-mi era la îndemînă să stau în casă, zăvorît, sub lacăt* (LĂNCR.). ◇ Expr. *A pune sub lacăt* = a încuia. *A avea* (sau *a-și pune*) *lacăt la gură* = a-și impune tăcere; a fi discret. *Omoară, dacă ți se cere să omori, dar pune-ți lacăt la gură* (STANCU). *A fi cheia și lăcata* = a fi elementul esențial într-o problemă. *A ține sub trei lacăte și șapte peceți* sau *a păstra cu nouă lacăte* = a manifesta mare grijă pentru siguranță, securitatea a ceva sau a cuiva. *Continuam să țin taina sub trei lacăte și șapte peceți* (BLA.). *Cheia și lacătul* v. cheie. • pl. *-e.* și (*reg.*) *lăcăt s.n., lăcătă s.f.* /<magh. ***lakat***.

lacedemonián, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care făcea parte din populația de bază a vechiului oraș grecesc Lacedemonia sau era originară din Lacedemonia; (*la pl. m.*) locuitorii Lacedemoniei; spartan. **2** *adj.* Care aparține Lacedemoniei sau lacedemonienilor, care se referă la Lacedemonia sau la lacedemonieni; originar din Lacedemonia. • sil. *-ni-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***lacédémonien***; cf. nm. pr. *Lacedemonia*, alt nume pentru orașul grecesc Sparta.

lacerá *vb. I. tr.* A sfîșia, a rupe în bucăți. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***lacérer***, lat. ***lacerare***.

laceráre *s.f.* Sfîșiere, rupere în bucăți; lacerație. • pl. *-ări.* /v. ***lacera***.

lacerát, -ă *adj.* **1** Sfîșiat, rupt. **2** (*despre frunze, țesuturi*) Cu marginile crestate neuniform. • pl. *-ți, -te.* /v. ***lacera***; cf. fr. *lacéré*, lat. *laceratus, -a, -um.*

lacerație *s.f.* Sfîșiere, rupere în bucăți; lacerare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *lacerațiúne s.f.* /<fr. ***lacération***, lat. ***lacĕratio, -onis***.

lacerațiúne *s.f.* v. lacerație.

lacérnă *s.f.* (*în antic. romană*) Manta largă deschisă, pe care romanii o purtau peste togă și care se prindea cu o agrafă la gît. *În timpurile reci, romanii purtau lacerne* (SEVER.). • pl. *-e.* /<lat. ***lacerna, -ae***.

lacerti- Elem. de compunere „șopîrlă". • /<fr. ***lacerti-***; cf. lat. *lacerta, -ae* „șopîrlă".

lacertídă *s.f.* (*zool.*; *la pl.*) Familie de lacertilieni cuprinzînd șopîrlele și reptilele înrudite; (*și la sg.*) animal care face parte din această familie. • pl. *-e.* /<fr. ***lacertidés***.

lacertilián *s.m.* (*zool.*; *la pl.*) Subordin de reptile ovipare, cu corpul alungit acoperit cu solzi cornoși, de obicei de dimensiuni reduse, cu labe și cu coadă lungă; (*și la sg.*) reptilă care face parte din acest subordin; saurian. • sil. *-li-an.* pl. *-ieni.* /<fr. ***lacertilien***; cf. lat. *lacerta, -ae* „șopîrlă".

lachérdă *s.f.* **1** Produs alimentar obținut din carne de pălămidă, de ton etc., prin sărare și afumare. *Slugile îl părăsiseră; nu-i mai mîncau lacherda, scrumbiile și sardelele* (E. BAR.). **2** (*iht.*) Pește marin, de obicei pălămidă sau ton, din care se prepară lacherda. • pl. *-e.* /<ngr. ***λακέρδα***.

lachéu *s.m.* **1** Servitor îmbrăcat în livrea (în casele aristocrate); valet, fecior. *Ciocoiul... își începe uneori cariera de la postul de rîndaș, iar alteori de la lacheul ce se pune în coada trăsurei boierului* (FIL.). **2** Fig. (*peior.*) Persoană slugarnică, servilă. *În țara în care cîrmuiau lacheii aurului, ...averile obștei erau lăsate să se irosească* (PER.). • pl. *-ei.* /<fr. ***laquais***, it. ***lacche***, germ. ***Lakai***, rus. ***лакей***.

laciniát, -á *adj.* (*bot.*; *despre frunze, petale etc.*) Care prezintă lacinii. • sil. *-ni-at.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***lacinié***; cf. lat. *laciniatus, -a, -um* „decupat".

lacínie *s.f.* (*bot.*) Diviziune îngustă a unei frunze, a unei petale etc. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<lat. ***lacĭnĭa, -ae***.

lacinulát, -ă *adj.* (*bot.*; *despre frunze, petale etc.*) Care are lacinule. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***lacinulé***.

lacinúlă *s.f.* (*bot.*) Lacinie mică. • pl. *-e.* /<fr. ***lacinule***.

lacolít *s.n.* (*geol.*) Masă de rocă eruptivă, de forma unei ciuperci, care a străpuns straturile de deasupra în care s-a intercalat. • /<fr. ***laccolithe***; cf. gr. *λάκκος* „groapă, bazin", *λίθος* „piatră".

lácom, -á *adj.* **1** (*despre ființe*) Care mănîncă (și bea) cu o poftă exagerată; căruia îi place să mănînce (și să bea) mult; care se satură greu; mîncăcios; (*pop.*) lăcomos. *Ana, lacomă, se repezea și mușca din toate* (CĂL.). ◇ (*adv.*) *Înfuleca lacom ouă prăjite cu slănină* (STANCU). Δ Expr. *S-a uitat cam lacom în fundul paharului*, se spune despre cineva care a întrecut măsura la băutură. **2** (*despre oameni*) Care este însetat de îmbogățire, de cîștig; care este dominat de imboldul nedomolit de a acapara, de a aduna bunuri materiale, mai ales bani; (*pop.*) lăcomos. **3** Fig. (*despre oameni; adesea cu determ. introduse prin prep. „de", „după"*) Care este cuprins de dorința impetuoasă de a obține ceva, de a-și satisface o pasiune, o poftă etc.; ahtiat. *Lacom de băutură.* ◆ Ext. (*mai ales despre ochi sau despre privire*) Care exprimă, trădează o dorință febrilă, irezistibilă de a obține ori de a lua ceva, un imbold nedomolit spre ceva; care sugerează o aviditate deosebită. *O, cît ești de frumoasă, cum dormi așa de blîndă, Te văd cu ochiul lacom și inima flămîndă* (EMIN.). **4** Fig. Care nu poate fi îndestulat, domolit, astîmpărat; ext. intens, devorant. *În Franța, satiricul care dezvăluie publicului cusururile mici ale unui mare scriitor... este primit cu o lacomă curiozitate* (CAR.). • pl. *-i, -e.* /<sl. veche ***лакомъ***.

lacón *s.m.* (*înv.*) Laconian. • pl. *-i.* /<lat. ***lacon, -onis***; cf. it. *lacone*.

laconésc, -ească *adj.* (*înv.*) Laconic. • pl. *-ești.* /***lacon*** + *-esc*.

laconián, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care făcea parte din populația de bază a vechii regiuni grecești Laconia sau care era originară din Laconia; (*la pl. m.*) populație care trăia în Laconia; (*înv.*) lacon. **2** *adj.* Care aparține Laconiei sau laconienilor, privitor la Laconia sau la laconieni; originar din Laconia; (*înv.*) laconic. • sil. *-ni-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***laconien***; cf. nm. pr. *Laconia*, regiune istorică în S Greciei.

lacónic, -ă *adj.* **I** (*înv.*) Laconian. **II 1** (*despre exprimare, stil, texte etc.*) Formulat în puține cuvinte; concis, lapidar, succint; (*înv.*) laconesc. *Așterne cu mînă sigură... următoarea compoziție care, sub forma-i laconică, ascunde atîta bogată ironie* (CAR.). ◇ (*adv.*) *Madam Georgescu răspunde consoartelui tot așa de laconic cum i-a răspuns și dînsul* (CAR.). **2** (*despre oameni*) Care se exprimă în puține cuvinte; care vorbește puțin. *Singura mea datorie acum e să fiu calm, isteț și încăpățînat. Dur. Tare de cap. Ursuz. Laconic* (STEINH.). • pl. *-ci, -ce.* și (*înv.*) *laconicésc, -eáscă adj.* /<lat. ***lacōnicus, -a, -um***, fr. ***laconique***, ngr. ***λακωνικός***, it. ***laconico***.

laconicésc, -eáscă *adj.* v. laconic.

lacónicum *s.n.* (*în antic. romană*) Parte a termelor romane unde se făceau băi de aburi. • /<lat. ***lacōnicum, -i***.

laconísm *s.n.* Însușirea de a fi laconic; concizie. • /<ngr. ***λακωνισμός***, fr. ***laconisme***, lat. ***laconismus***, it. ***laconismo***.

lácoviște *s.f* v. lăcoviște.

lácră *s.f.* v. raclă.

lácrămă *s.f.* v. lacrimă.

lácrima-Chrísti *s.n.* (*vit.*) Varietate de viță-de-vie italiană, din podgoriile de la poalele Vezuviului, din care se obține un vin alb, ambrat, foarte limpede, aromat, sec și tare. ◆ Vin produs din strugurii acestui soi de viță-de-vie. • /<it. ***lacrima-Christi***.

lacrimál, -ă *adj., s.n.* **I** *adj.* **1** Care se referă la lacrimi sau la secreția lor. ◇ (*anat.*) *Glandă lacrimală* = glandă anexă a ochiului care secretă lacrimile. *Canal lacrimal* = canal constituit dintr-o parte osoasă și una membranoasă, care permite secreției produse de glandele lacrimale să se scurgă din orbita ochiului în fundul gurii. *Sac lacrimal* = formațiune anatomică sub formă de pungă, care comunică în partea inferioară cu canalul lacrimal, avînd rolul unui rezervor în care se scurg lacrimile. **2** Fig. Care provoacă lacrimi, care impresionează pînă la lacrimi. *Scene... lacrimale* (VIANU). **II** *s.n.* (*anat.*) Mică piesă osoasă situată pe peretele medial al orbitei. • pl. *-ii, -e.* /<fr. ***lacrymal***; cf. lat. *lacrĭma, -ae* „lacrimă".

lacrimáriu *s.n.* Lacrimatoriu. • pl. *-ii.* /de la ***lacrimă***.

lacrimatóriu *s.n.* (*în antic. romană*) Vas funerar din ceramică sau sticlă, de formă alungită, conținînd uleiuri parfumate, care se punea în morminte, fiind destinat, simbolic, să primească lacrimile celor care îl plîngeau pe decedat. pl. *-ii.* • /<fr. ***lacrymatoire***, lat. ***lacrimatorium***.

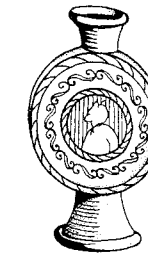

lacrimatoriu

lacrimáție *s.f.* (*biol.*) Eliminare a apei sau a rășinilor, prin picurare, din părțile vătămate ale plantelor lemnoase. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***lacrimation***, lat. ***lacrimatio, -onis***.

lácrimă *s.f.* **1** Picătură din secreția lichidă, incoloră, sărată, alcalină, produsă de glandele lacrimale, care se scurge în afara ochiului, în urma unor tulburări în starea psihofizică a omului, determinate de o acțiune fizică, de o emoție etc.; (*la pl.*; *de obicei precedat de prep. „în", „de", „din"*) secreție lichidă a glandelor lacrimale care umezește suprafața globilor oculari, favorizînd mișcarea acestora în orbită. *Își șterse cu o batistă o lacrimă* (BLA.). ◇ (*cu determ. adj., în gen. sau introduse prin prep. „de", care arată cauza producerii lacrimilor*) *Lacrimi de bucurie izvorau din ochii lor* (C. NEGR.). ◇ (*cu determ. ca „arzătoare", „fierbinți" „de foc", „de sînge", care indică intensitatea sentimentelor sau trăirilor ce provoacă lacrimile*) *Voi stoarce întristatei adunări lacrimi fierbinți* (M. I. CAR.). ◇ *Valea lacrimilor* v. vale. ◇ Loc.adv. *Cu lacrimi de sînge* = cu mare durere. *Înaintară din partea lor la împărăteasa o suplică sau memorial colectiv, scris, cum se zice, cu lacrime de sînge* (BAR.). ◇ Expr. *A vărsa lacrimi fierbinți* (ori, *pop., de sînge*) sau *a vărsa șiroaie* (ori, *înv., rîu, pîrîu*) *de lacrimi, a plînge cu lacrimi fierbinți* (ori, *pop., de sînge*), (*fam.*) *a plînge cu zece rînduri de lacrimi* = a plînge cu mare durere, cu mare jale. *Lacrimi de crocodil* v. crocodil. *A ride cu lacrimi* v. rîde. *A(-și)* sau *a-i scălda ochii în lacrimi* sau *cu ochii scăldați în* (ori *de*) *lacrimi* v. scălda. *A(-i) stoarce* (cuiva) (*un rîu de* ori *cîteva*) *lacrimi* (sau *o lacrimă*) v. stoarce. *A i se umple ochii de lacrimi* v. umple. *A-i veni* (cuiva) *lacrimile* (sau *lacrimi*) (*în ochi*) v. veni. ◇ Compar. (*de obicei pe lîngă „limpede", „curat"*) *Era fiica spătarului... un înger blond ca o lacrimă* (EMIN.). ◆ Fig. Strop, picătură. *Am văzut o lacrimă de ploaie pe geam.* **2** (*la pl.*) Plîns. *Obosise de lacrimi și de durere.* ◇ Loc.adv. *În lacrimi* = plîngînd (de durere). *Pînă la lacrimi* = pînă la cel mai înalt grad de înduioșare, de emoție etc. *Se simți ofensată pînă la lacrimi* (PAPAD.). ◇ Expr. *A izbucni în lacrimi* = a începe să plîngă. *Au izbucnit în lacrimi, atît le venea de greu a vedea semnul unei armate străine pe pămîntul României* (MAIOR.). **3** Ext. Tristețe; durere; suferință. *Cîntăreața avea lacrima în glas.* • pl. *-i.* și (*pop.*) *lácrămă s.f.* /lat. ***lacrĭma, -ae***.

lacrimogén, -ă *adj.* **1** (*despre substanțe*) Care provoacă secreția lacrimilor. **2** Fig. (*iron.*; *despre manifestări, creații etc. ale oamenilor*) Care emoționează, care produce plînsul (cu mijloace facile); lăcrimos. *Film lacrimogen.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***lacrymogène***; cf. lat. *lacrĭma, -ae* „lacrimă", *γίγνομαι* „a lua naștere".

lacrimogenitáte *s.f.* **1** Însușirea a ceea ce este lacrimogen. **2** Producere a lăcrimării. • /***lacrimogen*** + *-itate*.

lacrimósa *s.f.* (*muz.*) Parte componentă a recviemurilor catolice. *„Lacrimosa" a fost cîntecul de lebădă al lui Mozart.* • /<lat. ***lacrimosa*** „înlăcrimată".

lacrimoso [lakri'mozo] *adv.* (*muz.*; *indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Cu gravitate; plin de durere; trist. ◇ (*subst. n.*) *La lacrimoso s-a remarcat interpretarea violoncelistului.* • /<it. ***lacrimoso***.

lacs *s.m.* (*iht.*) Somon (*Salmo salariu*). • pl. *lacși.* /<germ. *Lachs.*

lact- Elem. de compunere „(referitor la) lapte", „care conține lapte". • și *lacti-, lacto-.* /<fr. ***lact(o)-, lacti-***; cf. lat. *lac, lactis* „lapte".

lactacidemíe *s.f.* (*med.*) Lacticemie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***lactacidemie.***

lactalbumínă *s.f.* (*biol.*) Albumină prezentă în lapte. • /<fr. ***lactalbumine.***

lactámă *s.f.* (*chim.*) Compus organic ciclic, obținut prin deshidratarea internă, la încălzire, a unor aminoacizi, care este folosit ca materie primă pentru fabricarea unor fibre sintetice. • /<fr. ***lactame***, germ. ***Laktame***; cf. lat. *lac, lactis* „lapte".

lactár *s.m.* (*bot.*) Ciupercă bazidiomicetă, comestibilă, din familia agaricaceelor, cu pălăria de culoare portocalie, care crește prin pădurile de fag și de brad și care secretă un latex alb sau colorat (*Lactarius deliciosus*); (*pop.*) rîșcov. • /<fr. ***lactaire***, lat. ***lactarĭus, -a, -um.***

lactáriu *s.n.* (*med.*) Centru de colectare și distribuire a laptelui de mamă. • pl. *-ii.* /<fr., lat. ***lactarium.***

lactát[1] *s.m.* (*chim.*) Sare sau ester al acidului lactic. ◇ *Lactat de calciu* = sare de calciu a acidului lactic, utilizată în tratamentul spasmofiliei, al tetaniei, al rahitismului etc. • pl. *-ți.* /<fr. ***lactate.***

lactát[2]**, -ă** *adj., s.n.* **1** *adj., s.n.* (și *produs lactat*) (Produs) obținut din lapte (sau din derivatele lui); (produs) care conține lapte. **2** *adj.* (*despre diete, regimuri alimentare*) În care hrana principală sau exclusivă este laptele cu derivatele lui. **3** *adj.* (*despre lichide*) Care are culoarea și consistența laptelui; lăptos. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***lacté.***

lactáție *s.f.* **1** Alăptare. **2** Perioadă de timp în care o mamă își alăptează copilul. **3** Proces fiziologic de formare, de secreție și de excreție a laptelui prin glandele mamare ale femelelor mamiferelor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *lactațiúne s.f* /<fr. ***lactation***, lat. ***lactatĭo, -onis.***

lactațiúne *s.f.* v. lactație.

lactáză *s.f.* (*biochim.*) Enzimă prezentă în intestin, mai ales la sugari, care catalizează hidroliza lactozei în glucoză și galactoză. • pl. *-e.* /<fr. ***lactase***; cf. lat. *lac, lactis* „lapte".

lactée *adj.* (*astron.; nm. pr.*) *Calea-Lactee* = grup de stele care apar noaptea pe cer în forma unei fîșii luminoase alburii; Calea-Laptelui, Calea-Robilor, Drumul-Robilor. • /<fr. [***voie***] ***lactée***, lat. [***via***] ***lactea.***

lactenímă *s.f.* (*biol.*) Substanță existentă în laptele crud, care are o puternică acțiune de inhibiție asupra multor specii de germeni din lapte, mai ales asupra streptococilor. • /<fr. ***lacténine.***

lactescént, -ă *adj.* **1** (*despre lichide*) Care are aspect lăptos (specific latexului). **2** (*bot.*) Care conține un suc lăptos. *Plante lactescente.* • pl. *-enți, -ente.* și *latescént, -ă adj.* /<fr. ***lactescent***, lat. ***lactescens, -ntis***, it. ***lattescente.***

lactescéнță *s.f.* Stare a unui lichid lactescent. • /<fr. ***lactescence.***

lacti- v. lact-.

láctic, -ă *adj.* (*biochim.*) **1** *Acid lactic* = acid organic care se găsește în laptele acru, în varza acră, în murături etc. și care este întrebuințat în industria alimentară, de medicamente, în vopsitorie etc. **2** *Bacil lactic* = bacil din genul *Lactobacillus*, caracteristic florei bacteriene digestive la mamifere, care transformă lactoza în acid lactic. **3** *Fermentație lactică* = transformare a lactozei în acid lactic de către bacilii lactici. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***lactique***; cf. lat. *lac, lactis* „lapte".

lacticemíe *s.f.* (*med.*) Prezență a acidului lactic în sînge; lactacidemie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***lacticémie.***

lactifér, -ă *adj.* **1** (*anat.; despre canalele glandelor mamare*) Care conduce laptele spre exterior; galactofor. **2** (*bot.; despre plante*) Care secretă un suc lăptos. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***lactifère.***

lacto- v. lact-.

lactobacíl *s.m.* Bacterie care transformă zaharurile în acid lactic. • pl. *-i.* /<fr. ***lactobacille.***

lactobăr *adj., s.n.* (Local de consum public) în care se servesc mai ales produse lactate. • pl. *-uri.* /***lacto-*** + ***bar***, după germ. *Milchbar*, engl. *milk bar.*

lactobiózǎ *s.f.* (*chim., biol.*) Lactoză. • sil. *-bi-o-.* /<fr. ***lactobiose.***

lactobutirométru *s.n.* Instrument pentru măsurarea cantității de unt conținută în lapte. • pl. *-e.* /<fr. ***lacto-butyromètre.***

lactodensimétru *s.n.* Lactometru. • pl. *-e.* /<fr. ***lacto-densimètre.***

lactoduc *s.n.* Conductă specială pentru transportul laptelui. • pl. *-uri.* /<fr. ***lactoduc.***

lactoferméոt *s.m.* (*biol.*) Ferment extras din sucul gastric al rumegătoarelor, care coagulează cazeina din lapte; lab, labferment, cheag, chimază, chimozină. • pl. *-ți.* /<fr. ***lactoferment.***

lactofermentatór *s.n.* Aparat folosit pentru controlul calității laptelui, al cărui principiu de funcționare se bazează pe faptul că, dintre diferitele calități de lapte încălzite pînă la o anumită temperatură, se coagulează întîi laptele de calitate inferioară. • pl. *-oare.* /<fr. ***lacto-fermentateur.***

lactofermentație *s.f.* Probă de laborator care urmărește modalitățile de coagulare a laptelui. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***lactofermentation.***

lactofiltru *s.n.* Aparat pentru determinarea cantității de impurități din lapte. • pl. *-e.* /***lacto-*** + ***filtru***, după fr. *lactofiltre.*

lactoflavínă *s.f.* (*biol.*) Factor termolabil al complexului vitaminic B, care se găsește în lapte, ouă etc., avînd acțiune importantă în cursul sarcinii și al lactației; vitamina B_2 care se găsește în lapte; riboflavină. • /<fr. ***lactoflavine***; cf. lat. *flavus, -a, -um* „galben".

lactofrúct *s.n.* Produs alimentar dietetic, preparat pe bază de lapte smîntînit, amestecat cu zahăr, sucuri de fructe etc. • pl. *-e.* /***lacto-*** + ***fruct.***

lactogén, -ă *adj., s.n.* (*biol.*) (Hormon) care stimulează lactația. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***lactogène***, it. ***lattogeno.***

lactogenétic, -ă *adj.* (*biol.*) Care aparține lactogenezei, referitor la lactogeneză. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***lactogénétique.***

lactogenéză *s.f.* (*biol.*) Fenomen de producere a laptelui în glandele mamare; galactogeneză. • /<fr. ***lactogenèse***; cf. lat. *lac, lactis* „lapte", gr. *γένεσις* „naștere, formare".

lactoglobulínă *s.f.* (*biol.*) Substanță proteică din clasa globulinelor, care se găsește în lapte și care, sub forma colostrului, contribuie la transmiterea imunității pasive de la mamă la noul născut. • /<fr. ***lactoglobuline.***

lactométru *s.n.* Instrument pentru determinarea densității și purității laptelui; galactometru, lactodensimetru. • pl. *-e.* /<fr. ***lactomètre***; cf. lat. *lac, lactis* „lapte", gr. *μέτρον* „măsură".

lactónă *s.f.* (*chim.*) Ester ciclic rezultat din esterificarea intramoleculară a hidroxiacizilor, care este prezent în lapte și în alți compuși organici naturali. • /<fr. ***lactone.***

lactorée *s.f.* (*med.*) Eliminare continuă a laptelui din mameloane. • /<fr. ***loctorhée.***

lactoscóp *s.n.* Aparat de laborator cu care se determină conținutul de grăsimi din lapte. • pl. *-oape.* /<fr. ***lactoscope.***

lactosér *s.n.* (*biol.*) Partea lichidă din lapte, rămasă după închiderea cheagului. • /<fr. ***lactosérum.***

lactoterapíe *s.f.* (*med.*) Tratament bazat pe utilizarea laptelui, injectat sub piele. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***lacto-thérapie***; cf. lat. *lac, lactis* „lapte", gr. *θεραπεία* „tratament".

lactovegetarián, -ă *adj., subst.* **1** *adj.* (*despre regimuri alimentare, diete*) Care se compune numai din produse lactate, legume și fructe. **2** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) al cărei regim alimentar constă numai în produse lactate, legume și fructe. **3** *s.n.* Restaurant în care se consumă exclusiv sau în special produse lactate, legume și fructe. • sil. *-ri-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***lacto-végétarien.***

lactoviscozimétru *s.n.* Instrument pentru determinarea gradului de viscozitate a laptelui. • pl. *-e.* /***lacto-*** + ***viscozimetru.***

lactozát, -ă *adj.* La care s-a adăugat lactoză. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***lactosé.***

lactóză *s.f.* (*biochim.*) Substanță organică incoloră, solidă, cu gust dulce, compusă din glucoză și galactoză, extrasă din lapte, care este folosită ca excipient în industria farmaceutică și pentru pastele făinoase destinate copiilor; lactobioză. • /<fr. ***lactose.***

lactozemíe *s.f.* (*med.*) Prezență a lactozei în sînge. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***lactosémie.***

lactozuríe *s.f.* (*med.*) **1** Prezență a lactozei în urină. **2** Cantitate de lactoză prezentă în urină. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***lactosurie.***

lacunár, -ă *adj.* **1** Care prezintă lacune; lacunos. *Simplă ipoteză, în legătură cu eșafodajul lacunar al romanului* (PERP.). **2** (*med.*) *Amnezie lacunară* = amnezie a faptelor dintr-o perioadă de timp de obicei scurtă. *Îl durea însă capul, avea amnezii lacunare, uitînd dintr-o dată în mijlocul vorbirii ideile* (CĂL.). **3** (*biol.*) *Sistem lacunar* = ansamblu de cavități discontinue care umplu interstițiile celulelor, țesuturilor și organelor. **4** (*geol.*) *Spațiu lacunar* = spațiu care există între particulele elementare de sol sau între agregatele constituite din particulele elementare. ◆ (*despre minerale*) Cu interstiții în punctele de joncțiune. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***lacunaire.***

lacunarísm *s.n.* (*med.*) Stare lacunară. ◇ *Lacunarism cerebral* = sindrom apărut prin dezintegrarea unor zone parenchimatoase ale masei cerebrale, ca urmare a insuficienței circulatorii. • /***lacunar*** + ***-ism.***

lacună *s.f.* **1** Întrerupere involuntară în continuitatea unei expuneri, a unui text, în înlănțuirea unor fapte, idei etc. *Punea la cale un atac general asupra operei lui Conțescu, dovedindu-i erorile, plagiatele, lacunele și mai ales carența bibliografiei* (CĂL.). **2** Spațiu gol în interiorul unui corp; lipsă în continuitatea sau în integritatea unui lucru. *Văpseaua pe din afară lasă multe lacune regretabile la rădăcina firului* (CAR.). **3** (*biol.*) Cavitate în țesutul celular sau în spațiul intercelular. **4** (*med.*) Spațiu mic circumscris, anatomic sau patologic, apărut într-un organ în urma distrugerii și resorbției unei porțiuni a țesutului acestuia. **5** (*fiz.*) Nod al unei rețele cristaline, din care lipsește atomul, ionul sau molecula respectivă; gol. **6** (*geol.*; și *lacună stratigrafică*) Lipsă a depozitelor sedimentare dintr-o succesiune stratigrafică normală, datorită întreruperii procesului de sedimentare în timpul ridicării și eroziunii unui pachet de straturi. **7** (*a. plast.*) Degradare pronunțată, specifică picturilor, constînd în desprinderea unei porțiuni de culoare, cauzată de conservarea inadecvată, de calitatea slabă a lianților etc. **8** Fig. Ceea ce lipsește pentru ca ceva să poată fi considerat complet, întreg, desăvîrșit. *Lacunele din cunoștințele sale nu pot fi completate prea ușor.* • pl. *-e.* /<fr. ***lacune***, lat. ***lacūna, -ae***; cf. it. *lacuna.*

lacunós, -oásă *adj.* Lacunar. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***lacuneaux.***

lacústru, -ă *adj., s.f., s.m.* **1** *adj.* Care aparține lacului, specific lacului, privitor la lac; care trăiește, se află sau crește în lac (ori pe malul unui lac). ◇ *Locuință* (sau *așezare*) *lacustră* = locuință (sau așezare) clădită pe stîlpi la marginea sau în mijlocul apei unor lacuri, specifică în epoca preistorică. *Mă duce-un gînd Spre locuințele lacustre* (BACOV.). *Curent lacustru* v. curent. **2** *adj.* (*geol.*) *Teren* (ori *șes, depozit*) *lacustru* sau *formație lacustră* = formație geologică rezultată din depuneri pe fundul unei ape dulci. **3** *adj.* (*med.; înv., pop.*) *Friguri lacustre* = friguri palustre. **4** *s.f. pl.* Plante sau animale care trăiesc în (sau lîngă) lacuri. **5** *s.m. pl.* Oameni care locuiau, în epoca preistorică, în așezări lacustre. • pl. *-ștri, -stre.* /<fr. ***lacustre***, lat. ***lacustris, -e*** <*lacus, -us* „lac".

lacveăr *s.m.* (*în antic. romană*) Gladiator care folosea în lupte un fel de arcan. • sil. *-ve-ar-.* pl. *-i.* /<lat. ***laquĕarius, -a, -um*** <*laquĕus, -i* „laț".

lădang *s.n.* Sistem primitiv de agricultură în Indonezia, Filipine etc., caracterizat prin arderea vegetației și plantarea în cenușă a semințelor. • /<fr. ***ladang*** <cuv. malaez.

ládă *s.f.* **1** Cutie de dimensiuni mari, din lemn, carton, tablă etc., cu sau fără capac, în care se păstrează, se ambalează sau se transportă diferite obiecte, materiale etc. ◇ *Ladă de gunoi* = ladă în care se depozitează și se transportă gunoiul menajer. *Ladă frigorifică* = ladă cu pereți dubli, termoizolanți, cu un sistem interior de răcire, care este folosită pentru păstrarea și transportarea alimentelor. (*pop.*) *Ladă de bani* (sau *de fier*) = seif. (*înv., reg.*) *Lada bisericii* = casa de bani a bisericii. (*reg.*) *Lada mesei* = sertar. *Ladă de mort* = sicriu. ◇ Expr. (*arg.*) *A da lovitura la lada cu maimuțe* = a eșua. ◆ Conținutul unei asemenea cutii. *A făcut pîine din două lăzi de făină.* **2** Piesă de mobilier din lemn, lungă, cu capac, în care se păstrează îmbrăcăminte, lenjerie, cărți etc. ◇ *Ladă de zestre* (sau, *pop., de mireasă, de cununie*) = piesă importantă din

mobilierul rustic românesc, lucrată mai ales din lemn de fag, bogat împodobită, în care fata își primea la nuntă zestrea. *Fetele scot, din lăzile de zestre, salbe cu galbeni de aur* (PER.). **3** Cufăr. <> *Ladă de campanie* = ladă de lemn, de mărimea unui geamantan, în care își țin militarii bagajul în timpul exercițiilor făcute în afara garnizoanei și în timp de război. **4** Analog. (*reg.*) Nume dat unor părți de obiecte asemănătoare, ca formă, cu o ladă: *a*) Postavă la moară. *b*) Covată la piuă. *c*) Ghizd (la fîntînă). *d*) Cutie la trăsură în care se transportă bagajele. • pl. *lăzi*. /<germ. ***Lade***.

ládin[1] *s.m.* (*înv.*) **1** (*bot.*) Specie de arbuști mediteraneeni, din familia cistaceelor, din ale căror frunze se extrage o rășină cu miros plăcut, folosită în industria parfumurilor. **2** Rășină plăcut mirositoare, extrasă din frunzele acestor arbuști. *Le prescrisese să se frece la nas și pe mîini cu usturoi și cu ladin* (GHICA). • pl. *-i*. /<ngr. ***λάδανον***.

ladín[2]**, -ă** *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a unei părți din Elveția și din N Italiei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) populația de bază a unei părți din Elveția și din N Italiei; retoroman. **2** *adj.* Care aparține ladinilor, care se referă ladini; retoroman. ◆ (*subst. f.*) Limba romanică, vorbită de ladini; retoromană. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***ladin***, it. ***ladino***.

ladinián, -ă *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Etaj superior al triasicului mediu de tip alpin, caracterizat prin ceratiți, lamelibranhiate etc. **2** *adj.* Care aparține ladinianului, specific ladinianului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din ladinian. • sil. *-ni-an*. pl. *-inei, -iene*. /<fr. ***ladinien***.

lady ['ledi] *s.f.* **1** Titlu dat în Anglia soției unui lord sau a unui cavaler. ◆ Persoană care poartă acest titlu. **2** Ext. Doamnă nobilă din Anglia. **3** Ext. Femeie distinsă, manierată. *Se poartă ireproșabil cu toată lumea, e o adevărată lady*. • /<engl. ***lady***.

laf *s.n.* (*înv.; de obicei la pl.*) Palavră. <> Expr. *A ședea* (cu cineva) *la lafuri* = a pălăvrăgi (cu cineva), a sta (cu cineva) la taifas. *Ședeam cu socru-meu la lafuri, după obiceiul de la țară* (CAR.). *A tăia frunză verde și lafuri* = a spune minciuni. • pl. *-uri*. /<tc. ***lâf***.

lágăr *s.n.* **I 1** (*milit.*) Loc de staționare a trupelor militare în corturi sau în barăci; tabără, campament. *Întăririle lagărului turcesc... au fost crîncen bombardate de către oștirile româno-ruse* (EMIN.). **2** Loc unde sînt închiși și supravegheați prizonierii de război sau, în regimurile totalitare, persoanele considerate ostile regimului. *Lagăr de prizonieri. Lagăr de exterminare. Lagăr de muncă.* <> *Lagăr de concentrare* v. concentrare. **3** (*în ideologia marxistă*) Grup de state cu același regim politic, care se opune unui alt grup de state cu o altă orientare. **II 1** (*tehn.*) Organ de mașină pe care se sprijină un ax, un arbore, o osie etc. și care permite acestora o mișcare de rotație sau de oscilație; palier. **2** Analog. Piesă din lemn, din piatră sau din metal asemănătoare ca formă și ca utilizare cu un lagăr. • pl. *-e*. /<germ. ***Lager***.

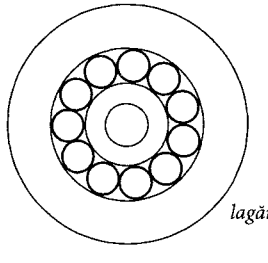

lagăr II (1)

lagéná *s.f.* **1** (*arheol.*) Vas antic, cu gîtul strîmt, în care se păstra vinul. **2** (*anat.*) Mică prelungire a saculei la pești, la batracieni, la unele reptile și la păsări, care constituie, în scara evolutivă, începutul viitorului melc al urechii interne la vertebratele superioare. • pl. *-e*. /<lat. ***lag(o)ena, -ae***, fr. ***lagène***.

lagenifórm, -á *adj.* În formă de butelie. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***lagéniforme***.

lagivérde *adj.* (*turc. înv.*) Verde-măsliniu. • pl. *-erzi*. /<tc. ***lağiverd***.

lago- Elem. de compunere „iepure". • /<fr. ***lago-***; cf. gr. *λαγώς* „iepure".

lagoftalmíe *s.f.* (*med.*) Afecțiune care se manifestă prin faptul că pleoapa superioară nu mai acoperă ochiul, ca urmare a paraliziei mușchiului orbicular. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***lagophtalmie***; cf. gr. *λαγώς* „iepure", *ὀφθαλμός* „ochi".

lagomórfe *s.f. pl.* (*zool.*) Ordin de mamifere rozătoare cuprinzînd iepurii. • /<fr. ***lagomorphes***.

lagón *s.n.* (*hidrol.*) Întindere de apă înconjurată de stînci coraliere, într-un atol. • pl. *-oane*. /<fr. ***lagon***.

lagostóm *s.n.* (*med.*) Malformație congenitală, în care buza superioară este crestată ca la iepure; buză de iepure. • /<fr. ***logostome***.

lagúm *s.n.* (*turc. înv.*) **1** Armă explozivă. **2** (*milit.*) Tranșee. **3** Canal subteran de scurgere. *Se înșiraseră către ziduri chilii de sluji, grajduri de bîrne... lagume și beciuri* (SADOV.). • pl. *-uri*. /<tc. ***lagum***.

lagunár, -ă *adj.* **1** (*hidrol.*) Care aparține lagunelor, privitor la lagune; care este format din lagune; cu lagune. **2** (*geol.*) *Facies lagunar* = facies care cuprinde roci de precipitație fizico-chimică depuse în lagune. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***lagunaire***.

lagúnă *s.f.* (*hidrol.*) **1** Lac cu apă sărată, format prin închiderea totală sau parțială a unui golf de mare sau de ocean printr-o fîșie îngustă de pămînt sau printr-o barieră de corali. *Prelingînd licărișul zării, arcuit din lagunele Veneției pînă în livezile Iliriei* (DELAVR.). **2** Bazin de apă rotund situat în mijlocul unui atol. • pl. *-e*. /<it. ***laguna***, fr. ***lagune***; cf. lat. *lacūna, -ae* „adîncitură".

lahár *s.n.* (*geol.*) Scurgere noroioasă care apare în cazul unor erupții vulcanice însoțite de ploi abundente. • /<fr. ***lahar*** <cuv. malaez.

lai[1] *s.n.* (*lit.*) Poezie medievală cu caracter liric sau epic, cu versuri scurte, în general de opt silabe, și cu rimă plată, destinată a fi cîntată sau declamată cu acompaniament de harpă. • /<fr., engl. ***lai*** <cuv. celt.

lai[2]**, láie** *adj., s.f.* (*pop.*) **1** *adj.* (*despre lînă sau despre țesături din lînă de oaie*) Negru; negru-cenușiu. <> Expr. *Că e laie, că-i bălaie* sau *ba e laie, ba-i bălaie* = ba e una, ba e alta; așa și pe dincolo. *Ori laie, ori bălaie* = ori una, ori alta; alege! *Nici laie, nici bălaie* = nici așa, nici așa. *Astă roabă, cum văzu pe nevasta împăratului, atîta îi fu de necaz, că nici laie, nici bălaie, îi puse gînd rău* (POP.). *A nu spune nici laie, nici bălaie* v. spune. ◆ Gri. ◆ (*despre oameni*) Cărunt. **2** *s.f.* Oaie cu lîna neagră sau cenușie. • pl. *lăi*. /cuv. autoh.; cf. alb. *laja*.

láibăr *s.n.* **1** (*pop.*) Haină țărănească (de postav), scurtă pînă în talie, strînsă pe corp și de obicei fără mîneci; mintean. *Ș-a mea drăguță vine Cu laibăr și cu pieptar* (POP.). **2** (*reg.*) Manta lungă și groasă, purtată de ciobani. **3** (*înv.*) Haină lungă și largă pe care o purtau boierii. • pl. *-e*. și (*înv.*) *lăibel, láiber*, (*reg.*) *léiber* *s.n.* /<sās. ***leibel***.

laibáráș *s.n.* v. lăibăraș.

láibel *s.n.* v. laibăr.

láiber *s.n.* v. laibăr.

láic, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care este din afara tagmei bisericești, care nu aparține clerului; mirean. **2** *adj.* Care aparține mirenilor, propriu mirenilor, referitor la mireni. *Ținea la mare preț băutura... precum și celelalte petreceri laice* (SADOV.). **3** *adj.* (*despre instituții de stat sau culturale*) Care își desfășoară activitatea fără a fi sub autoritatea bisericii sau a religiei. *Părintele Duhu... ademenea pe copii la studiul materiilor laice* (CĂL.). **4** *adj.* (*despre discipline de învățămînt, opere culturale, concepții etc.*) Care este lipsit de conținut religios. **5** *adj.* Fig. (*fam.*) Care nu este inițiat într-un anumit domeniu. • sil. *la-ic*. pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***laïque***, lat. ***laïcus, -a, -um***; cf. gr. *λαϊκός* <*λαός* „popor".

laicát *s.n.* (*bis.*) Totalitatea creștinilor neeclezиaști. • sil. *la-i-*. pl. *-uri*. /<fr. ***laïcat***.

laicísm *s.n.* **1** Doctrină potrivit căreia instituțiile de stat și culturale trebuie să fie laice. **2** Tendință de a conferi acțiunilor, manifestărilor etc. cuiva un puternic caracter laic. *Laicismul nu va fi... singura tendință eliminată... din imaginea definitivă a lui Maiorescu* (VIANU). **3** Atitudine, manifestare laică; caracter laic; laicitate. • sil. *la-i-*. /<fr. ***laïcisme***.

laicitáte *s.f.* Laicism. *Experiența pe care se va întemeia un clasicism fără laicitate, o muzică fără pasiune* (I. BAR.). • sil. *la-i-*. /<fr. ***laïcité***.

laicizá *vb. I. tr.* A reorganiza pe principii laice o instituție cu caracter religios, a scoate o instituție de sub autoritatea bisericii; a da caracter laic. ◆ Spec. A exclude învățămîntul religios din școli. • sil. *la-i-*. prez.ind *-ez*. /<fr. ***laïciser***.

laicizánt, -ă *adj.* Care conferă caracter laic. • sil. *la-i-*. pl. *-ți, -te*. /de la ***laiciza***.

laicizáre *s.f.* Reorganizare pe principii laice a unei instituții cu caracter religios, scoatere a unei instituții de sub autoritatea bisericii; conferire a unui caracter laic. *S-a dat o deosebită atenție... laicizării învățămîntului popular* (BLA.). • sil. *la-i-*. pl. *-ări*. /v. ***laiciza***.

laicizát, -ă *adj.* Care este lipsit de conținut (pronunțat) religios. • sil. *la-i-*. pl. *-ți, -te*. /v. ***laiciza***.

lăie *s.f.* **1** Ceată de țigani (nomazi). *Ciinii... nu s-ar mișca de acolo, chiar dacă ar trece o laie de corturari pe uliță* (AGÂR.). **2** (*pop.; fam.*) Ceată dezorganizată și zgomotoasă (de copii, de oameni). *Crește-n uliți harmalaia Cînd domoală trece laia Cătră margine de sat* (TOPÎR.). <> Loc.adv. *În laie* = buluc. <> Expr. (*adv.*) *A se ține laie* (după cineva) = a sta nedespărțit de cineva. **3** (*reg.*) Haită de cîini. **4** (*fam.; precedat de art. nehot. „o"*) Nimic. *Am făcut o laie la examen*. • pl. *lăi*. /<ucr. ***лая***, pol. ***laja***.

láinic, -ă *adj., s.m., s.f.* (*reg.*) **1** (Om) care umblă fără nici un rost; haimana, vagabond. **2** (Om) leneș. *Dumitru, greoi și lainic, nu pricepea, rămînea în urmă, căsca gura la muștele de pe pereți* (VOIC.). • pl. *-ci, -ce*. /***laie*** + *-nic*.

láitmotiv *s.n.* **1** (*muz.*) Temă, motiv ritmic, melodic sau armonic dintr-o compoziție muzicală, având o anumită semnificație, care caracterizează un personaj, o situație și care revine în mod semnificativ, cu o anumită periodicitate, în cursul unei compoziții muzicale; ext. fragment sau motiv muzical repetat. **2** Fig. Idee de bază, formulă, frază într-o lucrare științifică, literară etc., căreia i se atribuie o anumită semnificație și care este repetată și subliniată în mod repetat. *Un proces de tortură sufletească singur în stare să explice și să justifice leit-motivul „am ucis pe Dumnezeu"* (PERP.). • scris și *leit-motiv*. pl. *-e*. /<germ. ***Leitmotiv***.

láiță *s.f.* v. laviță.

lakíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (*lit.*) **1** *adj.* *Școala lakistă* = grupare poetică romantică engleză (de la sfîrșitul sec. 18 și începutul sec. 19, cuprinzînd pe S.T. Coleridge, R. Southey și W. Wordsworth), care celebrează natura, viața patriarhală, moralitatea și valoarea poetică a vorbirii curente, neprețioase. **2** *adj., s.m., s.f.* (Adept) al școlii lakiste. **3** *adj.* Care ține de școala lakistă sau de lakiști. • pl. *-iști, -iste*. /<fr. ***lakiste***, engl. ***Lakist***; cf. nm. pr. The *Lake* District, regiune în Cumberland (Anglia), unde trăiau membrii acestui grup.

lalanghítă *s.f.* (*reg.*) Preparat de patiserie făcut din făină, ouă și lapte, uneori cu umplutură de brînză, care se prăjește (în foi subțiri); clătită. • pl. *-e*. /<ngr. ***λαλαγγίτα***; cf. tc. *lalangha*.

laláție *s.f.* (*med.*) Repetare ritmică a unor sunete, proprie dezvoltării vorbirii la copii; bîlbîială infantilă. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***lallation***; cf. lat. *lallare* „a cînta cu la-la".

lálă *s.f.* (*reg.*) Termen de respect folosit de fetele tinere pentru a vorbi cu (sau despre) o soră mai mare. • pl. *-e*. /cf. *lele*.

laleá *s.f.* (*bot.*) **1** (și *lalea de grădină*) Plantă erbacee decorativă, perenă, din familia liliaceelor, cu tulpina înaltă de 30-40 cm, cu frunzele lanceolate, cu bulbul alungit, ascuțit la vîrf, care face o singură floare mare, de diverse culori (*Tulipa gesneriana*); tulipă. <> *Lalea de pădure* = lalea care crește prin pădurile de foioase

lalea (1)

lalea-pestriță (Fritillaria montana)

și finețe (*Tulipa sylvestris*). *Lalea galbenă* = lalea cu floarea galbenă, puternic parfumată, care crește prin

fineţe (*Tulipa biebersteiniano*). *Lalea mare* = plantă ornamentală, cu florile de forma unei cupe mari (*Tulipa oculus-volis*). • pl. *-ele.* /<fr. ***lâle***.

lali- Elem. de compunere „vorbire", „pronunţare". • şi *lalo-*. /<fr. ***lali-***, ***lalo-***; cf. gr. λαλέω „a vorbi".

laliofobíe *s.f.* (*med.*) Teamă patologică de a vorbi. • sil. *-li-o-*. g.-d. *-iei.* /***lali-*** + ***fobie***.

lalo- v. lali-.

lalopatíe *s.f.* (*med.*) Logopatie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***lalopathie***; cf. gr. λαλέω „a vorbi", πάθος „suferinţă, afecţiune".

laloplegíe *s.f.* (*med.*) Paralizie a muşchilor vorbirii. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***laloplégie***.

lámă[1] *s.m. invar.* Preot-călugăr budist din Tibet, Mongolia şi Kalmîkia. *[Aduse] din Tibet preoţi sau lamai pentru instruirea poporului* (ODOB.). ◇ *Marele lama* = şef spiritual şi suveran al budismului tibetan; dalai-lama. • pl. *lamai.* /<fr. ***lama*** <cuv. tibetan.

lamá[2] *vb. I. tr.* (*tehn.*) A prelucra, netezind suprafaţa unui material sau suprafaţa circulară a unei găuri cu o unealtă în formă de lamă, care se roteşte în jurul unui ax. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***lamer***.

lamáic, -ă *adj.* Lamaist. • pl. *-ci, -ce.* /<it. ***lamaico***.

lamaísm *s.n.* Formă particulară a budismului nordic, răspîndită în special în Tibet şi în Mongolia. • /<fr. ***lamaïsme***.

lamaíst, -á *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al lamaismului. **2** *adj.* Care aparţine lamaismului sau lamaiştilor, referitor la lamaism sau la lamaişti; lamaic, lamaistic. • pl. *-işti, -iste.* /<fr. ***lamaiste***.

lamaístic, -ă *adj.* Lamaist. • pl. *-ci, -ce.* /<it. ***lamaistico***.

lamantín *s.m.* (*zool.*; *la pl.*) Gen de mamifere cetacee, erbivore, asemănătoare cu foca, cu corpul masiv, de cca 3-5 m lungime, care trăiesc în apele fluviilor mari din regiunile tropicale din America Centrală şi din Africa, vînate pentru carnea, grăsimea şi pielea lor (*Manatus*); (*şi la sg.*) animal care face parte din acest gen. • pl. *-i.* /<fr. ***lamantin***.

lamantin

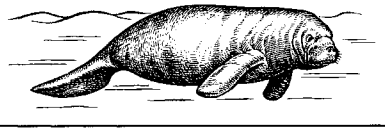

lamarckísm *s.n.* (*biol.*) Teorie formulată de Lamarck în 1809, care explică evoluţia filogenetică a organismelor prin influenţa condiţiilor de mediu, a variaţiilor de mediu asupra comportamentului şi a morfologiei lor şi prin moştenirea caracterelor dobîndite. • /<fr. ***lamarckisme***; cf. nm. pr. Jean-Baptiste *Lamarck*, naturalist francez.

lamarckíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Adept) al lamarckismului. • pl. *-işti, -iste.* /<fr. ***lamarckiste***.

lamáre *s.f.* (*tehn.*) Operaţie prin care se prelucrează, prin netezire, suprafaţa unui material sau suprafaţa circulară a unei găuri cu ajutorul unei lame speciale, prinsă într-un element de ghidaj şi care se aplică în cazul în care strunjirea este dificilă. • pl. *-ări.* /v. ***lama***.

lamartinián, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* De Lamartine, al lui Lamartine, propriu (poeziei) lui Lamartine; în maniera (poeziei) lui Lamartine; lamartinist. *În cele mai bune poezii ale lui... se găseşte şi influenţa armoniei şi tonalitatea poeziei lamartiniene* (E. LOV.). **2** *adj., s.m., s.f.* (Poet) care imită poezia lui Lamartine. • sil. *-ni-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***lamartinen***; cf. nm. pr. Alphonse de *Lamartine*, poet francez.

lamartinísm *s.n.* Manieră de creaţie în spiritul poetului romantic francez Lamartine. • /nm. pr. (poet francez) *Alphonse de* ***Lamartine*** + *-ism*.

lamartiníst, -ă *s.m., adj.* **1** *s.m.* Poet care cultivă motivele liricii lui Lamartine. **2** *adj.* Lamartinian. • pl. *-işti, -iste.* /nm. pr. (poet francez) *Alphonse de* ***Lamartine*** + *-ist*.

lamaserí*e s.f.* Mănăstire (tibetană) de călugări budişti. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***lamaserie***.

lámă[1] *s.f.* **1** Placă subţire de metal, de lemn, de plastic etc. cu diverse întrebuinţări; lamină. *Coroana era compusă dintr-un cerc de fier acoperit cu lame de aur* (CAR.). ◇ *Lamă de ras* = mică placă dreptunghiulară metalică, foarte tăioasă, care se montează la un aparat de bărbierit. *Rade-te, zise... întinzîndu-mi o lamă nouă* (POPOV.). **2** Parte metalică şi tăioasă a unui instrument; limbă. *Litere arabe încrustate pe lamă* (ALECS.). ◇ Fig. *Ca o lamă de blestem Vorba-n inimă-ai înfipt-o!* (I. BAR.). **3** Placă mică şi subţire de sticlă pe care se aşază substanţele ce urmează a fi examinate la microscop. *Examinează bucăţele din carnea muşchiulară pe lama de sticlă* (CĂL.). **4** (*fiz.*) *Lamă sfert de undă* = plăcuţă cristalină care introduce o diferenţă de drum optic de un sfert de lungime de undă între cele două raze produse prin fenomenul de dublă refracţie. **5** (*anat.*) Formaţie anatomică osoasă sau cartilaginoasă, plată şi subţire. ◇ *Lamă vertebrală* = parte osoasă care formează arcul posterior al vertebrelor, între apofiza articulară şi apofiza spinoasă. **6** Strat foarte subţire de lichid, liber sau cuprins între doi pereţi. **7** Val marin provocat de furtună. • pl. *-e.* /<fr. ***lame***.

lămá[2] *s.f.* (*zool.*; *la pl.*) Gen de mamifere rumegătoare, din familia camelidelor, înrudite cu cămilele, mai mici şi fără cocoaşă, care trăiesc în zonele muntoase din America de Sud, unde, domesticite, sînt folosite ca animale de povară (*Lama*); (*şi la sg.*) animal care face parte din acest gen. • pl. *-e.* /<fr. ***lama***, sp. ***llama*** <cuv. peruvian.

lamă[2]

lambáda *s.f.* Dans modern de perechi, de origine sud-americană, caracterizat prin mişcarea rapidă şi ritmică a şoldurilor. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • /<it. ***lambada*** <cuv. port.

lambár *s.n.* **1** (*pop.*) Rindea folosită pentru făcut lambe. **2** (*reg.*) Cui îndoit, la osia carului, cu care se prinde lamba. • pl. *-e.* /***lambă*** + *-ar*.

lámbă *s.f.* (*pop.*) **1** Lanţ care leagă crucea protapului unui car cu capetele osiei; vătrai. *Pune roata la loc, vîră leuca, sucește lamba şi-o strînge la scară* (CR.). **2** Parte proeminentă a unei scînduri, a unei cărămizi etc. care se îmbucă în scobitura corespunzătoare a altei scînduri, a altei cărămizi etc. **3** Vergea lată de lemn care se introduce, cu fiecare jumătate din lăţimea ei, în ulucele a două scînduri pentru a le îmbina. • pl. *-e.* /<tc. ***lâmba***.

lámbda *s.m.invar.* **1** Cea de a unsprezecea literă a alfabetului grecesc (*lamdha* în neogreacă), corespunzînd sunetului *„l"*. **2** Sunetul corespunzător acestei litere. **3** Semn grafic pentru această literă (λ, Λ). • /<gr. ***λάμβδα***.

lambdacísm *s.n.* **1** (*med.*) Tulburare a vorbirii constînd în imposibilitatea de a pronunţa corect litera *l*. **2** Aliteraţie constînd în repetarea sunetului *l*. • /<fr. ***lambdacisme***, lat. ***lambdacismus***; cf. gr. ***λάμβδα*** „litera *l*".

lambért *s.m.* (*fiz.*) Unitate (tolerată) de măsură pentru luminanţă, egală cu radiaţia unei surse de lumină care emite un flux luminos de un lumen pentru fiecare cm^2 din suprafaţa ei (*L*). • pl. *-ţi.* /<fr. ***lambert***, germ. ***Lambert***; cf. nm. pr. Johann *Lambert*, fizician german.

lambíc *s.n.* v. alambic.

lambliáză *s.f.* (*med.*) Boală parazitară, determinată de prezenţa protozoarelor din genul *Lamblia* în căile biliare şi în intestinul subţire, care se manifestă prin dureri abdominale, diaree, constipaţie, anemie etc.; giardiază. • sil. *-bli-a-*. /<fr. ***lambliase***.

lămblie *s.f.* (*zool.*) Protozoar flagelat, parazit în intestinul subţire şi în căile biliare la om, şoareci, cîini, pisici, unde ajunge prin intermediul apei sau al alimentelor nespălate, provocînd diaree intermitentă şi malabsorbţie, iar uneori colecistită. (*Lamblia intestinalis*); giardia. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr., lat. ***lamblia***; cf. nm. pr. Vilem Dusan *Lambl*, medic din Boemia, care a descris primul acest protozoar.

lambóu *s.n.* **1** (*med.*) Fragment de piele, muşchi şi uneori epiploon, de formă variabilă, care este utilizat în chirurgia plastică pentru a acoperi părţile osoase ori pentru a fi grefată în altă parte a corpului. **2** Fişie, parte, fragment. • /<fr. ***lambeau***.

lambrechín *s.n., s.m.* **I** *s.n.* **1** Draperie scurtă, decorativă, aşezată în partea superioară a unei uşi, ferestre etc. **2** Element decorativ de construcţie, din lemn sau de metal, aşezat vertical la marginea unei streşini, a cornişelor, a balustradelor etc. **II** *s.m.* (*herald.*) Ornament în formă de panglică lată pe care este scrisă o deviză, care împodobeşte un scut sau o stemă. • pl. *n. -e, -uri, m. -i.* /<fr. ***lambrequin***.

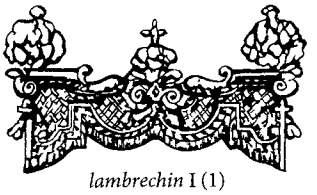

lambrechin I (1)

lambrisá *vb. I. tr.* **1** A acoperi cu lambriu. **2** A executa un lambriu. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***lambrisser***.

lambrisáre *s.f.* Acţiunea de *a lambrisa* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***lambrisa***.

lambrisát, -ă *adj.* (*despre pereţi*) Care este acoperit cu lambriuri. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***lambrisa***.

lambríu *s.n.* Îmbrăcăminte de lemn, de marmură, din piele etc. cu care se acoperă, total sau parţial, pereţii interiori ai unei încăperi, în scop decorativ sau pentru protecţie. *Aseară s-a jucat cu măşti şi travestiuri În strict incognito, în sala cu lambriuri* (CĂL.). • pl. *-uri.* /<fr. ***lambris***.

lamé *s.n.* Material textil, din mătase naturală, din fibre sintetice, din bumbac sau din lînă, ţesut cu fire metalice fine pentru obţinerea unui aspect estetic deosebit. • pl. *-uri.* /<fr. ***lamé***.

lamelá *vb. I. tr.* **1** (*tehn.*; *compl. indică materiale*) A prelucra în lamele. **2** (*constr.*) A asambla într-un bloc mai multe lamele, pentru a obţine elemente de construcţie mai mari şi mai rezistente. • prez.ind. *-ez.* /***lamelă*** + *-a*.

lamelár, -ă *adj.* Care are formă de lamele; care are structură în formă de lamele; care se desface în lamele. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***lamellaire***.

lameláre *s.f.* **1** (*tehn.*) Prelucrare a unui material în lamele. **2** (*constr.*) Lamelaţie. • pl. *-ări.* /v. ***lamela***.

lamelát, -á *adj.* **1** (*despre materiale*) Care a fost prelucrat în lamele. **2** Care este dispus în straturi subţiri. **3** Care este prevăzut cu lamele. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***lamela***.

lameláţie *s.f.* (*constr.*) Operaţie de asamblare într-un bloc a mai multe lamele pentru a obţine elemente de construcţie mai mari sau mai rezistente; lamelare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***lamellation***.

lamélă *s.f.* **1** Plăcuţă subţire de sticlă, de metal sau de lemn; lamă mică. **2** (*med.*) Plăcuţă de sticlă foarte subţire, incoloră şi transparentă, cu care se acoperă picăturile de sînge sau de suspensie microbiană puse pe lame pentru a putea fi observate la microscop, în stare vie. **3** Foiţă subţire în structura unor corpuri sau a unor organe. ◆ (*anat.*) Lamă subţire de ţesut osos. ◆ (*biol.*) Expansiune celulară în formă de lamă. **4** (*bot.*) *Lamelă mijlocie* = porţiunea centrală a membranei comune care separă două celule, formată din substanţe pectice. **5** (*tehn.*) *Lamelă de colector* = fiecare dintre piesele componente, conductoare sau izolante ale colectorului maşinilor electrice. **6** (*tehn.*) Fiecare dintre piesele folosite în controlul firelor de urzeală, servind la oprirea războiului de ţesut mecanic cînd se rupe firul. • pl. *-e.* /<fr. ***lamelle***, lat. ***lamella***, ***-ae***.

lameli- Elem. de compunere „lamelă". • /<fr. ***lamelli-***; cf. lat. *lamella, -ae* „lamelă".

lamelibranhiát, -ă *s.f., adj.* (*zool.*) **1** *s.f.* (*la pl.*) Clasă de moluşte acvatice, marine şi dulcicole, cu corpul turtit lateral, acoperit de o cochilie cu două valve, şi cu branhiile în formă de lamele (*Lamellibranchiata*); (*şi la sg.*) animal care face parte din această clasă. **2** *adj.* (*despre moluşte*) Cu branhiile în formă de lamele. • sil. *-hi-at.* pl. *-ţi, -te.* /<lat. şt. ***lamellibranchiata*** <lat. *lamella, -ae* „lamelă", *branchia* „branhie".

lamelicórn, -ă *adj.* (*entom.*; *despre insecte coleoptere*) Care are antene scurte şi terminate prin prelungiri lamelare, dispuse în evantai. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***lamelicorne***.

lamelifórm, -ă *adj.* **1** În formă de lamelă. **2** (*despre roci*) Care este dispus în straturi subţiri. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***lamelliforme***.

lameliróstru, -ă *s.f., adj.* (*ornit.*) **1** *s.f.* (*la pl.*) Familie de păsări palmipede, cu ciocul transversal și moale, acoperit de o membrană lamelată; anseriforme; (*și la sg.*) pasăre care face parte din această familie. **2** *adj.* (*despre păsări*) Care are ciocul acoperit de lamele transversale. • pl. *-oștri, -ostre.* /<fr. ***lamellirostre***; cf. lat. *lamella, -ae* „lamelă", *rostrum, -i* „cioc".

lamelós, -oásă *adj.* **1** Care este format din lamele. **2** Care se desface în lamele. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***lame-lleux***.

lamentá *vb. I. refl.* **1** A se tîngui, a se văicări, a se văita. *Cînd natura nu se supune, vă mirați, vă lamentați și vă revoltați* (CE. PETR.). **2** A cere în mod insistent îndeplinirea unui serviciu, a unei favori etc. • prez. ind *-ez.* /<fr. ***lamenter***, lat. ***lamentari***.

lamentábil, -ă *adj.* **1** Care este vrednic de plîns, de compătimit; care inspiră milă. *A ajuns într-o situație lamentabilă.* **2** (*despre oameni*) Care este în mizerie morală și materială. ◆ Care produce o impresie extrem de neplăcută. *Tata m-a pus la curent cu acea lamentabilă lichidare morală și materială* (SADOV.). **3** Care este de proastă calitate; care este sub așteptări. *Nu mă impac cu realizările artistice ale expresioniștilor, pe care le socoteam lamentabile dibuiri, iar nu izbînzi* (BLA.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***lamentable***, lat. ***lamentabilis, -e***, it. ***lamentabile***.

lamentabilitáte *s.f.* Însușirea a ceea ce este lamentabil; caracter lamentabil. • ***/lamentabil*** + *-itate*.

lamentáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a se lamenta* și rezultatul ei ; lamentație. **2** (*la pl.*) Strigăte însoțite de plînsete, care exprimă durere, suferință, tristețe; lamentații, lamentouri. **3** (*la pl.*; *cu sens atenuat*) Cuvinte care exprimă nemulțumirea, necazul etc. *Era obositor prin lamentările permanente.* • pl. *-ări.* /v. ***lamenta***.

lamentáție *s.f.* **1** Lamentare. **2** (*la pl.*) Lamentări. **3** (*bis.*) *Lamentațiile lui Ieremia* = carte a *Vechiului Testament*, atribuită profetului Ieremia, în care sînt relatate suferințele evreilor cauzate de distrugerea Ierusalimului; plîngerile lui Ieremia. **4** Scriere (în versuri) care are un accentuat caracter trist. **5** (*muz.* ; *pop.*) Bocet. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***lamentation***, lat. ***lamentatĭo, -onis***.

laménto *s.n.* **1** (*muz.*) Piesă vocală, populară sau cultă, cu caracter trist, tînguitor, specifică operei italiene din sec. 17-18, plasată de obicei imediat înaintea deznodămîntului dramatic. *„Lamentoul Ariannei" de Monteverdi.* **2** (*la pl.*) Lamentări. • pl. *-ouri.* /<it. ***lamento***.

lamentoso [lamen'tozo] *adv.* (*muz.*; *indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Cu jale, în mod tînguitor. • /<it. ***lamentoso***.

iamiacée *s.f.* (*bot.*) Labiată. • sil. *-mi-a-.* pl. *-cee.* /<fr. ***lamiacées***.

laminá *vb. I. tr.* **1** (*metalurg.*; *compl. indică metale, aliaje metalice etc.*) A prelucra prin deformare plastică, la cald sau la rece, cu ajutorul unui laminor. **2** (*ind. text.*; *compl. indică fire*) A întinde, a subția și a omogeniza cu laminorul în procesul de filare în vederea toarcerii. **3** (*fiz.*) A reduce secțiunea de curgere a unui fluid. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***laminer***.

laminăj *s.n.* **1** (*metalurg.*) Laminare. **2** (*ind. text.*) Indice care caracterizează gradul de subțiere, prin laminare, a firelor textile. • pl. *-e.* /<fr. ***laminage***.

laminár, -ă *adj.* **1** Care este alcătuit din lamele sau straturi paralele. **2** (*fiz.*) *Curgere laminară* = regim de curgere a unui fluid care se efectuează prin deplasări ale straturilor de fluid pe traiectorii paralele între ele și cu axa conductei, fără a se produce vîrtejuri. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***laminaire***.

laminăre *s.f.* **1** (*metalurg.*) Prelucrare a unui metal, a unui aliaj metalic etc. prin deformare plastică, la cald sau la rece, cu ajutorul unui laminor; laminaj, laminat. **2** (*ind. text.*) Întindere, subțiere și omogenizare a firelor textile cu laminorul, în procesul de filare în vederea toarcerii; laminat. ◇ *Tren de laminare* v. tren. **3** (*fiz.*) Reducere a secțiunii de curgere a unui fluid. **4** Metodă de restaurare sau de protejare, constînd în placarea ambelor părți ale unei file-document cu folii sintetice transparente. • pl. *-ări.* /v. ***lamina***.

laminária *s.f.* (*bot.*) Gen de alge marine, brune, comestibile, cu talul cilindric, lung de peste 1 m, care cresc mai ales în mările reci și care sînt folosite în farmacologie, în medicină și ca îngrășămînt organic (*Laminaria*); plantă care face parte din acest gen. • sil. *-ri-a.* /<lat. șt. ***laminaria***; cf. fr. *laminaire*.

laminát[1] *s.n.* Laminare. • /v. ***lamina***.

laminát[2]**, -ă** *adj., s.n.* **1** *adj.* Care a suferit operația de laminare; care a fost prelucrat la laminor. **2** *s.n.* Produs metalurgic obținut prin laminare. • pl. *-ți, -te.* /v. ***lamina***.

laminatór, -oáre *s.m., s.f.* (*metalurg.*) Laminorist. • pl. *-ori, -oare.* ***/lamina*** + *-tor*, după it. *laminatore*.

laminăție *s.f.* (*anat.*) Așezare a unor elemente anatomice în straturi suprapuse sau concentrice. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /de la *lamină*; cf. lat. *lamĭna, -ae* „lamă".

lamínă *s.f.* **1** Lamă. **2** (*bot.*) Limb. **3** (*anat.*) Strat subțire care face parte din structura unei formații anatomice complexe. **4** (*tehn.*) Corp în formă de lamă sau de fir. • pl. *-e.* /<it. ***lamina***, lat. ***lamĭna, -ae***.

laminectomíe *s.f.* (*med.*) Rezecție a apofizelor vertebrale, practicată în operațiile pe coloana vertebrală sau pe măduva spinării, în scop explorator sau în cazul unor afecțiuni ale canalului medular. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***laminectomie***; cf. lat. *lamĭna* „lamă, lamelă", gr. *ἐκτομή* „excizie".

laminór *s.n.* **1** (*metalurg.*) Mașină compusă din doi sau mai mulți cilindri metalici care se rotesc în sens contrar, cu ajutorul căreia metalele și aliajele sînt transformate în lame, fire, profile etc. ◇ *Cajă de laminor* v. cajă. *Tren de laminor* v. tren. *Laminor trio* v. trio. **2** Instalație siderurgică formată din una sau din mai multe linii de laminare. ◆ Clădire în care se află această instalație. **3** (*ind. text.*) Mașină care subțiază și uniformizează fibrele textile. **4** (*ind. extract.*) Instalație compusă din una sau din mai multe perechi de cilindri de metal care se rotesc în sens contrar, cu care se fărîmițează anumite materiale necesare pentru pregătirea pastei de argilă, a nisipului de concasor etc. • pl. *-oare.* /<fr. ***laminoir***.

laminorist, -ă *s.m., s.f.* (*metalurg.*) Muncitor specializat în operația de laminare; laminator. • pl. *-iști, -iste.* ***/laminor*** + *-ist*.

laminotomíe *s.f.* (*med.*) Secționare chirurgicală a lamelor vertebrale. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* ***/lamină*** + *-tomie*; cf. gr. *τομή* „tăiere".

lámoste *s.f.* (*pop.*) Diaree (cu sînge) la copii. • /cf. sl. veche **ламость** <**ломати** „a rupe", rus. *ломота* „boală".

lampadăr *s.n.* **1** Suport vertical, din metal, din lemn sau din piatră, pe care sînt fixate una sau mai multe lămpi, luminări sau becuri, folosit la iluminatul străzilor, parcurilor etc. **2** Lampă formată dintr-un suport vertical, lung, pe care sînt montate unul sau mai multe becuri și care se folosește la iluminatul interioarelor. • pl. *-e.* /<fr. ***lampadaire***, it. ***lampadario***.

lampadofór *s.m.* **1** (*în antic. greacă*) Persoană care purta făclii în timpul ceremoniilor religioase. **2** Persoană care continuă, extinde și consolidează o concepție, un mod de gîndire, un stil etc. • pl. *-i.* /<fr. ***lampadophore***; cf. gr. *λαμπαδηφόρος*.

lampagíu[1] *s.m.* (*înv.*) Persoană însărcinată cu aprinderea și stingerea felinarelor de pe străzi; fanaragiu. *Lampagiul oficial poartă costumul cu tichie, desenat cu vărgi, al închisorii* (ARGH.). • pl. *-gii.* ***/lampă*** + *-agiu*.

lampagíu[2] *s.m.* (*arg.*) Onanist. • pl. *-gii.* ***/lampă*** + ***labagiu***, prin contaminare .

lampánt *adj. Petrol* (sau *gaz*) *lampant* = produs petrolier lichid izolat la distilarea primară a țițeiului, folosit drept carburant la anumite motoare cu electroaprindere, la iluminatul și la încălzitul casnic, în lămpi cu fitil, ca materie primă la fabricarea unor detergenți etc.; gaz. • /<fr. ***lampant***.

lámpas *s.n.* Fîșie de postav (sau panglică, șnur) care se coase pe latura exterioară, în lungimea pantalonilor, la unele uniforme sau costume de ceremonie; vipușcă.

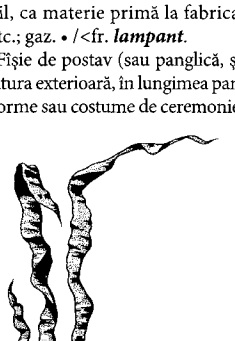

laminaria

Pantalonii erau fumurii, strînși jos pe iminei, cu lampas vînăt (CA. PETR.). • acc. și ***lampás***. pl. *-uri.* /<rus. ***лампас***.

lámpă *s.f.* **1** Dispozitiv ori aparat, fix sau portativ, care produce lumină prin arderea unui combustibil sau cu ajutorul curentului electric și care este destinat iluminării, semnalizării, controlului etc. *Colo, lîngă lampă, într-un mic iatac, Vezi o fată care pune ață-n ac* (EMIN.). ◇ (*urmat de determ. introduse prin prep. „de", „cu" ori în gen., care indică combustibilul sau energia întrebuințată*) *A fost fericit cînd i-am spus că la plecare îi lăsăm lui lampa cu petrol* (VOIC.).

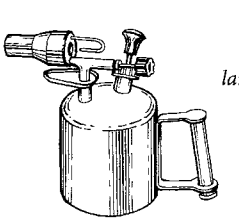

lampă de sudat

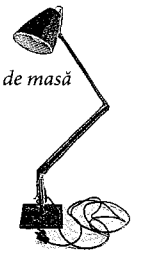

lampă de masă

◇ *Lampă cu halogen* = lampă cu incandescență în balonul căreia se introduce un amestec de gaze. *Lampă de sudat* (sau *de lipit*) = lampă cu combustibil care produce o flacără foarte puternică, necesară în operația de lipire a unor piese metalice. *Lampă de alcool* = aparat portativ, folosit ca sursă de căldură în anumite activități. (*reg.*) *Lampă de vînt* = felinar. (*ieșit din uz*) *Lampă fulger* = bliț. *Lampă cu incandescență* v. incandescență. *Lampă de spirt* v. spirt. *Sticlă de lampă* v. sticlă. ◇ Expr. *A vorbi la lampă* = a nu fi ascultat. *A-i lipsi* (cuiva) *o lampă* sau *a avea o lampă lipsă* (ori *stinsă*), *a-i fila* (cuiva) *o lampă* = a fi nebun, a nu avea manifestări normale. **2** Tub electronic. *Televizor cu lămpi. Lampă de radio.* ◇ *Lampă catodică* v. catodic. **3** (*arg.*) Ochi. ◇ Expr. *A stinge cuiva lampa* = a lovi pe cineva peste ochi. • pl. *lămpi.* /<fr. ***lampe***, germ. ***Lampe***, rus. ***лампа***; cf. lat. *lampas, -adis*.

lampión *s.n.* **1** (și *lampion venețian, lampion japonez*) Felinar făcut din hîrtie colorată, pergament, material textil translucid etc., adesea plisat ca un acordeon, care este întrebuințat pentru iluminat în ocazii festive; lanternă venețiană. **2** Vas mic din sticlă, din ceramică sau din metal, în care arde un combustibil lichid prin intermediul unui fitil textil. **3** Element de decor, de diverse forme și ornamentat cu desene sau cu picturi, care se suspendă în interiorul încăperilor, într-o incintă etc., în anumite ocazii festive. • sil. *-pi-on.* pl. *-oane.* /<fr. ***lampion***.

lampír *s.m.* (*entom.*) Licurici (*Lampyris noctiluca*). • pl. *-i.* /<fr. ***lampyre***, lat. ***lampyris, -idis***.

lampirídă *s.n.* (*entom.*; *la pl.*) Familie de coleoptere avînd ca tip lampirul; (*și la sg.*) insectă care face parte din această familie. • pl. *-e.* /<fr. ***lampyridés***.

lampíst *s.m.* **1** Lucrător în mină care întreține, distribuie și primește lămpile de miner. **2** Marinar care are în primire lampisteria. **3** (*înv.*) Persoană care făcea și vindea lămpi. **4** (*înv.*) Persoană care supraveghea sistemul de iluminare al unei săli de spectacol, al unei instituții etc. *Ardeau în foc toți actorii, toți mașiniștii, lampiștii* (CAR.). • pl. *-iști.* /<fr. ***lampiste***.

lampisteríe *s.f.* **1** Loc unde se păstrează, se întreține și se repară lămpile sau felinarele de întrebuințare curentă; lămpărie. *Știa o altă ieșire care da prin lampisterie* (CAM.). **2** (*mar.*) Magazie la bordul unei nave unde se păstrează felinarele și combustibilul necesar acestora. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***lampisterie***.

lamprétă *s.f.* (*iht.*) Numele a doi pești cartilaginoși migratori, cu corpul cilindric și alungit, lipsit de solzi, de culoare verde-brună pe spate și albă pe burtă, cu carnea gustoasă (*Petromyzon marinus* și *fluviatilis*). • pl. *-e.* /<germ. ***Lamprete***, lat. ***lampraeda***.

lamprofír *s.n.* (*mineral.*) Rocă eruptivă, de culoare închisă, bogată în minerale feromagnetice, avînd în general o structură mărunt cristalizată sau porfirică. • /<fr. ***lamprophyre***; cf. gr. *λαμπρός* „strălucitor", *πορφύρα* „purpură".

lámură[1] *s.f.* **1** (*înv.*) *Aur* (sau *argint*) *lamură* = aur (sau argint) de cea mai bună calitate, cu un grad înalt de puritate. **2** Puritate. **3** Partea cea mai bună, mai curată și mai aleasă a unui lucru, fapt, fenomen etc.; floarea,

fruntea, crema unui lucru. *Mitul păstrează eternității lamura sufletului generațiilor* (SADOV.). • pl. *-i.* /<lat. ***lamina, -ae***.

lámură² *s.f.* v. ramură.

lan¹- Elem. de compunere „lînă". • și *lani-, lano-.* /<fr., it. ***lan(i)***-; cf. lat. *lana, -ae.*

lan² *s.n.* **1** (*adesea urmat de determ. introduse prin prep. „de„, care arată felul semănăturii*) Suprafață de teren agricol cultivat de obicei cu plante de același fel (în special cereale); holdă. *Porni printre lanurile de ovăz aurite, care sclipeau în bătaia plină a soarelui de vară* (CAR.). <> Fig. *Stelele mari izvorăsc pe albastrele lanuri ale cerului* (EMIN.). **2** Colect. Plante cultivate pe acest teren. • pl. *-uri.* /<ucr. ***лан***; cf. rus. *лан*, pol. *łan.*

lanamétru *s.n.* (*ind. text.*) Aparat pentru determinarea finetii fibrelor textile, care este compus dintr-un microscop optic, cu ajutorul căruia imaginea este mărită și proiectată pe un ecran gradat. • pl. *-e.* /<fr. ***lanamètre***.

lancasterián, -á *s.m., s.f., adj.* (*pedag.*) **1** *s.m., s.f.* Adept al lancasterianismului. **2** *adj.* Care aparține lancasterianismului sau lancasterienilor, privitor la lancasterianism sau la lancasterienii, care ține de lancasterianism. *Copiii silabiseau în cor și învățau buchiile scriind pe nisip așezat în lăditi, după renumita metodă lancasteriană* (SADOV.). <> *Sistem lancasterian* = sistem pedagogic, fondat în Anglia, la sfîrșitul sec. 18, care presupunea predarea materiilor de studiu cu ajutorul elevilor mai avansați, folosiți ca monitori în clasele mai mici; lancasterianism. • sil. *-ri-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***lancastérien***, engl. ***Lancastrian***.

lancasterianísm *s.n.* (*pedag.*) Sistem lancasterian. • sil. *-ri-a-.* și *lancastrianísm s.n.* /<fr. ***lancastérianisme***, engl. ***Lancastrianism***; cf. nm. pr. John *Lancaster* Spalding, cleric și pedagog englez.

lancastrianísm *s.n.* v. lancasterianism.

lănce *s.f.* **1** Veche armă de atac, formată dintr-o vergea lungă de lemn care are un vîrf ascuțit de metal, piatră sau os; suliță. *Înarmați era ei cu coase Pe nește druguri lungi, îndreptate În chipul lăncilor ferecate* (BUD.). <> Restr. Vîrf metalic, de formă triunghiulară, al acestei arme. <> Fig. *Poartă fără teamă, dreaptă, lancea urii* (VOIC.). **2** Ext. Obiect ornamental, din metal, de forma unei lănci. • pl. *lănci.* /<it. ***lancia***.

lanceolát, -ă *adj.* **1** (*bot.; mai ales despre frunze*) Care are forma unui vîrf de lance; lanciform. **2** (*despre obiecte sau părți ale lor*) Care are o formă alungită și ascuțită la vîrf. **3** (*arhit.*) *Stilul gotic lanceolat* = prima formă de manifestare a goticului (începutul sec. 13), caracterizată prin linii ascuțite și planuri simple, cu abside, prin ornamente în formă de lance. • sil. *-ce-o-.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***lancéolé***, lat. ***lanceolatus, -a, -um***.

lancifórm, -ă *adj.* (*bot.; mai ales despre frunze*) Lanceolat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***lanciforme***.

lancinánt, -á *adj.* (*med.; despre dureri*) Care se manifestă prin junghiuri, prin pulsații sau prin senzația de înțepare. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***lancinant***.

land *s.n.* (*în Austria și în Germania*) Provincie autonomă, diviziune administrativă avînd organ legislativ (*Landtag*) și guvern propriu. • pl. *-uri.* /<germ. ***Land***.

landaulet [landoʻlet] *s.n.* **1** Landou mic. **2** (*înv.*) Tip de automobil avînd compartimentul dinapoi carosat în cupeu decapotabil. • pl. *-uri.* /<fr. ***landaulet***.

lándă *s.f.* (*geomorf.*) Șes de pe țărmurile Oceanului Atlantic, format din nisipuri neproductive, fixate (prin vegetație) sau mișcătoare. *Stau puii - ghirlandă De capete. Hei, departe ei cată, Departe în landă* (BLA.). • pl. *-e.* /<fr. ***lande*** <celt. *landa.*

landenián *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Etaj superior al paleogenului. **2** *adj.* Care aparține landenianului, specific landenianului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din landenian. • sil. *-ni-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***lande***; cf. nm. pr. *Landen*, localitate în Belgia.

landgráf *s.m.* (*în Ev. Med.*) **1** Titlu dat unui principe german. <> Persoană care purta acest titlu. *Împăratul a proscris pe electorul de Saxa și pe landgraful de Hessa* (OȚETEA). **2** Magistrat care răspundea în fața justiției în numele împăratului german. • pl. *-i.* și *landgráv s.m.* /<germ. ***Landgraf***; cf. germ. *Land* „țară", *Graf* „conte".

landgrafiát *s.n.* (*în Ev. Med.*) **1** Domeniu condus de un landgraf. **2** Demnitatea landgrafului. • sil. *-fi-at.* pl. *-e.* și *landgraviát s.n.* /<fr. ***landgraviat***.

landgrăv *s.m.* v. landgraf.

landgraviát *s.n.* v. landgrafiat.

landler ['lendlər] *s.n.* Dans național austriac și bavarez, asemănător cu valsul lent, cu măsură ternară și tempo moderat. <> Melodie după care se execută acest dans. • scris și *lendler.* pl. *-e.* /<germ. ***Ländler***.

landlord ['lendlord] *s.m.* (*în Anglia*) Mare proprietar funciar care își dă pămîntul în arendă fermierilor. • pl. *-lorzi.* /<engl. ***landlord***.

landóu *s.n.* **1** Trăsură mare, luxoasă, cu patru locuri așezate față în față și cu capota formată din două părți care se pot ridica sau coborî după voie. *Nu mă plimbasem niciodată cu nimeni într-un roșu landou* (STANCU). **2** Cărucior pentru copiii mici, spațios și confortabil, acoperit cu o capotă care poate fi ridicată sau coborîtă. *Cele două fetițe ale lor sînt proprietarele, cochete și ele, ale unei garderobe de curcubeu, din care lipsesc numai landoul și guvernanta englezească* (ARGH.). • pl. *-uri.* /<fr. ***landau***; cf. nm. pr. *Landau*, oraș în Germania.

landou (1)

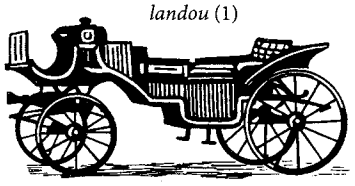

lándras *s.m.* (*zool.*) Rasă de porci de culoare albă, cu corpul foarte lung, crescuți pentru carne; porc care face parte din această rasă. • /<engl. ***landrace*** <cuv. danez.

lándră *s.f.* (*reg.*) **1** Ceată gălăgioasă; droaie, cîrd. *Pleacă la judecătorie cu o landră întreagă după el. Se întoarce acasă cu altă landră* (STANCU). <> Expr. (*adv.*) *A se ține* (sau *a pleca, a se duce*) *landră* = a merge, a umbla în grup. *Refugiații se țin landră pe ulițele satului, se strîng la primărie* (STANCU). **2** Larmă, gălăgie, zarvă, hărmălaie. **3** (*bot.*) Plantă erbacee, agățătoare, din familia leguminoaselor, cu florile roșii sau violete și cu păstaia păroasă (*Vicia pannonica*); borceag. *Era numai landră, buruiană d-aia care se ține cînd tragi cu coasa* (SOR.). <> Femeie destrăbălată. • /cf. *handră.*

landsknecht ['landsknehț] *s.m., s.n.* **1** *s.m.* (*milit.; în sec. 15-16*) Infanterist german, mercenar în timpul războaielor religioase. **2** *s.n.* (*înv.*) Numele unui joc de cărți. *Măi hoțule! Stai acolo și dormi, doar n-ai poftă să ne strici landsquenetul!* (EMIN.). • scris și *landsquenet.* /<germ. ***Landsknecht***, fr. ***lansquenet***.

landsmål ['landsmol] *s.n.* (*lingv.*) Una dintre cele două limbi literare norvegiene moderne, creată pe baza dialectelor, avînd structura gramaticală și fondul principal daneze. • /<fr. ***landsmal*** <cuv. norvegian.

landsquenét *s.m., s.n.* v. landsknecht.

lándșaft *s.n.* (*geogr.*) Porțiune din mediul geografic care are caracteristici proprii, diferite de cele ale porțiunilor învecinate. • pl. *-uri.* /<germ. ***Landschaft***.

lándtag *s.n.* **1** (*în Germania pînă în 1934 și în Austro-Ungaria*) Organ reprezentativ al puterii. **2** (*în Germania de după 1991 și în Austria*) Organ legislativ suprem al landurilor; dietă. **3** (*în Liechtenstein*) Parlament. **4** (*în Ev. Med., în principatele germane*) Adunare a reprezentanților pe stări. • /<germ. ***Landlag***.

lang *interj.* (*repet. sau în corelație cu „bang", „tang", „zang"*) Cuvînt care imită sunetul unui clopot (sau alt sunet metalic). • /onomat.

langáj *s.n.* (*fran.*) **1** Limbaj. **2** Vorbire. • pl. *-e.* /<fr. ***langage***.

langoáre *s.f* **1** Stare de apatie, de moleșeală. *Nu aflu nici o cauză de față la langoarea care apasă din ce în ce pe această nefericită copilă* (BARO.). **2** Privire galeșă și tristă. • pl. *-ori.* /<fr. ***langueur***, it. ***languore***, lat. ***languor, -oris***.

langós *s.n.* **1** (*reg.*) Turtă făcută din aluat de pîine, uneori umplută cu brînză, urdă etc., coaptă în cuptor sau pe plită ori prăjită în grăsime. **2** Gogoașă umplută cu brînză. • pl. *-e.* și *langóșă s.f.* /<magh. ***lángos***.

langóșă *s.f.* v. langoș.

langurós, -oásă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este cuprins de o melancolie duioasă ori senzuală; plin de sentimentalism. **2** Care exprimă melancolie, voluptate. <> (*adv.*) *Era o actriță destul de tînără, care trecea drept foarte frumoasă cînd privea languros* (CA. PETR.). **3** (*despre mișcări ale trupului*) Care este leneș; lasciv. **4** (*despre voci, sunete, melodii*) Care este tînguios; care este lent. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***langoureux***.

langurozitáte *s.f.* Însușirea de a fi languros. • /***languros*** + *-itate.*

langústă *s.f.* **1** (*zool.*) Animal marin, din clasa crustaceelor, decapod, lung de cca 30-50 cm, asemănător cu racul, cu antenele lungi, fără clești, cu carapacea spinoasă, de culoare violacee, cu carnea deosebit de gustoasă, care trăiește în Oceanul Atlantic și în Marea Mediterană (*Palinurus vulgaris*). **2** Preparat culinar din carnea acestui crustaceu. • pl. *-e.* /<fr. ***langouste***.

langustínă *s.f.* (*zool.*) Specie de homar din Norvegia. • pl. *-e.* /<fr. ***langoustine***.

lani- v. lan¹-.

laniéră *s.f.* (*anat.*) Formație fibroasă îngustă, lungă și rezistentă. • sil. *-ni-e-.* pl. *-e.* /<fr. ***lanière***.

lanifér, -á *adj.* **1** (*despre animale*) Care este acoperit cu lînă; care produce lînă. **2** (*bot.; despre plante*) Care este acoperit cu peri moi, lînoși. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***lanifère***; cf. lat. *lana, -ae* „lînă", *ferre* „a purta".

laníst *s.m.* (*în antic. romană*) **1** Antrenor de gladiatori. **2** Proprietar al unei școli de gladiatori. • pl. *-iști.* /<lat. ***lanista, -ae***.

lanitál *s.n.* (*ind. text.*) Fibră textilă artificială obținută din cazeină, care se aseamănă cu lîna și, în amestec cu aceasta sau cu alte fibre, se întrebuințează la fabricarea unor țesături și tricotaje asemănătoare celor de lînă; lînă artificială. • /<germ. ***Lanital***, fr., it. ***lanital***, abr. de la it. *lan[a] ital[iana]* „lînă italiană", den. com.

lano- v. lan¹-.

lanolínă *s.f.* **1** (*biol.*) Substanță grasă secretată de pielea oilor. **2** Produs obținut prin purificarea grăsimilor din seul de oaie, semisolid, cu aspect ceros, care este întrebuințat ca excipient în industrie, în medicină și în cosmetică. <> Amestec al acestui produs, cu apă și cu substanțe parfumate sau cu unele medicamente cu acțiune locală, reprezentînd un unguent ideal al pielii. *Uza de lanoline și de săpunuri recomandate ca excelente pentru față* (CĂL.). • pl. *-e.* /<fr. ***lanoline***; cf. lat. *lana, -ae* „lînă", *olĕum, -i* „ulei".

lansá *vb. I.* **1** *tr.* A pune pentru prima oară în circulație, a face cunoscut; a difuza, a răspîndi. *A lansat o nouă melodie.* <> A prezenta o carte recent apărută în cadrul unei scurte ceremonii (la o librărie). *Și-a lansat un nou volum de versuri.* **2** *tr.* (*compl. indică decrete, mandate de arestare etc.*) A elabora; a pune în vigoare. *Dacă mi se ordonă, pot lansa mandate de arestare împotriva indivizilor* (STANCU). **3** *tr.* (*compl. indică bancnote, hîrtii de valoare*) A pune în circulație; a emite. *Banca Națională lansase din fondurile ei... cocoșeii pe piață, în mod oficial, bineînțeles* (PRED.). <> (*compl. indică invitații, scrisori etc.*) A trimite. **4** *tr.* (*compl. indică idei, opinii, teorii etc. noi, originale*) A enunța, a formula; a expune. *Un fost ministru naiv... lansă presupunerea, care apoi deveni la alții certitudine, că sînt americanii care au venit să ne elibereze* (PRED.). **5** *tr.* (*compl. indică produse, mărfuri noi etc.*) A pune în fabricație sau în vînzare. **6** *tr.* (*compl. indică persoane*) A face să fie cunoscut (și apreciat); a introduce într-un anumit mediu; a face să devină celebru. *Bătrînul respectabil e un macro celebru. Profesia lui e să lanseze tinerele cocote* (BART). <> (*refl.*) *Se lansează Brînduța, se lansează* (STANCU). <> A pune în evidență calitățile, meritele, valoarea cuiva sau a ceva (prin publicitate). <> Expr. *A lansa moda* (sau *o modă*) = a face ca vestimentația, comportamentul, creația etc. originală a cuiva să fie adoptate de un număr mare de oameni. **7** *tr.* A arunca cu putere ceva spre o țintă, spre un obiectiv etc.; a azvîrli. *Copil, fragile globuri eu lansam din pat* (BLA.). <> Spec. (*compl. indică rachete, bombe etc.*) A arunca și a dirija spre țintă. <> Spec. (*intr.*) A arunca la distanță firul lansetei. **8** *refl.* A se arunca cu putere, a face o săritură îndrăzneață în aer, în apă. **9** *tr.* (*mar.; compl. indică nave, bărci, pontoane etc.*) A pune pe apă, a face să plutească. *Era un cargobot nou, cu elice,... abia lansat lunile trecute* (TUD.). **10** *tr.* (*compl. indică aeronave, navete spațiale, sateliți*

etc.) A propulsa prin catapultare sau cu ajutorul unor motoare. *Jules Verne și romanul rachetei lansată spre lună* (STEINH.). **11** *tr.* (*inform.*) A porni un program. **12** *refl.* Fig. A se angaja cu pasiune într-o acțiune, într-o discuție etc.; a se avînta. *Mă neliniștea incertitudinea în care mă lansam ca o săgeată de încercare, și mă exaltau, pînă la țipăt, sorții de izbîndă ce-i întrezăream* (BLA.). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***lancer***.

lansăj *s.n.* Totalitatea oscilațiilor verticale ale șasiului unui automobil. • pl. *-e.* /<fr. ***lançage***.

lansáre *s.f.* **1** Punere în circulație; difuzare. ◆ Prezentare a unui volum recent apărut, a unui disc etc. în cadrul unei scurte ceremonii la o librărie, la o instituție etc. **2** Emitere a unei legi, a unui decret, a unui mandat de arestare etc. **3** Enunțare, formulare, expunere a unor idei, opinii, teorii etc. noi, originale. **4** Punere în fabricație sau în vînzare a unor produse, mărfuri etc. noi. **5** Oportunitate oferită unei persoane de a deveni cunoscută, apreciată; introducere a cuiva într-un anumit mediu pentru a fi făcut cunoscut. **6** Aruncare cu putere a unui obiect către o țintă îndepărtată. ◆ Spec. Aruncare la distanță a firului lansetei. **7** (*mar.*) Punere pe apă a unei nave, a unei bărci, a unui ponton etc. **8** Propulsare, prin catapultare sau cu ajutorul unor motoare a unei aeronave, a unei navete spațiale, a unui satelit etc. ◇ *Fereastră de lansare* v. fereastră. *Platformă de lansare* v. platformă. *Rampă de lansare* v. rampă. **9** (*inform.*; *la pl.*) *Lansări multiple* = deschidere a unui program de aplicații pe computer de către mai mulți utilizatori într-o rețea locală. **10** Fig. Angajare cu pasiune într-o acțiune, într-o discuție etc.; avîntare. • pl. *-ări.* /v. ***lansa***.

lansát, -ă *adj.* **1** Pus în circulație; difuzat, răspîndit. ◇ *Kilometru lansat* v. kilometru. **2** (*despre oameni*) Care este cunoscut (și apreciat); consacrat. **3** (*despre obiecte*) Care este aruncat cu putere către o țintă îndepărtată. • pl. *-ți, -te.* /v. ***lansa***.

lansatór *s.n.* Dispozitiv, instalație pentru lansarea bombelor, a rachetelor, a torpilelor etc. • pl. *-oare.* /***lansa*** + *-tor*, după fr. *lance-fusée*.

lansétă *s.f.* **1** (*pesc.*) Unealtă semimecanică, prevăzută cu mulinetă, folosită de obicei pentru pescuitul peștilor răpitori, care dă posibilitatea lansării nadei la mare distanță. **2** (*arhit.*) Arc frînt foarte ascuțit care permite (în construcția unei ferestre, a unei uși etc.) o deschidere înaltă și îngustă. • pl. *-e.* /<fr. ***lancette***.

lansetíst *s.m.* Persoană care pescuiește cu lanseta. • pl. *-iști.* /***lansetă*** + *-ist*.

lansrachéte *s.f. pl.* Instalație care trage proiectile autopropulsate împotriva tancurilor. • /<fr. ***lance-roquettes***.

lanstorpíle *s.f. pl.* Instalație, aparat, tub de lansat torpile. • /<fr. ***lance-torpilles***.

lantán *s.n.* (*chim.*) Element chimic, metal, cap de serie din grupa lantanidelor (*La*). • /<fr. ***lanthane***; cf. gr. *λανθάνω* „a fi ascuns".

lantaníd *s.n.* (*chim.*; *la pl.*) Nume dat celor 15 elemente chimice, din grupa pămînturilor rare, cu numărul atomic cuprins între 58 și 71, care se aseamănă din punct de vedere chimic cu lantanul; (*și la sg.*) element chimic care aparține acestei grupe. • pl. *-e.* /<fr. ***lanthanides***.

lantanít *s.n.* (*chim.*) Carbonat hidratat natural de lantan și de ceriu, cristalizat în sistemul ortorombic. • /<fr. ***lanthanite***.

lantérnă *s.f.* **1** (*de obicei urmat de determ. ca „electrică", „de buzunar, „de mînă"*) Dispozitiv de luminat portativ, format dintr-o carcasă (metalică) prevăzută cu un ochi cu o lentilă, în care se află becul și bateria electrică pe baza căreia funcționează. *Ne-a poruncit să predăm numaidecît... lanternele și binoclurile* (STANCU). ◆ Lumină produsă de un asemenea aparat. **2** Felinar. *În sălcii cineva atîrnase lanterne și serpentine* (E. BAR.). ◇ *Lanternă venețiană* v. venețian. **3** *Lanternă magică* = aparat (de proiecție) prevăzut cu o sursă de lumină și cu un sistem de lentile care servesc la proiectarea pe un ecran a imaginii mărite a unei figuri desenate pe o lamă de sticlă sau imprimate pe o placă fotografică. *Ele ieșeau din noapte și reintrau în întuneric, ca niște umbre ale unei lanterne magice* (VIANU). **4** Lampă de semnalizare montată pe acoperiș; lanternou. **5** Lampă mică cu săgeată luminoasă pentru explicații pe desene, diapozitive etc. în cadrul expunerilor. **6** (și *lanternă de poziție*) Mic corp de iluminat montat la extremitățile unui vehicul, pentru a semnaliza prezența acestuia. **7** (*chim.*) Aparat de control prevăzut cu vizoare de sticlă care se intercalează în conductele de produse lichide pentru a face vizibilă circulația acestora. **8** (*arhit.*) Turn (mic) cu deschideri laterale sau cu multe ferestre, construit deasupra unei cupole, a unei turle sau a unui edificiu pentru iluminare, ventilație și pentru împodobire; lanternou. *Se auzea glasul lui Leu din lanternă, să ne iscălim cînd vom termina aici pe zid, ca amintire* (CĂL.). **9** (*ind. text.*) Mecanism de schimbare alternativă a sensului unei mișcări de rotație, folosit la unele mașini de tors fibre liberiene pentru înfășurarea semitortului, la unele mașini de bobinat firul pe mosoare și la unele mecanisme ale războaielor de țesut. **10** (*sport*) *Lanternă roșie* = cel care este ultimul într-o cursă, într-un concurs. **11** (*zool.*) *Lanterna lui Aristotel* = aparatul masticator al ariciului-de-mare. • pl. *-e.* /<fr. ***lanterne***, lat. ***lanterna, -ae***.

lanternóu *s.n.* **1** (*arhit.*) Porțiune mai înălțată din acoperișul unei hale, al unei săli etc., prevăzută cu numeroase ferestre, pentru a permite pătrunderea aerului și a luminii; luminator. **2** Lanternă. • pl. *-ouri.* /<fr. ***lonterneau***.

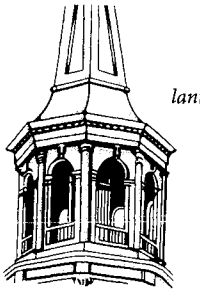

lanternou (1)

lanț *s.n.* **1** Șir de verigi, plăci, zale etc., de obicei metalice, unite succesiv între ele, folosit pentru a lega, a prinde, a susține, a trage ceva, pentru a transmite o mișcare etc. sau care constituie piesa principală a unui dispozitiv; (*reg.*) lanțug. *Printr-un lanț, atîrna de mijlocul bolții un candelabru mic de alamă cu cîteva lumînări* (CĂL.). ◇ *Lanț cinematic* = sistem de organe de mașină și mecanisme legate între ele în vederea transmiterii sau transformării mișcării. *Lanț de siguranță* = dispozitiv montat la ușa unui imobil, care, permițînd numai întredeschiderea ușii, blochează pătrunderea în imobil. (*pop.*) *Lanț de împiedicat* = piedică la car sau la căruță. *Angrenaj cu lanț* v. angrenaj. *Lanțul cîscîciului* v. cîscîci. ◆ Dispozitiv format dintr-un șir de inele metalice, care transmite mișcarea de la pedale la roțile bicicletei, motoretei etc. ◆ (*la pl.*) Asamblaj de lanțuri care se fixează pe pneuri pentru a evita alunecarea pe gheață a unui autovehicul. ◆ Instrument format dintr-un șir de vergele groase, cu care se măsoară lungimile de teren. *Avînd ocaziune de a cutreiera în toate sensurile cu lanțul și cu țărușele moșiele mănăstirești și boierești* (ODOB.). **2** (*de obicei la pl.*) Obiect constituit dintr-un șir de verigi grele, din fier, prinse unele de altele cu care este legat cineva de picioare (și de mîini, de gît), pentru a fi imobilizat; cătușe. *Amîndoi cu bucurie au răbdat lanțurile, bătăile, închisorile* (ANTIM). ◇ Loc.adj., adv. *În lanțuri* = (care este) legat cu lanțuri; încătușat. *O preafrumoasă și nobilă fecioară ținută în lanțuri de un tiran* (STEINH.). ◇ Expr. *A băga* (sau *a pune, a arunca, a zvîrli*) *în lanțuri* (sau, *înv., reg., în lanț*) (pe cineva) = a imobiliza (pe cineva) legîndu-l cu lanțuri; a încătuși (pe cineva); ext. a întemnița, a încarcera. *În vremea vizitei fu prins după porunca împăratului..., aruncat în temniță și pus în lanțuri* (EMIN.). *A scoate* (sau, *pop., a slobozi*) *din lanțuri* (pe cineva) = a descătuși. ◆ Fig. Ceea ce împovărează, copleșește sufletul, conștiința cuiva; ceea ce restrînge, îngrădește libertatea sau independența cuiva; robie. *Nu era loc în inimi decît pentru virtuțile acelea cari se cer de la un popor ca să poată zdrobi lanțurile* (GHICA). ◇ Expr. *A rupe lanțul* (*sclaviei* sau *de robie*) v. rupe. *A sfărîma lanțurile* (*robiei*) v. sfărîma. ◆ Fig. Legătură puternică (afectivă, familială, socială etc.) între ființe. *Ținu în lanțul ei pe fluturatecul tînăr o lună de zile* (C. NEGR.). **3** Lanț mic, de obicei din metal prețios, care servește ca podoabă (la mînă, la gît). *Purta jiletcă albă, cu lanț de aur gros și lat de după gît în jos* (MACED.). ◆ Lanț care se atașează la ceasul de buzunar, pentru a-l fixa. **4** (*la pl.*) Scrînciob cu mișcare circulară sau orizontală, acționat de oameni sau de un motor. **5** Analog. Lucrătură simplă făcută cu croșeta, care constă într-un șir de ochiuri înlănțuite. ◆ (*pop.*) Cusătură decorativă făcută pe altițe. **6** Șir continuu de elemente, ființe, lucruri, stări etc. asemănătoare sau de același fel; șir. *Într-un lanț de case mici se ridică din loc în loc niște clădiri gigantice* (BART). ◇ (*adv.*) *În fața fierăriei lui Oanță carele stau lanț* (STANCU). ◇ (*milit.*) *Lanț de trăgători* = formație militară de luptă în care soldații sînt dispuși pe aceeași linie de front. *Un lanț de trăgători ajunsese acum în dreptul meu* (TOPÎR.). (*chim., fiz.*) *Reacție în lanț* = reacție care, producîndu-se într-un anumit punct al unui corp, se propagă în toată masa lui, dînd naștere unei succesiuni de reacții elementare. (*cib.*) *Lanț cauzal închis* = feedback. *Lanț frigorifer* v. frigorifer. *Lanț paravertebral* v. paravertebral. ◇ Expr. (*adv.*) *A se ține lanț* = a se afla unul după (sau lîngă) altul, a se lega unul de altul; a se înșirui. *Pădurile se întindeau înainte, albăstrii, ținîndu-se lanț cît vedeai cu ochii* (SADOV.). *A face lanț* = (*despre oameni*) *a*) a se înșirui pentru a transmite un obiect din mînă în mînă; *b*) a încercui. ◆ Șir de dansatori care se țin de mînă pentru a forma de obicei un cerc. ◆ (*chim.*) Șir format din mai mulți atomi legați între ei; catenă. **7** (*geomorf.*; și *lanț de munți, lanț muntos*) Sistem muntos format din grupuri de culmi care se succed pe distanțe mari, urmînd o direcție axială determinată. *Le trimise... ca parte de pradă cuvenită aliatului său Ioan, stăpînitorul regiunii Zagora, înlăuntrul lanțului de munți al Balcanilor* (EMIN.). **8** Succesiune de acțiuni, fapte, întîmplări, evenimente etc. de același fel, legate cauzal; șir, serie. *Nu se codise să adaoge la lanțul de nelegiuiri al neamului său o însîngerată verigă* (M. I. CAR.). ◇ *Lucru în lanț* v. lucru. ◇ Expr. (*adv.*) *A se ține lanț* = a se succeda în număr mare; a se produce, a se petrece fără întrerupere, continuu, mereu. *Atît în valea Savei și Moravei, cît și în întreaga Bulgarie actuală, năvălirile se țin lanț* (PÂRV.). **9** (*lingv.*) Succesiune de cuvinte care formează enunțuri. **10** (*biol.*) *Lanț trofic* = unitate funcțională de transformare a substanței și de transfer de energie, formată dintr-un șir de specii care începe cu baza trofică și se termină cu un răpitor sau cu un hiperparazit. **11** Fig. Desfășurare a unui proces, a unui fenomen etc.; coerență, înlănțuire logică. *Simțim repulsiune neinvincibilă de a considera liberul arbitru ca... altceva decît un subterfugiu destinat să marcheze ignoranța noastră eventuală privitoare la o verigă oarecare din lanțul cauzalității* (CONTA). ◆ Succesiune ordonată a elementelor unui ansamblu; ierarhie. • pl. *-uri.* /<bg. ***ланец***, magh. ***lánc***.

lanțétă *s.f.* **1** (*med.*) Bisturiu cu lamă fină, triunghiulară, cu două tăișuri, care servește la scarificarea tegumentelor. **2** Unealtă în formă de lopățică, utilizată la netezirea și la repararea formelor în turnătorie. **3** (*ornit.*) Fiecare dintre fulgii lungi și subțiri, viu colorați, din jurul gîtului și de pe spate, la unele păsări. **4** (*arhit.*) Ogivă. • pl. *-e.* /<germ. ***Lanzette***, fr. ***lancette***, it. ***lancetta***.

lanțúg *s.n.* (*reg.*) **1** Lanț. **2** Lănțișor. • pl. *-uri.* și *lănțúc, lănțúg s.n.* /<ucr. ***ланцюг***.

lanuginós, -oásă *adj.* **1** Care are aparența lînii. **2** (*despre plante*) Acoperit cu lanugo. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***lanugineux***.

lanúgo *s.n.* **1** Părul fin care acoperă corpul fetusului, cu excepția palmelor și a plantelor. **2** Fire de păr subțiri și scurte crescute în afara regiunilor păroase ale corpului. **3** Puf care acoperă unele plante, fructe etc. • /<lat. ***lanūgo, -inis***, fr. ***lanugo***.

lao *subst.* **1** Populație care vorbește o limbă chino-tibetană și care locuiește în Laos, în E și N Thailandei. **2** (*lingv.*) Limba chino-tibetană, oficială în Laos. • /<fr. ***lao***.

laoláltă *adv.* Împreună, la un loc. ◇ Expr. *A ședea laolaltă* v. ședea. • și (*pop.*) *laolántă adv.* /***la***^{1} + ***o*** + ***alta***.

laolántă *adv.* v. laolaltă.

laoțián, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Laosului sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuiește în Laos; locuitorii Laosului. **2** *adj.* Care aparține Laosului sau laoțienilor, care se referă la Laos

sau la laoțieni; care este originar din Laos. • sil. *-ți-an.* pl. *-ieni, -iene.* ◆ (*subst. f.*) Limba din familia sino-tibetană, vorbită în Laos (limbă oficială) și în Thailanda. • sil. *-ți-an.* /<fr. ***laotien***; cf. nm. pr. *Laos*, stat în S-E Asiei, în Peninsula Indochina.

lapalisádă *s.f.* Afirmație naivă care provoacă rîsul; reflexie neghioabă; truism. • pl. *-e.* /<fr. ***lapalissade***; cf. nm. pr. *La Palice*, personaj al unui cîntec francez plin de banalități.

laparo- Elem. de compunere „abdomen". • /<fr. ***laparo-***; cf. gr. *λαπάρα* „abdomen".

laparocél *s.n.* (*med.*) Hernie ventrală. • /<fr. ***laparocèle***; cf. gr. *λαπάρα* „abdomen", *κήλη* „hernie".

laparonefrectomíe *s.f.* (*med.*) Ablațiune chirurgicală a unui rinichi prin deschiderea cavității abdominale. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***laparo-*** + ***nefrectomie***.

laparoplastíe *s.f.* (*chir.*) Rezecție a tegumentelor abdominale. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***laparoplastie***.

laparoscóp *s.n.* (*med.*) Endoscop adaptat pentru a permite examinarea cavității abdominale. • pl. *-oape.* /<fr., engl. ***laparoscope***, ***laparoscope***; cf. gr. ***λαπάρα*** „flanc, abdomen", ***σκοπέω*** „a examina".

laparoscópic, -ă *adj.* (*med.*) Care se realizează cu ajutorul unui laparoscop. • pl. *-ci, -ce.* /***laparoscop*** + *-ic*.

laparoscopíe *s.f.* (*med.*) Explorare a cavității abdominale, a organelor abdominale (ficat, veziculă biliară) etc. cu ajutorul laparoscopului; peritoneoscopie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***laparoscopie***; cf. gr. *λαπάρα* „abdomen", *σκοπέω* „a examina".

laparotomíe *s.f.* (*med.*) Incizie abdominală efectuată în scopul intervenției chirurgicale a organelor intraabdominale; celiotomie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***laparotomie***; cf. gr. *λαπάρα* „abdomen", *τομή* „tăiere".

lapi- Elem. de compunere „piatră". • și *lapid-, lapidi-.* /<fr. ***lapi-***, ***lapid(i)***-; cf. lat. *lapis, -idis* „piatră".

lapiáz *s.n.* v. lapiez.

lapicíd *s.m.* Lucrător care gravează inscripții pe piatră. • pl. *-izi.* /<fr. ***lapicide***; cf. lat. *lapis, -idis* „piatră" *caedere* „a tăia".

lapid- v. lapi-.

lapidá *vb. I. tr.* **1** A ucide cu pietre (pe cineva). **2** A arunca, a lovi cu pietre în cineva (ca pedeapsă sau ca răzbunare). **3** Fig. A persecuta (pe cineva). • prez. ind *-ez.* /<fr. ***lapider***, lat. ***lapidare***.

lapidár, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* (*despre monumente, statui etc.*) De piatră. **2** *adj.* (*despre inscripții, ornamente etc.*) Gravat în piatră. **3** *adj.* (*despre stil, vorbire etc.*) Scurt; concis; laconic. ◇ (*adv.*) *Din cauză că a vorbit lapidar, nu toți au înțeles.* **4** *adj.* (*despre oameni*) Care are o exprimare concisă; care vorbește puțin. **5** *adj.* (*despre litere*) Care seamănă cu caracterele grafice săpate pe pietrele antice. **6** *s.f.* (*tipogr.*) Tip de litere majuscule. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***lapidaire***, lat. ***lapidarius, -a, -um***.

lapidáre *s.f.* **1** Ucidere cu pietre (a cuiva); lapidație. **2** Aruncare, lovire cu pietre în cineva (ca pedeapsă sau ca răzbunare). **3** Fig. Oprobriu. • pl. *-ări.* /v. ***lapida***.

lapidaritáte *s.f.* Caracter lapidar; concizie. • /***lapidar*** + *-itate*.

lapidáriu *s.n.* **1** Colecție de pietre mari, sculptate, gravate, inscripționate, de basoreliefuri, de statui, de fragmente de coloane etc. ◆ Ext. Loc în care se păstrează o astfel de colecție. **2** (*în Ev. Med.*) Tratat despre proprietățile (curative sau magice) ale pietrelor prețioase. • pl. *-ii.* și *lapidárium s.n.* /<lat. ***lapidarium***.

lapidárium *s.n.* v. lapidariu.

lapidatór, -oáre *s.m., s.f.* Persoană care lapidează. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***lapidateur***.

lapidáție *s.f.* Lapidare. • pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* și (*înv.*) *lapidațiúne s.f.* /<fr. ***lapidation***, lat. ***lapidatio, -onis***.

lapidațiúne *s.f.* v. lapidație.

lapídă *s.f.* **1** Lespede, piatră funerară cu inscripție. **2** Piatră comemorativă (pe o casă). • pl. *-e.* /<it. ***lapida***.

lapidi- v. lapi-.

lapidícol, -ă *adj.* Care crește, care trăiește pe pietre. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***lapidicole***.

lapiéz *s.n.* (*geomorf.*) Formă carstică elementară, care se dezvoltă prin acțiunea de dizolvare și de eroziune a apelor de șiroire pe povîrnișuri de calcare, de ghips sau de sare. • sil. *-pi-ez.* pl. *-uri.* și *lapiáz s.n.* /<fr. ***lapié, lapiaz***.

lapíli *s.m. pl.* Fragmente de lavă sau de alte roci de mărimea unor pietricele, azvîrlite din craterul unui vulcan în timpul erupției. • /<fr. ***lapilli***; cf. lat. *lapillus*, -i „pietricică".

lapín *s.m.* (*zool.*) Iepure de cîmp, strămoșul iepurelui de casă. • pl. *-i.* /<fr. ***lapin***.

lápis *s.n.* (*mineral.*) Lazurit. • /<fr. ***lapis***.

lapislazúli *s.n.* (*mineral.*) Lazurit. • /<fr. ***lapis-lazuli***.

lapíți *s.m. pl.* (*în mit. greacă*) Populație legendară de războinici care trăia în Thesalia. • /<gr. *Λαπίθαι*, lat. ***Lapithae, -arum***, fr. ***lapithes***.

lapón, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte dintr-o populație indigenă din Laponia sau este originară de acolo. **2** *adj.* Care aparține Laponiei sau laponilor, care se referă la Laponia sau laponi; care este originar din Laponia. ◆ (*subst. f.*) Limba (sau grupul de limbi) din familia uralică occidentală, ramura fino-ugrică, vorbită de laponi. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***lapon***; cf. nm. pr. *Laponia*, regiune în N Peninsulei Scandinavia și în V Peninsulei Kola.

lápoș, -ă *adj.* (*reg.*) Lălîu. • pl. *-i, -e.* /<magh. ***lapos***.

lapoviță *vb. I. intr. impers.* A cădea ploaie amestecată cu zăpadă. • prez.ind. pers. 3. *-ează.* /***lapoviță*** + *-a*.

lápoviță *s.f.* (*climat.*) **1** Ploaie amestecată cu ninsoare. ◆ Ext. Zăpadă apoasă. **2** (*reg.*) Chiciură. • /<bg. ***лаповица***, srb. ***lapovica***.

lapping ['lepiŋ] *s.n.* Mașină pentru fasonat suprafața unor piese lucrate. • pl. *-uri.* /<engl. ***lapping***.

lápsus *s.n.* **1** Incapacitate momentană a cuiva de a-și aminti ceva. **2** Eroare accidentală, comisă în vorbire sau în scris care constă în folosirea unui cuvînt în locul altuia din cauza oboselii, a emoției, a tulburării atenției etc. ◇ *Lapsus linguae* = eroare de vorbire. *Lapsus calami* = eroare de scriere. **3** (*psih.*) Act ratat, consecință a opoziției a două intenții diferite, dintre care una este preconștientă sau inconștientă, care dezvăluie o dorință inconștientă refulată • pl. *-uri.* /<fr. ***lapsus***, lat. ***lapsus, -us***, part. lui *labi* „a luneca".

laptagíu *s.m.* (*înv., reg.*) Lăptar. • pl. *-ii.* /***lapte*** + *-agiu*.

lápte *s.n.* **1** Lichid alb-gălbui, foarte hrănitor, cu gust dulceag, cu miros caracteristic, conținînd grăsimi, proteine, zaharuri, lactoză, săruri minerale, vitamine, anticorpi, produs de secreție al glandelor mamare ale femelelor mamifere și care constituie hrana sugarului și a puiului de animal. ◇ *Frate de lapte* = copil, considerat în raport cu alt copil, care a fost alăptat de aceeași doică. *Lapte de cuc* v. cuc. *Soră de lapte* v. soră. ◇ Loc.adj. *De lapte* = *a*) (*despre femelele unor animale domestice*) care este crescută pentru producția de lapte; care produce mult lapte. *Vaci de lapte*; *b*) (*despre copii sau despre puii de mamifere*) care nu a fost încă înțărcat. *Purcel de lapte. Viței de lapte.* Δ *Dinți de lapte* = prima dentiție la copii și la puii unor mamifere. *Dentiție de lapte* v. dentiție. *Friguri de lapte* v. frig. ◇ Expr. *A fi supt lapte de capră* = a fi foarte energic. *A avea dinți de lapte* = *a*) a fi încă foarte tînăr; *b*) a nu avea experiență de viață. (*reg.*) *A fi de un lapte cu cineva* = a fi de aceeași vîrstă cu cineva. *A fi învățat ca mîța la lapte* v. mîță. *A spune și laptele* (*pe care l-a*) *supt* (*de la mamă*) v. suge. *A suge* (ceva) *împreună* (sau *odată*) *cu laptele mamei* (ori *de la mamă*) v. suge. ◆ Fig. (*bis.*) Învățătură evanghelică ce este concepută ca prima hrană a spiritului. **2** Aliment de bază al omului, obținut prin mulgerea femelelor unor animale domestice. *Lapte de vacă.* ◇ *Lapte dulce* = lapte proaspăt, nefermentat. *Lapte prins* = lapte nefiert fermentat; chișleag. *Lapte acru* = lapte fiert și apoi fermentat natural. *Lapte pasteurizat* = lapte conservat prin distrugerea bacteriilor. *Lapte praf* = lapte sub formă de pulbere obținut prin eliminarea apei din componența lui. *Lapte condensat* = lapte conservat sub formă de pastă moale sau de praf, căruia i s-a redus conținutul de apă. *Lapte acidofil* v. acidofil. *Lapte bătut* v. bătut. *Lapte covăsit* v. covăsit. ◇ Loc.adj. *Cu lapte* = fig. (*despre afirmații*) adevărat; folositor; ușor de realizat. ◇ Expr. *A stoarce lapte din piatră* = a realiza lucruri foarte importante, depășind obstacole dificile. *Cînd va da din piatră lapte* = niciodată. *A curge* (sau *a cădea cuiva*) *lapte* (ori *laptele*) *în păsat* = *a*) a-i merge cuiva foarte bine; *b*) a beneficia de un ajutor neașteptat. *A pune tot laptele în păsat* = a fi risipitor. *A curge lapte și miere* v. miere. *A fi numai lapte și miere* v. miere. *A cădea* (sau *a se băga, a pica*) *ca* (ori *cum cade, cum se bagă, cum pică*) *musca-n lapte* v. muscă. *A se potrivi ca musca-n lapte* v. potrivi. *A scoate lapte din piatră* (*seacă*) v. scoate. ◇ Compus: *lapte-de-pasăre* = desert preparat din lapte, ouă și zahăr. **3** (*pop.*; *la pl.*; *în forma „lăpturi"*) Diferite sortimente de lapte sau de produse alimentare preparate din (sau cu) lapte. **4** (*bot.*; și *lapte vegetal*) Suc cu aspect lăptos care se găsește în unele plante sau fructe ori care se prepară din acestea. ◇ *Lapte de cocos* v. cocos. *Vinețică cu lapte* v. vinețică. ◇ Expr. (*A fi*) *în lapte* = (*despre plante, mai ales despre cereale sau părți ale lor*) (a fi) necopt, crud. **5** (*astron.*; *nm. pr.*) Compus: *Calea-Laptelui* = Calea-Lactee. **6** Analog. Lichid asemănător cu laptele. ◇ *Lapte de malț* = malț măcinat și amestecat cu apă, folosit la prepararea berii. *Lapte de var* = suspensie de hidroxid de calciu în apă, folosită la zugrăvit și în industrie; apă de var. *Lapte de ciment* = suspensie de ciment în apă, folosită în lucrările de asfaltare, de construcții etc. **7** (*geomorf.*) *Lapte de piatră* (sau *de stîncă*) = stalactită. **8** (*pop.*) *Lapte de miere* = băutură fermentată obținută din miere amestecată cu lapte sau apă. **9** Compuse: (*bot.*) *laptele-cîinelui* = plantă erbacee, răspîndită prin locuri necultivate, a cărei tulpină conține un suc lăptos (*Euphorbia cyparissias*); alior; *laptele-cucului* = plantă erbacee, cu florile galbene, a cărei tulpină conține un suc lăptos (*Euphorbia helioscopia*); *laptele-stîncii* = lăptișor (*Androsace chamaejasme*). • pl. (*pop.*) *lăpturi.* /lat. ***lactem***.

laptop ['leptop] *s.n.* Computer personal portabil, ale cărui greutate și dimensiuni sînt reduse. • pl. *-uri.* /<engl. ***laptop***.

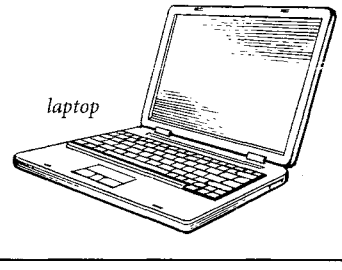

laptop

---

lapți *s.m. pl.* **1** (*zool.*) Produse sexuale ale peștilor masculi, avînd aspectul unei mase gelatinoase lăptoase. **2** Ganglioni care se găsesc la gîtul viteilor și din care se prepară unele feluri de mîncare. • /lat. ***lactes***.

lar[1] *s.m.* **1** (*în antic. romană*; *mai ales la pl.*) Divinități protectoare ale casei și ale familiei. **2** Fig. Casă părintească. • pl. *-i.* /<lat. ***Lar, Laris*** <cuv.etrusc.

lar[2] *s.m.* (*zool.*) Maimuță arboricolă din S-E Asiei, cu membrele anterioare lungi și albe. • pl. *-i.* /<germ. ***Lar*** <cuv. malaez.

larámică *adj.* (*geol.*) *Fază* (sau *calare*) *laramică* = fază de mișcări tectonice, situată între cretacic și paleogen (care prin regresiuni a definitivat configurația marilor unități ale scoarței terestre); fază cînd au avut loc cutarea zonei centrale a Carpaților și ridicarea ei deasupra nivelului mării, precum și aparițiа banatitelor din Carpații Banatului și Apuseni. • /<germ. ***laramisch***; cf. nm. pr. *Laramie*, vîrf al Munților Stîncoși din SUA.

lararíu *s.n.* (*în antic. romană*) Încăpere mică în casele romane în care se păstrau statuile divinităților protectoare ale casei (larii și penații). • /<lat. ***lararium, -i***, fr. ***laraire***.

lard *s.n.* (*reg.*) Slănină. • /<lat. ***lardum, -i***.

lardacéu, -ée *adj.* (*med.*; *despre țesuturi patologice*) Care are aspect și consistență de slănină. • pl. *-cei, - cee.* /<fr. ***lardacé***.

lardáre *s.f.* Mod de coasere a pînzei de îmbrăcăminte a aripii unui avion. • /după fr. *larder*.

láre *s.f.* (*pop.*) Spălare. • pl. *lări.* /v. ***la***[3].

larg, -ă *adj., s.n.* **I** *adj.* **1** (*despre teritorii, terenuri, așezări omenești etc.*) Care ocupă, cuprinde o suprafață mare, care este extins (în toate direcțiile); ext. pe a cărui suprafață pot exista multe obiecte, ființe etc.; întins, vast. *Ei merg fără-ncetare Pe-un larg pustiu ce n-are drum* (ALECS.). ◇ Loc.adv. *În lumea largă* = *a*) în locuri depărtate, departe; *b*) pretutindeni. *Ar citi telegrame de orice se întîmplă în lumea largă* (IBR.). ◇ Expr. *A umbla* (sau *a rătăci*) *în lumea largă* = a călători mult în locuri diferite. *Du-te în lumea largă!* = ești liber, du-te unde vrei, unde îți place! *A se duce* (sau *a fugi, a pleca, a ieși, a porni*) *în lume* (ori *în toată lumea, în lumea largă*) v. lume. *Țara e largă!* v. țară. ◆ (*despre acțiuni, mișcări etc.*) Care se

desfășoară pe un spațiu întins. **2** (*cu determ. mod., exprimate prin num. sau prin constr. compar.*) Care are lărgimea de... *Forma palatului crăiesc este ca o masă lungă de 460 palme domnești și largă de 276 palme domnești* (KOGĂL.). **3** Care este de dimensiuni mari; spec. lat. *Deodată mi se deschise în față un drum frumos și larg* (ODOB.). ◆ (*despre părți ale corpului ființelor*) Care este dezvoltat mult în lățime. *Văzu un cap frumos pe niște umeri largi* (EMIN.). ◇ (*adv.*) *Balaurul dacic, cu gura lui de lup larg căscată* (PÂRV.). ◇ Loc.adj. *Larg în spete* v. spată. ◇ Expr. *A avea* (ori *a fi*) *mînă largă* sau *a fi larg la mînă* = *a*) a fi generos; *b*) a fi cheltuitor. *Nu e zgîrcit, dimpotrivă e larg la mînă* (BRĂT.). *A avea o conștiință foarte largă* v. conștiință. ◆ (*despre gesturi*) Desfășurat în toată amploarea. *Cu gesturi largi, cu exclamări sonore, ...se smulgea de lîngă colegii ei iubiți* (PAPAD.). ◇ Expr. *A(-și) deschide (larg) ușile* v. ușă. **4** (*despre recipiente, cavități, obiecte etc.*) Care are dimensiunea transversală mare; care are volum mare. *Pătrunseră cu toții într-o încăpere înaltă și largă* (PHIL.). **5** (*despre orificii*) Care are o deschidere mare. **6** (*despre obiecte de îmbrăcăminte sau de încălțăminte*) Care are o croială bogată; care permite mișcarea liberă a corpului; care este prea mare față de dimensiunile unei persoane. *O largă mantie de... cu ceaprazuri de aur* (ODOB.). ◇ Expr. *A da* (ceva) *cu mîneci largi* = a da ceva bucuros, cu voie bună; a fi darnic. *Părinții fetei, cînd aud asta, sar de bucurie că le-a picat un om așa de bun și o dau cu mîneci largi* (CR.). (*pop.*) *Strîmtă-n șale și largă-n poale*, se spune despre o situație care dezamăgește. **7** (*înv.; despre colectivități*) Numeros. **8** Fig. Amplu, dezvoltat. *Alecsandri face, în paginile următoare, un larg tablou al țării de acum un secol* (SADOV.). ◇ *Bunuri* (sau *mărfuri*) *de larg consum* v. consum. ◇ Loc.adv. *Pe larg* = în mod amplu, amănunțit. *A dezvoltat pe larg subiectul romanului.* ◇ Expr. *Pe (o) scară largă* v. scară. **9** Fig. (*despre oameni*) Generos, lipsit de meschinărie. *Tu ești larg la suflet.* ◇ Expr. *Inimă largă* v. inimă. ◆ Ext. (*despre sentimente, manifestări etc. ale oamenilor*) Intens. **10** Fig. Important; principal. *Adevăratul poet știe... să dea experiențelor lui sfera largă a vieții semenilor săi* (CĂL.). ◇ Loc.adv. *În linii largi* = în punctele esențiale, în mare. *El schițează cu mîna sigură, în cîteva linii largi, psihologia lui B.* (BLA.). **II** *s.n.* **1** Loc deschis care se întinde departe, în toate direcțiile; întindere mare, spațiu vast. *Vulturii vor să ajungă înaintea nopții, dar îi împiedică o luptă pe care au început-o între stele și o hotărăsc la larg în văzduhul alb* (ARGH.). ◇ *Largul văii* = loc unde o vale iese dintre doi munți. ◇ Loc.adv. *În lung și în larg* = în toate direcțiile, pretutindeni, peste tot. *Se plimba în lung și în larg prin mica încăpere.* ◇ Expr. *A fi la* (ori *în*) *largul său* = a fi (sau a se simți) liber și nestingherit. *A ieși* (sau *a scoate* pe cineva) *la* (ori *în*) *larg* = a ieși (sau a scăpa pe cineva) dintr-o situație grea, neplăcută. *Încă mai era vreme să ajungă la timp, ca să scoată pe coconul domnesc la larg* (SADOV.). *A lua largul* = a fugi. *A ieși la larg* v. ieși. *A se simți la* (sau *în*) *largul lui* (ori *său*) v. simți. *A fi la largul* (cuiva) *și la strîmtul* (altcuiva) v. strîmt. **2** Lărgime, lățime (a unui obiect, a unei suprafețe etc.). *Mă întind peste largul patului pînă la noptiera gălbuie de la căpătîi* (CA. PETR.). ◇ Loc.prep. *De-a largul...* = de-a curmezișul... **3** Parte a unui loc foarte îndepărtată de vorbitor; spec. loc depărtat de țărm. ◇ Loc.adj. *De larg* = (*despre pescari*) care pescuiește departe de țărmul mării sau al oceanului. ◇ Loc.adv. *În larg* = departe de țărm. • pl. *adj. largi, n. -uri.* /lat. ***largus, -a, -um***.

largá *vb. I. tr.* (*nav.*) **1** (*compl. indică parașute, balast etc.*) A desprinde, a detașa dintr-o aeronavă în zbor, pentru a fi lansat, aruncat (cu ajutorul unui mecanism). **2** (*compl. indică ambarcațiuni*) A îndepărta de la chei sau de la navă cu ajutorul unei cîngi. **3** (*compl. indică vele sau voalura parașutei*) A desfășura larg. • prez.ind. *-ghez.* /<fr. ***larguer***, it. ***largare***.

largábil, -ă *adj.* Care poate fi largat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***largable***.

largaménte *adv.* **1** Pe un spațiu larg. **2** În detaliu. **3** (*muz.; indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Largo. • /<it. ***largamente***.

largáre *s.f.* (*nav.*) **1** Desprindere, detașare dintr-o aeronavă a unui obiect pentru a fi lansat în timpul zborului. **2** Îndepărtare a unei ambarcațiuni de la chei sau de la navă cu ajutorul unei cîngi. **3** Desfășurare largă a unei vele (sau a velelor) ori a voalurei parașutei. • pl. *-ări.* /v. ***larga***.

largát, -ă *adj.* (*nav.*) **1** (*despre parașute, balast etc.*) Care a fost desprins, detașat dintr-o aeronavă pentru a fi lansat în timpul zborului. **2** (*despre ambarcațiuni*) Care a fost îndepărtat de la chei sau de la navă cu ajutorul unei cîngi. **3** (*despre vele sau despre voalura unei parașute*) Care a fost desfășurat larg. • pl. *-ți, -te.* /v. ***larga***.

larghétto *adv, s.n.* (*muz.*) **1** *adv.* (*indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Într-un tempo intermediar între largo și andante. **2** *s.n.* (Parte dintr-o) compoziție concepută în acest tempo. • /<it. ***larghetto***.

larghéțe *s.f.* **1** Dărnicie, generozitate, mărinimie. **2** Orizont intelectual larg. • /<it. ***larghezza***.

lárgo *adv., s.n.* (*muz.*) **1** *adv.* (*indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Într-un tempo foarte lent; largamente, lento. **2** *s.n.* (Parte dintr-o) compoziție concepută în acest tempo. • /<it. ***largo***.

lárice *s.f.* (*bot.*) Arbore rășinos, din familia pinaceelor, cu frunzele căzătoare, aciculare și cu lemnul tare și rezistent, foarte prețios (*Larix decidua*); zadă. • pl. *-ci.* și *lárită s.f.* /<it. ***larice***, lat. ***larix, -icis***.

laridă *s.f.* (*ornit.; la pl.*) Familie de păsări lariforme, avînd ca tip pescărușul; (*și la sg.*) pasăre care face parte din această familie. • pl. *-e.* /<fr. ***laridés***.

larifórmă *s.f.* (*ornit.; la pl.*) Ordin de păsări acvatice, palmipede, cu aripile lungi și late, cu capul rotund și cu ciocul curbat, din care fac parte pescărușii (*Lariformes*); (*și la sg.*) pasăre care face parte din acest ordin. • pl. *-e.* /<fr. ***lariformes***; cf. lat. *larus, -i* „pescăruș", *forma, -ae* „formă".

laring- Elem. de compunere „laringe". • și *laringo-.* /<fr. ***laryng(o)-***; cf. gr. *λάρυγξ, -υγγος* „laringe".

laringál, -ă *adj., s.f.* (Sunet) care se articulează cu zgomot de fricțiune în laringe. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***laryngal***.

laríngе *s.n.* (*anat.*) Formațiune anatomică tubulară situată în regiunea cervicală, interpusă între trahee și faringe, care cuprinde corzile vocale, o musculatură proprie și un schelet alcătuit din patru pereți de cartilaje laterale și trei cartilaje mediane impare (epiglotic, tiroid și cricoid), fiind organul central al fonației, care produce vocea cu ajutorul coardelor vocale; (*pop.*) beregată. • pl. *-ge.* și *lárinx s.n.* /<it. ***laringe***, fr. ***larynx***; cf. gr. *λάρυγξ, -υγγος* „laringe".

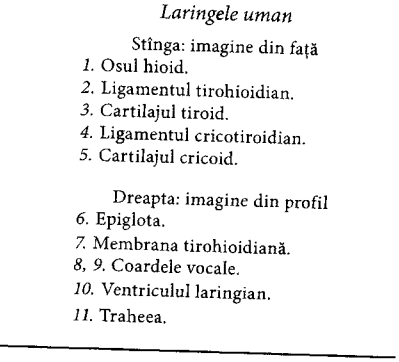

Laringele uman

Stînga: imagine din față
1. Osul hioid.
2. Ligamentul tirohioidian.
3. Cartilajul tiroid.
4. Ligamentul cricotiroidian.
5. Cartilajul cricoid.

Dreapta: imagine din profil
6. Epiglota.
7. Membrana tirohioidiană.
8, 9. Coardele vocale.
10. Ventriculul laringian.
11. Traheea.

laringectomíe *s.f.* (*med.*) Operație constînd în extirparea totală sau parțială a laringelui. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***laryngectomie***; cf. gr. *λάρυγξ-υγγος* „laringe", *τομή* „tăietură".

laringián, -ă *adj.* Care aparține laringelui, al laringelui, privitor la laringe; care ține de laringe. ◇ *Tubaj laringian* v. tubaj. • sil. *-gi-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***laryngien***.

laringísm *s.n.* (*med.*) Contracție spasmodică a mușchilor laringelui sau închidere a orificiului glotic. • /<fr. ***laryngisme***.

laringítă *s.f.* (*med.*) Inflamație cronică sau acută a (mucoasei) laringelui, care poate fi virală, tuberculoasă, difterică etc. • pl. *-e.* /<fr. ***laryngite***.

laringo- v. laring-.

laringocél *s.n.* (*med.*) Tumoare chistică aeriană care se dezvoltă la nivelul ventriculului Morganini, ca urmare a unei predispoziții congenitale. • /<fr. ***laryngocèle***; cf. gr. *λάρυγξ, -υγγος* „laringe", *κήλη* „tumoare".

laringocentéză *s.f.* (*med.*) Puncție a laringelui. • pl. *-e.* /<fr. ***laryngocentèse***.

laringofón *s.n.* Microfon care, aplicat pe gîtul vorbitorului, în dreptul laringelui, transmite direct vibrațiile coardelor vocale și care este folosit mai ales în transmisiunile din tanc sau din avion. • pl. *-oane.* /<fr. ***laryngophone***; cf. gr. *λάρυγξ, -υγγος* „laringe", *φωνή* „sunet".

laringológ, -ă *s.m., s.f.* (*med.*) Medic specialist în laringologie. • pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***laryngologue***.

laringológic, -ă *adj.* (*med.*) Care aparține laringologiei, referitor la laringologie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***laryngologique***.

laringologíe *s.f.* (*med.*) Ramură a medicinei care se ocupă cu studiul anatomiei, al fiziologiei și patologiei laringelui. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***laryngologie***; cf. gr. *λάρυγξ, -υγγος* „laringe", *λόγος* „examinare, studiu".

laringomalacíe *s.f.* (*med.*) Flaciditate a părții superioare a laringelui, care provoacă respirația șuierătoare a nou-născuților. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***laryngomalacie***.

laringonecróză *s.f.* (*med.*) Necroză a cartilajelor laringelui. • pl. *-e.* /<fr. ***laryngonecrose***.

laringopatíe *s.f.* (*med.*) Denumire generală pentru afecțiunile laringelui. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***laryngopathie***.

laringoplastíe *s.f.* (*med.*) Operație chirurgicală de refacere a laringelui. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***laryngoplastie***.

laringoplegíe *s.f.* (*med.*) Paralizie a mușchilor laringelui, care duce la afonie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***laryngoplégie***; cf. gr. *λάρυγξ, -υγγος* „laringe", *πληγή* „cădere".

laringorafíe *s.f.* (*med.*) Sutură chirurgicală a laringelui. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***laryngorrhaphie***.

laringoragíe *s.f.* (*med.*) Hemoragie a laringelui. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***laryngorragie***.

laringoscóp *s.n.* (*med.*) Instrument optic pentru examinarea laringelui, format dintr-o oglindă specială cu coada lungă și cu un sistem de folosit în laringoscopie. • pl. *-oape.* /<fr. ***laryngoscope***.

laringoscópic, -ă *adj.* (*med.*) Care aparține laringoscopiei, referitor la laringoscopie, de laringoscopie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***laryngoscopique***.

laringoscopíe *s.f.* (*med.*) Examinare optică a laringelui cu ajutorul laringoscopului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***laryngoscopie***; cf. gr. *λάρυγξ, -υγγος* „laringe", *σκοπέω* „a examina, a privi".

laringospásm *s.n.* (*med.*) **1** Spasm laringian al mușchilor glotici. **2** Acces de sufocare debutînd cu o inspirație zgomotoasă, urmată de mișcări inspiratorii tot mai scurte și de o fază de apnee cu cianoză, care survine la sugari în unele boli acute. • pl. *-e.* /<fr. ***laryngospasme***.

laringostenóză *s.f.* (*med.*) Îngustare patologică a laringelui. • /<fr. ***laryngosténose***.

laringostroboscóp *s.n.* (*fon.*) Aparat folosit în laringostroboscopie. • pl. *-oape.* /<fr. ***laryngostroboscope***.

laringostroboscopíe *s.f.* (*fon.*) Observare a mobilității corzilor vocale cu ajutorul laringostroboscopului în timpul fonației. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***laryngostroboscopie***; cf. gr. *λάρυγξ, -υγγος* „laringe", *σκοπέω* „a privi".

laringotóm *s.n.* (*med.*) Instrument folosit în laringotomie. • pl. *-oame.* /<fr. ***larygotome***.

laringotómic, -ă *adj.* (*med.*) Care aparține laringotomiei, referitor la laringotomie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***laryngotomique***.

laringotomíe *s.f.* (*med.*) Operație chirurgicală care constă în deschiderea sau secționarea laringelui pe un segment sau pe toată înălțimea acestuia. • pl. *-ii.*

g.-d. *-iei.* /<fr. ***laryngotomie***; cf. gr. *λάρυγξ, -υγγος* „laringe", *ἐκτομή* „tăiere".

laringotraheítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a laringelui și a traheei. • pl. *-e.* /<fr. ***laryngotrachéite***.

laringotraheotomíe *s.f.* (*med.*) Deschidere chirurgicală a părții inflamate a laringelui și a traheei. • sil. *-he-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***laryngo-trachéotomie***.

laringoxeróză *s.f.* (*med.*) Uscare patologică a mucoasei laringelui. • /<engl. ***laryngoxerosis***.

lárinx *s.n.* v. laringe.

láriță *s.f.* v. larice.

larmă *vb. I. intr.* (*pop.*) A da alarma. • prez.ind. *-ez.* /***larmă*** + *-a.*

lármă *s.f.* **1** Zgomot mare; gălăgie; vacarm. *Tresar... aud deodat-o larmă P-aproape* (IOSIF). <> Expr. *A face* (sau *a stîrni*) *larmă în jurul cuiva* = a face senzație. ◆ Fig. Frămîntare, zbucium. **2** (*înv.*) Alarmă. *Toți oșteni fruntași ce-n larme Au fost în mai multe dăți* (C. NEGR.). • pl. *-e.* /<magh. ***lárma***, srb. ***larma***.

lármăt *s.n.* (*reg.*) Larmă, hărmălaie. • /de la ***larmă***.

larmoaiánt, -ă *adj.* **1** Care produce lacrimi. **2** Plîngăreț. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***larmoyant***.

larvár, -ă *adj.* **1** Referitor la larvă; în stadiu de larvă. ◆ Ext. În fază incipientă. **2** Fig. Ascuns, nevăzut, latent. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***larvaire***.

larvát, -ă *adj.* **1** (*med.*; *despre boli*) Care se prezintă sub o formă anormală, cu accese mai puțin frecvente și benigne; latent, în stare de incubație. **2** Fig. Mocnit. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***larvé***.

lárvă *s.f.* **1** (*biol.*) Stadiu în dezvoltarea individuală a unor viețăți la ieșirea din ou, deosebit prin formă și mod de viață de stadiul adult. ◆ Fig. Om lipsit de personalitate sau delăsător. **2** (*înv.*) Mască. **3** (*înv.*) Strigoi. **4** (*înv.*) Fantomă. • pl. *-e.* /<fr. ***larve***, lat. ***larva, -ae***, it. ***larva***.

larvi- Elem. de compunere „larvă". • /<fr. ***larvi-***; cf. lat. *larva, -ae* „mască", „spectru".

larvicíd, -ă *adj., s.n.* (Substanță) care distruge larvele unor insecte dăunătoare sau parazite. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***larvicide***.

larvícol, -ă *adj.* (*despre paraziți*) Care trăiește în corpul larvelor. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***larvicole***.

larvifórm, -ă *adj.* În formă de larvă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***larviforme***.

larvivór, -ă *adj.* Care se hrănește cu larve de insecte. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***larvivore***.

lascív, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este înclinat spre plăceri senzuale; imoral. **2** (*despre gesturi, cuvinte etc. ale oamenilor*) Care inspiră sau produce plăceri senzuale; voluptuos, excitant; obscen, lubric. <> (*adv.*) *Se mișca lasciv și provocator.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***lascif***, lat. ***lascīvus, -a, -um***.

lascivitáte *s.f.* Caracter a ceea ce este lasciv; înclinare spre plăceri senzuale; voluptate, senzualitate; obscenitate. • /<fr. ***lascivité***; cf. lat. *lascīvĭtas, -atis*.

láser *s.n.* (*optic.*) Dispozitiv pentru generarea sau amplificarea undelor electromagnetice, a radiațiilor foarte intense și înguste, cu mare directivitate, pe baza efectului de emisiune forțată a sistemelor atomice, care permite o concentrare de energie corespunzătoare unei temperaturi de zeci de mii de grade și care are aplicații largi în metalurgie, chirurgie, în fizica nucleară, telecomunicații, meteorologie, chimie etc. • pl. *-e.* /<fr., engl. ***laser***, abr. de la engl. *L[ight] A[mplification by] S[timulated] E[mission of] R[adiation]* „amplificarea luminii prin emisie stimulată de radiație".

lasétă *s.f.* **1** Șnur îngust, drept sau rotund, din care se fac dantele. **2** Obiect de decorație interioară lucrat din acest cordon. • pl. *-e.* /<fr. ***lacet***.

lasitúdine *s.f.* **1** Senzație de oboseală. **2** Fig. Plictiseală, dezgust. • /<fr. ***lassitude***, lat. ***lassĭtūdo, -inis***.

lasóu *s.n.* Curea sau frînghie lungă, terminată la un capăt cu un laț, care este folosită (în America) la prinderea animalelor (sălbatice). • pl. *-uri.* /<fr. ***lasso***.

lassalleán, -ă *adj., s.m., s.f.* (Adept) al lassalleanismului. • sil. *-le-an.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***lassaléen***.

lassaileanísm *s.n.* Curent în mișcarea muncitorească din Germania sec. 19, care, admițînd posibilitatea transformării pașnice a capitalismului în socialism, cu ajutorul unor cooperative sprijinite de stat, susținea înlocuirea luptei revoluționare prin lupta pentru vot universal și prin activitatea parlamentară pașnică. • sil. *-le-a-.* /<germ. ***Lassalleanismus***; cf. nm. pr. Ferdinand *Lassalle*, om politic german.

lástex *s.n.* **1** (*ind. text.*) Fir de cauciuc îmbrăcat, de obicei în diferite fibre textile, care este folosit în industria confecțiilor. ◆ Ext. Țesătură sau obiect de îmbrăcăminte care cuprinde asemenea fire. **2** Portjartier elastic. • pl. *-uri.* /<fr., it. ***lastex***, den. com.

lastíc *s.n.* Țesătură foarte rezistentă de lînă, asemănătoare cu satinul, care este folosită la tapisarea mobilei și la confecționarea unor obiecte de îmbrăcăminte. • acc. și *lástic.* /<fr., engl. ***lasting***, den. com.

lástră *s.f.* (*înv.*) Stofă scumpă de lînă. • pl. *-e.* /etimol. nec.

laș, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Om) care este lipsit de curaj și de sentimentul onoarei; (om) fricos; (om) josnic, mișel. **2** *adj., s.m., s.f.* (Om) necinstit. **3** *adj.* (*despre atitudini, manifestări etc. ale oamenilor*) Care denotă lipsă de curaj și de sentiment al onoarei. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***lâche***, lat. ***laxus***.

lașá *vb. I. tr.* **1** A desface, a slăbi (din strînsoare); a da drumul. **2** Fig. A scăpa; a lăsa să(-i) scape. • prez. ind *-ez.* /<fr. ***lâcher***.

lașitáte *s.f.* **1** Faptul de a fi laș; stare a celui laș; lipsă de curaj, care duce la ipocrizie, la fățărnicie; josnicie, mișelie. **2** Concr. Atitudine, comportare, faptă de om laș; mișelie. • pl. *-ăți.* /**laș** + *-itate*, după fr. *lâcheté*.

lat, -ă *adj., s.n., s.f.* I *adj.* **1** (*în opoz. cu „îngust"*) Care are o lățime (relativ) mare. *Acum însă nu era vară, ci primăvară, și Murășul era lat, foarte lat* (SLAV.). <> Expr. (*fam.*) *A fi lată* (*rău* sau *de tot*) = (*despre fapte, situații etc.*) a lua proporții neașteptate, îngrijorătoare; a fi grav. *Am făcut-o de oaie de tot. Să vezi d-ta cum a devenit la băutură... a fost lată de tot* (CAR.). *A o face lată* (*rău* sau *de tot*) = *a)* a petrece strașnic, a face un mare chef. *Mă gîndeam că poate Miai e ciudat: unul din ăia care cînd vrea s-o facă lată, uită de fleacuri, supărări* (PRED.); *b)* a face (fără voie) o poznă, o gafă (mare), o prostie. *Dobîndirea dragostei acesteia fu grea; dar și cînd se hotărî Theofana să-și jertfească virtutea, apoi o făcu lată, lăsînd orice rușine la o parte* (GAN.). ◆ (*despre părți ale corpului ființelor*) Care este dezvoltat mult în lățime. <> Loc.adj. *Lat în spete* v. spată. *Lat în spate* v. spate. *Lat în umeri* v. umăr. <> Expr. (*pop.*) *A avea* (sau *a fi*) *limbă lată* v. limbă. ◆ Care are o deschidere mare. <> Expr. *A avea gură lată* = a vorbi mult și tare. *A spune vorbe mari și late* = a spune vorbe pompoase, dar fără conținut. *V-am adunat pentru ca să vă spun vorbe mari și late, cum n-ați mai auzit de cînd trăiți* (ALECS.). **2** (*cu determ. mod., exprimate prin num. sau prin constr. compar.*) Care are lățimea de... *Într-acest loc Dunărea este lată de o jumătate de leghe* (BĂLC.). **3** Care are o suprafață plană, netedă. *Au găsit două pietre mari și late în chipul toporului său* (DRĂGHICI). <> Expr. *A fi lat de foame* = a fi foarte flămînd, a fi lihnit de foame. ◆ (*fam.*; *despre ființe; după vb. ca „a cădea", „a rămîne", „a zăcea"*) Întins la pămînt (fără simțire sau mort). *Bolnavul căzu lat în lungul peretelui, cu greutatea unui oblon* (PAPAD.). <> Expr. *A lăsa* (pe cineva) *lat* = *a)* a bate (pe cineva) foarte tare (lăsîndu-l în nesimțire). *Te zdrobeau în ciomege, te lăsau lat în marginea drumului* (STANCU); *b)* a uimi, a impresiona puternic (pe cineva). *Ce mi-a povestit m-a lăsat lat.* ◆ (*despre nas*) Turtit. **4** (*despre teritorii, terenuri, proprietăți, țări etc.*) Care ocupă, cuprinde o suprafață mare; întins, vast. <> Loc.adv. *În lumea lată* = pretutindeni. *În lung și în lat* v. lung. <> Expr. *A cutreiera țara în lung și-n lat* v. țară. **5** (*despre obiecte de îmbrăcăminte*) Care are o croială amplă. II *s.n.* **1** (*urmat de determ. care arată măsura*) Dimensiune transversală a unei suprafețe sau a unui corp; lățime. *Așa vei face sicriul de 300 de coți lungimea sicriului și de 50 de coți latul* (BIBLIA 1688). <> *Un lat de palmă* (sau *de mînă*) = măsură populară de lungime, egală cu lățimea unei palme obișnuite cu degetele lipite. *Apa se înălțase peste cîte trele prispele de un lat de palmă* (CHIRIȚ.). <> Loc.adv. *De-a latul* = transversal. (*pop.*) *De* (sau *la*) *un lat de mînă* = *a)* la distanță mică; *b)* de durată scurtă. *De un lat de deget* = foarte puțin. <> Loc.prep. *În* (sau *de-a, pe*) *latul...* = în curmezișul... *În* (sau *de-a*, înv., *pe*) *lungul... și în latul...* = în toate direcțiile... *Vorbea despre toate regiunile Europei civilizate, în lungul și-n latul continentului* (CAR.). **2** Partea lată a unui obiect, a unui instrument etc. *Ridică cu dreapta un iatagan scînteietor. Nicola simte o pălitură tare, cu latul, în cap* (SADOV.). <> Expr. *Pe dungă și pe lat* v. dungă. **3** (și *lat de pînză*) Bucată de pînză folosită pe lățime la confecționarea unui obiect de îmbrăcăminte. III *s.f.* Scîndură groasă, cu muchiile drepte, folosită în construcția drumurilor, pentru operații de nivelare, de măsurare etc. • pl. *lați, -te, n. -uri.* /lat. ***latus, -a, -um***.

lataniér *s.m.* (*bot.*; *la pl.*) Specie de arbori din familia palmierilor, originari din insulele Oceanului Indian; (*și la sg.*) arbore care face parte din această specie. • sil. *-ni-er.* pl. *-i.* /<fr. ***latanier***.

latént, -ă *adj.* Care există ascuns, fără a se manifestă în exterior, putînd izbucni oricînd (și constituind un pericol permanent). *Opinia aceasta e latentă sau se manifestă numai pe căi legale, nu există pericol* (EMIN.). <> (*chim., fiz.*) *Căldură latentă* = căldură necesară efectuării unei transformări de stare la temperatură și presiune constante. *Adiție latentă* v. adiție. ◆ (*psih.*) *Timp latent* = timp scurs între momentul în care se aplică un stimul și pînă cînd apare răspunsul. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***latent***, lat. ***latens, -ntis*** <*latere* „a fi ascuns".

laténță *s.f.* (Stare a) ceea ce este latent. <> *Perioadă de latență* v. perioadă. • /<fr. ***latence***.

later- Elem. de compunere „lateral", „extern", „latură". • și *latero-.* /<fr. ***latér(o)***-; cf. lat. *latus, -eris* „latură".

laterál, -ă *adj.* **1** Care este situat pe (una dintre) laturi, pe o parte a unui lucru; de pe o latură; lăturalnic, periferic, mărginaș. <> *Arie laterală* = zonă situată la periferia teritoriului în care se vorbește un dialect sau o limbă. *Gîndire laterală* v. gîndire. ◆ Fig. Care nu atinge miezul problemei, care este fără legătură directă cu ceva; secundar, marginal. *Nu a dat importanță problemei considerate laterale.* **2** (*fon.*) *Consoană laterală* (și *subst. f.*) = consoană care se articulează prin aplicarea limbii pe palatul tare sau pe alveolele incisivilor superiori, lăsînd aerul să iasă pe o parte și pe alta a limbii. *„L" este o consoană laterală.* **3** (*mat.*) *Suprafață laterală* = suprafață a unui corp geometric (prismă, cilindru etc.) fără suprafețele bazelor lui. *Arie laterală* = mărime a suprafeței laterale a unui corp geometric. *Curbură laterală* v. curbură. **4** (*despre căi de comunicație, cursuri de apă etc.*) Care face o ramificație, desprinzîndu-se din linia principală. <> (*subst. f.*) *Laterala drumului principal se înfundă.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***lateral***, lat. ***latĕralis, -e***.

lateralitáte *s.f.* (*med.*) Dominantă funcțională a unuia dintre organele analoage perechi (mîini, picioare, ochi, urechi etc.). • /<fr. ***latéralité***.

lateralizáre *s.f.* (*fiziol.*) Organizare, în timpul copilăriei, a asimetriei funcționale a corpului uman din partea dreaptă sau stîngă, în funcție de specializarea emisferelor cerebrale. • /de la ***lateral***, după fr. *latéralisation*.

lateralizát, -ă *adj.* (*med.*; *despre copii*) A cărui activitate motrice corespunde bine sau rău dominanței funcționale a uneia sau alteia dintre emisferele cerebrale. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***latéralisé***.

laterít *s.n.* (*mineral.*) Depozit sedimentar de culoare roșie, galbenă sau cafenie, bogat în hidroxizi de aluminiu și de fier, format prin alterarea unor roci din zona tropicală umedă. • pl. *-e.* /<fr. ***latérite***.

laterític, -ă *adj.* **1** (*mineral.*) Referitor la laterit. **2** (*despre soluri*) Care conține laterit. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***latéritique***.

lateritizáre *s.f.* (*geol.*) Proces de formare a solurilor lateritice. • /după fr. *latéritisation*.

latero- v. later-.

laterocidénță *s.f.* (*med.*) Alunecare laterală a unei anse a cordonului ombilical, în cursul travaliului. • pl. *-e.* /<fr. ***latérocidence***.

lateroflexíe *s.f.* (*med.*) Arcuire și deviație a unui organ spre lateral. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***latéroflexion***.

lateropropulsiúne *s.f.* v. lateropropulsie.

lateropúlsie *s.f.* (*med.*) Tulburare de echilibru, caracterizată prin tendința de deplasare laterală lentă, involuntară, a organismului pacientului aflat în ortostatism. • pl. *-i.* și *lateropropulsiúne* *s.f.* /<fr. ***latéropulsion***.

lateroversiúne *s.f.* (*med.*) Deviație, prin înclinare laterală, a unui organ, mai ales a uterului. • pl. *-i.* /<fr. ***latéroversion***.

latescént, -ă *adj.* v. lactescent.

látex *s.n.* (*bot.*) Suc cu aspect lăptos, de consistență vîscoasă, secretat de anumite plante, obținut prin incizie la nivelul tijei sau al trunchiului plantei, utilizat ca mijloc de protecție contra leziunilor. ◇ *Latex artificial* = suspensie apoasă, stabilă, coloidală, din polimeri de tip vinilic, folosită în pictură, la fabricarea cauciucului sintetic etc. • pl. *-uri.* /<fr. ***latex***, lat. ***latex, -icis***.

lati- Elem. de compunere „lat, larg". • /<fr. ***lati-***; cf. lat. *latus, -a, -um* „întins".

latíce *s.f.* **1** Adunare într-o rețea a mai multe date. **2** (*mat.*) Mulțime ordonată care are proprietatea că orice parte finită a sa are un majorant și un minorant. • pl. *-ci.* /<engl. ***lattice*** „rețea, structură".

laticifér, -ă *adj., s.n.* (Țesut vegetal ramificat) care secretă latexul. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***laticifère***; cf. lat. *latex, -icis* „lichid", *ferre* „a purta".

laticlávă *s.f.* (*în antic. romană*) Fîșie lată de purpură care împodobea toga purtată de senatorii romani. ◆ Toga însăși. • pl. *-e.* /<fr. ***laticlave***, lat. ***laticlavius, -a, -um***.

latifoliát, -ă *adj.* (*bot.; despre plante*) Cu frunze lățite. • sil. *-li-at.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***latifolié***.

latifundiár, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Proprietar al unui latifundiu; mare moșier. **2** *adj.* Care aparține latifundiarilor. • sil. *-di-ar.* pl. *-i, -e.* /***latifundiu*** + *-ar*, după fr. *latifondiaire*.

latifúndie *s.f.* v. latifundiu.

latifúndiu *s.n.* Mare proprietate funciară privată; moșie foarte întinsă; domeniu. *Țara nu mai este decît o moșie mare, administrată în felul unei moșii, un complex de latifundii* (EMIN.). • pl. *-ii.* și (*înv.*) *latifúndie s.f.* /<lat. ***latifundium, -ii***, fr. ***latifundium***.

latín, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m.* (*la pl.*) Populație indo-europeană care s-a stabilit la sfîrșitul milen. 2 î.Hr. în provincia antică Latium din Italia Centrală; (*și la sg.*) persoană care făcea parte din populația de bază a provinciei Latium sau era originară de acolo. ◆ Ext. (*la pl.*) Populație a întregului teritoriu italic din Imperiul Roman. **2** *s.m., s.f.* Persoană care este originară dintr-o țară a cărei limbă are ca origine limba latină sau care locuiește într-o astfel de țară. **3** *adj.* Care aparține provinciei Latium sau latinilor, care se referă la Latium sau la latini; care este originar din Latium sau dintr-o țară a cărei limbă are ca origine limba latină; latinesc. ◆ (*subst. f.*) Limba indo-europeană, din grupul italic, vorbită de romani, astăzi limbă oficială (împreună cu italiana) a statului Vatican.

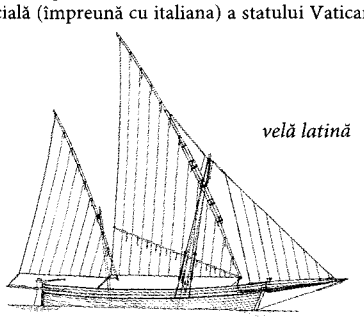

velă latină

◇ *Latina clasică* (sau *literară*) = latina de cultură folosită în Imperiul Roman, în scris, mai ales de persoanele instruite. *Latina populară* (sau *vulgară*) = latina vorbită de populația neinstruită din Imperiu, din care s-au format limbile romanice. *Latina tîrzie* = latina folosită în epoca imediat anterioară formării limbilor romanice. *Latina medievală* = latina folosită în țările Europei Occidentale și Centrale ca limbă a cultului catolic, a actelor publice și particulare, ca limbă a oamenilor de știință și de cultură. *Alfabet latin* = alfabet creat în sec. 7 î.Hr. pe baza alfabetului etrusc, avînd inițial 21 litere, apoi 23 (cu *y* și *z*), utilizat mai ales în Imperiul Roman, astăzi folosit la scrierea multor limbi. *Cifră latină* = cifră romană. *Cruce latină* v. cruce. **4** *adj.* Care aparține limbii latine; de limbă latină; care este scris în limba latină; latinesc. *Populația latină a Europei.* **5** *adj.* Romanic. **6** *adj.* (*mar.*) *Velă* (sau *pînză*) *latină* = pînză triunghiulară învergată pe o antenă. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***latīnus, -a, -um***, fr. ***latin***; cf. nm. pr. *Latium* (astăzi Lazio), provincie în Italia Centrală, în care se află orașul Roma.

latinésc, -eáscă *adj., s.f.* **1** *adj.* Latin. **2** *adj.* Care aparține limbii latine; de limbă latină; care este scris în limba latină; latin. **3** *s.f.* (*înv.; mai ales art.*) Limba latină. • pl. *-ești.* /***latin*** + *-esc*.

latinéște *adv.* În limba latină. ◆ (*subst. f.*) Limba latină. *Știe latinește și grecește.* • /***latin*** + *-ește*.

latiní *vb. IV. tr., refl.* (*înv.*) A (se) latiniza. • prez. ind. *-esc.* /***latin*** + *-i*.

latiníe *s.f.* (*înv.*) Limba latină. *Dascăl de latinie.* • g.-d. *-iei.* /***latin*** + *-ie*.

latinísm *s.n.* **1** (*lingv.*) Cuvînt, formă sau construcție specifică limbii latine, preluată de o altă limbă și neintegrată încă în sistemul limbii care a făcut împrumutul. **2** Curent din lingvistica și filologia română din sec. 19, care, continuînd ideile Școlii Ardelene, a adus noi argumente în sprijinul originii latine a limbii române și a caracterului ei romanic, contribuind la generalizarea scrierii cu caractere latine și stimulînd interesul pentru textele vechi românești, dar care a ajuns la unele exagerări pe linia latinizării forțate a limbii, prin încercarea de a elimina din ea cuvintele de alte origini și de a modifica forma cuvintelor moștenite din latină, apropiindu-le cît mai mult de etimon; curent latinist. **3** (*înv.*) Latinitate. • pl. *-e.* /<fr. ***latinisme***, germ. ***Latinismus***, lat. ***latinismus***.

latiníst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Specialist în filologia latină. **2** *s.m., s.f.* Adept al latinismului. **3** *adj.* De latinism; referitor la latinism sau la latiniști, specific latinismului sau latiniștilor. ◇ *Curent latinist* sau *școală latinistă* = latinism. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***latiniste***, germ. ***Latinist***.

latinitáte *s.f.* **1** Descendență latină. **2** Caracter latin. **3** Cultura și civilizația latină. **4** Totalitatea popoarelor latine; lumea latină. **5** Cultura și civilizația popoarelor neolatine. • /<fr. ***latinité***, lat. ***latīnĭtas, -atis***.

latiniză *vb. I.* **1** *tr.* A introduce într-o limbă, pe cale savantă, cuvinte latine. **2** *tr.* A da cuvintelor de origine latină o formă apropiată de cea originară. **3** *tr.* A da o formă latină unor cuvinte de altă origine; (*înv.*) a latini. **4** *tr., refl.* A impune sau adopta limba și cultura latină. **5** *refl.* (*despre limbi*) A se conforma tendințelor latiniste, căpătînd astfel un caracter artificial; (*înv.*) a latini. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***latiniser***, germ. ***latinisieren***.

latinizánt, -ă *adj., s.m.* **1** *adj.* (*despre oameni*) Care urmărește latinizarea limbii. **2** *adj.* Care este conform principiilor latinizării. **3** *s.m.* Adept al latinizării limbii. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***latinisant***.

latinizáre *s.f.* **1** Introducere într-o limbă, pe cale savantă, a unor cuvinte latine. **2** Conferirea cuvintelor de origine latină a unei forme apropiate de cea originară. **3** Conferire a unei forme latine unor cuvinte de altă origine. **4** Impunere sau adoptare a limbii și a culturii latine. • pl. *-ări.* /v. ***latiniza***.

latinizát, -ă *adj.* (*despre limbi, texte, cuvinte etc.*) Care a căpătat o formă, un aspect apropiat de limba latină. • pl. *-ți, -te.* /v. ***latiniza***.

latinizatór, -oáre *s.m., s.f.* Persoană care latinizează limba (cu orice preț). • pl. *-ori, -oare.* /***latiniza*** + *-tor*.

latíno *adj.invar.* Care aparține Americii Latine, care se referă la America Latină; care provine din America Latină. *Muzica latino se ascultă în toate discotecile.* • /abr. de la ***latinoamerican***.

latínoamerícán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Americii Latine sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii Americii Latine. **2** *adj.* Care aparține Americii Latine sau latinoamericanilor, care se referă la America Latină sau la latinoamericani; originar din America Latină. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***latino-américain***.

latinofón, -ă *adj., s.m., s.f.* (Vorbitor) de limbă latină. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***latinophone***.

latinomán, -ă *s.m., s.f.* **1** Persoană care manifestă o admirație exagerată față de spiritul latin. **2** Persoană care manifestă o tendință excesivă de latinizare a limbii. • pl. *-i, -e.* /de la ***latinomanie***, prin derivare regresivă.

latinomaníe *s.f.* **1** Manifestare exagerată a admirației pentru tot ceea ce este latin. **2** Tendință excesivă de latinizare a limbii. • g.-d. *-iei.* /<it. ***latinomania***.

latír *s.m.* (*bot.*) Numele a două plante erbacee din familia leguminoaselor, cu frunzele compuse, terminate cu un cîrcel, cu tulpina lungă, tîrîtoare și ramificată și cu florile albastre, violete, roz, albe sau galbene, grupate în racem, dintre care una este furajeră (*Lathyrus sativus*), iar cealaltă ornamentală (*Lathyrus odoratus*). • pl. *-i.* /<lat. ***lathyrus***; cf. gr. λάθυρος „măzăriche".

latirísm *s.n.* (*med.*) Intoxicație a oamenilor (în special în Etiopia, Algeria, India) și a cailor, provocată de consumarea îndelungată a grăunțelor de latir, care se manifestă prin tulburări nervoase (tremurături, paralizii spastice etc.). • /<fr. ***lathyrisme***.

latitudinál, -ă *adj.* Transversal. ◇ *Plan latitudinal* = plan vertical perpendicular pe planul longitudinal, care traversează partea cea mai largă a unei nave. • pl. *-i, -e.* /<engl., germ. ***latitudinal***.

latitúdine *s.f.* **1** (*geogr.; în opoz. cu „longitudine"*) Una dintre cele două coordonate sferice ale unui punct de pe suprafața terestră. ◇ *Grad de latitudine* v. grad. **2** (*geogr.*) Distanța de la ecuator la paralela locului considerat, măsurată în grade, minute și secunde pe arcul de meridian; unghiul la centru format de verticala locului cu planul ecuatorului. ◇ Expr. *Pe* (sau *sub*) *toate latitudinile* = pe întreg globul. **3** (*astrol.*) *Latitudine astronomică* (sau *cerească*) = una dintre coordonatele ecliptice, exprimată prin unghiul cuprins între direcția către un astru și planul eclipticii. **4** (*mat.*) Una dintre coordonatele polare spațiale, reprezentînd unghiul format de raza vectoare a unui punct dat cu planul triedrului ortogonal la care se raportează punctul. **5** Fig. Libertate de acțiune, de alegere; posibilitate de a acționa după voie. ◇ Expr. *A lăsa la latitudinea...* = a lăsa la libera alegere a... • pl. *-i.* /<it. ***latitudine***, fr. ***latitude***, lat. ***latītūdo, -inis***.

latíță *s.f.* v. lătiță.

latomíe *s.f.* (*în antic.romană*) Carieră de piatră, de marmură etc. (abandonată), care servea de închisoare. • pl. *-ii.* g.-d.-*iei.* /<lat. ***latōmĭae, -arum***, fr. ***latomie***.

latorfián, -ă *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Etajul inferior al oligocenului din estul și centrul Europei. **2** *adj.* Care aparține latorfianului, specific latorfianului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din latorfian. • sil. *-fi-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***lattorfien***.

latrínă *s.f.* (*pop.*) Closet (rudimentar) fără canalizare; privată, hazna. • pl. *-e.* /<lat. ***latrīna, -ae***, fr. ***latrine***.

latrón *s.m.* (*în Roma antică*) **1** Hoț. **2** Sclav fugar. **3** Soldat dezertor. • pl. *-i.* și ***latróne*** *s.m.* /<lat. ***latro, -onis***.

latróne *s.m.* v. latron.

látură *s.f.* **1** Fiecare dintre cele două părți laterale ale corpului unei ființe, ale unui obiect etc. ◇ (*reg.*) *Latura de cap* (sau *a capului*) = tîmplă. *Latura de umeri* = omoplat; spinare. ◇ Loc.adv. *În* (sau *pe, pe de*) (*amîndouă*) *laturi*(*le*) = *a*) pe de o parte și de alta a unui corp, a unui obiect etc.; *b*) alături; *c*) ext. la oarecare depărtare. **2** Margine. *A pus mîncarea pe latura mesei.* ◇ Loc.prep. *Pe de lăturile...* = pe marginile... ◇ Expr. *A da pe de lături* = a revărsa. **3** Zonă de la marginea unei întinderi de pămînt, a unui ținut. ◇ Expr. *A bate laturile* = *a*) a umbla fugar; *b*) a vorbi pe ocolite. *A ține laturile* = a ezita să înainteze. **4** Parte, sens, direcție. ◇ Loc.adv. *În lături* = la o parte, într-o parte. *Pe o* (ori *într-o*) *latură* sau *pe lături* = într-o rînă. *Pe de lături* = *a*) alături, pe lîngă; *b*) fig. pe ocolite, indirect. ◇ Expr. *A se da* (sau *a se trage, a se feri*) *în lături* = *a*) a se da deoparte; *b*) a se feri din calea cuiva; *c*) a se eschiva. *A nu se da în lături* = a nu ezita să facă (o faptă rea) sau să spună ceva (urît). *A privi în lături* = a privi în altă parte. *A se uita într-o latură* = a trage cu coada ochiului. *A privi aintr-o latură* = *a*) a privi în mod iscoditor; *b*) a privi bănuitor; *c*) a privi cu răutate. *A fi într-o latură* = a fi nebun. **5** Aspect sub care se poate prezenta sau sub care poate fi analizat un lucru, fapt, fenomen etc. *A studiat situația din toate laturile.* **6** (*mat.*) Fiecare dintre semidreptele care formează un unghi sau dintre liniile care mărginesc un poligon. ◇ *Laturi omoloage* v. omolog. • pl. *-i, lături.* și (*pop.*) *láture s.f.* /lat. * ***latora*** = ***latera***, pl. lui *latus, -eris*.

lăture *s.f.* v. latură.

laț[1] *s.n.* **1** Nod larg la capătul unei sfori, făcut în așa fel încît să se poată strînge în jurul unui punct fix. *Unii ziceau să-l omoare Cu laț de spînzurătoare* (POP.). ◇ Expr. (*pop.*) *A-și băga capul în laț* sau *a-și pune lațul de gît* = a se spînzura. *A lăsa pe cineva cu laț-u-n gît* = a lăsa pe cineva la greu. *A-și scoate capul din laț* = a fugi de greu. ◆ Nod marinăresc. **2** Instrument pentru prins păsări sau animale, format dintr-un ochi de sfoară, de sîrmă etc. ◇ Expr. *A se alinta ca*

cioara în laț = a face moțuri. **3** Gener. Cursă. ◇ Expr. *A cădea* (sau *a intra, a pica*) *în laț* (ori *lațuri*) = a fi înșelat de cineva sau a înșela pe cineva. *A* (*se*) *prinde în laț* (ori *în lațe*) v. prinde. *A tinde* (cuiva) *lațul* v. tinde. • pl. *-uri*. /lat. * ***laceus*** = ***laqueus***, ***-i***.

laț[2] *s.n.* v. leaț.

lățe *s.f. pl.* **1** Șuvițe de lînă netoarse și nepieptănate de pe un animal; mițe. **2** Ext. Șuvițe de păr care atîrnă în mod dezordonat. • /cf. *laț*[1].

laudánum *s.n.* (*farm.*) Substanță narcotică extrasă din opiu, utilizată ca analgezic, depresiv și antidiareic. • sil. *la-u-*. /<fr. ***laudanum***, lat. șt. ***laudanum***, ***-i***; cf. gr. *λάδανον*.

laudatio [lau'datsio] *s.f.* Discurs elogios, într-un cadru universitar, academic, la adresa cuiva sau a ceva; panegiric, encomion. • /<lat. ***laudatio, -onis***.

laudatív, -ă *adj.* Care laudă; elogios, encomiastic. • sil. *la-u-*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***laudatif***.

láudă *s.f.* **1** Apreciere elogioasă la adresa cuiva sau a ceva. *De-a lui laudă e plină orice gură* (EMIN.). ◇ Loc.adj. *Vrednic* (ori *demn*) *de laudă* (sau *de toată lauda, de toate laudele*) = meritoriu. (*Plin*) *de* (*mare*) *laudă* (sau *de toată lauda*) = elogios. ◇ Loc.vb. *A aduce laude* (sau *laudă*) = a lăuda. *A avea mare laudă* v. avea. ◆ Cuvinte prin care se exprimă această prețuire; elogiu. ◇ Loc.vb. *A avea cuvînt de laudă* = a lăuda. ◆ (*lit.*) Specie panegirică a poeziei medievale. **2** (*mai ales în prop. exclam.*) Mărire! slavă! cinste! glorie! *Laudă poporului!* (BOL.). **3** (*bis.*) Imn religios de preamărire a lui Dumnezeu. ◆ Ext. Veneratie față de divinitate. **4** Exagerare a unor merite, cu scopul de a linguși, de a flata sau de a trezi interes. • pl. *-e*. /de la ***lăuda***.

láur *s.m.* (*bot.*) **1** Dafin (*Laurus nobilis*). *Din insule bogate cu mari grădini de laur, Lebede argintoase... Veneau șfîșiind apa la luntrea lui de aur* (EMIN.). ◆ (*mai ales la pl.*) Ramură de dafin cu care erau încununați, în antichitate, eroii, poeții, oratorii, împărații, reprezentînd simbolul victoriei; fig. glorie, victorie, biruință. ◇ Expr. *A pune cuiva cunună de lauri* = *a*) a recunoaște victoria, succesul cuiva; *b*) a lăuda. *A culege* (sau *a aduna, a purta*) *lauri* = a avea succese, a deveni celebru. *Ronsard... Din al Parnasului boschet Vroia noi lauri a culege* (ALECS.). *A se culca* (sau *a se odihni*) *pe lauri* = a se mulțumi cu succesele obținute și a nu duce activitatea mai departe. *Eminentul... ministru de afaceri străine nu înțelege să se odihnească pe laurii săi* (TIT.). **2** Arbust înalt de peste 2 m, din familia aquifoliaceelor, cu frunzele persistente, pieloase, lucioase, spinos-dințate, cu florile mici, albe, melifere și cu fructele roșii (*Ilex aquifolium*). **3** Plantă veninoasă, cu miros neplăcut, cu florile mici albe, cu fructul o capsulă țepoasă și cu semințele mici, negre, folosite în medicină datorită conținutului de substanțe alcaloide cu proprietăți narcotice, antispasmodice și calmante (*Datura stramonium*); ciumăfaie. *Zîrna, laurul... sînt leacuri primejdioase* (VOIC.). ◇ Expr. (*fam.*) *Am mîncat laur*(*i*)*?* sau *doar n-am mîncat laur*(*i*)*!* = doar n-am înnebunit! *Da ce! am mîncat laur ca să mă ostenesc eu cu tine* (ISP.). (*Parcă*) *a mîncat laur* v. mînca. • pl. *-i*. /lat. ***laurus, -i***; cf. și fr. *laurier*.

laur (3)

lauracée *s.f.* (*bot.*; *la pl.*) Familie de plante dicotiledonate, dialipetale, cuprinzînd arbori și arbuști din regiunile tropicale și mediteraneene, cu frunzele pieloase, persistente, bogate în uleiuri eterice, cu florile mici, dispuse în inflorescențe și cu fructele bace sau drupe, ale căror frunze și fructe sînt folosite în medicină sau ca mirodenii; (*și la sg.*) plantă care face parte din această familie. • sil. *la-u-*. pl. *-cee*. /<fr. ***lauracées***; cf. lat. *laurĕa, -ea* „dafin".

laureá *vb. I.* **1** *tr.* (*în antic. romană*) A încununa cu lauri. **2** *tr.* A încununa cu un înalt premiu pentru merite deosebite. *Nu trecem cu vederea... presa new-yorkeză după care cea mai de seamă distincție europeană a laureat pe un detractor al Americii* (PERP.). **3** *tr.* A acoperi de glorie. **4** *refl., tr.* (*în unele țări*) A trece sau a face să treacă examenul de doctorat. • sil. *la-u-re-a*. prez.ind. *-ez*. /de la ***laureat***, prin derivare regresivă.

laureát, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m.* (*în antic. romană*) Învingător în competiții, căruia i se decerna în semn de cinstire o cunună de lauri. **2** *adj., s.m., s.f.* (Persoană, colectiv) care obținut un premiu într-un concurs sau pentru merite deosebite într-un domeniu de activitate. *Comisia poate fi sigură că a aruncat o umbră de îndoială și asupra ei însăși și asupra laureatei* (PERP.). • sil. *la-u-re-at*. pl. *-ți, -te*. /<fr. ***lauréat***, lat. ***laurĕatus, -a, -um*** „încununat cu lauri".

laurențiánă *adj.* (*geol.*) *Cutare laurențiană* = cutare precambriană a scoarței terestre care a avut loc în America de Nord. • sil. *la-u-*; *-ți-an*. pl. *-ieni, -iene*. /după germ. *laurentisch*.

lavábil, -ă *adj.* (*despre țesături, materiale etc.*) Care poate fi spălat fără a-și pierde calitățile. *Prezența mea o încurcă, marele său devotament fiind covorul și celelalte părți lavabile* (CĂL.). • pl. *-i, -e*. /<fr. ***lavable***.

lavabilitáte *s.f.* Însușirea de a fi lavabil. • /<fr. ***lavabilité***.

lavabó *s.n.* v. lavabou.

lavabóu *s.n.* **1** Lavoar. *Pătrunseră într-una din chilii. Un pat curat, o oglindă în perete, un lavabo alb, dulap, un cufăr* (VOIC.). **2** Chiuvetă. **3** Încăpere utilată cu una sau mai multe chiuvete (și cu alte instalații sanitare), servind ca spălător comun (în cazărmi, internate etc.). *Cazanele cu apă scot aburi și sergentul major Anton grămădește „toată lumea" în lavabou* (SADOV.). • pl. *-uri*. și *lavabó s.n.* /<fr. ***lavabo***.

laváj *s.n.* **1** Spălare. **2** (*miner.*) Eliminare, prin spălare, a sterilului din minereul brut. • pl. *-uri, -e*. /<fr. ***lavage***.

lavaliéră *s.f.* **1** Cravată lată, înnodată în formă de fundă, ale cărei capete scurte atîrnă (purtată la începutul secolului 20). *Îl părăsi, apropiindu-se de un domn cu ochelari... și cu lavalieră neagră care-i dădea aer de artist* (CE. PETR.). **2** Microfon de formă alungită, care se atașează la rever, la un buzunar de la piept sau se agață la gîtul celor care participă la emisiuni organizate de televiziune, care fac transmisiuni de pe teren etc. • sil. *-li-e-*. pl. *-e*. /<fr. ***lavallière***; cf. nm. pr. Mademoiselle de *La Vallière*.

lavánd, -ă *s.f., s.n., adj.* **I** *s.f.* **1** (*bot.*) Levănțică (*Lavandula angustifolia*). *Ar fi văzut că așternutu-i de olandă și că spălătoreasa-i vrednică și că-n dulapul rufelor mai e sulfină și lavandă* (TEOD.). **2** Parfum extras din levănțică, esență de lavandă. **3** (*cinemat.*) Pozitiv intermediar alb-negru, folosit în contratipare. **II** *s.n., adj.* (De) culoare albastru-deschis. • pl. *-e* și *lavántă, levánt, levántă, lavandúlă, livántă s.f.* /<ngr. ***λεβάντα***, fr. ***lavande***, germ. ***Lavendel***, it. ***lavanda***.

lavandúlă *s.f.* v. lavand.

lavántă *s.f.* v. lavand.

lávă *s.f.* **1** (*geol.*) Masă minerală în stare lichidă, incandescentă, aruncată la suprafața pămîntului prin erupția unui vulcan, care, prin răcire, dă naștere la diverse roci vulcanice. *Am căutat o dată s-atingem și poalele Vezuviului și am străbătut pînă în regiunea lavei* (BLA.). ◇ *Con de lavă* v. con. **2** (*mineral.*) Rocă vulcanică, formată din răcirea acestei mase minerale. • pl. *-e*. /<fr. ***lave***, it. ***lava***.

lavdán *s.n.* (*înv.*) Țesătură de mătase asemănătoare stofei, folosită la confecționarea hainelor. *Boierilor le-au dăruit cîte o bucată de lavdan de cel bun* (NEC.). • /<tc. ***lavdan***.

lavétă *s.f.* Cîrpă de șters vase de bucătărie, motoare etc. • pl. *-e*. /<fr. ***lavette***.

lavínă *s.f.* **1** Avalanșă de zăpadă și de gheață. *Pietrele... se rostogoleau în vale ca zgomotul unei lavine* (GAN.). **2** Masă minerală incandescentă, aruncată pe pămînt din craterul unui vulcan în timpul unei erupții, care curge spre vale. • pl. *-e*. /<it. ***lavina***, germ. ***Lawine***.

lávițǎ *s.f.* **1** Scîndură lată, fixată pe țăruși în casele țărănești, de-a lungul pereților, pe care se stă, se doarme sau se țin diverse obiecte. **2** Bancă fixată la poarta unei case. *Pe lavița de lîngă poarta ogrăzii... plutonierul Boiangiu ședea de vorbă* (REBR.). ◆ Ext. Bancă fără spătar. **3** Scîndură pe care se stă în căruță, în sanie. **4** (*pop.*) Năsălie, catafalc. *[Morții] se țineau pe laviță o săptămînă* (DAN). ◇ Expr. *Vedea-te-aș întins pe laiță*, se spune cuiva căruia îi dorești moartea. • pl. *-e*. și (*pop.*) *láiță s.f.* /<bg. ***лавица***.

laviú *s.n.* (*a. plast.*) **1** Procedeu folosit în pictură pentru a da umbre în mod monocrom unui desen, cu tuș diluat sau cu o culoare de apă. *Majoritatea acestor schițe sînt în creion, mai rar în cerneală, încă și mai rar în laviu, deși acesta este procedeul clasic al desenatorilor coloriști* (OPR.). **2** Desen executat prin acest procedeu. *Îl găsesc într-un studio improvizat, în mijlocul unor vrafuri de cărți, mape, discuri, laviuri, desene, uleiuri și pînze albe* (STEINH.). • pl. *-uri*. /<fr. ***lavis***.

lavoár *s.n.* **1** Mobilă de toaletă pe care se află ligheanul și celelalte obiecte necesare pentru spălat; lavabou. *Toată mobila i se părea aceeași: același pat de spital..., același lavoar de fier, cu ligheanul și ibricul de tuci smălțuit* (VLAH.). **2** Obiect sanitar format dintr-un recipient racordat la o sursă de apă, avînd scurgere cu dop de închidere racordată la canalul de evacuare și servind pentru spălat; chiuvetă. • pl. *-oare*. /<fr. ***lavoir***.

lavrác *s.m.* (*iht.*) Pește marin răpitor din familia seranidelor, asemănător cu șalăul, de dimensiuni mici, de culoare cenușie-argintie, cu o dentiție foarte dezvoltată, apreciat pentru carnea sa (*Morrone labrax*); lup-de-mare. • pl. *-ci*. /<ngr. ***λάβραξ, -ακος***.

lávră *s.f.* **1** (*bis.*) Mănăstire (mare) ortodoxă ale cărei chilii, construite la distanță unele de altele, formează o așezare care are aspectul unui sat. *Această lavră nutrește la o mie cinci sute monahi și oricare sărac află... aici căutare și ospătare* (C. NEGR.). **2** (*înv., reg.*) Adunare zgomotoasă de persoane. **3** (*înv., reg.*) Larmă. • pl. *-e*. /<slav. ***лавра***, ngr. ***λαύρα***.

lávre *s.f. pl.* (*pop.*) *Lavre și palavre* = vorbe lipsite de temei. • /de la ***palavre***, pl. lui *palavră*.

lavrentínă *s.f.* (*bot.*; *pop.*) Vineriță (*Ajuga reptans*). • pl. *-e*. /etimol.nec.

lavriót *s.m., adj.* (Călugăr) care trăiește în lavră. • sil. *-ri-ot*. pl. *-ți*. /<ngr. ***λαυριώτης***.

lawn-tennis [‚lon'tenis] *s.n.* (*sport*) Tenis de cîmp. • /<engl. ***lawn tennis***.

lawrențiu [lo'rentsju] *s.n.* (*chim.*) Element transuranic, obținut pe cale artificială (*Lr*). • /<fr. ***lawrencium***; cf. nm. pr. Ernest Orlando *Lawrence*, fizician englez.

lax, -ă *adj.* **1** (*despre modul de organizare a unei lucrări, a unei imagini etc.*) Cuprinzător; amplu, vast. **2** (*despre structuri organice*) Care este relaxat, destins, lejer, neînghesuit. ◆ Elastic, maleabil. **3** Care este legat sau strîns slab. **4** Fig. (*despre oameni*) Frivol, libertin. • pl. *lacși, lacse*. /<germ. ***Lax***, lat. ***laxus, -a, -um***.

laxatív, -ă *adj., s.n.* (Substanță, medicament) care produce purgație. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***laxatif***.

laxi- Elem. de compunere „rar"; „spațiat". • /<fr. ***laxi-***; cf. lat. *laxus, -a, -um* „slab; neîntins".

laxiflór, -ă *adj.* (*despre plante*) Care are flori așezate în inflorescență, la distanță una de alta. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***laxiflore***.

laxísm *s.n.* **1** Doctrină filosofică, politică sau teologică ce are la bază ideea suprimării interdicțiilor. **2** Ext. Tendință spre toleranță (excesivă). • /<fr. ***laxisme***, it. ***lassismo***.

laxíst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al laxismului. **2** *adj.* Care aparține laxismului sau laxiștilor, referitor la laxism sau la laxiști, specific laxismului sau laxiștilor. • pl. *-iști, -iste*. /<fr. ***laxiste***.

laxitáte *s.f.* **1** Stare a ceea ce este lax; lipsă de rezistență; moliciune, mobilitate. **2** (*med.*) Defect de tensiune sau de rezistență a fibrelor musculare, conjunctive sau elastice. ◇ *Laxitate articulară* = mobilitate articulară anormală ca amplitudine sau sens din cauza unor leziuni ligamentare, a unei paralizii sau din cauze congenitale. • /<fr. ***laxité***, lat. ***laxĭtas, -atis***.

layout ['leiaut] *s.n.* (*tehn.*) **1** Dispunere a elementelor grafice ale unei tipărituri. **2** Schemă a instrucțiunilor de lucru. **3** Reprezentare grafică și planimetrică a unor construcții industriale. • /<engl. ***layout***.

laz[1] *s.m.* **1** Grup etnic turcesc, din Asia Mică, de pe țărmul de S-E al Mării Negre, care, venit în Țările Române odată cu stăpînirea turcească, se ocupa mai ales cu negustoria. **2** (*înv.*) Hamal. • pl. *-i*. /<tc. ***laz***.

laz[2] *s.n.* (*reg.*) **1** Teren (de curînd) despădurit, transformat în loc arabil sau în pășune. **2** Pădurice cu arbori pitici. **3** Grup de case izolat de restul satului.

4 Mahala. • pl. *-uri.* /<sl. veche лазъ, srb. ***laz***, ucr. *паз*, magh. ***láz***.

lazăne *s.f. pl.* **1** Specialitate de paste făinoase cu ouă, în formă de panglicuțe, asemănătoare tăițeilor. **2** Fel de mîncare preparat din lazane fierte (cu brînză, carne tocată, legume etc.). • /<it. ***lasagna***.

lazarét *s.n.* **1** Adăpost izolat în unele localități (de frontieră), destinat persoanelor, vehiculelor, mărfurilor etc. ce provin dintr-o regiune în care există o boală contagioasă. ◆ Ext. Punct de frontieră. **2** Spital izolat în care se tratau bolnavii contagioși. ◆ Infirmerie. **3** Fig. Coșmar. **4** Fig. Loc al corupției. • pl. *-e, -uri.* și (înv.) *lăzărét s.n.* /<fr. ***lazaret***, it. ***lazzaretto***, germ. ***Lazarett***; cf. it. *lazaro* „lepros".

lazarón *s.m.* **1** Cerșetor din Italia meridională (mai ales napolitan). **2** Fig. Om de nimic; pungaș. • pl. *-i.* și *lazaróne s.m.* /<it. ***lazzarone***.

lazaróne *s.m.* v. lazaron.

lazulít *s.n.* (*mineral., chim.*) Fosfat natural hidratat de aluminiu, magneziu, calciu și fier, cristalizat în sistemul monoclinic, de culoare albastră, care este folosit ca abraziv la confecționarea lentilelor. • /<fr. ***lazulite***, it. ***lazulite***.

lazurít *s.n.* (*mineral.*) Silicat natural de aluminiu, calciu și sodiu, din grupa feldspatoizilor, de culoare albastră intensă, cristalizat în sistemul cubic, care este folosit la prepararea unor vopsele, ca piatră semiprețioasă, la executarea unor obiecte de artă; lapis, lapislazuli. • /<fr. ***lazurite***.

lazy ['leizi] *s.n.* (*în jazz*) Manieră de a cînta a unor muzicieni, care, aparent, sînt indiferenți la ceea ce exprimă. • /<engl. ***lazy*** „leneș".

lazzi ['latsi] *s.n.* Pantomimă comică în teatrul italian. • /<it. ***lazzi***, pl. lui *lazzo* „glumă", „caraghioslîc".

lăbár *s.m.* (*vulg.*) Onanist. • pl. *-i.* /***labă*** + *-ar*.

lăbărță *vb. I. refl.* **1** (*despre obiecte de îmbrăcăminte, țesături etc.*) A se lărgi în mod exagerat; ext. a se deforma. **2** (*despre grupuri, convoaie etc.*) A se întinde în lături, în mod neregulat. **3** (*despre oameni*) A sta indecent, a-și întinde mîinile, picioarele într-o poziție neglijentă, neplăcută. • prez.ind. *-ez.* /form. expr.

lăbărțare *s.f.* Faptul de *a se lăbărța*. • pl. *-ări.* /v. ***lăbărța***.

lăbărțat, -ă *adj.* **1** (*despre obiecte de îmbrăcăminte, țesături etc.*) Care și-a stricat forma, care s-a deformat prin lărgire excesivă. ◆ (*despre trup sau părți ale trupului*) Care s-a deformat prin îngrășare, umflare etc. **2** (*despre grupuri, convoaie etc.*) Care se întinde în lături, în mod neregulat. **3** (*despre oameni*) Care stă într-o poziție indecentă, neglijentă, cu un aspect neplăcut. **4** (*despre scris, ornamente etc.*) Cu elemente prea mari, nelegate între ele sau prea distanțate. **5** Fig. (*despre stil*) Lipsit de concizie, cu divagații, prea ample; prolix, (*fam.*) diluat. ◆ (*despre felul de a vorbi sau cînta*) Rar, tărăgănat. ◆ Fig. (*despre gesturi, atitudini etc.*) Care arată lipsă de vioiciune, încetineală, lene; care este greoi, neglijent. *Avea un mers lăbărțat, caraghios.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***lăbărța***.

lăboáie *s.f.* **1** Aug. al lui *labă*; labă mare. **2** (*fam., peior.*) Mînă grosolană, mare. • pl. *-oaie.* /***labă*** + *-oaie*.

lăbós, -oásă *adj.* (*despre animale*) Cu labe mari. • pl. *-oși, -oase.* /***labă*** + *-os*.

lăbúță *s.f.* Dim. al lui *labă*. • pl. *-e.* /***labă*** + *-uță*.

lăcăr *s.m.* (*ornit.; la pl.*) Gen de păsări călătoare și cîntătoare, de mărimea unei vrăbii, de culoare brună pe spate și albă-brună pe pîntece, care trăiesc în stufărișul din jurul lacurilor și al mlaștinilor (*Acrocephalus*); (*și la sg.*) pasăre care face parte din acest gen. • pl. *-i.* /***lac***[1] + *-ar*.

lăcáș *s.n.* v. locaș.

lăcát *s.n.* v. lacăt.

lăcátă *s.f.* v. lacăt.

lăcăráie *s.f.* Lăcărie. • pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* /***lac***[1] + *-ăraie*.

lăcárí *vb. IV. intr.* (*ind. extract.*) A extrage țiței din puțuri cu ajutorul unor linguri cilindrice. • prez. ind *-esc.* /de la ***lac***[1].

lăcăríe *s.f.* **1** Cantitate mare de apă care acoperă un loc în urma ploilor, a inundațiilor; apăraie, lăcăraie. **2** Apă multă vărsată de cineva pe jos; apăraie, lăcăraie. • pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* /***lac***[1] + *-ărie*.

lăcărít *s.n.* (*ind. extract.*) Procedeu de extragere a țițeiului cu ajutorul unei linguri cilindrice, folosit în sondele mai puțin adînci. • pl. *-uri.* /v. ***lăcări***.

lăcătói *s.n.* Aug. al lui *lacăt*. • pl. *-oaie.* /***lacăt*** + *-oi*.

lăcătuí *vb. IV. tr.* A încuia cu lacătul. • prez.ind. *-iesc.* /***lacăt*** + *-ui*.

lăcătuíre *s.f.* Încuiere cu lacătul. • pl. *-i.* /v. ***lăcătui***.

lăcătuít, -ă *adj.* Încuiat cu lacătul. • pl. *-ți, -te.* /v. ***lăcătui***.

lăcătúș *s.m.* **1** Meșteșugar, lucrător (calificat) care face sau repară lacăte, broaște, chei etc. **2** Muncitor care asamblează, ajustează piese metalice, folosind instrumente adecvate. • pl. *-i.* /<magh. ***lakatos***.

lăcătușărie *s.f.* **1** Meseria lăcătușului. **2** Atelier în care se efectuează lucrări (manuale) de prelucrare a metalelor, de asamblare a pieselor mecanice etc. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și ***lăcătușérie*** *s.f.* /***lăcătuș*** + *-ărie*.

lăcătușérie *s.f.* v. lăcătușărie.

lăcățél *s.n.* Dim. al lui *lacăt*. • pl. *-e.* /***lacăt*** + *-el*.

lăcomésțe *adv.* Cu lăcomie, în mod lacom. • /***lacom*** + *-ește*.

lăcomí *vb. IV.* **1** *intr., refl.* A pofti ceva cu lăcomie. **2** *intr., refl.* A rîvni la ceea ce aparține altuia. *Zeus se lăcomi și întinse pe loc mîna la partea unde lucea grăsimea* (ODOB.). **3** *refl.* A se lăsa cuprins, stăpînit de lăcomie; a se arăta fără cumpătare. *Te-ai lăcomit la parale* (SADOV.). • prez.ind. *-esc.* /***lacom*** + *-i*.

lăcomíe *s.f.* **1** Poftă excesivă, nemăsurată a cuiva de a mînca sau de a bea mult. *Începu să mînînce cu o lăcomie și o furie vrednică de un sălbatec* (HOG.). ◇ Loc.adv. *Cu lăcomie* = *a*) cu mare poftă. *Avea un vrav de paseri dinainte și ospăta dintr-însele cu lăcomie, ca un vultan hămisit* (CR.); *b*) cu aviditate; *c*) fig. cu mare interes. **2** Dorință excesivă de îmbogățire, de cîștig; tendință nemăsurată de a acapara, de a aduna bunuri materiale, bani etc. ◇ Expr. *A-și lărgi mîinile spre* (sau *pre*) *lăcomie* v. mînă. **3** Fig. Dorință nestăpînită de a-și satisface o pasiune, o poftă etc. *Ambițios, cunoscător întru ale războiului... pîndea cu lăcomie un pretext de luptă* (EMIN.). **4** (*med.*) Exagerare a conduitei alimentare, care devine dezordonată și lipsită de control, asociindu-se, de obicei, cu stările demențiale. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***lacom*** + *-ie*.

lăcomíre *s.f.* **1** Poftă nestăpînită. **2** Rîvnire la ceea ce aparține altuia. **3** Necumpătare. • pl. *-i.* /v. ***lăcomi***.

lăcomós, -oásă *adj.* (*pop.*) Lacom. • pl. *-oși, -oase.* /***lacom*** + *-os*.

lăcovíște *s.f.* (*reg.*) Loc apătos, mocirlos, mlăștinos. ◆ Spec. Sol format pe terenuri cu exces de apă stagnată la mică adîncime, care, după eliminarea excesului de apă, este deosebit de fertil. • pl. *-i.* și *lácoviște s.f.* /de la ***lac***[1]; cf. bg. ***локва***, ***локвище***, srb. *lokva* „băltoacă".

lăcrămá[1] *vb. I.* v. lăcrima.

lăcrămá[2] *vb. I.* v. reclama.

lăcrămáre *s.f.* v. lăcrimare.

lăcrămáție *s.f.* v. reclamație.

lăcrămátor, -oáre *adj.* v. lăcrimător.

lăcrămeá *s.f.* v. lăcrimea.

lăcrămioáră *s.f.* v. lăcrimioară.

lăcrămíță *s.f.* v. lăcrimiță.

lăcrămós, -oásă *adj.* v. lăcrimos.

lăcrămúță *s.f.* v. lăcrimuță.

lăcrimá *vb. I. intr.* **1** (*despre oameni*) A avea ochii în lacrimi. **2** (*despre oameni*) A-i curge lacrimile (de durere, jale, înduioșare etc.); a plînge (ușor). *Auzind aceste înțelepte și tînguioase cugetări, bătrînul... lăcrima* (ODOB.). ◆ Ext. A jeli. ◆ Fig. A se întrista. **3** (*despre ochi*) A se umple (continuu) de lacrimi (ca urmare a unei dureri, a înduioșării, a unei boli etc.); a (se) înlăcrima. *Ningea cumplit și ochii-mi lăcrimau* (LAB.). **4** Fig. (*despre lichide*) A curge încet, cu picături. ◆ A se prelinge din... • prez.ind. *-ez.* și *lăcrămá vb. I.* /lat. ***lacrimare***.

lăcrimár *s.n.* **1** (*arhit.*) Mulură de dimensiuni mici, amplasată la cornișa unui acoperiș pentru a împiedica prelingerea pe zidul construcției a apei de ploaie. **2** Piesă de lemn ori de metal fixată pe partea exterioară de la cerceveaua ușilor și a ferestrelor pentru a împiedica prelingerea apei în interior. • pl. *-e.* /***lăcrima*** + *-ar*.

lăcrimáre *s.f.* **1** Curgere continuă a lacrimilor ca urmare a unei dureri, a unei boli, a înduioșării etc. *Soția sa din necontenită lăcrămare și întristăciune au orbit* (ASACHI). ◆ (*med.*) Flux crescut de lacrimi la nivelul conjunctivei produs prin hipersecreție, prin stangnare sau prin eliminare redusă. **2** Plîns (cu ușurință). ◆ Ext. Jelire. ◆ Fig. Întristare. **3** Fig. Curgere înceată a unui lichid. • pl. *-ări.* și *lăcrămáre s.f.* /v. ***lăcrima***.

lăcrimát[1] *s.n.* Faptul de *a lăcrima*. • /v. ***lăcrima***.

lăcrimát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre oameni*) Cu lacrimi (în ochi); înlăcrimat. ◆ Ext. Care este îndurerat. **2** (*despre ochi*) Plin de lacrimi. • pl. *-ți, -te.* /v. ***lăcrima***.

lăcrimátor, -oáre *adj.* **1** (*despre ochi*) Care lăcrimează. **2** (*despre oameni*) Care plînge ușor (de durere, jale, înduioșare etc.). ◆ Fig. Care este întristat. **3** (*despre sălcii*) Cu ramurile aplecate, lungi și flexibile. **4** Fig. Care emoționează pînă la lacrimi. • pl. *-ori, -oare.* și *lăcrămátor, -oáre adj.* /***lăcrima*** + *-ător*.

lăcrimeá *s.f.* (*reg.*) Lăcrimioară. *Tu rămîi și spală haine. Da' le spală-n lăcrămiele* (POP.). • pl. *-ele.* și (*reg.*) *lăcrămeá s.f.* /***lacrimă*** + *-ea*.

lăcrimioáră *s.f.* **1** Dim. al lui *lacrimă*; (*reg.*) lăcrimea, lăcrimiță, lăcrimuță. *Tu care ești pierdută în neagra vecinicie... Primește-n altă lume aceste lăcrimioare* (ALECS.). **2** (*bot.*) Mică plantă erbacee, din familia liliaceelor, cu florile mici, albe, plăcut mirositoare, de forma unor clopoței, cu frunzele ovale, subțiri și lucioase, care crește în locuri umbroase (*Convallaria majalis*); mărgăritar, mărgăritel, lăcrimiță. *Cîntecele de iubire se încep cu frunzele de lăcrimioară* (HASD.). ◆ Restr. Floare a acestei plante. • pl. *-e.* și *lăcrămioáră s.f.* /***lacrimă*** + *-ioară*.

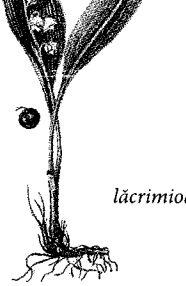

lăcrimioară (2)

lăcrimíță *s.f.* (*reg.*) **1** Lăcrimioară. **2** (*bot.*) Lăcrimioară (*Convallaria mojalis*). **3** (*bot.; în forma „lăcrămiță"*) Mică plantă erbacee, din familia gramineelor, cu spiculețele de culoare brună, care crește pe lîngă izvoare și ape stagnate (*Catabrosa aquatica*); iarba-tainei. • pl. *-e.* și *lăcrămíță s.f.* /***lacrimă*** + *-iță*.

lăcrimós, -oásă *adj.* **1** (*despre ochi*) Plin de lacrimi, din care curg lacrimi; înlăcrimat. *Își întoarse niște ochi lăcrămoși și plini de focul dragostei ce-l mistuia* (ISP.). **2** (*despre oameni*) Care lăcrimează; care plînge ușor. *Te știu cam milos Și foarte lăcrămos, Nu te muia de plînge* (CĂL.). **3** Fig. Care provoacă lacrimi; care emoționează pînă la lacrimi. **4** Fig. (*iron.; despre manifestări, creații etc. ale oamenilor*) Lacrimogen. • pl. *-oși, -oase.* și *lăcrămós, -oásă adj.* /lat. ***lacrimōsus, -a, -um***.

lăcrimúță *s.f.* (*reg.*) Lăcrimioară. *Și rămîn măicuțele Stingîndu-și vederile, Vărsînd lăcrimuțele!* (POP.). • pl. *-e.* și *lacrămúță s.f.* /***lacrimă*** + *-uță*.

lăcríță *s.f.* v. răcliță.

lăcșór *s.n.* v. lăcușor.

lăcuí *vb. IV. tr.* A aplica un strat de lac pe suprafața unui obiect pentru a-i modifica aspectul, conductibilitatea electrică etc. • prez.ind. *-iesc.* /***lac***[2] + *-ui*.

lăcuínță *s.f.* v. locuință.

lăcuíre *s.f.* Aplicare a unui strat de lac pe suprafața unui obiect pentru a-i modifica aspectul, conductibilitatea electrică etc. • pl. *-i.* /v. ***lăcui***.

lăcuít, -ă *adj.* (*despre obiecte*) Care este acoperit cu un strat de lac. • pl. *-ți, -te.* /v. ***lăcui***.

lăcuitór[1]**, -oáre** *s.m., s.f.* Lucrător specializat în lucrări de lăcuire. • sil. *-cu-i-.* pl. *-ori, -oare.* /***lăcui*** + *-tor*.

lăcuitór[2]**, -oáre** *s.m., s.f.* v. locuitor.

lăculéț *s.n.* Lăcușor. • pl. *-e.* /***lac***[1] + *-uleț*.

lăcustăr *s.m.* (*ornit.*) Pasăre migratoare asemănătoare cu graurul, cu penele trandafirii pe corp și negre strălucitoare, cu nuanță violetă pe cap, pe picioare și la coadă, care trăiește prin găurile stîncilor și se hrănește mai ales cu lăcuste (*Sturnus roseus*). • pl. *-i.* /***lăcustă*** + *-ar*.

lăcústă *s.f.* (*entom.; la pl.*) Nume dat mai multor specii de insecte din ordinul ortopterelor, dăunătoare

agriculturii, cu antenele lungi și cu picioarele posterioare lungi adaptate pentru sărit; (*și la sg.*) insectă care aparține fiecăreia dintre aceste specii. *Lăcustă migratoare. Lăcustă verde. Lăcustă roșie.* ◇ Expr. *A mînca ca o lăcustă* v. mînca. ◇ Fig. *Acele lăcuste ale visteriei și ale averii țăranului cari ne-au înfundat țara în datorii și au adus pe sătean la sapă de lemn* (EMIN.). • pl. *-e.* și *locústă s.f.* /lat. ***lacusta*** = ***locusta, -ae.***

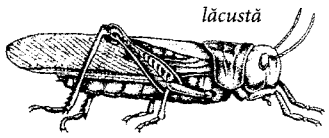
lăcustă

lăcușór *s.n.* Dim. al lui *lac*; lăculeț, (*reg.*) lăcuț. • pl. *-oare.* și *lăcșór s.n.* /***lac***[1] + *-ușor.*

lăcúț *s.n.* (*reg.*) Lăcușor. • pl. *-e.* /***lac***[1] + *-uț.*

lădățúie *s.f.* (*reg.*) Lădiță. • pl. *-i.* g.-d.*-iei.* /***lădiță*** + *-uie.*

lădișoáră *s.f.* (*reg.*) Lădiță. • pl. *-oare.* /***ladă*** + *-işoară.*

lădíță *s.f.* Dim. al lui *ladă*; lădățuie, lădișoară, lăduță. • pl. *-e.* /***ladă*** + *-iță.*

lădói *s.n.* Aug. al lui *ladă*; ladă mare. • pl. *-oaie.* /***ladă*** + *-oi.*

lădúncă *s.f.* (*înv., reg.*) Cartușieră. *Ofițerii în uniforme pe talie, cu pantaloni care plesnesc pe trup, încărcați cu ciorchini de epoleți, cu ceaprăzărie, leduncă și fireturi subțiri* (CA. PETR.). • pl. *-ci, -ce.* și *ledúncă s.f.* /<rus. ***падунка***, germ. ***Ladung.***

lădúță *s.f.* (*reg.*) Lădiță. • pl. *-e.* /***ladă*** + *-uță.*

lăfăi *vb. IV. refl.* **1** A sta comod pe ceva sau undeva, întinzîndu-și corpul în voie. **2** A trăi comod, în belșug; a huzuri. *De șase luni de cînd ai fugit de la mine, te lăfăiești cu cioroii prin șatre?* (ALECS.) • prez.ind. *lăfăi, -iesc.* /<magh. ***leffenni*** „a bălăbăni", „a atîrna".

lăfáire *s.f.* **1** Relaxare. **2** Huzurire. • pl. *-i.* /*v.* ***lăfăi.***

lăfăít, -ă *adj.* (*despre oameni*) **1** Care este așezat comod. **2** Care trăiește în belșug. • pl. *-ți, -te.* /*v.* ***lăfăi.***

lăhúză *s.f.* v. lăuză.

lăhuzíe *s.f.* v. lăuzie.

lăibărác *s.n.* (*reg.*) Lăibăraș. • pl. *-ce.* /***laibăr*** + *-ac.*

lăibărăș *s.n.* Dim. al lui *laibăr* (*reg.*); lăibărac, lăibăruț. • pl. *-e.* și *laibărăș s.n.* /***laibăr*** + *-aș.*

lăibărúț *s.n.* (*reg.*) Lăibăraș. • pl. *-e.* /***laibăr*** + *-uț.*

lăicér *s.n.* (*reg.*) Covor țărănesc de lînă, lung și îngust, avînd mai ales ornamente liniare, care se așterne pe jos sau cu care se acoperă lavițele, pereții etc. • sil. *lă-i-.* pl. *-e.* și *lăvicér s.n.* /***laiță*** + *-ar.*

lăicioáră *s.f.* v. lăvicioară.

lăiéș *s.m.* Lăieț. • pl. *-i.* /***laie*** + *-aș.*

lăieșíță *s.f.* Țigancă ce face parte dintr-o laie. • sil. *lă-ie-.* pl. *-e.* /***lăieș*** + *-iță.*

lăiéț, -iáță *s.m., s.f., adj.* **1** (Țigan sau țigancă) ce face parte dintr-o laie; lăieș. **2** Ext. (Om) cu înfățișare neîngrijită, cu o ținută dezordonată sau murdară. • pl. *-i, -e.* /***laie*** + *-eț.*

lăinicí *vb. IV. intr.* (*reg.*) A umbla fără rost; a hoinări, a vagabonda. • prez.ind. *-esc.* /***lainic*** + *-i.*

lălăí *vb. IV.* (*fam.*) **1** *tr.* A cînta fără cuvinte, repetînd silaba „la". **2** *refl.* A se bîlbîi. **3** *refl.* Fig. A se mișca greoi și neglijent. • prez.ind. *-iesc.* /form. expr.

lălăiálă *s.f.* (*fam.*) Lălăit. • pl. *-ieli.* /***lălăi*** + *-ială.*

lălăíre *s.f.* (*fam.*) Acțiunea de *a* (*se*) *lălăi* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /*v.* ***lălăi.***

lălăít *s.n.* (*fam.*) **1** Gălăgie. **2** Bîlbîială. **3** Cîntec interpretat fals, neglijent; lălăială. **4** Fig. Mișcare greoaie și neglijentă; lălăială. • pl. *-uri.* /*v.* ***lălăi.***

lălíu, -íie *adj.* **1** (*fam.; despre oameni*) Care este înalt și slab, cu mîinile și cu picioarele lungi. **2** Care are mișcări greoaie, leneșe, lipsite de grație; molatic, bleg. **3** Ext. Care este îmbrăcat neglijent, neîngrijit, rău (și murdar). • pl. *-ii, -iie.* /form. expr.

lămî *s.m.* (*bot.*) Arbust fructifer, peren, meridional, din familia rutaceelor, înalt de 2-4m, cu frunzele oval-eliptice, lucitoare, cu florile albe, cu fructul galben, comestibil, al cărui lemn prețios este folosit în industria mobilelor (*Citrus limon*). • pl. *-ii.* /de la ***lămîie***, prin derivare regresivă.

lămîie *s.f.* **1** (*bot.*) Fructul lămîiului, de formă sferic-alungită, cu coaja galbenă, aromată și cu miezul acru, bogat în vitamina C și în acid citric, folosit la prepararea unor băuturi, mîncăruri etc. sau a unor medicamente. ◇ Expr. (*înv., pop.*) *A-i plăcea un lucru ca grecului lămîia* = a-i plăcea un lucru foarte mult. *A-i stoarce cuiva lămîia în nas* v. nas. ◆ *Sare de lămîie* = substanță chimică acră, sub formă de cristale, folosită drept condiment; acid citric; săricică. *Sorbiră apoi prin pai limonada... care nu era decît apă zaharată, acidulată excesiv cu sare de lămîie* (CĂL.). **2** Sinec. Zeamă de lămîie. **3** Galben-citron. • pl. *-îi.* și (*reg.*) *alămîie s.f.* /<ngr. ***λεμόνι.***

lămîioáră *s.f.* (*bot.*) **1** Dim. al lui *lămîie*; lămîiță. **2** Mic arbust din familia labiatelor, cu florile foarte aromate, care se întrebuințează drept condiment (*Thymus vulgaris*); lămîiță. **3** Lămîiță (*Lippia citriodora*). • pl. *-e.* /***lămîie*** + *-ioară.*

lămîíță *s.f.* **1** (*bot.*) Lămîioară. **2** (*bot.*) Arbust din familia verbenaceelor, cu frunzele lanceolate, răspîndind un miros de lămîie, cu florile mici, albe sau roz, originar din America de Sud, care este cultivat ca plantă ornamentală (*Lippia citriodora*); lămîioară. **3** (*bot.*) Arbust din familia saxifragaceelor, cu frunzele ovale, cu florile albe, mirositoare, grupate în raceme, originar din Europa Meridională, care este cultivat ca plantă ornamentală (*Philadelphus coronarius*). **4** (*bot.*) Lămîioară (*Thymus vulgaris*). **5** (*bot.*) Plantă erbacee din familia labiatelor, cu miros plăcut, cu tulpina ramificată, cu frunzele ovale și cu florile liliachii (*Melisso officinalis*). **6** Floare artificială de ceară albă, din care se fac coroniță și buchețele pentru mirese și cocarde pentru nuntași. • pl. *-e.* și (*reg.*) *alămîiță s.f.* /***lămîie*** + *-iță.*

lămpăș *s.n.* (*reg.*) **1** Felinar. **2** Spec. Lampă portativă de miner. • pl. *-e.* /<magh. ***lámpás.***

lămpărie *s.f.* Loc unde se păstrează, se întreține și se repară lămpile sau felinarele de întrebuințare curentă; lampisterie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***lampă*** + *-ărie.*

lămpișoáră *s.f.* Lămpiță. • pl. *-e.* /***lampă*** + *-işoară.*

lămpíță *s.f.* Dim. al lui *lampă*; lămpișoară, lămpușoară. • pl. *-e.* /***lampă*** + *-iță.*

lămpușoáră *s.f.* Lămpiță. • pl. *-e.* /***lampă*** + *-ușoară.*

lămuri *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică oameni*) A face să înțeleagă, să pătrundă semnificația, rostul, cauza unei probleme, a unei întîmplări, a unei situații etc. *Nu este nimeni care să-l lămurească dacă a greșit.* **2** *tr.* (*compl. indică oameni*) A face să accepte și să considere justă o idee, o opinie etc. pe bază de argumente; a convinge. *L-a lămurit că n-a avut dreptate.* **3** *refl.* A ajunge la înțelegerea unui lucru, la o concluzie. *M-am lămurit ce s-a întîmplat în realitate.* ◆ A se edifica în legătură cu un fapt, cu un fenomen, cu o situație etc. ◇ Expr. *A (se) lămuri buștean* v. buștean. **4** *refl. recipr.* A ajunge la o înțelegere, la o concluzie comună. *Trebuie să se lămurească mai bine cu Roșu în chestia asta, ca să nu se pomenească pe drumuri* (REBR.). **5** *tr.* A face să fie clar, să fie înțeles de cineva; a clarifica, a desluși. *Nu știu eu bine să lămuresc aceste idei* (ODOB.). ◆ A completa cu noi precizări, pentru a se putea înțelege ușor. **6** *refl.* A deveni explicit, a căpăta înțeles pentru cineva. *Cînd lucrurile se lămuresc, ne pufnește pe toți un rîs* (CA. PETR.). **7** *refl.* (*despre obiecte*) A apărea vederii în mod distinct, clar; a se contura cu claritate. *Luna mare se ridicase și cîmpiile se lămureau drepte pînă cine știe unde* (SADOV.). **8** *tr.* (*înv.; compl. indică metale, mai ales aur sau argint*) A face să devină, sub acțiunea focului, pur, lipsit de corpuri străine. *Argintarii lucrează argintul, lămurindu-l prin foc* (I. ION.). **9** *tr.* (*înv., pop.; compl. indică lichide*) A limpezi. • prez.ind. *-esc.* /***lamură*** + *-i.*

lămurire *s.f.* **1** Determinare a cuiva să înțeleagă ceva; explicare; convingere a cuiva de ceva. **2** Clarificare, deslușire. **3** Informație lămuritoare, explicație suplimentară. *Oaspeții se uitau unii la alții, așteptînd o lămurire* (SADOV.). **4** (*înv.*) Purificare a metalelor (prețioase) sub acțiunea focului. **5** (*înv., pop.*) Limpezire a unor lichide. • pl. *-i.* /*v.* ***lămuri.***

lămurít[1] *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *lămuri.* • /*v.* ***lămuri.***

lămurít[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre oameni*) Care a înțeles clar ceva. *Nici măcar nu sîntem lămuriți dacă moșia este de vînzare* (REBR.). **2** (*despre idei, probleme etc.*) Care este ușor de înțeles pentru cineva; explicit, clar, limpede. *Evoluțiile istorice ale românilor se fac mai lămurite* (BĂLC.). **3** (*despre obiecte*) Care apare vederii cu claritate; conturat, reliefat. *Acele trăsuri așa de regulate, așa de bine lămurite, conțin într-însele o putere, o energie* (ODOB.). **4** (*înv.; despre metale prețioase*) Purificat sub acțiunea focului. • pl. *-ți, -te.* /*v.* ***lămuri.***

lămuritór, -oáre *adj.* (*despre fapte, știri, informații etc.*) Care lămurește, explică; care clarifică. *Dovezi lămuritoare De păgubirile ce mulți au suferit* (DON.). • pl. *-ori, -oare.* /***lămuri*** + *-tor.*

lăncér *s.m.* v. lăncier.

lănciér *s.m.* (*ist.; în cavaleria unor țări*) Soldat care era înarmat cu lance. • sil. *-ci-er.* pl. *-i.* și *lăncér s.m.* /<fr. ***lancier***, după *lance.*

lănțăr *s.m., s.n.* (*reg.*) **1** *s.m.* Inginer hotarnic. **2** *s.n.* Vidanjor. • pl. *m. -i, n. -e.* /***lanț*** + *-ar.*

lănțișór *s.n.* **1** Dim. al lui *lanț*; lănțuleț, lanțug, lănțuș, lănțușor. **2** Obiect de podoabă în formă de lanț, de obicei din metale prețioase. **3** Cusătură elastică, făcută prin împunsături în lanț cu un singur fir, care, pe o parte a materialului, are formă de tighel, iar pe partea opusă are aspectul unui lănțișor. **4** (*mat.*) Curbă a cărei formă este dată de poziția de echilibru a unui fir omogen flexibil și inextensibil, suspendat la capete. • pl. *-oare.* /***lanț*** + *-işor.*

lănțúc *s.n.* v. lanțug.

lănțúg *s.n.* v. lanțug.

lănțuí *vb. IV.* (*înv.*) **1** *tr.* (*compl. indică oameni*) A lega în lanțuri; a înlănțui, a încătușa. **2** *tr.* Fig. A captiva, a fermeca. **3** *refl.* A se succeda în timp sau în spațiu. • prez.ind.*-iesc.* /***lanț*** + *-ui.*

lănțuíre *s.f.* (*înv.*) Acțiunea de *a* (*se*) *lănțui* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /*v.* ***lănțui.***

lănțuít, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este legat în lanțuri; a înlănțui, a încătușa. **2** Fig. Care captivează. **3** Care se succedă în timp sau în spațiu. • pl. *-ți, -te.* /*v.* ***lănțui.***

lănțuléț *s.n.* Lănțișor. • pl. *-e.* /***lanț*** + *-uleț.*

lănțúș *s.n.* (*reg.*) Lănțișor. • pl. *-e.* /***lanț*** + *-uș.*

lănțușór *s.n.* (*reg.*) Lănțișor. • pl. *-oare.* /***lanț*** + *-ușor.*

lăór *s.m.* (*text.*) Fire de cînepă sau de in care rezultă după melițare și din care se extrage fuiorul. • pl. *-i.* /cf. lat. *liber, libri* „scoarța interioară a unui arbore".

lăpădá *vb. I.* v. lepăda.

lăpăí *vb. IV.* v. lipăi.

lăptár *s.m.* Bărbat care se ocupă cu colectarea, cu prelucrarea sau cu vînzarea laptelui; (*înv., reg.*) laptagiu. • pl. *-i.* /***lapte*** + *-ar.*

lăptáș *s.n.* (*pesc.*) Unealtă mare de pescuit, formată din una sau mai multe plase legate în formă de sac cu gura foarte largă. • pl. *-e.* /<bg. ***лапташ.***

lăptăreásă *s.f.* Femeie care se ocupă cu colectarea, cu prelucrarea sau cu vînzarea laptelui. • pl. *-ese.* /***lăptar*** + *-easă.*

lăptărie *s.f.* **1** Magazin unde se vînd lapte și produse lactate. **2** Local de consumație unde se servesc în special lapte și produse lactate. **3** (*la pl.*) Produse lactate; mîncăruri preparate din lapte. **4** Loc la stînă unde se adună laptele și se prepară produsele lactate. **5** (*fam.*) Sîni mari. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***lăptar*** + *-ie.*

lăptíc *s.m. sg.* (*fam.*) Lăptișor. *Să-i dea mamițica lăptic băiatului?* (CAR.). • /***lapte*** + *-ic.*

lăptișór *s.m.* **1** Dim. al lui *lapte*; (*fam.*) lăptic. **2** *Lăptișor de matcă* = produs secretat de glandele faringiene ale albinelor doici, care constituie hrana larvelor de matcă și care este utilizat în medicină și în cosmetică datorită conținutului de hormoni, vitamine etc. **3** (*bot.*) Plantă erbacee, cu tulpina ramificată, cu mai multe rozete de frunze lanceolate, cu florile albe, dispuse în umbele, răspîndită în regiunea alpină (*Androsace chamaejasme*); laptele-stîncii. • pl. *-i.* /***lapte*** + *-işor.*

lăptóc *s.n.* **1** (*pop.*) Igheab de scînduri prin care trece apa la moară pentru a învîrti roata; scoc, uluc. **2** (*reg.*) Streașină. **3** (*reg.*) Vrană la moară. **4** (*reg.*) Loc unde cade apa de pe roata morii. • pl. *-oace.* și (*reg.*) *lătóc s.n.* /<ucr. ***лотюк***, prin apropiere de *lapte.*

lăptós, -oásă *adj.* **1** (*pop.; despre animale, mai ales despre vaci*) Care are sau produce lapte mult. ◇ Expr. *A le crede pe toate lăptoase* = a crede toate afirmațiile ca adevărate. **2** (*fam.; despre femei*) Cu sîni mari. ◆ (*despre sîni*) De dimensiuni mari. **3** (*despre lichide*) De culoarea sau cu aspectul laptelui. • pl. *-oși, -oase.* /***lapte*** + *-os.*

lăptúc *s.m.* v. lăptucă.

lăptúcă *s.f.* (*bot.*) **1** Plantă erbacee legumicolă, din familia compozitelor, cu frunzele obovate sau lanceolate, dispuse în rozete, care, la unele varietăți, alcătuiesc o căpățînă și care sînt comestibile (*Lactuca sativa*); salată, marulă. **2** (și *lăptucă amară, lăptucă*

sălbatică) Salată sălbatică (*Lactuca seriola*). **3** (și *lăptucă de pădure*) Susai (*Sonchus oleraceus*). **4** Ciuboțica-cucului (*Primula officinalis*). **5** Salată preparată din lăptuci. • pl. *-ci.* și *lăptúc s.m.* /lat. ***lactūca, -ae.***

lăptucă (1)

lărgí *vb. IV.* **1** *tr., refl.* A (se) face (mai) larg; a da sau a căpăta lărgime sporită; a (se) întinde. *Voind Sinan să facă această cetățuie mai mare, puse de lărgi locul împrejmuirei de două ori pe cît era* (BĂLC.). ◇ Expr. *A i se lărgi cuiva mațul* (spre ceva) v. maț. *A-și lărgi mîinile spre* (sau *pre*) *lăcomie* v. mînă. **2** *tr.* Fig. A da amploare, a extinde; a amplifica. *Arta națională..., pe de o parte, întărește conștiința națională, pe de alta îi lărgește orizontul* (EMIN.). **3** *refl.* Fig. A se împrăștia, a se răspîndi. • prez.ind. *-esc.* /***larg*** + *-i.*

lărgíme *s.f.* **1** Însușirea de a fi larg, de a ocupa o suprafață mare; întindere a unui teren, a unui teritoriu, a unei proprietăți etc. pe un spațiu larg. *Un stat modern care intră în război se va transforma, în toată lărgimea lui, în front de luptă și de primejdii* (TOPÎR.). **2** Dimensiune transversală a unui recipient, a unei cavități. *Oalele și ulcioarele mari au două torți, așezate orizontal imediat deasupra diametrului maxim al lărgimii lor* (PĂRV.). **3** Concr. Spațiu, teren întins, vast, ocupat de un teritoriu, de o proprietate etc. *Unii boieri și dregători se împărțiseră în lărgimile acelea nelocuite încă de om, ca să aibă caii îndestulare de hrană* (SADOV.). **4** Lățime. *Pe toată lărgimea proprietății se întîndea un zid care da în stradă* (BARO.). **5** Calitate a unui obiect de îmbrăcăminte sau de încălțăminte de a fi larg, de a avea o croială largă; ext. croială largă a unui obiect de îmbrăcăminte sau de încălțăminte. *Lărgimea mînecilor ajunge pînă la 20-25 cm* (MAN.). **6** Fig. Amploare a unui fenomen psihologic, social, estetic etc.; extindere, dezvoltare. *Succesul poeziei minulesciene nu vine... de la lărgimea lirismului în regiunile subconștientului, ci de la muzicalitatea ei exterioară* (E. LOV.). ◇ Expr. *Lărgime de vederi* = orizont intelectual deschis; înțelegere cuprinzătoare. *Dacă păstrăm, în titlul unei lucrări de istorie literară, dipticul amintit, trebuie s-o facem cu lărgimea de vederi necesară* (VIANU). **7** Fig. Libertate de mișcare; independență. *Toți cîți sînt aici... s-au adunat în pustietatea asta, la pămînt mai mult și la lărgime* (SADOV.). **8** Fig. (*înv.*) Trai îndestulat; bogăție, belșug. *E cîte unul pe care sărăcia-l face sfiicios, dacă nu chiar umilit... Numai la lărgime iese la iveală firea cea adevărată a omului* (SLAV.). • pl. *-i.* /***larg*** + *-ime.*

lărgíre *s.f.* **1** Extindere, întindere a unui teritoriu, a unei proprietăți etc. *Se duce să lupte pentru întregirea hotarelor țării, pentru lărgirea lor* (STANCU). **2** Modificare a unui obiect de îmbrăcăminte sau de încălțăminte astfel încît să fie mai larg. **3** Fig. Amploare; creștere, sporire a importanței, a deschiderii spre ceva, a cîmpului de acțiune etc. *Impulsul pentru lărgirea cunoștințelor nu mai vede hotară* (EMIN.). • pl. *-i.* /v. ***lărgi.***

lărgít[1] *s.n.* Faptul de *a (se) lărgi.* • /v. ***lărgi.***

lărgít[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre teritorii, proprietăți etc.*) Care a devenit mai larg. *Riul care străbate capitale, lărgit și construit inginerește, slujește de albie de scurgere tuturor canalizărilor* (ARGH.). **2** (*despre haine, încălțăminte etc.*) Care a devenit mai larg; lăbărțat. *Se uita mirat la îmbrăcămintea lui... cu pantalonii căzînd în vine și cu ciorapii lărgiți, lăsați peste ghetele rupte* (COCEA). **3** (*despre cavități*) A cărui deschidere s-a mărit. **4** Care a devenit mai cuprinzător (din punct de vedere numeric, cantitativ etc.). *Ultima parte a averii părintești este vîndută spre a putea adăposti, într-o gospodărie lărgită, neamul ornitologic în creștere* (VIANU). ◇ *Plenară lărgită* v. plenară. *Reproducție lărgită* v. reproducție. **5** (*despre ochi*) Care este mărit, holbat (de mirare, de spaimă etc.). *Mă întreba cu ochii lărgiți de mirare* (PRED.). **6** Fig. Care a devenit mai dezvoltat; amplificat. *Din unele teorii și preferințe exprimate chiar din debuturile activității lui lărgite cu timpul se pot face apropieri între cîteva elemente ale celor două ideologii* (E. LOV.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***lărgi.***

lărgitór, -oáre *adj., s.n.* **1** *adj.* Care lărgește. **2** *s.n.* Nume dat mai multor unelte care servesc la lărgirea unui obiect, a unei piese (cilindrice), a unei găuri etc. • pl. *-ori, -oare.* /***lărgi*** + *-tor.*

lărgúț, -ă *adj.* Dim. al lui *larg*; destul de larg, de lejer. *Într-un loc mai lărguț, drumul de care se sfîrșește* (REBR.). • pl. *-i, -e.* /***larg*** + *-uț.*

lărmălâie *s.f.* (*pop.; fam.*) Larmă mare. *Ca la o comandă neauzită, o mare lărmălaie de strigăte, de rîsete și lătrat de cîini încinse ulița* (AGÂR.). • pl. *-aie.* /***larmă*** + *-ălaie.*

lărmălău *s.n.* (*pop.; fam.*) Larmă mare, însoțită de ceartă, de scandal. *Alegerea se făcea totdeauna cu mult „lărmălău" cum spunea domnul director* (AGÂR.). • pl. *lărmălaie.* /***larmă*** + *-ălău.*

lărmós, -oasă *adj.* (*înv.*) Gălăgios, zgomotos. *În cetățile și orașele săsești nu s-au văzut demonstrațiuni lărmoase* (BARIȚ.). • pl. *-oși, -oase.* /***larmă*** + *-os.*

lărmuí *vb. IV.* **1** *intr.* (*pop.; fam.*) A face larmă, gălăgie, zgomot mare. *În fața acestei clădiri mari, vopsită cu galben, se strînseră lărmuind ovreii* (SADOV.). **2** *tr.* (*înv.*) A alarma. • prez.ind. *-iesc.* /***larmă*** + *-ui.*

lărmuíre *s.f.* **1** Producere a unor zgomote puternice; concr. larmă, gălăgie. *Glasuri ascuțite de femei și copii spintecau lărmuirea bărbaților* (REBR.). **2** (*înv.*) Alarmare. • pl. *-i.* /v. ***lărmui.***

lăsá *vb. I.* **1** *tr.* A părăsi, pentru totdeauna, pentru mult timp sau pentru moment, pe cineva (într-o anumită stare fizică sau psihică); a se îndepărta de cineva sau de ceva. *Dacă ai avea tu stare să mă ții, chiar acum, în acest ceas, l-aș lăsa* (FIL.). ◆ (*fam.*) A părăsi (pe cineva) murind. ◆ (*fam.*) A divorța. ◆ A nu se mai interesa, a nu se mai preocupa de cineva sau de ceva. ◇ Expr. *A lăsa pe cineva* (sau, *refl., a se lăsa*) *în* (ori *pe*) *seama* (sau *voia, prada*) *cuiva* = a (se) da în seama (sau în grija, voia) cuiva; a (se) încredința cuiva. *Fruntea albă-n părul galben Pe-al meu braț încet s-o culci Lăsînd pradă gurii mele Ale tale buze dulci* (EMIN.). *Lasă* (sau, *refl., lasă-te*) *pe mine* (sau *pe noi*)*!* = ai încredere în mine (sau în noi)! *A lăsa pe cineva cu buzele umflate* (sau *cu buza umflată*) = a înșela pe cineva în așteptările lui; a nu-și ține promisiunea. *A lăsa pe cineva la aman* v. aman. *A lăsa* (*ceva* sau *pe cineva*) *baltă* v. baltă. *A lăsa pe cineva în cămașă* v. cămașă. *A lăsa pe cineva pe coaste* v. coastă. *A lăsa* (*pe cineva*) *gol* v. gol. *A lăsa în grija cuiva* (*pe cineva* sau *ceva*) v. grijă. (*A lăsa*) *de izbeliște* v. izbeliște. *A lăsa* (*pe cineva*) *lat* v. lat. *A lăsa* (*pe cineva*) *lefter* v. lefter. *A lăsa* (*pe cineva*) *olog* v. olog. *A lăsa* (*pe cineva*) *la papuci* v. papuc. *A lăsa* (*pe cineva*) *păgubaș* v. păgubaș. *A lăsa sănătate* v. sănătate. *A lăsa pe cineva cu mîinile-n sîn* v. sîn. *A lăsa* (*pe cineva*) *în spangă* v. spangă. *A lăsa în spinarea cuiva* v. spinare. *A lăsa toacă* (*pe cineva*) v. toacă. *A lăsa la vatră* v. vatră. *A lăsa* (*pe cineva*) *fără vederi* v. vedere. ◆ (*compl. indică obiecte, bunuri etc.*) A pierde; a uita (undeva). *Am lăsat cartea în tramvai.* ◇ Expr. *A-și lăsa pielea* (*pe undeva*) v. piele. ◆ Fig. (*despre facultăți fizice sau intelectuale ori despre obiecte care se uzează prin folosință; compl. indică oameni*) A nu mai ajuta, a nu mai folosi (decît într-o mică măsură). *Auzul îl cam lasă în ultimul timp. Paltonul l-a lăsat.* ◆ (*despre dureri*) A părăsi brusc, a înceta să mai aibă efect. ◆ (*determ. prin „în urmă"*) A trece înaintea cuiva sau a ceva; a depăși, a întrece. *Atletul i-a lăsat în urmă pe ceilalți concurenți.* ◇ Expr. *A lăsa* (*pe cineva*) *la degetul cel mic* v. mic. *A lăsa* (*pe cineva*) *în umbră* v. umbră. **2** *tr.* A nesocoti; a omite, a trece cu vederea. ◇ Expr. *Lasă asta* (sau *astea*) = nu mai insista, treci la altceva. *Las' dacă* = *a*) desigur că nu; *b*) (*în legătură cu o negație*) nu mai încape îndoială că... *Lasă că...* (sau, *pop., las' că...*) = în afară de faptul că... *Las' că era de la Piatra de locul ei, dar era și îmbujorată Malca, din pricina plînsului* (CR.). *A lăsa la o parte* v. parte. *A lăsa pe plan secund* sau *pe planul al doilea* (ori *al treilea*) v. plan. *A lăsa uitării* (sau *în uitare*) (pe cineva sau ceva) v. uitare. **3** *tr., refl.* A renunța sau a face să renunțe la o anumită activitate, meserie etc. *D-ta nu ești pentru școala primară, lasă-te de această meserie* (MAIOR.). *A-și lăsa lucrul și a-și lua* (sau *a-i lua cuiva*) *mucul* v. muc. *A se lăsa păgubaș* (*de cineva* sau *de ceva*) v. păgubaș. ◆ (*refl.; de obicei urmat. de determ. introduse prin prep. „de"*) A se dezbăra de un obicei, de un nărav etc.; a renunța la o acțiune proiectată. *S-a lăsat de băut.* **4** *tr.* A da, a pune deoparte; a nu mai folosi. *Bătrîna Veronica lăsă din mînă furca și fusul* (ASACHI). ◇ Expr. *A lăsa armele* (*jos*) = a se preda. *Îi combăteau cu disperare, jurînd să nu lase armele jos* (CĂL.). *A lăsa* (*ceva*) *în odihnă* v. odihnă. **5** *tr.* A da drumul unui lucru sau unei ființe ținute strîns; a libera, a slobozi. ◇ Expr. *Lasă-mă să te las*, se spune despre un om indiferent, lipsit de energie, neglijent, comod. *A lăsa ancora* v. ancoră. *A-i lăsa* (*cuiva*) *gura apă* (*după ceva*) v. apă. *A lăsa apă* v. apă. *A lăsa* (cuiva) *sînge* v. sînge. *A lăsa frîu* (*mai*) *slobod* (*cuiva* sau *la ceva*) v. slobod. ◆ A da drumul să cadă; a lepăda. ◇ Expr. *A lăsa ceva din* (ori *de la*) *mînă* v. mînă. ◆ A depune undeva; a face să rămînă undeva. *A lăsat dosarul la Inspectorat.* ◇ Expr. *A lăsa jos* v. jos. **6** *tr.* (*adesea la imper.*) A nu mai acționa asupra cuiva sau a ceva; a renunța de a (mai) face ceva pentru cineva; ext. a nu (mai) deranja. *Lasă-l, că se va sătura de ce și-a dorit.* ◇ Expr. *A lăsa la* (sau *în*) *voia întîmplării* (ori *sorții, întîmplărilor*) sau *a lăsa în voia Domnului* (ori *lui Dumnezeu, Celui de Sus, Tatălui, sfîntului*) sau *a lăsa în mila lui Dumnezeu, Celui de Sus, Tatălui, sfîntului, a lăsa în plata Celui de Sus, Tatălui, sfîntului, a lăsa în știrea Tatălui, sfîntului*, se spune atunci cînd cineva devine dezinteresat de o acțiune, de o stare sau de existența cuiva, a ceva ori a sa proprie. *Dac-am auzit așa... am lăsat-o în plata lui Dumnezeu* (CR.). *A lăsa* (pe cineva sau ceva) *focului* = a nu se mai gîndi la... *A lăsa* (*ceva*) *la aprecierea cuiva* v. apreciere. *A lăsa poarta* (sau *ușa*) *deschisă pentru...* v. deschis. *A lăsa dracului* (pe cineva sau ceva) v. drac. *A lăsa la latitudinea...* v. latitudine. *A lăsa pe cineva naibii* (ori *la naiba*) v. naiba. *A lăsa* (*pe cineva sau ceva*) *în pacoste* v. pacoste. *A lăsa toate* (sau *totul*) *la* (sau *în*) *pămînt* v. pămînt. *A lăsa în plata Domnului* (sau *a lui Dumnezeu*) v. plată. *A lăsa* (pe cineva) *în știrea lui Dumnezeu* (ori *Domnului, Celui de Sus*) v. știre. *A* (*se*) *lăsa dus de val* sau *a* (*se*) *lăsa în voia valurilor* v. val. *A se lăsa în voia cuiva* sau *a ceva* v. voie. ◆ (*intr.; la imper.; urmat de o prop. care cuprinde o concesie, o îngăduință sau o amenințare*) Așteaptă să vezi! *Lasă, ai s-o pățești rău de tot!* **7** *tr.* A da, a ceda cuiva ceva; a transmite ceva prin moștenire. *Aceasta fusese extrasă dintr-un caiet de versuri pe care Arghezi îl lăsase amicului său* (CROHM.). ◇ Expr. *A lăsa drept suflet* v. suflet. **8** *tr.* A face să rămînă, să persiste, să se mențină în urma sa; a degaja, a răspîndi în urmă. **9** *tr.* A da o poruncă, a transmite o dispoziție (în momentul plecării, la despărțire). ◇ Expr. *A lăsa cu limbă de moarte* (sau *cu jurămînt*) = a da, în ultimele momente ale vieții, dispoziții care să fie îndeplinite după moarte. *A lăsa vorbă* v. vorbă. **10** *tr.* (*despre divinitate*) A rîndui, a statornici, a hotărî. ◆ A ierta. *Lasă-le păcatele lor.* **11** *tr.* A nu mai străbate o anumită direcție; a depăși, a ocoli o localitate, zonă geografică etc. *Am lăsat drumul împărătesc, care îi mai lung* (KOGĂL.). **12** *tr.* A face un semn prin tăiere, lovire etc. *Lovitura i-a lăsat o vînătaie pe obraz.* **13** *tr.* A permite, a îngădui, a da voie. *Aș vrea să zbor și rana din pulpă nu mă lasă* (ALECS.). ◇ Expr. *A nu-l lăsa pe cineva inima să...* v. inimă. **14** *tr.* A accepta, a permite ca cineva sau ceva să rămînă într-o anumită stare, într-un anumit fel, într-o anumită situație; a nu interveni pentru a modifica, a schimba sau a întrerupe ceva. *Sînt și ceasuri bune. Să le lăsăm să doarmă... să nu le deșteptăm* (PAPAD.). ◇ Expr. *A lăsa* (pe cineva) cu *zile* sau *a-i lăsa* (cuiva) *zilele* = a cruța viața cuiva. *A lăsa* (pe cineva) *încolo* = *a*) a nu deranja pe cineva; a nu supăra pe cineva; a permite cuiva să facă ce vrea; *b*) a se dezinteresa de cineva. *A lăsa* (pe cineva) *în voia lui* ori *a lăsa de capul lui* = a nu se amesteca în treburile cuiva; a lăsa pe cineva în situația în care se află; a nu contraria pe cineva în planurile, în ideile lui. *M-a lăsat în voia mea pentru o bucată de vreme* (CR.). *A lăsa* (pe cineva) *în voie* = a da cuiva multă libertate sau întreaga libertate. *A* (*o*) *lăsa mai încet* = a nu exagera; a reduce din pretenții; a nu se pripi.

(*refl.*) *A (nu) se lăsa (mai) pe* (sau, *înv., pre*) *jos* = a (nu) îngădui să fie întrecut de cineva; a (nu) se strădui să ajungă pe cineva. *A lăsa pe cineva în banii lui* v. ban. *A-l lăsa* (pe cineva) (*să se scalde*) *în apele lui* v. apă. *A lăsa* (pe cineva) *în boii lui* v. bou. *A lăsa pe cineva în cheful* (sau *chefurile*) *lui* v. chef. *A lăsa pe cineva în doaga lui* v. doagă. *A lăsa* (*pe cineva*) *în dodiile lui* v. dodii. *A o lăsa mai domol* v. domol. *A lăsa de dorit* v. dori. *A lăsa gluma* (*la o parte*) v. glumă. *A lăsa impresia că...* v. impresie. *A lăsa ceva încurcat* sau *a o lăsa încurcată* v. încurcat. *A lăsa mînă liberă* v. mînă. *A* (*o*) (sau *a se*) *lăsa* (*mai*) *moale* v. moale. *A o lăsa moartă* (*în cînepă*) v. mort. *A lăsa pe cineva* (sau *ceva*) *în pace* (ori *în pacea lui*) v. pace. *A lăsa în pană* v. pană. *A o lăsa moartă* (*în păpușoi*) v. păpușoi. *A lăsa pe cineva rece* v. rece. *A lăsa cuiva rîndul* v. rînd. *A lăsa șaga* (*la o parte*) v. șagă. *A* (*nu*) *lăsa în tihnă* v. tihnă. *A lăsa* (*pe cineva*) *țuț* v. țuț. *A lăsa viața, a lăsa* (*pe cineva*) *în viață* v. viață. *A lăsa pe cineva în zeama lui* v. zeamă. ◆ (*refl.*) A-și îngădui o anumită ținută sau atitudine. *Apoi se lăsa la jiletcă și ieșea cu scaunul ca să citească Universul* (BASS.). ◇ Expr. *A se lăsa așteptat* v. aștepta. **15** *tr.* A nu face ceva imediat; a amîna; a păsui. *Lasă pe mîine trimiterea telegramei.* ◆ (*compl. indică un interval de timp*) A aștepta (timpul necesar) înainte de a lua o hotărîre, de a începe o activitate etc. *Să lăsăm cîteva zile încă... să ne mai sfătuim* (CAR.). ◇ Expr. *A lăsa pînă se coace pietroiul* v. coace. **16** *tr.* A insinua, a face aluzie. *Le-a plăcut să facă sau să lase a se crede că nenorocirea lui Eminescu a fost cauzată de un viciu* (CAR.). **17** *refl.* A se așeza; a sta întins. *Bătrînul Socoleanu, doborît sub grindina laudelor... se lăsase pe un scaun* (C. NEGR.). ◇ Expr. *A se lăsa în pălișul soarelui* v. păliș. *A se lăsa plavie* v. plavie. ◆ A se îndoi, a se apleca (sub o povară). ◇ Expr. *A se lăsa greu* = *a*) a apăsa cu toată greutatea corpului; *b*) a consimți cu mare greutate să facă ceva. *A se lăsa mai mic* v. mic. *A se lăsa tot mîndălac* v. mîndălac. *A se lăsa puică* v. puică. *A se lăsa pe tînjală* v. tînjală. **18** *refl.* A nu se opune cuiva sau la ceva; a fi la discreția cuiva; ext. (*la imper.; mai ales în constr. neg.*) a ceda, a renunța. *Eu obraznic, o iau bine-n brațe... Cocoana mai nu prea vrea, mai se lasă* (CAR.). ◇ Expr. *A nu se lăsa* (*cu una cu două* sau *odată cu capul, nici mort*) = *a*) a nu admite să cedeze; *b*) a se împotrivi cu îndîrjire. *A* (*se*) *lăsa* (*de rîs și*) *de ocară* v. ocară. *A se lăsa dus cu zăhărelul* v. zăhărel. ◆ (*urmat. de determ. în dat.*) A se dărui cu totul; a cădea pradă. *Ei, îngrădiți de lege, plăcerilor se lasă* (EMIN.). **19** *intr.* A înceta să funcționeze, să se manifeste. *Cînd voiam să mă ridic, puterile m-au lăsat.* **20** *refl.* (*despre lucruri strînse, încordate etc.*) A se destinde, a se lărgi, a se slăbi. *Strașina se lăsase de tot într-o parte* (BASS.). **21** *intr.* A reduce din preț, a vinde mai ieftin; a ieftini. *De zece zile stăm la tocmeală și nu vrea să lase nici o sută de lei, dar nici eu nu-i dau cincizeci de lei mai mult* (CAR.). **22** *tr.* A da jos; a coborî; a apleca. *Lasă în jos gulerul blănii.* ◇ Expr. *A lăsa buza* (*în jos*) v. buză. *A lăsa genele* v. geană. *A lăsa ochii în jos* v. jos. *A lăsa nasul în jos* (ori *în pămînt*) v. nas. ◆ (*compl. indică vocea, tonul etc.*) A face să fie mai jos, mai grav. ◆ A coborî așezînd, punînd pe ceva. *Și-a ei mînă prea frumoasă, Fină, dulce, ea și-o lasă Pe-al lui creștet adorat* (EMIN.). **23** *refl.* (*adesea determ. prin „jos”, „în jos”*) A merge la vale, a coborî o pantă. ◆ A se așeza pe ceva venind din zbor. *O codobatură... se lăsase pe o ramură de arin* (CA. PETR.). **24** *refl.* (*despre particule, substanțe etc.*) A se depune, a se sedimenta. **25** *refl.* (*despre terenuri, construcții etc.*) A se coborî (sub o greutate); a-și coborî nivelul; a se denivela. **26** *refl.* unipers. (*despre fenomene sau stări atmosferice, momente ale zilei etc.*) A se forma, a se produce, a apărea; a acoperi. *Noaptea... s-a lăsat peste natură* (MACED.). ◇ Expr. *A se lăsa* (*cu*) *răcoare* v. răcoare. *A se lăsa seara* v. seară. **27** *refl. impers.* (*despre acțiuni, fapte, fenomene etc.*) A degenera; a se stîrni. *Cam de obicei, spre dimineață se lăsa cu bătaie* (M. I. CAR.). **28** *refl.* Expr. *A se lăsa secul* = (*în relig. creștină*) *a*) a începe zilele de post (al Paștelui); *b*) a petrece cu ocazia ultimei zile dinaintea postului (Paștelui). • prez.ind. *las.* /lat. ***laxare***.

lăsáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *lăsa* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***lăsa***.

lăsát[1] *s.n.* **1** Faptul de *a* (*se*) *lăsa*. **2** *Lăsatul* (sau *lăsata*) *secului* = (la ortodocși) ultima zi înainte de începerea unui post; petrecere care se organizează cu acest prilej. • și *lăsáta s.f. art.* /v. ***lăsa***.

lăsát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre persoane, lucruri etc.*) Care a fost părăsit, abandonat; la care s-a renunțat. **2** (*despre obiecte*) Căruia i s-a dat drumul, care a fost scăpat din mînă. **3** (*despre bunuri*) Care este dat, transmis cuiva prin moștenire. **4** (*despre urme, semne etc.*) Care persistă. **5** (*despre fenomene sau stări atmosferice, momente ale zilei etc.*) Care se produce, care apare. • pl. *-ți, -te.* /v. ***lăsa***.

lăsáta *s.f. art.* v. lăsat[1].

lăsătór, -oáre *adj.* Care lasă, care amînă treburile de pe o zi pe alta; care își neglijează îndatoririle; delăsător. • pl. *-ori, -oare.* /***lăsa*** + *-ător*.

lăsătúră *s.f.* (*pop.*) Loc în care s-a produs o denivelare. • pl. *-i.* /***lăsa*** + *-ătură*.

lăscăie *s.f.* (*ist.*) Monedă de aramă valorînd o jumătate de para, care a circulat în Țările Rom. în a doua jumătate a sec. 18; gener. monedă de valoare foarte mică. ◇ Expr. *A nu avea* (*nici o*) *lăscaie* (*frîntă* sau *chioară*) = a nu avea absolut nici un ban. • pl. *lăscăi*. și *lescáie, lețcáie, lițcáie s.f.* /<ucr. ***ляцький***.

lăsniciór *s.m.* (*bot.*) Arbust din familia solanaceelor, cu tulpina agățătoare și ramificată de la bază, cu florile violete, cu fructele în formă de boabe roșii la maturitate, a cărei tulpină este utilizată pentru prepararea unui ceai depurativ al sîngelui sau antiastmatic, antireumatic (*Solanum dulcamara*); iarbă lesnicioasă. • pl. *-i.* /cf. srb. *lasina*.

lăsnicior

lăstár *s.m.* **1** Ramură tînără care se dezvoltă dintr-un mugure aflat pe rădăcina sau pe tulpina unei plante. ◆ Ramura tînără de viță-de-vie. **2** (*la pl.*) Copăcei tineri, crescuți după tăierea unei păduri (din cioturile rămase). **3** Fig. Descendent. • pl. *-i,* (*pop.*) *n. -e.* /<ngr. ***βλαστάρι***, bg. ***пастар***.

lăstăráș *s.m.* Dim. al lui *lăstar*; lăstărel. • pl. *-i,* (*pop.*) *n. -e.* /***lăstar*** + *-aș*.

lăstărél *s.m.* Lăstăraș. • pl. *-ei,* (*pop.*) *n. -e.* /***lăstar*** + *-el*.

lăstărí *vb. IV.* **1** *intr.* (*despre plante*) A da lăstari. ◆ Fig. A încolți. *Va lăstări în mintea fiecăruia credința* (ODOB.). **2** *tr.* A suprima lăstarii de prisos. • prez. ind *-esc.* /***lăstar*** + *-i*.

lăstăríre *s.f.* **1** Apariție a lăstarilor. **2** Îndepărtare a lăstarilor de prisos. • pl. *-i.* /v. ***lăstări***.

lăstăríș *s.n.* Mulțime de lăstari. ◆ Ext. Pădure tînără și deasă, de obicei de dimensiuni mici. • pl. *-uri.* /***lăstar*** + *-iș*.

lăstún *s.m.* (*ornit.*) Pasăre migratoare din ordinul paseriformelor, asemănătoare cu rîndunica, dar de dimensiuni mai mici și cu coada mai puțin despicată, care are o viteză de zbor mare (*Delichon urbica*).

lăstun

◇ *Lăstun de apă* (sau *de mal*) = pasăre migratoare, cu penajul cenușiu-cafeniu pe spate și alb pe abdomen, care trăiește pe lîngă ape (*Riparia riparia*). ◇ Expr. (*adv.*) *A sta lăstun pe capul cuiva* = a plictisi, a sîcîi pe cineva, a se ține scai de cineva. • pl. *-i.* și (*pop.*) *lostún s.m.* /<sl.veche ластоуна.

lăstunáș *s.m.* Dim. al lui *lăstun*. • pl. *-i.* /***lăstun*** + *-aș*.

lătăréț, -eáță *adj.* Care are formă lată și turtită. *Se afla... din sus de insula lătăreață și verde a Pianosei* (BARO.). • pl. *-i, -e.* /***lat*** + *-ăreț*.

lătăúș *s.m.* (*zool.*) Mic crustaceu care trăiește în apele dulci, avînd capul turtit lateral și încovoiat (*Gammarus pulex*). • pl. *-i.* /***lat*** + *-ăuș*.

lătíță *s.f.* (*iht.; reg.*) **1** Beliță (*Alburnoides bipunctatus*). **2** Obleț (*Alburnus alburnus*). **3** Caracudă (*Carassius carassius*). • pl. *-e.* și *latíță s.f.* /***lat*** + *-iță*.

lătóc *s.n.* v. lăptoc.

lătrá *vb. I. intr.* **1** (*despre cîini, vulpi, lupi etc.*) A scoate sunete scurte, sacadate, caracteristice speciei; a hămăi, a bate. *Așa vorbea deunăzi cu un bou oarecare Samson, dulău de curte, ce lătra foarte tare* (ALEX.). ◇ Expr. *Cîinii latră, caravana trece* v. caravană. ◆ (*tr.; despre cîini*) A se repezi asupra cuiva cu lătrături furioase. *Dolfa s-a repezit și ea, și doar că l-a lătrat* (DELAVR.). **2** Fig. (*deprec.; despre oameni*) A vorbi mult, zadarnic și pe un ton răstit; a certa; a sîcîi pe cineva. ◇ Expr. *A lătra la lună* = a fi incapabil. *A lătra* (*ca cîinii*) *la stele* (sau *în vînt*) = a vorbi fără rost. *A lătra* (*precum cîinele*) *la lună* v. lună. • prez.ind. *látru.* /lat. ***latrare***.

lătrăre *s.f.* (*înv.*) Lătrat. *Orașul pare adormit, nici o lătrare de cîine și nici un țipăt de om nu se aude în vecinătate* (ALECS.). • pl. *-ări.* /v. ***lătra***.

lătrát *s.n.* (Producere a unor) sunete scurte, sacadate, caracteristice cîinilor, vulpilor, lupilor; lătrătură, hămăit, hămăitură, hămăială, (*înv.*) lătrare. *Ulița era pustie. Țipenie de om nici prin curți. Nici un lătrat de cîine* (AGÂR.). • pl. *-uri.* /v. ***lătra***.

lătrătór, -oáre *adj.* **1** (*despre cîini, vulpi, lupi etc.*) Care latră. ◆ (*subst. m.*) Cîine. *Începură să ne salute lătrătorii din satul Bisoca* (ODOB.). **2** Fig. (*despre felul de a vorbi al cuiva*) Asemănător cu un lătrat. *Cațavencu* (*...cu tonul brusc, vioi și lătrător*) (CAR.). • pl. *-ori, -oare.* /***lătra*** + *-ător*.

lătrătúră *s.f.* Lătrat. *Cum ne simțeau [dulăii] se sculau cu toții într-o lătrătură și săreau la noi* (GHICA). • pl. *-i.* /***lătra*** + *-ătură*.

lătrău *s.m.* (*pop.; deprec.*) Persoană care minte, bîrfește, calomniază. • pl. *-ăi.* /***lătra*** + *-ău*.

lătunoáie *s.f.* (*pop.*) **1** Scîndură plană pe o parte și convexă pe cealaltă, tăiată de la marginea unui buștean. **2** Răritură sau gaură care se face la marginile pînzei în timpul țesutului prin ruperea unor fire din urzeală. • pl. *-oi, -oaie.* și *lătunói s.n.* /***latură*** + *-oaie*.

lătunói *s.n.* v. lătunoaie.

lătunoíos, -oásă *adj.* (*pop.*) **1** (*despre pînză*) Care are lătunoaie. **2** (*despre fire*) Care a făcut lătunoaie. *Pentru a scoate acum acele lătunoioase fire trebui a destrăma toată pînza* (C. NEGR.). • pl. *-oși, -oase.* /***lătunoi*** + *-os*.

lătură *vb. I.* v. alătura.

lăturálnic, -ă *adj.* **1** Care este situat pe (una dintre) laturi, pe o parte a unui lucru; de pe o latură; lateral. **2** (*despre drumuri, străzi etc.*) Izolat; dosnic; mărginaș; lăturaș. *Ei umblau tot mai mult noaptea, pe răcoare, prin căi pustii și lăturalnice* (ODOB.). **3** Fig. Ocolit, tainic, ascuns. *E dorința de a o asigura că nu pot avea gînduri lăturalnice* (IBR.). **4** Fig. Incorect, necinstit; în afara legii. • pl. *-ci, -ce.* /***latură*** + *-alnic*.

lăturăș, -ă *adj.* **1** (*despre cai*) Înhămat în afara hulubelor; înhămat în dreapta sau în stînga calului (ori cailor) dintre hulube. **2** (*despre drumuri, străzi etc.*) Lăturalnic. *Dintr-o potecă lăturașă, ascunsă în pădure, izbucni în drumul mare o brișculiță* (ODOB.). • pl. *-i, -e.* și *alăturáș, -ă adj.* /***latură*** + *-aș*.

lătúră *s.f* (*mai ales la pl.*) **1** Apă murdară în care s-au spălat vasele, rufele sau în care s-a spălat cineva; zoaie, spălături. **2** Resturi de mîncare (muiate în apă), folosite ca hrană pentru porci. ◇ Zic. *Cine se amestecă în lături îl mănîncă porcii* v. mînca. **3** Fig. Mîncare de proastă calitate. • pl. *-i.* /*lat. ***lavatura*** <*lavare* „a spăla”.

lăturíș *adv.* (*reg.*) Dintr-o (sau într-o) parte; pieziș. • /***latură*** + *-iș*.

lăți *vb. IV.* **1** *tr., refl.* A (se) face mai lat, mai larg; a-și mări sau a face să-și mărească suprafața. *Porțiunea de uliță principală se sfîrșise. Drumul se lățea iarăși* (CE. PETR.). ◆ A (se) turti (prin lovire, presare etc.). *Coasa se ascute după ce cu un ciocan i s-a lățit vîrful* (POP.). **2** *tr., refl.* A (se) întinde în toate direcțiile, a

face să devină sau a deveni (mai) întins; a (se) mări; a (se) răsfira. *Pustiul... S-a lățit-mprejurul meu* (ALECS.). ◆ Poet. A (se) întinde acoperind. *A nopții neagră mantă peste dealuri se lățește* (ALEX.). **3** *tr.* A strivi pe cineva. ◆ A omorî. **4** *refl.* (*pop.*; *fam.*; *despre țări, puteri, armate etc.*) A-și extinde dominația. **5** *refl.* (*pop.*; *fam.*; *despre știri, vești, informații etc.*) A se răspîndi, a se împrăștia, a se difuza. *Cînd vestea că pasvangii veneau spre București să lăți în oraș, tot poporul își sări din fire* (XEN.). ◇ Expr. *A (i) se lăți cuiva vestea* v. veste. **6** *tr.* (*pop.*; *fam.*; *compl. indică principii, idei, credințe, atitudini etc.*) A propaga, a propovădui. **7** *refl.* (*pop.*; *fam.*; *despre epidemii, infecții etc.*) A se transmite de la un individ la altul; a se extinde. *Ciuma se lățise în Iași, casele erau închise* (XEN.). **8** *refl.* Fig. (*fam.*) A se dezvolta, a lua proporții. *Pe zi ce trece cultura se lățește* (CAR.). **9** *refl.* (*fam.*) A persista într-o activitate; a continua. *Ca să nu mă lățesc, Închei cuvîntul* (BUD.). ◇ Expr. *A lăți vorba* = a lungi vorba. • prez.ind. *-esc.* /***lat*** + *-i.*

lățime *s.f.* **1** Însușirea de a fi lat. **2** Dimensiune orizontală a unei secțiuni transversale. ◆ Întindere care corespunde acestei dimensiuni; lărgime. **3** Cea mai mică dintre cele două dimensiuni liniare ale unei suprafețe plane dreptunghiulare; întindere opusă lungimii. **4** Dimensiune mijlocie a unui corp paralelipipedic. **5** (*înv.*) Întindere. *Se vor trage brazde p-a cerului lățime* (C. NEGR.). • pl. *-i.* /***lat*** + *-ime.*

lățire *s.f.* **1** Creștere a lățimii. **2** Extindere a stăpînirii asupra unui teritoriu, a unei țări etc.; extindere a sferei de influență. *Împărăția cea mai mare din lume... a ajuns astfel prin o necontenită lățire* (HASD.). **3** (*pop.*; *fam.*) Răspîndire, propagare, difuzare a unei știri, a unei vești, a unei informații etc. *Pe edificii filfîră, îndată după lățirea știrei, flamuri negre* (EMIN.). **4** Fig. (*fam.*) Dezvoltare, amplificare. *Se răspîndi în curînd știrea că el ar fi organizatorul secret al Eteriei, ceea ce contribui nu puțin la lățirea mișcării* (XEN.). • pl. *-i.* /v. ***lăți.***

lățiș *s.n.* (*pop.*) Parte lată a unui obiect. ◇ Loc.adv. *În lățiș și în curmeziș* = în lung și în lat; în toate direcțiile; pretutindeni. • pl. *-uri.* /***lat*** + *-iș.*

lățișor *s.n.* Dim. al lui *lat.* • pl. *-oare.* /***lat***[1] + *-ișor.*

lățít, -ă *adj.* **1** Care a devenit mai lat sau mai plat; care are formă lată sau plată. *E un săcui cu ochii mici... cu oasele feții lățite pentru a arăta că omul are neuitate legături strămoșești cu Asia* (BLA.). **2** (*despre teritorii, proprietăți etc.*) Care a devenit mai extins, mai mare. *Moșia lui, lățită, îl speria.* **3** (*fam.*) Întins. *Stă lățit pe canapea.* • pl. *-i, -e.* /v. ***lăți.***

lățos, -oasă *adj.* **1** (*despre animale, despre coama sau blana lor*; ext. *despre lucruri confecționate din blană sau din lînă*) Cu lațe multe, cu păr lung și mițos. *Herghelii de cai cu coame lățoase* (DELAVR.). **2** (*despre oameni*; ext. *despre părul sau barba oamenilor*) Cu șuvițe lungi, care atîrnă în dezordine; nepieptănat, neîngrijit. *Ruben însuși se zbîrci, barba-i deveni lățoasă și-n furculițe ca două bărbi de țap* (EMIN.). • pl. *-oși, -oase.* /***lațe*** + *-os.*

lăudá *vb. I.* **1** *tr.* A exprima prin cuvinte prețuirea, stima față de cineva sau ceva; a releva meritul cuiva; a aduce laude; a elogia. *Sătenii lăudau norocul bădicului Clement* (AGÂR.). **2** *refl.* A spune despre sine însuși cuvinte de laudă; a se mîndri, a se făli. *Puțini scriitori români s-ar putea lăuda cu asemenea calități* (EMIN.). ◇ Expr. (*fam.*) *Cum te mai lauzi?* = ce mai faci? cum te mai simți? *Laudă-mă gură, că ți-oi da friptură*, se spune pentru a atrage atenția asupra faptului că cineva se laudă singur. *A-și lăuda marfa* v. marfă. ◆ A face pe grozavul; a se grozăvi. *Cine poate spune cîtă-i frunză în codru, cît nisip în mare și cîte stele-s pe cer? Numai prostul se poate lăuda că știe!* (AGÂR.). • sil. *lă-u-.* prez.ind. *láud.* /lat. ***laudare.***

lăudăbil, -ă *adj.* Care este vrednic de laudă. • sil. *lă-u-.* pl. *-i, -e.* /<lat. ***laudabilis, -e,*** it. ***laudabile.***

lăudáre *s.f.* Laudă adusă cuiva; relevare a meritului cuiva. • sil. *lă-u-.* pl. *-ări.* /v. ***lăuda.***

lăudát, -ă *adj.* Care este apreciat prin cuvinte elogioase. • sil. *lă-u-.* pl. *-ți, -te.* /v. ***lăuda.***

lăudăcíos, -oásă *adj.* (*înv., reg.*) Lăudăros. • sil. *lă-u-.* pl. *-oși, -oase.* /***lăuda*** + *-ăcios.*

lăudăróș, -oásă *adj.* **1** Care are obiceiul de a se lăuda, căruia îi place să se laude; fanfaron, (*înv., reg.*) lăudăcios. **2** Ext. Mincinos. • sil. *lă-u-.* pl. *-oși, -oase.* /***lăuda*** + *-ăros.*

lăudăroșénie *s.f.* Exagerare a meritelor proprii; laudă de sine; lăudăroșie. • sil. *lă-u-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***lăudăros*** + *-enie.*

lăudăroșíe *s.f.* Lăudăroșenie. • sil. *lă-u-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***lăudăros*** + *-ie.*

lăudătór, -oáre *s.m., s.f.* Persoană care laudă. ◇ Expr. *A-i fi murit* (cuiva) *lăudătorii*, se spune ironic despre cineva sau cuiva care se laudă singur. • sil. *lă-u-.* pl. *-ori, -oare.* /***lăuda*** + *-ător.*

lăúntric, -ă *adj.* **1** Care se află în interior. ◇ (*adv.*) *Mă chinuiam lăuntric ca să par vesel* (CA. PETR.). **2** (*despre stări de spirit*) Care ține de alcătuirea psihică proprie a unui individ. **3** (*despre fenomene, aspecte ale psihicului uman*) Afectiv; subconștient. • pl. *-ci, -ce.* /***lăuntru*** + *-ic.*

lăúntru *adv.* v. înăuntru.

lăurúscă *s.f.* (*bot.*; *reg.*) Viță sălbatică al cărei fruct este un ciorchine cu boabe mici, negre (*Vitis silvestris*). • sil. *lă-u-.* pl. *-ște.* și *răurúscă s.f.* /lat. ***labrusca, -ae.***

lăút[1] *s.n.* (*pop.*) Spălat (pe cap); lăutoare, lăutură. *Știa și de necazurile lui cu lăutul în fiecare sîmbătă* (CA. PETR.). • pl. *-uri.* /v. ***la***[3].

lăút[2]**, -ă** *adj.* (*pop.*) Care s-a spălat (pe cap). • pl. *-ți, -te.* /v. ***la***[3].

lăutár *s.m.* Muzicant popular, care face parte de obicei dintr-un taraf și care cîntă la un instrument cu coarde; scripcar. *Lăutarii măiestrită hore nalte și urări adînci* (EMIN.). • sil. *lă-u-.* pl. *-i.* /***lăută*** + *-ar.*

lăútă *s.f.* (*muz.*) Instrument muzical cu coarde, asemănător cu cobza. ◆ Gener. Orice instrument muzical cu coarde. • pl. *-e.* și *alăútă s.f.* /<tc. ***lâuta,*** ngr. ***λαούτο,*** germ. ***Laute.***

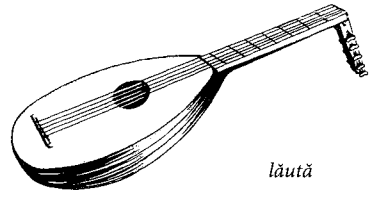

lăută

lăutărésc, -eáscă *adj.* Care aparține lăutarului, care este caracteristic lăutarilor, de lăutar. • sil. *lă-u-.* pl. *-ești.* /***lăutar*** + *-esc.*

lăutăréște *adv.* În felul lăutarilor, ca lăutarii. • sil. *lă-u-.* /***lăutar*** + *-ește.*

lăutoáre *s.f.* (*pop.*) **1** Lăut. **2** Apă (fiartă cu leșie) pentru spălat pe cap. • sil. *lă-u-.* pl. *-ori.* /***lăut***[1] + *-oare.*

lăutúră *s.f.* (*reg.*) Lăut. • sil. *lă-u-.* pl. *-i.* /***lăut***[1] + *-ură.*

lăúză *s.f.* Femeie care se află în primele 6-8 săptămîni după o naștere. • sil. *lă-u-.* pl. *-e.* și *lăhúză, lehúză s.f.* /<ngr. ***λεχούσα.***

lăuzí *vb. IV. intr.* (*despre femei*) A se afla în perioada lăuziei. • sil. *lă-u-.* prez.ind. *-esc.* și *lehuzí vb. IV.* /***lăuză*** + *-i.*

lăuzíe *s.f.* **1** Stare fiziologică a femeii în primele 6-8 săptămîni după ce a născut, timp în care organismul femeii revine la starea anterioară gravidității. **2** Timpul cît o femeie este lăuză. • sil. *lă-u-.* g.-d.*-iei.* și *lăhuzíe, lehuzíe s.f.* /***lăuză*** + *-ie.*

lăvicér *s.n.* v. lăicer.

lăvicioáră *s.f.* Dim. al lui *laviță.* • pl. *-e.* și *lăicioáră s.f.* /***laviță*** + *-icioară.*

lăzărét *s.n.* v. lazaret.

lăzeáscă *s.f.* (*mai ales art.*) Dans popular românesc care se joacă la nunți. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • /***laz***[1] + *-ească.*

lăzuí *vb. IV. tr.* (*înv.*) **1** (*compl. indică plante*) A smulge din rădăcină. **2** (*compl. indică păduri*) A defrișa. • prez.ind. *-iesc.* /***laz***[2] + *-ui.*

leac *s.n.* (*pop.*) **1** Substanță preparată științific din elemente minerale, vegetale sau animale, care se folosește în stare solidă sau lichidă pentru profilaxia sau pentru tratamentul unor boli; medicament, doctorie. ◆ Tratament, preparat (medicamentos) empiric etc. (cu efect miraculos). ◇ *Iarbă* (sau *ierburi*) *de leac* v. iarbă. Δ Expr. *A căuta* (pe cineva sau ceva) *ca iarba de leac* sau *a umbla* (după cineva sau ceva) *ca după iarba de leac* v. iarbă. *Leacuri bătrînești* v. bătrînesc. *Buruiană de leac* v. buruiană. ◇ Loc.adj. *Fără leac* = incurabil. *Suferă de o boală fără leac.* ◇ Expr. *A da de leac* = a descoperi medicamentul, tratamentul eficace. *A găsi* (sau *a afla, a ști*) *leacul* (cuiva) = a găsi mijlocul de a controla pe cineva, de a rezolva problemele cuiva. *Boală cu leac* = problemă care se poate rezolva. **2** Loc.adv. *De leac* = *a*) puțin; *b*) cît de cît. (*De*) *leac de...* = nici un pic de... *Fără* (*de*) *leac de...* = fără nici un pic de... (*Nici*) *de leac* = cîtuși de puțin, deloc. • pl. *-uri.* /<sl. veche ѧ҃къ.

leăcă *adv.* v. oleacă.

leáder *s.m.* v. lider.

leadership ['liderșip] *s.n.* Funcție, poziție de lider. • /<engl. ***leadership.***

leáfă[1] *s.f.* **1** Remunerație în bani pe care o primește periodic un salariat; salariu. ◇ Expr. *Lingură cu coadă mare și cu leafă mică* v. lingură. ◆ (*înv.*) Simbrie. **2** (*înv.*) Soldă pe care o primeau ienicerii turci. ◆ Ext. Soldă a mercenarilor. ◇ Loc.adv. *În leafă* = ca mercenar. ◆ Gener. Soldă. • pl. *-uri, lefi.* /<tc. ***ulûfe***; cf. srb. (*u*)*lefa,* bg. *леф.*

leáfă[2] *s.f.* (*pop.*) **1** Parte scobită a unei linguri; găvan. **2** Tăișul, lama toporului, a sapei, a securii etc. • pl. *lefi.* /<sās. ***leifel***; cf. germ. *Löffel* „lingură".

leăgăn *s.n.* **1** Pat mic, de lemn, de fier, de nuiele împletite etc. pentru copiii mici, construit special ca să se poată balansa. ◇ *Cîntec de leagăn* = cîntec liric cu care sînt adormiți copiii mici. ◇ Expr. *Din leagăn* = *a*) din fragedă copilărie; *b*) de la început. *Din* (sau *de la*) *leagăn pînă la* (sau *în*) *mormînt* = *a*) pe tot parcursul vieții; *b*) mereu. **2** Fig. Loc de origine, de baștină, obîrșie. **3** Instituție publică, așezămînt filantropic etc., unde se cresc copiii abandonați sau orfani. ◆ (*impr.*) Creșă. **4** Bancă, scaun sau scîndură suspendată cu frînghii, lanțuri etc. pe care se așază cineva ca să se balanseze; balansoar, scrînciob. ◇ Loc.vb. *A se da în leagăn* = a se balansa. **5** (*înv.*) Trăsură. • pl. *-e.* /de la ***legăna,*** prin derivare regresivă.

leah, -ă *s.m., s.f.* **1** (*înv.*) Polonez. ◇ Colect. (*la sg.*) *Nici turc, nici leah, nici ungur nu caută să-i taie* (EMIN.). **2** (*reg.*) Vînt rece care suflă dinspre nord. • pl. *leși, leșe.* și *leș s.m.* /<ucr. ***лях.***

leál, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care își respectă cuvîntul dat; sincer; cinstit, corect; loial. ◆ Ext. (*despre manifestări, însușiri, acțiuni etc. ale oamenilor*) Care denotă corectitudine sau sinceritate. • sil. *le-al.* pl. *-i, -e.* /<it. ***leale.***

lealitáte *s.f.* Însușirea de a fi leal; corectitudine, cinste; sinceritate, franchețe; atitudine, comportare de om leal. *Vă declar cu lealitate că Guvernul Maiestății Sale vă va da cele mai vii probe de a sa stimă și bunăvoință* (ALECS.). • sil. *le-a-.* /***leal*** + *-itate;* cf. it. *lealtà.*

leáncă *s.f.* (*reg.*) Haină, bluză. • pl. *lenci.* /<ucr. ***лямка, лямівка.***

leándru *s.m.* (*bot.*) Arbust mediteraneean din familia apocinaceelor, înalt pînă la 5 m, cu frunzele lanceolate, cu florile albe, roșii sau gălbui, plăcut mirositoare, cultivat ca plantă ornamentală, ale cărui lemn, scoarță și frunze se întrebuințează în medicină (*Nerium oleander*). • sil. *le-an-.* pl. *-i, lendri.* și *oleándru s.m.* /<it. (*o*)***leandro,*** fr. ***oléandre,*** rus. ***леандр.***

leap *interj.* v. leop.

leăpșă *s.f.* (*pop.*) **1** Lovitură dată cuiva cu palma. **2** *De-a leapșa* = joc de copii în care unul dintre jucători trebuie să lovească în fugă, cu palma, pe oricare alt jucător. • pl. *lepșe.* și *cleápșă s.f.* /cf. *lip, cleapșă.*

leásă[1] *s.f.* **I 1** Împletitură de nuiele, în formă de grătar, de gard, de coș etc., folosită pentru numeroase scopuri practice (la pescuit, ca stavilă la marginea unei ape, la uscarea fructelor, la afumarea peștelui, la depozitare etc.). ◇ Expr. *A cădea* (sau *a prinde*) *în leasă* = a intra într-o încurcătură. (*adv.*) *A fi* (sau *a se face*) *beat leasă* = a fi foarte tare beat. **2** Construcție cu pereți din împletitură de nuiele, utilizată pentru păstrarea porumbului. **II 1** Desiș mare într-o pădure; mărăciniș. **2** Desiș format din ramurile (bogate) ale unui copac. • pl. *lese.* /<sl. veche ѧ҃ксa, bg. ***леса,*** rus. ***леса,*** magh. ***lésza.***

leasing ['lizin] *s.n.* (*econ.*) Sistem de finanțare a investițiilor, constînd într-o formă de închiriere, pe o perioadă determinată, de mașini și utilaje moderne, de mijloace de transport etc. de către întreprinderi, de la producători sau de la societăți specializate. ◇ *Contract de leasing* = contract financiar prin care este prevăzut un import temporar, la expirarea căruia beneficiarul poate cumpăra bunurile mobile și imobile ce i-au fost închiriate de producător. • /<engl. ***leasing.***

leat *s.n., s.m.* **1** *s.n.* (*arh.*) An. ◆ Ext. Dată. **2** *s.n.* (*pop.*) Număr total al soldaților recrutați în același an; contingent. ◇ Expr. *A fi leat cu cineva* = a fi de aceeași

vîrstă cu cineva. **3** *s.m.* (*fam.*) Soldat. ◆ Termen de adresare pentru un soldat. • pl. *n.* *-uri*, *m.* *leți*. /<sl.veche ѧ́ѣтъ.

leaț *s.n.* Bucată de lemn, lungă și îngustă, adesea fasonată (în patru muchii), folosită în construcții și la tîmplărie. • pl. *-uri*. și *laț* *s.n.* /<magh. ***léc***.

lebadeá *s.f.* v. libadea.

lébădă *s.f.* **1** (*ornit.*) Gen de păsări acvatice, migratoare, din familia anotidelor, mai mari decît gîsca, cu penele albe sau, rar, negre, cu ciocul roșu, cu picioarele negre și cu gîtul lung și arcuit; pasăre care face parte din acest gen. ◇ *Cîntecul de lebădă* (sau *lebedei*) = *a*) (*mit.*) cel mai frumos cîntec pe care l-ar cînta lebăda înainte de moarte; *b*) ultima și cea mai reușită operă sau manifestare (înainte de moarte) a unui mare creator sau interpret. **2** (*astron.*; *art.*; *nm. pr.*) Constelație din emisfera boreală. • pl. *lebede*. /<sl. veche ѧ́ѣѣдь.

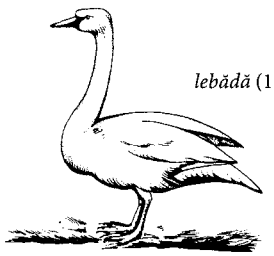

lebădă (1)

lebădói *s.m.* Masculul lebedei. • pl. *-oi*. /***lebădă*** + *-oi*.

lébăr *s.m.* v. lebărvurșt.

lébărvurșt *s.m.* Preparat alimentar, în formă de salam, preparat din pateu de ficat de porc. • pl. *-i*. și (prescurtat) *lébăr* *s.m.* /<germ. ***Leberwurst***.

lébes *s.n.* (*în antic.*) Vas larg de metal, de forma unui lighean, cu toarte pe margine. • /<gr. ***λέβης***, lat. ***lĕbes***, ***-etis***.

lechítos *s.n.* v. lecită.

lecit¹- Elem. de compunere „gălbenuș de ou"; „embrion". • și *lecito-*. /<fr. ***lécith(o)***-; cf. gr. *λέκιθος* „gălbenuș".

lecít² *s.n.* v. lecită.

lecíță *s.f.* (*în antic. greacă*) Vas mic de ceramică, de formă cilindrică, alungită, cu gîtul înalt și strîmt, cu gura în formă de pîlnie și cu o singură toartă, folosit pentru păstrarea parfumurilor și a uleiurilor. • pl. *-e*. și *lecít*, *lechítos* *s.n.* /<fr. ***lécythe***; cf. gr. *λήκυθος*.

lecitināză *s.f.* (*biochim.*) Enzimă a sucului pancreatic, care hidrolizează lecitina în cursul digestiei intestinale, eliberînd acizii grași și constituind substratul activ din unele hemolizine și toxine microbiene. • /<fr. ***lécithase***.

lecitínă *s.f.* (*biol.*) Substanță organică, din grupa fosfatidelor, lipidă complexă, de culoare galben-deschis, ceroasă, componentă principală a membranei celulare, prezentă în toate țesuturile animale și vegetale, mai ales în gălbenușul de ou și în țesutul nervos. • /<fr. ***lécithine***; cf. gr. *λέκιθος* „gălbenuș de ou".

lecito- v. lecit¹-.

lecitoblást *s.n.* (*biol.*) Gălbenuș care conține blastomere. • pl. *-e*. /<fr. ***lécithoblaste***.

lecitocél *s.n.* (*biol.*) Cavitate a embrionului care generează vezicula ombilicală și intestinul primitiv. • pl. *-e*. /<fr. ***lécithocèle***.

lectícă *s.f.* Pat sau scaun special, acoperit, purtat de cai sau de oameni, folosit în antichitatea romană, în Evul Mediu și în unele țări orientale ca mijloc de locomoție; litieră. • acc. și *léctică*. pl. *-ci*. /<lat. ***lectīca***, ***-ae***.

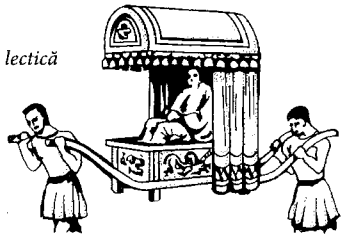

lectică

lectíne *s.f. pl.* (*biol.*) Proteine de origine vegetală, extrase în principal din leguminoase, care se leagă la unele zaharuri și care, în prezența unei suspensii celulare, formează punți între celulele vecine și provoacă aglutinarea lor. • /<fr. ***lectines***, engl. ***lectins***.

lectistérn *s.n.* (*în antic. romană*) Banchet dat în cinstea zeilor reprezentați ca statui culcate pe paturi de ceremonie. • /<fr. ***lectisterne***; cf. lat. *lectum*, *-i* „pat", *sternĕre* „a acoperi".

léctor¹, -ă *s.m., s.f.* **1** Grad didactic universitar, între asistent și conferențiar. ◆ Persoană care are acest grad. **2** Membru al unui lectorat. **3** (*în regimul comunist*) Persoană care ținea lecții sau conducea seminariile de învățămînt politic, în universități populare, în instituții etc. • pl. *-i*, *-e*. /<germ. ***Lektor***.

léctor², -ă *subst.* **I 1** *s.m., s.f.* Cititor. ◆ Persoană care citește cu voce tare în fața unui auditoriu. **2** *s.m., s.f.* Persoană care citește, într-o editură, manuscrisele predate spre publicare și referă asupra lor. **3** *s.m.* (*în ierarhia ecleziastică*) Ajutor al preotului care citește în timpul slujbei pasaje din cărțile sfinte. **II** *s.n.* **1** Aparat pentru redarea unor sunete înregistrate. **2** (*inform.*) Dispozitiv periferic care permite citirea și introducerea informației de pe o cartelă perforată într-un calculator, într-un sistem de prelucrare automată a datelor; cititor de cartelă. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***lecteur***, lat. ***lector***, ***-oris***.

lectorát *s.n.* **1** Funcția de lector într-o instituție de învățămînt superior. ◆ Perioadă de timp în care un cadru didactic are funcția de lector. **2** Catedră în învățămîntul superior în care se predă limba (și cultura) unui popor străin, de predilecție cu profesori din țara străină respectivă. ◆ Perioadă de timp în care un profesor predă în cadrul lectoratului. **3** Grup de profesori din învățămîntul superior care predau o disciplină la o altă facultate decît aceea de care aparțin. • pl. *-e*. /<germ. ***Lektorat***.

lectură *vb. I. tr.* **1** A citi. **2** (*în seciorul editorial*) A citi un manuscris în vederea pregătirii pentru tipar. • prez.ind. *-ez*. /***lectură*** + *-a*.

lecturăbil, -ă *adj.* Care poate fi citit; de citit. • pl. *-i*, *-e*. /***lectură*** + *-bil*.

lecturáre *s.f.* Citire, lectură. • pl. *-ări*. /v. ***lectura***.

lectúră *s.f.* **1** Faptul de a citi; citit, citire, lecturare. ◇ *Sală de lectură* = încăpere special amenajată într-o bibliotecă, în care se poate citi. *Aparat de lectură* v. aparat. **2** Carte, scriere etc. citită. ◇ *Lectură particulară* = cărți citite de un elev în afara manualelor. **3** (*inform.*) Operație de culegere a informațiilor înregistrate în memoria calculatorului. • pl. *-i*. /<fr. ***lecture***, lat. ***lectura***, germ. ***Lektüre***.

lécție *s.f.* **1** Formă de bază a organizării activității instructiv-educative în învățămînt, desfășurată în cadrul unei clase de elevi, într-un timp determinat, sub conducerea unui educator, învățător sau profesor, în conformitate cu programa de învățămînt, care cuprinde de obicei verificarea cunoștințelor și predarea materiei noi; materia și temele indicate elevilor pentru a fi pregătite acasă. ◇ *Ciclu de lecții* v. ciclu. *Lecție particulară* v. particular. ◇ Expr. *A da lecții* = a medita (elevi) în particular. *A lua lecții* = a studia o disciplină cu ajutorul unui profesor, în afara unei instituții de învățămînt. *A scoate la lecție* = (*despre elevi*) a fi chemat în fața învățătorului sau a profesorului pentru a fi ascultat. *A ieși la lecție* v. ieși. ◆ Oră de școală consacrată unui obiect de studiu. **2** Ceea ce elevul are de învățat (acasă) la o materie într-o zi, la recomandarea învățătorului sau a profesorului. ◇ Expr. *A spune lecția* = a expune în fața învățătorului sau a profesorului cunoștințele însușite. *A-și face lecțiile* = a-și pregăti temele școlare. **3** (*în forma lecțiune*) Forma sub care se prezintă un text, în diferitele lui manuscrise sau ediții, datorită modului în care a fost citit și interpretat de un copist sau de un editor. ◆ Citire comparativă a unui text în scopul de a-i stabili versiunea autentică. **4** Fig. Învățătură folositoare trasă de cineva în urma unei întîmplări (neplăcute) semnificative. **5** Mustrare, dojană. ◆ Ext. Bătaie. ◇ Expr. *A servi* (cuiva) *o lecție* v. servi. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și *lecțiúne* *s.f.* /<lat. ***lectĭo***, ***-onis***, germ. ***Lektion***.

lecțiúne *s.f.* v. lecție.

lecuí *vb. IV. tr., refl.* **1** A da sau a lua medicamente; a (se) trata. ◆ Ext. A (se) vindeca, a (se) însănătoși. ◆ (*refl.*; *despre răni, plăgi etc.*) A se cicatriza. **2** Fig. A-i pieri cuiva cheful de ceva sau a face, a determina pe cineva să nu mai dorească ceva. • prez.ind. *-iesc*. /***leac*** + *-ui*.

lecuíre *s.f.* Vindecare, tămăduire, însănătoșire. • pl. *-i*. /v. ***lecui***.

lecuít, -ă *adj.* Care s-a vindecat (de o boală, de o suferință etc.); însănătoșit, tămăduit, vindecat. • pl. *-ți*, *-te*. /v. ***lecui***.

lecuitór, -oáre *adj.* Care vindecă; tămăduitor, vindecător. • sil. *-cu-i-*. pl. *-ori*, *-oare*. /***lecui*** + *-tor*.

lecúță *adv.* v. olecuță.

led *s.n.* (*electron.*) Diodă (electro)luminescentă. • pl. *-uri*. /<engl. ***led***, abr. de la *L[ight]-E[mitting] D[iode]*.

lédăr *s.m.* Argăsitor. • pl. *-i*. /<germ. ***Leder***[***bereiter***].

ledeburítă *s.f.* Constituent structural specific fontelor albe, reprezentînd un amestec mecanic de cementită și perlită. • /<germ. ***Ledeburit***.

ledián, -ă *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Etajul mijlociu al eocenului. **2** *adj.* Care aparține ledianului, specific ledianului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din ledian. • sil. *-di-an*. pl. *-ieni*, *-iene*. /<fr. ***lédian***.

ledúncă *s.f.* v. lăduncă.

lefegíu *s.m.* **1** (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) Mercenar. **2** (*pop.*; *fam.*) Salariat; funcționar, slujbaș. • pl. *-ii*. /<tc. ***ulûfeci***.

lefșoáră *s.f.* v. lefușoară.

left *s.m., s.n.* (*înv.*) **1** *s.m.* Monedă de aur sau de argint (în valoare de cinci galbeni), din care se făceau salbe. **2** *s.n.* Obiect de podoabă femeiască, în formă de colier sau de medalion. **3** *s.m. pl.* Salbă de bani. • pl. *m.* *lefți*, *n.* *-uri*. /<ngr. ***λεφτόν*** „monedă mică".

léfter, -ă *adj.* (*fam.*; *despre oameni*) Care nu are nici un ban. ◇ Expr. *A rămîne* (sau *a lăsa* pe cineva) *lefter* = a rămîne (sau a lăsa pe cineva) fără nici un ban. • pl. *-i*, *-e*. /<ngr. ***(ε)λεύτερος*** „liber".

lefterí *vb. IV. tr., refl.* (*fam.*) A face pe cineva să-și piardă sau a-și pierde toți banii. • prez.ind. *-esc*. /***lefter*** + *-i*.

lefteríe *s.f.* **1** (*fam.*) Încredere; cinste. ◇ Expr. *A-și mînca* (sau *a-și pierde*) *lefteria* = a-și pierde reputația de om cinstit față de cineva. **2** (*reg.*) Credit. **3** (*reg.*) Meserie; ocupație. ◇ Loc.adj. *Fără nici o lefterie* = (*despre oameni*) netrebnic. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<ngr. ***(ε)λευτερία*** „libertate".

lefușoáră *s.f.* (*fam.*) Dim. al lui *leafă*. • pl. *-e*. și *lefșoáră* *s.f.* /***leafă***[1] + *-ușoară*.

legă[1] *vb. I.* **I** *tr.* **1** (*compl. indică fire, funii, fîșii dintr-o țesătură etc.*) A împreuna, a uni strîns capetele (printr-un nod, printr-o fundă); a înnoda. ◇ Expr. *A lega băierile pungii* (sau *la pungă*, *de la pungă*) v. baieră. *A lega gura pînzei* v. gură. **2** A închide la gură un sac, o pungă etc., adunînd marginile și înnodîndu-le sau petrecînd în jurul lor o sfoară ale cărei capete se înnoadă. *Lega iar trăistuța, o ducea în casă... și o punea pe masă* (AGÂR.). **3** (*compl. indică obiecte, materiale etc.*) A împacheta într-o învelitoare (basma, sac, pungă etc.). ◇ Expr. *A lega paraua cu zece noduri* = *a*) a fi foarte socotit la cheltuieli; *b*) a fi zgîrcit. *Lega paraua cu zece noduri și tremura după ban* (CR.). **4** A uni, a împreuna diferite lucruri într-un mănunchi, într-un tot, prinzîndu-le laolaltă cu o funie, cu un fir etc. *M-am mărginit a lega cîteva flori din grădina lui într-un buchet* (CAR.). ◇ Expr. (*pop.*) *A (nu) lega două în tei* v. tei. *A lega tei de curmei* v. tei. **5** A fixa, a strînge ceva cu o funie, cu un șiret etc. ca să nu se clatine, să nu se desfacă, să nu alunece. *Peste piuă prăvăli o bucată de stîncă, pe care o legă din toate părțile cu șapte lanțuri de fier* (EMIN.). ◆ A strînge cu un cerc piesele care alcătuiesc un obiect (pentru a realiza un tot); a încercui. *Butea cu un cerc nicicum nu se leagă* (POP.). **6** A prinde una de alta colile unei cărți, unei reviste, unui caiet etc., prin lipire, coasere etc. (între coperte); a broșa, a cartona. *Lega 6 cărți, lucra roți foarte solide, zugrăvea icoane* (EMIN.). **II 1** *tr.* (*adesea urmat de determ. locale*) A prinde, a agăța un obiect de altul cu o sfoară, cu un lanț etc. *Vitoria potrivise și legase pușca cea scurtă dinapoia șalei* (SADOV.). ◇ Expr. *A-i lega* (cuiva) *tigva de coadă* v. coadă. *A-i lega cuiva lingurile* (ori *lingura*) *de gît* v. lingură. *A-i lega* (cuiva) *o tinichea* (sau *tinicheaua*) *de coadă* v. tinichea. ◇ Fig. *Mama... rămăsese văduvă, cu doi copii legați de poale* (STANCU). **2** *tr.* Fig. (*mai ales în constr. neg.*) A înlănțui, a reuni sunete sau cuvinte pentru a vorbi, a comunica. *Nu poate să lege nici un cuvînt* (BART). **3** *tr.* A stabili o legătură între două puncte (îndepărtate) în spațiu; a face să comunice. *O pîrtie ne leagă tinda de fîntînă* (STANCU). ◆ (*tehn.*) A stabili o legătură între elemente ale unei instalații

sau între o instalație și o sursă de forță care-i asigură funcționarea. **4** *tr.* Fig. A stabili relații de prietenie, de dragoste, de comuniune intelectuală etc. *Acolo, în grădina aceea, ...am legat prieteniile cele adevărate, care se fac numa-ntr-un chip: pe viață și moarte* (AGÂR.). ◇ Expr. (*pop.*) *A lega cunoștință* = *a*) a face cunoștință; *b*) a lega prietenie. *A doua zi dimineață, plecîndu-ne pe după acei tufari, am cercat a ne vedea la față și am legat cunoștință* (ALECS.). ◆ (*refl.*) A simți un atașament deosebit pentru ceva sau cineva. ◆ A căsători. ◇ Expr. *A(-și) lega viața de cineva* sau *de viața cuiva* = a se căsători. **5** *refl.* Fig. (*fam.; urmat de determ. introduse prin prep. „de”*) A plictisi, a enerva pe cineva în mod intenționat (căutînd ceartă, scandal); a se agăța de cineva. *Avînd chef de ceartă și neavînd de cine se lega, își scotea căciula, o punea dinainte pe-un genunchi și-ncepe a o mustra* (EMIN.). ◇ Expr. *A se lega scai* (de cineva sau de ceva) v. scai. **III** *tr.* **1** (*compl. indică oameni sau părți ale corpului lor*) A imobiliza cu ajutorul unei frînghii, al unui lanț etc.; a pune în lanțuri; a înlănțui. *Într-o singură noapte peste 200 de oameni sînt prinși, legați și aruncați în închisori* (ALECS.). ◇ Expr. *Nebun de legat* = *a*) nebun furios; *b*) persoană care se poartă ca un nebun. *A lega limba* (sau *gura*) *cuiva* = a împiedica pe cineva să vorbească. (*refl.*) *A i se lega limba* = *a*) a nu mai putea vorbi; *b*) a vorbi cu mare greutate. *A i se lega picioarele* = *a*) a nu mai putea merge; *b*) a merge cu mare greutate. *A lega pe cineva burduf* v. burduf. *A lega bute* v. bute. *A lega* (pe cineva) *butuc* v. butuc. *A lega* (pe cineva) *cobză* v. cobză. *A lega cot la cot* v. cot. *A lega cuiva mîinile* (*și picioarele*) sau *a lega* (pe cineva) (ori *a fi legat*) *de mîini și de picioare* v. mînă. *A lega* (pe cineva) *sfoară în sfoară* v. sfoară. *A lega snop* v. snop. **2** (*compl. indică animale*) A prinde (de ceva) cu ajutorul unei legături pentru a-l împiedica să fugă; a pironi. *Cînd ieși de la tîrguit, calul era legat de-o proptea într-o uliță strîmtă* (AGÂR.). **IV 1** *refl.* Fig. A se obliga să facă ceva; a se angaja, a se îndatora; a făgădui. *Bathori se lega că el și următorii săi vor apăra cu toate mijloacele lor țara de vrăjmași* (BĂLC.). ◇ Expr. *A lega pe cineva cu limbă de moarte* v. limbă. **2** *tr.* (*în superstiții și în basme*) A opri din acțiune (vînturile, norii etc.) prin vrajă, magie etc. *Poate că zidarii și cărămidarii or fi legat norii* (ALECS.). **V** *tr., refl.* **1** A (se) înfășura, a (se) înveli, a (se) acoperi (pe) o parte a corpului cu o învelitoare, cu un fular etc. (înnodînd, prinzînd). *Să-ți leg ochii și urechile cu un ștergar* (CR.). ◇ Expr. (*tr.*) *A lega la ochi pe cineva* = a înșela pe cineva. (*glum.*) *A-și lega capul* (de cineva) = a se căsători. *A lega la cot* (pe cineva) v. cot. **2** A (se) pansa, a (se) bandaja. *Doctorul vreme nu pierde, Ci-l unge c-o alifie, apoi la ochi l-a legat* (ALEX.). ◇ Expr. (*refl.*) *Fiecare se leagă unde-l doare* = fiecare își cunoaște greutățile proprii. *A se lega la cap* (*cînd nu-l doare*) = a-și crea complicații inutile. **VI 1** *intr.* (*despre plante*) A face rod; a rodi. *Pomul înflori frumos și legă mai mult decît altădată* (ISP.). **2** *refl., intr.* (*despre sosuri, dulcețuri etc.*) A se îngroșa, a se închega. • prez.ind. *leg.* /lat. ***ligare***.

legă[2] *vb. I. tr.* (*înv.*) A lăsa ceva prin testament. • prez. ind *-ghez.* /<fr. ***léguer***, lat. ***legare***.

legál, -ă *adj.* **1** Care există sau se face în temeiul unei legi; care este prevăzut de o lege; conform cu legea; licit. *Vladimirescu... dorea trainica îndreptare a relelor de la schimbarea stării legale* (XEN.). ◇ (*adv.*) *Alegerea din ședința primă nu se poate contesta legal* (EMIN.). ◇ *Depozit legal* v. depozit. *Impediment legal* v. impediment. **2** Care este stabilit, hotărît, reglementat, admis, acceptat prin lege. *A fost reclamat pentru că ține barul deschis peste ora legală.* ◇ *Sărbătoare legală* = zi (stabilită în mod oficial) în care nu se lucrează. *1 ianuarie e sărbătoare legală. Dobîndă legală* v. dobîndă. *Rezervă legală* v. rezervă. **3** (*despre copii*) Legitim. **4** (*despre moștenitori*) Care beneficiază de drepturile prevăzute și garantate de lege. **5** *Medicină legală* = ramură a medicinei, specializată în efectuarea expertizelor și examenelor medicale necesare clarificării unor aspecte care interesează justiția; medicină judiciară. *Doctorul luase cu dînsul volumul de medicină legală a lui Vibert* (BRĂT.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***légal***, lat. ***legalis, -e***.

legalísm *s.n.* **1** Grijă, preocupare de a respecta minuțios litera legii. **2** Legalitate. • /<fr. ***légalisme***.

legalíst, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** (Persoană) care respectă cu strictețe legea. **2** (Adept) al legalității. *Cînd voi, legaliștii de toate soiurile, ați încurcat lumea și n-o mai puteți descurca, tot noi, anarhiștii, trebuie... să mai îndulcim situația* (CAR.). • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***légaliste***.

legalitáte *s.f.* **1** Caracter a ceea ce este legal, a ceea ce este în conformitate cu legea. **2** Principiu potrivit căruia orice persoană fizică sau juridică este obligată să respecte legea; legalism. ◇ Expr. *A fi* (sau *a intra*) *în legalitate* = a se conforma legilor în vigoare. **3** Situație conformă legii. **4** Ordine legală care asigură viața și activitatea unei societăți, a unui stat etc.; ansamblul legilor unei țări. • pl. *-ăți.* /<fr. ***légalité***, lat. ***legalitas, -atis***.

legalizá *vb. I. tr.* **1** (*jur.*) A atesta autenticitatea unui act; a da formă legală unui act, unui document. *Actele... trebuiesc legalizate în traducere oficială* (CAR.). **2** A da caracter legal unui fapt, unei situații; a face să fie recunoscut în mod oficial. *Stănică, în numele unei rudenii pe care n-o legalizase, lua pe Aurica în brațe și o săruta... pe amîndoi obrajii* (CĂL.). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***légaliser***, germ. ***legalisieren***.

legalizáre *s.f.* **1** (*jur.*) Atestare, confirmare de către un notar a autenticității unei semnături, a unui act etc. sau a conformității unei copii, traduceri etc. cu originalul. *Nu este numai o simplă înregistrare, o legalizare de iscălitură, ca la comisie* (KOGĂL.). **2** Reglementare prin lege a unui fapt, a unei situații; recunoaștere oficială; oficializare. *Raporturile dintre ele, după legalizarea situației..., au rămas cele dinainte* (STR.). • pl. *-ări.* /v. ***legaliza***.

legalizát, -ă *adj.* **1** (*despre acte, documente etc.*) Care este întărît prin autentificare; care este conform cu originalul; autentificat. ◇ *Copie legalizată* v. copie. **2** Care este reglementat prin lege; care a devenit legal; care a primit caracter oficial; oficializat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***legaliza***.

legalmênte *adv.* În mod legal; din punct de vedere legal; în conformitate cu legea. *Asemenea măsuri... nu se pot legalmente justifica* (MAIOR.). • /<it. ***legalmente***, fr. ***légalement***.

legáre *s.f.* **I 1** Punere împreună, unire strînsă (printr-un nod, o fundă) a unor capete de sfoară, de ață, de sîrmă etc.; înnodare. **2** Închidere la gură a unui sac, a unei pungi etc., adunînd marginile și înnodîndu-le sau petrecînd în jurul lor o sfoară ale cărei capete se înnoadă. **3** Împachetare a unui obiect sau a unui material într-o învelitoare (basma, sac, pungă etc.). **4** Unire, împreunare a diferite lucruri într-un mănunchi, într-un tot, prinzîndu-le laolaltă cu o funie, cu un fir etc. **5** Fixare, strîngere a ceva cu o funie, cu un șiret etc. ca să nu se clatine, să nu se desfacă, să nu alunece. ◆ Strîngere cu un cerc a pieselor care alcătuiesc un obiect (pentru a realiza un tot). **6** Prindere una de alta a colilor unei cărți, unei reviste, unui caiet etc. prin lipire, coasere etc. (între coperte); broșare, cartonare. **II 1** Prindere, agățare a unui obiect de altul cu o sfoară, cu un lanț etc. **2** Fig. Înlănțuire, reunire a sunetelor sau a cuvintelor pentru a vorbi, a comunica. **3** Stabilire a unei legături între două puncte (îndepărtate) în spațiu. ◆ (*tehn.*) Stabilire a unei legături între elemente ale unei instalații sau între o instalație și o sursă de forță care-i asigură funcționarea. **4** Fig. Stabilire a unor relații de prietenie, de dragoste, de comuniune intelectuală etc. **5** Fig. (*fam.*) Plictisire, enervare a cuiva în mod intenționat (căutînd ceartă, scandal). **III 1** Imobilizare a cuiva cu ajutorul unei frînghii, al unui lanț etc.; punere în lanțuri; înlănțuire. **2** Prindere (de ceva) a unui animal cu ajutorul unei legături, pentru a-l împiedica să fugă; pironire. **IV** Fig. Angajare; făgăduială. **V 1** Înfășurare, învelire, acoperire a (unei părți a) corpului cu o învelitoare, cu un fular etc. **2** Pansare, bandajare. **VI 1** Rodire a plantelor. **2** Îngroșare, închegare a unui sos, a dulcegii etc. • pl. *-ări.* /v. ***lega***[1].

legát[1] *s.m.* **1** (*în antic. romană*) Trimis al senatului, al proconsulului, al împăratului într-o provincie. ◆ Comandant de legiune. **2** Cardinal reprezentant al papei, care îndeplinește funcții asemănătoare celor încredințate ambasadorilor. *Papa trimisese acolo legații săi... în contra dușmanului comun al creștinătății* (BĂLC.). • pl. *-ți.* /<lat. ***lēgatus, -i***, fr. ***légat***.

legát[2] *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *lega*. • /v. ***lega***[1].

legát[3] *s.n.* (*jur.*) **1** Dispoziție testamentară prin care se lasă cuiva, cu titlu gratuit, întreaga avere (patrimoniu: drepturi și obligații), o parte din aceasta sau un bun determinat. ◇ *Repudierea unui legat* v. repudiere. **2** Concr. Bun lăsat cuiva prin dispoziție testamentară. • pl. *-e.* /<lat. ***lēgatum, -i***.

legát[4]**, -ă** *adj., adv.* **I** *adj.* **1** (*despre fire, funii*) Unit printr-un nod. ◆ (*despre șireturi, nojițe*) Înnodat pentru a strînge încălțămintea pe picior. **2** (*despre obiecte*) Pus într-un sac, într-un pachet etc. care este strîns cu sfori înnodate. **3** (*despre haine*) Încins în brîu, cordon. **4** (*despre oameni*) Zdravăn, vînjos; puternic, voinic. *Căpitanul era om bine legat* (SADOV.). **5** Pansat, bandajat. *La mîna cea legată tot pipăie cercînd Să afle unde-i vina, apoi lovește-ncet* (ALECS.). **6** Fig. (*despre oameni*) Care a făcut un jurămînt; obligat, îndatorat; constrîns. **7** (*despre sosuri, dulcețuri etc.*) Care este îngroșat; care a devenit consistent. **II** *adv.* **1** În mod coerent, în mod logic. **2** În conformitate cu o anumită regulă, cu un plan; după anumite norme, legi. • pl. *-ți, -te.* /v. ***lega***[1].

legatár, -ă *s.m., s.f.* (*jur.*) Persoană în favoarea căreia se face un legat. ◇ *Legatar universal* = moștenitor unic al unei averi disponibile. *Legatar fiduciar* v. fiduciar. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***légataire***, lat. ***lēgatarius, -ii***.

legáto *adv., s.n.* **1** *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Fără întrerupere între sunete; în mod continuu. **2** *s.n.* (Pasaj dintr-o) compoziție executată în acest mod. • /<it. ***legato***.

legatórie *s.f.* (*în antic. romană*) Provincie romană condusă de un legat. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<lat. ***legatoria*** [*provincia*].

legáție *s.f.* **1** Reprezentanță diplomatică de rang inferior ambasadei, condusă de un ministru plenipotențiar sau de un însărcinat cu afaceri. ◇ *Consilier de legație* v. consilier. ◆ Localul, sediul acestei reprezentanțe. **2** Misiune a unui legat, în vechile state ale bisericii. **3** Suprafață a unei țări supuse unui legat. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) ***legațiúne*** *s.f.* /<lat. ***lēgatio, -onis***, fr. ***légation***.

legațiúne *s.f.* v. legație.

legământ *s.n.* **1** Promisiune solemnă; angajament ferm de a face ceva. **2** Învoială, înțelegere; convenție, pact. • pl. *-inte.* /lat. ***līgamĕntum***.

legănă *vb. I.* **1** *tr.* A mișca lin, într-o parte și în alta, un copil cu leagănul, în brațe etc., pentru a-l alinta, a-l liniști, a-l adormi. **2** *tr., refl.* A (se) mișca într-o parte și în alta; a (se) clătina, a (se) balansa. *Ce te legeni, codrule, Fără ploaie, fără vînt, Cu crengile la pămînt?* (EMIN.). **3** *refl.* A se da în leagăn. **4** *refl.* (*despre oameni*) A se mișca ritmic (în mers, în pas de dans etc.). *Ea își cîntă, ea-și descîntă, Legănînd dintr-un picior Îi zicea încetișor* (EMIN.). **5** *tr., refl.* Fig. A amăgi, a duce cu vorba sau a se lăsa purtat, amăgit de speranțe deșarte. ◦ prez.ind. *légăn,* (*pop.*) *leágăn.* /lat. ****liginare*** <*ligare* „a lega”.

legănáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *legăna* și rezultatul ei; (*pop.*) legănătură. • pl. *-ări.* /v. ***legăna***.

legănăș *s.m.* (*pop.*) Legănel. • pl. *-e.* /***leagăn*** + *-aș*.

legănát[1] *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *legăna*. • /v. ***legăna***.

legănát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre copii mici*) Care este mișcat lin, într-o parte și în alta, cu leagănul, cu brațe etc. pentru a-l alinta, a-l liniști, a-l adormi. **2** (*despre mers*) Cu mișcări ritmice, într-o parte și în alta. **3** Fig. (*despre voce, vorbe*) Tărăgănat. ◇ Expr. *A nu ști* (sau *a nu pricepe, a nu zice*) (*nici*) *două boabe legănate* v. boabă. • pl. *-ți, -te.* /v. ***legăna***.

legănătór, -oáre *adj.* Care (se) leagănă. • pl. *-ori, -oare.* /***legăna*** + *-ător*.

legănătúră *s.f.* (*pop.*) Legănare. • pl. *-i.* /***legăna*** + *-ătură*.

legănél *s.n.* (*pop.*) Dim. al lui *leagăn*; (*pop.*) legănaș, legănuș, legănuț. • pl. *-e.* /***leagăn*** + *-el*.

legănúș *s.n.* (*pop.*) Legănel. • pl. *-e.* /***leagăn*** + *-uș*.

legănúț *s.n.* (*pop.*) Legănel. • pl. *-e.* /***leagăn*** + *-uț*.

legătór, -oáre *s.m., s.f.* **I** *s.m., s.f.* **1** Specialist în legatul cărților. **2** Persoană care leagă snopii. **II** *s.f.* **1** Obiect cu care sau în care se leagă ceva. **2** (*pop.*) Mănunchi de paie sau de spice cu care se leagă snopii. **3** (*pop.*) Basma. **4** (*înv.*) Cravată. **5** (*înv.*) Fular. • pl. *-ori, -oare.* /***lega*** + *-ător*.

legătoreásă *s.f* Femeie specializată în legatul cărților. • pl. *-ese.* /***legător*** + *-easă*.

legătorie *s.f.* **1** Atelier sau întreprindere în care se leagă, se cartonează etc. cărți, reviste etc. **2** Meseria legătorului de cărți. **3** Operație poligrafică în care se execută legarea și finisarea materialului tipărit. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***legător*** + *-ie*.

legătură *s.f.* **I 1** Modalitate de unire a două corpuri, prin care se limitează mobilitatea lor relativă și care face posibilă transmiterea unor mișcări sau a unor forțe de la unul la celălalt; joncțiune. **2** Instrument, dispozitiv, obiect (flexibil) etc. care unește sau fixează două sau mai multe obiecte, cu care este fixat, imobilizat cineva sau ceva. **3** (*pop.*) Basma. ◆ (*înv.*) Cravată. *La gît cu legătură albastră* (MACED.). **4** (*pop.*) Fașă, bandaj. **5** Dispozitiv cu care se atașează schiurile la picioare. **6** Obiecte legate împreună (într-o pînză, într-o hîrtie sau cu o sfoară, o curea etc.) pentru a se păstra la un loc sau pentru a se transporta mai ușor; balot; boccea, pachet. *Trase afară o legătură ce părea a fi cu făină și o puse pe vatră* (HOG.). ◆ Bucată de pînză, de cîrpă etc. în care se pun aceste obiecte. ◆ Zarzavaturi legate în mănunchi (pentru vînzare). **7** Legare a unei cărți. ◆ Mod în care este legată o carte. ◆ Copertele în care se fixează filele unei cărți, ale unei reviste, ale unui caiet. *Cărți lîngă cărți... în tot felul de legături și scoarțe* (ANG.). **8** Ansamblu de mijloace care asigură realizarea unei comunicații rutiere, feroviare, navale, aeriene sau a unei telecomunicații. *S-a întrerupt legătura telefonică* (REBR.). **9** (*ind. text.*) Mod de împletire, de încrucișare, de înlănțuire etc. a fibrelor textile, care determină aspectul și calitatea produsului textil respectiv. ◇ Compus: *legătură-pînză* = legătura cea mai simplă, formată prin trecerea alternativă a firelor de urzeală peste și sub firul de bătătură. **10** (*inform.*) *Legătură dinamică* = metodă de legare într-un computer a datelor, astfel încît acestea să fie comune pentru două programe, modificarea datelor dintr-unul din programe antrenînd și modificarea lor în celălalt program printr-o simplă comandă de actualizare. (*telec.*) *Legătură fiabilă* = conexiune fără erori stabilită printr-un sistem telefonic de către două modeme adecvate acestui tip de conexiune. **11** (*chim.*) Unire a unor particule care constituie o moleculă, un atom, un nucleu etc. ◇ *Forță de legătură* = forță care unește între ele particulele constitutive ale unui sistem material. *Energie de legătură* = energie eliberată la formarea unui sistem material. *Legătură de hidrogen* = legătură mijlocită de atomul de hidrogen între doi atomi electronegativi. *Legătură coordinativă* v. coordinativ. *Dublă legătură* v. dublu. *Triplă legătură* v. triplu. **12** (*electr.*) Mod de conectare a mai multe elemente de circuit electric (rezistoare, bobine, conductoare, condensatoare etc.). ◇ *Legătură galvanică* = legătură conductivă. *Legătură conductivă* v. conductiv. *Legătură (electrică) în paralel* v. paralel. *Legătură în serie* v. serie. **II** Fig. **1** Relație, conexiune între fenomene, persoane, colectivități etc. *Aducînu-mi aminte de unele întîmplări ce ca prin vis mi se arată, caut să mi le desluşesc şi să pun legătură între ele* (VLAH.). ◇ Expr. (*Ce legătură are*) *sula cu prefectura* v. sulă. **2** Relație de rudenie, de dragoste, de prietenie. *Eu ți-am spus-o, domnul meu, de atîtea ori, că numai amiciția adevărată poate să fie legătura dintre noi* (EMIN.). ◇ *Legături de sînge* v. sînge. ◆ (*fam.; la pl.*) Relații, cunoștințe printre oamenii influenți dintr-un grup, cerc, mediu etc. ◇ *Legături personale* v. personal. **3** Contact stabilit și menținut între diferite persoane, instituții, state etc. *Legătura cea puternică între dinastie și popor e biserica* (EMIN.). ◇ *Agent de legătură* = agent care ține un contact permanent între două unități militare, între două grupuri de comandă, între două rețele de spionaj etc. *Om de legătură* = om care asigură contactul permanent între două instituții, între două firme etc. **4** (*înv.*) Acord, înțelegere, convenție. *Legătura era ca să se ascundă pînă de trei ori* (ISP.). **5** Continuitate, coerență, concordanță între părțile unei expuneri, ale unei relatări, ale unui text etc. *Rostea cuvinte fără legătură între ele.* **6** Loc.prep. *În legătură cu...* = referitor la... *În legătură cu această problemă, nu știu nimic!* • pl. *-i.* /lat. ***ligatūra, -ae.***

legăturícă *s.f.* Dim. al lui *legătură*. • pl. *-ci, -rele.* /***legătură*** + *-ică*.

lége *s.f.* **I 1** (*jur.*) Normă cu caracter obligatoriu, stabilită și apărată de organul legislativ al unui stat, care reglementează, ordonă sau apără ceva. *Ne-au luat Păşunea domnii, fără lege şi-ntrebare* (GOGA). ◇ *Lege fundamentală* = constituție. *Lege civilă* = act care reglementează drepturile cetățenilor între ei. *Lege nescrisă* = tradiție, obicei al pămîntului. *Omul legii* = *a*) reprezentant al autorității de stat; *b*) persoană care respectă cu strictețe prevederile legale. *Om de lege* = jurist; avocat. *Legea aproprierii* v. apropriere. *Legea bugetului* v. buget. *Corp de legi* v. corp. *Fraudă la lege* v. fraudă. *Legea junglei* v. junglă. *Litera legii* v. literă. *Lege marțială* v. marțial. *Proiect de lege* v. proiect. *Legea salică* v. salic. *Legi somptuare* v. somptuar. *Legea talionului* v. talion. *Teritorialitatea legilor* v. teritorialitate. *Trup de legi* v. trup. ◇ Loc.adv. *După lege* = just, legal. *În lege* sau *în toată legea* = *a*) de-a binelea; *b*) cu totul; *c*) în adevăratul înțeles. ◇ Expr. *Vorba* (sau *cuvîntul*) *lui e lege* = vorba lui se respectă cu strictețe. *Cum e legea* = cum se cuvine, cum se cade. (*Nu*) *e lege* = (nu) este neapărat așa. *În baza legii* = în conformitate cu prevederile legale. *A scoate* (sau *a pune*) *în afara legii* = a decreta că o persoană încetează de a mai fi sub ocrotirea prevederilor legale. *A fi sub incidența legii* v. incidență. *În numele legii* v. nume. *A suferi* (sau *a-i aplica cuiva*) *rigorile legii* v. rigoare. ◆ Gener. Orice act normativ. ◇ *Legea avantajului* v. avantaj. **2** (*înv., pop.*) Proces, judecată. **3** Legalitate; constituționalitate. **II 1** Principiu invariabil care guvernează ordinea lumii. *Legea firii.* **2** Condiție necesară care derivă din natura lucrurilor. **3** Fel de a fi, de a se manifesta al cuiva. ◇ Expr. *În legea cuiva* = cum se pricepe cineva. *S-a luptat cum știe el în legea lui* (ISP.). **III 1** (*relig.*) Precept divin, normă religioasă. ◆ Spec. Ansamblu de norme religioase consemnate în scris, considerate ca emanînd de la divinitate. ◇ *Legea veche* (sau *a lui Moise*) = *a*) *Vechiul Testament*; *b*) religia mozaică. *Legea* (*cea*) *nouă* ori *noua lege* sau *legea vieții* = *a*) *Noul Testament*; *b*) religia creștină (în raport cu alte religii). *Racla legii* v. raclă. *Sicriul legii* v. sicriu. *Tablele legii* v. tablă. ◇ Loc.adj. *Fără* (*de*) *lege* = păcătos; mișel. *Le spunea inima ce om fără de lege e spînul* (CR.). **2** Religie; credință. ◇ *Lepădare de lege* v. lepădare. ◇ Expr. *Pe legea mea!* = zău! pe conștiința mea! *A merge pe legea* (cuiva) v. merge. **3** Datină, obicei, tradiție. *La-u înmormîntat după legea lor.* **IV 1** (*filos.*) Categorie filosofică ce exprimă raporturi esențiale, necesare, generale, relativ stabile și repetabile în și între obiecte, fenomene diferite sau între etapele succesive ale unui anumit proces. ◇ *Legea cauzalității* v. cauzalitate. **2** Modificare cu caracter regulat care intervine într-un fenomen, într-un proces etc., exprimînd esența lui. ◇ *Legea frontalității* v. frontalitate. **3** (*mat.*) *Lege de compoziție* (*internă*) *pe o mulțime* = operație algebrică. **4** (*lingv.*) *Lege fonetică* = modificare cu caracter regulat a unui sunet în evoluția istorică a unei limbi sau a unui grup de limbi, care se produce într-o anumită epocă și în anumite condiții. **5** (*chim.*) *Legea conservării masei în reacțiile chimice* = lege conform căreia în orice reacție chimică suma maselor compușilor care intră în reacție este egală cu suma maselor compușilor care rezultă din reacție. *Legea periodicității* v. periodicitate. **6** (*econ.*) *Lege economică* = lege obiectivă proprie proceselor și fenomenelor economice. *Legea plusvalorii* v. plusvaloare. *Legea valorii* v. valoare. • pl. *legi.* /lat. ***lex, legis.***

legendár, -ă *adj.* **1** De legendă, de domeniul legendei; care constituie o legendă; fabulos, fantastic. **2** Care a intrat în legendă datorită unor calități, fapte etc. excepționale; faimos; extraordinar. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***légendaire.***

legendaritáte *s.f.* Caracter legendar. • /***legendar*** + *-itate.*

legéndă *s.f.* **1** (*lit.*) Specie a genului epic în versuri sau în proză, care conține elemente fantastice ori miraculoase, de obicei pe fondul unui motiv istoric sau religios, prin care se explică geneza unui lucru, a unei ființe, a unui fenomen, a unui eveniment etc. ori în care se evocă figura unor eroi. **2** (*muz.*) Compoziție muzicală, vocală sau instrumentală, care are ca subiect o legendă. **3** Text, inscripție prin care se explică semnele convenționale de pe o hartă, de pe un plan, o imagine fotografiată sau desenată, prezentările grafice ale unui computer etc. ◆ Completare sub formă de memoriu anexată la o schemă, la un text etc., privind unele date care nu se pot exprima grafic. **4** Inscripție (pe o monedă, medalie, marcă poștală). • pl. *-e.* /<fr. ***légende***; cf. lat. *legenda* „ceea ce trebuie citit".

Legenda întemeierii Țării Moldovei

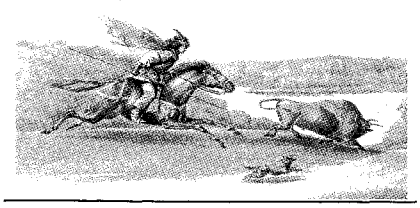

leggiéro *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) În mod lejer, moderat. • /<it. ***legg(i)ero.***

léghe *s.f.* Unitate de măsură pentru distanțe terestre sau maritime, anterioară sistemului metric, variind între 4 și 5, 5 km. ◇ *Leghe terestră* = unitate de măsură pentru distanțe terestre, egală cu 4, 444 km. *Leghe marină* = unitate de măsură pentru distanțe maritime, egală cu 5, 555 km. *Leghe geografică* = unitate de măsură pentru distanțe, egală cu 7, 408 km. • pl. *-e.* /<it. ***lega.***

leghórn *s.n.* Rasă de găini foarte bune producătoare de ouă, cu penajul divers colorat; găină care face parte din această rasă. • /<engl. ***leghorn.***

légic, -ă *adj.* **1** Care are caracter de lege. **2** Care este în conformitate cu legea; care se bazează pe lege. • pl. *-ci, -ce.* /***lege*** + *-ic.*

legiferă *vb. I. tr.* **1** A elabora legi; a adopta legi. *Cine e în drept de a legifera principiul unei organizări speciale pentru o parte a țării?* (EMIN.). **2** A reglementa, a stabili prin lege. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***légiférer***, it. ***legiferare***; cf. lat. *lēgifer, -i* „cel care face legi".

legiferáre *s.f.* Acțiunea de *a legifera* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***legifera.***

legiferát[1] *s.n.* Legiferare. • /v. ***legifera.***

legiferát[2]**, -ă** *adj.*(*despre normative, hotărîri oficiale*) Care a fost stabilit prin lege. • pl. *-ți, -te.* /v. ***legifera.***

legioánă *s.f.* v. legiune.

legionár, -ă *s.m., s.f., adj.* **I** *s.m.* **1** (*în Roma antică*) Soldat care făcea parte dintr-o legiune. **2** Militar dintr-o legiune străină. **II** *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* (*ist.; în România interbelică*) Membru al organizației fasciste Legiunea Arhanghelului Mihai (Garda de fier); gardist. **2** *adj.* Care aparține organizației fasciste Legiunea Arhanghelului Mihai (Garda de fier) sau legionarilor, care se referă la Legiunea Arhanghelului Mihai (Garda de fier) sau la legionari. *Mișcarea legionară.* • sil. *-gi-o-.* pl. *-i, -e.* /<lat. ***lēgionārius, -a, -um,*** fr. ***légionnaire.***

legionarísm *s.n.* **1** Doctrină a membrilor sau a simpatizanților organizației fasciste Legiunea Arhanghelului Mihai (Garda de fier) din România interbelică. **2** Practici reacționare ale membrilor sau ale simpatizanților organizației fasciste Legiunea Arhanghelului Mihai (Garda de fier) din România interbelică. • sil. *-gi-o-.* /***legionar*** + *-ism.*

legionaroíd, -ă *adj.* Care acționează asemenea legionarilor (din România interbelică); care este ca legionarii. • sil. *-gi-o-.* pl. *-izi, -ide.* /***legionar*** + *-oid.*

legislá *vb. I. tr.* A elabora legi; a legifera. • prez. ind *-ez.* /de la ***legislație***, prin derivare regresivă.

legislatív, -ă *adj.* **1** Care legiferează. ◇ *Putere legislativă* (și *subst. n.*) = una dintre cele trei puteri ale statului constituțional, avînd atribuția de a elabora legi; *Organ legislativ* (și *subst. n.*) = organ al puterii de stat care elaborează și adoptă legile. *Consiliu legislativ* = consiliu care cercetează proiectele de lege și contribuie la îmbunătățirea și definitivarea lor. *Adunare legislativă* v. adunare. *Corp legislativ* v. corp. **2** Care se referă la legi, la elaborarea sau la adoptarea legilor. ◇ *Alegeri legislative* = alegeri pentru desemnarea membrilor unui organ care are împuternicirea de a elabora și de a adopta legi. *Carență legislativă* v. carență. *Potestate legislativă* v. potestate. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***législatif.***

legislatór *s.m.* **1** Organ care elaborează și adoptă legi; legiuitor. ◇ *Corp legislator* v. corp. **2** Fig. Persoană care stabilește regulile unei arte sau ale unui curent artistic. • pl. *-i.* /<fr. ***législateur***, lat. ***lēgislator, -oris.***

legislatúră *s.f.* Durata mandatului pentru care este ales sau în care funcționează organul legislativ sau organul suprem al puterii. • pl. *-i.* /<fr. ***législature.***

legislație *s.f.* **1** Totalitatea legilor dintr-un stat. **2** Totalitatea actelor normative dintr-un anumit domeniu juridic. *Legislație penală.* **3** Disciplină care se ocupă cu studiul legilor unei țări sau ale unui

domeniu juridic. • pl. *-ii*. g.-d.-*iei*. și (*înv.*) *legislațiúne s.f.* /<fr. ***législation***, lat. ***lēgislatio, -onis***.

legislațiúne *s.f.* v. legislație.

legíst *adj., s.m., s.f.* **1** *s.m., s.f., adj.* (Persoană) care cunoaște și studiază legile. **2** *adj. Medic legist* (și *subst. m.*) = medic specializat în efectuarea expertizelor și a examenelor medicale necesare clarificării unor aspecte care interesează justiția. **3** *s.m. pl. (filos.)* Adepți ai unei școli filosofice chineze, apărute în sec. 4-3 î.Hr., care susținea, în opoziție cu confucianismul, ideea existenței unui stat centralizat, guvernat pe bază de legi, și nu de tradiții. • pl. *-iști, -iste*. /<fr. ***légiste***.

legitáte *s.f.* **1** Însușire a fenomenelor de a se desfășura în conformitate cu anumite legi. **2** Ansamblu al legilor din natură, societate și gîndire. **3** Ansamblu al legilor care guvernează un anumit domeniu al realității. • pl. *-ăți*. /***lege*** + *-itate*.

legítim, -ă *adj.* **1** Care este întemeiat pe lege; care se justifică prin lege; care corespunde condițiilor prevăzute de lege. ◇ *Legitimă apărare* = situație în care o persoană comite un act de violență (pedepsit de legea penală, dar justificat legal), ca un act de apărare împotriva unei agresiuni imediate și injuste. **2** (*despre căsătorii*) Care este făcută cu îndeplinirea formelor legale. ◆ (*despre soți*) Care sînt căsătoriți cu îndeplinirea formelor legale. **3** (*despre copii*) Care este născut din părinți căsătoriți. ◆ Care este născut în afara căsătoriei, dar este recunoscut de tată. **4** Care este justificat, îndreptățit; just, echitabil. *Cerere legitimă*. • acc. și *legitím*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***légitime***, lat. ***lēgĭtĭmus, -a, -um***.

legitimá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A(-și) stabili, a(-și) dovedi identitatea pe baza unui document legal. **2** *tr.* (*jur.*) A recunoaște unui copil născut în afara căsătoriei drepturile de copil legitim. **3** *tr.* (*jur.*) A oficializa o căsătorie. **4** *tr.* Fig. A justifica, a motiva, a îndreptăți. • prez.ind *-ez*. /<fr. ***légitimer***, lat. ***legitimare***.

legitimáre *s.f.* **1** Stabilire, dovedire a identității pe baza unui document legal. **2** Recunoaștere a drepturilor de copil legitim, unui copil născut în afara căsătoriei. **3** Fig. (*jur.*) Oficializare a unei căsătorii. **4** Justificare, motivare, îndreptățire. • pl. *-ări*. /v. ***legitima***.

legitimát, -ă *adj.* **1** Căruia i s-a cerut să-și dovedească identitatea pe baza unui document legal. **2** (*jur.; despre copiii născuți în afara căsătoriei*) Care a fost recunoscut drept copil legitim. **3** Fig. Justificat, motivat, îndreptățit. • pl. *-ți, -te*. /v. ***legitima***.

legitimáție *s.f.* Act, document personal eliberat de o autoritate prin care se constată și se probează identitatea unei persoane. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și *legitimațiúne s.f.* /<fr. ***légitimation***, lat. ***legitimatio, -onis***, germ. ***Legitimation***.

legitimațiúne *s.f.* v. legitimație.

legitimísm *s.n.* Doctrină politică ce proclamă dreptul inalienabil la tron al dinastiilor legitime și puterea absolută a acestora. • /<fr. ***légitimisme***, germ. ***Legitimismus***.

legitimíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Adept) al legitimismului. • pl. *-iști, -iste*. /<fr. ***légitimiste***.

legitimitáte *s.f.* Calitate a ceea ce este legitim. • pl. *-ăți*. /<fr. ***légitimité***, it. ***legitimità***.

legiuí *vb. IV. tr.* **1** A hotărî prin lege. **2** (*jur.*) A judeca un proces, a da o sentință. **3** A stabili ca normă. • prez. ind *-iesc*. /***lege*** + *-ui*.

legiuíre *s.f.* **1** Acțiunea de *a legiui* și rezultatul ei. **2** (*înv., pop.*) Lege. **3** (*înv., pop.*) Legislație. • pl. *-i*. /v. ***legiui***.

legiuít, -ă *adj.* (*înv., pop.*) Care este în conformitate cu legea, bazat pe lege; cerut de lege. ◇ Expr. *A(-și) veni la* (sau *în*) *vîrsta legiuită* v. vîrstă. • pl. *-ți, -te*. /v. ***legiui***.

legiuitór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (Organ) care elaborează și adoptă legi; legislator. ◇ *Corp legiuitor* v. corp. • pl. *-ori, -oare*. /***legiui*** + *-tor*.

legiúne *s.f.* **1** (*milit.; în antic. romană*) Mare unitate de infanterie, întărită cu unități de cavalerie, formată din cetățeni romani, avînd de-a lungul timpului efective variabile, între 7000 și 10000 de legionari, împărțite în cohorte, manipule și centurii. **2** Denumire dată unor formații militare sau paramilitare din diferite epoci. *Răzvan Vodă, avînd cu sine moldovenii săi, și cu legiunile săcuilor, se așezase despre răsărit* (BĂLC.). ◇ *Legiune străină* = (*în Franța și în Spania*) corp de armată, format în cea mai mare parte din mercenari, cu garnizoana în colonii. *Legiune sacră* = formațiune militară alcătuită din tineri voluntari înrolați în armata lui Alexandru Ipsilanti, care lupta pentru eliberarea Greciei de sub dominația Imperiului Otoman. **3** (*în România interbelică*) Organizație de tip fascist, numită inițial *Legiunea Arhanghelului Mihai* și, ulterior, *Garda de fier*. **4** Analog. Grup de persoane reunite (temporar) prin aceleași interese, concepții etc. **5** *Legiunea de onoare* = (*în Franța*) decorație de rang înalt, care se acordă pentru merite militare și civile. **6** Fig. Mulțime (organizată); gloată, ceată. *Legiuni de zugravi și de pietrari erau osîndiți ca să aștearnă pe ziduri... toate acele... epopei vînătorești* (ODOB.). • pl. *-i*. (*înv.*) *legioáne s.f.* /<fr. ***légion***, lat. ***lēgĭo, -onis***.

leguán *s.m.* (*zool.*) Șopîrlă cu creastă, din America tropicală. • pl. *-i*. /<germ. ***Leguan***, sp. ***leguán***; cuv. indian.

legúmă *s.f.* **1** (*bot.*) Orice vegetală comestibilă, de obicei cultivată de om, reprezentînd principala sursă de vitamine și, într-o anumită măsură, de minerale; zarzavat. ◆ Nume generic dat unor vegetale (fasole, cartofi, ceapă etc.) cultivate pentru hrana omului. ◆ (*de obicei la pl.*) Mîncare, hrană. *Bătrînul îi puse o masă curată și pe masă niște pîine albă ca zăpada și niște legumă bună de mîncare* (ISP.). **2** Fig. (*fam.*) Om lipsit complet de voință; om înapoiat mintal. ◆ Spec. Bolnav care este în comă, fiind susținut în viață numai cu ajutorul aparaturii medicale. • pl. *-e*. /lat. ***lēgūmen, -mĭnis***.

legumăríe *s.f.* (*înv., reg.*) **1** Loc unde se cultivă legumele. **2** Legume în cantitate foarte mare. • g.-d. *-iei*. /***legumă*** + *-ărie*.

leguméală *s.f.* (*reg.*) Consumare a ceva într-o cantitate limitată. ◇ Loc.adv. *Cu legumeală* = cîte puțin. • pl. *-eli*. /***legumi*** + *-eală*.

legúmen *s.n.* (*bot.*) Fruct uscat, unicarpelar, cu mai multe semințe, dehiscent, cu două valve, caracteristic leguminoaselor; păstaie. • /<lat. ***lēgūmen, -mĭnis***.

legumi[1]**-** Elem. de compunere „legumă". • /<fr. ***légumi-***; cf. lat. *lēgūmen, -mĭnis* „legumă, păstaie".

legumí[2] *vb. IV. tr.* (*reg.*) **1** A mînca numai legume. **2** A mînca sau a bea cîte puțin; a mînca sau a bea cu măsură sau fără poftă; a ciuguli. ◆ A degusta, a savura. *Se tolănesc pe canapele și fotoliuri, legumind ceaiul linguriță cu linguriță* (DELAVR.). • prez.ind *-esc*. /***legumă*** + *-i*.

legumícol, -ă *adj.* Care aparține culturilor de legume sau legumiculturii, privitor la culturile de legume sau la legumicultură. • pl. *-i, -e*. /***legumă*** + *-icol*, după *pomicol, vinicol*.

legumicultór, -oáre *s.m., s.f.* Cultivator de legume. • pl. *-ori, -oare*. /de la ***legumicultură***, după *pomicultor, viticultor*.

legumicultúră *s.f.* **1** Ramură a științelor agricole care se ocupă cu teoria și practica cultivării plantelor legumicole. **2** Cultura legumelor. • /***legumi***[1]**-** + ***cultură***, după *pomicultură, viticultură*.

legumiéră *s.f.* Vas adînc din porțelan, cu capac, în care se servesc legumele. • sil. *-mi-e-*. pl. *-e*. /<fr. ***légumier***.

legumínă *s.f.* (*biol.*) Globulină care se găsește în semințele leguminoaselor, mai ales în semințele de soia. • /<fr. ***légumine***.

leguminifórm, -ă *adj.* Care are formă de păstaie. • pl. *-i, -e*. /<lat. ***leguminiformis***.

leguminós, -oásă *adj., s.f.* (*bot.*) **1** *adj.* (*despre plante*) Care are ca fruct o păstaie. **2** *s.f.* (*la pl.*) Familie de plante dicotiledonate, erbacee sau lemnoase, arbuști și arbori, cu frunzele alterne compuse, cu florile zigomorfe, cu fructul o păstaie, care, spontane sau cultivate, sînt folosite ca plante alimentare, furajere, medicinale, industriale etc.; papilionacee; (*și la sg.*) plantă care face parte din această familie. • pl. *-oși, -oase*. /<fr. ***légumineux, légumineuses***.

legumíre *s.f.* (*reg.*) **1** Alimentare bazată numai pe legume. **2** Mîncat sau băut puțin cîte puțin, cu măsură sau fără poftă. • pl. *-i*. /v. ***legumi***.

lehámete *s.f.* v. lehamite.

lehámite *s.f.* (*pop.*) Oboseală, plictiseală, dezgust, silă (față de cineva sau de ceva); lehămetiseală. ◇ Expr. *A-i fi* (sau *a i se face*) cuiva *lehamite* (de ceva sau de cineva) = *a*) a fi (cuiva) silă, a se scîrbi (de ceva sau de cineva). *Ea-i răspunse că nu știe și că și ei i-i lehamite acuma de dînsul* (POP.); *b*) a se lipsi de ceva sau de cineva. • și *lehámete s.f.* /<bg. ***лиха му ми*** „mi-e silă, m-am săturat".

lehăí *vb. IV. intr., tr.* (*pop.; despre oameni*) **1** A vorbi mult și fără rost; a flecari, a trăncăni. *Nu mai lehăi după cum ți-i obiceiu* (ALECS.). **2** A ocări. **3** A bîrfi; a defăima. • prez.ind *-iesc*. și *lihăí vb. IV.* /<ngr. ***λέγω***.

lehăít *s.n.* (*reg.*) Faptul de *a lehăi*. • pl. *-uri*. /v. ***lehăi***.

lehămetí *vb. IV. refl.* (*reg.; despre oameni*) A se sătura, a se plictisi, a se dezgusta, a se scîrbi total (de ceva sau de cineva); (*reg.*) a se lehămetisi, a se lehămetui. *A fost nevoit să-și ia tălpășița spre Humulești, lehămetindu-se de popie* (CR.). • prez.ind *-esc*. și *lehămeți vb. IV.* /***lehamete*** + *-i*.

lehămetiseálă *s.f.* (*pop.*) Plictiseală, scîrbă, dezgust; lehamite. • pl. *-eli*. /***lehămetisi*** + *-eală*.

lehămetisí *vb. IV. refl.* (*reg.; despre oameni*) A se lehămeti. • prez.ind *-esc*. /***lehamete*** + *-isi*.

lehămetít, -ă *adj.* (*reg.; despre oameni*) Plictisit, scîrbit, dezgustat (de ceva sau de cineva); lehămetuit. • pl. *-ți, -te*. /v. ***lehămeti***.

lehămetuí *vb. IV. refl.* (*reg.; despre oameni*) A se lehămeti. *Lumea se lehămetuise să-l mai invite* (CE. PETR.). • prez.ind *-iesc*. /***lehamete*** + *-ui*.

lehămetuít, -ă *adj.* (*reg.; despre oameni*) Lehămetit. • pl. *-ți, -te*. /v. ***lehămetui***.

lehămeți *vb. IV.* v. lehămeti.

lehău *s.m.* (*reg.*) Om mincinos sau flecar. • pl. *-ăi*. /***lehăi*** + *-ău*.

lehíme *s.f.* (*înv.*) Totalitatea leșilor; mulțime de leși. • /***leah*** + *-ime*.

lehm [lem] *s.n.* (*geol.*) Rocă sedimentară detritică neconsolidată; argilă nisipoasă. • /<germ. ***Lehm***, fr. ***lehm***.

lehúză *s.f.* v. lăuză.

lehuzí *vb. IV.* v. lăuzi.

lehuzíe *s.f.* v. lăuzie.

léiber *s.n.* v. laibăr.

léică[1] *s.f.* (*pop.*) Lele. *Olio, tu leică, Ce mai drac frumos de noră!* (COȘB.). • pl. *leici*. /cf. bg. *лелка* „cumnată".

léică[2] *s.f.* (*reg.*) Pîlnie. ◇ Expr. *A face gîtul leică* (sau *gura*) *și pîntecele balercă* = a bea mult. *Să-ți faci guriță leică Și pîntecele balercă* (POP.). • pl. *leici*. /<rus. ***лейка***; cf. ucr. *лийка*.

leiculíță *s.f.* (*pop.*) Leicuță. • pl. *-e*. /***leică***[1] + *-uliță*.

leicușoáră *s.f.* (*pop.*) Leicuță. • pl. *-e*. /***leică***[1] + *-ușoară*.

leicúță[1] *s.f.* (*pop.*) Dim. al lui *leică*[1]; (*pop.*) leiculiță, leicușoară. *Tu, leicuță Cătălină, Ce dai la bărbat de cină?* (POP.). • pl. *-e*. /***leică***[1] + *-uță*.

leicúță[2] *s.f.* (*reg.*) Dim. al lui *leică*[2]. • pl. *-e*. /***leică***[2] + *-uță*.

leio- Elem. de compunere „neted", „fără peri". • /<fr. ***léio-***; cf. gr. *λεῖος*.

leiocárp, -ă *adj.* (*bot.; despre plante*) Care are fructe netede, nepăroase. • pl. *-i, -e*. /<lat. ***leiocarpus, -a, -um***; cf. gr. *λεῖος* „neted", *καρπός* „fruct".

leiofíl, -ă *adj.* (*bot.; despre plante*) Care are frunze netede, nepăroase. • pl. *-i, -e*. /<lat. ***leiophyllus, -a, -um***; cf. gr. *λεῖος* „neted", *φύλλον* „frunză".

leiomióm *s.n.* (*med.*) Tumoare benignă care se dezvoltă la nivelul fibrelor musculare netede. • sil. *-mi-om*. pl. *-oame*. /<fr. ***léiomyome***.

leiomiosarcóm *s.n.* (*med.*) Tumoare malignă care se dezvoltă la nivelul fibrelor musculare netede. • sil. *-mi-o-*. pl. *-oame*. /<fr. ***léiomyosarcome***.

leishmania [leʃ'mania] *s.f.* (*zool.*) Protozoar parazit endocelular uman. • /<engl. ***leishmania***, fr. ***leishmanie***; cf. nm. pr. Sir William *Leishmann*, chirurg englez.

leishmanióză [leʃmani'ozə] *s.f.* (*med.*) Boală parazitară endemică gravă, specifică țărilor calde, provocată de protozoarul leishmania și transmisă de un artropod, care se caracterizează prin inflamații și infecții tegumentare, hepatice, intestinale etc. și prin anemie foarte gravă. • /<fr. ***leishmaniose***.

leít, -ă *adj.* **1** Care seamănă perfect cu cineva sau cu ceva. ◇ Expr. *A fi* (sau *a semăna* etc.) *leit* (sau *leit-poleit*) (cu cineva sau ceva) = a fi întocmai, la fel, asemănător (cu cineva sau ceva). *Georgescu, a cărui nevastă seamănă leit cu Victoria Nanu, dar nițel mai în vîrstă* (BRĂT.). **2** (*înv.; despre îmbrăcăminte*) Care cade perfect pe corpul cuiva; turnat. *Te fălești că înainte-ți răsturnat-ai val-vîrtej Oștile leite-n zale de-mpărați și de viteji?* (EMIN.). ◆ (*despre oameni*) Îmbrăcat într-o haină care cade perfect pe corp. **3** (*înv.; despre păr*) Răsfirat pe spate și pe umeri. *Dalbă fată... Cu păr aurit Pe umeri leit* (ODOB.). **4** (*pop.*) Lustruit; strălucitor. *Un porumb frumos, leit,... Despre*

apus a venit (POP.). • pl. *-ţi, -te.* /<sl. veche ѧнѣ'тн, ѧ'нѣѫ „a topi, a turna".

leitenánt *s.m.* v. locotenent.

léit-motiv *s.n.* v. laitmotiv.

leíţă *s.f.* (*ist.*) Monedă de valoare mică (egală cu 20 de parale), care a circulat în trecut. *Găina şi rata se vînd cîte o leiţă* (FIL.). ◆ Ext. Ban de valoare mică. • pl. *-e.* /***leu*** + *-iţă*.

lejér, -ă *adj.* **1** (*mai ales despre îmbrăcăminte*) Uşor, comod. <> (*adv.*) *Se îmbracă lejer, dar cu gust.* **2** Care este uşor de înţeles. **3** Care nu prezintă dificultăţi; care este uşor de realizat. **4** (*despre oameni; determ. prin „în mişcări"*) Care se mişcă cu uşurinţă. **5** Fig. (*despre oameni*) Uşuratic; frivol. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***léger***.

lejerítate *s.f.* Caracter a ceea ce este lejer; uşurinţă, comoditate. • /***lejer*** + *-itate*; cf. şi fr. *légèreté*.

lek *s.m.* (*fin.*) Unitatea monetară a Albaniei. • /<fr. ***lek***.

léla *adv.* Expr. (*pop.*) *A umbla lela* = a hoinări, a vagabonda, a bate drumurile. *El de mic îmbla numai lela încolo şi-ncoace* (POP.). • şi *lélea adv.* /<ucr. *лельом* „încet, agale".

léle *s.f.* **1** Termen de respect folosit la ţară pentru a se adresa unei femei mai în vîrstă; (*pop.*) leică. *Cum te cheamă pe dumneata, lele?* (AGÂR.). ◆ (*mai ales în poezia pop.*) Femeie (tînără); mîndră. *Toarce, leleo, toarce, toarce Pîn'ce badea s-a întoarce* (POP.). <> Expr. *Toată lelea îşi are bacăul ei* v. bacău. **2** (*pop.*) Termen de respect folosit de fraţi pentru a vorbi cu sau despre sora mai mare. **3** (*pop.*) Termen de respect folosit de copii pentru a vorbi cu mama vitregă. **4** Femeie rea sau imorală. <> *Fecior* (sau *fiu*) *de lele* = *a*) om şmecher, şiret, ticălos. *Alelei! fecior de lele! Căci răpişi zilele mele!* (POP.); *b*) copil de femeie nemăritată. *Copii de lele* v. copil. *Pui de lele* v. pui. <> Loc.adv. (*fam.*) *În* (sau *de*) *dorul lelii* v. dor. <> Expr. *A vorbi în dorul lelii* = a vorbi fără sens. • /<bg. ***леля***.

lélea *adv.* v. lela.

lelícă *s.f.* (*pop.*) Leliţă. • pl. *-ci.* /***lele*** + *-ică*.

lelicúţă *s.f.* (*pop.*) Dim. al lui *lelică*. • pl. *-e.* /***lelică*** + *-uţă*.

lelişoára *s.f.* (*pop.*) Leliţă. • pl. *-e.* /***lele*** + *-işoară*.

leliţă *s.f.* (*pop.*) Dim. al lui *lele*; (*pop.*) lelică, lelişoară. • pl. *-e.* şi (*reg.*) *liţă s.f.* /***lele*** + *-iţă*.

lem *s.n.* (*cosmon.*) Modul lunar destinat pentru alunizarea cosmonauţilor. • pl. *-uri.* /<fr. ***lem***, abr. de la engl. *L[unar] E[xcursion] M[odule]* „modul lunar de excursii".

lemátic, -ă *adj.* Referitor la lemă. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***lemmatique***.

lémă *s.f.* **1** (*mat.*) Enunţ preliminar care serveşte demonstrării unei teoreme. **2** (*log.*) Propoziţie preliminară a unei demonstraţii, care trebuie demonstrată la rîndul ei şi care permite continuarea unui raţionament. **3** (*filos.*) Propoziţie pe care o ştiinţă o presupune adevărată fără a o demonstra, preluînd-o de la o altă ştiinţă. **4** (*lingv.*) Formă convenţională a unui cuvînt (flexibil), explicat într-un dicţionar; cuvînt-titlu. ◆ Element lexical. **5** Titlu sau sumar al unei lucrări. • pl. *-e.* /<fr. ***lemme***; cf. gr. *λῆμμα*.

léming *s.m.* (*zool.; la pl.*) Nume dat mai multor genuri de mamifere rozătoare, asemănătoare cu hîrciogul, cu coada scurtă şi cu blana deasă, brună-roşcată, care trăiesc în regiunile nordice circumpolare (*Lemmus*); (*şi la sg.*) animal către aparţine fiecăruia dintre aceste genuri. • pl. *-gi.* /<fr. ***lemming*** <cuv. norvegian.

leming

lemn *s.n.* **1** Ţesut conducător şi mecanic al unor plante superioare, care este alcătuit din trahee, parenchim şi fibre cu lignină şi care este folosit ca material de construcţie, drept combustibil etc. *Biserica de lemn, cu ferestre mari cu zăbrele,... cu acoperămînt de şindrile negre şi mucezite* (EMIN.). <> *Lemn primar* = ţesut lemnos dispus în rădăcină sub formă de fascicule lemnoase, iar în tulpină şi în frunze sub formă de fascicule liberolemnoase. *Lemn secundar* = ţesut lemnos dispus sub formă de pături concentrice (inele anuale) în tulpinile şi rădăcinile plantelor lemnoase. *Cărbune de lemn* v. cărbune. *Limbă de lemn* v. limbă. *Lînă de lemn* v. lînă. *Spirt de lemn* v. spirt. *Lemn de trandafir* v. trandafir. *Ulei de lemn* v. ulei. <> Expr. *A fi de lemn* (sau *ca lemnul*) = a fi insensibil, nepăsător, lipsit de interes sau nepriceput. *La instrucţie mergea binişor, dar la teorie era ca lemnul* (SADOV.). *A se face de lemn* = a înţepeni; a deveni dur. *A rămîne ca de lemn* = a înlemni, a încremeni (din cauza unei surprize, a unei emoţii etc.). *A începe de la lingură de lemn* = a-şi începe viaţa sărac. (*adv.*) *A îngheţa lemn* = a înţepeni de frig, a îngheţa tun. *Beat lemn* ori *lemn de beat* v. beat. *A ajunge* (sau *a se vedea, a aduce, a lăsa* etc.) *la* (sau *în*) *sapă de lemn* v. sapă. *A fi lemn de tufă* v. tufă. **2** Tulpina şi ramurile unui arbore (sau arbust) tăiat, servind pentru construcţii, drept combustibil etc. *Dacă vă puneţi la vatră dinaintea focului, auziţi lemnele ţipînd* (C. NEGR.). ◆ Restr. Bucată ruptă sau tăiată din trunchiul sau din ramurile unui arbore (sau ale unui arbust). *Şedea şi el pe prispă şi ascuţea un lemn* (DUMITRIU). <> *Lemn sfînt* v. sfînt. *Stînjen de lemne* v. stînjen. <> Loc.adv. *Cît ai azvîrli cu un lemn* v. azvîrli. <> Expr. *Doarme de poţi să tai lemne pe el*, se spune despre cineva care doarme greu. *A bate în* (sau *într-un*) *lemn* v. bate. *A căra lemne în pădure* v. pădure. *Crapă lemnele de ger* ori (*e un*) *ger de crapă lemnele* v. crăpa. *A şedea ca găina-n lemne* v. şedea. **3** (*înv., pop.*) Copac, arbust. *Toate lemnele se pleacă Cu capul către pămînt* (POP.). **4** Compuse: (*bot.*) *lemn-cînesc* sau *lemnul-cînelui* = arbust din familia oleaceelor, cu frunzele mici şi groase, cu florile albe şi cu fructele negre, cultivat ca gard viu (*Ligustrum vulgare*); *lemn-dulce* = *a*) plantă erbacee din familia leguminoaselor, cu florile mici, liliachii (*Glycyrrhiza echinata*); *b*) feriguţă dulce (*Polypodium vulgare*); *lemnul-Domnului* (sau *-al-lui-Dumnezeu*) = arbust din familia compozitelor, înalt de 30-100 cm, cu florile galbene şi cu miros de lămîie (*Artemisia abrotanum*); lemnuş; *lemnul-Maicii-Domnului* = plantă ornamentală aromată, din familia compozitelor, originară din regiunile mediteraneene, cu tulpina ramificată, cu frunzele persistente şi cu florile galbene sau albastre dispuse în capitule (*Santolina chamaecyparissus*); limbricariţă albă; *lemnul-bobului* = arbust din familia leguminoaselor, cu frunzele trifoliate, cu florile galbene-aurii şi cu fructele păstăi (*Cytisus nigricans*); *lemn-galben* = dracilă (*Berberis vulgaris*). **5** (*relig.; cu determ. „vieţii", „cunoştinţei binelui şi răului"*) Pomul vieţii. ◆ Fig. (*înv.*) Credinţa creştină. • pl. *-e.* /lat. ***lignum, -i***.

lemnácee *s.f.* (*bot.; la pl.*) Familie de plante angiosperme monocotiledonate, erbacee, acvatice, plutitoare, lipsite de frunze şi adesea de rădăcini, cu tulpina lăţită, avînd ca tip lintiţa; (*şi la sg.*) plantă care face parte din această familie. • pl. *-cee.* /<fr. ***lemnacées***.

lemnár *s.m., s.n.* **1** *s.m.* Lucrător calificat în prelucrarea lemnului; dulgher, tîmplar, bărdaş. *Lemnarul pe care îl arvonisem... a făcut bine uşa?* (DUN.). <> *Scaun de lemnar* v. scaun. **2** *s.n.* Butuc pe care se aşază lemnele pentru a fi despicate. *Adu aşchii de la lemnar.* **3** *s.n.* Daltă cu care se scobeşte în lemn. • pl. *m. -i, n. -e.* /***lemn*** + *-ar*; cf. lat. *lgnarius*.

lemnăríe[1] *s.f.* **1** Material lemnos folosit într-o construcţie. *Chioşc de lemnărie* (ODOB.). **2** Cantitate, grămadă (mare) de lemne. *Coborîrea lemnăriei... din gura Oltului pînă la Zimnicea* (D. ZAMF.). **3** (*reg.*) Magazie de lemne. • pl. *-ii.* g.d. *-iei.* /***lemn*** + *-ărie*.

lemnăríe[2] *s.f.* **1** Meserie a lemnarului; lemnărit. **2** Atelier al lemnarului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***lemnar*** + *-ie*.

lemnărít *s.n.* Lemnărie. • /***lemnar*** + *-it*.

lémnisc *s.n.* **1** (*în antic.*) Panglică cu care se legau coroanele, palmele. **2** (*anat.*) Cale senzorială secundară a sistemului nervos central, care începe în măduvă sau în trunchiul cerebral şi se termină în talamus. • /<fr. ***lemnisque***; cf. lat. *lemniscus, -i* „panglică".

lemniscátă *s.f.* (*mat.*) Curbă plană, loc geometric al punctelor pentru care produsul distanţelor de la un punct al său la două puncte fixe (numite focare) este constant. *Procesul convergent... duce la lungimea lemniscatei* (I. BAR.). • pl. *-e.* /<fr. ***lemniscate***; cf. gr. *λημνίσκος* „panglică".

lemnişór *s.n.* Dim. al lui *lemn*; (*pop.*) lemnuţ. • pl. *-oare.* /***lemn*** + *-işor*.

lemnós, -oásă *adj.* **1** (*despre ţesuturile vegetale*) De natura lemnului; care aparţine lemnului, privitor la lemn. **2** Format din lemn. **3** Care are aspectul şi structura lemnului. • pl. *-oşi, -oase.* /***lemn*** + *-os*; cf. lat. *lignōsus, -a, -um*.

lemnúş *s.n.* (*reg.*) **1** Chibrit. **2** (*bot.*) Lemnul-Domnului (*Artemisia abrotanum*). • pl. *-uri.* /***lemn*** + *-uş*.

lemnúţ *s.n.* (*pop.*) Lemnişor. • pl. *-e.* /***lemn*** + *-uţ*.

lempíră *s.f.* (*fin.*) Unitatea monetară de bază în Honduras. • pl. *-e.* /<fr. ***lempira***.

lemúri *s.m. pl.* (*în mit. romană*) Suflete, spirite ale morţilor. • /<lat. ***lĕmŭres, -um***, fr. ***lémures***.

lemurián, -ă *s.m., adj.* (*zool.*) **1** *s.m.* (*la pl.*) Subordin de mamifere primate nocturne, frugivore sau omnivore, de talie mică, asemănătoare la înfăţişare cu maimuţele, cunoscute din eocen, care trăiesc în Madagascar şi în alte regiuni tropicale ale Asiei şi Africii; (*şi la sg.*) animal care face parte din acest subordin. **2** *adj.* Care aparţine lemurienilor, propriu lemurienilor. • sil. *-ri-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***lémuriens***, it. ***lemuriano***.

lemurian (1)

lemúrii *s.f. pl.* (*în antic. romană*) Sărbători religioase, care se organizau în luna mai, pentru alungarea sau îmbunarea lemurilor. • /<lat. ***Lemuria***, fr. ***lémuries***.

lenăj *s.n.* Ţesătură subţire de lînă. • pl. *-uri, -e.* /<fr. ***lainage***.

lénă *s.f.* (*ist.*) Manta groasă pe care o purtau romanii deasupra tunicii. • pl. *-e.* /<lat. ***laena***.

lénchi *subst.* Situaţie favorabilă în jocul cu arşice. • pl. *-chiuri.* şi *lénghi subst.* /cf. tc. *lenk* „şchiop, schilod".

léndler *s.n.* v. landler.

léne *s.f.* **1** Lipsă a plăcerii, a dorinţei şi a voinţei de a munci; predispoziţie exagerată spre odihnă, spre inactivitate, lîncezeală; trîndăvie; indolenţă. *Dă horei un oarecare aer de indolenţă şi de o lene care nu se întrerumpe decît de către vreun vesel dansator* (ALECS.). <> Loc.adv. *Cu lene* = fără tragere de inimă, fără vigoare. *Pe divan a trîndăvi cu lene Ş-a căsca gurile prin dughene!* (BUD.). <> Expr. *A-i fi lene* = a se complace în inactivitate. *Mi-e lene să mă mut, se gîndi Neghiniţă* (DELAVR.). *A puţi locul* (sub cineva) (*de lene*) sau *a-i puţi cuiva şi urma* (*de lene*) v. puţi. <> Fig. *Ochii aceştia sînt lenea mea în toate dimineţile* (SADOV.) **2** Stare de inactivitate. *Se învăţase să stea în lene.* • /<sl. veche ѧ'нѣ.

léneş, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Om) căruia îi lipseşte dorinţa, voinţa, plăcerea de a munci, de a fi activ; (om) căruia îi este lene; (om) trîndav; (*înv., pop.*) lenevos, (*înv.*) leniv, lenos. *Se fac leneşi şi-o să ne scoată sufletul cînd vor fi mari* (AGÂR.). ◆ (*adj.*)

leneş (3)

Care este încet, domol. *Un om leneş la minte.* <> (*adv.*) *Aluneca leneş şi vaporos, ametită de o voluptate rece* (CĂL.). **2** *adj.* Care trădează, exprimă lene. *Avea mişcări leneşe, graţioase.* <> (*adv.*) *Cîţiva măturători tîrşîiau leneş lungile lor tîrnuri* (DELAVR.). ◆ (*despre mişcări, gesturi, despre fiinţe sau lucruri aflate în mişcare etc.*) Care este uşor, abia simţit. *Din pămîntul*

jilav se ridicau efluvii leneşe, calde (COCEA). ◇ (*adv.*) *Netezeşti uşor şi leneş fruntea mea cea liniştită* (EMIN.). ◇ Fig. *Ne-a turburat apele leneşe ale conştiinţei adormite* (CONST.). Δ (*adv.*) *Unde fără margini... leneş cad, plesnesc* (HEL.). **3** *s.m.* (*zool.*; *la pl.*; *calc după fr. „paresseux", germ. „Faultier"*) Familie de mamifere din America de Sud, cu corpul robust, de cca 70 cm lungime, cu membrele prevăzute cu gheare puternice şi arcuite, care sînt adaptate la viaţa arboricolă şi care se mişcă foarte încet (*Bradypodidae*); (*şi la sg.*) mamifer care face parte din această familie. • pl. *-i, -e.* /***lene*** + *-eş*; cf. şi fr. *paresseux*, germ. *Faultier*.

leneveálă *s.f.* Lene, trîndăvie, moleşeală. • pl. *-eli.* /***lenevi*** + *-eală*.

leneví *vb. IV.* **1** *intr.* A fi inactiv, a pierde vremea, a trîndăvi. *Cel ce leneveşte e frate cu cel ce strică* (SADOV.). **2** *refl.* A deveni leneş, a fi cuprins de lene. ◇ Fig. *Prahova, verzuie,... parcă se leneveşte, se-ntinde molatic* (CHIRIŢ.). • prez.ind *-esc.* /***leniv*** + *-i*.

lenevíe *s.f.* **1** Stare a omului leneş. **2** Ext. Lene. • g.-d. *-iei.* /***lenevi*** + *-ie*.

leneviór, -oáră *adj.* (Cam) leneş. *Fusese băiat curăţel şi isteţ, ...dar lenevior* (REBR.). • pl. *-ori, -oare.* /***leniv*** + *-ior*.

lenevíre *s.f.* Complăcere în inactivitate; trîndăvire, (*fam.*) lenevilă. *Starea lenevirii este mormîntul disciplinei* (BĂLC.). • pl. *-i.* /v. ***lenevi***.

lenevítă *s.f.* (*fam.*) Lenevire. ◇ (*glum.*) *Este bolnav de lenevită*. • pl. *-e.* /v. ***lenevi***.

lenevós, -oásă *adj.* (*înv., pop.*; *despre oameni*) Leneş. *Vrea să afle-n ce chip este omul cel mai lenevos* (PANN). • pl. *-oşi, -oase.* /***lenevi*** + *-os*.

lénghi *subst.* v. lenchi.

lení *vb. IV. refl., tr.* (*înv., reg.*) A (se) lenevi. • prez. ind *-esc.* /<sl. veche **ленити сѧ**.

leningrădeán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care făcea parte din populaţia de bază a Leningradului sau era originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii Leningradului. **2** *adj.* Care aparţinea Leningradului sau leningrădenilor, care se referă la Leningrad sau la leningrădeni; originar din Leningrad. • pl. *-eni, -ene.* /nm. pr. (astăzi Sankt Petersburg, oraş în Rusia) ***Leningrad*** + *-ean*.

leninísm *s.n.* Doctrină politico-filosofică a lui Lenin, bazată pe marxism. • /<fr. ***léninisme***, rus. ***ленинизм***; cf. nm. pr. Vladimir Ilici *Lenin*, filosof şi om politic rus.

leniníst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al leninismului. **2** *adj.* Care aparţine leninismului sau leninişti lor, privitor la leninism sau la leninişti; care este creat de Lenin. • pl. *-işti, -iste.* /<rus. ***ленинист***, fr. ***léniniste***.

lenitív, -ă *adj., s.n.* (Substanţă, medicament) care calmează sau înlătură temporar durerea; analgezic. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***lénitif***; cf. lat. *lēnīre* „a linişti".

lenív, -ă *adj.* (*înv.*; *despre oameni*) Leneş. • pl. *-i, -e.* /<sl. veche **лѣнивъ**.

lenjereăsă *s.f.* Femeie care confecţionează articole de lenjerie. • pl. *-ese.* /***lenjer***[***ie***] + *-easă*.

lenjeríe *s.f.* **1** Articole confecţionate din ţesătură sau din tricot de bumbac, mătase, fire sintetice, care sînt folosite ca rufărie de corp şi de pat; lenjuri. **2** (*arg.*) Casă de bani. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi (*înv.*) *lingeríe s.f.* /<fr. ***lingerie***.

lénjuri *s.n. pl.* Lenjerie. • /<fr. ***linge***.

lenós, -oásă *adj.* (*înv.*; *despre oameni*) Leneş. *Eşti de treabă... şi înveţi aşa Nu ca cela, ca jupînul îndărătnic şi lenos* (EMIN.). ◇ Fig. *Tonul lenos al manelelor orientale* (ODOB.). • pl. *-oşi, -oase.* /***lene*** + *-os*.

lent, -ă *adj.* **1** Care se face, se execută cu încetineală; care acţionează încet, domol, lin. *Poporul nostru cred c-ar prefera moartea repede prin sabie decît moartea lentă prin vitriol* (EMIN.). **2** Al cărui efect nu este rapid. *Un proces lent de eroziune a malurilor*. • pl. *lenţi, -te.* /<fr. ***lent***, lat. ***lentus, -a, -um***.

lentándo *adv.* (*muz.*; *indică modul de executare a unei bucăţi muzicale*) Cu încetinirea ritmului. • /<it. ***lentando***.

léntă *s.f.* Cordon sau panglică de mătase care se poartă în diagonală, peste piept, de către suverani, de către posesorii unei înalte decoraţii etc., la solemnităţi. • pl. *-e.* /<rus. ***лента***.

lenti- Elem. de compunere „lentilă". • /<fr. ***lenti-***; cf. lat. *lens, -ntis* „linte".

lenticelát, -ă *adj.* (*bot.*; *despre scoarţa arborilor şi a arbuştilor*) Care este prevăzut cu lenticele. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***lenticellé***.

lenticélă *s.f.* (*bot.*) Por din scoarţa arborilor şi arbuştilor prin care se face schimbul de gaze cu atmosfera, permiţînd respiraţia ţesuturilor interne. • pl. *-e.* /<fr. ***lenticelle***; cf. lat. *lens, -ntis* „linte".

lenticulár, -ă *adj.* În formă de lentilă; lentiform. ◇ (*geol.*) *Strat lenticular* = strat mai gros la centru decît la margini. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***lenticulaire***, lat. ***lenticŭlaris, -e***.

lentifórm, -ă *adj.* Lenticular. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***lentiforme***.

lentiginós, -oásă *adj.* (*med.*; *despre oameni*) Care este afectat de lentigo; pistruiat. • pl. *-oşi, -oase.* /<fr. ***lentigineux***.

lentiginóză *s.f.* (*med.*) Afecţiune cutanată, caracterizată prin numeroase leziuni de lentigo. • /<fr. ***lentiginose***.

lentígo *s.n.* (*med.*) **1** Leziune tegumentară benignă, de dimensiuni mici, maculară sau maculopapulară, reprezintînd mici nevi pigmentari, cu localizare predilectă în regiunea facială, cervicală şi la nivelul membrelor superioare, care apare mai frecvent iarna, avînd debutul în a doua copilărie; efelidă. **2** Pată pigmentară a pielii, cu aspect de nev; pistrui. • /<fr. ***lentigo***, engl. ***lentigo***; cf. lat. *lentigo, -inis* „pistrui".

lentílă *s.f.* **1** Piesă optică transparentă, de forma unui disc, avînd cel puţin una dintre suprafeţe curbată (sferică, cilindrică etc.), care poate produce convergenţa sau divergenţa razelor de lumină care o străbat şi care se utilizează în construcţia lupei, a ochelarilor, a microscopului, a aparatului de fotografiat etc. ◇ *Lentilă de contact* v. contact. *Lentilă convergentă* v. convergent. *Lentilă divergentă* v. divergent. **2** (*fiz.*) *Lentilă electronică* = dispozitiv format din sisteme de electrozi sau din combinaţii de

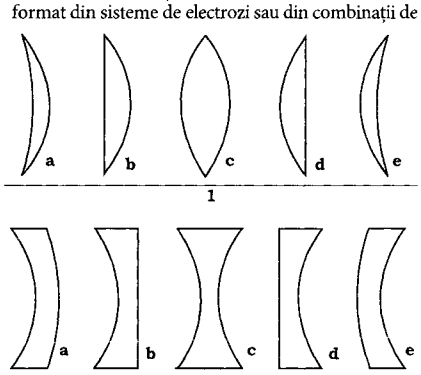

Lentile (1)

1. Convergente:
a. concav-convexă;
b. plan-convexă;
c. biconvexă;
d. convex-plană;
e. convex-concavă.

2. Divergente:
a. concav-convexă;
b. concav-plană;
c. biconcavă;
d. plan-concavă;
e. convex-concavă.

magneţi şi de electromagneţi, care produce un cîmp electric sau magnetic de o anumită configuraţie şi simetrie, astfel încît poate modifica traiectoriile electronilor. **3** Inel metalic care asigură legătura între două ţevi de metal sau între o ţeavă şi un perete de metal. **4** (*metalurg.*) Lupă. **5** Incluziune în sol de forma unei lentile. • pl. *-e.* /<fr. ***lentille***.

lentísc *s.m.* (*bot.*) Arbust din regiunile mediteraneene din a cărui răşină se prepară masticul (*Pistacia lenticus*). • /<lat. ***lentiscus***, fr. ***lentisque***.

lentitúdine *s.f.* Lipsă de energie; moliciune; încetineală (în mişcări, în rostire, în gîndire), apatie. • /<fr. ***lentitude***, lat. ***lentĭtūdo, -inis***.

lento *adv., s.n.* (*muz.*) **1** *adv.* (*indică modul de executare a unei bucăţi muzicale*) Într-un tempo lent, între largo şi adagio. **2** *s.n.* (Parte dintr-o) compoziţie executată în acest tempo. • /<it. ***lento***.

lentoáre *s.f.* **1** Încetineală (în mişcări, în rostire, în gîndire). **2** Fig. Dificultate în înţelegere. • pl. *-ori.* /<fr. ***lenteur***.

leoáică *s.f.* **1** Femela leului. **2** (*fam.*) Femeie sau fată născută în zodia leului. • pl. *-ce.* /***leu***[**1**] + *-oaică*.

leoápă *s.f.* (*reg.*) Gură-spartă; leoarbă. • pl. *-e.* /form. expr.

leoárbă *s.f.* (*pop.*; *deprec.*) Gură (ca organ al vorbirii). *Tacă-ţi leoarba!* (CR.). ◆ Persoană care vorbeşte mult şi fără rost. • pl. *-e.* /form. expr.

leoárcă *adj.invar.* (*pop.*; *fam.*) Foarte ud, plin de apă. *Unii azvîrliră asupră-i cu coceni, alţii cu cartofi şi cu paie leoarcă de apă* (DELAVR.). ◇ (*adv.*) *Ud leoarcă* = foarte ud. • /***liur*** + *-că*.

leóne *s.m.* (*fin.*) Unitate monetară principală în statul Sierra Leone. • sil. *le-o-.* /nm. pr. *Sierra* ***Leone***, stat în Africa Occidentală.

leomín[1], -ă *adj.* **1** Care aparţine leului, privitor la leu, specific leului; ca al leului. *Coamă leonină*. **2** (*econ.*) *Contract leonin* = contract prin care una dintre părţi îşi rezervă beneficiul cel mai mare; contract prin care una dintre părţi este scutită de a participa la pierdere. *Societate leonină* = societate, companie etc. în care toate avantajele aparţin unuia sau numai unora dintre asociaţi. *Clauză leonină* v. clauză. • sil. *le-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***léonin***, lat. ***leōnīnus, -a, -um***; cf. lat. *leo, leonis* „leu".

leonín[2], -ă *adj.* (*vers.*) *Versuri leonine* = versuri ale căror emistihuri rimează. *Rimă leonină* = rimă foarte bogată, cu două sau trei silabe asemănătoare. • sil. *le-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***léonin***; cf. nm. pr. *Léon* de Saint-Victor, poet francez din sec. 13.

leontiázis *s.n.* (*med.*) Leziune facială caracterizată prin prezenţa de infiltrate masive, întretăiate de şanţuri naturale, cu aspect leonin, determinate mai ales de lepră sau de sifilis. • sil. *le-on-ti-a-.* /<fr. ***léontiasis***.

leop *interj.* Cuvînt care imită sunetul produs de un obiect ud cînd se lipeşte de ceva sau de un corp moale cînd cade pe o suprafaţă netedă. • şi *leap interj.* /onomat.

leopárd *s.m.* (*zool.*) **1** Animal carnivor, din familia felidelor, cu blana de culoare gălbuie cu pete roşcate sau negre, care trăieşte în Asia şi în Africa (*Felis pardus*); panteră africană. ◆ Blana acestui animal. *Haină de leopard*. **2** *Leopardul zăpezilor* = irbis (*Pantera uncia*). • sil. *le-o-.* pl. *-zi.* /<fr. ***léopard***, lat. ***leŏpardus, -i***; cf. lat. *leo, leonis* „leu", *pardus* „panteră".

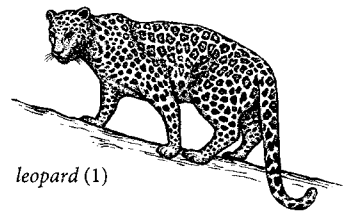

leopard (1)

leopăí *vb. IV.* v. lipăi.

leorbăí *vb. IV. intr.* (*reg.*; *deprec.*) **1** A flecări, a trăncăni, a sporovăi. **2** A mînca sau a bea sorbind cu zgomot. *Eu şi Ionică leorpăim flămînzi din lingurile de lemn* (VLAH.). • ind. *-iesc.* şi *leorpăí vb. IV.* /***leoarbă*** + *-ăi*.

leorbăiálă *s.f.* (*pop.*; *deprec.*) Flecăreală, trăncăneală, sporovăială; leorbăit. • pl. *-ieli.* /***leorbăi*** + *-eală*.

leorbăít *s.n.* (*reg.*) **1** Flecăreală; leorbăială. **2** Zgomot (neplăcut) produs de cel care mănîncă sau bea cu lăcomie. • pl. *-uri.* şi *leorpăít s.n.* /v. ***leorpăi***.

leorbău *s.m.* (*pop.*; *deprec.*) Om flecar. • pl. *-ăi.* /***leoarbă*** + *-ău*.

leorcăí *vb. IV. tr., refl.* (*pop.*; *fam.*) A (se) face leoarcă, a (se) uda (tare) cu apă. • prez.ind *-iesc.* /***leoarcă*** + *-ăi*.

leórdă *s.f.* v. leurdă.

leordínă *s.f.* v. leurdină.

leorpăí *vb. IV.* v. leorbăi.

leorpăít *s.n.* v. leorbăit.

lepădá *vb. I.* (*pop.*) **1** *tr.* (*compl. indică lucruri, obiecte etc.*) A arunca sau a lăsa din mînă; a azvîrli. *Toate hîrtiile şi cărţile mele le aflai aruncate pe masă, astfel cum le lepădasem eu* (BOL.). ◆ A arunca un obiect nefolositor sau fără valoare, renunţînd la el. ◇ Expr. *A nu fi de lepădat* = *a*) a fi vrednic de luat în seamă; *b*) a avea preţ, valoare. *Ipate vede că [fata] nu-i de lepădat* (CR.). ◆ Fig. (*pop.*) A scoate, a produce. *Clarinetul leapădă sunete pitigăiate* (STANCU). **2** *tr.* A-şi dezbăca un veşmînt, a-şi scoate un obiect de îmbrăcăminte, de încălţăminte etc. *De-i cald şi-mi lepăd haina, pe ploaie s-a pornit* (EMIN.). ◇ Expr. *A(-şi) lepăda masca* v. mască. *A-şi lepăda potcoavele*

v. potcoavă. **3** *tr.* A dărui, a da cuiva ceva de mică valoare. *I-a lepădat niște bani și a plecat.* **4** *tr.* (*despre animale sau păsări; compl. indică părul, pielea, penele unor animale sau păsări*) A năpîrli. ◆ (*despre cerbi*) A-și pierde coarnele vechi. **5** *intr.* (*despre femei și despre femelele animalelor*) A naște înainte de termen un făt mort; a avorta. *Cum îți vine să dai cu piciorul în pîntecele femeii? Dacă leapădă?* (VLAH.). ◆ (*tr.; despre pești*) A depune icrele. *Aici își leapădă icrele* (STĂN.). **II** Fig. **1** *tr.* A lăsa ceva sau pe cineva undeva; a părăsi, a abandona pe cineva (într-un moment dificil, la o nevoie); a îndepărta, a alunga. *Eu sînt țigancă, nu-mi lepăd copiii* (DELAVR.). ◇ Expr. *A lepăda* (pe cineva sau ceva) *ca pe o măsea stricată* v. măsea. **2** *tr.* (*compl. indică principii, idei etc.*) A renunța, a părăsi pentru totdeauna. *Mulți s-au făcut ridicoli lepădînd numele lor vechi, cari poate nu sunau tocmai bine* (EMIN.). **3** *refl.* (*urmat de determ. introduse prin prep. „de”*) A se lăsa de o deprindere, de un obicei, de un nărav etc. **4** *refl.* A rupe orice legătură cu cineva; a renega. *Dacă ar fi fost în banii lor, s-ar fi lepădat de spîn* (CR.). ◆ (*compl. indică neamul, patria cuiva*) A trăda. *Domnitorul nu și-a lepădat patria.* **5** *refl.* A nu recunoaște ceva; a tăgădui. *Băiatul începu a se dezvinui în tot chipul și a se lepăda că lui nici nu i-a plesnit prin cap una ca aceasta* (POP.). **6** *refl.* A părăsi credința în care s-a născut. ◇ Expr. (*bis.*) *A se lepăda de Hristos* (sau *de Dumnezeu*) = *a*) a renunța la credința creștină. *S-a căit penntru că s-a lepădat de Hristos; b*) a încălca preceptele religiei creștine. *A se lepăda de Satana* = (*și ca întrebare rituală adresată de preotul ortodox nașilor, la botezul unui copil*) a îndepărta de la sine necredința, gîndurile sau faptele rele, ispita (întrupate de Satana). **7** *tr.* (*compl. indică funcții, demnități etc.*) A renunța. *Acesta preferă a se lepăda mai bine de domnie decît a mări haraciul țării* (BĂLC.). • prez.ind *lépăd*, (*înv.*) *leápăd*. și (*reg.*) *lăpădá vb. I.* /probabil lat. ***lapidare*** „a arunca cu pietre”.

lepădáre *s.f.* (*pop.*) **I 1** Aruncare sau lăsare din mînă a unui obiect, a unui lucru etc.; azvîrlire. **2** Scoatere de pe sine a unui obiect de îmbrăcăminte, de încălțăminte etc.; dezbrăcare, descălțare. *Fusese ceasul siestei,... al lepădării vestmintelor* (E. BAR.). ◆ Renunțare la o tradiție vestimentară. *Modificarea repede a portului și lepădarea în pripă a tuturor costumelor vechi* (CĂL.). **3** Avort. *Busuiocul roșu e folositor... pentru avorturi* (*lepădare*) (VOIC.). **II** Fig. **1** Părăsire, abandonare a cuiva (într-un moment dificil, la o nevoie); despărțire de cineva. *Acel prînz însemna sărbătorirea reîntoarcerii lui Pașadia dintr-o lungă pribegie, a lepădării lui de Pirgu* (M. I. CAR.). **2** Renunțare la o idee, la un principiu, la un drept, la un privilegiu etc.; negare, tăgăduire. ◇ *Lepădare de sine* = renunțare la interesele sau la ideile personale pentru o cauză anume, pentru un ideal etc. *Vorbele acelea erau grăite cu atîta lepădare de sine, cu atîta umilință creștinească, încît Oancea rămase cuprins de sfială* (SLAV.). **3** Eliminare, înlocuire a unei limbi, a unui alfabet etc. ◆ Spec. Eliziune a unei litere sau a unui sunet dintr-un cuvînt. **4** Renunțare la o deprindere, la un obicei, la un nărav etc. *Lepădarea de băutură l-a apropiat de familie.* **5** (și *lepădare de lege*) Părăsire a credinței (creștine). *Lepădarea de lege a lui frate-meu Ion a mîhnit-o adînc* (STANCU). **6** Renunțare la o funcție, la o demnitate etc.; scoatere, înlăturare dintr-o poziție socială, dintr-un rang, dintr-o funcție înaltă etc. • pl. *-ări*. /v. ***lepăda***.

lepădát[1] *s.n.* (*pop.*) **1** Faptul de *a* (*se*) *lepăda*. **2** Spec. Avort. *La vita bătrînă e mai greu fătatul decît lepădatul* (CAR.). • /v. ***lepăda***.

lepădát[2]**, -ă** *adj.* (*pop.*) **1** (*despre lucruri, obiecte etc.*) Care a fost aruncat. **2** (*despre copii*) Care a fost părăsit de mamă; care a fost abandonat de părinți. *Era o biată copilă orfană lepădată, tu ai adunat-o și ai crescut-o* (C. NEGR.). ◇ *Copil lepădat* v. copil. **3** Fig. (*despre oameni*) Renegat. ◇ (*subst.*) *Lepădatul Mihnea Vodă întîmpină în cetate o moarte norocită* (BĂLC.). • pl. *-ți*, *-te*. /v. ***lepăda***.

lepădătór, -oáre *s.m., s.f.* **1** *s.m., s.f.* (*înv.*) Om necredincios. **2** *s.f.* (*bot.; reg.*) Mărul-lupului (*Aristolochia clematitis*). • pl. *-ori*, *-oare*. /***lepăda*** + *-ător*.

lepădătúră *s.f.* (*pop.*) **1** Ceea ce se leapădă; lucru nefolositor, lipsit de valoare. **2** Copil născut înainte de termen (și cu mari deficiențe fizice sau psihice); stîrpitură. **3** Fig. Om lipsit de caracter; persoană depravată, coruptă, decăzută. *De la reînceperea domniei naționale... lepădăturile Orientului și ale Occidentului nu s-au putut ridica* (EMIN.). • pl. *-i*. /***lepăda*** + *-ătură*.

lepăí *vb. IV.* v. lipăi.

lepedéu *s.n.* (*reg.*) Cearșaf. • pl. *-eie*. /<magh. ***lepedö***.

lepido- Elem. de compunere „solz”, „placă”, „crustă”. • /<fr. ***lépido-***; cf. gr. *λεπίς*, *-ίδος* „solz”.

lepidocárp, -ă *adj.* (*bot.; despre plante*) Care are fructe solzoase. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***lépidocarpe***.

lepidocrocít *s.n.* (*mineral.*) Minereu de fier, de culoare arămie sau neagră, cu nuanțe aurii și luciu diamantin. • /<fr. ***lépidocrocite***; cf. gr. *κρόκος* „șofran”.

lepidodéndron *s.m.* (*paleon.*) Arbore fosil din clasa ferigilor, cu trunchiul înalt pînă la 30 m și gros pînă la 3 m, cu coroana în formă de umbrelă, ale cărui resturi s-au păstrat în straturile de huilă. • pl. *-i*. /<fr. ***lépidodendron***; cf. gr. *λεπίς*, *-ίδος* „solz”, *δένδρον* „copac”.

lepidofíte *s.f. pl.* (*paleon.*) Pteridofite arborescente fosile din carbonifer, de dimensiuni mari, cu tulpinile subterane, în formă de cruce, și cu frunzele mici, solzoase. • /<germ. ***Lepidophyten***.

lepidolít *s.m.* (*mineral.*) Varietate de mică, bogată în litiu și fluor, de culoare albă sau roz, folosită la prepararea sărurilor de litiu. • pl. *-ți*. /<fr. ***lépidolithe***, germ. ***Lepidolith***; cf. gr. *λεπίς*, *-ίδος* „solz”, *λίθος* „piatră”.

lepidoptér *s.n.* (*entom.; la pl.*) Ordin de insecte cu aripile membranoase și acoperite cu solzi fini, care cuprinde fluturii; (*și la sg.*) insectă care face parte din acest ordin. • pl. *-e*. și *lepidoptéră s.f.* /<fr. ***lépidoptère***; cf. gr. *λεπίς*, *-ίδος* „solz”, *πτερόν* „aripă”.

lepidoptéră *s.f.* v. lepidopter.

lepidopterológ, -ă *s.m.* Specialist în lepidopterologie. • pl. *-gi*, *-ge*. /<germ. ***Lepidopterolog***.

lepidopterologíe *s.f.* (*entom.*) Disciplină care are ca obiect de studiu fluturii. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***lépidoptérologie***.

lepidosirén *s.m.* (*iht.*) Pește specific fluviului Amazon, care respiră prin branhii și plămîni. • pl. *-i*. /<fr. ***lépidosirène***.

léping *s.n.* (*tehn.*) Mașină pentru fasonat suprafața unor piese lucrate. • /<engl., fr. ***leping***.

lepiótă *s.f.* (*bot.*) Ciupercă bazidiomicetă, din familia agaricaceelor, comestibilă, cu pălăria acoperită de solzi, fără membrană protectoare (*Lepiota procera*); (*pop.*) burete-șerpesc. • sil. *-pi-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***lépiote***; cf. gr. *λέπιον* „cojiță, pieliță”.

lepísină *s.f.* **1** (*entom.*) Insectă cu corpul gri-argintiu, care trăiește în locurile umede ale caselor. **2** (*bot.*) Stamină cu aspect scuamiform, situată la baza ovarului. • pl. *-e*. /<fr. ***lépisme***.

leporíd *s.n.* (*zool.; la pl.*) Familie de mamifere rozătoare, care cuprinde iepurii; (*și la sg.*) mamifer care face parte din această familie. • pl. *-e*. /<fr. ***léporidés***; cf. lat. *lĕpus*, *-oris* „iepure”.

lepothríx *s.n.* (*med.*) Tricomicoză vulgară. • /<fr. ***lépothrix***.

lepralgíe *s.f.* (*med.*) Durere musculară provocată de lepră. • pl. *-gii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***lépralgie***.

lépră *s.f.* **1** (*med.*) Boală contagioasă, cronică, frecventă mai ales în regiunile tropicale, produsă de bacilul *Mycobacterium leprae* (sau *Hansen*), care se manifestă prin leziuni localizate pe piele, pe sistemul nervos periferic, pe mucoase, pe viscere etc. **2** Fig. Element nociv care are o mare putere de răspîndire și care acționează intens; rană, plagă. *Ignoranța e o lepră rușinoasă care... devine o plagă de nevindecat* (RUSSO). **3** Fig. Om fără caracter, fără scrupule. *Această lepră a lumii și culmea a tot ce e mai rău, mai mincinos și mai laș pe fața întregului univers face politică și fanfaronadă prin gazete* (EMIN.). • pl. *-e*. /<ngr. ***λέπρα***, lat. ***lepra***.

lepríde *s.f. pl.* (*med.*) Pete cutanate ale pielii, de diferite aspecte, care apar în cursul leprei. • /<fr. ***léprides***.

leprologíe *s.f.* (*med.*) Studiul leprei. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***léprologie***.

lepróm *s.n.* (*med.*) Tumoare nodulară specifică leprei. • pl. *-oame*. /<fr. ***léprome***.

lepromatós, -oásă *adj.* (*med.*) De natura lepromului. • pl. *-oși*, *-oase*. /<fr. ***lépromateux***.

lepromínă *s.f.* (*med.*) Extract preparat din țesuturile leproase, folosit ca antigen specific. • /<fr. ***lépromine***.

leprós, -oásă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Persoană) bolnavă de lepră. • pl. *-oși*, *-oase*. /***lepră*** + *-os*; cf. și fr. *lépreux*.

leprozeríe *s.f.* (*med.*) Loc în care sînt internați și izolați bolnavii de lepră pentru a fi tratați și a se împiedica infectarea persoanelor sănătoase; spital pentru leproși. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***léproserie***.

lepși *vb. IV. tr.* (*reg.*) **1** A pălmui. **2** (*compl. indică lucruri*) A turti prin loviturile cu palma. • prez.ind *-esc*. /***leapșă*** + *-i*.

lepșít, -ă *adj.* (*reg.; despre lucruri*) Turtit (printr-o lovitură); ext. pleoștit. ◆ Fig. (*despre oameni*) Care este smintit, țicnit. • pl. *-ți*, *-te*. /v. ***lepși***.

lepto- Elem. de compunere „subțire; moale; fragil”, „mic”. • /<fr. ***lepto-***; cf. gr. *λεπτός* „subțire”.

leptocárp, -ă *adj.* (*bot.; despre plante*) Care are fructe mici și fragile. • pl. *-i*, *-e*. /<lat. ***leptocarpus***, ***-a***, ***-um***; cf. gr. *λεπτός* „subțire; mărunt”, *καρπός* „fruct”.

leptocefál, -ă *adj., s.m.* **1** *adj.* (*med.*) Care prezintă leptocefalie. **2** *s.m.* Larvă de anghilă, cu corpul comprimat lateral și transparent. • pl. *-i*, *-e*. /<germ. ***leptozephal***, fr. ***leptocéphale***; cf. gr. *λεπτός* „subțire; mărunt”, *κεφαλή* „cap”.

leptocefalíe *s.f.* (*med.*) Micșorare anormală a cutiei craniene. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<germ. ***Leptozephalie***.

leptocít *s.n.* (*biol.*) Globulă roșie cu grosimea redusă, dar cu diametrul mărit. • pl. *-e*. /<fr. ***leptocyte***.

leptodactíl, -ă *adj.* Care are degetele de la mîini și de la picioare subțiri și alungite. • pl. *-i*, *-e*. /<engl. ***leptodactylous***; cf. gr. *λεπτός* „subțire”, *δάκτυλος* „deget”.

leptóm *s.n.* (*bot.*) Ansamblu de vase liberiene care conduc seva elaborată de plante. • /<fr. ***leptome***.

leptomeníngе *s.n.* (*anat.*) Unitate funcțională compusă din arahnoidă și piamater. = /<fr. ***leptoméninge***; cf. gr. *λεπτός* „subțire, fin”, *μῆνιγξ*, *-ιγγος* „membrană”.

leptomeningítă *s.f.* (*med.*) Meningită în care se inflamează mai ales piamaterul. • /<fr. ***leptoméningite***.

leptón[1] *s.m.* (*fiz.*) Denumire generică pentru particulele elementare ușoare (electron, neutrin, pozitron, mezon etc.), cu masa de repaus mai mică decît a unui nucleon. • pl. *-i*. /<germ. ***Lepton***, fr. ***lepton***; cf. gr. *λεπτός* „mic; mărunt”.

leptón[2] *s.m.* **1** (*în Grecia antică*) Unitate monetară foarte mică. **2** (*în Grecia modernă*) Unitate monetară egală cu a suta parte dintr-o drahmă. • pl. *-i*. /<gr. ***λεπτόν***.

leptoplásmă *s.f.* (*biol.*) Parte hialină a protoplasmei, în care are loc activitatea cinetică a celulei. • pl. *-e*. /<lat. ***leptoplasma***.

leptoprozóp, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) cu fața lungă și îngustă. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***leptoprosope***.

leptoprozopíe *s.f.* Însușire a unei persoane de a avea fața lungă și îngustă. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***leptoprosopie***.

leptorín, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) cu nasul îngust și lung. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***leptorhinien***.

leptorimíe *s.f.* Însușire a unei persoane de a avea nasul îngust și lung. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***leptorhinie***.

leptospíră *s.f.* (*zool.*) Protozoar în formă de filament spiralat, terminat la capete cu cîte un cîrlig, care este agent patogen al unor boli febrile grave (leptospiroza icterohemoragică, febra de nămol etc.). • pl. *-e*. /<fr. ***leptospire***; cf. gr. *λεπτός* „subțire”, *σπεῖρα* „răsucire”.

leptospiróză *s.f.* (*med.*) Boală infectocontagioasă la om și la animale, provocată de localizarea în diverse organe a leptospirei, care se caracterizează prin temperatură, colorarea icterică a pielii și a conjunctivelor. • /<fr. ***leptospirose***.

leptotén *adj.* (*biol.*) *Stadiu leptoten* = primul stadiu al meiozei, în care cromozomii se prezintă sub formă de filamente lungi și fine. • /<fr. ***leptotène***.

leptozóm, -ă *adj.* (*despre indivizi*) Cu membrele lungi și subțiri; longilin. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***leptosome***.

leptozomíe *s.f.* Însușire a unui individ de a avea membrele lungi și subțiri. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***leptosomie***.

lepturáriu *s.n.* (*înv.*) Carte de citire. • pl. *-ii*. /***lectură*** + *-ariu*.

lepuí *vb. IV. tr.* (*tehn.*) A netezi foarte fin suprafața unei piese metalice cu ajutorul unei substanțe abrazive speciale. • prez.ind *-iesc*. /etimol. nec.

lepuíre *s.f.* (*tehn.*) Operație de netezire a unei suprafețe metalice cu ajutorul unor granule abrazive foarte fine în suspensie într-un lubrifiant, într-o pastă etc.; lepuit. • pl. *-i*. /v. ***lepui***.

lepuít[1] *s.n.* (*tehn.*) Lepuire. • /v. ***lepui***.

lepuít², -ă *adj.* (*tehn.*; *despre piese*) Care a fost supus operației de lepuire. • pl. *-ți, -te.* /v. ***lepui***.

ier *interj.* Cuvînt care apare ca refren în colinde, cărora le dă un anumit colorit eufonic. • și *léroi, léroloi, lérui, lérului interj.* /probabil lat. med. [***Ha***]***llelu***[***iah, Domine***]; cf. gr. *ἀλληλούια*.

lermontovián, -ă *adj.* **1** Care aparține lui Lermontov, caracteristic, propriu (poeziei) lui Lermontov. **2** În maniera poeziei lui Lermontov. • sil. *-vi-an.* pl. *-ieni, -iene.* /nm. pr. (poet rus) *Mihail* ***Lermontov*** + *-ian.*

léroi *interj.* v. ler.

léroloi *interj.* v. ler.

lerpeneá *s.f.* (*reg.*) Silință, trudă pe care o depune cineva pentru a face ceva. • /etimol. nec.

lérui *interj.* v. ler.

lérului *interj.* v. ler.

lésă *s.f.* Curea cu care se leagă sau cu care sînt purtați cîinii (și alte animale de companie). <> *Pragul lesei* v. prag. <> Expr. (*fam.*) *A ține* (pe cineva) *în lesă* = *a*) a îngrădi libertatea de mișcare a cuiva; *b*) a interzice cuiva să facă ceva. *Soția îl cam ține în lesă.* • pl. *-e.* /<fr. ***laisse***.

lesbián, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a insulei Lesbos sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii insulei Lesbos. **2** *adj.* Care aparține Lesbosului sau lesbienilor, care se referă la Lesbos sau la lesbieni; originar din Lesbos; lesbic. **3** *s.f., adj.* (Femeie) care practică lesbianismul; tribadă. **4** *adj.* Referitor la lesbianism; care ține de lesbianism; lesbic, tribadic. • sil. *-bi-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***lesbien***; cf. nm. pr. *Lesbos*, insulă grecească din Marea Egee.

lesbianísm *s.n.* Inversiune a instinctului sexual la femeie, manifestată prin satisfacerea sexuală cu o persoană de același sex; ginecofilie, safism, tribadism. • sil. *-bi-a-.* /<fr. ***lesbianisme***.

lésbic, -ă *adj.* Lesbian. • pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***lesbisch***.

lescáie *s.f.* v. lăscaie.

lesivăj *s.n.* (*geol.*) Lesivare. • pl. *-e.* /<fr. ***lessivage***.

lesivăre *s.f.* (*geol.*) Dizolvare și spălare a sărurilor solubile din sol de apa din precipitații; lesivaj. • pl. *-ări.* /după fr. *lessivage*.

lésne *adv.* Cu ușurință; fără osteneală. *În capul mesei șade Zamolxe, zeul getic, Ce lesne urcă lumea cu umăru-i atletic* (EMIN.). <> Expr. *A se aprinde lesne* v. aprinde. *A se îmbăta lesne* v. îmbăta. *A-i veni* (cuiva) *lesne* (*să..., a..., de a...*) v. veni. <> Compus: (*înv.; adj.*) *lesne-crezător* = credul. *Om simplu și lesne-crezător.* • /<bg. ***лесно***.

lesniciós, -oásă *adj.* **1** Care este ușor de făcut sau de urmat. *Voi arătați prin zilnică pildă că corupția e mijlocul cel mai lesnicios de trai în România* (EMIN.). **2** Care înlesnește efectuarea unei munci, a unei acțiuni etc. • pl. *-oși, -oase.* /***lesne*** + *-icios.*

lesniciúne *s.f.* Ușurință, facilitate de a face ceva. *Se vorbește și aci despre lesniciunea cu care s-ar fi corumpînd colegiile superioare restrînse* (EMIN.). • pl. *-i.* /***lesne*** + *-iciune.*

léspede *s.f.* **1** Placă poligonală de piatră naturală (prelucrată), de dimensiuni mari, cu care se pavează interiorul unor edificii, aleile, cu care se acoperă mormintele etc. *Vinul amestecat cu sînge făcuse o baltă pe lespezile salei* (C. NEGR.). **2** Bucată mare de piatră. *Șuvoiul își sfărîmă apele străvezii și reci de lespezi tăiate din ce în ce mai colțurat* (CE. PETR.). • pl. *-ezi.* /cf. lat. *lapis, -dis* „piatră”.

lespegioáră *s.f.* v. lespejoară.

lespejoáră *s.f.* Dim. al lui *lespede.* • pl. *-e.* și *lespegioáră s.f.* /***lespede*** + *-ioară.*

lest *s.n.* **1** Greutate suplimentară (apă, nisip, plumb etc.) cu care se încarcă o navă sau o aeronavă pentru a-i mări stabilitatea; balast, savură. **2** Fig. Lucru nefolositor, inutil. • pl. *-uri.* /<fr. ***lest***.

lestá *vb. I. tr.* (*compl. indică nave, aeronave etc.*) A încărca cu lest pentru a asigura stabilitatea; a balasta. • prez.ind *-ez.* /<fr. ***lester***.

lestáre *s.f.* Încărcare cu lest a unei nave, a unei aeronave etc., pentru a-i asigura stabilitatea. • pl. *-ări.* /v. ***lesta***.

lestát, -ă *adj. Mesaj lestat* = mesaj (aflat într-un tub) care este aruncat din avion. • pl. *-ți, -te.* /v. ***lesta***.

lestobiózā *s.f.* (*biol.*) Formă de comensualism în care o specie se adăpostește în cuibul altei specii. • sil. *-bi-o-.* /<fr. ***lestobiose***; cf. gr. *ληστής* „tîlhar; ocupant”.

leș¹ *s.n.* Cadavru, hoit, stîrv. *Pentru că porți pe oase un obrăzar de ceară Păreai a fi-nceputul frumos al unui leș* (EMIN.). • pl. *-uri.* /<tc. ***leș***.

leș² *s.m.* v. leah.

leșésc, -eáscă *adj., s.f.* **1** *adj.* (*înv.*) Polonez. <> *Țara leșească* = Polonia. *Limba leșească* = limba poloneză. **2** *adj. Rață leșească* = rasă de rațe domestice, cu penele albe sau negre, cu carnea gustoasă; rață care aparține acestei rase. **3** *s.f. art.* Dans popular din Moldova. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-ești.* /***leș***¹ + *-esc.*

leșéște *adv.* (*înv.*) **1** Ca leșii, în felul leșilor. **2** În limba leșească. ◆ (*subst. f.*) Limba poloneză. *Știa bine leșește.* • /***leș***¹ + *-ește.*

leșiá *vb. I.* **1** *tr.* (*pop.*) A spăla cu leșie. **2** *intr.* Expr. (*reg.*) *A leșia de la inimă* = *a*) a simți o senzație de slăbiciune; *b*) a nu-i fi nici foame, nici sete. • sil. *-și-a.* prez.ind *-iez.* /***leșie*** + *-a.*

leșiálă *s.f.* (*reg.*) Stare de slăbiciune, de sfîrșeală; (*reg.*) leșuială. • sil. *-și-a-.* pl. *-ieli.* /***leșie***² + *-eală.*

leșiátic, -ă *adj.* v. leșietic.

leșíe¹ *s.f.* **1** (*chim.*) Soluție alcalină, obținută prin dizolvarea în apă a hidroxidului de sodiu sau de potasiu ori prin fierbere cu apă a cenușii de lemn, care este folosită la spălatul rufelor, în diverse procese industriale etc. *Nicu privise de multe ori cum spăla mamă-sa rufele. Întîi le zolea în leșia din ciubăr* (AGÂR.). <> *Leșie bisulfitică* = soluție obținută prin tratarea calcarului cu dioxid de sulf și apă, folosită la fabricarea celulozei din lemn. *Sare de leșie* v. sare. *Leșie sulfitică* v. sulfitică. **2** (*înv., reg.*) Butoi sau cadă cu leșie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /lat. ***lixīva***, ***-ae***.

leșíe² *s.f.* (*înv.*) Sfîrșeală. *Un greu și o leșie... i se puse la inimă* (PER.). • g.-d.-*iei.* /cf. *leșin.*

leșiétic, -ă *adj.* **1** Cu gust sau cu miros (neplăcut) de leșie; ca leșia; leșios. **2** Fig. Cenușiu, întunecat, mohorît. *Cer leșietic.* • sil. *-și-e-.* pl. *-ci, -ce.* și *leșiátic, -ă adj.* /***leșie***¹ + *-etic.*

leșín *s.n.* **1** Pierdere subită și trecătoare a cunoștinței, fără oprirea inimii și a mișcărilor respiratorii, provocată de o scădere bruscă a irigației cerebrale, ca urmare a unei stări maladive, a unor eforturi fizice mari, a unei emoții puternice etc.; lipotimie, (*pop.*) leșinătură. *Îl voi cloroforma, ca din leșin să treacă într-un somn adînc* (EMIN.). **2** Senzație de slăbiciune, de sfîrșeală provocată de foame, de oboseală etc.; sfîrșeală. • acc. și *lésin.* pl. *-uri.* /de la ***leșina***, prin derivare regresivă.

leșiná *vb. I. intr.* **1** A suferi un leșin, a-și pierde cunoștința, ca urmare a unei stări maladive, a unor eforturi fizice mari, a unei emoții puternice etc. *Mă duc să caut colonie, că poate să leșine mătușica* (ALECS.). <> Expr. *A leșina de rîs* v. rîs. **2** A fi cuprins de sfîrșeală, de o slăbiciune bruscă. *Mi-e o foame de leșin!* • prez.ind *leșin.* /lat. **laesionare*.

leșinát, -ă *adj.* **1** Care se află în stare de leșin, care și-a pierdut temporar cunoștința, ca urmare a unei stări maladive, a unor eforturi fizice mari, a unei emoții puternice etc. *Mă duc să caut colonie, că poate să leșine mătușica* (ALECS.). <> Expr. *A leșina de rîs* v. rîs. **2** A fi cuprins de sfîrșeală, de o slăbiciune bruscă. *Mi-e o foame de leșin!* • prez.ind *leșin.* /lat. **laesionare*.

leșinătór, -oáre *adj.* Care provoacă leșinul; care este extenuant. • pl. *-ori, -oare.* /***leșina*** + *-ător.*

leșinătúră *s.f* **1** (*pop.*) Leșin. **2** Fig. (*deprec.*) Ființă foarte slabă, lipsită cu totul de vlagă, de putere. *Nu mă voi înjosi niciodată să cumpăr slujbă cu bani de la o leșinătură ca tine* (FIL.). • pl. *-i.* /***leșina*** + *-ătură.*

leșiós, -oásă *adj.* Leșietic. • sil. *-și-os.* pl. *-oși, -oase.* /***leșie***¹ + *-os.*

léșnic *s.n.* (*reg.*) **1** Loc de pîndă. **2** Plasă de pescuit; crîsnic. • pl. *-ce.* și *léșniec s.n.* /<magh. ***lesnic***.

léșniec *s.n.* v. leșnic.

leșuí *vb. IV. tr., refl.* (*reg.*) A provoca sau a avea o stare de slăbiciune, de sfîrșeală. *Calea nu se mai isprăvea, și foamea îl leșuia* (DELAVR.). • prez.ind *-iesc.* /cf. *leșie*², *leșin.*

leșuiálă *s.f.* (*reg.*) Leșială. *Gura-i era uscată... în stomah avea o leșuială* (VLAH.). • pl. *-ieli.* /***leșui*** + *-eală.*

leșuít, -ă *adj.* (*reg.*) Sfîrșit, slăbit (de foame). • pl. *-ți, -te.* /v. ***leșui***.

letăl, -ă *adj.* **1** Care provoacă moartea; care duce la moarte; mortal. *Sultanul Murad e încă tot bolnav, deși se sperează că boala sa e cronică și nu va avea urmare letală* (EMIN.). <> *Doză letală* v. doză. **2** (*biol.; despre gene*) Care este incompatibil cu dezvoltarea embrionară normală și care antrenează moartea (precoce) a individului care o poartă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***létal***, it. ***letale***, lat. ***lētalis***, ***-e***; cf. nm. pr. grec *Lethe*, rîu în Infern, ale cărui ape fac ca sufletele morților să-și uite trecutul lor terestru.

letárgic, -ă *adj.* **1** (*med.*) Care este caracteristic letargiei, privitor la letargie. <> *Encefalită letargică* v. encefalită. **2** (*înv., reg.; despre animale*) Care hibernează. **3** Fig. (*despre oameni*) Care este apatic; care este total inactiv; care nu se remarcă prin nimic. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***léthargique***, lat. ***lēthargicus***, ***-a***, ***-um***.

letargíe *s.f.* **1** (*med.*) Stare patologică ce se caracterizează prin somn profund și continuu, de lungă durată, asemănător morții, în timpul căruia pacientul este conștient, imobil și poate răspunde la stimuli exteriori puternici, dar fără întreruperea somnului, care poate apărea în cazul unor leziuni ale centrilor nervoși superiori, de origine diversă, mai ales infecțioasă. **2** (*înv., reg.*) Hibernare. **3** Fig. Stare de apatie, de inactivitate totală. • pl. *-ii.* g.-d.-*iei.* /<fr. ***léthargie***, lat. ***lēthargĭa***, ***-ae***; cf. gr. *ληθαργία* <*λήθη* „uitare”, *ἀργία* „inactivitate; odihnă”.

létcă *s.f.* (*reg.*) **1** (și *fus de letcă*) Unealtă de fier, în formă de vergea, cu care este prevăzută sucala, folosită la depănatul firelor pe mosoare. **2** Ext. Sucală. • pl. *-ci.* /<bg. ***летка***.

létcon *s.n.* (*tehn.*) Unealtă electrică, în formă de ciocan, folosită la încălzirea pieselor metalice, în vederea lipirii lor cu cositor, plumb etc.; ciocan de lipit. • pl. *-oane.* /<germ. ***Lötkolben***.

léte *s.f. sg.* (*reg.*) Timp liber. <> Loc.adv. *În* (*ori pe*) *lete* sau *cu letea* = fără grabă. • /<sl. veche ***лѣтѣ***.

leti *s.n.* (*reg.*) **1** Pămînt argilos. **2** Lut alb, care este folosit la spoitul pereților casei. **3** Fig. Om moale. • pl. *-uri.* /<germ. ***Letten***.

letiós, -oásă *adj.* (*reg.; despre pămînt*) Care este argilos. • sil. *-ti-os.* pl. *-oși, -oase.* /***leti*** + *-os.*

letíție *s.f.* (*latin. înv.*) Bucurie. • pl. *-ii.* g.-d.-*iei.* /<lat. ***laetitia***, ***-ae***.

letón, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Letoniei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuiește în Letonia; locuitorii Letoniei. **2** Care aparține Letoniei sau letonilor, care se referă la Letonia sau la letoni; care este originar din Letonia. ◆ (*subst. f.*) Limba indo-europeană din ramura baltică vorbită de letoni. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***letton***.

letopiséț *s.n., s.m.* **1** *s.n.* Scriere veche cu caracter istoric, în care evenimentele sînt prezentate în ordine cronologică; cronică. **2** *s.m.* (*înv.*) Cronicar. • acc. și *letopiseț, litopiséț s.n.* pl. *n. -e, m. -i.* /<slav. ***лѣтопись***.

letrasét *s.n.* Set de litere, cifre și semne de punctuație, aflate pe un suport transparent, care pot fi imprimate, prin apăsare, pe diferite suprafețe. • pl. *-e, -uri.* /<germ. ***Letterset***[*druk*].

letrínă *s.f.* (*tipogr.*) **1** Inițială (mai groasă sau ornată) de înălțimea cîtorva rînduri, cu care începe un capitol, un paragraf, un text din computer etc. **2** Silabă formată din majuscule, imprimată pe fiecare pagină a unui dicționar deasupra coloanelor, pentru a ușura găsirea cuvîntului căutat; colontitlu. • pl. *-e.* /<fr. ***lettrine***; cf. și it. *latrina*.

letrísm *s.n.* **1** (*lit.*) Mișcare literară formalistă franceză, inițiată în anul 1945, care consideră că esența poeziei constă în expresivitatea literelor îmbinate eufonic, într-o anumită ordine. **2** (*a. plast.*) Școală de pictură franceză, care folosește combinațiile vizuale ale literelor și ale diferitelor tipuri de semne. • /<fr. ***lettrisme***.

letríst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al letrismului. **2** *adj.* Caracteristic letrismului sau letriștilor, referitor la letrism sau la letriști. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***lettriste***.

leturghíe *s.f.* v. liturghie.

lețcáie *s.f.* v. lăscaie.

leu¹ *s.m.* **1** (*zool.*) Mamifer carnivor, de talie mare, puternic și vorace, din familia felidelor, cu corpul acoperit cu blană scurtă, de culoare gălbuie și cu o coamă bogată în jurul capului, care trăiește în Africa și în Asia meridională (*Panthera leo*). <> (*în basme*)

Leu-paraleu = *a*) leu mare şi foarte puternic; *b*) fig. om curajos. <> Expr. *A face din iepure leu* = a da curaj unui om fricos. *A ţine leul de urechi* = a fi ameţit de băutură. *Partea leului* v. parte. **2** Fig. Om puternic,

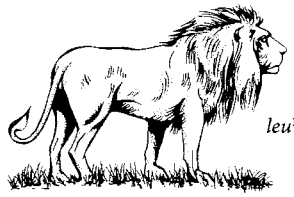

leu[1] (1)

curajos, viteaz. <> Expr. *Pui de leu* v. pui. **3** Fig. Om agresiv şi crud. **4** (*astron.*; *art.*; *nm. pr.*) Constelaţie din emisfera boreală. **5** (*astrol.*; şi *nm.pr.*) Una dintre cele douăsprezece zodii ale anului, cuprinsă între 23 iulie şi 23 august. ◆ Unul dintre cele douăsprezece semne ale zodiacului, reprezentînd un leu. ◆ Persoană născută în această zodie. **6** Compuse: (*zool.*) *leu-de-mare* = animal acvatic, carnivor, asemănător cu foca, avînd o coamă pe gît, piept şi omoplaţi, care trăieşte pe coastele Americii de Sud (*Otaria byronia*); (*entom.*) *leul-furnicilor* = insectă asemănătoare cu libelula, ale cărei larve se hrănesc cu insecte (*Myrmeleon formicarius*). • pl. *lei*. /<lat. med. ***lĕo, -onis***.

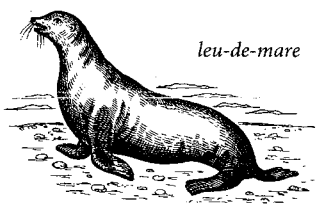

leu-de-mare

leu[2] *s.m.* (*fin.*) **1** Unitate monetară în România, egală cu o sută de bani, care a fost stabilită prin reforma din 1867. <> *Leu greu* v. greu. ◆ Monedă care reprezintă leul. **2** (şi *leu vechi*) Monedă de argint, egală cu 40 de parale, care a circulat în Ţările Române pînă la reforma din 1867. **3** (şi *leu nou*) Unitate monetară principală în România, introdusă în anul 2005. ◆ (*mai ales la pl.*) Bani. ◆ Ext. Avere. • pl. *lei*. /din ***leu***[1], după tc. *arslanly*, germ. *Löwen* [taler].

leuc- Elem. de compunere „alb"; „(referitor la) leucocite". • şi *leuco-*. /<fr. ***léuco-***; cf. gr. *λευκός* „alb".

léucă *s.f.* **1** Parte a carului, formată dintr-un lemn încovoiat, cu un capăt înfipt în osie şi cu celălalt prins de loitră, pentru a o sprijini. <> *Umărul leucii* (sau *de la leucă*) v. umăr. <> Expr. *A fi lovit* (sau *bătut*, *pop.*, *pălit*, *trăsnit*) *cu leuca* (*în cap*) = *a*) a fi prostănac; *b*) a fi zăpăcit; *c*) a fi beat. (*reg.*) *A vorbi de-a leuca* = a vorbi în batjocură. (*adv.*) (*A fi*) *beat leucă* = (a fi) foarte beat. *Buşit cu leuca* v. buşit. **2** (*reg.*) Mînă. **3** (*reg.*) Picior. **4** (*reg.*; *art.*) Dans popular bărbătesc cu strigături, care se joacă de obicei în jurul unui foc, în noaptea din sîmbăta Paştelui. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-ci*. /<bg. ***левка***; cf. şi magh. *lőcs*.

leucémic, -ă *adj.*, *s.m.*, *s.f.* (*med.*) **1** *adj.*, *s.m.*, *s.f.* (Bolnav) de leucemie. **2** *adj.* Specific leucemiei; care ţine de leucemie. • sil. *le-u-*. pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***leucémique***.

leucemíe *s.f.* (*med.*) Boală a sîngelui caracterizată prin prezenţa în exces în măduva osoasă şi, uneori, în sînge a leucocitelor în exces sau a precursorilor acestora, fiind neoplasme derivate din celulele hematopoietice, care proliferează iniţial în măduva osoasă înainte de a se răspîndi în sîngele periferic, în splină, ganglioni limfatici şi, în final, în alte ţesuturi; leucocitemie, leucoză. • sil. *le-u-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***leucémie***; cf. gr. *λευκός* „alb", *αἷμα* „sînge".

leucínă *s.f.* (*biol.*) Aminoacid din splină, pancreas etc., care este indispensabil în nutriţie. • sil. *le-u-*. pl. *-e*. /<fr. ***leucine***.

leucinóză *s.f.* (*biol.*) Producere excesivă de leucină în organism. • sil. *le-u-*. pl. *-e*. /<engl. ***leucinosis***.

leucísm *s.n.* (*med.*) Caracteristică ereditară, care constă în lipsa totală a pigmentului din firele de păr, concomitent cu prezenţa lui în ochi şi în unele mucoase. • sil. *le-u-*. /<germ. ***Leukismus***.

leucít *s.n.* **1** (*mineral.*) Silicat natural de aluminiu şi potasiu, de culoare cenuşie sau albă, cu luciu sticlos, care este folosit mai ales ca îngrăşămînt organic. **2** (*biol.*) Corpuscul din citoplasma celulelor vegetale. • sil. *le-u-*. pl. *-e*. /<fr. ***leucite***; cf. gr. *λευκός* „alb".

leuco- v. leuc-.

leucobáză *s.f.* (*chim.*) Leucoderivat. • sil. *le-u-*. pl. *-e*. /<fr. ***leucobase***, germ. ***Leukobase***.

leucoblást *s.n.* (*biol.*) Plastidă incoloră tînără. • sil. *le-u-*. pl. *-e*. /<germ. ***Leukoblast***; cf. gr. *λευκός* „alb", *βλαστός* „germene".

leucoblastemíe *s.f.* (*med.*; *înv.*) Prezenţă abundentă a leucoblastelor în sînge. • sil. *le-u-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***leucoblastémie***.

leucoblastóză *s.f.* (*med.*; *înv.*) Înmulţire excesivă a leucoblastelor în măduva osoasă sau în sînge. • sil. *le-u-*. pl. *-e*. /<fr. ***leucoblastose***.

leucoblasturíe *s.f.* (*med.*) Prezenţă a leucoblastelor în urină. • sil. *le-u-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***leucoblasturie***.

leucocheratózá *s.f.* (*med.*) Leucoplazie. • sil. *le-u-*. pl. *-e*. /<fr. ***leucokératose***.

leucocidínă *s.f.* (*biol.*) Substanţă secretată de unele bacterii patogene, care distruge leucocitele. • sil. *le-u-*. /<engl. ***leukocidin***.

leucocíst *s.n.* (*biol.*) Celulă fără clorofilă, cu membrana subţire şi cu perforaţii, la alge şi la fungi. • sil. *le-u-*. pl. *-e*. /<fr. ***leucocyste***.

leucocít *s.n.* v. leucocită.

leucocitár, -á *adj.* (*biol.*) Care ţine de leucocite, privitor la leucocite. <> *Formulă leucocitară* = repartizare a diferitelor categorii de leucocite în sînge. • sil. *le-u-*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***leucocytaire***.

leucocítă *s.f.* (*biol.*) Globulă albă din sînge şi din limfă, care are funcţia de a apăra organismul împotriva infecţiilor. <> *Leucocită polinucleară* v. polinuclear. • sil. *le-u-*. pl. *-e*. şi *leucocít s.n.* /<fr. ***leucocyte***; cf. gr. *λευκός* „alb", *κύτος* „recipient; celulă".

leucocitemíe *s.f.* (*med.*) Leucemie. • sil. *le-u-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***leucocythémie***.

leucocitogenéză *s.f.* (*biol.*) Leucopoieză. • sil. *le-u-*. /<fr. ***leucocytogenèse***.

leucocitolíză *s.f.* (*med.*) Proces de dispariţie sau de distrugere a leucocitelor din sînge. • sil. *le-u-*. /<fr. ***leucocytolyse***.

leucocitóză *s.f.* (*biol.*) Creştere temporară a numărului de leucocite din sînge în procesul de apărare împotriva infecţiilor. ◆ Gener. Numărul de leucocite din sînge. • sil. *le-u-*. pl. *-e*. /<fr. ***leucocytose***.

leucocituríe *s.f.* (*med.*) Prezenţă a leucocitelor în urină. • sil. *le-u-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***leucocyturie***.

leucoderivát *s.n.* (*chim.*) Compus organic, obţinut prin reducerea unor coloranţi, care, prin oxidare, formează din nou colorantul din care a provenit; leucobază. • sil. *le-u-*. pl. *-e*. /<germ. ***Leukoderivat***, fr. ***leucodérivé***.

leucodermíe *s.f.* (*med.*) Afecţiune cutanată, congenitală sau dobîndită, care constă în descuamarea pielii, din cauza absenţei totale sau parţiale a pigmenţilor normali. • sil. *le-u-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***leucodermie***; cf. gr. *λευκός* „alb", *δέρμα* „piele".

leucodistrofíe *s.f.* (*med.*) Leziune distrofică, degenerativă a substanţei nervoase albe. • sil. *le-u-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***leucodystrophie***.

leucoencefalítă *s.f.* (*med.*) Inflamaţie a substanţei albe a creierului. • sil. *le-u-*. pl. *-e*. /<fr. ***leuco-encéphalite***.

leucoferéză *s.f.* (*med.*) Procedeu de recoltare a sîngelui de la un donator şi de reinjectare la acelaşi donator, după îndepărtarea leucocitelor cu ajutorul unui aparat. • sil. *le-u-*. pl. *-e*. /<fr. ***leucophérèse***.

leucogén, -ă *adj.* (*biol.*, *med.*) Care provoacă leucocitoză în scop terapeutic. • sil. *le-u-*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***leucogène***.

leucogenéză *s.f.* (*biol.*) Leucopoieză. • sil. *le-u-*. pl. *-e*. /<fr. ***leucogenèse***.

leucogrămă *s.f.* (*med.*) Hemogramă care cuprinde numărul leucocitelor prezente în unitatea de volum de sînge. • sil. *le-u-*. pl. *-e*. /<fr. ***leucogramme***.

leucóm *s.n.* (*med.*) Leziune corneeană care rezultă prin cicatrizarea unei plăgi sau a unei arsuri, care este albă, opacă şi afectează toată grosimea corneei. • sil. *le-u-*. pl. *-oame*. /<fr. ***leucome***, engl. ***leukoma***; cf. gr. *λευκός* „alb".

leucomaínă *s.f.* (*biol.*) Alcaloid toxic, care rezultă din descompunerea anaerobă a proteinelor de origine animală. • sil. *le-u-*. /<fr. ***leucomaïne***.

leucomelalgíe *s.f.* (*med.*) Boală care se caracterizează prin tulburări circulatorii în extremităţile corpului, însoţite de dureri, răceală şi paloare tegumentară. • sil. *le-u-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***leucomélalgie***.

leucométru *s.n.* Fotometru pentru determinarea gradului de alb al unor substanţe fibroase. • sil. *le-u-*. pl. *-e*. /<germ. ***Leukometer***; cf. gr. *λευκός* „alb", *μέτρον* „măsură".

leucomielítă *s.f.* (*med.*) Inflamaţie a substanţei albe a măduvei spinării. • sil. *le-u-*; *-mi-e-*. pl. *-e*. /<fr. ***leucomyélite***; cf. gr. *λευκός* „alb", *μυελός* „măduvă".

leuconichíe *s.f.* (*med.*) Colorare în alb a unghiilor. • sil. *le-u-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***leuconychie***; cf. gr. *λευκός* „alb", *ὄνυξ, -υχος* „unghie".

leucopatíe *s.f.* (*med.*) Denumire generică pentru afecţiunile centrilor de formare a leucocitelor. • sil. *le-u-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***leucopathie***; cf. gr. *λευκός* „alb", *πάθος* „afecţiune; boală".

leucopeníe *s.f.* (*med.*) Scădere anormală a numărului de globule albe din sînge. • sil. *le-u-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***leucopénie***; cf. gr. *λευκός* „alb", *πενία* „sărăcie".

leucopiachíe *s.f.* (*med.*) Leucoplazie. • sil. *le-u-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<germ. ***Leukplakie***; cf. gr. *λευκός* „alb", *πλάξ* „placă".

leucoplást *s.n.* Fişie de pînză cauciucată impregnată pe o parte cu adeziv, care este folosită la fixarea pansamentelor. • sil. *le-u-*. pl. *-e, -uri*. /<germ. ***Leukoplast***, fr. ***leucoplaste***.

leucoplástе *s.n. pl.* (*biol.*) Plastide albe sau incolore care formează şi acumulează amidon. • sil. *le-u-*. /<fr. ***leucoplastes***; cf. gr. *λευκός* „alb", *πλάστης* „modelator, formator".

leucoplazíe *s.f.* (*biol.*) Îngroşare patologică a unei mucoase, care are ca rezultat formarea unei pete albicioase-gălbuie; leucocheratoză, leucoplachie. • sil. *le-u-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***leucoplasie***; cf. gr. *λευκός* „alb", *πλάσις* „formare".

leucopoiéză *s.f.* (*biol.*) Proces de formare a leucocitelor; leucogeneză. • sil. *le-u-*. pl. *-e*. /<fr. ***leucopoïèse***; cf. gr. *λευκός* „alb", *ποίησις* „creare".

leucorée *s.f.* (*med.*) Prezenţa unei serozităţi lichide sau semilichide, de culoare albicioasă sau galben-verzuie, uneori sangvinolentă care se exteriorizează din vagin la nivel vulvar, ce poate fi provocată de o hipersecreţie a glandelor vulvuvaginale, dar cel mai frecvent de infecţii microbiene, parazitare sau micotice sau de iritaţii vaginale localizate; (*pop.*) boală albă. • sil. *le-u-*; *-re-e*. /<fr. ***leucorrhée***; cf. gr. *λευκός* „alb", *ῥέω* „a curge".

leucoréic, -ă *adj.*, *s.f.* (*med.*) (Bolnavă) de leucoree. • sil. *le-u-*; *-re-ic*. pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***leucorrhéique***.

leucosafír *s.n.* (*mineral.*) Varietate incoloră, transparentă de corindon, folosită ca piatră semipreţioasă. • sil. *le-u-*. pl. *-e*. /***leuco-*** + ***safir***.

leucosarcóm *s.n.* (*med.*) Tumoare ganglionară leucemică. • sil. *le-u-*. pl. *-oame*. /<fr. ***leucosarcome***.

leucospermíe *s.f.* (*med.*) Colorare anormală, albă a unor seminţe din cauza lipsei pigmenţilor. • sil. *le-u-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***leucospermie***.

leucotaxínă *s.f.* (*biol.*) Substanţă produsă de ţesuturile inflamate, care măreşte permeabilitatea capilară, uşurînd migrarea leucocitelor spre focarul inflamator. • sil. *le-u-*. pl. *-e*. /<fr. ***leucotaxine***.

leucoterapíe *s.f.* (*med.*) Metodă de tratament, care constă în provocarea leucocitozei prin acţiunea unei substanţe chimice. • sil. *le-u-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***leucothérapie***; cf. gr. *λευκός* „alb", *θεραπεία* „tratament".

leucotóxic, -ă *adj.*, *s.n.* (*biol.*) (Substanţă) care distruge leucocitele. • sil. *le-u-*. pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***leucotoxique***.

leucotoxínă *s.f.* (*biol.*) Substanţă termolabilă care distruge leucocitele. • sil. *le-u-*. pl. *-e*. /<fr. ***leucotoxine***.

leucóză *s.f.* (*med.*) Leucemie. • sil. *le-u-*. /<fr. ***leucose***.

leucózic, -ă *adj.* (*med.*) Care aparţine leucozei, specific leucozei, referitor la leucoză; care ţine de leucoză. • sil. *le-u-*. pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***leucosique***.

leucozínă *s.f.* (*biol.*) Proteină cu structură albuminoidă, care se găseşte în boabele de cereale. • sil. *le-u-*. pl. *-e*. /<fr. ***leucosine***.

léurdă *s.f.* (*bot.*) **1** Plantă erbacee, bulboasă, din familia liliaceelor, cu frunzele mari, lanceolate, comestibile, cu miros şi gust de usturoi şi cu florile albe, dispuse

în umbele (*Allium ursinum*). **2** (*reg.*) Ai sălbatic (*Allium oleraceum*). **3** (*reg.*) Arpagic (*Allium schoenoprasum*). **4** (*reg.*) Crin-de-pădure (*Lilium martagon*). • sil. *le-ur-*. pl. *-e.* şi *leórdă s.f.* /cf. bg. *левурда*, alb. *hurdhë* „usturoi".

leurdă (1)

leurdínă *s.f.* (*bot.*; *reg.*) **1** Dalie (*Dahlia cultorum*). **2** (*la pl.*) Compus: *leurdini-galbene* = mărită-mă-mamă (*Rudbechia laciniata*). • sil. *le-ur-*. pl. *-i.* şi *leordínă s.f.* /**leurdă** + *-ină*.

leuşór[1] *s.m.* Dim. al lui *leu*; leuţ. • sil. *le-u-*. pl. *-i.* /**leu**[1] + *-uşor*.

leuşór[2] *s.m.* Dim. al lui *leu*; leuţ. • sil. *le-u-*. pl. *-i.* /**leu**[2] + *-uşor*.

leuştean *s.m.* (*bot.*) **1** Plantă erbacee perenă, din familia umbeliferelor, aromată, cu tulpina înaltă şi ramificată, cu florile galbene-verzui, dispuse în umbele, cu seminţele mici, ovale, cafenii, care este cultivată pentru frunzele ei late, lucioase, folosite drept condiment (*Levisticum officinale*). **2** Restr. Colect. Frunze de leuştean (folosite drept condiment). **3** Compuse: (*reg.*) *leuştean-sălbatic* (sau *-de-bahnă*) = limba-şarpelui (*Peucedanum latifolia*); *leuşteanul-broaştei* = *a*) boglar (*Ranunculus sceleratus*); *b*) bulbuc (*Trollius europaeus*); *leuştean-broştesc* = piciorul-cocoşului (*Ranunculus acris*); *leuşteanul-muntelui* = turiţă (*Agrimonia eupatoria*). • sil. *le-uş-*. /etimol. nec.

leúţ[1] *s.m.* Leuşor[1]. • sil. *le-uţ*. pl. *-i.* /**leu**[1] + *-uţ*.

leúţ[2] *s.m.* Leuşor[2]. • sil. *le-uţ*. pl. *-i.* /**leu**[2] + *-uţ*.

leúţă *s.f.* (*ist.*) Veche monedă de aramă, egală cu 20 de parale (echivalentă cu jumătate dintr-un leu vechi), care a circulat în Ţările Române. • sil. *le-u-*. pl. *-e.* /**leu**[2] + *-uţă*.

léva *s.f.* (*fin.*) Unitate monetară principală în Bulgaria. • pl. *-e.* /<bg. ***лев***.

levádă *s.f.* (*echit.*) Mişcare de dresaj, care constă în ridicarea bipedului anterior, făcînd ca animalul să se sprijine pe cel posterior, cu jaretele apropiate de sol. • pl. *-e.* /<germ. ***Levade***.

levánt[1] *s.n.* **1** (*arh.*) Orient. ◆ Spec. Denumire generică dată ţărilor de pe ţărmul estic al Mării Mediterane (aflate sub dominaţie musulmană). **2** (*în forma „levanti"*) Vînt care bate dinspre est, pe ţărmul Mării Negre. • şi *levánti s.n.* /<it. ***levante***, fr. ***levant***.

levánt[2] *s.m.* v. lavand.

levántă *s.f.* v. lavand.

levánti *s.n.* v. levant[2].

levantín, -ă *subst., adj.* **I 1** *s.m., s.f.* Persoană care făcea parte din populaţia de bază a Levantului sau era originară de acolo; (*la pl. m.*) populaţie care locuia în Levant; locuitorii Levantului. **2** *adj.* Care aparţine Levantului sau levantinilor, care se referă la Levant sau la levantini; originar din Levant. **3** *s.m.* Negustor originar din Levant. **4** *adj.* (*deprec.*; *despre oameni*) Care este necinstit, lipsit de scrupule; care este ipocrit, şiret. **II** (*geol.*) **1** *s.n.* Ultimul etaj al pliocenului în România. **2** *adj.* Care aparţine levantinului, specific levantinului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din levantin. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***levantin***, it. ***levantino***; cf. nm. pr. *Levant*, denumire dată în trecut ţărilor de pe ţărmul estic al Mării Mediterane.

levantínă *s.f.* Ţesătură de mătase, lucioasă pentru rochii şi dubluri. • /<fr. ***levantine***, it. ***levantina***, germ. ***Levantine***.

levantinísm *s.n.* Ipocrizie, şiretenie (caracteristică levantinilor). • /***levantin*** + *-ism*.

levátă *s.f.* **I** (*ind. text.*) **1** (Operaţie de) scoatere a mosoarelor sau a ţevilor pline de fir de pe maşina de semitort sau de filat. **2** Cantitate de fire toarse obţinute prin această operaţie. **II** (*la jocul de cărţi*) Totalitatea cărţilor pe care le adună de pe masă cel care a cîştigat la un moment dat. • pl. *-e.* /<it. ***levata***; cf. şi fr. *levée*.

levănţícă *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee din familia labiatelor, cu tulpina ramificată, cu frunzele liniare şi cu florile mici, albastre, cu miros pătrunzător şi plăcut, dispuse în spice lungi, folosită în industria parfumurilor şi în medicină (*Lavandula angustifolia*); lavandă, (*înv.*) levantă. ◆ Colect. Flori de levănţică, folosite împotriva moliilor, în medicină, în industria parfumurilor. ◆ Infuzie de flori de levănţică. • şi *leventícă*, (*pop.*) *livănţícă s.f.* /***levantă*** + *-ică*.

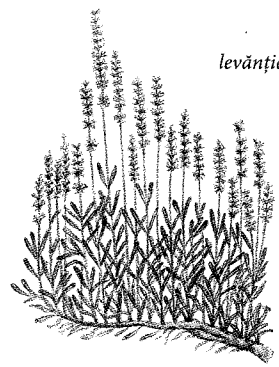

levănţică

levelleri ['levləri] *s.m. pl.* (*ist.*) Membri ai unei grupări politice radicale engleze, care s-a format în Parlament în anii 1640 şi a avut un rol important în timpul revoluţiei din 1648, promovînd votul universal pentru bărbaţi, egalitatea în faţa legii, democraţia parlamentară şi toleranţa religioasă. • /<engl. ***levellers***.

levént *s.m., adj.* **1** *s.m.* Marinar turc, originar din Levant, care făcea parte din marina de război a Imperiului Otoman. **2** *s.m.* (*în Ev. Med.*) Mercenar moldovean din oastea Ţării Româneşti. **3** *adj.* (*înv.*; *despre bărbaţi*) Viteaz. **4** *adj.* (*înv.*; *despre bărbaţi*) Care este bine făcut; care are înfăţişare plăcută. **5** *adj.* (*înv.*; *despre bărbaţi*) Amabil; generos. • pl. *-ţi.* şi (*înv., reg.*) *levínt adj.* /<tc. ***levent***.

leventícă *s.f.* v. levănţică.

leviatán *s.m., s.n.* **1** *s.m.* Monstru biblic distructiv. **2** *s.m.* (*în basme*) Căpcăun. **3** *s.n.* Fig. Organizaţie statală şi politică absolutistă. **4** *s.n.* (*ind. text.*) Maşină de spălat lîna. • sil. *-vi-a-*. pl. *m. -i, n. -e.* /<fr. ***léviathan***, it. ***leviatano***, germ. ***Leviathan***; cf. ebr. *lüvjathan* „întortocheat".

leviér *s.n.* (*tehn.*) Unealtă făcută dintr-o bară de fier, folosită la mecanisme, la maşini etc. • sil. *-vi-er*. pl. *-e.* /<fr. ***levier***.

levigá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică amestecuri de materiale pulverulente*) A separa prin antrenare, sub formă de suspensie, într-un lichid şi prin sedimentare succesivă. **2** (*compl. indică elemente solubile din sol*) A fi transportat în apa freatică, în condiţiile unui exces de apă infiltrat vertical. • prez.ind *-ghez.* /<fr. ***léviger***, it. ***levigare***.

levigábil, -ă *adj.* **1** (*despre amestecuri de materiale pulverulente*) Care poate fi separat prin antrenare, sub formă de suspensie, într-un lichid şi prin sedimentare succesivă. **2** (*despre elemente solubile din sol*) Care poate fi transportat în apa freatică, în condiţiile unui exces de apă infiltrat vertical. • pl. *-i, -e.* /***leviga*** + *-bil*.

levigabilitáte *s.f.* Însuşirea de a fi levigabil. • /***levigabil*** + *-itate*.

levigáre *s.f.* Acţiunea de *a leviga*; levigaţie. • pl. *-ări.* /v. ***leviga***.

levigát, -ă *adj.* **1** (*despre amestecuri de materiale pulverulente*) Care a fost separat prin antrenare, sub formă de suspensie, într-un lichid şi prin sedimentare succesivă. **2** (*despre tipuri de sol*) Care a fost transportat în apa freatică, în condiţiile unui exces de apă infiltrat vertical. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***leviga***.

levigáţie *s.f.* Levigare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***lévigation***, it. ***levigazione***.

levínt *adj.* v. levent.

levirát *s.n.* (*la vechii evrei*) Lege impusă de Moise (adoptată şi de alte popoare antice), care obliga pe fratele necăsătorit al unui defunct să se căsătorească cu văduva fără copii (de sex masculin) a acestuia. ◆ Practica unei căsătorii de acest tip. • /<fr. ***levirat***.

levít *s.m.* (*la vechii evrei*) Preot ales din seminţia lui Levi. • pl. *-ţi.* /<fr. ***lévite***, lat. ***levita***; cf. nm. pr. ebr. *Lewi* „acela care uneşte", al treilea fiu al patriarhului Iacov.

levitá *vb. I. refl.* (*despre oameni*) A-şi ridica în spaţiu propriul corp, prin puterea voinţei şi prin tehnici de concentrare. • prez.ind *-ez.* /<fr. ***léviter***.

levitáţie *s.f.* **1** Capacitate a unor persoane de a face să se ridice diverse corpuri fără a le atinge sau de a se ridica în spaţiu ele însele prin puterea voinţei şi prin tehnici de concentrare. **2** (*fiz.*) Fenomen prin care un corp se poate ridica şi deplasa în spaţiu, în absenţa oricărui sprijin material. ◆ Ext. Stare a unui corp aflat în levitaţie. **3** Fig. Înălţare spirituală. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi *levitaţiúne s.f.* /<fr. ***lévitation***, it. ***levitazione***.

levitaţiúne *s.f.* v. levitaţie.

levítă *s.f.* **1** Redingotă lungă care se purta la sfîrşitul sec. 18. **2** Model vechi de rochie largă şi lungă. • pl. *-e.* /<fr. ***lévite***.

leviteásă *s.f.* Soţie de levit. • pl. *-ese.* /***levit*** + *-easă*.

levitésc, -eáscă *adj.* (*înv.*) Levitic. • pl. *-eşti.* /***levit*** + *-esc*.

levític, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* Care aparţine leviţilor, privitor la leviţi; (*înv.*) levitesc. **2** *s.n.* A treia carte din *Pentateuh* (numită şi *Preoţia*), care conţine ritualul cultului religios, calendarul sărbătorilor şi codul de instruire morală a preoţilor din seminţia lui Levi. • pl. *-ci, -ce.* /<lat. ***leviticus***, ***-a***, ***-um***.

levizítă *s.f.* Substanţă toxică de luptă cu acţiune vezicantă. • scris şi *lewisită*. pl. *-e.* /<fr., engl. ***lewisite***.

levo- Elem. de compunere „stîng", „(spre) stînga". • /<fr. ***lévo-***; cf. lat. *laevus*, *-a*, *-um* „stîng".

levocardíe *s.f.* (*med.*) Deplasare anormală a cordului în interiorul hemitoracelui stîng ; sinistrocardie • pl. *-ii.* g.-d.-*iei.* /<fr. ***lévocardie***; cf. lat. *laevus* „stîng", gr. ***καρδία*** „inimă".

levofobíe *s.f.* (*med.*) Teamă patologică de obiecte sau de fiinţe situate în stînga subiectului. • g.-d.-*iei.* /***levo-*** + ***fobie***.

levogír, -ă *adj.* **1** (*despre substanţe optic active*) Care deviază spre stînga planul de polarizare a luminii, în raport cu observatorul care priveşte lumina din faţă. **2** (*zool.*; *despre cochilii*) Care este răsucit spre stînga. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***lévogyre***; cf. lat. *laevus*, *-a*, *-um* „stîng", *gyrare* „a întoarce".

levorotáţie *s.f.* Rotaţie a inimii spre stînga. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***lévorotation***.

levrétă *s.f.* (*zool.*) Femela levrierului. • pl. *-e.* /<fr. ***levrette***.

levriér *s.m.* (*zool.*) Cîine de vînătoare, cu abdomenul supt, cu picioarele înalte şi puternice, foarte rapid, care este dresat pentru vînarea iepurilor. • sil. *-vri-er*. pl. *-i.* /<fr. ***lévrier***.

levúlic *adj.* (*chim.*) *Acid levulic* = acid organic derivat din levuloză (sau din alte monozaharide), prin tratarea lor cu acizi diluaţi. • /<fr. ***lévulique***.

levulóză *s.f.* Fructoză. • /<fr. ***lévulose***.

levulozemíe *s.f.* (*med.*) Prezenţă a levulozei în sînge. • g.-d.-*iei.* /<fr. ***lévulosemie***.

levulozuríe *s.f.* (*med.*) Prezenţă a levulozei în urină. • g.-d.-*iei.* /<fr. ***levulosurie***.

levúră *s.f.* **1** (*bot.*) Ciupercă unicelulară care produce fermentaţia alcoolului. **2** *Levură de bere* = preparat industrial, făcut de obicei din drojdie de bere, folosit ca ferment pentru dospirea aluatului. • pl. *-i.* /<fr. ***levure***.

levurídă *s.f.* (*med.*; *mai ales la pl.*) Leziune cutanată care apare ca reacţie secundară alergică a unei infecţii cu levuri. • pl. *-e.* /<fr. ***levurides***.

lewisítă *s.f.* v. levizită.

lexém *s.n.* (*lingv.*) Cuvînt sau parte de cuvînt, care reprezintă suportul minimal al semnificaţiei. • pl. *-e.* /<fr. ***lexème***.

lexemátic, -ă *s.f., adj.* (*lingv.*) **1** *s.f.* Semantică. **2** *adj.* Care aparţine semanticii sau lexemului, privitor la semantică sau la lexem. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***lexématique***.

léxic *s.n.* (*lingv.*) **1** Totalitatea cuvintelor dintr-o limbă; vocabular, (*înv.*) lexicon. *Lexicul limbii franceze.* ◇ *Lexic principal* (sau *fundamental*) = fondul principal de cuvinte dintr-o limbă. *Lexic pasiv* v. pasiv. **2** Restr. Totalitatea cuvintelor caracteristice limbii unei epoci, unei regiuni, unui scriitor, unui stil al limbii, unui vorbitor etc. *S-a ocupat de studiul lexicului lui Sadoveanu.* **3** (*înv.*) Dicţionar. • pl. *-uri.* /<fr. ***lexique***; cf. gr. *λεξικόν* „vocabular".

lexicál, -ă *adj.* (*lingv.*) **1** Care aparține lexicului, specific lexicului, privitor la lexic. ◇ *Fondul lexical principal* v. fond. **2** Care este caracteristic cuvîntului. ◇ *Sens lexical* v. sens. *Sufix lexical* v. sufix. **3** Care este alcătuit din cuvinte. ◇ *Cîmp lexical* v. cîmp. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***lexical***.

lexicalizá *vb. I. refl.* (*lingv.; despre îmbinări de morfeme*) **1** A dobîndi sens lexical. **2** A funcționa ca unitate lexicală autonomă. • prez.ind pers. 3 *-ează.* /<fr. ***lexicaliser***.

lexicalizáre *s.f.* (*lingv.*) Proces prin care o îmbinare de morfeme devine o unitate lexicală autonomă. • pl. *-ări.* /v. ***lexicaliza***.

lexicalizát, -ă *adj.* (*lingv.; despre îmbinări de morfeme*) Care a dobîndit sens lexical propriu. • pl. *-ți, -te.* /v. ***lexicaliza***.

lexico- Elem. de compunere „cuvînt", „lexic"; „dicționar". • /<fr. ***lexico-***; cf. gr. *λεξικός* „referitor la cuvînt, lexical".

lexicográf, -ă *s.m., s.f.* (*lingv.*) Specialist în lexicografie. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***lexicographe***, it. ***lessicografo***.

lexicográfic, -ă *adj.* (*lingv.*) Care aparține lexicografiei, care este specific lexicografiei, referitor la lexicografie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***lexicographique***.

lexicografíe *s.f.* (*lingv.*) **1** Disciplină a lingvisticii care stabilește principiile și metodele practice de întocmire a dicționarelor. **2** Activitate de elaborare a dicționarelor. **3** Totalitatea dicționarelor dintr-o țară, dintr-o epocă, dintr-un domeniu etc. **4** (*înv.*) Studiu didactic al lexicului limbilor clasice. **5** (*înv.*) Dicționar. ◆ Glosar. • pl. (*înv.*) *-ii.* g.-d.*-iei.* /<fr. ***lexicographie***, it. ***lessicografia***; cf. gr. *λεξικόν* „vocabular", *γράφω* „a scrie".

lexicológ, -ă *s.m., s.f.* (*lingv.*) Specialist în lexicologie. • pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***lexicologue***.

lexicológic, -ă *adj.* (*lingv.*) Care aparține lexicologiei, care este specific lexicologiei, referitor la lexicologie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***lexicologique***.

lexicologíe *s.f.* (*lingv.*) **1** Disciplină a lingvisticii care se ocupă cu studiul lexicului. **2** (*înv.*) Studiu didactic al lexicului limbilor clasice. **3** (*înv.*) Dicționar. • pl. (*înv.*) *-ii.* g.-d.*-iei.* /<fr. ***lexicologie***, it. ***lessicologia***; cf. gr. *λεξικός* „referitor la cuvînt", *λόγος* „studiu".

lexicón *s.n.* (*lingv.*) **1** Dicționar. ◆ (*înv.*) Dicționar grecesc. **2** Enciclopedie pentru un anumit domeniu. **3** (*înv.*) Lexic. • pl. *-oane.* /<ngr. ***λεξικόν***, fr., lat. ***lexicon***, germ. ***Lexicon***.

lexicotécă *s.f.* (*lingv.*) Colecție de dicționare. • pl. *-ci.* /<germ. ***Lexikotek***.

lexíe *s.f.* (*lingv.*) Unitate funcțională semnificativă a lexicului (cuvînt, locuțiune, expresie etc.). • pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* /<fr. ***lexie***.

lexigráf *s.m.* (*lingv.; înv.*) Specialist în ortografie. • pl. *-i.* /<fr. ***lexigraphe***.

lexigráfic, -ă *adj.* (*lingv.; înv.*) Care ține de ortografie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***lexigraphique***.

lexigrafíe *s.f.* (*lingv.; înv.*) Ortografie. • pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* /<fr. ***lexigraphie***, it. ***lessigrafia***.

lexinómic, -ă *adj.* (*lingv.*) Care ține de regulile de folosire a cuvintelor. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***lexinomique***.

lexiología *s.f.* (*lingv.; înv.*) Studiu al cuvintelor sub aspectul elementelor de formare a acestora. • sil. *-xi-o-.* g.-d.*-iei.* /<fr. ***lexiologie***.

léxis *s.n.* (*grec. înv.*) Cuvînt. • pl. *-uri.* /<ngr. ***λέξις***.

lezá *vb. I. tr.* **1** A provoca cuiva un prejudiciu material. **2** A afecta interesele cuiva. **3** (*compl. indică drepturi ale oamenilor*) A încălca. **4** Fig. A afecta onoarea, reputația etc. cuiva; a ofensa. *Vorbele jignitoare l-au lezat.* **5** (*med.; compl. indică ființe sau părți ale corpului, organe*) A răni, a traumatiza, a vătăma. • prez.ind.*-ez.* /<fr. ***léser***.

lezárd *s.m., s.n.* **1** *s.m.* (*zool.*) Șopîrlă. **2** *s.n.* Piele tăbăcită de șopîrlă. • /<fr. ***lézard***.

lezárdă *s.f.* **1** Panglică decorativă pentru acoperirea rosturilor de prindere a tapițeriei. **2** Fisură într-un zid. • pl. *-e.* /<fr. ***lézarde***.

lezáre *s.f.* Acțiunea de *a leza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***leza***.

lezát, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care a suferit un prejudiciu material. **2** (*despre interese ale oamenilor*) Care a fost afectat. **3** (*jur.; despre drepturi ale oamenilor*) Care a fost încălcat. **4** Fig. (*despre oameni sau despre onoarea acestora*) Care a fost ofensat, afectat. **5** (*med.; despre ființe sau părți ale corpului, organe*) Care a suferit o leziune. • pl. *-ți, -te.* /v. ***leza***.

lezéná *s.f.* (*arhit.*) **1** Element aplicat pe marginile panourilor, ramelor etc., care are rol de susținere, de acoperire și de decorare. **2** Pilastru plat și îngust pe fațada unui zid, fără bază și capitel, care este legat de arce semicirculare și îngropat pe jumătate în zid. • pl. *-e.* /<fr. ***lésène***.

lezionă *vb.I. tr., refl.* A (se) răni. • sil. *-zi-o-.* prez. ind*-ez.* /<it. ***lesionare***.

lezionál, -ă *adj.* (*med.*) Care ține de o leziune, privitor la o leziune; care este provocat de o leziune. ◇ *Maladie lezională* = boală provocată de o leziune. • sil.*-zi-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***lésionnel***.

leziúne *s.f.* **I** (*med.*) Alterare morfologică a unui țesut, a unui organ sau a unui organism, provocată de agenți fizici, mecanici, chimici, infecțioși sau tumorali; rană, plagă. ◆ Vătămare. **II** (*jur.*) **1** Prejudiciu material care afectează o parte dintr-un contract oneros și comutativ. **2** Viciu de consimțămînt din care rezultă disproporția valorică foarte mare între două obligații asumate de partenerii contractuali, invocat atunci cînd o persoană are capacitate de exercițiu restrînsă. **3** (*înv.*) *Leziune a maiestății* = lezmaiestate. • pl. *-i.* /<fr. ***lésion***, lat. ***laesio, -onis***.

lezmaiestáte *s.f.* (*jur.; în statele monarhice; și crimă de lezmajestate*) Ofensă adusă de cineva unui suveran sau autorității sale, care este considerată de lege drept crimă. • și *lezmajestáte* s.f. /<fr. ***lèse-majesté***, lat. ***laesa majestatis***.

lezmajestáte *s.f.* v. lezmaiestate.

li *s.m.* Veche măsură de lungime la chinezi (egală cu 576 m). • /<fr. ***li***; cuv. chinez.

liá *vb. I. tr.* (*compl. indică sosuri, creme etc.*) A lega. • sil. *li-a.* prez.ind. *liez.* /<fr. ***lier***.

liáj *s.f.* Legare. • sil. *li-aj.* pl. *-e.* /<fr. ***liage***.

liánă *s.f.* (*bot.; mai ales la pl.*) **1** Plantă agățătoare, cu tulpina foarte lungă, subțire și flexibilă, care crește în pădurile tropicale. **2** Ext. Nume generic pentru plantele cu tulpina foarte lungă, subțire și flexibilă, care se agață și se încolăcesc pe trunchiurile sau pe ramurile copacilor, pe ziduri etc. • sil. *li-a-.* pl. *-e.* /<fr. ***liane***.

liáne *s.f. pl.* (*geomorf.*) Șesuri din America de Sud, acoperite cu vegetație ierboasă. • sil. *li-a-.* /<sp. ***llanos***.

liánt *s.m.* **1** Substanță fluidă, folosită pentru a lega, prin întărire, bulgării, granulele etc. unui material organic sau mineral. ◇ (*adj.*) *Material liant.* **2** (*tipogr.*) Lichid vîscos care conține colorantul cu care formează cerneala de tipar. **3** (*ind.text.*) Substanță folosită la fixarea pigmenților coloranți pe fibrele textile. **4** (*a. plast.*) Constituent nevolatil al lacurilor, care se întărește sub formă de peliculă. **5** Element care leagă părțile unui întreg. • sil. *li-ant.* pl. *-ți, n. -e.* /<fr. ***liant***.

liás *s.n.* (*geol.*) **1** Perioada inferioară a jurasicului; liasic. **2** Serie de straturi geologice din lias; liasic. • sil. *li-as.* /<fr. ***lias***, engl. ***Lias***.

liasíc, -ă *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Lias. **2** *adj.* Care aparține liasicului, specific liasicului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Lias. • sil. *li-a-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***liasique***.

liáze *s.f. pl.* (*biol.*) Enzime care au rol ajutător în sinteza unor compuși. • sil. *li-a-.* /<fr. ***liases***.

libadeá *s.f.* **1** (*înv.*) Haină bărbătească lungă, confecționată dintr-un material gros, care a fost purtată inițial de boieri și apoi de orășeni. **2** (*reg.*) Haină bărbătească scurtă, din stofă de casă (de culoare albă). • pl. *-ele.* și (*reg.*) *lebadeá* s.f. /<tc. ***libade***.

libanéz, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Libanului sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuiește în Liban; locuitorii Libanului. **2** *adj.* Care aparține Libanului sau libanezilor, care se referă la Liban sau la libanezi; care este originar din Liban. • pl. *-i, -e.* /nm. pr. (stat în Asia Occidentală) ***Liban*** + *-ez.*

libanizá *vb. I. refl.* (*despre țări*) A fi cuprins de lupte interne, de conflicte interminabile (ca în Liban). • prez.ind *-ez.* /<fr. ***libaniser***; cf. nm. pr. *Liban*, stat în Asia Occidentală.

libăr *s.m.* v. rîbar.

libárcă *s.f.* **1** (*entom.*) Insectă de noapte, din ordinul ortopterelor, de culoare brună-roșcată, care se hrănește cu resturi alimentare (*Blatta germanica*). ◇ *Libarcă neagră* = șvab (*Blatta orientalis*). *Libarcă galbenă* = șvab (*Phyllodromia germanica*). **2** (*entom.; reg.*) Borză (*Blatta mortisaga*). **3** (*reg.; deprec.*) Femeie care vorbește mult și fără rost. • pl. *-ărci, -ce.* /<bg. ***хлебарка***.

libáție *s.f.* **1** (*în antic.*) Act ritual (în templu), care consta în gustarea și apoi vărsarea unei cupe de vin, de lapte etc., ca omagiu adus divinității. ◆ Ext. Ofrandă. **2** Ext. Închinare a paharului cu băutură în cinstea cuiva la o petrecere. **3** Consum excesiv de băuturi alcoolice. • pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* și *libațiúne* s.f. /<lat. ***lībatio, -onis***, fr. ***libation***.

libațiúne *s.f.* v. libație.

libél *s.n.* **1** (*lit.; înv.*) Scriere satirică, asemănătoare cu pamfletul, dar cu un caracter mai virulent decît acesta. **2** (*reg.*) Caiet pentru însemnări. **3** (*înv.*) Cărticică. • pl. *-e.* /<fr. ***libelle***, germ. ***Libell***; cf. lat. *libellus, -i* „cărticică".

libelá *vb. I. tr.* (*jur.*) A redacta corect un act judecătoresc. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***libeller***.

libélă *s.f.* (*înv.*) **1** Înălțime. **2** Bulă de aer conținută într-un lichid. • pl. *-e.* /<lat. ***lībella, -ae***, germ. ***Libelle***.

libelíst, -ă *s.m., s.f.* (*înv.*) Autor de libele. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***libelliste***.

libelúlă *s.f* (*entom.; la pl.*) Grup de insecte din ordinul ordonatelor, cu corpul lung și subțire, cu capul mare, cu aripile membranoase și străvezii, care trăiesc în apropierea apelor; (*și la sg.*) insectă care face parte din acest grup (*Libelula depressa*); (*pop.*) calul-dracului. • pl. *-e.* /<fr. ***libellule***, lat. ***libellula***, dim. lui *lībella, -ae*.

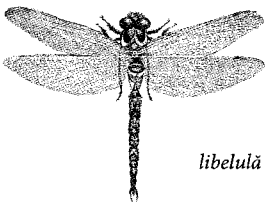

libelulă

---

líber[1] *s.n.* (*bot.*) **1** Complex de vase din țesutul plantelor, prin care circulă seva. **2** Parte a scoarței plantelor care cuprinde acest complex de vase și în care se află țesuturile de nutriție, de susținere etc. **3** Colect. Fibre extrase din scoarța unor arbori. • /<lat. ***liber, -bri***, fr. ***liber***.

líber[2]**, -ă** *adj.* **I 1** (*despre oameni*) Care se bucură de libertate individuală și socială; care are drepturi politice și cetățenești depline în stat; care nu depinde juridic, economic, politic etc. de cineva; (*pop.*) slobod. *Aș putea pretinde că sînt mai mult decît liber* (SADOV.). **2** (*despre state, popoare, orașe etc.*) Care este independent, suveran; care nu este supus unei puteri străine; care este autonom. *Nație scetică, liberă și vitează* (C. NEGR.). ◇ *Mare liberă* v. mare. ◆ (*despre autorități portuare*) Care are libertatea de a nu percepe taxe vamale pentru mărfurile importate, exportate sau aflate în tranzit. **3** (*despre oameni*) Care acționează după voia sa; care nu este supus nici unei restricții; care poate face ceea ce dorește; care este nestingherit în ceea ce face; neîngrădit. *Ești liber să crezi ce dorești.* ◇ *Liber-profesionist* = persoană care exercită o profesiune pe cont propriu, fără a fi angajată permanent într-o instituție, într-o întreprindere etc. *Liber* (sau *liberul*) *-arbitru* v. arbitru. ◇ Expr. *A fi* (sau *a rămîne*) *liber să* (ori *de a*)... = *a)* a i se permite să...; *b)* a avea posibilitatea de a... ◆ (*despre părți ale corpului*) Care se poate mișca în voie, care nu este stînjenit sau împiedicat în mișcări; care este degajat. *Copilul a fost desfășat pentru a avea picioarele libere.* ◇ Expr. *A avea mînă liberă* v. mînă. **4** (*despre oameni*) Care are drepturi juridice depline; care nu este întemnițat sau închis. **5** (*despre acțiuni, manifestări etc. ale oamenilor*) Care poate avea loc; care nu este supus unei constrîngeri, unei restricții (cu un caracter arbitrar); (*înv.*) liberal. *Dreptul cel mai prețios al omului civilizat este libera comunicare de gîndire și de idei* (BOLL.). ◇ *Traducere liberă* = traducere care redă conținutul originalului, fără a respecta riguros forma acestuia. *Versuri libere* = versuri care nu respectă canoanele clasice obișnuite. *Intrare liberă* = intrare fără plată într-o sală de spectacol, pe un stadion etc. *Lovitură liberă* = (*la unele jocuri sportive cu mingea*) lovitură acordată unei echipe drept compensație pentru o infracțiune sau o greșeală

comisă de echipa adversă. *Profesiune liberă* = profesiune exercitată de o persoană pe cont propriu, fără a fi angajată permanent într-o instituție, într-o întreprindere etc. *Liberă practică* = *a*) exercitare a unei profesiuni pe cont propriu; *b*) (*nav.*) permisiune de a manevra un vas în raza unui port și de a avea contact cu țărmul. *Liberă cugetare* = opinie proprie, lipsită de constrîngeri. *Liber consimțămînt* = manifestare a adeziunii fără constrîngere. (*înv.*) *Liber pansism* = opinie proprie. *Comerț liber* v. comerț. *Liberă concurență* v. concurență. *Termen liber* v. termen. ◇ Loc.adv. *Liber consimțit* = de bunăvoie. ◇ Expr. *A da* (*cuiva* sau *la ceva*) *frîu liber* v. frîu. ◆ (*urmat de un subst. de care se leagă prin prep. „de”*) Care se poate desfășura nestingherit; care nu este supus unor dispoziții restrictive. *Concursul se desfășoară fiind liber de orice restricție.* ◇ *Număr liber de pătrate* v. pătrat. ◆ (*despre unele probe sportive*) Care este lipsit de restricții speciale. ◇ *Lupte libere* v. luptă. ◆ (*adv.; muz.; indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Fără restricții de ritm sau de intensitate. **6** (*despre căi de comunicație*) Care este accesibil pentru trecerea oricui; care este fără restricții sau fără pericole; care este ușor de parcurs. *Am ajuns rapid la cabană, întrucît șoseaua era liberă.* ◇ *Drum liber mijlociu* v. drum. **7** (*despre corpuri sau părți ale lor*) Care nu este fixat (în întregime) de ceva, putîndu-se mișca; care este fără sprijin. *Storul este liber pentru a se face cu ușurință curent în cameră.* **8** (*despre animale*) Care trăiește în mediul natural propriu. **9** (*despre elemente chimice, particule etc.*) Care nu este într-o combinație sau relație cu alte elemente sau particule. ◇ (*chim.*) *Atom liber* v. atom. **10** (*fiz.; despre corpuri*) Care este supus forței gravitaționale. ◇ *Cădere liberă* = mișcare uniformă accelerată a corpurilor care cad sub acțiunea gravitației. Δ Loc.adj. *În cădere liberă* = fig. (*despre oameni*) care este în stare de degradare (morală). **11** (*despre acțiuni, manifestări etc. ale oamenilor*) Care nu este forțat; care este lipsit de artificialitate; care este natural, firesc, degajat; (*înv.*) liberal. *A ținut un discurs liber, captivant pentru public.* ◇ *Desen liber* = desen (artistic) efectuat cu mîna, fără ajutorul instrumentelor tehnice. *Arte libere* = (*în învățămîntul filosofic medieval*) arte liberale. *Figurație liberă* v. figurație. *Stil indirect* (*liber*) v. indirect. ◇ Expr. (*adv.*) *A vorbi liber* = *a*) a ține un discurs, o prelegere, o comunicare etc. fără a avea un text (pregătit în prealabil) în față; *b*) a spune deschis ceea ce gîndește, a fi sincer; *c*) a vorbi obscen. **12** (*deprec.; despre oameni*) Care încalcă regulile decenței și ale moralei; care este indecent, ușuratic, desfrînat; libertin. ◆ Ext. (*despre gesturi, cuvinte, purtări etc.*) Care este necuviincios, grosolan. **II 1** (*despre oameni*) Care nu este antrenat (momentan) într-o activitate, într-o acțiune etc.; care nu este ocupat cu ceva; care este disponibil, neangajat. *Mîine este liber toată ziua.* **2** (*despre oameni*) Care nu are obligații (sau datorii) față de cineva. **3** (*despre oameni*) Care nu este căsătorit. ◆ Care nu este îndrăgostit. **4** (*despre perioade de timp*) De care se poate dispune după bunul plac; care este în afara obligațiilor (profesionale) obișnuite. *În puținul timp liber pe care îl are ascultă muzică clasică.* ◇ Expr. (*subst. n.*) *A avea liber* = *a*) a se afla în afara obligațiilor profesionale pe o perioadă de timp; *b*) a dispune de timpul propriu. **5** (*despre bănci, scaune etc.*) Care nu este ocupat; gol. **6** (*despre locuințe, camere*) Care nu este locuit; care nu este închiriat. *Are un apartament liber pe care vrea să-l închirieze.* **7** (*despre posturi*) Care este vacant. *Prin pensionări multe posturi sînt libere.* **8** (*despre terenuri*) Care nu intră în proprietatea cuiva. **9** (*despre locuri, suprafețe limitate*) Care nu este ocupat de un obiect sau de o persoană. *Mutînd etajera, colțul camerei a rămas liber.* **10** Loc.adj. (*jur.*) *Liber de orice sarcină* = (*despre bunuri reale*) asupra căruia nu grevează nici un drept real (creanță ipotecară sau privilegiu). **11** Loc.adv. *Sub cerul* (sau *sub cer*) *liber* = într-un loc descoperit; afară. *La* (sau *în*) *aer* (*liber*) v. aer. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***līber, -a, -um***, fr. ***libre***.

liberá *vb. I.* (*în concurență cu „elibera”*) **1** *tr., refl.* (*pop.*) A da drumul sau a pleca acasă după efectuarea stagiului militar, a unei concentrări etc. *Să veniți îndată ce vă veți libera, să-mi dați mînă de ajutor* (BUJ.). ◆ (*tr.; compl. indică militari*) A trece în rezervă. **2** *tr.* (*pop.; compl. indică oameni, clase sociale etc.*) A face să iasă din starea de dependență; a elibera, a scoate. *I-a liberat din robie.* **3** *tr.* (*pop.; compl. indică persoane captive*) A scoate din detenție, din prizonierat etc., redîndu-i libertatea. **4** *tr.* (*înv.; compl. indică state, orașe, cetăți etc.*) A face să devină independent, autonom. **5** *tr., refl.* (*pop.*) A (se) elibera, a (se) debarasa de ceva care jenează sau incomodează. *S-a liberat din corset.* **6** *tr.* (*pop.; compl. indică ființe*) A degaja, a elibera, a scoate din ceva. *A liberat calul din hățuri.* ◆ (*compl. indică părți ale corpului*) A face liber. *A voit să-și libereze mîinile care țineau ceva* (GAL.). **7** *tr.* (*pop.; compl. indică locuințe, clădiri etc.*) A evacua. • prez.ind *-ez.* /<lat. ***liberare***, fr. ***libérer***.

liberábil, -ă *adj.* (*despre imobile*) Care poate fi eliberat imediat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***libérable***.

liberál, -ă *adj., s.m., s.f.* **I** *adj.* **1** Care aparține liberalismului, care este specific liberalismului, privitor la liberalism; care se sprijină pe principiile liberalismului; care se referă la libertățile individuale ale omului (politică, socială, economică, de gîndire etc.); care favorizează sau respectă libertățile individuale din punct de vedere politic, juridic, economic. ◇ *Partid liberal* = partid de orientare liberalistă. **2** (*despre oameni*) Care are idei largi, nepreconcepute. **3** (*despre oameni*) Care este înțelegător; care este generos. *Nu pot face altfel decît a aștepta... ca... un alt minister să se arate mai liberal pentru o publicațiune științifică* (ODOB.). **4** (*despre organisme ale administrației de stat*) Care este alcătuit sau condus de membri ai unui partid liberal. **5** (*înv.; despre oameni*) Care este iubitor de libertate. **6** (*înv.; despre acțiuni, manifestări etc. ale oamenilor*) Liber. ◇ *Profesiune liberală* = profesiune liberă. **7** (*înv.; despre acțiuni, manifestări etc. ale oamenilor*) Liber, firesc, natural. ◇ *Arte liberale* v. artă. **II** *s.m., s.f.* **1** Adept al liberalismului; persoană cu idei liberale. **2** Membru al unui partid liberal. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***libéral***, lat. ***līberālis, -e***, it. ***liberale***.

liberalísm *s.n.* **1** Doctrină politică și economică ce promovează ideile de libertate individuală, politică, socială, economică, de gîndire etc., limitarea puterii statului în ceea ce privește libertățile individuale, inițiativa privată etc., opunîndu-se socialismului și dirijismului. **2** Atitudine caracterizată prin promovarea și respectarea ideii de libertate individuală. **3** Atitudine de toleranță (excesivă), de înțelegere, de bunăvoință față de opiniile și conduita cuiva. • /<fr. ***libéralisme***.

liberalíst, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Adept) al liberalismului. **2** *adj.* Care susține liberalismul; care aderă la liberalism. **3** *adj.* Care este specific liberalismului sau liberaliștilor, care se referă la liberalism sau la liberaliști. • pl. *-iști, -iste.* /***liberal*** + ***-ist***.

liberalitáte *s.f.* **1** Mărinimie, generozitate. ◆ Concr. (*înv.*) Cadou. **2** (*jur.*) Act juridic prin care o persoană dispune de un bun al său în favoarea altei persoane, fără a urmări o contraprestație. • pl. *-ăți.* /<lat. ***liberalitas, -atis***, fr. ***libéralité***.

liberalizá *vb.I.* **1** *tr., refl.* A face să devină sau a deveni mai liber sau mai liberal. **2** *tr.* (*com.; compl. indică prețuri*) A lăsa să fie stabilit de piață. • prez.ind *-ez.* /<fr. ***libéraliser***.

liberalizánt, -ă *adj.* **1** Care favorizează liberalizarea. **2** Care propagă liberalizarea. • pl. *-ți, -te.* /de la ***liberaliza***.

liberalizáre *s.f.* **1** Respingere a ideilor dogmatice sau preconcepute. **2** (*econ.*) Înlăturare a restricțiilor în schimburile economice. **3** (*com.*) *Liberalizare a prețurilor* = stabilire a prețurilor de către piață, și nu de către stat, înlăturînd subvențiile. • pl. *-ări.* /v. ***liberaliza***.

liber-arbítru *s.n.* (*filos.*) Concepție potrivit căreia omul este capabil să aleagă și să acționeze în conformitate cu propria voință. • /<fr. ***libre arbitre***.

liberáre *s.f.* (*înv., pop.*) Acțiunea de *a* (*se*) *libera* și rezultatul ei. ◇ (*jur.*) *Liberare condiționată* = eliberare din închisoare înainte de termen, pentru bună purtare. • pl. *-ări.* /v. ***libera***.

liberatór, -oáre *s.m., s.f., adj.* (*înv., pop.*) Eliberator. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***libérateur***, lat. ***lībĕrator, -oris***.

liber-cugetătór, -oáre *s.m., s.f.* Adept al unei gîndiri libere (care să nu fie îngrădită de biserică). • pl. *-ori, -oare.* /***liber***[2] + ***cugetător***, după fr. *libre penseur*.

liberián[1]**, -ă** *adj.* (*bot.*) **1** (*despre țesuturi, vase etc. ale plantelor*) Prin care circulă substanțele organice din frunze spre diverse părți ale plantelor. **2** (*despre fibrele plantelor*) Care formează țesutul liberian, vasele liberiene. • sil.*-ri-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***libérien***.

liberián[2]**, -ă** *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Liberiei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuiește în Liberia; locuitorii Liberiei. **2** *adj.* Care aparține Liberiei sau liberienilor, care se referă la Liberia sau la liberieni; care este originar din Liberia. • sil.*-ri-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***libérien***; cf. nm. pr. *Liberia*, stat în V Africii.

liberíne *s.f., pl.* (*med.*) Substanță (produsă îndeosebi în hipotalamus) care stimulează sinteza, eliberarea unor hormoni (de obicei hipofizari). • /<fr. ***libérines***, engl. ***liberines***; cf. lat. *liberare* „a elibera”.

líbero[1] *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Fără restricții de ritm sau de intensitate. • /<it. ***libero***.

líbero[2] *s.m.* (*sport*) Apărător într-o echipă de fotbal pe care se bazează toată strategia apărării. • acc. și *liberó.* /<it. ***libero***.

liberolemnós, -oásă *adj.* (*bot.*) Care este format din țesut liberian și lemnos. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***libéro-ligneux***, după *lemnos*.

líber-schimbísm *s.n.* (*econ.*) Politică economică prin care se revendică libertatea totală a comerțului, lipsa taxelor vamale și neamestecul statului în economie. • /***liber***[2] + ***schimb*** + ***-ism***.

líber-schimbíst, -ă *s.m., s.f.* Adept al liber-schimbismului. • pl. *-iști, -iste.* /***liber***[2] + ***schimb*** + ***-ist***.

libért *s.m.* (*în antic.romană*) Sclav eliberat; libertin. • pl. *-ți.* /<lat. ***libertus, -i***.

libertár, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Adept) al libertății absolute. **2** *adj.* Care favorizează libertatea individuală, respingînd orice constrîngere. **3** *adj.* (*despre oameni*) Care manifestă o atitudine liberală. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***libertaire***.

libertarísm *s.n.* **1** Concepție libertară potrivit căreia anumite acțiuni umane nu sînt guvernate de legi cauzale necesare. **2** Atitudine libertară. • /***libertar*** + ***-ism***.

libertáte *s.f.* **I 1** Posibilitate a omului de a acționa conștient în condițiile cunoașterii (și stăpînirii) legilor naturii și ale vieții sociale. **2** Posibilitate a omului de a acționa după propria sa voință sau dorință, respectînd în același timp drepturile celorlalți; lipsă a unei constrîngeri, a unei restricții în realizarea dorințelor proprii, în desfășurarea unei activități etc. ◇ *Grad de libertate* v. grad. ◇ Loc.adv. *În* (*deplină*) *libertate* sau *în* (*ori cu*) *toată libertatea* = după bunul plac; nestingherit. ◇ Expr. *A-și lua libertatea să...* (sau *de a...*) = a-și permite să... **3** Stare a unei persoane libere care se bucură de drepturi politice și cetățenești depline în stat. *Omul are drept la viață și la fericire, deci are drept la libertate* (BOL.). **4** (*în opoz. cu „robie”, „sclavie”, „șerbie”*) Stare a unei persoane (sau a unui grup de persoane) care nu depinde de un stăpîn. **5** (*în opoz. cu „captivitate”, „detenție”*) Stare, situație a unei persoane care nu este întemnițată, captivă sau închisă. ◇ Expr. *A pune în libertate* = a elibera din închisoare, din arest etc. *A priva de libertate* v. priva. **6** Independență, neatîrnare, autonomie a unui stat, a unui popor, a unui oraș etc. față de o putere străină; stare a unui stat, a unui popor etc. de a se guverna în mod suveran. *Cîntînd libertatea și numele sfînt Al țării străvechi* (COȘB.). **7** (*mai ales la pl.*) Drepturi cetățenești. ◇ *Libertate individuală* = drept care garantează inviolabilitatea persoanei. *Libertate de gîndire* (ori *de exprimare, de opinie*) sau *libertatea cuvîntului* = *a*) opinie a cuiva care gîndește liber; *b*) drept al cuiva de a-și exprima opiniile. *Libertate religioasă* = drept al cuiva de a-și practica propria religie. *Libertate sindicală* = drept acordat salariaților de a-și constitui sindicate. *Libertate de conștiință* v. conștiință. *Libertatea tiparului* v. tipar. **8** Permisiune; învoire. **9** Abatere de la normă; nonconformism. **10** (*pop.*) Revoluție. **II 1** Stare, situație a unei persoane care nu este antrenată (momentan) într-o activitate, într-o acțiune etc.; disponibilitate. **2** Stare, situație a unei persoane care nu are obligații (sau datorii) față de cineva. • pl. *-ăți.* /<lat. ***libertas, -atis***, fr. ***liberté***, it. ***libertà***.

líberti *s.n.* Ţesătură din mătase şi bumbac, pentru rochii, bluze etc. • /<fr., engl. ***liberty***; cf. nm.pr. Arthur *Liberty*, comerciant englez, fondatorul unui magazin cu articole orientale, la Londra.

liberticíd, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* Care desfiinţează libertatea; care suprimă drepturile civile. **2** *s.n.* Abolire a libertăţilor civile. • pl. *-izi, -ide.* şi *(înv.) liberticídiu s.n.* /<fr. ***liberticide***, it. ***liberticida, liberticidio***.

liberticídiu *s.n.* v. liberticid.

libertín, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care încalcă regulile decenţei şi ale moralei; (om) indecent, uşuratic, desfrînat. **2** *adj.* (*despre manifestări, acţiuni etc. ale oamenilor*) Care este caracteristic unui om libertin, care sfidează convenţiile sociale obişnuite. **3** *s.m.* (*în Ev. Med.*) Ţăran liber care se putea mişca de pe o moşie pe alta. **4** *s.m.* (*în antic. romană*) Libert. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***libertin***, lat. ***lībertīnus, -a, -um***.

libertináj *s.n.* **1** Comportare, atitudine de libertin; desfrîu, destrăbălare; libertinism. **2** Viaţă de libertin. • /<fr. ***libertinage***.

libertinísm *s.n.* **1** Lipsă a credinţei religioase. **2** Libertinaj. • /<fr. ***libertinisme***, germ. ***Libertinismus***.

libián, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populaţia de bază a Libiei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care trăieşte în Libia; locuitorii Libiei. **2** *adj.* Care aparţine Libiei sau libienilor, care se referă la Libia sau la libieni; care este originar din Libia; libic. • sil.-*bi-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***libyan***; cf. nm. pr. *Libia*, stat în N Africii.

líbic, -ă *adj.* Libian. • pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***libysch***.

libídic, -ă *adj.* Libidinal. • pl. *-ci, -ce.* /<it. ***libidico***.

iibidiná *vb. I. intr., refl.* A(-şi) satisface dorinţele sexuale. • prez.ind. *-ez.* /<lat. ***libidinari***.

libidinál, -ă *adj.* Care se referă la libido, care ţine de libido; libidic. • pl. *-i, -e.* /***libidin*[*os*] + *-al***.

libidinísm *s.n.* Libidinozitate. • pl. *-e.* /***libidin*[*os*] + *-ism***.

libidinós, -oásă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este înclinat spre lascivitate; care manifestă, fără pudoare, înclinaţie spre plăceri senzuale, spre lascivitate şi spre imoralitate. **2** Ext. (*despre manifestări, acţiuni etc. ale oamenilor*) Care denotă predispoziţie pentru plăceri senzuale (exagerate) şi imoralitate. • pl. *-oşi, -oase.* /<fr. ***libidineux***, lat. ***lībidinōsus, -a, -um***.

libidinozitáte *s.f.* Înclinare lipsită de pudoare spre plăceri senzuale şi imoralitate; libidinism. • pl. *-ăţi.* /<fr. ***libidinosité***.

libidó *s.n.* (*med.*) Dorinţă puternică de satisfacere a instinctului sexual; orgasm. ◆ (*în concepţia lui Freud*) Energia care stimulează impusul sexual (instinctul de a căuta plăcerea); aspectul psihic al acestui impuls. ◆ (*în concepţia lui Jung*) Energia care vehiculează instinctele vieţii, nemaifiind ataşată exclusiv sexualităţii şi putîndu-se concentra spre obiecte sau persoane (*libido obiectual*), spre propriul corp (*libido narcisic*) sau poate stimula activităţi intelectuale (*libido sublimat*). • pl. *-ouri.* /<fr. ***libido***, lat. ***lībido, -inis*** „dorinţă violentă, pasiune".

líbov *s.n.* **1** (*arh.*) Dragoste, afecţiune, pasiune puternică pentru cineva. ◇ Expr. *A fi cu libov* = a fi simpatic, plăcut, atrăgător. **2** (*reg.*) Bunăvoinţă faţă de cineva. **3** (*reg.*) Farmec. • acc. şi *libóv.* pl. *-uri.* şi *liúbov s.n.* /<slav. **любовь**.

liboví *vb.IV. intr.* (*înv.*) A petrece; a se desfăta. ◆ A iubi. • prez.ind. *-esc.* /<slav. **любовати сѧ**.

libovít, -ă *adj.* (*înv.; despre oameni*) Vesel, cu voie bună. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***libovi***.

libóvnic, -ă *s.m., s.f.* v. ibovnic.

librár *s.m.* **1** Proprietar al unei librării. **2** Negustor de cărţi. **3** Vînzător într-o librărie. **4** (*înv.*) Editor. • pl. *-i.* /<fr. ***libraire***, lat. ***librarĭus, -ii***.

librare *s.f.* (*astron.*) Libraţie. • pl. *-ări.* /după fr. *libration*.

librăţie *s.f.* **1** (*astron.*) Balansare aparentă a Lunii, datorată orbitei eliptice pe care o descrie în jurul Pămîntului; libraţie. **2** Oscilaţie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<lat. ***lībratĭo, -onis***, fr. ***libration***.

líbră *s.f.* **1** (*ist.*) Monedă austriacă de argint, care valora 10 sau 20 de creiţari şi care a circulat în Ţările Române. ◆ Ext. Liră. **2** Unitate de măsură a greutăţii, egală cu circa 0, 5 kg. **3** (*astron.; înv., reg.*) A şaptea zodie a anului; balanţa. **4** (*deprec.*) Femeie de moravuri uşoare. • pl. *-e.* /<lat. ***lībra, -ae***.

librăreásă *s.f.* Librăriţă. • pl. *-e.* /***librar*** + *-easă*.

librăríe *s.f.* **1** Magazin în care se vînd cărţi şi articole de papetărie. **2** (*înv.*) Editură care avea un magazin propriu pentru vînzarea cărţilor. **3** (*înv.*) Ocupaţia librarului. **4** (*înv.*) Comerţ cu cărţi. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***librairie***, lat. ***librarĭa, -ae***, it. ***libreria***.

librăríţă *s.f.* Vînzătoare într-o librărie; librăreasă. • pl. *-e.* /***librar*** + *-iţă*.

librét *s.n.* **1** (*muz.*) Text al unei opere muzicale scenice, vocal-simfonice etc. **2** (*muz.*) Broşură care conţine un libret sau explicaţia unei pantomime, a unui balet etc. **3** (şi *libret de economii*) Carnet eliberat de casele de economii persoanelor care îşi depun banii şi pe baza căruia aceştia îşi pot retrage, cu o dobîndă stabilită, fondurile depuse. • pl. *-e,* (*înv.*) *-uri.* /<it. ***libretto***.

libretíst *s.m.* (*muz.*) Autor de librete. • pl. *-işti.* /<it. ***librettista***, fr. ***librettiste***.

libúrnă *s.f.* (*în antic. romană*) Navă uşoară de luptă sau de transport cu un singur rînd de rame. • pl. *-e.* /<lat. ***lĭburna, -ae***.

libúţ *s.m., s.n.* (*reg.*) **1** *s.m.* (*ornit.*) Nagîţ (*Vanellus vanellus*). **2** *s.n.* Fluier făcut din coajă de salcie. • pl. *m. -i, n. -e.* /<magh. ***libuc***.

licantróp, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Suferind) de licantropie. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***lycanthrope***.

licantrópic, -ă *adj.* (*med.*) Care aparţine licantropiei, referitor la licantropie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***lycanthropique***.

licantropíe *s.f.* **1** (*med.*) Boală psihică ce se manifestă prin ideea fixă de a fi devenit lup. **2** Credinţă populară bazată pe superstiţia existenţei oamenilor-lup. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***lycanthropie***; cf. gr. **λύκος** „lup", **ἄνθρωπος** „om".

licaón *s.m.* (*zool.*) Mamifer carnivor, înrudit cu lupul şi hiena, cu blana roşcată, vărgată cu negru, care trăieşte în Africa. • pl. *-i.* /<fr. ***lycaon***, lat. ***lycaon, -onis***.

licăi *vb. IV. intr.* (*reg.*) **1** (*despre animale*) A scoate un sunet caracteristic cu limba, atunci cînd bea sau mănîncă. **2** (*despre oameni*) A mînca cu lăcomie (şi în grabă), făcînd un zgomot caracteristic. **3** (*despre frunze*) A fîşîi. • prez.ind. *-iesc.* /form. expr.; cf. *limpi, lipăi*.

licáire *s.f.* (*reg.*) Acţiunea de *a licăi* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***licăi***.

licăít *s.n.* (*reg.*) Faptul de *a licăi*. • /v. ***licăi***.

lícăr *s.n.* **1** Iluminare intermitentă (şi bruscă), de mică intensitate; sclipire (de mică intensitate). *Ai adormit zîmbind..., Să-ţi fie somnul licăr de stele* (DRAG.). ◆ Concr. Ceea ce sclipeşte; ext. scînteie. *Ochii îi scînteiau înviaţi ca două licăre sub spuză* (CE. PETR.). **2** Fig. Manifestare (spontană) de intensitate scăzută a unui sentiment, a unei atitudini etc. **3** Fig. Senzaţie bruscă şi uşoară. • pl. *-e.* şi (*reg.*) *lícur s.n.* /de la ***licări***, prin derivare regresivă.

licări *vb. IV. intr.* **1** (*despre surse de lumină*) A răspîndi o lumină slabă, cu sclipiri uşoare şi intermitente; a lumina slab cu flacără pîlpîitoare. *Stele... licăreau departe, printre îngrămădiri negre de nouri* (SADOV.). ◆ (*reg.*) A fulgera. **2** (*despre metale, obiecte, suprafeţe lucioase, pietre preţioase etc.*) A reflecta lumina; a luci, a sclipi, a străluci. *[Pîrîul] intra iarăşi în pădure şi de aci înainte licărea tot printre rădăcini* (GAL.). **3** (*despre ochi*) A avea o strălucire deosebită, exprimînd o emoţie, o dorinţă etc.; a străluci. ◇ Expr. (*reg.*) *A-i licări* (cuiva) *ochii după ceva* = a dori ceva foarte mult. **4** Fig. A se manifesta; a se ivi; a apărea (neclar, vag). *Prin minte îi licăreau gînduri neobişnuite.* • prez.ind. pers. 3 *-eşte.* şi *licură vb. I, licuri vb. IV.* /form. expr.

licăríre *s.f.* **1** Faptul de *a licări*; concr. lumină slabă, difuză, cu sclipiri uşoare şi intermitente; licărit, (*pop.*) licăriş. *Stelele apărură deodată şi sub licărirea lor Dunărea se arătă albă* (GAL.). **2** Sclipire, lucire (a metalelor, a pietrelor preţioase, a obiectelor lucioase, a ochilor etc.); licărit, (*pop.*) licăriş. *Avea în ochi o licărire deznădăjduită* (DUMITRIU). • pl. *-i.* şi *licurire s.f.* /v. ***licări***.

licăríş *s.n.* (*pop.*) Licărire. • pl. *-uri.* /***licări*** + *-iş*.

licărít *s.n.* Licărire. • pl. *-uri.* /v. ***licări***.

licăritór, -oáre *adj.* **1** (*despre surse de lumină*) Care emite o lumină slabă, difuză şi intermitentă. *Stele licăritoare.* **2** (*despre metale, obiecte, suprafeţe lucioase, pietre preţioase etc.*) Care reflectă lumina; lucitor, sclipitor, strălucitor. • pl. *-ori, -oare.* /***licări*** + *-tor*.

licău *s.m.* (*reg.*) **1** Om gurmand. **2** Om linguşitor. • pl. *-ăi.* /***licăi*** + *-ău*.

liceál, -ă *adj.* Care aparţine liceului, care este specific liceului, privitor la liceu. ◆ Din timpul liceului. *Îşi amintea cu plăcere perioada liceală.* • sil.-*ce-al.* pl. *-i, -e.* /<it. ***liceale***.

liceán, -ă *s.m., s.f.* Elev de liceu. • sil.-*ce-an.* pl. *-eeni, -eene.* /<fr. ***lycéen***.

licénţă *s.f.* **1** Titlu obţinut la terminarea studiilor universitare, pe baza examenului de diplomă, prin care se dobîndeşte dreptul de a exercita profesiunea corespunzătoare studiilor făcute. ◆ Examen care se susţine pentru obţinerea acestui titlu. ◇ ***Examen de licenţă*** v. examen. ***Teză de licenţă*** v. teză. ◆ Ext. Diplomă care conferă acest titlu. **2** Autorizaţie dată de stat (unui particular) pentru exercitarea unei activităţi comerciale sau economice ori pentru operaţii de import şi de export. ◆ Taxă prin care se obţine această autorizaţie. **3** Permisiune de a face ceva. ◆ Concr. Permis. **4** Contract prin care posesorul unui brevet de invenţie cedează unei persoane sau statului dreptul de a folosi sau de a valorifica invenţia sa. ◆ Invenţie care face obiectul unui astfel de contract. ◆ Ext. Drept de a folosi, de a valorifica o invenţie străină. **5** Atitudine, purtare libertină care depăşeşte limitele bunei-cuviinţe; conduită morală lipsită de respect. *În purtarea sa îşi îngăduia numeroase licenţe.* ◆ Abuz în exercitarea libertăţii individuale. **6** (*stil.*) Figură retorică prin care oratorul arată preopinenţilor că ceea ce ei resping ca eronat este just. **7** (*lit.*) ***Licenţă poetică*** = abatere de la regulile gramaticale ale limbii din necesităţi de versificaţie sau stilistice. • pl. *-e.* /<fr. ***licence***, it. ***licenza***, lat. ***licentĭa, -ae*** „permisiune".

licenţiá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică persoane*) A concedia dintr-un serviciu. **2** (*înv.; compl. indică militari*) A libera. **3** (*înv.*) A acorda cuiva o licenţă la terminarea studiilor universitare. • sil.-*ţi-a.* prez.ind. *-iez.* /<fr. ***licencier***, lat. ***licentiare***.

licenţiát, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care a obţinut o licenţă la terminarea studiilor universitare. **2** *adj.* (*înv.; despre oameni*) Care a fost eliberat din armată, dintr-o funcţie, dintr-un serviciu etc. • sil.-*ţi-at.* pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***licencié***, it. ***licenziato***, germ. ***Lizentiat***.

licenţiére *s.f.* Acţiunea de *a licenţia* şi rezultatul ei. • sil.-*ţi-e-.* pl. *-i.* /v. ***licenţia***.

licenţiós, -oásă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care încalcă regulile bunei-cuviinţe şi ale moralei; imoral, libertin. **2** Ext. (*despre manifestări, acţiuni etc. ale oamenilor*) Care exprimă, denotă lipsă de respect faţă de normele etice; indecent. *Gesturi licenţioase.* ◇ (*adv.*) *Vorbeşte cam licenţios.* • sil.-*ţi-os.* pl. *-oşi, -oase.* /<fr. ***licencieux***, lat. ***licentiōsus, -a, -um***.

licenţiozitáte *s.f.* **1** Însuşire a ceea ce este licenţios. **2** Concr. Comportare, vorbă licenţioasă. • sil.-*ţi-o-.* pl. *-ăţi.* /***licenţios*** + *-itate*.

licéu *s.n.* **1** Ciclu în sistemul de învăţămînt, de cultură generală sau cu profil pe diverse specialităţi, care este intermediar între şcoala generală şi universitate; instituţie de învăţămînt mediu. ◇ ***Liceu real*** v. real. ◆ Studiu într-un liceu. **2** Clădire în care se desfăşoară acest ciclu de învăţămînt. **3** (*în antic. greacă*) Grădină atenianã în care Aristotel îşi expunea doctrina filosofică. ◆ Ext. Şcoală filosofică peripatetică. **4** (*înv.*) Loc de instruire în filosofie, arte, ştiinţe etc. • pl. *-ee.* /<lat. ***lycēum, -i***, fr. ***lycée***, germ. ***Lyzeum***; cf. gr. ***Λύκειον***.

licheá *s.f.* **1** (*pop.; fam.; deprec.*) Om lipsit de caracter, de demnitate; secătură. **2** (*înv., reg.*) Defect. **3** (*înv., reg.*) Pată. • pl. *-ele.* /<tc. ***leke*** „nerușinare".

lichefiá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică corpuri gazoase*) A transforma în stare lichidă. **2** (*compl. indică corpuri solide*) A topi prin încălzire. ◇ (*refl.*) *Prin încălzire, ceara se lichefiază.* • sil.-*fi-a.* prez.ind. *-iez.* /<fr. ***liquéfier***.

lichefiabíl, -ă *adj.* (*despre corpuri gazoase sau solide*) Care poate fi lichefiat. • sil.-*fi-a-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***liquéfiable***.

lichefiánt, -ă *adj.* Care produce lichefierea. • sil.-*fi-ant.* pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***liquéfiant***.

lichefiát, -ă *adj.* **1** (*despre corpuri gazoase*) Care a fost adus în stare lichidă; care a devenit lichid. ◇ *Gaz lichefiat* v. gaz. **2** (*despre corpuri solide*) Care s-a topit prin încălzire. • sil.-*fi-at.* pl. *-ţi, -te.* /v. ***lichefia***.

lichefiére *s.f.* Acţiunea de *a lichefia* şi rezultatul ei. • sil.-*fi-e-.* pl. *-i.* /v. ***lichefia***.

lichelísm *s.n.* **1** Atitudine, comportare de lichea. **2** Lipsă de demnitate și de corectitudine. • */lichea* + *-ism*.

lichelúță *s.f.* (*pop.*; *fam.*; *deprec.*) Dim. al lui *lichea*. • pl. *-e*. */lichea* + *-eluță*.

lichén *s.m.* **1** (*bot.*; *la pl.*) Grup de plante inferioare, criptogame, cu talul format dintr-o ciupercă și o algă aflate în simbioză, care cresc pe scoarța arborilor, pe stînci, pe ziduri etc.; (și *la sg.*) plantă care face parte din acest grup. <> *Lichen islandic* (sau *de Islanda*) = mușchi (*Lichen islandicus*). **2** (*med.*) Boală de piele, cu evoluție cronică, manifestată prin apariția pe piele a unor mici papule care provoacă mîncărime, prin îngroșarea și pigmentarea excesivă a pielii etc. • pl. *-i*. /<fr. ***lichen***.

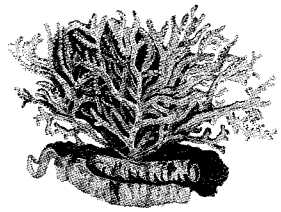

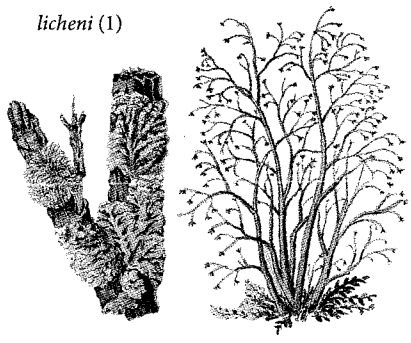

licheni (1)

lichénic, -ă *adj.* **1** (*bot.*) Al lichenilor, specific lichenilor, referitor la licheni. **2** (*med.*) Propriu lichenilor, referitor la licheni. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***lichénique***.

lichenificáre *s.f.* (*med.*) Proces de îmbolnăvire a pielii, caracterizat prin îngroșarea exagerată a acesteia. • pl. *-ări*. /după fr. *lichénification*.

lichenínă *s.f.* Substanță asemănătoare ca structură cu celuloza, bogată în glucoză, care se află în licheni și în mușchi, formînd mucilagiul acestora. • pl. *-e*. /<fr. ***lichénine***.

lichenísm *s.n.* (*bot.*) Simbioză între alge și ciuperci. • /<fr. ***lichénisme***.

lichenografíe *s.f.* (*bot.*) Descriere a lichenilor. • pl. *-ii*. g.-d.*-iei*. /<fr. ***lichénographie***.

lichenoíd, -ă *adj.* (*bot.*) Care are aspect de licheni. • pl. *-izi, -ide*. /<fr. ***lichénoïde***.

lichenológ, -ă *s.m., s.f.* (*bot.*) Specialist în lichenologie. • pl. *-gi, -ge*. /<fr. ***lichénologue***, germ. ***Lichenolog***.

lichenológie *s.f.* **1** Ramură a botanicii care studiază lichenii. **2** Ramură a dermatologiei care se ocupă cu studiul și vindecarea lichenilor. • g.-d.*-iei*. /<fr. ***lichénologie***, germ. ***Lichenologie***.

licheruíre *s.f.* (*ind. piel.*) Operație de tratare a pielilor fine în emulsii calde de uleiuri și de grăsimi, pentru a se asigura menținerea calității naturale. • pl. *-i*. /etimol. nec.

lichíd, -ă *adj., s.n.* **1** *adj., s.n.* (Substanță, corp) care se află într-o stare de agregare intermediară între starea gazoasă și starea solidă, care nu are formă stabilă, curgînd sub greutatea proprie și care ia forma vasului în care se află. <> *Aer lichid* v. aer. *Lichid polar* v. polar. *Statica lichidelor* v. static. **2** *s.n.* (*mai ales la pl.*) Aliment lichid. *În timpul canicule trebuie să se consume foarte multe lichide.* **3** *s.n.* (*biol.*) Substanță biologică fluidă. **4** *adj.* (*despre modul de prezentare a materiilor, substanțelor etc.*) Care caracterizează stările de consistență și de rezistență proprii materiilor care curg; fluid. <> *Cristal lichid* v. cristal. ◆ Care are viscozitate redusă. <> *Bitumine lichide* v. bitumine. **5** *adj.* (*fin.*) Care este în numerar. <> *Bani lichizi* v. ban. *Capital lichid* v. capital. *Rezervă lichidă* v. rezervă. **6** *adj.* (*fin.*; *despre creanțe, efecte etc.*) Care poate fi transformat în bani prin vînzare imediată. **7** *adj.* (*fon.*) *Consoană lichidă* (și *subst.f.*) = consoană care se poate articula în mod continuu; (*la pl.*) nume dat consoanelor laterale și celor vibrante. **8** *s.n.* (*biol.*) *Lichid cefalorahidian* = lichid clar și transparent care umple sistemul ventricular cerebral, cu rol de protecție împotriva șocurilor mecanice și de mijlocire a schimburilor metabolice la nivelul țesutului nervos central. *Lichid amniotic* = lichid în care se află fetusul în cursul sarcinii. • pl. *-izi, -ide*. /<fr. ***liquide***, lat. ***liquĭdus, -a, -um***.

lichidá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică stări, activități etc.*) A pune capăt. *A lichidat orice colaborare cu partenerii neserioși.* ◆ (*compl. indică întreprinderi, firme, bănci etc.*) A face să-și înceteze activitatea; a desființa. *Fabrica a fost lichidată.* ◆ (*com.*) A vinde toată marfa (cu preț redus) în vederea încetării sau reprofilării activității unei întreprinderi comerciale. **2** *tr.* A soluționa o situație juridică sau financiară, făcînd-o să ia sfîrșit. **3** *tr.* A plăti o datorie, o creanță etc. *Datoriile la buget au fost lichidate integral.* **4** *tr.* (*econ.*) A transforma în valori bănești un bun material, un cont etc., în vederea încetării unei situații economice. **5** *intr.* A încheia socotelile cu cineva. **6** *tr.* (*fam.*; *compl. indică ființe*) A omorî; a asasina. *Infractorii l-au lichidat pe cel care i-a denunțat.* • prez.ind *-ez*. /<fr. ***liquider***.

lichidábil, -ă *adj.* Care poate fi lichidat. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***liquidable***.

lichidáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a lichida*; (operație de) încetare a activității unei persoane, a unei întreprinderi, a unei firme, a unei bănci etc. <> Loc.adj., adv. *În lichidare* = (care este) în curs de desființare. *Fabrică în lichidare.* **2** Plată pentru o muncă efectuată, pentru un serviciu etc. **3** Dată fixă, stabilită pentru achitarea unei obligații bănești sub forma retribuției. ◆ Sumă de bani încasată la această dată. • pl. *-ări*. /v. ***lichida***.

lichidatór, -oáre *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care îndeplinește sau conduce operațiile de lichidare a unei întreprinderi, a unei bănci etc. **2** *s.m.* (*fam.*) Asasin, ucigaș (plătit). • pl. *-ori, -oare*. /<fr. ***liquidateur***.

lichidatorísm *s.n.* Curent de extremă dreaptă, apărut în interiorul unor partide muncitorești, care preconiza dizolvarea partidului revoluționar ilegal și limitarea activității lui la formele legale. • */lichidator* + *-ism*, după rus. *ликвидаторство*.

lichidatoríst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f., adj.* (Adept) al lichidatorismului. **2** Specific lichidatorismului sau lichidatoriștilor; care promovează lichidatorismul. • pl. *-iști, -iste*. */lichidator* + *-ist*.

lichidáție *s.f.* (*înv.*) Lichidare. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei* și (*înv.*) *lichidațiúne* *s.f.* /<fr. ***liquidation***.

lichidațiúne *s.f.* v. lichidație.

lichidián, -ă *adj.* **1** Care se referă la lichide. **2** Care este de natură lichidă. • sil.*-di-an*. pl. *-ieni, -iene*. /<fr. ***liquidien***.

lichidítate *s.f.* **1** Însușire a unui corp de a fi lichid. **2** Stare lichidă a unui corp sau a unei substanțe. **3** (*fin.*) Situație financiară care permite unei întreprinderi, unei firme etc. să facă plățile la timp; capacitate a unei unități economice de a transforma mijloacele materiale sau creanțele de care dispune în mijloace lichide de plată. <> *Lichiditate internațională* = ansamblul mijloacelor de plată (aur, devize convertibile) de care dispune o țară pentru a-și onora angajamentele față de alte țări. *Capcana lichidității* v. capcană. **4** (*la pl.*) Sumă de bani de care se poate dispune imediat. • pl. *-ăți*. /<lat. ***līquidĭtas, -atis***, fr. ***liquidité***.

lichiór *s.n.* Băutură alcoolică dulce, care conține esențe aromatice. • scris și *liqueur*. pl. *-uri*. /<fr. ***liqueur***, germ. ***Likör***.

licít, -ă *adj.* (*în opoz. cu „ilicit”*) Care este permis de lege; legal. • pl. *-ți, -te*. /<fr. ***licite***, lat. ***licĭtus, -a, -um***.

licitá *vb.I.* **1** *tr.* (*compl. indică bunuri*) A vinde prin licitație. **2** *intr.* A face oferte în cadrul unei licitații. **3** *tr.* (*la jocul de cărți*) A atrage, a stimula, a tenta. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***liciter***, lat. ***licitari***.

licitánt, -ă *s.m., s.f.* Persoană care face oferte în cadrul unei licitații. • pl. *-ți, -te*. /<germ. ***Lizitant***, după *licita*.

licitáre *s.f.* Acțiunea de *a licita* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***licita***.

licitatór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care licitează. • pl. *-ori, -oare*. /<fr. ***licitatoire***.

licitáție *s.f.* **1** Vînzare publică a unui bun, care se adjudecă persoanei care oferă suma cea mai mare. *Moșia ta s-a vîndut la licitație* (BOL.). <> *Licitație cu strigare* v. strigare. <> Expr. *A scoate la licitație* v. scoate. **2** Alegere din mai multe oferte prezentate de unități specializate pe cea care are prețul cel mai scăzut. **3** Joc de cărți în care fiecare jucător poate cîștiga dacă are cele mai mari cărți de aceeași culoare, pe care le transformă în atu și realizează cel mai mare punctaj final. • pl. *-ii*. g.-d.*-iei*. și (*înv.*) *licitațiúne* *s.f.* /<fr. ***licitation***, lat. ***licitatĭo, -onis***.

licitațiúne *s.f.* v. licitație.

lico- Elem. de compunere „lup”. • /<fr. ***lyco-***; cf. gr. *λύκος* „lup”.

licoáre *s.f.* **1** Băutură fină și savuroasă. **2** Lichid medicamentos. **3** (*chim.*) Lichid folosit ca reactiv în anumite reacții chimice. • pl. *-ori*. /<lat. ***liquor, -oris***, fr. ***liqueur***, it. ***liquore***.

licopodiácee *s.f.* (*la pl.*) Familie de plante criptogame, vasculare, cu frunzele solzoase și cu crengile în formă de furcă; (*și la sg.*) plantă care face parte din această familie; licopodinee. • sil. *-di-a-*. pl. *-cee*. /<fr. ***lycopodiacées***.

licopodinée *s.f.* (*bot.*) Licopodiacee. • pl. *-cee*. /<fr. ***lycopodinées***.

licopódiu *s.n.* **1** (*bot.*) Plantă criptogamă, din familia licopodiaceelor, care, prin formă, se aseamănă cu un picior de lup. **2** Pulbere galbenă, obținută din sporii acestei plante, care este folosită în farmacie, în pirotehnie etc. • pl. *-ii*. /<lat. ***lycopodium***, fr. ***lycopode***; cf. gr. *λύκος* „lup”, *πούς, ποδός* „picior”.

licorín *s.m.* v. licurin.

licórn *s.m.* **1** Inorog. **2** (*arhit.*) Element decorativ reprezentînd acest animal fabulos. • pl. *-i*. /<fr. ***licorne***; cf.lat. *ūnĭcornu(u)s, -i*.

licorós, -oásă *adj.* (*despre băuturi*) Care este fin, savuros. • pl. *-oși, -oase*. /<fr. ***liquoreux***.

lictár *s.n.* (*reg.*) Marmeladă de prune; magiun. • /<magh. ***liktárom***, ***lekvár***.

líctor *s.m.* (*în antic. romană*) Persoană care însoțea pe înalții demnitari, mergînd înaintea lor și purtînd fascii, ca semne ale puterii. • pl. *-i*. /<lat. ***lictor, -oris***.

lictor

licuáție *s.f.* (*tehn.*) Separare, prin încălzire, a componenților unui aliaj, cu puncte de topire diferite. • sil. *-cu-a-*. pl. *-ii*. g.-d.*-iei*. /<fr. ***liquation***.

lícur *s.n.* v. licăr.

licură *vb. I.* v. licări.

licurí *vb. IV.* v. licări.

licuríci *s.m.* **1** (*entom.*) Insectă din ordinul coleopterelor, avînd pe ultimele segmente abdominale organe care emit o lumină fluorescentă (*Lampyris noctiluca*). *În iarba-nrourată, Cu grămada, licuricii luminițele-și arată* (EFT.). <> Expr. (*reg.*) *A avea licurici la cap* = *a*) a avea idei neobișnuite; *b*) a avea toane. *A-i scăpa cuiva licuricii din cap* = a determina pe cineva să devină serios. <> Compar. *Sus, Vega scînteia ca un licurici verzui al cerului* (CE. PETR.). **2** (*pop.*) Licărire; ceea ce licărește. **3** (*fam.*) Epitet pentru un copil vioi. **4** (*arg.*) Lanternă. • pl. *-ci*. */licuri* + *-ici*.

licurín *s.m.* Varietate de chefal afumat. • pl. *-i*. și *licorín* *s.m.* /<ngr. ***λυκουρίνος, λυκορίνι***.

licurínd, -ă *adj.* **1** (*despre surse de lumină*) Care licărește; care emite o lumină slabă, difuză și intermitentă. **2** (*despre lumină*) Care este de slabă intensitate, difuză și intermitentă. • pl. *-zi, -de*. /de la ***licuri***.

licuríre *s.f.* v. licărire.

líder, -ă *s.m., s.f.* **1** *s.m., s.f.* Conducător al unui partid politic, al unei organizații sindicale, al unei formații

etc. **2** Dirijor, şef al unei orchestre de jazz sau al unei secţii instrumentale. **3** Sportiv sau echipă care se află în fruntea unei competiţii. ◆ Sportiv care, prin prestigiu şi performanţă, este considerat conducătorul echipei din care face parte. **II** *s.m.* (*nav.*) Tip de navă conducătoare a unei flotile de nave uşoare. • pl. *-i*, *-e*. scris şi leader. /<engl., fr. ***leader***.

lidián, -ă *s.m., adj.* **I 1** *s.m.* (*la pl.*) Populaţie care locuia în Lidia antică; (şi *la sg.*) persoană care făcea parte din populaţia de bază a Lidiei antice sau era originară de acolo. **2** *adj.* Care aparţine Lidiei antice sau lidienilor, care se referă la Lidia antică sau la lidieni; originar din Lidia antică. **II** *adj.* (*muz.*) *Mod lidian* = mod lidic. • sil. *-di-an*. pl. *-ieni*, *-iene*. /<fr. ***lydien***; cf. nm. pr. *Lidia*, stat antic în V Asiei Mici, ale cărui bogăţii erau proverbiale.

lídic *adj.* (*muz.*) *Mod lidic* = mod melodic a cărui scară muzicală se deosebeşte de cea a modului major prin faptul că treapta a patra urcată formează cu tonica o cvartă mărită, în loc să formeze o cvartă perfectă; mod lidian. • pl. *-ce*. /<germ. ***lydisch***.

lidíta *s.f.* **1** (*mineral.*) Rocă sedimentară, cu granulaţie fină, compactă, de culoare închisă, formată mai ales din cuarţ, calcedonie şi opal, care este folosită ca material abraziv fin. **2** Exploziv pe bază de acid picric; melinită. • pl. *-e*. /<fr. ***lyddite***; cf. nm. pr. *Lydd*, oraş în Anglia.

lído *s.n.* (*geomorf.*) Cordon litoral, format din nisipuri şi aluviuni fine, caracteristic ţărmurilor joase ale Mării Adriatice; perisip. • /<fr., it. ***lido***.

líe *s.f.* (*ornit.*) Ciocîrlie (*Alauda arvensis*). • pl. *-ii*. g.-d.*-iei*. /abr. de la ***ciocîrlie***.

lied [lid] *s.n.* (*muz.*) Compoziţie vocală cu acompaniament instrumental, care este scrisă pe un text liric. • pl. *-uri*. /<germ. ***Lied***.

lie detector [laidi'tektər] *s.n.* Aparat care detectează şi înregistrează anumite reacţii emotive în timpul interogatoriilor poliţieneşti, aproximînd atitudinea celui interogat în ceea ce priveşte adevărul; detector de minciuni. • /<engl. ***lie detector***.

lién *s.n.* (*anat.*) Splină. • sil. *li-en*. pl. *-uri*. /<lat. ***lien***, ***-is***.

lienál, -ă *adj.* (*anat.*) Al splinei, referitor la splină. • sil. *li-e-*. pl. *-i*, *-e*. /<lat. ***lienal***.

lienítă *s.f.* (*med.*) Inflamaţie a splinei; splenită. • pl. *-e*. /<germ. ***Lienite***.

lieno- Elem. de compunere „splină". • /<fr. ***liéno-***; cf. lat. *lĭen*, *-is* „splină".

lienocél *s.n.* (*med.*) Hernie a splinei. • sil. *-li-e-*. pl. *-e*. /<fr. ***liénocèle***.

lienografíe *s.f.* (*med.*) Radiografie a splinei cu ajutorul unei substanţe de contrast. • sil. *-li-e-*. pl. *-ii*. g.-d.*-iei*. /<fr. ***liénographie***; cf. lat. *lĭen*, *-is* „splină", gr. *γράφω* „a scrie".

lienteríe *s.f.* (*med.*) Diaree. • sil. *-li-en-*. pl. *-ii*. g.-d.*-iei*. /<fr. ***lientérie***; cf. gr. *λειεντερία* <*λεῖος* „neted", *ἔντερον* „intestin".

liérnă *s.f.* (*constr.*) **1** Piesă de lemn sau bară metalică folosită ca element de legătură. **2** Nervură de piatră la cheia arcelor. • sil. *li-er-*. pl. *-e*. /<fr. ***lierne***.

lift *s.n.* **1** Ascensor pentru persoane. **2** (*ind. extract.*) Instalaţie mecanică folosită la scoaterea la suprafaţă a ţiţeiului acumulat în sondă sau a apei din puţurile de captare. **3** (*sport*) Lovitură la tenis şi la volei care imprimă mingii o traiectorie ascendentă. • pl. *-uri*. /<engl. ***lift***.

liftá *vb. I.* **1** *tr., intr.* (*sport*) A trimite mingea (la tenis şi la volei) peste fileu, prin lovituri de atac uşoare. **2** *tr.* (*ind. extract.; compl. indică ţiţeiul acumulat în sondă sau apa din puţurile de captare*) A aduce la suprafaţă. **3** *tr.* (*constr.; compl. indică acoperişuri, planşee etc.*) A ridica şi a aduce în poziţie, cu ajutorul unei macarale. **4** *tr.* Fig. (*compl. indică oameni*) A sîcîi. • prez.ind.-*ez*. /***lift*** + *-a*; cf. şi engl. *lift*.

liftáre *s.f.* Acţiunea de *a lifta*. • pl. *-ări*. /v. ***lifta***.

líftă *s.f.* **1** Termen injurios dat, în trecut, de românii ortodocşi popoarelor de altă religie. **2** Ext. Termen de ocară dat cotropitorilor. **3** Termen injurios adresat unui străin. **4** Termen depreciativ pentru un om rău sau, ext., pentru un animal rău. • pl. *-e*. /<slav. **литва**; cf. nm. pr. *Litva*, termenul vechi pentru Lituania, stat în Europa Central-Estică.

líftboi *s.m.* Liftier. • /<engl. ***liftboy***.

liftiér, -ă *s.m., s.f.* Persoană care manevrează (şi întreţine) un lift într-o clădire (publică); liftboi. • sil.*-ti-er*. pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***liftier***.

lífting *s.n.* (*med.*) Operaţie de chirurgie plastică facială pentru înlăturarea ridurilor şi laxităţii pielii de la nivelul feţei şi gîtului. • pl. *-uri*. /<engl., fr. ***lifting***.

ligamént *s.n.* **1** (*anat.*) Fascicul de fibre conjunctive, tare şi puţin elastic, care leagă între ele, în articulaţii diferite, părţi ale scheletului sau ajută la fixarea viscerelor. **2** (*constr.*) Element de legătură între materiale de construcţie. **3** (*la pl.*) Joc de intehgenţă, prin care se urmăreşte să se afle anumite nume proprii sau cuvinte dintr-o categorie anume indicată, unind în propoziţii sfîrşitul unor cuvinte date cu începutul celor următoare. • pl. *-e*. /<lat. ***lĭgamentum***, ***-i***, fr. ***ligament***.

ligamentár, -ă *adj.*(*hist.*) Care aparţine ligamentelor, care se referă la ligamente. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***ligamentaire***.

ligamentáre *s.f.* Procedeu enigmistic de compunere a ligamentelor. • pl. *-ări*. /de la ***ligament***.

ligamentopexíe *s.f.* (*med.*) Sutură directă a ligamentelor unei articulaţii. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***ligamentopexie***.

ligamentoplastíe *s.f.* (*med.*) Procedeu chirurgical de refacere a ligamentelor rupte sau relaxate ale unei articulaţii. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***ligament*** + *-plastie*.

ligamentós, -oásă *adj.* (*anat.*) De natura ligamentului. • pl. *-oşi*, *-oase*. /<fr. ***ligamenteux***.

ligatură *vb. I. tr.* (*chir.*) A efectua o ligatură. • prez. ind.*-ez*. /<fr. ***ligaturer***.

ligatúră *s.f.* **1** (*chir.*) Act chirurgical prin care, cu un fir de catgut, de nailon, mătase etc., se face hemostaza definitivă la nivelul unui vas sangvin, al unui conduct, cordon sau pedicul. ◆ Fir de aţă, de mătase sau de catgut cu care se face o ligatură. ◆ Procedeu de oprire a tranzitului printr-un organ tubular. **2** (*tipogr.*) Reunire a mai multe litere într-un singur semn grafic; logotip. **3** (*muz.*) Grup de note legate printr-o linie, care se referă la o singură silabă. • pl. *-i*. /<fr. ***ligature***, lat. ***ligatūra***, ***-ae***.

lígav, -á *adj.* v. lingav.

ligă[1] *s.f.* **1** Asociaţie, uniune de state, de oraşe sau alianţă politică, socială, culturală etc., care se constituie pentru a realiza un scop comun. **2** (*în antic. greacă*) Alianţă politico-militară a statelor greceşti, sub conducerea unuia dintre ele (care urmărea să-şi impună supremaţia). • pl. *-gi*. /<fr. ***ligue***, it. ***liga***; cf. ngr. *λίγκα*.

lígă[2] *s.f.* (*reg.*) Aluniţă. • pl. *ligi*. /<srb. ***ljaga***.

lígăr *s.n.* (*reg.*) Cosoroabă. • pl. *-e*. /<germ. ***Leiger***.

ligheán *s.n.* **1** Vas de metal, de porţelan, de plastic etc., larg şi puţin adînc, care este folosit la spălatul corpului, al vaselor, al rufelor etc. ◆ Conţinutul unui asemenea vas. **2** (*înv., reg.*) Castronaş în care se prepară clăbucul pentru bărbierit. **3** (*anat.; înv.*) Bazin. • pl. *-ghene*. /<tc. ***liğen***, ***leğen***.

lighenáş *s.n.* Dim. al lui *lighean*; lighenuţ. • pl. *-e*. /***lighean*** + *-aş*.

lighenúţ *s.n.* Lighenaş. • pl. *-e*. /***lighean*** + *-uţ*.

lighioáie *s.f.* v. lighioană.

lighioánă *s.f.* (*pop.; fam.*) **1** Animal (sălbatic). *Lighioanele din codri, din văzduhuri şi din apă Vin la tine totdeauna de te-ajută şi te scapă* (EFT.). ◆ Spec. (*mai ales la pl.*) Pasăre de curte; orătanie. **2** Insectă (vătămătoare). **3** Fig. Om de nimic; om ticălos. *Nu mă mai încred în lighioanele aste fătarnice* (ALECS.). **4** (*glum.*) Apelativ pentru un copil sau, rar, pentru un om matur. • pl. *-e*. şi *lighioáie s.f.* /<sl. veche **легеонъ**.

ligni[1]- Elem. de compunere „lemn". • şi *ligno-*. /<fr. ***ligni-***, ***ligno-***; cf.lat. *lignum*, *-i* „lemn".

ligní[2] *vb. IV.* v. lihni.

ligmícol, -ă *adj.* (*biol.; despre organisme vegetale sau animale*) Care trăieşte pe lemn sau pe putregaiuri. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***lignicol***; cf.lat. *lignum*, *-i* „lemn".

lignificá *vb. I. refl.* **1** (*despre ţesuturi vegetale*) A se transforma în lemn. **2** A se impregna cu lignină. • prez.ind. pers. 3 *lignifică*. /<fr. ***lignifier***.

lignificáre *s.f.* Faptul de *a se lignifica*. • pl. *-ări*. /v. ***lignifica***.

lignificát, -ă *adj.* **1** (*despre ţesuturi vegetale*) Care se transformă în lemn. **2** Care este impregnat cu lignină. • pl. *-ţi*, *-te*. /v. ***lignifica***.

lignínă *s.f.* (*chim.*) Substanţă organică macromoleculară, complexă, aromatică, ce se găseşte în ţesuturile plantelor lemnoase, dîndu-le rigiditate şi impermeabilitate. • /<fr. ***lignine***.

ligníre *s.f.* v. lihnire.

lignít[1] *s.n.* Cărbune natural, de calitate inferioară, de culoare brună-negricioasă, sfărîmicios, care are o putere calorică relativ mică. • /<fr. ***lignite***.

lignít[2]**, -ă** *adj.* v. lihnit.

lignivór, -ă *adj.* (*despre animale, insecte*) Care se hrăneşte cu ţesutul lemnos al plantelor sau care roade lemnul, creînd galerii; xilofag. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***lignivore***; cf.lat. *lignum*, *-i* „lemn", *vorare* „a devora".

ligno- v. ligni-.

lignofóliu *s.n.* (*ind. constr.*) Produs lemnos format dintr-un strat de mai multe foi de furnir, impregnate cu răşini sintetice; fanerit. • pl. *-ii*. /<germ. ***Lignofol***; cf. lat. *lignum*, *-i* „lemn", *fŏlium*, *-ii* „frunză".

lignomét *s.n.* (*ind. constr.*) Material foarte rezistent, format din straturi de furnir de carpen, încleiate şi presate la presiuni şi temperaturi înalte. • /***ligno-*** + ***met***[***al***].

lignométru *s.n.* **1** (*tipogr.*) Liniometru. **2** (*silv.*) Instrument folosit pentru măsurarea diametrului şi înălţimii arborilor sau pentru marcarea prin vopsire şi înregistrare a unor caracteristici ale acestora. • pl. *-e*. /<fr. ***lignomètre***.

lignós, -oásă *adj.* Care are consistenţa lemnului. • pl. *-oşi*, *-oase*. /<fr. ***ligneux***.

ligulát, -ă *adj.* (*bot.*) **1** (*despre frunze*) Care este prevăzut cu o ligulă. **2** (*despre flori*) A cărei corolă are formă de limbă. • pl. *-ţi*, *-te*. /<fr. ***ligulé***.

ligúlă *s.f.* (*bot.*) **1** Apendice situat la frunzele graminee, între limb şi teacă. **2** Prelungire laterală, în formă de limbă, a tubului corolei florilor la unele compozee. • pl. *-e*. /<fr. ***ligule***; cf. lat. *lĭgŭla*, *-ae* „limbă mică".

liguli- Elem. de compunere „ligulă". • /<fr. ***liguli-***; cf.lat. *lĭgŭla*, *-ae* „limbă mică".

liguliflór, -ă *adj.* (*despre plante*) Care are flori ligulate. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***liguliflore***.

ligulifórm, -ă *adj.* Care este în formă de ligulă. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***liguliforme***.

ligúr, -ă *s.m., adj.* **1** *s.m.* (*la pl.*) Populaţie străveche, stabilită în N-V Italiei şi în S-E Franţei, care a fost asimilată de celţi şi de romani; (*şi la sg.*) persoană care făcea parte din această populaţie. **2** *adj.* Care aparţine ligurilor, care se referă la liguri; care provine de la liguri; liguric. ◆ (*subst. f.*) Unul dintre dialectele nordice galo-italice vorbit în provincia Liguria; ligurica, liguriana. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***Ligures***.

ligurián, -ă *adj.* Care aparţine provinciei Liguria din Italia, care este din Liguria. ◆ (*subst. f.*) Unul dintre dialectele nordice galo-italice vorbit în provincia Liguria; ligura, liguriana. • sil.*-ri-an*. pl. *-ieni*, *-iene*. /<fr. ***ligurien***; cf. nm.pr. *Liguria*, provincie în N Italiei.

liguríc, -ă *adj.* Ligur. ◆ (*subst. f.*) Unul dintre dialectele nordice galo-italice vorbit în provincia Liguria; ligura, liguriana. • pl. *-ci*, *-ce*. /***ligur*** + *-ic*.

lihăí *vb. IV.* v. lehăi.

lihneálă *s.f.* (*pop.; fam.*) Sfîrşeală, slăbiciune (din cauza foamei). • pl. *-eli*. şi *alicneálă s.f.* /***lihni*** + *-eală*.

lihní *vb.IV. intr.* (*pop.; fam.*) A avea o senzaţie de slăbiciune (din cauza foamei). ◇ Expr. (*refl.*) *A i se lihni* (cuiva) *inima* = a i se face rău cuiva de foame sau de oboseală. • prez.ind. *-esc*. şi (*reg.*) *aligní*, *ligní* *vb. IV.* /cf. ngr. *λιγνεύω* „a slăbi".

lihníre *s.f.* (*pop.; fam.*) Senzaţie de slăbiciune (din cauza foamei). • pl. *-i*. şi (*reg.*) *ligníre s.f.* /v. ***lihni***.

lihnít, -ă *adj.* (*pop.; fam.*) Care este foarte flămînd; care este chinuit de foame. • pl. *-ţi*, *-te*. şi (*reg.*) *lignít*, *-ă* *adj.* /v. ***lihni***.

lihód, -ă *adj.* (*reg.*) **1** (*despre mîncăruri, apă etc.*) Care nu are gust (bun). **2** (*despre oameni*) Care are o senzaţie de slăbiciune (din cauza foamei). • pl. *-zi*, *-de*. /<ngr. ***λιχούδης***.

lihotí *vb. IV. intr.* (*reg.*) A avea o senzaţie de slăbiciune (din cauza foamei). ◇ Expr. (*refl.*) *A i se lihoti* (cuiva) *inima* = a-i veni cuiva rău de foame. • prez.ind.*-esc*. /***lihod*** + *-i*.

lihtdruc *s.n.* (*tipogr.*) Fototipie. • /<germ. ***Lichtdruck***.

lilá *adj.invar., s.n. invar.* **1** *adj.invar.* Care este de culoarea florilor de liliac; violet (deschis). **2** *s.n. invar.* Culoare lila. • /<fr. ***lilas***.

liliác[1] *s.m.* (*bot.*) **1** Arbust decorativ din familia oleaceelor, cu frunzele simple, ovale, opuse, cu florile plăcut mirositoare, colorate în diferite nuanţe de

(albastru-)violet sau albe, dispuse în buchete și cu fructul în formă de capsulă coriacee (*Syringa vulgaris*). *Privighetoarea cîntă, și liliacul e-nflorit!* (MACED.). <> *Liliac franțuzesc* = arbust cu ramurile ramificate, cu frunzele lanceolate, cu florile palid-liliachii, frumos mirositoare, dispuse în panicule, cultivat ca plantă ornamentală (*Syringa persica*). **2** Restr. Floare de liliac. **3** (*reg.*) Mălin (*Prunus padus*). **4** (*reg.*) Salcîm (*Robinia pseudacacia*). **5** Compuse: *liliac-de-cîmp* (sau *-de-toamnă*, *-sălbatic*) = albăstrică (*Aster tripolium*); *liliac-de-pădure* = tulichină (*Daphne mezereum*); *liliac-de-grădină* (sau *-franțuzesc*) = nopticoasă (*Hesperis matronalis*); *liliac-nemțesc* = brumărele (*Phlox paniculata*). • sil.-*li-ac*. pl. *-ieci*. /<tc. ***leylâk***; cf. și bg. *люляк*.

liliac[1] (1)

liliác[2] *s.m.* **1** (*zool.*; *la pl.*) Numele a două specii de mamifere insectivore, asemănătoare cu șoarecele, nocturne, din ordinul chiropterelor, cu aripile adaptate la zbor, formate dintr-o membrană care unește degetele membrelor anterioare, laturile corpului, membrele posterioare și coada; (*și la sg.*) animal care face parte din fiecare dintre aceste specii (*Plecatus auritus* și *Nyctalus noctula*). *Un liliac... se strecura prin clopotnița bătrînă* (SADOV.). **2** (*reg.*) Moroi. • sil.-*li-ac*. pl. *-ieci*. /<bg. ***лиляк***.

liliac[2] (1)

liliacée *s.f.* (*bot.*; *la pl.*) Familie de plante monocotiledonate, erbacee sau lemnoase (perene), cu bulbi, rizomi sau tuberculi, cu frunzele alterne, întregi, cu nervuri paralele, cu florile variat colorate și cu fructul de obicei o capsulă sau o bacă; (*și la sg.*) plantă care face parte din această familie. • sil. *-li-a-ce-e*. pl. *-cee*. /<fr. ***liliacées***; cf. lat. *lilium* „crin".

liliachíu, -íe *adj., s.n.* **1** *adj.* Care este de culoarea florii de liliac; violet (deschis). **2** *s.n.* Culoare liliachie. • sil.-*li-a-*. pl. *-ii*. /***liliac***[1] + *-iu*.

liliál, -ă *adj.* **1** Care este de culoarea crinului alb. **2** Fig. Candid, pur. • sil.-*li-al*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***lilial***.

liliceá *s.f.* (*bot.*) **1** (*la pl.*) Numele mai multor specii de plante din familia cruciferelor (*Iberis mara* și *semperflorens*, *sererverens*, *umbellata*); (*și la sg.*) plantă care face parte din fiecare dintre aceste specii. **2** (*reg.*) Păpădie (*Taraxacum officinale*). • pl. *-ele*. /etimol. nec.

lílie *s.f.* (*bot.*) **1** (*și lilie albă*) Crin (*Lilium candidum*). **2** Crin de pădure (*Lilium martagon*). **3** (*și lilie galbenă*) Stînjenei galbeni (*Iris pseudocorus*). • pl. *-ii*. /<germ. ***Lilie***.

liliput *adj., s.m.* **1** *adj.* Liliputan. **2** *s.m.* Pitic. • pl. *-ți*. /de la nm.pr. ***Lilliput***, țară imaginară vizitată de Gulliver, în care oamenii erau foarte mici; cf. și rus. *лилипут*.

lilipután, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Pitic. **2** *adj.* Care este de dimensiuni foarte mici; liliput, minuscul. • pl. *-i, -e*. /***liliput*** + *-an*, după fr. *lilliputien*.

liliúță *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee din familia liliaceelor, cu tulpina ramificată, cu frunzele lungi, liniare și cu florile albe, dispuse în raceme (cultivată ca plantă decorativă) (*Anthericum ramosum*); limba-păsării. • sil. *-li-u-*. pl. *-e*. /***lilie*** + *-uță*.

líma *s.f.* Specie de fruct citric. • pl. *-e*. /<it. ***lima***.

limáce *s.f.* v. limax.

limacifórm, -á *adj.* Care este de forma unui melc. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***limaciforme***.

limán *s.n.* **1** Țărm, mal. *Corăbierul... Aleargă la limanul ce adesea l-a scăpat* (ALEX.). <> Expr. *A ieși* (*cu bine*) *la liman* = *a*) a scăpa dintr-o situație grea; *b*) a ajunge la rezolvarea unei situații dificile; *c*) a ajunge la o țintă, a atinge un scop. *A duce* (sau *a scoate*) *la* (*un*) *liman* = a scăpa pe cineva dintr-un impas. *A ajunge la* (*un*) *liman* sau *a ajunge limanul* = a atinge țelul urmărit. **2** Fig. Adăpost, refugiu. **3** (*geomorf.*) Lac format prin bararea cu aluviuni a gurii unui rîu. • pl. *-uri, -e*. /<tc. ***liman***, ngr. ***λιμάνι***, bg., rus., ucr. ***лиман***.

iimándă *s.f.* **1** (*iht.*) Pește plat, comestibil, care trăiește în Oceanul Atlantic. **2** (*arheol.*; *în cultura acheuleană*) Piesă cu două fețe, plată și foarte prelungă. • pl. *-e*. /<fr. ***limande***.

límax *s.m.* (*zool.*) Nume dat mai multor specii de moluște gasteropode, care au corpul alungit, lipsit de cochilie. • pl. *-acși*. și *limáce s.f.* /<lat. ***límax, -cis***, fr. ***limace***.

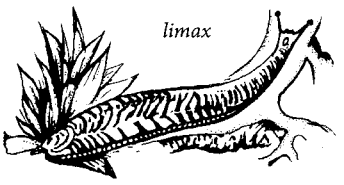

limax

límă *s.f.* (*tehn.*) Pilă, rașpel. • pl. *-e*. /<fr. ***lime***.

limb *s.n.* **1** (*bot.*) Partea lată a frunzei, legată de ramură sau de tulpină prin codiță; lamină. **2** (*bot.*) Partea superioară, amplă și desfăcută a unei petale sau sepale. **3** (*metrol.*) Marginea gradată a scării unui instrument topografic de măsură. **4** (*astron.*) Marginea unui astru. **5** (*anat.*) Creastă marginală a unei formații anatomice circulare. **6** (*tehn.*) Instrument de măsurat orificii mici, format din două brațe de oțel, gradate, îmbinate la un capăt într-un unghi ascuțit a cărui margine se modifică, prin presiune, în funcție de mărimea orificiului în care este introdus. **7** (*nav.*) Navă folosită în operații de limbare. **8** (*în Bis. Catolică*) Loc în cer unde stau sufletele copiilor nebotezați și ale drepților decedați înainte de venirea lui Iisus Hristos. **9** (*med.*) Structură anatomică ce limitează un organ, cu o formă în general rotunjită, în inel. • pl. *-uri*. /<lat. ***limbus, -i***, fr. ***limbe***, germ. ***Limbus***.

limbă *vb. I. tr.* (*compl. indică nave*) A descărca pentru a permite trecerea prin locuri mai puțin adînci, urmînd a fi reîncărcată după ce ajunge la o adîncime mai mare. • prez.ind.-*ez*. /***limb*** + *-a*.

limbágiu *s.n.* v. limbaj.

limbáj *s.n.* **1** Facultate a oamenilor de a comunica între ei și de a-și exprima ideile, sentimentele, dorințele etc. cu ajutorul sunetelor articulate (care pot fi transcrise); sistem de comunicare, alcătuit din sunete articulate, specific oamenilor; ansamblul limbii ca mijloc de comunicare pentru toți subiecții care o vorbesc și al discursului ca realizare individuală a vorbirii în texte sau mesaje concrete; tehnică a vorbirii. <> *Limbaj articulat* v. articulat. **2** Mod specific de exprimare în cadrul limbii naționale. <> *Limbaj comun* = *a*) mijloc de înțelegere, modalitate de comunicare; *b*) exprimare simplă (pe înțelesul tuturor vorbitorilor unei limbi). <> Expr. *A avea* (sau *a găsi*) *un limbaj comun* = a cădea de acord asupra unui subiect. **3** Manieră de a vorbi proprie unei comunități lingvistice, unui grup, unui individ; fel de a vorbi al cuiva într-o anumită împrejurare; conținutul comunicării. *Limbaj tehnic. Limbaj argotic.* <> *Limbaj verde* = exprimare directă, fără menajamente. *Limbaj cu cheie* = exprimare încifrată. *Limbaj interior* = reprezentare imaginativă a activității lingvistice care însoțește gîndirea. *Limbaj natural* = limbaj obișnuit, vorbit, universal și reflexiv (cuprinzînd propriul său metalimbaj), care nu este precis, întrucît are expresii polisemantice și nu conține reguli generale, ci statistice. *Limbaj-obiect* = limbaj supus studiului. *Limbaj criptic* v. criptic. *Elemente formale de limbaj* v. formal. *Limbaj formal* v. formal. *Sociologia limbajului* v. sociologie. **4** Orice sistem de semne prin care se poate comunica sau se poate face inteligibil ceva. <> *Limbaj artificial* = sistem nelingvistic de semne care este individualizat pe baza unei convenții. (*log.*) *Limbaj formalizat* = limbaj artificial în care expresiile se formează pe baza unor reguli formulate explicit. (*inform.*) *Limbaj de programare* = sistem de caractere și simboluri folosit în programare. *Limbaj-mașină* = limbaj binar simplu, simbolizat prin combinații succesive formate din cifrele 0 și 1, recunoscut și executat de unitatea centrală de prelucrare. *Limbaj de asamblare* v. asamblare. *Limbaj gestual* v. gestual. **5** Mod de transmitere a informației la anumite animale, păsări, insecte, cu ajutorul semnalelor, unele fiind descrise ca articulații sintagmatice, iar altele ca articulații paradigmatice. *Limbajul păsărilor. Limbajul albinelor. Limbajul delfinilor.* **6** Mijloc de exprimare a ideilor sau a sentimentelor prin culoare, sunete muzicale, simboluri etc. *Limbajul cinematografului.* **7** (*și limbaj artistic*) Modalitate de comunicare specifică artei. • pl. *-e*, (*înv.*) *-uri*. și (*înv.*) *limbágiu s.n.* /***limbă*** + *-aj*, după fr. *langage*, it. *linguaggio*.

limbăr *s.n.* (*pop.*) **1** Anomalie congenitală care constă în faptul că membrana care leagă partea inferioară a limbii de partea inferioară a gurii se întinde pînă spre vîrful limbii, ținînd-o prinsă strîns și împiedicîndu-i libera mișcare. **2** (*med.*; *la pl.*) Aftă. **3** (*med.*) Febră aftoasă. • pl. *-e*. /***limbă*** + *-ar*.

limbáre *s.f.* (*nav.*) **1** Operație de descărcare și de reîncărcare a unei nave pentru a-i permite trecerea pe porțiuni cu adîncime mică. **2** Transportare a unei încărcături cu o navă fluvială pînă la o navă marină. • pl. *-ări*. /v. ***limba***.

limbáreț, -ă *adj.* (*pop.*; *fam.*; *despre oameni*) Vorbăreț; flecar. • pl. *-i, -e*. /***limbă*** + *-ăreț*.

limbăríță *s.f.* **1** (*bot.*) Plantă erbacee, acvatică, meliferă, care are rizomul gros, tulpina ramificată, florile mici, albe sau trandafirii, dispuse în racem (*Alisma plantago aquatica*); limba-bălții. **2** Fig. (*fam.*) Tendință de a vorbi mult și fără rost. <> Expr. *A avea limbariță* = a flecări, a trăncăni. • pl. *-e*. /***limbă*** + *-ariță*.

limbát, -ă *adj.* (*bot.*; *despre frunze*) Care are limb. • pl. *-ți, -te*. /***limb*** + *-at*.

límbă *s.f.* **I 1** (*anat.*) Organ musculos, mobil și alungit, situat în cavitatea bucală, care are rol important în perceperea gustului, în procesul de masticație și deglutiție a alimentelor, iar la om și în articularea sunetelor. <> *Ața limbii* v. ață. *Dosul limbii* v. dos. *Frîul limbii* v. frîu. *Limbă încărcată* v. încărcat. <> Expr. *A-și înghiți limba* = *a*) a mînca cu mare poftă; *b*) a se abține să spună ceva nepotrivit. *A-și mușca limba* = a se căi pentru cele spuse. *Mușcă-ți limba*, se spune unei persoane care prezice ceva rău. *A alerga* (sau *a umbla*) *după ceva* ori *după cineva cu limba scoasă* = a căuta cu orice preț să obțină ceva sau să găsească pe cineva de care are mare nevoie. *A scoate* (sau *a-i ieși cuiva*) *limba de-un cot* = *a*) a gîfîi. *Aleargă pînă-i iese limba de un cot* (CAR.); *b*) a munci din greu; *c*) a fi foarte obosit. *A avea limbă lungă* sau *a fi lung de limbă* (ori *cu limba lungă*) = *a*) a vorbi prea mult; a fi flecar, limbut; *b*) a vorbi ce nu trebuie. *A avea* (sau *a fi*) *limbă lată* = *a*) a vorbi defectuos, din cauza unei malformații a aparatului fonator; *b*) a vorbi urît. *A avea limbă de aur* = a avea darul de a vorbi frumos, expresiv. *A fi cu limba* (*fagure*) *de miere* = a vorbi cu blîndețe, prietenos. *A avea limbă* (sau *limba*) *ascuțită* (sau *rea*, *veninoasă*, *otrăvită*, *de șarpe*) = a fi tăios (sau răutăcios) în aprecieri. *A înțepa cu limba* = *a*) a fi ironic; *b*) a fi malițios; *c*) a batjocori. *A fi cu două limbi* sau *a avea mai multe limbi* = a fi mincinos, prefăcut, fățarnic. *A fi slobod la limbă* sau *a fi limbă slobodă* = *a*) a fi sincer și direct în vorbire; *b*) a spune ce nu trebuie; *c*) a fi incapabil de a păstra un secret. *A-și scurta limba* = a vorbi mai puțin. *A-i scurta* (sau *a-i tăia*) *limba cuiva* = a opri pe cineva să vorbească sau să spună ceva jignitor, calomnios; a pune pe cineva în imposibilitate de a bîrfi. *A prinde* (*la*) *limbă* = *a*) a începe să vorbească; *b*) a prinde curaj. *A-i pieri* (sau *a-i îngheța*, *a i se încurca*, *a i se îngroșa cuiva*) *limba* = a nu avea curajul să vorbească. *A-și ține* (ori *a-și băga*) *limba* (*în gură*) = *a*) a vorbi cumpătat; *b*) a tăcea. *A trage* (pe cineva) *de limbă* = a iscodi. *A-i sta* (sau *a-i veni*, *a-i umbla*) (cuiva) *pe limbă* = *a*) a nu-și aminti imediat un nume, un cuvînt; a nu găsi cuvîntul potrivit; *b*) a dori să spună ceva, dar, din anumite considerente, are rețineri. *Îi stătea pe limbă să întrebe* (REBR.). *A i se bate limba-n gură* (*ca calicii la pomană*) = a vorbi repede și prost. *A-i merge cuiva limba ca o moară stricată* (ori *de vînt*) sau *a-i toca cuiva limba în gură* = a vorbi repede și fără întrerupere. *A-și bate limba* (*-n gură*) *de pomană* sau *a-și toci limba* = a vorbi mult, fără a fi luat în seamă. *A* (*-i*) *scoate limba* (cuiva, la cineva etc.) = *a*) a-și manifesta disprețul, batjocura, dezaprobarea etc. față de cineva; *b*) a sfida sau a-i face

în ciudă. *Scot limba după ea și mă strîmb* (G.M. Zamf.). *A-l trece pe cineva apa sub limbă* = a-i fi cuiva foarte frig. *A nu avea limbă în gură* (sau *de grăit*) = a nu dori să vorbească. *A grăi în vîrful limbii* sau *a-i fi cuiva limba prinsă* (ori *împiedicată*) = a fi peltic. *Pișcat* (ori *înțepat*) *la limbă* sau *prins de limbă* = ușor amețit de băutură. *A* (*nu*) *pune* (ceva) *pe limbă* = a (nu) gusta din ceva. *Cum îi vine* sau *ce-i vine pe limbă* = fără a-și controla exprimarea, sub impulsul unei stări de moment. *A nu-și băga limba unde nu-i fierbe oala* = a nu se amesteca într-o problemă care nu-l privește. *Inima o are pe limbă* sau *ce-i pe inimă aceea-i și pe limbă, ce are în suflet are și pe limbă*, se spune despre o persoană sinceră, deschisă și onestă. (*arg.*; *deprec.*) *A da limbi* = a avea relații sexuale orale. *A da limbi în cur* = a linguși. *A-și ascuți limba* v. ascuți. *A asuda sub limbă* v. asuda. *A*(*-i*) *dezlega* (sau *a i se dezlega cuiva*) *limba* v. dezlega. *A avea limba dezlegată* v. dezlegat. *A i se dezmorți* (cuiva) *limba* v. dezmorți. *Frîntură de limbă* v. frîntură. *A-și pune frîu limbii* sau *a-și pune frîu la limbă* v. frîu. *A* (*i*) *se împiedica cuiva limba* (*în gură ori la vorbă*) v. împiedica. *A* (*i*) *se încurca cuiva limba* (*în gură* ori *la vorbă*) v. încurca. *A lega limba cuiva* v. lega. *A i se lega limba* v. lega. *A avea mîncărime de* (sau *la*) *limbă* v. mîncărime. *A avea păr pe limbă* v. păr. *A-și păzi limba* v. păzi. *A avea* (sau *a fi cu*) *piper pe limbă* v. piper. *A-și slobozi limba* v. slobozi. *A avea* (sau *a da, a prinde* etc.) *spor la limbă* v. spor. *Limbă de șarpe* v. șarpe. *A-l mușca* (sau *a-l fura*) (pe cineva) *șarpele de limbă* v. șarpe. *A-i umbla cuiva limba* (*prin gură*) v. umbla. *A*(*-i*) *veni* (cuiva) *pe limbă* (ceva) v. veni. *A vorbi în* (sau *din*) *vîrful limbii* v. vîrf. **2** Mîncare din limbă de porc sau de vită. **II 1** Sistem de comunicare, specific oamenilor, alcătuit din sunete articulate. **2** Limbaj al unei comunități umane istoricește constituite, alcătuit din structură gramaticală, lexicală și fonetică proprie; limbă naturală folosită în comunicarea orală sau scrisă a unui popor; totalitatea regulilor de limbaj. *Fiecare limbă își are legile sale proprii interne de dezvoltare* (ROSET.). <> *Limbă vie* = (*în opoz. cu „limbă moartă”*) limbă vorbită în zilele noastre sau într-o epocă apropiată de noi; limbă modernă. *Limba latină este uitată ca limbă vie* (RUSSO). *Limbă moartă* = limbă care nu se mai folosește ca mijloc oral de comunicare, dar care este consemnată în documente, în texte literare etc. *Limbă națională* = limbă comună și unică a tuturor membrilor unei națiuni. *Limbă literară* = aspectul cel mai corect și mai îngrijit al limbii unei comunități, codificat prin existența unor norme și consolidat prin scris. *Limbă de stat* = limbă folosită în administrația unui stat și în instituțiile acestuia; limbă oficială. *Limbă comună* = *a*) aspect al unei limbi folosit ca mijloc de comunicare al întregii colectivități, indiferent de apartenența dialectală a vorbitorilor; *b*) cel mai vechi stadiu din istoria unei familii de limbi sau din istoria unei anumite limbi, caracterizat printr-o anumită unitate structurală. *Limbă modernă* = limbă vorbită în perioada actuală sau într-o epocă imediat anterioară. *Limbă veche* = limbă care se constituie ca o etapă anterioară, distinctă de limba modernă. *Limbă clasică* = limbă care aparține antichității greco-latine, din epoca ei clasică. *Limbă-mamă* sau (*de -bază*) = *à*) limbă din care provin limbile aceleiași familii sau ale aceluiași grup genealogic; *b*) (*înv.*) limbă maternă. *Limbă vorbită* = limbă folosită în mod obișnuit în comunicarea orală. *Discuțiile publice despre limba vorbită și scrisă sînt foarte folositoare* (CĂL.). *Limbă scrisă* = aspect al limbii naționale care este consemnat în textele scrise. *Norma limbei scrise trebuie să fie cea care există obiectiv* (EMIN.). *Limbă păsărească* = argou al copiilor constînd în intercalarea unor silabe suplimentare între silabele cuvintelor. (*fam., iron.*) *Limba chineză* = vorbire confuză din care nu se înțelege nimic. <> (*cu determ. care indică ramura, familia, grupul etc. din care face parte*) *Limbi afro-asiatice* v. asiatic. *Limbă aglutinantă* v. aglutinant. *Limbă flexionară* v. flexionar. *Limbi germanice* v. germanic. *Limbi indo-iraniene* v. indo-iranian. *Limbi romanice* v. romanic. *Limba română* v. român. *Limba românească* v. românesc. *Limba sanscrită* v. sanscrit. *Limba semitică* v. semitic. *Limbi ugro-finice* v. ugro-finic. *Limbă vernaculară* v. vernacular. <> Expr. *A nu vorbi aceeași limbă* sau *a vorbi* (*două*) *limbi diferite* = a nu avea același mod de a gîndi sau de a simți. (*pop.*; *fam.*) *S-au amestecat limbile*, se spune atunci cînd discuțiile devin aprinse și vorbitorii încep să se certe. *A stăpîni o limbă* (*străină*) v. stăpîni. **3** Mod de exprimare propriu unei persoane, în special unui scriitor. *Văd poeți ce-au scris o limbă ca un fagure de miere* (EMIN.). <> *Întorsătură de limbă* v. întorsătură. <> Loc.adv. *Pe limba cuiva* = *a*) pe înțelesul interlocutorului; *b*) potrivit felului de a gîndi sau de a simți al vorbitorului sau al interlocutorului. <> Zic. *Toată pasărea pe limba ei piere* v. pasăre. <> *Limbă de lemn* = limbaj folosit de propaganda totalitară, în discursul politic, caracterizat prin formule fixe, fără conținut și expresivitate, prin șabloane, exprimare greoaie etc. **4** Totalitatea altor mijloace și procedee (decît sunetele articulate) folosite pentru exprimarea ideilor și sentimentelor. *Limba surdomuților*. **5** (*înv., pop.*) Vorbă, cuvînt; grai, glas. *Îmi ești drag, ai un suflet ciudat și o limbă dulce* (SADOV.). <> *Răsura limbii* v. răsură. <> Loc.subst. (*înv.*) *Carte cu limbă de moarte* = testament. <> Expr. *Cu* (sau *prin*) *limbă de moarte* = ca ultimă dorință (exprimată pe patul morții). *A lega pe cineva cu limbă de moarte* = a obliga pe cineva, prin jurămînt, să îndeplinească o ultimă dorință, exprimată înainte de moarte. (*înv.*) *A lua limbă* = a lua cuvîntul. *A lăsa cu limbă de moarte* v. lăsa. **6** (*arh.*) Comunitate de oameni care vorbesc aceeași limbă; popor, neam, națiune. *Împărăția slăvitului stăpîn al nostru, biruitorul tuturor limbilor, sultan și padișah Mehmet* (SADOV.). **7** (*înv.*) Prizonier de la care se obțineau informații asupra situației din armata inamică. **8** (*înv.*; *mai ales în legătură cu vb. „a da”, „a lua”, „a prinde”*; *de obicei urmat de determ. introduse prin prep. „despre”, „de”*) Informație (asupra situației inamice); relație, știre. *O bandă din cavaleria noastră să meargă să supere ariergarda dușmanului... să avem și limbă de mișcările lui* (BĂLC.). <> Expr. *A prinde limbă* = a iscodi, a spiona. **9** (*arg.*) Spion. **III** Analog. Nume dat unor obiecte, instrumente etc. care seamănă formal sau funcțional cu limba. **1** Bară de metal, îngroșată la un capăt, agățată în interiorul clopotului, care, prin mișcare, lovește pereții acestuia, făcîndu-l să sune. *Arama strigă cînd se zbate măiastra clopotului limbă* (GOGA). **2** Fiecare dintre arătătoarele ceasului. ◆ Pendul al unui orologiu. **3** Unealtă de metal, de os, de plastic etc., care ajută la încălțarea pantofilor; încălțător. **4** Fișie de piele, de pînză etc., care acoperă deschizătura încălțămintei în locul unde aceasta se încheie cu șiretul. ◆ Bucată de piele care se coase la marginea posterioară de sus a cizmelor, pentru a le putea trage pe picior. **5** Lamă de metal a unui cuțit, a unui briceag etc. *I-am dăruit un briceag cu mai multe limbi* (GAL.). <> *Colțar cu limbă* v. colțar. **6** Partea metalică a ciocanului, opusă capului cu care se bat cuiele, prelungită și subțiată spre vîrf. ◆ Vîrf al șurubelniței. **7** Indicator la cîntare sau la orice instrument de măsurat. **8** Bucată de lemn sau de metal alungită, folosită ca încuietoare. ◆ (*reg.*) Cîrlig în care se agață zăvorul de la ușă, de la poartă etc. **9** Parte ascuțită a capătului unei bîrne, care se îmbucă în ulucul amnarului sau al usciorului, pentru a realiza îmbinarea celor două piese. **10** Fîșie lungă și îngustă de pămînt, de pădure etc. *Străbătură o limbă de pădure și începură a urca și coborî* (SADOV.). **11** Șuviță (de apă). **12** (*muz.*) Plăcuță de lemn deasupra căreia se întind coardele unor instrumente muzicale; tastieră. **13** Vîrf al cîrligului la undiță. **14** (*pesc.*) Deschizătură, gură lăsată la gardul de pescuit. **15** (*pop.*) Pisălog la piuliță. **16** (*pop.*) Fiecare dintre cele două brațe ale cleștelui. **17** (*pop.*) Parte a dispozitivului de oprire automată la mașina bătătoare. **18** (*pop.*) Parte de la car sau de la sanie de care se fixează protapul. **19** (*pop.*) Cordar la fierăstrău. **20** (*pop.*) Proptea a alergătoarei de la războiul de țesut. **21** (*pop.*) Piesă alungită și mobilă a stativelor pe care se întind pieile care urmează să fie prelucrate. **22** (*pop.*) Cui la catarama. **23** (*reg.*) Șanț care desparte în două semicercuri vatra cuptorului construită din pămînt bătătorit. **24** (*reg.*) Colac împărțit la pomeni. **25** (*cu determ. „de foc”, „de flăcări”*) Flacără alungită. *Din mii de coșuri... Se-nalță limbi de flăcări* (VLAH.). ◆ (*cu determ. „de lumină”*) Fișie de lumină (care străbate întunericul). **IV** Compuse: (*bot.*) *limba-apei* = broscariță (*Potamogeton natans*); *limba-bălții* = limbariță (*Alisma plantago aquatica*); *limba-boului* = plantă erbacee meliferă, din familia boraginaceelor, acoperită cu peri aspri și țepoși, cu florile albastre (*Anchusa officinalis*); *limba-bălților* (sau *-broaștei, -oii*) = pătlagină (*Plantago lanceolata*); *limba-cerbului* (sau *-șarpelui*) = ferigă (*Dryopteris filixmas*); *limba-cucului* = *a*) plantă erbacee perenă, cu rizomul scurt, tîrîtor, de obicei cu o singură frunză penat-compusă (*Botrychium lunaria*); *b*) plantă erbacee cu florile de culoare albăstruie-liliachie, care crește în regiunile subalpine (*Gentiana bulgarica*); *c*) mîna-Maicii-Domnului (*Orchis maculata*); *d*) poroinic (*Orchis mascula*); *limba-mării* = plantă erbacee din familia cruciferelor, cu florile albe, purpurii sau violete, dispuse în umbele, originară din regiunile sudice ale Europei, cultivată ca plantă decorativă (*Iberis umbellata*); *limba-mielului* (sau *-mieluțelului*)

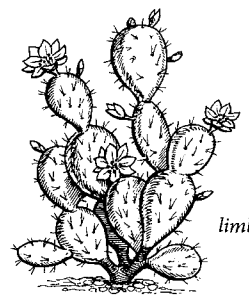

limba-soacrei

= plantă erbacee din familia boraginaceelor, acoperită cu peri aspri, cu florile albastre sau albe (*Borrago officinalis*); *limba-oii* = *a*) plantă erbacee cu frunzele dințate și spinoase, cu florile roșii, care crește în locuri mlăștinoase (*Cirsium canum*); *b*) plantă erbacee cu frunzele dispuse în rozetă și cu florile roz, grupate în spice (*Plantago gentianoides*); *limba-păsării* = liliuță (*Anthericum ramosum*); *limba-peștelui* = plantă erbacee perenă, cu frunzele verzi-albăstrui, cu florile violete, dispuse în panicul, care este răspîndită în locuri umede și sărate (*Limonium vulgare*); *limba-soacrei* = *a*) plantă cărnoasă arborescentă din familia cactaceelor, originară din America, cu tulpina erectă, ramificată (cu spini), cu florile mari, galbene sau roșii (*Opuntia ficus-indica*); *b*) plantă din familia cretaceelor, cultivată în Africa, America și Europa pentru fructe sau plantată ca gard viu (*Opuntia vulgaris*); *limba-șarpelui* = *a*) ferigă mică cu rizomul lung, cu o singură frunză ovală, care crește în locuri umede, prin tufișuri și păduri (*Ophioglossum vulgatum*); *b*) plantă din familia umbeliferelor, cu tulpina înaltă, ramificată, cu florile albe sau roșietice, care crește prin fînețe și poieni umede (*Peucedaum latifolia*); leuștean-sălbatic; *limba-șopîrlei* = dornic (*Falcaria sioides*); *limba-vrabiei* = plantă erbacee cu tulpina dreaptă, cu frunzele lanceolate și cu florile mici, verzui (*Thymelae passerina*); (*iht.*) *limbă-de-mare* = *a*) pește marin cu corpul oval și asimetric, puternic turtit lateral, care are ambii ochi situați pe o singură parte (*Solea nasuta*); *b*) pește marin comestibil, asemănător cu calcanul, cu corpul plat și oval, acoperit cu solzi fini, care trăiește pe fundul nisipos al mării, în apropierea coastei (*Pleunorectus solea*); (*ind. alim.*; *la pl.*) *limbi-de-pisică* = tip de fursecuri înguste și alungite. • pl. *limbi*. /lat. ***lingua, -ae***.

limbăréț, -eáță *adj.* (*fam.*) Limbut. • pl. *-eți, -ețe*. /***limbă*** + *-ăreț*.

limbí *vb. IV.* v. limpi.

limbíst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* (*înv.*) Lingvist. **2** *s.m., s.f., adj.* (*arg.*; *deprec.*) (Persoană) care lingușește. **3** *s.m., s.f., adj.* (*arg.*; *deprec.*) (Persoană) care are relații sexuale orale. • pl. *-iști, -iste*. /***limbă*** + *-ist*.

limbístic, -ă *adj., s.f.* (*lingv.*; *înv.*) **1** *adj.* Lingvistic. **2** *s.f.* Lingvistică. • pl. *-ci, -ce*. /***limbă*** + *-istic*, după fr. *linguistique*.

limbíță *s.f.* (*înv.*) Limbuță. • pl. *-e*. /***limbă*** + *-iță*.

limboátă *s.f.* (*reg.*; *deprec.*) Persoană de neam străin. • pl. *-e*. și *limboáță* *s.f.* /de la ***limbă***.

limboáță *s.f.* v. limboată.

limbríc *s.m.* **1** (*zool.*; *la pl.*) Încrengătură de viermi paraziți cu corpul cilindric, care trăiesc în intestinul subțire al oamenilor și al unor animale, putînd provoca tulburări grave de sănătate (*Ascaris limbricoides*); (și *la sg.*) vierme care face parte din această încrengătură; ascaridă. **2** (*deprec.*) (Epitet pentru un) tînăr înalt și slab. **3** (*zool.*; *înv., pop.*) *Limbric mare* = tenie. • pl. *-ci*. /lat. ***lumbrīcus, -i***.

limbricáriță *s.f.* (*pop.*) **1** (*med.*) Ascarioză. **2** (*bot.*) *Limbricariță albă* = lemnul-Maicii-Domnului (*Santolina chamaecyparissus*). **3** (Substanță obținută din) sămînța unor specii de plante, care este folosită în medicina populară ca vermifug. • pl. *-e.* /***limbric*** + *-ariță*.

limbricós, -oásă *adj.* Care are limbrici. • pl. *-oși, -oase.* /***limbric*** + *-os*.

limbricúț *s.m.* Dim. al lui *limbric*. • pl. *-i.* /***limbric*** + *-uț*.

limbulíță *s.f.* Limbuță. • pl. *-e.* /***limbă*** + *-uliță*.

limbușoáră *s.f.* Limbuță. • pl. *-oare.* /***limbă*** + *-ușoară*.

limbút, -ă *adj., s.m., s.f.* (Om) care vorbește mult (și fără rost); vorbăreț, guraliv, flecar, (*fam.*) limbăreț. • pl. *-ți, -te.* /lat. **lînguutus, -a, -um*, după *limbă*.

limbúță *s.f.* Dim. al lui *limbă*; limbuliță, limbușoară, (*înv.*) limbiță. • pl. *-e.* /***limbă*** + *-uță*.

limbuți *vb.IV. intr.* (*înv.*) A vorbi prea mult; a flecări, a trăncăni. • prez.ind.*-esc.* /***limbut*** + *-i*.

limbuție *s.f.* **1** Tendință de a vorbi prea mult și fără rost. *Limbuția e mai rea decît beția* (PANN). **2** Vorbă multă și fără rost; vorbărie, flecăreală. **3** (*înv.*) Elocvență. • pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* /***limbut*** + *-ie*.

límen *s.n.* (*mat.*) Linie despărțitoare; limită. • /<lat. *limen, -minis*, fr. *limen*.

limenárh *s.m.* (*în antic. romană*) Supraveghetor al unui port în provinciile orientale ale Imperiului Roman. • pl. *-i.* /<lat. *lĭmĕnarcha, -ae*; cf. gr. *λιμενάρχης*.

limerick *s.n.* (*lit.*) Specie de poezie în folclorul englez și irlandez sau în lirica cultă, cu formă fixă, din cinci versuri, care conține un umor absurd. • /<engl. ***limerick***.

límes *s.n.* (*milit.; în antic. romană*) Dispozitiv de apărare, format din fortificații, drumuri și trupe, aflat de-a lungul granițelor Imperiului Roman, care avea misiunea de a supraveghea și apăra granița (respingînd incursiunile inamicului). • /<lat. ***lĭmes, -mitis***.

limf- Elem. de compunere „limfă", „limfatic", „referitor la sistemul limfatic". • și *limfo-.* /<fr. ***lympho-***; cf. lat. *lympha, -ae* „lichid, apă".

limfadenectomíe *s.f.* (*med.*) Ablațiune a ganglionilor limfatici. • pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* /<fr. ***lymphadénectomie***.

limfadeníe *s.f.* (*med.*) Boală care constă în hipertrofia ganglionilor limfatici. • g.-d.*-iei.* /<fr. ***lymphadénie***; cf. lat. *lympha, -ae* „lichid, apă", gr. *ἀδήν* „glandă".

limfademíță *s.f.* (*med.*) Inflamație a ganglionilor limfatici provocată de o infecție; adenită. • pl. *-e.* /<fr. ***lymphadénite***.

limfadenóm *s.n.* (*med.*) Tumoare a ganglionilor limfatici. • pl. *-oame.* /<fr. ***lymphadénom***.

limfadenopatíe *s.f.* (*med.*) Boală a ganglionilor limfatici. • pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* /<fr. ***lymphadénopathie***.

limfagóg, -ă *adj., s.n.* (Substanță) care stimulează producția de limfă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***lymphagogue***.

limfangiectazíe *s.f.* (*med.*) Dilatație a vaselor limfatice. • sil. *-gi-ec-.* pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* /<fr. ***lymphangiectasie***; cf. lat. *lympha, -ae* „lichid, apă", gr. *ἀγγεῖον* „vas", *ἔκτασις* „extindere, dilatație".

limfangiectomíe *s.f.* (*med.*) Rezecție a vaselor limfatice. • sil. *-gi-ec-.* pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* /<fr. ***lymphangiectomie***.

limfangióm *s.n.* (*med.*) Tumoare benignă (congenitală) a vaselor limfatice. • sil. *-gi-om.* pl. *-oame.* /<fr. ***lymphangiome***; cf. lat. *lympha, -ae* „lichid, apă", gr. *ἀγγεῖον* „vas".

limfangiopatíe *s.f.* (*med.*) Denumire generică pentru bolile vaselor limfatice. sil. *-gi-o-.* • pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* /<fr. ***lymphangiopathie***.

limfangioplastíe *s.f.* (*med.*) Operație de refacere a circulației limfatice prin drenaj în țesutul subcutanat. • sil. *-gi-o-.* pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* /<fr. ***lymphangioplastie***.

limfangiosarcóm *s.n.* (*med.*) Neoplasm dezvoltat la nivelul vaselor limfatice. • sil. *-gi-o-.* pl. *-oame.* /<fr. ***lymphangiosarcome***.

limfangíță *s.f.* (*med.*) Inflamație a vaselor limfatice. • pl. *-e.* /<fr. ***lymphangite***.

limfátic, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care aparține limfei, specific limfei, referitor la limfă; (*despre vase*) prin care circulă limfa. ◇ *Sistem limfatic* = totalitatea țesuturilor, vaselor și glandelor care servesc pentru trecerea limfei din țesuturi în circuitul sîngelui. *Ganglioni limfatici* = ganglioni mici, care se găsesc mai ales în jurul articulațiilor și care constituie un mijloc de apărare împotriva infiltrării microbilor și slabei rezistențe la infecții. **2** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care suferă de limfatism. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***lymphatique***.

limfatísm *s.n.* (*med.*) Boală (frecventă la copii) care se caracterizează prin mărirea volumului organelor limfatice, prin paloare, lipsă de energie, slabă rezistență la infecții. • /<fr. ***lymphatisme***.

límfă *s.f.* (*biol.*) Lichid transparent, incolor sau gălbui, care conține plasmă și leucocite și care circulă prin vasele și ganglionii limfatici și în spațiile intercelulare ale organismului vertebratelor, transportînd diferite substanțe între sînge și țesuturi. • pl. *-e.* /<fr. ***lymphe***, lat. ***lympha, -ae***.

limfo- v. limf-.

limfoblást *s.n.* (*biol.*) Celulă embrionară din care se formează limfocitele. • pl. *-e.* /<fr. ***lymphoblaste***.

limfoblástic, -ă *adj.* (*biol.*) Care aparține limfoblastelor, care se referă la limfoblaste. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***lymphoblastique***.

limfoblastóm *s.n.* (*med.*) Varietate malignă de limfom, caracterizată prin proliferarea limfoblastelor în ganglionii limfatici sau în splină. • pl. *-oame.* /<fr. ***lymphoblastome***.

limfoblastóză *s.f.* (*med.*) Leucemie acută caracterizată prin limfoblastoame. • /<fr. ***lymphoblastose***.

limfocél *s.n.* (*biol.*) Leucocită în organele limfatice, care are rol important în rezistența organismului la infecții. • pl. *-e.* /<fr. ***lymphocèle***.

limfocít *s.n.* (*biol.*) Leucocită cu nucleu foarte voluminos, care se găsește în limfă și în sînge și care are rol important în imunitatea organismului. • pl. *-e.* și *limfocítă* *s.f.* /<fr. ***lymphocyte***.

limfocitár, -ă *adj.* (*biol.*) Care aparține limfocitelor, care se referă la limfocite; care se datorează limfocitelor. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***lymphocytaire***.

limfocítă *s.f.* v. limfocit.

limfocitemíe *s.f.* (*med.*) Creștere masivă a numărului limfocitelor din sînge. • pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* /<fr. ***lymphocytémie***.

limfocitopemíe *s.f.* (*med.*) Scădere a procentului de limfocite în formula leucocitară. • pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* /<fr. ***lymphocytémie***, engl. ***lymphocytopenia***; cf. lat. *lympha, -ae* „apă limpede", gr. *κύτος* „cavitate, recipient", *πενία* „sărăcie".

limfocitopoiéză *s.f.* (*med.*) Ansamblul proceselor fiziologice care determină formarea limfocitelor de la nivelul măduvei și al țesuturilor limfoide. • /<fr. ***lymphocytopoïese***, engl. ***lymphocytopoiesis***; cf. lat. *lympha, -ae* „apă limpede", gr. *κύτος* „cavitate, recipient", *ποίησις* „creare".

limfocitóză *s.f.* (*med.*) Creștere anormală a numărului limfocitelor în unele boli infecțioase. • pl. *-e.* /<fr. ***lymphocytose***.

limfodermíe *s.f.* (*med.*) Manifestare cutanată a leucemiei limfoide. • g.-d.*-iei.* /<fr. ***lymphodermie***.

limfoganglión *s.m.* Ganglion limfatic. • sil. *-gli-on.* pl. *-i.* /***limfo-*** + ***ganglion***.

limfogén, -ă *adj.* Care produce limfă sau limfocite. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***lymphogène***.

limfogenéză *s.f.* Formare de limfă. • /<fr. ***lymphogenèse***.

limfografíe *s.f.* (*med.*) Înregistrare radiologică a vaselor limfatice cu ajutorul unei substanțe de contrast. • pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* /<fr. ***lymphographie***; cf. lat. *lympha, -ae* „lichid, apă", gr. *γράφω* „a scrie".

limfogranulomatóză *s.f.* (*med.*) Boală contagioasă, care se manifestă printr-o infecție granulomatoasă a ganglionilor limfatici. • pl. *-e.* /<fr. ***lymphogranulomatose***.

limfoíd, -ă *adj.* (*despre țesuturi*) În care se formează limfocitele. ◇ *Organ limfoid* = organ bogat în țesuturi limfoide. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***lymphoïde***.

limfolíză *s.f.* (*med.*) Distrugere a țesutului limfoid și a limfocitelor. • /<fr. ***lympholyse***.

limfóm *s.n.* (*med.*) **1** Tumoare malignă cu aspect de ganglion limfatic, formată din limfocite. **2** Ext. Tumefacție ganglionară care are cauze diferite. • pl. *-oame.* /<fr. ***lymphome***.

limfomatóză *s.f.* (*med.*) Hiperplazie limfoidă generalizată. • pl. *-e.* /<fr. ***lymphomatose***.

limfopatíe *s.f.* (*med.*) Denumire generică a bolilor sistemului limfatic. • g.-d.*-iei.* /<fr. ***lymphopathie***; cf.lat. *lympha, -ae* „lichid, apă", gr. *πάθος* „boală".

limfopemíe *s.f.* (*med.*) Scădere a numărului limfocitelor din sînge. • pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* /<fr. ***lymphopénie***.

limfopoiéză *s.f.* Proces de formare a limfocitelor sau a țesutului limfatic. • pl. *-e.* /<fr. ***lymphopoïese***; cf. lat. *lympha, -ae* „lichid, apă", gr. *ποίησις* „producere".

limforagíe *s.f.* (*med.*) Scurgere de limfă dintr-un vas limfatic; limforee. • pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* /<fr. ***lymphorragie***; cf. lat. *lympha, -ae* „lichid, apă", gr. *ῥήγνυμι* „a țîșni, a erupe".

limforée *s.f.* (*med.*) Limforagie. • sil.*-re-e.* pl. *-ee.* /<fr. ***lymphorhée*** ; cf. lat. *lympha, -ae* „lichid, apă", gr. *ῥέω* „a curge".

limfosarcóm *s.n.* (*med.*; *înv.*) Tumoare malignă a ganglionilor limfatici. • pl. *-oame.* /<fr. ***lymphosarcome***; cf. lat. *lympha, -ae* „lichid, apă", gr. *σάρκωμα* „excrescență cărnoasă".

limfotróp, -ă *adj.* (*despre virusuri*) Care are afinitate pentru țesutul limfatic. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***lymphotrope***; cf. lat. *lympha, -ae* „lichid, apă", gr. *τρέπω* „a întoarce".

limi- Elem. de compunere „noroi", „noroios". • /<fr. ***limi-***; cf. lat. *līmus, -i* „noroi".

limícol, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* (*despre organisme*) Care trăiește în mlaștini sau în mîlul de pe fundul apelor. **2** *s.f.* (*ornit.; la pl.*) Subordin de păsări cu picioarele nepalmate, care trăiesc în locuri mlăștinoase sau umede; (*și la sg.*) pasăre care face parte din acest subordin. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***limicole***; cf. lat. *līmus, -i* „noroi", *colere* „a locui".

limiér *s.m.* Cîine de vînătoare care adulmecă și abate vînatul; copoi. • sil. *-mi-er.* pl. *-i.* /<fr. ***limier***.

liminál, -ă *adj.* (*psih.*) Care se situează la o limită sau la un prag senzorial; liminar. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***liminal***.

liminár, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* (*despre prefețe, note etc.*) Care se află la începutul unei cărți, al unui text etc. **2** *adj.* (*psih.*) Liminal. **3** *s.n.* (*psih.*) Ceea ce se situează la o limită sau la un prag senzorial. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***liminaire***, lat. ***līmĭnaris, -e***.

limitá *vb.I.* **1** *tr., refl.* A (se) restrînge, a (se) fixa între anumite limite; a (se) mărgini. *M-am învățat... să-mi limitez dorințele* (CE. PETR.). **2** *tr.* A stabili granițele unei țări, ale unei proprietăți, ale unui teren etc.; a circumscrie, a demarca, a hotărnici. **3** *tr.* A forma marginea unui lucru, a unei suprafețe etc. ◆ A mărgini, a străjui, a țărmuri. *Stîlpii de telegraf limitează drumul.* **4** *tr., refl.* (*urmat de determ. introduse prin prep. „la"*) A (se) reduce, a (se) restrînge. *Totul s-a limitat la strictul necesar.* **5** *tr.* (*urmat de determ. introduse prin prep. „la"*) A menține într-un spațiu determinat sau controlat. *A limitat prezentarea lucrării la aspectele cele mai importante.* **6** *tr.* A menține nivelul unui semnal electric în limite prestabilite. • prez.ind.*-ez.* /<fr. ***limiter***, lat. ***limitare***.

limitábil, -ă *adj.* Care poate fi limitat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***limitable***.

limitánță *s.f.* (*anat.*) Formație fină, lamelară, care separă două categorii de țesuturi din constituția aceluiași organ. • pl. *-e.* /<fr. ***limitante***.

limitáre *s.f.* Acțiunea de *a (se) limita* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***limita***.

limitát, -ă *adj.* **1** Care este restrîns între anumite limite. **2** Fig. (*despre oameni*) Care are posibilități intelectuale reduse; prost, mărginit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***limita***.

limitatív, -ă *adj.* Care restrînge sau fixează între anumite limite. *Date limitative ale înapoierii datoriei.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***limitatif***.

limitatór *s.n.* Mecanism, dispozitiv, aparat etc. care împiedică automat o mărime fizică să depășească anumite limite; limitor. • pl. *-oare.* /***limita*** + *-tor*.

límită *s.f.* **1** Linie, punct, margine care marchează sfîrșitul unei suprafețe, a unui obiect etc.; ceea ce mărginește ceva. *Limita moșiei este la poalele muntelui.* ◇ Loc.adj. *Fără limite* = care este sau pare a fi nelimitat, nesfîrșit. ◇ Loc.adj., adv. *De limită* = (care se află) la granița dintre două zone, dintre două domenii etc. ◆ Capăt, extremitate, margine. *La limita cîmpiei se află lacul.* **2** (și *limită teritorială*) Linie care separă două state, două teritorii vecine; graniță, hotar. **3** Valoare extremă (maximă sau minimă) a unei mărimi. ◆ Termen extrem, început sau sfîrșitul, unei perioade de timp. **4** (*muz.*) Tonul cel mai înalt sau cel mai profund pe care îl poate emite o voce sau un instrument. **5** (*mat.*) Valoare fixă către care tind valorile unei mărimi variabile. **6** (*lingv.*) *Limită silabică* = loc unde se termină o silabă și începe alta în fluxul vorbirii. **7** Punct, prag pînă la care pot ajunge posibilitățile, facultățile, mijloacele etc. cuiva. *După atîtea eforturi a ajuns la limita rezistenței fizice.* ◇ *Limită funcțională* = valoare minimă sau maximă care marchează intrarea sau ieșirea din funcție a unui

mecanism psihofiziologic, a unei activități psihice etc. *Limită de vîrstă* = vîrstă pînă la care cineva poate ocupa legal o funcție publică. *Limită de elasticitate* v. elasticitate. *Situație-limită* v. situație. <> Loc.adv. *La limită* = *a*) în măsura posibilităților cuiva sau a ceva; *b*) în cele din urmă; *c*) în caz extrem. *Fără* (*de*) *limită* (sau *limite*) = fără măsură. *Peste* (*orice*) *limită* = foarte mult; excesiv. <> Loc.conj. *În limita* (sau *limitele*) *în care...* = în măsura în care... <> Expr. *A trece peste* (sau *dincolo*) *de orice limită* (ori *limite*) = a încălca ceea ce este legal, moral etc. (*sport*) *A cîștiga înainte de limită* = a cîștiga prin abandonul adversarului sau prin knockout, înainte de sfîrșitul meciului de box. *În limita posibilităților* v. posibilitate. **8** Fig. Cadru care circumscrie existența, desfășurarea, evoluția unei acțiuni, unei idei etc. (și care restrînge, în anumite situații, posibilitățile de manifestare ale acestora). • pl. *-e.* /<fr. ***limite***, lat. ***līmes, -mitis***.

limitór *s.n.* Limitator. • pl. *-oare.* /<fr. ***limiteur***.

limitróf, -ă *adj.* **1** (*despre ținuturi, țări, teritorii etc.*) Care se află la hotar, la graniță și care se învecinează cu cineva; care are graniță comună cu...; învecinat, vecin. **2** Care se află la limita unei țări, unui teritoriu, unui ținut etc.; mărginaș. *Șosea limitrofă.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***limitrophe***.

limivór, -ă *adj.* (*biol.*) **1** (*despre animale acvatice*) Care se hrănește cu resturi organice de pe fundul apelor; pelofag. **2** (*despre microorganisme*) Care trăiește în vasele sangvine ale unui animal, hrănindu-se cu conținutul lor. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***limivore***.

limnéa *s.f.* (*zool.*) Moluscă gasteropodă de apă dulce, care are cochilia spiralată și ascuțită. • sil.*-ne-a.* /<fr. ***limnée***.

limnétic, -ă *adj.* (*bot.; despre plante*) Care trăiește în lacuri, bălți sau locuri mlăștinoase. • pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***limnetisch***.

limni- v. limno-.

límnic, -ă *adj.* (*geol.; despre soluri*) Care este format pe depozite lacustre. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***limnique***.

limnifón *s.n.* (*hidrol.*) Stațiune de supraveghere, înregistrare și transmitere automată, prin circuit telefonic, a nivelului apelor. • pl. *-oane.* /<fr. ***limniphone***.

limnigrăf *s.n.* (*hidrol.*) Limnimetru înregistrator. • pl. *-e.* /<fr. ***limnigraphe***.

limnigrámă *s.f.* (*hidrol.*) Diagramă obținută la limnigraf. • pl. *-e.* /<fr. ***limnigramme***.

limnimétric, -ă *adj.* (*hidrol.*) Care se referă la limnimetrie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***limnimétrique***.

limnimétrie *s.f.* (*hidrol.*) Studiu al variației nivelului unei ape curgătoare, al unui lac, al unui rezervor etc. • pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* /<fr. ***limnimétrie***.

limnimétru *s.n.* (*hidrol.*) Instrument pentru măsurarea nivelului unei ape curgătoare, al unui lac etc.; mină hidrometrică. • pl. *-e.* /<fr. ***limnimètre***; cf.gr. *λίμνη* „lac", *μέτρον* „măsură".

limno- Elem. de compunere „lac". • *limni-.* /<fr., it. ***limno-***; cf. gr. *λίμνη* „lac".

limnobiologíe *s.f.* Studiu al lacurilor din punct de vedere biologic. • sil. *-bi-o-.* g.-d.*-iei.* /<fr. ***limnobiologie***.

limnobiónt *s.m.* (*biol.*) Organism din lacuri și din mlaștini. • sil. *-bi-ont.* pl. *-ți.* /<fr. ***limnobionte***.

limnológ, -ă *s.m., s.f.* Specialist în limnologie. • pl. *-ogi, -oge.* /<fr. ***limnologue***.

limnologíe *s.f.* **1** Ramură a hidrobiologiei care se ocupă cu studiul organismelor și al condițiilor de viață din apele dulci. **2** Ramură a hidrologiei care se ocupă cu studiul lacurilor și al tuturor apelor stătătoare de pe continente. • g.-d.*-iei.* /<fr. ***limnologie***; cf. gr. *λίμνη* „lac", *λόγος* „studiu".

limnoplancton *s.n.* (*biol.*) Plancton al lacurilor și al apelor dulci, stătătoare. • pl. *-oane.* /<fr. ***limnoplancton***.

limón *s.n.* (*geol.*) Rocă sedimentară, detritică, ce are consistență între nisip și argilă. • /<fr. ***limon***.

limonádă *s.f.* **1** Băutură răcoritoare, acidulată, făcută din zeamă de lămîie, apă și zahăr; citronadă. **2** Ext. Băutură răcoritoare, gazoasă, preparată cu sirop de fructe. • pl. *-e.* și *limonátă s.f.* /<fr. ***limonade***, germ. ***Limonade***, it. ***limonata***; cf. și tc. *limonata*.

limonagíu *s.n.* Persoană care prepara sau vindea limonadă. • pl. *-gii.* /<tc. ***lemonci***.

limonátă *s.f.* v. limonadă.

limomít *s.n.* (*mineral.*) Minereu de fier cristalizat sau amorf, galben-brun sau roșcat pînă la negru, care este alcătuit din oxid de fier hidratat, argilă și fosfor. • /<fr. ***limonite***.

limoníu, -íe *adj.* Care este galben, ca lămîia. • pl. *-ii.* /<tc. ***limoni***.

limonós, -oásă *adj.* **1** (*despre ape*) Care conține limon. **2** (*despre plante*) Care crește pe locuri noroioase. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***limoneux***.

limoterapíe *s.f.* (*med.*) Terapie care constă în reducerea alimentației; cură de foame. • pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* /<fr. ***limothérapie***; cf. gr. *λιμός* „foame", *θεραπεία* „tratament".

límpede *adj.* **1** (*despre lichide*, spec., *despre apă, vin*) Care este curat, străveziu, clar, transparent, lăsînd să treacă lumina și permițînd să se vadă obiectele, formele, culorile etc; limpid. *După puțină vreme, dădură de pîrău: o apă limpede, subțire, o săreai cu piciorul* (SADOV.). ◆ (*despre fluide viscoase*) Care nu conține impurități. **2** (*despre forme de cristalizare sau de agregare a unor substanțe, despre pietre prețioase, semiprețioase etc.*) Care reflectă (parțial) lumina prin strălucire caracteristică. **3** (*despre cer, vreme, atmosferă*) Care este senin, lipsit de nori, de ceață; care este luminos. *Departe de furnale și cazanele rafinăriei, cerul era limpede și înalt* (CE. PETR.). ◆ (*despre peisaje, conturi, panorame*) Care se poate vedea foarte bine, datorită clarității atmosferei; care se înfățișează mai clar. ◆ Ext. (*despre imagini păstrate în memoria afectivă*) Care poate fi reprodus din memorie, cu claritate. *Chipul blînd al bunicii îi era încă limpede.* **4** (*despre surse de lumină sau corpuri cerești*) Care se observă cu claritate, strălucind intens; care dă o vizibilitate foarte bună. **5** (*despre culori*) Care se conturează cu precizie; care are intensitate vie. **6** (*despre ochi, privire*) Care exprimă o stare de seninătate sufletească, de puritate; care este luminos. **7** (*despre sunete, glas etc.*) Care este clar, deslușit; care răsună distinct, energic. *Dascălul nostru cu... glas limpede, puternic, ne-a părăsit* (STANCU). <> (*adv.*) *Pronunță limpede cuvintele.* **8** (*despre minte, spirit*, ext., *despre oameni*) Care sesizează, înțelege și prezintă lucrurile în mod clar, deslușit (conform realității sau adevărului); lucid. <> (*adv.*) *Gîndește limpede.* <> Expr. *Cap limpede* v. cap. *A avea mintea limpede* v. minte. ◆ (*despre puterea de judecată a oamenilor*) Care este profundă, pătrunzătoare; prin intermediul căreia se analizează cu temeinicie ceva. **9** (*în opoz. cu „încurcat", „confuz"; despre idei, exprimări orale sau scrise etc.*) Care este ușor de înțeles; care este logic. *La examenul oral a dat răspunsuri limpezi.* <> (*adv.*) *A explicat situația limpede și convingător.* ◆ Ext. (*despre oameni*) Care se exprimă coerent și corect. ◆ (*despre argumente, motivații etc.*) Care este clarificator; care este revelator. *Pentru a-și susține ideile a adus argumente limpezi.* **10** (*despre senzații, sentimente, stări sufletești, atitudini ale oamenilor*) Care se manifestă cu claritate. **11** (*despre acțiuni, fapte, stări, fenomene etc.*) Care este evident, neîndoios; care este vizibil, manifest. *Prezintă semne limpezi de boală.* ◆ Fig. (*despre viață*) Care este lipsită de griji; care se desfășoară în mod armonios. **12** (*despre adevăr, fapte juridice etc.*) Care nu poate fi contestat; care este categoric, flagrant. <> (*adv.*) *Este limpede că ai dreptate.* <> *Limpede vioară* v. vioară. <> Loc.adv. *Limpede ca lumina zilei* sau *ca* (*bună*) *ziua* = *a*) de necontestat; *b*) evident; categoric. **13** (*pop.; despre ouă*) Care nu are putere de germinare. **14** (*bis.; înv.; despre zilele de post*) În care se bea numai apă, fără a se consuma nimic altceva. <> *Post limpede* v. post. • pl. *-ezi.* /lat. ***limpĭdus, -a, -um***.

limpejór, -oără *adj.* Dim. al lui *limpede*; destul de limpede. • pl. *-ori, -oare.* /***limpede*** + *-ior*.

limpezeálă *s.f.* **1** Limpezire. **2** Calitate a ceea ce este limpede. **3** Concr. Lichid curat cu care se limpezește ceva. **4** (*pop.*) Vreme senină. • pl. *-eli.* /***limpezi*** + *-eală*.

limpezí *vb. IV.* **1** *refl.* (*despre lichide, fluide viscoase etc.*) A deveni limpede; a se curăța de impurități. *Mustul s-a limpezit.* **2** *tr.* (*compl. indică rufe*) A clăti cu apă (rece) limpede, după ce a fost spălat cu săpun, cu detergent etc. **3** *refl.* (*despre cer, vreme, atmosferă*) A deveni senin; a se face luminos. *Deasupra s-a limpezit cerul* (STANCU). ◆ (*despre peisaje, conturi, panorame*) A se înfățișa mai clar. *Cele dealuri... se limpezesc, Unind a lor verdeață albastrului ceresc* (ALECS.). **4** *refl.* (*despre ochi, privire*) A deveni limpede, exprimînd o stare de seninătate sufletească, de puritate. **5** *refl.* (*despre voce, glas etc.*) A deveni clar, deslușit; a răsuna distinct. *După cîteva minute de emoții, vocea i s-a limpezit.* **6** *tr.* (*compl. indică situații, probleme etc. complicate, neclare*) A clarifica, a lămuri, a desluși. *Ultimul capitol al lucrării trebuie să fie limpezit, pentru că nu se înțeleg clar concluziile.* **7** *refl.* (*despre oameni*) A sesiza, a înțelege faptele conform realității sau adevărului, în mod clar și lucid. <> Expr. *A se limpezi la minte* = *a*) a-și reveni dintr-o stare confuză; *b*) a se calma. • prez.ind. *-esc.* /***limpede*** + *-i*.

limpeziciúne *s.f.* (*înv.*) Limpezime. • pl. *-i.* /***limpezi*** + *-iciune*.

limpezíme *s.f.* **1** Calitate a unui lichid de a fi limpede; (*înv.*) limpeziciune. *Apele izvorului erau de o limpezime nefirească.* <> Fig. *Versul era corect... de o limpezime de cristal* (VLAH.). **2** Claritate a atmosferei; înseninare a cerului; întindere limpede a văzduhului; (*pop.*) limpeziș. *Zînele se coborau din limpezimile albastre și-n apa clară se scăldau* (MACED.). **3** Precizie, claritate. *El singur nu-și putea explica această limpezime a minții* (EMIN.). • pl. *-i.* /***limpezi*** + *-ime*.

limpezíre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *limpezi* și rezultatul ei; limpezeală, (*înv., reg.*) limpezitură. • pl. *-i.* /v. ***limpezi***.

limpezíș *s.n.* (*pop.*) **1** Întindere de apă limpede. **2** Limpezime. **3** Suprafață de teren netedă, fără vegetație. • pl. *-uri.* /***limpede*** + *-iș*.

limpezít[1] *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *limpezi*. • /v. ***limpezi***.

limpezít[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre rufe*) Care a fost clătit cu apă (rece) limpede, după ce a fost spălat cu săpun, cu detergent etc. **2** (*despre situații, probleme etc. complicate, neclare*) Care a fost clarificat, lămurit. **3** (*despre oameni*) Care s-a edificat, lămurit într-o problemă complicată. *A plecat limpezit și calmat.* • pl. *-iți, -te.* /v. ***limpezi***.

limpezitór, -oăre *adj.* Care limpezește. • pl. *-ori, -oare.* /***limpezi*** + *-tor*.

limpezitúră *s.f.* (*înv., reg.*) Limpezire. • pl. *-i.* /***limpezi*** + *-tură*.

limpí *vb. IV. tr.* (*înv., reg.*) **1** (*mai ales despre cîini sau pisici*) A mînca sau a bea lingînd și făcînd un zgomot caracteristic cu limba. **2** A-și satisface (pe ascuns) pofta de a gusta sau de a mînca ceva. **3** (*despre oameni; compl. indică alimente; în forma palatalizată „a linchi"*) A mînca în silă, abia atingînd mîncarea. • prez.ind.*-esc.* și *limbí vb. IV.* /form. expr.; cf. ***limbă, lipăi***.

limpíd, -ă *adj.* Limpede. • pl. *-zi, -de.* /<lat. ***limpĭdus, -a, -um***, fr. ***limpide***, it. ***limpido***.

limpiditáte *s.f.* **1** Transparență. **2** Precizie, claritate în exprimare. • pl. *-ăți.* /<fr. ***limpidité***, lat. ***limpidĭtas, -atis***.

limpitór, -oáre *adj.* (*înv., reg.*) **1** (*despre cîini și pisici*) Care mănîncă sau bea lingînd, făcînd un zgomot caracteristic cu limba. **2** (*despre oameni*) Care își satisface (pe ascuns) pofta de a gusta sau de a mînca ceva. • pl. *-ori, -oare.* /***limpi*** + *-tor*.

limpitúră *s.f.* (*înv., reg.*) Aliment care se poate linge. • pl. *-i.* /***limpi*** + *-tură*.

limúl *s.m.* (*zool.*) Artropod marin comestibil, care are corpul acoperit cu o carapace chitinoasă în formă de scut, terminată cu o coadă ca o spadă. • pl. *-i.* /<fr. ***limule***, lat. ***limulus***.

límus *s.n.* (*latin.*) Noroi, nămol. • /<lat. ***limus, -i***.

limuzínă *s.f.* Automobil elegant, închis, nedecapotabil, pentru patru pînă la șase persoane. • pl. *-e.* /<fr. ***limousine***.

lin[1] *s.m.* (*iht.*) Pește de apă dulce (stătătoare) din familia ciprinidelor, care are corpul gros, brun-roșcat, acoperit cu solzi mărunți și cu mucus (*Tinca tinca*). • pl. *-i.* /<bg. ***лин***.

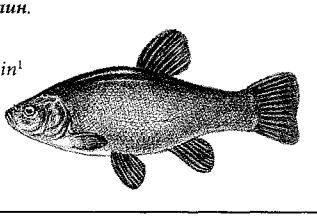
lin[1]

lin[2] *s.n.* **1** Vas de lemn, de tablă, de beton etc., în formă de jgheab, în care se strîng și se storc strugurii. **2** Vas (de lemn) în care se pune la fermentat materia primă folosită la fabricarea berii, a spirtului etc. **3** Vas, cadă

de doage în care se pun la fermentat prunele din care se face țuica. • pl. *-uri.* /<ngr. ***ληνός***.

lín³, -ă *adj., s.n.* **I** *adj.* **1** (*despre procese, fenomene, mișcări etc.*) Care se produce, se desfășoară etc. în mod egal, continuu, fără salturi sau treceri bruște; care este domol, potolit. *Mers lin. Vînturi line.* ◇ (*adv.*) *Seara coboară lin.* ◆ (*despre adieri*) Care abia se simte. ◆ (*adv.*) Agale, alene, încet. *Alunecă lin.* **2** (*despre ape*) Care nu are valuri; care curge încet. *Dunărea mi-aduce apă vecinic lină* (IOSIF). ◇ *Sînge lin* v. sînge. **3** (*despre zbor, mersul unui vehicul*) Care este fără zdruncinături; liniștit. **4** (*despre pante, drumuri etc.*) Care are înclinație mică; ușor de urcat sau de străbătut. *Lorena e numai cîmpii dulce-ondulate și dealuri line* (SADOV.). **5** (*despre suprafețe*) Care este neted. **6** (*despre sunete*) Care are intensitate mică, care este fără stridențe; care este difuz. *Mi-e dor de freamăt lin de brazi, De murmur tainic de izvor* (IOSIF). ◇ (*adv.*) *Au început șapte tarafuri să cînte lin și dulce* (CAR.). ◆ (*despre glas*) Care este coborît, molcom, scăzut. ◇ (*adv.*) *Vorbește lin și apăsat.* **7** Poet. (*despre lumină*) Care are o strălucire blîndă, domoală, odihnitoare. ◆ (*despre surse de lumină*) Care emite o lumină blîndă, domoală, odihnitoare. *Mă închin la tine, o, dragă, lină stea* (ALECS.). **8** (*despre climă*) Care are diferențe mici de temperatură. **9** (*despre vreme*) Care este calmă, fără vînt. **10** Fig. (*despre forme, caracteristici etc. ale existenței umane*) Care se desfășoară netulburat; care este liniștit, tihnit, senin. *Viață lină.* **11** (*înv.; despre oameni*) Care este calm, blînd. **II** *s.n.* **1** (*înv., pop.*) Acalmie. **2** Fig. Liniște sufletească. **3** (*înv.*) Blîndețe; delicatețe. • pl. *-i, -e.* /lat. ***lēnus, -a, -um*** = ***lēnis, -e.***

linacée *s.f.* (*la pl.*) Familie de plante erbacee dicotiledonate, cu frunzele întregi, cu florile hermafrodite și cu fructele capsule, care sînt importante ca plante textile și oleaginoase; (*și la sg.*) plantă care face parte din această familie. • pl. *-cee.* /<fr. ***linacées.***

linăriță *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee din familia scrofulariaceelor, cu frunzele înguste, asemănătoare cu cele ale inului, cu florile galbene, albastre sau violete, dispuse în ciorchini, și cu fructele în formă de capsule, conținînd semințe aripate, care este folosită în medicina populară (*Linaria vulgaris*); in-sălbatic. • pl. *-e.* și *linărițăs.f.* /de la lat. ***Linaria,*** den. șt.

linăriță *s.f* v. linariță.

línca *interj.* (*repetat*) Cuvînt care imită sunetele unui clopoțel; cling. • /onomat.

lincăí *vb. IV. intr., refl.* (*despre pînza unei corăbii*) A se umfla de vînt. • prez.ind. pers. 3 *-ăie.* /<sl. veche ЛАКАТН.

linciurí *vb.IV.* (*reg.*) **1** *refl.* A se băga în apă bălăcindu-se, împroșcînd peste tot etc. ◆ Ext. A se spăla repede. **2** *intr.* A linge vasele din care s-a mîncat. **3** *intr.* A gusta, a mînca din alimente, fără a termina în totalitate; a ciuguli. • prez.ind.*-esc.* /form.expr.

líndenă *s.f.* v. lindină.

lindíc *s.n.* (*anat.*) Clitoris. • pl. *-uri.* /lat. ***landīca, -ae.***

líndin *s.m.* v. lindină.

líndină *s.f.* Ou de păduche. ◇ Expr. (*reg.*) *A căta pe cineva de lindini* = *a*) a căuta ceartă; *b*) a bate pe cineva. • pl. *-i.* și (*reg.*) *líndenă s.f., líndin s.m.* /lat. ***lĕndnem.***

lindinós, -oásă *adj.* **1** Care este plin de lindini. **2** Ext. Care este murdar, nespălat, neîngrijit. • pl. *-oși, -oase.* /***líndină*** + *-os.*

lineál *s.n.* **1** Instrument metalic, în formă de bară cu muchii drepte, care este folosit pentru trasare, verificare, tușare etc. ◆ Riglă. **2** (*tehn.*) Dispozitiv acționat mecanic sau electric, folosit pentru ghidarea materialului de laminat, la intrarea în anumite laminoare. **3** (*tipogr.*) Riglă de oțel care formează jgheabul de cerneală la piesele tipografice. **4** Dispozitiv al mașinii de cusut, care servește la executarea cusăturilor paralele cu marginea materialului. **5** (*ind. text.*) Element al mașinii de cardat bumbac, care este folosit la pieptănarea fibrelor scurte de pe tobă. **6** Dispozitiv care servește la reglarea grosimii foii de hîrtie și care este montat la intrarea pastei fibroase pe sita plană a mașinii de fabricat. • sil.*-ne-al.* pl. *-e.* /<germ. ***Lineal.***

lineár, -ă *adj.* v. liniar.

linearitáte *s.f.* v. liniaritate.

liner ['lainər] *s.n.* (*nav.*) Pachebot de cursă lungă. • pl. *-e.* /<engl. ***liner.***

língav, -ă *adj.* (*pop.*) **1** Care este mofturos la mîncare. **2** Care este slab, plăpînd, bolnăvicios. • pl. *-i, -e.* și *lígav, -ă adj.* /cf. bg. *лигав*, srb. *ljigav.*

lingăcíos, -oásă *adj.* (*reg.*) **1** Care este pofticios. **2** Care este mîncăcios. • pl. *-oși, -oase.* /***lingări*** + *-icios.*

lingăreálă *s.f.* (*pop.; fam.*) **1** Lingușire. **2** Comportare, atitudine a omului lingușitor. • pl. *-eli.* /***lingări*** + *-eală.*

lingări *vb. IV. tr.* **1** (*pop.; fam.; compl. indică oameni*) A linguși (cu slugărnicie). **2** (*înv., reg.; compl. indică mîncăruri*) A gusta. • prez.ind. *-esc.* /***linge*** + *-ări.*

lingăríre *s.f.* Faptul de *a lingări.* • pl. *-i.* /v. ***lingări.***

lingău *s.m.* **1** (*pop.*) Om căruia îi place să mănînce mult (de la alții). **2** (*pop.; fam.*) Om lingușitor și slugarnic. • pl. *-ăi.* /***linge*** + *-ău.*

línge *vb. III. tr.* **1** (*despre animale*) A trece cu limba peste ceva în mod repetat (pentru a mînca sau a bea); a șterge ceva cu limba. ◆ (*refl.; despre animale*) A-și netezi părul cu limba. *Pisica se lingea liniștită.* **2** (*despre oameni*) A atinge cu limba ceva de mîncat, în mod repetat; a lua mîncarea cu limba. ◇ Expr. *A-și linge degetele* sau, *refl., a se linge pe degete* = a-și manifesta senzația de plăcere sau de poftă pentru o mîncare. (*pop.; fam.*) *A putea linge* (undeva) *mac* (sau *miere*) = a fi undeva foarte curat. *A linge în bot pe cineva* = a linguși pe cineva. *A*(*-i*) *linge mîna* (sau *mîinile, reg., laba*) *cuiva* = a manifesta servilism față de cineva. *A*(*-i*) *linge picioarele* (sau *cizma, cizmele*) *cuiva* = a se umili în fața cuiva. *A linge unde a scuipat* (sau, *pop., a stupit*) = a-și schimba în bine atitudinea față de ceva blamat anterior. (*reg.*) *A linge melesteul* = *a*) a fi foarte sărac; *b*) a fi foarte zgîrcit. (*înv.*) *A linge țărînă* (sau *lut*) = a nu avea nici o scăpare. (*refl.*) *A se linge pe bot* = a fi nevoit să renunțe (la ceva). *A se linge în bot cu cineva* = a se săruta cu cineva. *A-și linge buzele* (după ceva) v. buză. *A-i fi cuiva de ceva* (sau *a-i veni cuiva să facă ceva*) *cum îi este cîinelui a linge sare* v. sare. ◇ Compus: (*pop.; fam.*) *linge-blide* (sau *-talgere, -talere*) *s.m.* = om de nimic, lipsit de demnitate, care trăiește pe seama altora. **3** (*fam.; compl. indică oameni*) A linguși (cu slugărnicie). **4** (*reg.*) A fura. **5** (*reg.; despre molii*) A roade. • prez.ind. *ling.* /lat. ***lingere.***

lingerie *s.f.* v. lenjerie.

lingoáre *s.f.* **1** (*med. pop.*) Febră tifoidă. ◇ Expr. *Parcă e sculat după lingoare*, se spune despre un om foarte slab. **2** (*pop.*) Moleșeală; apatie. **3** Fig. (*pop.*) Om slab și neputincios. ◆ Om leneș. **4** Fig. (*pop.*) Om ticălos; jigodie. **5** (*înv., reg.*) Frică. **6** (*înv.*) Boală; suferință; durere. • pl. *-ori.* și (*pop.*) *lungoáre*, (*reg.*) *língoáre s.f.* /lat. ***languor, -oris.***

lingotiéră *s.f.* Formă metalică (din fontă) în care se toarnă metalele sau aliajele topite, pentru obținerea lingourilor. • sil.*-ti-e-.* pl. *-e.* /<fr. ***lingotière.***

lingóu *s.n.* Bloc de metal sau de aliaj, obținut prin turnare în lingotieră, care urmează să fie prelucrat ulterior. • pl. *-ouri.* /<fr. ***lingot.***

linguál, -ă *adj.* **1** (*anat.*) Care aparține limbii, care se referă la limbă; care este din zona limbii. **2** (*fon.*) *Consoană linguală* (*și subst.f.*) = consoană articulată cu ajutorul limbii. • sil.*-gu-al.* pl. *-i, -e.* /<fr., germ. ***lingual.***

linguifórm, -ă *adj.* v. lingviform.

linguíst, -ă *s.m., s.f.* v. lingvist.

linguístic, -ă *s.f., adj.* v. lingvistic.

lingúlă *s.f.* **1** (*zool.*) Brahiopod nearticulat cu cochilie mică, ovală sau alungită, care trăiește pe fundul oceanelor. **2** (*anat.*) Formație anatomică în formă de limbă mică. • pl. *-e.* /<lat. ***lingŭla, -ae.***

lingurár *s.m., s.n.* **1** *s.m.* Persoană care face sau vinde linguri de lemn. **2** *s.m.* Țigan care face linguri. **3** *s.n.* (*pop.*) Suport special pe care se țin lingurile și alte accesorii de masă sau de bucătărie. • pl. *m. -i, n. -e.* /***lingură*** + *-ar.*

língură *s.f.* **I 1** Ustensilă de lemn, de metal etc., ovală, scobită și cu o coadă, pentru uzul casnic. ◇ *Soră de lingură* v. lingură. ◇ Expr. *A-i atîrna* (sau *a-i lega, a-i pune, a-i spînzura*) *cuiva lingurile* (ori *lingura*) *de gît* = a nu mai da de mîncare cuiva care a întîrziat la masă. *A-și amesteca* (sau *a-și băga, a-și pune*) *lingura unde nu-i fierbe oala* = a se amesteca în treburile altuia. *A începe de la lingură* = a-și începe căsnicia și gospodăria de la avere foarte puțină. (*pop.*) *Lingură cu coadă mare și cu leafă mică* = slujbă prost plătită. *După gură, lingura* = răsplata este după felul de a fi al omului. (*reg.*) *A se lăsa de lingură* = a muri. *A*(*-și*) *mînca averea* (sau *banii, aurul*) *cu lingura* v. mînca. *A-i pune* (cuiva) *lingura* (sau *linguri-le*) *de brîu* (ori *în brîu*) v. pune. *A sorbi* (pe cineva) *cu lingura* (ori *ca dintr-o lingură*) sau *a sorbi* (pe cineva) *dintr-o* (sau *într-o*) *lingură de apă* v. sorbi. *A spînzura* (cuiva) *lingurile la brîu* v. spînzura. ◆ Restr. Partea ovală, scobită a acestei ustensile. **2** (*urmat de determ. precedate de prep. „de" sau „cu"*) Conținutul unei linguri. *A pus în sos o lingură de făină.* **3** (*de obicei determ. prin „de supă"*) Polonic. **4** (*pop.*) *Lingura pieptului* = partea inferioară a sternului, cu cele două cartilaje costale fixate pe el; furca pieptului. **5** Compuse: (*bot.; pop.*) *lingura-zînelor* (sau *-zînei, -frumoaselor*) = ciupercă lemnoasă, de culoare brună-roșcată, care crește pe trunchiul și rădăcinile arborilor (*Ganoderma lucidum*); (*pop.*) linguriță-zînei; *lingura-Maicii-Domnului* = hrean (*Lacheleoria officinalis*); *lingura-popii* = popilnic (*Asarum europaeum*). **II** Analog. Nume dat unor unelte, piese, părți de instrumente sau de mașini care sînt asemănătoare cu o lingură. **1** (*și lingură de curățat*) Tub cilindric închis la capătul de jos cu unul sau două ventile, folosit la sonde pentru extracția țițeiului, la curățarea gurii de sondă sau la cimentat. **2** Unealtă cu coada foarte lungă, care este folosită la manevrarea metalelor topite. **3** (*și lingură de zidărit*) Unealtă de zidărie, din lemn sau din fier, cu care se ia și se netezește tencuiala; mistrie. **4** Unealtă de dimensiuni mari, folosită de ciobani ca unitate de măsură, ca strecurătoare etc. **5** Talger al cîntarului. **6** Semn pus de ciobani la urechea oilor pentru recunoaștere. **7** Bucată mică de metal, folosită ca momeală în pescuitul sportiv. **8** (*med.*) Instrument metalic cu diferite utilizări. **9** (*pop.*) Căuș cu care se varsă vinul din pritoacă în butoi. **10** (*pop.*) Măsură cu care se ia dijma la moară. **11** (*pop.*) Căuș pentru scos făina. **12** (*reg.*) Parte de la roata morii în care lovește apa. • pl. *-i.* /lat. ***lingŭla, -ae.***

lingura-zînelor

lingurărie[1] *s.f.* **1** Atelier în care se fac linguri. **2** Mulțime de linguri. • pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* /***lingură*** + *-ărie.*

lingurárie[2] *s.f.* (*înv.*) Meserie a lingurarului. • g.-d.*-iei.* /***lingurar*** + *-ie.*

lingurăríță *s.f.* (*pop.*) Soția lingurarului. • pl. *-e.* /***lingurar*** + *-iță.*

lingureá *s.f.* **1** Dim. al lui *lingură*; lingurică. **2** (*pop.*) Furca pieptului; lingurică. ◆ Cavitate situată în partea inferioară a furcii pieptului. **3** (*bot.*) Plantă erbacee din familia cruciferelor, cu frunzele crestate, cu florile albe, grupate în ciorchini, folosită în medicina populară la combaterea afecțiunilor scorbutice, pulmonare etc. (*Cochlearia officinalis*); lingurică. • pl. *-ele.* /***lingură*** + *-ea.*

linguríc *s.n.* v. lingurică.

linguríčă *s.f.* Lingurea. • pl. *-ici.* și (*înv.*) *linguríc s.n.* /***lingură*** + *-ică.*

linguríță *s.f.* **1** Dim. al lui *lingură*; lingură mică folosită pentru a mînca dulciuri, pentru a bea ceai, lapte etc. ◇ Expr. *A da* (cuiva) *cu linguriță* = *a*) a cocoloși pe cineva; *b*) a povesti cuiva ceva cu zgîrcenie. *Nici cît încape în linguriță* = foarte puțin. **2** (*urmat de determ. precedate de prep. „de" sau „cu"*) Conținutul unei linguriță. **3** (*pop.*) Furca pieptului. **4** Compus: (*bot.; pop.*) *linguriță-zînei* = lingura-zînei (*Ganoderma lucidum*). • pl. *-e.* /***lingură*** + *-iță.*

lingurói *s.n.* **1** Aug. al lui *lingură*; lingură mare. ◇ Expr. (*pop.; fam.*) *A fi sub linguroi* = a fi condus de nevastă. *A*(*-și*) *mînca averea* (sau *banii, aurul*) *cu linguroiul* v. mînca. **2** Conținutul unui linguroi. **3** (*pop.; fam.*) Polonic. • pl. *-oaie.* /***lingură*** + *-oi.*

linguşeálă *s.f.* Lingușire. • pl. *-eli.* /***linguși*** + *-eală.*

linguși *vb. IV.* **1** *tr.* A urmări să dobîndească bunăvoința, favoarea cuiva prin laude exagerate, prin atitudini și vorbe măgulitoare; a flata, a măguli. *S-a lăsat dus de nas și tras pe sfoară de toți șarlatanii care-l lingușeau* (VLAH.). ◇ (*refl.; urmat de determ. introduse prin prep. „pe lîngă"*) *A început să se lingușească pe lîngă bătrînă.* **2** *refl.* (*calc după fr. „flatter"*) A se convinge, din orgoliu, de un anumit lucru. **3** *refl.* (*fam.; despre cîini*) A se gudura. **4** *tr.* (*pop.*) A alinta.

5 *refl.* (*înv.*; *despre oameni*) A-și întreține o speranță; a se amăgi. • prez.ind. *-esc.* /cf. *linge.*

lingușíe *s.f.* (*înv.*) Lingușire. • pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* /***linguși*** + *-ie.*

lingușíre *s.f.* **1** Acțiunea de *a* (*se*) ***linguși*** și rezultatul ei; lingușeală, (*pop.*; *fam.*) lingăreală, (*înv.*) lingușie. **2** Vorbă, atitudine etc. lingușitoare; lingușeală, (*înv.*) lingușie, lingușitură. • pl. *-i.* /v. ***linguși.***

lingușít *s.n.* Faptul de *a* (*se*) ***linguși.*** • /v. ***linguși.***

lingușitór, -oáre *adj.* **1** (*despre oameni*) Care (se) lingușește, căruia îi place să (se) lingușească. **2** (*despre vorbe, atitudini etc. ale oamenilor*) Care este măgulitor. • pl. *-ori, -oare.* /***linguși*** + *-tor.*

lingușitúră *s.f.* (*înv.*) Lingușire. • pl. *-i.* /***linguși*** + *-tură.*

lingvifórm, -á *adj.* Care este în formă de limbă. • pl. *-i, -e.* și (*înv.*) *linguifórm, -ă adj.* /<fr. ***linguiforme.***

lingvíst, -ă *s.m., s.f.* Specialist în lingvistică; (*înv.*) limbist. • pl. *-iști, -iste.* și (*înv.*) *linguíst, -ă s.m., s.f.* /<fr. ***linguiste***, germ. ***Linguist.***

lingvístic, -ă *s.f., adj.* **1** *s.f.* Știință care studiază limba, aspectele și legile ei de dezvoltare; (*înv.*) limbistică. ◇ *Lingvistică generală* = disciplină care studiază legile generale de dezvoltare și de funcționare a limbilor. *Lingvistică diacronică* (sau *istorică*) = disciplină care studiază faptele dintr-o limbă sau din mai multe limbi privite în evoluția lor. *Lingvistică sincronică* (sau *descriptivă*) = (*în opoz. cu „lingvistică diacronică”*) știință a limbii care se ocupă cu studiul unui sistem lingvistic de la un moment dat. *Lingvistică comparativă* = disciplină care studiază comparativ două sau mai multe limbi. *Lingvistică matematică* = studiu al unei limbi cu ajutorul modelelor matematice, privind în special aspectele cantitative și formale ale diverselor fapte de limbă. *Lingvistică computațională* v. computațional. *Lingvistică distribuțională* v. distribuțional. *Lingvistică funcțională* v. funcțional. **2** *adj.* Care aparține lingvisticii, care este specific lingvisticii, care se referă la lingvistică; limbistic.◇ *Act lingvistic* v. act. *Afinitate lingvistică* v. afinitate. *Arie lingvistică* v. arie. *Atlas lingvistic* v. atlas. *Contact lingvistic* v. contact. *Filosofie lingvistică* v. filosofie. *Geografie lingvistică* v. geografie. *Laborator lingvistic* v. laborator. *Naturalism lingvistic* v. naturalism. *Psihologism lingvistic* v. psihologism. *Semn lingvistic* v. semn. *Stratigrafie lingvistică* v. stratigrafie. *Universalii lingvistice* v. universalii. **3** *adj.* Care aparține limbii, care este specific limbii, care se referă la limbă. ◇ *Sistem lingvistic* v. sistem. • pl. *-ci, -ce.* și (*înv.*) *linguístic, -ă s.f., adj.* /<fr. ***linguistique***, germ. ***linguistisch.***

liniá *vb. I. tr.* A trage, a trasa linii (pe hîrtie) cu rigla. • sil.*-ni-a.* prez.ind. *-iez.* /***linie*** + *-a.*

liniaméntˈ *s.n.* **1** (*geom.*) Linie. **2** Prima schiță a unei lucrări (grafice). • sil.*-ni-a-.* pl. *-e.* /<fr. ***linéament***, după *linie.*

liniár, -ă *adj., adv.* **I** *adj.* **1** Care este în formă de linie dreaptă; care se referă la linii; care este format din linii regulate (trasate cu ajutorul unor instrumente speciale). *Aceste chenare au... o arhitectură bogată de motive liniare în relief* (CA. PETR.). ◇ *Desen liniar* = desen în care se folosesc numai linii și contururi (fără umbre). *Mișcare liniară* = mișcare rectilinie. *Catenă liniară* v. catenă. *Mărire liniară* v. mărire. *Perspectivă liniară* v. perspectivă. **2** (*mat.*; *despre relații, operatori*) A cărui variație poate fi reprezentată geometric printr-o dreaptă. ◇ *Formă liniară* = polinom omogen și de gradul întîi în raport cu totalitatea variabilelor. *Programare liniară* v. programare. **3** (*mat.*; *despre ecuații*) Care este de gradul întîi; (*despre funcții*) care conține o variabilă exclusiv la puterea întîi și al cărei grafic este o linie dreaptă. ◇ *Algebră liniară* v. algebră. *Factor liniar normalizat* v. factor. *Transformare liniară* v. transformare. **4** (*pedag.*; *despre organizarea cunoștințelor în programe școlare*) Care constă în însușirea noțiunilor în formă definitivă și în întreaga lor sferă de cuprindere, fără reluări succesive. **II** *adv.* **1** În linie dreaptă; rectiliniu. *Are părul negru... retezat liniar pe ochi* (CE. PETR.). ◇ *Lumină plan* (sau *liniar*) *polarizată* v. polarizat. *Vectori* (*linear*) *independenți* v. independent. **2** În mod plictisitor. • sil.*-ni-ar.* pl. *-i, -e.* și *lineár, -ă adj.* /<fr. ***linéaire***, lat. ***lineāris, -e.***

liniarítate *s.f.* Calitatea de a fi liniar. • sil.*-ni-a-.* pl. *-ăți.* și *linearitáte s.f.* /<fr. ***linéarité.***

liniát[1] *s.n.* Faptul de *a linia.* • sil.*-ni-at.* pl. *-uri.* /v. ***linia.***

liniát[2]**, -ă** *adj.* Care are linii drepte și regulate, trasate într-un anumit scop. • sil.*-ni-at.* pl. *-ți, -te.* /v. ***linia.***

liniatúră *s.f.* Ansamblu al liniilor orizontale sau verticale, imprimate pe o hîrtie, pe un caiet, pe un registru etc. • sil.*-ni-a-.* pl. *-i.* /<germ. ***Lineatur.***

liniație *s.f* (*geol.*) Aspect vărgat al unor roci efuzive, produs de paralelismul mineralelor închise care s-au regrupat în benzi lungi pe direcție de scurgere. • sil.*-ni-a-.* pl. *-ii.* /<lat. ***lineatĭo, -onis.***

línie[1] *s.f.* **1** (*geom.*) Trăsătură simplă și continuă, cu o singură dimensiune, descrisă de un punct prin deplasare sau obținută prin intersecția a două suprafețe; liniament. ◇ *Linie ascendentă* v. ascendent. *Linie directoare* v. director. *Linie dreaptă* v. drept. *Linie frîntă* v. frînt. *Linii meplate* v. meplat. *Linie poligonală* v. poligonal. *Linie de tangență* v. tangență. **2** Trăsătură reală sau imaginară care indică o direcție dată, o limită sau care leagă (pe un plan, pe o hartă etc.) diferite puncte în spații. ◇ *Linie de plutire* = nivel al apei pe suprafața exterioară a unei nave în timpul plutirii. *Linie de apă* (sau *de cufundare*) *a unei nave* = nivel pînă la care se cufundă partea inferioară a navei în apă. *Linie de colmațiune* = axă optică a ocheanului. (*climat.*) *Linii izotere* = linii care unesc pe un grafic punctele care au aceeași temperatură medie în timpul verii. *Linii izochimene* = linii care unesc pe un grafic punctele care au aceeași temperatură medie în timpul verii. *Linii izoterme* = linii care unesc pe un grafic punctele de pe pămînt care au aceeași temperatură medie anuală. *Linia apsidelor* v. apsidă. *Linie cotidală* v. cotidal. *Linie echinocțială* sau *a punctelor echinocțiale* v. echinocțial. *Linia echinocțiilor* v. echinocțiu. *Linie geodezică* v. geodezic. *Linie intercotidală* v. intercotidal. *Linie meridiană* v. meridian. *Linie de nivel* v. nivel. *Linie de sosire* v. sosire. *Linie spectrală* v. spectral. ◇ Loc.adv. *În linie* = în șir drept; în rînd; în aliniere. ◇ Loc.prep. *La* (sau *în*) *linia...* = în dreptul..., la nivelul... ◇ Expr. *A trece* (sau *a depăși*) *linia* = a exagera. *A sta* (*drept*) *la linie* = (*despre cumpăna fîntînii*) a se echilibra. *A fi* (sau *a se menține*) *pe linia de plutire* = *a*) (*despre nave*) a fi (sau a se menține) pe linia obținută prin intersecția suprafeței apei cu corpul navei; *b*) fig. (*despre oameni*) a se menține la un nivel convenabil; a fi la limita normalității, a acceptabilului. ◆ (*mar.*) Ecuator. **3** Fiecare dintre subdiviziunile gradelor marcate pe termometru. *Copilul are 38 de grade și patru linii.* **4** Riglă. *Și-a cumpărat o linie cu lupă pentru desene milimetrice.* **5** (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) Unitate de măsură pentru lungime, egală cu a zecea parte dintr-un deget (cca 0, 225 cm). **6** Limită; graniță. ◇ *Linie de demarcație* = *a*) linie care desparte două țări, două provincii etc.; *b*) fig. linie care desparte două ideologii. *Linia țărmului* v. țărm. **7** (*mai ales la pl.*) Dungă. ◆ Spec. Fiecare dintre dungile din palmă. **8** (*gram.*) *Linia de pauză* = semn ortografic și de punctuație, mai lung decît cratima, utilizat în scrierea unor cuvinte compuse complexe, pentru marcarea unor pauze, a dialogului, a unor paragrafe etc. (-). ◆ (*tipogr.*) Rînd de cuvinte într-o pagină scrisă. **9** (*milit.*; *de obicei urmat de determ. introduse prin prep. „de”*) Sistem de fortificații, de adăposturi și de baraje (permanente) destinate să apere un teritoriu, un punct strategic, o armată etc. și să oprească înaintarea inamicului; șir de ostași desfășurați în ordine de atac; ext. direcția generală a pozițiilor trupelor. ◇ *Linie de bătaie* (sau *de luptă*) = *a*) desfășurare a unei unități militare în vederea luptei; *b*) întindere a frontului ocupat de trupele care luptă. *Linie de apărare* = întărîre formată din fortificații și trupe. *Trupe de linie* = trupe care luptă în primul rînd. *Linii de comunicație* = trasee prin care se face legătura cu serviciile din spatele frontului. *Navă de linie* v. navă. *Linie de rocadă* v. rocadă. ◆ Formație de soldați. ◆ (*reg.*) Infanterie. **10** Itinerar, traseu (al unui serviciu de transport). *Așteaptă autobuzul de pe linia 22.* **11** Direcție, sens. *Conducea cu dificultate mașina, abia reușind să țină linia neschimbată.* ◇ *Linie de ochire* = linie între ochitorul puștii vînătorului și țintă. *Linie seismală* v. seismal. *Linie vizuală* v. vizual. **12** Ansamblu al instalațiilor și al rețelei de șine, pe care circulă trenurile, tramvaiele, metrourile etc.; porțiune delimitată într-o asemenea rețea. *În urma accidentului, tramvaiul a sărit de pe linii.* ◇ *Linie banalizată* v. banalizat. *Linie de garaj* v. garaj. *Linie moartă* v. mort. Δ Expr. *A fi* (sau *a se afla, a trece*) *pe linie moartă* v. mort. ◆ Traseu al unui serviciu de transport. ◆ Legătură aeriană sau maritimă între două puncte. *Linia București-Paris.* ◇ *Linie aeriană* v. aerian. **13** Legătură prin fire aeriene sau cabluri subterane între un punct emițător și altul receptor; ansamblu de fire, de cabluri etc. care fac legătura între două sau mai multe puncte. ◇ *Linie electrică* = ansamblu al conductelor, dispozitivelor și construcțiilor care asigură transmiterea la distanță a energiei electrice. *Linie telefonică* (sau *de telefon*) = ansamblu de conducte care fac legătura între mai multe posturi și centrale telefonice. *Linie telegrafică* = ansamblu al conductelor și al instalațiilor dintre un emițător și un receptor telegrafic. (*inform.*) *Linie de program* = *a*) instrucțiune de program în cadrul unei programări pe computer; *b*) circuit care, în cadrul comunicațiilor date, conectează direct două sau mai multe dispozitive electronice. **14** (*tehn.*) *Linie tehnologică* = *a*) organizare a procesului de fabricație, în care operațiile sînt efectuate la locuri de muncă dispuse în ordinea succesiunii operațiilor de fabricare; *b*) ansamblu de mașini, instalații și mijloace de transport dintr-o unitate tehnologică, dispuse în ordinea succesiunii operațiilor prevăzute de procesul tehnologic. *Linie automată* = complex de mașini-unelte sau agregate care execută în mod automat operațiile de prelucrare a unor piese, organe de mașini, produse etc., asigurînd transportul acestora de la o mașină la alta, fără intervenția muncitorului. **15** Gamă, ansamblu de produse (cosmetice). **16** Trăsătură a feței, a nasului. **17** Siluetă, talie. **18** (*mai ales la pl.*) Trăsătură caracteristică ce dă forma, aspectul, caracterul unui obiect, al unei figuri etc.; contur, profil. **19** (*mai ales la pl.*) Trăsături fundamentale ale unei probleme; puncte esențiale ale unei chestiuni, ale unei discuții etc. *În timpul expunerii au fost evidențiate liniile principale ale subiectului.* ◇ Loc.adv. *În linii generale* (sau *mari*) = în ansamblu; fără a intra în detalii. **20** Fig. Orientare principală, direcție a unui curent, a unei opinii, a unei politici etc. *Linia generală a guvernării este lupta împotriva corupției.* ◇ Expr. *A fi pe linie* = a fi în conformitate cu concepția grupului, partidului etc. din care face parte. **21** (*urmat de determ. care indică domeniul*) Ramură, sector de activitate. *Are mari merite pe linie profesională.* **22** (*urmat de determ. introduse prin prep. „de”*) Fel, mod, criteriu (de conduită, de atitudine etc.). *Așa a fost linia de purtare a ziarului nostru și a fost bună* (ION.-R.). ◇ Expr. *Linie de mijloc* v. mijloc. **23** Fig. *Linie verde* = liber acces, cale liberă. • pl. *-ii.* /<lat. ***līnĕa, -ae***, it. ***linea***, germ. ***Linie***, fr. ***ligne.***

línie[2] *s.f.* (*înv.*) **1** *Linie sufletească* = stare de echilibru psihic; liniște. **2** Loc.adv. *Cu linie* = în mod liniștit. • pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* /***lin***[3] + *-ie.*

liniére *s.f.* Acțiunea de *a linia* și rezultatul ei. • sil.*-ni-e-.* pl. *-i.* /v. ***linia.***

liniмént *s.n.* Preparat farmaceutic lichid sau semisolid, care este folosit pentru fricțiuni sau aplicații locale. • pl. *-e.* /<fr. ***liniment.***

linioáră *s.f.* **1** Liniuță. **2** Cratimă, liniuță de unire sau de despărțire (-). **3** Fiecare dintre fragmentele unui metru pliabil. • pl. *-e.* /***linie***[1] + *-ioară.*

liniométru *s.n.* (*tipogr.*) Riglă metalică, gradată după sistemul corpurilor topografice, care servește la numărarea liniilor; lignometru. • sil. *-ni-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***lignomètre***, după *linie*[1].

linișór, -oără *adj.* (*pop.*) Dim. al lui *lin.* • pl. *-ori, -oare.* /***lin***[3] + *-işor.*

líniște *s.f.* **1** Lipsă de zgomot; tăcere. *Toți s-au culcat și liniștea din casă este deplină.* ◇ *Liniște sepulcrală* v. sepulcral. ◇ Expr. *Liniștea mormîntului* = moartea. *Liniște de mormînt* v. mormînt. *Liniște mormîntală* v. mormîntal. **2** Stare de acalmie, de calm a elementelor naturii. *Se face vară, e liniște de asfințit și mirosul livezilor te-adoarme* (SADOV.). **3** Stare lipsită de frămîntări, de griji, de agitație etc.; (stare de) relaxare fizică și psihică; ext. viață tihnită, lipsită de agitație. *Să-mi dau eu liniștea mea pentru hatîrul nu știu cui?* (CR.). ◇ *Liniște sufletească* = stare de echilibru psihic. (*bis.*) *Liniște de veci* (sau *eternă, veșnică*) = odihnă veșnică în viața de apoi. ◇ Loc.adv. *În* (sau *cu*) *liniște* = *a*) în mod liniștit, netulburat; *b*) în armonie; *c*) cu

calm. ◇ Loc.vb. (*înv.*) *A intra în liniște* = a se liniști. ◇ Expr. (*înv.*) *A purcede* (sau *a păși*) *în* (ori *la, întru*) *liniște* = a muri. **4** Stare de bună înțelegere între comunități, grupuri sociale, popoare etc.; pace. • /***lin***[3] + *-iște*.

liniști *vb. IV.* **1** *tr., refl.* A înceta sau a face să înceteze zgomotele; a înceta sau a face să înceteze o acțiune (impetuoasă), un proces (intens) etc.; a (se) calma, a (se) potoli. *Toată gălăgia de pe stradă s-a liniștit. Medicamentul i-a liniștit durerea.* **2** *tr., refl.* A (se) destinde fizic sau psihic; a (se) calma. *După emoția trăită, cu greu s-a liniștit.* ◆ A înceta sau a face un copil să înceteze din plâns. *Și-a liniștit nepoțelul cu un cîntec duios.* ◆ A (se) astîmpăra, a (se) cumineți; a deveni sau a face să devină cuminte, cu purtări bune, așezat. *La intrarea profesorului, elevii s-au liniștit.* ◆ (*refl.; despre animale sau păsări*) A se potoli, a se calma, nemaifăcînd zgomote; a nu mai fi agitat, agresiv. *Cînd și-a văzut stăpînul, cîinele s-a liniștit.* ◇ (*tr.*) *A liniști caii, dîndu-le drumul pe cîmp.* **3** *tr., refl.* A fi sau a face ca cineva să fie lipsit de frămîntări, de griji etc.; ext. a duce sau a face pe cineva să ducă o viață tihnită. ◇ Expr. *A-și liniști conștiința* v. conștiință. ◆ (*bis.; refl.*) A se retrage din lume pentru a duce o viață de rugăciune (într-o mănăstire). **4** *tr.* (*compl. indică grupuri sociale, comunități etc.*) A aduce la ordine; a face să trăiască în bună înțelegere. ◇ Expr. *A liniști spiritele* = *a*) (*compl. indică persoane aflate în conflict*) a domoli, a potoli; *b*) (*compl. indică stări conflictuale*) a atenua. **5** *refl.* (*despre elemente ale naturii*) A se diminua în intensitate; a înceta să se manifeste. *Furtuna s-a liniștit.* **6** *refl.* (*despre vreme*) A nu mai avea fenomene meteorologice violente. • prez.ind. *-esc.* /***liniște*** + *-i*.

liniștire *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *liniști* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***liniști***.

liniștit, -ă *adj.* **1** (*despre locuri, încăperi etc.*) Care este lipsit de zgomote, de agitație. *Stă pe o stradă liniștită.* ◆ (*despre localități, așezări etc.*) Tihnit, patriarhal. **2** (*despre oameni*) Care este destins fizic sau psihic; care este calm. ◇ Expr. *A sta* (sau *a ședea*) *liniștit* = *a*) a nu se agita; *b*) a nu se alarma; *c*) a nu se sinchisi. *A răsufla* (sau *a respira*) *liniștit* = *a*) a scăpa de griji, de necazuri; *b*) a simți o ușurare sufletească. ◆ (*despre copii*) Care nu mai plînge. ◆ (*despre copii, tineri etc.*) Care a devenit cuminte, așezat, cu purtări bune. ◆ (*despre animale sau păsări*) Care s-a calmat, nemaifăcînd zgomote; care nu este agitat, agresiv. **3** (*despre oameni*) Care este lipsit de frămîntări, de griji etc.; care duce o viață tihnită. ◇ (*adv.*) *Trăiește liniștit într-un sat de munte.* ◇ Expr. *A rămîne liniștit din partea cuiva* = a nu avea necazuri, probleme cu cineva. *A-și simți* (sau *a fi cu*) *conștiința liniștită* v. conștiință. **4** (*despre elemente ale naturii*) Care s-a diminuat în intensitate; care a încetat să se manifeste. **5** (*despre vreme*) Care este lipsită de fenomene meteorologice violente. **6** (*despre activități, ocupații etc. ale oamenilor*) Care nu presupune eforturi mari, agitație, contradicții etc. *Are o meserie liniștită.* ◆ (*despre aspecte ale existenței umane*) Care nu cunoaște extremele. ◆ (*despre viață*) Care este tihnită. **8** (*despre sunete*) Care răsună încet, lin. ◆ (*despre melodii, dansuri etc.*) Care are un ritm lent, potolit. **9** (*despre lumină*) Care strălucește slab. • pl. *-ți, -te.* /v. ***liniști***.

liniștitór, -oáre *adj., s.m.* **I** *adj.* **1** (*despre calități, sentimente, acțiuni etc.*) Care provoacă o stare de destindere fizică sau psihică. ◇ (*adv.*) *Vorbea liniștitor.* **2** (*despre ceaiuri, medicamente etc.*) Calmant. **II** *s.m.* (*înv.*) Persoană care liniștește. • pl. *-ori, -oare.* /***liniști*** + *-tor*.

linită *s.f.* (*med.*) Inflamație a țesutului celular al stomacului. • pl. *-e.* /<fr. ***linite***.

liniuță *s.f.* **1** Dim. al lui *linie*; linioară. ◇ *Liniuță de valență* v. valență. **2** *Liniuță de unire* (sau *de despărțire*) = *a*) semn ortografic, avînd lungimea medie a unei litere, folosit pentru a marca rostirea împreună a două sau mai multe cuvinte, statutul de cuvînt compus cu grad mai mic de sudură sau pentru despărțirea cuvintelor în silabe; *b*) semn de punctuație care este folosit pentru a uni două sau mai multe cuvinte legate între ele printr-un raport strîns lexical, morfologic sau sintactic; cratimă, linioară (-). **3** Fiecare dintre subdiviziunile gradelor marcate pe o riglă, pe un termometru etc. • pl. *-e.* /***linie*** + *-uță*.

link *s.n.* (*inform.*) Conexiune a două elemente într-o structură de date prin utilizarea unor variabile de tip index sau pointer. • pl. *-uri.* /<engl. ***link***.

linkage [lin'kaʒ] *s.n.* (*genet.*) Înlănțuire a genelor care se găsesc în același cromozom, avînd tendința să rămînă reunite în ascendență. • /<engl., fr. ***linkage***.

links *s.n.* **1** (*sport*) Teren de golf. **2** (*geomorf.*) Tip de colină nisipoasă. • /<engl. ***links***.

link-trainer [‚link'treinər] *s.n.* (*nav.*) Aparat folosit la antrenamentul piloților pentru zborul fără vizibilitate. • /<engl. ***link-trainer***, den. com.

lino[1]**-** Elem. de compunere „linie", „rînd". /<fr. ***lino-***; cf. lat. *līnĕa, -ae* „linie".

linó[2] *s.n.* v. linou.

linográf *s.n.* Mașină tipografică de cules și de turnat rînduri, asemănătoare cu linotipul. • pl. *-e.* /<fr. ***linographe***.

linografíe *s.f.* Imprimare pe stofă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***linographie***.

linogravúră *s.f.* **1** Procedeu de reproducere și multiplicare a unui desen, prin imprimare a unei plăci gravate în linoleum. **2** Concr. Imagine obținută prin acest procedeu. • pl. *-i.* /<fr. ***linogravure***.

linoleát *s.m.* (*chim.*) Nume dat sărurilor de plumb, mangan etc. ale acizilor grași, nesaturați, folosite ca acceleratori de uscare a uleiurilor sicative. • sil. *-le-at.* pl. *-ți.* /<fr. ***linoléate***.

linoléic *adj.* (*chim.*) *Acid linoleic* = acid gras, nesaturat, care se află în uleiurile sicative. • sil. *-le-ic.* /<fr. ***linoléique***.

linoléu *s.n.* v. linoleum.

linoléum *s.n.* Țesătură de iută impregnată cu un amestec de răzătură de plută sau de lemn, ulei și diferiți coloranți, care se utilizează în industrie ca izolant, în gospodărie pentru acoperit mese, dușumele etc. • sil. *-le-um.* pl. *-uri.* și (*pop.*) *linoléu s.n.* /<fr. ***linoléum***.

linón *s.n.* v. linou.

linotíp *s.n.* (*tipogr.*) Mașină tipografică de cules și turnat literele în rînduri întregi. • pl. *-uri.* /<fr. ***linotype***.

linotipíe *s.f.* (*tipogr.*) **1** Culegere tipografică cu ajutorul linotipului. **2** Meserie de linotipist. **3** Secție într-o tipografie unde se lucrează la linotip. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***linotypie***.

linotipíst, -ă *s.m., s.f.* Muncitor tipograf care lucrează la linotip. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***linotypiste***.

linóu *s.n.* Olandă subțire pentru batiste, bluze, lenjerie de damă etc. • pl. *-uri.* și *linó, linón s.n.* /<fr. ***linou***.

lins[1] *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *linge*. • /v. ***linge***.

lins[2]**, -ă** *adj.* **1** Peste care a trecut limba. **2** (*despre păr*) Care este întins, neondulat. **2** (*fam.; despre oale sau farfurii*) Din care s-a mîncat tot și nu a mai rămas nici o urmă de mîncare. • pl. *-și, -se.* /v. ***linge***.

linșá *vb. I. tr.* A ucide prin linșaj. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***lyncher***; cf. nm.pr. *Lynch*, judecător american.

linșáj *s.n.* Ucidere a cuiva fără judecată (de către o mulțime agitată, atițată); linșare. • pl. *-e.* /<fr. ***lynchage***.

linșáre *s.f.* Linșaj. • pl. *-ări.* /v. ***linșa***.

linșór *s.m.* Participant la un linșaj. • pl. *-i.* /de la ***linșa***; cf. germ. *Lyncher*.

línte *s.f.* **1** (*bot.*) Plantă erbacee din familia leguminoaselor, cu florile albe-albăstrui, cu fructul o păstaie, cu semințele plate, comestibile (*Lens culinaris*); restr. fructul și sămînța acestei plante. ◇ Expr. *Pînă la un bob de linte* = aboslut tot. (*reg.*) *A fi în linte* = (*despre porumb*) a fi insuficient copt pentru a fi fiert. **2** Mîncare preparată din boabe de linte. ◇ Expr. *Pe* (sau *pentru*) *un blid de linte* v. blid. **3** (*med. pop.; înv., reg.*) Pupilă a ochiului. ◆ (*reg.*) Ligament. ◆ (*mai ales la pl.*) Cisticercoză. ◆ (*pop.; la pl.*) Cisticerci. **4** Compuse: (*bot.*) *linte-sălbatică* (sau *-broștească, -a-broaștei, -de-baltă, -de-apă*) = alge verzi, ligamentoase, din familia lemnaceelor, care formează mase plutitoare pe suprafața apelor dulci, stătătoare (*Lemna*); *linte-albă* (sau *-de-praturi*) = *a*) plantă din familia leguminoaselor, cu frunzele terminate printr-un cîrcel ramificat, cu florile galbene, care crește prin pășuni și prin tufișuri (*Lathyrus pratensis*); *b*) plantă din familia leguminoaselor, cu tulpina erectă, în patru muchii, cu florile purpurii (*Lathyrus missolia*); *c*) plantă din familia leguminoaselor, cu frunzele lanceolate, de culoare verde-albăstruie, cu florile albe sau roz, ale cărei semințe sînt comestibile (*Lathyrus sativus*); *linte-sălbatică* = măzăriche (*Vicia dumetorum*); *linte-galbenă* (sau *-sălbatică*) = plantă din familia leguminoaselor, cu tulpina subțire, în patru muchii și cu florile galbene (*Lathyria aphaca*); *linte-de-apă* = drențe (*Callitriche verna* și *palustris*). • pl. *-ți.* /lat. ***lĕntem***.

línters *s.n.* (*ind. text.*) Puf dens rămas pe semințele de bumbac după egrenare, care este folosit la fabricarea vatei, a mătăsii artificiale și a nitrocelulozei. • pl. *-uri.* /<germ. ***Linters***.

lintersáre *s.f.* (*ind. text.*) (Operație de) îndepărtare, pe cale mecanică sau chimică, a fibrelor scurte de pe semințele de bumbac egrenate înainte de decorticarea lor. • pl. *-ări.* /de la ***linters***.

lintișoáră *s.f.* (*bot.*) **1** Dim. al lui *linte*; lintiță. **2** Plantă din familia leguminoaselor, cu florile alb-gălbui și cu păstăi, folosită în medicina populară (*Vicia pisiformis*). **3** (*reg.*) Mazăre sălbatică (*Pisum elatius*). • pl. *-e.* /***linte*** + *-işoară*.

lintíță *s.f.* (*bot.*) **1** Lintișoară. **2** Nume dat mai multor specii de plante acvatice lipsite de frunze (și de rădăcini), cu tulpina lățită, care formează colonii pe suprafața apelor stătătoare sau care curg lin (*Lemna*). • pl. *-i, -e.* /***linte*** + *-iță*.

lintóu *s.n.* (*constr.*) Element de construcție monolit, așezat orizontal deasupra unei porți, uși sau ferestre, pentru a prelua greutatea zidăriei de deasupra; buiandrug. • pl. *-uri.* /<fr. ***linteau***.

lințóliu *s.n.* Giulgiu. • pl. *-ii.* /<lat. ***linteŏlum***, *-i*, it. ***lenzuolo***, fr. ***linceul***.

linx *s.m.* (*zool.*) Rîs (*Lynx lynx*). • pl. *lincși.* /<fr. ***lynx***, lat. ***lynx, -ncis***.

lio- Elem. de compunere „(referitor la) dispersie", „dizolvare". ◦ sil. /<fr. ***lyo-***, it. ***lio-***; cf. gr. *λύω* „a descompune, a dizolva".

liofíl, -á *adj.* (*chim.; despre particule coloidale*) Care are afinitate pentru moleculele mediului de dispersie. • sil. *li-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***lyophile***; cf. gr. *λύω* „a dizolva", *φιλέω* „a iubi".

liofilíe *s.f.* (*chim.*) Proprietate a particulelor coloidale de a avea afinitate pentru moleculele mediului de dispersie. • sil. *li-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***lyophilie***.

liofiliză *vb. I. tr.* A supune evaporării în vid și la temperaturi foarte scăzute o soluție sau o suspensie apoasă conținînd un vaccin, plasmă sangvină, alimente, medicamente etc., pentru conservare • sil. *li-o-.* prez. ind. *-ez.* /<fr. ***lyophiliser***.

liofilizáre *s.f.* Acțiunea de *a liofiliza* și rezultatul ei. • sil. *li-o-.* pl. *-ări.* /v. ***liofiliza***.

liofilizatór *s.n.* Aparat pentru liofilizare. • sil. *li-o-.* pl. *-oare.* /<fr. ***lyophilisateur***.

liofób, -ă *adj.* (*chim.; despre particule coloidale*) Care nu are afinitate pentru moleculele mediului de dispersie. • sil. *li-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***lyophobe***; cf. gr. *λύω* „a dizolva", *φόβος* „teamă".

liofobíe *s.f.* (*chim.*) Proprietate a particulelor coloidale de a nu avea afinitate pentru moleculele mediului de dispersie. • sil. *li-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***lyophobie***.

liogél *s.n.* (*chim.*) Gel obținut prin răcirea unui coloid liofil. • sil. *li-o-.* pl. *-uri.* /<germ. ***Lyogel***.

liomér *s.n.* **1** Poezie umoristică, din sec. 15-16, scrisă în dialectul napolitan, care are teme variate. **2** Intrigă; încurcătură. • sil. *li-o-.* scris și *gliomer.* /<it. ***gliommero***.

lióncă *s.f.* (*înv.*) Leoaică. • sil. *-li-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***lionne***.

liop *interj.* Cuvînt care imită sunetul produs de un corp care cade pe un loc ud și alunecos sau de un lucru ud care se lipește de ceva. • /onomat.

liopciofleándură *s.f.* (*înv., reg.; deprec.*) **1** Slugă. **2** Ciocoi. • pl. *-i, -e.* și *lipciofleándră s.f.* /form. expr.; cf. *fleandură, liop, lipcă*.

líotă *s.f.* (*pop.; fam.*) Grămadă, mulțime (de ființe). • sil. *li-o-.* pl. *-e.* /<bg. ***ruxoma***, srb. ***lihota***.

lioveán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Liovului sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii Liovului. **2** *adj.* Care aparține Liovului sau liovenilor, care se referă la Liov sau la lioveni; originar din Liov. • sil. *li-o-.* pl. *-eni, -ene.* /nm. pr. (oraș în V Ucrainei) ***Liov*** + *-ean*.

lip[1]**-** Elem. de compunere „gras", „grăsime", „țesut adipos". • și *lipo-.* /<fr., it. ***lipo-***; cf. gr. *λίπος* „grăsime".

lip[2] *s.n.* (*reg.*) Strat (gros) de murdărie care se formează pe piele sau pe îmbrăcăminte. • pl. *-uri.* /<ucr. ***лепь***.

lip[3] *interj.* v. lipa.

lípa *interj.* (*adesea repet.*) **1** Cuvînt care imită zgomotul slab produs de pașii cuiva care merge încet. **2** Cuvînt care imită zgomotul produs de o lovitură dată cu

palma. **3** Cuvînt care imită zgomotul pe care îl fac unele animale cu limba cînd beau sau mănîncă. • și *lip interj.* /onomat.

lípán[1] *s.m.* (*iht.*) Pește de apă dulce asemănător cu păstrăvul, cu capul mic și corpul alungit, de culoare argintie, acoperit cu solzi mici, care este apreciat pentru carnea sa (*Thymallus thymallus*). • pl. *-i.* /cf. srb. *lipan, lipen.*

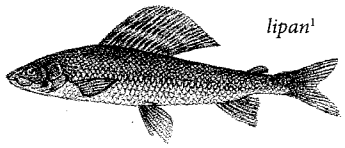

lipan[1]

lipán[2] *s.m.* **I** (*bot.*) **1** Brusture (*Lappa*). **2** Captalan (*Petasites hybridus*). **3** Cinsteț (*Salvia glutinosa*). **4** *Lipan de grădină* = plantă cu rădăcina pivotantă, care se cultivă pentru căpățîna ei comestibilă (*Sius sisarum*). **II** (*reg.; art.*) Dans popular asemănător cu hora. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-i.* /<bg. *ленян.*

liparít *s.n.* (*mineral.*) Rocă vulcanică, formată din cuarț, feldspat, oligoclaz și biotit; riolit. • pl. *-e.* /<fr. *liparite.*

lipáză *s.f.* (*biol.*) Enzimă din sucurile gastrice, care hidratează grăsimile, descompunîndu-le în glicerină și în acizi grași. • /<fr. *lipase.*

lipăi *vb. IV. intr.* **1** A face un zgomot caracteristic mergînd desculț sau în papuci. **2** A produce un sunet caracteristic printr-o lovitură dată cu palma. **3** (*despre animale*) A bea sau a mînca făcînd cu limba un zgomot caracteristic. • prez.ind. *-iesc.* și *lăpăi, lepăi, leopăi vb. IV.* /***lipa*** + *-ăi.*

lipăít *s.n.* **1** Zgomot caracteristic produs de cineva care merge desculț sau în papuci. **2** Zgomot caracteristic produs de o lovitură dată cu palma. **3** Zgomot caracteristic pe care îl fac cu limba unele animale, cînd beau sau mănîncă. • pl. *-uri.* /v. ***lipăi.***

lipcăn *s.m.* **1** (*în Ev. Med.*) Tătar venit din Lituania, care s-a stabilit în unele cetăți din Moldova. **2** (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) Soldat tătar care făcea parte din corpul de trupe comandat de marele postelnic sau de pîrcălab. **3** (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) Soldat tătar sau turc care era curier oficial în principate sau în relațiile cu Constantinopolul. ◆ Ștafetă (călare) în timp de război. ◇ *Lipcan de olac* v. olac. **4** (*pop.*) Mesager. • pl. *-i.* /<tc. ***lipkan.***

lípcă *adv., s.f.* (*reg.*) **1** *adv.* Expr. *A se ține lipcă de cineva* sau *de ceva* = a însoți pe cineva sau ceva peste tot (incomodîndu-l). *A se face lipcă* = a (se) linguși. *A sta* (sau *a ședea, a se lipi*) *lipcă* (*undeva* sau *de, lîngă cineva*) = a nu se mișca dintr-un loc sau de lîngă cineva (stingherind). *A sta* (sau *a ședea*) *lipcă pe capul cuiva* = a stărui mult pe lîngă cineva. *A umbla lipcă după ceva* = a dori ceva foarte mult. **2** *s.f.* Persoană care incomodează pe cineva prin insistență. • /<ucr. ***липкий*** „lipicios".

lipciofleándură *s.f.* v. liopcioflandură.

lipeálă *s.f.* **1** (*pop.*) Lipire. **2** Concr. (*pop.*) Lipitură. **3** (*pop.*) Ceea ce se lipește de ceva. **4** Expr. (*fam.*) *A-și face o lipeală* (sau *lipeala*) *cu cineva* = a avea o relație intimă cu cineva. • pl. *-eli.* /***lipi*** + *-eală.*

lipemíe *s.f.* (*med.*) Cantitatea totală a lipidelor din sînge. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***lipémie.***

lipí *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică obiecte sau părți de obiecte*) A uni, a îmbina cu ajutorul unei materii cleioase. *A lipit foile desprinse ale cărții.* **2** *tr.* (*compl. indică piese metalice*) A îmbina printr-un procedeu tehnic, realizîndu-se un tot nedemontabil. ◇ *Ciocan de lipit* v. ciocan. *Lampă de lipit* v. lampă. **3** *tr.* (*compl. indică plicuri*) A închide umezind marginea cu adeziv și suprapunînd-o peste cealaltă margine. **4** *tr.* (*compl. indică obiecte, materiale etc.; de obicei cu determ. introduse prin prep. „de"*) A prinde de...; a fixa de ceva. *Luînd din mînă-i volnic lumînarea O lipi de-o piatră* (COȘB.). ◇ Expr. (*refl.*) *A se lipi ca scaiul* (de ceva) = a însoți în permanență pe cineva, stînjenindu-l. *A se lipi învățătura de cineva* = a (putea) învăța ușor. *A nu se lipi învățătura de cineva* = a nu avea înclinații spre învățătură. *A se lipi lipcă* (*undeva* sau *de, lîngă cineva*) v. lipcă. *A se lipi ca nuca-n perete* (sau *în gard*) v. nucă. ◆ Fig. (*refl.; despre privire*) A se îndrepta asupra cuiva sau a ceva fixîndu-l. **5** *refl.* (*despre ochi, pleoape*) A nu se putea deschide din cauza unor secreții vîscoase. **6** *refl.* (*despre materii vîscoase*) A se prinde de ceva prin atingere, fiind cleios, lipicios. *Mierea se lipește de degete.* **7** *refl.* (*fam.; mai ales despre medicamente*) A face bine cuiva; a produce efectul dorit; a prii. **8** *tr.* (*compl. indică ființe sau lucruri; de obicei cu determ. introduse prin prep. „de", „în", „la"*) A alătura strîns de cineva sau de ceva; a pune în contact imediat cu cineva sau cu ceva, astfel încît să se atingă. *Își lipise fruntea în zăpada rece să se răcorească și să prindă putere* (CE. PETR.). ◇ (*refl.*) *De frică, s-a lipit de zid.* ◇ Expr. *A-i lipi cuiva o palmă* = a da cuiva o palmă. *Cînd s-a lipi cerul de pămînt* v. cer. *A i se lipi coastele de foame* sau *a i se lipi coastele de pîntece* v. coastă. *A i se lipi buricul* (sau *burta*) *de șale* v. șa. **9** *refl.* (*pop.; fam.; despre somn*) A cuprinde pe cineva. ◇ Expr. *A nu* (*i*) *se lipi somnul de pleoape* (sau de cineva) v. somn. ◆ Fig. (*despre ochi, pleoape*) A se închide din cauza somnului sau a oboselii. **10** *refl.* (*pop.; fam.; despre boli*) A fi contractată de cineva; a se molipsi. **11** *refl.* Fig. (*despre oameni*) A se apropia sufletește de cineva sau de ceva; a intra în relații strînse cu cineva, a se împrieteni cu cineva. ◇ Expr. *A nu se putea lipi de cineva* = a nu se putea înțelege cu cineva. *A se lipi de inima* (sau *sufletul*) *cuiva* = a(-i) fi drag cuiva. *A i se lipi* (sau, *tr., a-și lipi*) *inima de ceva* (sau *de cineva*) = a fi atras de ceva sau de cineva. ◆ (*despre ființe*) A se pripăși. ◆ (*înv.*) A intra în grațiile cuiva. **12** *tr.* (*compl. indică pereți, construcții etc.*) A acoperi cu un strat de muruială, netezind cu palma udă pentru a nivela, pentru a astupa crăpăturile etc. • prez.ind.*-esc.* /<sl. veche ѧ́ꙁкнѫти.

lipícă *s.f.* (*înv., reg.*) **1** (*entom.*) Molie. **2** Crustă care se formează deasupra unei răni. • pl. *-ci.* /***lipi*** + *-ică.*

lipíci *s.n.* **1** Substanță care este folosită la lipit; clei. **2** (*bot.*) Nume dat mai multor plante erbacee care secretă o substanță lipicioasă: *a*) turiță (*Galium aparine*); *b*) torțiel (*Cuscuta europeae*); *c*) holeră (*Xanthium spinosum*). **3** Fig. Ceea ce atrage, încîntă în aspectul cuiva, în felul de a fi, de a vorbi etc. al cuiva. ◇ Loc.adj., adv. *Cu lipici* = (care este) încîntător, fermecător, seducător. ◇ Expr. *A avea lipici* (*la vorbă*) = a seduce pe cineva (prin cuvinte). *A-i fi vorba cu lipici* = a vorbi fermecător. (*fam.*) *A prinde lipici de cineva* = a se îndrăgosti de cineva. (*înv., reg.*) *A rîde cu lipici* = a avea un zîmbet seducător. • pl. *-uri.* /***lipi*** + *-ici.*

lipiciózitáte *s.f.* Calitate a unor substanțe de a fi lipicioase. • /***lipicios*** + *-itate.*

lipídă *s.f.* (*biol.; mai ales la pl.*) Substanță organică grasă, de masă moleculară mare, insolubilă în apă, componentă a materiei vii, care, prin oxidare, produce energia necesară unui organism. • pl. *-e.* /<fr. ***lipide.***

lipídic, -ă *adj.* (*biol.*) Care aparține lipidelor, care se referă la lipide. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***lipidique.***

lipíe *s.f.* **1** Pîine rotundă și plată, puțin crescută, cu miez puțin și coajă multă. **2** (*înv., reg.*) Turtă din aluat nedospit, coaptă pe vatră. **3** (*reg.*) Palmă dată cuiva. **4** (*reg.; la pl.*) Vorbe goale. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<srb. ***lepinja***, magh. ***lepény.***

lipíre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *lipi* și rezultatul ei; lipeală. ◇ *Lipire moale* v. moale. • pl. *-i.* /v. ***lipi.***

lipít[1] *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *lipi.* • pl. *-uri.* /v. ***lipi.***

lipít[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre obiecte sau părți de obiecte*) Care este unit, îmbinat cu ajutorul unei materii cleioase. **2** (*despre piese metalice*) Care este îmbinat printr-un procedeu tehnic, realizîndu-se un tot nedemontabil. **3** (*despre plicuri*) Care este închis umezind marginea cu adeziv și suprapunînd-o peste cealaltă margine. **4** (*despre obiecte, materiale etc.*) Care este prins de...; care este fixat de ceva. **5** (*despre ochi, pleoape*) Care nu se poate deschide din cauza unor secreții vîscoase. ◆ Ext. Care se închide din cauza somnului sau a oboselii. ◇ Loc.adj. *Cîrpiți* (sau *lipiți*) *de somn* v. somn. **6** (*despre ființe sau lucruri*) Care este alăturat strîns de cineva sau de ceva, care este (pus) în contact imediat cu cineva sau cu ceva, astfel încît să se atingă. ◇ Expr. (*pop.; fam.*) *A fi lipit de foame* = a fi foarte flămînd. *A fi sărac* (sau *calic*) *lipit* (*pămîntului*) = a fi foarte sărac. *A avea* (ori *a fi cu*) *coastele lipite de foame* v. coastă. *Cu pîntecele lipit de coaste* (sau *de spate* v. pîntece. **7** Fig. (*despre oameni*) Care este apropiat sufletește de cineva sau de ceva. • pl. *-ți, -te.* /v. ***lipi.***

lipitór, -oáre *s.m., s.f., adj.* **I** **1** *s.m., s.f.* Persoană care are meseria de a lipi obiecte (metalice) cu ajutorul unei substanțe cleioase sau printr-un procedeu tehnic. **2** *s.f.* (*zool.*) Vierme anelid de apă dulce, cu corpul alungit, prevăzut la cele două capete cu cîte o ventuză, care se hrănește cu sîngele animalelor de al căror corp se lipește (*Hirudo medicinalis*). **3** *s.f.* (*ornit.*) Pasăre călătoare arboricolă, nocturnă, de culoare brună-cenușie, cu pete negre sau roșietice, care se hrănește cu insecte (*Caprimulgus europaeus*). **4** *s.f.* (*bot.*) Plantă din familia rubiaceelor, cu tulpina dreaptă și ramificată, cu frunzele așezate, cîte patru, în verticil și cu florile albastre (*Asperula arvensis*). **5** *s.f.* (*bot.; și lipitoare de vopsit, lipitoare de colorat*) Plantă din familia rubiaceelor, cu tulpina dreaptă, în patru muchii, cu frunzele așezate, cîte patru, în verticil și cu florile albe, din care se extrage un colorant roșu (*Asperula tinctoria*). **6** *s.f.* (*iht.; reg.*) Țipar (*Lampetra fluviatilis*). **7** *s.f.* Fig. Persoană care trăiește din munca altora. **8** *s.m., s.f.* Fig. Cămătar care speculează pe datornici. **II** *adj.* **1** (*reg.; despre substanțe*) Care este vîscos. **2** (*înv., reg.; despre boli*) Care este contagios, molipsitor. • pl. *-ori, -oare.* /***lipi*** + *-tor.*

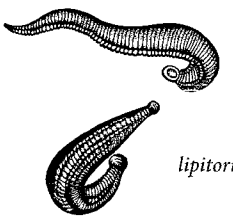

lipitori I (2)

lipitúră *s.f* **1** Unire, asamblare a unor obiecte, piese etc. cu ajutorul unei materii cleioase sau printr-un procedeu tehnic. **2** Concr. Loc unde s-a făcut o lipire; (*pop.*) lipeală. **3** (*pop.*) Pămînt, lut frămîntat cu apă (și amestecat cu paie, balegă, nisip etc.) cu care se acoperă pereții, planșeul etc. unor construcții; (*pop.*) lipeală. **4** Strat de muruială aplicat și netezit pe pereți sau pe planșeul unei construcții. **5** (*pop.; deprec.*) Străin (nedorit) care se stabilește undeva sau pe lîngă cineva. **6** (*fam.*) Persoană acostată sau cucerită de cineva. ◇ Expr. *A face o lipitură* = a cuceri pe cineva. • pl. *-i.* /***lipi*** + *-tură.*

lipițán *s.m.* (*zool.*) Rasă de cai, de talie înaltă, care este folosită mai ales la călărie și la tracțiune ușoară; cal care aparține acestei rase. • pl. *-i.* /<germ. ***Lipitzaner.***

lipo- v. lip[1]*-*.

lipoartrítă *s.f.* (*med.*) Afecțiune cronică a articulațiilor genunchilor, care se manifestă prin dureri, prin creșterea țesutului adipos etc. • pl. *-e.* /<fr. ***lipoarthrite.***

lipoblást *s.m.* (*biol.*) Celulă adipoasă. • /<engl. ***lipoblast***; cf. gr. *λίπος* „grăsime", *βλαστός* „germene".

lipobrahíe *s.f.* (*med.*) Abrahie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***lipobrachie.***

lipocél *s.n.* (*med.*) Hernie formată din țesut adipos. • /<fr. ***lipocèle***; cf. gr. *λίπος* „grăsime", *κήλη* „hernie".

lipocróm *s.m.* (*biol.*) Pigment liposolubil, de culoare galbenă, care se află în țesutul adipos. • pl. *-i.* /<fr. ***lipochrome***; cf. gr. *λίπος* „grăsime", *χρῶμα* „culoare".

lipocromíe *s.f.* Colorare a grăsimii ca urmare a prezenței în sînge a unui pigment. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***lipochromie.***

lipodistrofíe *s.f.* (*med.*) Distrofie a țesutului adipos. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***lipodystrophie.***

lipofág *s.m.* (*biol.*) Celulă macrofagă care înglobează particule de grăsime. • pl. *-gi.* /<fr. ***lipophage.***

lipofibróm *s.n.* (*med.*) Tumoare mixtă benignă, formată din țesut adipos și fibros; adipofibrom. • pl. *-oame.* /<fr. ***lipofibrome.***

lipofil, -ă *adj.* (*biol.; despre molecule*) Care are afinitate pentru substanțele grase. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***lipophile.***

lipofilíe *s.f.* (*biol.*) Însușire a moleculelor de a fi lipofile. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***lipophilie.***

lipogén, -ă *adj.* (*biol.*) Care produce adipozitate. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***lipogène.***

lipogenéză *s.f.* (*biol.*) Producere de lipide în organismele animale și vegetale. • pl. *-e.* /<fr. ***lipogenèse***.
lipogranulóm *s.n.* (*med.*) Tumoare a țesutului celulo-adipos. • pl. *-oame.* /<fr. ***lipogranulome***.
lipoíd, -ă *adj., s.f. pl.* **1** *adj.* Care are aspect de grăsime. **2** *s.f. pl.* (*la pl.*) Lipide complexe, insolubile în acetonă, care au proprietăți diferite de cele ale lipidelor simple, datorită substanțelor organice pe care le conțin. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***lipoïde(s)***.
lipoidóză *s.f.* (*biol.*) Infiltrație adipoasă a celulelor unui organ. • sil.*-po-i-*. pl. *-e.* /<fr. ***lipoïdose***.
lipolíză *s.f.* (*biol.*) Descompunere a grăsimilor în acizi grași și glicerină, în procesul digestiei. • pl. *-e.* /<fr. ***lipolyse***; cf. gr. *λίπος* „grăsime", *λύσις* „descompunere, dizolvare".
lipóm *s.n.* (*med.*) Tumoare benignă bine delimitată, de consistență moale, cu localizare frecvent subcutanată și care rezultă din proliferarea țesutului adipos normal. • pl. *-oame.* /<fr. ***lipome***; cf. gr. *λίπος* „grăsime".
lipomatóză *s.f.* (*med.*) Depunere anormală de grăsime în diferite regiuni ale corpului. • pl. *-e.* /<fr. ***lipomatose***; cf. gr. *λίπος* „grăsime".
lipomixóm *s.n.* (*med.*) Tumoare mixtă, care este formată din țesut adipos și țesut mucos. • pl. *-oame.* /<fr. ***lipomyxome***.
lipopexíe *s.f.* (*med.*) Acumulare de grăsimi într-un țesut. • pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* /cf. gr. *λίπος* „grăsime", *πῆξις* „fixare".
lipoproteímă *s.f.* (*biol.*) Substanță organică, rezultată din unirea unei proteine cu un corp gras. • pl. *-e.* /<fr. ***lipoprotéine***.
liposarcóm *s.n.* (*med.*) Tumoare malignă a țesutului gras. • pl. *-oame.* /<fr. ***liposarcome***; cf. gr. *λίπος* „grăsime", *σάρκωμα* „excrescență cărnoasă".
liposcleróză *s.f.* (*biol.*) Transformare sclerozantă a unui țesut adipos. • pl. *-e.* /<fr. ***liposclérose***.
liposculptúră *s.f.* (*med.*) Operație chirurgicală prin care se extrage țesutul adipos dintr-o regiune a corpului uman, dînd o nouă formă conturului acestuia. • pl. *-i.* /***lipo-*** + ***sculptură***.
liposolúbil, -ă *adj.* (*despre substanțe*) Care este solubil în grăsimi. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***liposoluble***.
lipotimíe *s.f.* (*med.*) Stare caracterizată prin impresia de pierdere iminentă a cunoștinței, cu paloare, transpirații, respirație superficială, tulburări vizuale, consecință a unor tulburări vasomotorii, declanșate de stimularea nervului vag, în cazul unui stres, al unei stări de oboseală accentuată; leșin. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***lipothymie***; cf.gr. *λιποθυμία* <*λείπω* „a lăsa", *θυμός* „suflet; conștiință".
lipotróp, -ă *adj.* (*biol.; despre substanțe chimice*) Care se fixează pe grăsimi, care facilitează metabolismul. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***lipotrope***; cf. gr. *λίπος* „grăsime", *τρέπω* „a întoarce".
lipotropíe *s.f.* (*biol.*) Însușire a unor substanțe de a fi lipotrope. • g.-d.*-iei.* /<fr. ***lipotropie***.
lipován, -ă *s.m., s.f.* v. lipovean.
lipoveán, -ă *s.m., s.f.* **1** (*la pl. m.*) Populație de origine rusă, aparținînd ritului vechi, stabilită în regiunea Deltei Dunării, unde se ocupă mai ales cu pescuitul, și în unele regiuni estice ale țării unde se ocupă în special cu grădinăritul și comerțul; (*și la sg.*) persoană care face parte din această populație. **2** Membru al unei secte din Rusia, care practica asceza și uneori, la bărbați, castrarea și care, din cauza persecuțiilor, a fost nevoită să emigreze. • pl. *-eni, -ene.* și (*pop.*) *lipován, -ă s.m., s.f.* /<rus. ***липованин***.
lipoveáncă *s.f.* Femeie care face parte dintr-o populație de origine rusă, aparținînd ritului vechi, stabilită în Delta Dunării și în unele regiuni estice ale țării. • pl. *-ence, -enci.* /***lipovean*** + *-că*.
lipovenésc, -eáscă *adj.* Care aparține lipovenilor, specific lipovenilor, referitor la lipoveni. • pl. *-ești.* /***lipovean*** + *-esc*.
lipovenéște *adv.* În felul lipovenilor. • /***lipovean*** + *-ește*.
lipoveníme *s.f.* **1** Totalitatea lipovenilor. **2** Mulțime de lipoveni. • /***lipovean*** + *-ime*.
lípsă *s.f.* **1** (*de obicei urmat de determ. în gen. sau precedate de prep. „de"*) Faptul de a nu (mai) fi, de a nu se (mai) afla, de a nu se (mai) găsi într-un loc (unde în mod obișnuit, normal ar fi trebuit să fie); absență a cuiva sau a ceva într-un loc, la un moment dat. *Lipsa ei de la concurs a fost observată imediat.* <> *Lipsă la apel* v. apel. <> Loc.adv. (*jur.*) *În lipsă* = în contumacie. *A fost judecat în lipsă.* <> Loc.prep. *În lipsa* (*cuiva* sau *ceva*) = cît timp sau în timp ce lipsește cineva sau ceva. *În lipsa profesorului, elevii au stat liniștiți în clasă. În* (sau *din*) *lipsă de...* = *a)* datorită faptului că lipsește ceva sau cineva. *Nu a venit la club din lipsă de timp*; *b)* din cauză că nu are ceva. *În lipsă de zahăr folosește zaharină. Din lipsa...* = nefiind sau neavînd ceva din cauză că lipsește ceva sau cineva. <> Expr. *Mai bine lipsă* = mai bine deloc, mai bine fără. *A fi* (sau, *înv., a se afla*) *lipsă* = a nu fi prezent. *A da lipsă* (pe cineva) = a declara absent. *A duce* (sau *a simți, a resimți, pop., a avea*) *lipsa cuiva* sau *a ceva* = a suferi din cauză că cineva sau ceva lipsește; a-i fi dor de cineva sau de ceva. *A duce lipsă* (de ceva) sau *a fi* (ori *a se afla, a rămîne*) *în lipsă de...* = a nu mai avea ceva în cantitate suficientă. *A avea o lampă lipsă* v. lampă. *A pune lipsă pe cineva* (sau, *fam., cuiva*) v. pune. *A rămîne cu un șurub lipsă* v. șurub. ◆ Loc din care lipsește ceva. *Privirea mi se îndreptă în lipsa neagră a unei scînduri din susul păretelui dimpotrivă* (HOG.). ◆ (*adj.invar.*) Care lipsește; absent. *Duse mîna la buze să-și ascundă cei doi dinți lipsă* (SADOV.). **2** (*mai ales la pl.*) Ceea ce lipsește dintr-un ansamblu, dintr-un tot, dintr-un sistem etc. *Găsise o mulțime de lipsuri la fiecare transport* (GALAN). **3** (*fin.*) Deficit, minus. *Are în casă o lipsă de cîteva zeci de milioane de lei.* **4** (*adesea urmat de determ. în gen. sau precedate de prep. „de"*) Faptul de a nu avea sau de a nu fi cele necesare (traiului); stare de (mare) sărăcie; mizerie, nevoie, penurie, privațiune. *O acută lipsă de alimente era în timpul recesiunii economice.* **5** (*mai ales la pl.*) Faptul de a nu fi desăvîrșit, deplin, complet (executat, însușit, îndeplinit etc.); ceea ce lipsește unui lucru ca să fie perfect; defect, imperfecțiune. *Prins în iureșul întrecerilor, se muncea să-și completeze lipsurile meșteșugului* (MIH.). **6** (*mai ales la pl.*) Faptul de a avea lacune, deficiențe în stilul de viață, în comportament, în manifestări etc.; cusur, păcat, slăbiciune, viciu. *Deși este instruit, ale multe lipsuri în privința educației.* **7** (*înv., reg.; de obicei în constr. cu vb. „a avea"*) Necesitate, trebuință. <> Loc.adj. *De lipsă* = care este necesar, indispensabil. *Pot născoci toate-acelea ce-m sînt de lipsă* (DRĂGHICI). • pl. *-uri,* (*înv.*) *-e.* /de la ***lipsi***, prin derivare regresivă.
lipscán *s.m.* Negustor care vindea în piețele românești mărfuri aduse din Lipsca. • pl. *-i.* /nm. pr. (astăzi Leipzig, oraș în Germania) ***Lipsca*** + *-an*.
lipscănie *s.f.* (*înv.*) **1** Magazin al unui lipscan. **2** Marfă vîndută de lipscani. • pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* /***lipscan*** + *-ie*.
lípsi[1] *s.n.* Dans modern, în măsura 6/4, apărut la Leipzig. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • /<germ. ***Lipsi***; cf. nm. pr. *Lipsia*, denumirea latină a orașului Leipzig.
lipsí[2] *vb. IV.* **1** *intr.* (*despre ființe sau lucruri*) A nu (mai) fi, a nu se (mai) afla, a nu se (mai) găsi într-un loc (unde în mod obișnuit, normal ar fi trebuit să fie). *Portretul părintelui său lipsește din părete* (EMIN.). ◆ (*înv.; tr.; urmat de determ. introduse prin prep. „din", „de la", „de lîngă"*) A face să dispară; a alunga, a izgoni. <> Expr. *A lipsi din* (sau *de*) *viață* (ori *din lume*) *pe cineva* = a ucide pe cineva. ◆ (*înv.; despre soare*) A apune. **2** *intr.* (*despre oameni*) A nu se găsi într-un loc, la un moment dat; a nu fi de față; a absenta. *Era printre bunii școlari și nu lipsea de la clasă* (VLAH.). ◆ (*de obicei la imper.; adesea determ. prin „din ochii mei", „din fața mea", „dinaintea mea"*) A se da la o parte; a pleca, a fugi. *Lipsiți amîndouă... Să nu vă mai văd!* (ALECS.). *Lipsiți din fața mea! a răcnit iar Măria sa Kira* (SADOV.). **3** *intr.* (*despre acțiuni, stări sufletești, fenomene ale naturii etc.*) A nu se (mai) manifesta. *Ninsorile abundente și viforul au lipsit iarna aceasta.* **4** *intr.* (*despre cantități, sume etc.*) A fi, a constitui o lacună, un deficit într-un tot, într-un ansamblu etc. *Lipsește o sumă mare de bani din seif.* **5** *intr.* (*constr. cu dat. pron.pers.*) A nu (mai) avea ceva; a nu (mai) dispune de ceva. *În cămăruța în care stătea îi lipsea aerul.* <> Expr. *A-i lipsi cuiva cheresteaua* v. cherestea. *A-i lipsi cuiva o doagă* (sau *din doage*) v. doagă. *A-i lipsi* (cuiva) *o lampă* v. lampă. *A-i lipsi cuiva o sîmbătă* v. sîmbătă. ◆ (*despre oameni*) A-i fi dor de cineva (sau de ceva). *Îi lipsește mult mama.* **6** *intr.* A nu ajunge, a fi neîndestulător; a mai trebui ceva; a fi incomplet. *Lipsesc trei tacîmuri pe masă.* <> Expr. *Puțin* (sau *nu mult, un fir de păr*) *lipsește* (ori *a lipsit*) (*ca*) *să* (sau, *înv., că, de*)... = aproape să...; cît pe-aci. *Asta* (sau *atîta*) (*îi*) *mai lipsea* (ori *lipsește*), se spune în fața unei surprize neplăcute. **7** *intr.* (*mai ales în constr. neg.*) A se da în lături de la ceva, a se abține de la îndeplinirea unei obligații, unei datorii etc.; a se codi, a ezita. *Hangiul n-a lipsit să le spuie în amănunt istoria* (SADOV.). ◆ (*fran. înv.*) A se sustrage de la ceva; a omite, a uita ceva. *Mai întîi, nu lipsesc a cerceta despre întregimea sănătății matale și a copiilor* (ALECS.). **8** *refl.* (*despre oameni; de obicei urmat de determ. introduse prin prep. „de"*) A se dispensa de ceva sau de cineva; a se priva, a renunța. *Mă lipsesc de un așa odor* (ISP.). *S-a lipsit de serviciile tale.* <> Expr. (*pop.; fam.*) *A se lipsi ca Adam de rai* = a fi silit să renunțe la ceva. ◆ A se abține. *Mă lipsesc să iau o atitudine fermă din anumite motive.* **9** *tr. fact.* (*compl. indică oameni; urmat de determ. introduse prin prep. „de"*) A face să nu mai aibă ceva, a priva de ceea ce îi este necesar (traiului). *Nu pot lipsi copiii de prezența mea* (CE. PETR.). *L-a lipsit de multe bunuri.* • prez.ind. *-esc.* /<m. gr. ***λείψω***, viit. lui *λείπω*.
lipsíre *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *lipsi.* • pl. *-i.* /v. ***lipsi***.
lipsít[1] *s.n.* Lipsire. • /v. ***lipsi***.
lipsít[2]**, -ă** *adj.* **1** Care nu are ceva, care a rămas fără ceva, care nu mai dispune de ceva. <> Loc.adj. *Lipsit de creștere* v. creștere. *Lipsit de gust* v. gust. <> Loc.adj., adv. *Lipsit de scrupul* (sau *scrupule*) v. scrupul. *Lipsit de temei* v. temei. <> Expr. *A rămîne lipsit* = a fi în pagubă, a se afla păgubit. ◆ (*despre oameni*) Care nu are cu ce să se întrețină; sărac. **2** (*despre oameni*) Care renunță sau se abține de la cele necesare (traiului). **3** (*înv.; despre oameni*) Care nu are judecată normală; care este nebun. • pl. *-ți, -te.* /v. ***lipsi***.
lipuríe *s.f.* (*med.*) **1** Eliminare de lipide prin urină. **2** Cantitate de lipide prezentă în urină. • pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* /<fr. ***lipurie***; cf. gr. *λίπος* „grăsime", *οὖρον* „urină".
liqueur *s.n.* v. lichior.
iirát, -ă *adj.* (*bot.; despre frunze*) Care este în formă de liră; la care cei doi lobi inferiori sînt mici în comparație cu lobul terminal. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***lyré***.
líră[1] *s.f.* **1** (*muz.*) Instrument muzical, constituit din două brațe în formă de coarne, dintr-o cutie de rezonanță și din mai multe coarde, ale cărui sunete se obțin prin ciupirea coardelor, cu un plectru (care era folosit, în Antichitate și în Evul Mediu, de poeți pentru a-și acompania versurile). **2** Fig. Simbol al inspirației poetice, al talentului poetic, al poeziei lirice; gener. simbol al poeziei, al muzicii, al artei (în general). **3** Element decorativ în formă de liră (folosit în stilul de mobilier Biedermeier). **4** (*astron.; art.; nm. pr.*) Constelație în emisfera boreală, situată între constelațiile Lebăda și Hercule, alcătuită din 21 de stele, dintre care cea mai strălucitoare este Vega; (*pop.*) oierul, ciobanul-cu-oile. **5** (*tehn.*) Priză de curent, în formă de liră, care este folosită la vehiculele cu tracțiune electrică. **6** (*tehn.*) *Liră de dilatație* = dispozitiv în formă de liră sau de buclă, intercalat pe o porțiune rectilinie a unei conducte, care permite dilatarea fără deformare a conductei, la trecerea unor fluide fierbinți. • pl. *-e.* /<fr. ***lyre***, it. ***lira***; cf.lat. *lyra, -ae*, gr. *λύρα*.

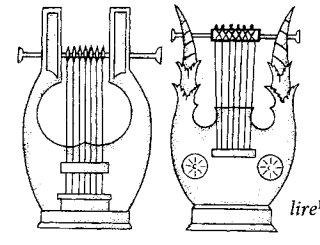
lire[1] (1)

líră[2] *s.f* (*fin.; de obicei urmat de determ. care indică țara de origine*) Unitate monetară principală, de aur sau de argint, folosită în diferite țări și epoci; monedă care reprezintă această unitate monetară. *Liră italiană. Liră turcească.* <> *Liră sterlină* v. sterlină. • pl. *-e.* /<it. ***lira***.
líric, -ă *adj., s.f., s.n.* **1** *adj.* (*în opoz. cu „epic", „dramatic"; mai ales despre poezii*) Care exprimă direct sentimente, stări afective personale, emoții etc. *Am citit cu multă plăcere poeziile lirice cuprinse în scrisoarea d-voastre* (ALECS.). <> *Gen liric* = gen literar

care include opere în care scriitorul nu se concentrează asupra obiectului, evenimentului, personajului etc., ci le folosește pe acestea ca pretext pentru a-și exprima direct sentimentele, stările afective, emoțiile etc. *Dramă lirică* v. dramă. ◆ (*în antic. greacă; despre poezie*) Care se recita sau se cînta cu acompaniamentul lirei. **2** *adj.* (*despre poeți*) Care scrie poezie sau literatură lirică. **3** *s.f.* Poezie lirică; creație lirică. **4** *s.f.* Totalitatea operelor lirice ale unui autor, ale unui popor sau ale unei epoci. **5** *adj.* Care aparține poeziei sau literaturii lirice, care este caracteristic poeziei sau literaturii lirice, care se referă la poezia sau la literatura lirică. ◇ *Demers liric* v. demers. **6** *adj.* Care aparține muzicii de operă, care este caracteristic muzicii de operă, care se referă la muzica de operă. **7** *adj.* (*despre voce*) Care se caracterizează prin sonoritate calmă, caldă, lipsită de încordare, prin melodicitate, printr-un timbru mai deschis. ◆ Ext. (*despre cîntăreți*) Care are o astfel de voce. ◇ *Tenor liric* v. tenor. **8** *adj.* (*despre oameni*, ext., *despre manifestări, însușiri etc. ale lor*) Care este sensibil, sentimental, emotiv. ◆ Care este entuziast, exaltat. • pl. *-ci*, *-ce*. /<fr. ***lyrique***, lat. ***lyricus***, ***-a***, ***-um***, germ. ***lirisch***; cf. gr. *λυρικός* <*λύρα* „liră".

liricitáte *s.f.* Lirism. • /<it. ***liricità***.

liricizá *vb. I. tr.* (*compl. indică opere, recitări etc.*) A da un caracter liric. • prez.ind. *-ez*. /***liric*** + *-iza*.

liricizáre *s.f.* Faptul de *a liriciza*. • pl. *-ări*. /v. ***liriciza***.

liricizát, -ă *adj.* (*despre opere, recitări etc.*) Care este plin de lirism. • pl. *-ți*, *-te*. /v. ***liriciza***.

liricoíd, -ă *adj.* Care se caracterizează printr-o manifestare exagerată a sentimentelor, a trăirilor intime. • pl. *-izi*, *-ide*. /***liric*** + *-oid*.

lirísm *s.n.* **1** Conținut liric al unei opere literare, muzicale etc.; liricitate. ◆ (*înv.*) Operă literară lirică. ◆ (*înv.*) Gen liric. **2** Inspirație lirică; atitudine lirică. **3** Mod de expresie specific poeziei lirice. **4** Mod exaltat de a simți sau de a-și exprima sentimentele, trăirile. • pl. *-e*. /<fr. ***lyrisme***.

liroghitárá *s.f.* (*muz.*) Instrument muzical de forma unei lire, care are coardele montate ca la chitară. • pl. *-e*. /<fr. ***lyro-guitare***.

lis, -á *adj.* Care este neted. • pl. *lișI*, *-se*. /<fr. ***lisse***.

lisá *vb. I. tr.* (*compl. indică materiale textile*, spec., *lînă pieptănată*) A spăla și a netezi. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***lisser***.

lisárcă *s.f.* (*ornit.*; *reg.*) **1** Lișiță (*Fulica atra*). **2** Cufundar (*Gavia artica*). • pl. *-ărci*. /cf. sanscr. *sarka*.

lisáre *s.f.* Acțiunea de *a lisa*. • pl. *-ări*. /v. ***lisa***.

lísă[1] *s.f.* (*med.*; *înv.*) **1** Turbare. **2** Mică leziune sublinguală care apare la animalele sau la persoanele bolnave de turbare. • pl. *-e*. /<fr. ***lisses***.

lísă[2] *s.f.* **1** (*constr.*) Bară orizontală de lemn, de beton sau de oțel, care este fixată între stîlpii unei balustrade. **2** Bară metalică sau de lemn care este fixată perpendicular pe cadrele fuzelajului sau pe nervurile aripii unui avion. • pl. *-e*. /<fr. ***lisse***.

lisérgic *adj.* (*farm.*) *Acid lisergic* = substanță derivată dintr-unul din alcaloizii cornului-secarei, cu proprietăți halucinogene și cu acțiune opusă serotoninei. • /<fr. ***lysergique***.

lisézá *s.f.* (*ind. text.*) Mașină pentru spălat și netezit panglici de lînă după laminare. • pl. *-e*. /<fr. ***lisseuse***.

lisofobíe *s.f.* (*med.*) Teamă morbidă de turbare. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***lyssophobie***; cf. gr. *λύσσα* „furie; turbare", *φόβος* „teamă".

lisp *s.n.* (*inform.*) Limbaj de programare de nivel înalt, folosit în cercetare. • /<fr., engl. ***lisp***, abr. de la engl. *Lis[t] P[rocessing]*.

listá *vb. I. tr.* **1** A înscrie într-o listă. **2** (*inform.*) A întocmi o listă. **3** (*inform.*) A înregistra la imprimantă datele, rezultatele și programele într-o formă accesibilă operatorului uman. ◆ A tipări la imprimantă documentele din calculator. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***lister***.

listáre *s.f.* Acțiunea de *a lista* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***lista***.

listát[1] *s.n.* (*inform.*) Listare. • /v. ***lista***.

listát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*inform.*) Care este înscris într-o listă. **2** Care este imprimat. • pl. *-ți*, *-te*. /v. ***lista***.

listă *s.f.* **1** Document, act etc. (scris de mînă sau tipărit) care conține o enumerare de nume de persoane sau de obiecte, de date etc.; enumerare, într-o anumită ordine, a unor nume de persoane sau de obiecte, a unor date etc. ◇ *Listă civilă* = sumă pe care o poate cheltui anual din fondurile statului o familie regală sau șeful statului pentru nevoile personale. *Listă neagră* = foaie care cuprinde numele unor persoane sau ale unor instituții care sînt acuzate de ceva, urmînd să suporte o sancțiune, represiuni sau acțiuni abuzive. (*înv.*) *Listă de proscripție* (sau *de proscripțiuni*) = foaie pe care erau trecute numele cetățenilor pe care autoritatea civilă urma să-i pedepsească sau să-i pună în afara legii. *Listă de așteptare* v. așteptare. *Cap de listă* v. cap. *Listă electorală* v. electoral. *Listă de prezență* v. prezență. *Listă de subscripție* v. subscripție. **2** *Listă de bucate* (sau, *de meniu*, *înv.*, *de mîncare*) = foaie sau broșură pe care sînt înscrise mîncărurile și băuturile care se servesc într-un local și prețurile lor; meniu. **3** Enumerare orală și nesistematică de obiecte, fapte, întîmplări etc. • pl. *-e*. /<fr. ***liste***.

listél *s.m.* **1** (*arhit.*) Mulură în formă de bandă plată și îngustă, care încadrează o alta mai mare. **2** (*arhit.*) Suprafață plană care separă canelurile unei coloane. **3** Spațiu dintre două chenare sau dintre două cercuri concentrice. **4** Cerc proeminent de la circumferința monedelor. • pl. *-uri*. /<engl. ***listel***.

listería *s.f.* (*biol.*) Gen de bacil mic, foarte mobil. • /<fr. ***listéria***.

listerióză *s.f.* (*med. vet.*) Boală infecțioasă, provocată de listeria, la unele specii de animale, care se caracterizează prin hipertonie și meningoencefalită. • sil. *-ri-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***listériose***.

lísting *s.n.* (*inform.*) Document care rezultă prin procesul de listare. • /<engl. ***listing***.

lișeță *s.f.* v. lișiță.

lișiță *s.f.* **1** (*ornit.*) Pasăre călătoare de baltă, cu penele negre și cu o pată albă între ochi, care are carnea comestibilă (*Fulica atra*). ◇ Expr. (*adv.*; *reg.*) *A fi lișiță de foame* = a fi foarte flămînd. **2** (*ornit.*) *Lișiță roșiatică* = cufundar (*Gavra arctica*). **3** (*reg.*) Rață leșească. **4** (*reg.*; *la pl.*) Furculițe la car. **5** (*reg.*) Sanie pentru transportarea lemnelor din pădure. • pl. *-e*. și (*reg.*) *lișeță* *s.f.* /<bg. ***лиска***, ucr. ***лишиця***.

lîștai *adv.* (*reg.*) Întocmai, exact. • /etimol.nec.

litagóg, -ă *adj.* (*med.*) Care ușurează eliminarea calculilor renali. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***lithagogue***; cf. gr. *λίθος* „piatră", *ἀγωγός* „care duce".

litánie *s.f.* **1** (*bis.*) Rugăciune lungă (rostită alternativ de preot și de credincioși). **2** Fig. Poezie (lirică) asemănătoare cu o litanie. ◆ Imn de laudă. **3** Fig. Expunere lungă, monotonă și plictisitoare. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<slav. ***литания***, ngr. ***λιτανεία***, lat. ***litania***, ***-ae***.

litárgă *s.f.* (*chim.*) Oxid de plumb cristalizat, care se obține prin trecerea unui curent de aer peste plumb topit. • /<fr. ***litharge***; cf. gr. *λίθος* „piatră", *ἄργυρος* „argint".

litectomíe *s.f.* (*med.*) Ablațiune a unui calcul. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***lithectomie***.

litemíe *s.f.* (*med.*) Prezență a litiului în sînge. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***lithémie***.

literá *vb. I. intr.* (*telecom.*) A pronunța nume străine (proprii) sau mai puțin obișnuite prin litera inițială a unor cuvinte obișnuite (proprii). • prez.ind. *-ez*. /***literă*** + *-a*.

literál, -á *adj.* **1** Care se face, se reproduce etc. literă cu literă, cuvînt cu cuvînt; textual, exact. **2** (*mat.*; *despre expresii*) Care conține mărimi notate cu litere. **3** Care se prezintă în formă scrisă. **4** (*despre scriere*) Care se bazează pe litere. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***littéral***, lat. ***litteralis***, ***-e***.

literalitáte *s.f.* Ceea ce ține de sensul propriu al limbajului, specific utilizării neliterare; caracter literal. • pl. *-ăți*. /***literal*** + *-itate*.

literalménte *adv.* În adevăratul înțeles al cuvîntului; în sens strict; exact, întocmai; cu desăvîrșire. • /<fr. ***littéralement***.

literár, -ă *adj.* **1** (*despre opere, texte etc.*) Care aparține literaturii, care se referă la literatură, care corespunde cerințelor literaturii. ◇ *Copertă literară* v. copertă. *Critică literară* v. critic. *Cronică literară* v. cronică. *Curent literar* v. curent. *Forban literar* v. forban. *Istoriografie literară* v. istoriografie. *Specie literară* v. specie. **2** (*despre limbi*) Care corespunde normelor și cerințelor unei limbi corecte, îngrijite; care are un caracter cult; care este corect, îngrijit. *Expunere elegantă, literară.* ◇ *Limbă literară* v. limbă. *Latina literară* v. latin. ◇ (*adv.*) *Pronunță literar cuvintele.* • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***littéraire***, lat. ***littērārius***, ***-a***, ***-um***, germ. ***literarisch***.

literáre *s.f.* (*telec.*) Acțiunea de *a litera* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***litera***.

literaritáte *s.f.* **1** Calitate a unei opere, a unui text etc. de a fi literar. **2** Caracter specific al unui fapt de limbă, al unui text etc. de a fi literar, corect, îngrijit. • /<fr. ***littérarité***.

literarizá *vb. I. tr.* A da aspect literar unui cuvînt, unui text, unei construcții etc.; a literaturiza. • prez.ind. *-ez*. /***literar*** + *-iza*.

literarizáre *s.f.* Faptul de *a literariza*; literaturizare. • pl. *-ări*. /v. ***literariza***.

literarizát, -ă *adj.* (*despre cuvinte, construcții, texte etc.*) Căruia i s-a dat un aspect literar. • pl. *-ți*, *-te*. /v. ***literariza***.

literát, -á *s.m.*, *s.f.*, *adj.* **1** *s.m.*, *s.f.* Specialist în literatură; scriitor, (*înv.*) literator. **2** *adj.* (*despre oameni*) Care este instruit. **3** *adj.* (*înv.*, *reg.*; *despre oameni*) Care cunoaște și folosește scrierea. • pl. *-ți*, *-te*. /<lat. ***littĕratus***, ***-a***, germ. ***Literat***; cf. fr. *lettré*.

literatór, -oáre *s.m.*, *s.f.* (*înv.*) Literat. • pl. *-ori*, *-oare*. /<lat. ***littĕrator***, ***-oris***, fr. ***littérateur***.

literatúră *s.f.* **1** Creație, scriere artistică în care se redau idei, sentimente, imagini, fapte reale cu ajutorul limbii. ◇ *Literatură cultă* = creație literară a unor autori cunoscuți, transmisă prin scris. *Literatură populară* = creație (literară) anonimă, transmisă pe cale orală, care dintr-o operă individuală la origine devine o creație colectivă; folclor. *Literatură comparată* = orice studiu care se referă la fenomene depășind limitele unei literaturi naționale. *Literatură-document* = literatură cu caracter de document. *Literatură de masă* = literatură comună, lipsită de valoare, de originalitate, care tinde spre omogenizarea, unificarea gustului și care ignoră criteriul estetic. *Literatura absurdului* v. absurd. *Literatură de anticipație* v. anticipație. *Literatură astrologică* v. astrologic. *Literatură experimentală* v. experimental. *Literatură fantastică* v. fantastic. *Literatură de frontieră* v. frontieră. *Literatură galantă* v. galant. *Teoria literaturii* v. teorie. ◇ Expr. (*peior.*) *A face literatură* = a ocoli ceea ce este esențial într-o problemă, într-o discuție etc. prin artificii de exprimare. **2** Totalitate a operelor literare ale unei epoci, ale unei țări, ale unui grup social etc. ◇ *Literatură apocaliptică* v. apocaliptic. **3** *Literatură de specialitate* = totalitate a lucrărilor care se referă la un anumit domeniu al cunoașterii. *Literatură medicală.* **4** Totalitate a lucrărilor care se referă la o anumită problemă, la un anumit subiect etc.; bibliografie. • pl. *-i*. /<fr. ***littérature***, lat. ***littĕratūra***, ***-ae***, germ. ***Literatur***.

literaturitáte *s.f.* (*în concepția formaliștilor ruși*) Specificitatea procedeelor prin care faptul lingvistic devine literatură. • /***literatură*** + *-itate*, după rus. *литературность*.

literaturizá *vb. I. tr.* A literariza. • prez.ind. *-ez*. /***literatură*** + *-iza*.

literaturizáre *s.f.* Literarizare. • pl. *-ări*. /v. ***literaturiza***.

líteră *s.f.* **1** Fiecare dintre semnele grafice ale alfabetului unei limbi, corespunzînd, în general, unui fonem; (*înv.*) buche, slovă. ◇ *Literă mare* (sau *capitală*, *majusculă*) = literă diferită de celelalte prin mărime și formă, care este folosită pentru a scrie inițiala unui nume propriu, a unui cuvînt cu care începe o propoziție, pentru individualizarea unui cuvînt într-un text etc. *Literă mică* (sau *minusculă*) = literă care este folosită pentru scrierea cuvintelor din interiorul unei propoziții. *Literă chirilică* v. chirilic. *Corp de literă* v. corp. *Literă mută* v. mut. *Literă slavă* v. slav. *Literă slavonă* v. slavon. ◇ Expr. *A fi* (sau *a rămîne*) *scris cu litere de aur* = a fi demn de a fi păstrat în memoria colectivă. *A fi* (sau *a rămîne*) *scris cu litere de foc* = a fi consemnat într-o manieră impresionantă. *A fi scris cu litere de sînge* = a fi marcat printr-o serie de crime. **2** (*tipogr.*) Caracter tipografic în forma unui mic bloc paralelipipedic, reprezentînd în relief o literă, o cifră etc. ◇ *Literă de afiș* = caracter tipografic foarte mare, folosit pentru tipărirea afișelor. *Litere mobile* v. mobil. *Probar de litere* v. probar. *Literă rondă* v. rond. *Literă semiuncială* v. semiuncială. *Literă uncială* v. uncial. *Turnătorie de litere* v. turnătorie. **3** Fig. Înțeles strict, textual al unui fragment, al unui paragraf, al unui articol de lege etc. ◇ *Literă cu literă* = pînă în cele mai mici amănunte. *Litera legii* (sau *cărții*) = exact cum scrie în

lege (sau într-o carte); ext. mecanic, rigid. *A fi* (sau *a deveni*) *literă moartă* = (*despre tratate, legi etc.*) a nu se mai aplica, a nu mai avea valoare. *A rămîne literă moartă* v. rămîne. **4** (*la pl.*) Studiu al literaturii; literatură; ext. ansamblul disciplinelor filologice. ◇ *Facultatea de Litere*, eliptic, *Litere* = facultate a unei universități în care se studiază limba română sau diverse limbi străine, precum și literatura, istoria, civilizația acestora. *Este student la Litere. Om de litere* = scriitor; literat. ◇ Expr. *Republica literelor* v. republică. • pl. *-e.* /<lat. ***littĕra, -ae***, fr. ***lettres***.

litiáză *s.f.* **1** (*med.*) Nume generic pentru afecțiunile ce implică formarea de concrețiuni solide (calculi) prin aglomerarea de substanțe organice sau minerale în interiorul canalelor glandulare, a conductelor naturale sau a cavităților organice; calculoză. ◇ *Litiază renală* v. renal. **2** (*bot.*) Sclerificare a perelor. • sil.*-ti-a-*. pl. *-e.* /<fr. ***lithiase***; cf. gr. *λιθίασις* <*λίθος* „piatră".

litiázic, -ă *s.m., s.f., adj.* (*med.*) (Bolnav) de litiază. • sil.*-ti-a-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***lithiasique***.

lític, -ă *adj.* **1** (*med.*) Care se referă la litiază. **2** Care se referă la piatră; de natura pietrei. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***lithique***.

lítie *s.f.* (*bis.*) **1** Slujbă religioasă ortodoxă, care se face la vecernia dinaintea sărbătorilor mari pentru binecuvîntarea și înmulțirea pîinii, a grîului, a vinului și untdelemnului aduse ca jertfă de credincioși. **2** Pîine care se sfințește cu prilejul acestei slujbe. • pl. *-ii.* g-d.*-iei.* /<slav. **литиꙗ**.

litiéră *s.f.* **1** Lectică. **2** Strat de frunze moarte și de alte resturi vegetale sau animale care acoperă solul în pădure. **3** Vas în care se pune un strat de granule absorbante, folosit pentru pisici. • sil.*-ti-e-*. pl. *-e.* /<fr. ***litière***, engl. ***litter***.

litigánt, -ă *adj.* (*jur.*) Care se află în litigiu. ◇ *Parte litigantă* = fiecare dintre părțile aflate în litigiu, în fața unui organ de jurisdicție. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***litigant***.

litigiós, -oásă *adj.* **1** (*jur.*) Care provoacă un litigiu. **2** Care este sau poate fi obiectul unui litigiu ori al unor discuții contradictorii. • sil.*-gi-os.* pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***litigieux***, lat. ***lītigiōsus, -a, -um***.

litígiu *s.n.* (*jur.*) Conflict, diferend între persoane, instituții, state etc. care poate deveni obiectul unui proces, al unui arbitraj etc. • sil.*-giu.* pl. *-ii.* /<fr. ***litige***, lat. ***lītigium, -ii***.

litínă *s.f.* (*chim.*) Oxid sau hidroxid de litiu. • /<fr. ***lithine***.

litispendénță *s.f.* (*jur.*) Situație în care două instanțe diferite, dar de același grad, au fost sesizate să soluționeze același caz. • pl. *-e.* /<fr. ***litispendance***.

lítiu *s.n.* (*chim.*) Element chimic, metal alcalin, moale, foarte ușor, alb-argintiu, care se găsește în natură numai sub formă de combinații, însoțind de obicei mineralele sodiului și ale potasiului, și care apare, în cantități mici, în ape minerale, în tutun și în sfeclă (*Li*). • /<fr. ***lithium***.

lito- Elem. de compunere „piatră". • /<fr. ***litho-***; cf.gr. *λίθος* „piatră".

litobíe *s.f.* (*zool.*) Miriapod carnivor, de culoare brună, care trăiește pe pietre sau pe frunze moarte. • pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* /<fr. ***lithobie***.

litoból *s.m.* (*în antic.*) Aruncător cu pietre. • pl. *-i.* /<gr. ***λιθοβόλος***.

litocárp *s.n.* (*paleon.*) Fruct fosil pietrificat. • /<fr. ***lithocarpe***; cf. gr. *λίθος* „piatră", *καρπός* „fruct".

litocéras *s.m.* (*paleon.*) Gen de amoniți fosili, din jurasic, cu cochilia evoluată, larg ombilicată și cu deschidere circulară. • /<fr. ***lithocéras***; cf.gr. *λίθος* „piatră", *κέρας* „corn".

litoclastíe *s.f.* **1** (*med.*) Zdrobire operatorie a calculilor vezicali, pentru a fi extrași din uretră. **2** (*tehn.*) Proces mecanic de fragmentare a rocilor, fără a le modifica structura sau compoziția chimică. • pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* /<fr. ***lithoclastie***.

litocromíe *s.f.* (*tipogr.*) Procedeu tipografic de reproducere a picturii în culori. • pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* /<fr. ***lithocromie***.

litofág, -ă *adj.* (*despre unele animale*) Care se hrănește cu nisip sau cu pietriș. • pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***lithophage***; cf. gr. *λίθος*„piatră", *φαγεῖν* „a mînca".

litofíl, -ă *adj.* **1** (*despre elemente chimice*) Care se concentrează de preferință în litosferă. **2** (*despre organisme*) Care crește, trăiește printre stînci sau roci; saxatil, saxicol. **3** (*despre pești*) Care depune icrele pe un strat pietros. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***lithophilus, -a, -um***, germ. ***lithophil***.

litofít, -ă *adj.* (*despre plante*) Care crește pe stînci, roci sau bolovănișuri. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***lithophyte***; cf. gr. *λίθος* „piatră", *φυτόν* „plantă".

litogén, -ă *adj.* (*med.*) Care produce calculi. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***lithogène***.

litogenéză *s.f.* **1** (*geol.*) Totalitate a proceselor de formare a rocilor sedimentare. **2** (*med.*) Proces de formare a calculilor. • /<fr. ***lithogenèse***; cf. gr. *λίθος* „piatră", *γένεσις* „naștere".

litográf, -ă *s.m., s.f.* Specialist în litografie. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***lithographe***.

litografiá *vb. I. tr.* (*compl. indică texte, desene, figuri etc.*) A multiplica prin litografie. • sil.*-fi-a-*. prez. ind*-iez.* /<fr. ***lithographier***.

litografiát, -ă *adj.* (*despre texte, desene, figuri etc.*) Care este imprimat, multiplicat prin litografie. • sil.*-fi-at.* pl. *-ți, -te.* /v. ***litografia***.

litográfic, -ă *adj.* **1** Care se folosește în litografie. ◇ *Piatră litografică* v. piatră. **2** Care ține de litografie, privitor la litografie, specific litografiei. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***lithographique***.

litografíe *s.f.* **1** (Metodă de) reproducere și multiplicare pe hîrtie a textelor, desenelor, figurilor etc., prin folosirea unor negative imprimate sau desenate pe o piatră specială, calcaroasă. **2** Lucrare (artistică) obținută prin litografie. **3** Atelier, secție, întreprindere unde se multiplică prin litografie. • pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* /<fr. ***lithographie***; cf. gr. *λίθος* „piatră", *γράφω* „a scrie".

litografiére *s.f.* Acțiunea de *a litografia*. • sil.*-fi-e-*. pl. *-i.* /v. ***litografia***.

litológic, -ă *adj.* (*geol.*) Care aparține litologiei, care se referă la litologie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***lithologique***.

litología *s.f.* (*geol.*) **1** Ramură a geologiei care se ocupă cu studiul rocilor sedimentare. **2** Compoziție a unei roci sedimentare. • g.-d.*-iei.* /<fr. ***lithologie***; cf. gr. *λίθος* „piatră", *λόγος* „studiu".

litometeór *s.m.* (*meteor.*) Ansamblu de particule (solide) ridicate de vînt și purtate prin atmosferă la distanțe și intervale care depind de viteza vîntului și de mărimea particulelor. • sil.*-te-or.* pl. *-i.* /***lito-*** + ***meteor***.

litomórf, -ă *adj.* (*despre soluri*) În formarea căruia roca a jucat rolul cel mai important. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***lithomorphe***.

litopiséț *s.n.* v. letopiseț.

litopón *s.n.* Pigment alb, anorganic, din sulfat de bariu și sulfură de zinc, folosit în pictură, cosmetică etc. • /<fr. ***lithopone***.

litorál, -ă *s.n., adj.* **1** *s.n.* (*geomorf.*) Fișie de teren care se află de-a lungul țărmului unei mări, al unui ocean, al unui lac (care este udată de apă). ◆ Ext. Stațiune, zonă turistică amenajată de-a lungul țărmului unei mări, al unui ocean, al unui lac. *Și-a petrecut concediul pe litoral.* **2** *adj.* Care se află pe litoral, care aparține litoralului, care este specific litoralului, privitor la litoral; care formează litoralul. *Climă litorală.* **3** *adj.* Care se află (în apă) aproape de țărm. ◇ *Zonă litorală* = *a*) regiune a litoralului mării sau oceanului, cuprinsă între limitele minime și maxime ale fluxului și refluxului, care se caracterizează printr-o intensă mișcare a apei, prin existența unor ecosisteme specifice etc.; *b*) totalitate a ecosistemelor existente pînă la 200 m adîncime. *Banchetă litorală* v. banchetă. *Cordon litoral* v. cordon. *Săgeată litorală* v. săgeată. **4** *adj.* (*despre pești*) Care trăiește lîngă țărmurile mărilor și ale oceanelor. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***littoral***, lat. ***lītŏralis, -e***.

litorínă *s.f.* (*zool.*) Moluscă gasteropodă (comestibilă), care trăiește în apropierea coastelor europene cu maree joasă. • pl. *-e.* /<fr. ***littorine***.

litosféră *s.f.* (*geol.*) Învelișul exterior solid al globului pămîntesc. • /<fr. ***lithosphère***; cf. gr. *λίθος* „piatră", *σφαῖρα* „sferă".

litosól *s.n.* (*geol.*) Sol foarte galben, neevoluat, format din roci consolidate, care au suferit o puternică eroziune. • pl. *-uri.* /<fr. ***lithosol***.

litospérm, -ă *adj.* (*bot.; despre plante*) Care are semințe dure ca piatra. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***lithosperme***.

litostátic, -ă *adj.* (*geol.; despre presiunea exercitată asupra rocilor*) Care se datorează greutății straturilor acoperitoare, fiind aceeași în toate direcțiile. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***lithostatique***.

litostereotipíe *s.f.* Gravură pe piatră, obținută prin acidularea pietrei litografice. • sil. *-re-o-*. pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* /<fr. ***lithostéréotypie***.

litostrót *s.n.* **1** Pavaj pietruit al unei șosele. **2** Pavaj din mozaic. • /<fr. ***lithostrotes***; cf. gr. *λιθόστρωτον* „pavaj" <*λίθος* „piatră", *στρωτός* „așternut, pavat".

litotămniu *s.m.* (*bot.*) Algă marină, roșie, din familia florideelor, incrustată cu calciu, asemănătoare cu un coral. • pl. *-ii.* /<fr. ***lithothamnium***.

litótă *s.f.* (*stil.*) Figură de stil care constă în exprimarea atenuată, indirectă a unei idei, pentru a se lăsa să se înțeleagă contrariul, obținîndu-se astfel efectul invers. Ex. *Și ce fată frumușică Are mama* (COȘB.). • pl. *-e.* /<fr. ***litote***; cf. gr. *λιτότης* „simplitate; litotă".

litotipografíe *s.f.* Reproducere litografică a unei planșe imprimate cu caractere tipografice obișnuite. • pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* /<fr. ***lithotypographie***.

litotóm *s.n.* (*chir.*) Instrument folosit în litotomie. • /<fr. ***lithotome***; cf. gr. *λίθος* „piatră", *τομή* „tăiere".

litotomíe *s.f.* (*med.*) Extragere chirurgicală a calculilor din vezică. • pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* /<fr. ***lithotomie***.

litotritíe *s.f.* (*med.*) Operație chirurgicală care constă în sfărîmarea și extragerea calculilor vezicali cu ajutorul litotritorului. • pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* /<fr. ***lithotritie***; cf. gr. *λίθος* „piatră", lat. *tritus* <*terere* „a farîmița".

litotritór *s.n.* (*chir.*) Instrument folosit în operația de litotritie. • pl. *-oare.* /<fr. ***lithotriteur***.

litóu *s.n.* Desen, tablou litografiat. • pl. *-uri.* /<germ. ***Litho***.

litráj *s.n.* **1** Capacitate măsurată în litri a unui recipient. **2** Capacitate cilindrică a unui motor. • pl. *-e.* /<fr. ***litrage***.

lítră *s.f.* **1** (*pop.*) Măsură de capacitate sau de greutate egală cu un sfert de litru sau de kilogram. ◆ Vas care are această capacitate. ◇ Expr. (*reg.*) *A vorbi din litră* = a vorbi ca un om beat. ◆ Conținutul acestui vas. **2** (*arh.*) Veche măsură de capacitate sau de greutate a cărei mărime a variat după regiuni și după epoci între 250 și 322 de grame. ◆ Vas care avea această capacitate. ◆ Conținutul acestui vas. **3** (*reg.*) Măsură cu care se ia vama la moară. **4** (*reg.*) Măsură pentru suprafețe agrare, egală cu un sfert de pogon. ◆ Suprafață de teren agricol egală cu această măsură. • pl. *-e.* /<ngr. ***λίτρα***.

lítru *s.m.* **1** Unitate de măsură pentru capacități, egală cu volumul ocupat de un kilogram de apă pură, la temperatura de +4°C și la presiunea de o atmosferă (*l*). **2** Vas care are această capacitate. ◆ Conținutul acestui vas. **3** Cantitate de lichid egală cu un litru. • pl. *-i.* /<fr. ***litre***, it. ***litro***; cf. gr. *λίτρα*.

lituanián, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Lituaniei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuiește în Lituania; locuitorii Lituaniei. **2** *adj.* Care aparține Lituaniei sau lituanienilor, care se referă la Lituania sau la lituanieni; care este originar din Lituania. ◆ (*subst. f.*) Limba indo-europeană din ramura baltică, grupul de est, vorbită de lituanieni. • sil.*-tu-a-ni-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***lituanien***; cf. nm. pr. *Lituania*, stat în Europa central-estică.

liturghíe *s.f.* (*bis.*) **1** Partea principală a slujbei, oficiată de preot în bisericile de parohie, duminica și în timpul sărbătorilor religioase, iar în mănăstiri zilnic, ce constă în aducerea, sfințirea și distribuirea jertfei nesîngeroase, pîinea și vinul, care devin trupul și sîngele Domnului, Sfînta Împărtășanie. ◇ Expr. *A da* (*o*) *liturghie* = (*în Bis. ortodoxă*) a aduce preotului o ofrandă pentru a pomeni numele rudelor sau al celor apropiați, în viață sau decedați, cu prilejul oficierii liturghiei. (*înv.*) *A face* (sau *a fi*) *liturghie cu bragă* = a face un lucru (sau a fi) superficial, contrar regulilor stabilite. **2** Totalitatea imnelor și a replicilor care se cîntă (de cor sau strană) în timpul liturghiei. **3** (*pop.*) Prescură. **4** (*înv.*) Liturghier. • pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* și (*pop.*) *leturghíe* s.f. /<slav. **литоургиꙗ**, m. gr. ***λειτουργία***.

liturghiér *s.n.* (*bis.*) Carte care cuprinde textul și rînduiala slujbei liturghiei; (*înv.*) liturghie. • sil.*-ghi-er.* pl. *-e.* /***liturghie*** + ***-er***.

litúrgic, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* (*bis.*) Care aparține liturghiei, specific liturghiei, care se referă la liturghie. ◇ *An liturgic* v. an. **2** *s.f.* Ramură a teologiei care studiază istoria, formele și interpretarea cultului religios. **3** *adj.* (*în antic. greacă*) Care ținea de îndeplinirea unui anumit serviciu public, anual, de către unul

din membrii societății. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***liturgique***; cf. gr. *λειτουργικός*.

liturgíst *s.m.* (*înv.*) Persoană care studia sistematic istoria, formele și semnificațiile liturghiei. • pl. *-iști.* /<fr. ***liturgist***.

lítuus *s.n.* (*în antic. romană*) **1** Baston încovoiat pe care îl purtau augurii. **2** Instrument muzical (de origine etruscă), cu ambușură de formă conică. • sil.*-tu-us.* /<lat. ***lituus, -i***.

líță[1] *s.f.* Fascicul de fire metalice, subțiri (și răsucite), care este folosit drept conductor electric. • pl. *-e.* /<germ. ***Litze***.

líță[2] *s.f.* v. leliță.

lițcáie *s.f.* v. lăscaie.

liúbov *s.n.* v. libov.

liúde *s.m.* (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) **1** Contribuabil. **2** Unitate fiscală în sistemul de impunere, care cuprindea două sau patru familii. **3** Infanterist în jandarmerie. • pl. *-zi.* /<sl. veche ***людиє***.

liuleá *s.f.* v. lulea.

liur *s.m. sg.* (*reg.*) Vin slab amestecat cu apă. • /<ucr. ***люра***.

livádă *s.f.* **1** Suprafață de teren cultivată cu pomi fructiferi. ◆ Ext. Totalitatea pomilor fructiferi cultivați pe o suprafață de teren. *Îi plăcea parfumul livezii de vișini.* **2** Suprafață de teren (în apropierea unei gospodării) pe care se lasă să crească iarbă pentru cosit sau pentru pășunat. **3** (*pop.*) Loc îngrădit, lîngă o gospodărie, cultivat cu legume, flori etc. **4** (*reg.*) Zonă inundabilă a unei ape curgătoare, unde crește iarbă din abundență. **5** (*reg.*) Pădure tînără de tufe. • pl. *-ezi.* și (*reg.*) *livéde* *s.f.* /<bg. ***ливада***, ucr. ***левада***.

livăn *s.m.* **1** (*bot.*) Arbore exotic (din Somalia, Arabia, India și Bengal), cu frunzele alterne, cu florile alburii și cu fructele drupe, din a căror scoarță se extrage tămîia (*Boswellia serrata*). **2** Ext. Tămîie. • pl. *-i.* /<slav. ***ливанъ***.

livántă *s.f.*v. lavand.

livădár *s.m.* **1** Proprietar de livezi. **2** Paznic de livezi. • pl. *-i.* /***livadă*** + *-ar*.

livănțícă *s.f.* v. levănțică.

livărár *s.m.* (*înv., reg.*) Persoană care cîntă din livără. • pl. *-i.* /***livără*** + *-ar*.

lívără *s.f.* (*înv., reg.*) Instrument muzical primitiv cu coarde (folosit de cerșetori). • pl. *-e.* /<germ. ***Leier***.

livăzuícă *s.f.* (*pop.*) Dim. al lui *livadă*; (*pop.*) livezuie. • pl. *-ci.* /***livadă*** + *-uică*.

live [laiv] *adv.* În direct. *Toți participanții au cîntat live.* • /<engl. ***live***.

livéde *s.f.* v. livadă.

livezuíe *s.f.* (*pop.*) Livăzuică. • pl. *-ui.* g.-d.*-iei.* /***livadă*** + *-uie*.

lívid, -ă *adj.* **1** (*mai ales despre față, obraji*) Care este învinețit de frig, de oboseală, de emoție. ◆ Ext. (*despre oameni*) Care are fața învinețită de frig, de oboseală, de emoție. **2** Fig. (*despre lumină*) Care este de slabă intensitate, care este palid. **3** Fig. (*despre obiecte*) Care are o culoare plumburie, mohorîtă. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***livide***, lat. ***līvĭdus, -a, -um***.

lividitáte *s.f.* Culoare vînătă a feței. <> *Lividitate cadaverică* = pete cadaverice formate la 3-6 ore după moarte, pe anumite părți ale cadavrului. • /<fr. ***lividité***.

livingroom ['liviŋrum] *s.n.* Cameră de zi (într-o casă, într-un apartament). • pl. *-uri.* /<engl. ***living room***.

livrá *vb.I. tr.* **1** (*compl. indică mărfuri*) A furniza conform unei înțelegeri prestabilite. **2** (*compl. indică servicii*) A presta. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***livrer***.

livrábil, -ă *adj.* (*despre mărfuri, servicii*) Care se poate livra. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***livrable***.

livráre *s.f.* Acțiunea de *a livra* și rezultatul ei. <> *Preț de livrare* v. preț. • pl. *-ări.* /v. ***livra***.

lívră *s.f.* **1** Unitate de măsură pentru greutăți, egală cu aproximativ 0, 500 kg, folosită în special în țările anglo-saxone. **2** Veche unitate monetară, folosită în special în Franța și în țările anglo-saxone. <> (*înv.*) *Livră sterlină* = liră sterlină. **3** (*înv.*) Măsură de capacitate (pentru cereale). • pl. *-e.* /<fr. ***livre***.

livreá *s.f.* Uniformă împodobită cu galoane și fireturi, purtată de personalul de serviciu din marele hoteluri și restaurante sau din unele case particulare (nobiliare). *Trecu un echipaj demodat... cu valet în livrea și cu o doamnă bătrînă în costum anacronic* (CE. PETR.). • pl. *-ele.* /<fr. ***livrée***.

livrésc, -eáscă *adj.* **1** Care provine din cărți; care este întemeiat numai pe informația din cărți. ◆ (*despre scriitori*) Care își fundamentează activitatea pe experiență pur literară. **2** (*despre cuvinte, expresii etc.*) Care se folosește numai în cărți și în limbajul oamenilor culți. • pl. *-ești.* /<fr. ***livresque***.

livrét *s.n.* **1** (*milit.*; și *livret militar*) Document care cuprinde datele referitoare la situația militară a unei persoane care este eliberată după satisfacerea serviciului militar. **2** (*tehn.*) *Livret al utilajului* = document de evidență care cuprinde date referitoare la un utilaj (denumire, anul fabricației, producătorul, caracteristici tehnice etc.). • pl. *-e.* /<fr. ***livret***.

lizá *vb. I. tr.* (*biol.*) A efectua o lizá. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***lyser***.

lízá[1] *s.f.* **1** (*biol.*) (Fenomen de) dezintegrare a elementelor organice (țesuturi, celule, microbi) sub acțiunea agenților fizici, chimici sau biologici. **2** (*biol.*) Diminuare treptată a intensității simptomelor unei boli. • pl. *-e.* /<fr. ***lyse***; cf. gr. *λύσις* „descompunere; slăbire".

lízá[2] *s.f.* (*ind. tipogr.*) Cărucior cu două roți, care este folosit în fabricile de hîrtie și în întreprinderile poligrafice pentru transportul topurilor, a baloturilor și a sulurilor de hîrtie. • pl. *-e.* /etimol. nec.

lizeréu *s.n.* (*anat.*) Linie de demarcație între două aspecte tisulare. • pl. *-ee.* /<fr. ***liseré***.

lizeúză [li'zœzə] *s.f.* Obiect de îmbrăcăminte purtat de femei peste cămașa de noapte. • pl. *-e.* /<fr. ***liseuse***.

lizi- Elem. de compunere „dizolvare", „disoluție", „disociere". • și *lizo-.* /<fr. ***lysi-***; cf.gr. *λύσις* „descompunere; slăbire".

lizíbil, -ă *adj.* (*despre texte, manuscrise etc.*) Care se poate citi (cu ușurință); citeț. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***lisible***.

lizibilitáte *s.f.* Însușirea de a fi ușor de citit • /<fr. ***lisibilité***.

liziéră *s.f.* **1** Margine a unei păduri. **2** Fîșie îngustă de stofă, de mătase etc. care se aplică drept garnitură la cusăturile hainelor. ◆ Margine longitudinală a unei stofe pe care se imprimă marca fabricii și calitatea țesăturii. • sil.*-zi-e-.* pl. *-e.* /<fr. ***lisière***.

lizigén, -ă *adj.* (*biol.*) Care provoacă disocierea și distrugerea celulelor. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***lysigène***; cf. gr. *λύσις* „descompunere; slăbire", *γίγνομαι* „a lua naștere".

lizimétru *s.n.* (*geol.*) Instalație specială cu ajutorul căreia se măsoară cantitatea de apă de ploaie infiltrată în sol. • pl. *-e.* /<fr. ***lysimètre***; cf.gr. *λύσις* „descompunere; slăbire", *μέτρον* „măsură".

lizínă *s.f.* (*biol.*) **1** Aminoacid principal, cu proprietăți nutritive, conținut în cantități variabile în majoritatea proteinelor vegetale și animale. **2** Enzimă care poate dizolva un element celular sau tisular ori un germen microbian. • pl. *-e.* /<fr. ***lysine***.

lizo- v. lizi-.

lizól *s.n.* Lichid uleios, dezinfectant, preparat din săpun și crezoli. • /<germ. ***Lisol***.

lizozímă *s.f.* (*biol.*) Proteină cristalizabilă, aflată în salivă, în lacrimi și în albușul de ou, care are o puternică acțiune enzimatică asupra unor germeni patogeni. • /<fr. ***lysozyme***.

línăr *s.m.* (*înv.*) **1** Prelucrător de lînă. **2** Vînzător de lînă. • pl. *-i.* /***lînă*** + *-ar*.

lînă *s.f.* **1** Păr lung, moale și subțire al unor animale, în special al oilor, din care se obțin fire textile. <> Expr. (*pop.*) *A cere lînă de la broaște* = a pretinde lucruri imposibile. **2** Cantitate de lînă obținută la o tunsoare. **3** Fibră naturală, de origine animală, cu proprietăți textile, care este folosită la fabricarea și confecționarea țesăturilor, a tricotajelor, a pîslelor etc. <> *Lînă tăbăcărească* = fibră textilă, obținută ca produs secundar din depilarea oilor sacrificate, care se folosește mai ales la fabricarea pîslelor. *Lînă regenerată* = fibră provenită din rebuturi și deșeuri de fabricație, din care, prin destrămare și cardare, în amestec cu lînă obișnuită, se obțin țesături și pîsle. *Lînă de angora* v. angora. *Lînă cîrlană* v. cîrlan. *Lînă sîrbească* v. sîrbesc. *Lînă tușinată* v. tușinat. <> Loc.adj. *Lînă în lînă* = (*despre țesături*) *a*) care are urzeala și bătătura din lînă; *b*) fig. care este de calitate superioară; autentic, veritabil. *4 Lînă artificială* = fibră textilă obținută din cazeină, care are aspect și unele proprietăți asemănătoare cu lîna. **5** (*la pl.*) Varietăți de lînă. ◆ Obiecte din lînă. ◆ (*la sg.*) Cantitatea de lînă conținută în astfel de obiecte. *A scos toată lîna din pernă.* **6** *Lînă de lemn* (sau *minerală, de zgură*) = produs format din fîșii subțiri de lemn uscat, tăiat în mașini speciale, care este folosit la fabricarea plăcilor ușoare de construcție, ca material izolant, în tapițerie, pentru ambalaje etc. **7** (*în mit. greacă*) *Lîna de aur* = lîna de aur a unui berbec miraculos care aparținea regelui Aietis și care a fost furată de Iason, ajutat de Medeea, în expediția argonauților. **8** Compuse: (*bot.*) *lîna-broaștei* (sau *-de-broască, -de-broaște, -broștească*) = mătasea-broaștei; *lînă-de-baltă* = iarba-cîmpului (*Agrostis stolonifera*); *lînă-de-brad* = mătreața-bradului (*Usnea barbata*); *lîna-caprelor* = plantă tîrîtoare, cu frunzele rotunjite și cu florile mari, albe, care crește în regiunile alpine (*Cerastium lanatum*). • pl. *-uri.* /lat. ***lana, -ae***.

lînărícă *s.f.* (*bot.; pop.*) **1** Bumbăcariță (*Eriophorum latifolium*). **2** Albumeală (*Leontopoolium alpinum*). • pl. *-ci.* /***lînă*** + *-ărică*.

lînăríe[1] *s.f.* (*ind. text.*) **1** Filatură de lînă. **2** Prăvălie, magazin în care se vindea lînă. **3** (*fam.; la pl.*) Obiecte de vestimentație făcute din lînă. • pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* /***lînă*** + *-ărie*.

lînăríe[2] *s.f.* (*înv.*) Meșteșug de prelucrare a lînii. • g.-d.*-iei.* /***lînar*** + *-ie*.

lînăríță *s.f.* (*bot.; pop.*) **1** Bumbăcariță (*Eriophorum latifolium*). **2** Albumeală (*Leontopoolium alpinum*). **3** Linariță (*Linaria vulgaris*). **4** Firicică (*Filago germanica*). • pl. *-e.* /***lînă*** + *-ăriță*.

lînced, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este lipsit de vigoare, de energie, de vitalitate; care se află într-o stare de slăbiciune, de moleșeală fizică și sufletească. ◆ Care se complace într-o stare de inactivitate; care nu are chef de nimic. ◆ (*înv.*) Care este slăbit de boală. ◆ Ext. (*despre ochi, privire*) Care exprimă suferință, tristețe. **2** Fig. (*despre acțiuni, activități, manifestări etc.*) Care stagnează. ◆ (*despre mișcări, ritm*) Care este lent. **3** (*despre mirosuri*) Care este stătut, neplăcut. ◆ (*despre mîncăruri*) Care are gust sau miros neplăcut (de ceva stătut). **4** (*despre sunete, lumină etc.*) Care are intensitate scăzută; care este slab. **5** (*despre plante*) Care este firav; care începe să se ofilească. • pl. *-zi, -de.* /lat. ***languĭdus, -a, -um***.

lîncezeálă *s.f.* **1** Stare de slăbiciune, de moleșeală fizică și sufletească; (*înv.*) lîncezie. ◆ Lipsă de activitate. **2** Fig. Stagnare a unei activități; (*înv.*) lîncezie. • pl. *-eli.* /***lîncezi*** + *-eală*.

lîncezí *vb. IV. intr.* **1** (*despre oameni*) A fi într-o stare de slăbiciune, de moleșeală fizică și sufletească. *De cîtva timp, bătrîna lîncezește toată ziua.* ◆ A se complace într-o stare de inactivitate; a nu avea chef de nimic. **2** Fig. (*despre acțiuni, activități, manifestări etc.*) A stagna. *Cunoști acea cîmpie... unde avîntul moare Sau jalnic lîncezește?* (MACED.). **3** (*despre plante*) A începe să se ofilească. • prez.ind. *-esc.* /***lînced*** + *-i*.

lîncezíe *s.f.* (*înv.*) Lîncezeală. • pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* /***lîncezi*** + *-ie*.

lîncezíre *s.f.* Acțiunea de *a lîncezi*. • pl. *-i.* /v. ***lîncezi***.

lînét *s.n.* (*pop.; fam.*) **1** Colect. Varietăți de lînă. **2** (*la pl.*) Obiecte de vestimentație făcute din lînă. • pl. *-uri.* /***lînă*** + *-et*.

língă *prep.* **1** (*introduce un circ. de loc. care arată spațiul situat în imediata apropiere a cuiva sau a ceva*) În preajma..., în apropiere de..., alături de... *Acolo, lîngă izvoară, iarba pare de omăt* (EMIN.). ◆ (*în compunere cu prep. „de"*) Din apropierea..., din preajma... *Nucii bătrîni de lîngă șură țin umbră* (REBR.). ◆ (*în compunere cu prep. „pe"*) Prin apropierea..., prin preajma..., de-a lungul... *Pe lîngă plopii fără soț, Adesea am trecut* (EMIN.). **2** (*în compunere cu prep. „pe"; introduce un compl. indir.*) La (cineva). *Fetele de împărat s-au pus cu rugămintea pe lîngă spîn, să deie voie lui Harap-Alb ca să le slujească și el la masă* (CR.). **3** (*în compunere cu prep. „pe"; introduce un circ. de mod*) Alături de..., față de..., în comparație cu... *Elefantul ți se părea purece pe lîngă acest cucoș* (CR.). **4** (*în compunere cu prep. „pe"; introduce un compl. cumul.*) În afară de..., în plus de... *Pe lîngă aceste defecte mai este și mincinos.* **5** Loc.conj. *Pe lîngă că...* = în afară de faptul că... • /lat. ***longum ad***.

lîngoáre *s.f.* v. lingoare.

lînícă *s.f.* **1** Dim. al lui *lînă*; ext. lînă fină; lînișoară, (*reg.*) lînuță. **2** Colect. Fire subțiri de lînă de diferite culori, care servesc la brodat. • /***lînă*** + *-ică*.

lînișoáră *s.f.* Lînică. • /***lînă*** + *-işoară*.

línos, -oásă *adj.* **1** (*despre animale*) Care are multă lînă. *O mioriță lînoasă* (ODOB.). **2** (*despre părul*

oamenilor sau al unor animale) Care este asemănător la aspect cu lîna; ext. moale. ◆ Analog. (*despre insecte, omizi*) Care este păros. ◆ Analog. (*despre plante*) Care este pufos. **3** (*despre materiale textile*) De lînă. • pl. *-oşi, -oase.* /***lînă*** + *-os.*

lînoşá *vb. I.* **1** *intr.* (*reg.*) A creşte lîna pe oi. **2** *tr.* (*înv.; compl. indică ţesături*) A scămoşa. • prez.ind. *-ez.* /***lînos*** + *-a.*

lînúţă *s.f.* (*reg.*) Lînică. • /***lînă*** + *-uţă.*

llanos ['λanos] *s.n. pl.* (*geomorf.*) Şesuri întinse, cu vegetaţie ierboasă, din America de Sud (din cîmpia fluviului Orinoco, din Podişul Guyanelor). • /<sp. ***llanos.***

loábtă *s.f.* v. loptă.

loaiăl, -ă *adj.* v. loial.

loaialitáte *s.f.* v. loialitate.

loăptă *s.f.* v. loptă.

loávă *s.f.* (*înv.*) **1** Timp prielnic pentru a face ceva. **2** Timp ploios, favorabil pentru buna dezvoltare a plantelor. **3** Rod bogat al viţei-de-vie. • /de la ***lovi.***

loáză *s.f.* (*reg.*) **1** (*bot.*) Ramură verde; vlăstar. **2** (*bot.*) Tulpină de plantă agăţătoare. **3** (*bot.*) Viţă-de-vie (*Vitis vinifera*). **4** Colect. Struguri zdrobiţi, rămaşi în teasc, din care se prepară un fel de rachiu. **5** Fig. (*la pl.*) Fleacuri. **6** Fig. (*la pl.*) Minciuni. **7** Fig. Om şrengar, şmecher. **8** Fig. Om de nimic; lichea. • pl. *-e.* /<sl. veche ***лоза.***

loáznic, -ă *s.n., adj.* (*reg.*) **1** *s.n.* (*bot.*) Ramură verde; vlăstar. **2** *s.n.* (*bot.*) Tulpină agăţătoare de viţă-de-vie. **3** *adj.* Fig. (*despre oameni*) Care este nebunatic. **4** *adj.* Fig. (*despre oameni*) Care vorbeşte mult şi fără rost. • pl. *-ci, -ce.* /***loază*** + *-nic.*

lob[1] *s.m.* **1** (*anat.*) Parte rotunjită sau proeminentă a unui organ (creier, plămîni, ficat). *Lob hepatic.* ◇ *Lob cerebral* = unitate rezultată din împărţirea morfologică a emisferelor cerebrale ale omului. *Lob occipital* v. occipital. ◆ Partea inferioară a pavilionului urechii externe. *Poartă doi cercei în lobul urechii.* **2** (*bot.*) Diviziune, prelungire, excrescenţă a unei frunze, a unei petale sau a unei sepale, separată de rest prin crestături adînci; lobul. **3** (*arhit.*) Element de construcţie, în formă de arc de cerc, care, combinat cu alte elemente asemănătoare, formează un arc compus. • pl. *-i.* /<fr. ***lobe.***

lob[2] *s.n.* (*sport*) Lovitură, la tenis şi la crichet, care se execută cît mai înalt, deasupra adversarului, şi cît mai spre fundul terenului. • pl. *-uri.* /<fr., engl. ***lob.***

lobă *vb.I. intr.* (*sport*) A executa un lob. • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***lober.***

lobár, -ă *adj.* **1** (*anat.*) Care aparţine lobului, specific lobului, referitor la lob. **2** (*bot.*) Care este format din lobi. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***lobaire.***

lobát, -ă *adj.* **1** (*anat.*) Care are lobi. **2** (*bot.; despre frunze, petale, sepale*) Care este format din lobi. **3** (*arhit.*) Care este ornat cu lobi. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***lobé.***

lobby ['lobi] *s.n.* **1** Sală de aşteptare; spec. sală principală a clădirii unei bănci, unde se fac operaţiunile bancare; ext. tranzacţii făcute în această sală. **2** (*polit., econ.*) Grup de persoane care influenţează, din afară, prin diferite comentarii, luări de atitudine etc. hotărîrile unui parlament, ale unei personalităţi politice sau economice etc.; ext. grup de presiune. ◇ Expr. *A face lobby* = a influenţa adoptarea unor hotărîri, în parlament, în guvern etc., prin crearea unei atmosfere favorabile sau nefavorabile faţă de ceea ce se supune discuţiei. • pl. *-uri.* /<engl. ***lobby.***

lobbying ['lobiŋ] *s.n. sg.* Tratative duse pe culoarele adunărilor legislative (în afara şedinţelor). • /<engl. ***lobbying.***

lobbyism [lo'bism] *s.n. sg.* (*polit., econ.*) Sistem de presiune; activitate de culise, desfăşurată de anumite grupuri de afaceri, prin intermediul unor agenţi speciali, pentru a influenţa oameni de stat, în vederea adoptării, în organele legislative, în organizaţii internaţionale etc., a unor hotărîri favorabile acestor grupuri; lobbyistică. • /<engl. ***lobbyism.***

lobbyist [lo'bist] *s.m.* Agent special care are misiunea, din partea anumitor grupuri de afaceri, de a influenţa un parlamentar, o personalitate politică sau economică etc. • pl. *-işti.* /<engl. ***lobbyist.***

lobbyistică [lo'bistică] *s.f.* (*polit., econ.*) Lobbyism. • /***lobbyist*** + *-ică.*

lóbdă *s.f.* v. lodbă.

lobectomíe *s.f.* (*med.*) Ablaţiune a unui lob (al plămînului sau al creierului). • pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* /<fr. ***lobectomie***; cf. gr. *λοβός* „lob", *ἐκτομή* „excizie".

lobélie *s.f.* (*bot.*) Plantă exotică, cu florile frumos colorate din care se extrage lobelina. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***lobélie***; cf. nm.pr. Matthias De *Lobel*, botanist şi medic flamand.

lobelínă *s.f.* Alcaloid extras din lobelie, care are acţiune stimulantă asupra centrului respirator. • /<fr. ***lobéline.***

lobítă *s.f.* (*med.*) Inflamaţie a unui lob (pulmonar). • pl. *-e.* /<fr. ***lobite.***

lóbodă *s.f.* **1** (*bot.*) Plantă erbacee din familia chenopodiaceelor, cu ramurile divergente, cu frunzele alterne, cu florile verzi, monoice, dispuse în glomerule şi reunite în spice, care creşte spontan sau este cultivată (*Atriplex latifolia*). ◇ *Lobodă de grădină* (sau *albă, albă de grădină, domnească, porcească, roşie*) = plantă erbacee de cultură, din familia chenopodiaceelor, cu frunzele triangulare, de obicei roşii, comestibile (*Atriplex hortensis*). *Lobodă de drumuri* (sau *de cîmp*) = plantă erbacee din familia chenopodiaceelor, cu frunzele verzi-strălucitoare pe partea superioară şi albe-argintii pe cea inferioară (*Atriplex nitens*). *Lobodă sălbatică* = plantă erbacee din familia chenopodiaceelor, cu frunzele adînc dinţate şi cu florile verzi (*Atriplex tatarica*). ◇ Expr. (*pop.; fam.*) *A se plimba* (sau *a umbla*) *ca vodă prin* (ori *în*) *lobodă* v. vodă. **2** Ext. Mîncare gătită din loboda de grădină. • pl. *-e.* /<sl. veche ***лобода.***

lobónţ *s.m.* (*ist.*) Ostaş care lupta pentru Imperiul Habsburgic, împotriva mişcării antihabsburgice din Ungaria şi Transilvania. • pl. *-i.* /<magh. ***labanc.***

lobotomíe *s.f.* (*med.*) Secţionare a unor fibre sau fascicule nervoase dintr-un lob cerebral, eficientă în suprimarea durerilor rebele la tratamentul medicamentos, ca şi în unele tulburări grave de comportament. • pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* /<fr. ***lobotomie***; cf.gr. *λοβός* „lob", *τομή* „tăiere".

lóbtă *s.f.* v. lodbă.

lobúl *s.m.* **1** (*anat.*) Subdiviziune anatomică şi funcţională a unui lob; lob mic. **2** (*bot.*) Lob. • pl. *-i.* /<fr. ***lobule***, it. ***lobulo***; cf. gr. *λοβός.*

lobulár, -ă *adj.* (*anat.*) **1** Care se referă la un lobul; care are forma unui lobul. **2** Care este format din lobuli. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***lobulaire.***

lobulát, -ă *adj.* (*bot.; despre frunze*) Care are lobuli, care este format din lobuli. • pl. *-ţi, -te.* /***lobul*** + *-at.*

lobulítă *s.f.* (*med.*) Inflamaţie a unui lobul. • pl. *-e.* /<fr. ***lobulite.***

loc *s.n.* **I 1** Punct sau porţiune determinată în spaţiu. *În diferite locuri ale oraşului au fost instalate corturi pentru sinistraţi.* ◇ *Meridianul locului* v. meridian. *Verticala unui loc* sau *verticala locului* v. vertical. ◇ Loc.adv. *Din* (sau *de pe*) *loc* = de acolo de unde se află cineva, stînd nemişcat. *Stă neadormit... fără să se clintească din loc* (CR.). Δ Expr. *A o lua* (sau *a o porni, a o rupe*) *din loc* = a pleca (în grabă). *A muta ceva din loc* = a duce ceva în altă parte. *Îţi cîrneşte nasul din loc* v. cîrni. *A-i sări* (cuiva) *inima* (*din loc*) v. sări. *În* (sau *pe*) *loc* = *a*) (*cu sens local*) pe aceeaşi bucată de pămînt; acolo unde se află cineva sau ceva. *Se învîrteşte în loc*; *b*) (*cu sens local; în legătură cu vb. „a sta", „a se opri"*) încetînd mişcarea într-un anumit loc; neclintit. *Stă în loc uimită văzînd frumuseţile cîmpului* (ISP.); *c*) (*cu sens temporal*) imediat. *I-a adus pe loc un pahar cu apă.* Δ Expr. *A sta pe loc* = *a*) a se opri din mers; *b*) (şi *a bate pasul pe loc*) a nu progresa, a stagna. *Învăţămînturile publice... ar sta pe loc* (AGÂR.). *Pe loc repaus!* = comandă (militară) care indică ieşirea din poziţia de nemişcare a soldatului, a gimnastului etc. şi luarea unei poziţii mai libere. *A-i sta* (cuiva) *mintea în loc* = *a*) a rămîne uluit; *b*) a nu înţelege nimic. *A sta în loc de cineva* = a fi împiedicat de cineva într-o acţiune, într-o activitate. *A bate pasul pe loc* v. bate. *A mobiliza* (pe cineva) *pe loc* v. mobiliza. *A nu-l prinde pe cineva vremea în loc* v. prinde. *A ţine* (ceva) *pe loc* v. ţine. *La loc* = (*cu sens local şi modal*) acolo (şi aşa) unde (şi cum) era mai înainte. Δ Expr. *A face* (ceva) *la loc* = a reface. (*milit.*) *La loc comanda* (sau, *gimn., mişcarea*), se spune pentru a anula o comandă greşit dată (sau o mişcare greşit făcută), revenindu-se la poziţia de la pornire. *A aşeza la loc* v. aşeza. *A-i veni* (cuiva) *inima la loc* v. inimă. *A-i veni* (cuiva) *mintea* (sau *mînţile, minte*) *la loc* v. minte. *A-i veni* (cuiva) *sufletul la loc* v. suflet. *La un loc* = împreună, laolaltă. Δ Expr. *A sta la un loc* = *a*) a conviețui; *b*) a sta liniştit, cuminte; *c*) a sta în concubinaj. (*înv., reg.*) *A se ţine la un loc* = a fi uniţi. *A aşeza la un loc* v. aşeza. *Pînă într-un* (sau *la un*) *loc* = *a*) (*cu sens local*) pînă la un punct; *b*) (*cu sens temporal*) pînă la un moment dat; *c*) (*cu sens modal*) într-o oarecare măsură. *În* (sau *peste*) *tot locul* = pretutindeni. *Din loc în loc* sau *dintr-un loc într-altul* = *a*) de colo pînă colo, încoace şi încolo (fără odihnă, fără astîmpăr); *b*) ici şi colo. *Pe unele* (sau, *pop., une*) *locuri* = ici şi colo; pe alocuri. (*reg.*) *Pe loc* = imediat. ◇ Expr. *A nu mai avea loc de cineva* = *a*) a fi incomodat de cineva; *b*) a se lega mereu de cineva, pricinuindu-i neajunsuri. *A sta* (sau *a se ţine, a rămîne, a încremeni*) *ţintuit locului* (ori *pe loc, în loc*) = a rămîne neclintit, nemişcat. *Se punea pe citit. După ce termina, rămînea ţintuit locului de nedumerire* (PRED.). (*A merge, a se deplasa, a veni, a pleca etc.*) *la faţa locului* = (a se deplasa) acolo unde s-a întîmplat ceva. *A fi* (sau *a pune pe cineva* ori *ceva*) *la loc sigur* = a fi sau a pune pe cineva sau ceva într-un loc ferit de orice pericol; a fi sau a pune pe cineva sau ceva în siguranţă. *La faţa locului* v. faţă. ◆ Poet. Perioadă de timp. *Omul cuprinde un loc în vreme* (EMIN.). **2** (Bucată de) pămînt; porţiune de teren delimitată, care are o anumită destinaţie; spec. suprafaţă de teren cultivabilă. *Le-a dat locuri, le-a dat casă, le-a dăruit pămînturi* (STANCU). ◇ *Loc de casă* = teren pentru construire de locuinţe. *Loc de veci* = (loc pentru) mormînt în cimitir. *Loc viran* = teren (într-un oraş) fără clădiri construite pe el. *Loc de arătură* v. arătură. ◇ Expr. *A se învîrti locul cu cineva* v. învîrti. *O palmă de loc* v. palmă. *Cum îl rabdă locul?* v. răbda. ◆ Spaţiu, zonă. *Erau locuri pline cu buruieni.* **3** Regiune, meleag; ţinut; ext. ţară. *De pe-aceste locuri eu Nu m-aş duce niciodată* (COŞB.). ◇ *Locurile sfinte* v. sfînt. ◆ Aşezare omenească; localitate. ◇ *Nume de loc* v. nume. ◆ (*adesea determ. prin „de naştere"*) Regiune, ţară, localitate în care s-a născut cineva. ◇ Loc.adj. *Din* (sau *de prin*) *partea* (sau *părţile*) *locului* v. parte. ◇ Expr. *A fi de loc* (sau *de locul lui* sau *al ei etc.*) *din...* sau *a fi din partea locului* = a fi născut în..., a fi originar din... *De locul lui* (sau *ei*) = originar. **4** Spaţiu (rezervat pentru a fi) ocupat de cineva sau de ceva. *Să încuie bine şi să ascundă cheia la locul ei* (REBR.). ◇ *Loc de muncă* = *a*) (sau *de producţie*) parte din suprafaţa unei unităţi economice în care se execută operaţii în vederea obţinerii producţiei, folosindu-se în acest scop utilaj şi echipament tehnic corespunzător; *b*) întreprindere, instituţie etc. în care o persoană îşi desfăşoară, în mod obişnuit, activitatea. *Locul mortului* v. mort. *Loçul (cel) de pierzare* v. pierzare. ◇ Expr. *A lua loc* = a şedea. *Ia loc!* = şezi! *A face loc* = a se da la o parte pentru a permite trecerea cuiva sau a ceva. *A* (*nu*) *fi la locul lui* (sau *ei*) = (*despre oameni*) a (nu) fi aşa cum trebuie. *A pune pe cineva la locul lui* = a pune pe cineva la punct, la respect. *A-şi afla locul* = *a*) a se stabili undeva; *b*) a-şi găsi un loc potrivit. *A nu-şi* (*mai*) *afla* (ori *găsi*) *locul* sau *a nu-l* (*mai*) *ţine* (ori *încăpea*) *pe cineva locul* = *a*) a nu mai avea astîmpăr sau odihnă, a nu mai putea de bucurie, de nerăbdare etc.; *b*) a fi neliniştit; *c*) a nu fi potrivit într-un anumit loc. *A*(*-şi*) *încălzi locul* = a sta mult într-un loc. (*fam.*) *A sta pe* (sau *la, în*) *locul său* = *a*) a nu pleca, a nu-şi părăsi locul, a sta la locul obişnuit sau stabilit; *b*) a păstra măsura, a fi modest, rezervat. *A apuca loc* v. apuca. *A aşeza la locul său pe cineva* v. aşeza. *A nu-şi găsi locul* v. găsi. *A nu-l* (*mai*) *încăpea* (pe cineva) *locul* v. încăpea. *A încurca locul* v. încurca. *A prinde loc* v. prinde. *A puţi locul* (sub cineva) (*de lene*) v. puţi. *A ţine loc de...* v. ţine. *A ţine locul* (cuiva sau a ceva) v. ţine. **5** Pasaj într-o scriere, într-o publicaţie, într-un document etc.; publicaţie, volum, lucrare etc. unde a apărut un anumit pasaj, o anumită relatare. *Veţi găsi amănunte în locul citat anterior.* **6** *Loc comun* = *a*) fapt, idee etc. cunoscute de toată lumea şi devenite banale prin folosirea lor frecventă; banalitate, platitudine; *b*) (*lit.*) clişeu, şablon. **7** (*tipogr.*) *Loc alb* = blanc sau spaţiu între rîndurile culese. **8** (*gram.*) *Adverb de loc* sau *circumstanţial de loc* = adverb sau circumstanţial care arată locul în care se petrece o acţiune sau se manifestă o însuşire, determinînd un verb, o interjecţie predicativă sau un adjectiv. *Propoziţie circumstanţială de loc* = propoziţie subordonată care îndeplineşte funcţia de

circumstanțial de loc, arătînd locul în care se petrece acțiunea din propoziția regentă. **9** (*geom.*) *Loc geometric* = *a*) linie plană ale cărei puncte au aceeași proprietate; *b*) totalitate a punctelor dintr-un spațiu definite printr-o singură proprietate geometrică. **10** (*anat.*; *pop.*) Placentă. **II 1** Poziție în spațiu, ocupată de cineva sau de ceva; așezare, situare. *Prin locul pe care îl are, este o stațiune pitorească, mult vizitată de turiști.* **2** Slujbă, post; funcție. *Mai sînt încă șapte ministere; or să se mai ivească locuri* (CAR.). **3** Situație socială a cuiva; poziție a cuiva într-o ierarhie; gener. situație. *Ocupă un loc onorabil în societate.* <> Expr. (*A se pune*) *în locul cuiva* = (a se imagina) în situația cuiva (pentru a-l putea înțelege). *A prinde locul* = *a*) (*fam.*) a fi luat în considerație; *b*) (*înv.*, *pop.*) a trece drept... **III** Moment potrivit; prilej, ocazie. *Nu e loc de șagă!* <> Loc.adv. *Din capul locului* v. cap. <> Expr. *A da loc la...* = *a*) a avea drept urmare; *b*) a determina; *c*) a provoca. *A* (*nu*) *fi locul* = *a*) a (nu) fi cazul; *b*) a (nu) fi potrivit. *A avea loc* v. avea. **IV** Loc.prep. *În loc de...* sau *în locul...* = (*arată o înlocuire, o substituire*) în schimbul. *În loc de cît îmi promisese, nu mi-a dat mai nimic. La un loc cu...* = împreună cu... *Tinerii căsătoriți locuiesc la un loc cu părinții.* <> Loc.conj. *În loc să* (sau *ca să..., de a...*), introduce o propoziție circumstanțială opozițională, care îndeplinește funcția de circumstanțial opozițional, arătînd ce se opune celor exprimate în regentă. *În loc să rîzi de el, mai bine l-ai corecta.* <> Expr. *A se pune în locul cuiva* v. pune. • pl. *-uri.* /lat. ***lŏcus***, ***-i***.

local, -ă *adj.*, *subst.* **I** *adj.* **1** Care este caracteristic, particular unui anumit loc; care se referă la un loc determinat; care este dintr-un anumit loc. <> *Autorități locale* = autorități care exercită funcții administrative pe un teritoriu restrîns, delimitat potrivit împărțirii teritoriale a statului. *Resurse locale* = resurse ale unei administrații sau ale unei întreprinderi care provin de pe teritoriul restrîns pe care se află sau din posibilități proprii. *Consiliu de administrație locală* v. consiliu. *Rețea locală* v. rețea. *Timp local* v. timp. **2** (*med.*) *Tratament local* = tratament care se aplică direct pe locul bolnav. *Anestezie locală* v. anestezie. **3** (*lingv.*; *despre nume*) Care se referă la un loc; toponimic. **4** (*gram.*; *înv.*; *despre adverbe, complemente etc.*) Care indică locul unde se petrece acțiunea verbului sau unde se manifestă o însușire; care se referă la locul unde are loc acțiunea unui verb sau unde se manifestă o însușire. **5** (*mat.*) Care se referă la un singur punct sau la un mic domeniu din plan sau din spațiu. **6** *Culoare locală* = totalitatea aspectelor caracteristice (peisaj, costume, obiceiuri etc.) ale unei țări, ale unei regiuni, ale unei comunități etnice, ale unei epoci etc., redate într-o operă literară, artistică. **II 1** *s.n.* Clădire de utilitate publică în care se află o întreprindere, o instituție etc.; (*înv.*) localitate. *Localul prefecturii.* **2** *s.n.* Clădire, construcție. *Concursul a avut loc în localul școlii noastre.* ◆ (*înv.*, *reg.*) Încăpere cu destinație specială. **3** *s.n.* Spec. Restaurant; sală special amenajată unde se servește clienților mîncare sau băutură. **4** *s.m.*, *s.f.* (*înv.*) Localnic. • pl. *-i*, *-e.* /<fr. ***local***.

localism *s.n.* **1** Atitudine care se manifestă prin supradimensionarea valorilor și tradițiilor locale, regionale etc. în comparație cu cele ale altor zone dintr-o țară sau din lume. **2** Caracter local. **3** Folosire a unor cuvinte care au caracter local, specific unei anumite zone. **4** (*lingv.*) Manieră de concepere a raporturilor dintre categoriile gramaticale prin acordarea unei importanțe deosebite locului ocupat în frază de un element dat. **5** Orientare sociopedagogică, din prima jumătate a sec. 20, care își propunea valorificarea condițiilor locale în procesul educativ. • /***local*** + ***-ism***.

localíst, -ă *s.m.*, *s.f.*, *adj.* (*lingv.*) **1** *s.m.*, *s.f.* Adept al localismului. **2** *adj.* Care aparține localismului, specific localismului, referitor la localism. • pl. *-iști*, *-iste.* /***local*** + ***-ist***.

localitáte *s.f.* **1** Așezare omenească care formează o unitate administrativă. <> Loc.adj., adv. *Din localitate* = (care este) din orașul, comuna, satul etc. despre care este vorba. **2** (*înv.*) Teritoriu care are anumite caracteristici sau în care se dezvoltă o anumită activitate. **3** (*înv.*) Local. • pl. *-ăți.* /<fr. ***localité***.

localizá *vb.I.* **1** *tr.*, *refl.* A (se) limita, a (se) restrînge la un anumit loc, la un anumit spațiu. *Incendiul a fost localizat.* **2** *tr.* A fixa locul unei acțiuni, al unui fapt etc.; a stabili, a determina în spațiu sau în timp un fapt, o acțiune etc. *La început a fost greu de localizat focarul epidemiei.* **3** *tr.*, *refl.* A (se) afla într-un spațiu determinat. **4** *refl.* A se stabili definitiv într-un loc. **5** *tr.* (*compl. indică opere literare*) A adapta la condițiile specifice, istorice, sociale etc. ale unei regiuni, ale unei epoci etc. *Traducînd, prelucrînd, uneori localizînd, reprezentațiile începură* (C. NEGR.). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***localiser***.

localizáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a* (*se*) *localiza* și rezultatul ei. **2** (*med.*) Determinare a sediului unui proces morbid sau al unei leziuni. <> (*fiziol.*) *Localizări cerebrale* = legare a diverselor procese psihice de anumite regiuni ale scoarței cerebrale. ◆ Limitare a unui proces patologic la o zonă restrînsă. **3** Detectare și precizare a poziției unui obiect, a unui zăcămînt în scoarța terestră, a unui post de radioemisiune etc. **4** Adaptare a unei opere literare pentru a corespunde anumitor condiții de loc sau de timp. ◆ Ext. Operă literară adaptată pentru a corespunde anumitor condiții de spațiu și de timp. • pl. *-ări.* /v. ***localiza***.

localizát, -ă *adj.* **1** Care este limitat, restrîns la un anumit loc, la un anumit spațiu. **2** (*despre fapte, acțiuni etc.*) Care este fixat, determinat în spațiu sau în timp. **3** (*despre opere literare*) Care a fost adaptat la condițiile specifice, istorice, sociale etc. ale unei regiuni, ale unei epoci etc. • pl. *-ați.* /v. ***localiza***.

localizatór, -oáre *adj.*, *s.m.*, *s.f.* **1** *adj.* Care fixează în spațiu și în timp. **2** *s.m.*, *s.f.*, *adj.* (Persoană) care localizează, adaptează o operă literară. • pl. *-ori*, *-oare.* /<fr. ***localisateur***.

locáinic, -ă *adj.*, *s.m.*, *s.f.* **1** *adj.* Care este din partea locului; care ține de un anumit loc, care se referă la un anumit loc. **2** *s.m.*, *s.f.* Persoană considerată în raport cu localitatea în care trăiește; om din partea locului; (*înv.*) local. • pl. *-ci*, *-ce.* /<rus. ***локальный***, după modelul derivatelor în *-nic*.

locándă *s.f.* v. locantă.

locandiér *s.m.* v. locantier.

locántă *s.f.* **1** Locul în care se servesc băuturi. **2** (*înv.*) Han; birt, ospătărie (cu odăi de închiriat). • pl. *-e.* și *locándă s.f.* /<ngr. ***λοκάντα***, it. ***locanda***.

locantíer *s.m.* (*înv.*) Proprietar al unei locante. • sil.*-ti-er.* pl. *-i.* și *locandiér s.m.* /<it. ***locandiere***.

locáș *s.n.* **1** Loc în care cineva își are locuința sau adăpostul; ext. construcție, încăpere, cameră etc. în care poate locui sau se poate adăposti cineva. <> Expr. (*pop.*) *A da cuiva locaș* = a adăposti pe cineva. ◆ Analog. Loc de adăpost al animalelor sau păsărilor. **2** Clădire în care se desfășoară activitatea unei instituții publice. **3** (*relig.*) *Locaș sfînt* (sau *dumnezeiesc*) = *a*) biserică; *b*) mănăstire; *c*) templu. **4** *Locaș de veci* = mormînt. **5** (*relig.*) Spațiu în care se află sălașul lui Dumnezeu, al sfinților, al îngerilor, al sufletelor celor morți etc. **6** (*înv.*, *pop.*) Teritoriu locuit de o populație. **7** (*tehn.*) Spațiu lăsat liber într-o piesă sau într-un sistem tehnic, în care urmează să intre un element al altei piese sau al unui alt sistem tehnic pentru a forma un tot. • pl. *-e.* și *lăcáș s.n.* /<magh. ***lakás***, după *loc*.

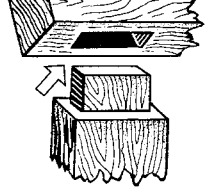

locaș (7)

locatár, -ă *s.m.*, *s.f.* **1** Persoană care locuiește într-un imobil. **2** Chiriaș. **3** (*înv.*) Arendaș. • pl. *-i*, *-e.* /<fr. ***locataire***.

locatív, -ă *adj.*, *s.n.* **1** *adj.* Care se referă la casele închiriate sau la locație, care aparține caselor închiriate. <> *Spațiu locativ* = *a*) ansamblu al încăperilor locuite sau destinate pentru a fi locuite de cineva; *b*) ext. autoritate care se ocupă cu administrarea spațiilor destinate pentru a fi închiriate. *Valoare locativă* = venit pe care îl poate aduce un imobil sau un apartament în cazul închirierii lui. *Fond locativ* = totalitatea suprafețelor de locuit aflate în proprietatea statului și închiriate populației. **2** *s.n.* (*lingv.*; *în unele limbi*) Caz al flexiunii nominale, care arată locul unde se petrece acțiunea verbului. <> *Dativ locativ* v. dativ. • pl. *-i*, *-e.* /<fr. ***locatif***.

locatór, -oáre *subst.* **I** *s.m.*, *s.f.* **1** Persoană care dă în locație un lucru. **2** (*înv.*) Arendaș. **II** *s.n.* **1** *Locator radio* = radiolocator. **2** (*tehn.*) Reper. • pl. *-ori*, *-oare.* /<lat. ***lŏcator***, ***-oris***, engl. ***locator***.

locáție *s.f.* **1** Dare sau luare în folosință temporară a unui bun mobil sau imobil, în schimbul unei plăți; închiriere. **2** Chirie plătită pentru anumite bunuri luate în folosință temporară. <> *Taxă de locație* = taxă care se plătește ca sancțiune pentru depășirea termenului de încărcare sau de descărcare a vagoanelor de cale ferată sau a autovehiculelor. **3** (*jur.*) Contract prin care una dintre părți se obligă să procure și să asigure celeilalte părți folosința unui lucru pentru un timp determinat, în schimbul unei sume de bani. ◆ Ext. Bunuri care fac obiectul unei concesiuni. **4** Determinare a poziției (cuiva sau a ceva); reperare. ◆ Spec. (*nav.*) Determinare a poziției unei nave în larg. **5** (*inform.*) *Locație de memorie* = zonă a memoriei unui calculator electronic al cărei conținut poate fi folosit în timpul rulării unui program. **6** Așezare într-un anumit loc sau într-o anumită ordine. **7** Loc unde se află ceva, unde se produce un fapt, un eveniment etc. ◆ (*cinemat.*) Loc de filmare (în aer liber). **8** Sediu (al unei instituții, al unei firme etc.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *locațiúne s.f.* /<fr. ***locattion***, lat. ***lŏcatĭo***, ***-onis***, engl. ***location***.

locațiúne *s.f.* v. locație.

lócă *s.f.* (*med.vet.*) Boală infecțioasă a puietului de albine, provocată de un bacil care atacă larvele în vîrstă de 3-4 zile. • /<fr. ***loque***.

locél *s.m.* (*bot.*) Lojă mică. • pl. *-i.* /<fr. ***locelle***, lat. ***lŏcellus***, ***-i***.

loch [lok] *s.n.* (*nav.*) **1** Instrument cu care se măsoară distanța parcursă de o navă și viteza de deplasare a acesteia. **2** Dispozitiv folosit la aterizarea avioanelor. • pl. *-uri.* /<fr. ***loch***.

lock-out ['lokaut] *s.n.* Închidere temporară a unei întreprinderi și concediere în masă a muncitorilor pentru a-i forța să accepte anumite condiții. • /<engl. ***lockout***.

locmá *s.f.* (*înv.*) **1** Mîncare gustoasă. **2** Cîștig, chilipir. **3** Afacere avantajoasă. • pl. *-ale.* /<tc. ***lokma***.

loco[1]- Elem. de compunere „(referitor la un) loc". • /<fr. ***loco***-; cf. lat. *lŏcus*, *-i* „loc".

lóco[2] *adv.* **1** (*cu privire la destinația unei scrisori, a unui colet etc.*) În aceeași localitate în care se află expeditorul. **2** (*cu privire la mărfuri; precedă un subst. ca determinare locală*) La locul de producție sau la un punct fix de transport. *Află astfel prețul diferitelor calități de scînduri, la Galați și loco gară* (CE. PETR.). **3** (*muz.*) Așa cum este scris. • /<lat. ***loco***.

locomobíl, -ă *adj.*, *s.f.* **1** *adj.* (*despre mașini, utilaje etc.*) Care poate fi deplasat la locul de utilizare (avînd roți, tălpi etc.). **2** *s.f.* Mașină de forță, montată pe roți, alcătuită dintr-un generator de abur și un motor, care este folosită la punerea în mișcare a unor mașini de lucru (agricole, forestiere etc.). • pl. *-i*, *-e.* /<fr. ***locomobile***; cf. lat. *lŏcus*, *-i* „loc", *mōbĭlis*, *-e* „mobil".

locomotívă *s.f.* Vehicul motor de cale ferată (cu sursă de energie proprie), care este folosit pentru a tracta vagoane. <> *Locomotivă Atlantic* = locomotivă de tracțiune grea cu cinci roți motoare. *Basculă de locomotivă* v. basculă. *Locomotivă pacific* v. pacific. • pl. *-e.* /<fr. ***locomotive***.

locomotór, -oáre *adj.*, *s.n.* **1** *adj.* De locomoție, care se referă la locomoție, specific locomoției; pentru locomoție. **2** *adj.* (*fiziol.*) De locomoție, care se referă la locomoție, specific locomoției; locomotrice. <> (*anat.*) *Aparat* (sau *sistem*) *locomotor* = aparat (sau sistem) care ajută la locomoție. **3** *s.n.* Locomotivă cu motor electric. • pl. *-ori*, *-oare.* /<fr. ***locomoteur***.

locomotríce *adj.* (*biol.*) Locomotor. <> *Ataxie locomotrice* v. ataxie. • /<fr. ***locomotrice***.

locomóție *s.f.* **1** Deplasare dintr-un loc în altul. <> *Mijloace de locomoție* v. mijloc. **2** (*fiziol.*) Funcție a organismelor vii care constă într-un complex de mișcări realizate prin mecanisme și organe speciale. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* (*înv.*) *locomoțiúne s.f.* /<fr. ***locomotion***.

locomoțiúne *s.f.* v. locomoție.

locotenént *s.m.* **1** Grad de ofiţer, superior sublocotenentului şi inferior locotenentului-major, corespunzător ca funcţie de bază comandantului de pluton. ◇ *Locotenent-major* = *a*) grad de ofiţer, superior locotenentului şi inferior căpitanului, corespunzător ca funcţie de bază comandantului de pluton sau de companie; *b*) persoană care are acest grad. *Locotenent-colonel* = grad de ofiţer superior maiorului şi inferior colonelului; persoană care are acest grad. *(înv.) Locotenent-comandor* = grad de ofiţer superior din aviaţia sau marina militară, corespunzător gradului de maior; persoană care avea acest grad. ◆ Persoană care are acest grad. **2** *(înv.)* Locţiitor. ◇ *(în Ţările Rom.) Locotenent domnesc* = persoană care ţinea locul unui demnitar. ◆ *(în Ţările Rom.)* Reprezentant al unui domn român pe lîngă Poarta Otomană. **3** *(în Roma antică)* Locţiitorul comandantului militar suprem sau al unei mari unităţi militare. **4** Subaltern, subordonat. • pl. *-ţi*. şi *(înv.) locuteníte, locutinént, logoteníte, leitenánt s.m.* /<it. ***luogotenente***, după *loc.*; cf. şi fr. *lieutenant* <lat. *locum tenens.*

locotenénţă *s.f.* Funcţie de locţiitor. ◇ *Locotenenţă regală* = guvernare provizorie, exercitată de una sau de mai multe persoane în timpul minoratului, absenţei sau bolii unui rege. *(în Ţările Rom.) Locotenenţă domnească* = organ administrativ-politic care ţinea locul domnitorului, exercitînd atribuţiile acestuia; restr. persoană care făcea parte din acest organ administrativ-politic. • pl. *-e*. /<it. ***luogotenenza***, după *loc.*

locotractór *s.n.* Locomotivă de mică putere (cu motor diesel), care este folosită pentru manevre în staţii, în triaje, în ateliere etc. ◦ pl. *-oare*. /<fr. ***locotracteur***.

lócric *adj.* (*muz.*) *Mod locric* = mod melodic a cărui scară muzicală se deosebeşte de cea a modului minor natural prin faptul că treptele II şi V coborîte formează o cvintă micşorată între tonică şi treapta V. • /după fr. *locrien.*

locşór *s.n.* Dim. al lui *loc.* • pl. *-oare*. şi *locuşór s.n.* /***loc*** + ***-uşor***.

locţiitór, -oáre *s.m., s.f.* Persoană care ţine locul unei alte persoane într-o funcţie, îndeplinind o parte din sarcinile acesteia; *(înv.)* locotenent. • pl. *-ori, -oare*. /***loc*** + ***ţiitor***, după fr. *lieutenant.*

locuí *vb. IV.* **1** *intr.* (*despre oameni*) A-şi avea locuinţa undeva; a trăi undeva. *Locuiam într-un sat de pe malul stîng al Buzăului* (ODOB.). ◆ Analog. (*despre animale, păsări etc.*) A-şi avea vizuina, cuibul etc. undeva. **2** *intr.* (*despre oameni; cu determ. temporale*) A rămîne undeva sau la cineva o anumită perioadă de timp. *A locuit la mătuşa ei două luni.* **3** *intr.* (*despre oameni*) A trăi în concubinaj. *Cei doi tineri locuiesc împreună.* **4** *tr.* (*înv.; compl. indică oameni, populaţii etc.*) A aşeza într-un loc; a coloniza, a stabili. **5** *tr.* (*înv.*) A ocupa un loc pentru a se stabili. **6** *tr.* (*înv.*) A fi răspîndit într-o anumită regiune. • prez.ind. *-iesc*. /<magh. ***lakni***, după *loc.*

locuíbil, -ă *adj.* În care se poate locui; care este bun de locuit. • pl. *-i, -e*. /***locui*** + ***-bil***.

locuínţă *s.f.* **1** Casă, apartament, încăpere etc. în care trăieşte cineva. ◇ *Locuinţă lacustră* v. lacustru. *Locuinţe palustre* v. palustru. *Locuinţă parohială* v. parohial. ◆ Analog. Adăpost al animalelor sau păsărilor. **2** Domiciliere. • pl. *-e*. şi *(înv.) lăcuínţă s.f.* /***locui*** + ***-inţă***.

locuinţă lacustră

locuíre *s.f.* Faptul de *a locui.* ◆ Concr. Aşezare omenească. • pl. *-i*. /v. ***locui***.

locuít, -ă *adj.* **1** (*despre case, oraşe etc.*) În care locuieşte cineva. **2** (*despre zone, regiuni etc.*) Care are locuitori; care este populat. **3** *(înv.; despre oameni)* Care locuieşte undeva. • pl. *-ţi, -te*. /v. ***locui***.

locuitór, -oáre *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care are domiciliul într-un loc determinat (oraş, regiune, ţară etc.). **2** *s.m., s.f.* Ext. Persoană din populaţia Terrei. **3** *adj.* (*despre oameni*) Care locuieşte undeva. • sil. *-cu-i-*. pl. *-ori, -oare*. şi *(înv.) lăcuitór, -oáre s.m., s.f., adj.* /***locui*** + ***-tor***.

locúl *s.m.* **1** *(în antic. romană)* Cavitate săpată în pereţii mormintelor, în care se depunea trupul celui mort. **2** *(bot.)* Cavitate în floarea unei plante, în care se găsesc ovulele şi polenul. **3** *(bot.)* Cavitate în fructul unei plante, în care se găsesc seminţele. • pl. *-i*. şi *locúlă s.f.* /<fr. ***locule***, lat. ***lŏcŭlus, -i***.

loculár, -ă *adj.* *(bot.)* **1** *(despre flori sau fructe)* Care este împărţit în loculi; care are loculi. **2** *(despre seminţe)* Care este închis în alveole. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***loculaire***.

locúlă *s.f.* v. locul.

lócus *s.m.* **1** *(genet.)* Poziţie determinată pe care o ocupă o genă sau alelele ei în structura cromozomului. **2** *(med.)* Totalitatea structurilor sistemului nervos central, bine individualizate. • /<lat. ***lŏcus, -i***.

locústă *s.f.* v. lăcustă.

locuşór *s.n.* v. locşor.

locutenénte *s.m.* v. locotenent.

locutinént *s.m.* v. locotenent.

locutór *s.m.* *(lingv.)* Persoană care formulează un enunţ; persoană care vorbeşte (cu cineva); vorbitor. • pl. *-i*. /<fr. ***locuteur***.

locúţie *s.f.* v. locuţiune.

locuţiúne *s.f.* **1** *(lingv.)* Grup de cuvinte cu înţeles unitar, care se comportă din punct de vedere gramatical ca o singură parte de vorbire. ◇ *Locuţiune conjuncţională* v. conjuncţional. **2** *(înv.)* Expresie. **3** *(înv.)* Cuvînt. **4** *(înv.)* Mod de a vorbi. • pl. *-i*. şi *(înv.) locúţie s.f.* /<fr. ***locution***, lat. ***lŏcūtĭo, -onis***.

locvăce *adj.invar.* (*despre oameni*) Care vorbeşte mult; limbut, guraliv, vorbăreţ. • /<fr. ***loquace***, lat. ***lŏquax, -acis***.

locvacitáte *s.f.* Însuşirea sau obişnuinţa de a vorbi mult. • /<fr. ***loquacité***.

lod[1] *s.n.* (*reg.*) Oblon de lemn la fereastră. • pl. *-uri*. /<germ. ***Laden***.

lod[2] *s.m.* v. lot.

lódbă *s.f.* *(reg.)* **1** Bucată lungă de lemn, despicată dintr-un trunchi de copac. **2** Scîndură groasă de lemn, făcută din despicătura unui trunchi de copac, care este cioplită numai cu securea. **3** Aşchie mare desprinsă dintr-un buştean cioplit cu securea. **4** Par. **5** Pat făcut din ţăruşi bătuţi în pămînt, peste care se pun scînduri. ◆ Ext. Pat mic şi jos. **6** Loc pe cuptor unde se poate dormi. • pl. *-e*. şi *lóbdă, lóbtă, lózbă s.f.* /<ucr. ***лодва***.

lóden *s.n.* Stofă groasă şi păroasă (impermeabilă). ◆ Pardesiu confecţionat din astfel de stofă. • pl. *-e*. /<fr. ***loden***, germ. ***Loden***.

lodícul *s.m.* (*bot.*) Solzişor aflat la baza florii gramineelor. • pl. *-i*. /<germ. ***Lodicul***.

loes *s.n.* v. loess.

loess [lœs] *s.n.* (*geol.*) Rocă sedimentară neconsolidată, de origine eoliană, de culoare galbenă-cenuşie, cu aspect poros, care se formează mai ales din praf silicos şi argilos. ◇ *Ac de loess* v. ac. • scris şi *loes*. /<fr. ***loess***.

loessoid, -ă [lœso'id] *adj.* (*despre sol*) **1** Care conţine loess. **2** Care are aspect de loess. • pl. *-e*. /***loess*** + ***-oid***.

lof *s.n.* (*mar.*) Parte a navei care se află în bătaia vîntului. • /<fr. ***lof***.

lofá *vb. I.* **1** *intr.* (*despre nave*) A veni cu prora în vînt. **2** *tr.* A forţa o navă, din apropiere, să schimbe drumul. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***lofer***.

loft *s.n.* Magazie, atelier care a fost transformat în locuinţă, în studio etc. • /<engl. ***loft***.

logaédic, -ă *adj.* (*lit.; despre versuri*) Care este compus din anapeşti şi iambi sau din dactili şi trohei. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***logaédique***; cf. gr. λογαοιδικός <λόγος „vorbire", ἀοιδή „cînt".

logarítm *s.m.* (*mat.*) Putere la care trebuie ridicat un anumit număr pozitiv, numit bază, pentru a obţine numărul dat. ◇ *Logaritm neperian* = logaritm a cărui bază este numărul *e* (*e* = 2, 718...). *Tablă* (sau *tabelă*) *de logaritmi* = tabelă matematică în care sînt cuprinse valorile funcţiilor logaritmice pentru anumite argumente ale acestora. *Logaritm zecimal* v. zecimal. • pl. *-i*. /<fr. ***logarithme***; cf. gr. λόγος „raport, concordanţă", ἀριθμός „număr".

logaritmá *vb.I. tr.* (*mat.*) A găsi logaritmul unui număr sau al unei expresii algebrice. • prez.ind *-ez*. /***logaritm*** + ***-a***.

logaritmáre *s.f.* (*mat.*) Faptul de *a logaritma.* • pl. *-ări*. /v. ***logaritma***.

logarítmic, -ă *adj.* (*mat.*) Care se referă la logaritmi, care cuprinde logaritmi; făcut cu ajutorul logaritmilor. ◇ *Ecuaţie logaritmică* = ecuaţie în care intră logaritmul necunoscutei. *Funcţie logaritmică* = funcţie care asociază unui număr real *x*, strict pozitiv, valoarea logaritmului său într-o bază *a*, reală, strict pozitivă. *Decrement logaritmic* v. decrement. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***logarithmique***.

logatóm *s.m* (*telec.*). Cuvînt artificial, monosilabic, fără semnificaţie, format din trei sunete (consoană - vocală - consoană), folosit pentru a aprecia calitatea audiţiei unei săli sau a unei transmisiuni telefonice. • pl. *-i*. /<fr. ***logatome***.

lóge *s.f.* v. lojă.

logetrón *s.n.* (*med.*) Dispozitiv electronic folosit în radiologie, care permite accentuarea contrastului filmelor, în cursul copierilor, pe cale automată, pentru a le face mai uşor interpretabile. • pl. *-oane*. /etimol. nec.

lóggia *s.f. invar.* (*arhit.*) **1** Galerie cu coloane şi arcade de la etajul unei clădiri, acoperită şi deschisă spre exterior (care înconjoară curtea unor mănăstiri, a unor palate renascentiste etc.). ◆ Balcon mărginit de panouri pline sau traforate, care împiedică pătrunderea directă a luminii soarelui. **2** Construcţie de tipul loggiei, independentă sau aparţinînd parterului unei clădiri, care comunică direct cu exteriorul pe una sau mai multe laturi, servind şi ca tribună. • şi *lógie s.f.* /<it. ***loggia***.

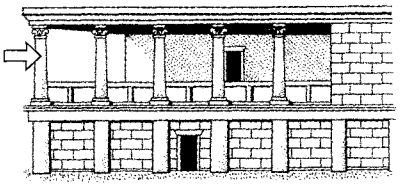

loggia (1)

lóghică *s.f.* v. logic.

loghicésc, -eáscă *adj.* v. logic.

loghiotát *s.m.* (*grec. înv.*) **1** Învăţat grec. **2** Titlu dat dăscălilor greci în epoca fanariotă. ◆ Persoană care purta acest titlu. • sil. *-ghi-o-*. pl. *-ţi*. /<ngr. ***λογιώτατος***.

lógic, -ă *s.f., adj.* **I** *s.f.* **1** Ştiinţă a proceselor raţionale considerate ca atare, independent de orice proces psihologic. **2** Ştiinţă a demonstraţiei al cărei obiect sînt legile generale ale raţionării corecte. ◇ *Logică formală clasică* sau *logică generală* = ramură a logicii care studiază formele logice fundamentale (noţiunea, judecata, raţionamentul) şi principiile (legea identităţii, a noncontradicţiei, a terţului exclus, a raţiunii suficiente). *Logică matematică* (sau *formală modernă, simbolică*) = ramură a logicii care cercetează operatorii (functorii) logici şi elaborează calcule logice şi care are importante aplicaţii în electronică, automatică, cibernetică etc. *Logică generală* = logică clasică, de tradiţie aristotelică, care studiază formele logice fundamentale (noţiunea, judecata, raţionamentul), precum şi principiile gîndirii. *Logică dialectică* = concepţie filosofică a logicii de pe poziţiile materialismului dialectic, care studiază dialectica formelor logice, raportul lor cu conţinutul, punînd în lumină unitatea dintre logică, teoria cunoaşterii şi dialectică. *Logică modală* = ramură a logicii care studiază raporturile dintre necesitate, posibilitate, imposibilitate şi contingenţă. *Logică polivalentă* = sistem logic formalizat, în cadrul căruia expresiile comportă mai mult decît două valori de adevăr. *Algebra logicii* v. algebră. ◆ Carte care conţine elementele de bază ale acestei ştiinţe. *„Logica" lui Aristotel.* ◆ Disciplină de învăţămînt, în cadrul căreia se studiază această ştiinţă. *Această carte... este bună de întrebuinţat la cea dintîi învăţare a logicii* (EMIN.). ◆ Manual pe baza căruia se predă respectiva disciplină de învăţămînt. *Insinuaţiuni care nu ating pe atît ştiinţa, pe cît caracterul autorului logicii* (EMIN.). **3** Gîndire corectă; raţionament temeinic. *Se combat cu o asprime fără cruţare şi cu o logică incisivă... formele superficiale* (EMIN.). ◆ Fel de a gîndi al cuiva. *Voi nu intraţi nici în rîndul, nici în logica altor ţări* (EMIN.). **4** Cerinţă firească, temei. *Într-asta consistă logica patimilor*

omenești (EMIN.). **II** *adj.* **1** Care este conform regulilor, principiilor logicii; rațional; corect. *Meritul logic al argumentațiunii pierde adeseori prin... incoerența formei* (EMIN.). ◇ (*adv.*) *Un punct de vedere pe care-l dezaprobăm, dar îl înțelegem logic vorbind* (EMIN.). ◇ *Cap logic* = persoană care gîndește rațional. *Atomism logic* v. atomism. *Calcul logic* v. calcul. *Constante logice* v. constant. *Empirism logic* v. empirism. *Erori logice* v. eroare. *Formă logică* v. formă. *Pozitivism logic* v. pozitivism. *Subiect logic* v. subiect. *Teză logică* v. teză. *Variabilă logică* v. variabil. **2** (*inform.*) *Circuit logic* = circuit electronic folosit în tehnica calculatoarelor pentru operații logice elementare. **3** (*inform.*) *Unitate logică* = porțiune dintr-o unitate din hard-discul memoriei unui computer, care este formatată, care are alocată o literă de unitate și care se prezintă utilizatorului sub aparența unei unități separate și independente. *Analizor logic* v. analizor. **4** *Schemă logică* = organigramă. • pl. *-ci, -ce.* și (*înv.*) *lóghică s.f., loghicésc, -eáscă adj.* /<fr. ***logique***, gr. ***λογικός***, lat. ***lŏgĭcus, -a, -um***, germ. ***logisch***; cf. și engl. *logical.*

logicéște *adv.* În mod logic, din punct de vedere logic. *Moțiunea votată rezultă logicește din votul trecut al lor* (EMIN.). • /***logic*** + *-ește.*

logiciál *s.n.* (*inform.*) Sistem informatic generalizat, de prelucrare, stocare și regăsire a informației, format dintr-un număr de fișiere de calculatoare conectate, distincte logic; software. • sil. *-ci-al.* pl. *-e.* /<fr. ***logicial.***

logiclán, -ă *s.m., s.f.* **1** Specialist în logică. **2** Ext. Persoană care judecă cu metodă, cu rigoare, urmînd regulile logicii. • sil. *-ci-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***logicien.***

logicísm *s.n.* Concepție enunțată de Leibniz, fundamentată și dezvoltată de G.Frege și B.Russell, potrivit căreia matematica poate fi dedusă din logică. • /<germ. ***Logizismus***, fr. ***logicisme.***

logicíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Adept) al logicismului. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***logiciste.***

lógie *s.f.* v. loggia.

logigrámă *s.f* (*inform.*) Schemă logică; organigramă. • pl. *-e.* /***logic*** + *-gramă.*

logístic, -ă *s.f., adj.* **1** *s.f.* (*milit.*) Ansamblul operațiilor de organizare, deplasare, aprovizionare etc. care permit funcționarea unei armate. ◆ Ext. Totalitatea metodelor și mijloacelor care asigură funcționarea unui serviciu, a unei întreprinderi etc. **2** *s.f.* Logică matematică. ◆ Denumire a logicii moderne, ca știință combinatorie. **3** *s.f.* (*mat.*) Parte a aritmeticii și a algebrei care se referă la cele patru operații. **4** *adj.* (*milit.*) Care aparține logisticii, care se referă la logistică. ◇ *Navă logistică* = navă militară auxiliară, destinată transportului trupelor și al tehnicii de luptă. • pl. *-ci, -ce.* /fr. ***logistique.***

logisticián, -ă *s.m., s.f.* Specialist în logistică. • sil. *-ci-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***logisticien.***

logo[1]- Elem. de compunere „cuvînt", „vorbă", „vorbire". • /<fr., it. ***logo***-; cf. gr. *λόγος* „cuvînt; vorbire".

logo[2] *s.n.* Simbol, siglă formată dintr-un ansamblu de semne grafice, care constituie marca unui produs sau a unei firme. • pl. *-ouri.* /<engl., fr. ***logotype.***

logoclomíe *s.f.* (*med.*) Repetare spasmodică a unei silabe la mijlocul sau la finalul unui cuvînt. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***logoclonie***; cf. gr. *λόγος* „cuvînt; vorbire", *κλόνος* „agitație, tulburare".

logocofóză *s.f.* (*med.*) Afazie caracterizată prin neînțelegerea semnificației cuvintelor vorbite. • pl. *-e.* /<fr. ***logocophose.***

logodeálă *s.f.* (*pop.*) Logodnă. • pl. *-eli.* /***logodi*** + *-eală.*

logodí *vb. IV. refl. recipr., tr.* **1** A (se) lega prin logodnă; a (se) angaja solemn pentru o căsătorie viitoare. ◆ Fig. A (se) uni. **2** (*bis.*) A (se) consacra; a (se) făgădui; a (se) încredința reciproc. • prez.ind *-esc.* /<slav. **ГОДИТИ.**

logodíre *s.f.* **1** Angajament solemn pentru o căsătorie; logodit. ◆ Fig. Unire. **2** (*bis.*) Consacrare, încredințare, făgăduință. • pl. *-i.* /v. ***logodi.***

logodít[1] *s.n.* **1** Logodire. ◆ Fig. Unire. **2** (*bis.*) Consacrare, încredințare, făgăduință. • pl. *-uri.* /v. ***logodi.***

logodít[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre oameni*) Care s-a legat cu cineva prin logodnă. ◇ Expr. (*Ca un*) *țap* (sau *gîscan*) *logodit*, se spune despre un om mîndru, fudul, înfumurat. (*reg.*) *A-i fi* (sau *a avea, a umbla cu*) *ochii logodiți* = a fi beat. **2** (*fig.*) Consacrat, încredințat, făgăduit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***logodi.***

logoditór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (*reg.*) **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care logodește pe cineva. **2** *s.m., s.f.* Petitor. • pl. *-ori, -oare.* /***logodi*** + *-tor.*

logódnă *s.f.* **1** Legămînt prin care două persoane (de sex opus) se angajează să se căsătorească; (*pop.*) logodeală. ◆ Ceremonie care consfințește un angajament de căsătorie. ◆ Petrecere organizată cu prilejul acestei ceremonii. ◆ Intervalul de timp dintre această ceremonie și nuntă. **2** (*bis.*) Slujbă premergătoare tainei nunții, care are ca punct central punerea inelelor pe degetele celor logodiți. **3** (*bis.*) Unire cu divinitatea prin viața monahală; consacrare; promisiune, angajament irevocabil. **4** Fig. Legătură care realizează o unitate. *Era într-o logodnă perpetuă cu arta.* ◆ Spec. Îmbinare de cuvinte. • pl. *-e.* /<slav. **ЛОГОДЬНЪ.**

logódnic, -ă *s.m., s.f.* Persoană care s-a logodit cu cineva (considerată în raport cu aceasta). ◆ (*la pl.*) Perechea logodită. • pl. *-ci, -ce.* /***logodnă*** + *-nic.*

logofăt *s.m.* **1** (*în Ev. Med., în Țările Rom.*; și *mare logofăt, logofătul cel mare, vel logofăt*) Mare dregător, membru al sfatului domnesc, care conducea cancelaria domnească, iar în lipsa domnitorului sau al mitropolitului prezida Divanul, și care în Moldova era întîiul boier al sfatului domnesc, iar în Țara Românească urma imediat după ban și vornic. ◇ *Logofăt de vistierie* = secretar al vistieriei domnești. *Logofăt de obiceiuri* = dregător care avea atribuții de maestru de ceremonii. *Logofăt de taină* (sau *domnesc*) = secretar particular al domnului. *Logofăt al doilea* sau *al doilea logofăt, vtori logofăt* = locțiitor al marelui logofăt. *Logofăt al treilea* sau *al treilea logofăt, treti-logofăt* = secretar al marelui logofăt. *Coconu Eftimie este treti-logofăt* (CĂL.). **2** (*înv.*) Ministru. ◇ (*Marele*) *logofăt al credinței* (ori *al pricinilor bisericești, al cultelor*) = dregător ale cărui funcții erau echivalente cu acelea ale unui ministru al cultelor. *Mare logofăt al dreptății* sau *logofătul cel mare al dreptății* = dregător ale cărui funcții erau echivalente cu acelea ale unui ministru al justiției. **3** (*înv., reg.*) Judecător. **4** (*înv.*; și *logofăt scriitor*) Secretar într-o cancelarie; (*înv.*) diac, grămătic, pisar. **5** (*înv.*) Vătaf (la o moșie boierească). **6** (*arh.*; *ca termen de adresare*) Domnule. • pl. *-eți.* și (*înv.*) *logofét s.m.* /<m. gr. ***λογοθέτης.***

logofét *s.m.* v. logofăt.

logofeteásă *s.f.* Soția logofătului. • pl. *-ese.* /***logofăt*** + *-easă.*

logofețél *s.m.* (*înv.*) **1** Dim. al lui *logofăt*; logofăt tînăr. **2** Secretar într-o cancelarie; (*înv.*) grămătic, copist. • pl. *-ei.* și *logofițél s.m.* /***logofăt*** + *-el.*

logofețésc, -eáscă *adj.* (*înv.*) **1** Care aparține logofătului, care este specific logofătului, care se referă la logofăt. **2** Care este alcătuit din logofeți. • pl. *-ești.* /***logofăt*** + *-esc.*

logofeți *vb. IV. intr.* A exercita funcția de mare logofăt. ◆ A îndeplini una dintre funcțiile logofătului. • prez. ind *-esc.* /***logofăt*** + *-i.*

logofeție *s.f.* (*ist.*) Demnitatea, funcția de logofăt. ◆ Perioada în care cineva își exercita funcția de logofăt. ◆ Cancelaria logofătului. ◆ Personalul care făcea parte din cancelaria logofătului. ◆ Clădirea în care se afla acest personal. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***logofăt*** + *-ie.*

logofițél *s.m.* v. logofețel.

logofobíe *s.f.* (*med.*) Teamă de a pronunța cuvinte dificil de articulat. • g.-d. *-iei.* /***logo-*** + ***fobie.***

logoftalmíe *s.f.* (*med.*) Paralizie parțială sau totală a mușchilor orbiculari ai pupilelor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***logophtalmie.***

logográf *s.m.* (*în antic. greacă*) Scriitor în proză (mai ales istoric), care încerca să reconstituie istoria triburilor și a orașelor grecești pe baza legendelor și a cronicilor. ◆ Spec. Orator care scria pledoarii la comandă, pentru alții. • pl. *-i.* /<fr. ***logographe***; cf. gr. *λόγος* „cuvînt", *γράφω* „a scrie".

logogríf *s.n.* **1** Problemă enigmistică în care, prin suprimarea, adăugarea sau inversarea pe rînd a cîte unei litere sau silabe dintr-un cuvînt, se obține un cuvînt nou. **2** Fig. Limbaj obscur, ininteligibil. ◆ Lucru confuz, greu de descifrat; enigmă. • pl. *-uri, -e,* (*înv.*) *m. -i.* /<fr. ***logogriphe***; cf. gr. *λόγος* „cuvînt", *γρῖφος* „enigmă".

logogrífic, -ă *adj.* Care ține de logogrif, referitor la logogrif. ◆ Ext. (despre scris) Care este ilizibil. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***logogriphique.***

logolatríe *s.f.* Cult al cuvintelor considerate ca avînd putere magică. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***logolâtrie***; cf. gr. *λόγος* „cuvînt", *λατρεία* „adorare, cult".

logomahíe *s.f.* Dispută privind semnificația unor termeni. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***logomachie***; cf. gr. *λογομαχία* <*λόγος* „cuvînt", *μάχη* „luptă".

logométru *s.n.* (*electr.*) Instrument electric de măsurat, care dă indicații referitoare la raportul dintre două mărimi electrice. • pl. *-e.* /<fr. ***logomètre***; cf. gr. *λόγος* „raport", *μέτρον* „măsură".

logonevrótic, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Persoană) care suferă de logonevroză. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***logonévrotique.***

logonevróză *s.f.* (*med.*) Tulburare a exprimării articulate a cuvintelor, de natură nevrotică, manifestată prin greutate în pronunțarea corectă a unor cuvinte sau prin repetări ori omisiuni de silabe; bîlbîială. • pl. *-e.* /<fr. ***logonévrose.***

logopát, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Persoană) care suferă de logopatie. • pl. *-ți, -te.* /de la ***logopatie***, prin derivare regresivă.

logopatíe *s.f.* (*med.*) Defect de vorbire constînd în exprimarea confuză a ideilor; lalopatie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***logopathie***; cf. gr. *λόγος* „cuvînt, vorbire", *πάθος* „suferință".

logopéd, -ă *s.m., s.f.* (*med., pedag.*) Persoană specializată în logopedie. • pl. *-zi, -de.* /<fr. ***logopède.***

logopédic, -ă *adj.* (*med., pedag.*) Care ține de logopedie, referitor la logopedie, specific logopediei. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***logopédique.***

logopedíe *s.f.* (*med., pedag.*) Ramură a medicinei și a pedagogiei speciale care se ocupă cu deficiențele de vorbire și studiază posibilitățile de înlăturare a lor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***logopédie***; cf. gr. *λόγος* „cuvînt, vorbire", *παιδεία* „educație".

logoplegíe *s.f.* (*med.*) Alalie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***logoplégie***; cf. gr. *λόγος* „cuvînt, vorbire", *πληγή* „lovitură".

logorée *s.f.* (*med.*) Excitație psihică, manifestată prin vorbire continuă și incoerentă, întîlnită la unii maniaci. ◆ (*fam.*) Tendință de a vorbi mult (și fără rost); limbuție. • /<fr. ***logorrhée***; cf. gr. *λόγος* „cuvînt, vorbire", *ῥέω* „a curge".

logoréic, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Persoană) care vorbește mult și uneori incoerent. **2** *adj.* (*despre vorbire, discurs etc.*) Care este caracterizat prin logoree; care ține de logoree. • sil. *-re-ic.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***logorrhéique.***

lógos *s.n.* **1** (*filos.*) Rațiune, raționalitate supremă care se consideră (în accepții nuanțat diferite de la un curent filosofic la altul) că guvernează lumea. ◆ (*în filos. materialistă antică*) Ordinea, rațiunea cosmică, ipostază a divinității. **2** Formă superioară a gîndirii umane. **3** (*teol.*) Cuvîntul lui Dumnezeu, întrupat în Iisus Hristos. **4** (*fam., iron.*) Cuvîntare, discurs. • pl. *-uri.* /<ngr. ***lógos***, fr. ***logos.***

logotenénte *s.m.* v. locotenent.

logoterapíe *s.f.* Metodă psihoterapeutică avînd drept scop corectarea limbajului oral sau scris. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***logo-*** + ***terapie.***

logothét *s.m.* (*ist.*) Administrator al finanțelor în Imperiul Bizantin. • pl. *-ți.* /<fr. ***logothète***, gr. ***λογοθέτης.***

logotíp *s.n.* (*tipogr.*) Ligatură. • pl. *-uri.* /<fr. ***logotype.***

logovíperă *s.f.* (*înv.*) Femeie clevetitoare. • pl. *-e.* /***logo-*** + ***viperă.***

lohăízăm *s.n.* v. lohaizăn.

lohăizăn *s.n.* (*reg.*) **1** Priboi. **2** Clește folosit de cizmari pentru a face găuri în pielea utilizată la încălțăminte. • pl. *-e.* și *loháizăm s.n.* /<germ. ***Locheizen.***

lohán *s.m.* (*relig.*) Discipol al lui Buddha. • pl. *-i.* /<germ. ***Lohan***; cuv. chinez.

lóhie *s.f.* (*med.*; *mai ales la pl.*) Secreția de origine uterină care apare în timpul lăuziei (*post-partum*) și este exteriorizată vulvar timp de aproximativ 2 săptămîni, cu aspect inițial sangvinolent, ulterior sero-sangvinolent și în final, seros. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***lochies***; cf. ngr. (*τὰ*) *λόχια* „ape, secreții postnatale".

lohio- Elem. de comunere „naștere; lăuzie". • /<fr. ***lochio***-; cf. gr. *λοχεία* „naștere".

lohiometríe *s.f.* (*med.*) Tulburare caracterizată prin retenția lohiilor în uter, în timpul lăuziei. • sil.*-hi-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***lochiométrie***; cf. gr. (*τὰ*) *λόχια* „ape, secreții postnatale", *μήτρα* „uter".

lohioragíe *s.f.* (*med.*) Lohii foarte abundente în timpul lăuziei. • sil. *-hi-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***lochiorragie***.

lohn *s.n.* (*econ.*) **1** Formă de colaborare economică internațională, care constă în tranzacții desfășurate pe baze contractuale între două firme din țări diferite, în care una execută un produs la comandă după modelele, desenele, materialele etc. celeilalte firme, sub marca acesteia din urmă. **2** Salariu, leafă. ◆ Recompensă. • pl. *-uri.* /<germ. ***Lohn***.

lohoáne *s.f.pl.* (*reg.*) **1** (*biol.*) Menstruație. **2** (*în superstiții*) Duhuri care pot face rău copiilor nou-născuți. • ***/lohie*** + *-oane*.

loiál, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care este sincer, cinstit, leal; care își îndeplinește corect, cu cinste, cu devotament obligațiile, cuvîntul dat. ◆ Ext. (*despre atitudini, manifestări etc. ale oamenilor*) Care este caracteristic unei persoane sincere, devotate, corecte; care reflectă, exprimă fidelitate, corectitudine, sinceritate, lealitate. ◆ (*adv.*) În mod sincer, corect, fidel, leal. *S-a purtat loial cu colegii săi de afaceri.* • pl. *-i, -e.* și *loiáli, -ă adj.* /<fr., engl. ***loyal***.

loialísm *s.n.* Fidelitate față de un regim (politic), de o cauză etc. • /<fr. ***loyalisme***.

loialíst, -ă *s.m., s.f.* Persoană credincioasă unui regim (politic), unei cauze etc. ◆ (*ist.; la pl.*) Coloni americani rămași fideli guvernului englez în timpul Războiului de Independență din 1775-1783. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***loyaliste***.

loialitáte *s.f.* Însușirea cuiva de a fi sincer, cinstit, leal, de a-și îndeplini corect și cu devotament obligațiile, de a-și respecta cuvîntul dat; lealitate. • pl. *-ăți.* și *loialitáte s.f.* ***/loial*** + *-itate*, după fr. *loyauté*, engl. *loyalty*.

loíntră *s.f.* v. loitră.

loisír [lwa'zir] *s.n.* **1** Timp liber (al cuiva). **2** Folosire optimă a timpului liber, potrivit dorințelor și înclinațiilor individului. • pl. *-uri.* /<fr. ***loisir***.

loitránă *s.f.* (*reg.*) Loitră. • pl. *-e.* ***/loitră*** + *-e*.

loitrár *s.n., s.m.* (*reg.*) **1** *s.n.* Loitră. ◆ Coș al carului sau al căruței în care se transportă grîu, fîn etc. ◆ Ext. Cantitate de grîne corespunzătoare unui astfel de coș. **2** *s.n.* Carîmb la loitra carului sau a căruței. **3** *s.n.* Grătar pentru nutreț, fixat deasupra ieslei. **4** *s.m.* (*iht.*) Obleț (*Alburnus alburnus* și *lucidus*). • pl. *n. -e, m. -i.* și *leoitrár s.n., s.m.* ***/loitră*** + *-ar*.

lóitră *s.f.* **1** Fiecare dintre cele două părți laterale ale carului sau ale căruței, în formă de scară, care în partea de jos se sprijină de dric, iar în partea de sus se prinde de leuci; draghină, (*reg.*) loitrană, loitrar. **2** (*reg.*) Împletitură de nuiele în formă de ladă, care se fixează pe car, pe sanie pentru a transporta nutrețul sau grînele. **3** (*reg.*) Scară. **4** (*înv.*) Scară lungă utilizată la asediul cetăților. • pl. *-e.* și (*reg.*) *loíntră, luítră s.f.* /<srb. ***lo(j)tra***, ucr. ***лyŭmpa***, magh. ***lajtra***; cf. germ. ***Leiter***.

loitríță *s.f.* (*reg.*) **1** Scară (mică). **2** Loitră la car sau la căruță. • pl. *-e.* ***/loitră*** + *-iță*.

lójă *s.f.* **I 1** Fiecare dintre despărțiturile amenajate în jurul unei săli de spectacol, cuprinzînd un număr redus de locuri pentru spectatori. ◇ *Loja orchestrei* = spațiu aflat sub nivelul scenei și al sălii de spectacol, amplasat între primul rînd de scaune și scenă, în care stă orchestra; fosa orchestrei. *Lojă de rangul întîi* (sau *al doilea*) v. rang. ◆ Ext. Totalitatea persoanelor care se află într-o lojă. *După terminarea ariei loja centrală a început să aplaude.* ◆ (*înv.*) Cabină în care se îmbrăcau și se machiau actorii. **2** Mic compartiment sau cameră la intrarea într-o clădire (a unei instituții), în care stă portarul care îndeplinește servicii de îndrumare a publicului sau de pază. **3** (*înv.*) Adunare a membrilor unei bresle, cu atribuții administrative și juridice. **II 1** Loc de întîlnire al francmasonilor. **2** (*nm. pr.*; și *Lojă masonică*) Celulă masonică, grup de francmasoni conduși de un Venerabil (președinte al Lojei). *În Lojile masonice sînt mulți negustori* (PER.). ◇ *Marea Lojă* = totalitatea federală a Lojelor. **III 1** (*bot.*) Cavitate în interiorul unui ovar sau al unei antere. ◆ Cavitate în fructul unei plante, în care se găsesc semințele. ◆ Fiecare dintre cele două părți ale staminei, care conțin polenul. **2** (*anat.*) Compartiment care conține unul sau mai multe organe sau formațiuni anatomice. **3** (*zool.*) Fiecare dintre cavitățile în care este împărțit corpul hexacoralierilor și al madreporilor. • pl. *-i, -e.* și (*înv.*) *lóge s.f.* /<fr. ***loge***, germ. ***Loge***.

lojétă *s.f.* Lojă mică. • pl. *-e.* /<fr. ***logette***.

lojníță *s.m.* (*reg.*) Persoană care împletește leasa. • pl. *-i.* și *lozníță s.m.* ***/lojniță*** + *-ar*.

lójniță *s.f.* (*reg.*) Leasă de nuiele pe care se usucă sau se afumă fructele, cașul etc. ◆ Cuptor (sau groapă) peste care se pune această leasă. • pl. *-e.* și *lóșniță, lózniță s.f.* /<ucr. ***лозниця***.

lokayáta *s.f.* (*filos.*) Școală filosofică indiană, ostilă brahmanismului, care neagă ideile despre existența divinității sufletului, a metempsihozei etc. • /<sanscr. ***lokayata*** „învățătură populară".

lollárzi *s.m. pl.* (*ist.*) Preoți săraci, predicatori, care propagau idei reformatoare antifeudale și împotriva funcționarilor regali, participînd la mișcarea țărănească din sec. 14 îndreptată împotriva Bisericii Catolice și a exploatării feudale în unele țări din V Europei. ◆ (*în Anglia*) Adepți ai doctrinei reformatorului Wycliff. • /<fr. ***lollardes***; cf. germ. *lollen* „a murmura rugăciuni".

lólotă *s.f.* (*reg.*) Zgomot confuz de glasuri; gălăgie. • pl. *-e.* /form. expr.; cf. *lălăială, forfotă*.

lolotí *vb. IV. intr.* (*reg.*) A face gălăgie, larmă. • prez. ind *-esc.* ***/lolotă*** + *-i*.

lom *s.n.* Rangă specială de oțel, folosită în operațiile de așezare a șinelor de cale ferată. • pl. *-uri.* /<rus. ***лом***.

lomb- Elem. de compunere „șale". • și *lombo-* /<fr. ***lomb(o)***-; cf. lat. *lumbus, -i* „șale".

lombágo *s.n.* v. lumbago.

lombalgíe *s.f.* (*med.*) Durere localizată în regiunea lombară, provocată de afecțiuni ale coloanei vertebrale lombare, a rinichilor, a organelor genitale feminine etc.; durere de șale. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *lumbalgíe s.f.* /<fr. ***lombalgie***; cf. lat. *lumbus* „șale", gr. *ἄλγος* „durere".

lombalizáre *s.f.* (*med.*) Anomalie a coloanei vertebrale în care unele vertebre iau caracterul unei vertebre lombare. • pl. *-ări.* /după fr. *lombalisation*.

lombár, -ă *adj.* (*anat.*) Care se referă la regiunea șalelor, care ține de șale, care este din regiunea șalelor. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***lombaire***.

lombárd[1] *s.n.* (*fin.*) **1** Instituție de credit care acordă împrumuturi garantate cu obiecte sau titluri de valoare; casă de amanet. **2** Împrumut sau avans de bani avînd drept garanție efecte publice (titluri de rentă, acțiuni, obligațiuni etc.), obiecte de valoare etc., depuse ca gaj. ◆ Obiecte sau titluri de valoare depuse drept garanție pentru obținerea unui împrumut. • pl. *-uri.* /<fr. ***lombard***, it. ***lombardo***, engl. ***Lombard***, germ. ***Lombard***; cf. nm. pr. de străzi Rue des *Lombards* din Paris și *Lombard* Street din Londra, unde, la sfîrșitul sec. 15, se reuneau pentru afaceri bancherii, în majoritate de origine italiană.

lombárd[2]**, -ă** *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Lombardiei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii Lombardiei. **2** *adj.* Care aparține Lombardiei sau lombarzilor, care se referă la Lombardia sau la lombarzi; care este originar din Lombardia. ◇ (*arhit.*) *Arhitectura lombardă* = (cea mai importantă școală de) arhitectură romană dezvoltată în N Italiei la începutul sec. 11 pînă în sec. 13. *Benzi lombarde* = benzi verticale în relief ușor, care decorau zidurile exterioare ale primelor biserici romane; lezene. ◆ (*subst. f.*) Unul dintre dialectele nordice galo-italice vorbit în Lombardia. • pl. *-zi, -de.* /<it. ***lombardo***, fr. ***lombard***, germ. ***Lombard***; cf. lat. med. *Longobardi, Langobardi, Langibardi*.

lombardá *vb. I. tr.* (*compl. indică efecte publice, obiecte de valoare etc.*) A depune în gaj, drept garanție pentru un împrumut. • prez.ind *-ez.* /<germ. ***lombardieren***.

lombardáre *s.f.* Acțiunea de *a lombarda* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***lombarda***.

lombartríe *s.f.* (*med.*) Lombartroză. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *lumbartríe s.f.* /<fr. ***lombarthrie***; cf. lat. *lumbus* „șale", gr. *ἄρθρον* „articulație".

lombartrózá *s.f.* (*med.*) Artroză a articulațiilor lombare; lombartrie. • pl. *-e.* și *lumbartrózá s.f.* /<fr. ***lombarthrose***.

lómbe *s.n. pl.* (*anat.*) Lumbus. • /<fr. ***lombes***.

lombo- v. lomb-.

lombosacrát, -ă *adj.* (*anat.*) Care ține de cea de a cincea vertebră lombară și de sacrum • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***lombosacré***.

lombosciátică *s.f.* (*med.*) Nevralgie localizată în regiunea lombară și pe fața dorsală a membrelor interioare. • sil. *-sci-a-.* /<fr. ***lombo-sciatique***.

lombostát *s.n.* (*med.*) Corset medical ortopedic pentru imobilizarea regiunii lombare. • pl. *-e.* /<fr. ***lombostat***.

lombotomíe *s.f.* (*med.*) Deschidere chirurgicală a regiunii lombare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***lombotomie***; cf. lat. *lumbus* „șale", gr. *τομή* „tăiere".

lombricál, -ă *adj., s.m.* (*anat.*) (Mușchi al mîinii sau piciorului) care este fusiform, ca o rîmă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***lombrical***.

lombricoíd, -ă *adj.* În formă de rîmă. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***lombricoïde***.

lombrozián, -ă *adj.* (*psih., antrop.*) Care se referă la Lombroso și la teoriile lui, care este propriu lui Lombroso și teoriilor acestuia, după care delincvența este în raport direct cu anomaliile fizice. ◇ *Tip lombrozian* = tip caracterizat prin înfățișare primitivă, monstruoasă și anormală, care pare a releva caractere somatice ale unei degenerări morale. • sil. *-zi-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<it. ***lombrosiano***; cf. nm. pr. Cesare *Lombroso*, medic și criminalist italian.

lombrozianísm *s.n.* Concepție criminalistico-antropologică a lui Lombroso, care susține că înclinațiile spre infracțiune sînt native, indivizii respectivi dispunînd de anomalii fizionomice specifice. • sil. *-zi-a-.* ***/lombrozian*** + *-ism*.

londiníán, -ă *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Ultimul etaj al paleocenului, delimitat la Anglia; ypresian. **2** *adj.* Care aparține londinianului, specific londinianului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din londinian. • sil. *-ni-an.* pl. *-ieni, -iene.* /nm. pr. (den. lat. a orașului Londra) ***Londini[um]*** + *-ian*.

londonéz, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Londrei sau este originară de acolo; (*la pl.*) locuitorii Londrei. **2** *adj.* Care aparține Londrei sau londonezilor, care se referă la Londra sau la londonezi; originar din Londra. • pl. *-i, -e.* /<it. ***londinese***; cf. *London* „Londra", capitala Marii Britanii.

longdrínk *s.n.* Amestec alcoolic cu gheață, servit în pahare mari. • /<engl. ***longdrink***.

longerón *s.n.* v. lonjeron.

longév, -ă *s.m., s.f., adj.* Longeviv. • pl. *-i, -e.* /<it. ***longevo***, lat. ***longaevus, -a, -um***.

longevitáte *s.f.* Durată mare a vieții unui om, a unui animal, a unei plante etc., depășind limitele medii; viață lungă (a unui individ, a unui grup, a unei specii). • /<fr. ***longévité***, lat. ***longaevitas, -atis***.

longevív, -ă *adj., s.m., s.f.* (Cel) care trăiește mult, care are o viață lungă, depășind media normală de viață; longev. • pl. *-i, -e.* /de la ***longevitate***, după lat. *longaevus, -a, -um*.

longi- Elem. de comunere „lung". • /<fr. ***longi-***; cf. lat. *longus, -a, -um*.

longilín, -ă *adj.* (*biol.; despre indivizi*) Cu membre lungi și subțiri; leptozom. ◆ (*despre oameni*) ◆ (*despre oameni*) Care este caracterizat prin predominarea dimensiunilor verticale ale corpului, avînd corpul alungit și subțire, cu membre lungi și subțiri, iar toracele îngust. ◇ *Tip longilin* = tip constituțional din clasificația Viola-Pende, caracterizat prin dezvoltarea preponderentă în lungime a segmentelor corporale. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***longiligne***.

longitudinál, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* Care se întinde de-a lungul, care este așezat în direcția lungimii. **2** *s.f.* Nervură metalică, aplicată în sens longitudinal pe fundul unei nave, pe bordaje sau sub punte, pentru a întări tablele învelișului; (*la pl.*) totalitatea nervurilor metalice care formează structura longitudinală a navelor. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***longitudinal***.

longitúdine *s.f.* **1** (*geogr.*) Distanța de la meridianul de referință (Greenwich), spre est sau vest, pînă la meridianul locului, măsurată pe paralelă; arcul de cerc, măsurat în grade pe ecuator, de la meridianul de referință (0°) pînă la meridianul locului. ◇ *Grad de longitudine* v. grad. ◆ Poziție în grade a unui punct de pe glob sau a unui astru față de un plan meridian de referință, care, împreună cu latitudinea, reprezintă cele două coordonate geografice. **2** (*astron.*) *Longitudine cerească* = una dintre coordonatele ecliptice. • pl. *-i.* /<it. ***longitudine***, fr. ***longitude***, lat. ***longitūdo, -inis***.

longline['lonlain] *s.n.invar.* (*la tenis*) Lovitură în care mingea se expediază cît mai aproape de linia laterală a terenului. • /<engl. ***longline***.

longobărd, -ă *s.m., adj.* **1** *s.m.* (*la pl.*) Triburi migratoare ale germanilor occidentali, care au locuit în antichitate în bazinul inferior al fluviilor Elba și Dunăre, ocupînd în sec. 6 regiunile nordice și centrale ale Italiei, punînd bazele unui regat cu capitala la Pavia, care a fost supus în 774 de Carol cel Mare; (*și la sg.*) persoană care aparținea acestor triburi. **2** *adj.* Care aparține longobarzilor, care se referă la longobarzi. ◆ (*subst. f.*) Limba indo-europeană, din grupul de limbi germanice occidentale, vorbită de longobarzi, care a dispărut în sec. 10. • pl. *-zi, -de.* /<lat. ***Longobardi, Langobardi, Langibardi***, it. ***longobardo***.

longrínă *s.f.* **1** (*constr.*) Grindă de lemn, de oțel sau de beton armat, care formează cofrajul lateral al unei îmbrăcăminți rutiere de beton, al unei galerii de mină etc. **2** (*ferov.*; și ***longrină de deraiere***) Șină de oțel, fixată pe traverse, care este montată paralel cu șinele căii ferate (pe poduri și la curbe), pentru a reduce pericolul de deraiere. • pl. *-e.* /<fr. ***longrine***.

lóngset *s.n.* (*sport*) Set cu prelungiri. • pl. *-uri.* /<engl. ***longset***.

lónjă *s.f.* **1** Piesă mobilă ajutătoare, folosită la învățarea unor mișcări acrobatice în gimnastică, sărituri în apă etc. **2** Curea de piele, coardă pentru dresajul cailor și cîinilor. • pl. *-e.* /<fr. ***longe***.

lonjerón *s.n.* (*tehn.*) Grindă longitudinală, din metal sau din lemn, așezată în scheletul sau în cadrul unei mașini, al unei instalații, al unui agregat etc. cu scopul de a le mări rezistența. • pl. *-oane*, și ***longerón*** *s.n.* /<fr. ***longeron***.

look [luk] *s.n.* **1** Aspect exterior al unei persoane (aspectul feței, machiajul, stilul vestimentar, coafura etc.). **2** Spec. Aspect fizic studiat în mod voluntar, care este caracteristic unei mode. *Formația lor introdusese un nou look pe piață.* • pl. *-uri.* /<engl. ***look*** „aspect".

looping ['lupiŋ] *s.n.* (*av.*) Figură de zbor acrobatic, în care avionul execută o buclă în plan vertical sau oblic. • scris și *luping.* pl. *-uri.* /<engl. ***looping***.

lopár *s.n.* (*reg.*) Lopată cu diverse utilizări casnice. • pl. *-e.* /<srb. ***lopar***.

lopátă *s.f.* **1** Unealtă formată dintr-o placă de lemn sau de fier, ușor concavă, montată pe o coadă de lemn, cu care se ridică sau se aruncă materiale granulare, pulverulente (pămînt, pietriș, nisip etc.). ◇ Loc.adj. *Ca lopețile* = (*despre dinți*) (foarte) lați. ◇ Loc.adv. *Cu lopata* = în cantitate mare, din belșug, din abundență. ◇ Expr. *Sapa și lopata* v. sapă. ◆ Cantitate de material care poate fi luată odată cu această unealtă. **2** Unealtă de lemn, cu coada lungă, cu care se vîntură cerealele. ◇ Loc.vb. *A da la lopată* = *a*) a vîntura; *b*) a face o muncă fizică (grea). **3** Unealtă de lemn, cu coada lungă, cu care se introduce pîinea în cuptor. **4** (*la forjă*) Unealtă din fier cu care se împinge în lateral cocsul sau cărbunele de lemn pentru a menține focul ori a îndepărta zgura. **5** (*reg.*) Lopățică de lemn, folosită de ciobani pentru a amesteca zerul pus la fiert. **6** (*sport*) Baston cu care se lovește mingea la diverse jocuri. **7** (*tehn.*) Fiecare dintre cele patru pale ale propulsorului nautic. **8** Vîslă. **9** Analog. Nume dat mai multor obiecte casnice, tehnice etc., care au forma sau întrebuințarea unei lopeți. • pl. *-eți.* /<sl. veche **лопата**.

lopăcioară *s.f.* (*reg.*) Lopățică. • pl. *-e, -i.* /***lopată*** + *-ioară*.

lopătă *vb. I.* **1** *intr.* A vîsli. **2** *tr.* (*compl. indică cereale*) A întoarce cu lopata pentru aerisire și răcire. **3** *tr.* (*compl. indică materiale mărunte, pulverulente*) A ridica, a amesteca sau a aduna cu lopata. • prez. ind *-ez*, și *lopăți vb. IV.* /***lopată*** + *-a*.

lopătár *s.m.* **I 1** Persoană care conduce o ambarcațiune cu vîsle; vîslaș, barcagiu. ◇ *Cerb lopătar* v. cerb. **2** Persoană care lucrează cu lopata. **3** Persoană care face (și vinde) lopeți. **4** (*reg.*) Copac folosit la confecționarea corăbiilor, a vîslelor. **II** (*ornit.*) Pasăre migratoare din ordinul ciconiiformelor, grupul picioroangelor, de mărimea unei berze, cu ciocul lung și lat ca o lopată, cu un moț de pene pe cap, cu penele de culoare albă, care își face cuibul în Delta Dunării (*Platalea leucorodia*). • pl. *-i.* /***lopată*** + *-ar*.

lopătáre *s.f.* Acțiunea de *a lopăta*. • pl. *-ări.* /v. ***lopăta***.

lopătáș *s.m.* (*înv.*) Persoană care supraveghea activitatea vîslașilor. • pl. *-i.* /***lopată*** + *-aș*.

lopătárie *s.f.* (*înv., reg.*) **1** Meseria lopătarului. **2** Atelier în care se confecționează lopeți. **3** Magazin în care se vînd lopeți. • pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* /***lopătar*** *-ie*.

lopățeá *s.f.* Lopățică. • pl. *-ele.* /***lopată*** + *-ea*.

lopăți *vb. IV.* v. lopăta.

lopățícă *s.f.* Dim. al lui *lopată*; lopățea. **1** Analog. Unealtă sau parte a unei unelte de forma unei lopeți sau care are o funcție asemănătoare cu a acesteia. ◆ Scîndurică servind la imobilizarea unui membru fracturat sau luxat; atelă. **2** (*anat.*; *reg.*) Omoplat. • pl. *-ele.* /***lopată*** + *-ică*.

lopățúie *s.f.* (*reg.*) Lopată (mică). • pl. *- ui.* /***lopată*** + *-uie*.

iopetăriță *s.f.* (*reg.*) Planșetă pe care se întinde aluatul. • pl. *-e.* /***lopetău*** + *-ariță*.

lopetău *s.n.* v. lopitău.

lopíscă *s.f.* (*reg.*) **1** Unealtă casnică făcută dintr-o bucată de scîndură în formă de lopățică. **2** Vătrai. **3** Vîslă. • pl. *-iște, -iști.* și *lopíșcă s.f.* /<magh. ***lapicka***.

lopíșcă *s.f.* v. lopiscă.

lopitău *s.n.* (*reg.*) **1** Obiect de lemn tare, șlefuit, de diferite forme, pe care se răstoarnă mămăliga, se întinde aluatul, se toacă zarzavaturile etc. **2** Lopată pe care se pune aluatul pentru a fi introdus în cuptor. • pl. *-aie.* și *lopetău s.n.* /<magh. ***lapitó***, ***lapittó***.

lóptă *s.f.* (*reg.*) Minge; bulgăre; cocoloș. ◇ *De-a lopta* = *a*) joc în care se aruncă mingea pe perete, se bate din palme și apoi se prinde; *b*) joc de copii în care mingea, pusă pe capătul unei scîndurele, este lovită cu un băț pentru a fi prinsă de unul dintre participanți. • pl. *-e, -ți.* și *loáptă, loábtă, lábdă, láptă s.f.* /<magh. ***lopta***, ***lapta***, srb. ***lopta***.

lorán *s.n.* (*fiz.*) Sistem de radionavigație aeriană sau maritimă pentru distanțe mari, care permite determinarea poziției unei aeronave cu ajutorul unor stații terestre ale căror coordonate sînt cunoscute. • /<fr., engl. ***loran***, abr. de la engl. *Lo[ng] Ran[ge Navigation]* „navigație la mare distanță".

lorantacée *s.f.* (*bot.*; *la pl.*) Familie de plante dicotiledonate, lemnoase, rar ierboase, fanerogame, angiosperme, cuprinzînd mai ales plante parazite; (și *la sg.*) plantă care face parte din această familie. • pl. *-cee.* /<fr. ***loranthacées***.

lorár *s.m.* (*în antic.*) Persoană însărcinată cu biciuirea sclavilor condamnați. • pl. *-i.* /<lat. ***lōrarĭus***, ***-ii***; cf. *lōrum, -i*, „curea".

lord *s.m.* (*în Marea Britanie*) **1** (*în Ev. Med.*) Mare proprietar de pămînturi. **2** (*astăzi*) Titlu nobiliar ereditar sau conferit de monarh. ◆ Persoană care are acest titlu. **3** Membru al Camerei Superioare a Parlamentului. **4** Termen care intră în componența titlului oficial al unor înalți demnitari din Marea Britanie. ◇ *Lord cancelar* v. cancelar. • pl. *lorzi.* /<engl., fr. ***lord***.

lordótic, -ă *adj. s.m., s.f.* (*med.*) Lordozic. • pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***lordotisch***.

lordóză *s.f.* (*med.*) Deformație a coloanei vertebrale, care constă în încovoierea acesteia spre înainte în regiunile cervicală și lombară și care apare în rahitism, malformații, paralizii etc., fiind asociată uneori cu scolioza și cifoza. • pl. *-e.* /<fr. ***lordose***.

lorgnétă *s.f.* v. lornietă.

lorgnón *s.n.* v. lornion.

lóri[1] *s.m.* (*zool.*) Mamifer primat lemurian din India și Ceylon, lung de cca 25 cm, care se hrănește mai ales cu fructe și cu semințe (*Loris gracilis*). • pl. *lori.* și *lóris s.m.* /<fr. ***loris***.

lóri[2] *s.m.* (*ornit.*) Mic papagal cu coada lungă, care trăiește în Oceania. • pl. *lori.* /<fr. ***lori*** <cuv. malaez.

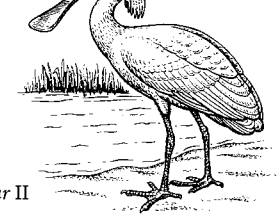

lopătar II

lorícă *s.f.* **1** (*ist.*) Armură medievală; platoșă, cuirasă. **2** (*bot.*) Carapace silicioasă a celulei, la diatomee. • pl. *-ce.* /<lat. ***lōrīca***, ***-ae***.

lorifórm, -ă *adj.* (*bot.*; *despre organe vegetale*) De forma unei panglici. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***loriformis***, *-e*; cf. *lōrum, -i* „curea".

lóris *s.m.* v. lori[1].

lorneón *s.n.* v. lornion.

lornétă *s.f.* v. lornietă.

lorniétă *s.f.* **1** Binoclu mic, folosit la spectacole. **2** Ext. Lornion. • scris și *lorgnetă.* pl. *-e.* și *lornétă s.f.* /<fr. ***lorgnette***.

lornión *s.n.* Ochelari (plianți), cu mîner, pe care îi folosesc mai ales femeile; lornietă. ◆ Ochelari fixați de nas cu ajutorul unui resort; pince-nez. • scris și *lorgnon.* pl. *-oane.* și *lorneón s.n.* /<fr. ***lorgnon***.

lóro *s.n.* (*econ.*) Cont deschis de o bancă din străinătate pentru corespondentul său dintr-o altă țară, cu scopul de a înregistra sumele ce se încasează în folosul său. • /<it. ***loro***.

losánj *s.n.* (*a. plast.*) Ansamblu decorativ alcătuit din romburi • /<fr. ***losanje***.

loscobáie *s.f.* v. lostopană.

loscobínă *s.f.* v. lostopană.

loscovoáie *s.f.* v. lostopană.

lóstiță *s.f.* v. lostriță.

lostopán *s.n.* v. lostopană.

lostopánă *s.f.* (*pop.*) **1** Bucată mare de pămînt, de lemn, de piatră, de carne etc. **2** Fig. (*iron.*) Femeie grasă. • pl. *-e.* și *lostopán s.n., lostopínă, loscobáie, loscobínă, loscovoáie s.f.* /etimol.nec.

lostopános, -oásă *adj.* (*reg.*; *mai ales despre pămînt*) Cu lostopane. • pl. *-oși, -oase.* /***lostopană*** + *-os*.

lostopínă *s.f.* v. lostopană.

lóstoță *s.f.* v. lostriță.

lóstreță *s.f.* v. lostriță.

lóstriță *s.f.* (*iht.*) Pește teleosteean răpitor, de apă dulce, asemănător cu păstrăvul, cu corpul lung, aproape cilindric, cu gura mare și cu dinții puternici, care trăiește în rîurile de munte (*Hucho hucho*). • pl. *-e.* și *lóstiță, lóstoță, lóstreță, lóstuță s.f.* /cf. ucr., rus. *лосось* „somon".

lostún *s.m.* v. lăstun.

lóstuță *s.f.* v. lostriță.

lóșniță *s.f.* v. lojniță.

lot *s.n., s.m.* **I** *s.n.* **1** Fiecare dintre porțiunile în care a fost împărțit un teren, o pădure; parcelă. **2** Grup, serie (de persoane). *Au fost vaccinate ultimele loturi de copii.* **3** Mulțime de obiecte, de mărfuri de același fel sau cu trăsături comune. ◆ Cantitate mare de material de aceeași proveniență. *Trei metri de stofă din ultimul lot.* ◆ Spec. Grup de produse identice sau asemănătoare, fabricate simultan sau succesiv, avînd timpul de pregătire și de încheiere a fabricației comun. *Au fabricat un lot experimental de parfumuri.* ◆ Spec. Grup de produse identice sau asemănătoare, expediate sau sosite în același timp. *A sosit un nou lot de automobile.* **4** Ext. Grup de scrieri aparținînd aceluiași gen, aceluiași autor sau aceleiași specii literare ori conținînd comentarii, traduceri, dicționare etc. *Librarul a primit un lot de dicționare explicative și bilingve.* **II** *s.m.* **1** (*înv.*; *în forma „lod"*) Unitate de măsură a volumului unui recipient avînd 42 de picioare cubice. ◆ Cantitatea de produse care încape într-un astfel de recipient. **2** (*la pl.*) Greutăți pentru cîntărit marfa. • pl. *n. -uri, m. (înv.) loți.* și *(înv.) lod s.m.* /<fr. ***lot***, it. ***lotto***, ngr. ***λόττο***.

lóta *s.f.* (*iht.*) Pește de apă dulce, cu corpul turtit lateral și cu a doua înotătoare dorsală foarte lungă, apreciat pentru carnea sa. • pl. *-e.* /<fr. ***lotte***.

lotáș *s.m.* (*pop.*) Persoană care a primit un lot de pămînt. • pl. *-i.* /***lot*** + *-aș*.

lotcagíu *s.m.* (*reg.*) Barcagiu. • pl. *-gii.* /***lotcă*** + *-agiu*.

lotcăr *s.m.* (*reg.*) Barcagiu. • pl. *-i.* /***lotcă*** + *-ar*.

lótcă *s.f.* (*mar.*) Barcă pescărească ușoară, îngustă, cu prora și pupa ascuțite și ridicate în sus, mînuită cu ajutorul lopeților. • pl. *lotci.* /<rus., bg. ***лодка***.

loteríe *s.f.* **1** Joc de noroc care constă în emiterea unor bilete prevăzute cu numere sau combinații de numere, dintre care, prin tragere la sorți, unele sînt declarate cîștigătoare, dînd dreptul posesorilor lor la premii în bani, în obiecte de valoare etc.; loto. **2** Fig. Hazard; noroc. *Nu a învățat și a mers la examen la loterie.* • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***loterie***, germ. ***Lotterie***, it. ***lotteria***.

lotifórm, -ă *adj.* (*a. plast.; despre ornamente*) Care are forma unui boboc de lotus. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***lotiforme***; cf. lat. *lotus* „lotus", *forma* „formă".

lotiză *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică terenuri*) A împărți în loturi; a parcela. **2** (*compl. indică grupuri de obiecte, materiale etc.*) A împărți după anumite criterii în loturi. • prez.ind *-ez.* /***lot*** + *-iza*, după fr. *lotir.*

lotizáre *s.f.* Acțiunea de *a lotiza.* • pl. *-ări.* /v. ***lotiza.***

lóto *s.n.* **1** Joc de societate sau didactic, cu cartonașe imprimate cu diferite numere, pe care participanții trebuie să le acopere cu jetoanele corespunzătoare, pe măsură ce acestea sînt scoase la întîmplare dintr-o grămadă sau dintr-un săculeț. ◆ Ext. Piesele folosite la acest joc. **2** Loterie. ◇ *Extragere loto* v. extragere. • pl. *-uri.* și (*înv.*) *lotón s.n.* /<fr. ***loto.***

lotocí *vb. IV.* (*reg.*) **1** *intr.* A produce un zgomot caracteristic lovind apa. ◆ A umbla prin apă murdară sau noroi. ◆ Fig. A vorbi vrute și nevrute. **2** *tr.* (*compl. indică rufe*) A clăti. • prez.ind *-esc.* /form. expr.; cf. *leop, bleotoci, pleoscăi.*

lotofág *s.m. pl.* **1** (*mit.; la pl.*) Popor legendar, plasat pe litoralul mediteraneean african, care se hrănea cu fructe de lotus; (*și la sg.*) persoană care făcea parte din acest popor. **2** Consumator de lotus. • pl. *-gi.* /<fr. ***lotophague***; cf. gr. *λωτοφάγος.*

lotón *s.n.* v. loto.

lotrésc, -ească *adj.* (*înv., pop.*) Hoțesc, tîlhăresc. • pl. *-ești.* /***lotru*** + *-esc.*

lotréște *adv.* (*înv., pop.*) Hoțește, tîlhărește. • /***lotru*** + *-ește.*

lotrí *vb. IV.* (*înv., pop.*) **1** *intr.* A duce viață (ca) de lotru. **2** *refl.* A se face, a deveni lotru. • prez.ind *-esc.* /***lotru*** + *-i.*

lotríe *s.f.* (*înv.; pop.*) Hoție, jaf, tîlhărie. • pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* /***lotru*** + *-ie.*

lotrișór *s.m.* **1** (*pop.*) Tîlhar; haiduc. **2** (*bot.; reg.*) Burete-galben (*Cantharellus cibarius*). • pl. *-i.* /***lotru*** + *-işor.*

lotrít[1] *s.n.* (*înv., pop.*) Hoție, tîlhărie; haiducie. • pl. *-uri.* /v. ***lotri.***

lotrít[2] *s.n.* (*mineral.*) Silicat natural hidratat de calciu, magneziu, aluminiu și fier, cristalizat, de culoare verde, care a fost descoperit pe valea rîului Lotru. • /nm. pr. (rîu în România, afluent al Oltului) ***Lotru*** + *-it*; cf. fr. *lotrite.*

lótru, loátră *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* (*înv., pop.*) Hoț, tîlhar. ◆ (*pop.; cu sens atenuat*) Ștrengar, șmecher. **2** *adj.* (*reg.*) Care este iute în mișcări, sprinten. ◆ Ager la minte, isteț. • pl. *-i, -e.* /cf. sl. veche **лотръ**, pol. *łotr*, srb. ***lotar.***

lótus *s.m.* **1** (*bot.*) Nume dat mai multor plante acvatice din familia nimfaceelor: *a*) plantă cu florile mari, plăcut mirositoare, de culoare albastră, care crește în apele Nilului (*Nymphaea coerulea*); *b*) plantă cu florile trandafirii, plăcut mirositoare (*Nelumbo nucifera*); *c*) plantă cu florile albe, plăcut mirositoare, considerată monument al naturii (*Nymphaea lotus thermalis*). **2** (*a. plast.*) Motiv decorativ, frecvent în monumentele egiptene și în artele asiatice, avînd forma florii de lotus. **3** Poziție pentru meditație a practicanților yoga, șezînd, cu călcîiele deasupra genunchiului opus. **4** (*mit.*) Plantă de pe litoralul mediteraneean african, cu fructele delicioase care făceau pe străini să-și uite patria. • pl. *-și.* /<fr. ***lotus***, lat. ***lōtus, -i.***

loțiónă *vb. I. tr.* (*compl. indică părți ale corpului*) **1** A fricționa cu o loțiune. **2** A curăța cu o loțiune în scop igienic sau terapeutic. • sil. *-ți-o-.* prez.ind *-ez.* /<fr. ***lotionner.***

loționáre *s.f.* Acțiunea de *a loționa.* • sil. *-ți-o-.* pl. *-ări.* /v. ***loționa.***

loționát, -ă *adj.* (*despre părți ale corpului*) **1** Care a fost frecat cu o loțiune. **2** Care a fost curățat cu o loțiune, în scop igienic sau terapeutic. • sil. *-ți-o-.* pl. *-ți, -te.* /v. ***loționa.***

loțiúne *s.f* Produs cosmetic (parfumat) sau farmaceutic, lichid (uneori puțin alcoolizat), folosit pentru îngrijirea pielii sau a părului. ◇ *Loțiune hidratantă* v. hidratant. • pl. *-i.* /<fr. ***lotion***, lat. ***lōtio, -onis*** „spălare".

loure[1] [lur] *s.n.* **1** (*muz.*) Cimpoi în Franța. **2** Vechi dans popular francez, originar din Normandia, cu tempo lent, cîntat la acest instrument. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • /<fr. ***loure.***

louré[2] [lu're] *adv.* (*muz.; la instrumentele cu coarde și arcuș*) Accentuat pe toate sunetele dintr-un legato. • /<fr. ***louré.***

loveă *s.f.* (*arg.; mai ales la pl.*) Ban, monedă. • pl. *-ele.* /<țig. ***love***, pl. lui *lovo.*

loveálă *s.f.* (*pop.; fam.*) **1** Lovitură, izbitură. ◆ (*glum.*) Coincidență, asemănare, potrivire. ◇ Expr. *A-i fi la loveală* = a i se potrivi (cuiva, ceva). **2** Aranjare, plasare (la locul firesc sau) la timpul potrivit. ◇ Loc.adv. (*fam.*) *Pe loveală* = la fel cu ceva sau cu cineva. • pl. *-eli.* /***lovi*** + *-eală.*

lovestorism [lavsto'rism] *s.n.* Melodramă. • /***love-story*** + *-ism.*

love-story [lav'stori] *s.n.* Poveste de dragoste. • /de la nm. pr. ***Love Story,*** roman și film de succes în anii '70.

lovi *vb. IV.* **1** *tr., intr., refl.* A (se) atinge cu putere, a (se) izbi. *Mașina s-a lovit de parapet.* ◇ Expr. (*intr.*) *A lovi cu pumnul în masă* = *a*) a-și manifesta mînia într-un mod violent, categoric; *b*) a-și impune (cu forța) punctul de vedere. *A lovi de moarte* = a ataca dur, fără milă. *A lovi în plin* v. plin (*tr.*) *A-l lovi unde îl doare* (*mai tare*) = *a*) a-i spune cuiva lucruri neplăcute; *b*) a atinge punctul sensibil al cuiva. *A fi lovit cu leuca* (*în cap*) v. leucă. *A-l lovi la mir* v. mir. *A lovi* (pe cineva) *în* (sau *la*) *numele tatălui* v. nume. *A lovi* (pe cineva) *în pălărie* v. pălărie. ◆ (*tr.; adesea cu determ. care indică intensitatea, frecvența, obiectele utilizate etc.*) A bate cu una sau mai multe lovituri. *L-a lovit cu biciul.* ◆ Fig. (*tr.*) A aduce prejudicii, neajunsuri, pagube materiale. *Criza economică a lovit întreaga comunitate.* ◆ Fig. (*tr.*) A face o impresie profundă, a marca sufletește (pe cineva), provocînd durere, suferință. *A fost lovit în sentimentele sale cele mai adînci.* ◇ (*cu sens atenuat*) *Generozitatea sa l-a lovit în inimă.* ◆ Spec. (*tr.*) A stigmatiza. *Acuzațiile prietenilor l-au lovit.* ◇ Expr. *A lovi pe cineva cu anatema* v. anatemă. **2** *tr.* A izbi drept în țintă cu un proiectil, cu o săgeată etc. *Racheta a lovit avionul.* **3** *tr., refl.* A (se) atinge (fără violență) pentru a atenționa, a semnala ceva. *L-a lovit pe umăr, iar el a întors capul.* ◆ (*intr.*) A bate cu degetul sau cu pumnul în ușă, în fereastră (pentru a i se deschide). **4** *tr.* A bate repetat cu o unealtă într-un corp, pentru diferite scopuri practice. *Lovește cuiul cu ciocanul.* ◆ (*despre ceasuri*) A emite sunete ritmice. **5** *tr.* (*compl. indică instrumente muzicale sau părți ale lor*) A produce, prin bătăi ritmice, sunete caracteristice. **6** *tr.* (*înv., pop.*) A ataca. *Dușmanul a lovit partea de nord a oastei.* ◆ (*refl. recipr.*) A se lupta. *Armatele s-au lovit cu înverșunare.* **7** *tr.* (*pop.; despre fenomene ale naturii, calamități*) A se abate pe neașteptate asupra cuiva sau a ceva. *Grindina a lovit satul.* ◆ (*fam.; despre stări fiziologice, boli etc.*) A veni brusc asupra cuiva; a cuprinde, a apuca, a copleși. *L-a lovit gripa.* ◇ Expr. *A-l lovi pe cineva apoplexia* v. apoplexie. *A-l lovi* (pe cineva) *damblaua* v. dambla. *A-l lovi la inimă* v. inimă. *A-l lovi pe cineva strechea* v. streche. **8** *intr.* (*jur.; despre legi*) A fi împotriva cuiva. *Legea lovește în interesele micilor proprietari.* ◇ Loc.adj. *Lovit de nulitate* = (*despre legi, hotărîri*) care nu respectă prevederile legale; care are vicii de formă sau de procedură. **9** *refl.* A da peste o piedică; a se împiedica, a se izbi de... *Primarul s-a lovit de împotrivirea cetățenilor orașului.* ◇ Expr. *A se lovi cu capul de prag* (sau *de pragul de sus*) v. prag. **10** *refl.* (*recipr.*) (*pop.; fam.*) A se asemăna, a se potrivi. *Ceea ce a spus dînsul nu se lovește deloc cu ceea ce am aflat eu.* ◇ Expr. *A se lovi de* (sau *din*) *ani* (cu cineva) = a fi de o vîrstă (cu cineva). (*tr.*) *A o lovi* = a o nimeri bine. *A se lovi ca nuca-n perete* (sau *în gard*) v. nucă. ◆ A ajunge la o înțelegere; a se învoi. *Ne-am lovit amîndoi să facem afacerea.* **11** *refl. recipr.* (*înv.; despre țări, terenuri etc.*) A se învecina. • prez.ind *-esc.* /<sl. veche **ловити** „a vîna, a prinde, a pescui".

lovinescián, -ă *adj.* Care aparține lui Eugen Lovinescu, care este propriu, specific lui Eugen Lovinescu sau criticii sale, care provine de la Eugen Lovinescu. • sil. *-ci-an.* pl. *-ieni, -iene.* /nm. pr. (critic și istoric literar român) *Eugen* ***Lovinescu*** + *-ian.*

lovíre *s.f.* **1** Lovitură; efect produs de o lovitură. ◇ Loc.adv. *Cu o lovire* = dintr-o dată. **2** (*jur.*) Infracțiune care constă în atingerea corpului unei persoane prin acte de violență fizică. ◇ *Lovire cauzatoare de moarte* = ucidere din culpă în urma unor lovituri. **3** Fig. (*înv.*) Nenorocire, năpastă. • pl. *-i.* /v. ***lovi.***

lovitúră *s.f.* **1** Atingere bruscă și puternică; izbitură. ◇ *Lovitură de grație* = lovitură mortală, care răpune definitiv pe cel lovit. Δ Fig. *Vestea primită a fost lovitura de grație.* ◇ Expr. *A da o lovitură în plin* v. plin. ◆ Concr. Zgomot (puternic) cauzat de o asemenea izbitură. ◆ Ext. Bătaie. ◆ Fig. Veste neașteptată (și dureroasă). ◆ Supărare, durere sufletească. ◇ *Lovitură de teatru* = acțiune, întîmplare bruscă și neașteptată, care șochează, impresionează, care schimbă cursul evenimentelor etc. *Lovitură de stat* v. stat. *Lovitură de trăsnet* v. trăsnet. **2** (*milit.*) Atac puternic executat asupra inamicului, în scopul zdrobirii lui și al capturării armamentului său. ◇ *Lovitură de forță* v. forță. ◆ Atac îndrăzneț venit prin surprindere (în sens fizic, psihic și moral). ◇ Expr. *A da lovitura* = a reuși într-o acțiune, obținînd un succes (important și neașteptat). ◆ Descărcare a unei arme de foc; efect produs de această descărcare. **3** (*tehn.*) *Lovitură de berbec* = creștere a presiunii unui lichid dintr-o conductă forțată, produsă prin închiderea bruscă a unei supape, a unei vane etc. **4** (*sport*) Ansamblu de mișcări rațional coordonate, folosit pentru manevrarea obiectului de joc, în vederea obținerii unui maxim de eficacitate. ◇ *Lovitură de pedeapsă* = sancțiune acordată de arbitru pentru o incorectitudine comisă de un jucător al unei echipe, care constă într-o lovitură executată de adversar în condiții avantajoase. *Lovitură de colț* = lovitură executată dintr-unul din unghiurile terenului de joc al echipei în apărare de către un jucător al echipei în atac; corner. *Lovitură de picior căzută* = dropgoi. *Lovitură liberă* v. liber. • pl. *-i.* /***lovi*** + *-tură.*

loxodrómă *s.f.* (*geogr.*) Curbă imaginară pe o hartă reprezentînd globul terestru, care taie toate meridianele sub același unghi. • pl. *-e.* /<engl., fr. ***loxodrome***; cf. gr. *λοξός* "oblic" , *δρόμος* "drum".

loxodrómic, -ă *adj.* Care ține de loxodromă, referitor la loxodromă. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***loxodromique.***

loz *s.n.* Bilet de loterie. • pl. *-uri.* /<germ. ***Los.***

lózbă *s.f.* v. lodbă.

lózie *s.f.* (*bot.*) Specie de salcie sau de răchită din ale cărei ramuri se fac împletituri. • pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* /<ucr. ***lozá.***

lozincărd, -ă *adj.* (*peior; despre oameni sau despre manifestările, acțiunile etc. ale lor*) Care denotă un entuziasm neîntemeiat, de paradă; care are caracter de lozincă. • pl. *-zi, -de.* /***lozincă*** + *-ard.*

lozíncă *s.f.* **1** Mesaj concis și pregnant, scris sau scandat, imperativ, cu funcție de incitare, de mobilizare etc. a celui care îl citește sau îl aude, utilizat în demonstrațiile de protest stradal, în publicitate, pentru propagandă politică etc., care, în societățile totalitare, capătă caracter oficial, exclusiv mobilizator (și coercitiv). ◇ Expr. *Sub lozinca* v. sub. **2** Pancartă care poartă un asemenea mesaj. • pl. *-ci.* /<germ. ***Losung.***

lozníțár *s.m.* v. lojnițar.

lózniță *s.f.* v. lojniță.

luá *vb. I. tr.* **1** A prinde pe cineva sau ceva cu mîna, cu brațul, în brațe etc. pentru a-l ține (și a se servi de el) într-o poziție anumită, pentru a-l pune în altă parte sau pentru a-l da la o parte. ◇ Expr. *A lua pușca la ochi* (sau, *pop., la cătare*) = a pune arma în poziție de tragere; a se pregăti să tragă cu arma; a ochi. *A-și lua pălăria* (*din* sau *de pe cap*) = a saluta. *A*(*-și*) *lua picioarele* (*tălpile, călcîiele* sau *drumul*) *la spinare* v. spinare. ◇ Fig. *Moșneagul... își ia toiagul bătrînețelor în mînă* (CR.). ◆ A apuca ridicînd de la pămînt sau de pe o altă suprafață, pentru a-l pune deasupra. *A luat pe umerii săi copilul care era obosit.* ◆ (*compl. indică flințe; cu determ. introduse prin prep „de", care indică partea de care se apucă*) A apuca de o parte a corpului. *M-a luat de mînă și m-a dus într-un salonaș* (CA. PETR.). ◇ Expr. *A lua pe cineva de urechi* = *a*) a urechi; *b*) a mustra cu asprime pe cineva. *A lua* (pe cineva) *de piept* v. piept. (*refl. recipr.*) *A se lua de mînă cu cineva* = a avea aceleași apucături, obiceiuri. *A se lua de cap cu cineva* = *a*) a se înclești la bătaie cu cineva; *b*) a se certa în mod violent cu cineva. *A se lua de piept cu cineva* v. piept. ◆ A apuca pe cineva sau ceva cu un anumit scop; a cuprinde cu brațul (de după...); ext. a înhăța, a înșfăca. *L-a luat de guler și l-a dus în fața celorlalți.* ◇ Expr. *A lua purceaua de*

coadă v. purcea. (*refl.*) *A se lua* (cu cineva) *la trîntă* v. trîntă. ◆ Ext. (*compl. indică oameni*) A prinde, a captura, a aresta. *Poliția l-a luat noaptea de acasă.* ◇ Expr. *A lua pe sus* (pe cineva) = *a*) a apuca cu forța pe cineva și a-l trimite în altă parte. *Frumos ți-ar sta... să te vezi luat pe sus și dat afară?* (CAR.); *b*) a prinde cu forța, a aresta cu multă ușurință. *L-ai luat pe sus și l-ai dus la poliție* (CAR.); *c*) a antrena pe cineva într-o acțiune, fără a-i da timp de gîndire. *Citeam cînd au venit prietenii și m-au luat pe sus la cinematograf.* (*înv.*) *A lua pe cineva de grumaz* = a face prizonier pe cineva. *A lua pe cineva ca din oală* v. oală. ◆ A apuca ridicînd de jos sau din altă parte, pentru a deplasa, a muta în alt loc. *A luat găleata de pe foc.* ◇ Fig. *Vîntul a luat rufele de pe frînghie.* ◆ A apuca cu un instrument, cu o unealtă etc. *A luat insecta cu o pensetă.* ◇ Expr. *A lua pasărea din zbor* = *a*) a doborî o pasăre cu săgeata sau cu glonțul; *b*) ext. a fi un vînător foarte iscusit. *A lua biciul* = a amenința pe cineva cu o pedeapsă. ◆ (*refl.*) A se apuca, a se prinde de ceva. *S-a luat de creanga copacului și s-a urcat.* ◇ Expr. *A se lua cu mîinile de cap* v. cap. *A se lua cu mîinile de păr* v. păr. ◆ (*despre animale*) A apuca cu labele, cu ghearele, cu ciocul, cu trompa, în coarne etc. *Ursul a luat creanga de zmeură și a început să mănînce.* **2** A găsi pe cineva sau ceva. ◇ Expr. *Ia-l dacă ai de unde* (sau *ia-l de unde nu-i*), se spune despre cineva (sau despre ceva) care nu se mai găsește acolo unde era mai înainte, unde se știa că poate fi găsit. (*fam.*) *A nu ști de unde să iei pe cineva* = a nu-ți mai putea aduce aminte cînd și în ce împrejurare ai cunoscut pe cineva. **3** A duce cu sine cu intenția de a se servi la momentul oportun. *Își ia umbrela pentru orice eventualitate.* ◇ Expr. *A-și lua traista și ciubucul*, se spune despre un om foarte sărac care pleacă fără să aibă ce să ducă cu el. *A-și lua catrafusele* v. catrafuse. *A(-și) lua lumea în cap* v. lume. *A(-și) lua tălpășița* (sau *tălpășițele*) sau *a o lua la tălpășița* v. tălpășiță. ◆ (*compl. indică mijloace de transport*) A utiliza pentru deplasarea dintr-un loc în altul. *Nu mai ia autobuzul, preferă să meargă pe jos.* **4** A se îmbrăca; a pune pe sine o haină, un șal etc. *Deși era frig, și-a luat o haină subțire.* ◇ Expr. *A lua hainele la purtare* = a îmbrăca în toate zilele hainele de sărbătoare. (*pop.*) *A lua doliu* (sau *haine de jale*) = a se îmbrăca în negru. (*înv.*) *A lua caftanul* = *a*) a deveni domn; *b*) a deveni boier. (*fam.*) *A-și lua nasul la purtare* v. nas. **5** (*compl. indică alimente, băuturi etc.*) A mînca, a bea (pe apucate). *A avut timp să ia doar o tartină.* ◇ Expr. *A* (*o*) *lua la măsea* v. măsea. ◆ A înghiți (cîte puțin) din ceva. *Din toate bucatele a luat două sarmale.* ◆ Spec. A înghiți o doctorie. *Medicamentul trebuie luat în fiecare seară.* ◆ Ext. A se expune, a veni în contact cu agenți atmosferici, cu elemente naturale. ◇ Expr. *A lua* (*o gură de*) *aer* v. aer. ◆ (*despre alimente*) A prelua din mediul exterior un anumit miros, gust etc., căpătînd anumite însușiri organoleptice. *Prăjiturile au luat miros din frigider.* **II 1** A scoate ceva din locul în care se află; a da la o parte, a îndepărta ceva; a smulge, a desprinde. *I-au luat lanțurile cu care era legat.* ◇ Expr. *A lua altă vorbă* = a schimba (cu dibăcie) subiectul unei discuții. *A nu-și lua ochii de la* (sau *de pe*)... = a privi insistent. *A(-și) lua nădejdea de la...* (sau *de...*) v. nădejde. *A-și lua seama* sau (*intr.*) *a-și lua de seamă* v. seamă. ◇ Fig. *Vorbele lui mi-au luat toată puterea* (CAR.). ◆ A înlătura cu scopul de a scăpa, de a elibera pe cineva de ceva, de a-l liniști. *Ia-l de pe capul meu* (CR.). ◇ Expr. *A-și lua o grijă de pe cap* = a scăpa de o grijă apăsătoare. *A-i lua cuiva* (*o suferință*) *cu mîna* = a face să-i treacă cuiva o suferință imediat. *A-i lua* (cuiva) *boala* (sau *durerea*) *cu mîna* v. mînă. (*refl.*) *A* (*i se*) *lua* (cuiva) *o piatră de pe inimă* v. piatră. **2** A scoate ceva în cantitate limitată. *Ea luă o mînă de cireșe din coș.* ◇ Expr. *A lua cuiva sînge* v. sînge. **3** A deposeda pe cineva de un lucru (fără intenția de a și-l însuși). *I-a luat bagajul și l-a pus în mașină.* ◇ Expr. *A-i lua* (cuiva) *comanda* = a înlătura (pe cineva) de la un post de răspundere, în special de la comanda unei unități militare. *A-i lua* (cuiva) *ochii* (sau *văzul*, *vederea* ori *vederile*) = a fermeca (pe cineva); a impresiona (pe cineva) foarte puternic; a zăpăci, a ului (pe cineva). *A-i lua* (cuiva) *viața* (sau *sufletul*) = a omorî. *A-și lua viața* (sau *zilele*) = a se sinucide. *A-i lua* (cuiva) *auzul* v. auz. *A-i lua* (cuiva) *mintea* (sau *mințile*) v. minte. *A-i lua* (cuiva) *mirul* v. mir. *A-i lua* (cuiva) *piuitul* v. piuit. *A lua cuiva zilele* v. zi. ◆ (*pop.*) A face să paralizeze (o parte a corpului). *Boala l-a luat repede.* **III 1** (*compl. indică bunuri materiale*) A-și însuși ceea ce i se cuvine, a pune stăpînire pe ceva; ext. a primi, a căpăta. *Și-a luat în sfîrșit înapoi casa ce-i fusese naționalizată.* ◆ A retrage un lucru care este depozitat, depus momentan într-un anumit loc. *Și-a luat valiza de la depozitul de bagaje.* ◆ (*compl. indică obiecte, materiale etc.*) A-și procura pentru a utiliza în anumite scopuri; a(-și) cumpăra ceva. *Și-a luat tot ce-i trebuie pentru o casă.* ◇ Expr. *A lua pana în mînă* = a începe să scrie. **2** A(-și) face rost de ceva; a(-și) procura ceva. *A luat de la notar toate actele necesare vînzării.* ◆ Gener. A ridica, a scoate. *Merge să-și ia de la poliție carnetul de șofer.* **3** (*compl. indică bani*) A încasa drept recompensă pentru o prestație. *Cît a luat mecanicul pentru reparația mașinii?* **4** (*compl. indică titluri, premii etc.*) A primi, a obține. *A luat premiul pentru literatură.* ◆ A dobîndi un titlu de studii, de îndemînare într-un anumit domeniu. *Și-a luat anul trecut doctoratul.* **5** A dobîndi ceva în urma unei solicitări, a unei cereri, a unei străduințe. *Izbutise a lua oști turcești* (C. NEGR.). **6** A-și însuși un lucru străin; a fura. *I-a luat toți banii din casă.* ◇ (*absol.*) *E putred de bogat și să-i iau nu e păcat* (POP.). ◇ Expr. *A lua cu hapca* v. hapcă. *A lua cu japca* v. japcă. *A lua* (cuiva) *pîinea de la gură* v. pîine. ◆ (*compl. indică bani, puncte etc.*) A reuși să obțină în propriul avantaj, în cursul unui joc. *A luat toți banii jucătorilor.* ◆ A sechestra, a popri, a confisca. *Vin jurații să-mi ia tundra* (POP.). ◇ Expr. *A-i lua* (cuiva) *și cămașa de pe el* v. cămașă. *A-i lua* (cuiva) *și cenușa din vatră* v. cenușă. **7** (*compl. indică cetăți, fortificații, poziții militare etc.*) A cuceri prin forță militară; a ocupa. *Provincia a fost luată repede, fără lupte grele.* ◆ (*cu determ. care indică instrumentul, modalitatea de operare*) A ataca într-un anumit fel sau cu o anumită armă. *Orașul a fost luat printr-un foc continuu.* **8** A se împovăra cu ceva neplăcut. *Ca să-mi iau necaz pe cap* (SEV.). ◆ A fi atins de...; a primi, a recepta. *A luat o lovitură în plin.* ◆ (*compl. indică boli contagioase*) A contracta. *Să nu zici c-ai luat gripa de la mine.* ◆ (*refl.; despre boli*) A se transmite, a se răspîndi. *Hepatita se ia mai ales toamna.* **9** A angaja pe cineva. *L-a luat la treabă pentru trei zile.* ◇ Expr. *A lua* (pe cineva) *părtaș* = a-și asocia (pe cineva) într-o întreprindere. *A lua pe cineva pe* (sau *spre*) *pricopseală* v. pricopseală. ◆ A angaja pe cineva în serviciul propriu. *Și-a luat o nouă secretară.* ◆ (*cu determ. temporale*) A folosi un obiect pentru un timp determinat, contra plată. *A luat utilajele agricole pentru o lună.* **10** A primi pe cineva la sine, în anumite condiții, cu chirie sau pentru a-l întreține. *O fată... luase din leagăn să o crească* (M. I. CAR.). ◇ Loc. vb. *A lua* (ceva) *cu chirie* = a închiria. **11** A invita pe cineva la joc, la dans. **12** A contracta o legătură de rudenie cu cineva. *A luat-o drept nașă a copilului.* **13** (*pop.*) A se căsători cu cineva. *Fă cunoștință cu fata: n-o mai lua pe auzite!* (C. NEGR.). ◇ (*refl. recipr.*) *Tinerii s-au luat din dragoste.* **14** A-și asuma executarea unui lucru, îndeplinirea unei sarcini, a unei obligații; a se însărcina (cu ceva); a se angaja. *Și-a luat răspunderea îngrijirii grădinii publice.* ◇ Loc.vb. *A se lua la ceartă* v. ceartă. *A se lua la sfadă* (cu cineva) v. sfadă. ◇ Expr. *A lua comanda* = a fi numit la conducerea unei unități sau acțiuni (militare). *A-și lua răspunderea* = a se declara și a se socoti răspunzător de ceva. (*înv.; refl. recipr.*) *A se lua la prinsoare* = a pune rămășag. *A lua apărarea cuiva* v. apărare. *A lua atitudine* v. atitudine. *A lua asupra sa* v. asupra. *A se lua la întrecere* v. întrecere. *A lua* (ceva) *în primire* v. primire. **15** (*despre vase*) A avea capacitatea de...; a cuprinde. *Butoiul ia 20 de litri.* ◇ Expr. *A striga* (sau *a țipa, a răcni, a se văita etc.*) *cît îl ia gura* v. gură. ◆ (*despre obiecte*) A ocupa un anumit spațiu. *Divanul ia prea mult spațiu.* **16** Expr., loc.vb. *A lua* (ceva) *în arendă* = a arenda. *A lua obiceiul* (sau *năravul*) = a se obișnui să... *A lua* (*pasaje* sau *idei*) *dintr-un autor* = a reproduce, într-o scriere sau într-o expunere proprie, idei extrase din opera altui autor (indicînd sursa sau însușindu-și pasajul în mod fraudulos). *A lua ființă* = a se înființa. *A lua înfățișarea* (sau *aspectul*) = a părea, a da impresia de... *A lua un nou aspect* (sau *o nouă formă*) = a se schimba, a se transforma. *A-și lua numele de la...* = a purta un nume care se leagă de..., care amintește de... *A lua o notă bună* (sau *rea*) = a căpăta o notă bună (sau rea). (*înv.*) *A lua veste* (sau *scrisoare, răspuns etc.*) = a primi veste (sau scrisoare, răspuns etc.). *A lua apă* v. apă. *A lua credință* (sau *credința*) v. credință. *A lua cunoștință* (de ceva) v. cunoștință. *A lua cuvîntul* (sau, înv., *cuvînt*) v. cuvînt. *A-i lua cuiva cuvîntul* v. cuvînt. *A lua foc* v. foc. *A lua lecții* v. lecție. *A lua masa* v. masă. *A lua măsura* (sau *măsuri*) v. măsură. *A lua notă* v. notă. *A lua parte la...* v. parte. *A lua pildă* v. pildă. *A lua seamă* v. seamă. *A lua sfîrșit* v. sfîrșit. **IV 1** (*compl. indică oameni*) A duce cu sine (avînd rolul de însoțitor). *L-a luat pe fiul său în excursie.* ◇ (*în imprec.*) *Lua-l-ar naiba de hoțoman!* ◇ Expr. *A-și lua ziua bună* = a se despărți de cineva, rostind cuvinte de rămas bun. *A lua* (pe cineva) *la* (sau *în*) *armată* = a înrola un recrut. *A lua* (pe cineva) *pe nepusă masă* = a lua (pe cineva) fără veste, cu forța. *A-l lua moartea* (sau *Dumnezeu, naiba*) = a muri. *L-a luat naiba*, se spune cînd cineva este într-o situație critică sau la capătul puterilor (din cauza unui efort prea mare). *A lua* (pe cineva) *dracul* (sau *dracii, mama dracului*) v. drac. **2** (*despre vehicule*) A transporta ceva sau pe cineva. *Taxiul l-a luat numai pînă în centru.* ◆ (*despre vehicule; compl. indică oameni*) A (avea capacitatea de a) transporta. *Autobuzul ia maximum 30 de persoane.* **3** A trata pe cineva sau ceva într-un anumit mod. ◇ Expr. *A lua* (pe cineva) *cu binele* = a proceda cu tact, cu blîndețe cu înțelegere, cu bunăvoință față de cineva supărat, irascibil sau îndîrjit; a trata (pe cineva) cu menajamente. *A lua pe cineva cu măgulele* sau (*refl.*) *a se lua pe lîngă cineva cu binele* = a măguli pe cineva (pentru a-i cîștiga bunăvoința). *A lua* (pe cineva) *sub aripa sa* = a ocroti (pe cineva). *Ai dat peste belșug luîndu-te sub aripa dumisale* (CR.). *A lua* (pe cineva sau ceva) *în batjocură* (sau *peste picior*) = a-și bate joc de cineva. *A lua* (pe cineva) *cu amenințări* = a amenința (pe cineva). *A lua* (pe cineva) *la socoteală* = a mustra (pe cineva); a-i cere socoteală. *A lua* (pe cineva) *pe departe* = a începe (cu cineva) o discuție pe ocolite cu scopul de a obține ceva de la el sau de a-i comunica ceva neplăcut. *Nu mă lua așa!* = nu mă trata, nu-mi vorbi în felul acesta nepotrivit! *A lua* (ceva) *de nimic* = a nu lua în serios. *A lua* (ceva) *în nume de bine* (sau *de rău*) = a judeca un lucru drept bun (sau rău). *A lua* (pe cineva sau ceva) *de* (sau *drept*)... = a considera (pe cineva sau ceva) drept altcineva sau altceva; a confunda. *A lua* (pe cineva) *în bătaie de joc* v. bătaie. *A o lua de bună* v. bun. *A lua* (pe cineva) *cu frumosul* v. frumos. (*A lua pe cineva* sau *a o lua*) *cu încetișorul* v. încetișor. *A lua* (pe cineva) *la mișto* v. mișto. *A lua în nume de bine* (pe cineva) v. nume. *A* (*nu*) *lua* (cuiva ceva) *în nume de rău* v. nume. *A lua* (pe cineva) *sub ocrotirea sa* v. ocrotire. *A lua* (pe cineva) *la* (sau *în*) *trei parale* v. para. *A lua* (pe cineva) *la trei păzește* v. păzi. *A lua* (pe cineva) *cu răul* v. rău. *A lua* (*pe cineva*) *la refec* v. refec. *A lua* (*pe cineva*) *la refenea* v. refenea. *A lua* (*pe cineva*) *în rîs* v. rîs. *A lua pe cineva la rost* v. rost. *A lua* (pe cineva sau ceva) *în zeflemea* v. zeflemea. ◆ A stabili cu alte persoane un anumit raport afectiv; a fi cuprins de un anumit sentiment. *L-a luat o antipatie puternică.* ◆ A accepta lumea, viața într-un anumit mod. *Ia viața în glumă.* ◇ Expr. *A lua lucrurile* (*așa*) *cum sînt* = a se împăca cu situația. **4** (*despre obiecte*) A căpăta, a obține. *Lemnul ia o strălucire frumoasă.* ◆ (*refl.; despre vopsele*) A se desprinde, a se dezlipi, a se șterge (și a se lipi pe altceva). *Vopseaua de pe ușă s-a luat pe haine.* **V** A începe, a porni să... ◆ (*despre afecțiuni, manifestări fizice sau psihice*) A cuprinde brusc (o persoană), dominînd-o. *L-a luat frigul.* ◇ (*despre stări, sentimente puternice*) *L-a luat o teamă cumplită.* ◇ Expr. *A-i lua ceva înainte* = a-l cuprinde, a-l copleși. *A lua frica cuiva* (sau *a ceva*) = a se teme de cineva (sau de ceva). *Ce te-a luat?*, se spune pentru a exprima stupoarea față de comportamentul straniu, neobișnuit al cuiva. (*refl.*) *A se lua de gînduri* = a începe să fie îngrijorat; a se îngrijora; a se neliniști. *A se lua de cineva* = a începe să-i facă necazuri cuiva, a-i căuta cuiva pricină. ◆ A-i ocupa mintea, atenția, interesul. *M-a luat treaba și nu am observat cum a trecut timpul.* ◆ (*fam.*) A săvîrși un act sexual; a poseda. **VI** (*predomină ideea de deplasare în spațiu*) **1** (*constr. cu pron. „o" cu val. neutră*) A pleca, a porni. *Văzînd*

pericolul, a luat-o la goană. ◇ Expr. *A o lua din loc* = a pleca repede. *A o lua la galop* (sau *la trap, la pas*) = a porni la galop (sau la trap, la pas). *A o lua razna* (sau *pe mirişte*) = *a)* a divaga, a bate cîmpii; *b)* fig. a apuca pe o cale greşită; a proceda în mod inconştient; a decădea. *A i-o lua* (cuiva) *pe dinainte* = a întrece (pe cineva). (*reg.*) *A o lua în porneală* = a porni la păscut. *A o lua pe arătură* v. arătură. *A o lua la fugă* v. fugă. *A o lua la picior* v. picior. *A o lua înainte* v. înainte. *A i-o lua cuiva înainte* v. înainte. ◆ A se îndrepta într-o direcţie oarecare; a coti spre... *A luat-o spre şcoală.* ◇ Fig. *Era supărat, dezorientat. Nu mai ştia ce să facă, încotro s-o ia.* ◆ (*despre drumuri, ape curgătoare etc.*) A-şi schimba direcţia, cursul. *Pîrîul o ia la dreapta.* **2** (*despre vehicule*) A-şi stabili direcţia de mers. *Maşina ia virajul la stînga.* **3** A merge, a parcurge. *A luat drumul cel mai scurt.* ◇ Expr. (*refl.*) *A se lua după cineva* (sau *ceva*) = *a)* a porni în urma cuiva (sau a ceva); *b)* a se alătura cuiva; *c)* a urmări, a alunga, a fugări; *d)* a porni undeva orientîndu-se după cineva sau după ceva; *e)* a imita pe cineva; a se lăsa îndrumat, sfătuit de cineva. (*refl. recipr.*) *A se lua cu cineva* = *a)* a pleca la drum cu cineva; *b)* a se întovărăşi, a se asocia cu cineva. (*refl.*) *A se lua cu cineva* (sau *cu ceva*) = a-şi petrece vremea cu cineva (sau cu ceva) şi a uita de o grijă, de o preocupare etc.; ext. a se distra. *A se lua cu vorba* v. vorbă. *A-şi lua zborul* v. zbor. *A-şi lua cîmpii* v. cîmp. **4** Fig. A alege un mod de viaţă şi a-l continua. *A luat drumul artei.* **VII** A înţelege, a interpreta, a considera ceva într-un anumit mod. *A luat afirmaţia sa într-un sens bun.* ◆ A aprecia greşit, înşelîndu-se în privinţa identităţii cuiva. *Scuze, v-am luat drept altcineva.* • sil. *lu-a.* prez.ind *iau, iei, ia, luăm, luaţi, iau*; part. *luat*; ger. *luînd.* /lat. ***lĕvare***; cf. şi fr. *prendre.*

luáre *s.f.* Acţiunea de *a (se) lua.* ◇ *Luare-aminte* = atenţie, grijă. Δ Expr. *A trage luarea aminte* v. trage. *Luare de mită* v. mită. • sil. *lu-a.* pl. *-ări.* /v. ***lua***.

luát *s.n.* Faptul de *a lua.* ◇ *Luatul ielelor* v. iele. • /v. ***lua***.

lúbeniţă *s.f.* (*bot.; reg.*) Pepene verde. • acc. şi *lubeníţă.* pl. *-e.* /<bg. ***любеница***, srb. ***lubenica***.

lúbric, -ă *adj.* (*despre oameni sau despre atitudini, manifestări, creaţii etc. ale lor*) Care este excesiv de senzual; desfrînat, libidinos. ◆ Care aţiţă senzualitatea, care este excitant, lasciv; obscen • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***lubrique***, lat. ***lūbrĭcus, -a, -um***.

lubricáre *s.f.* Introducere a unui lichid într-un sistem tehnic (sondă, conductă etc.) aflat sub presiune. • pl. *-ări.* /cf. lat., it. *lubricare.*

lubricatór *s.n.* (*ind. extract.*) Dispozitiv de forma unui tub, montat la gura sondei, servind pentru lubricare. • pl. *-oare.* /<fr. ***lubricateur***, germ. ***Lubrikator***.

lubricitáte *s.f.* Senzualitate excesivă; lascivitate, desfrîu; obscenitate. • /<fr. ***lubricité***, lat. ***lubricitas, -atis***.

lubrifiá *vb. I. tr.* (*tehn.*) A introduce un lubrifiant între două suprafeţe solide în frecare; a unge. • sil. *-fi-a.* prez.ind *-iez.* /<fr. ***lubrifier***; cf. lat. *lūbrĭcus, -a, -um* "alunecător".

lubrifiánt *s.m.* Substanţă vîscoasă sau praf care se poate întinde între suprafeţele de contact a două corpuri aflate în mişcare relativă, pentru a forma o peliculă subţire, care să înlocuiască frecarea uscată cu o frecare fluidă, cu scopul reducerii uzurii, încălzirii etc. • sil. *-fi-ant.* pl. *-ţi.* /<fr. ***lubrifiant***.

lubrifiánţă *s.f. sg.* Însuşirea unui material de a putea fi întrebuinţat ca lubrifiant. • sil. *-fi-an-.* /***lubrifi[ant]*** + ***-anţă***.

lubrificatór *s.n.* (*tehn.*) Dispozitiv de ungere a coroanei şinelor de cale ferată, folosit pentru a micşora uzura şi rezistenţa la înscrierea în curbe a vehiculelor. • pl. *-oare.* /<fr. ***lubrificateur***.

lubrificáţie *s.f.* (*tehn.*) Lubrifiere. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***lubrification***.

lubrifiére *s.f.* (*tehn.*) Acţiunea de *a lubrifia*; lubrificaţie. • sil. *-fi-e-.* pl. *-i.* /v. ***lubrifia***.

lucánică *s.f.* (*înv., reg.*) Caltaboş cu sînge. • pl. *-ce.* /<ngr. ***λουκάνικο***.

lucaníde *s.n. pl.* (*entom.*) Familie de coleoptere mari, avînd ca tip rădaşca. • /<lat. ***lucanidae*** <*lucanus* „rădaşcă".

lucárii *s.f. pl.* (*în antic. romană*) Sărbătoare a pădurilor sacre, pe care romanii o celebrau la 19 sau la 21 iulie. • /<lat. ***Lūcaria, -um***.

lucárnă *s.f.* Fereastră mică, deschisă pe un versant de acoperiş, în scopul luminării şi aerisirii spaţiului de sub învelitoare; lucernariu. ◆ Ferestruică pe care se poate privi afară. • pl. *-e.* /<fr. ***lucarne***.

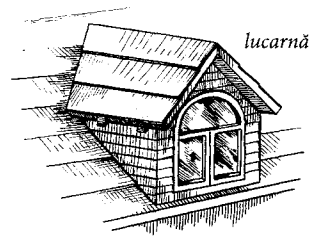

lucarnă

luceáfăr *s.m.* **1** (*astron.*) Nume popular al planetei Venus şi al altor stele strălucitoare. *De luceafărul din cer M-a prins un dor de moarte* (EMIN.). ◇ Compuse: (*pop.; nm. pr.*) *Luceafărul-de-dimineaţă* (sau *-de-ziuă, -dimineţii, -porcilor, -boului*) = planeta Venus (văzută dimineaţa, înainte de răsăritul soarelui); *Luceafărul-de-seară* (sau *-de-noapte, -ciobanilor*) = planeta Venus (văzută seara); *Luceafărul-cel-mare-de-miezul-nopţii* (sau *-cel-frumos*) = steaua Vega din constelaţia Lirei; *Luceafărul-porcesc* (sau *-porcar*) = steaua Aldebaran din constelaţia Taurului; *Luceafărul-cel-mare-de-noapte* = steaua Hiperion. ◇ Compar. *Ca un luceafăr am trecut prin lume* (EMIN.). ◆ Gener. Astru (luminos). ◆ Fig. Lumină călăuzitoare. *Răsare un luceafăr de aur şi lumină În sufletu-mi ca noaptea* (EMIN.). ◆ (*înv., pop.*) Lucifer. **2** Fig. Persoană remarcabilă, cu calităţi deosebite. *Un nou luceafăr apare pe orizontul geniului latinităţii* (EMIN.). **3** (*reg.*) Pată a pielii, avînd o formă asemănătoare cu a luceafărului. **4** (*reg.*) Obiect reprezentînd un luceafăr purtat de colindători la Crăciun. **5** (*reg.*) Motiv ornamental în ţesături. • pl. *luceferi.* /lat. ***Lūcifer, -i*** <*lucĭfer, -a, -um* <*lux, lucis* „lumină", *ferro* „a duce, a purta"; calc după gr. *φωσφόρος*.

luceálă *s.f.* **1** (*pop.*) Strălucire. **2** Fig. (*înv.*) Splendoare. • pl. *-eli.* /***luci*** + ***-eală***.

lúced, -ă (*înv.*) **1** Luminos; lucios. **2** Fig. Strălucitor, remarcabil. • pl. *-zi, -de.* /lat. ***lūcĭdus, -a, -um***.

lúceri *s.m. pl.* (*ist.*) Populaţie din Lucernum, de origine etruscă, stabilită la Roma, care a constituit unul dintre cele trei triburi cărora Romulus le-a împărţit cetatea. • /<lat. ***Lucĕres, -um***.

lucernáriu *s.m.* **1** Luminator. **2** Lucarnă. • pl. *-ii.* /<it. ***lucernario***, lat. ***lūcernarĭum, -ii***.

lucérnă[1] *s.f.* (*bot.*) **1** Plantă furajeră perenă, din familia leguminoaselor, cu lăstari înalţi pînă la 120 cm, cu frunzele trifoliate şi cu florile albastre-violacee, cultivată ca plantă furajeră (*Medicago sativa*). **2** Cultură de lucernă. • şi *luţărnă, luţérnă* s.f. /<germ. *Luzerne*, fr. ***luzerne***.

lucérnă[2] *s.f.* (*în antic.*) Corp de iluminat în care ardea o feştilă înmuiată în ulei. • pl. *-e.* /<lat. ***lŭcerna, -ae***.

lucernă[1] (1)

lucí *vb. IV. intr.* **1** (*despre surse de lumină, aştri etc.*) A produce o lumină vie, strălucitoare; a răspîndi o lumină vie; a străluci, a lumina. *Raza ei abia acum Luci vederii noastre* (EMIN.). ◆ Analog. A da impresia de strălucire prin curăţenie, prin albeaţă. *Podeaua luceşte de curată.* **2** (*despre corpuri*) A sclipi din cauza luminii; a scînteia. *El văzu... Un palat lucind departe* (EMIN.). ◆ (*despre ochi*, ext., *despre chipul, fizionomia oamenilor*) A avea o strălucire deosebită, vie, exprimînd emoţie, dorinţă, sentimente puternice. *Ochiul tău iubit... Dulce mi-au lucit* (EMIN.). ◇ Expr. (*fam.*) *A-i luci ochii* (cuiva) *după cineva* (sau după ceva) = a dori foarte mult pe cineva sau ceva. *A-i luci* (cuiva) *ochii pe undeva* = a alerga după aventuri galante. *A-i luci ochii departe* = a dori altceva decît ceea ce i se oferă. **3** Fig. (*despre idei, sentimente*) A apărea în mod brusc sau pentru scurt timp. **4** Fig. (*despre oameni sau despre înfăţişarea, manifestările lor*) A se face remarcat prin calităţi deosebite, prin fapte extraordinare. • prez. ind *-esc.* /lat. *****lucire*** = ***lucere***.

lucíd, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care are o minte clară, pătrunzătoare. ◆ Care înţelege şi exprimă limpede lucrurile. ◆ Care este conştient de realitate. *Faţă de ceilalţi, a arătat că este o persoană lucidă.* ◆ Care este în deplinătatea facultăţilor; conştient; treaz. *După coşmarul din vis, deveni lucid.* **2** Ext. (*despre manifestări, creaţii etc. ale oamenilor*) Care este rezultatul unei gîndiri profunde, neinfluenţate de sentimente. *În timpul momentelor de panică generală, el a avut o atitudine lucidă.* ◇ (*adv.*) *Vorbeşte lucid despre soluţiile necesare.* ◆ (*despre aptitudinile intelectuale ale oamenilor*) Care dovedeşte înţelegere clară, exactă a realităţii. *Are o judecată lucidă şi o exprimare clară.* ◇ Expr. *A avea mintea lucidă* v. minte. **3** (*med.; despre perioade ale unei boli psihice*) În care revine raţiunea, conştiinţa. *Acum bolnavul este lucid.* • pl. *-zi, -de.* /<fr. ***lucide***, lat. ***lūcĭdus, -a, -um***; cf. lat. *lux, lucis* „lumină".

luciditáte *s.f.* **1** Evaluare realistă a unei situaţii, a lumii înconjurătoare. *Atîta luciditate e insuportabilă* (CA. PETR.). ◆ Claritate în gîndire. *Atenţia şi luciditatea nu omoară voluptatea* (CA. PETR.). **2** (*med.*) Deplinătate a facultăţilor intelectuale; stare de conştienţă. • /<fr. ***lucidité***.

lúcifer *s.m.* (*relig.*; şi *nm. pr.*) Primul şi cel mai frumos dintre îngeri, care s-a revoltat împotriva lui Dumnezeu şi care a fost aruncat în iad, unde a devenit căpetenia diavolilor. ◆ Căpetenie a diavolilor; satana, (*înv., pop.*) luceafăr. ◆ Gener. Diavol, demon. • şi (*înv., pop.*) *lúţifer, lúţîfăr, lúţîfer* s.m. /<fr. ***Lucifer***, it. ***lucifero***.

luciferián, -ă *adj., s.m.* **1** *adj.* Demonic. **2** *s.m.* (*relig.; la pl.; în Ev. Med.*) Nume dat diferiţilor sectari care propagau cultul lui Satan. • sil. *-ri-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***luciférien(s)***.

luciferiamísm *s.n.* (*relig.*) **1** Schismă a lui Lucifer de Cagliari, ereziarh din sec. 4. **2** Totalitatea practicilor oculte ale luciferienilor. • sil. *-ri-a-.* /<fr. ***luciférianisme***.

luciféric, -ă *adj.* Demonic. ◇ (*în filos. lui Blaga*) *Cunoaşterea luciferică* = (*în opoz. cu „cunoaşterea paradisiacă"*) cunoaşterea poetico-intuitivă, care are ca obiect misterul existenţial şi ca scop potenţarea acestuia. • pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***luziferisch***; cf. nm. pr. *Lucifer*, căpetenie a îngerilor rebeli.

luciferínă *s.f.* (*biol.*) Substanţă proteică, cu proprietăţi luminescente, activată de o enzimă oxidativă, care este secretată de unele animale (ca licurici, peşti abisali etc.). • /<fr. ***luciférine***; cf. lat. *lux, lucis* „lumină", *ferre* „a purta".

luciferísm *s.n.* Caracter luciferic. • /***lucifer*** + ***-ism***.

lucifób, -ă *adj.* (*despre animale*) Care se fereşte de lumină. • pl. *-i. -e.* /<fr. ***luciphobe***.

lucifúg, -ă *adj.* Fotofob. • pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***lucifuge***, lat. ***lucifŭgus, -a, -um***.

lúcin *s.m. sg.* (*în credinţele pop.*) Sărbătoare cu prilejul celebrării Sfîntului Luca, protectorul împotriva bolilor la oameni şi la animale, precum şi împotriva lupilor. • /<srb. ***Lučin [dan]***.

lucínă *s.f.* (*reg.*) **1** Poiană. **2** Culme a unui deal. • pl. *-i.* /<ucr. ***лучина***.

lucíolă *s.f.* (*entom.*) Licurici (*Lampyris noctiluca*). *Lucioli pe lacuri zboară* (EMIN.). • sil. *-ci-o-.* pl. *-e.* /<it. ***lucciola***, fr. ***luciole***.

luciós, -oásă *adj.* **1** (*despre obiecte*) Care luceşte, care are luciu; care este strălucitor, sclipitor; lucitor, luciu. *Văzui o vergea lungă, galbenă şi lucioasă* (HASD.). ◆ (*despre ochi*) Cu reflexe strălucitoare; plin de viaţă; lucitor. **2** (*despre surse de lumină, aştri etc.*) Care răspîndeşte lumină; care străluceşte; lucitor. • pl. *-oşi, -oase.* /***luciu*** + ***-os***.

lucíre *s.f.* Faptul de *a luci*; strălucire. *Pielea netedă şi albă avea luciri de sidef* (CA. PETR.). • pl. *-i.* /v. ***luci***.

lucitór, -oáre *adj.* **1** (*despre surse de lumină, aştri etc.*) Care împrăştie lumină; care străluceşte; lucios. **2** (*despre obiecte*) Care este lucios, sclipitor, scînteietor. *Mii de coifuri lucitoare ies* (EMIN.). ◇ Poet. *Ea cu umeri de zăpadă şi cu părul lucitor* (EMIN.). ◆ (*despre ochi*) Cu reflexe strălucitoare; plin de viaţă. • pl. *-ori, -oare.* /***luci*** + ***-tor***.

lúciu, -ie *adj., s.n.* I *adj.* **1** (*despre obiecte*) Care răsfrînge razele de lumină, care luceşte; lucios. *S-a-mbrăcat în zale lucii* (EMIN.). ◇ Poet. *Luntre-a vieţii mele pe-a visării lucii valuri* (EMIN.). ◆ (*despre ochi*) Care este

strălucitor, plin de viață. *Lumina-i îndrăgită De ochi lucii* (EMIN.). **2** Cu lustru; lustruit; neted. ◇ (*adv.*) *Lanuri de-argint luciu pe țară se așternă* (EMIN.). ◇ Expr. (*adv.*) *Sărac luciu* = foarte sărac. *Sărăcie lucie* v. sărăcie. ◆ Ext. Alunecos. *Alunecă pe parchetul luciu.* ◆ Lipsit de obstacole; liber, deschis. **3** (*despre terenuri, drumuri etc.*) Care este acoperit de gheață; lunecos. *Mașina mergea pe o șosea lucie.* **II** *s.n.* **1** Proprietate (obținută artificial) de a reflecta lumina pe care o are suprafața unui corp solid; suprafață strălucitoare a unor obiecte care răsfrîng razele de lumină. *Luciul mobilelor.* ◇ Expr. *Sărăcie cu luciu* v. sărăcie. *A da luciu* v. da. ◆ Fig. Strălucire, splendoare (aparentă). ◆ Lustru. **2** Strălucire naturală sau artificială a unei suprafețe. *Norii deși se duc De iese-n luciu luna* (EMIN.). ◆ Suprafața strălucitoare a apei. *Cîntecul undei murind pe luciul mărei* (EMIN.). • pl. *-ii, n. -uri.* /de la ***luci***.

lucoáre *s.f.* (*înv.*) **1** Lumină. **2** Lucire, strălucire. • pl. *-ori.* /lat. ***lucor, -oris***.

lucrá *vb. I.* **1** *intr., tr.* (*mai ales cu determ. care indică ocupația, felul muncii, locul etc.*) A efectua un lucru, a presta o muncă utilizînd forța fizică, inteligența în exercitarea unei meserii, a unei profesii, a unei arte; a munci. *Tatăl lui lucrează în mină.* ◇ (*cu determ. care indică opera căreia i se dedică, cu care se ocupă*) *Lucrează la sculptura sa de mai mulți ani.* ◇ (*cu determ. care indică uneltele utilizate*) *Lucrează la strung.* ◇ Expr. *A nu avea ce lucra* = *a)* a face un lucru care putea fi sau trebuia evitat; *b)* a nu-și vedea de treabă. *A lucra pe* (sau *în*) *brînci* v. brînci. *A lucra cu curul* v. cur. (*A lucra*) *cu palma* (sau *cu palmele*) v. palmă. ◆ (*intr.*) A dezvolta o activitate într-un domeniu oarecare; a activa. *Lucrează în cercetare.* ◇ Expr. (*A lucra*) *din birou* v. birou. ◆ Spec. (*înv.; intr.*) A munci la stăpîn. *A lucrat la mai mulți gospodari.* **2** *intr.* A fi în mișcare, în acțiune; a dezvolta o activitate într-o direcție oarecare; a funcționa. *Fabrica nu lucrează duminica.* **3** *intr.* A acționa în mod eficace; a avea efectul dorit asupra cuiva; a fi eficient. ◆ Spec. (*despre medicamente*) A-și produce efectul, vindecînd. *Calmantul a lucrat repede.* **4** *tr.* A da unui material brut altă formă, făcînd din el un obiect oarecare; a prelucra un material; ext. a realiza, a executa ceva. *A lucrat toată pînza pe care o avea.* ◇ Expr. *A-și lucra mușchii* v. mușchi. ◆ A clădi, a construi. *A lucrat cinci case.* ◆ A face, a confecționa; a fabrica. ◆ Spec. A efectua un lucru de mînă; a coase; a broda; a împleti. *Lucrează o broderie pe un guler.* **5** *tr.* (*la box; compl. indică adversari*) A lovi continuu și eficient, încercînd să-i înfrîngă rezistența. *Pugilistul și-a lucrat adversarul la ficat.* **6** *tr.* Fig. (*fam.*) A unelti împotriva cuiva. *A aflat că prietenul lui îl lucrează pe la spate.* ◇ Expr. *A lucra pe față* v. față. *A lucra* (pe cineva) *în foi de viță* v. viță. ◆ A ponegri, a bîrfi pe cineva. • prez.ind *-ez,* (*reg.*) *lúcru.* /lat. ***lucubrare***.

lucráre *s.f.* **1** Muncă, activitate (utilizînd forța fizică, inteligența în exercitarea unei meserii, a unei profesii, a unei arte). ◇ *Lucrări de cabinet* v. cabinet. *Șef de lucrări* v. șef. ◇ Expr. *A pune în lucrare* = a începe executarea, a pune în practică. ◆ (*înv.*) Efort pentru a realiza ceva. ◆ Concr. Lucru realizat (dintr-un material brut) printr-o muncă fizică sau intelectuală. *Pictorul a dus la expoziție două lucrări.* ◇ *Lucrare de atelier* v. atelier. ◆ Studiu scris asupra unui anumit subiect; scriere, operă artistică sau științifică. ◇ *Lucrare de control* v. control. *Memoriu de titluri și lucrări* v. memoriu. *Lucrare scrisă* v. scris. ◇ Expr. *A cerceta* (*o lucrare*) *filă cu filă* v. filă. **2** Faptă, înfăptuire, realizare. **3** (*bis.*) Acțiune, intervenție divină. *Erau convinși că ceea ce s-a întîmplat este lucrarea Domnului.* **4** (*inform.*) *Lucrare artistică* = reproducere cu acuratețe de către imprimantele cu rezoluție mică (și medie) a unui desen (făcut pe calculator) care nu conține autotipii. **5** (*de obicei urmat de determ. care arată felul, domeniul etc.*) Operație sau ansamblu de operații făcute cu ajutorul mașinilor, utilajelor etc., precum și materialele și manopera respectivă, în vederea realizării, reparării, transformării unui obiect, unui produs etc.; sistem tehnic realizat printr-o astfel de operație. *Lucrare rutieră.* ◇ *Lucrări publice* = operații desfășurate cu cheltuiala și sub supravegherea statului. *Lucrarea solului* = ansamblul lucrărilor de arat, grăpat etc. executate în vederea creării unor condiții optime de încolțire și de creștere a plantelor. *Lucrarea pămîntului* = agricultură. **6** Fig. (*fam.*) Uneltire, intrigă; lucrătură. • pl. *-ări.* /v. ***lucra***.

lucrát[1] *s.n.* Faptul de *a lucra.* • /v. ***lucra***.

lucrát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre pămînt*) Muncit pentru a da roade. **2** (*despre obiecte, lucruri*) Efectuat cu mîna; confecționat. **3** (*despre materii prime, materiale*) Prelucrat. **4** Fig. (*despre oameni*) Care a fost influențat de către cineva, cu anumite scopuri. • pl. *-ți, -te.* /v. ***lucra***.

lucrativ, -á *adj.* (*despre inițiative, activități, afaceri etc.*) Care aduce profit; care este rentabil, folositor, util. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***lucratif***, lat. ***lŭcrātīvus, -a, -um***.

lucrătór, -oáre *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care lucrează, care muncește (într-un anumit domeniu). ◇ *Lucrător de pămînt* = agricultor. ◆ Spec. Persoană care muncește producînd bunuri materiale. ◇ *Lucrător calificat* = muncitor care a dobîndit cunoștințele necesare exercitării meseriei. **2** *adj.* (*despre oameni*) Care lucrează, care muncește, care este activ; harnic. ◇ (*înv.*) *Clasa lucrătoare* = clasa muncitoare. **3** *adj.* (*despre zile*) În care se lucrează; de lucru. **4** (*înv.; despre plantațiile de vie*) Care dă rod. **5** (*înv.; despre mine*) Care poate fi exploatat, care este în activitate. • pl. *-ori, -oare.* /***lucra*** + *-ător*.

lucrătúră *s.f.* **1** (Mod de) executare a unei lucrări manuale; execuție. **2** Fig. (*fam.*) Uneltire, intrigă; lucrare. ◇ *Lucrătură în foi de viță* v. viță. • pl. *-i.* /***lucra*** + *-ătură*.

lúcru *s.n.* **I 1** Tot ceea ce există (în afară de ființe), care se poate vedea, simți, pipăi și care este conceput ca o unitate de sine stătătoare; obiect. ◇ (*filos.*) *Lucru în sine* = noțiune a filosofiei lui Kant, desemnînd realitatea obiectivă, existentă independent de cunoașterea noastră, care, deși percepută sub formă de reprezentare, nu poate fi cunoscută în esența ei. ◆ Element sau obiect material. *A pus mai multe lucruri într-o cutie.* ◇ Expr. (*fam.*) *Lucru rău* (sau *prost*), se spune unei persoane (sau despre o persoană) de care sîntem nemulțumiți sau care nu este bună de nimic. **2** Bun care aparține unei persoane sau unei colectivități. *Și-a așezat lucrurile în valiză.* ◇ (*jur.*) *Lucru imobil* (sau *nemișcător*) = lucru care, în mod natural sau prin voința omului, nu poate fi strămutat dintr-un loc în altul. *Lucru mobil* (sau *mișcător*) = lucru care poate fi strămutat dintr-un loc în altul. ◇ Expr. *A (-i) scăpa un lucru printre degete* = *a)* a pierde o ocazie favorabilă; *b)* a nu reuși într-o întreprindere. ◆ Gener. (*la pl.*) Obiecte diverse, îmbrăcăminte, mobilă etc. *Încăperea era plină de lucruri.* **II 1** Activitate (fizică, intelectuală, artistică) depusă pentru realizarea unui scop; muncă, treabă; acțiune, faptă. ◇ *Lucru în lanț* = mod de organizare a producției în care obiectul care se lucrează se deplasează ritmic în raport cu echipele specializate de muncitori. *Banc de lucru* v. banc. *Lucru pe* (sau *în*) *bandă* (*rulantă*) v. bandă. *Cameră de lucru* v. cameră. *Front de lucru* v. front. *Lucru manual* v. manual. *Mînă de lucru* v. mînă. ◇ Loc.adj. *De lucru* = *a)* în care se lucrează. Δ *Condiții de lucru* v. condiție. *Zi de lucru* v. zi; *b)* cu care se lucrează; folosit la treabă. *Haine de lucru; c)* care este folosit într-o activitate. *Metodă de lucru.* Δ *Ipoteză de lucru* v. ipoteză. ◇ Expr. *A avea de lucru* = *a)* a avea treabă, a fi (foarte) ocupat; *b)* a avea o ocupație, a fi în slujbă; *c)* a avea de luptat, a avea dificultăți (cu cineva). *A nu avea de lucru* = *a)* a nu avea, a nu găsi ce sau unde să muncească; *b)* se spune cînd cineva nu-și vede de treabă sau face un lucru nelalocul lui, nepotrivit. *A pune* (pe cineva) *la lucru* = a sili (pe cineva) să muncească. *A-și face de lucru* (cu cineva sau cu ceva) = *a)* a-și pierde vremea cu o treabă lipsită de importanță sau cu o persoană care creează dificultăți; a părea că lucrează; *b)* a-și crea singur încurcături. *A fi în lucru* = a fi în curs de fabricare, de executare, de elaborare. *A se așeza la lucru* v. așeza. *Lucru de clacă* v. clacă. *A da cuiva de lucru* v. da. *A face un lucru cu ochii închiși* v. ochi. *A se reașeza la lucru* v. reașeza. *Spor la lucru!* v. spor. **2** (*ist.*) *Lucru domnesc* = obligație pe care o aveau în Evul Mediu țăranii dependenți din Țările Române și care consta în prestații de muncă în folosul domnului. **3** (*fiz.*) *Lucru mecanic* = energie dezvoltată de o forță care acționează asupra unui corp, egală cu produsul dintre componenta forței care acționează asupra corpului în direcția deplasării punctului ei de aplicație și mărimea acestei deplasări. *Lucru mecanic virtual* v. virtual. **4** (*jur.*) *Lucru fugibil* = lucru care, potrivit naturii sale sau convenției părților, poate fi înlocuit, în executarea contractului, cu un altul de același fel. *Lucru judecat* v. judecat. **5** Concr. Ceea ce se efectuează; rezultatul muncii, al activității umane de un anumit tip. *Are în apartamentul său numeroase lucruri de valoare.* **III 1** Chestiune, problemă. ◇ Expr. *Nu-i lucru curat* v. curat. *Hotărît lucru* v. hotărît. *A-i spune sau a-i zice cuiva* (*un lucru*) *de la obraz* v. obraz. *A spune lucrurilor pe nume* v. spune. *A fi* (sau *a-i părea cuiva*) *lucru de șagă* v. șagă. **2** Situație, fapt, fenomen. ◇ *Stare de lucruri* v. stare. ◆ (*mai ales la pl.*) Întîmplare, eveniment. *În ultimul timp s-au petrecut lucruri ciudate.* ◇ Expr. *Lucru de nimic* = fapt lipsit de importanță, ceva fără însemnătate. *Lucru mare* = *a)* ceva rar, deosebit, realizare de valoare; *b)* (*adv.; cu val. intensivă*) *S-a necăjit lucru mare; c)* (*determ. un adj. căruia îi dă val. de super. abs.*) *Frumos, lucru mare! Atîta lucru* v. atît. *Mare lucru* v. mare. *A trece ușor peste un lucru* v. ușor. • pl. *-uri.* /lat. ***lŭcrum, -i***.

lucruşór *s.n.* Dim. al lui *lucru.* • pl. *-oare.* /***lucru*** + *-ușor*.

luctuós, -oasă *adj.* Lugubru, trist. ◇ (*med.*) *Respirație luctuoasă* = respirație în care expirația este însoțită de gemete. • sil. *-tu-os.* pl. *-uoși, -uoase.* /<fr. ***luctueux***, lat. ***luctuōsus, -a, -um***.

lucumón *s.m.* (*ist.*) Șef ereditar al unui trib din vechea Etrurie. • pl. *-i.* /<lat. ***lŭcŭmo, -onis***, , fr. ***lucumon***.

lud[1] *s.m.* (*reg.*) Tînăr. • pl. *luzi.* /<srb. ***lud***.

lud[2]**, -ă** *adj.* (*înv., reg.; despre oameni*) Care este simplu, naiv, fără experiență. ◆ Ext. Prost, nătîng, nătărău. • pl. *-zi, -de.* /<sl. veche лоудъ.

ludáie *s.f.* (*bot.; reg.*) Dovleac. • pl. *-ăi.* /<srb. ***ludaja***.

luddísm *s.n.* Acțiune a unor grupuri de muncitori englezi, conduși de Ludd, care, între 1811 și 1816 s-au organizat pentru a distruge mașinile, utilajele, pe care le considerau principala cauză a extinderii șomajului, care a devenit mai tîrziu mișcare de masă a proletariatului englez din sec. 19. • /<fr. ***luddisme***; cf. nm. pr. Ned *Ludd*, muncitor englez.

luddít, -ă *s.m, s.f., adj.* (Adept) al ludismului. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***luddite***.

lúde *s.f* (*în Ev. Med., în Țara Rom.*) (Denumire pe care o purta) unitatea de contribuabili alcătuită, în funcție de mărimea averii, dintr-un număr variabil de persoane care plăteau bir. • / <slav. лоудиіе.

ludéțe *s.f* (*înv., reg.*) **1** Copilărie. **2** Fig. Nevinovăție. • /***lud***[1] + *-ețe*.

ludián, -ă *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Ultimul etaj al eocenului. **2** *adj.* Care aparține ludianului, specific ludianului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din ludian. • sil. *-di-an.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***ludien***; cf. nm. pr. *Lude*, localitate în Franța.

lúdic, -ă *adj.* Care are caracter de joc; care este glumeț, sprințar. ◆ Referitor la joc; specific jocului. ◆ (*despre activități, manifestări artistice etc.*) În care prevalează jocul, eliberarea fanteziei asemănătoare copilăriei. ◇ (*subst. n.*) *Utilizează în teatru ludicul.* ◆ Ext. Care este fără finalitate practică. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***ludique***; cf. lat. *lūdus, -i* „joc".

ludión *s.n.* (*fiz.; înv.*) Aparat cu care se demonstra influența presiunii asupra unui corp scufundat într-un lichid. • sil. *-di-on.* /<fr. ***ludion***.

ludísm *s.n.* Comportament caracterizat prin înclinația spre activități gratuite sau fanteziste, spre joc. • /<fr. ***ludisme***.

ludlovián *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Etajul superior al gotlandianului din Anglia. **2** *adj.* Care aparține ludlovianului, specific ludlovianului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din ludlovian. • sil. *-vi-an.* pl. *-ieni, -iene.* /nm. pr. (localitate în Anglia) ***Ludlow*** + *-ian*.

lúdlow *s.n.* (*tipogr.*) Mașină de turnat rînduri, asemănătoare cu linotipul, dar fără claviatură și magazie de matrițe, folosită la culegerea de titluri, anunțuri, la lucrări de ornament etc. • /<germ. ***Ludlow***, den. com.

ludotécă *s.f.* **1** Colecție de jucării și jocuri. ◆ Bibliotecă de jocuri electronice. **2** Instituție care pune jocuri la dispoziția copiilor. • pl. *-ci.* /<fr. ***ludothèque***.

ludoterapíe *s.f.* Jocoterapie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***ludothérapie***.

lúdovic *s.m.* (*ist.*) Veche monedă de aur, pusă în circulație în Franța, de Ludovic al XIII-lea, care a

circulat și în Țările Române. • pl. *-ci.* /de la nm. pr. ***Ludovic*** al XIII-lea, rege al Franței.

ludwigít *s.n.* (*mineral.*) Borat natural de fier și de magneziu, cristalizat în sistemul rombic, de culoare neagră-verzuie, mătăsos. • /engl. ***ludwigite***; cf. nm. pr. Ernst *Ludwig*, chimist austriac.

lúes *s.n. sg.* (*med.*) Sifilis. • sil. *lu-es.* /<germ. ***Lues***; cf. lat. *lŭes* [venerea]„infecție venerică".

luétă *s.f.* (*anat.*) Uvulă. • sil. *-lu-e-.* pl. *-e.* /<fr. ***luette***.

luétic, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) Sifilitic. • sil. *lu-e-.* pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***luetisch***.

luetínă *s.f.* (*farm.*) Substanță obținută din culturi de treponema sifilisului. • sil. *lu-e-.* /<fr. ***luétine***.

luetinoreacție *s.f.* (*med.*) Intradermoreacție cu cîteva picături de luetină. • sil. *lu-e; -re-ac-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***luétinoréaction***.

lufár *s.m.* (*iht.*) Pește teleosteean răpitor, marin, cu corpul alungit și turtit lateral, de cca 30-40 cm lungime, cu carnea fină și gustoasă (*Pomatomus saltatrix*). • pl. *-i.* /etimol. nec.

lúfă *s.f.* (*bot.*) Plantă legumicolă anuală, din familia cucurbitaceelor, originară din Africa și Asia, cu tulpina lungă de 3-6 m, cu florile numeroase, galbene și cu fructele alungite, care, în unele țări (China, Japonia etc.), se consumă ca legumă sau se folosesc, după uscare și preparare, ca burete de baie și în industria celulozei (*Luffa cylindrica*). ◆ Buretele însuși obținut din fructul acestei plante. • pl. *-e.* /<fr. ***luffa***.

luft *s.n.* **1** Spațiu liber dintre două elemente situate foarte aproape unul de altul. **2** (*sport*) Greșeală comisă de un jucător care șutează pe lîngă minge, pe lîngă puc. • pl. *-uri.* /<germ. ***Luft***.

luftá *vb. I. intr.* (*sport*) A comite un luft. • prez.ind *-ez.* /***luft*** + *-a*.

lugáci *s.m. invar.* **1** (*ornit.*) Căldăraș (*Pyrrhula europaea*). **2** (*bot.*) Varga-ciobanului (*Dipsacus silvester*). • /<bg. ***пугачка***.

lugăcíță *s.f.* (*ornit.; reg.*) **1** Sticlete (*Carduelis carduelis*). **2** Scatiu (*Carduelis spinus*). **3** Căldăraș (*Pyrrhula europaea*). • pl. *-e.* /***lugaci*** + *-iță*.

lúger *s.m.* v. lujer.

lúgher *s.n.* (*mar.*) Velier mic cu doi arbori, din care cel mic este prevăzut cu o velă pătrată. • pl. *-e.* /<engl. ***lunger***.

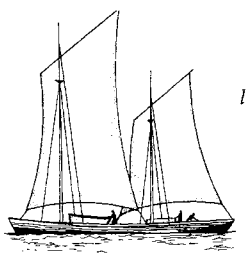

lugher

lugí *vb. IV.* (*înv.*) A plînge. • prez.ind *lug.* /lat. ***lugĕre***.

lugojeán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Lugojului sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii Lugojului. **2** *adj.* Care aparține Lugojului sau lugojenilor, care se referă la Lugoj sau la lugojeni; originar din Lugoj. **3** *s.f.* Numele unui dans popular bănățean. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-eni, -ene.* /nm. pr. (oraș în România) ***Lugoj*** + *-ean*.

lugól *s.n.* (*farm.; și, adj., soluție lugol*) Soluție apoasă, conținînd iod și iodură de potasiu, care este folosită ca reactiv, antimicotic, dezinfectant, antihelmintic etc. ◇ (*adj.*) *Test lugol* = reacție colorată care permite diagnosticul unor leziuni ale colului uterin. • /<fr. ***lugol***.

lúgu *interj.* Expr. (*fam.; repet.*) *A lua* (pe cineva) *cu lugu lugu* = *a*) a lua pe cineva cu binișorul; *b*) a alinta, a răsfăța pe cineva (cu un anumit scop). • /form. expr.

lugúbru, -ă *adj.* (*despre ființe, întîmplări etc.*) Care este înfiorător, sumbru, sinistru; care produce groază. *S-a petrecut un fapt lugubru.* ◆ Care amintește de moarte; macabru. *Atmosferă lugubră.* ◆ Care se referă la moarte sau la morți. *Seara spuneau povești lugubre.* ◆ (*despre înfățișare, privire etc.*) Care exprimă tristețe sumbră, groază. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***lugubre***, lat. ***lūgŭbris, -e***.

luítră *s.f.* v. loitră.

lújer *s.m.* **1** (*bot.*) Tulpină sau porțiune de tulpină subțire (la plantele erbacee). ◆ Ramură tînără (de 1-2 ani) la plantele lemnoase. **2** Fig. Om frumos, bine făcut. *Fata era un lujer tînăr și suav.* • pl. *-i,* (*pop.*) *n. -e.* și (*înv., reg.*) ***lúger, hlúger*** *s.m.* /cf. srb. *hlud*.

lújniță *s.f.* (*reg.*) Loc, la exploatările forestiere, aflat la capătul de sus al ulucului, unde se adună buștenii pentru a fi rostogoliți la vale. • pl. *-e.* /<ucr. ***лужниця***.

luleá *s.f.* Obiect pentru fumat, alcătuit dintr-o parte mai groasă și scobită, în care se pune tutunul, și dintr-o țeavă (îndoită) prin care trece fumul; pipă. ◆ Restr. Găvanul pipei. ◇ Expr. (*adv.; pop.*) *A fi îndrăgostit* (sau *amorezat*) *lulea* = a fi îndrăgostit foarte tare. (*reg.*) *A ajunge* (sau *a rămîne*) *la lulele* = a sărăci. *A-i da cuiva luleaua prin cenușă* v. cenușă. *A* (*se*) *îmbăta lulea* v. îmbăta. ◆ Cantitate de tutun care încape în găvanul unei pipe. *A fumat trei lulele.* • pl. *-ele.* și (*reg.*) ***liuleá*** *s.f.* / <tc. ***lüle***.

lúlu[1] *interj.* (*adesea repet.*) Cuvînt care însoțește mișcarea ritmică a leagănului. ◆ (*subst. n*) Leagăn alcătuit dintr-o bancă mobilă, de unul sau mai multe locuri, atîrnată de o bară fixă. • /form. expr.

lúlu[2] *s.m. invar.* Rasă de cîini de talie mică, cu părul pufos și cu urechile drepte; cîine care face parte din această rasă. • /<fr. ***loulou***.

lumașél *s.n.* (*geol.*) Rocă calcaroasă sedimentară, slab cimentată, cu numeroase cochilii sau schelete de organisme. • și ***lumașélă*** *s.f.* /<fr. ***lumachelle***.

lumașélă *s.f.* v. lumașel.

lumbágo *s.n. sg.* (*med.*) Afecțiune localizată în regiunea lombară, cu debut brusc și dureros, care apare în urma unui efort fizic sau expunerii la frig. ◆ Ext. Orice durere (de obicei de natură reumatică) resimțită în regiunea lombară, fără semne inflamatorii. • și (*înv.*) *lombágo s.n.* /<fr. ***lumbago***, lat. ***lumbago, -inis*** <*lumbus, -i* „șale".

lumbalgíe *s.f.* v. lombalgie.

lumbartríe *s.f.* v. lombartrie.

lumbartrózã *s.f.* v. lombartroză.

lúmbus *s.n.* (*anat.*) Porțiune dorsală a trunchiului, cuprinsă între torace și pelvis; lombe. • pl. *-uri.* /<lat. ***lumbus, -i***.

lúme *s.f.* **I 1** Totalitate a celor existente în realitate; univers, cosmos. *Dumnezeu a creat lumea în șase zile.* ◇ *Concepție despre lume* v. concepție. *Roata lumii* v. roată. *Sistemul lumii* v. sistem. ◇ Expr. *De cînd* (*e* sau *cu*) *lumea* (*și pămîntul*) = *a*) de (sau din) totdeauna; *b*) vreodată; *c*) (*în constr. neg.*) niciodată. *Cît* (*e*) *lumea* (*și pămîntul*) = *a*) veșnic; *b*) (*în constr. neg.*) niciodată; nicăieri. (*reg.*) *Pînă-i lumea* = a) veșnic; *b*) (*în constr. neg.*) niciodată. *Nici pentru toată lumea* sau *pentru nimic în lume* = cu nici un preț, cu nici un chip. *Pentru nimic în lume nu mă mișc de aici* (CA. PETR.). *Parcă toată lumea e* (sau *ar fi*) *a lui*, se spune despre cineva care este foarte fericit. *Că* (*doar*) *nu piere lumea* v. pieri. *A trăi cît lumea* v. trăi. *Cîtu-i* (sau *pînă-i*) *lume și vileag* sau *cîtu-i* (ori *pînă-i*) *lumea și vileagul* v. vileag. **2** Ansamblu de corpuri cerești format din pămînt și aștri vizibili, constituind un sistem organizat; sistem solar, sistem planetar. ◇ *Axa lumii* v. axă. **3** Globul pămîntesc (cu întreaga lui viață animală și vegetală); pămîntul locuit de om. ◇ *Lumea a treia* = denumire dată ansamblului țărilor slab și mediu dezvoltate. *Marginea* (sau *marginile*) *lumii* v. margine. *Cele șapte minuni ale lumii* v. minune. *Lumea nouă* v. nou. *Cele patru părți ale lumii* v. parte. *Lumea veche* v. vechi. ◇ Expr. *În* (sau *prin*) *toată lumea* (ori *lumea toată*) = pretutindeni, peste tot. *În* (ori *din*) *fundul lumii* sau (*de*) *peste lume* = (de) foarte departe. *A se duce* (sau *a fugi, a pleca, a ieși, a porni*) *în lume* (ori *în toată lumea, în lumea largă*) = a pleca departe, fără să se știe unde. *Ah! unde-i vremea ceea cînd eu cercam un vad Să ies în lumea largă* (EMIN.). *A*(*-și*) *lua lumea în cap* = a pleca (departe) părăsind totul (mai ales din cauza unor supărări mari, a unor necazuri etc.). *A umbla prin lume* sau *a cutreiera lumea* = a călători mult și în locuri diferite; a colinda. *A lua lumea de-a lungul* (*și de-a latul*) = a cutreiera toată lumea. *A dormi* (sau *a adormi*) *ca dus* (sau *ca duși*) *de pe lume* = a dormi (sau a adormi) adînc. *La capătul lumii* v. capăt. *A cunoaște lumea* v. cunoaște. *A-i da cuiva drumul în lume* v. drum. *A umbla* (sau *a rătăci*) *în lumea largă* v. larg. *Du-te în lumea largă!* v. larg. *De la* (sau *din, la*) *marginea* (sau *marginile*) *lumii* (sau *de lume*) v. margine. *Pe toate meridianele* (*lumii*) v. meridian. *A nu* (*mai*) *avea seamăn* (*pe lume*) v. seamăn. *A-și lua inima în dinți și lumea în traistă* v. traistă. *A-și lua lumea în traistă* v. traistă. *A face turul lumii* v. tur. *A se duce* (sau *a pleca*) *în lume și în țări* v. țară. **4** Domeniu al realității care se distinge de altele prin însușiri fundamentale. *Lumea organică este cercetată mai atent.* **5** (*înv., reg.*) Lumină. ◇ *Lumea ochiului* (sau *ochilor*) = pupila ochiului (sau ochilor). ◇ Expr. *A ieși la lume* = a ajunge la lumină, la loc deschis, la larg. **II 1** Populația globului pămîntesc, omenirea întreagă; umanitatea. *Lumea trebuie să lupte să-și protejeze planeta.* ◆ Majoritatea oamenilor. *S-a constatat că lumea susține proiectele ecologice.* **2** Grup social nediferențiat; număr nedeterminat de oameni. *Era multă lume la tîrg.* ◇ Loc.adj. *Ca lumea* = cum trebuie, cum se cuvine. ◇ Expr. (*A fi*) *în rînd cu lumea* = *a*) (a fi) la fel cu ceilalți; *b*) (a fi) cu rost, așezat, cu o viață chibzuită. *Lume*(*a*) *de pe lume* sau *lumea toată, o lume* (*toată, întreagă*) = mulțime nenumărată, foarte mulți oameni. *A purta lumea pe degete* = a înșela oamenii; a-și bate joc de oameni; a fi șmecher, abil. *A se strînge* (sau *a se aduna*) *lumea ca la moși* v. moș. **3** Categorie de oameni, grup social considerat din punctul de vedere al profesiunii, al culturii, al felului de viață etc., care prezintă trăsături specifice. *Lumea artiștilor.* ◇ *Lumea bună* v. bun. *Lume interlopă* v. interlop. **4** Oameni, mulțime, public; societate, mediu social. *S-a retras la mănăstire, fiind dezamăgit de lume.* ◇ Loc.adj. *De lume* = care se referă la viața de plăceri, la dragoste. Δ Expr. *Om* (sau *femeie*) *de lume* = *a*) persoană care are experiența vieții în societate, care cunoaște uzanțele; *b*) persoană dornică de petreceri, exuberantă, veselă. ◇ Expr. *A ajunge* (sau *a fi*) *de rîsul lumii* = a ajunge (sau a fi) într-o situație degradantă; a se face de rîs. *A scoate capul în lume* v. cap. *A intra în gura lumii* v. gură. *A ieși în lume* v. ieși. *A-și scoate obrazul în lume* v. obraz. *De rîsul lumii* v. rîs. *A scoate* (pe cineva) *în lume* v. scoate. *A umple urechile lumii* v. umple. *A zvîrli praf în ochii lumii* v. zvîrli. ◆ Înaltă societate; grup social monden. *Nu putea să apară în lume într-un costum uzat.* **III 1** Mediu în care se desfășoară existența umană. *În lume sînt deseori catastrofe naturale.* ◇ *Lume ficțională* v. ficțional. ◇ Expr. *Nu știe pe ce lume e* (sau *se află*) = nu știe nimic din ce se întîmplă; este foarte fericit. ◆ Viață laică; viață veselă, liberă. ◇ *Banchetul lumii* v. banchet. *Cîntec de lume* v. cîntec. ◇ Expr. *A se duce* (*fiecare*) *în lumea lui* = a-și vedea (fiecare) de treburile sale. *A-i fi* (cuiva) *lumea dragă* = a-i plăcea (cuiva) să trăiască; a-i fi foarte plăcut să... *Cînd ți-e lumea mai dragă* = *a*) cînd te simți mai bine; *b*) cînd nici nu te gîndești, cînd nici nu te aștepți. *Zi-i lume și te mîntuie!* = asta e! n-ai ce(-i) face! *A vedea lumina lumii* v. vedea. *A veni pe* (sau *în*) *lume* v. veni. **2** (*și lumea aceasta*) Viața, existența de pe pămînt. ◇ *Lumea de apoi* (ori *cealaltă, viitoare*) sau *ceea* (sau *cea*) *lume* = *a*) (*relig.*) viața de dincolo de moarte; *b*) (*în basme*) loc în afara lumii pămîntene, în care trăiesc ființe cu puteri supranaturale, fabuloase; celălalt tărîm. *Lumea albă* = (*în basme; în opoz. cu „lumea neagră"*) lumea reală, viața pămînteacă, în care trăiesc oamenii. *Lumea neagră* = (*în basme*) viața subpămînteană, în care trăiesc duhurile rele. *Valurile lumii* v. val. ◇ Expr. *A lipsi din lume pe cineva* v. lipsi. *A se petrece din lumea noastră* (sau *din această lume*) v. petrece. *A da lumii veșnica sărutare* v. sărutare. *A trimite* (pe cineva) *pe cealaltă lume* v. trimite. • pl. *-i.* /lat. ***lūmen, -inis***.

lúmen *s.m., s.n.* **1** *s.m.* (*fiz.*) Unitate de măsură a fluxului luminos egală cu fluxul luminos emis de o sursă punctiformă cu intensitatea de o candelă în unitatea de unghi solid de un steradian. **2** *s.n.* (*anat., bot.*) Canal într-un organ anatomic cavitar (vas sangvin, intestin) sau într-o fibră textilă. • pl. *m. -i, n. -e.* /<fr. ***lumen***; cf. lat. *lūmen, -inis* „lumină".

lumenmétru *s.n.* (*fiz.*) Instrument pentru determinarea fluxului luminos. • pl. *-e.* /<fr. ***lumenmètre***; cf. lat. *lūmen, -inis* „lumină", gr. *μέτρον* „măsură".

lumésc, -eáscă *adj.* **1** Care aparține lumii, privitor la lume, din lume. ◆ Care aparține mediului în care se manifestă, se dezvoltă viața pe pămînt; pămîntesc. **2** Care ține de trup, privitor la trup; trupesc, corporal. ◇ *Boală lumească* v. boală. **3** Care este propriu vieții omenești. ◇ *Valurile lumești* v. val. ◇ Loc.adj. *Cele lumești* = care aparțin vieții omenești. ◆ Profan, laic. *Faptele cele lumești l-au îndepărtat de biserică.* ◆ Care este vesel, glumeț, de petrecere. • pl. *-ești.* /***lume*** + *-esc*.

luméț, -eáță *adj.* (*pop.*) Căruia îi place viața, societatea; iubitor de lume, de petreceri; vesel. • pl. *-i, -e.* /*lume* + *-eț.*

luminá *vb. I.* **I 1** *intr.* (*despre aștri sau despre alte surse de lumină*) A produce, a emite, a răspîndi lumină; a fi luminos; a străluci. **2** *tr., intr.* A proiecta, a reflecta lumina primită; a arunca lumina asupra cuiva sau a ceva; a risipi întunericul. *Reflectoarele luminează cerul.* ◆ (*tr.*) A revărsa, a arunca lumină asupra unui lucru (pentru a fi văzut mai bine). *Cînd a luminat peștera, a văzut stalactitele.* ◆ (*tr.; compl. indică oameni*) A însoți pe cineva cu o sursă de lumină spre a-l face să vadă în întuneric; a face cuiva lumină. *El mi-a luminat cu o lanternă pînă la capătul tunelului.* ◇ Expr. *A lumina* (cuiva) *calea* (sau *drumul*) (cuiva) = a călăuzi, a conduce spre țintă pe cineva . **3** *refl.* (*despre obiectele pe care cade lumina*) A deveni luminos, a se umple de lumină, a căpăta mai multă lumină. *A tras perdelele și camera s-a luminat brusc.* ◇ Expr. *A se lumina de ziuă* = a se face ziuă, a se ivi zorile. ◆ A se însenina. *După furtună, cerul s-a luminat.* ◇ Expr. *A se lumina a ploaie* v. ploaie. **4** *tr.* Fig. (*despre oameni*) A transmite, a reflecta o stare de bucurie, de optimism, de încredere, avînd o figură luminoasă. *Cînd intră pe ușă, luminează încăperea.* ◆ (*intr.; despre ochi, privire, înfățișare etc.*) A avea o strălucire vie care trădează sentimente nobile, optimism, speranță. *Observi imediat că ochii lui luminează.* **II** Fig. **1** *tr., refl.* A (se) instrui, a (se) educa. ◆ A înțelege sau a face pe cineva să înțeleagă. *După ce a auzit explicațiile, s-a luminat ce trebuie să facă.* ◆ (*tr.*) A răspîndi știința și cultura în mase; a educa, a cultiva, a instrui. ◆ A (se) lămuri, a (se) clarifica. *Aveam dubii, dar acum m-am luminat.* **2** *tr.* A călăuzi, a îndrepta, a conduce. *L-a luminat pe calea cea bună.* **3** *tr., refl.* A (se) înveseli (la față). *Aflînd vestea, s-a luminat de bucurie.* ◆ (*tr.*) A răspîndi mulțumire, bucurie; a înveseli, a însenina. *Prezența ei luminează totul în jur.* ◆ (*refl.; despre față, ochi etc.*) A căpăta o expresie de mulțumire, de bucurie, de satisfacție, de interes. *S-a uitat la tablou și ochii i s-au luminat.* **4** *refl. unipers.* (*despre idei, proiecte etc.*) A apărea, a se ivi, a se înfiripa; a se contura. *Ceea ce avea să întreprindă i s-a luminat în minte.* • prez.ind *-ez.* /*lumină* + *-a.*

luminái *s.n.* Iluminare. • /de la ***lumina.***

luminál *s.n.* (*farm.*) Medicament care se prezintă sub formă de pulbere albă, cristalină, inodoră, cu gust amar, foarte puțin solubilă în apă, cu acțiune hipnotică; fenobarbital, acid barbituric. • /<germ. ***Luminal,*** fr. ***luminal.***

luminánță *s.f.* (*fiz.*) Lumină fotometrică, egală cu raportul dintre intensitatea unei surse luminoase și proiecția suprafeței acesteia pe un plan; strălucire. • /<fr. ***luminance.***

luminanțmétru *s.n.* (*fiz.*) Instrument pentru măsurarea luminanței; nitmetru, stilbmetru. • pl. *-e.* /***luminanță*** + ***metru.***

luminár *s.n.* **1** (*tehn.*) Corp de iluminat. **2** Tipar în care se fac luminările. • pl. *-e.* /<fr. ***luminaire.***

luminăre[1] *s.f.* **1** Acțiunea de *a* (*se*) *lumina*; strălucire. ◆ (*reg.*) Fulgerare. **2** Fig. Instruire; educare. ◆ Clarificare, lămurire. **3** (*înv; ca termen de reverență, însoțit de un adj.pos.*) Luminăție. • pl. *-ări.* /v. ***lumina.***

luminăre[2] *s.f.* v. lumînare.

luminát[1] *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *lumina.* • /v. ***lumina.***

luminát[2]**, -ă** *adj.* **1** Care primește lumină, pe care cade lumina; plin de lumină; luminos. ◇ *Săptămîna Luminată* v. săptămînă. *Lunea Săptămînii Luminate* v. luni. ◆ În care este lumină. *Camera luminată se învecina cu altele fără nici un bec.* **2** Fig. (*despre oameni*) Cu (multă) știință de carte; care înțelege, discerne, judecă limpede; plin de înțelepciune; instruit, cultivat, învățat. ◆ Cu idei avansate, progresist. *Oamenii luminați au contribuit la progresul omenirii.* ◆ Care este lămurit, clarificat, edificat. *S-a simțit, în sfîrșit, luminat.* **3** Care răspîndește, emite lumină; luminos, strălucitor. ◆ Fig. (*despre față, ochi etc.*) Care exprimă mulțumire, bucurie; care radiază. **4** (*înv., pop.*) Care este sănătos trupește și sufletește. **5** (*înv.; ca termen de reverență, adesea pe lîngă cuvinte desemnînd un titlu, o calitate*) Înălțat, mărit, slăvit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***lumina.***

luminatór *s.n.* Dispozitiv constituit din panouri transparente sau translucide, care înlocuiește o porțiune dintr-un zid, dintr-un plafon sau din învelitoarea unui acoperiș pentru a permite iluminarea naturală a unei încăperi; lucernariu. • pl. *-oare.* și (*pop.*) *luminătór s.n.* /***lumina*** + *-tor.*

luminație *s.f.* (*înv.*) Iluminație • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<rus. ***иллюминация,*** fr. ***lumination.***

lumínă *s.f.* **I 1** (*fiz.*) Radiație sau complex de radiații electromagnetice, emise de corpuri incandescente (cu sau fără flacără) sau luminescente, care impresionează ochiul omenesc; efectul acestor radiații. *Lumina a numit-o Dumnezeu ziuă, iar întunericul l-a numit noapte* (BIBL.). ◇ *Lumină albă* = lumină mijlocie a zilei, care conține toate radiațiile spectrului vizibil: roșu, portocaliu, galben, verde, albastru, indigo și violet. *Lumină rece* = lumină care conține un număr foarte mic de radiații infraroșii și care are un efect termic redus. *Lumină monocromatică* = lumină formată din radiații de o singură culoare spectrală. *Lumină compusă* = lumină care conține radiații de mai multe lungimi de undă. *Lumină naturală* = lumină complet nepolarizată, caracterizată prin diversitatea direcțiilor de oscilație ale radiațiilor electromagnetice care o compun, distribuite uniform în jurul direcției de propagare. *Lumină polarizată* = lumină alcătuită din radiații electromagnetice ale căror direcții de oscilație nu sînt uniform distribuite în jurul direcției de propagare. (*astron.*) *Lumină antisolară* = pată foarte slab luminoasă care se vede noaptea pe cer în locul opus Soarelui. (*fiziol.*) *Lumină animală* = lumină produsă de unele organisme animale pe baza energiei chimice a unor substanțe. *Con de lumină* v. con. *Cunună de lumină* v. cunună. *Dispersia luminii* v. dispersie. *Jocuri de lumină* v. joc. *Orgă de lumini* v. orgă. *Lumină plan* (sau *liniar*) *polarizată* v. polarizat. *Polarizația luminii* v. polarizație. *Lumină zodiacală* v. zodiacal. ◇ Loc.adv. *La lumina mare* = fățiș, în văzul tuturor. *Pe lumină* = în timpul zilei, de la răsăritul pînă la apusul soarelui; pînă nu înserează. *Limpede ca lumina zilei* v. limpede. ◇ Loc.prep. *În lumina...* = prin prisma (unei anumite concepții), din punctul de vedere al..., potrivit cu... *La lumina...* = cu puterea..., cu ajutorul... ◇ Loc.vb. *A da lumină* = a lumina. ◇ Expr. *A se arăta la lumină* (sau *la lumina zilei*) = a apărea (dintr-o ascunzătoare), a ieși la vedere; a se arăta. *A scoate* (pe cineva) *la lumină* = *a*) a scoate (pe cineva) dintr-o încurcătură; *b*) a ajuta (pe cineva) să dobîndească o situație; a emancipa (pe cineva). *A pune* (ceva) *în lumină* = *a*) a face (mai bine) cunoscut; a da la iveală; *b*) ext. a pune în evidență. *A pune într-o lumină bună* (sau *rea, urîtă* etc.) = a scoate în evidență aspectele pozitive (sau negative) din viața sau din activitatea cuiva. *A prezenta* (sau *a privi, a aprecia*) *ceva* ori *pe cineva într-o lumină oarecare* = a prezenta (sau a privi, a aprecia) ceva ori pe cineva într-un anumit fel sau dintr-un anumit punct de vedere ori prin prisma unei anumite concepții. (*înv.*) *A ieși la lumină* = a fi publicat, tipărit; a deveni cunoscut publicului. (*relig.; în Biblie*) *Să fie* (sau *să se facă*) *lumină!*, ordin prin care a creat Dumnezeu lumina pe pămînt. *A da la lumină* v. da. *Dare la lumină* v. dare. *A ieși la lumină* v. ieși. *Ieșire la lumină* v. ieșire. *A da la iveală* v. iveală. *A pune în lumină* (ceva) v. pune. *A răsări la lumină* (sau *la lumina zilei*) v. răsări. *A scoate la lumină* v. scoate. *A vedea lumina tiparului* v. tipar. *A vedea lumina* (*zilei*) v. vedea. *A* (*nu*) *mai vedea lumina* (*cu ochii*) v. vedea. ◆ (*bis.;* și *lumina necreată*) Stare de iluminare internă și de bucurie negrăită a celor care au dobîndit, prin predicarea ascezei, darul rugăciunii neîncetate. ◆ Fig. Strălucire. *Să nu mai văd Nici flori, nici cer, nici zîmbetele Evei... Căci vezi-lumina lor mă doare* (BLA.). ◇ Expr. *A vedea lumina rampei* v. rampă. **2** Sursă a acestor radiații provenind de la un aparat sau existentă în natură. ◇ *Lumină de control* = indicație luminoasă care servește la controlul stării și al modului de funcționare a unei instalații de telecomandă, a macazurilor, a semnalelor de cale ferată etc. *Lumină electrică* v. electric. *Lumină de ocultație* v. ocultație. *Variator de lumină* v. variator. *Lumină de veghe* v. veghe. ◆ Spec. Sursă luminoasă (de obicei colorată) situată pe un vehicul, folosită la indicarea poziției sale la semnalizare. *Luminile de bord au fost observate la timp.* ◆ Flacără, flăcăruie; punct luminos. *A zărit în depărtare o lumină.* ◆ (*impr.*) Unitate de măsură pentru fluxul luminos. ◆ Gener. Orice tip de iluminare electrică. *A adormit cu lumina deschisă.* ◇ Expr. *A-i stinge* (cuiva) *lumina* v. stinge. ◆ Ext. (*pop.*) Orice mijloc de iluminare diferită de cea electrică, constituit din lămpi cu petrol, candele, lumînări etc. *În cameră arde o lumină care pîlpîie, dînd să se stingă.* ◆ Spec. Lumînare. *A murit cu lumină la cap.* ◇ *Lumină de veci* v. veac. ◇ Expr. *A-i ține* (cuiva) *lumina* v. ține. **3** (și *lumina ochiului*) Pupilă. ◇ Expr. *A îngriji* (sau *a păzi*) *ca* (*pe*) *lumina ochilor* = a îngriji, a feri cu cea mai mare atenție. *A iubi pe cineva* (sau *a-i fi drag* cuiva) *ca lumina ochilor* v. ochi. ◆ Ext. Ochi, privire. **4** Fig. Ființă, lucru, obiect etc. cel mai drag, cel mai de preț, cel mai scump. *Copilul său este lumina vieții ei.* ◇ *Lumina mea* = (*inițial, după ngr. „φῶς μου”*) formulă poetică de adresare persoanei iubite. *Așa-s de negri ochii tăi, Lumina mea* (BLA.). **II 1** Fig. Expresie specifică vie a ochilor, a privirii, care exprimă un sentiment frumos, nobil, o senzație intensă. *Bucuria i-a adus lumină în ochii obosiți.* ◇ Poet. *O lacrimă curată ca lumina Din ochii celui dintîi sfînt* (BLA.). **2** Poet. Stare de încîntare, fericire, beatitudine. *Lumina ce-o simt Năvălindu-mi în piept cînd te văd* (BLA.). **3** Fig. Ceea ce aduce claritate în mintea omenească; învățătură, cultură, educație. ◇ Expr. *A arunca* (*o*) *lumină* (asupra unei chestiuni) sau *a aduce* (*o*) *lumină* (într-o chestiune) = a lămuri, a clarifica (o problemă). *A se face lumină în capul* (sau *în mintea*) *cuiva* = a pricepe, a înțelege. ◆ (*la pl.*) Totalitatea cunoștințelor bazate pe rațiune. ◇ *Secolul luminilor* = iluminism. ◆ Om genial (în știință, în artă). **III 1** Distanță liberă dintre fețele interioare a două piese vecine ale unui sistem tehnic sau dintre fețele interioare opuse ale unui gol. ◆ Deschidere liberă între elemente de construcție. **2** Piatra prețioasă a unui inel. **3** (*înv.; urmat de determ.*) Suprafață. **4** Stăvilarul morii. • pl. *-i,* (*înv.*) *-e.* /lat. ***lumina*** <*lūmen, -inis.*

luminátor[1] *s.n.* v. luminator.

luminátor[2]**, -oáre** *adj.* Care luminează, care emite lumină. • pl. *-ori, -oare.* /***lumina*** + *-ător.*

luminățíe *s.f.* (*arh.; urmat de un adj.pos.*) Termen de reverență pentru o persoană de rang înalt, mai ales pentru un domnitor; înălțime, maiestate, mărie, domnie, excelență. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***luminat***[2] + *-ie.*

luminescént, -ă *adj.* Care prezintă luminescență. ◇ *Ecran luminescent* v. ecran. • pl. *-ți, -te.* și *luminiscént, -ă adj.* /<fr. ***luminescent.***

luminescénță *s.f.* Proprietate pe care o au unele substanțe de a emite radiații luminoase care nu sînt de natură termică; emisie de raze luminoase reci. • pl. *-țe.* și *luminiscénță s.f.* /<fr. ***luminescence.***

luminiscént, -ă *adj.* v. luminescent.

luminiscénță *s.f.* v. luminescență.

luminísm[1] *s.n.* (*a. plast.*) Tendința de a accentua, într-un tablou, contrastul dintre umbre și lumini. ◆ Varietate de clarobscur contrastant. • /<fr. ***luminisme.***

luminísm[2] *s.n.* Iluminism. • /***lumină*** + *-ism,* după *iluminism.*

luminíst, -ă[2] *adj., s.m., s.f.* (Adept) al luminismului; iluminist. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***luministe.***

luminíș *s.n.* **1** Suprafață fără arbori în cuprinsul unei păduri; poiană. ◆ (*glum.*) Chelie. ◆ Ext. Orice loc deschis. **2** Porțiune de cer senin. **3** Pată de lumină. • pl. *-uri.* /***lumină*** + *-iș.*

luminíță *s.f.* **1** Dim. al lui *lumină.* ◇ Expr. *A vedea* (sau *a zări*) *luminița de la capătul tunelului* = a spera, a întrezări o rezolvare favorabilă a unor probleme. ◆ Ext. Pupila ochiului. **2** (*pop.*) Lumînare mică. **3** (*bot.;* și *luminița nopții*) Plantă erbacee meliferă, cu tulpina dreaptă, înaltă, cu frunzele alterne și cu florile mari, mirositoare, de culoare galbenă (*Oenothera biennis*). • pl. *-e.* /***lumină*** + *-iță.*

luminoblóc *s.n.* (*electr.*) Instalație cu generator propriu pentru iluminat, în caz de întrerupere a curentului de la rețeaua electrică. • pl. *-uri.* /***lumină*** + ***bloc.***

luminofór, -ă *s.m., s.n.* **1** *s.m.* (*electr.*) Substanță luminescentă preparată pe cale artificială, folosită în becurile fluorescente, la tuburi catodice etc.; fosfor. **2** *s.n.* Semnal luminos. ◆ (*adj.*) Care are semnal luminos. • pl. *m. -i, n. -e.* /<fr., engl. ***luminophore***; cf. lat. *lūmen, -inis* „lumină”, gr. *φορός* „purtător”.

luminól *s.n.* Substanță utilizată în criminalistică și care, pulverizată pe o suprafață, devine fluorescentă în contact cu urmele de sînge. • /<engl. ***luminol***.

luminós, -oásă *adj., s.f.* **I** *adj.* **1** Care răspîndește, produce o lumină vie; strălucitor. *Corp luminos.* ◇ *Barieră luminoasă* v. barieră. *Creion luminos* v. creion. *Descărcare luminoasă* v. descărcare. *Flux luminos* v. flux. *Paraşută luminoasă* v. paraşută. *Semnal luminos* v. semnal. ◆ Care este (puternic) luminat; plin de lumină. *Un pom de Crăciun frumos împodobit şi luminat.* **2** În care pătrunde multă lumină. *Spre sud camerele sînt luminoase.* **3** (*despre vreme, zile etc.*) Cu soare (mult); însorit, strălucitor. ◇ *Crîngul* (sau *brîul luminos al*) *cerului* v. cer. **4** (*despre culori*) Care degajă luminozitate; care este intens, viu. **II** *adj.* Fig. **1** (*despre oameni*) Care este fericit, senin; care degajă seninătate, optimism. *O persoană luminoasă şi plăcută.* ◆ (*despre ochi, privire, înfăţişare*) Care are o strălucire deosebită; care trădează o stare de spirit pozitivă profundă, intensă; sclipitor, strălucitor. *O figură veselă, luminoasă.* **2** (*despre manifestări, creaţii sentimente etc. ale oamenilor*) Care călăuzeşte, îndrumă; care este demn de urmat. *Constituie un exemplu luminos pentru tinerii din jur.* **3** Care este clar, limpede; pătrunzător. *O gîndire luminoasă.* **III** *s.f.* (*bot.*) **1** Plantă erbacee din familia ranunculaceelor, cu tulpina dreaptă, cu frunzele ovale şi cu florile albe, care creşte la marginea pădurilor din regiunile de munte şi de deal (*Clematis recta*). **2** Clopoţei (*Clematis integrifolia*). • pl. *-oşi, -oase.* /lat. ***lūminōsus, -a, -um***.

luminoasă III (1)

luminoschémă *s.f.* Tablou schematic luminos, prevăzut cu becuri colorate convenţional, corespunzînd elementelor unei instalaţii, care indică, prin semnalizare luminoasă, funcţionarea corectă sau defectuoasă a acesteia. • pl. *-e.* /***lumină*** + ***schemă***.

luminoscóp *s.n.* (*fiz.*) Aparat pentru observarea radiaţiilor emise prin luminescenţă de către unele corpuri. • pl. *-oape.* /<fr. ***luminoscope***.

luminozitáte *s.f.* **1** Însuşire a unui corp, a unui loc etc. de a fi luminos; lumină vie şi strălucitoare; strălucire. ◆ (*fiz.*) Proprietate a unui sistem optic, exprimată prin raportul dintre iluminarea imaginii unui obiect şi strălucirea obiectului respectiv. ◆ (*astron.*) Strălucire a stelelor, reprezentînd energia radiantă emisă de acestea în unitatea de timp sau emisiunea totală de energie în raport cu luminozitatea Soarelui. **2** Însuşire a unui loc, a unei incinte etc. de a fi luminoase. **3** Claritate. *A admirat luminozitatea fotografiei.* **4** Fig. Seninătate, optimism, bucurie pe care o transmite, o exprimă cineva. ◆ Expresie luminoasă, vie a privirii, a ochilor unei persoane, care trădează o trăire intensă, un sentiment puternic. *Luminozitatea privirii se remarca uşor.* • pl. *-ăţi.* /<fr. ***luminosité***.

lumitíp *s.n.* (*tipogr.*) Maşină de cules care permite culegerea de texte în caractere tipografice pe film. • pl. *-uri.* /<fr. ***lumitype***.

lumînáre *s.f.* **1** Obiect (cilindric) de diferite dimensiuni, făcut din ceară, stearină sau din altă materie grasă solidificată, avînd la mijloc un fitil de material textil, care, aprins, arde cu flacără, producînd lumină. ◇ *Lumînare fumigenă* v. fumigen. *Stingător de lumînări* v. stingător. ◇ Loc.adv., adj. (*Drept*) *ca lumînarea* = (care este) foarte drept. *La lumînare* = la lumina luminării. ◇ Expr. *A căuta* (pe cineva sau ceva) *cu lumînarea* = a căuta (pe cineva sau ceva) cu multă stăruinţă. *A ţine* (cuiva) *lumînarea* = a veghea pe cineva în momentul morţii (ţinîndu-i luminarea aprinsă). *A căuta ceartă* (sau *cearta*) *cu lumînarea* v. ceartă. *A începe o lumînare* v. începe. *A muri fără lumînare* v. muri. *Să-l* (sau *să mă, să ne etc.*) *pici cu lumînarea* v. pica. *A(-i) sufla* (cuiva) *în lumînare* v. sufla. **2** (*înv.*) Unitate de măsură convenţională pentru intensitatea luminii, aproximativ egală cu o candelă. **3** (*bot.*) Plantă erbacee, cu florile gălbui, dispuse într-un spic lung (*Verbascum phlomoides*). • pl. *-ări.* şi (*înv.*) ***luminăre*** *s.f.* /lat. ***luminaria***.

lumînărár *s.m.* Fabricant, negustor sau vînzător de lumînări. • pl. *-i.* /***lumînare*** + *-ar*.

lumînărărie *s.f.* Lumînărie. • pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* /***lumînare*** + *-ărie*.

lumînărícă *s.f.* **1** Dim. al lui *lumînare*. **2** (*bot.*; şi *lumînărica Domnului*) Plantă erbacee, medicinală, bienală sau perenă, din familia scrofulariaceelor, cu frunzele mari alterne, cele bazale în formă de rozetă, şi cu florile galbene, dispuse în raceme sau în spice într-un spic şi cu fructele capsule (*Verbascum thapsus*). ◇ Compus: *lumînărica-pămîntului* (sau *lumînărică-albastră*) = plantă erbacee, perenă, din familia genţianaceelor, cu tulpina înaltă, cu frunzele mari opuse şi florile albastre sau albe-gălbui (*Gentiana asclepiadea*). • pl. *-ele.* /***lumînare*** + *-ică*.

lumînăríe *s.f.* Local în care se fabrică sau se vînd lumînări; lumînărărie. • pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* /***lumînare*** + *-ie*.

lúmpen *s.m.* Lumpenproletar. • pl. *-i.* /<germ. ***Lumpen***.

lumpenproletár *s.m.* Persoană care face parte din lumpenproletariat. • pl. *-i.* /de la ***lumpenproletariat***, prin derivare regresivă.

lumpenproletariát *s.n.* (*în terminologia marxistă*) Categorie de oameni declaşaţi, fără ocupaţie precisă, lipsiţi de mijloace de trai, care se formează în societatea capitalistă ca urmare a şomajului, a descalificării şi a pauperizării; lumpen. • sil. *-ri-at.* /<germ. ***Lumpenproletariat***, fr. ***lumpenprolétariat***.

lunamobíl *s.n.* (*cosmon.*) Vehicul conceput pentru a se putea deplasa, prin comandă automată sau directă, pe solul accidentat al Lunii. • pl. *-e.* /***Luna*** + ***mobil***.

lunár, -ă *adj.* **1** Care aparţine Lunii, referitor la Lună, propriu Lunii. ◇ *Zi lunară* = interval de timp (de 24 de ore şi 50 de minute) dintre două culminaţii consecutive ale Lunii. *An lunar* v. an. *Ciclu lunar* v. circ. *Crater lunar* v. crater. *Modul lunar* v. modul. ◆ Ca luna (de luminos, de feeric etc.). **2** Referitor la intervalul de timp de o lună; mensual. ◆ Care se produce, apare etc. o dată pe lună. ◇ (*adv.*) *Îi aduce lunar abonamentul.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***lunaire***, lat. ***lūnaris, -e***.

lunátec, -ă *adj.* v. lunatic.

lunátic, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* Somnambul. ◆ (*adj.*; *despre somn, privire, mers etc.*) De somnambul. ◇ Compar. *În negrul zid s-arată Venind ca-n somn lunatec, în pasuri line* (EMIN.). ◆ Ext. Nebun. **2** *adj.* (*despre oameni*) Care este absurd, ciudat, bizar, capricios; care are un temperament instabil. ◇ (*subst.*) *Nu e uşor să te înţelegi cu un lunatic.* ◆ Ext. (*despre manifestări, acţiuni, atitudini etc. ale oamenilor*) Care exprimă bizarerie, stranietate, inconstanţă. **3** *adj.* Care are vedenii; sperios, fricos. **4** *adj.* Fig. Fantastic; halucinant, ireal. **5** *adj.* (*pop.*) Care a fost născut în aceeaşi lună cu altul (şi considerat în raport cu acesta). • pl. *-ci, -ce.* şi ***lunătec, -ă*** *adj.* /<fr. ***lunatique***, lat. ***lūnaticus, -a, -um***.

lunatísm *s.n.* (*med.*) Somnambulism. • /<fr. ***lunatisme***.

lunáţie *s.f.* (*astron.*) Interval de timp între două faze identice ale Lunii; lună sinodică. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi *lunaţiúne s.f.* /<lat. ***lunatio, -onis***, engl. ***lunation***; cf. fr. *lunaison*.

lunaţiúne *s.f.* v. lunaţie.

lunaút *s.m.* Selenaut. • pl. *-ţi.* /<fr. ***lunaute***.

lúnă *s.f.* **I 1** (*astron.*) Astru, satelit natural al Pămîntului, care se învîrteşte în jurul acestuia şi pe care îl luminează în timpul nopţii. ◇ (*înv.*) *Boală de* (sau *din*) *lună* = somnambulism. ◇ *Clar de lună* v. clar. *Cornul lunii* v. corn. ◇ Loc.adj. (*De*) *sub lună* = *a*) care se află pe pămînt; *b*) care se află în univers. ◇ Loc.adv. *Cîte-n lună şi-n soare* sau *cîte-n lună şi-n stele* v. cît. ◇ Expr. *A trăi în lună* sau *a fi căzut* (*parcă*) *din lună* = a fi cu capul în nori, a nu şti ce se petrece în jurul lui, a nu fi în temă, a fi rupt de realitate, a fi lipsit de simţ practic. *A apuca luna cu dinţii* sau *a prinde* (ori *a atinge*) *luna cu mîna* = a obţine un lucru foarte greu de căpătat, a realiza ceva aproape imposibil. *A lătra* (sau *a urla*) (*precum ciinele*) *la lună* = a protesta inutil. *A promite* (*şi*) *luna de pe cer* sau *cîte-n lună şi-n stele* (sau *în soare*) = a promite lucruri pe care nu le poate realiza. *A cere* (*şi*) *luna de pe cer* = a cere foarte mult, a cere imposibilul. *A arunca* (sau *a azvîrli, a împuşca*) *în lună* sau *a fi un împuşcă-n lună* = a fi nesocotit, sărit, trăsnit, derbedeu. *A fi cu luna-n cap* = a fi labil psihic. *A-i ieşi* (cuiva) *luna în cap* sau *a-i răsări* (ori *a-i ieşi*) *luna în ceafă* = a cheli. *A da* (sau *a azvîrli, a zvîrli*) (*şi*) *cu barda în lună* v. bardă. *A azvîrli cu pălăria după lună* v. pălărie. *A pica* (sau *a fi picat*) (*ca*) *din lună* v. pica. *A pusca în lună* v. puşca. *A toca cîte-n lună şi în soare* v. toca. *A vorbi cîte-n lună şi-n stele* v. vorbi. ◆ (*adj.*) Foarte curat; strălucitor. *Şi-a făcut pantofii lună.* ◇ (*adv.*) *Parchet lustruit lună.* **2** Timpul cît Luna se află pe bolta cerească; aspect al Lunii, faţă a acesteia. ◇ *Lună nouă* = *a*) moment în care luna este în conjuncţie cu Soarele, cînd se vede o mică porţiune din suprafaţa sa iluminată de acesta; *b*) aspect pe care îl are Luna în acest moment; crai-nou. *Parc-ar fi căzut din cer Luna nouă-ntr-o livadă Şi i-au pus un lemn mîner* (ARGH.). *Lună plină* (sau, *reg., întreagă, împlinită, veche*) = *a*) moment în care luna este în conjuncţie cu soarele şi, de pe Pămînt, i se vede întregul disc iluminat de Soare; *b*) luna văzută în întregime. *E o noapte caldă cu lună plină* (CAR.). Δ Expr. *A fi făcut la lună plină* = a fi somnambul. *A fi ca o lună plină* = a avea obrazul, faţa rotunde şi pline. ◇ Expr. (*pop.*) *Lună tînără* (sau *seacă*) = *a*) lună aflată în primul pătrar, atunci cînd se află în conjuncţie cu Soarele, iar pe cer se vede doar o parte din faţa ei luminată; *b*) aspect al lunii în această fază. *Pişcatul lunii* (sau *pişcat de lună*) v. pişcat. *Şfert de lună* sau *şfertul lunii* v. sfert. **3** Lumină reflectată de Luna pe Pămînt; imagine a Lunii receptată de pe Pămînt. ◇ Loc.adv. *La* (sau *pe, în, sub*) *lună* = la (sau pe, în, sub) lumina lunii. ◇ Expr. *A se zări de lună* v. zări. **4** Satelit al unei planete. **II 1** Perioadă de timp egal cu fiecare dintre cele 12 diviziuni ale anului calendaristic, cu o durată de 28 pînă la 31 de zile. ◇ *Lună calendaristică* = fiecare dintre intervalele de timp, apropiate de perioada de revoluţie a lunii, în care este divizat anul calendaristic. *Lună siderală* = intervalul de 27 de zile, 7 ore, 43 de minute şi 11 secunde dintre două treceri consecutive ale Lunii în dreptul aceleiaşi stele fixe. *Lună solară* = interval de timp egal cu a douăsprezecea parte din anul solar. *Lună draconică* v. draconic. *Lună draconitică* v. draconitic. *Lună sinodică* v. sinodic. ◇ Loc.adj., adv. *Cu luna* = (care este închiriat sau angajat) cu plată lunară. ◇ Loc.adv. *Pe lună* sau *pe toată luna, în toate lunile* = lunar, în fiecare lună. *Cu lunile* sau *luni de-a rîndul, luni întregi, luni de zile* = timp de mai multe luni (pînă într-un an). **2** Gener. (*de obicei precedat de „în", „într-o", „în curs de", „după", „peste", care precizează durata acţiunii*) Interval de timp de aproximativ 30 de zile consecutive, considerat din punctul de vedere al conţinutului activităţilor desfăşurate. *Peste o lună urma să-i plătească datoria.* ◇ *Luna lui cuptor* v. cuptor. *Luna mai, luna lui mai* v. mai. ◇ Loc.adj. *De toată luna* = care apare în fiecare lună. *De lună* = *a*) (*despre plante, legume etc.*) care ajunge la maturitate şi rodeşte în timp de aproximativ o lună; *b*) (*despre plante, legume etc.*) care apare şi se recoltează timpuriu; *c*) pentru fiecare lună. ◇ Loc.adv. *La* (*o*) *lună* (sau *la două, trei etc. luni o dată*) = o singură dată la interval de o lună (sau la două, trei etc. luni). *Pînă într-o lună* sau *pînă în două, trei etc. luni* = în curs de o lună sau două, trei etc. luni. *Acum* (sau, *pop., acu*) *o lună* (ori *două, trei, cîteva etc.*) = cu o lună (ori două, trei, cîteva etc.) luni în urmă. *Cu lunile* = timp de mai multe luni. (*pop.*) *Luna cîinilor* (sau *a cailor*) = niciodată. ◆ (*la pl.*; *cu determ. „întregi", „de zile", „de-a rîndul"*) Timp nedeterminat care cuprinde o perioadă de timp mai mare decît o lună. *A învăţat luni întregi pentru examen.* **3** (şi *lună de miere*) Perioada de început a unei căsnicii, considerată a fi cea mai fericită perioadă din viaţa cuplului. **4** (*pop.*) *Luna femeilor* = menstruaţie. ◇ Expr. *A fi* (*gravidă*) *într-o lună* (ori *în două, trei etc. luni*) sau *a fi gravidă în prima* (ori *a doua, a treia etc.*) *lună* = (*despre femei*) a se afla într-o perioadă bine determinată din totalul de nouă luni de sarcină. *A fi în şapte luni* sau *a-i lipsi cuiva o lună* = *a*) a fi slab, neputincios; *b*) a fi arţăgos, nestăpînit. *A nu fi de lunile toate* = *a*) a fi născut înainte de termen; *b*) a fi lipsit de energie, de forţă. **5** (*astron.*) Interval de timp care corespunde unei revoluţii a Lunii în jurul Pămîntului. **III** Imagine a lunii sau reprezentări ale diferitelor faze ale ei reproduse pe steaguri, pe calendare, în sigilii, în peceţi etc. • pl. *-i.* /lat. ***lūna, -ae***.

lúncă *s.f.* **1** (*geomorf.*) Porțiune a fundului unei văi fluviatile cu pantă redusă, în care se acumulează aluviunile aduse de rîu, de viituri și cele aduse de afluenți, și care are o vegetație specifică; regiunea inundabilă a unei văi. **2** Pădure alcătuită din sălcii, răchită, plopi etc. care crește pe malurile unei ape curgătoare; zăvoi. • pl. *lunci.* /<sl. veche лѫка.

luncét *s.n.* Totalitate a luncilor din preajma unei ape curgătoare. • pl. *-uri.* /***luncă*** + *-et.*

lunch [lanș] *s.n.* Masă ușoară care se servește la bufet, în loc de dejun. • /<engl. ***lunch.***

lunculíță *s.f.* Dim. al lui *luncă*; luncuță. • pl. *-e.* /***luncă*** + *-uliță.*

luncúță *s.f.* Lunculiță. • pl. *-e.* /***luncă*** + *-uță.*

lunecá *vb. I.* (*în concurență cu „aluneca”*) **I** *intr.* **1** (*despre ființe*) A-și pierde echilibrul, călcînd pe o suprafață lucioasă sau umedă; a aluneca. *A lunecat ajungînd pînă la perete.* ◆ Ext. A cădea. *Cînd a lunecat, s-a auzit un zgomot puternic.* **2** A se mișca, a se deplasa cu ușurință, cu o mișcare continuă, lin, fără zgomot, fără a întîmpina vreo rezistență sau vreun obstacol; a se strecura ușor. *Mașina luneca pe șoseaua asfaltată.* ◆ (*despre planete*) A se deplasa pe cer cu o viteză aparent mică. *Vedea cum soarele lunecă printre nori.* **3** (*despre păsări*) A zbura lin, cu ușurință. **4** (*despre mîncăruri sau băuturi*) A se deplasa ușor pe gît. *Vinul i-a lunecat pe gît.* **5** A se strecura prin..., a străbate puțin prin..., a intra cu ușurință undeva. *Printre scînduri au lunecat cîteva picături.* **6** A scăpa ceva (din mînă). *Cartea i-a lunecat pe podea.* **7** *intr.* A trece ușor peste ceva. *Mîna i-a lunecat peste obrazul fetei.* ◆ Fig. A trece de la stare la alta, de la o situație la alta pe nesimțite. *Gîndurile i-au lunecat spre cel plecat.* **II 1** *intr.* (*relig.; cu determ. ca „în păcat”, „în greșeală”*) A greși, a se lăsa ispitit de cineva sau de ceva. *Văzînd atîția bani a lunecat în greșeală.* **2** *refl.* (*înv.*) A se amăgi, a se înșela; a păcătui. <> Expr. *A se luneca cu vorba* = a spune mai mult decît vrea. • prez.ind *lúnec.* /lat. ***lubricare.***

lunecáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a luneca*; (*înv.*) lunecătură. **2** (*tehn.*) Deformație care constă în modificarea unghiului format de două elemente liniare, concurente, din interiorul unui corp, ca urmare a acțiunii unor eforturi tangențiale. • pl. *-ări.* /v. ***luneca.***

lunecătór, -oáre *adj.* **1** Care lunecă (pe o suprafață). **2** Fig. (*înv.*) Care păcătuiește, care se lasă pradă ispitelor. • pl. *-ori, -oare.* /***luneca*** + *-ător.*

lunecătúră *s.f.* (*înv.*) Lunecare. • pl. *-i.* /***luneca*** + *-tură.*

lunecós, -oásă *adj.* (*în concurență cu „alunecos”*) **1** (*despre suprafețe*) Pe care se lunecă ușor; neted, lustruit. ◆ (*despre obiecte, ființe etc.*) Care lunecă ușor. **2** Fig. (*despre oameni*) Care este viclean, perfid, nestatornic. *Nu mai putea avea încredere în acest om atît de lunecos.* ◆ Ext. (*despre manifestările, caracterul, înfățișarea etc. ale oamenilor*) Care trădează, exprimă viclenie, perfidie. *I-a observat privirea lunecoasă.* • pl. *-oși, -oase.* /***luneca*** + *-os.*

lunecúș *s.n.* **1** Loc (umed sau înghețat) pe care se lunecă. ◆ Ghețuș. **2** Alunecare. • pl. *-uri.* /***luneca*** + *-uș.*

lunétă *s.f.* **1** (*fiz.*) Instrument optic format dintr-un tub cu mai multe lentile (și prisme), folosit în astronomie, în topografie, în tehnica militară etc. pentru observarea unor obiecte îndepărtate. **2** Dispozitiv fixat pe o mașină-unealtă (mai ales strung), servind la susținerea pieselor lungi și relativ subțiri în timpul prelucrării. **3** Element arhitectonic în formă de boltă semicirculară, care străpunge partea inferioară a unei cupole sau a unei bolți mari, folosit de obicei pentru amplasarea unei deschideri sau pentru crearea unui efect decorativ. <> *Lunetă cilindrică* = boltă rezultînd din intersecția a doi semicilindri cu raze inegale. ◆ (*la portaluri, ferestre*) Suprafață plană cuprinsă între lintou și arc. ◆ Coronament semicircular al unui altar poliptic. **4** Geamul din spate al unui automobil. • pl. *-e.* /<fr. ***lunette.***

lunetíst *s.m.* Trăgător de elită, dotat cu o armă cu lunetă. • pl. *-iști.* /***lunetă*** + *-ist.*

lung, -ă *adj., adv., s.n.* **I** *adj.* **1** (*predomină ideea de dimensiune*) Care are o lungime mare, ale cărui capete sînt depărtate unul de altul. *Vedea șoseaua lungă și dreaptă.* <> (*Film de*) *lung metraj* v. metraj. *Undă lungă* v. undă. <> Expr. *A fi lung de mînă* (ori *de, în degete*) = a avea obiceiul să fure, a fi hoț. *A bate cale lungă* v. bate. *A avea degete lungi* v. deget. *A avea limbă lungă* sau *a fi lung de limbă* (ori *cu limba lungă*) v. limbă. *Lung la mațe* v. maț. *A avea* sau *a fi* (*cu*) *mînă* (sau *mîna*) *lungă* v. mînă. ◆ De statură mare; înalt. *Bărbatul lung privi de sus copilul de lîngă el.* <> Expr. *A cădea cît este de lung* = a cădea lungindu-se pe jos. ◆ (*mai ales despre construcții ori părți ale acestora*) Care are dimensiuni, proporții mari pe verticală. *Turnul lung se vedea de la distanță.* **2** (*predomină ideea de întindere; despre suprafețe, mai ales despre pămînt, teritorii etc.*) Care se întinde pe o distanță mare; ext. vast. <> Expr. *A cutreiera țara în lung și-n lat* v. țară. ◆ (*despre mîncăruri*) Care a fost diluat, pierzîndu-și consistența, gustul, valoarea nutritivă; care are prea multă apă; apos. *A făcut o mîncare lungă.* <> Expr. *Zeamă lungă* = *a*) mîncare fără consistență, care nu satură; *b*) fig. vorbărie inutilă și îndelungată, anostă. *Ciorbă lungă* v. ciorbă. **3** (*predomină ideea de timp*) Care durează mult timp; îndelungat. *A așteptat ore lungi, care i se păreau fără sfîrșit.* <> *Silabă* (sau *vocală*) *lungă* = silabă (sau vocală) care are o durată de pronunțare mai mare decît durata medie. *Boală lungă* v. boală. *Somnul cel lung* v. somn. <> Expr. *Zile* (sau *ani*) *lungi* = timp îndelungat (care s-a scurs greu). *Vorbă lungă* = vorbărie inutilă. *A dormi* (cineva) *somnul cel lung* v. dormi. *Lung cît pomana țigănească* v. pomană. **II** *adv.* Mult, îndelung; adînc. *Oftează lung și cu năduf.* <> Expr. *A se uita* (sau *a privi*) *lung* (la cineva sau la ceva) = a privi (pe cineva sau ceva) mult și atent, cu insistență; a-l privi mirat, nedumerit sau cu reproș. **III** *s.n.* (*de obicei art.*) Lungime; întindere. *Măsura cu privirea lungul drumului.* <> *De-a* (sau *în*) *lungul* (...) = *a*) Loc.adv. în direcția lungimii; de la un capăt la altul; *b*) loc.prep. pe lîngă, pe marginea... <> Loc.adv. *În lung și în lat* = în toate direcțiile, peste tot, pretutindeni. *În lung și în larg* v. larg. <> Expr. *A (nu)-și cunoaște* (sau *ști, vedea*) *lungul nasului* v. nas. • pl. *-i.* /lat. ***longus, -a, -um.***

lungán, -ă *s.m., s.f.* Persoană neobișnuit de înaltă (și slabă); om deșirat. • pl. *-i, -e.* /***lung*** + *-an.*

lungăréț, -eáță *adj.* Care are o formă alungită; mai mare în lungime decît în lățime; lunguieț. • pl. *-eți, -ețe.* /***lung*** + *-ăreț.*

lungí *vb. IV.* **1** *refl., tr.* A (se) face mai lung; a (se) întinde în lungime. <> Expr. (*refl.*) *A i se lungi* (cuiva) *mațul* (*de foame*) = a răbda de multă vreme de foame; a fi foarte flămînd. *A i se lungi cuiva cureaua* = a-și mări averea *A i se lungi* (cuiva) *ochii* (sau *căutătura*) *a drum* = a fi dornic de a pleca (departe). *A i se lungi* (cuiva) *nasul* = a se obrăznici. *A se lungi în* (sau *la*) *degete* v. deget. *A-și lungi nasul* v. nas. *A-și lungi pasul* v. pas. *A i se lungi* (cuiva) *urechile* (*de foame* etc.) v. ureche. ◆ (*fam.; refl.*) A se înălța, a crește în înălțime. *S-a lungit către geam.* **2** *refl.* (*fam.*) A se întinde pe ceva; a se culca. *După ce a mîncat, s-a lungit pe pat.* <> Expr. *A se lungi cu burta pe pămînt* v. burtă. *A se lungi plavie* v. plavie. **3** *tr.* (*compl. indică mîncare, băuturi*) A mări cantitatea, a spori punîndu-i mai multă apă. *A lungit mîncarea că nu mai avea nici un gust.* **4** *tr., refl.* A face să dureze sau a dura (mai) mult; a (se) mări, a (se) prelungi. *Așteptarea s-a lungit prea mult.* <> Expr. (*tr.*) *A* (*nu*) *lungi vorba* = a (nu) vorbi mai mult decît trebuie, a (nu) lungi discuția. *A se lungi la vorbă* (*lungă*) (cu cineva) v. vorbă. • prez.ind *-esc.* /***lung*** + *-i.*

lungíme *s.f.* **1** (*fiz.*) Mărime fizică fundamentală, care exprimă întinderea spațială a corpurilor sau fenomenelor; distanța dintre două puncte; dimensiunea cea mai mare a unui corp sau a unei suprafețe plane dreptunghiulare. <> (*inform.*) *Lungimea cuvîntului* = număr de biți care compun un cuvînt. **2** Timp cît durează ceva; durată. <> (*fiz.*) *Lungime de undă* v. undă. Δ Expr. *A fi pe aceeași lungime de undă* v. undă. ◆ Interval mare de timp. **3** (*geogr.; înv.*) Longitudine. • pl. *-i.* /***lung*** + *-ime.*

lungíre *s.f.* **1** Acțiunea de *a* (*se*) *lungi.* **2** (*tehn.*) Operație de deformare plastică efectuată pentru a mări lungimea unei piese prin micșorarea dimensiunilor transversale. **3** (*tehn.*) Variație a lungimii unei bare sub acțiunea unor solicitări simple de întindere sau de compresiune. **4** (*înv.*) Amînare; prelungire a unui termen. • pl. *-i.* /v. ***lungi.***

lungíș *adv.* De-a lungul. <> Loc.adv. *În* (sau *de-a*) *lungiș*(*ul*) = în sensul lungimii. *În* (ori *de-a*) *lungiș și* (*în* sau *de-a*) *curmeziș* = în toate direcțiile, pretutindeni. <> Expr. *A se da* (*în*) *curmeziș și în lungiș* = a încerca toate posibilitățile. • /***lung*** + *-iș.*

lungít, -ă *adj.* **1** (*despre obiecte sau despre forma lor*) Care este alungit, prelung. **2** (*fam.; despre ființe*) Care este culcat, întins. **3** (*despre lichide*) Care este diluat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***lungi.***

lungmetráj *s.n.* **1** Film care depășește o mie de metri. **2** Ext. Serial cinematografic sau de televiziune. • pl. *-e, -uri.* /***lung*** + ***metraj,*** după fr. *long métrage.*

lungoáre *s.f.* v. lingoare.

lunguiéț, -iáță *adj.* Care este mai mare în lungime decît în lățime; ușor alungit (ca formă); lungăreț. • pl. *-ieți, -iețe.* /***lung*** + *-uieț.*

lunguiéț, -eáță *adj.* Lunguț. • pl. *-eți, -ețe.* /***lung*** + *-uleț.*

lungúț, -ă *adj.* Dim. al lui *lung*; lunguleț. • pl. *-i, -e.* /***lung*** + *-uț.*

luni *s.f., adv.* **I** *s.f.* Prima zi a săptămînii, care urmează după duminică. <> (*bis.*) *Lunea curată* = zi de luni cu care începe postul Paștelui. *Lunea păstorilor* = zi de luni după lăsatul secului de carne. *Lunea Patimilor* (sau *a Floriilor*) = zi de luni, după Florii, din ultima săptămînă înainte de Paști. *Lunea Paștilor* (sau *lunea Săptămînii Luminate*) = zi de luni după duminica *Paștelui.* <> Expr. *A ține lunea* = a posti în zilele de luni. **II** *adv.* **1** În lunea imediat precedentă sau următoarea. *Sînt liber pînă luni.* **2** (și *în forma „lunea”*) Într-o zi de luni, în timpul zilei de luni. *Luni am fost la cinematograf.* **3** (și *în forma „lunea”*) În fiecare luni. *Concertul va avea loc lunea.* • pl. *luni.* /lat. **** lunis*** = ***lūnae*** [*dies*].

lúnic *s.n.* (*cosmon.*) Satelit artificial destinat să exploreze Luna. • pl. *-ce.* /<rus. ***лунник.***

lunisolár, -ă *adj.* Care aparține Lunii și Soarelui, referitor la Lună și la Soare. <> *An lunisolar* = an calculat în funcție de mișcarea de revoluție a Lunii și a Soarelui (12 luni lunare, 354 de zile). *Perioadă lunisolară* = perioadă de 532 de ani, determinată de ciclul lunar și de cel solar. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***luni-solaire.***

lunohód *s.n.* (*cosmon.*) Vehicul pentru cercetarea științifică a Lunii. • pl. *-uri.* /<rus. ***луноход.***

luntráș, -ă *s.m., s.f.* **1** Persoană care conduce o luntre; vîslaș. **2** Barcagiu. • pl. *-i, -e.* /***luntre*** + *-aș.*

luntrășíță *s.f.* (*pop.*) **1** Luntrașă. **2** Soție a unui luntraș. • pl. *-e.* /***luntraș*** + *-iță.*

lúntre *s.f.* (*mar.*) Ambarcațiune cu fundul plat și cu prora și pupa înclinate, folosită mai ales pe ape fără valuri mari; barcă (cu vîsle). <> Expr. *A se face* (sau *a se pune, a se așeza*) *luntre și punte* = a încerca pe toate căile și prin toate mijloacele să obțină, să realizeze ceva sau să împiedice realizarea a ceva. *A sta* (sau *a fi, a ședea, a umbla*) (*cu fundul* ori *cu curul*) *în* (sau *între*) *două luntre* = *a*) a fi duplicitar; *b*) a evita o opțiune fermă (pentru a nu pierde un profit), a fi nehotărît. <> Fig. *Mergi tu, luntre-a vieții mele, pe-a visării lucii valuri* (EMIN.). • pl. *-e, -i.* /lat. ****lunter*** = ***linter, -tris.***

luntrí *vb. IV. intr.* A pluti cu luntrea; a vîsli. • prez. ind *-esc.* /***luntre*** + *-i*

luntricícă *s.f.* **1** Luntrișoară. **2** (*bot.*) Plantă erbacee din familia leguminoaselor, cu frunzele acoperite cu peri, cu tulpina întinsă pe pămînt și cu florile galbene-purpurii, albastre, violacee sau alburii, dispuse în spice sau capitule (*Oxytropis campestris*). • pl. *-cele.* /***luntre*** + *-icică.*

luntrișoáră *s.f* Dim. al lui *luntre*; luntricică, luntriță. • pl. *-e.* /***luntre*** + *-işoară.*

luntríță *s.f.* (*pop.*) Luntrișoară. • pl. *-e.* /***luntre*** + *-iță.*

lunulár, -ă *adj.* Care este în formă de semilună; lunulat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***lunulaire.***

lunulát, -ă *adj.* **1** Lunular. **2** Cu una sau mai multe lunule. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***lunulé.***

lunúlă *s.f.* **1** (*geom.*) Figură geometrică formată de două arce de cerc cu aceleași extremități și a căror convexitate este situată de aceeași parte. <> *Lunulele lui Hipocrat* = cele două suprafețe cuprinse între semicercul care trece prin vîrfurile unui triunghi dreptunghic și arcele semicercurilor construite pe catete în exteriorul triunghiului. **2** (*anat.*) Zonă în formă de semilună de culoare albă, care se află la baza unghiei (la oameni). • pl. *-e.* /<fr. ***lunule***; cf. lat. *lūnŭla, -ae* „semilună”.

lunúră *s.f.* Defect în structura lemnului, care constă în prezența, în cuprinsul zonei de duramen, a unuia sau a mai multe inele anuale de culoarea și cu

proprietățile alburnului, constituind începutul de putrezire a acestuia. • pl. *-i.* /<fr. ***lunure***.

lup *s.m.* **1** (*zool.*) Mamifer carnivor, din familia canidelor, cu corpul de cca 150 cm lungime, acoperit cu blană sură, cu gîtul gros, cu capul mare, cu botul și urechile ascuțite și cu coada stufoasă (*Canis lupus*). ◇ Zic. *Lupul își schimbă părul, dar năravul ba.* ◇ *Foame de lup* = foame foarte mare. *Lup alsacian* v. alsacian. ◇ Loc.adv. *De cînd era lupul cățel* sau *de cînd erau lupii albi* = de foarte mult timp. ◇ Expr. *Lup îmbrăcat în piele de oaie* sau *lup în pielea oii*, se spune despre un om prefăcut, viclean, rău, lacom, care-și ascunde adevărata fire sub masca blîndeții, a bunătății. *A da oile în paza lupului* = a lăsa pe cineva lipsit de apărare, la discreția dușmanilor. *A intrat lupu-n coșar*, se spune cuiva ca îndemn pentru a se feri de hoți. *Vorbești de lup și lupul la ușă* = vorbești despre cineva care tocmai sosește. *A se arunca în gura lupului* = a se expune primejdiilor. *A închide lupul în stînă* = a-și aduce singur dușmani în casă sau în preajmă. *A avea urechi de lup* = a auzi bine. *A avea peri de lup* = a avea mulți dușmani. *A trăi ca lupul în pădure* = a trăi fericit,

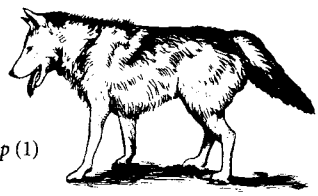

lup (1)

în largul său. *A trăi ca lupul la stînă* = a trăi rău. *A se arunca cum se aruncă lupii la miei* = a se repezi la cineva cu cruzime și duritate. *A înghiți* (sau *a mînca*) *ca* (ori *cît*) *lupul* = a înghiți sau a mînca mult și cu lăcomie. *A avea foame de lup* (ori *foamea lupului*) sau *a fi* (ori *a veni*) *cu nouă* (sau *șapte*) *lupi* = a fi foarte înfometat. *A se duce* (*ca*) *pe gura lupului* = a dispărea cu repeziciune. *A scoate* (sau *a trage, a scăpa*) (*ca*) *din gura lupului* = *a*) a salva un lucru aproape pierdut; *b*) a (se) salva dintr-o situație foarte grea, dintr-o mare primejdie, ca prin minune, în ultimul moment. (*Parcă*) *se bat lupii la* (ori *în*) *gura cuiva* v. bate. *Nici*

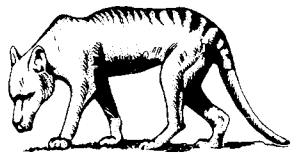

lup marsupial

lupul pe bălaie, nici bălaia pe lup v. bălai. *Codru fără lupi nu este* v. codru. *A îmbuca precum lupul* v. îmbuca. *A mînca cît* (sau *ca*) *un lup* v. mînca. *A închide lupul în staulul oilor* v. staul. *A avea văz de lup* v. văz. ◇ Compar. *Este un om crud, se poartă ca un lup.* ◆ Tînăr mascat cu un cap de lup. ◆ Blană de lup prelucrată de argăsitor. **2** Fig. Om lacom, hrăpăreț și crud. *Lupii s-au năpustit să ia toate averile.* **3** Fig. Om abil, agresiv, puternic. *Pentru cei din jur, ei erau niște lupi de care se fereau.* ◇ Expr. *Lup tînăr* = tînăr strălucit, harnic și ambițios în afaceri, în politică etc. *Lup bătrîn* = *a*) om șiret și răutăcios; *b*) om cu experiență. **4** Compuse: (*zool.*) *cîine-lup* = cîine ciobănesc german; (*iht.*) *lupul-bălții* = știucă (*Esox lucius*); *lup-de-mare* = *a*) (*zool.*) numele unei specii de focă; *b*) (*ornit.*) pasăre acvatică din ordinul lariformelor, de mărimea unui uliu, cu penajul brun (care iarna devine alb pe partea ventrală), care vine în România în timpul iernii și cuibărește în ținuturile nordice (*Stercorarius pomarinus*); *c*) (*iht.*) lavrac (*Morone labrax*); *d*) (*iht.*) pește teleosteean marin lung de cca 1 m, cu dinții puternici (*Anarchichas lupus*); *e*) fig. marinar experimentat, încercat; (*zool.*) *lup marsupial* = mamifer marsupial carnivor, de mărimea unui cîine, cu blana cenușie-brună, dungată cu negru pe spate, care trăiește în Tasmania (*Thylacinus cynocephalus*); (*entom.*) *lupul-albinelor* = gîndăcel carnivor, frumos colorat cu negru, negru-albăstrui și roșu, care trăiește pe flori (*Trichodes apiarius*); (*ornit.*) *lupul-vrăbiilor* = pasăre cu spinarea cenușie, cu aripile și cu coada negre (*Lanius excubitor*). **5** (*pop.*) Buștean susținut de o capră deasupra jilipului, folosit ca frînă pentru reducerea vitezei lemnelor. **6** (*ind. text.*) *Lup bătător* = mașină de lucru, folosită în filaturile de bumbac, care execută destrămarea firelor și a țesăturilor, în vederea recuperării fibrelor prin reintroducerea lor în amestec.

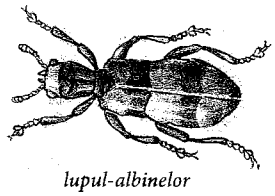

marele lup-de-mare (*Stercorarius skua*)

lupul-albinelor

Lup destrămător (sau *amestecător*) = mașină de lucru folosită în filaturile de lînă și de vigonia pentru destrămarea firelor și a țesăturilor în vederea recuperării fibrelor și a reintroducerii lor în amestec. **7** (*tehn.*) *Gură de lup* = dispozitiv, unealtă compusă din două lame lungi, în formă de clește. • pl. *lupi.* /lat. ***lŭpus, -i***.

lupán, -ă *s.m., adj.* (*reg.*) **1** *s.m.* Pui de lup. **2** *adj.* (*despre animale*) Care are culoarea blănii lupului; sur, cenușiu. • pl. *-i, -e.* /***lup*** + *-an*.

lupanár *s.n.* Bordel. • pl. *-e.* /<fr. ***lupanar***, lat. ***lŭpanar, -is***.

lupará *s.f.* Pușcă, flintă. • pl. *-ale.* /<it. ***lupara***.

lúpă *s.f.* **1** (*fiz.*) (Instrument optic format dintr-o) lentilă convergentă care, fiind așezată în fața unui obiect, dă o imagine mărită a acestuia, servind la examinarea obiectelor de dimensiuni foarte mici, a inscripțiilor etc. **2** (*metalurg.*) Bucată de oțel spongios (amestecat cu zgură), obținut prin unele procedee de elaborare a oțelului; lentilă. **3** (*med.*) Umflătură apărută sub piele. **4** Excrescență lemnoasă care apare pe trunchiul sau pe crengile arborilor. • pl. *-e.* /<fr. ***loupe***.

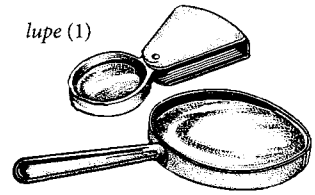

lupe (1)

lupăríe *s.f.* **1** Mulțime de lupi. **2** Loc unde își fac culcuș lupii. • pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* /***lup*** + *-ărie*.

lupérc *s.m.* (*în antic. romană*) *Preot al zeului Lupercus* (PAN). ◆ Ext. (*la pl.*) Nume dat tinerilor, care, în timpul lupercaliilor, alergau goi, dar înarmați, în jurul turmelor de oi pentru a le păzi de lup, și de-a lungul orașului, atingînd trecătoarele cu o fîșie de piele de capră pentru a le feri de sterilitate. • pl. *-ci.* /<fr. ***luperque***.

lupercálii *s.f. pl.* (*în antic. romană*) Sărbătoare care avea loc în fiecare an, la Roma, la 15 februarie, în cinstea zeului Lupercus, ca rit al fertilității. • /<lat. ***lŭpercalĭa, -um***; cf. nm. pr. *Lupercus*, zeu italic, protector al turmelor de oi împotriva lupilor.

lupésc, -eáscă *adj.* **1** Care aparține lupului; ca lupul, ca de lup, ca al lupului. **2** Fig. (*despre oameni sau despre manifestări, fapte etc. ale lor*) Care se manifestă cu lăcomie, care se caracterizează prin lăcomie; care exprimă lăcomie. • pl. *-ești.* /***lup*** + *-esc*.

lupéște *adv.* **1** Ca lupul, în felul lupului. **2** Fig. Cu lăcomie. *A înhățat banii lupește.* • /***lup*** + *-ește*.

lúpic, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) **1** *adj.* De natura lupusului. **2** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care suferă de lupus. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***lupique***.

lupín *s.m.* (*bot.*) Gen de plante erbacee din familia leguminoaselor, cu frunzele palmate, compuse din foliole înguste, alungite, cu florile albastre, galbene sau albe, folosite ca plante ornamentale, pentru florile lor dispuse în ciorchini lungi, ca furaj sau ca îngrășămînt verde (*Lupinus*); plantă care face parte din acest gen. • pl. *-i.* /<fr. ***lupin***.

lúping v. looping.

lupinóză *s.f.* (*med. vet.*) Intoxicație a animalelor (cai, oi) în urma consumului unor specii de plante din genul *Lupinus*, care se manifestă prin febră, icter, diaree și tulburări nervoase. • /<fr. ***lupinose***, germ. ***Lupinose***.

lupíu, -íe *adj.* (*despre blana sau părul unor animale*) Care are culoarea părului de lup. • pl. *-ii.* /***lup*** + *-iu*.

lupoáică *s.f.* Femela lupului; (*înv., reg.*) lupoaie. • pl. *-ce,* (*înv.*) *-ci.* /***lup*** + *-oaică*.

lupoáie *s.f.* **1** (*înv., reg.*) Lupoaică. **2** (*bot.*) Plantă erbacee parazită, fără clorofilă, cu florile albăstrui sau albe-gălbui, cu frunzele mici ca niște solzi, dăunătoare culturilor de floarea-soarelui, porumb, cînepă, tutun etc., la rădăcina cărora crește, provocînd diminuarea recoltelor (*Orobanche ramosa*). • pl. *-oaie.* /***lup*** + *-oaie*.

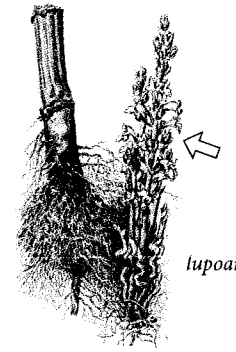

lupoaie (2)

lupói *s.m.* Aug. al lui *lup*; lup mare sau bătrîn. • pl. *-oi.* /***lup*** + *-oi*.

lupoíd, -ă *adj.* (*med.*) Care seamănă (ca aspect) cu lupusul. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***lupoïde***.

lupóm *s.n.* (*med.*) Leziune tegumentară elementară caracteristică lupusului tuberculos, care se prezintă macroscopic sub forma unui tubercul de dimensiuni mici, pînă la mărimea unui bob de mazăre, de formă rotunjită, cu conținut translucid de aspect gălbui-gelatinos. • /<fr. ***lupome*** <lat. *lupus* „lup; ulcer".

lupón *s.n.* **1** Țesătură sintetică ce imită blana de lup. **2** Palton, haină din această țesătură. • pl. *-oane.* /de la ***lup***; den. com.

luptá *vb. I.* **1** *refl. recipr.* A se bate corp la corp cu cineva. *S-au luptat în ring mai multe runde.* **2** *refl. recipr., intr.* A se război, a purta războaie, a fi în război cu cineva. *Armatele s-au luptat cu inamicul utilizînd numeroase tehnici de război.* ◇ Expr. *A* (*se*) *lupta în luptă dreaptă* = a (se) bate respectînd anumite reguli. (*refl. recipr.*) *Se luptă ziua cu noaptea* = se face ziuă. *A lupta sub drapelul cuiva* v. drapel. *A se lupta ca un zmeu* v. zmeu. **3** *refl., intr.* Fig. A se împotrivi dificultăților sau a face eforturi deosebite, fizice, intelectuale etc., pentru a învinge, a depăși un obstacol, o dificultate etc., pentru a atinge un rezultat, pentru a obține ceva. *S-au luptat mult pînă au reușit să monteze spectacolul.* ◇ Expr. *A* (*se*) *lupta pentru existență* = a (se) lupta pentru supraviețuire. *A* (*se*) *lupta cu viața* (sau *cu lumea întreagă*) = a înfrunta dificultățile, neajunsurile existenței. *A* (*se*) *lupta cu gîndul* = a fi preocupat în mod intens și constant de ceva. *A* (*se*) *lupta cu somnul* = a încerca să-și înfrîngă somnul, rămînînd treaz. (*refl.*) *A se lupta cu moartea* (sau *între viață și moarte*) = a fi în agonie. *A* (*se*) *lupta cu sine* (sau *cu inima sa, cu el însuși*) = a încerca să se autocontroleze. *A se lupta cu morile de vînt* v. moară. ◆ (*cu determ. introduse prin prep. ca „împotriva", „contra"*) A opune rezistență. *S-a luptat împotriva ispitelor.* **4** *intr.* Fig. A înfrunta piedici, chinuri, suferințe etc. *A luptat cu disperare pentru a-și realiza visul.* **5** *refl.* (*despre grupuri socio-umane, instituții etc.*) A duce o activitate intensă pentru recunoaștere, întîietate etc. *Institutul s-a luptat să-și cîștige prestigiu.* • prez.ind *lupt.* /lat. ***luctare***.

luptăci *s.n.* (*pesc.*) Plasă de pescuit în ape marine; voloc. • pl. *-ce.* /etimol. nec.

luptáre *s.f.* (*înv.*) Acțiunea de *a* (*se*) *lupta*. • pl. *-ări.* /v. ***lupta***.

luptáş *s.m.* (*fam.*) Luptător. • pl. *-i.* /***luptă*** + *-aş.*

lúptă *s.f.* **1** (*mai ales precedat de vb. „a se apuca", „a se prinde", „a se lua"*) Încăierare, bătaie între două (sau mai multe) persoane (de obicei fără folosirea armelor), care încearcă să se învingă una pe alta (sau unele pe altele). ◇ *Luptă dreaptă* = luptă corp la corp, fără arme şi fără vicleşuguri. ◆ (*la pl.*) Ramură sportivă în care doi luptători se întrec după anumite reguli. ◇ *Lupte clasice* = formă de lupte în care procedeele tehnice reglementare se aplică numai de la linia de centură în sus (în partea superioară a corpului). *Lupte libere* = formă de lupte la care procedeele tehnice pot fi executate şi cu ajutorul picioarelor, aplicîndu-se la oricare dintre părţile corpului. *Lupte greco-romane* v. greco-roman. *Luptă singuratică* v. singuratic. *Luptă voinicească* v. voinicesc. ◆ Încăierare între oameni şi animale cu scopul salvării vieţii. *În arenele romane aveau loc lupte între creştini şi lei.* ◆ Încăierare între animalele aceleiaşi specii în perioada de reproducere sau în cadrul unor spectacole de divertisment. *A asistat la o luptă de cocoşi.* ◆ (*iron.*) Hîrjoană erotică. ◆ Încăierare între animale în timpul vînătorii. **2** (*milit.*) Ciocnire armată între două forţe inamice; bătălie. ◇ (*la pl.*) *Lupte de stradă* (sau *interne*) = *a*) confruntări, mai ales armate, în interiorul unei ţări, între cetăţenii aceleiaşi ţări; *b*) confruntări, dispute violente între membrii aceluiaşi partid, ai aceluiaşi grup politic etc. *Ordine de luptă* = organizare a trupelor şi a dispozitivelor în teren în vederea unei confruntări cu inamicul. *Tovarăş de luptă* = *a*) camarad; *b*) soldat. ◇ Loc.adj., adv. *Fără luptă* = (în mod) paşnic. *Aviaţie de luptă* v. aviaţie. *Car de luptă* v. car. *Centură de luptă* v. centură. *Cîmp de luptă* v. cîmp. *Jurnalul acţiunilor de luptă* v. jurnal. *Linie de luptă* v. linie. *Mijloace de luptă* v. mijloc. *Substanţe chimice de luptă* v. substanţă. *Tehnică de luptă* v. tehnic. *Tren de luptă* v. tren. ◇ Expr. *A se ridica la luptă* = a se mobiliza pentru o acţiune armată. *A se angaja în luptă* = a interveni cu trupe, tehnică militară etc. într-o acţiune militară, într-un război. *A scoate din luptă* = *a*) a îndepărta de pe cîmpul de luptă pe cineva sau ceva devenit ineficient; *b*) a ucide un adversar sau a-l răni, făcîndu-l inapt de a continua confruntarea. *A cădea în luptă* = a fi ucis în timpul unei confruntări armate. *A ieşi la luptă* v. ieşi. *A intra în luptă* v. intra. *A ridica stindardul luptei* v. stindard. ◆ Fig. Ciocnire între două voinţe, două procese, fenomene sociale etc. care evoluează, acţionează etc. în sens contrar, antagonic. *Între cei doi rivali a fost o luptă neîntreruptă.* ◇ *Luptă de clasă* = (*în teoria marxist-leninistă*) conflict social între două clase, grupuri sociale etc. cu interese fundamental opuse în plan economic, politic şi ideologic. Δ Expr. *A fi ascuţit ca lupta de clasă* v. ascuţit. **3** Străduinţă depusă de cineva pentru a învinge o greutate, o nevoie, pentru a obţine un rezultat, pentru a atinge un ţel sau pentru a se apăra. *Lupta politică ia diferite forme.* ◆ (*cu determ. introduse prin prep. „pentru", „spre", care indică scopul, domeniul, specificul*) Mişcare socială, politică etc. care grupează sau mobilizează un mare număr de oameni, în vederea realizării unor idealuri, unor interese etc. *Lupta pentru egalitatea între oameni.* ◆ (*cu determ. introduse prin prep. „contra", „cu", care indică scopul, domeniul, specificul*) Împotrivire, combatere. *Lupta contra exploatării copilului.* **4** (*biol.*) *Lupta pentru existenţă* = denumire dată, începînd cu Ch. Darwin, corelaţiilor dintre organisme şi mediu. *Luptă biologică* = metodă de distrugere a speciilor dăunătoare culturilor agricole, prin utilizarea prădătorilor, a paraziţilor naturali sau a unor produse de origine biologică. *Luptă integrată* = amsamblu de mijloace şi metode fizice, chimice, biologice, utilizate împotriva dăunătorilor agricoli. **5** Străduinţă depusă de cineva pentru a combate o idee, o concepţie, o deprindere. *Lupta împotriva prejudecăţilor.* ◆ Polemică. *Lupta între criticii literari a fost dură.* ◇ Expr. *A veni în luptă cu...* v. veni. • pl. *-e.* /lat. ***lucta***, ***-ae.***

luptătór, -oáre *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care (se) luptă. ◆ Sportiv care practică luptele (libere sau clasice). **2** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care depune eforturi fizice, intelectuale etc. pentru a realiza ceva. ◆ Ext. (Persoană) care nu se dă bătută. *După înfrîngere, a continuat activitatea, arătînd că este un luptător.* • pl. *-ori, -oare.* /***lupta*** + *-ător.*

lupulínă *s.f.* Pulbere galbenă care se găseşte în hamei şi care dă aroma şi amăreala berii. • /<fr. ***lupuline.***

lúpus *s.n.* (*med.*) Boală a pielii şi a mucoaselor (feţei), adesea de natură tuberculoasă, care are ca leziune tipică lupomul, caracterizată prin apariţia unor plăgi şi noduli care ulcerează, lăsînd cicatrice întinse, deformante. • /<fr., lat. ***lupus.***

lúrbăr *s.m.* (*bot.; reg.*) Dafin (*Laurus nobilis*). ◆ Frunze de dafin folosite în alimentaţie sau în medicina populară. • pl. *-i.* şi *liúrbăn, liúrben, lúrben s.m.* /<sās. ***Lurber.***

lúrben *s.m.* v. lurbăr.

lúrex *s.n.* **1** Bandă foarte fină de aur, argint sau de cupru aurit, folosită, în anumite ţesături pentru efect coloristic. **2** Ţesătură sau tricot realizate cu această bandă. • /den. com.

lusín *s.n.* (*mar.*) Sfoară subţire, albă, din cînepă de bună calitate, folosită la matiseli. • /<fr. ***lusin.***

lusitán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* (*la pl. m.*) Populaţie de origine iberică, stabilită în V Peninsulei Iberice, care, după un lung conflict cu romanii (192-137 î.Hr.), a fost supusă şi înglobată, în timpul lui August, în provincia imperială Lusitania (Portugalia de azi); (*şi la sg.*) persoană care face parte din această populaţie sau este originară din Lusitania. **2** *adj.* Care aparţine Lusitaniei (gener. Portugaliei) sau lusitanilor, care se referă la Lusitania (gener. Portugalia) sau la lusitani; originar din Lusitania (gener. Portugalia). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***Lusitains***; cf. nm. pr. *Lusitania*, numele antic al Portugaliei.

lusitanián, -ă *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Al treilea etaj al jurasicului superior. **2** *adj.* Care aparţine lusitanianului, specific lusitanianului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din lusitanian. • sil. *-ni-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***lusitanien.***

lustrageríe *s.f.* Atelier unde se curăţă şi se lustruieşte încălţămintea. • pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* /***lustragiu*** + *-ărie.*

lustragíu *s.m.* Persoană care se ocupa cu curăţarea şi cu lustruirea încălţămintei; văcsuitor. • pl. *-gii.* /***lustru***[1] + *-agiu.*

lustrál, -ă *adj.* Care serveşte pentru lustraţii; expiator, purificator. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***lustral***, lat. ***lustralis, -e.***

lustráţie *s.f.* **1** (*în antic.*) Ceremonie religioasă de purificare. **2** (*curent*) Purificare (prin stabilirea vinovăţiei, prin mărturisire, prin pocăinţă etc.). ◇ (*jur.*) *Legea lustraţiei* = (*în unele ţări foste comuniste*) lege prin care se interzice unor persoane care au avut funcţii de răspundere în structurile regimului comunist sau ale securităţii să acceadă la demnităţi sociale, pohtice pe o perioadă determinată de ani. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi (*înv.*) *lustraţiúne s.f.* /<fr. ***lustration***, lat. ***lustratio, -onis.***

lustraţiúne *s.f.* v. lustraţie.

lústră *s.f.* Lampă ornamentală (cu mai multe braţe), suspendată de plafonul unei încăperi. • pl. *-e.* şi (*înv.*) *lústru s.n.* /<fr. ***lustre.***

lustrín *s.n.* Ţesătură fină de mătase (naturală ori artificială) sau de bumbac, avînd un luciu special. • şi *lustrínă s.f.* /<fr. ***lustrine***, it. ***lustrino.***

lustrínă *s.f.* v. lustrin.

lústru[1] *s.m.* **1** (*în antic. romană*) Sacrificiu de ispăşire oferit zeilor de cenzorii din Roma, la cinci ani, odată cu încetarea funcţiei lor. ◆ Procesiune de purificare rituală a unei întinderi (cetate, ogor, ţinut), prin înconjurarea ei în alai ceremonial, care se făcea la Roma o dată la cinci ani. **2** Perioadă de timp de cinci ani. • pl. *-i.* /<fr. ***lustre***, it. ***lustro***, lat. ***lustrum, -i*** *„purificare".*

lústru[2] *s.n.* **1** Strălucire naturală sau obţinută prin procedee artificiale a suprafeţei unui obiect; luciu. ◇ Expr. *Sărăcie cu lustru* = sărăcie mare, sărăcie lucie. ◆ Aspect lucios pe care îl capătă unele obiecte, stofe, unele suprafeţe ale obiectelor de îmbrăcăminte etc. din cauza uzării. ◆ Luciu imprimat feţelor obiectelor de încălţăminte printr-o prelucrare corespunzătoare. **2** Fig. (*peior.*) Strălucire falsă, amăgitoare; spoială; superficialitate. *Lucrările sale nu conţin o artă adevărată, ci numai un lustru.* • pl. *-e.* /<fr. ***lustre***, it. ***lustro***; cf. lat. *lustrare.*

lústru[3] *s.n.* v. lustră.

lustruí *vb. IV.* **1** *tr.* A da lustru (prin frecare); a face să lucească, să sclipească suprafaţa unui obiect. ◇ *Maşină de lustruit* = maşină pentru lustruirea mecanizată a pieilor. *Piatră de lustruit* = piatră de fildeş, de agat sau de onix, de forma unei lopăţele sau a unui pinten, prevăzută cu un mîner de lemn, care serveşte la lustruirea aurului sau a vopselei aplicate pe marginile foilor la cărţi şi la reviste. **2** *tr., refl.* Fig. (*peior.*) A (se) îmbrăca, a (se) aranja frumos, aspectuos; a (se) găti, a (se) ferchezui ◆ Ext. A (se) pune într-o lumină favorabilă; a (se) lăuda. • prez.ind *-iesc.* /***lustru***[1] + *-ui.*

lustruiálă *s.f.* **1** Lustruire. ◆ Lustru. **2** Fig. (*peior.*) Aparenţă de cultură, de civilizaţie; spoială. • pl. *-ieli.* /***lustrui*** + *-eală.*

lustruíre *s.f.* **1** Acţiunea de *a* (*se*) *lustrui*; lustruială. **2** (*tehn.*) Operaţie de prelucrare fină, cu ajutorul unor abrazivi, a suprafeţei unor corpuri metalice sau nemetalice, pentru a-i da un aspect lucios în vederea înfrumuseţării, măririi rezistenţei la coroziune etc. • pl. *-i.* /v. ***lustrui.***

lustruít[1] *s.n.* **1** Şlefuire. **2** Fig. Laudă. • pl. *-uri.* /v. ***lustrui.***

lustruít[2]**, -ă** *adj.* **1** Cu lustru; lucios. ◆ Spec. (*mai ales despre haine bărbăteşti*) Care are un luciu care indică uzura. *Purta nişte pantaloni cam lustruiţi.* **2** Fig. (*peior.*) Cu o spoială sau o strălucire aparentă; meşteşugit, căutat, artificial. *Întreaga lui înfăţişare avea un aspect lustruit.* ◆ (*despre oameni*) Ferchezuit. *Un tînăr lustruit, cu frizură modernă.* • pl. *-ţi, -te.* /v. ***lustrui.***

lustruitór, -oáre *subst.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care efectuează operaţia de lustruire. **2** *s.n.* Instrument confecţionat din oţel sau din bronz cromat, cu mîner de lemn, care serveşte în legătorie la lustruirea legăturilor de piele. • sil. *-tru-i-.* pl. *-ori, -oare.* /***lustrui*** + *-tor.*

luş, -ă *adj.* (*fran.*) Sașiu. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***louche.***

luşá *vb.I. intr.* (*fran.*) A se uita cruciş, sașiu. ◆ (*fam.*) A privi cu invidie. • prez.ind *-ez.* /<fr. ***loucher.***

lut *s.n.* **1** Rocă sedimentară, galbenă sau cafenie, formată din amestec de argilă, praf şi nisip fin, folosită în olărie, în construcţii şi în sculptură; argilă. ◇ *Lut verde* = argilă de culoare verde, folosită pentru tras brîie la casele ţărăneşti. ◇ Expr. *A fi ca lutul* (*în mîna olarului*) = (*despre oameni*) A fi lipsit de personalitate, a se lăsa influenţat. **2** Pămînt. ◇ *Vas de lut* v. vas. **3** Fig. Cadavru. *Lutul palid, fără suflet, să-l depunem în mormînt* (EMIN.). • pl. *-uri.* /lat. ***lŭtum, -i.***

lutărie *s.f.* Loc, groapă de unde se scoate sau din care s-a scos lut. ◆ Ext. Olărie. • pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* /***lut*** + *-ărie.*

lute- Elem. de compunere „galben". • şi *luteo-.* /<fr. ***luté***(***o***)*-*; cf. lat. *lūtĕus, -a, -um.*

luteínă *s.f.* (*biol.*) **1** Pigment galben care se găseşte în gălbenuşul de ou, în petalele florilor galbene, în bacterii etc.; xantofilă. **2** Hormon format în corpul galben al ovarelor; progesteron. • /<fr. ***lutéine.***

luteinemíe *s.f.* (*med.*) Prezenţă a luteinei în sînge. • sil. *-te-i-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***lutéinémie.***

luteínic, -ă *adj.* (*biol.*) Care ţine de luteină, care se referă la luteină. • pl. *-ci, -ce.* /***luteină*** + *-ic.*

luteinizáre *s.f.* (*med.*) Ansamblu de modificări suferite de organismul femeiei, în special de ovar, ca urmare a secreţiei de luteină. • sil. *-te-i-.* pl. *-ări.* /după fr. *lutéinisation.*

luteinostimulínă *s.f.* (*biol.*) Hormon secretat de lobul anterior al hipofizei, care activează corpul galben al ovarului. • sil. *-te-i-.* /<fr. ***lutéinostimuline.***

luteóm *s.n.* (*med.*) Tumoare benignă a corpului galben al ovarului. • sil. *-te-om.* /după fr. *lutéinome.*

luteotrofínă *s.f.* (*biol.*) Hormon secretat de lobul anterior al hipofizei, care activează funcţia corpului galben; luteotropină, prolactină. • sil. *-te-o-.* /<fr. ***lutéotrophine.***

luteotróp, -ă *adj.* (*despre hormoni*) Care stimulează secreţia corpului galben al ovarelor şi lactaţia. • sil. *-te-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***lutéotrope.***

luteotropínă *s.f.* (*biol.*) Luteotrofină. • sil. *-te-o-.* /<germ. ***Lutéotropin.***

luterán, -ă *adj., s.m., s.f.* (*bis.*) **1** *adj.* Care ţine de luteranism, privitor la luteranism. **2** *s.m., s.f.* Adept al luteranismului. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***lutheranus***, germ. ***Lutheraner.***

luteranísm *s.n.* (*teol.*) Doctrină a protestantismului german, fundamentată de M. Luther şi sintetizată în Confesiunea de la Augsburg (1530), care consideră esenţială pentru mîntuire credinţa şi nu cultul religios, pe care l-a simplificat, şi recunoaşte numai două taine: botezul şi împărtăşania. • /<fr. ***luthéranisme***; cf. nm.pr. Martin *Luther*, teolog german.

luteţián, -ă *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Primul etaj al eocenului mediu, dezvoltat în bazinul Parisului, ale

cărui depozite caracteristice conţin faună de numuliţi, lamelibranhiate, gasteropode, echinide etc. **2** *adj.* Care aparţine luteţianului, specific luteţianului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din luteţian. • sil. *-ţi-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***lutétien***; cf. nm. pr. *Lutetia* Parisiorum, numele latin al Parisului.

lutéţiu *s.n.* (*chim.*) Element chimic trivalent din familia lantanidelor (*Lu*). • /<germ. ***Lutetium***, fr. ***lutécium***.

luth *s.n.* (*muz.*) Vechi instrument muzical cu coarde, asemănător lăutei. • pl. *-uri.* /<fr. ***luth***; cf. it. *liuto* <ar. *al-ud.*

lutiér *s.m.* (*muz.*) Meşteşugar specialist în construirea şi repararea instrumentelor muzicale cu coarde. • sil. *-ti-er.* pl. *-i.* /<fr. ***luthier.***

lutíst, -ă *s.m., s.f.* Instrumentist care cînta din luth • pl. *-işti, -iste.* /<fr. ***luthiste.***

lutişór *s.n.* **1** Dim. al lui *lut.* **2** Argilă care conţine hidroxizi de fier sau de mangan, colorată în galben, roşu sau brun, folosită în pictură; pămîntel. • ***/lut*** + *-işor.*

lutós, -oásă *adj.* Care conţine lut; argilos. ◆ Care are culoarea sau consistenţa lutului. • pl. *-oşi, -oase.* ***/lut*** + *-os.*

lútră *s.f.* (*zool.*) Vidră (*Lutra vulgaris*). • pl. *-e.* /<lat. ***lŭtra, -ae,*** fr. ***loutre.***

lutrín *s.n.* (*bis.*) Pupitru înalt pe care se pun cărţile în corul unei biserici catolice. • /<fr. ***lutrin.***

lútru *s.n. sg.* Blană de vidră. • /<fr. ***loutre.***

lutuí *vb. IV. tr.* (*reg.*) A lipi cu lut; a murui. • prez. ind *-iesc.* ***/lut*** + *-ui.*

luţárnă *s.f.* v. lucernă[1].

luţérnă *s.f.* v. lucernă[1].

lúţifer *s.m.* v. lucifer.

lúţifăr *s.m.* v. lucifer.

lúţifer *s.m.* v. lucifer.

lux[1] *s.m.* (*fiz.*) Unitate de măsură a iluminării, egală cu iluminarea uniformă a unei suprafeţe de 1 m^2 care primeşte, dintr-o direcţie normală, un flux de 1 lumen, repartizat uniform. • pl. *lucşi.* /<fr. ***lux***; cf. lat. *lux, -cis* „lumină".

lux[2] *s.n.* **1** Tendinţa de a cheltui mult, incontrolabil pentru achiziţionarea sau utilizarea unor obiecte, care, prin calitate sau ornamentaţie, nu au o utilitate corespunzătoare preţului şi sînt utilizate mai mult pentru a satisface ambiţiile şi vanitatea, exces de cheltuieli; trai în opulenţă, excesiv de costisitor. *Creşterea ce se cuvine unor mame de familie fără pretenţii şi fără lux* (EMIN.). ◇ Loc.adj. *De lux* = *a*) extrem de confortabil; *b*) de calitate superioară, de prim rang; select, somptuos. *Scrierile lui seamănă cu acele obiecte de lux al căror neîntrecut producător rămîne Parisul* (EMIN.). Δ *Ediţie de lux* v. ediţie; *c*) care este foarte elegant, rafinat. *Costum de lux; d*) care are articole de calitate superioară şi de rafinament. *Magazin de lux; e*) care nu reprezintă un lucru de primă necesitate. ◇ Expr. *A face lux* = a duce o existenţă fastuoasă, foarte costisitoare; *spec.* a se îmbrăca extrem de elegant şi de costisitor. (*adj.; exclam.; fam.*) *Lux* (*a-ntîia*) = excepţional, formidabil. ◆ Splendoare, eleganţă; fast, somptuozitate. *Părul ei blond-cenuşiu... încadra cu lux şi fineţe totodată faţa ei plină* (EMIN.). **2** Ambianţă alcătuită din obiecte costisitoare, elegante, somptuoase, pline de fast. *Era un lux fără gust ce bătea mai mult la ochi prin mobilele de modă veche* (EMIN.). **3** Fig. Risipă, exces; abundenţă (de...). *Acest lux de revoluţiuni sociale nu ne este permis nouă* (EMIN.). ◇ (*exclam.*) *A văzut nunta şi a fost uimit. Ce lux!* ◇ Ext. *Autori de aceştia sînt mai de preferat decît acei care strălucesc prin luxul bogat al fanteziei* (EMIN.). • pl. *-uri.* /<fr. ***luxe***, lat. ***luxus, -us,*** germ. ***Luxus,*** it. ***lusso.***

luxă[1] *vb. I. tr.* (*med.; compl. indică mai ales mîini, picioare*) A-şi deplasa un os din articulaţie; a-şi scrînti. ◆ (*pop.; fam.; compl. indică oameni*) (A unelti pentru) a face rău cuiva. • prez.ind *-ez.* /<fr. ***luxer***, lat. ***luxare.***

luxă[2] *vb. I. refl.* (*fam.; despre oameni*) A se îmbrăca foarte elegant; a afişa un exces de eleganţă. • prez. ind *-ez.* ***/lux***[2] + *-a.*

luxábil, -ă *adj.* (*med.; mai ales despre mîini, picioare*) Care se luxează uşor. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***luxable.***

luxáre *s.f.* (*med.*) Acţiunea de *a luxa* şi rezultatul ei; luxaţie. • pl. *-ări.* /v. ***luxa***[1].

luxát, -ă *adj.* (*med.*) **1** (*despre oasele corpului*) Care este deplasat din locul articulaţiei; dislocat. **2** Ext. (*despre articulaţii*) Din care s-a dislocat un os. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***luxa.***

luxáţie *s.f.* (*med.*) Deplasare congenitală sau traumatică a extremităţii mobile a unui segment osos din poziţia normală faţă de articulaţia din care face parte, care este însoţită de durere vie şi de pierdere a capacităţii funcţionale; exartroză. ◆ Ext. Deplasare a două organe. *Luxaţia cristalinului.* • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi (*înv.*) *luxaţiúne s.f.* /<lat. ***luxatio, -onis,*** fr. ***luxation.***

luxaţiúne *s.f.* v. luxaţie.

luxemburghéz, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populaţia de bază a Luxemburgului sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuieşte în Luxemburg; locuitorii Luxemburgului. **2** *adj.* Care aparţine Luxemburgului sau luxemburghezilor, care se referă la Luxemburg sau la luxemburghezi; care este originar din Luxemburg. • pl. *-i, -e.* /nm. pr. (stat în Europa Occidentală) ***Luxemburg*** + *-ez.*

lúxfer *s.m.* (*constr.*) Placă de sticlă groasă şi rezistentă, care se montează în pardoseală sau în pereţi, pentru a permite trecerea luminii prin ea. • pl. *-i.* /<germ. ***Luxfer.***

luxmétru *s.n.* Instrument fotometric care serveşte la măsurarea iluminării. • pl. *-e.* /<fr. ***luxmètre.***

luxós, -oásă *adj.* Care este deosebit de elegant, de bogat; fastuos, somptuos. ◆ (*despre oameni*) Care se îmbracă deosebit de elegant; care poartă lucruri scumpe; care face lux. • pl. *-oşi, -oase.* ***/lux***[2] + *-os;* cf. fr. *luxueux.*

luxulialít *s.n.* (*geol.*) Rocă metamorfică de contact, constituită din cuarţ şi din agregate radiare de turmalină. • sil. *-li-a-.* /<fr. ***luxullianite***, germ. ***Luxullianit.***

luxúră *s.f.* Dorinţă violentă, permanentă şi obsesivă, necontrolată de raţiune, pentru plăcerile sexuale; desfrînare, concupiscenţă; luxuriozitate. • pl. *-i.* şi *luxúrie s.f.* /<fr. ***luxure***, lat. ***luxŭria, -ae.***

luxuriánt, -ă *adj.* **1** (*despre vegetaţie*) Care creşte din abundenţă; abundent, bogat. **2** Fig. Care este exuberant. ◆ Care este strălucitor, exotic. • sil. *-ri-ant.* pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***luxuriant.***

luxuriánţă *s.f.* Abundenţă, bogăţie (de vegetaţie). • sil. *-ri-an-.* /<fr. ***luxuriance.***

luxúrie[1] *s.f.* (*biol.*) Creştere exuberantă. • g.-d.*-iei.* /<lat. ***luxŭria, -ae.***

luxúrie[2] *s.f.* v. *luxură.*

luxuriós, -oásă *adj.* Desfrînat, lasciv, concupiscent. • sil. *-ri-os.* pl. *-oşi, -oase.* /<fr. ***luxurieux***, lat. ***luxŭriōsus, -a, -um.***

luxuriozitáte *s.f.* Luxură. • sil. *-ri-o-.* pl. *-ăţi.* ***/luxurios*** + *-itate.*

luzí *vb. IV.* (*reg.*) **1** *intr.* A-şi pierde mintile, a se prosti. **2** *tr.* A năuci. • prez.ind *-esc.* ***/lud***[2] + *-i.*

luzíe[1] *s.f.* (*reg.*) **1** Vîrstă fragedă. **2** Lipsă de maturitate; copilărie. • pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* ***/lud***[1]+ *-ie.*

luzíe[2] *s.f.* (*reg.*) **1** Naivitate, prostie. **2** Sminteală. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* ***/lud***[2]+ *-ie.*

luzúlă *s.f.* (*bot.*) **1** Plantă erbacee cu frunzele liniare, puţin păroase pe margine, cu florile brune sau galbene, dispuse în spice ovale şi cu fructul în formă de capsulă (*Lusula campestris*). **2** Plantă erbacee cu florile brune, solitare, dispuse în vîrful ramurilor (*Lusula pilosa*). • pl. *-e.* /<fr. ***luzule.***

M m

m *s.m. invar.* **I 1** A şaisprezecea literă a alfabetului limbii române. **2** Sunetul notat cu această literă (consoană sonantă ocluzivă nazală bilabială). **3** Semn grafic pentru această literă (*m, M*). **II 1** (*metr.*) Simbol pentru prefixul *mega-*. **2** (*metr.*) Simbol pentru *metru*. **3** (*metr.*) Simbol pentru *mili-*. **4** (*log.*) Simbol pentru *termen mediu*. **5** (*fiz.*) Simbol pentru *mach*. **6** (*fiz.*) Simbol pentru *masă*. **7** Simbol prin care se exprimă magnitudinea unui cutremur. **III** Simbol literal pentru cifra romană cu valoarea numerică *1000* (*M*). • pronunţ. şi *me, em*.

ma *conj., adv.* (*reg.*) **I** *conj.* (*cu val. advers.*) Însă, dar. *Văzut-am cîte toate, Ma toate sînt nimic* (MUR.). ◇ (*arată trecerea la altă idee*) *Ma toată covîrşirea lor spre toate celelalte se cuprinde* (ŢICHIND.). **II** *adv.* **1** (*mai ales în dialog, întăreşte negaţia*) Ba. *Ma nu; tu şi soiul vostru să rămîi afurisit!* (MUR.). **2** (*mai ales în enumerări, marchează gradaţia*) Ba chiar, mai mult decît atîta... *Ma cumpără şi locuri, ocini de case* (DOC.). • /<srb. ***ma***; cf. şi it. *ma*, ngr. *μά*.

maalá *s.f.* v. mahala.

maár *s.n.* (*hidrol.*) Lac de obicei circular, care se află într-un crater de explozie. • /<engl. ***maar***.

mabéi *s.n.* v. mabein.

mabéin *s.n.* (*turc.*) Camera de audienţe a sultanului. ◆ Ext. Camera personală a domnitorului. • acc. şi *mabeín*. şi *mabéi, mabéu, babéin s.n.* /<tc. ***mabeyin, mabeyn***.

mabéu *s.n.* v. mabein.

mac[1] *interj.* (*adesea repet.*) Cuvînt care imită strigătul caracteristic al raţelor. • şi *máca interj.* /onomat.

mac[2] *interj.* Loc.adv. (*reg.*) *De macu* = deloc, defel. ◇ Expr. *A nu* (*putea*) *zice nici mac* = a nu putea scoate vreo vorbă, a tăcea chitic, a nu zice nici pis. • şi *mácu, meac interj.* /cf. *mîc, mîlc, mîrc*.

mac[3] *s.m.* (*bot.*) **1** Numele mai multor plante din familia papaveraceelor, cu florile de obicei roşii şi cu seminţele mărunte, uleioase, închise într-o capsulă, folosite în alimentaţie, în industria farmaceutică etc. (*Papaver*). ◆ Plantă anuală, din familia papaveraceelor, cu florile mari, albe, roz, roşii sau violete, din ale cărei fructe (capsule) se extrage opiul brut care conţine morfină, codeină, papaverină şi alţi alcaloizi folosiţi în medicină. (*Papaver somniferum*); somnişor. ◇ (*adv.; pe lîngă adj. „roşu", dă acestuia val. de super. abs.*) *Plecă ochii în pămînt, roşie mac* (CE. PETR.). ◇ (*urmat de determ. care indică specia sau varietatea*) *Mac alb. Mac alpin. Mac bun. Mac cultivat. Mac de cîmp. Mac de grădină. Mac de munte. Mac galben. Mac iepuresc. Mac învolt. Mac negru. Mac nebun. Mac pirenaic. Mac puturos. Mac roşu. Mac roşu de grădină. Mac sălbatic.* ◇ Expr. *Cît un fir* (sau *un sîmbure, un grăunte*) *de mac* = foarte mic. *Arde-n candel-o lumină cît un sîmbure de mac* (EMIN.). *Nici cît un fir de mac* = foarte puţin. *A putea linge* (undeva) *mac* v. linge. ◇ Colect. *Cît mac e prin livezi, Atîţia ani la miri urez* (COŞB.). ◇ Compar. (*cu aluzie la culoarea roşie a florilor*) *Are faţa roşie ca macul*. ◆ Restr. Colect. Sămînţa acestor plante, folosită în alimentaţie. ◇ Zic. *E curat, că* (sau *de*) *poţi să lingi mac*, se spune pentru a lăuda curăţenia dintr-o casă şi, implicit, hărnicia gospodarilor. *Mărunţel ca macul, Dar iute ca dracul*, se spune despre un om mic de statură, dar foarte vioi. **2** Compuse: *mac-cornut* = plantă erbacee păroasă, cu florile roşii, avînd la baza fiecărei petale o pată neagră (*Glaucium corniculatum* şi *phoeniceum*); (*reg.*) *macul-ciorii* = zămoşiţă (*Hibiscus trionum*). • pl. *maci*. /<bg. ***мак***, srb. ***mak***; cf. şi magh. *mák*.

mac[3] (1)

máca[1] *interj.* v. mac[1].

macá[2] *s.f.* v. macao.

macabé *s.n. invar.* (*vit.*) Varietate de struguri albi, cu bobul rotund şi mare (cultivată mai ales în S Franţei). • /<fr. ***maccabée***.

macabritáte *s.f.* Caracter macabru. • ***/macabru*** *+ -itate*.

macábro *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăţi muzicale*) În mod macabru. • /<it. ***macabro***.

macábru, -ă *adj.* Care se referă la moarte sau la morţi, care aminteşte de moarte sau de morţi, care sugerează moartea; mortuar, funebru, funerar. *Acest pictor a realizat tablouri macabre.* ◇ *Dans macabru* = *a*) (*în Ev. Med.*) dans teatral alegoric, reprezentînd moartea sub forma unui schelet care antrenează într-o horă funebră un şir nesfîrşit de persoane (de toate vîrstele şi din toate categoriile sociale); *b*) (*în arte*) compoziţie picturală (cea mai cunoscută fiind cea realizată de Holbein, în 1543, pe un zid al unui cimitir din Basel) sau sculpturală, care figurează sau evocă acest dans. ◆ Care inspiră groază; înfiorător, sinistru, lugubru. *În ziar se relatează amănunte despre această crimă macabră.* ◇ (*adv.*) *Mulţimea... Se mişcă totuşi ritmic şi macabru* (CA. PETR.). ◇ (*subst. n.*) *Lămpile-aruncă lumina lor verzuie... Făcînd să se repercute La infinit macabrul acestei scene mute* (ANG.-IOS.). • pl. *-i, -e*. /<fr. ***macabre***.

macác *s.m.* (*zool.*) Numele mai multor specii de maimuţe mici, din grupul catarinienilor, cu capul turtit şi coada scurtă, care trăiesc în Asia (*Macacus*); maimuţă care aparţine fiecăreia dintre aceste specii. ◇ Compar. *Fruntea ei minusculă de macac* (I. BOT.). • pl. *-ci*. /<fr. ***macaque***; cf. port. *macaco* <cuv. bantu.

macadám *s.n.* (*constr.*) Tip de îmbrăcăminte rutieră care constă în mai multe straturi succesive de piatră spartă, presate de compresor şi impregnate cu un liant (gudron, ciment). ◆ Restr. Piatra spartă din care este format acest pavaj. • pl. *-uri*. /<fr. ***macadam***, germ. ***Makadam***; cf. nm. pr. John Loudon *McAdam*, inginer scoţian, inventator.

macadamizá *vb. I. tr.* (*compl. indică drumuri*) A pietrui cu macadam. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***macadamiser***.

macadamizáre *s.f.* Acţiunea de *a macadamiza* şi rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***macadamiza***.

macadắu *s.m.* v. măgădău.

macagíu *s.m.* (*ferov.*) Muncitor care se ocupă cu manevrarea şi cu întreţinerea macazurilor; acar. • pl. *-gii*. ***/macaz*** *+ -giu*.

macaí *vb. IV.* v. măcăi.

macairódus *s.m.* v. machairodus.

macaleándru *s.m.* v. măcăleandru.

macámă *s.f.* (*lit.*) Specie epică, în care versurile alternează cu proza ritmată, proprie literaturii arabe (sec. 10-11), asemănătoare ca structură nuvelei şi povestirii europene. • pl. *-e*. /<germ. ***Makame***; cuv. ar.

macáo *s.n. sg.* Numele unui joc de cărţi; bacara. ◆ Ext. Formaţie la acest joc. • şi *macá s.f.* /<fr., it. ***macao***; cf. nm. pr. *Macao*, fostă colonie portugheză în China.

macắr *adv.* v. măcar.

macará *s.f.* **1** Aparat, dispozitiv sau sistem tehnic complex, format din scripeţi, palane (şi trolii), cu care se ridică (şi se deplasează) greutăţi (mari) pe distanţe scurte. ◇ Compuse: *macara-gigant* = macara de mari proporţii; *macara-turn* = macara folosită la înălţimi mari. ◆ Scripete folosit la fîntîni, la mori etc. **2** (*mar.*) Muflă. **3** (*reg.*) Mosorel. • pl. *-ale*, (*pop.*) *măcărăli*, (*reg.*) *-ăle, -ele*. şi (*reg.*) *macaráuă, măcără, măcăráuă s.f.* /<tc. ***makara***; cf. şi bg. *макара*, ngr. *μακαρᾶς*.

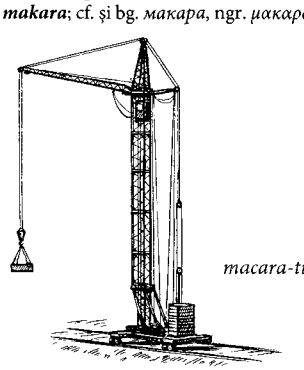

macara-turn

macaragíst *s.m.* Macaragiu. • pl. *-işti*. ***/macaragiu*** *+ -ist*.

macaragíţă *s.f.* Muncitoare la o macara. • pl. *-e*. ***/macaragiu*** *+ -iţă*.

macaragíu *s.m.* Muncitor care manevrează o macara; macaragist. • pl. *-gii*. ***/macara*** *+ -giu*.

macaráuă *s.f.* v. macara.

macaroánă *s.f.* (*alim.; mai ales la pl.*) Produs alimentar în formă de tuburi lungi şi subţiri (goale pe dinăuntru), preparat din aluat nedospit de făină albă de grîu cu mult gluten. ◆ (*reg.*) Colţunaşi. • pl. *-e*. /<ngr. (*τὰ*) ***μακαρόνια***, it. ***maccherone***.

macaronádă *s.f.* (*lit.*) Poezie în stil macaronic. • pl. *-e*. /<it. ***maccheronata, după fanfaronadă, ruladă etc.***

macaronár *s.m.* (*fam., glum.*) Italian. • pl. *-i*. ***/macaroană*** *+ -ar*.

macarónic, -ă *adj.* (*lit.; mai ales despre versuri*) Care este scris într-un limbaj artificial, specific macaronismului, compus dintr-un vocabular vulgar, adesea dialectal, împestriţat cu forme şi cuvinte latine sau latinizate. ◇ *Poezie macaronică* = versuri umoristice puse în circulaţie în Italia (sec. 15-16), în care limba obişnuită este amestecată cu cuvinte străine, în special latine sau care imită limba latină, care au influenţat

stilul unor scriitori comici de mai tîrziu. ◆ (*despre exprimare*) Care este împestriţat cu cuvinte străine. ◇ (*adv.*) *O astfel de scrisoare, redactată macaronic, în româneşte, latineşte şi ungureşte* (IORGA). • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***macaronique***, it. ***maccheronico***.

macaronísm *s.n.* (*lit.*) **1** Mişcare literară din sec. 16-17, care parodia şi satiriza pedantismul moravurilor cavalereşti prin compoziţii burleşti, scrise într-o limbă împestriţată cu cuvinte şi forme latine şi latinizate ridicol. **2** Cuvînt, expresie specifică acestei mişcări literare. **3** Apartenenţă la această mişcare literară. • /<fr. ***macaronisme***.

macartísm *s.n.* Politică de persecuţie şi de marginalizare a persoanelor suspectate de simpatii comuniste, iniţiată în SUA, prin anii 1950, de senatorul J.R. McCarthy. • /<engl. ***McCarthysm***, fr. ***maccartisme***, ***maccarthysme***; cf. nm. pr. Joseph Raymond *McCarthy*, senator american.

macasár *s.m.* (*bot.*) Eben brun-închis, cu vine negre, originar din Indonezia (*Diospyros celebica*). • pl. *-i.* /<fr. ***macassar***; cf. nm. pr. *Makassar*, oraş în Indonezia.

macasaréză *s.f.* (*lingv.*) Limba indoneziană din familia austroneziană, cu scriere proprie, vorbită în regiunea Ujung Pandang (fostă Macassar). • /<fr. ***makassaraise***; cf. nm. pr. *Makassar* (actual Ujung Pandang), regiune în S insulei Sulawesi (Indonezia).

macát *s.n.* (*ţes.*) Cuvertură subţire, ţesută din lînă, bumbac etc., cu ornamente geometrice sau florale realizate în relief prin tehnica ţesutului, care se aşterne pe pat, pe divan, mai rar pe masă. ◆ Scoarţă sau covor care se fixează pe pereţi. ◆ (*reg.*) Ţesătură ţărănească de lînă sau de bumbac, din care se fac cuverturi pentru paturi, feţe de plapumă şi de perne. • pl. *-uri, -e.* şi (*pop.*) *măcát s.n.*, (*reg.*) *macátă s.f.* /<tc. ***makat***.

macátă *s.f.* v. macat.

macavéi *subst.* (*reg.*; şi *ziua macaveilor, macoveiul stupilor, macaveiul ursului*) Sărbătoare religioasă prăznuită în ziua de 1 august, asociată cu diverse credinţe. • şi *macovéi subst.* /<sl. veche **макавеи**, ucr. ***маковій***; cf. nm. pr. gr. *Makkavaios*.

macáz *s.n.* Dispozitiv care manevrează două segmente de şină pentru a face posibilă trecerea de pe o cale pe alta a trenurilor, a metrourilor sau a tramvaielor; porţiunea de şină mobilă care se deplasează cu ajutorul acestui dispozitiv; ac. ◇ *Macaz aerian* = dispozitiv montat pe firele de alimentaţie ale unui troleibuz, cu ajutorul căruia troleul este deviat pe o altă pereche de fire, care duc în altă direcţie. ◇ Expr. (*fam.*) *A schimba macazul* = *a)* a îndrepta în altă direcţie cursul unor evenimente; *b)* a-şi schimba comportarea, atitudinea faţă de cineva sau de ceva; *c)* a-şi schimba părerile, concepţiile etc. • pl. *-uri*, (*reg.*) *-e.* şi (*reg.*) *măcáz s.n.* /<tc. ***makas*** „foarfecă"; cf. şi bg. *маказ*, ngr. *μακάσι* „traversă".

macăí *vb. IV.* v. măcăi.

mácăr *adv.* v. măcar.

mácchia *s.f.* (*bot.*) Formaţiune de arbuşti sempervirenţi, de tufişuri, mărăcinişuri etc. din regiunile mediteraneene. • /<it. ***macchia***.

macchiaióli *s.m. pl.* Grup de pictori italieni din Florenţa (a doua jumătate a sec. 19), care s-au împotrivit artei academice, practicînd o tehnică nouă, ce urmărea să exprime, prin pete mai vii de culoare, percepţia directă a realului, într-o concepţie apropiată de cea a impresioniştilor. • /<it. ***macchiaiolo*** <*macchia* „pată".

macedoneán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m.* (*la pl.*) Popor indo-european (înrudit cu grecii) din Macedonia antică; (*şi la sg.*) persoană care aparţinea acestui popor. ◇ (*milit.*; *înv.*) *Falangă macedoneană* = formaţie de luptă, nucleu al armatei macedonene, compusă, iniţial, din 16 rînduri, cu soldaţi cu platoşă, scut rotund, lance, sabie cu două tăişuri şi cască, avînd rolul de a îngădui trupelor uşoare să se refacă la adăpostul ei prin formarea unui zid de neclintit în jurul căruia pivota restul oastei, rămasă celebră prin coeziunea şi prin eficacitatea sa în epoca lui Filip al II-lea şi a lui Alexandru Macedon. **2** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populaţia de bază a Macedoniei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor din ramura slavilor de sud, care locuieşte în Macedonia; locuitorii Macedoniei. **3** *adj.* Care aparţine Macedoniei (antice ori moderne) sau macedonenilor, care se referă la Macedonia (antică ori modernă) sau la macedoneni; originar din Macedonia (antică ori modernă). ◇ *Limba macedoneană* (şi *subst. f.*) = *a)* (şi *vechea macedoneană*) limba indo-europeană înrudită cu greaca veche, vorbită de vechii macedoneni; *b)* limba slavă din grupul limbilor slave de sud, vorbită de macedonenii de astăzi. **4** *s.m.* (*pop.*) Aromân; (*pop.*) machedon (2). • pl. *-eni, -ene.* şi (*înv.*) *machedoneán, -ă, machidoneán, -ă s.m., adj.* /nm. pr. (stat în Peninsula Balcanică) ***Macedonia*** + *-ean*.

macedoneáncă *s.f.* Femeie care face parte din populaţia de bază a Macedoniei sau este originară de acolo. • pl. *-ence.* /***macedonean*** + *-că*.

macedonskián, -ă *adj.* (*lit.*) **1** Care îi aparţine lui Macedonski sau este propriu (operei) lui Macedonski, care se referă la Macedonski sau la opera sa. **2** În maniera poeziilor lui Macedonski. ◆ (*despre poeţi*) Care cultivă o poezie vitalistă, senzuală, cu infiltraţii simboliste. • sil. *-ski-an.* pl. *-ieni, -iene.* /nm. pr. (scriitor român) *Alexandru* ***Macedonski*** + *-ian*.

macedoromán, -ă *s.m., adj.* Aromân. • pl. *-i, -e.* /***macedo[nean]*** + ***român***, prin contaminare.

macedorománcă *s.f.* Aromâncă. • pl. *-ce.* /***macedoromân*** + *-că*.

maceră *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică plante, flori, fructe etc.*) A ţine vreme îndelungată într-un solvent pentru a solubiliza părţile componente. **2** *refl.* (*despre corpuri*) A se dizolva (parţial) într-un solvent, eliminînd particulele solubile. **3** *refl.* (*med.*; *despre ţesuturi*) A se dezintegra, a se descompune. • prez.ind. *-ez.* şi (*pop.*) *măcerá vb. I.* /<fr. ***macérer***, lat. ***macerare***.

macerâre *s.f.* Acţiunea de *a* (*se*) *macera* şi rezultatul ei. ◆ (*med.*) Proces aseptic de nevroză, cu lichefierea unei plăgi ca urmare a utilizării unui pasament ermetic sau neschimbat la timp. • pl. *-ări.* şi (*pop.*) *măcerâre s.f.* /v. ***macera***.

macerát, -ă *adj.* (*despre substanţe organice*) Care a fost supus macerării, care a suferit un proces de macerare. ◆ Ext. Care este descompus, degradat. • pl. *-ţi, -te.* şi (*pop.*) *măcerát, -ă adj.* /v. ***macera***.

maceratór *s.n.* Recipient pentru macerare. • pl. *-oare.* /<fr. ***macérateur***.

macerâţie *s.f.* Menţinere a unui corp vreme îndelungată într-un solvent (la rece), pentru a solubiliza unele componente. ◆ Ext. Proces suferit de un corp solid supus macerării. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi (*înv.*) *macerâţiúne s.f.* /<fr. ***macération***; cf. lat. *maceratio, -onis*.

macerâţiúne *s.f.* v. macerâţie.

macétă *s.f.* Cuţit special, lung, cu lama lată, folosit la tăiatul trestiei de zahăr (în America tropicală). • pl. *-e.* /<sp. ***machete***.

macetă

macferlán *s.n.* Pardesiu bărbătesc larg, fără mîneci, cu o pelerină scurtă ce cade peste umeri şi cu două deschizături laterale prin care se scot braţele. • pl. *-e, -uri.* /<fr. ***macfarlane***; cf. nm. pr. *Mac Farlane*, creatorul acestui tip de veşmînt.

mach [mah] *s.m.* (*fiz.*) Unitate de măsură pentru viteza mişcării fluidelor, utilizată în aerodinamică şi aeronautică, egală cu 340 m/s, adică cu viteza sunetului în aer la temperatura de 15°C şi la presiune atmosferică normală. ◇ *Numărul lui Mach* = număr reprezentînd raportul dintre viteza de deplasare într-un fluid a unui proiectil, a unui avion etc. şi viteza de propagare a sunetului. • pl. *-i.* /<engl., fr. ***mach***, germ. ***Mach***; cf. nm. pr. Ernst *Mach*, fizician şi filosof austriac.

machairódus *s.m.* (*paleon.*) Mamifer carnivor, fosil, din familia felidelor, înrudit cu leul şi tigrul, cu caninii foarte dezvoltaţi, aplatizaţi şi zimţaţi pe margini, care a trăit din pliocen pînă la sfîrşitul cuaternarului. • sil. *-cha-i-.* scris şi *macairodus.* /<lat. şt. ***Machairodus***; cf. gr. *μάχαιρα* „sabie", *ὀδούς* „dinte".

máche *interj.* (*reg.*; *introduce sau întăreşte o prop. interog.*) Exclamaţie care exprimă mirare, nedumerire, curiozitate, nemulţumire, frică; ei, drace!? *Machea, am ajuns eu de rîsul unui păcătos* (POP.). • şi *máchea, máichea interj.* /cf. it. *ma che*.

máchea *interj.* v. mache.

macheálă *s.f.* (*arg.*) (Cantitate mare de) băutură. *Ai ceva macheală prin casă?* ◇ Expr. *A se pune pe macheală* = a începe, a se apuca să bea mult. ◆ Ext. Petrecere. ◇ Expr. *A face o* (*mare*) *macheală* = a participa la o întîlnire între prieteni, la o petrecere, unde se consumă cantităţi mari de băuturi alcoolice. • pl. *-eli.* /***machi***[1] + *-eală*.

machedón *s.m., adj.* **1** *s.m., adj.* (*înv., pop.*) Macedonean. **2** *s.m.* (*pop.*) Aromân; macedonean (4). • pl. *-i.* /<slav. **македонъ**.

machedoneán, -ă *s.m., adj.* v. macedonean.

machetá *vb. I. tr.* **1** A concepe şi a executa o machetă. **2** (*tipogr.*; *compl. indică texte, grafice, ilustraţii etc.*) A aranja pe o pagină în vederea tipăririi. • prez. ind. *-ez.* /<it. ***macchettare***.

machetáre *s.f.* Acţiunea de *a macheta* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***macheta***.

machetatór, -oáre *s.m., s.f.* Machetist. • pl. *-ori, -oare.* /***macheta*** + *-tor*.

machétă *s.f.* **1** Reproducere plastică la scară redusă a unei lucrări de sculptură, de pictură, a unei clădiri sau a unui ansamblu arhitectonic, a unui decor de teatru etc. ◆ (*aeron., auto*) Reproducere la scară redusă sau în mărime naturală (a unui aparat, vehicul etc.), destinată studiilor de prototipuri. ◆ (*în tehn. dentară*) Formă din ceară, de dimensiunile şi conturul unei piese protetice, utilizată pentru realizarea, prin învelire, a tiparului acestei piese. **2** Text fragmentar sau integral al unei opere ştiinţifice sau literare, care urmează a fi supus verificării, discuţiei înainte de a fi tipărit. ◆ Proiect al unei lucrări complexe, în care se indică amplasarea textelor, a clişeelor, a tabelelor etc., în vederea tipăririi definitive. • pl. *-e.* /<fr. ***maquette***, it. ***macchietta***; cf. it. *macchia* „pată" <lat. *macula*.

machetíst, -ă *s.m., s.f.* Persoană care concepe şi execută macheta unei lucrări, desenul unei mărci poştale etc.; machetator. • pl. *-işti, -iste.* /<fr. ***maquettiste***, it. ***machettista***.

machí[1] *vb. IV. tr.* (*arg.*; *compl. indică băuturi alcoolice*) A bea (mult). *Stai să machesc şi berea asta!* ◆ (*refl.*; *despre oameni*) A se îmbăta. *M-am machit dintr-un pahar de vin.* • prez.ind. *-esc.* şi *mahí vb. IV.* /<ţig. ***makhiv***.

machí[2] *s.n.* v. maquis.

machiá *vb. I. tr., refl.* A (se) farda (cu artă, minuţios), a(-şi) face machiajul (pentru scenă); a (se) grima. • sil. *-chi-a.* prez.ind. *-iez.* /<fr. ***maquiller***.

machiáj *s.n.* Machiere. *Pentru zi este recomandat un machiaj discret.* ◆ Operaţie de grimare a unui actor, făcută cu scopul de a-i da înfăţişarea cerută de rolul interpretat. • sil. *-chi-aj.* pl. *-e.* /<fr. ***maquillage***.

machiát, -ă *adj.* Care este fardat (minuţios, cu artă); grimat. • sil. *-chi-at.* pl. *-ţi, -te.* /v. ***machia***.

machiavélic, -ă *adj.* **1** Care este conform cu doctrina politică a lui Niccolo Machiavelli, referitor la cinismul cu care se poate justifica, într-o guvernare, orice abuz, orice persecuţie, în scopul menţinerii puterii, potrivit conceptului formulat în expresia „scopul scuză mijloacele". **2** Ext. (*despre atitudini, manifestări, strategii etc.*) Care nu se dă în lături de la utilizarea înşelăciunii, a violenţei pentru a obţine avantaje politice. ◆ Gener. (*despre oameni sau despre modul lor de a gîndi, de a se manifesta*) Care este lipsit de scrupule, perfid, viclean, cinic. • sil. *-chi-a-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***machiavélique***, it. ***machiavellico***.

machiavelísm *s.n.* **1** (Termen intrat în uz printr-o interpretare parţială şi polemică a gîndirii lui Niccolo Machiavelli prin care se indică o) doctrină politică şi un exerciţiu al puterii caracterizat prin cinism, lipsa prejudecăţilor, atitudine inumană, perfidă, utilizarea mijloacelor violente, separarea eticii de politică, în scopul menţinerii puterii în stat. **2** Ext. Comportarea celui care, în afara vieţii politice, întreprinde acţiuni cinice, viclene, perfide, lipsite de scrupule pentru a-şi atinge scopul în interes propriu; rea-credinţă, perfidie. • sil. *-chi-a-.* pl. *-e.* /<fr. ***machiavélisme***, it. ***machiavellismo***; cf. nm. pr. Niccolò *Machiavelli*, om politic, scriitor şi istoric italian.

machiavelíst *s.m.* **1** Adept al machiavelismului. **2** Specialist în studiul operei lui Machiavelli. **3** Om viclean, perfid. • sil. *-chi-a-.* pl. *-işti.* /<it. ***machiavellista***.

machiaverlíc *s.n.* v. machiaverlîc.

machiaverlíc *s.n.* (*glum.*; *mai ales la pl.*) Machiavelism, perfidie, cinism. *Eşti tare, stimabile, la machiaverlicuri* (CAR.) • sil. *-chi-a-.* pl. *-uri.* şi *machiaverlíc s.n.* /nm.

pr. (om politic, scriitor și istoric italian) *Niccolò Machiavelli* + *-îlc*, după *paiațarîlc*, *pișicherîlc*.

machidoneán, -ă *s.m., adj.* v. macedonean.

machiére *s.f.* Acțiunea de *a (se) machia* și rezultatul ei; machiaj. • sil. *-chi-e-*. pl. *-i.* /v. ***machia***.

machiéză *s.f.* Femeie specializată în arta machiajului. • sil. *-chi-e-*. pl. *-e.* /<fr. ***maquilleuse***.

machinăl, -ă *adj.* v. mașinal.

machinăție *s.f.* v. mașinație.

machinațiúne *s.f.* v. mașinație.

máchină *s.f.* (*înv.*) **1** Mașină. **2** Fig. Uneltire, mașinație. • pl. *-e.* /<lat. ***machĭna***, *-ae*, it. ***macchina***.

machinălicéște *adv.* v. mașinalicește.

machiór *s.m.* Specialist în arta machiajului; persoană care execută machiaje. • sil. *-chi-or*. pl. *-i.* /<fr. ***maquilleur***.

machisárd, -ă *s.m., s.f.* v. maquisard.

machism[1] [ma'hism] *s.n.* (*filos.*) Empiriocriticism. • /<rus. ***махизм***, germ. ***Machismus***; cf. nm. pr. Ernst *Mach*, fizician și filosof austriac.

machism[2] *s.n.* Atitudine de macho. ◆ (*la pl.*) Fapte de macho. • pl. *-e.* /***macho*** + ***-ism***.

machist, -ă [ma'hist] *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al machiismului. **2** *adj.* Care aparține machismului sau machiștilor, care se referă la machism sau la machiști. • pl. *-iști*, *-iste.* /<rus. ***махисm***.

machít, -ă *adj.* (*arg.*; *despre oameni*) Care este beat; băut. *Era cam machit când ne-am întîlnit.* ◇ (*subst. n.*) *Machitul dăunează sănătății.* • pl. *-ți*, *-te.* / v. ***machi***[1].

machitór, -oáre *s.m., s.f.* (*arg.*) Persoană care bea mult. • pl. *-ori*, *-oare.* /***machi***[1] + ***-tor***.

machmetru [mah'metru] *s.n.* (*nav.*) Instrument de bord pentru măsurarea vitezei avioanelor cu reacție, exprimată în numărul lui Mach. • pl. *-e.* /<fr. ***machmètre***, engl. ***Machmeter***.

macho ['matʃo] *s.m.* **1** Bărbat care are conștiința exacerbată a virilității sale și care proslăvește supremația masculinității. **2** (*curent*) (Apelativ, adesea admirativ pentru un) bărbat care exhibă o virilitate exagerată, considerată a fi o caracteristică a masculinității și asumată pentru a exprima siguranță, forță, agresivitate în comportament, în modul de exprimare etc.; bărbat puternic, viril, dominant. ◇ (*adj.*) *Antonio Banderas e un tip macho.* /<sp. ***macho*** „masculin, viril" <lat. *mascŭlus*.

macioálă *s.f.* (*reg.*) **1** Femeie urîtă, proastă, rău îmbrăcată. **2** Vacă sau oaie slabă. • pl. *-e.* /etimol. nec.

maciúlă *s.f.* (*reg.*; *la fus*) Prîsnel. *Fusul... căzu jos și se învîrti în jurul maciulei* (DELAVR.). • pl. *-e.* /cf. *măciulie*.

macláre *s.f.* (*fiz.*) Formare de macle. • pl. *-ări.* /după fr. *maclage*.

maclát, -ă *adj.* (*mineral.*) Care are macle. • pl. *-ți*, *-te.* /<fr. ***maclé***.

măclă *s.f.* (*mineral.*) Formă de cristaliz are în care două sau mai multe cristale de același fel se alipesc sau se întrepătrund, alcătuind o simetrie față de un plan sau un ax. ◆ Grup de două sau de mai multe cristale de același fel alipite sau întrepătrunse. • pl. *-e.* /<fr. ***macle***.

macmahón *s.n.* (*înv.*) Șprit. *A băut un macmahon pe nerăsuflate* (CAR.). • pl. *-oane.* /de la nm. pr. *Marie Edmé Patrice Maurice de* ***Mac Mahon***, duce de Magenta, mareșal francez.

mácolă *s.f.* v. maculă.

macorteáță *s.f.* v. macorteț.

macortéț *s.n.* (*reg.*) Vas de lut ars, cu fundul mai îngust și cu gura mai largă, cu numeroase utilizări în gospodăria rurală. • pl. *-e.* și *macorteáță* *s.f.* /<ucr. ***макортець***, prin apropiere de cuv. terminate în *-eț*.

macovéi *subst.* v. macavei.

macramé *s.n.* v. macrameu.

macraméu *s.n.* Dantelă confecționată din fire textile groase (ață, bumbac mercerizat), împletite și înnodate. • pl. *-uri.* și *macramé* *s.n.* /<fr. ***macramé***; cf. ar. *macrame* „nod".

macro[1]**-** Elem. de compunere „mare", „foarte mare". • /<fr. ***macro-***; cf. gr. *μακρός* „mare; lung, extins".

macró[2] *s.n.* v. macrou.

macroagregát *s.n.* (*geol.*) Agregat structural al solului, de dimensiuni mai mari de 0, 25mm. • pl. *-e.* /<fr. ***macroagrégat***.

macroangiopatíe *s.f.* (*med.*) Leziune a vaselor sîngelui, complicație cronică a diabetului. • sil. *-gi-o-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***macro***[1]**-** + ***angiopatie***.

macroasamblór *s.n.* (*inform.*) Asamblor cu facilități de macroprelucrare, capabil să efectueze translatarea unui program scris într-un macrolimbaj de asamblare. • pl. *-oare.* /<engl. ***macroassembler***.

macrobiăn, -ă *adj.* (*biol.*; *despre ființe*) Care are o viață mai lungă decît cea obișnuită; longeviv, macrobit. • sil. *-bi-an*. pl. *-ieni*, *-iene.* /<fr. ***macrobien***.

macrobíe *s.f.* (*biol.*) Durată excepțională a vieții unei ființe; longevitate. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***macrobie***; cf. gr. *μακρός* „lung", *βίος* „viață".

macrobiocarpíe *s.f.* (*bot.*) Menținere a fructelor pe plantă timp de mai mulți ani după maturizarea acestora. • sil. *-bi-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***macrobiocarpie***.

macrobiótic, -ă *s.f., adj.* **1** *s.f.* (*med.*) Știință care se ocupă cu studiul problemelor longevității. **2** *adj.* (*med.*) Care aparține macrobioticii, care se referă la macrobiotică. **3** (*biol.*; *despre organisme*) Cu o viață foarte lungă; longeviv. • sil. *-bi-o-*. pl. *-ci*, *-ce.* și *macroviótică* *s.f.* /<germ. ***Makrobiotik***, fr. ***macrobiotique***; cf. gr. *μακροβιότης* „longevitate".

macrobít, -ă *adj.* (*biol.*) Macrobian. • pl. *-ți*, *-te.* /<fr. ***macrobite***.

macroblást *s.n.* **1** (*biol.*) Megaloblast. **2** (*bot.*) Lujer cu internoduri lungi și cu creștere anuală puternică la plantele lemnoase. • pl. *-e.* /<engl. ***macroblast***, it. ***macroblasto***.

macrobrahíe *s.f.* (*med.*) Dezvoltare excesivă a brațelor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***macrobrachie***; cf. fr. *macro-*, lat. *brachium* „braț".

macrocefál, -ă *adj. s.m., s.f.* (*med.*) (Persoană) care prezintă macrocefalie. • pl. *-i*, *-e.* /<fr. ***macrocéphale***; cf. gr. *μακροκέφαλος* <*μακρός* „mare, lung", *κεφαλή* „cap".

macrocefalíe *s.f.* (*med.*) Malformație congenitală care constă în alungirea craniului și în dezvoltarea lui patologică, excesivă în raport cu corpul; megalocefalie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***macrocéphalie***; cf. gr. *μακρός* „lung", *κεφαλή* „cap".

macrocheilíe *s.f.* (*med.*) Hipertrofie congenitală a buzelor. • sil. *-che-i-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***macrochéilie***.

macrocheiríe *s.f.* (*med.*) Dezvoltare excesivă a mîinilor. • sil. *-che-i-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***macrochéirie***.

macrocíst *s.m.* **1** (*bot.*) Algă brună din mările reci, cu talul foarte întins (*Macrocystis pyrifera*). **2** (*biol.*) Porțiune a plasmodiului tînăr, cu nucleii cuprinși în membrană dublă, sub formă de spor de rezistență. • pl. *-iști.* /<fr. ***macrocyste***.

macrocít *s.n.* (*biol.*) Eritrocit de dimensiuni mari; megalocit. • pl. *-e.* /<fr. ***macrocyte***; cf. gr. *μακρός* „mare", *κύτος* „recipient".

macrocitár, -ă *adj.* (*biol.*) Care aparține macrocitelor, care se referă la macrocite. • pl. *-i*, *-e.* /<fr. ***macrocytaire***.

macrocitóză *s.f.* (*med.*) Prezență în număr foarte mare a macrocitelor în sînge. • /<fr. ***macrocytose***.

macroclimát *s.n.* (*climat.*) Macroclimă. • /***macro***[1]**-** + ***climat***; cf. fr. *macroclimat*.

macroclímă *s.f.* (*climat.*) Climat al unei întinse regiuni geografice; macroclimat. • pl. *-e.* /<germ. ***Makroklima***, it. ***macroclima***.

macrocósm *s.n.* v. macrocosmos.

macrocósmic, -ă *adj.* (*filos.*) Care ține de macrocosm, care se referă la macrocosm. • pl. *-ci*, *-ce.* /<fr. ***macrocosmique***.

macrocósmos *s.n.* (*filos. și în doctrinele ezoterice*; *în opoz. cu „microcosmos"*) Lumea în totalitatea ei; univers, cosmos. • și *macrocósm* *s.n.* /<fr. ***macrocosme***, it. ***macrocosmo***, lat. med. ***macrocosmus***; cf. gr. *μακρός* „mare", *κόσμος* „lume".

macrocristalín, -ă *adj.* (*mineral.*; *despre roci, minerale*) Care este alcătuit din cristale vizibile cu ochiul hber. • pl. *-i*, *-e.* /<fr. ***macrocristallin***.

macrodactíl, -ă *adj.* (*med.*) Care prezintă macrodactilie. • pl. *-i*, *-e.* /<fr. ***macrodactyle***; cf. gr. *μακροδάκτυλος* „care are degete lungi".

macrodactilíe *s.f.* (*med.*) Dezvoltare exagerată a unuia sau a mai multor degete. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***macrodactylie***.

macrodeclarație *s.f.* (*inform.*) Macrodefiniție. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***macro***[1]**-** + ***declarație***.

macrodefiníție *s.f.* (*inform.*) Porțiune de program care descrie structura textului de substituit în cursul unui proces de macroprelucrare; macrodeclarație. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<engl. ***macrodefinition***.

macrodónt, -ă *adj.* (*med.*) Care prezintă macrodonție. • pl. *-ți*, *-te.* /<fr. ***macrodonte***.

macrodonție *s.f.* (*med.*) Dezvoltare excesivă a dinților; megalodonție. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***macrodontie***.

macroeconómic, -ă *adj.* (*econ.*) Care ține de macroeconomie, care se referă la macroeconomie. • pl. *-ci*, *-ce.* /<fr. ***macroéconomique***.

macroeconomíe *s.f.* (*econ.*) Ramură a științei economiei care se ocupă cu studiul relațiilor economice la nivelul ramurilor și al ansamblului economiei naționale • g.-d. *-iei.* /***macro***[1]**-** + ***economie***, după fr. *macroéconomie*.

macroelemént *s.n.* (*biochim.*) Element mineral esențial care se găsește în cantități relativ mari în sol sau în organismele vii (în țesuturile vegetale și animale). • pl. *-e.* /<fr. ***macroélément***, engl. ***macroelement***.

macroencefalíe *s.f.* (*med.*) Megalencefalie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***macroencéphalie***.

macroenérgic, -ă *adj.* (*fiz.*) Care pune în libertate o mare cantitate de energie. • pl. *-ci*, *-ce.* /***macro***[1]**-** + ***energic***.

macroestezíe *s.f.* (*med.*) Alterare patologică a simțului tactil, prin care obiectele sînt percepute mai mari decît sînt în realitate. • g.-d. *-iei.* /<it. ***macroestesia***; cf. gr. *μακρός* „mare", *αἴσθησις* „simț, senzație".

macroetnologíe *s.f.* Studiu etnologic al unităților sociale mari, ca entități creatoare, consumatoare și de difuzare a civilizației și culturii. • g.-d. *-iei.* /***macro***[1]**-** + ***etnologie***.

macroevolúție *s.f.* (*biol.*) Totalitatea fenomenelor care au dus la apariția speciilor. • g. -d. *-iei.* /<fr. ***macroévolution***, it. ***macroevoluzione***.

macrofág, -ă *adj., s.n.* (*hist.*) (Leucocit mare) care distruge bacteriile și corpurile străine din organism. • pl. *-gi*, *-ge.* /<fr. ***macrophage***, germ. ***Makrophagen***; cf. gr. *μακρός* „mare", *φαγεῖν* „a mînca".

macrofagíe *s.f.* (*fiziol.*) Tip de nutriție, mai ales la animale, constînd în introducerea în gură și înghițirea unor bucăți mari de hrană. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***macrophagie***.

macrofagocitóză *s.f.* (*med.*) Resorbție a resturilor celulare (pigmenți sangvini, globule roșii sau albe) de către macrofage. • /<fr. ***macrophagocytose***.

macrofanerofíte *s.f. pl.* (*bot.*) Specii de fanerofite arborescente, uriașe, cuprinzînd bradul, plopul, stejarul etc. • /***macro***[1]**-** + ***fanerofite***.

macrofáună *s.f.* Întreaga faună macroscopică a unui spațiu. • sil. *-fa-u-*. pl. *-e.* /<fr. ***macrofaune***.

macrofíbră *s.f.* Fibră groasă. • pl. *-e.* /***macro***[1]**-** + ***fibră***.

macrofiimáre *s.f* Filmare specială la mică distanță, pentru a obține o imagine mărită a unor obiecte foarte mici • pl. *-ări.* /***macro***[1]**-** + ***filmare***.

macroflóră *s.f.* (*bot.*) Totalitatea plantelor mari (arbori, arbuști, ierburi) care cresc într-o anumită regiune. • pl. *-e.* /***macro***[1]**-** + ***floră***; cf. it. *macroflora*.

macrofotografíe *s.f.* Fotografiere (cu aparatură specială) a obiectelor (extrem de) mici, prin care se obține o imagine mărită a acestora. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***macrophotographie***.

macrofurnír *s.n.* (*ind. lemnului*) Foaie de furnir cu grosime mai mare. • pl. *-uri.* /***macro***[1]**-** + ***furnir***.

macrogamét *s.m.* (*biol.*) Gamet femel de mari dimensiuni. • pl. *-ți.* /<fr. ***macrogamète***, engl. ***macrogamete***.

macrogamíe *s.f.* (*genet.*) **1** Fecundare în cadrul căreia funcționează doi indivizi unicelulari ai aceleiași specii. **2** Procesul de contopire a doi macrogameți. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***macrogamie***.

macrogenérator *s.n.* (*inform.*) Program pentru calculator destinat să înlocuiască fiecare macroinstrucțiune a unui limbaj sursă printr-o secvență predeterminată de instrucțiuni ale limbajului sursă, în conformitate cu macrodefinițiile. • pl. *-oare.* /<engl. ***macrogenerator***.

macrogenéză *s.f.* (*genet.*) Formare a unei specii noi sau a unui taxon superior printr-o macromutație sau printr-o restructurare majoră a structurilor genetice. • pl. *-e.* /<fr. ***macrogenèse***.

macrogemíe *s.f.* (*med.*) Macrognatie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***macrogenie***; cf. fr. *macro-*, gr. *γενειον* „bărbie".

macrogenitosomíe *s.f.* (*biol.*) Dezvoltare exagerată în corpului, în special a organelor genitale. • g. -d. *-iei.* /<***macrogénitosomie***.

macroglobulínă *s.f.* (*biol.*) Globulină plasmatică, de greutate moleculară mare și viteză de sedimentare foarte rapidă, care există în ser în concentrații minore. • pl. *-e.* /*macro¹-* + *globulină.*

macroglobulinemíe *s.f.* (*med.*) Prezența macroglobulinelor în plasma sangvină. • g.-d. *-iei.* /<fr. *macroglobulinémie.*

macroglosíe *s.f.* (*med.*) Mărire de volum a limbii prin hipertrofie musculară, tulburări metabolice sau formațiuni tumorale. • pl. *-ii.* g. *-d. -iei.* /<fr. *macroglossie.*

macrognatíe *s.f.* (*med.*) Dezvoltare exagerată a maxilarelor, în special a celui inferior, constatată în acromegalie; macrogenie. • g.-d. *-iei.* /<fr. *macrognathie.*

macroinstrucțiúne *s.f.* (*inform.*) Grup de instrucțiuni desemnat simbolic printr-un singur cod. • pl. *-i.* /<fr. *macro-instruction.*

macrolimbáj *s.n.* (*inform.*) Limbaj de programare cu facilități de macrodefiniție. • pl. *-e.* /*macro¹-* + *limbaj*, după engl. *macrolanguage.*

macromastíe *s.f.* (*med.*) Dezvoltare excesivă a mamelelor. • g.-d. *-iei.* /<fr. *macromastie*; cf. gr. *μακρός* „mare", *μαστός* „mamelă".

macromelíe *s.f.* (*med.*) Dezvoltare patologică exagerată a unuia sau a mai multe membre ale corpului. • g.-d. *-iei.* /<fr. *macromélie.*

macrometeorologíe *s.f.* (*meteor.*) Știință care se ocupă cu studiul proceselor și fenomenelor meteorologice la scară planetară sau la scara unor regiuni geografice foarte întinse. • sil. *-te-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. *macrométéorologie.*

macromicétă *s.f.* (*bot.*; *la pl.*) Grup de ciuperci mari, de diferite culori (*Macromycetes*); (*și la sg.*) ciupercă care face parte din acest grup. • pl. *-e.* /<fr. *macromycètes.*

macromoleculár, -á *adj.* (*chim.*) Care este alcătuit din macromolecule. • pl. *-i, -e.* /<fr. *macromoléculaire.*

macromolecúlă *s.f.* (*chim.*) Moleculă de dimensiuni mari, alcătuită dintr-un număr foarte mare de atomi uniți prin legături covalente, obținută în general prin polimerizarea monomerilor sau prin policondensare. • pl. *-e.* /<fr. *macromolécule*, rus. *макромолекула.*

macromutáție *s.f.* (*genet.*) Mutație simultană a mai multe gene, implicit a unui număr mai mare de caractere. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /*macro¹-* + *mutație.*

macronucléu *s.n.* (*zool.*) Nucleu vegetativ mare, la unele protozoare, care reglează metabolismul. • pl. *-ee.* /<fr. *macronucléus.*

macroobiectív *s.n.* (*optic.*) Sistem optic destinat macrofilmărilor. • pl. *-e.* /*macro¹-* + *obiectiv.*

macroorgamísm *s.n.* (*biol.*) Organism vegetal sau animal de dimensiuni mari. • pl. *-e.* /*macro¹-* + *organism.*

macroorhidíe *s.f.* (*med.*) Dezvoltare exagerat de mare a testiculelor. • g.-d. *-iei.* /<fr. *macroorchidie.*

macropedagogíe *s.f.* (*pedag.*) Pedagogie la scară națională privită în perspectiva sistemului educativ global. • g.-d. *-iei.* /*macro¹-* + *pedagogie.*

macropód, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* (*zool.*; *despre animale*) Care are picioarele, labele sau aripioarele înotătoare lungi. **2** *adj.* (*bot.*; *despre plante*) Care are pedunculi lungi. **3** *s.n.* (*iht.*; *la pl.*) Specie de pești exotici (de apă dulce) viu colorați, originară din Asia (*Macropodus*); (*și la sg.*) pește care face parte din această specie. • pl. *-zi, -de.* /<fr. *macropode*; cf. gr. *μακρός* „mare", *πούς, ποδός* „picior".

macropodíe *s.f.* (*med.*) Malformație caracterizată prin hipertrofia congenitală a picioarelor. • g.-d. *-iei.* /<fr. *macropodie.*

macropór *s.m.* Por vizibil cu ochiul liber. • pl. *-i.* /<it. *macroporo*, fr. *macropore.*

macroprelucráre *s.f.* (*inform.*) Proces de înlocuire a liniilor unui text prin alt text, generat în urma expansiunii unor macrodefiniții. • pl. *-ări.* /*macro¹-* + *prelucrare*, după engl. *macroprocessing.*

macroprocesór *s.n.* (*inform.*) Program destinat transformării unui text într-un alt text prin macroprelucrare. • pl. *-oare.* /<engl. *macroprocessor.*

macroprográm *s.n.* (*inform.*) Program principal care leagă operațiile sub formă de subprograme. • pl. *-e.* /<fr. *macroprogramme.*

macroprotál *s.n.* (*biol.*) Protal femel. • pl. *-e.* /*macro¹-* + *protal.*

macroprozopíe *s.f.* (*med.*) Monstruozitate caracterizată prin dezvoltarea excesivă a feței. • g.-d. *-iei.* /<fr. *macroprosopie.*

macropsíe *s.f.* (*med.*) Tulburare de vedere constînd în impresia că obiectele sînt mai mari decît în realitate; megalopsie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. *macropsie*; cf. gr. *μακρός* „mare", *ὄψις* „vedere".

macroptér, -ă *adj.* (*ornit.*; *despre păsări*) Care are aripile foarte lungi. • pl. *-i, -e.* /<fr. *macroptère.*

macroradicál *s.m.* (*chim.*) Radical cu catenă lungă, care se formează în procesul polimerizării prin radicali. • pl. *-i.* /<fr. *macroradical.*

macroreliéf *s.n.* (*geomorf.*) Ansamblul formelor majore ale reliefului unei regiuni, reprezentate prin munți, dealuri, podișuri, cîmpii. • sil. *-li-ef.* /<fr. *macrorelief.*

macroschelíe *s.f.* (*med.*) Dezvoltare excesivă a oaselor scheletului. • g.-d. *-iei.* /<fr. *macroskélie*; cf. gr. *μακροσκελής* „cu picioare lungi" <*μακρός* „mare, lung", *σκέλος* „gambă".

macroscóp *s.n.* (*electron.*) Aparat optic folosit în macroscopie. • pl. *-oape.* /<fr. *macroscope.*

macroscópic, -ă *adj.* **1** (*despre obiecte*) Care se poate vedea, cerceta cu ochiul liber (fără microscop). **2** (*despre teorii fizice*) Care se referă la caracteristici ale fenomenelor și ale obiectelor fără a lua în considerare faptul că toate corpurile au o structură discontinuă. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. *macroscopique.*

macroscopíe *s.f.* Examinare cu ochiul liber, cu o lupă sau cu un aparat optic a suprafeței pieselor metalice, a unui material, a hîrtiei etc. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. *macroscopie.*

macroseísm *s.n.* (*geofiz.*) Mișcare seismică de mare intensitate a scoarței terestre simțită de om fără ajutorul aparatelor. • pl. *-e.* /<fr. *macroséisme*; cf. gr. *μακρός* „mare", *σεισμός* „cutremur".

macrosistém *s.n.* (*sociol.*) Sistem social de organizare a unei forme instituționalizate. • pl. *-e.* /<fr. *macrosystème.*

macrosociál, -ă *adj.* (*sociol.*) Care se referă la investigarea și analiza unor procese și structuri sociale relativ mari, precum și la elaborarea unor teorii sociologice generale. <> *Nivel macrosocial* = ansamblul structurilor, instituțiilor, relațiilor și activităților sociale la nivelul întregii societăți. • sil. *-ci-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. *macrosocial.*

macrosomíe *s.f.* (*med.*) Dezvoltare excesivă a întregului corp. • g.-d. *-iei.* /<fr. *macrosomie.*

macrospór *s.m.* **1** (*bot.*) Spor femel la unele criptogame vasculare. **2** (*biol.*) Spor care dă naștere macroprotalelor; megaspor. • pl. *-i.* /<fr. *macrospore.*

macrosporange *s.m.* (*bot.*) **1** Sporange în care se dezvoltă macrosporii. **2** Ovul la gimnosperme și la angiosperme. • pl. *-gi.* /<fr. *macrosporange.*

macrosporocít *s.n.* (*bot.*) Celulă care produce macrosporii; megasporocit. • pl. *-e.* /<fr. *macrosporocyte.*

macrosporogenéză *s.f.* (*biol.*) Proces de diferențiere, în ovul, a sacului embrionar sau a macrosporului, întîlnit la gimnosperme și la angiosperme; megasporogeneză. • /<fr. *macrosporogenèse.*

macrostabilizáre *s.f.* (*econ.*) Politică economică prin care se urmărește eliminarea unor dezechilibre grave din sistemul economic și restabilirea condițiilor care să asigure stabilitatea părților componente ale economiei și ale sistemului macroeconomic în ansamblul său. • pl. *-ări.* /*macro¹-* + *stabilizare.*

macrostereognozíe *s.f.* (*med.*) Stare vizuală patologică constînd într-o percepere supraestimativă a dimensiunilor obiectelor. • g.-d. *-iei.* /*macro¹-* + *stereognozie.*

macrostomíe *s.f.* (*med.*) Mărire exagerată a orificiului bucal. • g.-d. *-iei.* /<fr. *macrostomie.*

macrostructúră *s.f.* **1** Structură a unui corp (metal, aliaj etc.) vizibilă cu ochiul liber sau cu lupa. ◆ Nivel al elementelor mari ale unei structuri. ◆ Spec. Structură a solului alcătuită predominant din macroagregate. **2** (*sociol.*) *Macrostructură socială* = totalitatea relațiilor, rețelelor și instituțiilor la nivelul întregii societăți. • pl. *-i.* /<fr. *macrostructure.*

macrotérm, -ă *adj.* (*biol.*; *despre organisme*) Megaterm. • pl. *-i, -e.* /*macro¹-* + *-term.*

macrotíe *s.f.* (*med.*) Dezvoltare exagerată a pavilionului urechii sau a uneia dintre părțile acestuia. • g.-d. *-iei.* /<fr. *macrotie*; cf. gr. *μακρός* „mare", *οὖς, ὠτός* „ureche".

macroturbulénță *s.f.* (*meteor.*) Deplasare de aer în lungul meridianelor, în urma perturbațiilor ciclonice și anticiclonice. • pl. *-e.* /*macro¹-* + *turbulență.*

macróu *s.n.* (*iht.*) Pește de mare, fusiform, cu spatele albastru-verzui cu dungi negre, care se apropie de țărmuri primăvara și vara, comestibil (*Scomber scomber*). ◆ (Conservă din) carnea acestui pește. • pl. *-uri.* și *macró s.n.* /<fr. *maquereau.*

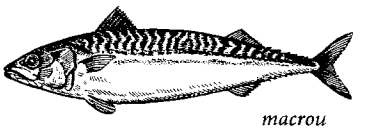

macrou

macrovióticá *s.f.* v. macrobiotică.

mácru, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* (*despre cărnuri, mai ales despre cărnurile de măcelărie*) Care este slab, fără grăsime și fără oase. **2** *adj.* (*despre vite și părți ale corpului lor*, ext., *despre oameni și părți ale corpului lor*) Slab, uscățiv. ◆ Ext. *adj.* (*despre pămînturi*) Care este sărac. **3** *s.f.* (*reg.*) Strat de carne din slănină. ◆ Parte musculoasă a unui organ. • pl. *-i, -e.* /lat. *macer, -cra, -crum.*

macrúră *s.f.* (*iht.*) Pește osos, de adîncime, din Marea Mediterană, cu coadă foarte lungă (*Macrourus*). • pl. *-i.* /<fr. *macrure.*

máctra podólica *subst.* (*paleon.*) Specie de lamelibranhiat heterodont, fosil, din sarmațian, cu cochilia triunghiulară, avînd partea anterioară rotunjită și partea posterioară ascuțită. • /den. șt.

mácu *interj.* v. mac².

maculá *vb. I. tr.* **1** A păta, a mînji, a murdări. ◆ Fig. A întina puritatea unei ființe, a unui sentiment etc. *Și-a maculat suvenirea cu uciderí* (PER.). **2** (*tipogr.*; *compl. indică coli de tipar*) A strica îmbîcsind cu prea multă cerneală. • prez.ind. *-ez.* /<fr. *maculer*, lat. *maculare.*

mácula lutéa *subst.* (*anat.*) Mică suprafață ovală, situată pe retină, de partea temporală a nervului optic, cu o colorație gălbuie al cărei centru nu conține vase sangvine, fiind format numai din celule retiniene, pe care impresiile retiniene vizuale au maximum de claritate și de precizie. • /<lat. *macula lutea* „pată galbenă".

maculáre *s.f.* Acțiunea de *a macula* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. *macula.*

maculát, -ă *adj.* Care este cu pete; pătat, murdar. ◆ Fig. Care este întinat, pîngărit. • pl. *-ți, -te.* /v. *macula.*

maculatór *s.n.* **1** Caiet (neliniat) folosit pentru notițe, pentru însemnări; caiet de notițe. **2** (*înv.*) Caiet, registru de socoteli. • pl. *-oare.* /<it. *maculatore.*

maculatúră *s.f.* **1** (*tipogr.*) Hîrtie veche, deșeuri de tipografie și de legătorie, folosite pentru ambalaj sau ca materie primă pentru fabricarea cartonului. ◆ Hîrtie prost tipărită, pătată, care se rebutează. ◆ Ext. Hîrtie scrisă sau tipărită care și-a pierdut importanța. **2** Hîrtie (de calitate inferioară) fabricată special pentru ambalaje. **3** Fig. Literatură, scriere fără valoare. *Maculatura literară ia proporții îngrijorătoare* (IBR.). • pl. *-i.* /<germ. *Makulatur*, fr. *maculature.*

măculă *s.f.* **1** Pată. ◆ (*astron.*) Pată întunecată pe suprafața soarelui, a lunii etc. ◆ Spec. Pată pe un organ vegetal. **2** (*med.*) Leziune elementară caracterizată printr-o modificare a culorii pielii, provocată de un eritem sau de o anomalie în pigmentația pielii. **3** (*anat.*) Depresiune a retinei, la polul posterior al globului ocular, unde acuitatea vizuală este maximă; pată galbenă • pl. *-e.* și (*înv.*) *mácolă s.f.* /<fr. *macule*, lat. *macŭla, -ae.*

madám *s.f* **1** (*astăzi mai ales peior. sau iron.*; *urmat de un nm. de familie sau de un prenume*) Termen de politețe folosit pentru a se adresa unei femei (măritate) sau pentru a vorbi despre aceasta; doamnă. ◆ (*pop.*) Cucoană. *Mai vezi cîte-o madamă, ce torcea odată-n furcă* (BELDI.). **2** Femeie de serviciu (la un hotel). **3** (*înv.*) Guvernantă (străină). **4** (*peior.*) Femeie de moravuri ușoare. ◆ Spec. Patroană a unei case de toleranță. • scris și *madame.* pl. *-e.* vocat. *madamă*, (*deprec., iron.*) *madamo.* și *madámă*, (*pop.*) *mădámă s.f.* /<fr. *madame.*

madámă *s.f.* v. madam.
madame *s.f.* v. madam.
madapolón *s.n.* v. madipolon.
madeá *s.f.* **1** (*înv.*) Chestiune, afacere, pricină. *Trebuie să cercetăm cu băgare de seamă această madea, ca să nu cădem în răspundere* (FIL.). ◆ Problemă, subiect. *De-aș fi între cei mai aproape prieteni ai lui, tot n-aș cuteza să-i dau sfat în madeaua aceasta* (FIL.). **2** (*înv.*) Zeciuială. ◆ Gener. Impozit. **3** (*reg.*) Cusur, meteahnă; năravi. **4** (*reg.*) Fel, sort, categorie. *Sînt mai multe madele de boale* (POP.). ◆ Fig. Om neserios, om fără caracter. *Doar cunosc eu ce madea-i Hrisanti* (HOG.). • pl. *-ele*. și (*înv.*) *madélă*, (*reg.*) *medeá s.f.* /<tc. *madde*.
made in ['meid'in] *loc.adj.* Fabricat în... • /<engl. *made in...* .
madélă *s.f.* v. madea.
madém *s.n.* (*înv.*) **1** Minereu. ◆ Metal din care este format minereul. **2** Aliaj din care se fac tacîmuri; pacfon. **3** Mină. ◆ Fig. Sursă de venituri. • pl. *-uri*. /<tc. *maden*.
madepolón *s.n.* v. madipolon.
madéra *s.n.* (*vit.*) Varietate de struguri cu boabele mari, rare, de culoare neagră. ◆ Vin dulce produs din acești struguri. ◆ Recipient, pahar cu acest soi de vin. • /<port. *madera*; cf. nm. pr. *Madera*, insulă portugheză în Oceanul Atlantic.
maderizá *vb. I. tr.* (*vit.*) A da unui vin gust, culoare de madera. • prez.ind. *-ez*. /<fr. *madériser*.
maderizáre *s.f.* (*vit.*) Proces chimic prin care se produc vinurile de madera. • pl. *-ări*. /v. *maderiza*.
madh *s.n.* (*lit.*) Gen de poezie arabă clasică asemănătoare cu panegiricul. • pl. *-uri*. /<ar. *madḥ*.
madipolán *s.n.* v. madipolon.
madipolón *s.n.* (*ind. text.*) Pînză albă deasă, ușoară și fină de bumbac, folosită pentru confecționarea lenjeriei de pat și de corp. • pl. *-uri*. și *madipolán, madapolón, madepolón s.n.* /<fr. *madapolam*; cf. nm. pr. *Madapolan*, oraș în India.
madison ['medison] *s.n.* Dans modern lent, de origine afroamericană, pătruns în Europa după 1960, la care dansatorii se așază în șiruri paralele, executînd simultan figurile și urmînd același sens de deplasare. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-uri*. /<engl. *madison*; cf. nm. pr. *Madison*, oraș în SUA.
madlénă *s.f.* (*culin.*) Prăjitură din făină, zahăr, unt, ouă, parfumată cu citrice; brioșă. • pl. *-e*. /<fr. *madeleine*.
madmoazélă *s.f.* (*fran.; astăzi iron.*) Titlu de politețe folosit pentru a vorbi cu (sau despre) o femeie necăsătorită; domnișoară. • pl. *-e*. /<fr. *mademoiselle*.
madónă *s.f.* **1** (*a. plast.*) Reprezentare plastică a Fecioarei Maria (cu pruncul Iisus). *O, cum Rafael creat-a pe madona dumnezeie* (EMIN.). ◇ Compar. *E o fată foarte tînără cu un suav aer de madonă italiană* (CA. PETR.). ◆ Ext. (*cu val. de nm. pr.*) Maica Domnului. **2** Fig. Femeie cu chip angelic, blînd și pur, personificare a perfecțiunii feminine. ◆ (*iron.*) Femeie cu atitudini prefăcute, solemne sau rigide; mironosiță. *Hai, madonă plictisită, hai la masă* (CA. PETR.). • pl. *-e*. /<it. *madonna*, fr. *madone*.
mădras *s.n.* (*ind. text.*) Stofă cu urzeală de mătase și bătătură de bumbac. ◆ Batistă colorată (făcută din acest tip de țesătură). • pl. *-uri*. /<fr. *madras*; cf. nm. pr. *Madras*, oraș în India.
madráț *s.n.* v. matraț.
madrepór *s.m.* (*zool.; la pl.*) Ordin de corali care trăiesc în colonii mari în mările calde, formînd recife sau atoli (*Madrepora*); (*și la sg.*) coral care face parte din acest ordin. • pl. *-i*. /<fr. *madrépore*, it. *madrepora*.
madrepóric, -ă *adj.* **1** Care este format din madrepori. **2** Care aparține madreporilor, care se referă la madrepori. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. *madréporique*.
madriéră *s.f.* **1** (*constr.*) Scîndură groasă, grindă. **2** (*constr.*) Centură (de beton). **3** (*mar.*) Platformă a unui ponton de acostare. • sil. *-dri-e-*. pl. *-e*. /<fr. *madrier*.
madrigál *s.n.* **1** (*lit.*) Specie scurtă a genului liric, cu caracter idilic sau galant, cultivată mai întîi, în literatura italiană, de Petrarca, apoi răspîndită în întreaga Europă, dobîndind, cu timpul, inflexiuni didactice și satirice. **2** (*muz.*) Scurtă compoziție vocală, polifonică, cu o melodică bogată și amplă, cu caracter liric, specifică pentru sec. 16. • pl. *-e, -uri*. /<fr. *madrigal*, it. *madrigale*.
madrigalésc, -ă *adj.* Care are caracter de madrigal. • pl. *-ești*. /<fr. *madrigalesque*, it. *madrigalesco*.
madrigalétto *s.n.* (*muz.*) Madrigal de proporții reduse. • /<it. *madrigaletto*.
madrigalíst *s.m.* Autor sau cîntăreț de madrigale. • pl. *-iști*. /<fr. *madrigaliste*.
madrilén, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Madridului sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii Madridului. **2** *adj.* Care aparține Madridului sau madrilenilor, care se referă la Madrid sau la madrileni; originar din Madrid. • pl. *-i, -e*. /<fr. *madrilène*; cf. nm. pr. *Madrid*, capitala Spaniei.
maduromicóză *s.f.* (*med.*) Micetom. • /<fr. *maduromycose*.
maelstrom [mel'ʃtrœm] *s.n.* (*hidrol.*) Vîrtej puternic; vîltoare. • pl. *-uri*. /<fr. *Maelström*; cf. ol. *Maelstrøm* „curent turbionar format într-un canal al Mării Norvegiei".
maestoso [maestózo] *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Cu măreție; maiestuos, solemn. • /<it. *maestoso*.
maestrichtian, -ă [mastrihti'an] *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Subetajul superior al senonianului (cretacicul superior). **2** *adj.* Care aparține maestrichtianului, specific maestrichtianului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din maestrichtian. • sil. *-ti-an*. pl. *-ieni, -iene*. /<fr. *maéstrichtien*.
maéstro *s.m.* (*muz.*) Termen de curtoazie pentru dirijorul unei orchestre. • /<it. *maestro*.
maéstru, -ă *subst., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană deosebit de înzestrată, de talentată, cu contribuții valoroase într-un anumit domeniu, cu o autoritate recunoscută, fiind adesea considerată drept îndrumător, model, șef al unei școli, creator al unui curent etc. *E o veche revărsare de lumină din peisagiile marilor maeștri olandezi* (SADOV.). ◇ (*ca epitet, mai ales urmat de un nm. pr.*) *Măreț pluti-va printre veacuri Maestrul dulce, Eminescu* (VLAH.). ◇ (*muz.*) *Concert-maestru* sau (*înv.*) *maestru de concert* = prim-violonist într-o orchestră. (*sport*) *Maestru al sportului* = *a*) titlu oficial acordat unui sportiv pentru merite deosebite; *b*) persoană care poartă acest titlu. *Maestru emerit al sportului* = *a*) cel mai înalt titlu oficial care se acordă unui sportiv pentru performanțe excepționale; *b*) persoană care purta acest titlu. (*în arte*) *Maestru emerit al artei* = *a*) titlu oficial care se acordă cuiva pentru activitate deosebit de meritorie în una dintre ramurile artei; *b*) persoană căreia i se acordă acest titlu. ◆ Apelativ (admirativ) folosit în special în domeniul artelor. *Domnii, mușteriii, își ziceau „maestre"* (ARGH.). **2** *s.m.* Creator, inițiator, mare învățător. **3** *s.m., s.f.* Persoană calificată pentru a instrui pe alții în anumite domenii ca dans, muzică, sport; profesor, antrenor. ◆ (*sport*) Titlu dat antrenorilor din atletica grea (box, lupte, haltere); persoană care are acest titlu. **4** *s.m.* Titlu ierarhic în anumite organizații militare, politice, religioase; persoană care are acest titlu. ◇ *Maestru de ceremonie* (sau *de ceremonii*) = v. ceremonie. **5** *s.m., s.f.* (*în trecut*) Profesor de lucru manual, de muzică, de desen, de gimnastică etc. care preda în școli (fără să aibă un titlu academic). **6** *s.m., s.f.* (*înv.*) Maistru. ◇ (*cu determ. care arată specialitatea*) *Un maestru în cusături țărănești* (VLAH.). **7** *s.n.* (*fin.*) Registru de contabilitate conținînd conturile sintetice, în care se înscriu operațiile economice și financiare grupate după natura lor. **8** *adj.* (*mar.*) *Cuplu maestru* = cea mai lată parte a unei nave. • pl. *-eștri, -estre*. /<it. *maestro*.
máfie *s.f.* Organizație teroristă secretă, apărută inițial în Sicilia, în sec. 19, răspîndită în SUA și în alte țări, avînd ca scop satisfacerea intereselor sale prin mijloace criminale, extreme. ◆ Ext. Grup de indivizi cu preocupări și relații ascunse, dubioase, desfășurînd o activitate ilegală, urmărind doar satisfacerea intereselor personale sau de grup. ◆ Fig. (*cu sens atenuat*) Grup de persoane unite între ele prin preocupări (dubioase) comune și care își apără cu orice preț interesele (meschine). *Era, în fond, victima unei mafii stricate, dornică de senzații și de senzațional* (STANCU). ◆ (*glum.*) Grup de persoane legate între ele prin preocupări comune. *Nu puteam rezista... plăcerii de a le împărtăși atît mafiei pescărești, cît și profanilor* (SADOV.). • acc. și *mafíe*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<it. *mafia*.
mafiológ *s.m.* Cercetător expert în problemele mafiei. • sil. *-fi-o-*. pl. *-gi*. /<it. *mafiologo*.
mafiót, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Membru al mafiei; mafist. ◆ Ext. Persoană crudă, violentă, rapace, lipsită de scrupule. *E un afacerist de cea mai joasă speță, un mafiot*. **2** *adj.* Care este caracteristic mafiei sau mafioților, care se referă la mafie sau la mafioți; mafiotic. ◆ Ca de mafiot. *A observat unele atitudini mafiote*. • sil. *-fi-ot*. pl. *-ți, -te*. /de la *mafie*, după *eparhiot, sofiot etc.*; cf. it. *mafioso*.
mafiótic, -ă *adj.* Mafiot. • sil. *-fi-o-*. pl. *-ci, -ce*. /*mafiot* + *-ic*.
mafiotísm *s.n.* Sistem social dominat de relațiile de tip mafiot. • sil. *-fi-o-*. /*mafiot* + *-ism*.
mafíst *s.m.* Membru al mafiei; mafiot. • pl. *-iști*. /*mafie* + *-ist*.
mag[1] *s.m.* **1** (*în antic., la unele popoare orientale*) Preot. *M-am închinat ca magul la soare și la stele* (EMIN.). ◆ (*în comunitățile tribale*) Persoană inițiată cu autoritate spirituală. ◆ Ext. Învățat, filosof; astrolog; vrăjitor. *O, mag de zile vecinic, la tine am venit* (EMIN.). **2** (*în relig. creștină*) Fiecare dintre cei trei regi biblici care au venit din Orient, călăuziți de o stea, să se închine pruncului Iisus Hristos. ◆ Fig. Sol. vestitor. *Cele mai înalte cununi În cinstea magilor zorilor buni* (TULB.). • pl. *magi*, (*înv.*) *maghi*. /<slav. **магъ**, ngr. *μάγος*, lat. *magus*.
mag[2] *s.n.* (*electron.; fam.*) Magnetofon. • pl. *-uri*. /*abr.* de la *mag[netofon]*; cf. engl. *mag*.
magaoáie *s.f.* v. măgăoaie.
magazá *s.f.* (*turc. înv.*) Construcție care servea drept depozit de produse, drept prăvălie sau atelier. • pl. *-ale*. și *mahazá s.f.* /<tc. *mağaza*.
magazíe *s.f.* **1** Clădire izolată, încăpere sau ansamblu de clădiri în care se păstrează mari cantități de mărfuri, de materiale, de alimente etc.; depozit. ◆ Construcție, încăpere unde se păstrează cereale; hambar, coșar, pătul. **2** Dependință în care se păstrează unelte, lemne, diferite obiecte, fîn; șură. **3** (*înv.*) Prăvălie mare, magazin. **4** (*milit.*) Locaș metalic la unele arme, în care stau cartușele înainte de a fi introduse în țeavă. **5** (*arg.*) Tabacheră. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<ngr. *μαγαζί*.
magaziér *s.m.* (*înv.*) Magazioner. • sil. *-zi-er*. pl. *-i*. și *măgăziér s.m.* /*magazie* + *-ar*.
magazín *s.n.* **1** (*com.*) Local în care se expun și se vînd diferite mărfuri; prăvălie (mare). *Am cutreierat astăzi prin magazine, căutîndu-mi o pereche de cizme*. ◇ *Magazin de încredere* v. încredere. *Magazin de mode* v. modă. **2** (*jurnal.*) Publicație periodică (ilustrată) cu conținut divers sau dintr-un anumit domeniu, difuzată, inițial, în Anglia, la începutul sec. 18. ◆ Emisiune periodică la radio sau la televiziune. **3** (*tipogr.*) Cutie trapezoidală la linotip, în care se găsesc matrițele. **4** (*fotogr.*) Caseta de plăci a unui aparat fotografic. **5** (*înv., reg.*) Magazie, depozit. **6** (*reg.*) Hambar; coșar. • pl. *-e*, (*înv.*) *-uri*. /<fr. *magasin*, engl. *magazine*; cf. ar. *makhasin*.
magazináj *s.n.* (*com.*) **1** Depozitare a unei mărfi într-o magazie. **2** Timpul cît stă o marfă depozitată. ◆ Ext. Taxă care se plătește pentru depozitarea unei mărfi. • pl. *-e*. /<fr. *magasinage*.
magazinér, -ă *s.m., s.f.* v. magazioner.
magazioáră *s.f.* Dim. al lui *magazie*. • sil. *-zi-oa-*. pl. *-e*. /*magazie* + *-oară*.
magazionér, -ă *s.m., s.f.* Persoană care are în răspundere gestiunea unei magazii (într-o întreprindere, într-un depozit etc.); (*înv.*) magazier. • pl. *-i, -e*. și *magazinér, -ă s.m., s.f.* /<fr. *magasinier*.
magdaleniăn, -ă *s.n., adj.* (*arheol.*) **1** *s.n.* Ultimul subetaj al paleoliticului superior, în care apar elemente de cultură umană. **2** *adj.* Care aparține magdalenianului, specific magdalenianului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din magdalenian. • sil. *-ni-an*. pl. *-ieni, -iene*. /<fr. *magdalénien*; cf. nm. pr. *La Madeleine*, sit preistoric la Tursac, în Dordogne (Franța).
magénta *s.f.* **1** Culoarea roșu-aprins. **2** (*a. plast.*) Denumire standard pentru un violet-roșiatic. ◆ (*fotogr.*) Culoare obținută prin combinarea roșului cu albastru. • /<it., fr. *magenta*; cf. nm. pr. *Magenta*, oraș în Italia, cu aluzie la bătălia sîngeroasă care a avut loc aici în 1859.
magerán *s.m.* v. maghiran.

maghebián, -ă *s.m., s.f., adj.* v. magrebian.
magherán *s.m.* v. maghiran.
maghérniță *s.f.* **1** Construcție rudimentară din scînduri; șandrama. *Un nevrednic tîrg de maghernițe și căsuțe* (SADOV.). ◆ Spec. Prăvălie mică și sărăcăcioasă. *Cînd se deschid măcelăriile, ... venea să cerșească la ușa maghernițelor* (GAL.). **2** Casă mică, întunecoasă, dărăpănată, sărăcăcioasă. **3** (*înv.*) Bucătărie. • pl. *-e, -i.* /<bg. ***магерница***; cf. ngr. *μαγέριο* „birt, cîrciumă".
maghiár, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Ungariei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuiește în Ungaria; locuitorii Ungariei; ungur. **2** *adj.* Care aparține Ungariei sau ungurilor, care se referă la Ungaria sau la unguri; care este originar din Ungaria; unguresc. <> *Galben maghiar* (și *subst. m.*) = numele unei vechi monede ungurești; ughi. ◆ (*subst. f.*) Limba fino-ugrică vorbită de populația Ungariei și de etnicii maghiari. • pl. *-i, -e.* /<magh. ***magyar***.
maghiarism *s.n.* (*lingv.*) Cuvînt, expresie, construcție proprie limbii maghiare, împrumutată de altă limbă, fără a fi necesar și fără a se fi adaptat la sistemul acesteia; ungurism. • pl. *-e.* /***maghiar*** + *-ism*.
maghiarizá *vb. I.* **1** *refl., tr.* A (se) asimila cu populația de limbă maghiară. **2** *tr.* (*compl. indică expresii, cuvinte etc.*) A modifica după structura limbii maghiare. ◆ (*despre limbi*) A face să fie influențat de limba maghiară. • prez.ind. *-ez.* /***maghiar*** + *-iza*
maghiarizáre *s.f.* Acțiunea de *a (se) maghiariza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***maghiariza***.
maghiarizát, -ă *adj.* **1** Care este asimilat maghiarilor (prin limbă, obiceiuri etc.) **2** (*despre cuvite, expresii etc.*) Modificat după structura limbii maghiare. • pl. *-ți, -te.* /v. ***maghiariza***.
mághic, -á *adj.* v. magic.
maghicésc, -eáscă *adj.* v. magic.
maghíe *s.f.* v. magie.
maghirán *s.m.* (*bot.*) Plantă erbacee din familia labiatelor, cu florile roșietice sau albe, din care se extrage un ulei aromat, utilizat în farmacie și în parfumerie și care este cultivată uneori în grădini pentru mirosul ei plăcut (*Origanum majorana*). ◆ Restr. Floarea acestei plante. • pl. *-i.* și (*pop.*) *magherán, măgherán, măghirán,* (*reg.*) *magerán, măgerán, maierán, meirán s.m.* /<germ. ***Mageran, Majoran, Meiran***.
maghístru *s.m.* v. magistru.
mágic, -ă *adj.* **1** Care ține de magie, care se referă la magie; ocult. *Al idolilor preot cu magice cuvinte, Mulțimei adunate oracole-mpărțea* (ALEX.). <> *Baghetă magică* = *a*) baghetă folosită de magician; *b*) ext. bagheta scamatorului. *Cerc magic* = cerc trasat pe pămînt în practicile de magie neagră, dincolo de care demonul invocat nu mai poate trece. *Gîndire magică* = convingere tipică popoarelor primitive după care gîndirea este determinată de acțiuni care au la bază activități ocult. **2** (*tehn.*) *Ochi magic* = tub electronic cu ecran fluorescent, care se folosește în special la aparatele de recepție radiofonică sau radiotelegrafică, pentru a arăta în ce măsură este realizat acordul pe lungimea de undă dorită; indicator de acord. (*mat.*) *Pătrat magic* = tablou ale cărui căsuțe conțin numere care dau aceeași sumă pe fiecare rînd, coloană și diagonală. (*fiz.*) *Număr magic* = număr de protoni sau de neutroni care conferă nucleului o stabilitate deosebită. *Lanternă magică* v. lanternă. **3** (*lit.*) *Realism magic* = formă modernă de ficțiune literară, în care întîmplări fabuloase și fantastice sînt incluse într-o narațiune cu aspect de relatare realistă, credibilă. **4** Fig. (*despre lucruri, situații etc.*) Care are un efect miraculos, ca de magie; care exercită o seducție puternică, care vrăjește; fermecător. *Tăcerea se întinde, magică, împrejur* (PET.). <> (*adv.*) *Fulgii se legănau magic în luminile vitrinelor* (CE. PETR.). ◆ Care pare dotat cu puteri miraculoase; care obține sau poate obține efecte extraordinare; fermecat, vrăjit. *Iar flautul magic plîngea înainte* (PET.). ◆ Care este încîntător, feeric. *A fost un spectacol magic.* • pl. *-ci, -ce.* și (*înv.*) *mághic, -ă, maghicésc, -eáscă adj.* /<fr. ***magique***, lat. ***magĭcus, -a, -um***, ngr. ***μαγικός***, germ. ***magisch***.
magiciăn, -ă *s.m, s.f.* **1** Persoană care se ocupă cu magia; vrăjitor. **2** Fig. Artist desăvîrșit; virtuoz care obține efecte deosebite prin arta sa. *Prețuiam în el... pe magicianul ciudatelor împreunări de cuvinte* (STANCU). • sil. *-ci-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***magicien***.
magíe *s.f.* **1** Formă primitivă de religie, constînd în practici ezoterice, inițiatice, menite să atragă bunăvoința zeităților naturii, a diferitelor spirite și forțe supranaturale, în scopul realizării unor dorințe, manifestată și apreciată diferit în funcție de cultură, perioadă istorică, considerată formă superioară de cunoaștere sau impostură; magism, vrăjitorie. ◆ Totalitatea procedeelor, formulelor, gesturilor etc. oculte prin care sînt invocate anumite forțe supranaturale pentru a acționa asupra ființelor și lucrurilor, pentru a produce efecte miraculoase etc. <> *Magie neagră* = practică magică în care se invocă puterea demonilor (pentru a face rău cuiva). *Magie albă* = arta de a produce prin mijloace naturale (bazate pe fenomene psihologice, fizice, chimice, fiziologice) efecte miraculoase, considerate supranaturale. *Magie iconică* = formă a magiei legată de o imagine, care funcționează ca mediu al transmiterii influențelor magice. (*psih.*) *Magie infantilă* = comportament lipsit de valoare adaptativă propriu-zisă, asemănător superstițiilor individuale ale adultului, constînd într-o „acțiune eficace la distanță", fără verigi intermediare, de regăsire a unui obiect pierdut prin incantații inventate ad-hoc. <> Loc.adj. *De magie* = magic. *Poetul se exprimă în limba sa. Într-o limbă de magie, cari îngeri o vorbesc* (BOLL.). <> Expr. *Ca prin magie* = ca prin farmec, deodată, pe neașteptate. **2** Efect miraculos, putere ascunsă; forță nocivă care se degajă dintr-un lucru, dintr-o persoană. *Sufletul meu este rază, cîntec și magie* (MACED.). **3** Fig. (*mai ales cu determ. în gen.*) Putere irezistibilă de atracție, de fascinare; farmec, seducție. *Magia nopții este sfîntă..., Matrozii melancolic cîntă* (MACED.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *maghíe s.f.* /<fr. ***magie***, it. ***magia***, lat. ***magĭa, -ae***, germ. ***Magie***; cf. gr. *μαγεία* „vrăjitorie".
magísm *s.n.* Magie. • /<fr. ***magisme***.
magíster *s.m.* v. magistru.
magistériu *s.n.* **1** Stagiu de trei ani după obținerea licenței în teologie, echivalent cu doctoratul. **2** Formă de învățămînt superior în Italia care conferă un titlu universitar în litere și pedagogie, valabil pentru învățămîntul mediu • /<lat. ***magistĕrium, -ii***, it. ***magistero***, fr. ***maistère***.
magistrál, -ă *adj., s.f.* **I** *adj.* **1** (*despre manifestări, acțiuni etc. ale oamenilor*) Care este caracteristic unui magistru sau unui maestru, de maestru; ext. care este perfect, măreț, desăvîrșit. *A avut o teză de doctorat magistrală.* <> (*adv.*) *Ai vorbit magistral!* **2** (*despre ton, ținută etc.*) Care este impunător, solemn. *Învățătorul să-și părăsească morga magistrală și să coboare lîngă elev* (VLAH.). ◆ *Stretto magistral* v. stretto. **3** (*despre conducte, drumuri, căi de comunicație etc.*) Principal. **4** (*despre preparate medicamentoase*) Care are o compoziție prescrisă de medic și se prepară în farmacie. **II** *s.f.* **1** Arteră principală de comunicație rutieră, feroviară etc. ◆ Conductă principală pentru transportul lichidelor sau al gazelor. **2** (*inform.*) Grup de linii de comunicație pentru transmiterea informației de la diferite surse spre unul sau mai mulți destinatari. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***magistral***, germ. ***Magistrale***, rus. ***магистраль***.
magistrând *s.m.* Licențiat în teologie care urmează magisteriul.• pl. *-zi.* /***magisteriu*** + *-and*, după *doctorand*.
magistrát *s.m.* **1** (*jur.*) Membru al corpului judiciar, care exercită funcția de judecător sau de procuror. **2** (*adm.*) Funcționar superior; persoană însărcinată cu administrarea unui teritoriu în unele sisteme administrative; înalt demnitar. **3** (*în antic. romană*) Persoană învestită cu o înaltă autoritate publică. • pl. *-ți.* /<fr. ***magistrat***, germ. ***Magistrat***, lat. ***magistratus, -us***.
magistratúră *s.f.* **1** (*jur.*) Funcție, demnitate, profesiune de magistrat. ◆ Perioadă de timp în care cineva își exercită funcția un magistrat. **2** (*jur.*) Corpul magistraților. <> *Magistratură curulă* v. curul. **3** Fig. Funcție înaltă, de mare răspundere. • pl. *-i.* /<germ. ***Magistratur***, fr. ***magistrature***.
magístru *s.m.* **1** Profesor (în raport cu elevii lui); dascăl. *Am devenit o ființă superioară magistrului meu* (EMIN.). **2** Maestru. **3** (*în trecut*) Persoană care avea funcția de a supraveghea, de a administra sau de a comanda. ◆ (*în adm., în armată etc.*) Grad ierarhic. • pl. *-iștri.* și (*înv.*) *magíster, maghístru s.m.* /<lat. ***magister, -stri***, germ. ***Magister***, fr. ***magister***.
magiún *s.n.* (*alim.*) Pastă alimentară consistentă, obținută prin terciuirea și fierberea îndelungată a unor fructe, mai ales a prunelor, în sucul propriu (fără adaos de zahăr). • pl. *-uri.* și (*pop.*) *măgiún, majún s.n.* /<tc. ***macun***.
măglă *s.f.* (*reg.*) Bucată dreptunghiulară de lemn de fag sau de zinc, ondulată, utilizată la spălatul rufelor. • pl. *-e.* /<pol. ***magła***.
magmátic, -ă *adj.* (*geol.*) Care se referă la fenomenul de apariție, de migrațiune, de erupție sau de consolidare a magmei și la produsele acesteia. <> *Rocă magmatică* = rocă rezultată din procesul de solidificare a magmei. *Proces magmatic* = proces de mișcare și de consolidare a magmei în zonele de minimă rezistență ale scoarței pămîntului. *Asimilație magmatică* v. asimilație. *Cameră magmatică* v. cameră. *Focar magmatic* v. focar. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***magmatique***.
magmatísm *s.n.* (*geol.*) Totalitatea proceselor legate de apariția, deplasarea și consolidarea magmei în scoarța terestră. • /<fr. ***magmatisme***.
magmatogén, -á *adj.* (*geol.; despre procese geologice și zăcăminte minerale*) Care este legat de activitatea magmatică. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***magmatogène***.
mágmă *s.f.* **1** (*geol.*) Masă minerală incandescentă, fluidă sau vîscoasă, din interiorul pămîntului, care țîșnește uneori la suprafață, ca lavă, în erupțiile vulcanice și care, prin solidificare, formează rocile magmatice. **2** (*med.*) Substanță primordială gelatinoasă a mezodermului. • pl. *-e.* /<fr. ***magma***; cf. lat. *magma*, gr. *μάγμα* „pastă".
magmosférá *s.f.* Geosfera cuprinsă între litosferă și nucleul Pămîntului. • /***magmă*** + ***sferă***, prin contaminare.
magmudeá *s.f.* v. mahmudea.
magnacárd *s.n.* (*inform.*) Sistem bazat pe fișe cu o suprafață magnetică, pe care se înregistrează codificarea documentelor într-o bibliotecă. • pl. *-uri.* /<engl. ***magna card***.
măgna cum láude *s.f.* Apreciere superlativă, acordată la trecerea unui examen pentru obținerea unui titlu universitar. • /<lat. ***magna cum laude*** „cu mare laudă".
magnadúr *s.n.* (*chim.*) Ferită cu oxid de bariu, folosită la confecționarea magneților permanenți • /<germ. ***Magnadur***.
magnáliu *s.n.* (*chim.*) Aliaj ușor de aluminiu și magneziu, foarte rezistent la coroziune, folosit în aeronautică. • /<germ. ***Magnalium***, fr. ***magnalium***.
magnamicínă *s.f.* (*farm.*) Antibiotic activ contra unui mare număr de bacterii. • /<fr. ***magnamycine***.
magnaním, -ă *adj.* Care este mărinimos, cu suflet nobil, generos. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***magnanime***, lat. ***magnanĭmus, -a, -um***; cf. it. *magnanimo*.
magnanimitáte *s.f.* Mărinimie, noblețe sufletească, generozitate. • /<fr. ***magnanimité***, lat. ***magnanĭmĭtas, -atis***; cf. it. *magnanimità*.
magnát *s.m.* **1** (*în Ev. Med., în Ungaria și în Polonia*) Titlu dat marilor proprietari de pămînt. ◆ Persoană care purta acest titlu. ◆ Ext. Persoană influentă, cu vază; mare bogătaș, mare dregător. *Am invitat pe toți magnații tîrgului* (C. NEGR.). **2** Mare proprietar de capital industrial și financiar. • pl. *-ți.* /<germ. ***Magnat***, fr. ***magnat***, lat. ***magnatus, -i***.
magneficénță *s.f.* v. magnificență.
magnét *s.m.* **1** (*fiz.*; și, *înv., piatră magnet*) Obiect metalic căruia i s-a transmis proprietatea, permanentă sau temporară, de a atrage corpuri de fier și de oțel. <> Compar. *Și știi, nefericito, că ochiul tău m-atrage Ca un magnet - și totuși în taină îl respinge* (EMIN.). ◆ Fig. Obiect sau persoană care exercită o atracție profundă, irezistibilă. *Ajungînd în floarea juneței, ea devenise un magnet care trăgea spre sine toate privirile* (FIL.). **2** (*fiz.; înv.*) *Magnet de trăsnet* = paratrăsnet. **3** (*arg.*) Hoț de fier vechi (din vagoanele de cale ferată). • pl. *-ți,* (*înv.*) *n. -uri.* și (*înv.*) *magnít s.m.* /<ngr. ***μαγνήτης***, germ. ***Magnet***, rus. ***магнит***, lat. ***magnes, -tis***.
magnétic, -ă *adj.* **1** (*fiz.; despre forțe, fenomene*) Care se referă la magnet sau la magnetism. <> *Cîmp magnetic* = *a*) stare fizică particulară a unui spațiu în care se exercită forțe magnetice; *b*) ext. regiune a

spațiului caracterizată prin faptul că, în oricare punct al ei s-ar găsi un mic magnet, acesta ar fi supus unei forțe de aceeași natură ca cele care se exercită între doi magneți vecini. *Ac magnetic* = acul unei busole, care, ca urmare a magnetizării sale, indică cu unul dintre capetele sale Polul Nord. *Pol magnetic* = *a*) regiune a unui corp aflat în stare de magnetizare sau a unui circuit magnetic de la care diverg (polul nord) sau către care converg (polul sud) liniile de cîmp magnetic; *b*) (*de obicei determ. prin „pămîntesc"*) fiecare dintre cele două puncte ale globului pămîntesc, reprezentînd extremitățile axei de rotație a pămîntului, către care se îndreaptă capetele unui ac magnetic. (*în st. oculte*) *Fluid magnetic* = forță misterioasă căreia i se datorează fenomenele telepatice și hipnotice. *Atracție magnetică* v. atracție. *Bandă magnetică* v. bandă. *Circuit magnetic* v. circuit. *Declinație magnetică* v. declinație. *Ecuator magnetic* v. ecuator. *Eolotropie magnetică* v. eolotropie. *Flux magnetic* v. flux. *Inducție magnetică* v. inducție. *Înclinație magnetică* v. înclinație. *Masă magnetică* v. masă. *Meridian magnetic* v. meridian. *Nord magnetic* v. nord. *Pol nord magnetic* v. pol. *Pol sud magnetic* v. pol. *Polarizare magnetică* v. polarizare. *Remanență magnetică* v. remanență. *Tensiune magnetică* v. tensiune. ◆ (*despre corpuri*) Care are proprietățile magnetului; care poate fi magnetizat. **2** Fig. (*despre oameni sau despre aptitudinile, înfățișarea lor*) Care exercită o influență profundă sau o atracție misterioasă. *Atîntea asupra-mi o privire așa de magnetică, încît toate simțurile mele năzuiau spre dînsa* (GAN.). **3** Care se referă la magnetismul animal. *Căutătura sa ades avea puterea magnetică a șarpelui atrăgînd pe nevinovata păsăruică* (KOGĂL.). **4** (*despre benzi, discuri etc.*) Care este acoperit cu un strat de oxid magnetic, pe care se poate înregistra una sau mai multe informații. • pl. *-ci*, *-ce*. și (*înv.*) *magneticésc*, *-ească* *adj.* /<fr. ***magnétique***, germ. ***magnetisch***, ngr. ***μαγνητικός***, it. ***magnetico***.

magneticésc, -ească *adj.* v. magnetic.

magnetisít, -ă *adj.* v. magnetizat.

magnetísm *s.n.* **1** (*fiz.*) Proprietate fizică fundamentală a materiei, care se manifestă ca o formă specifică de interacțiune între curenții electrici, între curenții electrici și magneți sau între magneți; proprietatea magnetului și a corpurilor magnetice de a atrage fierul sau alte corpuri feromagnetice. ◇ *Magnetism terestru* (sau *pămîntesc*) = totalitatea fenomenelor magnetice caracteristice pămîntului. ◆ Ramură a fizicii care studiază fenomenele magnetice. **2** Fig. Atracție irezistibilă, fascinație. *Avea o atracție, un magnetism uman, care te robea de la prima vedere* (BART). **3** (și *magnetism animal*) (Proprietate a organismelor vii de a fi sensibile la anumite emanații ale aștrilor sau de a emite un) fluid care ar lucra asupra simțurilor și a imaginației, producînd diferite fenomene. ◆ Concepție și ansamblu de procedee terapeutice bazate pe presupusele proprietăți ale acestui fluid. • pl. *-e*. și (*înv.*) *magnitísm* *s.n.* / <fr. ***magnétisme***, germ. ***Magnetismus***; cf. gr. *μαγνητισμός*.

magnetít *s.n.* (*mineral.*) Oxid natural de fier, cristalizat în sistemul cubic, negru, metalic, cu proprietăți magnetice, care apare sub formă de cristale octaedrice sau în agregate, fiind unul dintre principalele minereuri de fier. • și *magnetítă* *s.f.* /<fr. ***magnétite***.

magnetítă *s.f.* v. magnetit.

magnetizá *vb. I.* **1** *tr.* (*fiz.*; *compl. indică corpuri*) A face să capete, permanent sau temporar, proprietăți de magnet; a transforma în magnet. **2** *tr.* Fig. (*compl. indică persoane*) A exercita o atracție puternică (și misterioasă); a fascina. *Era magnetizat de prezența ei optimistă.* ◆ (*refl.*) A căpăta proprietăți magnetice. *Corpurile feromagnetice se magnetizează ușor.* **3** *tr.* A comunica cuiva un magnetism animal (în scopuri terapeutice). **4** *refl.* A-și stimula magnetismul animal. ◆ Ext. (*fam.*, *glum.*) A se îmbăta. *Mănîncă, bea, fă petreceri, și magnetizează-te, dar magnetizează-te strașnic cu jamaică* (CAR.). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***magnétiser***.

magnetizábil, -ă *adj.* Care poate fi magnetizat. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***magnétisable***.

magnetizánt, -ă *adj.* **1** (*fiz.*; *despre cîmpuri magnetice*) Care are proprietatea de a magnetiza un corp. ◆ (*despre corpuri*) Care poate produce un cîmp magnetic. **2** Fig. Care are puterea de a fascina. *Este o persoană magnetizantă.* • pl. *-ți*, *-te*. /<fr. ***magnétisant***.

magnetizáre *s.f.* **1** (*fiz.*) Acțiunea de *a* (*se*) *magnetiza* și rezultatul ei. ◇ *Magnetizare remanentă* (sau *reziduală*) = remanență magnetică. ◆ Ext. Stare a unui corp care a suferit această acțiune. **2** Fig. Atracție puternică. **3** (*med.*) Practică medicală care urmărește dezvoltarea magnetismului animal la o ființă, în scopuri terapeutice. • pl. *-ări*. /v. ***magnetiza***.

magnetizát, -ă *adj.* **1** (*fiz.*) Căruia i s-au transmis proprietăți magnetice. **2** Fig. Care se găsește sub influența farmecului cuiva sau acționează sub o astfel de influență. • *-ți*, *-te*. și (*înv.*) *magnetisít*, *-ă* *adj.* /v. ***magnetiza***.

magnetizatór, -oáre *adj.*, *s.m.* **1** *adj.* (*fiz.*; *despre corpuri*) Care magnetizează. **2** *s.m.* (*med.*) Persoană care practică terapeutica magnetică; magnetizor, hipnotizor. • pl. *-ori*, *-oare*. / ***magnetiza*** + *-tor*.

magnetizáție *s.f.* **1** (*fiz.*) Mărime care indică gradul de magnetizare a unui corp; intensitate de magnetizare. **2** (*med.*) Magnetizare. • g.-d. *-iei*. și (*înv.*) *magnetizațiúne* *s.f.* /<fr. ***magnétisation***.

magnetizațiúne *s.f.* v. magnetizație.

magnetizór *s.m.* (*med.*) Magnetizator, hipnotizor. • pl. *-i*. /<fr. ***magnétiseur***.

magneto- Elem. de compunere „magnet; magnetic; magnetism". • /<fr. ***magnéto-***, it. ***magneto-***; cf. gr. *μάγνης [λίθος]*, *ητος* „(piatră) de Magnesia".

magnetoaerodinámică *s.f.* (*fiz.*) Ramură a fizicii care se ocupă cu studiul curgerii gazelor ionizate, supuse unui cîmp magnetic, la temperatură înaltă. • sil. *-a-e-*. /<fr. ***magnétoaérodynamique***.

magnetobiologíe *s.f.* (*biofiz.*) Ramură a biofizicii care se ocupă cu studiul acțiunii cîmpurilor magnetice asupra materiei vii. • sil. *-bi-o-*. g.-d. *-iei*. / ***magneto-*** + ***biologie***.

magnetocalóric, -ă *adj.* (*fiz.*; *despre fenomene calorice*) Care se produce cînd se magnetizează o substanță feromagnetică. • pl. *-ci*, *-ce*. /<fr. ***magnétocalorique***.

magnetocardiográf *s.n.* (*med.*) Aparat cu care se realizează magnetocardiogramele. • sil. *-di-o-*. pl. *-e*. / ***magneto-*** + ***cardiograf***.

magnetocardiográfic, -ă *adj.* (*med.*) Care este realizat cu ajutorul magnetocardiografului. • sil. *-di-o-*. pl. *-ci*, *-ce*. / ***magneto-*** + ***cardiografic***.

magnetocardiográmă *s.f.* (*med.*) Cardiogramă înregistrată pe baza cîmpului magnetic. • sil. *-di-o-*. pl. *-e*. /<engl. ***magnetocardiogram***.

magnetochimíe *s.f.* (*chim.*) Ramură a chimiei care se ocupă cu studiul relațiilor dintre structura moleculară a substanțelor și proprietățile lor magnetice. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***magnétochimie***.

magnetodiaflúx *s.n.* (*tehn. med.*) Aparat care produce unde electromagnetice, folosit în tratarea anumitor afecțiuni. • sil. *-di-a-*. / ***magneto-*** + ***dia-*** + ***flux***.

magnetodieléctric *s.n.* Magnetoizolant. • sil. *-di-e-*. pl. *-i*. / ***magneto-*** + ***dielectric***.

magnetodinámic, -ă *adj.*, *s.f.* **1** *adj.* (*tehn.*; *despre aparate*) În care excitația magnetică este produsă de un magnet permanent. **2** *s.f.* (*fiz.*) Magnetohidrodinamică. • pl. *-ci*, *-ce*. /<fr. ***magnétodynamique***.

magnetoeléctric, -ă *adj.* (*fiz.*) Care se referă la fenomenele magnetice și electrice. • pl. *-ci*, *-ce*. /<fr. ***magnéto-électrique***.

magnetoencefalográmă *s.f.* (*med.*) Encefalogramă înregistrată pe baza cîmpului magnetic. • pl. *-e*. / ***magneto-*** + ***encefalogramă***.

magnetofléx *s.n.* (*tehn.*) Aliaj feromagnetic de fier, nichel și cupru, folosit pentru solicitări mecanice foarte mari; magniflex. • /<germ. ***Magnetoflex***.

magnetofón *s.n.* (*electron.*) Aparat care înregistrează și reproduce sunetele cu ajutorul unei benzi subțiri de oțel sau de material plastic, acoperită cu un strat fin de substanță feromagnetică; (*fam.*) mag. ◇ *Bandă de magnetofon* v. bandă. • pl. *-oane*. /<fr. ***magnétophone***.

magnetográf *s.n.* (*fiz.*) Aparat care înregistrează variațiile în timp ale cîmpului magnetic terestru. • pl. *-e*. /<fr. ***magnétographe***.

magnetográmă *s.f.* (*fiz.*) Diagramă obținută la magnetograf. • pl. *-e*. /<fr. ***magnétogramme***.

magnetohidrodinámic, -ă *s.f.*, *adj.* (*fiz.*) **1** *s.f.* Ramură a fizicii care se ocupă cu studiul comportării fluidelor electroconductoare sau a plasmei în prezența unui cîmp magnetic; magnetodinamică. **2** *adj.* Care aparține magnetohidrodinamicii, care se bazează pe efectele magnetohidrodinamicii. ◇ *Generator magnetohidrodinamic* = generator electric care transformă direct în energie electrică energia termică a unui fluid fierbinte ionizat, supus acțiunii unui cîmp magnetic. • pl. *-ci*, *-ce*. /<fr. ***magnétohydrodynamique***.

magnetoizolánt *s.m.* Material dielectric format din pulberi feromagnetice care au fost presate cu lianți izolanți; magnetodielectric. • pl. *-ți*. / ***magneto-*** + ***izolant***.

magnetométric, -ă *adj.* (*fiz.*) Care ține de magnetometrie, care se referă la magnetometrie. • pl. *-ci*, *-ce*. /<fr. ***magnétométrique***.

magnetometríe *s.f.* **1** (*fiz.*) Măsurarea variațiilor mărimilor magnetice. **2** (*geofiz.*) Ramură a geofizicii care se ocupă cu studiul cîmpului magnetic al pămîntului și al anomaliilor acestuia. **3** (*geofiz.*) Metodă de prospecțiune a subsolurilor bogate în elemente sau minerale magnetice. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***magnétométrie***.

magnetométru *s.n.* (*fiz.*) Instrument folosit pentru măsurarea intensității cîmpurilor magnetice. • pl. *-e*. /<fr. ***magnétomètre***.

magnetomotór *s.n.* (*tehn.*) Electromotor în a cărui alcătuire intră un magnet permanent. • pl. *-oare*. /<fr. ***magnetomoteur***.

magnetón *s.m.* (*fiz.*) Unitate de măsură pentru magnetismul electronului sau al nucleelor atomice. • pl. *-i*. /<fr. ***magnéton***, germ. ***Magneton***.

magnetoóptic, -ă *s.f.*, *adj.* **1** *s.f.* (*fiz.*) Capitol al fizicii care se ocupă cu studiul efectelor cîmpului magnetic asupra fenomenelor optice. **2** *adj.* Care ține de magnetooptică, care se referă la magnetooptică. • pl. *-ci*, *-ce*. /<fr. ***magnétooptique***.

magnetopáuză *s.f.* (*geofiz.*) Limita exterioară pînă unde ajung liniile de forță ale cîmpului magnetic terestru. • sil. *-pa-u-*. /<fr. ***magnétopause***.

magnetoplán *s.n.* Viitor tip de tren, dotat cu suspensie electromagnetică, care, deplasîndu-se în tunele, va putea atinge, sub influența unor cîmpuri magnetice, o viteză maximă de 800 km pe oră. • /<engl. ***magnetoplan***.

magnetorezisténță *s.f.* (*fiz.*) Element semiconductor a cărui rezistență crește odată cu cîmpul magnetic în care este plasat. • pl. *-e*. /<fr. ***magnétorésistence***.

magnetoscóp *s.n.* (*fiz.*) Aparat de imprimare a sunetelor și a imaginilor pe o bandă magnetică și de redare simultană a acestora pe un ecran (de televizor). • pl. *-oape*. /<fr. ***magnétoscope***.

magnetoscópic, -ă *adj.* (*metalurg.*) Care ține de magnetoscopie, care se referă la magnetoscopie. • pl. *-ci*, *-ce*. /<fr. ***magnétoscopique***.

magnetoscopíe *s.f.* (*metalurg.*) Metodă de control, cu ajutorul piliturii de fier, a metalelor și a aliajelor feromagnetice. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***magnétoscopie***.

magnetosféră *s.f.* (*geofiz.*) Regiune a spațiului extraterestru în care se produc fenomene magnetice legate de activitatea solară. • pl. *-e*. /<fr. ***magnétosphère***.

magnetostátic, -ă *s.f.*, *adj.* (*fiz.*) **1** *s.f.* Capitol al electromagnetismului care se ocupă cu studiul cîmpului magnetic invariabil creat de curenți electrici staționari sau de magneți permanenți. **2** *adj.* Care aparține magnetostaticii, care se referă la magnetostatică. • pl. *-ci*, *-ce*. /<fr. ***magnétostatique***.

magnetostratigrafíe *s.f.* (*geol.*) Metodă de cercetare a formațiunilor geologice ale scoarței terestre bazată pe studiul magnetismului rocilor. • g.-d. *-iei*. / ***magneto-*** + ***stratigrafie***.

magnetostrictív, -ă *adj.* (*fiz.*) Care ține de magnetostricțiune, care se referă la magnetostricțiune. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***magnétostrictif***.

magnetostricțiúne *s.f.* (*fiz.*) Fenomen de modificare a dimensiunilor unui corp feromagnetic sub acțiunea unui cîmp magnetic variabil, cu aplicații în procesul de producere a ultrasunetelor. • pl. *-i*. /<fr. ***magnetostriction***.

magnetotécă *s.f.* (*muz.*) Colecție de benzi magnetice (înregistrate). ◆ Ext. Mobila în care se păstrează aceste benzi. ◆ Ext. Încăpere special amenajată pentru audierea benzilor magnetice înregistrate. • pl. *-ci*. /<fr. ***magnétothèque***.

magnetotelúric, -ă *adj.* (*geofiz.; despre metode de prospectare geologică*) Care identifică zăcăminte pe baza cîmpurilor magnetice ale pămîntului. • pl. *-ci, -ce.* /<engl. ***magnetotelluric***.

magnetoterapíe *s.f.* (*med.*) Fizioterapie cu ajutorul cîmpurilor magnetice. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***magnétothérapie***.

magnetotropísm *s.n.* (*biol.*) Curbare a organelor plantelor sub influența forței magnetice. • /<fr. ***magnétotropisme***.

magnetóu *s.n.* (*electr.*) Generator electric format dintr-un inductor cu magnet permanent, folosit mai ales pentru producerea scînteilor necesare aprinderii amestecului combustibil la motoarele cu electroaprindere. • pl. *-uri.* /<fr. ***magnéto***.

magnetrón *s.n.* (*electron.*) Tub electronic (folosit în special ca generator de oscilații de înaltă frecvență) în care intensitatea curentului de electroni este comandată de un cîmp magnetic exterior. • pl. *-oane.* /<fr. ***magnétron***.

magnézia *s.f invar.* v. magnezie.

magnezián, -ă *adj.* (*chim.*) Magnezic. • sil. *-zi-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***magnésien***.

magnézic, -ă *adj.* (*chim.*) Care conține magneziu, de magneziu; magnezian. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***magnésique***.

magnézie *s.f.* (*chim.; înv.*) Oxid de magneziu sub formă de praf alb, fără gust și fără miros, întrebuințat, în medicină, ca laxativ. *Magnezia usta* = oxid de magneziu calcinat. • g.-d. *-iei.* și ***magnézia*** *s.f. invar.* /<fr. ***magnésie***, ngr. ***μαγνέζια, μαγνησία***.

magneziemíe *s.f.* (*med.*) Prezență a magneziului în sînge. • sil. *-zi-e-.* g.-d. *-iei.* <fr. ***magnésiémie***.

magnezít *s.n.* (*mineral.*) Mineral foarte dur (carbonat natural de magneziu), de culoare albă-gălbuie sau brună, utilizat pentru obținerea de cărămizi refractare, izolatoare electrice etc.; giobertit. • și *magnezítă s.f.* /<fr. ***magnésite***.

magnezítă *s.f.* v. magnezit.

magnezític, -ă *adj.* Care conține magnezit, care este făcut din magnezit. • pl. *-ci, -ce.* ***/magnezit*** + *-ic.*

magnéziu *s.n.* (*chim.*) Element chimic, metal moale, ușor, de culoare albă-argintie, maleabil și ductil, care arde în aer cu flacără orbitoare și care se găsește în natură numai sub formă de compuși, fiind folosit la fabricarea aliajelor ușoare, în metalurgia nichelului, în fotografie etc. (*Mg*). <> *Carbonat de magneziu* = sarea de magneziu a acidului carbonic. *Azotură de magneziu* v. azotură. *Oxid de magneziu* v. oxid. *Sulfat de magneziu* v. sulfat. • și (*înv.*) *magnézium s.n. invar.* /<fr. ***magnésium***.

magnézium *s.n. invar.* v. magneziu.

magnicíd *s.n., s.m.* **1** *s.n.* Atentat la viața unei personalități sau a unui om de stat. *Toată presa a comentat acest magnicid.* **2** *s.m.* Autor al unui magnicid. • pl. *n. -uri, m. -izi.* /<fr. ***magnicide***.

mágnico *s.n. invar.* (*chim.*) Aliaj feromagnetic de fier, magneziu, nichel și cobalt. • /<fr. ***magnico*** <*mag[nésium]* + *ni[ckel]* + *co[balt]*.

magnífic, -ă *adj.* (*despre obiecte*) Care arată un lux neobișnuit; care este de o frumusețe somptuoasă, plină de strălucire, de un fast ieșit din comun. *Și-a ridicat o casă magnifică.* ◆ (*despre fenomene sau elemente ale naturii*) Care este măreț, grandios, superb, minunat. *Este o noapte magnifică.* <> (*despre persoane, în special ca epitet pe lîngă unele titluri de noblețe sau în anumite titulaturi*) *Magnifici seniori, vă cer iertare* (LĂZ.). <> Fig. *Dar valuri îndîrjite urca în mine ura, Domnea Satan în mine, magnific înger pal* (MACED.). ◆ (*despre moduri de exprimare, despre creații etc. ale oamenilor*) Care impresionează puternic, care este demn de admirație; care este desăvîrșit. *Spectacolul din seara aceasta a fost magnific.* <> (*adv.*) *Îți sînt mult datoare, dar mă voi plăti magnific* (LĂZ.). <> (*exclam.*) *Magnific! Credeam că numai credincioasele noastre pumnale ne vor scăpa* (LĂZ.). Δ (*iron.*) *Magnific! Nota asta de patru îmi mai lipsea!* • *pl. -ci, -ce.* și (*înv.*) *manífic, -ă adj.* /<fr. ***magnifique***, it. ***magnifico***; cf. lat. *magnificus, -a, -um* „mare, grandios".

magnificát *s.n.* (*muz.*) Compoziție muzicală liturgică, polifonică, de forma unei cantate. ◆ Cîntec de slavă constituind punctul culminant într-o misă. • /<germ. ***Magnifikat***, it. ***magnificat***, fr. ***magnificat***.

magnificéнță *s.f.* Calitatea a ceea ce este magnific; grandoare, fast, strălucire; măreție în acțiuni și în simțire. *Se săvîrși ceremonia religioasă a cununiei cu mare magnificență* (FIL.). <> *Război de magnificență* = război pornit din dorința nobilimii feudale de a-și arăta luxul, bogăția. <> (*ca termen de adresare*) *Magnificența Voastră.* • pl. *-e.* și (*înv.*) *magnificénție, magnifisénță, magneficénță, manificénță s.f.* /<fr. ***magnificence***, it. ***magnificenza***, germ. ***Magnifizenz***, lat. ***magnificentia, -ae*** <*magnificus, -a, -um* „mare, grandios".

magnificénție *s.f.* v. magnificență.

magnífico *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) În mod măreț, strălucitor, falnic. • /<it. ***magnifico***.

magnifisénță *s.f.* v. magnificență.

magnifléx *s.n.* (*tehn.*) Magnetoflex. • /<germ. ***Magniflex***.

magnilocvént, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care folosește în vorbire sau în scriere un stil grav, solemn, adesea emfatic, exagerat. • pl. *-ți, -te.* /<it. ***magniloquente***.

magnilocvénță *s.f.* Gravitate, emfază, grandilocvență; bombasticism. • pl. *-e.* /<it. ***magniloquenza***; cf. lat. *maniloquentia*.

magnít *s.m.* v. magnet.

magnitísm *s.n.* v. magnetism.

magnitúdine *s.f.* **1** (*geol.*) Grad de intensitate a unui cutremur de pămînt. **2** (*astron.*) Mărime stelară care indică strălucirea aparentă a unui astru. ◆ Strălucire a unui astru. • pl. *-i.* /<fr. ***magnitude***, it. ***magnitudine***, lat. ***magnitūdo, -inis***.

mágno *s.n.* Aliaj de nichel și mangan, folosit în electrotehnică. • /<germ. ***Magno***.

magnoliacée *s.f.* (*bot.; la pl.*) Familie de arbori exotici, cu florile mari, decorative, plăcut mirositoare și cu frunzele permanent verzi, avînd ca tip magnolia (*Magnoliaceae*); (*și la sg.*) arbore care face parte din această familie. • sil. *-li-a-.* pl. *-cee.* /<fr. ***magnoliacées***.

magnólie *s.f.* (*bot.*) Specie de arbori exotici, din familia magnoliaceelor, originari din Extremul Orient, cu florile mari, albe sau roșii și frumos mirositoare, cultivați ca plante decorative (*Magnolia*); arbore care aparține acestei specii. ◆ Restr. Floarea acestor arbori. • sil. *-li-e.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***magnolia***, germ. ***Magnolie***, it. ***magnolia***; cf. nm. pr. Pierre *Magnol*, botanist și medic francez.

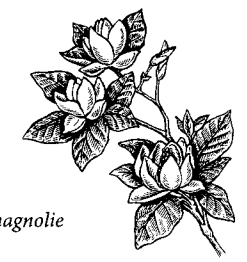

magnolie

magopățá *s.f.* **1** (*înv.*) Bucătăreasă (la o mănăstire). **2** (*înv.*) Vrăjitoare. **3** (*pop.*) Femeie ușuratică; prostituată. • pl. *-e.* /de la ***magopeț***.

magopéț *s.m.* (*înv.*) Brutar. • pl. *-i.* /<sl. veche **магопецъ**.

magót *s.m.* **1** (*zool.*) Maimuță mare, fără coadă, cu fața roșie, care trăiește în N Africii și în regiunea Gibraltar (*Macacus sylvanus*). ◆ (Epitet dat unui) om foarte urît. **2** Figurină reprezentînd un personaj grotesc, făcută din pămînt, porțelan, jad etc., provenind din Extremul Orient. • pl. *-ți.* /<fr. ***magot***.

magrebián, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Magrebului sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii Magrebului. **2** *adj.* Care aparține Magrebului sau magrebienilor, care se referă la Magreb sau la magrebieni; care este originar din Magreb. • sil. *-bi-an.* scris și *maghebian.* pl. *-ieni, -iene.* /nm. pr. (regiune nord-africană care cuprinde Marocul, Algeria și Tunisia) ***Magreb*** + *-ian*; cf. fr. *maghrébien*.

mágulă *s.f.* (*anat.; înv.*) **1** Fiecare dintre cei doi pometi. ◆ Ext. Obraz. **2** Pielea de pe fălcile unui animal, folosită în tăbăcărie. • pl. *-e.* /<ngr. ***μάγουλο***.

magúnă *s.f.* v. mahonă.

magzăr *s.n.* (*turc. înv.*) Petiție colectivă, prezentată sultanului sau marelui vizir în numele unei provincii întregi. • pl. *-uri.* /<tc. ***mahzar***.

mahaevísm *s.n.* (*polit.*) Curent mic-burghez care propovăduia o atitudine dușmănoasă față de intelectualitate, în special față de cea socialistă. • sil. *-ha-e-.* /nm. pr. (teoretician anarhist rus) ***Jan Mahaiski*** + *-ism.*

mahaevíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Adept) al mahaevismului. • sil. *-ha-e-.* pl. *-iști, -iste.* /<rus. ***махаевцы***.

mahalá *s.f.* **1** (*adesea urmat de un calificativ sau de un nm. pr.; mai ales deprec.*) Stradă sau cartier (mărginaș) al unui oraș sau al unui tîrg; periferie, suburbie. *Tot suindu-se pînă-n mahalaua Sărăriei, stătu la portița unei căsuțe* (C. NEGR.). <> Loc.adj. *De mahala* = *a)* care aparține sau este specific mahalalei. *Acest tineret, zic, a deprins ariile teatrelor de mahala din Paris* (EMIN.); *b)* ext. care este vulgar, grosolan, suburban. *Are un comportament de mahala.* <> Expr. *Gura mahalalei* v. gură. *A intra în gura mahalalei* v. gură. ◆ Restr. Stradă sau cartier din imediata apropiere a locuinței cuiva. *Aduna crenguțe... să fabrice fluiere pentru toți copiii din mahala* (CE. PETR.). **2** Ext. Populația din cartierele (mărginașe) ale unui oraș sau din jurul locuinței cuiva. *Mă fac de rîsul mahalalei* (REBR.). **3** (*reg.*) Cătun. *Spre crivăț, peste Ozana, vine Tîrgul Neamțului, cu mahalaua Pometea* (CR.). • pl. *-ale.* (*pop.*) *măhălăli.* și (*reg.*) *maalá, măhălá, măhálă s.f.* /<tc. ***mahalle***.

mahalagésc, -eáscă *adj.* (*despre manifestări, acțiuni etc. ale oamenilor*) Care este specific mahalagiului; de mahala. • pl. *-ești.* ***/mahalagiu*** + *-esc.*

mahalagéște *adv.* Ca la mahala; ca mahalagii. • ***/mahalagiu*** + *-ește.*

mahalagí *vb. IV. intr., refl.* (*fam., deprec.; despre oameni*) A se comporta ca la mahala. • prez.ind. *-esc.* /de la ***mahalagiu***, prin derivare regresivă.

mahalagioáică *s.f.* **1** (*adesea peior.*) Femeie care locuiește într-un cartier mărginaș, la periferia unui oraș. **2** Ext. Femeie de rînd, cu apucături vulgare, care se ceartă și bîrfește; mahalagiță. *Și tu bîrfești pe socoteala lui, ca mahalagioaicele* (CE. PETR.). **3** Vecină de stradă, de cartier. *Mahalagioaicele mele, Dușmancele mele, Veste că mi-a prins, Broască rîioasă-n obraz mi-a pus* (POP.). • pl. *-ce.* ***/mahalagiu*** + *-oaică.*

mahalagísm *s.n.* **1** Vorbă sau expresie caracteristică pentru limbajul oamenilor de la periferie. **2** Ext. Obișnuință de a răspîndi informații (răutăcioase) la adresa cuiva; bîrfeală, clevetire. ◆ (*la pl.*) Vorbe astfel răspîndite; bîrfă. *Ca să-și ascundă carierismul, se face că nimic nu-i place, deșartă sacul cu mahalagisme și bîrfeli* (PER.). **3** Comportare vulgară, grosolană, de mahalagiu. • pl. *-e.* ***/mahalagiu*** + *-ism.*

mahalagíță *s.f.* Mahalagioaică. • pl. *-e.* ***/mahalagiu*** + *-iță.*

mahalagíu *s.m.* **1** (*adesea peior.*) Bărbat care locuiește într-un cartier mărginaș, la periferia unui oraș. **2** Ext. Bărbat cu o înfățișare, cu un comportament și cu un limbaj grosolan, vulgar, pus mereu pe ceartă și bîrfă. *Ce-ai de umbli așa ca un mahalagiu de provincie?* (REBR.). **3** Vecin de cartier sau de stradă. ◆ (*la pl. art.*) Oamenii din cartierul în care locuiește cineva. *Să mergeți... și să strîngeți oameni buni, mahalagii și alți oameni bătrîni de penpregiur* (DOC.). <> (*adj.*) *Locuitorii mahalagii de aici, din orașul Ieșului* (DOC.). • pl. *-gii.* ***/mahala*** + *-giu.*

maharadjáh *s.m.* (*în trecut, în India*) Titlu dat regilor, împăraților și prinților feudali. ◆ Persoană care deține acest titlu. • pl. *-i.* și *maharajáh s.m.* /<fr. ***maharadjah*** <hindi *māhā-rājā* „mare rege"; cuv. sanscr.

maharajáh *s.m.* v. maharadjah.

maharamí *s.f. invar.* (*în trecut, în India*) Soția unui maharadjah. • /<fr. ***maharani*** <hindi *māhārānī*; cuv. sanscr.

mahátma *s.m.* (*în India*) Titlu dat asceților, oamenilor considerați sfinți și persoanelor foarte înțelepte, de mare merit și de înaltă spiritualitate. ◆ Persoană care are acest titlu. • /<fr. ***mahatma*** <hindi *mahātmā* <sanscr. *mahātman* „suflet mare".

mahayána *s.f.* (*relig.*) Curent religios derivat din budism, apărut în primul secol d. Hr. în India septentrională și răspîndit mai ales în Tibet, sub forma lamaismului, în China, Coreea și Japonia, cu un caracter fastuos, a cărui principală dogmă era aceea a mîntuirii, a răsplătirii după moarte (raiul și iadul). • /<fr. ***mahayana*** <sanscr. *mahayana* „marele vehicul".

mahazá *s.f.* v. magaza.

măhăr *s.m.* **1** (*fam.*) Personaj important, puternic, influent (în domeniul afacerilor, al speculațiilor etc.). *Numai ce dă sfoară să se prezinte toți mahării*

sectoarelor (CE. PETR.). ◆ (*arg.*) Șef. **2** (*reg.; în forma „moáhăr"*) Om deștept, dibaci; șmecher. • pl. *-i.* și (*reg.*) *moáhăr s.m.* /<germ. ***Macher***.

mahdísm *s.n.* (*relig.*) Doctrină și practică religioasă musulmană, care preconizează credința în mahdiu. • /<fr. ***mahdisme***.

mahdíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (*relig.*) (Adept) al mahdismului. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***mahdiste***.

mahdíu *s.m.* **1** (*relig.*) Personaj mesianic la musulmani, considerat ca fiind trimis de către Alah, înainte de sfîrșitul lumii, pentru a desăvîrși opera lui Mahomed. **2** Nume dat unor conducători musulmani. ◆ Persoană care îndeplinește rolul de conducător musulman. • /<fr. ***mahdi***; cuv. ar.

mahí *vb. IV.* v. machi[1].

mahinăție *s.f.* v. mașinație.

mahjóng *s.n.* Joc de origine chineză, asemănător cu dominoul, răspîndit în Europa Occidentală după Primul Război Mondial, care se joacă în patru persoane, cu 144 de piese. • /<engl. ***mah jongg***; cuv. chinez.

mahmudeá *s.f* Monedă turcească de aur, bătută de sultanul Mahmud II, care a circulat în trecut și în provinciile românești și a cărei valoare a variat după epoci. ◆ (*la pl.*) Salbă de bani. *Cere rochii cu turnele Și la gît cu mahmudele* (POP.). ◆ Cercei făcuți din mahmudele. • pl. *-ele.* și (*înv.*) *mahmuteá, mamodeá, magmudeá, mamudeá s.f.* /<tc. ***mahmudiye***.

mahmúr, -ă *adj., subst.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care nu și-a revenit complet din beție sau din somn, care este cu capul încă tulbure, care se simte indispus după beție sau după un somn neîmplinit. *Era încă mahmur, cu gura coclită* (CE. PETR.). **2** *adj.* (*despre oameni*) Care este prost dispus, lipsit de voie bună, supărat, posomorît. *Zilele sure de toamnă îl făceau mahmur, întunecat și posac* (PER.). **3** *s.n.* (*reg.*) Mahmureală. **4** *s.n.* (*reg.*) Dispoziție (bună sau rea) a cuiva. ◇ Expr. *A scoate mahmurul* (din cineva) = a duce la exasperare, a enerva (pe cineva). *Mătușa Măriuca e una din cele care scoate mahmurul din om* (CR.). • pl. *-i, -e, n. -uri.* /<tc. ***mahmur*** <ar. *mahmūr*.

mahmureálă *s.f.* **1** Faptul de a fi mahmur; stare a celui care nu s-a trezit complet din beție sau din somn. **2** Proastă dispoziție; buimăceală, mahmurie. • pl. *-eli.* /***mahmur*** + *-eală*.

mahmuríe *s.f.* Mahmureală. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***mahmur*** + *-ie*.

mahmuteá *s.f.* v. mahmudea.

mahoánă *s.f.* v. mahonă.

mahoárcă *s.f.* v. mahorcă.

mahogăni *s.m.* (*bot.*) Arbore din America și Australia, cu lemnul tare și fin, folosit în ebenisterie. • /<fr. ***mahogani***, engl. ***mahogany***; cuv. indigen.

mahomedán, -ă *adj., s.m., s.f.* (*relig.*) **1** *adj.* Care aparține cultului lui Mahomed, care se referă la cultul lui Mahomed; musulman. **2** *s.m., s.f.* Practicant, adept al mahomedanismului; musulman. ◆ Restr. Turc. • pl. *-i, -e.* /și *mahometán, -ă,* (*înv.*) *mahumetán, -ă, moametán, -ă adj., s.m., s.f.* /<fr. ***mahométan***; cf. nm. pr. *Mahomed*, întemeietorul mahomedanismului.

mahomedanísm *s.n.* (*relig.*) Cult religios monoteist, întemeiat în sec. 7 de Mahomed; islamism, musulmanism, (*înv.*) mahometísm. • /<fr. ***mahométanisme***, după *mahomedan*.

mahométan, -ă *adj., s.m., s.f.* v. mahomedan.

mahometísm *s.n.* (*relig.; înv.*) Mahomedanism. • /<fr. ***mahométisme***.

mahón *s.m.* **1** (*bot.*) Nume dat mai multor specii de arbori din regiunea tropicală a Americii, cu lemnul de culoare brună-roșiatică, lucios, foarte rezistent, întrebuințat la confecționarea mobilelor de lux, a ușilor, a ferestrelor, a ambarcațiilor etc.; arbore care aparține fiecăreia dintre aceste specii. *Bastonul... din lemn de mahon* (CE. PETR.). **2** Restr. Lemnul acestor arbori; acaju. *În mijlocul camerei trona o masă mare, rotundă, de mahon* (PER.). • pl. *-i.* /<tc. ***mahun, mahon***.

mahonáre *s.f.* (*mar.*) Descărcare a încărcăturii unei nave într-o mahonă. • pl. *-ări.* /de la ***mahonă***.

mahónă *s.f.* (*mar.*) Nume dat unor vase sau unor ambarcații (cu fundul plat, fără propulsie proprie) folosite în porturi la transportul mărfurilor, la încărcarea și descărcarea navelor, la pescuit etc. • pl. *-e.* și *mahoánă, mahúnă,* (*înv.*) *magúnă, măgúnă s.f.* /<fr. ***mahonne***; cf. tc. *maguna*.

mahoníu, -íe *adj.* Care este de culoarea mahonului; brun-roșcat. • pl. *-ii.* /***mahon*** + *-iu*.

mahórcă *s.f.* **1** (*bot.*) Plantă anuală, din familia solanaceelor, cu frunzele mari, bogate în nicotină și în acid citric, dar lipsite de aroma frunzelor de tutun (*Nicotiana rustica*); tutun turcesc. **2** Tutun de calitate inferioară, fabricat din rădăcinile mahorcii. ◆ Gener. Tutun prost. **3** (*reg.*) Alifie pe bază de tabac, folosită împotriva scabiei. *În partea cealaltă... străluceau cutiile argintii de mahorcă, pentru uns oile de rîie* (CHIRIȚ.). • și (*reg.*) *mahoárcă s.f.* /<rus., ucr. ***махорка***.

mahrámă *s.f.* v. năframă.

mahumetán, -ă *adj., s.m., s.f.* v. mahomedan.

mahúnă *s.f.* v. mahonă.

mai[1] *adv.* (*precedă cuv. determ.*) **A** (*servește ca instrument gramatical pentru formarea compar. sau a super. rel.*) **I** (*formează compar. de superioritate*) **1** Termenii comparației sînt exprimați în frază și se leagă prin „decît", „ca" înv., „de". *Am făcut planuri de fericire mai ciudate decît visurile* (MARC.). ◇ Zic. (*iron.*) *Mai degrabă știe satul decît bărbatul*, se spune despre bărbații care nu știu că sînt înșelați. *Mai scumpă ața decît fața*, se spune în cazul în care cineva, după multă muncă, nu obține nimic. ◇ Expr. *Unul* (sau *una*) *mai... decît altul* (ori *alta*) sau *care mai de care..., care de care mai...* = fiecare dintr-un grup de ființe, de obiecte etc. excelează în ceva. *Se crede care de care mai deștept.* ◇ (*întărit prin adv. „și"*) *Și mai cu preț decît aice erau bucatele toate* (NEC.). ◇ Compar. (*capătă sens de super. atunci cînd termenul de compar. este „toți" sau un echivalent al acestuia*) *Să fii tu mai sus decît toate limbile* (BIBLIA 1688). **2** Al doilea termen al comparației nu este exprimat. *Simțea că i-e mai dragă Ileana* (REBR.). ◇ (*întărit prin adv. „și"*) *O nație și mai barbară, și mai puternică* (BĂLC.). ◇ Loc.adj., adv. (*Încă*) *și mai* (*și*) (*decît*) = și mai mult. *Scorpia ospătă pe Făt-Frumos și mai și decît Gheonoaia* (ISP.). ◇ (*în constr. neg., compar. de superioritate exprimă egalitatea*) *Nu era vreun om mai arătos sau mai deosebit decît Petrea Dascălul* (GAN.). ◇ Expr. (*A voi ceva*) *și mai multe nu* v. mult. *Nici mai mult, nici mai puțin* v. mult. **3** (*înv., reg.; compar. concurează semantic cu super. rel. sau super. abs., dacă este urmat de o determ. introdusă prin prep. „între" sau „dintre"*) *Era mai mic dintre toți* (GAN.). **II** (*urmat de „puțin", formează compar. de inferioritate*) *Lucrarea de azi e mai puțin bună decît cea de ieri.* **III** (*formează super. rel.*) **1** (*precedat de „cel, cea", sau, reg., de „ăl, a", formează super. rel. pozitiv*) *Sînt cel mai mare dintre frați* (CR.). **2** (*precedat de „cel, cea", sau, reg., de „ăl, a", și urmat de „puțin" formează super. rel. neg.*) *Cel mai puțin studios a ajuns director.* **3** Precedat de adv. „cît", sau, înv., reg., „cum", formează super. absolut. *Este mincinos și om cumu-i mai rău* (PRAV.). **IV** (*formează compar. și super. unor subst. sau al altor părți de vorbire al căror conținut poate fi asimilat cu însușirile*) *Era mai om decît toți* (NEC.). **B 1** (*cu sens cumulativ*) Încă, și. *Pe lîngă își doi ochi, mai am unul la ceafă* (CR.). ◇ (*întărit prin „și" sau „încă"*) *Frate, mai fă-mi bine și cu iapa* (CR.). ◇ (*în constr. neg.*) *N-a mai încălecat altul* (ISP.). ◇ (*cu sen atenuat*) *Trecu podul... neștiind ce o mai aștepta* (ISP.). ◇ (*în formule de politețe*) *Ce mai faci?* ◆ (*precedă termenii unei enumerații*) În plus, pe deasupra, în afară de aceasta. *Taie baierele de la traistă, mai căpețala din capul unei iepe, și face cum poate de leagă el gîrnețul* (CR.). ◆ (*în corelație cu el însuși, pune în alternanță termenii precedați*) Cînd... cînd..., ba... ba... *Se gîndește mai la una, mai la alta* (CAR.). **2** (*cu sens durativ*) În continuare, mai departe. *A mai trăi în lume nu voi* (CON.). ◇ (*ca determinant al unui vb. al cărui regent este vb. „a putea" sau „a trebui", stă înaintea regentului*) *Mai pot eu să am nădejde în voi?* (CR.). ◆ (*de obicei în legătură cu un cuv. cu înțeles restrictiv, întărește înțelesul vb. „a rămîne" și dă vb. „a fi" și „a avea" sensul de „a rămîne"*) *Mult ai avut de răbdat și puțin mai ai* (CR.). ◇ Expr. *Mai e vorbă?* = v. vorbă. ◆ (*în constr. neg. indică încetarea unei acțiuni de durată sau înlocuirea unei stări cu opusul ei*) *Părinții tăi nu mai trăiesc de sute de ani* (ISP.). ◇ (*în forme compuse, așezat între pref. „ne-" și un vb. la ger., part. sau sup.*) *Harap-Alb și ceilalți, nemaiavînd ce zice, pleacă capul rușinați* (CR.). **3** (*cu sens repetitiv*) Din nou, încă o dată, iar. *Să mai treci pe la noi!* ◇ Zic. (*O*) *mai ajunge Drăguș la căuș* sau *mai vine murga la traistă*, se spune la adresa unei persoane care te caută numai la nevoie și pe care, din acest motiv, nu mai ești dispus să o ajuți. ◇ (*în constr. neg. care au sens pozitiv*) *Și unde nu mai zboară și a treia oară* (CR.). ◆ Vreodată, cîndva. *Poate ne-om mai vedea.* ◆ (*uneori întărit prin „și" sau „încă"*) În altă împrejurare; deja. *Dama* (*precum am mai zis*) *era... frumoasă* (C. NEGR.). ◆ (*în constr. neg., arată că acțiunea nu se va repeta; uneori întărit prin adv. ca „niciodată" sau „în veci"*) *Pe culmi, în sărbători, Nimeni nu mai merge!* (COȘB.). ◇ Zic. *Nu mai bea mîța oțet!* v. oțet. ◆ Niciodată. *N-am mai văzut așa ceva!* ◇ (*în compuse, așezat între pref. „ne-" și un part.*) *Are un curaj nemaipomenit.* **4** (*cu sens intensiv*) *Cît era ziulica de mare, nu-și mai strîngea picioarele* (CR.). ◇ Expr. *Mai rămîneți cu bine* (sau *cu sănătate*) = formulă familiară de salut, la despărțire. ◇ (*în legătură cu vb. „a ști", în formule ce exprimă îndoială, nedumerire*) *Mai știu și eu? Așa i-a fost menit* (COȘB.). ◆ (*precedat de „ce" în constr. exclam., are val. de super. abs.*) *Ce mai drac frumos de fată!* **5** (*înv.; adesea purtînd accentul în frază și urmat de un termen de compar. introdus prin prep. „de" sau „decît"*) Mai mult, mai tare; mai degrabă. *Mai iubăsc întunearecul decît lumina* (VARL.). ◆ (*reg.; determ. vb. „a plăcea" sau „a voi", cărora le dă sensul de „a prefera"*) *Ședințele acestea-i mai plăceau decît orice oră de cursuri* (AGÂR.). **C** (*exprimă ideea de aproximație*) Aproape. **1** (*determ. vb. sau, urmat de „că", determ. prop.*) *Mai că-mi vine și mie să zic ca omul ceala* (CR.). ◆ (*în legătură cu vb. la conjunct.*) Pe punctul de..., cît pe ce... *Era mai ca să-l omor* (EMIN.). ◇ (*întărit prin repet.*) *Mai-mai să cad.* **2** (*determ. alte părți de vorbire*) *Mantaua sa lungă și ruptă, ce ajungea mai pînă la picioare* (EMIN.). ◆ (*urmat de adv. „ca" sau „cît", exprimă o compar. rel.*) *Ești un cheag zbîrcit mai ca și mine* (CR.). ◆ (*determ. un num.*) Aproximativ, circa, în jur de... *L-au ținut rob mai doisprezece ani* (ȘINC.). ◇ (*adv., urmat de „la"*) *S-au tîrguit mai la un ceas* (Pann). **D** (*atenuează ideea exprimată de cuv. determ.*) Într-o oarecare măsură, oarecum, puțin. **1** (*determ. vb.*) *Ninsoarea mai încetase* (CR.). ◇ Expr. *Așa* (sau *acum*) *mai vii de-acasă* = v. acasă. ◆ Cîteodată, din cînd în cînd. *Doar vrun cîne-n somn mai latră* (COȘB.). ◆ (*reg.; precedat de „cam" și în legătură cu vb. „a se duce"*) Direct, de-a binelea. *Și se cam mai duc la împărăție* (CR.). **2** (*determ. alte părți de vorbire*) *Ioana dădea demîncare purcelului mai în fundul ogrăzii* (REBR.). ◇ Loc.adv. (*Mai*) *ieri-alaltăieri* sau *mai ieri* v. ieri. ◇ Expr. (*pop.*) *Mai an* = anul trecut; cu cîțiva ani în urmă. (*reg.*) *Mai anțărț* = acum doi ani. • /lat. ***magis***.

mai[2] *s.n.* I Unealtă de lemn groasă la un capăt și subțire la celălalt, de mărimi diferite, folosită la aplicarea unor lovituri puternice; măciucă. ◇ *De-a* (*peana*) *și maiul* = numele unui joc de copii. ◇ Expr. *A se ține ca maiul cu coadă* = a fi nedespărțit de cineva, a se ține cu statornicie de ceva. ◇ Compar. (*pentru mărimea ori greutatea pumnului sau a mîinii*) *Avea un pumn cît un mai* (REBR.). ◆ Măciucă cu care se bat rădăcinile de lîngă malul unei ape, pentru a stîrni peștii. ◆ (*reg.*) Buzdugan. **II** Analog. Nume pentru diferite unelte sau părți de unelte în formă de ciocan (de lemn), care servesc la bătut, îndesat, nivelat etc. **1** (*înv., reg.*) Ciocan. **2** (*reg.*) Lopățică de lemn de fag, cu care se bat rufele cînd sînt spălate. *Se întoarse, avînd subsuoară un coș de rufe ude de leșie, peste rufe scaunul de lăut și maiul* (REBR.). **3** Unealtă de bătucit pămîntul, alcătuită dintr-un lemn de forma unui trunchi de con, care are capătul de sus prevăzut cu două mînere, iar capătul de jos îmbrăcat în oțel; bătător, bătucitor. **4** (*reg.*) Instrument de pisat; pisălog. • pl. *-uri,* (*reg.*) *-ie.* /lat. ***mallĕus, -i***.

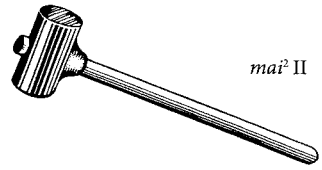

mai[2] II

mai[3] *s.n.* **1** (*reg.; adesea determ. prin „negru"*) Ficat. ◇ *Maierele* (sau *maiurile*) *albe* (sau *bălăi*) = plămînii. ◇ Expr. *A*(*-i*) *plesni* (cuiva) *maiul în el* (de ciudă, de

necaz etc.) = a-i fi foarte ciudă, a fi foarte supărat, enervat (de ceva). *Plesnește maiul-n mine, mă!* (POPOV.). **2** Compus: (*bot.*; *reg.*) *mai-de-apă* = nufăr galben (*Nuphar luteum*). • pl. *-uri, -ie.* și *máiere s.f.* /<magh. ***máj***.

mai[4] *subst. sg.* (și *luna mai, luna lui mai*) A cincea lună a anului care urmează după aprilie; florar, frunzar. ◇ *Întîi mai* = prima zi a acestei luni considerată ziua internațională a muncii; totalitatea festivităților, a petrecerilor organizate cu acest prilej; arminden. • /lat. ***maius, -ii***; cf. sl. veche **маи**.

maiá[1] *s.f.* **1** Cantitate dintr-o masă fermentată sau cultură spontană de fermenți, folosită pentru însămînțarea unei alte mase supuse fermentației. ◆ Ext. Plămădeală. ◇ Expr. *A prinde maia* = a prinde puteri, a se înviora. ◆ Fig. (*înv.*) Materie primă. *Ca să aibă cineva maiaua trebuincioasă sau capitalul bucătăriei întru facerea tuturor felurilor obicinuite* (DOC.). ◆ Bucată de aluat ajuns în faza de fermentație, folosit la dospirea unui nou aluat. ◆ Oțet dintr-o fabricație anterioară, în care se găsește fermentul acetic. ◆ Cantitate de lapte acru care se amestecă cu laptele dulce pus la prins; covăseală. **2** (*reg.*) Substanță extrasă din stomacul animalelor tinere neînțărcate, folosită pentru coagularea laptelui; cheag, presură. ◇ Expr. *A prinde maia* = a prinde cheag. **3** (*glum.*) Rachiu. ◇ Expr. *Cu maiaua în* (sau *la*) *cap* = amețit de băutură. *Și unde începe cel cu maiaua la cap să care mai cu sete* (PER.). **4** (*culin.*; *reg.*) Amestec de brînză de vacă și ouă crude, folosit ca umplutură pentru plăcinte. • pl. *-iele.* și (*reg.*) *máiá, maiáuă s.f.* /<tc. ***maya***.

maiá[2] *s.f.* (*pop.*) Os mort aflat în partea posterioară a copitei calului. • pl. *-iele.* /etimol. nec.

máia[3] *s.m. sg., adj.invar.* v. maya[2].

maiakovskián, -á *adj.* **1** Care aparține (operei) lui Maiakovski, care este propriu (operei) lui Maiakovski, care se referă la (opera lui) Maiakovski. **2** În maniera poeziilor lui Maiakovski. ◆ (*despre poeți*) Care imită poezia lui Maiakovski. • sil. *-ski-an.* pl. *-ieni, -iene.* /nm. pr. (scriitor rus) *Vladimir* ***Maiakovski*** + *-ian.*

maiál *s.n.* (*reg.*; *de obicei la sg.*) **1** Serbare sau petrecere cîmpenească, organizată (de școlari) în luna mai, în cinstea primăverii; arminden, nedeie. *Se proiectase un maial și o excursie* (AGÂR.). **2** (*în forma „maialíș”*) Jocul călușarilor. • sil. *ma-ial.* pl. *-e.* și *maialíș s.n.* /<germ. ***Majalis***, magh. ***májális***.

maialíș *s.n.* v. maial.

maiáuă *s.f.* v. maia[1].

máică *s.f.* **I 1** (*pop.*; *fam.*; *uneori hipocor.*) Mamă. *Fără tată, fără maică și fără rudenie* (N. T. 1648). ◇ (*în formule exclam. de compătimire sau de mirare*) *Vai de maica lor!* ◇ (*adesea la vocat., ca termen de adresare a cuiva către mama sa*) *O! maică, înger dulce! O! maica mea iubită!* (ALECS.). ◇ *Maica Domnului* = *a*) (*ca nm. pr.*) mama lui Iisus Hristos, Fecioara Maria; *b*) (*reg.*) luceafărul de dimineață; *c*) (*entom.*) vaca-Domnului (*Pyrrhocoris apterus*). *Maică de-a doua oară* v. oară. ◇ Expr. *De cînd maica m-a făcut* = *a*) de cînd m-am născut; *b*) (*în constr. neg.*) niciodată (pînă acum). ◆ (*reg.*) Mamă vitregă. **2** Termen de politețe folosit pentru a vorbi cu (sau despre) o femeie (mai) în vîrstă. *Uite, maică Ioană, că ăl mare nu lasă-n pace pe cocoș!* (REBR.). **3** Termen afectiv cu care o femeie se adresează copiilor ei sau unei persoane mai tinere. *Unde vă duceți, maică? îi întrebă o bătrînă* (CA. PETR.). **4** Călugăriță. *Au răscolit de-a-fir-a-păr toate chiliile maicilor* (CR.). ◇ (*reg.*) *Maica și călugărul* = numele unui joc jucat la priveghi. ◆ Termen cu care cineva se adresează unei călugărițe. **II 1** Fig. (*pop.*) Izvor, cauză, origine. *Mîndria... este maica rătăcirilor din lume* (CON.). **2** Ocrotitor, protector; îndrumător. *Atîtea cărți făcînd, le-ai dat maicii bisericii a să citi* (BIBLIA 1688). • pl. *maici, -ce.* g.-d. *-cii,* (*înv.*) *-cei,* (*reg.*) *-căi, -chii, -chei*; vocat. *-că, -co.* /<bg. ***майка***, srb. ***majka***.

máichea *interj.* v. mache.

maidăn *s.n.* **1** Teren deschis, loc viran care se află în interiorul sau la marginea unei localități și care este folosit ca arenă sportivă, teren de luptă, loc de plimbare și de adunare a oamenilor, loc de desfacere a mărfurilor, de depozitare a gunoaielor etc. *La colțul străzii, pe maidan, A apărut un cort* (TOPÎR.). ◇ Expr. (*pop.*) *A scoate* (sau *a ieși, a da*) *în* (sau *la*) *maidan* = a scoate sau a ieși la vedere; a (se) arăta; a (se) da pe față, a se descoperi. *Atunci puii scoaseră la maidan pe mîntuitorul lor* (MARI.). *A ajunge la maidan* = a izbuti. *Ca s-ajungem la măidan, ne trebuie mulți bani, multă lume și sudoare* (JIP.). *A face maidan* = a încura calul. *Dară Corbea ce-mi făcea?Pă Roșu că-ncăleca, Puțintel maidan făcea* (POP.). *A bate maidanul* (sau *maidanele*) = (*mai ales despre copii*) a-și pierde vremea hoinărind sau jucîndu-se; a hoinări, a vagabonda. **2** Fig. (*înv.*) Interval de timp; răgaz. ◆ Ocazie prielnică, moment favorabil. *Aflase meidan și vreme a grăi rău de boieri* (N. COST.). **3** (*reg.*) Șes situat pe o suprafață înaltă de teren; tăpșan. • pl. *-e, -uri.* și (*înv.*) *maideán, măideán,* (*înv., pop.*) *măidán,* (*reg.*) *meidán, meideán, medeán, medán s.n.* /<tc. ***meydan, maydan*** <ar. *maydān* „piață; tîrg; hipodrom”.

maidanéz, -ă *adj.* (*fam.*; *despre animale de casă, mai ales despre cîini*) Care nu are stăpîn. ◇ (*subst.*) *Un maidanez s-a aciuat sub scările de la bloc.* • pl. *-i, -e.* /de la ***maidan***.

maideán *s.n.* v. maidan.

máie *s.f.* v. mamaie.

máier *s.n., s.m.* (*reg.*) **1** *s.n.* Mică gospodărie (țărănească) sau grădină situată la marginea unui oraș (săsesc). ◆ Loc unde se află mai multe coșare sau hambare. **2** *s.m. pl.* Cartier (locuit de români) în marginea orașelor săsești din Transilvania. *Pentru îmblarea la slujba dumnezeiască să-i fie slobod a lăcui în maieri, aproape de biserica cea românească* (ȘINC.). **3** *s.m.* Fermier. *Grădinari, zilieri și maieri, care însă n-au casă și masă imediat la curte* (CODRU-D.). • pl. *n. -e, m. -i.* /<săs. ***meier*** <germ. *Meier[hof]*; cf. și magh. *májor*.

maierán *s.m.* v. maghiran.

máiere *s.f.* v. mai[3].

maiestát *subst.* v. maiestate.

maiestátă *s.f.* v. maiestate.

maiestáte *s.f.* **1** Titlu dat suveranilor, împăraților, regilor și soțiilor acestora. ◆ Persoană care poartă acest titlu. ◇ Fig. *La lume s-arată zîmbitoare, O maiestate mîndră în car de foc, un soare!* (EMIN.). ◆ (*de obicei urmat de un adj. pos.*) Termen de reverență folosit pentru a vorbi cu (sau despre) un monarh. *Majestatea sa, augustul suzeran, garanta viața, libertatea și averea tuturor raialelor sale* (CA. PETR.). ◆ (*înv.*) Autoritate, putere supremă; suveranitate. *Supt maiestatea... coroanei apostoliceștei crăimi a Ungariei* (PER.). ◇ *Majestate apostolică* v. apostolic. **2** Aspect grandios, maiestuos; măreție. ◆ Ținută, atitudine etc. plină de prestanță, de demnitate. *Majestatea mersului și îmbrăcămîntii erau aproape caricaturizate* (CA. PETR.). ◆ Caracter solemn, care impune respect. *Nici maiestatea morții nu sfințește pe sărac* (EMIN.). ◇ Ext. *Maiestatea acestei tribune nu-mi permite să arunc apostrofări nimănui și nici voi adresa cuiva vreo imputare personală directă* (EMIN.). • pl. *-ăți.* și *majestáte,* (*pop.*) *măiestáte,* (*reg.*) *maiestátă s.f.,* (*înv.*) *maiestát subst.* /<lat. ***maiestas, -atis***, fr. ***majesté***, germ. ***Majestät***.

maiestós, -oásă *adj.* v. maiestuos.

maiestuós, -oásă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care impune prin demnitate, solemnitate plină de prestanță; nobil, măreț. *Maiestuoasele personaje fură conduse în primul rînd.* **2** (*mai ales despre ținută, mișcări, ton*) Care impune prin prestanță, prin demnitate deosebită sau prin caracterul solemn; ceremonios. *Butca marelui ban intră cu pași gravi și măiestoși* (FIL.). ◇ (*adv.*) *Creștinul Dan, bătrînul cu suflet luminos, Înalță-a lui statură și zice maiestos* (ALECS.). ◆ (*iron.*; *adv.*) Cu gravitate, cu importanță. *Un sergent burtănos..., despicînd majestos valul mulțimii..., începu ancheta* (BRĂ.). **3** (*despre construcții, forme de relief, elemente ale naturii*) Care impune, impresionează prin măreția înfățișării, prin grandoarea proporțiilor; impunător. *Templu maiestos* (ALECS.). ◆ (*adv.*) Cu măreție, în mod grandios. *Peste cîmpiile rămase în urmă, constelațiile nordului se rotesc majestuos* (BOGZA). ◆ (*estet.*; *subst. n.*) Categorie prin care este desemnat stilul solemn, grav, grandios și impunător în arte (muzică, arte plastice, literatură, coregrafie, arhitectură). **4** Care este (considerat) pompos. *Apăru într-un costum civil, maiestos, cu lavalieră* (CĂL.). **5** Expr. (*fam.*) *Fii maiestuos!* = fii serios! • sil. *-tu-os.* pl. *-oși, -oase.* și *maiestós, -oásă, majestós, -oásă,* (*înv., reg.*) *măiestós, -oásă adj.* /<it. ***maestoso***, fr. ***majestueux***.

maiestuozitáte *s.f.* Însușirea, caracterul a ceea ce este maiestuos. • sil. *-tu-o-.* pl. *-ăți.* /***maiestuos*** + *-itate*, după it. *maestosità*.

maietoáre *s.f.* v. mîietoare.

maiéu *s.n.* (*ind. text.*) Articol de lenjerie sau de echipament sportiv, cu sau fără mîneci, de obicei decupat în jurul gîtului, care se poartă direct pe piele. ◆ Spec. Costum de gimnastică sau de balet. • sil. *ma-ieu.* pl. *-uri.* și *maióu s.n.* /<fr. ***maillot***.

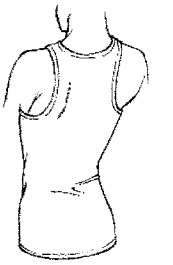

maieu

maieútică *s.f.* (*filos.*) Metodă socratică ce își propune ajungerea la adevărul existent, dar neconștientizat, de interlocutor, pe calea discuțiilor filosofice, a dialogului organizat. • sil. *-ie-u-.* /<fr. ***maïeutique***; cf. gr. *μαιευτική [τέχνη]* „arta moșitului”.

maiéză *s.f.* (*tehn.*) Mecanism de susținere și acționare a platinelor de buclare la mașinile de tricotat. • sil. *ma-ie-.* pl. *-e.* /<fr. ***mailleuse***.

mail ['meil] *s.n.* E-mail. • pl. *-uri.* /<engl. ***e-mail***.

maillechort [mai'ʃor] *s.n.* (*chim.*) Nume generic pentru o serie de aliaje care conțin cupru, zinc, nichel și care seamănă cu argintul, fiind folosite pentru piese turnate, aparate de precizie, tacîmuri, bijuterii. • sil. *mai-șor.* /<fr. ***maillchort***; cf. nm. pr. *Maillot* și *Chorier*, numele a doi muncitori din Lyon, inventatori ai acestui aliaj.

maimandár *s.m.* v. mehmendar.

maimúță *s.f.* **1** (*zool.*) Animal tropical cvadruman, cu conformația corpului foarte asemănătoare cu a omului, sociabil, cu un spirit de imitație foarte dezvoltat. ◇ Expr. (*reg.*) *A fi în anii maimuței* = a fi bătrîn, ajuns în mintea copiilor. ◇ Compar. *Te comporți ca o maimuță.* **2** (*fam.*) (Epitet depreciativ pentru o) persoană foarte urîtă sau care obișnuiește să imite gesturile altora. **3** (*arg.*; *mai ales la pl.*) Prostituată. **4** (*reg.*) Joc de copii, în care jucătorii reproduc gesturile conducătorului lor. **5** (*reg.*) Momîie (pentru holde). • pl. *-e.* și (*reg.*) *măimúță, măiemúță, mămuíță s.f.* /<ngr. ***μαϊμοῦ***, tc. ***maymun***.

maimuțăreálă *s.f.* **1** Faptul de a (se) maimuțări; imitație. **2** (*mai ales la pl.*) Gest sau atitudine afectată; strîmbătură, schimonoseală, maimuțărie. • pl. *-eli.* /***maimuțări*** + *-eală*.

maimuțări *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică oameni*) A imita (pentru a provoca rîsul sau pentru a lua în rîs); (*înv.*) a maimuți. *Fluiera și el vesel, vrînd să maimuțărească pe Sulea* (REBR.). **2** *refl.* (*despre oameni*) A folosi gesturi sau vorbe afectate (pentru a impresiona); a se strîmba, a se schimonosi; a se fandosi. *Haide acasă și nu te mai maimuțări așa* (CĂL.). • prez.ind. *-esc.* /***maimuță*** + *-ări*.

maimuțăríe *s.f.* Maimuțăreală. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***maimuță*** + *-ărie*.

maimuțăríre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *maimuțări* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***maimuțări***.

maimuțésc, -eáscă *adj.* (*fam.*) Care aparține maimuței, care se referă la maimuță; ca de maimuță. • pl. *-ești.* /***maimuță*** + *-esc*.

maimuți *vb. IV. tr.* (*înv.*; *compl. indică oameni*) A maimuțări. *Maimuțind pre Dumnezeul creator care poruncise să se facă lumină, călugării răspîndiră întunericul* (C. NEGR.). • prez.ind. *-esc.* /***maimuță*** + *-i*.

maimuțícă *s.f.* **1** Dim. al lui *maimuță*. **2** (*fam., deprec.*) (Epitet pentru o) fată (ușuratică). ◆ Ext. Prostituată. • pl. *-ele.* /***maimuță*** + *-ică*.

maimuțíre *s.f.* (*înv.*) Acțiunea de *a maimuți* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /***maimuți***.

maimuțói *s.m.* **1** (*zool.*) Masculul maimuței. **2** (*fam., deprec.*) (Epitet dat unui) bărbat foarte urît sau care obișnuiește să imite pe alții. *Nu știu cum ea, o fată așa frumoasă, umblă cu maimuțoiul acela.* **3** (*fam., deprec.*) (Epitet dat unui) bărbat neserios, pe care nu te poți bizui. *N-am încredere în maimuțoiul de Vasile că o să mă ajute.* • pl. *-oi.* /***maimuță*** + *-oi*.

máina *interj.* (*mar.*) Comandă pentru strîngerea pînzelor la ambarcațiuni. • /<tc. ***mayna***, it. (***am***)***maina***, imper. de la (*am*)*mainare* „a strînge pînzele”.

mainframe ['meinfreim] *adj.invar.* (*inform.*) *Sistem mainframe* = calculator cu mai mulți utilizatori,

proiectat pentru a oferi capacitatea de prelucrare necesară marilor organizații. • /<engl. ***mainframe***.

maiolícă *s.f.* v. majolică.

maionéză *s.f.* (*culin.*) Sos rece, semisolid, preparat din gălbenuș de ou frecat cu untdelemn și condimentat cu zeamă de lămîie, sare, muștar etc. • sil. *-ma-io-*. pl. *-e.* /<fr. ***mayonnaise***.

maiór *s.m.* (*milit.*) Grad în ierarhia ofițerilor, superior celui de căpitan și inferior celui de locotenent-colonel. ◆ Ofițer care are acest grad. • pl. *-i.* și (*pop.*) *maiúr s.m.* /<rus. ***maĭor***, germ. ***Major***.

maiorát *s.n.* v. majorat.

maioreásă *s.f.* (*pop.*; *fam.*) Soție de maior. • pl. *-ese.* /***maior*** + *-easă*.

maiorescián, -ă *adj.*, *s.m.*, *s.f.* **1** *adj.* Care aparține (operei) lui Maiorescu, care este propriu (operei) lui Maiorescu, care se referă la (opera lui) Maiorescu. **2** *adj.*, *s.m.*, *s.f.* (Admirator, adept) care imită stilul lui Maiorescu. • sil. *-ci-an.* pl. *-ieni*, *-iene.* /nm. pr. (critic, teoretician literar și om politic român) *Titu* ***Maiorescu*** + *-ian*.

maioresciánism *s.n.* (*lit.*) Stil creator cultural care promovează principiul autonomiei esteticului și criteriul estetic în judecata de valoare a poeziei și care, prin teoria „formelor fără fond", condamnă adoptarea formală a unor instituții, principii și reforme inadecvate momentului istoric românesc, superficialitatea și falsa cultură. • sil. *-ci-a-.* /***maiorescian*** + *-ism*; cf. nm. pr. Titu *Maiorescu*, critic, teoretician literar și om politic român.

maioritá *s.f.* v. majoritate.

maioritáte *s.f.* v. majoritate.

maióu *s.n.* v. maieu.

máistăr *s.m.* v. maistru.

máistăre *s.m.* v. maistru.

măister *s.m.* v. maistru.

máistor *s.m.* v. maistru.

máistore *s.m.* v. maistru.

máistru *s.m.* **1** (*de obicei urmat de determ. care arată, specialitatea*) Persoană care are (și practică) o meserie; meșter, meseriaș, (*înv.*) maestru. ◆ Muncitor calificat care conduce și organizează activitatea de producție dintr-un anumit sector al unei întreprinderi. <> (*urmat de determ. care indică specialitatea*) *Este maistru croitor.* **2** Persoană înzestrată cu talent, cunoștințe și experiență într-un anumit domeniu de activitate. *Maistrul Ruben era un bătrîn de o antică frumusețe* (EMIN.). ◆ (*adesea iron.*) Persoană iscusită, îndemînatică, pricepută. *Să-i recunoaștem maiștri în lingușiri, în injurii ță în calomnii* (GHICA). **3** Ext. Persoană care învață, instruiește pe cineva; maestru. • pl. *-ștri.* și (*reg.*) *máister*, *máistăr*, *máistăre*, *máistor*, *máistore*, *máistur s.m.* /<germ. ***Meister***; cf. srb. *majstor*, bg. *майстор*.

máistur *s.m.* v. maistru.

maíșă *s.f.* Soluție de apă malț măcinat și cu amidon provenit din dezagregarea prin fierbere a cartofilor sau a boabelor de porumb, folosită la fabricarea spirtului, a berii, a drojdiei etc. • /etimol. nec.

maiúr *s.m.* v. maior.

maizéná *s.f.* (*chim.*) Amidon de porumb, modificat și printr-un tratament alcalin, în urma căruia are o putere de gelifiere mai mare, un conținut mai mic de materii grase și proteice și o digestibilitate mai ușoară decît amidonul obișnuit, constituind un aliment dietetic pentru sugari și bolnavii de ulcer; zeamil. • /<germ. ***Maizena***.

majárcă *s.f.* (*vit.*) Soi românesc de viță-de-vie, cultivat pe terenuri nisipoase, cu boabele mari de culoare verzuie, pătate cu ruginiu, din care se produc vinuri de masă de calitate superioară. ◆ Vin produs din strugurii acestui soi de viță-de-vie. • /etimol. nec.

mâjá *s.f.* **I** (*reg.*) **1** Veche unitate de măsură pentru greutăți, variind, după epoci și regiuni, între 50 de kg și 100 de ocale. ◆ Numele unei măsuri de capacitate pentru lapte. **2** Legătură de foi de tablă (care cîntărește o majă). **3** Cîntar pentru greutăți mari. **II** (*pese.*) Năvod. • pl. *măji*, *-e.* și (*reg.*) *márjă s.f.* /<magh. ***mázsa*** „cîntar, balanță".

majestáte *s.f.* v. maiestate.

majestós, -oásă *adj.* v. maiestuos.

majolícă *s.f.* **1** Faianță italiană (mai ales din epoca Renașterii) produsă după o rețetă hispano-maură, care se caracterizează prin smalțul metalic. ◆ Gener. Faianță. **2** Obiect fabricat din această faianță. • și *maiolícă s.f.* /<fr. ***majolique***, ***maïolique***, it. ***maiolica***; cf. nm. pr. *Majorca* (den. lat. *Majolica*), insulă în Arhipelagul Baleare.

majór, -á *adj.* **1** (*jur.*; *în opoz. cu „minor"*; *despre persoane*) Care a împlinit vîrsta legală pentru a putea beneficia prin lege de drepturi și obligații civile și politice depline. <> (*subst.*) *La concurs participă doar majorii.* **2** (*despre situații, întîmplări etc.*) Care este foarte important, principal. *În cercetarea noastră ne-am confruntat cu o problemă majoră.* <> (*log.*) *Termen major* = termen care este predicat în concluzia unui silogism. *Premisă majoră* = premisă care conține termenul major al silogismului. (*la unele jocuri de cărți*) *Terță* (sau *cvartă*, *cvintă*) *majoră* = serie de trei (sau patru, cinci) cărți de aceeași culoare, în ordine descendentă, începînd de la as. *Caz de forță majoră* v. forță. **3** (*milit.*) *Locotenent-major* = *a*) grad militar în ierarhia ofițerilor, între locotenent și căpitan; *b*) persoană care are acest grad. *Sergent-major* = *a*) grad între sergent și plutonier; *b*) persoană care are acest grad. *Plutonier-major* (și *subst. m.*) = *a*) cel mai mare grad în ierarhia subofițerilor; *b*) persoană care are acest grad. **4** (*muz.*) Care are un caracter dur, aspru. <> *Gamă majoră* sau *mod major* = gamă sau mod care cuprinde cinci tonuri și două semitonuri, acestea din urmă fiind dispuse între treptele III-IV și VII-VIII. • pl. *-i*, *-e.* și (*pop.*) *majúr adj.* /<fr. ***majeur***, ***major***, lat. ***major***, ***-ris***.

majorá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică prețuri, impozite, salarii etc.*) A face să fie mai mare; a spori, a urca. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***majorer***.

majoránt, -ă *adj*, *s.m.* **1** *adj.* Care mărește, care majorează. **2** *s.m.* (*mat.*) Element, număr care este mai mare ori egal cu oricare dintre elementele sau numerele unei mulțimi. • pl. *-ți*, *-te.* /<fr. ***majorante***.

majoráre *s.f.* **1** Acțiunea de *a majora* și rezultatul ei; creștere, mărire. **2** (*fin.*) Sumă încasată în plus de către stat (ca sancțiune) de la cei care întîrzie plata impozitelor, a taxelor, a contribuțiilor etc. **3** (*econ.*) *Majorarea capitalului* = proces prin care capitalul este acumulat într-o rată egală cu creșterea forței de muncă, astfel încît coeficientul capital – munca să rămînă constant. • pl. *-ări.* /v. ***majora***.

majorát[1] *s.n.* (*jur.*) **1** Vîrstă la care o persoană devine majoră. ◆ Starea (juridică a) persoanei majore; majoritate civilă. **2** Proprietate inalienabilă rezervată primului născut în linie masculină al unei familii nobile, care îi conferă acestuia dreptul asupra titlului și averii. • pl. *-e.* și (*înv.*) *maiorát s.n.* /<fr. ***majorat***, germ. ***Majorat***, lat. ***majoratus***.

majorát[2]**, -ă** *adj.* (*despre prețuri, impozite etc.*) Care este mărit, crescut, sporit. • pl. *-ți*, *-te.* /v. ***majora***.

majordóm *s.m.* **1** (*în Ev. Med., în Franța*) Intendent al domeniilor și al palatului regilor. **2** Gener. Persoană însărcinată cu administrarea unui palat (regal sau princiar). ◆ Ext. Șef al personalului de serviciu din casele nobililor, ale marilor bogătași, ale hotelurilor de lux etc. • pl. *-i.* /<fr. ***majordome***, germ. ***Majordom***, it. ***maggiordomo***.

majorétă *s.f.* Tînără fată îmbrăcată în uniformă (militară) fantezistă, care defilează la sărbători sau la parade, care susține o echipă sportivă în timpul jocului etc. • pl. *-e.* /<fr. ***majorette***.

majoritár, -ă *adj.* (*în opoz. cu „minoritar"*) Care face parte din majoritate, care reprezintă cea mai mare parte dintr-o colectivitate, care deține, întrunește majoritatea. <> (*polit.*) *Reprezentanță majoritară* = sistem electoral conform căruia sînt considerați aleși numai candidații care au întrunit majoritatea voturilor. ◆ (*econ.*; *despre acționari*) Care este în posesia celui mai mare număr de acțiuni într-o societate economică. *Acționarii majoritari au hotărît declararea falimentului.* <> *Cu capital majoritar de stat* = (*despre întreprinderi, societăți comerciale etc.*) al căror principal acționar este statul. *Pachet majoritar* v. pachet. • pl. *-i*, *-e.* /<fr. ***majoritaire***.

majoritáte *s.f.* **1** Partea sau numărul cel mai mare dintr-o colectivitate. <> (*polit.*) *Majoritate parlamentară* = ansamblul partidelor și grupărilor politice care dețin mai mult de jumătate din locurile din parlament. (*econ.*) *Majoritatea acțiunilor* = cea mai mare parte a acțiunilor unei societăți comerciale. **2** (*jur.*) Superioritate numerică cerută (prin lege) sau obținută în alegeri. <> *Majoritate absolută* (sau *simplă*) = rezultatul (în urma unui scrutin) de jumătate plus unul din numărul persoanelor înscrise pe listele de vot. *Majoritate relativă* = numărul cel mai mare de voturi (dar inferior majorității absolute) obținut de cineva în raport cu voturile obținute de fiecare dintre ceilalți candidați. *Majoritate calificată* = majoritate prevăzută de lege, necesară adoptării unui act juridic, mai mare decît majoritatea absolută. **3** (*jur.*) *Majoritate civilă* = situație a unei persoane care a devenit majoră; majorat. • pl. *-ăți.* și (*înv.*) *maiorități*, *maioritá s.f.* /<fr. ***majorité***, germ. ***Majorität***, lat. ***maiōrĭtas***, ***-atis***; cf. it. *maggioranza*.

majún *s.n.* v. magiun.

majúr *adj.* v. major.

majúscul, -á *adj* , *s.f.* **1** *adj.* (*în opoz. cu „minuscul"*; *despre caractere de literă*) Care se folosește pentru a scrie inițiala numelor proprii și a cuvintelor cu care începe o frază, pentru a individualiza un cuvînt într-un text și care diferă de celelalte prin mărime și prin formă. **2** *s.f.* Literă mare, capitală. • pl. *-i*, *-e.* /<fr. ***majuscule***; cf. lat. *majusculus*, *-a*, *-um*.

majuscule (2)

majusculát, -ă *adj.* Care este scris cu majuscule. • pl. *-ți*, *-te.* /***majusculă*** + *-at*.

makemonó *s.n.* (*a. plast.*) Pictură japoneză, executată pe mătase sau pe hîrtie de orez, conținînd scene sau peisaje, care se prezintă sub formă de sul și care se expune orizontal. • și *makimonó s.n.* /<fr. ***makemono*** <cuv. japonez.

make-up ['meikap] *s.n.* (*cosmet.*) Machiaj al feței. • /<engl. ***make-up***.

makí *s.m.* (*zool.*) Lemurian cu botul alungit și coada lungă care trăiește în Madagascar. • pl. *-i.* /<fr. ***maki***; cuv. malgaș.

makimonó *s.n.* v. makemono.

makó *s.n.* (*țes.*) Bumbac egiptean, cu fibra subțire și lungă. • /<germ. ***Mako***; cf. nm. pr. *Mako*, localitate în Egipt.

makúta *s.f.* (*fin.*) Monedă divizionară în Zair, valorînd a suta parte dintr-un zair. • /<fr. ***makuta***.

mal[1]- Elem. de compunere „rău", „boală". • /<fr. ***mal-***; cf. lat. *malus*, *-a*, *-um* „rău".

mal[2] *s.n.* **1** (*geomorf.*) Fișie îngustă de pămînt, de obicei abruptă, care mărginește de o parte și de alta un curs de apă, despărțind albia minoră de cea majoră; țărm. *Dintre sute de catarge Care lasă malurile, Cîte oare le vor sparge Vînturile, valurile?* (EMIN.). <> *Un deal ș-un mal* = interval mare de timp. <> Expr. *A fi una cu malul* = (*despre ape*) a crește , a umple toată albia. *A ieși la mal* = a duce ceva la bun sfîrșit, a o scoate la capăt. *L-a scos apa la mal*, se spune despre cineva care a ieșit cu bine dintr-o primejdie. *A se îneca* (*tocmai* sau *ca țiganul*) *la mal* = a nu reuși, a eșua într-o acțiune tocmai cînd era pe punctul de a o duce la bun sfîrșit *A ajunge la mal* v. ajunge. *A se bate ca apa de maluri* v. apă. <> Fig. *După malul cel mărginit a vieții întinz a mea vedere* (MARC.). ◆ Ext. Regiune de lîngă o apă. **2** (*pop.*) Perete, margine (abruptă) a unui rîu, a unui șanț, a unei gropi. *A luat poteca de pe malul șanțului, pe lîngă salcîmi* (POPA). <> Expr. *A da* (*pe cineva* sau *ceva*) *de mal* = a nimici (pe cineva sau ceva). *Cu informațiuni ca ale dumitale, dăm de mal gazeta* (CAR.). *A da cu carul de mal* = a eșua într-o acțiune. ◆ (*reg.*) Rîpă, prăpastie. ◆ Ext. Fișie îngustă de pămînt de-a lungul unei adînciturі de teren. **3** (*înv.*, *pop.*) Ridicătură de pămînt mai puțin înaltă decît dealul, cu coastele avînd povîrnișuri repezi sau abrupte. <> (*înv.*) *Mal de* (sau *cu*) *sare* = munte de sare. <> Expr. *Un mal de om* (sau *de femeie*) = bărbat sau femeie foarte mare. <> Compar. *O fată cît un mal se duce în cîteva zile* (CAR.). ◆ (*adv.*; *pe lîngă vb. „a cădea"*) Greoi. *Cade mal peste trupurile celorlalți* (CIOCÎRL.). ◆ (*urmat de determ. introduse prin prep. „de"*) Grămadă mare. *Se află deodată în fața unui mal de știuleți de porumb* (PER.). • pl. *-uri.* /cuv. autoh.; cf. alb. *mall* „munte".

mal[3] *s.n.* (*med.*) Stare de boală, de rău. • /<fr. ***mal***, lat. ***malum***, ***-i***.

malá *s.f.* (*reg.*) Unealtă a zidarului alcătuită dintr-o placă de lemn cu mîner, cu care se întinde și se nivelează stratul de tencuială. • pl. *-ale.* /<tc. ***mala***.

malabsórbție *s.f.* (*med.*) Tulburare cauzată de o deficiență enzimatică și de alterarea resorbției sau a absorbției intestinale a grăsimilor, proteinelor, glucidelor, vitaminelor, prin modificarea transportului alimentelor digerate din intestin în sînge și limfă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***malabsorption***.

malác, -ă, *s.m., s.f.* **1** (*zool.*) Pui de bivol pînă la vîrsta de un an. **2** Fig. (*deprec.*) Om mătăhălos, greoi (și leneș). *Fire-ai al dracului de mălac răguşit* (STĂN.). • pl. *-ci, -ce.* și (*reg.*) *mălác, -ă s.m., s.f., molóc s.m.* /<bg. *малак* <tc. *malak*.

malachíe *s.f.* v. malahie.

malachít *s.n.* v. malahit.

malacíe *s.f.* (*med.*) **1** Pierdere a consistenței unui organ sau a unui țesut, care devine moale, păstos, mai ales din cauză ischemică; ramolisment. **2** Tulburare a apetitului, care se manifestă printr-o modificare a gustului și o dorință excesivă de a ingera alimente picante. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***malacie***; cf. gr. *μαλακία* „înmuiere, slăbiciune".

malaco- Elem. de compunere „moale"; „moluscă"; „melc". • /<fr. ***malaco-***; cf. gr. *μαλακός* „moale", *μαλακία* „moliciune".

malacodérm, -ă *adj.* Care are pielea sau tegumentele moi. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***malacoderme***; cf. gr. *μαλακόδερμος*.

malacóf *s.n.* Crinolină. *Ea poartă malacof exagerat, tocă de catifea neagră cu flori* (ALECS.). <> Fig. *Pe ghizdurile puțului... iedera își înfoiază malacovul ei greoi* (KLOP.). • pl. *-uri, -oafe.* și *malacóv s.n.* /<fr. ***malakoff***; cf. nm. pr. *Malahov*, fortăreață din Sevastopol, cucerită de francezi în 1855.

malacofíl, -ă *adj., s.f.* (*bot.; despre plante*) Care este polenizat de către melci. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***malacophile***.

malacológ, -ă *s.m., s.f.* (*zool.*) Specialist în malacologie. • pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***malacologue***.

malacológic, -ă *adj.* (*zool.*) Care aparține malacologiei, care se referă la malacologie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***malacologique***.

malacológie *s.f.* (*zool.*) Ramură a zoologiei care se ocupă cu studiul moluștelor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***malacologie***; cf. gr. *μαλάκιον* „moluscă", *λόγος* „studiu".

malacostrác *s.m.* (*zool.*) Animal care face parte din încrengătura malacostraceelor. • pl. *-ci.* /de la ***malacostracée***.

malacostracée *s.f. pl.* (*zool.*) Încrengătură de crustacee superioare, cu capul lipit de torace și cu abdomenul distinct. • /<fr. ***malacostracés***; cf. gr. *μαλακός* „moale", *ὄστρακον* „cochilie".

malacóv *s.n.* v. malacof.

maladíe *s.f.* (*med.*) Boală, afecțiune. <> *Maladie mitrală* = boală de inimă care afectează valvula dintre atriul și ventriculul stîng. *Maladie albastră* = cianoză. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *malatíe s.f.* /<fr. ***maladie***, it. ***malattia***.

maladív, -ă *adj.* **1** (*despre oameni sau despre părți ale corpului lor*) Care are aspect bolnăvicios sau o constituție fragilă care îl expune la boală. ◆ (*despre sentimente, stări, înclinații etc.*) Care arată, trădează o boală, o stare (psihică) nesănătoasă. *Are o paloare maladivă.* **2** (*despre manifestări ale oamenilor*) Care este anormal, exagerat. *Era stăpînit de o gelozie maladivă, toată lumea știa asta.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***maladif***.

malaéz, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Malaysiei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuiește în Malaysia; locuitorii Malaysiei; malaysian. **2** *adj.* Care aparține Malaysiei sau malaezilor, care se referă la Malaysia sau la malaezi; care este originar din Malaysia; malaysian. ◆ (*subst. f.*) Limba din familia austroneziană, ramura indoneziană de vest, grupul hesperonezian, vorbită de malaezi. • pl. *-i, -e.* /de la nm. pr. (stat în S-E Asiei) ***Malaysia***, prin derivare regresivă.

malafrânță *s.f.* (*med.; înv.*) Sifilis. • /<ngr. ***μαλαφράντζα***.

malága *s.m.* (*vit.*) **1** Varietate de struguri cu bobul mare, roșu-închis. **2** Vin dulce obținut în podgoriile din jurul orașului spaniol Malaga. ◆ Gener. Vin foarte dulce obținut prin amestecul mai multor vinuri de tării și arome variate. • /<sp. ***málaga***, fr. ***malaga***; cf. nm. pr. *Málaga*, oraș în S Spaniei (Andaluzia).

malagámba *s.f.* (Numele unui) dans modern cu ritm alert. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • /de la nm. pr. *Sergiu* ***Malagamba***, compozitor român care aborda, o vestimentație excentrică.

malagambíst, -ă *s.m., s.f.* Persoană frivolă, preocupată de ținuta sa, de evenimentele mondene etc. • pl. *-iști, -iste.* /nm. pr. (compozitor român) *Sergiu* ***Malagamba*** + *-ist*.

malagueña [mala'geɲa] *s.f.* Dans popular spaniol de perechi, cu ritm lent, care se dansează însoțit de melodii vocale improvizate pe texte populare. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • /<sp. ***malagueña*** „din Malaga".

malagueño [mala'geɲo] *s.m.* Care este originar din orașul Malaga. • /<sp. ***malagueño***.

malahíe *s.f.* (*înv.*) Onanie. • g.-d. *-iei.* și *malachíe s.f.* /<ngr. ***μαλακία***.

malahít *s.n.* (*mineral.*) Carbonat bazic de cupru, natural, de culoare verde, cristalizat, întrebuințat la fabricarea unor obiecte decorative (ca piatră semiprețioasă) sau a unor vopsele. • și *malachít s.n., malahítă s.f.* /<fr. ***malachite***; cf. lat. *molochitis*, gr. *μολοχῖτις*.

malahítă *s.f.* v. malahit.

malaiopolineziánă *adj.* (*lingv.; la pl.*) *Limbi malaiopolineziene* = grup de limbi din ramura austroneziană, vorbite din Madagascar pînă în Insula Paștelui și din S Vietnamului pînă în Noua Zeelandă; (*și la sg.*) limbă care face parte din acest grup. • sil. *-la-io-; -zi-a-.* scris și *malaio-polineziană.* pl. *-iene.* /<fr. ***malayo-polynésien***.

malánca *s.f.* (*reg.*) **1** Pereche de flăcăi deghizați (unul în chip de moșneag ghebos, iar celălalt în babă gătită și sulemenită), care însoțesc grupurile de urători în seara de Anul Nou. **2** Femeie urîtă, voinică, dizgrațioasă. • /cf. ***mal***[2].

malándră *s.f.* (*med. vet.*) Crăpătură eczematoasă a cutei jaretului la cai. • pl. *-e.* /<fr. ***malandre***.

malapropísm *s.n.* (*stil.*) Folosire greșită, substituire a unui cuvînt în timpul unei conversații. • /<engl. ***malapropism***; cf. fr. *mal à propos* „într-o manieră intempestivă, inoportună, în contratimp" <nm. pr. doamna *Malaprop*, personaj din comedia de moravuri *Rivalii* de Sheridan.

malár *adj.* (*anat.*) Care aparține obrazului sau osului zigomatic. *Os malar* (și *subst. n.*) = fiecare dintre cele două oase ale craniului, situate în părțile laterale ale feței, dedesubtul orbitelor. • pl. *-e.* /<fr. ***malaire***; cf. lat. *mala, -ae* „obraz".

malariaterapíe *s.f.* (*med.*) Metodă de tratament (pentru boli ca sifilis, paralizie progresivă) constînd în inocularea agentului patogen malariei, pentru a produce la bolnav o temperatură ridicată; impaludare; paludoterapie. • sil. *-ri-a-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***malariathérapie***.

maláric, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care suferă de malarie. **2** *adj.* Care aparține malariei, care se referă la malarie. • pl. *-ci, -ce.* /<it. ***malarico***.

malárie *s.f.* (*med.*) Boală infecțioasă, provocată de hematozoarul palustru (transmis de femela țînțarului anofel), caracterizată prin puternice accese de friguri; paludism, friguri (palustre). <> *Malarie cuartă* v. cuart. *Malarie terță* v. terț. • g.-d. *-iei.* /<fr., it. ***malaria***, germ. ***Malaria***.

malariológ, -ă *s.m., s.f.* (*med.*) Medic specialist în malariologie. • sil. *-ri-o-.* pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***malariologue***.

malariológic, -ă *adj.* (*med.*) Care ține de malariologie, care se referă la malariologie. • sil. *-ri-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***malariologique***.

malariológie *s.f.* (*med.*) Ramură a medicinei care se ocupă cu studiul prevenirii și tratării malariei; paludologie. • sil. *-ri-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***malariologie***.

malatíe *s.f.* v. maladie.

malaxá *vb. I. tr.* (*compl. indică două sau mai multe materiale*) A amesteca (și a mărunți) (cu malaxorul) pentru a obține un amestec omogen. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***malaxer***, lat. ***malaxare***.

malaxáre *s.f.* Acțiunea de *a malaxa* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***malaxa***.

malaxór *s.n.* (*tehn.*) Mașină folosită pentru amestecarea (și frămîntarea) unor materiale. • pl. *-oare.* /<fr. ***malaxeur***.

malaxoríst, -ă *s.m., s.f.* Muncitor care lucrează la malaxor. • pl. *-iști, -iste.* /***malaxor*** + *-ist*.

malayalăm *s.n.* Limbă din familia dravidiană, atestată documentar la sfîrșitul sec. 13, vorbită în S-V Indiei. • /<fr. ***malayalam***.

malaysián, -ă *s.m., s.f., adj.* Malaez. • sil. *-si-an.* pl. *-ieni, -iene.* /nm. pr. (stat în S-E Asiei) ***Malaysia*** + *-an*.

malbéc *s.m.* (*vit.*) Varietate de struguri cu boabele sferice, negre-albăstrui. ◆ Vin produs din această varietate de struguri. • /<fr. ***malbec***; cf. nm. pr. *Malbec*, supranumele unui țăran ungar, care a importat această varietate în Franța.

mald *s.n.* v. maldăr[1].

maldăc *s.n.* (*reg.*) Măsură de greutate (pentru fîn, lemne etc.) echivalentă cu cu o treime sau cu o jumătate din încărcătura unui car. ◆ Ext. Cantitate, sarcină de lemne sau de fîn egală cu această greutate. ◆ Căpiță sau mănunchi de fîn. • pl. *-ce.* / cf. ngr. *μαλδάκης* „legătură de răchită".

máldăr[1] *s.n.* (*de obicei cu determ. introduse prin prep. „de"*) **1** Mulțime de obiecte de același fel, îngrămădite unele peste altele. *În camera sa era un maldăr de cărți, dosare, caiete.* ◆ Ext. Cantitate mare dintr-o anumită materie. *În curte se înălțau, unele lîngă altele, maldăre uriașe de bălegar* (STANCU). <> Expr. (*reg.*) *A sta* (sau *a fi lăsat*) *pe maldăr* = a trăi din belșug, fără griji. <> Fig. *Soarele, ... s-a culcat pe un maldăr de nori pufoși, roșii* (STANCU). **2** Grămadă de tulpini de plante secerate, de nuiele, de crengi etc. (legate la un loc, alcătuind un snop sau un mănunchi). *Iacă și Irina... cu un maldăr de găteje și de viță uscată* (DELAVR.). ◆ Grămadă (nu prea mare) de fîn, de paie, de iarbă cosită, de nuiele etc. *Se lasă iarăși pe maldărul de iarbă* (SADOV.). **3** (*reg.*) Ierburi proaspăt cosite, folosite ca furaj pentru vite. *Adie mirosul de maldăr cosit* (CAR.). **4** (*reg.*) Bucată mare. ◆ (Epitet pentru un) om înalt. • pl. *-e, -i.* și (*reg.*) *mald, málder, máldur, mălđár s.n., máldîr s.m.* /<sās. ***malder***.

máldăr[2] *s.n.* v. maltăr.

málder *s.n.* v. maldăr[1].

maldigéstie *s.f.* (*med.*) Digestie proastă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***maldigestion***.

măldiviană *adj.* (*lingv.*) *Limba maldiviană* (și *subst. f.*) = limbă indo-europeană din ramura indo-iraniană, grupul indic, vorbită în Maldive și India. • sil. *-di-a-.* /nm. pr. (stat în S Asiei, în arhipelagul cu același nume) ***Maldive*** + *-iană*.

máldîr *s.m.* v. maldăr[1].

máldur *s.n.* v. maldăr[1].

maleábil, -ă *adj.* **1** (*despre metale*) Care poate fi întins în foi subțiri la o temperatură inferioară aceleia de topire. ◆ Ext. (*despre alte materiale*) Care poate fi ușor modelat. **2** Fig. (*despre oameni sau despre caracterul lor*) Care se adaptează ușor la anumite împrejurări; care este adaptabil, suplu. *Are un caracter maleabil.* • sil. *-le-a-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***malléable***, it. ***malleabile***; cf. lat. *mallĕus, -i* „ciocan".

maleabilitáte *s.f.* **1** Proprietatea de a fi maleabil. **2** Fig. Capacitate, ușurință a oamenilor de a se adapta la împrejurări; adaptabilitate, flexibilitate, suplețe. • sil. *-le-a-.* /<fr. ***malléabilité***.

maleabilizá *vb. I. tr.*(*compl. indică materiale*) A face să devină maleabil. • sil. *-le-a-.* prez.ind. *-ez.* ***/maleabil*** + *-iza*.

maleabilizáre *s.f.* Acțiunea de *a maleabiliza* și rezultatul ei. • sil. *-le-a-.* pl. *-ări.* /v. ***maleabiliza***.

maleát *s.m.* (*chim.*) Sare sau ester al acidului maleic. • /<fr. ***maléate***.

maléc *subst.* v. melic[1].

maledícție *s.f.* **1** Blestem. **2** Nenorocire, fatalitate. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *maledicțiúne s.f.* /<fr. ***malédiction***, it. ***maledizione***; cf. lat. *malĕdictĭo, -onis*.

maledicțiúne *s.f.* v. maledicție.

maléfic, -ă *adj.* **1** (*despre aştri*) Care exercită o influenţă nefastă, fatală. *Saturn este un astru malefic.* **2** Care face rău. *Este adeptul unei doctrine malefice.* ◆ (*în ocultism; despre puteri, acţiuni, efecte etc.*) Care este dăunător, nefast. ◇ (*despre obiecte*) *A găsit o piatră malefică.* ◇ (*subst. n.*) *Trebuie să rezistăm maleficului.* **3** (*despre oameni*) Care poartă în sine răul. *Este o femeie malefică.* ◇ (*despre ochi, privire*) *Are ochii negri, malefici.* ◇ (*despre calităţi ale oamenilor sau despre stări, senzaţii etc.*) *Este înzestrat cu un şarm malefic.* **4** Care prezice evenimente nefaste. *Corbul este o pasăre malefică.* **5** Care aduce, produce răul (sau moartea). *Fierbe nişte ierburi malefice.* • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***maléfique***, it. ***maléfico***.

maleficitáte *s.f.* Caracter malefic. • /***malefic*** + *-itate*.

malefíciu *s.n.* **1** Faptă rea intenţionată; pagubă. **2** (*în practicile oculte*) Farmece cu ajutorul cărora se urmăreşte distrugerea unei persoane şi a bunurilor sale, a animalelor, a recoltelor. • pl. *-ii.* /<lat. ***malĕficium***, ***-ii***, fr. ***maléfice***, it. ***maleficio***.

maleímă *s.f.* (*microbiol.*) Substanţă extrasă din culturile de bacil al morvei în bulion, utilizată pentru diagnosticul acestei boli. • sil. *-le-i-.* /<fr. ***malléine***.

maleinizáre *s.f.* (*med. vet.*) Injectare a maleinei în scopul diagnosticării morvei. • sil. *-le-i-.* pl. *-ări.* /după fr. *malléinisation*.

maleolár, -ă *adj.* (*anat., med.*) Care aparţine maleolelor, care se referă la maleole. • sil. *-le-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***malléolaire***.

maleólă *s.f.* (*anat.*) Fiecare dintre proeminenţele interne sau externe ale unui os (lung), situate în partea inferioară a tibiei şi a peroneului, având o formă asemănătoare unui cap de ciocan. • sil. *-le-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***malléole***; cf. lat. *malleŏlus, -i* „ciocănel".

malércă *s.f.* (*reg.*) Femeie cu purtări rele. • pl. *-ci.* /<ucr. ***магляркa***.

malétă *s.f.* (*fran.*) **1** Servietă. **2** Bluză, tricou mulat, cu mâneci lungi. • pl. *-e.* /<fr. ***mallette***.

malfamát, -ă *adj.* Cu reputaţie proastă; rău famat. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***malfamé***.

malformatív, -á *adj.* (*med.*) Care ţine de malformaţie, care se referă la malformaţie. • pl. *-i, -e.* /de la ***malformaţie***.

malformáţie *s.f.* (*med.*) Anomalie morfologică a unui organ, a unei părţi a corpului care rezultă dintr-o tulburare a dezvoltării embrionare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi (*înv.*) *malformaţiúne s.f.* /<fr. ***malformation***; cf. lat. *malus, -a, -um* „rău", *formatio* „alcătuire".

malformaţiúne *s.f.* v. malformaţie.

malgáş, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populaţia de bază a Madagascarului sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuieşte în Madagascar; locuitorii Madagascarului. **2** *adj.* Care aparţine Madagascarului sau malgaşilor, care se referă la Madagascar sau la malgaşi; care este originar din Madagascar. ◆ (*subst. f.*) Limba din familia austroneziană, ramura indoneziană de vest, grupul hesperonesian, vorbită de locuitorii din Madagascar şi Comore. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***malgache***; cuv. din Madagascar.

malgaşizáre *s.f.* Acţiune de adaptare la specificul malgaş. • pl. *-ări.* /după fr. *malgachisation*.

malián, -ă *s.m., s.f., adj. m.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populaţia de bază a Republicii Mali sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuieşte în republica Mali; locuitorii Republicii Mali. **2** adj. Care aparţine Republicii Mali sau malienilor, care se referă la Republica Mali sau la malieni; care este originar din Republica Mali. • sil. *-li-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***malien***; cf. nm. pr. Republica *Mali*, stat în Africa occidentală.

málic[1] *adj.* (*chim.*) *Acid malic* = acid organic care se găseşte îndeosebi în mere şi coacăze. • /<fr. ***malique***.

malíc[2] *subst.* v. melic[1].

malicós, -oásă *adj.* v. melicos.

malígmătă *s.f.* (*lit.*) Metaforă atenuată prin introducerea în enunţ a unei construcţii incidente de tipul „oarecum", „ca să zic aşa" sau prin transformarea ei în comparaţie cu ajutorul unor construcţii joncţionale. • /<cf. gr. *μάλαγμα* „înmuiere; atenuare".

malígn, -ă *adj.* **1** (*med.; despre boli sau procese patologice*) Care este caracteristic unei boli canceroase, cu formarea unei tumori primare care metastazează, evoluînd spre moarte. **2** (*despre persoane sau despre caracterul, manifestările etc. ale lor*) Care este rău, care are tendinţa de a provoca răul; care are o influenţă primejdioasă. *Spiritele cele maline se numeau gnomi* (FIL.). • pl. *-i, -e.* şi (*înv.*) *malín, -ă adj.* /<lat. ***malignus, -a, -um***, fr. ***malin, -igne***, it. ***maligno***.

malignitáte *s.f.* **1** (*med.*) Evoluţie foarte periculoasă a unei boli, care nu evoluează spre vindecare, ci spre agravare, determinînd moartea. **2** Fig. Înclinaţie spre rău a cuiva, tendinţă de a distruge (ceva sau pe cineva); influenţă rea. • /<fr. ***malignité***, lat. ***malignĭtas, -atis***.

malignizá *vb. I. refl.* (*med.; despre celule*) A căpăta caracter malign; a se canceriza. • prez.ind. pers. 3 *-ează.* /***malign*** + *-iza*.

malignizáre *s.f.* (*med.*) Faptul de *a se maligniza*. • pl. *-ări.* /v. ***maligniza***.

malignizát, -á (*med.; despre boli*) Care a devenit malign; cancerizat. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***maligniza***.

malín[1] *s.n.* (*ind. text.*) Dantelă transparentă, foarte fină, iniţial fabricată la Malines. • /<fr. ***malines***; cf. nm. pr. *Malines*, oraş în Belgia.

malín[2]**, -ă** *adj.* v. malign.

malíţie *s.f.* Înclinare de a fi rău; răutate, maliţiozitate. *Simţi în privirea sa o uşoară maliţie.* ◆ Atitudine, vorbă sau glumă care sînt răutăcioase, ironice. *Îl supăra maliţia fetei.* • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi ***maliţiúne*** *s.f.* /<fr. ***malice***, lat. ***malĭtia, -ae***; cf. it. *malizia*.

maliţiós, -oásă *adj.* (*despre oameni*) Care este răutăcios, ironic, caustic. *Aşa eşti d-ta, cocoană Aglae, maliţioasă* (CĂL.). ◆ (*despre firea, manifestările etc. ale oamenilor*) Care dovedeşte, exprimă ironie caustică, răutate. *Îl întîmpină cu un surîs maliţios.* • sil. *-ţi-os.* pl. *-oşi, -oase.* /<fr. ***malicieux***, lat. ***malĭtiōsus, -a, -um***; cf. şi it. *malizioso*.

maliţiozitáte *s.f.* Înclinare de a fi maliţios, răutăcios; maliţie. *Surîsul lui... semn al unei maliţiozităţi de neînvins, o necăji* (CA. PETR.). ◆ Concr. Atitudine, faptă sau vorbă răutăcioasă, sarcastică. *Întrebuinţează un întreg arsenal de maliţiozităţi şi de trăsături satirice* (CAR.). • sil. *-ţi-o-.* pl. *-ăţi.* /***maliţios*** + *-itate*; cf. şi it. *maliziosità*.

maliţiúne *s.f.* v. maliţie.

mall [mol] *s.n.* Mare centru comercial, complet acoperit, dotat cu aer condiţionat şi locuri de joacă pentru copii, frumos amenajat (cu plante ornamentale, mici fîntîni arteziene etc.), atractiv şi prin numărul mare de minirestaurante, cu bucătărie diversificată, din incintă. • pl. *-uri.* /<engl. ***mall***.

mallarmeán, -á *adj.* **1** Care aparţine lui Mallarmé, care este propriu (poeziei) lui Mallarmé, care se referă la Mallarmé sau la poezia sa. **2** În maniera poeziei lui Mallarmé. • sil. *-me-an.* pl. *-eeni, -eene.* /<fr. ***mallarméen***; cf. nm. pr. Stéphane *Mallarmé*, poet simbolist francez.

mallarmeísm *s.n.* (*lit.*) Imitaţie a (stilului) poeziei lui Mallarmé. • /nm. pr. (poet simbolist francez) *Stéphane Mallarmé* + *-ism*.

mállus *s.n.* (*ist.*) Adunare a oamenilor liberi (cu atribute juridice) la franci. • /<fr. ***mallus***.

malm, -ă *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Epoca superioară a jurasicului, caracterizată prin amoniţi, belemniţi, lamelibranhiate, gasteropode etc. **2** *adj.* Care aparţine malmului, care este specific malmului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din malm. • pl. *-i, -e.* /<engl. ***malm***.

malnutríţie *s.f.* (*med.*) Anomalie de nutriţie, constînd în exces, deficit sau dezechilibru de aport sau de asimilare. ◆ Subnutriţie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***malnutrition***, engl. ***malnutrition***.

malo- Elem. de compunere „lînă", „păr"; „pene"; „scuame". • /<fr. ***mallo-***; cf. gr. *μαλλός* „păr".

malofág, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* Care se hrăneşte cu pene, păr sau fulgi. **2** *s.n.* (*entom.; la pl.*) Ordin de insecte asemănătoare păduchilor, care trăiesc pe păsări şi mamifere, hrănindu-se cu pene, păr şi descuamaţii ale pielii (*Mallophaga*); (*şi la sg.*) insectă care face parte din acest ordin. • pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***mallophages***; cf. gr. *μαλλός* „smoc; buclă", *φαγεῖν* „a mînca".

malofagíe *s.f.* (*med. vet.*) Pervertire a gustului la ovine, care se manifestă prin consumarea lînii. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***mallophagie***.

malofagózǎ *s.f.* (*med. vet.*) Parazitoză cauzată de prezenţa pe corp a insectelor malofage. • /***malofag*** + *-ozǎ*.

malonést, -ă *adj.* (*ital.*) Care este necinstit, incorect. *Fals, malonest, venale, hidos eşti, cavalere!* (CAR.). • pl. *-eşti, -este.* /<it. ***malonesto***; cf. şi fr. *malhonnête*.

malonestitáte *s.f.* Necinste, incorectitudine. *El nu mai crede în onestitate, căci malonestitatea este un titlu de înaintare* (EMIN.). • /***malonest*** + *-itate*.

malónic *adj.* (*chim.*) *Acid malonic* = diacid saturat, rezultat din oxidarea acidului malic şi folosit frecvent în sinteze organice şi farmaceutice. • /<fr. ***malonique***.

malonilurée *s.f.* (*chim.*) Acid barbituric. • /<fr. ***malonylurée***.

malorosián, -ă *adj.* (*înv.*) Ucrainean. *Am început să traduc descrierea stepei malorosiene* (ODOB.). • sil. *-si-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<rus. ***малороссянин***.

malorosiáncă *s.f.* (*înv.*) Ucraineană. • sil. *-si-an-.* pl. *-ience.* /***malorosian*** + *-că*.

malorosienésc, -eáscă *adj., s.f.* **1** *adj.* (*înv.*) Ucrainean. **2** *s.f.* Limba ucraineană. • sil. *-si-e-.* pl. *-eşti.* /***malorosian*** + *-esc*; cf. rus. *малоросский, малороссийский*.

malorús, -ă *s.m., s.f.* (*înv.; în regimul ţarist*) Denumire dată ucrainenilor. • pl. *-şi, -se.* /<rus. ***малорус***.

maloteá *s.f.* (*înv.*) Haină de damă foarte lungă, de obicei căptuşită cu blană (scumpă), cu marginile din faţă tivite cu blană, având uneori guler şi manşete de blană. *Îşi scoase maloteaua sa blănită cu samur* (FIL.). ◆ Un fel de scurteică purtată de ţărănci în zilele de sărbătoare. *Ţine, gazdă, nu mă da, Că-ţi voi da o malotea* (POP.). • pl. *-ele.* şi *miloteá, milotá s.f.* /<tc. ***mallota***, ngr. ***μηλωτή***.

malpozíţie *s.f.* (*anat.*) Poziţie anormală a unei structuri anatomice. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***malposition***.

malpráxis *s.n.* (*med.*) Tratament incorect sau neglijent aplicat unui pacient, care îi poate cauza acestuia prejudicii legate de gradul de afectare a capacităţii fizice sau psihice, consecinţă a unor lacune în pregătirea profesională, a lipsei experienţei, a abilităţii terapeutice sau de diagnosticare. *A fost acuzat de malpraxis.* • pl. *-uri.* /***mal***[1]*-* + ***praxis***; cf. lat. *malus, -a, -um* „rău", *praxis, -is* „acţiune, aplicare" <gr. *πρᾶξις* „acţiune, activitate".

malprezentáţie *s.f.* (*med.*) Prezentaţie defectuoasă a fătului. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***malpresentation***.

maltázǎ *s.f.* (*biochim.*) Enzimă din clasa hidrolazelor, care hidrolizează maltoza în glucoză; diastază. • /<fr. ***maltase***, germ. ***Maltase***.

máltăr *s.n.* (*reg.*) Mortar. • şi *málter, máldăr s.n.* /<germ. ***Malter***; cf. şi magh. *malter*.

mălter *s.n.* v. maltăr.

maltéz, -ă, *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populaţia de bază a Maltei sau care este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuieşte în Malta; locuitorii Maltei. **2** *adj.* Care aparţine Maltei sau maltezilor, care se referă la Malta sau la maltezi; care este originar din Malta. ◆ (*subst. f.*) Dialect al arabei magrebiene, amestecat cu italiana, vorbit în Malta. • pl. *-i, -e.* /<it. ***maltese***; cf. nm. pr. *Malta*, stat în S Europei, insulă în Marea Mediterană.

malthusian, -ă [maltusi'an] *adj., s.m., s.f.* (Adept) al malthusianismului; malthusianist. • sil. *-si-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***malthusien***.

malthusianism [maltusia'nism] *s.n.* Teorie social-politică elaborată de Th. R. Malthus, potrivit căreia dezechilibrul dintre creşterea demografică (care se face în progresie geometrică) şi cea a mijloacelor de subzistenţă (realizată în progresie aritmetică) constituie cauza suprapopulaţiei şi a sărăcirii. ◆ Ext. Restricţie sistematică a naşterilor cu ajutorul procedeelor anticoncepţionale. ◇ (*econ.*) *Malthusianism economic* = restricţie sistematică a producţiei şi chiar distrugerea unei părţi a acesteia pentru ca, prin reducerea ofertei, să se menţină preţurile. • sil. *-si-a-.* /<fr. ***malthusianisme***; cf. nm. pr. Thomas Robert *Malthus*, economist englez.

malthusianist, -ă [maltusia'nist] *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al malthusianismului; malthusian. **2** *adj.* Care aparţine malthusianismului sau malthusianiştilor, care se referă la malthusianism sau la malthusianişti, malthusian. • sil. *-si-a-.* pl. *-işti, -iste.* /<fr. ***malthusianiste***.

maltínă *s.f.* (*chim.*) Substanţă în formă de praf amorf, alb-gălbui, preparată din malţ, care este folosită pentru a transforma amidonul în dextrină şi maltoză. • /<fr. ***maltine***, germ. ***Maltin***.

maitóză *s.f* (*chim.*) Dizaharidă care se întîlneşte în natură ca produs de descompunere a amidonului şi care, prin hidroliză acidă sau enzimatică, se trans-

formă în glucoză, utilizat ca înlocuitor al zahărului. • /<fr. ***maltose***, germ. ***Maltose***.

maltozurie *s.f.* (*med.*) Prezența maltozei în urină. ◆ Cantitate de maltoză aflată în urină. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***maltosurie***.

maltratá *vb. I. tr.* (*compl. indică ființe*) A trata cu violență, a provoca dureri fizice (sau morale); a chinui, a brutaliza. *Pe toți ne bătea și ne maltrata* (PER.) ◇ Exager. *În coloanele unui ziar... un domn cu același nume m-a maltratat și calomniat* (CAR.). ◇ Analog. *Uite cum conduce, cum maltratează mașina!* ◇ Fig. *Lipsa de cugetare maturã... împinge pe atîția juni nechemați și nealeși a maltrata limba, torturînd-o în rime și metruri imposibile* (MAIOR.). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***maltraiter***, it. ***maltrattare***, germ. ***malträtieren***; cf. lat. med. *maletractare*.

maltratáre *s.f.* Acțiunea de *a maltrata* și rezultatul ei; chinuire, brutalizare. • pl. *-ări.* /v. ***maltrata***.

malț *s.n.* Produs obținut din boabe de cereale (mai ales de orz) încolțite, uscate și măcinate, folosit la fabricarea berii și a spirtului sau la prepararea unui surogat de cafea. ◇ *Lapte de malț* v. lapte. *Zahăr de malț* v. zahăr. • /<germ. ***Malz***.

malțátă *adj. Făină malțată* = tip de făină obținută din făină albă de grîu grișată și extract de malț. • pl. *-ți, -te.* /***malț*** + *-ată*.

malțifică *vb. I. tr.* (*compl. indică orz sau alte cereale*) A transforma, prin încolțire și uscare, în malț. • prez. ind. *malțífic.* /***malț*** *+-ifica*.

malțificáre *s.f.* Acțiunea de *a malțifica* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***malțifica***.

malvacée *s.f.* (*bot.*; *la pl.*) Familie de plante dicotiledonate, cu florile hermafrodite, cu cinci petale și multe stamine și cu fructul în forma unei capsule cu numeroase semințe, care cresc în zonele temperate și calde ale globului (*Malvaceae*); (*și la sg.*) plantă din această familie. • pl. *-cee.* /<fr. ***malvacées***; cf. lat. *malva, -ae* „nalbă".

malversáție *s.f.* (*jur.*) Delapidare; fraudă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) ***malversațiúne*** *s.f.* /<fr. ***malversation***, it. ***malversazione***.

malversațiúne *s.f.* v. malversație.

mam- Elem. de compunere „mamelă"; „mamifer". • și *mama-, mami-, mamo-.* /<fr. ***mamm(o)-***, ***mammi-***; cf. lat. *mamma* „sîn", „mamelă".

mama- v. mam-.

mamácă *s.f. sg.* (*reg.*; *fam.*) Mamă. *La noi nici nu se uită mamaca* (STANCU). • /de la ***mamă***.

mamáie *s.f. sg.* (*pop.*; *fam.*) **1** Mamă. **2** Bunică. • g.-d. *-iei.* și, *prin haplologie, máie s.f. sg.* /de la ***mamă***.

mamalógic, -ă *adj.* (*zool.*) Care ține de mamalogie, care se referă la mamalogie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***mammalogique***.

mamalogíe *s.f.* (*zool.*) Parte a zoologiei care se ocupă cu studiul mamiferelor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***mammalogie***.

mamár, -ă *adj.* (*anat.*) Care ține de mamelă, care se referă la mamelă; mamelar. ◇ *Glandă mamară* = glandă care secretă laptele la mamifere. *Repaus mamar* v. repaus. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***mammaire***.

mamă *s.f.* **1** (*adesea determ. de un adj. pos.*) Femeie considerată în raport cu copiii ei; (*pop.*; *fam.*) maică, (*reg.*) muică. *Fără să cunoască tată și mamă* (CR.). ◇ (*determ. de adj. „bună" sau „dulce"; în opoz. cu „mamă vitregă"*) *Mama mea bună nu m-ar fi vîndut* (DAVID.). ◇ (*pop.*; *neart.*; *adesea prescurtat; urmat de un adj. pos.*) *Pe mă-sa n-a apucat-o* (VLAH.). ◇ (*în injurii sau imprec.*) *Mama ta de pezevenghi!* (CĂL.). ◇ (*în formule exclam. de compătimire, de amenințare*) *Vai de mama ta, ciocoi!* (POP.). ◇ Loc.adj., adv. *De* (sau *despre*) *mamă* = (care este) în linie maternă. ◇ Loc.adv. (*De* sau *ca de*) *mama focului* = foarte tare, grozav, extraordinar. *Țipau și strigau de mama focului* (C. NEGR.). ◇ Expr. *În față mumă și în dos ciumă* = (*despre oameni*) care este ipocrit. *Pentru unii mumă, pentru alții ciumă* = (*despre oameni*) care favorizează pe cineva și dezavantajează pe altcineva. *Unde dă mama,* (*carnea*) *crește* = severitatea unei mame, pornită din dragostea pentru copilul său, este benefică. *Vai de mama mea* (sau *ta, lui* etc.) = vai de mine (sau de tine, de el etc.). *Cum m-a* (sau *te-a, l-a* etc.) *făcut mama* = (*după „gol", „cinstit", „naiv", indică super. acestora*) foarte tare. *De cînd mama m-a* (sau *te-a, l-a* etc.) *făcut* = *a*) de cînd sînt (sau ești, este) pe lume; dintotdeauna; *b*) (*în constr. neg.*) niciodată. *De* (sau *pe*) *cînd era mama fată* (*mare*) = de foarte mult timp. (*pop.*) *A cere cît pe mă-sa* = a cere un preț exagerat de mare. *O mamă de bătaie* = o bătaie strașnică. (*reg.*) *A face mumă* = a dezvirgina. *Ăsta e muma banilor* = se spune despre cineva care ar face orice pentru bani. *La mama dracului* v. drac. *A lua* (pe cineva) *mama dracului* v. drac. *A trăi* (sau *a fi, a se simți*) *ca în pîntecele mamei* v. pîntece. *A se simți ca la mama* (sau *ca la mama acasă, acasă la mama*) v. simți. *A fi* (sau *a se afla, a trăi* etc. *ca*) *ca în sînul mamei* v. sîn. *A suge* (ceva) *împreună* (sau *odată*) *cu laptele mamei* (ori *de la mamă*) v. suge. *A spune și laptele* (*pe care l-a*) *supt* (*de la mamă*) v. suge. ◇ Compar. *I-a fost ca o mamă.* ◇ Fig. *Nedreptatea le fu mumă* (SADOV.). ◆ (*la vocat.*) Termen de adresare a cuiva către mama sa. *O, mamă, dulce mamă* (EMIN.). ◆ Ext. (Termen folosit în maternitate, în spital, pentru a desemna o) femeie care a născut (de curînd). *Mama Bîrsan este în salonul trei.* ◆ Gener. Animal femelă în raport cu puii săi. ◇ (*adj.*) *Numărul oilor mame se ridică la 50.* ◇ (*reg.*) *Mama puilor* (sau *mama gaia, de-a mama gaia, mama cu uliul, puii mamei de trei ori*) = joc de copii; cloșca, de-a puia gaia. ◆ (*reg.*; *adesea determ. de „albinelor"*) Matcă. **2** (*la vocat., adesea împreună cu un alt vocat., sau la gen., ca determ. al unui apelativ în vocat.*) Termen afectuos de adresare a unei femei către copiii ei. ◆ Ext. Termen de dezmierdare cu care o femeie se adresează unei persoane mai tinere. *De ce plîngi, mamă?* **3** (*urmat de diferite determ., formează sintagme care exprimă grade de rudenie*) *Mamă vitregă* = soția tatălui, considerată în raport cu copiii acestuia dintr-o altă căsătorie. *Nu mult după asta au intrat la sfat bătrînul și mama vitregă a lui Grigoriță* (SADOV.). *Mamă mare* (sau *bătrînă*) = bunică. *Mamă soacră* = soacră. *Mamă mare* = soția fratelui mai mare al tatălui. *Mamă mică* = soția fratelui mai mic al părinților. *Frate despre mamă* v. frate. **4** (*adesea urmat de un nm. pr. sau de un alt nume de identificare*) Termen de politețe folosit pentru a vorbi despre o femeie (mai în vîrstă). *Alături de părinții mei, în inima mea își are locul mama Sia* (M. I. CAR.). **5** Compuse: *mama* (ori *muma*)*-pădurii* (sau *-pădurilor, reg., -codrului, -huciului, -ogașilor*) = personaj din mitologia populară, închipuit ca o bătrînă urîtă, rea, care sălășluiește prin păduri, ademenind, omorînd sau mîncînd oameni. *Urla prin aerul cernit mama-pădurilor* (EMIN.); *mama-pădurii* = *a*) (*reg.*) boală a copiilor mici, manifestată prin insomnie și plînsete; *b*) (*reg.*; și *mama-codrului*) descîntec pentru copiii care plîng; *c*) (*bot.*; *pop.*) plantă erbacee, parazită, cu tulpina fără frunze, acoperită cu solzi și cu florile purpurii, rar albe (*Lathrae Squamaria*); (*reg.*) *mama-ho* = ființă imaginară cu care sînt amenințați copiii; (*reg.*) gogoriță, caua; (*înv.*) *mama-mușă* = vrăjitoare; (*bot.*; *reg.*) *mama-săcării* = secară cornută (*Claviceps purpurea*); (*reg.*) *mama-ghici* (sau *-ghiciu*) = rădăcina papurii; (*bot.*; *reg.*) *mama-mașteră* = trei-frați-pătați (*Viola declinata*); (*bot.*; *reg.*) *mama-ploaie* = pătlagină (*Plantago*); (*ornit.*; *reg.*) *mama-cucului* = codobatură (*Motacilla alba*); (*reg.*) *muma-muierii* = placentă. **6** Fig. Origine, obîrșie, cauză. *Repetiția e mama învățăturii.* ◇ (*atribuind calitatea ca un adj.*) *Plantă-mamă* = plantă din care se vor obține, prin marcotaj, noi plante. *Limbă-mamă* v. limbă. *Țară-mamă* (sau *-mumă*) v. țară. **7** (*tehn.*) *Soluție-mamă* = soluție lichidă rămasă în urma solidificării unui aliaj; soluție-matcă. *Șurub-mamă* = (*calc după germ. „Schraubemutter"*) șurub care transformă o mișcare de rotație în mișcare de translație sau invers. **8** Fig. Protectoare, ocrotitoare. *Sfînta și muma noastră beserica* (BIBLIA 1688). • pl. *-e.* g.-d. sg. *-ei, -ii.* (*înv., pop.*; *în legătură cu un adj. pos. de pers. 2 și 3, în formele prescurtate*) *mă-ta, mă-sa, mîne-ta, mîne-sa.* și (*înv.*) *múmă, îmă* *s.f.* /lat. ***mamma***, ***-ae***; cf. alb. *ëme*.

mámă-surogát *s.f.* Femeie care naște un copil dintr-un embrion obținut prin fecundarea ovulului unei alte femei care nu poate duce cu bine sarcina. • pl. *mame-surogat.* /după it. *madre surrogato*.

mámbo *s.n.* Dans modern cubanez, cu mișcare vioaie, în care se împletesc ritmurile de rumbă și de swing. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • /<sp., fr. ***mambo***; cuv. sud-americ.

mámcă *s.f.* v. mancă.

mamectomíe *s.f.* (*chir.*) Extirpare a glandei mamare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***mammectomie***; cf. lat. *mamma* „mamelă", *ἐκτομή* „excizie".

mamelár, -ă *adj.* (*anat.*) Care ține de mamelă, care se referă la mamelă; mamar. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***mamellaire***.

mamelát, -ă *adj.* (*anat.*) Care are mamele. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***mamelé***.

mamélă *s.f.* **1** (*anat.*) Organ glandular pereche, care secretă laptele la mamiferele femele; sîn, piept, (*pop.*) țîță. ◆ Același organ, atrofiat fizic și funcțional, la bărbat. **2** (*bot.*) Mică protuberanță sau excrescență în formă de negi pe pereții unor organe. • pl. *-e.* /<fr. ***mamelle***.

mamelón *s.n.* **1** (*anat.*) Vîrful proeminent al mamelei, unde se deschid canalele galactofore; sfîrc. **2** (*geomorf.*) Ridicătură de teren bine individualizată, cu aspect elipsoidal bombat, care se află deasupra unei culmi deluroase sau muntoase ori deasupra unei forme plate. • pl. *-oane.* /<fr. ***mamelon***.

mamelonár, -ă *adj.* (*geomorf.*) Care ține de mamelon, care se referă la mamelon. • pl. *-i, -e.* /<it. ***mammellonare***.

mamelonát, -ă *adj.* Care are ridicături în formă de mamelon. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***mamelonné***.

mamelúc *s.m.* **1** (*geomorf.*) Soldat dintr-un corp de cavalerie turco-egiptean, creat (în sec. 13) pentru a servi drept gardă sultanului. ◆ (*ist.*) Cavalerist francez care făcea parte dintr-un escadron de gardă al lui Napoleon, în timpul campaniei acestuia în Egipt. **2** Fig. Om fără personalitate și fără păreri proprii. *La Cameră nu deschisese gura niciodată, fiind mameluc guvernamentul* (REBR.). **3** (*în Brazilia*) Persoană născută dintr-un părinte alb și unul indian. • pl. *-ci.* /<fr. ***mamelouk*** <ar. *mamlūk*.

mamelucărie *s.f.* (*înv.*) Comportament, atitudine de mameluc. *Jos mamelucăria!* (CAR.). • /***mameluc*** *+ -ărie*.

mami- v. mam-.

mamifér *s.n.* (*zool.*; *la pl.*) Clasă de vertebrate superioare care nasc pui vii și îi hrănesc cu laptele lor; (*și la sg.*) animal care face parte din această clasă. ◇ (*adj.*) *Acesta este un animal mamifer.* • pl. *-e.* /<fr. ***mammifère***; cf. lat. *mamma, -ae* „mamelă", *ferre* „a purta".

mamiloplastíe *s.f.* (*chir.*) Modificare a sînului, în scop estetic. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***mammilloplastie***.

mamítă *s.f.* **1** (*med. vet.*) Inflamație (infecțioasă) a ugerului la femelele în lactație. **2** (*med.*) Mastită. • pl. *-e.* /<fr. ***mammite***; cf. lat. *mamma, -ae* „mamelă".

mamíță *s.f.* v. mămiță.

mamițícă *s.f* v. mămițică.

mamíie *s.f.* v. momîie.

mamo- v. mam-.

mămoa *s.m.* (*zool.*) Șarpe gigantic din S Africii, cu venin foarte puternic. • /<germ. ***Mamba***; cuv. zuluș.

mamodeá *s.f.* v. mahmudea.

mamográf *s.n.* (*tehn. med.*) Aparat care este folosit pentru a efectua mamografii. • pl. *-e.* /<engl. ***mammograph***.

mamografíe *s.f.* (*med.*) Radiografie a glandei mamare; mastografie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***mammographie***.

mamón *s.m.* **1** (*înv.*, *reg.*) Denumire biblică a diavolului, întruchipare a bogăției și a lăcomiei de bani. ◆ Gener. Diavol. *Mamonul a pus pe mama aceea să-și omoare copila* (POP.). ◆ Restr. Căpetenia dracilor. **2** (*înv.*; *la sg.*) Avere adunată cu mare zgîrcenie. **3** (*reg.*) Sperietoare de păsări, așezată în holde. • pl. *-i.* și (*înv., reg.*) *mamónă* *s.f.* /<ngr. ***μαμωνᾶς***, lat. ***mammōna(s)*** „bogăție, bani"; cf. slav. ***мамона***; cuv. siro-caldeean.

mamónă *s.f.* v. mamon.

mamoplastíe *s.f.* (*chir. plast.*) Refacere a unui sîn distrus sau diform; mastoplastie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***mammoplastie***; cf. lat. *mamma* „sîn", „mamelă", *πλάσσω* „a modela, a forma".

mamórniță *s.f.* **1** (*fam.*) Femeie grasă, mare, greoaie, leneșă. **2** (*pop.*; *în descîntece*) Duh rău. • pl. *-e.* /***mamon*** *+* ***babornița***, prin contaminare.

mámoș *s.m.* (*med.*) Medic specializat în obstetrică și ginecologie; ginecolog, obstetrician. • pl. *-i.* /<ngr. ***μάμμος*** „obstetrician"; cf. ***μαμμή*** „moașă".

mamotróp, -ă *adj., s.n.* (*biol.*) (Hormon) care stimulează dezvoltarea normală a sînilor. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***mammotrope***.

mamudeá *s.f.* v. mahmudea.

mamút *s.m., adj.* **1** *s.m.* (*paleon.*) Mamifer pahiderm fosil din era cuaternară, care avea corpul mare, peri lungi și fildeși mari (*Elephas primigenius*). ◆ Fig. Construcție, lucrare, întreprindere etc. de dimensiuni foarte mari; colos. **2** *adj.invar.* Fig. (*despre lucrări, construcții, proiecte, organizații etc.*) Care are proporții foarte mari. *A dat faliment tocmai pentru că era o întreprindere mamut.* ◆ (*bot.*) *Arbore mamut* = nume generic dat arborilor din specia *Sequoiadendron giganteum.* **3** *s.m.* (Epitet injurios pentru un) bărbat în vîrstă, urît, ramolit. *Sever chibiț, duios mamut, Dorindu-ți binele, te freacă* (PER.). • pl. *-ți.* /<fr. ***mammouth***; cuv. rus. dintr-o limbă siberiană.

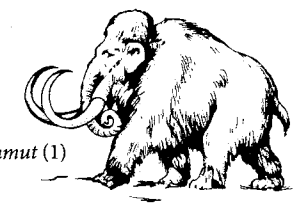

mamut (1)

man- Elem. de compunere „mînă". • și *mani-, manu-.* /<fr. ***man(i)-, manu-***; cf. lat. *manus, -us* „mînă".

mána *s.f.* (*la popoarele primitive din Oceania, în special la malaysieni și polinezieni*) Forță supranaturală impersonală, care ar sălășlui în unii oameni și în unele lucruri, plante, animale, cărora le conferă însușiri supranaturale și puterea de a domina pe alții. • /<fr., engl. ***mana***; cuv. polinezian „forță".

manachín *s.m.* (*ornit.*) Pasăre mică din pădurile Americii tropicale, cu ciocul și coada scurte, asemănătoare cu pițigoiul. • pl. *-i.* /<fr. ***mannequin***.

manádă *s.f.* (*în Ev. Med., în Spania*) Trupă de oameni înarmați condusă de rege sau de un om bogat. • pl. *-e.* /<sp. ***manada***.

management ['menedʒimənt sau 'manadʒimənt] *s.n.* **1** (*econ.*) Știința, arta de a conduce. **2** (*econ.*) Totalitatea metodelor și activităților de organizare și conducere a întreprinderilor pentru valorificarea eficientă a resurselor umane, financiare și materiale ale unei organizații. <> *Management financiar* = tip de management care are scopul de a asigura permanent o întreprindere cu fondurile necesare și de a exercita controlul consiliului de administrație asupra eficienței utilizării acestor fonduri. **3** (*pedag.*) *Management educațional* = ansamblu de teorii și practici noi care au în vedere aplicarea principiului simultaneității priorităților în strategiile educaționale. • /<engl. ***management***.

manager ['menedʒer, men'edʒer, 'manadʒer] *s.m.* **1** (*econ.*) Persoană care conduce, administrează o întreprindere sau o afacere. **2** Persoană care se ocupă de un sportiv sau de un artist procurîndu-i contracte, organizîndu-i spectacole și îngrijindu-se de chestiunile financiare; impresar. • pl. *-i.* /<engl. ***manager***.

manageriál, -ă *adj.* (*econ.*) Care ține de conducerea și organizarea unei întreprinderi, care se referă la conducerea (economică), la organizarea întreprinderilor. <> *Asistent managerial* v. asistent. • sil. *-ri-al.* pronunț. și *menegeriál.* pl. *-i, -e.* /<engl. ***managerial***.

managerizá *vb. I.* **1** *tr.* (*econ.*) A conduce, a organiza, a administra. **2** *tr., refl.* a (se) transforma în manager. • prez.ind. *-ez.* /***manager*** + *-iza*.

mánă *s.f.* **I 1** (*bot.*) Lichen comestibil, bogat în amidon, răspîndit în Asia și în Africa de Nord, care crește pe stînci sub forma unor mici ghemuri cenușii, care pot fi purtate departe de vînt (*Lecanora esculenta*). ◆ Ext. (și *mană cerească, mană evreiască*) Pîine care este făcută din acest lichen. *Au mîncat fiii lui Israel mană pînă au ajuns în pămînt locuit* (BIBL.). <> Fig. *O ploaie ar fi acum mană cerească pentru culturi.* **2** (*bot.; pop.*; și *mana albinelor*) Polenul florilor de porumb sau de secară. ◆ Polenul de brad sau de fag. **3** (*bot.*; și *mana florilor*) Nectar. ◆ Ext. Miere. ◆ Substanță cleioasă care se obține prin crestarea scoarței unor copaci și care este folosită ca laxativ. ◆ Secreție cleioasă, strălucitoare, care apare pe frunzele plantelor în diminețile calde, după nopți reci. **4** Fig. Belșug de recolte, lapte sau miere. *Poate c-au luat strigoaicele mana de la vaci* (CR.). **5** Fig. Cantitate mare de produse; venit, profit, cîștig. **6** (*în credințele primitive și prereligioase*) Concept prin care se indică un flux sau o substanță indivizibilă, care determină viața și care are o influență hotărîtoare asupra fenomenelor naturale și omenești. **7** Compuse: (*bot.*) *mană-de-apă* = plantă erbacee, toxică, din familia gramineelor, cu frunzele lanceolate și florile hermafrodite, dispuse în spicule, ce crește în mlaștini sau pe lîngă ape (*Glyceria aquatica*); *mana-cîmpului* = barba-ursului (*Equisetum*); *mana-pămîntului* = rodul pămîntului (*Arum maculatum*); *mana-jidovului* = *a*) zmeur (*Rubus idaeus*); *b*) zmeură. **II 1** (*fitopat.*) Numele unor boli ale plantelor cultivate, care se manifestă prin apariția unor pete ruginii pe frunze. **2** Rouă sau ploaie de vară pe vreme însorită, care are un efect dăunător asupra plantelor. ◆ Ext. Stricăciune provocată plantelor de soarele prea fierbinte care apare imediat după o ploaie. • /<slav. **МАН(Ъ)НА**, ngr. ***μάννα***.

manc, -ă *s.f., s.n., adj.* . **I 1** *s.f.* (*înv.*) Lipsă. **2** *s.n.* (*reg.*; *în forma „mînc"*) Scobitura tălpii la om. **3** *s.f.* (*înv.*; *la jocul de biliard*) Greșeală de lovire a bilei cu tacul. **II** *adj.* **1** (*înv.*) Care este lipsit de... **2** (*reg.*; *despre vaci, oi etc.*) Căruia îi lipsește o parte a corpului. • pl. *-ci, -ce.* și (*reg.*) *mînc, -ă adj., s.n.* /lat. ***mancus, -a, -um***; *cf.* și fr. *manque*.

mancándo *adv.* (*muz.*; *indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Cu tempoul și intensitatea scăzute; calando. • /<it. ***mancando***.

máncă *s.f.* (*reg.*) Doică. *Sărută un fir de busuioc de la sînul mancei* (SADOV.). • pl. *-ce.* și *mámcă s.f.* /<ucr. ***мамка***.

mancenilier [mansenili'er] *s.m.* (*bot.*) Arbore din familia euforbiaceelor, originar din Antile și din America ecuatorială, ale cărui fructe și suc sînt foarte veninoase (*Hyppomane Mancinella*); arborele otravei, arborele morții. • pl. *-i.* /<fr. ***mancenillier***; cuv. sp.

manchesterieni [mentʃesteri'eni] *s.m. pl.* Partizani ai unei școli economice engleze din prima jumătate a sec. 19, care au susținut liberul-schimb și abrogarea legilor ce împiedicau dezvoltarea capitalismului. • /nm. pr. (oraș industrial în Anglia) ***Manchester*** + *-ian*.

mancipăție *s.f.* (*jur.*; *în antic. romană*) Mod de achiziționare a unei proprietăți între cetățeni romani, care avea loc în prezența unor martori și potrivit unei ceremonii speciale. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *mancipațiúne s.f.* /<lat. ***mancipatĭo, -onis***, fr. ***mancipation***.

mancipațiúne *s.f.* v. mancipație.

manciurián, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Manciuriei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuiește în Manciuria; locuitorii Manciuriei. **2** *adj.* Care aparține Manciuriei sau manciurienilor, care se referă la Manciuria sau la manciurieni; care este originar din Manciuria. ◆ (*subst. f*) Limba din familia altaică, ramura tungusă, vorbită de manciurieni, dispărută în sec. 20. • sil. *-ri-an.* pl. *-ieni, -iene.* /nm. pr. (provincie istorică în N-E Chinei) ***Manciuria*** + *-ean*.

mánco *s.n.* (*fin.*) Ceea ce lipsește. ◆ Spec. Lipsă de bani care se constată la încheierea unei socoteli. ◆ Pierdere înregistrată la o marfă din cauza transportului, a desfacerii etc. • /<it. ***manco***.

mancolístă *s.f.* (*filat.*) Listă pe care un filatelist o trimite unui partener de schimb, indicînd mărcile poștale care îi mai sînt necesare pentru completarea colecției. • pl. *-e.* /<fr. ***mancoliste***, it. ***mancolista***.

mancúrt *s.m.* **1** (*ist.*) Rob care, în urma torturilor la care era supus de către stăpînii lui, își pierdea memoria și orice urmă de personalitate, fiind astfel ușor de manipulat. **2** Ext. Persoană înrobită total și îndobitocită; persoană căreia i-a fost anulată conștiința de sine. • scris și *mankurt.* pl. *-ți.* /<rus. ***манкурт***; cuv. kirghiz.

mancurtísm *s.n.* **1** Atitudine de mancurt. **2** Faptă, vorbă de mancurt. • /***mancurt*** + *-ism*.

mancurtizá *vb. I. tr.* A face ca cineva să devină mancurt; a depersonaliza. • prez.ind. *-ez.* /***mancurt*** + *-iza*.

mancurtizáre *s.f.* Supunere orbească; îndobitocire, depersonalizare. • pl. *-ări.* /după rus. *манкуртизация*.

mancurtizát, -ă *adj.* (*despre oameni, populații*) Care este supus total, îndobitocit. • pl. *-ți, -te.* /cf. *mancurt, mancurtizare*.

mandála *s.f.* (*în budism și tantrism*) Imagine-simbol reprezentînd, sub forma unei diagrame geometrice, cosmosul și relațiile care se stabilesc între material și spiritual; cerc magic. • /<fr. ***mandala*** <sanscr. *mandala* „cerc".

mandánt, -ă *adj., s.m., s.f.* (*jur.*) (Persoană) care împuternicește pe cineva să o reprezinte în anumite activități (comerciale), să facă ceva în numele său. • pl. *-ți, -te.* <fr. ***mandant***, it. ***mandante***.

mandarín[1] *s.m.* **1** Demnitar indigen din Indochina. ◆ Înalt funcționar civil sau militar, om de cultură din China sau Coreea. **2** Ext. (*adesea peior.*) Intelectual, om de litere prestigios; persoană importantă, influentă. *La acest curent s-au alipit cîțiva mandarini ai păturii intelectuale* (IBR.). • pl. *-i.* /<fr. ***mandarin*** <port. *mandarim*; cuv. sanscr.

mandarín[2] *s.m.* (*bot.*) Arbust fructifer, din regiunile mediteraneene, cu frunzele eliptice și cu florile albe, cultivat pentru fructele sale comestibile (*Citrus nobilis*). • pl. *-i.* /de la ***mandarină***, prin derivare regresivă.

mandarinál, -ă *adj.* Care aparține mandarinilor, care se referă la demnitarii numiți mandarini. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***mandarinal***.

mandarinát *s.n.* **1** Funcția, demnitatea de mandarin. **2** Timpul cît un mandarin își exercită funcția. **3** Fig. (*peior.*) Grup social privilegiat, exercitînd o autoritate abuzivă în virtutea titlurilor sale oficiale în domeniul culturii sau al științei. • pl. *-e.* /<fr. ***mandarinat***.

mandarínă *s.f.* (*bot.*) Fructul mandarinului asemănător portocalei, fiind însă mai mic, mai dulce, mai aromat și cu coaja mai subțire decît aceasta. • pl. *-e.* /<fr. ***mandarine***.

mandát *s.n.* **1** (*jur.*) Contract prin care o persoană (sau o instituție) dă alteia puterea de a o reprezenta și de a acționa în numele ei. **2** (*jur.*; *adesea cu determ. introduse prin prep. „de"*) Dispoziție, ordin. <> *Mandat de aducere* = ordin emis de un organ de jurisdicție sau de urmărire penală de a aduce în fața sa pe cineva. *Mandat de arestare* = act oficial emis pentru arestarea unui învinuit, inculpat sau condamnat. *Mandat de reținere* = act scris prin care se ordonă reținerea cuiva la dispoziția organelor de cercetare penală. *Mandat de executare* = act emis prin care organul judiciar ordonă ca o persoană să execute o anumită sancțiune sau o anumită pedeapsă. *Contract de mandat* = contract prin care o persoană împuternicește pe alta să încheie acte juridice pentru ea sau în numele ei. **3** (și *mandat poștal*) Serviciu poștal prin care cineva poate expedia bani cuiva. *Totdeauna îi trimitea banii de buzunar prin mandat poștal.* ◆ Formularul completat pentru trimiterea acestor bani. ◆ Suma de bani expediată sau primită astfel. **4** Putere conferită de către membrii unei societăți reprezentanților săi. ◆ Funcția acestora. <> *Mandat de deputat (senator)* = împuternicire dată de cetățeni celor aleși de ei pentru a-i reprezenta în Parlament. ◆ Durata exercitării acestei funcții. **5** *Teritoriu sub mandat* = formă de administrare a fostelor colonii, încredințate după Primul Război Mondial spre administrare altor state. • pl. *-e.* /<fr. ***mandat***, germ. ***Mandat***.

mandată *vb. I. tr.* **1** A ordona plătirea unei sume. **2** A încredința cuiva un mandat. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***mandater***.

mandatár, -ă *s.m., s.f.* **1** (*jur.*) Persoană căreia i s-a încredințat un mandat; împuternicit, reprezentant. ◆ (și *cu determ. „al națiunii"*) Deputat. **2** (*înv.*) Denumire dată funcționarilor administrativi, dregătorilor. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***mandataire***; cf. și germ. *Mandatar*, lat. *mandatarius*.

mandatáre *s.f.* Acțiunea de *a mandata* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***mandata***.

mandatariát *s.n.* Puterea, funcția de mandatar. • pl. *-e.* /***mandatar*** + *-[i]at*.

mándea *subst.* (*fam., glum.*) **1** Denumire pe care și-o dă persoana care vorbește, care se adresează cuiva. *Aici mandea plătește!* (PER.). **2** Tovarăș, amic. • /<țig. ***mande***.

mandibulár, -ă *adj.* (*anat.*) Care ține de mandibulă, care se referă la mandibulă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***mandibulaire***.

mandibuláte *s.n. pl.* (*zool.*) Subîncrengătură a artropodelor prevăzute cu mandibule (*Mandibulata*). • /<fr. ***mandibulates***.

mandíbulă *s.f.* **1** (*anat.*) Os impar, median și simetric, care constituie scheletul maxilarului inferior (la om și animale); maxilar inferior, falcă. **2** (*ornit.*) Fiecare dintre cele două părți ale ciocului păsărilor. **3** (*entom.*) Fiecare dintre cele două piese bucale dure, chitinoase la insecte, care le servește la apucatul și tăiatul hranei. • pl. *-e.* /<fr. ***mandibule***, lat. ***mandĭbŭla***, *-ae* <*mandere* „a mesteca".

mandibulométru *s.n.* Instrument folosit în antropologie și în stomatologie pentru determinarea dimensiunilor și unghiurilor mandibulei. • pl. *-e.* /<***mandibulă*** + ***metru***

mandíngo *s.n.* (*lingv.*) Limbă sudaneză vorbită de un grup etnic nigero-senegalez. • /<germ. ***Mandingo***, fr. ***mandingue***; cf. nm. pr. *Mandingo*, trib din Sierra Leone.

mandólă *s.f.* **1** (*muz.*) Vechi instrument muzical cu coarde, mai mic decît lăuta și mai mare decît mandolina, ale cărui vibrații se produc prin ciupirea coardelor. *Orologiul din cupolă Anunță fiecare oră printr-un preludiu de mandolă* (MINUL.). **2** Variantă a mandolinei. • pl. *-e.* și *mandóră s.f.* /<it. ***mandola***, fr. ***mandore***.

mandolinátă *s.f.* (*muz.*) **1** Bucată muzicală executată de o orchestră de mandoline. ◆ Serenadă executată cu acompaniament de mandolină. **2** Orchestră de mandoline. • pl. *-e.* /<it. ***mandolinata***.

mandolínă *s.f.* (*muz.*) Instrument muzical din familia lăutei, avînd cutia de rezonanță foarte boltită și corzi metalice duble, care sînt puse în vibrație cu un plectru sau prin ciupire. *Din bolta ferestrei arcată pompos S-aude vibrînd mandolină* (EMIN.). • pl. *-e.* /<fr. ***mandoline***, it. ***mandolino***, germ. ***Mandoline***.

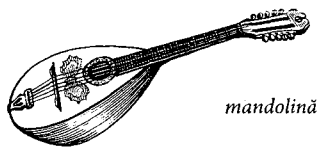

mandolină

mandoliníst, -ă *s.m., s.f.* (*muz.*) Cîntăreț la mandolină. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***mandoliniste***, it. ***mandolinista***.

mandoloncéllo *s.n.* (*muz.*) Specie de bas a mandolei. • /<it. ***mandoloncello***.

mandóră *s.f.* v. mandolă.

mándorla *s.f.* Sortiment de băutură răcoritoare. • /<it. ***mandorla*** „migdală".

mandragóră *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee, din familia solanaceelor, care crește în regiunile mediteraneene, cu frunzele late, cu florile violete și cu rădăcina cărnoasă, ramificată ca degetele unei mîini și cu proprietăți sedative, narcotice, afrodiziace (*Mandragora officinalis*). ◆ Restr. Rădăcina acestei plante, căreia i se atribuiau, în vechime, calități magice. • pl. *-e.* și *mandragúră s.f.* /<slav. **мандрагора**, m.gr. ***μανδραγόρας***; cf. și fr. *mandragore*, lat. *mandragŏra*, *-ae*.

mandragúră *s.f.* v. mandragoră.

mandravélă *s.f.* (*arg.*) Minciună, intrigă. • pl. *-e.* /etimol. nec.

mándră[1] *s.f.* **1** (*pesc.*) Îngrăditură din nuiele, stuf sau șipci, așezată de-a curmezișul unei ape pentru a prinde sau a păstra peștii. **2** (*reg.*) Stînă de oi. *Tot mai are Costea, are... Vreo cincizeci de cățelandre, care păzesc pe la mandre* (POP.). • pl. -e. /<ngr. ***μάντρα***; cf. bg. *мандра*, srb. *mandra*.

mándră[2] *s.f.* (*reg.*) **1** Mămăligă. **2** Mîncare preparată din pîine sau mămăligă prăjită în grăsime. • pl. *-e.* /cf. țig. *man[d]ro*.

mandríl *s.m.* (*zool.*) Maimuță cinocefală, din Africa Ecuatorială, de talie mare, cu coada scurtă, cu fața colorată în albastru și roșu și cu blana brună-măslinie (*Cynochephalus mormon*). • pl. *-i.* /<fr., engl. ***mandrill***.

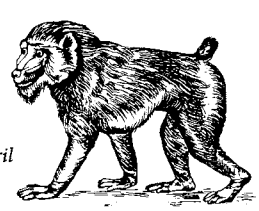

mandril

mandrín *s.n.* **1** (*tehn.*) **1** Piesă ascuțită folosită la găurirea tablei metalice. ◆ Unealtă calibrată cu cap tronconic, folosită pentru lărgirea sau fasonarea găurilor din piese tubulare sau inelare. **2** Tijă cu care se desfundă instrumentele tubulare. **3** Dispozitiv pentru fixarea pieselor de prelucrat sau a uneltelor pe o mașină-unealtă. **II** (*med.*) Tijă metalică mobilă, introdusă în lumenul unui os pentru a-i menține permeabilitatea sau într-o sondă pentru a-i asigura rigiditatea și posibilitatea de manevrare precisă. • pl. *-e.* și *mandrínă s.f.* /<fr. ***mandrin***.

mandriná *vb. I. tr.* (*tehn.*) **1** (*compl. indică găurile pieselor inelare sau tubulare*) A lărgi prin deformare plastică cu ajutorul mandrinului. **2** (*compl. indică două piese metalice*) A îmbina etanș cu ajutorul mandrinei. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***mandriner***.

mandrináre *s.f.* (*tehn.*) Acțiunea de *a mandrina* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***mandrina***.

mandrínă *s.f.* v. mandrin.

mandúlă *s.f.* (*reg.*) **1** (bot.) Migdală. **2** (*anat.; de obicei la pl.*) Amigdală. **3** Genunchi al calului. • pl. *-e.* /magh. ***mandula***.

maneá *s.f.* (*muz.*) Cîntec de dragoste de origine orientală, cu melodie duioasă. ◆ Ext. (*deprec.*) Piesă muzicală aflată la interferența între muzica ușoară și cea populară (cu o circulație suburbană), caracterizată prin lipsă de gust, erotism exagerat, vulgaritatea versurilor. • pl. *-ele.* /<tc. ***mâni***.

manechín *s.n.* **1** Figură executată din lemn, material plastic, ceară etc. care reprezintă corpul uman (sau numai o parte a lui), servind ca model sau ca suport pentru a proba sau a expune haine, țesături etc. *Vînzătoarea aranjează manechinele în vitrină.* **2** Persoană care poartă modelele croitorilor, ale stiliștilor etc. pentru a le prezenta publicului; top model. ◇ Compar. *Arăți ca un manechin de la Dior.* **3** Fig. Om lipsit de personalitate, foarte influențabil. *L-a ales în această funcție pentru că e un manechin servil.* • pl. *-e.* /<fr. ***mannequin***.

manéj *s.n.* **1** (*echit.*) Arta, știința de a dresa și a antrena un cal. **2** (*echit.*) Loc amenajat pentru dresajul și antrenamentul cailor sau pentru antrenament la călărie. **3** (*la circ*) Arenă unde sînt prezentate spectacole cu animale dresate. **4** (*tehn.*) Dispozitiv cu ajutorul căruia un cal (sau un alt animal de tracțiune) pune în mișcare anumite mașini agricole. **5** Fig. Mijloace viclene, trucuri care sînt folosite pentru a obține ceva. • pl. *-uri, -e.* /<fr. ***manège***, it. ***maneggio***.

manélă *s.f.* (*constr.*) Bară de lemn sau de metal, de diverse lungimi, care se folosește ca pîrghie. • pl. *-e.* /<it. ***mannello***, ***mannella***.

manelíst, -ă *s.m., s.f.* (*muz.*) Persoană care cîntă (și compune) manele. ◆ Ext. Cîntăreț (și compozitor) caracterizat prin lipsă de gust, erotism, vulgaritate. • pl. *-iști, -iste.* /***manele***, pl. lui *manea* + *-ist*.

manétă *s.f.* (*tehn.*) Pîrghie mică de mînă, cu care se declanșează sau se oprește un mecanism sau un aparat. • pl. *-e.* /<fr. ***manette***.

mane, tekel, fáres *expr.* Profeție scrisă de o mînă invizibilă pe zidurile sălii de ospăț a lui Baltazar, regele caldeilor, pe cînd Cirus se afla la porțile Babilonului și pe care profetul Daniil a tălmăcit-o astfel: *mene* „zilele lui Baltazar sînt numărate", *techel* „el cîntărește puțin în balanță", *fares* (*ufrasin*) „regatul său va fi împărțit între mezi și perși". ◆ Avertisment împotriva unui pericol grav și iminent. • /expr. ebr. „cîntărit, numărat, împărțit".

manetón *s.n.* (*tehn.*) Fusul brațului unui arbore cotit, pe care se articulează capul bielei. • pl. *-oane.* /<fr. ***maneton***.

manevrá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică aparate, dispozitive tehnice etc.*) A utiliza, a manipula. *Intervenția vaporului suprimă munca omenească care se cere pentru a manevra aparatul motor al corăbiilor* (EMIN.). ◇ (*refl.*) *Accesoriile mixerului se manevrează cu ușurință.* ◇ Fig. *Politicianul trebuie să știe a manevra cuvintele.* ◆ (*compl. indică fonduri, bani*) A mînui. **2** *intr.* (*despre locomotive, trenuri, nave*) A executa o manevră. **3** *intr.* (*milit.; despre trupe*) A executa diferite mișcări tactice. ◇ Fig. *[Primul ministru] se îndură... a manevra o retragere pentru a le asigura un minister pur* (EMIN.). **4** *intr.* Fig. A manipula, a folosi diverse metode (incorecte) pentru a reuși într-o acțiune. *Se pricepea de minune să-și manevreze părinții.* • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***manœuvrer***.

manevrábil, -ă *adj.* **1** (*despre aparate, dispozitive tehnice*) Care poate fi manevrat. **2** Fig. (*despre persoane*) Care este ușor de influențat, de manipulat. • pl. *-i, -e.* /***manevră*** + *-bil*, după fr. *manœuvrable*.

manevrabilitáte *s.f.* Proprietatea unui vehicul sau a unui dispozitiv tehnic de a putea fi manevrat; faptul de a fi manevrabil. • /***manevrabil*** + *-itate*, după fr. *manœvrabilité*.

manevránt *s.m.* Manipulant (de dispozitive tehnice, de vagoane etc.). • pl. *-ți.* /de la ***manevră***, după *manipulant*; cf. fr. *manœuvrant*.

manevráre *s.f.* Acțiunea de *a manevra* și rezultatul ei; mînuire a unor aparate sau a unor sisteme tehnice *Cu totul deosebită de acestea e muzica ca manevrare a unui instrument* (EMIN.). • pl. *-ări.* /v. ***manevra***.

manévră *s.f.* **1** Manipulare a unui aparat, a unui mecanism etc. ◆ (*med.*) Totalitatea mișcărilor planificate și executate în cursul unei intervenții chirurgicale sau obstetricale. **2** (*ferov.*) Operație de asamblare și dezasamblare a trenurilor. ◆ Ansamblu de operații necesare pentru deplasarea, acționarea etc. unei nave, unui avion, unui autovehicul. *Printr-o manevră, reușì să ridice avionul deasupra furtunii. Prin cîteva manevre întoarse autocarul, deși strada era foarte strîmtă.* ◆ Concr. (*mar.*) Parîmă care se folosește pentru legarea și mînuirea pînzelor, pentru legarea catargelor, pentru acționarea velelor etc. **3** (*milit.; adesea la pl.*) Pregătire tactică a trupelor pe timp de pace, în condiții asemănătoare cu cele de pe cîmpul de luptă. *A asistat la manevrele trupelor.* ◆ Ext. Mișcare strategică, deplasare a unei armate sau a unei flote pe cîmpul de luptă pentru a surprinde inamicul. ◇ *Manevră de foc* = concentrare succesivă a focului artileriei și a altor mijloace de foc pe diferite obiective, fără schimbarea pozițiilor de tragere. ◇ Fig. *Cînd manevra va fi sfîrșită pe cîmpul electoral, în Cameră se vor împreuna rangurile în aceeași armată de exploatare* (EMIN.). **4** Fig. (*adesea la pl.*) Uneltire întreprinsă de cineva pentru a-și atinge scopul; tertip. *Obișnuită cu asemenea manevre, presa nu mai ripostează.* • pl. *-e.* /<fr. ***manœuvre***.

manevriér, -ă *adj., s.m.* **1** *adj.* (*despre unități militare*) Care execută manevrele cu abilitate. **2** *s.m.* (*mar.*) Persoană care execută corect manevrele cu nava. **3** *s.m.* Fig. Persoană care știe să manevreze cu iscusință (în politică etc.) pentru a-și atinge scopul. • sil. *-vri-er.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***manœuvrier***.

mangafá *s.f.* (*fam.*) **1** Om care nu merită nici o considerație; om de nimic, mărginit, prost, neghiob; (*fam.*) mangafache. *Dă-mi voie să-ți spun, adicătele, că ești o mangafa* (CAR.). **2** (*reg.; la pl.*) Mofturi, ifose. • pl. *-ale.* /<tc. ***mankafa***.

mangafáche *s.m. sg.* (*fam.*) Mangafa. • /***mangafa*** + *-ache*.

mangál *s.n.* **1** Cărbune obținut prin arderea incompletă a lemnelor în cuptoare speciale sau prin stingerea forțată a jăraticului. ◇ Expr. *A freca* (sau *a tîrnosi*) *mangalul* = a pierde vremea. *Nu tîrnosi mangalul, că te usuci* (CAR.). ◇ Fig. (*cu aluzie la culoarea cărbunelui*) *Vestminte funerare de mangan, Negru profund, noian de negru* (BACOV.). **2** (*înv.*) Vas de metal în care se pune jăratic, folosit pentru încălzirea persoanelor care se află în aer liber. **3** (*pop.*) Vatră de zid, situată în mijlocul locuinței țărănești, folosită pentru încălzirea unui încăperi. • pl. *-uri, -e.* /<tc. ***mangal***.

mangalagíu *s.m.* Persoană care fabrică mangal; cărbunar, mangalar, mangalizator. *Găseam mangalagii, care se năcăjeau la cuptoarele lor înăbușite cu pămînt* (SADOV.). • pl. *-gii.* /***mangal*** + *-agiu*.

mangalár *s.m.* Mangalagiu. • pl. *-i.* /***mangal*** + *-ar*.

mangăliță *s.f.* (*zool.*) Rasă de porci cu rîtul scurt, cu urechile lungi și clăpăuge, cu picioarele scurte și cu părul creț, crescută pentru producția de grăsime; porc care face parte din această rasă. • acc. și *mángaliță*, *mangalíță*. pl. *-e.* /<magh. ***mangalica***.

mangalizátor *s.m.* Mangalagiu. • pl. *-i.* /v. ***mangal***.

mangăn *s.n.* (*chim.*) Element chimic, metal dur și sfărîmicios, de culoare alb-cenușie, foarte răspîndit în natură sub formă de oxizi, folosit la fabricarea unor oțeluri speciale (*Mn*). • /<germ. ***Mangan***.

manganál *s.n.* (*chim.*) Aliaj de carbon, mangan, nichel și fier, cu rezistență foarte mare la uzură. • /***mangan*** + *-al*.

manganát *s.m.* (*chim.*) Nume generic al sărilor acidului manganic. *Manganat de potasiu.* • pl. *-ți.* /<fr. ***manganate***.

manganemíe *s.f.* (*med.*) Prezență a manganului în sînge. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***manganémie***.

manganezít *s.n.* (*chim.*) Oxid natural de mangan. • /<fr. ***manganésite***.

mangánic, -ă *adj.* (*chim.*) Care conține mangan în stare de oxidare șase. ◇ *Acid manganic* = acid oxigenat al manganului în tare de oxidare șase, neexistent în stare liberă. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***manganique***.

manganifér, -ă *adj.* (*chim.*) Care conține mangan. • pl. *-i, -e.* /după fr. *manganésifère*.

manganín *s.n.* (*chim.*) Aliaj de cupru, mangan și nichel, folosit la fabricarea de rezistențe electrice și a reostatelor. • /<fr. ***manganine***.

manganísm *s.n.* (*med.*) Intoxicație cronică cu mangan, produsă de obicei prin inhalarea pulberii metalului, care se manifetă prin agresivitate urmată de apatie, tulburări de echilibru, de mers, de vorbire. • /<fr. ***manganisme***.

mangamít *s.m.* (*chim.*) **1** Oxid natural hidratat de mangan. **2** Nume generic al sărurilor acidului manganos. • pl. *-ți.* /<fr. ***manganite***.

manganoconióză *s.f.* (*med.*) Pneumoconioză produsă de mangan și de sărurile sale. • sil. *-ni-o-.* /***mangan*** + ***coniază***.

manganometríe *s.f.* (*chim.*) Metodă de analiză volumetrică bazată pe caracterul oxidant al permanganatului de potasiu, care permite dozarea substanțelor cu caracter reducător față de acesta. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***manganimétrie***, germ. ***Manganometrie***.

manganós, -oásă *adj.* Care conține mangan în stare de oxidare patru. ◇ *Acid manganos* = acid oxigenat al manganului în stare de oxidare patru, care nu există în stare liberă. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***manganeux***.

manganuríe *s.f.* (*med.*) Prezență a manganului în urină. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***manganurie***.

mângă *adv., adj.* (*reg.*) **1** *adv.* Expr. *A se îmbăta mangă* = a se îmbăta foarte tare. *A fi beat mangă* = a fi foarte beat. **2** *adj.* Care este foarte beat. *E mangă!* • /etimol. nec.

mángăl *s.n.* (*text.*) Dispozitiv mecanic folosit la finisarea țesăturilor apretate prin presare. • pl. *-e.* și *mángel s.n.* /<engl. ***mangle***.

mangălui *vb. IV. tr.* (*text.*; *compl. indică țesături apretate*) A finisa. • prez.ind. *-iesc.* /***mangăl*** + *-ui*.

mangăluíre *s.f.* (*text.*) Acțiunea de *a mangălui* și rezultatul ei; mângăluit. • pl. *-i.* /v. ***mangălui***.

mangăluít[1] *s.n.* (*text.*) Mangăluire. • /v. ***mangălui***.

mangăluít[2]**, -ă** *adj.* (*text.*; *despre țesături*) Care este finisat cu mangălul. • pl. *-ți, -te.* /v. ***mangălui***.

mângăr *s.m.* Veche monedă divizionară turcească de aramă, care a circulat și în provinciile române, valorînd un sfert dintr-o accea. ◇ Expr. (*înv.*) *A da mangărul cel de apoi* = a muri. • pl. *-i.* /<tc. ***mangır***.

mângel *s.n.* v. mangăl.

mangét *s.n.* (*înv.*) Garnitură la rochii, constînd din volane, dantele etc. ◆ Restr. Volan (la rochie). *Purta o rochie... cu trei rînduri de mangeturi pe poale* (FIL.). • pl. *-uri.* /cf. *manșetă*.

manghiér *s.m.* (*bot.*) Arbore care crește în regiunile tropicale ale Asiei și ale Americii și care are fructele roșietice, mari, foarte parfumate, comestibile (*Mangifera*). • sil. *-ghi-er.* pl. *-i.* /<fr. ***manguier***.

mangleálă *s.f.* (*fam.*) Acțiunea de a mangli. • pl. *-eli.* /***mangli*** + *-eală*.

mangli *vb. IV. tr.* (*fam.*; *compl. indică obiecte, bani etc.*) A fura. • prez.ind. *-esc.* /<țig. ***manglo***.

mangliér *s.m.* (*bot.*) Arbore rășinos care crește în lagunele și plajele maritime din regiunile tropicale (*Conocarpus erectus*). • sil. *-gli-er.* pl. *-i.* /<fr. ***manglier***, sp. ***manglar***; cuv. malaez.

manglitór, -oáre *s.m., s.f.* (*fam.*) Hoț. • pl. *-ori, -oare.* /***mangli*** + *-tor*.

mángo *s.m.* (*bot.*) Arbore din familia anacardiaceelor, care crește în regiunile tropicale, cu florile mici, roz, parfumate și cu fructul comestibil, cu miezul moale și galben, suculent, dulce, foarte aromat; (*Mangifera iudica*); mangustan, mangustanier. ◆ Restr. Fructul acestui arbore. • /<engl. ***mango***, port. ***manga***; cuv. tamil.

mangóld *s.m.* (*bot.*) Plantă legumicolă, asemănătoare cu sfecla, cultivată în țările nordice pentru frunzele sale mari, folosite în alimentație (*Beta vulgaris*). • /<germ. ***Mangold***.

mangosít, -ă *adj., s.m., s.f.* (*reg.*) (Om) care nu este bun de nimic; nătărău, neghiob. *Mangoșiții noștri de bărbați se tem de cuconașul* (C. NEGR.). • pl. *-ți, -te.* /etimol. nec.

mangróvă *s.f.* (*bot.*) Formațiune vegetală tropicală, constituită din arbori și arbuști cu numeroase rădăcini adventive, specifică țărmurilor maritime mlăștinoase, inundate în timpul fluxului; paletuvieri. • pl. *-e.* /<fr., engl. ***mangrove***; cuv. malaez.

mangustán *s.m.* (*bot.*) Mango (*Mangifera iudica*). • pl. *-i.* /<fr. ***mangoustan***; cuv. malaez.

mangustaniér *s.m.* (*bot.*) Mango (*Mangifera iudica*). • sil. *-ni-er.* pl. *-i.* /<fr. ***mangoustanier***.

mangústă *s.f.* (*zool.*) Mic mamifer carnivor din Africa și India, cu corpul alungit, cu botul ascuțit, cu labele scurte, cu coada lungă și stufoasă, cu blana cenușie, aspră, care este domesticit deoarece se hrănește cu șoareci și șerpi veninoși (*Herpestes mungo*). • pl. *-e.* /<fr. ***mangouste***; cf. sp. *mangosta* <*mangus*, cuv. indian.

mangustă

mani[1]**-** v. man-.

mani[2] *s.m. pl.* (*în mit. lat.*) Nume dat sufletelor celor morți, considerate ca divinități ocrotitoare ale căminului. • /<lat. ***manes, -ium***.

maniá *vb. I. tr.* (*înv.*) **1** (*compl. indică sisteme tehnice*) A manipula, a mînui. **2** Fig. A uza, a folosi. *A mania o limbă.* **3** Fig. A dirija, a conduce. *A mania afaceri.* ◆ (*compl. indică persoane*) A conduce, a face să acționeze după voie. *În „Noaptea furtunoasă" sînt mai puține persoane, de aceea erau mai ușor de maniat* (GHER.). • sil. *-ni-a.* prez.ind. *-iez.* /<fr. ***manier***.

maniábil, -ă *adj.* **1** (*despre mecanisme, sisteme mecanice*) Care este ușor de mînuit. **2** Fig. (*despre oameni*) Care este docil, blînd. • sil. *-ni-a-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***maniable***.

maniabilitáte *s.f.* Însușirea de a fi maniabil. • sil. *-ni-a-.* /<fr. ***maniabilité***.

maniác, -ă *adj., s.m., s.f.* (*psih.*) (Persoană) care suferă de o manie. ◆ Ext. (Persoană) care manifestă un interes exagerat pentru ceva sau cineva; tipicar. ◇ Compar. *Își număra, ca un maniac ce este, cele cîteva sute de lei* (CE. PETR.). • sil. *-ni-ac.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***maniaque***; cf. lat. *maniacus* <*mania* „nebunie".

maniacál, -ă *adj.* (*psih.*) Care ține de manie, care se referă la manie. • sil. *-ni-a-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***maniacal***.

maniaco-depresív, -ă *adj.* (*psih.*) **1** (*despre psihoze*) Care se caracterizează prin alternanța dintre stările de excitație (manie) și melancolie (depresie). **2** (*despre bolnavi*) Care suferă de această psihoză. ◇ (*subst.*) *Era un maniaco-depresiv cu manifestări accentuate.* • sil. *-ni-a-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***maniaco-dépressif***.

maniacofobíe *s.f.* (*psih.*) Teamă patologică de nebunie. • sil. *-ni-a-.* g.-d. *-iei.* /***maniac*** + ***fobie***.

maniaménț *s.n.* Loc în care se depozitează grăsimea sub piele la animale. • sil. *-ni-a-.* /<fr. ***maniement***.

manichiurá *vb. I. tr.* (*compl. indică unghiile de la mîini*) A supune manichiurii. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***manucurer***.

manichiúră *s.f.* Totalitatea îngrijirilor speciale acordate unghiilor de la mîini. ◆ Rezultatul acestor îngrijiri. *I-a admirat manichiura perfectă.* • scris și *manicură*. /<fr. ***manucure***, germ. ***Maniküre***; cf. lat. *manus, -us* „mînă", *curare* „a îngriji".

manichiurístă *s.f.* Persoană specializată în manichiură. • pl. *-iste.* /***manichiură*** + *-istă*.

manicórd *s.n.* (*muz.*) Vechi instrument muzical, cu coarde și clape, asemănător clavicordului. • /<it. ***manicordo***, fr. ***manicorde***; cf. lat. med. *monochordum*, gr. *μονόχορδον* „instrument muzical cu o singură coardă".

manicúră *s.f.* v. manichiură.

manie *s.f.* (*psih.*) Boală mintală, reprezentînd mai ales un simptom al schizofreniei, manifestată prin dispoziție euforică, agitație, succesiune rapidă și incoerentă a ideilor, halucinații, vorbire excesivă și fără șir și pierderea memoriei. ◆ Ext. Obsesie, idee fixă. ◇ *Mania persecuției* v. persecuție. **2** Interes exagerat pentru ceva; pasiune. *Are mania timbrelor.* ◆ Deprindere bizară, adesea ridicolă, care agasează, irită pe cei din jur. *Are mania de a bate cu degetele în masă ori de cîte ori nu-i convine ceva.* • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<ngr. ***μανία***, fr. ***manie***; cf. lat. *mania* „nebunie".

manieră *vb. I. tr.* A conduce, a dirija. • sil. *-ni-e-.* prez. ind. *-ez.* /<fr. ***maniérer***.

manieráre *s.f.* Acțiunea de a *maniera* și rezultatul ei. • sil. *-ni-e-.* pl. *-ări.* /v. ***maniera***.

manierát, -ă *adj.* **1** (*despre persoane*) Care este politicos, bine-crescut; care se comportă frumos. ◆ (*despre comportament, atitudini, manifestări etc. ale oamenilor*) Care dovedește bună creștere. ◇ (*adv.*) *Vorbesc manierat, pășind pe nisipul aleei* (BACOV.). **2** (*despre stil*) Care este afectat; căutat, artificial. *Ca actor nu ne-a dat decît niște gesturi manierate* (FIL.). • sil. *-ni-e-.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***maniéré***.

maniéră *s.f.* **1** Mod, fel, procedeu; modalitate. *Am explicat... această manieră a noastră de-a vorbi* (EMIN.). ◇ Loc.adv. *De o* (sau *de așa*) *manieră* = în (așa) fel. *Exprimă toată situația de o manieră cu totul nouă* (IORD.). **2** (*în arte*) Ansamblu de procedee și mijloace de expresie care caracterizează un artist, un scriitor etc. ◆ Imitare, folosire mecanică a unor procedee artistice, care duce la artificialitate în stil. *În ele nu e artă, e manieră* (EMIN.). ◇ Loc.adj. *De manieră* = (*despre lucrări de artă*) manierist. *Acestei greșeli datorim potopul producerilor de manieră în arte și-n litere* (EMIN.). ◇ *Maniera neagră* = mezzo-tinto. **3** (*la pl.*) Mod de a se purta (în societate). *Prin manierele lui... dobîndi amiciția și încrederea tuturor căpitanilor* (FIL.). ◇ *Codul manierelor elegante* (sau *al bunelor maniere*) = ansamblu de reguli privind comportarea în societate. ◆ (*la sg.*) Comportare cuviincioasă, politețe. *Maniera... cu care-i slujea... făcea mai mult decît vinul* (PER.). • sil. *-ni-e-.* pl. *-e.* /<fr. ***manière***, it. ***maniera***, germ. ***Manier***.

manierísm *s.n.* **1** Comportare lipsită de naturalețe, artificială, afectată. **2** (*în arte*) Folosire în realizarea sau în interpretarea unei opere literare sau artistice a unui ansamblu de procedee și mijloace de expresie formaliste. *Oamenii Teatrului de artă au pornit la luptă împotriva... manierismului* (PER.). **3** (*a. plast.*) Curent artistic apărut în Italia, în sec. 16, caracterizat prin preluarea și dezvoltarea excesivă a unor procedee ale marilor maeștri ai Renașterii, fapt care a condus la o pictură rafinată, prețioasă, cu forme și culori ireale. **4** (*psih.*) Simptom întîlnit în unele boli mintale, în special în schizofrenie, care se manifestă prin atitudini ciudate, artificiale, afectate, prin șablonism comportamental. • sil. *-ni-e-.* /<fr. ***maniérisme***, it. ***manierismo***.

manieríst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al manierismului. **2** *adj.* Care aparține manierismului sau manieriștilor, care se referă la manierism sau la manieriști. • sil. *-ni-e-.* pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***maniériste***.

manieriză *vb. I. intr.* **1** A folosi într-un fel mecanic și repetat același procedeu, aceleași expresii etc. **2** A da un caracter de afectare. • sil. *-ni-e-.* prez.ind. *-ez.* /***manieră*** + *-iza*; cf. fr. *maniérer*.

manierizáre *s.f.* Folosire repetată, mecanică a aceluiași procedeu, a aceleiași expresii etc. • sil. *-ni-e-.* pl. *-ări.* /v. ***manieriza***.

manifést, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* Care este exprimat în mod evident, clar, fățiș, vizibil. *Intenția sa era manifestă.* ◇ (*adv.*) *Aceste lămuriri topografice le datoresc chelneriței, care, manifest indispusă că am deranjat-o, mi le dădu scurt* (CAR.). **2** *s.n.* Declarație cu caracter de program prin care un suveran, un guvern, un partid politic, o grupare literară sau artistică etc. își arată public intențiile, concepțiile. ◆ Text politic răspîndit de un grup, de o mișcare, în care se îndeamnă la o acțiune, la revoltă. **3** *s.n.* (*jur.*) Document de transport care indică mărfurile încărcate pe o aeronavă. ◆ Listă a pasagerilor și a bagajelor îmbarcate pe o navă sau pe un alt mijloc de transport. • pl. *adj. -ști, -ste, n. -e.* /<fr. ***manifeste***, lat. ***manifestus, -a, -um***, it. ***manifesto***, germ. ***Manifest***.

manifestá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică sentimente, tendințe, gînduri etc.*) A(-și) exprima, a(-și) arăta prin comportament, vorbe etc. *Manifestă dispreț pentru cei mincinoși.* ◆ (*refl.*) A se face cunoscut, simțit, a se exterioriza. *Dorințele se manifestă în noi abia ce zărim*

o junǎ femeie plăcutǎ (FIL.). **2** *intr.* A organiza o manifestație, a participa la o manifestație, a demonstra. *Studențimea... pusese de gînd să manifeste* (CAR.). • prez.ind. *manifést, (înv.) -ez.* /<fr. ***manifester***, lat. ***manifestare***, it. ***manifestare***.

manifestánt, -ă *s.m., s.f.* Persoană care participă la o manifestație. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***manifestant***.

manifestáre *s.f.* **1** Exteriorizare (prin vorbe sau comportare) a gîndurilor, a sentimentelor etc.; manifestație. *Manifestările de dragoste erau umbrite de cele de gelozie.* **2** (*adesea la pl.*) Acțiune prin care cineva își manifestă existența sau activitatea; realizare, înfăptuire. *Frumusețea oamenilor întrece toate celelalte manifestări ale firii* (BOGZA). ◆ Spectacol, reprezentație. *Manifestarea va avea loc în parc.* **3** Semn revelator, indiciu. *Era copleșită de manifestările bătrînetii.* • pl. *-ări.* /v. ***manifesta***.

manifestáție *s.f.* **1** Adunare de oameni într-un loc public, în scopul de a susține (sau de a protesta față de) un eveniment, o persoană etc. *Primăria a interzis manifestația studenților.* **2** Manifestare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) ***manifestațiúne*** *s.f.* /<fr. ***manifestation***.

manifestațiúne *s.f.* v. manifestație.

manífic, -ă *adj.* v. magnific.

manificénță *s.f.* v. magnificență.

manifóld *s.n.* **1** Carnet de note, de facturi etc. cu cotor. **2** (*ind. petrol.*) Colector; conductă de aducție. **3** (*tehn.*) Claviatură. • pl. *-uri.* /<engl., fr. ***manifold***.

maniheán, -ă *adj., s.m., s.f.* Maniheist. • sil. *-he-an.* pl. *-eeni, -eene.* /<fr. ***manichéen***.

manihéic, -ă *adj.* (*relig., filos.*) Maniheist. • pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***manihäisch***.

maniheísm *s.n.* **1** (*relig., filos.*) Doctrină întemeiată de profetul Mani, fondată pe antagonismul a două principii cosmice egale și eterne: binele și răul. **2** Atitudine a unei persoane care judecă lumea doar în termeni opuși de bine și rău. • /<fr. ***manichéisme***; cf. nm. pr. *Maniheu*, învățat persan din sec. 3, considerat „apostolul lui Dumnezeu".

maniheíst, -ă *adj., s.m., s.f* (*relig., filos.*) (Adept) al maniheismului; manihean, maniheic, maniheu. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***manichéiste***.

manihéu, -ée *s.m., s.f.* (*relig., filos.*) Maniheist, manihean. • pl. *-ei, -ee.* /<it. ***manicheo***.

maníla *s.f.* (*țes.*) Fibră textilă extrasă din frunzele unei plante exotice (*Musa textilis*) originară din Filipine, folosită pentru confecționarea sforilor și a unor țesături rezistente. • /<sp. ***manila***; cf. nm. pr. *Manila*, capitala Republicii Filipine.

manilovísm *s.n.* Atitudine pasivă, indiferentă față de realitate, a cuiva care duce la o viață deșartă. • /nm. pr. (erou al romanului *Suflete moarte* de Gogol) ***Manilov*** + *-ism*.

manióc *s.m.* (*bot.*) Plantă tropicală, din familia euforbiaceelor, care crește în regiuni tropicale umede, cu tuberculii lungi, bogați în amidon, care se consumă ca atare sau sînt folosiți pentru obținerea unei făini nutritive, numită tapioca (*Manihot esculenta*). ◆ Făină extrasă din tuberculii acestei plante. • sil. *-ni-oc.* /<fr. ***manioc*** <cuv. tupi.

mamípul *s.n.* (*milit.*; *în antic romană*) Subunitate a armatei romane din epoca republicană, care intra în componența cohortei și care era compusă, la început din 100 de oameni, iar mai tîrziu din 200. • /<lat. ***manĭpŭlus***, *-i*; cf. și it. *manipolo*.

manipulá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică materii, substanțe*) A mînui, a manevra. ◇ (*compl. indică instrumente, sisteme tehnice*) *Copilul manipulează cu ușurință mausul calculatorului.* ◇ (*compl. indică obiecte*) *Manipulează cu grijă pachetele fragile.* ◇ (*compl. indică bani, fonduri etc.*) *Băncile manipulează zilnic sume enorme de bani.* ◇ (*refl. pas.*) *Sabia se manipulează cu atenție.* **2** Fig. (*compl. indică persoane*) A influența prin anumite tactici (necinstite); a înșela pentru a-și atinge scopurile. *Oamenii politici nu mai știu cum să manipuleze electoratul. Nici nu își dă seama că îl manipulează soția.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***manipuler***.

manipulánt, -ă *s.m., s.f.* **1** Persoană care mînuiește aparate, mecanisme etc.; manipulator. ◆ Spec. Conducător de tramvai; vatman. **2** Persoană care mînuiește obiecte, materiale, bani etc. • pl. *-ți, -te.* /<germ. ***Manipulant***, fr. ***manipulant***.

manipuláre *s.f.* **1** Acțiunea de *a manipula* și rezultatul ei; manipulație. **2** (*genet.*) *Manipulare genetică* = transferul unui segment de cromozon (ADN), cu genele sale, din nucleul unei celule aparținînd unui organism în nucleul unei celule din alt organism, permițînd transferul unor caractere noi către organismul primitor. • pl. *-ări.* /v. ***manipula***.

manipulatív, -ă *adj.* Care manipulează, care se referă la manipulare. • pl. *-i, -e.* /<engl. ***manipulative***.

manipulatór, -oáre *subst.* I *s.m., s.f.* Manipulant. II *s.n.* **1** Dispozitiv folosit pentru manevrarea pieselor fierbinți într-o fabrică. **2** Aparat cu care se stabilește și se întrerupe circuitul la aparatele de telecomunicații, transmițîndu-se astfel semnalele Morse. **3** Comutator electric care este comandat prin pedală. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***manipulateur***; cf. engl. *manipulator*.

manipulație *s.f.* **1** Manipulare. *În zilele noastre oamenii cred mult mai lesne în repejune de manipulație decât în minuni* (EMIN.). **2** (*ferov.*) *Vagon de manipulație* = vagon special, care este atașat imediat după locomotivă, unde sînt depozitate materialele și uneltele necesare pentru drum. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) ***manipulațiúne*** *s.f.* /<fr. ***manipulation***, germ. ***manipulation***; cf. și engl. *manipulation* „intrigă".

manipulațiúne *s.f.* v. manipulație.

mani pulite *loc.subst.* (*jur.*; *etal.*) Anchetă inițiată în 1992 împotriva corupției, mai ales a oamenilor politici, în Italia. • /<it. ***mani pulite*** „mîini curate".

maníșcă *s.f.* **1** (*înv.*) Plastron (brodat), de obicei de culoare albă, uneori detașabil, la cămășile bărbătești. **2** (*reg.*) Numele unui punct de broderie; șabac. **3** (*reg.*; *la pl.*) Încrețituri de o parte și de alta a gurii cămășii. ◆ (*la sg.*) Tiv, cusătură, refec la manșetele cămășilor bărbătești. **4** (*reg.*) Manșetă. ◆ (*la pl.*) Mînecări de lînă. • pl. *-işte.* /<rus. ***манишка***.

manitá *vb. I. refl.* (*despre vin*) A se altera sub acțiunea unor bacterii specifice, care transformă zahărul în manită. • prez.ind. pers. 3 *-ează.* /***manită*** + *-a*.

manitáre *s.f.* Alterare a vinului sub acțiunea unor bacterii. • pl. *-ări.* /v. ***manita***.

manitát, -ă *adj.* (*despre vinuri*) Care s-a alterat sub acțiunea unor bacterii specifice. • pl. *-ți, -te.* /v. ***manita***.

manítă *s.f.* **1** (*chim.*) Polialcool cu gust dulce, care conține în moleculă grupări hidroxil și șase atomi de carbon, obținut prin hidrogenarea manozei sau a fructozei, răspîndit în natură (în mană, țelină, ciuperci etc.) și care se folosește la fabricarea unor rășini artificiale și a unor materiale plastice, în industria farmaceutică etc. **2** Boală a vinului provocată de manită. • /<fr. ***mannite***.

manivélă *s.f.* Pîrghie îndoită de două ori în unghi drept, care servește la acționarea unui mecanism. ◇ Expr. *A trage primul tur de manivelă* v. tur. ◆ Pîrghie în unghi drept, folosită la rotirea unui arbore sau la transformarea unei mișcări de rotație într-o mișcare rectilinie etc. ◇ (*Mecanism*) *bielă-manivelă* = mecanism reversibil, care transformă mișcarea rectilinie alternativă în mișcare de rotație continuă sau invers, care transformă mișcarea de rotație continuă în mișcare rectilinie alternativă.• pl. *-e.* /<fr. ***manivelle***.

manjábil, -á *adj.* (*fran.*) Care poate fi mîncat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***mangeable***.

mano- Elem. de compunere „densitate", „presiune". • /<fr. ***mano-***; cf. gr. *μανός* „puțin dens, friabil, poros, rar".

manográf *s.n.* (*fiz.*) Manometru înregistrator. • pl. *-e.* /<fr. ***manographe***.

manométric, -á *adj.* (*fiz.*) Care se referă la manometrie, care ține de manometrie. ◇ *Capsulă manometrică* v. capsulă.• p. *-ci, -ce.* /<fr. ***manométrique***.

manometríe *s.f.* (*fiz.*) Tehnica măsurării presiunii fluidelor sau a gazelor într-un spațiu închis. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***manométrie***.

manométru *s.n.* (*fiz.*) Instrument folosit pentru măsurarea presiunii fluidelor sau a gazelor; presiometru. • pl. *-e.* /<fr. ***manomètre***.

manóperă *s.f.* **1** Muncă manuală depusă pentru executarea unei lucrări, pentru producerea unui obiect. ◆ Plată primită pentru această muncă. **2** (*jur.*) *Manoperă frauduloasă* = mijloace la care recurge o persoană pentru a săvîrși o fraudă. **3** Fig. Procedeu (necinstit), tertip, tactică pentru atingerea unui scop; manevră. *Departe de a bănui manopera lui Titi... Stănică se scandaliză* (CĂL.). • pl. *-e.* /după fr. *manœuvre*; cf. lat. *manuopera*.

manoscóp *s.n.* (*fiz.*) Aparat care indică variația presiunii atmosferice. • pl. *-oape.* /<fr. ***manoscope***.

manotermográf *s.n.* (*fiz.*) Aparat care înregistrează presiunea și temperatura. • pl. *-e.* /<fr. ***manothermographe***.

manotermométru *s.n.* (*fiz.*) Manometru prevăzut cu o scară de temperatură. • pl. *-e.* /<fr. ***manothermomètre***.

manózá *s.f.* (*chim.*) Monoză haridă obținută prin oxidarea manitei sau prin hidroliza acidă din unele plante. • /<fr. ***mannose***.

mansardă *vb. I. tr.* (*arhit.*; *compl. indică locuințe, construcții etc.*) A construi o mansardă. • prez.ind. *-ez.* /de la ***mansardat***, prin derivare regresivă.

mansardát, -ă *adj.* (*arhit.*; *despre locuințe*) Care are mansardă. ◆ (*despre încăperi*) Care este situat la mansardă. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***mansardé***.

mansárdă *s.f.* **1** (*arhit.*) Cameră sau spațiu locuibil, situate sub acoperișul (înclinat) al unei clădiri. ◆ Ext. Etaj situat imediat sub acoperișul unei clădiri. **2** (*fam.*) Cap. *Nu-l duce mansarda.* ◇ Expr. *A fi deranjat la mansardă* = a nu fi în toate mințile, a fi scrîntit. *A avea igrasie la mansardă* v. igrasie. • pl. *-e.* /<fr. ***mansarde***; cf. nm. pr. François *Mansart*, arhitect francez.

mansép *s.n.* v. mansup.

mansión *s.n.* **1** (*în antic. romană*) Loc de popas, situat la un drum (principal), pentru călători și militari. **2** (*în teatru*; *în Ev. Med.*) Fiecare dintre părțile decorului unde se desfășura, succesiv, acțiunea fiecărei scene. • sil. *-si-on.* și *mansiúne* *s.f.* /<fr. ***mansion***, lat. ***mansĭo, -onis*** <*manēre* „a locui".

mansíp *s.n.* v. mansup.

mansiúne *s.f.* v. mansion.

mansuét, -ă *adj.* (*despre oameni sau despre înfățișarea, caracterul etc. ale lor*) Care este blînd, omenos, bun. • sil. *-su-et.* pl. *-ți, -te.* /<lat. ***mansuētus, -a, -um***, it. ***mansueto***.

mansuetúdine *s.f.* Blîndețe, bunătate; răbdare. *Are... atîta onestitate și mansuetudine în suflet* (CAR.). • sil. *-su-e-.* /<fr. ***mansuétude***, lat. ***mansuētūdo, -inis***, it. ***mansuetudine***.

mansúp *s.n.* (*turc. înv.*; *în epoca fanariotă*) Funcție, slujbă, demnitate înaltă. *Viu să cer ajutorul domniei tale, ca să iau acest mansup* (FIL.). • pl. *-uri.* și *mansép, mansíp* *s.n.* /<tc. ***mansup***, ***mansep***.

mánșă *s.f.* I **1** (*av.*) Pîrghie de comandă la avion. ◆ Gener. Mîner, manivelă. **2** ***Manșă de vînt*** = dispozitiv instalat pe aerodromuri, servind la indicarea direcției vîntului. **3** Țintă aeriană (remorcată de un avion) servind la tragerile (anti)aeriene de instrucție. II Fiecare dintre părțile succesive care compun unele probe sau competiții sportive, unele partide de cărți etc. • pl. *-e.* /<fr. ***manche***.

manșétă *s.f.* **1** Marginea (dublată sau răsfrîntă) a mînecii sau a pantalonilor. ◇ (*arg.*) ***Manșetă de gagică*** = brățară. ◇ Expr. (*arg.*) *A atinge* (pe cineva) *la manșetă* = a da (cuiva) bacșiș. ◆ Partea superioară, elastică a unui ciorap. ◆ (*la pl.*) Mînecuțe din lînă, pînză, cauciuc etc. purtate la nivelul antebrațului, pentru a se proteja de frig, de murdărie sau de accidente la muncă. **2** (*tehn.*) Garnitură de etanșare, din piele sau din cauciuc, de formă inelară sau cilindrică. **3** (*jurnal.*) Titlu scris cu caractere mari pe prima pagină a unui ziar (anunțînd o știre importantă). ◆ Text scurt scris cu litere mai mari, la începutul unui articol, care conține ideea principală a articolului respectiv. ◇ *Manșetă bibliografică* = indicație a datelor necesare identificării unei publicații periodice, situată în partea de jos a copertei interioare a acesteia. ◆ Titlu general pentru mai multe articole care tratează aceeași temă. ◆ Ext. Spațiu rezervat acestor titluri. **4** (*sport*; *la scrimă, în catch*) Lovitură dată cu antebrațul. • pl. *-e.* /<fr. ***manchette***, germ. ***Manschette***.

manșón *s.n.* **1** Accesoriu de îmbrăcăminte din blană sau din stofă, în formă cilindrică, deschis la ambele capete, în care se introduc mîinile pentru a le proteja de frig. **2** (*tehn.*) Piesă în formă de inel sau de țeavă scurtă, care servește la îmbinarea a două țevi. ◆ Partea lărgită de la capătul unui tub, care ajută la îmbinarea acestuia cu alt tub; mufă. **3** Fișie de cauciuc introdusă între camera de aer și anvelopa unei roți de automobil, de motocicletă etc. pentru a proteja camera. **4** Înveliș

de protecție în care se îmbracă de obicei mînerul unor obiecte. **5** (*bot.*) Membrană protectoare a seminței, a tulpinii etc. • pl. *-oane.* /<fr. ***manchon***.

manșonă *vb. I. tr.* (*tehn.; compl. indică două țevi, două bare etc.*) A îmbina cu un manșon sau cu o mufă. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***manchonner***.

manșonáre *s.f.* Acțiunea de *a manșona* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***manșona***.

manșót *s.m.* (*ornit.*) Pasăre palmipedă, marină, din regiunile antarctice, mare, asemănătoare pinguinilor, ale cărei membre anterioare, improprii pentru zbor, servesc ca înotătoare. • pl. *-ți.* /<fr. ***manchot***.

manșot

mantă *s.f.* **1** Haină lungă, groasă sau impermeabilă, care se poartă peste celelalte haine. ◆ Spec. Palton de uniformă militară. ◆ (*cu determ. „de ploaie”*) Impermeabil. ◇ Expr. *Manta de vreme* (sau *vremea*) *rea* sau *manta rea* = om pe care îl bagi în seamă numai cînd ai nevoie de el. *Auzi, manta de vreme rea!... Eu să am nevoie de manta de vreme rea, iar dumneata să fii mantaua!... Lumea pe dos!* (D. ZAMF.). *A-și întoarce mantaua după vînt* = (*despre persoane*) a fi oportunist, a-și schimba atitudinea în funcție de împrejurări. *A pune cuiva o manta* = a înșela pe cineva. *A-și găsi mantaua cu cineva* = a o păți cu cineva. (*fam.*) *A(-și) feșteli mantaua* v. feșteli. ◇ Fig. *Și să pun stăpîni a tuturor, Lăpădînd fățarnica mântauă* (BUD.). **2** (*înv.*) Mantie. ◇ Fig. *O! poezie, cu mantaua ta regală* (MACED.). **3** (*tehn.*) Înveliș de protecție al unei piese. **4** (*zool.; la gasteropode*) Membrană care căptușește cochilia; palium. ◇ *Cavitatea mantalei* = cavitate paleală. *Camera mantalei* v. cameră. **5** (*constr.*) Partea superioară a cintrului pe care se reazemă bolta în timpul execuției. **6** (*geol.*) A doua geosferă a pămîntului, situată sub scoarță. • pl. *-ale,* (*pop.*) *-ăli, -ăi.* și *mantáuă,* (*înv.*) *mântáuă s.f.* /<pol. ***manta***, ucr. ***мантa***.

mantáuă *s.f.* v. manta.

mántă *s.f.* (*înv.*) Mantie. ◇ Fig. *Noaptea sprincenată a sa mantă azvîrlise* (C. NEGR.). • pl. *-e.* /<fr. ***mante***.

mantélă *s.f.* (*înv.*) **1** Haină largă, lungă pînă la genunchi, pe care o purtau femeile pe deasupra altor haine; (*înv.*) mantilă. **2** Mantie. • pl. *-e.* /<it. ***mantello***; cf. și rus. *мантел.*

mantelét *s.n.* (*milit.; înv.*) Adăpost din lemn, care era folosit la apărarea sau la atacul locurilor întărite. • pl. *-e.* /<fr. ***mantelet***.

mantelúță *s.f.* (*înv.*) Dim. al lui *mantelă*. • pl. *-e.* /***mantelă*** + *-uță*.

mántică *s.f.* (*în antic.*) Prezicere a viitorului pe baza semnelor cerești, a fenomenelor naturale etc. • /<fr. ***mantique***, it. ***mantica***; cf. gr. *μαντική [τέχνη]* <*μαντικός* „profetic” <*μάντις* „profet”.

mantídă *s.f.* (*entom.; la pl.*) Familie de insecte carnivore, mari, cu antenele lungi și filiforme, cu capul triunghiular, cu prima pereche de picioare adaptată pentru prins și apucat prada, avînd ca tip călugărița (*Mantis*) (*și la sg.*) insectă care face parte din această familie. • pl. *-e.* /<fr. ***mantides***, it. ***mantide***; cf. gr. *μάντις* „călugăriță (insectă)”, *εἶδος* „aspect”.

mántie *s.f.* **1** Haină lungă și largă, fără mîneci, purtată pe umeri, peste alte haine, de regi, nobili, cu ocazia unor ceremonii; (*înv.*) mantă, mantelă. ◇ Compar. *Cîmpia albă se desfășura... ca o nesfîrșită mantie de ermină* (REBR.). **2** Haină lungă și largă, de postav, purtată peste alte haine de preoți, călugări; rantie. ◇ Expr. *A lua sub mantie* = a proteja. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<slav. **маньтыя**, rus. ***мантия***.

mantílă *s.f.* **1** (*înv.*) Mantelă. **2** Șal de mătase sau de dantelă, adesea negru, purtat mai ales de femeile din Spania. • pl. *-e.* /<fr. ***mantille***, sp. ***mantilla***; cf. lat. *mantellum* „văl”.

mantinélă *s.f.* (*sport*) **1** Bordură înaltă (din lemn sau din plastic) care înconjoară terenul de hochei pe gheață, patinoarul sau marginea unor pîrtii de bob, fiind prevăzută cu uși care se deschid spre tribune. ◇ Expr. (*fam.*) (*A fi*) *blocat la mantinelă* = a fi oprit din elan, a fi stopat de la întreprinderea unei acțiuni de anumiți factori exteriori; a nu putea înainta. *A pune la mantinelă* = a condamna, a dezaproba. *Presa care critică puterea este pusă tot timpul la mantinelă* (PER.). ◇ Fig. *Unii oameni se izbesc de mantinela destinului.* **2** Margine interioară a unei mese de biliard. • pl. *-e.* /<it. ***mantinella***, pol. ***mantinela***.

mantísă *s.f.* (*mat.*) Partea zecimală a unui logaritm. • pl. *-e.* /<fr. ***mantisse***; cf. lat. *mantissa, -ae* „adunare, adaos”.

mantóu *s.n.* **1** Haină groasă de iarnă (purtată de femei); palton. **2** Perdea de pluș așezată în partea de sus a unei scene pentru a micșora înălțimea portalului. **3** (*herald.*) Ornament exterior al unei steme, format dintr-o draperie de hermină. • pl. *-uri.* /<fr. ***manteau***.

mántra *s.f.* (*relig.*) Formulă sacră în brahmanism. • /<fr. ***mantra***; cuv. sanscr. „verset, sentință”.

mantíne *vb. III.* v. menține.

mantínere *s.f* v. menținere.

manu- v. man-.

manuál, -ă *s.n., adj.* **I** *s.n.* **1** Carte care conține informații, noțiuni de bază despre o anumită disciplină științifică, tehnică, artistică. ◆ Spec. Carte de școală. *Ți-ai pregătit pentru mîine manualele și caietele?* ◆ Ghid practic. *Consultă manualul apicultorului.* **2** (*muz.*) Claviatură la instrumentele cu taste (orgă, clavecin). **II** *adj.* **1** (*despre operații tehnice*) Care se execută cu mîna; de mînă. *Pictura de pe vasele de ceramică este manuală.* ◆ (*despre aparate, dispozitive*) Care se manevrează cu mîna. *A primit cadou un mixer manual.* ◆ (*în opoz. cu „intelectual”; despre meserii, ocupații*) Care se efectuează cu mîinile sau, gener., prin muncă fizică. *Nu mă simt dotat pentru știință. Prefer o muncă manuală* (CĂL.). ◇ *Lucru manual* = numele unei discipline școlare în care se învață cîteva îndeletniciri necesare în viață (cusut, împletit, traforaj, gătit etc.). **2** (*despre oameni*) Care execută lucrări de mînă. ◆ Ext. Care lucrează cu mîinile. *Muncitori manuali.* • sil. *-nu-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***manuel***, germ. ***Manual***, it. ***manuale***, lat. ***manŭalis, -e*** <*manus, -us* „mînă”.

manualitáte *s.f.* **1** Caracter manual al unei munci, al unei activități. ◆ (*med.*) Intervenție manuală a unui medic, a unui chirurg. ◆ Ext. Abilitate în folosirea mîinilor; dexteritate. *Unii copii au o bună manualitate pentru că lucrează pe calculator.* **2** Masturbare. • sil. *-nu-a-.* /<fr. ***manualité***, it. ***manualità***.

manubalístă *s.f.* Un fel de arbaletă. • pl. *-e.* /<lat. ***manŭballista, -ae***.

manubriát, -ă *adj.* (*zool.*) Care este prevăzut cu manubriu. • sil. *-bri-at.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***manubrié***.

manúbriu *s.n.* **1** (*zool.; la meduze*) Tub central unde se află orificiul buco-anal. **2** (*anat.*) Structură anatomică în formă de mîner. ◇ *Manubriu sternal* = partea superioară a sternului care se articulează cu cele două clavicule și cu primele două cartilaje costale. **3** (*bot.; la unele plante inferioare*) Celulă cilindrică din interiorul anteridiei. • /<fr. ***manubrium***, lat. ***manŭbrĭum, -ii***.

manuelín *adj.* (*a. plast.*) *Stil manuelin* = stil arhitectural și decorativ care s-a dezvoltat în Portugalia, la sfîrșitul sec. 15 și începutul sec. 16, fiind caracterizat prin asocierea stilului gotic cu ornamente sculpturale de diferite influențe (orientale, romane, maure etc.). • sil. *-nu-e-.* pl. *-e.* /<fr. ***manuélin***.

manufactoriál, -ă *adj.* v. manufacturial.

manufactură *vb. I. tr.* A produce obiecte de manufactură. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***manufacturer***.

manufacturábil, -ă *adj.* Care poate fi folosit ca materie primă în manufacturi. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***manufacturable***.

manufacturál, -ă *adj.* v. manufacturial.

manufacturáre *s.f.* Acțiunea de *a manufactura* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***manufactura***.

manufacturát, -ă *adj.* (*despre lucruri, produse*) Care este fabricat într-o manufactură. • pl. *-ți, -te.* /v. ***manufactură***.

manufactúră *s.f.* **1** (*econ.*) Formă de producție premergătoare marii industrii, bazată pe munca manuală și caracterizată prin diviziunea muncii în cadrul atelierului și prin reunirea muncitorilor și a meșterilor în ateliere sub conducerea unui patron. **2** Întreprindere, atelier în care predomină munca manuală și în care se produc în serie bunuri de larg consum. **3** Concr. (*adesea la pl.*) Produs industrial efectuat în principal prin muncă manuală. *Comerțul cu manufacturi în tîrguri era în mîna grecilor, armenilor* (DOC.). ◆ Ext. Produse textile. *Baloturi cu manufactură* (BART). • pl. *-i.* și (*înv.*) *manufăctúră, manufăptúră, mînufăptúră s.f.* /<fr. ***manufacture***; cf. și germ. *Manufaktur.*

manufacturiál, -ă *adj.* (*înv.*) Manufacturier. • sil. *-ri-al.* pl. *-i, -e.* și *manufacturál, -ă, manufactoriál, -ă, manufapturál, -ă adj.* /***manufactură*** + *-ial*, după fr. *manufacturiel.*

manufacturiér, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care ține de manufactură, care se referă la manufactură; care produce manufactură; (*înv.*) manufacturial. **2** *s.m., s.f.* Proprietar al unei manufacturi. ◆ Lucrător într-o manufactură. • sil. *-ri-er.* pl. *-i, -e./* /<fr. ***manufacturier***.

manufapturál, -ă *adj.* v. manufacturial.

manufăctúră *s.f.* v. manufactură.

manufăptúră *s.f.* v. manufactură.

manu militari *loc.adv.* Prin folosirea forței armate. • /<lat. ***manu militari***.

manumís, -ă *adj., s.m., s.f.* (*jur.; în antic. romană și în Ev. Med.*) (Persoană) care a fost eliberată din sclavie, din robie. • pl. *-și, -se.* /<lat. ***manumissus***.

manumisiúne *s.f.* (*jur.; în antic. romană și în Ev. Med.*) Eliberare legală a unui sclav sau a unui șerb. • pl. *-i.* /<lat. ***manūmissĭo, -onis***, fr. ***manumission***.

manuscrípt, -ă *adj., s.n.* (Text) care este scris de mînă, care nu este tipărit; manuscris. ◇ Loc.adj., adv. *În manuscript* = în manuscris. • pl. *-ți, -te, n. -uri, -e.* /<lat. ***manu scriptus*** „scris cu mîna”.

manuscrís, -ă *s.n., adj.* **1** *s.n.* Text scris de mînă (sau, astăzi, dactilografiat, tehnoredactat), netipărit; manuscript. ◇ *Manuscris miscelaneu* v. miscelaneu. ◇ Loc.adv., adj. *În manuscris* = (încă) netipărit. **2** *adj.* (*despre lucrări, texte*) Care este scris de mînă (dactilografiat, tehnoredactat); care nu este tipărit; manuscript. • pl. *-și, -se, n. -e, -uri.* /de la ***manuscript***, după *scris*; cf. fr. *manuscrit.*

manutánță *s.f.* (*milit.*) Subunitate militară care se ocupă cu depozitarea cerealelor panificabile și care fabrică pîine pentru militari. ◆ Restr. Brutărie unde se fabrică pîine pentru armată. • pl. *-e.* /<fr. ***manutention***.

manutențiúne *s.f.* **1** Acțiune de deplasare a unor materiale, mărfuri etc. în interiorul unei fabrici, al unui magazin, al unui depozit sau în imediata lor apropiere, în vederea înmagazinării, expedierii sau vînzării. **2** Administrație, gestiune. • /<fr. ***manutention***; cf. lat. *manutentio, -onis.*

maoísm *s.n.* (*polit.*) Doctrină ideologică și politică a lui Mao Tze-dun. • /<fr. ***maoïsme***; cf. nm. pr. *Mao Tzedun* (*Mao Zedong*), conducător comunist chinez.

maoíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (*polit.*) (Adept) al maoismului. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***maoïste***.

maóri *s.m., adj.invar.* **1** *s.m.* Persoană care face parte din populația băștinașă din Noua Zeelandă sau este originară de acolo; (*la pl.*) populația polineziană din Noua Zeelandă. **2** *adj.invar.* Care aparține maorilor, care se referă la maori. ◆ (*subst. f.*) Limba din familia austroneziană, ramura oceanică de est, grupul polinezian, vorbită de maori. • pl. *-i.* /<fr. ***Maori(s)***.

mapamónd *s.n.* **1** (*geogr.*) Reprezentare a suprafeței pămîntului sau a lumii pe un plan; planisferă, planiglob. ◆ Ext. Globul pămîntesc. **2** (*astron.*) *Mapamond ceresc* = harta cerului, pe care sînt însemnate stelele, constelațiile etc. • pl. *-uri.* și *mapamúnd s.n.* /<ngr. ***μαπαμόνδο***, it. ***mappamondo***, fr. ***mappemonde***; cf. lat. *mappa mundi* „harta universului, a lumii”.

mapamúnd *s.n.* v. mapamond.

mapáre *s.f.* (*inform.*) Proces de convertire într-un format a datelor înscrise în alt format. • pl. *-ări.* /după engl. *mapping.*

mápă[1] *s.f.* **1** (*și mapă de scris, mapă de birou*) Obiect de birou executat din carton, din pînză, din piele etc., în care se țin hîrtii, foi volante etc. ◆ Dosar în care se păstrează (și se transportă) acte, desene, hîrtii etc. ◆ Copertă de protecție pentru o carte, un manuscris etc. ◆ Plic gros care conține mai multe plicuri mai mici și hîrtie de scris. **2** Servietă (plată). • pl. *-e.* /<germ. ***Mappe***.

mápă[2] *s.f.* Hartă geografică sau topografică. • pl. *-e.* /<it. *mappa*, fr. *mappe*, lat. ***mappa, -ae***.

mapping ['mepiŋ] *s.n.* (*topogr.*) Cartografiere. • /<engl. ***mapping***.

maquis [ma'ki] *s.n.* **1** (*bot.*) Vegetație foarte deasă, formată din tufișuri și arbuști spinoși, veșnic verzi, caracteristică regiunii mediteraneene. **2** (*ist.*) Mișcare a partizanilor francezi, spanioli sau italieni din Rezistență, în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. • scris și *machi*. pl. *machi*. /<fr. ***maquis***.

maquisard, -ă [maki'zard] *s.m., s.f.* (*ist.*) Luptător în mișcarea de rezistență maquis. • pl. *-zi, -de*. și *machisárd s.m.* /<fr. ***maquisard***.

marabú *s.m.* **I** (*relig.; în Ev. Med.*) **1** Ascet musulman din N Africii, care era venerat ca un sfînt încă din timpul vieții sau după moarte; murabit. **2** Mică moschee în care slujea un asemenea ascet. **3** Mormînt al unui marabu. **II 1** (*ornit.*) Pasăre din ordinul iconiformelor, mai mare decît barza, cu capul și gîtul golașe, cu penele foarte frumoase, de un albastru strălucitor, răspîndită în Africa și Asia ecuatorială (*Leptoptilus crumeniferus*). ◆ Restr. Pene ale acestei păsări, folosite ca podoabă. ◆ Ext. Podoabă (viu colorată) formată din diferite pene (sau din fulgi) de pasăre, înșirate pe ață, care se poartă de obicei la gît. **2** (*țes.*) Fir de mătase folosit pentru bătătură, alcătuit din mai multe fire care, prin prelucrare, au căpătat aspect de fulgi. • și *marabút s.m.* /<fr. ***marabout***, port. ***marabuto***; cf. ar. *murabit*.

marabu II (1)

marabút *s.m.* v. marabu.

maracás *s.n.* (*muz.*) Instrument muzical de percuție sud-american, construit din două nuci de cocos, prevăzute cu cîte un mîner, umplute cu nisip sau grăunțe, care, prin scuturare, produc sunete asemănătoare cu ale castanietelor. • pl. *-e*. /<sp. ***maracas***.

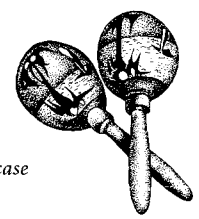

maracase

marafét *s.n.* **1** (*pop.; fam., adesea deprec.; la pl.*) Fasoane, mofturi; nazuri. *Nu-mi umbla mie cu marafeturi* (CE. PETR.). **2** (*pop.; fam., adesea deprec.; mai ales la pl.*) Nume generic pentru lucruri mărunte, fără importanță; nimicuri, fleacuri. *Ia-ți marafeturile și pleacă* (POP.). ◆ Podoabe (pretențioase). **3** (*înv.*) Pricepere, măiestrie, abilitate. *Adică-i greu marafet de-a se împrieteni cu copiii* (ALECS.). ◆ Profesiune, meserie. *Nemți... cu marafetu neguțătoresc* (DOC.). ◆ (*la pl.*) Acțiuni, procedee care dovedesc pricepere, iscusință. *Vizitiul... făcu cîteva marafeturi prin care voia să arate abilitatea ce avea în meseria sa* (FIL.). ◆ Concr. Dispozitiv ingenios. **4** (*înv.; adesea la pl.*) Truc, vicleșug, înșelătorie. *Tot îmbla cu marafet, de-l săpa pe Ghica* (DOC.). **5** (*reg.*) Ghidușie; poznă. • pl. *-uri*. și (*înv.*) *marifét s.n.* /<ngr. ***μαραφέτι***, tc. ***marifet***.

maragíng *s.n.* (*metalurg.*) Oțel de înaltă rezistență, obținut printr-un tratament la temperaturi foarte joase. • /<germ. ***Maraging[stahl]***.

marál *s.m.* (*zool.*) Specie de cerb din Tian-Șan și din munții din S Siberiei (*Cervus elaphus maral* și *sibiricus*). • /<engl. ***maral***; cuv. turcic.

marám *conj., adv.* (*reg.*) **1** *conj.* Cu toate că, deși. **2** *adv.* Ca și cum, ca și cînd; adică. *Maram tu n-ai vre să hie tot poști* (POP.). • /etimol. nec.

marámă *s.f.* v. năframă.

maramét *s.n.* v. meremet.

maramureșean, -ă *s.m., s.f. adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Maramureșului sau care este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii Maramureșului. **2** *adj.* Care aparține Maramureșului sau maramureșenilor, care se referă la Maramureș sau la maramureșeni; originar din Maramureș. • pl. *-eni, -ene*. /nm. pr. (provincie istorică în N-V României) ***Maramureș*** + *-ean*.

maramureșeáncă *s.f.* Femeie care face parte din populația de bază a Maramureșului sau care este originară de acolo. • pl. *-ence*. /***maramureșean*** + *-că*.

marangóz *s.m.* Dulgher care execută lemnăria pentru nave, ambarcații. • pl. *-i*. /<tc. ***marangoz***.

marâni *s.m. pl.* (*relig.*) Evrei din Castilia și Portugalia, convertiți la creștinism, dar rămași fideli, în secret, iudaismului. • /<fr. ***marranes***; cf. sp. *marrano*, port. *marro*; cuv. ar.

maraschíno *s.n.* (*alim.*) Lichior italienesc preparat din vișine sau din cireșe amare. • /<it. ***maraschino***.

marásm *s.n.* **1** (*med.*) Stare patologică ce se caracterizează prin atrofierea progresivă a organelor, printr-o scădere ponderală accentuată a întregului organism. ◆ Stare de epuizare fizică sau morală; descurajare, deprimare; apatie. *Pentru-a scăpa de-al meu marasm, Încerc să cred că este altfel* (MACED.). **2** Stagnare, încetinire, criză (economică, politică, socială etc.). *Țara a intrat în marasm economic.* **3** Ext. Decădere morală. *Îl descuraja marasmul societății în care trăia.* • /<ngr. ***μαρασμός***, fr. ***marasme***, germ. ***Marasmus***.

marasmínă *s.f.* (*biol.*) Derivat al metabolismului bacteriilor și ciupercilor, cu rol inhibitor asupra plantelor. • /după it. *marasmio* „ciuperci comestibile".

maratón *s.n.* **1** (*sport*) Probă de atletism pe o distanță de 42, 195 km. **2** Fig. Activitate, ședință dificilă și de foarte lungă durată. *Am dansat toată noaptea. Una adevărat maraton!* ◆ Ext. (*sport; în șah, în tenis etc.*) Partidă prelungită. • pl. *-oane, -uri*. /<fr. ***marathon***; cf. nm. pr. *Marathon*, localitate în Grecia.

maratoníst *s.m.* (*sport*) Atlet care participă la probele unui maraton. • pl. *-iști*. /<***maraton*** + *-ist*.

maravédi *s.m.* Monedă măruntă spaniolă, folosită pînă în sec. 18. • /<sp. ***maraved***; cuv. ar.

marăz *s.n.* v. măraz.

mărá *s.f.* v. *marfă*.

marc[1] *s.n.* **1** (*ind. alim.*) Pastă obținută din fructe sau din legume, folosită ca materie primă. **2** Reziduu rezultat în procesul de extragere a zahărului din sfeclă. • pl. *-uri*. /<fr. ***marc***.

marc[2] *s.n.* (*sport; la rugbi*) Prinderea balonului oval din zbor, după șutarea acestuia de către un adversar. • pl. *-uri*. /<engl. ***mark***.

marcá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică lucruri, animale*) A aplica un semn distinctiv; a însemna pentru a putea fi recunoscut. *Țăranii își marchează oile la ureche.* ◆ (*compl. indică scrisori*) A timbra, a franca. ◆ Spec. A grava pe un obiect din metal prețios un semn oficial care îi garantează autenticitatea. *Bijutierii marchează aurul.* **2** Fig. A constitui o notă distinctivă, o trăsătură caracteristică; a reprezenta, a ilustra. *Caragiale marchează și el cu putere data de 1800* (IBR.). ◆ A indica, a arăta. *Scaunele desperecheate marcau succesivele renovări ale mobilierului* (CE. PETR.). ◇ (*compl. indică variații de temperatură, ore etc.*) *Mercurul termometrului marchează o temperatură scăzută. Limbile ceasului marchează ora 12.* ◆ A scoate în evidență, a sublinia, a releva. *Excepția are tot atîta drept să fie marcată ca și regula* (MAIOR.). ◆ Concr. A sublinia. *Am marcat cu roșu ce e important în carte.* **3** (*compl. indică terenuri, suprafețe, trasee etc.*) A delimita prin linii, semne; a însemna. *Și-au propus să marcheze traseul turistic de pe Rarău.* **4** (*sport*) A înscrie puncte într-o competiție. *Au marcat trei goluri în deplasare.* ◇ (*abs.*) *Au marcat... din lovitură liberă* (PER.). ◆ (*arg.*) A penetra (de mai multe ori). ◆ Ext. (*arg.*) A avea orgasm. **5** (*sport*) A supraveghea pe unul sau pe mai mulți jucători din echipa adversă spre a-i (a le) neutraliza acțiunile ofensive. **6** Fig. (*compl. indică ființe*) A impresiona. *Ultimele evenimente l-au marcat îngrozitor.* • prez.ind. *-chez*. /<germ. ***markieren***, fr. ***marquer***.

marcáj *s.n.* **1** Marcă, semn aplicat pe un obiect sau pe corpul unui animal cu scopul de a-l face ușor de recunoscut, pentru a-l deosebi de altele asemănătoare. ◇ *Casă de marcaj* v. casă. ◆ Semn convențional care indică ceva. **2** Spec. Mijloc de semnalizare rutieră prin aplicarea cu vopsea a unor semne pe suprafața căii rutiere, pe borduri etc. ◆ Spec. Semn făcut pe copaci, pe stînci etc. pentru a indica turiștilor un itinerar. ◆ Ext. Totalitatea semnelor care indică un drum turistic. **3** (*sport*) Supraveghere a unor jucători din echipa adversă, cu scopul de a neutraliza acțiunile lor ofensive. **4** (*sport*) *Tabelă de marcaj* = panou de afișare a scorului înregistrat în timpul unei competiții. • pl. *-e*. /<fr. ***marquage***.

marcándo *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Scoțînd în evidență, subliniind. • /<it. ***marcando***.

marcánt, -ă *adj.* (*despre oameni sau despre manifestări, creații etc. ale lor*) Care are o valoare, o importanță deosebită, care iese în evidență; important, de seamă, remarcabil. *Este o personalitate marcantă a vremurilor noastre.* ◇ (*despre evenimente, fapte etc.*) *A fost o întîmplare marcantă, cel puțin din punctul meu de vedere.* ◆ Care are autoritate, influență. *Este un membru marcant al partidului său.* • pl. *-ți, -te*. /<fr. ***marquant***, germ. ***markant***.

marcáre *s.f.* Acțiunea de *a marca* și rezultatul ei; marcație. • pl. *-ări*. /v. ***marca***.

marcasít *s.n.* (*mineral.*) Bisulfură naturală de fier, de culoare galben-aurie cu reflexe verzui și cu luciu metalic, folosită în bijuterie sau la fabricarea acidului sulfuric. • /<fr. ***marcassite***, germ. ***Markasit***.

marcát[1] *s.n.* Faptul de *a marca*. • /v. ***marca***.

marcát[2]**, -ă** *adj.* **1** Care deține un semn distinctiv, o marcă. ◆ (*despre obiecte din metale prețioase*) Care are imprimat semnul oficial care îi dovedește valoarea și originalitatea. ◆ (*despre greutăți*) Care are marcat semnul oficial care garantează exactitatea măsurii indicate. *Se pune pe taler greutăți marcate* (MAR.-ȚIȚ.). ◆ (*despre termeni fonologici, morfologici, stilistici etc.*) Care, într-o relație cu un alt termen, reprezintă membrul atipic, opunîndu-se celuilalt termen (considerat normal, des folosit, neutru). ◆ (*despre căi de comunicație*) Care este prevăzut cu marcaj. **2** Fig. Care iese în evidență; accentuat, distinct; nuanțat. *Efectele de siluete cu umbrele lor violete erau foarte marcate* (CA. PETR.). ◇ (*adv.*) *A cîntat marcat.* • pl. *-ți, -te*. /v. ***marca***.

marcáto *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Cu accentuarea întregii note. • /<it. ***marcato***.

marcatór, -oáre *subst.* **I** *s.m., s.f.* **1** Persoană care lucrează la marcarea unor produse (industriale). **2** Persoană care jalonează un teren, un traseu. **3** (*sport*) Persoană care marchează puncte sau goluri într-o competiție sportivă. *Marcatorul golului este ovaționat.* **4** (*sport*) Jucător care supraveghează un adversar pentru a-i împiedica acțiunile ofensive. **II** *s.n.* **1** (*agric.*) Unealtă folosită pentru marcarea rîndurilor și a cuiburilor în care se va pune răsadul sau sămînța. **2** (*electron.*) Dispozitiv care produce semnale pentru marcarea intervalelor de timp la oscilatoarele catodice. • pl. *-ori, -oare*. /***marca*** + *-tor*.

marcáție *s.f.* Marcare. ◆ Concr. Marcaj. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***marcation***.

márcă[1] *s.f.* (*și marcă poștală*) Timbru poștal. • pl. *mărci*, (*înv.*) *-ce*. /<germ. ***Marke***.

márcă[2] *s.f.* **1** Semn aplicat pe un lucru, pe un animal etc., pentru a-l recunoaște, pentru a-l putea deosebi de altele asemănătoare. ◆ Ext. (*și marcă de fabrică, marca fabricii*) Semn, inscripție, desen etc. care indică locul de origine al unui produs, fabricantul etc. *Baloturile... poartă pe dînsele mărci* (SADOV.). ◇ *Marcă de comerț* = semn distinctiv, folosit de o firmă producătoare pentru a-și individualiza produsele și serviciile, în raport cu cele identice sau similare oferite de alți producători sau prestatori de servicii. ◇ Loc.adj. *De marcă* = *a*) (*despre produse*) de calitate superioară. *Vin de marcă*; *b*) (*despre oameni*) de seamă, marcant, eminent. *Cetățenii de marcă încep să facă prinsori* (CAR.). ◆ Ext. Tip, model de fabricație. *Ce marcă de stilou ai?* ◆ (*și marcă de încărcare*) Însemnare făcută pe flancul unei nave pentru a indica capacitatea acesteia. **2** Fig. Trăsătură distinctivă, specifică, particularitate; pecete. *Brezeanu este... unul dintre rarele fenomene care pune adînc marca lor pe o întreagă epocă artistică* (CAR.). **3** (*fon.*) Trăsătură distinctivă, a cărei prezență sau absență determină realizarea unei opoziții fonologice. ◆ Ext. (*lingv.; cu diferite determ.*) Particularitate din planul expresiei, care, asociată cu o anumită semnificație sau funcție gramaticală, sintactică, stilistică, pragmatică, servește la recunoașterea acesteia. **4** (*înv.*)

Stemă. *Era o sală împodobită... cu mărcile ținuturilor Moldovei* (SADOV.). ◆ Blazon, emblemă. *Marca de familie a Băsărăbeștilor era trei capete de arab* (XEN.). **5** (*la jocurile de noroc*) Fisă, jeton care poate înlocui banii. ◆ Fisă cu număr de ordine folosită de muncitori pentru a-și marca prezența la lucru. **6** (*ferov.*) Bucată de șină vopsită în alb care marchează intersecția a două linii ferate. **7** (*inform.*) Număr sau cuvînt asociat unei instrucțiuni a unui program. • pl. *mărci*, (*înv.*) *-ce*. /<fr. ***marque***, ngr. *μάρκα*.

márcă[3] *s.f.* (*fin.*) Unitate monetară în unele țări europene (Germania, Finlanda), înlocuită, din 2002, cu euro. • pl. *mărci*, (*înv.*) *-ce*. /<germ. ***Mark***, finl. *markka*.

márcă[4] *s.f.* (*în Ev. Med.*) **1** Nume dat unităților administrative de graniță, organizate militar, din unele state din Europa apuseană sau centrală. **2** Obște sătească în Europa apuseană, în care pămîntul arabil era proprietate privată. • pl. *mărci*, (*înv.*) *-ce*. /<germ. ***Mark*** „provincie militară de graniță".

márcăr *s.m.* v. marcher.

marcescént, -ă *adj.* (*bot.*; *despre frunze, fructe*) Care se usucă pe plantă, rămînînd pe aceasta pînă primăvara. ◆ (*despre corole, calicii*) Care rămîne și după polenizare. • pl. *-ți, -te*. /<fr. ***marcescent***; cf. lat. *marcescĕre* „a se vesteji".

marcescénță *s.f* (*bot.*) Stare a unei frunze, plante etc. marcescente. • /<fr. ***marcescence***.

marcgrăf *s.m.* v. margraf.

marchér *s.m.* **1** (*sport*) Persoană care marchează punctele cîștigate la joc, mai ales la biliard. **2** (*înv.*) Marcator. • acc. și *márcher*. pl. *-i*. și *márcăr s.m.* /<engl. ***marker***, fr. ***marqueur***.

marchetărie *s.f.* **1** Procedeu de decorare a mobilelor sau a zidăriei care constă în realizarea pe suprafața acestora a unor motive geometrice, a unor desene în urma aplicării unor bucăți mici de lemn prețios, placaj, fildeș, metal etc. ◆ Ext. Obiect obținut prin acest procedeu. **2** Fig. (*peior.*) Operă (literară) obținută din fragmente disparate, unite artificial. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***marqueterie***.

marchidán *s.m.* v. marchitan.

marchidánie *s.f.* v. marchitănie.

marchioáță *s.f.* (*reg.*) Deschizătură făcută în acoperișul unor case țărănești de tip vechi, pentru a pătrunde lumina în pod sau pentru a ieși fumul. • pl. *-e*. și *marchióță s.f.* /etimol. nec.

marchióță *s.f* v. marchioață.

marchitán *s.m.* (*înv.*) Negustor (de mărunțișuri). ◆ Spec. Negustor ambulant la sate. ◆ Persoană care însoțea trupele de soldați, vînzîndu-le acestora alimente sau alte produse. *La spatele lui era un mărchidan cu marfă* (PER.). • pl. *-i*. și *marchidán*, *mărchidán s.m.* /<pol. ***markietan***; cf. rus. *маркитант*.

marchitănie *s.f.* (*înv.*) **1** Prăvălia marchitanului. ◆ Spec. Prăvălie de mărunțișuri. **2** Ocupația marchitanului. **3** Colect. Mărfuri pe care le vindea marchitanul. ◆ Ext. Mărfuri diferite (și mărunte), de uz casnic. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și *marchidánie s.f.* /***marchitan*** + *-ie*.

marchíz *s.m.* **1** Titlu nobiliar situat ierarhic între cel de duce și cel de conte. ◆ Persoană care poartă acest titlu. **2** (*în Ev. Med., în Europa apuseană*) Titlu nobiliar purtat de conducătorul unui ținut de la graniță. ◆ Persoană care purta acest titlu. • pl. *-i*. /<fr. ***marquis***; cf. și it. *marchese*.

marchizát *s.n.* **1** Demnitate, rang de marchiz. **2** (*în Ev. Med., în Europa apuseană*) Provincie situată la graniță. ◆ Domeniu al unui marchiz. • pl. *-e*. /<fr. ***marquisat***.

marchíză *s.f.* **I** Soție sau fiică de marchiz. **II 1** (*arhit.*) Acoperiș de sticlă, fixat într-o armătură metalică, deasupra intrării principale a unei clădiri. *Ușa înaltă, cu un fel de marchiză în miniatură, era deschisă* (POPOV.). **2** (*constr.*) Mică încăpere cu pereți (parțial) de sticlă, situată la intrarea într-o clădire. *Îi deschise o slujnică ușa de la marchiză* (CA. PETR.). **3** (*ferov.*) Cabină, situată în partea de dinapoi a unei locomotive cu abur, rezervată mecanicului și ajutorului său. **III** Inel cu montură de diamant, de formă ovală, tăiat în 58 de fețe. • pl. *-e*. /<fr. ***marquise***.

marchiză II (1)

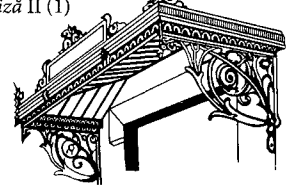

marchizét *s.n.* (*text.*) **1** Țesătură transparentă de bumbac, din care se confecționează rochii, perdele etc. **2** (*la pl.*) Obiecte confecționate din acest tip de țesătură. *Vine vara caldă și albă ca sufletul și marchizetele sale* (KLOP.). • pl. *-uri*. /<fr. ***marquisette***, germ. ***Markisette***.

mărcia *s.n.* (*muz.*) Marș. • /<it. ***marcia***.

marciále *adv.* (*muz.*; *indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Cu caracter de marș; solemn, grav, marțial. • /<it. ***marziale***.

marcionísm *s.n.* (*relig.*) Doctrină inițiată de ereticul Marcion (sec. 2), predicînd dualismul gnostic și respingînd *Vechiul Testament*. • sil. *-ci-o-*. /<fr. ***marcionisme***; cf. nm. pr. *Marcion*, teolog grec.

marcionít, -ă *s.m., s.f.* (*relig.*) Adept al marcionismului. • sil. *-ci-o-*. pl. *-ți, -te*. /<fr. ***marcionite***.

marcoávă *s.f.* (*arg.*) Prostituată (bătrînă). *Îți cere cineva socoteală că umbli după marcoave?* (M. I. CAR.). • pl. *-e*. /etimol. nec.

marcocartofilíe *s.f.* Ramură a marcofiliei care se ocupă cu studiul ștampilelor aplicate pe trimiterile poștale obișnuite. • g.-d. *-iei*. /<***marcă*** + ***cartofilie***.

marcofíl, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care ține de marcofilie, care se referă la marcofilie. **2** *s.m., s.f.* Persoană care se ocupă cu marcofilia; marcofilist. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***marcophile***.

marcofilíe *s.f.* Colecționarea și studierea ștampilelor poștale; ștampilofilie. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***marcophilie***.

marcofilíst, -á *s.m., s.f.* Marcofil. • pl. *-iști, -iste*. /<fr. ***marcophiliste***.

marcográf, -á *adj.* Ștampilograf. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***marcographe***.

marcografíe *s.f.* Ștampilografie. • g. -d. *-iei*. /<fr. ***marcographie***.

marcománi *s.m. pl.* (*ist.*) Populație vest-germanică, din marele trib al suebilor, din regiunea Mainului, de unde au migrat, la sfîrșitul sec. 1 î. Hr. și începutul sec. 1 d. Hr., în Boemia, o parte dintre ei stabilindu-se, la sfîrșitul sec. 4, în Panonia, unde au fost supuși de huni. • /<fr. ***Marcomans***, germ. ***Markomannen***.

marcománic, -ă *adj.* Care ține de marcomani, care se referă la marcomani. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***marcomanique***.

marcotă *vb. I. tr.* (*hort.*) A culca și a acoperi cu pămînt ramuri, tulpini ale plantelor, cu vîrful în afară, pentru a le face să prindă rădăcină; a înmulți o plantă prin marcote. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***marcotter***.

marcotáj *s.n.* (*hort.*) Operație de înmulțire a plantelor prin marcote. • pl. *-e*. /<fr. ***marcottage***.

marcotaj

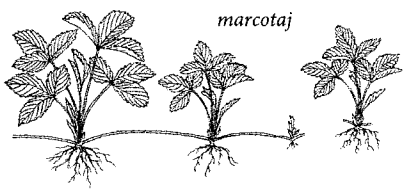

marcotáre *s.f.* (*hort.*) Acțiunea de *a marcota* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /*v.* ***marcota***.

marcotă

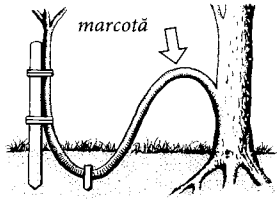

marcótă *s.f.* (*hort.*) Lăstar, ramură a unei plante, care se acoperă cu pămînt, lăsînd vîrful liber pentru a prinde rădăcină și care apoi, desprins de planta-mamă și răsădit, poate da o nouă plantă. ◆ Plantă obținută prin marcotaj. • pl. *-e*. /<fr. ***marcotte***.

mardá *s.f.* (*înv., reg.*) **1** Rest dintr-o marfă veche, degradată, care se vinde la un preț scăzut. ◆ Obiect care se dă în plus la o vînzare. ◆ Ext. Lucru fără valoare, bun de aruncat. *Bănuiam că între atîtea mardale de tipar... se găsește poate ceva interesant* (CAR.). ◇ Fig. *Mardaua fățărnicii omenești* (CA. PETR.). **2** Rest inutil rămas în urma prelucrării sau a fabricării unui material; deșeu. • pl. *-ale*. /<tc. ***marda***.

mardáf *subst.* (*reg.*) Drojdie care se depune pe fundul butoiului de vin sau de oțet. • /cf. *marda*.

mardalíc *s.n.* (*înv.*) Marfă de proastă calitate. • pl. *-uri*. /***marda*** + *-lic*.

mardeálă *s.f.* (*fam.*) Bătaie (zdravănă). • pl. *-eli*. /***mardi*** + *-eală*.

mardéi *s.m. pl.* (*fam.*) Bani, parale. • /<țig. ***marde***.

mardeiáș *s.m.* (*fam.*) Bătăuș. *Mardeiașii āia din nimic pun mîna pe cuțit* (CA. PETR.). • sil. *-de-iaș*. pl. *-i*. /***mardi*** + *-aș*.

mardí *vb. IV. tr.* (*fam.*) A bate (zdravăn), a lovi pe cineva. *Mai zi o dată, stimabile, că te-am mardit!* (CE. PETR.). • prez.ind. *-esc*. /<țig. ***mardo***.

máre[1] *adj.* (*în opoz. cu „mic"*) **I** (*indică dimensiunea*) **1** Care depășește dimensiunile obișnuite, medii. *Din tainica pădure Apare luna mare* (EMIN.). ◇ (*adv.*; *în opoz. cu „mărunt"*; *după vb. ca „a măcina", „a tăia"*) *La moara asta se macină mare porumbul.* ◇ (*cu val. de super. abs., prin repet.*) *Fă focul mare, mare* (POP.). ◇ *Degetul* (*cel*) *mare* = degetul gros de la mînă sau de la picior. *Literă mare* v. literă. ◇ Expr. (*reg.*) *A lăsa* (pe cineva) *mare și devreme* = a înșela sau a dezamăgi pe cineva. *Pupăza zbrr!... și mă lasă mare și devreme cu lacrimile pe obraz* (CR.). *A trăi pe picior mare* v. picior. *A fi cu rînza mare* sau *a avea rînza prea mare* v. rînză. ◆ (*despre ochi*) Care este mărit, holbat de spaimă, de uimire etc. ◇ Expr. *A face* (sau *a deschide*) *ochii mari* (*cît cepele*) = a privi cu uimire, cu atenție, cuprins de curiozitate. **2** (*despre suprafețe*) Care este vast, întins. *Se apropiau de pădurea cea mare* (CA. PETR.). ◇ (*despre așezări umane, uneori și cu sensul de „important"*) *Cîtu-i Sibiiu de mare, Numai o uliță are* (POP.). ◇ (*în toponime, marcînd adesea și vechimea așezării*) *Mergem la Satu Mare.* ◇ Loc.adv. (*subst.*) *În mare* = *a*) pe scară întinsă; după un plan vast; *b*) în linii generale; *c*) (*com.*) cu ridicata. ◇ Poet. *Umbra morții se întinde tot mai mare și mai mare* (EMIN.). **3** (*despre încăperi, recipiente*) Care este încăpător, spațios, voluminos. *Scoase... o sticlă mare de coniac* (CA. PETR.). ◇ (*pop.*) *Casa* (*cea*) *mare* = cea mai bună cameră a caselor țărănești, unde se păstrează zestrea și unde sînt invitați oaspeții. **4** (*despre lucruri sau ființe*) Care este înalt. *E un munte mare.* ◆ (*în opoz. cu „scurt"*) Care este lung. *Am părul mare, trebuie tuns.* ◆ (*despre ape, gropi etc.*) Care este adînc. *Săpă o groapă mare pentru lup.* ◆ (*în opoz. cu „subțire"*) Care este gros. *Are buze mari.* ◆ (*în opoz. cu „îngust"*) Care este lat. *E o stradă mare, cu mai multe benzi.* ◇ *Marele dorsal* v. dorsal. **II** (*indică cantitatea*) **1** Care este mult, abundent. *A căzut brumă mare.* ◆ (*despre ape curgătoare, viituri*) Care are debit sporit; umflat. ◇ Expr. *A veni mare* = a-și spori debitul, a-și ridica nivelul (revărsîndu-se). *Apa a venit mare într-o noapte și a inundat tot satul.* **2** (*despre numere sau*, ext., *despre valori care se pot exprima numeric*) Care este ridicat, în cantitate considerabilă. *I se va făgădui mai mare simbrie* (C. NEGR.). ◆ (*despre prețuri*) Care este ridicat. *Prețurile sînt mari la alimente din cauza secetei.* ◆ (*despre colectivități*) Care este numeros. *Un grup mare de oameni.* ◇ *Marea burghezie* v. burghezie. **III** (*indică durata*; *despre unități de timp*) Care este de lungă durată; îndelung. *Pauza i s-a părut mai mare ca altădată.* ◇ (*pop.*) *An mare* = an bisect. *Boală mare* v. boală. *Postul* (*cel*) *mare* v. post. **IV** (*despre stadiul dezvoltării ființelor*) Care nu mai este copil, care a ajuns la maturitate. *De ani e mare și minte n-are* (PANN). ◇ *Fată mare* = *a*) fată care a ajuns la vîrsta măritișului; *b*) fată care este virgină; fecioară. *Mamă mare* v. mamă. *Tată mare* v. tată. ◇ Expr. *Să crești mare!* v. crește. *Cu mic, cu mare* sau *mic și mare* v. mic. ◆ (*la compar. de superioritate sau la super. rel. pozitiv*) Care este (cel) mai în vîrstă. *E sora mea mai mare.* **V** (*indică intensitatea*) **1** (*despre sunete, voce*) Care este puternic, intens, profund. *Mă rog ție cu glas mare și cu lăcrămi* (MARC.). ◇ Expr. *A vorbi în gura mare* = a vorbi cu glas tare, către toată lumea. *A fi cu gura mare* = a fi certăreț. (*A striga* sau *a țipa, a răcni, a*

se văita etc.) *în gura mare* v. gură. **2** (*despre stări sufleteşti, sentimente, senzaţii*) Care este puternic, copleşitor. *Avusese mare iubire pentru el* (SADOV.). ◇ Expr. (*Ţi-e*) *mai mare dragul să...* v. drag. (*Ţi-e*) *mai mare mila* v. milă. (*E*) *mai mare ruşinea* v. ruşine. **3** (*despre lumină, temperaturi etc.*) Care este intens, puternic. *Astăzi a fost căldură mare.* ◇ *Ziua mare* = parte a dimineţii cînd lumina este foarte puternică. ◇ Expr. (*Ziua*) *în* (sau *la*) *amiaza-mare* = în toiul zilei, la amiază. **4** (*despre ritmul de mişcare*) Care are viteză crescută, peste cea obişnuită. *A pornit maşina brusc, cu viteză mare.* **5** (*despre fenomene naturale, calamităţi*) Care este năprasnic, cumplit. *Ne-a lovit o furtună mare.* **VI** (*indică valoarea, calitatea*) **1** Care este de însemnătate mare, important. *Au prezentul nu ni-i mare?* (EMIN.). ◇ (*bis.*) *Săptămîna mare* = săptămîna de dinaintea Paştelui; în zilele acestei săptămîni; săptămîna patimilor. *Duminica Mare* = *a*) Rusaliile; *b*) prima zi de Paşte. (*pop.*) *Seara mare* = ajunul Crăciunului. *Zi mare* = *a*) zi de sărbătoare; *b*) zi importantă. *Strada* (sau *uliţa*) *mare* = (*în oraşele de provincie*) strada (sau uliţa) principală. *Drum mare* sau *drumul* (*cel*) *mare* = drum principal care leagă localităţile importante. *Vorbă mare* = vorbă importantă, solemnă. ◇ Expr. *A zice vorbă mare* = (*mai ales în constr. neg.*) a se angaja solemn, a face o promisiune deosebită. *Îmbucătura mare să-nghiţi Şi vorba mare să nu o zici* (PANN). *Să nu zici* (sau *nu zi*) *vorbă mare* = să nu te miri. *Vorbe mari* = *a*) promisiuni deşarte; *b*) laude. *Mare lucru* = *a*) lucru care stîrneşte mirare sau impresionează; *b*) (*în constr. neg.*) lucru nesemnificativ; *c*) (*în constr. neg., dînd contextului val. afirm.*) este foarte probabil. *Joia Mare* v. joi. *Prînzul mare* (sau *prînzul cel mare*) v. prînz. *Sîmbăta Mare* v. sîmbătă. *Vinerea Mare* v. vineri. ◇ Expr. *De zile mari* = care este deosebit, solemn. *A juca cartea cea mare* v. carte. *Lucru mare* v. lucru. *Mare minune* sau *minune mare* v. minune. *Mare minune să* (*nu*)... v. minune. ◆ (*despre petreceri, ospeţe*) Care este fastuos, bogat. *Vezi o masă mare-ntinsă cu făclii prea luminate* (EMIN.). ◆ Care este grav, serios. *Am făcut o mare greşeală.* ◆ Care este deosebit, distins. *Mă ţine la mare cinste.* **2** (*despre oameni sau despre manifestări, creaţii etc. ale lor*) Care este înzestrat cu calităţi excepţionale; celebru, renumit. *Numele m-a făcut pe mine mare, sau eu pe dînsul?* (GAN.). ◇ Loc.adj. *Cu suflet mare* = generos, bun la suflet. ◇ Expr. *Un mare creier* v. creier. ◆ (*despre Dumnezeu*) Atotputernic. *Bun e Dumnezeu şi mare!* (ALECS.). ◆ Care este ieşit din comun, aparte. *Că mare nătărău mai eşti!* (CR.). ◇ Loc.adv. *Cu mare greu* = cu dificultate mare. *Cu mare greu găseşte drumul* (CR.). *Cu mare ce* = *a*) întîmpinînd dificultăţi deosebite; cu mare greutate, anevoie; *b*) ext. în sfîrşit, în cele din urmă. ◆ Care este evident. *A spus o mare minciună.* **3** Care ocupă un loc important într-o ierarhie. *Îşi luă ziua bună... de la toţi boierii cei mari şi cei mici* (ISP.). ◇ (*subst.*) *Împrejur cei mari ai ţării şi ai sfatului s-adună* (EMIN.). ◇ Expr. *A se ţine mare* = a fi mîndru, fudul. *Mare şi tare* sau *tare şi mare* = influent, foarte important şi puternic. *La mai mare* = urare adresată cuiva care a avansat în rang. (*subst.*) *A trage* (sau *a călca*) *a* (ori *la*) *mare* = *a*) a-şi da importanţă; *b*) a căuta să parvină. *A fi* (sau *a umbla*) *cu capul mare* sau *a fi cu cap mare* ori *a fi mare de cap* = *a*) a avea păreri foarte bune despre sine, a fi încrezut; *b*) a fi încăpăţînat. *A se face mare pe ceva* (sau pe cineva) = a face pe stăpînul (unui lucru), a face pe superiorul (cuiva). (*fam.*) *A se da mare* (*basculă, sculă-basculă, sculă pe basculă*) = a se considera extrem de inteligent, de important, de valoros, de frumos etc. (în raport cu interlocutorul); a lua o atitudine de superioritate; a fi mîndru, fudul. ◇ Poet. *Dorul lui e mare domn* (POP.). ◆ Care este de rang mare, de familie bună. *A fost... Din rude mari împărăteşti O prea frumoasă fată* (EMIN.). ◆ (*ca determ. pe lîngă nume de rudenie*) Care este cu grad de rudenie apropiat. ◇ *Socru* (sau *soacră*) *mare* = tatăl (sau mama) mirelui, în ziua nunţii. *Nun* (sau *nună*) *mare* = fiecare dintre cei doi naşi de cununie religioasă. *Văr mare* = văr primar. *Cumătru mare* v. cumătru. *Cuscră mare* v. cuscră. *Cuscru mare* v. cuscru. **4** (*subst.; la compar., adesea urmat de un adj. pos.*) Superior ierarhic al cuiva. *A luat poziţie de drepţi dinaintea mai marilor* (PAS). **5** (*adesea subst.; la compar., cu val. de super.*) (Persoană) care ocupă cel mai înalt grad într-o ierarhie. *Au fost poftiţi... mai marii oraşelor* (CR.). ◇ Expr. *A face pe marele* = a se considera important. ◆ (*înv.*) Strămoş, înaintaş. • pl. *-i.* /probabil lat. ***mas, maris***.

mare[2] *s.f.* **1** (*hidrol.*) Nume generic dat vastelor întinderi de apă stătătoare, adînci şi sărate, de pe suprafaţa pămîntului, care sînt unite cu oceanul printr-o strîmtoare. ◆ Mari porţiuni, delimitate de uscat sau fixate convenţional, din această întindere. ◇ (*art.; urmat de determ., formează nume de mări*) *Marea Neagră. Marea Mediterană. Marea Baltică.* ◇ *Mare interioară* (sau *continentală*) = mare izolată total de ocean. *Marea Caspică este cea mai întinsă mare interioară de pe glob. Mare marginală* (sau *bordieră*) = mare aflată la marginea continentului, care comunică larg cu oceanul sau care este separată de acesta prin insule şi peninsule. *Mare interinsulară* = mare care face parte din ocean, situată între insule. (*jur.*) *Mare internă* (sau *închisă*) = mare înconjurată de ţărmurile unuia sau ale mai multor state şi care se află în folosinţa exclusivă a statului sau a statelor riverane. *Mare liberă* (sau *deschisă*) = mare care nu face parte din apele teritoriale sau interne ale unui stat. *Mare teritorială* = zonă maritimă între ţărm şi larg asupra căreia îşi exercită autoritatea un stat riveran. *Mare epicontinentală* v. epicontinental. *Mare moartă* v. mort. ◇ Loc.adj. *De mare* = (*despre animale, peşti, alge*) care trăieşte în mare. ◇ Loc.adv. *Pe mare* = cu o ambarcaţie (în special cu vaporul). *Călătorim pe mare.* ◇ Expr. *A încerca marea cu degetul* = a face o încercare, chiar dacă se ştie că şansele de reuşită sînt minime; a încerca ceva la întîmplare; a încerca imposibilul. *Peste* (*şapte* ori *nouă*) *mări şi* (*şapte* ori *nouă*) *ţări* sau *peste* (*şapte* sau *nouă*) *ţări şi* (*şapte* sau *nouă*) *mări* = foarte departe. *A vîntura mări şi ţări* = a călători mult. *A făgădui marea cu sarea* v. făgădui. (*înv.*) *De la mare pînă la mare* = de la un capăt al pămîntului pînă la celălalt. ◇ Poet. *Era fascinat de marea din ochii ei.* ◇ Fig. *Viaţa este o mare care nu se linişteşte* (CON.). ◆ Ext. Ocean. **2** Ext. Zonă turistică aflată pe malul mării. *Merg la mare în fiecare an.* ◆ Parte a oceanului de lîngă ţărm. **3** Fig. (*urmat de determ. introduse prin prep. „de”*) Întindere, suprafaţă vastă. *O boare lină stîrnea valuri în întinsele mări galbene de grîu* (SADOV.). **4** Cantitate foarte mare dintr-un lichid. *M-am trezit într-o mare de sînge.* ◇ Fig. *Cufundat sînt într-o mare de plăceri* (MACED.). • pl. *mări*, (*înv.*) *mari*, *-e*. g.-d. (*înv.*) *mariei, măriei.* /lat. ***mare, -is***.

mareăna *s.f. art.* (*meteor.; reg.*) Vînt care bate din direcţia S-S-V, în regiunile situate în apropierea mării. ◦ şi *măreánul subst. art.* /<rus. ***moряна***.

marée *s.f.* (*hidrol.*) Undă de oscilare, de lungime foarte mare şi de amplitudine mică, în oceane şi mări deschise, care spre ţărm se transformă în undă de translaţie, determinată de atracţia lunii şi a soarelui; mişcare alternativă, periodică de ridicare (flux) şi de coborîre (reflux) a nivelului apelor mărilor deschise sau ale oceanelor (de două ori pe zi), care la ţărm are aspect de înaintare peste uscat şi de retragere. ◇ *Maree semidiurnă* v. semidiurn. *Maree de sizigie* v. sizigie. (*meteor.*) *Maree atmosferică* = variaţie periodică a presiunii atmosferice, cauzată de variaţia temperaturii ori de atracţia lunii sau a soarelui. ◆ *Maree neagră* = pînză de petrol care pluteşte pe mare, poluînd-o, provenind din accidente ale petrolierelor. • pl. *-ee.* /<fr. ***marée***.

maregráf *s.n.* (*hidrol.*) Instrument de măsurare şi înregistrare a variaţiei nivelului apelor mării; mareometru. • pl. *-e.* /<fr. ***marégraphe***.

maregráfic, -ă *adj.* (*hidrol.*) Care se referă la maree. ◇ *Zi maregrafică* = intervalul de timp de 24 de ore şi 50 de minute (durata zilei lunare), în care are loc un ciclu complet al fenomenului mareei. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***marégraphique***.

maregrámă *s.f.* (*hidrol.*) Curbă de variaţie a nivelului mării, obţinută la maregraf. • pl. *-e.* /<fr. ***marégramme***.

maréic, -ă *adj.* (*hidrol.*) Care ţine de maree, care se referă la maree. • pl. *-ci, -ce.* /***maree*** + *-ic*.

maremátic, -ă *adj.* (*geogr.*) Care aparţine maremei, care se referă la maremă. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***maremmatique***.

marémă *s.f.* (*geogr.*) Pămînt, teren mlăştinos. • pl. *-e.* /<fr. ***maremme***, it. ***maremma***.

maremótric, -ă *adj.* Care utilizează forţa motrice a mareelor. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***marémotrice***.

mareométru *s.n.* (*hidrol.*) Maregraf. • sil. *-re-o.* pl. *-e.* /<fr. ***maréomètre***.

mareşál *s.m.* **1** (*milit.*) Cel mai înalt grad în ierarhia militară. ◆ Persoană care are acest grad. *Floarea cavalerismului francez, precum... mareşalul Boucicault* (XEN.). **2** (*în Ev. Med., în Rusia şi în Polonia*) Nume dat preşedintelui unui corp nobiliar. ◆ Persoană care purta acest nume. ◇ *Mareşal al palatului* (sau *mareşalul curţii regale*) = persoană care răspunde de administrarea unei case regale sau imperiale. *N-am fost de faţă, ci în anticameră, cu mareşalul palatului* (STANCU). *Baston de mareşal* v. baston. • pl. *-i.* şi (*înv.*) *marşál s.m.* /<fr. ***Maréchal***, pol. ***marszałek***, rus. ***мapшaл***, germ. ***Marschall***.

mareşalát *s.n.* Demnitatea, funcţia de mareşal. • /<fr. ***maréchalat***.

marfagíu *s.m.* (*înv., pop.*) Negustor ambulant. *Te cunosc, marfagiule* (POP.). • pl. *-gii.* /***marfă*** + *-agiu*.

marfár *s.n.* v. mărfar.

márfă *s.f., adj.invar.* **I** *s.f.* **1** Colect. Bun material, produs al muncii destinat vînzării-cumpărării. *S-a primit la alimentară marfă proaspătă.* ◇ (*înv.*) *Marfă* (sau *mărfuri*) *de Braşov* = braşovenie. *Marfa monedei* sau *marfă monedă* = bani. *În vremile trecute, marfa monedei era rară* (KOGĂL.). *Mărfuri de larg consum* v. consum. ◇ Expr. *A-şi lăuda marfa* = a-şi lăuda calităţile, realizările sau lucrurile pe care le posedă. *Nu-mi vinde el mie marfă* = nu mă poate înşela, ştiu ce se întîmplă. (*reg.*) *A lua* (pe cineva) *marfă* = a lua pe cineva în spate. *Bună marfă!* sau *marfă bună*, se spune despre cineva care este imoral, şmecher. *Altă marfă*, se spune atunci cînd este vorba despre un alt aspect al problemei, despre o altă împrejurare. ◇ Fig. *Aşa sînt fetele, marfă scumpă* (D. ZAMF.). ◆ Bun material; obiect. ◆ Eufem. Lucru furat. ◆ (*arg.*) Drog. *Au apărut distribuitorii de marfă pură.* **2** Colect. (*înv., reg.*) Vită cornută (constituind principalul obiect de vînzare-cumpărare la popoarele pastorale). ◆ Gener. Animal domestic. ◆ Gener. (*adesea determ. prin „sălbatic”*) Animal sălbatic (mai ales căprioară, cerb). ◆ (*deprec.*) (Epitet pentru un) om grosolan sau prost. **3** (*înv.*) Bogăţie, avere în vite sau, ext., în diferite bunuri. *Robiră... marha lor şi dobitoacele lor* (BIBLIA 1688). **II** *adj.invar.* (*fam.*) **1** Care este bun, de calitate; care este frumos. *E marfă tricoul ăsta.* **2** (*despre persoane*) Care este de treabă, valoros. *Are nişte părinţi marfă.* • pl. *-uri*, (*înv.*) *-e*, *mărfi*. şi (*înv., reg.*) *márhă, márvă, máră s.f.* /<magh. ***marha*** „vită”; cf. srb. *mrva* „fărîmă, firimitură”.

margarétă *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee perenă, din familia compozitelor, decorativă, cu un disc central format din flori galbene şi cu florile albe pe margine (*Chrysanthemum leucanthemum*). • pl. *-e.* /<germ. ***Margareten[blume]***, fr. ***marguerite***, lat. ***margarīta, -ae*** „perlă”.

margaretă

margáric *adj.* (*chim.*) *Acid margaric* = acid monocarboxilic saturat, cu număr impar de atomi de carbon şi catenă normală, obţinut prin degradarea succesivă a acidului stearic. • /<fr. ***margarique***.

margarínă *s.f.* (*ind. alim.*) Produs alimentar cu gust, aspect şi consistenţă asemănătoare cu ale untului, rezultat din emulsionarea unor grăsimi vegetale sau animale cu apă sau cu lapte smîntînit. • /<fr. ***margarine***; cf. gr. *μάργαρον* „perlă”.

margarít *s.n.* (*mineral.*) Cristale de globulit dispuse în şiraguri. • /<fr. ***margarite***.

márgă *s.f. sg.* (*geol.; înv.*) Marnă. • /<lat. ***marga, -ae***; cf. it. *marga*, magh. *marga*.

márgene *s.f.* v. margine.

marghílă *s.f.* (*geomorf.*) Movilă mică, pe platourile din regiunile montane, asemănătoare cu un muşuroi de furnici, formată, în regim periglaciar pe suprafeţe uşor înclinate, din material argilo-nisipos în amestec cu pietricele colţuroase, care este acoperită cu ierburi higrofile, muşchi, ericacee etc. • pl. *-e.* /<fr. ***margouillis***.

marghilomán *s.n.* Cafea turcească fiartă cu rom sau cu coniac; o anumită cantitate din acest fel de cafea. • pl. *-e.* și *marghilomână s.f.* /de la nm. pr. ***Marghiloman***.

marghilomână *s.f.* v. marghiloman.

marghiól, -oálă *adj., subst.* (*înv., reg.*) **I** *adj.* (*despre oameni*) **1** Care este isteț, deștept. ◆ Care este glumeț, hazliu; poznaș. ◆ **2** Care este șiret, viclean. ◆ (*subst. f.*) Viclenie, înșelătorie. ◆ (*mai ales despre bărbați*) Care este ușuratic, ștrengar, derbedeu. **3** Care este frumos; mîndru. *Cu straiele acestea ești mai marghiol* (PAM.). **4** (*deprec.; mai ales despre femei*) Care are apucături grosolane. **II** *subst.* Chin, zbucium. *Dimineața Cînd mă scol, Cu trupușorul plin de dor... și de marghiol* (POP.). • pl. *-oli, -oale.* /<ngr. ***μαργιόλος***; cf. it. *mari(u)olo*, tc. *maryol.*

marghioleálă *s.f.* (*reg.; fam.*) Faptul de a se marghioli; fandoseală, sclifoseală. *Eu aș curma o dată pentru totdeauna cu marghiolelile astea* (CE. PETR.). ◆ Șiretlic, prefăcătorie. • pl. *-eli.* /***marghioli*** + *-eală*.

marghiolésțe *adv.* (*despre modul de a se comporta, de a vorbi etc. ale oamenilor*) Mîndru, semeț, fudul. • /***marghioli*** + *-ește*.

marghioli *vb. IV.* (*reg.; fam.*) **1** *refl.* A se fandosi, a se sclifosi, a se alinta. ◆ A se mîndri. *Se marghiolește cu știința lui.* **2** *tr.* A păcăli, a trage pe sfoară. ◆ (*refl.*) A se preface. **3** *refl.* A face pozne, farse. **4** *refl.* A se zbuciuma, a se frămînta, a se chinui. *Leii... cădeau..., marghiolîndu-se a moarte* (DELAVR.). • prez.ind. *-esc.* /***marghiol*** + *-i*; cf. ngr. *μαργιολεύω*.

marghiolíe *s.f.* (*înv., reg.; mai ales la pl.*) **1** Afectare, fandoseală; alintare. *Ce-s marghiolîile aiste?* (ALECS.). **2** Viclenie, prefăcătorie. *Vicleana mai umblă și cu marghiolii* (ISP.). ◇ Expr. *A umbla în marghiolii* = a umbla după aventuri galante. **3** Farsă; poznă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<ngr. ***μαργιολιά***.

marginál, -ă *adj.* **1** Care este la margine. *Este o zonă marginală.* ◆ Spec. (*despre note, comentarii*) Care este scris pe marginea unui text. *Revizorul face observații marginale.* **2** Ext. (*despre probleme*) Care este secundar, fără mare importanță. *Vom discuta despre aspectele marginale.* **3** (*despre oameni*) Care trăiește la marginea societății. ◇ (*subst.*) *Era un marginal.* **4** (*econ.*) *Analiză marginală* = tehnică de analiză a modificării unei variabile dependente cauzată de modificarea unei variabile independente. *Cost marginal* v. cost. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***marginal***.

marginália *s.f. pl.* **1** Note, titluri scrise pe marginea unei pagini, lîngă text. **2** Comentarii, scurte note referitoare la o operă, la un text, cărora, din modestie, autorul pare că nu vrea să li se dea importanță. • sil. *-li-a.* /<it. ***marginalia***, lat. ***marginalia*** <*margo, -ĭnis* „margine".

marginalísm *s.n.* (*econ.*) Teorie economică ce consideră valoarea de schimb a unui produs ca fiind determinată de ultima unitate disponibilă din acel produs. • /<fr. ***marginalisme***.

marginalíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (*econ.*) (Adept) al marginalismului. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***marginaliste***.

marginalitáte *s.f.* Caracter marginal. ◆ Situație a cuiva aflat la frontiera a două grupe umane distincte. • /***marginal*** + *-itate*.

marginalizá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A (se) situa la marginea unui grup, a unei societăți, a unui obiect, a unui fenomen etc. *Din cauza părinților, a fost marginalizat mult timp.* ◆ (*polit.; tr.*) A exclude pe cineva din dintr-o funcție de conducere (într-o organizație, într-un partid etc.), atribuindu-i funcții secundare. **2** *tr.* A neglija, a reduce în mod voit (și pe nedrept) valoarea cuiva sau a ceva. *Îi marginalizau propunerile, considerîndu-le prea îndrăznețe.* • prez.ind. *-ez.* /***marginal*** + *-iza*.

marginalizáre *s.f.* Acțiunea de *a marginaliza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***marginaliza***.

marginalizát, -ă *adj.* **1** Care este plasat la margine. **2** Ale cărui merite sînt ignorate, neglijate. • pl. *-ți, -te.* /<v. ***marginaliza***.

marginát, -ă *adj.* (*bot., entom.; despre părți ale plantelor sau ale insectelor*) Care are o margine proeminentă, distinctă. • pl. *-ți, -te.* /<lat. ***marginatus, -a, -um***, fr. ***marginé***.

marginație *s.f.* (*fiziol.*) Proces de aderare a leucocitelor neutrofile la stratul de celule endoteliale, în stadiul premergător diapedezei. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<engl. ***margination***.

mărginá *s.f.* v. margine.

mărgine *s.f.* (*de obicei urmat de determ. în gen. sau introduse prin prep. „de"*) **I 1** Parte laterală, unde se termină o suprafață; extremitate, capăt. *Am ajuns la margine lizierei.* ◆ Spec. Punct inițial sau final al unei suprafețe, al unui lucru etc. *Lumina... focului... nu are întru sineși cap sau margine* (DOC.). ◇ *Marginea* (sau *marginile*) *pămîntului* (sau *lumii*) = *a*) (*înv., pop.*) limita pămîntului. *Țara în care împărăția fratele cel mai mare era tocmai la o margine a pămîntului* (CR.); *b*) ext. toți oamenii de pe pămînt, toată lumea. *Acela va giudeca marginile pămîntului* (DOS.). ◇ Loc.adj. *Fără* (*de*) *margini* = care este (sau pare) foarte mare, nesfîrșit. *Ce prăpastie fără margini!* (MARC.). ◇ Expr. *De la* (sau *din, la*) *marginea* (sau *marginile*) *lumii* (sau *de lume, pămîntului, de pămînt*) = (de) foarte departe. *Răsar-o vijelie din margini de pămînt* (EMIN.). (*înv.*) *De la margini pînă la margini* = de la un capăt la altul. *A nu ști la ce margine* (*îi*) *va ieși* (ceva) = a nu ști ce reușită va avea o anumită acțiune. (*arg.*) *A gini* (sau *a gimbi*) *marginea* = a fi atent, a observa ceva. *A arunca de la margine* v. arunca. ◇ Poet. *Deasupra seninul, tivit pe amîndouă mărginile de șiruri de case* (PER.). ◆ Fig. Punct extrem pînă la care se poate admite ceva. *Furia lui Scatiu nu mai cunoscu margini* (D. ZAMF.). ◇ (*în prop. consec. conferă determinantului val. de super.*) *E urît de nu are margini.* ◇ Loc.adj., adv. *Fără margini* = foarte puternic, intens. *O ură fără margini îi pustii inima* (PRED.). ◇ Expr. *A trece marginile* v. trece. ◆ (*reg.*) Loc de pășunat dintr-un capăt al satului. ◆ (*reg.*) Cimitir. **2** (*înv., pop.*) Frontieră, hotar. *Tomșa primi vești după vești de la marginile Lehiei* (SADOV.). ◇ Loc.adj. *De margine* = periferic. *Socoti... că... nu va putea cîrmui o țară de margine* (BĂLC.). ◇ Fig. *Era... încă la marginea copilăriei, fără prea multe griji* (CE. PETR.). **3** Spec. Terenul din imediata apropiere a unei ape; mal, țărm. ◆ Ext. Porțiunea de apă de lîngă mal. *Moldova înghețată pe la margini!* (CR.). **4** Fiecare dintre cele două părți laterale ale unui drum. ◆ Ext. Porțiunea de teren din imediata vecinătate a drumului. *La marginea drumului e o fîntînă.* ◆ Spec. Bordură (a unui drum). *Nu te apropia de marginea șoselei.* **5** (*milit.; înv., pop.*) Fiecare dintre părțile laterale ale unei trupe; flanc, aripă. ◇ Expr. *A ține* (*tot*) *marginile* sau *a bate marginile* = *a*) a se feri de treburi grele; *b*) ext. a fi ascuns, înșelător. **6** Partea laterală a unui obiect; partea de jos sau de sus a unui obiect. *Se sprijini de marginea mesei.* ◇ (*înv.*) *Marginea unghiului* = temelie. ◇ Loc.adv. *Într-o margine* = (aplecat, culcat) pe o parte. **7** Porțiunea laterală a unei pagini, pe lîngă text, lăsată nescrisă. *Și pe margini de caiete scriam versuri dulci* (EMIN.). ◇ *Pe marginea cărților* = rubrică în unele periodice, în care se prezintă lucrări recente. ◇ Loc. prep. *Pe marginea...* = în legătură..., în raport cu... *Au discutat îndelung pe marginea problemei apărute.* **8** (*înv.; adesea la pl.*) Extremitate a corpului unei ființe. **9** (*înv.*) Rest dintr-un balot de pînză; cupon. **II** Ceea ce se găsește pe marginea unui obiect sau mărginește un obiect. **1** Limita superioară a pereților unui recipient, a unei cavități, a unei gropi etc.; gură, buză. *Fixează strecurătoarea pe marginile oalei.*◇ Expr. *A se găsi* (sau *a fi, a ajunge*) *pe* (*la*) *marginea gropii* = a fi aproape de moarte. *A se găsi* (sau *a ajunge*) *la marginea prăpastiei* = a fi în primejdie, a fi într-un moment critic. **2** Împrejmuire din piatră sau din bîrne a unei fîntîni sau a unui bazin. **3** Partea răsfrîntă a unei pălării; bor. **4** Părțile laterale, decorative, ale unei țesături. • pl. *-i,* (*pop.*) *mărgini.* și (reg.) *márgină, márgene, márne s.f.* /lat. ***margo, -inis***.

margráf *s.m.* (*în Ev. Med.*) Titlu dat unui principe german care conducea o marcă. ◆ Persoană care purta acest titlu. • pl. *-i.* și *margráv, marcgráf s.m.* /<germ. *Markgraf*, fr. ***margrave***.

margrafiát *s.n.* (*în Ev. Med.*) Titlu, demnitate de margraf. ◆ Domeniu condus de către un margraf. • sil. *-fi-at.* pl *-e.* și *margraviát s.n.* /<fr. ***margraviat***.

margráv *s.m.* v. margraf.

margraviát *s.n.* v. margrafiat.

márhă *s.f.* v. marfă.

mariá *vb. I. refl., tr.* (*fran.*) **1** A (se) căsători. **2** Fig. A (se) potrivi, a se armoniza. • sil. *-ri-a.* prez.ind. *-iez.* /<fr. ***marier***.

mariachi [mari'aʧi] *s.n.* (*muz.*) Muzicant care cîntă la festivități, petreceri, în Mexic. • /<sp. ***mariachi***.

mariáj *s.n.* **1** Căsătorie. *Mariajul s-a celebrat în incinta bisericii catolice din oraș.* ◆ Căsnicie. *Mariajul lor a durat trei ani.* **2** Fig. Combinare, unire a mai multor lucruri. **3** Joc de cărți; (*înv., reg.*) mariaș. • sil. *-ri-aj.* pl. *-e, -uri.* /<fr. ***mariage***.

mariál, -ă *adj.* Care se referă la Fecioara Maria; care este specific Fecioarei Maria. • sil. *-ri-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***marial***.

mariáș[1] *s.n.* (*înv., reg.*) **1** Numele unui joc de cărți, în care perechea rigă și damă de aceeași culoare valorează mai multe puncte; mariaj. ◆ Prezența, la jocurile de cărți, a rigăi și damei la aceeși persoană. **2** Numele unui dans popular jucat la nuntă. ◆ Melodie după care se execută acest dans.• sil. *-ri-aș.* pl. *-uri.* și *mărieș s.n.* /<magh. ***máriás***.

mariáș[2] *s.m.* Monedă de argint austriacă, de 17 creițari, care a circulat și în provinciile române. • sil. *-ri-aș.* pl. *-i.* /<magh. ***máriás***.

maricultúră *s.f.* Cultură de plante și de animale marine în interes economic; acvacultură, oceanicultură. • pl. *-i.* /<***mari[n]*** + ***cultură***, după engl. *mari culture*.

mariére *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *maria* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***maria***.

marifét *s.n.* v. marafet.

marigót *s.n.* (*hidrol.*) Braț de fluviu, în zona tropicală umedă, care se pierde într-o regiune inundabilă. • /<fr. ***marigot***.

marijuana [mari'hwana] *s.f.* Stupefiant cu proprietăți halucinogene și euforizante, extras din frunzele de cînepă indiană (*Cannabis indica*), care se fumează sau se pipează. • /<sp., fr. ***marijuana***; cuv. hispano-amer.

marimbafón *s.n.* (*muz.*) Marimbă. • /<engl., fr. ***marimbaphone***, germ. ***Marimbaphon***.

marímbá *s.f* (*muz.*) Instrument muzical asemănător xilofonului; balafon, marimbafon. • /<sp. ***marimba***; cuv. bantu.

marín, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* Care ține de mare, care se referă la mare. *Aerul marin este recomandat în anumite tratamente.* ◆ (*despre plante și animale*) Care crește sau trăiește în mare. ◆ Care se referă la navigația pe mare; maritim. *Aici sînt hărțile marine.* **2** *s.f.* (*a. plast.*) Pictură cu peisaj marin. *Ai văzut marinele lui Radovici?* (CA. PETR.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***marin***; cf. lat. *marinus, -a, -um*.

marinà *vb. I. tr.* (*compl. indică pești, cărnuri etc.*) A conserva în saramură, într-o soluție de oțet și condimente sau în sos condimentat. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***mariner***, germ. ***marinieren***.

marinár *s.m.* **1** Membru al echipajului unei nave sau care se îndeletnicește în mod obișnuit cu navigația; matelot, matroz. ◇ *Marinar-pescar* = marinar specializat în pescuit. (*adj.*) *Guler marinar* = guler mare, dreptunghiular, lăsat pe spate, asemănător cu cel de la uniforma marinarilor. ◇ Expr. (*cu val. imper.*) *Marinarii pe covertă!*, îndemn pentru jucătorii de cărți sau de table, pentru a depune miza. ◆ Spec. Ostaș care își face serviciul militar la marină. **2** (*arg.*) Făt avortat. • pl. *-i.* și (*înv.*) *marinér,* (*pop.*) *mărinár s.m.* /***marină*** + *-ar*; cf. fr. *marinier*, germ. *Mariner*.

marinăre *s.f.* Faptul de *a marina*. • pl. *-ări.* /v. ***marina***.

marinát, -ă *adj.* (*despre pești, cărnuri etc.*) Care este pregătit sau conservat cu sos de bulion, untdelemn, lămîie sau oțet și diverse condimente. • pl. *-ți, -te.* /v. ***marina***.

marinátă *s.f.* **1** (*culin.*) Fel de mîncare (de pește sau de carne) preparat prin marinare. **2** Soluție sărată și condimentată în care se pune carnea (de vînat) la frăgezit. • pl. *-e.* /<ngr. ***μαρινάτος***, it. ***marinato***.

marínă *s.f.* **1** Colect. Ansamblul navelor, unităților navale ale unei țări și personalul aferent. *Lucrează în marina comercială.* **2** Știința și tehnica navigației pe mare. *A absolvit școala de marină.* • pl. *-e.* /<fr. ***marine***, it. ***marina***.

marinărésc, -ească *adj.* Care aparține marinarilor, care se referă la marinari. • pl. *-ești.* /***marinar*** + *-esc*.

marinărește *adv.* Ca marinarii, în felul marinarilor. *Salută marinărește.* • /***marinar*** + *-ește*.

marinăríe *s.f.* **1** Meseria marinarului. **2** Știința și tehnica navigației. • g.-d. *-iei.* /***marinar*** + *-ie*.

marinăríță *s.f.* Femeie care are meseria de marinar. • pl. *-e.* /***marinar*** + *-iță*.

mariner[1] ['merinər] *s.m.* (*americ.*) Militar din marina americană de război. • pl. *-i.* /<engl. amer. ***mariner***.

marinér[2] *s.m.* v. marinar.

marinísm *s.n.* (*lit.*) Şcoală poetică italiană, specifică barocului, iniţiată de Giambattista Marino, în sec. 17, caracterizată printr-un stil afectat, prin preţiozitate, prin utilizarea unui mod de exprimare încărcat de metafore căutate, de antiteze. • /<it. ***marinismo***, fr. ***marinisme***; cf. nm. pr. Giambattista *Marino*, poet italian.

mariníst, -ă *adj., s.m., s.f.* (*lit.*) (Adept) al marinismului. • pl. *-işti, -iste.* /<it. ***marinista***, fr. ***mariniste***.

marinsorescián, -ă *adj.* (*lit.*) **1** Care aparţine lui Marin Sorescu sau este propriu (operei) lui Marin Sorescu, care se referă la Marin Sorescu sau la opera sa. **2** În maniera poeziilor lui Marin Sorescu. ◆ (*despre poeţi*) Care imită poezia ironică şi reflexivă a lui Marin Sorescu. • sil *-ci-an.* pl. *-ieni, -iene.* /nm. pr. (scriitor român) ***Marin Sorescu*** + *-ian.*

marionétă *s.f.* **1** (*în teatrul de păpuşi*) Păpuşă, figurină din carton, lemn, pînză etc., manevrată cu ajutorul unor sfori sau cu mîna, pentru a interpreta diferite roluri pe o scenă specială. **2** Fig. Persoană fără caracter, lipsită de personalitate, foarte influenţabilă, care execută servil tot ceea ce i se cere. *Toţi sînt sclavii unei marionete* (C. NEGR.). ◇ (*adj.*) *Guvern marionetă* = guvern care execută orbeşte ceea ce i se cere din afara graniţelor. **3** (*mar.*) Scripete vertical turnant, la piciorul catargului, folosit la ghidarea manevrelor. • sil. *-ri-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***marionnette***; cf. nm. pr. *Marion*, nume dat statuetelor mici ale Fecioarei Maria.

marionetíst, -ă *s.m., s.f.* Persoană care mînuieşte marionete şi le împrumută vocea sa; păpuşar. • sil. *-ri-o-.* pl. *-işti, -iste.* /<fr. ***marionnettiste***.

maritábil, -ă *adj.* Care este de măritat; care este de vîrsta căsătoriei. • pl. *-i, -e.* /<it. ***maritabile***.

marítál, -ă *adj.* (*jur.*) Care se referă la drepturile soţului. ◆ Care este specific relaţiilor dintre soţi, care aparţine căsătoriei; conjugal. ◇ (*adv.*) *Iubea... aproape marital pe Cucly* (CĂL.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***marital***, lat. ***maritālis, -e***.

marítim, -ă *adj.* **1** Care este, se află lîngă mare; care trăieşte în sau lîngă mare; de mare, al mării. *Constanţa este un oraş maritim.* ◇ *Gară maritimă* v. gară. ◆ Care se desfăşoară pe mare. *A avut loc un război maritim.* **2** Care se referă la navigaţia pe mare, la marină; a cărui activitate este legată de mare. *Şantierul maritim de la Brăila a fost modernizat.* ◇ *Putere maritimă* = stat care are o flotă puternică. *Agent maritim* v. agent. *Drum maritim* v. drum. *Spaţiu maritim* v. spaţiu. • acc. şi *maritím.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***maritime***, lat. ***marītimus, -a, -um***.

maritórnă *s.f.* (*lit.*) Servitoare (neîngrijită, urîtă). • pl. *-e.* /<fr. ***maritorne***; cf. nm. pr. *Maritornes*, servitoare leneşă şi urîtă, personaj din romanul *Don Quijote de la Mancha* al lui Cervantes.

marivodáj *s.n.* Limbaj galant, subtil, preţios utilizat în aventurile amoroase specifice teatrului lui Marivaux. ◆ Ext. Amabilitate artificială, analizată. • /<fr. ***marivaudage***; cf. nm. pr. Pierre Carlet de Chamblain de *Marivaux*, scriitor francez.

márjă[1] *s.f.* **1** Spaţiu sau timp liber, de care se poate dispune între anumite limite impuse; rezervă. *Să ne lăsăm o marjă, pentru a fi siguri că vom ajunge la timp.* **2** (*econ.*) Diferenţă, evaluată în procente, dintre preţul de vînzare şi cel de cumpărare al unei mărfi. ◆ Valoare maximă sau minimă a unui preţ înainte de încheierea unei tranzacţii comerciale. • pl. *-e.* /<fr. ***marge***.

márjă[2] *s.f.* v. majă.

marker[1] ['markər] *s.m.* **1** (*biol.*) Genă mutantă cu efecte fenotipice detectabile, care permite localizarea altor gene. **2** (*biol.*) Particularitate morfologică ce poate permite identificarea corectă a unui cromozom. ◆ Cromozom diferit de omologul lui datorită unei particularităţi morfologice. **3** (*statist. med.*) Factor cu mare frecvenţă la suferinzii de o anumită afecţiune, care poate duce la identificarea populaţiei bolnave în cadrul populaţiei generale. • pl. *-ări.* /<engl. ***marker***.

marker[2] ['markər] *s.n.* Tip de cariocă încărcată cu o pastă specială, persistentă, în nuanţe fluorescente, pregnante, folosită îndeosebi la subliniere sau colorare. • pl. *-e.* /<engl. ***marker***.

márket *s.n.* (*com.*) Magazin mixt, de dimensiuni mari. • pl. *-uri.* /<engl. ***market***.

márketing *s.n.* **1** (*com., econ.*) Totalitatea activităţilor şi strategiilor care urmăresc satisfacerea cererii consumatorilor cu produse şi servicii în condiţii cît mai bune. **2** Disciplină ştiinţifică ce se ocupă cu studiul posibilităţilor satisfacerii optime a cererii pieţei. • /<engl. ***marketing***.

marketizáre *s.f.* (*econ.*) Proces de edificare şi lărgire a pieţei, inclusiv la scară mondială. • pl. *-ări.* /<***market[ing]*** + *-iza.*

marlín *s.m.* (*iht.*) Specie de peşte din ordinul perciformelor, din familia isteoforidelor, cu trupul cilindric, în formă de spadă, albastru-cobalt pe spate şi alb-argintiu pe burtă, lung de circa 4, 3 m şi avînd o greutate de aproximativ o tonă, care trăieşte în apele Mării Caraibilor (*Makaira nigricans*). • /cuv. caraib.

marmanzíu, -íe *adj., s.n.* **1** *adj.* (*înv., reg.; despre vinuri*) Care este de culoare purpurie. ◆ Care este tare, care îmbată. *Scotea vin d-ăl marmuziu* (PER.). ◆ Ext. Care este de calitate superioară. ◆ Gener. Roşu-deschis, purpuriu. *Mîndră buze marmanzii, Dar pe-a cui seamă le ţii?* (POP.). **2** *s.n.* (*înv.*) Vin grecesc (de Malvazia). ◆ Gener. Vin de calitate superioară. • pl. *-ii.* şi *marmazíu, -íe adj., s.n., marmuzíu, -íe, mermezíu, -íe adj.* /cf. *naramziu*, nm. pr. *Malvazia*.

marmatít *s.n.* (*mineral.*) Sulfură naturală dublă de zinc şi fier. • /<fr. ***marmatite***.

marmazíu, -íe *adj., s.n.* v. marmanziu.

marmeládă *s.f.* (*alim.*) Pastă alimentară obţinută din fructe proaspete, zdrobite sau trecute prin sită, care se fierb cu zahăr. ◇ Compar. *E dulce ca marmelada.* ◇ Fig. (*fam.*) *Ce-am să-i golesc marmelada din ţeasta lui Mustea* (BEN.). ◆ (*reg.*) Magiun de prune. ◆ (*înv., reg.*) Dulceaţă de fructe. • pl. *-e,* (*pop.*) *-ăzi.* /<fr. ***marmelade***, germ. ***Marmelade***; cf. port. *marmelada* <*marmelo* „gutuie".

marmíță *s.f.* **1** Vas mare (din fier), cu două toarte şi cu capac, utilizat (în armată) pentru transportarea mîncării calde şi a apei. *Sleite... de apa leşietică a marmitelor, infanteriile grăbeau spre pădurea morţii* (CAM.). ◆ (*fiz.; înv.*) *Marmita lui Papin* = dispozitiv format dintr-un vas cilindric de metal, închis ermetic, cu ajutorul căruia se demonstra forţa elastică a vaporilor de apă. **2** Cazan cu pereţii dubli, în care se fierb alimentele. **3** Analog. (*geol.*) Scobitură circulară sau ovală în roca dură a unui rîu, apărută din cauza fenomenului de eroziune. • pl. *-e.* /<fr. ***marmite***.

mármor *s.n.* v. marmură.

marmorá *vb. I. tr.* (*compl. indică materiale*) A conferi aspect de marmură. • prez.ind. *-ez.* /***marmoră*** + *-a*, după fr. *marbrer*.

marmoráj *s.n.* Desen colorat imitînd marmura, imprimat pe hîrtie. • pl. *-e.* /***marmoră*** + *-aj*.

marmorăre *s.f.* **1** Acţiunea de *a marmora* şi rezultatul ei. **2** (*fotogr.*) Deteriorare a unui negativ fotografic, care capătă aspectul structural al unei plăci de marmură din cauza lipsei de agitare a revelatorului în timpul developării. • pl. *-ări.* /v. ***marmora***.

marmorát, -ă *adj.* Care are aspectul sau culoarea marmurii. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***marmora***.

mármoră *s.f.* v. marmură.

marmoreeán, -ă *adj.* **1** Care are aspectul sau culoarea marmurii; care imită marmura. *Peretele.. e îmbrăcat... în stuc marmorean* (CA. PETR.). **2** Care are albeaţa, răceala marmurii; marmoreu. *O vedea viind... cu gîtul gol, alb, marmorean* (GAL.). • sil. *-re-ean.* pl. *-eeni, -eene.* şi (*înv.*) *marmureán, -ă adj.* /<fr. ***marmoréen***.

marmoréu, -ée *adj.* Marmorean. *Din negru giulgiu se desfăşor Marmoreele braţe* (EMIN.). • acc. şi *marmóreu.* pl. *-ei, -ee.* /<lat. ***marmŏrĕus, -a, -um***, it. ***marmoreo***.

marmoríu, -íe *adj.* Marmorean. *Paloarea... marmorie a feţei contrasta cu părul în dezordine* (EMIN.). • pl. *-ii.* /***marmoră*** + *-iu*.

marmorizá *vb. I. tr.* (*geol.*) A transforma în marmură. • prez.ind. pers. 3 *-ează.* /<fr. ***marmoriser***.

marmorizáre *s.f.* Acţiunea de *a marmoriza* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***marmoriza***.

marmótă *s.f.* (*zool.*) Mic mamifer rozător, cu blană cenuşie, preţioasă, care trăieşte în regiunile alpine, hibernînd şase luni şi care scoate un şuierat specific atunci cînd este în pericol (*Marmota marmota*). • pl. *-e.* /<fr. ***marmotte***; cf. şi it. *marmotta*, sp. *marmota*.

mármură *s.f.* (*mineral.*) **1** (şi, *înv., piatră marmură, piatră de marmură*) Rocă calcaroasă cristalină, masivă, conţinînd şi alte minerale care îi conferă diverse culori, care se poate tăia şi lustrui uşor, fiind folosită în arhitectură, sculptură etc. ◇ Expr. *A fi de marmură* sau *a fi rece ca marmura* = a fi insensibil, indiferent; a nu fi impresionabil. ◇ Fig. *De lebădă-i e gîtul; de marmoră-al său piept* (MACED.). ◆ (*la pl.*) Varietăţi de marmură. *Galerii cu marmuri verzi..., cu marmuri roşcate* (CĂL.). **2** Bucată de marmură prelucrată (statuie, element de arhitectură etc.). *Imaginea femeii... are simplitatea şi graţia marmurelor* (VIANU). **3** (*reg.*) Porţelan. *Beu apă... dintr-o oală de marmură* (ISP.). **4** (*reg.*) Piatră care marchează hotarul între două terenuri, două holde etc. • pl. *-i, -e.* şi *mármoră s.f., mármor s.n.* /lat. ***marmor, -oris***.

marmureán, -ă *adj.* v. marmoreean.

marmuriér *s.m.* Lucrător în marmură. • sil. *-ri-er.* pl. *-i.* /***marmură*** + *-ier*.

marmuzíu, -íe *adj.* v. marmanziu.

marnăj *s.n.* (*hidrol.*) Amplitudinea mareelor sau diferenţa dintre mareea maximă şi cea minimă (dintre flux şi reflux). • /<fr. *marnage*.

marnáre *s.f.* Modificare a conţinutului unui sol prin adăugarea de marnă, în scopul corectării acidităţii acestuia. • pl. *-ări.* /după fr. *marnage*.

márnă *s.f.* (*geol.*) Rocă sedimentară care conţine argilă, calcar şi nisip, în proporţii variabile, folosită pentru corectarea solurilor acide şi la fabricarea cimentului, a ceramicii etc.; (*înv.*) margă. • /<fr. ***marne***, it. ***marna***.

márne *s.f.* v. margine.

marnós, -oásă *adj.* (*pedol.; despre soluri*) Care conţine marnă. • pl. *-oşi, -oase.* /***marnă*** + *-os*.

maró *adj.invar., s.n.* **1** *adj.invar.* Care este de culoarea castanei coapte; care este brun-roşcat; castaniu. *Mi-am cumpărat un costum maro.* **2** *s.n.* Culoare brună-roşcată, castanie. *Maroul nu te prinde.* • şi *marón adj.invar., s.n.* /<fr. ***marron***.

maroánă *s.f.* Castană comestibilă, coaptă sau preparată cu sirop de zahăr. • pl. *-e.* /<fr. ***marron***, it. ***marrone***, germ. ***Marone***.

marocán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populaţia de bază a Marocului sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuieşte în Maroc; locuitorii Marocului. **2** *adj.* Care aparţine Marocului sau marocanilor, care se referă la Maroc sau la marocani; care este originar din Maroc. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***marocain***; cf. nm. pr. *Maroc*, stat în N-V Africii.

marochín *s.n.* **1** (*ind. piel.*) Piele fină de capră tăbăcită vegetal, folosită pentru a confecţiona diferite obiecte (de îmbrăcăminte). *Purta... cizme de marochin* (GAL.). ◆ Material care imită o astfel de piele. ◇ (*adj.*) *Hîrtie marochin* = hîrtie care are aspectul marochinului. **2** (*la pl.*) Obiecte (de îmbrăcăminte) confecţionate din marochin. • pl. *-e,* (*înv.*) *-uri.* şi (*înv.*) *marochínă s.f.* /<fr. ***maroquin***, it. ***marocchino***; cf. nm. pr. *Maroc*, stat în N-V Africii.

marochínă *s.f.* v. marochin.

marochinărie *s.f.* **1** Industrie care se ocupă de pregătirea marochinului, a altor tipuri de piele sau înlocuitori ai acesteia, ca şi de fabricarea obiectelor din piele. ◆ Atelier sau magazin unde se confecţionează sau se vînd obiecte din piele. ◆ Meseria marochinierului. **2** Colect. Obiecte realizate din marochin, din orice fel de piele sau din înlocuitori ai acesteia. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi *marochinerie s.f.* /<fr. ***maroquinerie***.

marochinér *s.m.* v. marochinier.

marochinería *s.f.* v. marochinărie.

marochiniér *s.m.* (*ind. piel.*) Lucrător specializat în marochinărie. • sil *-ni-er.* pl. *-i.* şi *marochinér s.m.* /<fr. ***maroquinier***.

maród, -oádă *adj., s.m., s.f.* (*reg.*) (Persoană) care este bolnavă. ◆ (Persoană) care este rănită. • pl. *-zi, -de.* /germ. ***marode***.

marólă *s.f.* v. marulă.

marón[1]**, -ă** *adj.* (*despre animale domestice*) Care a redevenit sălbatic. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***marron***.

marón[2] *adj.invar., s.n.* v. maro.

maronít, -ă *s.m., adj.* (*relig.*) **1** *s.m.* (*mai ales la pl.*) Catolic din Siria şi Liban, adept al cultului fondat în Antiohia (Siria), la sfîrşitul sec. 4 şi începutul sec. 5 de către călugărul Maron, care s-a unit (în 1736) cu Biserica Romano-Catolică. **2** *adj.* Care aparţine maroniţilor sau cultului lor, care se referă la maroniţi sau la cultul lor. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***maronite***.

maroníu, -íe *adj., s.n.* **1** *adj.* Care bate în maro, care este apropiat de culoarea maro. *Frunzele au deja*

o tentă maronie. **2** *s.n.* Culoarea maronie. *Maroniul îl dezavantajează.* • pl. *-ii.* /***maron*** + *-iu.*

marótă *s.f.* **1** (*psih.*) Interes excesiv, obsedant pentru ceva; manie, idee fixă. ◆ Ext. Obiect al unei manii. *Caii aceia au devenit... o marotă, o idee fixă* (CAR.). **2** Sceptru avînd în vîrf un cap caraghios, împodobit cu clopoței, care era purtat de bufoni, ca semn al nebuniei. • pl. *-e.* /<fr. ***marotte***.

marpíci *s.n.* Tub lung (răsucit în serpentină), confecționat dintr-un material elastic, al narghilelei. • pl. *-uri.* /<tc. ***marpiç***.

marsuín *s.m., s.n.* **1** *s.m.* (*zool.*) Mamifer cetaceu, asemănător cu delfinul, dar mai mic, cu spatele negru, cu părțile laterale gri și cu abdomenul alb, care trăiește în mările reci sau temperate (*Phocaena phocaena*); porc-de-mare. **2** *s.n.* (*mar.*) Apărătoare împletită din parîmă, fixată la prova și la pupa unor nave, servind pentru manevre. • sil. *-su-in.* pl. *m. -i, n. -e.* /fr. ***marsouin***.

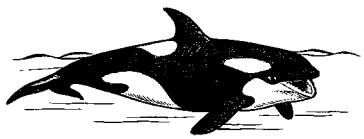

marsuin (1)

marsupiál, -ă *adj., s.n.* **I** *adj.* **1** (*despre unele animale*) A cărui femelă are o pungă ventrală, marsupiu, în care își poartă puii. **2** (*anat.; despre organe*) Care are formă de pungă. **II** *s.n.* (*zool.; la pl.*) Ordin de mamifere ale căror femele au marsupiu; (*și la sg.*) animal care face parte din acest ordin. • sil. *-pi-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***marsupial***.

marsupializá *vb. I. tr.* (*chir.*) A forma o pungă care comunică cu exteriorul, efectuînd o incizie într-un chist și suturînd pereții acestuia cu marginile inciziei tegumentului. • sil. *-pi-a-.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***marsupialiser***.

marsupializáre *s.f.* (*med.*) Acțiunea de *a marsupializa* și rezultatul ei. • sil. *-pi-a-.* pl. *-ări.* /v. ***marsupializa***.

marsúpiu *s.n.* **1** (*zool.*) Pungă abdominală în care își țin puii femelele marsupialelor. **2** (*zool.*) Cavitate incubatoare la nevertebrate. **3** (*bot.*) Organ saciform la extremitatea ramurilor, care poartă arhegoanele. **4** Analog. Suport (din pînză) care se fixează pe umerii sau pe pieptul unei persoane (adulte) în care este așezat copilul mic pentru a fi transportat. • pl. *-ii.* /<fr. ***marsupium***, lat. ***marsūpium, -ii***; cf. gr. *μαρσύπιον* „pungă".

marș *s.n., interj.* **I** *s.n.* **1** Deplasare a unei trupe militare sau a unui număr de persoane, într-o anumită ordine și cu un anumit pas. *Ne-a epuizat marșul prin munți.* ◇ (*milit.*) *Batalion* (sau *companie*) *de marș* = batalion (sau companie) instruită în spatele frontului pentru a putea completa efectivul de pe front. *Ținea un discurs unui batalion de marș* (BEN.). *Marș forțat* v. forțat. *Pas de marș* v. pas. ◆ (*înv.*) Distanță parcursă de o unitate militară în 24 de ore. ◆ Gener. Drum, deplasare. *Nu poți opri... soarele din marșul lui fierbinte* (DEȘ.). **2** (*sport*) Probă de atletism în care concurenții trebuie să meargă rapid, fără a alerga, pe distanțe mari. **3** Grup de persoane care merg (organizat) la o ceremonie. ◆ Manifestare pașnică avînd drept scop atenționarea autorităților asupra unor probleme, unor revendicări etc. **4** (*muz.*; și *marș triumfal*) Piesă muzicală, compusă de obicei în măsura 4/4, destinată să însoțească mersul cadențat al unei unități militare, al unei formații încolonate. ◇ *Marș funebru* v. funebru. ◆ Ext. Cîntec ostășesc. *Începeau să cînte marșuri ostășești* (SADOV.). **5** (*lit., muz.*) Poezie cu subiect patriotic scrisă pentru a putea fi interpretată pe melodia unui marș. **6** Activitate de extragere și de introducere în sondă a garniturii de foraj. **II** *interj.* **1** (*adesea precedat de „înainte"*) Comandă de pornire adresată unei trupe militare, unui grup încolonat sau unui militar. **2** Cuvînt folosit pentru a alunga un cîine. *Marș!... afară de-aici* (REBR.). ◆ Ext. (*peior.*) Cuvînt folosit pentru a alunga un om. *Marș la muncă, golanilor!* • pl. *-uri.* /<fr. ***marche***, germ. ***Marsch***.

marșá *vb. I. intr.* (*fran.*) A fi de acord, a consimți să participe la ceva. *Mi-a plăcut ideea. Eu marșez.* ◆ A se lăsa corupt. *Va marșa, dacă ești convingător.* • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***marcher***.

marșál *s.f. s.m.* v. mareșal.

marșándă *s.f.* (*înv.*) Patroană a unui magazin de modă. *Se găteau după ultimele instrucții ale marșandei* (IORGA). • pl. *-e.* /<fr. ***marchande***.

marșáre *s.f.* Acțiunea de *a marșa* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***marșa***.

marșariér *s.n.* (*auto*) Mers înapoi al unui autovehicul. ◆ Concr. Dispozitiv al mecanismului de transmisie care permite mersul înapoi. ◆ Poziție a schimbătorului de viteză care face un autovehicul să meargă înapoi. *Trebuia să schimbe în marșarier, dar nu reușea.* • sil. *-ri-er.* pl. *-e.* /<fr. ***marche arrière***.

mărșá *s.f.* (*geol.*) Sol format de depunerile rămase în urma retragerii apelor mării (în Olanda, Danemarca, Germania). • pl. *-e.* /<germ. ***Marsch***.

marșrút *s.n.* **1** Itinerar, traseu. *Marșrutul îl lăsasem cu totul pe sama Pisicuții* (HOG.). ◇ Expr. (*reg.*) *A-i da* (cuiva) *marșuta* = a determina (pe cineva) să plece. ◆ Ext. Document care indică un itinerar. **2** (*ferov.*) Mers continuu, pe distanță lungă, al unui tren de marfă, fără a opri pentru a lua sau lăsa vagoane în stații. **3** (*tehn.*) Metodă de a lucra la mai multe mașini, folosindu-le într-o ordine prestabilită. • scris și *marș-rut.* pl. *-e.* și (*reg.*) *marșrútă, marșútă* *s.f.* /<rus. ***мapupym***, fr. ***marcheroute***, germ. ***Marschrut***.

marșrútă *s.f.* v. marșrut.

marșrutizá *vb. I. tr.* (*ferov.*) A folosi metoda marșrutului. • prez.ind. *-ez.* /de la ***marșrutizare***, prin derivare regresivă.

marșrutizáre *s.f.* (*ferov.*) Acțiunea de *a marșrutiza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /***marșrut*** + *-iza*, după rus. *маршрутизация*.

marșútă *s.f.* v. marșrut.

mart *subst. sg.* v. martie.

martác *s.m.* (*reg.*) Stîlp de lemn, bîrnă, par, scîndură etc., folosit în lucrări de construcție, mai ales la casele țărănești. • pl. *-ci.* /<tc. ***mertek***.

martalóg *s.m.* (*în trecut*) **1** (*la pl.*) Slujitori domnești care supravegheau granițele și punctele vamale. **2** (*înv., reg.*) Persoană însărcinată cu aducerea împricinaților la judecată. • pl. *-gi.* /<tc. ***martoloz*** „marinar creștin de pe Dunăre, aflat în slujba turcilor".

mărte *subst. sg.* v. martie.

martelá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică metale*) A bate cu ciocanul; a ciocăni. **2** (*arheol.*) A înlătura, prin batere cu ciocanul, textul unei inscripții săpate în piatră sau în marmură. **3** Fig. (*compl. indică ființe*) A chinui, a hărțui. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***marteler***.

martelăj *s.n.* **1** Ciocănire a metalelor pentru prelucrarea lor. **2** Fig. Chinuire; hărțuire. **3** (*med.*) Metodă învechită de castrare, constînd în strivirea cordonului testicular cu un ciocan special. • pl. *-e.* /<fr. ***martelage***.

martellăto *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăți muzicale la instrumentele cu arcuș*) În mod sacadat, energic, cu arcușul smucit. • /<it. ***martellato***.

martensítă *s.f.* (*chim.*) Constituent structural al oțelurilor călite, cu duritate mare. • /<fr. ***martensite***.

mártie *subst. sg.* A treia lună a anului, care urmează după februarie; (*pop.*) mărțișor, (*înv., pop.*) marț. ◇ *Întîi martie* = prima zi a lunii martie, cînd se oferă și se primesc mărțișoare. *Opt martie* = zi în care se sărbătoresc femeile și mamele. ◇ Expr. *Martie din post nu lipsește* sau *ca în martie postul* v. post. • și *mart, márte* *subst. sg.* /<sl. veche ***мapъtъ, мapътнн***.

martín *s.m.* (*ornit.; adesea urmat de determ. ce indică specia*) Nume dat mai multor specii de pescăruș. • pl. *-i.* /<fr. ***martin***.

martináș *s.m.* (*ornit.*) Dim. al lui *martin.* ◆ Pui de pescăruș. • pl. *-i.* /***martin*** + *-aș*.

martingálă *s.f.* **1** Curea la ham care împiedică calul să se ridice pe picioarele dinapoi. **2** Sistem de mizare la jocurile de noroc sau la cursele de trap, care se bazează pe calculul probabilităților. *Trăia „împrumutînd" de la Zoe bani, pe care avea să-i restituie... cînd va izbuti martingala* (CE. PETR.). **3** (*mar.*) Bară de metal la navele cu pînze, fixată sub bompres, cu care se întind parîmele de fixare a bompresului. • pl. *-e.* /<fr. ***martingale***; cf. nm. pr. *Martigues*, localitate în Franța.

martíni *subst.* Vermut alb, roz sau roșu al mărcii cu același nume. • /<fr. ***martini***.

martinícă *s.f.* Cafea din Martinica. • /de la nm. pr. ***Martinica***, insulă din Antile.

martír[1] *s.n.* (*înv.*) Martiriu. ◇ (*glum.*) *O legendă de cîteva linii istorisea viața și martirul lui* (ANG.). • pl. *-e.* /<fr. ***martyr*** „martiriu, suferință".

martír[2]**, -ă** *s.m., s.f.* **1** Persoană care a suferit, care s-a jertfit pentru ideile sau convingerile sale, pentru religia sa. *O martiră a credinței.* ◆ (*bis.*) Mucenic. *Mulți își luară obiceiul de a-și împodobi dormitoarele și sufrageriile cu chipuri de martiri ortodocși și de martire* (STANCU). ◇ (*glum.*) *Prin arșița canicularǎ... porni din nou martirul nostru de la un cap la celălalt, Cutreierînd tot Bucureștii* (ANG.-IOS.). **2** Gener. Persoană care îndură chinuri, bătăi etc., care suferă mult. *Este un martir al bolii care-l macină.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***martyr***; cf. gr. *μάρτυς, -υρος* „martor, dovadă".

martiráj *s.n.* Martiriu. • pl. *-e.* /***martir*** + *-aj*.

martíric, -ă *adj.* Care aparține martirilor, care se referă la martiri. • pl. *-ci, -ce.* /***martir*** + *-ic*.

martíriu *s.n.* Suferință, tortură sau moarte (în chinuri) pe care le îndură cineva pentru convingerile sale, pentru religia sa; martiraj, (*înv.*) martir. ◆ Fig. Suferință morală intensă, îndelungată. *Jurnalul evocă martiriul profesorului concediat pe nedrept.* • pl. *-ii.* /<lat. ***martyrĭum, -ii***, ngr. ***μαρτύριο***, it. ***martirio***.

martirizá *vb. I. tr.* (*compl. indică oameni*) **1** A face să sufere cumplit, fizic sau psihic; a supune unui martiriu. ◆ Gener. A tortura, a maltrata. *Tatăl își martirizează copilul.* **2** (*bis.*) A condamna pe cineva la chinuri, pedepse sau moarte pentru credința sa religioasă. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***martyriser***.

martirizáre *s.f.* Acțiunea de *a martiriza* și rezultatul ei; martirizație, (*înv.*) mucenire. ◆ Ext. Martiriu. • pl. *-ări.* /v. ***martiriza***.

martirizát, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care a suferit un martiriu. ◆ Fig. Care suferă foarte mult. pl. *-ți, -te.* /v. ***martiriza***.

martirizáție *s.f.* Martirizare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***martyrisation***.

martirológ[1] *s.m.* Autor al unui martirologiu. • pl. *-gi.* /după fr. *martyrologiste*.

martirológ[2] *s.n.* v. martirologiu.

martirológic, -ă *adj.* Care ține de martirologie, care se referă la martirologie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***martyrologique***.

martirológie *s.f.* Martirologiu. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***martyrologie***.

martirológiu *s.n.* **1** Listă a martirilor și a sfinților (și povestire a suferințelor acestora) pe care îi comemorează biserica; martirologie. ◆ Fig. Lungă enumerație de suferințe îndurate. **2** Gener. Listă a celor care au suferit sau au murit pentru o convingere, pentru o cauză. • pl. *-ii.* și *martirológ* *s.n.* /<lat. ***martyrologium***, fr. ***martyrologe***.

mártor, -ă *s.m., s.f.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care poate da informații privind o întîmplare, o discuție etc. la care a participat sau a asistat. ◇ *Martor ocular* v. ocular. ◇ (*în formule de jurămînt*) *Martur îmi este Dumnezeu!* (CR.). ◇ Fig. *Stelele sînt marturii noștri* (MARC.). ◆ Fiecare dintre persoanele care reprezintă și asistă participanții la un duel. ◇ Expr. *A trimite* (cuiva) *martori* = a provoca (pe cineva) la duel. **2** *s.m., s.f.* (*jur.*) Persoană convocată în fața unui organ de cercetare pentru a da informații privind un anumit fapt la care a asistat. *Am luat parte ca martor la un proces* (ARGH.). ◇ *Probă cu martori* v. probă. ◆ Persoană care asistă la îndeplinirea unor acte, certificînd astfel exactitatea lor. *Am fost martori la căsătoria lor.* **3** *s.m.* Element de referință, utilizat pentru compararea rezultatelor unor experiențe de laborator. **4** *s.m.* Probă folosită ca reper pentru supravegherea evoluției fisurilor dintr-o construcție. **5** *s.m.* (*geomorf.*; și *martor de eroziune*) Rest dintr-o formă de relief mai extinsă, care a rezistat eroziunii terenurilor din jur, avînd formă de stîlp, cornet, mamelon, deal, munte insular etc. **6** *s.m., s.f.* (*relig.; înv.*) Adept al credinței creștine. ◆ Ext. Martir, mucenic. *Au zidit o beserică, a pre minunat marturului sfîntului Dimitrie* (CANT.). **7** *s.m. pl.* (*relig.*) *Martorii lui Iehova* (sau *studenții în Biblie*) = membri ai unei secte milenariste, desprinse din creștinism, fundată în 1874 de Ch. T. Russell, în Brooklyn, care preconizează un stat teocratic al adepților sectei. **8** *s.m.* (*med.*) Orice element (semn clinic, fenomen, proces) care poate constitui un termen de comparație pentru relevarea caracterelor altui element în domenii ca epi-

demiologie, serologie, chimie. • pl. *-i*, *-e*. şi *mártur, -ă s.m., s.f.* /lat. ***martyr, -is***; cf. gr. *μάρτυς, -υρος*.

mártur, -ă *s.m., s.f.* v. martor.

marţ[1] *subst.* **1** *subst. sg.* (*înv., pop.*) Luna martie. **2** *s.n.* (*pop.*) Mărţişor. • pl. *-uri*. /lat. ***martius [mensis]***.

marţ[2] *subst.* Expr. *A face marţ* (pe cineva) ori *a fi* (sau *a rămîne*) *marţ* = *a)* a învinge pe cineva sau a pierde la unele jocuri (în special de table), învingătorul obţinînd un număr dublu de puncte. *L-am făcut marţ de două ori la rînd*; *b)* a întrece pe cineva sau a fi întrecut de către cineva cu mult. *Cîntau într-o unire de rămîneau marţi cei mai buni muzicanţi* (ISP.); *c)* a pune pe cineva sau a fi pus în situaţia de a nu mai putea obiecta. *Cu argumentul din urmă mă făcuse marţ* (C. NEGR.). • şi *marţi subst.* /<tc. ***mars***; cf. it. *marcio*, dial. *marzo*.

marţafói *s.m. invar.* (*pop.*; *fam.*) Om de nimic, vagabond, golan, secătură. *Cine-s toţi marţafoii aiştea, măi cumnate?* (HOG.). • /cf. *marţ*[2].

marţi[1] *s.f., adv.* **1** *s.f.* Ziua a doua a săptămînii, care urmează după luni. *Ne-am întîlnit într-o marţi seara.* <> (*pop.*) *Marţea vaselor* (sau *viermilor, de trăsnet*) = prima zi de marţi a postului Paştelui. *Marţea încuiată* = ziua de marţi din a doua săptămînă a postului Paştelui. *Marţea ciorilor* = marţea din săptămîna brînzei. *Marţea morţilor* = sărbătoare care are loc în marţea din a doua săptămînă după Duminica Mare. <> Compus: *marţă-mari* = Rusalii. **2** *adv.* Într-o zi de marţi, în cursul zilei de marţi (care a trecut sau care va veni). *Marţi am fost la dentist.* <> Zic. *Parcă e făcut marţea* (*pe gratii*), se spune despre o persoană lipsită de noroc. ◆ (*în forma „marţea”.*) În fiecare marţi. *Marţea mergem la filarmonică.* • pl. *-i*, *-e*. /lat. ***martis [dies]***.

marţi[2] *subst.* v. marţ[2].

marţiál[1]**, -á** *adj.* **1** (*milit.*) Care ţine de război sau de armată. <> (*adv.*) *După el, înţepenit marţial în şa, ... urma Odobescu* (CA. PETR.). <> *Curte marţială* = tribunal militar care funcţionează în timp de război sau în timpul unei stări excepţionale şi care judecă infracţiunile săvîrşite de militari şi de civili. *Citi sentinţa Curţii marţiale* (REBR.). *Lege marţială* = lege prin care se autorizează folosirea forţei armate în societatea civilă în anumite circumstanţe. **2** (*sport*) *Arte marţiale* = sporturi şi tehnici de luptă de origine japoneză, precum karate, judo, aikido, kendo. **3** Ext. Solemn, grav. *Silindu-mă să par marţial, m-am împiedicat ca un bleg* (BRĂ.). <> (*adv.*) *Uite-l! strigă grefierul marţial* (REBR.). • sil. *-ţi-al*. pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***martial***, it. ***marziale***; cf. nm. pr. *Marte*, zeul războiului la romani.

marţiál[2]**, -á** *adj.* (*despre substanţe*) Care conţine fier, care este obţinut pe bază de fier sau de derivaţi ai acestui metal; care se referă la fier. <> (*med.*) *Carenţă marţială* = insuficienţă de fier în organism, care cauzează anemie. *Terapeutică marţială* = tratament al anemiilor cu fier. • sil. *-ţi-al*. pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***martial***.

marţián, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Presupus locuitor al planetei Marte. **2** *adj.* Care aparţine planetei Marte, care se referă la planeta Marte; care este de pe planeta Marte. • sil *-ţi-an*. pl. *-ieni*, *-iene*. /<fr. ***martien***; cf. nm. pr. *Marte*, planetă a sistemului solar.

marţipán *s.n.* (*ind. alim.*) Produs zaharos care conţine miez de migdale şi zahăr. *Îmi place ciocolata albă cu marţipan.* • pl. *-e*. /<germ. ***Marzipan***.

marţiseára *s.f. art.* (*în mit. pop.*) Marţolea. • */marţi*[1] *+ seară*.

marţólea *subst.* (*în mit. pop.*) **1** Fiinţă imaginară, cu chip de babă, care pedepseşte femeile care lucrează în noaptea de marţi spre miercuri, strîmbîndu-le gura; marţiseara. *Ileana credea că vede pe marţolea* (POP.). **2** Sărbătoare legată de credinţa în marţolea. • /de la ***marţi***[1].

marúbo *subst., adj.invar.* **1** *subst.* Populaţie de indigeni din Peru şi Brazilia; persoană care face parte din această populaţie. **2** *adj.invar.* Care aparţine acestei populaţii, care se referă la această populaţie. • /<cuv. amerindian.

maruflá *vb. I. tr.* (*a. plast.*; *compl. indică pînze pictate sau elemente decorative*) A lipi cu maruflu pe un panou de lemn, pe un perete etc. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***maroufler***.

marufláj *s.n.* (*a. plast.*) **1** Maruflare. **2** Pînză pictată lipită prin tehnica maruflării. • pl. *-e*. /<fr. ***marouflage***.

maruflăre *s.f.* (*a. plast.*) Acţiunea de *a marufla* şi rezultatul ei; tehnică de fixare a unei pînze pictate sau al unui element decorativ pe un perete, pe un panou de lemn etc.; maruflaj. • pl. *-ări*. /v. ***marufla***.

marúflă *s.f.* v. maruflu.

marúflu *s.n.* (*a. plast.*) Substanţă de lipit, foarte aderentă, extrasă din seminţele de secară, folosită la fixarea pînzelor pictate. • şi *marúflă s.f.* /<fr. ***maroufle***.

marúlă *s.f.* (*bot.*; *reg.*) Lăptuca (*Lactuca sativa*). • pl. *-e*. şi *marólă s.f.* /<bg. ***маруля***, ngr. ***μαρούλι***.

márvă *s.f.* v. marfă.

marxísm *s.n.* Doctrină economică, filosofică, socială şi politică elaborată de K. Marx şi Fr. Engels, bazată pe materialismul dialectic, istoric şi economia politică proletară, care implică anumite idei filosofice inspirate din filosofia lui Hegel, mai ales din teza sa potrivit căreia schimbarea trebuia explicată prin contradicţii şi care era bazată pe primatul economiei în dezvoltarea societăţii şi pe lupta de clasă. • /<fr. ***marxisme***, rus. ***марксизм***; cf. nm. pr. Karl *Marx*, filosof şi economist german.

marxism-leninísm *s.n.* Concepţie economică, socială şi politică dezvoltată de V. I. Lenin plecînd de la doctrina elaborată de K. Marx şi Fr. Engels şi de la realităţile istorice din Rusia în epoca revoluţionară. • /<rus. ***марксизм-ленинизм***.

marxíst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al marxismului. **2** *adj.* Care aparţine marxismului sau marxiştilor, care se referă la marxism sau la marxişti. • pl. *-işti*, *-iste*. /<fr. ***marxiste***, rus. ***марксист***.

marxist-leniníst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană adeptă a marxism-leninismului. **2** *adj.* Care aparţine marxism-leninismului sau marxist-leniniştilor, care se referă la marxism-leninism sau la marxist-leninişti. • pl. *-işti*, *-iste*. /<rus. ***марксистско-ленинский***.

mas *s.n.* (*reg.*) Faptul de petrece noaptea undeva, de a poposi peste noapte, de a mînea. <> Expr. *A se aşeza de* (sau *pe*) *mas* sau *a cădea la* (sau *de*) *mas* = a petrece noaptea. *S-au aşezat acolo de mas* (NEC.). *A-l ajunge* (pe cineva) *masul* = a-l apuca seara, noaptea undeva. *A primi* (sau *a lăsa* pe cineva) *de mas* = a găzdui pe cineva în timpul nopţii. ◆ Ext. Loc de popas pentru noapte. *Are să ne fie masul în pădure* (CR.). ◆ Ext. Găzduire peste noapte. *Au mulţămit... pentru mas* (POP.). • pl. *-uri*. /lat. ***mansum***.

masá[1] *vb. I. tr.* (*compl. indică persoane sau părţi ale corpului*) A face masaj, a fricţiona. *Masează-mi puţin spatele!* <> (*refl.*) *Se masează zilnic cu o cremă anticelulitică.* • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***masser***; cf. ar. *mass* „a palpa”.

masá[2] *vb. I. tr., refl.* A (se) aduna în grup mare şi compact, a (se) îngrămădi, a (se) concentra. <> (*refl. pas.*) *Se masează, foarte probabil, divizii în alt punct* (SADOV.). • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***masser***.

masacrá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică un număr mare de fiinţe care nu se pot apăra*) A ucide cu sălbăticie şi în masă; a extermina. *Diseară vor fi masacraţi toţi prizonierii* (CA. PETR.). ◆ Gener. A ucide. <> *Indiferenţa lui i-a masacrat sufletul.* **2** Fig. (*compl. indică lucrări, texte etc.*) A strica, a distruge, a denatura din cauza stîngăciei, nepriceperii etc. *Orchestrul nostru... masacră frumoasa arie* (FIL.). • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***massacrer***.

masacráre *s.f.* Acţiunea de *a masacra* şi rezultatul ei. • pl. *-ări*./v. ***masacra***.

masacrát, -ă *adj.* **1** (*despre fiinţe*) Care a fost ucis cu cruzime; exterminat, măcelărit. **2** Fig. (*despre texte, lucrări*) Care a fost stricat, distrus, denaturat. • pl. *-ţi*, *-te*. /v. ***masacra***.

masácru *s.n.* Acţiune de ucidere cu cruzime a unui mare număr de oameni care nu se pot apăra; măcel, carnaj. • pl. *-e*. /<fr. ***massacre***; cf. ar. *maslakh* „abator”.

masáj *s.n.* (*med.*) Procedeu de a aplica, cu ajutorul mîinilor sau al unor aparate speciale, presiuni, ciupiri, lovituri uşoare etc. asupra muşchilor, sau de a activa circulaţia sîngelui, activitatea viscerelor etc. în scop terapeutic sau profilactic. <> *Masaj cardiac* = metodă de reanimare folosită în cazurile de stop cardiac sau de fibrilaţie ventriculară. <> Loc.vb. *A face* (*un*) *masaj* = *a)* a masa. *Făcea cîte două masaje pe oră*; *b)* (*fam., glum.*) a trage (cuiva) o bătaie. • *-e*, *-uri*. /<fr. ***massage***.

masalá *s.f.* (*înv.*) Torţă, faclă. *Am făcut odată un chef noaptea, la lumină de masalale* (CAR.). ◆ Spec. (*reg.*) Torţă folosită de pescari cînd pescuiesc noaptea. • pl. *-ale*. /<ngr. ***μασαλᾶς*** <tc. (ar.) *maşala*.

masalagíu *s.m.* (*înv.*) Persoană care purta sau aprindea masalale. <> (*adj.*) *Vedeam robi masalagii purtînd pe grătare, în spate, cîrpile muiate în catran* (SADOV.). ◆ Om de nimic. *Nu sufer s-o jăfuiască nişte masalagii ca tine!* (FIL.). • pl. *-gii*. /***masala*** *+ -giu*; cf. ngr. *μασαλατζής*, <tc. *maşalacı*.

masáre *s.f.* Acţiunea de *a* (*se*) *masa* şi rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***masa***[2].

masát *s.n., s.m.* **1** *s.n.* Unealtă în formă de sul sau de pilă plată, folosită la ascuţit cuţite. **2** *s.m.* (Epitet pentru un) om şmecher, şiret. • pl. *n. -e*, *m. -ţi*. /<tc. ***masat***.

másă[1] *s.f.* **1** (*adesea cu determ. care indică materialul folosit, felul obiectului, destinaţia*) Mobilă formată dintr-o suprafaţă plană dreptunghiulară, pătrată sau rotundă, sprijinită pe unul sau pe mai multe picioare şi pe care se scrie, se mănîncă etc. *Nu-i frumos să stai cu picioarele pe masă.* <> Zic. *Tu îl chemi* (sau *îl pofteşti*) *la masă şi el se bagă* (sau *se trage*) *sub masă*, se spune despre o persoană care nu apreciază binele (sau cinstea) care i se face. <> *Masă verde* = *a)* masă acoperită cu postav verde, la care se joacă jocuri de noroc; ext. joc de noroc; *b)* masă în jurul căreia stau diplomaţii cînd duc tratative, negocieri. *Masă rotundă* = reuniune, dezbatere liberă pe o anumită temă, bazată pe principiul egalităţii între participanţi. (*bis.*) *Sfînta masă* = pristolul. *Masă caldă* = masă, tejghea metalică încălzită pe care sînt expuse mîncărurile calde pentru a fi servite. *Masă rulantă* = masă la ale cărei picioare sînt ataşate roţi mici, pentru a putea fi deplasată cu uşurinţă. *Masă de scris* = masă folosită exclusiv pentru scris. *Masă de televizor* = masă folosită ca suport pentru televizor. *Faţă de masă* v. faţă. *Tenis de masă* v. tenis. <> Loc.adv. *Cu* (sau *pe*) *nepusă masă* = pe neaşteptate, pe nepregătite, deodată. <> Expr. *Capul* (sau *fruntea*) *mesei* = (*de obicei constr. cu vb. ca „a sta în”, „a pune în”*) = loc de cinste la masă. *Du-te şi ia loc în capul mesei* (CAR.). *A fi la masă* = a mînca. *A* (*nu*) *avea ce pune pe masă* = a (nu) avea cele necesare traiului, a (nu) fi sărac. *Pune-te* (sau *întinde-te*) *masă, scoală-te* (sau *ridică-te*) *masă* = *a)* se spune despre cei care duc o viaţă fără griji, care aşteaptă totul de-a gata; *b)* se spune cînd eşti obligat să serveşti mereu de mîncare. *A întinde masă mare* sau *a ţine masă întinsă* = *a)* a oferi ospeţe, banchete; *b)* ext. a se ţine de petreceri. *Cum n-a mai întins masă mare, prietenii s-au făcut nevăzuţi* (CAR.). *A pune* (pe cineva) *la masă cu tine* = a trata (pe cineva) ca pe un prieten apropiat. *A cădea sub masă* = a fi foarte beat, nemaiputînd sta pe scaun. (*fam.*) *A ţine masa ocupată* = a vorbi în afara subiectului (discutat), a vorbi în plus. *A băga pe cineva sub masă* v. băga. <> Compar. *Un şes drept ca masa* (REBR.). ◆ Ext. Colect. Persoanele care stau şi mănîncă în jurul aceleiaşi mese; meseni. **2** Ceea ce se mănîncă; mîncare. *Se vor evita mesele copioase.* ◆ Ext. Prînz, cină. <> *Înainte de masă* = *a)* în partea zilei care precedă prînzul; *b)* în fiecare dimineaţă. *După masă* = *a)* în partea zilei care urmează după prînz; după-amiază. *Pe la opt ceasuri după masă* (DRĂGHICI); *b)* în fiecare după-amiază. *Boierul cît de sărac, tot îşi odihneşte bucatele după masă* (POP.). *Vin de masă* = vin de consum. *Struguri de masă* = soiuri de struguri destinate consumului ca atare, şi nu producţiei de vin. <> Expr. *A lua masa* sau *a sta* (ori *a şedea*) *la masă* = a mînca de prînz sau de cină. *A pune* (sau *a întinde, a aşterne*) *masa* = a aranja, a pregăti masa pentru a mînca. *A strînge masa* = a aduna de pe masă mîncarea rămasă şi vesela folosită la mîncat. *A servi masa* = a mînca. *O dată pe săptămînă servea masa la restaurant. Poftim* (sau *poftiţi*) *la masă* = formulă politicoasă de invitaţie la masă. *A avea casă şi masă* = a avea ce-i trebuie pentru a trăi. *A se aşeza la masă* v. aşeza. *A da o masă* v. da. *A lua* (pe cineva) *pe nepusă masă* v. lua. *A ridica masa* v. ridica. *A stropi masa* v. stropi. ◆ Ospăţ, banchet. ◆ (*înv., reg.*) Faţă de masă. **3** Analog. Nume dat unor obiecte sau părţi de obiecte care seamănă cu o masă sau care se folosesc ca o masă. <> *Masă de operaţie* = obiect de metal pe care stă pacientul în timpul intervenţiei chirurgicale. *Masa olarului* = disc de lemn folosit de olar pentru executarea obiectelor ceramice. (*pesc.*) *Masa cîrligelor* = coş sau tavă specială din lemn, de marginea căreia se atîrnă cîrligele de pescuit. *Masa carmacelor* = scîndură cu marginea de tablă, care se fixează în muchia de dinapoi a lotcii, cu tabla în afară, şi care serveşte la pes-

cuitul sturionilor. **4** (*înv.*) Mică unitate administrativă într-o instituție. *Șeful mesei, Constantin Rîmniceanu* (DOC.). **5** (*geomorf.*) Podiș. **6** Numele unor jocuri de copii. **7** Compuse: *masă-birou* = masă care servește drept birou; *masă-dulap* = masă care servește ca dulap (pentru radio, televizor etc.); (*bot.*) *masa-raiului* = plantă erbacee, cu florile roz-purpurii (*Sedum carpaticum*). • pl. *mese*. /lat. ***mensa***, ***-ae***.

másă[2] *s.f.* **1** Ansamblu de elemente care formează împreună un corp, un tot distinct. <> (*meteor.*) *Masă de aer* = porțiune imensă, omogenă, a atmosferei, cu proprietăți distincte față de porțiunile înconjurătoare, care poate fi urmărită, observată. (*geogr.*) *Masă continentală* = continent. (*geol.*) *Masă fundamentală* = materialul interstițial al unei roci vulcanice, cu structură porfirică, în care se regăsesc fenocristale. (*agron.*) *Masă verde* = nutreț pentru vite; furaj. ◆ Corp solid, compact; bloc. *Masă de plumb*. **2** (*fiz.*) Cantitate de materie a unui corp, considerată ca o mărime caracteristică (în raport cu volumul). <> *Masă critică* = masa minimă a unui material radioactiv în care poate apărea o reacție de fisiune nucleară în lanț. *Masă magnetică* = sarcină magnetică. *Masă electrică* = sarcină electrică. *Masă moleculară* = masa unei molecule dintr-o anumită substanță, care se exprimă în unități atomice de masă. *Masă specifică* = densitate. *Masă atomică* = masa unui atom dintr-un element, care se exprimă în unități atomice de masă. *Masă volumică* v. volumic. **3** Mulțime compactă de oameni; colectivitate. *Vorbea cu o adîncă înțelegere despre rolul maselor în istorie* (CA. PETR.). <> (*polit.*) *Mase populare* = totalitatea categoriilor sociale dintr-o anumită etapă istorică, ale căror interese fundamentale concordă cu cerințele și sensul acțiunii legilor obiective ale dezvoltării societății. (*muz.*) *Cîntec de masă* (sau *de mase*) = cîntec cu conținut patriotic, revoluționar, care are un caracter mobilizator și exprimă năzuințe de libertate, de pace etc. *Comunicații de masă* v. comunicație. *Cultură de masă* v. cultură. <> Loc.adj. *De masă* = care antrenează o colectivitate umană. *Această sărbătorire a căpătat un caracter de masă* (PER.). <> Loc.adv. *În masă* = cu toții, în număr mare. **4** Cantitate mare de ceva în raport cu întregul. <> (*lingv.*) *Masa vocabularului* = partea cea mai mobilă a limbii în care intră și termeni neutri, care nu satisfac condiția de a aparține fondului principal. <> Loc.adj., adv. *În masă* = în cantitate mare; masiv. *Au loc transporturi în masă*. **5** (*electr.*) Corp metalic masiv la care se leagă circuitele unei rețele, ale unei mașini sau ale unui aparat electric, pentru evitarea supratensiunilor. ◆ Parte a circuitului realizată prin corpul metalic al unor piese sau ansambluri tehnice (la sudură, la autovehicule etc.). **6** (*chim.*; *la pl.*) *Mase plastice* = materiale plastice. **7** (*jur.*) Totalitatea creditelor sau a datoriilor unui falit; fond bănesc al unei succesiuni sau al unei întreprinderi lucrative. ◆ Totalitatea unor fonduri sau bunuri. <> *Masă succesorală* = totalitatea bunurilor, drepturilor și obligațiilor patrimoniale care alcătuiesc moștenirea unei persoane fizice decedate. *Masă patrimonială* = grupă distinctă de bunuri având același regim juridic în patrimoniul unei persoane. *Masă monetară* v. monetar. **8** (*econ.*) *Masă brută* = masa mărfii, inclusiv masa ambalajului. *Masă netă* = masa totală a mărfii din care se scade masa ambalajului. • pl. *-e*. /<fr. ***masse***, germ. *Masse*.

mascá *vb. I.* **I** *tr., refl.* A(-și) acoperi fața (sau o parte a ei) cu o mască; (*înv.*) a (se) măscui. *Mă maschez ca să nu fiu recunoscut*. ◆ (*fam.*; *refl.*) A se farda strident. **II** *tr.* **1** (*compl. indică lucruri sau ființe*) A ascunde vederii, acoperindu-l, dosindu-l; a împiedica să se vadă; a camufla. *Dădu la o parte perdeaua care masca o ușă* (STANCU). ◆ (*milit.*) A ascunde vederii inamicului trupele, obiective etc.; a camufla. **2** Fig. A ascunde (ceva) sub false aparențe, cu intenția de a induce în eroare; a disimula. *În veci aceleași doruri mascate cu-altă haină* (EMIN.). **3** (*mar.*) A orienta astfel un velier încît velele să primească vîntul din față, stopînd nava. ◆ A intercepta vîntul astfel încît o velă să nu primească vînt. ◆ A manevra astfel un velier încît să ajungă în vîntul altei ambarcații cu vele. **4** (*fiz.*) A suprapune un sunet perturbator peste unul util, pentru a nu mai putea fi înțeles. • prez. ind. *-chez*. /<fr. ***masquer***.

mascábil, -ă *adj.* (*despre ființe, lucruri*) Care poate fi mascat. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***mascable***.

mascádă *s.f.* (*mar.*) Ambardee. • pl. *-e*. /<germ. ***Maskade***.

mascalzone [mascal'tsone] *s.m.* (*ital.*) Persoană lipsită de scrupule, de moralitate; nerușinat. ◆ Ext. Derbedeu. • /<it. ***mascalzone***.

mascará[1] *s.f.* **1** (*înv.*) Paiață, măscărici. *Na, mascara, vino de sărută mîna* (GHICA). ◆ (Epitet dat unui) om caraghios. **2** (*pop.*) Batjocură, ocară. *Pre toate de mascara covîrșea* (CANT.). <> Expr. *A face* (pe cineva) *de mascara* = *a*) a face (pe cineva) de rîs; *b*) a certa (pe cineva) foarte tare, a mustra cu severitate. *A da de mascara* = a face de rușine. • pl. *-ale*. /<tc. ***maskara*** „bufon".

mascará[2] *s.f.* (*cosmet.*) Rimel. • /<it. ***mascàra***.

mascarádă *s.f.* **1** Petrecere, divertisment la curțile nobililor din Italia sau Franța, în sec. 15-16, cu muzică, dansuri, dialoguri dramatice, unde participanții erau mascați în personaje mitologice, alegorice. ◆ Bal mascat; trupă de oameni mascați. **2** Fig. Înscenare, farsă, prefăcătorie; comportament, atitudine ipocrită. *Discursurile despre pace... nu erau decît o simplă mascaradă* (POPOV.). <> Expr. *Om de mascaradă* = om de nimic. • pl. *-e*. /<fr. ***mascarade***; cf. it. ***mascherata***.

mascaragíu *s.m.* (*înv.*) Bufon, paiață. ◆ Persoană care face glume proaste. • pl. *-gii*. /***mascara***[1] + *-giu*.

mascaralíc *s.n.* v. mascaralîc.

mascaralîc *s.n.* (*înv.*; *adesea la pl.*) Comportament, vorbă de bufon, de măscărici. *Să nu faci mascaralicuri de aste cînd îi fi la noi* (C. NEGR.). ◆ Ext. Faptă, vorbă caraghioasă. • pl. *-uri*. și *mascaralíc s.n.* /<tc. ***maskaralık***.

mascáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *masca* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***masca***.

mascarét *s.n.* (*hidrol.*) Val care se produce la gura fluviilor, datorită întîlnirii curentului descendent al unui fluviu cu fluxul mării; bară. • /<fr. ***mascaret***; cuv. gascon.

mascarón *s.n.* (*arhit.*) Element decorativ înfățișînd un cap fantastic sau grotesc de om ori de animal, realizat în relief. • pl. *-oane*. /<fr. ***mascaron***; cf. it. *mascherone* „mască mare, grotească".

mascarpóne *subst.* (*ind. alim.*) Specialitate de brînză din Italia (Lombardia), întrebuințată la prepararea unor creme sau a unor dulciuri delicioase. • /<it. ***mascarpone***.

mascát, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care poartă mască; (*înv.*) măscuit. *Mascații intrară în curtea gospodarului*. <> *Bal mascat* v. bal. **2** *adj.* (*despre obiecte*) Care este ascuns privirii, fiind acoperit cu un alt obiect; camuflat. *O ușă mascată... acoperită toată cu catifea* (CA. PETR.). **3** adj. Fig. Care ascunde realitatea dîndu-i o altă față. *Propune și aci un fel de amînare mascată* (CA. PETR.). • pl. *-ți, -te*. /v. ***masca***.

máscă *s.f.* **1** Obiect confecționat din carton, din pînză etc., înfățișînd un chip omenesc caraghios, grotesc sau figura unui animal, care acoperă fața cuiva în întregime sau parțial, lăsînd ochii descoperiți și care este purtată de o persoană în diferite împrejurări, pentru ca aceasta să nu fie recunoscută, pentru a se deghiza. *Lîngă ea sta un om cu mască* (C. NEGR.). <> *Mască mortuară* v. mortuar. <> Expr. *A-i cădea* (sau *a i se lua*) *masca* = a se vedea, a se dezvălui adevărata intenție a cuiva, a da în vileag minciuna cuiva. *A-și scoate* (sau *a-și lepăda, a-și ridica*) *masca* = a înceta de a se mai preface; a se arăta sub adevărata înfățișare morală. *Ciocoiul își ridică masca ipocriziei* (FIL.). *Atunci Iancul lepădă masca, își dezveli urîtul caracter* (C. NEGR.). *A lăsa pe cineva mască* = a păcăli, a înșela. *A rămîne mască* = a fi surprins (de ceva). <> Fig. *Pe pleoape, pe obraji și pe urechi Ni s-a cernut o mască De catifea de praf* (CA. PETR.). ◆ (*în teatrul antic*) Figură de lemn sau din piele folosită de actori pentru a-și acoperi fața (și o parte a corpului). ◆ Machiaj al unui actor. ◆ Ext. Fizionomie a unui actor. ◆ Expresie a feței caracteristică unei anumite trăiri, unei anumite stări etc. *Bătrînul arăta o mască galbenă* (SADOV.). <> (*med.*) *Mască gravidică* = pete brune ce apar pe fața unei femei însărcinate. ◆ (*psih.*) Modalitate a comportamentului simulat, pe care subiectul o adoptă, mai mult sau mai puțin deliberat, pentru a ascunde ceva și pentru a demonstra ceva ce nu îi aparține. **2** Persoană mascată. *Majoritatea măștilor sînt femei* (CA. PETR.). <> Fig. *Masca blondă [luna]... Surîdea printre tufișuri* (MACED.). ◆ (Epitet dat unui) om prefăcut, mincinos. *Fugi de zîmbetul fățarnic... A acestor măști, ce firea omenească o îngînă* (VLAH.). **3** Ceea ce servește pentru a ascunde, a camufla ceva. *Ne-am cumpărat o altă mască de chiuvetă*. ◆ Fig. Înfățișare, atitudine falsă, prefăcută. *Toate acestea le făcea sub masca omeniei* (FIL.).

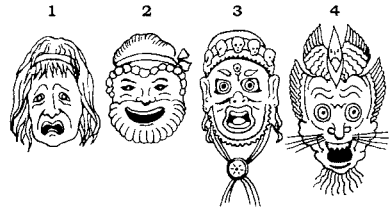

Tipuri de măști

1. De tragedie greacă.
2. De comedie greacă.
3. Tibetană de ceremonial.
4. Antică shintoistă.

4 (*cosmet.*) Produs cosmetic care se aplică pe față. *Mi-am cumpărat o mască antirid*. **5** Analog. Numele unor dispozitive care acoperă corpul, capul ori fața unui om, pentru a le proteja. *Doctorul își puse masca și mănușile sterile*. <> *Mască de gaze* = dispozitiv care acoperă capul și fața, în scopul protejării de gaze nocive. **6** (*milit.*) Lucrare menită să ascundă vederii inamicului un obiectiv militar. ◆ Adăpost individual săpat pe cîmpul de luptă. **7** (*inform.*) Vector binar pentru izolarea unor anumite zone ale unei date. **8** (*hidrotehn.*; *la baraje*) Ecran de etanșare. • pl. *măști*. /<fr. ***masque***, germ. ***Maske***.

mascón *s.n.* (*astron.*) Formațiune structurală din scoarța Lunii, cu o densitate mai mare decît cea a formațiilor înconjurătoare, ce determină apariția variației gravimetrice. • /<engl. ***mascon***, abr. de la *mas[s] con[centration]*.

mascótă *s.f.* **1** Ființă sau lucru considerate ca purtătoare de noroc; talisman, amuletă. *Purta lănțișorul ca mascotă*. ◆ Persoană mascată sau obiect (reprezentînd de obicei un animal) care desemnează o competiție sportivă, o echipă. *Mascota echipei învingătoare dansa în mijlocul terenului de baschet*. **2** (*culin.*) Prăjitură cu cremă de cacao și cu ciocolată. • pl. *-e*. /<fr. ***mascotte***.

mascúl, -ă *s.m., adj.* **1** *s.m.* Om sau animal de sex bărbătesc. <> (*adj.*) *Țiparul femelă... coboară în estuare. Acolo e întîmpinat de țiparul mascul* (CE. PETR.). ◆ (*adesea deprec.*) Bărbat (viril). *Un mascul frumos, dar cu o privire fioroasă* (I. BOT.). **2** *adj.* (*bot.*; *despre flori sau despre părți ale lor*) Care conține elemente de fecundație; masculin. • pl. *-i, -e*. /<lat. ***mascŭlus, -i***, it. ***masculo***.

masculín, -ă *adj.* **1** Care este de sex bărbătesc. ◆ Ext. Care corespunde sau este propriu indivizilor de sex bărbătesc. *Orgoliul său masculin nu-i permitea să se lase înșelat*. ◆ Care este format din bărbați. *Echipa masculină de volei a jucat în deplasare*. **2** (*gram.*) *Gen masculin* (și *subst. n.*) = gen gramatical care cuprinde nume de ființe de sex bărbătesc sau nume de lucruri care sînt considerate ca fiind de sex bărbătesc. *Adjectivul „frumos" are formă de masculin singular*. **3** (*vers.*; *despre rime, versuri*) Care are accentul pe ultima silabă. **4** (*bot.*) Mascul • pl. *-i, -e*. /<fr. ***masculin***, lat. ***mascŭlinus, -a, -um***, germ. ***maskulin***.

masculinísm *s.n.* (*biol.*) Stare a unei femei sau femele care prezintă caractere sexuale secundare masculine. • /<fr. ***masculinisme***.

masculinitáte *s.f.* Ansamblu de caracteristici considerate specifice bărbatului. ◆ Ext. Virilitate. *Îi emană prin toți porii masculinitatea*. • /<fr. ***masculinité***.

masculinizá *vb. I.* **1** *tr. fact., refl.* (*biol.*) A face să aibă sau a căpăta aspect, trăsături masculine; a (se) viriliza. *Din cauza hormonilor administrați, i s-au masculinizat trăsăturile*. **2** *tr.* (*gram.*) A transforma un substantiv feminin într-unul masculin. • prez. ind. *-ez*. /<fr. ***masculiniser***.

masculinizánt, -ă *adj.* Care masculinizează; virilizant. • pl. *-ți, -te*. /***masculiniza*** + *-ant*.

masculinizáre *s.f.* **1** Faptul de *a (se) masculiniza*. **2** (*med.*) Apariție și dezvoltare a caracterelor sexuale secundare masculine la o persoană de sex feminin, ca urmare a unor tulburări endocrine. • pl. *-ări*. /v. ***masculiniza***.

masculinizát, -ă *adj.* Care are trăsături, calități masculine. • pl. *-ți, -te*. /v. ***masculiniza***.

máscur *s.m.* **1** (*zool.; înv., reg.*) Porc mascul (castrat). *În șanțul de peste drum scormonea... un mascur* (REBR.). ◆ Gener. (*reg.*) Porc. **2** Carne de porc. *Am dat să-mi facă niște cîrnați de mascur* (PER.). • acc. și *mascúr*. pl. *-i*. /lat. ***mascŭlus, -a, -um***.

maselótă *s.f.* (*metalurg.*) Exces de metal lăsat la turnarea unei piese, care se înlătură după solidificarea acesteia. • pl. *-e*. /<fr. ***masselotte***.

maselotiéră *s.f.* (*metalurg.*) Parte superioară a unei lingotiere, unde se formează maselota. • sil. *-ti-e-*. pl. *-e*. /<fr. ***masselottière***.

maseóză *s.f.* v. maseză.

máser *s.n.* (*electron.*) **1** Generator și amplificator de microunde electromagnetice, funcționînd pe același principiu ca și laserul, care este folosit în radiolocație, în radioastronomie. **2** Proces de producere și amplificare a microundelor. • /<fr. ***maser***, engl. ***maser***, abr. de la *M[icrowave] A[mplification by] S[timulated] E[mision of] R[adiation]* „amplificare a microundelor prin emisiunea stimulată a radiației".

masetér *adj., s.m.* (*anat.*) (Mușchi al feței) care permite mișcările mandibulei (cu rol important în masticație). • pl. *-i*. /<fr. ***masséter***; cf. gr. *μασητήρ* „mestecător; masticator".

maseúr *s.m.* v. masor.

maséză *s.f.* Femeie care efectuează masaje. • scris și *maseuză*. pl. *-e*. și *maseóză* *s.f.* /<fr. ***masseuse***.

măsic, -ă *adj.* Care ține de masă, care se referă la masă. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***massique***.

masicót *s.n.* (*chim.*) Oxid de plumb, de culoare galbenă, folosit la obținerea de vopsele și smalțuri. • /<fr. ***massicot***.

masifică *vb. I. tr.* A transforma un grup de indivizi într-o masă anonimă. • prez.ind. *masific*. /<fr. ***massifier***.

masificáre *s.f.* Acțiunea de *a masifica* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***masifica***.

masív, -ă *adj., s.n.* **I** *adj.* **1** Care constituie o masă compactă, unitară ◆ (*despre obiecte, materiale*) Care este format dintr-un material compact, fără goluri; plin. *Predomină vasele și candelabrele de aur masiv* (STANCU). ◆ Care este greu. **2** (*despre construcții, elemente de arhitectură etc.*) Care este solid; voluminos, mare. *În copilărie, ușa aceea i se părea masivă.* ◆ Ext. (*despre ființe*) Care este înalt și bine făcut; voinic. *Calul, masiv, suportă fără obiecție îndoita greutate* (CĂL.). *Mătușa mea este o femeie masivă.* ◆ Ext. Care este impresionant. *Într-o masivă coloană înaintau pe Griviței muncitorii* (PAS). **3** Care este sau care se produce în cantități mari, pe scară întinsă; amplu. *În ultimii ani se înregistrează o migrație masivă.* **4** Fig. Care este greoi, grosolan. **II** *s.n.* **1** (*geomorf.*) Unitate muntoasă sau deluroasă, care se prezintă ca o masă relativ compactă, impunătoare față de terenul din jur, cu relief greoi, versanți externi cu pante mari și cu o fragmentare redusă. ◆ Restr. Munte. *Urcăm masivul Ceahlău.* **2** Grupare deasă de arbori, arbuști, care dă impresia unui tot. ◆ (*hortic.*) Grupare de arbori, arbuști într-un parc, cu scop decorativ. ◆ (*pom.*) Arboret în care coroanele arborilor se ating. **3** Analog. Bloc de beton sau de zidărie solid, de mari dimensiuni, de care se leagă sau se susține o construcție. **4** Masă mare de material solid; morman. **5** Partea cea mai mare, cea mai compactă, cea mai importantă dintr-un întreg. *Au dat cu tîrnăcopul în masivul ruinelor* (GAL.). • pl. *-i, -e*. /<fr. ***massif***, germ. ***Massiv***.

masivitáte *s.f.* Însușirea de a fi masiv. *Montura bijuteriei dă impresia de masivitate.* • /<fr. ***massivité***.

máslă *s.f.* Fiecare dintre cele patru culori ale cărților de joc. • pl. *-e*. /<rus. ***масло*** „ulei de pictură".

maslín *s.m.* v. măslin.

maslínă *s.f.* v. măslină.

măslu *s.n.* (*bis.*) **1** Slujbă religioasă creștină, oficiată pentru bolnavi sau muribunzi, care sînt unși cu mir. *Au fost poftiți preoți de i-au făcut sfintele masle* (SADOV.). ◆ Slujbă bisericească de sfințire a untdelemnului pentru mir, oficiată în miercurea dinaintea Paștelui. **2** Untdelemn sfințit, mir. • pl. *-uri, -e*. /<slav. ***маслo*** „ulei".

masochísm *s.n.* **1** Deprindere, preferință sexuală constînd în obținerea plăcerii în urma îndurării unor suferințe fizice, a unor umilințe provocate de partener. **2** Ext. Comportament al cuiva care găsește plăcere, satisfacție atunci cînd suferă sau cînd este umilit. • și *mazochísm* *s.n.* /<germ. ***Masochismus***, fr. ***masochisme***; cf. nm. pr. Leopold von Sacher-*Masoch*, scriitor austriac.

masochíst, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care ține de masochism, care se referă la masochism. **2** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care practică masochismul. • pl. *-iști, -iste*. și *mazochíst, -ă* *adj., s.m., s.f.* /<germ. ***Masochist***, fr. ***masochiste***.

masón *s.m.* Francmason. • pl. *-i*. /<fr. ***maçon***.

masonerie *s.f.* **1** Francmasonerie. **2** Lucrare de zidărie din cărămizi, din pietre etc. unite cu un liant. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***maçonnerie***.

masónic, -ă *adj.* Francmasonic. ◇ *Lojă masonică* v. lojă. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***maçonnique***.

masór *s.m.* Specialist în masaje. • scris și *maseur*. pl. *-i*. /<fr. ***masseur***.

masorét *s.m.* (*înv.*) Învățat evreu care a participat la alcătuirea *Masorei*, textul ebraic al Bibliei. • pl. *-ți*. /<fr. ***massorète***.

masoterapíe *s.f.* Folosire a masajului în scop terapeutic. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***massothérapie***.

mass-média *s.n. pl.* (*comunic.*) Totalitatea mijloacelor de comunicare în masă a informațiilor (radio, televiziune, cinematograf, publicații, reclame etc.); media. • /<engl., it. ***mass media***; cf. lat. *media* <*mĕdĭum, -ii* „mijloc".

mast¹- Elem. de compunere „mamelă". • și *masto-*. /<fr. ***mast-***; cf. gr. *μαστός* „sîn, mamelă".

mast² *s.n.* (*tehn.*) Construcție metalică mobilă, folosită ca turlă de sondă, atunci cînd se sapă la adîncimi mici. • pl. *-uri*. /<germ. ***Mast***.

mastabă *s.f.* (*arheol., arhit.; în Egiptul antic*) Construcție funerară în formă de trunchi de piramidă, care adăpostea un mormînt (regal sau nobiliar) și o capelă. • pl. /<fr. ***mastaba***; cuv. ar. „bancă".

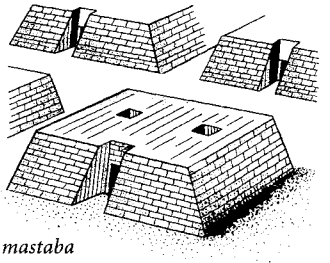

mastaba

mastectomíe *s.f.* (*chir.*) Mamectomie. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***mastectomie***; cf. gr. *μαστός* „sîn, mamelă", *ἐκτομή* „excizie".

măster *s.m.* Titlu universitar, precedînd pe cel de doctor, care se acordă cuiva după terminarea unui an sau a doi ani de cursuri postuniversitare. ◆ Persoană care are acest titlu. • /<engl. ***master***; cf. lat. *magister, -stri*.

masterând, -ă *s.m., s.f.* Persoană care face masteratul. • pl. *-zi, -de*. /***master*** + *-and*.

masterát *s.n.* Studii de perfecționare postuniversitară (de doi ani). *M-am înscris la un masterat în arta teatrală.* ◆ Perioada studiilor pentru obținerea titlului de master. *Mai am două luni pînă termin masteratul.* ◆ Calitatea de master obținută în urma acestor studii. • pl. *-e*. /***master*** + *-at*.

masterizá *vb. I.* (*inform.*) A executa în calculator operațiile finale, filtrarea, echilibrarea, egalizarea, mixajul etc. pentru obținerea unei piese muzicale, • prez.ind. *-ez*. /după engl. *master*.

mastíc *s.n.* **1** Rășină de origine vegetală, extrasă dintr-un arbore exotic (*Pistacia lentiscus*), care servește la prepararea unei băuturi alcoolice, a unor lacuri etc.; sacîz. **2** Amestec de substanțe minerale sau organice, care se întărește în contact cu aerul și care este folosit pentru lipit, chituit, nivelat etc. **3** Substanță vîscoasă, pe bază de colofoniu, care se utilizează pentru ungerea rănilor pomilor fructiferi. • pl. *-uri*. /<fr. ***mastic***; cf. gr. *μαστίχη* „rășină a arborelui *Pistacia lentiscus*".

mastică *vb. I. tr.* (*compl. indică alimente, substanțe etc.*) A mesteca în gură. • prez.ind. *-chez*. /<fr. ***mastiquer***, lat. ***masticare***.

masticáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a mastica* și rezultatul ei; masticație. **2** Operație de amestecare și de fărîmițare a cauciucului, pentru a micșora viscozitatea. • pl. *-ări*. /v. ***mastica***.

masticát, -ă *adj.* (*despre alimente, substanțe*) Care a fost mestecat în gură. • pl. *-ți, -te*. /v. ***mastica***.

masticatór, -oáre *adj., s.n.* **1** *adj.* Care se referă la masticație, care servește la masticație. ◇ (*anat.*) *Mușchi masticator* = fiecare din cei doi mușchi situați între cele două maxilare, care determină mișcările mandibulei, intervenind în procesul de masticație. **2** *s.n.* Mașină cu care se realizează masticarea cauciucului. • pl. *-ori, -oare*. /<fr. ***masticateur***.

masticáție *s.f.* Proces fiziologic mecanic și fizico-chimic de sfărîmare a alimentelor solide în cavitatea bucală, de amestecare a acestora și de formare a bolului alimentar; masticare. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și (*înv.*) ***masticațiúne*** *s.f.* /<fr. ***mastication***.

masticațiúne *s.f.* v. masticație.

mastícă *s.f.* Băutură alcoolică, aromată cu mastic. • pl. *-ci*. /<tc. ***mastika***; cf. ngr. *μαστίχα*.

mastíf *s.m.* (*zool.*) Rasă englezească de cîini de pază, înrudiți cu dogul, mari, puternici, cu botul scurt, de culoare galben-roșiatică; cîine din această rasă; mastin. • pl. *-i*. /<engl. ***mastiff***.

mastif

mastigo- Elem. de compunere „flagel". • /<fr. ***mastigo-***; cf. gr. *μάστιξ, -ιγος* „bici".

mastigofobíe *s.f.* (*psih.*) Teamă patologică de biciuire. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<***mastigo-*** + ***fobie***.

mastigozóm *s.m.* (*biol.*) Corpuscul situat la baza flagelului. • pl. *-i*. /<fr. ***mastigosome***.

mastín *s.m.* (*zool.*) Mastif. • pl. *-i*. /<it. ***mastino***, fr. ***mastin***.

mastisól *s.n.* Soluție adezivă specială, folosită la lipit în medicină sau în teatru (pentru lipirea perucilor, a bărbilor, a mustăților false). • /după germ. *Mastix*.

mastită *s.f.* (*med.*) Termen generic pentru toate afecțiunile inflamatorii ale glandei mamare; mamită. • pl. *-e*. /<fr. ***mastite***; cf. gr. *μαστός* „mamelă".

masto- v. mast-.

mastocít *s.n.* (*biol.*) Celulă de formă rotundă din țesutul mezenchimatos, cu rol în fagocitoză. • pl. *-e*. /<fr. ***mastocyte***; cf. gr. *μαστός* „mamelă", *κύτος* „recipient".

mastocitóză *s.f.* (*med.*) Termen generic pentru grupul de boli caracterizate prin infiltrarea mastocitelor într-un țesut sau organ. • /<fr. ***mastocytose***.

mastodinie *s.f.* (*med.*) Senzație de tensiune dureroasă la nivelul glandelor mamare. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***mastodynie***; cf. gr. *μαστός* „mamelă", *ὀδύνη* „durere".

mastodónt *s.m.* **1** (*paleon.*) Mamifer pahiderm, fosil, uriaș, din era terțiară și cuaternară, asemănător cu elefantul, care avea patru colți și molari mamelonați. **2** Fig. (*fam.*) (Epitet peiorativ pentru un) om mătăhălos. **3** Fig. Obiect enorm, uriaș. *Mastodonții erau construiți pe locul vechilor case.* • pl. *-ți*. /<fr. ***mastodonte***.

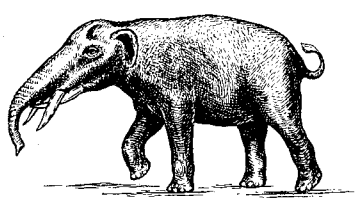

mastodont (1)

mastodóntic, -ă *adj.* Care este de proporții uriașe; mare, greoi, mătăhălos. • pl. *-ci, -ce*. /***mastodont*** + *-ic*.

mastografíe *s.f.* (*med.*) Mamografie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***mastographie.***

mastoídă *adj.* (*anat.*) *Apofiză mastoidă* (și *subst. f.*) = fiecare dintre cele două proeminențe ale osului temporal situate în partea inferior-posterioară a pavilionului urechii. • sil. *-to-i-.* pl. *-e.* /<fr. ***mastoïde***; cf. gr. *μαστός* „mamelă; proeminență", *εἶδος* „aspect".

mastoidectomíe *s.f.* (*chir.*) Intervenție chirurgicală constînd în trepanația apofizei mastoide, practicată în caz de mastoidită. • sil. *-to-i-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***mastoïdectomie.***

mastoidián, -ă *adj.* (*anat.*) Care ține de apofiza mastoidă, care se referă la apofiza mastoidă. ◇ *Mușchi mastoidian* = mușchi al apofizei mastoide. • sil. *-to-i-di-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***mastoïdien.***

mastoidítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a mastoidei, adesea ca urmare a otitei medii supurate acute sau cronice. • sil. *-to-i-.* pl. *-e.* /<fr. ***mastoïdite.***

mastología *s.f.* (*med.*) Disciplină care se ocupă cu studiul anatomiei, fiziologiei și patologiei glandei mamare. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***mastologie.***

mastopatíe *s.f.* (*med.*) Denumire generică pentru afecțiunile glandei mamare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***mastopathie.***

mastopexíe *s.f.* (*chir. plastică*) Intervenție care constă în ridicarea unui sîn căzut și fixarea lui de mușchiul pectoral. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***mastopexie.***

mastoplastíe *s.f.* (*chir. plastică*) Mamoplastie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***mastoplastie.***

mastoptóză *s.f.* (*med.*) Ptoză a sînilor din cauza slăbirii țesutului fibros. • pl. *-e.* /<fr. ***mastoptose***; cf. gr. *μαστός* „mamelă", *πωσις* „cădere".

mastóză *s.f.* (*med.*) Modificări ale mamelelor, determinate de o stare de hiperfoliculinie. • pl. *-e.* /<fr. ***mastose.***

masturbá *vb. I. tr., refl.* A(-și) provoca orgasm prin autoexcitarea, de obicei manuală, a organelor genitale externe. ◆ Restr. A practica onanismul. • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***masturber.***

masturbáre *s.f.* Acțiunea de *a (se) masturba* și rezultatul ei; onanism, masturbație. • pl. *-ări.* /v. ***masturba.***

masturbatóriu, -ie *adj.* Care ține de masturbație, care se referă la masturbație. • pl. *-ii.* /<fr. ***masturbatoire.***

masturbáție *s.f.* Masturbare. ◇ (*psih.*) *Masturbație psihică* = obținerea satisfacției sexuale doar prin excitare imaginativă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***masturbation***; cf. lat. *masturbari* „a practica onanismul".

mașá *vb. I. tr.* (*compl. indică cuvinte*) A nu pronunța clar, distinct. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***mâcher.***

mașalá *interj.* (*turc. înv.; indică aprobarea*) Bravo! bine! *Arnăuții strigară: mașala!* (C. NEGR.). • /<tc. ***maşallah.***

mașcát, -á *adj.* v. măscat.

mașiculí *s.n.* Fortificație în formă de galerie în consolă construită la partea superioară a unui zid, a unui turn de cetate sau de castel medieval, prevăzută cu deschideri, prin care se aruncau proiectile sau materiale incendiare asupra asediatorilor. • /<fr. ***mâchicoulis.***

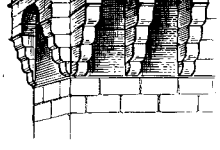

mașiculi

mașiná *vb. I. intr.* (*înv.*) A unelti, a complota. *Maică-sa n-a încetat nici acuma să măsineze împotriva ficiorului său* (POP.). • prez.ind. *-ez.* și (*pop.*) *măsiná vb. I.* /<fr. ***machiner.***

mașinál, -ă *adj.* **1** (*despre acțiuni, gesturi, feluri de a fi ale oamenilor*) Care se face în mod automat, inconștient, mecanic, precum o mașină. ◇ (*adv.*) *Felix... luă mașinal mîna rece și subțire* (CĂL.). **2** Care este propriu, caracteristic mașinii; ca de mașină. *Roțile... treceau de pe o linie pe alta cu o siguranță mașinală* (REBR.). • pl. *-i, -e.* și (*înv.*) *machinál, -ă adj.* /<fr. ***machinal.***

mașinalicéște *adv.* În mod automat, inconștient, mașinal. *Îndeplinea poruncile acelor noi stăpîni mașinalicește* (DOC.). ◆ Ext. Fără interes, cu indiferență. *Caut mașinalicește țărmul* (LĂZ.). • și (*înv.*) *machinălicéște adv.* /***mașinal*** + *-icește.*

mașinățíe *s.f.* (*adesea la pl.*) Uneltire, intrigă, complot. *Ai publicat tu o scrisoare privitoare la machinațiunile companiei* (CAR.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *mașinațiúne, machinăție, machinățiune, mahinăție s.f.* /<fr. ***machination,*** it. ***macchinazione.***

mașinațiúne *s.f.* v. mașinație.

mașínă *s.f.* **I 1** Sistem tehnic format din piese și mecanisme cu anumite mișcări, care transformă o formă de energie în alta sau în lucru mecanic util. ◇ *Mașină-unealtă* = mașină de lucru, acționată de o sursă de energie, care prelucrează materiale prin operații mecanice, în scopul obținerii unor produse. *Mașină de barhetat* v. barhetat. *Mașină de broșat* v. broșa. *Mașină de calcul* v. calcul. *Mașină de cules* v. culege. *Mașină electrostatică* v. electrostatic. *Mașină de frezat* v. freza. *Mașină de havat* v. hava. *Mașină de polizat* v. poliza. *Mașină de rabotat* v. rabota. *Mașină de recoltat* v. recolta. *Mașină de scris* v. scris. *Mașină de spirt* v. spirt. *Mașină de treierat* v. treiera. *Mașină de tricotat* v. tricota. ◆ Restr. Aparat, mecanism folosit pentru efectuarea a diferite lucrări. **2** Autovehicul. *Și-a cumpărat o mașină scumpă, un Renault.* **3** Locomotivă. *Fumul mașinei, îndesit, tulbură noaptea* (TEOD.). ◆ (*reg.*) Tren. **4** Sobă de bucătărie, plită. *Bucătăria mare e întunecată, cu mașinile răcite* (DEM.). **5** Fig. Ansamblu de mijloace folosite într-un anumit scop (reprobabil). *S-a întors mașina lumii* (EMIN.). **6** (*milit.*) *Mașină de război* = ansamblu de arme, mecanisme de atac și de apărare folosit în antichitate și în Evul Mediu. *Mașină infernală* v. infernal. ◇ Compus: *mașină-capcană* = mașină cu încărcătură explozivă care este acționată prin telecomandă sau printr-un ceas special, folosită în atentatele teroriste. **7** (*inform.*) *Limbaj mașină* = limbajul binar original, recunoscut și executat de unitatea centrală de prelucrare. **8** Ext. Om care lucrează mult și cu mișcări automate, mecanice. *La serviciu, Paul e o mașină!* **9** Fig. Ansamblu organizat, care funcționează ca un mecanism. *A început să se urnească mașina birocratică.* **II** (*reg.*) Chibrit. • pl. *-i.* /<fr. ***machine,*** germ. ***Maschine,*** rus. ***машина.***

mașinăríe *s.f.* Totalitatea pieselor și angrenajelor care alcătuiesc mecanismul unei mașini sau al unui grup de mașini; mecanism. *Ceasul de perete are mașinăria stricată.* ◆ Ext. Mașină. *Alerga ca un animal, cu mișcări de manechin, de mașinărie* (DUMITRIU). ◇ Fig. *El privea la rămășița de viață care mai palpita cu îndărătnicie încă în mașinăria aceea umană distrusă* (BART). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***mașină*** + *-ărie,* după fr. *machinerie.*

mașinísm *s.n.* **1** Utilizare pe scară largă a mașinilor în procesele de producție. **2** Denumire pentru cel de-al treilea stadiu istoric de dezvoltare a industriei capitaliste, caracterizat prin trecerea de la manufactură la marea industrie mașinistă, realizată prin revoluția industrială. • /<fr. ***machinisme.***

mașiníst, -á *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care conduce, supraveghează, repară etc. o mașină; mecanic. *Ar putea să intre mașinist la vreo moară* (GAL.). **2** *s.m., s.f.* Tehnician care execută schimbarea decorurilor, aprinde și stinge luminile într-un teatru, manevrează aparatura de filmare într-un studio etc. **3** *adj.* Care ține de mașini sau de mașinism, care se referă la mașini sau la mașinism. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***machiniste,*** germ. ***Maschinist.***

mașinizá *vb. I. tr.* A mecaniza. • prez.ind. *-ez.* /***mașină*** + *-iza.*

mașinúță *s.f.* Dim. al lui *mașină*; automobil mic. *Opri mașinuța lîngă vagonul de dormit și coborî* (MIH.). • pl. *-e.* /***mașină*** + *-uță.*

máștehă *s.f.* (*înv., reg.*) Mamă vitregă. *Toate le-a pus la cale maștiha mea pentru coconul ei* (SADOV.). • pl. *-e.* și *máștihă, máștigă s.f.* /<slav. ***мащеха.***

máșter, -ă *s.f., adj.* **1** *s.f.* (*înv., reg.*) Mamă vitregă; maștehă. *Maștera e vinovată că crăimei ne-a-nchinat* (DAV.). **2** *adj.* (*reg.; despre frați, surori*) Vitreg. ◆ Fig. Care este aspru, crud, nemilos. *Și-ntr-o noapte-un vifor maștер ți-a smuls cumpăna fîntînii* (GOGA). • pl. *-i, -e.* /cf. *maștehă.*

máștigă *s.f.* v. maștehă.

máștihă *s.f.* v. maștehă.

mat[1] *s.n.* (*la jocul de șah; și șah-mat; de obicei constr. cu vb. „a face", „a da", „a fi"*) Situație în care regele uneia dintre părți, fiind atacat, este pus în imposibilitate de a mai fi apărat, determinîndu-se astfel sfîrșitul partidei. *Bătrînul văzu că nu mai poate evita matul împotriva regelui său* (SADOV.). ◇ Expr. *A face* (pe cineva) *mat* = *a)* a cîștiga o partidă de șah contra cuiva; *b)* a învinge (categoric) pe cineva (într-o luptă, într-o dispută etc.); a lăsa fără replică pe cineva. *A face* (pe cineva) *șah* (*și*) *mat* v. șah. ◆ (*cu val. de interj.*) Cuvînt cu care se anunță această situație în cursul jocului. *Șah! mormăia indianul - șah-mat* (SADOV.). • /<fr. ***mat,*** germ. ***Matt***; cf. ar. *mat* „mort".

mat[2]**, -ă** *adj.* **1** Care nu are luciu, strălucire; care este șters. *Crescuse mare... cu un păr negru mat* (BRĂ.). ◇ (*adv.*) *Mobilele și covoarele străluceau somnoros și mat* (EMIN.). **2** (*despre sticlă*; ext. *despre obiecte de sticlă*) Care este lipsit de transparență; opac. *Lămpile... erau... ascunse în mari globuri de sticlă mată* (CĂL.). **3** Care nu are lumină; care este împîclit, acoperit. *Ochii îi deveniseră de un albastru mat, oțeliu* (CA. PETR.). **4** Fig. (*despre sunete*) Care are rezonanță slabă; care este surd, înfundat. *Și răsună-n noaptea lumei cîntul mării blînd și mat* (EMIN.). • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***mat,*** germ. ***matt.***

mată[1] *pron.pers.* (*reg.; fam.*) Dumneata. *Mata scîrbită! cum se poate?* (C. NEGR.). • g.-d. *matale.* și *matále pron.pers.* /de la ***dumneata.***

mată[2] *vb. I. tr.* **1** (*ind. text.; compl. indică țesături de mătase artificială sau de celofibră*) A face mat, a înlătura luciul; a matisa. **2** A etanșa îmbinarea dintre două foi de tablă groasă; a ștemui. **3** A introduce mortar în rosturi prin batere, a îndesa. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***mater.***

matadór[1] *s.m.* **1** Toreador care, în desfășurarea unei coride, trebuie să dea taurului lovitura de grație. *Matadori sau luptători de tauri spanioli* (FIL.). **2** (Epitet pentru un) personaj important, conducător etc. ◆ Fig. Persoană înzestrată cu calități deosebite, personalitate de prim rang. • pl. *-i.* /<sp. ***matador,*** fr. ***matador,*** germ. ***Matador***; cf. sp. *matar* „a ucide".

matadór[2] *s.n.* (*text.*) Pînză de in cu firele grupate cîte două, folosită pentru cusături sau ca țesătură de suport a unor broderii. • /<fr. ***matador.***

matahálă *s.f.* **1** Ființă sau lucru de proporții exagerate (și adesea cu contururi vagi, greu de identificat); namilă, colos, (*reg.*) mătăhuie. *O fi ăl care sosi cu sania, matahală cît soba* (SADOV.). ◇ (*ca epitet, precedînd termenul calificat, de care se leagă prin prep. „de"*) *O matahală de droșcă... luase haitiș o saca* (CE. PETR.). ◆ (*deprec.*) (Epitet dat unui) om mare la trup, prost și molîu. *De unde-ai răsărit, bă, matahală?* (GALAN). **2** Ființă fantastică, de mărime enormă și cu înfățișare îngrozitoare; ext. arătare, nălucă. *La poartă îi aștepta o mătăhală fioroasă* (POP.). ◇ Fig. *Din amurg începeau să se ridice, printre stele, niște matahale negre, dar nu era nici un semn de ploaie* (GAL.). **3** Sperietoare, momîie (mare). *Neamțul ce să priceapă, că sta ca o matahală și tot da din cap* (ANG.). • pl. *-e.* și (*reg.*) *mătăhálă s.f.* /etimol. nec.

matále *pron.person.* v. mata.

matará *s.f.* (*reg.*) Vas, ploscă în care țăranii duc apa la cîmp. *N-avea-n ploscă vin să bea, Nici rachiu la matara* (MAT.). • pl. *-ale.* /<tc. ***matara.***

mátă *s.f.* (*metalurg.*) Produs metalurgic intermediar fuzibil, rezultat în procesul de obținere a metalelor din minereuri, prin topire. • pl. *-e.* /<fr. ***matte.***

mátcă[1] *s.f.* **1** (*hidrol.*) Albie (minoră) a unei ape curgătoare; pat, făgaș, vad. *Cînd apele se trăgeau în matcă, rămînea pe urma lor noroi negru* (PER.). ◇ Expr. *A reveni la* (sau *a reintra în*) *matcă* = a reveni la starea obișnuită a lucrurilor, a-și relua cursul normal. *Mișcările, răspunsurile lor reveniră la matca obicinuită de peste an* (AGÂR.). *A readuce* (pe cineva) *la matcă* = *a)* a readuce (pe cineva) pe calea cea bună. *Trebuie să ne silim să readucem la matcă pe sărmanii rătăciți* (REBR.); *b)* a reveni la obîrșie. ◇ Analog. *Negura se trăgea spre matcă, învăluind pădurile* (AGÂR.). ◇ Fig. *Cugetarea se zbate astfel tumultoasă în matca îngustă a unor scurte propoziții* (E. LOV.). ◆ Izvor al unei ape curgătoare. **2** (*apic.; adesea determ. prin „de albine", „de stup"*) Albină femelă, mai mare decît albinele lucrătoare, care depune ouă; regină, mamă. *Din dobitoacele toate, numai matca la albine N-are cusur ca stăpînă* (HASD.). ◇ *Lăptișor de matcă* v. lăptișor. ◇ Expr. *Ca un roi fără de matcă* = dezorientat, zăpăcit, bez-

metic. ◇ Compar. (*sugerînd bunătatea, grija pentru cei apropiați, spiritul gospodăresc etc.*) *Petru Vodă era domn bun, ca o matcă fără ac* (UR.). ◇ Fig. *Mintea este matca cea aduñătoare și săvîrșitoare de idei* (PISC.). **3** (*apic.; reg.*) Stup de cel puțin un an, care a roit o dată sau de mai multe ori; roi. *Dobîndesc un fagure de la o matcă* (SADOV.). **4** Fig. Origine, obîrșie, început, izvor. ◆ Spec. Loc de naștere; familie, neam din care se trage cineva. *Aicea-i matca noastră de-o sută cincizeci de ani* (PER.). **5** Colect. Nucleu de reproducere într-o crescătorie de animale, de păsări. **6** (*pesc.*) Parte a năvodului în care se strîng peștii cînd năvodul este tras din apă; (*reg.*) matiță. **7** Parte din foile unui chitanțier, bonier, dosar etc. care rămîne după ce s-au rupt părțile (sau foile) detașabile; cotor. *S-a primit bani fără ca să se dea chitanție din registrele cu matcă* (I. ION.). **8** (*înv.*) Original al unui act. *Hrisovul matca cea adevărată au rămas la mîna mea* (DOC.). **9** (*anat.; înv., reg.*) Mitră. **10** (*înv.*) *Matca focului* sau *matca de foc* = iad. *Va da... păcătoșilor munca de veaci și matca focului* (VARL.). • pl. *mătci*, (*înv.*) *-ce.* /<bg. ***матка***, srb. ***matka***.

mátcă[2] *s.f.* **1** Bățul cu care se bate untul în putinei. **2** Tînjala joagărului. • pl. *mătci.* /etimol. nec.

maté[1] *s.m.* (*bot.*) Arbust originar din America de Sud, cu fructul ca o tigvă, din ale cărui frunze se prepară un ceai tonic (*Ilex paraguariensis*). • /<fr. ***maté***; cuv. peruvian.

máte[2] *s.f. invar.* (*în limbajul elevilor*) Matematică. *A dat teză la mate.* • /abr. de la ***matematică***.

matelót *s.m.* (*mar.*) Marinar. *În portul blond, bătrînii mateloți Privesc tăcuți la noii debarcați* (MINUL.). • pl. *-ți.* /<fr. ***matelot***.

matelotáj *s.n.* (*mar.*) Arta și știința de a executa lucrări marinărești; marinărie. • /<fr. ***matelotage***.

matemátic[1] *s.m.* (*înv.*) **1** Matematician. *Cerna, tînărul poet-filozof, distins matematic și mare meloman* (CAR.). **2** Astrolog. • pl. *-ci.* /<it. ***matematico***, germ. ***Mathematikus***, lat. ***mathēmatĭcus, -i***, gr. *μαθηματικός*.

matemátic[2]**, -ă** *adj.* **1** Care ține de matematică, care se referă la matematică; care se bazează pe principiile matematicii; matematicesc. *Studiul matematic al mecanismelor... cuprinde trei probleme însemnate* (PER.). ◇ (*subst.*) *A redus matematicul la logic* (JOJA). ◇ *Analiză matematică* v. analiză. *Geografie matematică* v. geografie. *Lingvistică matematică* v. lingvistic. *Logică matematică* v. logică. *Semne matematice* v. semn. *Simbol matematic* v. simbol. *Statistică matematică* v. statistic. **2** Fig. Care este precis, riguros, exact. *Cu precizie matematicească nu se îngrădește limba și inima* (RUSSO). ◇ (*adv.*) *O piesă nu poate fi executată precis matematic* (IOAN.). • pl. *-ci, -ce.* și (*înv.*) *matematicésc, -eáscă* *adj.* /<ngr. ***μαθηματικός***, fr. ***mathématique***, it. ***matematico***, germ. ***mathematisch***.

matemátică *s.f.* Știință care studiază prin raționament deductiv proprietățile entităților de natură abstractă, precum și relațiile dintre acestea, definirea noțiunilor și a relațiilor dintre ele făcîndu-se cu precizie, concluziile și rezultatele la care se ajunge fiind valabile numai dacă au fost riguros demonstrate. ◇ *Filosofia matematicii* = studiu al conceptelor și al justificării principiilor utilizate în matematică. *Matematici superioare* v. superior. • pl. *-ci.* /<ngr. ***μαθηματική***, lat. ***mathēmatĭca, -ae***, fr. ***mathématique***, it. ***matematica***.

matematicésc, -eáscă *adj.* v. matematic[2].

matemáticește *adv.* **1** Conform cu procedeele întrebuințate în matematică. *Rezultatul trebuie să fie, matematicește luat, tot acela* (AS. D.). **2** Fig. În mod precis, riguros, exact. *Eram în stare să dovedesc lucrul matematicește* (HOG.). • /***matematic*** + ***-ește***.

matematician, -ă *s.m., s.f.* Specialist în matematică. • sil. *-ci-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***mathématicien***.

matemátism *s.n.* (*filos.*) Doctrină filosofică potrivit căreia matematicile sesizează și descoperă însăși esența lucrurilor, a lumii. • /<fr. ***mathématisme***.

matematizá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică discipline științifice*) A studia cu ajutorul metodei matematice. ◇ (*refl. pas.*) *Faptul că unele științe se matematizează mai tîrziu decît altele se explică prin rațiuni de ordin metodologic și istoric* (PER.). ◆ A utiliza conceptele matematice în formularea ipotezelor și a procedeelor de deducție în diferite teorii științifice. **2** A abstractiza. • prez.ind. *-ez.* /de la ***matematizare***, prin derivare regresivă; cf. fr. *mathématiser*.

matematizábil, -ă *adj.* Care poate fi matematizat. • pl. *-i, -e.* /***matematiza*** + ***-bil***.

matematizáre *s.f.* Acțiunea de *a matematiza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /***matemati[că]*** + ***-izare***.

matematizát, -ă *adj.* Care este studiat cu ajutorul metodei matematice. • pl. *-ți, -te.* /v. ***matematiza***.

matémă *s.f.* v. matimă.

máter dolorósa *loc.subst.* (*a. plast.*) Reprezentare a Fecioarei Maria plîngînd la picioarele crucii. ◆ Fig. Femeie tristă sau înlăcrimată. • /<lat. ***mater dolorosa*** „mama cea îndurerată", cu referire la scena suferinței lui Hristos, descrisă în *Evanghelia* lui Ioan (19, 25) și la primul vers din imnul liturgic *Stabat Mater*: *Stabat Mater dolorosa Iuxta crucem lacrimosa.*

materiál, -ă *adj., s.n.* **I** *adj.* **1** (*în opoz. cu „ideal", „spiritual"*) Care aparține materiei, realității obiective, existînd independent de conștiință și în afara ei; care se referă la materie; care este alcătuit din materie. *Prin repararea unei bucăți în versuri înțelegem firește prefacerea numai a expresiunii materiale* (CAR.). ◇ (*adv.*) *Întunericul se destramă, Material ca țesăturile de scamă* (CA. PETR.). ◇ *Cultură materială* = totalitatea bunurilor și a deprinderilor de producție existente pe o anumită treaptă de dezvoltare a societății. ◆ Care este palpabil, concret, real. *Dar dovezi materiale ar fi putut schimba dispozițiile Porții* (OȚETEA). ◇ *Punct material* v. punct. ◆ Spec. Care este fizic, trupesc. *Omenirea va urmări în această lume și altceva decît satisfacerea trebuințelor materiale* (GHICA). **2** Care constă în bunuri economice, care ține de venit, de avere, de aspectul economic sau pecuniar; care se referă la trai sau la întreținerea vieții. *Soarta lui materială din momentul acesta era schimbată* (EMIN.). ◇ *Bază materială* = totalitatea mijloacelor (clădiri, instalații, forță de muncă etc.) care permit desfășurarea unei activități economice sau științifice dintr-o orînduire dată. *Posibilități materiale* v. posibilitate. *Stare materială* v. stare. ◆ (*adv.*) Din punctul de vedere al situației materiale; materialicește. *Poetul de care e vorba a trăit material rău* (CAR.). **3** (*în opoz. cu „formal"*) Care privește fondul, conținutul; faptic. *Logica nu se ocupă de adevărul material* (MAIOR.). ◇ (*adv.*) *Răscoala din Țara Românească se deosebește material de cea din Moldova* (OȚETEA). **4** (*gram.; înv.*) *Substantive materiale* = substantive care denumesc materii; nume de materie. **II** *s.n.* **1** Colect. (*înv.; mai ales la pl.*) Bun, produs. **2** Totalitate a materiilor prime sau a semifabricatelor din care pot fi executate diverse bunuri. ◇ (*constr.*) *Materiale de construcții* = materiale (beton, cărămizi, lemn, var etc.) care se încorporează într-o clădire, în așa fel încît să nu poată fi desprinse decît numai prin producerea unor daune cu o valoare mai mare decît a materialelor obținute prin înlăturare. (*chim.*) = *Materiale plastice* = nume generic al unui grup de materiale de sinteză care prezintă anumite particularități de structură, de compoziție și fizico-mecanice, avînd ca proprietate caracteristică generală calitatea de a fi prelucrate cu ușurință (sub acțiunea presiunii sau a temperaturii); mase plastice. ◇ Fig. *Nu se poate schimba în pripă materialul uman* (SADOV.). **3** Totalitatea obiectelor (și instrumentelor) specifice unui anumit domeniu de activitate. *Și-a pregătit materialul didactic înainte de începerea școlii.* ◇ *Material rulant* v. rulant. *Material săditor* v. săditor. **4** Țesătură. *Își făcuse costumul dintr-un material foarte scump.* **5** Totalitate a documentelor, a informațiilor și a datelor necesare pentru elaborarea unei lucrări literare, științifice etc.; ceea ce constituie fondul, substanța unei lucrări, a unei probleme etc. *Materialul studiat de fonetică este strict sistematic* (GRAUR). ◆ Expunere scrisă care cuprinde date și informații referitoare la o anumită problemă. *Îl rugă să redacteze înainte de culcare un material cu asasinarea lor* (BEN.). **6** (*arg.*) Bani. *Transmite-i lui Jupînu' că am nevoie de niște material pentru seara asta.* • sil. *-ri-al.* pl. *-i, -e,* (*înv.*) *n. -uri.* /<fr. ***matériel***, lat. ***matĕrĭalis, -e***, germ. ***materiell***.

materialicéște *adv.* Din punct de vedere material, în ceea ce privește starea materială; bănește, materialmente. *Burghezimea ajungînd puternică materialicește și intelectualicește... a învins clasa feudală* (GHER.). • sil. *-ri-a-.* /***material*** + ***-icește***.

materialísm *s.n.* **1** (*filos.; în opoz. cu „idealism"*) Doctrină filosofică potrivit căreia materia (existența materială) este factorul prim, iar spiritul (conștiința) este un factor secund, derivat. ◇ *Materialism dialectic* = doctrină filosofică întemeiată de K. Marx și Fr. Engels, care aplică dialectica hegeliană la procesul devenirii materiale, folosind și date oferite de științele pozitive. *Materialism istoric* = concepția materialismului dialectic aplicată istoriei, evoluției societății umane, avînd ca principală teză preponderența factorului economic în formularea legilor dezvoltării societății. *Materialism economic* = concepție unilaterală, metafizică despre societate, care absolutizează rolul determinant al factorului economic în dezvoltarea socială, negînd rolul activ al suprastructurii. *Materialism științific-naturalist* = concepție exprimînd convingerea spontană a naturaliștilor că lumea exterioară este o realitate obiectivă. *Materialism mecanicist* v. mecanicist. *Materialism vulgar* v. vulgar. **2** (*deprec.*) Interes preponderent (exagerat) pentru aspectele materiale ale existenței; lipsă a preocupărilor intelectuale sau a interesului pentru viața sufletească. *E de mirare cum a putut să ajungă la o așa de mare escentricitate și materialism un compozitor ca Wagner* (FIL.). • sil. *-ri-a-.* /<fr. ***matérialisme***, germ. ***Materialismus***.

materialíst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* (*în opoz. cu „idealist"*) Adept al materialismului. **2** *adj.* Care aparține materialismului sau materialiștilor, care se referă la materialism sau la materialiști. *Bălcescu era unic în epoca lui prin concepția materialistă care îl călăuzea la judecarea faptelor istorice* (SADOV.). **3** *s.m., s.f., adj.* (Om) care este preocupat în primul rînd (sau exclusiv) de cîștig, de foloase materiale, de aspectul material al vieții. • sil *-ri-a-.* pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***matérialiste***, germ. ***Materialist***.

materialitáte *s.f.* Caracterul a ceea ce este material, de natură materială. ◇ Fig. *Femeile prea crude n-au materialitate, n-au culoare* (CĂL.). • sil. *-ri-a-.* /<fr. ***matérialité***, germ. ***Materialität***.

materializá *vb. I. tr., refl.* A face să devină sau a deveni material, a da sau a căpăta formă materială, a (se) transpune în viață; a (se) concretiza. *Poate se materializa filmul acesta al nopții, cu toate amănuntele* (CE. PETR.). ◇ (*tr. abs.*) *Trebuie să-i lași [inimii] libertatea... să materializeze și să idealizeze după plac* (MACED.). • sil. *-ri-a-.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***matérialiser***.

materializáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *materializa* și rezultatul ei; concretizare. ◆ Formă concretă de manifestare a unei idei abstracte. *Fiecare din acești oameni... și-au întocmit în tinerețe un caiet, ca o materializare a aspirațiilor lor* (BOGZA). • sil *-ri-a-.* pl. *-ări.* /v. ***materializa***.

materializát, -ă *adj.* Care a căpătat o formă materială; concretizat. • sil. *-ri-a-.* pl. *-ți, -te.* /v. ***materializa***.

materializatór, -oáre *s.m., s.f.* Persoană care se ocupă cu aplicarea, cu punerea în practică, cu materializarea unei idei, a unui proiect etc. • sil. *-ri-a-.* pl. *-ori, -oare.* /***materializa*** + ***-tor***.

materialménte *adv.* Din punct de vedere material; materialicește. • sil. *-ri-a-.* /<it. ***materialmente***, fr. ***matériellement***.

matérie *s.f.* **1** Substanță concepută ca bază a tot ceea ce există. ◆ (*filos.; în opoz. cu „spirit"*) Realitatea obiectivă care există în afară și independent de conștiința omenească și care este reflectată de aceasta; diversitatea fenomenelor reprezentînd diferite forme de mișcare ale acestei realități; substanța universului. *Scrisul înseamnă muncă, luptă încăpățînată cu materia* (CE. PETR.). ◇ Loc adj., adv. *Fără* (*de*) *materie* = spiritual, imaterial. *Omul a trăit în această lume ideală, unde el a fost numai spirit pur, fără materie* (GHER.). **2** Colect. Substanță din care sînt făcute diverse obiecte; obiect, corp, element considerat din punctul de vedere al compoziției sale; material. *Văzu fumul... care se înălța... din multele urloaie ale fabricelor, care topeau materii minerale* (AGÂR.). ◇ *Materie cenușie* = *a*) parte a sistemului nervos central situată la suprafața creierului și în interiorul măduvei, care dă naștere fluxului nervos; *b*) ext. creier; minte, inteligență. *Materie fecală* v. fecal. *Materie primă* v. prim. ◇ Fig. *Noimile toate să zidesc și să alcătuiesc din materiia vieții* (MIN.). ◆ Bun, produs, obiect. *Aceste produse ar fi putut constitui materia unui comerț activ* (OȚETEA). ◆ (*pop.*) Material textil, țesătură, pînză, stofă. *E îmbrăcat în papuci, pantaloni rupți de materie închisă* (PET.). ◆ Date, informații care stau la baza unei lucrări. *Ai primit desigur plicul cu materia pentru broșura mea* (CAR.). ◆ (*tipogr.*) Cantitate de literă culeasă și așezată în coloane sau în pagini. **3** Domeniu de cunoaștere, de cercetare etc.; problemă, chestiune, subiect. *Nefiind competenți în asemenea*

materie, l-am crezut uşor (C. NEGR.). ◇ Loc.adv. *În materie* = în problema respectivă. *Daţi-ne voie să spunem părerea noastră în materie* (MAIOR.). *În materie de...* = privitor la..., în ceea ce priveşte... *În materie de filozofie platonică, mă declar necompetent de a urma discuţiunea* (MAIOR.). ◆ Conţinut, cuprins; fond, esenţă. *Poetizarea trecutului, întrebuinţarea lui ca materie pentru creaţiile poetice, e veche* (GHER.). ◇ Expr. *A intra în materie* = a începe (după o introducere) discutarea sau tratarea subiectului propriu-zis, a ataca fondul problemei. *Cucoana Marieta, nerăbdătoare, intră de-a dreptul în materie* (HOG.). ◇ *Tablă de materii* = listă ataşată la începutul sau la sfîrşitul unei lucrări, în care sînt înşirate capitolele cuprinse în lucrare, cu indicarea paginilor corespunzătoare; sumar. ◆ (*înv.*) Cauză, motiv. *Am aflat încă şi mai multă materie de a mă zăbovi* (CRIT.). **4** Totalitatea cunoştinţelor care se predau în cadrul unui obiect de studiu (în învăţămînt); ext. obiect de studiu (în programa şcolară). *Desenul era o materie reglementată de program* (KLOP.). **5** (*înv.*) Obiect, lucru (material). *[Focul] arsă tot... pre unde au agiuns: copaci, pomi şi altă materie* (DOS.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<lat. ***matĕrĭa***, ***-ae***, it. ***materia***, rus. ***материя***, fr. ***matière***, germ. ***Materie***.

matérn, -ă *adj.* Care aparţine mamei, care se referă la mamă; care provine de la mamă; maternal. *Du-te de te odihneşte, îi zise ea încet, cu alintări materne* (SADOV.). ◇ *Limbă maternă* = limbă pe care o învaţă cineva din prima copilărie, de la părinţi. *I-am învăţat în limba lor maternă, pentru că nici eu nu le ştiu pe ungureşte* (REBR.). ◇ Fig. *Averea ei maternă este mare şi îndestulă* (HEL.). ◆ (*adv.*) Cu sentimente de mamă; ca o mamă. *Aglae... privea matern pe Titi* (CĂL.). • pl. *-i, -e.* /<lat. ***maternus, -a, -um***, it. ***materno***, germ. ***matern***.

maternáj *s.n.* **1** (*psih.*) Tip de relaţie caracterizat printr-o atitudine afectivă de solicitudine, devotament a personalului medical faţă de bolnavi. ◆ Restr. Tehnică psihoterapeutică folosită în cazul psihozelor, bazată pe realizarea unei relaţii între pacient şi terapeut asemănătoare cu cea dintre copil şi mamă. **2** Orice relaţie dintre două persoane, dintre care una are un comportament maternal faţă de cealaltă. • /<fr. ***maternage***.

maternál, -á *adj.* Matern. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***maternel***, engl. ***maternal***.

maternitáte *s.f.* **1** Starea, calitatea de mamă. *Se-nşelase, ca acele femei obsedate de dorul maternităţei* (VLAH.). ◆ Concr. Sarcină. *Adu-ţi aminte... acum trei ani la Würzburg... femeile purtîndu-şi maternitatea ca un trofeu* (CE. PETR.). ◆ Instinct matern. *O ridică în braţe, îi sărută obrajii... cu nesaţiul maternităţii ei* (CE. PETR.). ◆ (*jur.*) Legătură, filiaţie în linie maternă. *Copilul natural poate dovedi maternitatea prin martori* (HAM.). **2** (*med.*) Spital care asigură asistenţa medicală a femeii gravide în perioada sarcinii, a naşterii şi a lăuziei. ◆ (*de obicei urmat de determ.*) Adăpost special amenajat (într-o fermă) destinat fătării animalelor. *S-a construit o maternitate pentru scroafe* (PER.). • pl. *-ăţi.* /<fr. ***maternité***.

matética *s.f.* Arta şi ştiinţa de a învăţa. • /<ngr. ***μαθητικός*** „referitor la învăţare".

mátimă *s.f.* **1** (*înv.*) Lecţie; obiect de studiu, materie. **2** (*înv.*) Pildă, morală, povaţă, învăţătură. *Încheindu-se morala piesei în ruşinarea Zoiţei ca o matimă pentru toate fetile* (RUSSO). **3** (*înv.*) Temă, lecţie. *N-ai învăţat matima* (GHICA). **4** (*psihanal.*) Scriitură cu aspectul formulelor algebrice existente în matematică, logică şi ştiinţele matematizate, care contribuie la formalizarea teoriei psihanalitice. • pl. *-i.* şi *matémă s.f.*/<ngr. ***μάθημα*** „lecţie, învăţătură".

matinál, -á *adj., s.n.* **I** *adj.* De dimineaţă, al dimineţii, care se petrece dimineaţa. *Uliţele cartierului erau pustii la această oră matinală* (POPOV.). ◆ (*despre oameni*) Care se scoală de dimineaţă. *Ai fost prea matinală astăzi* (LĂZ.). ◇ Fig. *Din demon făcui o sîntă, dintr-un chicot, simfonie, Din ochirile-ţi murdare, ochiu-aurorei matinal* (EMIN.). **II** *s.n.* Emisiune radiofonică sau televizată de dimineaţă. *S-a trezit mai de dimineaţă ca să asculte matinalul.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***matinal***.

matinéu *s.n.* **1** Spectacol care are loc dimineaţa sau în primele ore ale după-amiezii. **2** (*înv.*) Rochie de casă pe care o purtau femeile dimineaţa. *Gîtul alb şi bine împlinit... ieşea puţin din matineul îndantelat* (SANDU-A.). • pl. *-ee.* /<fr. ***matinée***.

matiólă *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee ornamentală, cultivată pentru florile frumos mirositoare, de culoare albă, roz sau roşie, simple sau învoalte şi ca plantă medicinală (*Matthiola incana*); mixandră. • sil. *-ti-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***matthiole***; cf. nm. pr. Pier Andrea *Mattioli*, medic şi naturalist italian din Renaştere.

matisá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică două frînghii, două cabluri etc.*) A împreuna prin împletirea firelor care le compun. **2** (*text.; compl. indică ţesături de mătase artificială sau de celofibră*) A face mat, a finisa pentru micşorarea luciului; a mata. • prez.ind. *-ez.* /de la ***matisare***, prin derivare regresivă.

matisáre *s.f.* Acţiunea de *a matisa* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /după fr. *matisage*.

matiseálă *s.f.* (*mar.*) Matisire. • pl. *-eli.* /***matisi*** + *-eală*.

matisí *vb. IV. tr.* (*mar.; compl. indică capetele a două parîme sau a două cabluri*) A îmbina, prin împletirea şuviţelor din care sînt făcute. • prez.ind. *-esc.* /cf. fr. ***matir***.

matisíre *s.f.* (*mar.*) Acţiunea de *a matisi* şi rezultatul ei; matiseală. • pl. *-i.* /v. ***matisi***.

matisít, -ă *adj.* (*mar.; despre capetele a două frînghii, a două cabluri etc.*) Care sînt îmbinate prin împletirea şuviţelor din care sînt alcătuite. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***matisi***.

matisór, -oăre *s.m., s.f.* (*mar.*) Lucrător care face operaţia de matisare. • pl. *-ori, -oare.* /de la ***matisa***.

matitáte *s.f.* **1** Aspect mat. **2** (*med.*) Senzaţie sonoră percepută la percuţia organelor şi a ţesuturilor pline sau a cavităţilor din organism pline cu lichid. • /<fr. ***matité***.

mátiţă *s.f.* **1** (*pesc.; reg.*) Sac de plasă care formează partea din fund a năvodului şi în care se strîng peştii prinşi; matcă. **2** Punctul cel mai adînc din albia unei ape; matcă. *Luntrea se pune în mişcare... spre luciul central, unde-i matiţa bălţii* (SADOV.). • pl. *-e.* /<bg. ***матица***; cf. srb. *matica*.

matlasá *vb. I. tr.* (*ind. text.; compl. indică materiale textile sau articole de îmbrăcăminte*) A căptuşi cu un material secundar, cu lînă, vată, vatelină etc., cu ajutorul unor cusături care scot în relief, pe întreaga suprafaţă, un model dinainte stabilit. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***matelasser***.

matlasáre *s.f.* Acţiunea de *a matlasa* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***matlasa***.

matlasát, -á *adj.* (*despre materiale textile*) Care este căptuşit cu un material mai gros, de care este fixat pe întreaga suprafaţă prin cusături care scot în relief un model dinainte stabilit. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***matlasa***.

matlaséu *s.n.* (*ind. text.*) Ţesătură matlasată. • pl. *-uri.* /<fr. ***matelassé***.

matofí *vb. IV. refl.* (*înv.; fam.*) **1** A îmbătrîni, a se ramoli, a se vesteji. *Omenirea noastră s-a pătat şi s-a matofît* (POP.). ◆ Fig. A se moleşi. **2** (*probabil prin confuzie*) A se ameţi de la băutură. • prez.ind. *-esc.* şi *matufí vb. IV.* /***matuf*** + *-i*.

matofíre *s.f.* (*înv.; fam.*) Acţiunea de *a* (*se*) *matofi* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***matofi***.

matofít, -ă *adj.* (*înv.; fam.*) Care este îmbătrînit, ramolit. *Pe Casanova, bătrîn şi matofit, l-am aciolat pe lîngă Waldstein la Duse* (M. I. CAR.). • pl. *-ţi, -te.* /v. ***matofi***.

matól, -oălă *adj.* (*arg.*) Care este (foarte) beat. *Aseară era matoală rău.* • pl. *-i, -e.* /<ţig. ***mato***.

matolí *vb. IV. refl.* (*arg.*) A se îmbăta. *Fiind nemîncaţi, ne-am matolit din două beri.* • prez.ind. *-esc.* /***matol*** + *-i*.

matolíre *s.f.* (*arg.*) Îmbătare. • pl. *-i.* /v. ***matoli***.

matolít, -ă *adj.* (*arg.*) Care este beat. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***matoli***.

matór[1] *s.n.* Instrument folosit în legătoria de artă pentru imprimări în piele. • pl. *-oare.* /<fr. ***matoir***.

mátor[2]**, -ă** *adj.* **1** (*înv., reg.; despre oameni*) Care este înaintat în vîrstă. *Atîta i-a trebuit să vază junimea săsească... şi chiar cetăţeni mai matori* (BARIŢ.). ◆ Ext. Care este copt la minte. ◇ (*despre naţiuni, popoare*) *Nu se purtară ca un popor mator, însuflat de dragostea libertăţii* (BĂLC.). ◆ (*despre judecată, gîndire*) Care este chibzuit, serios. *Gînduri serioase, de grea şi matură socoteală* (BUD.). **2** (*despre animale*) Care are mai mult de doi ani. • pl. *-i, -e.* /<slav. ***маторъ***; cf. *matur*.

matosí *vb. IV. refl.* (*pop.; fam.*) A se ameţi de la băutură; a se îmbăta. *Bărbaţii se matoseau în cîrciumă* (POP.). ◇ (*tr. fact.*) *Nea Costică, să iei trei lei de la domnu, că l-am matosît* (CONS.). • prez.ind. *-esc.* /cf. ţig. *mato* „beat".

matosíre *s.f.* (*pop.; fam.*) Acţiunea de *a se matosi* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***matosi***.

matosít, -ă *adj.* (*pop.; fam.*) Care este ameţit de la băutură; beat. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***matosi***.

matostát *s.n.* (*mineral.*) Piatră semipreţioasă (calcedonie) de culoare verde. *Ghiordane de diamant, rubin şi matostat* (CE. PETR.). ◇ (*în poezia pop., în formule stereotipe*) *Frunzuliţă matostat, Cînd în temniţă a intrat, Era şerpii ca undrelele* (POP.). ◇ Fig. *Pădurea Ulmilor... unde iarba e de smarald şi frunzele de matostat* (MACED.). • pl. *-uri.* /<ngr. ***(αί)ματοστάτης***.

matrácă *s.f* **1** Baston noduros în formă de măciucă. **2** Baston de lemn sau de cauciuc folosit de forţele de poliţie. • pl. *-ce.* /<fr. ***matraque***; cuv. ar.

matracúcă *s.f.* (*pop.; fam.*) Femeie urîtă şi prost îmbrăcată. ◆ Femeie proastă, bleagă. ◆ Femeie rea şi vulgară. ◆ Femeie de moravuri uşoare. *A băgat-o în sfîrşit la jăratic pe matracuca!* (CAR.). ◇ (*folosit la adresa unui bărbat*) *Dracu să-l mai ia şi p-ăla! O matracucă - clasa una!* (GALAN). • pl. *-ci.* /<ngr. ***μαντρακούκα*** „spirit rău".

matrapáz *s.m.* (*înv.*) Negustor ambulant. *Breasla matrapajilor (precupeţilor)* (DOC.). • pl. *-i, -ji.* /<tc. ***matrabaz***; cf. ngr. *ματραπάζης*.

matrapazlíc *s.n.* **1** (*fam.*) Faptă necinstită; şarlatanie, escrocherie, fraudă. *Făcuse nişte matrapazlicuri, pentru care i s-a cerut demisia* (DUN.). ◇ (*cu sens atenuat*) *Otilia... atrăgea... fete ca Lili pentru Felix, cu care voia să pună la cale cine ştie ce mătrapazlicuri* (CĂL.). **2** (*înv.*) Comerţ ilegal (prin mijlocitori). *Iar care va îndrăzni a face matrapazlic, să se pedepsească* (DOC.). • pl. *-uri.* /<tc. ***matrabazlık***.

matráţă *s.f.* (*înv., reg.*) Saltea umplută cu păr sau cu lînă. *Nici sub domnia austriacă n-au dormit românii pe pilote ori madraţe împlute cu fulgi* (BARIŢ.). • pl. *-e.* şi *madráţ s.n.* /<germ. ***Matratze***, magh. ***madrác***.

matri- Elem. de compunere „mamă". • şi *matro-*. /<fr. ***matri-***, ***matro-***; cf. lat. *mater, -tris*.

matriarhál, -ă *adj.* Care aparţine matriarhatului, care se referă la matriarhat. ◇ *Gintă matriarhală* v. gintă. • sil. *-tri-ar-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***matriarcal***.

matriarhát *s.n.* (*ist.*) Perioadă a comunei primitive în care apartenenţa la gintă se stabilea pe linia descendenţei materne, iar femeia avea rolul preponderent în viaţa familială şi socială. • sil. *-tri-ar-.* pl. *-e.* /<germ. ***Matriarchat***, fr. ***matriarcat***.

matríce *s.f.* **I 1** (*anat.*) Ţesut embrionar care schiţează modelul viitorului matur. ◆ Fig. Obîrşie, origine. **2** (*mat.*) Sistem de numere grupate într-un tablou dreptunghiular care are un anumit număr de coloane, linii sau rînduri. **3** (*log.*) Tabel reprezentînd valoarea de adevăr a unui enunţ pe baza valorii de adevăr a elementelor sale componente. **4** (*biol.*) Partea fundamentală, nediferenţiată, a citoplasmei, a cromozomilor etc. ◆ Substanţa intracelulară a unui ţesut (cartilaginos). **5** (*paleon.*) Substanţă în care este inclusă o fosilă. **6** (*statist.*) Aranjament ordonat al unui ansamblu de elemente. **7** (*petrogr.*) Liant al rocilor sedimentare psefitice şi pramitice, de natură alogenă. **II 1** (*pop.*) Colici intestinale (mai ales la nou-născuţi). **2** (*reg.*) Nume dat mai multor boli: *a*) Apendicită. *b*) Hemoroizi. *c*) (*mai ales la pl.*) Reumatism. *d*) Varice. **III** (*bot.; reg.*) **1** Parachemiţă (*Parietaria officinalis*). **2** Ventrilică (*Veronica officinalis*). **3** Muşeţel (*Matricaria chamomilla*). **4** Spilculeţe (*Crysantheum parthenium*). • acc. şi *mátrice.* pl *-ce.* şi *mătrice s.f.* /lat. ***matrix***, ***-icis***; cf. şi fr. *matrice*.

matriceál, -ă *adj.* Care ţine de matrice, care se referă la matrice. • sil. *-ce-al.* pl. *-i, -e.* şi *matriciál, -ă adj.* /<fr. ***matriciel***.

matriciál, -ă *adj.* v. matriceal.

matricíd, -ă *adj., subst.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care îşi ucide mama. **2** *s.n.* Crima celui care îşi ucide mama. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***matricide***, lat. ***matrĭcidĭum***, ***-ii***.

matrícol, -ă *s.f., adj.* **1** *s.f.* Registru în care se înscriu, într-o instituţie, numele persoanelor a căror evidenţă este necesară. ◆ Spec. Registru folosit în şcoli, în care se înscriu numele, datele personale şi situaţia şcolară

a elevilor. *Mergea cu cataloagele la şcoală şi trecea numele în matriculă* (CAR.). **2** *s.f.* Număr de ordine sub care sînt înscrişi soldaţii în registrul unui regiment. ◆ Ext. Ştampila cu numărul de ordine ce se aplică pe diferitele obiecte ale soldatului. *Ce matricol ai? Ce anual? Ce serie ai pe armă?* (BRĂ.). **3** *s.f.* (*în trecut*) Bucată dreptunghiulară de pînză sau de stofă pe care se indică şcoala la care învaţă un elev (şi numărul sub care este înscris aici) şi pe care acesta o poartă prinsă de braţ sau pe piept. **4** *adj.* Care face parte dintr-o matricolă, care aparţine unei matricole, care se referă la o matricolă; matricular. *Număr matricol.* • pl. *-i, -e.* şi *matriculă s.f.* /<fr. ***matricule***, it. ***matricola***, lat. ***matrīcŭla, -ae***.

matriculă *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică elevi, studenţi etc.*) A înmatricula. *Am fost matriculat: Georges Braesco, ... étudiant* (BRĂ.). **2** (*compl. indică semne caracteristice*) A aplica pe piele, pe anumite obiecte sau părţi ale obiectelor etc. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***matriculer***.

matriculár, -á *adj.* Matricol. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***matriculaire***.

matriculăre *s.f.* Înmatriculare. • pl. *-ări.* /v. ***matricula***.

matrículă *s.f.* v. matricol.

matriliniár, -ă *adj.* (*despre sisteme de filiaţie şi de organizare socială*) Care este în linie maternă. • sil. *-ni-ar.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***matrilinéaire***; cf. engl. *matrilinear*.

matrilocál, -ă *adj.* (*despre sisteme de relaţii conjugale*) În care bărbatul vine să locuiască în familia soţiei sale. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***matrilocal***.

matrimoniál, -ă *adj.* Care ţine de căsătorie, care se referă la căsătorie. *Se dovedeau rebeli proiectelor matrimoniale* (CE. PETR.). ◇ (*jur.*) *Regim matrimonial* = totalitatea normelor juridice care se referă la relaţiile dintre soţi pe timpul căsătoriei, în special cu privire la bunurile lor. *Convenţie matrimonială* = convenţie încheiată între viitorii soţi, cu ocazia sau în vederea încheierii căsătoriei, prin care ei îşi aleg unul dintre regimurile matrimoniale reglementate de lege sau îşi reglementează altfel raporturile lor privitoare la bunuri. *Agenţie matrimonială* = agenţie specializată care stabileşte întîlniri între persoane interesate, în vederea căsătoriei. *Anunţ matrimonial* = anunţ publicat în paginile cotidienelor prin care o persoană care doreşte să facă cunoştinţă cu o alta (în vederea căsătoriei) se autocaracterizează pe scurt, menţionînd numărul de telefon sau adresa la care poate fi contactată. *Contract matrimonial* v. contract. ◆ (*subst. f. pl.*) Rubrică într-un ziar, într-o revistă etc. compusă din anunţuri matrimoniale. • sil. *-ni-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***matrimonial***, lat. ***matrīmōnialis, -e***.

matrimóniu *s.n.* Căsătorie. *Un conflict fundamental, care sapă temelia însăşi a matrimoniului* (CĂL.). • pl. *-ii.* /<lat. ***matrīmonĭum, -ii***, it. ***matrimonio***

matriţă *vb. I. tr.* (*tehn.; compl. indică materiale*) A prelucra prin deformare plastică cu ajutorul unei matriţe, la rece sau la cald. • prez.ind. *-ez.* /***matriţă*** + *-a*.

matriţáre *s.f.* (*tehn.*) Acţiunea de *a matriţa* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***matriţa***.

matriţát, -ă *adj.* (*tehn.; despre materiale*) Care este prelucrat la matriţă. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***matriţa***.

matríţă *s.f.* **1** (*tehn.*) Unealtă cu o cavitate interioară, alcătuită din unul sau din mai multe elemente, folosită la fasonarea, prin deformare plastică sub presiune, a unor materiale. **2** (*tipogr.*) Piesă a maşinii tipografice în care este gravat sau imprimat negativul literelor sau al formelor. ◇ *Matriţă de stereotipie* v. stereotipie. ◆ Ext. Formă în care se toarnă un material lichid pentru a se întări în conturul şi dimensiunile dorite. • pl. *-e.* /<germ. ***Matrize***.

matriţér, -ă *s.m., s.f.* (*tehn.*) Muncitor specializat în lucrări de matriţare. • pl. *-i, -e.* /***matriţă*** + *-er*.

matriţerie *s.f.* (*tehn.*) Atelier, secţie de matriţare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***matriţă*** + *-erie*.

matro- v. matri-.

matroánă *s.f.* **1** (*în antic. romană*) Soţie a unui cetăţean roman. **2** Gener. Femeie căsătorită, cu înfăţişare impozantă, care impune respect. *Pietrele scumpe şi juvaerurile atîrnau la gîtul şi urechile matroanelor* (ANG.). ◆ (*deprec.*) Femeie matură, corpolentă. *Toate matroanele bătrîne din Bucureşti se aflau aici* (BOL.). ◆ Soţia capului de familie. **3** (*pop.; fam.*) Patroană a unui bordel. **4** (*în mit. celtă, galoromanică, germanică; la pl.*) Divinităţi feminine (la origine divinităţi acvatice sau materne) care apar în triplete). • pl. *-e.* /<it. ***matrona***, fr. ***matrone***, germ. ***Matrone***, lat. ***matrona, -ae***.

matroclín, -ă *adj.* (*biol.; despre caractere*) Care provine exclusiv de la mamă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***matrocline***.

matroclíme *s.f.* (*biol.*) Predominare a caracterelor maternale, la hibrizi. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***matroclinie***.

matronál, -ă *adj.* Care este al unei matroane. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***matrōnalis, -e***.

matroním *s.n.* Nume matronimic. • pl. *-e.* /<fr. ***matronyme***.

matronímic *adj. Nume matronimic* (*şi subst. n.*) = nume (de familie) dat după numele mamei sau derivat dintr-un nume propriu ori dintr-un apelativ feminin; matronim. • pl. *-ce.* /<it. ***matronimico***.

matronísm *s.n.* (*med.*) Formă de obezitate care survine la tinerele fete, însoţind pubertatea precoce. • pl. *-e.* /<fr. ***matronisme***.

matróz *s.m.* Marinar. ◆ Restr. (*mar. milit.; în trecut*) Soldat din serviciul marinei militare, soldat de marină. • pl. *-i.* /<germ. ***Matrose***, rus. ***mampoc***.

matúf, -ă *s.m., adj.* (*înv.; fam.*) **1** *s.m.* Om bătrîn şi ramolit; babalîc. *Ici, trăgea din ciubucul de-un stînjen un matuf spînatec* (CE. PETR.). ◆ Om ursuz, posomorît. **2** *adj.* Care este neglijent în ţinută; murdar. • pl. *-i, -e.* /<tc. ***mâtuh*** „ghiuj".

matufí *vb. IV.* v. matofi.

matúlă *s.f.* (*pesc.; reg.*) Năvod. ◆ (*la pl.*) Totalitatea uneltelor folosite la pescuitul în apă dulce. *Din matule şi zăvoduri pînă la Cossa, ... nu-i om să nu cunoască îndemînarea ta* (DAVID.). • pl. *-e.* /<ucr. ***мамула***.

matúr, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care a ajuns la o deplină dezvoltare (fizică şi intelectuală); care are judecată, experienţă. *Vorbea rar şi domol, ca un om matur* (CA. PETR.). ◆ (*biol.; despre organisme*) Care a ajuns la dezvoltare completă. ◆ (*despre manifestări ale oamenilor*) Care dovedeşte judecată adîncă, care este serios, îndelung chibzuit; ext. care este profund. *După mature frămîntări ajunsese la concluzia că... prezenţa lui n-o să fie remarcată* (POPOV.). ◆ (*despre ţinută, judecată, acţiuni*) Care este caracteristic unui om ajuns la deplină dezvoltare; ext. care este chibzuit, cumpătat. *Copilul afişează un aer matur.* ◇ (*adv.*) *Cînd vei vrea să te însori, deschide ochii matur* (POP.). **2** Fig. Care posedă o bogată experienţă, multe cunoştinţe etc.; dezvoltat, evoluat. *Societatea noastră e tot mai puţin responsabilă, tot mai puţin matură.* ◆ Fig. Care a ajuns într-un stadiu definitiv. *Acest profesor .. a aflat cu cale să... deie publicităţii [observaţiile] măcar că ele nu erau încă mature* (SBIERA). • acc. şi *mătur.* pl. *-i, -e.* /<it. ***maturo***, lat. ***matūrus, -a, -um***.

maturá *vb. I. tr., refl.* A (se) maturiza. • prez.ind. *-ez.* /<it. ***maturare***, germ. ***maturieren***.

maturáre *s.f.* **1** Acţiunea de *a* (*se*) *matura* şi rezultatul ei; maturizare. **2** (*biol.*) Maturaţie. • pl. *-ări.* /v. ***matura***.

maturáţie *s.f.* **1** (*biol.*) Totalitatea transformărilor pe care le suferă o celulă sexuală, un fruct sau un organism pînă la dezvoltarea morfofiziologică completă; proces de maturizare; maturare. **2** (*ind. alim.*) Totalitatea transformărilor fizice sau chimice pe care le suferă unele substanţe sau sisteme coloide înainte de a ajunge la forma definitivă; maturizare. **3** Îmbătrînire a materialelor sau a produselor nemetalice. **4** (*med.*) Stadiu de colectare a unui abces. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi (*înv.*) *maturaţiúne s.f.* /<fr. ***maturation***; cf. lat. *maturatio, -onis*.

maturaţionál, -ă *adj.* Care ţine de maturaţie, care se referă la maturaţie. • pl. *-i, -e.* /***maturaţie*** + *-onal*.

maturaţiúne *s.f.* v. maturaţie.

maturín *s.m.* (*relig.*) Trinitarian. • pl. *-i.* /<fr. ***mathurin***; cf. nm. pr. *Mathurin*, preot francez, sfînt al Bisericii Catolice.

maturitáte *s.f.* **1** Stare de deplină dezvoltare (fizică şi intelectuală); calitatea de a fi matur. ◆ Ext. Perioadă din viaţa omului între tinereţe şi bătrîneţe. *Deşi era în plină maturitate..., Ladima nu putea să scrie decît la foi sărace* (CA. PETR.). ◇ Fig. *Apreciaţia ce am făcut despre redacţia d-tale, am făcut-o cu toată maturitatea spiritului* (PER.). **2** (*biol.*) Stare de deplină dezvoltare a unui organ sau a organismului întreg. ◇ *Maturitate sexuală* = stare a organismelor vii de deplină dezvoltare a organelor genitale, cînd sînt apte de reproducere. ◆ Spec. Stare de deplină dezvoltare a unui fruct; coacere. *Fructul a sosit atunci la a sa maturitate* (BREZ.). ◆ (*med.*) Stare a unui abces gata de a se sparge. ◆ Fig. Stadiu înaintat de experienţă, de însuşire a cunoştinţelor. *A debutat ca poet francez în plină maturitate literară* (PER.). **3** Seriozitate, profunzime (determinată de vîrstă, de experienţă). *Dacă s-ar fi pus cu tot dinadinsul, cu toată maturitatea, poate ar fi izbutit* (KOGĂL.). ◇ (*înv.*) *Examen de maturitate* = bacalaureat. *Se pregătea pentru examenul de maturitate* (AGÂR.). **4** (*geol.*) Stadiu de evoluţie a solului în care acesta şi-a format un profil cu orizonturi bine dezvoltate. • /<fr. ***maturité***, lat. ***matūrĭtas, -atis***.

maturizá *vb. I.* **1** *refl., tr.* A deveni sau a face să devină matur; a (se) matura. *Mai ieri erai un copil, te-ai maturizat prea repede!* ◆ (*urmat de determ. adv.*) A ajunge sau a face să-şi însuşească o bogată experienţă, multe cunoştinţe, un mod echilibrat de a judeca; a evolua. *S-a maturizat intelectual.* ◆ Fig. A ajunge într-un stadiu definitiv. *Sentimentele sale s-au maturizat.* **2** *refl.* (*ind. alim.*) A ajunge la maturaţie. • prez.ind. *-ez.* /***matur*** + *-iza*.

maturizáre *s.f.* **1** Faptul de *a* (*se*) *maturiza*. **2** (*ind. alim.*) Maturaţie. • pl. *-ări.* /v. ***maturiza***.

maturizát, -ă *adj.* Care a ajuns la maturitate. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***maturiza***.

matusalémică *adj.* (*despre vîrsta, viaţa unei persoane*) Care este foarte înaintată. • pl. *-ce.* /nm. pr. (patriarh menţionat în *Vechiul Testament*, devenit proverbial pentru longevitatea sa) ***Matusalem*** + *-ic*.

matutín, -ă *adj.* (*latin. înv.*) Matutinal. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***matūtīnus, -a, -um***.

matutinál, -ă *adj.* Care este matinal; (*latin. înv.*) matutin. ◆ (*despre flori*) Care se deschide dimineaţa. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***matutinal***.

maţ *s.n.* I (*mai ales la pl.*) **1** Intestin. *Trimise maţele la pîrîu, ... să le spele* (ISP.). ◇ Expr. *A-i chiorăi* (cuiva) *maţele* (*de foame*) = a-i fi cuiva foarte foame. *A i se lărgi cuiva maţul* (spre ceva) = a se lăcomi la ceva. *Lung la maţe* = lacom, fără saţ. *A fierbe maţele în cineva* = a fi foarte nervos, foarte furios. (*A fi*) (*prea*) *iute* (sau *strîmt*) *la maţe* = a fi pus pe ceartă, a fi arţăgos. *A-l pătrunde la maţe* = a fi luat prin surprindere, a fi foarte afectat (de ceva). *A frige pe cineva la maţe* = a provoca (cuiva) un mare neajuns. *A fi pestriţ la maţe* (sau *cu maţe-pestriţe*) v. pestriţ. *A fi tărcat la maţe* sau *cu maţele tărcate* v. tărcat. *A vărsa maţele* (cuiva) v. vărsa. *A-şi vărsa* (*şi*) *maţele* v. vărsa. ◆ (*înv., reg.*) Strună făcută din maţe. **2** Compuse: (*iht.*) *maţe-negre* = scobarn (*Chondostroma nasus*); (*fam.; s.m. invar.*) *maţe-goale* = om sărac; *maţe-pestriţe* = om rău şi foarte zgîrcit; *maţe-fripte* = *a*) om sărac, care n-are nici ce mînca; *b*) om rău, afurisit; *c*) om zgîrcit; *maţ-uscat* = om foarte sărac; *maţe-sparte* (sau *-rupte*) sau *maţ-gros* = om care mănîncă foarte mult; *maţe-acre* = om foarte rău; (*anat.; reg.*) *maţu-lupului* = beregată. **3** (*înv., pop.; la pl.*) Pîntece. ◆ Restr. Stomac. *Cum au fost Iona în maţele chitului trei zile* (N. T. 1648) ◆ Pîntecele femeii (considerat loc unde se concepe fătul). *Doamne ce m-ai tras din maţe Şi maică-mea viu m-ai dat în braţe* (DOS.). ◇ Loc.adv. (*înv.*) *Din* (sau *de*) *maţe* = de la naştere. **4** Fig. (*înv.*) Interiorul, adîncul fiinţei omeneşti; inimă, suflet. **II** Analog. **1** (*pop.*) Tub flexibil (de cauciuc); furtun. *Turcii înmărmureau, unii cu gura pe maţul narghilelelor* (DELAVR.). ◇ Expr. (*fam.*) *A se ţine într-un maţ* = (*despre oameni*) a fi foarte slab. **2** (*pop.; fam.*) Părţile care alcătuiesc interiorul unui obiect; ceea ce se găseşte înăuntru. ◆ (*reg.*) Miez (fibros şi gelatinos) în care stau sîmburii la unele fructe. *Sămînţele de bostan se scot din maţele lui şi se usucă* (POP.). **3** Adînc, străfund. *Aurul, ferit de oameni într-a pămîntului maţe* (CON.). • pl. *-e.* /lat. ***matia***.

mau[1] *subst.* (*pop.; fam.; în legătură cu vb. ca „a avea", „a pierde", „a-şi lua", „a-şi face"*) Avînt, elan; energie, vlagă. *Plecă Fugilă, îşi luă mau* (POP.). ◇ Expr. *A lua* (cuiva) *maul* = *a*) a ameţi, a face (pe cineva) să-şi piardă cunoştinţa (în urma unei lovituri). *Mi-a dat una, de mi-a luat mau* (POP.); *b*) a pune (pe cineva) în situaţia de a nu mai putea spune nimic; a face să rămînă perplex. *Arăta aşa de bine în rochia de seară, că mi-a luat maul.* • /<srb. ***mah***.

mau[2] *interj.* v. miau.

máur, -ă *s.m., adj.* **1** *s.m.* (*la pl.*) Nume dat de cartaginezi și de romani băștinașilor din N Africii (berberi); nume generic pentru toți cuceritorii arabi din Maghreb și din Spania; nume dat triburilor din Mauritania de pe malul drept al Senegalului; (*la sg.*) persoană care face parte din aceste populații. *A stat față la acea lovire pe care au făcut-o cavalerii noștri cu maurii* (SADOV.). <> Colect. *Nilul mișcă valuri blonde pe cîmpii cuprinși de maur* (EMIN.). **2** *adj.* Care aparține maurilor, care se referă la mauri; mauresc, moresc. *În zidirea cea antică, sus în frunte-i turnul maur* (EMIN.). • sil. *ma-ur.* pl. *-i, -e.* /<lat. ***Maurus***, germ. ***Maure***, fr. ***maure***.

maurésc, -ă *adj.* Maur. *O lampă de argint, de formă maurescă, se cobora din mijlocul tavanului* (ALECS.). • sil. *ma-u-.* pl. *-ești.* /<fr. ***mauresque***.

mauritán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Mauritaniei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuiește în Mauritania; locuitorii Mauritaniei. **2** *adj.* Care aparține Mauritaniei sau mauritanilor, care se referă la Mauritania sau la mauritani; originar din Mauritania. • sil. *ma-u-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***mauritanien***, engl. ***Mauritanian***.

maurovláh, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația românească aflată în V Peninsulei Balcanice, între coasta dalmată, Drava și Morava; (*la pl. m.*) populația românească ce locuiește în această regiune. **2** *adj.* Care aparține maurovlahilor, care se referă la această populație. • sil. *ma-u-.* pl. *-i, -e.* /***maur*** + ***vlah***.

maus *s.n.* Numele unui joc de cărți. *Care jucau maus, care preferans* (HOG.). • pl. *-uri.* /<germ. ***Maus***.

mausoléic, -ă *adj.* (*arhit.*) Care ține de mausoleu, care se referă la mausoleu. • sil. *ma-u-; -le-ic.* pl. *-ci, -ce.* /***mausoleu*** + *-ic*.

mausoléu *s.n.* (*arhit.*) Monument funerar de proporții mari, ridicat în memoria unui om ilustru, a unor eroi etc. *Mausoleul e „foarte vechi" și sfîntul „foarte mare"* (SADOV.). <> Fig. *O dormi, o dormi în pace... În mausoleu-ți mîndru, al cerurilor arc, Tu adorat și dulce al nopților monarc!* (EMIN.). • sil. *ma-u-.* pl. *-ee.* /<lat. ***mausōlēum, -i***, germ. ***Mausoleum***, fr. ***mausolée***, gr. ***μανσωλεῖον***. <nm. pr. *Mausol*, rege antic.

mavrofór *s.m.* (*milit.*) Voluntar grec din batalionul sacru al Eteriei, care avea uniformă neagră. *Nu mai era Aristia bărbatul arătos... palicarul falnic din batalionul eroic al mavroforilor* (CA. PETR.). • pl. *-i.* /<ngr. ***μαυροφόρος*** „îmbrăcat în negru".

maxi¹- Elem. de compunere „foarte mare". • /<fr. ***maxi-***, cf. lat. *maxĭmus, -a, -um*.

maxi² *adj.invar., subst.* **1** *adj.invar.* (*despre lungimea fustelor, rochiilor etc.*) Care este foarte mare (pînă la glezne). **2** *subst.* Fustă, rochie, palton etc. maxi. • /<fr. ***maxi***.

maxiecrán *s.n.* Ecran de dimensiuni deosebite, cu instalații și filme corespunzătoare. • pl. *-e.* /***maxi¹-*** + ***ecran***.

maxigheátă *s.f.* Cizmă (foarte) înaltă. • pl. *-ete.* /***maxi¹-*** + ***gheată***.

maxijúpă *s.f.* Fustă lungă pînă aproape de gleznă. • pl. *-e.* /<fr. ***maxijupe***.

maxilár, -ă *s.n., adj.* (*anat.*) **1** *s.n.* Fiecare dintre cele două oase ale feței (superior și inferior) în care cresc dinții; falcă. *Rîdea cu maxilarele late sub mustățile uriașe* (CE. PETR.). **2** *adj.* Care aparține fălcii, care este în legătură cu falca, care se referă la falcă. <> *Unghi maxilar* v. unghi. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***maxilaire***, lat. ***maxillaris, -e***.

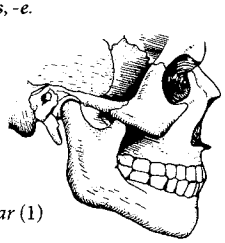

maxilar (1)

maxilă *s.f.* **1** (*anat.*) Maxilar superior. **2** (*zool.*) Fiecare dintre cele două plăci chitinoase de la gura insectelor, a unor viermi și a unor moluște, așezate deasupra buzei inferioare. • pl. *-e.* /<fr. ***maxille***, lat. ***maxilla, -ae***.

maxili- Elem. de compunere „falcă, maxilar". • /<fr. ***maxilli-***; cf. lat. *maxilla, -ae* „falcă".

maxilifórm, -ă *adj.* Care este în formă de maxilă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***maxilliforme***.

maxilipéd *s.n.* (*zool.*) Apendice la crustacee formînd trei perechi situate imediat după maxile, care servesc la masticație și locomoție. • pl. *-e.* /<fr. ***maxillipède***.

maxilítă *s.f.* (*med.*) Osteită a maxilarelor. • pl. *-e.* /<fr. ***maxillite***.

maxilo-facíal, -ă *adj.* (*anat., med.*) Care se referă la maxilare și la față. • sil. *-ci-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***maxillo-facial***.

máxim¹ *s.n.* **1** Maximum. <> (*meteor.*) *Maxim barometric* = centru de înaltă presiune atmosferică. **2** (*mat.*) Valoare a unei funcții într-un punct, mai mare decît valoarea acesteia în punctele vecine. • /de la ***maximum***.

máxim², -ă *adj., s.f* **1** *adj.* (*în opoz. cu „minim"*) Care are cea mai mare dimensiune, durată, intensitate etc.; foarte mare; maximal. *Porni cu viteză maximă la Bujoreni să-și ia serviciul în primire* (MIR.). **2** *s.f.* (*mat.*) Cea mai mare valoare pe care o poate avea, într-un anumit interval, o funcție sau o cantitate variabilă. **3** *s.f.* (*meteor.*) Cea mai înaltă temperatură înregistrată într-o perioadă dată. ◆ Centru de înaltă presiune atmosferică. **4** *adj.* (*filat.*) *Ilustrată maximă* = piesă filatelică ce trebuie să realizeze o concordanță deplină între imaginea de pe ilustrată, marca poștală aplicată pe fața vederii și ștampila obliterantă a poștei. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***maxime***, ***maxima***, lat. ***maxĭmus, -a, -um***.

maximafil, -ă *s.m., s.f., adj.* (*filat.*) **1** *adj.* Care ține de maximafilie, care se referă la maximafilie. **2** *s.m., s.f.* Maximafilist. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***maximaphile***.

maximafilíe *s.f.* (*filat.*) Ramură a filateliei care se ocupă cu colecționarea de ilustrate maxime. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***maximaphilie***.

maximafilíst, -ă *s.m., s.f.* (*filat.*) Specialist în maximafilie; maximafil. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***maximaphiliste***.

maximál, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* (*în opoz. cu „minimal"*) Maxim. <> *Preț maximal* = preț a cărui depășire este interzisă de lege. *Se simți cel mai focos partizan al prețurilor maximale* (CE. PETR.). **2** *s.n.* Tabel care conține prețurile curente fixate de stat pentru mărfurile micilor producători. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***maximal***.

maximalísm *s.n.* (*înv.*) Adaptarea franceză a leninismului. • /<fr. ***maximalisme***, rus. ***максимализм***.

maximalíst, -ă *s.m., s.f.* Adept al maximalismului. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***maximaliste***, rus. ***максималист***.

maximalizá *vb. I. tr.* A maximiza. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***maximaliser***.

maximatécă *s.f.* (*filat.*) Colecție de ilustrate maxime, clasate după anumite reguli de maximafiliști. • pl. *-ci.* /***maximă*** + *-tecă*.

máximă *s.f* Enunț formulat concis, exprimînd un principiu etic, o normă de conduită etc.; aforism, sentință, adagiu. *Această veche maximă rămîne din nefericire aplicabilă și în starea actuală a așa-numitei culturi* (MAIOR.). • pl. *-e.* /<fr. ***maxime***, lat. ***maxĭma*** *[sententia]*.

maximizá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică fapte, idei etc.*) A da cea mai înaltă valoare posibilă; a maximaliza. *Ministerul de resort încearcă să maximizeze eficacitatea școlii.* **2** (*mat.*) A da unei cantități valoarea maximă. **3** (*inform.*) A mări o fereastră pînă la dimensiunea întregului ecran. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***maximiser***.

maximizáre *s.f.* Acțiunea de *a maximiza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***maximiza***.

maximizát, -ă *adj.* Care este la valoarea maximă. • pl. *-ți, -te.* /v. ***maximiza***.

máximum *s.n.* **1** Limita superioară peste care nu se poate trece; maxim. *Cînd nenea Iorgu o lua cu „Nenișorule", însemna că a ajuns la maximum de indignare* (CE. PETR.). <> Loc.adv. *La maximum* = în cel mai înalt grad. *Ne oprim la podurile mișcătoare, care care se desfac și lasă să treacă șiraguri de șlepuri încărcate la maximum* (SADOV.). **2** Cea mai mare cantitate, valoare, intensitate; maxim. *Cu tipul acesta de case avem maximum de cîștig* (BART). ◆ (*adv., pe lîngă num.*) În cantitatea, timpul, spațiul maxim posibil; cel mult. *Domnilor, în maximum trei zile vreau să avem ordine, liniște și pace în județ* (REBR.). • /<lat. ***maximum***, fr. ***maximum***.

maxipaltón *s.n.* Palton foarte lung. • pl. *-oane.* /***maxi¹-*** + ***palton***, după fr. *maximanteaux*, engl. *maxicoat*.

maxirecóltă *s.f.* Recoltă foarte mare. • pl. *-e.* /***maxi¹-*** + ***recoltă***.

maxít *s.n.* (*metalurg.*) Oțel rapid standardizat, conținînd fier, molibden, wolfram, crom etc. • /<germ. ***Maxit***.

maxi-táxi *s.n.* (*transp.*) Microbuz care funcționează după regimul taximetrelor, avînd rută fixă. *Două maxi-taxiuri trecuseră fără să oprească în stație.* • pl. *-uri.* /<fr. ***maxi-taxi***.

maxwell ['mʌkswel] *s.m.* (*fiz.*) Unitate de măsură a fluxului magnetic, egală cu fluxul produs de o inducție magnetică de 1 gauss care străbate o suprafață de 1 cm^2. • pl. *-i.* /<fr. ***maxwell***, germ. ***Maxwell***; cf. nm. pr. James Clerk *Maxwell*, fizician englez.

máya¹ *s.f.* (*în filos. indiană*) Latura fenomenală, realitatea întîmplătoare a lumii; aparența înșelătoare, iluzia. <> *Vălul mayaei* = aparență care ascunde ultima esență a lucrurilor sau nimicul. • /<fr. ***maya*** <sanscr. *mâyâ* „iluzie".

máya² *s.m. sg., adj.invar.* **1** *s.m. sg.* Veche populație indiană care a trăit în America Centrală pînă la cucerirea spaniolă (sec. 10), creatoare a unei strălucite civilizații precolumbiene; persoană care aparține acestei populații. <> (*adj.invar.*) *Populație maya.* **2** *adj.invar.* Care aparține populației maya, care se referă la această populație. <> *Civilizația maya* = una dintre cele mai importante civilizații precolumbiene, din care se mai păstrează piramide, momente funerare în formă de coloană sau de obelisc, fresce, fragmente de scriere hieroglifică. ◆ (*subst.f.*) Limba populației maya vorbită și astăzi de unii locuitori ai Peninsulei Yucatan. • scris și *maia.* /<fr. ***Mayas***, sp. ***maya***; cuv. indigen.

maz *subst.* (*la jocul de cărți; de obicei art.*) Sumă cu care un jucător majorează miza inițială. ◆ (*adv.*) În plus, pe deasupra. *Pe două consumații și-o guriță mazu... strașnic tachinez* (CAR.). • /<rus. ***маз***.

mazác, -ă *adj., s.m., s.f.* (*fam.*) (Om) care este murdar, neglijent. *Femeia mazacă... n-are noroc la boiele* (POP.). • pl. *-ci, -ce.* /<pol. ***mazacz***.

mazagrán *s.n.* Băutură răcoritoare, preparată din cafea neagră foarte concentrată, în care se introduc bucățele de gheață. *Limonade, oranjade, mazagranuri* (TEOD.). • pl. *-uri, -e.* /<fr. ***mazagran***; cf. nm. pr. *Mazagran*, localitate în Algeria.

mazarin [maza'ren] *s.m.* (*alim.*) Produs de patiserie preparat din aluat, fructe zaharisite, sirop și marmeladă de caise. • /<fr. ***mazarin***.

măzăre *s.f.* (*bot.*) **1** (și *reg., mazăre rotundă, mazăre bumbule, mazăre de cîmp, mazăre iepurească*) Plantă erbacee, de cultură, din familia leguminoaselor, cu florile albe sau trandafirii și cu semințele sferice, comestibile, închise în păstăi (*Pisum sativum*). <> *Mazăre de cîmp* (sau *de nutreț, din grîu, mare*) = plantă erbacee, asemănătoare cu mazărea, cu florile pestrițe și cu semințele de culoare verde-cenușie, cultivată ca nutreț pentru vite (*Pisum arvense*). *Mazăre sălbatică* (sau *înaltă*) = plantă erbacee, agățătoare, cu florile roșii, parfumate (*Pisum elatius*). *Mazăre țucără* v. țucăr. ◆ Restr. Păstăile (cu semințe) sau semințele comestibile ale acestei plante. ◆ Ext. (*culin.*) Mîncare pregătită din aceste semințe. *Ieri la prînz, la cantină se servea mazăre cu carne.* **2** (*reg.*; și *mazăre albă, mazăre de grădină, mazăre de par*) Fasole (*Phaseolus vulgaris*). ◆ Colect. Păstaie sau bob de fasole. ◆ Mîncare de fasole. **3** Compus: (*pop.*) *mazăre-turcească* = năut (*Cicer arietinum*); *mazăre-pădureață* = orăstică (*Orobus niger*). • /cuv. autoh.; cf. alb. *modhullë*.

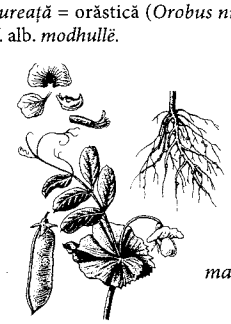

mazăre (1)

mazdakísm *s.n.* Mișcare populară cu caracter egalitarist, îndreptată împotriva nobililor funciari, inițiată în 529 de Mazdak, sub influența ideilor maniheiste. • /<germ. ***Mazdakismus***; cf. nm. pr. *Mazdak*, filosof și reformator persan.

mazdeeán, -ă *adj., s.m., s.f.* (*relig.*) Mazdeist. • pl. *-eeni, -eene.* /<fr. ***mazdéen***.

mazdeísm *s.n.* (*relig.*) Religie a vechilor perşi, constituită în sec. 7 î. Hr., răspîndită şi la alte popoare, a cărei doctrină iniţială era centrată pe dualismul Bine şi Rău şi care a evoluat spre considerarea celor două principii ca noţiuni abstracte, în care ponderea revine Binelui. • /<fr. ***mazdéisme*** <persan. *mazdāh* „înţelept".

mazdeíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (*relig.*) (Adept) al mazdeismului; mazdeean. • pl. *-işti, -iste.* /<germ. ***Mazdeist***, fr. ***mazdéiste***.

mazdrác *s.n.* (*înv., reg.*) Lance sau suliţă lungă (folosită mai ales de cazaci). *Panduri şi catane călăraşi cu mazdrace căzăceşti... au plecat la Ţarigrad* (DION.). ◆ Măciucă ghintuită. *Puse mîna pe mazdrac Şi plesni pe Barbu-n cap* (POP.). • pl. *-ce.* /<bg. ***маждрак***.

mazétă *s.f.* (*fam.; la unele jocuri de noroc, la biliard etc.*) Jucător slab; ext. ageamiu, neîndemînatic. *Joci cărţi şi rîd toţi de tine ca de o mazetă* (CAR.). • pl. *-e.* /<fr. ***mazette***.

mazíl *adj., s.m.* **I** *adj., s.m.* (*în Ev. Med., în Imperiul Otoman şi în Ţările Rom.*) (Domnitor sau înalt demnitar) scos din funcţie. *Antonie Vodă Ruset e mazil la Ţarigrad* (SADOV.). ◆ Spec. (Mic boier sau descendent de mic boier) care nu are funcţie publică. **2** *s.m.* Membru al unui corp de cavalerie format din boierii scoşi din funcţie. <> *Serdar de mazili* v. serdar. **II** *s.m.* (*în Ev. Med., în Ţările Rom.*) **1** Mic boier de ţară, descendent al unei familii boiereşti de rangul al doilea. *Mazilii şi mănăstirile să-şi stăpînească ocinele* (NEC.). **2** Persoană însărcinată cu strîngerea birurilor; vătăşel în slujba boierilor, plătit din banii birului. *Din sat venise primarul... cu vreo cîţiva fruntaşi... mazilii Ştefan şi Nae Bursuc* (XEN.). • pl. *-i.* /<tc. ***mazul*** „destituit"; <ar. *ma'zūl*; cf. ngr. *μανζίλης*.

mazilăş *s.m.* (*peior.*) Dim. al lui *mazil*. *Nici mai rămăsese boierinaşi şi mazilaşi, de a-i da dregătorie* (VĂCĂR.). • pl. *-i.* /***mazil*** + *-aş*.

mazilésc, -eăscă *adj.* Care aparţine mazililor, care se referă la mazili. • pl. *-eşti.* /***mazil*** + *-esc*.

mazilí *vb. IV. tr.* (*compl. indică domni, boieri etc.*) A scoate din domnie sau din slujbă. *Adevărul graiurilor sale îl hotărî să mazilească pe Alexandru Vodă* (ISP.). ◆ (*astăzi fam.*) A destitui pe cineva dintr-o funcţie. *E mai de oaie cu şeful: îl mazilesc, să ştii că-l mazilesc* (DAVID.). ◆ Fig. A alunga, a îndepărta. *Tu caţi să mă mazileşti din inima copilei* (ALECS.). • prez.ind. *-esc.* /***mazil*** + *-i*.

mazilíe *s.f.* **1** Mazilire. *Mazilia lui Ipsilanti şi a lui Moruz... a adus războiul de la 1806* (GHICA). <> Expr. *A-i veni mazilie* v. veni. **2** Ordin de scoatere din domnie. *Doi soli... aduc lui Ţepeş ştreang şi mazilie* (BOL.). **3** Starea celui mazilit. ◆ Perioadă de timp petrecută în această stare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***mazil*** + *-ie*; cf. ngr. *μανζιλία*.

mazilíme *s.f.* Totalitatea boierilor mazili; mulţime de boieri mazili. • /***mazil*** + *-ime*.

mazilíre *s.f.* Acţiunea de *a mazili* şi rezultatul ei; mazilie. • pl. *-i.* /v. ***mazili***.

mazilít, -ă *adj.* (*despre domnii sau marii demnitari ai Ţărilor Româneşti*) Care a fost detronat sau scos dintr-o demnitate. ◆ (*astăzi fam.*) Care a fost destituit dintr-o funcţie. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***mazili***.

mazochísm *s.n.* v. masochism.

mazochíst, -ă *adj., s.m., s.f.* v. masochist.

mazúr *s.m.* (*reg.; mai ales la pl.*) Persoană care aparţinea unui grup etnic polonez din regiunile Mazuria şi Mazovia. *Se adăugase, în ceasul din urmă, şi pan Tadeuş, castelanul, cu mazurii* (SADOV.). • pl. *-i.* /<ucr. ***мазур***, pol. ***mazur***.

mazúrcă *s.f.* Vechi dans popular polonez, devenit cu timpul dans de salon, cu ritm binar şi mişcare moderată. *Nu ştiu nici mazurcă, nici valţu* (C. NEGR.). ◆ Melodie după care se execută acest dans. *Se aşează la piano şi cîntă o mazurcă de Chopin* (VLAH.). • pl. *-ci.* /<rus. ***мазурка***, pol. ***mazurka***.

mazuríst, -ă *s.m., s.f.* Persoană care ştie să danseze mazurca. • pl. *-işti, -iste.* /***mazurcă*** + *-ist*.

mazút *s.n.* **1** (*ind. petrol.*) Combustibil lichid, vîscos şi negru, obţinut ca reziduu la distilarea petrolului brut. **2** Strat toxic format la suprafaţa mărilor şi oceanelor în urma deversării unor mari cantităţi de ţiţei. • /<fr. ***mazout***, rus. ***мазут***; cuv. ar.

mazzinian, -ă [matsini'an] *adj., s.m., s.f.* (Adept) al lui Mazzini. • pl. *-ieni, -iene.* /<it. ***mazziniano***; cf. nm. pr. Giuseppe *Mazzini*, om politic italian, revoluţionar de la 1848.

mă *interj.* v. măi.

măcăr *adv.* **1** (*restrictiv*) Cel puţin, barem, încaltea; chiar (şi), fie (şi). *Să le dea şi lor măcar un copilaş* (CAR.). **2** (*conces.*) Chiar, chiar dacă, fie şi să, încă. *Nu poţi s-o întorci cu umărul, măcar să te pui în ruptul capului* (CR.). <> Loc.conj. *Măcar că* = cu toate că, deşi. *Nu mi-ai spus nimic, măcar că ţi-am arătat dragoste şi te-am cinstit* (ISP.). **3** (*pop.; în legătură cu un pron. sau cu adv. rel.-interog.*) Oricît, oricine, oarecare, cineva, fiecare, oricum. *Măcar cine putea zice c-a-nnebunit negreşit* (PANN). • şi (*înv., reg.*) *macár, măcáră,* (*înv.*) *mácăr adv.* /<ngr. ***μακάρι***.

măcărá *adv.* v. măcar.

măcát *s.n.* v. macat.

măcáz *s.n.* v. macaz.

măcăí *vb. IV. intr.* (*despre raţe*) A scoate strigătul caracteristic speciei; a face mac-mac; a măcăni. *Cîrduri de gîşte şi raţe măcăiau la uşile cuhniilor* (PER.). ◆ Fig. (*peior.; despre oameni*) A trăncăni. *Femeia din tren măcăia de vreo oră fără să obosească.* • prez.ind. pers. 3 *măcăie, -ieşte.* şi (*reg.*) *macaí, macăí vb. IV.* /***mac***[1] + *-ăi*.

măcăíre *s.f.* Acţiunea de *a măcăi* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***măcăi***.

măcăít *s.n.* Faptul de *a măcăi*; strigăt caracteristic al raţei; măcănit, măcăitură. *Au umplut îndată ograda cu piuit, cotcodăcit, măcăit* (CE. PETR.). • pl. *-uri.* /v. ***măcăi***.

măcăitúră *s.f.* Măcăit. *Raţele cele mari sălbatice... se zvîrliră spre cer cu măcăituri de spaimă* (SADOV.). • sil. *-că-i-.* pl. *-i.* /***măcăi*** + *-tură*.

măcăleándru *s.m.* (*ornit.; reg.*) Mică pasăre migratoare, cîntătoare, cu penajul cenuşiu şi cu gîtul, pieptul şi părţile laterale ale capului roşii-galbene (*Erithacus rubecula*). • pl. *-endri.* şi *macaleándru s.m.* /cf. ucr. ***маколяндра***.

măcăní *vb. IV. intr.* (*despre raţe*) A măcăi. *Raţe şi răţoi... săreau şi măcăneau de nerăbdare* (MACED.). • prez.ind. pers. 3 *măcăne, -eşte.* /***mac***[1] + *-ăni*.

măcănít *s.n.* Faptul de *a măcăni*; măcăit. • pl. *-uri.* /v. ***măcăni***.

măcărá *s.f.* v. macara.

măcărăuá *s.f.* v. macara.

măcău *s.n.* (*reg.*) Bîtă, ciomag. *Bate cu măcăul* (DOC.). • pl. *-auă, -ăi.* /<magh. ***mankó***.

măceáşă *s.f.* (*bot.*) Fructul măceşului, de formă lunguiaţă sau ovală, de culoare roşie, cu coaja tare, cu gust acrişor, bogat în vitamina C. • pl. *-eşe.* /de la ***măceş***.

măcél *s.n.* Acţiune sîngeroasă, îndreptată de obicei împotriva unei mulţimi fără apărare; omor (în masă); masacru, carnaj, (*înv.*) măcelărie, (*reg.*) mişarăş. *Măcelul continuă pînă la amiazi* (MAIOR.). <> Fig. (*fam.*) *Profesorul a făcut un adevărat măcel la examen.* ◆ Fig. Război, luptă crîncenă. *Măcelul se-nfierbîntă. Luptătorii sînt piept la piept* (VLAH.). • pl. *-uri.* /de la ***măcelări***, prin derivare regresivă.

măcelár *s.m.* **1** Persoană care se ocupă cu tăierea animalelor pentru consum şi cu vînzarea cărnii crude; casap, (*reg.*) meserciu. *În zorii zilei meşterul măcelar se înfiinţă însoţit de Ion* (REBR.). **2** Fig. Om crud, brutal; ucigaş sîngeros, sadic. *A fost prins criminalul, un adevărat măcelar de femei.* ◆ Ext. (*fam.*) Medic (chirurg) care lucrează brutal. *Ar fi ideal să nu te îmbolnăveşti, să n-ajungi pe mîna măcelarilor.* • pl. *-i.* /lat. ***macellarius, -ii***.

măcelăreásă *s.f.* Soţie de măcelar; femeie care vinde carne. • pl. *-ese.* /***măcelar*** + *-easă*.

măcelărésc, -eăscă *adj.* **1** Care aparţine măcelarului, care se referă la măcelar. **2** (*despre mîncăruri*) Care este preparat cu (multă) carne. *A pregătit un ghiveci măcelăresc.* • pl. *-eşti.* /***măcelar*** + *-esc*.

măcelăréşte *adv.* Ca măcelarii, în felul măcelarilor. • /***măcelar*** + *-eşte*.

măcelări *vb. IV. tr.* **1** (*compl. indică oameni*) A ucide cu sălbăticie şi în masă; a masacra, a extermina. *Pe-aici se zvoneşte că Miron Iuga ar fi fost măcelărit de ţărani* (REBR.). <> (*refl. recipr.*) *Regii împing popoarele a se măcelări unele pe altele* (GHICA). ◆ (*sport; în box, kickboxing, în full-contact, în catch etc.*) A lovi cu deosebită forţă, pînă la doborîrea adversarului. **2** (*compl. indică animale*) A tăia pentru consum. ◆ (*înv., reg.*) A tăia în bucăţi; a sfîrteca, a ciopîrţi. • prez.ind. *-esc.* /***măcelar*** + *-i*.

măcelăríe *s.f.* **1** (*com.*) Prăvălie în care se vinde carne; căsăpie, (*înv., reg.*) meseriţă. *Natl şi Gubacec tăiau carne în măcelărie* (SLAV.). **2** (*înv.*) Loc unde se tăiau vitele destinate consumului. **3** (*înv.*) Măcel. *Mare au fost măcelăria cazacilor* (ASACHI). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***măcelar*** + *-ie*.

măcelăríre *s.f.* Acţiunea de *a* (*se*) *măcelări* şi rezultatul ei; măcelărit. • pl. *-i.* /v. ***măcelări***.

măcelărít[1] *s.n.* **1** Măcelărire. **2** Ocupaţia măcelarului. • /v. ***măcelări***.

măcelărít[2]**, -ă** *adj.* Care este tăiat, ciopîrţit, sfîrtecat; masacrat. *Nu mai putu de bucurie, cînd îi văzu măcelăriţi* (ISP.). ◆ Fig. Care este zdrobit, frînt. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***măcelări***.

măcenic, -ă *s.m., s.f* v. mucenic.

măceră *vb. I.* v. macera.

măcerăre *s.f.* v. macerare.

măcerăt, -ă *adj.* v. macerat.

măcéş *s.m.* (*bot.*) **1** Nume dat mai multor specii spontane de arbuşti din familia rozaceelor, cu frunzele penat-compuse, cu florile albe, roz sau galbene şi cu fructele mici roşii (*Rosa*); arbust care aparţine fiecăreia dintre aceste specii (*Rosa canina, Rosa pendulina* etc.). ◆ Restr. Floarea acestor arbuşti. **2** Păducel (*Crataegus oxyacantha*). **3** Moşmon (*Mespilus germanica*). • pl. *-i.* şi *măciéş s.m.* /etimol. nec.

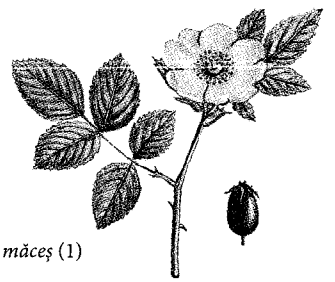

măceş (1)

măciéş *s.m.* v. măceş.

măcína *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică boabe de cereale sau alte materiale*) A preface în făină cu ajutorul pietrelor sau al valţurilor morii; a preface în pulbere cu ajutorul morii, al rîşniţei sau al altor unelte. *Făcu rînduială, ca să macine grîul ce mai era la moară* (SLAV.). *Macină cafeaua cu rîşniţa.* ◆ Analog. (*fam.*) A digera. *Am un stomac care macină bine.* **2** *tr., refl.* A (se) fărîmiţa, a (se) eroda, a (se) zdrobi, a (se) distruge. <> (*refl. pas.*) *Moara cea veche s-a măcinat de vreme* (CE. PETR.). <> Fig. *Boala l-a măcinat cumplit.* ◆ **3** *tr.* Fig. A preocupa obsesiv, a chinui, a consuma, a distruge. *Începui să am mustrări de cuget... Măcinat între sentimentul meu absurd şi între dreptele sentimente pe care mi le inspira bărbatul Clarei* (GAL.). **4** *tr.* Fig. A examina îndelung un lucru, o idee; a medita, a frămînta. *Am plecat, măcinînd gînduri negre* (BRĂ.). **5** *tr.* Fig. A vorbi mult (şi necontrolat). *Bagă-ţi limba-n gură..., că doar ţi-o cam fi de cînd macini* (PET.). • prez.ind. *mácin.* /lat. ***machinari***.

măcínare *s.f.* **1** Acţiunea de *a* (*se*) *măcina* şi rezultatul ei; măcinat, măcinătură. **2** Fig. Scrîşnire a măselelor. *O mînie înfricoşată... să vădea... într-o măcinare necontenită a măselelor* (SADOV.). **3** Fig. Zbucium, agitaţie, frămîntare. *Pînă la aflarea rezultatului mă aflu într-o măcinare continuă.* • pl. *-ări.* /v. ***măcina***.

măcinát[1] *s.n.* Măcinare. • /v. ***măcina***.

măcinát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre boabe de cereale sau despre alte materiale*) Care este prefăcut în făină, care este prefăcut în pulbere. *Beau, de obicei, cafea măcinată, nu ness.* **2** Care este distrus, ros, mîncat. *Pietrele măcinate de pe dealul Ulmuşorului* (ODOB.). • pl. *-ţi, -te.* /v. ***măcina***.

măcinătúră *s.f.* **1** Măcinare. ◆ Concr. Ceea ce rezultă în urma măcinării; măciniş. **2** Pămînt ros de ape; mîncătură, surpătură. • pl. *-i.* /***măcina*** + *(ă)tură*.

măciníş *s.n.* Ansamblu de operaţii şi de procese executate în scopul transformării boabelor de cereale în făină. ◆ Concr. Ceea ce se macină; cerealele duse la moară pentru a fi măcinate. *Morarul... avea destul măciniş acum după seceră* (SLAV.). ◆ Concr. Ceea ce rezultă în urma măcinării; măcinătură. *Am măcinat*

paie cu rîșnița și din măciniș am pregătit fiertură (STANCU). • pl. *-uri.* /***măcina*** + *-iș.*

măciucăr *s.m.* **1** (*arg.*) Bătăuș. **2** (*înv.*) Măciucaș. • pl. *-i.* /***măciucă*** + *-ar.*

măciucáș *s.m.* (*înv.*) Călău care bătea sau care omora cu măciuca; (*înv.*) măciucar. • pl. *-i.* /***măciucă*** + *-aș.*

măciucăt, -ă *adj.* Care are măciulie la un capăt. • pl. *-ți, -te.* /v. ***măciucă***.

măciúcă *s.f.* **1** Bîtă lungă și groasă, cu măciulie (adesea ferecată) la unul dintre capete, folosită în trecut și ca armă de luptă; ghioagă. *Primi ca o lovitură de măciucă în creștet răspunsul fetei* (SADOV.). ◇ Zic. *Dintr-un lemn iese și cruce și măciucă* = dintr-un om bun pot ieși și copii buni și copii răi. ◇ Expr. *Ajunge o măciucă la un car de* (sau *cu*) *oale* v. ajunge. **2** Parte îngroșată și rotunjită a capătului unui ciomag sau, ext., a altor obiecte; măciulie. *Un băț de rădăcină cu măciuca cît un pumn de copil se înălța în aer* (REBR.). ◇ Expr. *A i se face* (ori *a i se ridica, a i se pune, a i se zbîrli etc.* cuiva) *părul* (sau *chica*) *măciucă* = a fi cuprins de o spaimă puternică; a se îngrozi, a se înspăimînta. ◆ Ext. Lovitură dată cu măciuca. *Să-ți dau măciuci, să te moi* (ALECS.). **3** (*bot.; pop.*) Capsulă. **4** Compus: (*bot.*) *măciuca-ciobanului* = *a*) rostogol (*Echinops sphaerocephalus*); *b*) tătarnică (*Echinops commutatus*). **5** (*sport*) Obiect de forma unei măciuci mici, folosit ca aparat în gimnastica ritmică și cu care se execută exerciții de mobilitate, de îndemînare etc. **6** (*arg.*) Organ genital bărbătesc. • pl. *-ci.* /lat. *pop.* ****matteuca***.

măciucúță *s.f.* Dim. al lui *măciucă*. • pl. *-e.* /***măciucă*** + *-uță.*

măciulíe *s.f.* **1** Capătul îngroșat (și rotunjit) al unor obiecte. *Vîntură în aer măciulia de argint a bastonului* (I. BOT.). ◇ Compar. *Sub umflătură răsar bube mici, cît măciulia chibritului* (STANCU). **2** (*bot.; pop.*) Capsulă. *Am cules cîteva măciulii de mac.* • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***măciucă*** + ***gămălie***, prin contaminare.

măcríș *s.n.* **1** (*bot.*) Plantă legumicolă perenă, cu frunzele alungite, cu gust acrișor, folosită în alimentație sau ca plantă medicinală (*Rumex acetosa*). **2** Compuse: (*bot.*) *măcriș-mărunt* = varietate de măcriș, cu frunzele în formă de spadă și cu flori roșietice (*Rumex acetosella*); *măcrișul-calului* = varietate de măcriș cu frunzele ușor încrețite și cu florile verzui (*Rumex conglomeratus*); *măcrișul-iepurelui* (sau *-caprei*) = plantă erbacee, cu frunzele acrișoare, acoperite cu peri, asemănătoare ca formă cu ale trifoiului și cu florile albe, roșietice sau albăstrui (*Oxalis acetosella*). **3** *Sare de măcriș* = numele popular al unei combinații de acid oxalic cu oxalat acid de potasiu. • /cf. *acru.*

măcriș (1)

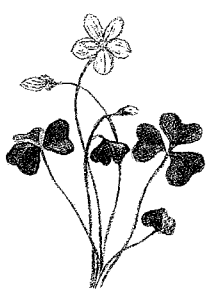

măcrișul-iepurelui

mădámă *s.f.* v. madam.

mădărí *vb. IV.* **1** *tr.* (*înv.*) A-și bate joc de cineva, a rîde de cineva. **2** *tr., refl.* A (se) alinta. • prez.ind. *-esc.* /etimol. nec.

mădulár *s.n., s.m.* **1** *s.n.* (*pop.; mai ales la pl.*) Fiecare dintre membrele unei ființe. ◆ Gener. Fiecare dintre părțile componente sau dintre organele din care este alcătuită o ființă. *Focul arde vioi în sobă, o căldură leneșă îți umple toate mădularele* (SADOV.). ◆ Restr. Organ genital bărbătesc. ◆ (*înv.; la pl.*) Oseminte. *Altarul de piatră pe care stau întinse Mădulare de sfinți* (ALEX.). **2** *s.m.* (*înv.; calc. după fr. „membre”*) Membru al unei societăți, al unei asociații etc.; element al unui grup. *Ca un mădular al soțietății, fii cetățean vrednic* (MARC.). ◆ Funcționar al unei instituții. *Ești un mădular al poliției?* (ALECS.).

3 *s.n.* (*reg.*) Burghiu, sfredel (mare). **4** *s.n.* (*reg.*) Parte a carului, a căruței care leagă dricul cu osiile. • pl. *n. -e, m. -i.* /lat. ***mĕdullaris***, *-e* „ce se află în măduvă”; cf. și fr. *membre.*

măduvă *s.f.* **1** (*anat.*) Substanță moale, grasă, de culoare gălbuie sau roșie, aflată în canalul oaselor, care ajută la formarea sîngelui și a țesutului osos. *Oasele... îi păreau uneori că au în ele măduva putredă* (GAL.). ◇ *Măduva spinării* = parte a sistemului nervos central aflată în interiorul coloanei vertebrale, care coordonează reflexele necondiționate somatice și vegetative medulare; rahis. *Măduva osoasă* = țesutul hematopoietic sau țesutul bogat în celule adipoase prezent în oasele lungi și în oasele late, avînd aspect macroscopic și compoziție care variază cu vîrsta. ◇ Loc.adv. *Pînă în* (sau *la*) *măduvă* sau *pînă în* (ori *la*) *măduva oaselor* = pînă în adîncul ființei, al sufletului; profund, adînc. *Sînt înveninat pînă în măduvă și pînă în vîrful degetelor* (SADOV.). ◇ Expr. *A-i îngheța* (sau *a-i degera* cuiva) *măduva-n oase* (ori *în ciolane*) (*de frig*) = (*despre oameni*) a-i fi foarte frig. *Ne degera măduva-n oase de frig!* (CR.). *A stoarce măduva din cineva* v. stoarce. *A suge pe cineva pînă la măduvă* v. suge. **2** Analog. (*bot.*) Zona interioară, centrală, moale a tulpinii plantelor; restr. sevă. *Stătea posomorît ca un copac cu măduva uscată* (REBR.). **3** Fig. Partea esențială a unui lucru, fondul unei probleme, al unei opere etc.; esență, miez. *Aci a fost totdauna măduva românității* (HASD.). • acc. și (*reg.*) *mădúvă.* pl. *-e.* /lat. ***mĕdulla, -ae***.

măduvioáră *s.f.* Dim. al lui *măduvă*. • pl. *-e.* /***măduvă*** + *-ioară.*

măduvós, -oásă *adj.* **1** (*despre oase*) Care are (multă) măduvă. **2** Fig. (*înv.*) Care este plin de conținut, de miez; substanțial. *Dete... un răspuns măduvos* (BARIȚ.). • pl. *-oși, -oase.* /***măduvă*** + *-os.*

măfrămă *s.f.* v. năframă.

măgár *s.m.* **1** (*zool.*) Animal domestic, din familia calului, mai mic decît acesta, cu părul de obicei sur, cu capul mare, cu urechile lungi și coama bogată, întrebuințat ca animal de povară și de tracțiune (*Equus asinus*); asin. *Șede pe măgar și caută măgarul* (C. NEGR.). ◇ Expr. *A nu fi nici cal, nici măgar* = a nu avea o situație precisă, a nu aparține unei categorii determinate. *A ajunge* (sau *a face pe cineva*) *din cal măgar* = *a*) a ajunge (sau a aduce pe cineva) dintr-o situație mai bună în alta mai proastă; a înjosi pe cineva; *b*) a ajunge (sau a face pe cineva) de rîs, a-și bate joc de cineva. *Mînă măgaru!* v. mîna. **2** (Epitet dat unui om prost, încăpățînat sau obraznic. *Adică de ce să-și bată joc de el toți măgarii?* (REBR.). **3** (*reg.*) Snop de grîu care se pune în vîrful unei grămezi de snopi și care se așază cu spicele pieziș, formînd o apărătoare de ploaie. **4** (*reg.*) Nume dat unor elemente de construcție sau unor dispozitive care susțin greutăți. • pl. *-i.* /cuv. autoh.; cf. alb. *magar*, bg. ***мазарe***.

măgădán *s.m.* (*reg.*) Măgădău. *Cîțiva măgădani stăteau pe lîngă ziduri răsfoind cărți* (STANCU). • pl. *-i.* /cf. *măgădău.*

măgădău *s.m.* (*reg.*) Bărbat mare la trup (și cam prost); (*reg.*) măgădan. *Al cui ești, mă, a vorbit măgădăul* (PRED.). • pl. *-ăi.* și (*reg.*) *macadău* *s.m.* /etimol. nec.

măgăoáie *s.f.* (*pop.*) **1** Sperietoare de păsări. ◇ Compar. *Mireasa arată ca o magaoaie* (STANCU). **2** Ființă imaginară enormă (și urîtă); matahală. **3** Fig. Sirenă (de semnalizare). **4** (*fam.*) Nume dat unui aparat muzical care este depășit ca model (și care are dimensiuni mari). ◆ Gener. Nume dat oricărui aparat sau oricărei mașinării învechite. • pl. *-oi.* și *magaoáie* *s.f.* /etimol. nec.

măgăreáță *s.f.* **1** (*zool.; înv., reg.*) Măgăriță. ◇ Expr. *A pune pe măgăreață* = a se îmbăta. **2** (*fam.*) Acuzație, pedeapsă nedreaptă. ◇ Expr. *A cădea măgăreața pe cineva* = a avea de suportat o neplăcere, o acuzație, o pedeapsă etc. fără a fi vinovat. *O să las să cadă pe dumneata măgăreața* (STANCU). • pl. *-e.* /***măgar*** + *-eață*; cf. bg. ***мазарица***.

măgărésc, -eáscă *adj.* **1** Care aparține măgarului, care se referă la măgar. ◆ Fig. (*despre vorbe, fapte, comportare etc.*) Care este prostesc, grosolan, obraznic; ingrat. *A avut o atitudine măgărească față de noi.* **2** (*med.; pop.*) *Tuse măgărească* = tuse convulsivă. • pl. *-ești.* /***măgar*** + *-esc.*

măgărește *adv.* Ca măgarii, în felul măgarilor. ◇ Expr. *A tuși măgărește* v. tuși. ◆ Fig. Cu impertinență; stupid. *Copilul e prost educat, se poartă măgărește.* • /***măgar*** + *-ește.*

măgărie *s.f.* Comportare, atitudine, faptă sau vorbă obraznică, impertinentă, necuviincioasă; obrăznicie. *Nu putea să-i facă asemenea măgărie decît îndemnat de Herdelea* (REBR.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***măgar*** + *-ie.*

măgăriță *s.f.* **1** (*zool.*) Femela măgarului; (*înv., reg.*) măgăreață. *Lapte de măgăriță.* **2** Fig. Femeie proastă, încăpățînată sau obraznică. **3** (*reg.*) Crucea de dinapoi a căruței; scara căruței. • acc. și *măgăriță.* /***măgar*** + *-iță.*

măgărúș *s.m.* Dim. al lui *măgar*. *Între timp venise și Ciurea, îmboldindu-și măgărușul zgribulit de ploaie* (PER.). • pl. *-i.* /***măgar*** + *-uș.*

măgăziér *s.m.* v. magazier.

măgerán *s.m.* v. maghiran.

măgherán *s.m.* v. maghiran.

măghirán *s.m.* v. maghiran.

măgiún *s.n.* v. magiun.

măglár *s.m.* v. mîglar.

măguiáță *s.f.* (*reg.*) Vedenie, nălucire. • pl. *-iețe.* /cf. *măgăoaie.*

măgulá *s.f.* v. măgură.

măguleálă *s.f.* Faptul de a măguli; vorbă sau gest de măgulire; lingușeală, amăgeală. *Mama... crezîndu-le toate lăptoase, după răbuș, cum i le spusesem eu cu măgulele, m-a lăudat de vrednicia ce făcusem* (CR.). ◇ Expr. *A lua pe cineva cu măgulele* v. lua. • pl. *-eli,* (*reg.*) *-ele.* /***măguli*** + *-eală.*

măgulí *vb. IV.* **1** *tr.* A satisface amorul propriu sau vanitatea, orgoliul cuiva prin vorbe sau fapte; a flata, a linguși. *Încrederea pe care mi-o arăți mă măgulește și mai mult* (CA. PETR.). **2** *refl.* (*înv.*) A se amăgi cu..., a se încînta cu... *Nu te mai măguli cu o nădejde ce niciodată nu se poate împlini* (C. NEGR.). • prez.ind. *-esc.* /<slav. **магоуанти сѧ**.

măgulíre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *măguli* și rezultatul ei; lingușire, amăgire. ◆ Concr. Cuvînt, faptă măgulitoare. *Vezi că e sensibil la măguliri.* • pl. *-i.* /v. ***măguli***.

măgulít, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care este satisfăcut, flatat, încîntat (în orgoliul sau vanitatea sa). *Măgulit e fiecare Că n-ai fost mai mult ca dînsul* (EMIN.). ◆ (*înv.*) Ale cărui calități au fost intenționat exagerate; înfrumusețat. *Ați făcut niște frumoase portreturi despre soțiile dv.; dar să nu bănuiți - îmi par cam măgulite* (C. NEGR.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***măguli***.

măgulitór, -oáre *adj.* **1** Care măgulește, lingușește, flatează. *I se spuneau vorbe măgulitoare, mai mult ca altor fete* (AGÂR.). ◇ (*adv.*) *Nevestele... încep a-i lua cu vorba și a-i dezmierda care de care mai măgulitor* (CR.). ◇ (*subst.*) *Împăratului i să cade a fi... cumplit împotriva măgulitorilor* (BELD.). **2** (*înv.*) Care mîngîie, care alintă; mîngîietor. • pl. *-ori, -oare.* /***măguli*** + *-tor.*

măgulitúră *s.f.* Lingușeală, amăgire, înșelăciune. *Cu măgulituri îl vor trage spre dînșii* (VARL.-IO.). • pl. *-i.* /***măguli*** + *-tură.*

măgúnă *s.f.* v. mahonă.

măgură *s.f.* (*geomorf.*) **1** Deal mare izolat sau ridicat ca un trunchi de con deasupra regiunii înconjurătoare. *O măgură mare ocolită cu pîraie* (ODOB.). **2** Masiv conic montan, ridicat deasupra unor culmi joase. ◆ (*la pl.*) Vîrfuri conice, înșirate pe culmile centrale sau secundare ale munților joși sau mijlocii. ◆ Pădure (situată pe un loc înalt). *Cînele începe a alerga prin măgură; și se ia după un ied sălbatec* (C. NEGR.). **3** Movilă. *Cîmpul... e plin de măguri* (STANCU). ◆ Tumul funerar. *Acei tumuli se cheamă, mai pretutindeni, de către locuitori măgure* (ODOB.). • acc. și *mágură.* pl. *-i,* (*înv.*) *-e.* și (*reg.*) *mágulă* *s.f.* /cuv. autoh.; cf. alb. *magullë.*

măgurícă *s.f.* Dim. al lui *măgură*. • pl. *-ele.* /***măgură*** + *-ică.*

măhálă *s.f.* v. mahala.

măhăí *vb. IV. intr.* **1** (*înv.*) A face semne (cu mîna); a vorbi prin semne. *Răul cine-mi vor, să nu zîmbească Și cu ochii să nu măhăiască* (DOS.). **2** (*reg.*) A lovi cu sabia. • prez.ind. *-iesc.* /<sl. veche **махати**.

măhălá *s.f.* v. mahala.

măhălí *vb. IV.* v. hămăli.

măi *interj.* (*fam.*) **1** Cuvînt de adresare către una sau mai multe persoane (de sex masculin), care marchează între vorbitori un raport de la egal la egal sau de la

superior la inferior. *Cum ați fugit, mă, nenorociților?* (CA. PETR.). **2** Cuvînt folosit pentru a exprima: *a)* Admirație; mirare; surpriză. *Măi... că mare minune și asta!* (CR.). *b)* Nedumerire; neîncredere, teamă. *El stătu de se socoti gîndindu-se: mă, ca ce să fie asta?* (ISP.). *c)* Nemulțumire. *Da deschide ușa, bre omule... măi, că încă așa lighioaie n-am văzut* (ALECS.). *d)* Ironie. *Măi... măi... măi! tare-s bosumflați clironomii!* (ALECS.). • și *mă interj.* /etimol. nec.

mălá *s.f.* v. maia[1].

mălculeánă *s.f.* (*pop.*) Măicuță. *Maică, măiculeana mea, Auzi-mi tu jalea mea?* (POP.). • pl. *-ene.* /***maică*** *+ -uleană.*

măiculíță *s.f.* (*pop.*) Măicuță. *Pentru tine, măi bădiță, mă teme cea măiculiță* (POP.). • pl. *-e.* /***maică*** *+ -uliță.*

măicușoáră *s.f.* (*pop.*) Măicuță. • pl. *-e.* /***maică*** *+ -ușoară.*

măicúță *s.f.* **1** Dim. al lui *maică*; (*pop.*) măiculeană, măiculiță, măicușoară. *Nu mă vede Măicuță-mea că plîng* (COȘB.). ◆ Termen de adresare pentru o femeie mai în vîrstă. *Unde te duci, măicuță? întrebaseră fetele speriate* (POPOV.). **2** Călugăriță. ◆ Termen cu care se adresează cineva unei călugărițe. *Măicuță, de ce ești scumpă la tărîță și ieftină la făină?* (CR.). • pl. *-e.* /***maică*** *+ -uță.*

măidán *s.n.* v. maidan.

măideán *s.n.* v. maidan.

măiemúță *s.f.* v. maimuță.

măieríste *s.f.* (*reg.*) **1** Locuințe și acareturi care se află în afara satului, la locurile de plugărit. **2** Fermă. **3** Loc îngrădit sau construcții în care se păstrează temporar recolta, uneltele de plugărie etc. • pl. *-i.* /***maier*** *+ -iște.*

măiestáte *s.f.* v. maiestate.

măiestós, -oásă *adj.* v. maiestuos.

măiestréște *adv.* (*înv.*) Cu măiestrie; artisticește. *Clădită cu straturi de cărămidă roșie ce se alternă măiestrește cu așternuturi de un moloz țeapăn și gălbui* (ODOB.). • /***măiestru*** *+ -ește.*

măiestréț, -eáță *adj.* (*înv.*) **1** (*despre oameni*) Care face un lucru cu măiestrie; talentat. *A ajuns... a fi cîntată de poeții măiestreți ai școalei alexandrine* (ODOB.). **2** (*despre lucruri*) Care este făcut cu măiestrie. *Ochiul trebuia să fie deprins a descifra acel tainic și măiestreț dedal* (FIL.). • pl. *-eți, -ețe.* /***măiestru*** *+ -eț.*

măiestrí *vb. IV.* **1** *tr.* A executa ceva cu (mare) îndemînare, cu artă. *Lăutarii măiestriră hore nalte și urări adînci* (EMIN.). **2** *intr.* A unelti, a face intrigi. *Asupra ta ș-a mănăstirii tale în tot chipul măestrind* (DOS.). • prez.ind. *-esc.* /***măiestru*** *+ -i.*

măiestríe *s.f.* **1** Pricepere deosebită, talent, artă, ingeniozitate, iscusință. *Intriga dramei e condusă cu măiestrie* (GHER.). ◆ Ext. Îndeletnicire, profesiune etc. care cere o astfel de pricepere. *Cerea cezarului Domețian să-i trimită meșteri iscusiți în orice măiestrii* (C. NEGR.). ◆ Artă, pricepere cu care este realizată o lucrare. *Ce ordine, măiestrie, armonie în lucrare* (EMIN.). ◇ *Măiestrie artistică* = totalitatea elementelor pe care le pune în valoare artistul în procesul desăvîrșirii unei opere literare sau de artă. **2** Concr. (*pop.*; *la pl.*) Lucru, obiect care denotă pricepere, iscusință sau meșteșug în execuție; unealtă, instrument etc. ingenios. *Adesea se întîmplă că popoarele puțin civilizate... să aibă obiecte și măiestrii păstrate din vechime* (ODOB.). ◆ (*înv.*) Lucrare, operă, creație. **3** (*înv.*; *mai ales la pl.*) Uneltire, mașinație, truc, tertip. **4** (*înv.*) Știință ascunsă, taină; har. **5** Vrăjitorie, farmec. *Îl cunoscură cu ale lor măestrii că va fi împărat* (MOXA). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***măiestru*** *+ -ie.*

măiestrít, -ă *adj.* **1** Care este lucrat cu măiestrie, cu meșteșug, cu artă; ext. care este frumos, minunat, desăvîrșit; măiestru. *Porunci Făt-Frumos și făcu un grajd măiestrit pentru iapă* (ISP.). ◇ (*adv.*) *Văzu niște palaturi ca de domn și așa de măiestrit lucrate* (ISP.). **2** (*despre oameni*) Care este măiestru, iscusit, abil. *Se pregătea tîrgul să vadă și să asculte pe un vorbitor așa de măiestrit* (SADOV.). ◆ (*despre manifestări, realizări etc. ale oamenilor*) Care dovedește iscusință, abilitate, ingeniozitate. *Ce e cugetarea sacră? Combinare măiestrită Unor lucruri neexistente* (EMIN.). • pl. *-iți, -te.* /v. ***măiestri.***

măiéstru, măiástră *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este iscusit, abil, ingenios. *Tu ești o vioară în care sînt închise toate cîntările, numai ele trebuiesc trezite de o mînă măiastră* (EMIN.). **2** Care este lucrat sau executat cu măiestrie; ext. frumos, minunat, desăvîrșit; măiestrit. *Cîntarea măiastră din codrii cărunți Dă strunelor mele povață* (GOGA). ◇ (*adv.*) *Scriind foarte frumos și măestru* (DOS.). **3** (*în basme și în superstiții*) Care este înzestrat cu puteri magice. ◇ *Pasăre măiastră* = pasăre din basme, înzestrată cu însușiri supranaturale. *Pe umărul Dochiei mîndre cîntă pasărea măiastră* (EMIN.). *Zînă măiastră* (și *subst. f.*) = *a)* zînă; *b)* (*la pl.*) iele; ursitoare. *Duh măiestru* (și *subst. m.*) = duh necurat. ◆ (*despre însușiri ale ființelor*) Care demonstrează putere magică. *Pentru dragostea ta mă lepăd de puterea mea cea măiastră* (ISP.). ◆ (*despre lucruri*) Care este efectuat prin puteri magice; năzdrăvan, fermecat. *Aceasta este o lăută măiastră.* ◆ Ext. Ca din basme; minunat, fermecat. *El apare lin din unghi Și la fata cea măiastră El își pleacă un genunchi* (EMIN.). • pl. *-ieștri, -iestre.* /lat. ***magister, -stri.***

măimúță *s.f.* v. maimuță.

măiúg *s.n.* Dim. al lui *mai*; (*reg.*) măiuț. ◆ Unealtă de lemn cu care se bate inul sau cînepa. • pl. *-ge, -uri.* /***mai***[2] *+ -ug*; cf. srb. *maljuga.*

măiúț *s.n.* (*reg.*) Măiug. • pl. *-e.* /***mai***[2] *+ -uț.*

măjár *s.m.* (*înv., reg.*) Persoană care transporta pește sau care făcea negustorie cu pește; ext. pescar. *Vine cu măjile și măjerii, în haine de pescar, Petru Rareș* (DOC.). • pl. *-i.* și *mājér s.m.* /***majă*** *+ -ar.*

măjăríe *s.f.* (*înv.*) **1** Negustorie cu pește. **2** Măjărit. • g.-d. *-iei.* și *măjeríe s.f.* /***măjar*** *+ -ie.*

măjărít *s.n.* (*înv., reg.*) **1** Negoț de pește. **2** Impozit perceput pe negoțul de pește; (*înv.*) măjărie. *Să ia și măjăritul dă la ceia ce poartă majă dă pește sărat prin tărguri* (DOC.). • și *măjerít s.n.* /***măjar*** *+ -it.*

măjér *s.m.* v. măjar.

măjeríe *s.f.* v. măjărie.

măjerít *s.n.* v. măjărit.

mălăc, -ă *s.m., s.f.* v. malac.

mălái *s.n.* **1** (*pop.*) Făină de porumb. *Prepelițele tăvălite în mălai* (ODOB.). *Pleacă vara să muncească din greu la cîmp cu ziua, pe mălai și pe făină* (ST.). ◇ Expr. *A apropiat mălaiul de traistă*, se spune cînd un om și-a risipit aproape întreaga avere. ◆ (*reg.*) Făină de mei. **2** Aliment preparat din făină de porumb, de mei sau de alte cereale, dospit și copt în cuptor; aliment preparat din făină de porumb frămîntată cu lapte (și cu zahăr). *Femeile fac mălaie și le dau de pomană* (POP.). ◇ *Mălai mare* = *a)* om mîncăcios (și voinic la trup); *b)* om bleg, lipsit de vlagă, prostănac. *Mihai, așa mălai mare cum părea, l-a tăvălit odată pe feciorul lui Flondor* (POPOV.). *Mălai crăpat* = om gras și nesimțit. ◇ Expr. *Și-a trăit traiul, și-a mîncat mălaiul* = *a)* (*despre oameni*) a îmbătrînit; *b)* (*despre lucruri*) s-a învechit, s-a uzat, s-a perimat. **3** Turtă formată prin presarea reziduurilor rămase după extragerea uleiului din semințele plantelor oleaginoase. **4** (*bot.*; *reg.*) Porumb (*Zea mays*). *Arăturile de primăvară erau toate făcute și încolțitura fragedă a mălaiului împungea prin țărîna grasă* (AGÂR.). ◆ Restr. Boabe de porumb. **5** (*bot.*; *reg.*; și *mălai tătăresc, mălai turcesc*) Mătură (*Sorghum vulgare*). *O grămadă de mălai tătărăsc pe deasupra era muced, iar jos, ca jăratecu* (POP.). **7** Compuse: (*bot.*) *mălaiul-cucului* = *a)* plantă erbacee, cu florile brune, solitare, dispuse la vîrful ramurilor (*Luzula pilosa*); *b)* plantă erbacee cu frunzele liniare și cu florile brune sau gălbui, dispuse în spice ovale (*Luzula campestris*); *mălai-mărunt* = *a)* barba-ursului (*Equisetum arvense*); *b)* colect. fructele păducelului. **8** (*arg.*) Cantitate mare de bani; profit (mare). • pl. (*reg.*) *-ie, -iuri.* /etimol. nec.

mălăiáș *s.n.* Dim. al lui *mălai. Mama v-aduce vouă... Drob de sare În spinare, Mălăieș în călcăieș* (CR.). • pl. *-e.* /***mălai*** *+ -aș.*

mălăiér *s.m.* (în trecut) Persoană care se ocupa cu negoțul de mălai. ◆ Ext. Negustor ambulant care își purta marfa în căruță și care primea plata în natură. *Se rostogolise fata mălăierului de pe gard, lovită în frunte de piatra țigăncii* (G. M. ZAMF.). • pl. *-i.* /***mălai*** *+ -ar.*

mălăiéț, -iáță *adj.* **1** (*despre fructe, legume etc.*) Care este moale și sfărîmicios; făinos. ◆ Care este prea copt. ◇ Zic. (*Pică*) *parā mălăiață în gura lui Nătăfleață*, se spune unui leneș, care consideră că trebuie să primească totul pe de-a gata. **2** Fig. (*deprec.*; *despre oameni sau despre manifestări ale lor*) Care este lipsit de energie; moale; ext. care este prostănac, bleg. *Tiranii, mari și mici, sînt mălăieți și trecători ca roua* (POP.). • pl. *-ieți, -iețe.* /***mălai*** *+ -eț.*

mălăínă *s.f.* (*reg.*) Porumbiște. • pl. *-i.* /***mălai*** *+ -ină.*

mălăíște *s.f.* (*reg.*) Loc cultivat cu porumb sau cu mei. • pl. *-iști.* /***mălai*** *+ -iște.*

mălăói *s.m.* (*bot.*; *reg.*) Numele a doi arbuști alpini cu florile galbene și cu frunzele liniare, acoperite cu peri (*Helianthenum alpestre* și *rupifragum*). • pl. *-oi.* /***mălai*** *+ -oi.*

mălc *s.m.* v. melc.

măldăr *s.n.* v. maldăr[1].

măldărí *vb. IV. tr.* (*reg.*) A face maldăre, a lega maldăre. • prez.ind. *-esc.* /***maldăr*** *+ -i.*

mălegăr *s.n.* v. melegar[1].

măligár *s.n.* v. melegar[1].

mălígă *s.f.* v. mămăligă.

măliguță *s.f.* v. mămăliguță.

mălín *s.m.* (*bot.*) **1** (și *mălin alb, mălin negru*) Arbust decorativ, din familia rozaceelor, înalt, cu frunzele eliptice, dințate, cu florile albe mirositoare, mici, în ciorchine și cu fructele drupe mici, negre, care crește spontan în regiunea de dealuri sau este cultivat ca plantă decorativă și din a cărui scoarță amară se prepară un medicament astringent (*Prunus padus*). **2** (*reg.*) Liliac (*Syringa vulgaris*). • pl. *-i.* /de la ***mălină***, prin derivare regresivă.

mălin (1)

mălínă *s.f.* (*bot.*) Fructul mălinului, drupă sferică, mică, de culoare neagră și cu gust amar, întrebuințat în medicina populară. • pl. *-e.* /<bg. ***малина***, ucr. ***малиua*** „zmeură".

măltárí *vb. IV. tr.* (*constr.*; *reg.*) A acoperi cu un strat de mortar; a tencui. • prez. *-esc.* /***maltăr*** *+ -i.*

mălurá *vb. I. refl.* (*despre cereale*) A se umple de mălură, a se înnegri din cauza mălurii, a se îmbolnăvi de mălură. • prez.ind. pers. 3 *-ează.* /***mălură*** *+ -ă.*

mălurăt, -ă *adj.* (*despre cereale*) Care este atacat de mălură; măluros. • pl. *-ți, -te.* /v. ***mălura.***

mălúră *s.f.* **1** (*fitopat.*) Boală a grîului, a secarei, a orzului și a unor graminee furajere, cauzată de unele specii de ciuperci, care distruge boabele și le umple cu o pulbere neagră, formată din sporii ciupercii. **2** (*bot.*) Numele mai multor specii de ciuperci microscopice, care trăiesc parazite pe grîu sau pe alte graminee și care produc mălura (*Tilletia*). **3** Boabe de cereale atinse de mălură; pulbere neagră din interiorul lor. *Cu o traistă de boabe, mai mult mălură și neghină, ne-am ales* (STANCU). **4** (*bot.*; *pop.*) Neghină (*Agrostemma githago*). ◆ Restr. Colect. Semințele acestei plante. • acc. și *mălură.* pl. *-i.* /cf. ngr. *μέληρι, μέλουρι.*

mălurící *subst. pl.* (*bot.*) Plantă erbacee, cu rizomul noduros, cu florile roz-purpurii și cu fructul o păstaie, care are la maturitate culoarea brună (*Orobus variegatus*); orăstică. • /***mălură*** *+ -ici.*

mălurós[1], -oásă *adj.* (*despre cereale*) Care este atacat de mălură; mălurat. • pl. *-oși, -oase.* /***mălură*** *+ -os.*

mălurós[2], -oásă *adj.* (*despre locuri, regiuni, așezări etc.*) Care are maluri abrupte, cu coaste repezi; rîpos. • pl. *-oși, -oase.* /***maluri***, pl. lui ***mal***[2] *+ -os.*

mălușór *s.n.* (*reg.*) Măluț. • pl. *-oare.* /***mal***[2] *+ -ușor.*

mălúț *s.n.* (*pop.*) Dim. al lui *mal*; (*reg.*) mălușor. • pl. *-uri.* /***mal***[2] *+ -uț.*

mămăíță *s.f.* Dim. al lui *mamaie.* • pl. *-e.* /***mamaie*** *+ -iță.*

mămăligár *s.m.* **1** Persoană care mănîncă multă mămăligă. *Făcălețul... se găsește în casa fiecărui mămăligar* (MAN.). ◆ (*înv.*) (Epitet depreciativ pentru) țăran. *Elena face haz de acești mămăligari* (BOL.). **2** (Epitet depreciativ pentru un) om lipsit de personalitate și de energie. *Sandu, un mutălău, și încă*

1111 mălai mălăiuţă mălăiuţă mălăiuţă

(de cineva sau de ceva) *ca de mere pădureţe* v. pădureţ. **2** *Mărul discordiei* = cauza, motivul, obiectul neînţelegerii sau al duşmăniei dintre mai multe persoane; subiect de ceartă. **3** (*anat.*) *Mărul lui Adam* = proeminenţă a zgîrciului tiroidian, vizibilă la bărbaţi în partea anterioară a gîtului; nodul gîtului. *În acest gît firav, mărul lui Adam făcea mişcări convulsive, ca o fiinţă cu viaţă proprie* (SADOV.). **4** (*bot.*; *reg.*; şi *măr de pămînt*) Cartof. **5** Compuse: (*bot.*; *reg.*) *măr-de-pămînt* = nap porcesc (*Helianthus tuberosus*); *măr-gutuie* = gutuie; *măr-paradis* = roşie; *măr-de-ţitron* = lămîie. • pl. *mere*. /lat. ***melum***.

mărár *subst. sg.* (*bot.*) Plantă legumicolă anuală, aromatică, din familia umbeliferelor, cu frunzele penate, avînd segmentele filiforme, şi cu florile galbene, folosită drept condiment (*Anethum graveolens*). ◇ Expr. *A se băga în vorbă ca mărarul în ciorbă* sau *a se amesteca ca mărarul în bucate* = a participa nepoftit la o discuţie. ◇ Compuse: (*reg.*) *mărariu-păsăresc* = plantă erbacee, din familia umbeliferelor, cu florile albe, galbene şi cu fructele lungi, colorate în galben şi brun (*Ferulago silvatica*); *măraru-porcului* = plantă erbacee umbeliferă, cu florile galben-deschis reunite în umbele mici (*Peucedanum alsaticum*); *mărariul-cînelui* = romaniţă puturoasă (*Anthemis cotula*); *mărarul-cîmpului* = nemţişori-de-cîmp (*Delphinium consolida*). Δ *măraru-ursului*; *mărariu-bălţilor*; *măraru-muntelui*; *mărariul-cel-tare*; *mărariu-calului*. • /cuv. autoh.; cf. alb. *mëraj*, ngr *μαράθριον* <*μάραθρον*.

mărăz *s.n.* **1** (*reg.*; *mai ales la pl.*) Mofturi, nazuri, fasoane. *Cînd văd că mîţa face mărazuri, ţ-o strîng de coadă de mănîncă şi mere pădureţe* (CR.). **2** (*înv.*, *reg.*) Necaz, supărare (mare); ciudă. *Împăratul, avînd pe dînsul măraz... l-au dus de l-au închis* (NEC.). • pl. *-uri*. şi *maráz s.n.* /<tc. ***maraz***.

mărăcín *s.m.* v. mărăcine.

mărăcinár *s.m.* (*ornit.*) Nume dat mai multor păsări mici, migratoare, insectivore, cu penajul castaniu-închis şi cu gîtul negru, care trăiesc prin mărăcinişuri, în apropierea apelor: *a*) pasăre cu capul, spatele şi gîtul negre, cu pîntecele alb şi cu părţile inferioare roşii-gălbui (*Saxicola torquata rubicola*); *b*) urzicar (*Saxicola rubetra*); *c*) pasăre asemănătoare cu urzicarul, dar cu petele ruginii mai deschise (*Saxicola rubetra spatzi*); *d*) pasăre de culoare mai deschisă, cu dungi gălbui şi late pe spate (*Saxicola torquata maura*). • pl. *-i*. /***mărăcine*** + *-ar*.

mărăcinăş *s.m.* Dim. al lui *mărăcine*. • pl. *-i*. /***mărăcine*** + *-aş*.

mărăcínă *s.f.* v. mărăcine.

mărăcíne *s.m.* (*bot.*) Nume generic dat unor plante a căror tulpină este acoperită cu spini: *a*) porumbar (*Prunus spinosa*); *b*) păducel (*Crataegus monogyna*); *c*) măceş (*Rosa canina*). ◇ Expr. *A sta* (*ca*) *pe mărăcini* = a fi nerăbdător, a nu-şi găsi liniştea, a nu-şi găsi astîmpăr. *A trăi ca pe mărăcini* = a trăi rău. *A şedea ca dracu pe mărăcini* v. şedea. ◇ Fig. *Începu... a dezrădăcina toţi mărăcinii necredinţii* (MIN.). ◆ Restr. Fructul ţepos al unor asemenea plante; ghimpe, ţeapă, spin (al acestor plante). *Rochia i se prinse de un mărăcine şi o ţinu în loc* (BOL.). ◆ (*mai ales la pl.*) Mărăciniş. • pl. *-i*. şi *mărăcín s.m.*, *mărăcínă s.f.* /lat. ***marrucīna***.

mărăcinét *s.n.* (*reg.*) Mărăciniş. • pl. *-uri*. /***mărăcine*** + *-et*.

mărăciníş *s.n.* Formaţiune de tufe de mărăcini; desiş de mărăcini, loc acoperit cu mărăcini; (*reg.*) mărăcinet. *Se opri şi el mai cît colea, după un mărăciniş* (ISP.). • pl. *-uri*. /***mărăcine*** + *-iş*.

mărăcinít, -ă *adj.* Mărăcinos. • pl. *-ţi*, *-te*. /de la ***mărăcine***.

mărăcinós, -oásă *adj.* (*mai ales despre suprafeţe de teren*) Care este plin de mărăcini; mărăcinit, spinos, ghimpos. *Cîmpul este mărăcinos*. • pl. *-oşi*, *-oase*. /***mărăcine*** + *-os*.

mărădíc *s.m.* (*reg.*) Urmaş, descendent. ◆ Colect. Posteritate. *Eu, au mărădicul meu, pănă la aceaia vreame să stea iobagul zălog* (DOC.). • pl. *-ci*. /<magh. ***maradék***.

mărăduí *vb. IV. intr.* (*înv.*, *reg.*) A rămîne moştenitor, a fi urmaş. *De va muri popa Ioan şi vor mărădi din feciori..., să fie în brănca lor* (DOC.). • prez. ind. *-iesc*. /<magh. ***marad***.

mărămioáră *s.f.* Dim. al lui *maramă*; mărămuţă. • pl. *-e*. /***maramă*** + *-ioară*.

mărămúţă *s.f.* Mărămioară. • pl. *-e*. /***maramă*** + *-uţă*.

mărărăş *subst. sg.* (*bot.*) **1** Dim. al lui *mărar*. **2** Plantă erbacee, acvatică, din familia umbeliferelor, foarte asemănătoare cu mărarul, cu tulpina ramificată şi cu florile albe, mici (*Oenanthe aquatica*); chimion-de-apă. • /***mărar*** + *-aş*.

mărchidán *s.m.* v. marchitan.

mărcúş, -ă *adj.* (*pop.*; *despre oi*) **1** Care este alb cu botul negru sau fumuriu; bucălai. **2** Care este alb cu pete negre, galbene sau roşii pe bot. • pl. *-i*, *-e*. /<srb. ***mrkuša*** „iapă bună".

mărdăgí *vb. IV. tr.*, *refl.* (*reg.*) A (se) murdări, a (se) păta. • prez.ind. *-esc*. /de la ***marda***.

măre *interj.* (*pop.*) **1** Cuvînt care exprimă: *a*) Mirare; curiozitate; nedumerire; surprindere, uimire. *Măre, Doamne! îşi zic ei, pesemne că numai la noi în ţeară le prieşte* (ODOB.). *b*) Admiraţie. *Hop o dată, măre! ce mai ginerică!* (PANN). **2** (*adesea urmat de un vocat.*) Termen de adresare; măi, bre. *Ce vrei, mări Cătălin? Ia du-t' de-ţi vezi de treabă!* (EMIN.). ◆ Cuvînt prin care se subliniază o relatare, o afirmaţie. *Cînd, iată, măre, că Ştiuca şi venise* (ISP.). • şi *mări interj.* /cf. ngr. *μωρέ*, bg. ***more***, alb. *more*.

măreánul *subst. art.* v. mareana.

măréţ, -eáţă *adj.* **1** Care trezeşte admiraţie, care impresionează, care se impune prin calităţi deosebite, excepţionale; grandios, impunător, falnic, maiestuos. ◇ (*despre oameni sau*, ext., *despre acţiuni, manifestări, sentimente etc. ale lor*) *Acolo-n umbră şi-n dispreţ Îţi moare orice gînd măreţ* (NECUL.). ◇ (*despre natură, despre elemente sau fenomene ale naturii*) *Stînca stă să se prăvale În prăpastia măreaţă* (EMIN.). ◇ (*despre animale sau despre plante*) *Copaciul... era măreţ* (ISP.). ◇ (*despre evenimente, întîmplări etc.*) *Te slăvesc, o! zi măreaţă* (ALECS.). ◇ (*despre aşezări omeneşti, edificii etc.*) *Măreţul turn, trist martur l-al nostru trist apus* (ALEX.). ◇ (*adv.*) *Un stol de raţe sălbatice... trecură şi se cufundară măreţ în vioriul amurgului.* ◆ (*adv.*) În mod solemn. *De fraţii săi de arme Măreţ e-nmormîntat* (ALEX.). ◆ (*adv.*) În mod fastuos, luxos. *Căuta să adune-o avere cu care să poată trăi măreţ în străinătate* (GHICA). **2** (*înv.*, *pop.*; *despre oameni*) Care este mîndru, semeţ; care este îngîmfat, trufaş, orgolios. *Ce te ţii aşa măreţ?* (POP.). ◇ (*adv.*) *Era fălos din firea lui părintele Buligă. Uneori ieşea în straiele-i frumoase şi păşea măreţ pe uliţă* (SADOV.). ◇ (*subst.*) *Necurat... iaste înaintea lu Dumnezeu tot măreţul cu inima* (COR.). • pl. *-eţi*, *-eţe*. /***mări***[1] + *-eţ*.

măreţie *s.f.* **1** Faptul de a fi măreţ; ansamblu de calităţi care trezesc admiraţia, care impresionează; grandoare, splendoare, fast. *E în liniştea aceasta o măreţie de eroi de prin cărţi* (VLAH.). **2** (*înv.*, *reg.*) Atitudine plină de mîndrie, semeţie, trufie. *Boţoghină, porunci el cu măreţie, fuga la sfat* (PRED.). • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***măreţ*** + *-ie*.

mărfăr *s.n.* (*ferov.*) Tren de marfă. *Trebuia acum să-nconjoare mult, tocmai pe la rampa marfarelor* (CAM.). • pl. *-e*. şi *marfár s.n.* /***marfă*** + *-ar*.

mărfşoără *s.f.* v. mărfuşoară.

mărfuşoáră *s.f.* Dim. al lui *marfă*. • pl. *-e*. şi (*pop.*) *mărfşoără s.f.* /***marfă*** + *-uşoară*.

mărgăreá *s.f.* Obiect care seamănă ca formă sau strălucire cu mărgăritarul. • pl. *-ele*. /de la ***mărgărit***.

mărgărí *vb. IV. intr.* (*pop.*) **1** (*despre copaci*) A înflori. *Doi meri împletiţi, De vară-nfloriţi... Cu flori mărgăriţi* (POP.). **2** (*în urări*) A prospera, a înflori. *Să înfloreşti, să mărgăreşti!* (DELAVR.). • prez.ind. *-esc*. /de la ***mărgărít***[1], prin derivare regresivă.

mărgărínt *s.n.* v. mărgărit[1].

mărgărít[1] *s.n.* **1** (*înv.*, *pop.*) Mărgăritar. *Piatra, mărgăritul strălucesc cu credinţă* (DOS.). ◇ (*pop.*; *în basme*) *Înşiră-te, mărgărite, Pe lungi fire aurite* (ALECS.). **2** (*bot.*) Lăcrămioară (*Convallaria majalis*). **3** (*chim.*) Alumosilicat natural hidratat de calciu şi de aluminiu din grupa micelor casante, care are culoarea albă şi luciul sidefos. **4** (*entom.*; *reg.*) Buburuză (*Coccinella septempunctata*). • pl. *-e*, *-uri*. şi (*pop.*) *mărgărínt s.n.* /<ngr. ***μαργαρίτης***.

mărgărít[2]**, -ă** *adj.* (*pop.*; *despre pomi*) Care este înflorit. *Vişin înflorit, mărgărit* (POP.). • pl. *-ţi*, *-te*. /v. ***mărgări***.

mărgăritár *s.n.*, *s.m.* **1** *s.n.* Boabă rotundă şi tare, de culoare albă-strălucitoare cu reflexe sidefii, care se formează în corpul unor scoici şi care se întrebuinţează ca podoabă de preţ; perlă. *Un inel bizantin mare de aur, cu un rubin şi mărgăritare* (BOLL.). ◇ Zic. *Nu arunca mărgăritariul înaintea porcilor* = nu da un lucru de valoare unui om care nu ştie să-l preţuiască. ◇ Loc.adj. *De mărgăritar* = care este împodobit, bătut, incrustat cu mărgăritare. *Ţi-oi cumpăra... paftale mari De mărgăritari* (ALECS.). ◇ Compar. *Ar zice cineva că vorbele curg din buzele lui ca mărgăritarele* (BOL.). ◇ Fig. *Toată lacrima-n-ochi-ţi e un mărgăritar* (ALEX.). ◆ Fig. Lucru desăvîrşit, de mare valoare. *Lucrul ce ieşea din mîna ei era mărgăritar, nu altceva* (ISP.). **2** *s.n.* (*constr.*) Pietriş mărunt pentru betoane fine (decorative pentru faţade, mozaicuri), pentru aşternut pe alei etc. **3** *s.m.* (*bot.*) Lăcrămioară (*Convallaria majalis*). **4** *s.m.* (*bot.*) Numele unei specii de vîsc care creşte numai pe stejari, cu fructele în formă de bobiţe galbene (*Loranthus europaeus*); vîsc-de-stejar. • pl. *n.* *-e*, *m.* *-i*. /<ngr. ***μαργαριτάρι***.

mărgărítă *s.f* (*bot.*; *pop.*) Margaretă (*Chrysanthemum leucanthemum*). • pl. *-e*. /<ngr. ***μαργαρίτα***.

mărgărităráş *s.n.* Mărgăritărel. *Veriguţa ce mi-ai dat-o cu trei mărgărităraşe* (CON.). • pl. *-e*. /***mărgăritar*** + *-aş*.

mărgăritărél *s.n.* **1** Dim. al lui *mărgăritar*; mărgărităraş. ◆ (*med. pop.*) Mughet. **2** (*bot.*; *la pl.*) Lăcrămioară (*Convallaria majalis*). *O cunună de mărgăritărele era aşezată pe fruntea ei netedă* (EMIN.). • pl. *-ele*. /***mărgăritar*** + *-el*.

mărgeá *s.f.* **1** Boabă (mică) de sticlă, de piatră etc., de forme şi culori diferite, folosită ca podoabă (în şiraguri, cusută pe îmbrăcăminte etc.); mărgică. ◇ Compar. *Rămîi jupîneasă Ilisaftă iarăşi singură, ca mărgeaua neînşirată* (SADOV.). ◆ (*la pl.*) Şirag format din asemenea obiecte. *El citi mărgelele de la gîtul copilului şi află că se numeşte George* (ISP.). ◇ Fig. *Ea s-a liniştit şi l-a privit zîmbind prin mărgelele lacrimilor* (SADOV.). ◆ (*reg.*) *Mărgeaua vîntului* = îngrămădire de canale mici şi dese, făcute de omizi pe frunzele păducelului. **2** Analog. (*la pl.*) Protuberanţe (în formă de bobiţe roşii) ale pielii de pe capul şi de pe guşa curcanului. *După dînsa alergau curcanii leorbăind din guşa cu mărgele roşii* (CE. PETR.). **3** (*reg.*; *la pl.*) Bule de aer care se formează într-o băutură. *Mărgelele vinului lor în plina şi-uitata-le apă* (COŞB.). **4** (*reg.*; *la trompetă*) Gura muştiucului. **5** (*în credinţele pop.*) Boabă rotundă care se credea că este făcută de şerpi prin amestecarea salivei lor şi că este înghiţită de cel mai puternic dintre ei. *Te voi duce la tata şerpelui celui uriaş... dar tu să nu iai nimic decît mărgeaua de după măsea* (POP.). • pl. *-ele*. /<lat. med. ***margĕlla***.

mărgeán *subst.* **1** (*zool.*) Nume dat unor specii de animale care trăiesc în colonii marine, formate din mai mulţi indivizi de culoare roşie, mai rar albă, înfipţi pe un schelet calcaros (*Corallium rubrum*); coral. ◆ Scheletul calcaros (de culoare roşie) al coralului. ◇ Compar. *Buzele ei sînt ca mărgeanul* (FIL.). ◇ Fig. *Aş vrea să-mi înfloreşti cu zarzării grădinii... Cu inima să clatini mărgean şi clopoţei* (STANCU). ◆ Ext. Podoabă făcută din acest schelet. *Purta nasturi de mărgean la cămaşă* (BRĂ.). **2** Şirag de mărgele făcut dintr-un material asemănător cu mărgeanul. *Unde-ţ văz gîtul spălat Şi mărgeanul revărsat, M-aş băga la tine-argat* (POP.). • pl. *-uri*. /<tc. ***mercán***.

mărgelár *s.m.* (*înv.*) Negustor de mărgele. *Mărgelarii au rămas ca să-şi ia bani de la cei ce au vîndut bumbacu* (DOC.). • pl. *-i*. /***mărgele***, pl. lui *mărgea* + *-ar*.

mărgelát, -ă *adj.* Care este împodobit cu mărgele. *Are gîtul mărgelat şi pe degete multe inele*. ◆ Analog. (*despre unele animale*) Care are la gît nişte protuberanţe în formă de mărgele. • pl. *-ţi*, *-te*. /***mărgele***, pl. lui *mărgea* + *-at*.

mărgelúşă *s.f.* **1** Dim. al lui *mărgea*; mărgeluţă. ◇ Compar. *Picăturile de ploaie alergau ca nişte mărgeluşe* (MIH.). **2** (*bot.*) Plantă erbacee mică, cu florile albe, albastre sau trandafirii şi cu fructele în formă de nucă, cenuşii sau brune (*Lithospermum arvense*). • pl. *-e*. /***mărgele***, pl. lui *mărgea* + *-uşă*.

mărgelúţă *s.f.* Mărgeluşă. • pl. *-e*. /***mărgele***, pl. lui *mărgea* + *-uţă*.

mărghílă *s.f.* (*reg.*) Loc mlăştinos; mocirlă, baltă. *În jumătate de ceas am ajuns la lucrile glodurilor, între mărghile moi şi fîntîni de apă stătută* (SADOV.). • acc. şi *mărghilă*. pl. *-e*. /cf. germ. *Mergel* „marnă".

mărgícă *s.f.* **1** Mărgea. ◆ (*entom.*; *reg.*) *Mărgica cucului* = *a*) învelişul larvar al insectei *Aphrophora opumaria*,

care, după ce iese larva, se usucă, căpătînd forma unei mărgele; *b*) ouăle fluturelui inelat depuse (în forma unui inel) pe ramurile tinere ale copacilor. **2** Expr. (*reg.*) *A fierbe mărgica* = a se sfătui. **3** (*bot.*) Nume dat mai multor plante erbacee, din familia gramineelor, cu florile mici, dispuse cîte una sau două în vîrful unor spiculețe (*Melica uniflora, nutans* și *altissima*). **4** (*bot.*; *reg.*) Siminoc (*Helichrysum arenarius*). **5** Compus: (*bot.*; *reg.*) *mărgică-țeapănă* = rozmarin-de-munte (*Gnaphalium silvaticum*). • pl. *-ele, -ici.* /***mărgea*** + *-ică*.

mărginaș, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care se află la margine, la hotar, la extremitate; periferic, lăturalnic, limitrof. *Era subt poala unui codru de stejar un șleau de soiuri mărginașe și cam pipernicite* (CA. PETR.). ◇ Fig. *Aveau legături mărginașe cu mișcarea constituțională* (CA. PETR.). **2** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care locuiește sau care se află la marginea unei așezări omenești, a unui teritoriu etc.; (*înv., reg.*) mărginean. *S-a oprit în fața viișoarei unui mărginaș bondoc și-ndesat* (CAR.). • pl. *-i, -e.* /***margine*** + *-aș*.

mărgineán, -ă *adj., s.m., s.f.* (*înv., reg.*) Mărginaș. *Locuitorii mărgineni și nobilii fugeau înăuntrul țării și în cetăți* (ASACHI). • pl. *-eni, -ene.* /***margine*** + *-ean*.

mărgini *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică lucruri, suprafețe etc.*) A forma limitele, marginile; a contura, a încadra, a delimita. *Tufele... mărgineau pîrîul* (SADOV.). ◆ A stabili anumite limite. *Își mărginește grădina cu un gard.* ◆ (*refl. recipr.*) A se învecina cu..., a avea hotar comun cu... *Rîpa răsăriteană a lacului se mărginea cu codrii Tigheciului* (ASACHI). **2** *tr.* A limita, a reduce, a restrînge. *Mărginesc... știința și o reduc la o simplă nomenclatură* (MACED.). ◆ (*refl.*) A se rezuma. *Nu s-a mărginit la prînzuri și ziafeturi..., a mai adus și tarafuri de lăutari* (CAR.). **3** *refl.* Fig. A se stăpîni, a se înfrîna. *Nu te mai fîțîi atîta! Mărginește-te!* **4** *tr.* (*înv.*) A ține sub pază, a fixa cuiva domiciliu forțat; a închide. *Îl mărginea în casă sau la moșie cu pază* (GHICA). • prez.ind. *-esc.* /***margine*** + *-i*.

mărginíre *s.f.* **1** Restrîngere, limitare; restricție, limită. *Să punem mărginire la limbuția noastră* (C. NEGR.). **2** Fig. Posibilitate redusă de înțelegere, de intuiție; îngustime spirituală; mediocritate (în gîndire, în concepție); prostie. *Această fată dă dovadă de mărginire în gîndire.* • pl. *-i.* /v. ***mărgini***.

mărginít, -ă *adj.* **1** Care este redus, limitat, restrîns. *Eram foarte mărginiți în mijloace* (MILL.). **2** Fig. (*despre oameni*) Care este lipsit de inteligență; limitat, redus, prost. *Este cel mai mărginit dintre elevii din clasă.* ◆ (*despre calități intelectuale, sufletești etc.*) Care este lipsit de agerime, de profunzime. *Din cauza inteligenței lor mărginite, oamenii aceștia obosesc repede cînd li se cere o sforțare mai grea* (CA. PETR.). ◇ (*subst.*) *Un om cuminte face mai mult decît o sută de mărginiți* (MAIOR.). **3** (*mat.*) *Mulțime mărginită* = mulțime de elemente în care orice element este mai mic decît un element fix și mai mare decît un alt element fix. • pl. *-ți, -te.* /v. ***mărgini***.

mărginúță *s.f.* Dim. al lui *margine*; mărgioară. • pl. *-e.* /***margine*** + *-uță*.

mărgioáră *s.f.* Mărginuță. • pl. *-oare.* /***margine*** + *-ioară*.

mărhăie *s.f.* (*reg.*) Vită cornută. • pl. *-ăi.* /***marhă*** + *-aie*.

mărí[1] *vb. IV.* **1** *refl., tr.* A crește sau a face să crească în dimensiuni, în număr, în cantitate etc.; a spori sau a face să sporească, a (se) înmulți; a (se) extinde. *Luna tremură pe codri, se aprinde, se mărește* (EMIN.). ◆ (*mat.*; *tr.*) A acorda o valoare mai mare unei cantități. ◆ (*muz.*; *tr.*) A crește intervalul cu un semiton cromatic. **2** *refl.* (*despre ființe*) A crește (în vîrstă), a se face mai mare. *Iară de se mai mări copilul, pustnicul se apucă și-l învață să citească* (ISP.). **3** *tr.* (*compl. indică valori, prețuri etc.*) A crește, a ridica. *Iarăși au mărit prețul benzinei.* ◇ (*refl. pas.*) *Taxele s-au mărit din nou.* **4** *tr., refl.* A (se) intensifica, a (se) dezvolta. *P-atunci înflorea Vitejiile, știința și virtutea să mărea* (PANN). **5** *tr., refl.* A (se) prelungi în timp. *Durata zilei este mărită prin fenomenul crepusculul* (DRĂ.). **6** *tr.* A da cinstea și considerația cuvenită cuiva; a stima, a prețui, a slăvi; a preamări, a glorifica, a proslăvi. *Mărită fie dimineața Ce-a săvîrșit a noastră nuntă* (GOGA). **7** *refl.* (*înv., pop.*) A se îngîmfa, a se făli, a se mîndri. *Să nu vă măriți și întru voi să nu fie sfadă* (COR.). • prez.ind. *-esc.* /***mare***[1] + *-i*.

mărí[2] *interj.* v. măre.

mărícel, -eă *adj.* Mărișor. *Copiii măricei părăseau scurteica bunichii* (DELAVR.). *Pune cînepă să crească mărice* (POP.) • pl. *-cei, -cele.* /***mare***[1] + *-icel, -icea*.

mărícică *adj.* Măricea. *Erau două străzi... așezate da depărtare destul de măricică* (PAS). • pl. *-cele.* /***mare***[1] + *-icică*.

măríe *s.f.* (*înv.*) **1** (*urmat de un adj. pos. sau de un pron. pers.*) Termen de reverență la adresa unui monarh, a unui domnitor, a unui boier etc.; înălțime, domnie, maiestate. *Copiii măriei tale sînt frumoși și tineri* (C. NEGR.). **2** Situație înaltă, rang, demnitate, putere. **3** Slavă, onoare, cinste, glorie. **4** (*înv.*) Îngîmfare, trufie, mîndrie, fală. *Direptate creștinească nu veri afla, ce mărie deșartă și mîndrie* (VARL.). **5** Mărime. *Toți înțeleseră și văzură... măriia duhului sfînt* (COR.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***mare***[1] + *-ie*.

mărieș *s.n.* v. mariaș[1].

măríme *s.f.* **I 1** Însușirea de a fi mare (ca dimensiune, număr, volum); dimensiune, întindere, volum, cantitate. *Era aninat în cui bustul în mărime naturală, lucrat în ulei, a unui copil* (EMIN.). ◆ Talie, statură. *Întrecea... pre toți cei de vîrsta lui la mărimea trupului și la virtute* (MIN.). ◇ *Mărime naturală* v. natural. ◆ Proporție, valoare. **2** Durată. *Mă sperie mărimea nopții.* **3** (*fiz.*) Proprietate comună a corpurilor sau a fenomenelor, pe baza căreia se stabilesc o unitate și un procedeu de măsură sau pe baza căreia acestea pot fi ordonate într-un șir. ◇ *Mărime de stare* = mărime a unui sistem fizic, care variază cu aceeași valoare, oricum ar trece sistemul între două stări date. *Mărime tensorială* v. tensorial. *Mărime vectorială* v. vectorial. **4** (*astron.*) *Mărime stelară* = măsură a strălucirii unui astru, exprimată printr-un număr a cărui valoare este inversă față de puterea de iluminare (cu cît astrul este mai strălucitor, cu atît mărimea stelară este mai mică); magnitudine. **5** (*mat.*) Fiecare dintre elementele unei mulțimi abstracte atașate unui spațiu geometric cu una sau mai multe dimensiuni și avînd o structură algebrică independentă de sistemul de coordonate utilizat în acest spațiu. ◇ *Mărime inversă* v. invers. *Mărime variabilă* v. variabil. **6** (*statist.*) *Mărime medie* = expresie numerică obținută ca medie prin procedee de prelucrare și de calcul, cu ajutorul căreia se poate caracteriza o colectivitate statistică, calitativ omogenă, din punctul de vedere al unei caracteristici cu niveluri individuale diferite. *Mărime absolută* = expresie numerică, în unități de măsură naturale sau valorice, care caracterizează concret mărimea (volumul) unui fenomen dintr-un anumit loc, într-un anumit moment sau într-o anumită perioadă. *Mărime relativă* = expresie numerică ce caracterizează raportul dintre două mărimi absolute. **II 1** Importanță, însemnătate, gravitate. *Mărturisesc mărimea biruinței* (ȘINC.). **2** Strălucire, grandoare; glorie, faimă. *Națiunea lor, amăgită și exaltată de sublima mărime a unui bărbat din sînul său, s-a încrezut orbește în puterea și auctoritatea lui* (BARIȚ.). **3** Loc de frunte într-o anumită ierarhie (socială); funcție sau situație înaltă, rang, demnitate. *Are un obraz pe care se citește o prostatică rîvnire la mărimi* (ODOB.). ◆ Concr. (*adesea iron.*) Persoană care deține un rol important în ierarhia socială; demnitar, fruntaș. *Eu n-am nici o legătură cu mărimile care hotărăsc soarta și veniturile terenurilor mele petrolifere* (CE. PETR.). **4** (*înv.*) Noblețe sufletească, mărinimie. *Mărimea de suflet sau împuținarea acestuia, poate cineva a le cîștiga după... învățăturile ce de mic va ave* (DRĂGHICI). **5** (*înv.*) Mîndrie, aroganță, trufie. *Deșarta ta mărime* (HEL.). • pl. *-i.* /***mare***[1] + *-ime*.

mărín *s.m.* (*pop.*) Bubă, inflamație (purulentă). • pl. *-i.* de la nm. pr. ***Mărina***, sărbătoare religioasă.

mărinár *s.m.* v. marinar.

mărini *vb. IV. refl.* (*pop.*) A avea mărin; a se umfla. • prez.ind. *-esc.* /***mărin*** + *-i*.

mărinimíe *s.f.* **1** Bunăvoință, înțelegere, bunătate, generozitate. *Cine te cunoaște cu-a ta mărinimie, Se pleacă în uimire și se robește ție* (ALECS.). **2** (*înv.*) Forță morală; bărbăție, curaj. *Căpitani de frunte, plini de vitejie, De amorul țării și mărinimie* (BOL.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***mare***[1] + ***inimă*** + *-ie*, după lat. *magnanimitas, -atis*.

mărinimós, -oásă *adj.* (*despre oameni*, ext., *despre sentimentele lor*) Care este plin de mărinimie, de înțelegere, de bunătate; generos. *El mă învinuiește că nu sînt de loc mărinimos* (UL.). • pl. *-oși, -oase.* /***mare***[1] + ***inimos***, după lat. *magnanimus, -a, -um*.

mărire *s.f.* **1** (*cu sens dimensional*) Extindere, lărgire a unei suprafețe, a unui volum etc. *E necesară mărirea suprafeței de expunere.* ◇ (*fiz.*) *Mărire liniară* = raportul dintre dimensiunile imaginii unui obiect și dimensiunile reale ale obiectului. *Mărire unghiulară* = grosisment. ◆ (*fotogr.*) Operație de copiere fotografică prin proiecție, în scopul obținerii unor pozitive mai mari decît negativele copiate. **2** (*cu sens cantitativ*) Creștere a numărului; sporire a cantității. *Urmărește numai mărirea averii personale.* **3** Creștere, dezvoltare; amploare. *Armata Moldovei , în zilele mărirei sale, se urca la patruzeci mii moldoveni* (BĂLC.). **4** (*cu sens calitativ*) Loc de frunte într-o anumită ierarhie (socială); rang, demnitate. *Ajuns la gradul de mărire pentru care a comis toate mișeliile..., ciocoiul își ridică masca ipocriziei de pe ochi* (FIL.). ◆ Concr. Persoană care ocupă o funcție înaltă în ierarhia socială; fruntaș, demnitar. *Acum ofițerii benchetuiesc la măririle tîrgului* (SADOV.). **5** Glorie, strălucire, splendoare, măreție. *Lăsați măcar strămoșii ca să doarmă-n colb de cronici. Din trecutul de mărire v-ar privi cel mult ironici* (EMIN.). ◆ (*bis.*) Slavă, glorie, laudă, cinste. *Mărire Ție, Dumnezeul nostru* (DOC.). ◇ Expr. *A da* (sau *a face*) *mărire* (cuiva) = a preamări, a proslăvi. *Toți într-un gînd dete mărire Domnului* (ISP.). **6** (*înv.*) Mîndrie, aroganță, trufie. *E neapărat dator Să ia un ton de mărire, Să dea porunci pe ușire* (ALEX.). **7** (*înv.*) Putere, autoritate, tărie; mărie. *Bietul domn!... de mărirea lui nu mai sufla nici un boier* (DELAVR.). **8** (*înv.*) Mărie. *Mărirea voastră va face ce am zis* (C. NEGR.). • pl. *-i.* /v. ***mări***[1].

mărișór, -oără *adj.* Dim. al lui *mare*; măricel, măruț. *Era o livadă mărișoară, presărată cu pomi* (REBR.). *Era băiat mărișor, de vreo paisprezece ani* (VLAH.). • pl. *-ori, -oare.* /***mare***[1] + *-işor*.

mărít[1] *s.m.* (*înv., reg.*) Soț; mire. *Dă-mă, mamă, la mărit* (POP.). • pl. *-ți.* /lat. ***maritus, -i***.

mărít[2] *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *mări*. • /v. ***mări***[1].

mărít[3] *s.n.* (*pop.*) Măritat. ◇ Loc.adj. *De mărit* = (*despre fete*) care este bună de măritat. *N-am fată de mărit* (POP.). ◇ Expr. *A-și face de mărit* = (*în superstiții*) a face vrăji pentru a se mărita. *Marți seara și sîmbătă seara își fac fetele de mărit pe vale* (POP.). • /de la ***mărita***, prin derivare regresivă.

mărít[4]**, -ă** *adj.* **1** Care a devenit mai mare; crescut. *Frunză verde măr mărit* (POP.). ◆ (*despre ochi*) Care este larg deschis; lărgit. *Ochii lor, măriți peste măsură, sfredelesc zarea* (BART). **2** (*înv., pop.*) Care este slăvit, înălțat, glorificat; cinstit. *Mărite împărate, ți-am făcut slujbele cu care m-ai însărcinat* (ISP.). **3** Care este vestit, celebru, ilustru. *Odrasle de neam mărit* (BELD.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***mări***[1].

mărită *vb. I.* **1** *refl.* (*despre femei*) A se uni prin căsătorie cu un bărbat; a se căsători. *Nu erau mai mult de două săptămîni de cînd se măritase* (CR.). ◇ Fig. *Slova de foc și slova făurită, Împărecheate-n carte se mărită* (ARGH.). ◆ (*tr.*) A da o fată în căsătorie. *Pe mama o măritase repede bunica* (STANCU). ◇ Loc.adj. *De măritat* = (*despre fete*) care are vîrsta potrivită pentru căsătorie; nubilă. *Măcar n-am fost de-nsurat, Nici ca ea de măritat* (POP.). ◆ Compus: (*bot.*; *subst. invar.*) *mărită-mă-mamă* = ruji galbene (*Rudbeckia laciniata*). **2** *tr.* (*fam.*) A vinde cu un preț derizoriu un lucru nefolositor sau de proastă calitate, a se descotorosi de ceva. *Prepeleac mărită capra* (CR.). • prez.ind. *mărît.* /lat. ***maritare***.

măritáre *s.f.* Măritat. *O haină de doliu ar trebui să port de la măritarea mea* (C. NEGR.). • /v. ***mărita***.

măritát[1] *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *mărita*; măritiș, măritare, (*pop.*) mărit. *Ea avea acum nouăsprezece ani și nu voia să audă de măritat* (C. NEGR.). • /v. ***mărita***.

măritát[2]**, -ă** *adj.* (*despre femei*) Căsătorită. *Sora cea măritată îi puse Elenuței mînile pe umăr* (AGÂR.). ◆ (*reg.*; *iron.*; *despre bărbați*) Care se stabilește prin căsătorie în casa soției. • pl. *-ți, -te.* /v. ***mărita***.

măritíș *s.n.* Căsătorie, măritat. *Nu-ți învoiește măritișul cu o rudebenie* (C. NEGR.). • pl. *-uri.* /***mărita*** + *-iș*.

măritór, -oáre *adj.* Care mărește. • pl. *-ori, -oare.* /***mări***[1] + *-tor*.

mărițúță *s.f.* **1** (*entom.*; *reg.*; și *mărițua popii*) Buburuză (*Coccinella septempunctata*). **2** (*iht.*; *reg.*) Zvîrlugă (*Cobitis taenia*). **3** Numele unui dans popular. ◆ Me-

lodie după care se execută acest dans. *Ne cînta din fluier: doina, care te umple de fiori, corăbiasca, măriuța* (CR.). • sil. *-ri-u-*. pl. *-e.* /de la nm. pr. ***Măriuța.***

mărmurár *s.m.* Meșter care lucrează marmura. • pl. *-i.* /***marmură*** + *-ar.*

mărmurél *s.n.* Dim. al lui *marmură. Păhărel de mărmurel* (POP.). • pl. *-e.* /***marmură*** + *-el.*

mărmurí *vb. IV.* (*înv., pop.*) **1** *tr.* A lucra ceva în marmură. **2** *intr.* Fig. A înmărmuri, a încremeni (de frică, de groază etc.). *Inima mea mărmurind, Tainice fiori l-ast nume năvălesc și o cuprind* (HEL.). • prez. ind. *-esc.* /***marmură*** + *-i.*

mărmuríre *s.f.* (*înv., pop.*) Acțiunea de *a mărmuri* și rezultatul ei. ◇ Fig. *Inima-mi în tăcere așteaptă-n mărmurire* (HEL.). • pl. *-i.* /v. ***mărmuri.***

mărmurít, -ă *adj.* (*înv., pop.*) **1** Care este lucrat în marmură; sculptat. *Cufundat în întuneric, lîng-o cruce mărmurită Într-o umbră neagră, deasă, ca un demon el veghează* (EMIN.). **2** Fig. Care este înmărmurit, încremenit (de frică, de groază, de uimire etc.). *Licescu... părea însă mărmurit într-o nepăsare bizară* (MACED.). ◆ (*despre obiecte*) Care este neclintit, nemișcat. *Toate-n preajmă-i stau mărmurite și reci ca gheața* (ODOB.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***mărmuri.***

mărmuríu, -íe *adj.* (*înv.*) Ca de marmură; (cu vinișoare) ca marmura. • pl. *-ii.* /***mărmură*** + *-iu.*

mărnăí *vb. IV.* v. mormăi.

măróc, -oácă *adj.* (*reg.; despre ființe*) Care este mare, gras, zdravăn. • pl. *-ci, -ce.* /***mare***[1] + *-oc.*

mărói, -oáie *adj.* (*reg.*) Aug. al lui *mare. În scara șelei... hodinea... o opincă măroaie* (GALAN). • pl. *-oi, -oaie.* /***mare***[1] + *-oi.*

mărșăluí *vb. IV. intr.* **1** (*milit.*) A se deplasa, a merge în marș; a mărșui. *Încinși cu centiroane, mărșăluiam într-o parte și alta a satului* (BOGZA). **2** (*fam.*) A face un drum lung, obositor. *Am mărșăluit toată ziua prin oraș, din magazin în magazin.*• prez.ind. *-iesc.* /***marș*** + *-ălui.*

mărșăluíre *s.f.* Acțiunea de *a mărșălui* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***mărșălui.***

mărșăluitór *s.m.* (*sport*) Atlet specializat în proba de marș. • sil. *-lu-i-*. pl. *-i.* /***mărșălui*** + *-tor.*

mărșuí *vb. IV. intr.* (*milit.*) A mărșălui. *De loc am și pornit, Toată noaptea am mărșuit* (POP.). • prez. ind. *-iesc.* /***marș*** + *-ui.*

mărturíe *s.f.* **1** Declarație făcută de o persoană pentru a adeveri un lucru sau pentru a-și susține părerile; (*înv.*) mărturisanie, mărturiseală. *Așa se grăbise de scrisese pîra lui Simion, susținînd-o și prin mărturia lui de preot* (REBR.). ◆ (*jur.*) Depoziție făcută de un martor în fața unei instanțe judecătorești. *Poate fi cazul să ne cheme și pe noi, să ne cerceteze, să dăm vreo mărturie* (SADOV.). ◇ ***Mărturie mincinoasă*** = infracțiune care constă în fapta unui martor de a face afirmații mincinoase sau de a nu spune tot ce știe. ◇ Loc.vb. *A sta* (sau *a fi*) *mărturie* = *a)* a se afla de față, a fi martor; *b)* a mărturisi. *A depune mărturie* v. depune. ◆ Martor. *Ai tu mărturie, ca să stea dovadă, după datorie? - Am... Nu persoane proaste, ci de cinste-n lume* (PANN). **2** (*bis.; înv.*) Mărturisire a credinței. **3** Învățătură, lege morală, precept. *Ei vor cădea căci nu vor asculta mărturia lui* (VARL.). **4** Dovadă, atestare; semn, probă, indiciu. *Jalea și plînsetele Saftei, pînă la ziuă, fură destulă mărturie* (GAL.). ◇ ***Mărturie de botez*** = iconiță sau cruciuliță dăruită de naș participanților la un botez. **5** (*reg.*) Tîrg săptămînal (fixat în zilele în care oamenii veneau la oraș pentru a depune mărturii în fața unei instanțe judecătorești). *În zilele de mărturie el văzu... populația săsească ce inundează orașul* (AGÂR.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***martur*** + *-ie*; cf. gr. *μαρτυρία*, bg. ***мартирия***, ***мартирия***.

mărturisánie *s.f.* (*înv.*) **1** Mărturie. **2** (*bis.*) Spovedanie. *Dacă îl prinde stăpînirea mai nainte de mărturisanie și de călugărie?* (GAL.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***mărturisi*** + *-anie.*

mărturiseálă *s.f.* (*înv.*) **1** Mărturisire. **2** Mărturie. • pl. *-eli.* /***mărturisi*** + *-eală.*

mărturisí *vb. IV.* **1** *tr.* A declara, a relata, a spune, a face cunoscut ceea ce știe, simte sau gîndește; a afirma, a susține. *Vor mărturisi cine-s hoții* (REBR.). ◆ (*jur.*) A face o depoziție în fața unei instanțe, prin care una din părți recunoaște unele fapte sau împrejurări pe care cealaltă parte își întemeiază pretențiile sau acuzațiile, ceea ce ar putea produce anumite consecințe juridice împotriva autorului acestora. **2** *tr.* (*înv.; compl. indică credințe, învățături morale*) A propovădui, a predica. *Mărturisiți întru toate limbile și în toate semențiile pocăința* (VARL.). **3** *tr., intr.* A demonstra, a dovedi, a proba. *Văzînd o căsuță tupilată și acoperită cu mușchi, care mărturisea vechimea ei, a bătut la poartă* (CR.). **4** *tr.* A recunoaște (ca adevărat); a admite, a accepta. *Cum auzirā ginerii împăratului, o băgară pe mînecă și mărturisiră că așa este* (ISP.). **5** *tr.* A spune deschis, a da pe față, a arăta fără ocol. *Mărturisesc cu nedumerire, dacă nu cu rușine, că n-am auzit* (BRĂ.). **6** *tr., refl.* A (se) destăinui, a (se) confesa. *O spun fiindcă am nevoie să mărturisesc cuiva* (CE. PETR.). **7** *refl.* (*relig.*) A se spovedi. *Cînd mi s-a părut că mă prăpădesc, am chemat preotul și m-am mărturisit* (CĂL.). ◆ (*tr.; despre duhovnici; compl. indică oameni*) A primi spovedania; a spovedi. *Nu cumva vine la noi și popa ca să ne mărturisească?* (SADOV.). • prez.ind. *-esc.* /<slav. **мартурисати**.

mărturisíre *s.f.* **1** Afirmare, susținere. *Nu-i lua în seamă mărturisirile.* ◆ (*jur.*) Depoziție făcută de o persoană în fața unui organ de jurisdicție sau de urmărire penală despre fapta penală sau civilă săvîrșită. *Îl arestase. Crezu că acum îi va fi mai ușor să-i smulgă mărturisiri* (STANCU). **2** (*înv.*) Propovăduire, predicare, propagare a unei credințe. ◇ ***Mărturisirea credinței*** = crezul. **3** (*mai ales la pl.*) Destăinuire, confidență. *Prietenul meu alunecă, povestind, la mărturisiri* (CE. PETR.). **4** (*bis.*) Spovedanie. • pl. *-i.* /v. ***mărturisi.***

mărturisít, -ă *adj.* Care este declarat, relatat; care este spus deschis, pe față. • pl. *-ți, -te.* /v. ***mărturisi.***

mărturisitór *s.m.* **1** Persoană care afirmă, care susține, care adeverește ceva. *Mai apoi venind doi mărturisitori strîmbi, zisără* (N. T. 1648). ◆ (*jur.*) Persoană care depune o mărturie în fața unei instanțe; martor. ◇ (*adj.*) *Dobîndiră de la obștească adunare a țării un act mărturisitor de nevinovăția părintelui lor* (ODOB.). **2** (*înv.*) Persoană care susține, care propagă o credință; martir, mucenic. *I-ai dat lui în mînă turma ta și l-ai făcut mărturisitoriu împărăției tale* (MIN.). **3** Duhovnic, confesor. *Mărturisitorul meu, căruia încredințasem deciziunea... ș-au propus a merge cu mine în această călătorie* (ASACHI). • pl. *-i.* /***mărturisi*** + *-tor.*

mărturisitúră *s.f.* (*înv.*) **1** Mărturisire, afirmare. *Se crezu a noastră mărturisitură* (COR.). **2** Propăvăduire, predicare. **3** (*bis.*) Spovedanie. *Trupu se sfințește cu mărturisitură* (COR.). • pl. *-i.* /***mărturisi*** + *itură.*

mărțișór *subst.* **1** *s.n.* Mic obiect de podoabă legat de un fir împletit, roșu cu alb, care se oferă în dar, mai ales femeilor și fetelor, la 1 martie, conform unui obicei tipic românesc; (*pop.*) marț. *La întîi martie aveau mărțișoarele cele mai frumoase* (BASS.). **2** *subst. sg.* (*pop.*) Martie. *Stau pe lîngă foc, așteptînd să vie sfîntu soare de mărțișor* (SADOV.). **3** *s.m.* (*bot.; reg.*) Inflorescență, ament, mîțișor de salcie, de răchită, de mesteacăn etc. *Iat-o gingașă mlădiță cu șirag de mărțișori* (ALECS.). **4** *s.m.* (*bot.*) Plantă erbacee din familia rozaceelor, cu frunzele crestate adînc și cu florile galbene, mari (*Geum montanum*). • pl. *n. -oare, m. -ori.* /***marț***[1] + *-işor.*

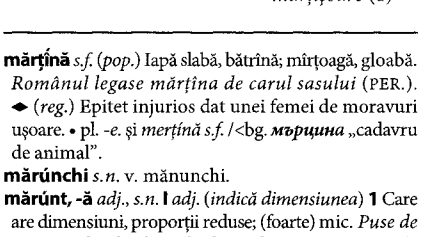

mărțișoare (1)

mărțíșă *s.f.* (*pop.*) Iapă slabă, bătrînă; mîrțoagă, gloabă. *Romînul legase mărțîna de carul sasului* (PER.). ◆ (*reg.*) Epitet injurios dat unei femei de moravuri ușoare. • pl. *-e.* și ***merțînă*** *s.f.* /<bg. ***мърцина*** „cadavru de animal".

mărúnchi *s.n.* v. mănunchi.

mărúnt, -ă *adj., s.n.* I *adj.* (*indică dimensiunea*) **1** Care are dimensiuni, proporții reduse; (foarte) mic. *Puse de tăie scîndurile, făcîndu-le țînduri mărunte* (ISP.). ◇ (*adv.*) *Făcu semnul crucii mărunt și de multe ori, asupra ușilor și asupra perinei* (SADOV.). ◆ (*despre scris*) Cu litere foarte mici. *Privi mult scrisul mărunt al fetei* (AGÂR.). ◇ (*adv.*) *E un volum elegant și mărunt tipărit* (SADOV.). **2** (*în opoz. cu „întins, vast"; despre suprafețe*) Care ocupă un areal restrîns; care este de mică întindere. *În Oceanul Pacific sînt o mulțime de insule mărunte.* **3** (*în opoz. cu „înalt"*) De înălțime, de statură redusă; scund. *Își făcu loc prin îngrămădeală un bătrîn mărunt, îndesat* (SADOV.). **4** Cu elemente componente foarte mici; fin. *Albinele-aduc miere, aduc colb mărunt de aur* (EMIN.). ◆ (*despre ploaie, burniță, ninsoare etc.*) Cu stropi sau fulgi mici și deși. *Începe o ploaie rece, măruntă* (CA. PETR.). ◇ (*adv.*) *S-a luminat a ploaie... Începe să cearnă mărunt* (CAR.). **5** Care este tăiat, sfărîmat, rupt în bucăți de dimensiuni reduse. ◇ (*adv.*) *A tăiat ceapa mărunt.* **6** (*despre mers*) Cu pași mici (și grăbiți). *Greieri, șoareci, Cu ușor măruntul mers Readuc melancolia-mi* (EMIN.). ◇ (*adv.*) *Pășea iute, mărunt, ușor* (DELAVR.). ◆ (*subst. f. art.*) Numele unui dans popular. ◆ Melodie după care se execută acest dans. II *s.n.* (*indică cantitatea*) Loc.adv. (*înv.*) ***Cu măruntul*** = în cantitate mică, cu bucata, în detaliu, cu amănuntul. *Ei să vînză cu măruntul pe la particulari* (DOC.). III *adj.* (*despre ființe*) Care este de vîrstă fragedă, abia născut sau de cîțiva ani; care este nevîrstnic. *Era odată un biet creștin sărac și c-o droaie de copii mărunți* (DELAVR.). IV *adj.* (*indică valoarea, calitatea*) **1** (*în opoz. cu „valoros", „însemnat", „important"*) Care are o importanță, o valoare redusă; mic, minor, neînsemnat. *Evidența cheltuielilor mărunte o ține nevastă-mea* (PER.). ◆ (*despre bani*) În monede divizionare de valoare mică. *Să-mi dai bani mărunți, de cîteva mii, ca să-i am la îndemînă* (SADOV.). ◆ (*subst.; la pl. sau la sg. cu sens colect.*) Mărunțiș. **2** Fig. (*despre gînduri, interese etc. ale oamenilor*) Care este banal, meschin. *Acționează mînat de interese mărunte.* **3** Fig. (*despre oameni*) Care este lipsit de finețe psihică și intelectuală, de orizont, de înțelegere, de generozitate. *Este un scriitor mărunt.* ◇ (*despre idei, sentimente, gînduri etc. sau despre fapte ale oamenilor*) *Femeile, în genere, cînd au simțul comicului, îl au mărunt* (IBR.). **4** Care se află pe o treaptă inferioară într-o ierarhie; de rînd. *Aici, în ziua asta de duminică, e plimbarea poporului mărunt* (SADOV.). • pl. *-ți, -te.* și (*pop.*) *mănúnt, -ă adj.* /lat. ***minūtus, -a, -um.***

mărúntáie *s.f. pl.* **1** Totalitatea organelor interne la om și la animale; viscere, vintre. *Se duse binișor și intră în urechea cărturarului care zicea că știe măruntaiele omului și leacurile bolilor* (DELAVR.). ◆ Restr. Organele interne aflate în cavitatea abdominală. *De greață, îi veni să-și verse toate măruntaiele.* ◇ Expr. *A ști toate măruntaiele* (din cineva) = a cunoaște gîndurile cele mai ascunse (ale cuiva). *A-și vărsa* (*și*) *măruntaiele* v. vărsa. ◆ Spec. Totalitatea organelor interne comestibile ale animalelor; (*pop.*) mărunțiș. *A făcut un drob din măruntaie.* ◆ Pîntecele femeii (considerat ca loc unde se concepe fătul). *Deșteaptă-te copile în măruntaiele mele, c-a perit viteazul codrilor* (DELAVR.). **2** Ext. Partea din interior, din adînc a unui lucru; fund, adîncime, mijloc. *Destul am fost certați cu focuri și cutremure din măruntaiele acestui pămînt* (CAR.). **3** Fig. Interiorul abstract al ființei omenești, considerat ca sediu al gîndirii, al sentimentelor și al conștiinței. *Îndoiala se repezi asupra lui ca un lup flămînd și începu să-i muște măruntaiele* (STANCU). • /lat. ***minutalia.***

mărunțél, -eá *adj., adv., s.m.* **1** *adj.* Dim. al lui *mărunt*; mărunțică. *Cînd bat clopotele cele mărunțele, ies veverițele în poienile de la marginea codrului* (SADOV.). *Mitrică era un om mărunțel de tot, cu obrajii mici* (PRED.). ◇ (*adv.*) *Mergea mărunțel și iute, ferit pe marginea lanurilor* (POPA). **2** *adv.* În mod amănunțit, cu de-amănuntul. *Caută inelul prin toată casa, de-a mărunțelul.* **3** *s.m. art.* Dans popular românesc din Bihor, cu mișcare rapidă, jucat în perechi. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-ei, -ele.* /***mărunt*** + *-el, -ea.*

mărunțeí *vb. IV. tr.* (*reg.*) A mărunți. *În strachina cu cir să mărunțelește mămăliga prăjită* (POP.). • prez. ind. *-esc.* /***mărunțel*** + *-i.*

mărunțí *vb. IV. tr.* A tăia, a fărîmița, a rupe, a împărți, a sfărîma în bucăți mici; a pisa, (*reg.*) a mărunțeli.

Auzi izbiturile ciocanelor cari mărunțeau piatra (AGÂR.). ◇ Loc.adv. *Pe mărunțite* = cu mișcări scurte și repezi. *Budulea cel bătrîn șchiopăta sprinten și pe mărunțite cu noi, fiindcă nu-și mai găsea rostul* (SLAV.). • prez.ind. *-esc.* /***mărunt*** + *-i.*

mărunțică *adj.* Mărunțea. *Sta... lîngă o fată mărunțică cu ochii plini de deșteptăciune* (CAM.). • pl. *-ele, -ici.* /***mărunt*** + *-ică.*

mărunțíme *s.f.* **1** Însușire a ceea ce este mărunt sau neînsemnat. **2** Colect. Ceea ce este de vîrstă fragedă; tînăr, nevîrstnic. *Noi știa, mărunțimea cari străbăteam pentru întîiași dată plaiurile acelea... respiram din plin aerul înviorător de munte* (MOR.). **3** Concr. Lucru fără valoare, neînsemnat. ◆ Lipsă de însemnătate, de glorie, de mărire; micime. *Pietoase sau falnice amintiri... din adîncimea secolilor, se-nalță uriașe peste mărunțimea noastră actuală* (ODOB.). • pl. *-i.* /***mărunt*** + *-ime.*

mărunțíre *s.f.* Acțiunea de *a mărunți* și rezultatul ei; mărunțit. • pl. *-i.* /v. ***mărunți.***

mărunțíș *s.n.* **1** (*la pl.*) Lucruri de mică importanță, fără valoare. *Își adună micile obiecte de toaletă și ceasornicul și cîteva mărunțișuri, le înfundă în poșeta de piele roșie* (REBR.). ◆ Spec. Obiecte de mercerie, obiecte și materiale accesorii (ace, ață, nasturi etc.); (*înv.; pop.*) mărunțuș. *Se uitase în vitrinele magazinelor... asurzit de strigătele vînzătorilor de mărunțișuri* (E. BAR.). **2** Colect. (Nume generic pentru) pești de dimensiuni reduse; plevușcă. ◆ Vînat format din animale mici. **3** Colect. Monede (de metal) de valoare mică; mărunt. *Se căută în buzunare și începu să numere niște mărunțiș* (PRED.). **4** Fig. (*la pl.*) Fapte lipsite de importanță; nimicuri, fleacuri. *Acuma nu mai lua în seamă și dumneata toate mărunțișurile* (REBR.). **5** Colect. (*pop.*) Mărunțaie. *Un blid... era plin de curechi acru, colea prăjit cumsecade, mai avînd în el și ceva mărunțișuri* (POP.). **6** Loc.adv. (*înv.*) *Cu mărunțișul* = în cantitate mică; cu bucata, în detaliu, cu amănuntul. • pl. *-uri,* (*înv., reg.*) *-e.* /***mărunt*** + *-iș.*

mărunțișăr *s.m.* (*înv.*) Negustor de mărunțișuri. *Muncă neobosită de mărunțișar neobosit* (CAR.). • pl. *-i.* /***mărunțiș*** + *-ar.*

mărunțít *s.n.* Mărunțire. • /v. ***mărunți.***

mărunțúș *s.n.* **1** (*înv., pop.*) Mărunțiș. *Încep cu toții a cărăbăni la saltele cu puf, perini moi, o legătură cu demîncare și alte mărunțușuri* (CR.). **2** Loc.adv. (*înv.*) *Cu mărunțușul* = în cantitate mică; cu bucata, în detaliu. *El pedepsește orice fraudă a celor ce vînd cu mărunțușul* (BOG.). • pl. *-uri.* /***mărunt*** + *-uș.*

mărúț, -ă *adj.* (*pop.*) Mărișor. *Îi rămîne nevasta acasă cu trei băieți: cel mai măruț cît masa* (SADOV.). • pl. *-i, -e.* /***mare***[1] + *-uț.*

măsái *s.n.* (*reg.*) **1** Față de masă. *Cu măsaie de mătase Sus pe ea mîncare-aleasă* (POP.). **2** Șervet, prosop. *Să iai seama ca coșnițile cu stupii să se acopere cu o strecătoare sau cu măsaie rare și să se leage la gură* (TOM.). ◆ Spec. Ștergar pentru împodobit pereții în casele țărănești. • pl. *-ie, -iuri.* /***masă***[1] + *-ai.*

măsár *s.m., s.n.* (*reg.*) **1** *s.m.* Tîmplar (care face mese), dulgher. *Un dulap, de dres la măsari* (DOC.). **2** *s.n.* Față de masă. *Măsariu de mreaje pre masă avînd* (ȚICHIND.). • pl. *m. -i, n. -e* și *mesár s.m., s.n.,* (*înv.*) *măsáriu s.n.* /***masă***[1] + *-ar.*

măsăriu *s.n.* v. măsar.

măsălár *subst. sg.* Numele popular al lunii august. *În măsălar începem a ne îngriji de făcutul arăturilor de toamnă* (I. ION.). • /cf. lat. *messis, -is* „seceriș, strîngerea recoltelor".

măsălăríță *s.f.* v. măselariță.

măsărătate *s.f.* v. meserătate.

măsăríță *s.f.* (*reg.*) Față de masă. *Ea scoase din săltarul mesișoarei o măsăriță curată și o întinse pe masă* (SLAV.). • pl. *-e* și *mesaríță s.f.* /***masă***[1] + *-ăriță.*

măscără *s.f.* (*pop.; mai ales la pl.*) Faptă sau vorbă necuviincioasă, nerușinată; ocară; obscenitate, pornografie. *Ocărau cu măscări pe surugii* (MACED.). ◇ Expr. *A face de măscară* = a face de rîs. *O... femeie te făcu de măscară* (BUD.). • pl. *-ări.* /de la ***măscări,*** prin derivare regresivă.

măscăreálă *s.f.* (*reg.*) Batjocură, ocară. • pl. *-eli.* /***măscări*** + *-eală.*

măscări *vb. IV. tr.* **1** (*înv., pop.*) A certa, a ocărî, folosind vorbe urîte; a batjocori. *Fu măscărit ca un menciunos* (VARL.). **2** Fig. A înjosi, a pîngări. *Cine-și măscărește legea ca noi?* (ANTIM). • prez.ind. *-esc.* /***mascara*** + *-i.*

măscăríci *s.m.* **1** Actor de comedie în teatrul popular, în reprezentațiile de circ, de bîlci etc., care execută și acrobații, dresură, numere muzicale etc.; saltimbanc, paiață, clovn. *Într-o seară sînt iarăși într-un birt imens ca grădină..., cu dansuri de „cadîne" și măscărici* (CA. PETR.). ◆ Fig. (Epitet depreciativ pentru un) om neserios, ridicol. *Arde-l-ar focul de măscărici, să-l arză!* (STĂN.). **2** (*în Ev. Med.*) Persoană angajată la curțile regale sau senioriale pentru a amuza asistența; bufon. *[Poporul] căsca gura la învîrtelile și strîmbăturile pehlivanilor și ale măscăricilor domnești* (FIL.). • pl. *-ci.* /***măscări*** + *-ici.*

măscăriciúne *s.f.* (*înv.*) Vorbă, gest, purtare trivială; (*înv.*) măscărie. *Bogdan Vodă... iubea glumele și măscăriciuni și giocuri copilărești* (N. COST.). • pl. *-i.* /***măscări*** + *-ciune.*

măscăríe *s.f.* (*înv.*) Măscăriciune. *Iubia să auză glume și măscării și jocuri copilărești* (UR.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***măscări*** + *-ie.*

măscuí *vb. IV. refl.* (*înv.*) A se masca. • prez.ind. *-iesc.* /***mască*** + *-ui.*

măscuít, -ă *adj.* (*înv.*) Mascat. *Acel om măscuit eram eu* (C. NEGR.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***măscui.***

măscuróaie *s.f.* (*zool.; reg.*) Scroafă. • pl. *-oaie.* /***mascur*** + *-oaie.*

măsea *s.f.* **1** (*anat.*) Fiecare dintre dinții mari, terminați cu o suprafață plată, fixați în părțile laterale ale maxilarelor, după canini, la om și la unele animale, servind la zdrobirea și la măcinarea alimentelor; molar. *O durea îngrozitor o măsea de sus* (CAR.). ◇ *Măsea de minte* = fiecare dintre cele patru măsele situate la capătul interior al maxilarelor și care apar de obicei la sfîrșitul adolescenței. ◇ Expr. (*Oltean*) *cu douăzeci și patru* (sau *cu gura plină*) *de măsele* = (om) voinic și isteț, descurcăreț, abil. *A-i crăpa* (cuiva) *măseaua* (sau *măselele*) (*în gură*) = a fi nerăbdător; a avea mare nevoie de ceva. *Și-mi crăpa măseaua-n gură cînd vedeam că nu mai vine* (CR.). *A trage* (sau *a o lua*) *la măsea* sau *a pune* (ori *a-și încălzi, a-și pili, a-și stropi*) *măseaua* = *a*) a bea băuturi alcoolice; *b*) a bea mult, a fi beție. *Ercule își încălzi măseaua și se cam turlăci* (ISP.). *Ce e cu tine, Stane, trăseși la măsea?* (PRED.). *N-ajunge nici pe o măsea* = e foarte puțin, insuficient. *A nu avea ce pune* (sau *a nu ajunge*) (*nici*) *pe o măsea* sau *nici cît* (*să*) *pui pe o măsea* = a avea foarte puțin (de mîncare). *Dară de unde să le ajungă bruma ce aducea el? Abia puneau p-o măsea* (ISP.). *A lepăda* (sau *a arunca*) (pe cineva sau ceva) *ca pe o măsea stricată* = a se debarasa (de cineva sau ceva) fără părere de rău. *A clănțăni din măsele* = a tremura de frig. *A nu-l durea* (pe cineva) *măseaua* (de ceva) = a nu-i păsa (de ceva). *De-i sar* (sau *crapă, trosnesc*) *măselele* (*din gură*) sau *de-și culege măselele* (*de pe jos*) = (*în legătură cu vb. ca „a bate", „a pălmui"*) foarte tare, foarte mult, foarte puternic. *A-i scoate* (sau *a-i vinde*) (cuiva) *și măselele* (*din gură*) = a lua (cuiva) tot ce are, a sărăci (pe cineva). *A-i scăpăra cuiva măseaua de...* v. scăpăra. *A sfărîma* (cuiva) *măselele* v. sfărîma. ◇ Fig. *Directorul se lăsă pe-o enormă măsea de stîncă* (AGÂR.). **2** Compus: (*bot.*) *măseaua-ciutei* = plantă erbacee perenă, din familia liliaceelor, cu frunzele pătate în roșu-brun și cu florile violacee, roz, gălbui, albe, folosită ca plantă medicinală (*Erythronium dens canis*). **3** Nume dat mai multor obiecte, unelte sau părți de obiecte asemănătoare, ca formă sau ca funcție, cu măseaua: *a*) (*la moară*) Fiecare dintre penele de lemn înfipte în obada roții. *Lovi c-un ciocan în șele, De o dete pe măsele; Atunci moara s-a pornit* (ALECS.). *b*) (*la piuă*) Fiecare dintre penele grindeiului. *În curtea fostului primar se învîrtea încet o roată de piue și trei „săgeți" izbeau, pe rînd, cu măselele lor de cremene* (AGÂR.). *c*) (*la coasă*) Parte a custurii care se leagă de toporiște. *Prinde coasa de măsea, o pleacă puțin cu vîrful în jos* (MARL.). *d*) (*la grapă*) Colț; dinte. *Grapa de părete-o stat, Cinci măsele i-o picat* (POP.). *e*) (*la plug*) Cuiul din capătul grindeiului. *f*) (*la car*) Colț la capătul de sus al leucii, de care se leagă lanțul sau cîrligul care prinde loitra de leucă. *g*) (*la sanie*) Cui cu care sînt prinse cele două scînduri prin care se leagă tălpile de protap. • pl. *-ele.* /lat. ***maxilla, -ae*** „maxilar".

măseán *s.m.* v. mesean.

măselár *s.m.* (*reg.*) **1** (*bot.*) Măselariță (*Hyoscyamus niger*). **2** Nume dat la diferite părți ale unor obiecte sau unelte. • pl. *-i.* /***măsea*** + *-ar.*

măselăríță *s.f.* (*bot.*) Plantă medicinală toxică, din familia solanaceelor, cu tulpina înaltă și cu florile galbene cu nervuri violete, din care se extrage atropina (*Hyoscyamus niger*); sunătoare, (*reg.*) măselar, nebunariță. *Peste temelii au crescut tufe de scăi și de măsălariță* (CE. PETR.). • pl. *-e.* și (*pop.*) *măsălăriță s.f.* /***măsea*** + *-ariță.*

măselăt, -ă *adj.* (*reg.; despre porumb*) Cu bobul mare și alb. • pl. *-ți, -te.* /v. ***măsea.***

măselúță *s.f.* Dim. al lui *măsea.* • pl. *-e.* /***măsea*** + *-uță.*

măslăg *s.n.* **1** Fructul foarte toxic al unei plante orientale (*Anamirta cocculus*), în formă de boabă roșie de mărimea unei alune, întrebuințat uneori pentru a ameți peștii spre a-i pescui mai ușor. ◆ Ext. (*reg.*) Carne tăiată mărunt, folosită ca nadă pentru pești. **2** (*bot.; înv., reg.*) Ciumăfaie (*Datura stramonium*). • pl. *-ge.* /<magh. ***maszlag.***

măslín *s.m.* **1** (*bot.*) Arbore fructifer din familia oleaceelor, cu frunzele persistente, lanceolate, de culoare verde-deschis pe partea superioară și albă-argintie pe partea inferioară, pieloase, lucioase și cu fructele ovoide, brune-verzui, cultivat în regiunile mediteraneene pentru lemnul și mai ales pentru fructele lui, bogate în ulei (*Olea europaea*). *Codrii de maslin s-amestec printre lunci de dafin verde* (EMIN.). **2** Meton. Ramură de măslin ca simbol al păcii. • pl. *-i.* și (*înv., reg.*) *maslín s.m.* /de la ***măslină,*** prin derivare regresivă.

măslin (1)

măslinár *s.m.* Negustor de măsline. ◆ Ext. Băcan. • pl. *-i.* /***măslină*** + *-ar.*

măslínă *s.f.* Fructul măslinului, comestibil, de formă ovală, de culoare brună-verzuie, foarte bogat în ulei; olivă. *Cuconu Ioniță care gustase cîteva măsline, își turna un pahar de vin* (HOG.). • pl. *-e.* și (*înv., reg.*) *maslínă s.f.* /<sl. veche **маслина.**

măsliniu, -íe *adj.* (*despre fața sau pielea oamenilor*) De culoarea măslinei; galben-verzui bătînd în negru; smead. *Era măslinie la față* (CĂL.). • pl. *-ii.* /***măslină*** + *-iu.*

măsluí *vb. IV. tr.* **1** (*compl. indică cărți de joc*) A face semne de recunoaștere pe dos sau a aranja în scopul de a cîștiga; a trișa. *Mai poftim și cărți de joc Măsluite pe noroc* (ALECS.). **2** Ext. A ticlui, a falsifica, a trișa. *Acum mergem la datoria noastră... aici treburile au fost măsluite* (SADOV.). • prez.ind. *-iesc.* /***maslă*** + *-ui.*

măsluiálă *s.f.* Măsluire. • sil. *-lu-ia-.* pl. *-ieli.* /***măsluí*** + *-eală.*

măsluíre[1] *s.f.* Acțiunea de *a măsluí* și rezultatul ei; măsluială. ◆ Ext. Falsificare, trișare. *O astfel de măsluire a oracolului n-ar rezolva nimic* (CE. PETR.). • pl. *-i.* /de la ***măsluí.***

măsluíre[2] *s.f.* (*bis.*) Ungere cu mir în cadrul maslului. *Creștinii din loc... îl rugară... pentru dezlegarea și măsluirea unei femei ce trăgea de moarte* (POP.). • pl. *-i.* /v. ***maslu.***

măsluít, -ă *adj.* **1** (*despre cărțile de joc*) Care este însemnat sau aranjat pentru a da măsluitorilor posibilitatea de a înșela la joc. **2** Ext. Care este falsificat; fals, prefăcut. *Demagogul... prin vorbe măsluite trezește patimile... mulțimii* (EMIN.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***măsluí.***

măsluitór, -oáre *s.m., s.f.* **1** Persoană care măsluiește cărțile de joc; trișor. **2** Ext. Falsificator. *Măsluitorii au fost dovediți în urma alegerilor.* • sil. *-lu-i-.* pl. *-ori, -oare.* /***măsluí*** + *-tor.*

măsoáie *s.f.* v. măsoi.

măsói *s.n.* Aug. al lui *masă. Mescioară sau din contră măsoaie* (MAIOR.). ◆ (*reg.*) Față de masă. *Mare masă ai încărcat... Cu măsoaie de mătasă* (POP.). • pl. *-oaie.* și *măsoáie s.f.* /***masă***[1] + *-oi.*

măsórişte *s.f.* (*înv., reg.*) Măsurare, măsurătoare. *Rezultatele acestea nu pot inspira o încredere deplină decît numai atunci cînd vom avea făcut cel puţin măsorişte şi harta judeţului* (I. ION.). • pl. *-i.* şi *mesórişte s.f.* /***măsura*** + *-işte.*

măstác *s.m.* v. mesteacăn.

măstăcán *s.m.* v. mesteacăn.

măsteác *s.m.* v. mesteacăn.

măsteácăn *s.m.* v. mesteacăn.

măsurá *vb. I.* **I** *tr.* **1** A determina valoarea unei mărimi (lungime, suprafaţă, masă, tensiune electrică etc.) cu ajutorul unei unităţi de măsură, folosind instrumente sau aparate de măsură, etaloane etc.; a lua măsura. *Croitorul măsoară stofa.* ◇ Zic. *Măsoară de două ori şi taie* (sau *croieşte*) *o dată* = judecă foarte bine înainte de a lua o hotărîre sau de a începe o acţiune. ◆ Spec. A cîntări. *Dă-mi merticul tău să-i măsor învăţătorului* (PRED.). ◇ Zic. *Cu ce măsură vei măsura cu aceea şi se va măsura* = fiecare este răsplătit după faptele sale. ◇ (*refl. pas.*) *Mulţi de-o zi pe-o lume mică de se măsură cu cotul* (EMIN.). ◇ Fig. *Nu pot măsura bucuria ce vom simţi văzîndu-vă aici* (CAR.). ◆ Fig. (*pop.; fam.*) A aplica lovituri, a bate (pe cineva). *Apucasă o piatră mare în mînă Şi dirept la frunte te măsurasă* (BUD.). ◇ Expr. (*glum.*) *A lua la măsurat* (sau *a măsura*) *pe cineva,* sau *a măsura cuiva ceva pe spinare* = a bate, a lovi (pe cineva). *Apoi să nu-l iei la măsurat cu prăjina de falce?* (ALECS.). *A măsura pe cineva cu joarda* v. joardă. ◆ (*compl. indică pedepse, acţiuni punitive etc.*) A stabili, a aplica. *Vouă vă pune legi, pedepse vă măsoară* (EMIN.). **2** A evalua, a aprecia valoarea, mărimea. *Nu vreau să măsur meritele d-tale de artist cu interesul meu pentru opera d-tale* (IBR.). ◇ (*refl. pas.*) *Valoarea lor se măsoară cu nevoia ce ai de ele la un moment anume* (CAR.). ◇ Expr. (*reg.*) *A-i măsura* (cuiva) *vorba cu îmblăciul,* se zice despre cineva care spune nimicuri sau care vorbeşte nedesluşit. *Măsură-i vorba cu îmblăciul. Balan să-ţi aleagă din gură, ce spui, dacă nu vorbeşti desluşit* (CR.). **3** (*compl. indică spaţii, distanţe etc.*) A străbate, a parcurge (pe jos) de la un capăt la altul. *Măsură încăperea dintr-un capăt în altul, să-şi dezmorţească picioarele înţepenite* (CE. PETR.). **4** (*adesea determ. prin „cu ochii", „cu privirea", „din ochi"*) A cuprinde, a cerceta cu privirea; a scruta; a examina; a evalua. *Sta ziua-n prag, ieşea pe stradă, Cu ochii zarea măsurînd* (COŞB.). ◆ A privi pe cineva insistent, cercetător (şi cu dispreţ). *Luase o înfăţişare gravă, măsurînd foarte aspru pe Vasile Baciu* (REBR.). **II** Fig. **1** *tr.* (*compl. indică cuvinte, gesturi, manifestări, sentimente etc.*) A chibzui, a cumpăni; a înfrîna, a modera. *Tu-ţi măsoară bine cuvintele! Nu pune în joc mînia mea!* (COŞB.). **2** *refl.* (*cu determ. introduse prin prep. „cu"*) A se compara cu cineva din punctul de vedere al forţei fizice, intelectuale etc.; a se înfrunta cu cineva; a se lua la întrecere cu cineva, a concura cu cineva. *În sfîrşit a venit timpul să mă măsor cu el şi i-am trimis o provocare scrisă* (SADOV.). ◇ Expr. (*tr.*) *A-şi măsura puterile* = a se lua la întrecere în luptă. *Eşti tu în stare să-ţi măsori puterile cu ale mele?* (ALECS.). *A nu se putea măsura* (cu cineva sau cu ceva) = a fi în inferioritate evidentă. *Nu mă puteam măsura cu colegii* (BRĂ.). • prez.ind. *măsór,* (*înv., reg.*) *măsur.* /lat. ***mensurare***.

măsurábil, -ă *adj.* Care se poate măsura. *Matematica nu stabileşte decît raporturi de mărimi măsurabile* (MAIOR.). • pl. *-i, -e.* /***măsura*** + *-bil,* după fr. *mesurable.*

măsurabilitáte *s.f.* Calitatea de a putea fi măsurat. • /***măsurabil*** + *-itate.*

măsuráre *s.f.* Acţiunea de *a (se) măsura*; determinare a valorii unei mărimi; măsură, măsurătoare, măsurat. • pl. *-ări.* /v. ***măsura***.

măsurát[1] *s.n.* Măsurare. • /v. ***măsura***.

măsurát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre corpuri, fenomene, dimensiuni etc.*) Care este supus operaţiei de măsurare; determinat, evaluat. **2** (*mai ales despre timp*) Care este limitat, scurt; mărginit. *Au timp măsurat la dispoziţie.* **3** Fig. Care este moderat, ponderat, cumpătat, cu măsură. ◆ (*despre paşi, mers etc.*) Care este domol, tacticos. *Înspre sară, Simion şi Mitrea intrară cu paşi măsuraţi pe poarta deschisă* (SLAV.). ◇ (*adv.*) *A venit cu clasa a doua la Bucureşti, părăsindu-şi ulicele pe care umbla măsurat, tacticos* (TEOD.). • pl. *-ţi, -te.* /v. ***măsura***.

măsúră *s.f.* **I 1** Valoare a unei mărimi, determinată prin raportare la o unitate dată (metru, kilogram etc.); măsurare, determinare. ◇ Loc.adj., adv. *După* (sau *pe*) *măsură* = (*despre îmbrăcăminte sau despre încălţăminte*) care este potrivit cu dimensiunile corpului; după dimensiuni potrivite. *Mama mi-a cumpărat pantofii după măsură. De* (sau *pe*) *o măsură* = deopotrivă, la fel, egal. *Înalţi toţi de o măsură* (PANN). ◇ Loc.adv. *În mare* (sau *largă*) *măsură* = în mare parte, în mare cantitate, mult. *În mică măsură* = într-o proporţie neînsemnată. *Eu nu am darul versului decît în mică măsură* (BEN.). *În egală măsură* = la fel, în mod egal. *Problema discutată ne-a interesat în egală măsură pe noi şi pe prietenii noştri.* (*înv.*) *La măsură* = precis, exact. *Crezînd că va căpăta bani mulţi, le-a împlinit la măsură poronca* (POP.). ◇ Loc.conj. *Pe măsură ce...* = cu cît... *Pe măsură ce tristeţea ei îl apăsa mai mult, bucuria lui era mai vie* (TEOD.). *În măsura în care...* = numai atît cît... *Tu făceai destul pentru noi în măsura în care nu-ţi călcai pe suflet* (DEM.). ◇ Loc.prep. *După* (sau *pe, în*) *măsura...* = în raport cu..., proporţional cu... *De rolul subconştientului, de acela al duratei în evoluţia personagiilor au ţinut şi alţii seama în măsura talentului lor* (IBR.). ◇ Loc.vb. *A lua măsura* (*sau măsuri*) = a măsura diferite dimensiuni (ale cuiva) în vederea confecţionării unor haine, încălţări etc. *Tocmind să-i facă... cizme, i-au luat măsură* (BĂR.). ◇ Expr. *A fi de* (*o*) *măsură* (cu cineva) = a fi de aceeaşi vîrstă (cu cineva). *A fi pe o măsură* (cu cineva) = a se asemăna, a se potrivi. (*pop.*) *I-a uitat Dumnezeu măsura* sau *i-a pierdut dracul măsura,* se spune despre un om foarte înalt. *Să nu fie de o măsură* sau *n-ar fi de o măsură!* = (*cu referire la boli, la necazuri etc.*) de nu ar fi la fel! *A veni la măsură* v. veni. ◇ Fig. *D-na M... nu-şi putea da seamă de măsura pasiunii noastre* (IBR.). ◆ (*înv.*) Nivel. *Au venit apele mari, afară din măsura lor pe cum venia de altă dată* (CRON.). **2** Unitate convenţională pentru măsurarea dimensiunilor, cantităţilor, volumelor etc.; etalon, vas, aparat etc. care reprezintă această unitate convenţională. *Stînjenul este o măsură antică pe carii românii au păstrat încă de la romani* (ASACHI). ◇ *Măsuri de capacitate* v. capacitate. **3** (şi *instrument* sau *aparat de măsură*) Instrument (sau aparat) cu care se măsoară ceva. *Pe tejghea stăteau, bine-rînduite, măsurile, ulcelele şi paharele* (SADOV.). ◇ Loc.adv. *Cu aceeaşi măsură* = deopotrivă, la fel. ◆ Conţinutul unui astfel de instrument. ◆ Mijloc de comparare şi evaluare. **4** Cantitate determinată; întindere determinată. *Bea o măsură de ţuică.* **5** (*înv.*) Faptul de a măsura; determinare, evaluare. *De acolo iarăşi au întors cu măsura în sus, spre miazănoapte în linie dreaptă* (DOC.). ◇ Expr. (*reg.*) *A-şi face* (sau *a-şi lua*) *măsuri* = a chibzui, a judeca, a-şi da cu socoteală. *Îţi dau soroc de opt zile să îţi iei măsurile şi să hotărăşti* (GORJ.). **6** (*muz.*) Cea mai mică diviziune care stă la baza organizării şi grupării duratei sunetelor şi care se notează printr-o fracţie plasată la începutul primului portativ. ◇ *Bară de măsură* = fiecare dintre liniuţele care taie vertical portativul, divizînd durata piesei muzicale în unităţi metrice egale. *Măsură compusă* v. compus. ◇ Expr. *A bate măsura* = a executa cu mîna sau cu piciorul mişcări egale şi regulate, care marchează diviziunile grupurilor de note aflate în fiecare unitate delimitată de barele respective. *A ţine măsura* v. ţine. **7** (*vers.*) Unitate metrică compusă dintr-un anumit număr de silabe accentuate şi neaccentuate sau (în metrica antică) dintr-un anumit număr de silabe lungi şi scurte, care determină ritmul unui vers. *De mult mă lupt cătînd în vers măsura, Ce plină e ca toamna mierea-n faguri* (EMIN.). **8** (*filos.*) Categorie a dialecticii care reflectă legătura dintre cantitate şi calitate, cuprinzînd intervalul în limitele căruia schimbările cantitative pe care le suferă un anumit lucru sau fenomen nu duc la o transformare a calităţii lui. **II** Fig. **1** Hotărîre, procedeu, mijloc întrebuinţat pentru realizarea unui anumit scop; prevedere. ◇ (*jur.*) *Măsură de siguranţă* = mijloc de prevenţie specială, prevăzut de legea penală şi aplicat infractorilor care prezintă pericol. ◇ Expr. *A lua măsuri* = a executa o serie de lucrări sau a întreprinde o acţiune, o campanie în vederea realizării unui anumit scop. *Sînt situaţii în care guvernul trebuia să ia de urgenţă măsuri.* **2** Capacitate; valoare; putere. *Ce mai vrei cu-a tale sfaturi, Dacă ştii a lor măsură* (EMIN.). ◇ Expr. *A fi în măsură* (*să...*) = a fi în stare, a avea posibilitatea, calitatea de a face, de a realiza (ceva). *Eşti cel mai în măsură să-mi dai un sfat din vreme* (CE. PETR.). *A-şi da măsura* = a-şi manifesta talentul, priceperea în realizări concrete, a arăta totalitatea resurselor de care dispune, a dovedi că este capabil să facă, să realizeze ceva. **3** Limită, punct extrem pînă la care se poate concepe, admite sau pînă la care este posibil ceva; proporţie firească, moderaţie, cumpătare, înfrînare. *La cuvinte n-au măsuri* (Pann). ◇ Loc.adv. *Fără* (*de*) *măsură* = *a)* din cale-afară, fără socoteală, exagerat. *Vorbeşte tare şi cam fără măsură* (DELAVR.); *b)* (foarte) mare, nemăsurat. *Peste* (sau *cu asupra de*) *măsură* = mai mult decît trebuie, exagerat, excesiv. *Ochii tăi pe jumătate de-i închizi, mi-ntinzi o gură, Fericit mă simt atuncea cu asupra de măsură* (EMIN.). *Cu măsură* = în limite acceptabile, moderat, chibzuit. *Tînărul Herdelea se lăuda şi se înălţa, firește, dar cu măsură* (REBR.). ◇ Expr. *În măsura posibilului* = pe cît va fi posibil. *În măsura posibilităţilor* v. posibilitate. *A trece măsura* v. trece. • pl. *-i,* (*înv.*) *-e.* /lat. ***mensūra, -ae***.

măsurătoáre *s.f.* Măsurare, determinare. *Într-o zi... veniră mai mulţi oameni şi făcură nişte măsurători* (PAS). • pl. *-ori.* /***măsurat***[1] + *-oare.*

măsurătór, -oáre *adj., subst.* **1** *adj.* Care măsoară; cu care se măsoară. **2** *s.m., s.f.* Persoană care măsoară ceva. ◆ Spec. Lucrător care efectuează operaţii de măsurare. ◇ (*pop.*) *Măsurător de pămînt* = inginer hotarnic. **3** *s.n., s.f.* Nume dat unor obiecte care servesc la măsurat. ◆ Compas sau instrument folosit pentru a măsura sau a verifica dimensiunile interioare sau exterioare ale unui obiect. • pl. *-ori, -oare.* /***măsura*** + *-ător.*

măsúţă *s.f.* Dim. al lui *masă*; mescioară, mesişoară. *Căută pe măsuţa dintre ferestre unde se afla un teanc de ziare cu banda neatinsă* (CE. PETR.). ◇ *Măsuţă de noapte* = noptieră. *Se aşeză pe pat, în faţa mesuţei de noapte* (TEOD.). • pl. *-e.* şi *mesúţă s.f.* /***masă***[1] + *-uţă.*

măşcát, -á *adj.* (*despre cereale*) Cu bobul mare. *Grăunţe întregi de orzul cel mai măşcat* (DON.). ◆ (*despre boabele cerealelor, despre granule etc.*) Care este bombat, mare, plin. ◇ (*adv.*) *Ploua repede şi măşcat* (PER.). ◇ Analog. *Muie pana de gîscă în cerneală şi scrise cu slove măşcate* (SADOV.). • pl. *-ţi, -te.* şi *maşcát, -ă adj.* /de la ***măciucat***.

măşiná *vb. I.* v. maşina.

măştár *s.m.* v. meşter.

mătălnic, -ă *adj.* (*înv., reg.*) Care este nebun, ţicnit, extravagant; ext. guraliv; glumeţ. *Nişte mătalnici îl impingeau şi-i da pumni* (DOS.). • pl. *-ci, -ce.* /etimol. nec.

mătánie *s.f.* (*în unele practici religioase; adesea în legătură cu vb. „a da", „a face", pop.* „a bate") **1** Îngenunchere şi înclinare a corpului pînă la pămînt şi atingere cu mîna sau cu fruntea a pămîntului (sau a pardoselii), în semn de venerare a divinităţii, de umilinţă şi pocăinţă. *De trei ori se plecă în chip de metanie în faţa atotputernicului* (HOG.).◇ Expr. *A bate mătănii* v. bate. **2** Gener. Plecăciune adîncă în semn de respect; temenea, ploconeală. *Se pune în calea alaiului, se închină şi bate metanie în faţa părintelui mitropolit* (SADOV.). ◇ (*înv.; în formule epistolare*) *Cu zmerenie şi cu metanii... sărutăm cinstita dreaptă* (DOC.). **3** (*la pl.*) Şirag de mărgele de os, de lemn etc. pe care călugării sau credincioşii mireni numără rugăciunile rostite. *Învîrtea pe degete nişte mătănii de chihlimbar* (FIL.). **4** (*înv.*) Mănăstire în care a fost călugărită o persoană şi de care aceasta depinde din punct de vedere religios. ◆ Ext. Consacrare ca monah. *Întru această întristare a creştinătăţii am primit eu metania mea de monah* (SADOV.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi (*reg.*) *metánie s.f.* /<ngr. ***μετάνοια*** „regret, pocăinţă", slav. **МЕТАНИЕ, МЕТАНИА**.

mătănii (3)

mătáse *s.f.* **1** (*text.*; şi *mătase naturală*) Fibră textilă naturală, obţinută din prelucrarea borangicului produs

de larva fluturelui *Bombyx mori*. <> Zic. *Din coadă de cîine, sită de mătase nu se mai face* = nu (mai) poți modela un om lipsit de caracter. <> (*reg.*) *Mătasea morților* = funigei. *Drumul mătăsii* v. drum. *Mătase ecru* v. ecru. *Gogoașă de mătase* v. gogoașă. *Praf de mătase* v. praf. *Vierme de mătase* v. vierme. ◆ Ext. (și *mătase artificială, mătase vegetală*) Fibră textilă vegetală sau sintetică fabricată prin diverse procedee chimice și avînd proprietăți asemănătoare cu cele ale borangicului. **2** (*țes.*) Țesătură fină, cu desime mare și greutate mică, executată din fibre de mătase din care se confecționează diferite obiecte de lenjerie și de îmbrăcăminte; (*la pl.*) varietăți de țesături din aceste fibre. *Ștergarele erau de mătase* (ISP.). <> Loc.adj. *De mătase* = mătăsos, lucios, moale. *Părul ei cel negru-n valuri de mătase se desprinde* (EMIN.). <> Expr. *Crescut în mătase* = crescut în avuție, în belșug; răsfățat, cocoloșit. *Fata crescută-n mătase N-ai la ce-o aduce acasă* (POP.). ◆ Ață de mătase. *O năframă cusută frumos cu flori de mătasă* (CR.). **3** Colect. (*bot.*; și *mătasea porumbului, mătase de porumb*) Fire subțiri, cafenii-gălbui, care învelesc știuletele porumbului și care ies din pănuși în formă de smoc. *Ceaiul de mătase de porumb... se dă în boalele de rinichi* (VOIC.). **4** Compuse: (*bot.*) *mătasea-broaștei* = nume dat unor alge verzi, filamentoase, care formează mase plutitoare la suprafața apelor dulci sau sărate stătătoare (*Cladophora, Spirogyra*); mătreață; *mătasea-bradului* = mătreața-de-arbori (*Usnea barbata*). • pl. *mătăsuri*, (*înv., reg.*) *-ăsi, -ăși*. și (*reg.*) *metáse s.f.* /lat. ***mĕtaxa, -ae***.

mătăcínă *s.f.* (*bot.*) Numele a două plante erbacee aromatice: *a*) plantă erbacee aromatică, meliferă, din familia labiatelor, originară din Siberia, cu frunzele lanceolate și cu florile albastre-violacee sau albe, cultivată ca plantă ornamentală și pentru florile ei bogate în nectar (*Dracocephalum moldavica*); *b*) roiniță (*Melissa officinalis*). • și (*reg.*) *mătăciúne s.f.* /<bg. ***маточина***, srb. ***matočina, matičnjak***.

mătăciúne *s.f.* v. mătăcină.

mătăhălă *s.f.* v. matahală.

mătăhăí *vb. IV. intr., tr.* (*reg.*) A (se) mișca greoi de colo pînă colo; a (se) clătina, a (se) împletici. *Bietul țigan tocmai atunci mătăhăni pe o lature* (D. ZAMF.). • prez.ind. *-iesc*. și *mătăhăní vb. IV.* /etimol. nec.

mătăhălós, -oásă *adj.* Care este mare și greoi, ca o matahală; care este diform. *Omul cu tesac, spîn și mătăhălos, lovea fără cuvînt* (G. M. ZAMF.). ◆ Fig. (*despre gesturi, atitudini, mișcări*) Care este lipsit de suplețe; greoi. *Îl așează pe Găman cu un soi de gingășie mătăhăloasă pe lavița de la poarta lui Căciulămare* (CA. PETR.). • pl. *-oși, -oase*. /***matahală*** + *-os*.

mătăhăní *vb. IV.* v. mătăhăi.

mătăhúie *s.f.* (*reg.*) Matahală. • sil. *-hu-ie*. pl. *-ui*. /cf. magh. ***mátoha***.

mătălícă *pron.pers.* (*fam.*) Dim. al lui *matale*. • și (*reg.*) *tălícă pron.pers.* /***matale*** + *-ică*.

mătălúță *pron.pers.* (*fam.*) Dim. al lui *matale*. • /***matale*** + *-uță*.

mătănăí *vb. IV. intr.* (*reg.*) **1** A face mătănii; a se înclina. **2** A se clătina, a se bălăbăni. *Capetele tinerilor se îngreunară de somn așa de tare, încît începură să mătănăiască pe piept* (POP.). ◆ Fig. A fi nehotărît; a șovăi, a ezita. • prez.ind. *-iesc*. și *metănăí vb. IV.* /cf. *mătanie, mătăhăi*.

mătărínga *s.f.* **1** (*înv.*) Jurubiță, scul. **2** (*reg.*) Ciomag mare și gros. **3** (*reg.*) Organ genital bărbătesc. • pl. *-gi*. /<magh. ***matring, motring***; cf. srb. *motóruga, matáruga*.

mătăsár, -ă *s.m., adj.* **1** *s.m.* (*înv.*) Persoană care lucra sau vindea mătase. *Bogasierii, mărgelarii, mătăsarii* (DOC.). **2** *adj.* (*reg.*) Care produce mătase. **3** *s.m.* (*ornit.*) Pasăre mai mare decît vrabia, din N Europei, de culoare brună-cenușie pe spate și roșie-cenușie pe pîntece, cu aripile și gîtul negre cu pete roșii și cu un moț de pene în creștetul capului (*Bombycilla garrulus*). • pl. *-i, -e*. /***mătase*** + *-ar*.

mătăsar (3)

mătăsărie[1] *s.f.* **1** Colect. Cantitate (mare) de mătase. *Am întocmit fabrică spre facere a tot felul de mătăsărie* (DOC.). **2** (*țes.; înv., reg.*) Țesătură de mătase; produse confecționate din această țesătură. *Mi-ai prăpădit rochia de mătăsărie* (CAR.). • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***mătase*** + *-ărie*.

mătăsărie[2] *s.f.* **1** (*ind. text.*) Fabrică de mătăsuri. ◆ Industrie, comerț de mătăsuri. **2** Meseria mătăsarului. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și (*reg.*) *metăsărie s.f.* /***mătăsar*** + *-ie*.

mătăsícă *s.f.* Dim. al lui *mătase*. ◆ Țesătură subțire de mătase vegetală, amestecată cu bumbac. *Un corsaj de mătăsică roșie* (CAR.). • /***mătase*** + *-ică*.

mătăsós, -oásă *adj.* Care este moale, neted și lucios ca mătasea. *Avusese în tinerețe părul negru ca pana corbului, mătăsos, mare și des* (CA. PETR.). • pl. *-oși, -oase*. /***mătase*** + *-os*.

mătăúz *s.n.* **1** (*bis.; pop.*) Mănunchi de busuioc, cu care preotul stropește cu agheasmă; sfeștoc, pămătuf. *Puse pe ea un vas cu apă, o cruce de lemn și-un mătăuz de busuioc* (AGÂR.). **2** (*reg.*) Betigaș la capătul căruia se află un ghemotoc de cîrpe sau de cîlți și care are diverse întrebuințări. • pl. *-e*. /etimol. nec.

mătcál *s.n.* (*înv.*) Șirag. • pl. *-uri*. /etimol. nec.

mătcălău *subst. sg.* (*reg.*) Sărbătoare populară care se ține într-una din zilele de după Paște, cînd băieții și fetele se adună pentru a schimba între ei ouă roșii și a se prinde frați sau surori de cruce. • și *mîtcălău subst. sg.* /<magh. ***mátkáló***.

mătorí *vb. IV. intr.* (*înv.; determ. prin „în zile", „întru zile"*) A îmbătrîni. *Eu amu sînt bătrîn și muiarea mea a mătorit în zilele ei* (COR.). • prez.ind. *-esc*. /***mator***[2] + *-i*; cf. srb. *matoriti*.

mătrăgúnă *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee din familia solanaceelor, otrăvitoare, cu florile brune-violete și cu fructele bace negre, lucitoare, care conține alcaloizi (atropină, scopolamină), valoroasă ca plantă medicinală, avînd acțiune antispastică, cardio-acceleratoare etc. (*Atropa belladonna*); beladonă, doamna-codrului, doamnă-mare. <> Expr. *Parcă i-a dat cineva* (sau *a mîncat*) *mătrăgună* = parcă e nebun. <> Fig. *Amețită de mătrăguna amintirii* (CA. PETR.). • /cuv. autoh.; cf. alb. *matërgonë*.

mătrăgună

mătrășí *vb. IV. tr.* (*pop.; fam.*) **1** A îndepărta pe cineva a cărui prezență este supărătoare; a alunga, a goni. *Mama s-a supărat grozav pe vorba Anicăi și i-a mătrășit pe toți afară* (TEOD.). <> Expr. *A mătrăși din lumea asta* = a ucide. *De demult erai tu mătrășit din lumea asta... dacă nu-ți întra Dumnezeu în voie* (CR.). ◆ (*refl.*) A pleca (în grabă și fără voie); a se cărăbăni, a se căra. *Acum, că s-a mătrășit, putem discuta în voie*. ◆ (*tr.*) A concedia sau a muta, a transfera pe cineva. *Directorul l-a mătrășit pentru că era bețiv*. **2** (*compl. indică averi, bunuri, lucruri etc.*) A cheltui, a risipi, a irosi. • prez.ind. *-esc*. /cf. srb. *potrošiti* „a cheltui, a consuma".

mătreáță *s.f.* **I** Colect. Particele de epidermă de culoare albicioasă, care se desprind de pe pielea capului și se răspîndesc în păr. *Un bărbat înalt, uscat, cu fruntea încrețită și umerii fracului mereu murdari de mătreață* (CA. PETR.). ◆ (*med.*) Pitiriazis. **II** (*bot.*) **1** Mătasea-broaștei (*Cladophora, Spirogyra*). *Un șanț cu apă stătută, împînzită de mătreață* (I. BOT.). **2** (*reg.*) Plantă erbacee cu tulpina roșie, ramificată și cu florile trandafirii (*Peplis portula*). **3** Compus: *mătreața-bradului* sau *mătreață-de-arbori* = lichen parazitar, crescut pe crengile brazilor în mănunchiuri de firișoare albicioase (*Usnea barbata*); mătasea-bradului. • /cf. lat. * ***matricia*** <*mater*.

mătríce *s.f.* v. matrice.

mătrícă *s.f.* (*bot.*) Plantă acvatică, cu tulpina filiformă, cu frunzele înguste verzi, care se înnegresc prin uscare (*Zannichellia palustris*). • pl. *-e*. /cf. *mătreață*.

mătuí *vb. IV. tr.* A supune operației de mătuire. • prez. ind. *-iesc*. /***mat*** + *-ui*.

mătuíre *s.f.* (*tehn.*) Operație de prelucrare a suprafeței unui obiect, prin care acesta devine mat. • pl. *-i*. /v. ***mătui***.

mătură *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică praf, gunoaie etc.*) A curăța, a strînge, a îndepărta cu mătura. *Dumitrache... mătura casa mai abitir ca o fată* (STANCU). <> (*intr.*) *Dereticam și măturam prin casă ca o fată mare* (CR.). <> (*refl. impers.*) *Noaptea nu se mătură casa* (POP.). <> Expr. *Mătură ca mița* v. mîță. ◆ A atinge în trecere. *Își ridică ușor rochia să nu mature praful uliței* (REBR.). **2** Analog. (*despre vînt, ape*) A purta, luînd cu sine praful, gunoiul etc.; a străbate cu repeziciune o suprafață, îndepărtînd totul din cale. *Apa tot venea și-i mătura primăvara sămănăturile și răsadurile* (PER.). **3** (*compl. indică obiecte*) A înlătura, a da la o parte; a azvîrli. *Mătură jos resturile de gazete ca să-și libereze masa* (REBR.). **4** Fig. (*compl. indică oameni*) A alunga, a goni, a izgoni. *Să fac o jucărie cum știu eu și acuș vi-l mătur de-aici* (CR.). • prez.ind. *mătur*. /***mătură*** + *-a*.

măturár *s.m.* Persoană care face sau vinde mături. • pl. *-i*. /***mătură*** + *-ar*.

măturáre *s.f.* Acțiunea de *a mătura* și rezultatul ei; măturat, măturătură. • pl. *-ări*. /v. ***mătura***.

măturát[1] *s.n.* Măturare. *Pe țăran el l-a găsit, Ocupat cu măturatul* (COȘB.). • /v. ***mătura***.

măturát[2]**, -ă** *adj.* Care este curățat cu mătura (de praf, de gunoi etc.). • pl. *-ți, -te*. /v. ***mătura***.

mătură *s.f.* **1** Obiect de uz casnic, de forma unui mănunchi, confecționat din tulpinile plantei cu același nume sau din nuiele, paie, cetină etc., care se folosește pentru făcut curățenie. *Ce-are, mă, cîinele ăsta al tău, Pațanghele?! întrebă Matei al Barbului, ștergîndu-și cu mătura zăpada de pe opinci* (PRED.). <> Zic. *Mătura veche ajunge în grajd* = soarta bătrînilor este de a fi neglijați, uitați. <> Loc.vb. *A da cu mătura* = a mătura. *Femeia... mai pune un lemn pe foc, dă cu mătura pe jos* (DEM.). <> Expr. (*fam.*) *A sta* (*țepăn*) *ca mătura* sau *ca o mătură* = a nu întreprinde vreo acțiune; a nu ajuta pe cel aflat în nevoie. (*glum.*) *A lua mătura de coadă* = a se apuca de curățenie. *A-și vedea de coada măturii* v. coadă. ◆ Fig. (*deprec.*) Barbă mare. *Erau boieri cu ișlice și cu anterie, cu bărbi mari și cu înfățișare gravă... Își făceau temenele, ... își scoteau ișlicele ca să-și poată săruta unul altuia, solemn, măturile* (SADOV.). **2** (*bot.*) Numele a două plante erbacee, întrebuințate la confecționarea măturilor: *a*) plantă erbacee, bogat ramificată, cu florile verzi și violete (*Sorghum vulgare*); mei-tătăresc, (*reg.*) meiuș; *b*) plantă înaltă pînă la 2 m, asemănătoare cu porumbul, cu frunzele late și cu tulpina terminată cu un spic ramificat, bogată în materii zaharoase (*Sorghum saccharatum*); mălai-mare. ◆ Lan de mături. *Către seară urcase un clin pieptiș din dreapta și se oprise să răsufle într-o margine de mătură* (POPA). **3** (*bot.*) Plantă erbacee, cu tulpina ramificată, stufoasă, cu frunzele mici, alungite, de un verde-deschis, cu florile verzi, folosită la confecționarea măturilor (*Kochia scoparia*). **4** (*muz.; la pl.*) Mănunchi de fire de metal prinse într-un mîner, folosit pentru obținerea unor efecte speciale la instrumentele de percuție. **5** (*fitopat.*) *Mături de vrăjitoare* = simptom de boală la pomii fructiferi și la unii arbori, cauzat de unele ciuperci microscopice sau de bacterii și caracterizat prin apariția pe ramurile atacate a unor ramificații degenerescente, subțiri și dese. • pl. *-i*. /etimol. nec.

mătură (3)

măturător, -oáre *s.m., s.f.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care se ocupă cu măturatul străzilor. *Măturătorii alungau noaptea cu valuri de praf* (CE. PETR.). **2** *s.f.* Vehicul cu tracțiune mecanică, prevăzut cu o mătură mare circulară și cu o perie în formă de sul lung, ro-

titor, cu care se mătură străzile. • pl. *-ori*, *-oare*. /***mătura*** + *-ător*.

măturătúră *s.f.* **1** Măturare. **2** Concr. Gunoi adunat cu mătura. *Cutia unde cad măturăturile bucătăriei* (GAL.). • pl. *-i*. /***mătura*** + *-ătură*.

măturéa *s.f.* **1** Măturică. **2** (*bot.*; *la pl.*) Plantă erbacee albă și păroasă, din familia compozitelor, cu tulpina ramificată și cu floarea compusă, de culoare roz (*Centaurea jurineifolia*). • pl. *-ele*. /***mătură*** + *-ea*.

măturícă *s.f.* Dim. al lui *mătură*; măturea, măturice, măturiță. ◆ Mătură mică pentru periat hainele. • pl. *-ici*. /***mătură*** + *-ică*.

măturíce *s.f.* **1** Măturică. **2** (*bot.*; *reg.*) Plevaiță (*Xeranthemum annuum*). • pl. *-ci*. /***mătură*** + *-ice*.

măturíță *s.f.* Măturică. • pl. *-e*. /***mătură*** + *-iță*.

măturói *s.n.* Aug. al lui *mătură*; mătură mare. *O bătrînă călugăriță ne întîmpină cu un mare măturoi în mînă* (HOG.). ◆ Spec. Tîrn. ◆ Fig. (*deprec.*) Om prost, nătîng. • pl. *-oaie*. /***mătură*** + *-oi*.

mătúșă *s.f.* **1** Sora tatălui sau a mamei unei persoane; tanti, (*pop.*) tușă. ◆ Verișoara unuia dintre părinți sau soția unchiului. *Frusina a înțeles despre ce e vorba și a dat fuga la mătușă-sa* (GAL.). **2** (*pop.*) Termen de respect pentru o femeie mai în vîrstă sau folosit cînd se vorbește despre ea; (*pop.*) lele. *Ia lasă-mă-ncolo mătușă, nu mă supăra, zise fiul craiului* (CR.). ◆ Gener. Femeie în vîrstă; babă. • pl. *-i*, (*pop.*) *-e*. și *túșă* *s.f.* /lat. ***amīta***, *-ae*.

mătușícă *s.f.* Dim. al lui *mătușă*; (*pop.*) tușică. *De m-ar zări mătușica, va socoti că-s Ioana țiganca* (ALECS.). • pl. *-ele*, *-ici*. și *tușícă* *s.f.* /***mătușă*** + *-ică*.

măț̆ár *s.m.* Persoană care pregătește și vinde mațe (pentru cîrnați). • pl. *-i*. /***maț*** + *-ar*.

măț̆ăráie *s.f.* v. măț̆ărie.

măț̆árie *s.f.* Colect. Cantitate (mare) de mațe. ◆ Analog. (*fam.*) Mulțime de fire, de cabluri etc. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și *măț̆ăráie* *s.f.* /***maț*** + *-ărie*.

măț̆íșor *s.n.* Dim. al lui *maț*. *Trimise mațele la pîrîu... după ce numără pînă și cel mai mic măț̆íșor* (ISP.). • pl. *-oare*. /***maț*** + *-işor*.

măzăcíe *s.f.* (*pop.*; *fam.*) Murdărie, neglijență. *În casă gunoi și măzăcie de să fugi pe lume* (POP.). • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***mazac*** + *-ie*.

măzănáie *s.f.* (*reg.*) Umflătură lemnoasă care se face pe trunchiul copacilor, mai ales al brazilor. ◆ Ext. Bucată de lemn cu noduri proeminente. *Trebuie să crăp niște măzănăi* (POP.). • pl. *-ăi*. /cf. germ. *Maserholz* „lemn cu pete".

măzărár *s.m.* (*entom.*; *reg.*) Insectă care se dezvoltă în mazăre (*Bruchus pisi*). • pl. *-i*. /***mazăre*** + *-ar*.

măzărát, -ă *adj.* **1** (*despre grîu*) Cu bobul mare ca mazărea; măsçat. *Grîu roș îmi semăna, Roșu ca focul, Măzărat ca bobul!* (POP.). ◆ (*despre ochi*) Mare. *Ochii tăi ăi măzărați, Scoală junii necinați* (POP.). **2** (*despre precipitații atmosferice*) Cu picături sau cu boabe mari. *Ploaia, cu picături dese și măzărate... se depăna piezîș din ceruri pe pămînt* (HOG.). • pl. *-ți*, *-te*. /***măzăre*** + *-at*.

măzărícă *s.f.* **1** (*bot.*) Dim. al lui *mazăre*. **2** (*bot.*) Nume dat unor plante erbacee din familia leguminoaselor: *a*) oreșniță (*Lathyrus tuberosus*); *b*) măzăriche (*Vicia sativa*). **3** Colect. (*meteor.*) Precipitații sub formă de măzăriche. *Era o zloată nemaipomenită: ploaie, zăpadă, măzărică și vînt vrăjmaș* (CAR.). • pl. *-ele*, *-ici*. /***măzăre*** + *-ică*.

măzăriche (2)

măzăríche *s.f.* **1** (*bot.*) Nume dat mai multor specii de plante furajere, anuale, din familia leguminoaselor: *a*) plantă agățătoare cu frunzele perechi, terminate cu un cîrcel și cu florile roșii, galbene sau violete (*Vicia dumetorum*); *b*) plantă cu florile de culoare violet-deschis, cu frunzele terminate printr-un vîrf țepos (*Vicia lathyroides*); *c*) borceag (*Vicia sativa*); *d*) plantă cu tulpina înaltă acoperită cu perișori și cu florile de culoare violetă (*Vicia villosa*); *e*) plantă cu frunzele compuse și cu florile de culoare albă (*Vicia pannonica*); *f*) bob (*Vicia faba*). ◇ Compus: *măzăriche-neagră* sau *măzărichea-cucului* = orăstică (*Orobus niger*). **2** Colect. (*meteor.*) Precipitație atmosferică sub formă de bobițe de zăpadă sau de gheață, cu aspect buretos, care cade în timpul iernii. *Te-au apucat vijelii și te-au spulberat viscolele cu măzăriche ale sfîrșiturilor de toamnă* (SADOV.). **3** (*med.*) Cisticercoză. • pl. *-chi*. și (*reg.*) *măzeríche* *s.f.* /de la ***măzăre***.

măzdrí *vb. IV.* v. mezdri.

măzeríche *s.f.* v. măzăriche.

mda *adv.* Cuvînt care exprimă o afirmație îndoielnică. *Se cheamă că prefacem întunericul într-un cîștig al nostru. – Mda, știu, dar una-i vorba și alta fapta* (SADOV.). • /de la ***da***[1].

mde *interj.* Cuvînt care exprimă o afirmație, un sentiment, o atitudine de șovăială, de sfială etc. (într-o situație delicată). • /de la ***de***[2].

me[1]**-** Elem. de compunere „negativ și peiorativ". • și *mez-*. /<fr. ***mé-***, ***més-***.

me[2] *vb. III.* v. merge.

meac *interj.* v. mac[2].

méa cúlpa *s.n. invar.* Formulă prin care cineva își recunoaște o vină, o greșeală. ◇ *A face mea culpa* = a-și mărturisi greșeala. • /<lat. ***mea culpa*** „greșeala mea".

meandră *vb. I. refl.* (*despre ape curgătoare*) A face meandre, a se întortochea. • sil. *me-an-*. prez.ind. pers. 3 *-ează*. /***meandru*** + *-a*.

meándric, -ă *adj.* (*despre ape curgătoare*) Care are sau formează meandre. *Dîmbovița, apă vie altădată și meandrică, ieșea des din albia ei* (PER.). • sil. *me-an-*. pl. *-ci*, *-ce*. /***meandru*** + *-ic*; cf. fr. *méandrique*.

meandrifórm, -ă *adj.* Care are aspect sinuos, meandric. • pl. *-i*, *-e*. /***meandru*** + *-form*.

meándru *s.n.* **1** (*mai ales la pl.*) Sinuozitate, cotitură mare a cursului unei ape curgătoare (în regiunile de șes). *Meandrele gîrlelor nu se vedeau printre sălcii* (CA. PETR.). ◆ Analog. Sinuozitate, cotitură (a unui drum). *Colțurile capricioase și meandrele orășelului* (SADOV.). ◇ Fig. *Meandrele caracterului femeiesc* (CA. PETR.). **2** (*a. plast., arhit.*) Motiv ornamental (sculptat sau pictat) compus dintr-o îmbinare de linii curbe sau frînte reprezentînd stilizarea unui val. *Meandrele ce ornau friza templurilor grecești* (ODOB.). • sil. *me-an-*. pl. *-e*. /<fr. ***méandre***; cf. nm. pr. *Meandru* (Menderes), fluviu în Turcia asiatică, vestit pentru sinuozitățile sale.

meáser, -ă *adj.* (*înv.*) Care este sărac; umil. *O scoase den domnie, deci o tremease de fu țărancă measeră și de nemică* (MOXA). ◆ Ext. Care este vrednic de milă, de plîns; nenorocit. ◇ (*subst.*) *Bogătașii ocărăsc pre measer* (DOS.). • pl. *-i*, *-e*. /lat. ***miser***, ***-a***, ***-um***.

meástic *subst.* v. mestecă[1].

meăt *s.n.* **1** (*anat.*) Canal îngust și subțire sau orificiul acestuia, aflate în diferite organe. **2** (*bot.*) Spațiu, interstițiu între celulele unui țesut vegetal. • sil. *me-at*. pl. *-uri*. /<fr. ***méat***, lat. ***mĕatus***, ***-us***.

meato- Elem. de compunere „canal, meat". • /<fr. ***méato-***; cf. lat. *mĕatus*, *-us* „trecere".

meatoscopíe *s.f.* (*med.*) Examen instrumental al unui meat. • sil. *me-a-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***méatoscopie***.

meatostomíe *s.f.* (*chir.*) Secționare a stenozei de meat uretral. • sil. *me-a-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***méatostomie***.

meatotóm *s.n.* (*tehn. med.*) Instrument chirurgical folosit în meatotomie. • sil. *me-a-*. pl. *-oame*. /<fr. ***méatotome***.

meatotomíe *s.f.* (*chir.*) Intervenție chirurgicală care constă în incizia peretelui unui meat în scopul lărgirii acestuia. • sil. *me-a-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***méatotomie***.

mecánic, -ă *s.f., adj., s.m.* **I** *s.f.* **1** Știință care se ocupă cu studiul mișcării sau echilibrului corpurilor sub acțiunea forțelor exercitate asupra lor; tehnica proceedelor în care intervin aceste fenomene; mecanotehnică. ◇ *Mecanică ondulatorie* (sau *cuantică*) = știință care studiază modul de existență și de manifestare al particulelor elementare (subatomice). *Mecanică cerească* = știință care se ocupă cu studiul mișcării corpurilor cerești sub acțiunea atracției universale. *Mecanica fluidelor* v. fluid. *Mecanică rațională* v. rațional. ◇ Fig. *El merge în disciplina obștei sale, într-un fel de mecanică socială, renunțînd să mai judece* (SADOV.). **2** (*înv.*) Mecanism, mașină. *Un turn cu ceasornic... are o mecanică prin care bate sferturile* (D. GOL.). **3** Disciplină tehnică al cărei obiect îl constituie construcția și funcționarea mașinilor, îndeosebi a pieselor și a mecanismelor care servesc la transmiterea mișcării. **4** Tratat, manual de mecanică. *Toată mecanica-ntoarse foaie cu foaie, cătînd* (PANN). **II** *adj.* **1** Care aparține mecanicii, care se referă la mecanică. **2** Care este pus în mișcare de o mașină sau de un mecanism; care se face cu ajutorul mașinilor sau al mecanismelor; mecanizat. *Mîna are mișcări sacadate de păpușă mecanică* (CE. PETR.). ◇ (*adv.*) *Cuptoarele de topit își deschideau, mecanic, gurile*. **3** (*despre acțiuni, gesturi etc. ale oamenilor*) Care se face fără participarea conștiinței, a voinței; mașinal, automat, reflex. *Cugeta la altceva și făcea pesemne un gest mecanic* (DEM.). ◇ (*adv.*) *Întinde mîna mecanic și rupe învelitorile* (CE. PETR.). ◆ Care aplică o teză, o teorie, o dispoziție etc. fără a ține seama de particularitățile, de specificul concret sau individual al situației date; simplist, schematic, dogmatic. **III** *s.m.* **1** Specialist în lucrări de mecanică, în reparații de mașini, de instalații etc. *Rămîn aici pînă vine mecanicul să repare telefonul* (SEBAST.). ◆ Persoană care efectuează operații de montaj, de reparare sau de întreținere a utilajelor, a mașinilor și a aparatelor. **2** Persoană care conduce (sau supraveghează) un vehicul (sau un motor). ◆ Spec. Conducător al unei locomotive; mașinist. **3** Tehnica procedeelor în care intervin în special fenomene mecanice; mecanotehnică. **4** Fig. Combinație. *În spatele frazei se întrevede o adevărată mecanică*. • pl. *-ci*, *-ce*. și (*înv.*) *mecanícesc*, *-eáscă* *adj.* /<fr. ***mécanique***, germ. ***Mechanik***, ***Mechaniker***, it. ***meccanica***, ***meccanico***, lat. ***mĕchanĭca***, ***-ae***, ***mĕchanĭcus***, ***-a***, ***-um***.

mecanicésc, -eáscă *adj.* v. mecanic.

mecanicéște *adv.* (*înv.*) În mod mecanic, automat; mașinal. *Răspunse... mecanicește* (HOG.). • /***mecanic*** + *-ește*.

mecaniciăn, -ă *s.m., s.f.* Specialist în mecanică. • sil *-ci-an*. pl. *-ieni*, *-iene*. /<fr. ***mécanicien***.

mecanicísm *s.n.* **1** (*filos.*) Orientare metodologică reducționistă, dominantă în sec. 16-18, care încerca să descrie și să explice fenomenele realității aplicînd principiile și legile mecanicii, reducînd complexitatea fenomenelor sociale, psihice, biologice la simple manifestări mecanice, fizico-chimice etc. **2** (*fiz.*) Reducere a fenomenelor de ordin superior la fenomenele mai simple care intră în componența lor. • /***mecanic*** + *-ism*; cf. rus. *механицизм*, it. *meccanicismo*.

mecanicíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (*filos.*) **1** *adj.* *Materialism mecanicist* = filosofie materialistă care explică toate fenomenele prin analogie cu cele mecanice. **2** *adj., s.m., s.f.* (Adept) al mecanicismului. • pl. *-iști*, *-iste*. /***mecanic[ism]*** + *-ist*; cf. it. *meccanicista*, rus. *механический*.

mecanicitáte *s.f.* Caracter mecanic. • /***mecanic*** + *-itate*; cf. it. *mecanicita*.

mecanicizá *vb. I. refl.* (*despre activități raționale*) A deveni mecanic, automat. • prez.ind. pers. 3 *-ează*. /***mecanic*** + *-iza*.

mecanicizáre *s.f.* Acțiunea de *a se mecaniciza* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***mecaniciza***.

mecanicizát, -ă *adj.* Care a devenit mecanic. • pl. *-ți*, *-te*. /v. ***mecaniza***.

mecanísm *s.n.* **1** (Sistem tehnic alcătuit din) totalitatea pieselor mobile și fixe care sînt angrenate între ele, astfel încît unele elemente mobile pot antrena mișcarea celorlalte; mașinărie. *S-a stricat mecanismul ceasului*. ◆ Ext. Mod de funcționare a unui astfel de sistem. ◇ *Mecanism bielă-manivelă* v. manivelă. *Mecanism planetar* v. planetar. **2** Ansamblul elementelor care formează un întreg, funcționînd ca un organism. *I s-a dereglat mecanismul hormonal*. ◇ Analog. *Fiecare vers... ne luminează mecanismul sufletesc* (GHER.). **3** Analog. Sistem, mod de organizare, de funcționare administrativă, socială, politică etc. *Sînt chestiuni de detail ale mecanismului administrativ* (MAIOR.). **4** Mod în care se desfășoară un fenomen, o reacție, un proces etc. **5** (*psihanal.*; *la pl.*) *Mecanisme de*

apărare a eului = operații care se opun ruperii echilibrului și dezagregării individualității biopsihice. • pl. *-e.* /<fr. ***mécanisme***, germ. ***Mechanismus***.

mecanizá *vb. I. tr.* A introduce folosirea mașinilor, a aparatelor etc. pentru efectuarea anumitor operații în procesele de producție; a mașiniza. ◆ A transforma un anumit proces într-un proces mecanic; a automatiza. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***mécaniser***.

mecanizáre *s.f.* Acțiunea de *a mecaniza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***mecaniza***.

mecanizát, -ă *adj.* Care se face prin intermediul unor mecanisme, dispozitive sau mașini, omul având un rol de conducere și de întreținere. <> *Ciocan mecanizat* v. ciocan. ◆ Care este înzestrat cu mașini, cu mecanisme etc. • pl. *-ți, -te.* /v. ***mecaniza***.

mecanizátor *s.m.* Tehnician, mecanic pentru mașini agricole. • pl. *-i.* /<rus. ***механизатор***, după *mecanic*.

mecano- Elem. de compunere „mecanic", „de mecanică". • /<fr. ***mécano-***; cf. gr. *μηχανή* „unealtă, mașină".

mecanochímic, -ă *adj.* Care se referă la un procedeu combinat, folosind mijloace mecanice și reacții chimice. • pl. *-ci, -ce.* /***mecano-*** + ***chimic***; cf. fr. *mécano-chimique*.

mecanofobíe *s.f.* (*psih.*) Teamă patologică de mecanisme. • g.-d. *-iei.* /***mecano-*** + ***fobie***.

mecanográfic, -ă *adj.* Care ține de mecanografie, care se referă la mecanografie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***mécanographique***.

mecanografíe *s.f.* **1** Fabricare a mașinilor de scris, a multiplicatoarelor. **2** Folosire a mijloacelor mecanice pentru lucrări de birou. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***mécanographie***.

mecanolamarckísm *s.n.* (*biol.*) Curent care exagerează ideea lamarckistă în privința adaptării directe la mediu a viețuitoarelor, considerînd procesul evolutiv supus unor factori mecanici. • /***mecano-*** + ***lamarckism***.

mecanomorfóză *s.f.* (*biol.*) Modificare morfologică și fiziologică a unui organ determinată de cauze fizice externe. • pl. *-e.* /<fr. ***mécanomorphose***.

mecanoreceptór *s.m.* (*biol.*) Grup de celule care răspunde la excitanți mecanici (atragere, presiune, tracțiune) prin generarea unui impuls într-un nerv senzorial. • pl. *-i.* /***mecano-*** + ***receptor***; cf. fr. *mécano-récepteur*.

mecanostricțiúne *s.f.* Deformare a unor corpuri (feromagnetice) la aplicarea unor tehnici mecanice care le schimbă starea magnetică. • pl. *-i.* /<fr. ***mécanostriction***.

mecanostructúră *s.f.* (*biol.*) Structură funcțională a țesuturilor și a organelor, care apare ca rezultat al adaptărilor acestora de-a lungul filogeniei și ontogeniei, sub influența factorilor mecanici. • pl. *-i.* /***mecano-*** + ***structură***.

mecanotéhnic, -ă *s.f., adj.* **1** *s.f.* Mecanică. **2** *adj.* Care ține de mecanotehnică, care se referă la mecanotehnică. ◆ Care ține de mecanică, care se referă la mecanică; care se referă la un produs de mecanică. • pl. *-ci, -ce.* /***mecano-*** + ***tehnic***.

mecanotelíe *s.f.* (*filat.*) Ramură a filateliei care se ocupă cu impresiunile executate pe efectele poștale cu ajutorul mașinilor de francat, înlocuind marca poștală. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***mécanotélie***.

mecanoterapíe *s.f.* (*med.*) Metodă de terapie prin masaj, prin gimnastică medicală, cu ajutorul unor aparate mecanice, aplicată îndeosebi în bolile articulare sau neuromusculare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***mécanothérapie***.

mecanotermíe *s.f.* Producere de căldură cu ajutorul exercițiilor fizice sau al masajului. • g.-d. *-iei.* /***mecano-*** + *-termie*.

mecăí *vb. IV. intr.* (*despre capre sau despre iepuri*) A scoate strigăte caracteristice speciei. ◆ Fig. (*iron.; despre oameni*) A vorbi sau a cînta cu voce tremurată. • prez.ind. *mécăi.* /form. expr.

mecéna *s.m. invar.* Protector al artelor și științelor; mecenat. *Căuta cu tot dinadinsul să-și câștige o faimă de mecena* (PER.). • /<fr. ***mécène***; cf. nm. pr. *Mecena*, protector bogat al poeților din Roma antică.

mecenát *s.m., s.n.* **1** *s.m.* Mecena. *Diferite alte orașe italiene..., grație unui mare artist sau unor mecenați generoși, au jucat un rol adesea important în mișcarea artistică* (OȚETEA). **2** *s.n.* Protecție și sprijin acordat artelor și științelor în calitate de mecena. • pl. *m. -ți, n. -e.* /<fr. ***mécénat***, it. ***mecenate***.

mecét *s.n.* **1** (*relig.; înv.*) Casă de cult în religia musulmană; moschee mică. *Dezgropară pe pași de prin biserici ce le făcusă meceturi* (NEC.). **2** (*înv., reg.*) Cimitir turcesc. *Să-l fi dus la mecet, În poala lui Maomet* (POP.). **3** (*reg.*) Clădire mare, falnică. *Piatră pe piatră nu va rămînea din meceturile blestemate, ridicate de acest înfiorător gîde* (POP.). **4** Fig. (*fam., iron.*) Consistoriu bisericesc. • pl. *-uri.* /<bg. ***мечет***, rus. ***мечеть***; cf. tc. *mescit* <cuv. ar.

meci[1] *s.n.* **1** (*sport*) Întrecere sportivă disputată între doi competitori sau între două echipe; întîlnire, partidă, joc. **2** Fig. Întrecere; confruntare. *La televizor... mare meci între cei doi candidați la primăria capitalei!* **3** Fig. (*fam.*) Dispută, ceartă. • pl. *-uri.* /<engl., fr. ***match***.

meci[2] *s.n.* (*reg.*) Opaiț. ◆ Restr. Fitil; fitilă. • pl. *-uri.* /<magh. ***mécs***.

meci[3] *vb. IV. refl.* (*reg.; despre fructe*) A se strica (din cauza unei boli); a se strivi, a se zdrobi. *Boabele de strugure s-au mecit* (POP.). ◆ Ext. (*tr.; compl. indică oameni, animale sau părți ale corpului lor*) A bate, a lovi, a zdrobi. *L-o mecit rău pe Gheorghe* (POP.). • prez.ind. *-esc.* /<srb. ***mečiti***.

mécibol *s.n.* (*sport; în tenis, în volei*) Situație în finalul unei partide, în care ultima minge servită poate decide cîștigătorul; minge de meci. • pl. *-uri.* /<engl. ***match ball***.

meci-chéie *s.n.* (*sport*) Meci foarte important. • pl. *-uri.* /***meci***[1] + ***cheie***.

meci-maratón *s.n.* (*sport*) Meci prelungit peste limita admisă. • pl. *-uri.* /***meci***[1] + ***maraton***.

meci-revánșă *s.n.* (*sport*) Meci care are loc în revanșă. • pl. *-uri.* /***meci***[1] + ***revanșă***.

meci-școálă *s.n.* (*sport*) Meci cu rol de pregătire. • pl. *-uri.* /***meci***[1] + ***școală***.

meci-test *s.n.* (*sport*) Meci cu valoare de test. • pl. *-uri.* /***meci***[1] + ***test***.

meci-vedétă *s.n.* (*sport*) Meci care trezește un mare interes. • pl. *-uri.* /***meci***[1] + ***vedetă***.

méclă *s.f.* (*fam.*) Față. • pl. *-e.* /etimol. nec.

mécler *s.m.* (*german.*) Misit, samsar. ◆ Spec. Negustor de cai; geambaș. *Mecler e sinonimul geambașului* (SADOV.). • pl. *-i.* /<germ. ***Mäkler***.

meco- Elem. de compunere „lung, alungit". • /<fr. ***méco-***; cf. gr. *μῆκος* „lungime".

meconínă *s.f.* (*farm.*) Alcaloid obținut prin hidroliza narcotinei, care, introdus în organism, produce convulsii. • pl. *-e.* /<fr. ***méconine***.

mecóniu *s.n.* **1** Suc de mac; opiu. **2** (*biol.*) Materie fecală de culoare galben-verzuie pe care o elimină nou-născutul în primele zile după naștere și care este alcătuită din grăsimi, mucus și bilă. • /<fr. ***méconium***, lat. ***mēcōnĭum, -ii***; cf. gr. *μηκώνιον*.

mecoptére *s.f. pl.* (*entom.*) Ordin de insecte cu capul alungit, cu piesele bucale puternice (pentru sfărîmat hrana) și cu patru aripi egale, avînd ca tip musca-scorpion (*Mecoptera*). • /<fr. ***mécoptères***.

mecopteroíde *s.f. pl.* (*entom.*) Ordin de insecte cuprinzînd mecopterele, dipterele, lepidopterele etc. • /<fr. ***mécoptéroïdes***.

mecterhaneá *s.f.* v. meterhanea.

med *s.m., adj.* (*ist.*) **1** *s.m.* (*la pl.*) Triburi indo-europene așezate, la începutul milen. 1 î.Hr., în Persia, unde au întemeiat statul Media; (*la sg.*) persoană care făcea parte din această populație. **2** *adj.* Care aparține Mediei sau mezilor, care se referă la Media sau la mezi; originar din Media; medic. *Se așează pe marginea genunii, ca un rege med cu barbă frizată în suluri* (CĂL.). • pl. *mezi.* /<fr. ***mède***; cf. nm. pr. *Media*, stat antic situat în Podișul Iranului.

medaliá *vb. I. tr.* A distinge cu o medalie; a decora. *Speram ca echipa noastră de gimnaste să fie din nou medaliată.* • sil. *-li-a.* prez.ind. *-iez.* /de la ***medaliat***, prin derivare regresivă; cf. fr. *médailler*.

medaliát, -ă *adj.* Care a fost distins cu o medalie; decorat. *Fresca desenurilor și a picturilor foștilor elevi medaliați* (ARD.). <> (*subst.*) *Se brodează, cu sarcasm... pe tema lipsei de merit a multor dintre medaliați* (CAR.). • sil. *-li-at.* pl. *-ți, -te.* /***medalie*** + *-at*, după fr. *médaillé*.

medálie *s.f.* **1** Piesă de metal sau, uneori, de marmură, în formă de monedă, gravată cu figuri și inscripții, emisă în amintirea unui eveniment important, în cinstea unei personalități etc. ◆ Restr. (*numism.*) Monedă romană sau greacă. **2** Piesă de metal (prețios) gravată, conferită ca distincție (pentru merite deosebite într-un anumit domeniu) sau ca premiu la un concurs, la o competiție etc. <> *Medalie de argint* v. argint. *Medalie de aur* v. aur. *Medalie de bronz* v. bronz. <> Expr. *Reversul medaliei* = aspectul complementar, opus (adesea neplăcut) al unui lucru, al unei probleme, al unei situații. <> Fig. *Amorul este o medalie cu două fețe* (FIL.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<it. ***medaglia***; cf. fr. *médaille*.

medaliér *s.n.* Colecție de medalii. ◆ Mobilă pentru păstrarea colecțiilor de medalii. • sil. *-li-er.* pl. *-e.* /<fr. ***médaillier***.

medaliére *s.f.* Acțiunea de *a medalia* și rezultatul ei. • sil. *-li-e-.* pl. *-i.* /v. ***medalia***.

medalión *s.n.* **1** Bijuterie de formă rotundă sau ovală, care încadrează sau închide între două capace o fotografie, o pictură, un mic obiect etc. și care se poartă de obicei la gît. *La gît purta un lanț de aur cu medalion* (CA. PETR.). ◆ Ramă ovală sau rotundă în care este fixată o fotografie sau un tablou. *O veche fotografie... așezată în medalion oval pe mătăsuța de scris a Olguței* (TEOD.). ◆ Ext. Fotografie, tablou care este fixat într-o astfel de ramă. **2** (*a. plast., arhit.*) Element decorativ, de formă ovală sau rotundă, care cuprinde un basorelief, o inscripție, un portret etc. *Curtea interioară e înconjurată de un portic, împodobit cu ghirlande și medalioane de inspirație antică* (OȚETEA). ◆ (*text.*) Motiv în formă de romb care se aplică în mijlocul unei țesături. **3** (*lit.*) Scurtă scriere literară în proză, articol critic de mici dimensiuni, pe o anumită temă, în care se schițează portretul unei personalități. ◆ Spectacol, emisiune etc. dedicată evocării unui scriitor, muzician etc. **4** (*alim.*) Preparat culinar de formă rotundă sau ovală. • sil. *-li-on.* pl. *-oane.* /<it. ***medaglione***, fr. ***médaillon***, după *medalie*.

medalion (1)

medalíst *s.m.* **1** (*numism.*) Persoană care se ocupă cu studiul sau colecționarea medaliilor; specialist în medalistică; colecționar de medalii. **2** Specialist în confecționarea matriței și a patriței pentru baterea monedelor și medaliilor. • pl. *-iști.* /<fr. ***médailliste***, după *medalie*.

medalístic, -ă *s.f., adj.* **1** *s.f.* (*numism.*) Ramură a numismaticii care se ocupă cu studierea și colecționarea medaliilor. **2** *adj.* Care ține de medalistică, care se referă la medalistică. • pl. *-ci, -ce.* /***medalist*** + *-ică*; cf. it. *medaglistica*.

medán *s.n.* v. maidan.

medeá *s.f.* v. madea.

medeán *s.n.* v. maidan.

medeleán *s.m.* (*reg.*) Cîine mare. ◆ (*adj.; despre cîini*, gener., *despre alte animale*) Care este foarte mare. *C-un om în casă intră un cîne medelean* (C. NEGR.). • pl. *-eni.* /<ucr. ***меделян***.

medelnicér *s.m.* (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) Titlu dat boierului care avea sarcina să toarne apă domnului pentru a se spăla pe mîini și să servească mîncărurile la masa acestuia. ◆ Boier care purta acest titlu. *Ce întîmplare fericită te aduce la mine, arhon medelnicer?* (FIL.). • pl. *-i.* /***medelniță*** + *-ar*.

medelnicereásă *s.f.* (*în Ev. Med.; în Țările Rom.*) Soția medelnicerului. *Medelnicereasa Frusina Androneasca* (DOC.). • pl. *-ese.* /***medelnicer*** + *-easă*.

medélniță *s.f.* (*înv.*) Lighean (de aramă, de argint etc.) în care domnul și oaspeții lui își spălau mîinile înainte și după masă. *Una medelniță* (*lighean*) *înaltă cu ibric* (DOC.). • pl. *-e.* /<sl. veche ***мѣдѣница***.

mederéz *s.n.* v. meterez.

média[1] *s.f.* (*comunic.*) Mass-media. • /<fr. ***média***; cf. *mass-media*.

mediá[2] *vb. I. tr., intr.* A mijloci o înțelegere între două sau mai multe părți adverse; a face demersuri oficiale pentru a aplana un diferend sau un conflict dintre persoane sau state; a face un act de mediație. • prez. ind. *-iez.* /<lat. ***mediare***.

mediál, -ă *adj.* Median. ◆ (*lingv.; despre sunete sau despre litere*) Care se află în interiorul cuvîntului.

◆ (*fon.*) Care se articulează în partea de mijloc a cavității bucale; central. ◇ *Vocală medială* v. vocală. • sil. *-di-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***médial***, lat. ***mĕdĭalis, -e.***

medián, -ă *adj.* **1** Care este situat la mijloc; medial. *Jucătorul se află în poziție mediană.* ◇ (*anat.*) *Nerv median* = ramura terminală a plexului brahial, cu rol esențial în mișcarea celei mai mari părți a antebrațului și a mîinii. **2** (*geom.*) Care este situat în mijlocul unei figuri geometrice. ◆ (*subst. f.*) Fiecare dintre dreptele care unesc un vîrf al unui triunghi cu mijlocul laturii opuse vîrfului. ◆ (*subst. f.*) Fiecare dintre dreptele care unesc un vîrf al unui tetraedru cu centrul de greutate al feței opuse. • sil. *-di-an.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***médian***, lat. ***mĕdĭanus, -a, -um.***

mediántă *s.f.* (*muz.*) Treapta a treia sau a șasea a modurilor major și minor. ◆ Acord minor construit pe aceste trepte. • sil. *-di-an-.* pl. *-e.* /<fr. ***médiante.***

mediastín *s.n.* **1** (*anat.*) Regiune mediană a toracelui cuprinsă între cei doi plămîni, care conține inima, timusul, esofagul, aorta canalul toracic, vase limfatice, ganglionii simpatici etc. **2** (*bot.*) Membrană mediană transversală, caracteristică fructelor crucifere. • sil. *-di-as-.* pl. *-e.* /<fr. ***médiastin***, lat. ***mediastinum.***

mediastinăl, -ă *adj.* (*anat.*) Care ține de mediastin, care se referă la mediastin. • sil. *-di-as-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***médiastinal.***

mediastinítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a țesutului conjunctiv mediastinal, cel mai frecvent de natură infecțioasă. • sil. *-di-as-.* pl. *-e.* /<fr. ***médiastinite.***

mediastinografíe *s.f.* (*med.*) Explorare radiologică a mediastinului. • sil. *-di-as-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***médiastinographie.***

mediastinoscóp *s.n.* (*med.*) Aparat folosit în mediastinoscopie, care servește la examinarea vizuală a mediastinului. • sil. *-di-as-.* pl. *-oape.* /<fr. ***médiastinoscope.***

mediastinoscopíe *s.f.* (*med.*) Metodă de examinare endoscopică, în scop diagnostic, a mediastinului cu ajutorul mediastinoscopului. • sil. *-di-as-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***médiastinoscopie.***

mediastinotomíe *s.f.* (*chir.*) Deschidere chirurgicală a mediastinului. • sil. *-di-as-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***mediastinotomie.***

mediát, -ă *adj.* **1** Care are legătură indirectă cu ceva; mijlocit, indirect. *Nu analizează niciodată cauzele prime sau mediate* (HASD.). ◇ (*adv.*) *Relația dintre cei doi, înțelept mediată, a rezistat.* **2** (*log.*) Care admite un termen mediu. • sil. *-di-at.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***médiat***, lat. ***mediatus, -a, -um.***

mediatécă *s.f.* Încăpere, spațiu în care se află mijloacele audiovizuale folosite mai ales în învățarea limbilor străine. • sil. *-di-a-.* pl. *-ci.* /<fr. ***médiathèque.***

mediátic, -ă *adj., s.f.* (*comunic.*) **1** *adj.* (*despre informații, evenimente etc.*) Care poate fi făcut public, transmis, prezentat prin intermediul mass-media. **2** *s.f.* Utilizarea informaticii în tehnicile de comunicare. • sil. *-di-a-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***médiatique.***

mediatizá[1] *vb. I. tr.* **1** (*comunic.*) A face public, a transmite, a prezenta prin intermediul mass-media. *Evenimentele din Asia au fost foarte mediatizate.* **2** (*filos.*) A folosi un lucru ca mediator. **3** A transforma un lucru imediat în altul mediat. • sil. *-di-a-.* prez. ind. *-ez.* /<fr. ***médiatiser***, engl. ***mediatize.***

mediatizá[2] *vb. I. tr.* (*înv.; compl. indică teritorii, suverani etc.*) A face să-și piardă suveranitatea. • sil. *-di-a-.* prez.ind. *-ez.* /<germ. ***mediatisieren.***

mediatizáre *s.f.* **1** (*comunic.*) Acțiunea de *a mediatiza* și rezultatul ei. **2** (*log.*) Proces logic realizat prin intermediul unui termen (sau enunț, propoziție) mediu. • sil. *-di-a-.* pl. *-ări.* /v. ***mediatiza.***

mediatizat, -ă *adj.* (*despre evenimente, întîmplări, cazuri etc.*) Care este făcut public, care este transmis, prezentat prin intermediul mass-media. • sil. *-di-a-.* pl. *-ți, -te.* /v. ***mediatiza.***

mediatór, -oáre *s.m., s.f.* **I** *s.m., s.f.* Persoană, guvern, stat etc. care face un act de mediație între două părți (adverse); mijlocitor, intermediar. *[Franța] se grăbi a intra mediatoare între împărați* (C. NEGR.). ◇ (*adj.*) *O putere mediatoare în lume.* ◇ Fig. *Poetul a fost un mediator al pămîntului către cer* (BOLL.). **II** *s.m.* **1** (*fiziol.*) Factor intermediar de mediere și transmitere a unui semnal nervos sau umoral de la un organ la altul. **2** (*biochim.*) Intermediar chimic eliberat de terminațiile nervoase care asigură transmiterea influxului nervos. **III** *s.f.* (*geom.*) Perpendiculară ridicată pe mijlocul unui segment de dreaptă. ◆ Locul geometric al punctelor egal depărtate de capetele unui segment de dreaptă. ◇ (*adj.*) *Plan mediator* = plan perpendicular pe mijlocul unui segment de dreaptă. • sil. *-di-a-.* pl. *-ori, -oare.* /<lat. ***mĕdĭator, -oris.***

mediație *s.f.* **1** Acțiunea de a media; mediere, mijlocire. ◆ Intervenție a unui stat, a unei organizații internaționale ori a unei persoane oficiale în vederea aplanării sau prevenirii unui conflict dintre state, luînd parte la tratative și, uneori, formulînd propuneri. **2** (*psih.*) Interpunere a unei sau a mai multe idei (acte) între stimulul inițial și rezultatele finale, care constituie scopul investigației. • sil. *-di-a-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *mediațiúne s.f.* /<fr. ***médiation***, lat. ***mediatio, -onis.***

mediațiúne *s.f.* v. mediație.

medic[1]**-** Elem. de compunere „medicină, medical". • și *medico-.* /<fr. ***médic(o)-***; cf. lat. *mĕdĭcus, -i* „medic".

médic[2] *s.m.* Persoană care profesează medicina pe baza unor studii superioare medicale, atestate de o diplomă; specialist în medicină; doctor. *Toată lumea din Sibiu îl cunoștea și-l iubea fiind un medic priceput și dezinteresat* (REBR.). ◇ *Medic consultant* v. consultant. *Medic curant* v. curant. *Medic emerit* v. emerit. *Medic legist* v. legist. *Medic primar* v. primar. *Medic secundar* v. secundar. *Medic specialist* v. specialist. • pl. *-ci.* /<lat. ***mĕdĭcus, -i.***

médic[3]**, -ă** *adj.* (*ist.*) Care aparține mezilor (și perșilor), care se referă la mezi (și la perși); med. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***médique.***

médic[4]**, -ă** *adj.* (*înv.*) Medical. *Științele firești și medice* (RUS). • pl. *-ci, -ce.* /<it. ***medico.***

medicál, -ă *adj.* Care aparține medicului sau medicinei, care se referă la medic sau la medicină; (*înv.*) medicinal. *Trebuie să consulte vasta literatură medicală.* ◇ *Concediu medical* = concediu acordat în caz de boală. *Gimnastică medicală* = sistem de exerciții metodice de gimnastică avînd ca scop corectarea diferitelor defecte fizice sau reactivarea unor funcții fiziologice. *Buletin medical* v. buletin. *Deontologie medicală* v. deontologie. *Vizită medicală* v. vizită. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***médical.***

medicalizáre *s.f.* (*adm.*) Dezvoltare de structuri medicale. • pl. *-ări.* /după fr. *médicalisation.*

medicamént *s.n.* (*farm.*) Substanță naturală sau de sinteză utilizată pentru prevenirea, ameliorarea sau vindecarea unei boli; doctorie, (*pop.*) leac, (*înv., reg.*) medicină. *Nu-ți închipui cîți bani am dat pe medicamente în zece ani* (STANCU). • pl. *-e.* /<fr. ***médicament***, lat. ***mĕdĭcamentum, -i.***

medicamentá *vb. I. tr.* (*compl. indică bolnavi sau părți ale corpului lor*) A trata cu medicamente, a administra medicamente. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***médicamenter.***

medicamentós, -oásă *adj.* (*despre substanțe*) Care servește ca medicament. ◆ (*despre tratamente*) Care se face cu medicamente. ◇ *Incompatibilitate medicamentoasă* v. incompatibilitate. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***médicamenteux.***

medicástru *s.m.* (*peior.*) Medic prost, șarlatan. • pl. *-ștri.* /<fr. ***médicastre***, it. ***medicastro.***

medicáție *s.f.* Totalitatea medicamentelor sau a mijloacelor curative folosite în tratarea unui bolnav; tratament medical (cu medicamente) aplicat unui bolnav. *A pus la îndemîna bolnavilor o medicație activă* (PER.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***médication***, lat. ***mĕdĭcatĭo, -onis.***

medicinál, -ă *adj.* **1** Care are proprietăți curative, fiind folosit ca medicament; care are proprietăți asemănătoare cu ale medicamentelor; din care se prepară medicamente. *În dulăpiorul de la baie am găsit cîteva siropuri medicinale.* ◇ *Plante medicinale* = grup de plante din familii diferite, cultivate sau sălbatice, care, datorită compoziției lor chimice, au proprietăți terapeutice. ◇ *Alcool medicinal* v. alcool. *Ciorapi medicinali* v. ciorap. **2** (*înv.*) Medical. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***medicinal***, lat. ***mĕdĭcīnalis, -e.***

medicínă *s.f.* **1** Știință care are ca obiect, prevenirea bolilor, diagnosticarea și tratarea bolilor pentru restabilirea sănătății omului, studiind în acest scop procesele fizice, chimice și biologice ale vieții, structurile și funcțiile organismului, cauzele și mecanismele de producere a bolilor, simptomele clinice și de laborator ale acestora, precum și mijloacele de a le diagnostica, trata și preveni. *El trei lucruri iubea... Aste trei lucruri erau: poezia, medicina și mușteile sale* (C. NEGR.). ◇ *Medicină judiciară* = ramură a medicinei care se ocupă cu efectuarea expertizelor și a examenelor medicale pentru clarificarea unor cazuri de omor, de loviri etc. *Medicină tradițională* = ansamblul cunoștințelor populare empirice cu ajutorul cărora sînt identificate, prevenite sau vindecate anumite boli. *Medicină curativă* v. curativ. *Medicină empirică* v. empiric. *Medicină legală* v. legal. *Medicină polițienească* v. polițienesc. *Medicină preventivă* v. preventiv. ◆ Instituție de învățămînt superior în care se studiază această știință. *A dat admitere la medicină.* **2** *Medicină veterinară* = știință și practică avînd ca obiect prevenirea bolilor la animale și îngrijirea sănătății lor. **3** (*înv., reg.*) Medicament. *El îi scrise ceva medicină, și se depărtă ridicînd din umeri* (AGÂR.). • pl. *-i.* /<lat. ***mĕdĭcīna, -ae***, germ. ***Medizin***; cf. și fr. *médecine.*

mediciníst, -ă *s.m., s.f.* Student la o facultate de medicină. *Medicinistul era mai bine preparat decît filosoful* (CAR.). • pl. *-iști, -iste.* /***medicină*** + *-ist.*

medico- v. medic-[1].

medico-farmaceútic, -ă *adj.* (*farm., med.*) Care se referă la medicină și la farmacie, care are un caracter medical și farmaceutic. • pl. *-ci, -ce.* /***medico-*** + ***farmaceutic.***

medico-legál, -ă *adj.* (*med., jur.*) Care aparține medicinei judiciare, care se referă la medicina judiciară. ◇ *Act medico-legal* = document care conține rezultatele unei expertize medicale într-un caz care interesează justiția. *Expertiză medico-legală* v. expertiză. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***médico-légal.***

medico-militár, -ă *adj.* (*med.*) Care aparține problemelor medicale ale armatei, care se referă la problemele medicale ale armatei. • pl. *-i, -e.* /***medico-*** + ***militar.***

medico-pedagógic, -ă *adj.* (*med., pedag.*) Care se referă la acțiunile conjugate de terapie medicală, educație intensivă și reeducare, întreprinse în cazuri de deficiență sau în situații la limita dintre normal și patologic. • pl. *-ci, -ce.* /***medico-*** + ***pedagogic.***

medico-sanitár, -ă *adj.* (*med.*) Care are un caracter medical și sanitar; care se referă la personalul medical și sanitar. • pl. *-i, -e.* /***medico-*** + ***sanitar.***

medico-veterinár, -ă *adj.* (*med. vet.*) Care aparține medicinei veterinare, care se referă la medicina veterinară. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***médico-vétérinaire.***

médie *s.f.* **1** (*mat.*) Valoare numerică mijlocie a mai multor mărimi. ◇ *Medie aritmetică* = număr rezultat din împărțirea sumei mai multor mărimi la numărul lor. *Medie geometrică* v. geometric. *Medie proporțională* v. proporțional. **2** Rezultat obținut din adunarea notelor primite de un elev la o materie (sau la toate materiile) și împărțirea sumei totale la numărul lor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<lat. ***media.***

mediére *s.f.* Mijlocire, mediație. • sil. *-di-e-.* pl. *-i.* /v. ***media***[1].

medievál, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care aparține Evului Mediu, care se referă la Evul Mediu; caracteristic Evului Mediu; din Evul Mediu. *Acel faimos episcop medieval pe care l-a chemat Toma din Kempis* (SADOV.). ◇ *Latina medievală* v. latin. ◆ Fig. Retrograd. *Concepții medievale.* **2** *s.m., s.f.* Persoană care a trăit în Evul Mediu. *Medievalii au dat... însemnătate acestor tautologii* (MAIOR.). **3** *s.f. pl.* (*tipogr.*) Litere de tipar cu picioruțele de formă triunghiulară, care imită scrisul colțuros și strîns legat din Evul Mediu. • sil. *-di-e-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***médiéval.***

medievalísm *s.n.* (*ist.*) Medievistică. • sil. *-di-e-.* /<it. ***medievalismo.***

medievalíst *s.m.* (*ist.*) Medievist. • sil. *-di-e-.* pl. *-iști.* /<it. ***medievalista.***

medievalitáte *s.f.* Caracter medieval. • sil. *-di-e-.* /***medieval*** + *-itate.*

medievísm *s.n.* **1** (*ist.*) Medievistică. **2** Preocupare, interes pentru Evul Mediu. • sil. *-di-e-.* /<fr. ***médiévisme.***

medievíst *s.m.* (*ist.*) Istoric care se ocupă cu studiul Evului Mediu; specialist în medievistică; medievalist. *O răspundere mare o poartă medieviștii* (PER.). • sil. *-di-e-.* pl. *-iști.* /<fr. ***médiéviste.***

medievístică *s.f.* (*ist.*) Ramură a istoriei care se ocupă cu studiul Evului Mediu; medievalism, medievism. • sil. *-di-e-.* /***medievist*** + *-ică.*

medifix, -ă *adj.* (*bot.; mai ales despre antera staminelor*) Care este fixat de un organ la mijloc. • pl. *-fiși, -xe.* /<fr. ***médifixe***.

medio- Elem. de compunere „mediu, intermediar" • /<fr. ***médio-***; cf. lat. *medius, -a, -um* „mijlociu".

mediocrație *s.f.* (*polit.*) Putere politică exercitată de oameni mediocri. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***médiocratie***.

mediocritáte *s.f.* **1** Faptul de a fi mediocru; situația, starea a ceea ce este mediocru. *Imitarea este o dovadă de mediocritate* (MAIOR.). **2** Persoană lipsită de calități (intelectuale) deosebite; om fără talent, mediocru. *Avu impresia netă de a se afla înaintea unei mari mediocrități* (CĂL.). • sil. *-di-o-.* pl. *-ăți.* /<fr. ***médiocrité***, lat. ***mĕdiocrĭtas, -atis***.

mediocrizá *vb. I. tr., refl.* A face sau a deveni mediocru. • prez.ind. *-ez.* /***mediocru*** + *-iza*.

mediocrizáre *s.f.* Acțiunea de *a (se) mediocriza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***mediocriza***.

mediócru, -ă *adj.* **1** Care se află între extreme; de mijloc, potrivit. ◆ Care nu iese din comun; modest, banal, obișnuit. *Una... din ele frumoasă ca o zînă. Cealaltă de o frumusețe mai mediocră* (BOL.). **2** (*despre oameni*) Care este lipsit de calități (intelectuale); fără strălucire, fără valoare, fără spirit. *Badea... a încercat să intre în seminar, dar, fiind mediocru și ca învățătură și ca inteligență, n-a putut să izbutească* (GAL.). ◇ (*subst.*) *A nu fi bun de nimic e pentru mediocru un noroc în viață* (CĂL.). • sil. *-di-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***médiocre***, lat. ***mĕdiocris, -e*** <*medius*.

mediodorsál, -ă *adj.* **1** (*anat.*) Care este situat la mijlocul spatelui. **2** (*fon.*) *Consoană mediodorsală* (și *subst. f.*) = consoană pentru articularea căreia dosul limbii se ridică la nivelul părții mediane a vălului palatului. • sil. *-di-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***médiodorsal***.

mediologíe *s.f.* (*sociol.*) Disciplină care se ocupă cu studiul căilor și al mijloacelor eficacității simbolice, al modului în care imaginile și cerințele pot modifica mersul lucrurilor în societate. • sil. *-di-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***médiologie***.

mediopalatál, -ă *adj., s.f.* (*fon.*) (Fonem) articulat la înălțimea părții mediane a palatului dur. • sil. *-di-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***médiopalatal***.

meditá *vb. I.* **1** *intr.* (*adesea cu determ. introduse prin prep. „la", „asupra"*) A cugeta, a gîndi adînc asupra unui lucru; a reflecta. *Zile întregi putea medita asupra unui cuvînt* (EMIN.). ◇ Fig. *Cocostîrcii cu largi pasuri calcă rar și meditînd* (ALECS.). **2** *tr.* (*compl. indică elevi, studenți etc.*) A ajuta să pregătească (în afara orelor de curs) lecțiile, examenele; a pregăti în particular. *Titu s-a oferit să o mediteze el gratuit* (REBR.). **3** *tr.* (*înv.*) A examina ceva din toate punctele de vedere; a studia. *Această boală trebuia meditată* (C. NEGR.). **4** *tr.* (*înv.*) A pune ceva la cale; a plănui, a urzi. *Se cunoștea că meditează vreo nouă moarte* (C. NEGR.). • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***méditer***, lat. ***meditari***.

meditabúnd, -ă *adj.* Cogitabund, gînditor. • pl. *-zi, -de.* /<it. ***meditabondo***.

meditáre *s.f.* Faptul de *a medita*; meditație. • pl. *-ări.* /v. ***medita***.

meditát, -ă *adj.* (*în special despre despre elevi*) Care a primit lecții particulare, în afara orelor de curs; preparat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***medita***.

meditatív, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care este înclinat spre meditație, căruia îi place să mediteze; gînditor. *Șerban, fratele cel mare, era „domnișor" meditativ* (CĂL.). ◆ (*despre manifestări, acțiuni ale oamenilor*) Care exprimă, trădează meditație. *Răspundea cu un aer meditativ și serios* (FIL.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***méditatif***.

meditatór, -oáre *s.m., s.f.* Persoană care meditează un elev; preparator. *Aveam un meditator acasă, un băiat sărac, mai mare ca mine cu vreo patru ani* (VLAH.). • pl. *-ori, -oare.* /***medita*** + *-tor*.

meditáție *s.f.* **1** Faptul de a medita; gîndire, cugetare profundă și îndelungată; meditare, reflecție. *Meditația și lenea erau plăcerile lui cele mai evidente* (SADOV.). ◇ Fig. *Munții îi incredințaseră solemna lor meditație* (BOGZA). **2** (*lit.*) Specie a genului liric, cuprinzînd considerații filosofice, morale asupra existenței umane, deosebit de cultivată în preromantism și romantism. *Meditații, elegii, epistole, satire și fabule* (ALEX.). **3** (*lit.*) Scriere în proză cu caracter filosofic, moral, religios etc. **4** Pregătire a lecțiilor, a examenelor cu un meditator; lecție particulară dată de un meditator unui elev. *Student serios caut meditațiuni orice clasă* (CE. PETR.). ◆ Perioadă de timp cît durează această lecție. **5** Pregătire individuală a temelor într-un internat. ◇ *Sală de meditație* = sală într-un internat unde elevii își pregătesc lecțiile. ◆ [Perioadă de] timp, în afara orelor de curs, în care elevii (dintr-un internat) își pregătesc temele. *Ieșeam din meditație cînd seară istoviți* (BRĂ.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) ***meditațiúne*** *s.f.* /<lat. ***mĕditatĭo, -onis***, fr. ***méditation***.

meditațiúne *s.f.* v. meditație.

mediteraneán, -ă *adj., s.n.* **I** *adj.* Care aparține Mării Mediterane sau regiunilor situate în vecinătatea ei, care se referă la Marea Mediterană sau la regiunile din jurul ei; mediteraneu. *Limpiditatea cerului mediteranean* (E. LOV.). ◇ *Climă mediteraneeană* = climă temperată, cu veri secetoase și cu ierni calde, caracteristică regiunilor din jurul Mării Mediterane. **II** *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Neogen. **2** *adj.* Care aparține mediteraneeanului, specific mediteraneeanului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din mediteraneean. • sil. *-ne-ean.* pl. *-eeni, -eene.* /<fr. ***méditerranéen***.

mediteranéu, -ée *adj.* Mediteraneean. • pl. *-i, -ee.* /<lat. ***mediterraneus, -a, -um***.

médiu[1] *s.n.* **1** Natura înconjurătoare alcătuită din ansamblul factorilor și condițiilor (de relief, sol, climă, faună, floră și civilizație) care constituie ambianța în care există ființele și lucrurile. *Sînt autorul unei teorii cu privire la organism și la mediu, care va face vîlvă* (BEN.). ◇ *Protecția mediului înconjurător* = acțiune organizată de stat sau de o instituție națională ori internațională în scopul păstrării echilibrului ecologic, al menținerii și ameliorării calității factorilor naturali, al asigurării unor condiții de viață și de muncă tot mai bune. *Condiții de mediu* v. condiție. *Igiena mediului* v. igienă. **2** *Mediu intern* = totalitatea umorilor care scaldă celulele organismului. (*microbiol.*) *Mediu de cultură* = soluție nutritivă sterilizată, utilizată pentru înmulțirea microorganismelor în laborator, în diverse scopuri. **3** (*fiz., chim.*) Substanță solidă, lichidă sau gazoasă, stare de agregare, cîmp electromagnetic sau gravitațional etc. în care se desfășoară fenomenele fizice sau chimice. **4** Societatea, lumea în mijlocul căreia trăiește cineva; ambianță, anturaj. *Faptele se petrec într-un mediu orășenesc și între persoane aproape caragialiane* (IBR.). ◇ (*sociol.*) *Mediu social* = totalitatea elementelor și structurilor economice, politice, culturale etc. care formează cadrul specific al desfășurării activității membrilor unei societăți concret determinate, pe o anumită treaptă a dezvoltării ei istorice și care, la rîndul său, este permanent modelat de această activitate. *Sîntem tributari mediului social în care ne dezvoltăm. Mediu acvatic* v. acvatic. **5** (*și în forma „medium"*) Persoană care poate fi hipnotizată sau care poate intra în transă și despre care se crede că ar putea comunica cu spiritele, servind ca intermediar între ele și cei vii. *Chemarea sufletului lui Socrate de un medium oarecare* (MACED.). **6** (*geol.*) *Mediu de sedimentare* = domeniu, zonă sau areal caracterizat de un complex de factori fizico-chimici și biotici care controlează procesul de sedimentare dintr-un anumit loc într-un anumit timp. **7** (*econ.*) *Mediu de afaceri* = ansamblul reglementărilor care alcătuiesc cadrul de lucru al unei firme și de manifestare a relațiilor interne și externe ale acesteia. *Mediu economic* = ansamblul factorilor care pot influența din exterior activitatea economică. • pl. *-ii.* și *médium* *s.n.* /<lat. ***mĕdium, -ii***.

médiu[2]**, -ie** *adj., s.f.* **I** *adj.* **1** Care se află în mijloc; de mijloc, mijlociu. ◇ (*pedag.*) *Învățămînt mediu* = treaptă a învățămîntului public, între învățămîntul elementar și cel superior. (*pedag.*) *Școală medie* = școală de învățămînt mediu. (*log.*) *Termen mediu* = termen al silogismului care apare în ambele premise, dar nu și în concluzie. (*telec.*) *Unde medii* (și *subst. f. pl.*) = unde radio cu lungimea între 100 și 1000 m; domeniu cuprins între 186, 9 m și 571, 4 m destinat posturilor naționale de radiodifuziune. *Evul Mediu* v. ev. *Urechea medie* v. ureche. ◆ (*mat.; subst. m. pl.; în forma „mezi"*) Termenii care se găsesc la mijlocul unei proporții. ◆ Fig. Care este moderat, echilibrat, ponderat. *Claviatura sufletească a poetului este, deci, mărginită la o sumă de sentimente medii* (E. LOV.). **2** Care reprezintă o medie. **II** *s.f.* **1** Valoare mijlocie a mai multe mărimi. ◇ *Medie aritmetică* = număr obținut prin împărțirea sumei mai multor mărimi la numărul lor. ◇ Loc.adv. *În medie* = luînd o măsură intermediară între cantitățile sau calitățile diferitelor elemente componente; una cu alta, una peste alta. **2** (*statist.*) Indice al tendinței centrale evidențiate de o cercetare statistică. *Media de viață la noi este de 70 de ani.* **3** Rezultatul final obținut de un elev, de un student etc. din adunarea notelor primite și împărțirea acestora la numărul lor total. *Isprăvise cele patru clase... în chip onorabil; media șapte și oarecare fracțiuni* (TEOD.). ◆ Rezultat obținut din adunarea tuturor notelor acordate la un obiect în timpul unui semestru (sau al unui an) și din împărțirea sumei obținute la numărul notelor. ◆ Rezultat general obținut de un candidat la un examen. ◇ Expr. *A (nu)-i ie[ș]i sau a (nu) avea media* (sau *medie*) = a (nu) obține nota de trecere. *N-aveam medie la istorie* (BRĂ.). • pl. *-ii.* /<lat. ***mĕdius, -a, -um***.

médium *s.n.* v. mediu[2].

mediúmnic, -ă *adj.* Care este propriu pentru mediu. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***médiumnique***.

mediumnitáte *s.f.* Aptitudinea de mediu. • /<fr. ***médiumnité***.

médius *s.n.* (*anat.*) Degetul mijlociu al mîinii. /<fr. ***médius***; cf. lat. [digitus] *medius*.

medrésă *s.f.* **1** Institut musulman de învățămînt superior religios. *Au... făcut geamia de la Adrianopolis cu... medrise* (VĂCĂR.). **2** Edificiul care îl adăpostește. • pl. *-e.* și (*înv.*) *medreseá, medrisé* *s.f.* /<tc. ***medrese***; cuv. ar.

medreseá *s.f.* v. medresă.

medrisé *s.f.* v. medresă.

medul- Elem. de compunere „măduvă". • și *medulo-.* /<fr. ***médullo-***; cf. lat. *mĕdulla, -ae*.

medulár, -ă *adj.* **1** (*anat.*) Care aparține măduvei spinării sau măduvei oaselor, care se referă la măduva spinării sau la măduva oaselor; care formează măduva. ◇ *Canal medular* = *a*) canal axial al oaselor lungi sau în interiorul coloanei vertebrale în care se află măduva spinării; canal rahidian; *b*) (*bot.*) partea centrală a tijei dicotiledonatelor. *Hipernefrom medular* v. hipernefrom. **2** Analog. Care are aspect de măduvă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***médullaire***; cf. lat. *mĕdullaris, -e* <*mĕdulla, -ae* „măduvă".

medulectomíe *s.f.* (*chir.*) Incizie a țesutului medular. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***médullectomie***.

medulítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a măduvei spinării sau a măduvei osoase. • pl. *-e.* /<fr. ***médullite***.

medulo- v. medul-.

meduloblást *s.n.* (*anat.*) Celulă primitivă, nediferențiată, a tubului neural. • pl. *-e.* /<fr. ***médulloblaste***.

meduloblastóm *s.n.* (*med.*) Tumoare cerebrală (gliom) de consistență moale, friabilă, cu tendințe de invadare rapidă; neurospongiom, care îi afectează mai ales pe adolescenți. • pl. *-oame.* /<fr. ***médulloblastome***.

medulocél *s.n.* (*med.*) Hernie a măduvei spinării. • /<fr. ***médullocèle***.

medulocultúră *s.f.* (*med.*) Metodă de diagnostic în bolile infecțioase, constînd în cultivarea germenilor din măduva osoasă. • /<fr. ***médulloculture***.

meduloepitelióm *s.n.* (*med.*) Neuroepiteliom. • sil. *-li-om.* /<fr. ***médullo-épithéliome***.

medulográmă *s.f.* (*med.*) Mielogramă. • pl. *-e.* /<fr. ***médullogramme***.

medulós, -oásă *adj.* **1** (*bot.; despre organe*) Care conține un fel de măduvă. **2** (*anat.*) De natura măduvei. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***méduleux***.

medulosclerózá *s.f.* (*med.*) Scleroză a măduvei (spinării, osoase sau suprarenale). • pl. *-e.* /<fr. ***médullosclérose***.

medulosuprarenál, -ă *adj.* (*anat.*) Care se referă la țesutul medular și la glanda suprarenală. ◇ *Glandă medulosuprarenală* (și *subst. f.*) = glandă endocrină care formează porțiunea centrală a cortico suprarenalei și care secretă adrenalina și noradrenalina, hormoni cu rol important în adaptarea termică, metabolică și circulatorie a organismului. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***médullo-surrénale***, după *suprarenală*.

medulosuprarenalóm *s.m.* (*med.*) Tumoare benignă a substanței medulare a glandei suprarenale. • /după fr. *médullosurrénalome*.

meduloterapíe *s.f.* (*med.*) Tratament preventiv al turbării prin inocularea de măduvă. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***médullothérapie***.

medulotransfúzie *s.f.* (*med.*) Transfuzie efectuată cu măduvă osoasă, pentru regenerarea măduvei la

medifíx, -ă *adj.* (*bot.; mai ales despre antera staminelor*) Care este fixat de un organ la mijloc. • pl. *-ficşi, -xe.* /<fr. *médifixe.*

medio- Elem. de compunere „mediu, intermediar". • /<fr. *médio-*; cf. lat. *mĕdĭus, -a, -um* „mijlociu".

mediocraţíe *s.f.* (*polit.*) Putere politică exercitată de oameni mediocri. • g.-d. *-iei.* /<fr. *médiocratie.*

mediocritáte *s.f.* **1** Faptul de a fi mediocru; situaţia, starea a ceea ce este mediocru. *Imitarea este o dovadă de mediocritate* (MAIOR.). **2** Persoană lipsită de calităţi (intelectuale) deosebite; om fără talent, mediocru. *Avu impresia netă de a se afla înaintea unei mari mediocrităţi* (CĂL.). • sil. *-di-o-.* pl. *-ăţi.* /<fr. *médiocrité,* lat. *mĕdiocrĭtas, -atis.*

mediocrizá *vb. I. tr., refl.* A face sau a deveni mediocru. • prez.ind. *-ez.* /*mediocru* + *-iza.*

mediocrizáre *s.f.* Acţiunea de *a (se) mediocriza* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. *mediocriza.*

mediócru, -ă *adj.* **1** Care se află între extreme; de mijloc, potrivit. ◆ Care nu iese din comun; modest, banal, obişnuit. *Una... din ele frumoasă ca o zînă. Cealaltă de o frumuseţe mai mediocră* (BOL.). **2** (*despre oameni*) Care este lipsit de calităţi (intelectuale); fără strălucire, fără valoare, fără spirit. *Badea... a încercat să intre în seminar, dar, fiind mediocru şi ca învăţătură şi ca inteligenţă, n-a putut să izbutească* (GAL.). ◇ (*subst.*) *A nu fi bun de nimic e pentru mediocru un noroc în viaţă* (CĂL.). • sil. *-di-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. *médiocre,* lat. *mĕdiocris, -e* <*mĕdius.*

mediodorsál, -ă *adj.* **1** (*anat.*) Care este situat la mijlocul spatelui. **2** (*fon.*) *Consoană mediodorsală* (şi *subst. f.*) = consoană pentru articularea căreia dosul limbii se ridică la nivelul părţii mediane a vălului palatului. • sil. *-di-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. *médiodorsal.*

mediologíe *s.f.* (*sociol.*) Disciplină care se ocupă cu studiul căilor şi al mijloacelor eficacităţii simbolice, al modului în care imaginile şi cerinţele pot modifica mersul lucrurilor în societate. • sil. *-di-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. *médiologie.*

mediopalatál, -ă *adj., s.f.* (*fon.*) (Fonem) articulat la înălţimea părţii mediane a palatului dur. • sil. *-di-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. *médiopalatal.*

meditá *vb. I.* **1** *intr.* (*adesea cu determ. introduse prin prep. „la", „asupra"*) A cugeta, a gîndi adînc asupra unui lucru; a reflecta. *Zile întregi putea medita asupra unui cuvînt* (EMIN.). ◇ Fig. *Cocostîrcii cu largi pasuri calcă rar şi meditînd* (ALECS.). **2** *tr.* (*compl. indică elevi, studenţi etc.*) A ajuta să pregătească (în afara orelor de curs) lecţiile, examenele; a pregăti în particular. *Titu s-a oferit să o mediteze el gratuit* (REBR.). **3** *tr.* (*înv.*) A examina ceva din toate punctele de vedere; a studia. *Această boală trebuia meditată* (C. NEGR.). **4** *tr.* (*înv.*) A pune ceva la cale; a plănui, a urzi. *Se cunoştea că meditează vreo nouă moarte* (C. NEGR.). • prez. ind. *-ez.* /<fr. *méditer,* lat. *meditari.*

meditabúnd, -ă *adj.* Cogitabund, gînditor. • pl. *-zi, -de.* /<it. *meditabondo.*

meditáre *s.f.* Faptul de *a medita*; meditaţie. • pl. *-ări.* /v. *medita.*

meditát, -ă *adj.* (*în special despre despre elevi*) Care a primit lecţii particulare, în afara orelor de curs; preparat. • pl. *-ţi, -te.* /v. *medita.*

meditatív, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care este înclinat spre meditaţie, căruia îi place să mediteze; gînditor. *Şerban, fratele cel mare, era „domnişor" meditativ* (CĂL.). ◆ (*despre manifestări, acţiuni ale oamenilor*) Care exprimă, trădează meditaţie. *Răspundea cu un aer meditativ şi serios* (FIL.). • pl. *-i, -e.* /<fr. *méditatif.*

meditatór, -oáre *s.m., s.f.* Persoană care meditează un elev; preparator. *Aveam un meditator acasă, un băiat sărac, mai mare ca mine cu vreo patru ani* (VLAH.). • pl. *-ori, -oare.* /*medita* + *-tor.*

meditáţie *s.f.* **1** Faptul de a medita; gîndire, cugetare profundă şi îndelungată; meditare, reflecţie. *Meditaţia şi lenea erau plăcerile lui cele mai evidente* (SADOV.). ◇ Fig. *Munţii îi încredinţaseră solemna lor meditaţie* (BOGZA). **2** (*lit.*) Specie a genului liric, cuprinzînd consideraţii filosofice, morale asupra existenţei umane, deosebit de cultivată în preromantism şi romantism. *Meditaţii, elegii, epistole, satire şi fabule* (ALEX.). **3** (*lit.*) Scriere în proză cu caracter filosofic, moral, religios etc. **4** Pregătire a lecţiilor, a examenelor cu un meditator; lecţie particulară dată de un meditator unui elev. *Student serios caut meditaţiuni orice clasă* (CE. PETR.). ◆ Perioadă de timp cît durează această lecţie. **5** Pregătire individuală a temelor într-un internat. ◇ *Sală de meditaţie* = sală într-un internat unde elevii îşi pregătesc lecţiile. ◆ Perioadă de timp, în afara orelor de curs, în care elevii (dintr-un internat) îşi pregătesc temele. *Ieşeam din meditaţia de seară istoviţi* (BRĂ.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi (*înv.*) *meditaţiúne s.f.* /<lat. *mĕditatio, -onis,* fr. *méditation.*

meditaţiúne *s.f.* v. meditaţie.

mediteraneeán, -ă *adj., s.n.* **I** *adj.* Care aparţine Mării Mediterane sau regiunilor situate în vecinătatea ei, care se referă la Marea Mediterană sau la regiunile din jurul ei; mediteraneu. *Limpiditatea cerului mediteranean* (E. LOV.). ◇ *Climă mediteraneeană* = climă temperată, cu veri secetoase şi cu ierni calde, caracteristică regiunilor din jurul Mării Mediterane. **II** *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Neogen. **2** *adj.* Care aparţine mediteraneeanului, specific mediteraneeanului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din mediteraneean. • sil. *-ne-an.* pl. *-eeni, -eene.* /<fr. *méditerranéen.*

mediteranéu, -ée *adj.* Mediteraneean. • pl. *-i, -ee.* /<lat. *mediterraneus, -a, -um.*

médiu[1] *s.n.* **1** Natura înconjurătoare alcătuită din ansamblul factorilor şi condiţiilor (de relief, sol, climă, faună, floră şi civilizaţie) care constituie ambianţa în care există fiinţele şi lucrurile. *Sînt autorul unei teorii cu privire la organism şi la mediu, care va face vîlvă* (BEN.). ◇ *Protecţia mediului înconjurător* = acţiune organizată de stat sau de o instituţie naţională ori internaţională în scopul păstrării echilibrului ecologic, al menţinerii şi ameliorării calităţii factorilor naturali, al asigurării unor condiţii de viaţă şi de muncă tot mai bune. *Condiţii de mediu* v. condiţie. *Igiena mediului* v. igienă. **2** *Mediu intern* = totalitatea umorilor care scaldă celulele organismului. (*microbiol.*) *Mediu de cultură* = soluţie nutritivă sterilizată, utilizată pentru înmulţirea microorganismelor în laborator, în diverse scopuri. **3** (*fiz., chim.*) Substanţă solidă, lichidă sau gazoasă, stare de agregare, cîmp electromagnetic sau gravitaţional etc. în care se desfăşoară fenomenele fizice sau chimice. **4** Societatea, lumea în mijlocul căreia trăieşte cineva; ambianţă, anturaj. *Faptele se petrec într-un mediu orăşenesc şi între persoane aproape caragialiane* (IBR.). ◇ (*sociol.*) *Mediu social* = totalitatea elementelor şi structurilor economice, politice, culturale etc. care formează cadrul specific al desfăşurării activităţii membrilor unei societăţi concret determinate, pe o anumită treaptă a dezvoltării ei istorice şi care, la rîndul său, este permanent modelat de această activitate. *Sîntem tributari mediului social în care ne dezvoltăm. Mediu acvatic* v. acvatic. **5** (*şi în forma „medium"*) Persoană care poate fi hipnotizată sau care poate intra în transă şi despre care se crede că ar putea comunica cu spiritele, servind ca intermediar între ele şi cei vii. *Chemarea sufletului lui Socrate de un medium oarecare* (MACED.). **6** (*geol.*) *Mediu de sedimentare* = domeniu, zonă sau areal caracterizat de un complex de factori fizico-chimici şi biotici care controlează procesul de sedimentare dintr-un anumit loc într-un anumit timp. **7** (*econ.*) *Mediu de afaceri* = ansamblul reglementărilor care alcătuiesc cadrul de lucru al unei firme şi de manifestare a relaţiilor interne şi externe ale acesteia. *Mediu economic* = ansamblul factorilor care pot influenţa din exterior activitatea economică. • pl. *-ii.* şi *médium s.n.* /<lat. *mĕdium, -ii.*

médiu[2]**, -ie** *adj., s.f.* **I** *adj.* **1** Care se află în mijloc; de mijloc, mijlociu. ◇ (*pedag.*) *Învăţămînt mediu* = treaptă a învăţămîntului public, între învăţămîntul elementar şi cel superior. (*pedag.*) *Şcoală medie* = şcoală de învăţămînt mediu. (*log.*) *Termen mediu* = termen al silogismului care apare în ambele premise, dar nu şi în concluzie. (*telec.*) *Unde medii* (şi *subst. f. pl.*) = unde radio cu lungimea între 100 şi 1000 m; domeniu cuprins între 186, 9 m şi 571, 4 m destinat posturilor naţionale de radiodifuziune. *Evul Mediu* v. ev. *Urechea medie* v. ureche. ◆ (*mat.; subst. m. pl.; în forma „mezi"*) Termenii care se găsesc la mijlocul unei proporţii. ◆ Fig. Care este moderat, echilibrat, ponderat. *Claviatura sufletească a poetului este, deci, mărginită la o sumă de sentimente medii* (E. LOV.). **2** Care reprezintă o medie. **II** *s.f* **1** Valoare mijlocie a mai multe mărimi. ◇ *Medie aritmetică* = număr obţinut prin împărţirea sumei mai multor mărimi la numărul lor. ◇ Loc.adv. *În medie* = luînd o măsură intermediară între calităţile sau calităţile diferitelor elemente componente; una cu alta, una peste alta. **2** (*statist.*) Indice al tendinţei centrale evidenţiate de o cercetare statistică. *Media de viaţă la noi este de 70 de ani.* **3** Rezultatul final obţinut de un elev, de un student etc. din adunarea notelor primite şi împărţirea acestora la numărul lor total. *Isprăvise cele patru clase... în chip onorabil; media şapte şi oarecare fracţiuni* (TEOD.). ◆ Rezultat obţinut din adunarea tuturor notelor acordate la un obiect în timpul unui semestru (sau al unui an) şi din împărţirea sumei obţinute la numărul notelor. ◆ Rezultat general obţinut de un candidat la un examen. ◇ Expr. *A (nu)-i ieşi* sau *a (nu) avea media* (sau *medie*) = a (nu) obţine nota de trecere. *N-aveam medie la istorie* (BRĂ.). • pl. *-ii.* /<lat. *mĕdius, -a, -um.*

médium *s.n.* v. mediu[1].

mediúmnic, -ă *adj.* Care este propriu pentru mediu. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. *médiumnique.*

mediumnitáte *s.f.* Aptitudinea de mediu. • /<fr. *médiumnité.*

médius *s.n.* (*anat.*) Degetul mijlociu al mîinii. • /<fr. *médius*; cf. lat. [digitus] *medius.*

medrésă *s.f.* **1** Institut musulman de învăţămînt superior religios. *Au... făcut geamia de la Adrianopolis cu... medrise* (VĂCĂR.). **2** Edificiul care îl adăposteşte. • pl. *-e.* şi (*înv.*) *medreseá, medrisé s.f.* /<tc. *medrese*; cuv. ar.

medreseá *s.f.* v. medresă.

medrisé *s.f.* v. medresă.

medul- Elem. de compunere „măduvă". • şi *medulo-.* /<fr. *médullo-*; cf. lat. *mĕdulla, -ae.*

medulár, -ă *adj.* **1** (*anat.*) Care aparţine măduvei spinării sau măduvei oaselor, care se referă la măduva spinării sau la măduva oaselor; care formează măduva. ◇ *Canal medular* = *a*) canal axial al oaselor lungi sau în interiorul coloanei vertebrale în care se află măduva spinării; canal rahidian; *b*) (*bot.*) partea centrală a tijei dicotiledonatelor. *Hipernefrom medular* v. hipernefrom. **2** Analog. Care are aspect de măduvă. • pl. *-i, -e.* /<fr. *médullaire*; cf. lat. *mĕdullaris, -e* <*mĕdulla, -ae* „măduvă".

medulectomíe *s.f.* (*chir.*) Incizie a ţesutului medular. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. *médullectomie.*

medulítă *s.f.* (*med.*) Inflamaţie a măduvei spinării sau a măduvei osoase. • pl. *-e.* /<fr. *médullite.*

medulo- v. medul-.

meduloblást *s.n.* (*anat.*) Celulă primitivă, nediferenţiată, a tubului neural. • pl. *-e.* /<fr. *médulloblaste.*

meduloblastóm *s.n.* (*med.*) Tumoare cerebrală (gliom) de consistenţă moale, friabilă, cu tendinţe de invadare rapidă; neurospongiom, care îi afectează mai ales pe adolescenţi. • pl. *-oame.* /<fr. *médulloblastome.*

medulocél *s.n.* (*med.*) Hernie a măduvei spinării. • /<fr. *médullocèle.*

medulocultúră *s.f.* (*med.*) Metodă de diagnostic în bolile infecţioase, constînd în cultivarea germenilor din măduva osoasă. • /<fr. *médulloculture.*

meduloepitelióm *s.n.* (*med.*) Neuroepiteliom. • sil. *-li-om.* /<fr. *médullo-épithéliome.*

medulográmă *s.f.* (*med.*) Mielogramă. • pl. *-e.* /<fr. *médullogramme.*

medulós, -oásă *adj.* **1** (*bot.; despre organe*) Care conţine un fel de măduvă. **2** (*anat.*) De natura măduvei. • pl. *-oşi, -oase.* /<fr. *méduleux.*

medulosclerózá *s.f.* (*med.*) Scleroză a măduvei (spinării, osoase sau suprarenale). • pl. *-e.* /<fr. *médullosclérose.*

medulosuprarenál, -ă *adj.* (*anat.*) Care se referă la ţesutul medular şi la glanda suprarenală. ◇ *Glandă medulosuprarenală* (şi *subst. f.*) = glandă endocrină care formează porţiunea centrală a cortico suprarenalei şi care secretă adrenalina şi noradrenalina, hormoni cu rol important în adaptarea termică, metabolică şi circulatorie a organismului. • pl. *-i, -e.* /<fr. *médullo-surrénale,* după *suprarenală.*

medulosuprarenalóm *s.m.* (*med.*) Tumoare benignă a substanţei medulare a glandei suprarenale. • /după fr. *médullosurrénalome.*

meduloterapíe *s.f.* (*med.*) Tratament preventiv al turbării prin inocularea de măduvă. • g.-d. *-iei.* /<fr. *médullothérapie.*

medulotransfúzie *s.f.* (*med.*) Transfuzie efectuată cu măduvă osoasă, pentru regenerarea măduvei la

bolnavii cu anemie gravă aplastică, cu boală de iradiere etc. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***médullo-transfusion***.

medúză[1] *s.f.* (*în mit. greacă*) Ființă fabuloasă, închipuită ca o femeie cu șerpi în loc de păr. • /<fr. ***méduse***; cf. nm. pr. *Meduza*, una dintre cele trei Gorgone, ale cărei șuvițe de păr au fost transformate în șerpi.

medúză[2] *s.f.* (*zool.*) Nume dat unor celenterate marine, cu corpul gelatinos, transparent, în formă de ciupercă. *În apă, sub vase, pești și homari, meduze și lei-de-mare fugeau speriați spre adîncuri* (STANCU). ◇ Compar. *M-am crispat ca o meduză* (CA. PETR.). • pl. *-e* /<fr. ***méduse***.

meedínți *s.m. pl.* v. mehedinți.

meéng, -ă *s.n., adj.* v. mehenghi.

meénghi, -ghe *s.n., adj.* v. mehenghi.

meeting *s.n.* v. miting.

mefiá *vb. I. refl.* A nu avea încredere (în...); a pune la îndoială, a suspecta. • sil. *-fi-a*. prez.ind. *-iez*. /<fr. ***méfier***.

mefiént, -ă *adj.* Care este neîncrezător, bănuitor. • sil. *-ent*. pl. *-ți, -te*. /<fr. ***méfiant***.

mefiență *s.f.* **1** Neîncredere, bănuială. **2** (*psih.*) Suspiciune patologică; așteptare neliniștită, anxioasă a răului. • sil. *-fi-en-*. pl. *-e*. /<fr. ***méfiance***.

mefísto *s.m.* Caschetă de lînă tricotată, folosită de alpiniști și de vînători, care acoperă fruntea cu un vîrf triunghiular. • /<it. ***mefisto***.

mefistofél *s.m.* Denumire a diavolului. • /<fr. ***méphistophélès***; cf. nm. pr. *Mefistofel*, numele diavolului din poemul dramatic *Faust* de Goethe.

mefistofélic, -ă *adj.* Care este diabolic, drăcesc; răutăcios, perfid. *Arcul sprîncenelor era lung, dens și cu o zburlire mefistofelică* (TEOD.). ◇ (*adv.*) *Dragul meu – zise Nicoară zîmbind mefistofelic – asta... e cu totul altceva* (BEN.). • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***méphistophélique***; cf. nm. pr. *Mefistofel*, numele diavolului din poemul dramatic *Faust* de Goethe.

mefític, -ă *adj.* Cu miros urît și nesănătos; puturos, fetid, pestilențial; infect, nociv. *Am scăpat de această zonă mefitică; am ieșit la largul cîmpiei* (CAR.). • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***méphitique***, germ. ***mefitisch***, lat. ***mephiticus, -a, -um***.

mefitísm *s.n.* Poluare a aerului prin emanații mefitice sau toxice. • /<fr. ***méphitisme***.

meflém *s.n.* v. mehlem.

mega- Elem. de compunere „(foarte) mare", „creștere", „un milion". • și *megal-, megalo-*. /<fr. ***méga-***, ***mégal(o)***-; cf. gr. *μέγας, μεγάλη, μέγα* „mare".

megabazinét *s.n.* (*med.*) Dilatare congenitală a bazinetului. • /<fr. ***mégabassinet***.

megabiocenóză *s.f.* (*biol.*) Biocenoză foarte întinsă. • sil. *-bi-o-*. /***mega-*** + ***biocenoză***.

megabít *s.m.* (*cib.*) Unitate de măsură a informațiilor, egală cu un milion de biți. • pl. *-ți*. /<fr. ***mégabit***.

megabrécie *s.f.* (*geol.*) Rocă sedimentară constituită din blocuri gigantice formate prin prăbușirea unei faleze sub acțiunea valurilor. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***mega-*** + ***brecie***.

megabúlb *s.m.* (*med.*) Dilatare a bulbului pilloric. • /<fr. ***mégabulbe***.

megacaloríe *s.f.* (*fiz.*) Unitate (derivată) de măsură pentru căldură, egală cu un milion de calorii (*Mcal*). • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***mégacalorie***.

megacardíe *s.f.* (*med.*) Mărire a volumului inimii. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***mégacardie***.

megacarioblást *s.n.* (*biol.*) Celulă mare, din măduva osoasă, cu protoplasma hialină și bazofilă, ocupată aproape în întregime de nucleu. • sil. *-ri-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***mégacaryoblaste***.

megacariocít *s.n.* (*biol.*) Ultima celulă medulară a măduvei roșii din os, a cărei citoplasmă se fragmentează, producînd plăcuțele sangvine. • sil. *-ri-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***mégacaryocyte***.

megacariocitóză *s.f.* (*med.*) Abundență excesivă, în măduva osoasă, a megacariocitelor. • sil. *-ri-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***mégacaryocytose***.

megacefál, -ă *adj.* (*med.*) Care prezintă megacefalie; megalocefal. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***megacéphale***.

megacefalíe *s.f.* (*med.*) Dezvoltare exagerată, normală sau patologică, a craniului; megalocefalie. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***mégacéphalie***.

megacéros *s.m.* (*paleon.*) Mamifer rumegător fosil, din familia cerbului, cu coarnele late, care a trăit în epocile glaciare din cuaternar. • pl. *-oși*. /<fr. ***mégacéros***.

megacíclu *s.m.* (*fiz.*) Megahertz [illegible] ***gacycle***.

megacolón *s.n.* (*med.*) Dilatare segmentară a intestinului gros, dobîndită sau congenitală. • /<fr. ***mégacôlon***.

megacósm *s.n.* [illegible] megacosmos.

megacósmos *s.n.* Cosmosul luat ca un tot, infinit; macrocosmos. • și *megacósm s.n.* /<engl. ***megacosm***.

megacromozóm *s.m.* (*biol.*) Cromozom de dimensiuni mari, specific unor specii vegetale. • pl. *-i*. /***mega-*** + ***cromozom***.

megadínă *s.f.* (*fiz.*) Unitate de măsură pentru forță, egală cu un milion de dine (*Mdyn*). • pl. *-e*. /<fr. ***mégadyne***.

megadolicocolón *s.n.* (*med.*) Anomalie care constă în dilatarea și alungirea colonului. • /<fr. ***mégadolichocólon***.

megadóză *s.f.* (*med.*) Doză foarte mare a unui medicament, administrată la recomandarea și sub supravegherea medicului. • pl. *-e*. /<fr. ***mégadose***.

megaduodén *s.n.* (*med.*) Dilatare a duodenului. • sil. *-du-o-*. /<fr. ***mégaduodénum***.

megaelectronvólt *s.m.* (*fiz.*) Unitate de măsură pentru energie, egală cu un milion de electronvolți (*MeV*). • pl. *-ți*. /<fr. ***mégaélectronvolt***.

megaérg *s.m.* (*fiz.*) Unitate de măsură pentru energie, egală cu un milion de ergi (*Merg*). • pl. *-gi*. /<fr. ***mégaerg***.

megaesofág *s.n.* (*med.*) Dilatare enormă a esofagului. • /<fr. ***méga-oesophage***.

megaevolúție *s.f.* (*biol.*) Totalitatea fenomenelor care au dus la apariția încrengăturilor, ordinelor și claselor. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***mégaévolution***.

megafarád *s.m.* (*fiz.*) Unitate de capacitate electrică, egală cu un milion de farazi. • pl. *-zi*. /<fr. ***mégafarad***.

megafón *s.n.* **1** Difuzor de mare putere sonoră, folosit pentru transmiterea programelor sonore în spații deschise (piețe, pe stadioane etc.). *O voce subțire de fată anunța prin megafoanele stației de radioficare* (PER.). **2** Aparat de amplificare a vocii, de forma unui cornet mare, folosit pentru comunicări verbale la distanță; portavoce. *Din gura căscată a conului de megafon, răsună... comanda căpitanului* (BART). **3** (*nav.*) Ansamblu format dintr-un amplificator și un difuzor, de forma unei pîlnii, folosit pentru transmiterea la distanță a comenzilor; portavoce. • pl. *-oane*. /<fr. ***mégaphone***; cf. *μεγα-* „mare", *φωνή* „sunet".

megagrăf *s.n.* Planșetă mare de desen, montată articulat pe un suport special, pentru a i se putea da orice înclinație. • pl. *-e*. /<fr. ***mégagraphe***.

megahertz [mega'herts] *s.m.* (*fiz.*) Unitate (derivată) de măsură pentru frecvență, egală cu un milion de hertzi (*MHz*); megaciclu. • pl. *-i*. /<germ. ***Megahertz***, fr. ***mégahertz***.

megahit *s.n.* (*muz.*) Hit care depășește pe celelalte de pe piață. • pl. *-uri*. /***mega-*** + ***hit***.

megal- v. mega-.

megalencefalíe *s.f.* (*med.*) Mărire de volum a encefalului; macroencefalie, megacefalie. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***mégalencéphalie***.

megalhepatíe *s.f.* (*med.*) Mărire a ficatului cauzată de o boală, de un efort deosebit al inimii etc. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***mégalhépatie***.

megalít *s.m.* (*arheol.*) Nume dat unor monumente preistorice cu funcție funerară sau de cult, construite, în epoca neolitică și la începutul epocii bronzului, din blocuri mari de piatră brută sau cioplite sumar. • pl. *-ți*. /<fr. ***mégalithe***; cf. gr. *μέγας* „mare", *λίθος* „piatră".

megalític, -ă *adj.* Care aparține megaliților sau epocii lor, care se referă la megaliți sau la epoca lor. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***mégalithique***.

megalitísm *s.n.* Mișcare spirituală care preconiza construirea de morminte megalitice. • /<fr. ***mégalithisme***.

megalo- v. mega-.

megaloblást *s.n.* (*biol.*) Globulă roșie cu nucleul mărit anormal, care apare patologic în măduva roșie în anemii; macroblast, metrocit. • pl. *-e*. /<fr. ***mégaloblaste***.

megaloblástic, -ă *adj.* (*biol.*) Care se referă la megaloblaste. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***mégaloblastique***.

megalocefál, -ă *adj.* (*med.*) Care prezintă megalocefalie; megacefal. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***mégalocéphale***.

megalocefalíe *s.f.* (*med.*) Anomalie care constă în dezvoltarea [illegible] a capului; macrocefalie, megacefalie, megalocranie. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***mégalocéphalie***; cf. gr. *μεγάλη* (*fem.*) „mare", *κεφαλή* „cap".

megalocít *s.n.* (*biol.*) Celulă roșie, mare, fără nucleu, care apare în sînge în cazul anemiei pernicioase; macrocit, megaloblast. • pl. *-e*. /<fr. ***mégalocyte***.

megalocitóză *s.f.* (*med.*) Anemie pernicioasă provocată de prezența megalocitelor în sînge. • pl. *-e*. /<fr. ***mégalocytose***.

megalocornée *s.f.* (*med.*) Afecțiune ereditară a ochiului, constînd în creșterea dimensiunilor corneene bilateral, cu păstrarea integrității funcției vizuale. • /<fr. ***mégalocornée***.

megalocraníe *s.f.* (*med.*) Megalocefalie. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***mégalocrânie***.

megalodónt, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* Care are dinții mari. **2** *s.n. pl.* (*paleon.*) Lamelibranhiate herodonte fosile, cu cochilia groasă, avînd pe fiecare valvă doi dinți groși. • pl. *-ți, -te*. /<engl. ***megalodont***.

megalodonție *s.f.* (*med.*) Macrodonție. • g.-d. *-iei*. /<engl. ***megalodontia***.

megalofobíe *s.f.* (*psih.*) Teamă patologică de obiecte mari. • g.-d. *-iei*. /***megalo-*** + ***fobie***.

megaloftalmíe *s.f.* (*med.*) Mărire congenitală a diametrului globului ocular, în special la nivelul corneei. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***mégalophtalmie***.

megalomán, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** (Persoană) care are o părere exagerat de bună despre sine, care își supraevalueză meritele; grandoman. *Ajunsese megaloman, se certa cu toată lumea, mereu nemulțumit și veninos* (PER.). **2** (*psih.*) (Persoană) care suferă de megalomanie. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***mégalomane***.

megalomaníe *s.f.* **1** Faptul de a fi megaloman; grandomanie. *Megalomania noilor înavuțiți nu cunoaște limite.* **2** (*psih.*) Manifestare psihică patologică, specifică unor boli mintale (paranoia, schizofrenie) și manifestată printr-o supraestimare excesivă, pînă la delir, a capacității mentale, (și fizice) proprii, bolnavul avînd impresia că este un personaj important, supus persecuției. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***mégalomanie***; cf. gr. *μεγάλη* (*fem.*) „mare", *μανία* „nebunie".

megalomelíe *s.f.* Dimensiune anormal de mare a membrelor (superioare). • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***mégalomelie***.

megalopólis *s.n.* (*sociol.*) Aglomerație urbană de mare întindere, creată prin reunirea mai multor orașe învecinate. • pl. *-uri*. /<fr. ***mégalopolis***, engl. ***megalopolis***; cf. gr. *μεγαλόπολις*.

megalopsíe *s.f.* (*med.*) Tulburare de vedere care constă în impresia că obiectele sînt mai mari decît în realitate; macropsie. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***mégalopsie***.

megalopsihíe *s.f.* (*grec. înv.*) **1** Mărinimie, generozitate. **2** Încredere exagerată în propriile forțe sau posibilități. • g.-d. *-iei*. /<ngr. ***μεγαλοψυχία***, it. ***megalopsichia***.

megalosplanhmíe *s.f.* (*med.*) Hipertrofie a viscerelor; megasplanhnie, splanhnomegalie. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***mégalosplanchnie***.

megalospleníe *s.f.* (*med.*) Mărire a splinei, în anumite boli; splenomegalie. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***mégalosplénie***.

megalotimíe *s.f.* (*med.*) Creștere în volum a timusului. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***mégalothymie***.

megalozáur *s.m.* (*paleon.*) Dinozaurian din mezozoic, care, în mers, se sprijinea pe coadă. • pl. *-i*. /<fr. ***mégalosaure***.

megamétru *s.n.* Instrument pentru determinarea longitudinilor. • pl. *-e*. /<fr. ***mégamètre***.

megaoctét *s.m.* (*inform.*) Unitate de măsură a capacității de stocare egală cu aproximativ un milion de octeți (1 048 576 de octeți). • pl. *-ți*. /***mega-*** + ***octet***.

megaparséc *s.m.* (*astron.*) Unitate de măsură a distanțelor interastrale, egală cu un milion de parseci. • pl. *-ci*. /<fr. ***mégaparsec***.

megapérm *s.n.* (*chim.*) Aliaj de nichel, fier și mangan care are o mare permeabilitate magnetică. • pl. *-e*. /<germ. ***Megaperm***.

megapír *s.m.* (*electr.*) Oțel din fier, crom și aluminiu, folosit la confecționarea rezistențelor electrice. • scris și *megapyr*. /<germ. ***Megapir***.

bolnavii cu anemie gravă aplastică, cu boală de iradiere etc. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***médullo-transfusion***.

medúză[1] *s.f.* (*în mit. greacă*) Ființă fabuloasă, închipuită ca o femeie cu șerpi în loc de păr. • /<fr. ***méduse***; cf. nm. pr. *Meduza*, una dintre cele trei Gorgone, ale cărei șuvițe de păr au fost transformate în șerpi.

medúză[2] *s.f.* (*zool.*) Nume dat unor celenterate marine, cu corpul gelatinos, transparent, în formă de ciupercă. *În apă, sub vase, pești și homari, meduze și lei-de-mare fugeau speriați spre adîncuri* (STANCU). <> Compar. *M-am crispat ca o meduză* (CA. PETR.). • pl. *-e*. /<fr. ***méduse***.

meedínți *s.m. pl.* v. mehedinți.

meéng, -ă *s.n., adj.* v. mehenghi.

meénghi, -ghe *s.n., adj.* v. mehenghi.

meeting *s.n.* v. miting.

mefiă *vb. I. refl.* A nu avea încredere (în...); a pune la îndoială, a suspecta. • sil. *-fi-a*. prez.ind. *-iez*. /<fr. ***méfier***.

mefiént, -ă *adj.* Care este neîncrezător, bănuitor. • sil. *-fi-ent*. pl. *-ți, -te*. /<fr. ***méfiant***.

mefiénță *s.f.* **1** Neîncredere, bănuială. **2** (*psih.*) Suspiciune patologică; așteptare neliniștită, anxioasă a răului. • sil. *-fi-en-*. pl. *-e*. /<fr. ***méfiance***.

mefísto *s.m.* Caschetă de lînă tricotată, folosită de alpiniști și de vînători, care acoperă fruntea cu un vîrf triunghiular. • /<it. ***mefisto***.

mefistofél *s.m.* Denumire a diavolului. • /<fr. ***méphistophélès***; cf. nm. pr. *Mefistofel*, numele diavolului din poemul dramatic *Faust* de Goethe.

mefistofélic, -ă *adj.* Care este diabolic, drăcesc; răutăcios, perfid. *Arcul sprincenelor era lung, dens și cu o zburlire mefistofelică* (TEOD.). <> (*adv.*) *Dragul meu - zise Nicoară zîmbind mefistofelic - asta... e cu totul altceva* (BEN.). • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***méphistophélique***; cf. nm. pr. *Mefistofel*, numele diavolului din poemul dramatic *Faust* de Goethe.

mefític, -ă *adj.* Cu miros urît și nesănătos; puturos, fetid, pestilențial; infect, nociv. *Am scăpat de această zonă mefitică; am ieșit la largul cîmpiei* (CAR.). • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***méphitique***, germ. ***mefitisch***, lat. *mephitĭcus, -a, -um*.

mefitísm *s.n.* Poluare a aerului prin emanații mefitice sau toxice. • /<fr. ***méphitisme***.

meflém *s.n.* v. mehlem.

mega- Elem. de compunere „(foarte) mare", „creștere", „un milion". • și *megal-, megalo-*. /<fr. ***méga-***, ***mégal(o)-***; cf. gr. *μέγας, μεγάλη, μέγα* „mare".

megabazinét *s.n.* (*med.*) Dilatare congenitală a bazinetului. • /<fr. ***mégabassinet***.

megabiocenóză *s.f.* (*biol.*) Biocenoză foarte întinsă. • sil. *-bi-o-*. /***mega-*** + ***biocenoză***.

megabít *s.m.* (*cib.*) Unitate de măsură a informațiilor, egală cu un milion de biți. • pl. *-ți*. /<fr. ***mégabit***.

megabrécie *s.f.* (*geol.*) Rocă sedimentară constituită din blocuri gigantice formate prin prăbușirea unei faleze sub acțiunea valurilor. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***mega-*** + ***brecie***.

megabúlb *s.m.* (*med.*) Dilatare a bulbului piloric. • /<fr. ***mégabulbe***.

megacaloríe *s.f.* (*fiz.*) Unitate (derivată) de măsură pentru căldură, egală cu un milion de calorii (*Mcal*). • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***mégacalorie***.

megacardíe *s.f.* (*med.*) Mărire a volumului inimii. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***mégacardie***.

megacarioblást *s.n.* (*biol.*) Celulă mare, din măduva osoasă, cu protoplasma hialină și bazofilă, ocupată aproape în întregime de nucleu. • sil. *-ri-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***mégacaryoblaste***.

megacariocít *s.n.* (*biol.*) Ultima celulă medulară a măduvei roșii din os, a cărei citoplasmă se fragmentează, producînd plăcuțele sangvine. • sil. *-ri-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***mégacaryocyte***.

megacariocitóză *s.f.* (*med.*) Abundență excesivă, în măduva osoasă, a megacariocitelor. • sil. *-ri-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***mégacaryocytose***.

megacefál, -ă *adj.* (*med.*) Care prezintă megacefalie; megalocefal. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***megacéphale***.

megacefalíe *s.f.* (*med.*) Dezvoltare exagerată, normală sau patologică, a craniului; megalocefalie. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***mégacéphalie***.

megacéros *s.m.* (*paleon.*) Mamifer rumegător fosil, din familia cerbului, cu coarnele late, care a trăit în epocile glaciare din cuaternar. • pl. *-oși*. /<fr. ***mégacéros***.

megacíclu *s.m.* (*fiz.*) Megahertz. • pl. *-i*. /<fr. ***mégacycle***.

megacolón *s.n.* (*med.*) Dilatare segmentară a intestinului gros, dobîndită sau congenitală. • /<fr. ***mégacôlon***.

megacósm *s.n.* v. megacosmos.

megacósmos *s.n.* Cosmosul luat ca un tot, infinit; macrocosmos. • și *megacósm s.n.* /<engl. ***megacosm***.

megacromozóm *s.m.* (*biol.*) Cromozom de dimensiuni mari, specific unor specii vegetale. • pl. *-i*. /***mega-*** + ***cromozom***.

megadínă *s.f.* (*fiz.*) Unitate de măsură pentru forță, egală cu un milion de dine (*Mdyn*). • pl. *-e*. /<fr. ***mégadyne***.

megadolicocolón *s.n.* (*med.*) Anomalie care constă în dilatarea și alungirea colonului. • /<fr. ***mégadolichocólon***.

megadóză *s.f.* (*med.*) Doză foarte mare a unui medicament, administrată la recomandarea și sub supravegherea medicului. • pl. *-e*. /<fr. ***mégadose***.

megaduodén *s.n.* (*med.*) Dilatare a duodenului. • sil. *-du-o-*. /<fr. ***mégaduodénum***.

megaelectronvólt *s.m.* (*fiz.*) Unitate de măsură pentru energie, egală cu un milion de electronvolți (*MeV*). • pl. *-ți*. /<fr. ***mégaélectronvolt***.

megaérg *s.m.* (*fiz.*) Unitate de măsură pentru energie, egală cu un milion de ergi (*Merg*). • pl. *-gi*. /<fr. ***mégaerg***.

megaesofág *s.n.* (*med.*) Dilatare enormă a esofagului. • /<fr. ***méga-oesophage***.

megaevolúție *s.f.* (*biol.*) Totalitatea fenomenelor care au dus la apariția încrengăturilor, ordinelor și claselor. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***mégaévolution***.

megafarád *s.m.* (*fiz.*) Unitate de capacitate electrică, egală cu un milion de farazi. • pl. *-zi*. /<fr. ***mégafarad***.

megafón *s.n.* **1** Difuzor de mare putere sonoră, folosit pentru transmiterea programelor sonore în spații deschise (piețe, pe stadioane etc.). *O voce subțire de fată anunța prin megafoanele stației de radioficare* (PER.). **2** Aparat de amplificare a vocii, de forma unui cornet mare, folosit pentru comunicări verbale la distanță; portavoce. *Din gura căscată a conului de megafon, răsună... comanda căpitanului* (BART). **3** (*nav.*) Ansamblu format dintr-un amplificator și un difuzor, de forma unei pîlnii, folosit pentru transmiterea la distanță a comenzilor; portavoce. • pl. *-oane*. /<fr. ***mégaphone***; cf. *μεγα-* „mare", *φωνή* „sunet".

megagráf *s.n.* Planșetă mare de desen, montată articulat pe un suport special, pentru a i se putea da orice înclinație. • pl. *-e*. /<fr. ***mégagraphe***.

megahertz [mega'herts] *s.m.* (*fiz.*) Unitate (derivată) de măsură pentru frecvență, egală cu un milion de hertzi (*MHz*); megaciclu. • pl. *-i*. /<germ. ***Megahertz***, fr. ***mégahertz***.

megahit *s.n.* (*muz.*) Hit care depășește pe celelalte de pe piață. • pl. *-uri*. /***mega-*** + ***hit***.

megai- v. mega-.

megalencefalíe *s.f.* (*med.*) Mărire de volum a encefalului; macroencefalie, megacefalie. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***mégalencéphalie***.

megalhepatíe *s.f.* (*med.*) Mărire a ficatului cauzată de o boală, de un efort deosebit al inimii etc. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***mégalhépatie***.

megalít *s.m.* (*arheol.*) Nume dat unor monumente preistorice cu funcție funerară sau de cult, construite, în epoca neolitică și la începutul epocii bronzului, din blocuri mari de piatră brută sau cioplite sumar. • pl. *-ți*. /<fr. ***mégalithe***; cf. gr. *μέγας* „mare", *λίθος* „piatră".

megalític, -ă *adj.* Care aparține megaliților sau epocii lor, care se referă la megaliți sau la epoca lor. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***mégalithique***.

megalitísm *s.n.* Mișcare spirituală care preconiza construirea de morminte megalitice. • /<fr. ***mégalithisme***.

megalo- v. mega-.

megaloblást *s.n.* (*biol.*) Globulă roșie cu nucleul mărit anormal, care apare patologic în măduva roșie în anemii; macroblast, metrocit. • pl. *-e*. /<fr. ***mégaloblaste***.

megaloblástic, -ă *adj.* (*biol.*) Care se referă la megaloblaste. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***mégaloblastique***.

megalocefál, -ă *adj.* (*med.*) Care prezintă megalocefalie; megacefal. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***mégalocéphale***.

megalocefalíe *s.f.* (*med.*) Anomalie care constă în dezvoltarea excesivă a capului; macrocefalie, megacefalie, megalocranie. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***mégalocéphalie***; cf. gr. *μεγάλη* (*fem.*) „mare", *κεφαλή* „cap".

megalocít *s.n.* (*biol.*) Celulă roșie, mare, fără nucleu, care apare în sînge în cazul anemiei pernicioase; macrocit, megaloblast. • pl. *-e*. /<fr. ***mégalocyte***.

megalocitóză *s.f.* (*med.*) Anemie pernicioasă provocată de prezența megalocitelor în sînge. • pl. *-e*. /<fr. ***mégalocytose***.

megalocornée *s.f.* (*med.*) Afecțiune ereditară a ochiului, constînd în creșterea dimensiunilor corneene bilateral, cu păstrarea integrității funcției vizuale. • /<fr. ***mégalocornée***.

megalocraníe *s.f.* (*med.*) Megalocefalie. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***mégalocrânie***.

megalodónt, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* Care are dinții mari. **2** *s.n. pl.* (*paleon.*) Lamelibranhiate herodonte fosile, cu cochilia groasă, avînd pe fiecare valvă doi dinți groși. • pl. *-ți, -te*. /<engl. ***megalodont***.

megalodonție *s.f.* (*med.*) Macrodonție. • g.-d. *-iei*. /<engl. ***megalodontia***.

megalofobíe *s.f.* (*psih.*) Teamă patologică de obiecte mari. • g.-d. *-iei*. /***megalo-*** + ***fobie***.

megaloftalmíe *s.f.* (*med.*) Mărire congenitală a diametrului globului ocular, în special la nivelul corneei. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***mégalophtalmie***.

megalomán, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** (Persoană) care are o părere exagerat de bună despre sine, care își supraevaluează meritele; grandoman. *Ajunsese megaloman, se certa cu toată lumea, mereu nemulțumit și veninos* (PER.). **2** (*psih.*) (Persoană) care suferă de megalomanie. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***mégalomane***.

megalomaníe *s.f.* **1** Faptul de a fi megaloman; grandomanie. *Megalomania noilor înavuțiți nu cunoaște limite*. **2** (*psih.*) Manifestare psihică patologică, specifică unor boli mintale (paranoia, schizofrenie) și manifestată printr-o supraestimare excesivă, pînă la delir, a capacității mentale, (și fizice) proprii, bolnavul avînd impresia că este un personaj important, supus persecuției. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***mégalomanie***; cf. gr. *μεγάλη* (*fem.*) „mare", *μανία* „nebunie".

megalomelíe *s.f.* Dimensiune anormal de mare a membrelor (superioare). • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***mégalomelie***.

megalopólis *s.n.* (*sociol.*) Aglomerație urbană de mare întindere, creată prin reunirea mai multor orașe învecinate. • pl. *-uri*. /<fr. ***mégalopolis***, engl. ***megalopolis***; cf. gr. *μεγαλόπολις*.

megalopsíe *s.f.* (*med.*) Tulburare de vedere care constă în impresia că obiectele sînt mai mari decît în realitate; macropsie. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***mégalopsie***.

megalopsihíe *s.f.* (*grec. înv.*) **1** Mărinimie, generozitate. **2** Încredere exagerată în propriile forțe sau posibilități. • g.-d. *-iei*. /<ngr. *μεγαλοψυχία*, it. ***megalopsichia***.

megalosplanhníe *s.f.* (*med.*) Hipertrofie a viscerelor; megasplanhnie, splanhnomegalie. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***mégalosplanchnie***.

megalosplenía *s.f.* (*med.*) Mărire a splinei, în anumite boli; splenomegalie. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***mégalosplénie***.

megalotimíe *s.f* (*med.*) Creștere în volum a timusului. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***mégalothymie***.

megalozáur *s.m.* (*paleon.*) Dinozaurian din mezozoic, care, în mers, se sprijinea pe coadă. • pl. *-i*. /<fr. ***mégalosaure***.

megamétru *s.n.* Instrument pentru determinarea longitudinilor. • pl. *-e*. /<fr. ***mégamètre***.

megaoctét *s.m.* (*inform.*) Unitate de măsură a capacității de stocare egală cu aproximativ un milion de octeți (1 048 576 de octeți). • pl. *-ți*. /***mega-*** + ***octet***.

megaparséc *s.m.* (*astron.*) Unitate de măsură a distanțelor interastrale, egală cu un milion de parseci. • pl. *-ci*. /<fr. ***mégaparsec***.

megapérm *s.n.* (*chim.*) Aliaj de nichel, fier și mangan care are o mare permeabilitate magnetică. • pl. *-e*. /<germ. ***Megaperm***.

megapír *s.m.* (*electr.*) Oțel din fier, crom și aluminiu, folosit la confecționarea rezistențelor electrice. • scris și *megapyr*. /<germ. ***Megapir***.

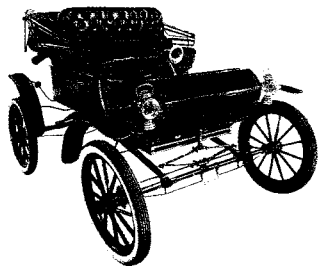

1902 Curved-Dash

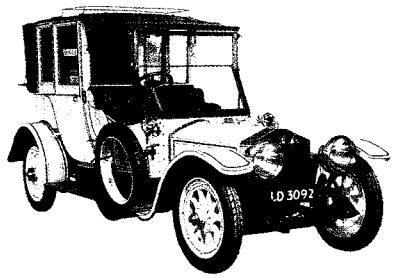

1909 Rolls Royce

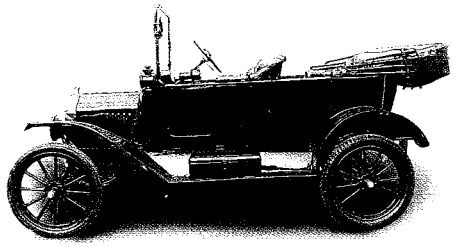

1914 Ford

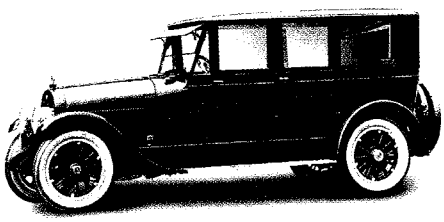

1922 Lincoln

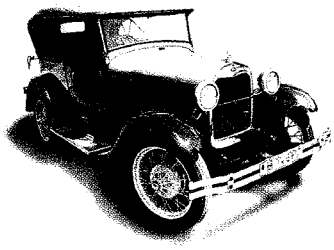

1928 Ford Phaeton

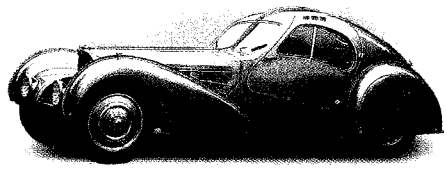

1936 Bugatti Type 57 SC Atlantic

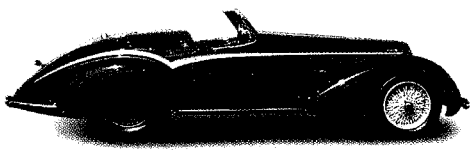

1937 Alfa Romeo

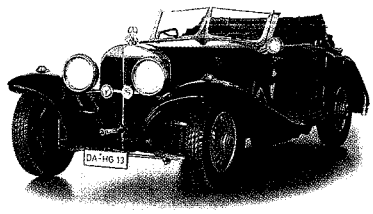

1937 Mercedes-Benz 540K

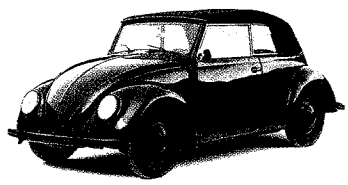

1938 VW Beetle Cabriolet

1940 Ford

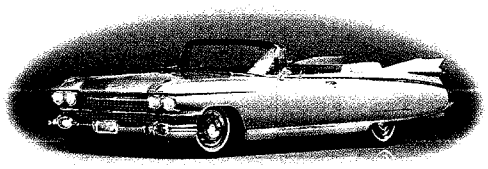

1959 Cadillac Eldorado

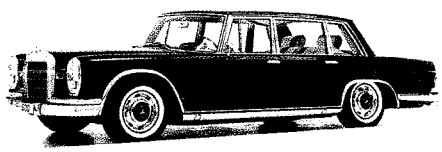

1963 Mercedes-Benz 600 Pullman

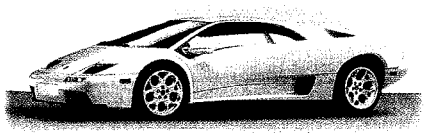

1991 Lamborghini Diablo

2001 BMW Seria 3

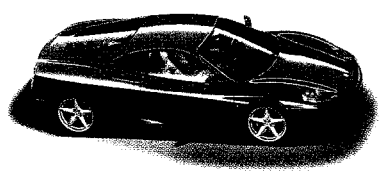

2002 Ferrari 360 Modena

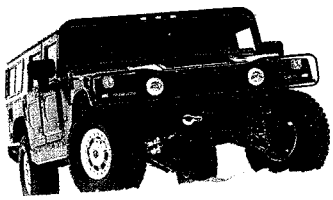

2004 Hummer H1

2005 Porche Carrera

EVOLUȚIA AUTOMOBILULUI

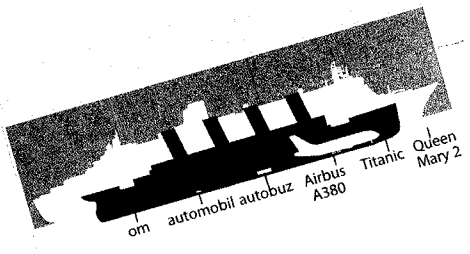

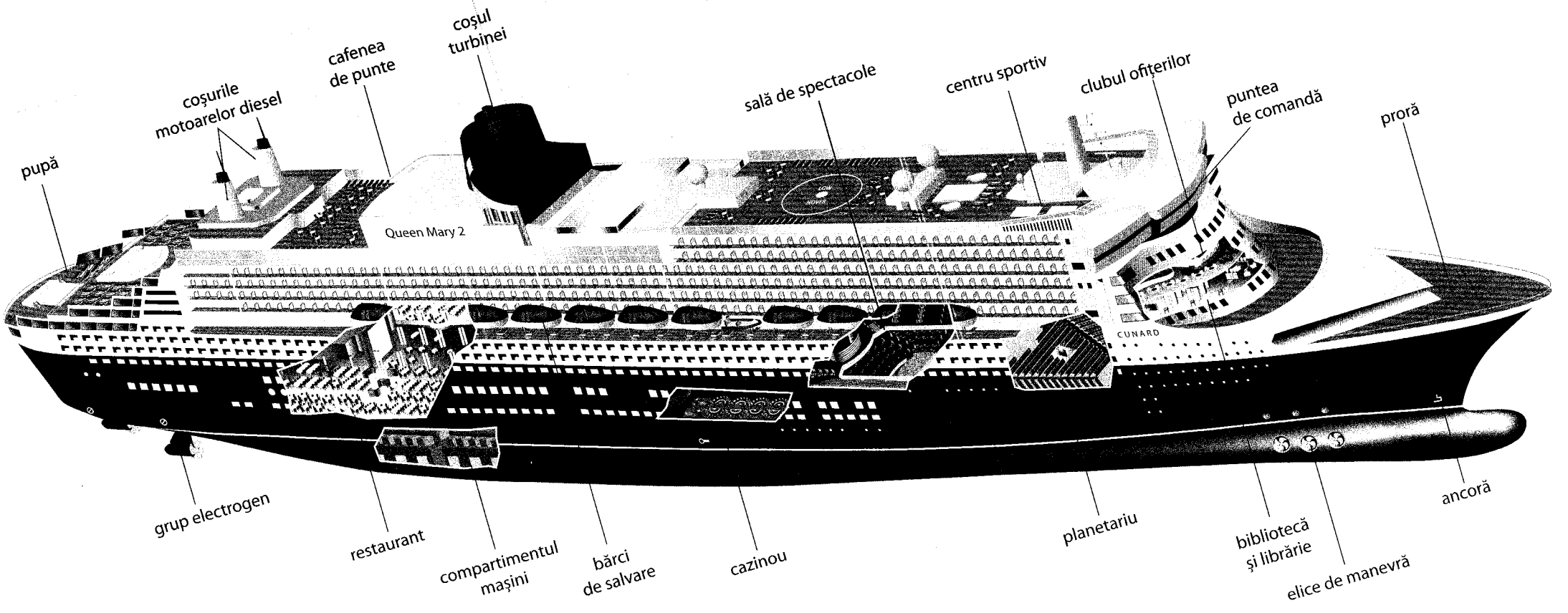

TRANSATLANTICUL QUEEN MARY 2

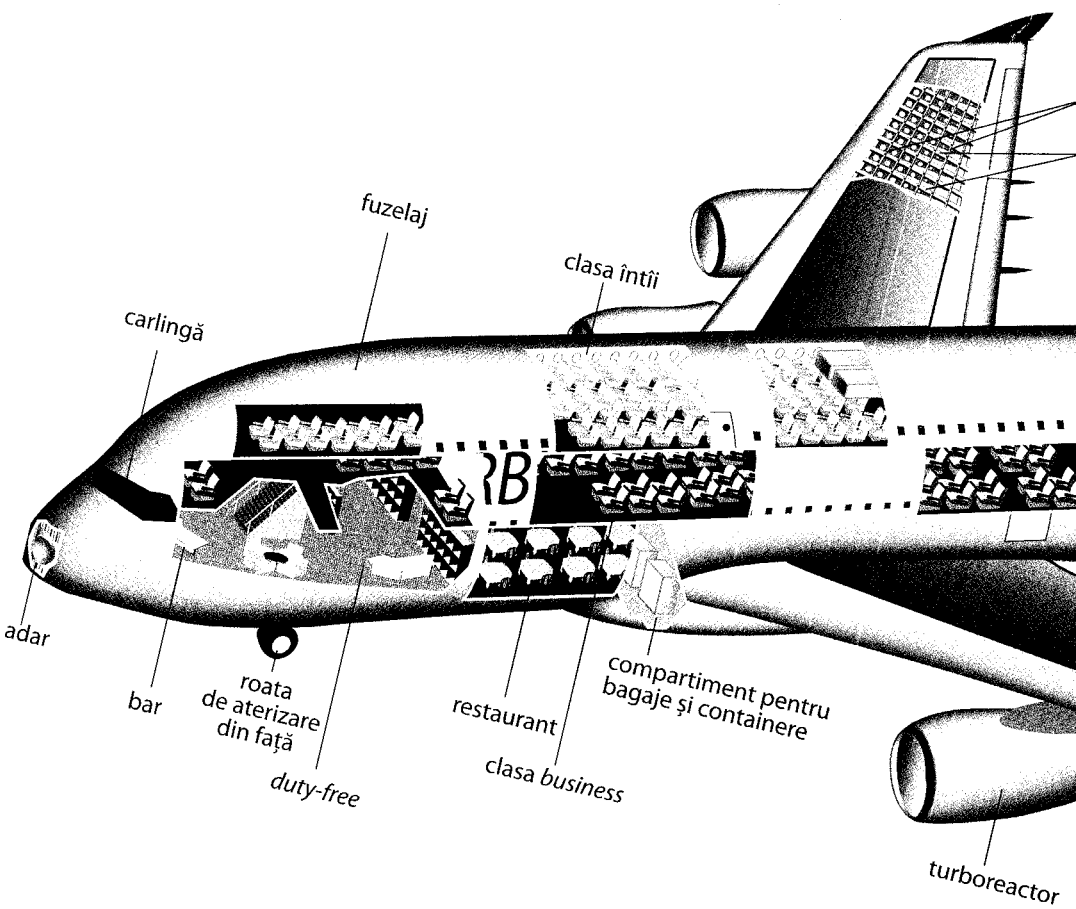
fuzelaj
clasa întîi
carlingă
adar
bar
roata
de aterizare
din față
duty-free
restaurant
clasa business
compartiment pentru
bagaje și containere
turboreactor

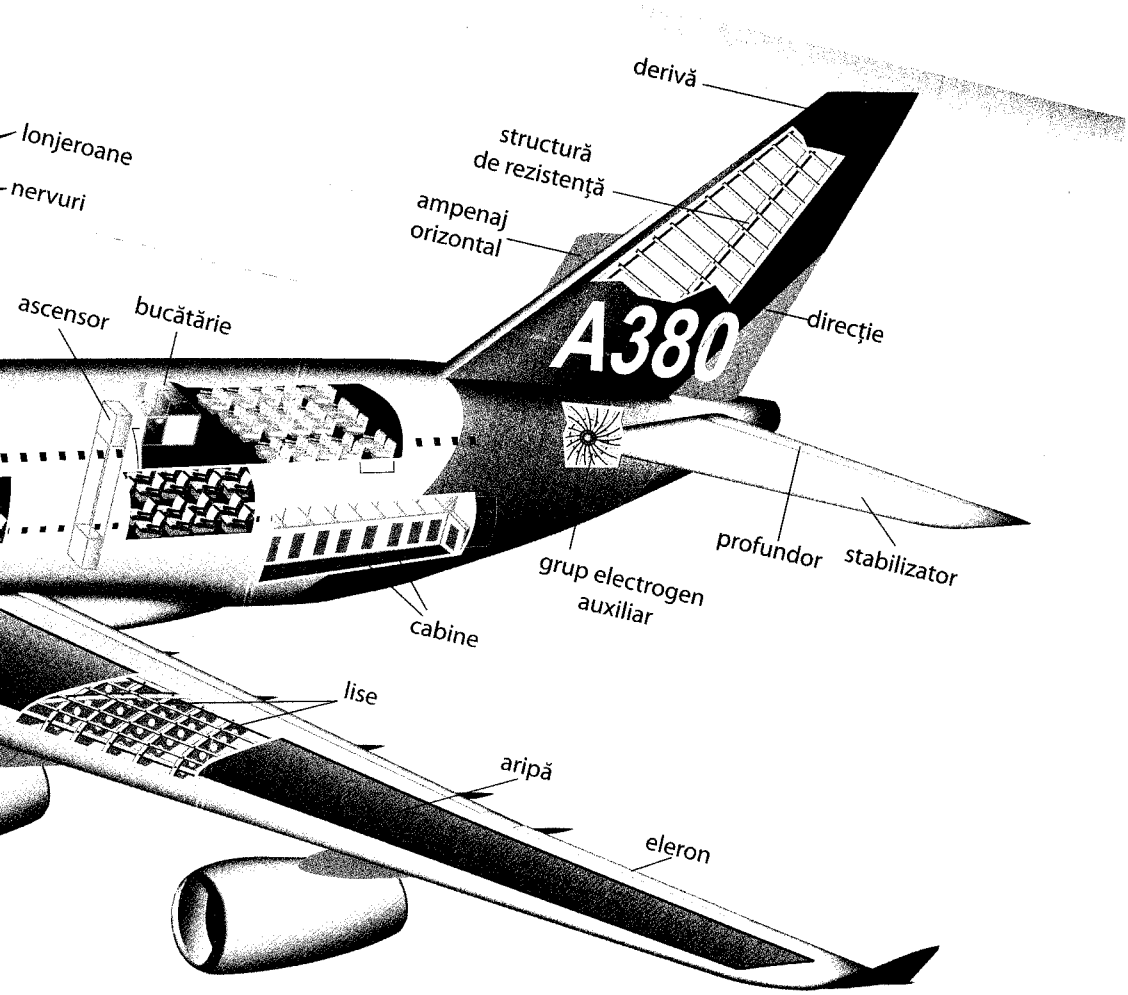

AVIONUL AIRBUS A380

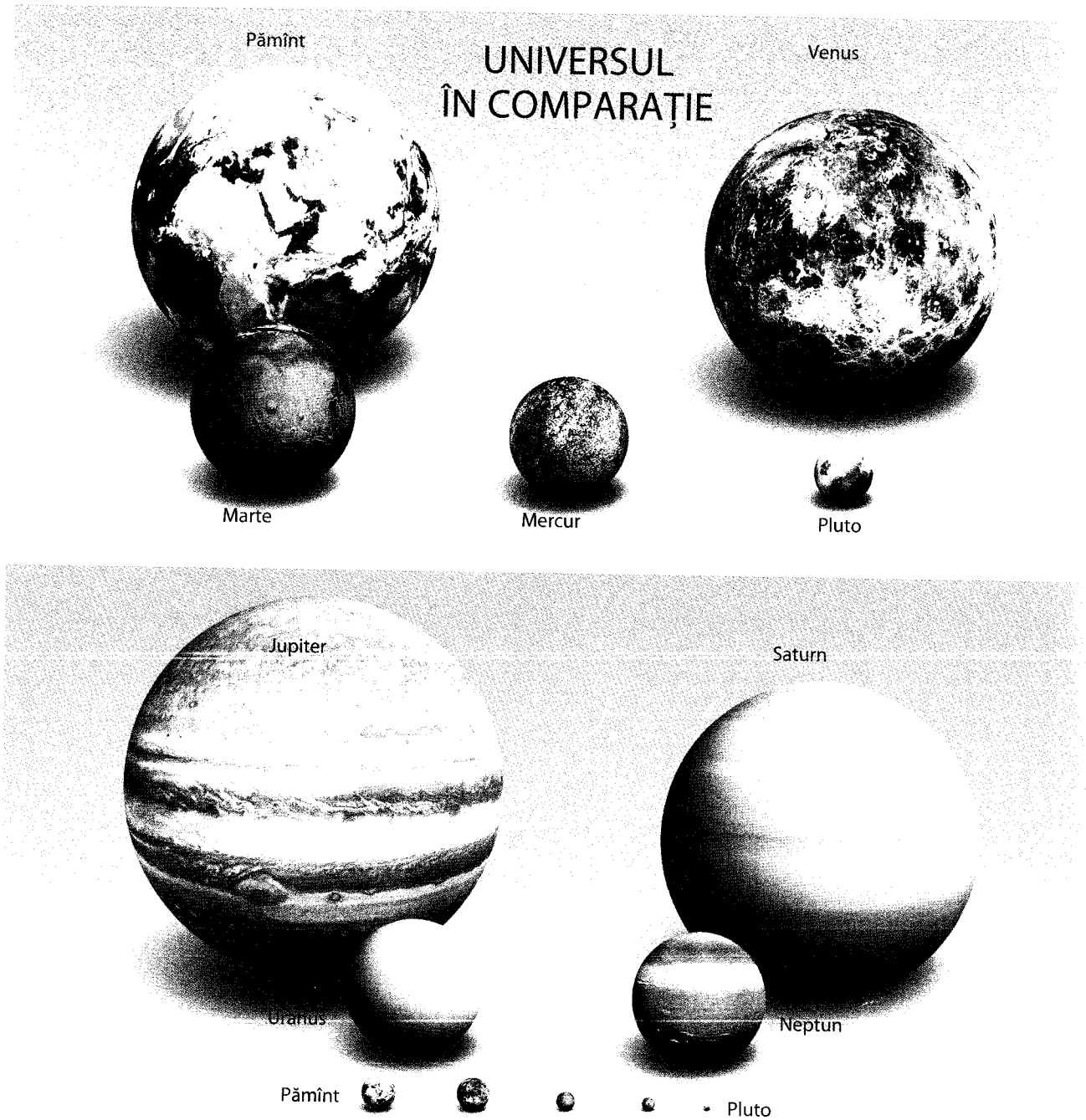
UNIVERSUL
ÎN COMPARAȚIE
Pământ
Venus
Marte
Mercur
Pluto
Jupiter
Saturn
Uranus
Neptun
Pământ
Pluto
Soare
Jupiter
Pământ
Pluto

UNIVERSUL ÎN COMPARAȚIE

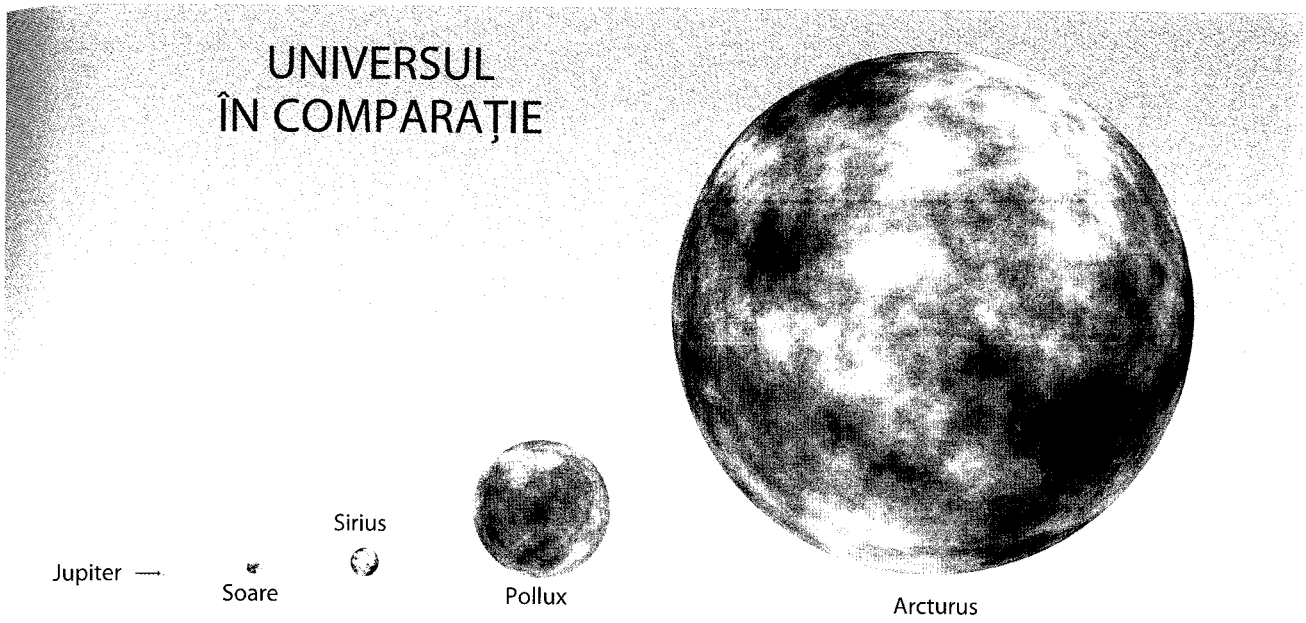

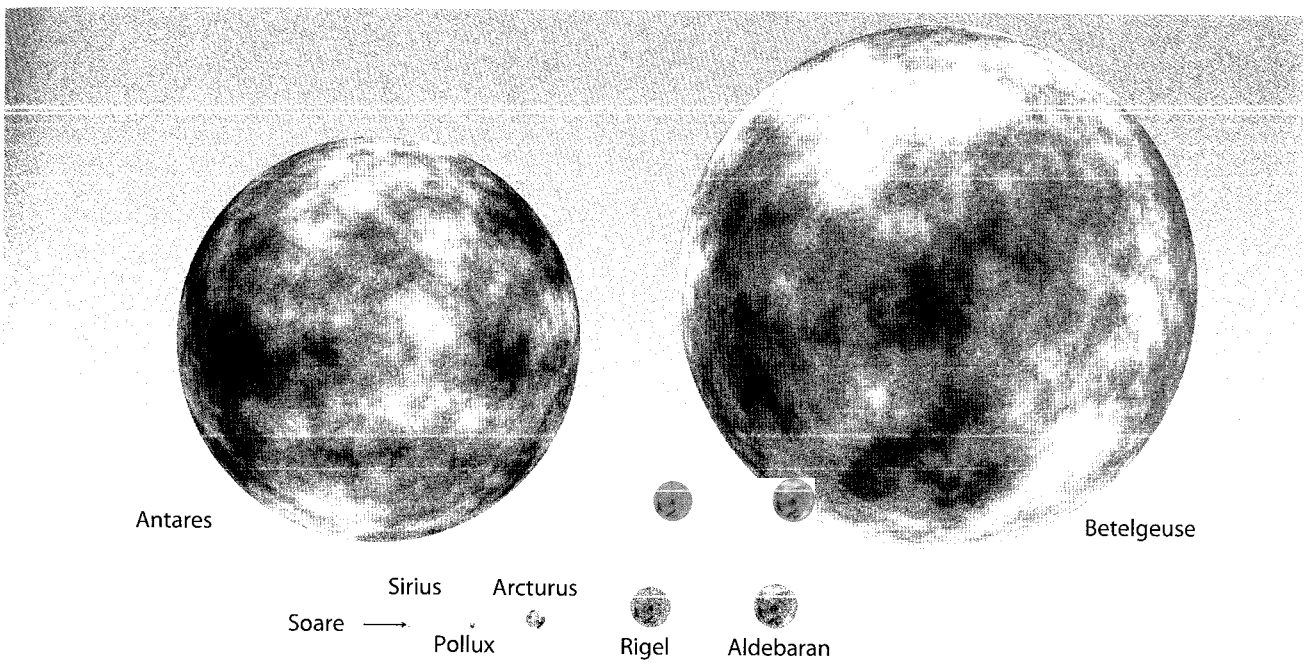

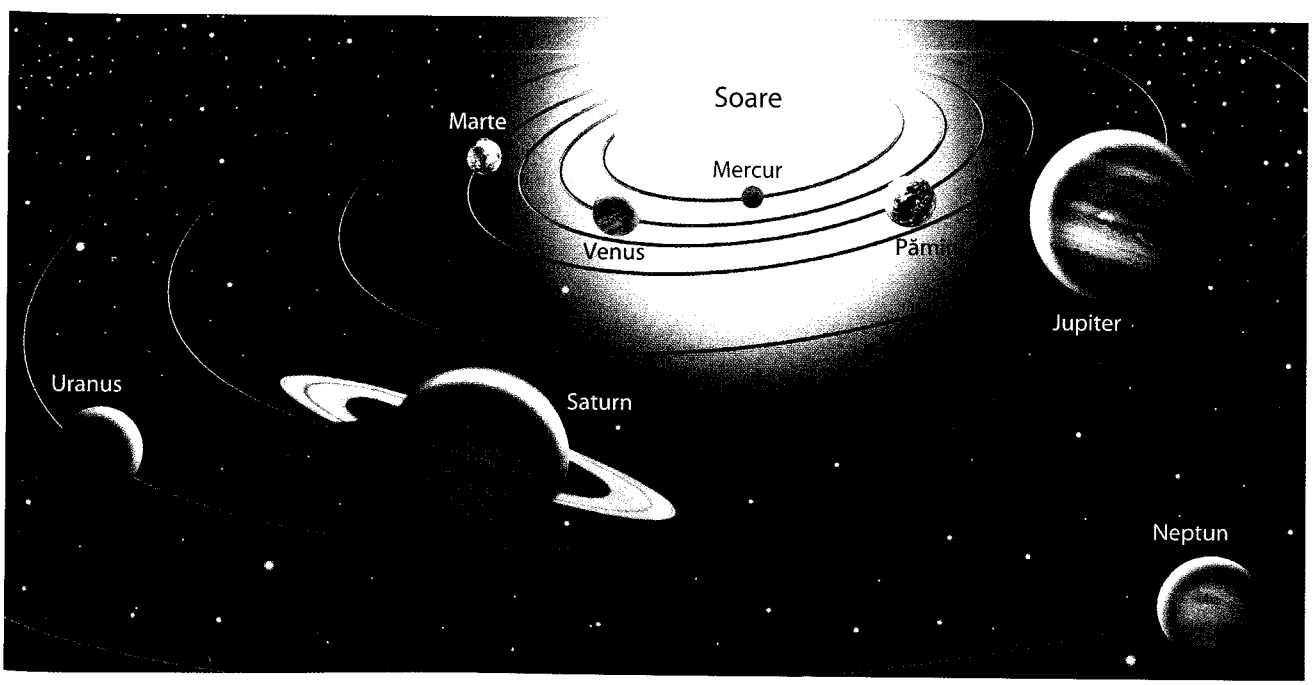

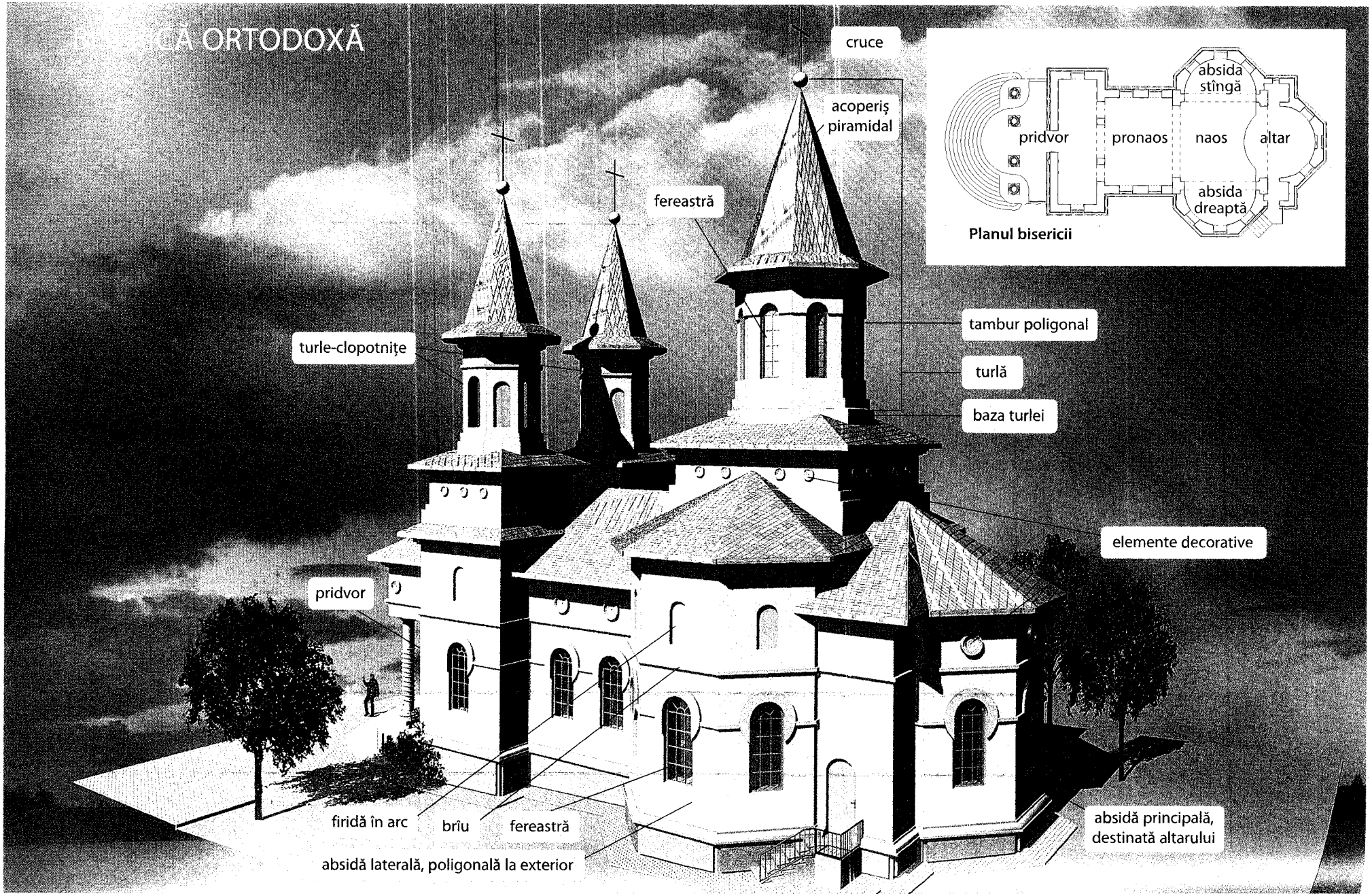
cruce
acoperiș piramidal
fereastră
turle-clopotnițe
tambur poligonal
turlă
baza turlei
elemente decorative
pridvor
firidă în arc
brîu
fereastră
absidă laterală, poligonală la exterior
absidă principală, destinată altarului
absida stîngă
pridvor
pronaos
naos
altar
absida dreaptă
Planul bisericii

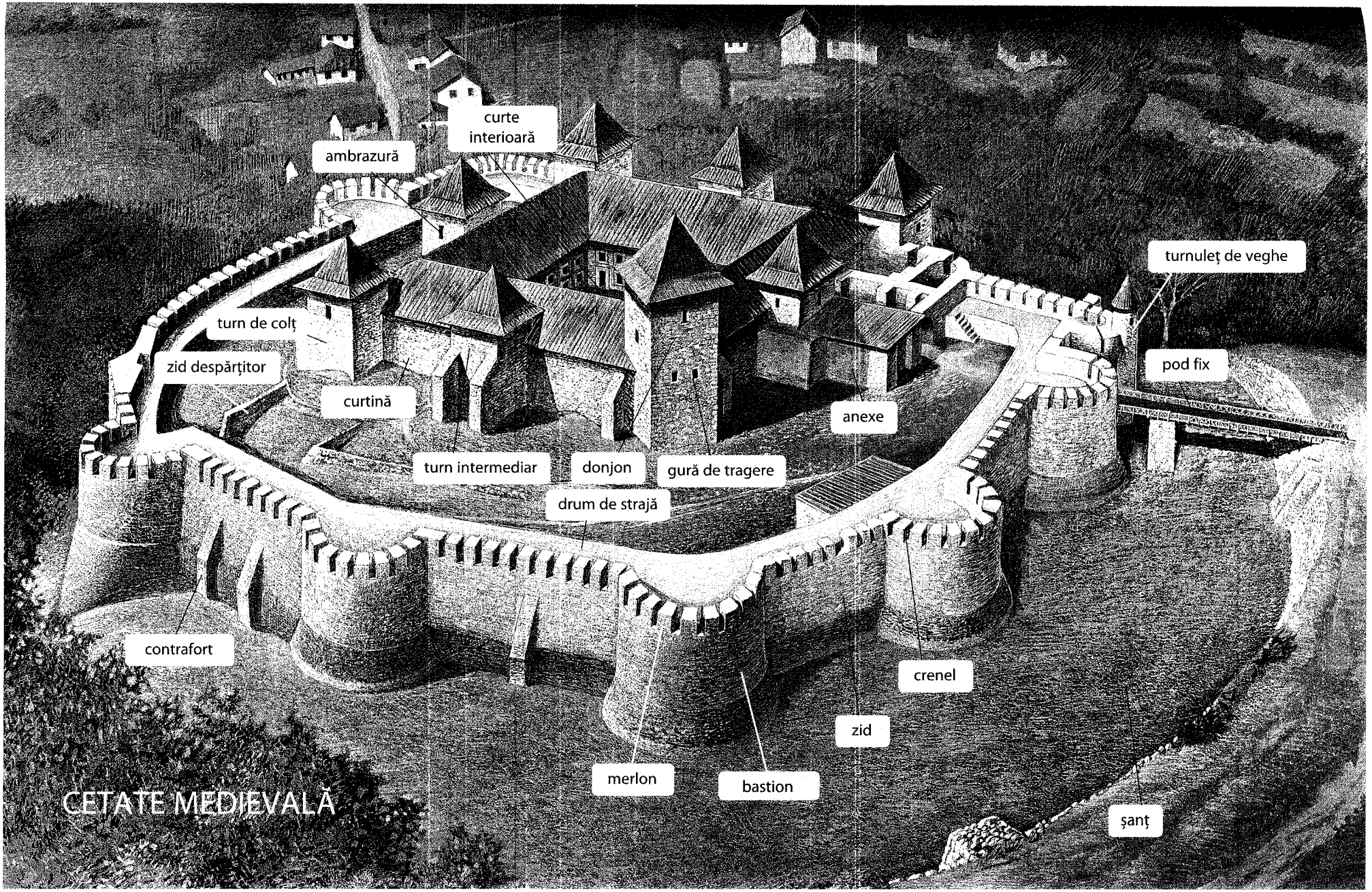
curte interioară
ambrazură
turnuleț de veghe
turn de colț
zid despărțitor
pod fix
curtină
anexe
turn intermediar
donjon
gură de tragere
drum de strajă
contrafort
crenel
zid
merlon
bastion
șanț
CETATE MEDIEVALĂ

PĂSĂRI

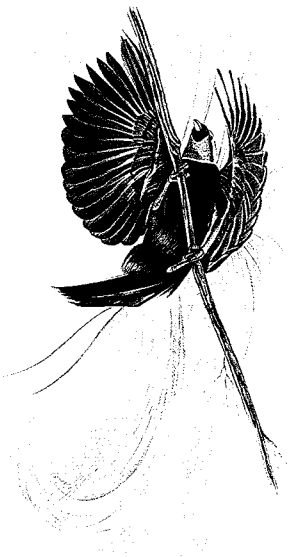

pasărea-paradisului

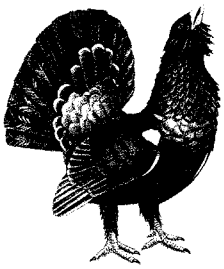

cocoș-de-munte

vrabie

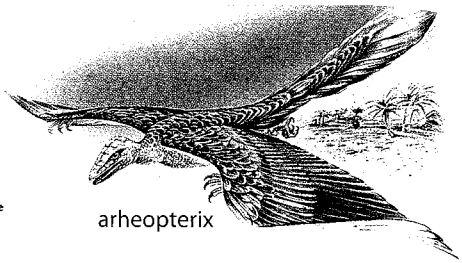

arheopterix

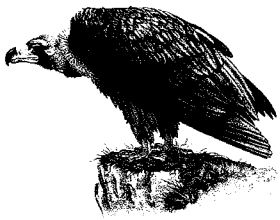

vultur pleșuv

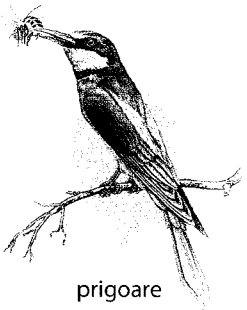

prigoare

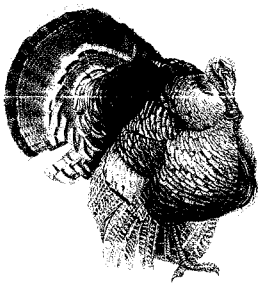

curcan

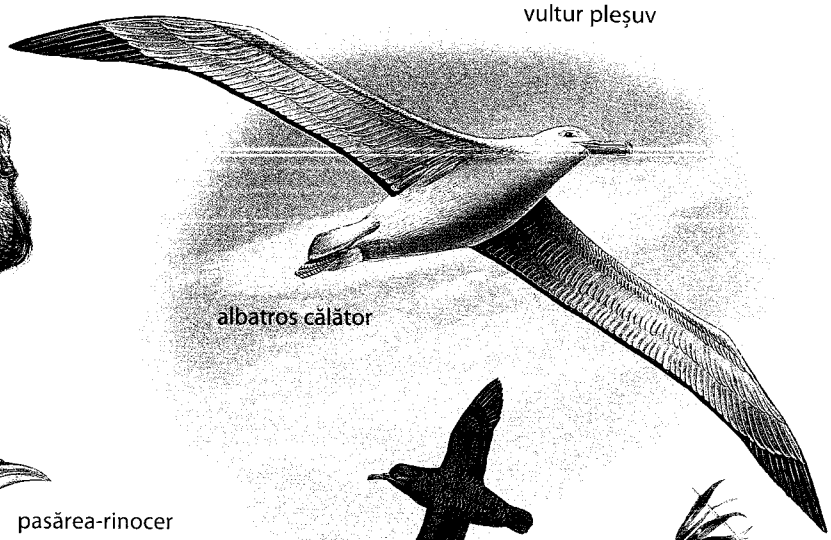

albatros călător

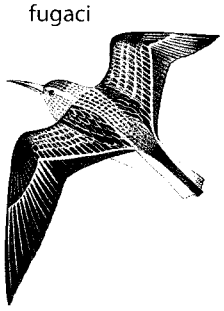

fugaci

pasărea-rinocer

furtunar uriaș

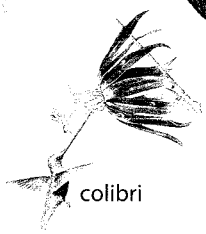

colibri

cucuvea

mătăsar

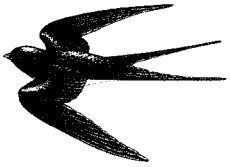

rîndunică

kea

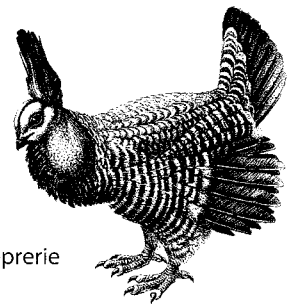

cocoș-de-prerie

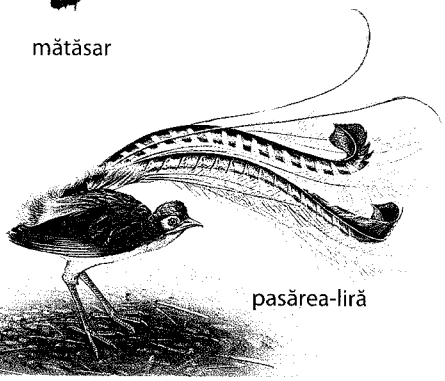

pasărea-liră

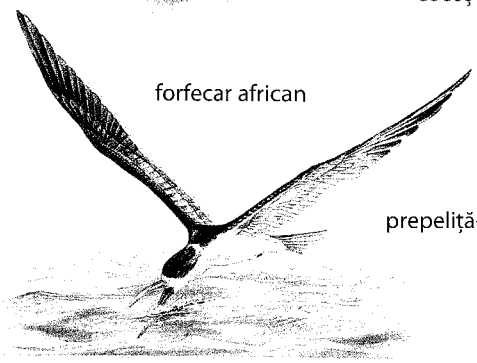

forfecar african

prepeliță-de-pustiu

megaptér *s.m.* (*zool.*) Mamifer cetaceu rar, cu înotătoarele lungi, asemănător balenei, răspîndit în toate oceanele. • pl. *-i.* /<fr. ***mégaptère***.

megapyr *s.m.* v. megapir.

megareliéf *s.n.* (*geomorf.*) Formă de relief de mare întindere, reprezentată prin continente și bazine oceanice. • sil. *-li-ef.* pl. *-uri.* /<rus. ***мегарельеф***.

megáric, -ă *adj., s.m.* (*filos.*) **1** *adj.* (*în Grecia antică*) *Școală megarică* = școală filosofică idealistă, întemeiată de Euclid din Megara, care susținea că singura existență reală ar fi binele imuabil. **2** *s.m.* Adept al acestei școli. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***mégarique***; cf. nm. pr. *Megara*, oraș în Grecia antică.

megarón *s.n.* (*în Grecia antică*) Încăpere principală a casei de locuit, delimitată la intrare de două ziduri sau de două șiruri de coloane formînd o verandă. • /<fr. ***mégaron***; cf. gr. *μέγαρον*.

megascópic, -ă *adj.* (*despre observare*) Care se face cu ajutorul lupei sau numai cu ochiul liber. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***mégascopique***.

megasplanhníe *s.f.* (*med.*) Megalosplanhnie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***mégasplanchnie***.

megaspór *s.m.* (*biol.*) Macrospor. • pl. *-i.* /<fr. ***mégaspore***.

megasporocít *s.n.* (*bot.*) Macrosporocit. • pl. *-e.* /<fr. ***mégasporocyte***.

megasporogenéză *s.f.* (*bot.*) Macrosporogeneză. • ***/megaspor*** + ***geneză***.

megastár *s.n.* Vedetă de cea mai înaltă clasă, de foarte mare succes. ◇ (*iron.*) *Nu mai fă fițe de megastar.* • pl. *-uri.* ***/mega-*** + ***star***.

megașt(i)ință *s.f.* Teorie generală a cercetării științifice. • sil. *-și-in-.* ***/mega-*** + ***știință***.

megatériu *s.m.* (*paleon.*) Mamifer erbivor fosil, din cuaternar, din ordinul edentatelor, mai mare decît elefantul (*Megatherium*). • pl. *-ii.* /<lat. ***megatherium***, fr. ***mégathérium***, germ. ***Megatherium***; cf. gr. *μέγας* „mare", *θηρίον* „fiară".

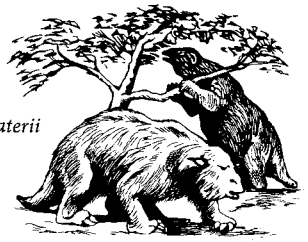

megaterii

megatérm, -ă *adj.* (*biol.; despre organisme*) Care este adaptat la temperaturi ridicate; macroterm. • pl. *-i, -e.* /<germ. ***megatherm***.

megatérmic, -ă *adj.* (*despre ținuturi, zone etc.*) Care are climat tropical. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***mégathermique***.

megatónă *s.f.* **1** Unitate de măsură pentru greutate, egală cu un milion de tone. **2** (*fiz.*) Unitate (tolerată) de măsură echivalentă cu forța unei explozii produse de un milion de tone de trinitrotoluen (*Mt*). • pl. *-e.* /<fr. ***mégatonne***, engl. ***megaton***.

megatónic, -ă *adj.* (*fiz.; despre explozii nucleare*) De forța megatonelor. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***mégatonnique***, engl. ***megatonic***.

megauretér *s.n.* (*med.*) Dilatație congenitală a ureterului, cauzată de aplazia musculaturii netede. • pl. *-e.* /<fr. ***méga-uretère***.

megavólt *s.m.* Unitate de măsură a tensiunii electrice, egală cu un milion de volți. • pl. *-ți.* /<engl. ***megavolt***.

megawátt *s.m.* (*fiz.*) Unitate de măsură pentru putere, egală cu un milion de wați (*MW*). • pl. *-ți.* /<fr. ***mégawatt***.

megéră *s.f.* (*fran.*) Femeie rea și arțăgoasă. *O credeați o mejeră și acum toate sînteți îndrăgostite de ea* (CA. PETR.). • pl. *-e.* și *mejéră s.f.* /<fr. ***mégère***.

meghistán *s.m.* (*în Ev. Med.*) Înalt demnitar otoman. *Ni-l înfățișează la Constantinopol între meghistanii pe cari îi distrează prin conversația sa inteligentă și învățată* (IORGA). • pl. *-i.* /<ngr. ***μεγιστάν***.

megidíe *s.f.* (*ist.*) Decorație turcească înființată de Abdul Megid în 1851. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<tc. ***megidie***.

megieș, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f., adj.* (*pop.*) Vecin. *Întru în ograda unui megieș al nostru* (CR.). ◇ (*adj.*) *Trăiesc aci trei oameni, trei bărbați, megieși cu noi* (STANCU). **2** *s.m., s.f.* (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) Țăran liber, proprietar de pămînt. • sil. *-gi-eș.* pl. *-i, -e.* /<srb. ***medjaš***, magh. ***megyés***.

megieșésc, -eáscă *adj.* (*înv., pop.*) Care aparține megieșilor, care se referă la megieși. *Despre proprietatea aceștii moșii să va cunoaște că este megieșească* (DOC.). • sil. *-gi-e-.* pl. *-ești.* ***/megieș*** + ***-esc***.

megieși *vb. IV. refl. recipr.* (*înv., pop.*) A se învecina, a se mărgini. • sil. *-gi-e-.* prez.ind. *-esc.* ***/megieș*** + ***-i***.

megieșie *s.f.* (*înv., pop.*) Teritoriu, țară sau oameni, ființe aflate în vecinătate; ext. vecinătate. *Toată megieșia se vaietă de furturile ce făcea ea* (ISP.). • sil. *-gi-e-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* ***/megieș*** + ***-ie***.

megieșít, -ă *adj.* (*înv.*) Vecin, învecinat. *Slujba ce se arată prin anafora nu este cu însărcinarea lăcuitorilor și mult mai puțină decît a țărilor megieșite* (DOC.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***megieși***.

megít *s.m.* v. mezit.

meglenít, -ă *adj., s.m., s.f.* Meglenoromân. • pl. *-ți, -te.* /de la nm. pr. (regiune în S Peninsulei Balcanice) ***Meglen***.

meglenoromán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația romanică aparținînd grupului sudic al românilor, aflată în S Peninsulei Balcanice, în regiunea Meglen; (*la pl.*) locuitorii regiunii Meglen. *Cel dintîi grup e al românilor răsăriteni, din care derivă aromânii și meglenoromânii* (PUȘ.). **2** *adj.* Care aparține regiunii Meglen sau meglenoromânilor, care se referă la regiunea Meglen sau la meglenoromâni; originar din regiunea Meglen. ◆ (*subst. f.*) Dialect al limbii române vorbit de meglenoromâni. • pl. *-i, -e.* /nm. pr. (regiune în S Peninsulei Balcanice) ***Meglen*** + ***român***.

megohm [meg'om] *s.m.* (*fiz.*) Unitate de măsură a rezistenței electrice, egală cu un milion de ohmi. • pl. *-i.* /<fr. ***mégohm***.

megohmetru [mego'metru] *s.n.* (*fiz.*) Aparat pentru măsurarea rezistențelor electrice de valoare mare. • pl. *-e.* /<fr. ***mégohmmètre***.

mehăí *vb. IV. intr.* (*despre oi, miei, capre etc.*) A scoate sunete caracteristice speciei; a behăi. • prez.ind. pers. 3 *méhăie, -iește.* ***/mehe[he]*** + ***-ăi***.

mehăít *s.n.* Faptul de *a mehăi*. ◆ Sunet caracteristic scos de oi, miei, capre; behăit. • pl. *-uri.* /v. ***mehăi***.

mehăitór, -oáre *adj.* (*despre oi, miei, capre etc.*) Care mehăie. • pl. *-ori, -oare.* /v. ***mehăi***.

mehchemé *s.f.* (*turc. înv.*) Tribunal turcesc. • pl. *-ele.* /<tc. ***mahkeme***.

mehedințeán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Mehedințiului sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii Mehedințiului. **2** *adj.* Care aparține Mehedințiului sau mehedințenilor, care se referă la Mehedinți sau la mehedințeni; originar din Mehedinți. • pl. *-eni, -ene.* /nm. pr. (județ în S-V României) ***Mehedinți*** + ***-ean***.

mehedințeáncă *s.f.* **1** Femeie care face parte din populația de bază a Mehedințiului sau este originară de acolo. **2** (*art.*) Numele unui dans popular din Mehedinți. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-ence.* ***/mehedințean*** + ***-că***.

mehedínți *s.m. pl.* (*înv., reg.*) Mehedințeni. ◆ Bărbați viteji și chipeși. ◇ (*adj.*) *Și voi să vă alegeți Tot voinici mehedinți* (MAT.). • și *meedínți s.m. pl.* /de la nm. pr. ***Mehedinți***, județ în S-V României.

mehehé *interj.* Cuvînt care redă sunetul caracteristic scos de oi, miei, capre. ◇ Zic. (*subst.; glum.*) *Pentru mehehe prăpădești pe mihoho*, se zice cînd, pentru un lucru de nimic, pierzi un lucru mai important. • /onomat.

mehénchi, -che *s.n., adj.* v. mehenghi.

mehéng, -ă *s.n., adj.* v. mehenghi.

mehéngher, -ă *adj.* (*reg.; despre oameni*) Mehenghi. • pl. *-i, -e.* /cf. *mehenghi*.

mehénghi, -ghe *s.n., adj.* **1** *s.n.* Piatră cu care se încercau metalele prețioase. **2** *adj.* (*pop.; despre oameni*) Care este priceput, isteț, abil; (*reg.*) mehengher. *Cîțiva oameni mehenchi impodobesc frumos o căsuță* (SEV.). ◇ (*subst.*) *Oricît ați fi de cărturari și de mehenghi n-ați scăpa de ea cu una cu două* (MACED.). ◆ Ext. Care este șmecher, șiret, viclean; glumeț, poznaș. *Îi arătă bucurie mare însă tot fățălniceșe, ca o leliță mehenghe* (GORJ.). ◇ (*subst.*) *Te văd că ești bun mehenghi* (CR.). ◇ Fig. *[Fluturele] trecu pîrleazul și, mehenghi, se furișă întîi pe la ferestrele casei* (GÎRL.). ◆ (*despre privirea, vocea etc. ale oamenilor*) Care trădează, care exprimă șiretenie, viclenie; glumeț, hîtru. *Acest bărbos umflat, cu privire mehenghe* (CĂL.). • pl. *n. -uri, m. -ghi, f. -ghe.* și (*înv., reg.*) *mehéng, -ă, mehénchi, -che, meénghi, -ghe, meéng, -ă, s.n., adj.* /<tc. ***mehenk***.

mehlém *s.n.* (*turc. înv.*) Alifie. ◇ Fig. *Vrăjmașii cu mehlemul adevăratei dragoste ungîndu-se* (CANT.). ◆ Murdărie, jeg.; excremente. • pl. *-uri.* și *meflém, melhím s.n.* /<tc. ***melhem***.

mehmendár *s.m.* (*turc. înv.; în Ev. Med., în Țările Rom.*) **1** Ofițer turc care îl însoțea pe domnul român numit de Poartă la plecarea acestuia din Constantinopol spre țară. **2** Boier care îl însoțea pe domnul român numit de Poartă la plecarea acestuia din Constantinopol spre țară. ◆ Gener. Boier sau funcționar care însoțea în călătorie pe domn sau un demnitar (străin) de rang înalt, îngrijindu-se de găzduirea acestuia. *Poarta i-au numit mehmendari pentru întîmpinarea... solilor Angliei și Franței* (PER.). **3** Comisar special însărcinat cu aprovizionarea. • pl. *-i.* și *meimendár, meimandár, maimandár s.m.* /<tc. ***mihmandar***.

mehtér *s.m.* (*turc. înv.*) Muzicant într-o fanfară. • pl. *-i.* /<tc. ***mehter***.

mehterbáș *s.m.* v. mehterbașa.

mehterbașá *s.m.* (*turc. înv.*) Șeful mehterilor. • pl. *-ale.* și *mehterbáș s.m.* /<tc. ***mehter başi***.

mehterhaneá *s.f.* v. meterhanea.

mehtúp *s.n.* (*turc. înv.*) Scrisoare oficială; adresă, raport. • pl. *-uri.* /<tc. ***mektub***.

mehtupcíu *s.m.* (*turc. înv.; în Ev. Med., în Țările Rom.*) Funcționar într-o cancelarie domnească. • pl. *-cii.* /<tc. ***mektûpçu***.

mei *s.m., s.n.* **1** *s.m.* (*bot.*) Plantă erbacee, din familia gramineelor, cu inflorescența ramificată și cu florile albe-gălbui (*Panicum miliaceum*). ◇ Expr. *Cît ai zice mei* = într-o clipă. ◇ Compuse: *mei-mărunt* (sau *-păsăresc*) = varietate de mei ale cărei flori sînt dispuse în spiculețe care formează o inflorescență compusă (*Panicum capilare*); meișor; *mei-lung* sau *meiul-canarilor* = iarba-canărașului (*Phalaris canariensis*); *mei-pădureț* (sau *-sălbatic*) = meișor (*Milium effusum*); *mei-păsăresc* = numele a două specii de plante erbacee: *a*) plantă din familia boraginaceelor, cu corola albă-verzuie, cu frunzele în formă de lance și cu fructele ca niște boabe mici, alburii și foarte lucitoare (*Lithospermum officinale*); *b*) (sau *-nebun*) mohor (*Setaria verticillata* și *viridis*); *mei-tătăresc* = mătură (*Sorghum vulgare*). **2** *s.n.* Restr. Colect. Semințele acestei plante, folosite în trecut pentru hrana oamenilor, azi mai ales ca hrană pentru vite și păsări. **3** *s.n.* Meiște. • pl. *n. -uri, -e.* /lat. ***milium, -ii***.

meiá *vb. I.* **1** *tr.* (*reg.; compl. indică morți*) A arunca cu boabe de mei și cu țărînă (peste sicriu, în groapă). **2** *refl.* (*reg.*) A rămîne mic (ca bobul de mei). • prez. ind. *-iez.* ***/mei*** + ***-a***.

meidăn *s.n.* v. maidan.

meideán *s.n.* v. maidan.

meiénghi, -ghe *s.n., adj.* v. mehenghi.

meimandár *s.m.* v. mehmendar.

meimendár *s.m.* v. mehmendar.

meio- Elem. de compunere „mai mic". • /<fr. ***méio-***; cf. gr. *μείων*.

meioără *s.f.* v. mioară.

meiospór *s.m.* (*biol.*) Spor rezultat din meioză. • sil. *-me-io-.* pl. *-i.* /<fr. ***méiospore***.

meiotérmic, -ă *adj.* (*bot.; despre organisme*) Care trăiește în zonele reci ale globului. • sil. *-me-io-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***méiothermique***.

meiótic, -ă *adj.* (*biol.*) Care aparține meiozei, care se referă la meioză. • sil. *-me-io-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***méiotique***.

meiózā *s.f.* (*biol.*) Proces de diviziune a celulelor sexuale în cursul căreia are loc reducerea la jumătate a numărului de cromozomi și formarea de gameți. • sil. *me-io-.* pl. *-e.* /<fr. ***méiose***; cf. gr. *μείωσις* „micșorare, scădere".

meirán *s.m.* v. maghiran.

meistergesang ['maistərgezaŋ] *s.n.* (*lit.*) Totalitatea creațiilor poetice cu caracter didactic ale meistersängerilor. • /<germ. ***Meistergesang***.

meistersänger ['maistərzeŋər] *s.m.* (*lit., muz.*) Nume dat unor cîntăreți și poeți germani din Evul Mediu, aparținînd burgheziei orășenești, organizați în asociații, cu reguli de compoziție minuțios codifi-

cate; trubadur medieval german. • pl. *-i.* /<germ. *Meistersänger.*

meişór *s.m.* **1** (*bot.*) Numele a trei plante erbacee din familia gramineelor: *a*) plantă cu rădăcina tîrîtoare şi cu florile de culoare verde-deschis sau violetă (*Millium effusum*); mei-pădureţ; *b*) plantă cu frunzele păroase şi cu florile violacee, alcătuind spice aşezate ca nişte degete (*Panicum sanguinale*); *c*) mei-mărunt (*Panicum capilare*). **2** (*med. pop.; înv., reg.*) Boală de piele care se manifestă prin erupţii mici şi gălbui, asemănătoare cu sămînţa de mei, care apar pe faţă şi pe gît. *Răsipeşte urcioruşile şi meişorul din obraz* (PISC.). • pl. *-i.* /***mei*** + *-şor.*

méişte *s.f.* Teren cultivat cu mei; mei. • acc. şi *meişte.* /***mei*** + *-işte.*

meiúş *s.n.* **1** (*reg.*) Mătură (*Sorghum vulgare*). • /***mei*** + *-uş.*

mej *s.m.* v. meş.

méjă *s.f.* v. mejdă.

mejdáş, -ă *s.m., s.f., adj.* (*reg.*) (Om) care este vecin cu cineva sau cu ceva. • pl. *-i, -e.* /***mejdă*** + *-aş.*

méjdă *s.f.* (*reg.*) Mejdină. ◇ Fig. *În miez de veac, la mejdie de vremi* (BEN.). ◆ Ext. Graniţă. • pl. *-e.* şi *méjdie, méjă, méşdă, mújdă s.f.* /<sl. veche **межда**; cf. magh. *mesda, mezide, mesde.*

mejdáli *vb. IV. refl.* (*reg.; despre terenuri, aşezări etc.*) A se mărgini. • prez.ind. pers. 3 *-eşte.* /***mejdă*** + *-ăli.*

méjdie *s.f.* v. mejdă.

mejdináş, -ă *s.m., s.f., adj.* (*reg.*) (Om) care este vecin cu cineva sau cu ceva. • pl. *-i, -e.* /***mejdină*** + *-aş.*

méjdină *s.f.* (*reg.*) **1** Hat, răzor, hotar care separă două ogoare, două proprietăţi etc.; (*reg.*) mejdă. ◆ Ext. Fîşie de pămînt rămasă nearată; loc nearat. **2** Latura inferioară a unei holde în pantă. **3** Teren apătos. **4** Unitate de măsură a suprafeţelor, egală cu aproximativ 5 ari. • acc. şi *mejdínă.* pl. *-i.* şi *méjdrină, mélzină s.f.* /<bg. **междина**.

mejdrí *vb. IV.* v. mezdri.

méjdrină *s.f.* v. mejdină.

mejdrít, -ă *adj.* v. mezdrit.

mejéră *s.f.* v. megeră.

mejín, -ă *s.m., s.f., adj.* v. mezin.

mei *s.m.* (*fiz.*) Unitate de măsură pentru înălţimea sunetului, egală cu a mia parte din înălţimea unui sunet cu o putere de o mie de hertzi. • pl. *-i.* /<engl. ***mel.***

melafír *s.n.* (*geol.*) Rocă vulcanică de tipul bazaltului, cu structură porfirică, care este formată din feldspat, plagioclaz, olivină etc. • pl. *-e.* /<fr. ***mélaphyre.***

melahomíe *s.f.* v. melancolie.

melalgíe *s.f.* (*med.*) Nevralgie a membrelor (inferioare). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***mélalgie.***

melamín *s.n.* v. melamină.

melaminá *vb. I. tr.* (*compl. indică suprafeţele plăcilor lemnoase, ale furnirelor etc.*) A trata cu melamină pentru a spori rezistenţa la schimbări de temperatură şi umezeală. • prez.ind. *-ez.* /***melamină*** + *-a.*

melaminăre *s.f.* Acţiunea de *a melamina* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***melamina.***

melaminát, -ă *adj.* **1** (*despre materiale plastice*) Care este fabricat din melamină. **2** (*despre materiale lemnoase*) Care este acoperit cu un strat de melamină. • pl. *-ţi, -te.* /***melamină*** + *-at.*

melamínă *s.f.* (*chim.*) **1** Compus organic, trimerul cianamidei, folosit, împreună cu formaldehida, la obţinerea unor materiale plastice, apreciate pentru încleierea hîrtiei, tratarea lînii, fabricarea de mase plastice neinflamabile etc. **2** Material plastic rezistent, obţinut pe bază de răşini de melamine, folosit pentru furniruirea mobilei (de bucătărie), a unor panouri decorative etc. • pl. *-e.* şi (*înv.*) *melamín s.n.* /<fr. ***mélamine.***

melamínic, -ă *adj.* (*chim.; despre substanţe*) Care provine din melamină. • pl. *-ci, -ce.* /***melamină*** + *-ic.*

melan- Elem. de compunere „negru, brun-închis". • şi *melano-.* /<fr. ***mélan(o)***-; cf. gr. *μέλας, -ανος* „negru".

melănă *s.f.* (*text.*) Fibră textilă sintetică, cu proprietăţi asemănătoare lînii. • /den. com.

melancolí *vb. IV. refl.* (*înv.; despre oameni*) A deveni melancolic. • prez.ind. *-esc.* /de la ***melancolie,*** prin derivare regresivă.

melancólic, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este stăpînit de melancolie; deprimat. *Nu-s melancolic ca Petrarca* (ANG.-IOS.). ◇ *Temperament* (sau *tip*) *melancolic* = (*în clasificarea lui Hipocrat*) unul dintre cele patru tipuri de temperament, caracterizat prin sensibilitate şi inhibiţie. ◇ Fig. *Şire lungi de melancolici cocori* (ODOB.). ◆ Ext. (*despre fizionomia, acţiunile, creaţiile, comportamentul, vocea etc. ale oamenilor*) Care exprimă melancolie; care rezultă dintr-o stare de melancolie. *Tăcu un moment şi încercă să-şi ia un aer melancolic* (VLAH.). ◇ (*adv.*) *Matrozii melancolic cîntă* (MACED.). **2** (*psih.*) Care este bolnav de melancolie sau care are temperament melancolic. ◇ (*subst.*) *Melancolicul are un comportament diferit de cel al colericului.* **3** Fig. (*mai ales despre elemente din natură*) Care inspiră melancolie, care predispune la melancolie; trist, posomorît. *Parfumuri dulci... pluteau în noaptea melancolică de vară* (PET.). ◇ (*adv.*) *Uşor, melancolic, lovesc în geamuri picăturile de ploaie* (PET.). • pl. *-ci, -ce.* şi (*înv.*) *melanhólic, -ă, melanhónic, -ă, melanholicós, -oásă adj.* /<fr. ***mélancolique,*** ngr. ***μελαγχολικός.***

melancolíe *s.f.* **1** Stare de tristeţe, de deprimare, amestecată cu visare şi cu dorinţa de izolare. *Plouă, plouă, Vreme de beţie, Şi s-asculţi pustiul, ce melancolie!* (BACOV.). ◆ Gener. Tristeţe (uşoară). *Deschise ochii cercetînd cu melancolie săculeţul alb* (VORN.). ◇ Fig. *Seara răspîndeşte umbrele-i uşoare Şi melancolia trece gînditoare* (BOL.). **2** (*psih.*) Stare morbidă care însoţeşte psihozele maniaco-depresive şi care se manifestă printr-o continuă depresiune, prin tristeţe, prin apatie, delir, halucinaţii, anxietate şi obsesia sinuciderii. **3** (*înv.*) Umoare neagră care se presupunea că este secretată de splină şi care era considerată cauza anumitor boli. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi (*înv.*) *melanconíe, melanholíe, melanhonía, melahonía, melenholíe, melianholíe s.f.* /<fr. ***mélancolie,*** lat. ***melancholia***; cf. gr. *μελαγχολία* < *μέλας* „negru", *χολή* „fiere".

melancolizá *vb. I. refl.* (*despre oameni*) A deveni melancolic. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***mélancoliser.***

melancomíe *s.f.* v. melancolie.

melanemíe *s.f.* (*med.*) Coloraţie în negru a sîngelui, provocată de prezenţa pigmenţilor melanici. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***mélanémie***; cf. gr. *μέλας, ανος* „negru", *αἷμα* „sînge".

melanezián, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populaţia de bază a Melaneziei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) populaţia negroidă din Melanezia; locuitorii Melaneziei. **2** *adj.* Care aparţine Melaneziei sau melanezienilor, care se referă la Melanezia sau la melanezieni; care este originar din Melanezia. ◇ *Limbile melaneziene* = grup de limbi din familia astroneziană, ramura oceanică de est, vorbite în Melanezia. • sil. *-zi-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***mélanésien***; cf. nm. pr. *Melanezia,* grupare insulară în Oceania, în S-V Oceanului Pacific.

melanhidrózá *s.f.* (*med.*) Bromhidroză. • pl. *-e.* /<fr. ***mélanhidrose.***

melanhólic, -ă *adj.* v. melancolic.

melanholicós, -oásă *adj.* v. melancolic.

melanholíe *s.f.* v. melancolie.

melanhónic, -ă *adj.* v. melancolic.

melanhoníe *s.f.* v. melancolie.

melánic, -ă *adj.* (*med.; despre piele, sînge etc.*) Care conţine melanină. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***mélanique.***

melanínă *s.f.* (*biochim.*) Pigment organic, de culoare neagră, care conţine sulf şi fier, prezent în piele, în păr, în retină, pe care le colorează. • /<fr. ***mélanine.***

melanísm *s.n.* (*biol.*) **1** Pigmentaţie neagră excesivă a pielii şi a părului, determinată de producţia excesivă de melanină. **2** Mutaţie recesivă care face să apară indivizi de culoare neagră sau mai închisă decît cea normală. ◆ Tendinţă a unor organe vegetale de a prezenta o culoare mai închisă. • /<fr. ***mélanisme.***

melanít *s.n.* (*mineral.*) Granat de culoare neagră, care se găseşte în rocile eruptive alcaline. • pl. *-e.* /<fr. ***mélanite.***

melanizánt, -ă *adj.* (*biol.*) Care favorizează pigmentarea pielii. • pl. *-ţi, -te.* /***melan-*** + *-izant.*

melánj *s.n.* **1** Amestec, amestecătură. *Pluteşte în aer un melanj de parfumuri.* **2** (*text.*) Fir obţinut dintr-un amestec de fibre de lînă diferite sau din fibre de lînă amestecate cu fibre sintetice etc. ◆ Ext. Ţesătură făcută din astfel de fire. ◇ (*adj.*) *Fire melanj.* • pl. *-uri.* /<fr. ***mélange.***

melanjór *s.n.* Utilaj în care se efectuează amestecarea produselor fluide sau solide pentru a se omogeniza. • pl. *-oare.* /<fr. ***mélangeur.***

melano- v. melan-.

melanoblást *s.n.* (*biol.*) Celulă care produce melanină, precursoare a melanocitului. • pl. *-e.* /<fr. ***mélanoblaste.***

melanoblastóm *s.n.* (*med.*) Nevocarcinom; cromatoforom. • pl. *-oame.* /<fr. ***mélanoblastome.***

melanoblastóză *s.f.* (*med.*) Afecţiune caracterizată prin formaţiuni pigmentare multiple şi cu suprafaţa mare. • pl. *-e.* /<fr. ***mélanoblastose.***

melanocít *s.n.* (*biol.*) Celulă stelată a pielii care conţine melanină şi asigură protecţia organelor interne contra radiaţiilor solare; melanoblast. • pl. *-e.* /<fr. ***mélanocyte.***

melanocitóm *s.n.* (*med.*) Nevocarcinom. • pl. *-oame.* /<fr. ***mélanocytome.***

melanocrát, -ă *adj.* (*mineral.; despre minerale, roci*) Care este de culoare închisă. • pl. *-ţi, -te.* /<germ. ***melanokrat***; cf. gr. *μέλας, ανος* „negru", *κρατέω* „a stăpîni, a (pre)domina".

melanodérm, -ă *adj.* (*antrop.; despre oameni*) Care este de rasă neagră. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***mélanoderme.***

melanodermíe *s.f.* (*med.*) Pigmentare patologică, brună sau neagră, localizată sau generalizată, care apare în unele boli cronice ca malaria, tuberculoza etc. sau în intoxicaţii (cu săruri de aur, de argint etc.). • g.-d. *-iei.* /<fr. ***mélanodermie***; cf. gr. *μέλας, ανος* „negru", *δέρμα* „piele".

melanodermítă *s.f.* (*med.*) Denumire generică pentru dermitele cu pigmentaţie melanică. • pl. *-e.* /<fr. ***mélanodermite.***

melanodonţíe *s.f.* (*med.*) Distrofie a dentiţiei temporare de la incisivii superiori, pe faţa vestibulară, care capătă o culoare brună şi evoluează spre o distrugere progresivă. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***melanodontie.***

melanofór *s.m.* (*biol.*) Crematofor care conţine melanină. • pl. *-i.* /<fr. ***mélanophore.***

melanogenéză *s.f.* (*biol.*) Formare de pigment melanic. • /<fr. ***mélanogenèse.***

melanoglosíe *s.f.* (*med.*) Colorare în negru a părţii dorsale a limbii, cauzată de o ciupercă. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***mélanoglossie.***

melanoíd, -ă *adj.* (*med.; despre tumori*) Care seamănă cu melanomul. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***mélanoïde.***

melanoleucodermíe *s.f.* (*med.*) Tulburare a pigmentaţiei pielii, zone foarte pigmentate alternînd cu altele lipsite de pigmenţi. • sil. *-le-u-.* g.-d. *-iei.* /***melano-*** + ***leucodermie.***

melanóm *s.n.* (*med.*) Tumoare malignă care se formează din celule pigmentare ce conţin melanină, localizată mai ales pe piele şi la ochi. • pl. *-oame.* /<fr. ***mélanome.***

melanonichíe *s.f.* (*med.*) Pigmentaţie în negru a unghiilor. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***melanonychia.***

melanosarcóm *s.n.* (*med.*) Tumoare malignă constituită din celule care conţin melanină, localizată în piele, în coroidă sau retină, cu o evoluţie foarte rapidă. • pl. *-uri.* /<fr. ***mélanosarcome***; cf. gr. *μέλας, ανος* „negru", *σάρκωμα* „excrescenţă cărnoasă".

melanosarcomatóză *s.f.* (*med.*) Boală determinată de formarea de melanosarcoame. • pl. *-e.* /***melanosarcom*** + *-atoză.*

melanótrih, -ă *adj.* Care are părul negru. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***mélanotrique.***

melanotróp *adj.* (*biol.*) *Hormon melanotrop* = intermedină. • pl. *-i.* /<fr. ***mélanotrope.***

melanotropínă *s.f.* (*biol.*) Hormon secretat de lobul mijlociu al hipofizei, care stimulează secreţia de melanină. • /<germ. ***Melanotropin.***

melanóză *s.f.* **1** (*med.*) Acumulare patologică de melanină în diferite ţesuturi. **2** (*fitopat.*) Boală a plantelor, cauzată de ciuperci, care se manifestă prin înnegrirea unor organe. • pl. *-e.* /<fr. ***mélanose.***

melanterít *s.n.* (*chim.*) Sulfat natural hidratat de fier, cristalizat, de culoare verde-deschis, mai rar cenuşie sau neagră, cu luciu sticlos, uşor solubil, folosit în industria coloranţilor; calaican. • /<fr. ***mélantérite.***

melanuríe *s.f.* (*med.*) Prezenţa de pigment melanic în urină. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***mélanurie***; cf. gr. *μέλας, ανος* „negru", *οὖρον* „urină".

melasă *vb. I. tr.* (*zootehn.; compl. indică furaje*) A amesteca cu melasă. • prez.ind. *-ez.* /***melasă*** + *-a.*

melasáre *s.f.* Acţiunea de *a melasa* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***melasa.***

melásă *s.f.* (*ind. alim., zootehn.*) Reziduu siropos, de culoare brună-neagră, rămas după fabricarea

zahărului, folosit ca materie primă pentru fabricarea spirtului, a romului etc. și ca hrană pentru vite. • pl. *-e.* /<fr. ***mélasse***, germ. ***Melasse***, it. ***melassa***.

melasór *s.n.* (*tehn.*) Agregat folosit pentru melasare. • pl. *-oare.* /***melasă*** + *-or.*

melatonínă *s.f.* (*biochim.*) Hormon secretat de glanda pineală la întuneric și în cantitate redusă la lumină, cu rol în reglarea ciclului de somn. • pl. *-e.* /<germ. ***Melatonin***.

melc *s.m.* **1** (*zool.*) Nume dat mai multor specii de gasteropode din încrengătura moluștelor, care au corpul moale, de obicei apărat de o cochilie răsucită în spirală, iar la cap au patru tentacule sensibile: *a*) (și *melc de vii, melc de vie*) specie de gasteropod care are cochilia de culoare gălbuie, cu dungi vagi și cu deschiderea laterală (*Helix pomatia*); *b*) (și *melc austriac, melc de câmp, melc șerpesc, melc vărgat*) specie de gasteropod a cărui cochilie are dungi cafenii (*Helix austriaca*); *c*) (și *melc înfășat, reg., zmelc de baltă*) specie de gasteropod de apă dulce, având cochilia ascuțită la vârf, iar spirala mai largă decît la celelalte specii (*Limnaea stagnalis*); *d*) (și *melc de frunze*) specie

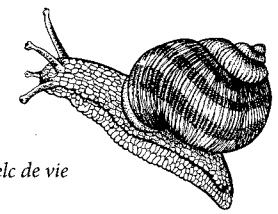

melc de vie

de gasteropod fără cochilie, având corpul de culoare închisă (*Limax*); limax; *e*) (și *melc de tunet, melc vînăt, reg., zmelc șerpos*) specie de gasteropod fără cochilie, cu corpul de culoare neagră sau roșcată (*Arion empiricorum*). <> (*adv.*) *[Luleaua] are coada adusă melc* (ODOB.). <> Loc.adj. *Ca melcul* = răsucit, în spirală. <> Expr. *A merge* (sau *a umbla, a fi grabnic*) *ca melcul* = a merge sau a se mișca foarte încet. *Se stringe ca melcul în coaja lui*, se spune despre o persoană sfioasă, timidă. (*reg.*) *A tăcea ca melcul* sau *a tăcea melc* = (*prin apropiere de „mîlc”*) a nu scoate nici un cuvînt. ◆ Restr. Cochilia melcului. ◆ (*reg.*) Mărgele alcătuite din mai multe cochilii înșirate pe ață. **2** Analog. (*anat.*) Partea osoasă a labirintului

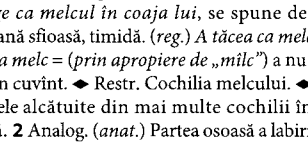

melc (3)

urechii interne; cohlee. **3** Analog. (*mec.*) Organ sau angrenaj al unor mașini destinat să transmită, să transforme sau să utilizeze în diferite feluri mișcarea de rotație. **4** Analog. (*culin.*) Prăjitură făcută din aluat încolăcit în spirală, presărat cu miez de nucă dat prin mașină. **5** Analog. (*la pl.*) Șuvițe de păr răsucite în formă de inelușe. ◆ Ext. Păr inelat. • pl. *melci.* și (*înv., reg.*) *melci*, (*reg.*) *mâlc, zmelc s.m.* /cf. bg. ***мелчо, мелчев, мелчов***.

melcán *s.m.* (*reg.*) Aug. al lui *melc.* • pl. *-i.* /***melc*** + *-an.*

melcár *s.m.* (*înv.*) Persoană care se ocupa cu vînzarea melcilor. • pl. *-i.* /***melc*** + *-ar.*

melcát, -ă *adj.* (*mec.; despre piese tehnice*) Care este răsucit (ca o cochilie de melc). • pl. *-ți, -te.* /de la ***melc***.

melcărie *s.f.* Loc unde se găsesc mulți melci. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***melc*** + *-ărie.*

melcezí *vb. IV.* v. mîrcezi.

melchít *s.m.* (*relig.*) Nume dat de către monofiziți catolicilor și aplicat astăzi ortodocșilor și catolicilor de rit bizantin din Orientul Apropiat arab. • pl. *-ți.* /<fr. ***melchite, melkite*** <cuv. sirian *malkyē* „regalist” <*malka* „rege”.

melci *s.m.* v. melc.

melcișór *s.m.* Dim. al lui *melc.* ◆ Analog. (*ind. alim.; la pl.*) Tip de paste făinoase în formă de spirală sau de inelușe. • pl. *-i.* /***melc*** + *-ișor.*

melcít, -ă *adj.* (*reg.; despre vite cornute*) Căreia îi lipsește un corn. • pl. *-ți, -te.* /de la ***melc***.

melculéți *s.m. pl.* (*reg.*) Cochilii mici de melc înșirate pe ață și folosite ca obiect de podoabă. • /***melc*** + *-uleț.*

melé *s.n.* v. meleu.

meleág *s.n.* (*de obicei la pl.*) Loc, teren (situat în apropierea cuiva); împrejurime, vecinătate. <> Expr. *A umbla meleagurile* = a hoinări (prin împrejurimi); a colinda, a cutreiera. *C-aș umbla meleagurile Păn ți-aș găsi leacurile* (POP.). ◆ Cuprins al unei așezări omenești; ținut, regiune, loc. *Era un om al meleagurilor dunărene* (PER.). ◆ (*reg.*) Ținut (îndepărtat și greu de străbătut. <> Expr. *A(-i) și* (cuiva) *meleagul* = a-i cunoaște (cuiva) secretele, gîndurile ascunse. • pl. *-uri.* /<magh. ***mellék***.

meleăn *adj., s.m.* (*reg.*) **1** *adj., s.m.* (Bărbat) înalt și voinic; vlăjgan. *Bogdan era în adevăr un barbat milian la stat* (ASACHI). **2** *s.m.* Fecior, flăcău (între 14 și 18 ani). • pl. *-eni.* și *milián adj., s.m.* /cf. *medelean.*

meleăpcă *s.f.* v. neleapcă.

meleăptă *s.f.* v. neleapcă.

meleátcă *s.f.* v. neleapcă.

meléc *s.m.* (*înv.*) Înger. <> Compar. *Mă plimbam în aer ca un melec pă deasupra norodului* (GOR.). • pl. *-ci.* /<tc. ***melek***.

melegághi *s.n.* v. melegar.

melegăr[1] *s.n.* (*agric.; reg.*) Loc special amenajat pe un strat de gunoi de grajd, în care se cultivă răsadurile; răsadniță. • pl. *-e.* și *melegághi, mălegár, măligár s.n.* /<magh. ***melegágy***.

melegár[2] *s.n.* (*miner.; pop.*) Bazin de lemn în care cade minereul sfărîmat din șteampurile țărănești. • pl. *-e.* /etimol. nec.

melenăș *s.m.* (*reg.*) Dim. al lui *melean*; flăcăiaș, fecioraș. • pl. *-i.* /***melean*** + *-aș.*

meléná *s.f.* (*med.*) (Eliminare a unui) scaun negru, conținînd sînge digerat, provenit de la o hemoragie a tubului digestiv; hemoragie intestinală. • pl. *-e.* /<fr. ***méléna***.

melenholíe *s.f.* v. melancolie.

melestéu *s.n.* (*reg.*) Făcăleț (pentru mămăligă). <> Expr. *A linge melesteul* v. linge. • pl. *-ie.* și *meleștéu*, (prin metateză) *mesteléu, meșteléu s.n.* /de la ***melestui***, prin derivare regresivă.

melestí *vb. IV.* v. melestui.

melestít, -ă *adj.* v. melestuit.

melestuí *vb. IV. tr.* (*reg.*) **1** A meliță; a zdrobi, a fărîmița. ◆ Fig. (*compl. indică persoane*) A bate foarte tare, a snopi în bătaie. *Și-l apucă în pălmi și tot îl melestuiesc* (POP.). **2** (*compl. indică mămăliga*) A amesteca cu melesteul. • prez.ind. *-iesc.* și *melestí, meleștuí, meleștí vb. IV.* /<magh. ***állaszt***.

melestuít, -ă *adj.* (*reg.*) Bătut, stîlcit în bătaie; zdrobit. • pl. *-ți, -te.* și *melestít, -ă, meleștuít, -ă adj.* /v. ***melestui***.

meleștéu *s.n.* v. melesteu.

meleștí *vb. IV.* v. melestui.

meleștuí *vb. IV.* v. melestui.

meleștuít, -ă *adj.* v. melestuit.

melét *s.m.* v. melez.

meleță *s.f.* v. meliță.

melețúică *s.f.* v. melițuică.

meléu *s.n.* (*sport*) Luptă corp la corp. ◆ (*la rugbi*) Grămadă spontană sau organizată. • pl. *-uri.* și *melé s.n.* /<fr. ***mêlée***.

meléz *s.m.* (*ind. text.; înv.*) Țesătură de mătase amestecată cu lînă sau cu bumbac. *Un tacîm de melez* (DOC.). • pl. *-i.* și *melét s.m.* /<tc. ***melez*** „amestec”.

melezătoáre *s.f.* v. merizătoare.

melhím *s.n.* v. mehlem.

meli- Elem. de compunere „miere, nectar”. • /<fr. ***melli-***; cf. lat. *mel, mellis* „miere”.

mélia *s.m.* (*bot.*) Arbore cu ciorchini lungi de flori odorante, originar din Asia. • sil. *-li-a.* /<fr. ***mélia***; cf. gr. *μελία* „frasin”.

meliacée *s.f. pl.* (*bot.*) Familie de plante ecuatoriale, dicotiledonate, hermafrodite, cuprinzînd numeroase specii, dintre care reprezentative sînt melia și acajuul (*Meliaceae*). • sil. *-li-a-.* /<fr. ***méliacées***.

melianholíe *s.f.* v. melancolie.

melíc[1] *subst.* (*reg.*) **1** Tulburare mentală. ◆ Deprindere rea, năravi, viciu, patimă. ◆ Spec. Năravi pe care-l au unele animale de a mușca, de a da cu copita, de a împunge etc. **2** Boală a vitelor și a cailor, caracterizată printr-o rană la greabăn sau prin inflamarea ganglionilor de la gît. • și *malíc, maléc subst.* /<bg. ***малък*** „spiriduș”.

mélic[2]**, -ă** *adj.* (*muz.*) Care aparține muzicii, care se referă la muzică. ◆ (*lit.*) Care se referă la poezia lirică (în primul rînd cea corală) a grecilor. • pl. *-ci, -ce.* /<lat. ***mĕlĭcus, -a, -um***, fr. ***mélique***.

melicós, -oásă *adj.* (*reg.*) **1** (*despre persoane*) Care este cu năravi, cu toane; capricios. **2** (*despre vite, cai etc.*) Care este bolnav de melic. • pl. *-oși, -oase.* și *malicós, -oásă adj.* /***melic***[1] + *-os.*

melifág, -ă *adj.* (*zool.; despre animale*) Care se hrănește cu miere; melivor. • pl. *-gi, -ge.* /<lat. ***melliphagus*** *-a, -um.*

melifér, -ă *adj., s.f. pl.* **1** *adj.* (*bot.; despre plante*) Care are florile bogate în nectar, din care albinele produc mierea. **2** (*despre teritorii, zone*) Care este bogat în plante melifere. *Nu ai voie să ții decît 15 stupi, douăzeci în regiunile melifere* (PER.). **3** *s.f. pl.* (*entom.*) Grup de insecte himenoptere, cuprinzînd albinele, viespile etc., care culeg nectarul și polenul din flori, producînd apoi mierea sau ceara. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***mellifère(s)***; cf. lat. *mel, mellis* „miere”, *ferre* „a face, a purta”.

melífic, -ă *adj.* (*entom.; despre insecte*) Care produce miere. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***mellifique***.

melificáție *s.f.* Elaborarea mierii de către albine. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***mellification***.

meliflúu, -ă *adj.* **1** Care are dulceața mierii. **2** (*lit.; despre stil*) Care este curgător și armonios. ◆ (*peior.*) Care este fad, dulceag. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***melliflu***.

melilít *s.n.* (*mineral.*) Silicat natural de aluminiu și calciu. • și *melilítă s.f.* /<fr. ***mélilite***.

melilítă *s.f.* v. melilit.

melinít *subst.* v. melinită.

meliníță *s.f.* (*chim.*) Exploziv pe bază de acid picric, folosit la fabricarea fitilurilor detonante și în imprimeria textilă; lidită. • și *melinít subst.* /<fr. ***mélinite***, germ. ***Melinit***; cf. lat. *mĕlīnus, -a, -um* „de culoarea gutuii”.

melinofán *subst.* (*mineral.*) Fluoro-silicat hidratat, natural de calciu, sodiu, beriliu și aluminiu, de obicei cristalizat în sistemul tetragonal. • /<fr. ***mélinophane***, germ. ***Melinophan***.

melință *vb. I.* v. meliță.

mélință *s.f.* v. meliță.

melioidóză *s.f.* (*med., med. vet.*) Infecție septicemică, asemănătoare morvei, răspîndită în Extremul Orient și în Madagascar și transmisă de rozătoare și oi. • sil. *-li-o-i-.* pl. *-e.* /<fr. ***mélioïdose***.

meliorá *vb. I. tr.* (*latin. înv.*) A îmbunătăți, a ameliora. • sil. *-li-o-.* prez.ind. *-ez.* /<lat. ***meliorare***.

melioráre *s.f.* (*înv.*) Îmbunătățire, ameliorare. • sil. *-li-o-.* pl. *-ări.* /v. ***meliora***.

meliorativ, -ă *adj.* (*lingv.; despre cuvinte, expresii etc.*) Care are sens laudativ, favorabil. • sil. *-li-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***mélioratif***.

meliorațiúne *s.f.* (*latin. înv.*) Meliorare. • sil. *-li-o-.* pl. *-i.* /<lat. ***mĕlĭōratĭo, -onis***.

meliorísm *s.n.* (*sociol.*) Concepție potrivit căreia lumea (existența umană) nu este nici cea mai rea cu putință, nici iremediabil rea, ci poate fi ameliorată treptat, prin efortul uman. ◆ Teorie și practică socială vizînd ameliorarea vieții. • sil. *-li-o-.* /<fr. ***méliorisme***, engl. ***meliorism***; cf. lat. *mĕlior, -oris* „mai bun”.

melioríst, -ă *adj., s.m., s.f.* (*sociol.*) **1** *adj.* Care aparține meliorismului, care se referă la meliorism. **2** *s.m., s.f.* Adept al meliorismului. • sil. *-li-o-.* pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***mélioriste***, engl. ***meliorist***.

melís *s.n.* v. melisă.

melísă *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee meliferă, din familia labiatelor, cu florile albe, plăcut mirositoare și cu frunzele ovale, folosite în medicină pentru calitățile ei stimulatoare și antispasmodice (*Melissa officinalis*); roiniță. <> *Apă de melisă* = băutură aromatică, cu întrebuințări medicinale, obținută prin fierberea frunzelor melisei în apă sau în vin. ◆ (*med. pop.*) Băutură alcoolică aromată obținută prin fermentarea frunzelor acestei plante. • pl. *-e.* și (*înv., reg.*) *melís s.n.* /<lat. ***melissa***, fr. ***mélisse***, ngr. ***μέλισσα*** „roiniță”.

melismátic, -ă *adj., s.f.* (*muz.*) **1** *adj.* (*despre compoziții*) Care prezintă melisme. <> *Cînt melismatic* = (*în opoz. cu „cînt silabic”*) bucată muzicală în care, pe o singură silabă din text, se intonează mai multe sunete. **2** *s.f.* Totalitatea ornamentelor într-o compoziție; arta de a compune cu melisme. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***mélismatique***.

melísmă *s.f.* (*muz.*) Ornament în muzica vocală cuprinzînd pe o singură silabă mai multe sunete alăturate unui sunet principal; înflorătură melodică.

• pl. *-e.* /<it. ***melisma***, fr. ***mélisme***; cf. gr. *μελισμός* „cîntec".

melisofobíe *s.f.* (*psih.*) Teamă patologică de albine. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***melissophobia***.

meiisoterapíe *s.f.* (*med.*) Tratament cu venin de albine. • g.-d. *-iei.* /ngr. ***μέλισσα*** „albină" + ***terapie***.

melit- Elem. de compunere „albină". • şi *melito-*. /<fr. ***mélitto-***; cf. gr. *μέλιττα* „albină".

melítă *s.f.* Sirop de zahăr care înlocuieşte mierea. ◆ (*farm.*) Medicament preparat cu miere. • pl. *-e.* /<fr. ***méllite***.

melitemíe *s.f.* (*med.*) Prezenţa de zahăr de orice natură (glucoză, galactoză, fructoză etc.) în sînge. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***mélitémie***.

melito- v. melit-.

melitofíl, -á *adj.* (*bot.; despre plante*) Care este polenizat de albine. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***mélittophile***.

melituríe *s.f.* (*med.*) Prezenţa de zahăr de orice natură (glucoză, galactoză, fructoză etc.) în urină. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***méliturie***.

meliţă[1] *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică tulpini de in, de cînepă etc.*) A zdrobi (cu meliţa) şi a curăţa de părţile lemnoase, pentru a alege fuiorul sau pentru a se obţine cîlţii de meliţă. <> (*refl. pas.*) *După ce s-au meliţat..., apoi se pun fuioarele grămadă* (I. ION.). ◆ Fig. (*compl. indică persoane*) A bate (tare), a snopi în bătaie. **2** *intr.* Fig. A trăncăni, a flecări. *Meliţa în dreapta şi în stînga, atotştiutoare* (PER.). • prez.ind. *méliţ,* (*reg.*) *-ez.* şi (*reg.*) *melinţă vb. I.* /***meliţă*** + *-a.*

meliţă[2] *vb. I.* v. ameninţa.

meliţăr *s.m.* Meliţător. • pl. *-i.* /***meliţă*** + *-ar.*

meliţăre[1] *s.f.* Acţiunea de *a meliţa* şi rezultatul ei; meliţat. • pl. *-ări.* /v. ***meliţa***[1].

meliţăre[2] *s.f.* v. amenințare.

meliţăt[1] *s.n.* Meliţare. • /v. ***meliţa***[1].

meliţăt[2]**, -ă** *adj.* (*despre cînepă, in etc.*) Care a fost zdrobit şi curăţat cu meliţa. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***meliţa***.

méliţă *s.f.* **1** (*ind. casnică*) Unealtă de lemn compusă dintr-un trunchi scobit la mijloc, pe lungime, fixat pe patru picioare, şi dintr-un cuţit lung de lemn cu ajutorul căruia sînt zdrobite tulpinile plantelor textile, pentru a le separa de fibre. <> Loc.vb. *A bate din* (sau *la*) *meliţă* = a meliţa. <> Expr. *A-i umbla* (ori *a-i merge, a-i toca*) *cuiva gura* (*ca o meliţă*) v. gură. ◆ (*text.*) Maşină de meliţat, prevăzută cu cuţite sau cu aripi de lemn dispuse circular pe un cilindru. **2** Fig. (*fam., deprec.*) Gură (considerată ca organ al vorbirii). <> Expr. *A da cu meliţa* (sau *din meliţă*) = a trăncăni, a flecări. (*Parcă*) *te-a făcut* (*mumă-ta*) *la meliţă,* se zice despre un om bun de gură, palavragiu. • pl. *-e.* şi (*reg.*) *mélinţă, méleţă, mélniţă, míliţă s.f.* /<bg. ***меля, меля се***.

meliţătór, -oáre *s.m., s.f.* Persoană care meliţă cînepă sau in; meliţar. • pl. *-ori, -oare.* /***meliţa***[1] + *-ător.*

meliţoáică *s.f.* (*ind. casnică; reg.*) Meliţoi. • pl. *-ce.* /***meliţă*** + *-oaică.*

meliţói *s.n.* (*ind. casnică*) Meliţă mare cu care se face prima operaţie de meliţare; (*reg.*) meliţoaică. <> Expr. *A-i toca* sau *a-i merge* (cuiva) *gura ca meliţoiul* (*cel hodorogit*) = a vorbi repede şi fără întrerupere. • pl. *-oaie.* /***meliţă*** + *-oi.*

meliţúcă *s.f.* (*ind. casnică; reg.*) Meliţuică. • /***meliţă*** + *-ucă.*

meliţúică *s.f.* (*ind. casnică*) Meliţă mică cu care se face ultima operaţie de prelucrare a fibrelor de cînepă şi de in, pentru a alege fuiorul curat; (*reg.*) meliţucă. • pl. *-ci.* şi (*reg.*) *meleţúică s.f.* /***meliţă*** + *-uică.*

melivór, -ă *adj.* (*zool.; despre animale*) Melifag. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***mellivore***.

mélniţă *s.f.* v. meliţă.

melo- Elem. de compunere „cîntec, melodie, muzică". • /<fr. ***melo-***, it. ***melo-***; cf. gr. *μέλος* „cînt, melodie".

melocórd *s.n.* (*muz.*) Instrument electronic care emite sunete neobişnuite, obţinute prin modificarea frecvenţelor după dorinţa interpretului. • pl. *-uri.* /<fr. ***mélocorde***.

melód *s.m.* (*muz.*) Compozitor de cîntece religioase din primele secole ale creştinismului oriental. • pl. *-zi.* /<fr. ***mélode***; cf. gr. *μελῳδός* „poet liric".

melódic, -ă *adj., s.f.* (*muz.*) **1** *adj.* Care este compus după regulile ritmului şi ale modulaţiei; care ţine de melodie, care se referă la melodie. *Este o formă melodică independentă.* <> *Mod melodic* = mod care se sprijină pe atracţia melodică, pe un singur sunet stabil. *Accent melodic* v. accent. ◆ Ext. Care este melodios, armonios. *Melodica şoptire a rîului ce geme* (EMIN.). <> (*adv.*) *Pe ritmuri persane în strofe-aşezate, Melodic, coloarea coloarei răspunde* (MACED.). **2** *s.f.* Ramură a muzicologiei care se ocupă cu studiul melodiei. ◆ Felul în care este compusă o melodie; tehnica melodiei. *Poetica şi melodica din cîntecul popular formează un tot organic* (PER.). • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***mélodique***; cf. gr. *μελῳδικός*.

melodicitáte *s.f.* Calitatea de a fi melodios; armonie, sonoritate; melodism. • pl. *-áţi.* /***melodic*** + *-itate.*

melodizá *vb. I. tr.* (*compl. indică versuri, poezii etc.*) A da un caracter melodic. • prez.ind. *-ez.* /***melodic*** + *-iza.*

melodizáre *s.f.* Acţiunea de *a melodiza* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***melodiza***.

melodíe *s.f.* **1** (*muz.*) Succesiune expresivă de sunete muzicale îmbinate după regulile ritmului şi ale modulaţiei, pentru a alcătui o unitate cu sens expresiv. ◆ Ext. Compoziţie muzicală, cîntec. *Începu a cînta o melodie misterioasă* (SADOV.). ◆ Fig. Sonoritate plăcută; armonie, muzicalitate. *Eminescu a realizat în versurile lui o melodie interioară* (SADOV.). **2** Modulaţie a vocii în timpul vorbirii. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***mélodie***, it. ***melodia***, lat. ***mĕlōdĭa, -ae***, ngr. ***μελῳδία***.

melodimétru *s.n.* (*fon.*) Aparat electronic pentru cercetări asupra intonaţiei. • pl. *-e.* /<fr. ***mélodimètre***.

melodiós, -oásă *adj.* Care este plin de sunete armonioase, care este plăcut auzului, armonios. ◆ Ext. (*despre cîntăreţi, instrumente muzicale etc.*) Care emite astfel de sunete. *Melodiosul cîntător al pădurilor* (MARC.). <> (*adv.*) *Clopotul... vuia melodios peste revărsările de ape* (SADOV.). • sil. *-di-os.* pl. *-oşi, -oase.* şi (*înv.*) *milodiós, -oásă,* (*prin apropiere de „duios"*) *meloduiós, -oásă adj.* /<fr. ***mélodieux***, it. ***melodioso***, germ. ***melodiös***.

melodísm *s.n.* Melodicitate. • pl. *-e.* /<fr. ***mélodisme***.

melodíst, -ă *s.m., s.f.* (*muz.*) Compozitor de melodii. ◆ Muzician care concepe melodia ca element esenţial în muzică. ◆ Compozitor la care predomină elementul melodic. • pl. *-işti, -iste.* /<fr. ***mélodiste***.

melódium *s.n.* (*muz.; înv.*) Denumire veche a armoniului. • sil. *-di-um.* pl. *-uri.* /<fr. ***mélodium***.

melodramátic, -ă *adj.* **1** (*lit.*) Care aparţine melodramei, care se referă la melodramă. *Veni în Bucureşti un antreprenor de teatru melodramatic* (FIL.). **2** (*deprec.; despre atitudini, comportament, priviri etc.*) Care este de un patetism exagerat, fals. *Ah! am strigat luînd un aer cît am putut mai melodramatic* (C. NEGR.). <> (*adv.*) *Ah! oftă ea şi lăcrimă melodramatic.* ◆ Ext. (*despre oameni*) Care are o atitudine patetică, falsă, exaltată. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***mélodramatique***, it. ***melodrammatico***.

melodramatísm *s.n.* Caracter melodramatic. ◆ Exprimare exaltată, uneori artificială, a sentimentelor. • pl. *-e.* /***melodramat[ic]*** + *-ism.*

melodramatizá *vb. I. tr.* **1** A face să devină melodramatic. **2** A da un caracter melodramatic. • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***mélodramatiser***.

melodramatizáre *s.f.* Acţiunea de *a melodramatiza* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***melodramatiza***.

melodrámă *s.f.* **1** (*lit.; în Grecia antică*) Dialog cîntat între corifeu şi un personaj, în tragedia antică. **2** (*lit.*) Dramă care utiliza acompaniamentul muzical pentru a marca intrarea sau ieşirea personajelor din scenă. **3** (*lit.*) Specie a genului dramatic, conţinînd şi pasaje muzicale, construită convenţional, în scopul obţinerii unor efecte puternice, spectaculoase, prin inventarea unor personaje sau situaţii contrastante, senzaţionale, tragice şi comice, cu manifestări patetice, violente. **4** (*lit., cinemat.*) Operă literară sau cinematografică oscilînd între dramă şi comedie, adesea convenţională, cu accent pe latura sentimentală a manifestărilor umane. • pl. *-e.* /<fr. ***mélodrame***; cf. gr. *μέλος* „cîntec, melodie", *δρᾶμα* „acţiune, dramă".

meloduiós, -oásă *adj.* v. melodios.

meloe *s.f.* (*entom.*) Insectă coleopteră, fără aripi, cu elitrele atrofiate, care se întîlneşte pe pajişti şi fîneţe (*Meloe proscarabeus*). • /<fr. ***méloé***.

melofób, -ă *adj., s.m., s.f.* (*psih.*) (Persoană) care nu suportă muzica. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***mélophobe***.

melofobíe *s.f.* (*psih.*) Aversiune patologică faţă de muzică. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***mélophobie***.

melofón *s.n.* (*muz.*) Instrument muzical din familia alămurilor, asemănător cornului şi prevăzut cu pistoane. • pl. *-oane.* /<engl. ***mellophone***.

melogrăn *s.m.* (*bot.*) Arbust mediteraneean ornamental, cu frunzele lanceolate, cu florile roşii şi cu fructul comestibil (*Punica granatum*); rodiu, rodier. • pl. *-i.* /<it. ***melograno***.

meloíde *s.f. pl.* (*entom.*) Familie de insecte coleoptere, vezicante, cuprinzînd cantarida şi meloea (*Meloidae*). • /<fr. ***méloïdés***.

melomán, -ă *s.m., s.f.* Persoană care este pasionată de muzică (în special de cea clasică); muzicoman. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***mélomane***.

melomanía *s.f.* Pasiune, preferinţă deosebită pentru muzică; muzicomanie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***mélomanie***.

melomél *s.m.* (*med.*) Monstru care prezintă melomelie. • pl. *-i.* /<fr. ***mélomèle***.

melomelíe *s.f.* (*med.*) Monstruozitate caracterizată prin prezenţa unuia sau a mai multor membre accesorii, uneori normale anatomic. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***mélomélie***; cf. gr. *μέλος* „extremitate".

melón[1] *s.n.* Pălărie de fetru tare, rotundă, bombată, cu borurile înguste, răsfrînte în sus; gambetă. • pl. *-oane.* /<fr. ***melon***.

melón[2] *s.n.* (*bot.; fran.*) Specie de pepene galben, cu coaja aspră şi cu miezul verzui, foarte zemos şi gustos (*Cucumis melo*). • /<fr. ***melon***.

melomídă *s.f.* (*bot.*) Fruct asemănător cu baca, cu epicarpul tare la maturitate şi cu mezocarpul cărnos şi suculent; peponidă. • pl. *-e.* /<fr. ***mélonide***; cf. gr. *μῆλον* „măr; fruct".

meiopée *s.f.* (*muz.; în Grecia antică*) **1** Melodie lentă, ritmică şi monotonă, care acompania o declamaţie. ◆ Ext. Compoziţie muzicală, melodie lentă, tărăgănată. ◆ Ext. Poezie cu o sonoritate de melodie lentă, monotonă. **2** Ansamblul regulilor referitoare la cînt. • pl. *-ei, -ee.* /<fr. ***mélopée***; cf. gr. *μελοποιΐα* <*μέλος* „cîntec", *ποιέω* „a face".

melopéic, -ă *adj.* Care aparţine melopeii, care se referă la melopee. ◆ Ext. (*despre sonorităţi, poezii etc.*) Care este melodios; monoton. <> (*adv.*) *Uneori murmura: versuri, pasagii de proză, melopeic* (TEOD.). • sil. *-pe-ic.* pl. *-ci, -ce.* /***melopee*** + *-ic.*

meloplastíe *s.f.* (*chir. plast.*) **1** Chirurgie plastică a feţei. **2** Chirurgie reparatorie a extremităţilor, a membrelor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***méloplastie***; cf. gr. *μῆλον* „obraz", *πλάσσω* „a modela, a forma".

meloreostóză *s.f* (*med.*) Boală a oaselor caracterizată prin condensarea unei părţi din corticală, care capătă aspectul de ceară topită. • sil. *-re-o-.* /<fr. ***mélorhéostose***.

mélos *s.n.* (*muz.*) **1** Melodie, cîntec. ◆ Ext. Muzică; totalitatea manifestărilor muzicale ale unui popor, ale unei epoci. *Melosul popular.* **2** Aspectul melodic al muzicii. • pl. *-uri.* /<ngr. ***μέλος***.

meloscóp *s.n.* (*apic.*) Aparat, cu plăci diferit colorate, pentru stabilirea nuanţelor culorii mierii. • pl. *-oape.* /***melo-*** + *-scop.*

meloterápic, -ă *adj.* (*psih.*) Care aparţine meloterapiei, care se referă la meloterapie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***mélothérapique***.

meloterapíe *s.f.* (*psih.*) Tratare a unor afecţiuni prin audiţii muzicale; muzicoterapie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***mélothérapie***.

melotipíe *s.f.* (*tipogr.*) Culegere a notelor muzicale cu material tipografic mobil. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***mélotypie***.

melotomíe *s.f.* (*chir.*) Embriotomie constînd în secţionarea unui membru al fătului mort. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***mélotomie***.

melotrón *s.n.* (*muz.*) Instrument electroacustic cu clape destinat reproducerii sonorităţilor suflătorilor şi coardelor, la care acţionarea claviaturii pune în mişcare benzi conţinînd imprimări ale instrumentelor respective. • pl. *-oane.* /<engl. ***Mellotron***.

melstróm *subst.* Frămîntare de ape; bulboană, vîltoare, vîrtej. • /<germ. ***Meerstrom*** „curent marin".

melşpăis *s.n.* v. melşpaiz.

melşpăiţ *s.n.* v. melşpaiz.

melşpăiz *s.n.* (*culin.; german.*) Prăjitură (de casă). • pl. *-e.* şi *melşpáis, melşpáiţ s.n.* /<germ. ***Mehlspeise***.

melusínă *s.f.* **1** (*în mit. celtică*) Figură mitologică fantastică, imaginată jumătate peşte şi jumătate femeie. **2** Fetru cu firul lung. • pl. *-e.* /<fr. ***mélusine***.

mélzină *s.f.* v. mejdină.
membranacéu, -ée *adj.* Membranos. • pl. *-ei, -ee.* /<lat. ***membranacĕus, -a, -um.***
membranál, -ă *adj.* Care aparţine membranei, care se referă la membrană. • pl. *-i, -e.* /***membrană*** *+ -al.*
membránă *s.f.* **1** (*anat., bot.; de obicei urmat de determ.*) Ţesut animal sau vegetal, subţire şi flexibil, care delimitează, acoperă, leagă sau susţine anumite organe sau părţi de organe; piele subţire; pieliţă. ◆ (*biol.*) Diferenţiere protoplasmatică sau celulozică, care învelește şi limitează celula animală şi cea vegetală. **2** (*fiz., chim.*) Perete subţire, permeabil semipermeabil, care separă două fluide. **3** (*tehn.*) Placă elastică, subţire, care poate vibra, producînd, transmiţînd sau reproducînd sunetele, avînd diverse utilizări tehnice; diafragmă. **4** (*înv.*) Pergament pentru scris. *Lexicon latinesc, manuscript pre memvrană* (D. GOL.). • pl. *-e.* şi (*înv.*) *memvrănă s.f.* /<lat. ***membrana, -ae,*** it. ***membrana,*** fr. ***membrane,*** ngr. ***μεμβράνα.***
membranifér, -ă *adj.* Care este prevăzut cu membrană. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***membranifère.***
membranofón, -ă *adj.* (*muz.; despre instrumente muzicale*) Care produce sunetele prin punerea în vibraţie a unei membrane întinse. • pl. *-i, -e.* /<germ. ***Membranophon.***
membranós, -oásă *adj.* Care are forma unei membrane; membranaceu. ◆ Care este format din una sau din mai multe membrane. • pl. *-oşi, -oase.* /<fr. ***membraneux.***
mémbro *s.n.* v. membru.
mémbron *s.m.* v. membru.
mémbru, -ă *subst.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte dintr-o asociaţie, dintr-o organizaţie socială, politică sau culturală, dintr-o alianţă etc., considerată în raport cu organizaţia sau gruparea respectivă. *Este membru al Academiei Române.* ◇ *Membru activ* v. activ. *Membru corespondent* v. corespondent. *Membru supleant* v. supleant. ◆ Stat, ţară, grupare care aderă liber la altă grupare, la o federaţie, la o uniune. *România va fi în scurt timp membră a Uniunii Europene.* **2** *s.n.* Element, unitate. ◆ (*lingv.*) Constituent al unei unităţi sintactice de rang superior (propoziţie, frază etc.). **3** *s.n.* (*anat.*) Prelungire pereche, articulată, a corpului omului şi animalelor, care serveşte la locomoţie, la apucare etc.; mădular. ◇ *Membru superior* = *a*) (*la oameni*) structură anatomică aflată în partea superioară a trunchiului şi alcătuită din patru segmente: umăr, braţ, antebraţ şi mînă; *b*) (*la animale*) unul dintre cele două membre ataşate toracelui. *Membru inferior* = structură anatomică aflată în partea inferioară a trunchiului uman servind pentru locomoţie şi alcătuită din patru segmente: şold, coapsă, gambă şi picior. ◇ Compus: *membru-fantomă* = senzaţie anormală de prezenţă a unui membru sau segment de membru care au fost amputate. ◆ (şi *membru viril*) Penis. **4** *s.m.* (*mat.*) Fiecare dintre cele două părţi ale unei ecuaţii, separate prin semnul egalităţii. ◆ Fiecare dintre părţile rapoartelor unei proporţii. • pl. *-i, -e.* şi (*înv.*) *mémbro s.n., mémbron s.m.* /<lat. ***membrum, -i,*** fr. ***membre,*** it. ***membro.***
meménto *s.n. invar.* **1** Semn distinctiv, notă sau însemnare care aduce aminte de ceva. ◆ Ext. Aducere-aminte. ◇ Expr. (*latin.*) *Memento mori* = adu-ţi aminte de moarte. **2** Carneţel de buzunar în care se fac însemnări pentru a reaminti o dată, un nume, o problemă etc. **3** Carte care cuprinde în rezumat cunoştinţele de bază ale unei ştiinţe, ale unei discipline etc.; memorator. **4** Listă a spectacolelor sau a conferinţelor, publicată în presă. • /<fr. ***mémento,*** lat. ***memento*** „aminteşte-ţi".
memhúr *s.n.* (*turc. înv.*) Document justificativ, întărit cu pecete. • pl. *-uri.* /<tc. ***memhur*** „sigilat".
memlechét *s.n.* (*turc. înv.*) Ţară, stat. ◆ Spec. Termen folosit (în actele oficiale din perioada dominaţiei otomane) pentru a denumi Ţara Românească sau Moldova. *Boierii mari şi mici... care locuim în memlechetul Moldovii* (DOC.). • pl. *-uri.* /<tc. ***memleket.***
memoár *s.n.* v. memoriu.
memoră *vb. I. tr.* (*compl. indică date, informaţii, poezii etc.*) A învăţa pe dinafară; a reţine în memorie (în urma unui efort de a învăţa); a memoriza. ◆ (*înv.; compl. indică lucruri uitate*) A aduce cuiva aminte. *Unele schimbări, care pentru ardeleni merită să fie memorate* (BARIŢ.). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***mémorer,*** lat. ***memorare.***
memorábil, -ă *adj.* (*despre informaţii, date, persoane etc.*) Care este demn de ţinut minte. *A rostit o frază memorabilă.* ◆ Ext. Important, însemnat, remarcabil. *Aseară s-a jucat pe stadionul din Ghencea un meci memorabil.* • pl. *-i, -e.* şi (*înv.*) *memoriábile adj.invar.* /<fr. ***mémorable,*** lat. ***mĕmorabĭlis, -e,*** it. ***memorabile.***
memorabilitáte *s.f.* **1** Caracterul a ceea ce este memorabil. **2** (*înv.; la pl.*) Clădiri, monumente, opere de artă etc. cu importanţă istorică, artistică etc., care merită să fie văzute şi admirate. • pl. *-ăţi.* /<fr. ***mémorabilité.***
memoránd *s.n.* v. memorandum.
memorandíst *s.m.* (*polit.*) Semnatar al unui memorandum. • pl. *-işti.* /***memorand[um]*** *+ -ist.*
memorándum *s.n.* **1** (*polit.*) Document diplomatic cuprinzînd expunerea faptelor sau argumentelor juridice care privesc relaţiile dintre state şi formează obiectul unor tratative. **2** (*înv.*) Carnet, registru etc. pe care se făceau însemnări. ◆ Jumătate dintr-o hîrtie de scrisoare, folosită pentru scurte comunicări. • pl. *-uri.* şi (*înv.*) *memoránd s.n.* /<lat. ***memorandum,*** germ. ***Memorandum,*** fr. ***mémorandum.***
memoráre *s.f.* **1** Acţiunea de *a memora* şi rezultatul ei; proces de înregistrare în memorie; memorizare. **2** (*inform.*) Acţiunea de introducere a datelor într-o memorie; păstrarea datelor într-o memorie. • pl. *-ări.* /v. ***memora.***
memorát, -ă *adj.* (*despre date, informaţii, poezii etc.*) Care a fost învăţat pe dinafară, reţinut în memorie. *A putut să recite fără greşeală poezia memorată.* • pl. *-ţi, -te.* /v. ***memora.***
memoráte *s.n. pl.* (*lit.*) Specii ale legendei care vorbesc despre experienţa personală a povestitorului în legătură cu tradiţii, credinţe şi obiceiuri. • /<engl. ***memorate.***
memoratív, -ă *adj.* (*înv.*) Comemorativ. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***mémoratif.***
memoratór *s.n.* **1** Carte care cuprinde rezumativ tabele, formulare, definiţii etc., folosită în ştiinţă şi în tehnică; memento. **2** (*inform.*) Memorie. • pl. *-oare.* /<fr. ***mémorateur.***
memoriábile *adj.invar.* v. memorabil.
memoriál, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* Care serveşte pentru a aminti un eveniment important, o personalitate etc.; comemorativ. ◇ *Casă memorială* v. casă. ◆ Care este înregistrat în minte; din memorie. **2** *s.n.* (*lit.*) Specie literară, asemănătoare cu însemnările de călătorie şi cu memoriile, care consemnează observaţii ştiinţifice, amintiri ori impresii personale asupra faptelor sau evenimentelor la care a participat cineva sau care s-au petrecut în timpul vieţii cuiva. **3** *s.n.* Mărturie despre oameni, evenimente, fapte importante, demne de ţinut minte. *Memorialul durerii.* **4** *s.n.* Monument comemorativ. • sil. *-ri-al.* pl. *-i, -e, n.* şi (*înv.*) *-uri.* /<fr. ***mémorial,*** engl. ***memorial,*** germ. ***Memorial,*** lat. ***mĕmŏrĭalis, -e.***
memorialíst, -ă *s.m., s.f.* Scriitor care compune memoriale sau memorii. • sil. *-ri-a-.* pl. *-işti, -iste.* /<fr. ***mémorialiste.***
memorialístic, -á *adj., s.f.* **1** *adj.* Care ţine de memorialistică, care este specific memorialisticii, care se referă la memorialistică. **2** *s.f.* Gen de scrieri care cuprinde memorii. ◆ Colect. Totalitatea lucrărilor care conţin memorii. • sil. *-ri-a-.* pl. *-ci, -ce.* /***memorial*** *+ -istică*; cf. it. *memorialistico.*
memórie *s.f.* **1** (*psih.*) (Proces psihic, mental care constă în) întipărirea, conservarea, recunoaşterea şi reproducerea senzaţiilor, trăirilor psihice, mişcărilor, cunoştinţelor etc. din trecut. *Am o memorie selectivă.* ◇ *Memorie imaginativă* = subtip al memoriei care permite conservarea şi reproducerea reprezentărilor. *Memorie verbal-logică* = subtip al memoriei care permite conservarea şi reproducerea propoziţiilor, a ideilor. *Memorie senzoriomotorie* (sau *mecanică*) = nivelul ierarhic inferior al memoriei (prezent şi la animale), care priveşte senzaţiile şi mişcările. *Memorie autistă* = nivel al memoriei care se află exclusiv sub controlul inconştientului. *Memorie socială* = nivelul cel mai înalt al memoriei, propriu grupurilor şi colectivităţilor umane şi întemeiată pe inteligenţa dobîndită social. *Memorie colectivă* (sau *istorică*) = patrimoniul spiritual al unui popor (sau al unui grup, al unei clase sociale) care dă conştiinţa propriei identităţi şi care rezultă din totalitatea valorilor derivînd din cunoaşterea istoriei şi a tradiţiilor proprii. (*lit.*) *Memorie involuntară* = prezentarea faptelor, evenimentelor etc., în special în romanul sec. 20, reactualizînd în conştiinţă ceea ce am trăit la un moment dat în trecut, prin declanşarea spontană a unui proces de asociaţii senzoriale. *Memorie vizuală* v. vizual. ◇ Expr. (*fam.*) *A avea memoria* (sau *o memorie*) (*cam*) *scurtă* = a avea marea capacitate de a uita (mai ales evenimente, situaţii etc. neplăcute, care nu convin). *A avea o memorie de elefant* = a fi înzestrat cu marea capacitate de a nu uita, de a ţine minte precis (mai ales amănunte); a avea o memorie excepţională. ◆ Minte (considerată ca sediu al procesului de memorare). *Şterge din memoria ta... şi cea mai mică aducere aminte* (MAL.). ◇ Loc.adv. *Din memorie* = din aducere-aminte, pe de rost. **2** Păstrare în amintire, reprezentare mintală; aducere-aminte, amintire. *Memoria durerii e mai intensă decît a plăcerii* (BART). ◆ Spec. Amintire pe care posteritatea o păstrează oamenilor iluştri sau evenimentelor de seamă. *Trebuie cinstită memoria eroilor Revoluţiei din Decembrie.* ◇ Expr. *În memoria cuiva* (sau *a ceva*) = în amintirea..., spre aducere-aminte; ca omagiu. *A-i veni cuiva în memorie* v. veni. **3** (*inform.*) Parte a calculatorului electronic în care sînt stocate instrucţiunile, cuvintele, valorile numerice etc., după o codificare prealabilă; memorator. *Memorie intercalată* v. intercalat. *Memorie internă* v. intern. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<lat. ***mĕmorĭa, -ae,*** it. ***memoria,*** fr. ***mémoire.***
memoriscóp *s.n.* (*electron.*) Aparat electronic de afişare care poate memora curbele afişate. • pl. *-oape.* /<engl. ***memoriscope.***
memóriu *s.n.* **1** Expunere scrisă, amănunţită şi documentată, asupra unei probleme, a unei situaţii etc. ◇ *Memoriu de titluri şi lucrări* = listă în care sînt consemnate titlurile şi lucrările de specialitate ale unei persoane. *Memoriu de activitate* = expunere scrisă a activităţii desfăşurate de o persoană într-un anumit domeniu (ştiinţific). ◆ Concr. Hîrtie, document care conţine o astfel de expunere. **2** (*la pl.*) Colecţie de conferinţe, comunicări, discuţii şi dezbateri ale unei societăţi ştiinţifice. **3** (*lit.; la pl.*) Lucrare beletristică cu caracter evocator, conţinînd relatări asupra evenimentelor petrecute în timpul vieţii autorului (şi la care el a luat parte). *E la modă să-ţi publici memoriile.* **4** Petiţie, cerere colectivă în care motivele sînt expuse pe larg. *Cantemir... fu însărcinat de partizanii săi să alcătuiască memoarul* (C. NEGR.). ◇ Expr. *A depune un memoriu* v. depune. **5** (*milit.; înv.*) Dosar personal al unui ofiţer sau al unui subofiţer. *O să vă notez şi eu în memoriu, zise încruntat colonelul* (BRĂ.). • pl. *-ii.* şi (*înv.*) *memoár s.n.* /<lat. ***memorium,*** fr. ***mémoire.***
memorizá *vb. I. tr.* **1** A învăţa pe de rost. ◆ Ext. A memora. **2** (*inform.*) A conserva o informaţie sau un rezultat intermediar în memoria unui ordinator. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***memoriser.***
memorizáre *s.f.* **1** Acţiunea de *a memoriza* şi rezultatul ei; memorare; memorizat. **2** Spec. Metodă de învăţare pe dinafară a unor cunoştinţe; exerciţiu de memorare. • pl. *-ări.* /v. ***memoriza.***
memorizát *s.n.* Memorizare. • /v. ***memoriza.***
memúr *s.m.* (*turc. înv.*) Funcţionar public; însărcinat din partea guvernului. • pl. *-i.* /<tc. ***memur.***
memuriét *s.n.* (*turc. înv.*) Însărcinare oficială; misiune. • pl. *-uri.* /<tc. ***memuriyet.***
memvránă *s.f.* v. membrană.
menádă *s.f.* (*în mit. gr.; mai ales la pl.*) Bacantă. ◆ Fig. Femeie exaltată, furioasă. • pl. *-e.* /<fr. ***ménade,*** lat. ***maenas, -adis***; cf. gr. *μαινάς, -άδος* <*μαίνομαι* „a fi cuprins de furie".
menăge *s.f.* v. menajă.
menageá *vb. I.* v. menaja.
menageáre *s.f.* v. menajare.
menagére *s.f.* v. menajeră.
menăgiu *s.n.* v. menaj.
menáj *s.n.* **1** Conducere a treburilor casnice. *Dan se însărcina să se ocupe el de menaj* (VLAH.). ◆ Activitatea gospodinei; gospodărie. *A angajat o femeie pentru menaj.* ◇ *Şcoală de menaj* = şcoală specială pentru fete, în care se predau noţiuni de gospodărie. ◆ Totalitatea obiectelor de uz casnic care aparţin unei familii. ◇ *Obiect de menaj* = obiect de uz casnic.

2 Căsnicie; viață conjugală. *Au un menaj fericit.* ◇ Expr. *Menaj în trei* = (*calc după fr. „ménage à trois”*) situație într-o căsnicie în care unul dintre soți are o relație extraconjugală, celălalt soț acceptînd tacit această stare de lucruri. *A(-i) sparge menajul cuiva* v. sparge. ◆ Familie. *Sînt trei sau patru menaje ce locuiesc această casă* (CS.). • pl. *-uri*, *-e*. și (*înv.*) *menágiu s.n.* /<fr. ***ménage***.

menajá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică persoane*) A trata atent și binevoitor; a se purta bine față de cineva. *E prea obraznic ca să-l mai menajezi.* ◆ (*refl.*) A-și cruța puterile, a se îngriji. *Bătrîna se menaja: mînca bine, dormea mult și nu se ostenea prea tare.* **2** (*compl. indică bunuri, resurse etc.*) A folosi cu chibzuință; a cruța, a economisi. *Vreau să fac un stoc mai mare de articole, ca să-mi menajez timp și pentru basmele mele* (CAR.). **3** (*înv.; compl. indică acțiuni*) A pregăti cu dibăcie; a înlesni. *Haide... să-i menagem o surpriză* (ALECS.). • prez.ind. *-ez*. și (*înv.*) *menageá vb. I.* /<fr. ***menager***.

menajamént *s.n.* Menajare. ◆ (*la pl.*) Tact, grijă față de sensibilitatea cuiva. *L-a abordat pe șeful lui cu toate menajamentele.* • pl. *-e*. /<fr. ***ménagement***.

menajáre *s.f.* Acțiunea de *a menaja*; menajament. • pl. *-ări*. și *menageáre s.f.* /v. ***menaja***.

menájă *s.f.* (*reg.*) Rație de alimente, mai ales pentru soldați. *Căpătăm menajă numai o dată pe zi* (DENS.). ◆ Ext. Hrană, merinde. *Ne-au dat menajie pe două zile* (POP.). • pl. *-e*. și *menăjie, menáge, minájă, minájie s.f., mináj s.n.* /<germ. ***Menage***.

menajér, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* Care ține de gospodărie, care se referă la gospodărie. ◇ *Gunoi menajer* = gunoi, reziduuri care rezultă din activități casnice. ◆ Care ține de menaj, care este specific menajului, care se referă la menaj; de uz casnic. **2** *s.f.* Femeie angajată să îngrijească de gospodăria cuiva; îngrijitoare. *O femeie tînără, cu înfățișare de menajeră* (HOG.). ◆ Gospodină. • pl. *-i*, *-e*. și (*înv.*) *menagére s.f.* /<fr. ***ménager***.

menajerie *s.f.* Loc special amenajat în care sînt ținute animale vii, sălbatice (rare, exotice), pentru a fi expuse publicului. ◆ Colecție de astfel de animale. ◇ Fig. *Stam într-un colț admirînd menajeria de savanți.* • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***ménagerie***, germ. ***Menagerie***.

menăjie *s.f.* v. menajă.

menárhă *s.f.* (*med.*) Momentul declanșării primei menstruații. • pl. *-e*. /<germ. ***Menarche***.

menciúnă *s.f.* v. minciună.

mendeleéviu *s.n.* (*chim.*) Element chimic, actinid greu obținut pe cale artificială (*Md*). • /<fr. ***mendélévium***; cf. nm. pr. Dimitri Ivanovici *Mendeleev*, chimist rus.

mendeliăn, -ă *s.m., s.f., adj.* (*genet.*) Mendelist. • *sil. -li-an.* pl. *-ieni*, *-iene*. /<fr. ***mendélien***; cf. engl. *mendelian*.

mendelísm *s.n.* (*genet.*) Concepție referitoare la transmiterea ereditară, prin cromozomi, a caracterelor, potrivit legilor dominației, segregării și combinării independente a caracterelor. • /<fr. ***mendélisme***, engl. ***mendelism***; cf. nm. pr. Johann *Mendel*, naturalist austriac.

mendeíst, -ă *s.m., s.f., adj.* (*genet.*) **1** *s.m., s.f.* Adept al mendelismului; mendelian. **2** *adj.* Care aparține mendelismului sau mendeliștilor, care se referă la mendelism sau la mendeliști; mendelian. • pl. *-iști*, *-iste*. /<fr. ***mendéliste***; cf. engl. *mendelist*.

mendicitáte *s.f.* Cerșetorie; cerșit. • /<fr. ***mendicité***, lat. ***mendīcĭtas***, ***-atis***.

méndre *s.f. pl.* Expr. (*fam.*) *A-și face* (sau *a-și bate, a-și juca*) *mendrele* (cu cineva) = *a)* a-și face toate gusturile, a-și satisface capriciile; a-și face de cap. *Eu nu permit să vă faceți în casa mea toate mendrele* (CE. PETR.); *b)* a-și bate joc de cineva; *c)* a necinsti, a batjocori o femeie. • /etimol. nec.

menduhíe *s.f.* (*turc. înv.*) Numele unei vechi monede turcești de aur; irmilic de aur. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<tc. ***menduhye***.

menéhm *s.m.* Persoană care se aseamănă foarte mult cu alta. • pl. *-i*. /<fr. ***ménechme***; cf. nm. pr. *Menaechmi*, titlul unei comedii a lui Plaut.

menestrándie *s.f.* (*muz.*) Arta menestrelilor. ◆ Trupă de menestreli; corporație a menestrelilor. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***ménestrandie***.

menestrél *s.m.* (*muz.; în Ev. Med., în Europa apuseană*) Poet-muzicant ambulant, care cînta și recita versuri acompaniindu-se cu un instrument. ◆ Gener. Cîntăreț popular. *Vestitul lăutar Dumitrache..., acel menestrel al tuturor veseliilor* (GHICA). • pl. *-i*. /<fr. ***ménestrel***.

ménghelă *s.f.* (*reg.*) Fiecare dintre cei patru stîlpi între care se leagă boul pentru a fi potcovit. • pl. *-e*. și *ménghele s.f.* /<srb. ***mengele***.

ménghele *s.f.* v. menghelă.

ménghenă *s.f.* v. menghină.

ménghene *s.f.* v. menghină.

ménghină *s.f.* (*tehn.*) Dispozitiv de prindere a unor piese care urmează să fie prelucrate, alcătuit din două fălci și dintr-un șurub cu manivelă, cu ajutorul căruia se efectuează apropierea și depărtarea fălcilor. ◇ Compar. *I-a strîns brațul ca într-o menghine* (GALAN). ◇ Fig. *Degetele lui de fier au prins în meghina lor chica mea* (KLOP.). • pl. *-e*. și (*înv.*) *menghiné, ménghenă, ménghene, minghineá, menghineá, mézghenă, mezgheneá s.f.* /<tc. ***mengene***.

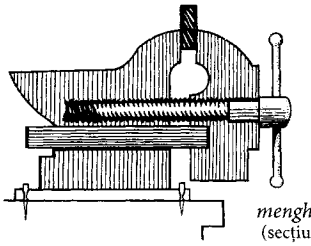

menghină (secțiune)

menghiné *s.f.* v. menghină.

menghineá *s.f.* v. menghină.

menghinegíu *s.m.* (*înv.*) Lucrător la menghină. • pl. *-gii*. /***menghine*** + *-giu*.

menhidrózā *s.f.* (*med.*) Exces de secreție sudorală care apare la unele femei în timpul menstruației • pl. *-e*. /<fr. ***menhidrose***.

menhír *s.n.* (*arheol.*) Monument (funerar sau de cult) megalitic, format din blocuri de piatră necioplită, izolate sau grupate în aliniamente, în cercuri ori în semicercuri, și care este întîlnit mai ales în Bretagne și în S Angliei. • pl. *-e*. /<fr. ***menhir***; cf. celt. *menhir* „piatră lungă”.

mení *vb. IV.* **1** *tr.* A hotărî de mai înainte; a decide, a dispune; a destina, a sorti. ◇ (*refl. pas.*) *Colacu nu-i a cui se menește, îi a cui îl mănîncă* (POP.). **2** *intr.* A face o urare cuiva; a ura. *[Î]i meni în gîndul ei să-l vadă mitropolit* (SADOV.). ◇ (*abs.*) *„O mie!” zice unul menind cu veselie* (ALECS.). **3** *tr.* (*în ritualuri magice*) A predestina, a ursi. ◆ (*înv.*) A prevesti, a prezice (ceva rău). ◇ (*abs.*) *Da las', omule, nu mai meni, ... te-i îndrepta* (PER.). ◇ Expr. (*intr.*) *A meni a bine* (sau *a rău*) = a prezice lucruri favorabile (sau nefavorabile). **4** *tr., intr.* (*în ritualuri magice*) A ghici în bobi sau în cărți. *Se săturase de atîta burlăcie și, cînd colea, uite ce-i menește sluțenia de babă* (POP.). ◆ (*tr.; compl. indică bobii sau cărțile de joc*) A potrivi, a aranja și a descînta pentru ghicit. *Luă un joc de cărți și le meni* (EMIN.). ◇ (*refl. pas.*) *Înainte de a se trage bobii, ei se menesc* (POP.). ◆ (*tr.; compl. indică persoane*) A descînta, a vrăji. *Îl menesc să fie ferit... de ce pătimim noi* (SADOV.). • prez.ind. *-esc*. și (*înv., reg.*) *miní vb. IV.* /<sl. veche **мѣнити**.

meniánă *s.f.* (*arhit.*) Balcon sau terasă exterioară la casele romane ori italienești. • sil. *-ni-a-*. pl. *-e*. /<fr. ***méniane***, lat. ***maenĭanum***, ***-i***; cf. nm. pr. Gaius *Maenius*, cenzor roman, inventator al acestui element arhitectural.

menilít *s.n.* (*mineral.*) Rocă sedimentară, silicioasă, conținînd opal, argilă și hidroxid de fier, neagră sau brună, cu aspect vărgat. • pl. *-e*. /<fr. ***ménilite***.

mening- Elem. de compunere „meninge”, „membrană”. • și *meningo-*. /<fr. ***ménin(g)o***-; cf. gr. *μῆνιγξ*, *-ιγγος*.

meníngе *s.n.* (*anat.*) Fiecare dintre cele trei membrane care învelesc creierul și măduva spinării (dura mater, pia mater și arahnoida). • pl. *-ge*. /<fr. ***méninge***; cf. gr. *μῆνιγξ* „membrană”.

meningeál, -ă *adj.* (*anat.*) Care aparține meningelor, care se referă la meninge; meningian. • sil. *-ge-al.* pl. *-i*, *-e*. /<germ. ***meningeal***.

meningián, -ă *adj.* (*anat.*) Meningeal. • sil. *-gi-an.* pl. *-ieni*, *-iene*. /<fr. ***méningien***.

meningióm *s.n.* (*med.*) Tumoare benignă care afectează arahnoida și aderă la dura mater. • sil. *-gi-om.* pl. *-oame*. /<fr. ***méningiome***.

meningísm *s.n.* (*med.*) Sindrom caracterizat prin manifestări similare celor înregistrate în meningită. • pl. *-e*. /<fr. ***méningisme***.

meningítă *s.f.* (*med.*) Inflamație infecțioasă acută sau cronică a meningelor, de natură microbiană, virotică, parazitară, toxică sau alergică, care se manifestă prin dureri de cap, vărsături, înțepenirea cefei, febră etc. • pl. *-e*. și (*înv.*) *meningítis subst., ameningítă s.f.* /<fr. ***méningite***, germ. ***Meningitis***.

meningític, -ă *adj.* (*med.*) Care este de natura meningitei. • pl. *-ci*, *-ce*. /<fr. ***méningitique***.

meningítis *subst.* v. meningită.

meningo- v. mening-.

meningoblást *s.n.* (*biol.*) Celulă nevroglică transformată care intră în compunerea unui meningoblastom. • pl. *-e*. /<fr. ***méningoblaste***.

meningoblastóm *s.n.* (*med.*) Tumoare meningiană formată din meningoblaste. • pl. *-oame*. /<fr. ***méningoblastome***.

meningocél *s.n.* (*med.*) Hernie a meningelor cauzată de un defect al craniului sau al coloanei vertebrale. • pl. *-e*. /<fr. ***méningocèle***.

meningocóc *s.m.* (*med.*) Microb patogen care provoacă meningita cerebrospinală epidemică, prezent în lichidul cefalorahidian al bolnavilor. • pl. *-ci*. /<fr. ***méningocoque***.

meningococemíe *s.f.* (*med.*) Meningococie. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***meningococémie***.

meningococíe *s.f.* (*med.*) Septicemie provocată de prezența meningococului în sînge; meningococemie. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***méningococcie***.

meningoencefalítă *s.f.* (*med.*) Inflamație simultană a meningelor și a creierului, cauzată de un agent infecțios (microbian sau virotic), toxic sau alergic. • pl. *-e*. /<fr. ***méningo-encéphalite***.

meningoencefalocél *s.n.* (*med.*) Cavitate cerebrală anormală, care provine dintr-un diverticul al spațiilor subarahnoidiene. • pl. *-e*. /<fr. ***méningoencéphalocèle***.

meningolíză *s.f.* (*chir.*) Desfacere a aderențelor meningelor creierului sau ale măduvei spinării. • pl. *-e*. /***meningo-*** + ***-liză***.

meningomalacíe *s.f.* (*med.*) Ramolire patologică a meningelor. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***méningo-malacie***.

meningomielítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a măduvei spinării și a meningelor ei. • sil. *-mi-e-*. pl. *-e*. /<fr. ***méningomyélite***.

meningopatíe *s.f.* (*med.*) Denumire generică dată afecțiunilor meningelor. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***méningopathie***.

meningoradiculítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a rădăcinilor nervilor de origine meningiană. • pl. *-e*. /<fr. ***méningo-radiculite***.

meningorafíe *s.f.* (*chir.*) Sutură operatorie a pahimeningelui. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***meningorraphie***.

meningoragíe *s.f.* (*med.*) Hemoragie meningiană. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***méningorragie***.

meningotífus *s.n.* (*med.*) Formă meningiană a febrei tifoide. • /<fr. ***méningo-typhus***.

meninţă *vb. I.* v. amenințа.

menipee *s.f.* (*lit.*) Operă narativă care satirizează îndeosebi atitudini ale spiritului uman și ale cărei personaje apar de cele mai multe ori ca reprezentanți ai unor idei sau concepții abstracte. • pl. *-ee*. /de la nm. pr. ***Menippos***, filosof antic grec.

menire *s.f.* Acțiunea de *a meni* și rezultatul ei. ◆ Predestinare; soartă, destin. *Umblat-au Ani îndelungi, prigoniți de menire, prin mările toate* (COȘB.). ◆ Ext. Misiune, rost, sarcină. *Putem... îndeplini menirea morală a omenirei* (BĂLC.). • pl. *-i*. și (*înv.*) *minire s.f.* /v. ***meni***.

menisc[1]**-** Elem. de compunere „menisc articular”. • și *menisco-*. /<fr. ***ménisc(o)***-; cf. gr. *μηνίσκος* „lună mică, semilună”.

menísc[2] *s.n.* **1** (*optic.*) Lentilă subțire convexă pe o parte și concavă pe partea opusă. ◆ (*fiz.*) Curbură a suprafeței unui lichid, care apare din cauza aderenței sau a lipsei de aderență în punctele de contact cu un corp solid. **2** (*anat.*) Disc fibrocartilaginos existent între unele articulații ale corpului. • pl. *-uri*. /<fr. ***ménisque***; cf. gr. *μηνίσκος* „semilună”.

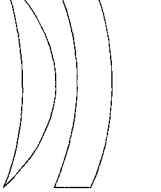

meniscuri[2] (1)

meniscăl, -ă *adj.* (*anat.*) Care aparţine meniscului, care se referă la menisc. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***méniscal***.

meniscectomíe *s.f.* (*chir.*) Ablaţiune parţială sau totală a unui menisc. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***méniscectomie***.

meniscítă *s.f.* (*med.*) Inflamaţie a meniscurilor genunchiului. • pl. *-e.* /<fr. ***méniscite***.

menisco- v. menisc[1]-.

meniscografíe *s.f.* (*med.*) Radiografie a meniscurilor genunchiului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***méniscographie***.

meniscopatíe *s.f.* (*med.*) Afecţiune a cartilajelor articulaţiei genunchiului. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***ménis-scopathie***.

meniscopexíe *s.f.* (*chir.*) Sutură a fragmentelor meniscului articular după traumatism. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***méniscopexie***.

meniscotóm *s.n.* (*tehn. med.*) Instrument chirurgical pentru secţionarea meniscului articular. • pl. *-oame.* /<fr. ***méniscotome***.

memístru *s.m.* v. ministru.

menít, -ă *adj.* **1** Care are menirea, rostul, misiunea, sarcina de a face ceva; care este sortit, destinat. ◆ Care este predestinat. **2** (*în credinţe şi superstiţii*) Care este descîntat; vrăjit, fermecat. *Buruienile... menite şi sorocite* (PER.). • pl. *-ţi, -te.* /v. ***meni***.

menitór, -oáre *s.m., s.f.* (*înv.*) Persoană care prevesteşte ceva; prevestitor. ◇ (*subst.*) *Nu ţi-ai închipuit... că acest nor gros este un menitor prevestitor soartei oraşului?* (C. NEGR.). • pl. *-ori, -oare.* şi (*înv.*) *menitóriu s.m.* /***meni*** + *-tor.*

menitóriu *s.m.* v. menitor.

meníu *s.n.* **1** Listă a felurilor de mîncare şi a băuturilor servite la o masă, la un banchet etc. *Am făcut meniul pentru nuntă.* ◇ *Meniu fix* = masă servită (la prînz) într-un restaurant, la care numărul şi ordinea felurilor de mîncare sînt stabilite zilnic de restaurantul respectiv (şi al cărei preţ este redus). ◆ Lista pe care sînt scrise mîncărurile care se servesc într-o anumită zi la un restaurant; listă de bucate. *Chelnerul ne înmînează meniul.* **2** (*inform.*) Listă de comenzi disponibile din care utilizatorul selectează pe cea dorită. • scris şi *menu s.n.* pl. *-uri.* /<fr. ***menu***.

meno[1]- Elem. de compunere „lunar", „ciclu menstrual". • /<fr. *méno-*; cf. gr. *μήν, μηνός* „lună", *μηνιαῖα* „menstruaţie".

meno[2] *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăţi muzicale*) Mai puţin; diminuat. • /<it. ***meno***.

menometroragíe *s.f.* (*med.*) Scurgere menstruală prelungită (depăşind şapte zile). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***meno***[1]*-* + ***metroragie***.

menonít, -ă *s.m., s.f.* Membru al unei secte anabaptiste, răspîndită astăzi mai ales în Olanda, SUA şi Germania, care propovăduieşte toleranţa. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***mennonite***; cf. nm. pr. *Menno* Simonsz, reformator olandez, fondatorul acestei secte în sec. 16.

menopatíe *s.f.* (*med.*) Denumire generică pentru tulburările de ciclu menstrual. • g.-d. *-iei.* /***meno***[1]*-* + *-patie*.

menopáuză *s.f.* (*fiziol.*) Fenomen fiziologic complex, constînd în încetarea ovulaţiei la femei, caracterizată prin întreruperea definitivă a menstruaţiei, în mod normal între 50 şi 55 de ani; climacteriu. ◆ Ext. Perioada în care se produce acest fenomen. • sil. *-pa-u-.* pl. *-e.* /<fr. ***ménopause***.

menóra *s.f.* (*în relig. mozaică*) Candelabru de aur ebraic, cu şapte braţe, care în vechime era aşezat în tabernacol şi apoi în templul de la Ierusalim, devenit unul dintre principalele obiecte de cult. ◆ Motiv funerar la evrei, socotit simbol al speranţei escatologice. • pl. *-e.* şi *menórah s.n.* /<fr. ***menora***, engl. ***menorah***, it. ***menorah***; cf. ebr. *mĕnōrāh*.

menoraghíe *s.f.* v. menoragie.

menorágic, -ă *adj.* (*med.*) Care aparţine menoragiei, care se referă la menoragie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***ménorragique***.

menoragíe *s.f.* (*med.*) Afecţiune uterină, manifestată prin pierderea unei mari cantităţi de sînge la menstruaţie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi (*înv.*) *menoraghíe s.f.* /<fr. ***ménorragie***; cf. gr. *μήν* „lună", *ῥήγνυμι* „a ţîşni, a izbucni".

menórah *s.n.* v. menora.

menorée *s.f.* (*fiziol.*) Flux sangvin menstrual. • pl. *-ee.* /<fr. ***ménorrhée***; cf. gr. *μήν* „lună", *ῥέω* „a curge".

menostáză *s.f.* (*med.*) Suprimare a fluxului menstrual. • pl. *-e.* /<fr. ***ménostase***.

menóu *s.n.* (*arhit.*) Montant inferior din piatră, lemn sau metal, folosit, mai ales, în arhitectura gotică şi a Renaşterii, la compartimentarea unei deschideri (fereastră, uşă). • pl. *-uri.* /<fr. ***meneau***.

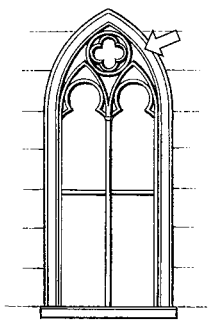

menou

mensár *s.m.* (*în antic. romană*) Nume dat unor magistraţi romani, care, în timpuri de mare lipsă de bani pe piaţă, erau însărcinaţi să împrumute bani acelora care puteau oferi un gaj. • pl. *-i.* /<lat. ***mensarius, -ii***.

ménsolă *s.f.* (*constr.*) Piesă de construcţie care susţine grinzi, cornişe etc. • pl. *-e.* /<it. ***mensola***.

ménstre *s.f. pl.* (*fiziol.*) Menstruaţie. • /<fr. ***menstrues***.

menstruál, -ă *adj.* Care aparţine menstruaţiei, care se referă la menstruaţie. ◇ *Ciclu menstrual* v. ciclu. • sil. *-stru-al.* pl. *-i, -e.* /<lat. ***menstrŭalis, -e***.

menstruáţie *s.f.* (*fiziol.*) Fenomen fiziologic al ciclului endometric (ciclul sexual feminin lunar), care constă într-o scurgere hemoragică periodică avînd ca sursă mucoasa uterină, care apare la femeie începînd din epoca pubertăţii pînă la menopauză; menoree, menstre. • sil. *-stru-a-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi (*înv.*) *menstruaţiúne s.f.* /<fr. ***menstruation***; cf. lat. *menstrŭus, -a, -um* „lunar".

menstruaţiúne *s.f.* v. menstruaţie.

mensuál, -ă *adj.* Care are loc sau care apare la interval de o lună; lunar. ◆ (*subst. n.*) Publicaţie de presă care apare o dată pe lună. • sil. *-su-al.* pl. *-i, -e.* şi (*înv.*) *mensuár, -ă adj.* /<fr. ***mensuel***, lat. ***mensualis***.

mensuár, -ă *adj.* v. mensual.

mensurábil, -ă *adj.* Care poate fi măsurat. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***mensūrabĭlis, -e***.

mensurál, -ă *adj.* (*muz.; despre sisteme de notaţie*) În care se precizează înălţimea şi durata sunetelor. • pl. *-i, -e.* /<germ. ***mensural***, lat. ***mensuralis***.

mensuralísm *s.n.* (*muz.*) Sistem de notaţie muzicală inventat de islamici, care permite definirea exactă a raporturilor de valoare (de durată a sunetelor) dintre o notă şi alta. • /<germ. ***Mensural[musik]*** + *-ism*; cf. şi it. *mensuralismo*.

mensúră *s.f.* (*muz.*) Dimensiunile unui instrument muzical, raportul dintre diferitele lui părţi componente. • pl. *-e.* /<lat. ***mensūra, -ae*** „măsură".

menşevíc, -ă *s.m., s.f., adj.* (*polit.*) **1** *s.m., s.f.* Adept al menşevismului. **2** *adj.* Care aparţine menşevismului sau menşevicilor, care se referă la menşevism sau la menşevici. • pl. *-ci, -ce.* /<rus. ***меньшевик***.

menşevísm *s.n.* (*polit.*) Curent apărut la începutul sec. 20, în cadrul partidului social-democrat rus, susţinător al unei politici de subordonare a proletariatului faţă de burghezie, eliminat de bolşevism în octombrie 1917. • /<rus. ***меньшевизм***.

mentál, -ă *adj.* v. mintal.

mentalísm *s.n.* **1** (*filos.*) Concepţie metafizică ai cărei susţinători consideră că realitatea se reduce la spirit. **2** (*psih.*) Concepţie potrivit căreia psihologia are drept obiect studiul diverselor stări de conştiinţă şi ca metodă privilegiată introspecţia. **3** (*lingv.*) Teorie care, subordonînd lingvistica psihologiei, afirmă că, într-un sistem lingvistic, conţinutul reprezintă elementul determinant al expresiei. • /<fr. ***mentalisme***, germ. ***Mentalismus***.

mentalíst, -ă *s.m., s.f., adj.* (*filos.*) **1** *s.m., s.f.* Adept al mentalismului. **2** *adj.* Care aparţine mentalismului sau mentaliştilor, care se referă la mentalism sau la mentaliştii. • pl. *-işti, -iste.* /<fr. ***mentaliste***.

mentalitáte *s.f.* Mod de organizare a activităţii intelectuale considerată din punct de vedere al structurilor logice şi al valorilor afective directoare, cum sînt convingerile şi credinţele. *Mentalitatea copilului intră deseori în conflict cu cea a părinţilor.* ◆ (*sociol.*) Ansamblul obişnuinţelor intelectuale, al credinţelor, al comportamentelor unei colectivităţi umane. *Cu mentalitatea-i ardelenească, el îşi închipuia că învăţătorul... trebuie să fie îmbrăcat orăşeneşte* (REBR.). ◆ Ext. Stare de spirit; conduită. *Trebuie să luăm în calcul mentalitatea spectatorului.* • pl. *-ăţi.* /<fr. ***mentalité***; cf. engl. *mentality*.

méntă *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee perenă, medicinală, din familia labiatelor, cu frunzele zimţate şi cu florile mici, dispuse în spic, de culoare mov, cu un miros specific, puternic (*Mentha piperita*); izmă. ◇ *Mentă creaţă* = izmă creaţă (*Mentha crispa*). (*reg.*) *Minta broaştei* (sau *broaştelor*) ori *minta lîngorii* = izma broaştei (*Mentha aquatica*). ◇ Expr. (*fam.*) *A freca menta* = a sta degeaba; a pierde timpul. ◇ Compuse: *minta-mîţei* = cătuşnică (*Nepeta cataria*); *mintă-sălbatică* = izma-păduriilor (*Calamintha officinalis*); (*reg.*) *mintă-turcească* = roiniţă (*Melissa officinalis*). ◆ Esenţă obţinută din această plantă, utilizată pentru aroma sa şi pentru proprietăţile sale curative. *Îmi plac bomboanele de mentă.* • şi *míntă s.f.* /<sl. veche МАТА, lat. ***mentha, -ae***, fr. ***menthe***.

mentă

mentenabilitáte *s.f.* Proprietate a unui produs de a fi întreţinut şi reparat cu uşurinţă. • /<fr. ***maintenabilité***.

mentenánţă *s.f.* (*tehn.*) Totalitatea operaţiilor de întreţinere şi de reparaţie ale unui sistem tehnic. • /<fr. ***maintenance***.

mentísm *s.n.* (*psih.*) Tulburare a memoriei caracterizată printr-o succesiune rapidă şi anxiogenă de idei sau de imagini ce scapă atenţiei slăbite a subiectului. • /<fr. ***mentisme***.

mentól *s.n.* (*chim.*) Alcool monociclic, cristalin, cu miros şi gust specific de mentă sau obţinut pe cale sintetică, folosit în medicină (ca antiseptic şi analgezic), în cosmetică (pentru parfumuri) şi în industria alimentară (în prepararea unor dulciuri). • /<fr. ***menthol***.

mentoláct *s.n.* (*ind. alim.*) Produs alimentar realizat din zară în amestec cu esenţă de mentă şi zahăr. • /den. com.

mentolát, -ă *adj.* Care conţine mentol. *Foloseşte alcool mentolat.* ◆ Care are gust de mentă. *Îmi place guma de mestecat mentolată.* • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***mentholé***.

mentón *s.n.* (*anat.*) Bărbie. • pl. *-oane.* /<fr. ***menton***.

mentoniér, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* (*anat.*) Care aparţine bărbiei, care se referă la bărbie. ◇ *Frondă mentonieră* v. frondă. **2** *s.n.* Bandaj pentru fracturi de bărbie. ◦ sil. *-ni-er.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***mentonnier***.

méntor *s.m.* **1** Preceptor, educator. *Să va face aşa de înţălept ca şi mentorul său* (ASACHI). ◆ Ext. Conducător spiritual, povăţuitor, îndrumător. *Mentorul „Convorbirilor literare"* (PER.). **2** (*bot.*) Plantă pe care se altoieşte o ramură de la o plantă tînără, cu scopul de a-i imprima caracterele acesteia. • pl. *-i.* /<fr. ***mentor***, lat. ***mentor, -oris***, germ. ***Mentor***; cf. nm. pr. *Mentor*, personaj mitologic grec, prieten al lui Ulise şi preceptorul lui Telemac.

mentovít *s.n.* (*ind. alim.*) Băutură răcoritoare pe bază de mentă. • /***mentă*** + ***vit[amină]***.

ménţie *s.f.* v. menţiune.

menţíne *vb. III.* **1** *tr.* A păstra ceva în aceeaşi stare sau formă în care se afla la un moment dat; a lăsa neschimbat. *Îşi menţine silueta.* ◆ Ext. A face să dureze. *Barbari sînt cei din cetăţi ce... menţin sclavia femeii* (HEL.). **2** *refl.* A continua să existe sub acelaşi aspect, a rămîne neschimbat; a dura, a dăinui. *Limba greacă s-a menţinut pe toată întinderea teritoriului situat la sud de linia de demarcaţie stabilită de Jireček* (PER.). ◆ Spec. (*tr.; cu determ. care indică locul, postul, poziţia etc.*) A păstra. *Căpitanul menţine cursul navei.* ◇ Expr. *A se menţine pe linia de plutire* v. linie. *A se menţine pe poziţie* v. poziţie. ◇ Fig. *Menţine o atmosferă apăsătoare, de suspiciune.* **3** *tr.* (*compl. indică familii, persoane etc.*) A întreţine. *O hărnicie*

casnică necesară pentru a menține o familie atît de numeroasă (CĂL.). **4** *tr.* (*compl. indică idei, concepții, convingeri etc.*) A afirma, a susține cu tărie. *Menținem ideea dezarmării.* • prez.ind. *mențín.* și (*înv.*) *menținéa vb. II, manțíne, mănțíne vb. III.* /<fr. ***maintenir***, it. ***mantenere***, lat. ***manutenere***, după *ține.*

menținéa *vb. II.* v. menține.

menținére *s.f.* **1** Acțiunea de *a* (*se*) *menține* și rezultatul ei. **2** (*psih.*) Stadiu de dezvoltare în care creșterea a încetat, iar organismul rămîne într-o stare constantă. **3** (*înv.*) Poziție a corpului; ținută. • pl. *-i.* și *manțínere s.f.* /v. ***menține***.

menționá *vb. I. tr.* (*compl. indică argumente, situații etc.*) A semnala, a aminti, a aduce în discuție. *A menționat și numele tău în discursul lui.* ◆ A indica în mod special; a specifica, a consemna. ◇ (*refl. pas.*) *În cerere se menționează că semnatarul a locuit o perioadă într-un imobil naționalizat.* • sil. *-ți-o-.* prez. ind. *-ez.* și (*înv.*) *mențiuná vb. I.* /<fr. ***mentionner***.

menționábil, -ă *adj.* Care poate fi menționat; citabil. • sil. *-ți-o-.* pl. *-i, -e.* /<engl. ***mentionable***.

menționáre *s.f.* Faptul de *a menționa*; mențiune. • sil. *-ți-o-.* pl. *-ări.* /v. ***menționa***.

menționát, -ă *adj.* Care a fost amintit, citat, pomenit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***menționa***.

mențiuná *vb. I.* v. menționa.

mențiúne *s.f.* **1** Menționare; specificare, precizare într-un text sau într-un formular. *N-ai citit mențiunea din josul paginii?* ◆ Concr. Notă în care se dau informații referitoare la un eveniment, la o persoană etc. *Prima mențiune despre acest dregător se întîlnește într-un document din sec. 17.* ◆ Indicație, specificare. *Cronicarul face o descriere exactă a colierului, cu mențiunea că l-a văzut la gîtul prințesei.* **2** Distincție onorifică (mai mică decît premiul) acordată elevilor merituoși, concurenților la o competiție etc. *După premiul III urmează, în ordine, mențiunea I, a II-a și a III-a.* • pl. *-i.* și (*înv.*) *ménție s.f.* /<fr. ***mention***, lat. ***mentĭo, -onis***.

menu *s.n.* v. meniu.

menuét *s.n.* **1** Vechi dans francez de origine populară, cu caracter ceremonios, cu ritm ternar și mișcare moderată, rafinată și elegantă, devenit în sec. 17 dans de curte și apoi de salon. ◆ Melodie după care se execută acest dans. **2** (*muz.*) Compoziție muzicală introdusă de preclasici în suite, simfonii, sonate etc., care se execută în trei timpi, urmînd după un andante sau un adagio. • sil. *-nu-et.* pl. *-e, -uri.* /<fr. ***menuet***.

menuiseríe *s.f.* Arta de a lucra în lemn; tîmplărie. ◆ Concr. Operă de mici dimensiuni, executată în lemn. • sil. *-nu-i-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***menuiserie***.

menúr *s.m.* (*ornit.*) Pasăre de talia unui fazan, cu aripile scurte, care trăiește în pădurile umede din Australia și care este supranumită pasărea-liră din cauza penelor lungi și curbate, viu colorate, din coada masculului (*Menura*). • pl. *-i.* /<fr. ***ménure***; cf. lat. șt. ***menura***, gr. *μήν* „lună", *οὐρά* „coadă".

menút *s.m.* v. minut.

menzáră *s.f.* v. mînzare.

menzăl *subst.* v. menzil.

menzăigíu *s.m.* v. menzilgiu.

menzăihaná *s.f.* v. menzilhanea.

menzelhaneá *s.f.* v. menzilhanea.

menzíl *s.n., s.m.* (*în Ev. Med., în provinc. rom.*) **1** *s.n.* (în sec. 17-18) Serviciul de transport pentru călători și pentru corespondență; olac. ◆ Stație de poștă. ◇ Compus: *menzil-căpitan* = căpitan de poștă. **2** *s.n.* Căruță de poștă, diligență. ◇ Expr. *Cu mare menzil* = în mare grabă, repede. **3** *s.m.* Curier, ștafetă. **4** *s.n.* Act oficial, înștiințare scrisă. • pl. *n. -uri, m. -i.* și (*înv.*) *menzăl s.f.* /<tc. ***menzil***.

menzilgíu *s.m.* (*în Ev. Med., în provinc. rom.*) Slujitor la menzil. • pl. *-gii.* și *menzălgíu s.m.* /<tc. ***menzilci***.

menzilhaná *s.f.* v. menzilhanea.

menzilhaneá *s.f.* (*în Ev. Med., în provinc. rom.*) Stație de poștă (unde se schimbau caii); menzil. • pl. *-ele.* și *menzilhaná, menzelhaneá, menzălhaná, minzilhaneá s.f.* /<tc. ***menzilhané***.

meoáră *s.f.* v. mioară.

meór *s.m.* v. mior.

meoțián, -ă *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Primul etaj al pliocenului din bazinul pontic, reprezentat prin faună de lamelibranhiate, gasteropode, mamifere etc. **2** *adj.* Care aparține meoțianului, specific meoțianului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din meoțian. • sil. *me-o-ți-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***méotien***.

mepacrímă *s.f.* (*chim., farm.*) Atebrină. • /etimol. nec.

meplát, -ă *s.n., adj.* **1** *s.n.* (*a. plast.*) Relief foarte plat în care motivul plin este pus în evidență prin ușoara adîncire a spațiului perimetral; basorelief foarte puțin înalt. **2** *adj.* Care este inegal ca grosime. ◇ (*a. plast., arhit.*) *Linii meplate* = linii care fac trecerea de la un plan la altul. • pl. *-ți, -te, n. -uri.* /<fr. ***méplat***.

meprizá *vb. I. tr.* (*fran. înv.*) A disprețui. • prez.ind. *mepríz.* /<fr. ***mépriser***.

meprizábil, -ă *adj.* Care este (demn) de dispreț. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***méprisable***.

mer¹- Elem. de compunere „parte, diviziune". • și *mero-.* /<fr. ***mér(o)***-; cf. gr. *μέρος* „parte".

mer² *s.m.* (*chim.*) Unitate elementară constitutivă, cu structură și masă invariabile, care se repetă în mod constant într-un lanț molecular al unui polimer. • pl. *-i.* /<fr. ***mère***.

meragíu *s.m.* v. meregiu.

meralgíe *s.f.* (*med.*) Durere în coapsă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***méralgie***; cf. gr. *μηρός* „coapsă", *ἄλγος* „durere".

merár *s.m.* Cultivator sau vînzător de mere. • pl. *-i.* /***măr²*** + *-ar*.

meráz *s.n.* v. miraz².

merăoáră *s.f.* v. mereoară.

merărie¹ *s.f.* (*reg.*) Livadă de meri. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***măr¹*** + *-ărie*.

merărie² *s.f.* (*reg.*) **1** Colect. Cantitate mare de mere. **2** Prăvălie unde se vînd mere. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***măr²*** + *-ărie*.

mercallóy *s.n.* (*chim.*) Aliaj de tip alpaca din cupru, nichel, zinc, cu adaos de fier și plumb, foarte plastic, folosit pentru aparaturi electrice, medicale etc. • /<germ. ***Mercalloy***.

mercantíl, -ă *adj.* **1** (*com.*) Care aparține comerțului, care se referă la comerț; comercial, negustoresc. **2** (*peior.; despre oameni*) Care este preocupat exclusiv de cîștig; interesat. *Lacom, avar, grandoman, infatuat, grosier, dar mai ales mercantil. La el totul... e în funcție de bani* (RALEA). ◆ (*despre sentimentele, atitudinile, scopurile etc. ale oamenilor*) Care se bazează pe interese materiale. *Detalii intime, speculate... în scopuri pur mercantile* (PER.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***mercantile***.

mercantilăj *s.n.* (*com.*) Imprimat folosit în activitatea comercială. • pl. *-e.* /***mercantil*** + *-aj*.

mercantilísm *s.n.* **1** Spirit negustoresc, interes comercial. *Unii oameni de afaceri au în sînge mercantilismul.* ◆ (*peior.*) Preocupare, tendință de a cîștiga bani prin orice mijloace. *Mercantilismul lui mă dezgustă.* **2** (*econ.*) Doctrină economică (apărută în sec. 15-18) bazată pe principiul că avuția socială rezidă în acumularea de metale prețioase și în sporirea stocului monetar, în urma unui comerț extern intens, profitabil. • /<fr. ***mercantilisme***.

mercantilíst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m, s.f.* Adept al mercantilismului. ◆ Teoretician al mercantilismului. **2** *adj.* Care aparține mercantilismului sau mercantiștilor, care se referă la mercantilism sau la mercantiști. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***mercantiliste***.

mercantilizá *vb. I. tr., refl.* (*peior.*) A deveni sau a face să devină mercantil. • prez.ind. *-ez.* /***mercantil*** + *-iza*.

mercantilizáre *s.f.* (*peior.*) Acțiunea de *a* (*se*) *mercantiliza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***mercantiliza***.

mercantilizát, -ă *adj.* (*peior.*) Care este dominat de dorința de cîștig material, de profit. *Trăim într-o perioadă mercantilizată.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***mercantiliza***.

mercaptán *s.m.* (*chim.*) Derivat organic al hidrogenului sulfurat, cu miros neplăcut, persistent, folosit la odorizarea gazelor combustibile pentru a semnala pierderile accidentale de gaz; tioalcool, tiol. • pl. *-i.* /<fr. ***mercaptan***; cf. lat. *mercurium captans*.

mérce *s.f.* (*înv.*) Marfă. • /<it. ***merce***, lat. ***merx, -cis***.

mercedári *s.m. pl.* (*relig.*) Ordin de călugări cerșetori (devenit, în 1690, ordin militar), întemeiat de dominicani în prima jumătate a sec. 13, care avea misiunea de a elibera pe sclavii creștini capturați de sarazini, prin strîngerea fondurilor necesare pentru răscumpărarea lor. • /<sp., it. ***mercedario***.

mercéde *s.f.* (*ital. înv.*) Răsplată, recompensă. • /<it. ***mercede***.

mercenár, -ă *s.m., adj.* **1** *s.m.* (*milit.*) Militar angajat cu plată într-o armată străină. ◆ Fig. (*de obicei urmat de determ. care indică domeniul*) Persoană care, pentru bani sau alte avantaje materiale, se pune în serviciul cuiva, luptînd pentru interese de orice natură. *Mercenar al condeiului* (CAR.). **2** *adj.* (*milit.*) Care aparține mercenarilor, care se referă la mercenari. ◆ (*despre corpuri de armată*) Care este format din mercenari. **3** *adj.* (*despre oameni*) Care are statut de mercenar. ◆ Fig. (*peior.; despre oameni*) Care acționează plătit. *Marturi mercenari* (PER.). ◆ Fig. (*despre manifestări, acțiuni ale oamenilor*) Care este făcut în scopul de a trage foloase materiale. *Are susțineri mercenare.* • pl. *-i, -e.* și (*înv.*) *mercenáriu, -ie adj.* /<fr. ***mercenaire***, lat. ***mercĕn(n)arĭus, -a, -um***; cf. lat. *merces, -edis* „salariu".

mercenariát *s.n.* (*milit.*) Condiția sau ocupația de mercenar. • sil. *-ri-at.* pl. *-e.* /***mercenar*** + *-iat*.

mercenarísm *s.n.* Spirit mercenar. • /<fr. ***mercenarisme***.

mercenáriu, -ie *adj.* v. mercenar.

mercenát *s.n.* Faptul de a face orice pentru bani. • /cf. *mercenar*.

merceo- Elem. de compunere „marfă", „sortiment". • /<it. ***merceo***-; cf. lat. *merx, -cis* „marfă".

merceológ, -ă *s.m., s.f.* Specialist în merceologie. ◆ Angajat comercial cu atribuții în aprovizionarea cu mărfuri a magazinelor. • sil. *-ce-o-.* pl. *-gi, -ge.* /de la ***merceologie***, prin derivare regresivă.

merceologíe *s.f.* Disciplină care se ocupă cu studiul proprietăților fizice și chimice ale mărfurilor în vederea stabilirii calității lor și a condițiilor de păstrare. • sil. *-ce-o-.* g.-d. *-iei.* /<it. ***merceologia***.

merceríe *s.f.* **1** Ansamblu de articole auxiliare întrebuințate în croitorie (nasturi, ață, pasmanterie etc.). **2** (*com.*) Negoț cu astfel de obiecte. **3** (*com.*) Magazin de mercerie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***mercerie***.

mercerizá *vb. I. tr.* (*text.; compl. indică fire sau țesături de bumbac*) A trata cu o soluție de hidroxid de sodiu pentru a face mai lucioase, mai mătăsoase și mai compacte și pentru a mări rezistența. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***merceriser***.

mercerizáre *s.f.* (*text.*) Acțiunea de *a merceriza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***merceriza***.

mercerizát, -ă *adj.* (*text.; despre fire sau țesături de bumbac*) Care a fost supus mercerizării. ◇ *Bumbac mercerizat* v. bumbac. • pl. *-ți, -te.* /v. ***merceriza***.

merceșúg *s.n.* v. meșteșug.

merchandising ['mertʃendaiziŋ] *s.n.* (*econ., com.*) Cercetare a dezvoltării vînzării și a utilizării mărfurilor și serviciilor printr-o mai bună prezentare și publicitate în rîndul consumatorilor. • /<engl. ***merchandising***.

mérchea *s.f. art., adv.* Expr. (*reg.*) *A duce* (sau *a lua*) (*de-a*) *merchea* = a duce (sau a lua) în spate, în cîrcă. *Copiii mici se duc în spate sau merchiu* (POP.). • și *mérchiu, miérche adv.* /etimol. nec.

merchéz *s.n.* **1** (*reg.*) Tîlc (ascuns) al unui lucru. ◆ Ext. Taină, rost, semnificație. *Ușile mai toate au merchezele, adecă tainele lor* (PAM.). ◇ Expr. *A-i veni* (cuiva) *la merchez* = a-i conveni, a-i veni (cuiva) la îndemînă. **2** (*fam.*) Șmecherie, șiretlic, truc. *Ca cîrciumar... face măsurile mai mici, cu merchezuri* (JIP.). • pl. *-uri, -e.* și *merchíz s.n.* /<tc. ***merkez***.

mérchiu *adv.* v. merchea.

merchíz *s.n.* v. merchez.

mercí *interj.* v. mersi.

mercúr *s.n.* (*chim.*) Element chimic, de culoare albă-argintie, cu luciu puternic, lichid la temperatura obișnuită, foarte dens și mobil, care se găsește în natură sub formă de sulfură (cinabru) și mai rar în stare nativă, întrebuințat în tehnică și în medicină (*Hg*); hidrargir, argint-viu. ◇ (*înv.*) *Mercuriu dulce* = calomel. • și (*înv.*) *mercúriu, mercúrium, mercúrio subst.* /<fr. ***mercure***, germ. ***Merkur***, it. ***mercurio***.

mercurăre *s.f.* (*chim.*) Reacție chimică prin care se obțin combinații organice cu mercur. • /după fr. *mercuration*.

mercuriál¹ *s.n.* (*econ.*) Listă zilnică de prețuri afișată în piețe sau tipărită în ziare. • sil. *-ri-al.* pl. *-e.* /<fr. ***mercuriale***; cf. nm. pr. *Mercur*, zeu roman, protector al negoțului și al navigației.

mercuriál², -ă *adj., s.n.* **1** Care conține mercur, pe bază de mercur. ◆ (*farm.; subst. f. pl.*) Medicamente preparate pe bază de mercur. **2** Care este cauzat de mercur. *Însă prea adeseori rămîn în locul urmărilor venereiei acele a inveninării mercuriale* (VAS.). • sil. *-ri-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***mercuriel***, lat. ***mercŭrialis, -e***.

mercúric, -ă *adj.* (*chim.; despre compușii mercurului*) Care conține un ion de mercur divalent. ◇ *Clorură mercurică* v. clorură. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***mercurique***.

mercurifér, -ă *adj.* (*mineral.; despre minerale*) Care conține mercur. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***mercurifère***.

mercúrio *subst.* v. mercur.

mercuriós, -oásă *adj.* v. mercuros.

mercurísm *s.n.* (*med.*) Intoxicație cu mercur. • /<fr. ***mercurisme***.

mercurít *s.n.* (*farm.*) Medicament mercurial cu acțiune diuretică. • /<germ. ***Merkurit***.

mercúriu *subst.* v. mercur.

mercúrium *subst.* v. mercur.

mercurós, -oásă *adj.* (*chim.; despre compușii mercurului*) Care conține un ion de mercur monovalent. • pl. *-oși, -oase.* și (*înv.*) *mercuriós, -oásă adj.* /<fr. ***mercureux***.

merdeneá *s.f.* (*culin.*) Produs de patiserie preparat din foi de plăcintă umplute cu brînză sau cu carne. • pl. *-ele.* /<tc. ***merdane***.

merdícol, -á *adj.* (*bot.; despre plante*) Care crește pe excremente. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***merdicole***; cf. lat. *merda, -ae* „balegă".

mére *vb. III.* v. merge.

mereá *s.f.* (*reg.*) **1** Loc, suprafață de teren care servește ca pășune; izlaz. **2** Teren arabil aparținînd unui sat. • pl. *-ele.* /<tc. ***mera***.

mereáz *s.n.* v. miraz[1].

mereázá *s.f.* v. meriză.

meredéu *s.n.* (*reg.*) **1** (*pesc.*) Minciog. *Moș Hau m-a învățat cum să prind racii cu undițile și cu meredeul* (SADOV.). **2** Unealtă de lemn pentru frămîntat cașul, în formă de furculiță sau de scîndurică cu zimți. • pl. *-eie.* /cf. magh. *merőedény, meritő(edémy)*.

mereduí *vb. IV. refl.* (*reg.*) A se înțepeni, a se petrifica. *Tot mi se mereduiesc mie oasele stînd, hai să ne schimbăm!* (POP.). • prez.ind. *-iesc.* /<magh. ***mered***.

meregíe *s.f.* (*reg.*) Plata meregiului. • pl. *-gii.* g.-d. *-iei.* /***meregiu*** + *-ie*.

meregíu *s.m.* (*reg.*) Om care păzește semănăturile; pîndar, paznic. • pl. *-gii.* și *meragíu s.m.* /***merea*** + *-giu*.

meremént *s.n.* v. meremet.

meremét *s.n.* (*înv., reg.*) Lucrare de reparație sau de întreținere. ◇ *Zile de meremet* = zile de clacă. ◇ Loc.adv. *De meremet* = degeaba. ◆ (*fam.*) Aranjare, dichisire. *Un turculeț de-o șchioapă face meremetul narghilelei* (TEOD.). • pl. *-uri.* și (*reg.*) *maramét, meremént s.n.* /<tc. ***meremet***, ngr. ***μερεμέτι***.

meremetiseá!á *s.f.* (*înv., reg.*) Meremetisire. = pl. *-eli.* /***meremetisi*** + *-eală*.

meremetisí *vb. IV. tr.* (*înv., reg.*) A repara; a reface; a restaura. ◇ Fig. *Sărută mîna bătrînei... o mai meremetisi, ce-i făcu, că își veni baba în simțiri* (D. ZAMF.). ◆ (*fam.*) A pune în ordine; a aranja, a dichisi. *Avea... o grădină pe care o meremetisea totdeauna pe înserate* (PAS). • prez.ind. *-esc.* și *merimetisí vb. IV.* /<ngr. ***ἐμερεμέτισα***, aor. lui *μερεμετίζω*.

meremetisíre *s.f.* (*înv., reg.*) Acțiunea de *a meremetisi* și rezultatul ei; reparare, refacere, restaurare; (*înv., reg.*) meremetiseală. ◆ Corvoadă, clacă. *Era chemată la toate corvezile, la meremetisirile de la conac* (CA. PETR.). • pl. *-i.* /v. ***meremetisi***.

meremetisít, -ă *adj.* (*înv., reg.*) Care a fost reparat, refăcut, restaurat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***meremetisi***.

merenchím *s.n.* (*biol.*) Țesut parenchimatos lax, rezultat din diviziunea meristemului. • pl. *-uri.* /<fr. ***mérenchyme***.

merendá *vb. I.* v. merinda.

merendăriu *s.m.* v. merindar[1].

merendeáță *s.f.* v. merindeață.

méreng *s.m.* v. mering.

mereoárá *s.f.* (*bot.; reg.*) Viorea (*Scilla bifolia*). • pl. *-e.* și *merăoárá, mierioárá, mirioárá s.f.* /***mieriu***[1] + *-oară*.

mereór *adv.* (*reg.*) Dim. al lui *mereu*; încet, încetișor. • /***mereu*** + *-or*.

mereóț *adv.* v. mereuț.

meréu, -éie *adv., adj.* **I** *adv.* **1** (*cu sens temporal*) Fără răgaz, neîncetat, neîntrerupt, continuu, întruna; la intervale scurte. *Mereu se vor tot bate, tu vei dormi mereu* (EMIN.). ◆ Din ce în ce mai mult. *Se îndepărtează mereu.* **2** (*reg.; cu sens modal*) Încet, fără grabă, domol; alene, liniștit, potolit. ◇ Expr. *A sta mereu* = a sta liniștit. **II** *adj.* **1** (*înv., reg.*) Care are o structură sau o alcătuire unitară; omogen. *Lemn mereu, rotund, nedespicat* (POP.). ◆ Care se întinde mult după altul (formînd un tot); neîntrerupt. *Pe-atunci erau pe la noi codri merei* (CAM.). ◆ Ext. Care se întinde pînă departe, întins, vast. *Cîtu-i satul de mereu Nu-i frumos ca mîndrul meu* (POP.). **2** (*reg.; la pl.; despre ființe*) Mulți, numeroși. *Jos în vale, pe cîmpie, Baș-buzuci de căsăpie Și cercheji merei cumpliți* (ALECS.). • pl. *-ei, -eie.* și *meríu, -íe adj.* /cf. magh. *merő* „rigid, fix".

mereuáș *adv.* Dim. al lui *mereu.* • /***mereu*** + *-aș*.

mereuț *adv.* Dim. al lui *mereu.* ◇ Expr. *A ploua mereuț* = a ploua mărunt, domol; a cerne. • și *mereóț, merúț adv.* /***mereu*** + *-uț*.

mereză *vb. I.* v. meriza.

merezíștină *s.f* v. merizиștină.

merezúș *s.n.* v. merizuș.

mergător, -oáre *adj.* **1** (*despre persoane; cu determ. locale*) Care se deplasează dintr-un loc în altul, care umblă. ◇ (*subst.*) *Țin drumul mergătorilor la Sinaia și la Meca* (DOC.). ◇ Compus: (*bis.*) *Mergător-înainte* = (epitet pentru) Sfîntul Ioan Botezătorul. **2** (*pop.; în opoz. cu „stătător"; despre ape*) Care curge; curgător. • pl. *-ori, -oare.* și (*înv.*) *mergătóriu adj.* /***merge*** + *-ător*.

mergătóriu *adj.* v. mergător.

mérge *vb. III. intr.* **I 1** (*despre ființe, vehicule etc.; mai ales cu determ. locale sau modale*) A se mișca deplasîndu-se pentru a ajunge dintr-un loc în altul; a umbla. ◇ Expr. (*reg.*) *A merge de-a roata* = a se da peste cap, a face tumbe. (*fam.*) *A merge (și) în cap pentru cineva* = a face, din devotament, din admirație etc., orice pentru cineva. *A merge închis* (sau *pe burtă*) = a nu dezvălui nimănui intențiile, planurile etc. pe care le are; a fi secretos. *A merge alături cu drumul* v. alături. *A merge pe blat* v. blat. *A merge pe brînci* v. brîncă. *A merge cu căciula în mîini* v. căciulă. *A merge pe două* (sau *pe trei, pe șapte*) *cărări* v. cărare. *A merge copăcel* v. copăcel. *A merge în vîrful degetelor* v. deget. *A merge (ca) în dodii* v. dodii. *A merge ca melcul* v. melc. *A merge ca după mort* v. mort. *A merge cu nasul* (*pe*) *sus* (ori *în vînt*) v. nas. ◇ Fig. (*tr.*) *Au mers căi strîmbe* (BIBLIA 1688). ◆ (*înv., reg.; tr.*) A străbate, a parcurge. *Și-a mers el multă lume și țară* (POP.). ◆ A umbla din loc în loc, a colinda. *Mergînd prin țară, domnul întîlni o seamă de turci* (BĂLC.). ◇ Expr. *A merge în plata Domnului* (sau *a lui Dumnezeu*) v. plată. ◆ (*despre nave*) A înainta plutind. *Corăbiile mergeau ca săgeata* (ISP.). ◆ (*despre păsări, avioane etc.*) A se deplasa prin aer; a zbura. ◆ (*fam.; despre mîncăruri și băuturi*) A putea fi înghițit ușor; a aluneca pe gît. *Mă răpăd în cramă s-aduc și un cofăiel de vin, ca să meargă plăcintele acestea mai bine pe gît* (CR.). **2** (*despre ființe, vehicule etc.*) A pleca, a porni, a se duce; a se îndrepta (spre...). *Dimineața mergea la cîmp, ca de obicei* (GÎRL.). *Trenul ăsta merge la Galați.* ◇ (*la imper., ca termen de urare sau de îndemn*) *Mergi cu bine, fătul meu!* (CR.). ◇ Expr. *A merge înaintea cuiva* sau *a-i merge* (cuiva) *înainte* = a întîmpina pe cineva. *A merge la pieire* = a acționa necugetat, a-și periclita existența. = *A(-i) merge* (cuiva ceva) (*drept*) *la inimă* (sau *la sufiet*) = a(-i) plăcea (foarte) mult; a(-i) produce o mare satisfacție. *A merge ață* (sau *întins, țintă*) = a se duce drept la țintă. (*reg.*) *Mergi-ncolo!* sau *mergi în treabă-ți!* = lasă-mă în pace! pleacă de aici! *A merge pe copcă* v. copcă. *A merge glonț* v. glonț. *A merge cu Dumnezeu* v. dumnezeu. *A merge la iarbă verde* v. iarbă. *A merge în* (*sau întru*) *întîmpinarea cuiva* v. întîmpinare. *A merge cu jalba* (*în proțap*) v. jalbă. *A merge la risc* v. risc. *A merge la sigur* v. sigur. *A merge tins* v. tins. *A merge pe tocmeală* v. tocmeală. *A merge* (*fiecare*) *în* (sau *la*) *treaba lui* (ori *a sa etc.*) v. treabă. *A merge* (*drept*) *la țintă* v. țintă. ◇ Fig. *Dar de va și muri cineva... merge către prea bunul Dumnezeu* (DRĂGHICI). ◆ (*cu determ. ca „la grădiniță", „la școală", „la universitate"*) A urma, a frecventa cursurile unei instituții de învățămînt. *De cuconi merseră la școală* (DOS.). ◆ (*înv., reg.; cu determ. locale*) A intra, a pătrunde. *Măi bădiță Neculai, Nu gîndi că mergi la rai* (POP.). ◆ (*înv.*) A ajunge, a sosi. ◇ Fig. (*cu determ. introduse prin prep. „pînă"*) *O prietenă a mers cu îndrăzneala pînă chiar să-mi tragă palme* (CAR.). Δ Expr. *A merge prea departe* = a-și îngădui prea multe, a depăși limitele îngăduite. *A merge prea departe cu gluma* v. glumă. ◆ (*pop.; cu determ. introduse prin prep. „în", „la"*) A se angaja (într-o slujbă). *Să merg în cănțelărie, Să mă-nvăț și eu a scrie* (POP.). ◆ (*cu determ. de tipul „în armată", „la oaste" etc.*) A se înrola. ◆ (*cu determ. introduse prin prep. „la"*) A cere sfatul, a consulta. *Mere la domn... să-i cetească* (STĂN.). **3** (*de obicei cu determ. introduse prin prep. „cu"*) A însoți, a întovărăși, a acompania. *Să meargă toți cu dînsul* (DOC.). ◇ Expr. *A merge mînă în mînă* (*cu...*) = a fi în strînsă legătură, a se desfășura concomitent (cu...), a se înlănțui. *A merge după* (cineva) = *a*) (*pop.; fam; despre femei*) a se mărita; *b*) a urma sfaturile, poveștele cuiva; *c*) a urmări. *Merge omul după dînsul, și-l ajunge* (DOC.). *A merge în urma* (sau *pe urmele*) (cuiva) = a urmări pe cineva. (*înv.*) *A merge pe legea* (cuiva) = a accepta sau a respecta o credință. (*înv.*) *A merge în* (sau *la*) *sfatul* (cuiva) = a accepta, a urma sfaturile cuiva. *Ferice de omul ce n-a merge În sfatul celor fără de lege* (DOS.). (*înv.*) *A merge spre nuntă* (sau, *reg., în cununie*) *cu...* = a se căsători cu... *A merge mînz după cineva* v. mînz. *A merge în pas* (cu cineva) v. pas. *A merge în pas cu vremea* v. pas. ◆ (*mai ales la jocurile de cărți*) A se angaja, a participa la joc. **4** (*despre ape curgătoare*) A curge; a se scurge. *Bahluiul merge lin.* ◇ Ext. (*pop.; despre lichide sau despre secrețiii organice*) *Bădiță, din capul tău Margă sîngele părău* (POP.). **5** (*pop.; despre praf, aburi, fum etc.*) A ieși din..., a se desprinde din... *Ian caută la obiele Cum merge fumul din ele* (POP.). ◇ Expr. *De-i merge* (sau *să-i meargă*) *colbul* (ori *fulgii, peticele, untul, scînteile*) = (*în legătură cu vb. „a bate" sau cu echivalente ale lui*) tare, violent, zdravăn. **II 1** (*despre drumuri*) A duce (la...), a o lua (spre...). *Drumul care mergea la capișe* (BELD.). ◆ (*despre întinderi de pămînt, drumuri etc.*) A se întinde pînă la...; a duce la... *Atîta rămăsese din livada... ce mersese pînă-n ulița din dos* (REBR.). **2** (*despre sunete*) A se propaga. *Zgomotul a mers către strada vecină.* ◆ (*despre foc, flăcări etc.*) A se extinde, a se generaliza. *Ca... fulgerul, așa merge focul împregiur* (NEC.). ◆ Fig. (*despre știri, evenimente etc.*) A ajunge la cunoștința cuiva; a se răspîndi; a se generaliza. *Vestea merse pînă la postelnicul* (FIL.). ◇ Expr. *Merge vorba* = se spune, se vorbește. *Îi merge* (cuiva) *vestea* (sau *numele, vorba etc.*) = se spune despre el că... *Meargă-i numele!* = (*în imprec.*) să nu se mai audă despre el, să dispară definitiv. *A-i merge buhul* v. buh. *A-i merge faima* v. faimă. *A-i merge* (cuiva) *numele că...* v. nume. *A(-i) merge pomina* v. pomină. **III 1** (*despre acțiuni, evenimente, fenomene etc.*) A se desfășura, a evolua, a decurge. *Toate îmi mergeau după plac, fără leac de supărare* (CR.). ◇ Expr. = *A(-i) merge* (cuiva, ceva) *ca din apă* v. apă. *A-i merge cuiva în* (sau *din*) *plin* v. plin. *A-i merge cuiva rău* v. rău. *A merge ca pe roate* v. roată. *A(-i) merge strună* v. strună. *A merge șnur* v. șnur. *A merge* (*ceva*) *tiriplic* v. tiriplic. ◆ (*despre aparate, mecanisme etc.*) A funcționa. *Merge microfonul?* ◇ Expr. *A merge ca ceasul* v. ceas. **2** *impers.* (*despre ființe; constr. cu dat.*) A o duce, a-i fi într-un anumit fel (bine sau rău). *Mă! că rău mi-a mai mers astăzi!* (CR.). ◆ A reuși, a izbuti. *Cu mine nu-i merge!* **3** (*cu determ. ca „înainte", „bine", „încet", „greu" etc.*) A înainta, a progresa, a se dezvolta. *Omenirea merge într-un progres continuu* (BĂLC.). ◇ (*impers.*) *Eu scriu mereu și merge greu* (CAR.). ◇ Expr. *A merge înapoi* (ori *îndărăt*) *ca racul* (sau *ca racii*) v. rac. **4** Expr. *A merge pe...* = (*despre vîrstă*) a se apropia de..., a împlini în curînd... *De ce merge* sau *pe an ce merge* = pe măsură ce trece timpul. *A merge spre...* (sau *către...*) = a se apropia de un anumit stadiu de evoluție, de o anumită fază, de perioada de timp imediat următoare. *Mergea spre toamnă* (POP.). *Pe zi ce merge* sau *de ce merge* v. ce. **5** (*despre oameni*) A continua, a persevera. *Băiatul mergea înainte cu școala.* **6** (*despre ființe*) A trece dintr-o situație în alta, a ajunge într-o anumită situație. *Fiecare încearcă să meargă de la rău la bine sau din bine în mai bine.* **IV 1** (*despre materiale, mai ales despre alimente*) A fi necesar, a se consuma, a se întrebuința (într-o anumită cantitate). *La maioneză, ca să nu meargă ulei mult, pui mai multe ouă și muștar.* ◇ Expr. *Unde s-a dus* (sau *a mers*) *mia ducă-se* (ori *meargă*) *și suta!* v. sută. ◆ A se hrăni, a se alimenta. *Costurile se ridică, deoarece vitele merg*

numai pe fîn. **2** (*înv., pop.*) A se calcula, a se socoti. *[Peste] acele multe și mari supărări... le mai merge săracilor încă al doilea văcărit* (DOC.). **3** (*mat.; despre numere*) A se cuprinde, a intra în alt număr. **V 1** (*mai ales impers.*) A se potrivi, a fi posibil; a se putea, a se accepta, a se admite. *Nu merge să ne batem joc de el.* ◇ Expr. *A-i merge la socoteală* = a-i conveni. *Așa mai merge* = așa se potrivește, e bine, îmi convine. *Merge!* = fie! să zicem (că se poate)! să admitem (ca pe o concesie)! *Treacă (și meargă)!* sau *treacă-meargă!* v. trece. ◆ (*despre culori, elemente diferite care alcătuiesc un tot*) A se potrivi, a se armoniza, a se asorta. *Nuanța aceasta de verde merge cu portocaliul.* **2** (*jur.; despre termene, clauze etc.*) A intra în vigoare. **3** (*despre bani, documente etc.*) A fi valabil, a fi în uz, a avea curs. *Leul vechi va mai merge pînă cel puțin în 2007.* **4** (*despre salarii, venituri etc.*) A reveni (cuiva) în continuare. *Salariul îi merge pe vacanță.* **VI** A umbla îmbrăcat într-un anumit fel; a purta. *Începu a merge vara cu capul gol* (CĂL.). • prez.ind. *merg*; perf. smp. *merséi*; part. *mers*. și (*reg.*) *mére, me vb. III.* /lat. ***mergĕre*** „a se scufunda".

mérgere *s.f.* **1** Mișcare (a unei ființe sau a unui obiect mobil) dintr-un loc în altul; deplasare. **2** Faptul de a părăsi un punct fix; plecare. *Mergerea mea cu voi ar întîrzia numai fuga* (ASACHI). **3** Însoțire, întovărășire. ◇ (*înv.*) *Mergere după* (cineva) = respectare a sfaturilor sau învățăturilor cuiva. **4** (*înv.*) Faptul de a se succeda; succesiune. *Numai pentru nume ne-am silit, și pentru mergerea domnilor unul după altul cum s-au petrecut* (DOC.). • pl. *-i.* /v. ***merge***.

mergúl *s.m.* (*ornit.*) Pasăre marină, asemănătoare cu pinguinul, dar mai mică decît acesta, cu ciocul foarte scurt (*Mergulus*). • pl. *-i.* /<fr. ***mergule***, lat. ***mergŭlus, -i***.

meriá *vb. I. refl.* (*reg.; despre cai*) A se lovi, în mers, cu un picior la celălalt. *Caii mi s-au meriat* (PER.). • prez.ind. pers. 3 *-ează.* /etimol. nec.

mericárp *s.m.* (*bot.*) Parte a unui fruct articulat, la malvacee și umbelifere. • pl. *-uri.* /<fr. ***méricarpe***.

mericísm *s.n.* **1** (*med.*) Regurgitație. **2** (*med. vet.*) Rumegare. • pl. *-e.* /<fr. ***mérycisme***, gr. ***μηρυκισμός*** <***μηρυκίζω*** „a rumega".

meridián, -ă *s.n., s.f., adj.* **I** *s.n.* **1** (*geogr.*) Fiecare dintre liniile imaginare care străbat suprafața pămîntului de la un pol la celălalt, tăind perpendicular ecuatorul și paralelele, și care servesc la stabilirea longitudinii geografice. ◇ *Meridian de origine* (sau *primul meridian, meridian zero*) = meridian folosit ca origine pentru măsurarea longitudinilor geografice, adoptat în mod convențional și care trece prin orașul Greenwich (Marea Britanie). *Meridian magnetic* = linie obținută prin intersecția suprafeței pămîntului cu planul vertical indicat de direcția acului magnetic. ◇ Expr. *Pe toate meridianele (lumii)* = pe întreg globul, în întreaga lume. **2** (*astron.*) Intersecția unei suprafețe de revoluție cu un plan care trece prin axa suprafeței. ◇ *Meridian ceresc* = cercul mare rezultat din intersecția sferei cerești cu planul care trece prin axa universului. *Meridianul ceresc al locului* = meridianul ceresc care conține zenitul locului respectiv. *Meridianul locului* = linia de intersecție a planului meridianului ceresc al locului respectiv cu planul orizontului. *Meridianul nordic* = arcul de meridian limitat de zenit și nadir, care trece prin polul nord ceresc. **3** (*mat.*) Curbă a unei suprafețe de rotație cu un plan care trece prin axa ei de rotație. **4** (*în acupunctură, presopunctură etc.*) Linie imaginară a suprafeței pielii care unește diferite puncte corespunzînd unui anumit organ. **II** *s.f.* **1** Cadran solar care indică ora amiezii. **2** *s.f.* Canapea cu spătar și brațe inegale, care ține loc de șezlong. **III** *adj.* **1** (*geogr.*) Care aparține unui meridian, care este specific unui meridian, referitor la un meridian; care trece printr-un meridian. ◇ *Linie meridiană* = meridianul locului. *Distanță meridiană* = diferența de longitudine dintre două puncte situate pe meridiane diferite. **2** (*astron.*) *Cerc meridian* = instrument cu ajutorul căruia se determină trecerea unui astru la meridian și care servește la măsurarea înălțimii astrului. • sil. *-di-án.* pl. *-e, -i.* și *meridiánă s.f.* (*înv.*) *merizián, mirideán s.n.* /<fr. ***méridien***, lat. ***mĕridĭanus, -a, -um***.

meridiánă *s.f.* v. meridian.

meridionál, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* (*în opoz. cu „nordic", „septentrional"*) Care se află în partea de sud sau este originar de acolo; sudic, (*înv.*) meridionalicesc. ◆ Care este propriu, specific țărilor sau popoarelor din sud. **2** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a unei țări, provincii etc. sudice sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii țărilor, a unei regiuni etc. sudice. *Le lipsește poezia și naturalul meridionalilor* (FIL.). • sil. *-di-o-.* pl. *-i, -e.* și (*înv.*) *merizionál, -ă adj.* /<lat. ***mĕridiōnalis, -e***, fr. ***méridional*** <*mĕrĭdĭes, -ei* „miazăzi".

meridionalicésc, -eáscă *adj.* (*înv.*) Meridional. • sil. *-di-o-.* pl. *-ești.* /***meridional*** + *-icesc.*

meriedríe *s.f.* (*mineral.*) Calitate a unor cristale de a prezenta o simetrie inferioară celei obișnuite. • sil. *-ri-e-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***mériédrie***.

merimetisí *vb. IV.* v. meremetisi.

merindá *vb. I.* (*pop.*) **1** *intr.* A lua masa de prînz; a prînzi. **2** *tr.* (*compl. indică alimente*) A face provizii. ◆ (*compl. indică ființe*) A aproviziona cu alimente. • prez.ind. *-ez.* și ***merendá*** *vb. I, merinzí vb. IV.* /***merindă*** + *-a.*

merindáică *s.f.* (*reg.*) Ștergar pentru vase. • pl. *-áici.* /***merinde*** + *-aică.*

merindár[1] *s.m.* (*înv.*) Persoană care făcea aprovizionarea cu alimente. • pl. *-i.* și *merendáriu s.m.* /***merinde*** + *-ar.*

merindár[2] *s.n.* v. merindare[1].

merindárá *s.f.* v. merindare[1].

merindáre[1] *s.f.* (*reg.*) Ștergar în care se învelesc la țară merindele; (*reg.*) merindăriță, merindeață. ◆ Ștergar pentru față. ◆ Batistă în trei colțuri care se poartă sub șerpar. • pl. *-ări.* și *merindáră s.f., merindár s.n.* /de la ***merinde***.

merindáre[2] *s.f.* (*înv., reg.*) Acțiunea de *a merinda* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***merinda***.

merínda *s.f.* v. merinde.

merindáríță *s.f.* (*reg.*) Merindare. • pl. *-e.* /***merindar***[2] + *-iță.*

merínde *s.f.* **1** (*pop.*) Hrană (rece) pe care o ia cineva cînd pleacă la drum sau la lucru. ◆ Gener. Alimente, hrană, mîncare. ◆ (*reg.*) Ext. Nume generic dat alimentelor și ustensilelor care servesc la prepararea mîncării sau la mîncat, aduse de mireasă drept zestre în casa soțului. **2** (*reg.*) Masă. *Veni și vremea merindei* (D. ZAMF.). • pl. *-e, -zi, -uri.* și (*reg.*) *merîndă, merîndine s.f.* /lat. ***mĕrenda, -ae***.

merindeáță *s.f.* (*reg.*) Merindare. *Pe toate mesele se întinseră merindețe albe* (AGÂR.). • pl. *-ețe.* și *merindreáță, merendeáță s.f.* /***merinde*** + *-eață.*

merímdine *s.f.* v. merinde.

merindioárá *s.f.* (*pop.*) Dim. al lui *merinde.* • pl. *-e.* și *meringioárá, merinjoárá, merinzioárá s.f.* /***merinde*** + *-ioară.*

merindreáță *s.f.* v. merindeață.

méring *s.m.* (*culin.*) Prăjitură preparată din albuș de ou bătut cu zahăr, coaptă la foc slab, adesea umplută cu cremă (de ciocolată) și acoperită cu frișcă. • pl. *-uri.* și (*înv.*) *méreng s.m.* /<fr. ***meringue***.

meringioárá *s.f.* v. merindioară.

merinjoárá *s.f.* v. merindioară.

merinós, -oásă *subst., adj.* **1** *s.m., s.f., adj.* (*zootehn.*) (Oaie sau rasă de oi) originară din Africa de Nord, cu lînă creață, moale, foarte fină, de culoare albă. **2** *adj.* (*despre lînă*) Care este obținut de la oi merinos. ◆ Meton. (*subst.*) Lînă obținută de la oile merinos. *A cumpărat două kilograme de merinos.* **3** *s.n.* (*ind. text.*) Stofă fabricată din lînă merinos. *Cît îi șede de frumos Cu șalvari de merinos!* (ALECS.). • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***mérinos*** <sp. *merinos.*

merinozá *vb. I. tr.* (*zootehn.*) A ameliora caracterele unei rase de oi prin încrucișare cu merinos. • prez. ind. *-ez.* /***merinos*** + *-a.*

merinozáre *s.f.* (*zootehn.*) Acțiunea de *a merinoza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***merinoza***.

merinzí *vb. IV.* v. merinda.

merinzioárá *s.f.* v. merindioară.

merismátic, -ă *adj.* (*bot.; despre celule, țesuturi*) Care se divizează în părți similare. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***mérismatique***.

merist- Elem. de compunere „meristem". • și *meristo-.* /<fr. ***mérist***(***o***)*-*; cf. gr. *μεριστός* „divizat; divizibil".

meristém *s.n.* (*bot.*) Țesut vegetal tînăr situat la extremitatea rădăcinii, tulpinii și ramurilor, care, prin diviziuni repetate, dă naștere țesuturilor definitive (adulte) ale plantei. • pl. *-e.* /<fr. ***méristeme***; cf. gr. *μεριστός* „divizibil".

meristemátic, -ă *adj.* (*bot.*) Care aparține meristemului, care se referă la meristem. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***méristématique***.

meristo- v. merist-.

meristogén, -ă *adj.* (*bot.*) Care rezultă din înmulțirea unei singure celule sau porțiuni dintr-o hifă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***méristogène***.

merișoárá[1] *s.f.* v. merișor[1].

merișoárá[2] *s.f.* v. merișor[2].

merișór[1] *s.m.* (*bot.*) **1** Dim. al lui *măr*[1]. **2** Numele a două plante melifere, din familia rozaceelor: *a*) arbore originar din Siberia, cu frunzele aproape rotunde și cu florile albe sau roz, cultivat pentru fructele sale din care se prepară dulceață (*Pirus baccata*); *b*) (*reg.*) scoruș (*Pirus aucuparia*). **3** Mic arbust de munte, cu frunzele în permanență verzi, cu florile melifere, de culoare albă sau roșiatică și cu fructele comestibile (*Vaccinium vitis idaea*). **4** Cimișir (*Buxus sempervirens*). • pl. *-i.* și *merișoárá s.f.* /***măr***[1] + *-ișor.*

merișór[2] *s.n.* **1** Diminutiv al lui *măr*[2]. **2** Fructul merișorului, de mărimea unei cireșe sau a unei nuci, de culoare roșiatică sau galbenă, cu gust dulce. • pl. *-oare.* și *merișoárá s.f.* /***măr***[2] + *-ișor.*

mériște *s.f.* v. miriște.

mérit *s.n.* Calitate (deosebită) care face pe cineva sau ceva demn de stimă, de prețuirea cuiva; valoare, virtute. *Meritul autorilor de cari ne ocupăm* (MAIOR.). ◇ *Diplomă de merit* = diplomă care se acorda elevilor și absolvenților școlilor superioare pentru învățătură și comportare excepționale. *Bursă de merit* = bursă care se acordă studenților pentru rezultate excepționale la învățătură. ◇ Loc.adj. *Cu merite* (sau *merit*) ori *de merit* = merituos. ◇ Loc.adv. *Pe merit* = în mod îndreptățit, justificat. • pl. *-e,* (*înv.*) *-uri.* și *méritum s.n.* /<fr. ***mérite***, lat. ***mĕrĭtum***, it. ***merito***, germ. ***Meritum***.

meritá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică recompense, pedepse etc.*) A fi vrednic de...; a i se cuveni, a avea dreptul să primească; (*înv.*) a meritarisi. *Ciubere, meriți moarte!* (ALECS.). ◇ (*constr. cu dat.; compl indică persoane*) *Își merită soția pe care o are.* ◇ Zic. *Are ceea ce merită*, se spune despre o persoană care suportă consecințele unor fapte (reprobabile) ale sale. ◇ Expr. *Meriți* (sau *merită, meritați etc.*) *statuie* v. statuie. ◆ (*înv.; intr.*) A binemerita. *Armia franceză a meritat de la patrie în lupta împotriva romanilor* (GHICA). **2** (*compl. indică stima, prețuirea, interesul cuiva*) A justifica, a îndreptăți. *Peștera merită... a fi vizitată* (ALECS.). ◇ (*constr. cu dat.*) *Își merită titlul de „sir" prin naștere.* **3** (*despre mărfuri, obiecte de schimb etc.; compl. indică sume de bani sau corespondentul acestora în bunuri materiale*) A corespunde prețului cerut; a valora. *Tabloul merită 40000 de euro.* • prez.ind. *mérit,* (*înv.*) *-ez.* /<fr. ***mériter***, lat. ***meritare***.

meritál *s.m.* (*bot.*) Internod. • pl. *-i.* și *meritálă s.f.* /<fr. ***mérithalle***.

meritálă *s.f.* v. merital.

meritáre *s.f.* Faptul de *a merita.* • pl. *-ări.* /v. ***merita***.

meritarisí *vb. IV. tr.* (*înv.*) A merita. • prez.ind. *-esc.* /***merita*** + *-arisi.*

meritát, -ă *adj.* (*despre recompense, pedepse etc.*) Care îi revine cuiva în mod justificat, care i se cuvine. *Se bucură acum de laude meritate.* ◆ (*despre persoane*) Care a primit onoruri. *O mulțime de bărbați Meritați și mult stimați* (PER.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***merita***.

meritóriu, -ie *adj.* (*despre oameni sau despre acțiuni, realizări etc. ale oamenilor*) Care are merite, care este demn de stimă, de laudă; merituos. *Lingviștii români au desfășurat o activitate meritorie* (PER.). • pl. *-ii.* /<fr. ***méritoire***, lat. ***mĕrĭtōrĭus, -a, -um***.

meritós, -oásă *adj.* v. merituos.

méritum *s.n.* v. merit.

merituós, -oásă *adj.* (*despre oameni sau despre acțiuni, realizări etc. ale acestora*) Care are merite, care este demn de stimă, de laudă; meritoriu; reușit, valoros. *Primarul Mizilului este un tînăr foarte meritos* (CAR.). ◆ Care merită să fie lăudat. *Din dorința merituoasă de a ne instrui și orienta, urmărim profesional articolele de critică științifică* (E. LOV.). • sil. *-tu-os.* pl. *-oși, -oase.* și *meritós, -oásă adj.* /***merit*** + *-os,* după *defectuos, fastuos etc.*

mériță *s.f.* v. mierță.

meríu, -íe *adj.* v. mereu.

merizá *vb. I. intr.* (*reg.; despre vite*) A se odihni la umbră în timpul verii. • prez.ind. 3 *-ează, meríză.* şi *merezá vb. I.* /lat. ***meridiare***.

merízǎ *s.f.* (*reg.*) Loc, de obicei la umbră, unde se odihnesc vitele vara la cîmp, în timpul amiezii; (*reg.*) meriziş, merizeşte, merizištină, merizuş. • pl. *-e.* şi *mereázǎ s.f.* /de la ***meriza***.

merizătoáre *s.f.* (*reg.*) Meriză. ◆ Coastă de deal unde se pasc vitele. • şi *miezărătoáre, melezătoáre s.f.* /***meriza*** + *-toare*.

merizián *s.n.* v. meridian.

merizionál, -ă *adj.* v. meridional.

merizíş *s.n.* (*reg.*) Meriză. • /***meriză*** + *-iş*.

merizíşte *s.f.* (*reg.*) Meriză. • /***meriză*** + *-işte*.

merizíştină *s.f.* (*reg.*) Meriză. • şi *merezíştină s.f.* /***meriză*** + *-ištină*.

merizúş *s.n.* (*reg.*) Meriză. • pl. *-uri.* şi *merezúş s.n.* /***meriză*** + *-uş*.

merlín *s.n.* **1** (*mar.*) Coardă subţire alcătuită din trei fire de in sau de cînepă răsucite împreună, servind la matisarea parîmelor. **2** Ciocan pentru asomarea animalelor la abator. • pl. *-e, -uri.* şi *merlíně s.f.* /<fr. ***merlin***.

merliná *vb. I. tr.* (*mar.*) A coase grandeea de marginea velei cu merlin. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***merliner***.

merlínă *s.f.* v. merlin.

merlón *s.n.* (*arhit.*) Porţiune de zidărie care depăşeşte parapetul, separînd crenelurile fortificaţiilor antice şi medievale. • pl. *-oane.* /<fr. ***merlon***, it. ***merlone***.

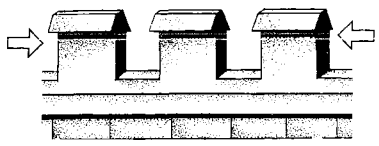

merloane

merlot [mer'lo] *s.n.* (*vit.*) Soi de viţă-de-vie de origine franceză, cu ciorchinii cilindrici şi cu bobul negru, rotund şi mic, din care se produc vinuri roşii superioare. ◆ Vin superior produs din strugurii acestui soi de viţă-de-vie. • /<fr. ***merlot***.

merlú *s.m.* (*iht.*) Peşte osos, din apele adînci, asemănător cu morunul, care are spatele gri şi pîntecele alb, lung de aproape 1 m, foarte căutat pentru carnea sa gustoasă, bogată în vitamine, proteine şi grăsimi, bine asimilate de organismul uman (*Gadus morhua*). • şi *merlúciu s.m.* /<fr. ***merlu***.

merlúciu *s.m.* v. merlu.

mermér *subst.* (*arhit.; turc. înv.*) Stuc. • /<tc. *[yalancı] mermer*.

mermeréi *adj.* (*arhit.; turc. înv.*) Ca de marmură, cu desene care imită marmura. • şi *mermerí adj.* /<tc. ***mermeri***.

mermerí *adj.* v. mermerei.

mermezíu, -íe *adj.* v. marmanziu.

mérnă *s.f.* v. mreană.

mérniţă *s.f.* v. mierţă.

mero- v. mer[1]-.

meroblástic, -ă *s.f., adj.* (*embriol.*) **1** *s.f.* Proces de formare a blastomerelor în regiunea nucleului prin segmentarea oului sau a zigotului animal. **2** *adj.* Care aparţine meroblasticii, care se referă la meroblastică. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***méroblastique***.

merocărst *s.n.* (*geol.*) Carst dezvoltat parţial, limitat numai la formele subterane. • pl. *-uri.* /<fr. ***mérokarst***.

merocrín, -ă *adj.* (*anat.; despre glande*) A cărei secreţie se elimină prin difuziune, fără distrugerea protoplasmei. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***mérocrine***.

merogamíe *s.f.* (*biol.*) Divizare a unei celule în mai mulţi gameţi; microgamie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<germ. ***Merogamie***.

merogonie *s.f.* (*embriol.*) Fecundare a unui fragment nucleat din oosferă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***mérogonie***.

merói, -oáie *adj.* (*reg.*) Mieriu. • pl. *-oi, -oaie.* /***mier*** + *-oi*.

meromorfóză *s.f.* (*biol.*) Regenerare parţială a unui organ pierdut. • pl. *-e.* /<fr. ***méromorphose***.

meronimíe *s.f.* (*inform.*) Tip de relaţie anaforică, de apartenenţă a unei părţi la întreg, prezentă (în WordNet) în organizarea synset-urilor de substantive. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***meronymy***.

meróp *s.m.* (*ornit.*) Prigorie (*Merops apiaster*). • pl. *-i.* /<lat. ***Merops*** *[apiaster]*, den. şt.; cf. lat. *merops, -ōpis*, gr. *μέροψ, οπος*.

meropíde *s.f. pl.* (*ornit.*) Familie de păsări migratoare, viu colorate, cu ciocul lung şi curbat şi cu coada lungă şi ascuţită, avînd ca tip prigoria (*Meropidae*). • /<fr. ***méropidés***; cf. lat. *mĕrops, -opis* „prigorie".

meroplanctón *s.n.* Plancton sezonier. • pl. *-uri.* /<fr. ***méroplancton***.

merospermíe *s.f.* (*embriol.*) Mod de reproducere în care gametul mascul declanşează doar dezvoltarea oului, fără a se uni cu gametul femel. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***mérospermie***.

merostóme *s.f. pl.* (*zool.*) Clasă de artropode acvatice, cu respiraţie branhială, fără antene şi prevăzute cu chelicere, cuprinzînd limulii (*Merostomata*). • /<fr. ***mérostomes***; cf. gr. *μέρος* „membru", *στόμα* „gură".

merotíp *s.n.* (*biol.*) Exemplar obţinut prin înmulţire vegetativă din tipul original de cultură. • pl. *-uri.* /<fr. ***mérotype***.

merotomíe *s.f.* **1** (*chir.*) Fragmentare a unei celule. **2** (*biol.*) Fragmentare a celulei sau a organismului, din care rezultă şi părţi nenucleate. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***mérotomie***.

merovingián, -ă *adj.* (*ist.*) Care aparţine dinastiei Merovingienilor, care se referă la dinastia Merovingienilor. • sil. *-gi-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***mérovingien***; cf. nm. pr. *Meroveu*, primul rege al statului franc.

merozoít *s.m.* (*biol.*) **1** Fragment separat dintr-un organism viu prin merotomie. **2** Fază tînără în evoluţia sporozoarelor, a hematozoarului malariei, rezultată prin segmentarea unui schizont. • pl. *-ţi.* /<fr. ***mérozoïte***.

mers[1] *s.n.* **1** Faptul de *a merge*; deprindere motorie prin care se realizează locomoţia pe uscat a oamenilor şi a animalelor cu ajutorul membrelor (inferioare); (*înv.*) merset. **2** Deplasare, mişcare dintr-un loc în altul; umblet, mergere, (*înv., pop.*) mersură, (*pop.*) mersătură. *Pe plaiuri dunărene poporu-şi opri mersul* (EMIN.). ◇ *Mersul trenurilor* (sau *vapoarelor*) = *a*) orar după care circulă trenurile (sau vapoarele); *b*) concr. tabel sau broşură care cuprinde acest orar. ◇ Loc.adv. *Din mers* = în timpul deplasării, fără a se opri; mergînd. ◇ Expr. *A-şi iuţi mersul* = a-şi iuţi pasul. **3** (*adesea în corelaţie cu „întors"*) Plecare, dus. *N-ave nime nice o nevoie, nice la mărsu, nici la întorsu* (NEC.). **4** Fel de a merge al cuiva; umblet; ritm sau viteză cu care merge cineva. *Că i-i mersu legănat, Cu dragoste-amestecat* (POP.). **5** Curs, curgere (a unei ape curgătoare). *Mersul Oltului prin lume* (BOGZA). **6** Ieşire (a fumului, a gazelor etc.). **7** Evoluţie, dezvoltare, desfăşurare (a unui fenomen, a unui proces etc.); mod, curs, ritm de desfăşurare (a unui fenomen, a unui proces etc.). *Viaţa îşi reluă chiar de-a doua zi mersul ei obişnuit* (REBR.). ◇ *Mers înainte* = progres. ◆ Desfăşurare a unei activităţi. *Cum vă amestecaţi d-voastră în mersul justiţiei?* (MAIOR.). **8** (*tehn.*) (Mod de) funcţionare a unui sistem tehnic, a unui mecanism, a unui instrument. *Urmărim mersul ceasornicului.* ◇ *Mers în gol* = regim de funcţionare în care nu se produce lucru mecanic util. *Mers în sarcină* = regim în care se furnizează o anumită putere utilă. • pl. *-uri,* (*înv.*) *-e.* /v. ***merge***.

mers[2]**, méarsă** *adj.* (*înv.; despre persoane*) Care a mers; plecat, dus. • pl. *merşi, -se.* /v. ***merge***.

mersătúră *s.f.* (*pop.*) Mers. • pl. *-i.* /***mers***[1] + *-ătură*.

mérset *s.n.* (*înv.*) Mers. • pl. *-e.* /***mers***[1] + *-et*.

mersí *interj.* (*fran.*) Mulţumesc. ◇ (*iron.*) *Spune mersi că ai scăpat numai cu atît.* • scris şi *merci.* /<fr. ***merçi***.

mersoáre *s.f.* (*reg.*) Felul în care se desfăşoară viaţa cuiva; trai. • /***mers***[1] + *-oare*.

mersól *s.m.* (*chim.*) Produs obţinut prin tratarea alcanilor superiori din fracţiunile de petrol şi motorină cu un amestec de dioxid de sulf şi de clor, folosit la fabricarea mersolatului. • pl. *-i.* /<fr. ***mersols***, germ. ***Mersol***.

mersolát *s.m.* (*chim.*) Produs cu proprietăţi detergente, obţinut prin tratarea mersolilor cu hidroxid de sodiu, folosit în industria textilă (pentru spălare, curăţare etc.). • pl. *-ţi.* /<germ. ***Mersolat***, fr. ***mersolates***.

mérstrom *s.n.* Frămîntare, curent de ape; bulboană, vîltoare. • /<germ. ***Meerstrom***.

mersúră *s.f.* (*înv., pop.*) Mers. • pl. *-uri.* /***mers***[1] + *-ură*.

merş *s.m.* v. merşă.

mérşav, -ă *adj.* v. mîrşav.

mérşă *s.f.* (*reg.*) (Nume dat unui) animal (cal, oaie etc.) bătrîn, istovit; (*reg.*) merşitură. • şi *merş s.m.* /<ucr. ***мерщa*** „hoit".

merşít, -ă *adj.* (*reg.; despre cai*) Care este slăbit, istovit, sleit de puteri. • pl. *-ţi, -te.* /de la ***merş***.

merşitúră *s.f.* (*reg.*) Merşă. • /***merşit*** + *-ură*.

mertéc *s.m.* v. mertic.

mertepeá *s.f.* Loc.adv. (*turc. înv.*) *De la mertepea* = cum se cuvine, cu rost. • /<tc. ***mertebe*** „ordine, rang, grad".

merteşúg *s.n.* v. meşteşug.

mertíc *s.n.* (*în trecut*) **1** Măsură veche pentru cereale, egală cu cca 1-2 ocale. ◆ Concr. Cantitate de cereale sau de făină cuprinsă într-un mertic. *Să pun doparte un mertic din fruntea făinii* (SADOV.). **2** (*înv.*) Plată în natură (sau în bani) care se lua la mori pentru măcinat şi care a variat, în timp şi pe regiuni, între 1 şi 16 kg. ◆ Restr. Raţie, porţie de mîncare (pentru soldaţi, slujbaşi etc.). *Slujitorii îşi lua merticele şi lefile deplin* (N. COST.). ◇ Expr. *A(-şi) lua* (*sau a-i da cuiva*) *merticul* = a primi (sau a da) o bătaie. *Eu am toane: pe cine m-o supăra... [ă]l trimit la Agie să-şi ia merticul şi de acolo* (CAR.). • pl. *-ce, -uri, m. -ci.* şi (*înv., reg.*) *miertíc s.n.,* (*înv.*) *mertéc s.m., mirtíc s.n.,* (*reg.*) *mertiúg s.n.* /<magh. ***mérték*** „măsură, normă".

merticár *s.m.* (*înv.*) Persoană care lua uiumul (cu merticul). • pl. *-i.* /***mertic*** + *-ar*.

merticăş *s.m.* (*înv.*) Persoană care beneficia de un mertic. • pl. *-i.* /***mertic*** + *-aş*.

mertiúg *s.n.* v. mertic.

merţán *s.n.* (*fam.*) Maşină de lux. ◆ Spec. Maşină marca Mercedes. • pl. *-e.* /***Merţ[edes]***, pronunţie a lui *Mercedes* + *-an*.

merţmă *s.f.* v. mărţînă.

merú *s.m.* (*iht.*) Peşte teleosteean osos, cu carnea foarte apreciată, care poate atinge, în mările calde, 2 m lungime şi o greutate de 100 de kg (*Epinephelus marginatus*). • /<fr. ***mérou***, sp. ***mero***.

merúc, -ă *adj.* (*reg.*) Care este violet. • pl. *-ci, -ce.* /cf. *mieriu*.

meruí *vb. IV.* v. mirui.

merút *adv.* v. mereuţ.

merzác *s.m.* v. mîrzac.

merzlótă *s.f.* (*geomorf.*) Molisol. • pl. *-e.* /<rus. ***мерзлота***.

mésa[1] *adv.* Expr. (*fam.*) *A intra* (sau *a cădea, a băga*) *mesa* = a ajunge (sau a face pe cineva să ajungă) într-o situaţie neplăcută, a intra (sau a băga pe cineva) într-o încurcătură, într-un bucluc; a se păcăli. *Cu toate astea am intrat mesa, se văicări* (M. I. CAR.). • /<ngr. ***μέσα*** „înăuntru".

mésa[2] *s.f.* (*geomorf.*) **1** Platou înalt, înconjurat de rîpi abrupte. **2** Podiş bazaltic, provenit din lava acumulată iniţial în văi largi sau în depresiuni. • /<sp. ***mesa***.

mesádă *s.f.* v. misadă.

mesagér, -ă *s.m., s.f.* **1** Persoană însărcinată să ducă, să transmită, să comunice cuiva sau undeva un mesaj (verbal sau scris); trimis, sol, vestitor, crainic. ◇ Poet. *Mesagerul păcii* = porumbel alb. (*în mit. greacă şi romană*) *Mesagerul zeilor* = Hermes (la greci), Mercur (la romani). *Mesagerul dragostei* = Cupidon (la romani), Amor (la greci). (*relig.*) *Mesagerul lui Dumnezeu* = arhanghel. ◇ Fig. *Întîii fulgi..., aceşti mesageri ai iernii* (SAHIA). ◆ (*adj.; despre porumbei*) Care a fost dresat să se întoarcă la locul de plecare, adesea pentru a transmite un mesaj. *Două paseri albe..., ca doi porumbei mesageri cu o veste* bună (CE. PETR.). **2** (*transp.*) Persoană care transportă printr-un serviciu de poştă (rapid) pachete dintr-un oraş în altul. **3** (*genet.*) Fracţiune celulară de acid ribonucleic, care exercită o influenţă genetică determinantă asupra celulelor unui organism; informator. • pl. *-i, -e.* şi (*înv.*) *mesajér, -ă s.m., s.f.* /<fr. ***messager***, it. ***messaggero***.

mesagerie *s.f.* (*comunic., transp.*) **1** Oficiu, întreprindere, local de unde se expediază mărfurile sau (în trecut) de unde plecau diverse mijloace de transport pentru călători. **2** Sistem de transport al mărfurilor sau (în trecut) al călătorilor, cu trenul, vaporul etc., organizat de o mesagerie. **3** (*telec.*) *Mesagerie vocală* = (*în telefonia mobilă*) sistem care pune la dispoziţia utilizatorilor o căsuţă vocală care permite stocarea mesajelor, răspunsuri automate şi redirecţionare. *Mesagerie fax* = sistem care permite gestiunea unui

aparat fax și a mesajelor fax prin intermediul unei aplicații sau prin tratarea lor similar cu un e-mail. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***messagerie***, it. ***messaggeria***.

meságiu *s.n.* v. mesaj.

mesáj *s.n.* **1** Informație, comunicare; știre, veste. *Aștept un mesaj din partea lui.* ◆ (*comunic.*) Comunicare lăsată pe robotul telefonic. ◇ *Mesaj lestat* v. lestat. **2** (*polit.*) Apel oral sau scris adresat de o oficialitate armatei, poporului etc. ◆ Formă de comunicare larg uzitată la nivelul șefilor de state și de guverne, prin care se exprimă puncte de vedere sau propuneri privind soluționarea unor probleme importante și de actualitate ale relațiilor internaționale. ◇ *Mesaj de deschidere* v. deschidere. ◆ Spec. Discurs pe care regele (sau un ministru care vorbește în numele regelui) îl ține la deschiderea parlamentului. **3** (*lingv.*) Informația comunicată de un enunț. **4** (*în arte*) Încărcătura de idei și de sentimente, de semnificații și de atitudini a unei opere de artă. **5** (*genet.*) *Mesaj genetic* = cantitatea de informații din moleculele de acid dezoxiribonucleic sau din cele de acid ribonucleic mesager ale unui organism. **6** (*cib.*) Lot de informații formînd un tot inteligibil sau exploatabil și transmis deodată. ◆ (*inform.*) Grup ordonat de caractere și de comenzi de funcțiuni, destinat a comunica informații și care este transmis ca un tot de către un emițător spre un receptor. • pl. *-e.* și (*înv.*) *meságiu s.n.* /<fr. ***message***.

mesajér, -ă *s.m., s.f.* v. mesager.

mesál *s.n.* v. mesală.

mesálă *s.f.* **1** (*reg.*) Față de masă. **2** (*înv.*) Cearșaf. **3** (*înv.*) Bucată de pînză brodată cu aur și perle, pe care unele femei o purtau în trecut pe cap. **4** (*reg.*) Țesătură țărănească folosită pentru transportul mîncării; boccea. ◆ Ext. Ulcea, vas pentru transportul mîncării. • pl. *-ale.* și *mesál s.n., meseálă s.f.* /<bg. ***месарче***.

mesaliát, -ă *adj.* v. mezaliat.

mesalínă *s.f.* Femeie desfrînată. • pl. *-e.* /<fr. ***messaline***; cf. nm. pr. *Messalina*, soția împăratului roman Claudiu, renumită prin cruzime și desfrîu.

mesalinísm *s.n.* (*psih.*) Tulburare a comportamentului sexual feminin, constînd în dorința exagerată de a întreține relații sexuale cu parteneri numeroși. • pl. *-e.* /***mesalínă*** + *-ism*.

mesápi *s.m. pl.* (*ist.*) Populație care a locuit în antichitate în Mesapia (ținut în S Italiei). • /<it. ***messapi***; cf. nm. pr. *Messapia*, ținut antic în S Italiei.

mesápic, -ă *adj.* (*în antic.*) Care aparține mesapilor, care se referă la mesapi. *Limba mesapică... e cunoscută din vreo 200 de inscripții* (GRAUR). • pl. *-ci, -ce.* /<it. ***messapico***.

mesár *s.m., s.n.* v. măsar.

mesaríță *s.f.* v. măsăriță.

mesárniță *s.f.* v. meserniță.

mesáș *s.m.* (*reg.; mai ales la pl.*) Mesean. • pl. *-i.* /***masă***[1] + *-aș*.

mésă *s.f.* (*relig.*) **1** Sacrificiu al corpului și sîngelui lui Hristos, conceput de teologia catolică și ortodoxă ca reînnoit de preot în altar. ◆ Ext. (*la catolici și luterani*) Liturghie. **2** Misă. • pl. *-e.* /<it. ***messa***, fr. ***messe***, germ. ***Messe***.

mesărătate *s.f.* v. meserătate.

mesărciu *s.m.* v. meserciu.

mesărniță *s.f.* v. meserniță.

mescá *vb. I.* v. mește.

mescál *s.n.* Băutură alcoolică, originară din Mexic, preparată dintr-un suc de cactus. • /<fr. ***mescal***; cuv. mexican.

mescalínă *s.f.* Alcaloid halucinogen extras din peyotl (*Lophophora williamsii*), plantă cactacee care crește în Mexic. • /<fr. ***mescaline***.

mescalínic, -ă *adj.* **1** Care aparține mescalinei, care se referă la mescalină; de natura mescalinei. **2** Fig. Delirant. • pl. *-ci, -ce.* /***mescalínă*** + *-ic*.

mescătoáre *s.f.* (*înv.*) Vadră, găleată, ciubăr. • /***mesca*** + *-ătoare*.

mescătór *s.m.* (*înv.*) Paharnic. • pl. *-i.* și *mescătóriu s.m.* /***mesca*** + *-ător*.

mescătóriu *s.m.* v. mescător.

meschín, -ă *adj.* **1** (*despre persoane*) Care este preocupat de interese personale mărunte. ◆ Care este lipsit de generozitate, de noblețe sufletească; mic la suflet, egoist; josnic, murdar. ◆ Ext. (*despre interesele, comportamentul, atitudinile etc. ale oamenilor*) Care arată sau trădează lipsă de generozitate, de noblețe sufletească. *Meschine interese ce-n mici inimi locuiesc* (ALEX.). ◆ (*înv.; despre persoane*) Care este zgîrcit, avar. **2** (*mai ales despre atitudini, manifestări, creații etc. ale oamenilor*) Care este neînsemnat, nesemnificativ. *Meschinele noastre mulțumiri* (MACED.). ◇ (*adv.*) *E o consolare să știi că suferința ta individuală de astă dată nu se pierde meschin* (CE. PETR.). **3** Spec. (*mai ales despre construcții, părți de construcții etc.*) Care este sărăcăcios. *O odaie... pe care am regăsit-o mică, meschină și întunecoasă* (SADOV.). ◆ (*în opoz. cu „grandios”*) Care este lipsit de măreție; mic. *Nu vezi acolo decît... grămezioare de pămînt, ce se par a fi înălțate cu mîna omului, căci producerile naturei nu pot fi atît de meschine* (HASD.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***mesquin***.

meschinárí *vb. IV. refl.* (*fam.; despre oameni*) A deveni meschin. *Azi lumea s-a meschinărit rău* (MOR.). • prez. ind. *-esc.* /de la ***meschinărie***, prin derivare regresivă.

meschinărie *s.f.* **1** Lipsă de generozitate, de noblețe sufletească; micime (sufletească, de caracter). *Meschinăria îl caracterizează.* ◆ Concr. (*mai ales la pl.*) Atitudine, gest, faptă de om meschin. *Începe să urzească... tot felul de... meschinării* (VLAH.). ◆ (*înv.*) Zgîrcenie, avariție. **2** Lipsă de importanță, de semnificație. ◆ Concr. Întîmplare, fapt banal. *Am scăpat... de toate meschinăriile din tîrgul nostru* (CE. PETR.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***mesquinerie***.

meschinizá *vb. I. refl.* (*despre oameni*) A deveni meschin. • prez.ind. *-ez.* /***meschin*** + *-iza*.

meschinizáre *s.f.* Acțiunea de *a se meschiniza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***meschiniza***.

meschíu *s.n.* v. mischiu.

mescioárá *s.f.* **1** (*pop.*) Dim. al lui *masă*; măsuță. ◆ (*adesea cu determ. „de noapte”*) Noptieră. **2** (*reg.*) Față de masă. • pl. *-e.* și (*reg.*) *meștioáră, mesșoáră s.f.* /***masă***[1] + *-cioară*.

mesciorúță *s.f.* (*reg.*) Dim. al lui *mescioară*. • pl. *-e.* /***mescioară*** + *-uță*.

meseálă *s.f.* v. mesală.

meseán, -ă *s.m., s.f.* (*mai ales la pl.*) Persoană care participă la un ospăț, la o masă, la un banchet; comesean, conviv, (*reg.*) mesaș. *Cătălin... împle cupele cu vin Mesenilor la masă* (EMIN.). • pl. *-eni, -ene.* și *măseán s.m.* /***masă***[1] + *-ean*.

mésel *subst.* (*reg.*) Măsură pentru lichide din care ciobanii beau apă și lapte; pahar. • /<magh. ***meszely*** „litră, halbă, țap”.

meselău *s.n.* v. meseleu.

meseléu *s.n.* (*reg.*) Bidinea. • pl. *-eie.* și *meselău s.n.* /<magh. ***meszelő***.

meseleuáș *s.n.* (*reg.*) Dim. al lui *meseleu*; pensulă. • pl. *-e.* /***meseleu*** + *-aș*.

meseleúț *s.n.* (*reg.*) *Meseleuț mic* = pensulă. • pl. *-e.* /***meseleu*** + *-uț*.

meselí *vb. IV. tr.* (*reg.*) A spoi, a vărui. • prez.ind. *-esc.* și *mesuí vb. IV.* /<magh. ***meszel***.

mesélnic *s.m.* (*pop.; mai ales la pl.*) Mesean (la nuntă). • pl. *-ci.* și *meșélnic s.m.* /***masă***[1] + *-elnic*.

mesembriantém *s.m.* (*bot.*) Plantă dicotiledonată, anuală sau bienală, originară din regiunile deșertice din S Africii, cu frunzele cărnoase și cu florile de culoare albă, roz sau violacee, cultivată uneori pe roci și pe ziduri în S Europei (*Mesembryanthemum*). • sil. *-bri-an-.* pl. *-i.* /<fr. ***mésembryanthème***.

mesentér *s.n.* v. mezenter.

mesenterít *s.n.* v. mezenterită.

meserătáte *s.f.* (*înv.*) **1** Sărăcie, lipsă, nevoie, privațiune; suferință; umilință. *Meserătatea iubia mai tare decît bogăția* (DOS.). **2** Milă, îndurare. ◇ Fig. *Fă și scaunul meserătății den curat aur* (P. OR.). • și (*înv.*) *mesărătate*, (*reg.*) *măsărătate s.f.* /***measer*** + *-ătate*.

mesérciu *s.m.* (*înv.*) Măcelar. • pl. *-cii.* și *mesărciu s.m.* /<bg. ***месарче***; cf. srb. *mesar, mesarče*.

mesereá *s.f.* v. mesereare.

mesereáe *s.f.* v. mesereare.

mesereáre *s.f.* (*înv.*) **1** Milă, îndurare. **2** Slujbă, funcție, demnitate, privilegiu. *Rogu-te să scoți pre cutarele den cutare mesereare* (PRAV.). • și *mesereá, mesereáe s.f.* /lat. ***miserēre***.

meserí *vb. IV. intr.* (*înv.; despre persoane*) A deveni sărac; a sărăci. • prez.ind. *-esc.* /***measer*** + *-i*.

meseriáș, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care are calificare pentru practicarea unei meserii; meșteșugar. *Electricianul de la noi este un bun meseriaș.* ◆ Fig. Om priceput; bun profesionist. **2** *adj.* (*fam.; despre persoane, de obicei tinere*) Care este descurcăreț și impertinent; șmecher. ◇ (*subst.*) *Meseriașii de cartier se adună în grupuri la colț de stradă.* ◆ Ext. Care arată bine și se îmbracă modern. *Un tip meseriaș.* ◆ (*despre îmbrăcăminte, încălțăminte etc.*) Care este la modă; care este de calitate, bine făcut. *Un tricou meseriaș.* • sil. *-ri-aș.* pl. *-i, -e.* /***meserie*** + *-aș*.

meseríe *s.f.* **1** Profesiune sau îndeletnicire bazată pe un complex de cunoștințe obținute prin școlarizare și prin practică, care permit celui care le posedă să execute anumite operații de transformare și de prelucrare a obiectelor muncii sau să presteze anumite servicii; îndeletnicirea meseriașului; calificarea profesională a meseriașului; meșteșug. **2** Gener. Profesiune (de orice fel). *Meseria de inginer.* ◇ *Școală de meserii* = (*în trecut*) școală în care se pregăteau cadre de muncitori calificați. ◇ Loc.adj. *De meserie* = calificat într-un anumit domeniu de activitate; de specialitate, competent. ◇ Loc.adv. (*fam.; glum.*) *La meserie* = cu pricepere, cu iscusință. *E o treabă făcută la meserie.* ◇ Expr. *A avea o meserie* v. avea. *A fura meseria* (cuiva) v. fura. **3** Îndeletnicire, ocupație, preocupare. ◇ Fig. *Un măgar a cărui meserie e s-omoare* (MACED.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /v. ***mesereare*** „slujbă, funcție” <lat. *miserēre*.

meserieșésc, -eáscă *adj.* (*înv.*) Meșteșugăresc. • sil. *-ri-e-.* pl. *-ești.* /***meseriaș*** + *-esc*.

mesérniță *s.f.* **1** (*înv., reg.*) Măcelărie. **2** Fig. (*înv.*) Măcel, masacru. • pl. *-e.* și *mesárniță, mesárniță, misérniță, misárniță, mișárniță s.f.* /<bg. ***месарница***, srb. *mesara, mesarnica*.

mesétă *s.f.* (*geomorf.*) Podiș interior format pe un fundament vechi, cutat și peneplenizat, care este acoperit cu o pătură sedimentară mezozoică sau terțiară. • pl. *-e.* /<sp. ***meseta***.

méseț *subst.* v. mesiță.

méseță *s.f.* v. mesiță.

mesí *vb. IV. intr.* (*reg.; despre oameni*) A sta la masă; a mînca. ◆ Ext. A benchetui, a chefui. • prez.ind. *-esc.* /***masă*** + *-i*.

mesía *s.m. sg.* **1** (*teol.; nm. pr.*) Trimisul lui Dumnezeu pe pămînt, mîntuitorul profețit în *Vechiul Testament*, cel ales să salveze poporul lui Israel, identificat de creștinism în Iisus Hristos. ◆ Spec. (Epitet, nume dat lui) Iisus Hristos. **2** Fig. Persoană providențială, capabilă să facă reforme, să aducă înnoiri ale ordinii sociale și religioase, să rezolve (miraculos) o situație grea; salvator. • acc. și: *mésia.* /<slav. ***мєсиꙗ***, ngr. ***μεσσίας***, lat. ***messĭas***; cf. ebr. *Māšiaḥ* „Unsul”.

mesiánic, -ă *adj.* Care se referă la Mesia. ◆ Ext. Care a fost prezis, care cuprinde o prezicere (de mîntuire); profetic. *A plecat de acasă... ca să-și împlinească destinul lui mesianic* (CE. PETR.). • sil. *-si-a-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***messianique***.

mesianísm *s.n.* **1** (*relig.*) Credință într-un mîntuitor divin al lumii (Mesia), care apare ca dogmă în religiile mozaică și creștină (dar, în forme diferite, și în budism, hinduism etc.). ◆ Credință în venirea unui Mesia sau a unei epoci de înnoire totală umană și cosmică, specifică multor religii vechi și moderne. ◆ Ext. Atitudine profetică și de exaltare în împlinirea unei misiuni prin sacrificiu. **2** (*filos.*) Curent filosofic idealist bazat pe idei și credințe mesianice. ◆ Concr. (*la pl.*) Idei care aparțin acestui curent. *Părea dispus să repete repertoriul amatorilor de „mesianisme românești”* (PER.). **3** (*lit.*) Caracter mesianic al unei opere literare. • sil. *-si-a-.* pl. *-e.* /<fr. ***messianismе***.

mesiamíst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al mesianismului. **2** *adj.* Care aparține mesianismului sau mesianiștilor, care se referă la mesianism sau la mesianiști. • sil. *-si-a-.* pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***messianiste***.

mésing *subst.* (*german. reg.*) Alamă. • și *misínc subst.* /<germ. ***Messing***.

mesintériu *s.n.* v. mezenter.

mesinthéric, -ă *adj.* v. mezenteric.

mesișoáră *s.f.* **1** Dim. al lui *masă*; măsuță. **2** Mîncare, hrană modestă. **3** (*reg.*) Pomană, praznic. *Și să-i faci o mesișoară, Să merg și eu la pomană* (SEV.). • pl. *-e.* și (*reg.*) *mesșoáră s.f.* /***masă***[1] + *-ișoară*.

mesít *s.m.* v. misit.

mesitilén *s.m.* (*chim.*) Hidrocarbură lichidă, izolată din gudroane, care formal rezultă prin substituirea

a trei atomi de hidrogen din molecula benzenului cu radicalul metil. • /<fr. ***mésitylène***.

mésiță *s.f.* (*slavon. înv., reg.*) Lună (calendaristică). *În mesița lui florar* (POP.). • pl. *-e.* şi *méseță, miésiță, míșăță s.f., méseț subst.* /<slav. мѣсяцъ.

meslehét *subst.* (*înv.*) Atribuție, însărcinare. • /cf. tc. *meslek*.

mesmerián, -ă *s.m. s.f., adj.* (*med., psih.*) **1** *s.m., s.f.* Adept al mesmerismului. **2** *adj.* Care aparține mesmerismului sau mesmerienilor, care se referă la mesmerism sau la mesmerieni. • sil. *-ri-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***mesmérien***.

mesmerísm *s.n.* (*med., psih.*) **1** Teorie elaborată de Fr. Mesmer, la începutul sec. 19, care susținea existența magnetismului animal. **2** Metodă terapeutică bazată pe magnetismul animal. • /<fr. ***mesmérisme***; cf. nm. pr. Franz *Mesmer*, medic german.

meso- v. mez²-.

mesocárp *s.n.* v. mezocarp.

mesohíppus *s.m.* (*paleon.*) Gen fosil de mamifere ecvide, strămoșul direct al calului, de talia unui câine ciobănesc, care a trăit, în turme, în oligocenul inferior și mediu. • /<fr. ***mesohippus***.

mesón *s.m.* v. mezon.

mesopotamián, -ă *adj.* Care aparține Mesopotamiei, care se referă la Mesopotamia. <> *Arta mesopotamiană* = artă dezvoltată în Mesopotamia, cu o istorie datînd din neolitic, caracterizată, în arhitectură, prin zigurate, prin pereți decorați cu ceramică smălțuită policrom, cu picturi murale și cu basoreliefuri, iar în sculptură prin admirabile statui, portrete, tauri înaripați și reliefuri cu scene de vînătoare. ◦ sil. *-mi-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***mésopotamien***; cf. nm. pr. *Mesopotamia*, regiune în S-V Asiei, cuprinsă între fluviile Tigru și Eufrat.

mesóriște *s.f.* v. măsoriște.

messér *s.m.* (*în Ev. Med., în Italia; ca termen respectuos de adresare*) Domn, stăpîn. • /<fr. ***messer***, it. ***messere***.

messidór *s.n.* A zecea lună a calendarului revoluționar francez (corespunzătoare perioadei 19 iunie – 19 iulie). • /<fr. ***messidor***; cf. lat. *messis, -is* „seceriș, recoltă", gr. *δῶρον* „dar".

messíre *s.m.* Titlu dat anumitor persoane de rang înalt, nobile. ◆ (*în Ev. Med., în Franța; ca termen de adresare către preoți, avocați, medici*) Jupîn, domn, stăpîn. • /<fr. ***messire***.

mesșoáră *s.f.* v. mescioară.

mesteác *s.m.* v. mesteacăn.

mesteácă[1] *s.f.* v. mesteacăn.

mesteácă[2] *s.f.* v. mestecă[1].

mesteácăl *s.m.* v. mesteacăn.

mesteácăn *s.m.* **1** (*bot.*) Arbore monoic, din familia betulaceelor, cu scoarța albă, cu ramurile flexibile, cu frunzele verzi-cenușii și romboidale, care conțin substanțe medicinale, și cu florile unisexuate, grupate în amenți (*Betula verrucosa*). <> *Mesteacăn mic* = specie de mesteacăn, înalt până la un metru, care crește în regiunile alpine (*Betula humilis*). *Mesteacăn pitic* = specie de mesteacăn, care are o înălțime de pînă la jumătate de metru (*Betula nana*). *Mesteacăn pufos* = specie de mesteacăn, arbust sau arbore, cu scoarța albă sau brună-cenușie cu pete albe (*Betula pubescens*); mestecănaș. *Văcălie de mesteacăn* v. văcălie. ◆ Restr. Lemnul, alb, gălbui sau roșiatic, al mesteacănului. *M-am oprit să mă gîndesc pe o bancă de mesteacăn* (CA. PETR.). ◆ Crengi (flexibile) de mesteacăn. *Mătură de mesteacăn.* **2** (*reg.*) (Epitet dat unui) cal de culoare albă. **3** (*reg.*) Numele unui vînt care bate dinspre nord. • pl. *-eceni,* (*reg.*) *-ecini, -ăni, mești-eceni.* și (*reg.*) *mesteácă s.f., mesteác, mesteácăl, măsteácăn, măsteác, măstácăn, măstác s.m.* /lat. ***mastíchinus*** „de mastic".

mesteacăn (1)

mesteacánét *s.n.* v. mestecănet.

méstec[1] *s.n.* Mestecat. • /de la ***mesteca***[1], prin derivare regresivă.

méstec[2] *s.n.* v. amestec.

méstec[3] *subst.* v. mestecă[1].

mestecă[1] *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică alimente*) A sfărîma cu dinții și a amesteca în gură (pentru a înghiți). <> (*abs.*) *Începu să mestece grăbit și prost* (CA. PETR.). <> Fig. *Batoza duduie... cînd are de mestecat snopi plini* (CAM.). ◆ A învîrti ceva (cu limba) în gură. *Calul lui Ștefăniță Vodă... mestecă spuma amestecată cu sînge* (GHER.). <> Fig. *Ea... își mesteca ciuda în vîrful buzelor* (BASS.). **2** Fig. (*iron., glum.; compl. indică planuri, proiecte etc.*) A pune la cale; a plănui. *Diaconescu... se vede bine că mestecă-n sine o replică zdrobitoare* (CAR.). • prez.ind. *méstec.* și (*pop.*) *mesticá vb. I.* /lat. ***masticare***.

mestecá[2] *vb. I.* v. amesteca.

mestecár *s.n.* (*reg.*) Făcăleț (pentru amestecat mămăliga). • pl. *-e.* /***mesteca***[2] + *-ar.*

mestecăre *s.f.* Acțiunea de *a mesteca* și rezultatul ei; mestecătură. • pl. *-ări.* /v. ***mesteca***[1].

mestecát[1] *s.n.* Faptul de *a mesteca*; mestec. • /v. ***mesteca***[1].

mestecát[2]**, -ă** *adj.* (*despre alimente*) Care a fost sfărîmat, măcinat cu dinții și amestecat în gură. • pl. *-ți, -te.* /v. ***mesteca***[1].

mestecát[3] *s.n.* v. amestecat.

mestecát[4]**, -ă** *adj.* v. amestecat.

méstecă[1] *s.f.* (*pop.*) Rășină de brad nefopită sau fiartă, galbenă ca ceara și dulce, care se mestecă sau se mănîncă. • și *méstică,* (*reg.*) *mesteácă, méștecă s.f., meástic, méstec subst.* /<ngr. ***μαστίχη***.

méstecă[2] *s.f.* (*bot.; reg.*) Răsfug (*Chondrilla juncea*). • pl. *-ci.* /v. ***mesteca***[1].

mestecălău *s.n.* (*reg.*) Făcăleț (pentru amestecat mămăliga). • pl. *-aie.* /***mesteca***[2] + *-ălău.*

mestecănăș *s.m.* (*bot.*) **1** Dim. al lui *mesteacăn.* **2** Mesteacăn pufos (*Betula pubescens*). • pl. *-i.* /***mesteacăn*** + *-aș.*

mestecănét *s.n.* Colect. Mestecăniș. • și *mesteacănét s.n.* /***mesteacăn*** + *-et.*

mestecăníș *s.n.* Colect. Pădure în care predomină mesteacănul; mestecănet, (*reg.*) mestecăniște, mestecărie. *Lumina de toamnă umplea ca de un fum auriu mestecănișul* (SADOV.). ◆ Grup de mesteceni. • pl. *-uri.* /***mesteacăn*** + *-iș.*

mestecăníște *s.f.* (*reg.*) Mestecăniș. • /***mesteacăn*** + *-iște.*

mestecărie *s.f.* (*reg.*) Mestecăniș. • g.-d. *-iei.* /***mesteac*** + *-ărie.*

mestecătór[1] *s.n.* Făcăleț (pentru amestecat mămăliga). • pl. *-oare.* /***mesteca***[2] + *-ător.*

mestecătór[2]**, -oáre** *subst., adj.* v. amestecător.

mestecătúră[1] *s.f.* Mestecare. • pl. *-i.* /***mesteca***[1] + *-ătură.*

mestecătúră[2] *s.f.* v. amestecătură.

mestecău *s.n.* (*pop.*) Făcăleț (pentru amestecat mămăliga). • pl. *-aie.* și *meșteccău s.n.* /***mesteca***[2] + *-ău.*

mestecíș *s.n.* (*reg.*) Mestecăniș. • /***mesteac*** + *-iș.*

mesteléu *s.n.* v. melesteu.

mestélnic *s.n.* (*reg.*) Făcăleț (pentru amestecat mămăliga). • pl. *-ce.* /cf. *melesteu.*

mesteșúc *s.n.* v. meșteșug.

mesti[1] *s.m. pl.* v. meși.

mestí[2] *vb. IV.* v. mește.

mesticá *vb. I.* v. mesteca.

méstică *s.f.* v. mestecă[1].

méstii *subst. pl.* v. meși.

mestíz, -ă *s.m., s.f.* (*antrop.*) Om născut dintr-un alb și o indiană din America de Nord. • pl. *-i, -e.* /<sp. ***mestizo***.

mésto *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Cu tristețe, melancolic. • /<it. ***mesto***.

mestóm *s.n.* (*bot.*) Fascicul de vase care cuprinde hadromul și leptomul. • pl. *-oame.* /<fr. ***mestome***.

mestreșúg *s.n.* v. meșteșug.

mestríe *s.n.* v. mistrie.

mesuí *vb. IV.* v. meseli.

mesúță *s.f.* v. măsuță.

meș *s.n.* (*reg.*) Inel care se formează anual în trunchiul copacilor (și după care se calculează vîrsta acestora). • pl. *-uri.* și *mej s.m.* /etimol. nec.

méșă *s.f.* **1** Șuviță de păr (de altă culoare sau nuanță decît restul părului). ◆ Șuviță falsă de păr atașată la părul natural (pentru a-l îmbogăți și a-l înfrumuseța). ◆ Spec. Adaos de păr care completează și îmbogățește părul unui actor sau al unei actrițe. **2** (*med.*) Bandă sterilă de tifon, introdusă în plăgi traumatice (cu scop hemostatic) sau operatorii, pentru a drena puroiul sau sîngele. • pl. *-e.* /<fr. ***mèche***.

méșcă *s.f.* (*reg.*) **1** Lemn cu care sînt zdrobiți strugurii (pentru a se obține mustul). **2** Instrument cu care se bate laptele; drugă, mîtcă. • pl. *mești.* /cf. *mește.*

méșdă *s.f.* v. mejdă.

meșeá *s.f.* (*bot.; reg.*) Stejar mărunt. ◆ Nume dat mai multor varietăți de stejar. • pl. *-eale, -eli.* /<tc. ***meșe***.

meșelíc *s.m.* (*reg.*) Colect. Pădure mică de stejar. ◆ Desiș de stejar. • pl. *-ci.* și *meșelíciu s.m.* /<tc. ***meșelik***.

meșelíciu *s.m.* v. meșelic.

meșélnic *s.m.* v. meselnic.

meșferét *s.n.* (*turc. înv.*) Consfătuire, sfat. • pl. *-uri.* /<tc. ***meșveret***.

méșghie *s.f.* (*maghiar. reg.*) Hat, răzor, hotar. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<magh. ***mesgye***.

meși *s.m. pl.* **1** (*în trecut*) Încălțăminte fără toc, confecționată din piele subțire și purtată de bărbați, peste ciorapi. <> Expr. (*fam.*) *A nu-i da* (cuiva) *meșii* = a nu-i conveni (cuiva); a nu avea curaj, a nu cuteza. *A-l ține* (pe cineva) *meșii* = a fi în stare, a putea. **2** (*reg.*) Cizme. **3** (*reg.*) Pantofi de postav. • și (*reg.*) *mești, mesti s.m. pl., méstii subst. pl.* /<tc. ***mest***.

meșín[1] *s.n.* v. meșină.

meșín[2]**, -ă** *adj., s.m., s.f.* v. mezin.

meșínă *subst.* **1** *s.f.* (*tăb.*) Piele de oaie sau de capră, tăbăcită vegetal, care este folosită la căptușirea încălțămintei, a articolelor de marochinărie, la legătoria de cărți etc. ◆ Ext. (*mai ales la pl.*) Bucată sau sort de piele de acest gen. ◆ Obiect confecționat dintr-o astfel de piele. **2** *subst. pl.* (*reg.; în forma „meșini"*) Pantaloni țărănești confecționați din piele tăbăcită de oaie. • acc. și *méșină.* pl. *-i, -e,* (*înv.*) *-uri.* și (*înv.*) *meștínă s.f., meșín s.n.* /<tc. ***meșın***.

meșinéi *s.m. pl.* (*reg.*) Dim. al lui *meșină.* • /***meșini***, pl. lui *meșină* + *-ei.*

méșniță *s.f.* (*culin.; reg.*) **1** Mîncare preparată din lapte dulce fiert și îngroșat cu făină de grîu, tăiței, mălai, păsat etc. **2** Mămăliguță subțire. **3** Spumă care se adună deasupra laptelui; caimac. • pl. *-e.* și *mléșniță s.f.* /cf. bg. *млечница,* srb. *mlečnica,* numele unei ciuperci comestibile (*Lactarius piperatus*).

méște *vb. III. tr.* **1** (*înv., reg.; compl. indică băuturi*) A pregăti (pentru a servi); a turna în pahar. ◆ (*compl. indică persoane*) A da, a oferi de băut. **2** (*înv.; compl. indică lichide*) A scoate. • prez.ind. *mesc.* și (*înv.*) *mescá vb. I, mestí vb. IV.* /lat. ***miscĕre***.

méștecă *s.f.* v. mestecă[1].

meșteccău *s.n.* v. mestecău.

meșteléu *s.n.* v. melesteu.

méșter, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Meseriaș calificat care îndrumă și alți lucrători în activitatea lor și care conduce de obicei o secție productivă într-o întreprindere, într-o societate comercială, într-un atelier etc.; maistru. ◆ Gener. Persoană care are (și practică) o meserie. <> (*cu determ. care indică profesiunea, specialitatea*) *Ce pilafuri ne gătea la masă meșterul bucătar* (ODOB.). <> (*înv., reg.; cu determ. introduse adesea prin prep. „de" sau „la"*) *Cain s-au făcut meșter de fier* (N. COST.). <> *De-a meșterii* = numele unui joc de copii care se juca la priveghi. <> Expr. *Meșterul strică* sau *meșter-strică* (*și drege de frică*), se spune: *a*) despre un meseriaș prost; *b*) ext. despre un om neîndemînatic. ◆ Proprietar al unui atelier (în raport cu angajații săi). ◆ Nume dat profesorilor care predau, în trecut, discipline ca muzica, desenul etc. **2** *s.m., s.f., adj.* (*cu determ. care indică domeniul*) (Om) talentat, priceput, îndemînatic, abil; (persoană) care posedă multe cunoștințe. *Om meșter negoațelor și precupiei* (COR.). ◆ Ext. (*adj.; despre mîinile, degetele etc. ale unei persoane*) Care este fin, abil. *Se-ntrec țesătorii cu degete meștere* (DEȘ.). **3** *s.m., s.f.* (*fam.*) Persoană care a adus contribuții (foarte) valoroase într-un anumit domeniu de activitate; maestru. <> (*fam., glum.; ca termen de adresare folosit pentru persoane cu care vorbitorul este familiar*) *Meștere, poți să-mi indici cea mai bună variantă?* ◆ (*adj.;*

despre manifestări, creaţii etc. ale oamenilor) Care este realizat cu artă, cu pricepere. *Multe vor zbura ca frunza-n vînt, Dar rămîne meştera-mi cîntare* (BEN.). **4** *s.f.* (*pop.*; *în practicile magice*) Femeie care se pricepe la descîntece, farmece, vrăji etc. şi care practică descîntecele, farmecele, vrăjile etc.; (*pop.*) fermecătoare, meştereasă, meşteriţă, (*reg.*) meşteritoare. ◇ (*adj.*) *Nu-i pot da de leac... toate babele meştere* (CAR.). • pl. *-i*, *-e*. şi (*înv.*, *reg.*) *méştire*, *măştăr s.m.* /<magh. ***mester***.

meşteráş *s.m.* **1** Dim. al lui *meşter*. **2** (*deprec.*) Om abil, şmecher. **3** Artist lipsit de talent, de valoare, neînsemnat. • pl. *-i*. /***meşter*** + *-aş*.

meşterciúg *s.n.* v. meşteşug.

meştereálă *s.f.* (*fam.*) Acţiunea de *a meşteri* şi rezultatul ei. *Meştereala lui Ştefan a fost în zadar pentru că broasca era defectă*. • pl. *-eli*. /***meşteri*** + *-eală*.

meştereásă *s.f.* (*pop.*; *în practicile magice*) Femeie care se pricepe la descîntece, farmece, vrăji etc. şi care practică descîntecele, farmecele, vrăjile etc.; (*pop.*) meşteră, fermecătoare, meşteriţă. • pl. *-ese*. /***meşter*** + *-easă*.

meşterésc, -éască *adj.* **1** Care aparţine meşterului, care se referă la meşter. ◆ Care ţine de practicarea unui meşteşug, de activitatea meşteşugărească. *O breaslă, făcută într-un scop... meşteresc* (Bog.). **2** (*despre creaţii ale oamenilor*) Care este realizat cu artă, cu măiestrie, cu talent. • pl. *-eşti*. /***meşter*** + *-esc*.

meşteréste *adv.* **1** În felul meşterului, ca un meşter. *Soţul meu repară meşterește întrerupătorul de la veioză*. **2** În mod artistic; cu artă, cu talent. *Cîntă meşterește*. • /***meşter*** + *-eşte*.

meştergríndă *s.f.* (*constr.*; *reg.*) Grindă principală, pe care se sprijină grinzile transversale, la casele ţărăneşti. • scris şi *meşter-grindă*. pl. *-zi*. /<magh. ***mestergerenda***, după *grindă*.

meşterí *vb. IV. tr.* **1** (*compl. indică obiecte*) A executa, a face (cu pricepere); a prelucra. *Meştereşte din lut două figurine*. ◇ Fig. *Ce meşter te-a meşterit... Aşa-naltă şi subţire...?* (POP.) ◆ (*tr.*, *intr.*) A lucra, a munci (cu pricepere) pentru a realiza ceva. *Strungarul de cuvinte... stă şi meşterește* (DEŞ.). **2** A pune la punct, a potrivi, a aranja, a repara. ◇ (*intr.*; *cu determ. introduse prin prep. „la”*) *Petrişor... se strînge pe banca dinspre ulicioară şi meşterește la flaut* (DAVID.). ◆ Fig. A pune la cale; a întreprinde, a acţiona. ◇ (*abs.*) *Nimic nu poţi să meştereşti în mare, De-aceea-ncepi să meştereşti în mic* (GORUN). • prez. ind. *-esc*. /***meşter*** + *-i*.

meşteríe *s.f.* (*înv.*, *reg.*) **1** Meserie, meşteşug. *Nime... nu era harnic să-l întreacă în meşteria lui* (POP.). ◆ Gener. Profesiune. **2** Măiestrie, pricepere, îndemînare. *Spuneţi-mi... De-aveţi meşterie Ca să-mi faceţi mie Altă monastire* (ALECS.). **3** Însuşire (ascunsă) a unui obiect. *Spune-mi ce meşterie are oglinda asta?* (ALECS.). **4** Concr. Obiect realizat cu îndemînare. *Prind peştele cu cărsnicul, coşul sau cu alte meşterii* (PAM.). • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***meşter*** + *-ie*.

meşteritoáre *s.f.* (*reg.*; *în practicile magice*) Meşteră. • /***meşteri*** + *-toare*.

méştériţă *s.f.* **1** (*pop.*) Femeie îndemînatică, pricepută. ◆ Gener. Fiinţă talentată, abilă, pricepută, îndemînatică. *Măgariul au văzut pe o privighitoare. – Prieteno, i-au zis... Tu întru cîntări eşti meşteriţă mare* (DON.). **2** (*pop.*; *în practicile magice*) Femeie care ştie să descînte, să facă farmece, vrăji; (*pop.*) meşteră. ◇ (*adj.*) *Mi-a spus că ar fi avînd, la moşie, o babă meşteriţă* (DELAVR.). **3** Femeie care practică o meserie. *Lelea morăriţă, Bună meşteriţă* (POP.). **4** Soţia unui meşter. • acc. şi *meşteriţă*. pl. *-e*. /***meşter*** + *-iţă*.

meşterşíg *s.n.* v. meşteşug.

meşterşúg *s.n.* v. meşteşug.

meşterşugăr *s.m.* v. meşteşugar.

meşterşugátec, -ă *adj.* (*înv.*) Care este meşteşugit. *Răspunsuri... foarte meşterşugatece* (DOS.). • pl. *-ci*, *-ce*. /***meşterşug*** + *-atic*.

meşterşugéşte *adv.* v. meşteşugeşte.

meşterşugí *vb. IV.* v. meşteşugi.

meşterşugít, -ă *adj.* v. meşteşugit.

meşterşuguí *vb. IV.* v. meşteşugui.

meşterşuguít, -ă *adj.* (*înv.*) **1** Care este meşteşugit. ◆ Care este organizat cu talent, cu pricepere; care este stabilit în mod riguros. **2** Care este ticluit cu viclenie. *Au mutat vina asupra Tomei spatarul cu mare meşterşuguită pricină* (N. COST.). • pl. *-ţi*, *-te*. /v. ***meşterşugui***.

meşteruí *vb. IV. tr.* (*înv.*) **1** A face, a executa, a realiza. *Păstorul... cîntă meşteruind opinci* (PER.). ◆ (*intr.*) A munci, a lucra (cu pricepere) pentru a realiza ceva. *Nu lua în seamă la ce meşteruiesc eu* (CE. PETR.). **2** A pune la punct, a aranja. *A cerut lampa, a meşteruit-o singur* (CE. PETR.). • prez.ind. *-iesc*. /***meşter*** + *-ui*.

meşteşíg *s.n.* v. meşteşug.

meşteşúc *s.n.* v. meşteşug.

meşteşúg *s.n.* **I 1** Meserie. ◆ Gener. Profesiune, ocupaţie, îndeletnicire; meşteşugărie. ◇ (*cu determ. care indică profesiunea*) *Meşteşugul pescăriei* (COR.). ◇ (*cu determ. împreună cu care formează nume de profesiuni, de îndeletniciri*) *Îl dete la cel mai meşter vraci de învăţă şi meşteşugul leacurilor* (ISP.). **2** Ramură, disciplină (a ştiinţei, a artei); ştiinţă, artă, considerate ca discipline. *Meşteşugul versificaţiei* (SADOV.). ◇ (*înv.*) *Meşteşugul războaielor* = arta militară. *Meşteşuguri slobode* v. slobod. ◆ Stil (artistic). *Templul nalt... Uriaş prin înălţime, răpitor prin meşteşug* (MACED.). **3** Pricepere, îndemînare, abilitate, talent, iscusinţă. ◆ Artă, măiestrie. *La Sadoveanu meşteşugul apare de la primele povestiri* (PER.). ◆ Acţiune realizată cu pricepere, cu măiestrie. *Un ciine... umbla în două labe... ştia să facă o mulţime de meşteşuguri de mirare* (SADOV.). **4** (*înv.*, *pop.*; *adesea în legătură cu vb. „a face”*) Acţiune făcută (în ascuns) cu dibăcie, cu viclenie în vederea atingerii unui scop; procedeu, sistem (ingenios, viclean). *Fiind acela... omorît de meşterşiugul diavolului* (VARL.). ◆ (*înv.*, *pop.*) Viclenie, tertip, înşelătorie. **5** (*înv.*, *pop.*; *în practicile magice*) Vrăjitorie, fermecătură; magie. *Vrăjitorul şi cela ce sleieşte ceară... sau şi alte meşterşuguri ce vor face* (DOC.). **6** (*înv.*, *pop.*; *adesea în legătură cu vb. ca „a afla”, „a pricepe”*) Tîlc, secret, cauză (ascunsă), rost (al unui fenomen, al unui lucru etc.). *Mai stă Ivan oleacă aşa... şi-i trăsnește în gînd una: Taci, că i-am dat de meşteşug* (CR.). **II** Concr. (*înv.*, *pop.*) **1** Unealtă, instrument. *Au trimis tiparul cu toate meşterşugurile cîte trebuiesc* (VARL.). **2** Dispozitiv al unui obiect; parte componentă (cu rol activ) a unui sistem; (*înv.*, *pop.*) meşteşugire. *Această fereastră e înarmată cu felurite... meşteşuguri* (SADOV.). • pl. *-uri*, (*înv.*) *-ure*. şi (*înv.*, *reg.*) *meşterşúg*, *meşteşúc*, *meşteşíg*, *meşterciúg*, *meşterşíg*, *mesteşúc*, *mestreşúg*, *merteşúg*, *merceşúg s.n.* /<magh. ***meşterség***.

meşteşugăl, -ă *adj.* Meşteşugăresc. • pl. *-i*, *-e*. /***meşteşug*** + *-al*.

meşteşugăr *s.m.* Persoană calificată într-un meşteşug; persoană care are (şi practică) un meşteşug; meseriaş. • pl. *-i*. şi (*înv.*, *reg.*) *meşterşugăr s.m.* /***meşteşug*** + *-ar*.

meşteşugáreţ, -ă *s.m.*, *adj.* (*înv.*) **1** *s.m.* Meşteşugar, meseriaş. **2** *adj.* (*despre persoane*) Care este iscusit, îndemînatic, dibaci, talentat. ◆ (*despre obiecte*) Care este făcut cu talent, cu pricepere, cu dibăcie. **3** *adj.* (*despre persoane*) Care este şiret, viclean, perfid; intrigant. • pl. *-i*, *-e*. şi *meşteşugăriţ*, *-ă adj.* /***meşteşug*** + *-areţ*.

meşteşugăriţ, -ă *adj.* v. meşteşugareţ.

meşteşugărnic *s.m.* (*înv.*) Meşteşugar, meseriaş. • pl. *-ci*. /***meşteşug*** + *-arnic*.

meşteşugáş, -ă *s.m.*, *adj.* (*înv.*) **1** *s.m.* Meşteşugar, meseriaş. **2** *adj.* (*despre persoane*) Care este priceput, dibaci, meşter. • pl. *-i*, *-e*. /***meşteşug*** + *-aş*.

meşteşugărésc, -eáscă *adj.* Care aparţine meşteşugarului sau ocupaţiei lui, care se referă la meşteşugar sau la ocupaţia lui; meşteşugal, (*înv.*) meseriesc. ◇ *Cooperativă meşteşugărească* v. cooperativă. • pl. *-eşti*. /***meşteşugar*** + *-esc*.

meşteşugăréţ, -eáţă *adj.* (*înv.*; *despre oameni*) Care are (şi practică) un meşteşug. • pl. *-eţi*, *-eţe*. /***meşteşug*** + *-areţ*.

meşteşugărí *vb. IV. intr.* A lucra în calitate de meşteşugar. • prez.ind. *-esc*. /***meşteşugar*** + *i*.

meşteşugărie *s.f.* Meşteşug. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***meşteşugar*** + *-ie*.

meşteşugésc, -eáscă *adj.* **1** Care este făcut de mîna omului; artificial. **2** Care este făcut cu ingeniozitate, cu artă; artistic. • pl. *-eşti*. /***meşteşug*** + *-esc*.

meşteşugéşte *adv.* (*înv.*) **1** Cu pricepere, cu ingeniozitate. ◆ Cu artă, în mod artistic. **2** În mod şiret, perfid. **3** În mod artificial. • şi *meşterşugéşte adv.* /***meşteşug*** + *-eşte*.

meşteşugí *vb. IV.* **1** *tr.* (*fam.*; *compl. ind. ca obiecte, construcţii etc.*) A efectua, a face un lucru (cu talent, cu pricepere); (*înv.*) a meşteşugui. ◆ (*înv.*) A înzestra, a prevedea cu... *Zidi în oraş... neşte curţi prea frumoase şi le meşterşugi cu neşte cămăr* (*case*) *luminoase* (DOC.). **2** *tr.* (*înv.*) A pune la cale, a plănui. **3** *intr.*, *refl.* (*înv.*) A acţiona, a proceda, a se comporta (cu viclenie, cu dibăcie). *S-au meşteşiugit ca un măiestru, de au intrat cum am zice pe supt pielea tuturor ministrilor* (DION.). ◆ Ext. (*tr.*) A simula că..., a se preface că... **4** *tr.* (*fam.*, *glum.*) A falsifica. • prez. ind. *-esc* şi (*înv.*) *meşterşugí vb. IV.* /***meşteşug*** + *-i*.

meşteşugíre *s.f.* **I 1** (*mai ales fam.*) Acţiunea de *a meşteşugi* şi rezultatul ei. **2** Talent, pricepere, îndemînare. *Prin meşteşugirea limbuţiei lor, fac pe prostime a crede că cu adevărat s-au pocit* (DRĂGHICI). **3** Uneltire, şiretlic, viclesug. *Meşteşugirile tiranilor le-au ruşinat* (MIN.). ◆ Înşelătorie, fals. **II** Concr. (*înv.*, *pop.*) Dispozitiv, mecanism al unui obiect; meşteşug. *Învîrtind nişte şurupuri şi nişte vîrtejuri la nişte meşteşugiri ce avea acest foişor, începu a pluti în vînt* (ISP.). • pl. *-i*. /v. ***meşteşugui***.

meşteşugít, -ă *adj.* **1** (*mai ales fam.*; *despre realizări ale oamenilor*) Care este făcut cu artă, cu iscusinţă, cu talent. *O cetate Tare şi meşteşugită* (BĂR.). ◇ Analog. *Painjenul... face o ţesătură meşteşugită* (POP.). ◆ (*despre acţiuni, manifestări, vorbe etc. ale oamenilor*) Care este iscusit, abil, priceput. *Căută după aceste vorbe o ieşire meşteşugită din întunecarea... în care se cufundase arhiducele* (VORN.). ◇ (*adv.*) *La biserică la Sf. Haralamb, dascălul toacă meşteşugit* (BRĂ.). **2** (*în opoz. cu „natural”*) Care este realizat de mîna omului. *Acesta se numeşte magnet firesc, spre a-l deosebi de cel meşteşugit* (PER.). **3** Ext. (*în opoz. cu „autentic”*) Care este artificial, nefiresc, fals; căutat. *Ai întîlnit o inimă rece în care nu ardea decît un foc meşteşugit* (I. NEGR.). **4** (*înv.*; *despre oameni*) Care este viclean, şiret. • pl. *-ţi*, *-te*. şi (*înv.*, *reg.*) *meşterşugít*, *-ă adj.* /v. ***meşteşugui***.

meşteşugós, -oásă *adj.* **1** (*înv.*, *pop.*; *despre oameni*) Care este iscusit, îndemînatic, abil. ◆ Ext. (*înv.*) Care este şmecher, şiret. *Se sfătuiesc să-i lovască Cneazul mai meşteşugos* (BELD.). **2** (*înv.*; *despre obiecte*) Care este făcut de mîna omului. ◆ Ext. Care este realizat cu talent, cu pricepere, cu artă. *Au măsurat pămîntul şi l-au închipuit într-un glob meşteşugos* (AMF.). • pl. *-oşi*, *-oase*. /***meşteşug*** + *-os*.

meşteşuguí *vb. IV.* (*înv.*) **1** *tr.* (*compl. indică obiecte, construcţii etc.*) A meşteşugi. **2** *intr.* A mînui (un instrument). **3** *tr.* A pune la cale, a plănui, a aranja. **4** *intr.* A acţiona, a proceda, a se comporta cu pricepere, cu viclenie, cu dibăcie. **5** *tr.* (*compl. indică obiecte, mărfuri etc.*) A falsifica, a contrafface. *Mulţi meşteşuguiesc băutura* (ANTIM). **6** *intr.* A se strădui, a se sîli. • pl. *-iesc*. *meşterşuguí vb. IV.* /***meşteşug*** + *-ui*.

meşti *s.m. pl.* v. meşi.

meştímă *s.f.* v. meşină.

meştioáră *s.f.* v. mescioară.

méştire *s.m.* v. meşter.

meta- Elem. de compunere *a*) „după”, „dincolo de”. *b*) „modificare”, „transpoziţie”, „transfer”. *c*) (*chim.*) „polimer”. *d*) (*fiz.*, *mat.*) „asemănător cu baza”. • /<fr. ***meta-***; cf. gr. *μετά* „cu; după; spre”.

metaártă *s.f.* (*lit.*) Arta despre artă. • /***meta-*** + ***artă***.

metaartístic, -ă *adj.* Care aparţine metaartei, care se referă la metaartă. • pl. *-ci*, *-ce*. /***meta-*** + ***artistic***.

metabióză *s.f.* (*biol.*) **1** Simbioză de tip particular, în care unul dintre organisme transformă mediul nutritiv pentru a fi utilizat mai tîrziu de celălalt; comensualism. **2** Schimbare a condiţiilor de viaţă ca urmare a unor cauze externe. • sil. *-bi-o-*. pl. *-e*. /<germ. ***Metabiose***.

metabisulfít *s.m.* (*chim.*) Sare a unui acid ipotetic, ai cărui derivaţi provin din eliminarea unei molecule de apă din două molecule ale unui sulfit acid şi care este folosită la tratarea vinurilor, în domeniul fotografiei etc. • pl. *-ţi*. /<fr. ***métabisulfite***.

metabólă *s.f.*, *adj.* **1** *s.f.* (*muz.*; *în Grecia antică*) Modificare (accidentală) a modului sau a genului. **2** *s.f.* (*ret.*) Nume generic pentru figurile de stil produse prin schimbarea topicii obişnuite (inversiune, hiperbat, hipalagă). ◆ Gener. Orice schimbare faţă de normele limbii (apţă să genereze literaritatea). ◆ Spec. (*la Aristotel*) Schimbare ori tranziţie bruscă în acţiunea dramatică. **3** *s.f.* (*lit.*) Acumulare a mai

multor expresii sinonime în scopul de a accentua o anumită idee. Ex. *Pe coate-goale, domnule, pe moftangiul, pe mațe-fripte, domnule!* (CAR.). **4** *adj.* (*despre insecte*) Care suferă o metamorfoză. • acc. și *metábolă*. pl. *-e*. /<fr. ***métabole***; cf. gr. *μεταβολή* „schimbare, deplasare".

metabólic, -ă *adj.* (*biol.*) Care aparține metabolismului, care se referă la metabolism. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***métabolique***; cf. gr. *μεταβολικός* „schimbător, variabil".

metabolimetríe *s.f.* (*biol.*) Măsurare a metabolismului. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***métabolimétrie***.

metabolimétru *s.n.* (*biol.*) Aparat folosit în metabolimetrie. • pl. *-e*. /<fr. ***métabolimètre***.

metabolísm *s.n.* (*biol.*) Totalitatea proceselor complexe de sinteză cu înmagazinare de energie (asimilație sau anabolism) și de degradare, cu eliberare de energie (dezasimilație sau catabolism), pe care le suferă continuu substanțele dintr-un organism viu. ◇ *Metabolism bazal* v. bazal. *Metabolism fosfocalcic* v. fosfocalcic. • pl. *-e*. /<fr. ***métabolisme***; cf. gr. *μεταβολή* „schimbare".

metabolít *s.m.* (*biol.*) Substanță organică ce participă sau rezultă din reacțiile metabolismului. • pl. *-ți*. /<fr. ***métabolite***.

metabolizá *vb. I. tr.* (*biol.; compl. indică substanțe, medicamente etc.*) A transforma prin procesul de metabolism. • prez.ind. *-ez*. /<engl. ***metabolize***.

metabolizánt, -ă *adj., s.n.* (*biol.*) (Medicament) care favorizează metabolizarea. • pl. *-ți, -te*. /***metaboliza*** *+ -ant*.

metabolizáre *s.f.* (*biol.*) Acțiunea de *a metaboliza* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***metaboliza***.

metacaolimít *s.n.* (*chim.*) Produs instabil, obținut prin deshidratarea caolinului la anumite temperaturi. • /<fr. ***métakaolinite***.

metacárp *s.n.* (*anat.*) Porțiunea (fără degete) a scheletului mîinii cuprinsă între carp și falange, care este formată din cinci oase dispuse radial. ◆ Os care formează baza fluierului la picioarele anterioare ale unor animale. • pl. *-uri*. /<fr. ***métacarpe***; cf. gr. *μετακάρπιον* <*μετα, καρπός* „articulația mîinii, carp".

metacarpián, -ă *adj., s.n.* (*anat.*) **1** *adj.* Care aparține metacarpului, care se referă la metacarp. **2** *s.n.* Os al metacarpului. • sil. *-pi-an*. pl. *-ieni, -iene*. și *metacarpién, -ă adj., s.n.* /<fr. ***métacarpien***.

metacarpién, -ă *adj., s.n.* v. metacarpian.

metacarpofalangián, -ă *adj.* (*anat.*) Care unește metacarpul cu falangele. • sil. *-gi-an*. pl. *-ieni, -iene*. /<fr. ***métacarpophalangien***.

metacéntric, -ă *adj.* Care aparține metacentrului, care se referă la metacentru. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***métacentrique***.

metacéntru *s.n.* Punctul în care verticala centrului de greutate al unui corp care plutește este intersectată de verticala centrului de carenă, aceasta din urmă fiind trasată pentru o poziție înclinată a corpului. • pl. *-e*. /<fr. ***métacentre***.

metacrilát *s.m.* (*chim.*) Sare sau ester al acidului metacrilic. ◇ *Metacrilat de metil* = ester al acidului metacrilic cu alcoolul metilic, lichid incolor, inflamabil, folosit la fabricarea plexiglasului. • pl. *-ți*. /<fr. ***méthacrylate***.

metacrílic *adj.* (*chim.*) *Acid metacrilic* = acid carbonic nesaturat, care se obține din acetonă și acid cianhidric și care se prezintă ca un lichid incolor, cu miros neplăcut, ce polimerizează ușor. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***métacrylique***.

metacristál *s.n.* (*chim.*) Cristal bine dezvoltat, format prin metasomatoză în medii solide. • pl. *-e*. /<engl ***metacryst***.

metacrític, -ă *adj.* (*med.*) Care urmează perioadei critice a unei boli. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***métacritique***.

metacrítică *s.f.* (*lit.*) Critică a criticii. • pl. *-ci*. /<germ. ***Metakritik***.

metacromátic, -ă *adj.* (*hist.; despre animale, elemente histologice etc.*) Care prezintă metacromatism. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***métachromatique***.

metacromatísm *s.n.* **1** Schimbare (fiziologică sau patologică) de culoare a blănii unor animale, a penajului etc., datorită unor influențe diverse. **2** (*hist.*) Proprietate a unor elemente histologice de a reacționa diferit la coloranți; metacromazie. • /<fr. ***métachromatisme***.

metacromázic, -ă *adj.* (*hist.*) Care ține de metacromazic, referitor la metacromazic. • pl. *-ci, -ce*. /***metacromaz[ie]*** *+ -ic*.

metacromazíe *s.f.* (*hist.*) Metacromatism. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***métachromasie***.

metacromíe *s.f.* (*a. plast.*) Decalcomanie. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***métachromie***.

metacroníe *s.f.* (*lingv.*) Denumire dată de lingvistul Hjelmslev studiului condițiilor de modificare conținute în structura funcțională a limbii. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***métachronie***.

metacronísm *s.n.* Eroare de dată prin postdatare. • pl. *-e*. /<fr. ***métachronisme***.

metacronózā *s.f.* (*biol.*) Ansamblu de modificări în timpul de cronaxie al nervilor și mușchilor. • pl. *-e*. /<fr. ***métachronose***.

metadialéct *s.n.* (*lingv.*) Formă concretă de manifestare a metalimbajului, uzînd de cuvinte și expresii specifice. • sil. *-di-a-*. pl. *-e*. /<fr. ***métadialecte***.

metadínă *s.f.* (*electr.*) Mașină electrică de curent continuu, cu mai multe perechi de perii pe colector, servind ca generator, motor sau transformator. • pl. *-e*. /<fr. ***métadyne***.

metadiscúrs *s.n.* (*lingv.*) Realizare concretă a metalimbajului. • pl. *-uri*. /<fr. ***métadiscours***.

metadiscursív, -ă *adj.* (*lingv.*) Care aparține metadiscursului, care se referă la metadiscurs. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***métadiscoursif***.

metadónă *s.f.* (*farm.*) Substanță halucinogenă administrată dependenților de droguri (heroină) în faza de sevraj; difenilpropilamină. • /<fr. ***méthadone***, engl. ***methadone***.

metaeducáție *s.f.* (*pedag.*) Pregătire educativă necesară omului contemporan, în vederea însușirii deprinderilor de a utiliza atît cantitatea de informație tehnico-științifică și culturală, cît și sistemele de comunicare și de documentare existente. • g.-d. *-iei*. /***meta-*** *+* ***educație***.

metaétică *s.f.* Disciplină logico-filosofică ce studiază obiectivitatea judecăților morale, relația logică dintre credințele morale și cele factuale. • /***meta-*** *+* ***etică***.

metafázā *s.f.* (*biol.*) Stadiu mijlociu al mitozei, între profază și anafază, în care cromozomii se fixează pe filamentele fusului nuclear. • pl. *-e*. /<fr. ***métaphase***.

metafilaxíe *s.f.* (*med.*) Etapă în procesul de readaptare a deficienților, în care se iau o serie de măsuri după încheierea readaptării profesionale și sociale. • g.-d. *-iei*. /***meta-*** *+* ***filaxie***; cf. gr. *μετα-* „după", gr. ***φύλαξις*** „protejare".

metafíte *s.f. pl.* (*bot.*) Încrengătură care cuprinde plantele pluricelulare, ale căror celule se diferențiază în celule vegetative, cu rol în nutriție, și în celule germinative, cu rol în reproducere. • /<fr. ***métaphytes***.

metafízā *s.f.* (*anat.*) Parte a unui os lung, între dializă și epifiză. • pl. *-e*. /<fr. ***métaphyse***.

metafízic, -ă *s.f., adj., s.m.* (*filos.*) **1** *s.f.* Parte a filosofiei care cercetează existența în sine (ontologie), în scopul cunoașterii cauzelor, principiilor primordiale și a esenței lumii, precum și cele mai generale principii ale cunoașterii, ale gîndirii (epistemologie), în scopul stabilirii capacității acesteia de a cuprinde și explica existența. **2** *s.f.* Ext. Teorie generală și abstractă; explicație filosofică. **3** *s.f.* (*în filos. marxist-leninistă*) Metodă de cunoaștere, opusă dialecticii, care consideră fenomenele izolate unele de altele și imuabile, concepe dezvoltarea ca un simplu proces de creștere și neagă contradicțiile interne ale fenomenelor. **4** *s.f.* Judecată subtilă; abstracțiune; speculație. **5** *adj.* Care aparține metafizicii, care se referă la metafizică; care nu poate fi perceput cu simțurile noastre, depășind cadrul realității; conform cu principiile metafizicii. **6** *s.m.* (*înv.*) Metafizician. • pl. *-ci, -ce*. și (*înv.*) *metafizicésc, -eáscă adj.* /<ngr. ***μεταφυσική***, ***μεταφυσικός***, lat. ***metaphysica***, fr. ***métaphysique***, germ. ***Metaphysik***, ***metaphysisch***; cf. gr. *μετά* „după", *φυσική* „științele naturii; fizică".

metafizicésc, -eáscă *adj.* v. metafizic.

metafiziciăn, -ă *s.m., s.f.* (*filos.*) Filosof care se ocupă cu metafizica; adept al concepțiilor metafizice; (*înv.*) metafizic. • sil. *-ci-an*. pl. *-ieni, -iene*. /<fr. ***métaphysicien***.

metafónă *s.f.* (*ret.*) Termen introdus de Heinrich Plett pentru a denumi oricare dintre figurile fonologice, fie sonore, fie prozodice. • /cf. fr. *métaphonie*; cf. gr. *μεταφωνέω* „a vorbi către cineva".

metafonía *s.f.* (*fon.*) Modificare a timbrului unei vocale din tema unui cuvînt, sub influența altei vocale dintr-o silabă învecinată. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***métaphonie***; cf. gr. *μετά* „după", *φωνή* „sunet".

metăforă *s.f.* (*stil.*) Figură de stil care prezintă ca identici doi termeni distincți, realizînd între aceștia un transfer de trăsături semantice (comparație subînțeleasă), în scopul realizării unui sens nou, figurat, a unei noi imagini. Ex. *Lună, tu, stăpîna mării* (EMIN.). ◆ Gener. Figură de stil. *Legenda șarpelui din fîntînă... este o ingenioasă metaforă* (BOL.). • pl. *-e*. /<fr. ***métaphore***, it. ***metafora***, lat. ***mĕtaphŏra, -ae***, gr. ***μεταφορά*** „transfer".

metafóric, -ă *adj.* (*stil.*) Care aparține metaforei, care este exprimat prin metafore, care este bogat în metafore. ◆ Gener. Figurat. *Predicatele nominale exprimate prin substantive acordă acestora o valoare metaforică* (PER.). • pl. *-ci, -ce*. și (*înv.*) *metaforicésc, -eáscă adj.* /<germ. ***metaphorisch***, fr. ***métaphorique***, lat. ***metaphorisus***.

metaforicésc, -eáscă *adj.* v. metaforic.

metaforicéște *adv.* (*înv.*) În mod metaforic. • /***metaforă*** *+ -icește*.

metaforicitáte *s.f.* Caracter metaforic. • /***metaforic*** *+ -itate*.

metaforísm *s.n.* Mod de exprimare în care se folosesc frecvent metaforele. ◆ Gener. Mod de exprimare în care se folosesc diferite figuri de stil. • /***metaforă*** *+ -ism*.

metaforíst *s.m.* (*lit.*) Scriitor care face abuz de metafore. • pl. *-iști*. /<it. ***metaforista***.

metaforizá *vb. I. intr.* A folosi metafore, a vorbi în metafore; a da unui cuvînt valoare metaforică. • prez. ind. *-ez*. /<fr. ***métaphoriser***.

metaforizáre *s.f.* Acțiunea *de a metaforiza* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***metaforiza***.

metafosfát *s.m.* (*chim.*) Sare a acidului metafosforic. ◇ *Metafosfat de sodiu* = sare de sodiu a acidului metafosforic, care se prezintă sub forma unei mase amorfe, sticloase, utilizată la dedurizarea apei, în tăbăcărie etc. • pl. *-ți*. /<fr. ***métaphosphate***.

metafosfatázā *s.f.* (*biochim.*) Enzimă care catalizează degradarea polifosfaților anorganici. • pl. *-e*. /***meta-*** *+* ***fosfatază***.

metafosfóric *adj.* (*chim.*) *Acid metafosforic* = acid oxigenat al fosforului în stare de oxidare cinci, care se găsește în stare polimerizată și care se prezintă ca o masă sticloasă incoloră, solubilă în apă. • /<fr. ***métaphosphorique***.

metafrăst *s.m.* (*lit.*) Traducător. ◆ Interpret, comentator al unui autor. • pl. *-și*. /<fr. ***métaphraste***.

metafrázā *s.f.* **1** (*lit.*) Transpunere a unei poezii în proză. ◆ Traducere a unui text în care se urmărește mai ales interpretarea fidelă a conținutului. **2** (*stil.*) Anaforă care folosește sinonimele pentru a evita repetarea monotonă a aceluiași cuvînt. • pl. *-e*. /<fr. ***métaphrase***.

metagalaxíe *s.f.* (*astron.*) **1** Sistem în care sînt grupate galaxiile, așa cum stelele sînt grupate în galaxii. **2** Ansamblul nebuloaselor extragalactice accesibile observației, de la care se pot recepționa radiații. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***métagalaxie***.

metagenétic, -ă *adj.* (*biol.*) **1** Care aparține metagenezei, care se referă la metageneză; metagenezic. **2** Care se produce după fecundație. • pl. *-ci, -ce*. /<germ. ***metagenetisch***, fr. ***métagénétique***.

metagenézā *s.f.* **1** (*biol.*) Înmulțire în care alternează o generație sexuată cu alta asexuată. **2** (*petrogr.*) Faza finală, geochimică, a procesului de încarbonizare. • pl. *-e*. /<fr. ***métagenèse***.

metagenézic, -ă *adj.* (*biol.*) Metagenetic. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***métagénèsique***.

metageometríe *s.f.* (*mat.*) Nume generic dat geometriilor neeuclidiene. • sil. *-ge-o-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***métagéométrie***.

metageometrísm *s.n.* (*mat.*) Teorie care afirmă posibilitatea existenței unui număr mai mare de dimensiuni decît cele trei stabilite de Euclid pentru formele spațiale. • sil. *-ge-o-*. /<fr. ***métagéométrisme***.

metagnomíe *s.f.* (*psih.*) (Termen de metapsihică desemnînd) facultatea de clarviziune, de cunoaștere a unor lucruri sensibile, a unor gînduri (normal necunoscute) sau a unor evenimente din viitor. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***métagnomie***; cf. gr. *μετα* „după", *γνώμή* „cunoaștere".

metagráf *s.n.* (*lit.*) Figură grafemică obținută prin permutare, adjoncțiune, suprimare, o anume punere în pagină sau modificare a formatului ori culorii caracterelor de imprimerie. • /<fr. ***métagraphe***.

metagrămă *s.f.* **1** Schimbare a unei litere într-un cuvînt. **2** Problemă enigmistică, în versuri sau în imagini, care constă în obținerea unui cuvînt nou prin anagramare și prin înlocuirea unei vocale cu alta. • pl. *-e.* /***meta-*** + ***[ana]gramă***.

metagranulocít *s.n.* (*biol.*) Metamielocit. • pl. *-e.* /<engl. ***metagranulocyte***.

metáh *s.n.* (*turc. înv.*) Bun, produs destinat vînzării și cumpărării; marfă. • pl. *-uri.* /<tc. ***meta, metah***.

metaharisí *vb. IV.* v. metahirisi.

metaherisí *vb. IV.* v. metahirisi.

metahirisí *vb. IV. tr.* (*înv.*) **1** A folosi, a utiliza. ◆ (*compl. indică obiceiuri sau obiectul unei deprinderi*) A obișnui, a practica. *Nu mai metahirisesc de mult cafea cu caimac!* (CAR.). ◆ A dori, a pofti. *Nu metahirisești un covrig?* (ALECS.). **2** (*compl. indică meserii, negoțuri etc.*) A exercita, a practica; a face, a se îndeletnici cu... ◇ (*refl.*) *Dacă voim a ne mai metahirisi cu aceasta, să luăm patente* (DOC.). **3** A bea în sănătatea cuiva, a închina. • prez.ind. *-esc.* și *metaharisí, metaherisí, mitaharisí vb. IV.* /<ngr. ***μεταχειρίζομαι***.

metahirisíre *s.f.* (*înv.*) Acțiunea de *a metahirisi* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***metaharisi***.

metăhnă *s.f.* v. meteahnă.

metáhnie *s.f.* v. meteahnă.

metaistóric, -ă *adj.* Care este dincolo de istorie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***métahistorique***.

metaistórie *s.f.* (*filos.*) Filosofie a istoriei; disciplină care se ocupă cu explicarea direcției faptelor istorice. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***métahistoire***.

metal¹- Elem. de compunere „metal". • și *metali-, metalo-.* /<fr. ***métall(o)-, métalli-***; cf. lat. *mĕtallum, -i.*

metál² *s.n.* (*chim.*) **1** Element chimic cu luciu caracteristic, bun conducător de căldură și de electricitate, maleabil și ductil, solid la temperatura obișnuită (cu excepția mercurului), care pierde cu ușurință electroni de valență, dînd naștere la ioni pozitivi. ◇ *Metal nobil* = metal care se găsește în natură în cantități mici și care se oxidează sau se alterează cu greutate. *Metal prețios* = aurul, platina și argintul. *Metal rar* = metal care se găsește în cantități mici sau în stare dispersă în scoarța pămîntului. *Metal alcalin* v. alcalin. *Metal alcalino-pămîntos* v. alcalino-pămîntos. ◆ Ext. Aliaj format din două sau mai multe asemenea elemente chimice, din aceste elemente și din alte materiale etc. ◆ Fig. Bani. *Mă deranjează metalul din portofel.* ◆ (*fam.*) Dinți îmbrăcați într-un aliaj special. *Are cam mult metal în gură.* ◇ (*iron.*) *Cînd rîde, i se vede metalul.* **2** (*pop.; la pl.*) Substanță chimică. • pl. *-e,* (*pop.*) *-uri.* /<fr. ***métal***, germ. ***Metall***, lat. ***mĕtallum, -i***.

metalazbést *s.n.*(*tehn.*) Material dintr-o țesătură de fire metalice și azbest, din care se fac saboți de frînă și unele garnituri tehnice; ferodou. • pl. *-uri.* /<fr. ***métal-asbeste***, germ. ***Metalasbest***.

metaldehídă *s.f.* (*chim.*) Compus macromolecular rezultat prin polimerizarea acetaldehidei în prezența unui catalizator acid, cristalin, de culoare albă, folosit drept combustibil. • /<fr. ***métaldéhyde***.

metalépsă *s.f.* (*ret.*) Figură de stil înrudită cu metonimia, care constă în indicarea unui amănunt antecedent pentru a sugera consecința unui fapt sau invers. Ex. *Soarele umflă în matcă izvoarele* (LAB.). ◇ (*lit.*) *Metalepsă narativă* = schimbare sau contaminare a nivelurilor narative într-o povestire mai complexă. • pl. *-e.* /<fr. ***métalepse***; cf. gr. *μετάληψις* „transpoziție".

metalescént, -ă *adj.* Care are culoarea și luciul metalului. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***métallescent***.

metali- v. metal¹-.

metálic, -ă *adj.* **1** (*despre obiecte*) Care este făcut din metal. *Ține în mînă o bară metalică.* **2** Ext. Care seamănă cu metalul, care are însușiri de metal; care are luciul sau culoarea metalului. *Să cadă ca o floare pe fața unui lac, Să-i tulbure metalica oglindă* (TOPÎR.). ◇ (*adv.*) *Prin colțuri de traverse... Lucesc metalic tuburi de cartușe* (CA. PETR.). ◇ (*înv.*) *Apă metalică* = apă minerală. *Pămînturi metalice* v. pămînt. **3** (*despre sunete, zgomote etc.*) Care este produs prin ciocnirea sau lovirea obiectelor de metal; cu rezonanță (ca) de metal. *Rămînea în urmă... sunetul metalic al coasei* (SADOV.). ◇ (*adv.*) *Cheia scrîșni metalic în broască* (STANCU). ◆ Fig. (*despre sunete, voce etc.*) Care este pătrunzător, aspru, strident, dur. *Vocea lui are inflexiuni metalice.* • pl. *-ci, -ce.* și (*înv.*) *metalicésc, -eáscă adj.* /<ngr. ***μεταλλικός***, lat. ***mĕtallĭcus, -a, -um***, fr. ***métallique***, it. ***metallico***.

metalicésc, -eáscă *adj.* v. metalic.

metalifér, -ă *adj.* (*mineral.; despre minereuri, minerale sau zăcăminte*) Care conține metale, care este bogat în metale. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***métallifère***; cf. lat. *mĕtallifer, -a, -um* <*mĕtallum, -i* „metal", *ferre* „a purta".

metalimbáj *s.n.* **1** (*lingv.*) Sistem lingvistic care permite descrierea și analizarea simbolurilor și structurilor unei limbi (naturale sau formalizate); limbajul lingvisticii, al gramaticii etc.; metalimbă. **2** (*inform.*) Limbaj de descriere adaptat la o definiție formală a limbajelor de programare. • pl. *-e.* /***meta-*** + ***limbaj***, după fr. *métalangage*, engl. *metalanguage*.

metalímbă *s.f.* (*lingv.*) Metalimbaj. • /***meta-*** + ***limbaj***, după fr. *métalangue*, it. *metalingua*.

metalín *s.n.* (*tipogr.*) Foiță de hîrtie metalizată, folosită în legătorie la tipăritul coperților. • pl. *-uri.* /<amer. ***metaline***.

metalingvístic, -ă *s.f., adj.* (*lingv.*) **1** *s.f.* Disciplină care se ocupă cu studiul metalimbajului. **2** *adj.* Care aparține metalingvisticii, care se referă la metalingvistică. ◇ *Funcție metalingvistică* = funcție a limbajului prin care vorbitorul acceptă codul pe care îl folosește ca un obiect de descriere a discursului său, cel puțin într-un punct particular. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***métalinguistique***, engl. ***metalinguistics***.

metalísm *s.n.* (*econ.*) Teorie potrivit căreia valoarea banilor este determinată de valoarea metalului din care sînt făcuți. • /<germ. ***Metalismus***.

metalíst, -ă *adj.* (*econ.*) Care aparține metalismului, care se referă la metalism. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***métalliste***.

metaliterár, -ă *adj.* (*lit.*) **1** Care se află în afara literaturii. **2** Care aparține metaliteraturii, care se referă la metaliteratură. • pl. *-i, -e.* /***meta-*** + ***literar***.

metaliteratúră *s.f.* (*lit.*) Literatura despre literatură. • /***meta-*** + ***literatură***.

metalizá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică obiecte*) A acoperi cu un strat subțire de metal, prin pulverizare, pe cale electrolitică sau chimică, în scopul protejării față de acțiunea agenților externi, pentru a da un aspect plăcut etc. ◇ *Pistol de metalizat* v. pistol. **2** A da o strălucire metalică. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***métalliser***.

metalizáre *s.f.* Acțiunea de *a metaliza* și rezultatul ei; (*înv.*) metalizație. ◇ *Pistol de metalizare* v. pistol. • pl. *-ări.* /v. ***metaliza***.

metalizát, -ă *adj.* (*compl. indică obiecte*) Care este acoperit cu un strat de metal. ◆ Care are o strălucire metalică. *Vopsea metalizată.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***metaliza***.

metalizáție *s.f* (*înv.*) Metalizare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *metalizațiúne s.f.* /<fr. ***métallisation***.

metalizațiúne *s.f.* v. metalizație.

metalo- v. metal¹-.

metalocerămică *s.f.* (*metalurg.*) Ramură a metalurgiei care se ocupă cu fabricarea de piese, obiecte etc. din metale și aliaje pe baza pulberilor metalice. • /<fr. ***métallocéramique***.

metalochímic, -ă *adj.* (*chim.*) Care aparține metalochimiei, care se referă la metalochimie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***métallochimique***.

metalochimíe *s.f.* (*chim.*) Parte a chimiei care se ocupă cu studiul metalelor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***métallochimie***.

metaloconiózā *s.f.* (*med.*) Pneumoconioză cu pulberi metalice. • sil. *-ni-o-.* pl. *-e.* /***metalo-*** + ***coniază***.

metalocromíe *s.f.* Tehnică a colorării suprafețelor metalice. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***métallochromie***; cf. gr. *μέταλλον* „mină, minereu", *χρῶμα* „culoare".

metalofízică *s.f.* (*fiz.*) Disciplină care se ocupă cu studiul fenomenelor fizice ce se petrec în metale și aliaje. • /<fr. ***métallophysique***.

metalofobíe *s.f.* (*psih.*) Teamă patologică de contactul cu obiecte de metal. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***métallophobie***.

metalofón *s.n.* (*muz.*) Glockenspiel. • pl. *-oane.* /<fr. ***métallophone***.

metalogenétic, -ă *adj.* (*geol.*) Care aparține metalogenezei, care se referă la metalogeneză. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***métallogénétique***.

metalogenéză *s.f.* (*geol.*) Ramură a geologiei care se ocupă cu studiul formării și al răspîndirii zăcămintelor metalifere în scoarța pămîntului; metalogenie. • /<fr. ***métallogenèse***.

metalogeníe *s.f.* (*geol.*) Metalogeneză. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***métallogénie***.

metalógic, -ă *s.f., adj.* (*log.*) **1** *s.f.* Disciplină care se ocupă cu studiul fundamentelor logicii, al sistemelor, al expresiilor logice și al raporturilor dintre ele. **2** *adj.* Care aparține metalogicii, care se referă la metalogică. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***métalogique***.

metalográf, -ă *s.m., s.f.* (*metalurg.*) Specialist în metalografie. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***métallographe***.

metalográfic, -ă *adj.* (*metalurg.*) Care aparține metalografiei, care se referă la metalografie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***métallographique***.

metalografíe *s.f.* **1** (*metalurg.*) Ramură a metalurgiei care se ocupă cu studiul structurii metalelor și a aliajelor și cu legătura dintre proprietățile și structurile acestora. **2** (*tipogr.*) Procedeu de tipar care folosește clișee din foi de metal gravate cu dalta; metalotipie. ◆ Concr. Tipar astfel obținut; metalotipie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***métallographie***.

metalogravúră *s.f.* (*tipogr.*) Procedeu de gravare manuală cu dalta a clișeelor de metal pentru imprimarea de bancnote, de timbre etc. ◆ Concr. Clișeu metalic gravat prin acest procedeu. • pl. *-i.* /<fr. ***métallogravure***.

metaloíd *s.m.* (*chim.; înv.*) Nemetal. • pl. *-izi, n. -ide.* /<fr. ***métalloïde***; cf. gr. *μέταλλον* „minereu", *εἶδος* „aspect".

metalologíe *s.f.* Știință care studiază legătura dintre componența, structura și proprietățile metalelor și legitățile variației acestor proprietăți sub influența acțiunilor mecanice, termice etc. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***metallogie***.

metaloplastíe *s.f.* (*chim.*) Tehnică de modelare a metalelor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***métalloplastie***.

metalosférā *s.f.* (*geol.*) Barisferă. • pl. *-e.* /<fr. ***métallosphère***.

metalotécă *s.f.* (*geol.*) Muzeu de mostre de zăcăminte minerale. ◆ Colecție de obiecte metalice. • pl. *-ci.* /<it. ***metalloteca***.

metalotéhnică *s.f.* (*tehn.*) Ramură a tehnicii care se ocupă cu prelucrarea metalelor. • /***metalo-*** + ***tehnică***.

metaloterapíe *s.f.* (*med.*) Tratament utilizat în unele boli (anemie, reumatism, boli nervoase etc.) constînd în aplicarea unor plăci metalice pe corpul bolnavului. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***métallothérapie***.

metalotermíe *s.f.* (*metalurg.*) Procedeu de obținere a unor metale din compușii lor prin reducere cu un alt metal a cărui afinitate față de oxigen, sulf etc. este mai mare decît a metalului care se extrage. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***métallothermie***.

metalotipíe *s.f.* (*tipogr.*) Metalografie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***métallotypie***.

metalúrg *s.m.* (*metalurg.*) Metalurgist. • pl. *-gi.* /<germ. ***Metallurg***, rus. ***металлург***.

metalúrghic, -ă *adj.* v. metalurgic.

metalurghíe *s.f.* v. metalurgie.

metalúrgic, -ă *adj.* (*metalurg.*) Care aparține metalurgiei, care se referă la metalurgie. ◆ Care folosește în metalurgie. ◇ *Ciment metalurgic* v. ciment. *Cocs metalurgic* v. cocs. • pl. *-ci, -ce.* și (*înv.*) *metalúrghic, -ă, metalurgicésc, -eáscă adj.* /<germ. ***metallurgisch***, fr. ***métallurgique***.

metalurgicésc, -eáscă *adj.* v. metalurgic.

metalurgíe *s.f.* (*metalurg.*) **1** Știință care se ocupă cu studiul proprietăților fizice și chimice ale metalelor (și ale aliajelor lor), precum și cu al proceselor fizice și chimice care se produc la obținerea și la prepararea lor. ◇ *Metalurgia pulberilor* = metaloceramică. **2** Tehnica extragerii metalelor, a elaborării aliajelor (industriale), precum și a prelucrării lor în semifabricate (pentru laminare și forjare). ◆ Întreprindere sau secție într-o întreprindere în care se elaborează și se prelucrează metale. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *metalurghíe s.f.* /<fr. ***métallurgie***; cf. gr. *μεταλλουργός* „care prelucrează minereul/metalele" <*μέταλλον* „minereu, metal", *ἔργον* „lucru".

metalurgíst, -ă *s.m., s.f.* (*metalurg.*) Persoană calificată în prelucrarea industrială a metalelor; metalurg. ◇ (*adj.*) *Muncitor metalurgist.* ◆ Specialist în metalurgie. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***métallurgiste***.

metamagnetísm *s.n.* Formă de magnetism, caracteristică unor substanțe (precum elementele din familia

pămînturilor rare), care se manifestă în intervale limitate de temperatură. • /<fr. ***métamagnétisme***.

metamárketing *s.n.* (*econ.*) Marketing aplicat în domenii cu totul noi (idei, cultură, resurse umane, ocrotirea sănătății, învățămînt etc.). • ***/meta- + marketing***.

metamatemátic, -ă *s.f., adj.* (*mat.*) **1** *s.f.* Știință care se ocupă cu studiul teoriilor și al adevărurilor matematice din punctul de vedere al logicii matematice. **2** *adj.* Care aparține metamatematicii, care se referă la metamatematică. • pl. *-ci, -ce.* și (*înv.*) *metamatematicésc, -eáscă adj.* /<fr. ***métamathématique***.

metamatematicésc, -eáscă *adj.* v. metamatematic.

metamér, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* (*chim.*; *despre corpuri*) Care prezintă metamerie. **2** *s.n.* (*embriol.*) Segment primitiv al embrionului, provenind din mezoderm, care se scindează în fragmente regulate. **3** *s.n.* (*zool.*) Fiecare dintre elementele asemănătoare ca structură și care se succed, alcătuind corpul viermilor anelizi și al artropodelor; segment. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***métamère***.

metaméric, -ă *adj.* **1** (*zool.*; *despre anelizi, artropode etc.*) Care prezintă diviziuni sau segmente asemănătoare. **2** (*a. plast.*; *despre tonuri*) Care sînt identice în aceeași sursă de lumină, dar variază dacă sursa se schimbă. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***métamérique***.

metamerie *s.f.* **1** (*chim.*) Izomerie a doi compuși chimici, care diferă prin pozițiile unuia sau mai multor atomi sau radicali ori prin poziția unei legături multiple; metamerism. **2** (*embriol.*) Diviziune primitivă a mezodermului în metamere. **3** (*zool.*) Împărțire a corpului unor animale în metamere. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***métamérie***; cf. gr. *μετα-* prefix ce indică schimbarea, *μέρος* „parte".

metamerism *s.n.* **1** (*chim.*) Metamerie. **2** (*a. plast.*) Schimbare a culorii unui obiect (tablou) cînd este privit în lumini diferite. • /cf. *metamer, metamerie*.

metamerizáre *s.f.* **1** (*zool.*) Formare de segmente care compun corpul la anelide și artropode. **2** (*bot.*) Multiplicare a elementelor florale. • pl. *-ări.* /după fr. *métamérisation*.

metamielocít *s.n.* (*biol.*) Element celular (din seria granulocitară) intermediar între mielocit și granulocitul nesegmentat; metagranulocit. • sil. *-mi-e-.* pl. *-e.* /<fr. ***métamyélocyte***.

metamorálă *s.f.* (*filos.*) Parte a teoriei etice care se ocupă cu studiul principiilor fundamentale ale moralei. • /<fr. ***métamorale***.

metamórfic, -ă *adj.* (*petrogr.*; *despre minerale, roci etc.*) Care provine din metamorfism, care aparține metamorfismului, care se referă la metamorfism; care a suferit un metamorfism. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***métamorphique***.

metamorfism *s.n.* (*petrogr.*) Totalitatea transformărilor mineralogice, structurale și chimice suferite de roci în stare solidă sub influența căldurii pămîntului, a presiunii și a reacțiilor chimice. • /<fr. ***métamorphisme***; cf. gr. *μεταμορφῶ* „a (se) transforma".

metamorfopsíe *s.f.* (*med.*) Tulburare a vederii constînd în deformarea obiectelor, ca urmare a erorilor de percepție în plasarea corectă a acestora în spațiu. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***métamorphopsie***.

metamorfósă *s.f.* v. metamorfoză.

metamorfosí *vb. IV.* v. metamorfoza.

metamorfozá *vb. I.* **1** *refl.* (*biol.*; *despre unele animale inferioare*) A se dezvolta prin metamorfoză. **2** *refl.* (*bot.*; *despre unele organe ale plantelor*) A suferi o serie de transformări morfologice și funcționale. **3** *refl.* (*despre oameni*) A căpăta altă figură, altă înfățișare. *S-a metamorfozat în urma mai multor operații estetice.* ◇ (*tr.*) *Iubirea a metamorfozat-o.* ◇ Ext. (*despre obiecte, despre așezări, despre clădiri etc.*) *Capitala noastră s-a metamorfozat după '89.* ◆ Fig. (*refl., tr.*) A(-și) schimba caracterul, firea, comportarea. *Te iubesc îndestul ca să mă metamorfozez îndată* (ALECS.). **4** *refl., tr.* A se transforma sau a face să se transforme în ceva sau în cineva. *S-a metamorfozat în erou.* ◆ (*mit.*) A (se) preface, prin mijloace supranaturale, în animal, în plantă sau într-un lucru neînsuflețit. • prez.ind. *-ez.* și (*înv.*) *metamorfosí vb. IV.* /<fr. ***métamorphoser***.

metamorfozábil, -ă *adj.* Care se poate metamorfoza. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***métamorphosable***.

metamorfozáre *s.f* Acțiunea de *a (se) metamorfoza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* v. ***metamorfoza***.

metamorfozát, -ă *adj.* **1** (*geol.*; *despre roci*) Care a suferit un metamorfism, care a fost afectat de metamorfism. **2** (*despre ființe, mai ales despre oameni*) Care a suferit o metamorfoză. ◆ Care este schimbat, transformat, modificat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***metamorfoza***.

metamorfóză *s.f.* **1** (*biol.*) Etapă de transformări succesive în dezvoltarea individuală a unor animale (viermi, artropode, moluște, batracieni etc.), de la ieșirea din ou pînă la stadiul adult. **2** (*bot.*) Transformare morfologică și funcțională a unor organe ale plantelor. **3** Transformare, schimbare a înfățișării cuiva. ◆ Fig. Transformare, schimbare a caracterului, a comportării cuiva. **4** Gener. Transformare a unei ființe, a unui obiect etc. ◆ (*mit.*) Transformare, prefacere a unei ființe umane, a unei zeități, prin mijloace supranaturale, în plantă, în animal sau în lucru neînsuflețit. • scris și *metamorfosă*. pl. *-e.* /<fr. ***métamorphose***.

metán *s.n.* (*chim.*) Hidrocarbură saturată, cu un singur atom de carbon în moleculă, gaz combustibil, inodor și incolor, care arde în aer cu flacără albăstruie și care se găsește sub formă de zăcăminte naturale sau se degajă din materiile organice în putrefacție. • /<fr. ***méthane***.

metanarațiúne *s.f.* Modalitate postmodernistă de relatare a unor evenimente, în care fragmentele urmează o ordine aleatorie. • pl. *-i.* ***/meta- + narațiune***.

metanaturál, -á *adj.* Care se află dincolo de natură, de fenomenele naturale. • pl. *-i, -e.* ***/meta- + natural***.

metanefrídie *s.f.* (*biol.*) Organ tubular deschis spre exterior și spre cavitatea generală a corpului la anelide și moluște, cu funcție excretoare și de expulzare a gameților. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***métanéphridie***.

metanefrós *s.n.* (*anat.*) Rinichi permanent al reptilelor, păsărilor și mamiferelor. • /<fr. ***métanéphros***; cf. gr. *νεφρός* „rinichi".

metánie *s.f.* v. mătanie.

metaniér *s.n.* (*nav.*) Navă specială pentru transportul de gaz metan lichefiat. • sil. *-ni-er.* pl. *-e.* /<fr. ***méthanier***.

metanizá *vb. I. tr.* (*compl. indică instalații, motoare etc.*) A transforma în vederea folosirii gazului metan. • prez.ind. *-ez.* /<it. ***metanizzare***.

metanizáre *s.f.* Acțiunea de *a metaniza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***metaniza***.

metanogén, -ă *adj., s.n.* (*biol.*) (Microorganism) care trăiește în medii calde, complet lipsite de oxigen (fundul mărilor, canalele de scurgere etc.), convertind dioxidul de carbon și oxigenul în metan. • pl. *-i, -e.* ***/metan + -gen***.

metanóia *s.f.* (*filos.*) Incognoscibilul. • /<it. ***metanoia***; cf. gr. *μετάνοια* <*μετανοέω* „a-și schimba părerea" <*μετα-*, *νοέω* „a percepe, a gîndi".

metanóic *adj.* (*chim.*) *Acid metanoic* = acid formic. • /<fr. ***méthanoïque***.

metanól *s.m.* (*chim.*) Lichid incolor, inflamabil, toxic, folosit ca dizolvant în industria chimică; alcool metilic. • pl. *-i.* /<fr. ***méthanol***.

metaplăsmă *s.f.* **1** (*lingv.*) Schimbare fonologică sau morfologică a unui element lingvistic. ◆ (*fon.*) Schimbare survenită în forma unui cuvînt prin adăugarea sau înlăturarea unui sunet. ◆ Concr. Formă a cuvîntului rezultată din această schimbare. **2** (*biol.*) Substanțe nutritive elaborate de protoplasmă. • pl. *-e.* /<fr. ***métaplasme***, germ. ***Metaplasmus***; cf. gr. *μεταπλασμός* <*μεταπλάσσω* „a remodela, a transforma".

metaplázic, -ă *adj.* (*biol.*) Care aparține metaplaziei, care este specific metaplaziei, care se referă la metaplazie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***métaplasique***.

metaplazíe *s.f.* (*med.*) Transformare progresivă a structurii unui țesut sau a celulelor sub aspect funcțional, mai ales în cazul unei regenerări. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***métaplasie***; cf. gr. *μετά* „după", *πλάσσω* „a forma".

metapneumónic, -ă *adj.* (*med.*) Care survine după vindecarea unei pneumonii. • sil. *-pne-u-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***métapneumonique***, engl. ***metapneumonic***.

metapoezíe *s.f.* (*lit.*) Poezie despre poezie, despre materia, cuvintele ei. • sil. *po-e-.* g.-d. *-iei.* ***/meta- + poezie***.

metapolítică *s.f.* Teorie despre știința politică, avînd ca obiect analiza limbajului, scopurile și limitele acestei științe. • ***/meta- + politică***.

metaproteínă *s.f.* (*biol.*) Albuminat. • pl. *-e.* /<engl. ***metaprotein***.

metapsíhic, -ă *adj., s.f.* (*psih.*) **1** *adj.* (*despre fenomene psihice*) Ale cărui cauze și moduri de desfășurare nu pot fi explicate științific; parapsihic, paranormal. **2** *s.f.* Disciplină psihologică ce se ocupă cu studiul fenomenelor metapsihice; parapsihologie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***métapsychique***.

metapsihíst *s.m.* (*psih.*) Specialist în metapsihică. • pl. *-iști.* /<fr. ***métapsychiste***.

metapsihológic, -ă *adj.* (*psih.*) Care aparține metapsihologiei, care se referă la metapsihologie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***métapsichologique***.

metapsihologíe *s.f.* (*psih.*) Studiul fenomenelor metapsihice; parapsihologie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***métapsychologie***.

metaromán *s.n.* (*lit.*) Roman despre roman, roman al romanului. • pl. *-e.* ***/meta- + roman***.

metarteriólă *s.f.* (*anat.*) Vas de sînge situat între arteriolă și un capilar propriu-zis. • sil. *-ri-o-.* pl. *-e.* ***/meta-+ arteriolă***.

metáse *s.f.* v. mătase.

metasomátic, -ă *adj.* (*petrogr.*) Care aparține metasomatozei, care se referă la metasomatoză. • pl. *-ci, -ce.* /<engl. ***metasomatic***.

metasomatísm *s.n.* (*petrogr.*) Metasomatoză. • pl. *-e.* /<engl. ***metasomatism***.

metasomatóză *s.f.* (*petrogr.*) Transformare a materiei, moleculă cu moleculă, în procesul de formare a mineralelor. ◆ Ext. Transformare a unui corp în alt corp; metasomatism. • pl. *-e.* /<fr. ***métasomatose***; cf. gr. *μετά* „schimbare", *σῶμα* „corp".

metastabíl, -ă *adj.* (*fiz.*) **1** (*despre echilibru*) Care este aparent stabil, dar care se distruge la o ușoară perturbație exterioară. **2** (*despre un nivel energetic*) Care are o viață relativ lungă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***métastable***, după *stabil*.

metastabilitáte *s.f.* (*fiz.*) Însușirea de a fi metastabil. • pl. *-ăți.* /<fr. ***métastabilité***.

metastátic, -ă *adj.* (*med.*) Care aparține metastazei, care se referă la metastază; metastazic. ◆ Care este provocat de metastază. ◆ Care se manifestă prin metastază. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***métastatique***.

metastazá *vb. I. refl.* (*med.*; *despre tumori*) A face metastază. • prez.ind. 3 *-ează.* ***/metastază + -a***.

metastazáre *s.f.* (*med.*) Acțiunea de *a se metastaza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***metastaza***.

metastáză *s.f.* **1** (*med.*) (Termen general care denumește) procesul de schimbare de sediu a unei boli și localizarea secundară a unei boli benigne sau maligne, ca urmare a deplasării unui produs patologic rezultat din leziunea primară. ◆ Spec. Răspîndire la distanță, pe diferite căi, a unei tumori maligne. **2** (*ret.*) Figură retorică prin care vorbitorul, obligat să recunoască un fapt reprobabil, îl pune pe seama altcuiva. **3** (*fon.*) Fază finală în articularea consoanelor ocluzive; detentă. • pl. *-e.* /<fr. ***métastase***; cf. gr. *μετάστασις* „deplasare".

metastázic, -ă *adj.* Metastatic. • pl. *-ci, -ce.* ***/metastază + -ic***.

metastructúră *s.f.* (*chim., fiz.*) Rețea cristalină parțial distrusă, în care scheletul rețelei inițiale se mai păstrează încă, dar în care cîmpul de forțe este perturbat, iar regula valențelor, strict respectată la structurile de echilibru, nu mai este verificată. • pl. *-i.* ***/meta- + structură***.

metatalámus *s.n.* (*anat.*) Parte a diencefalului cuprinzînd corpii geniculați lateral și medial. • pl. *-uri.* /<engl. ***metathalamus***.

metatárs *s.n.* (*anat.*) Porțiune a scheletului piciorului cuprinsă între tars și falange, care este formată din cinci oase dispuse radial. • pl. *-uri.* /<fr. ***métatarse***; cf. gr. *μετά* „după", *ταρσός* „talpă; tars".

metatarsalgíe *s.f.* (*med.*) Durere la nivelul articulațiilor metatarsiene. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***métatarsalgie***.

metatarsián, -ă *adj., s.n.* (*anat.*) **1** *adj.* Care aparține metatarsului, care este specific metatarsului, care se referă la metatars. **2** *s.n.* Os al metatarsului. • sil. *-si-an.* pl. *-ieni, -iene.* și (*înv.*) *metatarsién, -ă adj., s.n.* /<fr. ***métatarsien***.

metatarsién, -ă *adj., s.n.* v. metatarsian.

metatarsomegalíe *s.f.* (*med.*) Monstruozitate caracterizată prin dezvoltarea exagerată a metatarsienelor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***métatarsomégalia***.

metataxă (*ret.*) Figură care acționează asupra structurii frazei prin suprimare parțială (crază)

sau completă (elipsa, asindetul, parataxa), prin adjoncțiune simplă (paranteza, enumerația) sau repetitivă (reluarea, polisindetul, simetria), prin suprimare-adjoncțiune parțială (silepsa, anacolutul) sau completă (chiasmul, transferul de clasă), prin permutare (hiperbatul) sau inversiune (inversiunea sintactică propriu-zisă). • pl. *-e.* /fr. ***metataxe.***

metateorémă *s.f.* Teoremă componentă a unei metateorii. • pl. *-e.* /***meta-*** + ***teoremă.***

metateoríe *s.f.* Teorie care se ocupă cu studiul structurii, al sistemului conceptual și al metodelor unei teorii date, în scopul stabilirii valabilității și a domeniului de aplicabilitate a acesteia. • sil. *-te-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***métathéorie.***

metaterapeútic, -ă *adj.* (*med.*) Care intervine după un tratament. • sil. *-pe-u-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***métathérapeutique.***

metaterián, -ă *adj., s.n.* (*zool.*) (Animal) marsupial. • sil. *-ri-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<engl. ***metatherian.***

metatétic, -ă *adj.* (*fon.*) Care ține de metateză, care se referă la metateză. ◆ Care rezultă prin metateză. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***métathétique.***

metatéxt *s.n.* (*lingv.*) Rezultat al unei analize complexe, aprofundate a textului prin aplicarea unui demers critic; ipoteză asupra textului. • pl. *-e.* /***meta-*** + ***text.***

metatează *vb. I. refl.* (*fon.; despre cuvinte, forme etc.*) A-și modifica forma prin metateză. • prez.ind. 3 *-ează.* /***metateză*** + *-a.*

metatezát, -ă *adj.* (*fon.; despre cuvinte, forme etc.*) Care rezultă prin metateză. • pl. *-ți, -te.* /v. ***metateza.***

metatéză *s.f.* **1** (*fon.*) Modificare fonetică ce constă în schimbarea ordinii unor (grupuri de) sunete într-un cuvînt. **2** (*ret.*) Figură retorică prin care i se amîntesc auditorului evenimente din trecut și i se prezintă evenimente ale viitorului sau se anticipează unele obiecții posibile. • pl. *-e.* /<fr. ***métathèse***; cf. gr. *μετάθεσις* „transpoziție, permutare".

metatorăce *s.n.* (*entom.*) Segmentul posterior al toracelui insectelor. • pl. *-ce.* și *metatoráx s.n.* /<fr. ***métathorax***, după *torace.*

metatorácic, -ă *adj.* (*entom.*) Care aparține metatoracelui, care se referă la metatorace. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***métathoracique.***

metatoráx *s.n.* v. metatorace.

metatraumátic, -ă *adj.* (*med.*) Care a apărut ca urmare a unui traumatism. • sil. *-tra-u-.* pl. *-ci, -ce.* /<engl. ***metatraumatic.***

metaxeníe *s.f.* (*biol.*) Modificare a ovarului sau a receptaculului plantei materne sub influența gameților plantei paterne. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***métaxenie***, engl. ***metaxenia.***

metaxilém *s.n.* (*bot.*) Țesut lemnos alcătuit din vase cu lumen mare, care se formează după încetarea creșterii în lungime a rădăcinii și a tulpinii. • pl. *-e.* /<fr. ***métaxylème.***

metaxilít *s.n.* (*geol.*) Xilit negru, intercalat în cărbunele brun-pămîntos, care după ce se usucă prezintă o spărtură cu aspect de smoală. • pl. *-e.* /<fr. ***métaxilite.***

metazoár *s.n.* (*zool.*; *la pl.*) Subregn de animale constituite dintr-un număr mare de celule, variate ca structură și diferențiate funcțional; (*și la sg.*) animal care face parte din acest subregn. • sil. *-zo-ar.* pl. *-e.* /<fr. ***métazoaire***; cf. gr. *μετά* „după", *ζωάριον* „animal mic".

métă *s.f.* (*reg.*) Semn de hotar. ◆ Ext. Hotar între două proprietăți. ◇ Fig. *O, puternică ființă... Care-ai pus soarelui metă, lumei lumină să fie* (MUR.). • pl. *-e.* /<lat. ***měta, -ae***; cf. și magh. *meta.*

métănăí *vb. IV.* v. mătănăi.

métăr *s.m.* v. metru.

metărár *s.m.* v. metrar.

metăráș *s.m.* (*reg.*) Muncitor care taie lemne, care face metri într-o exploatare forestieră. • pl. *-i.* /***metăr*** + *-aș.*

metăsăríe *s.f.* v. mătăsărie[2].

meteáhnă *s.f.* (*pop.*) **1** Boală, infirmitate, beteșug. *Pe cei cu metehne mai grele îi ducea la spital* (PAS). **2** Ext. Defect, cusur, lipsă, imperfecțiune. *Știa că meteahna cea mai de temut a patronului era mînia* (PER.). **3** Pasiune, patimă, slăbiciune. *Mai ales îl chinuia meteahna tutunului* (REBR.). • pl. *-e.* și (*înv., reg.*) *metáhnă*, (*înv.*) *metáhnie s.f.* /cf. *teahnă.*

metéc *s.m.* (*în Grecia antică*; *la pl.*) Categorie socială lipsită de drepturi politice și de posibilitatea de a dobîndi proprietăți imobiliare, formată din străini stabiliți într-o cetate; (*la sg.*) persoană care face parte din această categorie; străin. • pl. *-ci.* /<fr. ***métèque***; cf. gr. *μέτοικος* „persoană strămutată, străin".

meteléu *s.m.* (*reg.*) Om bleg, bărbat neputincios. ◇ (*adj.*) *Sărmane bărbatul meu, Eşti nebun şi meteleu* (POP.). • pl. *-ei.* /cf. magh. *metelö.*

meteloáie *s.f.* (*reg.*) Femeie proastă. • /***meteleu*** + *-oaie.*

metempsicóse *s.f.* v. metempsihoză.

metempsicózā *s.f.* v. metempsihoză.

metempsihóză *s.f.* (*relig.*) Concepție despre mutația sufletelor oamenilor care parcurg, după moarte, în vederea purificării, un lung șir de reîncarnări succesive în animale, plante și oameni. • și (*înv.*) *metempsicóse, metempsicóză, metemsihóză, metemsicóză s.f.* /<ngr. ***μετεμψύχωσις***, fr. ***métempsyc(h)ose.***

metemsicóză *s.f.* v. metempsihoză.

metemsihózā *s.f.* v. metempsihoză.

metemsomatóză *s.f.* v. metensomatoză.

metencefál *s.n.* (*anat.*) Al treilea segment al encefalului embrionar, din care se dezvoltă cerebelul, protuberanța cerebrală și al patrulea ventricul cerebral. • pl. *-e.* /<fr. ***métencéphale.***

metensomatóză *s.f.* (*relig.*) Concepție religioasă potrivit căreia sufletul omenesc trece prin diferite corpuri spre a se apropia de perfecțiune. • și *metemsomatóză s.f.* /<fr. ***métensomatose.***

méteo *adj.invar.* (*meteor.*) Meteorologic. • sil. *-te-o-.* /<fr. ***météo.***

meteodependént, -ă *adj.* (*despre ființe*) Al cărei organism este influențat de factori meteorologici. • sil. *-te-o-.* pl. *-ți, -te.* /***meteo*** + ***dependent.***

meteodependénță *s.f.* Dependență a unui organism de starea vremii și de variațiile meteorologice. • sil. *-te-o-.* /***meteo*** + ***dependență.***

meteoinformáție *s.f.* (*meteor.*) Informație meteorologică. • sil. *-te-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***meteo*** + ***informație.***

meteor[1]- Elem. de compunere „fenomen atmosferic", „meteorologic". • și *meteoro-.* /<fr. ***météor(o)***-; cf. gr. *μετέωρα* „fenomene cerești".

meteór[2] *s.m.* **1** (*geofiz.*) Fenomen atmosferic de natură apoasă, electrică sau optică (fulger, trăsnet, ploaie, rouă etc.). ◆ (*astron.*) Fenomen datorat pătrunderii în atmosferă a unui corp din spațiul cosmic și incendierii acestuia din cauza frecării cu aerul, care constă în apariția, pe bolta cerească, a unui punct luminos (reprezentînd corpuscule cosmice pătrunse în atmosfera terestră) ce se mișcă cu mare viteză, lăsînd uneori o dîră care se stinge după scurt timp; stea căzătoare. ◇ Compar. *Tînăra... creangă... a Basarabilor... s-a șters ca meteorul* (HASD.). ◇ Fig. *A fost un meteor pe bolta literaturii române.* **2** Concr. (*meteor.*) Telegramă care conține date meteorologice. • sil. *-te-or.* pl. *-i.* și (*înv.*) *meteóra, meteóră s.f.* /<it. ***meteora***, ngr. ***μετέωρον***, fr. ***météore***, germ. ***Meteor***; cf. gr. *μετέωρος* „ridicat, ceresc".

meteóra *s.f.* v. meteor.

meteórā *s.f.* v. meteor.

meteóric, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* (*geofiz., astron.*) Care aparține meteorilor, care se referă la meteori, care provine din meteori. ◇ *Apă meteorică* = apă provenită din precipitații atmosferice. *Crater meteoric* v. crater. **2** *adj.* Fig. Care se ivește pe neașteptate, produce o puternică impresie și trece repede. ◆ Ext. Trecător, efemer. *Nu mai poate fi vorba de scriitori meteorici* (PER.). **3** *s.f.* (*astron.*) Capitol al astronomiei care se ocupă cu studiul meteoriților. • sil. *-te-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***météorique.***

meteorisațiúne *s.f.* v. meteorizație.

meteorísm *s.n.* (*med.*) Simptom caracterizat prin mărimea volumului abdomenului, provocat de acumularea de gaze în stomac sau în intestin; balonare, meteorizație; timpanită. • sil. *-te-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***météorisme.***

meteorít *s.m.* (*astron.*) Corp mineral sau metalic care cade pe pămînt provenind din spațiul cosmic. • sil. *-te-o-.* pl. *-ți.* /<fr. ***météorite.***

meteorític, -ă *s.f., adj.* (*astron.*) **1** *s.f.* Ramură a astronomiei care se ocupă cu studiul meteoriților. **2** *adj.* Care aparține meteoriților, care se referă la meteoriți. ◆ Care ține de meteoritică, care se referă la meteoritică. • sil. *-te-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***météoritique.***

meteorizáție *s.f.* **1** (*geomorf.*) Totalitatea proceselor meteorice (dezagregare, alterare, dizolvare) care distrug roca. **2** (*med.*) Meteorism. • sil. *-te-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *meteorisațiúne s.f.* /<fr. ***météorisation.***

meteoro- v. meteor-.

meteorobiológic, -ă *adj.* (*biol.*) Care ține de meteorobiologie, care se referă la meteorobiologie. • sil. *-te-o-*; *-bi-o-.* pl. *-ci, -ce.* /***meteorobiologie*** + *-ic.*

meteorobiológie *s.f.* (*biol.*) Ramură a biologiei care se ocupă cu studiul influenței factorilor meteorologici asupra organismelor vii. • sil. *-te-o-*; *-bi-o-.* g.-d. *-iei.* /<engl. ***meteorobiology.***

meteorofobíe *s.f.* (*psih.*) Teamă patologică de meteori și de meteoriți. • sil. *-te-o-.* g.-d. *-iei.* /***meteoro-*** + ***fobie.***

meteorográf *s.n.* (*meteor.*) Aparat complex care măsoară și înregistrează, simultan și continuu, presiunea atmosferică, temperatura și umiditatea aerului. • sil. *-te-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***météorographe.***

meteorografíe *s.f.* (*meteor.*; *înv.*) Meteorologie. • sil. *-te-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***météorographie.***

meteorográmă *s.f.* (*meteor.*) Grafic reprezentînd un fenomen atmosferic observat în timp. • sil. *-te-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***météorogramme.***

meteorolabíl, -ă *adj.* (*psih.*; *despre oameni*) Care este sensibil la variațiile meteorologice. • sil. *-te-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***météorolabile.***

meteorolít *s.n.* (*meteor.*; *înv.*) Meteor. • sil. *-te-o-.* pl. *-ți.* /<fr. ***météorolite.***

meteorológ, -ă *s.m., s.f.* (*meteor.*) Specialist în meteorologie; meteorologist. • sil. *-te-o-.* pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***météorologue.***

meteorológic, -ă *adj.* (*geofiz.*) Care ține de meteorologie sau de meteori, care se referă la meteorologie sau la meteori. ◇ *Buletin meteorologic* = informație asupra condițiilor de stare a vremii prezente și a evoluției probabile a timpului pentru diferite perioade. *Rachetă meteorologică* v. rachetă. *Satelit meteorologic* v. satelit. *Sondaj meteorologic* v. sondaj. *Stație meteorologică* v. stație.• sil. *-te -o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***météorologique.***

meteorologíe *s.f.* (*geofiz.*) Ramură a geofizicii care se ocupă cu studiul proprietăților atmosferei și al fenomenele, proceselor care au loc în cadrul acesteia; (*înv.*) meteorografie. ◇ *Meteorologie spațială* = ansamblu de activități meteorologice care folosesc tehnologie spațială de tipul sateliților meteorologici. *Meteorologie sinoptică* v. sinoptic. • sil. *-te-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***météorologie.***

meteorologíst, -ă *s.m., s.f.* (*meteor.*) Meteorolog. • sil. *-te-o-.* pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***météorologiste.***

meteoromanție *s.f.* Prezicerea viitorului pe baza observării fenomenelor meteorologice. • sil. *-te-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***météoromancie.***

meteoropát, -ă *s.m., s.f.* (*med.*) Persoană care reacționează patologic la modificările factorilor meteorologici. • sil. *-te-o-.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***météoropathe.***

meteoropatíe *s.f.* (*med.*) Denumire generică pentru afecțiunile cauzate sau influențate de factorii meteorologici. • sil. *-te-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***météoropathie.***

meteoropatológie *s.f.* (*med.*) Ramură a medicinei care se ocupă cu studiul efectelor patogene ale factorilor meteorologici. • sil. *-te-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***météoropathologie.***

meteoroscóp *s.n.* (*meteor.*) Instrument folosit în meteoroscopie. ◆ Spec. Astrolab. • sil. *-te-o-.* pl. *-oape.* /<fr. ***météoroscope.***

meteoroscopíe *s.f.* (*meteor., astron.*) Studiu științific al meteorilor. • sil. *-te-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***météoroscopie.***

meteorosensíbil, -ă *adj.* (*med.*; *despre boli*) Care prezintă meteorosensibilitate. • sil. *-te-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***météoro-sensible.***

meteorosensibilitáte *s.f.* (*med.*) Sensibilitate a unor boli, a unor organe la schimbările meteorologice. • sil. *-te-o-.* pl. *-ăți.* /<fr. ***météoro-sensibilité.***

meteorotróp, -ă *adj.* (*biol.*) Care este influențat de condițiile meteorologice. • sil. *-te-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***météorotrope.***

meteorotropísm *s.n.* (*biol.*) Ansamblul modificărilor provocate de acțiunea factorilor atmosferici asupra organismelor. • sil. *-te-o-.* /<fr. ***météorotropismes.***

meteorutiér, -ă *adj.* Care se referă la starea drumurilor în corelație cu starea vremii. • sil. *-te-o-*; *-tier.* pl. *-i, -e.* /***meteo-*** + ***rutier.***

meteosatelít *s.m.* (*astron.*) Satelit artificial destinat observării fenomenelor meteorologice din spațiul extraterestru. • sil. *-te-o-*. pl. *-ci.* /***meteo*** + ***satelit***.
méter *s.n.* v. metru.
meteréz *s.n.* **1** (*milit.*) Val de pământ întărit cu nuiele sau cu alt material lemnos, construit în scopuri militare, prevăzut din loc în loc cu mici deschizături pentru tragere. ◆ Gener. (*constr.*) Întăritură la stîlpii unui pod. *Rîul Doamnei... poartă sloiuri mari de gheață, butuci groși, și-i aruncă de meterezele podului* (DELAVR.). **2** (*înv.*) Partea superioară a unui turn sau a unui zid de apărare, prevăzută cu deschizături (creneluri) pentru tragere. ◇ Fig. *Nori negri... ziduind zăvorît zarea cu spăimoase metereze zimțate* (CE. PETR.). • pl. *-e*, (*înv.*) *-uri*, *m. -i.* și (*înv.*) *meterís*, *meteríz*, *mederéz* *s.n.* /<tc. ***meteris***.

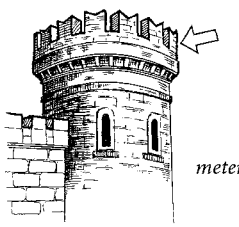

meterez (2)

meterhaneá *s.f.* (*muz.*; *înv.*) Muzică turcească în care predominau tobele. ◆ Restr. Tobă. • pl. *-ele.* și *meterhaneáuă*, *mecterhaneá*, *mehterhaneá*, *miterhaneá* *s.f.* /<tc. ***mehterhane***.
meterhaneáuă *s.f.* v. meterhanea.
meterís *s.n.* v. meterez.
meteríz *s.n.* v. meterez.
methemoglobínă *s.f.* (*biol.*) Pigment sangvin anormal, brun-deschis, care apare ca urmare a oxidării hemoglobinei. • pl. *-e.* /<fr. ***méthémoglobine***.
methemoglobinemíe *s.f.* (*med.*) Prezența methemoglobinei în sînge. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***méthémoglobinémie***.
meticulós, -oásă *adj.* (*despre oameni*) Care lucrează cu multă atenție, cu scrupule, exagerat; tipicar, pedant. *Este un tip ordonat și meticulos.* ◇ (*adv.*) *Se dezbrăcă meticulos, își puse pantalonii pe dungă* (POPOV.). ◆ (*despre acțiuni, însușiri, deprinderi etc. ale oamenilor*) Care denotă atenție, grijă pentru amănunte. ◆ Ext. (*despre realizări ale oamenilor*) Care este făcut cu multă atenție și migală; minuțios, scrupulos. *Studiile lingvistice sînt meticuloase.* ◆ Cu de-amănuntul, în cele mai mici amănunte, amănunțit. *Conacul... era așezat în mijlocul unui parc îngrijit meticulos* (REBR.). • pl. *-oși*, *-oase.* /<fr. ***méticuleux***, lat. ***mĕticŭlōsus***, ***-a***, ***-um***.
meticulozitáte *s.f.* Însușirea de a fi meticulos; minuțiozitate, scrupulozitate; pedanterie, migală. *Își potrivește cu meticulozitate acul la cravată.* • /<fr. ***méticulosité***.
metíl *s.m.* (*chim.*) Radical organic monovalent, derivat din metan prin îndepărtarea unui atom de hidrogen. ◇ *Acetat de metil* v. acetat. *Albastru de metil* v. albastru. *Metacrilat de metil* v. metacrilat. *Polimetacrilat de metil* v. polimetacrilat. • pl. *-i.* /<fr. ***méthyle***.
metilá *vb. I. tr.* (*chim.*; *compl. indică molecule organice*) A introduce un radical metil într-o moleculă organică. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***méthyler***.
metilamínă *s.f.* (*chim.*) Amină primară care la temperatura obișnuită este un gaz incolor, inflamabil, cu miros asemănător celui al amoniacului și care se folosește în sinteze organice, la obținerea de medicamente, coloranți, insecticide etc. • /<fr. ***méthylamine***.
metiláre *s.f.* (*chim.*) Acțiunea de *a metila* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***metila***.
metilbenzén *s.m.* (*chim.*) Toluen. • pl. *-i.* /<fr. ***méthilbenzéne***.
metilcelulózā *s.f.* (*chim.*, *ind. text.*) Eter metilic al celulozei, obținut prin tratarea pulpei de lemn sau de bumbac cu alcalii, care se prezintă sub formă de granule albe, solubile în apă rece și care este folosit ca înlocuitor de gume solubile în apă, ca apret în industria textilă, în cosmetică etc. • pl. *-e.* /<fr. ***méthylcellulose***.
metilcetónă *s.f.* (*chim.*) Cetonă în care unul din radicali este metil. • pl. *-e.* /<fr. ***méthylcétone***.
metilén *s.m.* (*chim.*) Radical organic bivalent, derivat din metan prin îndepărtarea a doi atomi de hidrogen. ◇ *Albastru de metilen* v. albastru. • pl. *-i.* /<fr. ***méthylène***, germ. ***Methylen***.
metilénică *adj.* (*chim.*) *Grupare metilenică* = grupare organică conținînd radicalul metilen, cu mare reactivitate chimică în unele reacții de condensare sau cu metalele alcaline. • pl. *-ce.* /<fr. ***méthylénique***.
metiletilcetónă *s.f.* (*chim.*) Cetonă în care unul dintre radicali este etil și cel de al doilea metil, compus organic lichid, cu miros caracteristic, folosit ca solvent și ca intermediar la fabricarea unor medicamente și rășini sintetice. • pl. *-e.* /<fr. ***méthyléthylcétone***.
metilfenól *s.m.* (*chim.*) Crezol. • pl. *-i.* /<fr. ***méthylphénol***.
metílic, -ă *adj.* (*chim.*; *despre compuși*) Care derivă din metan. ◇ *Alcool metilic* = alcool inflamabil toxic, obținut prin distilarea uscată a lemnului sau prin sinteză, care este folosit ca dizolvant în industria coloranților etc.; metanol, spirt de lemn. *Eter metilic* v. eter. • pl. *-ci*, *-ce.* /<fr. ***méthylique***.
metilmorfínă *s.f.* (*farm.*) Codeină. • pl. *-e.* /<engl. ***methylmorphine***.
metilorănj *s.n.* (*chim.*) Substanță organică din clasa coloranților azotici, folosită ca indicator, roșu în mediu acid, portocaliu în mediu neutru și galben-portocaliu în mediu neutru și bazic; heliantină. • /<fr. ***méthylorange***.
metilstirén *s.m.* (*chim.*) Substanță organică, derivat al stirenului, folosită ca monomer în polimerizări. • /<fr. ***méthylstyrène***.
metilurée *s.f.* (*chim.*) Derivat al ureei, substanță cristalină, care se descompune la încălzire și care este folosită în sinteze organice. • pl. *-ee.* /<fr. ***méthylurée***.
metilviolét *s.n.* (*chim.*) Substanță chimică folosită ca medicament antiseptic, antihelmintic și drept colorant în industria textilă și chimică. • sil. *-vi-o-*. /<fr. ***méthylviolet***.
metionínă *s.f.* (*chim.*) Aminoacid alifatic cu sulf în moleculă, compus esențial pentru procesele vitale, folosit ca medicament în tratarea bolilor ficatului. • sil. *-ti-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***méthionine***.
metís, -á *s.m.*, *s.f.* **1** Persoană născută dintr-o amerindiancă și un alb sau dintr-o femeie albă și un amerindian. ◇ (*adj.*) *Își amestecaseră și ei sîngele, dînd naștere, în fundurile Argentinei, ... la o populație metisă* (SADOV.). ◆ Ext. Persoană născută din părinți de rase diferite. **2** (*biol.*) Animal (sau plantă) hibrid, rezultat din încrucișarea a doi indivizi de rase diferite. ◇ (*adj.*) *Oile metis provin din încrucișarea merinosului cu huros.* • pl. *-și*, *-se.* și *metíș* *s.m.* /<fr. ***métis***; cf. lat. *mixtum*, *-i* „amestec".
metisá *vb. I. tr.* (*biol.*; *compl. indică animale sau plante de rase sau soiuri diferite*) A încrucișa, a hibrida. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***métisser***.
metisáj *s.n.* (*biol.*) Metisare. • pl. *-e.* /<fr. ***métissage***.
metisáre *s.f.* (*biol.*) Acțiunea de *a metisa* și rezultatul ei; metisaj, metisație. • pl. *-ări.* /v. ***metisa***.
metisáție *s.f* (*biol.*) Metisare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<rus. ***метизация***.
metisergídă *s.f.* (*farm.*) Medicament derivat din acidul lisergic, cu acțiune împotriva serotoninei, folosit în tratamentul carcinoamelor. • pl. *-e.* /<fr. ***méthysergide***.
metíș *s.m.* v. metis.
métîr *s.n.* v. metru.
metoádă *s.f.* v. metodă.
metóc *s.n.* (*bis.*) Mănăstire mică, subordonată administrativ unei mănăstiri mai mari. ◆ Proprietate imobiliară a unei mănăstiri. ◆ Spec. Clădire (sau grup de clădiri) care aparține unei mănăstiri și care servește ca loc de găzduire. • scris și *metoch.* pl. *-uri.* și *metóh*, (*reg.*) *mitóc*, *mitóh* *s.n.* /<slav. **метохъ**.
metocár *s.m.* (*bis.*) Călugăr care are în grija lui un metoc. • pl. *-i.* și (*înv.*) *metoșár* *s.m.* /***metoc*** + *-ar*.
metocél *s.n.* (*bis.*) Dim. al lui *metoc.* • pl. *-e.* și (*înv.*) *metoșél* *s.m.* /***metoc*** + *-el*.
metóch *s.n.* v. metoc.
metód *s.n.* v. metodă.
metódă *s.f.* **1** (*adesea cu determ. care indică domeniul de cercetare, operația logică etc.*) Mod de cercetare, de cunoaștere și de transformare a realității. ◇ *Metodă axiomatică* = metodă de formalizare și de studiere a unui domeniu în vederea demonstrării tezelor cu ajutorul axiomelor și al teoremelor demonstrate anterior. *Metodă ipotetico-deductivă* = metodă de edificare a unei teorii științifice prin formularea unor ipoteze din care se deduc rezultate deja obținute pentru a fi testate. *Metodă anatomoclinică* v. anatomoclinic. *Metodă comparativă* v. comparativ. *Metodă gamoscopică* v. gamascopică. *Metodă inductivă* v. inductiv. *Metodă intuitivă* v. intuitiv. ◆ Procedeu sau ansamblu de procedee folosite în vederea realizării unui scop; metodologie. *Putem magnetisa o bucată de oțel prin mai multe metode* (PONI). ◆ Manieră de a proceda; tactică. *Cu oamenii mei... eu am metodele mele încercate* (REBR.). **2** Totalitatea procedeelor practice cu ajutorul cărora se predă o știință, o disciplină. ◇ *Metodă activă* v. activ. *Metodă experimentală* v. experimental. *Metodă expozitivă* v. expozitiv. *Metoda simplexului* v. simplex. *Metoda substituției* v. substituție. ◆ Concr. (și, *înv.*, *„cartea metodului"*) Manual care conține reguli și principii normative pentru învățarea unei limbi, a unui instrument muzical etc. **3** Mod organizat, sistematic de lucru, de gîndire și de structurare a unei lucrări; sistem. ◇ Loc.adv. *Cu metodă* = în mod metodic, sistematic. ◆ Gener. Manieră de a proceda. • pl. *-e.* și (*înv.*) *metód* *s.n.*, *metoádă* *s.f.* /<fr. ***méthode***, lat. ***mĕthŏdus***, ***-i***, germ. ***Methode***; cf. gr. *μέθοδος* <*μετά* „prin", *ὁδός* „cale".
metódic, -ă *adj.* **1** Care se conformează unei metode, care este făcut după un plan organizat; sistematic. ◇ (*adv.*) *Să procedăm metodic* (CAR.). ◇ *Cabinet metodic* v. cabinet. ◆ (*despre oameni*) Care procedează cu metodă. *Nicolae Golescu... de la o vreme se silește să fie metodic* (CA. PETR.). **2** Metodologic. • pl. *-ci*, *-ce.* și (*înv.*) *metodicésc*, *-eáscă* *adj.* /<ngr. ***μεθοδικός***, fr. ***méthodique***.
metódică *s.f.* (*pedag.*) **1** Ramură a didacticii generale care se ocupă cu studiul principiilor și al metodei de predare proprii fiecărui obiect de studiu. **2** (și, *înv.*, *adj.*, *„carte metodică"*) Lucrare pedagogică în care sînt expuse metodele folosite la un anumit obiect de studiu. • pl. *-ci.* /<germ. ***Methodik***, rus. ***методика***.
metodicésc, -eáscă *adj.* v. metodic.
metodicéște *adv.* (*înv.*) În mod metodic; sistematic. • /***metod*** + *-icește*.
metodiciăn, -ă *s.m.*, *s.f.* (*pedag.*) Metodist. • sil. *-ci-an.* pl. *-ieni*, *-iene.* /***metodică*** + *-ian*.
metodísm *s.n.* (*relig.*) Doctrină religioasă protestantă, care propovăduiește ascetismul și o viață morală riguroasă, precum și studiul metodic al *Bibliei*, unica sursă a cunoașterii lui Dumnezeu și a mîntuirii. • /<fr. ***méthodisme***.
metodíst[1]**, -ă** *s.m.*, *s.f.* (*pedag.*) Specialist în metodică; metodician. ◇ (*adj.*) *Profesor metodist.* • pl. *-iști*, *-iste.* /<rus. ***методист***.
metodíst[2]**, -ă** *s.m.*, *s.f.*, *adj.* (*relig.*) **1** *s.m.*, *s.f.* Adept al metodismului. **2** *adj.* Care aparține metodismului sau metodiștilor, care se referă la metodism sau la metodiști. • pl. *-iști*, *-iste.* /<fr. ***méthodiste***.
metodológ, -ă *s.m.*, *s.f.* Specialist în metodologie. • pl. *-gi*, *-ge.* /<fr. ***méthodologue***.
metodológic, -ă *adj.* Care aparține metodologiei, care se referă la metodologie; metodic. ◆ (*adv.*) Din punctul de vedere al metodologiei. *E metodologic greșit să se trateze separat influențele latină, franceză, italiană asupra limbii noastre* (PER.). • pl. *-ci*, *-ce.* /<fr. ***méthodologique***, germ. ***metodologisch***.
metodológie *s.f.* **1** (*filos.*) Știința despre metode sau teoria științifică despre metodele de cercetare și de interpretare; ansamblul principiilor după care o disciplină se călăuzește și se construiește. **2** Totalitatea metodelor de cercetare folosite într-o știință. **3** Metodă de cunoaștere cu maximum de generalitate. **4** Metodă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***méthodologie***.
metóh *s.n.* v. metoc.
metól *s.m.* (*chim.*, *fotogr.*) Substanță organică, albă, cristalizată, folosită ca revelator fotografic, colorant pentru blănuri etc.; genol. • pl. *-i.* /<fr. ***métol***, germ. ***Metol***.
metonímic, -ă *adj.* (*stil.*) Care aparține metonimiei, care se referă la metonimie. ◆ Care are caracterul unei metonimii. ◆ Care se bazează pe metonimie. ◆ Care conține mai multe metonimii. • pl. *-ci*, *-ce.* /<fr. ***métonymique***.
metonimíe *s.f.* (*stil.*) Figură de stil constînd în exprimarea cauzei prin efect, a abstractului prin concret, a întregului prin parte, a operei prin autor, a

posesorului prin obiectul posedat, a noțiunilor morale prin cele fizice etc. și invers. Ex. *Un piept curbat de tuse* (BACOV.). • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***métonymie***, lat. ***mētonymia***, ***-ae***; cf. gr. *μετωνυμία*.

metonomasíe *s.f.* (*lit.*) Schimbare a unui nume propriu prin traducerea în altă limbă; metonomazâ. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***métonomasie***; cf. gr. *μετονομασία*.

metonomázâ *s.f.* (*lit.*) Metonomasie. • pl. *-e*. /<fr. ***métonomase***; cf. gr. *μετονομάζω*.

metop- Elem. de compunere „frunte". • și *metopo-*. /<fr. ***métop(o)-***; cf. gr. *μέτωπον* „frunte".

metopág *s.m.* (*med.*) Monstru format din doi indivizi, reuniți frunte la frunte, fără nici o altă malformație. • pl. *-gi*. /<fr. ***métopage***.

metópă *s.f.* (*arhit.*) Element al frizei, mai ales al unui templu doric, cuprins între triglife și prezentîndu-se sub forma unei plăci netede sau decorate cu picturi sau cu basoreliefuri. Momentul triumfal de la Adamclisi conține mai multe metope. • pl. *-e*. /<fr. ***métope***, lat. ***mētŏpa***, ***-ae***; cf. gr. *μετόπη* <*μετά* „între", *ὀπή* „orificiu, deschidere".

metópic, -ă *adj.* (*anat.*) Care aparține părții anterioare a craniului; frontal. • pl. *-ci*, *-ce*. /<fr. ***métopique***.

metopo- v. metop-.

metoposcópic, -ă *adj.* Care aparține metoposcopiei, care se referă la metoposcopie. • pl. *-ci*, *-ce*. /<fr. ***métoposcopique***.

metoposcópie *s.f.* Procedeu de a prezice viitorul cuiva prin studierea liniilor frunții sau ale trăsăturilor feței. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***métoposcopie***.

metoșăr *s.m.* v. metocar.

metóșă *s.f.* (*arhit.*) Spațiu între denticule. ◦ pl. *-e*. /<fr. ***métoche***.

metoșél *s.m.* v. metocel.

metr¹- Elem. de compunere „uter". • și *metro-*. /<fr. ***métr(o)-***; cf. gr. *μήτρα* „uter".

metr²- Elem. de compunere „măsură, măsurătoare", „(picior de) vers". • și *metro-*. /<fr. ***métr(o)-***; cf. gr. *μέτρον* „măsură".

metră *vb. I. tr.* A măsura cu metrul. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***métrer***.

metráj *s.n.* **1** Lungime a unui obiect (măsurat în metri). ◆ Spec. Cantitate de material, în special de țesături, care se măsoară cu metrul. **2** (*cinemat.*) Lungime a unei pelicule. ◇ (*Film de*) *scurt metraj* = film care are o lungime de maximum 1500 m de peliculă. (*Film de*) *lung metraj* = film care are o lungime mai mare de 1500 m de peliculă. • pl. *-e*. /<fr. ***métrage***.

metralgíe *s.f.* (*med.*) Durere uterină; metrodinie, uteralgie. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***métralgie***.

metrár *s.m.* (*reg.*) Muncitor care taie lemne, care face metri într-o exploatare forestieră. • pl. *-i*. și *metărár s.m.* /***metru*** + *-ar*.

metrésă *s.f.* Amantă, întreținută. • pl. *-e*. /<fr. ***maîtresse***.

metreză [me'trœzə] *s.f.* (*tehn.*) Instrument pentru măsurarea lungimii filmelor și a benzilor de magnetofon. • pl. *-e*. /<fr. ***métreuse***.

métric, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* (*despre sisteme de unități de măsură*) Care are metrul drept unitate fundamentală pentru lungime. ◇ *Sistem metric* = sistem internațional de măsurare a lungimilor, a greutăților și a capacităților bazat pe unități fixe, care cresc și descresc din zece în zece. ◆ (*înv.*) Care se referă la metru. **2** *s.f.* Ramură a poeticii care se ocupă cu studiul structurii versului și al unităților prozodice. ◆ Totalitatea regulilor privind măsura versului. ◆ Sistem de construire ritmică a versului. **3** *adj.* (*vers.*) Care se referă la măsura versurilor, la structura ritmică a versurilor. *Versificația dar nu este poezie..., ci o formă de metrică* (HEL.). **4** *s.f.* (*muz.*) Ramură a muzicii care se ocupă cu studiul metrului; ritmică. **5** *s.f.* (*mat.*) Distanța dintre punctele unei mulțimi. **6** *s.f.* (*mat.*) Sistem de măsuri care se asociază unei măsuri date. • pl. *-ci*, *-ce*. /<fr. ***métrique***, germ. ***Metrik***; cf. gr. *μετρικός* „metric, măsurat", *μετρική* (*τέχνη*) „metrică" (poez.) <*μέτρον* „măsură".

métrică *s.f.* (*înv., reg.*) Registru, condică (de stare civilă). ◆ Spec. Certificat de naștere. ◇ (*glum.*) *Veleatul 1793 nu putea să însemne altăceva decît mitrica de naștere și de botez a lăzii* (HOG.). • pl. *-e*. și *mítrică s.f.* /<pol. ***metryka***.

metrician, -ă *s.m., s.f.* (*vers.*) Specialist care se ocupă de metrică. • sil. *-ci-an*. pl. *-ieni*, *-iene*. /<fr. ***métricien***.

metrítă *s.f.* (*med.*) Inflamație acută sau cronică a uterului, manifestată prin dureri, hemoragii, febră etc. • pl. *-e*. /<fr. ***métrite***; cf. gr. *μήτρα* „uter".

metro¹- v. metr¹-.

metro²- v. metr²-.

metró³ *s.n.* v. metrou.

metroanexítă *s.f.* (*med.*) Inflamație acută sau cronică a uterului, a ovarelor și a trompelor ovariene. • pl. *-e*. /<fr. ***métroannexite***.

metrocampsíe *s.f.* (*med.*) Îndoire a uterului. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***metro¹-*** + ***-campsie***.

metrocél *s.n.* (*med.*) Histerocel. • pl. *-e*. /<fr. ***métrocèle***.

metrocít *s.n.* (*med.*) Megaloblast. • pl. *-e*. /<fr. ***métrocyte***.

metrodiníe *s.f.* (*med.*) Metralgie. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***métrodynie***.

metroelitrorafíe *s.f.* (*chir.*) Sutură a peretelui vaginal anterior sau a feței anterioare a colului uterin cu peretele posterior al vaginului. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***métro-élytrorrhaphie***.

metrológ, -ă *s.m., s.f.* (*fiz.*) Specialist în metrologie; persoană care lucrează în metrologie. • pl. *-gi*, *-ge*. /<fr. ***métrologue***.

metrológic, -ă *adj.* (*fiz., com.*) Care aparține metrologiei, care se referă la metrologie. • pl. *-ci*, *-ce*. /<fr. ***métrologique***.

metrologíe *s.f.* **1** (*fiz.*) Ramură a fizicii care se ocupă cu studiul unităților de măsură și al metodelor de măsurare a mărimilor fizice. **2** (*com.*) Totalitatea activităților legale și administrative privind păstrarea și reproducerea etaloanelor, verificarea instrumentelor de măsură etc., precum și controlul folosirii lor în domeniul economic. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***métrologie***.

metromăn, -ă *s.m., s.f.* (*psih.*) Persoană care suferă de metromanie. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***métromane***.

metromanía *s.f.* (*psih.*) Mania de a face versuri. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***métromanie***.

metrométru *s.n.* (*înv.*) Metronom. • pl. *-e*. /<fr. ***métromètre***.

metronóm *s.n.* Instrument prevăzut cu o tijă de pendul, care este folosit pentru marcarea sonoră a scurgerii timpului, necesară în experiențe, în muzică, în cronometrare; (*înv.*) metrometru. • pl. *-oame*, *-uri*. /<fr. ***métronome***; cf. gr. *μέτρον* „măsură", *νόμος* „lege; regulă".

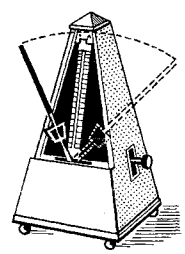

metronom

metronómic, -ă *adj.* Care aparține metronomului, care se referă la metronom. • pl. *-ci*, *-ce*. /<fr. ***métronomique***.

metronomíe *s.f.* Ramură a metrologiei care se ocupă cu studiul și cu perfecționarea etaloanelor de măsură. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***métronomie***, germ. ***Metronomie***.

metronoscóp *s.n.* (*optic.*) Aparat care antrenează ochiul, silindu-l să citească corect. • pl. *-oape*. /<fr. ***métronoscope***.

metropatíe *s.f.* (*med.*) Histeropatie. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***métropathie***.

metroperitonítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a uterului și a peritoneului. • pl. *-e*. /<fr. ***métropéritonite***.

metrópolă *s.f.* **1** Oraș mare, de obicei capitală a unei țări. ◇ Fig. (*cu determ. care indică domeniul*) *Hollywood-ul este o metropolă a cinematografiei*. **2** (*în antic.*) Oraș-stat, considerat în raport cu coloniile pe care le-a întemeiat. ◆ Analog. (*geogr. polit.*) Stat considerat în raport cu coloniile sale. **3** (*relig.; înv.*) Oraș de reședință a unei mitropolii. • acc. și *metropólă*. pl. *-e*. și (*înv.*) *metrópole*, *mitrópolă s.f.* /<fr. ***métropole***; cf. gr. *μητρόπολις* <*μήτηρ*, *-τρός* „mamă", *πόλις* „oraș".

metrópole *s.f.* v. metropolă.

metropolíe *s.f.* v. mitropolie¹.

metropolít *s.m.* v. mitropolit.

metropolitán¹, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* Care aparține unei metropole, care se referă la o metropolă. ◆ Care are caracter de metropolă. ◆ Care este originar dintr-o metropolă. *Cuceritorii metropolitani* (PER.). **2** *s.n.* (*transp.*) Metrou. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***métropolitain***.

metropolitán², -ă *adj.* v. mitropolitan.

metroptóză *s.f.* (*med.*) Histeroptoză. • pl. *-e*. /<fr. ***métroptose***.

metrorăgic, -ă *adj.* (*med.*) Care aparține metroragiei, care se referă la metroragie. • pl. *-ci*, *-ce*. /<fr. ***métrorragique***.

metroragíe *s.f.* (*med.*) Hemoragie uterină în afara menstruației. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***métrorragie***; cf. gr. *μήτρα* „uter", *ῥήγνυμι* „a țîșni".

metrorée *s.f.* (*med.*) Scurgere apoasă, mucoasă sau purulentă din cavitatea uterină. • pl. *-i*. /<fr. ***métrorrhee***.

metrorexíe *s.f.* (*med.*) Histerorexie. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***métrorexie***.

metrosalpingítă *s.f* (*med.*) Inflamație a uterului și a trompelor uterine. • pl. *-e*. /<fr. ***métrosalpingite***.

metrotomíe *s.f.* (*chir.*) Histerotomie. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***métrotomie***.

metróu *s.n.* (*transp.*) Linie feroviară urbană subterană, rar terestră sau aeriană, pentru transportul în comun. ◆ Vehicul care circulă pe o astfel de linie; metropolitan. • pl. *-uri*. și *metró s.m.* /<fr. ***métro***.

métru *s.m.* **I 1** Unitate fundamentală de măsură pentru lungime din sistemul metric definită inițial ca a zecea milioana parte din lungimea sfertului meridianului terestru, apoi ca distanță parcursă în vid de lumină într-un timp de 1/299792458 dintr-o secundă (*m*). ◇ *Metru pătrat* = unitate de măsură a suprafeței, egală cu suprafața unui pătrat cu latura de un metru (m^2). *Metru cub* = unitate de măsură pentru volum, egală cu volumul unui corp de formă cubică, având latura egală cu un metru (m^3). ◆ (*reg.*) Cot (unitate de măsură a lungimii). ◆ (*reg.*) Unitate de măsură pentru capacități sau pentru greutăți, variind, după regiuni, de la 15 la 100 kg. **2** Concr. Instrument egal cu un metru și divizat în centimetri și milimetri, cu care se măsoară lungimile. ◇ *Metru-etalon* = riglă de platină (90%) și iridiu (10%), lungă de 102 cm, cu un profil special în secțiune, pe care este marcată, prin două repere, lungimea de 1 m, la temperatura de 0°C și care este păstrată la Biroul Internațional de Măsuri și Greutăți de la Sèvre (Franța). *Metrul croitorului* = bandă gradată de material textil plastifiat, folosită în croitorie. *Metrul tîmplarului* = riglă gradată având dimensiunea de un metru, alcătuită din cinci bucăți a cîte 20 cm, articulate între ele și folosită în tîmplărie. ◆ (*cu determ. care indică obiectul măsurat, introduse de obicei prin prep. „de"*) Bucată de material în lungime de un metru. *Doi metri de stofă*. ◆ Spec. Bucată de lemn (de foc) lungă de aproximativ un metru; stivă de lemne (de foc) egală cu aproximativ un metru cub. *Mă duc la metri, la tăiat stînjeni de lemne în pădure* (POP.). **II 1** (*vers.*) Grup de silabe constituind unitatea de măsură a versului. ◆ Ext. Ritm determinat de împărțirea unui vers în silabe. ◇ *Metru dactilic* v. dactilic. *Metru iambic* v. iambic. *Metru trohaic* v. trohaic. **2** (*muz.*) Ordinea succesiunii unităților de timp, determinată de accente tari sau slabe; sistemul de organizare a ritmului; ritm, cadență. • pl. *-i*, (*reg.*) n. *-e*, *-uri*. și (*reg.*) *métăr*, *méter*, *métîr s.m.* /<fr. ***métre***, lat. ***mētrum***, ***-i***, germ. ***Meter***; cf. gr. *μέτρον* „măsură".

meu, mea *pron.pos., adj.pos.* **I** *pron.pos.* **1** (*precedat de art. „al", „a", „ai", „ale"*) *a*) (*înlocuiește numele obiectului posedat de vorbitor precum și numele vorbitorului*) *Și ce cap frumos răsare! Nu-i al meu? Al meu e oare?* (COȘB.). ◇ Expr. *Pe-a mea* = (*în legătură cu vb. ca „a rămîne", „a fi" etc.*) după dorința sau după părerea vorbitorului. *b*) (*pop.; la m. sg., înlocuiește numele soțului sau al soției persoanei care vorbește*) *Mie mi-a spus al meu că... nu l-a mai văzut* (DELAVR.). *c*) (*la m. pl., înlocuiește numele familiei sau al rudelor vorbitorului*) *Ai lui întîrziau* (COȘB.). *d*) (*la m. sg., indică avutul, bunurile etc. ale vorbitorului*) *Și beau pentru că beau dintr-al meu* (REBR.). *e*) (*la f. pl., indică preocupările, deprinderile, obiceiurile, mai ales rele, ale vorbitorului*) *Oi fi având și eu ale mele, dar nu sînt cum credeți* (D. ZAMF.). **II** *adj. pos.* **1** Care aparține vorbitorului: *a*) (*indică posesia*) *Atunci vei veni... în căsuța mea* (ALECS.). *b*) (*indică apartenența*) *În viața mea nu poruncisem nimărui* (DELAVR.). *c*) (*indică dependența, legătura reciprocă de înrudire, de prietenie, de vecinătate etc.*)

Acesta este fiul meu cel iubit (ANTIM). **2** (*cu val. sub.*) Care este îndeplinit, săvîrșit de vorbitor. *Și vremea se îndrepta după rîsul meu* (CR.). **3** (*cu val. obiectivă*) Care se referă la vorbitor. *Mama grija mea o are.* ◇ (*precedat de prep. „împotriva", „contra", „asupra" etc.*) *Lege au pus împotriva mea* (ANTIM). **4** (*fam.*) Care constituie obiectul unei preocupări a vorbitorului. *Iată se întoarce de la telefon reporterul meu, foarte încruntat* (CAR.). • pl. *mei, mele.* /lat. *mĕus, mĕa, mĕum.*

mexicán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Mexicului sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuiește în Mexic; locuitorii Mexicului. **2** *adj.* Care aparține Mexicului sau mexicanilor, care se referă la Mexic sau la mexicani; originar din Mexic. • pl. *-i, -e.* /nm. pr. (stat în America de Nord) ***Mexic*** *+ -an*; cf. fr. *mexicain.*

mexicaníst, -ă *s.m., s.f.* Specialist în mexicanistică. • pl. *-iști, -iste.* /<germ. ***Mexikanist.***

mexicanística *s.f.* Studiul limbii și al culturii mexicane. • /<germ. ***Mexicanistik.***

mez[1]**-** Elem. de compunere „de mijloc, mijlociu, central". • și *meso-, mezo-.* /<fr. ***més(o)***-; cf. gr. *μέσος* „mijlociu, intermediar, median".

mez[2]**-** v. me-[1].

mezaliá *vb. I. réfl.* **1** A face o mezalianță. **2** Fig. A face o proastă alianță. • prez.ind. *-iez.* /<fr. ***mésallier.***

mezaliánță *s.f.* Căsătorie cu o persoană de condiție socială (origine, poziție) inferioară. • sil. *-li-an-.* pl. *-e.* /<fr. ***mésalliance.***

mezaliát, -ă *adj.* (*despre căsătorii*) Care constituie o mezalianță. *Oricît de mesaliată s-ar putea socoti această căsătorie... era mult mai onorabilă decît soarta unei cadîne orientale* (HASD.). ◆ (*despre persoane*) Care a făcut o mezalianță. *Tăbăcar... dominat de nevastă-sa, care se socotea mezaliată* (BRĂ.). • sil. *-li-at.* scris și *mesaliat.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***mésallié.***

mezanín *s.n.* (*constr.*) Etaj mai scund, între parter și primul etaj; antresol. • pronunț. și *me-ța-.* scris și *mezzanin.* pl. *-e.* și (*înv.*) *mezanínă s.f.* /<fr. ***mézzanine***, it. ***mezzanino***, germ. ***Mezzanin.***

mezanínă *s.f.* v. mezanin.

mezantér *s.n.* v. mezenter.

mezantéric, -ă *adj.* v. mezenteric.

mezartéră *s.f.* (*anat.*) Tunica mijlocie a arterei. • pl. *-e.* /<fr. ***mésartère.***

mezarterítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a mezarterei. • pl. *-e.* /<fr. ***mésartérite.***

mezát *s.n.* (*în trecut*) Vînzare publică (a bunurilor unui datornic). ◆ Gener. Licitație. ◇ *Sultan-mezat* = licitație specială care avea loc în divanul țării. *Moșiile, viile și casele dumitale s-au vîndut la sultan-mezat* (FIL.). ◇ Expr. *A striga la* (sau, *înv., în*) *mezat* = a scoate la licitație. *A scoate la mezat* v. scoate. ◇ Fig. *Domnia se vindea la mezat* (BELD.). • pl. *-uri.* și *mizát s.n.* /<tc. ***mezát.***

mezaventúră *s.f.* Pățanie; accident plictisitor; boroboață. *Rîdeau de mezaventura copilului.* • pl. *-i.* /<fr. ***mésaventure.***

mezdreá *s.f.* (*reg.*) Cuțitoaie. • pl. *-ele.* și *mezdreáuă s.f.* /<srb. ***mezdra*** „răsătura pieilor, partea interioară a pieilor netăbăcite", bg. ***мездра.***

mezdreáuă *s.f.* v. mezdrea.

mezdrelí *vb. IV. tr.* (*reg.*) A mezdri. • prez.ind. *-esc.* /***mezdrele***, pl. lui *mezdrea* + *-i*; cf. *zdreli.*

mezdrí *vb. IV. tr.* (*reg.*) **1** (*compl. indică trunchiuri, bucăți etc. de lemn*) A ciopli, a netezi cu cuțitoaia; (*reg.*) a mezdreli. **2** (*despre capre, oi etc.; compl. indică obiecte*) A roade. *Dă fuga, că oile mejdresc pomii* (POP.). ◆ (*despre oameni; compl. indică alimente*) A morfoli, a mozoli. *Nu-i da mere, că numai le mizdrește* (POP.). **3** (*compl. indică animale*) A jupui. ◆ (*compl. indică piei de animale*) A curăța de carne și de păr. ◆ Fig. (*compl. indică valori, bani etc.*) A lua, a-și însuși în mod abuziv. *A măzdrit pe puțin un milionaș de gălbiori* (ALECS.). • prez.ind. *-esc.* și *măzdrí, mejdrí, mizdrí, mijdrí vb. IV.* /<bg. ***мездря***

mezdrít, -ă *adj.* (*reg.; despre trunchiuri, bucăți etc. de lemn*) Care a fost cioplit, tăiat, netezit cu mezdreaua. • pl. *-ți, -te.* și *mejdrít, -ă adj.* /v. ***mezdri.***

mezél *s.n.* (*ind. alim.; mai ales la pl.*) Nume generic dat mai multor preparate alimentare din carne, de tipul salamurilor. • pl. *-uri,* (*înv.*) *-e.* și (*înv.*) *mezileá s.f.* /<tc. ***meze.***

mezelár *s.m.* (*alim., com.*) Persoană care prepară sau vinde mezeluri. • pl. *-i.* /***mezel*** *+ -ar.*

mezelăríe *s.f.* (*alim., com.*) Fabrică sau magazin de mezeluri. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***mezelar*** *+ -ie.*

mezelíc *s.n.* (*culin.; mai ales la pl.*) **1** Gustare, aperitiv. *După mezelic, onorata comisie... trecu în biroul arhimandritului* (STĂN.). **2** Ext. Mîncare frugală. ◇ (*ca epitet precedînd termenul calificat, de care se leagă prin prep. „de", sugerează cantitatea redusă*) *Eu am mîncat ce se cheamă Un mezelic de pastramă* (PANN). ◆ Fig. Fleac, bagatelă. • pl. *-uri, -e.* și (*reg.*) *mezelíchi, mezelíc, mizilíc s.n.* /<tc. ***mezelik.***

mezelicăr *s.m.* (*culin.; înv.*) Persoană care prepara sau vindea mezelicuri; (*înv.*) mezelicgíu. • pl. *-i.* /***mezelic*** *+ -ar.*

mezelicgíu *s.m.* Mezelicar. • pl. *-gii.* /***mezelic*** *+ -giu.*

mezelíchi *s.n.* v. mezelic.

mezelíc *s.n.* v. mezelic.

mezencefál *s.n.* (*anat.*) Segment al creierului corespunzînd părții superioare a trunchiului cerebral, situat între metencefal și diencefal; creierul mijlociu. • pl. *-e.* /<fr. ***mésencéphale***; cf. gr. *μέσος* „mijlociu", *ἐγκέφαλος* „creier".

mezencefálic, -ă *adj.* (*anat.*) Care aparține mezencefalului, care se referă la mezencefal. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***mésencéphalique.***

mezenchím *s.n.* (*biol.*) Țesut conjunctiv embrionar, derivat din mezoderm și format din celule fusiforme sau stelate înglobate într-o substanță fundamentală omogenă. • pl. *-e.* /<fr. ***mésenchyme***; cf. gr. *μέσος* „mijlociu", *ἔγχυμα* „turnare; injecție".

mezenchimái, -ă *adj.* (*biol.*) Mezenchimatic. • pl. *-i, -e.* /<germ. ***mesenchymal.***

mezenchimátic, -ă *adj.* (*biol.*) Care aparține mezenchimului, care se referă la mezenchim; mezenchimal. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***mésenchymatique.***

mezenchimatós, -oásă *adj.* (*biol.*) Care este de natura mezenchimului. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***mésenchymateux.***

mezenchimatóză *s.f.* (*med.*) Degenerescență a țesuturilor provenite din mezenchim. • pl. *-e.* /<fr. ***mésenchymatose.***

mezenchimóm *s.n.* (*med.*) Tumoare (benignă) dezvoltată la nivelul țesuturilor derivate ale mezenchimului. • pl. *-oame.* /<fr. ***mésenchymome.***

mezentér *s.n.* (*anat.*) Foiță a peritoneului, ce învelește și leagă intestinul subțire de peretele abdominal posterior și în care sînt incluse vase sangvine și limfatice, nervi și ganglioni limfatici; prapur. • scris și *mesenter.* pl. *-e.* și (*înv.*) *mezentériu, mezantér, mesintériu s.n.* /<lat. ***mesenterium***, fr. ***mésentère***; cf. gr. *μέσος* „mijlociu", *ἔντερον* „intestin".

mezentéric, -ă *adj.* (*anat.*) Care aparține mezenterului, care se referă la mezenter. • pl. *-ci, -ce.* și (*înv.*) *mezantéric, -ă, mesinthéric, -ă adj.* /<fr. ***mésentérique.***

mezenterítă *s.f.* (*anat.*) Inflamație a mezenterului. • pl. *-e.* și (*înv.*) *mesenterít s.n.* /<fr. ***mésentérite.***

mezentériu *s.n.* v. mezenter.

mézga *s.f.* v. mîzgă.

mézghenă *s.f.* v. menghină.

mezgheneá *s.f.* v. menghină.

mezi *s.m. pl.* (*mat.*) Numărătorul primului raport și numitorul celui de-al doilea raport al unei proporții. • /<it. ***medio***, lat. ***mĕdĭus, -a, -um.***

mezileá *s.f.* v. mezel.

mezín, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** (Fratele) care este cel mai tînăr dintre mai mulți frați, considerat în raport cu aceștia. **2** (*pop.*) (Fratele) care este al doilea dintre mai mulți frați, considerat în raport cu aceștia; (frate) mijlociu. • pl. *-i, -e.* și (*reg.*) *meșín, -ă, mejín, -ă s.m., s.f., adj.* /<slav. ***мѣзнинь, мѣзниньць.***

mezít *s.m.* (*iht.*) Bacaliar (*Godus euxinus*). • pl. *-ți.* și *megít s.m.* /<tc. ***mezit.***

mezlocí *vb. IV.* v. mijloci.

mezo- v. mez[2]-.

mezoblást *s.n.* (*biol.*) Mezoderm. • pl. *-e.* /<fr. ***mésoblaste.***

mezoblástic, -ă *adj.* (*biol.*) Care aparține mezoblastului, care se referă la mezoblast. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***mésoblastique.***

mezocardíe *s.f.* (*med.*) Anomalie congenitală a poziției inimii (deplasată către mijloc). • g.-d. *-iei.* /<fr. ***mésocardie.***

mezocárp *s.n.* (*bot.*) Partea cărnoasă, pulpa unui fruct, cuprinsă între coajă și sîmbure. • scris și *mesocarp.* pl. *-uri.* /<fr. ***mésocarpe***; cf. gr. *μέσος* „mijlociu", *καρπός* „fruct".

mezocefál, -ă *adj.* (*med.; despre persoane*) Care prezintă mezocefalie. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***mésocéphale.***

mezocefalíe *s.f.* (*med.*) Formă a craniului, intermediară între brahicefalie și dolihocefalie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***mésocéphalie.***

mezocíst *s.n.* (*anat.*) Nucleu central al sacului embrionar. • pl. *-e.* /<fr. ***mésocyste.***

mezoclímă *s.f.* (*climat.*) Climă a unei regiuni restrînse, determinată de condițiile geologice locale. • pl. *-e.* /<germ. ***Mesoklima.***

mezocolón *s.n.* (*anat.*) Pliu peritoneal care leagă colonul de peretele abdominal posterior. • pl. *-uri.* /<fr. ***mésocôlon.***

mezocolpexíe *s.f.* (*chir.*) Fixare a mezocolonului la peretele abdominal. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***mésocolpexie.***

mezocotíl *s.m.* (*bot.*) Porțiune a tulpiniței embrionului la graminee, situată între cotiledon și coleoptil. • pl. *-i.* /<fr. ***mésocotyle.***

mezodendrobiónt *s.m.* (*zool.*) Organism avînd biotopul sub scoarța copacilor. • pl. *-ți.* /<fr. ***mésodendrobionte.***

mezodérm *s.n.* (*biol.*) Foiță embrionară situată între ectoderm și endoderm, formată în cea mai mare parte din mezenchim, din care se dezvoltă oasele și mușchii; mezoblast. • pl. *-uri.* /<fr. ***mésoderme***; cf. gr. *μέσος* „mijlociu", *δέρμα* „piele".

mezodérmic, -ă *adj.* (*biol.*) Care aparține mezodermului, care se referă la mezoderm. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***mésodermique.***

mezodermóză *s.f.* (*med.*) Afecțiune a țesuturilor provenite din mezoderm. • pl. *-e.* /<fr. ***mésodermose.***

mezoduodenítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a mezenterului duodenului. • sil. *-du-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***mésoduodénite.***

mezofíl, -ă *adj., s.n.* **1** *adj., s.n.* (*zool.*) (Microorganism) care se dezvoltă în condiții de umiditate și temperatură moderate. **2** *s.n.* (*bot.*) Țesut din limbul frunzei, cuprins între cele două membrane exterioare ale frunzei, format din celule cu clorofilă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***mésophylle***; cf. gr. *μέσος* „mijlociu", *φύλλον* „frunză".

mezofítă *adj., s.f.* (*bot.*) (Plantă) care se dezvoltă în regiuni cu climă temperată și în condiții de umiditate moderată. • pl. *-e.* /<fr. ***mésophyte.***

mezofótic, -ă *adj.* (*biol.*) Care necesită lumină de intensitate moderată. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***mésophotique.***

mezogástric, -ă *adj.* (*anat.*) Care aparține mezogastrului, care se referă la mezogastru. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***mésogastrique.***

mezogástru *s.n.* (*anat.*) Regiune mijlocie a abdomenului. • pl. *-e.* /<fr. ***mésogastre.***

mezogeosinclinál *s.n.* (*geol.*) Geosinclinal cuprins între două blocuri continentale, format din mai multe fose de sedimentare. • sil. *-ge-o-.* pl. *-e.* /***mezo-*** *+* ***geosinclinal.***

mezoglée *s.f.* (*zool.*) Masă gelatinoasă între peretele extern și cel intern al corpului celenteratelor (meduze, hidre etc.). • /<fr. ***mésoglée.***

mezohalím, -ă *adj.* (*biol.; despre organisme*) Care trăiește în ape salmastre cu concentrație moderată. • pl. *-i, -e.* /<germ. ***mesohalin.***

mezolític, -ă *s.n., adj.* (*arheol.*) **1** *s.n.* Perioadă a preistoriei, epoca mijlocie a pietrei, cuprinsă între paleolitic și neolitic; epipaleolitic. **2** *adj.* Care aparține mezoliticului, specific mezoliticului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi arheologice din mezolitic. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***mésolithique***; cf. gr. *μέσος* „mijlociu", *λίθος* „piatră".

mezológic, -ă *adj.* (*biol.*) Care ține de mezologie, care se referă la mezologie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***mésologique.***

mezología *s.f.* (*biol.*) Ramură a biologiei care se ocupă cu studiul relațiilor dintre organisme și factorii mediului înconjurător. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***mésologie.***

mezomér, -ă *adj.* (*chim.*) Care aparține mezomeriei, care se referă la mezomerie. ◆ (*despre substanțe*) Care prezintă mezomerie. ◇ *Structură* (sau *formulă*) *mezomeră* = structură ipotetică, asemănătoare structurii electronice a unor substanțe. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***mésomère.***

mezomerí *s.f.* (*chim.*) Fenomen ireal, imaginat pentru reprezentarea fictivă a structurii unor substanțe

chimice a căror comportare nu poate fi explicată în totalitate prin formele obișnuite sau electronice, care constă în imaginarea unor structuri simple, ireale prin combinarea cărora să rezulte, teoretic, substanța cu comportare reală. ◇ *Teoria mezomeriei* = teorie potrivit căreia structura electronică reală a unor molecule este o structură intermediară între structuri-limită. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***mésomerie***.

mezométru *s.n.* (*anat.*) Pliu peritoneal care leagă uterul de peretele abdominal, corespunzînd ligamentelor largi. • pl. *-e.* /<fr. ***mésomètre***.

mezomórf, -ă *adj.* (*fiz.*; *despre stări de agregare ale materiei*) Care prezintă stare mezomorfică, între starea amorfă și cea cristalină. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***mésomorphe***.

mezomórfică *adj.* (*fiz.*) *Stare mezomorfică* = stare de agregare a materiei între structura cristalină și cea amorfă. • pl. *-ce.* /<fr. ***mésomorphique***.

mezomorfísm *s.n.* (*fiz.*) Caracter mezomorf. • pl. *-e.* /<fr. ***mésomorphisme***.

mezón *s.m.* (*fiz.*) Particulă elementară, cu durată de viață foarte scurtă, neutră sau cu sarcină electrică, avînd masa de repaus cuprinsă între cea a electronului și cea a protonului; mezotron. • pl. *-i.* și *mesón s.m.* /<fr. ***méson***, germ. ***Meson***, engl. ***meson***; cf. gr. *μέδον* „mijloc; medie".

mezonefrós *s.n.* (*biol.*) A doua fază în dezvoltarea rinichiului la embrion. • /<fr. ***mésonéphros***; cf. gr. *νεφρός* „rinichi".

mezónic, -ă *adj.* (*fiz.*) Care aparține mezonilor, care se referă la mezoni. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***mésonique***.

mezopáuză *s.f.* (*meteor.*) Strat atmosferic îngust, care face tranziția între mezosferă și termosferă, fiind situat la înălțimi de 80-100 km. • sil. *-pa-u-.* pl. *-e.* /<fr. ***mésopause***.

mezoplanctón *s.n.* (*zool.*) Plancton ai cărui componenți au dimensiuni medii; plancton din stratul median al mărilor. • pl. *-oane.* /<fr. ***mésoplancton***.

mezoprozóp, -ă *adj.* (*antrop.*; *despre persoane*) A cărui față este de dimensiuni mijlocii. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***mésoprosope***.

mezorelief *s.n.* (*geomorf.*) Ansamblul formelor de relief intermediar între tipurile majore (munți, dealuri, podișuri etc.) și microrelief (depresiuni, văi, delte, interfluvii etc.). • sil. *-li-ef.* /<fr. ***mésorelief***.

mezorinián, -ă *adj.* (*antrop.*; *despre persoane*) Al cărui indice nazal este mediu. • sil. *-ni-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***mésorhinien***.

mezosaprofítă *adj., s.f.* (*bot.*) (Ciupercă) cu miceliile în interiorul plantei în curs de descompunere și cu corpurile de fructificație la exterior. • pl. *-e.* /<fr. ***mésosaprophyte***.

mezoscáf *s.n.* (*nav.*) Submersibil special, asemănător cu batiscafele și submarinele, folosit pentru explorarea apelor de mare adîncime în scopuri științifice sau turistice. • pl. *-uri.* /<fr. ***mésoscaphe***.

mezosestón *s.m.* (*biol.*) Seston cuprinzînd organisme de dimensiuni mijlocii (500-1000 microni). • pl. *-i.* /<fr. ***mésoseston***.

mezosféră *s.f.* **1** (*geol.*) Înveliș terestru cuprins între 1200 și 2900 km în adîncimea pămîntului, în care predomină sulfurile și oxizii metalelor grele (fier, nichel și magneziu). **2** (*meteor.*) Strat atmosferic aflat deasupra stratosferei, între 50 și 90 km altitudine, care se caracterizează prin scăderea treptată a temperaturii (de la 0° la -83°C). • pl. *-e.* /<fr. ***mésosphère***; cf. gr. *μέσος* „mijlociu", *σφαῖρα* „sferă".

mezosigmoidíță *s.f.* (*med.*) Inflamație a mezenterului ansei sigmoide. • sil. *-mo-i-.* pl. *-e.* /<fr. ***mésosigmoïdite***.

mezospérm *s.n.* (*bot.*) Strat median cărnos din tegumentul unei semințe. • pl. *-e.* /<fr. ***mésosperme***.

mezospór *s.m.* (*bot.*) Porțiune mediană a sporului. • pl. *-i.* /<fr. ***mésospore***.

mezostíh *s.n.* Problemă enigmistică înrudită cu acrostihul, a cărei soluție este un cuvînt obținut prin citirea cîte unei litere de la mijlocul fiecărui vers în ordinea stabilită de autor și într-un anumit sens (vertical, oblic etc.). • pl. *-uri.* /***mezo-*** + ***[acro]stih***.

mezoteliál, -ă *adj.* (*anat.*; *despre țesuturi*) Care ține de mezoteliu, care se referă la mezoteliu. • sil. *-li-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***mésothélial***.

mezotelióm *s.n.* (*med.*) Tumoare benignă sau malignă a țesutului mezotelial. • sil. *-li-om.* pl. *-oame.* /<fr. ***mésothéliome***.

mezotéliu *s.n.* (*anat.*) Endoteliu al marilor cavități seroase, care provine din mezoderm. • pl. *-ii.* /<fr. ***mésothélium***.

mezoterapíe *s.f.* (*med.*) Metodă terapeutică constînd în injectarea intradermică, în zona dureroasă, a unor doze infime de soluții pe bază de procaină, cu ajutorul unui injector cu mai multe ace foarte scurte. • g.-d. *-iei.* /***mezo-*** + ***terapie***.

mezotérm, -ă *adj.* (*biol.*; *despre organisme*) Care este adaptat la temperaturi medii. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***mésotherme***.

mezotermál, -ă *adj.* **1** (*hidrol.*; *despre ape sau izvoare*) Care iese la suprafață cu temperaturi între 37° și 42° C. **2** (*geol.*; *despre zăcăminte*) Care se formează la adîncimi variind între 1000 și 3000 m și la temperaturi cuprinse între 175 și 300°C. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***mésothermal***.

mezotermofíl, -ă *adj.* (*bot.*; *despre plante*) Care crește în zonele cu climat temperat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***mésothermophile***.

mezotorăce *s.n.* (*entom.*) Segmentul al doilea al toracelui insectelor, de care sînt prinse aripile anterioare și a doua pereche de picioare. • și *mezotórax s.n.* /<fr. ***mésothorax***.

mezotorácic, -ă *adj.* Care aparține mezotoracelui, care se referă la mezotorace. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***mésothoracique***.

mezotórax *s.n.* v. mezotorace.

mezotóriu *s.n.* (*chim.*, *fiz.*; *înv.*) Denumire a două elemente radioactive, dintre care unul este izotop al radiului, iar celălalt izotop al toriului. • /<fr. ***mésothorium***.

mezotróf, -ă *adj.* (*biol.*; *despre organisme*) Care trăiește pe soluri cu conținut moderat de substanțe nutritive. ◆ (*despre soluri, medii de cultură*) Care au un conținut moderat de substanțe nutritive. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***mésotrophe***.

mezotrón *s.m.* (*fiz.*) Mezon. • pl. *-i.* /<fr. ***mésotron***, engl. ***mesotron***.

mezoxerofític, -ă *adj.* (*bot.*; *despre plante*) Care crește în locuri uscate sau umede moderate. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***mésoxérophytique***.

mezozáur *s.m.* (*paleon.*) Reptilă fosilă cu formă de șarpe, lungă pînă la 12 m, care a trăit în mările calde cretacice. • sil. *-za-ur.* pl. *-i.* /<fr. ***mésosaurus***; cf. gr. *μέσος* „de mijloc", *σαῦρος* „șopîrlă".

mezozóic, -ă *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* A doua eră geologică, cuprinsă între paleozoic și neozoic, caracterizată prin mișcări importante ale scoarței pămîntului și prin apariția primelor pești ososi, a primelor păsări și mamifere; era secundară. **2** *adj.* Care aparține mezozoicului, care este specific mezozoicului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din mezozoic. • sil. *-zo-ic.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***mésozoïque***.

mezozóm, -ă *adj.* (*antrop.*; *despre persoane*) Care este de statură mijlocie. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***mésosome***.

mezozonál, -ă *adj.* (*geol.*) Care aparține mezozonei, care se referă la mezozonă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***mésozonal***.

mezozónă *s.f.* (*geol.*) Zonă mediană de transformare metamorfică a pămîntului, cuprinsă între 6 și 12 km. • pl. *-e.* /<fr. ***mésozone***.

mezzanín *s.n.* v. mezanin.

mezza-voce [ˌmetsa'voʧe] *adv.* (*muz.*) Cu jumătate din posibilitățile vocii. • /<it. ***mezza-voce***.

mezzo ['metso] *adv.* (*muz.*) Pe jumătate, mijlociu. *Mezzo forte* v. forte. • /<it. ***mezzo***.

mezzo-forte [ˌmetso'forte] *adv.* (*muz.*; *indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Cu intensitate mijlocie, între piano și forte. ◇ (*subst.*) *Concertul a fost cîntat în mezzo-forte.* • /<it. ***mezzo-forte***.

mezzo-piano [ˌmetso'pjano] *adv.* (*muz.*; *indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Nu prea încet, mai tare decît piano. ◇ (*subst.*) *Trebuie să cîntăm în mezzo-piano.* • /<it. ***mezzo-piano***.

mezzosoprană [ˌmetsoso'pranə] *s.f.* (*muz.*) Voce de femeie situată ca registru între soprană și contralto. ◆ Cîntăreață care are asemenea voce. • pl. *-e.* /<it. ***mezzosoprano***.

mezzo-tinto [ˌmetso'tinto] *s.n. invar.* (*a. plast.*) Tehnică a gravurii pe metal constînd în granularea plăcii cu un instrument special, astfel ca la imprimare să rezulte gradații treptate de luminozitate și nuanțe de negru intense și catifelate. • /<it. ***mezzotinto***.

mi *s.m. invar.* (*muz.*) **1** Una dintre cele șapte denumiri simbolice ale sunetelor muzicale, a treia notă muzicală din gama do major. ◆ Semn care reprezintă această notă. **2** Coarda sau clapa unui instrument care dă sunetul acestei note. • /<it., fr. ***mi***.

mia *s.f.* **1** (*zool.*) Puiul de sex feminin al oii; oaie tînără. ◇ Zic. *Stă ca miaua lui Roman*, se spune: *a*) despre cineva gînditor, nedumerit; *b*) despre un om trist, supărat. **2** (*în forma „mială"*) Arșic de miel. • pl. *miele.* și *miálă, miáuă s.f.* /lat. ***agnélla***.

miáiă *s.f.* v. mia.

mialgíe *s.f.* (*med.*) Durere musculară, care apare după eforturi fizice mari sau în diferite boli (gripă, reumatism etc.); miodinie. • sil. *mi-al-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***myalgie***; cf. gr. *μῦς* „mușchi", *ἄλγος* „durere".

miámbal *s.n.* (*farm.*; *înv.*) Suc de lemn-dulce, coagulat și turnat în formă de bastonașe, întrebuințat ca medicament contra tusei. ◇ Fig. (*cu aluzie la culoarea neagră a sucului*) *Mama Safta... în barișul ei de miambal* (KLOP.). • sil. *mi-am-.* acc. și *miambál.* /<tc. ***meyan-balı***.

miár *s.n.* (*fam.*) (Bancnotă de) o mie de lei. • sil. *mi-ar.* pl. *-e.* /***mie*** + ***-ar***.

miărlă *s.f.* v. mierlă.

miarolític, -ă *adj.* (*mineral.*; *despre texturile rocilor*) Care prezintă cavități distribuite regulat în masa rocii; poros. • sil. *mi-a-.* pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***miarolitisch***.

miárță *s.f.* (*pop.*) Ființă sau lucru mic și gros. ◆ (*reg.*; *ca epitet, precedînd termenul calificat de care se leagă prin prep. „de"*) Ființă pipernicită; stîrpitură. *Îi făcu o miarță de copil* (ISP.). • pl. *-e, -erțe.* /cf. *mia*.

miăsm *s.n.* v. miasmă.

miasmátic, -ă *adj.* Care conține sau produce miasme; puturos, pestilențial. *Trecu pe lîngă niște bălți miasmatice.* • sil. *mi-as-.* pl. *-ci, -ce.* și *miazmátic, -ă adj.* /<fr. ***miasmatique***.

miăsmă *s.f.* (*mai ales la pl.*) Emanație urît mirositoare; duhoare. ◇ Fig. *Apără gustul publicului de miasmele producerilor artificiale* (VLAH.). • sil. *mi-as-.* pl. *-e.* și *miásm s.n.*, *miázmă s.f.* /<fr. ***miasme***; cf. gr. *μιασμα* „murdărie".

miasténic, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) **1** Care aparține miasteniei, care se referă la miastenie. **2** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care suferă de miastenie. • sil. *mi-as-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***myasthénique***.

miasteníe *s.f.* (*med.*) Sindrom al mușchilor scheletici, caracterizat printr-o epuizare anormală și rapidă a forței musculare, fără semne de paralizie. • sil. *mi-as-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***myasthénie***; cf. gr. *μῦς* „mușchi", *ἀσθένεια* „lipsă de putere, slăbiciune".

miáș *s.m.* (*milit.*; *înv.*) Căpetenie care comanda o unitate formată dintr-o mie de ostași. • pl. *-i.* /***mie*** + ***-aș***.

miatomíe *s.f.* (*med.*) Absență sau diminuare a tonusului muscular; amiotonie. • sil. *mi-a-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***myatonie***; cf. gr. *μῦς* „mușchi", *ἀτονία* „slăbiciune".

miatrofíe *s.f.* (*med.*) Amiotrofie. • sil. *mi-a-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***myatrophie***.

miáță *s.f.* (*înv.*, *reg.*) Nume dat mai multor simptome și boli: *a*) Temperatură mare, friguri. *b*) Delir. *c*) Febră tifoidă. *d*) Tifos. ◇ Expr. (*fam.*) *Ba pe miața*, se spune pentru a nega cu tărie ceva. • /etimol. nec.

miau *interj.* Cuvînt care imită strigătul pisicii; miorlau. ◇ Expr. *Cît ai zice miau* = într-o clipă. *A nu zice nici miau* = a nu mai zice nimic, a nu mai scoate nici un cuvînt. (*fam.*; *subst.*) *A-i lua* (cuiva) *miaul* = *a*) a face (pe cineva) să tacă; *b*) a omorî. *A păpa miaul* = *a*) a o păți; *b*) a fi bătut. • și *mau interj.* /onomat.

miáuă *s.f.* v. mia.

miauí *vb. IV.* v. mieuna.

miauít[1] *s.n.* v. mieunat[1].

miauít[2]**, -ă** *adj.* v. mieunat[2].

miăun *s.n.* Mieunat. • pl. *-e.* /de la ***miauna***, prin derivare regresivă.

miaună *vb. I.* v. mieuna.

miáut *s.n.* Mieunat. • pl. *-e.* /de la ***miau***.

miáză[1] *s.f.* (*med.*) Denumire dată bolilor provocate de larvele unor insecte care se localizează în țesuturi sau cavități. • sil. *mi-a-.* pl. *-e.* <fr. ***myiase***; cf. gr. *μυῖα* „muscă".

miáză[2] *s.f. sg.* (*înv.*, *pop.*) Mijloc (al zilei sau al nopții). ◇ (*reg.*) *Miază cale* (sau *cărare*) = punct situat la o depărtare (aproximativ) egală de extremitățile drumului parcurs de cineva. (*înv.*, *reg.*) *Miază coastă*

= punct situat (aproximativ) la jumătatea unei coaste de munte sau de deal. *Apucă de acole pe la miază coastă peste plaiul Prisloapelor* (DOC.). (*pop.*) *Miază păresimi* (ori *păreasimă, păreasime, părească, păresie, păresii*) sau *miezele păresimilor* (ori *părese*) = mijlocul Postului Mare, care cade miercurea din a patra săptămînă din post. (*înv.*) *Miază vară* = perioada de mijloc a verii; miezul verii. ◇ Expr. *Ziua (la) miaza mare* = în plină zi, la amiază. • /lat. ***mĕdia***.

miazănoapte *s.f.* **1** Nord. ◆ Ext. Parte a globului pămîntesc, a unui continent, a unui oraș etc. situată spre acest punct cardinal. ◇ Loc.adj. *De miazănoapte* = nordic. **2** Spațiu geografic situat la nord față de un punct de referință. ◆ Ext. Lumea, popoarele din țările, ținuturile etc. situate în (sau spre) nord. **3** (*înv., pop.*) Miezul nopții. *Începînd decusară plouă pînă la miadzănoapte* (DOS.). ◇ (*adv.*) *Miadzănoaptea sculaiu a mă spovedi ție* (PS. H.). ◇ Fig. *În turnul vechi de piatră cu inima de-aramă Se zbate miazănoaptea* (EMIN.). • /lat. ***mĕdiam noctem***.

miazăzí *s.f.* **1** Sud. ◆ Ext. Parte a globului pămîntesc, a unui continent, a unui oraș etc. situată spre acest punct cardinal. ◇ Loc.adj. *De miazăzi* = sudic, meridional. **2** Spațiu geografic situat la sud față de un punct de referință. ◆ Ext. Lumea, popoarele din țările, ținuturile etc. situate în (sau spre) sud. • /lat. ***mĕdiam dĭem***.

miazmátic, -ă *adj.* v. miasmatic.

miázmă *s.f.* v. miasmă.

mic[1]**-** Elem. de compunere „ciupercă". • și *mico-, micet-, miceto-*. /<fr. ***myc(o)-, mycét(o)-***; cf. gr. *μύκης, -ητος* „ciupercă".

mic[2]**, -ă** *adj.* (*în opoz. cu „mare"*) **1** (*indică dimensiunea*) Care este sub dimensiunile obișnuite; care este de proporții reduse. *S-ascult de glasul gurii mici* (EMIN.). ◇ Zic. *Buturuga mică răstoarnă carul mare.* ◇ *Degetul (cel) mic* = cel mai subțire și mai scurt dintre degete, așezat lîngă inelar. *Mică chirurgie* v. chirurgie. *Creierul mic* v. creier. *Micul ecran* v. ecran. *Literă mică* v. literă. ◇ Loc.adv. *În mic* = pe scară redusă, fără amploare. ◇ Expr. *A lăsa* (pe cineva) *la degetul cel mic* = a întrece pe cineva ca valoare, cunoștințe etc. *A pune* (pe cineva) *la degetul cel mic* sau *a schimba* (pe cineva) *cu degetul cel mic* = a dispreții. (*A fi*) *mic la os* = (*despre oameni*) (a fi) de constituție delicată. *A face ochii mici*, se spune: *a*) despre un om obosit, pe punctul de a adormi; *b*) despre cineva care se preface că nu vede, că nu observă. *A avea* (pe cineva) *la degetul* (*cel*) *mic* v. deget. *A nu-i veni* (cuiva) *nici la degetul cel mic* v. veni. ◆ (*predomină ideea de spațiu; despre terenuri, teritorii, așezări omenești etc.*) Care ocupă o suprafață redusă; puțin întins. *Satu-n vale pe-o colină Mic și vesel* (COȘB.). ◇ (*intervine și ideea de importanță redusă*) *Românii... întemeiară deosebite staturi mici* (BĂLC.). ◆ (*predomină ideea de volum; despre încăperi, recipiente etc.*) Care este puțin încăpător, puțin spațios; strîmt. ◇ Zic. *În butilce mice, vinul cel mai bun* = și cei modești pot realiza lucruri mari. ◆ (*predomină ideea de lungime*) Care este scurt. *Creion mic.* ◆ (*culin.; subst. m.; de obicei la pl.*) Fel de mîncare din carne (de vită) tocată, de forma unor cîrnăciori, condimentați și fripți pe grătar; mititel. ◆ (*predomină ideea de lățime*) Care este îngust. *Pălărie cu boruri mici.* ◆ (*predomină ideea de înălțime*) Care nu atinge înălțimea normală; mărunt, scund. *Nu pute în grabă încăleca Ștefan Vodă, fiind om mic* (NEC.). ◆ (*predomină ideea de adîncime; despre ape, gropi, prăpăstii etc.*) Care este puțin adînc. *Mă scăldam în gîrlă, eram tocmai la apa mică* (DELAVR.). ◆ (*predomină ideea de grosime*) Care este subțire. *Ea zîmbind își mișcă dulce a ei buze mici* (EMIN.). **2** (*predomină ideea de cantitate*) Care este puțin numeros; redus, limitat. *Avem un stoc mic de produse de acest gen.* ◇ *Micul dejun* v. dejun. *Prînzul mic* (sau *prînzul cel mic*) v. prînz. ◆ (*despre numere, despre valori care pot fi exprimate numeric*) Care este puțin numeros. *Să fie dzilele lui mici* (PSALT.). ◇ *Mica burghezie* v. burghezie. *Mica producție de mărfuri* v. producție. ◆ (*despre prețuri*) Care este scăzut. **3** (*indică intensitatea*) Care este puțin intens; slab, scăzut. *Cea mai mică suflare ne doboară* (MARC.). ◆ (*despre sunete, glas, voce etc.*) Care este încet, stins. *Glasul Olguței era mic* (TEOD.). **4** (*indică sau sugerează durata*) Care durează puțin; scurt. *Primăvara-i noaptea mică* (POP.). **5** (*despre ființe*) De vîrstă fragedă; nevîrstnic; tînăr. *Micul prinț.* ◆ (*de obicei la compar. sau la super. rel.*) Mai (sau cel mai) tînăr; care este cel mai tînăr dintre mai mulți frați, considerat în raport cu aceștia. *Fratele cel mai mic.* ◆ (*subst.*) Copil; tînăr. *Cei mici se jucau.* ◇ Loc.adv. *De mic* = din copilărie. ◇ Expr. *Cu mic, cu mare* sau *mic și mare* = toată lumea. **6** (*arată valoarea, calitatea*) Fără (prea) mare valoare; neînsemnat, neimportant. *Mi-a vorbit aseară De lucruri mici și fără importanță* (MINUL.). ◇ Expr. *A se face* (sau *a deveni*) (*mai*) *mic* = a deveni umil, timid. *A se lăsa mai mic* = *a*) (*înv.*) a deveni mai modest, a-și reduce pretențiile; *b*) a ceda. *Cînd să va lăsa bărbatul mai mic* (PRAV.). **7** (*despre oameni; în opoz. cu „nobil", „generos"*) Care este lipsit de noblețe sufletească, de caracter; meschin, josnic. *Bine faci că nu te arăți mic la suflet* (DRĂGHICI). **8** (*despre mintea, inteligența oamenilor*) Care are posibilități reduse; îngust, redus. ◇ Expr. *Mic la minte* = redus, mărginit. *E mare și stogos Dar la minte mic și prost* (POP.). **9** Care se află pe o treaptă inferioară, care ocupă un loc modest. *Se bat cei mari și rabdă cei mici* (POP.). ◇ (*subst.*) *Vor învia morții... și micii și marii și drepții și păcătoșii* (DOC.). ◆ (*ca determ. pe lîngă subst. nume de rudenie, indică gradul de rudenie*) *Socru mic* = tatăl miresei; (*la pl.*) părinții miresei. *Soacră mică* = mama miresei. *Cumătru mic* v. cumătru. *Cuscră mică* v. cuscră. *Cuscru mic* v. cuscru. *Mamă mică* v. mamă. ◆ (*subst.; la compar., de obicei urmat de un adj. pos.*) Subaltern (considerat în raport cu superiorul lui ierarhic). *Ascultă pe mai marele tău, stăpînește pe mai micul tău* (DOC.). Subaltern. = pl. *-ci, -ce.* /lat. **miccus*.

míca *s.f.* v. mică[1].

micabándă *s.f.* Produs pe bază de mică, din două suporturi de hîrtie, din mătase naturală sau din țesătură de sticlă. • pl. *-benzi.* /***mică***[1] **+ *bandă***.

micacéu, -ée *adj.* (*mineral.; despre roci, minerale*) Care face parte din grupa micelor sau care conține mică. • pl. *-cei, -cee.* /<fr. ***micacé***.

micadó *s.m. invar.* **1** Nume dat de europeni împăratului Japoniei. **2** Palat imperial japonez. • scris și *mikado*. /<fr. ***mikado*** <japon. *mikado* „suveran".

micafóliu *s.n.* (*electr.*) Material electroizolant obținut din foi de mică lipite pe o bandă de hîrtie, care se folosește în construcția mașinilor electrice. • pl. *-ii.* /cf. fr. *mica en feuille*.

micamítă *s.f.* (*electr.*) Material electroizolant, obținut din foițe de mică lipite între ele în straturi cu lianți organici și utilizat în construcția mașinilor și a aparatelor electrice. • pl. *-e.* /<fr. ***micanite***.

micașíst *s.n.* (*mineral.*) Rocă metamorfică, cu textură șistoasă, formată din foi de mică, separată de mici cristale de cuarț. • pl. *-uri.* /<fr. ***micachiste***.

mícă[1] *s.f.* (*mineral.*) Grupă de alumosilicați cristalizați, cu luciu sticlos, sidefos, care se desfac ușor în foițe subțiri (elastice și transparente), rezistente la căldură și izolante, întrebuințați în industria electrotehnică, a unor materiale de construcție, la fabricarea unor sorturi de hîrtie și vopsele etc. • pl. *-e.* și *míca s.f.* /<fr. ***mica***.

mícă[2] *s.f.* Loc.adv. (*pop.*) *Într-o* (sau *pe*) *mică de ceas* = *a*) într-o clipă, foarte repede, imediat; *b*) foarte des, mereu. • și *mígă s.f.* /probabil lat. ***mīca, -ae*** „fărîmă"; cf. *nimica*.

miceá *s.f.* v. smicea.

micélă *s.f.* (*chim.*) Complex care se formează în soluțiile coloidale, constituit dintr-o particulă coloidală și dintr-un strat dublu de ioni de semne contrare, distribuiți în jurul particulei. • pl. *-e.* /<fr. ***micelle***, germ. ***Micelle***.

micelián, -ă *adj.* (*bot.*) Care aparține miceliului, care se referă la miceliu. • sil. *-li-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***mycélien***.

micéliu *s.n.* (*bot.*) Sistem de filamente subțiri și ramificate, care alcătuiesc aparatul vegetativ al majorității ciupercilor. • pl. *-ii.* /<fr. ***mycélium***.

micenián, -ă *adj.* Care aparține orașului grec Micene și civilizației lui, care se referă la Micene și la civilizația lui. • sil. *-ni-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***mycénien***; cf. nm. pr. *Micene*, oraș antic în Grecia.

micet- v. mic[1]-.

micetísm *s.n.* (*med.*) Intoxicație cu ciuperci. • pl. *-e.* /<fr. ***mycétisme***.

miceto- v. mic[1]-.

micetofág, -ă *adj.* (*med.*) Fungivor. • pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***mycétophage***.

micetofíl, -á *adj.* (*entom.; despre insecte*) Care trăiește în interiorul ciupercilor. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***mycétophile***.

micetogenéză *s.f.* (*med.*) Proces de formare a ciupercilor. • /<fr. ***mycétogenèse***.

micetóm *s.n.* (*med.*) Tumefacție inflamatorie provocată prin dezvoltarea în organism a unei ciuperci parazite; maduromicoză. • pl. *-oame.* /<fr. ***mycétome***.

micetozoáre *s.f. pl.* (*bot.*) Ordin de ciuperci inferioare, constituind mase gelatinoase, informe și mobile, care trăiesc pe straturi organice în descompunere. • /<fr. ***mycétozoaires***.

michelangiolésc, -ă *adj.* (*a. plast.*) Care este propriu operei lui Michelangelo. • pl. *-ești.* /<it. ***michelangiolesco***; cf. nm. pr. *Michelangelo* Buonarroti, sculptor, pictor, arhitect și poet italian.

michidúță *s.m.* (*fam., glum.*) Drac; drăcușor. • /etimol. nec.

micí *vb. IV. refl., tr.* (*pop.*) A (se) micșora. • prez. ind. *-esc.* /v. ***mic***.

micículă *vb. I. refl.* (*reg.*) A rămîne mic, necrescut; a se închirci, a se pipernici. • prez.ind. *-ez.* /cf. *mic*.

micículăt, -ă *adj.* (*reg.*) Care a rămas mic; închircit, pipernicit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***micicula***.

micimán *s.m.* (*mar.; ieșit din uz*) Grad de subofițer în marină. ◆ Persoană care avea acest grad. • pl. *-i.* /<rus. ***мичман***.

micíme *s.f.* **1** Faptul de a fi mic (ca dimensiune). *Mă amuză micimea cîinelui.* **2** Cantitate sau număr redus. *Mă îngrijorează micimea stocului de răcoritoare din magazie.* **3** Fig. Josnicie, meschinărie. *Văd, simț, înțeleg toate micimile lumii* (DELAVR.). • pl. *-i.* /***mic*** **+** *-ime*.

miciuriníăn, -ă *adj., s.m., s.f.* Miciurinist. • sil. *-ni-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***mitchourinien***.

miciurinísm *s.n.* (*biol.*) Teorie elaborată de I. V. Miciurin, referitoare la transformarea speciilor ca rezultat al interacțiunii dintre condițiile de existență și selecția naturală. • /nm. pr. (biolog rus) *Ivan Vladimirovici* ***Miciurin*** **+** *-ism*.

miciuriníst, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care aparține miciurinismului, care se referă la miciurinism; miciurian. **2** *s.m., s.f.* Adept al miciurinismului; miciurian. • pl. *-iști, -iste.* /***miciurin[ism]*** **+** *-ist*.

miclisí *vb. IV.* v. mîglisi.

mico- v. mic[1]-.

micobactérie *s.f.* (*bacter.*) Bacterie care are unele asemănări cu ciupercile. • pl. *-ii.* g. *-d.* *-iei.* /<fr. ***mycobactérie***.

micocenóză *s.f.* (*bot.*) Asociație de ciuperci din cadrul unei biocenoze. • pl. *-e.* /<fr. ***mycocénose***.

micodérmă *s.f.* (*bot.*) Ciupercă filamentoasă, cu aspect fragmentat, care vegetează pe suprafața băuturilor fermentate sau dulci. • pl. *-e.* /<fr. ***mycoderme***.

micoflóră *s.f.* (*bot.*) Totalitate a speciilor de ciuperci care cresc pe un anumit teritoriu; floră micologică. • /<fr. ***mycoflore***.

micolític, -ă *adj.* (*bot.; despre agenți externi*) Care distruge ciupercile. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***mycolytique***.

micológ, -ă *s.m., s.f.* (*bot., med.*) Specialist în micologie. • pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***mycologue***.

micológic, -ă *adj.* (*bot., med.*) Care aparține micologiei, care se referă la micologie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***mycologique***.

micología *s.f.* **1** (*bot.*) Ramură a botanicii care se ocupă cu studiul ciupercilor. **2** (*med.*) Studiu al bolilor cauzate de ciuperci. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***mycologie***; cf. gr. *μύκης* „ciupercă", *λόγος* „studiu".

micopaleontología *s.f.* (*bot.*) Ramură a botanicii care se ocupă cu studiul ciupercilor din timpurile geologice. • sil. *-le-on-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***mycopaléontologie***.

micoplásme *s.n. pl.* (*med.*) Microorganisme (patogene) care seamănă atît cu bacteriile, cît și cu virusurile. • /<fr. ***mycoplasmes***.

micoplasmóză *s.f.* (*med.*) Boală infecțioasă provocată de micoplasme. • pl. *-e.* /<fr. ***mycoplasmose***.

micoríză *s.f.* (*bot.*) Asociație simbiotică între ciuperci și rădăcinile plantelor superioare. • pl. *-e.* /<fr. ***mycorhise***; cf. gr. *μύκης* „ciupercă", *ρίζα* „rădăcină".

micós, -oásă *adj.* (*mineral.*) Micaceu. • pl. *-oși, -oase.* /***mică***[1] **+** *-os*.

micostátic, -ă *adj., s.n.* (*med.*) Fungistatic. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***mycostatique***.

micosteról *s.m.* (*bot.*) Sterol prezent în ciuperci și în unele mucegaiuri, cu rol important în procesele celulare esențiale. • pl. *-i.* /<fr. ***mycostérol.***

micoterapíe *s.f.* (*med.*) Folosire a unor extracte de ciuperci în scop terapeutic. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***mycothérapie.***

micótic, -ă *adj.* (*med., bot.*) Care aparține micozelor, care se referă la micoze. • pl. *-ci, -ce.* /<engl. ***mycotic.***

micotoxicóză *s.f.* (*med.*) Intoxicație care apare la animale în urma consumului de furaje infectate cu unele ciuperci microscopice. • pl. *-e.* /<fr. ***mycotoxicose.***

micotoxínă *s.f.* (*biol.*) Substanță toxică elaborată de unele ciuperci microscopice pe resturi alimentare. • pl. *-e.* /<fr. ***mycotoxine.***

micotróf, -ă *adj.* (*bot.; despre plante*) Ale cărei rădăcini găzduiesc ciuperci simbiotice; micotrofic. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***mycotrophe.***

micotrófic, -ă *adj.* (*bot.; despre plante*) Micotrof. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***mycotrophique.***

micóză[1] *s.f.* **1** (*med.*) Nume generic dat bolilor infecțioase provocate de ciuperci microscopice; microsporie. **2** (*fitopat.*) Boală infecțioasă și contagioasă a plantelor, provocată de ciuperci parazite. • pl. *-e.* /<fr. ***mycose,*** germ. ***Mikose.***

micózis *s.n.* (*med.*) Afecțiune caracterizată prin tumori spongioase ale pielii și ale organelor interne. • pl. *-uri.* /<fr. ***mycosis.***

micrăt *s.n.* (*fotogr.*) Copie fotografică a unui text care nu depășește 3, 5 mm. • pl. *-e.* /<germ. ***Mikrat.***

micro[1]**-** Elem. de compunere **1** „mic, de dimensiuni mici". **2** „a milioana parte, o milionime". • /<fr. ***micro-***; cf. gr. *μικρός* „mic".

mícro[2] *s.n. invar.* Microradiografie. • /de la ***micro[radiografie].***

microaerobúz *s.n.* (*av.*) Aerobuz de proporții reduse. • pl. *-e.* /***micro***[1]**-** + ***aerobuz.***

microaerofíl, -ă *adj.* (*biol.; despre organisme*) Care trăiește într-un mediu sărac în oxigen. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***microaérophile.***

microagențíe *s.f.* Mică agenție (de voiaj), deschisă într-un cartier nou. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***micro***[1]**-** + ***agenție.***

microagregăt *s.n.* (*geol.*) Agregat structural al solului, de dimensiuni mai mici de 0, 25 mm. • pl. *-e.* /<fr. ***microagrégat.***

microaliá *vb. I. tr.* (*metalurg.*) A alia metale și nemetale în cantități foarte mici. • prez.ind. *-iez.* /***micro***[1]**-** + ***alia.***

microaliére *s.f.* (*metalurg.*) Acțiunea de *a microalia* și rezultatul ei. • sil. *-li-e-.* pl. *-i.* /v. ***microalia.***

microampér *s.m.* (*electr.*) Unitate de intensitate a curentului electric, egală cu a milioana parte dintr-un amper. • pl. *-i.* /<fr. ***microampère.***

microampermétru *s.n.* (*electr.*) Instrument pentru măsurarea curenților electrici foarte slabi. • pl. *-i.* /<fr. ***microampèrmètre.***

microanalíză *s.f.* (*chim.*) Metodă de analiză chimică în care se lucrează cu cantități foarte mici din substanțe de analizat, folosind aparatură și tehnică specială. • pl. *-e.* /<fr. ***micro-analyse.***

microanchétă *s.f.* (*sociol.*) Anchetă limitată la un număr mic de subiecți. • pl. *-e.* /***micro***[1]**-** + ***anchetă.***

microangiografíe *s.f.* (*med.*) Metodă radiologică de punere în evidență a vaselor capilare după observarea microscopică a preparatelor instilate în sînge. • sil. *-gi-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***microangiographie.***

microangiopatíe *s.f.* (*med.*) Stare patologică a vaselor capilare. • sil. *-gi-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***microangiopathie.***

microangström *s.m.* (*electron.*) Unitate de măsură pentru lungimi de undă, egală cu a milioana parte dintr-un ângström. • pl. *-i.* /<engl. ***microangstrom.***

microanténă *s.f.* (*electron.*) Antenă de dimensiuni reduse. • pl. *-e.* /***micro***[1]**-** + ***antenă.***

microantologíe *s.f.* (*lit.*) Antologie de proporții reduse. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***micro***[1]**-** + ***antologie.***

microaparát *s.n.* (*tehn.*) Aparat de dimensiuni mici, folosit în microchimie. • pl. *-e.* /***micro***[1]**-** + ***aparat.***

microaparatúră *s.f.* (*tehn.*) Aparatură specifică microchimiei. • pl. *-i.* /***micro***[1]**-** + ***aparatură.***

microautomobíl *s.n.* Miniautomobil. • sil. *-a-u-.* pl. *-e.* /***micro***[1]**-** + ***automobil.***

microb *s.m.* (*biol., med.*) Nume generic dat unor organisme unicelulare, microscopice, care trăiesc în sol, în apă, în aer, în corpul plantelor sau al animalelor și care pot fi saprofite sau patogene pentru organismul în care se dezvoltă. ◆ (*fam., deprec.*) (Epitet pentru o) persoană neînsemnată și obraznică. • pl. *-i,* (*pop.*) *n. -oabe.* /<fr. ***microbe***; cf. gr. *μικρός* „mic", *βίος* „viață".

microbactérie *s.f.* (*bacter.*) Bacterie extrem de redusă ca dimensiuni. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***micro***[1]**-** + ***bacterie,*** după engl. *microbacterium.*

microbalánță *s.f.* Balanță foarte sensibilă la care se pot face cîntăriri pînă la un microgram. • pl. *-e.* /<fr. ***microbalance.***

microbár *s.m.* (*fiz., chim.*) Unitate de presiune egală cu a milioana parte dintr-un bar; barie. • pl. *-i.* /<fr. ***microbar.***

microbarográf *s.n.* (*fiz.*) Barograf pentru înregistrarea variațiilor mici și rapide ale presiunii. • pl. *-e.* /<fr. ***microbarographe.***

microbaterie *s.f.* (*electr.*) Baterie electrică minusculă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***micro***[1]**-** + ***baterie.***

microbéntos *s.n.* (*biol.*) Bentos care cuprinde animale mici (alge, schizomicete etc.). • pl. *-uri.* /<fr. ***microbenthos.***

microbetoniéră *s.f.* Betonieră pentru cantități mici de beton. • sil. *-ni-e-.* pl. *-e.* /<fr. ***microbétonnière.***

microbián, -ă *adj.* Care este produs de microbi; care răspîndește microbi. ◆ Care aparține microbilor, care se referă la microbi. ◇ *Colonie microbiană* v. colonie. *Floră microbiană* v. floră. • sil. *-bi-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***microbien.***

microbibliografíe *s.f.* Bibliografie sub formă de microfilm sau de microfișă. • sil. *-bli-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***micro***[1]**-** + ***bibliografie.***

microbicicletă *s.f.* Bicicletă de proporții mici. • pl. *-e.* /***micro***[1]**-** + ***bicicletă.***

microbicíd, -ă *adj., s.n.* (*med.*) (Substanță) care distruge microbii. • pl. *-izi, -ide.* /<fr., engl. ***microbicide.***

microbílă *s.f.* Bilă de mici dimensiuni. • pl. *-e.* /***micro***[1]**-** + ***bilă***[2]**.**

microbiocenóză *s.f.* (*biol.*) Componentă a biocenozei, cuprinzînd populații de microorganisme. • sil. *-bi-o-.* pl. *-e.* /***micro***[1]**-** + ***biocenoză.***

microbiografíe *s.f.* Biografie sumară, de mici proporții. • sil. *-bi-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***micro***[1]**-** + ***biografie.***

microbiológ, -ă *s.m., s.f.* (*biol.*) Specialist în microbiologie; microbiologist. • sil. *-bi-o-.* pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***microbiologue.***

microbiológic, -ă *adj.* (*biol.*) Care aparține microbiologiei, care se referă la microbiologie. • sil. *-bi-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***microbiologique.***

microbiologíe *s.f.* (*biol.*) Ramură a biologiei care se ocupă cu studiul morfologiei și fiziologiei microorganismelor, precum și cu metodele de combatere a microorganismelor patologice pentru animale și plante și de folosire a celor utile. • sil. *-bi-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***microbiologie.***

microbiológist, -ă *s.m., s.f.* (*biol.*) Microbiolog. • sil. *-bi-o-.* pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***microbiologiste.***

microbiosféră *s.f.* (*biol.*) Habitat. • sil. *-bi-o-* /***micro***[1]**-** + ***biosferă.***

microbísm *s.n.* **1** (*med.*) Prezență în organism a unor germeni patogeni, uneori în formă latentă, inactivă, ca urmare a unui proces de rezistență naturală sau dobîndită. **2** Ext. Pasiune exagerată pentru ceva. • pl. *-e.* /<fr. ***microbisme.***

microbíst, -ă *s.m., s.f.* Spectator (excesiv de) pasionat al unei întreceri sportive (fotbalistice) • pl. *-iști, -iste.* /***microb*** + *-ist.*

microbiurétă *s.f.* (*chim.*) Biuretă cu ajutorul căreia se pot măsura volume de lichid de pînă la 0, 01 cm^3. • pl. *-e.* /<fr. ***microburette.***

microblást *s.n.* **1** (*anat.*) Eritroblast de dimensiuni mici. **2** (*bot.*) Ramură scurtă cu creștere anuală foarte redusă și cu noduri dese. • pl. *-e.* /<fr. ***microblaste.***

microblefaríe *s.f.* (*med.*) Anomalie congenitală caracterizată prin dezvoltarea incompletă a pleoapelor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<engl. ***microblepharia.***

microbofobíe *s.f.* (*psih.*) Teamă patologică de microbi. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***microbophobie.***

microbrahíe *s.f.* (*med.*) Malformație caracterizată prin brațe foarte scurte. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***micro***[1]**-** + ***brahie***[2]**.**

microbúz *s.n.* (*transp.*) Autobuz mic, pentru un număr redus de pasageri; minibuz. • pl. *-e.* /<fr. ***microbus.***

microcalculatór *s.n.* (*inform.*) Calculator electronic cu elementele componente și gabaritul foarte mici, a cărui unitate centrală este implementată cu ajutorul unui microprocesor (integrat); microcomputer, microordinator. • pl. *-oare.* /***micro***[1]**-** + ***calculator.***

microcantínă *s.f.* Cantină (de întreprindere) de mici proporții. • pl. *-e.* /***micro***[1]**-** + ***cantină.***

microcardíe *s.f.* (*med.*) Inimă congenital foarte mică. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***microcardie.***

microcariéră *s.f.* (*ind. extract.*) Carieră de mici proporții. • sil. *-ri-e-.* pl. *-e.* /***micro***[1]**-** + ***carieră.***

microcartélă *s.f.* Cartelă de format mai mic decît formatul standard. • pl. *-e.* /***micro***[1]**-** + ***cartelă.***

microcasétă *s.f.* Minicasetă. • pl. *-e.* /<fr. ***microcassette.***

microcefál, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Persoană) care suferă de microcefalie. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***microcéphale.***

microcefalíe *s.f.* (*med.*) Malformație congenitală caracterizată prin dezvoltarea insuficientă a craniului și a creierului; nanocefalie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***microcéphalie***; cf. gr. *μικρός* „mic", *κεφαλή* „cap".

microcenóză *s.f.* (*biol.*) Parte a biocenozei cu durată de existență redusă. • pl. *-e.* /<fr. ***microcénose.***

microcentrálă *s.f.* Centrală electrică sau de termoficare, folosită pentru alimentarea unor consumatori izolați; minicentrală. • pl. *-e.* /<fr. ***microcentrale.***

microchímic, -ă *adj.* (*chim.*) Care aparține microchimiei, care se referă la microchimie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***microchimique.***

microchimíe *s.f.* (*chim.*) Ramură a chimiei care se ocupă cu studiul fenomenelor chimice ce au loc între cantități foarte mici de substanță. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***microchimie.***

microchirurgícăl, -ă *adj.* (*chir.*) Care aparține microchirurgiei, care se referă la microchirurgie. • pl. *-i, -e.* /***micro***[1]**-** + ***chirurgical.***

microchirurgíe *s.f.* (*chir.*) Chirurgie practicată pe porțiuni minuscule ale corpului, sub microscop. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***microchirurgie.***

microcinematográf *s.n.* (*tehn. cinemat.*) Aparat folosit în microcinematografie. • pl. *-e.* /<fr. ***microcinématographe.***

microcinematografíe *s.f.* (*cinemat.*) Folosirea tehnicii cinematografice în domeniul microscopiei; microfilmate. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***microcinématographie.***

microcíp *s.n.* Semiconductor de mici dimensiuni în care este sau urmează a fi inserat un circuit integrat. • pl. *-uri.* /<engl. ***microchip.***

microcircuít *s.n.* (*electron.*) Dispozitiv microelectronic cu o densitate mare de elemente de circuit echivalente, constituind o singură unitate. • pl. *-e.* /***micro***[1]**-** + ***circuit.***

microcíst *s.n.* Spor de rezistență la unele ciuperci. • pl. *-e.* /<fr. ***microcyste.***

microcít *s.n.* (*hist.*) Globulă roșie de dimensiuni foarte mici. • pl. *-e.* /<fr. ***microcyte***; cf. gr. *μικρός* „mic", *κύτος* „recipient".

microcitemíe *s.f.* (*med.*) Prezență crescută a microcitelor în sînge; microcitoză. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***microcytémie.***

microcitóză *s.f.* (*med.*) Microcitemie. • /<fr. ***microcytose.***

microclimát *s.n.* (*climat.*) Totalitatea condițiilor de climă (temperatură, umiditate, vînt) particulare unor spații mici; microclimă. • pl. *-e.* /<fr. ***microclimat.***

microclimátic, -ă *adj.* (*climat.*) Care aparține microclimei, care se referă la microclimă. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***microclimatique.***

microclimatologíe *s.f.* (*climat.*) Ramură a climatologiei care se ocupă cu studiul microclimatelor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***microclimatologie.***

microclímă *s.f.* (*climat.*) Microclimat. • pl. *-e.* /<germ. ***Mikroklima.***

microclín *s.n.* (*mineral.*) Mineral din grupa feldspaților potasici, cristalizat, de culoare roz, galbenă, roșiatică sau verde, care reprezintă un constituent de bază al unor roci eruptive sau metamorfice și care este folosit în industria ceramicii și ca piatră semiprețioasă. • pl. *-e.* /<fr. ***microcline.***

microcóc *s.m.* (*bacter.*) Bacterie de formă sferică, care se prezintă izolat sau în grup, mai mică decît cocii. • pl. *-ci.* /<fr. ***micrococque***; cf. gr. *μικρός* „mic", *κόκκος* „sîmbure; boabă".

microcód *s.n.* (*inform.*) Totalitatea instrucțiunilor de program înglobate în circuitele interne ale microprocesorului. • pl. *-uri.* /***micro¹-*** + ***cod.***

microcolón *s.n.* (*med.*) Dezvoltare întîrziată a colonului. • /<fr. ***microcôlon.***

microcomentáriu *s.n.* Comentariu de dimensiuni reduse. • pl. *-ii.* /***micro¹-*** + ***comentariu.***

microcompléx *s.n.* (*com.*) Complex comercial de proporții reduse. • /***micro¹-*** + ***complex.***

microcompúter *s.n.* (*inform.*) Microcalculator. • pl. *-e.* /<engl. ***microcomputer.***

microconcért *s.n.* (*muz.*) Concert scurt. • pl. *-e.* /***micro¹-*** + ***concert.***

microconferínță *s.f.* Conferință de scurtă durată. • pl. *-e.* /***micro¹-*** + ***conferință.***

microcontéxt *s.n.* Context de dimensiuni reduse. • pl. *-e.* /***micro¹-*** + ***context.***

microcopiá *vb. I. tr.* (*fotogr.; compl. indică acte, documente etc.*) A reproduce prin micșorare pe cale fotografică. • sil. *-pi-a.* prez.ind. *-iez.* /<germ. ***mikrokopieren.***

microcópie *s.f.* (*fotogr.*) Reproducere a unui material prin micșorare pe cale fotografică. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***microcopie.***

microcopiére *s.f.* (*fotogr.*) Acțiunea de *a microcopia* și rezultatul ei. • sil. *-pi-e-.* pl. *-i.* /v. ***microcopia.***

microcoríe *s.f.* (*med.*) Anomalie congenitală a irisului, caracterizată prin pupile foarte mici. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***microcorie.***

microcósm *s.n.* v. microcosmos.

microcósmic, -ă *adj.* (*fiz., filos.*) Care aparține microcosmului, care se referă la microcosm. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***microcosmique.***

microcósmos *s.n.* **1** (*fiz.*) Lumea specifică a particulelor submicroscopice (atomi, molecule etc.). **2** (*filos. și în doctrinele ezoterice; în opoz. cu „macrocosmos"*) (Termen folosit pentru a desemna) omul sau organismul omenesc, considerat ca un mic univers, analog cu macrocosmosul, cu universul. *Ideea raportului de analogie... dintre om și totalitatea lumii, adică dintre microcosm și macrocosm* (VIANU). **3** Lumea în mic, apropiată omului, prin opoziție cu universul. *Istoria fiecărei țări, microcosm al macrocosmului* (HASD.). **4** Lumea interioară a omului. • pl. *-uri.* și *microcósm s.n.* /<fr. ***microcosmos,*** lat. ***microcosmus,*** ngr. ***μικρόκοσμος;*** cf. gr. *μικρός* „mic", *κόσμος* „lume".

microcoulomb [ˌmikrokuˈlomb] *s.m.* (*fiz.*) Unitate de măsură pentru capacitatea electrică, egală cu o milionime de coulomb. • pl. *-i.* /<fr. ***microcoulombe.***

microcristăl *s.n.* (*mineral.*) Cristal microscopic. • pl. *-e.* /<fr. ***microcristal.***

microcristalín, -ă *adj.* (*mineral.; despre roci, minerale etc.*) Care este alcătuit din cristale microscopice. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***microcristallin.***

microcrónică *s.f.* Minicronică. • pl. *-ci.* /***micro¹-*** + ***cronică.***

microcronologíe *s.f.* Cronologie scurtă, sumară. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***micro¹-*** + ***cronologie.***

microcurént *s.m.* (*electr.*) Curent electric de mică intensitate. • pl. *-ți.* /***micro¹-*** + ***curent.***

microcurie [ˌmikrokyˈri] *s.f.* (*fiz.*) Unitate de măsură a radioactivității, egală cu a milioana parte dintr-o curie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***microcurie.***

microdactíl, -ă *adj.* (*med.*) Care prezintă microdactilie. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***microdactyle.***

microdactilíe *s.f.* (*med.*) Dezvoltare insuficientă a degetelor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***microdactylie;*** cf. gr. *μικρός* „mic", *δάκτυλος* „deget".

microdéltă *s.f.* (*geogr.*) **1** Deltă de mică întindere. **2** Machetă a unei delte. • pl. *-e.* /***micro¹-*** + ***deltă.***

microdiagnóstic *s.n.* (*inform.*) Microprogram destinat testării unui subansamblu. • sil. *-di-ag-.* pl. *-e.* /***micro¹-*** + ***diagnostic.***

microdiorámă *s.f.* (*a. plast.*) Diorama de dimensiuni mici. • sil. *-di-o-.* pl. *-e.* /***micro¹-*** + ***diorama.***

microdisécție *s.f.* (*biol.*) Disecție sub microscop, pe celule sau pe ființe foarte mici. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***micro-dissection.***

microdispozitív *s.n.* (*tehn.*) Dispozitiv de proporții foarte mici. • pl. *-e.* /***micro¹-*** + ***dispozitiv.***

microdonție *s.f.* (*med.*) Dezvoltare insuficientă a dinților. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***microdontie.***

microdóză *s.f.* (*med., farm.*) Doză infinitezimală, folosită în homeopatie. • pl. *-e.* /***micro¹-*** + ***doză.***

microdúr *s.n.* Material sintetic înlocuitor pentru talpă și tocuri la încălțăminte. • /***micro[poros]*** + ***dur[abil],*** prin contaminare.

microeconómic, -ă *s.f., adj.* (*econ.*) **1** *s.f.* Disciplină care se ocupă cu studiul relațiilor economice la nivelul fiecărei întreprinderi. **2** *adj.* Care aparține microeconomiei, care se referă la microeconomie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***micro-économique.***

microeconomíe *s.f.* (*econ.*) Economia sau relațiile economice la nivelul fiecărei întreprinderi în parte. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***micro-économie.***

microedițíe (*inform.*) Publicare asistată de calculator care utilizează un echipament de prelucrare a datelor de mici dimensiuni, putînd fi ținut pe masă sau birou. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***micro¹-*** + ***ediție.***

microelectrónic, -ă *s.f., adj.* (*electron.*) **1** *s.f.* Ramură a electronicii care se ocupă cu studiul producerii și al utilizării pieselor, al circuitelor și al aparatelor electronice miniaturale. **2** *adj.* Care aparține microelectronicii, care se referă la microelectronică. ◆ (*despre dispozitive electronice*) Cu grad înalt de miniaturizare. • pl. *-ci, -ce.* /<engl. ***microelectronic.***

microelectronográfic, -ă *adj.* (*biol.*) Care aparține microelectronografiei, care se referă la microelectronografie. • pl. *-ci, -ce.* /***micro¹-*** + ***electronografic.***

microelectronografíe *s.f.* (*biol.*) Fotografie făcută la microscop, care permite studierea fenomenelor biologice celulare sub aspect electric. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***micro¹-*** + ***electronografie.***

microelemént *s.n.* (*chim., biol.*) Element chimic care se găsește în cantități foarte mici în sol sau în organismele vii, aflîndu-se în compoziția hormonilor, a enzimelor, a fermenților etc.; oligoelement. • pl. *-e.* /<engl. ***microelement.***

microencefalíe *s.f.* (*med.*) Malformație constînd în existența unui creier foarte mic. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***micro¹-*** + ***encefalie.***

microenciclopedíe *s.f.* Enciclopedie de dimensiuni reduse; minienciclopedie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***micro¹-*** + ***enciclopedie.***

microeséu *s.n.* (*lit.*) Eseu de proporții reduse. • pl. *-uri.* /***micro¹-*** + ***eseu.***

microestezíe *s.f.* (*med.*) Tulburare de sensibilitate manifestată prin receptarea diminuată a volumului și greutății obiectelor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***microesthesie.***

microevolúție *s.f.* (*biol.*) Totalitatea proceselor de adaptare și de diferențiere a unor grupe de organisme mai mici. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***microevolution.***

microexplózie *s.f.* Explozie de mici proporții; miniexplozie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<engl. ***microexplosion.***

microexpozíție *s.f.* Expoziție de mici proporții. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***micro¹-*** + ***expoziție.***

microfábulă *s.f.* (*lit.*) Fabulă scurtă. • pl. *-e.* /***micro¹-*** + ***fabulă.***

microfachíe *s.f.* (*med.*) Anomalie congenitală constînd în existența unui cristalin anormal de mic. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***microphakie.***

microfág *s.n.* (*hist.*) **1** Fagocit de dimensiuni mici. **2** Granulocit neutrofil migrat în țesuturi. • pl. *-gi.* /<fr. ***microphage.***

microfagocitóză *s.f.* (*biol.*) Fagocitoză a microbilor. • pl. *-e.* /<fr. ***microphagocitose.***

microfarád *s.m.* (*electr.*) Unitate de măsură a capacității electrice, egală cu a milioana parte dintr-un farad. • pl. *-zi.* /<fr. ***microfarad.***

microfáună *s.f.* (*zool.*) Totalitatea animalelor microscopice (protozoare și nematode) de pe glob, dintr-o regiune sau dintr-un spațiu restrîns. • sil. *-fa-u-.* /<fr. ***microfaune.***

microférmă *s.f.* (*agric.*) Mică unitate de producție cu profil agricol. • pl. *-e.* /***micro¹-*** + ***fermă.***

microfil, -ă *adj.* (*bot.; despre plante*) Care are frunzele foarte mici. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***microphyle.***

microfilm *s.n.* (*fotogr.*) Film fotografic folosit pentru reproducerea la scară redusă a documentelor, a unor pagini de carte etc. ◆ (*inform.*) Suport fotografic de informații; microfișă. • pl. *-e.* /<fr., engl. ***microfilm,*** germ. ***Mikrofilm.***

microfilmă *vb. I. tr.* (*fotogr.; compl. indică documente, pagini de carte etc.*) A fotografia pe microfilm. • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***microfilmer.***

microfilmáre *s.f.* (*fotogr.*) Acțiunea de *a microfilma* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***microfilma.***

microfilmát, -ă *adj.* (*despre documente, pagini de carte etc.*) Care a fost fotografic pe microfilm. • pl. *-ți, -te.* /v. ***microfilma.***

microfilmotécă *s.f.* (*fotogr.*) Colecție de microfilme. ◆ Ext. Încăpere specială pentru astfel de colecții. • pl. *-ci.* /***micro¹-*** + ***filmotecă.***

microfíltru *s.n.* **1** Filtru de dimensiuni reduse. **2** Filtru de circulație de mică amploare. • pl. *-e.* /<fr. ***microfiltre.***

microfisúră *s.f.* Fisură invizibilă cu ochiul liber. • pl. *-i.* /<fr. ***microfissure.***

microfișă *s.f.* (*fotogr.*) Fotografie care reproduce la scară redusă pagini de carte sau alte materiale; microfilm. ◆ Ext. Fișă sumar întocmită. • pl. *-e.* /<fr. ***microfiche.***

microfișiér *s.n.* **1** Fișier de proporții reduse. **2** Scurtă bibliografie. • sil. *-și-er.* pl. *-e.* /<fr. ***microfichier.***

microfită *s.f.* (*biol.*) Organism vegetal de dimensiuni foarte mici. • pl. *-e.* /<fr. ***microphytes.***

microfitologíe *s.f.* (*bot.*) Ramură a botanicii care se ocupă cu studiul organismelor vegetale microscopice. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***microphytologie.***

microfízică *s.f.* (*fiz.*) Ramură a fizicii care se ocupă cu studiul atomilor, electronilor și al particulelor analoage; fizică atomică. • /<fr. ***microphysique.***

microflóră *s.f.* (*biol.*) Flora microscopică (actinomicete, alge, bacterii și ciuperci) a unui spațiu restrîns. • /<fr. ***microflore.***

microfloristíc, -ă *adj.* (*biol.*) Care aparține microflorei, care se referă la microfloră. • pl. *-ci, -ce.* /***micro¹-*** + ***floristic.***

microfobíe *s.f.* (*psih.*) Teamă patologică de obiecte mici. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***microphobia.***

microfoiletón *s.n.* (*lit., telev.*) Foileton de proporții reduse; minifoileton. • pl. *-oane.* /***micro¹-*** + ***foileton.***

microfón *s.n.* (*tehn.*) Aparat care transformă vibrațiile sonore în oscilații electrice, folosit în radioteleviziune și în telecomunicații. • pl. *-oane.* /<fr. ***microphone,*** germ. ***Mikrophon.***

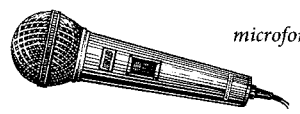

microfon

microfónic, -ă *adj.* (*tehn.*) Care ține de microfon sau de microfonie, care se referă la microfon sau microfonie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***microphonique.***

microfoníe *s.f.* **1** (*fiz.*) Reacție care se produce între un microfon în funcțiune și difuzoarele sale atunci cînd amplificatorul întrece ca volum o anumită limită. ◆ Fenomen care are loc atunci cînd la condensatorul variabil al unui radioreceptor nu funcționează bine gama de unde scurte. **2** Slăbire a vocii. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***microphonie.***

microfomíst, -ă *s.m., s.f.* (*telev., telec.*) Tehnician de sunet care asigură amplasarea și deplasarea microfoanelor la filmări sincrone. • pl. *-iști, -iste.* /<it. ***microfonista.***

microformát *s.n.* Format de dimensiuni miniaturizate. • pl. *-e.* /***micro¹-*** + ***format.***

microfórmă *s.f.* Formă de dimensiuni mici. • pl. *-e.* /***micro¹-*** + ***formă.***

microfosílă *s.f.* (*paleon.*) Fosilă de dimensiuni microscopice. • pl. *-e.* /<fr. ***microfossile.***

microfót¹ *s.m.* (*fiz.*) Unitate de măsură a iluminării, egală cu a milioana parte dintr-un fot. • pl. *-ți.* /<engl. ***microphot.***

microfót² *s.n.* (*fotogr.*) Imagine obținută prin microfotografiere. • pl. *-uri.* /<germ. ***Mikrophot.***

microfotocópie *s.f.* (*fotogr.*) Copie fotografică de dimensiuni foarte mici, obținută microfotografic. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***microphotocopie.***

microfotográfic, -ă *adj.* (*fotogr.*) Care aparține microfotografiei, care se referă la microfotografie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***microphotographique.***

microfotografíe *s.f.* (*fotogr.*) **1** Fotografie obținută cu ajutorul unui aparat fotografic adaptat la un microscop. ◆ Ext. Fotografie de dimensiuni foarte mici. **2** Tehnica obținerii acestor fotografii. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***microphotographie.***

microfotografiére *s.f.* (*fotogr.*) Fotografiere realizată cu ajutorul unui aparat fotografic adaptat la un microscop. • sil. *-fi-e-.* pl. *-i.* /***micro¹-*** + ***fotografiere.***

microfotogrammetríe *s.f.* (*fotogr.*) Ramură a fotogrammetriei care se ocupă cu măsurarea și cu reprezentarea corpurilor de dimensiuni mici. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***microphotogrammétrie***.

microfotométru *s.n.* (*fotogr.*) Aparat pentru determinarea opacității locale pe zone foarte mici a negativelor fotografice. • pl. *-e.* /<fr. ***microphotomètre***.

microfotoradiografíe *s.f.* (*med.*) Tehnică radiologică prin care se pot obține radiografii de dimensiuni reduse. ◆ Radiografia astfel obținută. • sil. *-di-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***microphotoradiographie***.

microftalmíe *s.f.* (*med.*) Anomalie congenitală constînd în micșorarea unuia sau a ambilor ochi. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***microphtalmie***.

microfúlger *s.n.* (*meteor.*) Fulger de intensitate redusă. • pl. *-e.* /***micro¹-*** + ***fulger***, după engl. *microflash*.

microfurnír *s.n.* (*ind. lemnului*) Furnir foarte subțire, lipit pe hîrtie specială. • pl. *-e.* /***micro¹-*** + ***furnir***.

microgălă *s.f.* Gală de mici proporții. • pl. *-e.* /***micro¹-*** + ***gală¹***.

microgamét *s.m.* (*biol.*) Gamet mascul; anterozoid. • pl. *-ți.* /<fr. ***microgamète***.

microgametánge *s.n.* (*biol.*) Organ în care se formează microgameții. • /<fr. ***microgamétange***.

microgametofít *s.m.* (*biol.*) Gametofit mascul. • pl. *-ți.* /<fr. ***microgamétophyte***.

microgametogenéză *s.f.* (*biol.*) Proces de formare și de maturizare a gameților. • pl. *-e.* /<fr. ***microgamétogenèse***.

microgárá *s.f.* Gară de mici proporții. • pl. *-ări.* /***micro¹-*** + ***gară***.

microgastríe *s.f.* (*med.*) Dezvoltare insuficientă a stomacului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***microgastrie***.

microgenerátor *s.n.* (*fiz.*) Generator de mică putere. • pl. *-oare.* /<fr. ***microgénérateur***.

microgeníe *s.f.* (*med.*) Dezvoltare mandibulară incompletă. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***microgénie***.

microghíd *s.n.* Ghid foarte sumar. • pl. *-uri.* /***micro¹-*** + ***ghid***.

microgiríe *s.f.* (*med.*) Micșorare a circumvoluțiunilor cerebrale prin atrofiere sau oprire în dezvoltare. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***microgyrie***.

microglosár *s.n.* Glosar cu un număr redus de cuvinte și cu explicații sumare. ◆ Glosar care înregistrează vocabularul specific unei activități, unei meserii etc. • pl. *-e.* /<fr. ***microglossaire***.

microglosíe *s.f.* (*med.*) Dezvoltare incompletă a limbii. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***microglossie***.

micrognatíe *s.f.* (*med.*) Dezvoltare incompletă a maxilarului inferior. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***micrognathie***.

micrográf *s.n.* Pantograf care permite desenarea unor figuri extrem de reduse. • pl. *-e.* /<fr. ***micrographe***.

microgrăfic, -ă *adj.* Care aparține micrografiei, care se referă la micrografie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***micrographique***.

micrografíe *s.f.* **1** Studiul microscopic al unui obiect. **2** Studierea la microscop a structurii metalelor și aliajelor metalice. **3** (*psih.*) Scriere măruntă, pînă la ilizibilitate, caracteristică schizofrenicilor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***micrographie***.

micrográm *s.n.* (*fiz.*) Unitate de greutate, egală cu a milioana parte dintr-un gram. • pl. *-e.* /<fr. ***microgramme***.

microgrúp *s.n.* (*psih., sociol.*) Grup mic. • pl. *-uri.* /***micro¹-*** + ***grup***.

microhálă *s.f.* Hală de proporții reduse. • pl. *-e.* /***micro¹-*** + ***hală***.

microhematocrít *s.n.* (*med.*) Metodă de determinare a hematocritului pe baza unei cantități mici de sînge. • pl. *-e.* /***micro¹-*** + ***hematocrit***.

microhematuríe *s.f.* (*med.*) Hematurie puțin abundentă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***microhématurie***.

microhemoragíe *s.f.* (*med.*) Hemoragie ușoară. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***micro¹-*** + ***hemoragie***.

microhenry [ˌmikro'henri] *s.m.* (*electr.*) Unitate de inductanță electrică, egală cu a milioana parte dintr-un henry. • /<fr., engl. ***microhenry***.

microhidroagregăt *s.n.* (*tehn.*) Hidroagregat de dimensiuni și putere reduse. • pl. *-e.* /***micro¹-*** + ***hidroagregat***.

microhidrocentrálă *s.f.* (*hidrotehn.*) Hidrocentrală de putere mică. • pl. *-e.* /***micro¹-*** + ***hidrocentrală***.

microimágine *s.f.* Imagine a unui document de dimensiuni miniaturizate. • pl. *-i.* /***micro¹-*** + ***imagine***.

microimprimáre *s.f.* (*muz.*) Înregistrare a undelor acustice pe discuri microsion. • pl. *-ări.* /***micro¹-*** + ***imprimare***, după fr. *micro-enregistrement*.

microinformátică *s.f.* (*inform.*) Parte a informaticii care se ocupă cu fabricarea și utilizarea microordinatoarelor. • /<fr. ***microinformatique***.

microinstalație *s.f.* Instalație de mici proporții; miniinstalație. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***micro¹-*** + ***instalație***.

microinstrucțiúne *s.f.* (*inform.*) Instrucțiune corespunzînd unui nivel de program elementar. • pl. *-i.* /<engl. ***microinstruction***.

microinterválă *s.n.* (*muz.*) Interval mai mic decît un semiton. • pl. *-e.* /***micro¹-*** + ***interval***.

microinterviú *s.n.* Interviu scurt; miniinterviu. • pl. *-uri.* /***micro¹-*** + ***interviu***.

microistórie *s.f.* (*ist.*) Istorie de dimensiuni reduse; miniistorie. • g.-d. *-iei.* /***micro¹-*** + ***istorie***.

microîntrepríndere *s.f.* Întreprindere de mici proporții, în care lucrează elevi. • pl. *-i.* /***micro¹-*** + ***întreprindere***.

microjoule [ˌmikro'ʒul] *s.m.* (*fiz.*) Unitate de lucru mecanic, egală cu a milioana parte dintr-un joule. • pl. *-i.* /<engl. ***microjoule***.

microjurnál *s.n.* Jurnal de dimensiuni reduse. • pl. *-e.* /<fr. ***microjournal***.

microléctor *s.n.* (*tehn.*) Aparat special pentru proiectarea microfilmelor pe un ecran orizontal. • pl. *-oare.* /<fr. ***microlecteur***.

microlepidoptére *s.n. pl.* (*entom.*) Grup de fluturi cuprinzînd speciile de talie mică; fluturași. • /<fr. ***microlépidoptères***.

microlexicón *s.n.* (*lingv.*) Lexicon de proporții reduse. • pl. *-oane.* /***micro¹-*** + ***lexicon***.

microlít *s.n.* **1** (*mineral.*) Cristal microscopic, de formă prismatică sau tubulară, specific unor roci vulcanice. **2** (*arheol.*; *adesea la pl.*) Denumire dată uneltelor și armelor mici de silex (lame de tăiat, vîrfuri de săgeți etc.), folosite în paleoliticul superior și în mezolitic. **3** (*med.*) Calcul microscopic. • pl. *-e.* /<fr. ***microlite***, germ. ***Mikrolith***; cf. gr. *μικρός* „mic", *λίθος* „piatră".

microlitiázá *s.f.* (*med.*) Formare de calculi microscopici. • sil. *-ti-a-.* pl. *-e.* /<fr. ***microlithiase***.

microlític, -ă *adj.* (*mineral.*; *despre roci*) Care este format din microlite. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***microlitique***.

microlítru *s.m.* (*fiz.*) Unitate de măsură egală cu a milioana parte dintr-un litru. • pl. *-i.* /<fr. ***microlitre***.

micrologíe *s.f.* (*med.*) **1** Tratat despre corpurile microscopice. **2** Parte a anatomiei care se ocupă cu studiul celulelor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***micrologie***.

microlúme *s.f.* Lume microscopică. • pl. *-i.* /***micro¹-*** + ***lume***, după engl. *microworld*.

microlúx *s.m.* (*fiz.*) Unitate de măsură a iluminării, egală cu a milioana parte dintr-un lux. • pl. *-cși.* /<engl. ***microlux***.

micromagazín *s.n.* Magazin de mici proporții. • pl. *-e.* /***micro¹-*** + ***magazin***.

micromainframe [ˌmikro'meinfreim] *subst.* (*inform.*) Legătura calculatoarelor personale cu cele mainframe sau cu rețelele multicalculatoare. • /<engl. ***micro [-to-] mainframe***.

micromanía *s.f.* (*psih.*) Complex de inferioritate exagerat. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***micromanie***.

micromanipulatór *s.n.* Aparat pentru manipularea și disecția celulelor sau a obiectelor foarte mici. • pl. *-oare.* /<fr. ***micromanipulateur***.

micromanométru *s.n.* (*fiz.*) Aparat pentru măsurarea variațiilor foarte mici de presiune. • pl. *-e.* /<fr. ***micromanomètre***.

micromastíe *s.f.* (*med.*) Dezvoltare insuficientă a sînilor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***micromastie***.

micromașínă *s.f.* Mașină de dimensiuni mici. • pl. *-i.* /***micro¹-*** + ***mașină***.

micromecánică *s.f.* (*mec.*) Domeniu al industriei care realizează dispozitive de mecanică fină, cu dimensiuni microscopice. • /***micro¹-*** + ***mecanică***.

micromél, -ă *adj.* (*med.*; *despre persoane*) Care prezintă micromelie. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***micromèle***.

micromelíe *s.f.* (*med.*) Dezvoltare incompletă a membrelor corpului. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***micromélie***.

micromér *s.n.* (*embriol.*) Celulă mică rezultată din diviziuni succesive ale blastonerelor, la începutul segmentării oului. • pl. *-e.* /<fr. ***micromère***.

micrometeorít *s.m.* (*cosm.*) Particulă meteorică din spațiul cosmic, de dimensiuni foarte mici. • sil. *-te-o-.* pl. *-ți.* /<fr. ***micrométéorite***, engl. ***micrometeorite***.

micrometeorologíe *s.f.* (*meteor.*) Studiu al proceselor fizice din stratul de aer de lîngă sol, într-un spațiu restrîns. • sil. *-te-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***micrométéorologie***.

micrométric, -ă *adj.* **1** Care aparține micrometrului sau micrometriei, care se referă la micrometru sau la micrometrie. ◆ Care servește la măsurarea dimensiunilor mici și foarte mici. ◆ (*despre șuruburi*) Al cărui filet este foarte fin și precis prelucrat, putînd fi utilizat la construcția instrumentelor de măsură. **2** Care are dimensiuni foarte mici. *Această deplasare se face... cu cîtimi micrometrice* (ION.-MUSC.). • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***micrométrique***.

micrometríe *s.f.* Disciplină care se ocupă cu măsurarea dimensiunilor foarte mici. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***micrométrie***.

micrométro *s.n.* v. micrometru.

micrometróu *s.n.* Minimetrou. • pl. *-uri.* /***micro¹-*** + ***metrou***.

micrométru *s.n.*, *s.m.* **1** *s.n.* Instrument pentru efectuarea unor măsurări directe de lungimi cu precizia sutimilor și chiar a miimilor de milimetru, folosit în micrometrie. <> (*optic.*) *Micrometru ocular* (sau *obiectiv*) = plăcuță gradată adaptată la ocularul (sau obiectivul) unui microscop ori la alt aparat optic pentru a măsura dimensiunile obiectelor studiate. **2** *s.m.* (*fiz.*) Micron. • pl. *n. -e, m. -i.* și (*înv.*) *micrométro s.n.* /<fr. ***micrométre***.

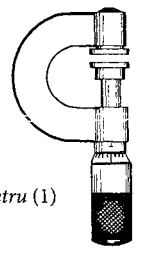

micrometru (1)

micromicéte *s.f. pl.* (*bot.*) Ciuperci foarte mici, saprofite sau parazite, care nu pot fi văzute cu ochiul liber. • /<fr. ***micromycètes***.

micromicrofarád *s.m.* (*fiz.*) Picofarad. • pl. *-zi.* /<fr. ***micromicrofarad***.

micromicrón *s.m.* (*fiz.*) Unitate de măsură egală cu a milioana parte dintr-un micron. • pl. *-i.* /<fr. ***micromicron***.

micromielíe *s.f.* (*med.*) Dezvoltare incompletă în lungime a măduvei spinării. • sil. *-mi-e-.* g.-d. *-iei-.* /<engl. ***micromyelia***.

micromilimétru *s.m.* (*fiz.*) Nanometru. • pl. *-i.* /<fr. ***micromilimètre***.

microminiatúră *s.f.* Miniatură la scară redusă. • sil. *-ni-a-.* pl. *-i.* /***micro¹-*** + ***miniatură***.

microminiaturizá *vb. I. tr.* A reduce la dimensiuni microscopice. • sil. *-ni-a-.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***microminiaturiser***.

microminiaturizáre *s.f.* Acțiunea de *a microminiaturiza* și rezultatul ei. • sil. *-ni-a-.* pl. *-ări.* /v. ***microminiaturiza***.

micromodél *s.n.* Model de dimensiuni reduse. • pl. *-e.* /***micro¹-*** + ***model***.

micromodelísm *s.n.* Activitatea de a confecționa micromodele. • pl. *-e.* /***micromodel*** + *-ism*.

micromodúl *s.n.* (*electron.*) Circuit logic sau aritmetic miniaturizat al unui calculator electronic. • pl. *-e.* /<fr. ***micromodule***.

micromoleculár, -á *adj.* (*fiz., chim.*; *despre substanțe*) Care este alcătuit din micromolecule. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***micromoléculaire***.

micromolecúlă *s.f.* (*fiz., chim.*) Moleculă cu un număr mic de atomi. • pl. *-e.* /<fr. ***micromolécule***.

micromonográfic, -ă *adj.* Care aparține micromonografiei, care se referă la micromonografie, care are caracter de micromonografie. • pl. *-ci, -ce.* /<***micromonografie***.

micromonografíe *s.f.* Monografie de proporții reduse. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***micromonographie***.

micromonolít *s.n.* (*geol.*) Monolit de dimensiuni reduse. • pl. *-e.* /***micro¹-*** + ***monolit***.

micromotór *s.n.* (*electr.*) Motor electric de putere (foarte) mică. • pl. *-oare.* /<fr. ***micromoteur***.

micromutație *s.f.* (*genet.*) Mutație de substanță ereditară, urmată de schimbări mici de caractere. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***micromutation***.

micromuzéu *s.n.* Muzeu de mici proporții. • pl. *-ee.* /*micro¹-* + *muzeu*.

micrón *s.m.* (*fiz.*) Unitate de măsură pentru lungimi, egală cu a mia parte dintr-un milimetru; micrometru. • pl. *-i.* /<fr. *micron*, germ. *Mikron*.

microneziăn, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a celor patru state care constituie Micronezia sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) populație care locuiește în Micronezia, locuitorii Micronezieі. **2** *adj.* Care aparține Micronezieі sau micronezienilor, care se referă la Micronezia sau la micronezieni; originar din Micronezia. ◆ (*subst. f. pl.*) Grup de limbi din familia austroneziană, ramura oceanică de est; (*și la sg.*) limbă care face parte din acest grup. • sil. *-zi-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. *micronésien*; cf. nm. pr. *Micronezia*, grupare insulară în N-V Oceaniei.

micronizáre *s.f.* (*fiz.*) Transformare a unui corp solid în particule avînd dimensiuni de ordinul micronului. • pl. *-ări.* /după fr. *micronisation*.

micronucléu *s.n.* (*biol.*) Nucleu supranumerar mic din citoplasmă, format în cursul diviziunii celulare, sub acțiunea unui agent mutagen. • pl. *-ee.* /<fr. *micronucléus*.

microobiéct *s.n.* Obiect de dimensiuni foarte mici. ◆ Spec. (*fiz.*) Obiect de cercetare al microfizicii. • pl. *-e.* /*micro¹-* + *obiect*.

microobiectív *s.n.* (*optic.*) Sistem optic destinat microfilmărilor. • pl. *-e.* /*micro¹-* + *obiectiv*.

microohm [,mikro'om] *s.m.* (*fiz.*) Unitate electrică de rezistență, egală cu a milioana parte dintr-un ohm. • pl. *-i.* /*micro¹-* + *ohm*.

microoperáție *s.f.* (*inform.*) Operație elementară efectuată prin executarea unei microinstrucțiuni. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<engl. *microoperation*.

microordinatór *s.n.* (*inform.*) Microcalculator. • pl. *-oare.* /<fr. *microordinateur*.

microorganísm *s.n.* (*biol.*) Organism vegetal sau animal, de dimensiuni microscopice. • pl. *-e.* /<fr. *micro-organisme*.

micropaleontologíe *s.f.* (*paleon.*) Ramură a paleontologiei care se ocupă cu studiul microfosilelor. • sil. *-le-on-.* g.-d. *-iei.* /<fr. *micropaléontologie*.

microparazít *s.m.* (*med.*) Parazit de dimensiuni microscopice. • pl. *-ți.* /<fr. *microparasite*.

micropartículă *s.f.* (*fiz.*) Particulă materială foarte mică; particulă elementară. • pl. *-e.* /<fr. *microparticule*.

micropedagogíe *s.f.* (*pedag.*) Pedagogie privită în perspectiva aplicării ei la procesul instructiv-educativ al unei structuri mici (elev, grup de elevi, clasă, școală). • g.-d. *-iei.* /*micro¹-* + *pedagogie*.

micropíl *s.n.* **1** (*bot.*) Canal microscopic situat în partea apicală a ovulului plantelor superioare, prin care tubul polinic pătrunde în oosferă. **2** (*zool.*) Por în membrana oului unor insecte sau pești, prin care poate pătrunde spermatozoidul. • pl. *-e.* /<fr. *micropyle*; cf. gr. *μικρός* „mic", *πύλη* „intrare".

microporós, -oásă *adj., s.n.* **1** *adj.* (*despre materiale, corpuri*) Cu pori foarte mici, capilari. **2** *s.n.* Cauciuc sintetic cu masa poroasă, asemănătoare cu a buretelui artificial, din care se face talpă pentru obiecte de încălțăminte. ◆ (*fam.; m. pl.*) Încălțăminte cu talpa din asemenea material. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. *microporeux*, engl. *microporous*.

microporozitáte *s.f.* (*med.*) Porozitate capilară. • /*micro¹-* + *porozitate*.

microportrét *s.n.* Portret de dimensiuni foarte reduse. • pl. *-e.* /*micro¹-* + *portret*.

microprínt *s.n.* Foaie rectangulară opacă conținînd microimagini de documente dispuse în șiruri, obținute printr-un proces de tipărire. • pl. *-uri.* /*micro¹-* + *[rota]print*.

microprocesór *s.n.* (*electron.*) Circuit integrat de mare densitate și complexitate, realizat prin microminiaturizare pe plăcuță de siliciu, cu un număr redus de elemente cu componente integrate, specializat pentru operații de calcul, comandă și control, aflat într-un computer sau în alt sistem electronic. • pl. *-oare.* /<engl. *microprocessor*.

microprodúcție *s.f.* (*econ.*) Producție la o scară restrînsă, uneori experimentală. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /*micro¹-* + *producție*.

microprogrăm *s.n.* (*inform.*) Program scris într-un ordinator microprogramat. • pl. *-e.* /<engl. *microprogram*.

microprogramá *vb. I. tr.* (*inform.*) A scrie microprograme. • prez.ind. *-ez.* /<fr. *microprogrammer*.

microprogramáre (*inform.*) Tehnică unilizată în proiectarea hardware-ului care este controlat de microprograme. • pl. *-ări.* /v. *microprograma*.

microproiectór *s.n.* Aparat pentru microproiecții. • pl. *-oare.* /<fr. *microprojecteur*.

microproiécție *s.f.* Proiecție care permite obținerea pe ecran a imaginii unor obiecte invizibile pentru ochiul liber, în special a unor preparate microscopice. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. *microprojection*.

microprotál *s.n.* (*bot.*) Protal bărbătesc. • pl. *-e.* /<fr. *microprothalle*.

micropsíe *s.f.* (*med.*) Tulburare a vederii care constă în receptarea obiectelor ca fiind mai mici decît în realitate. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. *micropsie*; cf. gr. *μικρός* „mic", *ὄψις* „vedere".

micropúncție *s.f.* (*med.*) Puncție la nivelul celulei. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /*micro¹-* + *puncție*.

microradiografíe *s.f.* (*med.*) Radiografie efectuată pe un film special, de dimensiuni reduse, în anumite condiții, care să permită examinarea ulterioară sau mărirea acesteia pînă la dimensiunile necesare; (*fam.*) micro. ◆ Tehnica obținerii microradiografiilor. • sil. *-di-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. *microradiographie*.

microradiométru *s.n.* (*tehn.*) Radiomicrometru. • sil. *-di-o-.* pl. *-e.* /<fr. *microradiomètre*.

microradioscopíe *s.f.* **1** Examinare vizuală a unui corp opac prin proiectare pe un ecran fluorescent a unui fascicul de raze X care străbat acel corp. **2** Concr. Imagine obținută prin radioscopie. • sil. *-di-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. *radioscopie*.

microraión *s.n.* Element teritorial urbanistic, constituit dintr-o suprafață de 20-50 ha și cu 5000-15000 de locuitori, cuprinzînd locuințe și edificii cu dotare de primă necesitate (creșe, cămine, școli, magazine etc.). • pl. *-oane.* /*micro¹-* + *raion*; cf. rus. *микрорайон*.

microralíu *s.n.* Miniraliu. • pl. *-uri.* /<fr. *micro-rallye*.

microreacție *s.f.* (*chim.*) Reacție între cantități foarte mici de substanță. • sil. *-re-ac-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. *microréaction*.

microrecensămînt *s.n.* Recensămînt limitat la un teritoriu sau la o categorie de populație. • pl. *-uri, -inte.* /*micro¹-* + *recensămînt*.

microreceptór *s.n.* (*telec.*) Ansamblu format de microfonul și receptorul telefonic cu legăturile aferente, montate într-un mîner și legate de aparatul telefonic printr-un cordon; receptor telefonic. • pl. *-oare.* /*micro¹-* + *receptor*; cf. fr. *microrécépteur*.

microrecitál *s.n.* Recital cu un program scurt; minirecital. • pl. *-uri.* /*micro¹-* + *recital*.

microregiúne *s.f.* Teritoriu restrîns în cadrul unei regiuni urbanistice. • pl. *-i.* /*micro¹-* + *regiune*.

microrelief *s.n.* (*geomorf.*) Ansamblul formelor de relief de mică altitudine (movile, crovuri etc.). • sil. *-li-ef.* pl. *-uri.* /<fr. *microrelief*, rus. *микрорельеф*.

microreportáj *s.n.* Reportaj scurt. • pl. *-e.* /*micro¹-* + *reportaj*.

microretrospectívă *s.f.* Retrospectivă de mici proporții. • pl. *-e.* /*micro¹-* + *retrospectivă*.

microrevístă *s.f.* Spectacol de revistă de proporții reduse. • pl. *-e.* /*micro¹-* + *revistă*.

microrhidíe *s.f.* (*med.*) Dezvoltare insuficientă a testiculelor, însoțită de sterilitate. • g.-d. *-iei.* /<fr. *microrchidie*.

microríl¹ *s.n.* **1** Microsion. **2** Bandă pentru magnetofon. • pl. *-e.* și *microrílă s.f.* /<germ. *Mikrorille*.

microríl² *s.n.* (*tehn.*) Ril îngust și de turație joasă. • /*micro¹-* + *ril*.

microrílă *s.f.* v. microril.

microrobót *s.m.* Robot de dimensiuni reduse. • pl. *-ți.* /*micro¹-* + *robot*.

microroмán *s.n.* (*lit.*) Roman de mici proporții; miniroman. • pl. *-e.* /*micro¹-* + *roman*.

microscóp *s.n.* Instrument optic, alcătuit dintr-un sistem dublu de lentile, utilizat pentru observarea și cercetarea obiectelor și a formațiunilor extrem de mici, care nu pot fi văzute cu ochiul liber. *Era un laborator unde ochii răbdători osteneau pe lentila microscopului* (CE. PETR.). ◇ *Microscop electronic* = instrument analog microscopului optic, în care rolul razelor de lumină este îndeplinit de un fascicul de electroni care traversează mai multe lentile electronice și care poate mări imaginea obiectelor de zeci de mii de ori, permițînd distingerea detaliilor de ordinul ângströmilor, oferind posibilitatea de a fotografia imaginile. *Microscop polarizant* v. polarizant. *Microscop solar* v. solar. ◇ Compar. *Este un spirit analitic, îi studiază pe cei din jur ca la microscop.* • pl. *-oape.* /<fr. *microscope*, germ. *Mikroskop*; cf. gr. *μικρός* „mic", *σκοπέω* „a examina".

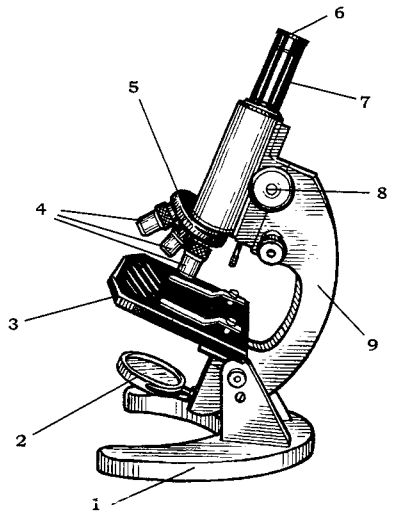

Microscop

1. Picior.
2. Oglindă pentru reflectarea luminii.
3. Platină (2) pentru fixarea lamelelor.
4. Obiective.
5. Suportul obiectivelor.
6. Ocular.
7. Tubul ocularului.
8. Șurub micrometric pentru focalizare.
9. Braț.

microscópic, -ă *adj., s.n.* **I** *adj.* **1** Care nu se poate vedea sau cerceta decît cu microscopul. ◆ Care aparține microscopului, care se referă la microscop. **2** Care este extrem de mic, minuscul. **3** (*fiz.; despre teorii*) Care ia în considerare faptul că toate corpurile au structură discontinuă, fiind alcătuite din atomi și din molecule. **4** Fig. Care este fără valoare, neînsemnat. **II** *s.n.* (*tipogr.*) Cel mai mic corp de literă, de 2, 5 puncte tipografice. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. *microscopique*.

microscopíe *s.f.* Tehnica observării și studierii obiectelor și fenomenelor cu ajutorul microscopului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. *microscopie*, germ. *Mikroskopie*.

microsecúndă *s.f.* (*fiz.*) Unitate de măsură pentru timp, egală cu a milioana parte dintr-o secundă. • pl. *-e.* /<fr. *microseconde*, germ. *Mikrosekunde*.

microseísm *s.n.* (*geol.*) Cutremur de pămînt de intensitate mică, înregistrat numai de aparate foarte sensibile. • pl. *-e.* /<fr. *microséisme*; cf. gr. *μικρός* „mic", *σεισμός* „cutremur".

microseísmic, -ă *adj.* (*geol.*) Care se referă la microseism. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. *microséismique*.

microseismográf *s.n.* (*geol.*) Seismograf pentru înregistrarea microseismelor. • sil. *-se-is-.* pl. *-e.* /<fr. *microséismographe*.

microsesiúne *s.f.* Sesiune scurtă. • pl. *-i.* /*micro¹-* + *sesiune*.

microsestón *s.n.* (*biol.*) Seston cuprinzînd organisme de dimensiuni microscopice. • /<fr. *microseston*.

microsferocít *s.n.* (*med.*) Sferocit de dimensiuni mici. • pl. *-e.* /<fr. *microsphérocyte*.

microsferocitóză *s.f.* (*med.*) Prezență a microsferocitelor în sînge. • /<fr. *microsphérocytose*.

microsferofachíe *s.f.* (*med.*) Anomalie a cristalinului, devenit mic și sferic. • g. -d. *-iei.* /<fr. *microsphérophakie*.

microsfigmíe *s.f.* (*med.*) Micșorare a pulsului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. *microsphygmie*.

microsión *adj., s.n.* (Disc muzical de calitate superioară) care are șanțul de înregistrare extrem de îngust și turația redusă și care permite înregistrări și audiții de mare finețe și de lungă durată; microril. • sil. *-si-on.* pl. *-oane.* /<fr. *microsillon*.

microsistém *s.n.* (*sociol.*; și *microsistem social*) Sistem de integrare socială a unui individ sau a unui grup mic. • pl. *-e.* /***micro¹-*** + ***sistem***.

microsmíe *s.f.* (*med.*) Diminuare patologică a simțului mirosului. • pl. *-ii.* -g.-d. *-iei.* /***micro¹-*** + *-osmie*.

microsociál, -ă *adj.* (*sociol.*) Care aparține, care este caracteristic microstructurii sociale; care se referă la microstructura socială. ◇ *Nivel microsocial* = grup mic de desfășurare a activităților (de muncă, de cercetare, de conducere etc.) și a relațiilor sociale. • sil. *-ci-al.* pl. *-i, -e.* /***micro¹-*** + ***social***.

microsociológ, -ă *s.m., s.f.* (*sociol.*) Reprezentant, adept al microsociologiei. • sil. *-ci-o-.* pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***microsociologue***.

microsociológic, -ă *adj.* (*sociol.*) Care aparține microsociologiei, care se referă la microsociologie. • sil. *-ci-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***microsociologique***.

microsociológie *s.f.* (*sociol.*) **1** Studiul sociometric al grupurilor mici (oamenii dintr-un atelier sau birou, dintr-o echipă, elevii dintr-o clasă etc.), privind relațiile afective (simpatie, antipatie, indiferență) ce se stabilesc între membrii unor asemenea grupuri. **2** Curent în sociologia contemporană, apărut în SUA, care consideră că factorul fundamental al vieții sociale îl constituie relațiile afective din cadrul unor microgrupuri sau dintre membrii unor grupuri diferite. • sil. *-ci-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***microsociologie***.

microsóft *s.n.* (*inform.*) Limbaj de programare de nivel înalt, larg răspîndit, simplu, cu instrucțiuni formate din cuvinte ale limbii engleze și notații matematice. • /de la nm. pr. engl. ***Microsoft***, numele unei companii de specialitate.

microsomíe *s.f.* (*med.*) Deficiență în creștere, dimensiunile corpului rămînînd subnormale; nanism. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***microsomie***.

microsóndă *s.f.* (*tehn.*) Sondă care permite dozarea elementelor prezente într-un volum de materie extrem de redus. • pl. *-e.* /<fr. ***microsonde***.

microspécie *s.f.* (*biol.*) Specie mică, formată din indivizi similari fenotipic; subspecie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***microspecies***.

microspectrofotometríe *s.f.* (*med.*) Studiu cantitativ al elementelor chimice componente ale diferitelor țesuturi cu ajutorul spectrelor de emisie și de absorbție. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***microspectrophotometry***.

microspectroscóp *s.n.*(*tehn.*) Ocular prevăzut cu prisme, cu care se înlocuiește ocularul obișnuit al microscopului și care dă imaginea spectrului luminos al obiectului observat. • pl. *-oape.* /<fr. ***microspectroscope***.

microspór *s.m.* (*bot.*) **1** Spor al unor plante criptogame care dă naștere unui protal mascul. **2** Grăunte de polen. • pl. *-i.* /<fr. ***microspore***; cf. gr. *μικρός* „mic", *σπόρος* „sămînță".

microsporánge *s.n.* (*bot.*) **1** Sporange în care se dezvoltă microsporii. **2** Sac polinic al spermatofitelor. • pl. *-ge.* /<fr. ***microsporange***.

microsporíe *s.f.* (*med.*) Micoză cauzată de un microspor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***microsporie***.

microsporocít *s.n.* (*bot.*) Celula mamă a polenului, care are în nucleu două rînduri de cromozomi, aduși de gametul femel și de cel mascul. • pl. *-e.* /<fr., engl. ***microsporocyte***.

microsporofílă *s.f.* (*bot.*) Frunză pe care se dezvoltă microsporangele. • pl. *-e.* /***micro¹-*** + ***sporofilă***; cf. fr. *microsporophile*.

microsporogenéză *s.f.* (*bot.*) Proces de formare a microsporilor la plantele cu flori. • /<fr. ***microsporogenèse***, engl. ***microsporogenesis***.

microspórum *s.n.* (*bot.*) Gen de ciuperci ascomicete parazite care trăiesc în pielea omului. • /<fr. ***microsporum***.

microstagiúne *s.f.* Stagiune teatrală de scurtă durată, de obicei în cadrul unei deplasări. • pl. *-i.* /***micro¹-*** + ***stagiune***, cf. it. *microstagione*.

microstatístică *s.f.* (*statist.*) Statistică de proporții reduse. • pl. *-ci.* /***micro¹-*** + ***statistică***.

microstáție *s.f.* Stație (de salvare) cu un număr redus de autovehicule. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***micro¹-*** + ***stație***.

microstațiúne *s.f. Microstațiune balneară* = stațiune balneară de capacitate redusă. • pl. *-i.* /***micro¹-*** + ***stațiune***.

microstomíe *s.f.* (*med.*) Micșorare exagerată a orificiului bucal. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***microstomie***.

microstructúră *s.f.* Structură de amănunt a unui material, organism, obiect etc. observată cu ajutorul microscopului sau prin alte procedee. ◇ (*sociol.*) *Microstructură socială* = totalitatea relațiilor (inter)personale și a rețelelor de integrare care definesc existența socială a unui individ. ◆ (*geol.*) Structură a solului alcătuită predominant din microagregate. • pl. *-i.* /<fr. ***microstructure***.

microtectónică *s.f.* (*geol.*) Ramură a geologiei care se ocupă cu studiul microstructurilor tectonice. • /***micro¹-*** + ***tectonică***.

microtelefón *s.n.* (*telec.*) Receptor telefonic cu dispozitiv de format numărul atașat la el. • pl. *-oane.* /<fr. ***microtéléphone***, germ. ***Mikrotelephon***.

microtérm, -ă *adj.* (*despre organisme*) Care este adaptat la temperaturi scăzute. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***microtherme***.

microtermíe *s.f.* (*fiz.*) Unitate de măsură a căldurii, egală cu a milioana parte dintr-o termie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***microthérmie***.

microtermofílă *adj., s.f.* (*bot.*) (Plantă) care crește în zona cu climă temperată rece din regiunea boreală. • pl. *-e.* /<fr. ***microthermophile***.

microtermofítă *s.f.* (*bot.*) Plantă microtermofilă. • pl. *-e.* /<fr. ***microtermophyte***.

microtídă *s.n.* (*zool.*; *la pl.*) Familie de mamifere rozătoare din care face parte șoarecele de cîmp; (*și la sg.*) animal care face parte din această familie. • pl. *-e.* /<engl. ***microtidae***; cf. lat. *microtus* „șoarece de cîmp", gr. *εἶδος* „aspect".

microtíe *s.f.* (*med.*) Monstruozitate caracterizată prin micșorarea urechilor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***microtie***.

microtipár *s.n.* (*tipogr.*) Tipar cu litere foarte mici, microscopice. • pl. *-e.* /***micro¹-*** + ***tipar***.

microtóm *s.n.* Instrument cu ajutorul căruia se pot tăia felii foarte subțiri, de cîțiva microni, dintr-un corp, pentru a putea fi examinate la microscop. • pl. *-oame.* /<fr. ***microtome***; cf. gr. *μικρός* „mic", *τομός* „care taie".

microtomíe *s.f.* Tăierea unor fragmente foarte subțiri dintr-un corp spre a fi examinate la microscop. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<engl. ***microtomy***.

microtón *s.n.* (*muz.*) Interval mai mic de un semiton. • pl. *-uri.* /***micro¹-*** + ***ton***.

microtransmițátor *s.n.* (*electron.*) Transmițător de dimensiuni (foarte) reduse. • pl. *-oare.* /***micro¹-*** + ***transmițător***.

microtraumatísm *s.n.* (*med.*) Traumatism de mică intensitate care prin repetare frecventă poate deveni cauza unei boli profesionale. • sil. *-tra-u-.* pl. *-e.* /<fr. ***microtraumatisme***.

microtrón *s.n.* (*fiz.*) Accelerator ciclic de electroni cu o putere inferioară celei a betatronului, în care creșterea energiei se obține la trecerea treptată a acestora prin cîmpul electric oscilant al unei cavități rezonante. • pl. *-oane.* /<fr., engl. ***microtron***, germ. ***Mikrotron***.

microturbínă *s.f.* Turbină de dimensiuni reduse, folosită în microhidrocentrale. • pl. *-e.* /***micro¹-*** + ***turbină***.

microturísm *s.n.* Autoturism de dimensiuni reduse; miniautomobil. • pl. *-e.* /***micro¹-*** + ***[auto]turism***.

microúndă *s.f.* (*fiz.*) Undă electromagnetică de lungime de undă cuprinsă între 0, 3 mm și 1 m. • pl. *-e.* /<fr. ***micro-onde***.

microunitáte *s.f.* Unitate de mici dimensiuni. • pl. *-ăți.* /***micro¹-*** + ***unitate***.

microunivérs *s.n.* Microcosm. • pl. *-uri.* /***micro¹-*** + ***univers***.

microuzínă *s.f.* Uzină de proporții reduse. • pl. *-e.* /***micro¹-*** + ***uzină***.

microvólt *s.m.* (*fiz.*) Unitate de forță electromotoare sau de diferență de potențial, egală cu a milioana parte dintr-un volt. • pl. *-ți.* /<fr. ***microvolt***.

microvoltmétru *s.n.* Instrument de măsură a tensiunilor joase de ordinul milionimilor de volt. • pl. *-e.* /<fr. ***microvoltmètre***.

microwátt [,mikro'vat] *s.m.* (*fiz.*) Unitate de putere, egală cu a milioana parte dintr-un watt. • pl. *-ți.* /<fr. ***microwatt***.

microzoár *s.n.* (*zool.*; *la pl.*) Încrengătură de animale de apă, foarte mici, care se pot vedea numai cu microscopul; (*și la sg.*) animal care face parte din această încrengătură. • sil. *-zo-ar.* pl. *-e.* /<fr. ***microzoaires***; cf. gr. *μικρός* „mic", *ζῷον* „animal".

microzóm *s.m.* (*biol.*) Organit din citoplasmă de dimensiuni ultramicroscopice. • pl. *-i.* /<fr. ***microsome***.

microzónă *s.f.* **1** Regiune din masa solului arabil în care sînt grupate particule cu funcțiuni biochimice identice. **2** Cartier de proporții reduse al unui oraș. **3** (*sociol.*) Zonă de mică întindere. • pl. *-e.* /<fr. ***microzone***.

microzoospór *s.m.* (*bot.*) Zoospor de talie mică. • pl. *-i.* /<fr. ***microzoospore***.

micsándră *s.f.* (*bot.*) Numele a două plante erbacee, din familia cruciferelor, cu tulpina simplă sau ramificată, cu frunzele lanceolate acoperite cu peri cenușii, cu florile albe, roșii, albastre sau violete, plăcut mirositoare (*Matthiola incana* și *annua*); (*pop.*) micșunea. ◇ Compus: *micsandră-sălbatică* (sau *-de-munte*) = plantă erbacee cu florile mari, galbene, plăcut mirositoare, folosite în medicină pentru efectul expectorant (*Erysimum officinalis*). • pl. *-e.* /etimol. nec.

micșór, -oără *adj.* Dim. al lui *mic*; micuț. • pl. *-ori, -oare.* și *micușór, -oără adj.* /***mic*** + *-ușor*.

micșorá *vb. I.* (*de obicei în opoz. cu „mări"*) **1** *tr., refl.* (*cu sens dimensional*) A (se) face (mai) mic ca dimensiune; a (se) diminua, (*pop.*) a (se) mici. *Deivos ridică din umeri întrebător și micșorîndu-și ochii mari se arătă nedumerit* (CA. PETR.). **2** *tr., refl.* (*cu sens cantitativ*) A (se) face (mai) mic; a (se) reduce. *S-a mai micșorat încărcătura tirului.* ◆ (*tr.*; *compl. indică prețuri, valori etc.*) A reduce, a scădea. ◆ Spec. (*tr.*) A reduce ca număr, ca plafon etc. *Începură a striga: – Să micșureze dăjdiile!* (C. NEGR.). **3** *refl.* (*cu sens intensiv*) A deveni mai puțin intens; a se diminua. *Numai zăpada cădea în perdele tot mai dese și lumina se micșora* (AGÂR.). **4** *tr.* (*mat.*) A da unui număr o valoare mai mică decît o are. **5** *tr.* (*muz.*) A diminua un interval cu un semiton cromatic. **6** *refl.* (*cu sens durativ*) A dura (mai) puțin, a scădea (în timp). *Deja a început să se micșoreze ziua.* **7** *tr., refl.* (*înv.*) A (se) umili, a (se) smeri. *Cine să va înălța pre sine, micșura-să-va* (N. T. 1648). **8** *tr.* (*înv., pop.*) A aduce o diminuare a însemnătății, a valorii cuiva sau a ceva. *Micșurează numele lui Hristos* (COR.). • prez.ind. *-ez.* și (*înv., pop.*) *micșură vb. I.* /***micșor*** + *-a*.

micșorábil, -ă *adj.* Care este reductibil. • pl. *-i, -e.* /***micșora*** + *-bil*.

micșoráre *s.f.* **1** Reducere a dimensiunii; diminuare; scădere, împuținare. ◆ Însușirea de a fi mic. *Au năvălit mulțime multă la mănăstire și nu mai încăpea pentru strămtoarea și micșorarea locului* (MIN.). **2** Reducere a cantității, a numărului etc. *Micșorarea numărului de participanți la conferință e îngrijorătoare.* ◆ Spec. Reducere, scădere a prețului, a valorii etc. **3** Reducere, diminuare a intensității; descreștere. *Micșorarea luminii lămpii.* **4** (*înv.*) *Micșorarea sufletului* = deprimare, descurajare, deznădejde. *Frica și micșurarea sufletului său, aruncîndu-l în niște trudnice gînduri, i-au rădicat cu totul pofta mîncării* (DRĂGHICI). **5** (*înv.*) Diminuare a însemnătății, a valorii, a prestigiului etc. *Într-altă parte cîțiva alți inși vorbeau despre aceeași trădare națională și micșorare a prestigiului țării* (BRĂT.). • pl. *-ări.* și (*înv., pop.*) *micșurăre s.f.* /v. ***micșora***.

micșorát, -ă *adj.* **1** Care este făcut mai mic, redus, scăzut. *Îl privea cu ochii micșurați* (SADOV.). **2** Care a devenit mai puțin intens, mai slab. *Subt lampa micșorată Fața ta s-alege-n umbră, tristă și îngîndurată* (CAZ.). **3** (*înv.*) Care este umilit, smerit. **4** (*înv., pop.*) Care este diminuat ca însemnătate, ca valoare etc. *În loc de o înmulțire de idei... am avea o ochire mărginită, un duh micșurat* (RUSSO). • pl. *-ți, -te.* și (*înv., pop.*) *micșurát, -ă adj.* /v. ***micșora***.

micșorătór, -oáre *adj.* Care micșorează. • pl. *-ori, -oare.* /***micșora*** + *-ător*.

micșorél, -eă *adj.* (*pop.*) Dim. al lui *micșor*; (*pop.*) micșorică. • pl. *-ei, -ele.* /***micșor*** + *-el, -ea*.

micșorícă *adj.* (*pop.*) Micșorea. • pl. *-ele, -ici.* /***micșor*** + *-ică*.

micșoríme *s.f.* Micime (extremă). • pl. *-i.* /***micșor*** + *-ime*.

micșuneá *s.f.* (*bot.*) **1** (și *micșunea de primăvară, micșunea galbenă*) Plantă erbacee din familia cruciferelor, cu florile parfumate, galbene-aurii grupate în raceme, cultivată ca plantă ornamentală (*Cheiranthus cheiri*); micșunică. **2** (*pop.*) Micsandră

(*Matthiola incana*). **3** (şi *micşunele de cîmp*) Toporaş (*Viola odorata*). **4** Compus: *micşuneaua-apei* (sau *-de-baltă*) = roşăţea (*Butomus umbellatus*). • pl. *-ele*. /cf. tc. *menekşe*.

micşunícă *s.f.* (*bot.*) Micşunea (*Cheiranthus cheiri*). • pl. *-ele*, *-ici*. /de la ***micşunea***, cu schimbare de suf.

micşuníu, -íe *adj.* De culoarea micşunelei; vioriu. • pl. *-ii*. /***micşunea*** + *-iu*.

micşurá *vb. I.* v. micşora.

micşuráre *s.f.* v. micşorare.

micşurát, -ă *adj.* v. micşorat.

micterísm *s.n.* Atitudine sarcastică, sfidătoare; sarcasm. • /<fr. ***mycterisme***; cf. gr. *μυκτηρισμός* „batjocură" <*μυκτηρίζω* „a lua în rîs" <*μυκτήρ* „nas".

micturíţie *s.f.* (*med.*) Nevoie permanentă de a urina. • g. -d. *-iei*. /<fr. ***micturition***.

micţiométru *s.n.* (*med.*) Instrument cu care se reproduce grafic micţiunea. • pl. *-e*. /<fr. ***mictiomètre***.

micţiúne *s.f.* Urinare. • pl. *-i*. /<fr. ***miction***; cf. lat. *minctio, -onis*.

micuşór, -oáră *adj.* v. micşor.

micúţ, -ă *adj.* Dim. al lui *mic*; micşor, mititel. ◇ Expr. *De micuţ* = de copil, de mic. • pl. *-i, -e*. /***mic*** + *-uţ*.

micuţél, -eă *adj.* (*pop.*) Dim. al lui *micuţ*; (*pop.*) micuţică. • pl. *-ei, -ele*. /***micuţ*** + *-el, -ea*.

micuţícă *adj.* (*pop.*) Micuţea. • pl. *-ele, -ici*. /***micuţ*** + *-ică*.

mídi *adj.invar., subst.* **1** *adj.* (*despre lungimea fustelor, rochiilor etc.*) Care ajunge pînă la jumătatea gambei, între mini şi maxi. **2** *subst.* Fustă, rochie, palton etc. care are această lungime. • /<fr., engl. ***midi***.

mídie *s.f.* (*zool.*) Moluscă comestibilă de mare, cu corpul închis între două valve aproape triunghiulare, de culoare brună-violacee (*Mytilus edulis*). • acc. şi *midíe*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<ngr. ***μύδι***, tc. ***midye***.

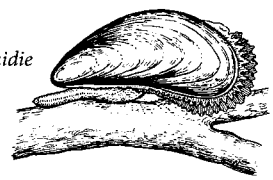

midie

midinétă *s.f.* Tînără lucrătoare sau vînzătoare în magazinele sau în atelierele de croitorie şi de modă din Paris. • pl. *-e*. /<fr. ***midinette***.

midriátic, -ă *adj., s.n.* (*farm.*) (Medicament) care provoacă midriaza. • sil. *-dri-a-*. pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***mydriatique***.

midriáză *s.f.* (*med.*) Mărire a diametrului pupilei, care poate surveni fiziologic (la întuneric), patologic (în paralizia fibrelor circulare ale irisului) sau ca efect al administrării unor medicamente; corectazie. • sil. *-dri-a-*. pl. *-e*. /<fr. ***mydriase***; cf. gr. *μυδρίασις*.

míe *num.card., s.f.* **I** *num.card.* Număr natural care este situat în numărătoare între 999 şi 1001 şi care se indică prin cifra 1000 (sau prin litera *M*); numărul abstract corespunzător. *O sută ori zece egal o mie.* ◇ (*adj.*) *Şi cu acelaşi năuc ne-om întîlni peste o mie de ani poate-n locul unde a stat odată această cafenea...* (EMIN.). Δ Expr. *A-l trece o mie de* (sau *mii de*) *năduşeli* (sau *de sudori*) v. trece. Δ (*la pl.*; *adesea prin exager., indică un nr. foarte mare, nedeterminat*) *Credeam că pot să-mi iese deodată în cale mii de vedenii* (AGÂR.). Δ (*şi la sg.; în corelaţie cu „sută"*) *Femeile ştiu să spună o mie şi o sută de nimicuri într-un mod mult mai interesant decît spun bărbaţii* (CAR.). ◇ (*subst.*) *Las'că te fac eu s-o cunoşti şi dintr-o mie* (CR.). Δ Zic. *Unde s-a dus* (sau *a mers*) *mia ducă-se* (ori *meargă*) *şi suta!* Δ Loc.adv. *Cu miile* (sau *cu mia*) = în număr foarte mare, cu duiumul. *Fluturi cu miile joacă pe cîmpie* (IOSIF). Δ Expr. *Mii şi sute* sau *mii şi mii* = extrem de mulţi. *A avea o mie şi o sută pe cap* = a avea foarte multă treabă sau griji, nevoi etc. ◇ (*precedat de prep. „de" şi urmat de „ori", intră în componenţa num.adv.*) *L-ar fi sărutat de o mie de ori dacă s-ar fi căzut* (EMIN.). ◇ (*la pl.*; *adesea prin exager., indică un nr. foarte mare, nedeterm.*) *Repetează de mii de ori ideea sa* (HEL.). ◇ (*precedat de „cîte", intră în componenţa num.distrib.*) *Le-a dat cîte o mie de lei.* **II** *s.f* Semn grafic care reprezintă numărul *mie*; ext. desen, figură în forma acestui semn. **III** *s.f.* **1** Bancnotă sau monedă de o mie de lei; (*fam.*) miar. **2** Gener. Orice monedă a cărei mărime variază, în funcţie de epoci şi ţări, conţinînd 1000 de unităţi. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /lat. ***milia***, pl. lui *mille*.

mied *s.n.* (*pop.*) Vin din miere; hidromel. • pl. *-uri*. /<sl. veche ***медъ***.

miel[1]- Elem. de compunere „măduvă". • şi *mielo-*. /<fr. ***myél(o)***-; cf. gr. *μυελός* „măduvă".

miel[2] *s.m.* **I 1** (*zool.*) Puiul oii (indiferent de sex) în primele luni după fătare. ◇ Zic. *Tot mielul pe piciorul lui se spînzură* = fiecare pasăre pe limba ei piere. *Mielul blînd suge la două oi. Între lup şi între miel, credinţă nu se păzeşte.* ◇ *Zăpada* (sau, *reg., omătul*) *mieilor* = zăpada care cade uneori primăvara tîrziu. (*bis.*) *Miel pascal* = miel sacrificat de evrei de Paşte, în memoria eliberării din robia egipteană. ◇ Expr. *A avea somnul mieilor* = a dormi mult. *A umbla ca mielul orbului* = *a*) a umbla neîngrijit; *b*) a umbla fără rost. *A se face miel de ghindă* = a fi lipsit de caracter. ◇ Compar. *Era un om bun şi blînd ca un miel.* ◆ Blana prelucrată a puiului oii. *Un cap... înfundat într-o căciulă de miel* (EMIN.). ◆ Carnea (preparată a) acestui animal. *A făcut friptură de miel.* **2** Fig. (Epitet pentru o) fiinţă bună şi blîndă. **3** (*bis.*; şi *mielul lui Dumnezeu, mielul Domnului*) Iisus Hristos. *Iată mielul lui Dumnezeu carele ridică păcatul lumei* (ANTIM). **II** (*reg.*) *Miel negru* = motiv decorativ cusut cu lînă neagră pe gulerul şi pe mînecile cojocului. *Tot cu miel negru şi cu umplutură se provăd şi braţele şi mînecile* (POP.). • pl. *miei*. /lat. ***agnellus, -i***.

mielăreá *s.f.* (*bot.*) Arbust originar din Grecia, înalt de 1-4 m, cu frunzele digitale şi cu florile mici, violete, plăcut mirositoare, cultivat ca plantă decorativă şi medicinală (*Vitex agnus castus*). • sil. *mi-e-*. pl. *-ele*. /***miel*** + *-ărea*.

míelea *num.ord.* v. miilea.

mielemíe *s.f.* (*med.*) Prezenţă de celule medulare în sînge. • sil. *mi-e-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***myélemie***.

mielencefál *s.n.* (*anat.*) Parte posterioară a creierului embrionar, din care se dezvoltă bulbul rahidian. • sil. *mi-e-*. pl. *-e*. /<fr. ***myélencéphale***.

mieiínă *s.f.* (*biol.*) Teacă ce înveleşte fibra nervoasă, constituită din colesterol, fosfolipide, acizi graşi etc. • sil. *mi-e-*. pl. *-e*. /<fr. ***myéline***; cf. gr. *μυελός* „măduvă".

mielínic *adj.* (*anat.*) *Nerv mielinic* = nerv învelit într-o teacă de mielină. • sil. *mi-e-*. pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***myélinique***.

mielinizáre *s.f.* (*biol.*) Acoperire cu mielină a fibrelor nervoase. • sil. *mi-e-*. /după fr. *myélinisation*.

mielítă *s.f.* (*med.*) Boală care constă în inflamarea nervilor mielinici, a măduvei spinării sau a măduvei osoase. • sil. *mi-e-*. /<fr. ***myélite***.

mielo- v. miel[1]-.

mieloblást *s.n.* (*biol.*) Celulă primară a măduvei osoase, din care iau naştere leucocitele polinucleare. • sil. *mi-e-*. pl. *-e*. /<fr. ***myéloblaste***, engl. ***myeloblast***.

mieloblastóm *s.n.* (*biol.*) Mielom cu mieloblaste. • sil. *mi-e-*. /<fr. ***myéloblastome***.

mieloblastóză *s.f.* (*med.*) Formă de leucemie acută caracterizată prin proliferarea mieloblastelor. • sil. *mi-e-*. /<fr. ***myéloblastose***.

mielocél *s.n.* (*med.*) Hernie a măduvei spinării, sub forma unei tumorete în afara canalului coloanei vertebrale. • sil. *mi-e-*. /<fr. ***myélocèle***.

mielocít *s.n.* (*biol.*) Celulă precursoare a leucocitelor, aflată normal în măduva roşie a oaselor şi care apare în sînge în caz de leucemie. • sil. *mi-e-*. pl. *-e*. /<fr. ***myélocyte***, engl. ***myelocyte***; cf. gr. *μυελός* „măduvă", *κύτος* „recipient".

mielocitemíe *s.f.* (*med.*) Formă de leucemie caracterizată prin prezenţa în sînge a numeroase mielocite. • sil. *mi-e-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***myélocytémie***.

mielocitóm *s.n.* (*biol.*) Mielom cu mielocite. • sil. *mi-e-*. /<fr. ***myélocytome***.

mielocitóză *s.f.* (*med.*) Prezenţă anormală a mielocitelor într-un ţesut sau într-o umoare a organismului. • sil. *mi-e-*. /<fr. ***myélocytose***.

mielodisplazíe *s.f.* (*med.*) Viciu de dezvoltare a măduvei spinării, care produce malformaţii şi tulburări funcţionale. • sil. *mi-e-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***myélodysplasie***.

mielofibróză *s.f.* (*med.*) Afecţiune caracterizată printr-o transformare fibroasă a măduvei spinării. • sil. *mi-e-*. /<fr. ***myélofibrose***.

mieloftízic, -ă *adj.* (*med.*) Care se referă la distrugerea măduvei osoase. • sil. *mi-e-*. pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***myélophtisique***.

mieloftizíe *s.f.* (*med.*) Aplazie a măduvei osoase, care produce o anemie gravă. • sil. *mi-e-*. g.-d. – *iei*. /<fr. ***myélophtisie***.

mielogén, -ă *adj.* (*despre leucocite*) Care îşi are originea în măduva osoasă. • sil. *mi-e-*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***myélogène***.

mielografíe *s.f.* (*med.*) **1** Metodă de investigaţie radiologică a canalului medular şi a formaţiilor celulare din măduva formatoare de sînge. **2** Radiografie a măduvei spinării cu ajutorul unei substanţe de contrast. • sil. *mi-e-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***myélographie***.

mielográmă *s.f.* (*med.*) **1** Determinare cantitativă şi calitativă a elementelor celulare din măduvă, utilizată pentru stabilirea diagnosticului în numeroase boli de sînge; medulogramă. **2** Radiografie a măduvei. • sil. *mi-e-*. pl. *-e*. /<fr. *myélogramme*.

mieloíd, -ă *adj.* (*anat.*) Care ţine de natura măduvei osoase. • sil. *mi-e-*. pl. *-izi, -ide*. /<fr. ***myéloïde***.

mielolimfocít *s.n.* (*biol.*) Limfocit de dimensiuni mici, format în măduva spinării. • sil. *mi-e-*. /<engl. ***myelolymphocyte***.

mielóm *s.n.* (*med.*) Boală malignă avînd originea în măduva osoasă, caracterizată prin apariţia unor tumori la nivelul oaselor late; boala Rustiţki-Kahler. • sil. *mi-e-*. pl. *-oame, -omuri*. /<fr. ***myélome***.

mielomalacíe *s.f.* (*med.*) Ramolisment al măduvei spinării. • sil. *mi-e-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***myélomalacie***.

mielomatóză *s.f.* (*med.*) Boală caracterizată prin prezenţa de mieloame în oase. • sil. *mi-e-*. /<fr. ***myélomatose***.

mielomeningocél *s.n.* (*biol.*) Meningocel în care măduva spinării şi rădăcinile lui sînt incluse în sac. • sil. *mi-e-*. /<fr. ***myéloméningocèle***.

mielomér *s.n.* (*anat.*) Segment din măduva spinării. • sil. *mi-e-*. /<fr. ***myélomère***.

mielopátic, -ă *adj.* (*med.*) Care se referă la afecţiunea măduvei. • sil. *mi-e-*. pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***myélopathique***.

mielopatíe *s.f.* (*med.*) Denumire generică pentru bolile măduvei spinării sau măduvei osoase. • sil. *mi-e-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***myélopathie***.

mieloplást *s.n.* (*biol.*) Leucocită din măduva oaselor. • sil. *mi-e-*. /<germ. ***Myeloplast***.

mieloreticulóză *s.f.* (*med.*) Reticuloză localizată în măduva osoasă. • sil. *mi-e-*. pl. *-e*. /<fr. ***myéloréticulose***.

mielosarcóm *s.n.* (*med.*) Tumoare malignă a măduvei osoase. • sil. *mi-e-*. pl. *-oame*. /<fr. ***myélosarcome***.

mieloscleróză *s.f.* (*med.*) Scleroză în plăci, localizată în măduvă. • sil. *mi-e-*. pl. *-e*. /<fr. ***myélosclérose***.

mielotomíe *s.f.* (*chir.*) Secţionare a unor cordoane din măduva spinării. • sil. *mi-e-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***myélotomie***.

mielotoxicóză *s.f.* (*med.*) Distrugere a măduvei de către un corp toxic. • sil. *mi-e-*. pl. *-e*. /<fr. ***myélotoxicose***.

mielotransplánt *s.n.* (*med.*) Transplant de măduvă. • sil. *mi-e-*. pl. *-uri*. /***mielo-*** + ***transplant***.

mielotróp, -ă *adj.* Care are afinitate pentru măduvă. • sil. *mi-e-*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***myélotrope***.

mielóză *s.f.* (*med.*) Leucemie. • sil. *mi-e-*. pl. *-e*. /<fr. ***myélose***.

mielúş, -ă *s.m., s.f.* Mieluşel. • pl. *-i, -e*. /***miel*** + *-uş*.

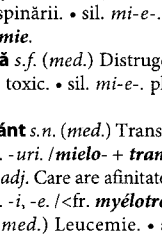

mieluşel (3)

mieluşél, -eă *sm., s.f.* **1** *s.m., s.f.* Dim. al lui *miel*; mieluş, mieluşică, mieluşor, mieluţ. **2** *s.m.* (*pop.; la pl.*) Ninsoare în formă de mici particule sferice; ploaie cu gheaţă. **3** *s.m.* (*bot.*) Ciupercă otrăvitoare de culoare gălbuie, cu piciorul gros de la care pornesc mai multe ramificaţii (*Clavaria formosa*). • pl. *-ei, -ele*. /***mieluş*** + *-el, -ea*.

mieluşică *s.f.* Mieluşea. • pl. *-ele, -ici.* /***mieluş*** + *-ică.*
mieluşór *s.m.* Mieluşel. • pl. *-i.* /***miel*** + *-uşor.*
mielúţ, -ă *s.m., s.f.* Mieluşel. • pl. *-i, -e.* /***miel*** + *-uţ.*
mienunáre *s.f.* Faptul de *a mieuna.* • pl. *-ări.* /v. ***mieuna.***
mier, -ă *adj.* v. mieru.
mierăre *s.f.* v. mirare.
miercăí *vb. IV. intr.* (*despre iepuri*) A scoate sunete caracteristice speciei. ◆ Ext. (*despre vite*) A zbiera. • prez.ind. pers. 3 *miércăie, -ieşte.* /form. expr.
miercăít *s.n.* Faptul de *a miercăi.* • /v. ***miercăi.***
miérche *adv.* v. merchea.
miércuri *s.f., adv.* **I** *s.f.* Ziua a treia a săptămînii, care urmează după marţi. *Alaltăieri, miercuri, spiţerul a petrecut sara împreună cu fata despre care e vorba* (EMIN.). ◇ (*pop.*) *Miercurea strîmbă* (sau *frumoasă*) = prima miercuri din Postul Mare. **II** *adv.* **1** În miercurea imediat precedentă sau următoare. *Azi e luni, miercuri vom merge la concert.* **2** (şi *în forma „miercurea”*) Într-o zi de miercuri, în timpul zilei de miercuri. *Într-o dimineaţă, miercuri înainte de dumineca mare, moş Nichifor deciocălase căruţa* (CR.). **3** (*în forma „miercurea”*) În fiecare miercuri. *Miercurea se ţine post.* ◇ Zic. *Parcă mănîncă numai miercurea şi vinerea,* se spune despre cineva foarte slab. • /lat. ***mĕrcuris*** <*Mercurii [dies]* cf. nm. pr. *Mercur,* zeu roman.
miére *s.f.* **1** Substanţă siropoasă, gălbuie, dulce şi aromată, foarte bogată în zaharuri, vitamine şi enzime, care este un produs al transformării nectarului florilor de către albine. *Vinul şi grîul şi mierea tot Le-au strîns, pe grabă, cine-a putut* (BACOV.). ◇ Zic. *Cine umblă cu miere îşi linge degetele* (C. NEGR.). *Nu toate muştele fac miere* (ISP.). *Unde vede o muiere, parcă îl lipeşti cu miere,* se spune despre bărbaţii afemeiaţi. ◇ *Miere de trandafiri* (sau *rozată*) = substanţă obţinută prin fierberea unui amestec de miere, alcool şi petale de trandafiri (roşii), macerate în apă, care este folosită ca medicament. *Lapte de miere* v. lapte. *Lună de miere* v. lună. ◇ Loc.adj. *De miere* = (*despre persoane*) generos, bun. ◇ Expr. *A da de miere,* se spune despre cineva care are un noroc neaşteptat sau cînd cuiva îi merge foarte bine. *A curge lapte şi miere* = a fi belşug, bunăstare. *A fi numai lapte şi miere* = (*despre oameni*) a se purta mieros; a fi binevoitor. *A înota în miere* = a fi foarte bogat. *În buze* (sau *gură*) *miere şi în inimă fiere* (sau *otravă*), se spune despre un om făţarnic, viclean. *Să fie* (sau *să ştiu, să ştii* etc. *că este*) (*şi*) *miere* (*şi tot nu...*), se spune pentru a arăta hotărîrea cuiva de a respinge o propunere sau o situaţie, oricîte avantaje aparente ar prezenta. *Să ştie de bine că e miere şi tot nu se duce* (PRED.). *A unge* (pe cineva) *la inimă cu miere* = a spune cuiva lucruri plăcute. *A-i tăia* (cuiva) *cuvîntul cu miere* = a întrerupe pe cineva din vorbire, pentru a-i oferi un sprijin important. *Dacă nu este cu putinţă, mai zise Ţugulea... Să-ţi tai cuvîntul cu miere, răspunse Ursul, dară trebuie să fie cu putinţă* (ISP.). *A da bani pe miere* = a mustra; a batjocori; a bate. *A băga* (sau *a ascunde*) *acul în miere* v. ac. *S-a făcut agurida miere* v. aguridă. *A fi cu limba* (*fagure*) *de miere* v. limbă. *A putea linge* (undeva) *miere* v. linge. *A se aduna* (sau *a se strînge, a veni*) *ca muştele la miere* v. muscă. *A-i curge* (sau *a-i cădea, a-i pica etc.*) (cuiva) *miere în păsat* sau *a-i pica* (cuiva) *miere în păsat* v. păsat. *A trăi în unt şi miere* v. unt. ◇ Compar. (*cu aluzie la gustul dulce, la fluiditatea produsului, la însuşirea lui de a fi lipicios*) *Pere galbene ca ceara... şi dulci ca mierea* (CR.). *Tăcerea e ca mierea* (POP.). ◇ Fig. *Da, tanti! - răspunse cu o miere teatrală Otilia* (CĂL.). ◆ Nectarul florilor. *Mii de fluturi mici albaştri, mii de roiuri de albine Curg în rîuri sclipitoare peste flori de miere pline* (EMIN.). **2** Compus: (*bot.*) *mierea-ursului* = *a*) plantă erbacee cu tulpina acoperită de peri aspri, cu frunzele păroase, catifelate, cu florile albastre-violete sau roşii (*Pulmonaria officinalis*); *b*) sîmbovină (*Celtis australis*). • /lat. ***mellem.***
mieriálă *s.f.* (*reg.*) Albăstreală (pentru var, pentru rufe etc). • sil. *-ri-a-.* pl. *-ele.* şi *mierîiálă s.f.* /***mierii*** + *-eală.*
miericeá *s.f.* Miericică. • /***miere*** + *-icea.*
miericícă *s.f.* **1** Dim. al lui *miere*; miericea. *Vulpea vicleneaua nu mănîncă miericeaua de multe ori* (POP.). **2** Compuse: (*bot.*) *miericică-albă* = sugel alb (*Lamium album*); *miericică-roşie* = bălbişă (*Stachys silvatica*). • pl. *-ele, -ici.* /***miere*** + *-icică.*
mierií *vb. IV. tr.* (*reg.*) A face mieriu; a albăstri rufele. • prez.ind. *-iesc.* /***mieriu***[1] + *-i.*
mierioáră *s.f.* v. mereoară.
mieriór, -oáră *adj.* (*reg.*) Dim. al lui *mieriu. Floricică mierioară Dulce-ai fost la gurişoară* (POP.). • pl. *-ori, -oare.* /***mieriu***[1] + *-or.*
mierítă *s.f.* (*în poezia pop.*) Dim. al lui *miere. Albiniţa face mierita* (POP.). • /***miere*** + *-iţă.*
mieríu[1], -íe *adj., s.n.* (*reg.*) **1** *adj.* Care este de culoare albastră (de la albastru-deschis pînă la albastru-închis); (*reg.*) mieru. *Uneori, cînd e apa merie, mai ales acum primăvara, se dă bine şi prinz* (BRĂT.). **2** *s.n.* Culoarea albastră. • acc. şi *miériu.* pl. *-ii.* şi *mierîu, -îie, miríu, -íe adj.* /***mier*** + *-iu.*
mieríu[2], -íe *adj.* (*pop.*) Care este de culoarea mierii. ◆ Blond. *Dragu-mi-i badea mieriu Ca colacul cel de grîu* (POP.). ◆ (*despre ochi*) Căprui. • pl. *-ii.* /***miere*** + *-iu.*
mierîiálă *s.f.* v. mierială.
mierîu, -îie *adj.* v. mieriu[1].
miérlă *s.f.* (*ornit.*; şi *mierlă neagră*) Pasăre cîntătoare, sedentară, din ordinul paseriformelor, neagră sau brună, cu ciocul galben (masculul) sau brun (femela) (*Turdus merula*). *Cucul cîntă, mierla-i zice: „Ce caţi tu, băiet, pe-aice?”* (EMIN.). ◇ *Mierlă sură* (sau *gulerată, alpină, de brădet, de munte, de pădure*) = specie de mierlă migratoare, cu penajul brun şi cu un desen alb în formă de semilună pe piept (*Turdus torquatus*). ◇ Compuse: *mierlă-de-piatră* = pasăre cu penele roşcate pe piept şi pe pîntece şi cafenii pe aripi (*Monticola saxatilis*); *mierlă-de-pîrîu-comună* = pasăre cu penele ruginii pe piept, care iernează de-a lungul pîraielor de munte, hrănindu-se cu insecte acvatice şi cu peştişori (*Cinclus cinclus aquaticus*). • pl. *-e.* şi *miárlă s.f.* /lat. ***mĕr(u)la, -ae***

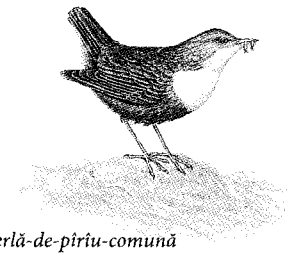

mierlă-de-pîrîu-comună

mierlăí *vb. IV.* v. miorlăi.
mierlăitór, -oáre *adj.* v. miorlăitor.
mierlí *vb. IV. intr.* (*arg.; fam.*) A muri. ◇ Expr. *A o mierli* = *a*) a o păţi rău de tot; *b*) a muri. • prez. ind. *-esc.* /cf. ţig. *merau.*
mieriícă *s.f.* (*ornit.; pop.*) Mierliţă. • pl. *-ici.* /***mierlă*** + *-ică.*
mierlíţă *s.f.* (*ornit.*) Dim. al lui *mierlă*; (*pop.*) mierlică, mierluţă, (*reg.*) mierluşcă. • pl. *-e.* /***mierlă*** + *-iţă.*
mierlói *s.m.* (*ornit.*) Bărbăţuşul mierlei. ◆ (*glum.*) (Epitet pentru un) bărbat îndrăgostit. • pl. *-oi.* /***mierlă*** + *-oi.*
mierloitór, -oáre *adj.* v. miorlăitor.
mierlúşcă *s.f.* (*ornit.; reg.*) Mierliţă. • pl. *-şte.* /***mierlă*** + *-uşcă.*
mierlúţă[1] *s.f.* (*ornit.; pop.*) Mierliţă. • pl. *-e.* /***mierlă*** + *-uţă.*
mierlúţă[2] *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee cu florile albe, în formă de steluţe şi cu tulpina ramificată, formînd tufe dese (*Alsine verna*). • pl. *-e.* /cf. germ. dial. *Miere.*
mierós, -oásă *adj.* **1** Dulce ca mierea. **2** Fig. (*despre vorbe, priviri, manifestări etc. ale oamenilor*) Care arată, exprimă amabilitate falsă şi exagerată, care pare dulce, plăcut. *Vorbele ei mieroase, viersul ei plăcut, de pare că te ungea la inimă, nu altceva, zăpăcise oarecum pe bietul fecior de împărat* (ISP.). ◇ (*adv.*) *Răspunse mieros, dar şi puţin indignat* (REBR.). ◆ (*despre oameni*) Care este de o amabilitate exagerată; care este prefăcut, fals, ipocrit. **3** (*pop.; despre albine*) Care produce multă miere, care este bogat în miere. • pl. *-oşi, -oase.* /***miere*** + *-os.*
miertíc *s.n.* v. mertic.
miérţă *s.f.* (*reg.; mai ales în Mold. şi în Transilv.*) Veche unitate de capacitate pentru cereale sau pentru alte produse agricole, care a variat, după timp şi loc, de la 8 kg la 200 kg. ◆ Conţinutul, cantitatea de produse corespunzătoare acestei unităţi de capacitate. *Duceau două mierţe de porumb să le vîndă* (REBR.). • pl. *-e.* şi *mériţă, mérniţă s.f.* /<magh. ***mérce.***
miéru *adj.* (*reg.*) Mieriu[1]. • pl. *-i, -e.* şi *mier, -ă adj.* /lat. ***mĕrus, -a, -um.***
miésiţă *s.f.* v. mesiţă.
mieună *vb. I. intr.* **1** (*despre pisici*) A scoate sunete caracteristice speciei, a face miau; a miorlăi. ◆ Ext. (*refl.; despre oameni*) A se văita, a plînge. *Mieunîndu-se... fugi la părinţii şi fraţii ei şi le spuse că Trifon a bătut-o* (POP.). **2** Ext. (*reg.; despre iezi, cîini, păuni etc.*) A scoate sunete caracteristice speciei. • sil. *mie-u-.* prez.ind. pers. 3 *miáună.* şi *miaună vb. I, miaui, mioní vb. IV.* /de la ***miau.***
mieunát[1] *s.n.* Faptul de *a mieuna*; strigătul caracteristic al pisicii; miaun, miaut, mieunătură. • pl. *-uri.* şi *miaút s.n.* /v. ***mieuna.***
mieunát[2], -ă *adj.* (*despre oameni*) Care vorbeşte cu voce alintată sau plîngăreaţă. • pl. *-ţi, -te.* şi *miaút, -ă adj.* /v. ***mieuna.***
mieunătúră *s.f.* Mieunat. • pl. *-uri.* /***mieuna*** + *-ătură.*
miez *s.n.* (*mai ales cu determ. în gen.*) **I** (*în opoz. cu „coajă”*) Partea din interior, mai moale, a pîinii, a unui fruct etc. *Felia de pîine... se rupe şi se mănîncă miezul o dată cu coaja* (ARGH.). ◇ Expr. *De la cinci pîini miezul şi de la nouă colaci coaja,* se zice despre cineva foarte lacom la mîncare. ◆ (*reg.; de obicei la pl.*) Firimituri de pîine. *Se gîndea... la nevasta lui, rămasă de luni de zile fără un miez de pîne* (CAM.). **II 1** Partea din interior, mai moale, a unui fruct (cărnos); pulpă. *Luă harbuzul mai greu decît ea, îl trînti de pămînt de se desfăcu în o sută de bucăţi, luă pe cea mai mare şi prinse a-i roade miezul* (HOG.). ◇ Compar. *Rîde amuzată, cu dinţii ca miezul unui fruct* (CA. PETR.). ◆ Spec. Partea din interior, comestibilă, a unei nuci. *Fraie-meu Mihalachi pisează miezi de nucă şi zahăr* (VLAH.). ◇ Zic. *Nu toată nuca are miez bun şi sănătos* = să nu judecăm după aparenţe. ◇ Expr. *A hrăni* (sau *a creşte*) (pe cineva) *cu miez de nucă* = a ţine (pe cineva) în huzur; a răsfăţa. *Spune fratine-tău să-şi arunce stăpînul în nori şi să vină la mine, că l-oi hrăni cu miez de nucă şi l-oi adăpa cu lapte dulce* (EMIN.). **2** (*pop.*) Partea din interior a unor legume care cresc în formă de căpăţînă sau din care pornesc frunzele căpăţînii; inimă, cotor. **3** (*reg.*) Partea din interior (mai moale) a tulpinii unor plante; măduva copacului. *Am făcut ciuturi din trestie şi după ce le-am golit de miez le-am înfundat cu foi de tabac* (VLAS.). **III 1** (*în opoz. cu „exterior”*) Partea cea mai dinăuntru, centrală a unui obiect, a unui spaţiu etc.; interior, nucleu. *El se contrase din ce în ce mai mult şi iute, pînă ce deveni, împreună cu sfera ce-l încungiură, mic ca un mărgăritar albastru stropit cu stropi de aur şi cu-n miez negru* (EMIN.). ◆ Mic grup de persoane în jurul căruia se formează o grupare mai mare. *Mulţi socoteau că, dacă s-ar fi găsit arme de ajuns, s-ar fi putut alcătui un straşnic miez de armată* (CA. PETR.). **2** Fig. Ceea ce este esenţial, fundamental; esenţă, fond. *În miezul adînc al vieţii mele am dovedit că nu sînt omul potrivit* (CA. PETR.). ◆ Valoare, sens, tîlc, semnificaţie (adîncă). *Cuvintele... avură mai mult miez decît întreagă vorbirea aceasta* (AGÂR.). ◇ Loc. adj. *Cu miez* = cu tîlc, substanţial. *Organul marelui bărbat de stat la lucruri cu miez pe cari noi le-am înaintat a răspuns prin vorbe mari* (EMIN.). **IV 1** (*tehn.*) Parte a unei forme de turnătorie, aşezată în interiorul acesteia, cu ajutorul căreia se obţin goluri sau scobituri într-o piesă turnată. **2** (*electrotehn.*) *Miez feromagnetic* = parte dintr-un circuit magnetic executată din oţel masiv sau lamelar şi înconjurată cel puţin parţial de o înfăşurare electrică, constituind un element important al maşinilor şi al aparatelor electrice. **V** (*cu sens temporal*) Mijloc. ◇ *Miezul nopţii* sau *miez de noapte* = *a*) ora 12 noaptea; *b*) perioadă din jurul orei 24; toiul nopţii. *Dacă pînă la miezul nopţii nu va fi nici una, nici alta, voi merge acasă* (CA. PETR.). *Miezul zilei* = *a*) ora 12 ziua, amiază; *b*) perioadă din jurul orei 12 ziua (în care lumina şi căldura sînt mai puternice); toiul zilei. *Miezul verii* (sau *iernii*) sau *miez de vară* (sau *de iarnă*) = perioada de mijloc a verii (sau a iernii). *Miezul păresimilor* = mijlocul postului mare, care cade totdeauna miercurea, în a patra săptămînă din post. ◆ (*înv., reg.*) Moment sau perioadă aflată la mijlocul unei unităţi de timp date. *Pre la mezul lunei lui octombrie... cu a sa oaste şi cu oaste pe plată ieşind din Ardeal... au întrat în Moldova* (ŞINC.). ◇ Fig. *În miezul unei vieţi, din care s-au scuturat atîtea credinţe şi iluzii*

(E. LOV.). **VI** (*cu sens local*) **1** (*înv.*) *Miezul nopții* = miazănoapte, nord. *Miezul zilei* = miazăzi, sud. **2** (*reg.*) *Miez de cale* (sau *de cărare*) = mijlocul drumului. **3** (*în opoz. cu „margine", „periferie"*) Parte a unui spațiu, a unei întinderi, a unei așezări etc.; mijloc, centru. *Visez în miez de codru* (STANCU). • pl. *-uri*, (*pop.*) *m. miezi, mieji.* /lat. ***mĕdium, -ii.***

miezărătoare *s.f.* v. merizătoare.

miezós, -oásă *adj.* **1** Cu (mult) miez. **2** Fig. Plin de conținut; substanțial, valoros, important. *Are vorba miezoasă* (DEȘ.). • pl. *-oși, -oase.* /***miez*** + *-os.*

miezuíná *s.f.* (*pop.*) **1** Hat, răzor (între ogoare). **2** Gard care desparte două case, două proprietăți. • sil. *-zu-i-.* pl. *-i, -e.* /cf. *miez, mejdină.*

miezuitór, -oăre *s.m., s.f.* (*metalurg.*) Muncitor într-o turnătorie care pregătește miezul tiparelor în care se toarnă metalul topit. • sil. *-zu-i-.* pl. *-ori, -oare.* /***miez*** + *-uitor.*

miezúră *s.f.* (*reg.*) **1** Lînă de calitate mijlocie (sau inferioară). *Astfel se scoate tot părul, pînă ce se ajunge la firele cele scurte de miezură* (POP.). **2** *Miezură de grîu* = tărîțe de grîu „de al doilea". • pl. *-i.* și *miezúre s.f.* /sg. refăcut după ***miezuri***, pl. lui *miez.*

miezúre *s.f.* v. miezură.

migálă[1] *s.f.* Minuțiozitate și scrupulozitate în efectuarea unei munci; muncă făcută cu multă răbdare, atenție; meticulozitate, migăleală. *Migala, modelarea lentă și continuă... cere liniște* (ANG.). • /de la ***migăli***, prin derivare regresivă.

migálă[2] *s.f.* (*entom.*) Păianjen veninos din regiunile tropicale ale Americii (*Mygale*). • pl. *-e.* /<fr. ***mygale***; cf. gr. *μυγαλῆ.*

mígă *s.f.* v. mică[2].

migăí *vb. IV.* v. migăli.

migăleálă *s.f.* Migală. *La el versul se urzea încet, cu o migăleală penibilă* (VLAH.). • pl. *-eli.* /***migăli*** + *-eală.*

migălí *vb. IV. intr.* A lucra cu răbdare și cu minuțiozitate; (*reg.*) migorosi. *Se așeza la masa de scris, unde migălea cu necurmare pînă la douăsprezece* (CE. PETR.). ◇ (*tr.; compl. indică obiecte, lucrări etc. în curs de realizare*) *Migălea fiecare frază și-și tortura capul pentru un epitet* (VLAH.). ◆ A lucra fără spor. *Nu a terminat casa pentru că migălește foarte mult.* • prez. ind. *-esc.* și *migăí vb. IV.* /etimol. nec.

migălíre *s.f.* Acțiunea de *a migăli* și rezultatul ei. ◆ Muncă făcută cu răbdare și cu minuțiozitate. ◆ Muncă făcută fără spor. • pl. *-i.* /v. ***migăli.***

migălít, -ă *adj.* (*despre obiecte* sau, ext., *despre creații ale oamenilor*) Care este lucrat cu migală. • pl. *-ți, -te.* /v. ***migăli.***

migălitúră *s.f.* Lucru executat cu migală. • pl. *-i.* /***migăli*** + *-tură.*

migălós, -oásă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care lucrează cu migală; care se ocupă cu lucruri mici, fine. **2** (*despre acțiuni, realizări etc. ale oamenilor*) Care cere migală, care se face cu migală; care dovedește migală, meticulozitate, pedanterie. *O poartă grea de stejar, lucrată toată în sculpturi migăloase* (VLAH.). ◇ (*adv.*) *Frazele construite migălos îi pierire brusc din memorie* (BART). • pl. *-oși, -oase.* /***migală*** + *-os.*

migdál *s.m.* (*bot.*) Pom fructifer mediteraneean, din familia rozaceelor, cu frunzele lanceolate sau îngust-ovale, cu florile albe sau trandafirii și cu fructele comestibile (*Amygdalus communis*). *Pe sub migdali și pe sub roze S-au dus în umbră zîmbitori* (MACED.). • pl. *-i.* /<slav. **мигдалъ**.

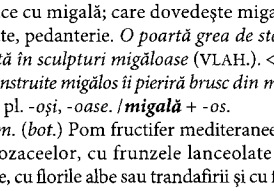

migdal

migdalát, -ă *adj.* (*despre ochi*) Ca migdala, de forma migdalei; alungit, codat. *Cu ochii albaștri migdalați, umezi, buni și limpezi, puși sub niște arcuri de sprîncene subțiri* (DELAVR.). • pl. *-ți, -te.* /***migdală*** + *-at.*

migdálă *s.f.* (*bot.*) Fruct al migdalului, de formă alungită, al cărui sîmbure, bogat în ulei, cu gust dulce sau amar, închis într-o coajă tare, este comestibil. *Migdala este foarte folositoare celor ce sufăr de arsuri și acreli* (VOIC.). ◇ *Migdală amară* v. amar. ◇ Expr. *A încînta* (pe cineva) *cu migdale amare* = a spune cuiva vorbe plăcute în aparență, dar care ascund răutate. ◇ Compar. *Are ochii mari ca migdalele.* ◆ Restr. Sîmburele acestui fruct, învelit într-o pieliță subțire. • pl. *-e.* /***migdal*** + *-ă.*

migél *s.m.* v. negel.

migliși *vb. IV.* v. mîglisi.

miglișitór, -oáre *adj.* v. mîglisitor.

migmatít *s.n.* (*mineral.*) Rocă metamorfică, formată prin pătrunderea magmei granitice între roci de proveniență sedimentară. • pl. *-e.* și *migmatítă s.f.* /<fr. ***migmatite.***

migmatítă *s.f.* v. migmatit.

mígmă *s.f.* (*constr.; înv.*) Amestec de liant, agregat mărunt și apă, asemănător mortarului, în care se pune cărămidă pisată și care este folosit în zidărie. • pl. *-e.* /<ngr. ***μίγμα***, lat. ***migma, -atis.***

mignon, -ă [mi'ɲon] *adj., s.n.* **1** (*fran.*) Micuț; drăguț, delicat, gingaș. *Era o ființă mignonă, cu aspect fragil.* ◇ (*subst.*) *O astfel de fostă mignonă era chiar mama fetei.* (CA. PETR.). **2** *s.n.* (*tipogr.*) Corp de literă de 7 puncte (2, 63 mm); colonel. • scris și *minion.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***mignon.***

migoroși *vb. IV. intr.* (*reg.*) A migăli. • prez.ind. *-esc.* /cf. ***migăli.***

migră *vb. I. intr.* **1** (*despre triburi, popoare*) A se deplasa în masă de pe un teritoriu pe altul, dintr-o țară în alta. ◆ (*mai ales despre păsări și pești*) A se muta în masă din unele ținuturi în altele, în anumite perioade ale anului, în vederea reproducerii, în căutarea hranei, din cauza modificării unor factori climatici etc. **2** (*fiz.; despre particule*) A se deplasa într-o anumită direcție, sub acțiunea unei diferențe de concentrație, de potențial sau a altor factori. • prez.ind. *-ez.* /de la ***migrație***, prin derivare regresivă.

migránt, -ă *adj., s.m., s.f.* (Om, animal etc.) care migrează. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***migrant.***

migráre *s.f.* Acțiunea de *a migra* și rezultatul ei; migrațiune. • pl. *-ări.* /v. ***migra.***

migrátor, -oáre *adj.* Care migrează. *Păsările migratoare Se reîntorc din tropice* (TOPÎR.). ◇ *Mișcare migratorie* v. mișcare. • pl. *-ori, -oare.* și (*înv.*) *migratóriu, -ie adj.* /<fr. ***migrateur***, lat. ***migrator, -oris.***

migratóriu, -ie *adj.* v. migrator.

migrație *s.f.* **1** Deplasare în masă a unor triburi sau a unor popoare, determinată de factori economici, sociali, politici sau naturali; migrare. *Un popor bîntuit din toate părțile de neamuri străine e în continuă migrațiune cu tot ce are* (EMIN.). **2** Deplasarea în masă a unor animale dintr-o regiune în alta, în anumite perioade ale anului, în vederea reproducerii, a căutării de hrană, în urma modificării factorilor climatici etc. **3** Mișcare a apei în sol. **4** *Migrația petrolului* (sau *a țițeiului*) = proces de deplasare a petrolului și a gazelor asociate din zăcămîntul în care au luat naștere în roci, în zone subterane străine. **5** *Migrație profesională* = deplasare a unei părți din mîna de lucru dintr-o meserie într-alta. **6** (*econ. polit.*) *Migrație a capitalului* = deplasare a capitalului dintr-o țară în alta, dintr-o ramură de producție în alta. **7** (*bot.*) Schimbare naturală, accidentală sau controlată de om, în repartiția geografică a unei specii vegetale. **8** (*chim.*) Deplasare a unui radical într-o moleculă. **9** (*fiz.*) Deplasare a neutronilor în cursul micșorării vitezei sau a difuziunii lor. **10** (*statist.*) Schimbare intervenită în numărul și în structura unei colectivități. • pl. *-i.* și (*înv.*) *migrațiúne s.f.* /<fr. ***migration***, lat. ***migratĭo, -onis.***

migrațiúne *s.f.* v. migrație.

migrénă *s.f.* (*med.*) Durere de cap intensă, de obicei pe o singură parte, însoțită de greață, de vărsături etc.; cefalee. *Am o migrenă grozavă* (C. NEGR.). • pl. *-e.* /<fr. ***migraine.***

migrenoíd, -ă *adj.* (*med.*) De natura migrenei. • pl. *-izi, -ide.* /***migrenă*** + *-oid.*

migrenós, -oásă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Persoană) care suferă de migrenă. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***migraineux.***

mihálț *s.m.* (*iht.*) Pește răpitor de rîu, în formă de fus, asemănător cu somnul, acoperit cu solzi mărunți de culoare brună-verzuie, avînd în vîrful mandibulei un mic fir alungit și care trăiește mai ales în rîuri de munte (*Lota lota*). • pl. *-i.* /etimol. nec.

mihaníe *s.f.* (*înv.*) Sistem tehnic; mașină; mecanism. *Oștenii, cînd cu mîna și cu sabia a birui nu pot, cu mihanii... se slujesc* (CANT.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<ngr. ***μηχανή.***

mihéi *s.n.* (*reg.*) **1** Atelier meșteșugăresc. **2** Restr. Nume dat unor obiecte care se găsesc, în mod obișnuit, într-un atelier: *a*) Masa de lucru a tîmplarului. *b*) Strung. *c*) Un fel de cuțit cu care se îndepărtează rămășițele de carne de pe pielea care urmează a fi tăbăcită. *d*) Parte dintr-o fierărie care cuprinde vatra și foalele. • pl. *-uri.* /<magh. ***mühely.***

mihohó *interj.* Cuvînt care imită nechezatul calului. ◆ (*subst. m.*) Mînz; cal. ◇ Zic. *Pentru behehe vei prăpădi și pe mihoho*, se spune cuiva care umblă după un lucru mărunt, riscînd să piardă un lucru de preț. • /onomat.

mihói *subst.* (*reg.*) Sărbătoare populară care se ține (după localități) la 26 septembrie, la 29 septembrie sau la 6 octombrie; zi cînd se serbează patronul oilor. ◇ *Vara lui mioi* = timp călduros care se înregistrează uneori la sfîrșitul lunii septembrie sau la începutul lunii octombrie. *Cînd e toamna lungă și călduroasă se zice că e „vara lui mihoi" sau „vara lui mioi"* (POP.) • și *mióí subst.* /de la nm. pr. srb. ***Miholj*** „Mihai".

mihonă *vb. I. intr.* (*reg.*) A necheza. • prez.ind. pers. 3. *mihonă.* și *mihoní vb. IV.* /de la ***mihoho.***

mihoní *vb. IV.* v. mihona.

mihotí *vb. IV. intr.* (*pop.*) A necheza. • prez.ind. pers. 3. *-ește.* /de la ***mihoho.***

mihráb *s.n.* (*în relig. mahomedană*) Altar într-o moschee, de forma unei nișe, bogat ornamentat și orientat spre Mecca. *Cînd i-a venit lui ceasul poruncit, s-a apropiat de mihrab și a rostit* (SADOV.). • pl. *-uri.* /<tc. ***mihrab.***

míilea, mía *num.ord.* (*precedat de art. „al", „a"*) Care se află între al 999-lea și al 1001-lea. ◇ (*adj.*) *Al miilea concurent a reușit.* ◇ (*subst.*) *Al miilea nu a reușit să ia testul.* • sil. *mi-i-.* și *míelea num.ord.* /***mie*** + ***le*** + *-a.*

miíme *s.f.* Număr egal cu a mia parte dintr-o unitate; a mia parte dintr-un întreg. ◇ Exager. *În aceeași miime de secundă își mai zise că prizonierul îl face de batjocura ofițerilor* (REBR.). ◆ Unitate de măsură pentru unghiuri, folosită în geometrie, în artilerie etc. • pl. *-i.* /***mie*** + *-ime.*

miișoáră *s.f.* (*fam.*) Dim. al lui *mie.* • sil. *mi-i-.* pl. *-e.* /***mie*** + *-işoară.*

mijátcă *s.f.* v. mijoarcă.

míjă *s.f* **1** (*înv.*) Apariție de o clipă; clipire. **2** (*reg.; art.; adesea cu determ.*) Nume dat unor jocuri de copii; mijoarca. • /de la ***miji***, prin derivare regresivă.

mijdrí *vb. IV.* v. mezdri.

mijeálă *s.f.* Mijire. • pl. *-eli.* /***miji*** + *-eală.*

mijí *vb. IV.* **1** *intr.* (*mai ales despre obiecte, fenomene luminoase etc.*) A începe să se zărească; a apărea, a se ivi, a se arăta. *Pămîntu-n depărtare În umbră și în raze se mai vedea mijind* (BOL.). ◇ Expr. *A miji* (sau, *refl. impers., a se miji*) *de ziuă* = a se face ziuă, a se lumina, a se crăpa de ziuă. *A(-i) miji* (cuiva) *mustața* (sau *mustăcioara, tuleiele etc.*) = a începe să-i crească unui tînăr mustața, a fi pe punctul de a deveni bărbat. *A miji zorile* (sau *zorii, zori de zi, zori de ziuă*) v. zori. ◇ Fig. *Întotdeauna îi mijea în colțul gurii un zîmbet* (PER.) ◆ (*despre plante*) A răsări, a încolți. ◆ (*despre foc*) A mocni. **2** *tr., intr.* (*cu compl. „ochii", „din ochi"*) A închide ochii pe jumătate (strîngînd pleoapele) pentru a vedea mai bine sau pentru a se acomoda cu lumina ori cu întunericul. ◇ (*tr.*) *Mijea ochii.* ◆ (*intr.; despre ochi*) A se face mai mici sau a se închide (de somn sau de oboseală). *Ochii îi mijeau obosiți și tulburi* (VLAH.). **3** *intr.* (*reg.; în jocul „mija"*) A sta cu ochii închiși sau legați pentru a nu vedea unde se ascund ceilalți jucători. • prez.ind. *-esc.* /<bg. ***мижа.***

mijíre *s.f.* Acțiunea de *a miji* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***miji.***

mijít, -ă *adj.* (*reg.; despre ochi*) Care este întredeschis. • pl. *-ți, -te.* /v. ***miji.***

mijitór, -oăre *adj.* Care mijește. • pl. *-ori, -oare.* /***miji*** + *-tor.*

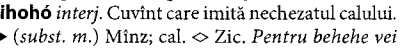

mihalț

mijlínc *subst.* v. mișling.

míjloc *s.n.* **I 1** (*mai ales precedat de prep. „prin", „din", „în", „la", „pe la" și urmat de un gen.*) Punct, linie, parte a unui lucru, a unei suprafețe care se găsește la egală distanță de extreme, de margini, de punctele periferice, de circumferință; centru; loc aflat în interiorul unui spațiu, la oarecare distanță de margine. *Am trecut prin mijlocul orașului.* ◆ Spațiu aflat între două repere. ◇ Loc.adj. *De mijloc* = situat între limita superioară și cea inferioară; mijlociu. *Locuitorii săi din clasa de mijloc... vara se adunau la grădinele Breslea, Barbălată* (FIL.). Δ *Burghezia de mijloc* v. burghezie. ◇ Loc.adv. *La* (sau *în*) *mijloc* = (aproximativ) în centru, în spațiul care separă două persoane sau două lucruri. *În mijloc sta așezată o masă cu șapte talere* (CAR.). ◇ Loc.prep. *Prin mijlocul...* = printre. *Din mijlocul...* = dintre. *În mijlocul...* = în centrul...; în cursul..., în toiul... *Merse în mijlocul bisericii și... se înturnă spre norod* (C. NEGR.). ◇ Expr. *A fi la mijloc* = *a*) a fi în cauză, în joc. *E la mijloc tot norocul vieții mele* (CAR.); *b*) (*fam.; despre oameni*) a fi obiectul ironiilor, al răutăților celor din jur. *A fi ceva la mijloc* = a fi ceva nelămurit, necunoscut la baza unui lucru, a unui fapt. *Dăscălița înțelese numaidecît că nu poate fi la mijloc lucru curat* (REBR.). *A se pune* (sau *a sta*) *la mijloc* = a interveni între două persoane care se ceartă, pentru a le împiedica să se încaiere; a media într-un conflict. *Văzînd noi că era cît pe ce să se încaiere la bătaie, ne punem la mijloc* (CR.). *A aduce la mijloc* v. aduce. *A băga pe cineva la mijloc* v. băga. *A intra la mijloc* v. intra. *A-și pune capul* (sau *gîtul*) *la mijloc* v. pune. *E ceva putred la mijloc* v. putred. *A veni la mijloc* v. veni. *A-și pune viața la mijloc* v. viață. **2** Parte a corpului omenesc cuprinsă între torace și șolduri; talie, brîu. *Gîndea că mijlocul ei cel dulce s-ar putea odihni cuprins de brațul lui* (EMIN.). ◇ *Durere de mijloc* v. durere. ◇ Expr. *A apuca* (sau *a prinde, a cuprinde, a ține* etc.) *de mijloc* = a petrece brațul în jurul taliei cuiva (în semn de afecțiune). *Ai luat-o de mijloc și te uitai la ea așa de galeș* (CAR.). ◆ (*anat.*) Abdomen, burtă. **3** (*reg.*) Nume dat anumitor părți ale unor obiecte situate sau destinate a fi situate în partea (aproximativ) centrală a obiectului respectiv: *a*) Mijlocar. *b*) (*la pl.; în forma „mijloace"*) Cruce de lemn care desparte fereastra în mai multe cîmpuri. *c*) (*la pl.; în forma „mijloace"*) Broderie, dantelă; gener. lucru de mînă care unește două bucăți de țesătură (mai ales la fețele de masă). *d*) (*cu determ.*) Calota pălăriei. *e*) Plasa din interiorul năvodului cu trei plase. ◆ Partea interioară, lemnoasă a unui fruct, în care stau sîmburii. **4** (*milit.; înv., pop.*) Corp central al unei formații de luptă. *Bate tu marginile, Că eu bat mijloacele* (POP.). **5** (*în opoz. cu „început", „sfîrșit"*) Moment situat (aproximativ) la aceeași depărtare față de începutul și sfîrșitul unei acțiuni sau al unui interval de timp, al unui fenomen care se desfășoară în timp. ◇ *Secolul de mijloc* v. secol. *Vîrstă de mijloc* v. vîrstă. ◇ Loc.adv. *La mijloc* = între două momente; între un moment trecut și cel prezent. ◇ Loc.prep. *În mijlocul...* sau, *înv., în mijloc de...* = *a*) în cursul..., *b*) (*cu sens intensiv*) în plină desfășurare, în toiul..., în puterea... *Avea amnezii lacunare, uitînd dintr-o dată în mijlocul vorbirii ideile* (CĂL.). ◆ Ext. Parte a unei comunicări, a unei narațiuni etc. situată între începutul și sfîrșitul ei. *Începutul [basmului] nu-i nimica; să vezi dumneata mijlocul și sfîrșitul* (CAR.). **6** (*înv., pop.*) Ceea ce are dimensiunea, calitatea, valoarea situate între o limită superioară și alta inferioară. ◇ Loc.adj. *De mijloc* = *a*) mijlociu. *Statură de mijloc*; *b*) mediocru; între superior și inferior; între bine și rău; între adevărat și fals; între valoros și fără valoare etc. *Acel om este un autor de mijloc* (HEL.). ◇ Expr. *Cale* (sau *drum, linie*) *de mijloc* = poziție intermediară între două extreme, soluție moderată sau de compromis; atitudine ponderată. *Drum de mijloc nu există!* (DAVID.). **II** (*înv.*) Persoană care se pune în serviciul cuiva pentru a stabili o legătură, pentru a obține un avantaj; mijlocitor. ◇ Loc.prep. *Prin* (sau *cu*) *mijlocul...* ori *prin mijloc de* = prin intermediul, prin intervenția..., pe calea..., cu concursul... **III 1** (*calc după ngr. „μέσον", fr. „moyen"*) Ceea ce servește pentru realizarea unui scop, pentru desfășurarea unei activități etc.; (*la pl.*) posibilități (materiale sau morale) de care dispune cineva pentru un anumit scop. ◆ Ext. Procedeu, cale, modalitate, metodă. *Gîndește la mijloacele cele mai bune ca să te aperi de nenorocire* (MARC.). ◇ Zic. *Scopul scuză mijloacele* v. scop. ◇ Loc.adv. *Prin toate* (sau *prin orice*) *mijloace* = pe toate căile; cu orice preț. *Vreau să scap de tine prin toate mijloacele, chiar de-ar fi să mă arunc în mare* (ALECS.). ◇ Expr. *Cu un mijloc subțire* v. subțire. ◆ Chip, fel. ◆ (*la pl.*) Putere economică, administrativă, socială; posibilitate, putință. ◆ Concr. (*la pl.*) Unelte, instrumente, utilaje. ◇ *Mijloace de muncă* = totalitatea mijloacelor materiale cu ajutorul cărora oamenii acționează asupra obiectelor muncii, modificîndu-le potrivit scopului urmărit de ei. *Mijloace de producție* = totalitatea obiectelor muncii și a mijloacelor de muncă pe care oamenii le folosesc în procesul de producere a bunurilor materiale. *Mijloace de circulație* (sau *de locomoție, de transport etc.*) = vehicule care servesc pentru deplasarea persoanelor sau a obiectelor. (*milit.*) *Mijloace de luptă* = *a*) tehnică de luptă; *b*) totalitatea procedeelor și acțiunilor prin care se urmărește nimicirea inamicului. *Mijloace de comunicare în masă* v. comunicare. *Mijloace dolosive* v. dolosiv. ◆ Concr. (*la pl.*) Avere, resurse, materiale, fonduri. *Bătrînul a avut totuși mijloace de a-și susține familia* (CĂL.). ◇ (*fin.*) *Mijloace de plată* = totalitatea modalităților și a instrumentelor de plată și de decontare utilizate pentru achitarea datoriilor persoanelor fizice și juridice, contractate în relațiile lor pe plan intern sau internațional, constituite din numerar, cecuri, cambii, bilete la ordin, ordine de plată, dispoziții de plată valutară, acreditive documentare, incasso, mandate. (*econ.*) *Mijloace circulante* = totalitatea mijloacelor de plată în circulație într-o anumită țară. (*contab.*) *Mijloace fixe* = categorie distinctă de active corporale de natura capitalului imobilizat, reprezentate de obiectul sau de complexul de obiecte ce se utilizează ca atare și îndeplinește cumulativ două condiții, pe de o parte are o valoare de intrare mai mare decît limita stabilită printr-o hotărîre a guvernului, pe de alta are o durată normală de utilizare mai mare de un an. ◆ Spec. (*urmat de determ. ca „bănești", „financiare" etc.*) Bani. *Procurîndu-și mijloace bănești din familie, a pornit în străinătate* (GHICA). **2** (*înv.; calc după fr. „milieu"*) Ambianță, mediu. *Spiritele ce nu sînt accesibile... senzațiunilor ce dește aptă în noi mijlocul înconjurător* (MACED.). • acc. și *mijlóc*. pl. *-uri, -oace*. și (*înv.*) *mízloc*, (*reg.*) *míșloc, míjoc, míljoc, mínjoc s.n.* /<lat. ***mĕdius locus***; cf. și fr. *milieu*, ngr. *μέσον*.

mijlocár, -ă *subst.* (*reg.*) **I** *subst.* Nume dat unor obiecte, construcții, ființe sau unor părți ale acestora, care, într-un ansamblu, ocupă locul din centru sau care sînt situate între obiecte, ființe de același fel: **1** *s.n.* Stîlp al aripii de la moară. **2** *s.m.* Stinghie de lemn așezată de-a curmezișul fundului unui vas de lemn. **3** *s.n.* Tablă de la mijlocul plutei. **4** *subst.* Cruce de lemn care desparte fereastra în mai multe cîmpuri. **5** *subst.* Broderie, dantelă care unește două bucăți de țesătură (mai ales la fețele de masă). **6** *s.n.* Degetul mijlociu al mîinii. **7** *s.m.* Ciobanul din mijloc dintre cei trei ciobani care mulg oile. **8** *s.m.* Calul din mijloc dintre cei trei cai înhămați la o căruță sau la un plug. **II** *subst* **1**. Lemn, buștean de mărime mijlocie. **2** *s.m.* Frate mijlociu. ◇ (*adj.*) *Tatăl lor... le-a zis ca să meargă pre seară fratele mijlocariu să-l păzească* (POP.). **3** *s.m.* Cioban care mijlocește între stăpînii oilor și alți ciobani; vătaf. **III** *subst.* **1** Furca cu coada mai lungă cu care se face mijlocul stogului; (*reg.*) mijlocaș, mijlociu. **2** *De-a mijlocariu* = numele unui joc de copii; de-a ascunselea. • pl. *m. -i, n. -e*. /***mijloc*** + *-ar*.

mijlocáș, -ă *adj., subst.* **I** *adj.* Care se află la mijloc, de mijloc; mijlociu. **II** *s.m., adj.* (*înv.*) **1** *s.m.* Țăran care poseda o avere mijlocie. *El era fecior de mijlocaș și cam sărac* (GAN.). **2** *adj., s.m.* (și *țăran mijlocaș, țărănime mijlocașă*) (Țăran sau țărănime) care poseda suficient pămînt și alte mijloace de producție cu ajutorul cărora își asigura existența. **III** *subst.* Nume dat unor obiecte, ființe sau unor părți ale lor, care, într-un anumit ansamblu, ocupă locul din centru sau care sînt situate între obiecte, ființe de același fel. **1** *subst.* (*reg.*) Fiecare din cele două lemne care se fixează perpendicular pe loitrele carului, pentru a-i lărgi capacitatea, cînd se cară fîn, grîu etc. **2** *subst.* (*reg.*) Căprior (din mijloc) al casei. **3** *s.m.* Fiecare dintre cei patru dinți incisivi ai calului, situați între cleștii și lăturași sau mărginași. **4** *s.m.* (*la pl.*) Perechea de cai înhămați la mijloc, între înaintași și rotași; (*și la sg.*) fiecare dintre caii care formează această pereche. **5** *s.m.* (*sport*) Fiecare dintre jucătorii care face legătura dintre linia de apărare și cea de atac la unele jocuri cu mingea pe echipe. ◇ (*adj.*) *Jucătorul mijlocaș nu a mai ajuns mingea.* **IV** *subst.* (*reg.*) Furca cu coada mai lungă cu care se face mijlocul stogului; (*reg.*) mijlocar, mijlociu. • pl. *-i, -e*. /***mijloc*** + *-aș*.

mijlocél, -eá *s.n., adj.* **1** *s.n.* Dim. al lui *mijloc*. **2** *s.n.* Talie (subțire). *Iscusit mijlocelul... Helgii* (CANT.). **3** *adj.* (*despre persoane*) Care este de vîrstă mijlocie. *Mîna sluga mijlocea, Boilor fin să le dea* (POP.) • pl. *-ei, -ele*. /***mijloc*** + *-el, -ea*.

mijlocí *vb. IV.* **1** *intr.* (*mai ales cu determ. care arată scopul, introduse prin prep. „pe lîngă", „la" sau urmat de prop. finale*) A stărui pe lîngă cineva în favoarea cuiva; a interveni, a intermedia. *Mangli-Gherei Han din Crîm cere de la Poartă să mijlocească pe lîngă scaunul Moldovei ca tătarii să capete Bugeacul în arendă* (EMIN.). **2** *tr.* A pune la cale, a organiza, a aranja. *Mijlocise colecte de cîteva sute de galbini în aur* (BARIȚ.). ◆ Ext. A purta discuții, a media, a trata. ◆ (*filos.*) A realiza relația dintre doi termeni. **3** *tr.* A înlesni; a contribui la..., a ajuta; a provoca, a determina. *Multe și mari servicii le-ai putea mijloci* (CE. PETR.). **4** *intr.* (*înv.*) A apărea, a se ivi (între); a surveni. **5** *intr.* (*înv.; despre unități de timp*) A trece, a se scurge între două momente. • prez. ind. *-esc*. și (*înv.*) *mezlocí vb. IV*. /***mijloc*** + *-i*.

mijlocín, -ă *adj., s.m, s.f.* (*reg.*) Mijlociu. • pl. *-i, -e*. /de la ***mijlociu***.

mijlocíre *s.f.* **1** Intervenție, mediere, mediație. ◇ Loc. prep. *Prin mijlocirea...* = prin intermediul..., cu ajutorul... *Acolo, prin mijlocirea lui Baltazar Bathori, vărul domnului stapînitor, dobîndi de la acesta o scrisoare de recomandație către vestitul vizir Sinan-Paşa* (BĂLC.). **2** (*filos.*) Relație între doi termeni care se realizează prin intermediul unui al treilea termen. ◆ Acțiunea termenului prin intermediul căruia se realizează relația dintre alți doi termeni. **3** (*înv.*) Chip, cale, metodă; mijloc. • pl. *-i*. și (*înv.*) *mizlocíre, mișlocíre s.f.* /v. ***mijloci***.

mijlocitór, -oáre *s.m., s.f.* **1** Persoană care mijlocește; intermediar, mediator, misit, samsar. *În cursul domniei lui Mengheli-Gherai el fuse mijlocitor confidențial între Ștefan voievod și între acest han* (ASACHI). **2** Persoană fizică sau juridică ce efectuează operații (retribuite) prin care facilitează, prin intermediere, încheierea de tranzacții (comerciale) între părțile interesate; intermediar. **3** (*înv.*) Persoană care mijlocește o căsătorie; peținor. ◆ Proxenet. • pl. *-ori, -oare*. și (*înv.*) *mijlocitóriu s.m., mizlocitór, -oare s.m, s.f.* /***mijloci*** + *-tor*.

mijlocitóriu *s.m.* v. mijlocitor.

mijlociu, -ie *adj., s.m, s.f.* **I 1** *adj.* Care se găsește la mijlocul unei linii, al unei suprafețe, al unui spațiu etc. ◇ *Deget mijlociu* (și *subst. n.*) = deget care se află între arătător și inelar. **2** *adj., s.m, s.f.* (Fratele) al doilea dintre mai mulți frați, considerat în raport cu aceștia. *Acu a doua noapte cel mijlociu era să stea de strajă* (EMIN.). **3** *adj.* Care se situează între extrema superioară și cea inferioară în ceea ce privește dimensiunea, calitatea, valoarea etc.; de mijloc, mediu, potrivit. **4** *adj.* Mediocru. **5** *adj.* (*sport*) *Categorie mijlocie* (*mare*) (și *subst.f.*) = categorie de greutate la box, lupte și haltere, situată între semimijlocie și semigrea. *Categorie mijlocie mică* (și *subst. f.*) = categorie de greutate care cuprinde sportivii între 67 și 71 kg la box și 68 și 73 kg la lupte. **II** *subst.* **1** *s.f.* Valoare rezultată din suma unor date împărțită la numărul total al acestor date; medie. ◇ Loc.adv. *În mijlociu* = în medie. **2** *s.f.* Loc.prep. (*înv.*) *Cu mijlocia...* = prin intermediul..., cu ajutorul..., prin mijlocirea... *Iară de au fost... lucrul acesta cu mujlociia noastră să se caute* (CANT.). *Fără mijlocie* = direct, nemijlocit. **3** *subst.* (*reg.*) Furcă cu coada mai lungă, cu care se face mijlocul stogului; (*reg.*) mijlocar, mijlociu. • pl. *-ii*. /***mijloc*** + *-iu*.

mijoárcă *s.f.* (*reg.; mai ales art.; și în constr. „de-a mijoarca"*) Mija. • pl. *-ce*. și *mijoátcă, mijótcă, mijátcă s.f.* /de la ***mija***.

mijoátcă *s.f.* v. mijoarcă.

míjoc *s.n.* v. mijloc.

mijótcă *s.f.* v. mijoarcă.

mikadó *s.m. invar.* v. micado.
mil *s.n.* (*înv., reg.*) Blană de oaie; piele de oaie prelucrată pentru blană. • pl. *-uri.* /<ngr. *μῆλον* „oaie".
milacóp *s.m.* (*iht.*) Pește de mare, cu corpul lung pînă la 65 cm, de culoare argintie dungată cu brun, acoperit cu solzi mari (*Umbrina cirrhosa*). • pl. *-i.* /etimol. nec.
milady [mi'ledi] *s.f.* Titlu utilizat în Anglia pentru o femeie din familiile nobile. ◆ Persoană care poartă acest titlu. • /<engl. ***milady***.
mílan *s.m.* (*ornit.*) Pasăre răpitoare de zi, din regiunile calde și temperate, cu coada ca a rîndunicii, care vînează insecte din zbor. • pl. *-i.* /<fr. ***milan***.
milanéz, -ă *s.m., s.f., adj.* **I** *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a orașului Milano sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii orașului Milano. **2** *adj.* Care aparține orașului Milano sau milanezilor, care se referă la orașul Milano sau la milanezi; originar din orașul Milano. **II** *s.f.* (*ind. text.*) Tricot de mătase, folosit pentru confecționarea obiectelor de lenjerie. ◇ (*adj.*) *Cămașă milaneză.* • pl. *-i, -e.* /nm. pr. (oraș în Italia) ***Milano*** + *-ez*; cf. it. *milanese.*
mílă[1] *s.f.* **1** (*mai ales în legătură cu vb. ca „a simți", „a-i fi", „a avea", „a i se face"*) Sentiment de înțelegere și de compasiune față de suferința sau de nenorocirea cuiva și dorința de a-l ajuta, de a-l mîngîia; compătimire, îndurare; milostivenie, (*înv.*) milostenie, milosîrdie, miloste, milostivnicie. *Mult ești frumos și mi-e milă de tine* (EMIN.). ◇ Loc.adj., adv. *Fără (de) milă* = crud, nemilos, neîndurător, împietrit. *Un om... crud și fără milă* (DRĂGHICI). ◇ Loc.adv. *De milă* sau *de mila cuiva* = dintr-un sentiment de compătimire (față de cineva). *Eu o iubesc acum mai mult de milă* (C. NEGR.). ◇ Loc.conj. *De milă să nu...* = de teamă ca nu cumva să... ◇ Expr. *De silă, de milă* sau *de milă, de silă* = vrînd-nevrînd; de voie, de nevoie. (*A fi*) *vrednic de milă* = (a se afla) într-o situație jalnică, (a fi) demn de compătimit. *A-i plînge* (cuiva) *de milă* = a fi cuprins de părere de rău pentru suferințele sau pentru starea cuiva. *O ia la bătaie, de-ți venea să-i plîngi de milă!* (CR.). *A face* (cuiva) *milă* = a provoca compătimirea, a fi vrednic de plîns. *A avea milă de...* = a se purta cu grijă, cu bunăvoință față de cineva sau de ceva. (*Ți-e*) *mai mare mila* = *a*) se zice cînd cineva se află într-o stare demnă de compătimire; *b*) (*cu val. de super.*) foarte tare (sau mult, dureros etc.). (*pop.*) *Fără milă de păcat* = *a*) fără teama de a greși; *b*) fără scrupul. **2** Stare jalnică, de plîns în care se află cineva; mizerie. *Se făcu un rîs de mila lor în toată nunta* (ISP.). ◇ Loc.adv. *Cu milă* = jalnic, dureros. *Puica mea plînge cu milă* (POP.). **3** Tristețe, melancolie, jale, durere. *Ochii tăi sînt plini de milă* (EMIN.). **4** Bunăvoință, blîndețe, indulgență, înțelegere, îndurare, cruțare. ◇ Expr. (*pop.*) *A nu avea* (sau *a nu afla, a nu găsi*) *milă* (undeva sau la cineva) = a nu găsi bunăvoință, înțelegere (undeva sau la cineva). *A da cu milă* (în cineva) = a lovi pe cineva în așa fel încît să nu-l doară prea tare. **5** Colect. (*mai ales în legătură cu vb. ca „a da", „a face", „a primi", „a cere"*) Ajutor, binefacere, caritate. *Îi era drag a face milă la săraci* (DOS.). ◆ Concr. Pomană, milostenie. ◇ Expr. *A cere milă* = *a*) a cerși. *Și s-a pus Mărcuț în silă, Să ceară mereu la milă* (POP.); *b*) a cere îndurare, iertare. ◆ (*înv.*) Danie sau privilegiu acordat unei persoane sau unei biserici, unei mănăstiri etc. *Făcut-au milă și întăritură la patriarhia Alecsandriei* (NEC.). ◇ *Cutia milelor* v. cutie. **6** (*bis.*) Bunăvoință și ajutor pe care Dumnezeu le acordă omului; grație divină, îndurare. *Nu-ț uita mișeii de la a ta milă* (DOS.). ◇ Expr. *Unde* (sau *pe ce*) *pune el mîna, pune și Dumnezeu mila*, se spune despre acela căruia îi merg toate din plin. *Cel mai mare era harnic, grijuliu și chiabur, pentru că unde punea el mîna punea și Dumnezeu mila* (CR.). *Dumnezeu* (sau *Domnul*) *să-și facă milă* (de cineva sau cu cineva) = (*formulă întrebuințată mai ales în limbajul bis.*) Dumnezeu să se îndure (de cineva). *A lăsa* (pe cineva) *în mila Domnului* = a lăsa (pe cineva) în voia sorții, a nu se mai interesa de el. (*fam.*) *Dumnezeu cu mila!*, exclamație rostită cînd o acțiune viitoare este considerată ca nesigură sau supusă eșecului; fie ce-o fi! cum o da Dumnezeu! *Mila Domnului!* = (*exclam. care exprimă satisfacția sau adeziunea cuiva*) slavă Domnului! (*înv.*) *Prin* (sau *din, cu*) *mila lui Dumnezeu*, formulă de introducere la scrierile vechi, în acte administrative etc. • pl. *-e.* /<sl. veche **милъ**.
mílă[2] *s.f.* **1** Unitate de măsură pentru lungimi egală cu 1609, 344 m, folosită în Anglia și în SUA. ◇ *Milă marină* = unitate de măsură pentru lungimi, folosită în navigație, egală cu 1851, 85 m. **2** (*geogr.*) *Milă geografică* = unitate de lungime egală cu un arc de minut, măsurat pe ecuator sau pe meridian la latitudinea de 55°, convențional, avînd 1855, 1 m. **3** (*înv.*) Unitate de măsură pentru lungimi, care a variat în timp și de la o țară la alta. • pl. *-e.* /<pol. ***mila***.
mildiográf *s.n.* (*vit.*) Aparat care detectează condițiile producerii manei la vița-de-vie. • sil. *-di-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***mildiographe***.
milenár, -á *adj.* **1** Care conține, numără o mie de ani. *Transformări geologice milenare.* **2** Care există, care datează de o mie de ani, care durează de un mileniu. ◆ Ext. Care există de foarte mult timp. *Era o formă a luptei milenare pentru pîine într-un ținut secetos* (CA. PETR.). • pl. *-i, -e.* și (*înv.*) *milenăriu, -ie adj.* /<fr. ***millénaire***, lat. ***millēnarius, -a, -um***.
milenarísm *s.n.* (*teol.*) Doctrină religioasă bazată pe credința în împărăția de o mie de ani instaurată după a doua venire a lui Iisus Hristos pe pămînt, care a fost elaborată în sec. 2 și preluată, printre alții, de donatiști, fiind asociată și cu idei egalitariste utopice. • /<fr. ***millénarisme***.
milenaríst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Adept) al milenarismului. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***millénariste***.
milenáriu, -ie *adj.* v. milenar.
mileníst *s.m.* (*bis.*) Profet al ultimelor zile. • pl. *-iști.* /<fr. ***milléniste***.
miléniu *s.n.* Perioadă de timp de o mie de ani. ◆ Ext. (*la pl.*) Perioadă extrem de lungă, de mii de ani. *O intonație tristă de melopee veche, care vine din milenii trecute ale suferinților* (SADOV.). • pl. *-ii.* /<lat. ***millenium***.
milepór *s.m.* (*zool.; la pl.*) Gen de polipi din încrengătura celenteratelor, care trăiesc, în colonii, în mările calde, formînd un schelet calcaros masiv; (*și la sg.*) polip care aparține acestei încrengături. • pl. *-i.* /<fr. ***millépores***.
miler ['mailər] *s.m.* (*sport*) Alergător specializat în proba de o milă. • pl. *-i.* /<engl., fr. ***miler***.
milerít *s.n.* (*mineral.*) Sulfură naturală de nichel, cristalizată, de culoare galbenă, cu urme negre-verzui și luciu metalic puternic, care este unul dintre cele mai bogate minerale de nichel. • /<fr. ***millérite***.
milesián, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care făcea parte din populația de bază a orașului Milet sau era originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii orașului Milet. **2** *adj.* Care aparține orașului Milet sau milesienilor, care se referă la orașul Milet sau la milesieni; originar din orașul Milet. • sil. *-si-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<engl. ***milesian***, fr. ***milesien***; cf. nm. pr. *Milet*, oraș-stat grecesc antic în Asia Mică.
miiésim *s.n.* **1** Cifră care indică mia în exprimarea miilor în cifre. **2** Cifră (sau cifre) care indică, pe o monedă, pe o marcă poștală, pe o carte etc., data de emitere, de tipărire, o sărbătoare etc. • pl. *-e.* și *milésimă s.f.* /<fr. ***millésime***, lat. ***millēsĭmus, -a, -um***.
milésimă *s.f.* v. milesim.
mili- Elem. de compunere „a mia parte". • /<fr. ***milli-***; cf. lat. *mille* „o mie".
miliampér *s.m.* (*fiz.*) Unitate de măsură a intensității curentului electric, egală cu a mia parte dintr-un amper. • pl. *-i.* /<fr. ***milliampère***.
miliampermétru *s.n.* (*fiz.*) Ampermetru sensibil, care se utilizează pentru măsurarea curenților electrici de slabă intensitate, gradat în miliamperi. • pl. *-e.* /<fr. ***milliampèremètre***.
miliăn *adj., s.m.* v. melean.
miliár[1]**, -ă** *adj. Stîlp miliar* sau *piatră miliară* = stîlp sau piatră așezată din milă în milă sau din kilometru în kilometru, de-a lungul șoselelor și drumurilor principale, pentru a indica distanțele. • sil. *-li-ar.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***milliaire***, lat. ***milliarĭus, -a, -um***.
miliár[2]**, -ă** *adj.* (*med.; despre tumori, excrescențe etc.*) Care este de forma unui bob de mei. ◇ *Tuberculoză miliară* = granulie. • sil. *-li-ar.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***miliaire***.
miliárd *num.card., s.n.* **I** *num.card.* Număr natural care este situat în numărătoare între 999999999 și 1000000001; numărul abstract corespunzător; număr egal cu o mie de milioane; bilion. ◇ (*adj.*) *Nu înțeleg cum pot vorbi geologii în acest caz despre două miliarde de ani.* Δ (*la pl.; prin exager., indică indicînd un nr. foarte mare, nedeterminat*) *Se trezirĕ pe șosea, ascultînd, ... cîntec al nesfîrșitelor miliarde de gîngănii mici ale pămîntului* (SADOV.). Δ (*subînțelegîndu-se o determ. care desemnează unități monetare*) *Bănci cu un capital de mai multe miliarde.* ◇ (*subst.*) *Miliardul e greu de scris pe hîrtie.* ◇ (*precedat de prep. „de" și urmat de „ori", intră în componența num.adv.*) *Ți-am spus de un miliard de ori să te potolești!* Δ (*la pl.; prin exager., indică un nr. foarte mare, nedeterminat*) *Mi-am spus de miliarde de ori că nu o mai iubesc, și tot degeaba.* ◇ (*precedat de „cîte", intră în componența unui num.distrib.*) *Le dă cîte un miliard de lei.* **II** *s.n.* **1** Semn grafic care reprezintă numărul *miliard.* **2** Sumă de bani de un miliard de unități monetare. *Miliardul de la loto a fost în sfîrșit cîștigat.* • sil. *-li-ard.* pl. *-e.* /<fr. ***milliard***.
miliardár, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care posedă o avere evaluată în miliarde (într-o anumită monedă). ◇ Expr. (*fam., deprec.*) *Miliardar de carton* = persoană care s-a îmbogățit peste noapte într-un mod considerat suspect. **2** *adj.* Care dispune de o avere evaluată în miliarde; care aparține miliardarilor, care se referă la miliardari. *S-a urcat în automobil, cu hainele lui cadrilate, care-i dau înfățișare de turist american, miliardar după ce-a săpat la cărbuni* (CE. PETR.). • sil. *-li-ar-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***milliardaire***.
miliárdelea, -a *num.ord.* (*precedat de art. „al", „a"; de obicei cu val. adj.*) Care se află între al 999999999-lea și 1000000001-lea. • sil. *-li-ar-.* /***miliard*** + (***e***)***le*** + *-a.*
miliardíme *s.f.* Număr egal cu a miliarda parte dintr-un întreg. • sil. *-li-ar-.* pl. *-i.* /***miliard*** + *-ime*; cf. fr. ***milliardième***.
miliária *s.f.* (*med.*) Erupție de pete roșii pe piept, spate și brațe la persoanele care transpiră mult. • sil. *-li-a-ri-a.* /<fr. ***miliaire***, germ. ***Milliaria***.
milibăr *s.m.* (*fiz.*) Unitate de măsură pentru presiune, egală cu o a mia parte dintr-un bar. • pl. *-i.* /<fr. ***millibar***.
milicurie [ˌmiliky'ri] *s.f.* (*fiz.*) Unitate de măsură a radioactivității, egală cu a mia parte dintr-o curie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***millicurie***.
miliéu *s.n.* **1** Obiect (rotund, oval) de pînză (brodată) sau din dantelă, care se așază pe o masă sau pe o altă mobilă ca ornament. **2** (*reg.*) Față de masă. **3** (*arg.*) Grup social alcătuit, în special, din hoți; bandă. • sil. *-li-eu.* pl. *-uri.* /<fr. ***milieu*** *[de table]*.
miligrăm *s.n.* (*fiz.*) Unitate de măsură pentru masă, egală cu a mia parte dintr-un gram. • pl. *-e.* /<fr. ***milligramme***.
milihénri *s.m.* (*fiz.*) Unitate de măsură pentru inductanță, egală cu a mia parte dintr-un henri. • pl. *-i.* /<fr., engl. ***millihenry***.
mililambért *s.m.* (*fiz.*) Unitate de măsură pentru luminanță, egală cu a mia parte dintr-un lambert. • pl. *-ți.* /<fr. ***millilambert***.
miiilítru *s.m.* (*fiz.*) Unitate de măsură pentru capacitate, egală cu a mia parte dintr-un litru, adică 1 cm^3. • pl. *-i.* /<fr. ***millilitre***.
milimétric, -ă *adj.* **1** De mărimea unui milimetru. ◆ Ext. Foarte mic. ◇ *Hîrtie milimetrică* = hîrtie cu linii orizontale și verticale, la distanță de un milimetru unele de altele, utilizată în desenul tehnic, în lucrări topografice sau pentru trasarea graficelor și a diagramelor. ◆ (*adv.*) Cu mare exactitate, foarte aproape. *Mașina s-a apropiat milimetric de stîlp.* **2** (*despre scări ale unor instrumente*) Care este gradat în milimetri. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***millimétrique***.
milimétru *s.m.* (*fiz.*) Unitate de măsură pentru lungime, egală cu a mia parte dintr-un metru. ◇ *Milimetru coloană de mercur* = unitate de măsură pentru presiune, egală cu presiunea exercitată de o coloană de mercur înaltă de 1 mm; torr. • pl. *-i.* /<fr. ***millimètre***.
milimicrón *s.m.* (*fiz.*) A mia parte dintr-un micron. • pl. *-i.* /<fr. ***millimicron***.
milimól *s.m.* (*chim.*) A mia parte dintr-un mol. • pl. *-i.* /<fr. ***millimole***.
milinó *s.n.* (*text.*) Pînză de în foarte subțire; muselină. • /<fr. ***milinon***.
milioersted [ˌmiliœr'sted] *s.m.* (*fiz.*) A mia parte dintr-un oersted. • pl. *-zi.* /<fr. ***millioersted***.
milión *num.card., s.n.* **I** Număr natural care este situat în numărătoare între 999999 și 1000001; numărul abstract corespunzător; număr egal cu o mie de mii.

◇ (*adj.*) *Trebuie să mai treacă peste cinci milioane de ani pentru ca suprafața pământului să mai fie acoperită total de ape.* Δ (*la pl.; prin exager., indică un nr. foarte mare, nedeterminat*) *Pe copac erau milioane de furnici.* Δ (*subînțelegîndu-se o determ. care desemnează unități monetare*) *Avere de cîteva milioane.* ◇ (*subst.*) *Acum nu mai spunem „unde merge mia, merge și suta", ci „unde merge milionul, merge și suta de mii".* Δ Loc.adj., adv. (*fam.*) *De milioane* = excepțional, extraordinar (de frumos, de bun, de valoros etc.). ◇ (*precedat de prep. „de" și urmat de „ori", intră în componența num.adv.*) *Ți-am spus de un milion de ori să duci gunoiul!* ◇ (*precedat de „cîte", intră în componența num.distrib.*) *A dat cîte un milion fiecăruia.* **II** *s.n.* **1** Semn grafic care reprezintă numărul *milion*. **2** (*în România*) Bancnotă a cărei valoare este de un milion de lei. *A scos din buzunar milionul și a plătit.* • sil. *-li-on.* pl. *-oane.* /<fr. ***million***.

milionár, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care posedă o avere evaluată în milioane (într-o anumită monedă). *Am avut rude putrede de bogate și eu sînt un pîrlit, cînd puteam să fiu milionar* (CĂL.). ◇ Expr. (*fam.; deprec.*) *Milionar de carton* = persoană care s-a îmbogățit în mod necinstit și care, uneori, reprezintă un paravan pentru interesele altor persoane sau grupuri de persoane. **2** *adj.* Care dispune de o avere evaluată în milioane; care aparține milionarilor, care se referă la milionari. **3** *s.m., s.f.* (*fam.*) Pilot, șofer care a efectuat un milion de kilometri. • sil. *-li-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***millionnaire***, germ. ***Millionär***.

milionáș *s.n.* Dim. al lui *milion*. • pl. *-e.* /***milion*** + *-aș*.

milioníme *s.f.* Număr egal cu a milioana parte dintr-un întreg; a milioana parte dintr-un întreg. • sil. *-li-o-.* pl. *-i.* /***milion*** + *-ime*; cf. fr. *millionième*.

miliónulea, -oána *num.ord.* (*precedat de art. „al", „a"; de obicei cu val. adj.*) Care se află între al 999999-lea și al 1000001-lea. ◇ (*intră în componența num.fracț.*) *A cincea milioana parte a cheltuielilor.* • sil. *-li-o-.* /***milion*** + (***u***)***le*** + *-a*.

miliröntgen [,mili'rœntgen] *s.m.* (*fiz.*) Unitate electrostatică de radiație, egală cu a mia parte dintr-un röntgen. • pl. *-i.* /<fr. ***milliröntgen***.

milisecúndă *s.f.* (*fiz.*) Unitate de timp, egală cu a mia parte dintr-o secundă (*ms*). • pl. *-e.* /<fr. ***milliseconde***, engl. ***millisecond***.

militá *vb. I. intr.* **1** (*despre persoane, grupuri, organizații etc.; cu determ. introduse prin prep. „pentru", „în"*) A desfășura o activitate intensă într-un domeniu social, politic, cultural; a lupta pentru un principiu, pentru o cauză. *Militaseră altă dată... pentru un Negru-Vodă de pe la 1215* (HASD.). **2** (*despre situații, acțiuni, realizări etc.*) A constitui o dovadă, un argument; a pleda. *Aceste dovezi militează împotriva voastră.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***militer***, lat. ***militare***.

militánt, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care militează, care luptă intens pentru un principiu, pentru o cauză, care desfășoară o activitate intensă într-un domeniu social, politic, cultural; luptător, combatant. *Să găsească mijloc de trai în presa militantă* (CAR.). • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***militant***.

militantísm *s.n.* Concepție, atitudine, activitate de militant. • /<fr. ***militantisme***.

militár, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din cadrele armatei sau este chemată în armată pentru efectuarea stagiului militar, la concentrare sau la mobilizare; ostaș, oștean. *Și Angheluș trece mîndru printre toți, cu trupul drept, ca un militar* (AGÂR.). **2** *adj.* Care aparține armatei sau militarilor, care este destinat armatei sau militarilor, care se referă la armată sau la militari; făcut după principii proprii armatei; milităresc, ostășesc. *Nu se mai vorbi... de pregătirile militare* (STANCU). ◇ *Artă militară* v. artă. *Serviciu militar* v. serviciu. *Aviație militară* v. aviație. *Bază militară* v. bază. *Boom militar* v. boom. *Comisar militar* v. comisar. *Comisariat militar* v. comisariat. *Forțe militare* v. forță. *Grad militar* v. grad. *Muzică militară* v. muzică. *Stagiu militar* v. stagiu. *Tribunal militar* v. tribunal. ◆ Realizat sau efectuat prin, pentru sau de către armată. ◇ *Intervenție militară* = intervenție armată v. armată. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***militaire***, lat. ***mīlitaris, -e***, germ. ***Militär***.

militarísm *s.n.* (*polit.*) Politică de subordonare a întregii vieți politice, economice etc. intereselor, armatei și pregătirii pentru război. *Dorește să ducă militarismul foarte departe de noi* (MAIOR.). • /<fr. ***militarisme***, germ. ***Militarismus***.

militaríst, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care aparține militarismului, care se referă la militarism; războinic, agresiv. *Spui că ai tras numai fiindcă așa ți-a dictat educația militaristă* (CE. PETR.). **2** *s.m., s.f.* Adept al militarismului. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***militariste***.

militarizá *vb. I. tr* **1** (*compl. indică întreprinderi, teritorii etc.*) A subordona unui regim militar (sau direct armatei) și a folosi în scopuri militare. **2** (*compl. indică țări, regiuni etc.*) A organiza militărește. • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***militariser***, germ. ***militarisieren***.

militarizáre *s.f.* Subordonare a unei întreprinderi, a unor teritorii etc. unui regim militar (sau direct armatei) și folosirea lor în scopuri militare; organizare după principiile militărești (a unei țări, a unei regiuni etc.). *Orașul, din cauza militarizării... trăiește... o viață deosebită* (CA. PETR.). ◇ *Militarizarea economiei naționale* = subordonarea activității economice necesităților de înarmare și pregătire de război. • pl. *-ări.* /v. ***militariza***.

militarizát, -ă *adj.* Care este organizat militărește, care este condus de militari; care are caracter militar. *Fără a fi un popor militarizat, poporul francez e un popor războinic* (E. LOV.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***militariza***.

militărésc, -eáscă *adj., s.f.* **1** *adj.* Care aparține armatei sau militarilor, care se referă la armată sau la militari; care este destinat armatei sau militarilor; care este făcut după principii proprii armatei; militar, ostășesc. **2** *s.f.* (*mai ales art.*) Numele unui dans popular executat de ostași; hora ostașilor. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-ești.* /***militar*** + *-esc*.

milităréște *adv.* Din punct de vedere militar; ca militarii, în felul militarilor; ostășește, soldățește. *Macedon Cercetașu, mort de beat, comanda militărește* (REBR.). • /***militar*** + *-ește*.

militárie *s.f.* Serviciu, stagiu militar; viață, profesiune de militar; disciplină militară; armată, ostășie, cătănie. *Căprarul, scăpat de militărie, ajunsese a fi jinduit de multe fete în sat* (DELAVR.). ◇ Expr. *A lua* (pe cineva) *la militărie* = a declara pe cineva la recrutare apt pentru serviciul militar; a înrola (pe cineva). *A-și face milităria* = a efectua stagiul militar. (*fam.*) *A face militărie cu cineva* = a se purta cu cineva aspru, a struni pe cineva. *A se pune cu milităria pe cineva* sau *a coborî milităria din pod* = a crea cuiva un regim (militar) sever, a ține din scurt. ◆ Ext. Regim sever, riguros disciplinat, de viață și muncă. • g.-d. *-iei.* /***militar*** + *-ie*.

milităríme *s.f.* Totalitatea militarilor; mulțime de militari. • /***militar*** + *-ime*.

militărói *s.m.* (*deprec.*) Aug. al lui *militar*. ◆ Persoană cu purtări de militar. • pl. *-oi.* /***militar*** + *-oi*.

militárós, -oásă *adj.* **1** (*despre ținută, comportare*) Care este specific militarilor, de militar. **2** Ext. (*deprec.; despre oameni*) Care este rigid, aspru; care este obișnuit să dea ordine. ◇ (*adv.*) *Se comportă milităros.* ◇ (*subst.*) *O face pe militărosul.* • pl. *-oși, -oase.* /***militar*** + *-os*.

miliță *s.f.* v. meliță.

milițắea *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee cu frunzele ascuțite, așezate în rozete și cu florile mici, de culoare roz (*Silene acaulis*). • pl. *-ele.* /etimol. nec.

milițián, -ă *s.m., s.f.* **1** *s.m., s.f.* Persoană aflată în serviciul miliției. **2** Soldat din miliție. *Cîteva femei, sălbăticite de spaimă, se reped spre milițieni* (CAM.). • sil. *-ți-an.* pl. *-ieni, -iene.* /***miliție*** + *-ian*; cf. fr. *milicien*.

milițiáncă *s.f.* Femeie aflată în serviciul miliției. • sil. *-ți-an-.* pl. *-ence.* /***milițián*** + *-că*.

milí́ție *s.f.* **1** (*în regimul comunist*) Instituție de stat avînd drept scop menținerea ordinii publice; reprezentanții acestei instituții. ◆ Ext. Clădirea în care își avea sediul această instituție; poliție. **2** Corp de trupe cu organizare, componență și activități speciale (adesea de gherilă). **3** Gener. Oaste ale cărei componență și organizare au variat în decursul timpului. ◆ Armată de rezervă. ◆ Ext. (*pop.*) Serviciu militar; armată. **4** (*în antic. romană*) Armată nepermanentă sau de rezervă, înființată la începutul republicii romane, care era chemată sub arme numai în timp de război și care cuprindea și unele corpuri de armată cu însărcinări speciale. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<rus. ***милиция***, lat. ***militia, -ae***.

milivólt *s.m.* (*electr.*) Unitate de măsură pentru tensiunea electrică și electromotoare, egală cu a mia parte dintr-un volt. • pl. *-ți.* /<fr. ***millivolt***.

milivoltmétru *s.n* (*electr.*) Instrument de măsură pentru tensiuni electrice foarte joase, gradat în milivolți. • pl. *-e.* /<engl. ***millivoltmeter***.

miliwátt *s.m.* (*fiz.*) Unitate de măsură a puterii, egală cu a mia parte dintr-un watt. • pl *-ți.* /<fr. ***milliwatt***.

míljoc *s.n.* v. mijloc.

millefeuille [mil'fœi] *s.f.* (*culin.*) Plăcintă din foi garnisită cu cremă. • /<fr. ***millefeuille***.

millefióri *s.f. invar.* (*în arte*) Nume dat obiectelor de sticlă în interiorul cărora se poate vedea un fel de mozaic reprezentînd flori. • /<it. ***millefiori***.

millerandísm *s.n.* (*polit.*) Colaborare lipsită de principii între socialiștii de dreapta și burghezie, începînd cu intrarea lui Millerand într-un guvern francez burghez în 1899. • /nm. pr. (om politic francez) *Alexandre* ***Millerand*** + *-ism*.

millerít *s.n.* (*chim.*) Sulfură naturală de nichel, de culoare galbenă ca alama și cu luciu metalic puternic. • pl. *-e.* /<fr. ***millérite***.

milodiós, -oásă *adj.* v. melodios.

milóg, -oágă *s.m., s.f.* Cerșetor (infirm). ◆ Ext. Persoană care se roagă de cineva cu insistență, înjosindu-se, pentru a obține ceva. ◇ (*adv.*) *Se aplecă milog către Cantacuzino* (CA. PETR.). ◆ (*reg.*) Om infirm, schilod. • pl. *-ogi, -oage.* /de la ***milă***, probabil prin contaminare cu *olog*.

milogeálă *s.f* Cerșire. ◆ Ext. Rugăminte (ipocrită) făcută cu stăruință (și cu glas plîngător). *Poți să mă scutești în astă seară cu milogeala* (CE. PETR.). • pl. *-eli.* /***milogi*** + *-eală*.

milogí *vb. IV. refl.* A cere de pomană; a cerși. *Întindea dreapta și se milogea tînguios* (CAR.). ◆ Ext. A se ruga de cineva cu stăruință, înjositor (ori fățarnic, ipocrit), cu glas plîngător, pentru a obține ceva. *Zmeul... veni milogindu-se la muma voinicului* (ISP.). • prez. ind. *-esc.* /***milog*** + *-i*.

milogíre *s.f.* Acțiunea de *a se milogi* și rezultatul ei. ◆ Ext. Lamentare, tînguire; milogeală. *Plîng harmonii la ferești, Milogiri de cimitire* (BACOV.). • pl. *-i.* /v. ***milogi***.

milogít, -ă *adj.* (*despre vocea, felul de a vorbi etc. ale oamenilor*) Plîngător, plîngăreț. *Zmeul... cu glas milogit îi zise...* (ISP.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***milogi***.

milohioidián *adj., s.m.* (*anat.*) (Mușchi) care este întins între fața internă a maxilarului inferior și osul hioidian. • sil. *-hi-o-i-di-an.* pl. *-ieni.* /<fr. ***mylo-hyoïdien***.

milónga *s.n.* Dans popular de origine argentiniană, în ritm binar, înrudit cu tangoul, dar mai temperamental, mai dinamic. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • /<sp. ***milonga***.

milonít *s.n.* (*geol.*) Rocă metamorfică formată din fragmente foarte ascuțite, unite printr-un ciment natural. • pl. *-e.* /<fr. ***mylonite***.

milonitizáre *s.f.* (*geol.*) Proces de formare a milonitelor. • /după fr. *mylonitisation*.

milórd *s.m.* (*mai ales la vocat.*) Formulă de adresare către un lord. *Ai dreptate, milord* (C. NEGR.). • pl. *-zi.* /<engl. ***milord*** <*my lord*.

milós, -oásă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este plin de milă, sensibil față de necazurile sau de nenorocirile altuia; blînd, bun; compătimitor, înțelegător, îngăduitor; milostiv, (*înv.*) milosîrd. *Încă n-am văzut așa femeie să plîngă de toate cele; era miloasă din cale afară* (CR.). ◆ (*despre manifestări, atitudini, sentimente etc. ale oamenilor*) Care trădează, exprimă milă, compasiune. *Căutăturile lor cele blajine și miloase* (GORJ.). ◇ (*adv.*) *Îi vorbește milos și trist.* **2** Care stîrnește milă sau compătimire; trist, jalnic. *Privirea lui miloasă i-a înduioșat pe toți.* **3** (*înv., reg.*) Care dă de pomană; binefăcător, darnic. *Tot omul trebuie să fie milos către săraci* (DOC.). • pl. *-oși, -oase.* /***milă*** + *-os*.

milosírd, -ă *adj.* (*înv.*) Milos. *Milosîrd ești tu, Doamne* (COR.). ◆ (*subst. m. art.; nm. pr.*) Dumnezeu. *Nu era destoinici... să zică Milosîrdului* (COR.). • pl. *-zi, -de.* /<slav. **милосрьдъ**.

milosírdie *s.f.* (*înv.*) Milă, îndurare. *Drept mulțămire pentru milosîrdia bătrînilor noștri, acei mișei se pustiau în codri* (SADOV.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<slav. **милосрьдиѥ**.

milosírdnic, -ă *adj.* (*înv.*) Milos. ◆ (*subst. m. art.; nm. pr.*) Dumnezeu. • pl. *-ci, -ce.* /***milosîrd*** + *-nic*; cf. slav. **милосрьдьникъ**.

milóste *s.f.* (*înv.*) Milă. • /<slav. **милость**.

milosténie *s.f.* **1** Binefacere, pomană. **2** Danie, ofrandă făcută unei mănăstiri, unei biserici sau slujitorilor acestora. ◇ *Cutia de milostenie* v. cutie. **3** (*înv.*) Milă; altruism. *Puterea milosteniei şi inima ta cea bună te ajută* (CR.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<slav. **мълостꙑнїе, мълостꙑня,** prin apropiere de cuvinte formate cu suf. *-enie.*

milostív, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* Care este milos, îndurător; (*înv., reg.*) milostivnic. ◇ (*în formule de adresare*) *Să trăieşti, milostivă stăpînă, răspunse ciocoiul* (FIL.). ◆ (*despre manifestări, atitudini, priviri etc. ale oamenilor*) Care exprimă milă, îndurare, iertare etc. *Să-l priimeşti cu ochi milostivi* (N. COST.). **2** *adj.* (*relig.; despre forţe divine*) Care este binevoitor, îngăduitor, iertător faţă de oameni, care este plin de har. ◆ Ext. Care este bun, blînd. ◆ (*subst. m. art.; nm. pr.*) Dumnezeu. *Şi-atunci Milostivul într-o clipă de-ndurare Îi dete lacrimile* (BLA.). **3** *adj.* Care ajută pe cineva cu pomană, care dă cuiva (din milă) bani, obiecte etc.; darnic, generos. *Numai am vrut să dovedesc lui Petre cît eşti tu de milostiv* (CR.). ◇ (*subst.*) *Dumnezeu iubeşte milostenia, aşadar şi pre milostiv* (MOLN.). **4** *s.f.* (*bot.*) Veninariţă (*Gratiola officinalis*). **5** *s.f.* Eufem. (*în superstiţii; la pl.*) Iele. • pl. *-i, -e.* /<slav. **мълостивъ.**

milostivénie *s.f.* Milă. *Milostivenia cerească i se arăta... în toate chipurile* (REBR.). • */milostiv* + *-enie.*

milostiví *vb. IV. refl.* **1** A fi cuprins de milă, a i se face milă (de cineva); a se îndura; a se înduioşa. *Oşteanul se milostivi de dînsa* (SADOV.). **2** (*mai ales cu determ. introduse prin prep. „la”*) A se îndupleca, a consimţi, a ceda (la rugăminţile cuiva). ◆ (*tr.*) A milui. *L-a milostivit cu bani şi haine.* **3** (*relig.; despre forţe divine; mai ales cu determ. introduse prin prep. „de”*) A fi cuprins de milă, a se arăta milostiv, îndurător, binevoitor. *Milosteşte-te de noi!* (COR.). • prez. ind. *-esc.* */milostiv* + *-i.*

milostivíre *s.f.* **1** Milă, compătimire, îndurare; înduioşare, bunăvoinţă, indulgenţă. *Eu cunosc bine pe domnul meu şi ştiu care va fi milostivirea lui* (SADOV.). **2** Milă, graţie divină, har dumnezeiesc. *Milostivirea cerească care vine în ajutorul celor nenorociţi* (C. NEGR.). **3** Binefacere, pomană, dar. ◆ Calitatea de a fi darnic, generos; dărnicie, generozitate. *Vestit... pentru bunătatea lui cea nepomenită şi milostivirea lui* (CR.). • pl. *-i.* /v. ***milostivi.***

milostívnic, -ă *adj., s.f. pl.* **I** *adj.* **1** (*înv., reg.*) Milostiv. ◆ (*despre acţiuni, atitudini etc. ale oamenilor*) Care arată milă, care este făcut cu milă. *Prin milostivnică îndurare au fost dăruită spre răsuflarea locuitorilor* (AX.). **2** (*reg.*) Milostiv, darnic. ◇ (*subst.*) *Milostivnicul vădanilor, orfanilor şi a săracilor* (POP.). **II** *s.f. pl.* Eufem. (*în superstiţii; reg.*) Iele. • pl. *-ci, -ce.* /<slav. **мълостивьнъ,** bg. ***милостивник.***

milostivnicíe *s.f.* (*înv.*) **1** Milă. **2** (*bis.*) Mila lui Dumnezeu. *Eu vă dau a şti... milostivnicia Domnului* (COR.). • g.-d. *-iei.* /***milostivnic*** + *-ie.*

milotă *s.f.* v. malotea.

miloteá *s.f.* v. malotea.

miluí *vb. IV. tr.* **1** A da cuiva de pomană. *Ia, mai bine miluieşte baba cu ceva* (CR.). ◆ Spec. (*înv.*) A face o danie; a dărui, a înzestra cu ceva. **2** A se arăta milostiv faţă de cineva, a-i fi milă; a se îndura de cineva, a ajuta pe cineva (din milă). **3** (*înv.*) A cruţa, a salva. ◆ (*bis.*) A salva sufletul cuiva, a mîntui. ◇ (*refl.*) *Lumea s-au miluit... cu răstignirea ta* (MIN.). • prez.ind. *-iesc.* /<slav. **мълова҇ти.**

miluíre *s.f.* **1** Pomană, danie. **2** Îndurare, ajutorare. ◆ Dărnicie, generozitate. • pl. *-i.* /v. ***milui.***

miluitór, -oáre *adj.* (*înv.*) Care este darnic, generos. ◇ *Casă miluitoare* v. casă. • sil. *-lu-i-.* pl. *-ori, -oare.* */milui* + *-tor.*

milúţă *s.f.* (*pop.*) Dim. al lui *milă.* • pl. *-e.* */milă* + *-uţă.*

mim *subst.* **1** *s.n.* (*la greci şi la romani*) Scurtă comedie populară, alcătuită din scene comice simple, în care actorii prezentau acţiunea mai ales prin gesturi. **2** *s.m.* Actor care juca în mimuri. ◆ Actor de pantomimă. **3** *s.m., s.f.* Ext. Persoană care imită (în glumă, în batjocură) apucăturile, gesturile cuiva. • pl. *n. -uri, m. -i, f. -e.* /<fr. ***mime,*** lat. ***mīmus, -i;*** cf. gr. *μῖμος* „mim” <*μιέομαι* „a imita”.

mimá *vb. I. tr.* **1** A interpreta un rol, a reprezenta situaţii, a exprima sentimente etc., numai prin mimică şi gesturi, fără cuvinte. *Femeile... aprobă cu întrebări mirate, respectuos mimate, savanta expunere* (CA. PETR.). **2** Ext. A imita pe cineva prin gesturi, atitudine, mimică. ◆ A da în mod intenţionat o impresie falsă prin gesturi, atitudini etc.; a simula sentimente, atitudini etc. *Avea un rîs fals, nechezător, care mima veselia* (POPOV.). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***mimer.***

mimánsa *s.f.* (*filos.*) Şcoală filosofică indiană, întemeiată de înţeleptul Jaimini în sec. 4-5, care a promovat atomismul în cadrul unei concepţii dualiste şi care susţinea că lumea se întemeiază pe un principiu material alături de unul spiritual, că este veşnică, necreată, iar modificările constatate în lume sînt limitate, superficiale şi nu afectează echilibrul universal. • /<fr. ***mimansa,*** germ. ***Mimansa.***

mimánt, -ă *adj., s.m.* **1** *s.m., adj.* (Persoană) care mimează (o anumită atitudine culturală). **2** *s.m.* (*în teatru*) Figurant. **3** *adj.* (*biol.; despre genotipuri*) Cu manifestări fenotipice similare. ◆ (*despre fenotipuri*) Care este condiţionat de genotipuri distincte. • pl. *-ţi, -te.* */mima* + *-ant.*

mimáre *s.f.* **1** Interpretare a unui rol, reprezentare a unor situaţii, exprimare a unor sentimente etc., prin mimică şi gesturi, fără cuvinte. **2** Imitare a cuiva prin gesturi, atitudine, mimică; mimesis. ◆ Simulare. • pl. *-ări.* /v. ***mima.***

mimésis *s.n.* **1** (*estet., filos.*) Principiu estetic, de origine platoniciană şi aristoteliană, potrivit căruia arta este o imitare a realităţii şi care constituie unul dintre criteriile fundamentale atît în geneza operei de artă, cît şi în judecarea valorii ei. **2** Mimare. • /<lat. ***mimesis,*** gr. ***μίμησις*** „imitaţie”.

mimetesít *s.n.* (*mineral.*) Clorarseniură naturală de plumb. • /<germ. ***Mimetesit.***

mimétic, -ă *adj.* **1** Care ţine de mimetism, care se referă la mimetism; care are mimetism. **2** Care mimează, care imită (în mod servil) un anumit model. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***mimétique.***

mimetísm *s.n.* **1** (*biol.*) Însuşire dobîndită de unele animale în cursul selecţiei naturale, de a se identifica cu mediul în care trăiesc, prin forma corpului şi prin colorit, sau de a imita forma, funcţiile altor animale, cu scopul de a se proteja, sau de a asigura perpetuarea speciei. **2** Fig. Tendinţă de însuşire (mecanică) a gesturilor şi atitudinilor cuiva; imitaţie (servilă) a unui model (de prestigiu). • /<fr. ***mimétisme;*** cf. gr. *μιμητής* „imitator” <*μιέομαι* „a mima, a imita”.

mimetizá *vb. I. tr.* A imita. • prez.ind. *-ez.* */mimet[ism]* + *-iza.*

mímic, -ă *s.f., adj.* **1** *s.f.* Arta de a exprima pe scenă, prin mişcările feţei şi prin gesturi, sentimente şi idei. *Impresarii noştri se făcură profesori de declamaţie şi de mimică* (C. NEGR.). ◆ Ansamblu de modificări ale fizionomiei, care exprimă sau însoţesc anumite stări afective sau gînduri şi care pot însoţi limbajul oral; expresie a feţei, mină. *Toate aceste exerciţii de mimică în faţa oglinzii... ar fi surprins poate un martor indiscret* (CE. PETR.). **2** *adj.* Care ţine de mim sau de mimică, referitor la mim sau la mimică. ◆ Care se exprimă prin gesturi. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***mimique,*** lat. ***mīmĭcus, -a, -um.***

mimo- Elem. de compunere „imitaţie, mimică”. • /<fr. ***mimo-***; cf. gr. *μῖμος* „mim”.

mimodramátic, -ă *adj.* (*teatru*) Care ţine de mimodramă, care se referă la mimodramă. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***mimodramatique.***

mimodrámă *s.f.* (*teatru*) Operă dramatică în care actorii interpretează rolurile prin pantomimă. • pl. *-e.* /<fr. ***mimodrame.***

mimográf *s.m.* (*lit.*) Autor de mimuri. • pl. *-i.* /<fr. ***mimographe.***

mimografíc, -ă *adj.* Care ţine de mimografie, care se referă la mimografie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***mimographique.***

mimografíe *s.f.* Tratat despre mimică sau despre mimuri. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***mimographie.***

mimologíe *s.f.* Arta de a imita vocea şi gesturile cuiva. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***mimologie.***

mimóză *s.f.* **1** (*bot.*) Nume dat mai multor specii de plante erbacee sau lemnoase, din familia leguminoaselor, cu frunzele compuse şi cu florile mici roz sau albe, dispuse în capitule sau spice, care la cea mai mică atingere se repliază (*Mimosa*). ◇ Compar. *Aşa cum eşti tu, delicată ca o mimoză, întotdeauna trebuie să fi avut nevoie de un apărător* (CA. PETR.). ◆ Spec. (şi *mimoză simţitoare*) Senzitivă (*Mimosa pudica*). ◆ Restr. Floarea acestor plante. **2** (*fam., iron.*) Persoană foarte sensibilă, gingaşă. • pl. *-e.* /<fr., lat. ***mimosa.***

mimoză (1)

mină *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică explozibili, mine*) A aşeza, a pune pe uscat sau în apă. ◆ (*compl. indică încărcături de exploziv*) A amplasa într-o clădire, la un pod etc., în scopul aruncării lor în aer. **2** *tr.* (*despre ape; compl. indică terenuri*) A săpa, a roade. **3** *tr., refl.* Fig. A (se) slăbi, a (se) distruge (încetul cu încetul), a (se) măcina; a slăbi rezistenţa. *Începură a mina moravurile... poporului* (HOG.). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***miner.***

minăj[1] *s.n.* (*în Ev. Med.*) Drept luat de seniorul feudal la vinderea produselor pe piaţă. • /<fr. ***minage.***

minăj[2] *s.n.* v. menajă.

minájă *s.f.* v. menajă.

minăjie *s.f.* v. menajă.

minamáta *s.f.* (*med.*) Complex de tulburări care apar ca urmare a consumului de peşte contaminat prin dejecţii industriale în care există mercur; otrăvire cu mercur. • /<fr. ***minamata;*** cf. nm pr. *Minamata,* localitate în Japonia.

mináre[1] *s.f.* **1** Amplasare de explozibili, de mine pe uscat sau în apă. ◆ Amplasare a unei încărcături de exploziv într-o clădire, la un pod etc., în scopul aruncării lor în aer. **2** (*despre ape*) Săpare, roadere a unui teren. **3** Fig. Slăbire, distrugere (încetul cu încetul), măcinare; slăbire a rezistenţei. *Crede că este vorba de o minare a autorităţii sale.* • pl. *-ări.* /v. ***mina.***

minaré[2] *s.f.* v. minarea.

minareá *s.f.* (*arhit.; înv.*) Minaret. *În faţa acestei biserici sînt două cupole în formă de minarele* (FIL.). • pl. *-ele.* şi *minaré* s.f. /<tc. ***minare.***

minarét *s.n.* (*arhit.*) **1** Turn înalt alipit unei moschei, amenajat în partea superioară cu un foişor sau cu un balcon, de unde muezinul cheamă credincioşii la rugăciune; (*înv.*) minarea. *Departe înainte se văd, între cer şi apă, minaretele din Rusciuc* (VLAH.). **2** Element decorativ al unei clădiri în formă de minaret. • pl. *-e.* şi *minarétă* s.f. /<fr. ***minaret,*** germ. ***Minarett;*** cf. tc. *minare.*

minarete (1)

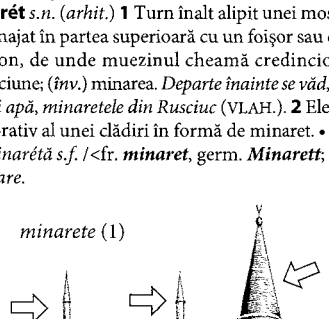

minarétă *s.f.* v. minaret.

minát, -ă *adj.* **1** În care sau sub care s-au pus mine; cu mine. ◇ Fig. (*fam.*) *Dacă-l întrebi de proveniența banilor, te trezeşti pe un teren minat.* **2** Fig. Care este ruinat, distrus; nimicit. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***mina.***

minavét *s.n.* (*muz.; înv.*) Flaşnetă mică. *Am să-i cînt toată ziua din minavet* (ALECS.). • pl. *-e, -uri.* şi *minavétă* s.f. /etimol. nec.

minavétă *s.f.* v. minavet.

mínă[1] *s.f.* **1** Loc subteran cu zăcăminte de substanţe minerale utile; complex de lucrări, de instalaţii în subteran şi la suprafaţă, destinate exploatării, cu ajutorul puţurilor şi al galeriilor, a unui zăcămînt de substanţe minerale utile. *Sosind la locul unde este azi mina, o luară în stînga pe muchie şi se înfundară în*

desimea cea mai întunecată (ALEX.). ◇ Compuse: *mină-pilot* = mină utilizată ca bază de experimentare; *mină-şcoală* = mină în care fac practică (elevi sau) studenţi în vederea formării lor ca ingineri specialişti în domeniul exploatării miniere. ◆ Fig. Izvor nesecat (de bogăţie). *Aceleaşi naturi californiane cari consideră avutul public şi interesele ţării ca pe o mină bună de exploatat* (EMIN.). ◇ *Mină de aur* = afacere (sau resursă) extrem de profitabilă, care furnizează beneficii importante şi continui. Δ Expr. *A fi o mină de aur* v. aur. **2** Galerie săpată în frunzele sau în scoarţa unei plante de către insecte. **3** Vergea fină cilindrică sau prismatică de grafit, care constituie miezul util al creioanelor. ◆ Tub subţire umplut cu pastă şi prevăzut cu un mic dispozitiv special pentru scris, folosit la pixuri. **4** (*milit.*) Armă formată dintr-un corp încărcat cu exploziv şi un dispozitiv de declanşare care explodează la atingere, prin comandă etc., pentru a distruge trupele inamice, ambarcaţiuni, diferite obiective. *Au fost scoase minele, au fost strînse obuzele neexplodate* (STANCU). ◇ *Aruncător de mine* v. aruncător. *Cîmp de mine* v. cîmp. • pl. *-e.* /<fr. ***mine***, germ. ***Mine***.

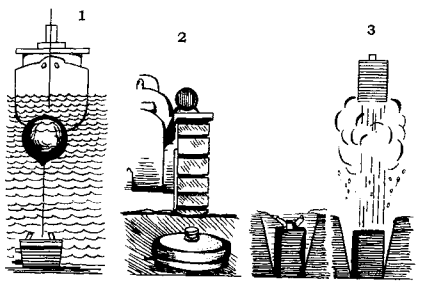

Tipuri de mine

1. Mină marină ancorată la intrarea în porturi.
2. Mină antitanc îngropată.
3. Mină antipersonal.

---

mínă[2] *s.f.* (*mai ales cu determ. care indică stări sufleteşti*) Expresie a feţei; fizionomie, chip, înfăţişare, figură. *Ea făcu o mină de scîrbă şi dispreţ cînd văzu acel zîmbet* (EMIN.). ◇ Expr. *A avea* (*o*) *mină bună* (sau *rea*) = a arăta bine (sau rău), a părea sănătos (sau bolnav). *A face mina de a...* = a arăta intenţia de a... • pl. *-e.* /<fr. ***mine***.

mínă[3] *s.f.* (*în Grecia antică*) **1** Unitate monetară de calcul care constituia 1/60 dintr-un talant şi se împărţea în 100 de drahme. **2** Măsură de greutate. • pl. *-e.* /<fr. ***mine***, lat. ***mĭna***, ***-ae***.

minbár *s.n.* (*arhit.*) Amvon într-o moschee, sprijinit de peretele din fund. • /<fr. ***minbar***; cuv. ar.

míncе *s.f.* v. minge.

míncie *s.f.* v. minge.

mincinós, -oásă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este înclinat să spună minciuni sau care spune minciuni, care minte; care nu se ţine de cuvînt. ◇ (*subst.*) *Şi-a dat seama că este un mincinos.* ◆ Care falsifică, care denaturează. **2** (*despre manifestări, acţiuni etc. ale oamenilor*) Care este fals, neadevărat, neîntemeiat. *Promisiunea mincinoasă era o inspiraţie a momentului* (REBR.). ◇ *Mărturie mincinoasă* v. mărturie. ◆ Fig. Care este amăgitor, înşelător; himeric. *A da soartei înapoi toate mincinoasele podoabe* (MARC.). **3** (*înv.*) Care este falsificat, contrafăcut, neautentic. • pl. *-oşi, -oase.* şi (*înv., reg.*) *minciunós, -oásă adj.* /***minciună*** + *-os.*

mincióc *s.n.* v. minciog.

mincióg *s.n.* (*pesc.*) Mică plasă în formă de coşuleţ, prinsă de un băţ, folosită pentru aducerea la suprafaţă a peştelui prins cu năvodul sau cu undiţa; (*reg.*) meredeu. • pl. *-uri, -oage.* şi *mincióc, mincióp s.n.* /cf. ucr. *мишок* „săculeţ".

mincióp *s.n.* v. minciog.

minciúnă *s.f.* **I 1** (*adesea în legătură cu vb. de declaraţie, alcătuind loc.vb.*) Afirmaţie care falsifică, denaturează în mod intenţionat adevărul, avînd de obicei ca scop înşelarea cuiva; neadevăr. *Ajunge în sat la frate-său şi pe loc cîrpeşte o minciună* (CR.). ◇ *Detector de minciuni* v. detector. ◇ Loc.vb. *A umbla cu minciuni* = a minţi. ◇ Expr. *A da* (sau *a face*) (pe cineva) *de minciună* sau *a lăsa* (pe cineva) *în minciună* = a dovedi că cineva a spus un neadevăr. *A purta* (sau *a duce, a ţine*) (pe cineva) *cu minciuni* = a promite mereu (ceva cuiva) fără a se ţine de cuvînt; a duce cu vorba. *Strunga minciunilor şi vama rachiului*, se spune în glumă despre o persoană mincinoasă şi beţivă. *Putină de minciuni*, se spune despre cineva foarte mincinos. *Minciună goală* v. gol. *A ieşi de minciună* v. ieşi. *A lipi o minciună* v. lipi. *A prinde* (pe cineva) *cu minciuna* v. prinde. *A rămîne de minciună* v. rămîne. **2** (*la sg. art.*) Deprindere de a minţi. ◆ (*în opoz. cu „adevărul"*) Ceea ce nu corespunde realităţii. *Nu ştie ce este răutatea, minciuna.* ◆ Înşelăciune, vicleşug, şiretlic. **3** Ficţiune, născocire, plăsmuire. *Şi mi-i spune-atunci poveşti Şi minciuni cu-a ta guriţă* (EMIN.). ◆ Credinţă neîntemeiată; afirmaţie, teorie inexactă, eroare; erezie. *Se vădeşte minciună fabula lui Sulţer* (MAI.). ◆ (*la pl.*) Fleacuri, nimicuri. **II** (*culin.; mai ales la pl.*) Minciunea. *Tocmai atunci aducea baba Maria două farfurii rotunde şi mari, pline cu „minciuni"* (HOG.). **III** (*bot.*) **1** Pătlagină (*Plantago major*). **2** Compus: (*reg.*) *minciună-lungă* (sau *-lată*) = numele unei specii de lobodă. • pl. *-i.* şi (*înv.*) *menciúnă s.f.* /lat. ****mentitionem*** = ***mentionem*** <*mentĭo, -onis.*

minciuneá *s.f.* **1** Dim. al lui *minciună*; minciunică. **2** (*culin.; mai ales la pl.*) Prăjitură uscată făcută dintr-o foaie de aluat nedospit, prăjită în grăsime sau ulei; minciună, minciunică. • pl. *-ele.* /***minciună*** + *-ea.*

minciuní *vb. IV. tr.* (*fam.*) A minţi, a înşela. *A minciunit lumea să-şi rîdă de lesne-crezători* (CE. PETR.). • prez.ind. *-esc.* /***minciună*** + *-i.*

minciunícă *s.f.* Minciunea. • pl. *-ele, -ici.* /***minciună*** + *-ică.*

minciunós, -oásă *adj.* v. mincinos.

mindír *s.n.* (*reg.*) **1** Saltea umplută cu paie (sau cu lînă). *A găsit-o culcată pe un mindir de paie* (ODOB.). **2** Plapumă; cergă, cuvertură. **3** Haină scurtă de iarnă, în portul popular, cu mîneci, vătuită. • pl. *-e, -uri.* /<tc. ***minder***.

mindirigíu *s.m.* (*înv., reg.*) Meseriaş care confecţionează saltele şi plăpumi. *Ionică, băiatul mindirigiului... scîncea la poartă* (BRĂ.). • pl. *-gii.* /<tc. ***minderci***.

minéi *s.n.* (*în Bis. Ortodoxă*) Carte care cuprinde 12 părţi, corespunzătoare celor 12 luni ale anului, în care sînt prezentate vieţile sfinţilor (pe luni şi pe zile) şi slujbele religioase pentru fiecare dintre ei. • pl. *-ie.* /<slav. **мнѣи**.

minér *s.m.* **1** (*miner.*) Muncitor calificat care lucrează într-o mină. **2** (*înv.*) Soldat care lucra la o mină. • pl. *-i.* /<fr. ***mineur***.

minerái, -á *s.n., adj.* **1** *s.n.* (*chim.*) Corp solid natural, de constituţie chimică constantă, cu o anumită compoziţie, care se găseşte în scoarţa pămîntului în stare cristalină sau amorfă, în componenţa rocilor şi a minereurilor. **2** *adj.* Care ţine de minerale, care se referă la minerale; care conţine minerale; care este de natura mineralelor. ◇ *Regnul mineral* = totalitatea mineralelor. *Ape* (ori *izvoare*) *minerale* = *a*) apă care conţine în soluţie săruri, gaze sau substanţe radioactive şi care îi conferă proprietăţi terapeutice; *b*) ext. loc, staţiune etc. unde se găsesc asemenea ape şi se face tratament cu acestea; *c*) tratament făcut cu astfel de ape. *Pe sub seară scoborîm în satul Olăneşti, vestit prin băile lui de ape minerale* (VLAH.). *Agregat mineral* v. agregat. *Lînă minerală* v. lînă. *Ulei mineral* v. ulei. *Vată minerală* v. vată. **3** *adj.* Fără viaţă, de piatră. • pl. *-i, -e,* (*înv.*) *n. -uri.* /<fr. ***minéral***, germ. ***Mineral***, ***mineralisch***, lat. ***mineralis***, ***-e***.

mineraliér *s.n.* (*nav.*) Cargobot folosit la transportul minereurilor. • sil. *-li-er.* pl. *- e.* /<fr. ***minéralier***.

mineralitáte *s.f.* Starea sau calitatea de mineral. • /***mineral*** + *-itate.*

mineralizá *vb. I.* **I** *tr., refl.* (*chim.*) A (se) transforma în mineral. **II** *tr.* **1** (*compl. indică ape*) A modifica prin descompunerea substanţelor minerale. **2** A da aspect de mineral. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***minéraliser***.

mineralizábil, -ă *adj.* (*chim.; despre metale*) Care se poate mineraliza. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***minéralisable***.

mineralizánt, -ă *adj., s.n.* (*farm.*) (Substanţă) care completează necesarul de săruri minerale din organism. • pl. *-ţi, -te.* /***mineraliza*** + *-ant.*

mineralizáre *s.f.* **1** (*chim.*) Transformare a metalelor în minerale. **2** Modificare a apei prin descompunerea substanţelor minerale. **3** Mineralizaţie. • pl. *-ări.* /v. ***mineraliza***.

mineralizát, -á *adj.* Care s-a transformat în mineral sau în apă minerală; care are aspect de mineral. *Copacii păreau mineralizaţi* (CE. PETR.). • pl. *-ţi, -te.* /v. ***mineraliza***.

mineralizatór, -oáre *adj., s.n.* **1** *adj.* (*despre soluţii hidrotermale*) Care favorizează ori determină formarea sau cristalizarea unor minerale. **2** *s.n.* Substanţă uşor volatilă care se găseşte în magmă şi care favorizează formarea mineralelor şi cristalizarea acestora prin reducerea viscozităţii şi printr-o acţiune catalitică. **3** *s.n. pl.* Bacterii şi ciuperci microscopice cu rol în reducerea substanţelor eliberate de descompunători în compuşi minerali azotaţi sau sulfaţi, cu rol esenţial în realizarea ciclurilor biogeochimice în natură. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***minéralisateur***.

mineralizáţie *s.f.* **1** Cantitate de substanţe minerale, de săruri etc. dizolvate într-o apă subterană. **2** Acumulare de substanţe minerale care se poate realiza, fie prin depuneri din soluţii în crăpăturile, golurile şi porii rocilor, fie prin înlocuirea chimică parţială sau totală a rocilor; mineralizare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***minéralisation***, rus. ***минерализация***.

mineralocorticoíd *s.m.* Corticoid care intervine în metabolismul apei şi al sărurilor minerale. • pl. *-izi.* /***mineral*** + ***corticoid***.

mineralóg, -á *s.m., s.f.* (*geol.*) Specialist în mineralogie. • pl. *-gi, -ge.* /<rus. ***минералог***, germ. ***Mineralog***.

mineralógic, -ă *adj.* (*geol.*) Care ţine de mineralogie, care se referă la mineralogie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***minéralogique***.

mineralogíe *s.f.* (*geol.*) Disciplină geologică fundamentală care se ocupă cu studierea formării, structurii, caracterelor morfologice, fizice şi chimice ale mineralelor, cu modul de formare a acestora şi a asociaţiilor lor naturale, cu clasificarea şi posibilităţile lor de utilizare practică etc. • g.-d. *iei.* /<germ. ***Mineralogie***, rus. ***минералогия***, fr. ***minéralogie***.

mineraloíd *s.m.* (*miner.*) Mineral de natură organică. • pl. *-izi.* /<engl. ***mineraloid***.

mineralurgíe *s.f.* Ştiinţă care se ocupă cu studiul aplicării cunoştinţelor mineralogice în industrie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***minéralurgie***.

mineréu *s.n.* (*miner.*) Acumulare de unul sau de mai multe minerale din care se pot extrage, pe scară industrială, unul sau mai multe metale sau nemetale. • pl. *-uri.* /<fr. ***minerai***.

minerí *vb. IV. intr.* (*miner.*) A lucra în mină. • prez. ind. *-esc.* /***miner*** + *-i.*

mineriádă *s.f.* (*deprec., iron.*) (Denumire pentru) deplasarea în număr mare a minerilor din Valea Jiului în repetate rînduri, în cursul deceniului 9 al sec. 20, în sau spre Bucureşti, însoţită de acţiuni violente. • sil. *-ri-a-.* pl. *-e.* /***miner*** + *-iadă*, după *cruciadă, olimpiadă*.

minerít *s.n.* (*miner.*) **1** Ramură a industriei extractive care se ocupă cu exploatarea zăcămintelor de minerale utile şi a masivelor de roci, folosite fie în construcţii, fie ca materii prime. **2** Îndeletnicire a minerului; activitatea din mină. • /v. ***mineri***.

mineríţă *s.f.* (*miner.*) Muncitoare calificată care lucrează într-o mină. • pl. *-e.* /***miner*** + *-iţă*.

minétă *s.f.* (*mineral.*) Rocă sedimentară alcătuită în special din limonit, hematit, siderit şi clorit ferifer, folosită ca minereu de fier. • pl. *-e.* /<fr. ***minette***.

mínge *s.f.* **1** Obiect sferic (rar ovoidal), de dimensiuni şi greutăţi variabile, confecţionat din cauciuc, piele, celuloid, material plastic etc., umplut de obicei cu aer sub presiune, dar şi cu materiale solide (cîlţi, păr etc.), care se foloseşte în diferite jocuri (sportive), în gimnastica medicală etc. *După minge şi după cerc, alergau prin casă şi prin curte* (GAL.). *Minge de set* v. set. ◇ Expr. *A intercepta mingea* v. intercepta. *A juca mingea* v. juca. *A trimite mingea în plasă* v. plasă. ◇ Compar. *Un nor rotund ca o minge, părea de zăpadă* (SAHIA). **2** Joc cu mingea. *Toţi ceilalţi băieţi de sama lui se duceau la minge* (BUJ.). • pl. *mingi.* şi (*înv., reg.*) *míngie, mínce, míncie s.f.* /cf. sl. veche **мячь**.

minghineá *s.f.* v. menghină.

mingicár *s.m.* (*sport; în fotbal*) Fotbalist care face jonglerii cu mingea, fără a fi eficient. • pl. *-i.* /***minge*** + *-car.*

míngie *s.f.* v. minge.

mini[1]**-** Elem. de compunere „mic". • /<fr., engl. ***mini-***; cf. lat. *mini[mum]*.

mínі² *adj.invar.* **1** (*despre fuste, paltoane etc.*) Care este scurt, pînă deasupra genunchiului. ◇ (*subst.*) *Anul acesta nu se mai poartă mini.* **2** (*de obicei adăugat la mărcile de mașini*) De dimensiuni mici și de mic litraj. • /<fr., engl. ***mini***.

minÍ³ *vb. IV.* v. meni.

miniá *vb. I. tr.* (*a. plast.*) A ilustra cu miniaturi. • sil. *-ni-a.* prez.ind. *-iez.* /<it. ***miniare***.

miniacórd *s.n.* Acord de mică importanță. • pl. *-uri.* /<fr. ***miniaccord***.

miniaparát *s.n.* Aparat de dimensiuni mici. • pl. *-e.* /***mini***¹- + ***aparat***.

miniaragáz *s.n.* Aragaz de proporții reduse (de voiaj). • pl. *-uri.* /***mini***¹- + ***aragaz***.

miniaspiratór *s.n.* Aspirator de proporții reduse. • pl. *-oare.* /<fr. ***miniaspirateur***.

miniát, -ă *adj.* (*despre manuscrise*) Care este ilustrat cu miniaturi. • sil. *-ni-at.* pl. *-ți, -te.* /v. ***minia***; cf. it. *miniare.*

miniateliér *s.n.* Atelier mic. • sil. *-li-er.* pl. *-e.* /***mini***¹- + ***atelier***; cf. fr. *mini-atelier.*

miniaturál, -ă *adj.* Care ține de miniaturi, care se referă la miniaturi; care are dimensiunile unei miniaturi. ◆ Ext. De proporții foarte mici; minuscul. *Toate păreau extraordinar de limpezi și de aproape, dar miniaturale, ca într-un tîrg al furnicilor* (CE. PETR.). • sil. *-ni-a-.* pl. *-i, -e.* /***miniatură*** + *-al.*

miniatúră *s.f.* **I** (*a. plast.*) **1** Operă (în special pictură) de dimensiuni reduse, lucrată cu multă finețe și minuțiozitate, în tempera sau ulei, pe pînză, pergament, hîrtie, fildeș etc. ◇ *În miniatură* = *a)* Loc.adj. de proporții reduse. *Ceasornicul... e un univers în mini atură* (IBR.); *b)* Loc.adv. pe plan restrîns, limitat; în mic. ◇ Fig. (*ca epitet, precedînd termenul calificat de care se leagă prin prep. „de", sugerează proporțiile mici*) *În vîrstă de patru ani... miniatura de țărancă are ochi negri, strălucitori* (IBR.). **2** Desen ornamental sau figurativ executat în culori de apă, pulbere de aur etc., care împodobea vechile cărți și manuscrise (religioase), al cărui nume vine de la roșul de miniu utilizat. **3** Obiect de artă de proporții mici, reprezentînd reproducerea la scară redusă a altui obiect. **4** Pictură pe o placă de metal, realizată prin suprapunerea (smălțuirea) culorilor vitrifiabile. **5** Tehnică utilizată pentru realizarea miniaturilor. **II 1** Spectacol sau emisiune radiofonică sau de televiziune cu numere artistice de mici proporții. ◆ Mică piesă muzicală. **2** Obiect de dimensiuni reduse. • sil. *-ni-a-.* pl. *-i.* /<fr. ***miniature***, it. ***miniatura***, germ. ***Miniatur***.

miniaturísm *s.n.* (*a. plast.*) Arta miniaturistului; miniaturistică. ◆ Ext. Manieră artistică ce constă în preocuparea pentru aspectele miniaturale, delicate ale realității. • sil. *-ni-a-.* /***miniatură*** + *-ism*; cf. it. *miniaturismo.*

miniaturíst, -ă *s.m., s.f.* **1** (*a. plast.*) Artist (mai ales pictor) care execută miniaturi. *[Gîzele] desenate cu o pensulă fină de miniaturist* (CE. PETR.). **2** Scriitor care descrie cu finețe și sensibilitate aspecte ale realității. • sil. *-ni-a-.* pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***miniaturiste***.

miniaturístică *s.f.* (*a. plast.*) **1** Arta de a executa miniaturi; miniaturism. **2** Studiul miniaturilor din manuscrisele vechi. • sil. *-ni-a-.* /***miniatură*** + *-istică*.

miniaturizá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică lucrări din domeniul artelor figurative*) A executa în dimensiunile unei miniaturi. ◆ Ext. A reda ceva la scară redusă. **2** (*tehn.*) A reduce dimensiunile, greutatea și consumul specific în fabricarea unor mașini și aparate. • sil. *-ni-a-.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***miniaturiser***, engl. ***miniaturize***.

miniaturizáre *s.f.* **1** Executare (a unui lucru) în dimensiunile unei miniaturi. ◆ Ext. Redare la scară redusă. **2** (*tehn.*) Reducere a dimensiunilor, a greutății și a consumului specific în fabricarea unor mașini și aparate. • sil. *-ni-a-.* pl. *-ări.* /v. ***miniaturiza***.

miniaturizát, -ă *adj.* Care are un înalt grad de miniaturizare. • sil. *-ni-a-.* pl. *-ți, -te.* /v. ***miniaturiza***.

miniautobúz *s.n.* Autobuz cu o capacitate redusă de transport; microbuz, minibuz. • sil. *-a-u-.* pl. *-e.* /***mini***¹- + ***autobuz***.

miniautodróm *s.n.* Autodrom pentru copii. • sil. *-a-u-.* pl. *-oame.* /***mini***¹- + ***autodrom***.

miniautomobíl *s.n.* Automobil de dimensiuni reduse; microautomobil, miniautoturism. • sil. *-a-u-.* pl. *-e.* /***mini***¹- + ***automobil***.

miniautoturísm *s.n.* Miniautomobil. • sil. *-a-u-.* pl. *-e.* /***mini***¹- + ***autoturism***.

miniavión *s.n.* Avion de dimensiuni reduse. • sil. *-vi-on.* pl. *-oane.* /***mini***¹- + ***avion***.

minibăschet *s.n.* (*sport*) Joc de baschet cu durată redusă, adaptat pentru copii și tineret. • /***mini***¹- + ***baschet***.

minibaschetbalíst, -ă *s.m., s.f.* (*sport*) Jucător de minibaschet. • pl. *-iști, -iste.* /***mini***¹- + ***baschetbalist***.

minibateríe *s.f.* Baterie de proporții reduse. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***mini***¹- + ***baterie***.

minibómbă *s.f.* Bombă de dimensiuni și de putere reduse. • pl. *-e.* /***mini***¹- + ***bombă***.

minibowling [‚mini'baulin] *s.n.* Bowling de dimensiuni reduse. • /<engl. ***mini bowling***.

minibrád *s.m* Pom de Crăciun, brad în miniatură. • pl. *-zi.* /***mini***¹- + ***brad***.

minibugét *s.n.* Buget de austeritate. • pl. *-e.* /***mini***¹- + ***buget***.

minibutélie *s.f.* Butelie mică de voiaj. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***mini***¹- + ***butelie***.

minibúz *s.n.* Miniautobuz. • pl. *-e.* /<fr. ***minibus***.

minicabănă *s.f.* Căsuță construită în scop turistic. • pl. *-e.* /***mini***¹- + ***cabană***.

minicalculatór *s.n.* (*inform.*) **1** Calculator electronic de dimensiuni reduse; minicomputer; miniordinator. **2** Ordinator superior ca putere microordinatorului. **3** (*impr.*) Calculator de buzunar. • pl. *-oare.* /<fr. ***minicalculateur***.

minicămeră *s.f.* Cameră de luat vederi de dimensiunile unui aparat de fotografiat, pentru filme de 8 mm. • pl. *-e.* /***mini***¹- + ***cameră***.

minicampionát *s.n.* Campionat de durată redusă, pentru copii și tineret sau la care participă un număr redus de echipe. • sil. *-pi-o-.* pl. *-e.* /***mini***¹- + ***campionat***.

minicăr *s.n.* **1** Autocar de capacitate redusă. **2** Mic tren rutier format din două sau mai multe vehicule, amenajate cu bănci și parasol, tractate de un autoturism sau tractor, destinat plimbărilor de agrement în stațiuni. • pl. *-uri, -e.* /<engl. ***minicar***.

minicardiográf *s.n.* (*tehn. med.*) Electrocardiograf de buzunar, care permite persoanelor suferinde să-și controleze singure și oriunde funcționarea cordului. • sil. *-di-o-.* pl. *-e.* /***mini***¹- + ***cardiograf***.

minicartéiă *s.f.* (*inform.*) Cartelă mai mică decît cartela standard, care permite perforarea unui număr mai mare de caractere. • pl. *-e.* /***mini***¹- + ***cartelă***; cf. și engl. *minicard.*

minicárting *s.n.* Carting de dimensiuni reduse (adaptat pentru copii). • /<engl. ***mini-carting***.

minicarusél *s.n.* Carusel de dimensiuni reduse. • pl. *-e.* /***mini***¹- + ***carusel***.

minicasétă *s.f.* Casetă miniaturizată folosită la minicasetofoane. • pl. *-e.* /<fr. ***minicassette***.

minicasetofón *s.n.* Casetofon portabil de mici dimensiuni, numai cu posibilități de redare, la care audiția casetelor se face cu ajutorul căștilor; walkman. • pl. *-oane.* /***mini***¹- + ***casetofon***.

minicéc *s.n.* Cec cu valoare redusă. • pl. *-uri.* /***mini***¹- + ***cec***, după it. *miniassegno.*

minicentrálă *s.f.* Microcentrală. • pl. *-e.* /***mini***¹- + ***centrală***.

minicombínă *s.f.* Combină muzicală de dimensiuni reduse. • pl. *-e.* /***mini***¹- + ***combină***.

minicompúter *s.n.* (*inform.*) Minicalculator. • pl. *-e.* /<engl. ***minicomputer***.

minicontáiner *s.n.* Container de capacitate mică. • pl. *-e.* /***mini***¹- + ***container***.

minicráter *s.n.* (*geol.*) Crater de dimensiuni reduse. • pl. *-e.* /***mini***¹- + ***crater***.

minicrónică *s.f.* Cronică de dimensiuni reduse; microcronică. • pl. *-ci.* /***mini***¹- + ***cronică***.

minidialóg *s.n.* Dialog scurt. • sil. *-di-a-.* pl. *-uri.* /***mini***¹- + ***dialog***.

minidicționár *s.n.* Dicționar mic. • sil. *-ți-o-.* pl. *-e.* /***mini***¹- + ***dicționar***.

minidísc *s.n.* Disc de dimensiuni reduse. • pl. *-uri.* /***mini***¹- + ***disc***.

minidriver [‚mini'draivər] *s.n.* (*inform.*) Porțiune a unui program driver (în Windows 95) care se referă direct la un dispozitiv cum ar fi imprimanta sau modemul. • /<engl. ***mini-driver***.

miniecrán *s.n.* Ecran miniaturizat. • pl. *-e.* /***mini***¹- + ***ecran***.

miniencíclopedíe *s.f.* Microenciclopedie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***mini***¹- + ***enciclopedie***.

miniér, -ă *adj.* **1** Care ține de mină, care se referă la mină. **2** În care se găsesc (multe) mine; în care se practică mineritul. • sil. *-ni-er.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***minier***.

miniexplózie *s.f.* Microexplozie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***mini***¹- + ***explozie***.

miniexpozíție *s.f.* Expoziție de proporții reduse. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***mini***¹- + ***expoziție***.

minifoiletón *s.n.* Microfoileton. • sil. *-fo-i-.* pl. *-oane.* /***mini***¹- + ***foileton***.

minifótbal *s.n.* (*sport*) Joc de fotbal de durată scurtă, adaptat pentru copii și tineret. • /***mini***¹- + ***fotbal***.

minifrigidér *s.n.* Frigider mic, alimentat de la acumulatorul autoturismului. • pl. *-e.* /***mini***¹- + ***frigider***.

minifúndie *s.f.* (*în unele țări din America Latină*) Mică proprietate funciară privată, parcelată. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***mini***¹- + ***[lati]fundie***.

minifústă *s.f.* Minijupă. • pl. *-e.* /***mini***¹- + ***fustă***, după fr. *mini-jupe.*

minigeneratór *s.n.* Generator de mică putere. • pl. *-oare.* /***mini***¹- + ***generator***.

minigólf *s.n.* (*sport*) Joc de golf adaptat la un teren de dimensiuni reduse. • /<engl., fr. ***minigolf***.

minihotél *s.n.* Hotel cu un număr mic de paturi. • pl. *-uri.* /***mini***¹- + ***hotel***.

miniiáht *s.n.* Iaht de dimensiuni reduse. • pl. *-uri.* /***mini***¹- + ***iaht***.

miniinstalație *s.f.* Microinstalație. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***mini***¹- + ***instalație***.

miniínsulă *s.f.* Insulă de mici dimensiuni. • pl. *-e.* /***mini***¹- + ***insulă***.

miniintervíu *s.n.* Microinterviu. • pl. *-uri.* /***mini***¹- + ***interviu***.

miniistórie *s.f.* Microistorie. • g.-d. *-iei.* /***mini***¹- + ***istorie***.

minijúpă *s.f.* Fustă foarte scurtă (pînă deasupra genunchilor); minifustă. • pl. *-e.* /<fr. ***minijupe***.

minijupístă *s.f.* (*fam.*) Fată, femeie care poartă minijupă. • pl. *-e.* /***minijupă*** + *-istă*.

minilaboratór *s.n.* Aparatură care stabilește într-un timp foarte scurt, pe bază electronică, rezultatul unei analize. • pl. *-oare.* /***mini***¹- + ***laborator***.

mínim¹ *s.n.* Minimum. *Te asigur că vei fi divorțat în minimul de timp admisibil* (REBR.). ◇ *Minim de trai* = cantitate de bunuri și de servicii strict necesare întreținerii vieții unei persoane sau a unei familii, la un anumit grad de dezvoltare a societății. • pl. *-uri.* /de la ***minimum***, prin apropiere de *minim²*.

mínim², -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* (*în opoz. cu „maxim"*) Care are dimensiunile, durata, intensitatea, valoarea etc. cea mai mică; foarte mic; minimal, neînsemnat, neglijabil. **2** *s.f.* (*mat.*) Punct în care o funcție ia o valoare mai mică decît în punctele vecine. **3** *s.f.* Cea mai mică valoare pe care o poate avea, într-un anumit interval, o funcție sau o cantitate variabilă. ◆ Centru de joasă presiune atmosferică. **4** *s.f.* (*sport; la box*) Categorie de greutate pentru juniorii între 42 și 45 kg. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***minimus, -a, -um***, fr. ***minime***.

minimagazín *s.n.* Magazin mic; chioșc (alimentar). • pl. *-e.* /***mini***¹- + ***magazin***.

minimagnetofón *s.n.* Magnetofon portabil de dimensiuni reduse. • pl. *-oane.* /***mini***¹- + ***magnetofon***.

minimál, -ă *adj.* **1** Minim. ◇ *Program* (sau *plan*) *minimal* = program (sau plan) care cuprinde un ansamblu de sarcini minime care trebuie îndeplinite cu precădere. *Preț minimal* = prețul cel mai mic cu care poate fi pusă în vînzare o marfă. *Context minimal* v. context. **2** (*a. plast.*) *Artă minimală* = minimalism. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***minimal***.

minimalísm *s.n.* **1** (*a plast.*) Mișcare artistică abstractă, care își are originea la New York, în anii 60, și care constă în realizarea de picturi și sculpturi neconvenționale, prin utilizarea de culori și forme geometrice primare, în aranjamente impersonale. ◆ Simplitate în arta figurativă și în special în amenajările interioare, obținută prin folosirea unui număr redus de elemente decorative, dar cu efect maxim. **2** (*lit.*) Tendință literară (narativă) dezvoltată în anii 80, în SUA, caracterizată prin analiza atentă a vieții cotidiene, într-o viziune sumbră, pesimistă, exprimată printr-o economie extremă de mijloace artistice. **3** (*muz.*) Tendință în muzică spre simplitate și includerea unor motive ritmice și melodice susținute sau repetate, care

dau un efect hipnotic. • /<engl. ***minimalism*** <*minimal* „foarte simplu"; cf. fr. *minimalisme*.

minimalíst, -ă *s.m., s.f.* Adept al minimalismului. ◆ Persoană a cărei operă de artă dovedește simplitate (specifică minimalismului). • pl. *-iști, -iste.* /***minimal*** *+ -ist.*

minimalitáte *s.f.* Caracter minimal. • /***minimal*** *+ -itate.*

minimalizá *vb. I. tr.* **1** A diminua, a reduce (la minimum); a minimiza. **2** Fig. A micșora pe nedrept valoarea, importanța unei persoane, a unui lucru, a unei idei; a trata ca pe un lucru, un fapt lipsit de importanță; a subaprecia, a bagateliza. *Minimalizează efectele poluării.* **3** (*inform.*) A reduce o fereastră, așezînd-o în bara de meniu de jos. • prez.ind. *-ez.* /***minimal*** *+ -iza*; cf. germ. *minimalisieren.*

minimalizáre *s.f.* Acțiunea de *a minimaliza* și rezultatul ei; diminuare, reducere (la minimum); micșorare pe nedrept a valorii, a importanței unei persoane, a unui lucru, a unei idei; minimizare. • pl. *-ări.* /v. ***minimaliza.***

minimalizát, -á *adj.* **1** A cărui importanță, valoare a fost redusă la maximum, fiind tratat ca un lucru lipsit de importanță minimizat. **2** (*despre mărimi, cheltuieli etc.*) Care a fost redus la minimum. • pl. *-ți, -te.* /v. ***minimaliza.***

minimalizátor, -oare *adj.* Care minimalizează. • pl. *-ori, -oare.* /***minimaliza*** *+ tor.*

minimarket [‚mini'market] *s.n.* Magazin de dimensiuni mici. • pl. *-uri.* /<engl. ***mini-market.***

minimetróu *s.n.* Metrou cu traseu scurt; micrometrou. • pl. *-uri.* /<fr. ***minimétro.***

minimétru *s.n.* (*mec.*) Instrument mecanic de măsurare a lungimilor prin indicarea abaterilor lor față de un etalon, folosit pentru verificarea dimensiunilor unor piese. • pl. *-e.* /<fr. ***minimètre.***

minimicroscóp *s.n.* Microscop de buzunar, care mărește de cîteva sute de ori. • pl. *-oape.* /***mini***[1]*-* *+* ***microscop.***

minimizá *vb. I. tr.* **1** A minimaliza. **2** (*mat.*) A da unei cantități valoarea sa minimală. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***minimiser.***

minimizáre *s.f.* Minimalizare. • pl. *-ări.* /v. ***minimiza.***

minimizat, -á *adj.* Minimalizat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***minimiza.***

minimodél *s.n.* Model (al unei mașini etc.) de dimensiuni reduse. • pl. *-e.* /***mini***[1]*-* *+* ***model.***

minimotorétă *s.f.* Motoretă de mic litraj. • pl. *-e.* /***mini***[1]*-* *+* ***motoretă.***

mínimum *s.n., adv.* **1** *s.n.* Punct, limită, fază reprezentînd extrema inferioară. **2** *s.n.* Cea mai mică cantitate, valoare, intensitate; minim. *Obținerea unui maximum de efect printr-un minimum de efort* (E. LOV.). **3** *adv.* (*pe lîngă num.*) În cantitatea, timpul, spațiul minim; cel puțin..., pe puțin...; măcar. *Îi anunță că-i invită pentru minimum două ore.* • /<fr. ***minimum***, lat. ***mĭnĭmum, -i.***

miniobservatór *s.n.* Observator de proporții mici. • pl. *-oare.* /***mini***[1]*-* *+* ***observator.***

minióină *s.f.* (*sport*) Oină cu reguli de joc simplificate. • /***mini***[1]*-* *+* ***oină.***

minión, -ă *adj., s.n.* v. mignon.

miniordinatór *s.n.* (*inform.*) Ordinator cu volum redus, cu capacitate mijlocie de memorie, utilizat autonom sau ca auxiliar în unitățile de înaltă performanță; minicalculator. • pl. *-oare.* /<fr. ***miniordinateur.***

minipatrúlă *s.f.* Patrulă de circulație formată din elevi. • pl. *-e.* /***mini***[1]*-* *+* ***patrulă.***

miniplanetáriu *s.n.* (*astron.*) Planetariu de proporții reduse. • pl. *-ii.* /***mini***[1]*-* *+* ***planetariu.***

miniplanétă *s.f.* (*astron.*) Planetă de mici proporții. • pl. *-e.* /***mini***[1]*-* *+* ***planetă.***

miniproblémă *s.f.* Problemă de mică importanță. • pl. *-e.* /***mini***[1]*-* *+* ***problemă.***

miniprográm *s.n.* Program scurt. • pl. *-e.* /<fr. ***mini-programme.***

minirachétă *s.f.* Rachetă de dimensiuni reduse. • pl. *-e.* /***mini***[1]*-* *+* ***rachetă.***

minirádio *s.n.* Aparat de radio portabil de dimensiuni reduse. • sil. *-di-o.* pl. *-uri.* /<engl. ***miniradio.***

miniradioreceptór *s.n.* Radioreceptor portabil, de dimensiuni reduse. • sil. *-di-o.* pl. *-oare.* /***mini***[1]*-* *+* ***radioreceptor.***

miniralíu *s.n.* Raliu pe un itinerar mai scurt; microraliu. • pl. *-uri.* /<fr. ***mini-rallye.***

miníre *s.f.* v. menire.

minireceptór *s.n.* (*telec.*) Receptor de dimensiuni reduse. • pl. *-oare.* /***mini***[1]*-* *+* ***receptor.***

minirecitál *s.n.* Microrecital. • pl. *-uri.* /***mini***[1]*-* *+* ***recital.***

minirestauránt *s.n.* Restaurant mic. • sil. *-ta-u-.* pl. *-e.* /***mini***[1]*-* *+* ***restaurant.***

minirobót *s.m.* Robot de bucătărie de dimensiuni reduse. • pl. *-ți.* /***mini-*** *+* ***robot.***

miniromán *s.n.* Microroman. • pl. *-e.* /***mini***[1]*-* *+* ***roman.***

minirúgbi *s.n.* (*sport*) Joc de rugbi adaptat pentru copii. • /***mini***[1]*-* *+* ***rugbi.***

minisatelít *s.m.* Satelit de dimensiuni reduse. • pl. *-ți.* /***mini***[1]*-* *+* ***satelit.***

miniscáf *s.n.* Ambarcație mică de agrement, pentru două persoane, care se poate scufunda la adîncimi mici. • pl. *-uri.* /***mini***[1]*-* *+* ***[bati]scaf.***

minischí *s.n.* Schi mai scurt și mai lat decît schiul clasic, care permite o mai mare stabilitate la depășirile de viteză. • pl. *-uri.* /<fr. ***miniski.***

miniscúter *s.n.* Scuter mic. • pl. *-e.* /***mini***[1]*-* *+* ***scuter.***

minispectácol *s.n.* Spectacol de proporții reduse. • pl. *-e.* /***mini***[1]*-* *+* ***spectacol.***

ministér *s.n.* **1** Sector al administrației de stat care se ocupă de o anumită ramură a activității statului și este condus de un ministru; instituția respectivă. ◆ Ext. Clădirea în care își are sediul această instituție. *Protestatarii s-au oprit în fața ministerului.* **2** (*înv.*) Funcție, titlu de ministru. *Am căutat să te dau peste cap din minister* (ALECS.). ◆ Durata acestei funcții. **3** (*înv.*) Guvern. • pl. *-e.* /<fr. ***ministère.***

ministeriábil *s.m.* Persoană care aspiră la demnitatea de ministru. • sil. *-ri-a-.* pl. *-i.* /<it. ***ministeriabile***; cf. fr. *ministrable.*

ministeriál, -ă *adj.* Care aparține unui ministru sau unui minister, care se referă la un ministru sau la un minister; care este emis de un ministru sau de un minister. *Trece vertiginos un automobil ministerial* (CE. PETR.). <> *Bancă ministerială* = locurile din parlament rezervate membrilor guvernului. *Coală* (sau *hîrtie*) *ministerială* (sau *de format ministerial*) = coală de hîrtie de format obișnuit pentru cereri. *Plic ministerial* = plic de dimensiuni mari, în care pot încăpea acte fără a fi îndoite. *Criză ministerială* v. criză. • sil. *-ri-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***ministériel.***

ministeriát *s.n.* **1** Perioadă în care un guvern sau un ministru este la putere. **2** Funcția, demnitatea de ministru. • sil. *-ri-at.* pl. *-e.* /<fr. ***ministériat.***

ministránt *s.m.* (*în ritualul catolic sau protestant*) Ajutor de preot; paracliser. • pl. *-ți.* /<it. ***ministrante***, germ. ***Ministrant.***

ministreásă *s.f.* (*fam., iron.*) Soție de ministru. • pl. *-ese.* /***ministru*** *+ -easă.*

minístru *s.m.* **1** Înalt funcționar de stat, membru al guvernului, care conduce un minister. *Dacă recurgi la ministru, – el zice că: în trebile judecătorești n-are treabă, nu se amestecă* (EMIN.). <> *Ministru secretar de stat* = membru al guvernului cu rang de ministru, care nu este titularul unui minister, dar îndeplinește diferite funcții de conducere, fiind și primul locțiitor al ministrului. *Consiliu de miniștri* v. consiliu. *Ministru plenipotențiar* v. plenipotențiar. *Ministru fără portofoliu* v. portofoliu. ◆ Titlu dat fiecăruia dintre membrii unui guvern. ◆ Persoană care are acest titlu. **2** (*bis.; înv.*) Persoană care îndeplinește o anumită funcție ecleziastică. <> *Ministru general* = superior general al ordinului călugărilor minoriți. • pl. *-ștri.* și (*înv., reg.*) *menístru s.m.* /<fr. ***ministre***, germ. ***Minister***, lat. ***mĭnister, -tri*** „slujitor, servitor".

minisubmarín *s.n.* Submarin de dimensiuni reduse. • pl. *-e.* /<engl. ***minisubmarine.***

minișáh *s.n.* Joc de șah redus la 34 de pătrățele (în loc de 64), la care se folosesc cu cîte patru figuri mai puțin decît la șahul clasic (fiecare jucător dispunînd, în loc de 8 pioni, doar de 4). • /***mini***[1]*-* *+* ***șah.***

miniteátru *s.n.* **1** Gen de spectacole mici, agreabile, fără pretenții. **2** Clădire destinată unor astfel de spectacole. **3** Teatru cu capacitate mică; club teatral. • pl. *-e.* /<fr. ***mini-théatre.***

minitelevizór *s.n.* Televizor de dimensiuni miniaturale; minivizor. • pl. *-oare.* /<fr. ***mini-téléviseur.***

minitémă *s.f.* Temă de mică însemnătate. • pl. *-e.* /***mini***[1]*-* *+* ***temă.***

minitermométru *s.n.* Termometru de dimensiuni extrem de mici. • pl. *-e.* /***mini***[1]*-* *+* ***termometru.***

minitractór *s.n.* Tractor de dimensiuni reduse. • pl. *-oare.* /***mini***[1]*-* *+* ***tractor.***

minitranzistór *s.n.* Tranzistor de dimensiuni foarte mici. • pl. *-oare.* /***mini***[1]*-* *+* ***tranzistor.***

miniturísm *s.n.* Turism de mică amploare. • /<fr. ***mini-tourisme.***

míniu *s.n.* (*chim.*) Oxid dublu de plumb divalent și tetravalent, utilizat ca pigment roșu-portocaliu în obținerea de grunduri și vopsele pentru construcții metalice, datorită protecției anticorozive excelente pe care o realizează. • /<fr. ***minium***, lat. ***mĭnĭum, -ii.***

miniuzínă *s.f.* Uzină cu capacitate redusă. • pl. *-e.* /***mini***[1]*-* *+* ***uzină.***

minivacánță *s.f.* Vacanță de scurtă durată. • pl. *-e.* /***mini***[1]*-* *+* ***vacanță.***

minivehícul *s.n.* Vehicul de dimensiuni mici. • pl. *-e.* /<fr. ***mini-véhicule.***

minivizór *s.f.* Minitelevizor. • pl. *-oare.* /***mini***[1]*-* *+* ***[tele]vizor.***

minivólei *s.n.* (*sport*) Volei jucat pe un teren de dimensiuni reduse, adaptat la posibilitățile copiilor. • /***mini***[1]*-* *+* ***volei.***

mínjoc *s.n.* v. mijloc.

minnesang [mine'zaŋ] *s.n.* (*lit., muz.*) Poezie lirică de curte, creată de cavalerii și de cîntărețiii germani medievali (sec. 12-14), după model folcloric și sub influența trubadurilor provensali. • /<germ. ***Minnesang.***

minnesanger *s.m.* v. minnesinger.

minnesinger [mine'ziŋər] *s.m.* (*lit., muz.*) Cîntăreț medieval german, autor și interpret de minnesang. • scris și *minnesänger.* pronunț. și *mínezengăr.* pl. *-i.* /<germ. ***Minnesänger.***

minnesota [mini'səuta] *s.f.* (*zootehn.*) Rasă de porci creată în America și crescută pentru producția de carne. ◆ Porc care face parte din această rasă. • /<engl. ***Minnesota***; cf. nm. pr. *Minnesota*, stat în N SUA.

minoián *s.n., adj.* **1** *s.n.* (*în antic.*) Perioadă arhaică a civilizației cretane și grecești, care s-a dezvoltat între începutul milen. 3 și sec. 15 î. Hr. **2** *adj.* Minoic. • sil. *-no-ian.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***minoen***; cf. nm. pr. *Minos*, rege mitic al Cretei.

minóic, -ă *adj.* Care se referă la civilizația minoiană; minoian. • sil. *-no-ic.* pl. *-ci, -ce.* /<it. ***minoico.***

minológhion *s.n.* (*în Bis. Ortodoxă*) Carte care cuprinde calendarul cu însemnarea numelor și vieților sfinților, pe zile și pe luni; minei, sinaxar. • sil. *-ghi-on.* pl. *-oane.* /<ngr. ***μηνολόγιον.***

minór, -ă *adj.* **1** (*în opoz. cu „major"; despre tineri*) Care nu a ajuns la vîrsta majoratului. *Ești minoră încă, Mai ai de crescut* (IBR.). <> (*subst.*) *Tutela asupra minorilor revine de drept soțului rămas în viață.* Δ *Colonie de minori* v. colonie. **2** (*despre atitudini, manifestări, creații etc. ale oamenilor*) Care este lipsit de importanță, neînsemnat, secundar. *E un eveniment minor.* ◆ Ext. Care este șters, slab. **3** (*muz.*) *Gamă minoră* sau *mod minor* = gamă sau mod formate din cinci tonuri și două semitonuri, acestea din urmă fiind dispuse între treptele II-III și V-VI. *Acord minor* = acord care are la bază o terță mică și o cvintă perfectă. **4** (*log.*) *Termen minor* = termen care este subiect în concluzia unui silogism. *Premisă minoră* v. premisă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***mineur***, lat. ***mĭnor, -oris.***

minoránt *s.m.* (*mat.*) Element egal sau mai mic decît oricare dintre elementele unei mulțimi. • pl. *-ți.* /<germ. ***Minorante.***

minorát *s.n.* (*jur.*) Vîrstă, situație a unei persoane minore; timp cît cineva este minor; minoritate. • /<lat. ***minoratus***, germ. ***Minorat.***

minorít *s.m.* (*relig.*) Călugăr dintr-un ordin franciscan. <> (*adj.*) *Papa trimite atunci mai mulți călugări minoriți în Vlahia* (XEN.). • pl. *-ți.* /<germ. ***Minorit***, fr. ***minorite***, it. ***minorita.***

minoritár, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* (*în opoz. cu „majoritar"*) Care face parte dintr-o minoritate, care reprezintă cel mai mic număr sau cea mai mică parte dintr-o colectivitate. <> *Guvern minoritar* = guvern care se sprijină în parlament pe o minoritate. **2** *s.m., s.f.* Persoană care face parte dintr-o minoritate politică sau națională. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***minoritaire.***

minoritáte *s.f.* **1** Partea (cea) mai puțin numeroasă a membrilor unei colectivități; numărul (cel) mai mic dintr-un grup de obiecte. <> Loc.adv. *În minoritate*

= (*în legătură cu vb. ca „a se afla", „a fi", „a rămîne"*) în inferioritate numerică. **2** *Minoritate națională* = grup de persoane de aceeași etnie și limbă, care se deosebesc de cele ale majorității locuitorilor unui stat. **3** (*jur.*) Situația juridică a minorului; minorat. *Avea o concepție... despre minoritate, mult mai largă decît a codului civil* (TEOD.). • pl. *-ăți.* /<fr. ***minorité***, germ. ***Minorität***, lat. ***minoritas, -atis***, it. ***minorità***.

minotáur *s.m.* (*în mit. greacă*) Monstru înfățișat cu corp de om și cap de taur. *Intrase în casa subpămînteană a minotaurului din care nu mai putea ieși* (SADOV.). • pl. *-i.* /<fr. ***minotaure***, it. ***Minotauro***, germ. ***Minotaurus***; cf. nm. pr. *Minotaur*, monstru antropofag, ucis de Tezeu.

minotaur

mintál, -ă *adj. s.n.* **I** *adj.* **1** Care aparține minții, care se referă la minte. **2** (*despre boli*) Care se caracterizează prin alterarea funcțiilor primare ale psihicului sau minții omului; în care raportul dintre subiect și obiect pierde caracteristica obiectivității și se produc legături de trăiri subiective cu obiectul sau, invers, de aducere a obiectului în sfera subiectului. ◇ (*psih.*) *Alienație* (sau *alienare*) *mintală* = nebunie. *Recunoscut ca pătimaș de perpetuă alienațiune mentală* (EMIN.). *Întîrziat mintal* = persoană ale cărei facultăți psihice și intelectuale sînt întîrziate sau au stagnat; slab de minte. *Aberație mentală* v. aberație. *Acțiune mentală* v. acțiune. *Anorexie mintală* v. anorexie. *Debil mintal* v. debil. *Debilitate mintală* v. debilitate. *Igienă mentală* v. igienă. **3** *Stare mentală* = (*în psih. experimentală*) gradul de dezvoltare a inteligenței individuale la un moment dat sau la o anumită vîrstă, care se determină prin intermediul unui test. **4** Care se produce, se petrece în minte, fără a rosti cuvinte. *Calcul mental.* **5** *Artă mentală* = mișcare artistică de avangardă, de la începutu deceniului 7 al sec. 20, care tinde să se opună artei tradiționale printr-o fuziune a artei cu actul cunoașterii pure, oferite publicului în locul creației finite, în care se observă etapele procesului de elaborare a operei artistice. **II** *s.n.* (*în forma „mental"*) Ansamblul facultăților mintale, psihice ale omului; spirit. ◇ (*sociol.*) *Mental colectiv* = totalitatea trăsăturilor psihice, intelectuale care caracterizează o societate (dintr-o zonă geografică, țară etc.). • pl. *-i, -e.* și *mentál, -ă adj.* /<fr. ***mental***, lat. ***mentalis, -e***, după *minte*.

míntă *s.f.* v. mentă.

mínte *s.f.* **1** Totalitatea facultăților umane legate de gîndire, cuprinzînd facultățile intelective, perceptive, mnemotehnice, intuitive, volitive; rațiune, spirit, judecată. *Avea memorie extraordinară și minte dornică de cunoștințe* (CĂL.). ◇ (*cu determ. care indică datele caracteristice, situația funcțiilor intelectuale, capacitatea mintală*) *Are o minte speculativă.* ◇ Expr. *A avea mintea proaspătă* (sau *limpede*), se spune: *a*) despre cineva care, după repaus, are în întregime toate forțele intelectuale; *b*) despre cineva care își păstrează prospețimea tinerească a intelectului. *A avea mintea lucidă* (sau *calmă, senină*), se spune despre cineva care nu este obosit sau preocupat, care este eliberat de sentimente, pasiuni care tulbură. **2** Sediul activității gîndirii; gînd, cuget; memorie. *Mintea lui era departe, cu atîția ani în urmă* (VLAH.). ◇ (*în legătură cu funcția fundamentală de a ordona și organiza idei*) *S-a văzut că are o minte confuză.* ◇ (*cu determ. care indică obiectul atenției*) *Își folosește mintea pentru studii.* ◇ (*în legătură cu memoria afectivă*) *Este mort în mintea mea.* ◇ (*indică prezența continuă a activității sufletești, a unor amintiri, a unor sentimente*) *Am mereu în minte ultimele sale cuvinte.* ◇ *Gimnastica minții* v. gimnastic. *Ținere de minte* v. ținere. ◇ Expr. *A-i veni cineva în minte* sau *a-i trece* (ori *a-i da, a-i tăia, a-i trăsni, a-i veni*) *cuiva ceva prin minte* = a se gîndi (dintr-o dată) la cineva sau la ceva. *A fi dus cu mintea* (sau *cu mințile*) = a fi cufundat în gînduri. *A-i ieși ceva din minte* = a uita. *A avea* (pe cineva sau ceva) *în minte* v. avea. *A-l duce pe cineva mintea* v. duce. *A păstra* (pe cineva sau ceva) *în minte* v. păstra. *A-i tuna cuiva* (ceva) *în minte* v. tuna. *A ține minte* v. ține. *A nu-i veni* (cuiva) *nici* (*măcar*) *în* (sau *prin*) *minte* v. veni. **3** Judecată sănătoasă, mod corect de a raționa și evalua; înțelepciune, chibzuință. ◇ Loc.adj. *Cu minte* = *a*) cu judecată normală, sănătoasă; *b*) ext. înțelept. *Judecînd între oamenii care au biblioteci și nu le citesc și între cei care le au numai zugrăvite, eu cred mai cu minte pe cei din urmă* (FIL.). *Întreg* (sau *zdravăn* etc.) *la minte* = cu judecata normală, sănătoasă. *Deschis la minte* v. deschis. *Slab de minte* v. slab. ◇ Loc.adj., adv. *Fără* (*de*) *minte* = *a*) nebun; *b*) nesocotit, nesăbuit. *Cît de fără minte eram eu în tinerețile mele* (DRĂGHICI). ◇ Expr. *A-și ieși din minți* = a înnebuni; a-și pierde cumpătul. *Faci să-mi ies din minți* (EMIN.). *A fi în toate mințile* (sau, *înv., în toată mintea*) = a fi în deplinătatea facultăților mintale; a fi matur. *Da bine, moșnege, cînd ai venit în acela rînd, parcă erai în toată mintea* (CR.). *A-și pierde mințile* (sau *mintea*) sau *a nu fi în toate mințile* = a înnebuni sau a fi nebun. *A se frămînta cu mintea* = a se gîndi mult, a-și bate capul. *A-și aduna mințile* = a nu mai fi distrat; a se concentra. *A-și deschide mintea* (către ceva) = a începe să înțeleagă cu claritate ceea ce la început era obscur, de neînțeles. *A-i veni* (cuiva) *mintea* (sau *mințile, minte*) (*acasă* sau *la loc, la cap, în cap*) sau *a-și băga mințile în cap* = *a*) a deveni mai înțelept, mai chibzuit; a se cumînți; a reveni la o comportare conformă cu interesele sale; *b*) ext. a se maturiza. *A-i lua* (sau *a-i suci, a-i fura*) *cuiva mintea* (sau *mințile*) = *a*) a face pe cineva să-și piardă dreapta judecată, să nu mai știe ce face; a zăpăci; *b*) a face pe cineva să se îndrăgostească. *A-și bea* (*și*) *mințile* = a bea pînă la inconștiență. *Ascuțit la minte* v. ascuți. *A avea coadă lungă, minte scurtă* v. coadă. *A avea minte* v. avea. *A-și frămînta mintea* (sau *mințile*) v. frămînta. *Ieșit din minți* (sau *din minte*) v. ieși. *A* (*se*) *învăța minte* v. învăța. *A se limpezi la minte* v. limpezi. *A-i sta* (cuiva) *mintea în loc* v. loc. *A-și pune mintea* (cu cineva sau cu ceva) v. pune. *A fi sărit din minte* v. sări. *A-și sări din minți* v. sări. *Cu scaun la minte* v. scaun. *A scoate pe cineva din minți* v. scoate. *A-și sfărîma mintea* v. sfărîma. *A-și stoarce mintea* v. stoarce. *A fi strîmt la minte* sau *a avea mintea strîmtă* v. strîmt. *A-și vîri* (sau *a-i vîri cuiva*) *mințile în cap* v. vîri. **4** Inteligență, istețime, iscusință; capacitate intelectuală. ◇ Expr. *A ajunge* (sau *a da, a cădea, a fi* etc.) *în mintea copiilor* = a avea judecata slăbită (din cauza bătrîneții). *La mintea cocoșului* = ușor de înțeles, clar. (*A fi*) *la mintea omului* v. om. **5** Complex de cunoștințe, de idei ale unei persoane, care alcătuiesc cultura acesteia, gîndirea, dispoziția morală, formarea caracterului. *Își îmbogățește mintea cu lecturi.* ◆ Meton. (*cu determ. care indică felul, calitatea*) Persoana însăși, dotată cu o anumită atitudine sau capacitate mentală. *Este o minte nobilă.* ◇ *Minte îngustă* = persoană care nu are capacitatea de a cuprinde cu intelectul mai multe lucruri și de a le vedea în raporturile lor reciproce. **6** Imaginație, fantezie. • pl. *minți.* /lat. ***mentem***.

minteán *s.n.* **1** Haină bărbătească de aba sau de dimie, scurtă, cu sau fără mîneci, de obicei împodobită cu găitane negre sau colorate, folosită în portul popular. **2** (*înv.*) Pieptar sau tunică de stofă colorată, purtată de arnăuți sau de alte categorii de ostași. • pl. *-ene.* /<tc. ***mintan***.

mínten *adv.* (*reg.*) **1** (*cu sens temporal*) Îndată, imediat, numaidecît; în grabă, repede; mintenaș. *Minten viu la voi* (POP.). **2** (*cu sens modal*) În grabă, repede; mintenaș. *Dacă pleci, să te întorci minten* (POP.). **3** (*cu sens local*) În imediata apropiere. *În locul minten.* • acc. și *mintén.* și *mínteni adv.* /<magh. ***menten***.

mintenáș *adv.* (*reg.; cu sens temporal sau modal*) Minten. • acc. și *míntenaș.* /***minten*** + *-aș*.

mínteni *adv.* v. minten.

minteós, -oásă *adj.* v. mintos.

míntie *s.f.* (*reg.*) **1** Haină lungă, de obicei îmblănită, care se poartă peste îmbrăcămintea obișnuită. **2** Anteriu (preoțesc). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /cf. srb. *mantija*.

míntos, -oásă *adj.* (*pop.; despre oameni*) Care are multă minte; deștept, inteligent, capabil; iscusit, isteț. ◇ (*subst.*) *Punem în evidență faptele acestor mintoși* (GHER.). ◆ (*despre manifestări, fapte etc. ale oamenilor*) Care dovedește inteligență, iscusință. • pl. *-oși, -oase.* și *minteós, -oásă adj.* /***minte*** + *-os*.

mínți *vb. IV.* **1** *intr.* A face afirmații care denaturează în mod intenționat adevărul, a spune minciuni; a susține lucruri neadevărate. ◇ (*ca replică într-un dialog, prin care se contrazice categoric interlocutorul*) *Mínți, mojicule, strigă țiganul îngîmfat* (ISP.). ◇ (*constr. cu dat. etic*) *Așa-ți mai minte, de nu mai știi ce să crezi.* ◇ (*refl. impers.*) *Vei vedea cum ni se minte în școală* (EMIN.). ◇ (*tr.*) *Ascunse-și el fapta, mințindu-i Multe sărmanei femei* (COȘB.). ◇ Expr. (*fam.*) *Minte de stinge* (sau *de stă soarele în loc, de-ți stă ceasul, fam., ca o gazetă*), se spune despre un om foarte mincinos. *Minte cum respiră*, se spune despre un om care zice tot timpul minciuni. **2** *tr.* A induce în eroare pe cineva; a înșela, a amăgi. ◇ (*abs.*) *Gîndirea-i e infamă... ea minte* (COȘB.). ◇ (*cu determ. arătînd mijloacele, felul*) *I-a mințit cu tot felul de povești.* ◇ Expr. *A-și mínți foamea* = a-și potoli temporar foamea cu mîncare puțină. ◇ Fig. *Scuturã din treacăt salbe, reci podoabe care mint* (COȘB.). ◆ Spec. A înșela în dragoste pe cineva. • prez.ind. *mint*, (*pop.*) *-ésc*, (*înv., reg.*) *mínț.* /lat. ***mentīri***.

mințíre *s.f.* Faptul de *a mínți*. • pl. *-i.* /v. ***mínți***.

mințít[1] *s.n.* **1** Denaturare intenționată a adevărului; minciună. *Arta mințitului, artă pe care o profesează... cu atîta pasiune* (CAR.). **2** Inducere în eroare a cuiva; înșelare, amăgire. • /v. ***mínți***.

mințít[2]**, -ă** *adj.* (*despre persoane*) Care a fost indus în eroare. • pl. *-ți, -te.* /v. ***mínți***.

mințitór, -oáre *adj.* Care minte; înșelător, amăgitor. • pl. *-ori, -oare.* /***mínți*** + *-tor*.

minuénd *s.n.* (*mat.; înv.*) Descăzut. *Numărul din care se scade se numește... minuend* (CLIM.). • și *minuéndus s.n.* /<lat. ***minuendus***, germ. ***Minuend***.

minuéndus *s.n.* v. minuend.

minulescián, -ă *adj.* (*lit.*) **1** Care aparține lui Minulescu sau creației lui; care se referă la Minulescu sau la opera sa. **2** În maniera lui Minulescu. • sil. *-ci-an.* pl. *-ieni, -iene.* /nm. pr. (poet român) ***Minulescu*** + *-ian*.

minuná *vb. I.* **1** *refl.* A fi cuprins de o (mare) mirare, de o (mare) admirație; a-și manifesta mirarea, admirația; a rămîne uimit, uluit (ca în fața unei minuni); a se mira. *Se minunează de frumusețile firei* (GÎRL.). ◇ (*abs.*) *Altă biserică... minunează prin zvelțeța sa* (SAHIA). ◇ (*tr.*) *Castelul are multe povești ce te minunează* (MACED.). **2** *refl.* A fi nedumerit, a se întreba (într-o împrejurare grea). *Mă minunez de ce s-a putut întîmpla.* ◆ (*tr.*) A face pe cineva să fie uluit, uimit, surprins, cuprins de mirare, de admirație. *Văd că vă minunați, dar să vedeți încă altele* (MACED.). **3** *tr.* (*înv.; despre Dumnezeu*) A înzestra cu însușiri miraculoase. • prez.ind. *-ez.* /***minune*** + *-a*.

minunáre *s.f.* **1** Uimire, uluire. **2** Manifestare a mirării, a uimirii, a admirației, a surprizei. • pl. *-ări.* /v. ***minuna***.

minunát, -ă *adj.* **1** Care iese din comun (prin aspect, însușiri etc.); care este deosebit, aparte. *O gramatică română bunăoară ar fi o afacere minunată* (VLAH.). ◆ Ext. Care uimește prin frumusețe; care este admirabil, încîntător, splendid. *Ne succedem generații și ne credem minunați* (EMIN.). ◇ (*adv.; urmat de un adj. de care se leagă prin prep. „de", exprimă super. abs.*) Extraordinar, grozav, excepțional. *Balul d-tale e minunat de frumos și de vesel* (ALECS.). **2** (*în basme*) Care face minuni, care este înzestrat cu însușiri supranaturale. ◆ Care este vrăjit, fermecat. *Podul cel minunat îndată s-a stricat și s-a mistuit* (CR.). **3** Care este mirat, surprins, uluit. ◆ Ext. Care este încîntat, transportat. *Ascultau minunați o limbă cu înfloriturí și cu tîlcuri necunoscute pentru dînșii* (SADOV.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***minuna***.

minunățíe *s.f.* **1** Lucru curios, fapt ieșit din comun, care trezește uimire; ciudățenie. *La vederea acestei minunății, toți au rămas încremeniți* (CR.). **2** Lucru, fapt încîntător, care inspiră admirație, care încîntă;

minune. *Eram feciorul mamei... care știa a face multe și mari minunății* (CR.). • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***minunat*** + *-ie*.

minúne *s.f.* **1** Fenomen supranatural care exprimă puterea divină prin suspendarea sau modificarea acțiunii normale a legilor naturii; miracol. *Lumea... alerga să vadă, ce minune poate să fie?* (CR.). <> *Făcător* (sau *făcătoare*) *de minuni* v. făcător. <> Loc.adv. *Ca prin minune* = dintr-o dată, pe neașteptate, ca prin farmec. *Dar, ca prin minune, trupul Hagiului se cutremură* (DELAVR.). <> Poet. *Eu nu strivesc corola de minuni a lumii* (BLA.). **2** Lucru, fapt, fenomen extraordinar, care provoacă admirație; gener. lucru uimitor, neobișnuit, extraordinar, inexplicabil; minunăție. *Nu simțiți că-n proaste lucruri voi vedeți numai minuni?* (EMIN.). <> *Cele șapte minuni ale lumii* = (nume sub care sînt cunoscute) șapte dintre monumentele celebre ale antichității, impresionante prin dimensiuni și realizare tehnică (Piramida lui Kheops, Grădinile suspendate ale Semiramidei, Statuia lui Zeus din Olimpia, Templul Artemisei din Efes, Colosul din Rodos, Farul din Alexandria, Mausoleul lui Halicarnas). <> Expr. *Mare minune* sau *minune mare* = *a*) (*cu val. exclam.*) exprimă uimire, admirație, neîncredere etc. față de cele văzute sau auzite; *b*) (*reg.*; *cu val. de super.*) lucru de mirare; foarte frumos, foarte bun etc. *Era invitată și verișoara Elis și – mare minune – a venit* (EMIN.). *Mare minune să* (*nu*)... = m-aș mira să... *Minunea minunilor*, formulă care exprimă o apreciere superlativă. (*fam.*) *A* (*se*) *face de minune* (sau *de minunea lumii*) = a (se) face de rîs; a produce uimire. *Chiar azi am să-l reclam... De minunea lumii am să-l fac!* (REBR.). <> Poet. *Și-ți cuprind obrajii cu palmele amîndouă cum cuprinzi În suflet o minune* (BLA.). ◆ Persoană care se remarcă prin însușiri deosebite, care este o întruchipare a frumuseții, a perfecțiunii. *Minune cu ochi mari și mînă rece* (EMIN.). **3** Lucru cu însușiri excepțional de frumoase. *Muzica lui este o minune.* **4** (*înv.*) Mirare, uimire. *Trăia, spre minunea tuturor, numai prin puterea unei dorințe* (D. ZAMF.). <> (*astăzi*) *De minune* = *a*) Loc.adj. care este admirabil, extraordinar, minunat. *Zugrăvea... cîte o bibliotecă de minune* (FIL.); *b*) Loc.adv. în mod excepțional, grozav. *Ghetele sînt gata și-mi vin de minune* (CAR.). • pl. *-i*. /lat. **mīrionem*.

minunítă *s.f.* (*ornit.*) Pasăre de pradă, din ordinul strigiformelor, sedentară, de talie mică, cu corpul cafeniu cu pete deschise, mai albicios pe partea inferioară (*Aegolius funereus*). • pl. *-e*. /***minune*** + *-ită*.

minúnt *s.m.* v. minut.

mínus *s.n., adv.* **1** *s.n.* (*mat.*) Simbol matematic de forma unei liniuțe orizontale, folosit pentru indicarea operației de scădere sau pentru caracterizarea numerelor sau a mărimilor negative, precum și a electricității, a potențialelor sau a electrozilor negativi (-). <> *Minus infinit* = simbol matematic care arată descreșterea nelimitată a numerelor negative. **2** *s.n.* Deficit, lipsă. *I-a găsit un minus în casierie.* <> *Minus de casă* v. casă. **3** *adv.* Mai puțin, fără. *Găsești aici toată colecția „Vieții românești", minus două numere, ce nu se mai găsesc* (CAR.). • pl. *-uri*. /<lat. ***mĭnus***.

minúscul, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* De dimensiuni (foarte) reduse, (foarte) mic, infim; miniatural. *Un tren minuscul coboară ca o jucărie* (CE. PETR.). <> (*adv.*) *Șirul explicațiilor pe cari doi colegi le înregistrau minuscul pe fițuici* (TEOD.). ◆ Exager. Microscopic. **2** *adj., s.f.* (Literă) mică, de rînd, folosită pentru a scrie cuvintele în interiorul unei fraze. *Fel de fel de scrieturi, engleze, italice, ... bastarde, ronde, majuscule, minuscule* (CAR.). • acc. și *minuscúl*. pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***minuscule***, lat. ***mĭnuscŭlus***, ***-a***, ***-um***.

minút, -ă *s.n., s.f.* **I** *s.n.* **1** Unitate de măsură a timpului, egală cu a șaizecea parte dintr-o oră și care cuprinde șaizeci de secunde. *Am așteptat cîteva minute, să fiu chemat la cancelarie* (SADOV.). <> *Minut sideral* v. sideral. ◆ Gener. Răstimp scurt (dintr-un interval mai îndelungat). <> *Minut de reculegere* v. reculegere. ◆ Exager. Clipă, moment. *Am să te rog ceva: așteaptă-mă un minut aici* (CAR.). <> (*indică distanța care poate fi parcursă în timpul respectiv*) *Stația e la două minute de aici.* <> Loc.adj., adv. *La minut* = (care se execută) pe loc, imediat. <> Loc.adv. *Într-un minut* = îndată, imediat. *Ceea ce s-a născut într-un secol întreg nu se poate întoarce într-un minut, ca o mănușă* (EMIN.). *Din minut în minut* = dintr-un moment în altul, dintr-o clipă într-alta. ◆ Moment în care se întîmplă sau trebuie să se întîmple ceva. ◆ Concr. (*la pl.*; *în forma „minuturi"*) Mîncare (frugală) pregătită pe loc, la comanda consumatorului. **2** (*mat.*) Unitate de măsură pentru unghiuri și arcuri, reprezentînd a 60-a parte dintr-un grad sexagesimal sau a 100-a parte dintr-un grad centezimal. **II** *s.f.* **1** Original (executat în creion) al unei hărți, al unui plan topografic etc. pe baza căruia se realizează harta sau planul topografic definitiv. **2** (*jur.*) Textul original al unui act, care rămîne la notariat (și după care se eliberează copii). **3** (*jur.*) Rezultatul hotărîrii unui organ de justiție, cuprinzînd soluția dată de acesta, care se întocmește îndată după pronunțarea hotărîrii. **4** Document în care sînt consemnate hotărîrile luate în urma unei consfătuiri, a unei ședințe etc. și pe baza căruia se poate întocmi procesul verbal respectiv, se pot încheia convenții de colaborare, se pot da dispoziții pentru executarea de lucrări. *Își mîzgăli semnătura pe minuta ședinței* (CA. PETR.). • pl. *-e*, (*pop.*) *-uri*. și (*înv., reg.*) *minúnt*, (*înv.*) *menút* s.m. /<fr. ***minute***, it. ***minuto***, rus. ***минута***, germ. ***Minute***, lat. ***minūtus***, ***-a***, ***-um***.

minutáj *s.n.* Timp (stabilit în minute) al desfășurării unei operații, al unei competiții, al unei ceremonii etc. ◆ Cronometraj. • pl. *-e*, *-uri*. /<fr. ***minutage***.

minutár *s.n.* Acul indicator al minutelor pe cadranul unui ceas. *Cînd minutarul arăta jumătatea de oră împlinită, soarta personagiilor era încheiată* (CE. PETR.). <> Fig. *Inima, acest minutar al vieții, bate iute și violent* (HOG.). ◆ Gener. (*la pl.*) Cele două ace ale ceasornicului. • pl. *-e*, (*reg.*) *-uri*. /***minut*** + *-ar*.

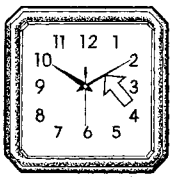

minutar

minuteríe *s.f.* Parte a mecanismului unui ceasornic care imprimă minutarelor mișcarea de rotație. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***minuterie***.

minuțél *s.n.* Dim. al lui *minut*. • pl. *-e*. /***minut*** + *-el*.

minúție *s.f.* **1** Minuțiozitate, meticulozitate. <> Loc.adv. *Cu minuție* = amănunțit, minuțios, meticulos. **2** (*înv.*) Lucru, detaliu de mică importanță; bagatelă. • acc. și (*înv.*) *minuție*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***minutie***.

minuțiós -oásă *adj.* Care cercetează lucrurile în amănunt, cu (prea) multă atenție și răbdare; care este făcut cu deosebită atenție, cu grijă, cu migală; meticulos. *Îmi aranjă cu minuțioasă fantezie mușteile, cravata și părul* (IBR.). <> (*adv.*) *Cerceta minuțios în maldărul de hîrtii și semna* (SAHIA). • sil. *-ți-os*. pl. *-oși*, *-oase*. /<fr. ***minutieux***.

minuțiozitáte *s.f.* Însușirea de a fi minuțios; meticulozitate, minuție. • sil. *-ți-o-*. pl. *-ăți*. /***minuțios*** + *-itate*.

minzilhaneá *s.f.* v. menzilhanea.

mio¹- Elem. de compunere „mușchi", „muscular". • /<fr. ***myo***-; cf. gr. *μῦς*, *μυός* „mușchi".

mio²- Elem. de compunere „mai mic, mai puțin". • /<fr. ***mio***-; cf. gr. *μείων* „mai mic, mai puțin".

mioáră *s.f.* (*zool.*) **1** Oaie de la vîrsta de 1 an pînă la 2 ani. ◆ Gener. Oaie. *Moș Dediu i-a dărui patruzeci și nouă de mioare* (CR.). ◆ (*adj.*; *despre oi*) Care este tînără. **2** Oaie care nu a fătat încă sau care fată pentru prima dată. • sil. *mi-oa-*. pl. *-e*. și *meioáră*, *meoáră* s.f. /***mia*** + *-ioară*.

mioárcă *s.f.* (*zool.*; *reg.*) Broască (*Rana esculenta*). • pl. *-ce*. /de la ***miorc***.

mioblást *s.n.* (*biol.*) Celulă embrionară a mezenchimului care dă naștere fibrelor musculare striate. • sil. *mi-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***myoblaste***, engl. ***mioblast***.

miocárd *s.n.* (*anat.*) Mușchiul inimii, constituit din fibre musculare striate. • sil. *mi-o-*. pl. *-uri*. /<fr. ***myocarde***; cf. gr. *μῦς* „mușchi", *καρδία* „inimă".

miocárdic, -ă *adj.* (*med.*) Care aparține miocardului, care se referă la miocard. <> *Infarct miocardic* v. infarct. • sil. *mi-o-*. pl. *-ci*, *-ce*. /***miocard*** + *-ic*.

miocárdie *s.f.* (*med.*) Afecțiune a miocardului, neinflamatorie și degenerativă, care apare în tulburările generale ale metabolismului. • sil. *mi-o-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***myocardie***.

miocardítă *s.f.* (*med.*) Inflamație acută sau cronică a miocardului, apărută în unele boli infecțioase sau toxice. • sil. *mi-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***myocardite***.

miocardopatíe *s.f.* (*med.*) Denumire generică dată afecțiunilor miocardului. • sil. *mi-o-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***myocardopathie***.

miocardóză *s.f.* (*med.*) Leziune neinflamatorie progresivă a miocardului, provocată de o insuficiență coronariană cronică. • sil. *mi-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***myocardose***.

miocél *s.n.* (*med.*) Hernie musculară. • sil. *mi-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***myocèle***.

miocén *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Perioada de început a neogenului, situată între paleogen și pliocen, caracterizată prin floră și faună asemănătoare cu cele actuale, în care s-au format contururile actuale ale continentelor și principalele lanțuri de munți. **2** *adj.* Care aparține miocenului, specific miocenului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din miocen. • sil. *mi-o-*. pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***miocène***.

miocénic, -ă *adj.* Care ține de miocen, care se referă la miocen. • sil. *mi-o-*. pl. *-ci*, *-ce*. /<it. ***miocenico***.

miocít *s.n.* (*biol.*) Celulă musculară. • sil. *mi-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***myocyte***.

mioclomíe *s.f.* (*med.*) Contracție musculară bruscă, involuntară, descrisă de Gilles de la Tourette, care apare adesea în crizele de epilepsie. • sil. *mi-o-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***myoclonie***.

miocolpítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a musculaturii peretelui vaginal. • sil. *mi-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***myocolpite***.

miocróm *s.n.* (*biol.*) Pigment roșu, prezent în țesutul muscular. • sil. *mi-o-*. pl. *-uri*. /<fr. ***myochrome***.

miodesopsíe *s.f.* (*med.*) Tulburare a vederii constînd în apariția de puncte mobile în cîmpul vizual. • sil. *mi-o-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***myodésopsie***.

miodinamométru *s.n.* (*med.*) Instrument pentru măsurarea puterii de contracție a unor grupe musculare. • sil. *mi-o-*. pl. *-e*. /***mio¹-*** + ***dinamometru***.

miodimíe *s.f.* (*med.*) Durere musculară care apare în unele cazuri de reumatism, de nevralgie etc.; mialgie. • sil. *mi-o-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***myodynie***; cf. gr. *μῦς* „mușchi", *ὀδύνη* „durere".

miodistoníe *s.f.* (*med.*) Tulburare a tonicității musculare. • sil. *mi-o-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***myodystonie***.

miodistrofíe *s.f.* (*med.*) Degenerescență musculară nutrițională. • sil. *mi-o-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<engl. ***myodystrophy***.

mioedém *s.n.* (*med.*) Contracție nodulară a unui mușchi sub influența unui șoc. • sil. *mi-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***myooedème***.

mioeléctric, -ă *adj.* (*med.*) Care folosește curentul electric produs de contracțiile musculare. • sil. *mi-o-*. pl. *-ci*, *-ce*. /<engl. ***myoelectric***.

miofibrílă *s.f.* (*biol.*) Filament foarte fin al țesutului muscular, care determină contracția mușchilor. • sil. *mi-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***myofibrille***.

miofibróm *s.n.* (*med.*) Tumoare benignă a țesutului muscular. • sil. *mi-o-*. pl. *-oame*. /<fr. ***myofibrome***.

miofilamént *s.n.* (*anat.*) Filament al miofibrilelor cu rol important în contracția mușchilor. • sil. *mi-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***myofilament***.

miogelóză *s.f.* (*anat.*) Indurație modulară a țesutului muscular. • sil. *mi-o-*. pl. *-e*. /<germ. ***Myogelose***.

miogén, -ă *s.n., adj.* **1** *s.n.* (*biochim.*) Proteină de tipul albuminelor, care se găsește în țesutul muscular. **2** *adj.* (*despre elemente mezodermice*) Care se transformă în fibre musculare. • sil. *mi-o-*. pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***myogène***.

miogeníe *s.f.* (*biol.*) Ansamblu de procese prin care unele elemente diferențiate ale mezodermului se transformă în fibre musculare netede sau striate. • sil. *-mi-o-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***myogénie***.

mioglobínă *s.f.* (*biochim.*) Cromoproteidă asemănătoare hemoglobinei, dar cu o singură unitate de hem pe moleculă, care în organism se găsește mai ales în mușchii inimii și în cei pectorali și care are rolul de a constitui o rezervă de oxigen disponibilă pentru oxidările celulare. • sil. *mi-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***myoglobine***, engl. ***myoglobin***.

mioglobinuríe *s.f.* (*med.*) Prezență a mioglobinei în urină. • sil. *mi-o-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***myoglobinurie***.

miográf *s.n.* (*tehn. med.*) Aparat pentru înregistrarea grafică a contracției musculare, cu ajutorul căruia se pot face aprecieri asupra mărimii, a formei și a duratei acesteia. • sil. *mi-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***myographe***.

miográfic, -ă *adj.* (*fiziol.*) Care ține de miografie, care se referă la miografie . • sil. *mi-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***myographique***.

miografíe *s.f.* (*fiziol.*) Înregistrare grafică a contracțiilor musculare cu ajutorul miografului. • sil. *mi-o-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***myographie***; cf. gr. *μῦς, μυός* „mușchi", *γράφω* „a scrie".

miogramă *s.f.* (*med.*) Diagramă a contracției musculare obținută la miograf. • sil. *mi-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***myogramme***.

mióí *subst.* v. mihoi.

miokimíe *s.f.* (*med.*) Mișcare ondulatorie lentă și de suprafață a unui mușchi, asemănătoare miocloniei. • sil. *mi-o-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***myokimie***; cf. gr. *μῦς, μυός* „mușchi", *κῦμα* „val, undă".

miolíză *s.f.* (*med.*) Topire a țesuturilor musculare, care se observă la începutul miopatiilor. • sil. *mi-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***myolyse***.

miológic, -ă *adj.* (*med.*) Care ține de miologie, care se referă la miologie. • sil. *mi-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***myologique***.

miológie *s.f.* (*anat.*) Parte a anatomiei care se ocupă cu studiul naturii, structurii și funcțiilor mușchilor; sarcologie. • sil. *mi-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***myologie***.

mióm *s.n.* (*med.*) Tumoare benignă a țesutului muscular. • sil. *mi-om.* pl. *-uri, -oame.* /<fr. ***myome***.

miomalacíe *s.f.* (*med.*) Înmuiere și lichefiere a țesutului muscular. • sil. *mi-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***myomalacie***.

miomatóză *s.f.* (*med.*) Maladie caracterizată prin formarea de mioame. • sil. *mi-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***myomatose***.

miomectomíe *s.f.* (*med.*) Extirpare chirurgicală a unui miom. • sil. *mi-o-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***myomectomie***.

miomér *s.n.* (*zool.*) Segment al benzilor musculare longitudinale la acraniate și la pești, care înlesnește înotul. • sil. *mi-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***myomère***.

miometrectomíe *s.f.* (*chir.*) Extirpare a unei tumori uterine benigne și a unei părți din peretele uterului. • sil. *mi-o-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***miometru*** + *-ectomie*.

miometrítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a musculaturii uterine. • sil. *mi-o-*. pl. *-e.* /<germ. ***Myometritis***.

miométru *s.n.* (*anat.*) Mușchi al peretelui uterin. • sil. *mi-o-*. pl. *-e.* /<germ. ***Myometrium***.

miomotomíe *s.f.* (*chir.*) Ablațiune a unui miom. • sil. *mi-o-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***myomotomie***.

mionevralgíe *s.f.* (*med.*) Nevralgie musculară. • sil. *mi-o-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***myonévralgie***.

mioní *vb. IV.* v. mieuna.

miop, mioápă *adj., s.m., s.f.* **1** (*med.*) (Persoană) care suferă de miopie. *Nu existase nimic, pentru el, ca un peisaj pentru miop* (CA. PETR.). **2** Fig. (Persoană) care are vederi înguste, care este mărginită, lipsită de orizont, de perspicacitate. *Ai să fii miop ca toți părinții, unde și când încetează copilăria* (BRĂ.). • sil. *mi-op.* pl. *-opi, -oape.* /<fr. ***myope***; cf. gr. *μύω* „a închide", *ὤψ* „ochi".

miopátic, -ă *adj.* (*med.*) Care ține de miopatie, care se referă la miopatie. • sil. *mi-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***myopathique***.

miopatíe *s.f.* (*med.*) Boală cronică progresivă care afectează musculatura striată (în special cea a membrelor), manifestîndu-se prin atrofie și hipotonie musculară. • sil. *mi-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***myopathie***.

miopíe *s.f.* **1** (*med.*) Defect al vederii care se manifestă prin imposibilitatea de a distinge clar obiectele situate la o distanță mai mare; vedere scurtă; hipometropie, miopism. *Cu toată miopia recunoscu îndată, în perete, tabloul* (CE. PETR.). **2** Fig. Incapacitate de a vedea lucrurile în perspectivă; îngustime de vederi; mărginire. • sil. *mi-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***myopie***.

miopísm *s.n.* (*med.*) Miopie. • sil. *mi-o-*. /<fr. ***myopisme***.

mioplăsmă *s.f.* (*biol.*) Protoplasma care înconjoară nucleul celulei musculare. • sil. *mi-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***myoplasma***.

mioplastíe *s.f.* (*chir.*) Operație având ca scop refacerea unui mușchi. • sil. *mi-o-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***myoplastie***.

miór *s.m.* (*reg.*) Miel care are vîrsta între 1 și 3 ani; cîrlan, noaten. • pl. *-i.* și *meór s.m.* /de la ***mioară***, prin derivare regresivă.

miorafíe *s.f.* (*chir.*) Sutură a unui mușchi. • sil. *mi-o-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***myorraphie***.

miorár *s.m.* (*reg.*) Cioban care îngrijește mioarele și miorii. • pl. *-i.* /***mior*** + *-ar*.

miorc *interj.* **1** Cuvînt care imită orăcăitul broaștelor. **2** Cuvînt care imită zgomotul produs de o ființă care se sufocă. *Pe boieri îi strîngea de gît, mă! numai ce-i auzeai: Miorc!* (GHICA). • /onomat.

miorcăí *vb. IV.* **1** *intr.* (*despre broaște*) A orăcăi. *Încercasem un timp să adorm pe mal, dar broaștele miorcăiau de parcă venea sfîrșitul lumii!* **2** *intr., refl.* Fig. A (se) smiorcăi. *Nu te mai miorcăi și treci la învățat!* **3** *intr.* A geme. • prez.ind. *-esc, miórcăi.* /***miorc*** + *-ăi*.

miorcăíre *s.f.* Acțiunea de *a (se) miorcăi* și rezultatul ei; miorcăit. • sil. *-că-i-*. pl. *-i.* /v. ***miorcăi***.

miorcăít[1] *s.n.* Miorcăire. ◆ Fig. Smiorcăit. • sil. *-că-it.* /v. ***miorcăi***.

miorcăít[2]**, -ă** *adj.* (*despre oameni*) Care se miorcăiește; plîngăcios. • sil. *-că-it.* pl. *-ți, -te.* /v. ***miorcăi***.

mioreá *s.f.* Mioriță. • pl. *-ele.* /***mioară*** + *-ea*.

miorelaxánt, -ă *adj., s.n.* (*farm.*) (Medicament) relaxant al sistemului muscular. • sil. *-mi-o-*. pl. *-ți, -te.* /***mio***[1]*-* + ***relaxant***.

miorexíe *s.f.* (*med.*) Ruptură musculară. • sil. *mi-o-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***myorexie***.

miorític, -ă *adj., s.m.* I *adj.* **1** (*despre personaje, peisaje etc.*) Care aparține baladei populare *Miorița*, care se referă la această baladă; care este asemănător cu această baladă. ◆ Analog. Care amintește de *Miorița. În lucrarea sa se observă unele influențe mioritice.* **2** *Spațiu mioritic* = (*în gîndirea lui Lucian Blaga*) spațiu geografic românesc al cărui relief este prielnic păstoritului; univers spiritual românesc a cărui matrice o reprezintă spațiul geografic românesc. **3** Fig. (*iron.; despre persoane sau despre manifestări, atitudini etc. ale lor*) Care este delăsător, fatalist. II *s.m.* (*zool.*) Ciine ciobănesc românesc, cu capul masiv, botul puternic, trunchiul alungit, cu blana albă, lungă și abundentă. • sil. *mi-o-*. pl. *-ci, -ce.* /nm. pr. (baladă populară românească) ***Miorița*** + *-ic*.

mioritmíe *s.f.* (*med.*) Mișcare involuntară constînd dintr-o deplasare ritmică și lentă a unor segmente ale corpului. • sil. *mi-o-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***myorythmie***.

miorița *s.f.* Dim. al lui *mioară*; miorea. • pl. *-e.* /***mioară*** + *-iță*.

miorláu *interj.* Cuvînt care imită strigătul pisicii; miau. • /onomat.

miorlăí *vb. IV.* **1** *intr.* A mieuna. *Pisica intră miorlăind încet, încovrigîndu-și coada* (VLAH.). ◆ Fig. A imita sunetele caracteristice scoase de pisici. *Deodată se aud o mulțime de glasuri; unele miorlăiau ca mîța, altele covițau ca porcul* (CR.). **2** *intr., refl.* Fig. (*deprec.*) A vorbi, a plînge cu glas subțire și tînguitor; a (se) smiorcăi. *Copilul se miorlăi, fără a se opri din joc* (REBR.). **3** *tr.* Fig. (*iron.*) A cînta. *Începu a miorlăi o barcarolă venețiană* (ALECS.). • prez.ind. *miórlăi, -iesc.* și (*reg.*) *mierlăí, miorlíi vb. IV.* /***miorlau*** + *-i*.

miorlăiálă *s.f.* Miorlăit, mieunat. ◆ Fig. Plîns, vorbire afectată; cîntare nearmonioasă. • pl. *-ieli.* /***miorlăi*** + *-eală*.

miorlăít[1] *s.n.* **1** Fapt ul de *a (se) miorlăi*. ◆ Strigăt caracteristic scos de pisică; miorlăială, miorlăitură. *Coborînd scările auzi miorlăitul pisicilor* (ARD.). ◆ Analog. Strigăt asemănător scos de alte animale sau de om. **2** Fig. (*deprec.*) Plîns subțire și tînguitor; vorbire afectată. • pl. *-uri.* /v. ***miorlăi***.

miorlăít[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre pisici*) Care miorlăie; miorlăitor. **2** Fig. (*deprec.; despre oameni sau despre glasul lor*) Care este plîngăreț, tînguitor. *Cu o voce miorlăită și tremurată începu să ne întrebe* (SADOV.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***miorlăi***.

miorlăitór, -oáre *adj.* **1** (*despre pisici*) Miorlăit. **2** Fig. (*deprec.; despre oameni sau despre glasul lor*) Care este plîngăreț, tînguitor. *Slutul se dete pe lîngă fată și începu s-o lingușească cu vorbe mierloitoare* (ISP.). • sil. *-lă-i-*. pl. *-ori, -oare.* și (*reg.*) *mierlăitór, -oáre, mierloitór, -oáre adj.* /***miorlăi*** + *-tor*.

miorlăitúră *s.f.* Miorlăit, miorlăială. ◆ Fig. Cîntare. *Solista a început aria cu miorlăituri.* ◆ Fig. Plîns; vorbire afectată. • sil. *-lă-i-*. pl. *-i.* /***miorlăi*** + *-tură*.

miorlíi *vb. IV.* v. miorlăi.

miosarcóm *s.n.* (*med.*) Tumoare malignă a țesutului muscular; sarcomiom. • sil. *mi-o-*. pl. *-oame.* /<fr. ***myosarcome***; cf. gr. *μῦς, μυός* „mușchi", *σάρκωμα* „excrescență cărnoasă".

miosclerózǎ *s.f.* (*med.*) Indurație a unui mușchi, ca urmare a proliferării țesutului conjunctiv. • sil. *mi-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***myosclérose***.

miosindesmotomíe *s.f.* (*chir.*) Secționare a tendoanelor și ligamentelor articulare. • sil. *mi-o-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***myosyndesmotomie***.

miospásm *s.n.* (*med.*) Contracție musculară spasmodică; crampă musculară. • sil. *mi-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***myospasme***.

miosteóm *s.n.* (*med.*) Osteom dezvoltat într-un mușchi (în urma unui traumatism). • sil. *mi-o-ste-om.* /<fr. ***myostéome***.

miotátic *adj.* (*fiziol.*) *Reflex miotatic* = contracție bruscă a unui mușchi, ca răspuns la întinderea tendonului său. • sil. *mi-o-*. pl. *-ce.* /<fr. ***myotatique***.

mioterapíe *s.f.* (*med.*) Metodă terapeutică de remediere a dezechilibrului forțelor musculare prin exerciții de gimnastică. • sil. *mi-o-*. g.-d. *-iei.* /***mio***[1]*-* + ***terapie***.

miótic, -ă *adj., s.n.* (*farm.*) (Medicament) care produce mioză. • sil. *mi-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***myotique***.

miotóm *s.n.* (*tehn. chir.*) Instrument chirurgical folosit în miotomie. • sil. *mi-o-*. pl. *-uri.* /<fr. ***myotome***.

miotomíe *s.f.* **1** (*chir.*) Intervenție constînd în secționarea, parțială sau totală, a unui mușchi. **2** (*anat.*) Parte a anatomiei care se ocupă cu disecția mușchilor. • sil. *mi-o-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***myotomie***; cf. gr. *μῦς, μυός* „mușchi", *τομή* „tăiere".

miotónic, -ă *adj.* (*med.*) Care ține de tonusul muscular, care se referă la tonusul muscular. • sil. *mi-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***myotonique***.

miotoníe *s.f.* (*med.*) Boală care se manifestă prin tulburări în contracția mușchilor. • sil. *mi-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***myotonie***; cf. gr. *μῦς, μυός* „mușchi", *τόνος* „tensiune".

miotonométru *s.n.* (*tehn. med.*) Aparat pentru măsurarea tonusului muscular. • sil. *mi-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***myotonomètre***.

miotróp, -ă *adj.* (*biol.*) Care are afinitate pentru țesutul muscular. • sil. *mi-o-*. pl. *-i, -e.* /***mio***[1]*-* + *-trop*.

mióză *s.f.* (*med.*) Contracție pronunțată a pupilei, temporară (fiziologică) sau permanentă (patologică) și care apare în timpul expunerii la lumină, la efortul de acomodare etc. • sil. *mi-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***myose***, cf. gr. *μύωσις* „închidere".

miozínă *s.f.* (*biochim.*) Proteină de tipul globulinelor, care se găsește în țesutul muscular, avînd rol important în contracția musculară. • sil. *mi-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***myosine***.

miozítă *s.f* (*med.*) Inflamație acută sau cronică a unui mușchi striat. • sil. *mi-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***myosite***.

miozóm *s.m.* (*biol.*) Ansamblu de discuri a căror reunire printr-o substanță intermediară constituie fibrila musculară striată. • sil. *mi-o-*. pl. *-i.* /<fr. ***myosome***.

miozót *s.m.* v. miozotis.

miozótis *s.m.* (*bot.*) Plantă erbacee cu florile mici, albastre, roșii și albe, care crește în pădurile de munte (*Myosotis silvatica*); nu-mă-uita. ◆ Restr. Floarea acestei plante. *Luam nume de flori... care ni se păreau mai prețioase: camelie, miozotis* (BRĂ.). • sil. *mi-o-*. și *miozot s.m.* /<fr. ***myosotis***.

miquelete [mike'lete] *s.m. invar.* **1** Bandit spaniol din Pirinei. **2** Soldat din garda guvernatorilor de provincii în Spania. • /<sp. ***miquelete***.

mir[1] *s.n.* **1** (*relig.*) Untdelemn parfumat și sfințit, întrebuințat la săvîrșirea unor ritualuri în biserica creștină, precum miruitul sau botezul. ◆ A doua dintre cele șapte taine ale bisericii creștine, care constă în ungere cu untdelemn sfințit. *El intră în biserică. Aici merse înfipt la mir* (ISP.). ◆ Ext. Consacrare într-un domeniu, într-o demnitate înaltă. **2** Locul de pe frunte unde se unge cu mir. ◇ Expr. *A lovi* (sau *a izbi, a trăsni*) (pe cineva) *la mir* = *a)* a lovi (pe cineva) în frunte (mortal); *b)* a distruge, a nimici. *A-i lua* (cuiva) *mirul* = a omorî. *Un pumn, și le-a luat mirul* (DELAVR.). **3** (*înv.*) Substanță uleioasă, parfumată, de mare preț, întrebuințată la ungerea trupului sau la îmbălsămarea cadavrelor. *Și pe mort îl scaldă, cu miruri ungîndu-l* (COȘB.). • pl. *-uri.* /<slav. **миро, мнро**.

mir[2] *s.n.* Loc.adj. *De mir* = *a)* (*despre clerici*) care nu face parte din tagma călugărească; mirean. *Popilor de mir, pe care îi numea Haldei, le cînta antifoanele următoare* (CR.); *b)* (*despre biserici*) care nu depinde de o mănăstire. • /<slav. **миръ** „lume".

mirá[1] *vb. I.* **1** *refl., tr.* A fi surprins, uimit ori nedumerit sau a provoca surprindere, nedumerire, uimire; a se minuna. *Rochia ei de mireasă... mira, în ziua nunței,*

pe toți (MACED.). ◇ Expr. (*refl.*) *Te miri cine* = (*deprec.*) un oarecare (nechemat, incompetent). *Vorba era vorbă și nu-l putea răpune te miri cine* (CR.). *Te miri ce* (*și mai nimic* sau *nimica*) = un lucru neînsemnat, mărunt; o nimica toată; puțin. *Inimă slabă... să se-nduioșeze de la te miri ce, n-avea cuvioasa* (VLAH.). *Te miri unde* = cine știe unde; undeva. *Te miri cum* = nu se știe cum; fără voie. *Mă miram eu să* (*nu*)... = eram sigur că nu... *Să nu te miri dacă...* = să nu ți se pară curios că..., e normal să... **2** *refl.* (*mai ales cu determ. introduse prin prep. „de”*) A-și manifesta surprinderea, admirația; a se minuna. *Să mira craiul și toți domnii leșești și lăuda de frumoasa țărămonia ce are beserica* (NEC.). **3** *refl.* (*înv., pop.*) A nu ști, a nu înțelege; a se întreba. *Mă miram ce-mi place mie... Badea-nalt cu pălărie* (POP.). **4** *refl.* (*înv.*) A fi neliniștit, a se zbuciuma, a se frămînta. *Gîndirea... se miră și se cutremură* (MARC.). **5** *refl.* (*înv., reg.*) A privi cu atenție, cu curiozitate; a cerceta. *Au început a să mira la casa crăiască, socotind a fi o bisearică mare* (DOC.). • prez.ind. *mir.* /lat. ***mirari***.

mirá² *vb. I. refl.* (*fran.; înv.*) A se privi în sau ca într-o oglindă; a se oglindi. *Baba cochetă și sulemenită se mirează în oglinda rîurilor* (ALECS.). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***mirer***.

mirăbil, -ă *adj.* Care este de mirare; uimitor, uluitor, extraordinar, minunat. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***mīrābilis, -e***, it. ***mirabile***.

mirábilis *s.m.* (*bot.*) Plantă erbacee, originară din Africa și America (Mexic), cultivată pentru florile sale în formă de pîlnie, diferit colorate, care se deschid numai seara (*Mirabilis jalapa*). • /<fr., lat. ***mirabilis***.

mirabilít *s.n.* (*mineral.*) Sulfat natural hidratat de sodiu cristalizat, transparent, cu luciu sticlos, ușor solubil, folosit la prepararea sodei, a sticlei, a unor vopsele sau în medicină etc.; sarea lui Glauber. • /<engl., fr. ***mirabilite***.

mirác *s.n.* (*înv.*) Minune, miracol. • pl. *-uri.* /<lat. ***mīracŭlum, -i***.

miracídium *s.m.* (*entom.*) Larvă a distomului, ciliată, având înfățișarea unor infuzori. • sil. *-di-um.* /<lat. ***Miracidium***, den. șt.

mirácol *s.n.* **1** Fenomen supranatural care exprimă puterea divină prin suspendarea sau modificarea acțiunii normale a legilor naturii; minune. *Rămîn uimiți de miracolul nașterii.* ◆ Fapt, întîmplare ieșită din comun, uimitoare, extraordinară. *Așteptă miracolul ca ea să deschidă gura* (CĂL.). **2** (*lit.; în Ev. Med.*) Specie a genului dramatic cu subiect religios, inspirată, în general, din viața sfinților și ilustrînd în special minunile Maicii Domnului, cultivată în Franța și în ținuturile Flandrei. • pl. *-e.* și (*înv.*) *mirácul s.n.* /<it. ***miracolo***, fr. ***miracle***, lat. ***mīracŭlum, -i***.

mirácul *s.n.* v. miracol.

miraculós, -oásă *adj.* **1** Care are caracterul unui miracol; care este (sau pare a fi) rezultat al unui miracol; minunat, uimitor, extraordinar; supranatural. *Toată ființa ei se părea un vis miraculos* (VLAH.). ◇ (*adv.*) *Iată... putregaiul trupesc și sufletesc prefăcîndu-se și înflorind miraculos* (GAL.). ◆ (*subst. n.*) Totalitatea elementelor supranaturale care intervin în basme, mituri, legende. *Miraculosul din această scriere impresionează.* **2** Care face minuni, care produce efecte excepționale, uluitoare. *Ridică în lumină paharul..., examinînd un elixir miraculos* (CE. PETR.). • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***miraculeux***, lat. ***miraculosus, -a, -um***.

miradór *s.n.* **1** (*arhit.*) Încăpere deschisă pe terasele clădirilor spaniole, având rol de belvedere. **2** (*milit.*) Observator temporar, amenajat într-un loc mai înalt. • pl. *-oare.* /<fr. ***mirador***, sp. ***mirador*** <*mirar* „a privi”.

mirágiu *s.n.* v. miraj.

miráj *s.n.* **1** (*optic.*) Fenomen optic produs prin refracția treptată a luminii în straturi de aer cu densități diferite, datorită căruia în unele regiuni apar la orizont imagini răsturnate și suplimentare ale unor părți din natură, ale unor lucruri îndepărtate etc., ca și cum s-ar reflecta într-o apă. ◆ Ext. Fata morgana. *Apa cea lină nu-i apă, ci fundul văii... În zilele de august priveliștea asta e obișnuită și fenomenul se cheamă miraj.* **2** Fig. Imagine înșelătoare; plăsmuire, închipuire, iluzie deșartă. *Mirajul eternei speranțe.* **3** Fig. Lucru atrăgător, minunat; farmec, atracție irezistibilă. *Ochii sînt luați de mirajul munților* (CAM.). **4** (*zootehn.*) *Mirajul ouălor* = operație de examinare a ouălor supuse incubației naturale sau artificiale, efectuată cu ajutorul ovoscopului și care are scopul de a urmări starea și dezvoltarea embrionului. • pl. *-e.* și (*înv.*) *mirágiu s.n.* /<fr. ***mirage***, it. ***miraggio***.

miralái *s.m.* (*milit.; turc. înv.*) Ofițer care comanda un regiment în armata turcă. *Grajdiul miralaiului, În dosul saraiului* (ALECS.). • pl. *-ai.* /<tc. ***miralay***.

mirăre *s.f.* **1** Nedumerire, surprindere cauzată de ceva extraordinar sau neașteptat. *Astă vizită îmi pricinui mirare* (C. NEGR.). ◇ *Semnul mirării* = semnul exclamării. ◇ Loc.adj., adv. *De-a mirare* = surprinzător, uimitor. *Oarecine îmi spunea C-a vîndut din întîmplare Și cu preț de mirare Un cal prost ce el avea* (ALEX.). ◇ Expr. (*înv., pop.*) *A-i fi* (cuiva) *de* (sau *de-a*) *mirare* (ori *mirarea*) = a rămîne surprins, nedumerit, a se mira. *Îl caută și-l ocrotește de mi-a fost de-a mirare* (SADOV.). *N-ar fi de mirare că...* = e posibil să..., ne putem aștepta să... ◆ (*în constr. exclam.*) Situație, lucru neobișnuit, surprinzător. *Ce mirare că a cîștigat războiul.* **2** (*înv.*) Admirație. *Oricare din aceste frumuseți în parte, ar fi fost de ajuns ca să deștepte un simțămînt de mirare sau un fior de amor* (C. NEGR.). ◇ Loc.adj. (*Vrednic*) *de mirare* = care merită admirație; minunat, admirabil. *Avea... o ținere de minte foarte de mirare* (GORJ.). **3** (*înv., pop.*) Îndoială, nehotărîre, neliniște. *Se afla în mirare cu ce chip să-i bage înăuntru* (DRĂGHICI). • pl. *-ări.* și (*reg.*) *mieráre s.f.* /v. ***mira***.

mirát, -ă *adj.* **1** (*despre oameni sau despre fizionomii, priviri, gesturi etc. ale oamenilor*) Care este nedumerit, surprins, uimit, uluit. *Cartea pe care mă necăjeam urmărind cu degetul și cu priviri mirate buchi mari... era abecedarul lui Creangă* (SADOV.). ◇ Fig. *Și soarele mirat sta-n loc* (COȘB.). **2** (*înv.*) Admirabil, minunat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***mira***.

miráz¹ *s.n.* (*înv., reg.*) Moștenire (lăsată sau primită). *Stavrache stăpînește mirazul rămas de la frate-său, părintele Iancu* (CAR.). • pl. *-uri.* și *mereáz s.n.* /<tc. ***miras***.

miráz² *s.n.* (*reg.*) Lucru care produce mirare; ciudățenie. • și *meráz s.n.* /cf. *mira*¹.

míră *s.f.* **1** (*topogr.*) Riglă gradată, cu înălțimea de 2-4 m și divizată în centimetri, utilizată în măsurătorile topografice de nivelment și în măsurătorile indirecte ale distanțelor sau ale înălțimilor. ◇ (*hidrol.*) *Mira hidrometrică* = limnimetru. **2** (*fotogr.*) Bucată de peliculă pe care sînt imprimate linii foarte fine și luminoase, încrucișîndu-se în toate sensurile, și care permite o stabilire precisă a clarității imaginii fotografice sub aparatul de mărit. **3** (*milit.*) Mic dispozitiv montat pe capătul țevii armelor de foc, care servește la ochire. ◇ *Punct de miră* = țintă, loc pe care îl ochește trăgătorul. **4** (*telev.*) Imagine standard transmisă pe ecranul televizoarelor pentru reglarea calității imaginii acestora. • pl. *-e.* /<fr. ***mire***, it. ***mira***, ngr. ***μοίρα***.

mirátór, -oáre *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care se miră. **2** *adj.* (*înv.*) Care face minuni. **3** *s.m., s.f.* (*reg.; în descîntece*) Ființă imaginară care are puterea să deoache. • pl. *-ori, -oare.* /***mira*** + *-ător*.

mirătúră *s.f.* (*reg.*) **1** Monstru, pocitanie, arătare. **2** Nume dat organului genital al calului. **3** (*în descîntece*) Deochi. • pl. *-uri.* /***mira*** + *-ătură*.

mirăzénie *s.f.* (*reg.*) Fapt, lucru sau obiect ieșit din comun, care produce uimire, care uimește; ciudățenie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***miraz²*** + *-enie*.

míre *s.m.* **1** Nume purtat de bărbat în ziua (sau în preajma zilei) căsătoriei sale; (*reg.*) mireaz. *Fata cea mai mare își alese mire pre un fiu de împărat* (ISP.). ◇ *Frate de mire* v. frate. *Soră de mire* v. soră. *Steag de mire* v. steag. **2** (*la pl.*) Nume dat, în ziua (sau în preajma zilei) căsătoriei, celor două persoane care se căsătoresc. *M-am pus la un loc de unde puteam privi pe miri* (C. NEGR.). • pl. *-i.* /cuv. autoh.; cf. alb. *mirë* „bun”, lat. *miles* „soldat”.

mireán, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care nu aparține clerului; laic. *Călugărul Dan se visase mirean* (EMIN.). **2** *adj.* De lume, laic, lumesc. *Dar înainte de a părăsi viața mireană, Grigore Ciubuc fusese om de omenie* (CĂL.). ◇ *Preot* (sau *popă*) *mirean* = (*în opoz. cu „călugăr”*) preot de parohie căsătorit. **3** *s.m., s.f.* Fig. Persoană lipsită de pregătire într-un anumit domeniu; profan. *Dar voi, mirenii în doftorie, pentru ce vă amestecați unde nu vă pricepeți?* (C. NEGR.). • pl. *-eni, -ene.* /<slav. **мирянинъ**.

mireánă *s.f.* v. mreană.

mireáncă *s.f.* Femeie laică; mireană. • pl. *-ence.* /***mirean*** + *-că*.

mireăsă *s.f.* **I 1** Nume purtat de femeie în ziua (sau în preajma zilei) căsătoriei sale. *Voinea s-a întors... cu tot ce trebuie unei mirese și unei nunți domnești* (GAL.). ◇ (*bis.*) *Mireasa Domnului* (sau *a lui Dumnezeu, a lui Hristos*) = călugăriță. *Frate de mireasă* v. frate. *Soră de mireasă* v. soră. ◇ Expr. *A plînge ca o mireasă* = a plînge tare, cu foc. *A mînca ca o mireasă* = a mînca foarte puțin. *A sta ca o mireasă* = *a*) a nu lucra nimic, a sta degeaba; *b*) a fi timid. = *Stă parcă i-a murit mireasa* = stă supărat. *A se grăbi ca mireasa* (*la pat*) = (*despre persoane*) a fi nerăbdător. *A ședea parcă i-a murit mireasa* v. ședea. **2** (*bis.*) Biserica creștină. **3** Personaj din unele jocuri populare. **II** (*bot.*) Plantă erbacee perenă, ornamentală, din familia labiatelor, cu frunzele alungit-ovale, roșii la mijloc și cu florile albe și roșii dispuse în spice (*Coleus blumei*). • pl. *-ese.* și (*reg.*) *mireáză s.f.* /***mire*** + *-easă*.

mireásmă *s.f.* **1** Miros plăcut și puternic (răspîndit mai ales de plante și flori); parfum, aromă. *[Otava] crește deasă ca peria, verde și fragedă, și răspîndește o mireasmă fragedă și răcoroasă* (AGÂR.). ◇ Fig. *Peste tot, răscolitoare, plutea mireazma tinereții* (MACED.). **2** (*mai ales la pl.*) Uleiuri sau substanțe aromatice plăcut mirositoare, folosite pentru ungerea trupului, pentru parfumarea aerului etc.; balsam. *Scoase o oglindă din ladă și se admiră în ea... găsi un șip viorii plin de mireasmă și-și stropi hainele cu ea* (EMIN.). ◇ Fig. *Sînt sfintele mirezme ce toarnă alinarea Pe rănile deschise* (PET.). • pl. *-esme.* și *mireázmă*, (*înv.*) *mirézmă s.f.* /<slav. **мирѣзма**.

mireáz *s.m.* (*reg.*) **1** Mire. **2** (*la pl.*) Însurătei, miri. • pl. *-eji.* /de la ***mireză***, prin derivare regresivă.

mireáză *s.f.* v. mireasă.

mireázmă *s.f.* v. mireasmă.

mirél *s.m.* Dim. al lui *mire*. • pl. *-ei.* /***mire*** + *-el*.

mirenésc, -eáscă *adj.* De mirean; laic, lumesc. *Afacerile mirenești le monăstirilor* (ODOB.). • pl. *-ești.* /***mirean*** + *-esc*.

mirenéște *adv.* Ca mirenii. *Sv[i]ntul... să-mbrăcă mirenește* (DOS.). • /***mirean*** + *-ește*.

mirénie *s.f.* (*înv.*) Starea sau calitatea de mirean. • g.-d. *-iei.* /***mirean*** + *-ie*.

miresmá *vb. I. tr.* A înmiresma, a parfuma. ◇ Fig. *Au mirezmit sufletele oamenilor* (VARL.). • prez.ind. *-ez.* și *mirezmá vb. I*, (*înv.*) *miresmí vb. IV.* /***mireasmă*** + *-a*.

miresmáre *s.f.* Acțiunea de *a miresma* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***miresma***.

miresmát, -ă *adj.* Care conține (și răspîndește) parfum, miresme; înmiresmat, parfumat. *Aerul e rar, miresmat de rășina de brad, de fîn copt* (CA. PETR.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***miresma***.

miresmí *vb. IV.* v. miresma.

miresúcă *s.f.* (*reg.*) Dim. al lui *mireasă*; (*reg.*) miresuță. • pl. *-ci.* /***mireasă*** + *-ucă*.

miresúță *s.f.* (*reg.*) Miresucă. • pl. *-e.* /***mireasă*** + *-uță*.

mirezmá *vb. I.* v. miresma.

mirézmă *s.f.* v. mireasmă.

mírhă *s.f.* Gumă rășinoasă odorizantă, extrasă dintr-un arbore originar din Asia și Arabia, utilizată în industria parfumurilor și în cea farmaceutică (pentru proprietățile antispasmodice și stimulante). • /<fr. ***myrrhe***, lat. ***myrrha, -ae***; cf. gr. *μύρρα*.

miria- Elem. de compunere „foarte numeros, nenumărat”, „zece mii”. • /<fr. ***myria-***; cf. gr *μυριάς* „zece mii”, *μυριάδος* „foarte numeros”.

miriádă *s.f.* (*pl.* ; *de obicei cu determ. introduse prin prep. „de”*) Număr, mulțime, cantitate foarte mare (nedeterminată). *Miriadele de gîze foiesc iarăși în stoluri* (BART). • sil. *-ri-a-.* pl. *-e.* /<fr. ***myriade***; cf. gr. *μυριάς, -άδος* „zece mii; număr imens” <*μυρίος* „de zece mii; nenumărat”.

miriagrăm *s.n.* Unitate de măsură pentru greutăți, egală cu 10 000 de grame. • sil. *-ri-a-.* pl. *-e.* /<fr. ***myriagramme***.

mirialítru *s.m.* Unitate de măsură pentru capacități, egală cu 10 000 de litri. • sil. *-ri-a-.* pl. *-i.* /<fr. ***myrialitre***.

miriamétru *s.m.* Unitate de măsură pentru lungimi, egală cu 10 000 de metri. • sil. *-ri-a-*. pl. *-i.* /<fr. ***myriamètre***.

miriapód *s.n.* (*entom.*; *la pl.*) Clasă de artropode, cu corpul alcătuit din segmente sau din inele, fiecare prevăzut cu mai multe perechi de picioare; (*și la sg.*) animal care face parte din această clasă. • sil. *-ri-a-*. pl. *-e.* /<fr. ***myriapode***, lat. șt. ***myriapoda***; cf. gr. *μυριόπους*, *-οδος* „care are picioare nenumărate", *μυρίος* „imens, nenumărat", *πούς*, *ποδός* „picior".

mirideán *s.n.* v. meridian.

mirífic, -ă *adj.* Care este minunat; măreț; admirabil, uluitor. *Cu cît suie, cu atît se desfășoară la picioarele drumeților panorama mirifică a Sinaiei* (CAR.). ◇ (*adv.*) *Cofrajele se înălțară din nou pe marginea lacului, de astă dată mirific* (CĂL.). • pl. *-ci*, *-ce*. /<fr. ***mirifique***, lat. ***mīrifĭcus***, ***-a***, ***-um***.

miring- Elem. de compunere „timpan". • și *miringo-*. /<fr. ***myring(o)***-; cf. lat. șt. *myringa*, gr. *μῆνιγξ*, *-ιγγος* „membrană".

miringítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a timpanului urechii. • pl. *-e*. /<fr. ***myringite***.

miringo- v. miring-.

miringoplastíe *s.f.* (*chir.*) Refacere a membranei timpanului. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***myringoplastie***.

miringotomíe *s.f.* (*chir.*) Incizie a timpanului. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***myringotomie***.

mirioáră *s.f.* v. mereoară.

míriște *s.f.* Teren agricol pe care au rămas, după recoltare, părțile inferioare ale tulpinilor de cereale păioase sau ale altor plante cultivate; (*reg.*) miriștină. *Tot tîrgul s-a adunat pe miriștea din fața regimentului în lungul drumului* (SADOV.). ◇ (*cu determ. introduse prin prep. „de"*) *A mers pe o miriște de grîu*. ◇ Expr. *A o lua pe miriște* v. lua. ◆ Colect. Totalitatea tulpinilor retezate, rămase cu rădăcina în pămînt după recoltare, pe un teren agricol. *Îi sîngeraseră picioarele de țepile miriștei* (CA. PETR.). • pl. *-i*. și *mérișteS.f.* /<bg. ***мирище***, ***мера***.

miriștínă *s.f.* (*reg.*) Miriște. • pl. *-i*. ***/miriște*** + *-ină*.

mirișúg *s.n.* (*magh.*) Venit, cîștig, profit; dobîndă. ◇ Expr. *A umbla în mirișug* = a umbla după afaceri, a căuta profituri. • pl. *-uri*. /<magh. ***nyereség***.

miríu, -íe *adj.* v. mieriu[1].

mirlitón *s.n.* Denumire generică a unor membrane (frunză, solz de pește etc.), folosite ca instrumente de cîntat din buze. • /<fr. ***mirliton***.

mirmeco- Elem. de compunere. „furnică". • /<fr. ***myrméco-***; cf. gr. *μύρμηξ*, *-ηκος* „furnică".

mirmecocóră *adj., s.f.* (*bot.*) (Plantă) ale cărei semințe sînt răspîndite de furnici. • pl. *-e*. /<fr. ***myrmécochore***.

mirmecocoríe *s.f.* Împrăștiere a semințelor unor plante de către furnici. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***myrmécochorie***.

mirmecofăg, -ă *adj.* (*despre ființe*) Care se hrănește cu furnici. • pl. *-gi*, *-ge*. /<fr. ***myrmécophage***; cf. gr. *μύρμηξ*, *-ηκος* „furnică", *φαγεῖν* „a mînca".

mirmecofíl, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.f.* (*bot.*) (Plantă) în care trăiesc furnici, polenizată de furnici; mirmecofit. **2** *adj., s.m.* (*zool.*) (Animal) care trăiește în simbioză cu furnicile. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***myrmécophile***.

mirmecofilíe *s.f.* (*biol.*) Însușire a plantelor sau animalelor mirmecofile. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***myrmécophilie***.

mirmecofít, -ă *adj., s.f* (*bot.*) (Plantă) mirmecofilă. • pl. *-e*. /<fr. ***myrmécophyte***.

mirmecológ, -ă *s.m., s.f.* Specialist în mirmecologie. • pl. *-gi*, *-ge*. /<germ. ***Myrmekolog***.

mirmecológic, -ă *adj.* Care aparține mirmecologiei, care se referă la mirmecologie. • pl. *-ci*, *-ce*. /<germ. ***myrmekologisch***.

mirmecologíe *s.f.* (*entom.*) Ramură a entomologiei care se ocupă cu studiul științific al furnicilor. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***myrmécologie***.

mirmidón *s.m.* **1** (*în basme*) Pitic. ◆ Fig. Om fără importanță, fără valoare, ridicol prin afișarea unui aer de superioritate. **2** (*la pl.*) Populație antică din Tesalia, ai cărei soldați au participat la războiul troian sub conducerea lui Ahile. • pl. *-i*. /<fr. ***myrmidon***, lat. ***myrmĭdones***, ***-um***; cf. gr. *μυρμιδόνες* „populație din Tesalia".

mirmilón *s.m.*(*în antic. romană*) Gladiator care lupta cu retiarii, fiind înarmat cu scut lung și ușor, cu sabie lungă cu două tăișuri și având ca semn distinctiv coiful galic, împodobit cu un pește în chip de panaș. • pl. *-i*. /<fr. ***mirmillon***, lat. ***mirmillo***, ***-onis***.

mirobolánt, -ă *adj.* (*fam.*) Care este extraordinar, incredibil, ireal, minunat, magnific, fantastic. *Și-a cumpărat o rochie mirobolantă!* • pl. *-ți*, *-te*. /<fr. ***mirobolant***.

mirodénie *s.f.* **1** Nume dat părților unor plante (exotice) folosite pentru a da unor preparate culinare un gust picant sau aromat; (*înv., pop.*) mirodie. ◆ Ext. (*la pl.*) Ingrediente. *Trebuie să se amestice și alte mirodenii ca să se facă deplin ciocolată* (DRĂGHICI). ◆ Gener. Substanță aromatică alimentară; mirodie. **2** (*la pl.*) (Nume dat unor) substanțe aromatice care răspîndesc un miros puternic și plăcut. *Intră stăpîna casei și după dînsa o jupîneasă bătrînă, care o stropește cu mirodenii* (CAR.). ◆ Ext. Mireasmă, aromă, parfum. *Iatacul acela curat, plin de mirodenia florilor uscate de cîmp* (SADOV.). **3** (*bot.*) Numele a două plante din familia cruciferelor, cu florile plăcut mirositoare: *a*) plantă cu florile galbene-verzui și nervuri violete care crește la marginea pădurilor (*Hesperis tristis*); *b*) nopticoasă (*Hesperis matronalis*). • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. ***/mirodie*** + *-enie*.

miródie *s.f.* (*înv., pop.*) **1** Mirodenie. ◆ Ext. (*reg.*) Verdeață aromată. **2** Balsam, mireasmă. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<bg. ***миродия***.

mirói *s.m.* (*reg.*) Aug. al lui *mire*. • pl. *-oi*. ***/mire*** + *-oi*.

mironoseálă *s.f.* Faptul de a se mironosi; atitudinea celui mironosit. • pl. *-eli*. ***/mironosi*** + *-eală*.

mironosí *vb. IV. refl.* A-și da aere de nevinovăție, a face pe mironosița. • prez.ind. *-esc*. /de la ***mironosiță***, prin derivare regresivă.

mironosít, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care este prefăcut, care simulează nevinovăția. *Cu o modestie mironosită își scutură sutanele* (CĂL.). ◇ Expr. (*subst.*) *A face pe mironositul* = a-și da aere de nevinovăție, a face pe mironosița. *Fac pe mironosiții, strîmbă din nas cînd o văd* (PER.). • pl. *-ți*, *-te*. /refăcut după pl. ***mironosiți*** <*mironosiță*.

mironosíță *s.f.* **1** (*bis.*) Fiecare dintre femeile care, conform *Noului Testament*, au dus balsamuri la mormîntul lui Iisus Hristos și i-au uns trupul înainte de înmormîntare și cărora îngerul le-a vestit Învierea Domnului. *Mironosițele au uns cu miresme corpul Domnului* (SEVER.). ◇ *Săptămîna mironosițelor* = a doua săptămînă de după Paște. ◆ Gener. Femeie cucernică, smerită. ◇ Expr. *A face pe mironosița* = a-și lua aere de nevinovăție, a simula pietate și modestie. ◇ Compar. *Copila vorbărește și nebunatică de totdeauna deveni gînditoare, tăcută și spășită ca o mironosiță* (VLAH.). ◆ (*iron.*) Femeie prefăcută, care simulează nevinovăția, candoarea, smerenia, modestia. *Pe mine nu mă păcălește, știu că e o mironosiță*. **2** (*entom.*) Specie de fluture cu aripile din față albe cu pete cafenii și cu cele din spate cenușii-albăstrii (*Lymantria monacha*). • pl. *-e*. /<slav. ***мироносица***.

mirós *s.n.* **1** Unul dintre cele cinci simțuri cu care sînt înzestrați oamenii și unele animale, prin care organismul primește informații din mediu și care constă în receptarea unor emanații și în identificarea naturii unor substanțe care emană vapori; capacitate de a percepe și de a deosebi aceste emanații cu ajutorul acestui simț; simțul olfactiv. ◆ Fig. Fler, perspicacitate, intuiție, sagacitate. *Am eu mirosul meu... Eu puteam să fiu polițist fiindcă eu simt omul de departe* (DAVID.). **2** (*mai ales cu determ. care indică felul, calitatea*) Emanație plăcută sau neplăcută pe care o exală unele corpuri; proprietate a unor substanțe de a emana vapori care excită receptorii olfactivi; senzație produsă de această emanație asupra simțului olfactiv. *Aici este nu știu ce miros greu* (C. NEGR.). **3** (*înv.*; *mai ales la pl.*) Condiment, mirodenie, aromă. *Tămîind pre pod cu multe feluri de miroase* (HER.). • acc. și: *míros*. pl. *-uri*, (*pop.*) *-oase*. și (*reg.*) *mírus*, *amirós s.n.* /de la ***mirosi***, prin derivare regresivă.

mirosá *vb. I.* v. mirosi.

miroseálă *s.f.* (*înv.*) **1** Faptul de a mirosi. **2** Miros. **3** Mireasmă. • pl. *-eli*. ***/mirosi*** + *-eală*.

mirosí *vb. IV.* **1** *intr.* A percepe cu simțul mirosului; a simți un miros. ◇ (*tr.*) *Cum dădu însă de lumină și cum mirosi mîncarea, uită pe Ion* (REBR.). ◇ Expr. *A-i mirosi* (cuiva) *rău* sau *a nu*(*-i*) *mirosi* (*a*) *bine* = *a*) a presimți o primejdie sau neplăceri iminente; *b*) a avea senzația că este ceva necinstit, necurat la mijloc. *A-i mirosi cuiva a catrință*, se zice despre un bărbat mulieratic. ◆ (*tr.*; *despre ființe*) A apropia nasul de ceva sau de cineva, inspirînd, pentru a percepe un miros; a trage aer pe nări pentru a percepe un miros. *Fata mirosi buchetul de flori*. ◆ (*tr.*; *despre animale*) A adulmeca. *Cățelul se apropie să mă miroasă* (CAR.). **2** *intr.* A avea (și a răspîndi) un miros. *Jimbla și salamul miroseau* (DELAVR.). ◇ (*urmat de determ. introduse prin prep. „a", „de", care arată obiectul sau substanța*) *Aerul mirosea a pămînt ud, a iarbă proaspătă și-a flori de liliac* (VLAH.). ◇ (*impers.*) *Mirosea, în amurg, a fum și a flori de măr* (SADOV.). ◇ Expr. *A mirosi a pămînt* (sau *a colivă*, *a groapă*, *a mort*) = a fi pe moarte. *A mirosi a butoi* = a fi beat. *Nu miroase a nas de om* v. nas. *Miroase a praf de pușcă* v. praf. ◇ Fig. *Gospodăria lor mirosea a curățenie*. ◆ Fig. A anunța, a prevesti. *Toată forfota aceasta mirosea a inspecție* (CAM.). **3** *tr.* A dibui, a simți prezența cuiva sau a ceva. *Miroase a om de pe altă lume* (ISP.). **4** *tr.* Fig. (*fam.*) A-și da seama, a simți (din vreme) cum se desfășoară lucrurile; a intui; a presimți, a bănui. *Făcuseră amîndoi drumuri multe și miroseau numaidecît pe călătorul îndoielnic* (CA. PETR.). ◇ Expr. *A*(*-i*) *mirosi a...* = a (i se) prevesti, a (i se) anunța (ceva). *Îmi miroase a ceartă!* • prez.ind. *mirós*, (*înv.*) *-esc*.; imper. *miroase*. și (*înv., reg.*) *amirosí*, *mirosí vb. I*, *aminosí*, *amirosí vb. IV*. /<slav. ***мирословати***.

mirosíre *s.f.* **1** Acțiunea de a *mirosi* și rezultatul ei. **2** (*înv.*) Simțul mirosului. *Cinci simțuri ce are omul: vederea, auzirea, mirosirea, gustul și pipăitul* (COSTIN). **3** (*înv.*) Miros plăcut, mireasmă. *Curgea dintr-însul mir cu foarte frumoasă mirosire* (MIN.). • pl. *-i*. și (*înv.*) *amirosíre s.f.* /v. ***mirosi***.

mirositór, -oáre *adj.* Care are sau răspîndește un miros. *Cucoana preoteasa iubește florile mirositoare* (C. NEGR.). • pl. *-ori*, *-oare*. și (*înv.*) *amirositór*, *-oáre*, *mirositóriu*, *-oáre adj.* ***/mirosi*** + *-tor*.

mirositóriu, -oáre *adj.* v. mirositor.

mirosítură *s.f.* (*înv.*; *mai ales la pl.*) Mirodenie; parfum. *Scot bărdanul și-l spală cu vin roșiu și apoi cu mirosituri pisate îl presură* (HER.). • pl. *-i*. ***/miros*** + *-itură*.

mirózmă *s.f.* (*reg.*) Miros plăcut, mireasmă. *Dormeam pe prispă, sub boarea ușoară cu mirozmă de livezi coapte* (CAM.). ◇ Expr. *A-i curge* (cuiva) *din mînă numai mirozmă*, se spune despre cineva iscusit, priceput. • pl. *-e*. /probabil contaminare între ***mireasmă*** și ***miros***.

mirt *s.m.* (*bot.*) Arbust ornamental mediteraneean, dicotiledonat, din familia mirtaceelor, înalt de circa 5 m, cu frunzele lanceolate, persistente, aromate, cu florile mici, albe, parfumate și cu lemnul greu, fin și cu structură omogenă, cultivat mai ales ca plantă ornamentală (*Myrtus communis*). *Tu îmi pari ca o bacantă, ce-a luat cu-nșelăciune De pe-o frunte de fecioară mirtul verde de martir* (EMIN.). • pl. *mirți*. /<fr. ***myrte***, it. ***mirto***, germ. ***Myrte***, lat. ***myrtus***, ***-i***; cf. gr. *μύρτος*, *μύρτον*.

mirtacée *s.f.* (*bot.*; *la pl.*) Familie de arbori sau de arbuști care conțin uleiuri eterice, aromate, cu frunzele adesea persistente și cu florile solitare sau în inflorescențe, mici, albe și parfumate, care cresc în regiunile calde și al cărei tip este mirtul (*Myrtaceae*); (*și la sg.*) plantă care face parte din această familie. • pl. *-cee*. /<fr. ***myrtacées***.

mirtále *s.f. pl.* (*bot.*) Ordin de plante dicotiledonate cu flori, cuprinzînd în jur de 4000 de specii grupate în numeroase familii, printre care mirtaceele (*Myrtales*). • /<fr. ***myrtales***.

mirtíc *s.n.* v. mertic.

mirtifórm, -á *adj.* (*anat.*; *despre anumite organe, despre mușchi etc.*) Care are forma frunzelor de mirt. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***myrtiforme***.

miruí[1] *vb. IV. tr.* **1** (*bis.*) A unge pe credincioși cu mir (pe frunte). *Popa Tonea a început să miruiască pe credincioși* (GAL.). ◇ Fig. *Din ochiu-i albastru se vedea o stea, Ce-mi miruie fruntea c-o rază de vise* (EMIN.). **2** (*compl. indică domnitori, clerici etc.*) A consfinți în funcție, ungîndu-i fruntea cu mir; a unge. *Domnu Țării Moldovei, înscăunat și miruit de mitropolitul Teoctist* (GAN.). ◆ Ext. A împuternici (pe cineva). *Duhul Domnului pre mine să opri și mă mirui* (DOC.). ◇ (*refl. pas.*) *S-a dus de s-a miruit în biserica Curtea-Veche* (GHICA). ◆ Gener. (*fam.*) A numi într-o funcție (importantă). **3** Fig. (*fam.*) A lovi pe cineva în cap. *Mi se pare că le-a miruit cineva feciorul cu parul* (CAM.).

◆ Ext. A omorî. *I-am miruit pe amîndoi* (GAN.). • prez.ind. *-iesc*, (*reg.*) *mírui*. /<slav. **мировати**.

miruí² *vb. IV. tr.* (*înv., reg.*) A cîştiga, a dobîndi, a obţine; a strînge, a agonisi. *Am miruit o sută de lei* (POP.). • prez.ind. *-iese*. şi *meruí, amiruí vb. IV.* /<magh. ***nyerni***.

miruiálă *s.f.* Miruit¹. • pl. *-ieli*. /***mirui¹*** + *-eală*.

miruíre *s.f.* Acţiunea de *a mirui*¹ şi rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. ***mirui¹***.

miruít¹ *s.n.* Faptul de *a mirui*¹; miruială. • /v. ***mirui¹***.

miruít², -ă *adj.* (*bis.; despre credincioşi creştini*) Care a fost uns cu mir. • pl. *-ţi, -te*. /v. ***mirui¹***.

miruitór *s.m.* Preot care miruieşte. *S-a închinat la icoana învierii Domnului, a sărutat-o... şi a sărutat apoi mîna miruitorului* (GAL.). • sil. *-ru-i-*. pl. *-i*. /***mirui¹*** + *-tor*.

mírus *s.n.* v. miros.

mirúţă *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee din familia boraginaceelor, cu peri aspri şi ţepoşi, cu florile purpurii sau violete (*Anchusa officinalis*); limba-boului. • pl. *-e*. /cf. *mieriu*¹.

mis- Elem. de compunere „aversiune, repulsie", „ură". • şi *miso-, miz-*. /<fr., it. ***mis(o)***-; cf. gr. *μῖσος* „ură".

misádă *s.f.* (*ind. piel.*) Bucată de blană confecţionată din mai multe piei, folosită la căptuşitul paltoanelor, a scurtelor etc. *Pieile de miel se lucrează... puindu-se cîte 4 piei într-o misadă* (I. ION.). • pl. *-e*. (*înv., reg.*) *-ăzi, -ezi*. şi *mesádă s.f.* /<ngr. ***μισάδι*** „jumătate".

misándră *adj., s.f.* (*psih.*) (Femeie) care suferă de misandrie. • pl. *-e*. /<fr. ***misandre***.

misandríe *s.f.* (*psih.*) Repulsie patologică faţă de bărbaţi. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***misandrie***; cf. gr. *μισῶ* „a urî", *ἀνήρ, ἀνδρός* „bărbat".

misanscénă *s.f.* v. mizanscenă.

misáraş *s.m.* (*reg.*) Măcelar. • pl. *-i*. /<magh. ***mészáros***.

mísă *s.f.* (*relig.*) **1** (*în Biserica Romano-Catolică*) Compoziţie polifonică pentru cor şi solişti, scrisă pe textul liturghiei şi care se cîntă cu sau fără acompaniament instrumental. ◇ (*muz.*) *Misă funebră* = recviem. **2** Secţiunea principală a ceremonialului liturgic creştin; mesă. • pl. *-e*. /<lat. ***missa***.

misărniţă *s.f* v. miserniţă.

miscegenáţie *s.f.* (*biol.*) Proces de metisare a diferitelor rase intrate în impact biosocial lent. • g.-d. *-iei*. /<engl. ***miscegenation***.

miscelanéa *s.n.* v. miscelaneu.

miscelanéu, -ée *adj., s.n., s.f.* (*lit.*) (Rubrică în unele periodice, publicaţie, volum) care are un conţinut variat şi care aparţine de obicei mai multor autori. ◇ *Manuscris miscelaneu* (şi *subst. n.*) = manuscris vechi cu conţinut variat. • pl. *-ei, -ee*. şi *miscelanéa s.n.* /<fr. ***miscellanées***, lat. ***miscellanĕa, -ae*** „lucruri amestecate".

miscélă *s.f.* Amestec al unui solid cu un lichid, a două lichide, a unui gaz cu un lichid sau a două gaze, avînd un aspect omogen. ◆ Amestec de benzină şi ulei care se foloseşte la combustie şi ungere în motoare. ◆ Amestec dozat. • pl. *-e*. /<fr. ***miscelle***, lat. ***miscellus, -a, -um***.

mischét *s.n.* (*vit.*) Varietate de struguri tămîioşi cu simburi foarte mici. ◆ Vin produs din această varietate de struguri. • /<tc. ***miske*** *[üzümü]*.

mischíu, -íe *s.n., adj.* (*înv., reg.*) **1** *s.n.* Oţel de calitate superioară (întrebuinţat la fabricarea săbiilor, a tocilelor etc.). **2** *s.n.* Tocilă de oţel. **3** *adj.* Care are culoarea oţelului; cenuşiu-vînăt. • pl. *-ii*. şi *meschíu s.n.* /<ngr. ***δαμίσκιον, δαμισκί*** „de Damasc", tc. ***demiski***.

miscíbil, -ă *adj.* (*chim.; despre substanţe*) Care poate forma, cu o altă substanţă, un amestec omogen. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***miscible***, lat. ***miscibilis, -e***.

miscibilitáte *s.f.* (*chim.*) Proprietate a două sau mai multe substanţe de a forma împreună un amestec omogen. • /<fr. ***miscibilité***.

misdiviziúne *s.f.* (*biol.*) Diviziune anormală, transversală, a centromerului. • sil. *-zi-u-*. pl. *-i*. /<engl. ***misdivision***.

mise en abîme [ˌmizana'bim] *loc.subst.* **1** (*a. plast.*) Tendinţă în artă inspirată de tabloul lui Jan van Eyck reprezentînd doi tineri soţi în spatele cărora este o oglindă avînd semnificaţia de a deschide o a doua perspectivă, inversată şi mai profundă, a scenei de interior. **2** (*lit.*) Prezenţa unui element-cheie (sintagmă, frază, simbol, situaţie, capitol etc.) într-un text narativ care, prin importanţa pe care o are în economia naraţiunii eclipsează („pune în abis") tot textul. • /<fr. ***mise en abîme***.

miserére *subst.* (*muz. religioasă*) Imn catolic pe mai multe voci. ◆ Spec. Începutul psalmului 50, considerat reprezentativ pentru cîntările de penitenţă, transpus adesea în muzică. • /<lat. ***miserere*** „îndură-te".

misérniţă *s.f.* v. meserniţă.

misídie *s.f.* Fizionomie a unei persoane. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<ngr. ***μυσείδια***.

mísie *s.f.* v. misiune.

misíi *s.n.* (*milit.*) Proiectil autopropulsat şi ghidat pe toată traiectoria sau doar pe o parte a ei. • /<fr., engl. ***missile***; cf. lat. *missilis* „care poate fi lansat".

misínc *subst.* v. mesing.

misiológie *s.f.* (*teol.*) Disciplină care tratează tot ce ţine de opera misionarilor. • sil. *-si-o-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***missiologie***.

misionăr, -ă *s.m., s.f.* **1** (*relig.*) Persoană (călugăr sau preot) trimisă să răspîndească creştinismul, mai ales catolicismul, în ţări cu altă religie dominantă. *Nu respectau nici misionarele, franceze sau engleze, nici mai ales medicii* (BRĂ.). **2** Analog. Persoană care caută să cîştige adepţi (pentru o cauză, pentru o comunitate etc.). *Este un misionar al păcii*. • sil. *-si-o-*. pl. *-i, -e*. şi (*înv.*) *misionáriu s.m.* /<it. ***missionario***, fr. ***missionnaire***.

misionariát *s.n.* Funcţia, activitatea misionarului. • sil. *-si-o-; -ri-at*. /<fr. ***missionnariat***.

misionarísm *s.n* Activitatea desfăşurată de misionari. ◆ Concepţie care stă la baza acestei activităţi. • sil. *-si-o-*. /***misionar*** + *-ism*.

misionáriu *s.m.* v. misionar.

misír *s.m., adj.* **1** *s.m.* (*pop.*) Cal de rasă (din Egipt). *Tot cai nemţeşti, Tot misiri turceşti* (POP.). **2** *s.m.* Monedă turcească de aur (bătută la Cairo), care a circulat şi în provinciile române în sec. 18-19; misirliu. *Asemenea şi galbinii turceşti s-au suit la preţ, stambolu 8 lei, misiru 7 lei* (DION.). **3** *adj.* (*înv.*) Egiptean. • pl. *-i*. /de la nm. pr. ***Misir***, numele turcesc al Egiptului.

misirlíu *s.m.* **1** Misir. **2** (*mai ales la pl.*) Varietate de porumbei de rasă, cu ciocul mic. **3** (*înv.*) Egiptean. **4** (*milit.*) Soldat din armata vechiului Egipt. **5** Coif purtat de războinicii egipteni. • pl. *-ii*. /<tc. ***misirli***.

misít *s.m.* **1** Persoană care mijloceşte o afacere, o tranzacţie comercială; intermediar, samsar. **2** (*înv.*) Emisar, trimis, sol. • pl. *-ţi*. şi (*înv.*) *mesít s.m.* /<ngr. ***μεσίτης***.

misitíe *s.f.* **1** Ocupaţia misitului. **2** Plată pentru serviciile misitului. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***misit*** + *-ie*.

misiúne *s.f.* **1** Însărcinare, împuternicire dată cuiva de a face un anumit lucru, sarcină pe care o primeşte sau pe care şi-o asumă cineva. *Toată misia le este să răsădească cîteva flori în drumul lor* (C. NEGR.). ◆ Slujbă, post; funcţie. *Grea misie, misia de poliţai* (CAR.). **2** Fig. Rol, rost, menire; scop. *Arta în genere şi în special arta dramatică are sau nu are şi o misiune morală?* (MAIOR.). **3** Delegaţie de persoane (oficiale) trimisă de un stat în străinătate cu un scop determinat (în special diplomatic). ◇ *Misiune diplomatică* = oficiu sau reprezentanţă diplomatică a unui stat, cu grad de ambasadă sau de legaţie, condusă de un ambasador sau de un ministru plenipotenţiar şi care este creată prin acordul dintre state, în urma stabilirii relaţiilor diplomatice. **4** (*relig.*) Acţiune de propagare a religiei creştine, mai ales a catolicismului, în ţări cu o altă religie dominantă. ◆ Colect. Preoţi trimişi într-o ţară spre a propaga creştinismul la populaţii de altă credinţă. ◆ Ext. Centrul religios dintr-o ţară cu altă religie, întemeiat de misionari în vederea acestui scop. ◆ Localul acestui centru religios. • pl. *-i*. şi (*înv.*) *mísie s.f.* /<fr. ***mission***, it. ***missione***, lat. ***missĭo, -onis***.

misívă *s.f* **1** (*astăzi glum.*) Scrisoare, bilet. *Mi-a trimis o misivă de amor*. **2** (*înv.*) Scrisoare oficială. *Primise cine ştie cîte misive ca aceasta* (IORGA). • pl. *-e*. /<fr. ***missive***.

misléte *s.m. invar.* **1** A paisprezecea literă a alfabetului chirilic, corespunzînd sunetului *m*. **2** Sunetul notat cu această literă. **3** Semn grafic pentru această literă (**м**). • /<sl. veche **мыслете**.

miso- v. mis-.

misoandríe *s.f.* (*med.*) Aversiune faţă de sexul masculin. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***misoandrie***.

misofobíe *s.f.* (*psih.*) Teamă patologică de murdărie sau de contaminare. • g.-d. *-iei*. /<engl. ***mysophobia***.

misogăm, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (*psih.*) (Persoană) care se teme de căsătorie. **2** *adj.* (*despre populaţii*) Care, din diferite raţiuni, nu se încrucişează cu alte populaţii. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***misogame***.

misogamíe *s.f.* (*psih.*) Teamă, aversiune faţă de căsătorie. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***misogamie*** germ. ***Misogamie***; cf. gr. *μῖσος* „ură", *γάμος* „căsătorie".

misoghín, -ă *s.m., adj.* v. misogin.

misogín, -ă *adj., s.m.* **1** *adj., s.m.* (Persoană) care manifestă repulsie, ură, dispreţ faţă de femei. **2** *adj.* (*despre acţiuni, manifestări, realizări etc. ale oamenilor*) Care manifestă, exprimă ură faţă de femei; misoginic. *Literatura misoginǎ a avut o mare răspîndire în evul mediu* (CĂL.). • pl. *-i, -e*. şi *misoghín, -ă s.m., adj.* /<fr. ***misogyne***, germ. ***Misogyn***; cf. gr. *μισογύνης* <*μισῶ* „a urî", *γυνή* „femeie".

misoginíe *s.f.* (*psih.*) Repulsie (maladivă) faţă de femei; atitudine, însuşire a misoginului; misoginism. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***misogynie***; cf. gr. *μισογυνία*.

misoginísm *s.n.* Misoginie. • /***misogin*** + *-ism*; cf. fr. *misogynisme*.

misológ, -ă *s.m., s.f.* (*filos.*) Persoană care urăşte raţiunea şi raţionamentul; antiraţionalist. • pl. *-gi, -ge*. /<fr. ***misologue***; cf. gr. *μισόλογος*.

misologíe *s.f.* (*filos.*) Ură, aversiune faţă de raţiune şi demonstraţia logică. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***misologie***; cf. gr. *μισολογία* <*μισῶ* „a urî", *λόγος* „raţiune".

misoneísm *s.n.* Aversiune, sentiment de neîncredere faţă de tot ceea ce este nou sau în schimbare. • /<fr. ***misonéisme***; cf. gr. *μῖσος* „ură", *νεός* „nou".

misoneíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Adept) al misoneismului. • pl. *-işti, -iste*. /<fr. ***misonéiste***.

misopedíe *s.f.* (*psih.*) Repulsie patologică faţă de copii. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***misopedie***; cf. gr. *μῖσος* „ură", *παῖς, παιδός* „copil".

mispichél *s.n.* (*chim.*) Sulfoarseniură naturală de fier, cristalizată, de culoare albă-argintie, cu luciu metalic, care constituie principalul minereu de arsen. • /<fr. ***mispickel***.

miss *s.f. invar.* **1** (*în ţările anglofone*) (Termen de adresare către o) domnişoară. **2** (*de obicei urmat de determ. ca „Univers" sau de numele unei ţări, al unui continent*) Titlu acordat unei femei considerate de un juriu special ca fiind cea mai frumoasă dintr-o ţară, dintr-o regiune, din toate ţările de pe glob etc.; persoană care poartă acest titlu. • /<engl. ***miss***.

missál *s.n.* (*tipogr.*) Corp de literă de 48 de puncte tipografice. • /<germ. ***Missal***.

mist *s.m.* (*în Asia Centrală şi în Siberia*) Persoană iniţiată în mistere. • /<fr. ***myste***.

mistacocét, -ă *adj., s.n.* **1** *adj., s.n.* (*iht.*) (Peşte) fără dinţi. **2** *s.n.* (*zool.; la pl.*) Specie de cetacee fără dinţi, asemănătoare cu balena (*Mystacoceti*); (*şi la sg.*) animal care face parte din această specie. • pl. *-ţi, -te*. /<fr. ***mystacocètes***; cf. gr. *μύσταξ, -ακος* „mustaţă", *κῆτος* „cetaceu".

mistagóg *s.m.* **1** (*în antic.*) Preot care iniţia în misterele sacre. **2** Ext. Om înzestrat cu puterea de a cunoaşte aspectele ascunse ale realităţii, de a pătrunde în adîncul lucrurilor. • pl. *-gi*. /<fr. ***mystagogue***; cf. lat. *mystagogus*, gr. *μυσταγωγός*<*μύστης* „iniţiat în cultul misterelor", *ἀγωγός* „însoţitor, călăuză".

mistagógic, -ă *adj.* Care aparţine mistagogiei sau mistagogilor, care se referă la mistagogie sau la mistagogi. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***mystagogique***.

mistagogíe *s.f.* (*în antic.*) Iniţiere în misterele religioase, făcută de mistagogi. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***mystagogie***.

mistélă *s.f.* Must de struguri la care s-a adăugat alcool pentru oprirea fermentaţiei. • /<fr. ***mistelle***; cf. sp. *mistela* <*mixto* „amestecat".

míster¹ *s.m. invar.* (*mai ales în ţările anglofone*) (Termen de adresare către un) bărbat care nu are titlu nobiliar; domn. • abr. *Mr.* /<engl. ***mister***.

mistér² *s.n.* **1** Ceea ce este încă necunoscut, neînţeles, neexplicat sau inexplicabil şi care exercită o forţă de atracţie fascinantă; secret, enigmă. *Oricine va voi să definească marele mister al existenţei va vedea că el consistă în împrospătarea continuă a fondului şi păstrarea formelor* (EMIN.). ◇ Fig. *Ţi se pare mereu pe-acest cer C-a trecut un mare mister* (ISANOS). ◆ Ceea ce este ţinut în secret; taină de care este înconjurat cineva sau ceva. *Aş vrea să cunosc misterele acestei afaceri*. ◇ Expr. *A face un mister din ceva* = *a*) a ascunde cu grijă ceva; *b*) a refuza să

vorbească clar despre ceva ce nu este deloc misterios. *Nu este un mister că...* = toată lumea ştie că... **2** (*teol.*) Dogmă religioasă creştină care se crede a fi inaccesibilă raţiunii omeneşti şi care trebuie primită aşa cum este dată; taină. *Biserica se umplu de credincioşi, veniţi ca să asiste la sacrul mister al Învierii Domnului* (ALECS.). **3** (*la pl.; în antic. greacă şi romană*) Ritual religios secret, la care participau numai cei iniţiaţi sau consideraţi demni de a fi iniţiaţi. ◇ *Misterele eleusine* v. eleusin. **4** (*în Ev. Med., în ţările catolice; la pl.*) Lucrare dramatică cu subiect biblic şi hagiografic, reprezentată cu prilejul unor sărbători (religioase). *Lumea e gătită şi mîndră, ca şi cum ar fi luat parte la un mister religios* (PET.). • pl. *-e*, (*înv.*) *-uri*. şi (*înv.*) *misteriu s.n.* /<fr. ***mystère***, lat. ***mystērĭum***, ***-ii***, ngr. ***μυστήριον***; cf. gr. *μύστης* „iniţiat".

misteric, -ă *adj.* (*înv.*) Misterios. *Somnul meu misteric* (MACED.). • pl. *-ci, -ce.* /***mister*** + *-ic.*

misteriós, -oásă *adj.* **1** Care este (încă) necunoscut, neînţeles, neexplicat sau inexplicabil; care conţine un mister; tainic, secret, (*înv.*) misteric. *Din acel misterios şi depărtat Bucureşti, veneau şi cercetau munţii o sumedenie de domni* (STANCU). ◇ (*adv.*) *Cadrele-aurite ce de pereţi sînt prinse Sub palidă lumină apar misterios* (ALECS.). **2** (*despre fiinţe şi despre manifestări ale lor*) Care ascunde un mister; care este enigmatic, ascuns, înconjurat de mister. *Ce tot spune? întrebă Aglae, intrigată de misterioasele lui vorbe* (CĂL.). ◇ (*adv.*) *Pristanda iese misterios din cabinetul primarului* (CAR.). ◇ Expr. (*subst.*) *A face pe misteriosul* = a se înconjura, fără a fi necesar, de mister (pentru a epata). *Nu mai faceţi pe misterioşii* (CĂL.). • sil. *-ri-os*. pl. *-oşi, -oase*. /<fr. ***mystérieux***, it. ***misterioso***.

misterioso [misteri'ozo] *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăţi muzicale*) Misterios, enigmatic, sumbru. • /<it. ***misterioso***.

mistériu *s.n.* v. mister[2].

místic, -ă *adj., s.m., s.f.* **I** *adj.* **1** Care are un înţeles ascuns, greu de înţeles; inexplicabil pe cale raţională; secret, tainic. *Tu-mi evoci o lume întreagă, De care nu ştiu ce putere, Ce doruri mistice mă leagă* (VLAH.). ◇ (*jur.*) *Testament mistic* = testament secret. **2** Fig. (*despre raporturi spirituale sau de afecţiune*) Care se caracterizează prin idealitate pură. *Nutreşte pentru ea o iubire mistică.* **3** Care aparţine misticismului, care se referă la misticism; care este cuprins de misticism. *Poetul consideră sclavia femeii ca un soi de blestem mistic* (PER.). ◇ *Extaz mistic* = stare psihică specială în care subiectul crede (sau simte) că sufletul său a intrat în legătură directă cu divinitatea sau că s-a contopit cu aceasta. **II** *s.m., s.f.* Adept al misticismului. **III** *s.f.* **1** Orientare în cadrul religiei sau al gîndirii filosofico-religioase care afirmă posibilitatea contactului direct, extrasenzorial, prin intuiţie, ascetism, extaz, revelaţie etc. sau a comuniunii între om şi divinitate. *În epoca premergătoare singeroaselor bătălii, mistica îşi reia întotdeauna un rol* (RALEA). **2** Totalitatea orientărilor şi practicilor propagate de misticism sau de o doctrină mistică. ◆ Ext. Misticism. **3** Credinţă care se formează în jurul unei idei, a unui sentiment, a unei persoane. *Rămîne de nepătruns mistica artei. E uluitoare mistica prieteniei.* • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***mystique***; cf. gr. *μυστικός* „referitor la mistere", lat. *mystĭcus, -a, -um* „ascuns".

misticísm *s.n.* **1** (*teol.*) Concepţie care se referă la posibilitatea comunicării directe, extrasenzorial, prin intuiţie, ascetism, extaz, revelaţie etc. cu Dumnezeu; mistică, misticitate. *Misticismul, vitalismul... îl lasă rece* (RALEA). **2** Totalitatea credinţelor, practicilor specifice misticismului. *Un ideal pur uman... înlocuieşte misticismul medieval* (OŢETEA). **3** Stare de spirit, atitudine specifică misticului. *Nu simţeam în ei nici un misticism* (GAL.). • /<fr. ***mysticisme***.

misticitáte *s.f.* Misticism • /<fr. ***mysticité***.

misticizá *vb. I. tr.* A da un caracter mistic. • prez. ind. *-ez.* /***mistic*** + *-iza*.

misticoíd, -ă *adj.* Care are aspect mistic. • pl. *-izi, -ide.* /***mistic*** + *-oid*.

mistifică *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică persoane*) A induce în eroare (abuzînd de calitatea sa); a înşela, a păcăli. *Ei, vedeţi cum v-am mistificat?* (VLAH.). **2** A denatura realitatea; a contrafface, a falsifica adevărul. *Unii jurnalişti mistifică adevărul cu bună ştiinţă.* • prez.ind. *mistific.* /<fr. ***mystifier***, it. ***mistificare***.

mistificábil, -ă *adj.* Care poate fi mistificat. • pl. *-i, -e.* /***mistifica*** + *-bil*, după fr. *mystifiable*.

mistificáre *s.f.* **1** Inducere în eroare; înşelare, înşelătorie. *Păcat numai că tot strigătul acesta este o mistificare a opiniei publice* (MAIOR.). **2** Denaturare a realităţii; falsificare a adevărului; mistificaţie • pl. *-ări.* /v. ***mistifica***.

mistificatór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care mistifică. *Mistificatorul se arăta gata să mărturisească fără nici o constrîngere* (CE. PETR.). • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***mystificateur***.

mistificáţie *s.f.* Mistificare. *Moldovenii zic că acea adunare... ar fi fost o mistificaţie* (RUSSO). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi (*înv.*) *mistificaţiúne s.f.* /<fr. ***mystification***.

mistificaţiúne *s.f.* v. mistificaţie.

mistrál *s.n.* (*meteor.*) Vînt puternic, rece şi uscat, care suflă iarna în Franţa, de-a lungul văii Ronului, spre coasta Mediteranei. • /<fr. ***mistral***.

mistress ['misis] *s.f.* (*în ţările anglofone; înaintea numelui unei femei căsătorite*) Doamnă. • abr. *Mrs.* /<engl. ***mistress***.

mistréţ, -eáţă *adj.* **I 1** *Porc mistreţ* (şi *subst. m.*) = mamifer sălbatic cu corpul masiv, acoperit cu păr aspru, negru-sur, cu greabănul înalt, cu capul mare, terminat cu bot alungit, cu ochii mici şi cu caninii lungi şi tăioşi (*Sus scrofa*); porc sălbatic. *Doi vînători... şi trei ciini goneau un porc mistreţ* (ODOB.). *Scroafă mistreaţă* v. scroafă. *Scroafă de mistreţ* v. scroafă. **2** (*pop.; despre fructe*) De pădure, pădureţ, sălbatic. *Frunză verde măr mistreţ* (POP.). **II** (*pop.*) **1** (*despre plante, animale*) Care rezultă dintr-un amestec de rase; amestecat, pestriţ. *Găină mistreaţă* (PER.). ◆ Ext. Care este de calitate sau de valoare mijlocie. **2** (*despre vin, fructe etc.*) Care este acrişor. *Nici prea, prea, nici foarte foarte... ca vinul cel mistreţ* (ALECS.). **3** Care are mai multe culori; pestriţ. **4** (*ţes.; despre sisteme de năvădire*) Care este obţinut prin alternarea succesivă a două iţe cu o iţă. ◆ (*despre pînzeturi*) Care este executat printr-o astfel de năvădire. ◆ Ext. Care are ţesătura nu prea deasă. **5** (*bis.*) *Săptămîni mistreţe* sau *săptămîna mistreaţă* (şi *subst. f. art.*) = săptămînile sau săptămîna de dinaintea Postului Mare în care este voie să se mănînce carne, exceptînd miercurea şi vinerea. • pl. *-i, -eţe.* /lat. ***mixtīcĭus, -a, -um***.

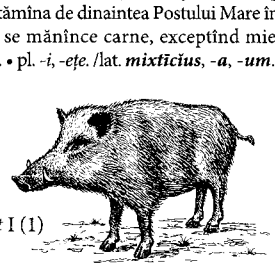

mistreţ I (1)

mistricióí, -óáie *adj.* (*reg.*) **1** (*despre părul animalelor*) Care este pestriţ. ◆ Ext. (*despre animale*) Care are părul pestriţ. **2** (*despre plante şi animale*, ext., *despre oameni*) Care este provenit din încrucişarea a două specii, a două rase diferite; corcit. **3** Care nu este nici mare, nici mic; mijlociu. • pl. *-oi, -oaie.* /de la ***mistreţ***.

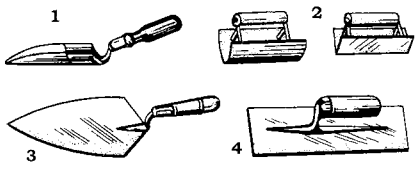

Tipuri de mistrii

1. Circulară. *3.* De zidărie.
2. Pentru colţuri. *4.* Drişcă.

mistríe *s.f.* Unealtă de zidărie formată dintr-o lamă triunghiulară de oţel, avînd la unul dintre capete o tijă şi un mîner, cu ajutorul căreia se execută lucrări de zidărie, mai ales aplicarea şi întinderea mortarului pe zid. *Meşterul Manole... a contribuit cu mistria şi cu dalta la prefacerea bisericei de la Argeş* (ODOB.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi (*reg.*) *mestríe s.n.* /<ngr. ***μυστρί***.

mistuí *vb. IV.* **1** *tr.* (*despre organele digestive sau*, ext., *despre fiinţe; compl. indică alimente introduse în organism*) A digera. *Deşi mînca foarte puţin, nu putea mistui nimic* (C. NEGR.). ◇ Expr. *A nu* (*putea*) *mistui* (pe cineva sau ceva) = a nu putea suporta sau suferi (pe cineva sau ceva); a nu tolera. *Feciorii de boieri nu puteau mistui vorbele ciobănaşului* (ISP.). ◇ Fig. *Operele lor sînt atît de grele la mistuit, încît preferim a ceti Alesandria* (C. NEGR.). **2** *tr.* A face să nu mai existe; a nimici, a distruge. *Două rele mari... mistuiau împărăţia* (BĂLC.). ◆ (*refl.*) A înceta să mai existe; a dispărea, a pieri. *Atît am gîndit, atît m-am zbuciumat, încît e minune că nu m-am mistuit* (SLAV.). ◆ Spec. (*tr., refl.*) A (se) distruge prin ardere, a (se) preface în cenuşă. *Focul... mistui într-o clipă pe fiii lui Licaon* (ODOB.). ◇ Fig. *Aprinderile se potoliseră, se mistuiseră toate în flacăra dragostei* (SADOV.). ◆ (*compl. indică bani, avere etc.*) A cheltui, a irosi. *Prisoasele veniturilor le mistuiesc călugării* (D. GOL.). **3** *tr., refl.* Fig. A (se) chinui sufleteşte, a (se) distruge moral şi fizic (încetul cu încetul); a (se) zbuciuma. *Titu se mistuia şi se chinuia de însuflefire* (REBR.). **4** *tr., refl.* A dispărea sau a face să dispară, a (se) face nevăzut; a (se) ascunde; a (se) dosi. *În o clipă dispăru şi se mistui, ca înghiţită de privazul întunecos al unei uşi întredeschise* (HOG.). **5** *tr.* (*înv.*) A salva, a scăpa. *Să-ş poată amistui capul* (PRAV.). • prez.ind. *mistui, -iesc.* şi (*înv., pop.*) *amistui vb. IV.* /<magh. ***emészt***.

mistuiálă *s.f.* (*înv.*) Digestie. *Mistuiala bucatelor* (PISC.). • pl. *-ieli.* /***mistui*** + *-eală*.

mistuíre *s.f.* Acţiunea de *a* (*se*) *mistui* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* şi (*înv.*) *amistuíre s.f.* /v. ***mistui***.

mistuít, -ă *adj.* (*despre alimente*) Care a fost digerat. • pl. *-ţi, -te.* şi (*înv.*) *amistuít, -ă adj.* /v. ***mistui***.

mistuitór, -oáre *adj.* **1** Exager. Care mistuie, care distruge, care nimiceşte. ◆ Spec (*despre foc*) Care distruge, care nimiceşte prin ardere, care preface în cenuşă. *Mîini colosale şi nevăzute cerneau o ploaie de foc mistuitor* (HOG.). **2** Fig. (*despre sentimente, suferinţe, gînduri etc.*) Care chinuie; care distruge încetul cu încetul. *Rămase vreme îndelungată pierdut în gînduri mistuitoare* (SLAV.). ◇ (*adv.*) *Toată noaptea m-am frămîntat mistuitor* (CA. PETR.). **3** (*înv.; despre alimente*) Care se mistuie uşor, repede, bine. ◆ Ext. Care este hrănitor. • sil. *-tu-i-*. pl. *-ori, -oare.* şi (*înv.*) *amistuitór, -oáre adj.* /***mistui*** + *-tor*.

mişárniţă *s.f.* v. meserniţă.

mişáţă *s.f.* v. mesiţă.

mişcá *vb. I.* **1** *intr., refl., tr.* A(-şi) schimba locul, poziţia; a ieşi sau a face să iasă din starea de repaus, de imobilitate; a (se) deplasa; a (se) muta; a (se) clătina. *Naintea lor se mişcă pădurile de brad* (EMIN.). ◇ Expr. (*tr.*) *A mişca* (*toate*) *pietrele* (*din loc*) = a face tot ce este posibil pentru atingerea unui scop. (*fam.; intr.*) *A mişca din urechi* = a sugera cuiva că îi dai un bacşiş; a da cuiva un bacşiş; a mitui, a unge. *Pînă la urmă bancherul trebuie să mişte din urechi* (STANCU). **2** *tr., refl.* A pune sau a fi în funcţiune, a face să funcţioneze sau a funcţiona. *Stai, morişcă, nu mişca* (POP.). **3** *refl., intr.* Fig. A trăi, a vieţui. *Tot ce mişcă-n ţara asta, rîul, ramul, Mi-e prieten numai mie* (EMIN.). **4** *refl., intr.* A părăsi un loc (îndreptîndu-se într-o anumită direcţie), a (se) porni din loc, a (se) deplasa; a pleca; a merge, a se duce, a înainta. *Cînd ciobanii s-au mişcat înspre crîşmă, au sosit din urmă şi stăpînii* (SADOV.). ◇ (*fam.; la imper.*) *Mişcă, băiete!* (ODOB.). ◇ (*cu determ. locale care indică punctul de plecare*) *Nu îndrăznea să se mişte din loc.* **5** *refl.* (*fam.*) A se dezmorţi; a face sport; a face mişcare. **6** *refl.* A frecventa o anumită societate, a veni în contact cu... *Asemenea oameni... nu pot aparţine cercurilor în cari te mişti tu* (EMIN.). **7** *refl., tr.* A ieşi sau a face pe cineva să iasă din pasivitate; a începe să lucreze; a acţiona sau a determina pe cineva să acţioneze, a activa; a se strădui; a îndemna. *Ştia că locotenentul Cristophi nu se mişcă fără un cuvînt din partea lui* (CA. PETR.). **8** *refl.* (*despre grupuri, colectivităţi*) A se agita, a se revolta, a se răscula. **9** *intr.* Fig. (*fam.*) A dovedi (oarecare) pricepere, a face faţă (în mod satisfăcător) unei anumite însărcinări; a se descurca. *Începu a mişca binişor la meseria lor* (ISP.). ◆ (*intr.*) Spec. A dovedi calităţi sportive; a dansa bine. **10** *intr., refl.* A da rezultate satisfăcătoare; a prospera. *Afacerile încep a mişca* (SADOV.). **11** *tr.* Fig. A impresiona sufleteşte; a emoţiona, a tulbura; a sensibiliza. *Nu mă-ncîntă azi cum mă mişcară Poveşti şi doine, ghicitori, eresuri* (EMIN.).

12 *tr.* A determina (pe cineva) să facă ceva; a îndemna, a îmboldi. *Valuri negre Ne clatină și ne mișcă la fapte bune* (CON.). ◆ (*fam.; refl.*) A avea o senzație neplăcută (de mîncărime) din cauza unei insecte care umblă pe corp. *Deodată am simțit că mă mișcă ceva pe spate.* • prez.ind. *mișc.* /probabil cuv. autoh.

mișcáre *s.f.* **I 1** Ieșire din starea de imobilitate, de stabilitate, de repaus; schimbare a locului, a poziției; deplasare. *Punctu-acela de mișcare, mult mai slab ca boaba spumii, E stăpînul fără margini peste marginile lumii* (EMIN.). ◇ *Mișcare seismică* = cutremur de pămînt. *Mișcări tectonice* sau *mișcările scoarței* = deplasări ale scoarței terestre datorate unor forțe interne sau de gravitație, care duc la schimbări geologice și geografice. *Mișcări antiperistaltice* v. antiperistaltic. *Mișcare peristaltică* v. peristaltic. *Mișcare strofică* v. strofic. **2** Schimbare a poziției corpului, a membrelor etc. *Nu vezi mișcările ce fac picioarele lui Iuți și ușoare* (BOL.). ◆ (*sport*) Exerciții sau parte a unui exercițiu sportiv executate prin schimbarea poziției corpului, a membrelor etc. ◆ Ext. Gest. *Din mișcările mele, vede că nu-l înțeleg* (SADOV.). ◇ Expr. *Nici o mișcare!* = liniște! tăcere! (*fam.*) *În doi timpi și trei mișcări* = foarte repede, imediat. **3** Fiecare dintre mutările unei piese la o partidă de șah, de table etc. ◇ Expr. (*fam.*) *A prinde* (sau *a surprinde*) *mișcarea* = a înțelege modul și sensul desfășurării unei acțiuni. **4** Deplasare în spațiu, înaintare, circulație. *La răspîntia bulevardului, o teribilă mișcare de trăsuri, tramcare, tramvaie electrice* (CAR.). ◇ (*fiz.*) *Mișcare perpetuă* = funcționare a unui sistem fizic imaginar, care, odată pornit, nu s-ar mai opri niciodată. *Mișcare absolută* v. absolut. *Mișcare browniană* v. browniană. *Mișcare centrifugă* v. centrifug. *Mișcare periodică* v. periodic. *Mișcare tautocronă* v. tautocron. *Mișcare de translație* v. translație. *Mișcare liniară* v. liniar. *Mișcare variată* v. variat. ◇ Expr. *A* (*se*) *pune în mișcare* = a începe sau a face să înceapă să se deplaseze; a porni. *Vagonul se pune-n mișcare* (CAR.). ◆ (*biol.*) *Mișcare amiboidală* = *a*) mod de deplasare a amibei care se efectuează cu ajutorul pseudopodelor; *b*) ext. mișcare asemănătoare cu cea a amibei. ◆ (*statist.*) Schimbare intervenită în structura și în numărul unei colectivități. ◇ *Mișcare migratorie* = deplasare a persoanelor dintr-o localitate în alta, dintr-o țară în alta etc., cu schimbarea definitivă sau provizorie a domiciliului stabil; migrație. *Mișcare naturală a populației* = schimbare intervenită în numărul populației ca urmare a nașterilor și a deceselor. ◆ (*fam.*) Plimbare (pe jos); sport. *Avea nevoie de mișcare, de aer, de liniște* (BART). ◇ Expr. *A face mișcare* = a se plimba, a face sport în scop recreativ, curativ etc. **5** Animație, agitație, forfotă. *Deodată de făcu o mișcare în incintă* (REBR.). **6** (și *birou* sau *serviciu de mișcare*) Serviciu în gări și autogări care dirijează mersul trenurilor și al autobuzelor. **7** Schimbare a poziției unui corp în raport cu un sistem de referință. *Urmăresc mișcarea planetelor în jurul soarelui.* ◇ *Mișcare geocentrică* v. geocentric. *Mișcare relativă* v. relativ. **8** (*milit.; la pl.*) Deplasare organizată a unor trupe militare. *Luca Arbore la rîndul său înforma pe poloni despre mișcările tătarilor* (XEN.). **9** Schimbare în repartizarea personalului sau a bunurilor într-o instituție; mutare dintr-un post în altul. **10** Activitate, acțiune, faptă. ◇ Loc.adv. *În mișcare* = într-o stare de agitație, de tulburare, de încordare. *Curtea este plină, țara în mișcare: Soli trimiși de Poartă vin la adunare* (BOL.). ◇ Expr. *A* (*se*) *pune în mișcare* = a intra (sau a determina pe cineva să intre) în acțiune; a porni. *Toată pădurea se puse în mișcare* (ISP.). **11** Acțiune sau curent care grupează un număr mare de oameni în jurul unei activități de interes general, al unei idei sau al unei concepții. ◇ *Mișcare ecumenică* v. ecumenic. *Mișcare punk* v. punk. ◆ Acțiune (organizată) de masă, care tinde să realizeze un scop social-politic; agitație, revoltă, revoluție. *El conducea toate mișcările studențimii* (CAR.). **12** (*muz.*) Schimbare de poziție a sunetelor în timp, către grav sau către acut. ◆ Viteză cu care se execută o bucată muzicală sau o parte a ei; tempo. ◆ Concr. Parte a unei lucrări muzicale ciclice, de mari dimensiuni (simfonie, sonată), executată într-un anumit tempo. **13** Fig. Îndemn, impuls, imbold, pornire. *Cu toate mișcările inimii ai poftit dorirea cea de săvîrșit părăsind dulceața lumii* (MIN.). ◆ Sentiment, emoție. *În acest moment mișcarea în cei mai mulți stoarse lacrimi* (BARIȚ.). **14** Caracterul a ceea ce animă sau este animat; dinamism. *Discurs plin de mișcare.* **15** Schimbare, transformare; proces evolutiv. *Natura veșnic în mișcare* (SADOV.). **16** (*econ.*) *Mișcarea capitalului* = circulația monedei străine între țări, concretizată în investiția în bunuri fizice și titluri financiare, precum și în împrumuturi efectuate pe termen scurt sau lung. **II** (*filos.*) Categorie desemnînd modul concret de existență și de evoluție a lumii, determinat și constituit din totalitatea fenomenelor cosmice, fizice, chimice, biologice, psihice, sociale etc. • pl. *-ări.* /v. ***mișca***; cf. și fr. *mouvement.*

mișcát, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este impresionat, emoționat, tulburat. *Mișcată de vorba băiatului... porni singură înainte* (D. ZAMF.). **2** (*despre manifestări ale oamenilor*) Care trădează emoție, tulburare. • pl. *-ți, -te.* /v. ***mișca***.

mișcă *s.f.* (*reg.*) **1** Șervet, basma, batistă mare, răsucită și înnodată (la mijloc sau la capete), folosită în jocul de-a mișca. *Cel din mijloc voiește să apuce mișca* (DENS.). **2** *De-a mișca* = numele unui joc, jucat de copii sau de flăcăi și de fete mai ales la clăci sau la priveghiuri, în care unul dintre jucători este bătut la palmă sau pe spate cu mișca. *Mai bucuros se joacă „de-a mișca"* (DENS.). • pl. *mișteː* /<probabil bg. ***мишка*** „șoricel".

mișcátor, -oáre *adj.* **1** Care se mișcă, care se deplasează, care înaintează; mobil. *Peste cîte mii de valuri stăpînirea ta străbate, Cînd pluteșți pe mișcătoarea mărilor singurătate* (EMIN.). ◇ (*jur.; înv.*) *Bun mișcător* = bun mobil. **2** Fig. Care impresionează, care emoționează, care tulbură. *Toate dădeau clipelor acelora o măreție... mișcătoare* (VLAH.). • pl. *-ori, -oare.* /***mișca*** + *-ător*.

mișcorí *vb. IV. intr.* (*reg.; despre vietăți*) A se mișca încoace și încolo. • prez.ind. pers. 3 *-ește.* /de la ***mișca***.

mișcoríci *s.m. pl.* (*reg.*) Viermi intestinali. ◇ Expr. *A avea mișcorici* = (*despre oameni, mai ales despre copii*) a nu sta locului, a fi neastîmpărat. • și *mișcuríci s.m. pl.* /***mișcori*** + *-ici*.

mișculánță *s.f.* (*reg.; mai ales la pl.*) Șmecherie, înșelăciune; poznă. *Umblă numai cu mișculanțe* (POP.). • pl. *-e.* /<magh. ***miskuláncia***.

mișcurící *s.m. pl.* v. mișcorici.

mișeálă *s.f.* v. mișel.

mișeálcă *s.f.* (*reg.*) Femeie de moravuri ușoare. • /***mișel*** + *-că*.

mișél, -eá *adj., s.m., s.f.* **1** (Om) de nimic, ticălos, mîrșav, nemernic; (om) laș, fricos. *Nu spera cînd vezi mișeii La izbîndă făcînd punte* (EMIN.). **2** (*înv.*) (Om) de rînd, de condiție modestă. *Nu numai gloate mișele, ci și familii de frunte au fost duse sau strămutate în Dachia* (ȘINC.). ◆ Ext. (*subst.*) Supus. *Au făcut rău mișeilor domniii mele* (DOC.). **3** (*înv., reg.*) (Om) sărac, nevoiaș; (om) vrednic de plîns. *Carii ne asupresc pre noi: mișeii au bogații?* (VARL.). ◆ (*adj.; despre îmbrăcăminte*) Cu aspect sărăcăcios, mizer. *Să rușină văzîndu-să în haine mișele* (BUD.). ◆ Spec. (*subst.*) Cerșetor. *Breasla mișeilor sau calicilor* (DOC.). **4** (*înv., reg.*) (Om) slab, bolnav, infirm; ext. (om) lipsit de energie. ◇ (*subst.*) *Mișeii nu pot să ridice măcar un poloboc plin* (ALECS.). • pl. *-ei, -ele.* și (*înv.*) *mișeálă s.f.* /lat. ***misellus, -a, -um***.

mișelătáte *s.f.* (*înv.*) **1** Josnicie, mîrșăvie. ◆ Ext. Concr. Faptă mișelească, ticăloșie. **2** Sărăcie; nevoie, mizerie. *La atîta năcaz, mișelătate și nevoie au ajuns, cît nemica nu avea* (MAI.). • pl. *-ăți.* /***mișel*** + *-ătate*.

mișelésc, -eáscă *adj.* (*despre fapte, manifestări etc. ale oamenilor*) De mișel; care trădează ticăloșie, nemernicie. *Îl înfrunta pentru fapta cea mișelească ce era să săvîrșească* (ISP.). ◇ Ext. *A pierit ucis de buzdugan mișelesc* (SADOV.). • pl. *-ești.* /***mișel*** + *-esc*.

mișelésțe *adv.* Ca un mișel, nedemn; în chip mîrșav; ca un laș, ca un fricos. *Va scoate inelul ce mi-a tras din deget, mișelește* (ISP.). • /***mișel*** + *-ește*.

mișelí *vb. IV. refl.* **1** (*pop.; de obicei în corelație cu vb. „a se văicări", „a se tîngui"*) A se plînge, a se văieta, a se jelui; a se văicări. *De ce plîngi, de ce te mișelești?* (POP.). **2** A deveni mișel; a se ticăloși. *Nu te mișeli și tu* (CA. PETR.). • prez.ind. *-esc.* /***mișel*** + *-i*.

mișelíe *s.f.* **1** Caracter al omului mișel; faptă, purtare, atitudine de om mișel; josnicie, lașitate; ticăloșie, mîrșăvie, infamie. *Tot vreau să mă luminez singur despre mișelia și neomenia lor* (CAR.). **2** (*înv.*) Sărăcie, mizerie. *Poporul acesta merită să se ridice din mișelie* (SADOV.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*reg.*) *mișulíe s.f.* /***mișel*** + *-ie*.

mișélnic, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* De mișel; lamentabil; umilitor, degradant. **2** *adj.* (*despre atitudini, manifestări etc. ale oamenilor*) Care dovedește slăbiciune, lașitate; josnic; mîrșav. *E mișelnic lucru singur zilele să-ți curmi* (VLAH.). ◇ (*adv.*) *Nu-mi convine viața mișelnic cîștigată* (ALECS.). **3** *s.m., s.f.* Persoană vrednică de plîns; prăpădit, nenorocit. • pl. *-ci, -ce.* /***mișel*** + *-nic*.

mișelós, -oásă *adj.* **1** (*înv., reg.*) Care este ticălos, mîrșav, mișel. *Nu mai avea nici o trebuință de asemenea apucături mișeloase* (BARIȚ.). **2** (*înv.*) Care este vrednic de plîns; care este nenorocit, prăpădit. *Așa ticălos și mișelos... cu toată umilința se roagă* (CANT.). ◆ Care este îngrozitor, înspăimîntător. *De năpraznă și mișeloasă boală... gloatele crăpa* (CANT.). **3** (*reg.; despre știuleții de porumb*) Care este mic, pipernicit. • pl. *-oși, -oase.* /***mișel*** + *-os*.

mișiná *vb. I.* v. mișuna.

míșină *s.f.* **1** (*reg.*) Rezervă, provizie de cereale, de alimente etc. *Strînge mișină de cu vreme* (PANN). ◆ Ext. Mulțime de bunuri; bogăție, avere. *Economi cum erau, adunînd picătură cu picătură, strînseseră „mișună"* (DOC.). **2** (*reg.*) Gaură în pămînt sau mușuroi în care își depozitează unele animale (în special șoarecii) hrana pentru iarnă. ◆ Ext. Vizuină, cuib. *Într-o toamnă, găsise la vreo doi metri sub pămînt o mișină de hîrciog* (GALAN). ◆ Totalitatea animalelor dintr-o vizuină. **3** (*reg.*) Mulțime (de ființe). *Mișină de cinovnici* (ALECS.). **4** Suprafață de culoare neagră care se găsește în cornetul dentar al calului pînă la vîrsta de 6-8 ani. ◆ (*reg.*) Mică scobitură pe suprafața dinților (molari ai) calului și ai altor animale erbivore, care dispare cu vîrsta prin tocire și după care se poate determina vîrsta animalului. • pl. *-e, -i.* și (*reg.*) *mîșună s.f.* /<rus. ***мышина***; cf. *mușiță*.

mișlín *subst.* v. mișling.

mișlínc *subst.* v. mișling.

mișlíng *subst.* Colect. (*reg.*) Plante furajere semănate în amestec. ◆ Porumb semănat des și cosit încă verde pentru a fi utilizat ca nutreț. • și *mișlín, mișlínc, mijlínc, mușlíng subst.* /<germ. ***Mischling*** „corcitură".

míșloc *s.n.* v. mijloc.

mișlocíre *s.f.* v. mijlocire.

mișmáș *s.n.* (*fam.*) **1** Amestec de elemente eterogene. ◆ Spec. Amestec de băuturi; șprit. *Iau aperitive, țuică, mastică, pelin, mișmaș* (CAR.). **2** (*la pl.*) Afacere, combinație necinstită; înșelătorie; învîrteală. *Nu veni la mine cu asemenea mișmașuri.* ◆ Vorbe, afirmații scornite. *Iar ai început să spui tot felul de mișmașuri* (POP.). • pl. *-uri.* /<germ. ***Mischmasch***.

miștó *adj.invar.* (*fam.; despre obiecte; adesea cu val. de super.*) Care este (foarte) bun, (foarte) frumos. *Și-a luat o cămașă mișto.* ◇ (*despre oameni*) *Am cunoscut aseară un tip mișto.* ◇ (*subst.*) Expr. *A lua* (pe cineva) *la* (sau *peste*) *mișto* sau *a face mișto* (de cineva) = a-și bate joc (de cineva), a-l ironiza. *L-au luat la mișto cînd au văzut ce mașină are.* • și *miștóc adj.invar.* /<țig. ***mišto***.

miștóc *adj.invar.* v. mișto.

miștocăr, -á *adj., s.m., s.f.* (*fam.*) (Persoană) care ironizează pe cineva sau ceva; șmecher. ◆ Ext. Glumeț, șmecher. • pl. *-i, -e.* /***mișto*** + *-ar*.

miștocăreálă *s.f.* (*fam.*) Ironizare, luare peste picior (a cuiva). • pl. *-eli.* /***mișto car*** + *-eală*.

miștocărésc, -á *adj.* (*fam.*) De mișto car. • pl. *-ești.* /***mișto car*** + *-esc*.

miștocărésțe *adv.* (*fam.*) În bătaie de joc; ironic. • /***mișto car*** + *-ește*.

miștocăréț *s.m.* (*fam.*) Persoană căreia îi place să ironizeze, să rîdă de cineva; mișto car. • pl. *-i.* /***mișto car*** + *-eț*.

miștocări *vb. IV.* (*fam.*) A ironiza (pe cineva sau ceva). • prez.ind. *-esc.* /***mișto car*** + *-i*.

miștocăríe *s.f.* (*fam.*) Ironizare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***mișto car*** + *-ie*.

mișuí *vb. IV. intr.* A mișuna. *Pe sub coșcoviturile de sub pămînt, atîtea legiuni de ploșnițe autohtone trebuia să fi mișuit* (HOG.). • prez.ind. pers. 3 *mișuie.* /cf. *mișuna*.

mișuiálă *s.f.* Mișunare. *Pretutindeni era o mișuială, o forfoteală* (CAR.). • pl. *-ieli.* /***mișui*** + *-eală.*

mișulíe *s.f.* v. mișelie.

míșun *s.m.* (*zool.*; *reg.*) Hîrciog (*Cricetus cricetus*). *Mișunii cei cu gropanele pline de grîne... i se arătau lui în cale* (ODOB.). • acc. și *mișún.* pl. *-i.* /cf. ***mișină.***

mișună *vb. I. intr.* **1** (*despre ființe în grupuri, în număr mare*) A umbla de colo pînă colo, în toate părțile; a forfoti, a viermui, a se foi, a colcăi; a mișui. *Era foarte cald și mușțele mișunau, parcă bete* (POPOV.). ◇ (*sub. indică spațiul în care are loc aglomerarea, mișcarea*) *Micul peron... mișuna ca niciodată de lume* (CE. PETR.). ◇ Fig. *Aceste nume vor mișuna mai tîrziu în „Momente”* (IBR.). **2** Ext. (*fam.*; *despre o singură persoană*) A umbla peste tot. *L-ați văzut cum mișună prin cîrciumi* (DELAVR.). • prez.ind. *mișun.* și (*reg.*) *mișină vb. I, mișuní vb. IV.* /cf. *mișină.*

mișunáre *s.f.* Faptul de *a mișuna*; mișcare, forfoteală; mișuială, mișuneală. • pl. *-ări.* /v. ***mișuna.***

míșună[1] *s.f.* Forfotă; aglomerație; rumoare. *Pe loc s-auzi o vuială de cutremur, c-o mișună amestecată cu cîntece scălămbăiete* (DELAVR.). • /de la ***mișuna***, prin derivare regresivă.

míșună[2] *s.f.* v. mișină.

mișuneálă *s.f.* Mișunare. *Mișuneala celui un miliard și jumătate de suflete* (CE. PETR.). • pl. *-eli.* /***mișuna*** + *-eală.*

mișuní *vb. IV.* v. mișuna.

mit *s.n.* **1** Povestire fabuloasă cu caracter sacru, simbolic despre timpuri, întîmplări și personaje fabuloase care pentru un popor, o cultură sau o civilizație constituie o explicație fie a fenomenelor naturale sau sociale, fie a transcendentalului, fie a diverselor sentimente fundamentale etc. sau o justificare a semnificației sacrale care se atribuie faptelor sau personajelor istorice. *Pentru mine erai zeul unui mit olimpian* (MACED.). **2** Gener. Poveste, legendă, basm. ◇ Loc.adj. *De mit* = fantastic, fabulos, mitic. *O priveliște de mit.* **3** Idealizare a unui eveniment sau a unui personaj istoric care capătă, în conștiința posterității sau chiar a contemporanilor, caracter sau proporții legendare, exercitînd o puternică forță de atracție asupra fanteziei unui popor. ◆ Personaj din lumea artistică sau din sport care, prin popularitatea de care se bucură, a devenit idol pentru mulțime. *Sportiva noastră a rămas un mit.* **4** Reprezentare ideală sau ideologică a realității, care, fiind propusă de o elită intelectuală sau politică, vine în întîmpinarea misticii unui popor sau a unui grup social. *Mitul purității rasiale.* **5** Speranță sau dorință irealizabilă; utopie. *Scăderea inflației e un mit.* • pl. *-uri.* /<fr. ***mythe***, lat. ***mythus***, ***-i***; cf. ngr. *μύθος* „povestire, narațiune”.

mitacísm *s.n.* **1** (*lingv.*) Aliterație constînd în repetarea sunetului *m.* **2** (*med.*) Defect de pronunțare constînd în substituirea sunetelor *m, b, p* cu alte sunete. • /<fr. ***mytacisme.***

mitaharisí *vb. IV.* v. metahirisi.

mităr *s.m.* (*înv.*) Persoană care avea în arendă încasarea impozitelor; vameș, (*înv.*) mitarnic. • pl. *-i.* /<slav. *мытарь.*

mitárcă *s.f.* (*bot.*) Mînătarcă (*Boletus edulis*). ◇ *Mitarcă grasă* = pitarcă (*Boletus scaber*). • pl. *-ărci.* /cf. *pitarcă.*

mitărnic, -ă *adj., s.m.* (*înv.*) **1** *adj.* Care primește mită. ◆ Ext. Care este necinstit. *Era om și harnic, nici mitarnic, sau lacom* (NEC.). **2** *s.m.* Mitar. • pl. *-ci, -ce.* /***mită*** + *-arnic.*

mítă *s.f.* **1** Sumă de bani, daruri sau orice alte bunuri primite de cineva sau oferite unui funcționar ori unui alt angajat al statului pentru a-i cîștiga bunăvoința, determinîndu-l astfel să-și îndeplinească mai cu rîvnă obligațiile de serviciu sau să comită o încălcare a legalității, uzanței, regulamentului în favoarea celui care oferă; șperț, șpagă. *Isprăvile procurorilor care iau mită* (VLAH.). ◇ Loc.vb. *A da mită* v. da. ◆ (*jur.*) Infracțiune săvîrșită de cel care dă sau de cel care primește mită. ◇ *Luare de mită* = infracțiune a celui care ia mită și care este pedepsită de lege. **2** (*înv., reg.*) Camătă, dobîndă. • pl. *-e,* (*înv.*) *-uri.* /<slav. *мыто.*

mítei *s.n.* (*tipogr.*) Corp de literă de 14 puncte tipografice. • /<germ. ***Mittel.***

miténă *s.f.* (*mai ales la pl.*) Mănușă care acoperă numai o parte a mîinii, lăsînd liber vîrful degetelor. *Bătoase în rochii bătrînești de mătase, cu umbreluțe și mitene... s-au oprit la colț* (BRĂ.). • pl. *-e.* /<fr. ***mitaine.***

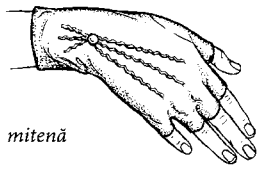

mitenă

miterhaneá *s.f.* v. meterhanea.

mithraeum [mitra'eum] *s.n.* (*în antic.*) (Construcție cu aspect de) peșteră închinată cultului zeului Mithra. • /<lat. ***mithraeum***; cf. nm. pr. *Mithra*, zeu al luminii și al adevărului la perși.

mithraism [mitra'ism] *s.n.* (*în antic.*) Religie bazată pe cultul zeului persan Mithra, zeu al luminii și adevărului, care s-a extins din Asia Mică în întreg Imperiul Roman, influențînd creștinismul primitiv. • /<engl. ***Mithraism***; cf. nm. pr. *Mithra*, zeu al luminii și al adevărului la perși.

mithraist, -ă [mitra'ist] *adj., s.m., s.f.* (Adept) al mithraismului; mithriac. • pl. *-iști, -iste.* /<it. ***mitraista.***

mithriac, -ă [mitri'ak] *adj.* Mithraist. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***mithriaque***; cf. lat. *mithriacus, -a, -um.*

mític, -ă *adj.* Care ține de mit, care se referă la mit; legendar, fabulos. *Chidron scaldă-n unda-i clară ierburi mari ș-apoi se pierde În cetatea ce-n văi doarme-miticul Ierusalim* (EMIN.). • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***mythique***, lat. ***mythĭcus***, ***-a***, ***-um.***

mitícă *s.m.* (*fam.*) Persoană superficială și neserioasă. • pl. *-ci.* /de la nm. pr. ***Mitică***, dim. al lui *Dumitru.*

miticésc, -eáscă *adj.* (*fam.*; *despre comportări, fapte, vorbe etc. ale oamenilor*) Care este caracteristic miticismului; superficial, neserios. • pl. *-ești.* /nm. pr. (dim. al lui *Dumitru*) ***Mitică*** + *-esc.*

miticísm *s.n.* (*fam.*) Atitudine, comportare, faptă, vorbă etc. care denotă superficialitate și neseriozitate (proprie miticilor). • pl. *-e.* /nm. pr. (dim. al lui *Dumitru*) ***Mitică*** + *-ism.*

mitifícă *vb. I. tr.* A mitiza. • prez.ind. *mitífic.* /<fr. ***mythifier.***

mitificáre *s.f.* Mitizare. • pl. *-ări.* /v. ***mitifica.***

mitificát, -ă *adj.* (*despre ființe, obiecte etc.*) Mitizat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***mitifica.***

mitiliculтúră *s.f.* (*agric.*) Ramură a agriculturii care se ocupă cu creșterea și comercializarea midiilor. • /<fr. ***mytiliculture***; cf. lat. *mytĭlus, -i* „midia, scoică”.

míting *s.n.* Adunare, întrunire publică, la care se dezbat probleme sau evenimente sociale, politice, religioase etc. importante. ◆ Reuniune sportivă. ◇ *Miting aviatic* = demonstrație de acrobații aeriene, salturi cu parașuta, însoțită de prezentarea unor noi aparate de zbor. ◆ (*glum.*) Întîlnire între două persoane. • scris și *meeting.* pl. *-uri.* /<engl., fr. ***meeting.***

mitingíst, -ă *s.m, s.f.* (*peior.*) Persoană care și-a făcut aproape o profesie din a participa la mitinguri. • pl. *-iști, -iste.* /***miting*** + *-ist.*

mititél, -eá *adj., s.m., s.f.* Dim. al lui *mic.* **I** (*indică dimensiunea*) **1** *adj.* Care este micuț. *Vezi tu acolo pe cineva ghemuit jos și mititel?* (CR.). ◇ Expr. *A se face mititel* = *a)* a se strînge (pentru a nu fi văzut). *Todiriță... s-a făcut mititel într-un ungher, cu ochii măriți de spaimă* (SADOV.); *b)* ext. a lua o atitudine modestă, umilă (în fața cuiva). **2** *s.m.* Cîrnăcior fără piele, făcut din carne tocată, amestecată cu diverse condimente, care se mănîncă fript la grătar; mic. *Bem o halbă de bere și mîncăm o pereche de mititei* (REBR.). **II** *adj.* (*despre persoane*) Care are o vîrstă fragedă. ◇ Expr. *De mititel* = *a)* de mic copil. *Ce treabă are el Cu banii mei pentru care m-am trudit de mititel?* (PANN); *b)* de tînăr. *N-are Tudor ce lucra Dă mititel să-nsura* (POP.). ◆ (*subst.*) Apelativ afectuos pentru a vorbi cu sau despre un copil ori (*iron.*) cu sau despre o ființă tînără, naivă. *Mititelu mamii... Tu nu mai ai măicuță* (REBR.). **III** *adj.* (*indică cantitatea*) *Ai venituri mititele?* (PANN). **IV** *adj.* (*indică intensitatea*) *a)* (*despre foc, lumină etc.*) *Mititel foc nu să vede* (POP.). *b)* (*despre glas, voce etc.*) *Rosti un „da” atît de mititel și de timid, de parcă i-ar fi fost rușine* (REBR.). **V** *adj.* (*arată calitatea, valoarea*) *Din greșele mititele în greșeli nemăsurate* (CON.). **VI** *s.m.* Eufem. (*pop.*; *art.*) Unul dintre numele dracului. *Nu cumva să vă împingă mititelu să intrați înaintea mea... că nu mai ajungeți să vedeți ziua de mîne* (CR.). • pl. *-ei, -ele.* /de la ***mic.***

mititelúț, -ă *adj.* Dim. al lui *mititel.* • pl. *-i, -e.* /***mititel*** + *-uț.*

mititícă *adj., s.f.* **1** *adj.* Mititea. **2** *s.f. art.* (*arg., fam.*) Închisoare. • pl. *-ele, -ici.* /de la ***mic.***

mitizá *vb. I. tr.* (*compl. indică ființe, obiecte, sentimente, aspirații umane etc.*) A da un caracter mitic; a mitifica, a mitologiza. • prez.ind. *-ez.* /<it. ***mitizzare.***

mitizánt, -ă *adj.* Care mitizează. • pl. *-ți, -te.* /<it. ***mitizzante.***

mitizáre *s.f.* Acțiunea de a *mitiza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***mitiza.***

mitizát, -ă *adj.* (*despre ființe, obiecte etc.*) Care a devenit un mit; mitificat, mitologizat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***mitiza.***

mito[1]**-** Elem. de compunere „fir, filament”, „mitoză”. • /<fr. ***mito-***; cf. gr. *μίτος* „fir”.

mito[2]**-** Elem. de compunere „mit”, „fabulație, minciună”. • /<lat. ***mythos***, ***-i***; cf. gr. *μῦθος* „mit, legendă”.

mitóc *s.n.* v. metoc.

mitocán *s.m.* **1** (*peior.*) Persoană cu comportări grosolane, vulgare; bădăran, mojic. *Bădărănia asta... o simulezi dumneata... Nu ești un mitocan* (SEBAST.). **2** (*înv.*) Locuitor de la periferia unui oraș. *Sub nume de mitocani, popolul de jos înțelege pe dulgheri, zidari și alți meseriași ce locuiesc pe la mahalale* (FIL.). • pl. *-i.* /***mitoc*** + *-an.*

mitocáncă *s.f.* (*peior.*) Femeie grosolană, mojică, vulgară; bădărancă. • pl. *-ce.* /***mitocan*** + *-că.*

mitocánesc, -eáscă *adj.* (*peior.*; *despre vorbe, atitudini, manifestări etc. ale oamenilor*) De mitocan; care este mojicesc, grosolan, vulgar. *Cumnata sorbea cafeaua... cu fluierături mitocănești* (KLOP.). • pl. *-ești.* /***mitocan*** + *-esc.*

mitocánește *adv.* (*peior.*) Ca mitocanii, în felul mitocanilor. *Se poartă mitocănește.* • /***mitocan*** + *-ește.*

mitocăníe *s.f.* (*peior.*) Atitudine, comportare, exprimare etc. de mitocan; mojicie, grosolănie, vulgaritate. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***mitocan*** + *-ie.*

mitocăníme *s.f.* Colect. (*peior.*) Mulțime de mitocani; totalitatea mitocanilor. *Pe podul Mogoșoaiei, mitocănime, femei, bărbați... mișunau* (MACED.). • /***mitocan*** + *-ime.*

mitocános, -oásă *adj.* Care aparține mitocanului, care este specific mitocanului; grosolan, vulgar. • pl. *-oși, -oase.* /***mitocan*** + *-os.*

mitoclásic, -ă *adj.* (*med.*; *despre substanțe*) Care împiedică cursul normal al mitozei. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***mitoclasique.***

mitocondriál, -ă *adj.* (*biol.*) Care ține de mitocondrii, care se referă la mitocondrii. • sil. *-dri-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***mitochondrial.***

mitocóndrie *s.f.* (*biol.*) Organit citoplasmatic de formă sferică sau alungită, granulară, de dimensiuni mici (1 micron), alcătuit din proteine, lipide și enzime, care face parte din condriomul celulelor la plante și la animale, asigurînd celulei energia necesară; condriozom. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***mitochondrie***; cf. gr. *μίτος* „fir”, *χονδρίον* „granulă”.

mitocosí *vb. IV. tr.* (*reg.*) **1** A muta, a deplasa de la locul său (încurcînd, zăpăcind). ◆ Ext. A încurca, a zăpăci (în urma mutării); a rătăci. ◇ (*refl.*) *A avut plăivas și nu știu unde s-o mitocozit* (POP.). ◆ A deranja, a defecta. *Ai umblat la ceas și l-ai mitocosit* (POP.). ◆ (*refl.*; *în forma „motocosi”*) A se amesteca, a se împestrița. *De vreo cîțiva ani „s-or motocosit vorbile”* (POP.). **2** A denatura, a falsifica (realitatea, adevărul); a încerca să ascundă (o faptă necinstită); a mușamaliza. • prez.ind. *-esc.* și *mitocozí, motocosí, motocoșí vb. IV.* /<ngr. ***μετώκησα***, aor. al lui *μετοικέω.*

mitocosít, -ă *adj.* (*reg.*) Care este deranjat, încurcat, zăpăcit. ◆ Care este stricat, sfărîmat, distrus. • pl. *-ți, -te.* și *motocoșít, -ă adj.* /v. ***motocosi.***

mitocozí *vb. IV.* v. mitocosi.

mitocritică *s.f.* (*lit.*) Tip de critică ce consideră opera literară drept confluență a temporalului cu permanentul, a faptului istoric cu eternul continuu, detectînd în ea structuri mitice, arhetipale. • /***mito***[2]**-** + ***critică.***

mitofobíe *s.f.* (*psih.*) Teamă patologică de mituri. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***mythophobia***, fr. ***mythofobie.***

mitogenétic, -ă *adj.* (*biol.*; *despre agenți*) Care stimulează diviziunea celulară. • pl. *-ci, -ce.* /***mito***[1]**-** + ***genetic.***

mitográf, -ă *s.m., s.f.* Specialist în mitografie. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***mythographe***; cf. gr. *μυθογράφος*.

mitográfic, -ă *adj.* Care ține de mitografie, care se referă la mitografie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***mythographique***.

mitografíe *s.f.* Disciplină care se ocupă cu descrierea structurilor miturilor și cu studierea sensurilor acestora. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***mythographie***.

mitogrămă *s.f.* Gen de inscripție arhaică, conținînd semne grafice rupestre sau în piatră, situate între desen și scriere, constituind mărturii ale unui stadiu care precede limbajul articulat și scrierea abstractă. ◆ Gener. Ansamblu de semne cărora li se acordă o anumită semnificație grafică, ideologică sau simbolică. • /***mito²-*** + *-gramă*.

mitóh *s.n.* v. metoc.

mitológ, -ă *s.m., s.f.* Persoană care se ocupă cu studiul mitologiei; cunoscător al mitologiei. • pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***mythologue***.

mitologhicésc, -eáscă *adj.* v. mitologic.

mitologhíe *s.f.* v. mitologie.

mitologiádă *s.f.* Subiect artistic luat din mitologie. • sil. *-gi-a-.* /<fr. ***mythologiade***.

mitológic, -ă *adj.* Care aparține mitologiei, care se referă la mitologie. *Sicilia... teatrul celor mai poetice aventure mitologice* (FIL.). ◆ Care se inspiră din mitologie. *Dacă aș fi... poet mitologic, aș edita întîi mitologia romană* (RUSSO). • pl. *-ci, -ce.* și (*înv.*) *mitologhicésc, -eáscă adj.* /<fr. ***mythologique***, ngr. *μυθολογικός*, lat. ***mythologicus, -a, -um***.

mitologíe *s.f.* **1** Totalitatea miturilor create de un popor, de o civilizație sau de un grup religios, constituind un sistem epic ce conține credințele și concepțiile arhaice ale lor. *Ești mai frumoasă decît Afrodita din mitologie* (FIL.). **2** Gener. Ansamblu de credințe, de idei care se referă la aceeași națiune și care se impun membrilor unei colectivități. **3** Studiu științific al miturilor, al originii, evoluției, clasificării și semnificației lor, prin raportare la religia unui popor, a unei comunități etc. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *mitologhíe s.f.* /<fr. ***mythologie***, ngr. *μυθολογία*, germ. ***Mythologie***, lat. ***mythologia***; cf. gr. *μῦθος* „mit", *λόγος* „studiu".

mitologísm *s.n.* **1** Explicare (sistematică) a miturilor. ◆ Pasiune pentru mitologie; cultul mitologiei. **2** (*în viziunea lui Pierre Fontanier*) (Termen care denumește) expresia fictivă, împrumutată din mitologie și folosită în locul expresiei simple, obișnuite. Ex. *Nu-s vîndecat cu totul,* Minerva *mea. Simt încă Harpiile pe frunte cu zborul lor nefast* (PILL.). • /<fr. ***mythologisme***.

mitologizá *vb. I. tr.* (*compl. indică ființe, obiecte, sentimente, aspirații umane etc.*) A mitiza. • prez. ind. *-ez.* /<germ. ***mythologisieren***.

mitologizánt, -ă *adj.* Care mitologizează. • pl. *-ți, -te.* /***mitologiza*** + *-ant*.

mitologizáre *s.f.* (*stil.*) Procedeu artistic constînd din comparații, metafore etc. inspirate de mitologie. • pl. *-ări.* /v. ***mitologiza***.

mitologizát, -ă *adj.* (*despre ființe, obiecte etc.*) Mitizat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***mitologiza***.

mitomăn, -ă *adj., s.m., s.f.* (*psih.*) (Persoană) care suferă de mitomanie. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***mythomane***.

mitomaníe *s.f.* (*psih.*) Psihopatie care constă în tendința de a denatura adevărul, de a fabula, de a inventa și de a povesti fapte imaginate. ◆ Mania de a minți. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***mythomanie***.

mitorlăn *s.m.* (*zool.; reg.*) **1** Cîrtiță (*Talpa europaea*). **2** Popîndău (*Citellus citellus*). • pl. *-i.* și ***mițorlán*** *s.m.* /etimol. nec.

mitosí *vb. IV. tr.* (*reg.*) **1** A ghionti, a buși. **2** A ascunde, a dosi. • prez.ind. *-esc.* și ***mițosí*** *vb. IV.* /etimol. nec.

mitoșí *vb. IV.* v. mitosi.

mitótic, -ă *adj.* (*hist.*) Care ține de mitoză, care se referă la mitoză. ◇ *Aparat mitotic* v. aparat. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***mitotique***.

mitóză *s.f.* (*hist.*) Diviziune indirectă celulară în cursul căreia are loc apariția cromozomilor și împărțirea materialului celular la două celule-fiice, ambele cu același număr de cromozomi; cariochineză. • pl. *-e.* /<fr. ***mitose***; cf. gr. *μίτος* „fir".

mitrăl, -ă *adj.* **1** (*anat.*) Care aparține valvulei orificiului auriculo-ventricular stîng al inimii, care se referă la această valvulă; care afectează această valvulă. ◇ *Valvulă mitrală* = formație membranoasă la nivelul orificiului auriculo-ventricular din partea stîngă a inimii. *Insuficiență mitrală* = lărgire a orificiului mitral din cauza unor leziuni ale valvulei mitrale. *Maladie mitrală* v. maladie. *Stenoză mitrală* v. stenoză. **2** (*despre podoabe*) Care este în formă de mitră. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***mitral***.

mitraliá *vb. I.* (*milit.*) **1** *tr.* A supune un obiectiv tirului de mitralieră. *Inamicii au mitraliat trenul.* ◇ Fig. *Femeia continua să-l mitralieze cu vorbe de ocară.* **2** *intr.* A trage cu mitraliera. • sil. *-li-a.* prez.ind. *-iez.* /<fr. ***mitrailler***, it. ***mitragliare***.

mitrálie *s.f.* (*milit.*) **1** Proiectil de artilerie cu pereții subțiri, plin cu gloanțe, care explodează în aer, la scurt timp după ieșirea din țeavă. *Tunurile erau încărcate cu mitralii, adică fel de fel de rupturi, cuie, gloanțe, care explodau chiar la zece-douăzeci de pași* (CA. PETR.). **2** (*înv.*) Fiecare dintre bucățile mici de fier cu care se umpleau unele proiectile pentru tunuri. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***mitraille***, it. ***mitraglia***.

mitraliéră *s.f.* (*milit.*) Armă automată de calibru mic, ușor transportabilă, montată pe un afet sau într-un locaș special (la tancuri, la avioane etc.), cu tir rapid; (*înv.*) mitralieză. *Mitraliere străjuiesc ca scorpii ațipite* (CA. PETR.). ◇ Fig. (*cu aluzie la zgomotul ritmic făcut de această armă*) *Cîntau lăutarii căutînd să acopere mitraliera cleștelui pe grătar* (POP.). • sil. *-li-e-.* pl. *-e.* /<it. ***mitragliera***.

mitraliére *s.f.* (*milit.*) Acțiunea de *a mitralia* și rezultatul ei. • sil. *-li-e-.* pl. *-i.* /v. ***mitralia***.

mitraliézǎ *s.f.* (*milit.; înv.*) Mitralieră. • sil. *-li-e-.* pl. *-e.* /<fr. ***mitrailleuse***.

mitraliór *s.m.* (*milit.*) Soldat specializat în folosirea mitralierei. • sil. *-li-or.* pl. *-i.* /<fr. ***mitrailleur***.

mitralítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a valvulei mitrale a inimii. • pl. *-e.* /<fr. ***mitralite***.

mítră[1] *s.f.* **1** (*bis.*) Acoperămînt pentru cap, înalt, de formă sferică sau conică, bogat ornamentat cu broderii (și cu pietre prețioase), purtat de arhierei și de unii arhimandriți (în timpul slujbelor religioase). *Îi trimise... mitropolitului Iosif sacos și mitră* (C. NEGR.). **2** Un fel de coroană purtată de regi, de împărați etc. *Craiul, socru mare, rezemat în jilț cu spată, El pe capu-i poartă mitră și-i cu barba pieptănată* (EMIN.). **3** (*înv.; la popoarele orientale*) Acoperămînt al capului de formă specială. *Ca și medii era-mbrăcați, numai avea mitre în cap* (HER.). **4** Mic acoperiș construit deasupra coșurilor de fum. • pl. *-e.* /<slav. **митра**, ngr. ***μίτρα***.

mitră catolică

mitră ortodoxă

mítră[2] *s.f.* (*anat.*) Uter. • pl. *-e.* /<ngr. ***μήτρα***.

mítrică *s.f.* v. metrică.

mitridatísm *s.n.* (*med.*) Imunitate la otrăvuri, obținută prin deprinderea organismului cu doze progresive. • /<fr. ***mithridatisme***, engl. ***mithridatism***; cf. nm. pr. *Mitridate*, rege antic al Pontului.

mitridatizá *vb. I. tr., refl.* (*med.*) A (se) obișnui să consume anumite otrăvuri, prin ingerarea lor în cantități progresive, pentru a obține imunitate față de ele. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***mithridatiser***.

mitridatizáre *s.f.* (*med.*) Obișnuire a organismului cu otrăvuri prin ingerarea lor în cantități progresive în scopul obținerii imunității. • pl. *-ări.* /v. ***mitridatiza***.

mitroácă *s.f.* (*reg.*) **1** Scripete format dintr-un butuc gros cu mînere la capete, cu ajutorul căruia se trage năvodul din apă. **2** (*iht.*) Nume dat mai multor specii de guvizi. • pl. *-ce.* /etimol. nec.

mitrofór *adj.* (*bis.; despre clerici*) Care are dreptul să poarte mitră. • pl. *-i.* /<ngr. ***μιτροφόρος***.

mitrópolă *s.f.* v. metropolă.

mitropolíe[1] *s.f.* (*în Biserica Ortodoxă*) **1** Instituție administrativă bisericească, superioară episcopiei și inferioară patriarhiei, corespunzătoare unei provincii sau unei țări și care are în frunte un mitropolit. *Mitropolia Moldovei și a Bucovinei.* **2** Biserica și ansamblul de clădiri anexe care constituie sediul unei mitropolii. **3** Funcție de mitropolit. *N-am pretins o mitropolie, ci numai un episcopat* (STANCU). **4** Perioadă de timp cînd cineva a ocupat funcția de mitropolit. *Mitropolia lui a fost de numai doi ani.* • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv., reg.*) ***metropolíe*** *s.f.* /<slav. **митрополия**; cf. lat *metropolis*.

mitropolíe[2] *s.f.* (*înv.*) Cetate de scaun; capitală. *Dachia cea de mijloc... avînd mitropolie cetatea Sardichiei* (ȘINC.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<slav. **митрополь**, ngr. ***μητρόπολη***.

mitropolít *s.m.* (*în Biserica Ortodoxă*) Rang înalt în ierarhia Bisericii Ortodoxe, inferior patriarhului și superior episcopului. ◆ Persoană care deține acest rang. *Cîți domnitori și mitropoliți s-au rînduit la scaunul Moldovei* (CR.). ◇ *Mitropolit primat* v. primat. • pl. *-ți.* și (*înv.*) *metropolít s.m.* /<slav. **митрополитъ**.

mitropolitán, -ă *adj.* Care aparține mitropoliei sau mitropolitului, care se referă la mitropolie sau la mitropolit. *Era în odăile mitropolitane, în care se înghesuiseră peste patruzeci de boieri* (CA. PETR.). • pl. *-i, -e.* și (*înv.*) *metropolitán, -ă adj.* /***mitropolit*** + *-an*; cf. lat. *metropolitanus, -a, -um*.

mitteleurópa *s.f.* (*polit.*) Doctrină germană, apărută după războiul franco-german din 1870, care preconiza unirea Germaniei cu Austria într-un bloc politic și economic, pentru dominarea spațiului dintre Marea Nordului și Golful Persic. • /germ. ***Mitteleuropa***.

mituí *vb. IV. tr.* A da cuiva mită. *Solul... mituise pe mai mulți din înalții dregători* (ODOB.). ◇ (*refl. pas.*) *Cel ce lesne se mituiește pururea la bani gîndește* (PANN). • prez.ind. *-iesc.* /***mită*** + *-ui*.

mituiálă *s.f.* Mituire. *De acum înainte... mituielile și mîncătoriile vor lipsi cu totul* (ISP.). ◆ Concr. Mită. • pl. *-ieli.* /***mituí*** + *-eală*.

mituíre *s.f.* Acțiunea de *a mitui* și rezultatul ei; mituială. *După acest proiect de lege nu vor fi admiși în funcții administrative cei vinovați de falsificare, de sustragere de bani publici, ..., atentat la bunele moravuri, mituire* (EMIN.). • pl. *-i.* /v. ***mitui***.

mituít[1] *s.n.* Mituire. • /v. ***mitui***.

mituít[2]**, -ă** *adj.* (*despre persoane*) Care a primit mită. *Judecătorii mituiți i-au dat cîștig de cauză.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***mitui***.

mituitór, -oáre *s.m., s.f.* Persoană care mituiește. • sil. *-tu-i-.* pl. *-ori, -oare.* /***mitui*** + *-tor*.

míță *s.f.* (*mai ales la pl.*) **1** Lînă scurtă provenită de la prima tunsoare a mieilor timpurii; lînă (de calitate inferioară) tunsă de pe capul, coada și picioarele oilor. *Negustorii... cumpărau lîna și mițele* (MOR.). **2** Fire din blana unor animale, care au crescut mai lungi, formînd cîrlionți, șuvițe; smoc de păr sau de lînă. *Un om în cojoc lung, cu mițele atîrnînd, intră* (SADOV.). • pl. *-e.* /lat. ****agnícius, -a, -um*** „de miel".

mițorlán *s.m.* v. mitorlan.

mițós, -oásă *adj.* **1** (*despre blăni, lînă sau despre obiecte de blană, de lînă*) Care are fire lungi, creț și bogate; flocos. *Hagi Tudose bolește cu capul pe-o pernă soioasă, învelit c-o pătură albastră, mițoasă* (DELAVR.). **2** (*despre animale*) Care are blana, lîna cu fire lungi și dese. *Se vedeau pe drum vite rătăcite, cu părul mițos* (D. ZAMF.). ◇ Analog. *Cu pletele-i mițoase în iarbă încîlcite Privește pe deasupra-i* (ALECS.). • pl. *-oși, -oase.* /***miță*** + *-os*.

mițuí *vb. IV. tr.* **1** (*compl. indică oi, miei etc.*) A tunde de mițe. *Tund miei, ... îi mițui* (POP.). ◆ Analog. (*tr., refl.*) A (se) tunde prost, cu șuvițe inegale. **2** (*glum.*) A părui. *Copilul nu era cuminte, așa că l-a mițuit o țîră.* • prez.ind. *-iesc, mițui.* /***miță*** + *-ui*.

mițuiálă *s.f.* Mițuire. • pl. *-ieli.* /***mițuí*** + *-eală*.

mițuíre *s.f.* Acțiunea de *a mițui* și rezultatul ei; mițuială, mițuit. • pl. *-i.* /v. ***mițui***.

mițuít *s.n.* Mițuire. • /v. ***mițui***.

miuión *s.m. invar.* **I 1** A douăsprezecea literă a alfabetului grecesc (*μύ* în neogreacă), corespunzînd sunetului „mii". **2** Sunetul notat cu această literă. **3** Semn grafic pentru această literă (*μ, M*). **II 1** (*fiz.*) Simbol pentru masa specifică sau pentru densitatea absolută a mezonului. **2** (*metrol.*) Simbol pentru *micron*. **3** (*în radiotehnică*) Simbol pentru coeficientul de amplificare al unui tub termoelectronic. • /<gr. ***μῦ***; cf. ebr. *mēm*.

miuón *s.m.* (*fiz.*) Particulă elementară din familia leptonilor, cu sarcina electrică (pozitivă sau negativă) egală cu aceea a electronului. • pl. *-i.* /<fr. ***muon***.

mix¹- Elem. de compunere „amestec", „mixt". • și *mixo-*. /<fr. ***mix(o)***-; cf. gr. *μῖξις*.

mix²- Elem. de compunere „mucozitate", „mucus". • și *mixo-*. /<fr. ***myxo***-; cf. gr. *μύξα* „mucozitate".

mixá *vb. I. tr.* **1** A amesteca. *Mixează legumele într-un bol.* **2** (*cinemat.*) A realiza mixajul unui film. • prez. ind. *-ez.* /de la ***mixaj***, prin derivare regresivă; cf. fr. *mixer*.

mixáj *s.n.* **1** Amestec de orice fel. **2** (*cinemat.*) Procedeu de suprapunere pe o singură pistă sonoră a tuturor elementelor auditive ale unui film. **3** Combinare în anumite doze a înregistrărilor fiecărui instrument sau a vocii într-un tot unitar. • pl. *-e.* /<fr. ***mixage***.

mixáre *s.f.* Acțiunea de *a mixa* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***mixa***.

mixedém *s.n.* (*med.*) Boală endocrină, congenitală sau dobîndită, provocată de o insuficiență tiroidiană gravă și caracterizată printr-un edem dur, gălbui al țesutului subcutanat, prin scăderea funcțiilor organismului, prin tulburări neuropsihice și viscerale, prin anemie, hipotermie etc. • /<fr. ***myxoedème***; cf. gr. *μύξα* „mucozitate", *οἴδημα* „umflătură".

mixedematós, -oásă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Persoană) bolnavă de mixedem. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***myxoedémateux***.

mixed-grill [mikst'gril] *s.n.* Grătar mixt. • /<engl. ***mixed grill***.

míxer *s.n.* **1** (*tehn.*) Aparat electric, instalație care efectuează amestecarea unor materiale **2** Aparat electric (casnic) care servește la amestecarea, baterea etc. alimentelor; malaxor. **3** (*ind. extract.*) Amestecător hidraulic folosit la prepararea laptelui de ciment pentru cimentarea sondelor. **4** (*telec.*) Dispozitiv electronic care permite folosirea mai multor surse electroacustice în același timp, prin aplicarea la intrare a două semnale de frecvențe diferite, la ieșire rezultînd un semnal de frecvență egală cu a frecvențelor de la intrare. **5** (*cinemat.*) Pupitru de mixaj. • pl. *-e.* /<fr., engl. ***mixer***.

mixíe *s.f.* (*biol.*) Contopire a două nuclee similare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***mixie***.

mixo¹- v. mix¹-.

mixo²- v. mix²-.

mixobactérie *s.f.* (*bacter.*; *la pl.*) Grup de bacterii asemănătoare unor ciuperci, cu aspect de mucozități. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***myxobactérie***.

mixoblastóm *s.n.* (*med.*) Mixosarcom. • pl. *-oame.* /<fr. ***mixoblastome***.

mixocít *s.n.* (*biol.*) Celulă mare, poliedrică sau stelată, din țesutul mucilaginos. • /<fr. ***myxocyte***.

mixocondróm *s.n.* (*med.*) Tumoare mixtă formată de țesutul cartilaginos și mucos; condromixom. • /<fr. ***myxochondrome***.

mixocromozóm *s.m.* (*biol.*) Cromozom rezultat din fuzionarea completă a doi cromozomi omologi în profaza meiotică. • pl. *-i.* /<fr. ***myxochromosome***.

mixoíd, -ă *adj.* (*biol.*) Care are aspect de mucus. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***myxoïde***.

mixolidián *adj.* (*muz.*) *Mod mixolidian* = mod mixolidic. • sil. *-di-an.* /<fr. ***myxolidien***.

mixoiídic *adj.* (*muz.*) *Mod mixolidic* = mod melodic a cărui scară muzicală se deosebește de cea a modului major prin faptul că treapta a VII-a coborîtă, în loc să formeze cu tonica o septimă mare, formează o septimă mică; mod mixolidian. • /<germ. ***mixolydisch***.

mixóm *s.n.* (*med.*) Tumoare benignă, cu aspect gelatinos, a țesutului conjunctiv mucos. <> *Mixom odontogen* = tumoră dentară bogată în mucus. • pl. *-oame.* /<fr. ***myxome***.

mixomatóză *s.f.* **1** (*med.*) Boală infecțioasă caracterizată prin formarea de mixoame. **2** (*med. vet.*) Boală infecțioasă și mortală a iepurilor de casă, transmisibilă și omului, produsă de un virus, care se manifestă prin inflamarea mucoaselor nazale și oculare și prin tumori în diferite regiuni ale corpului. • /<fr. ***myxomatose***.

mixomicétă *s.f.* (*bot.*; *la pl.*) Încrengătură de plante inferioare, saprofite, lipsite de clorofilă, gelatinoase, informe, mobile, care se hrănesc cu substanțe vegetale în descompunere (*Myxomycetes*); (*și la sg.*) plantă care face parte din această încrengătură. • pl. *-e.* /<fr. ***myxomycètes***; cf. gr. *μύξα* „mucozitate", *μύκης, ητος* „ciupercă".

mixoploíd, -á *adj.* (*biol.*; *despre celule*) Care prezintă mixoploidie. • sil. *-plo-id.* pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***mixoploïde***.

mixoploidíe *s.f.* (*biol.*) Prezență a unui număr diferit de cromozomi în celulele aceluiași țesut sau organ. • sil. *plo-i-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***mixoploïdie***.

mixopoiéză *s.f.* (*med.*) Secreție de produse mucilaginoase. • sil. *-po-ie-.* /<fr. ***myxopoïese***.

mixorée *s.f.* (*med.*) Hipersecreție mucoasă a intestinului, care se observă în enterocolită. • /<fr. ***myxorrhée***.

mixosarcóm *s.n.* (*med.*) Mixom malignizat, în care celulele tumorale prezintă frecvente monstruozități; mixoblastom. • pl. *-oame.* /<fr. ***myxosarcome***.

mixoscopíe *s.f.* (*psih.*) Perversiune sexuală constînd în obținerea plăcerii prin contemplarea raportului sexual întreținut de alte persoane; voaierism. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***mixoscopia***.

mixospór *s.m.* (*biol.*) Spor specific mixomicetelor. • pl. *-i.* /<fr. ***myxospore***.

mixosporánge *s.n.* (*biol.*) Organ de fructificare al mixomicetelor în care se formează mixosporii. • /<fr. ***myxosporange***.

mixoteríe *s.f.* (*a. plast.*) Figură reprezentînd o combinație între om și animal. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***mixothérie***.

mixotróf, -ă *adj.* (*biol.*; *despre organisme*) Care are nutriție mixtă, autotrofă și heterotrofă sau saprofită și parazitică. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***mixotrophe***.

mixovirózá *s.f.* (*med.*) Denumire generică pentru bolile provocate de mixovirusuri (rujeola, oreionul, gripa și alte boli virale respiratorii). • pl. *-e.* /<fr. ***mixovirose***.

mixovírus *s.n.* (*med.*) Grup de virusuri cuprinzînd virusul gripei, al oreionului etc. • pl. *-uri, m. -uși.* /<fr. ***myxovirus***.

mixt, -ă *adj., s.f. pl.* **1** *adj.* Care este alcătuit din elemente deosebite (ca natură, origine, funcție etc.); compus din elemente eterogene; amestecat. <> *Școală* (sau *clasă*) *mixtă* = școală (sau clasă) în care învață elevi de ambele sexe. *Cor mixt* = cor compus din voci bărbătești și femeiești. *Tren mixt* = tren compus din vagoane de călători și vagoane de marfă. (*mat.*) *Număr mixt* sau (*înv.*) *fracție mixtă* = număr compus din numere întregi și din fracții ordinare. (*gram.*; *înv.*) *Gen mixt* = genul neutru. *Căsătorie mixtă* v. căsătorie. *Dublu mixt* v. dublu. **2** *s.f. pl.* (*ind. extract.*) Produse naturale, constituite din mai multe minerale concrescute și care trebuie sfărîmate în vederea separării substanțelor utile. ◆ Produse intermediare care conțin atît materiale utile, cît și sterile și care trebuie supuse unor operații de concentrare pentru a separa materialul util. • pl. *micști, -xte.* /<fr. ***mixte***, lat. ***mixtus, -a, -um***.

mixtá *vb. I. tr.* A alcătui o școală sau o clasă cu băieți și fete. • prez.ind. *-ez.* /***mixt*** + *-a*.

mixtéci *s.m. pl.* Populație amerindiană din Mexic, care trăiește astăzi în statele Guerrero și Oaxaca și care a influențat arta și civilizația aztecă. • /<fr. ***mixteques***.

mixtilíniu, -ie *adj.* **1** (*geom.*) Care este format din linii drepte și curbe. **2** (*despre cristale*) Care are fețe plane și curbe. • pl. *-ii.* /<fr. ***mixtiligne***.

mixtiúne *s.f.* (*farm.*) Amestec de substanțe pulverulente într-un lichid pentru a prepara un medicament. • pl. *-i.* /<fr. ***mixtion***, lat. ***mixtio, -onis***.

míxtum compósitum *loc.subst.* (*latin.*) Amestec artificial, uneori artificios și nereușit. • /<lat. ***mixtum compositum***.

mixtúră *s.f.* **1** (*uneori deprec.*) Amestec de elemente eterogene; amestecătură. *Tabloul din urmă e... o mixtură metafizică nemțească, în care poetul înecă tot înțelesul tablourilor dintîi* (GHER.). **2** Amestec alcătuit din mai multe substanțe, materiale, de obicei lichide sau granulare. ◆ (*constr.*) Amestec de materiale minerale granulare, folosit la fabricarea unor mortare, îmbrăcăminți rutiere etc. **3** (*farm.*) Medicament preparat prin amestecarea mai multor substanțe. **4** (*miner.*; *la pl.*) Produse miniere naturale, constituite din mai multe minerale concrescute, care trebuie sfărîmate pentru separarea substanțelor utile. **5** (*muz.*) Sunet deosebit obținut la orgă prin producerea simultană a unor timbre diferite, prin adăugarea, la sunetul fundamental, a cîtorva armonice superioare. • pl. *-i.* /<fr. ***mixture***, lat. ***mixtūra, -ae***.

miz- v. mis-.

mizá *vb. I. tr.* **1** (*la jocurile de noroc*) A depune ca mizã; a juca pe...; a ponta. *Am mizat pe dama cea de pică* (LESN.). **2** Fig. A conta pe..., a se bizui pe... *Am mizat pe onestitatea acestui prieten.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***miser***.

mizanscénă *s.f.* Realizare scenică sau cinematografică; montare a unei piese, a unui scenariu etc.; punere în scenă. • pl. *-e*, și *misanscénă s.f.* /<fr. ***mis en scène***.

mizantróp, -ă *s.m., s.f.* Persoană stăpînită de mizantropie. ◆ Ext. Persoană nesociabilă, neprietenoasă, izolată, necomunicativă; persoană morocănoasă, ursuză. *N-aveau altă treabă decît să supere singurătatea unor mizantropi* (C. NEGR.). <> (*adj.*) *Medelioglu era mizantrop și singuratic* (CA. PETR.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***misanthrope***; cf. gr. *μισάνθρωπος* <*μισῶ* „a urî", *ἄνθρωπος* „om".

mizantrópic, -á *adj.* Care ține de mizantropi sau de mizantropie, care se referă la mizantrop sau la mizantropie; care denotă mizantropie; care este provocat de mizantropie. *Blestemul îl invoc; Blestemul mizantropic cu vînăta lui ghiară* (EMIN.). • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***misanthropique***.

mizantropíe *s.f.* Neîncredere, dispreț, ură față de oameni. *Ochii mei painjeniți de lacrimi și insomnie întrevedeau într-o sălbatecă fantasmagorie capul vînăt al acelui amic nefericit, cu creierii roșii de gîndire, cu fălcile înfundate de venin și de mizantropie* (EMIN.). ◆ (*psih.*) Tendință (patologică) de a evita societatea, de a se izola de oameni. • g.-d. *-iei.* /<ngr. ***μισανθρωπία***, fr. ***misanthropie***.

mizáre *s.f.* Acțiunea de *a miza* și rezultatul ei; mizã. • pl. *-ări.* /v. ***miza***.

mizát *s.n.* v. mezat.

mízã *s.f.* **1** (*la unele jocuri de noroc*; *mai ales în legătură cu vb. „a pune"*) Sumă de bani pe care o depune fiecare dintre participanți și care revine cîștigătorului. *Își făcea mîna greblă și strîngea mizele* (VLAH.). **2** Fig. Ceea ce constituie obiectivul unei dispute, al unei acțiuni, al unui litigiu etc. *Miza acestei inițiative era foarte mare.* **3** Fig. Fapt scontat. *Miza era aflarea făptașului.* • pl. *-e.* /<fr. ***mise***.

mizdrí *vb. IV.* v. mezdri.

mizénă *s.f.* (*mar.*) Catarg al unei nave, între botul acesteia și arborele central. • pl. *-e.* /<fr. ***misaine***.

mízer, -ă *adj.* **1** (*despre ființe*) Care este sărman, nenorocit. *Poporul poate era sărac, dar nu era mizer, nu sleit* (EMIN.). <> (*subst.*) *Cînd moartea e totuna, nebun ești dac-alegi Dintre nebuni pe-un geniu, pe-un mizer dintre regi* (COȘB.). **2** (*despre starea, mediul în care se află ființele, despre obiecte etc.*) Care denotă o situație materială extrem de proastă, mizerabilă, vrednică de plîns. *Căruțe de fugari... Gospodării mizere, Atîta cît încape Sub coviltir de rogojini* (CA. PETR.). ◆ Ext. Care este sărac, sărăcăcios. *E îmbrăcat cu o haină mizeră.* ◆ Care este neînsemnat, nesemnificativ, meschin. *Trecătorii nu mai goneau alungați de grijile lor mizere* (CE. PETR.). • acc. și *mizér.* pl. *-i, -e.* /<lat. ***miser, -a, -um***, it. ***misero***.

mizerábil, -ă *adj.* **1** Care se află într-o stare (materială sau morală) care inspiră milă, compătimire; vrednic de plîns; lamentabil, jalnic, nenorocit. *Niciodată prestigiul justiției n-a fost mai compromis, niciodată administrațiunea n-a fost mai slabă și mai coruptă, ..., țăranul mai sărăcit și mai mizerabil* (EMIN.). ◆ Care denotă o situație foarte proastă, vrednică de plîns; care are aspect urît, sărăcăcios; mizer. *Plouă... Pe-un tîrg mizerabil* (BACOV.). ◆ Neînsemnat, neglijabil. *O biată planetă mizerabilă, pe lîngă care stele trec fără s-o vadă* (SEBAST.). **2** Care este lipsit de valoare; care este de calitate foarte proastă; inferior. *Teza d-tale pe al treilea, la cosmografie, este mizerabilă* (SEBAST.). **3** Fig. Aspru, rău. *Știu c-o să vă înghețe Iarna mizerabilă* (TOPÎR.). **4** (*despre oameni sau despre fapte, manifestări etc. ale lor*) Care este ticălos, nemernic, mîrșav, infam. *Toți au ceva în comun, prin care sînt și mizerabili și ridicoli* (IBR.). <> (*subst.*) *Un mizerabil persecută de moarte pe o pereche de tineri* (CAR.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***misérable***, lat. ***miserabĭlis, -e***.

mizerăție *s.f.* Milă, îndurare. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***misération***, lat. ***miserātio, -onis***.

mizericórdie *s.f.* (*înv.*) Milă, îndurare; milostivire. *Madam, cocoană! ai mizericordie de un june român în primăvara existenței sale!* (CAR.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***miséricorde***, lat. ***misĕricordĭa, -ae***.

mizericordiós, -oásă *adj.* (*înv.*) Care este îndurător, milostiv, milos; generos. *Libertatea este mizericordioasă* (RUSSO). • sil. *-di-os.* pl. *-oşi, -oase.* /<fr. ***misèricordieux***.

mizérie *s.f.* **1** Situaţie vrednică de plîns, jalnică. ◆ Spec. Sărăcie extremă. *Această presă ocupatu-s-a ea vrodată de mizeria şi mortalitatea populaţiunei române* (EMIN.). ◇ Loc.adj. *De mizerie* = mizerabil; sărăcăcios; sărac. *Are o leafă de mizerie.* **2** Aspect exterior care dovedeşte o mare sărăcie, murdărie ori dezordine. *În casă e mizerie.* **3** (*mai ales la pl.*) Ceea ce decurge dintr-o stare de extremă sărăcie; ceea ce provoacă suferinţe, neplăceri, greutăţi; lipsuri materiale, griji, necazuri. *O lume reală plină de amăgiri şi mizerii* (FIL.). ◇ Expr. *A-i face* (cuiva) *mizerii* = a cauza (cuiva) neplăceri; a şicana, a supăra (pe cineva). *Să-i facem mizerii, să ne simtă puterea* (STANCU). **4** (*fam.*) Lucru fără valoare, de proastă calitate; fleac. *Are o mizerie de calculator.* • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<lat. ***miseria, -ae***, fr. ***misère***.

mizerós, -oásă *adj.* (*înv.*) Care se află în mizerie; nevoiaş. • pl. *-oşi, -oase.* /<fr. ***miséreux***.

mizg *s.n.* v. mîzgă.

mizguí *vb. IV.* (*reg.*) **1** *intr. impers.* A ploua sau a ninge încet şi mărunt; a cădea ploaie amestecată cu zăpadă. *Începe a mizgui* (POP.). **2** *refl.* (*despre pămînt*) A se umezi uşor, a prinde mîzgă; a deveni alunecos. *Brazda se mîzguieşte* (POP.). • prez.ind. pers. 3 *mízguie, -ieşte.* şi *mîzguí vb. IV.* /***mizg*** + *-ui.*

mizíde *s.n. pl.* (*zool.*) Ordin de crustacee marine, salmastricole şi dulcicole, asemănătoare crevetelor. • /<lat. ***mysidaceae***, den. şt.

mizilíc *s.n.* v. mezelic.

mízloc *s.n.* v. mijloc.

mizlocíre *s.f.* v. mijlocire.

mizlocitór, -oáre *s.m, s.f.* v. mijlocitor.

mîc *s.n.* Expr. (*reg.*) *A nu zice nici mîc* sau (*adv.*) *a tăcea mîc* = a nu scoate nici o vorbă, a nu spune nici un cuvînt, a tăcea chitic. *Nu cuteza să zică nici mîc împotriva directorului* (AGÂR.). • /onomat.; cf. germ. *Muck*, magh. *mukk* „sunet slab, şoaptă, mîrîit de supărare, de indignare".

mîglár *s.m.* (*reg.*) Persoană care cîntăreşte (sarea). • pl. *-i* şi *măglár s.m.* /***mîglă*** + *-ar.*

mîgláş *s.m.* (*reg.*) Muncitor care transportă şi depozitează bolovani de sare în mîglă. • pl. *-i.* /***mîglă*** + *-aş.*

mîglă[1] *s.f.* (*reg.*) Stivă, grămadă, morman (de piatră, de cartofi, de bulgări de sare etc.). *Migle de oase pe-afară azvîrlite să vede* (BELD.). • pl. *-e.* /<magh. ***máglya***, dial *mágla* „morman".

mîglă[2] *s.f.* (*înv.*) Negură, ceaţă, pîclă. • /<slav. **мьгла**.

mîgliseálă *s.f.* (*reg.*) Mîglisire. • pl. *-eli.* /***mîglisi*** + *-eală.*

mîglisí *vb. IV. tr.* (*reg.*) A înşela pe cineva (cu promisiuni, linguşeli etc.); a amăgi; a măguli, a linguşi. *A-nceput să-l mîngîie şi să-l mîglisească* (CAR.). • prez. ind. *-esc.* şi *mănglisí, miclisí, miglişí vb. IV.* /cf. *mîglă*[2].

mîglisíre *s.f.* (*reg.*) Acţiunea de a *mîglisi* şi rezultatul ei; mîgliseală. *Amorul... cu mîglisirea lui pe tineri otrăveşte* (PANN). • pl. *-i.* /v. ***mîglisi***.

mîglisitór, -oáre *adj.* (*reg.*) Care este înşelător, amăgitor; linguşitor. *Cu glas miglişitor* (MACED.). • pl. *-ori, -oare.* şi *miglişitór, -oáre adj.* /***mîglisi*** + *-tor.*

mîhní *vb. IV. refl.* **1** A se supăra, a se întrista, a se amări; a se indispune. *Nu te mîhni, că tot drag ne eşti* (CE. PETR.). ◇ (*tr.*) *Preferă să-l mîhnească azi, decît să-l lase pe drumuri mai tîrziu* (REBR.). **2** (*înv.*) A se căi, a-i părea rău. *Auzind propovedania lui Petru, să mîhniră întru inimă şi să pocăiră* (N. T. 1648). • prez. ind. *-esc.* /etimol. nec.

mîhnicíos, -oásă *adj.* (*înv.*) Care mîhneşte; care îndurerează; trist, deprimant. • pl. *oşi, -oase.* /***mîhni*** + *-icios.*

mîhniciúne *s.f.* (*înv.*) Mîhnire. *Mîhniciunea mea este că nu sînt acasă* (KOGĂL.). • pl. *-i.* /***mîhni*** + *-iciune.*

mîhníre *s.f.* Faptul de a (*se*) *mîhni*; sentiment de întristare, îndurerare, amărăciune, supărare; (*înv.*) mîhniciune. *Eu nu ştiam necazul, nu cunoşteam mîhnire* (HEL.). • pl. *-i.* /v. ***mîhni***.

mîhnít, -ă *adj.* Care este supărat, întristat, îndurerat; trist, deprimat. *Ipate era mîhnit pentru pierderea lui Chirică* (CR.). ◆ Sumbru, mohorît, dezolant. *Alungă gîndurile mîhnite* (CE. PETR.). • pl. *-ţi, -te.* /v. ***mîhni***.

mîhnitór, -oáre *adj.* Care produce mîhnire, care îndurerează, care întristează. *Aduse vorba despre lucruri atît de mîhnitoare sufletului* (ISP.). • pl. *-ori, -oare.* /***mîhni*** + *-tor.*

mîietoáre *s.f.* (*reg.; de obicei la pl.*) Acareturi. *Moţul mai are şi alte maitori pe lîngă casă: o cămară, o cocină* (POP.). • pl. *-ori.* şi *maietoáre s.f.* /***mînea*** + *-ătoare.*

mîine *adv.* **1** În ziua care urmează după cea de azi; a doua zi. *Dac-a veni mîne, l-oi iubi* (EMIN.). ◇ (*cu determ. care indică momentul din ziua următoare*) *Pînă mîine seara să termini toată treaba.* ◇ (*în corelaţie sau în opoz. cu „azi", „astăzi", sugerează un timp foarte scurt*) *Astăzi eşti, mîine nu mai eşti.* ◇ Loc.adj. *De mîine* = din ziua următoare celei de azi. *Statele diferite ce trăiesc cu neliniştea zilei de mîne s-au înarmat şi se pregătesc a face faţă evenimentelor ce sînt cu putinţă* (EMIN.). ◇ Expr. *Pe mîine* = formulă de salut la despărţire, indicînd o reîntîlnire în ziua următoare. *Ca mîine(-poimîine)* sau *mîine-poimîine* = într-un viitor apropiat, (în) curînd, peste puţin timp. *De ce nu te însori? Ca mîne, poimîne te-i trezi că ai îmbătrînit* (CR.). *De mîine în... zile* (sau *săptămîni, luni*) = peste... zile (sau săptămîni, luni). *De astăzi-de mîine* v. astăzi. *De azi pe mîine* v. azi. *Ba azi, ba mîine* v. azi. *A (nu) mai ajunge să vadă ziua de mîine* v. vedea. **2** (*adesea în corelaţie cu „poimîine"*) În viitorul apropiat, curînd; în viitor, cîndva. *Să recapitulăm numele arendaşilor... care mîni n-au să mai fie* (SADOV.). ◇ Loc.adj. *De mîine* = (din) viitorul apropiat. *Faptele de azi îndrumează istoria de mîine* (CA. PETR.). ◇ (*subst.*) *Cu mîne zilele-ţi adaogi* (EMIN.). • şi (*înv., reg.*) *mîne adv.* /lat. ***mane***.

mîitúră *s.f.* v. mînătură.

mîl *s.n.* (*geol.*) **1** Sediment argilos cu granulaţie fină, acumulat pe marginea ori pe fundul unei ape sau pe terenuri inundabile; pămînt noroios format sub acţiunea apei; nămol. *Mîlul... serveşte ca adăpost şi loc de hibernaţie pentru cele mai multe specii şi ouăle lor* (ANTIP.). **2** (*reg.*) Humă, lut. • pl. *-uri.* şi (*reg.*) *mol, mul s.n.* /cf. ucr. *мул*.

mîlc *adv.* Expr. (*pop.; fam.*) *A tăcea mîlc* = a nu spune nici un cuvînt, a nu scoate o vorbă; a tăcea chitic. *Numai Ana tăcea mîlc şi şi suspina ca o osîndită care-şi aşteaptă verdictul* (REBR.). • şi (*reg.*) *mîlcă, mulc, mólcu adv.* /de la ***mîlci***, prin derivare regresivă; cf. sl. veche **мълкъ**.

mîlcă *adv.* v. mîlc.

mîlci *vb. IV. tr.* Expr. (*reg.*) *A o mîlci* = a amuţi, a încremeni (de uimire, de admiraţie, de ruşine). *Dodată a mîlcit-o, a-nmărmurit boieru şi s-a făcut galbin* (POP.). • prez.ind. *-esc.* /<sl. veche **мльчати, мълчати**.

mîlcom *adv.* v. molcom.

mîlcomíş *adv.* v. molcomiş.

mîlí *vb. IV.* **1** *tr., refl.* A (se) umple, a (se) acoperi cu mîl. ◆ Fig. (*tr.*) A defăima, a ponegri, a batjocori. **2** *tr.* (*arg.*) Expr. *A o mîli* = a o păţi, a o încurca. • prez.ind. *-esc.* /de la ***mîl***.

mîlíre *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *mîli.* • pl. *-i.* /v. ***mîli***.

mîlít, -ă *adj.* Care este acoperit cu mîl, plin de mîl. *Vede o fîntînă mîlită şi părăsită* (CR.). • pl. *-ţi, -te.* /v. ***mîli***.

mîlitúră *s.f.* Depunere de mîl. *Plouase de curînd şi torentul aducea cu dînsul mîlitură* (D. ZAMF.). ◆ Concr. Loc unde s-a depus mîl. • pl. *-i.* /***mîli*** + *-tură.*

mîlós, -oásă, *adj.* **1** Care este plin de mîl; nămolos. *În fund, unde pămîntul e totdeauna umed şi mîlos, a crescut înalt stuful* (STANCU). **2** (*despre apă*) Care are gust rău, sălciu. • pl. *-oşi, -oase.* /***mîl*** + *-os.*

mînă *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică animale*) A îndemna, a stimula la mers; a îmboldi. *Pune o desagă pe măgarul lui şi pleacă, mînîndu-l binişor* (CAR.). ◇ Expr. = (*fam.*) *Mînă măgaru!* = pleacă! ia-o din loc! dă-i drumul! (*fam.*) *A mîna porcii* (*la jir, la Braşov*) v. porc. *A mîna pe tînjală* v. tînjală. *A mîna caii ţigăneşte* v. ţigăneşte. ◆ Analog. (*fam.; compl. indică vehicule cu alt tip de tracţiune*) A conduce. *Mîna maşina cu viteză în curbe.* ◆ A dirija un vehicul cu tracţiune animală. *Pe deal bulgarul Liniştit îşi mînă carul* (COŞB.). **2** *tr.* Fig. (*fam.*) A determina pe cineva să meargă într-o anumită direcţie, să facă un anumit lucru, să acţioneze într-un anumit fel; a îndemna, a îmboldi. *Ce-i mîna pe ei în luptă?* (EMIN.). **3** *intr.* (*pop.*) A merge, a zori, a se grăbi; a se deplasa. *Îl ghiontea să mîie mai tare* (CAM.). **4** *tr.* (*pop.*) A lua, a duce, a tîrî cu sine. *Tătarii începeau a mîna pe cei prinşi* (SADOV.). **5** *tr.* (*pop.*) A trimite pe cineva undeva sau după ceva. *Părintele meu m-a mînat la munte să cercetez turmele* (SADOV.). **6** *tr.* (*pop.*) A pune în mişcare; a acţiona; a împinge, a deplasa. *Spre geamuri, iubito, priveşte Şi mînă fotoliul spre sobă* (BACOV.). **7** *tr.* (*înv., reg.*) A pune pe fugă, a alunga, a izgoni. *Leoaica mînă, goneşte pe ciuta cea îngrozită* (CON.). ◆ (*compl. indică animale sălbatice, vînaturi etc.*) A goni, a hăitui. *Cîinii mînă mistreţul.* **8** *tr.* (*înv.*) A continua. *Mînă mai încolo istoria prea vestitul Enghel şi zice* (ŞINC.). **9** *intr.* (*înv.*) A se îndrepta spre..., a se duce la... *Seceră torii mînau năvală spre bordeiele lor* (DELAVR.). • prez.ind. *mîn,* (*pop.*) *mîi;* conjunct. *să mîn,* (*pop.*) *să mîi;* ger. *mînînd,* (*pop.*) *mîind.* /lat. ***minari*** „a ameninţa".

mînáci *s.m.* (*înv.*) Călăreţ. *Zdraveni mînaci împrejur stau roată, bătîndu-i cu palma* (COŞB.). • pl. *-ci.* /***mîna*** + *-aci.*

mînáre *s.f.* Acţiunea de *a mîna* şi rezultatul ei; mînat. • pl. *-ări.* /v. ***mîna***.

mînáş *s.m.* (*reg.*) Vizitiu. *Mînaşu-mi nu ştiu pe drum ce vede* (VĂCĂR.). • pl. *-i.* /***mîna*** + *-aş.*

mînát *s.n.* Mînare. • /v. ***mîna***.

mînă[1] *s.f.* **I 1** Fiecare dintre cele două membre superioare ale corpului omenesc de la umăr sau de la încheietura de jos a braţului pînă la vîrful degetelor. ◇ Zic. *Nu da vrabia din mînă pe cioara din par* (sau *de pe gard*). *Ce-i în mînă nu-i minciună. Îi întinzi* (sau *dai*) *un degat şi-ţi ia toată mîna. Lesne din gură şi anevoie din mînă. Să nu ştie mîna stîngă ce face dreapta. O mînă spală pe alta* (*şi amîndouă obrazul*). ◇ *Dosul mîinii* v. dos. *Podul mîinii* (sau *de mînă*) v. pod. *Pulpa mîinii* (sau *de la mînă*) v. pulpă. *Rădăcina mîinii* v. rădăcină. *Umărul mîinii* (sau *de la mînă*) v. umăr. ◇ Loc.adj. *De mînă* = *a*) care este făcut cu mîna; care este lucrat cu mîna; *b*) (*despre unelte, instrumente etc.*) care este acţionat manual. *De primă mînă* = de calitatea sau de categoria întîi. *Cu dare de mînă* v. dare. ◇ Loc.adv. *Pe* (sau *în, la*) *mîna dreaptă* (ori *stîngă*) = în partea dreaptă (sau stîngă), la dreapta (ori la stînga). *Pe sub mînă* = *a*) pe ascuns, în secret; *b*) în mod clandestin. *În mînă* = direct, personal. *Peste mînă* = incomod, dificil (de efectuat, de obţinut etc.). (*înv., reg.*) *A mînă* = la îndemînă. (*reg.*) *Pe mînă* = pe dibuite. ◇ Expr. *Cu mîna goală* sau *cu mîinile goale* = *a*) fără nimic, fără nici un dar; *b*) fără armă asupra sa; *c*) fără a-şi fi atins scopul, fără nici un rezultat. *Cu mîna cuiva* = cu ajutorul cuiva. *A da din mîini şi din picioare* = a se strădui mult. *A se spăla pe mîini* (*de ceva*) sau *a-şi spăla mîinile* = *a*) a nu-şi lua nici o răspundere; *b*) a pierde o situaţie favorabilă, un avantaj etc.; *c*) (*înv.*) a scăpa de cineva. *A da* (sau *a lăsa, a pierde*) *ceva din* (ori *de la*) *mînă* = *a*) a da (sau a lăsa, a pierde) ceva care îţi aparţine sau de care eşti sigur că îl poţi obţine; *b*) a scăpa un prilej favorabil. *A*(*-şi*) *pune* sau *a*(*-şi*) *băga mîna în foc pentru cineva* (sau *pentru ceva*) = a garanta pentru cineva (sau pentru ceva). *De la mînă pînă la gură* = foarte repede, într-un timp foarte scurt. *A uita de la mînă pînă la gură* = a uita foarte repede; a fi uituc. *A avea* (sau *a lăsa, a da cuiva*) *mînă liberă* = *a*) a avea (sau a da cuiva) posibilitatea să acţioneze după bunul plac; *b*) a avea (sau a da cuiva) libertate totală de acţiune. *A pune* (sau *a încrucişa*) *mîinile pe piept* = a muri. *A fi mînă largă* (sau *deschisă*) = a fi darnic. *A fi cu mîna strînsă* sau *a avea* (ori *a fi*) *mînă strînsă* (sau *scurtă*) = *a*) a fi econom; *b*) a fi zgîrcit. *A avea mînă uşoară* sau *a fi uşor la mînă* = a lucra cu fineţe şi cu abilitate. *A fi greu de mînă* = a lucra neîndemînatic, cu brutalitate. *A avea mînă bună* sau *a fi bun de mînă* = *a*) a fi priceput, îndemînatic; *b*) a purta noroc cuiva; *c*) (*la jocul de cărţi*) a da cărţi bune celor cu care joacă. *A avea mîna curată* (sau *mîinile curate*) = a fi cinstit. *Mîini murdare* = corupţie. *A avea* sau *a fi* (*cu*) *mînă* (sau *mîna*) *lungă* = a fi hoţ. (*A fi om*) *cu dare de mînă* = (a fi om) bogat, înstărit. (*O*) *mînă de ajutor* = (*mai ales în legătură cu vb „a da", a cere", „a solicita", „a fi"*) sprijin, ajutor. *Cu mîna pe inimă* (sau *pe cuget*) = (*în legătură cu vb. de declaraţie*) *a*) convins că este adevărat; *b*) cu conştiinţa curată. *Cu mîinile la piept* sau *cu căciula în mînă* = umil, smerit. *Cu mîinile încrucişate* (sau *în sîn, în buzunar*) = *a*) inactiv; *b*) fără nici o grijă; în voie. *A-i lua* (cuiva) *boala* (sau *durerea*) *cu mîna* = a face să treacă boala (sau să înceteze durerea cuiva) foarte repede. *A prinde* (pe cineva) *cu mîna în sac* (sau *în traistă, în sîn*) = a surprinde pe

cineva furînd sau înşelînd. *A ridica mîna* (sau *mîinile*) *asupra cuiva* = *a*) a ameninţa pe cineva cu bătaia; *b*) a fi agresiv; *c*) ext. a bate. *A-i pune cuiva mîna în piept* (sau *în gît*) = *a*) a prinde, a înşfăca pe cineva; *b*) a cere cuiva socoteală, a trage pe cineva la răspundere. *A pune cuiva mîna în cap* = a lua pe cineva la bătaie. *A-i pune Dumnezeu* (cuiva) *mîna în cap* = a avea noroc (pe neaşteptate); a-i merge totul din plin. *Fiecare cu norocul lui şi al dumitale e mai grozav; ... îţi pune Dumnezeu mîna în cap* (M. I. CAR.). *A fi mîna dreaptă a cuiva* = *a*) a fi cel mai apropiat colaborator al cuiva, a fi omul de încredere al cuiva; *b*) a fi cuiva de mare ajutor. *A lua focul* sau *a scoate castanele* (ori *cărbunii*) *din foc* (sau *din spuză*) *cu mîna altuia* = a se folosi de cineva pentru a rezolva ceva dificil, periculos sau riscant. *Noi ne batem şi murim, - cei mari scot castane din spuză cu mîinile noastre* (PER.). *A lua cu o mînă şi a da cu alta* (sau *cu zece*) = *a*) a cheltui mult; *b*) a fi risipitor. *Cu mîna lui* (sau *mea, ta etc.*) sau *cu mîinile lor* (ori *noastre, voastre etc.*) = direct, fără intervenţia cuiva. *Cu amîndouă mîinile* sau *cu mînă bună* = *a*) în mare cantitate, din belşug; *b*) cu bunăvoinţă; *c*) foarte bucuros; *d*) din toată inima. *A primi* (sau *a lua*) *în mînă* = (*în legătură cu sume de bani*) a obţine ca venit net. *Una la mînă*, se spune pentru a marca primul element al unei enumerări. *Sărut mîna!* (sau *mîinile!*), formulă de salut (la întîlnire sau la despărţire) sau de mulţumire adresată unei femei sau unei persoane mai în vîrstă. *Săru-mîna, duduie Monică* (TEOD.). *A se prinde cu mîinile de vatră* = a-şi înjgheba o gospodărie, un cămin. *A da cu mîna în foc* (sau *prin spuză, prin şperlă*) = *a*) a se păcăli; *b*) a se îmbogăţi deodată, fără muncă. *A se ţine cu mîinile de burtă* (sau *de pîntece, de inimă*) *de*(-*atîta*) *rîs* = a rîde cu mare poftă, în gura mare. (*pop.*) *A fi o mînă singură* = *a*) a fi lipsit de ajutor; *b*) a fi singur. *Cu capul în mînă* = *a*) nechibzuit; *b*) (foarte) îndrăzneţ. *Cu zilele în* (sau *a*) *mînă* = ameninţat de o mare primejdie. *A muri cu zilele în mînă* = *a*) a muri înainte de vreme; *b*) a muri prea tînăr. (*înv.*) *A-şi lărgi mîinile spre* (sau *pre*) *lăcomie* = a deveni foarte lacom. *A-şi ţine mîinile de la ceva* = a se abţine de la ceva. *A scăpa cu capul a mînă* = a scăpa nevătămat dintr-o mare primejdie. *A-şi băga mîna în sînge* v. băga. *A se lua cu mîinile de cap* v. cap. *A merge* (sau *a umbla*) *cu căciula în mîini* v. căciulă. *Cu mîna pe conştiinţă* v. conştiinţă. *A*(-*şi*) *băga mîinile pînă-n* (sau *pînă la*) *coate* v. cot. *A forţa* (cuiva) *mîna* v. forţa. *A-şi freca mîinile* v. freca. *A-şi frînge mîinile* v. frînge. *A întinde mîna* (sau *o mînă*) v. întinde. *A linge mîna* (sau *mîinile*) *cuiva* v. linge. *A-i lua cuiva* (*o suferinţă*) *cu mîna* v. lua. *A prinde* (ori *a atinge*) *luna cu mîna* v. lună. *A-şi musca mîinile* v. muşca. *A pune mîna asupra cuiva* v. pune. *A sta cu mîna în pungă* v. pungă. *A scăpa din mînă* (pe cineva sau ceva) v. scăpa. *A lăsa pe cineva cu mîinile-n sîn* v. sîn. *A avea* (sau *a fi cu*) *mîinile pătate de sînge* v. sînge. (*A fi*) *mînă spartă* v. spart. *A pune mîna pe şarpe* v. şarpe. *A-i trece* (cuiva) *prin mînă* (sau *prin mîini*) v. trece. *A ţine mîna căpătîi* v. ţine. *A-i veni cuiva peste mînă* (ceva) v. veni. ◆ Compuse: (*bot.*) *mîna-Maicii-Domnului* = plantă erbacee din familia cruciferelor, cu tulpina foarte ramificată şi higroscopică, cu florile albe şi cu fructele mici (*Anastatica hierochuntica*); (*iht.*; *reg.*) *mîna-diavolului* = regina-peştilor (*Eupomontis gibbosus*). ◆ Fig. Grijă, solicitudine; pază. *A adus pe Malca la Neamţ, a încredinţat-o în mîna părinţilor lui* (CR.). ◇ Expr. *A-şi lua mîna de pe cineva* = a nu mai sprijini pe cineva. *A purta* (sau *a ţine*) *pe cineva pe mîini* = a avea o grijă deosebită faţă de cineva. *A duce de mînă* (pe cineva) = *a*) a călăuzi pe cineva; *b*) a proteja, a sprijini (pe cineva neajutorat, nepriceput). *A fi* (sau *a ajunge, a încăpea* etc.) *în* (sau *pe*) *mîini bune* v. bun. *A întinde* (cuiva) *mîna* (sau *mîinile*) v. întinde. *A da* (ceva) *pe* (sau *în, la*) *mîna cuiva* v. da. *A ridica mîna de pe cineva* v. ridica. *A-şi trage mîna de deasupra cuiva* v. trage. ◆ Autoritate; stăpînire, posesiune; putere. *Primesc să mă dai... pe mîna duşmanilor* (CAR.). ◇ Expr. (*A fi*) *mînă de fier* sau *mînă forte* = (a fi) om energic, autoritar. *Politică de mînă forte* = politică dictatorială, tiranică. *A lega cuiva mîinile* (*şi picioarele*) sau *a lega* (ori *a fi legat*) *de mîini şi de picioare* = *a*) a pune pe cineva (sau a fi) în imposibilitatea de a acţiona; *b*) a-i reduce cuiva posibilitatea de a se manifesta. *A-i da cuiva mîna* (să facă ceva) = *a*) a-şi putea permite (să facă ceva); *b*) a avea posibilităţi materiale (pentru a face ceva). *A fi* (sau *a cădea, a încăpea*) *în* (ori *pe, la*) *mîna* (ori *mîinile*) *cuiva* = a fi (sau a cădea, a încăpea) sub autoritatea cuiva, a ajunge la discreţia cuiva. *A avea pe cineva sub mînă* = a avea pe cineva sub control sau în subordine. *A trece* (sau *a ceda*) *mîna* = (*la jocul de cărţi*) a ceda rîndul jucătorului sau jucătorilor următori. *A avea* (sau *a fi la cineva*) *mîna* = (*la jocul de cărţi*) a-i veni rîndul să împartă cărţile. (*înv.*) *A-şi trage mîna* = a-şi retrage stăpînirea, autoritatea. *A-şi da barba pe mîna altuia* v. barbă. *A nu da* (sau *lăsa*) *hăţurile din mînă* v. hăţ. *A ţine* (sau *a lua*) *hăţurile în mînă* v. hăţ. *A scăpa hăţurile din mînă* v. hăţ. *A încăpea pe mîna* (sau *mîinile*) *cuiva* v. încăpea. *A pica în mîna* (sau *în mîinile*) *cuiva* v. pica. *A avea* (ori *a ţine, a fi cu*) *pîinea şi cuţitul în mînă* sau *a pune mîna pe pîine şi pe cuţit* v. pîine. *A rămîne pe mîna cuiva* v. rămîne. *A ţine în mînă sforile* v. sfoară. *A* (*nu*) *slăbi* (ceva) *din mînă* v. slăbi. *A veni la* (sau *în*) *mîna* (*sau mîinile*) (cuiva) ori *a-i veni* (cuiva) *la* (sau *în, sub*) *mînă* v. veni. ◆ (*în loc. şi expr. sugerează însoţirea, legătura intimă, colaborarea sau potrivirea*) Loc.vb. *A se ţine de mînă* = a fi nedespărţiţi. Δ Fig. *Băutura, cheful şi jocul se ţin de mînă* (DELAVR.). ◇ Expr. *A da* (*cuiva*) *mîna* sau *a*(-*şi*) *da mîna* (cu cineva) = *a*) a strînge mîna cuiva în semn de salut sau de împăcare; *b*) a se alia, a colabora cu cineva. *A putea* (sau *a fi bun*) *să se ia de mînă cu cineva* = a se asemăna cu cineva în privinţa defectelor sau a acţiunilor rele. *A-şi face mînă bună la* (sau *pe lîngă*) *cineva* = *a*) a obţine favoarea sau încrederea cuiva; *b*) a se pune bine cu cineva. *Mînă în mînă* = împreună. *A pune mînă de la mînă* = a aduna (bani, obiecte etc.) prin contribuţie benevolă. = *A-şi disputa mîna cuiva* = (*despre doi sau mai mulţi bărbaţi*) a concura în vederea căsătoriei cu o anumită fată. *Din mînă în mînă* (sau *dintr-o mînă în alta*) = de la unul la altul, de la om la om. *A da mîna cu moartea* = *a*) a fi foarte bolnav; *b*) a trece printr-o mare primejdie. *A da pe mîna justiţiei* = *a*) a deferi justiţiei; *b*) a înainta pe un infractor organelor judiciare. *A bate* (sau *a da*) *mîna* (cu cineva) = *a*) a se înţelege cu cineva (într-o afacere); *b*) a se învoi din preţ, strîngîndu-şi mîna (în semn de pecetluire a tranzacţiei încheiate). *A cere mîna cuiva* v. cere. *A se lua de mînă cu cineva* v. lua. *A respinge mîna cuiva* v. respinge. *A scutura mîna cuiva* v. scutura. *A*(-*i*) *strînge* (cuiva) *mîna* v. strînge. *A trece din mînă în mînă* v. trece. ◆ Sinec. Persoană (considerată ca autor al unei acţiuni). *Ce pasă bietei turme... Să ştie de ce mînă va fi măcelărită?* (ALEX.). ◇ *Mînă de lucru* = muncitori. *Mînă moartă* = *a*) (*la unele jocuri de cărţi*) jucător fictiv căruia i se distribuie cărţi, în situaţia în care într-o partidă nu există numărul necesar de jucători; *b*) (*jur.*; *înv.*) bunuri care aparţineau oraşelor, stăpînilor şi nu puteau fi înstrăinate. ◇ (*reg.*) *Cumnat de mînă* = vornicel la nuntă. *Frate de mînă* v. frate. **2** (*de obicei precedat de art. nehot. „o", „nişte" şi urmat de determ. introduse prin prep. „de"*) Cantitate mică din ceva, atît cît încape în palmă. *Poate să capete o mînă de mălai să punem de mămăligă* (CA. PETR.). ◇ (*ca epitet, precedînd termenul calificat, de care se leagă prin prep. „de", indică proporţii foarte mici*) *Eram, prin urmare, o mînă de om* (GAN.). ◇ (*urmat de un subst. la pl., indică un număr redus, un grup restrîns de elemente de acelaşi fel*) *Noi, o mînă de oameni, ne luptăm de cinci zile şi cinci nopţi c-o armie întreagă* (ALECS.). **3** (*în legătură cu num.ord., num.card.*) Categorie, clasă, rang; calitate. *Pînă la bătrîneţe are să joace roluri de mîna a doua* (CE. PETR.). ◇ (*reg.*) *Copii de două mîini* = copii rezultaţi din căsătorii anterioare ale soţilor. ◇ Loc.adj. (*pop.*) *De toată mîna* sau *de multe mîini* = de toate felurile. *Era multă lume, boieri şi cocoane de toată mîna* (CAR.). **II** (*reg.*) Nume dat unor unelte, obiecte (de gospodărie) sau unor părţi de unelte care se aseamănă, ca formă şi întrebuinţare, cu mîna ori se apucă, se manevrează cu mîna: **1** (*la car*) *a*) Fiecare dintre cele două lemne laterale ale codîrlei. *b*) Întinzătoare. *c*) Leucă. **2** (*la plug*) *a*) Speteaza dintre coarne. *b*) Schimbătoare. **3** (*la sanie*) *a*) Picior. *b*) Ţepuşă. **4** (*la războiul de ţesut*) *a*) Spetează. *b*) Stîlp între picioarele sulului. **5** (*la coasă*) Măsea. **6** (*la casă*) Chinga căpriorilor. **7** (*la moară*) Titirez. **8** Scripetele fîntînii. **9** (*pesc.; la pl.*) *Mîinile sacului* = cele două braţe laterale, făcute din nuiele, pe care se întinde plasa sacoviştei. **10** (*constr.*) *Mînă curentă* = balustradă. • pl. *mîini*, (*înv., reg.*) *mîni, mîne, mînuri, art. şi mînule*, (*reg.*) *mînile*. /lat. *manus*, *-us*.

mînă[2] *s.f.* (*înv.*) *Mîna anului* = element cronologic care serveşte la determinarea zilei săptămînii cu care începe fiecare lună dintr-un an. • /<ngr. *μήν* „lună".

mînări *vb. IV. intr.* (*arg.*) A face afaceri necinstite. • prez.ind. *-esc*. /de la ***mînărie***, prin derivare regresivă.

mînărie *s.f.* (*arg.*) Afacere necinstită. • pl. *-ii*. g. -d. *-iei*. /***mînă***[1] + *-ărie*.

mînăstioară *s.f.* v. mănăstioară.

mînăstire *s.f.* v. mănăstire.

mînăstiresc, -ească *adj.* v. mănăstiresc.

mînăştergură *s.f.* **1** (*înv., reg.*) Prosop; şervet. **2** (*reg.*) Broboadă. • pl. *-uri*. /***mînă*** + ***ştergură***.

mînătărcă *s.f.* (*bot.*) Ciupercă comestibilă, cu pălăria cărnoasă, foarte bombată, de culoare brună-gălbuie şi cu piciorul gros (şi umflat la bază) (*Boletus edulis*); hrib, burete, pitarcă. • pl. *-ărci*. /<bg. ***манатарка***.

mînătarcă

mînător *s.m.* **1** (*pop.*) Persoană care mînă animalele la păşune, la plug etc. ◆ (*reg.*; *adj.*) *Cîine mînător* = *a*) cîine trimis să adune oile; *b*) cîine de vînătoare, care adulmecă şi urmăreşte vînatul. **2** (*reg.*) Barcagiu. **3** (*reg.*) Poteraş. **4** (*reg.*) Peţitor. • pl. *-i*. /***mîna*** + *-ător*.

mînătură *s.f.* **1** (*reg.*) Goană. **2** (*în credinţe pop.*) Farmec, vrajă. ◆ Ext. Boală provocată de o vrajă care i s-a făcut cuiva. **3** (*în superstiţii*) Fantomă, strigoi. • pl. *-i*. şi (*reg.*) *mîitură s.f.* /***mîna*** + *-ătură*.

mînc, -ă *adj., s.n.* v. manc.

mîncă *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică alimente*) A mesteca şi a înghiţi (pentru a-şi potoli foamea); a consuma în alimentaţie. ◇ Zic. *Cazi, pară* (sau *stai, mămăligă*), *să te mănînc*, se spune unui om leneş. *Cine mănîncă puţin, mănîncă de multe ori*, se spune despre oamenii prevăzători şi cumpătaţi. *Parcă mănîncă numai vinerea* (sau *gheaţă friptă*), se spune despre o persoană (foarte) slabă. *Cine se amestecă în tărîţe* (sau *în lături*) *îl mănîncă porcii* = cine face tovărăşie cu oameni de nimic suportă consecinţele. *Cu lingura îi dă să mănînce şi cu coada îi scoate ochii. Cum îţi vei săra, aşa vei mînca. Şi-a trăit traiul, şi-a mîncat mălaiul.* ◇ Loc.adj. *De mîncat* = care serveşte la mîncare; cu care se mănîncă. *Are lingura lui de mîncat.* ◇ Expr. *A* (*nu*) *avea ce mînca* = a (nu) avea din ce trăi. *A mînca cît* (sau *ca*) *un lup* (sau *cît patru, cît şapte, ca o lăcustă, ca un popă etc.*) = a mînca mult şi lacom. *A mînca ca în tîrgul* (sau *în satul*) *lui Cremene* (sau *ca în codru*) = *a*) a mînca mult, fără socoteală, cît poate; *b*) a mînca cum îi place (fără maniere). *A mînca ca o păsărică* (sau *cît o vrabie, ca o furnică*) = a mînca puţin. *A mînca de-a gata* = a profita de munca cuiva. *A mînca pîinea* (sau *pita*) *cuiva* = *a*) a fi întreţinut de cineva; *b*) a fi în slujba cuiva; *c*) a beneficia de ajutorul, ospitalitatea cuiva. *A-şi mînca de sub unghii* = a fi foarte zgîrcit. *A* (*nu mai*) *mînca* (*pîine şi sare*) *dintr-un* (sau *de pe un*) *talger* (ori *dintr-un blid*) *cu cineva* = *a*) a (nu mai) conviefui cu cineva; *b*) a (nu) se (mai) afla în raporturi intime sau prieteneşti cu cineva. *A mînca ciuperci* = a răbda de foame. *A mînca foc* (sau *jăratic*) = (*despre cai*) a fi foarte iute. (*Parcă*) *a mîncat bureţi* (sau *ciuperci, laur, ceapa-ciorii, mătrăgună*), se spune despre cineva care (parcă) a înnebunit. *A-i mînca* (cuiva) *rarele* (sau *cîinii*) *din traistă* (ori *din buzunar*) = *a*) a fi mic de statură, pipernicit; *b*) a fi bleg, prost. *A-i mînca cuiva colacii* (sau *coliva*) = a vedea mort pe cineva. *A se pune pe mîncat şi pe băut* = a mînca mult (şi bine). *A ţine* (pe cineva) *pe mîncat şi pe băut* = a întreţine (pe cineva). *A mînca rahat* (sau *ciuperci etc.*) = *a*) a minţi; *b*) a bîrfi, a cleveti. *A mînca capul cuiva* = a chinui, a distruge pe cineva. *A mînca cuiva* (sau *a-şi mînca cu cineva* sau *cu ceva*) *viaţa* (ori *zilele, tinereţile etc.*) = a(-şi) irosi, a(-şi) distruge viaţa, tinereţea (cu cineva sau cu ceva). *A-i*

mînca (cuiva) *sufletul* = a chinui, a necăji pe cineva peste măsură. *A-şi mînca omenia* = a-şi pierde prestigiul, cinstea, credibilitatea. *A mînca chelfăneală* (sau *trînteală, papară*) = *a*) a fi bătut; *b*) a fi învins (într-o competiţie, într-o luptă, într-o acţiune etc.). *A mînca* (*o*) *săpunealâ* = *a*) a fi (aspru) certat; *b*) a fi bătut, lovit. *A mînca pumni* (sau *palme*) = a fi bătut. *A mînca ceva cu ochii* = *a*) a se uita cu mare poftă la ceva; a-i plăcea foarte mult ceva; *b*) a mînca cu mare poftă. *A mînca pe cineva din ochi* = *a*) a privi foarte insistent; *b*) a privi pe cineva cu mare plăcere sau cu mare dragoste. *Să-l* (sau *s-o*) *mănînci din ochi* (*nu alta*), se spune despre o persoană atrăgătoare, frumoasă, iubită. *A fugi* (ori *a alerga*) *mîncînd pămîntul* sau *a mînca pămîntul fugind* (ori *alergînd*) = a fugi foarte repede. *A*(-*şi*) *mînca averea* (sau *banii, aurul*) *cu lingura* (sau *cu linguroiul*) = *a*) a cheltui fără măsură; *b*) a fi foarte bogat. *A mînca carne de* (sau *din*) *om* sau *a-şi mînca carnea de pe el*, se spune despre un om rău, crud. (*pop.*) *Mînca-ţi-aş ochii* sau *mînca-te-aş*, se spune pentru a-şi exprima afecţiunea faţă de persoana căreia i se adresează (pentru a-i cîştiga bunăvoinţa). *Mănîncă-l fript* sau *mănînc-o friptă*, se spune pentru a exprima dispreţul faţă de cineva sau de ceva ori renunţarea la un anumit lucru. *A mînca singur bucăţile* (sau *bucatele*) *şi a lăsa altora zeama* = a trage singur foloasele, lăsînd altora foarte puţin sau nimic. *A fi mîncat pîine* (ori *pită*) *din multe cuptoare* sau *a fi mîncat* (*mai*) *multe păşti* (ori *crăciuni*) *decît cineva* = *a*) a fi (mai) bătrîn; *b*) a fi cu (mai) multă experienţă. *A mînca borşul* (sau *lumînarea, mucul, şofranul*) *cuiva* = a fi înşelat de cineva într-o afacere. *A mînca pămînt de durere* = a suferi foarte mult. *A mînca lut şi pămînt* = a tăgădui cu încăpăţînare. *A mînca piatră* = a răzbi toate greutăţile. (*refl. pas.*) *A crede că tot ce zboară se mănîncă* = *a*) a fi credul, naiv; *b*) a-şi face iluzii. *A-şi mînca amarul împreună cu cineva* v. amar. *A mînca ceapa-ciorii* v. ceapă. *A mînca coaste prăjite* v. coastă. *A-şi mînca credinţa* v. credinţă. *A mînca* (pe cineva) *fript* v. fript. *A-şi mînca lefteria* v. lefterie. *A mînca ca o mireasă* v. mireasă. *A mînca moarea* (sau *din moarea*) *cuiva* v. moare. *A mînca mucul luminării* v. muc. *A-i mînca* (cuiva) *paosul* v. paos. *A mînca pîinea degeaba* v. pîine. *A mînca răbdări prăjite* v. răbdare. *A mînca pe sponci* v. sponci. *Mănînca de stinge* v. stinge. *A mînca dintr-o strachină cu cineva* v. strachină. *A-i mînca cuiva din strachină* v. strachină. *A mînca troscot* v. troscot. *A o tuli* (*mîncînd pămîntul*) v. tuli. (*Parcă*) *nici usturoi n-a mîncat, nici gura nu-i pute* (sau *miroase*) v. usturoi. *A mînca* (*din*) *pita lui vodă* v. vodă. ◇ Analog. *Casa asta mănîncă mulţi bani. Soba mănîncă multe lemne.* ◆ Fig. (*pop.*; *compl. indică oameni, popoare*) A exploata; a jecmăni. *Mîncaţi şi păscuţi am fost noi săracii de către cei bogaţi* (SADOV.). ◆ Fig. (*pop.*; *fam.*; *compl. indică neajunsuri, dureri etc.*) A suferi, a îndura, a pătimi. *Cît necaz a mîncat el prin ţări străine!* (ALECS.). ◆ Fig. (*fam.*; *compl. indică sunete, litere, cuvinte*) A omite în vorbire sau în scris. **2** *intr.* A se alimenta, a se hrăni. *Omul nu trăieşte să mănînce, ci mănîncă să trăiască* (POP.). **3** *tr.* (*fam.*) A trăi din... *A fost învăţător în sat, iar azi mănîncă o pensie de cinci zloţi pe lună* (REBR.). **4** *tr.* (*compl. indică lucruri necomestibile*) A roade cu dinţii. *Puse ochii în pămînt şi-şi mîncă unghiile cîteva minute* (REBR.). **5** *tr.* (*compl. indică bunuri materiale*) A-şi însuşi (pe nedrept); a cheltui, a risipi. *Crîşmariul nostru aşa-i că ţi-a mîncat nouă sute de lei?* (CR.). **6** *tr.* (*despre animale şi păsări sălbatice*; *compl. indică prăzi*) A rupe în bucăţi; a sfîşia şi a devora. **7** *tr.* (*despre viermi sau molii*; *compl. indică fiinţe, obiecte etc.*) A roade. *Moliile au mîncat stofa.* ◇ Expr. *A-l mînca* (pe cineva) *viermii* (*de viu*) v. vierme. **8** *tr.* (*despre insecte*; *compl. indică fiinţe.*) A pişca, a ciupi. *Vara asta, în deltă, ne-au mîncat ţînţarii.* **9** *tr.* (*despre agenţi fizici sau chimici*; *compl. indică suprafeţe, obiecte*) A distruge. *Rugina mănîncă fierul.* ◆ (*despre crăpături, galerii etc.*; *compl. indică terenuri*) A găuri, a sparge. *Stîncile aspre... sînt mîncate de crăpături* (BOGZA). **10** *tr.* (*precedat de un pron.pers. în ac.*; *compl. indică corpul sau părţi ale corpului fiinţelor*) A produce o senzaţie de mîncărime, însoţită de nevoia de a se scărpina. *Mă mănîncă mîna... de mă prăpădeşte* (I. NEGR.). ◇ Expr. (*glum.*) *A-l mînca* (pe cineva) *spinarea* (sau *pielea*) = a se comporta ca şi cum ar cere să fie bătut. *A-l mînca* (pe cineva) *tălpile* = a nu avea astîmpăr să stea într-un loc, a fi nerăbdător să plece, să danseze etc. *A-l mînca* (pe cineva) *palma dreaptă* = (*în superstiţii*) a avea o senzaţie de mîncărime în palma dreaptă, semn că va trebui să dea o sumă de bani. *A-l mînca* (pe cineva) *palma stîngă* = (*în superstiţii*) a avea o senzaţie de mîncărime în palma stîngă, semn că va primi o sumă de bani. *Cînd te mănîncă palma stîngă, ai să iei bani* (PER.). *A-l mînca* (pe cineva) *să...* sau *, fam., a-l mînca pe cineva în fund să...* = a simţi îndemnul să...; a fi tentat să... *Îl mănîncă să se ducă la discotecă. Te mănîncă cojocul!* v. cojoc. **11** *tr.* (*despre boli*; *compl. indică fiinţe*) A distruge (treptat); a măcina. *Oftica îi mănîncă pieptul pe dinăuntru* (STANCU). ◇ (*în imprec.*) *Mînca-v-ar ciuma să vă mănînce!* (CR.). **12** *tr.* Fig. (*despre nenorociri, stări sufleteşti*; *compl. indică oameni*) A face să sufere; a chinui. *Vedea pe mă-sa slabă, mîncată de necazuri* (VLAH.). **13** *tr.* Fig. A face să dispară; a distruge, a nimici. *Pe ea ar fi mîncat-o mînăstirea* (GAL.). *Nu mai are nici o scăpare. O să-l mănînce ocna* (ARGH.). ◇ (*în imprec.*) *Nu şezi cu dinşii... să-ţi scoată peri albi, mînca-i-ar pămîntul* (CR.). *Of, mînca-te-ar focul, moarte!* (POP.). *Mînca-te-ar funia!* (PER.). **14** *tr.* Fig. (*compl. indică oameni*) A submina; a unelti împotriva cuiva (pe ascuns). *Îl vezi zîmbitor, dar te mănîncă pe la spate de nu te vezi!* **15** *refl. recipr.* Fig. (*despre oameni*) A se certa, a se duşmăni; a-şi face rău unul altuia. *Moştenitorii s-au certat şi s-au mîncat multă vreme* (SADOV.). ◇ Expr. *A se mînca ca cîinii* v. cîine. • prez.ind. *mănînc.* /lat. ***manducare***.

mîncăbil, -ă *adj.* Care se poate mînca; comestibil. • pl. *-i, -e.* **/*mînca* + *-abil.**

mîncáre *s.f.* **1** Acţiunea de *a mînca* şi rezultatul ei; (*înv., reg.*) mîncătură. *După mîncarea unei felii de tort s-a simţit rău.* ◇ *Poftă de mîncare* = apetit. *De mîncare* sau *de-ale mîncării* = hrană; alimente. ◇ Loc.adj. *De mîncare* = comestibil. **2** Masă; prînz; cină. *Îl aşezau între ele tot timpul mîncării şi-i ţineau de urît cu vorba* (BASS.). *Haideţi la mîncare!* **3** Concr. Ceea ce se mănîncă; hrană, aliment; mîncat. *Mîncarea este indispensabilă fiinţelor.* ◇ Expr. *A strica mîncarea degeaba* = a trăi degeaba, a nu fi bun de nimic. *A o duce* (sau *a petrece*) (*tot*) *într-o mîncare şi într-o băutură* = a petrece, a chefui întruna. *A nu se atinge de mîncare* v. atinge. *A ţine* (pe cineva) *pe mîncare şi pe băutură* v. ţine. ◆ Fel de bucate, hrană gătită. ◇ *Listă de mîncare* v. listă. ◇ Expr. *Asta-i altă mîncare* (*de peşte*) = asta este cu totul altceva. *A fi tot o mîncare de peşte* = a fi acelaşi lucru, a fi totuna. **4** Fig. (*fam., deprec.*) Soi, fel. *Ce mîncare-i cucoana Marieta, musafirul d-tale de la Iaşi?* (HOG.). • pl. *-ări, -ăruri.* /v. ***mînca.***

mîncát[1] *s.n.* **1** Faptul de *a mînca.* **2** Concr. (*pop.*) Mîncare. • /v. ***mînca.***

mîncát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre fiinţe*) Care s-a hrănit; care este sătul. **2** (*despre terenuri, construcţii etc.*) Care este ros, erodat, distrus. *Malul mîncat este gata să se surpe.* **3** (*despre stofe, lucruri din lînă etc.*) Care este ciupit de molii. **4** (*despre fructe, legume etc.*) Care este viermănos. **5** (*pop.*; *fam.*; *despre dinţi, măsele*) Care este cariat, stricat. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***mînca.***

mîncăcíos, -oásă *adj., s.m., s.f.* (Fiinţă) care mănîncă mult şi des, care are mare poftă de mîncare, care este lacomă. • pl. *-oşi, -oase.* **/*mînca* + *-ăcios.**

mîncărícă *s.f.* **1** (*fam.*) Dim. al lui *mîncare.* **2** (*culin.*; *pop.*) Tocană. *Am făcut o mîncărică de cartofi.* **3** (*înv.*) Gustare, aperitiv. • pl. *-ci.* **/*mîncare* + *-ică.**

mîncărici *subst.* (*fam.*) Mîncărime. ◇ Expr. *A avea mîncărici* = a nu putea sta liniştit. *A avea mîncărici de* (sau *la*) *limbă* = a fi foarte vorbăreţ. • **/*mîncare* + *-ici.**

mîncăríme *s.f.* **1** Senzaţie neplăcută pe piele, provocată de anumite boli ale pielii, de o intoxicaţie, de înţepătura unor insecte etc., însoţită de nevoia de a se scărpina; (*fam.*) mîncărici, (*reg.*) mîncătură. ◇ Expr. *A avea mîncărime de* (sau *la*) *limbă* = *a*) a vorbi mult; a fi vorbăreţ; *b*) a nu putea păstra un secret. (*fam.*) *A avea mîncărime la degete* = a fura. **2** Fig. (*glum.*) Dorinţă foarte mare, tentaţie de a face ceva (interzis). • pl. *-i.* **/*mîncare* + *-ime.**

mîncătór, -oáre *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Fiinţă) care mănîncă; consumator. *Este mare mîncător de brînzeturi.* ◇ (*înv., pop.*) *Mîncător de oameni* = canibal. **2** *adj.* (*pop.*; *fam.*; *despre fiinţe*) Care este mîncăcios. ◆ Fig. (*despre oameni*) Care este cheltuitor. **3** *s.m.* (*înv.*) Membru de familie. ◆ Gener. Om care trebuie hrănit. **4** *adj., s.m.* Fig. (*înv.*) Jefuitor, jecmănitor. ◆ (Om) intrigant. **5** *adj.* (*înv., reg.*) Care este comestibil. **6** *s.f.* Compus: (*ornit.*; *reg.*) *mîncătoare-de-albine* = prigoare (*Merops apiaster*). **7** *s.f.* (*arg.*) Gură. • pl. *-ori, -oare.* **/*mînca* + *-ător.**

mîncătorie *s.f.* (*fam.*) **1** Intrigă, bîrfeală. *M-am săturat de mîncătoriile de la serviciu.* **2** Hoţie, fraudă. *Fusese la puşcărie pentru mîncătorie din hrana ostaşilor* (I. BOT.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* **/*mîncător* + *-ie.**

mîncătúră *s.f.* **1** (*înv., reg.*) Mîncare. **2** Eroziune a solului (sub acţiunea apei). **3** Rosătură de viermi, de carii etc. ◆ (*reg.*; *la pl.*) Galerii săpate de şoareci, în care aceştia adună provizii. **4** (*pop.*) Carie dentară. **5** (*reg.*) Urmă lăsată de anumite boli (pe piele). **6** (*reg.*) Mîncărime. ◇ Expr. *A avea mîncătură de* (sau *la*) *limbă* = a avea mîncărime de limbă. • pl. *-i.* **/*mînca* + *-ătură.**

mîncău *s.m.* (*fam., glum. sau peior.*) Persoană care mănîncă mult sau care este lacomă la mîncare. • pl. *-ăi.* **/*mînca* + *-ău.**

mîndălác *s.m.* (*bot.*; *reg.*) Alunele (*Carum bulbocastanum*). ◇ Expr. *A căuta* (cuiva) *păcate în mîndălaci* = a găsi cuiva cu orice preţ o vină. (*adv.*) *A se lăsa tot mîndălac* = a se lăsa jos inert, ca mort. • pl. *-ci.* /cf. srb. *mandula*, magh. *mandula* „migdală".

mîndréţe *s.f.* **1** Frumuseţe, splendoare. *Ca visul tinereţei din lume ai zburat! Dar unde e mîndreţea şi dalba ta junie?* (BOL.). ◇ (*ca epitet, precedînd termenul calificat, de care se leagă prin prep. „de"*) *S-a făcut o mîndreţe de fată.* **2** Concr. Fiinţă, lucru cu aspect deosebit de frumos. *Ai mai văzut o aşa mîndreţe?* **3** (*înv.*) Mîndrie. **4** (*înv.*) Fast, eleganţă. **5** (*pop.*; *la pl.*) Motive ornamentale. • pl. *-e,* (*reg.*) *-i, -uri.* **/*mîndru* + *-eţe.**

mîndrí *vb. IV.* **1** *refl.* (*adesea cu determ. introduse prin prep. „cu"*) A se arăta mulţumit, satisfăcut, încîntat (cu ceva sau cu cineva); a se lăuda, a se făli (cu ceva sau cu cineva). *Mă mîndresc cu articolul pe care l-am publicat recent.* **2** *refl.* (*înv., pop.*) A avea o atitudine trufaşă; a se fuduli, a se îngîmfa. *Ca păunul se mîndreşte Şi tot cu laude trăieşte* (PANN). **3** *tr.* (*înv., reg.*) A slăvi. **4** *tr. fact.* (*înv., reg.*) A face să devină mai înţelept. • prez.ind. *-esc.* **/*mîndru* + *-i.**

mîndríe *s.f.* **1** (Sentiment de) mulţumire, satisfacţie, plăcere; ceea ce produce mulţumire, satisfacţie, plăcere; (*înv.*) mîndreţe. *I s-a umplut inima de mîndrie cînd fiica ei a devenit campioană olimpică.* **2** Sentiment de demnitate, de încredere în calităţile proprii. *Sîntem neam de plutaşi, am declarat cu mîndrie* (VORN.). **3** Faimă, măreţie. *Ochii săi mari şi negri aveau mîndria ochilor de vultur* (ALECS.). ◆ Ceea ce constituie prilej de laudă, de faimă. *Titu era mîndria familiei Herdelea* (REBR.). **4** (Sentiment de) încredere exagerată în calităţile proprii; îngîmfare, orgoliu, trufie. *Grecii, în mîndria lor, îi numeau barbari* (C. NEGR.). **5** (*înv., pop.*) Frumuseţe, strălucire, splendoare. ◆ Concr. Lucru frumos, strălucitor, splendid. ◇ (*ca epitet, precedînd termenul calificat de care se leagă prin prep. „de"*) *Are o mîndrie de fată.* **6** (*înv.*) Înţelepciune; pricepere, isteţime. ◆ Concr. Lucru înţelept, faptă înţeleaptă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* **/*mîndru* + *-ie.**

mîndríre *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *mîndri.* • /v. ***mîndri.***

mîndrişór, -oáră *s.m., s.f.* (*pop.*) Mîndruţ. • pl. *-ori, -oare.* **/*mîndru* + *-işor.**

mîndru, -ă *adj., s.m., s.f.* **I** *adj.* **1** (*adesea urmat de determ. introduse prin prep. „de"*) Care este mulţumit, satisfăcut, încîntat (de ceva sau de cineva). *Este mîndru de reuşita colegilor la concursul naţional de scrimă.* **2** (*despre oameni*) Care are un sentiment de demnitate, de încredere în calităţile proprii; demn. ◆ Care este pe măsura calităţilor cuiva, care este demn de cineva. *Mă lăsară-n pace... Să-mi visez o soartă mîndră de-al meu nume* (EMIN.). **3** Care este falnic, semeţ. *Mîndru vultur ce-n văzduh se cumpăneşte* (ALEX.). **4** (*despre oameni*) Care are încredere exagerată în calităţile proprii; îngîmfat, orgolios, trufaş. *Zici că-s mîndră şi n-am vrut Ca s-ascult vorbele tale?* (COŞB.). **5** (*înv., pop.*) Care este frumos, strălucitor, splendid (ca aspect, înfăţişare). *Avea cupeul cel mai frumos, caii cei mai mîndri* (PAS.). ◇ (*adv.*) *Din cînd în cînd vărsate, mîndru lacrimile-ţi şed* (EMIN.). ◆ (*reg.*; *subst. f. pl. art.*) Iele. **6** (*înv.*;

despre oameni) Înțelept; priceput, isteț; capabil. *Fiți mîndri... ca șerpii* (COR.). **II** *s.m., s.f.* (*pop.*; *adesea ca termen de adresare*) Persoană pentru care o altă persoană de sex opus simte o afecțiune deosebită; drag, iubit; (*pop.*) mîndruț. *E băiat bun, dar cam umblă după mîndre.* • pl. *-i, -e.* /<sl. veche **мждръ** „înțelept".

mîndruc, -ă *s.m., s.f.* (*în poezia pop.*; *mai ales ca termen de adresare*) Mîndruț. • pl. *-ci, -ce.* /***mîndru*** + *-uc.*

mîndruleăn, -ă *s.m., s.f.* (*pop.*) Mîndruț. • pl. *-eni, -ene.* /***mîndru*** + *-ulean.*

mîndrulic, -ă *s.m., s.f.* (*pop.*) Mîndruț. • pl. *-ci, -ce.* /***mîndru*** + *-ulic.*

mîndruliță *s.f.* (*pop.*; *adesea ca termen de adresare*) Mîndruță. • pl. *-e.* /***mîndru*** + *-uliță.*

mîndruț, -ă *adj., s.m., s.f.* (*pop.*) **1** *adj., s.m., s.f.* Dim. al lui *mîndru*; mîndrișor. **2** *s.m., s.f.* (*adesea ca termen de adresare*) Mîndruț. *Stăi, mîndruța mea, Nu te spăria* (ALECS.). • pl. *-i, -e.* /***mîndru*** + *-uț.*

mîne *adv.* v. mîine.

mîneă *vb. II. intr.* **1** (*pop.*; *adesea determ. prin „de noapte", „peste noapte", „noaptea"*) A petrece undeva noaptea; a se adăposti, a dormi peste noapte undeva. *Te rog să mă primești să mîn la dumneata pînă dimineața* (HOG.). **2** (*înv., reg.*) A poposi o vreme undeva; a se așeza, a sta. ◇ Expr. (*Parcă*) *mi-au* (sau *ți-au, i-au etc.*) *mas șoarecii în pîntece* (sau *în burtă*) v. șoarece. **3** (*înv.*) A rămîne într-o anumită stare, situație; a rămîne neschimbat. • prez.ind. *mîn*, (*înv., reg.*) *mîi*; part. *mas.* /lat. ***manēre.***

mînecă *vb. I. refl., intr.* (*pop.*) **1** A se scula dis-de-dimineață. ◇ Expr. (*refl. impers.*) *A se mîneca de ziuă* = a se face ziuă. **2** A pleca în zori. ◆ Gener. A se duce, a se îndrepta spre... • prez.ind. *mînec.* și *mînică vb. I.* /lat. ***manicare.***

mînecár *s.n.* **1** Haină țărănească scurtă, confecționată din blană, stofă sau pînză, cu sau fără mîneci. **2** Perniță sau scîndură îmbrăcată în pînză, pe care se calcă mînecile unei haine. **3** (*înv.*; *mai ales la pl.*) Rucaviță. ◆ Manșetă. **4** (*reg.*; *la pl.*) Un fel de mîneci detașabile, împletite din lînă sau confecționate din blană, care se poartă, iarna, peste încheieturile mîinilor, pentru a le proteja de frig. • pl. *-e,* (*reg.*) *-i, -ări.* și (*reg.*) *mînicár s.n.* /***mînecă*** + *-ar.*

mînecáre *s.f.* (*pop.*) Acțiunea de *a* (*se*) *mîneca* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* și *mînicáre s.f.* /v. ***mîneca.***

mînecát *s.n.* (*pop.*) **1** Faptul de *a* (*se*) *mîneca.* **2** Zorii zilei. ◇ Loc.adj. *De* (sau *la, pe, în etc.*) *mînecate* = foarte dimineață, dis-de-dimineață. • și *minicát s.n.* /v. ***mîneca.***

mînecă *s.f.* **1** Parte a îmbrăcămintei care acoperă brațul (în întregime sau în parte). ◇ Loc.adv. *Pe sub mînecă* = *a*) pe ascuns, în secret; *b*) în mod clandestin. ◇ Expr. *A trage* (pe cineva) *de mînecă* = *a*) a insista pe lîngă cineva pentru a obține ceva; *b*) a opri pe cineva de a spune o minciună, de a exagera. *A (nu) se lăsa tras de mînecă* = a (nu) se lăsa prea mult rugat. *A scoate din mînecă* = a găsi la repezeală un răspuns, o soluție (nefondată). *A lovi pe cineva în mînecă* = a încerca să faci rău cuiva, fără a reuși. *A pune cuiva mîneci* = a constrînge pe cineva. (*pop.*; *fam.*) *A o băga pe mînecă* = *a*) a se speria (de consecințele unei greșeli); *b*) a fi prins cu minciuna; a nu mai ști cum să îndrepte o greșeală. *A o trage pe mînecă* = *a*) a bea; *b*) a fura. *A-și tăia mîneca și a fugi* = a face un mic sacrificiu pentru a evita o pagubă mare. *Ca pe mîneca cămășii* = cu cea mai mare ușurință. (*pop.*) *A-și șterge nasul cu mîneca* = a fi rău crescut, a fi necioplit. *Aceasta-i altă mînecă* = asta-i altceva. *A scoate asul din mînecă* v. as. *A nu avea* (*de-a face*) *nici în clin, nici în mînecă* (cu ceva sau cu cineva) v. avea. *A da* (ceva) *cu mîneci largi* v. larg. **2** (*tehn.*) Dispozitiv în formă de mînecă. **3** (*milit.*; *înv.*) Flanc al unei armate. **4** (*fran.*) Braț al unui rîu, al unui canal etc. • pl. *-ci.* și (*reg.*) *mînică s.f.* /lat. ***manica, -ae.***

mînecătór, -oáre *s.m., s.f., adj.* (*reg.*) **1** *s.m., s.f., adj.* (Persoană) care se scoală și pornește undeva în zori. **2** *s.f.* Sculare dis-de-dimineață. **3** *s.f.* Ajun al sărbătorii Sfîntului Gheorghe, cînd, noaptea, potrivit unei credințe populare, vrăjitoarele iau mana vacilor, rodul ogoarelor etc. • pl. *-ori, -oare.* /***mîneca*** + *-ător.*

mînecúș *s.n.* (*înv.*; *de obicei precedat de prep., cu care formează loc.adv.*) Zorii zilei. • pl. *-uri.* /***mîneca*** + *-uș.*

mînecúță *s.f.* **1** Dim. al lui *mînecă.* **2** (*la pl.*) Manșete lungi, detașabile, care se poartă peste mîneci, pentru a le proteja. **3** (*reg.*) Rucaviță. • pl. *-e.* și (*reg.*) *mînicúță s.f.* /***mînecă*** + *-uță.*

mînéi *s.n.* (*reg.*) Mîner. • pl. *-eie.* /***mînă*** + *-ei.*

mînér *s.n.* **1** Parte de metal, de ebonită etc. a unui obiect care are o anumită formă pentru a fi apucată cu mîna; (*reg.*) mînei. *Apucă strîns mînerul cuțitului.* **2** (*astron.*; *pop.*; *art.*; *și nm. pr.*) Numele unei stele din constelația Coasei; cornul. • pl. *-e.* /***mînă***[1] + *-ar.*

mînezí *adv.* (*reg.*) A doua zi; mîine. • /***mîne*** + ***zi.***

mîngîiá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică ființe sau părți ale corpului lor*) A atinge ușor (și repetat) cu palma, în semn de tandrețe, de dragoste; a alinta, a dezmierda. *Bătrîna îi mîngîia capul* (ARGH.). ◇ Fig. *Mă simțeam fericit, mîngîiat de razele unui soare palid* (SADOV.). ◆ A atinge, a netezi, a freca ușor cu palma, cu degetele. *Nae își mîngîia grav și ironic reverul hainei* (CA. PETR.). ◇ Expr. (*fam.*) *A mîngîia plosca* = a bea mult; a fi bețiv. ◆ (*iron.*) A lovi, a bate. *Începe a ne pofti pe flecare la Bălan și a ne mîngîia cu sfîntul ierarh Nicolae* (CR.). **2** *tr.* A căuta să aline sau a alina durerea, suferința etc. cuiva (prin vorbe sau prin gesturi de încurajare, de consolare etc.); a îmbărbăta, a încuraja. *Căuta s-o mîngîie, promițîndu-i că vor pleca undeva la sfîrșitul săptămînii.* ◇ (*refl.*) *Se mîngîia cu gîndul că se vor revedea curînd.* ◆ (*înv., reg.*; *tr., refl.*) A (se) liniști, a (se) potoli. *Pruncul se mîngîie și încetă de a mai plînge* (ȚICHIND.). **3** *tr.* A bucura, a desfăta, a încînta. *O muzică abia auzită a miilor de gîze care roiau în soare ne mîngîia auzul* (SADOV.). **4** *tr.* (*înv.*) A vrăji, a fermeca. **5** *tr.* (*înv.*; *compl. indică oameni*) A sfătui, a îndruma. **6** *refl.* (*înv.*) A-și face curaj, a se îndemna. - sil. *-gî-ia.* prez.ind. *mîngîi,* acc. și *mîngîi,* (*reg.*) *-iez.* /lat. **manganeare*; cf. gr. *μαγγανεύω* „a fermeca; a înșela".

mîngîiére *s.f* Acțiunea de *a* (*se*) *mîngîia* și rezultatul ei. ◇ *Canonul de mîngîiere* v. canon. • sil. *-gî-ie-.* pl. *-i.* /v. ***mîngîia.***

mîngîitór, -oáre *adj.* **1** Care mîngîie; dezmierdător, drăgăstos, duios, mîngîios. *Mă privește cu ochi mîngîitori.* **2** Care îmbărbătează, încurajează; alinător, încurajator, mîngîios. *Spune-mi ceva mîngîietor.* **3** Care desfată, încîntă, place; care produce sau exprimă, manifestă plăcere, bucurie, încîntare; plăcut, agreabil, încîntător, mîngîios. **4** (*înv.*; *în texte relig.*; *mai ales despre Dumnezeu*) Care este milostiv, iertător. • sil. *-gî-ie-.* pl. *-ori, -oare.* și (*înv., reg.*) *mîngîitór, -oáre adj.* /***mîngîia*** + *-tor.*

mîngîiós, -oásă *adj.* Mîngîietor. *Soarele își revărsa în liniște blîndețea lui mîngîioasă* (MACED.). • sil. *-gî-ios.* pl. *-oși, -oase.* /***mîngîia*** + *-os.*

mîngîitór, -oáre *adj.* v. mîngîietor.

mîniá *vb. I. refl.* (*despre oameni*) A se lăsa sau a fi cuprins de mînie; a se supăra foarte tare; a se înfuria. *S-a mîniat și mai tare, a început s-o înjure* (CAR.). ◇ (*tr.*) *Îi era teamă că o mîniaseră spusele lui* (CA. PETR.). ◇ Expr. *A se mînia foc* (*și pară*) v. foc. *A i se întoarce* (cuiva) *mînia* v. întoarce. • sil. *-ni-a.* prez.ind. *mînii,* (*înv., reg.*) *mîniu.* /***mînie*** + *-a.*

mînián, -ă *adj.* (*despre oameni*) **1** Care este plin de mînie; care este foarte iritat; mînios. **2** Care este supărat, necăjit. • sil. *-ni-at.* pl. *-ți, -te.* /v. ***mînia.***

mînicá *vb. I.* v. mîneca.

mînicár *s.n.* v. mînecar.

mînicáre *s.f.* v. mînecare.

mînicát *s.n.* v. mînecat.

mînică *s.f.* v. mînecă.

mînicúță *s.f.* v. mînecuță.

mînie *s.f.* **1** Izbucnire de iritare violentă, nestăpînită, dar trecătoare, împotriva cuiva sau a ceva; stare de iritare cu pierderea stăpînirii de sine; furie nestăpînită. *De mînie își aruncă șapca din cap* (PRED.). ◇ Loc.adj. *Iute* (sau *rău, înv., grabnic*) *la mînie* = (*despre oameni*) care se înfurie ușor, care este iritabil. Loc.adv. (*înv., reg.*) *Într-o mînie* = într-un acces de enervare, de furie. **2** Pornire dușmănoasă (și constantă) împotriva cuiva; dușmănie; resentiment. *O, fiarbă-vă mînia în vinele stocite* (EMIN.). ◇ Expr. *A ține cuiva mînie* = a dușmăni pe cineva, a păstra ură unei persoane cu care s-a certat. **3** (*pop.*) Necaz, supărare; ciudă. *Mi-a fost luni întregi mînie, Că tu nu te-ai priceput* (COȘB.). ◇ Expr. *A-i crăpa* (sau *a-i plesni*) (cuiva) *fierea de mînie* v. fiere. **4** (*pop.*; *adesea determ. prin „lui Dumnezeu", „cerului", „pămîntului"*) Urgie, prăpăd, nenorocire, calamitate. *Mînia lui Dumnezeu ce era afară: să nu scoți un cîne din casă, dar încă om* (CR.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<ngr. ***μανία***, lat. ***mania.***

mîniére *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *mînia* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***mînia.***

mîniós, -oásă *adj., s.f.* **1** *adj.* (*despre oameni*) Care este plin de mînie, care este foarte iritat; mîniat. ◇ Expr. (*A fi*) *dunăre de mînios* sau (*a fi*) *mînios dunăre* v. dunăre. ◇ Fig. *Furtunile primăverii sînt mînioase* (SADOV.). ◆ (*despre glas, privire, atitudini etc.*) Care exprimă, trădează mînie, furie. *Îmi aruncă o privire mînioasă.* **2** *adj.* (*despre oameni*) Care este supărat, necăjit. *Am gîndit că ești mînioasă pe tătuca și pe mămuca, de nu te scoli* (CR.). ◆ (*despre glas, privire, fizionomie, atitudini etc.*) Care exprimă, trădează supărare, necaz, ciudă. *Îmi amintesc de figura lui mînioasă cînd a aflat că eu am luat examenul și el nu.* **3** *s.f.* (*reg.*; *de obicei art.*) Numele unui dans popular. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • sil. *-ni-os.* pl. *-oși, -oase.* /***mînie*** + *-os.*

mînișoáră *s.f.* Mînuță. • pl. *-e.* /***mînă***[1] + *-ișoară.*

mînjeálă *s.f.* **1** Faptul de *a* (*se*) *mînji.* **2** Concr. Murdărie. **3** (*reg.*) Amestec de lut și baligă cu care se ung casele țărănești de lemn (înainte de a se tencui și vărui). **4** (*reg.*) Pastă subțire și lipicioasă, făcută din semințe de in, din tărîțe de grîu sau din făină de porumb, cu care se ung firele urzelii de cînepă, pentru a nu se rupe, a nu se scămoșa și pentru a se răsuci bine; mînjitură. **5** (*reg.*) Unsoare care se întinde pe unele obiecte de îmbrăcăminte ale ciobanilor. • pl. *-eli.* /***mînji*** + *-eală.*

mînjí *vb. IV.* **1** *tr., refl.* A (se) murdări, a (se) păta. *M-am mînjit tot cu ulei.* ◇ Expr. *Nici cît te-ai mînji la un ochi* = foarte puțin. ◆ A (se) acoperi cu un strat de... *M-am împiedicat de găleată și am mînjit tot peretele cu vopsea.* **2** *tr.* A mîzgăli. ◇ (*abs.*) *Mai dă-i, Doamne, vopsele Și hîrtie chinezească, Pentru ca, mînjind cu ele, Slava ta s-o zmîngălească* (ARGH.). **3** *tr.* (*pop.*; *compl. indică pereți, case etc.*) A unge cu un amestec de lut și baligă (înainte de a se tencui și a se vărui). **4** *tr.* (*reg.*; *compl. indică firele urzelii de cînepă*) A unge cu o pastă subțire și lipicioasă, făcută din semințe de in, din tărîțe de grîu sau din făină de porumb. **5** *tr.* (*reg.*; *compl. indică obiecte de îmbrăcăminte ale ciobanilor*) A unge cu mînjeală. **6** *refl.* Fig. (*despre oameni*) A-și păta onoarea, cinstea. *S-a mînjit, atacîndu-l în presă.* ◆ *tr.* (*arg.*; *compl. indică oameni*) A mitui. *L-a mînjit cu 200 de dolari.* • prez.ind. *-esc.* /<sl. veche **мазати, мажѫ**.

mînjíre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *mînji* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***mînji.***

mînjít, -á *adj.* **1** Care este murdar, pătat. **2** (*despre hîrtie, caiete etc.*) Care este mîzgălit. **3** Fig. (*despre oameni*) Care și-a pătat onoarea, cinstea. • pl. *-ți, -te.* /v. ***mînji.***

mînjitúră *s.f.* **1** Murdărie; pată. **2** (*reg.*) Ungere cu un medicament. **3** (*reg.*) Mînjeală. • pl. *-i.* /***mînji*** + *-itură.*

mîntuí *vb. IV.* **1** *tr., refl.* (*pop.*) A (se) salva dintr-o primejdie, de o nenorocire, de la moarte etc. *Credința ta te va mîntui, zice o vorbă veche* (SADOV.). ◆ Spec. A (se) dezrobi, a (se) elibera. **2** *tr., refl.* (*bis.*) A ierta sau a obține iertarea pentru păcatele săvîrșite; a (se) izbăvi. **3** *tr., intr., refl.* (*pop.*) A (se) termina, a (se) încheia, a (se) sfîrși. *Focul se mîntuie în vatră* (C. NEGR.). *Ei, cucoane, am mîntuit trebușoara, zise Ipate* (CR.). ◇ Expr. (*refl.*) *S-a mîntuit!* = gata! nu mai este nimic de spus sau de făcut. (*tr.*) *A mîntui pe cineva în bătaie* = a bate pe cineva foarte tare. *A mîntui pe cineva de zile* = a omorî pe cineva. (*refl.*) *A se mîntui cu cineva* sau, *înv., a se mîntui de viață* = a muri. *A se mîntui ața de pe ghem* v. ghem. *S-a mîntuit socoteala* v. socoteală. **4** *tr., refl.* (*înv., pop.*) A (se) vindeca de o boală. **5** *refl.* (*înv.*) A se dezvinovăți, a se justifica. • prez. ind. *mîntui, -iesc.* /<magh. ***menteni.***

mîntuiálă *s.f.* **1** Loc.adj., adv. *De mîntuială* = (în mod) superficial, grăbit, prost. **2** Loc.adv. (*reg.*) *Pe mîntuială* = pe sfîrșite, aproape de sfîrșit. • /***mîntui*** + *-eală.*

mîntuínță *s.f.* (*înv.*) Mîntuire. ◇ (*bis.*) *Semnul mîntuinței* = crucea. *Mîntuința lumii* = anul nașterii lui Iisus Hristos. • pl. *-e.* /***mîntui*** + *-ință.*

mîntuíre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *mîntui* și rezultatul ei; (*înv.*) mîntuință. ◇ (*bis.*) *Anul mîntuirii* = anul în care s-a născut Iisus Hristos. *Armata mîntuirii* = armata salvării v. armată. *Calea mîntuirii* v. cale. • pl. *-i.* /v. ***mîntui.***

mîntuít, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** (*pop.*) (Om) care a fost salvat dintr-o primejdie, de o nenorocire, de la moarte etc. ◆ Spec. (Om) dezrobit, eliberat. **2** (*bis.*) (Om) iertat de păcate. • pl. *-ți, -te.* /v. ***mîntui***.

mîntuitór, -oáre *adj., s.m. sg. art.* **1** *adj.* Care mîntuie, salvează. *Un gînd mîntuitor îi lumină mintea* (VORN.). ◆ Spec. Care eliberează. *Pe aripile morții celei mîntuitoare, Voi părăsi locașul unde-am nădejduit* (ALEX.). ◇ (*subst.*) *Zmeul, dacă se văzu scăpat, îmbrățișă pe mîntuitorul său și-i mulțumi* (ISP.). **2** *adj.* (*bis.*) Care mîntuie, izbăvește de păcate; izbăvitor. **3** *s.m. sg. art.* (*nm. pr.*) Iisus Hristos. *În Evanghelie Mîntuitorul ne arată legea morală, absolută, nemărginită* (BĂLC.). **4** *adj.* (*înv., pop.*) Care mîntuie, vindecă o boală; tămăduitor, vindecător. • sil. *-tu-i-.* pl. *-ori, -oare.* /***mîntui*** + *-itor.*

mîntuitúră *s.f.* (*bis.; înv.*) Izbăvire de păcate. • sil. *-tu-i-.* pl. *-i.* /***mîntui*** + *-tură.*

mîntúș *s.m.* (*iht.; reg.*) Mihalț (*Lota lota*). • pl. *-i.* /<ucr. *ментус.*

mînufăptúră *s.f.* v. manufactură.

mînuí *vb. IV. tr.* **1** (*compl. indică instrumente, unelte, arme etc.*) A folosi (cu îndemînare) cu ajutorul mîinilor. *Le privise la masă cum mînuiau cuțitul, furculița* (TEOD.). ◆ Gener. A folosi, a aplica. **2** (*compl. indică materiale, obiecte etc.*) A lua sau a duce în mînă; a manipula. **3** (*compl. indică bani, fonduri etc.*) A administra; a ține o gestiune (publică). **4** (*compl. indică animale, vehicule etc.*) A conduce. *Ar fi bine să pot mînui caii ca dînsul* (SADOV.). • sil. *-nu-i.* prez.ind. *-iesc.* /***mînă*** + *-ui.*

mînuíre *s.f.* Acțiunea de *a mînui* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***mînui***.

mînuitór, -oáre *s.m., s.f.* **1** *s.m., s.f.* (*de obicei urmat de determ. introduse prin prep. „de”*) Persoană care mînuiește ceva, care are profesiunea de a mînui ceva. ◇ *Mînuitor de condei* v. condei. **2** *s.m.* (*fin.*) *Mînuitor de bani* (*publici*) = persoană care primește, păstrează și eliberează bani în cadrul unei gestiuni (publice). • sil. *-nu-i-.* pl. *-ori, -oare.* /***mînui*** + *-tor.*

mînuríță *s.f.* (*reg.*) Mînuță. • pl. *-e.* /***mînuri***, pl., *înv., reg.*, al lui *mînă*[1] + *-iță.*

mînușár *s.m.* v. mănușar.

mînúșă *s.f.* v. mănușă.

mînușíță *s.f.* Mînuță. ◇ Expr. *Sărut mînușițele* (sau *mînușița*), formulă de salut adresată unei femei. • pl. *-e.* /***mînă***[1] + *-ușiță.*

mînúță *s.f.* Dim. al lui *mînă*; mînușiță, mînișoară, (*reg.*) mînurică. • pl. *-e.* /***mînă***[1] + *-uță.*

mînz *s.m.* **1** Puiul (de sex masculin al) iepei, pînă la trei ani. ◇ Expr. *A umbla ca mînzul după iapă* sau, *adv., a umbla* (ori *a merge, a se ține*) *mînz după cineva* = a nu se dezlipi de cineva. *A fi în anii mînzului* = a fi foarte tînăr. (*pop.*) *A umbla* (sau *a bate, a face, a se duce*) *calea mînzului* = a umbla fără rost și fără folos; a se obosi în zadar. (*reg.*) *A fi făcut un mînz mort* = a nu fi făcut nimic. *A lua mînz pe cineva* = a-și face pe cineva tovarăș nedespărțit. **2** (*înv., pop.*) Puiul (de sex masculin al) măgăriței. **3** (*fam., glum.*) (Epitet pentru un) copil sau tînăr zburdalnic, plin de vioiciune. **4** (*țes.; reg.*) Colect. Fire de urzeală care nu încap în spată și care se fac ghem, rămînînd pe lîngă războiul de țesut; (*reg.*) mînzălău, mînzoc. • pl. *mînji*, (*reg.*) *mînzi.* /cuv. autoh.; cf. alb. *mës.*

mînzár *s.m.* (*reg.*) **1** Miel de un an. **2** Vițel înțărcat (de un an). • pl. *-i.* /***mînz*** + *-ar.*

mînzáră *s.f.* v. mînzare.

mînzáre *s.f.* **I 1** (*pop.*) Oaie care a fătat și are lapte. ◆ (*adj.; despre oi sau alte animale*) Care are lapte. **2** (*reg.*) Capră cu lapte. **3** (*reg.*) Oaie sau vacă stearpă. **II** (*reg.*) Loc unde pasc oile care se mulg. • pl. *-ări*, (*reg.*) *-eri, -ere.* și (*reg.*) *menzără, mînzără s.f.* /cuv. autoh.; cf. alb. *mëzore.*

mînzát, -ă *subst.* **I 1** *s.m., s.f.* Vițel (înțărcat) a cărui limită de vîrstă variază, după regiuni, între cîteva luni și doi ani. **2** *s.m.* (*fam., glum.*) (Epitet dat unui) bărbat necăsătorit. **3** *s.f.* (*reg.*) Vacă sau vițel de un an. **4** *s.f.* (*reg.*) Juncă sau vacă stearpă. **5** *s.m. sg.* Carne de mînzat (pentru gătit). **II** *s.n.* (*reg.*) Loc rămas necosit. • pl. *-ți, -te.* /cuv. autoh.; cf. alb. *mëzat.*

mînză *s.f.* **1** Puiul de sex feminin al iepei. ◇ Expr. (*reg.*) *A avea mînză* = a fi pornit pe ceartă. **2** (*reg.; deprec.*) (Epitet pentru o) femeie depravată. • pl. *-e.* /***mînz*** + *-ă.*

mînzălău *s.m.* (*reg.*) **1** Mînz de doi ani. ◇ Expr. (*adv.*) *A umbla mînzălău după cineva* = a nu se dezlipi de cineva. **2** Vițel de un an. **3** (*țes.*) Colect. Mînz. • pl. *-ăi.* /***mînz*** + *-ălău.*

mînzărár *s.m., s.n.* **1** *s.m.* (*pop.*) Cioban care păzește mînzările. **2** *s.n.* (*reg.*) Loc sau despărțitură în strungă unde stau mînzările. • pl. *-i, -e.* /***mînzare*** + *-ar.*

mînzésc, -eáscă *adj.* **1** Care ține de mînz, care se referă la mînz. **2** Fig. (*despre zîmbete sau despre rîs*) Care este forțat, nenatural. • pl. *-ești.* /***mînz*** + *-esc.*

mînzéște *adv.* Expr. *A rîde* (sau *a zîmbi*) *mînzește* = a rîde (sau a zîmbi) forțat, nenatural. • /***mînz*** + *-ește.*

mînzí *vb. IV.* (*pop.*) **1** *tr.* (*despre armăsari, măgari; compl. indică iepe, măgărițe*) A fecunda. **2** *refl. recipr.* A se împreuna. • prez.ind. pers. 3 *-ește.* /***mînz*** + *-i.*

mînzișoáră *s.f.* Dim. al lui *mînză*; (*pop.*) mînziță, mînzucă, (*reg.*) mînzulică, mînzuță. • pl. *-e.* /***mînză*** + *-işoară.*

mînzișór *s.m.* Dim. al lui *mînz*; mînzuleț, mînzuc, mînzuț. • pl. *-i.* /***mînz*** + *-işor.*

mînzíță *s.f.* (*pop.*) Mînzișoară. • pl. *-e.* /***mînză*** + *-iță.*

mînzoáică *s.f.* (*reg.*) Aug. al lui *mînză*. • pl. *-oaice, -oici.* /***mînză*** + *-oaică.*

mînzóc *s.m.* **1** Mînz de doi sau de trei ani. **2** (*reg.*) Mîrțoagă. ◆ (*deprec.*) Epitet pentru un om slab sau nătîng. **3** (*țes.; reg.*) Colect. Mînz. • pl. *-ci.* /***mînz*** + *-oc.*

mînzúc *s.m.* (*pop.*) Mînzișor. • pl. *-ci.* /***mînz*** + *-uc.*

mînzúcă *s.f.* (*pop.*) Mînzișoară. • pl. *-ci.* /***mînză*** + *-ucă.*

mînzuléț *s.m.* (*pop.*) Mînzișor. • pl. *-i.* /***mînz*** + *-uleț.*

mînzulícă *s.f.* (*reg.*) Mînzișoară. • pl. *-ci.* /***mînză*** + *-ulică.*

mînzúț *s.m.* (*reg.*) Mînzișor. • pl. *-i.* /***mînz*** + *-uț.*

mînzúță *s.f.* (*reg.*) Mînzișoară. • pl. *-e.* /***mînză*** + *-uță.*

mîr *interj.* (*pronunț. cu „r” prelungit; adesea repet.*) Cuvînt care imită mîrîitul cîinelui sau mormăitul ursului. ◇ Expr. (*subst.*) *A nu zice nici mîr* = a nu spune nimic. • /onomat.

mîrc *subst.* Expr. (*pop.; fam.*) *A nu zice nici mîrc* sau, *adv., a tăcea mîrc* = a nu spune nimic, a nu scoate nici o vorbă. *Ba* (*că*) *cîrc, ba* (*că*) *mîrc* = ba un pretext, ba altul. (*reg.*) *A face mîrcă pe cineva* = a face pe cineva să nu scoată nici un cuvînt. (*adv.*) *A se face mîrcă* (*pe pămînt*) = a se ghemui. *A bate mîrcă* (pe cineva) = a bate foarte tare (pe cineva). • și (*reg.*) *mîrcă s.f.* /***mîr*** + ***mîlc***, prin contaminare.

mîrcav, -ă *adj.* (*reg.*) **1** (*despre plante*) Care este ofilit, veșted. **2** (*despre oameni*) Care este slab; care este vlăguit; care este bolnăvicios. • acc. și *mîrcáv.* pl. *-i, -e.* /etimol. nec.

mîrcă *s.f.* v. mîrc.

mîrced, -ă *adj., subst.* (*reg.*) **I** *adj.* **1** (*despre plante*) Care este ofilit, veșted. **2** (*despre lemne*) Care este umed și putregăios. **3** (*despre oameni*) Care este slab; care este vlăguit; care este bolnăvicios. **4** (*despre mîncăruri, alimente etc.*) Care începe să se altereze. **II** *subst.* Nume dat mai multor boli infecțioase de copii: *a*) Scarlatină. *b*) Pojar. *c*) Vărsat-de-vînt. • pl. *-zi, -de.* /lat. ***marcĭdus, -a, -um***.

mîrcezí *vb. IV.* (*reg.*) **1** *intr., refl.* (*despre plante*) A se ofili, a se veșteji. **2** *intr., refl.* (*despre lemne*) A putrezi. **3** *intr., refl.* (*despre oameni*) A slăbi. **4** *tr.* A strivi, a zdrobi. • prez.ind. *-esc.* și *melcezí vb. IV.* /***mîrced*** + *-i.*

mîrîí *vb. IV.* **1** *intr.* (*despre cîini sau*, ext., *despre alte animale*) A scoate sunete aspre, guturale, hîrîite (care exprimă iritare). **2** *intr.* Fig. (*peior.; despre oameni*) A vorbi neclar, printre dinți, ca semn de enervare, de nemulțumire etc. **3** *tr.* A spune ceva în silă, pe un ton nemulțumit. **4** *intr.* A protesta, a cîrti. **5** *intr.* (*despre copii mici*) A plînge, a scînci. • prez.ind. *mîrîi.* /***mîr*** + *-îi.*

mîrîiálă *s.f.* Mîrîit. • pl. *-ieli.* /***mîrîi*** + *-eală.*

mîrîíre *s.f.* Acțiunea de *a mîrîi* și rezultatul ei. • sil. *-rî-i-.* pl. *-i.* /v. ***mîrîi***.

mîrîít[1] *s.n.* **1** Faptul de *a mîrîi*; mîrîială, mîrîitură. **2** Spec. Sunete specifice scoase de cîinii atîțați. • pl. *-uri.* /v. ***mîrîi***.

mîrîít[2]**, -ă** *adj.* (*despre cuvinte, vorbire*) Care este rostit printre dinți, nedeslușit (exprimînd enervare, nemulțumire). • pl. *-ți, -te.* /v. ***mîrîi***.

mîrîitór, -oáre *adj.* **1** (*despre cîini sau*, ext., *despre alte animale*) Care mîrîie. **2** Fig. (*peior.; despre oameni*) Care vorbește neclar, printre dinți, ca semn de enervare, de nemulțumire. • sil. *-rî-i-.* pl. *-ori, -oare.* /***mîrîi*** + *-itor.*

mîrîitúră *s.f.* Mîrîit. • sil. *-rî-i-.* pl. *-i.* /***mîrîi*** + *-itură.*

mîrlán *s.m.* (*deprec.*) Om prost crescut, grosolan, bădăran, necioplit; (*fam., deprec.*) mîrlete. • pl. *-i.* /etimol. nec.

mîrlă *s.f.* (*reg.*) Mîrlire. • /de la ***mîrli***, prin derivare regresivă.

mîrlănésc, -eáscă *adj.* (*fam.; despre atitudini, manifestări etc. ale oamenilor*) Care denotă mîrlănie, grosolănie. • pl. *-ești.* /***mîrlan*** + *-esc.*

mîrlănéște *adv.* Ca un mîrlan, în felul mîrlanilor; în mod grosolan. • /***mîrlan*** + *-ește.*

mîrlăníe *s.f.* (*fam.*) Vorbă, faptă, atitudine, comportare de mîrlan; grosolănie, bădărănie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***mîrlan*** + *-ie.*

mîrlăníme *s.f.* Colect. Mulțime de mîrlani; totalitatea mîrlanilor. • /***mîrlan*** + *-ime.*

mîrleálă *s.f.* (*pop.*) Mîrlire. • pl. *-eli.* /***mîrli*** + *-eală.*

mîrléte *s.m.* (*fam., deprec.*) Mîrlan. • pl. *-ți.* /***mîrlan*** + *-ete.*

mîrlí *vb. IV. tr., refl. recipr.* **1** (*pop.; despre oi sau*, ext., *despre alte animale*) A (se) împreuna. **2** (*vulg.; despre oameni*) A consuma actul sexual. • prez.ind. *-esc.* /<srb. ***mrljati***.

mîrlíre *s.f.* (*pop.*) Acțiunea de *a* (*se*) *mîrli* și rezultatul ei; (*pop.*) mîrleală, mîrlit, (*reg.*) mîrlă. • pl. *-i.* /v. ***mîrli***.

mîrlít *s.n.* (*pop.*) Mîrlire. • /v. ***mîrli***.

mîrlitór, -oáre *s.m., s.f.* (*pop.*) Berbec sau oaie de reproducție. • pl. *-ori, -oare.* /***mîrli*** + *-tor.*

mîrlíță *s.f.* (*reg.*) **1** Oaie aptă pentru reproducție. **2** (*deprec.*) (Epitet pentru o) femeie depravată. • pl. *-e.* /***mîrli*** + *-iță.*

mîrmăí *vb. IV.* v. mormăi.

mîrnîí *vb. IV.* v. mormăi.

mîrséi *s.n.* (*înv., reg.*) Dorință de plăceri; poftă (trupească). • pl. *-eie.* /cf. bg. *мърся, мръсень, мърсене.*

mîrsiós, -oásă *adj.* **1** (*înv., reg.; despre oameni*) Care este lacom, pofticios. **2** (*reg.; despre vite*) Căreia îi place sarea; (*reg.*) mîrsit. • pl. *-oși, -oase.* /***mîrsei*** + *-os.*

mîrsít, -ă *adj.* (*reg.; despre vite*) Mîrsios. • pl. *-ți, -te.* /***mîrsei*** + *-it.*

mîrșav, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este lipsit de scrupule; josnic, infam, ticălos. **2** (*despre fapte, atitudini, acțiuni etc. ale oamenilor*) Care exprimă, trădează lipsă de scrupule, josnicie, ticăloșie. **3** (*înv., reg.*) Care este slab, costeliv, firav, plăpînd. **4** (*reg.*) Care este murdar. **5** (*reg.*) Care este dezgustător, scîrbos. • acc. și *mîrșáv.* pl. *-i, -e.* și *mérșav, -ă adj.* /<slav. *мръшавъ*.

mîrșăvénie *s.f.* (*pop.*) Mîrșăvie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***mîrșav*** + *-enie.*

mîrșăví *vb. IV.* **1** *tr.* (*reg.*) A pîngări, a spurca. **2** *intr., refl.* (*înv., reg.*) A slăbi. **3** *intr., refl.* (*reg.*) A decădea, a se ticăloși. • prez.ind. *-esc.* /***mîrșav*** + *-i.*

mîrșăvíe *s.f.* Atitudine, faptă mîrșavă; josnicie, infamie, ticăloșie; (*pop.*) mîrșăvenie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***mîrșav*** + *-ie.*

mîrșăvíre *s.f.* (*reg.*) Acțiunea de *a mîrșăvi* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***mîrșăvi***.

mîrtăc *s.m.* (*reg.*) Motan, cotoi. • pl. *-ci.* /de la ***mîrtan***, cu schimbare de suf.

mîrtán *s.m., s.n.* (*reg.*) **1** *s.m.* Motan, cotoi. ◇ Expr. *A vărsa vinul mîrtanului* = a plînge. **2** *s.n.* (*la car*) Piedică. • pl. *-i.* /cf. *mîrtac, mîrtoc.*

mîrtóc *s.m.* (*reg.*) Motan, cotoi. • pl. *-ci.* /cf. *mîrtan.*

mîrțoágă *s.f.* Cal slab, rău îngrijit; gloabă. ◇ Compar. (*fam.*) *Ești slab ca o mîrțoagă.* • pl. *-ge,* (*reg.*) *-ogi.* și *smîrțoágă s.f., smărțóg, smîrțóg s.m.* /cf. *mărțînă.*

mîrzác *s.m.* (*ist.*) Nobil tătar care conducea o ceată ostășească. ◆ Ext. Vagmistru. • pl. *-ci.* și *merzác s.m.* /<tăt. ***mîrza***.

mîrzăcésc, -eáscă *adj.* Care aparține mîrzacilor, care se referă la mîrzaci. • pl. *-ești.* /***mîrzac*** + *-esc.*

mîrzăcíe *s.f.* (*ist.*) Rangul, demnitatea de mîrzac. • g.-d. *-iei.* /***mîrzac*** + *-ie.*

mîstînă *s.f.* v. smîntînă.

mîș *interj.* (*pop.; de obicei repet.*) Cuvînt care imită zgomotul produs de iarbă, de frunze etc. cînd sînt mișcate de vînt, de mîna omului, de trecerea unei insecte etc. ◇ Expr. (*subst.*) *A nu zice nici mîș* = a nu spune nimic. *A veni ca mîșu* = a veni încet, pe furiș. • /onomat.

mîşc *s.m.* (*zool.*; *înv.*) Catîr (*Equus mullus*). • /cuv. autoh.; cf. alb. *muśk*.
mîşcă *s.f.* (*zool.*; *înv.*) Catîrcă. • pl. *-ce.* /cuv. autoh.; cf. alb. *muškë*.
mîşcoáie *s.f.* (*zool.*; *înv.*) Catîrcă. • pl. *-oaie.* /***mîşcă*** *+ -oaie*.
mîşcói *s.m.* (*zool.*; *înv.*, *reg.*) Catîr (*Equus mullus*). • pl. *-oi.* /***mîşc*** *+ -oi*.
mîşíi *vb. IV. intr.* (*reg.*; *despre animale*) A adulmeca, a mirosi. • prez.ind. pers. 3 *mîşîie.* /***mîş*** *+ -îi*.
mîtcă *s.f.* (*reg.*) **1** Bătător (pentru unt). **2** Făcăleţ. **3** Ghioagă. **4** Parte a joagărului cu ajutorul căreia se pune în mişcare jugul. **5** Mustuitor. • pl. *mîtci*. /etimol. nec.
mîtcălău[1] *s.n.* (*reg.*) Lingură mare cu care se mestecă în căldare magiunul cînd se fierbe. • /***mîtcă*** *+ -ălău*.
mîtcălău[2] *subst. sg.* v. mătcălău.
mîtîrlán *s.m.* (*reg.*) Motan. • pl. *-i.* /cf. *mîrtan, motîrlan*.
mîtóc *s.m.* (*reg.*) Motan, cotoi. • pl. *-ci.* /cf. *motoc*.
mîţ *s.m.*, *interj.* **I** *s.m.* **1** (*pop.*) Motan, cotoi. ◆ Restr. Puiul (de sex masculin al) pisicii. ◇ Expr. *Ca un mîţ plouat* = (*despre oameni*) care este abătut, descurajat. *A fi* (sau *a sta, a umbla*) *ca un mîţ plouat* v. plouat. **2** (*bot.*; *reg.*) Mîţişor. **3** (*reg.*) Cursă de şoareci (primitivă). **II** *interj.* (*reg.*) Strigăt cu care se cheamă sau se alungă pisicile. • pl. *-i.* /de la ***mîţă***, prin derivare regresivă.
mîţán *s.m.* Motan, cotoi. • pl. *-i.* /***mîţ*** *+ -an*.
mîţă *s.f* **I 1** (*zool.*; *pop.*; *fam.*) Pisică (*Felis domestica*); restr. puiul (de sex feminin al) pisicii. ◇ Zic. *Mîţa blîndă zgîrie rău. Ce iese din mîţă, şoareci prinde* (sau *mănîncă*). ◇ Expr. *A umbla cu mîţa-n sac* = a umbla cu înşelăciuni. *A prinde pe cineva cu mîţa-n sac* = a descoperi pe cineva care caută să înşele, să mintă. *A trăi* (sau *a se înţelege, pop., a se avea*) *ca mîţa cu şoarecele* (ori *cu şoarecii, ciinii*) = a nu se înţelege cu cineva, a nu avea relaţii bune cu cineva. (*A fi*) *mîţă blîndă* = (a fi) prefăcut, ipocrit. (*A fi*) *mîţă plouată* = *a*) (a fi) abătut, descurajat; *b*) (a fi) ruşinat, umilit. *A trage mîţa de coadă* (sau, *reg., pe rogojină*) = a o duce greu; a fi strîmtorat din punct de vedere material. *A se uita* (sau *a se pricepe*) *ca mîţa-n calendar* = a nu pricepe nimic. *Se spală ca mîţa*, se spală superficial. (*pop.*) *A rupe mîţa în două* = *a*) a fi voinic, a fi energic; *b*) a fi hotărît, dîrz, vrednic; *c*) a se învoi din preţ cu cineva. *A se stupi ca mîţele* = *a*) a fi în relaţii foarte proaste cu cineva; *b*) a se certa, a se insulta cu cineva. *A nu avea nici mîţă la casă* = a fi foarte sărac. *A se uita ca mîţa la peşte* = a se uita cu lăcomie la ceva. *A fi învăţat ca mîţa la lapte* = a avea un obicei rău. *A umbla ca mîţa pe lîngă laptele fierbinte* = a dori ceva de care se teme. *A păţi cinstea mîţei la oala cu smîntînă* = a fi bătut. *A se învîrti ca mîţa împrejurul oalei cu smîntînă* = a se învîrti în preajma sau în jurul cuiva sau a ceva care îi place. *A se învîrti ca mîţa pe lîngă blidul cu păsat* = a evita să spună adevărul. (*A cumpăra* sau *a lua, a fi*) *mîţa-n* (ori *mîţă-n*) *sac*, se spune despre un lucru pe care nu îl poţi cunoaşte înainte de a intra în posesia lui. *Mătură ca mîţa*, se spune despre o persoană murdară, care îşi ascunde murdăriile. *A călca în urme de mîţă stearpă* = a fi îndrăgostit. *A-i oua şi mîţa* = a fi un om norocos. *A strînge mîţa de coadă* v. coadă. ◆ (*deprec.*) (Epitet pentru un) cal slab, prăpădit. **2** (*înv., reg.*) Blana prelucrată a pisicii (sau, gener., a altor animale asemănătoare cu pisica). **3** (*pop.*; *fam.*) (Epitet pentru o) persoană vicleană, prefăcută, linguşitoare (ca pisica). **4** (*zool.*; *reg.*) *Mîţă sălbatică* = pisică sălbatică (*Felis sylvestris*). **5** Compus: (*entom.*; *reg.*) *mîţa-popii* = *a*) omidă mare, păroasă, colorată în negru-roşiatic pe spate, din care iese fluturele *Arctia caja*; *b*) cantaridă (*Lytta vesicatoria*); *c*) cîinele-babei (*Oniscus murarius* şi *asellus*); *d*) repede (*Cincindela campestris*). ∆ (Expr.) *A se da de-a mîţa-popii* = a se da peste cap, de-a rostogolul. **II** (*bot.*; *reg.*) **1** Mîţişor. ◆ Gener. Creangă, ramură. **2** Rădăcină (aeriană) a porumbului. **3** Păpădie (*Taraxacum officinale*). **4** Barba-ursului (*Equisetum arvense*). **III** Nume dat unor obiecte, instrumente, dispozitive etc. (de forma unei gheare), cu care se apucă, se prinde, se trage, se fixează etc. ceva: **1** (*pop.*) Cursă de şoareci (primitivă). **2** (*miner.*) Dispozitiv de siguranţă pentru oprirea din căderea a coliviei de ascensor într-o mină, în cazul ruperii cablului ei. **3** (*reg.*) Broască în care se fixează sfredelul. **4** (*reg.*) Cîrlig cu mai multe braţe îndoite şi ascuţite la vîrf, cu care se prinde şi se scoate un obiect căzut în fîntînă. **5** (*reg.*; *la casă*) Chinga căpriorilor. **6** (*reg.*) Cîrlig gros de fier, prins într-o coadă de lemn, care este folosit la rostogolitul buştenilor. **7** (*reg.*; *la războiul de ţesut*) Tindeche. **8** (*reg.*; *la plug*) Lanţ care leagă grindeiul de rotile. **9** (*reg.*; *la joagăr*) Dispozitiv de fier, în formă de furcă, care împinge roata dinţată. **10** (*reg.*; *la joagăr*) Fiecare dintre ghearele de fier. **11** (*reg.*; *la joagăr*) Roată dinţată. **12** (*reg.*) Placă de fier, cu colţi ascuţiţi pe care muncitorii forestieri şi-o fixează pe talpa încălţămintei (pentru a nu aluneca). **13** (*reg.*) Pirostrie pe care se pune un vas la foc. **14** (*reg.*) Grătar (pe care se frige carnea). **15** (*reg.*) Grătar de fier care se pune pe vatră, sub lemnele care ard, pentru a le face să ardă mai bine. **16** (*mar.*; *înv.*) Ancoră (la o navă). • pl. *-e.* /probabil form. expr.; cf. alb. *mica*.
mîţésc, -eáscă *adj.* (*pop.*; *fam.*) Care aparţine mîţelor, care se referă la mîţe. • pl. *-eşti.* /***mîţă*** *+ -esc*.
mîţéşte *adv.* (*pop.*; *fam.*) Ca mîţa, în felul mîţelor. • /***mîţă*** *+ -eşte*.
mîţí *vb. IV. refl.* (*pop.*; *fam.*) A se linguşi ca o pisică. • prez.ind. *-esc.* /***mîţă*** *+ -i*.
mîţícă *s.f.* (*pop.*; *fam.*) Dim. al lui *mîţă*; puiul (de sex feminin) al mîţei; (*pop.*; *fam.*) mîţişoară, mîţucă, (*reg.*) mîţulică, mîţuţă. • pl. *-ci, -ce.* /***mîţă*** *+ -ică*.
mîţişoáră *s.f.* **1** (*pop.*; *fam.*) Mîţică. **2** (*bot.*; *reg.*; *mai ales la pl.*) Mîţişor. • pl. *-oare.* /***mîţă*** *+ -işoară*.
mîţişór *s.m.* **1** (*pop.*; *fam.*) Dim. al lui *mîţ*. ◆ Puiul (de sex masculin al) mîţei; (*pop.*; *fam.*) mîţuc, (*reg.*) mîţuţ. **2** (*bot.*; *mai ales la pl.*) Ament (la salcie, stejar, alun etc.); (*reg.*) mîţ, mîţişoară. ◆ Ext. Ramură verde şi înflorită (de salcie) care se duce sau se împarte la biserică, în Duminica Floriilor. • pl. *-ori.* /***mîţ*** *+ -işor*.

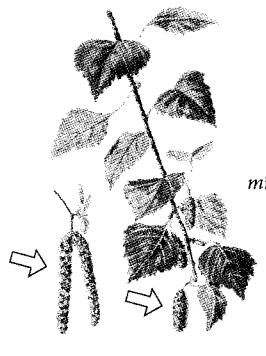

mîţişori (2)

mîţîí *vb. IV. refl.* **1** (*pop.*; *fam.*) A scînci; a se preface că plînge. ◆ A vorbi plîngăreţ, miorlăit. **2** (*reg.*) A se preface, a se linguşi (ca o pisică). • prez.ind. *mîţîi.* /***mîţă*** *+ -îi*.
mîţói *s.m.* Aug. al lui *mîţ*; mîţ mare. • pl. *-oi.* /***mîţ*** *+ -oi*.
mîţós, -oásă *adj.* (*pop.*) **1** Care aparţine mîţelor, care se referă la mîţe; ca de mîţă. **2** (*despre oameni*) Care este viclean, prefăcut, linguşitor. • pl. *-oşi, -oase.* /***mîţă*** *+ -os*.
mîţúc *s.m.* (*pop.*; *fam.*) Mîţişor. • pl. *-ci.* /de la ***mîţucă***, prin derivare regresivă.
mîţúcă *s.f.* **1** (*pop.*; *fam.*) Mîţică. **2** (*bot.*; *reg.*) Mîţişor. • pl. *-ci.* /***mîţă*** *+ -ucă*.
mîţulícă *s.f.* (*reg.*) Mîţică. • pl. *-ci.* /***mîţă*** *+ -ulică*.
mîţúţ *s.m.* (*reg.*) Mîţişor. • pl. *-i.* /***mîţ*** *+ -uţ*.
mîţúţă *s.f.* (*reg.*) Mîţică. • pl. *-e.* /***mîţă*** *+ -uţă*.
mîzdă *s.f.* **1** (*înv.*) Mită. **2** (*reg.*) Camătă. • pl. *-e.* /<slav. **мьздА**.
mîzdí *vb. IV. tr.* (*înv.*; *compl. indică oameni*) A mitui. • prez.ind. *-esc.* /***mîzdă*** *+ -i*.
mîzgăr *s.m.* (*reg.*) **1** Loc noroios pe malul unui rîu. **2** (*mai ales la pl.*) Fiecare dintre lemnele rotunde care se aşază în apă, lîngă ţărm (pentru a înlesni alunecarea plutelor) sau de-a curmezişul drumurilor de munte (pentru a înlesni alunecarea buştenilor). **3** Fiecare dintre scîndurile plane pe o parte şi convexe pe cealaltă, tăiate de la marginea unui trunchi de copac. • pl. *-i.* /***mîzgă*** *+ -ar*.
mîzgă *s.f.* **1** (Strat subţire de) noroi moale, lipicios şi alunecos. ◆ Murdărie, jeg. **2** Poşghiţă moale, cleioasă sau unsuroasă care se formează la suprafaţa unor alimente sau pe pereţii vaselor în care au fost alimente. ◇ Expr. *A prinde mîzgă* = a se îmbogăţi. **3** Strat (de muşchi, de alge, de mîl) care acoperă pietrele, rocile expuse la umezeală. **4** (*pop.*) Sevă. ◆ Spec. Sevă a arborilor (aflată sub coajă). ◆ (*reg.*) Complex de vase prin care circulă seva plantelor. ◆ Ext. Partea interioară a scoarţei plantelor lemnoase care cuprinde aceste vase. **5** (*înv.*, *reg.*) Ploaie măruntă (amestecată cu ninsoare). • şi *mézga s.f.*, *mizg s.n.* /<sl. veche **мъзга**, bg. ***мъзга***.
mîzgăleálă *s.f.* Mîzgălitură. • pl. *-eli.* /***mîzgăli*** *+ -eală*.
mîzgălí *vb. IV. tr.* **1** A scrie, a desena, a picta urît, neîndemînatic, murdărind hîrtia, pînza etc.; a mînji. *A mîzgălit cîteva cuvinte pe un colţ de hîrtie.* ◆ Gener. (*deprec.*, *glum.*) A scrie, a desena sau a picta. *Cu ce-ai mîzgălit aici te duci mîine la şcoală?* ◆ Fig. (*adesea glum.*) A scrie, a compune ceva fără pricepere, fără talent. *Unii mîzgălesc nişte versuri chinuite prin oarece gazete şi se şi cred mari poeţi.* **2** A murdări, a păta. *Mi-am mîzgălit pantalonii cu cretă.* ◆ Ext. (*reg.*) A spăla prost, fără a îndepărta murdăria. • prez.ind. *-esc.* /***mîzgă*** *+ -ăli*.
mîzgălíre *s.f.* Acţiunea de *a mîzgăli* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***mîzgăli***.
mîzgălít, -ă *adj.* **1** (*despre hîrtii, caiete etc.*) Care este acoperit cu un scris urît, neîngrijit. **2** Care este murdărit, pătat. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***mîzgăli***.
mîzgălitúră *s.f.* **1** Faptul de a mîzgăli; mîzgăleală. **2** Concr. Scriere, desen, pictură executate murdar şi neîndemînatic. *Ca profesor, trebuia să corecteze tot felul de mîzgălituri.* **3** Fig. (*deprec.*) Operă literară sau plastică fără valoare; mîzgăleală. *Ce-i cu mîzgăliturile astea pe pereţi?* • pl. *-i.* /***mîzgăli*** *+ -tură*.
mîzgós, -oásă *adj.* **1** (*despre terenuri, drumuri*) Care este noroios, cleios; care este lunecos. **2** (*reg.*; *despre plante*) Care este plin de sevă. • pl. *-oşi, -oase.* /***mîzgă*** *+ -os*.
mîzguí *vb. IV.* v. mizgui.
mlăcă *s.f.* (*reg.*) Mlaştină. ◆ Loc apătos, mocirlos. • pl. *mlăci.* /<bg. ***млака***, srb. ***mlaka***.
mlaci *subst. pl.* (*reg.*) **1** Materii hormonale pe care le secretă animalele, în special vacile şi iepele, în perioada de rut sau la fătat. **2** Hormoni sexuali la om. **3** Mucozitate. **4** Flegmă. **5** Bale. • /cf. bg. ***мляч***.
mlad *s.n.* v. mlat.
mlădă *s.f.* **1** (*bot.*) Mlădiţă. ◆ (*pom.*; *reg.*) Ramură de plantă lemnoasă, care serveşte ca butaş sau ca altoi. ◆ Ext. Ochi (la altoit). **2** Colect. Vegetaţie arborescentă; lăstăriş; desiş. ◆ Pădure tînără şi deasă. • pl. *mlăzi, -de.* /<sl. veche **младъ**, bg. ***млада***.
mlăjă *s.f* **1** (*bot.*) Numele mai multor arbuşti: *a*) (şi *răchită de mlajă*) arbust din familia salicaceelor, cu ramurile flexibile, cenuşii sau verzi, cu frunzele lanceolate, acoperite cu peri mătăsoşi (*Salix viminalis*); *b*) răchită (*Salix fragilis*); *c*) răchită albă (*Salix incana*); *d*) răchită roşie (*Salix purpurea*). **2** Ramură tînără de mlajă sau, gener., de salcie, de tei etc., tăiată din plantă, care este folosită la împletitul coşurilor, al leselor etc. sau la legatul viţei-de-vie. **3** Colect. Tufiş sau pădurice de mlajă sau, gener., de salcie. • pl. *mlăji*, (*reg.*) *mleji.* /sg. refăcut după ***mlăzi***, pl. lui ***mladă***.
mlăştínă *s.f.* (*geomorf.*, *hidrol.*) Depresiune naturală de teren, fără scurgere, pe care se adună şi stagnează apa provenită din precipitaţii, din inundaţii sau din pînza freatică. ◇ Fig. *Ţineam neapărat să ştii că din mlaştina neghiobiei mele a mai rămas măcar o mînă afară, în stare să facă un semn* (CA. PETR.). • pl. *-i, -e*, (*reg.*) *mlăştini.* /<sl. veche **млаштина**.
mlat *s.n.* **1** (*înv.*, *reg.*) Terci. ◆ Spec. Hrană pentru pui făcută din făină de porumb cu apă rece. **2** (*reg.*; *la pl.* ; *în forma „mleaturi”*) Lucruri fără preţ; mărunţişuri. **3** (*reg.*; *în forma „mleat”*) (Epitet pentru un) om greoi care se mişcă încet. • şi (*reg.*) *mlad, mleat, mleaţ s.n.* /cf. sl. veche **млато**.
mlădia *vb. I.* **1** *refl.* (*despre corpuri, obiecte flexibile*) A se înclina, a se îndoi (uşor); a se legăna (uşor) într-o parte şi în alta. *Plopul nalt... ca o creangă se mlădie* (ALECS.). *Harapnicul se mlădia în vînt ca un şarpe negru* (SADOV.). ◇ (*tr.*) *S-o priveşti cum... îşi mlădie trupul* (VLAH.). **2** *refl.* (*despre drumuri, ape etc.*) A urma o linie şerpuitoare; a şerpui. **3** *refl.* A deveni flexibil. **4** Fig. (*despre oameni*) A se supune; a deveni conciliant, maleabil. *Cînd împăratul auzi limba înţelepciunei să mlădiă la cuvîntul ei* (DELAVR.). **5** *tr.*, *refl.* Fig. (*despre voce, sunete, acorduri muzicale etc.*) A (se) modula. *Vocea lui... se mlădia pe acorduri* (D. ZAMF.). **6** *tr.*, *refl.* Fig. A (se) adapta, a (se) modela. *Religia se mlădiază şi se schimbă după condiţiile*

istorice (GHER.). • sil. *-di-a.* prez.ind. *-iez*, (*pop.*) *mlădii.* şi (*pop.*) *mlădii vb. IV.* /***mlădiu*** + *-a.*

mlădiát, -ă *adj.* Mlădios. • sil. *-di-at.* pl. *-ţi, -te.* şi (*pop.*) *mlădiít, -ă adj.* /v. ***mlădia.***

mlădiére *s.f.* **1** Mişcare mlădioasă, suplă. *Stofa îl atingea peste genunchi cu mlădieri parfumate* (D. ZAMF.). **2** Însuşirea de a fi elastic, flexibil, mlădios; flexibilitate. *Mă mir de mlădierile corpului ei în timpul dansului.* ◆ Fig. Uşurinţă de a se adapta împrejurărilor; maleabilitate. *Ai ajuns president... prin mlădierea curtizanului* (C. NEGR.). ◆ Varietate a mijloacelor expresive ale unei limbi, ale unui stil. **3** Modulaţie, inflexiune (a vocii). *Glasul lui avea mlădieri de durere şi de mînie* (SADOV.). **4** Fig. Cizelare, şlefuire. • sil. *-di-e-.* pl. *-i.* /v. ***mlădia.***

mlădíi *vb. IV.* v. mlădia.

mlădíit, -ă *adj.* v. mlădiat.

mlădiór, -oáră *adj.* (*pop.*) Dim. al lui *mlădiu.* • sil. *-di-or.* pl. *-ori, -oare.* /***mlădiu*** + *-ior.*

mlădiós, -oásă *adj.* **1** Care se îndoaie uşor (fără să se frîngă); care este elastic, flexibil; mlădiat. *Ierburile subţiri şi mlădioase... îşi plecau molatic fruntea lor înspre pămînt* (HOG.). **2** (*despre fiinţe, despre corpul lor sau despre părţi ale corpului lor*) Care este suplu, zvelt; care are mişcări graţioase; mlădiu. ◆ Care este sprinten, agil (în mişcări). ◆ (*despre mişcări, gesturi*) Care arată supleţe, graţie; care este graţios. **3** Fig. (*despre oameni, despre caracterul lor etc.*) Care se adaptează uşor; care este maleabil, conciliant. ◆ Ext. Care este nehotărît, oscilant. **4** Fig. (*despre sunete, voce etc.*) Care este plăcut la auz, care este bogat în inflexiuni; armonios, melodios. **5** Fig. (*despre limbă, stil etc.*) Care este expresiv. • sil. *-di-os.* pl. *-oşi, -oase.* /***mlădios*** + *-os.*

mlădioşíe *s.f.* **1** Însuşirea de a fi mlădios. **2** Ext. Formă suplă, armonioasă. • sil. *-di-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***mlădios*** + *-ie.*

mlădíţă *s.f.* **1** (*bot.*) Ramura tînără, subţire şi flexibilă a unei plante lemnoase; mladă, lăstar, vlăstar, (*reg.*) mlădoacă. ◇ Loc.vb. *A da mlădiţă* = a da ramuri; a da lăstari. ◆ (*pom.; reg.*) Portaltoi. **2** Fig. Descendent, urmaş. *El se lăuda a fi mlădiţă de zeu* (ISP.). • pl. *-e, -i.* /<bg. ***младица.***

mlădíu, -íe *adj.* **1** (*despre ramuri, crengi etc.*) Care este tînăr, fraged. **2** (*despre fiinţe, despre corpul lor sau despre părţi ale corpului lor*) Care este mlădios. ◆ (*despre mişcări, gesturi*) Care arată supleţe, graţie; care este graţios. • pl. *-ii.* /***mladă*** + *-iu.*

mlădoácă *s.f.* (*bot.; reg.*) Mlădiţă. • pl. *-ce.* /***mladă*** + *-oacă.*

mlăştiníş *s.n.* Teren mlăştinos. • pl. *-uri.* /***mlaştină*** + *-iş.*

mlăştiníţă *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee din familia orhidaceelor, cu frunzele ascuţite, cu florile de culoare verde-cenuşie, roz sau albe, roşietice la bază, care creşte pe terenuri umede (*Epipactis palustris*). • pl. *-e.* /***mlaştină*** + *-iţă.*

mlăştinós, -oásă *adj.* (*despre terenuri*) Care are mlaştini; mocirlos, noroios. • pl. *-oşi, -oase.* /***mlaştină*** + *-os.*

mleat *s.n.* v. mlat.

mleaţ *s.n.* v. mlat.

mlecí *vb. IV* (*reg.*) A zdrobi, a sfărîma, a mărunţi. • prez.ind. *-esc.* /<srb. ***mleti*** „a măcina".

mlécin *s.m.* (*bot.*) Plantă erbacee din familia compozitelor, cu tulpina păroasă şi cu florile albastre, reunite (*Mulgedium alpinum*). • pl. *-i.* /cf. sl. veche млѣчьнъ „cu lapte".

mlecít, -ă *adj.* (*reg.*) Care este zdrobit, sfărîmat, mărunţit. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***mleci.***

mlésniţă *s.f.* v. meşniţă.

mneată *pron.pers.* v. dumneata.

mneáţă *s.f.* v. dimineaţă.

mneavoástră *pron.pers.* v. dumneavoastră.

mnemasteníe *s.f.* (*med.*) Slăbire a memoriei. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***mnemasthénie.***

mnémă *s.f.* (*psih.*) Engramă. • pl. *-e.* /<fr. ***mneme***; cf. gr. *μνήμη* „memorie, amintire".

mnemo- Elem. de compunere „(referitor la) memorie", „de memorie". /<fr. ***mnémo-***; cf. gr. *μνήμη* „memorie".

mnemónic, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* Care aparţine memoriei, care se referă la memorie; care ajută memoria; mnemotehnic. **2** *s.f.* Mnemotehnică. **3** *s.f.* (*inform.*) Identificator al unei operaţii cod maşină, care reflectă semantica operaţiei. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***mnémonique***, engl. ***mnemonics***; cf. gr. *μνημονικός* <*μνήμη* „memorie".

mnemotaxíe *s.f.* Reacţie de orientare direcţională la animale şi păsări, care le permite să se întoarcă la locul de hrănire şi de adăpost. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***mnémotaxie.***

mnemotéhnic, -ă *s.f., adj.* **1** *s.f.* Ansamblu de procedee pentru întipărirea în memorie a unor informaţii necesare; mnemonică, mnemotehnie. **2** *adj.* Care aparţine mnemotehnicii, care se referă la mnemotehnică; mnemonic. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***mnémotechnique***; cf. gr. *μνήμη* „memorie", *τέχνη* „artă".

mnemotehníe *s.f.* Mnemotehnică. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***mnémotechnie.***

mnézic, -ă *adj.* Care ţine de memorie, care se referă la memorie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***mnésique.***

moa *s.m.* (*paleon.*) Pasăre fosilă, asemănătoare cu struţul, dar de două ori mai mare, care trăia în Noua Zeelandă; dinornis. • /<germ. ***Moa.***

moa

moabít, -ă *s.m., adj.* **1** *s.m.* (*în antic.; la pl.*) Populaţie de origine semitică ce locuia în ţara lui Moab, regiune antică a Palestinei, la est de Marea Moartă, care a fost supusă de regele David, apoi de asirieni, fiind asimilată de arabi; (*şi la sg.*) persoană care făcea parte din populaţia de bază a ţării lui Moab sau era originară de acolo. **2** *adj.* Care aparţine ţării lui Moab sau moabiţilor, care se referă la ţara lui Moab sau la moabiţi; originar din ţara lui Moab. • sil. *-mo-a-.* pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***Moabite***; cf. nm. pr. *Moab*, strămoşul moabiţilor, potrivit *Vechiului Testament.*

moácă *s.f.* **I 1** (*pop.*) Măciucă. ◆ Lovitură dată cu măciuca. **2** (*arg.; de obicei în legătură cu vb. ca „a da la...", „a lovi la...", „a atinge la...", „a izbi la...", „a arde la...*") Cap (al unei fiinţe); figură. ◇ Expr. *A o lua la moacă* = a primi o bătaie zdravănă (în cap). **3** Expr. (*arg.*) *Pe de-a moaca* = gratis, fără plată. **II 1** (*deprec.*) (Epitet pentru o) persoană (mai ales femeie) bleagă, înceată, leneşă. **2** (*glum.*) (Epitet pentru un) copil. **III 1** (*iht.; pop.*) Zglăvoacă (*Cottus gobio*). **2** (*iht.; reg.*) Nume dat mai multor specii de guvid (*Gobius*). **3** (*iht.*) Nume dat peştilor mărunţi. **4** (*zool.; pop.*) Mormoloc (de broască). • pl. *-ce.* şi (*reg.*) *moáche s.f., moc s.m.* /etimol. nec.

moáche *s.f.* v. moacă.

moăgăr, -ă *adj.* (*reg.*) **1** (şi *subst.*) (Om) slab, debil, bolnăvicios. **2** (*despre oameni*) Care este abătut, posomorît. • pl. *-i, -e.* /<germ. ***mager.***

moăhăr *s.m.* v. mahăr.

moaiéu *s.n.* (*mec.*) **1** Partea centrală a roţii, prin care trece osia; butucul roţii. **2** Orice piesă centrală pe care sînt asamblate piesele ce trebuie să se învîrtă în jurul osiei. • /<fr. ***moyeu.***

moále *adj.* **I 1** (*în opoz. cu „tare", „dur"*) Care cedează uşor la apăsare, modificîndu-şi forma temporar sau definitiv; care îşi modifică forma prin atingere, apăsare, temporar sau definitiv. ◇ *Carne moale* = *a*) carne fără os; *b*) (*reg.*) carne fragedă. *Ou moale* = *a*) ou fiert sau copt care rămîne cu gălbenuşul fluid; *b*) ou ouat fără coajă sau cu coaja incomplet calcificată. (*tehn.*) *Lipire moale* = operaţie de îmbinare a două piese metalice neîncălzite în prealabil, cu ajutorul unui metal străin în stare de fuziune. *Os moale* v. os. *Palat moale* v. palat. *Parodonţiu moale* v. parodonţiu. ◇ Expr. *A-i fi* (cuiva) *moale* sau (*subst.*) *a trăi* (ori *a se aşeza*) *pe moale* (*şi la cald, şi la căldură*) = *a*) a duce o viaţă liniştită, fără griji; *b*) a se simţi bine. *A prinde* (ori *a pune*) *carne* (*moale*) v. carne. *A umbla cu cineva ca cu un ou* (*moale*) v. ou. ◆ (*subst. n. sg. art.*) Partea moale a unui lucru. *Ş-afunda capul din ce în ce în moalele pernei* (DELAVR.). ◇ (*anat.; pop.*) *Moalele capului* = *a*) fontanelă; *b*) ext. creştetul capului; *c*) (*reg.*) tîmplă. (*reg.*) *Moalele urechii* = groapa de după ureche. *Moalele frunţii* (sau *obrazului*) = tîmplă. ◆ (*despre gură, buze*) Care este cărnos, fraged. ◆ (*despre părţi ale corpului omenesc*) Care este flasc, puhav, fleşcăit. *Are coapse moi.* ◆ (*despre materii*) Care este puţin consistent; care este subţire, apos. *Face o mămăligă moale.* ◆ (*despre pîine, cozonac etc.*) Care este proaspăt; care este fraged, pufos. ◆ (*despre icre*) Care este neconservat. ◆ (*despre fructe*) Care este zemos. ◆ (*despre materiale*) Care este flexibil, elastic. *Un registru cu scoarţele moi* (PRED.). **2** (*despre pămînt, terenuri*) Care este umed, jilav, afînat, reavăn. ◆ (*reg.; despre pămînt*) Care a fost arat de două sau de trei ori după ce s-a făcut desţelenirea. **3** (*despre metale, aliaje*) Care are duritate mică; care poate fi îndoit, zgîriat etc. cu uşurinţă. **4** (*despre fiinţe, despre corpul lor sau despre părţi ale corpului lor*) Care nu are rezistenţă, care este fără putere; care este debil, slab. ◆ Ext. Care este gingaş, delicat. ◇ *Moale de gură* = (*despre oameni*) care are dinţii nerezistenţi. ◇ Expr. *A avea picioare moi* = a se mişca greu. ◆ (*despre fiinţe*) Care este istovit, vlăguit. *S-a prăbuşit moale într-un fotoliu.* ◆ (*reg.*) Care este paralizat. **5** (*despre oameni*) Care este lipsit de voinţă; care este apatic, indolent; care are o fire slabă, nehotărîtă, influenţabilă. *Băiatul ăsta e cam moale pentru militărie.* ◇ Expr. *A* (*o*) (sau *a se*) *lăsa* (*mai*) *moale* = a ceda, a face concesii. ◆ Care este leneş. *Cu un aşa soţ moale nu faci nimic în casă.* ◆ Care este îngăduitor. *Profesorul e un om blînd, moale cu elevii.* ◆ (*adv.*) Lipsit de convingere, de curaj; în silă. *De ce să n-ascult? se apără moale colonelul* (CE. PETR.). **6** Fig. (*înv.; despre lucruri, obiecte etc.*) Care este şubred; care este de proastă calitate. **II 1** (*în opoz. cu „aspru"*) Care are suprafaţa netedă, fără asperităţi; neted. ◆ Care este catifelat, mătăsos; care este plăcut la atingere. *Îmi place să-i mîngîi pielea moale.* ◆ (*reg.; despre făină, mălai*) Care este măcinat mărunt. **2** Care este necolţuros, rotunjit, unduios; ext. armonios; delicat. *Liniile portretului sînt moi.* ◇ (*despre ochi, privire*) *Ca prin vis vedea privirile moi ale femeii* (REBR.). **3** (*despre culori, lumină, surse de lumină, sunete*) Care este lipsit de stridenţă; care are intensitate scăzută; domol, blînd. ◇ (*adv.*) *Albinele bîziiau moale în prisaca de-aproape* (SADOV.). **4** (*fon.; în opoz. cu „dur"*) *Consoană moale* = consoană palatalizată. *Poziţie moale* = poziţie a unui sunet urmat de o silabă care conţine o vocală palatală. *Semn moale* v. semn. **5** (*despre vreme, atmosferă, anotimpuri reci etc.*) Care este călduţ şi umed. ◆ Ext. Care este blînd, plăcut. **6** (*despre fiinţe*) Care este domol, blînd, blajin. ◇ Expr. *A fi moale la inimă* = *a*) a fi bun, milos, îngăduitor; *b*) a nu avea voinţă. ◆ (*despre însuşiri, manifestări etc. ale oamenilor*) Care exprimă, trădează blîndeţe. **7** (*despre mişcări*) Care este uşor, abia simţit; care este lent, încet; ext. care este slab, lipsit de forţă. ◇ (*adv.*) *Calcă moale, în vîrful degetelor.* ◆ (*despre fenomene naturale*) Care este puţin intens, care este domol, lin. *Cade o ploaie moale.* **8** (*despre fiinţe*) Care se mişcă încet; care este lipsit de vioiciune, de sprinteneală. **III** *Vin moale* = *a*) vin plăcut la gust; *b*) vin care conţine alcool în cantitate mică. *Apă moale* v. apă. • pl. *moi.* /lat. ***mollis, -e.***

moametán, -ă *adj., s.m., s.f.* v. mahomedan.

moar *s.n.* (*ţes.*) Ţesătură de mătase sau de bumbac mercerizat, care face ape. • pl. *-uri.* /<fr. ***moire.***

moará *vb. I. tr.* (*ind. text.*) A da reflexe de moar unei ţesături, unei stofe, unor metale. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***moirer.***

moaráj *s.n.* (*tipogr.*) Efect optic obţinut prin suprapunerea a două tipare cu reţele de puncte sau de linii care formează unghiuri între ele. • pl. *-e.* /<fr. ***moirage.***

moarát, -ă *adj.* Care are aspectul moarului. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***moara***; cf. fr. *moiré.*

moára *s.f.* **1** Instalaţie special amenajată pentru măcinarea cerealelor. ◆ Clădire, construcţie prevăzută cu asemenea instalaţie. ◇ (*cu determ. care indică forţa motrice sau tipul instalaţiei*) *Moară de vînt. Moară de apă. Moară cu bile. Moară cu discuri. Moară cu ciocane.* (*reg.*) *Moară de boi. Moară de foc. Moară cu vapor.* ◇ Zic. *Dincotro bate vîntul se îndreaptă aripile morii*, se spune despre oamenii profitori, care ştiu să se orienteze în avantajul lor. *Moara nu macină pînă nu o ungi la fus*, se spune despre oamenii care aşteaptă recompensă pentru orice serviciu sau pentru orice bine făcut. *Moara cînd stă, atunci se sfărîmă* = lipsa de activitate este dăunătoare. ◇ Expr. *A-i merge* (sau *a-i umbla, a-i toca*) *cuiva gura ca o moară* (*stricată* ori *hodorogită, neferecată*) = a vorbi mult. *A vorbi* (sau *a îndruga*) *ca la* (sau *ca în*) *moară* = *a*) a vorbi foarte tare; *b*) a vorbi mult şi fără rost. *Ca la moară* = *a*) pe rînd, în ordinea sosirii; *b*) (*în legătură cu vb.*

„a intra", „a ieși" sau cu echivalente ale acestora) într-un continuu du-te-vino. *A-i da cuiva apă la moară* = *a)* a-i crea cuiva o situație favorabilă; *b)* a încuraja, a stimula pe cineva. *A turui ca la moara fără apă* = a tăcea. *Ca surdul la moară*, se spune despre cineva care nu ia în seamă nimic din ceea ce se întîmplă în jurul lui. *A mîna apa la moara sa* = a căuta să tragă foloasele numai pentru sine. *Unul macină la moară* = unul singur trage toate foloasele. *A-i umbla cuiva moara* = *a)* a-i merge toate din plin; *b)* a fi în putere. *A-i sta cuiva moara* = *a)* a nu-i merge bine; *b)* a nu mai avea profituri. *A ajunge de la moară la rîșniță* = *a)* a ajunge rău; *b)* a decădea, a scăpăta. *A nu avea* (sau *a nu fi*) *de moară* = *a)* a nu avea ce duce la măcinat; *b)* a nu avea cu ce trăi. *A isprăvi de moară* = a-și epuiza toate resursele materiale. *A se bate* (sau *a se lupta*) *cu morile de vînt* = (*cu aluzie la personajul Don Quijote din romanul lui Cervantes*) *a)* a întreprinde acțiuni utopice, inutile sau ridicole; *b)* a înfrunta dușmani ireali. (*reg.*) *A pleca ca de la o moară frîntă* = a pleca de undeva nemulțumit sau dezamăgit. *A strînge ca găina la moară* = a risipi. *A se întoarce ca moara în vînt* = a fi nestatornic. *A-i face cuiva o moară de vînt* = a-și bate joc de cineva. *A-i lua* (sau *a-i tăia*) (cuiva) *apa de la moară* v. apă. *A-i veni* (cuiva) *apa* (sau *apă*) *la moară* sau *a veni apă* (sau *apa*) (*și*) *la* (sau *pe*) *moara cuiva* v. apă. *A dejuga la moara frîntă* v. dejuga. *Altă făină se macină acum la moară* v. făină. *A trăi ca găina la moară* v. găină. *A-i merge cuiva limba ca o moară stricată* (ori *de vînt*) v. limbă. *A ajunge de la moară la morișcă* v. morișcă. *A ridica* (sau *a duce*) *pietre de moară* v. piatră. *A se potrivi ca mireasa la moară* v. potrivi. *A duce* (sau *a căra*) *sacul* (sau *saci*) *la moară* v. sac. (*A fi*) *în tîrg și la moară* v. tîrg. ◆ Fig. (*deprec.; de obicei urmat de determ. ca „hodorogită", „stricată"*) Gură (considerată ca organ al vorbirii). ◆ Ext. Persoană, mai ales femeie, care flecărește fără încetare; meliță. ◇ Expr. *Moară stricată* v. stricat. **2** Instalație sau mașină pentru mărunțirea fină a unor materiale tari (minereuri, cărbuni etc.). ◆ Clădire, construcție prevăzută cu o asemenea instalație sau cu o asemenea mașină. **3** (*reg.*) Nume dat unor mașini de lucru: *a)* Batoză. *b)* Joagăr. *c)* Vînturătoare de semințe. *d)* Trior. *e)* Mașină de bătut porumbul. **4** (*reg.*; și *de-a moara*) Numele unui joc distractiv de copii. **5** (*reg.*) Numele unei hore cu ritm vioi, în care dansatorii fac pași, alternativ, la dreapta și la stînga. ◆ Melodie după care se execută această horă. **6** (*arg.*) Ceasornic. • pl. *mori*, (*înv., reg.*) *moare*. /lat. ***mŏla***, *-ae*.

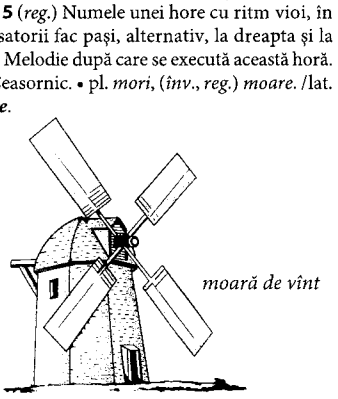

moară de vînt

moáre *s.f.* (*pop.*) **1** Apă cu sare sau cu oțet, care se folosește la conservarea legumelor; lichid acru în care se țin sau s-au ținut murături; spec. zeamă de varză murată. ◇ Expr. *A ști* (sau *a cunoaște*) *moarea cuiva* = a cunoaște bine pe cineva. *A mînca* (sau *a gusta*) *moarea* (sau *din moarea*) *cuiva* = a avea de suportat capriciile cuiva. **2** Fel de mîncare preparat cu saramură. **3** Fig. Fel de a fi al cuiva; fire, temperament; caracter. • /probabil lat. ***moria*** = ***mūria***, *-ae*.

moárte *s.f.* **1** Încetare a vieții; oprire a tuturor funcțiilor vitale; moment final al existenței unui individ; deces, răposare. ◇ Zic. *Boală lungă, moarte sigură* v. sigur. ◇ *Moarte aparentă* = letargie. (*med.*) *Moarte clinică* = încetare a funcțiilor vitale ale inimii, a circulației sîngelui, a respirației și a sistemului nervos central. *Moarte fiziologică* = *a)* moarte cauzată de vîrsta înaintată; *b)* deces prin uzură avansată a întregului organism, fără o boală determinată. *Moarte subită* = moarte prin microtraumatism, fără leziuni evidente. *Moarte maternă* = deces al unei femei în intervalul de 42 de zile de la naștere. *Moarte violentă* = moarte survenită brusc prin accident sau din altă cauză nefirească. *Moarte momentană* v. momentan. *Moarte naturală* v. natural. *Moarte năprasnică* v. năprasnic. *Moarte silnică* v. silnic. ◇ Loc.adj. *Fără* (*de*) *moarte* = *a)* (*despre ființe*) care este nemuritor, veșnic; *b)* (*despre obiecte*) care este foarte durabil, foarte trainic. *De moarte* = *a)* loc.adj. și adv. mortal; *b)* loc.adj. funerar, mortuar; *c)* loc.adj. (*bis.; despre păcate, greșeli*) care atrage osînda veșnică; *d)* loc.adj. și adv. fig. grozav, cumplit, teribil. Δ *Bătaie de moarte* (sau *soră cu moartea*) v. bătaie. ◇ Loc.adj., adv. *Pe viață și* (sau *ori*) *pe moarte* v. viață. ◇ Expr. *A fi* (sau *a se afla*) *pe* (*patul de*) *moarte* (ori *pe patul morții*) sau, *reg., a trage* (*a*) *moarte* (ori *de moarte*), *a se chinui de moarte, a fi la chinul morții* = a fi în agonie. *Ca de frica morții* = înfrigurat, febril. *Cu moartea-n suflet* = *a)* foarte mîhnit, îndurerat; *b)* disperat, deznădăjduit. *A vedea moartea cu ochii* = a trece printr-un mare pericol. *A nu avea* (sau *a nu cunoaște*) *moarte* = (*despre obiecte*) a fi foarte durabil; trainic. *A da* (sau *a intra*) *moartea în cineva* = *a)* a fi cuprins de o spaimă îngrozitoare; *b)* a muri în număr foarte mare. *A arunca* (sau *a azvîrli, a băga*) *moartea în țigani* = *a)* a arunca vina pe alții, a învinui pe nedrept pe cineva; *b)* a lansa un proiect fără finalitate, care provoacă confuzie. *A scăpa din gura morții* = a scăpa dintr-o mare primejdie. *A murit și moartea* (în cineva) = a fi lipsit de vlagă. *Nu-i moartea chioară?*, se spune cînd moare cine nu trebuie. (*deprec.*) *Moartea cu coasa* (*în mîini*) = (epitet pentru o) persoană slabă. *A se bate cu moartea* v. bate. *A se da de ceasul morții* v. ceas. *A lăsa cu limbă de moarte* v. lăsa. *Cu* (sau *prin*) *limbă de moarte* v. limbă. *A lega pe cineva cu limbă de moarte* v. limbă. *A lovi de moarte* v. lovi. *A-l lua moartea* v. lua. *A se lupta cu moartea* (sau *între viață și moarte*) v. lupta. *A da mîna cu moartea* v. mînă. *A muri cu moarte* v. muri. *A bea* (sau *a primi*) *paharul morții* (ori *de moarte*) v. pahar. *A fi rău de moarte* v. rău. *A-și ruga moartea* v. ruga. *A umbla cu moartea în sîn* sau *a fi cu moartea în sîn* v. sîn. *A smulge* (pe cineva) *din ghearele morții* v. smulge. *A se strîmba moartea* (la cineva) v. strîmba. *A-l strînge moartea* (pe cineva) v. strînge. *Sudoare* (ori *sudori*) *de moarte* sau *sudoarea* (ori *sudorile*) *morții* v. sudoare. *A-i suna* (cuiva) *ceasul* (*morții*) v. suna. *A fi* (cineva) *bun să-l trimiți* (sau *de trimis*) *după moarte* v. trimite. *A-l uita* (pe cineva) *moartea* v. uita. *A vărsa sudori de moarte* v. vărsa. *A fi între viață și moarte* v. viață. (*A fi*) *între viață și moarte* v. viață. *A se zbate de moarte* v. zbate. ◆ (*bis.; și a doua moarte*) Pierdere a vieții veșnice. ◆ Fig. (*bis.*) Ceea ce urmează după încetarea vieții; împărăție a celor morți. ◆ (*jur.*) *Moarte declarată* = situație juridică creată unei persoane dispărute în împrejurări care fac să prezume moartea sa fizică. *Moarte fizică* = moarte constatată prin act de deces. *Moarte albă* = *a)* moarte prin înghețare; *b)* moarte provocată de droguri. *Lovire cauzatoare de moarte* v. lovire. **2** Omor, ucidere. ◆ (*adesea determ. prin „de om"*) Asasinat, crimă. ◆ Ext. Măcel. *Războiul aduce mare moarte.* ◇ Expr. *A face moarte* (*de om*) = *a)* a ucide; *b)* (*pop.*) a provoca o suferință, un chin. *A-și face moarte* (*singur* sau *el însuși, cu mîna lui*) = *a)* a se sinucide; *b)* fig. a face eforturi disperate (pentru a realiza ceva). (*fam.*) *Moarte de om* = mare înghesuială, îmbulzeală. **3** (și *condamnare la moarte*) Pedeapsă capitală; execuție. ◇ Expr. *La moarte!*, formulă cu care se cerea pedeapsa capitală pentru un vinovat. *A orîndui* (pe cineva) *de moarte* v. orîndui. **4** (*înv., pop.*) Mortalitate provocată de un flagel. ◆ Ext. Epidemie, molimă. *Cînd lupii urlă mereu, însemnează moarte, războiu și nerodire* (PER.). **5** Ceea ce pricinuiește sau se crede că pricinuiește moarte. ◇ Expr. *Moartea mea* (ori *ta, lui etc.*) *e...* sau *e moartea mea* (ori *ta, lui etc.*) = *a)* îmi place în mod deosebit ceva; *b)* nu pot suferi să... **6** Fig. Dispariție, pieire. *Moartea treptată a unor obiceiuri vechi e un proces care ne întristează.* ◆ (*filos.*) *Moartea lui Dumnezeu* = (*în concepția lui Fr. Nietzsche*) formulă care are ca obiect persoana divinității, dar nu și transcendența sa, exprimînd încrederea în omul care vrea să se afirme matur și care respinge tutela unui părinte. **7** Compuse: (*bot.; reg.*) *moartea-puricelui* = plantă erbacee meliferă, din familia compozeelor, cu tulpina dreaptă, ramificată, cu frunzele păroase, cu florile gălbui, dispuse în capitule (*Inula conyza*); *moartea-stelnițelor* = păducherniță (*Lepidium ruderale*); (*reg.*) *moartea-găinilor* = *a)* (*med. vet.*) cobe; *b)* (*deprec.*) (epitet pentru un) om sau animal slab, jigărit; (*anat.; pop.*) *moartea-găinii* (sau *-calului*) = groapa de după ureche; *moartea-calului* (sau *-cailor*) = tîmplă. • pl. *morți*. /lat. ***mortem***.

moáșă *s.f.* **1** Femeie (cu pregătire specială) care asistă și îngrijește femeile la naștere. ◇ Zic. *Copilul cu multe moașe rămîne cu buricul netăiat.* ◇ Expr. (*reg.*) *A-și găsi moașa să-l moșească* = a-și găsi nașul. **2** (*înv., reg.*) Bunică. ◇ Zic. (*glum.*) *Moașă-ta* (ori *-sa*) *pe gheață*, se spune pentru a arăta lipsa de considerație, de interes față de cineva sau de ceva. **3** (*reg.*) Femeie (mai) în vîrstă. ◆ Apelativ pentru o femeie (mai) în vîrstă. *Moașă, ce să-ți dau eu ție, că mi-ai făcut binele acesta?* (POP.). **4** (*reg.*) Nașă (la botez). • pl. *-e*. /cuv. autoh.; cf. alb. *moshë* „vîrstă".

moáște *s.f.* **1** (*în relig. creștină*) Rămășițe mumificate din corpul unui sfînt sau al unei sfinte. ◆ Ext. Veșmînt, parte de veșmînt, obiect etc. care a aparținut unui sfînt sau unei sfinte și care are puteri supranaturale. ◇ Expr. *A păstra ceva ca pe niște moaște* = a păstra ceva cu mare grijă și respect. ◇ Fig. *El este singurul depozitar credincios care păstrează cu sfințenie moaștele neamului său* (VLAH.). **2** Gener. Corp mumificat; mumie. ◇ Expr. *A se preface în moaște* = *a)* a se mumifica; *b)* fig. a se usca, a se atrofia. **3** Fig. Rămășițe ale trecutului demne de respectat. • pl. *moaște*. /<slav. **мощи**.

moáță *s.f.* (*reg.*) Oaie cu păr lung. • pl. *-e*. /cf. *mot*[1].

moazá *vb. I. tr.* (*constr.*) A îmbina cu ajutorul moazelor. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***moiser***.

moáză *s.f.* **1** (*constr.*) Element de construcție, format din două grinzi de lemn, legate între ele prin buloane. **2** (*ind. extract.*) Piesă orizontală care este fixată la cele două extremități de pereții unui puț de extracție. **3** Ansamblu din două piese de lemn care se prind între parii unui cleionaj aflați față în față. • pl. *-e*. /<fr. ***moise***.

móbbing *s.n.* Exercitare a stresului psihic asupra cuiva la locul de activitate. • /<engl. ***mobbing***.

mobil[1]**-** Elem. de compunere „mobil", „mișcător", „care nu este fix". și *mobili-, mobilo-*/<fr. ***mobil(o)***-; cf. lat. *mōbĭlis, -e* „mobil".

mobíl[2]**, -ă** *adj., s.n.* **1** *adj.* Care se mișcă, se deplasează; care poate fi mișcat sau mutat (cu ușurință) dintr-un loc în altul. *Podul mobil se ridică și ne lasă cale deschisă* (SADOV.). ◇ (*jur.*) *Bunuri mobile* sau *avere mobilă* = avere constînd din bunuri care pot fi transportate dintr-un loc în altul. *Timbru mobil* = (*în opoz. cu „timbru sec"*) timbru care se aplică. (*tipogr.*) *Caractere* (sau *litere*) *mobile* = litere izolate care se culeg una cîte una (alăturîndu-se pentru a forma cuvinte). (*milit.*) *Trupe mobile* = unități militare cu capacitate de deplasare rapidă. *Coloană mobilă* v. coloană. *Lucru mobil* v. lucru. **2** *s.n.* Corp în mișcare. **3** *adj.* Care este instabil, schimbător, variabil. *Termenii tehnici sînt printre cele mai mobile elemente ale vocabularului* (GRAUR). ◇ (*gram.*) *Substantiv mobil* = substantiv care, prin adăugarea unui sufix, își poate crea formă de feminin de la cea de masculin sau formă de masculin de la cea de feminin. (*bis.*) *Sărbătoare mobilă* = sărbătoare din calendarul creștin care nu cade în fiecare an la aceeași dată, fiind în funcție de Paște. ◆ (*despre ochi, privire, fizionomie*) Care își schimbă cu ușurință expresia. **4** *s.n.* Cauză a unei acțiuni, a unui motiv etc.; impuls, imbold, scop. *Simțămîntul național fu cel dintîi mobil al planurilor sale* (KOGĂL.). **5** *s.n.* (*în sculptură*) Operă de artă care constă în asamblarea unor forme de lemn sau de metal, legate între ele cu sîrme sau cabluri, în așa fel încît cea mai ușoară atingere determină mișcarea lor tridimensională, într-o permanentă schimbare a planurilor și a culorilor. **6** *s.n.* (*telec.*) Celular. *Mi-am uitat mobilul la serviciu.* ◇ (*adj.*) *Telefon mobil* v. telefon. • acc. și *móbil*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***mobile***, lat. ***mōbĭlis, -e***.

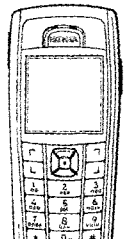

mobil[2] (6)

mobilá *vb. I. tr.* (*compl. indică încăperi, locuințe, instituții etc.*) A amenaja, a aranja cu mobilă. ◇ (*refl. pas.*) *Odăile se zugrăviseră și se mobilaseră cu gust* (C. NEGR.). ◇ Expr. (*glum.*) *A avea cap* (*bine*) *mobilat*

= (*despre persoane*) a fi citit mult, asimilînd foarte multe cunoştinţe. • prez.ind. *-ez.* /***mobilă*** + *-a*.

mobiláre *s.f.* Acţiunea de *a mobila* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***mobila***.

mobilát, -ă *adj.* (*despre încăperi, locuinţe, instituţii etc.*) Care este amenajat, aranjat cu mobilă. <> *Cameră mobilată* v. cameră. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***mobila***.

móbilă *s.f.* **1** Obiect mobil (pat, dulap, masă, birou etc.) care serveşte la amenajarea unei încăperi, a unei locuinţe, a unei instituţii etc. **2** Colect. Mobilier. • pl. *-e.* /<fr. ***meuble***, it. ***mobilia***, germ. ***Möbel***.

móbile *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăţi muzicale*) Mobil, mişcător. • /<it. ***mobile***.

mobili- v. mobil[1]-.

mobiliár, -ă *adj.* **1** (*jur.*) Care este alcătuit din bunuri mobile; care se referă la bunuri mobile. ◆ (*înv.; subst. n. pl.*) Avere mobilă; inventar mobil. **2** (*despre bunuri, averi*) Care poate fi transportat, transferat. <> *Valoare mobiliară* v. valoare. • sil. *-li-ar.* pl. *-i, -e.* /<it. ***mobiliare***, fr. ***mobilier***.

mobiliér *s.n.* **1** Colect. Totalitatea mobilelor dintr-o încăpere, dintr-o locuinţă, dintr-o instituţie etc.; mobilă. **2** Totalitatea mobilelor caracteristice unei epoci, unui stil etc. • sil. *-li-er.* /<fr. ***mobilier***.

mobilitáte *s.f.* **1** Proprietate a unui corp, a unui organ, a unui obiect etc. de a se mişca sau de a putea fi mişcat (cu uşurinţă); capacitate a unui corp, a unui organ, a unui obiect etc. de a-şi schimba locul sau poziţia. **2** Uşurinţă în mişcări; vioiciune, naturaleţe (a mişcărilor). **3** Capacitate a feţei unei persoane de a-şi schimba uşor expresia, de a exterioriza stările sufleteşti. **4** Instabilitate, nestatornicie. *Mobilitatea noastră parlamentară din acea epocă nu îngăduie nici unui guvern o durată suficientă* (MAIOR.). **5** Capacitate de a se schimba, de a se transforma; schimbare, transformare; variabilitate. *Complexitatea şi mobilitatea sînt două fenomene care se condiţionează reciproc* (RALEA). **6** (*fiz.*) Mărime egală cu viteza unei particule într-un cîmp de forţă avînd valoare egală cu unitatea. <> *Mobilitatea ionilor* = viteza medie de migrare a ionilor în soluţie sub acţiunea unei scăderi de potenţial. **7** (*fiziol.*) *Mobilitate funcţională* = vitalitate. **8** (*sociol.*) *Mobilitate a populaţiei* = schimbare a unor caracteristici ale populaţiei (domiciliul stabil, profesia, clasa socială) în decursul unei perioade, ca urmare a influenţei diferiţilor factori social-economici. *Mobilitate socială* = schimbare a poziţiei unor grupuri sociale sau a unor indivizi în cadrul unor structuri şi al unui complex de împrejurări date, fie prin trecerea acestora dintr-o categorie sau pătură în alta, fie prin deplasarea lor în cadrul aceloraşi categorii sau clase sociale. *Mobilitate profesională* = ansamblu al deplasărilor în structura şi dinamica profesiunilor şi specialităţilor corespunzătoare, sub influenţa progresului tehnico-ştiinţific şi a diviziunii sociale a muncii. **9** (*econ.*) *Mobilitatea capitalului* = capacitatea de deplasare a capitalului de pe piaţa unui produs pe o altă piaţă. *Mobilitatea muncii* = tendinţa unei persoane de a se deplasa pe piaţa muncii. • pl. *-ăţi.* /<fr. ***mobilité***, lat. ***mōbilĭtas, -atis***.

mobilizá *vb. I. tr.* **1** (*milit.*) A convoca de urgenţă la unităţi (în vederea războiului); a chema sub arme. <> Expr. *A mobiliza* (pe cineva) *pe loc* = a lăsa pe cineva în timp de război în postul civil pe care îl ocupă, supunîndu-l însă obligaţiilor militare impuse de starea de război. **2** (*compl. indică colectivităţi*) A antrena la o acţiune, la o activitate susţinută, organizată şi coordonată, de interes general. *Trebuie să mobilizăm pe toţi cei care vor fi împroprietăriţi* (POPOV.). **3** (*compl. indică bolnavi*) A obliga să se mişte, după o operaţie sau după o lungă şedere în pat. **4** (*fam.*) A chema într-un anumit loc, cu un anumit scop; a convoca, a aduna. *Moş Costache, mobilizînd toată familia, cără grinzile într-o şură* (CĂL.). **5** Fig. A concentra (în vederea valorificării). *Şi-au mobilizat toate forţele pentru a finaliza proiectul.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***mobiliser***.

mobilizábil, -ă *adj.* (*milit.*) **1** Care este supus mobilizării. **2** Care este apt de a fi mobilizat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***mobilisable***.

mobilizáre *s.f.* Acţiunea de *a mobiliza* şi rezultatul ei; mobilizaţie. • pl. *-ări.* /v. ***mobiliza***.

mobilizát, -ă *adj.* (*milit.*) Care este chemat sub arme. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***mobiliza***.

mobilizatór, -oáre *adj.* Care mobilizează sau poate mobiliza o colectivitate la acţiune, la o activitate susţinută, de interes general; antrenant, stimulator. *Banul este un factor mobilizator.* • pl. *-ori, -oare.* /***mobiliza*** + *-tor*.

mobilizáţie *s.f.* v. Mobilizare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi (*înv.*) *mobilizaţiúne s.f.* <fr. ***mobilisation***.

mobilizaţiúne *s.f.* v. mobilizaţie.

mobilo- v. mobil[1]-.

mobilométru *s.n.* Viscozimetru pentru determinarea consistenţei lacurilor, a vopselelor. • pl. *-e.* /<fr. ***mobilomètre***, engl. ***mobilometer***.

móbster *s.m.* Hoţ, pungaş. • pl. *-i.* /<engl. ***mobster***.

moc *s.m.* v. moacă.

móca[1] *adv.* Gratis, pe degeaba. *Am primit moca o cartelă telefonică.* • /cf. *moacă*.

móca[2] *s.f. invar.* **1** Cafea care provine din oraşul arab Moca. ◆ Ext. Cafea de calitate superioară. ◆ Băutură (caldă) care se prepară din această cafea. **2** (*culin.*) Prăjitură cu cremă de unt parfumată cu cafea. • /<fr. ***moka***, germ. ***Mokka***; cf. nm. pr. *Moka*, oraş în Republica Arabă Yemen.

mocán *s.m.* **1** Locuitor (român) din regiunile muntoase (ale Transilvaniei); (*pop.*) mocîrţan. **2** Spec. Cioban din regiunile muntoase (ale Transilvaniei). • pl. *-i.* /***moacă*** + *-an*.

mocáncă *s.f.* **1** Femeie (rămîncă) din regiunile muntoase (ale Transilvaniei); mocăniţă. **2** Soţie sau fiică de mocan. **3** (*art.*) Numele unui dans popular, asemănător cu hora; mocăneasca. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-ce.* /***mocan*** + *-că*.

mocasín *s.m.* **1** Încălţăminte din piele netăbăcită, purtată de indienii din America de Nord. **2** Încălţăminte comodă, cu talpă plată, fără şireturi. • pl. *-i.* /<fr. ***mocassin***; cuv. algonkin.

mocăí *vb. IV.* **1** *intr., refl.* (*pop.; fam.*) A lucra încet, fără spor. **2** *intr., refl.* (*pop.; fam.*) A pierde vremea cu nimicuri. **3** *intr.* (*reg.*) A moţăi, a dormita. **4** *intr.* (*reg.; despre foc*) A arde înfundat. • prez.ind. *-iesc, mócăi.* /cf. *moacă*.

mocăiálă *s.f.* (*pop.; fam.*) Mocăire. • pl. *-ieli.* /***mocăi*** + *-eală*.

mocáire *s.f.* (*pop.; fam.*) Faptul de *a* (*se*) *mocăi*; (*pop.; fam.*) mocăială, mocăitură. • sil. *-că-i-.* pl. *-i.* /v. ***mocăi***.

mocáit, -ă *adj., s.m., s.f.* (*pop.; fam.*) **1** (Persoană) care lucrează încet, fără spor. **2** (Persoană) care îşi pierde vremea cu nimicuri. • sil. *-că-it.* pl. *-ţi, -te.* /v. ***mocăi***.

mocăitúră *s.f.* (*pop.; fam.*) Mocăire. • sil. *-că-i-.* pl. *-i.* /***mocăi*** + *-tură*.

mocănáş *s.m.* **1** Dim. al lui *mocan*. **2** (*la pl. art.*) Pantomimă populară, răspîndită în Moldova şi în Dobrogea, care se joacă de Crăciun, de persoane îmbrăcate mocăneşte. ◆ Melodie după care se execută această pantomimă. **3** (*iht.; reg.*) Guvid (*Gobius*). • pl. *-i.* /***mocan*** + *-aş*.

mocăncúţă *s.f.* **1** Dim. al lui *mocancă*. **2** Numele unui dans popular. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-e.* /***mocancă*** + *-uţă*.

mocănésc, -eáscă *adj., s.f.* **1** *adj.* Care aparţine mocanului, care se referă la mocan. <> *Cal mocănesc* = cal scund de munte, care are coama stufoasă şi aspră. *Oaie mocănească* = varietate de oaie ţurcană. *Porumb* (sau *popuşoi*) *mocănesc* = varietate de porumb cu bobul mare. *Trîntă mocănească* = luptă corp la corp, la care partenerii se apucă de mîini, apropiindu-şi picioarele, dreptul de dreptul, stîngul de stîngul. *Ploaie mocănească* = ploaie măruntă, de lungă durată. (*reg.*) *Bulz mocănesc* = bucată de mămăligă umplută cu brînză. *Vlog mocănesc* v. vlog. **2** *s.f. art.* Numele unui dans popular asemănător cu hora; mocancă. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-eşti.* /***mocan*** + *-esc*.

mocănéşte *adv.* Ca mocanii, în felul mocanilor. • /***mocan*** + *-eşte*.

mocăníe *s.f.* (*reg.*) **1** Îndeletnicirea de mocan. **2** Colect. Mocănime. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***mocan*** + *-ie*.

mocămíme *s.f.* Colect. Mulţime de mocani; totalitatea mocanilor; mocănie. • /***mocan*** + *-ime*.

mocăníţă *s.f.* **1** Mocancă. **2** (*ferov.; glum.*) Tren de linie îngustă, care circulă în regiunile de munte. • pl. *-e.* /***mocan*** + *-iţă*.

moceníc, -ă *s.m., s.f.* v. mucenic.

mocéră *s.f.* (*reg.*) **1** Mocirlă. **2** Teren mlăştinos acoperit cu stuf. • pl. *-e.* /<magh. ***mocsár***.

moceríţă *s.f.* (*reg.*) Mocirlă. • pl. *-e, -i.* /cf. bg. *мочур*.

mochét *s.n.* v. mochetă.

mochetá *vb. I. tr.* (*compl. indică podelele camerelor*) A acoperi cu mochetă. • prez.ind. *-ez.* /***mochetă*** + *-a*.

mochetáre *s.f.* Acţiunea de *a mocheta* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***mocheta***.

mochetát, -ă *adj.* **1** (*despre podele*) Care este acoperit cu mochetă. **2** (*despre camere*) Care are podeaua acoperită cu mochetă. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***mocheta***.

mochétă *s.f.* (*ţes.*) Ţesătură pluşată, din fire de lînă şi de in sau cînepă. ◆ Bucată din această ţesătură care este folosită drept covor sau la capitonarea mobilelor. • pl. *-e.* şi *mochét s.n.* /<fr. ***moquette***.

mocicolí *vb. IV.* (*reg.*) **1** *tr., refl.* A (se) murdări. **2** *tr.* A roade cu dinţii sau cu gingiile. **3** *refl.* A se zbengui; a se hîrjoni. • prez.ind. *-esc.* şi *moşcolí vb. IV.* /<magh. ***mocskol***.

mócicoş, -ă *adj.* (*reg.*) Care este murdar. • pl. *-i, -e.* /<magh. ***mocskos***.

mocírlă *s.f.* **1** (*hidrol.*) Apă stătătoare, de mică întindere, provenită din ploi, inundaţii etc., care este plină de mîl, de noroi; (*reg.*) moceră, moceriţă. <> Fig. *Ochii ei ce poartă mocirle de păcate Aruncă răutate* (PET.). **2** (Loc plin de) noroi. **3** Fig. Decădere morală. *Mă gîndesc în ce mocirlă te poate băga o femeie* (CA. PETR.). **4** Fig. Mediu decăzut din punct de vedere moral. *Nu ştiu cum poate trăi în mocirla asta!* • pl. *-e.* şi *morcílă s.f.* /cf. *moceră, moceriţă*, bg. *мочило*.

mocirlí *vb. IV.* (*reg.*) **1** *tr., refl.* A (se) umple de noroi (intrînd în mocirlă); a (se) murdări de noroi. ◆ Fig. (*înv.; tr.*) A pîngări, a dezonora. **2** *intr. impers.* A ploua mărunt (şi amestecat cu zăpadă). **3** *tr.* (*compl. indică mîncăruri*) A terciui. • prez.ind. *-esc.* /***mocirlă*** + *-i*.

mocirlíre *s.f.* Acţiunea de *a* (*se*) *mocirli* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***mocirli***.

mocirlít, -ă *adj.* (*reg.*) **1** (*despre terenuri, suprafeţe etc.*) Mocirlos. **2** (*despre fiinţe, obiecte*) Care este murdar de noroi. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***mocirli***.

mocirlós, -oásă *adj.* **1** (*despre terenuri, suprafeţe etc.*) Care este plin de mocirle, de noroi, de mîl; (*reg.*) mocirlit. **2** (*reg.*) *Vreme mocirloasă* = moină. • pl. *-oşi, -oase.* /***mocirlă*** + *-os*.

mocirlúţă *s.f.* Dim. al lui *mocirlă*. • pl. *-e.* /***mocirlă*** + *-uţă*.

mocîrţán *s.m.* **1** (*pop.*) Mocan. **2** (*deprec.*) (Epitet pentru un) om bădăran, cu apucături grosolane; mocîrţă. • pl. *-i.* /cf. *mocan, momîrlan*.

mocîrţă *s.f.* **1** (*deprec.*) Mocîrţan. **2** (*glum.*) (Epitet pentru o) fetiţă neglijentă. • pl. *-e.* /cf. *moacă, mocîrţan*.

mócles *interj.* v. mucles.

mocneálă *s.f.* **1** Faptul de *a* (*se*) *mocni*; stare a ceea ce mocneşte. *Ea înţelese mocneala cizmarului* (ARD.). **2** Lîncezeală, toropeală. *Ana... tînjise în mocneala oraşului de provincie* (CE. PETR.). **3** Indispoziţie, posomoreală. *Îi simţeau supărarea din mocneala cu care păşea pe brazde* (VLAS.). **4** (*reg.*) Gust sau miros rău al alimentelor stătute sau alterate. • pl. *-eli.* /***mocni*** + *-eală*.

mocní *vb. IV.* **1** *intr.* (*despre foc*) A arde înăbuşit (sub cenuşă), fără flacără; a fi pe punctul de a se stinge. **2** *intr.* (*despre mîncăruri, oale cu mîncare etc.*) A fierbe încet, înăbuşit. **3** *intr.* Fig. (*despre oameni*) A sta inactiv; a vegeta, a lîncezi. *Din toate părţile mă dogoreşte a umed şi a frig. Mocnesc în halat.* (CAR.). **4** *intr.* Fig. (*despre oameni*) A păstra în sine sentimente de ură, de indignare etc., fiind oricînd pe punctul de a şi le exterioriza cu violenţă. *Ridea sfidător... cu o poftă din care nu-i vedeai decît duşmănia ce mocnea în el* (MIH.). ◆ A sta tăcut, posomorît. **5** *intr.* (*reg.; despre plante, părţi ale plantelor etc.*) A se macera. **6** *refl.* (*pop.; despre alimente*) A prinde miros; a se altera. • prez. ind. *-esc.* /<sl. veche **мокѫтн** „a uda", „a muia".

mocníre *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *mocni*. • pl. *-i.* /v. ***mocni***.

mocnít, -ă *adj.* **1** (*despre foc*) Care arde înăbuşit (sub cenuşă), fără flacără; care este pe punctul de a se stinge. **2** (*despre mîncăruri, oale cu mîncare etc.*) Care fierbe încet, înăbuşit. **3** (*despre sunete, zgomote*) Care este stins, fără rezonanţă. **4** (*despre vreme, atmosferă*) Care este mohorît, umed; care este înăbuşitor, stătut. **5** (*despre ploaie*) Care este măruntă, potolită, de lungă durată. **6** (*pop.; despre alimente*) Care a prins miros; alterat. ◆ (*despre apă*) Care este sălcie, clocită. **7** Fig. (*despre oameni*) Care lîncezeşte; inactiv. **8** Fig. (*despre oameni*) Care păstrează în sine sentimente de ură, de indignare etc., fiind oricînd pe punctul de a şi le exterioriza cu violenţă. ◆ Ext. (*despre sentimente,*

acțiuni etc. ale oamenilor) Care este pe punctul de a izbucni, de a se manifesta cu violență. *Băiatul crezu că mînia mocnită a tatălui se datorește pricinilor de totdeauna din familie* (VORN.). ◆ (*despre oameni*) Care este tăcut, posomorît. **9** Fig. Care (pare că) ascunde o amenințare; apăsător, sumbru. *Noaptea stelelor, a lunei, a oglinzilor de rîu Nu-i ca noaptea cea mocnită și pustie din sicriu* (EMIN.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***mocni***.

mocofán *s.m.* (*de obicei deprec. sau peior.*) **1** Om prost, bleg. **2** Om bădăran, mojic. • pl. *-i.* /cf. *moacă*.

mocoșeálă *s.f.* (*pop.; fam.*) Mocoșire. • pl. *-eli.* /***mocoși*** + *-eală*.

mocoșí *vb. IV. intr., refl.* (*despre oameni*) **1** A lucra mult timp, cu migală (la ceva). *Lăsăm pe țaca Frăsina să mocoșească singură la turte* (VLAH.). **2** A pierde prea mult timp la o treabă; a lucra prea încet și fără spor. *Vreme trecuse la mijloc doar... cît am hojbăit și mocoșit prin tei să prind pupăza* (CR.). • prez.ind. *-esc.* /cf. *mocăi*.

mocoșíre *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *mocoși*; (*pop.; fam.*) mocoșeală. • pl. *-i.* /v. ***mocoși***.

mocoșít, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care lucrează prea încet și fără spor. • pl. *-ți, -te.* /v. ***mocoși***.

mod *s.n.* **1** Fel, manieră de a fi, de a se manifesta al cuiva sau a ceva; fel, chip în care se efectuează, se desfășoară o acțiune, o activitate etc. *M-a impresionat modul în care ne-a întîmpinat.* ◇ *Mod de viață* = conținutul și formele specifice de satisfacere a nevoilor materiale și spirituale ale unei colectivități (urbane sau rurale), ale unui popor sau ale unor grupuri de popoare. (*econ. polit.*) *Mod de producție* = concept în gîndirea marxistă care exprimă totalitatea forțelor de producție și a relațiilor de producție, care caracterizează o orînduire socială și o determină istoricește. *Mod de trai* v. trai. *Mod de producție tributal* v. tributal. ◇ (*precedat de prep. „în" și urmat de un adj. formează loc.adv. al căror sens este dat de adj.*) *Am cîștigat bani în mod cinstit. S-a întîmplat, în mod fatal, să ne întîlnim.* ◆ (*înv.*) Exemplu, pildă. **2** (*gram.*) *Adverb de mod* = adverb care arată felul cum apare acțiunea, starea sau însușirea exprimată de un verb. *Complement circumstanțial de mod* = complement circumstanțial care arată felul în care se desfășoară o acțiune sau se prezintă o însușire, determinînd un verb, un adjectiv, un adverb sau o interjecție predicativă. *Propoziție circumstanțială de mod* = propoziție subordonată care îndeplinește funcția de complement circumstanțial de mod al regentei sau al unui cuvînt din regentă, arătînd felul cum se desfășoară o acțiune sau cum se prezintă o însușire. **3** Procedeu, metodă, mijloc folosit în vederea realizării unui scop; modalitate. *Omul cel rău totdeauna caută mod să facă rău* (TICHIND.). ◇ Expr. (*înv.*) *A* (*nu*) *avea mod* (*să... sau de a...*) = a (nu) avea posibilitatea (să... sau de a...). (*reg.*) *Nu e mod* = (*urmat de un vb. la inf., conjunct. sau sup.*) nu se poate, nu este posibil. **4** (*lingv.*) Categorie gramaticală specifică verbului, prin care se exprimă felul cum vorbitorul prezintă acțiunea; fiecare dintre formele flexionare ale verbului prin care se exprimă această categorie. ◇ *Mod condițional* v. condițional. *Modul conjunctiv* v. conjunctiv. *Mod imperativ* v. imperativ. *Mod indicativ* v. indicativ. *Mod personal* v. personal. **5** (*muz.*) Caracter al unei succesiuni de sunete care alcătuiesc o piesă muzicală, determinat de o anumită ordine și natură a intervalelor componente și de o anumită funcție a diferitelor sunete față de sunetul fundamental. ◇ *Mod doric* v. doric. *Mod eolian* v. eolian. *Mod eolic* v. eolic. *Mod frigic* v. frigic. *Mod ionic* v. ionic. *Mod lidian* v. lidian. *Mod lidic* v. lidic. *Mod locric* v. locric. *Mod major* v. major. *Mod melodic* v. melodic. *Mod minor* v. minor. *Mod mixolidic* v. mixolidic. *Mod plagal* v. plagal. **6** (*log.*) *Mod silogistic* = una dintre formele în care se pot construi silogisme valide în cele patru figuri ale silogismului categoric. • pl. *-uri.* /<it. ***modo***, fr. ***mode***, lat. ***modus, -i***, germ. ***Modus***.

modál, -ă *adj.* **1** (*gram.*) Care indică modul, care se referă la mod. **2** (*filos.; în opoz. cu „absolut", „categoric"*) Care este condiționat, limitat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***modal***.

modalitáte *s.f.* **1** Procedeu, mijloc, metodă folosită în vederea realizării unui scop; mod, manieră. *Recurge la o modalitate stilistică.* **2** Concurs de împrejurări; conjunctură. **3** (*muz.*) Caracter al unei fraze muzicale, determinat de raportul de intervale dintre sunetele componente. **4** (*log.*) Criteriu de diferențiere a judecăților după gradul lor de certitudine. **5** (*jur.*) Clauză restrictivă care înfrînzie sau stinge efectul unei obligații. **6** (*psih.*) *Modalitate senzorială* = formă specifică și distinctă a relațiilor senzoriale întreținute într-un anumit canal analizator, ducînd la același tip de senzații (tactile, dureroase, gustative etc.) • pl. *-ăți.* /<fr. ***modalité***, germ. ***Modalitat***, lat. ***modalitas, -atis***.

módă *s.f.* **1** Obicei, deprindere de moment, specifică unui mediu social. ◆ Spec. Preferință generalizată la un moment dat pentru un anumit fel de a se îmbrăca. ◇ *Revistă* (sau *jurnal*) *de modă* (ori *de mode*) = publicație care cuprinde modele (noi) de îmbrăcăminte (și de încălțăminte). *În antreu, în fața unei mese pline de jurnale de modă și de cataloage de la Louvre, stă Mama Tilda* (BRĂT.). *Casă de modă* (sau *de mode*) ori *casa modei* = atelier de lux unde se confecționează, la comandă, obiecte de îmbrăcăminte. *Parada modei* v. paradă. *Modă punk* v. punk. ◇ Loc.adj. *La modă* = *a*) care corespunde gustului într-un anumit moment; care este modern; care este de actualitate; *b*) (*despre oameni*) care se comportă conform preferințelor unui anumit mediu social, la un moment dat; care este foarte cunoscut, foarte apreciat, la un moment dat. ◇ Expr. *De modă* (sau *de moda*) *veche* ori *de veche modă* = *a*) care aparține unor realități trecute, ieșite din uz; care nu mai corespunde preferințelor de moment; *b*) (*despre oameni*) care are concepții vechi, depășite; care se conformează unor principii învechite. (*înv.*) *Ieșit din modă* = demodat. *A ieși de la* (sau *din*) *modă* v. ieși. *A lansa moda* (sau *o modă*) v. lansa. ◆ Fel de a se prezenta, de a se comporta. ◆ Mod de viață; sistem de organizare. **2** Concr. Accesoriu de îmbrăcăminte (feminină) care se poartă la un moment dat; podoabă, găteală. *Cocoanele noastre bat tîrgul, după mode* (CAR.). ◆ Spec. (*la pl.*) Pălărie de damă. ◇ (*com.*) *Magazin de mode* = magazin de pălării de damă (sau de accesorii pentru îmbrăcămintea feminină). **3** (*înv., reg.*) Model. ◇ Expr. (*reg.*) *A-i trage* (cuiva) *o modă de bătaie* = a bate zdravăn pe cineva. • pl. *-e.* /<it. ***moda***, germ. ***Moda***, ngr. ***μόδα***, fr. ***mode***.

móde *s.m. invar.* (*înv.*) Contribuabil. • /cf. magh. *mód*.

modél *s.n.* **1** Ceea ce servește sau poate servi ca obiect de imitație, de reproducere în ceea ce privește forma, alcătuirea etc.; modă. *Îmi prezintă un model de broderie.* ◆ Obiect care este reprodus prin imitație ◇ Expr. *A lua* (ceva sau pe cineva) *de* (ori *drept*) *model* sau *a lua model de la ceva* (ori *de la cineva*) = a imita (ceva sau pe cineva), a se inspira (de la ceva sau de la cineva). *A servi* (sau *a sluji*) *ca* (ori *drept*) *model* = a fi exemplu demn de urmat. ◆ Ceea ce întrunește calitățile tipice ale unei categorii; tip reprezentativ. *Jupîn Dumitrache nu e un model de blîndețe* (IBR.). **2** Reprezentare sau reproducere (plastică) la scară redusă a unui obiect, a unei construcții, a unei lucrări artistice; machetă. **3** Obiect reprezentînd tipul original după care sînt reproduse obiecte de același fel; prototip. **4** Obiect de lemn sau de metal, care, imprimat într-un material plastic, formează un tipar după care se realizează alte obiecte identice. **5** Sistem teoretic (logico-matematic) sau material (tehnic), cu ajutorul căruia pot fi studiate, indirect, proprietățile și transformările altui sistem mai complex, cu care acesta prezintă anumite analogii. **6** (*mat.*) Sistem de relații care leagă între ele mărimile de stare ale sistemului modelat. **7** (*econ.*) *Model econometric* = imagine simplificată a comportamentelor entităților economice, descrisă prin sisteme de ecuații în care elementele numerice sînt determinate statistic. *Model economic* = reprezentare izomorfă a realității economice, care oferă o imagine riguroasă, sub aspectul structurii logice, asupra fenomenelor economice prin identificarea caracteristicilor lor esențiale. **8** Schemă teoretică, elaborată în diferite științe pentru a reprezenta elementele fundamentale ale unor fenomene sau lucruri. ◇ *Model atomic* v. atomic. *Model planetar* v. planetar. **9** Persoană, operă, realizare etc. care, prin calități sau valoare, poate servi ca model; exemplu. **10** Persoană care pozează unui pictor sau unui sculptor. **11** Manechin. • pl. *-e.* /<fr. ***modèle***, it. ***modello***.

modelá *vb. I.* **1** *tr.* A face modelul unui obiect (din ceară, argilă, pămînt etc.); a executa după un anumit model; a modula. ◆ A da o anumită formă unui material (plastic). ◆ Spec. A sculpta. **2** *tr.* (*tehn.*) A confecționa modele de lemn sau de metal, folosite în turnătorie pentru a executa tipare. **3** *tr.* (*compl. indică obiecte, fenomene etc. inaccesibile cercetării directe*) A studia cu ajutorul unui obiect, fenomen etc. direct cognoscibil, cu care se află într-o anumită corespondență. **4** *refl.* A fi maleabil. *Pămîntul din aceste păturí se modelează, se prinde de degete și se lipește ca ceara* (I. ION.). **5** *tr.* Fig. A modifica după voie; a adapta; a influența. *I-a modelat caracterul.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***modeler***, it. ***modellare***.

modelábil, -ă *adj.* Care este maleabil. • pl. *-i, -e.* /***modela*** + *-bil*.

modeláj *s.n.* Modelare. • pl. *-e.* /<fr. ***modelage***.

modelár, -ă *s.m., s.f.* Creator de modele. • pl. *-i, -e.* /***modela*** + *-ar*.

modelăre *s.f.* **1** Acțiunea de *a* (*se*) *modela* și rezultatul ei; modelaj, modelling. ◆ (*în sculptură*) Reproducere în relief a formelor. **2** (*tehn.*) Metodă, ce constă în reproducerea schematică a unui obiect sau a unui sistem sub forma unui obiect sau sistem similar sau analog. **3** (*mat.*) Reprezentare a unei relații prin simbolism matematic. • pl. *-ări.* /v. ***modela***.

modelát, -ă *adj.* **1** Care a fost executat după un anumit model; care reproduce un anumit model. **2** Căruia i s-a dat o anumită formă. ◆ Spec. Care este sculptat. **3** Care are contururi, reliefuri clare. *Gura lui foarte modelată... era numai zîmbet* (CA. PETR.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***modela***.

modelatór, -oáre *adj., subst.* **1** *adj.* Care modelează. **2** *s.m., s.f.* Persoană (specializată) care face lucrări decorative din materiale plastice; modeler, modelor. **3** *s.m.* Persoană care execută modele; modelist, modelor, modelier. **4** *s.n.* Instrument folosit (de sculptor) pentru modelare. • pl. *-i, -e.* /***modela*** + *-tor*; cf. it. *modellatore*.

modelăríe *s.f.* Atelier, secție (într-o întreprindere) unde se confecționează modele. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***model*** + *-ărie*.

modelér, -ă *s.m., s.f.* Modelator. • pl. *-i, -e.* /<engl. ***modeller***.

modeléu *s.n.* (*a. plast.*) Relief mai mult sau mai puțin pronunțat al formelor. • pl. *-ee.* /<fr. ***modelé***.

modeliér, -ă *s.m., s.f.* Modelator. • sil. *-li-er.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***modélier***.

módeling *s.n.* v. modelling.

modelísm *s.n.* **1** Activitate de construire a unor modele de mașini și de aparate la scară redusă. **2** Tehnică de reproducere a unor mașini și aparate la scară redusă, în vederea folosirii acestora la diferite demonstrații (în cadrul unor discipline școlare). • pl. *-e.* /<it. ***modellismo***.

modelíst, -ă *s.m., s.f.* **1** Modelator. **2** Persoană care concepe și confecționează modele vestimentare. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***modéliste***.

modelizá *vb. I.* A elabora modele de informatică, de automatică și în cercetarea operațională. • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***modéliser***.

modelizáre *s.f.* Acțiunea de *a modeliza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***modeliza***.

módelling *s.n.* Modelare. ◆ Spec. Conceperea și confecționarea de modele vestimentare. • scris și *modeling.* /engl. ***modelling***.

modelór, -oáre *s.m., s.f.* Modelator. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***modeleur***.

modém *s.n.* (*inform.*) Dispozitiv electronic analog de telecomunicație, conectat în interiorul sau la exteriorul unui computer, cu scopul de a putea comunica la distanță cu alte computere dotate în același fel, prin intermediul liniilor telefonice tradiționale, a cărui caracteristică de bază este capacitatea de a converti un semnal digital într-unul analog și invers, cu ajutorul unui protocol special de modulare software. • pl. *-e, -uri.* /<engl. ***modem***, abr. de la *[mod]ulator-[dem]odul ator*.

modenatúră *s.f.* (*arhit.*) **1** Proporția și profilul mulurilor specifice unui ordin arhitectonic. **2** Ansamblu al mulurilor unei construcții. • pl. *-i.* /<fr. ***modénature***.

móder *s.n.* (*pedol.*) Humus al solurilor de pădure în care resturile organice sînt incomplet descompuse. • /<fr. ***moder***, germ. ***Moder***.

moderá *vb. I.* **I** *tr., refl.* **1** A face să devină sau a deveni mai puțin intens, mai puțin iute, mai puțin mare; a (se) micșora, a (se) reduce; a (se) împuțina. *Viteza vîntului s-a moderat.* **2** (*despre oameni sau despre manifestări, acțiuni ale lor*) A face să devină sau a deveni mai cumpătat, mai măsurat, mai stăpînit; a (se) înfrîna, a (se) pondera, a (se) tempera. *Puțini știu să-și modereze impulsurile.* **II** *tr.* (*compl. indică discuții, dezbateri, mese rotunde etc.*) A conduce, a îndruma și a trage concluziile. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***modérer***; cf. lat. *moderari* <*modus, -i* „măsură".

moderábil, -ă *adj.* Care poate fi moderat. • pl. *-i, -e.* /***modera*** + *-bil.*

moderánt, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care moderează. • pl. *-ți, -te.* /***modera*** *+-ant.*

moderantísm *s.n.* **1** Atitudine, opinie moderată. **2** (*polit.*) Concepție fondată pe moderație, care combate opiniile extremiste. • /<fr. ***modérantisme***.

moderantíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Adept) al moderantismului. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***modérantiste***.

moderánță *s.f.* Moderație. • pl. *-e.* /<it. ***moderanza***.

moderáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *modera* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***modera***.

moderát, -ă *adj., s.m.* **I** *adj.* **1** Care are putere de acțiune diminuată; redus, micșorat. *Va bate un vînt moderat.* **2** (*despre climă, temperatură etc.*) Temperat, potrivit. ◆ (*despre anotimpuri, perioade de timp*) Care are temperatură potrivită. **3** (*despre prețuri*) Care nu este prea ridicat, care este convenabil. **4** (*despre oameni*) Care este cumpătat, măsurat, stăpînit. ◆ (*despre manifestări, acțiuni etc. ale oamenilor*) Care exprimă, trădează măsură, cumpătare. *Discursul său a fost moderat.* ◇ (*adv.*) *Vorbește moderat.* **II** *s.m.* (*polit.*) Adept al moderantismului. • pl. *-ți, -te.* /v. ***modera***; cf. fr. *modéré*, lat. *mŏdĕratus, -a, -um.*

moderáto *adv., s.n.* (*muz.*) **1** *adv.* (*indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Cu intensitate potrivită, între allegro și adante. ◇ (*subst.*) *Concertul a fost cîntat în moderato.* **2** *s.n.* Compoziție muzicală sau parte dintr-o compoziție muzicală executată în moderato. • /<it. ***moderato***.

moderatór, -oáre *subst., adj.* **I 1** *s.m., s.f., adj.* (Element, factor etc.) care moderează, frînează, împiedică (pe cineva sau ceva). **2** *s.m.* (*fiz.*) Substanță care încetinește mișcarea neutronilor rezultați dintr-o fisiune nucleară. **3** *s.m.* (*chim.*) Inhibitor care încetinește reacția de polimerizare. **4** *s.n.* Dispozitiv de reglare a vitezei de mișcare a unui mecanism. **5** *s.n.* Dispozitiv la unele piane și pianine cu ajutorul căruia coardele se acoperă cu o bucată de pîslă, pentru ca sunetele să devină foarte slabe. **6** *s.n.* (*electr.*) Disc de cupru care slăbește oscilațiile unui indice magnetic. **II** *s.m., s.f.* Persoană care conduce, îndrumă o dezbatere, o discuție (politică), o masă rotundă etc. și trage concluziile. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***modérateur***, it. ***moderatore***, lat. ***mŏdĕrator, -oris***.

moderáție *s.f.* **1** Însușirea de a fi moderat; diminuare, micșorare, reducere, moderanță. **2** Cumpătare, măsură (în manifestări, în felul de a fi, de a trăi etc.); atitudine, comportare moderată; moderanță. **3** Atitudine caracteristică moderaților. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *moderațiúne s.f.* /<lat. ***mŏdĕratĭo, -onis***, fr. ***modération***, it. ***moderazione***.

moderațiúne *s.f.* v. moderație.

modérn, -ă *adj., s.n.* **I** *adj.* **1** (*în opoz. cu „vechi", „antic"*) Care aparține epocii actuale, care ține de prezent sau de o perioadă apropiată din timpul prezent; care este nou, (relativ) recent, contemporan. ◆ (*în opoz. cu „învechit", „depășit", „perimat"*) Care corespunde stadiului actual al progresului; care este conform cu cele mai recente evoluții ale științei, tehnicii etc. ◇ (*ist.*) *Istoria* (sau *epoca*) *modernă* = *a*) (*în trecut*) parte a istoriei care cuprindea epoca de la sfîrșitul Evului Mediu, fixată, prin tradiție, între 1453 (căderea Constantinopolului) și Revoluția franceză din 1789; *b*) (*sens curent*) parte a istoriei care cuprinde epoca de la Revoluția franceză din 1789 pînă la Revoluția rusă din octombrie 1917. (*lingv.*) *Algebră modernă* = algebră abstractă. *Limbă modernă* v. limbă. ◆ (*subst. m. pl.*) Oamenii care trăiesc în zilele noastre. ◆ (*tipogr.*; *subst. n. pl.*; *urmat de determ.*) Nume dat mai multor caractere de litere. *Moderne drepte. Moderne cursive. Moderne aldine.* **2** (*în opoz. cu „real"; despre învățămînt, clase, licee etc.*) Care pune accentul pe studiul limbilor și al disciplinelor umanistice; umanistic. **3** Care este conform cu moda zilei; care este la modă. *Mi-am cumpărat o poșetă modernă.* **II** *s.n.* Ceea ce este (sau trece drept) nou, actual; caracter a ceea ce este nou. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***moderne***, it. ***moderno***.

modernísm *s.n.* **1** Preferință, gust pentru ceea ce este modern. **2** Însușirea de a fi modern; caracter a ceea ce este modern. **3** Concr. (*fam., adesea deprec.*) Manifestare, atitudine (exagerat) modernă; tendință inovatoare (exagerată). **4** Nume generic pentru curentele și școlile din arta și literatura sec. 20, care propun noi principii și modalități de creație (punînd accentul pe temele intimiste și pe formă). **5** (*relig.*) Denumire sub care au fost condamnate, în 1907, de către Biserica Romano-Catolică orientările progresist-liberale care încercau să înnoiască dogmatica, știința *Bibliei* și eclesiologia catolică. • /<fr. ***modernisme***.

moderníst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al modernismului. **2** *adj.* Care aparține modernismului sau moderniștilor, care se referă la modernism sau la moderniști. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***moderniste***.

modernitáte *s.f.* **1** Caracter a ceea ce este modern. **2** (*art.*) Lume modernă. • /***modern*** + *-itate*; cf. fr. *modernité*.

modernizá *vb. I.* **1** *tr.* A face modern, a adapta la realitățile, la exigențele prezentului. **2** *tr.* A da un aspect, un caracter modern, conform gusturilor și cerințelor actuale. **3** *tr.* (*compl. indică fabrici, întreprinderi, instituții etc.*) A înzestra cu instalații, aparatură, utilaje etc. moderne. **4** *tr.* (*compl. indică texte, ediții etc.*) A modifica în conformitate cu normele limbii actuale (pentru a deveni mai accesibil). **5** *refl.* (*despre oameni*) A se conforma gusturilor și cerințelor modei. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***moderniser***.

modernizáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *moderniza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***moderniza***.

modernizát, -ă *adj.* **1** Care este adaptat la realitatea prezentă, la cerințele actuale; care corespunde stadiului actual al progresului. **2** (*despre texte, ediții etc.*) Care este modificat în conformitate cu normele limbii actuale (pentru a deveni mai accesibil). • pl. *-ți, -te.* /v. ***moderniza***.

modernizatór, -oáre *adj.* Care modernizează, care are tendința de a moderniza. • pl. *-ori, -oare.* /***moderniza*** *+ -tor.*

modern-style ['modern,stail] *s.n.* Stil în artele decorative, apărut în Anglia, la sfîrșitul sec. 19, caracterizat prin preferința pentru liniile curbe, formele alungite și arabescurile unduioase, care este frecvent folosit în mobilier, orfevrărie, ceramică, imprimeuri etc. • /<engl. ***modernstyle***.

modést, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este lipsit de îngîmfare; care gîndește sau vorbește despre sine fără îngîmfare, fără vanitate. ◆ Care este măsurat, moderat în comportare, în pretenții. ◆ Care este cuprins de respect față de semenii săi. **2** Care este de proporții mici; care este de valoare sau de pretenții reduse; care este lipsit de importanță sau de strălucire. *Are o casă modestă. Ocupă o funcție modestă.* **3** (*despre sume de bani, avere, prețuri etc.*) Care este redus; care este convenabil. • pl. *-ști, -ste.* /<lat. ***mŏdestus, -a, -um***, fr. ***modeste***, it. ***modesto***.

modestíe *s.f.* **1** Trăsătură de caracter rezultată dintr-o apreciere obiectivă a propriilor calități și defecte; lipsă de îngîmfare, de vanitate. ◇ *Pluralul modestiei* v. plural. ◆ Cumpătare, moderație în comportare, în pretenții. ◆ Sfială; smerenie. ◆ Purtare cuviincioasă; decență, pudoare. **2** Lipsă de strălucire, de fast; simplitate. • g.-d. *-iei.* /<lat. ***mŏdestĭa, -ae***, fr. ***modestie***, it. ***modestia***.

módic, -ă *adj.* **1** Care are valoare redusă; care este neînsemnat. *Au obținut rezultate modice la olimpiadă.* **2** (*despre sume de bani, prețuri etc.*) Care este redus; care este convenabil. • pl. *-ci, -ce.* /<lat. ***mŏdĭcus, -a, -um***, fr. ***modique***.

modicitáte *s.f.* Însușirea de a fi modic. ◆ Cantitate, valoare mică. • /<fr. ***modicité***, lat. ***mŏdĭcĭtas, -atis***.

modifică *vb. I.* **1** *tr., refl.* A(-și) schimba aspectul, forma, conținutul, calitatea etc.; a (se) preface, a (se) transforma. **2** *tr.* A corecta, a rectifica. *A modificat un text.* **3** *tr.* A reforma, a înnoi. *A modificat ortografia.* **4** *refl.* (*fon.*; *despre consoane, vocale*) A se preface, a se transforma, a trece. *„L" intervocalic se modifică în „r" în cuvintele românești de origine latină.* • prez.ind. *modífic.* /<lat. ***modificare***.

modificabíl, -ă *adj.* Care poate fi modificat. • pl. *-i, -e.* /<it. ***modificabile***.

modificáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *modifica* și rezultatul ei; (*înv.*) modificație. • pl. *-ări.* /v. ***modifica***.

modificát, -ă *adj.* Căruia i s-a schimbat aspectul, forma, conținutul, calitatea etc. • pl. *-ți, -te.* /v. ***modifica***.

modificatív, -ă *adj.* (*înv.*) Modificator. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***modificatif***.

modificatór, -oáre *adj., s.m.* **1** *adj.* Care modifică; (*înv.*) modificativ. **2** *s.m.* (*tehn.*) Adaos la elaborarea fontei sau a altor aliaje pentru îmbunătățirea structurii. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***modificateur***, lat. ***mŏdĭficator, -oris***, it. ***modificatore***.

modificáție *s.f.* **1** (*înv.*) Modificare. **2** (*biol.*) Variație neereditară, provocată de influența condițiilor de mediu. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *modificațiúne s.f.* /<fr. ***modification***, lat. ***mŏdificatĭo, -onis***.

modificațiúne *s.f.* v. modificație.

modilión *s.n.* (*arhit.*) Ornament în formă de consolă, care susține un vas, un bust etc. • sil. *-li-on.* pl. *-oane.* /<it. ***modiglione***, fr. ***modillon***.

modíst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Creator care dă linia în modă. **2** *s.f.* Femeie care confecționează pălării de damă, accesorii, flori artificiale etc. folosite ca podoabă. **3** *s.m., s.f.* Croitor. **4** *adj.* (*înv.*; *despre oameni*) Care se poartă sau se îmbracă după ultima modă. **5** *adj.* (*înv.*) *Prăvălie modistă* = casă de modă. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***modiste***.

modílcă *s.f.* (*pop.*) **1** Ganglion inflamat; umflătură (mică) care se poate forma sub piele sau pe diferite părți ale corpului omenesc. ◆ (*reg.*) Cucui. ◆ (*reg.*) Cocoașă. **2** Obiect sau parte a unui obiect care are forma unei modîlci. **3** (*reg.*) Bolovan sau ridicătură de pămînt. • pl. *-ci* și (*reg.*) *nodîlcă s.f.* /etimol. nec.

modîlcós, -oásă *adj.* (*reg.*) Care are modîlci; care este plin de modîlci. • pl. *-oși, -oase.* /***modîlcă*** *+ -os.*

modîrián *s.m.* v. modoran.

modîrlă *s.f.* (*reg.*) Modoran. • pl. *-e.* /de la ***modîrlău*** sau ***modîrlan***, prin derivare regresivă.

modîrlău *s.m.* (*reg.*) Om prostănac; om grosolan, necioplit. • pl. *-ăi.* /de la ***modîrlan***, cu schimbare de suf.

módor *s.m.* v. modur.

modorán *adj., s.m.* (*reg.*) **1** *adj., s.m.* (Persoană) care are apucături grosolane; bădăran, (*reg.*) modîrlă. **2** *s.m.* Modoroi. **3** *s.m.* (*mai ales la pl.*) Țigan nomad. • pl. *-i, -ani.* și *modîrlán s.m.* /cf. *modoroi, mîrlan, țopîrlan.*

modorît, -ă *adj.* (*reg.*; *despre oameni*) Care este trist, mohorît. • pl. *-ți, -te.* /de la ***modor***.

modorói, -oáie *adj., s.m.* (*reg.*) **1** *adj., s.m.* (Om) tăcut, morocănos, posac, ursuz; modoran, modur. **2** *adj.* (*despre oameni*) Care este leneș. • pl. *-oi, -oaie.* /cf. *modor, modoran.*

módru *s.n.* (*reg.*) **1** Mod, fel (în care se prezintă ceva, în care se desfășoară o acțiune, o activitate). ◇ Loc.adv. *Cu ori(și)ce modru* = cu orice preț. *În tot modrul* = în tot felul; în fel și chip. **2** Mijloc, posibilitate (de a acționa). ◇ Loc.adv. *Cu* (sau *la*) *modru* = nimerit, potrivit. *De modru-n afară* = din cale-afară; foarte. ◇ Expr. *A nu fi* (sau *a nu avea, a nu mai avea*) *modru* = *a*) a nu (se) mai putea, a(-i) fi imposibil să...; *b*) (*de obicei determ. un adj.*) a fi peste măsură (de...), fără seamăn (de...). • pl. *-e.* /<magh. ***mod***.

modúl *s.n.* **I 1** (*arhit.*) Unitate de lungime convențională, care este folosită în arhitectura clasică pentru a determina proporțiile elementelor componente ale unei construcții, ale unui ordin arhitectonic. **2** (*mat.*) Valoare absolută a unei mărimi reale (fără a se lua în considerare semnul algebric). ◇ *Modul al unui număr complex* = rădăcina pătrată a sumei pătratelor părții reale și a coeficientului părții imaginare. *Modul al unui număr real* = valoarea absolută a numărului. **3** (*statist.*) Variantă a caracteristicii, înregistrată la cele mai multe unități ale unei colectivități statistice. ◆ Valoare a caracteristicii cu cea mai mare frecvență. **4** (*tehn.*) Coeficient care caracterizează o proprietate mecanică oarecare. ◇ *Modul de elasticitate* = raportul dintre efortul unitar normal și lungimea specifică corespunzătoare a unei piese solicitate la întindere sau la încovoiere. *Modul de rezistență* = raportul dintre momentul de inerție în raport cu axa neutră a secțiunii

transversale (axa care trece prin centrul de greutate) a unei grinzi şi distanţa de la axa neutră pînă la fibra cea mai depărtată de această axă, folosit pentru calculul pieselor solicitate la încovoiere. ◆ Raportul dintre diametrul primitiv al unei roţi dinţate şi numărul dinţilor acesteia. **5** Debit anual al unui curs de apă. ◇ *Modul de irigaţie* = cantitate de apă necesară în unitatea de timp pentru irigarea unui hectar. **II 1** Parte componentă a unui ansamblu, care are funcţionalitate proprie. *Mobila este formată din module.* **2** (*aeron.*) Fiecare dintre părţile principale ale unei nave cosmice. ◇ *Modul lunar* = parte a vehiculului de explorare lunară. *Modul de comandă* = cabina spaţială a navelor cosmice, care asigură zborul în spaţiul extraterestru al unui echipaj format de obicei din trei astronauţi. *Modul de serviciu* = complex al motoarelor-rachetă ataşate unui modul de comandă, care asigură revenirea acestuia pe pămînt. *Modul de reintrare* = sector al unui vehicul spaţial destinat frînării în atmosferă, astfel ca echipamentele şi fiinţele care au participat la explorarea spaţiului cosmic să poată reveni pe pămînt. **3** (*telec.*) Bloc format din microelemente (tranzistoare, diode, bobine), care îndeplineşte funcţia de etaj sau de celulă într-un aparat ori într-o instalaţie electronică. **4** (*inform.*) Ansamblu de rutine şi structuri de date care execută o anumită aplicaţie sau un anumit subprogram ori introduce un anumit tip de date. • pl. *-e.* /<fr., engl. ***module***; cf. lat. *modŭlus, -i.*

modulá *vb. I.* **1** *intr.* (*muz.*) A trece de la o tonalitate la alta (după regulile armoniei). **2** *tr.* A exprima ceva prin inflexiuni ale vocii; a schimba (armonios) tonul, inflexiunile vocii. **3** *refl.* (*fiz.; despre amplitudinea, frecvenţa sau faza unei oscilaţii*) A-şi modifica unele elemente caracteristice (pentru a putea transmite semnale purtătoare de informaţii). **4** (*înv.*) A modela. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***moduler***; cf. lat. *modulari.*

modulăr, -ă *adj.* **1** Care aparţine unui modul, care se referă la un modul. **2** Care este format dintr-un ansamblu de module. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***modulaire***, engl. ***modular***.

moduláre *s.f.* **1** Acţiunea de *a* (*se*) *modula* şi rezultatul ei. **2** (*biol.*) Redirenţiere a celulelor în procesul lor de formare definitivă. **3** (*biol.*) Modificare produsă în celule de stimulii din mediu. **4**. (*inform.*) Conversia semnalului digital în echivalentul lui analogic. • pl. *-ări.* /v. ***modula***.

modulát, -ă *adj.* (*despre mobile*) Care este format din module. • pl. *-ţi, -te.* /***modula*** + *-at*.

modulatór, -oáre *adj., s.n.* **1** *adj.* Care modulează. **2** *s.n.* (*electr.*) Aparat sau dispozitiv care este folosit pentru modularea unei oscilaţii. **3** *s.n.* (*fiziol.*) Unitate fiziologică de recepţionare a culorii. ◆ Component esenţial în diferite procese care menţin starea lor staţionară. ◆ Factor care selecţionează calea cea mai adecvată pentru transmisia unui stimul între receptor şi efector.• pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***modulateur***, germ. ***Modulator***.

modulaţie *s.f.* **1** (*muz.*) Trecere a unui sunet, a unei melodii dintr-o tonalitate în alta, după regulile armoniei; variaţie a înălţimii şi intensităţii în emiterea unui sunet sau a unui complex de sunete. ◆ Serie de sunete care îşi schimbă tonalitatea. **2** (*fiz.*) Variaţie în timp, corespunzătoare unui mesaj de transmis, a unui parametru al semnalului purtător de informaţii. ◇ *Plajă de modulaţie* v. plajă. **3** (*a. plast.*) *Modulaţia culorii* = procedeu de sugerare a volumelor, impus de P. Cézanne. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi (*înv.*) ***modulaţiúne*** *s.f.* /<fr. ***modulation***, lat. ***mŏdulatĭo, -onis***, it. ***modulazione***.

modulaţiúne *s.f.* v. modulaţie.

modúlo *s.n.* (*mat.*) Operator care furnizează drept rezultat un rest. • /<fr. ***modulo***.

modulométru *s.n.* (*fiz.*) Aparat pentru măsurarea modulaţiilor. • pl. *-e.* /<fr. ***modulomètre***.

modulór *s.n.* Sistem de măsurat care este destinat punerii în proporţii armonioase a lucrărilor de arhitectură. • pl. *-oare.* /<fr. ***modulor***.

módur, -ă *adj., s.m.* (*reg.*) **1** *adj.* Care este de culoare sură, mohorîtă. **2** *s.m.* Modoroi. • pl. *-i, -e.* şi *módor s.m.* /<srb. ***modor, modar***; cf. bg. *модър.*

modus vivendi *loc.subst.* **1** Mod de existenţă. **2** Posibilitate de împăcare a două părţi aflate în litigiu. • /<lat. ***modus vivendi*** „mod de existenţă".

mofétă *s.f.* **1** (*geol.*) Produs gazos, format în cea mai mare parte din dioxid de carbon, care străbate prin crăpăturile scoarţei terestre în regiunile vulcanice. **2** Emanaţie de gaze în locuri subterane, mai ales în mine. • pl. *-e.* /<it. ***mofeta***, fr. ***mofette***.

mofétic, -ă *adj.* Care aparţine mofetei, care se referă la mofetă. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***mofettique***.

moflujíe *s.f.* v. mofluzie.

moflúz, -á *s.m., s.f., adj.* **1** (Om) care este în stare de faliment; (om) sărăcit, ruinat. ◆ Ext. (Om) sărac. ◇ Expr. *A rămîne* (sau *a ajunge, a ieşi*) *mofluz* = a da faliment. *A face pe cineva mofluz* = a aduce pe cineva în stare de faliment. ◆ (*deprec.*) (Epitet pentru un) om de condiţie modestă sau lipsit de valoare. **2** (Om) înşelat, păgubit (într-o afacere). ◆ Ext. (Om) dezamăgit, nemulţumit. ◇ Expr. *A lăsa pe cineva mofluz* = a decepţiona pe cineva în aşteptările sale. • pl. *-i, -e,* (*pop.*) *m. -ji.* şi (*înv.*) *muflúz, -ă s.m., s.f., adj.* /<tc. ***müflüz***.

mofluzí *vb. IV. intr., refl.* (*înv.*) A da faliment. ◆ Ext. A sărăci. • prez.ind. *-esc.* şi *mufluzí vb. IV.* /***mofluz*** + *-i*.

mofluzíe *s.f.* (*înv.*) Faliment; ext. sărăcie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi *moflujíe, mufluzíe s.f.* /***mofluz*** + *-ie*.

mofluzíre *s.f.* (*înv.*) Faptul de *a* (*se*) *mofluzi.* • pl. *-i.* şi *mufluzíre s.f.* /v. ***mofluzi***.

mofluzít *s.m.* (*înv.*) Om sărăcit, ruinat. • pl. *-ţi, -te.* şi *mufluzít s.m.* /v. ***mofluzi***.

moft *s.n.* (*fam.*) **1** Lucru, problemă etc. fără importanţă, fără valoare; bagatelă, fleac, nimic. *Văzînd hîrtia, Ion mai şovăi o clipă, dar... iscăli, gîndindu-se că asta-i un moft* (REBR.). ◇ Expr. *A umbla cu mofturi* = a invoca diferite pretexte pentru a se eschiva de la o obligaţie. **2** (*la pl.* ; *adesea constr. cu vb. „a face"*) Capricii, nazuri, toane. • pl. *-uri.* /<tc. ***müft***.

moftangioaícă *s.f.* (*fam.*) Femeie neserioasă, flecară. • pl. *-ce.* /***moftangiu*** + *-oaică*.

moftangíu *s.m.* (*fam.*) Om neserios, flecar şi şmecher; (*fam.*) moftolog. • pl. *-gii.* /***moft*** + *-angiu*.

moftológ *s.m.* (*fam.*) Moftangiu. • pl. *-gi.* /de la ***moftologie***, prin derivare regresivă.

moftologíc, -ă *adj.* (*fam.*) Care se caracterizează prin lipsă de seriozitate. • pl. *-ci, -ce.* /***moftolog*** + *-ic*.

moftologíe *s.f.* (*fam.*) Şmecherie, tertip. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /de la ***moft***.

mofturós, -oásă *adj., s.m., s.f.* (*fam.*) (Persoană) care face mofturi; (om) capricios, năzuros. • pl. *-oşi, -oase.* /***mofturi*** + *-os*.

mogîldán *s.n., s.m.* (*reg.*) **1** *s.n.* Momîie. **2** *s.m.* Om bădăran, necioplit. **3** *s.n.* Insulă plutitoare; plaur. • pl. *-e, -i.* /cf. *mogîndă, mogîldeaţă.*

mogîldeáţă *s.f.* **1** Fiinţă sau lucru cu contururi greu de identificat, din cauza întunericului, a dimensiunii, a depărtării etc.; momîie. ◇ Compar. *Se vedea cetatea... ca o mogîldeaţă nemişcată* (SLAV.). **2** (*ca epitet, precedînd termenul calificat, de care se leagă prin prep. „de"*) Om mic de statură; momîiaţă. **3** Mică ridicătură de pămînt. • pl. *-eţe.* /cf. *mogîndă, mogîldan.*

mogíndă *s.f.* v. mohoandă.

moglán *s.m.* (*reg.*) **1** Om mare, voinic şi prost. **2** Om necioplit, bădăran. • pl. *-i.* /etimol. nec.

mógno *subst.* (*bot.*) Arbore tropical din familia mahonului. • /cuv. amerindian.

mogorógea *s.m. invar.* (*reg.*) Om care abia vorbeşte; om care nu pronunţă bine cuvintele; om pe care nu îl poţi înţelege. • /de la ***mogorogi***.

mogorogí *vb. IV.* (*reg.*) **1** *intr.* A vorbi neclar, nedesluşit; a vorbi printre dinţi. ◆ A vorbi încet, alene. ◆ (*despre copii*) A gînguri. **2** *tr.* A cicăli; a mustra, a ocărî. *Ce spui, cîrpaciule, zise vărul-meu, şi tu mă mogorogeşti?* (CR.). • prez.ind. *-esc.* /etimol. nec.

mogótă *s.f.* (*geomorf.*) Relief de mari dimensiuni, cu pereţii verticali şi vîrful plat, care este caracteristic carstului din regiunile tropicale. • /<sp. ***mogota***.

mogúl, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* (*ist.*) Membru al dinastiei mongole de origine timuridă, întemeiate în India, în sec. 16. **2** *adj.* Care aparţine mogulilor, care se referă la moguli. **3** *s.m.* Fig. Persoană foarte importantă, care are puteri discreţionare. • pl. *-i, -e.* /<engl. ***mogul***.

mohaír *s.n.* **1** Păr de capră angora, din care se fac stofe, covoare etc. **2** (*ind. text.*) Postav, stofă ţesute din lînă amestecată cu păr de capră angora. • sil. *-ha-ir.* /<fr. ***mohair***; cuv. ar.

mohicán, -ă *s.m., adj.* **1** *s.m.* (*la pl.*) Populaţie de amerindieni aşezaţi de-a lungul coastei Oceanului Atlantic, în S Canadei şi în N-E SUA; (*şi la sg.*) persoană care aparţine acestei populaţii; persoană care face parte din această populaţie (astăzi pe cale de dispariţie). **2** *adj.* Care aparţine mohicanilor, care se referă la mohicani. ◆ (*subst. f.*) Limbă amerindiană dispărută, din familia anglonkină, cunoscută datorită romanelor lui K. May. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***Mohican***.

mohoándă *s.f.* (*reg.*) **1** Momîie. **2** (Epitet pentru o) femeie lipsită de putere sau neîndemînatică, proastă. • pl. *-e.* şi ***mogíndă*** *s.f.* /cf. *mogîldeaţă.*

mohór[1] *s.n.* **1** (*bot.*) Nume dat mai multor specii de plante erbacee din familia gramineelor, cu frunzele liniare, ascuţite, cu florile dispuse în spice cilindrice, care cresc sălbatice în culturile de păioase, de porumb, de cartofi etc. sau se cultivă ca plante furajere: *a*) costrei (*Setaria glauca*); *b*) dughie (*Setaria verticillata*); *c*) mei-nebun (*Setaria viridis*). **2** Loc pe care creşte mohor sau pe care s-a cultivat mohor. **3** (*reg.*) Mohor amestecat cu porumb sau cu ovăz, mei, dughie, care este folosit ca nutreţ. • pl. *-oare.* /<magh. ***mohar*** „plantă".

mohór[2] *s.n.* (*înv., reg.*) Haină de purpură. • pl. *-oare.* /<magh. ***mohar*** „un fel de stofă".

mohoreálă *s.f.* Stare a omului mohorît; posomoreală, tristeţe. • pl. *-eli.* /***mohorî*** + *-eală*.

mohoríu, -íe *adj.* **1** Care este roşu-închis. **2** (*reg.; despre cai sau despre părul lor*) Care este de culoare castaniu-închis. • pl. *-ii.* /***mohor***[2] + *-iu*.

mohorí *vb. IV.* **1** *tr., refl.* A (se) colora în roşu(-închis). *Apele Mureşului se mohorăsc... cu sîngele ce varsă fără preget* (ODOB.). **2** *refl.* A căpăta o culoare închisă; a se întuneca. *Tot cerul s-a mohorît de nori* (LUNG.). **3** *refl., tr.* (*despre oameni*) A (se) posomorî, a (se) întrista. *Asta i-ar mohorî sufletul pentru o săptămînă* (REBR.). • prez.ind. *-ăsc.* /***mohor***[2] + *-î*.

mohorîre *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *mohorî.* • pl. *-i.* /v. ***mohorî***.

mohorît, -ă *adj.* **1** Care are culoarea de la roşu-cărămiziu pînă la roşu-vînăt. ◆ (*înv.; subst. n.*) Stofă purpurie. ◆ (*înv.; subst. f.*) Haină făcută din stofă purpurie. **2** Care este de culoare închisă; care este lipsit de lumină, de strălucire; care este întunecat, sumbru. *Vremea era de asemenea răcoroasă, umedă, mohorîtă* (AGÂR.). **3** (*despre oameni*) Care este mîhnit, posomorît, trist. *Bărbaţi mohoriţi... şi femei... beau la rînd* (BRĂ.). ◆ (*despre înfăţişarea, privirea, atitudinile etc. ale oamenilor*) Care exprimă, trădează mîhnire, tristeţe. *Faţa lui... era muncită şi mohorîtă de gînduri* (REBR.). • pl. *-ţi, -te.* /v. ***mohorî***.

mohorîţi *vb. IV. tr.* (*reg.*) **1** A înroşi. **2** A vopsi într-o culoare închisă. • prez.ind. *-esc.* /***mohorît*** + *-i*.

móimă[1] *s.f.* **1** (*zool.; înv., reg.*) Maimuţă. **2** (*reg.*) (Epitet pentru un) om mic de statură. • pl. *-e, -i.* /<magh. ***majom***.

móimă[2] *s.f.* (*reg.*) Umflătură dureroasă (la gît, la subsuori). • pl. *-e.* /etimol. nec.

moimíţă *s.f.* (*zool.; înv., reg.*) Maimuţă. • pl. *-e.* şi *momíţă s.f.* /***moimă***[1] + *-iţă*.

moină *vb. I. refl., intr.* (*impers.*) A se face moină, a începe să se dezgheţe; (*reg.*) a se moişti. *Se moinase şi zăpada cădea mai mare şi mai deasă* (DELAVR.). • prez.ind. pers. 3 *-ează.* /***moină*** + *-a*.

moináre *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *moina.* • /v. ***moina***.

moínă *s.f.* **1** Timp umed şi relativ călduţ (cu cerul înnorat) în timpul iernii (cînd zăpada se topeşte); (*reg.*) moişte, moişteală, moiştină, moloşag. ◆ Gener. Timp umed şi ceţos. ◆ Umezeală; ploaie. **2** (*reg.*) Loc apătos; pămînt moale, lunecos. **3** (*pop.*) Bucată de pămînt cultivată sau cultivabilă; ogor. **4** (*pop.*) Teren agricol lăsat necultivat o perioadă de timp (pentru a-şi mări proprietăţile productive). ◆ (*reg.*) Porumbişte. **5** (*iht.; reg.*) Grindel (*Cobitis barbatula*). • pl. *-e.* /cf. *moale, moişte.*

moinós, -oásă *adj.* **1** (*despre timp*) Care este umed şi relativ cald (în timpul iernii). **2** (*reg.; despre terenuri*) Care este îmbibat cu apă. • pl. *-oşi, -oase.* /***moină*** + *-os*.

moíră *s.f.* (*în mit. greacă; la pl.*) Divinitate care personifică destinul. • sil. *mo-i-.* pl. *-e.* /<ngr. ***μοίρα***.

móişte *s.f.* (*reg.*) **1** Moină. **2** (*anat.*) Tîmplă. • sil. *mo-i-.* pl. *-i.* /***moale*** + *-işte*.

moişteálă *s.f.* (*reg.*) Moină. • sil. *mo-i-.* /***moişti*** + *-eală*.

moiştí *vb. IV. refl. impers.* (*reg.*) A se moina. • sil. *mo-i-.* prez.ind. pers. 3 *-eşte.* /***moişte*** + *-i*.

moiştínă *s.f.* (*reg.*) Moină. • sil. *mo-i-.* pl. *-i.* /***moişte*** + *-ină*.

mojár *s.n.* **1** (*chim.*) Vas mic, de porțelan, sticlă, metal, de formă emisferică, cu fundul plat, cu pereții groși, care este folosit în laboratoare și în farmacii pentru mărunțirea substanțelor, prin frecare, cu ajutorul unei baghete cu un capăt bombat (pistil) din același material ca vasul. **2** (*reg.*) Piuliță (pentru pisat). **3** (*reg.; la șteamp*) Piuă. • pl. *-e.* /<magh. ***mozsár***.

mojar (1)

mojdéi *s.n.* v. mujdei.

mojdrán *s.m.* v. mojdrean.

mojdreán *s.m.* (*bot.*) **1** Arbore cu frunzele compuse, cu florile albe, mirositoare, din a cărui coajă se scoate o vopsea roșie (*Fraxinus ornus*); urm, frasin-de-munte. **2** (*reg.*) Paltin (*Acer pseudoplatanus*). • pl. *-eni.* și (*reg.*) *mojdrán, moșdreán s.m.* /<bg. ***мъждрян***.

mojíc, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f., adj.* (Persoană) care nu are educație, maniere; (om) care este prost-crescut; bădăran, mitocan. **2** *s.m., s.f.* (*înv., reg.*) Țăran. ◆ Gener. Om de rînd. **3** *s.m., s.f.* (*ist.; în forma „mujic”*) Țăran rus înainte de Revoluția rusă din octombrie 1917. • pl. *-ci, -ce.* și *mujíc, -ă s.m., s.f.* /<rus. ***мужик***.

mojicésc, -eáscă *adj.* Care aparține mojicului, care se referă la mojic. • pl. *-ești.* /***mojic*** + *-esc.*

mojicéște *adv.* Ca un mojic, în felul mojicilor; în mod grosolan, vulgar. • /***mojic*** + *-ește.*

mojície *s.f.* **1** Atitudine, comportare, faptă, vorbă de mojic; bădărănie, grosolănie, mitocănie. **2** (*ist.*) Stare, condiție de mojic. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***mojic*** + *-ie.*

mojicíme *s.f.* Colect. Mulțime de mojici. • /***mojic*** + *-ime.*

mojicós, -oásă *adj.* (*despre purtări, atitudini etc. ale oamenilor*) Mojicesc. • pl. *-oși, -oase.* /***mojic*** + *-os.*

mol[1] *s.m.* (*chim.*) Cantitate de substanță care conține același număr de particule ca și 12 g de izotop carbon 12. • pl. *-i.* /<fr. ***mole***, germ. ***Mol***.

mol[2] *s.n.* Dig de piatră construit spre larg, la intrarea într-un port, pentru a diminua acțiunea valurilor și pentru a forma cheiuri suplimentare. • pl. *-uri.* /<it. ***molo***, fr. ***môle***; cf. lat. *mōles, -is* „grămadă”.

mol[3] *s.n.* (*med.*) Tumoare care se dezvoltă în uter, după fecundare, împiedicînd dezvoltarea fătului. • pl. *-uri.* /etimol. nec.

mol[4] *s.n.* (*arg.*) Vin. • /<țig. ***mol***.

mol[5] *s.n.* v. mîl.

móla[1] *interj.* (*mar.*) Lasă! Dă-i drumul! • /<tc. ***mola***.

molá[2] *s.f.* (*turc. înv.*) **1** Preot musulman. **2** Judecător turc, superior cadiului, în marile orașe. • și *mulá s.f.* /<tc. ***molla***.

molá[3] *vb. I. intr.* (*mar.; compl. indică parîme*) A elibera complet din locul în care a fost legată. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***moler***.

molán[1] *s.m.* (*iht.*) Pește mic din apele de munte, care are corpul cilindric, acoperit cu solzi mici și rari (*Nemachilus barbatulus*); (*reg.*) molete. • pl. *-i.* și (*reg.*), *morlán s.m., molánă, morlánă s.f.* /***moale*** + *-an.*

molán[2] *subst.* (*fam.*) Vin. • pl. *-uri, -e.* /***mol***[4] + *-an.*

molánă *s.f.* v. molan[1].

molár[1] *s.m.* (*anat.*) Măsea. ◇ (*adj.*) *Mi-am scos un dinte molar.* • pl. *-i.* /<fr. ***molaire***; cf. lat. [dens] *molaris*.

molár[2]**, -á** *adj.* (*chim.*) Care aparține molului, care se referă la mol. ◇ *Soluție molară* = soluție care conține un mol-substanță la un litru de solvent. • pl. *-i, -e.* /***mol***[7] + *-ar.*

molár[3]**, -á** *adj.* **1** (*filos.*) Care este considerat ca un tot. **2** (*psih.*) Care se referă la caracterul global al proceselor psihologice sau de comportament. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***molaire***.

molaritáte *s.f.* (*chim.*) Concentrație a unei soluții exprimată prin numărul de moli dizolvat într-un litru de soluție. • pl. *-ăți.* /<fr. ***molarité***.

molásă *s.f.* (*geol.*) Conglomerat slab, de culoare albă-cenușie, uneori verzuie sau roșie, care este format din gresie feldspatică și ciment calcaros. • pl. *-e.* /<fr. ***mollase***.

molátec, -ă *adj.* v. molatic.

molátic, -ă *adj., s.m.* I *adj.* **1** (*despre obiecte, materii*) Care este (cam) moale. *Pe splendide covoare molatice, persane... Șed față-n față* (ALECS.). ◆ (*despre gură, buze*) Care este cărnos, fraged. **2** (*despre forme de relief*) Care are pantă lină. *Soarele se și înălțase deasupra dealurilor molatice* (CA. PETR.). **3** (*despre oameni*) Care este lipsit de energie; care este apatic; care are o fire slabă, nehotărîtă. *Un tiran molatic* (HEL.). ◆ Care este leneș. ◆ (*despre însușiri, manifestări etc. ale oamenilor*) Care arată, trădează slăbiciune, nehotărîre, apatie. **4** (*despre mișcări*) Care este lent, domol, abia simțit. *Acea talie subțire și mers molatic... deșteptase în Sentino... sîngele blestemat* (DELAVR.). ◇ Fig. (*adv.*) *Ierburile... își plecau molatec fruntea lor înspre pămînt* (HOG.). **5** (*despre ființe*) Care se mișcă lin, domol. *E un tip molatic de felul lui; abia merge.* ◆ Spec. (*despre ființe sau despre părți ale corpului lor*) Care are mișcări leneșe, voluptuoase, lascive. *Tu vei netezi cu mîna ta molatecă și albă creții de pe fruntea mea* (EMIN.). **6** Unduios; ext. delicat. *Din cerdacul larg din față filfîi ca răspuns... faldurii molatici și roșii ai unei batiste subțiri* (HOG.). **7** (*despre privire, ochi*) Care este galeș, languros. **8** (*despre culori, lumină, surse de lumină, sunete*) Care este de intensitate mică. **9** Care are efect calmant; care moleșește; blînd, duios, plăcut. *Un vals molatic se desprinde de pe clapele pianului* (GÎRL.). II *s.m.* (*iht.*) Grindel (*Cobitis barbatula*). • pl. *-ci, -ce.* și *molátec, -ă adj.* /***moale*** + *-atic.*

moiálău *adj.* (*reg.*) Moliu. • pl. *-ăi.* /***moale*** + *-ălău.*

molătáte *s.f.* **1** Lipsă de energie, de vigoare, de hotărîre (în mișcări, acțiuni etc.). **2** Atitudine, mișcare înceată. • pl. *-ăți.* /***moale*** + *-ătate.*

molău, -ăie *adj.* v. moliu.

molcălúț, -ă *adj.* (*reg.*) Molcuț. • pl. *-i, -e.* /cf. *molcuț.*

mólcom, -ă *adj.* **1** (*despre glas, plîns, cîntece, sunete etc.*) Care este blînd, slab, lipsit de duritate, de forță, de tărie. ◇ (*adv.; în legătură cu vb. de declarație*) *Unchește cetea rar, gîngăvea molcom* (CAM.). ◇ Expr. *A tăcea molcom* = a nu spune nimic, a nu scoate nici o vorbă. **2** Care este liniștit, domol, potolit (în acțiune, mișcare, manifestare etc.). *Pe molcome vînturi Vin tainice cînturi Și glasuri ciudate* (IOSIF). ◇ (*adv.; mai ales în legătură cu vb. de mișcare*) *A vîslit cît a putut mai molcom* (GAL.). ◇ Expr. *A sta* (sau *a ședea*) *molcom* = *a*) a sta nemișcat, neclintit; *b*) a rămîne pasiv; a nu lucra nimic. **3** (*despre oameni*) Care are un caracter pașnic; care este blînd, bun. • acc. și *molcóm.* și (*pop.*) *mólcum, -ă, múlcom, -ă adj., mîlcom adv.* /<bg. ***мълком***.

molcomeálă *s.f.* (*pop.*) Faptul de a fi molcom (în acțiune, în mișcare, în manifestări etc.). • pl. *-eli.* /***molcomi*** + *-eală.*

molcomí *vb. IV.* **1** *refl.* (*pop.*) A se liniști, a se domoli, a se potoli. *Acolo... petrecu el mai mult timp... pînă ce se mai molcomiră boierii* (MARI.). ◇ (*tr.*) *Mulcomindu-și puțin emoția, izbuti să-i spună rugător* (REBR.). **2** *tr.* (*pop.*) A mîngîia; a împăca; a convinge. *Floricica-așa grăiește Pe maica-sa mulcomește* (PER.). **3** *intr.* (*înv.*) A sta nemișcat, neclintit. **4** *intr.* (*înv.*) A se supune, a se smeri. ◆ (*refl.*) A se linguși. • prez. ind. *-esc.* și (*pop.*) *mulcomí vb. IV.* /***molcom*** + *-i.*

molcomíre *s.f.* (*înv., pop.*) Acțiunea de *a* (*se*) *molcomi* și rezultatul ei. • pl. *-i.* și (*pop.*) *mulcomíre s.f.* /v. ***molcomi***.

molcomíș, -ă *adv., adj.* **1** *adv.* (*pop.*; și în loc.adv. *pe sau cu molcomiș*) În tăcere, fără zgomot, pe nesimțite; ext. pe furiș, pe ascuns. **2** *adj.* (*înv., reg.; despre oameni*) Care este necomunicativ, tăcut; care este ascuns. • pl. *-i, -e.* și (*pop.*) *mîlcomíș, mulcomíș adv.* /***molcom*** + *-iș.*

molcomít, -ă *adj.* (*pop.*) Care este încet, lent, liniștit, domol. • pl. *-ți, -te.* și *mulcomít, -ă adj.* /v. ***molcomi***.

molcomitór, -oáre *adj.* (*pop.*) Care liniștește, potolește, calmează. *Rostește cuvinte molcomitoare.* • pl. *-ori, -oare.* și *mulcomitór, -oáre adj.* /***molcomi*** + *-tor.*

mólcu *adv.* v. mîlc.

mólcum, -ă *adj.* v. molcom.

molcúț, -ă *adj.* (*pop.*) Dim. al lui *moale*; (*reg.*) molcălúț. • pl. *-i, -e.* /***moale*** + *-cuț.*

moldáv, -ă *s.m., s.f., adj.* (*înv.*) **1** *s.m., s.f.* Moldovean. **2** *adj.* Moldovenesc. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***moldave***.

moldavít *s.n.* (*geol.*) Varietate de ozocherită neagră, amestecată cu sticlă verde de origine cosmică, ce se găsește în Moldova și care se folosește pentru podoabe; ceară de pămînt. • pl. *-e.* /nm. pr. (den. veche a Moldovei, provincie istorică românească) ***Moldavia*** + *-it.*

móldă *s.f.* (*reg.*) **1** Albie, covată. **2** Vas de lemn în care se scurge mustul la cramă. **3** Ladă în care curge făina din vrană, la moară. • pl. *-e.* și *múldă s.f.* /<germ. ***Molde***.

moldo- Elem. de compunere „moldovean”. • /de la ***moldovean***.

moldomunteán, -ă *adj.* Moldovalah. • pl. *-eni, -ene.* /***moldo-*** + ***muntean***.

moldoromán *s.m., s.f.* Moldovalah. • pl. *-i, -e.* /***moldo-*** + ***român***.

moldovaláh, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Român din fostele principate române; moldoromân. **2** *adj.* Care aparține moldovalahilor, care se referă la moldovalahi; moldomuntean. • pl. *-i, -e.* și *moldovláh, -ă s.m., s.f., adj.* /***moldo-*** + ***valah***.

moldován, -ă *s.m., s.f., adj.* v. moldovean.

moldováncă *s.f.* v. moldoveancă.

moldoveán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Moldovei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii Moldovei. ◇ Expr. *Mintea moldoveanului cea de pe urmă* = mintea românului cea de pe urmă. **2** *adj.* Care aparține Moldovei sau moldovenilor, care se referă la Moldova sau la moldoveni; originar din Moldova. • pl. *-eni, -ene.* și (*reg.*) *moldován, -ă, mulduván, -ă s.m., s.f., adj.* /nm. pr. (provincie istorică românească) ***Moldova*** + *-ean.*

moldoveáncă *s.f.* Femeie care face parte din populația de bază a Moldovei sau este originară de acolo. • pl. *-ence.* și (*reg.*) *moldováncă s.f.* /***moldovean*** + *-că.*

moldovenésc, -eáscă *adj.* **1** Care aparține Moldovei sau moldovenilor, care se referă la Moldova sau la moldoveni; originar din Moldova; moldav. ◆ (*subst. f.; și, adj., subdialect* sau *grai moldovenesc*) Subdialect (sau grai) al dacoromânei vorbit de moldoveni. **2** *Horă moldovenească* (*și subst. f. art.*) = dans popular în ritm de horă, executat în formă de cerc, mai ales de flăcăi. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-ești.* și (*reg.*) *moldovinésc, -eáscă adj.* /***moldovean*** + *-esc.*

moldovenéște *adv.* Ca moldovenii, în felul moldovenilor; în graiul moldovenilor; cu accent moldovenesc. ◇ Expr. *A o lua* sau *a* (*o*) *spune* (ori *a i-o spune cuiva*) *moldovenește* = a acționa, a vorbi direct, cu hotărîre. ◆ (*subst.*) Subdialectul (sau graiul) dacoromânesc vorbit de moldoveni. • și (*reg.*) *moldovinéște adv.* /***moldovean*** + *-ește.*

moldovení *vb. IV. tr., refl.* A (se) moldoveniza. • prez. ind. *-esc.* /***moldovean*** + *-i.*

moldovénie *s.f.* (*înv.*) Graiul moldovenesc. • g.-d. *-iei.* /***moldovean*** + *-ie.*

moldoveníme *s.f.* **1** Totalitatea moldovenilor. **2** (*înv.*) Specificul graiului moldovenesc. • /***moldovean*** + *-ime*

moldovenísm *s.n.* (*lingv.*) Particularitate lingvistică specifică subdialectului (graiului) moldovenesc. • pl. *-e.* /***moldovean*** + *-ism.*

moldovenizá *vb. I. tr., refl.* **1** A-și însuși sau a face să-și însușească felul de a fi sau de a vorbi al moldovenilor. **2** (*lingv.*) A da (unui cuvînt, unei construcții lexicale etc.) sau a căpăta o formă corespunzătoare sistemului subdialectului (sau graiului) moldovenesc. • prez.ind. *-ez.* /***moldovean*** + *-iza.*

moldovenizáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *moldoveniza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***moldoveniza***.

moldovenizát, -ă *adj.* (*lingv.; despre cuvinte, construcții lexicale etc.*) Care a căpătat o formă corespunzătoare particularităților subdialectului (sau graiului) moldovenesc. • pl. *-ți, -te.* /v. ***moldoveniza***.

moldovinésc, -eáscă *adj.* v. moldovenesc.

moldovinéște *adv.* v. moldovenește.

moldovlăh, -ă *s.m., s.f., adj.* v. moldovalah.

moleáță *s.f.* **1** (*înv.*) Moleșeală. **2** (*reg.*) Obiect, lucru moale. • pl. *-e.* /***moale*** + *-eață.*

molében *s.n.* (*bis.*) Tedeum. • /<rus. ***молебен***.

molébnic *s.m., s.n.* (*bis.*) **1** *s.m.* (*înv.*) Titlu purtat de membrii clerului oficiant. **2** *s.n.* Carte religioasă care cuprinde slujbe bisericești oficiate în împrejurări solemne. • pl. *m. -ci, n. -ce.* /<slav. ***молебьникъ***.

moleciúne *s.f.* v. moliciune.
moleculár, -ă *adj.* (*chim.*) Care aparține moleculei, care se referă la moleculă; de natura moleculei. ◇ *Atracție moleculară* v. atracție. *Biologie moleculară* v. biologie. *Genetică moleculară* v. genetic. *Greutate moleculară* v. greutate. *Masă moleculară* v. masă. *Orbital molecular* v. orbital. *Spectru molecular* v. spectru. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***moléculaire.***
molecúlă *s.f.* (*chim.*) Cea mai mică particulă dintr-o substanță, care poate exista în stare liberă și care prezintă încă proprietățile substanței respective. ◇ *Moleculă-gram* = cantitate dintr-o substanță a cărei greutate în grame este egală cu masa ei moleculară. *Moleculă polară* v. polar. • pl. *-e.* /<fr. ***molécule.***
mólemă *s.f.* v. molimă.
molepsí *vb. IV.* v. molipsi.
moleschín *s.n.* (*țes.*) Țesătură rezistentă de bumbac, cu aspect de piele, foarte netedă, care este folosită pentru confecții, în lucrări de legătorie etc. • pl. *-uri.* /<fr. ***moleskine, molesquine***; cf. engl. *moleskin.*
molést, -á *adj.* (*înv.*) Care este greu de suportat; care este incomod, supărător. • pl. *-ști, -ste.* /<lat. ***mŏlestus, -a, -um.***
molestá *vb. I. tr.* (*compl. indică oameni*) **1** A brutaliza; a maltrata. **2** A provoca neplăceri; a necăji, a șicana. • prez.ind. *-ez.* /<lat. ***molestare***, fr. ***molester***, germ. ***molesstieren.***
molestáre *s.f.* Acțiunea de *a molesta* și rezultatul ei; molestație. • pl. *-ări.* /v. ***molesta.***
molestáție *s.f.* Molestare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***molestation.***
moleșág *s.n.* v. moloșag.
moleșeálă *s.f.* Senzație de slăbire, de pierdere a puterii, a energiei; stare de toropeală (însoțită de somnolență); stare de sfîrșeală; moleșire, (*înv.*) moleață, moleșitură. • pl. *-eli.* /***moleși*** + *-eală.*
moleși *vb. IV.* **1** *tr., refl.* A-și pierde sau a face să-și piardă puterea, energia; a fi cuprins de o stare de toropeală (însoțită de somnolență); a fi cuprins de o stare de sfîrșeală. **2** *refl.* (*înv.*) A deveni moale. • prez. ind. *-esc.* și (*reg.*) *moloșá vb. I., moloși vb. IV.* /cf. *moale.*
moleșíre *s.f.* Moleșeală. • pl. *-i.* /v. ***moleși.***
moleșít, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este cuprins de moleșeală. ◆ (*despre acțiuni, manifestări etc. ale oamenilor*) Care exprimă, trădează moleșeală. **2** (*reg.; despre foc*) Care arde slab; care mocnește. • pl. *-ți, -te.* și (*reg.*) *moloșít, -ă adj.* /v. ***moleși.***
moleșitór, -oáre *adj.* **1** Care moleșește, care provoacă moleșeală. *Un somn dulce, moleșitor, mă cerca* (SADOV.). **2** Care predispune la somn. *În ungherul cel mai moleșitor sta culcat pe spinare cotoiul* (ARGH.). • pl. *-ori, -oare.* /***moleși*** + *-tor.*
moleșitúră *s.f.* (*înv.*) Moleșeală. • pl. *-i.* /***moleși*** + *-tură.*
molét *s.m.* v. molete[2].
moletá *vb. I. tr.* **1** A imprima zimți, striuri, desene etc. pe suprafața unui obiect, cu ajutorul moletei. **2** A grava cilindrii de cupru care se folosesc la imprimarea țesăturilor. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***moleter.***
moletáre *s.f.* Acțiunea de *a moleta* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***moleta.***
moletă[1] *s.f.* **1** Instrument prevăzut cu o rotiță cu muchia zimțuită, care este folosit pentru a imprima zimți, striuri, desene etc. pe suprafața unui obiect; randalină. **2** Roată de cablu cu diametru mare, care este folosită pentru ghidare în instalațiile de extracție sau pentru întinderea cablurilor funiculare în instalațiile de transport (ale unei mine). • pl. *-e.* /<fr. ***molette***, germ. ***Molette.***
moletă[2] *s.f.* v. molete[1].
moléte[1] *s.m.* **1** (*entom.; pop.*) Larva morarului (*Tenebrio molitor*), de forma unui vierme, cu corpul rotund, solzos, acoperit cu chitină tare, de culoare gălbuie sau cafenie, care se dezvoltă și trăiește în făina de grîu stătută; vierme-de-făină, sfoiag. **2** (*pop.; mai ales la pl.*) Boală de copii, care se manifestă prin febră, diaree, vărsături și uscarea mucoasei nazale. **3** (*entom.; reg.*) Molie (*Tinea*). • pl. *-ți.* și (*reg.*) *molétă s.f.* /<bg. ***молец.***
moléte[2] *s.m., s.n.* **1** *s.m.* (*iht.; reg.*) Molan (*Nemachilus barbatulus*). **2** *s.m.* (*bot.; reg.*) Numele mai multor specii de conifere: *a*) pin (*Pinus*); *b*) jep (*Pinus pumilio*); *c*) zadă (*Larix decidua*); *d*) brad (*Abies*); *e*) ienupăr pitic (*Juniperus nana*). ◆ (*la pl.*) Brădet. **3** *s.n.* (*med. vet.; mai ales la pl.*; și *molete tendinos, molete articular*) Tumoare seroasă care se formează pe glezna calului. **4** *s.n.* (*anat.; în forma „molet"*) Denumire a mușchilor posteriori ai gambei. • pl. *-ți, -te.* și *molét s.m.* /***moale*** + *-ete.*
moletiéră *s.f.* (*mai ales la pl.*) Fișie lungă de stofă cu care se înfășoară pulpa piciorului, peste pantalon, de la glezna pînă sub genunchi, folosită mai ales în vechea uniformă militară. • sil. *-ti-e-.* pl. *-e.* /<fr. ***molletière.***
moievsí *vb. IV.* v. molipsi.
molevsitór, -oăre *adj.* v. molipsitor.
mólfă *s.f.* (*reg.*) Gîlcă (la gît). • pl. *-e.* /de la ***bolfă***, prin substituirea lui *b* cu *m.*
molfăí *vb. IV. tr.* **1** (*compl. indică alimente*) A mesteca cu greutate (din cauza lipsei dinților). ◆ Ext. A mînca mestecînd îndelung (fără poftă). *Molfăia, fără chef, un covrig.* **2** (*compl. indică lucruri necomestibile*) A roade în dinți; a învîrti prin gură. *Cînd își face temele, molfăie un creion.* **3** Fig. A rosti, a spune ceva articulînd nedeslușit, confuz; a îngăima. *Molfăi un citat, el știa din cine* (GALAN). • prez. ind. *mólfăi, -iesc.* /form. expr.
molfăiálă *s.f.* Molfăire. • sil. *-fă-ia-.* pl. *-ieli.* /***molfăi*** + *-eală.*
molfáire *s.f.* Acțiunea de *a molfăi* și rezultatul ei; molfăială, molfăitură. ◆ Zgomot produs de cel care molfăie. • sil. *-fă-i-.* pl. *-i.* /v. ***molfăi.***
molfáit *s.n.* Faptul de *a molfăi.* • sil. *-fă-it.* /v. ***molfăi.***
molfăitúră *s.f.* Molfăire. • sil. *-fă-i-.* pl. *-i.* /***molfăi*** + *-tură.*
molibdát *s.m.* (*chim.*) Sare a acidului molibdenic. • /<fr. ***molybdate.***
molibdén *s.n.* (*chim.*) Element chimic, metal foarte dur, de culoare albă-argintie, lucios și maleabil, neatacat de oxigen și acizi la temperatura obișnuită, care este folosit la fabricarea unor oțeluri speciale (*Mo*). • /<fr. ***molybdène***; cf. gr. *μόλυβδος* „plumb", lat. *molybdaena* „minereu de plumb".
molibdénic *adj.* (*chim.*) *Acid molibdenic* = acid oxigenat al molibdenului în stare de oxidare șase. • /***molibden*** + *-ic.*
molibdenít *s.n.* (*chim.*) Sulfură naturală de molibden, cristalizată în sistemul hexagonal, de culoare cenușie, cu luciu metalic, din care se extrage molibdenul. • și *molibdenítă s.f.* /<fr. ***molybdénite.***
molibdenítă *s.f.* v. molibdenit.
molibdít *s.n.* (*chim.*) Oxid natural al molibdenului în stare de oxidare șase, cristalizat în sistemul ortorombic. • /<fr. ***molybdite.***
molicél, -éa *adj.* (*pop.; fam.*) Dim. al lui *moale*; molicică, molișor. • pl. *-ei, -ele.* /***moale*** + *-icel, -icea.*
molicícă *adj.* (*pop.; fam.*) Molicea. • pl. *-ele, -ici.* /***moale*** + *-icică.*
moliciúne *s.f.* **1** Însușirea de a fi moale, flexibil, mlădios. *Însușirea acestor săpături este că dă impresiunea unei materii molatice colacilor de peatră, amintind de moliciunea și mlădierea șerpilor* (PER.). ◆ Ext. Obiect care are această însușire. *Mă arunc în moliciunea patului.* **2** Lipsă de energie, de vigoare; (stare de) moleșeală, slăbiciune, sfîrșeală. *Turcul sărise din moliciunea și încetineala lui* (SADOV.). ◆ (*deprec.*) (Epitet dat unui) om lipsit de energie. **3** Lipsă de perseverență, de hotărîre. ◆ Viață ușuratică, trîndavă. **4** Mișcare lină, domoală, ușoară. **5** Intensitate scăzută a sunetelor, a zgomotelor etc. **6** Delicatețe, grație în voce, în ton. **7** Stare de calm; destindere, relaxare. *O moliciune plăcută cuprinse nervii omului* (CAR.). • pl. *-i.* și (*înv.*) *moleciúne s.f.* /***moale*** + *-ciune.*

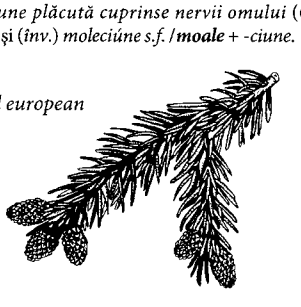
molid european

molíd *s.m.* (*bot.*) **1** Arbore rășinos, din familia pinaceelor, înalt pînă la 50 m, cu coroana piramidală, cu tulpina dreaptă și cu frunzele aciculare, al cărui lemn este folosit în construcții și în industrie și ale cărui frunze, muguri, scoarță și rășină au utilizări terapeutice (*Pinus excelsa*). **2** (*reg.*) Numele mai multor specii de conifere: *a*) pin (*Pinus*); *b*) (și *molid mic*) jep (*Pinus pumilio*); *c*) tisă (*Taxus baccata*). • pl. *-izi.* și *molíft,* (*pop.*) *molídv s.m.* /cuv. autoh.; cf. alb. *molikë.*
molidáș *s.m.* (*în poezia pop.*) Dim. al lui *molid.* • pl. *-i.* /***molid*** + *-aș.*
molidíș *s.n.* **1** Colect. Pădure de molizi (sau în care predomină molidul). **2** Loc unde cresc molizi. • pl. *-uri.* și (*pop.*) *molidvíș s.n.* /***molid*** + *-iș.*
molídv *s.m.* v. molid.
molídvă *s.f.* v. molitvă.
molidvíș *s.n.* v. molidiș.
mólie *s.f.* **1** (*entom.*) Nume dat mai multor specii de fluturi mici de noapte, ale căror larve rod diferite lucruri de origine vegetală sau animală (*Tinea*); fluture care aparține fiecăreia dintre aceste specii; molete. ◇ Expr. *Ros* (sau *mîncat*) *de molii* = *a*) (*deprec.*) foarte bătrîn; foarte vechi; *b*) (*reg.; despre oameni*) care are obrazul ciupit de vărsat. **2** (*deprec.*) (Epitet pentru o) femeie rea, cicălitoare sau înceată. **3** Compuse: (*entom.*) *molia-albinelor* sau *molie-de-albine* (ori *-de-stup*) = găselniță (*Galleria mellonella*); *molia-merelor* = fluture mic ale cărui larve atacă merele și perele (*Carpocapsa pomonella*); *molia-strugurilor* = fluture ale cărui larve distrug florile și fructele viței-de-vie (*Clysia ambiguella*); *molia-porumbului* = fluture ale cărui larve atacă porumbul (*Pyrausta nubilalis*); *molie-de-cîmp* (sau *-de-pămînt*) = ploșniță-de-cîmp (*Pentatoma baccarum*); (*zool.*) *molia-zidurilor* sau *molia-de-casă* = mic crustaceu terestru, cu corpul oval, alungit, de culoare cenușie, cu șapte perechi de picioare, care trăiește în locuri umede și întunecoase (*Oniscus murarius*). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<sl. veche ***моль.***
molíft *s.m.* v. molid.
molíftă *s.f* v. molitvă.
mólimă *s.f.* **1** (*med.*) Boală cu caracter epidemic la oameni și animale; epidemie (la om), epizootie (la animale); (*înv.*) molipsire. **2** (*fitopat.*) Boală care atacă un număr mare de plante. • pl. *-e, -i.* și (*înv.*) *mólemă s.f.* /<ngr. ***μόλεμμα.***
molimén *s.n.* (*med.*) Totalitatea tulburărilor care precedă o criză. • /<fr. ***molimen***, lat. ***mōlīmen, -iminis.***
molimísm *s.f.* (*teol.*) Doctrină avînd la bază teoria lui Luis Molina despre *scientia media*, care a încercat să pună de acord prestiința divină cu liberul arbitru, considerînd că Dumnezeu, posedînd o cunoaștere aparte (*scientia media* „cunoaștere mediată") despre elementele viitoare, nu predetermină alegerile oamenilor, ci cooperează, coordonîndu-le, simultan, grația. • /<fr. ***molinisme***; cf. nm. pr. Luis (de) *Molina*, iezuit spaniol.
molipseálă *s.f.* Molipsire. • pl. *-eli.* /***molipsi*** + *-eală.*
molipsí *vb. IV. refl., tr.* **1** A (se) îmbolnăvi prin contaminare. ◆ (*înv.; tr.*) A face să fie nociv; a infecta. **2** Fig. (*fam.*) A se lăsa influențat (în rău) de cineva sau de ceva sau a influența (în rău) pe cineva. *Te-ai molipsit de lene.* • prez.ind. *-esc.* și (*reg.*) *molepsí, molevsí, molivsí vb. IV.* /<ngr. ***μόλεψα,*** aor. lui *μολεύω.*
molipsíre *s.f.* **1** Faptul de *a* (*se*) *molipsi*; molipseală. **2** Ext. (*înv.*) Molimă. • pl. *-i.* și (*reg.*) *molivsíre s.f.* /v. ***molipsi.***
molipsít, -ă *adj.* Care este infectat (cu microbi), contaminat; căruia i s-a transmis o boală contagioasă. • pl. *-ți, -te.* și (*reg.*) *molivsít, -ă adj.* /v. ***molipsi.***
molipsitór, -oáre *adj.* Care molipsește; care este contagios. • pl. *-ori, -oare.* și (*înv.*) *molevsitór, -oáre, molivsitór, -oáre adj.* /***molipsi*** + *-tor.*
molisól *s.n.* (*geol.*) Strat de pămînt care se dezgheață vara la partea superioară, devenind plastic și favorizînd producerea solifluxiunilor; deasupra unui strat ce rămîne înghețat; merzlotă. • pl. *-uri.* /<fr. ***mollisol.***
molișór, -oáră *adj., s.f. pl.* **1** *adj.* (*pop.; fam.*) Molicel. **2** *s.f. pl.* (*bot.*) Plantă erbacee din familia orhideelor, cu tulpina dreaptă, în trei muchii, cu florile verzi-gălbui, dispuse într-un spic la vîrful tulpinii (*Liparis loeselii*). • pl. *-ori, -oare.* /***moale*** + *-işor.*
molítfă *s.f.* v. molitvă.
molitfélnic *s.n.* v. molitvelnic.
molitfénic *s.n.* v. molitvelnic.
molítvă *s.f.* **1** (*în Biserica Ortodoxă; de obicei în legătură cu vb. „a citi", „a zice", „a face" și urmat de determ. precedate de prep. „de" sau în gen.*) Rugăciune (de iertare a păcatelor citită de preot în împrejurări speciale). ◆ Ext. Oficiere a acestei rugăciuni. **2** (*reg.*) Agheasmă. **3** (*înv.; de obicei art. și urmat de un adj.*

pos.) Termen de reverență folosit pentru a vorbi cu (sau despre) un cleric. • pl. *-e.* și *moliftă, molitfă,* (*reg.*) *molídvă, molívdă s.f.* /<slav. **молитва**.

molitvélnic *s.n.* (*în Biserica Ortodoxă*) Carte de ritual, care conține rînduiala celor Șapte Taine și molitve. • pl. *-ce.* și *molitvénic,* (*reg.*) *molitfélnic, molitfénic s.n.* /<slav. **молитвьникъ**.

molitvénic *s.n.* v. molitvelnic.

molitví *vb. IV. tr.* (*pop.*) **1** (*despre preoții ortodocși; compl. indică credincioși*) A dezlega de păcate. ◆ Ext. A purifica prin citire de molitve, prin stropire cu apă sfințită sau prin ungere cu mir. **2** Fig. A bate, a lovi. • prez.ind. *-esc.* și *molivdí, moliví vb. IV.* /***molitvă*** + *-i.*

molívdă *s.f.* v. molitvă.

molivdí *vb. IV.* v. molitvi.

moliví *vb. IV.* v. molitvi.

molivsí *vb. IV.* v. molipsi.

molivsíre *s.f.* v. molipsire.

molivsít, -ă *adj.* v. molipsit.

molivsitór, -oáre *adj.* v. molipsitor.

molíi, -íie *adj.* v. molîu.

molîu, -îie *adj.* **1** (*despre ființe*) Care este lipsit de forță, de vlagă, de elan; (*reg.*) molălău. ◆ (*despre mișcări ale ființelor*) Care este greoi, încet. **2** (*despre oameni*) Care este lipsit de voință, de hotărîre, de combativitate; indolent, bleg. ◆ (*despre atitudini, acțiuni etc. ale oamenilor*) Care exprimă, trădează lipsă de voință, de combativitate. **3** (*înv.*) Moale. • pl. *-îi, -îie.* și (*reg.*) *molău, -ăie, molíi, -íie adj.* /***moale*** + *-îu.*

moll *s.n.* (*muz.*) Nume dat în notația muzicală germană modului minor. • /<germ. ***Moll***.

mólla *s.m. invar.* (*relig.*) Rang superior în ierarhia bisericii mahomedane. ◆ Persoană care are acest rang. • /<fr. ***mollah***; cf. ar. *maula* „domn".

molóc *s.m.* v. malac.

molóh[1] *s.m.* (*zool.*) Șopîrlă din Australia, de talie mare, care are corpul acoperit cu țepi. • pl. *-i.* /<fr. ***moloch***.

moloh[1]

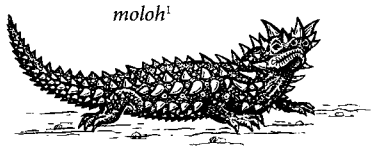

molóh[2] *s.m.* **1** Simbol al cruzimii, al rapacității, al distrugerii. **2** Persoană sau colectivitate care se caracterizează prin cruzime, lăcomie, rapacitate. • pl. *-i.* /de la nm. pr. ***Moloh***, zeu al războiului la fenicieni.

molón *s.n.* (*constr.*) Bloc de piatră naturală, finisat pe părțile vizibile, care este folosit în zidărie. • pl. *-oane.* /<fr. ***moellon***.

molós *s.m.* (*zool.*) Specie de cîine de talie foarte mare, cu părul lung și moale, originară din Tibet; cîine care face parte din această rasă. • pl. *-și.* /<fr. ***molosse***; cf. lat. *mŏlossus, -i.*

moloșá *vb. I.* v. moleși.

moloșág *s.n.* (*reg.*) Moină. • pl. *-uri.* și *moleșág s.n.* /***moale*** + *-oșag.*

moloși *vb. IV.* v. moleși.

moloșít, -ă *adj.* v. moleșit.

molótră *s.f.* v. molotru.

molótru *s.m.* (*bot.*) **1** Plantă erbacee din familia leguminoaselor, cu frunzele lanceolate, cu florile albastre și cu fructul în formă de păstaie care conține numeroase semințe (*Trigonella besseriana*). ◇ *Molotru galben* = sulfină (*Melilotus officinalis*). *Molotru albastru* = sulfină albastră (*Trigonella coerulea*). *Molotru alb* = sulfină albă (*Melilotus albus*). **2** (*reg.*) Molură (*Foeniculum vulgare*). **3** (*reg.*) Chimen (*Carum carvi*). • și *molótră s.f.* /<slav. **молотьрь**.

molóz *s.n.* **1** (*constr.*) Material format din spărturi de zidărie, din praf de cărămidă, din mortar întărit etc., care rămîne după dărîmarea sau executarea unei zidării. **2** Ext. Grămadă de pămînt, sfărîmat în bulgări și amestecat cu cioburi, gunoaie etc. • pl. *-uri.* și (*reg.*) *molúz s.n.* /<tc. ***moloz***; cf. bg. ***молоз*** „nisip".

mólto *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Mult, foarte. ◇ *Molto allegro* = foarte repede. *Molto adagio* = foarte rar. • /<it. ***molto***.

moltón *s.n.* (*țes.*) Țesătură moale, pufoasă (pe ambele părți) și ușoară, din fire groase de lînă sau de bumbac. • pl. *-oane.* /<fr. ***molleton***.

moltonă *vb. I. tr.* (*în croitorie*) A căptuși cu molton. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***molletonner***.

molúră *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee aromatică, din familia umbeliferelor, cu florile galbene, ale cărei fructe sînt folosite în medicină (*Foeniculum vulgare*); (*reg.*) molotru. • pl. *-i.* /cf. *mălură.*

molúsc *s.m.* v. moluscă.

molúscă *s.f.* (*zool.; la pl.*) Încrengătură de animale acvatice și de uscat, care au corpul moale, nesegmentat (închis într-o cochilie) și de obicei un picior musculos (*Mollusca*); (*și la sg.*) animal care face parte din această încrengătură. • pl. *-ște, -și, -sce, -șce.* și (*înv.*) *molúsc s.m.* /<fr. ***mollusque***, lat. ***molluscus, -a, -um***, germ. ***Molluske***; cf. lat. *mollusca, -ae* „nucă cu coajă moale".

molúz *s.n.* v. moloz.

momeálă *s.f.* **1** (*de obicei la pl.*) Mijloc viclean folosit pentru a ademeni, a înșela pe cineva; ceea ce ademenește, înșeală pe cineva; momiță. ◇ Expr. *Cu șoșele, cu momele* sau *cu momele, cu șoșele* sau *cu șoptele, cu momele* sau *cu tocmele și momele* = cu înșelătorii, cu făgăduieli mincinoase. **2** (*pesc., cineget.*) Hrană folosită de pescari sau de vînători pentru a atrage pești sau vînatul; nadă. • pl. *-ele, -eli.* /***momi*** + *-eală.*

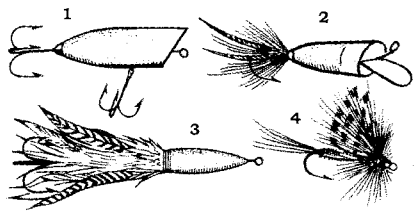

Momeli artificiale (2)

1. Din plastic sau lemn.
2. Din dop de plută.
3. Pană.
4. În formă de muscă.

momélnic *s.m.* (*înv.*) Persoană care ademenește cu lingușiri. • pl. *-ci.* și *momérnic s.m.* /***momi*** + *-elnic.*

moméntan, -ă *adj., adv.* I *adj.* **1** Care durează o perioadă scurtă de timp; care este de moment; care trece repede; care este temporar, trecător, vremelnic. *Poate... să ia și această măsură momentană* (MAIOR.). ◆ Instantaneu. *Reacție momentană.* ◇ (*med.; înv.*) *Apoplexie momentană* = catalepsie. *Moarte momentană* = moarte subită. **2** Care se referă la momentul de față, la prezent; care este actual. *Fu cuprins de o bucurie copilărească la gîndul acestei eliberări momentane* (CE. PETR.). **3** (*gram.; în opoz. cu „durativ"; despre vb. și timpuri vb.*) Care exprimă acțiuni de durată scurtă. II *adv.* În clipa de față; chiar acum; numaidecît. • pl. *-i, -e.* și *momentanéu, -ée adj.* /<lat. ***mōmentāneus, -a, -um***, it. ***momentaneo***, fr. ***momentané***, germ. ***momentan***.

momentanéu, -ée *adj.* v. momentan.

momentós, -oásă *adj.* (*înv.*) **1** Care este de actualitate. **2** Ext. Care este important pentru timpul de față. • pl. *-oși, -oase.* și *momentuós, -oásă adj.* /***moment*** + *-os.*

momentuós, -oásă *adj.* v. momentos.

momérnic *s.m.* v. momelnic.

momí *vb. IV. tr.* **1** (*compl. indică oameni*) A atrage (prin vorbe, gesturi măgulitoare, promisiuni mincinoase, daruri etc.); a amăgi, a înșela. ◇ Fig. *Ne momește farmecul necunoscutului* (VLAH.). ◆ A seduce. *Faia încearcă să-l momească.* ◆ A determina să vină sau să se ducă undeva; a atrage de partea sa. *Am venit să-ți spun să nu-mi momești argații* (CAM.). **2** (*compl. indică pești, vînat*) A ademeni cu momeală. **3** A liniști, a potoli (pentru scurt timp). ◇ Expr. *A-și momi foamea* v. foame. • prez.ind. *-esc.* /<bg. ***мамя***, srb. ***mamiti***.

momíre *s.f.* Acțiunea de *a momi* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***momi***.

momitór, -oáre *adj.* Care momește; atrăgător, ademenitor, înșelător. • pl. *-ori, -oare.* /***momi*** + *-tor.*

momíță[1] *s.f.* (*pop.*) **1** Ganglion. **2** (*mai ales la pl.*) Glandă de la pieptul sau de la gîtul unor animale (din care se prepară unele feluri de mîncare). ◆ (*reg.*) Icre. • pl. *-e.* /<bg. ***момица***.

momíță[2] *s.f.* (*înv.*) Momeală. ◇ Expr. *A umbla cu chichițe și momițe* = a căuta, prin diferite șiretlicuri, să înșeli pe cineva. • pl. *-e.* /cf. *momi.*

momíță[3] *s.f.* v. moimiță.

momițăríe *s.f.* (*reg.*) Maimuțire. ◆ Ext. Imitație. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***momiță***[3] + *-ărie.*

momițói *s.m.* (*reg.; fam.*) Maimuțoi. • pl. *-oi.* /***momiță***[3] + *-oi.*

momîiáță *s.f.* (*reg.*) Mogîldeață. • pl. *-ețe.* /etimol. nec.

momîie *s.f.* **1** Schelet de lemn (înfășurat în paie și) acoperit cu zdrențe, cu o înfățișare apropiată de a omului, care se pune în semănături, în livezi etc. pentru a speria păsările și unele animale sălbatice dăunătoare culturilor; sperietoare, (*reg.*) mogîldan. ◇ Compar. *Stai toată ziua ca o momîie.* ◆ (*reg.*) Om de zăpadă. **2** (Epitet pentru o) ființă urîtă. **3** Ființă sau lucru cu contururi greu de identificat din cauza întunericului, a dimensiunii, a depărtării etc.; mogîldeață, (*reg.*) mohoandă. **4** (*pop.*) Semn de hotar (în forma unei momîi). **5** (*reg.*) Movilă de pămînt. ◆ Mușuroi de cîrtițe. • pl. *-îi,* (*reg.*) *-îie.* g.-d. *-îii.* și (*reg.*) *momúie, mumîie, mumáie, mămîie, mamîie s.f.* /etimol. nec.

momîrlán[1] *s.m.* (*reg.*) **1** Om prost. **2** Om bădăran, necioplit. **3** Om leneș. • pl. *-i.* /cf. *mîrlan, mocîrțan, modîrlan, țopîrlan.*

momîrlán[2] *s.n.* (*reg.*) **1** Movilița de pămînt făcută de rîme. **2** Mănunchi de paie, de zdrențe etc. care se pune ca semn de hotar sau ca sperietoare în culturi. • pl. *-e.* /cf. *momîie.*

momúie *s.f.* v. momîie.

monác, -ă *s.m., s.f.* v. monah.

monacál, -ă *adj.* v. monahal.

monádă *s.f.* **1** (*filos.*) Unitate indivizibilă, materială sau spirituală, din care este alcătuită lumea. ◆ (*la Leibniz*) Substanță spirituală independentă, cu automișcare, care oglindește tot ce există în univers. **2** (*biol.*) Organism inferior, microscopic, unicelular,

care face trecerea de la plante la animalele cele mai simple. • pl. *-e.* /<fr. ***monade***, germ. ***Monade***; cf. gr. *μονάς, -άδος* „unitate", lat. *monas, -ădis.*

monadélf, -ă *adj.* (*bot.*) **1** (*despre stamine*) Care formează un mănunchi; monadelfic. **2** (*despre plante*) Care are staminele reunite într-un singur mănunchi. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***monadelphe***; cf. gr. *μόνος* „unul", *ἀδελφός* „frate".

monadélfic, -ă *adj.* (*bot.*) (*despre stamine sau despre plante*) Monadelf. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***monadelphique.***

monadísm *s.n.* (*filos.*) Sistemul filosofic al lui Leibniz, potrivit căruia universul este alcătuit din monade. • /<fr. ***monadisme.***

monadíst, -ă *s.m., s.f., adj.* (*filos.*) (Adept) al monadismului. • pl. *-işti, -iste.* /<fr. ***monadiste.***

monadnóck *s.n.* (*geomorf.*) Munte alcătuit din roci dure, care este izolat în cadrul unui relief coborît, reprezentînd un martor de eroziune. • /<fr. ***monadnock*** <cuv. indian; cf. nm. pr. *Monadnock*, munte în S SUA.

monadológic, -ă *adj.* (*filos.*) Care aparţine monadologiei, care se referă la monadologie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***monadologique.***

monadologíe *s.f.* (*filos.*) Orice sistem metafizic de felul celui al lui Leibniz. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***monadologie***; cf. nm. pr. *Monadologia*, titlu dat de unul dintre editorii lui Leibniz unei lucrări de metafizică pe care filosoful a scris-o în anul 1714.

monáh, -á *s.m., s.f.* (*bis.*) **1** Persoană care face parte dintr-o comunitate mănăstirească; călugăr, călugăriţă. ◇ Expr. *A* (*se*) *tunde* (*de*) *monah* v. tunde. **2** (*înv.*) Pustnic. • pl. *-i, -e,* (*înv.*) *m. -chi, -ci, -şi* . şi *monác, -ă s.m., s.f.* /<slav. **монахъ**, ngr. ***μοναχός***.

monahál, -ă *adj.* (*bis.*) Care aparţine monahului sau vieţii de monah, care se referă la monah sau la viaţa de monah; călugăresc, monahicesc. ◇ Expr. *A lua* (sau *a îmbrăca*) *schima monahală* v. schimă. • pl. *-i, -e.* şi *monacál, -ă adj.* /***monah*** + *-al.*

monahicésc, -eáscă *adj.* (*bis.*) Monahal. • pl. *-eşti.* /***monah*** + *-icesc.*

monahicéşte *adv.* Ca monahii, în felul monahilor. • /***monah*** + *-icește.*

monahíe[1] *s.f.* (*bis.*) Călugăriţă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<slav. **монахиня**, ngr. ***μοναχή***.

monahíe[2] *s.f.* (*bis.*) Monahism. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***monah*** + *-ie.*

monahísm *s.f.* (*bis.*) **1** Calitatea de monah; viaţă monahală; călugărie, monahie. **2** Instituţia călugăriei. • /***monah*** + *-ism.*

monándru, -ă *adj.* (*bot.*; *despre plante*) Care are androceul alcătuit dintr-o singură stamină. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***monandre.***

monárc *s.m.* v. monarh.

monárh *s.m.* (*polit.*) Conducător al statului într-o monarhie; suveran. ◇ *Monarh absolut* = suveran cu puteri nelimitate. ◇ Fig. *O, dormi în pace... Tu adorat şi dulce al nopţilor monarc!* (EMIN.). • pl. *-i.* şi *monárc s.m.* /<ngr. ***μονάρχης***, germ. ***Monarch***; cf. fr. *monarque*, it. *monarca.*

monárhic, -ă *adj.* (*polit.*) **1** Care aparţine monarhului sau monarhiei, care se referă la monarh sau la monarhie; care provine de la monarh monarhicesc. **2** (*despre grupări, idei etc.*) Care acceptă şi susţine monarhia. • pl. *-ci, -ce.* şi (*înv.*) *monarşíc, -ă, monarhicésc, -eáscă adj.* /<fr. ***monarchique***, germ. ***monarchisch.***

monarhicésc, -eáscă *adj.* v. monarhic.

monarhicéşte *adv.* Ca monarhii, în felul monarhilor. • /***monarh*** + *-icește.*

monarhíe *s.f.* (*polit.*) **1** Formă de guvernare în care o singură persoană conduce statul, puterea transmiţîndu-se de obicei ereditar. ◇ *Monarhie absolută* v. absolut. *Monarhie constituţională* v. constituţional. *Monarhie electivă* v. electiv. *Monarhie ereditară* v. ereditar. *Monarhie republicană* v. republican. **2** Stat care are ca formă de guvernare monarhia. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi (*înv.*) *monarşíe s.f.* /<ngr. ***μοναρχία***, lat. ***mŏnarchia, -ae***, germ. ***Monarchie***, fr. ***monarchie.***

monarhísm *s.n.* (*polit.*) Doctrină politică a partizanilor monarhiei. • /<fr. ***monarchisme.***

monarhíst, -ă *s.m., s.f., adj.* (*polit.*) **1** *s.m., s.f.* Partizan al monarhiei. **2** *adj.* Care aparţine monarhiei, care se referă la monarhie. • pl. *-işti, -iste.* /<fr. ***monachiste.***

monarşíc, -ă *adj.* v. monarhic.

monarşíe *s.f.* v. monarhie.

monastér *s.n.* (*bis.*; *înv.*) Mănăstire. • pl. *-e.* /<fr. ***monastère***, it. ***monastero.***

monástic, -ă *adj.* (*bis.*) **1** Mănăstiresc. *Edificiu monastic* (ODOB.). **2** Care aparţine călugărilor, care se referă la călugări; călugăresc. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***monastique.***

monastíre *s.f.* v. mănăstire.

monastirésc, -eáscă *adj.* v. mănăstiresc.

monazít *s.n.* (*chim.*) Fosfat natural de ceriu, care conţine, în diferite procente, toriu şi ytriu, care are culoarea galbenă-brună, roşie sau verde şi luciu sticlos gras, fiind adesea radioactiv. • pl. *-e.* /<fr. ***monazite.***

mondanitáte *s.f.* v. mondenitate.

mondáni *vb. IV. intr.* (*reg.*; *despre oameni*) **1** A vorbi încet, nedesluşit, printre dinţi. ◆ (*despre copii*) A gînguri. **2** A se mişca încet; a lucra fără spor. • prez. ind. *-esc, móndăn.* /etimol. nec.

mondén, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care aparţine cercurilor înalte ale societăţii, care se referă la cercurile înalte ale societăţii. **2** *adj.* Care prezintă, relatează evenimente din cercurile înalte ale societăţii. **3** *s.m., s.f., adj.* (Persoană) căreia îi place viaţa de societate, care frecventează cu regularitate spectacole, reuniuni etc. ale cercurilor înalte ale societăţii. **4** *adj.* (*despre oameni*) Care se comportă ca un om manierat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***mondain.***

mondenitáte *s.f.* **1** Faptul de a fi monden; înclinare spre o viaţă mondenă; gust pentru lucruri mondene. **2** (*de obicei la pl.*) Evenimente, întîmplări etc. ale lumii mondene. • pl. *-ăţi.* şi *mondanitáte s.f.* /***monden*** + *-itate*; cf. fr. *mondanité.*

mondiál, -ă *adj.* **1** Care aparţine (aproape) lumii întregi, care se referă la (aproape) lumea întreagă. *Luptăm pentru pacea mondială.* ◇ *Consiliul Mondial al Păcii* v. consiliu. *Deflagraţie mondială* v. deflagraţie. *Patrimoniu mondial* v. patrimoniu. **2** Care este cunoscut, răspîndit în (aproape) lumea întreagă; care antrenează şi interesează (aproape) lumea întreagă. **3** (*despre competiţii, reuniuni etc.*) La care participă majoritatea statelor lumii; care are un caracter universal sau internaţional. *Campionat mondial de natație.* ◆ (*sport*; *subst. f.*) Competiţie la care participă (aproape) toate ţările. • sil. *-di-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***mondial.***

mondialísm *s.n.* (*polit.*) Concepţie cosmopolită care preconizează realizarea integrării politice a tuturor ţărilor şi popoarelor lumii într-o comunitate unică. • sil. *-di-a-.* /<fr. ***mondialisme.***

mondialíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Adept) al mondialismului. • sil. *-di-a-.* pl. *-işti, -iste.* /<fr. ***mondialiste.***

mondialitáte *s.f.* Caracterul a ceea ce este mondial. • sil. *-di-a-.* /<fr. ***mondialité.***

mondializá *vb. I. tr.* A face să devină mondial. • sil. *-di-a-.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***mondialiser.***

mondializáre *s.f.* **1** Faptul de *a mondializa*. **2** (*econ.*) Proces care relevă faptul că activităţile realizate de anumite firme devin expresia (sinteza) unor operaţiuni economice care se desfăşoară la scară planetară, atît în ceea ce priveşte producţia, cît şi în ceea ce priveşte comercializarea. • sil. *-di-a-.* pl. *-ări.* /v. ***mondializa.***

mondír *s.n.* v. mundir.

mondiráş *s.n.* v. mundiraş.

mondo- Elem. de compunere „lume", „referitor la Terra". • /<fr. ***monde.***

mondodísc *s.n.* Disc (de muzică uşoară) care are circulaţie mondială. • pl. *-uri.* /***mondo-*** + ***disc.***

mondoeconomíe *s.f.* (*econ.*) Componentă a ştiinţei economice, care cercetează, la scară mondială, procesele, faptele, actele şi comportamentele agenţilor economici ai comunităţii internaţionale, privite atît prin prisma legăturilor dintre acestea, cît şi ca întreg considerat la scară planetară sau zonal-internaţională; cosmoeconomie. • g.-d. *-iei.* /***mondo-*** + ***economie.***

mondorámă *s.f.* **1** Imagine de ansamblu a lumii. **2** Rubrică, emisiune la radio, la televiziune etc. care cuprinde informaţii, note, articole privind realităţi, evenimente etc. din întreaga lume. • /***mondo-*** + ***rama.***

mondoviziúne *s.f.* (*telec.*) Transmitere în diferite părţi ale lumii a unor imagini de televiziune prin intermediul sateliţilor artificiali. • pl. *-i.* /<fr. ***mondovision.***

monédă *s.f.* (*fin., econ., adm.*) **1** Ban de metal (rar, de hîrtie), care are sau a avut curs legal pe teritoriul unui stat. ◇ *Monedă de bilon* = monedă de metal cu valoare proprie redusă sau inferioară valorii ei nominale şi care reprezintă o subdiviziune sau un multiplu al unităţii monetare legale. *Monedă de hîrtie* = bancnotă emisă de Banca Centrală. *Monedă de cont* = disponibilităţi din conturile bancare şi de la casele de economii. *Monedă forte* = valută. *Monedă curentă* v. curent. *Monedă divizionară* v. divizionar. *Monedă fiduciară* v. fiduciar. *Monedă scripturală* v. scriptural. ◇ Expr. *A bate* (sau *a face, a tăia*) *monedă* = a emite bani de metal. *A bate monedă* (*din* sau *cu ceva*) = a insista asupra greşelii cuiva, în defavoarea lui; a face caz de ceva. *A plăti cu aceeaşi monedă* = a răspunde cuiva printr-un comportament similar. (*fam.*) *Asta e moneda plătită*, se spune despre o întîmplare nefericită din viaţa cuiva, considerată ca pedeapsă pentru faptele rele săvîrşite. ◆ (*înv.*) Cursul curent al banului într-o anumită ţară. **2** Gener. Ban de metal (de valoare mică). ◆ Colect. Mărunţiş. • pl. *-zi, -de.* şi *monétă s.f.* /<ngr. ***μονέδα***, it. ***moneta***; cf. lat. *mŏnēta, -ae.*

Monede (avers şi revers) emise în diferite state

1. Marea Britanie (1995). *4.* Rusia (2002).
2. Croaţia (1997). *5.* Slovacia (2005).
3. Lituania (1997). *6.* SUA (1983).

monegásc, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populaţia de bază a principatului Monaco sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) populaţie care locuieşte în Monaco; locuitorii principatului Monaco. **2** *adj.* Care aparţine principatului Monaco sau monegaştilor, care se referă la Monaco sau la monegaşti; care este originar din Monaco. • pl. *-şti, -ste.* /<fr. ***monégasque***, it. ***monegasco.***

moném *s.n.* (*lingv.*; *în concepţia lui A. Martinet*) Cea mai mică unitate lingvistică ce are semnificaţie. • pl. *-e.* /<fr. ***monème.***

monéră *s.f.* (*biol.*) Protozoar ipotetic, fără nucleu, care ar face trecerea de la materia lipsită de viaţă la

cea organică. • pl. *-e.* /<fr. ***monère***; cf. gr. *μονήρης* „solitar".

monetár, -ă *adj., s.m., s.n. (fin., econ., adm.)* **1** *adj.* Care aparține monedei, care se referă la monedă. ◇ *Sistem monetar = a)* totalitatea monedelor existente la un moment dat într-o țară și a raporturilor stabilite între valorile lor; ansamblu al reglementărilor legale privind moneda unui stat; *b)* formă timpurie (sec. 15) a mercantilismului. *Active și pasive monetare* = disponibilități bănești deținute de o întreprindere, ca și creanțele și datoriile către furnizori și creditori care trebuie încasate și, respectiv, plătite, cu o sumă de bani fixată sau determinabilă. *Masă monetară* = totalitatea activelor care pot fi utilizate ca mijloc de plată pentru cumpărarea de mărfuri și pentru plata datoriilor, pe teritoriul unei țări. *Bază monetară* = totalitatea activelor cu grad ridicat de lichiditate care constituie o mărime controlabilă, formată din numerarul din afara sistemului bancar, din rezervele băncilor păstrate la Banca Centrală și din rezervele din casieriile băncilor. *Abatere monetară* v. abatere. *Agregat monetar* v. agregat. *Cerere monetară* v. cerere. *Circulație monetară* v. circulație. *Echilibru monetar* v. echilibru. *Flux monetar* v. flux. *Greutate monetară* v. greutate. *Iluzie monetară* v. iluzie. *Paritate monetară* v. paritate. *Piață monetară* v. piață. *Policentrism monetar* v. policentrism. *Reformă monetară* v. reformă. *Uncie monetară* v. uncie. *Zonă monetară* v. zonă. ◆ Care se referă la baterea de monedă. **2** *s.m.* Persoană care lucrează la baterea de monedă. **3** *s.n.* Tabel în care se specifică numărul (pe categorii) de monede care alcătuiește o sumă de bani. **4** *s.n. (contab.)* Inventar al banilor, sortați după valoare, pe fișicuri și monede, care este întocmit de un casier la preluarea casei. **5** *s.n.* Total al banilor realizați de un casier, de un taxator etc. în cursul unei zile de muncă, ordonați pe categorii. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***monétaire***.

monetarísm *s.n. (econ.)* Teorie economică ce atribuie modificării masei banilor în circulație o importanță deosebită în procesul activității economice și în stabilirea nivelului prețurilor. • /după germ. *Monetarsystem*, it. *monetarismo*.

monetaríst, -ă *adj., s.m., s.f. (econ.)* (Adept) al monetarismului. • pl. *-iști, -iste.* /***monetar*** + *-ist*.

monétă *s.f.* v. monedă.

monetărie *s.f.* **1** Întreprindere (de stat) unde se bat monede, în instalații speciale. **2** Arta, meșteșugul de a bate monede. **3** Colect. Cantitate mare de monede. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***monetă*** + *-ărie*.

monétică *s.f.* Totalitatea tehnicilor de plată electronică prin cartele de memorie. • /<fr. ***monétique***.

monetizá *vb. I. tr. (econ.)* A transforma metalul în monedă; a bate monedă. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***monétiser***.

monetizáre *s.f. (econ.)* Latură a politicii economice prin care autoritatea monetară caută să refacă echilibrul monetar, mai ales prin acțiunea asupra cererii de monedă. • pl. *-ări.* /v. ***monetiza***.

móngo *s.m. invar. (fin.)* Monedă divizionară în Mongolia, egală cu a suta parte dintr-un tugrik. • /<germ. ***Mongo***; cuv. mongol.

mongól, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Mongoliei sau este originară de acolo; *(la pl. m.)* popor care s-a format, care locuiește în Mongolia; locuitorii Mongoliei. **2** *s.m., s.f.* Ext. *(la pl. m.)* Nume generic pentru populațiile aparținînd rasei mongoloide, care locuiesc pe un vast teritoriu din Asia Centrală și septentrională și care vorbesc limbi mongolice sau turcice; *(și la sg.)* persoană care aparține acestor populații. **3** *adj.* Care aparține Mongoliei sau mongolilor, care se referă la Mongolia sau la mongoli; originar din Mongolia; mongolic. ◆ *(subst. f.)* Limba din familia altaică, ramura mongolă, vorbită de mongoli. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***mongol***.

mongólic, -ă *adj.* Mongol. ◇ *Limbi mongolice* = familie de limbi aglutinate, vorbite de mongoli pe un vast teritoriu din Asia Centrală și septentrională. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***mongolique***.

mongolíd, -ă *s.m., s.f., adj.* Mongoloid. • pl. *-izi, -ide.* /<germ. ***Mongolide, mongolid***.

mongolísm *s.n. (med.)* Boală congenitală, cauzată de prezența unui cromozom suplimentar, care se caracterizează prin debilitate mintală și printr-un facies de tip mongoloid; boala lui Langdon-Down. • /<fr. ***mongolisme***.

mongolíst, -ă *s.m., s.f.* Specialist în mongolistică. • pl. *-iști, -iste.* /<germ. ***Mongolist***.

mongolístică *s.f.* Disciplină științifică ce se ocupă cu studiul limbii, culturii și civilizației mongole. • /<germ. ***Mongolistik***.

mongoloíd, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f. (antrop.; la pl. m.)* Una dintre cele două ramuri ale rasei boreale, alături de europoizi, care cuprinde populații din Asia Centrală și septentrională și care are ca principale caracteristici culoarea gălbuie-brună a pielii, statura medie spre mică, părul negru și drept, capul rotund, fața plină, nasul mic, turtit și ochii cu o îndoitură tipică a pleoapelor; *(și la sg.)* persoană care aparține acestei rase; mongolid. **2** *adj.* Care aparține mongoloizilor, care se referă la mongoloizi; mongolid. **3** *adj.* Care prezintă caractere fizice sau fizionomice asemănătoare cu ale mongoloizilor. **4** *s.m., s.f., adj. (med.)* (Om) care suferă de mongolism. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***mongoloïde***.

monília *s.f. (bot.)* Candida. • /<fr., it. ***monilia***; cf. lat. *Monilia*.

moniliázǎ *s.f. (med.)* Candidoză. • sil. *-li-a-.* pl. *-e.* /<fr. ***moniliase***.

monilifórm, -ă *(med.; despre formațiuni anatomice)* Care seamănă cu un șirag de mătănii sau cu un colier din cauza îngustărilor repetate pe care le prezintă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***moniliforme***; cf. lat. *monile, -is* „colier", *forma* „formă".

monilióză *s.f.* **1** *(fitopat.)* Boală a pomilor fructiferi, provocată de o specie de ciuperci, care se manifestă prin apariția pe fructe a unor cercuri concentrice de mucegai, urmată de putrezirea acestora. **2** *(med.)* Candidoză. • sil. *-li-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***moniliose***.

monísm *s.n.* **1** *(filos.)* Concepție potrivit căreia la baza tuturor fenomenelor lumii se află un singur principiu (fie materia, fie spiritul). **2** Gener. Orice concepție care explică printr-un singur principiu multitudinea fenomenelor dintr-un domeniu determinat. • /<fr. ***monisme***; cf. gr. *μόνος* „unul".

moníst, -ă *s.m., s.f., adj. (filos.)* **1** *s.m., s.f.* Adept al monismului. **2** *adj.* Care aparține monismului sau moniștilor, care se referă la monism sau la moniști. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***moniste***.

monitór[1] *s.n. (nav. milit.)* Navă fluvială de război, de tonaj mic, blindată și înarmată cu tunuri protejate de turele. • pl. *-oare.* /<fr. ***monitor***.

monitór[2] *s.n.* **1** *(telec.)* Aparat de control al unei instalații de telecomunicații, care urmărește calitatea emisiunilor de radio sau de televiziune. ◆ Ecranul acestui aparat. **2** *(electr.)* Dispozitiv cu ecran pe care sînt afișate imaginile generate de adaptorul video al unui calculator. **3** *(inform.)* Program de control care permite supravegherea mai multor programe fără legătură între ele intr-un calculator. **4** *(inform.)* Aparat care dirijează, coordonează sau supraveghează (un sistem, un circuit etc.). ◇ *Monitor cardiac* = aparat automat care supraveghează activitatea inimii. **5** Aparat de control sau de semnalizare a radiațiilor ionizate; dozimetru de control. **6** Supervizor. • pl. *-oare.* /<engl. ***monitor***.

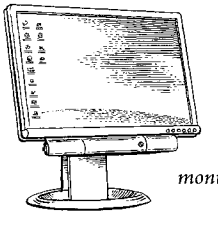

monitor[2] (2)

monitór[3]**, -oáre** *subst., adj.* **1** *s.m., s.f., adj.* (Persoană) care înștiințează, face cunoscut, anunță. **2** *s.m., s.f. (pedag.; în sistemul Bell-Lancaster)* Elev eminent, care ajută pe profesor la predare, instruind o grupă de elevi. ◆ *(în trecut)* Elev care menținea ordinea și disciplina într-o clasă. ◆ Ext. Persoană care învață sau supraveghează pe cei care doresc să practice schiul. **3** *s.m., s.f.* Supraveghetor (în munca expusă radiațiilor ionizate). **4** *s.m.* Persoană care face parte dintr-un grup de observatori aparținînd unor organisme internaționale. **5** *s.n. (de obicei urmat de determ.)* Publicație periodică (oficială). • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***moniteur***, lat. ***monitor, -oris***.

monitoriál *adj. (pedag.) Sistem monitorial* = sistem lancasterian. • sil. *-ri-al.* /***monitor***[3] + *-ial*, după engl., fr. *monitorial*.

monitoríng *s.n.* Tehnică de supraveghere electronică. • /<engl. ***monitoring***.

monitorizá *vb. I. tr.* **1** *(compl. indică sisteme, circuite, procese etc.)* A supraveghea cu ajutorul monitorului. **2** A coordona, a îndruma, a controla activitatea dintr-un anumit domeniu (politic, economic, social etc.). • prez.ind. *-ez.* /***monitor***[2] + *-iza*.

monitorizáre *s.f.* Acțiunea de *a monitoriza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***monitoriza***.

monítie *s.f.* v. monițiune.

monițiúne *s.f.* **1** *(bis.)* Avertisment dat cuiva, în anumite împrejurări, de un reprezentant al Bisericii Catolice. **2** Gener. Observație, dojană făcută cuiva. • pl. *-i.* și *monítie* *s.f.* /<fr. ***monition***, lat. ***mŏnitio, -onis***, it. ***monizione***.

mon-khméră *adj. (lingv.; la pl.) Limbi mon-khmere* = limbi mon-khmerice; *(și la sg.)* limbă care face parte din această familie. • pl. *-e.* /<fr. ***mon-khmer***.

mon-khmérică *adj. (lingv.; la pl.) Limbi mon-khmerice* = familie de limbi din S-E Asiei, vorbite de khmerii din Cambodgia și de alte populații din Vietnam, Laos, Thailanda, Myanmar și din peninsula Malacca; limbi mon-khmere; *(și la sg.)* limbă care face parte din această familie. • pl. *-ce.* /<fr. ***mon-khmerique***.

mono- Elem. de compunere „unic", „singur", „o dată". • /<fr. ***mono-***; cf. gr. *μόνος* „unul".

monoachénă *s.f. (bot.)* Fruct format dintr-o singură achenă. • pl. *-e.* /***mono-*** + ***achenă***.

monoacíd, -ă *adj., s.m. (chim.)* **1** *adj., s.m.* (Corp) care are o singură funcție acidă. **2** *adj. (despre acizi)* Care are în moleculă un singur atom de hidrogen. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***monoacide***.

monoandríe *s.f.* Formă de căsătorie în care femeia are un singur soț. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***monoandrie***; cf. gr. *μόνος* „unul", *ἀνήρ, ἀνδρός* „bărbat".

monoarticulár, -ă *adj. (anat.)* Care ține de o singură articulație, care se referă la o singură articulație. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***monoarticulaire***.

monoartrítă *s.f. (med.)* Inflamație a unei singure articulații. • pl. *-e.* /<fr. ***monoarthrite***.

monoatómic, -ă *adj.* **1** *(despre molecule)* Care este format dintr-un singur atom. **2** *(despre corpuri)* Care este alcătuit din molecule cu un singur atom. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***monoatomique***.

monoáx, -ă *adj. (tehn.)* **1** Care are un singur ax. **2** *(despre vehicule)* Care are o singură osie. • pl. *-acși, -axe.* /<fr. ***monoaxe***.

monobázic, -ă *adj. (chim.; despre acizi)* Care conține în moleculă un singur atom de hidrogen ce poate fi substituit cu metal, formînd numai o singură serie de săruri. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***monobasique***.

monoblást, -ă *s.m. (biol.)* Celulă din care ia naștere monocitul. • pl. *-e.* /<fr. ***monoblaste***.

monoblepsíe *s.f. (med.)* Deficit al vederii, care constă în neputința de a vedea clar cu ambii ochi, capacitatea de percepție vizuală a unui ochi fiind net superioară față de cea a celuilalt ochi. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***monoblepsie***; cf. gr. *μόνος* „unul", *βλέψις* „vedere".

monoblóc *adj.invar., s.n.* **1** *adj.invar. (despre aparate, organe de mașini etc.)* Care este constituit dintr-o singură piesă, dintr-o singură bucată. **2** *s.n.* Aparat, dispozitiv, sistem tehnic format dintr-un singur bloc nedemontabil. • pl. *-uri.* /<fr. ***monobloc***.

monobrăzdár *adj., s.n. (agric.)* (Plug) cu un singur brăzdar. • pl. *-e.* /***mono-*** + ***brăzdar***.

monocamerál, -ă *adj. (polit.; despre puterea legislativă a unui stat)* Care are o singură adunare legislativă. • pl. *-i, -e.* /<fr ***monocamérale***, it. ***monocamerale***.

monocameralísm *s.n. (polit.)* Sistem politic care o singură cameră legislativă. • /<fr. ***monocaméralisme***.

monocárp, -ă *adj. (bot.; despre plante)* Care înflorește și fructifică o singură dată în cursul ciclului de dezvoltare. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***monocarpe***; cf. gr. *μόνος* „unul", *καρπός* „fruct".

monocarpelár, -ă *adj. (despre flori)* Care are gineceul format dintr-o singură carpelă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***monocarpellaire***.

monocárpic, -ă *adj. (bot.; despre plante)* Monocarp. • pl. *-ci, -ce.* /***monocarp*** + *-ic*, cf. fr. *monocarpien*.

monocáziu *s.n. (bot.)* Inflorescență la care florile se formează într-o singură parte. • pl. *-ii.* /<germ. ***Monochasium***.

monocelulár, -ă *adj.* (*biol.; despre organisme*) Care este format dintr-o singură celulă; unicelular. • pl. *-i, -e.* /*mono-* + *celular*; cf. fr. *monocellulaire*.

monocér *s.m.* Animal fabulos cu un singur corn. • pl. *-i.* /<fr. *monocère*; cf. gr. *μόνος* „unul, singur", *κέρας* „corn".

monocíclic, -ă *adj.* **1** (*biol.; despre unele specii*) Care prezintă o singură perioadă de înmulțire pe an. **2** (*bot.; despre flori*) Care este dispus într-un singur verticil. **3** (*chim.; despre compuși organici*) Care conține un singur ciclu în formulă. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. *monocyclique*.

monocíclu *s.n.* Vehicul cu o singură roată, folosit de acrobați în circuri. • pl. *-uri.* /<fr. *monocycle*.

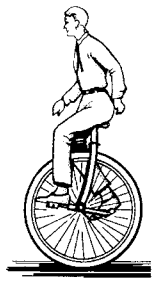

monociclu

monocilíndric, -ă *adj.* (*tehn.; despre motoare, compresoare*) Care are un singur cilindru. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. *monocylindrique*.

monocinétic, -ă *adj.* (*fiz.; despre fascicule*) Care este format din particule cu aceeași viteză. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. *monocinétique*.

monocíp *s.n.* (*electron.*) Circuit integrat cu schemă electrică la comandă, realizat după o tehnologie de proiectare tipizată. • pl. *-uri.* /*mono-* + *cip*.

monocít *s.n.* (*biol.*) Tip de globulă albă, monocelulară, de dimensiuni mari. • pl. *-e.* și *monocítă s.f.* /<fr. *monocyte*; cf. gr. *μόνος* „unul, singur", *κύτος* „celulă".

monocítă *s.f.* v. monocit.

monocitopeníe *s.f.* (*med.*) Reducere a numărului de monocite din sânge. • g.-d. *-iei.* /<fr. *monocytopénie*.

monocitóză *s.f.* (*med.*) Creștere a numărului monocitelor din sânge. • /<fr. *monocytose*.

monoclamidée *s.f.* (*bot.; la pl.*) Grup de plante dicotiledonate anemofite, ale căror flori au periantul redus, simplu, adesea sepaloid (*Monochlamydeae*); (*și la sg.*) plantă care face parte din acest grup. • pl. *-ee.* /<fr. *monoclamidées*; cf. gr. *μόνος* „unul, singur", *χλαμύς, -ύδος* „manta".

monoclát, -ă *adj.* (*adesea peior.*) (Bărbat) care poartă monoclu. • pl. *-ți, -te.* /*monoclu* + *-at*.

monoclím *s.n.* (*geol.*) Structură monoclinală. • pl. *-uri.* /<fr. *monocline*, germ. *Monokline*.

monoclinál, -ă *adj., s.n.* (*geol.*) **1** *adj.* (*despre structuri cutate*) Care aparține unui singur flanc cutat. **2** *s.n.* Succesiune de straturi care prezintă aceeași înclinare și același sens. • pl. *-i, -e.* /<fr. *monoclinal*; cf. gr. *μόνος* „singur", *κλίνω* „a înclina".

monoclínic, -ă *adj.* (*despre cristale*) Care cristalizează în prisme oblice cu baza dreptunghiulară. ◇ *Sistem monoclinic* = sistem cristalografic cu simetrie diferită, în care se încadrează cristalele monoclinice. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. *monoclinique*.

monoclonál, -ă *adj.* (*genet.*) Care provine din aceeași clonă. • pl. *-i, -e.* /<fr. *monoclonal*.

monoclorurát, -ă *adj.* (*chim.; despre substanțe, compuși, molecule*) Care are un atom de clor aparut prin clorurare. • pl. *-ți, -te.* /*mono-* + *clorurat*, după fr. *monochloré*.

monóclu *s.n.* **1** (*optic.*) Lentilă rotundă, concavă sau convexă, care se poartă sprijinită în orbita unui ochi pentru a corecta un defect de vedere. **2** Analog. (*med.*) Pansament care acoperă un singur ochi. ◇ Loc.adv. *În monoclu* = astfel încît să acopere un singur ochi. • pl. *-uri.* /<fr. *monocle*.

monocócă *s.f.* (*auto.*) Ansamblu constituit din șasiul și caroseria unui vehicul, care formează un bloc. • pl. *-oci.* /<fr. *monocoque*.

monocolór, -ă *adj.* **1** Care are o singură culoare. **2** Fig. Care are o singură orientare politică. • pl. *-i, -e.* /*mono-* + *color*.

monocórd, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* (*despre instrumente muzicale*) Care are o singură coardă; care vibrează într-un singur ton. **2** *s.n.* Instrument muzical cu o singură coardă (întinsă pe un corp de susținere și de rezonanță). **3** *adj.* Fig. (*despre opere literare, artistice sau, ext., despre autori, creatori*) Care este inexpresiv, monoton. • pl. *-zi, -de.* /<fr. *monocorde*, lat. *mŏnŏchordum, -i*, germ. *Monochord*; cf. gr. *μόνος* „singur", *χορδή* „coardă".

monocotiledón, -ă *adj.* (*bot.; despre plante*) Monocotiledonat. • pl. *-i, -e.* /<lat. *monocotyledon, -onis*, fr. *monocotilédone*.

monocotiledonát, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* (*bot.; despre plante*) Al cărui embrion are un singur cotiledon; monocotiledon. **2** *s.f.* (*la pl.*) Clasă de plante superioare, erbacee, rar lemnoase, cu rădăcinile fasciculare, cu frunzele avînd nervuri paralele și cu embrionul compus dintr-un singur cotiledon; (*și la sg.*) plantă care face parte din această clasă. • pl. *-ți, -te.* /<fr. *monocotilédoné*; cf. gr. *μόνος* „unul, singur", *κοτυληδών* „cavitate".

monocristál *s.n.* (*mineral.*) Un singur cristal dintr-un compus cristalin, obținut prin sinteză. • pl. *-e.* /<fr. *monocristal*.

monocristalín, -ă *adj.* Care este compus din cristale identice. • pl. *-i, -e.* /<engl. *monocrystalline*.

monocróm, -ă *adj.* **1** Care are o singură culoare; monocromatic. **2** (*despre picturi, tipare etc.*) Care este executat în valori apropiate ale aceluiași ton. **3** Fig. Care este uniform, monoton, plictisitor. • pl. *-i, -e.* /<fr. *monochrome*; cf. gr. *μόνος* „singur", *χρῶμα* „culoare".

monocromátic, -ă *adj.* **1** Monocrom. **2** (*fiz.; despre fascicule de raze*) Care este format din radiații cu aceeași lungime de undă. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. *monochromatique*.

monocromatór *s.n.* (*fiz.*) **1** Dispozitiv optic care este folosit la separarea radiațiilor monocromatice dintr-un fascicul complex. **2** Dispozitiv electromagnetic care este utilizat la separarea unui fascicul de particule monocinetice dintr-un fascicul neomogen. • pl. *-oare.* /<fr. *monochromateur*.

monocromíe *s.f.* **1** Însușirea a ceea ce este monocrom. **2** (*a. plast.*) Procedeu de pictură sau de tipar care constă în folosirea unei singure culori. ◆ Predominare a unei singure culori într-o pictură. **3** Reproducere într-o singură culoare. • g.-d. *-iei.* /<fr. *monochromie*.

monoculár, -ă *adj.* Care are un singur ochi. • pl. *-i, -e.* /<fr. *monoculaire*; cf. gr. *μόνος* „unul, singur", lat. *ocŭlus, -i* „ochi".

monocultúră *s.f.* **1** (*agron.*) Sistem de cultivare a aceleiași plante mai mulți ani, la rînd, pe același teren. **2** Predominare a plantațiilor de un anumit fel, în cadrul unei țări, al unei regiuni etc. • pl. *-i.* /<fr. *monoculture*.

monodactíl, -ă *adj., s.n.* (*zool.*) (Picior) cu un singur deget; soliped. • pl. *-i, -e.* /<fr. *monodactyle*; cf. gr. *μόνος* „singur", *δάκτυλος* „deget".

monodactilíe *s.f.* Anomalie care constă în prezența unui singur deget la mînă sau la picior. • g.-d. *-iei.* /<fr. *monodactylie*.

monodiá *vb. I. intr.* (*muz.*) A cînta pe o singură coardă. • prez.ind. *-iez.* /*monodie* + *-a*.

monódic, -ă *adj.* (*muz.*) Care aparține monodiei, care se referă la monodie; pe o singură voce. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. *monodigue*.

monodíe *s.f.* **1** (*în teatrul antic grec*) Monolog liric. **2** (*muz.*) Stil muzical bazat pe simpla succesiune pe o singură voce. **3** (*muz.*) Cîntec pe o singură voce, solo sau amplificat de un ansamblu, la unison sau la octavă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. *monodie*; cf. gr. *μονῳδία* <*μόνος* „unul, singur", *ᾠδή* „cîntec".

monodimensionál, -ă *adj.* Unidimensional. • pl. *-i, -e.* /<engl. *monodimensional*.

monodisciplinár, -ă *adj.* Care se referă la o singură disciplină (științifică). • pl. *-i, -e.* /*mono-* + *disciplinar*.

monodrámă *s.f.* (*lit.*) Dramă în care joacă un singur personaj. • pl. *-e.* /<germ. *Monodrama*, it. *monodramma*; cf. gr. *μόνος* „unul, singur", *δρᾶμα* „acțiune".

monofág, -ă *adj., s.m., s.f.* (*biol.*) (Organism) al cărui mod de nutriție este monofagia. • pl. *-i, -e.* /<fr. *monophage*.

monofagíe *s.f.* (*biol.*) Mod de nutriție bazat pe un singur tip de hrană. • g.-d. *-iei.* /<fr. *monophagie*; cf. gr. *μόνος* „singur", *φαγεῖν* „a mînca".

monofazát, -ă *adj.* **1** (*fiz.; despre circuite electr. alternative*) Care este alimentat cu o singură sursă de tensiune sau cu mai multe surse avînd tensiunile în fază; monofazic. **2** (*despre mașini, instalații etc.*) Care folosește un circuit electric monofazat. • pl. *-ți, -te.* /<fr. *monophasé*.

monofázic, -ă *adj.* **1** (*fiz.; despre circuite electr. alternative*) Monofazat. **2** (*despre substanțe omogene*) Care prezintă, la un moment dat, o singură stare de agregare. • pl. *-ci, -ce.* /de la *monofazat*, cu schimbare de suf.

monofazíe *s.f.* (*med.*) Tulburare a vorbirii în care bolnavul repetă un singur cuvînt sau o singură propoziție. • g.-d. *-iei.* /<engl. *monophasia*; cf. gr. *μόνος* „unul, singur", *φάσις* „vorbire".

monofíl, -ă *adj.* (*bot.; despre caliciul plantelor*) Care este format dintr-o singură frunză. • pl. *-i, -e.* /<fr. *monophyle*; cf. gr. *μόνος* „unul, singur", *φύλλον* „frunză".

monofílár, -ă *adj.* Unifilar. • pl. *-i, -e.* /<engl. *monophilar*.

monofiletísm *s.n.* (*biol.*) Descindere a unui grup de animale sau de plante dintr-un strămoș comun. • /<fr. *monophylétisme*.

monofític, -ă *adj.* (*despre paraziți*) Care își petrece întreg ciclul evolutiv pe o singură specie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. *monophytique*.

monofizísm *s.m.* (*teol.*) Monofizitism. • /<fr. *monophysisme*, it. *monofisismo*; cf. gr. *μόνος* „singur", *φύσις* „natură".

monofizít, -ă *s.m., s.f., adj.* (*teol.*) **1** *s.m., s.f.* Adept al monofizitismului. **2** *adj.* Care aparține monofizitismului sau monofiziților, care se referă la monofizitism sau la monofiziți. • pl. *-ți, -te.* /<fr. *monophysite*, germ. *Monophysit*, it. *monofisita*.

monofizitísm *s.n.* (*teol.*) Doctrină creștină care susține că Iisus Hristos are o singură natură (fie divină, fie umană); monofizism. • /*monofizit* + *-ism*; cf. germ. *Monophysitismus*.

monoflór, -ă *adj.* (*despre miere, polen*) Care provine de la o singură specie de floare. • pl. *-i, -e.* /*mono-* + *flor*.

monofobíe *s.f.* (*psih.*) Teamă patologică de singurătate. • g.-d. *-iei.* /<fr. *monophobie*; cf. *μόνος* „unic", *φόβος* „frică".

monofocál, -ă *adj.* (*fiz.*) Care are un singur focar. • pl. *-i, -e.* /<fr. *monofocal*.

monofón, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* (*muz.*) Care poate fi executat de o singură voce sau la un singur instrument; monofonic. **2** *s.n.* (*telec.*) Aparat telefonic la care microfonul și receptorul sînt juxtapuse. • pl. *-i, -e, n. -oane.* /<fr. *monophone*; cf. gr. *μόνος* „unul, singur", *φωνή* „sunet".

monofonemátic, -ă *adj.* (*lingv.; despre grupuri de sunete*) Care are valoarea unui singur fonem. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. *monophonématique*.

monofónic, -ă *adj.* **1** (*fiz.*) Care are o singură sursă sonoră. **2** (*muz.*) Monofon. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. *monophonique*.

monofoníe *s.f.* **1** (*fiz.*) Însușirea a ceea ce este monofonic. **2** (*muz.*) Tip de muzică în care melodia este executată solistic sau de un grup vocal sau instrumental la unison sau octavă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. *monophonie*, engl. *monophony*.

monofóto *s.n.* Monotip adaptat pentru culegerea prin fotografiere. • /<germ. *Monophoto*.

monoftálm, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Bolnav) de monoftalmie. • pl. *-i, -e.* /de la *monoftalmie*.

monoftalmíe *s.f.* (*med.*) Monopsie. • g.-d. *-iei.* /<fr. *monophtalmie*; cf. gr. *μόνος* „unul, singur", *ὀφθαλμός* „ochi".

monoftóng *s.m.* (*fon.*) Vocală provenită din reducerea unui diftong. • pl. *-i.* /<fr. *monophtongue*; cf. gr. *μόνος* „unul, singur", *φθόγγος* „sunet".

monoftongá *vb. I. refl.* (*fon.; despre diftongi*) A se reduce la o singură vocală. ◇ (*tr.*) *Monoftonghează diftongul „ea"!* • prez.ind. pers. 3 *-ghează.* /<fr. *monophtonguer*.

monoftongáre *s.f.* (*fon.*) Faptul de *a se monoftonga*. • pl. *-ări.* /v. *monoftonga*.

monoftongát, -ă *adj.* (*fon.; despre diftongi*) Care s-a redus la o singură vocală. • pl. *-ți, -te.* /v. *monoftonga*.

monogám, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f., adj.* (Bărbat) căsătorit cu o singură femeie; (femeie) căsătorită cu un singur bărbat; monogamic. **2** *adj.* (*despre căsătorie, familie*) Care este bazat pe monogamie. **3** *adj.* (*despre plante*) Care este unisexuat. • pl. *-i, -e.* /<fr. *monogame*.

monogámic, -ă *adj.* Monogam. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. *monogamique*.

monogamíe *s.f.* **1** (*în opoz. cu „poligamie"*) Formă de căsătorie în care un bărbat are o singură soție, iar o femeie are un singur bărbat. **2** (*la animale*) Convietuire a unui mascul cu o singură femelă.

3 (*bot.*) Stare a unei plante monogame. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***monogamie***, germ. ***Monogamie***; cf. lat. *monogamia*, gr. *μονογαμία* <*μόνος* „unul, singur", *γάμος* „căsătorie".

monogenétic, -ă *adj.* (*biol.*) De monogeneză, conform monogenezei; condiționat de o singură genă. • pl. *-ci, -ce.* /***mono-*** + ***genetic***; cf. fr. *monogénétique.*

monogenéză *s.f.* **1** (*biol.*; *în opoz. cu „digeneză"*) Reproducere directă (prin ouă sau prin ovule) cu faze de dezvoltare identice; monogonie. **2** Ext. Punct de plecare unic al unui fenomen. **3** Concepție potrivit căreia fenomenele biologice, sociale, lingvistice derivă dintr-un izvor comun. • /<fr. ***monogenèse***; cf. gr. *μόνος* „unul, singur", *γένεσις* „naștere, origine".

monogénic, -ă *adj.* (*biol.*) Care este condiționat de o singură genă. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***monogénique***; cf. gr. *μόνος* „unul, singur", *γένος* „naștere, neam".

monogenísm *s.n.* (*antrop.*) Teorie antropologică potrivit căreia specia umană are o origine unică. • /<fr. ***monogénisme***; cf. gr. *μόνος* „unul, singur", *γένος* „origine".

monogeníst, -ă *s.m., s.f.* Adept al monogenismului. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***monogéniste***.

monogenopatíe *s.f.* (*med.*) Denumire generică pentru afecțiunile condiționate de o singură mutație genetică. • g.-d. *-iei.* /***mono-*** + ***géno-*** + ***patie***.

monogérm, -ă *adj.* (*bot.*; *despre semințe*) Care are un singur germen. • pl. *-i, -e.* /<germ. ***monogerm***.

monogín, -ă *adj.* (*bot.*; *despre flori*) Care are un singur pistil. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***monogyne***.

monogoníe *s.f.* (*biol.*; *în opoz. cu „digeneză"*) Monogeneză. • g.-d. *-iei.* /<germ. ***Monogonie***.

monográf, -ă *s.m., s.f.* Autor al unei monografii; monografist. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***monographe***.

monografiá *vb. I. tr.* (*compl. indică subiecte*) A cerceta sub toate aspectele. • sil. *-fi-a.* prez.ind. *-iez.* /***monografie*** + *-a.*

monográfic, -ă *adj.* Care aparține monografiei, care se referă la monografie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***monographique***.

monografíe *s.f.* Studiu științific asupra unui subiect, care este tratat amănunțit și multilateral. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***monographie***; cf. gr. *μόνος* „unul, singur", *γράφω* „a scrie".

monografíst, -ă *s.m., s.f.* Monograf. • pl. *-iști, -iste.* /<it. ***monografista***.

monográm *s.n.* v. monogramă.

monográmă *s.f.* Semn scris, gravat, cusut etc., care reprezintă inițialele alăturate, împletite sau suprapuse ale numelui și prenumelui unei persoane. • pl. *-e.* și *monográm* s.n. /<fr. ***monogramme***; cf. gr. *μόνος* „unul, singur", *γράμμα* „semn, scris".

monogranulár, -ă *adj.* Care este compus din granule de aceeași mărime. • pl. *-i, -e.* /***mono-*** + ***granular***.

monohibríd, -ă *adj., s.n.* (*biol.*) (Organism) rezultat din monohibridare. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***monohybride***.

monohibridă *vb. I. tr.* (*biol.*) A încrucișa doi indivizi din aceeași specie care diferă printr-un singur caracter ereditar. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***monohybrider***.

monohibridáre *s.f.* (*biol.*) Acțiunea de *a monohibrida* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***monohibrida***.

monohibridát, -ă *adj.* (*despre specii, indivizi*) Care a fost încrucișat cu indivizi care diferă printr-un singur caracter. • pl. *-ți, -te.* /v. ***monohibrida***.

monohibridísm *s.n.* (*biol.*) Încrucișare între indivizi care diferă printr-un singur caracter; monohibridare. • /<fr. ***monohybridisme***.

monohidrát *s.m.* (*chim.*) Substanță cristalizată care conține o singură moleculă de apă de cristalizare în moleculă. • pl. *-ți.* /<fr. ***monohydrate***.

monóic, -ă *adj.* (*bot.*; *despre plante*) Care are florile unisexuate, mascule și femele, dispuse pe aceeași tulpină. • sil. *-no-ic.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***monoïque***; cf. gr. *μόνος* „unul", *οἶκος* „casă".

monoíd *s.m.* (*mat.*) Mulțime înzestrată cu o lege de compoziție internă asociativă și care are un element neutru. • /<fr. ***monoide***.

monoideísm *s.n.* (*psih.*) **1** Tendință a atenției de a concentra întreaga activitate psihică asupra unei singure idei. **2** Permanentizare în conștiință a unui singur gând, a unei singure idei fixe. • /<fr. ***monoidéisme***.

monokíni *s.n.* Costum de baie femeiesc, alcătuit numai din slip, fără sutien. • /<fr., engl. ***monokini***.

monoiatríe *s.f.* (*relig.*) Adorare a unei singure divinități. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***monolatry***.

monolíngv, -ă *adj.* (*despre ediții, dicționare etc.*) Care este redactat într-o singură limbă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***monolingue***; cf. gr. *μόνος* „unul, singur", lat. *lingua, -ae* „limbă".

monolingvísm *s.n.* Folosire a unei singure limbi (cea maternă) de către același individ sau de către același grup social. • /<fr. ***monolinguisme***.

monolít, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* Care este constituit, format dintr-un singur bloc de piatră, de beton etc.; monolitic. <> Loc.adj. *De monolit* = trainic, solid. Loc.adv. *În monolit* = dintr-un singur bloc de piatră. **2** *adj.* Fig. Care este bine închegat, sudat; care este unitar, omogen, trainic. **3** *s.n.* (*arhit.*) Monument format dintr-un singur bloc de piatră. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***monolithe***; cf. gr. *μονόλιθος* <*μόνος* „unul, singur", *λίθος* „piatră".

monolític, -ă *adj.* Monolit. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***monolithique***.

monolitísm *s.n.* Caracter monolitic. • /<fr. ***monolithisme***.

monolitizá *vb. I. tr.* (*constr.*; *compl. indică elemente din beton turnate separat*) A solidariza pentru a prelua împreună sarcinile exterioare. • prez.ind. *-ez.* /***monolit*** + *-iza.*

monolitizáre *s.f.* (*constr.*) Acțiunea de *a monolitiza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***monolitiza***.

monolóc *adj.invar.* (*despre avioane, mașini de curse etc.*) Care are un singur loc; monoplas. • /***mono-*** + ***loc***, după fr. *monoplace*.

monológ *s.n.* **1** (*lit.*) Scenă dintr-o lucrare dramatică, în care un personaj, rămas singur pe scenă, își exprimă cu glas tare gîndurile. **2** (*lit.*) Lucrare dramatică de dimensiuni reduse, interpretată de un singur actor. **3** (*lit.*) *Monolog interior* = procedeu literar specific romanului și nuvelei de analiză psihologică, în care un personaj introspectează propriile stări sufletești. **4** (*psih.*) Formă a activității verbale, desfășurată de un singur subiect, implicînd adresarea către alții care ascultă sau producîndu-se în afara unei relații de comunicare cu alții, ca o vorbire cu sine sau pentru sine. **5** Vorbire neîntreruptă a cuiva, fără a da altora timp pentru replică; vorbire cu sine însuși. • pl. *-oage, -oguri.* /<fr. ***monologue***; germ. ***Monolog***; cf. gr. *μονόλογος* <*μόνος* „unul, singur", *λόγος* „vorbire".

monologá *vb. I. intr.* A vorbi singur (fără a se adresa cuiva); a vorbi cu sine însuși; a monologiza. • prez. ind. *-ghez.* /<fr. ***monologuer***.

monológic, -ă *adj.* Care se bazează pe monolog (interior). • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***monologique***.

monologíst, -ă *s.m., s.f.* Persoană care monologhează. • pl. *-iști, -iste.* /***monolog*** + *-ist.*

monologizá *vb. I. intr.* A monologa. • prez.ind. *-ez.* /<germ. ***monologisieren***.

monóm *s.n.* **1** (*mat.*) Expresie algebrică formată dintr-un singur termen, în care intervin numai semnele înmulțirii și împărțirii. **2** Fig. Șir, succesiune neîntreruptă (unul după altul). <> Loc.adv. *În monom* = unul după altul, în rînd (cîte unul). • pl. *-oame.* /<fr. ***monôme***; cf. gr. *μόνος* „unul, singur", *νόμος* „diviziune".

monomahíe *s.f.* **1** Luptă, duel între doi oameni. **2** (*în Ev. Med.*) Duel prevăzut de lege ca probă judiciară. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***monomachie***; cf. gr. *μονομαχία* <*μόνος* „unul, singur", *μάχη* „luptă".

monomán, -ă *adj., s.m., s.f.* (*psih.*) (Persoană) care suferă de monomanie; monomaniac. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***monomane***.

monomaniác, -ă *adj., s.m., s.f.* (*psih.*) Monoman. • sil. *-ni-ac.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***monomaniaque***.

monomaníe *s.f.* (*psih.*) Stare patologică în care bolnavul este obsedat de un singur gînd. ◆ Manie, pasiune exclusivă. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***monomanie***; cf. gr. *μόνος* „unul, singur", *μανία* „nebunie".

monomémbră *adj.* (*gram.*; *despre prop.*) Care este formată dintr-un singur cuvînt. • pl. *-e.* /***mono-*** + ***membră***.

monomér *s.m.* (*chim.*) Compus chimic nesaturat, cu masa moleculară relativ mică și cu structură simplă, capabil să dea polimeri prin combinarea repetată a moleculelor între ele înseși sau cu molecule de alți compuși nesaturați. • pl. *-i.* /<fr. ***monomère***; cf. gr. *μόνος* „unul, singur", *μέρος* „parte".

monometalísm *s.n.* (*fin., econ.*) **1** Sistem monetar bazat pe un singur etalon metalic (aurul sau argintul). **2** Teorie economică ce preconizează acest sistem. • /<fr. ***monométallisme***.

monometalíst, -ă *s.m., s.f., adj.* (*fin.*) **1** *s.m., s.f.* Adept al monometalismului. **2** *adj.* Care ține de monometalism sau de monometaliști, care se referă la monometalism sau la monometaliști. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***monométaliste***.

monométru *s.n.* (*vers.*) **1** Vers compus dintr-un singur metru. **2** Vers compus din metri de același fel. • pl. *-e.* /<fr. ***monomètre***; cf. gr. *μόνος* „unul, singur", *μέτρον* „măsură".

monomórf, -ă *adj.* (*despre fenomene, stări etc.*) Care prezintă o singură formă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***monomorphe***.

monomorfemátic, -ă *adj.* (*lingv.*) Care este format dintr-un singur morfem. • pl. *-ci, -ce.* /***mono-*** + ***morfem*** + *-atic.*

monomorfísm *s.n.* **1** (*biol.*) Situație în care toți membrii unei populații au pe același locus un singur tip de genă. **2** (*mat.*) Homomorfism injectiv. • /***mono-*** + *-morfism.*

monomotór *adj., s.n.* (*aeron.*) (Avion) care are un singur motor. • pl. *-oare.* /<fr. ***monomoteur***.

mononucleáră *adj., s.f.* (*chim.*) (Combinație chimică) ce conține un singur nucleu în moleculă. • sil. *-cle-a-.* pl. *-e.* /<fr. ***mononucléaire***.

mononucleát, -ă *adj.* (*despre celule*) Cu un singur nucleu. • sil. *-cle-at.* pl. *-ți, -te.* /***mono-*** + ***nucleat***.

mononucleózá *s.f.* (*med.*) *Mononucleoză infecțioasă* = boală infecțioasă acută, provocată de un virus, frecventă la copii și la tineri, care se manifestă prin febră și prin creșterea numărului de limfocite și de monocite din sînge. • sil. *-cle-o-.* /<fr. ***mononucléose***.

monoparentál, -ă *adj.* Care are numai un singur părinte, de obicei mamă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***monoparental***.

monoparéză *s.f.* (*med.*) Pareză a unui singur membru. • pl. *-e.* /<fr. ***monoparésie***, după *pareză*.

monopartíd *adj.* (*polit.*) *Sistem monopartid* = sistem politic în care există un singur partid. • pl. *-e.* /***mono-*** + ***partid***.

monopartít, -ă *adj.* (*muz.*; *despre forme muzicale*) Care are o singură secțiune; care este unitar din punct de vedere tonal și tematic. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***monoparti***.

monopetál, -ă *adj.* (*bot.*) **1** (*despre flori*) Care are o singură petală. **2** (*despre plante*) Care are florile cu o singură petală. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***monopétale***.

monopíl, -ă *adj.* (*arhit.*; *despre edificii*) Care are o singură poartă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***monopyle***; cf. gr. *μόνος* „unul, singur", *πύλη* „poartă".

monoplán *s.n.* (*aeron.*) Avion care are o singură aripă așezată transversal și simetric față de fuzelaj. • pl. *-e.* /<fr. ***monoplan***.

monoplás *adj.invar.* (*despre avioane, mașini de curse etc.*) Care are un singur loc; monoloc. • /<fr. ***monoplace***.

monoplastídă *s.f.* (*biol.*) Organism format dintr-o singură celulă (plurinucleară sau uninucleară). • pl. *-e.* /<fr. ***monoplastide***.

monoplegíe *s.f.* (*med.*) Paralizie care este localizată la un singur membru sau la un singur mușchi. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***monoplégie***; cf. gr. *μόνος* „unul, singur", *πληγή* „lovitură".

monopód, -ă *adj.* (*biol.*) Care are un singur picior; monopodic. • pl. *-zi, -de.* /<fr. ***monopode***.

monopodiál, -ă *adj.* (*bot.*; *despre ramificația tulpinii*) Care are un singur ax principal; monopodic. • sil. *-di-al.* pl. *-i, -e.* /<it. ***monopodiale***.

monopódic, -ă *adj.* **1** (*biol.*) Monopod. **2** (*bot.*; *despre ramificația tulpinii*) Monopodial. • pl. *-ci, -ce.* /<it. ***monopodico***.

monopodíe *s.f.* **1** (*med.*) Malformație congenitală, care constă în prezența unui singur picior. **2** (*vers.*) Structură metrică foarte simplă, specifică îndeosebi literaturii antice, alcătuită dintr-un singur picior, care nu permite combinarea picioarelor metrice în dipodii. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***monopodie***; cf. gr. *μονόπους* <*μόνος* „unul, singur", *ποδός* „picior".

monopódiu *s.n.* (*biol.*) Mod de ramificație a tulpinii în care axul principal crește continuu. • pl. *-ii.* /<germ. ***Monopodium***.

monopól *s.n.* **1** (*econ.*) Drept exclusiv asupra unor bunuri sau valori, asupra efectuării unor operații etc.;

privilegiu exclusiv de a fabrica, de a vinde, de a exploata anumite bunuri sau servicii, de a ocupa anumite piețe; dominație într-un domeniu de activitate (tehnică), într-o ramură economică etc. ◇ *Monopol de stat* = dreptul statului de a stabili regimul de acces al agenților economici cu capital de stat și privat, inclusiv producători individuali, la activități economice, ca și condițiile de exercitare a acestora. *Monopol natural* = situație a unui domeniu de activitate în care volumul total al activității eficiente minime a unei companii este mai mare sau egal cu mărimea cererii totale. ◆ (*reg.; adj.*) Care este fabricat de o întreprindere (de stat) care deține un monopol. *Baia... mai conține 5 kg săpun monopol* (ION.-MUSC.). ◆ (*ieșit din uz*) Rachiu fabricat de o întreprindere (de stat) care deținea un monopol. **2** (*econ.*) Asociație de mari întreprinderi, care concentrează o mare parte a producției și a desfacerii unor produse importante. **3** Posesiune exclusivă. **4** Fig. Drept exclusiv pe care și-l arogă cineva. *Poezia lirică e un monopol exclusiv al epocii noastre* (GHER.). • pl. *-uri.* /<germ. ***Monopol***, fr. ***monopole***; cf. lat. *mōnopŏlĭum, -ii*, gr. *μονοπώλιον* <*μόνος* „unul, singur", *πωλέω* „a vinde".

monopolár, -ă *adj.* (*fiz.*) Care are un singur pol. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***monopolaire.***

monopolísm *s.n.* **1** Tendință de a organiza economia unei țări pe bază de monopol. **2** Sistem de asociere în monopoluri. • /***monopol*** + *-ism.*

monopolíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (*econ., fin., adm.*) **1** *adj.* Care aparține monopolului, care se referă la monopol. **2** *adj.* Care este organizat pe bază de monopol. ◇ *Capitalism monopolist de stat* v. capitalism. **3** *s.m., s.f.* Persoană care deține un monopol sau care participă la conducerea unui monopol. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***monopoliste.***

monopolizá *vb. I. tr.* (*econ., fin., adm.*) **1** A exercita un monopol; a obține, pe bază de monopol, dominația în ceea ce privește fabricarea, vînzarea sau exploatarea anumitor bunuri (dintr-o ramură economică), ocuparea anumitor piețe de desfacere a unor produse importante etc. **2** Fig. A-și atribui în mod exclusiv un bun, un privilegiu, un domeniu de activitate etc. *Nu mai monopolizezi sentimentele mele.* **3** Fig. A reține întreaga atenție sau interesul cuiva. *A monopolizat discuția.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***monopoliser.***

monopolizáre *s.f.* Acțiunea de *a monopoliza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***monopoliza.***

monopolizatór, -oáre *adj.* Care monopolizează. • pl. *-ori, -oare.* /***monopoliza*** + *-tor.*

monopóst *adj.invar., s.n.* **1** *adj.invar.* (*despre mașini de curse, avioane etc.*) Monoloc, monoplas. ◆ (*jur.; despre licențe*) Care poate fi utilizat de o singură persoană. ◆ (*inform.; despre programe, versiuni de programe, rețele etc.*) Care poate fi utilizat de un singur calculator. **2** *s.n.* Mașină de curse căreia i s-au adus îmbunătățiri majore și care nu a fost încă lansată pe pista de concurs. • pl. *n. -uri.* /<fr. ***monoposte.***

monoprocesór *adj.* (*inform.; despre sisteme de calcul*) Care are un singur procesor. • pl. *-oare.* /<fr. ***monoprocesseur.***

monoprodúcție *s.f.* (*econ.*) Specializare îngustă a economiei unui stat, limitată la o singură ramură economică. • pl. *-ii.* g. *-d. -iei.* /***mono-*** + ***producție.***

monoprogramáre *s.f.* (*inform.*) Mod de exploatare a unui nou sistem de calcul, care constă în a rezolva un nou program după ce programul în curs este terminat. • pl. *-ări.* /***mono-*** + ***programare***, după fr. *monoprogrammation.*

monoprogramát, -ă *adj.* (*inform.; despre ordinatoare*) Care permite numai monoprogramarea. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***monoprogrammé.***

monopsíe *s.f.* (*med.*) Malformație care constă în prezența unui singur ochi; monoftalmie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***monopsie***; cf. gr. *μόνος* „unul, singur", *ὤψ* „ochi".

monopsón *s.n.* (*econ.*) **1** Situație în care pe o piață există o singură firmă ce monopolizează cumpărarea unei mărfi. **2** Situație în care pe piața unei mărfi există un singur vînzător și numeroși cumpărători. • /<fr. ***monopsone.***

monoptér, -ă *adj.* (*arhit.; mai ales despre edificii circulare*) Care are un singur rînd de coloane pe care se sprijină acoperișul. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***monoptère***; cf. gr. *μόνος* „unul, singur", *πτερόν* „aripă; colonadă, laterală".

monoradiculár, -ă *adj.* (*bot.; despre plante*) Care are o singură rădăcină. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***monoradiculaire.***

monorăi *s.n.* (*transp.*) Cale ferată terestră sau suspendată, care este alcătuită dintr-o singură șină; monoșină. • pl. *-uri.* /<fr. ***monorail.***

monorefrigént, -ă *adj.* (*fiz.; despre unele substanțe*) Care prezintă monorefrigență. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***monoréfrigent.***

monorefrigénță *s.f.* (*fiz.*) Proprietate a unor substanțe de a emite o singură rază refractată pentru fiecare rază incidentă. • /<fr. ***monoréfrigence.***

monorhidíe *s.f.* (*med.*) Absență congenitală a unui testicul. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***monorchidie***; cf. gr. *μόνος* „unul, singur", *ὄρχις* „testicul".

monorímă *adj., s.f.* (*vers.*) **1** *adj.* (*despre poezii*) Care are aceeași rimă la toate versurile. **2** *s.f.* Reluare a aceleiași rime la sfîrșitul mai multor versuri care se succedă. • pl. *-e.* /<fr. ***monorime.***

monoschí *s.n.* **1** Schi nautic mai lat. **2** (*sport*) Sport practicat cu un asemenea schi. • pl. *-uri.* /<fr. ***monoski.***

monoscóp *s.n.* (*electron.*) Tub cu fascicul electronic, folosit în televiziune, pentru generarea unui semnal de imagine corespunzător unei imagini fixe. • pl. *-oape.* /<fr. ***monoscope.***

monosemántic, -ă *adj.* (*lingv.; despre cuvinte*) Care are un singur sens. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***monosémantique.***

monosemantísm *s.n.* (*lingv.*) Proprietate a unui cuvînt de a avea un singur sens; monosemie. • /<fr. ***monosémantisme.***

monosemíe *s.f.* (*lingv.*) Monosemantism. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***monosémie.***

monosepál, -ă *adj.* (*bot.*) **1** (*despre flori*) Care are o singură sepală. **2** (*despre plante*) Care are florile cu o singură sepală. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***monosépale.***

monosexuál, -ă *adj.* (*biol.*) Care este unisexual. • sil. *-xu-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***monosexual.***

monosexualitáte *s.f.* (*biol.*) Unisexualitate. • sil. *-xu-a-.* /<fr. ***monosexualité.***

monosexuát, -ă *adj.* (*biol.*) Care este unisexuat. • sil. *-xu-at.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***monosexué.***

monosiláb, -ă *adj., s.n.* (*lingv.*) (Cuvînt) care este format dintr-o singură silabă. ◇ Expr. *A vorbi* (sau *a răspunde*) *cu monosilabe* = a vorbi (sau a răspunde) cu frînturi de cuvinte sau de fraze. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***monosyllabe***, lat. ***monosyllabus***, gr. ***μονοσύλλαβος.***

monosilábic, -ă *adj.* (*lingv.*) **1** (*despre cuvinte*) Care este format dintr-o singură silabă. ◇ Expr. (*adv.*) *A vorbi* (sau *a răspunde*) *monosilabic* = *a*) a vorbi (sau a răspunde cu monosilabe); *b*) cu greu, anevoie; fără chef. **2** (*despre limbi*) Care este format din cuvinte alcătuite dintr-o singură silabă. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***monosyllabique.***

monospațiál *s.n.* (*inform.*) Tip de caracter (de ex. Courier) în care lățimea fiecărui caracter este aceiași (precum caracterele bătute la mașină). • sil. *-ți-al.* /***mono-*** + ***spațial***, după engl. *monospace.*

monospațiát *adj., s.n.* (*inform.*) (Font) monospațiat. • sil. *-ți-at.* pl. *-e.* /***mono-*** + ***spațiat***, după engl. *monospaced.*

monospațiére *s.f.* (*inform.*) Spațiere proporțională. • sil. *-ți-e-.* pl. *-i.* /***mono-*** + ***spațiere.***

monospérm, -ă *adj.* (*bot.; despre fructe*) Care are o singură sămînță; monospermatic, monospermic. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***monosperme***; cf. gr. *μόνος* „unul, singur", *σπέρμα* „sămînță".

monospermátic, -ă *adj.* (*bot.; despre fructe*) Monosperm. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***monospermatique.***

monospérmic, -ă *adj.* (*bot.; despre fructe*) Monosperm. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***monospermique.***

monospermíe *s.f.* (*biol.*) Fecundare a ovulului de către un singur spermatozoid. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***monospermie.***

monostíh *s.n.* (*lit.*) Poezie, strofă alcătuită dintr-un singur vers; monovers. • pl. *-uri.* /<germ. ***Monostichon***; cf. gr. *μονόστιχος* <*μόνος* „unul, singur", *στίχος* „vers".

monostíl *s.n.* (*arhit.*) Coloană izolată. • pl. *-uri.* /<fr. ***monostyle.***

monostrófă *s.f.* (*lit.*) Poezie alcătuită dintr-o singură strofă. • pl. *-e.* /***mono-*** + ***strofă.***

monosubstituít, -ă *adj.* (*chim.; despre derivați*) Care este obținut prin substituirea unui atom din moleculă. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***monosubstitué.***

monosulfúră *s.f.* (*chim.*) Sulfură care are un singur atom de sulf în moleculă. • pl. *-i.* /<fr. ***monosulfure.***

monoșínă *s.f.* (*transp.*) Monorai. • pl. *-e.* /***mono-*** + ***șină***, după fr. *monorail.*

monotáster *s.n.* (*tipogr.*) Ansamblu mecanic al monotipului, care execută culegerea. • pl. *-e.* /<fr. ***monotaster.***

monoteísm *s.n.* (*relig.*) Religie care recunoaște existența unei singure divinități. • /<fr. ***monothéisme***; cf. gr. *μόνος* „unul, singur", *θεός* „zeu".

monoteíst, -ă *s.m., s.f., adj.* (*relig.*) **1** *s.m., s.f.* Adept al monoteismului. **2** *adj.* Care aparține monoteismului sau monoteiștilor, care se referă la monoteism sau la monoteiști. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***monothéiste.***

monotelísm *s.n.* (*teol.*) Doctrină religioasă care susține că Iisus Hristos întruchipează două naturi, una divină și una umană, dar o singură voință, cea divină. • /<fr. ***monothélisme.***

monotelít, -ă *s.m., s.f.* (*relig.*) Adept al monotelismului. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***monothélit.***

monotemátic, -ă *adj.* **1** Care are o singură temă. **2** (*muz.*) Care ține de monotematism, care se referă la monotematism. • pl. *-ci, -ce.* /<it. ***monotematico.***

monotematísm *s.n.* (*muz.*) Tendință de unificare a unei compoziții muzicale ample prin sintetizarea unei singure teme. • /<it. ***monotematismo.***

monotíp, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* Care este făcut după un singur model. **2** *s.n.* (*tipogr.*) Mașină care culege și toarnă literele una cîte una. **3** *s.n.* (*a. plast.*) Procedeu de pictură pe cupru, pe sticlă sau pe material plastic, în care imaginea este transpusă prin imprimare pe hîrtie. **4** *s.n.* (*a. plast.*) Lucrare obținută prin acest procedeu. • pl. *-i, -e, n. -uri.* /<fr. ***monotype.***

monotípic, -ă *adj.* (*biol.*) Care are o singură specie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***monotypique.***

monotipíst, -ă *s.m., s.f.* (*tipogr.*) Lucrător la monotip. • pl. *-iști, -iste.* /<it. ***monotipista.***

monotón, -ă *adj.* **1** (*despre sunete, melodii, glas, zgomote etc.*) Care are sau păstrează același ton; care nu are variații de ton. *Monotonul murmur al cîntecului de albine* (COȘB.). ◇ (*adv.*) *Tu cîntă-nainte, iubito, Încet, monoton* (BACOV.). **2** Fig. Care este uniform, lipsit de variație sau de varietate; care plictisește, indispune prin lipsă de variație sau de varietate. *În loc de maiestuoase păduri... nu vezi acolo decît monotone deșerturi* (HASD.). ◇ (*adv.*) *Ploua monoton și trist afară* (SADOV.). **3** (*mat.; despre șiruri de numere*) Care este fie crescător, fie descrescător. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***monotone***, lat. ***monotonus***, germ. ***monoton.***

monotoníe *s.f.* **1** Însușirea de a fi monoton; ceea ce este monoton. *Țîrîitura curgea cu monotonia tic-tacului unui ceas* (CĂL.). **2** (*psih.*) Sentiment de saturație psihică, provocat de activități nemonotone, în care este hotărîtoare atitudinea negativă față de muncă, lipsa de interes pentru activitatea efectuată. **3** Fig. Lipsă de variație sau de varietate; uniformitate care plictisește, care este supărătoare. *Oltul străbate uriașa monotonie a cîmpiei* (BOGZA). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***monotonie***, germ. ***Monotonie.***

monotonizá *vb. I. tr., refl.* A (se) face monoton. • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***monotoniser.***

monotonizáre *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *monotoniza.* • pl. *-ări.* /v. ***monotoniza.***

monotóp, -ă *adj.* (*bot.; despre specii vegetale*) Care este originar dintr-un singur loc. • pl. *-i, -e.* /<germ. ***monotop.***

monotrém *s.n.* (*zool.; la pl.*) Ordin de mamifere primitive, ovipare, cu ciocul lat, asemănător celui de rață, cu corpul acoperit cu blană sau cu țepi, care își alăptează puii ieșiți din ouă (*Monotremata*); (*și la sg.*) animal care face parte din acest ordin. ◇ (*adj.*) *Un mamifer monotrem este ornitorincul.* • pl. *-e.* și *monotrémă* *s.f.* /<fr. ***monotrème***; cf. gr. *μόνος* „unul, singur", *τρῆμα* „orificiu".

monotrémă *s.f.* v. monotrem.

monovalént, -ă *adj.* (*despre elemente chimice sau despre radicali chimici*) Care are o singură valență; univalent. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***monovalent***; cf. gr. *μόνος* „unul, singur", lat. *valēre* „a valora".

monovérb *s.n.* Joc distractiv care constă în a reprezenta un cuvînt prin anumite combinații de litere sau de litere cu figuri, sensul acestuia reieșind din poziția elementelor componente. ◇ *Monoverb cu incastru* = monoverb în care prin introducerea unei litere sau a unui cuvînt într-o imagine se obține un cuvînt nou. *Monoverb epentetic* = monoverb ilustrat

prin două imagini, una numită „bază", cealaltă „plus", cuvîntul „plus" introducîndu-se neschimbat între literele care formează cuvîntul „bază". • pl. *-e.* /<it. ***monoverbo***; cf. gr. *μόνος* „unul, singur", lat. *verbum*, *-i* „cuvînt".

monovérs *s.n.* (*vers.*) Monostih. • pl. *-uri.* /***mono-*** + ***vers***.

monovoltín, -ă *adj.* (*entom.; despre insecte, viermi de mătase*) Care prezintă o singură generație anuală; univoltin. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***monovoltin***.

monoxén, -ă *adj.* (*zool.; despre paraziți*) Care trăiește numai pe o singură gazdă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***monoxène***.

monoxíd *s.n.* (*chim.*) Oxid care are un singur atom de oxigen în moleculă. • pl. *-izi.* /<fr. ***monoxyde***.

monoxíl, -ă *adj., s.n.* (Ambarcație primitivă) care este făcută dintr-un trunchi de copac scobit. • pl. *-e.* /<fr. ***monoxyle***; cf. gr. *μόνος* „unul, singur", *ξύλον* „bîrnă".

monozaharídă *s.f.* (*chim.*) Substanță din clasa hidraților de carbon, care poate fi obținută prin hidroliza zaharurilor și care nu se poate desface în zaharide mai simple. • pl. *-e.* /<fr. ***monosaccharide***.

monozigót, -ă *adj.* (*biol.*) Univitelin. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***monozygote***.

monozoíc, -ă *adj.* (*despre animale*) Care duce o viață individuală și izolată. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***monozoïque***; cf. gr. *μόνος* „unul, singur", *ζωή* „viață".

monseniór *s.m.* **1** (*în Ev. Med.*) Titlu dat seniorilor feudali (din Apus). ◆ Persoană care purta acest titlu. **2** Titlu dat unor prelați ai Bisericii Catolice. ◆ Persoană care poartă acest titlu. **3** Titlu de adresare către un nobil sau către un prelat catolic. • pl. *-i.* /<fr. ***monseigneur***; cf. it. *monsignore*.

monsíu *s.m.* v. musiu.

monstránță *s.f.* (*bis.*) Casetă de cristal încadrată în montură de argint sau de aur, bătută cu pietre prețioase, în care se păstrează hostia în bisericile catolice. • pl. *-e.* /<germ. ***Monstranz***, fr., engl. ***monstrance***.

mónstră *s.f.* v. mostră.

mónstru *s.m.* **1** (*mit.*) Ființă care are corpul format din părți ale unor animale diferite (himera, grifonul) sau din părți combinate de om și de animale (sfinxul). **2** (*med.*) Ființă care se naște cu mari anomalii fizice; ființă care prezintă o malformație importantă. **3** Ființă de o urîțenie respingătoare. **4** Obiect, ființă etc. de proporții uriașe. *Și-a construit o casă enormă. Un monstru!* ◆ Fig. (*fam.; adj.*) Care este de mari proporții, de mare amploare, de mare răsunet. *Cancanul a avut un succes monstru* (CAR.). *Azi-noapte am făcut un chef monstru* (REBR.). ◇ Expr. *A face cuiva* (*un*) *scandal* (*monstru*) v. scandal. **4** Fig. Persoană care are mari defecte morale. *Eu sînt un monstru pentru voi* (BACOV.). ◆ Spec. Om care este de o cruzime rară. *Se întreabă dacă nu a devenit un monstru* (CE. PETR.). **5** *Monstru sacru* = vedetă, persoană ieșită din comun într-un domeniu oarecare. • pl. *-ștri,* (*înv.*) *-stri.* /<lat. ***monstrum***, ***-i***, fr. ***monstre***.

monstruós, -oásă *adj.* **1** (*despre ființe*) Care are aspect, conformație, proporții etc. ieșite din comun, producînd groază, repulsie etc. **2** (*despre ființe*) Care este ca un monstru; care are mari anomalii fizice; hidos, oribil. ◆ Fig. (*despre creații, realizări ale oamenilor*) Care este urît, inestetic, neartistic. *Dacă a avut norocire a fi colaboratorul vreunui vodevil monstruos... ferice de el!* (C. NEGR.). **3** Fig. (*despre fapte, acțiuni, manifestări etc. ale oamenilor*) Care produce mult rău; care revoltă (îngrozind); îngrozitor; revoltător. *Conștiința publică se revoltă în contra unor nedreptăți atît de monstruoase* (MAIOR.). **4** (*despre obiecte, ființe etc.*) Care este exagerat de mare; colosal, enorm. ◇ Fig. *Toată suferința asta monstruoasă îmi venea din nimic* (CA. PETR.). • sil. *-stru-os.* pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***monstrueux***.

monstruozitáte *s.f.* **1** Faptul de a fi monstruos; ceea ce este anormal, ieșit din comun ca aspect, conformație, proporții etc., producînd groază, repulsie etc. **2** Fig. Ceea ce produce mult rău; ceea ce revoltă (îngrozind). ◆ Cruzime, neomenie. • sil. *-stru-o-.* pl. *-ăți.* /<fr. ***monstruosité***.

monșér *s.m.* (*fran.; fam.*) Termen de adresare către un bărbat. • /<fr. ***mon cher*** „dragul meu".

mont[1] *s.n.* **1** (*anat.*) Os, parte a unui os sau articulație proeminentă. ◆ Spec. Proeminență patologică a unui os sau a unei articulații, mai ales la degetul mare de la picior. ◆ (*reg.*) Partea superioară a labei piciorului. ◆ (*reg.*) Podul palmei. **2** Parte care rămîne dintr-un membru tăiat; ciot. ◆ (*reg.*) Membru nedezvoltat. **3** (*reg.*) Mică ridicătură de pămînt pe un loc plan. **4** (*reg.*) Morman, movilă (de lemne, de piatră, de lut etc.). • pl. *-uri.* /de la ***bont***, prin substituirea lui *b* cu *m*.

mont[2] *s.n.* (*reg.*) **1** Rest, rămășiță. **2** Spec. Ceea ce rămîne după ce s-a stors mustul din struguri sau după ce s-a fiert rachiul din fructe. **3** Ext. Băutură făcută din aceste resturi. • pl. *-uri, -e.* /<magh. ***mont***.

montá[1] *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică piese ale unui ansamblu, ale unui sistem tehnic*) A îmbina pentru a forma un tot, pentru a putea folosi sau pentru a face să funcționeze. **2** (*compl. indică piese, părți ale unui obiect, ale unui mecanism etc.*) A fixa la locul lor în cadrul ansamblului. **3** (*compl. indică sisteme tehnice, fabrici etc.*) A amplasa la locul unde trebuie să funcționeze. **4** (*compl. indică pietre prețioase*) A fixa într-o bijuterie. **5** (*compl. indică spectacole artistice, piese de teatru etc.*) A pregăti din punct de vedere regizoral, scenografic etc.; a pune în scenă. **6** Fig. A pune la cale; a crea o situație, un incident etc., cu scopul de a trage foloase. *A montat în așa fel treburile, încît acum poate promova.* **7** Fig. (*compl. indică oameni*) A întărîta împotriva cuiva; a aținta. *Femeia și-a montat soțul împotriva soacrei.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***monter***.

montá[2] *vb. I. tr.* (*zootehn.; despre animale mascule*) A efectua monta. • prez.ind. pers. 3 *-ează.* /***montă*** + *-a*.

montábil, -ă *adj.* Care se poate monta[1]. • pl. *-i, -e.* /***montá***[1] + *-bil*.

montagnárd, -ă *adj., s.m.* v. montaniard.

montáj *s.n.* **1** Faptul de a monta. ◆ Concr. Ansamblu, sistem tehnic rezultat în urma unei montări. ◇ *Montaj în cascadă* v. cascadă. **2** (*a. plast., fotogr.*) Reunire a unor imagini independente sau a unora care fac parte dintr-o compoziție pentru a obține un ansamblu. ◆ Concr. Ansamblu realizat astfel. **3** (*cinemat.*) Etapă finală în realizarea unui film, în care se stabilește ordinea și lungimea diferitelor secvențe, se selectează scenele, se realizează mixajul cu acompaniamentul sonor etc., în conformitate cu indicațiile regizorului și ale scenaristului. ◆ Operație care constă în alăturarea prin tăiere și lipire ulterioară a fragmentelor de peliculă. **4** Combinare într-o ordine logică, succesivă a scenelor și a episoadelor reprezentative care alcătuiesc o operă literară, o compoziție muzicală etc., în vederea unei transmisiuni radiofonice, de televiziune sau pentru un spectacol. **5** (*psih.*) Structură internă dobîndită la nivel inconștient, care se manifestă ca o dispoziție dinamică, fiind un fel de atitudine latentă ce se impune în comportament, producînd efecte de un anumit gen. • pl. *-e.* /<fr. ***montage***.

montán, -ă *adj.* Care ține de munte, care se referă la munte; (care provine) de la munte; (*înv.*) montanistic. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***montanus***, ***-a***, ***-um***.

montaniárd, -ă *adj., s.m., s.f.* (*fran.*) **1** *adj.* Care este de la munte. **2** *s.m., s.f.* Membru al partidului radical care ocupa partea cea mai înaltă, numită La Montague, a sălii în care se țineau ședințele Convenției în timpul Revoluției Franceze din 1789. • scris și *montagnárd*. pl. *-zi, -de.* /<fr. ***montagnard***.

montanísm *s.n.* (*ist. relig.*) Doctrină mistică religioasă, din primele secole creștine, care propăvăduia ascetismul și alte practici care subminau ierarhia bisericească. • /<fr. ***montanisme***; cf. nm. pr. *Montanus*, preot frigian al zeiței Cibele, convertit la creștinism.

montaníst *s.m.* (*înv.*) Inginer de mine. • pl. *-iști.* /***montan*** + *-ist*, după germ. ***Montanist***.

montanístic, -ă *adj.* (*înv.*) **1** Montan. **2** Care se referă la exploatarea minelor (de aur) de la munte. • pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***montanistisch***.

montanologíe *s.f.* Disciplină care se ocupă cu studiul zonelor montane. • g.-d. *-iei.* /***montan*** + *-logie*.

montánt, -ă *adj., s.m.* **1** *adj.* (*fran.*) Care este ridicat, înălțat. **2** *s.m.* (*constr.*) Bară de lemn sau de metal, care este folosită ca piesă de susținere. **3** *s.m.* (*nav.*) Pontil metalic, dispus vertical pe peretele unei nave pentru a rigidiza tablele de înveliș. **4** (*av.*) Bară care leagă între ele aripile unui avion biplan sau aripa cu fuzelajul. ◆ Element de rezistență al fuzelajului. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***montant***.

montáre[1] *s.f.* Acțiunea de *a monta* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***monta***[1].

montáre[2] *s.f.* (*zootehn.*) Montă. • pl. *-ări.* /v. ***monta***[2].

montatór, -oáre *s.m., s.f.* (*tehn.*) Persoană specializată care montează diferite părți ale unor obiecte sau aparate; montor. • pl. *-ori, -oare.* /***monta***[1] + *-tor*; cf. it. *montatore*.

móntă *s.f.* (*zootehn.*) **1** Împreunare a două animale de sex opus în vederea reproducției. **2** Herghelie de armăsari pentru reproducere. • pl. *-e.* /<fr. ***monte***.

montbrétia *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee bulboasă, originară din Africa de Sud, cu frunzele liniare și cu florile roșii, dispuse în spice. • /<lat. ***montbretia***.

montéză *s.f.* (*cinemat.*) Persoană specializată care efectuează operații de montaj. • pl. *-e.* /<fr. ***monteuse***.

montgolfiér *s.n.* Aerostat primitiv cu aer cald. • sil. *-fi-er.* pl. *-e.* și *montgolfiéră* *s.f.* /<fr. ***montgolfière***; cf. nm. pr. Joseph-Michel și Jacques-Étienne *Montgolfier*, frați francezi, inventatori ai acestui aerostat.

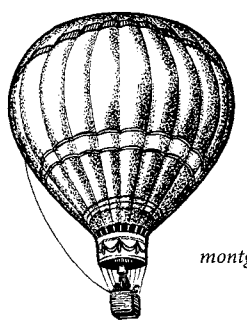

montgolfier

montgolfiéră *s.f.* v. montgolfier.

montícol, -ă *adj.* (*despre specii de plante sau de animale*) Care crește, trăiește în regiunea muntoasă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***monticole***; cf. lat. *mons, -ntis* „munte", *colĕre* „a locui".

montícul *s.m.* **1** (*geomorf.*) Formă de relief cu aspect de movilă. **2** Grămadă de materiale, de pietre etc. **3** (*anat.*) Mică proeminență rotunjită. • pl. *-i.* /<lat. ***monticŭlus***, ***-i***, fr. ***monticule***.

montmorilonít *s.n.* (*geol.*) Aluminosilicat natural hidratat cu un conținut variabil de oxizi de magneziu, calciu și fier, din grupa mineralelor argiloase, gras, moale, absorbant, de culoare albă, care este folosit la purificarea diferitelor soluții în industria textilă, a cauciucului, alimentară, în cosmetică etc. • pl. *-e.* /<fr. ***montmorillonite***; cf. nm. pr. *Montmorillon*, oraș în Franța.

montór, -oáre *s.m., s.f.* **1** (*tehn.*) Montator. **2** (*cinemat.*) Specialist care efectuează operații de montaj. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***monteur***.

montúră *s.f.* **1** Piesă, parte a unui sistem tehnic în care se montează una sau mai multe piese. **2** Mod de fixare a pietrelor prețioase într-o bijuterie. **3** Garnitură de metal care fixează o piatră prețioasă într-o bijuterie sau mecanismul unui ceasornic. **4** (*înv.*) Echipament (militar). **5** (*fran.*) Animal de călărie. • pl. *-i,* (*înv.*) *-e.* /<fr. ***monture***.

monțián, -ă *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Primul etaj al eocenului inferior, care se caracterizează prin prezența gasteropodelor, lamelibranhiatelor și foraminiferelor. **2** *adj.* Care aparține monțianului, specific monțianului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din monțian. • sil. *-ți-an.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***montien***; cf. nm. pr. *Mons*, oraș în Belgia.

monuméntt *s.n.* **1** Lucrare de arhitectură sau de sculptură, ridicată în amintirea unui eveniment, a unei personalități ilustre etc. ◇ *Monument funerar* v. funerar. **2** Ext. Edificiu (de mari proporții) cu numeroase elemente arhitectonice sau de ornamentație; construcție cu o deosebită valoare istorică. ◇ *Monument istoric* v. istoric. **3** Fig. Document istoric de o deosebită valoare. ◆ Orice operă, lucrare, creație culturală, științifică etc. de însemnătate națională sau internațională. **4** *Monument al naturii* = *a*) nume dat plantelor, animalelor, rocilor, formațiilor naturale etc. de mare însemnătate științifică sau estetică, ce sînt ocrotite prin lege și conservate pentru posteritate; *b*) ext. teritoriu pe care se află monumente ale naturii. **5** Fig. (*iron.*) *Monument de prostie* = om foarte prost. • pl. *-e.* /<lat. ***mŏnŭmentum***, ***-i***, fr. ***monument***.

monumentál, -ă *adj., s.n., s.f. pl.* **I** *adj.* **1** Care aparţine monumentelor, care se referă la monumente. **2** Care are caracteristicile şi măreţia unui monument. ◇ Fig. (*iron.*) *Femeia... era într-adevăr negricioasă şi monumentală* (STANCU). **3** Fig. (*estet.; despre scrieri, creaţii etc.*) Care este remarcabil (prin proporţii, valoare). **II** *s.n.* Categorie estetică, variantă a sublimului, în care măreţia se manifestă prin mărime. **III** *s.f. pl.* (*tipogr.*) Literă majusculă din familia romanelor-elzevir, care are talpa foarte accentuată şi subţire. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***monumentalis, -e***, fr. ***monumental***, it. ***monumentale***.

monumentalísm *s.n.* Monumentalitate. • /<fr. ***monumentalisme***.

monumentalíst *s.m.* Arhitect, sculptor sau pictor care este autor de lucrări monumentale. • pl. *-işti.* /***monumental*** + *-ist*.

monumentalitáte *s.f.* Însuşirea de a fi monumental; grandoare, măreţie; monumentalism. • /<fr. ***monumentalité***.

monumentalizá *vb. I. tr., refl.* A da sau a căpăta un caracter grandios, măreţ. ◆ (*tr.*) A conferi un aer eroic. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***monumentaliser***.

moonboot ['munbut] *s.m.* (*pl.*) Bocanci grei de iarnă. • /<engl. ***moonboot***.

moonist, -ă [mu'nist] *adj., s.m., s.f.* (Adept) al doctrinei religioase a lui Moon. • pl. *-işti, -iste.* /nm. pr. (întemeietorul acestei doctrine) *Sun Myung* ***Moon*** + *-ist*.

mop *s.n.* Legătură formată din fîşii de material absorbant, burete etc., montată la capătul unui băţ, folosită la spălarea podelelor, a gresiei etc. • pl. *-uri.* /engl. ***mop***, germ. ***Mop***.

mops *s.m., s.n.* **1** *s.m.* (*zool.*) Cîine de talie mică, cu capul mare, pătrat, cu botul turtit, cu părul scurt şi neted; buldog. ◆ (Epitet pentru o) persoană cu nasul turtit. **2** *s.n.* (*tehn.*) Cleşte cu fălci curbate şi prevăzute cu dinţi, care este folosit la strîngerea ţevilor, a vanelor etc. (în cadrul operaţiilor de montare). • pl. *m. mopşi, n. -uri.* /<germ. ***Mops***; cf. fr. *mops*.

mor *interj.* (*de obicei repet.*) Cuvînt care imită mormăitul ursului. • /onomat.

moracée *s.f.* (*bot.; la pl.*) Familie de plante lemnoase, rar erbacee, din regiunile calde, cu frunzele alterne, întregi sau lobate, cu florile unisexuate, dispuse în inflorescenţe şi cu fructele nucule, achene sau drupe, reunite într-un fruct compus (*Moraceae*); (*şi la sg.*) plantă care face parte din această familie. • pl. *-cee.* /<fr. ***moracées***.

morál, -ă *adj., s.n.* **I** *adj.* **1** Care aparţine moralei, care se referă la morală; care este în conformitate cu principiile sau regulile moralei; etic, (*înv.*) moralicesc. *Junele nostru are foarte sănătoase vederi morale* (CAR.). ◇ *Autor moral* v. autor. *Convenţionalism moral* v. convenţionalism. *Daune morale* v. daună. *Deliberat moral* v. deliberat. *Normă morală* v. normă. **2** Care moralizează; care ajută sau contribuie la crearea unei atmosfere morale, la răspîndirea moralei; care dă învăţături morale; educativ, moralizator. *Vrea să facă pe oameni mai buni..., iar cărţile sînt pentru el o armă morală în această luptă* (PER.). **3** Care aparţine psihicului, spiritului, intelectului sau caracterului; care se referă la psihic, spirit, intelect sau caracter; spiritual, intelectual. *Femeile romanciere au superioritate morală* (IBR.). ◇ *Simţ moral* v. simţ. *Uzură morală* v. uzură. *Virtute morală* v. virtute. **II** *s.n.* **1** Calitatea de a fi moral. *Frumosul merge mînă în mînă cu moralul* (IORD.). **2** Ansamblu al facultăţilor sufleteşti şi spirituale. *Toată lumea ştie ce influenţă mare are moralul asupra fizicului* (BIANU). **3** Stare de spirit, dispoziţie sufletească. **4** Curaj, tărie sufletească. ◇ Expr. *A-i scădea cuiva moralul* = a se demoraliza, a se deprima. *A ridica moralul* (cuiva) v. ridica. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***moral***, lat. ***mōralis, -e***. <

morálă *s.f.* **1** Ansamblu al normelor (nescrise) de convieţuire, de comportare a oamenilor în raporturile dintre ei şi faţă de societate. ◆ Moravuri (ale unui popor, ale unei clase sociale, ale unui mediu social etc.). ◆ Spec. Comportare (în conformitate cu principiile moralei). **2** Disciplină ştiinţifică ce se ocupă cu normele de comportare a oamenilor în societate; etică. ◆ Concr. Carte, manual, tratat care cuprinde aceste norme. **3** (*lit.*) Învăţătură, concluzie moralizatoare care se desprinde dintr-o operă literară, mai ales dintr-o fabulă. ◇ Expr. *Morala fabulei* = învăţătură trasă dintr-o întîmplare din viaţă. **4** (*fam.; mai ales în legătură cu vb. „a face"*) Mustrare, dojană. • pl. *-e.* /<fr. ***morale***, lat. ***moralis***.

moralicésc, -eáscă *adj.* (*înv.*) Moral. • pl. *-eşti.* /***moral*** + *-icesc*.

moralicéşte *adv.* Din punct de vedere moral, conform cu morala; moralmente. • /***moral*** + *-iceşte*.

moralísm *s.n.* **1** (*filos.*) Predominare a moralei într-o doctrină. **2** Considerare a moralei ca unic scop al vieţii. • /<fr. ***moralisme***.

moralíst, -ă *s.m., s.f.* **1** Filosof, gînditor, scriitor care se ocupă cu probleme de morală. **2** (*fam.; adesea peior.*) Persoană care dă permanent sfaturi, care obişnuieşte să dojenească mereu pe cei din jur; moralizator. • pl. *-işti, -iste.* /<fr. ***moraliste***.

moralitáte *s.f.* **1** Calitatea, însuşirea a ceea ce este moral; caracter moral (al unui fapt, al conduitei unei persoane, a unei colectivităţi etc.). **2** Comportare, conduită, atitudine în conformitate cu principiile morale; cinste, bună purtare. • /<lat. ***mōralĭtas, -atis***, fr. ***moralité***.

moralizá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică oameni*) A îndruma spre o comportare conformă cu principiile morale, a da (cuiva) învăţături morale. ◇ (*abs.*) *Anton Pann moralizează şi filozofează cu rîs glumeţ şi grai de meşter* (MACED.). **2** (*fam.; compl. indică fiinţe*) A face morală; a dojeni, a mustra. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***moraliser***.

moralizánt, -ă *adj.* Moralizator. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***moralisant***.

moralizáre *s.f.* Acţiunea de *a moraliza* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***moraliza***.

moralizatór, -oáre *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care moralizează; care ajută sau contribuie la crearea unei atmosfere morale, la răspîndirea moralei; care dă învăţături morale; educativ, moral, moralizant. **2** *s.m., s.f.* (*fam.; adesea peior.*) Moralist. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***moralisateur***.

moralménte *adv.* Din punct de vedere moral, conform cu morala; moralicește. • /<fr. ***moralment***, it. ***moralmente***.

morár *s.m.* **1** Proprietar sau conducător al unei mori. ◇ Expr. (*pop.*) *Crapă morarul de sete*, se spune despre o persoană care nu ştie să se folosească de ceea ce are cu prisosinţă. **2** Lucrător într-o moară. ◆ (*pop.*) Piuar. **3** Muncitor într-o întreprindere în care se macină diferite materii. **4** (*entom.*) Gîndac cu aripile brune sau negre, lucioase, care trăieşte prin mori (*Tenebrio molitor*); gîndac de făină. **5** (*art.*) Numele unui dans popular. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-i.* şi (*înv.*) *murár.* /***moară*** + *-ar*.

moratóriu, -ie *s.n., adj.* **1** *s.n.* (*jur.*) Dispoziţie legală, care suspendă executarea unor obligaţii contractuale sau legale, pe un anumit timp sau pentru perioada existenţei unor împrejurări speciale. ◆ Amînare a plăţii datoriilor publice şi particulare scadente, stabilită prin lege pe un anumit timp sau pentru perioada existenţei unor împrejurări speciale. **2** *s.n.* Gener. Întrerupere a unei acţiuni sau a unei activităţi. **3** *adj.* Care ţine de moratoriu, care se referă la un moratoriu; care acordă un termen de plată. ◇ *Dobînzi moratorii* = dobînzi pe care le plăteşte cineva de la data acordării moratoriului pînă la achitarea datoriilor. *Daune moratorii* = despăgubiri care se acordă creditorului în caz de întîrziere a plăţii unei obligaţii. • pl. *-ii.* /<it. ***moratorio***, lat. ***moratorium***, germ. ***Moratorium***.

morăv, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f* Persoană care face parte din populaţia de bază a Moraviei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuieşte în Moravia; locuitorii Moraviei. **2** *adj.* Care aparţine Moraviei sau moravilor, care se referă la Moravia sau la moravi; care este originar din Moravia. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***morave***; cf. nm. pr. *Moravia*, regiune istorică în Cehia.

morăvuri *s.n. pl.* Totalitatea obiceiurilor, deprinderilor unui popor, ale unei clase, ale unei colectivităţi, ale unui mediu social sau ale unei persoane; conduită morală. *Ginerele e băiat de la ţară cu moravuri de la patruzeci şi opt* (REBR.). ◇ *Bunele moravuri* = decenţă în comportare; evitare a ceea ce poate fi interpretat ca obscen. *Ultraj contra bunelor moravuri şi tulburarea liniştii publice* v. ultraj. *Moravuri uşoare* v. uşor. • /de la ***năravuri***, refăcut după lat. *mos, moris*.

móră *s.f.* (*poet.; în prozodia latină*) Durată de pronunţare a unei silabe scurte, egală cu o optime. • /<lat. ***mŏra, -ae***.

morărăş *s.m.* Dim. al lui *morar*; morărel. • pl. *-i.* /***morar*** + *-aş*.

morăreásă *s.f.* Morăriţă. • pl. *-ese.* /***morar*** + *-easă*.

morărél *s.m.* Morăraş. • pl. *-ei.* /***morar*** + *-el*.

morărésc, -eáscă *adj.* Care aparţine morii sau morarului, care se referă la moară sau la morar. • pl. *-eşti.* /***morar*** + *-esc*.

morări *vb. IV.* **1** *intr.* A fi morar; a practica meseria de morar. **2** *tr.* (*reg.*) A bate (pe cineva) foarte tare. ◆ Fig. A cicăli, a bate la cap (pe cineva). • prez. ind. *-esc.* /***morar*** + *-i*.

morăríe *s.f.* Morărit. • /***morar*** + *-ie*.

morărít *s.n.* **1** Ocupaţia, meseria morarului; morărie. **2** Operaţie de măcinare a cerealelor (sau a altor materiale). **3** (*econ.*) Ramură industrială care se ocupă cu prelucrarea prin zdrobire şi mărunţire a boabelor de cereale, producînd făină, crupe, griş, orez decorticat etc. **4** (*în Ev. Med., în Ţările Rom.*) Impozit care se plătea pe mori. • pl. *-uri.* /v. ***morări***.

morăriţă *s.f.* **1** Soţie de morar; proprietară a unei mori; morăreasă. **2** (*personif.; în colinde*) Moară. **3** (*reg.; art.*) Numele unui dans popular. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-e.* /***morar*** + *-iţă*.

morb *s.n.* (*med.*) Boală. ◇ *Morbul lui Pott* = tuberculoză osoasă, localizată la coloana vertebrală. • pl. *-uri.* /<lat. ***morbus, -i***.

morbíd, -ă *adj.* (*med.*) **1** Care indică o boală, o stare bolnăvicioasă; care rezultă dintr-o stare bolnăvicioasă. **2** Care este bolnăvicios, nesănătos (din punct de vedere fizic sau psihic). • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***morbide***, lat. ***morbĭdus, -a, -um***.

morbidéţă *s.f.* v. morbideţe.

morbidéţe *s.f.* **1** Moliciune excesivă în atitudini, în maniere etc.; lipsă de energie, de vitalitate *Ochii... să îmbrace un fel de melancolie şi visătoare morbideţe* (HOG.). **2** Moliciune şi delicateţe reflectate în creaţii artistice, mai ales în cele plastice. • şi ***morbidéţă*** *s.f.* /<fr. ***morbidesse***, it. ***morbidezza***.

morbiditáte *s.f.* **1** (*med.*) Faptul de a fi bolnav. **2** (*med.*) Predispoziţie spre îmbolnăvire; (*înv.*) morbitate. **3** (*med.*) Caracter a ceea ce este morbid. **4** (*statist.*) Raport dintre numărul bolnavilor şi întreaga populaţie dintr-un loc dat, într-o anumită perioadă de timp, care constituie un indicator al stării de sănătate. • /<fr. ***morbidité***.

morbífic, -ă *adj.* (*med.*) Care dă naştere unei boli. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***morbifique***, lat. ***morbificus, -a, -um***.

morbíli *subst. pl.* (*med.; înv.*) Rujeolă. • /<lat. ***morbilia***.

morbilifórm, -ă *adj.* (*med.; despre erupţii*) Care seamănă cu rujeola. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***morbiliforme***.

morbilós, -oásă *adj.* (*med.*) Care ţine de rujeolă, care se referă la rujeolă; care este de natura rujeolei. • pl. *-oşi, -oase.* /<fr. ***morbilleux***.

morbipár, -ă *adj.* (*med.*) Care dă naştere unei boli. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***morbipare***; cf. lat. *morbus, -i* „boală", *parere* „a naşte".

morbitáte *s.f.* (*înv.*) Morbiditate. • pl. *-ăţi.* /***morb*** + *-itate*.

morbós, -oásă *adj.* **1** Care este bolnav. **2** Care este bolnăvicios. • pl. *-oşi, -oase.* /<lat. ***morbōsus, -a, -um***.

morbulént, -ă *adj.* (*med.*) Care este bolnăvicios. • pl. *-ţi, -te.* /de la ***morb***.

morbulénţă *s.f.* (*med.*) Stare maladivă. • /de la ***morb***.

morceálă *s.f.* (*reg.*) Noroi, mocirlă. ◆ Ext. Murdărie. • pl. *-eli.* /de la ***morcîrlă***, cu schimbare de suf.

morcílă *s.f.* v. mocirlă.

morcoáşă *s.f.* (*reg.*) **1** (*la plug*) Bîrsă. **2** (*la car*) Fiecare dintre cele două semicercuri de fier cu care se fereacă osia pentru a nu se roade. **3** (*la leucă*) Mănuşă. **4** (*la coasă*) Brăţară. **5** Parte bombată a unor obiecte. • pl. *-e.* /<magh. ***marokvas***.

morcoşí *vb. IV. tr.* (*reg.; compl. indică osii*) A fereca cu morcoaşe. • prez.ind. *-esc.* /***morcoaşă*** + *-i*.

morcoşíre *s.f.* (*reg.*) Acţiunea de *a morcoşi* şi rezultatul ei. • pl. *-i, -ări.* /v. ***morcoşi***.

morcotí *vb. IV.* **1** *intr.* (*înv.*) A-şi exprima nemulţumirea, murmurînd, cîrtind împotriva cuiva. **2** *tr.* (*reg.*) A învinui; a cicăli. • prez.ind. *-esc.* /<ucr. ***моркотити***.

mórcov *s.m.* **1** (*bot.*) Plantă leguminoasă, din familia umbeliferelor, cu rădăcina groasă, în formă de con, de culoare galbenă-roşiatică, cu gust dulce, care este folosită în alimentaţie (*Daucus carota sativa*). ◇ *Morcov sălbatic* (ori *de cîmp*) sau *morcovul cîmpului* = ruşinea-fetei (*Daucus carota*). ◇ Expr. (*fam.*) *A*

avea (un mare) morcov = a fi foarte emoţionat, foarte stresat. **2** Compuse: (*bot.*) *morcov-porcesc* = *a)* nap-porcesc (*Helianthus tuberosus*); *b)* gulie (*Brassica oleracea*); *morcov-de-deal* = scaiul-dracului (*Eryngium campestre*); *morcovi-albi* = cartofi (*Solanum tuberosum*). **3** (*arg.*) Fiecare dintre bornele fixate pe marginile unei şosele. • pl. *-i.* /<bg. ***морков***.

morcoveáncă *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee din familia umbeliferelor, cu frunzele lucitoare, cu florile albe, dispuse în umbele şi cu fructele ovale, care creşte în regiunile muntoase (*Pleurospermum austriacum*). • pl. *-ence.* /***morcov*** + *-eancă*.

morcovél *s.m.* Dim. al lui *morcov*. • pl. *-ei.* /***morcov*** + *-el*.

morcovíu, -íe *adj.* Care este de culoarea morcovului; roşcat, portocaliu. • pl. *-ii.* /***morcov*** + *-iu*.

mordăce *adj.invar.* **1** Care muşcă. **2** Fig. Caustic, ironic, satiric, usturător. • /<lat. ***mordax, -acis*** „muşcător".

mordacitáte *s.f.* Faptul de a fi caustic, ironic; caracter caustic, ironic, satiric, usturător al unui cuvînt, al unui comentariu etc. • /<lat. ***mordacitas, -atis***, fr. ***mordacité***.

mordansá *vb. I. tr.* (*ind. text.; compl. indică fibre, ţesături*) A impregna cu un mordant. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***mordancer***.

mordansáre *s.f.* (*ind. text.*) Acţiunea de *a mordansa* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***mordansa***.

mordánt *s.m.* **1** (*chim.*) Substanţă chimică ce fixează pe fibrele textile coloranţii fără afinitate sau cu afinitate mică pentru fibra respectivă. **2** (*muz.*) Ornament care constă în alternarea rapidă a notei reale din melodie cu nota alăturată (superioară sau inferioară) şi în revenirea la aceeaşi notă reală. • pl. *-ţi, -te.* şi *mordént s.m.* /<fr. ***mordant***, it. ***mordente***.

mordént *s.m.* v. mordant.

mordínă *s.f.* (*reg.*) Loc mocirlos, umed. • pl. *-e.* /etimol. nec.

morénă *s.f.* (*geomorf.*) Material detritic (pietriş, nisip, sfărîmături de stînci etc.) transportat de gheţari (şi depus la locul de topire a gheţii). • pl. *-e.* /<fr. ***moraine***.

moréndo *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăţi muzicale*) Din ce în ce mai slab, micşorînd treptat intensitatea sunetului (pînă la dispariţia lui totală). • /<it. ***morendo***.

morénic, -ă *adj.* (*geomorf.*) Care aparţine morenelor, care se referă la morene. <> *Amfiteatru morenic* v. amfiteatru. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***morainique***.

morésc, -eăscă *adj.* Care aparţine maurilor, care se referă la mauri. • pl. *-eşti.* /<fr. ***moresque***.

moréscă *s.f.* (*muz.*) Compoziţie muzicală în ritm vioi, în două părţi. • /<it. ***moresca***.

morfée *s.f.* (*med.*) Dermatoză în care pielea are aspect lucios, cu cercuri roze. • /<fr. ***morphée***.

morfém *s.n.* (*gram.*) Element morfologic (afix, accent, desinenţă, alternanţă fonetică, prefix, sufix etc.) cu care se formează, de la o rădăcină, cuvinte şi forme flexionare; cea mai mică unitate din structura morfologică a cuvîntului cu sens determinat (lexical sau gramatical). • pl. *-e.* /<fr. ***morphème***; cf. gr. *μορφή* „formă".

morfemátic, -ă *adj.* (*gram.*) Care ţine de morfem, care se referă la morfem. • pl. *-ci, -ce.* /***morfem*** + *-atic*.

morfémic, -ă *adj.* (*gram.*) Care aparţine morfemului, care se referă la morfem. • pl. *-ci, -ce.* /***morfem*** + *-ic*.

mórfic, -ă *adj.* Care se referă la formă. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***morphique***.

morfíl *s.n.* **1** Partea ascuţită a unei lame de ras. **2** Dantelă fină de metal rămasă pe o lamă, după ascuţire. • pl. *-e.* /<fr. ***morfil***.

morfínă *s.f.* (*chim.*) Substanţă alcaloidă, extrasă din opiu, care se prezintă sub forma unui praf alb, cristalin, greu solubil în apă şi care este folosită drept calmant, narcotic sau stupefiant; (*reg.*) morfiu. • /<fr. ***morphine***; cf. nm. pr. *Morfeu*, zeul grec al somnului.

morfinísm *s.n.* (*med.*) Intoxicaţie cronică provocată de folosirea excesivă a morfinei. • /<fr. ***morphinisme***.

morfinomán, -ă *s.m., s.f.* (*med.*) Persoană care foloseşte în mod obişnuit morfină. ◆ Persoană care suferă de morfinomanie. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***morphinomane***.

morfinomaníe *s.f.* (*med.*) Toxicomanie care constă în folosirea repetată a morfinei, prin injecţii, în doze din ce în ce mai mari. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***morphinomanie***; cf. fr. *morphine* „morfină", gr. *μανία* „nebunie".

morfinomimétic, -ă *adj.* Care exercită o acţiune asemănătoare cu cea a morfinei. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***morphinomimétique***.

mórfiu *s.n.* (*reg.*) Morfină. • /<germ. ***Morphium***.

morfo- Elem. de compunere „formă", „conformaţie", „care are o anumită formă". • /<fr. ***morpho-***, it. ***morfo-***; cf. gr. *μορφή* „formă".

morfoanatómic, -ă *adj.* (*anat.*) Care aparţine formei şi structurii unui organ sau organism, referitor la forma şi structura unui organ sau organism. • pl. *-ci, -ce.* /***morfo-*** + ***anatomic***.

morfociimátic *adj.* (*geomorf.*) *Sistem morfoclimatic* = totalitatea fenomenelor de morfogeneză şi formele de relief rezultate sub un anumit tip de climat. • pl. *-ce.* /***morfo-*** + ***climatic***.

morfocronologíe *s.f.* (*geogr.*) Studiu al evoluţiei reliefului terestru în timp. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***morphochronologie***.

morfofilogenéză *s.f.* (*biol.*) Studiu al genezei variabilităţii morfologice în cursul filogeniei. • /<fr. ***morphophylogenèse***.

morfofiziológic, -ă *adj.* (*biol.*) Care aparţine morfofiziologiei, care se referă la morfofiziologie. • sil. *-zi-o-.* pl. *-ci, -ce.* /***morfo-*** + ***fiziologic***.

morfofiziológie *s.f.* (*biol.*) Disciplină care se ocupă cu studiul raportului dintre structura celulelor, a ţesuturilor sau a organelor şi funcţiile lor. • sil. *-zi-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***morphophysiologie***.

morfofuncţionál, -ă *adj.* (*biol.*) Care se referă la morfologia şi la funcţionarea unui organism. • sil. *-ţi-o-.* pl. *-i, -e.* /***morfo-*** + ***funcţional***.

morfogén, -ă *adj.* (*fiziol.; despre acţiuni sau funcţiuni*) Care influenţează forma şi structura organismelor. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***morphogène***.

morfogenétic, -ă *adj.* **1** (*biol.*) Care aparţine morfogenezei, care se referă la morfogeneză. **2** (*geogr.*) Care contribuie la crearea formelor de relief. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***morphogénétique***, germ. ***morphogenetisch***.

morfogenéză *s.f.* **1** (*biol.*) Proces de formare a structurilor morfologice ale organismelor. **2** (*geol.*) Formare a profilului solului sub acţiunea factorilor naturali. **3** (*geogr.*) Ramură a geomorfologiei care se ocupă cu studiul formelor de relief; morfogenie. **4** (*geomorf.*) Totalitatea proceselor de creare şi evoluţie a formelor de relief sub acţiunea agenţilor interni şi externi. • /<fr. ***morphogenèse***; cf. gr. *μορφή*„formă", *γένεσις* „naştere".

morfogeníe *s.f.* (*geogr.*) Morfogeneză. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***morphogénie***.

morfognozíe *s.f.* (*med.*) Identificare a formei obiectelor prin pipăit. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***morphognosie***; cf. gr. *μορφή*„formă", *γνῶσις* „cunoaştere".

morfografíe *s.f.* **1** (*biol.*) Descriere morfologică şi histologică a organelor şi a organismelor. **2** (*geogr.*) Ramură a geomorfologiei care se ocupă cu descrierea şi clasificarea formelor de relief după aspectul exterior. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***morphographie***.

morfogrămă *s.f.* Grafic care reprezintă mărimi ale constituţiei corporale. • pl. *-e.* /<fr. ***morphogramme***; cf. gr. *μορφή* „formă", *γράμμα* „linie, semn scris".

morfoleálă *s.f.* Faptul de a morfoli. • pl. *-eli.* /***morfoli*** + *-eală*.

morfolí *vb. IV. tr.* **1** (*compl. indică alimente*) A mesteca cu gingiile, în lipsa dinţilor. ◆ Ext. A mesteca încet, cu greutate, a mînca alene, fără poftă. <> Expr. *A morfoli vorbele* = a vorbi nedesluşit; a bolborosi. ◆ (*compl. indică lucruri necomestibile*) A învîrti între dinţi (mestecînd). ◆ (*intr.*) A mesteca mereu fără a avea ceva în gură. **2** (*fam.; compl. indică obiecte*) A mototoli; a strica. **3** Fig. A întoarce ceva pe toate părţile. *O morfoleşti de un ceas de parcă acu o scrii. Dă-o notarului s-o citească el* (PET.). **4** Fig. A degrada; a întina, a terfeli. *Tineri lipsiţi de orice talent..., stîrniţi de o neputincioasă poftă de glorie, morfolesc sculpturalele forme ale lui Eminescu* (VLAH.). • prez. ind. *-esc*, pers. 3 *-eşte, mórfole.* /form. expr.

morfolít, -ă *adj.* **1** (*despre cuvinte, fraze etc.*) Care este îngăimat; care este nedesluşit. **2** (*despre obiecte*) Care este mototolit; care este stricat. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***morfoli***.

morfológ, -ă *s.m., s.f.* Specialist în morfologie; morfologist. • pl. *-gi, -ge.* /<germ. ***Morpholog***.

morfologí *vb. IV. tr.* (*compl. indică alimente*) A morfoli. • prez.ind. *-esc.* /cf. ***morfoli***.

morfológic, -ă *adj.* Care aparţine morfologiei, care se referă la morfologie. <> *Profil morfologic* v. profil. *Valenţă morfologică* v. valenţă. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***morphologique***.

morfológie *s.f.* **1** (*biol.*) Disciplină care se ocupă cu studiul formei şi structurii organismelor vegetale şi animale, la nivel macroscopic sau microscopic, al corelaţiilor dintre ele, al modificărilor lor etc. ◆ Ext. Forma şi structura materiei organice. **2** (*sociol.*) Disciplină care se ocupă cu studiul structurii, alcătuirii societăţii umane. **3** (*lingv.*) Parte a structurii gramaticale a unei limbi care cuprinde regulile privitoare la forma cuvintelor, la structura lor internă şi la modificările lor formale în diferite întrebuinţări. ◆ Parte a gramaticii care se ocupă cu studiul acestor reguli. **4** (*psih.*) Modalitate de abordare a personalităţii care este analizată trăsătură cu trăsătură, încercîndu-se, prin corelarea şi ierarhizarea acestora, să se identifice structura de ansamblu a personalităţii. **5** Ext. Aspect, formă, aparenţă. • /<fr. ***morphologie***; cf. gr. *μορφή* „formă", *λόγος* „studiu".

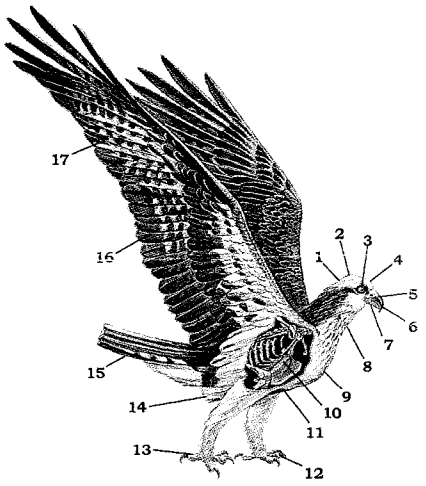

Morfologia unei păsări

1. Ceafă.
2. Creştet.
3. Ochi.
4. Frunte.
5. Mandibulă superioară.
6. Cioc.
7. Mandibulă inferioară.
8. Gît.
9. Piept.
10. Schelet.
11. Abdomen.
12. Gheare (unghii).
13. Degete.
14. Flancurile corpului.
15. Coadă.
16. Pene de zbor (remige) secundare.
17. Remige primare.

---

morfologísm *s.n.* Curent în filosofie şi ştiinţă, promovat în primele decenii ale sec. 20 ca o reacţie împotriva evolutismului sociocultural, care se întemeiază pe ideea studierii morfologice a culturii. • /***morfologie*** + *-ism*.

morfologíst, -ă *s.m., s.f.* Morfolog. • pl. *-işti, -iste.* /<fr. ***morphologiste***.

morfométric, -ă *adj.* Care ţine de morfometrie, care se referă la morfometrie. • pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***morphometrisch***.

morfometríe *s.f.* Studiu cantitativ al formelor oricărui corp natural (plantă, animal, trăsătură de relief etc.). • g.-d. *-iei.* /<fr. ***morphométrie***.

morfoném *s.n.* (*lingv.*) Fonem care intră în alternanţe morfologice. • pl. *-e.* /<fr. ***morphonème***.

morfonológic, -ă *adj.* (*lingv.*) Care aparţine morfonologiei, care se referă la morfonologie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***morphonologique***.

morfonológie *s.f.* (*lingv.*) **1** Analiză a structurii fonologice a morfemelor. **2** Disciplină care studiază folosirea în morfologie a mijloacelor fonologice ale unei limbi. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***morphonologie***; cf. gr. *μορφή* „formă", *φωνή* „sunet", *λόγος* „studiu".

morfopatológ, -ă *s.m., s.f.* (*med.*) Medic specialist în morfopatologie. • pl. *-gi, -ge.* /***morfo-*** + ***patolog***.

morfopatológic, -ă *adj.* (*biol.*) Care aparţine morfopatologiei, care se referă la morfopatologie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***morphopathologique***.

morfopatológie *s.f.* (*biol.*) Ramură a morfologiei care se ocupă cu studiul formei şi structurilor diferitelor

organe în condiții patologice. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***morphopathologie***.

morfopsihológic, -ă *adj.* (*psih.*) Care aparține morfopsihologiei, care se referă la morfopsihologie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***morphopsychologique***.

morfopsihologíe *s.f.* (*psih.*) Studiu al corelațiilor dintre caracterele morfologice și cele psihice ale unui individ. • /<fr. ***morphopsychologie***.

morfoscopíe *s.f.* (*geol.*) Studiu al formei, al aspectului suprafeței granulelor care alcătuiesc rocile și depozitele detritice. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***morphoscopie***.

morfosculptúră *s.f.* (*geol.*) Totalitatea aspectelor reliefului și formelor (sculpturale) create de procesele exogene. • /<rus. ***морфоскульптура***.

morfosintáctic, -ă *adj.* (*gram.*) Care aparține morfosintaxei, referitor la morfosintaxă. • pl. *-ci, -ce.* /***morfo-*** + ***sintactic***.

morfosintáxă *s.f.* (*gram.*) Studiu al morfologiei și sintaxei unei limbi. • /***morfo-*** + ***sintaxă***.

morfostructúră *s.f.* (*geol.*) Totalitatea aspectelor reliefului și a formelor determinate de influența structurii geologice și a mișcărilor tectonice. • /<rus. ***морфоструктура***.

morfóză *s.f.* (*biol.*) Modificare morfologică și funcțională a unui organ sub influența condițiilor de mediu. • /<fr. ***morphose***.

morganátică *adj.* *Căsătorie morganatică* = căsătorie a unui nobil (sau a unui principe) cu o femeie de condiție socială inferioară. *Soție morganatică* = femeie care a contractat o căsătorie morganatică și care nu beneficiază de toate drepturile acordate soțului. • pl. *-ce.* /<fr. ***morganatique***.

morgamísm *s.n.* (*biol.*) Concepție despre ereditate, potrivit căreia substratul material al ereditații este cromozomul, în care genele sînt dispuse liniar, în puncte precise, negînd rolul mediului în transformarea organismelor și posibilitatea transmiterii pe cale ereditară a caracterelor dobîndite. • /<germ. ***Morganismus***; cf. nm. pr. Thomas Hunt *Morgan*, biolog american.

morganíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (*biol.*) (Adept) al morganismului. • pl. *-iști, -iste.* /<germ. ***Morganist***.

morganít *s.n.* (*geol.*) Varietate de beril de culoare roz. • /<fr. ***morganite***.

mórgă[1] *s.f.* **1** Clădire special amenajată în care se depun cadavrele și se fac autopsii. **2** Sală special amenajată într-un spital unde se depun morții pînă la înmormîntare. • pl. *morgi.* /<fr. ***morgue***.

mórgă[2] *s.f.* Comportament arogant; atitudine afectată și disprețuitoare. *Gică... era un băiat bun, serviabil și fără morgă* (CE. PETR.). ◆ Sentiment exagerat de apreciere a propriei persoane. *Are o morgă atotștiutoare.* • pl. *morgi.* /<fr. ***morgue***.

mória *s.f.* (*psih.*) Tulburare psihică manifestată printr-o stare de euforie, prin puerilism și prin tendința de a face glume. • sil. *-ri-a.* /<fr., it. ***moria***; cf. gr. *μωρία* „prostie, nebunie".

móric, -ă *adj.* v. morico.

mórico *adj.invar.* (*înv.*) **1** Roșu-închis. **2** Albastru-închis. • și *móric, -ă adj.* /<ngr. ***μόρικος***.

morigeră *vb. I. tr.* (*compl. indică persoane*) A îndrepta moderîndu-i excesele; a educa, a instrui bine, conform bunelor maniere. • prez.ind. *-ez.* /<it. ***morigerare***, lat. ***morigerari*** „a complăcea".

morigeratór, -oáre *adj.* (*despre persoane*) Care este bine educat, instruit. • pl. *-ori, -oare.* /***morigera*** + *-tor.*

morión[1] *s.m.* (*în antic. română*) Bufon ținut în casele bogate, pentru a distra stăpînii. • sil. *-ri-on.* pl. *-i.* /<fr. ***morion***, lat. ***mōrĭo, -onis***.

morión[2] *s.n.* Coif metalic, cu marginile din față și din spate curbate în sus și cu o creastă înălțată pe calotă, folosit în sec. 16 și 17 și astăzi în anumite ocazii de către gărzile elveține ale Vaticanului. • sil. *-ri-on.* pl. *-oane.* /<fr. ***morion***; cf. sp. *morrión.*

morión[3] *s.n.* (*geol.*) Varietate de cuarț, de culoare brună sau neagră, care este folosită ca piatră semiprețioasă. • sil. *-ri-on.* pl. *-oane.* /<fr. ***morion***, germ. ***Morion***.

morísci *s.m. pl.* Populație maură din Peninsula Iberică, convertită (cu forța) la catolicism, la începutul sec. 16, persecutată și după creștinare și expulzată din Spania. • /<sp. ***morisco***, fr. ***morisque***.

moríșcă *s.f.* **1** Moară mică (cu o singură piatră sau roată), pusă în mișcare de apă, de vînt sau cu mîna. ◇ Expr. *A-i umbla cuiva gura ca o morișcă* = a vorbi mult și fără rost. *A face cuiva morișcă* (*de vînt*) *în cap* (sau *în păr, în chică*) = a răsuci (cuiva) părul în cap, producîndu-i o durere vie. *A ajunge de la moară la morișcă* = a ajunge rău. **2** Vînturătoare (pentru cereale). **3** Rîșniță pentru măcinat pesmet, cafea, piper etc. **4** (*de obicei determ. prin „de vînt"*) Obiect care imită aripile unei mori de vînt, folosit ca ornament pe acoperișul casei (și care, în bătaia vîntului, se rotește în direcția acestuia) sau ca sperietoare împotriva păsărilor, în livezi sau pe ogoare. **5** Jucărie din tablă, hîrtie etc., reprezentînd aripile sau roata unei mori, care se învîrtesc în bătaia vîntului; jucărie care se învîrtește în mînă, producînd un sunet caracteristic. **6** (*pesc.*) Mulinetă. **7** *Morișcă hidrometrică* (sau *hidraulică*) = aparat format dintr-un rotor cu una sau mai multe palete, care se rotește, sub acțiunea curentului de apă, măsurînd viteza unui curs de apă. • pl. *-iști, -iște.* /***moară*** + *-ișcă.*

morișcúță *s.f.* Dim. al lui *morișcă.* • pl. *-e.* /***morișcă*** + *-uță.*

morișoáră *s.f.* Dim. al lui *moară.* • pl. *-e.* /***moară*** + *-işoară.*

morînceálă *s.f.* (*reg.*) **1** Muncă grea, obositoare; trudă. **2** Pămînt amestecat cu apă, folosit la spoitul caselor. ◆ Tencuială. • și *moronceálă, morunceálă s.f.* /***morînci*** + *-eală.*

morîncí *vb. IV.* (*reg.*) **1** *tr., intr.* A munci din greu. **2** *intr.* A face treabă de mîntuială. **3** *tr.* Fig. A bate tare (pe cineva), lovindu-l cu pumnii, cu picioarele. • prez.ind. *-esc.* și *moruncí vb. IV.* /etimol. nec.

morîndău *s.n., s.m.* (*reg.*) **1** *s.n.* Pastă obținută prin mestecarea sau frămîntarea unei materii. **2** *s.n.* Bol alimentar foarte mare. **3** *s.n.* (*culin.*) Plăcintă preparată din mălai și brînză. **4** *s.m.* (Epitet pentru un) om mare, bleg sau molîu. • pl. *-aie, -āie, -ăi.* /etimol. nec.

morlán *s.m.* v. molan[1].

morlánă *s.f.* v. molan[1].

mormán *s.n.* **1** (*de obicei urmat de determ. introduse prin prep. „de"*) Îngrămădire de obiecte de același fel așezate (în neorînduială) unele peste altele; cantitate (mare) dintr-un material strîns la un loc; grămadă, maldăr. *Din mormanul de ziare numai capul i se vedea* (REBR.). ◇ Expr. (*fam.*) *A face morman* (pe cineva) = a omorî (pe cineva). ◆ (*adv.; pe lîngă vb. ca „a sta", „a cădea"*) În formă de morman. *Vînătorul căzu morman de pe cal* (ISP.). **2** (*reg.*) Mică ridicătură de pămînt. • pl. *-e.* /etimol. nec.

mormăí *vb. IV. intr.* **1** (*despre urși*) A scoate sunete groase, caracteristice speciei; (*reg.*) a mormorosi, a murmura. ◆ Ext. (*despre alte animale*) A scoate sunete asemănătoare cu cele ale ursului. ◆ (*reg.; despre albine, muște*) A bîzîi, a zumzăi. ◆ (*reg.; despre porumbei*) A gînguri. **2** (*despre oameni*) A scoate sunete neclare, pe ton coborît sau nazal; a vorbi nedeslușit, pe ton coborît sau nazal (pentru a-și manifesta nemulțumirea, indignarea etc.); a bombăni, a mîrîi. ◇ Loc.adv. *Pe mormăite* = *a*) cîrtind; *b*) cu nemulțumire; *c*) fără plăcere. ◆ (*despre copii*) A scînci, a plînge. ◆ *tr.* (*compl. indică cîntece*) A fredona cu voce scăzută (și pe nas). • prez.ind. *mórmăi, -iesc.* și (*reg.*) *mormoí, mormoní, mornăí, murmăí, murmuí, mîrmăí, mîrnîí, mărnăí vb. IV.* /***mor*** + ***m[or]*** + *-ăi.*

mormăiálă *s.f.* Mormăit. • sil. *-mă-ia-.* pl. *-ieli.* și (*reg.*) *mornăiálă s.f.* /***mormăi*** + *-eală.*

mormáire *s.f.* Acțiunea de *a mormăi* și rezultatul ei. • pl. *-i.* și (*reg.*) *mornáire s.f.* /v. ***mormăi***.

mormăít[1] *s.n.* **1** Faptul de *a mormăi*; șir de sunete caracteristice pe care le scoate ursul (sau, ext., alte animale); mormăială, mormăitură. **2** Vorbire neclară, pe ton coborît sau nazal (pentru a-și manifesta nemulțumirea, indignarea etc.); bombăneală, mormăială, mormăitură. • pl. *-uri.* și (*reg.*) *mornăít s.n.* /v. ***mormăi***.

mormăít[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre sunete, cuvinte*) Care este neclar, care este rostit pe un ton scăzut sau nazal. **2** (*reg.; despre oameni*) Care vorbește neclar. • pl. *-ți, -te.* și (*reg.*) *mornăít, -ă adj.* /v. ***mormăi***.

mormăitúră *s.f.* Mormăit. • sil. *-mă-i-.* pl. *-i.* și (*reg.*) *mornăitúră s.f.* /***mormăi*** + *-tură.*

morminţél *s.n.* (*pop.*) Dim. al lui *mormînt.* • pl. *-e.* și *mormînțél s.n.* /***mormînt*** + *-el.*

morminjeálă *s.f.* (*reg.*) **1** Faptul de a mormînji. **2** Concr. Lucru făcut în mod superficial, fără atenție. • pl. *-eli.* /***mormînji*** + *-eală.*

mormînjí *vb. IV. tr.* (*reg.*) A face un lucru în mod superficial, fără atenție. • prez.ind. *-esc.* /etimol. nec.

mormînt *s.n.* **1** Groapă săpată în pămînt pentru înmormîntarea celor decedați; loc special amenajat unde este înhumat cineva; (*înv.*) mormîntar. ◇ *Sfîntul Mormînt* v. sfînt. ◇ Expr. *A băga* (sau *a vîrî, a trimite, a pune etc.*) *pe cineva* (*de viu*) *în mormînt* = *a*) a omorî pe cineva cu zile; *b*) a chinui, a necăji foarte tare pe cineva; *c*) a înmormînta. *A duce pe cineva la mormînt* = a cauza moartea cuiva. *A intra în mormînt* = a muri. *A-și săpa singur mormîntul* = a-și cauza singur nenorociri care pot aduce moartea. *A-și găsi* (undeva) *mormîntul* = a muri (într-un anumit loc). *A fi pe marginea mormîntului* = *a*) a fi foarte bătrîn; *b*) a fi aproape de moarte. (*A fi*) *un mormînt de om* (sau *ca un mormînt năruit*) = (*despre oameni*) a fi lipsit de valoare; a fi inutil. *Nici în mormînt* = niciodată. *Liniște* (sau *tăcere*) *de mormînt* = liniște mormîntală. *Din* (sau *de la*) *leagăn pînă la* (sau *în*) *mormînt* v. leagăn. *Liniștea mormîntului* v. liniște. *A săpa cuiva mormîntul* v. săpa. ◇ Fig. *E mare și cumplit mormînt singurătatea* (SADOV.). **2** Monument funerar; cavou. ◇ Fig. *Voi avea un mormînt de litere peste veacuri* (CA. PETR.). **3** Fig. Moarte, deces; dispariție. *Războiul celor două-roze a fost mormîntul aristocrației engleze* (OȚETEA). ◇ *Somnul mormîntului* v. somn. **4** (*reg.; la pl.*) Cimitir. **5** (*reg.*) Mușuroi adunat de prășitori la rădăcina firelor de porumb. • pl. *-e,* (*înv.*) *-uri.* /lat. ***mōnūmentum, -i***.

mormîntá *vb. I. tr.* (*pop., fam.*) A înmormînta. • prez. ind. *-ez.* /***mormînt*** + *-a.*

mormîntál, -ă *adj.* **1** Care aparține mormîntului, de mormînt; funerar. *A sculptat o piatră mormîntală.* ◇ *Tăcere* (sau *liniște*) *mormîntală* = tăcere (sau liniște) deplină, totală. **2** De înmormîntare; funebru. *Nu-mi mai faceți de prisos onoruri mormîntale* (OLLĂN.). **3** Fig. (*despre voce*) Care are timbru grav, înfundat. • pl. *-i, -e.* /***mormînt*** + *-al.*

mormîntár[1] *s.n.* (*înv.*) **1** Mormînt. **2** Ext. Cimitir. • pl. *-e.* /***mormînt*** + *-ar.*

mormîntár[2]**, -á** *adj.* Mormîntal. • pl. *-i, -e.* /de la ***mormînt***, cu schimbare de suf.

mormîntáre *s.f.* (*pop.; fam.*) Înmormîntare. • pl. *-ări.* /v. ***mormînta***.

morminţél *s.n.* v. morminţel.

mormoí *vb. IV.* v. mormăi.

mormolíc *s.m.* v. mormoloc.

mormolóc *s.m.* **1** (*zool.*) Larvă a batracienilor, care are branhii în loc de plămîni și o coadă lungă care îi servește la înot. **2** Fig. (*fam.*) Om molatic, lipsit de energie, de vigoare. **3** (*fam.*) (Epitet pentru un) copil mic. • pl. *-ci.* și (*reg.*) *mormológ, mormolíc s.m.* /<srb. ***mrmoljak***.

mormológ *s.m.* v. mormoloc.

mormón, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Membru al unei secte creștine din SUA, întemeiată de Joseph Smith, în 1830, care propăvăduia învățătura lui Mormon, impunînd forme riguroase de organizare și de comportament social (care i-au adus în conflict cu autoritățile). **2** *adj.* Care aparține mormonilor, care se referă la mormoni. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***mormon***; cf. nm. pr. *Mormon*, considerat profet de către adepții acestei secte.

mormoní *vb. IV.* v. mormăi.

mormonísm *s.n.* (*teol.*) Doctrină religioasă a mormonilor, care propăvăduia întoarcerea apropiată a lui Iisus Hristos și impunea forme riguroase de organizare și de comportament social. • /<fr. ***mormonisme***.

mormorosí *vb. IV. intr.* (*reg.; despre urși*) A mormăi. • prez.ind. pers. 3 *-eşte.* /***mormăi*** + ***bolborosi***.

morn, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este abătut, posomorît. **2** (*despre vreme, cer*) Care este apăsător, întunecat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***morne***.

mornăí *vb. IV.* v. mormăi.

mornăiálă *s.f.* v. mormăială.

mornáire *s.f.* v. mormăire.

mornăít[1] *s.n.* v. mormăit[1].

mornăít[2]**, -ă** *adj.* v. mormăit[2].

mornăitúră *s.f.* v. mormăitură.

moroáică *s.f.* (*în superstiții*) Strigoaică. • pl. *-ce, -oici.* /***moroi***[2] + *-oaică*.

morocăí *vb. IV.* v. morocăni.

morocăneálă *s.f.* (*reg.*) Faptul de a morocăni. • pl. *-eli.* /***morocăni*** + *-eală.*

morocăní *vb. IV.* (*reg.*) **1** *tr.* (*compl. indică oameni*) A mustra, a cicăli (pe un ton ursuz). **2** *intr.* (*despre oameni*) A bombăni. • prez.ind. *-esc.* şi *morocăí vb. IV.* /cf. magh. *morog.*

morocănós, -oásă *adj.* (*despre oameni*) **1** Care este tăcut, posac, posomorît; (*înv., reg.*) moros. ◆ (*despre înfăţişarea oamenilor sau despre manifestări, acţiuni ale lor*) Care trădează, exprimă proastă dispoziţie sufletească. **2** Care este plictisitor, anost. **3** (*reg.*) Care este bleg, prost. **4** (*reg.*) Care este prefăcut, nesincer. • pl. *-oşi, -oase.* /**morocăni** + *-os.*

moroí[1] *vb. IV. tr., intr.* (*în superstiţii; despre strigoi*) A vizita noaptea casa în care a trăit. ◆ A apărea înaintea oamenilor, speriindu-i. • prez.ind. pers. 3 *-ieşte.* /**moroi**[2] + *-i.*

moróí[2]**, -oáie** *s.m., s.f.* **1** (*în superstiţii*) Strigoi, vîrcolac. **2** (*în superstiţii*) Om care are puterea de a deochea copiii. **3** Fig. (*reg.*) Om tăcut, morocănos care face rău ori de cîte ori are ocazia. • pl. *-oi, -oaie.* /cf. slav. **мора.**

morométe *s.m.* v. morometţ.

morométţ, -eáţă *s.m., s.f.* (*reg.*) **1** Stafie, moroi. **2** (*în forma „moromete"*) (Epitet pentru un) om leneş. • pl. *-eţi, -eţe.* şi *morométe s.m.* /cf. *moroi*[2].

morón[1] *s.m.* v. morun.

morón[2]**, -ă** *s.m., s.f.* (*med.*) Debil mintal. • pl. *-i, -e.* /<engl. ***moron.***

moronăş *s.m.* v. morunaş.

moronceálă *s.f.* v. morînceală.

morós, -oásă *adj.* (*înv., reg.; despre oameni*) Morocănos. • pl. *-oşi, -oase.* şi *moróz, -oáză adj.* /<fr. ***morose,*** germ. ***moros.***

moroşán, -á *s.m., s.f.* (*reg.*) Maramureşean. • pl. *-i, -e.* /cf. *maramureşean.*

moroşenésc, -eáscă *adj.* (*reg.*) Maramureşean. • pl. *-eşti.* /**moroşan** + *-esc.*

moróz, -oáză *adj.* v. moros.

morozitáte *s.f.* (*înv.*) Proastă dispoziţie; posomoreală; tristeţe. • pl. *-áţi.* /<fr. ***morosité,*** germ. ***Morosität.***

mórsă[1] *s.f.* (*zool.*) Mamifer acvatic, din ordinul pinipedelor, cu trupul gros, greoi, lung de circa 3-4m, cu ochii mici, cu membrele scurte, în formă de lopeţi, cu coada mică şi cu caninii superiori foarte dezvoltaţi şi puternici, care trăieşte în zonele litorale nordice ale Oceanului Atlantic şi ale celui Pacific (*Odobaenus rosmarus*); vacă-de-mare. • pl. *-e.* /<fr. ***morse.***

morsă[1]

mórsă[2] *s.f.* (*tehn.*) Dispozitiv cu dinţi prin care piesa unui sistem tehnic se poate îmbuca cu o altă piesă. • pl. *-e.* /<fr. ***mors.***

mórse *s.n.* (*telec.*) **1** Cod telegrafic în care literele alfabetului sînt reprezentate prin combinaţii de linii şi puncte. ◇ *Alfabetul Morse* v. alfabet. **2** Sistem de telegrafie care utilizează alfabetul Morse. **3** (şi *aparat* sau *telegraf Morse*) Aparat folosit pentru astfel de transmisii-recepţii. • /<fr. ***morse***; cf. nm. pr. *Samuel Finley Breese Morse,* inventator american.

mort, moártă *adj., s.m., s.f.* **I** *adj.* **1** (*despre fiinţe*) Care a murit, care şi-a încetat toate funcţiile vitale, care nu (mai) trăieşte. ◇ Expr. *A cădea* (sau *a rămîne*) *mort* (*pe loc* sau *din picioare*) = a muri subit. (*A fi*) (*pe*) *jumătate mort* = a fi într-o stare de maximă epuizare, sfîrşeală (din cauza bolii, a fricii etc.). *A dormi* (sau *a adormi*) *mort* = a dormi (sau a adormi) adînc, profund. *A se face mort în păpuşoi* sau, *subst., a (o) face pe mortul în păpuşoi* = *a)* a se face că nu ştie nimic; *b)* a face pe prostul; *c)* a simula nevinovăţia. *A o lăsa moartă* (*în cinepă*) = *a)* a renunţa la ceva; *b)* a lăsa o situaţie, o problemă etc. încurcată. *A rămîne moartă* = a rămîne pe loc, a nu progresa. *A fi mort după...* (sau *fără...*) = *a)* a ţine foarte mult la..., a dori foarte mult să aibă, să obţină...; *b)* a fi foarte îndrăgostit de cineva sau de ceva; a ţine foarte mult la cineva sau la ceva. *A se ţine mort după...* = *a)* a se zbate pentru a obţine ceva; *b)* a-şi arăta dragostea faţă de cineva, fiind mereu în preajma lui. *Mort-copt* = *a)* neapărat; *b)* vrînd-nevrînd; *c)* cu chiu cu vai. *Nici mort* sau *mort-tăiat* = (*în constr. neg.*) în nici un caz; cu nici un chip. *Mort de viu* sau *mort pe picioare* = *a)* (*despre oameni*) care este foarte slăbit; *b)* (*reg.; despre ţesături, obiecte de îmbrăcăminte etc.*) care s-a rărit; care a putrezit. (*A fi*) *beat-mort* sau *mort de beat, mort-beat* = (a fi) foarte beat. *A căuta* (sau *a umbla după*) *potcoave de cai morţi* ori *a căuta* (sau *a umbla după*) *cai morţi* (*să le ia potcoavele*) v. cal. *A nu se lăsa nici mort* v. lăsa. *A şedea moartă* v. şedea. (*A fi*) *mai mult mort decît viu* v. viu. *A fi mort între vii* v. viu. *Viu sau mort* v. viu.◇ Fig. *Vorbele iubirii moarte Vinovate-mi stau în faţă* (EMIN.). ◆ *Timp mort* = *a)* perioadă de inactivitate; *b)* întrerupere neprevăzută a activităţii. *Unghi mort* = loc aflat în faţa unei arme de foc, care nu poate fi atins prin tragere directă. *Linie moartă* = linie de cale ferată care se înfundă, fiind folosită numai pentru gararea trenurilor. Δ Expr. *A fi* (sau *a se afla, a trece*) *pe linie moartă* = *a)* a fi înlăturat dintr-un post de răspundere; *b)* a fi considerat inutil sau inutilizabil. *Punct mort* = *a)* poziţie a unui mecanism bielă-manivelă care corespunde momentului cînd biela şi manivela au axele în prelungire sau suprapuse; *b)* fig. situaţie fără ieşire. Δ Expr. *A ajunge* (sau *a se găsi, a se afla*) *la un* (ori *într-un*) *punct mort* = a ajunge (sau a se găsi, a se afla) într-un impas, în imposibilitatea de a găsi o soluţie. (*jurnal.*) *Colontitlu mort* = cifră care cuprinde numărul unei pagini, fără a fi însoţită de numele autorului sau de titlul cărţii. (*reg.*) *Fier mort* = fier de calitate inferioară. (*înv.*) *Mare moartă* = mare în care nu trăiesc vieţuitoare. *Apă moartă* v. apă. *Braţ mort* v. braţ. *Inventar mort* v. inventar. *Limbă moartă* v. limbă. *Sezon mort* v. sezon. *Spaţiu mort* v. spaţiu. ◇ Expr. *A fi* (sau *a deveni*) *literă moartă* v. literă. *A rămîne literă moartă* v. rămîne. **2** (*despre părţi ale corpului*) Care are funcţiile vitale pierdute total sau parţial; care este lipsit de vigoare; care este paralizat. *Îţi lasi mîinile moarte s-atîrne peste pat* (COŞB.). ◇ *Carne* (sau *piele*) *moartă* = carne (sau piele) care se formează deasupra unei răni şi pe care nu trec ramificaţii nervoase. *Mînă moartă* v. mînă. *Os mort* v. os. **3** (*despre plante*) Care s-a uscat, s-a vestejit. **4** Fig. (*despre lucruri, accentuînd sensul inanimat*) Care este neînsufleţit; care este nemişcat, încremenit. *Aerul camerei era mort şi trist* (EMIN.). ◇ (*a. plast.*) *Natură moartă* = *a)* grup de obiecte neînsufleţite; *b)* (*a. plast.*) gen al picturii şi graficii care înfăţişează obiecte (fructe, flori, vînat etc.) grupate sau aranjate într-un anumit decor; natură statică. **5** Fig. (*despre culori, nuanţe etc.*) Care este lipsit de strălucire; care este şters. **6** Fig. (*despre oraşe, străzi, locuinţe etc.*) Care este lipsit de viaţă, de activitate; în sau pe care nu se întîmplă nimic deosebit. **7** Fig. (*despre lumină, surse de lumină etc.*) Care este lipsit de intensitate; care este aproape stins. **8** Fig. (*despre aparate, motoare etc.*) Care nu mai funcţionează. **9** Fig. Care este lipsit de (orice) valoare, importanţă. *Credinţa fără fapte moartă este* (N. T. 1648). **II** *s.m., s.f.* **1** Persoană care a murit; trupul neînsufleţit al unei persoane, aşezat în sicriu sau înmormîntat. ◇ (*bis.*) *Ziua morţilor* = zi anumită în calendarul creştin, cînd se fac rugăciuni speciale pentru sufletul celor decedaţi. *Învierea morţilor* v. înviere. *Marţea morţilor* v. marţi. *Sîmbăta morţilor* v. sîmbătă. (*pop.*) *Apa morţilor* = fata morgana. *Cina mortului* v. cină. *Podul mortului* v. pod. *Pomul mortului* v. pom. *Slujba mortului* v. slujbă. *Stîlpii morţilor* v. stîlp. ◇ Expr. *Mortul de la groapă nu se mai întoarce,* se spune despre un lucru pierdut definitiv sau despre ceva care nu mai poate fi îndreptat. *A scula* (sau *a trezi, a deştepta*) *şi morţii* (sau *din morţi*) = a face un zgomot asurzitor. *A merge* (sau *a umbla*) *ca după mort* = a merge foarte încet. *A mirosi a mort* = *a)* a fi pe moarte; *b)* (*arg.; în legătură cu afaceri*) a fi pe punctul de a da faliment. *A da cu mort peste viu,* se spune cînd se ia la întrecere cel mai slab cu cel mai puternic. *Ca la mort* = (*în legătură cu vb. ca „a veni", „a se aduna", „a fi"*) în număr (foarte) mare. (*fam.*) *Locul mortului* = locul din dreapta şoferului. *A căuta unui mort de suflet* v. căuta. *A trage* (sau *a bate*) *clopotul de mort* v. clopot. *A-şi înghiţi limba şi a-şi uita morţii* v. uita. *Morţii cu morţii* (*şi*) *viii cu viii* v. viu. *Nici cu viii, nici cu morţii* v. viu. *A lua* (*şi*) *de pe* (sau *de la*) *viu* (*ori vii*) *şi de pe* (sau *de la*) *mort* (ori *morţi*) v. viu. **2** *s.m.* (*pop.*) Cortegiu mortuar. **3** *s.m. art.* (*reg.*) Numele unor jocuri obişnuite la priveghi, în care unul dintre participanţi se preface mort. • pl. *morţi, moarte.* /lat. ***mortŭus, -a, -um.***

mortál, -ă *adj.* **1** Care provoacă moartea, care aduce moartea; (*înv.*) mortifer. *I-a aplicat o lovitură mortală.* ◇ *Păcat mortal* = păcat cumplit, grozav; păcat care aduce osînda veşnică. *Salt mortal* = *a)* figură acrobatică, foarte periculoasă, executată la înălţime, care constă într-o rotire totală a corpului în aer; *b)* fig. schimbare bruscă şi profundă a atitudinii, a părerii etc. cuiva. **2** (*despre boli*) Care este incurabil. **3** Care aparţine mortului, care se referă la morţi; (ca) de morţi. *Barba rară încadra o paliditate mortală* (SADOV.). **4** (*fam.*) Extraordinar, nemaipomenit. *A avut un succes mortal.* • pl. *-i, -e.* /<lat. ***mortalis, -e,*** it. ***mortale.***

mortalíst *s.m.* (*psih.*) Persoană care crede că atunci cînd un om apropiat moare, pentru el totul s-a sfîrşit şi nu există supravieţuire. • pl. *-işti.* /**mortal** + *-ist.*

mortalitáte *s.f.* (*statist.*) Număr de morţi; frecvenţă a deceselor dintr-o regiune, dintr-o ţară etc.; indice rezultat din raportarea numărului decedaţilor dintr-o populaţie, într-o anumită perioadă de timp, la totalul populaţiei respective. ◇ *Mortalitate infantilă* = numărul de copii decedaţi în primul an de viaţă raportat la numărul total de copii născuţi vii. • /<fr. ***mortalité,*** lat. ***mortalĭtas, -atis.***

mortár *s.n.* (*constr.*) Material de construcţie format dintr-un amestec de var, nisip, apă, ciment sau ipsos, care este folosit ca element de legătură între materiale de construcţie solide. • pl. *-e.* /<lat. ***mortarĭum, -ii.***

mortasáp *s.m.* v. mortasip.

mortasápie *s.f.* v. mortasipie.

mortasíp *s.m.* (*în Ev. Med., în Ţările Rom.*) Cantaragiu şi încasator al unor taxe publice. • pl. *-i.* şi (*înv.*) *mortasáp, murtasíp s.m.* /<ngr. ***μουρτασίπης.***

mortasipíe *s.f.* (*în Ev. Med., în Ţările Rom.*) **1** Taxă care se încasa la vînzarea mărfurilor şi care se calcula după greutatea acestora sau la bucată. **2** Ext. Venitul şi slujba persoanei care încasa această taxă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi (*înv.*) *mortasăpíe s.f.* /**mortasip** + *-ie.*

mortăciúnă *s.f., adj.* v. mortăciune.

mortăciúne *s.f., adj.* **I** *s.f.* **1** Leş de animal sau de pasăre; ext. cadavru. ◆ (*în credinţe religioase*) Carne de animal care nu a fost tăiat după ritual. **2** Fig. Fiinţă foarte slabă, lipsită de energie, de vigoare. **3** (*reg.*) Boală molipsitoare. **4** (*înv.*) Moarte. **II** *adj.* (*înv., reg.; despre animale*) Care a murit de moarte naturală; care a murit neînjunghiat, netăiat. ◇ Expr. *A muri mortăciune* v. muri. • pl. *-i.* şi (*înv., reg.*) *mortăciúnă s.f., adj.* /lat. ***morticīna.***

mortezá *vb. I. tr.* (*tehn.; compl. indică metale*) A prelucra prin aşchiere, cu ajutorul mortezei. • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***mortaiser.***

mortezáre *s.f.* (*tehn.*) Acţiunea de *a morteza* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***morteza.***

mortezát *s.n.* (*tehn.*) Faptul de *a morteza.* • /v. ***morteza.***

mortézǎ *s.f.* (*tehn.*) Maşină de prelucrare prin aşchiere a suprafeţelor metalice cu profil complex, cu ajutorul unor cuţite speciale. • pl. *-e.* /<fr. ***mortaise.***

mortezór, -oáre *s.m., s.f.* Muncitor care lucrează la morteză. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***mortaiseur.***

mortgáj *s.n.* (*jur.*) Gaj în folosinţa creditorului, fără deducerea din datorie a cîştigului obţinut. • pl. *-uri.* /<fr. ***mort-gage.***

mortiér *s.n.* (*milit.*) Tun de calibru mare sau mijlociu, cu ţeava scurtă şi cu traiectoria avînd curburi foarte mari, cu care se trage asupra obiectivelor din spatele unor obstacole. ◆ Aruncător de mine; brand[1] (1). • sil. *-ti-er.* pl. *-e.* şi *mortiéră s.f.* /<fr. ***mortier***; cf. rus. **мортира.**

mortiéră[1] *s.f.* (*milit.*) Deschidere îngustă în zidul unei fortificaţii, care permite apărătorilor să tragă cu arma. • sil. *-ti-e-.* pl. *-e.* /<fr. ***meurtrière.***

mortiéră[2] *s.f.* v. mortier.

mortifér, -ă *adj.* (*înv.*) Mortal. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***mortifère,*** lat. ***mortĭfĕrus, -a, -um.***

mortifiánt, -ă *adj.* **1** Care mortifică. **2** Fig. Care este jignitor, umilitor. • sil. *-fi-ant.* pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***mortifiant.***

mortifică *vb. I.* **I** *tr.* (*compl. indică oameni*) **1** A supune la chinuri fizice sau morale; a tortura. **2** Fig. A batjocori, a umili. **II** *refl.* (*med.; despre ţesuturi organice*) A se necroza. • prez.ind. *mortífic.* /<lat., it. ***mortificare,***

fr. ***mortifier***; cf. lat. *mors, -rtis* „moarte", *facere* „a face".

mortificáre *s.f.* Acţiunea de *a (se) mortifica* şi rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***mortifica***.

mortificát, -ă *adj.* **I** (*despre oameni*) **1** Care este chinuit, torturat. **2** Fig. Care este batjocorit, umilit. **II** (*med.; despre ţesuturi organice*) Care s-a necrozat. • pl. *-ţi, -te*. /v. ***mortifica***.

mortificáţie *s.f.* **I 1** Chinuire, torturare. **2** Fig. (*de obicei la pl.*) Neplăceri, vexaţiuni. **II** (*med.*) Necrozare a unui ţesut organic. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***mortification***.

mortinatalitáte *s.f.* (*statist.*) Indice rezultat din raportul dintre numărul de copii născuţi morţi şi numărul total al copiilor născuţi vii, într-o anumită perioadă, pe un anumit teritoriu. • /<fr. ***mortinatalité***.

mortuár, -ă *adj.* Care ţine de mort, de moarte sau de înmormântare, care se referă la mort, la moarte sau la înmormântare; funebru, funerar. ◇ *Registru mortuar* = registru de stare civilă în care se înscriu numele persoanelor decedate, data morţii, cauza morţii etc. *Cameră* (sau *sală*) *mortuară* = încăpere funerară, în care persoana decedată este depusă pe un catafalc (împodobit cu lumînări aprinse şi cu flori, înaintea ceremoniei de înmormîntare). *Anunţ mortuar* = anunţ (publicat în ziare) prin care se face cunoscut decesul unei persoane. *Mască mortuară* = mulaj în ghips efectuat după faţa unei persoane abia decedate. *Car mortuar* v. car. *Serviciu mortuar* v. serviciu. *Pat mortuar* v. pat. • sil. *-tu-ar*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***mortuaire***, lat. ***mortŭarĭus, -a, -um***.

morţéşte *adv.* **1** (*înv., reg.; în legătură cu vb. ca „a cînta", „a boci"*) Ca la morţi; ca după morţi; ca pentru morţi. **2** (*înv.*) Grozav, teribil, foarte. • /***mort*** + ***-eşte***.

morţíş *adv.* (*mai ales în legătură cu vb. „a ţine" sau cu echivalente ale acestuia*) Cu orice preţ; cu insistenţă, în mod stăruitor. *Bătrînul ţinea morţiş să-l vadă avocat* (REBR.). ◇ Expr. *A rămîne morţiş la ceva* v. rămîne. • /***moarte*** + ***-iş***.

morţíu *subst.* Expr. *A urla* (sau *a fluiera*) *a morţiu* = a urla (sau a fluiera) lung şi trist (ca o prevestire de moarte). • /***moarte*** + ***-iu***.

morúă *s.f.* (*iht.*) Peşte teleosteean, din mările arctice, cu trei înotătoare dorsale, din al cărui ficat se extrage untura de peşte (*Gadus morrhua*). • sil. *-ru-ă*. /<fr. ***morue***; cf. lat. *morrhua*.

morúlă *s.f.* (*biol.*) Prima fază în dezvoltarea embrionară a metazoarelor, în timpul căreia embrionul capătă aspect de mură. • pl. *-e*. /<fr. ***morula***; cf. lat. *mōrum, -i* „mură".

morún *s.m.* (*iht.*) **1** Specie de peşte răpitor, din familia sturionilor, cu trupul masiv, ajungînd pînă la o lungime de 1-3 m, cu capul mic, cu botul triunghiular, cu pielea groasă, tare, acoperită în partea dorsală cu scuturi osoase, apreciat pentru carnea şi icrele lui negre, care trăieşte în Marea Neagră, în Marea Caspică şi Marea Azov, migrînd în apele ce se varsă în ele pentru a-şi depune icrele (*Huso huso*). **2** (*reg.*) Porcuşor (*Gobio gobio*). **3** (*reg.*) Scobar (*Chondrostoma nasus*). • pl. *-i*. şi (*reg.*) *morón s.m.* /<bg. ***моруна***.

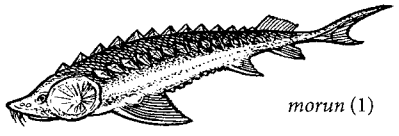

morun (1)

morunăş *s.m.* (*iht.*) **1** Dim. al lui *morun*. **2** Peşte teleosteean, din familia crapului, lung de 25-40 cm, de culoare cenuşie-albăstrie, care are botul alungit şi carnea gustoasă (*Vimba vimba*). • pl. *-i*. şi (*reg.*) *moronáş s.m.* /***morun*** + ***-aş***.

morunceálă *s.f.* v. morînceală.

moruncí *vb. IV.* v. morînci.

mórvă *s.f.* (*med. vet.*) Boală contagioasă mai ales la cai, manifestată prin ulceraţii pe mucoasa nazală, pe piele sau pe unele organe, prin respiraţie grea, care se poate transmite la om, fiind mortală; răpciugă. • pl. *-e*. /<fr. ***morve***.

morvós, -oásă *adj.* (*med. vet.; mai ales despre cai*) Care este bolnav de morvă; răpciugos. • pl. *-oşi, -oase*. /<fr. ***morveux***, it. ***morvoso***.

mosafír, -ă *s.m., s.f.* v. musafir.

mosafirlíc *s.n.* v. musafirlîc.

mosandrít *s.n.* (*geol.*) Minereu compus din calciu, fier, magneziu, ceriu şi lantan, de culoare brună-roşcată, cu luciu specific, care se prezintă în mase constituite din prisme incomplet dezvoltate. • pl. *-uri*. /<fr. ***mosandrite***.

mosc[1] *adj.* (*înv.*) Rusesc. • /de la nm. pr. ***Mosc*** „*Moscova*", capitala Rusiei.

mosc[2] *s.m., s.n.* **1** *s.m.* (*zool.*) Mamifer rumegător din Asia, de mărimea unei căprioare, fără coarne, cu caninii superiori foarte lungi, al cărui mascul are o secreţie frumos mirositoare pe care o acumulează într-o glandă situată pe abdomen (*Moschus moschiferus*); moscar. ◆ Blana prelucrată a masculului.

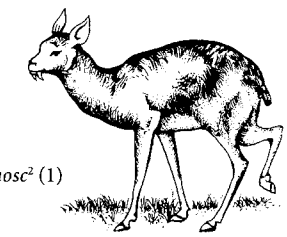

mosc[2] (1)

2 *s.n.* Substanţă plăcut mirositoare, secretată de mosc, care se foloseşte, sub formă de tinctură, în industria parfumurilor, în cosmetică şi în medicină. **3** *s.n.* (şi *mosc sintetic*) Produs sintetic al cărui miros imită pe cel al masculului natural. ◆ (*înv.; adj.*) Care are miros de mosc. *Se zărea o bucată de săpun mosc în formă sferică* (FIL.). **4** *s.n.* Culoare brun-închis, asemănătoare cu culoarea pielii masculului. • pl. *m. moşti, n. -uri*. /<ngr. ***μόσκος***.

moscál *s.m.* v. muscal[1].

moscálcă *s.f.* v. muscalcă.

moscár *s.m.* (*zool.*) Mosc (*Moschus moschiferus*). • pl. *-i*. /***mosc***[2] + ***-ar***.

moscát, -ă *adj.* **1** Care are miros de mosc; care este parfumat cu mosc. **2** (*zool.*) *Bou moscat* = mamifer erbivor, paricopitat, răspîndit în Groenlanda şi în regiunile arctice ale Americii, asemănător cu boul, dar mai mic decît acesta, cu trupul acoperit cu păr des şi lung, cu coarnele scurte, întoarse în jos, a cărui carne miroase a mosc (*Ovibos moschatus*). *Şobolan moscat* v. şobolan. • pl. *-ţi, -te*. /***mosc***[2] + ***-at***.

moscălésc, -eáscă *adj.* v. muscălesc.

moscăléşte *adv.* v. muscăleşte.

moscălíe *s.f.* (*înv., reg.*) Stagiu militar (în armata rusească). • g.-d. *-iei*. /***moscal*** + *-ie*.

moschée *s.f.* (*arhit., relig.*) Templu de cult mahomedan. • pl. *-chei, -chee*. /<fr. ***mosquée***, it. ***moschea***; cf. ar. *masgid*.

moschicésc, -eáscă *adj.* (*înv.*) Rusesc; moscovit. • pl. *-eşti*. şi *muschicésc, -eáscă adj.* /nm. pr. (capitala Rusiei) ***Mosc*** [„*Moscova*"] + ***-icesc***.

moschíde *s.n. pl.* (*zool.*) Familie de mamifere erbivore, paricopitate, rumegătoare, de talie mică, din care face parte boul moscat (*Moschidae*). • /<lat. ***moschidae***, den. şt.

moscoviăn, -ă *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Etaj al carboniferului mediu din Europa răsăriteană. **2** *adj.* Care aparţine moscovianului, specific moscovianului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din moscovian. • sil. *-vi-an*. pl. *-ieni, -iene*. /nm. pr. (capitala Rusiei) ***Moscova*** + ***-ian***.

moscovít, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populaţia de bază a Moscovei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii Moscovei. **2** *adj.* Care aparţine Moscovei sau moscoviţilor, care se referă la Moscova sau la moscoviţi; originar din Moscova. • pl. *-ţi, -te*. /<fr. ***moscovite***.

moslém *s.m.* v. muslim.

moslím *s.m.* v. muslim.

mosór *s.n.* **1** Piesă cilindrică, de lemn, de metal sau de material plastic, cu discuri la capete, pe care se înfăşoară aţă, fire de mătase, de lînă, de sîrmă etc.; bobină. ◆ Ext. Piesa împreună cu firele înfăşurate pe ea. **2** (*milit.*) Piesă la dispozitivul de tragere al tunului. **3** (*reg.; la plug*) Piesă la potîng, pe care se înfăşoară lanţul. **4** (*reg.*) Turn cu cupolă. **5** (*reg.*) Ghemotoc de seminţe format pe firele de papură. **6** (*reg.*) Umflătură rotundă şi tare pe corpul omului. ◆ Spec. Bătătură. **7** (*anat.; reg.*) Omuşor. • pl. *-oare*. /<ngr. ***μασούρι***, srb. ***mosur***, bg. ***мacyp***.

mosorăş *s.n.* Mosorel. • pl. *-e*. /***mosor*** + ***-aş***.

mosorél *s.n.* Dim. al lui *mosor*; mosoraş. • pl. *-e*. /***mosor*** + ***-el***.

mosorí *vb. IV.* v. mosorî.

mosorí *vb. IV. refl.* **1** (*reg.; despre răni, bube*) A se umfla; a se tumefia. **2** (*reg.; despre sînii lăuzelor*) A deveni tari şi dureroşi. **3** (*reg.; despre fracturi*) A se vindeca prost. **4** Fig. (*înv.; despre oameni*) A se întrista, a se posomorî. • prez.ind. *-ăsc*. şi *mosorí vb. IV.* /***mosor*** + ***-î***.

mosquito [mo'skito] *s.n.* Limba vorbită de indigenii din Honduras şi Nicaragua. • /<fr. ***mosquito***.

mósso *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăţi muzicale*) Repede; în mod vioi. ◇ *Allegro mosso* = mai repede decît allegro. *Piu mosso* = mai repede, mai vioi. • /<it. ***mosso***.

móstră *s.f.* **1** Cantitate mică dintr-un material, dintr-o marfă sau obiect dintr-o serie de obiecte identice, după care se pot aprecia calităţile acestora; eşantion, probă. ◇ *Tîrg de mostre* = tîrg la care un stat, diferite întreprinderi, firme etc. îşi expun produsele în cantităţi mici pentru a le face cunoscute. **2** Ceea ce este sau poate servi ca obiect de imitaţie (în privinţa formei, a alcătuirii etc.); exemplu, model. *Iată cîteva mostre de tipare pentru rochii*. **3** Fig. Exemplu, pildă. *Am văzut pînă acuma cîteva mostre pentru a înţelege felul cum critică* (GHER.). • pl. *-e*. şi (*înv., reg.*) *móstră, (înv.) mónstră s.f.* /<ngr. ***μόστρα***, it. ***mostra***, germ. ***Muster***.

moş *s.m.* **I 1** Bărbat în vîrstă; moşneag, unchiaş. ◇ *Moş Ajun* = ***a***) ziua din ajunul Crăciunului; ***b***) colind care se cîntă în seara acestei zile. *Moş Nicolae* = personaj legendar care aduce daruri (copiilor) în noaptea de Sfîntul Nicolae (6 decembrie). *Moş Martin* (sau *Ursilă*) = nume glumeţ dat ursului. *Moş Apeş* = (*în mit. pop.*) satir care personifică un bătrîn afemeiat. *Moşul codrului* = (*în mit. pop.*) personaj închipuit cu însuşirile mamei-pădurii. *Moş Crăciun* v. crăciun. ◇ Expr. *A-i veni* (cuiva) *moş Ene pe la gene* = a i se face somn; a începe să moţăie. (*pop.*) *Moşi pe groşi* sau *moşi păroşi* = minciuni. *La moşii cei verzi* = niciodată, la paştele cailor. *De cînd cu moşii verzi* (sau *roşii*) = de foarte multă vreme. *A înşira* (sau *a spune, a îndruga*) *moşi pe groşi* = ***a***) a spune lucruri neînsemnate; a vorbi mult şi fără rost; ***b***) a spune minciuni. ◇ Compus: (*zool.; reg.*) *moşul-pămîntului* = arici (*Erinaceus europaeus*). ◆ Restr. Apelativ pentru un bărbat (mai) în vîrstă. **2** (*înv., pop.*) Bunic. ◆ (*mai ales la pl.*) Strămoş, ascendent (îndepărtat). ◇ Expr. *De cînd cu moş Adam* sau, *reg., de la* (ori *din*) *moşi putrezi* = de foarte mult timp; din vremurile de demult. *Din* (sau *de la*) *moşi-strămoşi* (ori *de la strămoşi*) = ***a***) păstrat din generaţie în generaţie; de la strămoşi; ***b***) din timpuri străvechi. *A auzi din* (sau *de la*) *moşi-strămoşi* v. auzi. ◆ (*pop.*) Unchi. **3** Personaj mascat, reprezentînd un bătrîn, care însoţeşte brezaia sau care apare în diferite creaţii dramatice populare. **4** (*în credinţe pop.; la pl.; de obicei art.*) Fiinţe imaginare despre care se crede că alungă iarna. ◆ Fiecare dintre cele nouă zile din luna martie care urmează după zilele babelor. **5** (*în tradiţii pop.; la pl.*) Rudele decedate ale unei persoane sau ale unei familii. ◆ (şi *ziua moşilor, reg., moşii de cîrnelegi, moşii de iarnă, moşii de toamnă etc.*) Nume dat unor sărbători religioase ortodoxe, în care se fac slujbe şi pomeni pentru morţi. ◇ *Moşii de Crăciun* v. crăciun. *Sîmbăta moşilor* v. sîmbătă. *Moşi de sîmburi* v. sîmbure. ◇ Expr. *A căuta cofe de moşi* v. cofă. ◆ Alimente, obiecte etc. care se dau de pomană în ziua moşilor. **6** (*pop.; la pl.*) Bîlci tradiţional, organizat în sîmbăta dinaintea Rusaliilor. ◆ Ext. Tîrg unde sînt organizate distracţii publice. ◇ Expr. *A se strînge* (sau *a se aduna*) *lumea ca la moşi* = a se aduna lume multă pentru a vedea ceva neobişnuit, curios. **II** (*în opoz. cu „babă"*) **1** Partea cu cîrlig a unei copci. **2** Disc al unei capse, care se îmbucă cu celălalt disc. **III** (*reg.*) **1** (*iht.; şi moş de baltă, moş de Dunăre*) Ghiborţ (*Acerina cernua*). **2** (*iht.; şi moş de baltă, moş Antoci*) Pălămidă de baltă (*Pungitius platygaster*). **3** (*culin.*) Caltaboş sau cîrnat preparat din intestinul gros al porcului. **4** Ştiulete de porumb de pe care firele de mătase se desprind greu. • pl. *-i*. /de la ***moaşă***, prin derivare regresivă.

moşán *s.m.* (*înv.*) **1** Moştenitor. **2** Răzeş. **3** Băştinaş. • pl. *-i*. /***moş*** + ***-an***.

moşáncă *s.f.* (*înv.*) **1** Moştenitoare. **2** Femeie băştinaşă, originară (din...). • /***moşan*** + *-că*.
moşcodí *vb. IV.* v. moşcoti.
moşcolí *vb. IV.* v. mocicoli.
moşcondí *vb. IV. intr.* (*reg.; despre oameni*) A moşmoni. • prez.ind. *-esc.* /cf. *moşcoti, moşmondi*.
moşcotí *vb. IV.* (*reg.*) **1** *intr.* A dibui, a pipăi. **2** *refl.* A se învârti de colo până colo, fără rost. • prez.ind. *-esc.* şi *moşcodí vb. IV.* /cf. *moşcoli, moşmoli, mişcoti*.
moşdreán *s.m.* v. mojdrean.
moşí *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică femei*) A da ajutorul necesar la naştere. ◇ Expr. *A-şi găsi moaşa să-l moşească* v. moaşă. ◆ (*compl. indică nou-născuţi*) A da primele îngrijiri. ◆ Fig. (*fam.; compl. indică oameni*) A copleşi cu îngrijiri; a cocoloşi, a corcoli. **2** *intr., refl.* (*fam.; despre oameni*) A lucra încet şi mult timp la un lucru; a se mocăi. • prez.ind. *-esc.* /***moaşă*** + *-i*.
moşíc *s.m.* (*fam.; folosit mai ales ca apelativ*) Moşuleţ. • pl. *-ci.* /***moş*** + *-ic*.
moşícă *s.f.* **1** Dim. al lui *moaşă*. **2** (*pop.*) Bunică. **3** Ext. (*pop.*) Femeie bătrînă; băbuţă. • pl. *-ci.* /***moaşă*** + *-ică*.
moşíe *s.f.* **1** Proprietate mare de pământ cultivabil (a unui moşier, a unei mănăstiri etc.); mare proprietate funciară (dobîndită de cineva prin cumpărare, donaţie etc.); domeniu, latifundiu. *Arendaşi sînt destui, numai moşii să fie* (REBR.). ◆ (*pop.*) Pământ pe care îl are un sat; teritoriu al satului. ◆ (*pop.*) Zestre. ◆ (*pop.*) Teren cultivat sau plantat (al cuiva). **2** (*înv., pop.*) Avere, proprietate (funciară) moştenită. *De moştenim moşii părinteşti..., peste puţini ani le şi vindem* (D. GOL.). ◆ Gener. Orice bun moştenit. ◇ Loc.adj. (*înv.*) *De moşie* = ereditar. ◆ (*bis.; înv.*) Moştenire veşnică. *Moşia veacului ce va să hie* (VARL.). **3** (*înv., pop.*) Pământ strămoşesc, ţară natală; patrie. *N-avem oşti, dară iubirea de moşie e un zid Care nu se-nfricoşează de-a ta spaimă, Baiazid!* (EMIN.). ◆ (*înv.*) Loc de origine al cuiva. ◇ Loc.adj. *De moşie* sau *de moşia lui* (ori *sa etc.*) = *a*) (*despre oameni*) originar (din...); *b*) (*despre limbă*) care aparţine ţării vorbitorului; matern; *c*) (*despre păcate, greşeli etc. ale oamenilor*) originar. **4** (*fam.*) Lucru de care cineva poate dispune cum vrea. **5** (*înv.*) Seminţie, neam. ◆ Populaţie. **6** (*reg.; iron.*) Organ genital al femeii. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***moş*** + *-ie*.
moşíer *s.m.* Mare proprietar funciar; latifundiar. • sil. *-şi-er.* pl. *-i.* /***moşie*** + *-ar*.
moşiereásă *s.f.* Moşierită. • sil. *-şi-e-.* pl. *-ese.* /***moşier*** + *-easă*.
moşierésc, -ească *adj.* Care aparţine moşierului sau moşierimii, care se referă la moşier sau la moşierime. • sil. *-şi-e-.* pl. *-eşti.* /***moşier*** + *-esc*.
moşierésţe *adv.* Ca moşierii, în felul moşierilor. • sil. *-şi-e-.* /***moşier*** + *-eşte*.
moşieríme *s.f.* **1** Clasă socială formată din marii proprietari funciari. **2** Colect. Mulţime de moşieri; totalitatea moşierilor. • sil. *-şi-e-.* /***moşier*** + *-ime*.
moşieríţă *s.f.* **1** Mare proprietară funciară; moşiereasă. **2** Soţie de moşier; moşiereasă. • sil. *-şi-e-.* pl. *-e.* /***moşier*** + *-iţă*.
moşinár *s.m.* (*reg.*) Moşinaş. • pl. *-i.* /de la ***moşinaş***, cu schimbare de suf.
moşináş *s.m.* (*înv., reg.*) Ţăran liber, proprietar al unei bucăţi de pământ; (*reg.*) moşinar. • pl. *-i.* /***moşan*** + *-aş*.
moşinói[1] *s.n.* v. muşuroi[1].
moşinoí[2] *vb. IV.* v. muşuroi[2].
moşioáră *s.f.* Dim. al lui *moşie*; moşiuţă. • sil. *-şi-oa-.* pl. *-e.* /***moşie*** + *-ioară*.
moşíre *s.f.* Acţiunea de *a* (*se*) *moşi* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***moşi***.
moşirói[1] *s.n.* v. muşuroi[1].
moşiroí[2] *vb. IV.* v. muşuroi[2].
moşít *s.n.* **1** Faptul de *a moşi*. **2** Îndeletnicirea, ocupaţia de moaşă. • pl. *-uri.* /v. ***moşi***.
moşitór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (*înv.*) (Persoană) care ajută la naştere. • pl. *-ori, -oare.* /***moşi*** + *-tor*.
moşiúţă *s.f.* Moşioară. • pl. *-e.* /***moşie*** + *-uţă*.
moşmoánă[1] *s.f.* (*bot.*) Fruct comestibil al moşmonului, de formă aproape sferică, suculent, moale şi cu gust dulce-acrişor. • pl. *-e.* /<tc. ***muşmula***.
moşmoánă[2] *s.f.* **1** (*în superstiţii ; reg.; la pl.*) Vrăji, descîntece, farmece (de dragoste). ◆ Ext. Obiecte descîntate, folosite în astfel de practici. **2** (Epitet pentru un) om moale, nehotărît. • pl. *-e.* /de la ***moşmoni***, prin derivare regresivă.
moşmoieálă *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *moşmoli*. • pl. *-eli.* /v. ***moşmoli***.
moşmolí *vb. IV.* v. moşmoni.
moşmolíre *s.f.* Acţiunea de *a* (*se*) *moşmoli* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***moşmoli***.
moşmón *s.m.* (*bot.*) Arbust din familia rozaceelor, cu tulpina înaltă, cu frunzele eliptice, cu florile mari, albe şi cu fructele comestibile, suculente, moi, dulci-acrişoare (*Mespilus germanica*). • pl. *-i.* /de la ***moşmoană***[1], prin derivare regresivă.
moşmondí *vb. IV.* **1** *intr.* A lucra încet, neîndemînatic; a migăli la ceva. **2** *tr.* (*compl. indică oameni*) A îngriji; a răsfăţa. **3** *intr.* A dibui, a orbecăi. • prez.ind. *-esc.* /cf. *moşmoni*.
moşmondít, -ă *adj.* **1** (*despre lucruri*) Care este făcut fără pricepere, fără îndemînare, la nimereală. **2** (*despre oameni*) Care lucrează încet, neîndemînatic; care este mocăit. ◇ (*subst.*) *Nu-l mai rog pe moşmonditul ăsta să mă ajute, că mă enervez.* • pl. *-ţi, -te.* /v. ***moşmondi***.
moşmoní *vb. IV.* **1** *intr., refl.* (*despre oameni*) A se mişca încet, greoi; a face mişcări încete, greoaie. **2** *intr., refl.* (*despre oameni*) A lucra încet, neîndemînatic, fără spor; a se mocăi. **3** *intr.* (*despre oameni*) A face ceva cu gesturi neprecise (pentru a-şi ascunde scopul); a-şi face de lucru; (*reg.*) a moşcondi. **4** *intr.* (*despre oameni*) A umbla (dibuind) încoace şi încolo după ceva. ◆ Spec. (*despre animale*) A adulmeca. • prez.ind. *-esc.* şi *moşmolí vb. IV.* /etimol. nec.
moşneág *s.m.* **1** Bărbat în vîrstă; moş. **2** Personaj mascat, reprezentînd un bătrîn, care apare în jocul popular numit „capra". **3** (*reg.*) Ştiulete de porumb de pe care firele de mătase se desprind greu. **4** (*reg.; la moara de vînt*) Grindă de susţinere. • pl. *-egi.* /cf. *moş*.
moşneágă *s.f.* Soţia unui moşneag; babă. • pl. *-ege.* /***moşneag*** + *-ă*.
moşneán, -ă *s.m., s.f.* **1** (*în Ev. med., în Ţara Rom.*) Ţăran liber, proprietar al unei bucăţi de pământ (moştenite din tată în fiu); membru al unei obşti săteşti în devălmăşie. ◆ (*în Ev. med., în Mold.*) Răzeş. ◆ (*înv., reg.*) Proprietar al unei moşii. **2** (*înv., reg.*) Moştenitor. **3** (*înv., reg.*) Băştinaş. • pl. *-eni, -ene.* /cf. *moştean*.
moşnegăríe *s.f.* **1** Colect. Mulţime de moşnegi. **2** (*deprec.*) (Epitet pentru un) moşneag. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***moşneag*** + *-ărie*.
moşnegél *s.m.* **1** Moşneguţ. **2** (*reg.; la pl.*) Numele unei reprezentaţii populare tradiţionale de Crăciun, care este interpretată de personaje mascate. ◆ Ext. Personaje mascate care interpretează această reprezentaţie populară. **3** (*bot.; reg.*) Trînji (*Neottia nidus avis*). **4** (*bot.; reg.*) Vîzdoagă (*Tagetes patula*). • pl. *-ei.* /***moşneag*** + *-el*.
moşnegésc, -eáscă *adj.* Care aparţine moşneagului, care se referă la moşneag. • pl. *-eşti.* /***moşneag*** + *-esc*.
moşnegéşte *adv.* Ca moşnegii, în felul moşnegilor. • /***moşneag*** + *-eşte*.
moşneguţ *s.m.* Dim. al lui *moşneag*; moşnegel. • pl. *-i.* /***moşneag*** + *-uţ*.
moşnenésc, -eăscă *adj.* (*în Ev. Med., în Ţările Rom.*) Care aparţine moşneanului, care se referă la moşnean; (*înv., reg.*) moştenesc. • pl. *-eşti.* /***moşnean*** + *-esc*.
moşnení *vb. IV. tr.* (*înv.; compl. indică bunuri, drepturi etc.*) A moşteni. • prez.ind. *-esc.* /***moşnean*** + *-i*.
moşoáică *s.f.* (*reg.*) Oală de lut (care are capacitatea de circa o jumătate de oca); (*reg.*) moşoncă. • pl. *-ce.* /cf. *moşoncă*.
moşogăí *vb. IV. intr., refl.* (*reg.; despre oameni*) A (se) mocăi. • prez.ind. *-iesc.* şi *moşogoí vb. IV.* /etimol. nec.
moşogăíre *s.f.* Acţiunea de *a* (*se*) *moşogăi* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***moşogăi***.
moşogoí *vb. IV.* v. moşogăi.
moşói *s.m.* (*reg.*) **1** Soţul moaşei. **2** Naş (de botez). • pl. *-oi.* /***moş*** + *-oi*.
moşóncă *s.f.* (*reg.*) Moşoaică. • pl. *-ce.* /cf. ucr. *мошонка*.
moşoróg, -oágă *s.m., s.f.* (*reg.*) Om bătrîn şi neputincios; boşorog. • pl. *-ogi, -oage.* /de la ***boşorog***, prin substituirea lui *b* cu *m*.
moşorói *s.m.* v. muşuroi[1].
moşoroít *s.n.* v. muşuroit.
moşoroitór *s.n.* v. muşuroitor.
moşteán, -ă *s.m., s.f.* (*înv., reg.*) **1** Moştenitor. **2** Răzeş. **3** Băştinaş. • pl. *-eni, -ene.* /cf. *moşnean, moşan, moşteni*.
moştenésc, -eáscă *adj.* (*înv., reg.*) Moşnenesc. • pl. *-eşti.* /***moştean*** + *-esc*.
moştení *vb. IV. tr.* **1** (*compl. indică bunuri, drepturi etc.*) A dobîndi pe cale de succesiune, a primi prin testament; (*înv.*) a moşneni. **2** (*compl. indică oameni*) A deveni moştenitorul cuiva. *A moştenit pe sora sa.* ◆ (*înv.; fact.*) A face să fie proprietarul unui bun. **3** Ext. (*compl. indică trăsături, însuşiri etc. ale oamenilor*) A deţine pe cale ereditară. *A moştenit firea sa optimistă de la mama ei.* **4** A dobîndi, a obţine. *Unii ca aceştia au să moştenească împărăţia ceriurilor* (CR.). ◆ (*înv.*) A lua în stăpînire. *Cercă să moştenească crăia* (VĂCĂR.). • prez.ind. *-esc.* /***moştean*** + *-i*.
moşténire *s.f.* **1** Faptul de *a moşteni*; drept de succesiune. ◆ Concr. Totalitatea bunurilor succesorale. ◆ Restr. Bun obţinut prin drept succesoral. ◇ *Repudierea unei moşteniri* v. repudiere. **2** Fig. Patrimoniu cultural, calităţi intelectuale, morale, artistice care se transmit de la o generaţie la alta. **3** Ext. Trăsătură, însuşire fizică sau morală care se transmite ereditar. **4** (*înv.*) Ţară. **5** (*bis.*) Şir de urmaşi. • pl. *-i.* /v. ***moşteni***.
moştenít, -ă *adj.* **1** (*despre bunuri, drepturi etc.*) Care este dobîndit prin moştenire. **2** Care a rămas de la înaintaşi. **3** Ext. (*despre trăsături, însuşiri etc. ale oamenilor*) Care se transmite ereditar. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***moşteni***.
moştenitór, -oáre *s.m., s.f.* **1** Persoană care moşteneşte bunuri, drepturi etc. ale cuiva; (*înv., reg.*) moşnean, moştean, (*înv.*) moşan, moşancă. ◆ (*adj.*) Care moşteneşte ceva. *Fiică moştenitoare.* ◇ *Prinţ moştenitor* = prinţ care urmează la domnie după moartea suveranului. **2** Copil (în raport cu părinţii săi). *N-am moştenitor pînă acum* (ISP.). **3** Fig. (*la pl.*) Posteritate, urmaşi. **4** (*reg.*) Băştinaş. • pl. *-ori, -oare.* /***moşteni*** + *-tor*.
moşuléţ *s.m.* Dim. al lui *moş*; moşulică, (*fam.*) moşic, (*reg.*) moşuţ. • pl. *-i.* /***moş*** + *-uleţ*.
moşulícă *s.m.* (*folosit mai ales ca apelativ*) Moşuleţ. • pl. *-ci.* /***moş*** + *-ulică*.
moşunói *s.n.* v. muşuroi[1].
moşurói[1] *s.n.* v. muşuroi[1].
moşuroí[2] *vb. IV.* v. muşuroi[2].
moşúţ *s.m.* (*reg.*) **1** Moşuleţ. **2** (*ornit.*) Ciocîrlan (*Galerida cristata*). **3** (*entom.*) Bondar (*Bombus terrestris*). • pl. *-i.* /***moş*** + *-uţ*.
mot à mot [mota'mo] *loc.adv.* (*fran.*) Cuvînt cu cuvînt; literal. • /<fr. ***mot à mot***.
motán *s.m.* (*zool.*) Masculul pisicii; cotoi, pisoi, (*pop.*) mîţ, (*reg.*) mîţîrlan, motoc. ◇ Expr. *Ca un motan plouat* = (*despre oameni*) abătut; descurajat. *A fi* (sau *a sta, a umbla*) *ca un motan plouat* v. plouat. **2** (Epitet pentru o) persoană vicleană sau tăcută, retrasă. • pl. *-i.* /cf. *motoc*[1].
motánaş *s.m.* Dim. al lui *motan*; motănel. • pl. *-i.* /***motan*** + *-aş*.
motánél *s.m.* Motănaş. • pl. *-ei.* /***motan*** + *-el*.
motăníme *s.f.* Colect. Mulţime de motani; totalitatea motanilor. • /***motan*** + *-ime*.
motánós, -oásă *adj.* (*fam.; despre oameni*) Care este tăcut, retras, necomunicativ. • pl. *-oşi, -oase.* /***motan*** + *-os*.
mótcă *s.f.* (*reg.*) **1** Fir tors scos de pe răşchitor. **2** Scul (de bumbac, de lînă). **3** Mănunchi de cînepă. • pl. *-che, motchi.* /cf. srb. *motka* „vergea".
motél *s.n.* Hotel pe o autostradă cu circulaţie intensă sau pe un (important) itinerar turistic pentru automobilişti, cu loc pentru parcarea vehiculelor. • pl. *-uri.* /<engl. ***motel***.
moteliér, -ă *adj.* Care aparţine motelului, care se referă la motel. • sil. *-li-er.* pl. *-i, -e.* /***motel*** + *+-ier*.
motét *s.n.* **1** (*muz.*) Compoziţie muzicală polifonică, bazată pe un text religios, care este scrisă conform regulilor contrapunctului pentru mai multe voci. **2** (*lit.*) Poezie medievală de trei sau patru cuplete. • pl. *-e.* /<fr. ***motet***, germ. ***Motette***, it. ***mottetto***; cf. lat. *mōtus, -us* „mişcare".
motilitáte *s.f.* (*fiziol.*) **1** Proprietate a unor organe cu musculatura netedă de a efectua mişcări de contracţie şi de relaxare. **2** Ansamblu de mişcări proprii unui sistem sau unui organ. • /<fr. ***motilité***; cf. lat. *motitare* „a se mişca".

motív *s.n.* **I 1** Ceea ce determină o acțiune, un fapt, o stare (sufletească) etc.; cauză, rațiune pentru care se întîmplă sau se face ceva; impuls, imbold. *Nu am nici un motiv să mă retrag din concurs.* ◇ Loc.adv. *Fără motiv* = în mod nejustificat. ◇ Loc.conj. *Pentru motivul că...* = deoarece. **2** Pretext, scuză. *Ce motiv ai invocat pentru a-ți justifica absența la curs?* ◇ Loc. conj. *Pe motiv că...* = argumentînd că... ◇ Expr. *A da cuiva motiv să...* = a oferi cuiva un pretext. **3** Argument; dovadă. *Cel mai bun motiv în susținerea opiniei sale a fost demonstrația practică a fenomenului studiat.* **4** Ocazie, prilej, pricină. *Caută motiv de ceartă.* ◇ Expr. *A găsi motiv* v. găsi. **II 1** (*muz.*) Cea mai mică unitate melodico-ritmică a unei piese muzicale (care se repetă în dezvoltarea compoziției, sub diferite aspecte). ◆ Parte a unei teme care poate deveni de sine stătătoare, în dezvoltare. **2** (*a. plast.*) Element sculptural, pictural sau ornamental fundamental, care este folosit într-o compoziție decorativă sau arhitecturală. **3** (*lit.*) Unitate structurală minimală a unei opere literare, avînd o semnificație și putînd prilejui trăiri și experiențe exprimate într-o formă simbolică, ce, împreună cu alte unități similare, actualizează tema. **4** (*lit.*) Idee fundamentală a unei opere literare (sau a unui curent literar, a unei mișcări culturale). • pl. *-e.* /<fr. ***motif***, it. ***motivo***, germ. ***Motiv***.

motivá *vb. I. tr.* **1** A arăta motivul (sau motivele) unei acțiuni, unui fapt, unei stări (sufletești) etc. *Cum va putea să motiveze el mandatul de arestare?* (STANCU). **2** Spec. (*despre elevi, studenți; compl. indică absențe la ore, la cursuri etc.*) A justifica; a prezenta o motivare (scrisă) în scopul justificării. ◆ (*despre cadre didactice sau administrative*) A socoti îndreptățite absențele cuiva și a le scuza. **3** A aduce explicații, argumente în favoarea unei opinii, unei hotărîri, unei acțiuni etc. *Ne cerem voie să motivăm ceva mai pe larg părerea noastră* (MAIOR.). **4** A îndreptăți o acțiune, un fapt, un gest etc. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***motiver***.

motivábil, -ă *adj.* Care poate fi motivat. • pl. *-i, -e.* /***motiva*** + *-bil*.

motivál, -á *adj.* (*jur.*) Care se referă la motivele unei arestări. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***motival***.

motiváre *s.f.* Acțiunea de *a motiva* și rezultatul ei. ◆ Concr. (și *bilet de motivare*) Bilet prin care se justifică absențele unui elev sau ale unui student de la cursuri. • pl. *-ări.* /v. ***motiva***.

motivát, -ă *adj.* **1** Care a fost argumentat; pentru care au fost expuse motivele. *Este o cerere motivată.* **2** Care a fost considerat îndreptățit, justificat. ◇ *Absent motivat* v. absent. • pl. *-ți, -te.* /v. ***motiva***.

motivatóriu, -ie *adj.* Care servește la motivare. • pl. *-ii.* /<fr. ***motivatoire***.

motivație *s.f.* **1** Totalitatea motivelor care determină pe cineva să facă o anumită acțiune, să tindă spre anumite scopuri etc. **2** (*psih.*) Ansamblu de factori dinamici care determină comportamentul unui individ. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***motivation***.

motivațional, -ă *adj.* Care servește ca motivație. • sil. *-ți-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***motivationnel***.

motívic, -á *adj.* (*muz.*) Care se referă la motiv. • pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***motivisch***.

motîntóc, -oácă *adj., s.m., s.f.* v. nătîntoc.

motîrlán *s.m.* (*pop.*) Motan voinic și gras. • pl. *-i.* /cf. *motan, mîțîrlan*.

moto[1]- Elem. de compunere „(de) motor", „referitor la motor", „pus în mișcare de un motor", „echipat cu un motor". • /<fr., it. ***moto***-; cf. lat. *mōtus, -us* <*movēre* „a mișca".

moto[2] *adj.* (*înv.*) Care se referă la un vehicul motorizat. ◇ *Infanterie moto* v. infanterie. • /de la ***motorizat***.

móto[3] *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) *Con moto* = cu mișcare foarte repede. • /<it. ***moto***.

móto[4] *s.n.* (*lit.*) Text scurt sau citat care este pus la începutul unei lucrări, a unui capitol etc., pentru a scoate în evidență ideea principală, motivul, tema lucrării, a capitolului respectiv etc.; epigraf. • pl. *-ouri.* /<it. ***motto***, germ. ***Motto***.

motoáșcă *s.f.* (*reg.*) **1** Scul, ghem făcut din fire textile. ◆ Smoc (de lînă, de păr). ◆ Mănunchi (de fîn, de flori etc.). **2** Legăturică făcută dintr-o bucată de pînză, dintr-o basma etc., cu capetele îndoite, în care se țin sau se transportă lucruri mărunte. **3** Păpușă făcută din cîrpe. ◆ (Epitet pentru un) copil mic și gras. **4** (*med. vet.*) Umflătură care apare sub falcă, la vite. • pl. *-oașe.* /<ucr. ***мотошка***.

motobái *s.n.* (*sport*) Joc de echipe, în care mingea este lovită cu motocicleta sau de pe motocicletă și introdusă în poarta adversă. • /<fr. ***motoball***; cf. engl. *ball* „minge".

motoblindát *s.n.* (*milit.*) Autovehicul blindat, dotat cu armament, care se mișcă pe pneuri sau pe șenile și care este folosit pe cîmpul de luptă. • pl. *-e.* /***moto***[1]- + ***blindat***.

motóc[1] *s.m.* (*reg.*) Motan. • pl. *-ci.* /cf. *motan, mîțoc*.

motóc[2]**, -oácă** *adj.* (*reg.; despre oameni*) **1** Care este prost, nătîng. **2** Care este mic și slab. • pl. *-ci, -ce.* /cf. *motroc*.

motocár *s.n.* Cărucior cu motor, care este folosit la transportarea mărfurilor. • pl. *-e.* /<it. ***motocarro***.

motocél *s.m.* **1** Ghemuleț; ciucure, canaf. *Mă gîndesc... la stîlpul hornului unde lega mama o șfoară cu motocei la capăt* (CR.). **2** (*bot.; reg.; la pl.*) Numele mai multor plante erbacee: *a*) struțișori (*Selaginella selaginoides*); *b*) papanași (*Trifolium arvense*); *c*) flocoșele (*Filago arvensis*); *d*) ghizdei (*Lotus corniculatus*). **3** (*reg.; mai ales la pl.*) Mîțișor de salcie, de alun etc. • pl. *-cei.* /***motoc*** + *-el*.

motociclétă *s.f.* (*transp.*) Vehicul cu două roți, în linie, sau cu trei roți, în triunghi isoscel, montate pe un cadru, care este pus în mișcare de un motor fixat pe același cadru; motociclu. • pl. *-e.* /<fr. ***motocyclette***.

motociclísm *s.n.* (*sport*) Sport practicat cu motocicleta, care cuprinde mai multe clase, după capacitatea cilindrică a vehiculului. • /<fr. ***motocyclisme***.

motociclíst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care conduce o motocicletă. ◆ (*sport*) Sportiv care practică motociclismul. **2** *adj.* Care aparține motociclistului sau motociclismului, care se referă la motociclist sau la motociclism; care folosește motocicleta. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***motocycliste***.

motocíclu *s.n.* **1** Autovehicul cu trei roți, care are ghidonul fixat pe roata directoare din față. **2** (*înv.*) Motocicletă. • pl. *-uri.* /<fr. ***motocycle***.

motocompresór *s.n.* Agregat format dintr-un motor cu ardere internă și un compresor montate pe un cadru cu una sau cu două osii, care este folosit pe șantiere sau în ateliere (pentru a furniza aerul comprimat necesar acționării mașinilor pneumatice). • pl. *-oare.* /<fr. ***motocompresseur***, rus. ***мотокомпрессор***.

motocosí *vb. IV.* v. mitocosi.

motocositoáre *s.f.* Mașină agricolă de cosit. • pl. *-oare.* /***moto***[1]- + ***cositoare***.

motocoși *vb. IV.* v. mitocosi.

motocoșít, -ă *adj.* v. mitocosit.

motocrós *s.n.* (*sport*) **1** Concurs de motociclism, desfășurat pe un teren accidentat, în care plecările se dau în grup, pe clase. **2** *Motocros nautic* = cursă care se desfășoară pe apă, cu ambarcații speciale, pe trasee în linie dreaptă sau în circuit; motonautică, motonautism. • pl. *-uri.* /<fr. ***moto-cross***.

motocrosíst *s.m.* (*sport*) Sportiv care este specializat în curse de motocros. • pl. *-iști.* /***motocros*** + *-ist*.

motocultór *s.n.* Tractor monoax, de putere mică, folosit în lucrări agricole ușoare. • pl. *-oare.* /<fr. ***motoculteur***.

motocultúră *s.f.* (*agric.*) Agricultură mecanizată. • pl. *-i.* /<fr. ***motoculture***.

motodeltaplán *s.n.* Deltaplan cu motor. • pl. *-e.* /***moto***[1]- + ***deltaplan***.

motodrezínă *s.f.* Drezină cu motor. • pl. *-e.* /***moto***[1]- + ***drezină***.

motodróm *s.n.* (*sport*) Autodrom. • pl. *-uri.* /<germ. ***Motodrom***.

motofierăstrău *s.n.* Fierăstrău a cărui lamă este acționată de un motor. • pl. *-aie.* /***moto***[1]- + ***fierăstrău***.

motofléte *s.m.* (*reg.*) Om neîndemînatic, prost, nătîng. • pl. *-ți.* /cf. *mototol, nătăflete*.

motofréză *s.f.* Mașină agricolă cu motor, folosită la pregătirea pămîntului pentru cultură. • pl. *-e.* /***moto***[1]- + ***freză***.

motofurgonét *s.n.* v. motofurgonetă.

motofurgonétă *s.f.* Furgonetă autopropulsată. • pl. *-e.* și *motofurgonét s.n.* /***moto***[1]- + ***furgonetă***.

motohotél *s.n.* Motel. • pl. *-uri.* /***moto***[1]- + ***hotel***.

motológ, -oágă *s.m., s.f.* (*reg.*) Om prost. • pl. *-ogi, -oage.* /cf. *mototol*.

motomecanízare *s.f.* Mecanizare care se face cu ajutorul motoarelor. • pl. *-ări.* /***moto***[1]- + ***mecanizare***, după fr. *motomécaniser*.

motomecanizát, -ă *adj.* Care este prevăzut cu mijloace proprii de tracțiune auto. • pl. *-ți, -te.* /***moto***[1]- + ***mecanizat***; cf. it. *motomeccanizzato*.

motomitraliéră *s.f.* (*milit.*) Autovehicul armat cu una sau mai multe mitraliere. • sil. *-li-e-.* pl. *-e.* /***moto***[1]- + ***mitralieră***.

motomodél *s.n.* (*av.*) Avion de mici dimensiuni, care este propulsat de un motor cu explozie. • pl. *-e.* /<fr. ***motomodèle***.

motonaútică *s.f., adj.* (*sport*) **1** *s.f.* Motocros nautic. **2** *adj.* Care aparține motonauticii, care se referă la motonautică. • sil. *-na-u-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***motonautique***.

motonautísm *s.n.* (*sport*) Motocros nautic. • sil. *-na-u-.* /<fr. ***motonautisme***.

motonávă *s.f.* Navă pusă în mișcare de un motor cu ardere internă. ◇ *Motonavă-școală* = motonavă care servește ca școală. • pl. *-e.* /<fr. ***motonave***.

motoparapántă *s.f.* Parapantă motorizată. • pl. *-e.* /***moto***[1]- + ***parapantă***.

motoparapantísm *s.n.* (*sport*) Sport al lansării cu motoparapanta. • /***motoparapantă*** + *-ism*.

motoparapantíst, -ă *s.m., s.f.* (*sport*) Sportiv specializat în lansări cu motoparapanta. • pl. *-iști, -iste.* /***motoparapantă*** + *-ist*.

motoplánór *s.n.* Planor echipat cu un motopropulsor. • pl. *-oare.* /<fr. ***motoplaneur***.

motoplúg *s.n.* Plug mecanic care este pus în mișcare de un motor sau care formează un ansamblu cu un tractor. • pl. *-uri.* /***moto***[1]- + ***plug***.

motopómpă *s.f.* Agregat format dintr-o pompă și un motor montate pe un șasiu comun, care este folosit în grădinărie, la stingerea incendiilor etc. • pl. *-e.* /<fr. ***motopompe***, rus. ***мотонасос***.

motopompíst *s.m.* Muncitor care lucrează cu o motopompă. • pl. *-iști.* /***motopompă*** + *-ist*.

motopropulsór *s.n.* Agregat format dintr-un motor cu ardere internă sau dintr-o turbină cu gaz, cuplat cu o elice propulsată sau portantă. • pl. *-oare.* /<fr. ***motopropulseur***.

motór, -oáre *s.n., adj.* **1** *s.n.* Mașină de forță care transformă o formă oarecare de energie în energie mecanică, pentru acționarea altei mașini, a unui vehicul etc. ◇ *Motor eolian* = motor format dintr-un rotor cu elice, care transformă energia vîntului în energie mecanică. *Motor termic* = motor care transformă energia termică a unui fluid (aer cald, abur

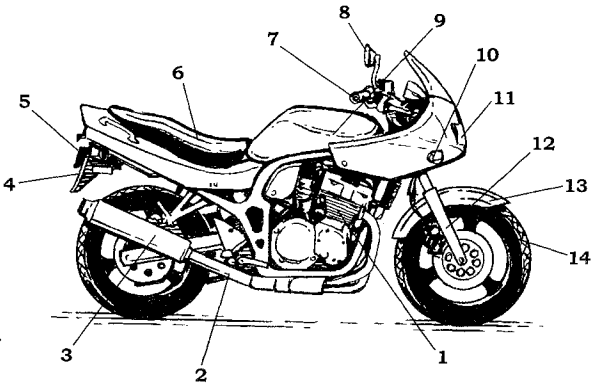

Motocicletă

1. Motor.
2. Țeavă de eșapament.
3. Amortizor de zgomot.
4. Număr de înmatriculare.
5. Lumini din spate.
6. Șa.
7. Ghidon.
8. Retrovizor.
9. Rezervor de benzină.
10. Semnalizator de direcție.
11. Far.
12. Furcă telescopică.
13. Aripă (apărătoare de noroi).
14. Pneu.

etc.) în energie mecanică. *Motor electric* = motor care transformă energia electrică în energie mecanică; electromotor. *Motor hidraulic* = motor care transformă energia hidraulică a unei mase de apă în mișcare în energie mecanică. *Motor pneumatic* = motor care transformă energia aerului în energie mecanică. *Motor cu ardere internă* = motor care folosește energia unui combustibil ars în interiorul cilindrului. *Motor cu electroaprindere* = motor cu ardere internă în care aprinderea se face prin scînteie. *Motor diesel* = motor cu ardere internă prin autoaprindere. *Motor cu ardere externă* = motor termic la care arderea combustibilului are loc într-un generator independent. *Motor fotonic* = motor cu reacție în care agentul motor este constituit din fotoni. *Motor ionic* = motor cu reacție în care agentul motor este constituit din particule încărcate cu aceeași sarcină electrică (ioni pozitivi) accelerate prin mari diferențe de potențial. *Motor cu plasmă* = motor cu reacție în care agentul motor este constituit dintr-un gaz ionizat aflat în stare de plasmă. *Motor nuclear* = motor care este acționat cu ajutorul energiei nucleare obținute prin fisiune. *Motor-rachetă* = sistem de propulsie folosit în atmosfera rarefiată și în spațiu cosmic la care combustibilul este un amestec de carburant și comburant. *Motor asincron* v. asincron. *Motor cu*

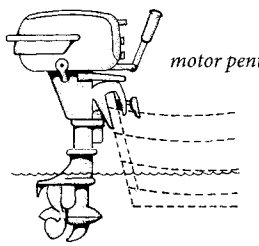

motor pentru bărci

explozie v. explozie. *Galoparea motorului* v. galopare. *Motor cu inducție* v. inducție. *Motor cu injecție* v. injecție. *Motor policarburant* v. policarburant. *Motor-rachetă* v. rachetă. *Motor rotativ* v. rotativ. ◇ Expr. (*arg.*) *Îmi vîjîie motorul* = mă doare capul. ◆ (*pop.*) Automobil. **2** *s.n.* (*inform.*) *Motor de căutare* = model avansat de site Web, care servește ca punct de plecare și instrument de indexare pentru căutarea altor tipuri de site-uri Web, deținătoare ale unor informații de interes specific. **3** *adj.* (*despre sisteme tehnice, organe anatomice, forțe ale naturii etc.*) Care produce o mișcare; care comandă o mișcare; care pune ceva în mișcare; motoriu. ◇ *Arbore-motor* v. arbore. *Bloc-motor* v. bloc. *Forță motoare* v. forță. **4** *adj., s.n.* Fig. (Factor, agent, persoană etc.) care declanșează o acțiune, care determină o evoluție, care impulsionează, stimulează pe cineva sau ceva. *Agenții motori ai persecuției* (MAIOR.). *El a fost motorul întregii noastre activități.* • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***moteur***, germ. ***Motor***, lat. ***motor, -oris***.

motorachétă *s.f.* Motocicletă prevăzută cu parașută. • pl. *-e.* /***moto***[1]*-* + ***rachetă***.

motoráș *s.n.* Dim. al lui *motor*; motor de putere mică. • pl. *-e.* /***motor*** + *-aș*.

motorcádă *s.f.* Procesiune de automobile. • pl. *-e.* /<engl. ***motorcade***.

motoreactór *s.n.* Agregat format dintr-un motor cu ardere internă și un compresor, care este folosit pentru propulsia avioanelor. • sil. *-re-ac-*. pl. *-oare.* /<fr. ***motoréacteur***.

motorétă *s.f.* (*transp.*) Motocicletă ușoară, pusă în mișcare de un motor cu putere mică, prevăzută cu pedale pentru acționare auxiliară cu picioarele. • pl. *-e.* /<fr. ***motorette***.

motoretíst, -ă *s.m., s.f.* Persoană care conduce o motorետă. • pl. *-iști, -iste.* /***motorետă*** + *-ist*.

motorínă *s.f.* **1** Fracțiune petrolieră lichidă, obținută prin distilarea primară a țițeiului, constituită dintr-un amestec de hidrocarburi, care este folosită drept combustibil în motoarele Diesel sau ca materie primă pentru unele procese de cracare termică și catalitică la producerea benzinei. **2** (*arg.*) Rom. **3** (*arg.*) Vin. • pl. *-e.* /<germ. ***Motorin***.

motoríst, -ă *s.m., s.f.* (*mec.*) Mecanic (specializat în repararea, întreținerea etc. utilajelor, mașinilor, aparatelor). • pl. *-iști, -iste.* /<rus. ***момориста***.

motóriu, -ie *adj.* (*despre sisteme tehnice, organe anatomice, forțe ale naturii*) Motor. • pl. *-ii.* /<lat. ***motorius, -a, -um***.

motorizá *vb. I.* **1** *tr.* A echipa, a înzestra cu motor. **2** *tr.* A înlocui tracțiunea animală cu una mecanică. **3** *refl.* Fig. (*fam.*) A începe să se miște sau a se mișca (mai) repede. ◆ Ext. A se concentra (foarte tare). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***motoriser***.

motorizáre *s.f.* Acțiunea de *a motoriza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***motoriza***.

motorizát, -ă *adj., s.n. pl.* **1** *adj.* Care utilizează tracțiunea mecanică; care este echipat cu motor. **2** *s.n. pl.* (*milit.*) Trupe care sînt transportate cu autovehicule. • pl. *-ți, -te.* /v. ***motoriza***.

motoscáf *s.n.* Navă cu motor. • pl. *-uri.* /<it. ***motoscafo***.

motoscúter *s.n.* (*transp.*) Vehicul asemănător motocicletei, care este folosit în transportul comercial. • pl. *-e.* /<fr. ***motoscooter***, engl. ***motor scooter***.

mototól, -oálă *subst., adj.* **1** *s.n.* (*de obicei în legătură cu vb. „a face”*) Obiect făcut) ghemotoc, cocoloș, ghem. ◇ Expr. *A se face mototol* = *a*) (*despre oameni*) a se ghemui; *b*) (*pop.; despre colectivități*) a se îngrămădi. *A face* (pe cineva) *mototol* = a doborî la pămînt; a lăsa nemișcat. (*reg.*) *A se da de-a mototolul* = a se rostogoli. **2** *adj.* Care este strîns, ghemuit, mototolit. *Sta lîngă ușe, cu pălăria mototol în mînă* (D. ZAMF.). ◇ (*adv.*) *Toma Lotru ședea mototol pe laviță* (REBR.). **3** *adj., s.m., s.f.* (*pop.*) (Om) încet, mocăit (la lucru). ◆ (Om) prost, tembel. • pl. *-i, -e.* /de la ***mototoli***, prin derivare regresivă.

mototoleálă *s.f.* **1** Faptul de a (se) mototoli. **2** Aspect, stare a unui obiect mototolit. • pl. *-eli.* /***mototoli*** + *-eală*.

mototolí *vb. IV.* **1** *tr.* A face mototol, a strînge ghem. *Mototoli ziarul în pumn* (PRED.). **2** *refl.* (*pop.*) A se strînge; a se ghemui. *Barba i se mototoli în piept* (REBR.). **3** *tr., refl.* A (se) boți, a (se) șifona. *Mi-am mototolit rochia.* • prez.ind. *-esc.* /form. expr.

mototolíre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *mototoli* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***mototoli***.

mototolít, -ă *adj.* **1** Care este făcut mototol; care este strîns ghem. **2** (*pop.; fam.*) Care este ghemuit; care este înghesuit. **3** (*despre materiale textile, hîrtii etc.*) Care este boțit, șifonat. ◆ (*despre oameni*) Care are hainele boțite, șifonate. • pl. *-ți, -te.* /v. ***mototoli***.

mototráctór *s.n.* Tractor automobil. • pl. *-oare.* /<fr. ***mototracteur***.

mototricicletá *s.f.* Vehicul autopropulsat, cu trei roți, care este folosit mai ales în transportul mărfurilor. • pl. *-e.* /***moto***[1]*-* + ***tricicletă***.

mototurbopómpă *s.f.* Agregat de pompare, care are o turbină acționată de un motor. • pl. *-e.* /***moto***[1]*-* + ***turbopompă***.

motoveliér *s.n.* (*nav.*) Velier dotat cu motor. • sil. *-li-er.* pl. *-e.* /<it. ***motoveliero***.

motríce *adj.invar. Forță motrice* = forță care produce sau comandă o mișcare. • acc. și *mótrice.* /<fr. ***motrice***.

motricitáte *s.f.* (*biol.*) Capacitate a activității nervoase superioare de a trece rapid de la un proces de excitație la altul, de la un anumit stereotip dinamic la altul. ◆ Ext. Mobilitate. • /<fr. ***motricité***.

motróc *s.m.* (*reg.*) Om prost, nătîng. • pl. *-ci.* /cf. *motoc*[2].

moț[1] *s.n.* **1** Șuviță de păr (mai lung) din frunte sau din creștetul capului (la oameni sau la animale); (*reg.*) moțoc, moțochină. ◇ (*fam.; de obicei iron.*) (*Mai*) *cu moț* = *a*) loc.adj. (și *cu moț în frunte; despre oameni*) mai deosebit, mai important, mai grozav (decît altcineva); *b*) loc.adv. (*mai ales în legătură cu vb. „a spune”*) într-un mod mai îngrijit, într-un mod mai hazliu. ◇ Expr. *A lua* (sau *a apuca*) (pe cineva) *de moț* = a trage (pe cineva) de păr. (*glum., iron.*) *Moț și el!*, se spune cînd apare cineva pe neașteptate sau intervine brusc într-o discuție. (*reg.*) *A face* (pe cineva) *cu moț* = a defăima (pe cineva). ◆ Șuviță de păr (la copii) legată cu o panglică. ◆ Ext. Panglică cu care se leagă această șuviță. ◆ (*mai ales la pl.; în forma „moațe”*) Șuviță de păr răsucită pe o bucată de șiret, de cîrpă, de hîrtie sau pe bigudiu, pentru a se încreți. ◆ Ext. Șiret, cîrpă, hîrtie, bigudiu folosite în acest scop. ◇ Expr. *A-și pune creierul pe moațe* v. creier. **2** Smoc de pene (de altă culoare) de pe capul unor păsări. **3** Ciucure, panaș care se atîrnă la fes, scufie, căciuliță etc. **4** Piele roșie (-albăstrie) de deasupra ciocului curcanului, care atîrnă (ca un ciucure). ◇ Compus: (*bot.*) ***moțul-curcanului*** = *a*) plantă erbacee, mare, cu florile roșii, roz sau albe, dispuse în spice, care atîrnă (*Polygonum orientale*); *b*) (*reg.*) busuioc-roșu (*Amarantus caudatus*); *c*) (*reg.*) levănțică (*Lavandula officinalis*). **5** (*bot.; reg.*) Inflorescență. ◆ Floare de papură. ◆ Spic de porumb. **6** (*bot.; reg.*) Plantă acvatică, cu florile verzui, unite în spic, care ies la suprafața apei (*Potamogeton perfoliatus*). **7** Analog. Partea cea mai înaltă, cea mai de sus (a unui obiect); vîrf. **8** Analog. Nume dat capătului bulbucat sau ascuțit al unor obiecte: *a*) Vîrful ascuțit al unei căciuli, al unei bonete etc. *b*) (*reg.*) Gurguiul opincii. *c*) (*reg.; la fus*) Prîsnel. *d*) (*reg.; la năvod*) Matiță. • pl. *-uri, moațe.* /etimol. nec.

moț[2]**, moáță** *s.m., s.f.* Român din Munții Apuseni; (*pop.*) moțogan. • pl. *moți, -e.* /de la ***moț***[1].

moțá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A(-și) aranja moțul. **2** *tr., refl.* Ext. (*de obicei iron.*) A (se) găti, a (se) împodobi. **3** *tr.* (*compl. indică buze*) A țuguia. • prez.ind. *-ez.* /***moț***[1] + *-a*.

moțáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *moța* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***moța***.

moțát, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* (*despre oameni și animale*) Care are moț. **2** *adj.* (*iron.; despre oameni*) Care caută să iasă în evidență; care se crede mai deosebit, mai important, mai grozav (decît altcineva). **3** *adj.* (*mai ales despre căciuli, bonete*) Care are vîrf ascuțit; care este țuguiat. **4** *s.f.* (*reg.; glum.*) Cimitir așezat pe o înălțime. ◆ Ext. (*art.*) Epitet pentru moarte. • pl. *-ți, -te.* /v. ***moța***.

moțăí *vb. IV.* **1** *intr.* A ațipi șezînd sau stînd în picioare; a dormi ușor și intermitent; a dormita, a picoti, a piroti. **2** *intr.* (*de obicei determ. prin „din cap”*) A da ușor (și repetat) din cap, în semn de aprobare, de mustrare, de salut etc. **3** *tr.* (*reg.*) A apuca pe cineva de păr. • prez.ind. *móțăi, -iesc.* /***moț***[1] + *-ăi*.

moțăiálă *s.f.* Moțăit. • sil. *-ță-ia-*. pl. *-ieli.* /***moțăi*** + *-eală*.

moțăít *s.n.* Faptul de *a moțăi*; moțăială, (*pop.*) moțăitură. • pl. *-uri.* /v. ***moțăi***.

moțăitúră *s.f.* (*pop.*) Moțăit. • sil. *-ță-i-*. pl. *-i.* /***moțăi*** + *-tură*.

moțésc, -eáscă *adj.* Care aparține Țării Moților sau moților, care se referă la Țara Moților sau la moți. • pl. *-ești.* /***moț***[2] + *-esc*.

moționál, -ă *adj.* (*gram.*) **1** (*despre sufixe*) Care servește la moțiune. **2** (*despre derivate*) Care este format cu un sufix moțional. • sil. *-ți-o-*. pl. *-i, -e.* /***moțiune*** + *-al*; cf. fr. *motionnaire*.

moțișór *s.n.* Dim. al lui *moț*. • pl. *-i.* /***moț***[1] + *-ișor*.

moțiúne *s.f.* **1** Propunere scrisă, făcută într-o adunare, într-un parlament etc. de unul sau de mai mulți membri ai săi, prin care își exprimă atitudinea, doleanțele sau revendicările politice, sociale, culturale etc. și care în urma votului adunării, parlamentului etc. devine hotărîre. ◇ (*polit.*) *Moțiune de cenzură* = moțiune făcută într-o adunare națională, într-un parlament, care pune în cauză guvernul. **2** (*gram.*) Procedeu de formare a substantivelor feminine de la cele masculine sau a celor masculine de la feminine, prin adăugarea unui sufix, pentru a exprima deosebirea de sex la oameni și la animale. **3** Parte a unui discurs în care se urmărește emoționarea lectorilor sau auditorilor. **4** (*înv.*) Mișcare, plimbare. • pl. *-i.* /<fr. ***motion***, lat. ***mōtio, -onis***.

moțóc *s.n.* (*reg.*) **1** Coc. **2** Moț. **3** Neastîmpăr; harțag; năravuri. ◇ Expr. *A căuta* (cuiva) *moțoc* (sau *moțocuri*) = a căuta (cuiva) motiv de ceartă. • pl. *-oace, -uri.* /***moț***[1] + *-oc*.

moțochínă *s.f.* (*reg.*) **1** Moț. **2** (*bot.*) Inflorescență. **3** Măciulie. **4** Umflătură lemnoasă care se formează pe trunchiul arborilor. **5** Umflătură (nedureroasă) care se formează pe diferite părți ale corpului. • pl. *-e, -i.* /cf. *botoghină, moț*[1].

moțochínos, -oásă *adj.* (*reg.*) **1** (*despre oameni*) Care are păr des. **2** Care are măciulie; bulbucat. • pl. *-oși, -oase.* /***moțochină*** + *-os*.

moțofăli *vb. IV. tr.* (*reg.*) A săruta mult și zgomotos. • prez.ind. *-esc.* /form. expr.

moțogán, -ă *s.m., s.f.* (*pop.*) Moț. • pl. *-i, -e.* /de la ***moț***[2].

moțogáncă *s.f.* (*reg.*) Românță din Munții Apuseni; moață. • pl. *-ce.* /***moțogan*** + *-că*.

moţpán *s.m.* (*reg.*) **1** (*iron.*) Domn, boier. **2** Bărbat neserios, afemeiat. **3** Om de nimic. **4** Hoţ. • pl. *-i.* /<pol. ***moscipan, mospan***.

moţpáncă *s.f.* (*reg.; iron.*) Doamnă, boieroaică. • pl. *-ce.* /***moţpan*** + *-că*.

moţpánoi *s.m.* (*reg.*) Aug. al lui *moţpan*. • pl. *-oi.* /***moţpan*** + *-oi*.

mouse ['maus] *s.n.* (*inform.*) Dispozitiv de intrare ataşat la computer şi acţionat manual, prevăzut cu cîteva butoane şi cu o bilă (*mouse mecanic*) sau cu o diodă electroluminescentă (*mouse optic*), a cărei mişcare prin deplasarea pe o suprafaţă determină mişcarea pe ecranul monitorului a unui cursor care fixează locul unde operatorul doreşte să execute o comandă sau cu ajutorul căruia se poate desena pe ecran. ◆ (*fam.*) Şoricel. • pl. *-uri.* /<engl. ***mouse***.

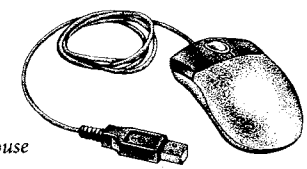

mouse

mov *adj.invar., s.n. invar.* **1** *adj.invar.* Care are culoarea violet-deschis a florilor de stînjenel. **2** *s.n. invar.* Culoarea mov. • /<fr. ***mauve***.

movílă *s.f.* **1** (*geomorf.*) Ridicătură de pămînt naturală, mai mică decît dealul, de formă conică, ce se află de obicei în regiunile de cîmpie şi de podişuri joase. **2** Ridicătură de pămînt făcută de om în amintirea unei persoane decedate. ◆ Pămînt ridicat peste un mormînt. **3** (*de obicei urmat de determ. introduse prin prep. „de", care arată felul materialului*) Grămadă, morman. *A adunat o movilă de gunoi în fundul curţii.* **4** (*pop.*) Ridicătură mică de pămînt sau de pietre, făcută de om pentru a servi ca semn de hotar. **5** Analog. (*reg.*) Muşuroi de cîrtiţă. • pl. *-e, -i.* /<sl. veche **могꙑла**, ucr. ***могила***.

movilí *vb. IV. tr.* **1** (*reg.; compl. indică obiecte, pămînt etc.*) A aşeza, a ridica în formă de movilă. **2** A doborî, a trînti grămadă. • prez.ind. *-esc.* /***movilă*** + *-i*.

movilíre *s.f.* (*reg.*) Acţiunea de *a movili* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***movili***.

movilít, -ă *adj.* (*reg.; despre obiecte, pămînt etc.*) Care este aşezat, ridicat în formă de movilă. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***movili***.

movilíţă *s.f.* Dim. al lui *movilă*; (*pop.*) moviluţă. • pl. *-e.* /***movilă*** + *-iţă*.

moviloí *s.n.* Aug. al lui *movilă*. • pl. *-oi.* /***movilă*** + *-oi*.

movilúţă *s.f.* Moviliţă. • pl. *-e.* /***movilă*** + *-uţă*.

moviménto *s.n.* (*muz.*) Tempo al unei piese muzicale; mişcare. • /<it. ***movimento***.

moviólă *s.f.* (*cinemat.*) Aparat de proiecţie pentru montajul filmelor sonore. • sil. *-vi-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***moviola***.

móxa *s.f.* (*med.*) **1** Procedeu terapeutic, constînd în folosirea unor beţişoare din anumite plante, care, după ce sînt înfipte în piele, sînt arse lent; moxibustie. **2** Ext. Beţişoarele şi substanţa din ele. • pl. *-e.* /<fr. ***moxa***, germ. ***Moxa***; cf. japon. *mogusa*.

moxibústie *s.f.* (*med.*) Moxa. • g.-d. *-iei.* /<germ. ***Moxibustie***.

mozaíc[1] *s.n.* **1** (*a. plast.*) Lucrare de tehnică decorativă, care constă în asamblarea artistică a unor bucăţi mici de marmură, de ceramică, de sticlă, de smalţ etc. de diferite culori, lipite între ele cu mortar sau cu mastic, astfel încît să formeze diferite imagini. ◇ *Mozaic ravenat* v. ravenat. **2** (*constr.*) Amestec special de beton şi bucăţi mici de piatră sau marmură, folosit pentru obţinerea unor suprafeţe decorative şi impermeabile. **3** Fig. (*adesea urmat de determ. introduse prin prep. „de"*) Combinaţie de diferite elemente eterogene. ◆ (*lit.*) Operă literară care conţine multe elemente eterogene, armonios ordonate. ◆ Compoziţie de caractere tipografice deosebite. **4** (*biol.*) Organism sau organ care cuprinde două tipuri de ţesuturi diferite din punct de vedere genetic. **5** (*psih.*) *Mozaic cortical* = ansamblul punctelor şi zonelor din cortex aflate fiecare în diverse grade de excitare sau înhibare. **6** (*fitopat.*) Boală a unor plante, cauzată de un virus, care se manifestă prin apariţia unor pete decolorate pe frunze, ce alternează cu porţiuni colorate normal, avînd aspectul unui mozaic. ◇ *Mozaic foliar* = suprafaţă asimilatoare alcătuită din frunze de mărimi diferite dispuse în acelaşi plan. • pl. *-uri,* (*înv.*) *-ce.* /<fr. ***mosaïque***, it. ***mosaico***.

mozáic[2]**, -ă** *s.m., s.f., adj.* (*relig.*) **1** *s.m., s.f.* Adept al mozaismului. **2** *adj.* Care aparţine mozaicilor sau mozaismului, care se referă la mozaici sau la mozaism. • sil. *-za-ic.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***mosaïque***.

mozaicá *vb. I. tr.* **1** A împodobi cu mozaicuri. **2** A face să aibă aspect de mozaic. • sil. *-za-i-.* prez. ind. *-chez.* /***mozaic***[1] + *-a*.

mozaicál, -ă *adj.* **1** Care se referă la mozaic. **2** Fig. Care este alcătuit din elemente eterogene. • sil. *-za-i-.* pl. *-i, -e.* /de la ***mozaica***, după modelul unor cuv. ca *zodiacal*.

mozaicár, -ă *s.m., s.f.* **1** (*a. plast.*) Artist specializat în tehnica mozaicului, care face lucrări de mozaic; mozaist. **2** (*constr.*) Meşter care face lucrări de mozaic. • sil. *-za-i-.* pl. *-i, -e.* /***mozaic***[1] + *-ar*.

mozaicáre *s.f.* Acţiunea de *a mozaica* şi rezultatul ei. • sil. *-za-i-.* pl. *-ări.* /v. ***mozaica***.

mozaicát, -ă *adj.* **1** Care este împodobit cu mozaicuri. **2** Care are aspect de mozaic. • sil. *-za-i-.* pl. *-ţi, -te.* /v. ***mozaica***.

mozaísm *s.n.* (*relig.*) Religie monoteistă ebraică, întemeiată de Moise, ale cărei principii sînt cuprinse în *Vechiul Testament*; iudaism. • /<fr. ***mosaïsme***, it. ***mosaismo***.

mozaíst, -ă *s.m., s.f.* Mozaicar. • pl. *-işti, -iste.* /<fr. ***mosaïste***.

mozambicán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populaţia de bază a Mozambicului sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuieşte în Mozambic; locuitorii Mozambicului. **2** *adj.* Care aparţine Mozambicului sau mozambicanilor, care se referă la Mozambic sau la mozambicani; care este originar din Mozambic. • pl. *-i, -e.* /nm. pr. (stat în S-E Africii) ***Mozambic*** + *-an*.

mozaráb, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Spaniol creştin în timpul ocupaţiei maure în Spania. **2** *adj.* Care aparţine mozarabilor, care se referă la mozarabi. ◇ *Artă mozarabă* = artă creştină, dezvoltată în Spania în sec. 10-11, puternic influenţată de arta islamică, în special în decoraţia arhitectonică, în împodobirea manuscriselor cu miniaturi policrome, în tehnica prelucrării metalelor preţioase şi a fildeşului. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***mozarabe***, sp. ***mozárabe***; cf. ar. *musta'rib* „arabizat".

mozartian, -ă [moţ'arti'an] *adj.* **1** Care aparţine lui Mozart sau este propriu (operei) lui, care se referă la Mozart sau la opera sa. **2** În maniera compoziţiilor lui Mozart. • sil. *-ti-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***mozartien***.

mozavír *s.m.* (*înv.*) Persoană care calomniază, defăimează. • pl. *-i.* /<tc. ***müzevvir***.

mozavirí *vb. IV. tr.* (*înv.*) A calomnia, a defăima. • prez.ind. *-esc.* /***mozavir*** + *-i*.

mozóc *s.m.* (*zool.; pop.*) Cîine mare ciobănesc. • pl. *-ci.* /etimol. nec.

mozól[1] *s.n.* (*reg.*) **1** Gîlcă. **2** Bătătură. • pl. *-oale.* /<ucr. ***мозоля***.

mozól[2] *subst.* (*reg.*) **1** Gunoi. **2** Rumeguş. • /de la ***mozoli***, prin derivare regresivă.

mozoleálă *s.f.* (*pop.*) Faptul de a mozoli. • pl. *-eli.* /***mozoli*** + *-eală*.

mozolí *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică alimente*) A mesteca mult timp, fără a muşca sau a sfărîma cu dinţii şi fără a înghiţi; a molfăi. ◆ (*compl. indică lucruri necomestibile*) A purta în gură, cu limba. **2** *tr.* (*compl. indică rufe*) A spăla prost, de mîntuială. **3** *tr., refl.* (*pop.*) A (se) murdări. **4** *tr.* (*pop.; compl. indică haine, hîrtie etc.*) A boţi, a şifona. • prez.ind. *-esc.* /<magh. ***majszol***.

mozolít, -ă *adj.* **1** (*despre alimente*) Care este mestecat mult timp, fără a fi înghiţit. **2** (*despre rufe*) Care este prost spălat. **3** (*pop.*) Care este murdar. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***mozoli***.

mozomáină *s.f.* (*reg.*) **1** Nălucă, arătare. **2** Sperietoare (de păsări). **3** (Epitet pentru un) om urît. • pl. *-e, -áini.* /cf. germ. *Moselman*.

mozzarella [moţsa'rela] *s.f.* (*alim.*) Tip de brînză nefermentată, obţinută din lapte de bivoliţă. • /<it. ***mozzarella***.

mptiu *interj.* v. ptiu.

mrăniţă *s.f.* Îngrăşămînt agricol natural, obţinut din gunoi de grajd bine fermentat sau din resturi vegetale bine descompuse. • /<cf. sl. veche **смрадьнъ**.

mrăniţă *vb. I. tr.* (*compl. indică terenuri agricole*) A îngrăşa cu mraniţă. • prez.ind. *-ez.* /***mraniţă*** + *-a*.

mrăniţós, -oásă *adj.* (*despre terenuri agricole*) Care a fost îngrăşat cu mraniţă. • pl. *-oşi, -oase.* /***mraniţă*** + *-os*.

mreájă *s.f.* **1** (*pesc.*) Plasă de pescuit, uşoară, împletită din aţă subţire, cu ochiuri relativ mari, cu ajutorul căreia se pescuieşte în bălţi sau în porţiunile liniştite ale apelor curgătoare. ◇ Zic. *Nu prinde peşte înaintea mrejii* = nu-ţi fă planuri, fără să fii sigur de reuşita lor. ◇ Compar. *Un paianjăn prins de vrajă A ţesut subţire pînză, străvezie ca o mreajă* (EMIN.). ◇ Fig. *Toamna... Pe pămînt în urmă lasă Mreji de raze argintii* (ALECS.). ◆ Coteţ pentru prinderea peştilor. **2** (*înv.*) Cursă de prins animale sălbatice; laţ pentru prins păsări. **3** Fig. (*mai ales la pl.*) Mijloc viclean folosit pentru a acapara sau a înşela pe cineva. *Eu am priceput mrejele ce îmi întinde domnul vostru* (ISP.). ◆ Situaţie în care se află o persoană ademenită sau înşelată astfel. *Cu greu va scăpa din aceste mreje în care a fost prins.* ◆ (*de obicei urmat de determ. în gen. sau precedate de prep. „de"*) Ceea ce acaparează, încătuşează libertatea, independenţa etc. cuiva. *E cuprins în mrejele iubirii.* **4** Analog. (*adesea la pl. cu val. de sg.*) Pînză de păianjen. *Paianjenii-şi întinseră mrejile lor ca o dantelă străvezie şi prăfuită* (DELAVR.). **5** (*reg.*) Gard din crengi sau din mărăcini, făcut în jurul ogorului sau al unei căpiţe. • pl. *mreje, mreji.* şi (*pop.*) *mréjă* *s.f.* /<sl. veche **мрѣжа**; cf. srb. mreža, bg. *мрежа*.

mreánă *s.f.* (*iht.*) **1** Peşte de rîu, înrudit cu crapul, cu corpul alungit, brun-verzui pe spate şi alburiu pe burtă, cu două perechi de mustăţi, ale cărui icre nu sînt comestibile (*Barbus barbus*). **2** (şi *mreană porcească, mreană neagră, mreană vînătă*) Peşte de rîu, mai mic decît mreana, cu spinarea vînătă, cu pete mari de culoare închisă (*Barbus meridionalis petenyi*). **3** (*reg.*) *Mireană porcească* = porcuşor (*Gobio gobio*). • pl. *-ene.* şi (*reg.*) *mérnă, mireánă* *s.f.* /<sl. veche **мрѣна**; cf. bg. *мряна*, srb. *mrena*.

mréjă *s.f.* v. mreajă.

mrejí *vb. IV.* (*reg.*) **1** *intr.* A împleti, a face mreje. **2** *intr.* A arunca mreaja pentru a prinde peşte. **3** *tr.* Fig. A se folosi de mijloace viclene pentru a acapara sau a înşela pe cineva. *Au mrejit feluri de intrigi asupra lui* (C. NEGR.). **4** *tr.* Analog. (*compl. indică fire textile*) A urzi, a ţese. **5** *tr.* (*compl. indică garduri*) A construi, prin împletire, din crengi sau din mărăcini. • prez. ind. *-esc.* /***mreajă*** + *-i*.

mrejitúră *s.f.* (*reg.*) Împletitură în formă de mreajă. • pl. *-i.* /***mreji*** + *-tură*.

mrenúţă *s.f.* (*iht.*) Dim. al lui *mreană*. • pl. *-e.* /***mreană*** + *-uţă*.

mu *interj.* (*adesea repet. sau cu „u" prelungit*) Cuvînt care imită strigătul caracteristic al vitelor cornute. • /onomat.

muábil, -ă *adj.* Care este schimbător, inconsecvent. • sil. *mu-a-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***muable***.

muabilitáte *s.f.* Însuşirea de a fi muabil. • sil. *mu-a-.* /<fr. ***muabilité***.

muc *s.m., s.n.* I *s.m.* **1** (*mai ales la pl.*) Secreţie vîscoasă şi lipicioasă, produsă de glandele mucoasei nazale (şi eliminată prin nări). ◇ Expr. (*fam.*) *A-i pica* (sau *a-i cădea*) *mucul* (ori *mucii*) *undeva* sau *la cineva*, se spune despre cineva care merge prea des sau zăboveşte prea mult undeva ori la cineva. *A-i pica* (cuiva) *mucul* (sau *mucii*) *după cineva* = a fi îndrăgostit de cineva. *A fi* (*încă*) *cu mucii la nas* = a fi tînăr, lipsit de experienţă. *Nu dai nici mucii pe el*, se spune despre o persoană lipsită de valoare. (*reg.*) *A-şi lăsa lucrul şi a-şi lua* (sau *a-i lua* cuiva) *mucul* = a-şi lăsa treburile importante pentru a se ocupa de lucruri mărunte (ale sale sau ale altuia). *Frumos de muc* = foarte frumos. *A-i pica mucul în strachina cuiva* v. strachină. *A-şi trage mucii* v. trage. **2** (*med. vet.; reg.; la pl.*) Răpciugă. **3** (*reg.*) Sevă a copacului. II *s.n.* **1** (*urmat de determ. în gen. sau precedate de prep. „de"*) Vîrf (înnegrit prin ardere) al unui fitil de lumînare, de lampă, de candelă. ◆ Gener. Fitilul întreg. ◇ Expr. *A lua mucul lumînării* = a rămîne cu ceva lipsit de valoare. *A-i ajunge* (sau *a-i veni*) *cuiva mucul la deget* = *a*) a ajunge într-o situaţie grea; *b*) a ajunge la capătul răbdării. *A scrie pe mucul lumînării* = *a*) a uita repede o binefacere; *b*) a fi nerecunoscător. *A mînca mucul lumînării* = a-şi pierde vremea. *A mînca mucul cuiva* v. mînca.

2 Bucăţică rămasă dintr-o lumînare aproape consumată; capăt de lumînare; mucarniţă. **3** Capăt nefumat, rămas dintr-o ţigară consumată; chiştoc. ◇ Expr. *A ajunge la mucuri de ţigări* = a sărăci. **4** (*reg.*) Capăt bulbucat, rotunjit, îngroşat, alungit al unor obiecte, plante etc.: *a*) Capătul subţire (fără grăunţe sau cu grăunţe rare) al ştiuletelui de porumb. *b*) Inflorescenţă a unor plante, aflată în vîrful tulpinii. *c*) Mugur al unei plante. *d*) Creasta curcanului. *e*) Sfîrcul sînului. *f*) Şfichiul biciului. *g*) Vîrful sfredelului. • pl. *m. muci, n. -uri.* /lat. ***mu(c)cus, -i.***

mucadím *s.n.* (*text.; înv.*) Un fel de stofă din mătase, din care se făceau brîie, turbane etc. • pl. *-uri.* /<tc. ***mukaddem*** „din frunte".

mucaisá *s.f.* v. mucaisea.

mucaiseá *s.f.* (*în Ev. Med., în Ţările Rom.*) **1** Bir în grîu care se dădea turcilor. **2** Colect. Provizii de război. • şi *mucaisá s.f.* /cf. tc. *mukayaza* „schimb", *mukayese* „comparaţie".

mucalít, -ă *adj., s.m.* **1** *adj.* (*despre oameni*) Care stîrneşte rîsul, păstrînd o aparentă seriozitate. *Eşti un băiat mucalit... Mă faci să rîd cu adevărat* (VIS.). ◇ (*subst.*) *Mucalitul liceului a trîntit o glumă de s-au zdruncinat şi ferestrele de rîs* (I. BOT.). ◇ Ext. (*despre mimica, atitudinea, felul de a fi etc. ale oamenilor*) *Afişează un zîmbet mucalit.* Δ (*adv.*) *Rîde mucalit.* **2** *adj.* (*despre creaţii ale oamenilor*) Comic, amuzant (sub aparenţa seriozităţii). *Le cîntă... cîntece mucalite care plăceau mult celor de faţă* (CA. PETR.). **3** *s.m.* (*înv.*) Bufon (la curtea suveranilor). • pl. *-ţi, -te.* /<tc. ***mukallit.***

mucalitlíc *s.n.* (*înv.*) **1** Vorbă, glumă etc. a unui om mucalit. **2** Povestire nostimă. • pl. *-uri.* /<tc. ***mukallitlık.***

mucár *s.n., s.m.* **1** *s.n.* (*mai ales la pl.*) Unealtă în formă de foarfece, cu care se taie capătul ars al mucului lumînării sau al candelei, pentru a înviora flacăra; mucarniţă. **2** *s.n.* Sfeşnic sau dispozitiv adaptat la sfeşnic, care susţine lumînarea pentru ca aceasta să poată arde pînă la capăt. **3** *s.n. pl.* (*reg.*) Mucuri (de la lumînare). **4** *s.m.* (*reg.*) Persoană în serviciul bisericii, care taie mucurile luminărilor. • pl. *n. -ări, m. -i.* şi (*reg.*) *mucáre s.f.* /***muc*** + *-ar.*

mucáre *s.f.* v. mucar.

mucarél *s.n.* v. mucarer.

mucaremeá *s.f.* (*înv.*) Mucarer. • /<tc. ***mukareme*** „cinstire".

mucarér *s.n.* (*în Ev. Med., în Ţările Rom.*) **1** Confirmare în scaun a domnilor români, care se făcea de către Poarta Otomană, în fiecare an sau o dată la trei ani. ◆ Firman de reconfirmare a domniei, dat de sultan. ◆ Ext. Caftan cu care era îmbrăcat domnul la ceremonia reconfirmării în tron. **2** Sumă plătită Porţii Otomane de către domnii români, începînd cu sfîrşitul sec. 16, pentru a obţine reînnoirea domniei; (*înv.*) mucaremea. • pl. *-uri.* şi (*înv.*) *mucarél s.n.* /<tc. ***mukarrer*** „stabilit".

mucárnic *s.m.* (*în trecut*) Slujbaş care avea sarcina să aprindă şi să stingă felinarele sau lumînările de pe străzi. • pl. *-ci.* /***mucar*** + *-nic.*

mucárniţă *s.f.* **1** Mucar. **2** Muc. • pl. *-e.* /***muc*** + *-arniţă.*

mucavá *s.f.* **1** Carton gros, care este folosit la legatul cărţilor, la confecţionarea cutiilor, a ambalajelor etc. ◇ Loc.adj. *De mucava* = (*despre oameni*) care este lipsit de personalitate, de valoare. **2** (*la pl.*) Bucăţi, coli de mucava. **3** (*înv.; la pl.*) Broderii de mătase pe carton (care se aduceau de la Constantinopol). **4** (*reg.*) Muşama. • pl. *-ale.* /<tc. ***mucavva.***

mucavár *s.m.* (*înv.*) Fabricant sau vînzător de mucava. • pl. *-i.* /***mucava*** + *-ar.*

múcăr *s.m.* (*reg.*) Credincios care face parte din secta pocăiţilor. • pl. *-i.* /<germ. ***Mucker.***

mucărí *vb. IV. tr.* (*reg.*) **1** (*compl. indică lumînări*) A tăia partea carbonizată a mucului (pentru a înviora flacăra). **2** A tăia vîrful unor tulpini sau al unor inflorescenţe. • prez.ind. *-esc.* /***muc*** + *-ări.*

mucăríe *s.f.* (*med. vet.; reg.*) Răpciugă. • g.-d. *-iei.* /***muc*** + *-ărie.*

mucărít *s.n.* (*reg.*) Faptul de *a mucări.* • /v. ***mucări.***

mucăríţă *s.f.* (*reg.*) Credincioasă care face parte din secta religioasă a pocăiţilor. • pl. *-e.* /***mucăr*** + *-iţă.*

mucăvăríe *s.f.* (*înv.*) Atelier sau fabrică de mucava. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***mucava*** + *-ărie.*

múce *s.m.* v. mucea.

múcea *s.m. art.* **1** Copil căruia îi curg mucii. ◆ Ext. Copilandru. **2** (Epitet dat unui) tînăr obraznic, impertinent, care face pe grozavul. • şi (*înv.*) *múce s.m.* /***muci*** + *-ea.*

múced, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* (*despre suprafeţe organice, ziduri, pietre etc.*) Care a prins mucegai, care este acoperit cu un strat de mucegai, fiind degradat, stricat; care este plin de igrasie; mucegăit. ◇ Expr. (*reg.*) *Muced de beat* = foarte beat. ◆ (*pop.; despre obiecte de cupru sau de alamă*) Care este coclit, oxidat. ◆ (*despre hîrtie, cărţi*) Care este îngălbenit, degradat (din cauza vechimii sau a şederii în umezeală). **2** *adj.* (*despre miros, gust*) Care este caracteristic mucegaiului sau obiectelor mucegăite. ◇ (*reg.*) *Vin muced* = vin cu gust de mucegai. **3** *adj.* (*pop.; mai ales despre cai*) Care este de culoarea mucegaiului; vînăt-fumuriu. **4** *s.f.* (*apic.; înv.*) Boală care provoacă mucegăirea fagurilor. • pl. *-zi, -de.* şi (*înv.*) *múcid, -ă adj.* /lat. ***mūcĭdus, -a, -um.***

mucegái *s.n.* **1** (*bot.*) Nume dat ciupercilor saprofite sau parazite care se dezvoltă pe suprafeţe organice, ziduri, pietre etc., sub forma unei mase de filamente sau a unui strat pîslos, cenuşiu sau verzui, provocînd degradarea acestora; mucezeală, mucezitură, (*reg.*) mucoare. ◆ Ext. Igrasie. ◇ Expr. *A prinde mucegai* sau *a-i prinde inima mucegai* = (*despre oameni*) a îmbătrîni; a se ramoli. *A avea mucegai în creier* v. creier. **2** Fig. Ceea ce este urît, dezgustător. *Din mucegaiuri, bube şi noroi, Iscat-am frumuseţi şi preţuri noi* (ARGH.). • pl. *-uri.* şi (*pop.*) *mucigái s.n.* /de la ***muced.***

mucegăí *vb. IV.* **1** *intr., refl.* (*despre suprafeţe organice, ziduri, pietre etc.*) A prinde mucegai, a se acoperi cu mucegai; a mucezi. ◇ Fig. *Am să mucegăiesc, dacă mă mai ţii mult în ploaie.* **2** *tr. fact.* A face să mucegăiască. • prez.ind. *-iesc,* pers. 3 *-ieşte.* şi (*pop.*) *mucigăía vb. I., mucigăi vb. IV.* /***mucegai*** + *-i.*

mucegăiálă *s.f.* (*pop.*) Strat de mucegai. ◆ Ext. Igrasie. • sil. *-gă-ia-.* pl. *-ieli.* şi (*pop.*) *mucigăiálă s.f.* /***mucegai*** + *-eală.*

mucegăíat, -ă *adj.* v. mucegăit.

mucegăíos, -oásă *adj.* (*pop.; despre suprafeţe organice, ziduri, pietre etc.*) Mucegăit. • pl. *-oşi, -oase.* şi *mucigăíos, -oásă adj.* /***mucegai*** + *-os.*

mucegăíre *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *mucegăi.* • pl. *-i.* şi (*pop.*) *mucigăíre s.f.* /v. ***mucegăi.***

mucegăít, -ă *adj.* **1** (*despre suprafeţe organice, ziduri, pietre etc.*) Care a prins mucegai, care este acoperit cu un strat de mucegai, fiind degradat, stricat; muced, mucezit, mucegăios. ◆ Ext. Care este plin de igrasie. **2** Fig. Care este învechit, perimat, demodat. *Spune numai poante mucegăite.* • pl. *-ţi, -te.* şi (*pop.*) *mucegăiát, -ă, mucigăít, -ă adj.* /v. ***mucegăi.***

mucení *vb. IV. tr.* (*relig.; înv.*) A martiriza. • prez. ind. *-esc.* /de la ***mucenie,*** prin derivare regresivă.

mucenic[1] *s.m.* (*mai ales la pl.*) Colăcel împletit în formă de 8, preparat din aluat (de cozonac), copt sau fiert, însiropat sau uns cu miere şi presărat cu nucă pisată, care se mănîncă în ziua de 9 martie, cînd se prăznuiesc cei 40 de sfinţi martiri din Sevastia; sfinţişor. • pl. *-ci.* /cf. rus. dial. *мученик* „plăcintă de secară".

mucenic[2]**, -ă** *s.m., s.f.* **1** *s.m., s.f.* (*relig.*) Persoană care a îndurat suferinţe, chinuri foarte mari sau moartea, apărînd ideile religiei creştine, la începutul creştinismului; muceniţă. **2** *s.m., s.f.* Gener. Persoană care suferă, care îşi sacrifică viaţa pentru ideile, convingerile sale. *Adu-ţi aminte... de mucenicii ştiinţii* (BRĂT.). ◆ Persoană care este supusă la chinuri fizice sau morale. **3** *s.m. pl.* (*bis.*; şi *ziua de mucenici*) Sărbătoare creştină pentru pomenirea celor 40 de sfinţi martiri din Sevastia, care se prăznuieşte la 9 martie. • pl. *-ci, -ce.* şi (*înv., reg.*) *măceníc, -ă,* (*reg.*) *moceníc, -ă, muciníc, -ă s.m., s.f.* /<slav. **мъченикъ.**

mucenicésc, -eáscă *adj.* (*înv.*) Care aparţine mucenicilor, care se referă la mucenici; ca mucenicii. • pl. *-eşti.* /***mucenic***[2] + *-esc.*

mucenície *s.f.* **1** Viaţă plină de suferinţă, de chin, de renunţare a mucenicului. **2** Stare, calitate de mucenic. **3** Gener. Suferinţă, chin. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***mucenic***[2] + *-ie.*

muceníe *s.f.* (*înv.*) Martirizare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<slav. **мъчение,** srb. ***mučenje.***

muceníre *s.f.* (*înv.*) Martirizare. • pl. *-i.* /v. ***muceni.***

mucenitór *s.m.* (*înv.*) Călău. • pl. *-i.* /***muceni*** + *-tor.*

muceníţă *s.f.* (*relig.*) Mucenică. ◇ Fig. *Eu plîng atunci, căci tu-mi răsai în cale, A vremii noastre dreaptă muceniţă* (GOGA). • pl. *-e.* /<slav. **мъченица.**

mucezeálă *s.f.* **1** Faptul de a (se) mucezi. **2** Concr. Mucegai. ◆ (*reg.*) Cocleală care acoperă un vas de cupru sau de alamă. **3** (*apic.; reg.*) Boală de care suferă albinele din cauza umezelii stupului. • pl. *-eli.* /***mucezi*** + *-eală.*

mucezí *vb. IV. intr., refl.* **1** (*despre suprafeţe organice, ziduri, pietre etc.*) A mucegăi. ◆ (*reg.; despre metale*) A (se) cocli, a (se) oxida. **2** Fig. (*despre oameni*) A duce o viaţă monotonă, ştearsă; a trăi inactiv; a lîncezi. *Dacă şi-ar fi ascultat înclinarea... n-ar mucezi la o catedră de limba franceză* (CE. PETR.). • prez.ind. *-esc.* /***muced*** + *-i.*

mucezíre *s.f.* Acţiunea de *a* (*se*) *mucezi* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***mucezi.***

mucezít, -ă *adj.* (*despre suprafeţe organice, ziduri, pietre etc.*) Care este mucegăit. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***mucezi.***

mucezitúră *s.f.* Mucegai. • pl. *-i.* /***mucezi*** + *-tură.*

múche *s.f.* v. muchie.

muchiá *vb. I. tr.* **1** (*reg.; compl. indică margini ale unor scînduri*) A tăia. **2** (*reg.; compl. indică bucăţi de pînză*) A împături în două, înainte de a face val. **3** Fig. (*compl. indică oameni*) A bate foarte tare. • sil. *-chi-a-.* prez. ind. *-iez.* /***muchie*** + *-a.*

muchiát, -ă *adj.* Care are muchii. • sil. *-chi-at.* pl. *-ţi, -te.* /v. ***muchia.***

múchie *s.f.* **1** Linie de intersecţie a două feţe ale unui corp geometric. *Cît de clare mi se-nşiră toate din trecut, în minte, Cînd de-a crucii muche rece îmi lipesc tîmpla fierbinte!* (VLAH.). ◇ Loc.adj. *În* (*trei* sau *patru, cinci etc.*) *muchii* = care este alcătuit din (trei, patru, cinci etc.) feţe plane care se intersectează. Loc.adv. *Pe muchie* = la limită, la extremă. *De pe muchie* = pieziş, dintr-o parte. ◇ Expr. *A fi cioplit în patru muchii* v. ciopli. **2** Margine a unui lucru, a unei suprafeţe; suprafaţă îngustă care limitează un obiect, un teren etc. (de jur-împrejur). *Deodată s-a trezit pe muchia unei prăpăstii* (AGÂR.). ◇ Expr. *Bătuţi pe muchie* = *a*) (*despre monede*) care are marginea zimţată; *b*) (*despre sume de bani,* ext., *despre numărul de ani care compune vîrsta cuiva*) care este exact, care este fără lipsuri. (*reg.*) *A da peste muchie* = a tivi. *A nu fi trecut nici pe foaie, nici pe muchie* = a fi neglijat. **3** (*de obicei cu determ. în gen. sau precedate de prep. „de"*) Marginea din afară a unor obiecte: *a*) margine a patului opusă marginii dinspre perete; *b*) marginea palmei dinspre degetul mic; *c*) parte a unor unelte de tăiat, de săpat etc. opusă tăişului. ◇ Expr. (*Ca* sau *cît*) (*de*) *o muchie de cuţit* (ori *de topor*) = *a*) foarte îngust, foarte subţire; *b*) foarte puţin. *Pe muchie de cuţit* = *a*) într-o situaţie critică; *b*) la limita admisibilă. *Cît ai pune pe o muchie de cuţit* = foarte puţin. (*reg.; adv.*) *A tăcea muchie* = a nu scoate nici un cuvînt. *A fi pe* (*o*) *muchie de cuţit* v. cuţit. ◆ Lovitură dată cu muchia. **4** (*geomorf.*) Partea cea mai înaltă, ascuţită şi alungită a unei forme de relief; coamă, creastă. ◆ Ext. Coastă a unui deal sau a unui munte; pantă, povîrniş. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi (*reg.*) *múche s.f.* /lat. ****mūtīla*** = ***mūtŭlus, -i*** „cercul de deasupra capitelului".

muchiér *s.n., adj.* **1** *s.n.* Rindea care serveşte la îndreptarea muchiilor scîndurilor. **2** *s.n.* (*reg.*) Fiecare dintre leaţurile care se bat pe căpriori, pentru a susţine ţiglele de pe acoperişul casei. **3** *adj. Grîu muchier* = grîu cobuz. *Orz muchier* (şi *subst. m.*) = orz cu şase rînduri de grăunţe. • sil. *-chi-er.* pl. *-i, -e.* /***muchie*** + *-ar.*

muci- Elem. de compunere „mucus", „mucozitate". • şi *muco-.* /<fr. ***muci-, muco-***; cf. lat. *mūcus, -i.*

múcid, -ă *adj.* v. muced.

mucifér, -ă *adj.* Care conţine mucilagii. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***mucifère.***

mucigái *s.n.* v. mucegai.

mucigăí *vb. IV.* v. mucegăi.

mucigăía *vb. I.* v. mucegăi.

mucigăiálă *s.f.* v. mucegăială.

mucigăiós, -oásă *adj.* v. mucegăios.

mucigăíre *s.f.* v. mucegăire.

mucigăít, -ă *adj.* v. mucegăit.

mucigén, -ă *adj., s.n.* (*biol.*) **1** *adj.* (*despre glande*) Care secretă mucus. **2** *s.n.* Glicoproteidă secretată de celulele ţesutului mucos. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***mucigène.***

mucilág *s.n.* v. mucilagiu.

mucilaginós, -oásă *adj.* Care este ca mucilagiu; vîscos. • pl. *-oşi, -oase.* /<fr. ***mucilagineux***, lat. ***mucilaginosus, -a, -um***, it. ***mucilla(g)ginoso***.

mucilágiu *s.n.* **1** Substanţă cleioasă, care se află în seminţele de cereale, de leguminoase sau de plante uleioase, asemănătoare prin compoziţie şi structură cu guma vegetală şi care, pentru proprietăţile ei emoliente, este folosită în medicină, la aplicarea de cataplasme, loţiuni etc. **2** Material cleios (dăunător), care rezultă prin degradarea compuşilor celulozei din pasta de hîrtie, sub acţiunea unor ciuperci şi bacterii. ◆ Material cleios obţinut prin măcinarea şi hidratarea pastei de hîrtie, pînă la pierderea caracterului ei fibros. **3** (*farm.*) Medicament de consistenţa gelatinei, care se obţine prin acţiunea apei asupra gumelor sau a substanţelor vegetale mucilaginoase. • pl. *-gii.* şi (*înv.*) *mucilág s.n.* /<fr. ***mucilage***, lat. ***mucilago, -inis***.

mucinázã *s.f.* (*biol.*) Ferment al sucului intestinal, care coagulează mucina. • /<fr. ***mucinase***.

mucínă *s.f.* (*biol.*) Substanţă transparentă, semifluidă, care intră în componenţa mucoasei gastrice, a unor mucusuri etc. • pl. *-e.* /<fr. ***mucine***.

mucíniс, -ă *s.m., s.f.* v. mucenic[2].

mucióрniţă *s.f.* Strat gros de nămol rău mirositor, provenit din putrefacţia plantelor acvatice plutitoare, care se află pe fundul lacurilor şi al mlaştinilor. • /etimol. nec.

múcles *interj.* (*arg.*) **1** Cuvînt prin care se cere cuiva să păstreze un secret. **2** Cuvînt prin care se impune cuiva tăcere. • şi *mócles interj.* /<ţig. ***mukles***.

muclí *vb. IV. tr.* (*arg.*) **1** Expr. *A o mucli* = a nu mai scoate nici un sunet. **2** (*compl. indică oameni*) A lovi peste cap sau peste faţă (cu pumnii). • prez.ind. *-esc.* /<ţig. ***muklo***.

muco- v. muci-.

mucoáre *s.f.* (*reg.*) **1** Mucegai. **2** (*biol.*) Mucus. ◆ Spec. Muc. **3** (*med. vet.*) Numele unei boli a cailor şi a vitelor. **4** (*deprec.*) Epitet pentru un tînăr fluşturatic. • pl. *-ori.* /lat. ***mûcorem***.

mucoásă *s.f.* (*anat.*) Membrană care căptuşeşte sau învelește cavitatea unui organ secretor şi canalele ce se deschid la exterior şi care are suprafaţa umectată de mucus. ◇ *Mucoasă olfactivă* v. olfactiv. • pl. *-e.* şi *mucóză s.f.* /<fr. ***muqueuse***, lat. ***mûcôsus, -a, -um***.

mucocél *s.n.* (*med.*) Formaţiune cu aspect de pungă chistică ce ia naştere în urma acumulării de mucus într-o cavitate cu orificiul obstruat. ◇ *Mucocel bronşic* = afecţiune congenitală caracterizată prin prezenţa unei dilataţii pline cu mucozităţi la nivelul bronhiilor. • pl. *-e.* /<fr. ***mucocèle***.

mucografíe *s.f.* (*med.*) Studiu radiografic al mucoasei gastrice. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***mucographie***.

mucoíd, -ă *adj.* (*biol.*) Care seamănă cu mucina. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***mucoïde***.

mucoitínă *s.f.* (*biol.*) Component al mucinei, obţinut prin hidroliza acesteia. • pl. *-e.* /<fr. ***mucoïtine***.

mucolític, -ă *adj., s.n.* (Medicament) care acţionează asupra secreţiei mucoase, producînd mucoliză. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***mucolitique***.

mucolíză *s.f.* (*biol.*) Diminuare a viscozităţii umorilor bogate în mucină. • pl. *-e.* /<fr. ***mucolyse***.

mucopolizaharídă *s.f.* (*biol.*) Substanţă care rezultă din combinarea polizaharidelor cu proteine. • pl. *-e.* /<fr. ***mucopolysaccharide***.

mucoproteídă *s.f.* (*biol.*) Materie mucoasă din secreţiile glandelor. • sil. *-te-i-.* pl. *-e.* /<fr. ***mucoprotéide***.

múcor *s.m.* (*bot.*) Ciupercă microscopică din familia mucoraceelor, avînd aspectul unei pîsle de filamente, cu rol în procesul de fermentaţie. • pl. *-i.* /<fr. ***mucor***; cf. lat. *mûcor, -oris* „ciupercă".

mucoracée *s.f.* (*bot.; la pl.*) Familie de ciuperci microscopice saprofite, care produc mucegaiuri şi al cărei tip este mucorul (*Mucoraceae*); (*şi la sg.*) ciupercă ce face parte din această familie. • pl. *-cee.* /<fr. ***mucoracées***.

mucós, -oásă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Om, mai ales copil) care are muci la nas, căruia îi curg mucii. ◆ (Epitet pentru o) persoană tînără, obraznică, neserioasă. **2** *adj.* (*despre membrane ale unor organe*) Care produce, secretă mucus. **3** *adj.* (*despre secreţii organice*) Care are aspect cleios, gelatinos. **4** *adj.* (*despre lumînări*) Care are muc. *Mucoasa lumînare sfîrîind săul şi-l arde* (EMIN.). • pl. *-oşi, -oase.* /***muc*** + *-os*.

mucosangvinolént, -ă *adj.* (*biol.*) Care conţine mucozităţi şi sînge. • pl. *-ţi, -te.* /***muco-*** + ***sangvinolent***.

mucózã *s.f.* v. mucoasă.

mucozitáte *s.f.* **1** (*biol.*) Secreţie cu aspect mucilaginos al unui organ cavitar, formată din mucus, sînge, puroi etc. **2** (*bot.*) Lichid vîscos pe care îl conţin unele plante. **3** Cantitate mare de mucus. • pl. *-ăţi.* /<fr. ***mucosité***, it. ***mucosità***.

mucrón *s.n.* (*bot.*) Vîrf mic, ascuţit, cu care se termină unele organe ale plantelor. • pl. *-oane.* /<fr. ***mucron***.

mucronát, -ă *adj.* (*bot.; despre organe ale plantelor*) Care are mucron. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***mucroné***, lat. ***mucrōnatus, -a, -um***.

muculéţ *s.m., s.n.* Dim. al lui *muc*; mucuşor. • pl. *-i, -e.* /***muc*** + *-uleţ*.

múcus *s.n.* **1** (*biol.*) Secreţie a celulelor mucoase ale unor glande. **2** Lichid transparent, mucilaginos, care acoperă corpul peştilor. • /<fr. ***mucus***, lat. ***mûcus, -i***.

mucuşór *s.m., s.n.* Muculeţ. • pl. *-ori, -oare.* /***muc*** + *-uşor*.

múdă *s.f.* (*mar.; reg.*) Colect. Totalitatea sforilor cu care se strîng pînzele la o corabie. • /etimol. nec.

mudejar, -ă [mude'har] *s.m., adj.* **1** *s.m.* Musulman rămas în Spania după recucerirea creştină. **2** *adj.* Care aparţine mudejarilor, care se referă la mudejari. ◇ *Artă mudejară* = artă musulmană, dezvoltată în Spania, după Reconquista, care se caracterizează prin motive, forme şi structuri islamice (arcul în formă de potcoavă, policromia exterioară a edificiilor, lemnul sculptat în casetoane, ceramica cu reflexe metalice etc.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***mudéjar***, sp. ***mudéjar***; cf. ar. *mudaggin* „practicant".

mudír *s.m.* (*turc. înv.*) Administrator al unei unităţi teritoriale. • pl. *-i.* /<tc. ***müdir***.

mudmél *subst.* (*reg.*) **1** Făină albă, de calitate superioară. **2** (*bot.*) Grîu moale (*Triticum dicoccum*). • /<germ. ***Mundmehl***.

muezín *s.m.* (*relig.*) Preot musulman, care cheamă credincioşii, urcat în vîrful minaretului, la rugăciunile zilnice. • pl. *-i.* /<tc. ***müezzin***.

múfă *s.f.* (*tehn.*) **1** Cilindru de metal, folosit la îmbinarea sau la ramificarea conductelor, a cablurilor etc.; manşon. **2** Partea lărgită a unui tub care serveşte la îmbinarea acestuia cu alt tub. **3** Tub de metal, deschis la capete, cu care se fixează capsa unui fitil. • pl. *-e.* /<germ. ***Muffe***.

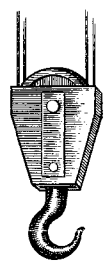

muflă (2)

mufétă *s.f.* (*zool.*) Animal carnivor din America, de talie mică, ale cărui glande produc un miros neplăcut. • pl. *-e.* /<fr. ***mouffette***.

múflă *s.f.* (*tehn.*) **1** Cameră cu pereţi refractari a unui cuptor industrial sau de laborator, în care materialele de încălzit nu intră în contact cu combustibilul sau cu gazele de ardere. **2** (şi *s.n., scripete-muflu*) Sistem de scripeţi, aşezaţi pe acelaşi ax sau pe axe în prelungire, folosit la ridicarea greutăţilor mari. • pl. *-e.* şi *múflu s.n.* /<fr. ***moufle***.

muflón *s.m.* (*zool.; la pl.*) Gen de ovine sălbatice, de culoare brun-roşcată, care au coarnele groase, în spirală (*Ovis*); (*şi la sg.*) animal care face parte din acest gen. • pl. *-i.* /<fr. ***mouflon***; cuv. sard.

muflon

múflu *s.n.* v. muflă.

muflúz, -ă *s.m., s.f., adj.* v. mofluz.

mufluzí *vb. IV.* v. mofluzi.

mufluzíe *s.f.* v. mofluzie.

mufluzíre *s.f.* v. mofluzire.

mufluzít *s.m.* v. mofluzit.

muftagíu *s.m.* (*înv.*) **1** Cămătar. **2** Ext. Om zgîrcit. • pl. *-gii.* /<tc. ***müfteci***.

muftíu *s.m.* (*relig.*) Şef religios al unei comunităţi musulmane mai mari. ◇ *Marele muftiu* = conducătorul cultului islamic dintr-o ţară (avînd şi atribuţii judecătoreşti). • pl. *-ii.* /<tc. ***müfti***.

múget *s.n.* **I** Strigăt caracteristic, prelung, pe care îl scot unele animale cornute mari; răget. **II** Analog. **1** Strigăt sfîşietor, prelung al omului; răcnet, urlet. **2** Zgomot puternic, prelung, produs de ape, de furtună, de vînt. **3** Şuierat puternic produs de unele maşini, de sirene, de geamanduri etc. **4** Zgomot puternic produs de o gură de foc. • pl. *-e.* /***mugi*** + *-et*.

mughét *s.n.* (*med.*) Boală a mucoaselor cauzată de o ciupercă, ce apare mai ales în gură, la sugari; (*pop.*) mărgăritărel. • şi *muguét s.n.* /<fr. ***muguet***.

mugí *vb. IV. intr.* **I** (*despre unele animale cornute mari*) A scoate sunete caracteristice, prelungi; a rage. ◆ (*reg.; despre roiuri de albine*) A bîzîi, a zumzăi. **II** Analog. **1** (*despre oameni*) A striga sfîşietor, prelung; a răcni, a urla. **2** (*despre elemente ale naturii*) A vui puternic; a vîjîi. **3** (*despre unele instrumente muzicale, unelte, maşini etc.*) A produce (prin lovire, explozie, frecare etc.) zgomote puternice. **4** (*despre guri de foc*) A bubui puternic. • prez.ind. pers. 3 *-eşte, múge.* /lat. ***mugīre***.

mugilíd *s.n.* (*iht.; la pl.*) Familie de peşti marini, cu solzi şi pe cap, care are ca tip chefalul (*Mugilidae*); (*şi la sg.*) peşte care face parte din această familie. • pl. *-e.* /<fr. ***mugilidés***; cf. lat. *mugil* „chefal", gr. *εἶδος* „aspect".

mugínd, -ă *adj.* (*despre elemente ale naturii*) Care mugeşte. • pl. *-zi, -de.* /v. ***mugi***.

mugíre *s.f.* Acţiunea de *a mugi* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***mugi***.

mugít *s.n.* Faptul de *a mugi*. • /v. ***mugi***.

mugitór, -oăre *adj.* Care mugeşte. • pl. *-ori, -oare.* /***mugi*** + *-tor*.

muguét *s.n.* v. mughet.

múgur *s.m.* **1** (*bot.*) Organ complex al plantelor, format dintr-un vîrf vegetativ şi din frunze tinere, acoperite cu frunzuliţe solzoase, din care se dezvoltă florile şi frunzele. ◇ *Mugure adventiv* v. adventiv. ◇ Expr. (*reg.*) *A fi ca mugurul brumat* = a fi trist. ◇ Fig. *Înăbuşi în tine mugurii oricăror altor prietenii şi iubiri* (CA. PETR.). ◆ (*pop.*) Boboc de floare. ◆ (*pop.*) Floare (de salcie, de papură, de alun). ◆ Fig. Copil, urmaş. **2** Extremitate rotunjită a anumitor organe sau părţi ale corpului animalelor. **3** Excrescenţă mică, de natură patologică, formată pe unele organe. **4** Parte a pieptului dintre picioarele din faţă la vitele cornute, la căprioară, la cerb şi la alte animale sălbatice. • pl. *-i.* şi *múgure s.m.* /cuv. autoh.; cf. alb. *mugull*.

mugur (1)

mugurá *vb. I.* v. muguri.

muguráş *s.m.* Dim. al lui *mugur*; mugurel. • pl. *-i.* /***mugur*** + *-aş*.

mugurát, -ă *adj.* v. mugurit.

múgure *s.m.* v. mugur.

mugurél *s.m.* Muguraş. • pl. *-ei.* /***mugur*** + *-el*.

muguri *vb. IV. intr.* (*pop.; despre plante*) A înmuguri. • prez.ind. pers. 3 *-eşte.* şi *mugurá vb. I.* /***mugur*** + *-i*.

mugurire *s.f.* (*pop.*) Faptul de *a muguri*. • pl. *-i.* /v. ***muguri***.

mugurít, -ă *adj.* (*pop.; despre plante*) Care este înmugurit. • pl. *-ţi, -te.* şi *mugurát, -ă adj.* /v. ***muguri***.

muhafíz *s.m.* (*milit.; turc. înv.*) Comandant militar turc al unei cetăţi. • pl. *-i.* /<tc. ***muhafız***.

muhaiá *s.f.* (*fam.*) Prost, fraier. ◆ Hahaleră. • sil. *-ha-ia.* pl. *-iele.* /<tc. ***mühayye*** „pregătit, gata".

muhúr *s.n.* (*filat.*) Pecete, sigiliu. • /<tc. ***mühür***.

muhurdár *s.m.* (*turc. înv.*) Dregător care avea sarcina de a păstra sigiliul domnesc şi de a-l aplica pe actele oficiale. • pl. *-i.* /<tc. ***mühürdar***.

muiá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică obiecte*) A introduce într-o substanţă lichidă sau într-un vas, într-o cavitate etc. care conţine un lichid pentru a umezi, a uda. *Muie de mai multe ori condeiul în călimară* (AGÂR.). ◇ Poet. *Mă priveşte cu ochii muiaţi în lacrimi de*

fericire. ◆ (*compl. indică alimente*) A introduce într-un lichid pentru a face să fie moale. ◆ (*compl. indică pîine, mămăligă etc.*) A introduce în grăsime, în sos etc. (înainte de a mînca); a întinge. **2** *tr.* (*compl. indică rufe murdare*) A introduce în apă (cu sodă, detergent etc.) și a ține cîtva timp înainte de spălare. **3** *tr.* A uda; a stropi. *Bătrînul îi mîngîia fruntea muiată de sudoare* (SADOV.). ◆ A scălda. **4** *tr.* (*compl. indică pămîntul*) A îmbiba cu apă, făcînd să devină moale. **5** *tr.* (*compl. indică materii în formă de pulbere*) A transforma în pastă, prin amestecare cu un lichid. *A cernut făină de grîu și a muiat-o* (SADOV.). **6** *tr., refl.* A face să devină sau a deveni mai puțin dur, mai puțin țeapăn, mai puțin rigid; a face sau a deveni mai suplu, mai elastic. *Își muie cîte o bucată de carne, bătînd-o cu maiul* (DRĂGHICI). **7** *refl.* (*despre fenomene meteorologice*) A scădea în intensitate; a deveni mai puțin aspru. *Gerul s-a muiat.* ◆ (*despre vreme*) A fi mai puțin rece, mai puțin friguroasă. **8** *refl.* (*despre ființe sau despre părți ale corpului lor*) A-și pierde puterile, vigoarea, vlaga; a se moleși. *Mi s-au muiat picioarele de atîta mers.* ◇ Expr. (*fam.*) *A i se muia* (cuiva) *ciolanele* v. ciolan. ◆ (*despre glas, vorbire*) A-și pierde din intensitate; a deveni domolit, potolit, liniștit. ◇ Expr. (*fam.*) (*Mai*) *moaie-ți clonțul!* v. clonț. *A i se muia cuiva gura* v. gură. ◆ (*despre mișcări ale ființelor*) A se tempera, a-și domoli avîntul. *Din ce în ce pașii se muiară* (TEOD.). ◆ Fig. (*pop.; fam.; tr.*) A bate tare. *L-a lovit pînă i-a muiat spinarea.* ◇ Expr. *A muia cerbicea cuiva* v. cerbice. *A-i muia* (cuiva) *ciolanele* v. ciolan. *A muia cuiva gîrbița* v. gîrbiță. *A-i muia cuiva oasele* v. os. **9** *tr., refl.* Fig. (*despre oameni sau despre stări, sentimente, manifestări etc. ale lor*) A (se) liniști, a (se) calma, a (se) potoli. *Viteze oștii... muiaseră ambițiunea polonilor* (C. NEGR.). ◆ A (se) îndupleca, a (se) îmbuna, a (se) înduioșa. *De piatră d-ai fi fost, te-ai fi muiat!* (DELAVR.). ◇ Expr. *A se muia la inimă* sau *a* (*i*) *se înmuia* (cuiva) *inima* v. inimă. **10** *tr., refl.* (*fon.*) A (se) palataliza. • prez.ind. *moi,* (*înv.*) *-iez.* /de la ***moale***; cf. fr. *mouiller.*

muiánt, -ă *adj., s.m.* **1** *adj.* (*tehn.; despre substanțe lichide*) Care face să devină elastic, suplu; emolient. **2** *s.m.* Substanță care, amestecată cu un lichid, ajută la dizolvarea unui solid sau a unei grăsimi. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***mouillant.***

muiát[1] *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *muia.* • /v. ***muia.***

muiát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre obiecte*) Care a fost umezit, udat prin introducere într-un lichid. **2** (*despre rufe murdare*) Care a fost introdus în apă (cu sodă, cu detergent etc.) și ținut cîtva timp înainte de spălare. **3** (*despre oameni*) Cu hainele îmbibate de apă; udat, stropit, plouat. **4** (*despre materii în formă de pulbere*) Care a fost transformat în pastă, prin amestecare cu un lichid. **5** (*despre ființe sau despre părți ale corpului lor*) Care și-a pierdut puterile, vigoarea, vlaga; care s-a moleșit. ◆ (*despre oameni*) Care este descurajat, abătut. ◆ (*despre glas, vorbire*) Care are o intensitate scăzută; care a devenit domolit, potolit, liniștit. **6** (*despre țesături sau obiecte de îmbrăcăminte; de obicei urmat de determ. „în fir", „în aur"*) Care este întrețesut cu fire de aur. ◆ Ext. (*despre oameni*) Care este îmbrăcat cu astfel de haine. ◆ Gener. Care este îmbrăcat cu haine frumoase, elegante. **7** (*fon.; despre consoane*) Palatalizat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***muia.***

múică *s.f.* (*reg.*) **1** Mamă. **2** Bunică. • pl. *muici.* /cf. *mamă.*

múie *s.f.* (*arg.*) **1** (*mai ales în legătură cu vb. „a lua", „a da"*) Sex oral; felație. **2** Gură. **3** Concr. Gest făcut prin ridicarea degetului mijlociu de la mînă și strîngerea celorlalte patru, eventual îndreptîndu-l în direcția gurii. • /<țig. ***mui*** „gură".

muierár *adj.* (*reg.; despre bărbați*) Care este afemeiat. • sil. *mu-ie-.*pl. *-i.* /***muiere***[1] + *-ar.*

muierátec, -ă *adj.* v. muieratic.

muierátic, -ă *adj.* **1** (*pop.*) Muieresc. ◆ Ext. (*deprec.*) Care este lipsit de vigoare. **2** (*fam.; despre bărbați*) Care este afemeiat. • sil. *mu-ie-.* și *muierátec, -ă adj.* /***muiere***[1] + *-atic.*

muiercánă *s.f.* (*reg.*) Femeie rea, ticăloasă. • sil. *mu-ier-.* pl. *-e.* /de la ***muiere***[1].

muiércea *s.m.* (*fam.*) **1** (*peior.*) Bărbat afemeiat. **2** (*peior.*) Bărbat căruia îi place să se amestece în îndeletniciri specifice femeii; bărbat care se comportă ca o femeie. **3** Om fricos, laș. • sil. *mu-ier-.* și *muiércea s.m.* /de la ***muiere***[1].

muiércea *s.m.* v. muierce.

muiére[1] *s.f.* (*pop.*) **1** Femeie. ◇ (*reg.*) *Muiere fată* = fecioară. ◆ (*înv.; de obicei cu determ. „slobodă", „îmblătoare"*) Prostituată. ◇ *Muiere de pat* v. pat. **2** Nevastă, soție. ◇ Expr. *A lua* (*de*) *muiere* = a se căsători; a lua în căsătorie. • sil. *mu-ie-.* pl. *-i.* /lat. ***mŭlier, -ris.***

muiére[2] *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *muia* și rezultatul ei; (*înv.*) muietură. • sil. *mu-ie-.* pl. *-i.* /v. ***muia.***

muierélnic *adj.* (*înv.; despre bărbați*) Care este afemeiat. • pl. *-ci.* /***muiere***[1] + *-elnic.*

muierésc, -eáscă *adj.* **1** (*înv., pop.*) Care aparține muierii, care se referă la o muiere; cu trăsături, însușiri etc. specific femeiești; (*pop.*) muieratic, (*înv., reg.*) muieros. ◇ *Parte muierească* = categoria femeilor; sexul femeiesc. • pl. *-ești.* /***muiere***[1] + *-esc.*

muiéreşte *adv.* (*înv., pop.; adesea deprec.*) Ca o muiere, în felul muierilor. *Se îmbracă muierește.* • /***muiere***[1] + *-ește.*

muierét *s.n.* (*înv., pop.; azi deprec.*) **1** Colect. Mulțime de femei; totalitatea femeilor; (*reg.*) muierime. **2** (*la pl.*) Femei. • pl. *-uri.* /***muiere***[1] + *-et.*

muierí *vb. IV. refl.* (*pop.; deprec.; despre bărbați*) A căpăta însușiri femeiești; a adopta preocupări sau atitudini specifice femeilor. • prez.ind. *-esc.* /***muiere***[1] + *-i.*

muieríme *s.f.* (*reg.*) Colect. Muieret. • /***muiere***[1] + *-ime.*

muierói, -óaie *s.m., s.f.* (*înv., pop.*) **1** Aug. al lui *muiere.* **2** (*deprec.*) Femeie bîrfitoare, intrigantă, certăreață. • pl. *-oi.* /***muiere***[1] + *-oi.*

muierós, -oásă *adj.* **1** (*înv., reg.*) Muieresc. **2** (*reg.; despre bărbați*) Care este afemeiat. • pl. *-oși, -oase.* /***muiere***[1] + *-os.*

muierótcă *s.m.* (*reg.*) **1** Bărbat afemeiat. **2** Bărbat care are preocupări sau atitudini specifice femeilor. ◆ Bărbat lipsit de energie; bărbat condus de femeie. • pl. *-ci.* /***muiere***[1] + *-otcă.*

muierúșă *s.f.* **1** (*înv., reg.*) Muierușcă. **2** (*înv.*) Femelă. • pl. *-e.* /***muiere***[1] + *-ușă.*

muierúșcă *s.f.* **1** (*înv., pop.*) Dim. al lui *muiere;* (*înv., reg.*) muierușă, muieruță. ◆ Femeie rea, cicălitoare. **2** (*înv., reg.*) Femelă. **3** (*reg.; la războiul de țesut*) Piesă în formă de lopățică, cu ajutorul căreia se fixează pînza pentru a nu se mișca în timpul lucrului. • pl. *-ști, -ște.* /***muiere***[1] + *-ușcă.*

muierúță *s.f.* (*înv., reg.*) Muierușcă. • pl. *-e.* /***muiere***[1] + *-uță.*

muietór, -oáre *adj., s.f.* **1** *adj.* (*pop.; despre lichide*) Care umezește, udă. **2** *adj.* (*pop.*) Care moaie; emolient. **3** *s.f.* (*reg.*) Zeamă groasă, sos de mîncare (în care se moaie pîine, mămăligă); muietură. **4** *s.f.* (*reg.*) Hrană pentru pui, făcută din mălai amestecat cu apă. • pl. *-ori, -oare.* /***muia*** + *-tor.*

muietúră *s.f.* **1** (*înv.*) Muiere. **2** Concr. (*reg.*) Muietoare. • pl. *-i.* /***muia*** + *-ătură.*

mújdă *s.f.* v. mejdă.

mujdéi *s.n.* **1** (*alim.*) Preparat alimentar, obținut din usturoi pisat, amestecat și frecat cu ulei, apă, oțet etc., care se folosește ca adaos la unele mîncăruri. ◇ Expr. *A avea mujdei la inimă* = a fi plin de mînie; a fi furios. **2** Usturoi pisat (amestecat cu apă) folosit în medicina populară. • și *mojdéi s.n.* /***must*** + ***de*** + ***ai*** „usturoi".

mujdeiér *s.n.* (*pop.*) Băț scurt sau pisălog cu care se pisează usturoiul pentru a se face mujdei. • pl. *-e.* /***mujdei*** + *-ar.*

mujíc, -ă *s.m., s.f.* v. mojic.

mujicăş *s.m.* (*reg.*) Muzicant; lăutar. • pl. *-i.* /<magh. ***muzsikas.***

mul[1] *s.m.* (*zool.; latin.*) Catîr (*Equus mullus*). • pl. *-i.* /<lat. ***mūlus, -i.***

mul[2] *s.n.* (*pedol.*) Humus fin, slab acid, brun-închis sau negru, afinat, care se formează prin descompunerea masei vegetale. • /<fr. ***mulle,*** germ. ***Mull.***

mul[3] *s.n.* Mulaj. ◆ Ext. Tipar, formă. • și *múlă s.f.* /<fr. ***moule.***

mul[4] *s.n.* (*ind. text.; înv.*) Muselină. • /<germ. ***Mull.***

mul[5] *s.n.* v. mîl.

mulá[1] *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică materiale, obiecte*) A executa prin turnare în matrițe sau tipare. ◆ Fig. A da forma dorită; a fasona, a modela; ext. a transforma. *Posibilitatea extraordinară a regizorului de a mula actorul* (SAHIA). **2** *tr.* (*compl. indică trupul omenesc sau o parte a corpului*) A scoate în relief; a contura, a reliefa. *Pantalonii strîmți îi mulează îndrăzneț trupul* (CAZ.). **3** *refl.* (*despre obiecte de îmbrăcăminte*) A se lipi de corp, scoțînd în evidență formele corpului. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***mouler.***

mulá[2] *s.f.* v. mola[2].

mulăj *s.n.* **1** Reproducere a unui obiect, prin mulare în ipsos, ceară etc. ◇ Fig. *Structura acestei mentalități își are originea... în mulajul gîndirii elene* (RALEA). **2** Tipar din pînză sau din hîrtie după care se croiește un obiect de îmbrăcăminte. • pl. *-e.* /<fr. ***moulage.***

mulárd *s.m.* (*ornit.*) Rață hibridă, obținută prin încrucișarea dintre un mascul de rață leșească și o femelă de rață comună. • pl. *-zi.* /<fr. ***mulard.***

mulăre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *mula* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***mula.***

mulătru, -ă *s.m., s.f.* Persoană născută dintr-un bărbat alb și o negresă sau dintr-un negru și o femeie albă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***mulâtre***; cf. sp. *mulato* <*mulo* „catîr".

múlă[1] *s.f.* (*reg.*) **1** (*zool.*) Catîr (*Equus mullus*). **2** (Epitet pentru un) om lipsit de energie, bleg, nepriceput. • pl. *-e.* /cf. *mul*[1].

múlă[2] *s.f.* v. mul[3].

mulc *adv.* v. mîlc.

múlcom, -ă *adj.* v. molcom.

mulcomí *vb. IV.* v. molcomi.

mulcomíre *s.f.* v. molcomire.

muicomíş *adv.* v. molcomiș.

mulcomít, -ă *adj.* v. molcomit.

mulcomitór, -oáre *adj.* v. molcomitor.

múldă *s.f.* v. moldă.

mulduván, -ă *s.m., s.f., adj.* v. moldovean.

mulétă *s.f.* Bucată de stofă roșie, folosită de toreadori pentru a atîța taurii. • pl. *-e.* /<fr., sp. ***muleta.***

mulgár, -ă *adj., subst.* (*reg.*) **1** *adj., s.f.* Mulgătoare. **2** *s.m.* Mulgător. **3** *s.n.* Vas în care se colectează laptele muls. • pl. *-i, -e.* /***mulge*** + *-ar.*

mulgáre *s.f.* (*reg.*) **1** Muls. **2** Cantitate de lapte obținută de la o turmă întreagă la un muls (care servea ca unitate de măsură pentru a stabili cantitatea de lapte ce se cuvenea proprietarului). **3** Parte a staulului unde se închid oile și de unde trec prin strungă pentru a fi mulse. • pl. *-ări.* /de la ***mulge.***

mulgáş *s.m.* (*reg.*) Mulgător. • pl. *-i.* /***mulge*** + *-aș.*

mulgătór, -oáre *adj., s.f., s.m.* **1** *adj., s.f.* (Oaie, vacă etc.) care dă lapte, care se mulge; mulgară. **2** *s.m., s.f.* Persoană care mulge oile, vacile etc.; (*reg.*) mulgar, mulgaș. **3** *s.f.* (*pop.*) Deschizătură la strungă, pe unde trec oile la muls. ◆ Ext. Strungă. **4** *s.f.* (*reg.*) Parte a după-amiezii cînd se mulg oile. • pl. *-ori, -oare.* /***mulge*** + *-ător.*

múlge *vb. III. tr.* **1** (*compl. indică femele ale unor animale domestice*) A extrage laptele din uger, manual sau mecanic. ◇ *Mașină de muls* = aparat cu care se face mulgerea mecanică. ◇ Expr. *Vacă* (*bună*) *de muls* = persoană sau situație de care profită cineva (prin abuz), pentru a trage foloase materiale. *A mulge oaia din zbor* = a ști să profite de împrejurări; a fi dibaci. ◆ (*reg.; despre femei care alăptează*) A-și stoarce laptele din mamele. **2** Fig. (*compl. indică oameni, colectivități*) A exploata, a jecmăni. *Ciocoii lui... ne mulg și ne belesc de-am ajuns în sapă de lemn* (SADOV.). ◆ A trage foloase; a profita. *Eroul nostru... vroia să mulgă pînă la ultima picătură, să speculeze pînă la capăt avantajul* (PER.). **3** Compus: (*zool.; reg.*) *mulge-capre* = lipitoare (*Hirudo medicinalis*). • prez. ind. *mulg*; perf. smp. *mulsei*; part. *muls.* /lat. ***mulgēre.***

múlgere *s.f.* Acțiunea de *a mulge* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***mulge.***

muliná *vb. I. tr.* **1** (*ind. text.; compl. indică fire de mătase*) A răsuci pentru a obține un fir mai rezistent și mai frumos. **2** (*pesc.*) A strînge, a înfășura firul pe tamburul mulinetei. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***mouliner.***

mulináre *s.f.* Acțiunea de *a mulina* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***mulina.***

muliné *s.n.* **1** (*sport; în scrimă*) Mișcare de rotație rapidă (cu spada, cu floreta). **2** Expr. *A face mulineuri* = a da unui baston, unei spade etc. o mișcare de rotație rapidă. • pl. *-uri.* /<fr. ***moulinet.***

mulinétă *s.f.* **1** (*pesc.*) Unealtă de pescuit, formată dintr-un tambur cu manivelă, care servește la înfășurarea firului, și dintr-un mecanism de frînare pentru reglarea vitezei de derulare a firului. **2** Elice folosită la frînele aerodinamice de încercare. **3** Elice mică, montată pe partea anterioară a elicei pro-

pulsoare a unui avion pentru reglarea automată a pasului acesteia. **4** Barieră rotativă la trecerile de pietoni. • pl. *-e.* /<fr. ***moulinet.***

mulinéu *s.n.* (*ind. text.*) Fir de mătase, de bumbac sau de lînă, obținut prin mulinare, care este folosit la cusături artistice, la broderii etc. ◆ Ext. Jurubiță din astfel de fire. • pl. *-uri.* /<fr. ***mouliné.***

mullít *s.n.* (*geol.*) Silicat de aluminiu foarte refractar, incolor sau roz cu luciu sticlos, care se află în materiale aluminoase și argiloase. • /<engl. ***mullite.***

muls[1] *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *mulge*; mulsoare, (*pop.*) mulsură, mulgare. • /v. ***mulge.***

muls[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre femele ale unor animale domestice*) Căreia i s-a extras laptele din uger. **2** (*despre lapte*) Care a fost extras din uger. • pl. *-și, -se.* /v. ***mulge.***

mulsoáre *s.f.* **1** Muls. **2** (*pop.*) Mulsură. **3** (*reg.*) Loc în care se mulg oile. • pl. *-ori.* /***muls***[1] + *-oare.*

mulsúră *s.f.* (*pop.*) **1** Muls. **2** Cantitate de lapte muls o dată de la o oaie sau de la toate oile dintr-o turmă; (*pop.*) mulsoare. • pl. *-i.* /***muls***[1] + *-ură.*

mult, -á *adj., adv.* (*în opoz. cu „puțin"*) **I** *adj.* **1** Care se află (sau trebuie) în număr mare, în cantitate mare; care există în sorturi, în locuri etc. numeroase (și diferite); care are un nivel numeric (sau valoric) ridicat. *Prinseră pește mult* (COR.). *[Goții] lăsară multe urme și obiceiuri între români* (BĂLC.). *Multe izbînzi am mai făcut noi amîndoi* (ISP.). ◇ (*în corelație cu „puțin"*) *Consum am avut noi, mai mult ori mai puțin, și altă dată* (DAVID.). ◇ (*subst.*) *Fiește cuvînt al lui lega inimile a multora* (MOLN.). *Avem trebuință de multe* (DRĂGHICI). Δ Loc.adv. (*înv.*) *Cu multul* = în cantitate mare. Δ Expr. (*pop.*) *Multul cu mult* (ori *cu pămîntul*) sau *mult cu multul* = *a*) oricît de mult; *b*) foarte mult. (*reg.*) *Mai mulți cu multul* = cu mult mai mulți. ◇ Loc.adv. *De* (*mai*) *multe ori* sau *în* (*mai*) *multe rînduri* = adesea; în mod repetat. ◇ Expr. *A nu mai avea zile multe* = a fi aproape de moarte. (*pop.*) (*A fi*) *de zile multe* = (a fi) bătrîn. ◆ (*subst. n. pl.*) Lucruri, fapte, întîmplări numeroase (și variate). *De multe ce dăduse peste dînsul, se făcuse cam ursuz* (CR.). ◇ Expr. *Multe și mărunte* = *a*) lucruri, probleme de tot felul. *De la un asemenea flecar, cu agerime descusut, multe și mărunte se puteau afla* (CE. PETR.); *b*) fleacuri, mărunțișuri, nimicuri. *Multe* (*și de*) *toate* sau *de multe de toate*, (*înv., pop.*) *multe cele* (sau *celea*) = *a*) lucruri de tot felul; *b*) probleme variate. *Multe cele-ai petrecut Și toate le-ai isprăvit* (SEV.). *A nu ști multe* = *a*) a lua hotăriri energice, a trece la acțiune; *b*) a se mînia ușor, a spune pe față ce gîndește, necruțînd pe altul. (*A voi ceva*) *și mai multe nu* = (a voi) cu orice preț, nimic altceva decît...; a nu renunța cu nici un chip. ◆ (*în credințe pop.; subst. f. pl. art.*) Iele. **2** Care este de proporții mari; care are un volum, un conținut mare și divers. *Ca ambițios, cîta să învețe carte multă* (FIL.). **3** (*despre timp*) Care este de durată lungă. **4** Care are forță, intensitate, putere mare. *Au făcut mult zgomot. I-au tratat cu multă asprime.* **II** *adv.* **1** În cantitate însemnată; în mare măsură; în mod intens; în mod deosebit; cu valoare mare. *Trebuie să fi citit mult și cu folos în viața d-tale* (CAR.). *Mult îmi place s-aud toaca și clopotele* (SADOV.). ◇ Loc.adv. *Cu mult* = în foarte mare măsură; foarte. *Cel mult* = *a*) maximum. *Pentru excursie voi lua cel mult două valize*; *b*) în cazul cel mai favorabil, în cel mai bun caz; în caz extrem. *Mai mult* = mai ales, mai cu seamă; îndeosebi. *Eu o iubesc acum mai mult de milă* (C. NEGR.). *Cu atît* (sau *atîta*) *mai mult* = într-o măsură și mai mare. *Cît de mult* = *a*) (*cu val. de super.*) în foarte mare măsură; foarte tare. *De ai și, palide înger, Cît de mult te iubesc* (EMIN.); *b*) în oricît de mare măsură; oricît. *Nici mai mult, nici mai puțin* = exact atît. *Mult-puțin* ori *mai mult sau* (sau *ori*) *mai puțin* = *a*) în oarecare măsură; *b*) cam, întrucîtva. ◇ Loc.conj. *De mult ce...* = din cauză că... ◇ Expr. *Atît* (*și*) *nimic mai mult* = nimic în plus; numai atît. (*Asta*) *e prea mult* = e mai mult decît se cuvine sau trebuie; întrece orice măsură. *Din mult în mai mult* = într-o măsură tot mai mare, mai intensă; din ce în ce mai mult. *Mai mult decît probabil* (sau *ca sigur*) = fără îndoială, sigur. *Ce să spun* (sau *să fac*) *mai mult?* = asta e tot; nu pot să spun (sau să fac) altceva. (*înv.*) *A nu-i sta în mult* = a nu reprezenta nimic pentru cineva. (*A fi*) *mai mult mort decît viu* v. viu. **2** Pe o distanță mare; departe. *Dînd pe de altă parte, ieși mult înaintea ei* (ISP.). **3** (Într-un timp) îndelungat; de repetate ori. *Vorba ceea: și piatra prinde mușchi dacă șade mult într-un loc* (CR.). ◇ Loc. adv. *De mult* = *a*) dintr-o vreme îndepărtată; într-o epocă trecută; din vechime; *b*) de vreme (relativ) îndepărtată, de o bună bucată de vreme; *c*) (*reg.*) devreme, de timpuriu. *Mai mult* = *a*) mai des, mai frecvent; *b*) (*reg.; în constr. neg.*) din acest moment; de acum înainte. ◇ Expr. *E mult de cînd...* (sau *de atunci*) = a trecut vreme îndelungată de cînd... *Mult și bine* = *a*) vreme îndelungată; *b*) pentru totdeauna. *E mult pînă să...* (sau *a...*) = trebuie să treacă vreme îndelungată pînă să... *Nu mult după...* = după scurt timp; curînd. *A nu mai avea mult* = a fi aproape de moarte. *Nu mai e mult pînă departe*, se spune pentru a arăta că un lucru care părea realizabil într-un timp îndepărtat se poate realiza curînd. *A nu mai fi mult să...* = a fi pe punctul să..., a fi gata să... ◆ (*înv., pop.; la compar., al doilea termen al comparației fiind neexprimat; mai ales în constr. neg.*) În continuare, de aici înainte. *Pe Joldea l-au însemnat la nas, ca să nu poată fi mai mult domn Moldovei* (ȘINC.). **4** (*înv., pop.; precedînd un adj. sau un adv., formează super. acestora*) Foarte, extrem. *Mult bogat ai fost odată, mult rămas-ai sărac* (EMIN.). *Dă-mi drumul, ... că mult bine ți-oi prinde* (ISP.). • pl. *-ți, -te.* g.-d. *art. pl. m., f. multor, multora, m. mulților, f. multelor.* /lat. ***multus, -a, -um.***

multár *s.n.* (*gram.; înv.*) Numărul plural. • pl. *-e.* și *multáriu s.n.* /***mult*** + *-ar,* după *singular.*

multáriu *s.n.* v. multar.

multi- Elem. de compunere „mult", „numeros". • /<fr. ***multi-***; cf. lat. *multus* „mult", „numeros".

multianuál, -ă *adj.* (*despre plante*) Din mai mulți ani. • sil. *-nu-al.* pl. *-i, -e.* /***multi-*** + ***anual.***

multiarticulát, -á *adj.* Care are numeroase articulații. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***multiarticulé.***

multiatlón *s.n.* (*sport*) Probă sportivă care combină mai multe întreceri sportive. • /***multi-*** + gr. *ἄθλον* „competiție", după *pentatlon.*

multiaxiál, -ă *adj.* Care are mai multe axe. • sil. *-xi-al.* pl. *-i, -e.* /<fr., engl. ***multiaxial.***

multiblóc *adj.* (*tehn.*) Care este format din mai multe blocuri. • /***multi-*** + ***bloc.***

multicamerál, -ă *adj.* (*despre construcții, edificii etc.*) Care are mai multe camere, incinte. • pl. *-i, -e.* /***multi-*** + ***cameral.***

multicanál *adj.* (*despre televizoare*) Care are mai multe canale. • /<fr. ***multicanal.***

muiticaúl, -á *adj.* (*bot.; despre plante*) **1** Care are multe ramificații. **2** Care are mai multe trunchiuri. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***multicaule***, lat. ***multicaulis, -e.***

multicél *adj., adv.* Multișor. ◇ Loc.adj., adv. *De multicel* = (care este) de o vreme destul de îndepărtată. • pl. *-cei.* /***mult*** + *-icel.*

multicelulár, -á *adj.* (*biol.*) Care este alcătuit din mai multe celule; pluricelular. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***multicellulaire.***

multicéntric, -ă *adj.* Policentric. • pl. *-ci, -ce.* /<engl. ***multicentric.***

multicíca *adj.* Dim. al lui *mult.* • pl. *-cele.* /***mult*** + *-icică.*

multicolór, -ă *adj.* Care are mai multe culori; care este în culori variate. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***multicolore***, lat. ***multicŏlor, -oris.***

multicórd, -ă *adj.* (*despre instrumente muzicale*) Care are mai multe coarde. • pl. *-zi, -de.* /<fr. ***multicorde.***

multicriteriál, -ă *adj.* Care ține de mai multe criterii. • sil. *-ri-al.* pl. *-i, -e.* /***multi-*** + ***criterial.***

multicultúral, -ă *adj.* (*despre țări, regiuni etc.*) Care are mai multe culturi. • pl. *-i, -e.* /***multi-*** + ***cultural***; cf. engl. *multicultural.*

multiculturalísm *s.n.* Coexistență a mai multe culturi diferite într-o țară, într-o societate. • /<fr. ***multiculturalisme***, engl. ***multiculturalism.***

multiculturalíst, -ă *adj.* Care ține de multiculturalism, referitor la multiculturalism. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***multiculturaliste***, engl. ***multiculturalist.***

multiculturalitáte *s.f.* Existența mai multor culturi în cadrul aceleiași țări. • /***multi-*** + ***culturalitate.***

multidactíl, -ă *adj.* (*vers.*) Care are mai mulți dactili. • pl. *-i, -e.* /***multi-*** + ***dactil.***

multidigitál, -ă *adj.* (*med.*) Polidactil. • pl. *-i, -e.* /***multi-*** + ***digital.***

multidimensionál, -ă *adj.* Care are mai multe dimensiuni. • sil. *-si-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***multidimensionnel.***

multidimensionalitáte *s.f.* Caracter a ceea ce este multidimensional. • sil. *-si-o-.* /***multidimensional*** + *-itate.*

multidirecționál, -ă *adj.* Care are mai multe direcții. • sil. *-ți-o-.* pl. *-i, -e.* /***multi-*** + ***direcțional***; cf. engl. *multidirectional.*

multidisciplinár, -ă *adj.* (*despre domenii ale științei*) Care este fundamentat pe transferul de concepții și de metodologie între două sau mai multe discipline; pluridisciplinar. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***multidisciplinaire***, engl. ***multidisciplinary.***

multidisciplinarítate *s.f.* Caracter multidisciplinar; pluridisciplinaritate. • /***multidisciplinar*** + *-itate.*

multidocumentát, -ă *adj.* Care este documentat multilateral. • pl. *-ți, -te.* /***multi-*** + ***documentat.***

multietaját, -ă *adj.* (*despre clădiri*) Care are mai multe etaje. • pl. *-ți, -te.* /***multi-*** + ***etajat***, după fr. *polyétagé.*

multiétnic, -ă *adj.* (*despre țări, regiuni etc.*) Care are mai multe etnii. • pl. *-ci, -ce.* /***multi-*** + ***etnic.***

multifactoriál, -ă *adj.* Care este condiționat de mai mulți factori. • sil. *-ri-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***multifactoriel.***

multifid, -ă *adj.* (*biol.*) Care este disipat în mai multe componente. • pl. *-izi, -ide.* /<lat. ***multifidus, -a, -um.***

multifilár, -ă *adj.* (*despre circuite*) Care are mai multe fire. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***multifilaire.***

multiflór, -ă *adj.* (*bot.; despre plante*) Care are mai multe flori. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***multiflore***, lat. ***multiflorus, -a, -um.***

multifocál, -ă *adj.* Care are mai multe focare. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***multifocale.***

multifoliát, -ă (*bot.; despre plante*) Care are frunze numeroase. • pl. *-ți, -te.* /<lat. ***multifoliatus, -a, -um***, engl. ***multifoliate.***

multifórm, -ă *adj.* Care are sau poate avea mai multe forme. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***multiforme.***

multifuncționál, -ă *adj.* (*despre obiecte*) Care poate îndeplini mai multe funcțiuni; care are mai multe întrebuințări. • sil. *-ți-o-.* pl. *-i, -e.* /***multi-*** + ***funcțional.***

multifuncționalitáte *s.f.* Calitatea de a fi multifuncțional. • sil. *-ți-o-.* pl. *-ăți.* /***multi-*** + ***funcționalitate.***

multifurcáție *s.f.* Împărțire în mai multe ramuri, direcții. • g.-d. *-iei.* /***multi-*** + ***[bi]furcație.***

multigrád, -ă *adj.* (*despre substanțe*) A cărui viscozitate nu este mult influențată de variațiile de temperatură. • pl. *-e.* /<fr. ***multigrade.***

multilaterál, -ă *adj.* **1** (*despre acțiuni, preocupări, realizări etc. ale oamenilor*) Care este orientat în mai multe direcții; care se desfășoară pe mai multe planuri; care cuprinde aspecte multiple. **2** (*despre oameni*) Care are preocupări, realizări etc. multilaterale. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***multilatéral.***

multilateralitáte *s.f.* **1** Faptul de a fi multilateral. **2** Însușirea, starea a ceea ce este multilateral. • /***multilateral*** + *-itate.*

multilíngv, -ă *adj.* Care este sau poate fi exprimat în mai multe limbi. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***multilingue***, după *bilingv.*

multilingvísm *s.n.* **1** Caracter a ceea ce este multilingv. **2** Folosire a mai multe limbi de către același individ sau grup social; plurilingvism. • /<fr. ***multilinguisme***, după *bilingvism.*

multilobát, -ă *adj.* (*bot.; despre frunze*) Care are mai mulți lobi. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***multilobé.***

multilóc *adj.* (*despre avioane*) Care are mai multe locuri. • /***multi-*** + ***loc***, după fr. *multiplace.*

multiloculár, -ă *adj.* (*biol.*) Plurilocular. • pl. *-i, -e.* /<engl. ***multilocular.***

multimédia *s.n. invar.* Ansamblu de tehnici (texte, imagini fixe sau animate, sunete, grafică) care permit recepționarea, depozitarea, prezentarea și prelucrarea informațiilor simultan și interactiv, fiind folosit în scopuri educative sau ca divertisment. • /***multi-*** + ***media***; cf. engl. *multimedia.*

multimetálic, -ă *adj.* (*despre minereuri, zăcăminte*) Polimetalic. • pl. *-ci, -ce.* /<engl. ***multimetalic.***

multimétru *s.n.* (*tehn.*) Instrument complex pentru măsurat mărimi diferite. • pl. *-e.* /<fr. ***multimètre.***

multimilenár, -ă *adj.* **1** Care datează de mai multe milenii, care a dăinuit în timp de mai multe milenii. **2** Care este extrem de vechi. • pl. *-i, -e.* /***multi-*** + ***milenar.***

multimiliardár, -ă *s.m., s.f., adj.* (Persoană) a cărei avere se ridică la mai multe miliarde. • sil. *-li-ar-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***multimilliardaire.***

multimilionár, -ă *s.m., s.f., adj.* (Persoană) a cărei avere se ridică la mai multe milioane. • sil. *-li-o-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***multimillionnaire.***

multimoleculár, -ă *adj.* (*chim., fiz.*) Polimolecular. • pl. *-i, -e.* /<engl. ***multimolecular.***

multimotór *adj., s.n.* (Avion) cu mai multe motoare. • pl. *-oare.* /<fr. ***multimoteur.***

multinațional, -ă *adj.* (*despre țări*) În care trăiesc mai multe națiuni. <> (*econ.*) *Firmă multinațională* = firmă care își desfășoară activitatea în mai multe țări, prin filiale de producție sau de comercializare, pentru a beneficia de avantaje economice rezultate din asigurarea cu resurse de materii prime, utilizarea forței de muncă locale, evitarea unor bariere protecționiste. • sil. *-ți-o-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***multinational.***

multinucleár, -ă *adj.* (*despre celule*) Polinuclear. • sil. *-cle-ar*. pl. *-i, -e.* /***multi-*** + ***nuclear.***

multinucleát, -ă *adj.* (*despre celule*) Polinuclear. • sil. *-cle-at-*. pl. *-ți, -te.* /***multi-*** + ***nucleat.***

multipără *adj., s.f.* **1** (Femeie) care a născut de mai multe ori. **2** (Femelă) care naște mai mulți pui deodată. • pl. *-e.* /<fr. ***multipare***; cf. lat. *multus* „numeros", *parĕre* „a naște".

multipartíd *adj.* (*polit.*) *Sistem multipartid* = sistem politic în care există mai multe partide; multipartinic, multipartit. • /***multi-*** + ***partid.***

multipartínic, -ă *adj.* (*polit.*) Cu mai multe partide; multipartit, pluripartit. • pl. *-ci, -ce.* /***multi-*** + ***partinic.***

multipartít, -ă *adj.* (*polit.*) Multipartinic. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***multipartite.***

multipartitísm *s.n.* (*polit.*) Pluripartitism. • /***multipartit*** + *-ism.*

multiplán *adj., s.n.* (Avion) care are mai multe aripi suprapuse. • pl. *-e.* /<fr. ***multiplan.***

multiplét *s.m.* (*fiz.*) Grup de linii spectrale, rezultat din tranzițiile dintre un nivel unic și un nivel cu structură fină. • pl. *-ți.* /<fr. ***multiplet.***

multipléx *adj., s.n.* (*telec.*) **1** *adj. Sistem multiplex* = procedeu de transmitere simultană a mai multe mesaje pe același circuit al unei linii electrice sau prin intermediul aceleiași unde electromagnetice. **2** *s.n.* Aparat telegrafic care transmite concomitent mai multe telegrame. • pl. *-e.* /<fr. ***multiplex.***

multiplexá *vb. I. tr.* (*telec.*) A transmite prin sistemul multiplex. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***multiplexer.***

multiplexáre (*inform.*) Transmisie simultană a mai multor mesaje pe un canal. • pl. *-ări.* / după engl. *multiplexing.*

multiplexór *s.n.* (*inform.*) Dispozitiv care combină transmisiile de viteză mică pe un canal de viteză mai mare. /<engl. ***multiplexer.***

multiplică *vb. I.* **1** *tr., refl.* A face să fie sau a deveni mai mare, mai numeros; a face să fie sau a deveni mai intens. *Perechile de șine se multiplicau* (REBR.). **2** *tr.* (*mat.*) A efectua operația de înmulțire; a înmulți. **3** *tr.* A face să crească, să se dezvolte; a mări (cantitativ sau intensiv). *O țiță pusă în stînga parantezei... multiplică formula sării* (MARIN). **4** *tr.* (*compl. indică texte, cărți, fotografii etc.*) A reproduce în mai multe exemplare (pe cale grafică, mecanică, fotografică etc.). • prez.ind. *multíplic.* /<lat. ***multiplicare***, fr. ***multiplier.***

multiplicábil, -ă *adj.* Care poate fi multiplicat. • pl. *-i, -e.* /***multiplica*** + *-bil*, după fr. *multipliable.*

multiplicánd *s.m.* (*mat.; înv.*) Deînmulțit. • pl. *-zi.* /<germ. ***Multiplikand***, lat. ***multiplicandus***, fr. ***multiplicande.***

multiplicáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *multiplica* și rezultatul ei; multiplicație. • pl. *-ări.* /v. ***multiplica.***

multiplicatív, -ă *adj.* Care multiplică. <> (*gram.*) *Numeral multiplicativ* = numeral care arată în ce proporție crește o cantitate sau o calitate. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***multiplicatif***, lat. ***multiplicativus, -a, -um.***

multiplicatór *s.m., s.n.* **1** *s.m.* (*mat.*) Factor numeric sau funcțional care are rol de operator; număr sau expresie cu care se înmulțește o altă expresie matematică. **2** *s.m.* (*econ.*) Efect al creșterii tuturor componentelor de cheltuieli globale, investiții, cheltuieli de consum etc. asupra venitului global. **3** *s.n.* Dispozitiv, aparat, mașină cu care se multiplică texte, cărți, fotografii etc. **4** *s.n.* (*electron.*) *Multiplicator electronic* = tub electronic cu vid care folosește fenomenul de emisie secundară. *Multiplicator de frecvență* = dispozitiv radioelectronic care mărește de un număr întreg de ori frecvența oscilațiilor electrice periodice aplicate la intrare și care este folosit pentru mărirea frecvenței oscilațiilor stabile la aparatele de radioemisie, radiolocație etc. **5** *s.n.* Dispozitiv pentru mărirea turației arborelui prizei de forță al unei mașini. ◆ Dispozitiv pentru mărirea presiunii unui lichid. **6** *s.n.* Fierăstrău circular, care are mai multe pînze. • pl. *m. -ori, n. -oare.* /<fr. ***multiplicateur***, lat. ***multiplicator, -oris.***

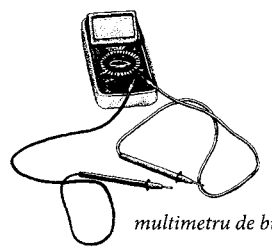

multimetru de buzunar

multiplicăție *s.f.* Multiplicare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *multiplicațiúne* *s.f.* /<fr. ***multiplication***, lat. ***multiplicatio, -onis.***

multiplicațiúne *s.f.* v. multiplicație.

multiplicitáte *s.f.* **1** Faptul de a fi în număr mare; număr sau cantitate mare și diversă; pluralitate, diversitate. **2** (*mat.*) Faptul că o soluție a unei ecuații este multiplă. **3** (*mat.*) Număr care arată de cîte ori o soluție satisface o anumită ecuație. <> *Ordin de multiplicitate* v. ordin. • /<fr. ***multiplicité***, lat. ***multiplicitas, -atis.***

multíplu, -ă *s.m., adj.* **1** *s.m.* (*mat.*) Număr întreg, considerat în raport cu un alt număr întreg, mai mic, cu care se împarte exact. ◆ Produs rezultat din înmulțirea unui număr dat cu un număr întreg. <> *Multiplu comun* v. comun. *Cel mai mic multiplu comun* v. comun. **2** *s.m.* (*mat.*) Fiecare dintre unitățile de măsură mai mari decît unitatea-tip, considerate în raport cu aceasta. **3** *adj.* (*la pl.*) Care este în număr mare și divers; numeros, felurit. *Afacerile mele multiple mă împiedică deocamdată să mă ocup cu interesele statului* (GAN.). <> *Lansări multiple* v. lansare. **4** *adj.* (*la sg.*) Care are o structură complexă; care prezintă elemente, aspecte diverse, variate. <> *Etimologie multiplă* v. etimologie. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***multiple***, lat. ***multiplus, -a, -um.***

multipól *s.m.* **1** (*fiz.*) Sistem de perechi de sarcini electrice, una pozitivă și una negativă, egale ca mărime. **2** Rețea electrică avînd mai multe borne electrice de acces. • pl. *-i.* /***multi-*** + ***pol.***

multipolár, -ă *adj.* **1** (*tehn.; despre mașini electrice*) Care are mai multe perechi de poli magnetici sau mai multe borne electrice de acces. **2** (*biol.; despre celule nervoase*) Care are numeroase prelungiri. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***multipolaire.***

multiprelucráre *s.f.* (*inform.*) Prelucrare simultană a două sau a mai multor programe. • pl. *-ări.* /***multi-*** + ***prelucrare***, după engl. *multiprocessing.*

multiprocesór *adj.* (*despre sisteme de calcul*) Care are două sau mai multe procesoare. • pl. *-oare.* /<fr. ***multi-processeur.***

multiprogramáre *s.f* (*inform.*) Mod de exploatare a unui sistem de calcul, care permite executarea mai multor programe cu aceeași mașină, fie simultan, fie alternativ. • pl. *-ări.* /<engl. ***multiprogramming.***

multiprogramát, -ă *adj.* (*despre ordinatoare*) Care permite multiprogramarea. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***multiprogrammé.***

multirasiál, -ă *adj.* Care privește mai multe rase. • sil. *-si-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***multiracial.***

multiseculár, -ă *adj.* Care datează de mai multe secole, care a dăinuit timp de mai multe secole. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***multiséculaire.***

multisilab *adj., s.n.* (*gram.*) (Cuvînt) care are mai multe silabe. • pl. *-e.* /<engl. ***multisyllable.***

multispérm, -ă *adj.* (*bot.; despre fructe*) Care are mai multe semințe. • pl. *-i, -e.* /<engl. ***multispermous***; cf. lat. *multus* „mult", gr. *σπέρμα* „sămînță".

multispót *adj.invar.* (*despre tuburi catodice*) Care are mai multe spoturi. <> *Oscilator multispot* v. oscilator. • /<engl. ***multispot.***

multișór, -oáră *adj., adv.* Dim. al lui *mult*; (care este) cam mult, destul de mult, (care) este în cantitate sau în număr destul de mare; multicel. <> *De multișor* = *a*) loc.adj. care datează, există de (destul de) mult timp; *b*) loc.adv. de o vreme destul de îndelungată. • pl. *-ori, -oare.* /***mult*** + *-ișor.*

multitúdine *s.f.* **1** (*cu determ. introduse prin prep. „de" sau în gen.*) Număr mare, cantitate însemnată și variată (de lucruri, fenomene etc.). **2** Aspect variat (sub care se prezintă o problemă, o situație etc.). • pl. *-i.* /<fr. ***multitude***, lat. ***multitūdo, -inis.***

multiutilitár, -ă *adj.* Care poate fi utilizat în mai multe scopuri. • pl. *-i, -e.* /***multi-*** + ***utilitar.***

multiutilizatór *adj.* (*inform.*) *Sistem multiutilizator* = orice sistem de calcul care poate fi utilizat de mai multe persoane, termenul fiind de obicei rezervat pentru mașinile la care au acces simultan mai multe persoane prin diferite sisteme de comunicație sau prin terminale de rețea. • pl. *-oare.* /***multi-*** + ***utilizator.***

multivalént, -ă *adj.* **1** (*despre elemente chimice*) Care este polivalent. **2** (*biol.*) Care are mai mulți cromozomi reuniți. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***multivalent.***

multivalență *s.f.* (*chim.*) Polivalență. • pl. *-e.* /<fr. ***multivalence.***

multiválv, -ă *adj.* (*biol.*) Care are mai multe valve. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***multivalve.***

multivibratór *s.n.* Circuit electronic generator de oscilații de relaxare, folosind rezistoare, condensatoare și elemente neliniare de circuit. • pl. *-oare.* /<fr. ***multivibrateur.***

multivitamínă *s.f.* (*farm.*) Compus complex cu mai multe vitamine. • pl. *-e.* /***multi-*** + ***vitamină***; cf. engl. *multivitamin.*

multivitaminizát, -ă *adj.* Care conține mai multe vitamine. • pl. *-ți, -te.* /de la ***multivitamină.***

multivizión *s.n.* v. multiviziune.

multiviziúne *s.f.* Tehnică de proiecție a unor imagini elastice, asociate cu un fond sonor, într-un ritm care creează impresia de animație. • pl. *-i.* și *multivizión* *s.n.* /<fr. ***multivision.***

mulțám *interj., s.n.* (*fam.*) **1** *interj.* (*adesea cu val. vb.*) Cuvînt cu care se răspunde la o urare sau la un salut ori prin care se exprimă cuiva mulțumirea, recunoștința, satisfacția etc. pentru un dar, pentru un serviciu etc.; mulțumesc! **2** *s.n.* Formulă de politețe prin care se răspunde la o urare sau se mulțumește pentru un dar, un serviciu etc. • acc. și *múlțam.* /de la ***mulțumi***, prin derivare regresivă.

mulțămí *vb. IV.* v. mulțumi.

mulțămíre *s.f.* v. mulțumire.

mulțămít, -ă *adj., s.f., prep.* v. mulțumit.

mulțămitór, -oáre *adj.* v. mulțumitor.

mulțemí *vb. IV.* v. mulțumi.

mulțemíre *s.f.* v. mulțumire.

mulțemít, -ă *adj., s.f., prep.* v. mulțumit.

mulțemitór, -oáre *adj.* v. mulțumitor.

mulți *vb. IV. tr., refl.* (*înv.*) A (se) înmulți. • prez. ind. *-esc.* /***mult*** + *-i.*

mulțíme *s.f.* **1** (*la sg.; cu determ. la pl. introduse prin prep. „de" sau în gen.; azi, precedat de obicei de art. nehot. „o"*) Număr mare (de ființe, de lucruri etc.). *În puțină vreme au făcut mulțime de cărămizi* (DRĂGHICI). *În urma lor mergeau o mulțime de femei spăimîntate* (REBR.). <> Zic. *Mulțimea copiilor, averea omului.* <> Loc.adv. *Cu mulțimea* = în număr mare. ◆ (*înv.*) Majoritate (de voturi). **2** (*la sg.*) Grup mare de oameni adunați laolaltă (într-un scop comun). *Din mulțime s-a auzit un glas.* ◆ (*milit.*) Gros. *Mulțimea armatei abia acum trece.* ◆ Ext. Sumedenie, puzderie. *Pe cer era o mulțime de stele.* **3** Spec. (*la sg.*) Masele largi ale populației (din clasa de jos). *Mulțimea a asaltat palatul.* **4** (*mat.*) Ansamblu de elemente, grupate fie prin indicarea tuturor elementelor, fie prin formularea unei proprietăți caracteristice lor și numai lor. <> *Mulțime convexă* (*de puncte din plan* sau *din spațiu*) v. convex. *Mulțime mărginită* v. mărginit. *Mulțime ordonată* v. ordonat. *Mulțimea numerelor reale* v. real. *Mulțime vidă* v. vid. **5** (*psih.*) Reunire ocazională a unui număr mare de persoane heterogene, fără ca acestea să se cunoască, să fie organizate într-un mod stabil, să acționeze conform unui plan. **6** (*gram.; înv.*) *Numărul mulțimii* = numărul plural. • pl. *-i.* /***mult*** + *-ime.*

mulțumí *vb. IV.* **1** *intr.* (*de obicei constr. cu dat. sau însoțit de un vocat.; la prez.ind. pers. 1 sg. și pl. este*

folosit adesea ca formulă stereotipă cu val. de interj.) A-şi exprima (prin cuvinte) recunoştinţa sau satisfacţia pentru un dar, un serviciu, o binefacere, un ajutor, un sfat, pentru ospitalitate etc. *Pururea să mulţumiţi lui Dumnezeu* (DRĂGHICI). ◇ (*urmat de determ. introduse prin prep. „pentru", reg., „de" sau de prop. subord. introduse prin conj. „că", „pentru că", arătînd motivul recunoştinţei, satisfacţiei*) *Veniţi de-mi mulţumiţi mie pentru fericirea voastră* (ALECS.). *El începe să mulţumească zînei pentru că l-a scăpat de primejdie* (ISP.). **2** *intr.* (*de obicei însoţit de un vocat. sau constr. cu dat.; adesea la pers. 1 pl. cu val. de sg.*) A răspunde la un salut, la o urare. *Bună vreme, măi băiete! – Mulţămim, voinic străin* (EMIN.). **3** *tr.* A da satisfacţie cuiva (prin faptele, activitatea, valoarea sa etc.); a face cuiva pe plac; a satisface, a bucura. *Judecata lui Titu mulţumi pe toţi* (REBR.). **4** *refl.* (*de obicei urmat de determ. introduse prin prep. „cu"*) A fi, a se considera, a se declara satisfăcut, bucuros; a se limita la...; a se îndestula cu...; a nu dori sau a nu pretinde mai mult decît... *Trebuie să ne mulţumim... cu frumosul parţial dintr-o operă de artă* (IBR.). *Mă mulţumesc numai să te privesc cum scrii* (REBR.). ◆ (*pop.*) A se sătura de...; a renunţa la... *Spuse ciobanilor celorlalţi că el s-a mulţumit de ciobănie şi să duce de acum în lume* (PER.). **5** *tr.* (*pop.; compl. indică oameni; de obicei urmat de determ. introduse prin prep. „cu", care arată răsplata acordată*) A da o răsplată, o recompensă; a răsplăti, a recompensa. *Bunicul... a mulţumit pe Irinuca cu patru galbeni* (CR.). **6** *intr.* (*înv.*) A-şi exprima aprobarea pentru acţiunile cuiva; a admite, a aproba. **7** *tr.* (*reg.*) A datora cuiva recunoştinţă, a fi recunoscător. *Mie nu-mi scapă nimic neobservat dintr-o carte. Asta cred că trebuie s-o mulţumesc împrejurării că am cetit foarte puţine cărţi* (AGÂR.). **8** *intr.* (*reg.*) A exprima o urare către cineva; a închina (cu paharul). ◆ Spec. A saluta pe cineva, urîndu-i bună ziua. • prez.ind. *-esc*, şi (*înv., pop.*) *mulţămí*, (*înv., reg.*) *mulţemí vb. IV.* /de la formula de urare ***[la] mulţi ani!***

mulţumíre *s.f.* **1** Exprimare (prin cuvinte) a recunoştinţei sau a satisfacţiei pentru un dar, un serviciu, o binefacere, un ajutor, un sfat, pentru ospitalitate etc. ◆ Faptul de a recunoaşte o binefacere; recunoştinţă. **2** (Stare de) satisfacţie, bucurie, fericire. *Vine să strice petrecerea şi mulţumirea şi cheful la o lume-ntreagă* (CAR.). ◆ Ext. Ceea ce produce satisfacţie, bucurie, fericire; mulţumită. **3** Cuvînt, gest prin care se mulţumeşte cuiva pentru ceva. **4** (*pop.*) Răsplată, recompensă (materială). • pl. *-i*. şi (*înv., pop.*) *mulţămíre*, (*înv., reg.*) *mulţemíre s.f.* /v. ***mulţumi***.

mulţumít, -ă *adj., s.f., prep.* **1** *adj.* Care se simte bine (sufleteşte); căruia nu-i lipseşte nimic; care este satisfăcut, împăcat, îndestulat, bucuros. *Sînt mulţumit că mi-am achitat ratele la frigider.* **2** *s.f.* (*înv., pop.*) Exprimare (prin cuvinte sau prin recompense materiale) a recunoştinţei, a satisfacţiei pentru un dar, un serviciu, o binefacere, un ajutor, un sfat, pentru ospitalitate etc.; faptul de a recunoaşte o binefacere; recunoştinţă. *Cuvintele acestea... îi părură mai mult o insultă decît o mulţumită* (AGÂR.). ◇ Loc.adj. *De mulţumită* = care exprimă o mulţumire; drept mulţumire. *Să aducă dar de mulţumită lui Dumnedzău* (DOS.). ◇ Loc.adv. *Cu mulţumită* = cu cuvinte de mulţumire. ◇ Expr. (*reg.*) *A-şi da mulţumita* = a renunţa la... **3** *s.f.* (*înv., pop.*) Mulţumire. **4** *s.f.* (*înv., pop.*) Răsplată, recompensă (materială). **5** *prep.* (*în forma „mulţumită"; constr. cu dat.*) Datorită..., graţie..., cu ajutorul..., prin intermediul... *Ştim, mulţumită lor, cine era Zulnia* (IORGA). • pl. *-ţi*, *-te*. (*înv., pop.*) *mulţămít, -ă*, (*înv., reg.*) *mulţemít, -ă adj., s.f., prep.* /v. ***mulţumi***.

mulţumitór, -oáre *adj.* **1** Care produce mulţumire, care dă satisfacţie; care corespunde cerinţelor; satisfăcător. *A încheiat o afacere mulţumitoare pentru ambele părţi.* ◇ (*adv.*) *Trăieşte mulţumitor.* **2** Care convinge; convingător. *A dat o explicaţie mulţumitoare fenomenului.* **3** (şi *subst.*) (Cel) care simte mulţumire; (cel) care exprimă sau păstrează recunoştinţă cuiva; (cel) care rămîne îndatorat cuiva; recunoscător. *Cetitorul îmi va rămîne mulţămitor* (C. NEGR.). • pl. *-ori*, *-oare*. şi (*înv., pop.*) *mulţămitór, -oáre*, (*înv., reg.*) *mulţemitór, -oáre adj.* /***mulţumi*** + *-tor*.

muiúră *s.f.* (*arhit.*) Element arhitectural în relief, cu profil pronunţat, care are rol decorativ, ornamental. • pl. *-i*. /<fr. ***moulure***.

mumáie *s.f.* v. momîie.

múmă *s.f.* v. mamă.

mumbaiá *s.f.* (*în Ev. Med., în Ţările Rom.*) Cumpărare forţată (cu preţ redus) de grîne, de vite etc., care se făcea pentru Poarta Otomană. ◆ Concr. Cantitate de grîne, de vite etc. adunate în acest fel. • /<tc. ***mubayaa***.

mumbaiegíu *s.m.* (*în Ev. Med., în Ţările Rom.*) Comisar turc care organiza mumbaiaua. • pl. *-gii*. şi (*înv.*) *bumbaiegíu s.m.* /<tc. ***mubayaaci***.

mumbaşír *s.m.* (*în Ev. Med., în Ţările Rom.*) Slujbaş al Divanului, care era însărcinat cu încasări şi cu execuţii fiscale. • pl. *-i*. şi (*înv.*) *bumbaşír s.m.* /<tc. ***mübaşir***.

mumbaşirlíc *s.n.* (*în Ev. Med., în Ţările Rom.*) **1** Funcţia mumbaşirului. **2** Execuţie fiscală. • pl. *-uri*. /<tc. ***mübşirlik***.

mumíe *s.f.* **1** Cadavru conservat printr-o îmbălsămare specială. ◇ Compar. *Ca mumii egiptene stau cu toţii-n scaun ţepeni* (EMIN.). **2** Fig. (*deprec.*) Persoană foarte slabă sau lipsită de vlagă. • acc. şi *múmie*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<ngr. ***μούμια***, it. ***mummia***, germ. ***Mumie***.

mumifía *vb. I.* v. mumifica.

mumifiánt, -ă *adj.* Care mumifică. • sil. *-fi-ant*. pl. *-ţi*, *-te*. /***mumifia*** + *-ant*.

mumifică *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică cadavre*) A îmbălsăma prin procedee speciale; a transforma în mumie. **2** *refl.* A se păstra, a se conserva ca o mumie. **3** *refl.* Fig. A se opri la un anumit stadiu de dezvoltare; a rămîne neschimbat. *Societatea nu se poate mumifica.* **4** *refl.* (*despre fructe*) A se usca, a se zbîrci, ca urmare a ataculul unor ciuperci. • prez.ind. *mumífic*. şi *mumifía vb. I.* /<it. ***mummificare***, fr. ***momifier***.

mumificáre *s.f.* Acţiunea de *a* (*se*) *mumifica* şi rezultatul ei; mumificaţie. • pl. *-ări*. şi *mumifiére s.f.* /v. ***mumifica***.

mumificát, -ă *adj.* **1** (*despre cadavre*) Care a fost transformat în mumie. **2** (*mai ales despre fructe*) Care este uscat, zbîrcit. • pl. *-ţi*, *-te*. /v. ***mumifica***.

mumificáţie *s.f.* Mumificare. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<it. ***mummificazione***, fr. ***momification***, germ. ***Mumifikation***.

mumifiére *s.f.* v. mumificare.

mumíie *s.f.* v. momîie.

múncă *s.f.* **1** Activitate conştientă a omului, fizică sau intelectuală, îndreptată spre un anumit scop; desfăşurare a unei astfel de activităţi; lucru, treabă. *Sfînta muncă de la ţară, izvor sacru de rodire* (ALECS.). ◇ ***Muncă în acord*** v. acord. ***Bursa muncii*** v. bursă. ***Carte de muncă*** v. carte. ***Contract de muncă*** v. contract. ***Diviziunea muncii*** v. diviziune. ***Dreptul muncii*** v. drept. ***Forţă de muncă*** v. forţă. ***Igiena muncii*** v. igienă. ***Loc de muncă*** v. loc. ***Mijloace de muncă*** v. mijloc. ***Obiect al muncii*** v. obiect. ***Productivitatea muncii*** v. productivitate. ***Protecţia muncii*** v. protecţie. ***Psihologia muncii*** v. psihologie. ***Muncă silnică*** v. silnic. ***Unelte de muncă*** v. unealtă. ***Zi de muncă*** v. zi. **2** Spec. (*la pl.*) Lucrări agricole. ◇ ***Munca cîmpului*** v. cîmp. **3** Efort, trudă, străduanie depuse pentru a realiza ceva. ***Stilul artistic al lui Eminescu este rezultatul unei munci îndelungate*** (ROSET.). ◇ ***Muncă de benedictin*** v. benedictin. ***Muncă de pompier*** v. pompier. ◆ Îndeletnicire, ocupaţie. ***Munca profesorului nu este de invidiat.*** **4** Concr. Bun material agonisit prin efort fizic sau intelectual; cîştig material obţinut prin muncă. *Cînd îşi aducea aminte... de răsipa ce s-a făcut cu munca ei..., crăpa de ciudă* (CR.). **5** (*înv., pop.; mai ales la pl.*) Tortură, chin, cazna (la care erau supuşi osîndiţii). ◆ (*la pl.*) Mijloace, instrumente de tortură. ◆ Spec. (*de obicei determ. prin „veşnic", „de vecie", „vecilor"; mai ales la pl.*) Chinurile iadului. **6** Ext. Suferinţă, durere (fizică sau morală). *Ah! prieteşugul... Pentru mine este muncă, dojană şi chinuire* (CON.). ◆ Spec. (*pop.; la pl.*) Durerile facerii. • pl. *-ci*. /<sl. veche ***мжка***.

muncél *s.n.* (*geomorf.*) Formă de relief convexă sau plată, situată între două văi, care face parte din treapta mai coborîtă a unui masiv sau a unui lanţ muntos. ◆ Munte puţin înalt. ◆ (*reg.*) Deal în formă de căciulă, cu locuri de păşune, de arat sau de cosit. ◆ (*reg.*) Colină. • pl. *-e*, (*înv., reg.*) *m. -ei*. /lat. ***monticĕllus***; cf. *munte*.

muncí *vb. IV.* **1** *intr.* A desfăşura o activitate (fizică sau intelectuală) îndreptată spre un anumit scop; a îndeplini o muncă; a avea o ocupaţie; a lucra. *Muncesc, muncesc şi nu s-alege nemica de mine* (CR.). ◇ Loc.adv. *Pe nemuncite* = fără să muncească. ◇ Expr. *A munci pe* (sau *în*) *brînci* v. brînci. ◆ (*tr.; compl. indică oameni*) A pune la muncă, a da de lucru. *El muncea lumea ca la robie* (PER.). **2** *tr.* A efectua lucrări agricole; a lucra pămîntul. **3** *refl.* A depune eforturi, a-şi da osteneală; a se strădui, a se trudi. *Bătrînul... se muncea să se scoale* (D. ZAMF.). **4** *tr.* (*înv., pop.; compl. indică oameni*) A supune la munci; a tortura, a chinui. ◇ Expr. (*pop.*) *A-l munci pe cineva dracul* = a avea convulsii (epileptice). ◆ (*înv.*) A condamna, a osîndi. **5** *tr.* (*despre senzaţii, sentimente, gînduri etc.; compl. indică oameni*) A provoca suferinţe (fizice sau morale); a preocupa în mod intens; a chinui, a consuma. *Vino, scumpă, de priveşte Dorul tău cum mă munceşte* (EMIN.). ◇ Expr. (*refl.*) *A se munci cu gîndul* = a se gîndi intens la ceva; a se frămînta. **6** *intr., refl.* (*înv., pop.; despre oameni*) A îndura suferinţe (fizice sau morale); a pătimi, a suferi, a (se) chinui. *Fără să-l prinză somnul, toată noaptea să muncea* (PANN). • prez.ind. *-esc*. /<sl. veche ***мжчнтн*** (***сѧ***)

muncíre *s.f.* (*înv., pop.*) Acţiunea de *a* (*se*) *munci* şi rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. ***munci***.

muncít, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este istovit, ostenit, vlăguit de muncă. ◆ Care exprimă, trădează epuizare, osteneală. *Faţa lui... era muncită şi mohorîtă* (REBR.). **2** (*despre terenuri agricole*) Care este cultivat, lucrat. **3** (*despre bunuri*) Care este agonisit, cîştigat cu multă osteneală; care este dobîndit prin muncă. **4** Care este executat, lucrat cu multă trudă, cu migală. **5** (*înv.; despre oameni*) Care este supus la torturi, la cazne; chinuit, torturat. • pl. *-ţi*, *-te*. /v. ***munci***.

muncitór, -oáre *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care participă nemijlocit în procesul obţinerii bunurilor materiale, în activitatea de întreţinere la unităţile din administraţie şi deservire etc. ◆ Gener. (Persoană) care munceşte, care desfăşoară o muncă. ◇ (*în ideologia marxistă*) ***Clasa muncitoare*** = *a*) (*în capitalism*) proletariat; *b*) (*în socialism*) clasă socială alcătuită din totalitatea oamenilor care muncesc în producţie, folosind mijloacele de producţie proprii maşinismului şi industriei moderne şi care este considerată forţa conducătoare a societăţii. ***Ţărănime muncitoare*** = *a*) (*în capitalism*) totalitatea ţăranilor săraci şi mijlocaşi; *b*) (*în socialism*) totalitatea ţăranilor care lucrau în cooperative agricole. **2** *adj.* (*despre oameni*) Care iubeşte munca; harnic, activ. **3** *adj., s.m., s.f.* (*înv.*) (Persoană) care torturează, chinuieşte, căzneşte. ◆ (*bis.; art.*) Dracul. **4** *s.m. sg. art.* (*ţes.; înv.*) Numele unei ţesături din bumbac; americă. • pl. *-ori*, *-oare*. /***munci*** + *-tor*.

muncitorésc, -eáscă *adj.* **1** Care aparţine muncitorilor, care se referă la muncitori. **2** Care este alcătuit din muncitori. **3** Care este făcut de sau pentru muncitori. • pl. *-eşti*. /***muncitor*** + *-esc*.

muncitorésţe *adv.* Ca muncitorii, în felul muncitorilor. • /***muncitor*** + *-eşte*.

muncitoríme *s.f.* Colect. Totalitatea muncitorilor; mulţime de muncitori. • /***muncitor*** + *-ime*.

munculíţă *s.f.* Dim. al lui *muncă*; muncuşoară. • pl. *-e*. /***muncă*** + *-uliţă*.

muncuşoáră *s.f.* Munculiţă. • pl. *-e*. /***muncă*** + *-uşoară*.

mundá *s.f.* (*lingv.*) Grup de şase limbi vechi (aglutinate), vorbite în India centrală. • /<fr. ***mounda***.

mundán, -ă *adj.* Care aparţine lumii, al universului, care se referă la lume, la univers; lumesc. • pl. *-i*, *-e*. /<lat. ***mundanus***, ***-a***, ***-um***.

mundír *s.n.* **1** (*înv.*) Tunică (militară). ◆ Gener. Uniformă (militară). **2** Colect. (*reg.*) Îmbrăcăminte. • pl. *-e*. şi (*reg.*) *mondír s.n.* /<rus. ***мундир***, magh. ***mondúr***, ***mundér***.

mundiráş *s.n.* (*înv.*) Dim. al lui *mundir*. • pl. *-e*. şi *mondiráş s.n.* /***mundir*** + *-aş*.

múndium *s.n.* (*în vechiul drept germ.*) Puterea şi dreptul de tutelă pe care le avea bărbatul asupra soţiei şi copiilor săi. • sil. *-di-um*. /<germ. ***Mundium***.

mundú *subst.* (*lingv.*) Grup de şase limbi vechi, aglutinate, vorbite în India centrală. • /<fr. ***mounda***.

mungeríe *s.f.* (*înv.*) Loc unde se fabricau sau se vindeau lumînări. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***mungiu***[1] + *-ărie*.

mungíu[1] *s.m.* (*înv.*) Lumînărar. • pl. *-gii*. /<tc. ***mumcu***.

mungíu[2] *s.n.* (*ind. chim.*) Aparat cu aburi sau cu aer comprimat, care servește la ridicarea sucului zaharat în rafinării. • /<fr. ***monte-jus***.

múngo *s.n.* (*ind. text.*) Lînă obținută prin destrămarea postavurilor vechi, care este folosită ca materie primă în filaturile de lînă artificială. • /<fr. ***mungo***.

municipál, -ă *adj.* Care aparține unui municipiu, care se referă la un municipiu. ◇ *Consiliu municipal* v. consiliu. ◆ (*subst. m.*) Salariat (inferior) al unui municipiu. ◆ (*subst. m.*) Măturător de stradă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***municipal***.

municipalitáte *s.f.* **1** Administrație a unui municipiu. ◆ Totalitate a organelor de conducere ale unui municipiu. ◆ Persoanele care alcătuiesc acest organ. **2** Ext. Oraș municipal; municipiu. **3** (*în antic. română*) Sistem de conducere și de administrare a unui municipiu. • pl. *-ăți.* /<fr. ***municipalité***.

municipalizá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică bunuri imobiliare, averi etc.*) A trece din proprietatea particulară în proprietatea unui municipiu. **2** (*compl. indică orașe*) A transforma în municipiu. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***municipaliser***.

municipalizáre *s.f.* Acțiunea de *a municipaliza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***municipaliza***.

municípiu *s.n.* **1** Oraș mare, cu rol economic, politic și cultural important, care are o anumită autonomie în cadrul administrației de stat. **2** Ext. Municipalitate. ◆ Sediu al municipalității. **3** (*în adm. feud. a Transilv.*) Comitat, district. **4** (*în antic. română*) Nume dat orașelor romane care aveau dreptul la autonomie în treburile interne. • pl. *-ii.* /<lat. ***mūnicipium, -ii***.

munificént, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care este generos, care este foarte darnic. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***munificent***.

munificénță *s.f.* Generozitate. • pl. *-e.* /<fr. ***munificence***, it. ***munificenza***.

muníție *s.f.* (*milit.*) Proiectile (și accesoriile acestora) folosite la armele de foc. ◆ Ext. (*pop.*) Armament. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<germ. ***Munition***, lat. ***mūnitio, -onis***, fr. ***munition***.

munsíu *s.m.* v. musiu.

múnte *s.n.* **1** (*geomorf.*) Formă de relief convexă sau ascuțită, mai mare decît dealul, a cărei înălțime depășește 800 de metri. ◇ Expr. *Prin munți și văi* = peste tot; pretutindeni. (*înv.*) *A se face munte și punte* = a depune toate eforturile pentru a reuși. ◇ Compar. (*sugerînd ideea de înălțime și de masivitate*) *Un neamț cît un munte îl căuta pe la marginea pădurii* (SLAV.). ◆ *Munte de gheață* = aisberg. **2** Colect. (*la sg.*) Regiune, zonă muntoasă. *Iat-o! Plină despre munte Iese luna din brădet* (COȘB.). ◇ Expr. (*reg.*) *A trăi precum calul la munte* = a trăi în libertate, nedepinzînd de nimeni. ◆ Ext. Stațiune, zonă turistică amenajată la munte. *Și-a petrecut concediul la munte.* **3** (*pop.*) Pășune (la munte). **4** Exager. (*urmat de determ. precedate de prep. „de”*) Cantitate mare și înaltă (din ceva); morman mare și înalt. *Peste noapte s-au format adevărați munți de zăpadă pe șosele.* ◇ Fig. *Își dădu seama că are în față un munte de neștiință* (CAM.). **5** Fig. Om foarte înalt și solid. **6** *Munte de pietate* = (*calc după fr. „mont-de-piété”*) instituție specializată în acordarea de credite pe baza amanetării obiectelor de uz personal; casă de lombard. • pl. *munți.* /lat. ***montem***.

munteán *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Munteniei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii Munteniei. **2** *adj.* Care aparține Munteniei sau muntenilor, care se referă la Muntenia sau la munteni; originar din Muntenia. **3** *s.m.* (*în opoz. cu „cîmpean”, „vălean”*) Persoană care locuiește la munte sau este originară de la munte.• pl. *-eni.* /***munte*** + *-ean*; cf. nm. pr. *Muntenia*, provincie istorică românească.

munteáncă *s.f.* **1** Femeie care face parte din populația de bază a Munteniei sau este originară de acolo. **2** Femeie care locuiește la munte sau este originară de la munte. • pl. *-ce.* /***muntean*** + *-că*.

muntenésc, -eáscă *adj., s.f.* **1** *adj.* Care aparține Țării Românești, Munteniei sau muntenilor, care se referă la Țara Românească, la Muntenia sau la munteni; care provine din Țara Românească sau din Muntenia. ◇ (*înv.*) *Țara Muntenească* = Țara Românească. *Stînjen muntenesc* = veche unitate de măsură a lungimii, egală cu 1, 96 m. (*bot.; reg.*) *Curcubetă muntenească* sau *bolovan muntenesc* = pepene galben (*Cucumis melo*). ◆ (*subst. f.*; și, *adj., subdialect* sau *grai muntenesc*) Subdialect (sau grai) al dacoromânei vorbit de locuitorii Munteniei. **2** *adj.* (*în opoz. cu „cîmpenesc”*) Care este de (la) munte. **3** *s.f. art.* Numele unui dans popular. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-ești.* /***muntean*** + *-esc*.

muntenéște *adv.* Ca muntenii, în felul muntenilor. ◆ (*subst.*) Subdialectul (sau graiul) dacoromânesc vorbit de locuitorii Munteniei. • /***muntean*** + *-ește*.

muntemíme *s.f.* (*înv.*) Regiune locuită de munteni. • /***muntean*** + *-ime*.

muntemísm *s.n.* (*lingv.*) Particularitate lingvistică specifică graiului din Muntenia. • pl. *-e.* /nm. pr. (provincie istorică românească) ***Muntenia*** + *-ism*.

muntenizá *vb. I. refl., tr.* A-și însuși sau a face să-și însușească felul de a fi sau de a vorbi al muntenilor. • prez.ind. *-ez.* /***muntean*** + *-iza*.

muntenizáre *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *munteniza*. • pl. *-ări.* /v. ***munteniza***.

muntenizát, -ă *adj.* **1** Care este adaptat la specificul muntenesc. **2** (*lingv.; despre cuvinte, construcții etc.*) Care a căpătat o formă corespunzătoare particularităților graiului din Muntenia. • pl. *-ți, -te.* /v. ***munteniza***.

muntiác *s.m.* (*zool.*) Cerb mic din S-E Asiei, care are caninii ieșiți în afară și coada scurtă. • sil. *-ti-ac.* pl. *-ci.* /<fr. ***muntjac***.

muntícél *s.m.* Dim. al lui *munte*; muntișor. • pl. *-ei.* /***munte*** + *-icel*.

muntișór *s.m.* Munticel. • pl. *-ori.* /***munte*** + *-ișor*.

muntós, -oásă *adj.* **1** (*despre regiuni, ținuturi etc.*) Care are munți, care este format din munți, care este bogat în munți. **2** Care aparține muntelui, care se referă la munte. ◇ *Lanț muntos* v. lanț. *Catenă muntoasă* v. catenă. *Sistem muntos* v. sistem. • pl. *-oși, -oase.* /***munte*** + *-os*.

munúnă *s.f.* (*reg.*) **1** (*geomorf.*) Culme de deal sau de munte. **2** Moviliță sau fîșie îngustă de pămînt care servește ca semn de hotar. **3** Podoabă (în formă de cunună) făcută din mărgele, din flori artificiale etc., pe care o poartă fetele pe cap (la nuntă) sau flăcăii, la pălărie. ◇ Expr. *A pune (unei fete) mununa* = a lua în căsătorie (o fată). • pl. *-i.* /de la ***cunună***.

mur[1] *s.m.* (*bot.*) **1** Nume dat mai multor specii de arbuști din familia rozaceelor, cu tulpina dreaptă sau tîrîtoare, acoperită de ghimpi, cu ramurile mlădioase, cu frunzele păroase, cu florile albe sau roz, dispuse în umbele, și cu fructele comestibile (*Rubus*); arbust care face parte din fiecare dintre aceste specii. **2** (*înv., reg.*) Dud (*Morus*). **3** (*reg.*) Rug (*Rubus caesius*). • pl. *-i.* /lat. ***mōrus, -i***.

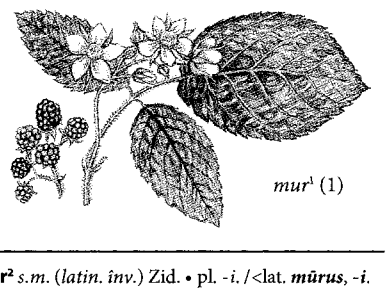

mur[1] (1)

mur[2] *s.m.* (*latin. înv.*) Zid. • pl. *-i.* /<lat. ***mūrus, -i***.

mură *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică anumite legume sau anumite fructe*) A pune în saramură sau într-o soluție de oțet pentru a se acri și a se conserva. ◇ Expr. *E murat în varza acră* v. varză. ◆ (*refl.; despre anumite legume sau despre anumite fructe*) A se acri și a se conserva (în saramură sau într-o soluție de oțet). **2** (*compl. indică plante furajere*) A conserva în stare suculentă, printr-un proces special de fermentare. **3** (*compl. indică plante textile*) A pune la topit. **4** (*tăb.; pop.; compl. indică piei de animale*) A argăsi. **5** Fig. (*despre ploaie; compl. indică ființe*) A uda foarte tare. • prez.ind. *-ez.* /de la ***moare***, prin derivare regresivă.

murabít *s.m.* (*relig.; în Ev. Med.*) Marabu. • pl. *-ți.* /<fr. ***murabit*** <ar. *murabit*.

murahás *s.m.* v. murahaz.

murahăz *s.m.* (*înv.*) Plenipotențiar. • pl. *-i.* și ***murahás*** *s.m.* /<tc. ***murahhas***.

murál, -ă *adj.* **1** Care se aplică sau se fixează pe un perete (servind ca ornament). *Becurile de la cele trei candelabre se întunecară, nerăminînd aprinse decît cele douăsprezece făclii murale* (CĂL.). ◇ *Hartă murală* = hartă (mare) care se atîrnă pe perete. (*a. plast.*) *Pictură murală* = pictură care se execută pe zid. **2** (*arheol.*) *Coroană murală* = coroană ale cărei margini reprezintă zidurile unei cetăți. **3** (*constr.*) Care consolidează (și ornamentează) un zid, un perete. **4** (*despre plante*) Care crește pe ziduri. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***mural***, lat. ***mūralis, -e***.

muralísm *s.n.* (*a. plast.*) Curent apărut în sec. 20, care se caracterizează prin mari picturi murale pe teme populare sau de propagandă națională. • /<fr. ***muralisme***.

muralíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (*a. plast.*) (Pictor) specializat în artă murală. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***muraliste***, it. ***muralista***.

murár *s.m.* v. morar.

muráre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *mura* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***mura***.

murăt[1] *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *mura*. • /v. ***mura***.

murát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre anumite legume sau despre anumite fructe*) Care a fost acrit și conservat în saramură sau într-o soluție de oțet. **2** (*despre plante furajere*) Care a fost conservat în stare suculentă, printr-un proces special de fermentare. **3** Fig. (*despre ființe*) Care este ud pînă la piele. ◇ Expr. *Murat ca un șoarece* v. șoarece. • pl. *-ți, -te.* /v. ***mura***.

múră[1] *s.f.* **1** (*bot.*) Fructul comestibil, negru și lucios, al murului ◇ Expr. *Mură în gură* = lucru de-a gata, obținut fără osteneală. *A da cuiva mură-n gură* = a da cuiva ceva de-a gata, fără să facă cel mai mic efort. ◇ (Compar.) *Ochișorii lui, Mura cîmpului* (ALECS.). ◆ (*reg.; adj.*) Care este de culoare neagră (ca mura). *La puicuța-n bătătură, Să crească o floare mură* (POP.). **2** (*bot.; înv., reg.*) Dudă. **3** (*bot.; reg.*) Afină. • pl. *-e.* /lat. ***mora***, pl. lui *mōrum, -i* „mură”; sau ***mur***[1] + *-ă*.

múră[2] *s.f.* (*reg.*) **1** Stomac al animalelor rumegătoare. ◆ Stomac al păsărilor; rînză. ◆ Stomacul omului. **2** Intestine ale animalelor rumegătoare. ◆ Spec. Intestine de miel sau de vițel înțărcat. **3** (*culin.; la pl.*) Ciorbă de burtă. **4** (*mai ales la pl.*) Glande, ganglioni de la pieptul sau de la gîtul unor animale. • pl. *-e, -i.* /cuv. autoh.; cf. alb. *mullë*.

múră[3] *s.f.* (*mar.*) **1** Parîmă folosită pentru a trage spre proră colțurile inferioare ale velelor pătrate. **2** *Mură la tribord* (sau *la babord*) = poziție a unui velier care primește vîntul din tribord (sau din babord). • pl. *-e.* /<it. ***mura***.

múră[4] *s.f.* (*reg.*) Saramură. ◆ Spec. Moare de varză. • pl. *-e.* /de la ***mura***.

murátură *s.f.* **1** (*mai ales la pl.*) Legumă sau fruct acrit și conservat în saramură ori într-o soluție de oțet. ◆ (*fam.*) (Epitet pentru un) om bleg, neajutorat, naiv. **2** (*tăb.; reg.*) Argăseală. • pl. *-i.* /***mura*** + *-ătură*.

murdár, -ă *adj.* **1** (*în opoz. cu „curat”*) Care este acoperit de murdărie, de pete; care este plin de pete, de murdărie; nespălat, jegos, slinos. *Ard, afumate, triste felinare Ca într-o crîșmă umedă, murdară* (BACOV.). ◇ Expr. *Mîini murdare* v. mînă. **2** (*despre ființe*) Care nu se spală; care nu respectă curățenia. *E o femeie murdară.* **3** (*despre apă, lumină etc.*) Care este lipsit de claritate, de limpezime; care este tulbure. *Pătrundea prin ferestrele mari și nespălate o lumină murdară* (EMIN.). **4** Fig. Care este vrednic de dispreț; care este degradant, mîrșav, ticălos. *Să fii tu martor la astfel d-alianță murdară* (ISP.). ◆ (*despre cuvinte*) Care este necuviincios, obscen, trivial. *Rostește numai vorbe murdare, ca o mahalagioaică.* • pl. *-i, -e.* /<tc. ***murdar***.

murdărí *vb. IV. tr., refl.* **1** A (se) face murdar; a (se) umple de murdărie; a (se) păta, a (se) mînji, (*pop.*) a (se) mozoli, (*reg.*) a (se) mocicoli. **2** Fig. A (se) compromite; a (se) înjosi; a (se) degrada. *De ce te-ai murdărit luînd mită?* • prez.ind. *-esc.* /***murdar*** + *-i*.

murdărie *s.f.* **1** Stare a ceea ce este murdar. ◆ Concr. Strat de necurățenie care acoperă sau îmbîcsește ceva. ◆ Resturi nefolositoare; gunoi. **2** Excremente. **3** Fig. Caracter, comportare, atitudine, faptă josnică, degradantă, vrednică de dispreț; imoralitate, mîrșăvie. *La cîte murdării nu m-am pretat ca s-o spionez* (CA. PETR.). ◆ Cuvînt necuviincios, obscen, trivial. *Nu mai zi atîtea murdării.* • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***murdar*** + *-ie*.

murdăríre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *murdări* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***murdări***.

murénă *s.f.* (*iht.*) Pește din Marea Mediterană, cu corpul alungit, foarte lacom, care are carnea foarte gustoasă. • pl. *-e.* /<fr. ***murène***.

mureşeán, -ă *subst., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care locuieşte în regiunea Mureşului sau este originară de acolo. **2** *adj.* Care aparţine regiunii Mureşului sau mureşenilor, care se referă la regiunea Mureş sau la mureşeni. **3** *s.m.* (*reg.*) Plutaş pe apa Mureşului. **4** *s.f.* (*reg.*) Plută care are aceeaşi lăţime la ambele capete. **5** *s.n.* (*de obicei art.*) Vînt care bate dinspre Mureş, de la V sau de la N. • pl. *-eni, -ene.* /nm. pr. ***Mureş*** + *-ean.*

mureşeáncă *s.f.* **1** Femeie care locuieşte în regiunea Mureşului sau este originară de acolo. **2** (*art.*) Numele unui dans popular. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-ce.* /***mureşean*** + *-că.*

múrex *s.m.* (*zool.*) Moluscă gasteropodă din Marea Mediterană, care are cochilia conică, spiralată, acoperită de spini şi cu o prelungire în formă de tub (*Murex*). • /<fr. ***murex***, lat. ***mūrex, -icis.***

murg[1] *s.n.* (*înv., pop.*) **1** (*de obicei determ. prin „serii", „de seară", „de înserare" şi precedat de prep. „în", „din"*) Amurg. *Plecat în murgul serii, să vii-ndărăt pe lună!* (MACED.). **2** Zori de zi. *În murgul zorilor o şiră de scînteie încununa a sa creastă* (ODOB.). • /etimol. nec.

murg[2]**, -ă** *adj., s.m., s.f* **1** *adj.* (*despre părul sau despre culoarea unor animale, mai ales a cailor*; ext., *despre unele animale, mai ales despre cai*) Care este roşcat-închis sau negru-roşcat. ◆ (*pop.*) Cenuşiu; pestriţ. ◆ (*reg.*; *despre oameni*) Care are pielea, tenul de culoare închisă. **2** *adj.* Ext. (*despre obiecte, pămînt etc.*) Care are culoare închisă, mohorîtă, urîtă. **3** *s.m., s.f.* Cal de culoare murgă. ◆ Gener. Cal tînăr. ◇ Expr. *A intrat murga în sat* = s-a înserat. *Paşti, murgule, iarbă verde* v. iarbă. ◆ Ext. (*reg.*) Bou sau vacă de culoare murgă. • pl. *murgi.* /cuv. autoh.; cf. alb. *murg.*

murgán, -ă *adj., s.m., s.f.* (*pop.*) **1** *adj.* (*despre animale*) Care are părul murg. **2** *s.m., s.f.* Animal, mai ales bovină, care are părul murg. ◇ Expr. *A înţărcat murgana* = a înţărcat bălaia. • pl. *-i, -e.* /***murg***[2] + *-an.*

murgí[1] *vb. IV. intr.* (*înv., pop.*) **1** A se însera, a amurgi. **2** A se ivi zorile, a se lumina de ziuă. **3** Fig. A apărea la orizont. • prez.ind. pers. 3 *-eşte.* /***murg***[1] + *-i.*

murgí[2] *vb. IV. intr.* **1** (*despre părul sau despre culoarea cailor*; ext., *despre cai*) A deveni murg. **2** Ext. (*despre obiecte, pămînt etc.*) A căpăta o culoare închisă, mohorîtă, urîtă. • prez.ind. *-esc.* /***murg***[2] + *-i.*

murgílă *s.m.* **1** (*reg.*) Amurg, înserare. **2** (*în basme sau în descîntece*; şi *a nm. pr.*) Personaj care întruchipează amurgul. **3** (*reg.*) Luceafărul de seară. • /***murgi***[1] + *-ilă.*

murgíre *s.f.* (*înv., pop.*) Faptul de *a murgi*; amurg. • /v. ***murgi***[1].

murgít *s.n.* (*înv., pop.*; *de obicei determ. prin „serii", „de seară" şi precedat de prep. „în", „pe", „la"*) Amurg. • /v. ***murgi***[1].

murgíu, -íe *adj.* (*reg.*) **1** (*despre cai*) Care este roşcat-închis sau negru-roşcat. ◆ (*despre oameni*) Care are pielea, tenul de culoare închisă. **2** Ext. (*despre obiecte*) Care are culoare închisă, mohorîtă, urîtă. • pl. *-gii.* /***murg***[2] + *-iu.*

murgóci[1] *adj., s.m.* (*reg.*) **1** *adj., s.m.* (Bou) murg. **2** *s.m.* (*iht.*) Boiştean (*Phoximus phoximus*). **3** *s.m.* (*entom.*) Larvă (a cărăbuşului). • pl. *-ci.* /***murg***[2] + *-ci.*

murgóci[2] *s.m.* (*reg.*) Viţel născut în amurg. • pl. *-ci.* /***murg***[1] + *-ci.*

murgói *s.m.* (*reg.*) **1** Cal sau bou murg. **2** (*iht.*) Boiştean (*Phoxinus phoxinus*). **3** (*iht.*) Porcuşor (*Gobio gobio*). **4** (*iht.*) Cosac (*Abramis ballerus*). • pl. *-oi.* /***murg***[2] + *-oi.*

murguléţ *s.m.* **1** Dim. al lui *murg*; murguşor, murguţ. **2** (*art.*) Numele unui dans popular din Muntenia, cu ritm vioi. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-i.* /***murg***[2] + *-uleţ.*

murguşór *s.m.* Murguleţ. • pl. *-ori.* /***murg***[2] + *-uşor.*

murgúţ *s.m.* Murguleţ. • pl. *-i.* /***murg***[2] + *-uţ.*

murí *vb. IV. intr.* **1** (*despre fiinţe*) A înceta să mai trăiască, a nu mai fi în viaţă; a deceda, a expia, a răposa, a sucomba. *Dumnezeu să aibă milă de mine ca să nu mă lase a muri ruşinat* (ISP.). ◇ (*cu determ. introduse prin prep. „de", care arată felul, cauza, împrejurările morţii*) *Se poate muri de foame* (CE. PETR.). *I-a murit şi mama de boală şi inimă rea* (PER.). ◇ Expr. *A muri cu zile* = *a*) a muri în urma unei boli insuficient tratate sau în împrejurări neprevăzute; *b*) a muri înainte de vreme. *Nici (nu) trăieşte, nici nu moare*, se spune despre o persoană care zace vreme îndelungată. *A muri şi a învia*, exprimă intensitatea unei stări, a unui sentiment. *Pînă mor* = *a*) vreme foarte îndelungată; *b*) toată viaţa. *A muri fără lumînare* = a muri pe neaşteptate. *A trage (ca) să moară* = a fi în agonie, a-şi trăi ultimele clipe; a fi pe moarte. *A muri după...* = (*de obicei prin exager.*) *a*) a ţine foarte mult la...; *b*) a suferi foarte tare pentru... *A muri de foame* = a fi foarte sărac. *Nu i-ar muri mulţi înainte!*, se spune la adresa unei persoane căreia îi doreşti moartea. *Să mor!*, se spune pentru a întări o afirmaţie. *A muri mortăciune* = (*despre animale crescute de om pentru hrană*) a muri netăiat, neînjunghiat. (*pop.*) *Trăind şi nemurind* = dacă vom trăi. *A muri cu moarte* = a muri condamnat la moarte şi executat. *A muri pe baricadă* (sau *baricade*) v. baricadă. *A muri de dragoste pentru cineva* v. dragoste. *A muri cu zilele în mînă* v. mînă. *A murit şi moartea* (în cineva) v. moarte. *A muri în patul său* v. pat. ◇ Exager. *Puţin au lipsit să moară de frică* (DRĂGHICI). *Să moară de ciudă celelalte fete* (ALECS.). *Neavînd ce face, murea de urît.* ◆ (*despre plante*) A se usca, a se veşteji. *E vremea rozelor ce mor* (MACED.). **2** Fig. A înceta să mai fie văzut, auzit etc.; a se pierde, a se stinge treptat. *Şi te-ai dus, dulce minune, Ş-a murit iubirea noastră* (EMIN.). *Cum mureau amurgurile, tunurile s-auzeau mai tare* (CAM.). ◆ (*reg.*; *despre stele*) A cădea. • prez.ind. *mor.* /lat. ***morīri.***

muriátic *adj.* (*chim.*) *Acid muriatic* = acid clorhidric. • sil. *-ri-a-.* /<fr. ***muriatique.***

muribúnd, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Fiinţă) care îşi trăieşte ultimele clipe ale vieţii, care este în agonie; (*înv.*) murind, muritor. ◆ Ext. (Fiinţă) foarte slabă, fără vlagă (care nu mai are mult de trăit). **2** *adj.* Fig. Care este gata să piară; care este pe cale de dispariţie. *Becul împrăştia o lumină muribundă* (CE. PETR.). • pl. *-zi, -de.* /<fr. ***moribond***, lat. ***mŏrĭbundus, -a, -um***, prin apropiere de *muri.*

muríd *s.n.* (*zool.*; *la pl.*) Familie de rozătoare mici, cu coada lungă şi cu botul ascuţit (*Muridae*); (*şi la sg.*) animal care face parte din această familie. • pl. *-e.* /<fr. ***muridés***; cf. lat. *mus, -ris* „şoarece", gr. *εἶδος* „aspect".

murín, -ă *adj.* Care este de culoare cenuşie-brună, ca a şoarecilor. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***murin.***

murínă *s.f.* (*în antic. romană*) Cupă făcută dintr-un minereu foarte preţios şi extrem de rar. • pl. *-e.* /<lat. ***murrĭna, -orum*** <*murra, -ae* „un mineral".

murínd, -ă *adj., s.m., s.f.* (*înv.*) **1** *adj.* Care aparţine muribunzilor, care se referă la muribund. **2** *adj.* (*despre fiinţe*) Care se află pe moarte, care nu mai are mult de trăit. **3** *s.m., s.f.* Muribund. • pl. *-zi, -de.* /v. ***muri.***

muríre *s.f.* (*înv.*) Faptul de *a muri.* • /v. ***muri.***

muríş *s.n.* (*reg.*) Desiş cu rugi de mure. • /***mură***[1] + *-iş.*

murişoára *s.f.* Dim. al lui *mură*; (*pop.*) muriţă. • pl. *-e.* /***mură***[1] + *-işoară.*

muritór, -oáre *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Fiinţă) care îşi termină existenţa prin moarte, care nu trăieşte veşnic, care, în mod inevitabil, moare. ◇ Expr. (*A fi*) *muritor de foame* v. foame. **2** *s.m., s.f.* Om (considerat ca fiinţă trecătoare); pămîntean. *Pînă azi nici un muritor n-a cutezat să calce hotarele mele* (ISP.). ◇ Expr. *Simplu muritor* v. simplu. **3** *s.m., s.f.* (*înv.*) Muribund. • pl. *-ori, -oare.* /***muri*** + *-tor.*

muriţă *s.f.* (*pop.*) Murişoară. • pl. *-e.* /***mură*** + *-iţă.*

murmăí *vb. IV.* v. mormăi.

murmuí[1] *vb. IV. intr.* (*înv., despre ape, vînt sau despre alte elemente ale naturii*) A murmura. • prez.ind. pers. 3 *-ieşte, múrmuie.* /form. expr.

murmuí[2] *vb. IV.* v. mormăi.

murmuiálă *s.f.* (*înv.*) Murmur. • sil. *-mu-ia-.* pl. *-ieli.* /***murmui*** + *-eală.*

murmuitór, -oáre *adj.* (*înv.*; *despre ape, vînt sau despre alte elemente ale naturii*) Murmurător. • sil. *-mu-i-.* pl. *-ori, -oare.* /***murmui*** + *-tor.*

múrmur *s.n.* **1** Zgomot prelung, monoton (şi surd), produs de curgerea liniştită a unei ape, de bătaia lină a vîntului, de mişcarea frunzişului sau de alte elemente ale naturii. *De murmur duios de ape Ea trezit-atunci tresare* (EMIN.). ◆ Gener. Zgomot slab. ◆ Analog. Zumzet, bîzîit. ◆ Analog. Zgomot surd şi continuu produs de un motor sau de o maşină în acţiune. **2** Succesiune de sunete, slab şi monoton articulate, de cuvinte rostite încet (şi nedesluşit); zgomot surd şi neclar de glasuri. *E un murmur lung de şoapte, de mirare, de suspine* (VLAH.). **3** Exprimare a unei nemulţumiri prin cuvinte rostite cu glasul scăzut; protest înfundat al unei mulţimi nemulţumite. *Se auzi un murmur din sală, plin de mînie* (CA. PETR.). ◇ Loc.adv. *Fără murmur* = fără împotrivire. • pl. *-e.* şi (*înv.*) *múrmură s.f.* /<lat. ***murmur, -is***, fr. ***murmure***, ngr. ***μουρμούρα***, it. ***murmure.***

murmură *vb. I.* **1** *intr.* (*despre ape, vînt sau despre alte elemente ale naturii*) A produce un zgomot prelung, monoton (şi surd); a susura, a şopoti, (*înv.*) a murmui. **2** *tr., intr.* A rosti, a pronunţa cuvinte sau a intona o melodie încet, monoton, şoptit (şi nedesluşit). ◆ *intr.* Ext. (*despre cuvinte, cîntece etc.*) A răsuna încet, lin. **3** *intr.* (*despre oameni*) A protesta cu glasul scăzut; a cîrti împotriva cuiva sau a ceva. **4** *intr.* (*reg.*; *despre urşi*) A mormăi. • prez.ind. *múrmur.* /<lat. ***murmurare***, fr. ***murmurer.***

murmuráre *s.f.* Acţiunea de *a murmura* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***murmura.***

murmurát, -ă *adj., adv.* **1** *adj.* Care este şoptit. **2** *adv.* În şoaptă. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***murmura.***

múrmură *s.f.* v. murmur.

murmurátor, -oáre *adj.* **1** (*despre ape, vînt sau despre alte elemente ale naturii*) Care produce un zgomot prelung, monoton (şi surd); susurător, şopotitor, murmurînd, murmuitor. **2** (*despre oameni*) Care vorbeşte în şoaptă. • pl. *-ori, -oare.* /***murmura*** + *-tor.*

murmurínd, -ă *adj.* (*despre ape, vînt sau despre alte elemente ale naturii*) Murmurător. • pl. *-zi, -de.* /v. ***murmura.***

múrsă[1] *s.f.* **1** (*pop.*) Apă îndulcită cu miere, obţinută prin fierberea sau prin spălarea fagurilor storşi. ◆ Băutură obţinută, prin fermentare, din apă sau lapte îndulcit cu miere (în care se adaugă diferite substanţe aromatice). ◆ (*reg.*) Apă îndulcită cu zahăr. ◆ (*reg.*) Sirop cu care se ung plăcintele cînd se scot din cuptor. **2** (*înv.*) Suc, zeamă de plante, de fructe, de flori etc. ◆ Gener. (*reg.*) Sevă. ◆ Spec. Seva arborilor. • pl. *-e.* /lat. *[aqua] mulsa.*

múrsă[2] *s.f.* **1** (*înv.*) Aluniţă artificială. **2** (*reg.*) Cavitate pe care o prezintă dinţii calului, pînă la vîrsta de şase ani. • pl. *-e.* /etimol. nec.

mursecă *vb. I. tr.* **1** (*pop.*; *despre animale sălbatice sau despre cîini*; *compl. indică fiinţe*) A sfîşia, a rupe cu dinţii. ◆ (*despre cîini şi pisici*; *compl. indică obiecte, părţi ale corpului omenesc etc.*) A apuca cu gura fără a muşca. ◆ (*despre oameni*; *compl. indică alimente*) A devora ca o fiară, a mînca lacom. **2** (*reg.*; *compl. indică oasele sau carnea unei fiinţe*) A strivi, a zdrobi. **3** (*reg.*; *compl. indică aluaturi*) A frămînta. **4** (*reg.*; *compl. indică caşuri*) A jintui. **5** Fig. (*reg.*; *compl. indică oameni*) A bate. ◆ A obosi, a istovi; a sîcîi. • prez. ind. *múrsec.* şi (*pop.*) *mursică vb. I.* /lat. ***morsicare.***

mursecáre *s.f.* (*pop.*) Acţiunea de *a murseca* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***murseca.***

mursecát, -ă *adj.* **1** (*pop.*; *despre fiinţe sau despre carnea lor*) Care este rupt, sfîşiat cu dinţii (de animale sălbatice sau de cîini). **2** (*reg.*; *despre oasele, carnea unei fiinţe*) Care este strivit, zdrobit. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***murseca.***

mursică *vb. I.* v. murseca.

murtasíp *s.m.* v. mortasip.

muruí *vb. IV. tr.* **1** (*constr.*; *compl. indică pereţi, pardoseli etc.*) A acoperi cu un strat neted de muruială, pentru a astupa crăpăturile sau găurile; a netezi cu muruială. ◆ (*înv., reg.*) A spoi cu humă sau cu var. **2** (*reg.*) A unge (murdărind). ◆ Ext. A murdări, a mînji. ◆ *intr.* (*reg.*) A face murdărie. **3** (*reg.*; *compl. indică pîini, colaci, păşti etc.*) A unge pe deasupra cu muruială, înainte de a fi introduse în cuptor. • prez. ind. *-iesc,* (*reg.*) *múrui.* /cf. ucr. *муровати.*

muruiálă *s.f.* **1** Faptul de a murui; muruire. **2** (*constr.*) Pămînt sau lut muiate cu apă (amestecate cu baligă, paie sau cu nisip şi var) cu care se acoperă pereţii sau pardoseala unei case, pentru a astupa crăpăturile sau găurile. ◆ (*reg.*) Pămînt frămîntat din care se construiesc pereţi. ◆ (*înv.*) Var. **3** (*reg.*) Murdărie. **4** (*reg.*) Amestec de făină cu apă, ouă etc., cu care se

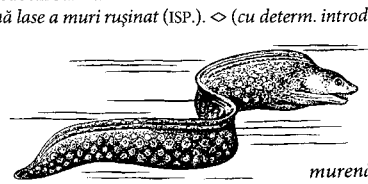

murenă

unge pîinea, pasca, cozonacul etc. înainte de a fi introduse în cuptor. • pl. *-ieli.* / ***murui*** + *-eală.*

muruíre *s.f.* Acțiunea de *a murui* și rezultatul ei; muruială. • pl. *-i.* /v. ***murui.***

muruít, -ă *adj.* **1** (*constr.; despre pereți, pardoseli etc.*) Care a fost acoperit cu un strat neted de muruială, pentru a astupa crăpăturile sau găurile. **2** (*reg.*) Care este murdărit, mînjit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***murui.***

mus *s.m.* (*mar.*) **1** Elev marinar. **2** Ajutor al timonierului la bordul unei ambarcații cu vele. • pl. *muși.* /<fr. ***mousse.***

musá *vb. I. intr.* (*despre vinuri*) A face spumă. • prez. ind. pers. 3 *-ează.* /<fr. ***mousser.***

musacá *s.f.* (*culin.*) Mîncare pregătită din carne tocată și felii de pătlăgele vinete, de cartofi sau de dovlecei, așezate în straturi alternative, care se coace în cuptor. • pl. *-ale.* /<tc. ***musakka.***

musafír, -ă *s.m., s.f.* **1** Persoană care vine în vizită la cineva sau căreia i se oferă ospitalitate; oaspete, invitat. ◆ (*reg.*) Nuntaș. **2** Persoană care vizitează pe cineva într-un spital, într-o închisoare etc.; vizitator. • pl. *-i, -e.* și (*pop.*) *mosafír, -ă s.m., s.f.* /<tc. ***musafir.***

musafirlíc *s.n.* (*înv.; azi deprec.*) **1** Vizită. ◆ Ext. Schimb de vizite. **2** Colect. Mulțime de musafiri. • pl. *-uri.* și *mosafirlíc s.n.* /<tc. ***misafirlik.***

musagét *s.m.* (*în antic. greacă și romană*) Conducător al muzelor. • pl. *-ți.* /<fr. ***musagète,*** lat. ***mūsagētes;*** cf. gr. *Μουσηγέτης,* epitet al lui *Apollo.*

músai *adv.* (*pop.*) **1** Neapărat, negreșit; fără discuție. *Ucenicul mi-a spus să vin musai* (SADOV.). **2** (*cu funcție pred.*) Trebuie, este (absolut) necesar, este (neapărată) nevoie. *Fă ce știi, Cu mine musai să vii* (POP.). ◇ (*precedat de vb. „a fi", în expr. impers.*) *Nu-i musai să intru astăzi* (DAVID.). *Mîndrele l-o otrăvit... Ș-o fost musai de murit* (POP.). **3** Cu insistență; cu încăpățînare. • /<magh. ***muszáj.***

musáip *s.m.* (*ist.*) **1** Înalt demnitar la curtea sultanului. **2** Confident al sultanului; consilier, sfetnic al sultanului. • pl. *-i.* /<tc. ***musahip.***

músă *s.f.* (*culin.*) Cremă bătută; frișcă. • pl. *-e.* /<fr. ***mousse.***

muscacíd *s.n.* (*chim.*) Substanță contra mușteloor. • /***muscă*** + *-cid.*

muscadín *s.m.* (*ist.*) Nume dat în Franța, după 9 termidor 1794, regaliștilor eleganți. • pl. *-i.* /<fr. ***muscadin;*** cf. it. *moscardino.*

muscál[1] *s.m.* **1** (*înv., pop.*) Locuitor din orașul Moscova sau din regiunea apropiată. ◆ Gener. Rus. ◆ (*la pl. art.*) Poporul rus. ◇ Expr. *De cînd muscalii cu coadă* = de demult. **2** (*înv., reg.*) Birjar (de origine rusă). **3** (*înv.; arg.*) Monedă de douăzeci de lei, care reprezenta tariful unei curse cu trăsura. • pl. *-i.* și (*înv., pop.*) *moscál s.m.* /<rus., ucr. ***москаль,*** pol. ***moskal.***

muscál[2] *s.n.* (*muz.; înv., pop.*) Nai. • pl. *-uri.* /<tc. ***mıskal.***

muscalagíu *s.m., s.n.* (*muz.; înv., pop.*) **1** *s.m.* Naist. **2** *s.n.* Nai. • pl. *-gii.* /<tc. ***miskalcı.***

muscălcă *s.f.* (*înv.*) Locuitoare din orașul Moscova sau din regiunea apropiată. ◆ Gener. Rusoaică. • pl. *-ce.* și *moscálcă s.f.* /***muscal***[1] + *-că.*

muscár *s.m., s.n.* **1** *s.m.* (*ornit.*) Numele mai multor păsări insectivore, din familia muscicapidelor (*Muscicapa*): *a*) (și *muscar negru*) pasăre cu aripile negre și cu pieptul alb (*Muscicapa hypoleuca*); *b*) (și *muscar gulerat*) pasăre cu penele albe în jurul gîtului (*Muscicapa albicollis*). ◇ *Muscar mic* (sau *roșu, roșietic*) = pasăre cu penele brune-cenușii și cu barba, gușa și partea superioară a pieptului de culoare portocalie (*Muscicapa parva*). **2** *s.m.* (*entom.*) Insectă lunguiață, de culoare roșie, cu o pată neagră pe partea ventrală, cu aripile negre, care se hrănește cu musculițe sau cu păduchi de flori (*Cantharis fusca*). ◆ (*pesc.; reg.*) Musculiță folosită ca momeală. **3** *s.m.* (*pesc.*) Pescar care prinde peștele cu undița, folosind ca momeală muște. **4** *s.n.* (*înv.*) Apărătoare de muște. **5** *s.m.* (*reg.*) Apicultor. • pl. *m. -i, n. -e.* /***muscă*** + *-ar.*

muscardínă *s.f.* Boală a viermilor de mătase, provocată de o ciupercă din genul *Beauveria,* care se manifestă prin apariția unor pete de culoare închisă. • pl. *-e.* /<fr. ***muscardine.***

muscarínă *s.f.* (*chim.*) Alcaloid foarte toxic, prezent în unele ciuperci otrăvitoare, care este puternic inhibitor cardiac. • pl. *-e.* /<fr. ***muscarine.***

muscát *adj.invar.* (*despre struguri sau vinuri*) Care are miros de tămîioasă; tămîios. ◇ (*subst.; urmat de determ. care arată varietatea*) *Muscat otonel. Muscat de Hamburg.* ◆ (*subst.*) Vin care se obține din struguri tămîioși. • /<fr. ***muscat.***

muscatír *s.m.* v. mușchetar.

múscă *s.f.* **I 1** (*entom.*; și *muscă de casă*) Specie de insectă, din familia dipterelor, de culoare cenușiu-închis, cu o singură pereche de aripi subțiri și cu aparatul bucal adaptat pentru supt (*Musca domestica*); (*înv., reg.*) mușiță, (*înv.*) mușină. ◇ Expr. *A se aduna* (sau *a se strînge, a veni*) *ca mușteleo la miere* = a se aduna undeva în număr mare. *A muri ca mușteleo* = a muri în număr (foarte) mare. *A cădea* (sau *a se băga, a pica*) *ca* (ori *cum cade, cum se bagă, cum pică*) *musca-n lapte* = *a*) a interveni într-o discuție în mod nepotrivit; *b*) a veni undeva nepoftit sau într-un moment rău ales. (*A fi*) *rău* (sau *rea*) *de muscă* = *a*) (*despre cai, iepe, vite*) a suferi din cauza mușteloor; (a fi) nărăvaș; *b*) (*despre oameni, mai ales despre femei*) a nu-și poate înfrîna simțurile; senzual. *A-i veni* (cuiva) *musca la nas* = a se supăra. *A-i lua* (cuiva) *musca de la nas* = a nu lăsa cuiva libertate de acțiune, a domoli cuiva avîntul sau pornirile. *A fi* (sau *a se simți, a se ști*) *cu musca pe căciulă* = a fi (sau a se simți, a se ști) vinovat. *A face musca cît cămila* = a exagera, a face din țînțar armăsar. *A se speria de toate mușteleo* = a se speria de toate nimicurile. (*pop.*) *A-i pieri cuiva musca* = a se potoli. *A spune* (sau *a scrie*) *muscă pe perete* = a spune lucruri fantastice. *A se bate de muscă* = a sta degeaba. (*în basme*) *De* (sau *pe*) *cînd scria* (sau *se scria*) *musca pe perete* = *a*) de demult, din timpuri străvechi; *b*) niciodată. *A avea gustul mușteleo* = a avea deprinderi rele. *A se vîrî ca musca în băligar* = a se vîrî, cu insistență, nepoftit, pretutindeni. *Să se audă musca* (*zburînd*)*!* v. auzi. *A cădea ca musca-n strachină* v. strachină. ◇ Compuse: *muscă-mare* (ori *-albastră, -de-carne, -năzdrăvană*) sau *musca-hoiturilor* = insectă mai mare decît musca, de culoare albăstrie, care își depune ouăle pe cadavre, alimente etc. (*Calliphora vomitoria*); *muscă-de-cireșe* = insectă de culoare neagră, cu pete galbene pe piept și cu linii castanii pe pîntece, care își depune ouăle în cireșe (*Rhagoletis cerasi*); *muscă-de-varză* = insectă ale cărei larve atacă varza sau alte plante din familia cruciferelor (*Chortophila brassicae*); *musca-calului* (ori *-cailor, -cînelui*) sau *muscă-de-cal* (ori *-cîneasică*) = *a*) insectă păroasă, cu două pete castanii pe aripi, care își depune de obicei ouăle pe genunchii și pe șoldurile cailor (*Gastrophilus equi*); *b*) insectă mică, lată, de culoare galbenă-ruginie, care se așază de obicei sub coada cailor, pe vitele cornute și pe cîini (*Hippobosca equina*); *muscă-bețivă* (sau *-de-struguri, -de-poamă, -de-vin*) = insectă foarte mică, ce trăiește în roiuri și își depune ouăle în must (*Drosophila funebris* sau *fenestrarum*); *muscă-de-viermi* (sau *-vînătă, -veninoasă, -albastră*) = viermănar (*Sarcophaga carnaris*); *musca-morților* = insectă mai mare decît musca, de culoare albăstruie (*Sarcophaga mortuarum*); muscă-columbacă (sau *-rea , -veninoasă, -otrăvitoare, -năprasnică, -de-șarpe*) = insectă de culoare albicioasă, care trăiește în roiuri și care ino-

II (1) II (2)

muscă

culează la vite și la oameni o substanță foarte toxică, putînd provoca moartea (*Simulium columbaczensis*); *muscă-de-gunoi* (ori *-de-baligă, -verde*) sau *musca-țiganului* = specie de muscă mare, de obicei de culoare verde (*Musca caesar*); *muscă-de-bîzdărit* (ori *-de-bîzăit*) sau *musca-boului* = streche (*Hypoderma bovis*); *muscă-oarbă* (sau *-tăună*) = tăun (*Tabanus bovinus*). ◆ (*pesc.*) *Muscă artificială* = imitație de muscă sau de larvă, folosită de pescari ca nadă pentru pești. **2** (*entom.; înv., pop.*) Albină (*Apis mellifica*). **3** Gener. (*entom.*) Insectă. ◆ Compuse: *musca-țețe* = insectă din Africa ecuatorială, care, prin înțepare, transmite boala somnului (*Glossina palpalis*); *muscă-verde* (sau *-de-pădure*) = ploșniță-de-cîmp (*Palomena prasina*); *muscă-de-brad* = car-de-pădure (*Bostrychus typographus*); (*înv.*) *muscă-țîntară* = țînțar (*Culex*). **4** (*med.*) *Muște zburătoare* (sau *volante*) = mici pete sau puncte care ni se pare că se mișcă în cîmpul vizual, indicînd congestia retinei, anemie etc. **II** Analog. **1** (*la oameni*) Smoc de păr lăsat să crească sub buza inferioară. **2** (și *mustăcioară-muscă*) Mustață mică, lăsată să crească pe scobitura de sub nas. **3** (*sport; la tir*) Punct negru situat în centrul panoului de tragere. ◆ (*la pl.*) Lovituri în centrul țintei. **4** (*sport*) Categorie de greutate în care sînt încadrați sportivii între 48 și 51 kg la box, iar la lupte, juniorii pînă la 49 kg și seniorii pînă la 52 kg. ◆ Sportiv care face parte din această categorie. **5** (*pop.*) Vînă neagră la rădăcina nasului, sub frunte (vizibilă la unele persoane). **6** (*pop.*) Cavitate pe care o prezintă dinții calului, pînă la vîrsta de șase ani. **7** (*pop.*) Punct de broderie la cusăturile cu motive naționale. **8** (*reg.*) Cătare (la armele de foc). • pl. *-ște.* /lat. ***musca, -ae.***

muscălésc, -eáscă *adj., s.f.* **1** *adj.* (*înv., pop.*) Care aparține muscalilor, care se referă la muscali; care provine din țara muscalilor. **2** *s.f. art.* (*reg.*) Numele unei hore cu ritm lent. ◆ Melodie după care se execută această horă. • pl. *-ești.* și *moscălésc, -eáscă adj.* /***muscal***[1] + *-esc.*

muscălește *adv.* (*înv., pop.*) Ca muscalii, în felul muscalilor. • și *moscălește adv.* /***muscal***[1] + *-ește.*

muscălíme *s.f.* (*înv., pop.*) Colect. Mulțime de muscali; totalitatea muscalilor. • /***muscal***[1] + *-ime.*

muscăríe *s.f.* Colect. Mulțime, roi de muște; muscărime. • /***muscă*** + *-ărie.*

muscăríme *s.f.* Colect. Muscărie. • /***muscă*** + *-ărime.*

muscél *s.n.* (*geomorf.*) Culme deluroasă, prelungă, puțin înaltă, cu porțiuni domoale, cu profilul transversal convex în partea superioară și concav către bază, care face tranziția între regiunea de munte și cea de deal, fiind acoperită cu pășuni, fînețe, livezi. • pl. *-e.* și *mușcél s.n.* /etimol. nec.

muscerící *s.m. pl.* (*bot.; reg.*) **1** Burete-pestriț (*Amanita muscaria*). **2** Compuse: *muscerici-albi* = floarea paștilor (*Anemone nemorosa*); *muscerici-galbeni* = păștiță (*Anemone ranunculoides*). • și *mușcerící, mușterící, musteníci s.m. pl.* /cf. *muscar.*

muschét *s.n.* v. muschetă.

muschetár *s.m.* v. mușchetar.

muschétă *s.f.* (*milit.; în trecut*) Armă de foc portativă, cu fitil, asemănătoare cu archebuza. ◦ pl. *-e.* și *muschéi s.n.* /<fr. ***mousquet.***

muschetărie *s.f.* **1** Mulțime de muschete; totalitatea muschetelor. **2** Salvă de muschetă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***mousqueterie.***

muschetón *s.n.* (*milit.; în trecut*) Armă de foc, de calibru mai mare decît muscheta, dar cu țeava mai scurtă. • pl. *-oane.* /<fr. ***mousqueton.***

muschicésc, -eáscă *adj.* v. moschicesc.

musci- Elem. de compunere „mușchi vegetal". • /<fr. ***musci-***; cf. lat. *muscus, -i* „mușchi".

muscicapídă *s.f* (*ornit.; la pl.*) Ordin de păsări, cu ciocul turtit, lățit la bază, cu aripile lungi și cu coada tăiată drept (*Muscicapa*); (*și la sg.*) pasăre care face parte din acest ordin. • pl. *-e.* /<fr. ***muscicapidés.***

muscícol, -ă *adj.* (*despre organisme*) Care trăiește pe mușchi. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***muscicole.***

muscídă *s.f.* (*entom.; la pl.*) Familie de insecte diptere, din care fac parte mușteleo (*Muscidae*); (*și la sg.*) insectă care face parte din această familie. • pl. *-e.* /<fr. ***muscidés.***

muscinée *s.f.* (*bot.; la pl.*) Clasă de plante fără rădăcină, cu tulpini și frunze, din care fac parte mușchii; (*și la sg.*) plantă care face parte din această clasă. • pl. *-ee.* /<fr. ***muscinées.***

muscói *s.m.* **1** (*entom.*) Aug. al lui *muscă.* **2** (*entom.*) Restr. Nume dat mai multor specii de muscă: *a*) muscă-mare (*Calliphora vomitaria*); *b*) (*reg.*) viermănar (*Sarcophaga carnaris*); *c*) (*reg.*) musca-calului (*Gastrophilus equi*); *d*) (*reg.*) tăun (*Tabanus bovinus*). ◇ Compus: (*reg.*) *muscoi-de-cîmp* = streche (*Hypoderma bovis*). **3** (*entom.; reg.*) Bondar (*Bombus terrestris*). **4** (*iht.*) Mreană (*Barbus fluviatilis*). • pl. *-oi.* /***muscă*** + *-oi.*

muscónă *s.f.* (*chim.*) Cetonă ciclică derivată de la o cicloparafinină cu inel mare, care se extrage din mosc şi are utilizări în parfumerie. • /<it. *muscone.*

muscopítă *s.f.* v. mustopită.

muscovít *s.n.* (*geol.*) Varietate de mică, incoloră sau de culoare albă-gălbuie, care este folosită ca izolant termic şi electric. • pl. *-e.* /<fr. ***muscovite***, rus. ***мусковит.***

musculár, -ă *adj.* (*anat.*) Care aparţine muşchilor, care se referă la muşchi. ◇ *Sistem muscular* = totalitatea muşchilor din organism, care, împreună cu sistemul osteoarticular, formează aparatul locomotor; musculatură. *Atonie musculară* v. atonie. *Contracţie musculară* v. contracţie. *Febră musculară* v. febră. *Fibră musculară* v. fibră. *Rigiditate musculară* v. rigiditate. *Secusă musculară* v. secusă. *Tetanos muscular* v. tetanos. • pl. *-i, -e.* şi *muşchiulár, -ă adj.* /<fr. ***musculaire.***

musculát, -ă *adj.* Musculos. • pl. *-ţi, -te.* /<lat. ***musculatus, -a, -um***; cf. fr. *musclé.*

musculatúră *s.f.* (*anat.*) **1** Totalitatea muşchilor corpului sau ai unui organ. **2** Sistem muscular al corpului. ◇ *Musculatură* v. neted. *Musculatură striată* v. striat. • pl. *-i.* şi *muşchiulatúră, muşculatúră s.f.* /<fr. ***musculature***; cf. *muşchi*[2].

muscúlă *s.f.* (*milit.; înv.*) Maşină de război care facilita apropierea de zidurile unei cetăţi, protejînd totodată de săgeţi, de pietre etc. • pl. *-e.* /<fr. ***muscule.***

musculíţă *s.f.* (*entom.*) **1** Dim. al lui *muscă*; muscuţă, (*pop.*) muscuşă. **2** (şi *musculiţă de vin, musculiţă de oţet, musculiţă beţivă*) Muscă-beţivă (*Drosophila funebris* sau *fenestrarum*). **3** Compus: *musculiţa-cireşelor* = muscă-de-cireşe (*Rhagoletis cerasi*). **3** Gener. Insectă mică; gîză. ◇ Compus: *musculiţă-cu-cap-de-cămilă* = insectă de culoare neagră, cu patru aripi transparente şi cu partea de dinainte a pieptului lungită şi îngustă (*Raphidia crassicornis*). • pl. *-e.* /***muscă*** + *-uliţă.*

musculocutanéu, -ée *adj.* Care se referă la muşchi[2] şi la piele. • pl. *-ei, -ee.* /<fr. ***musculo-cutané.***

musculós, -oásă *adj.* (*anat.*) Care are muşchi puternici, viguroşi; musculat, (*înv.*) muşchios. ◆ Cărnos. *Are o gură musculoasă.* • pl. *-oşi, -oase.* şi *muşchiulós, -oásă adj.* /<lat. ***muscŭlōsus, -a, -um***, it. ***muscoloso***, fr. ***musculeux.***

múscur, -ă *adj., s.f.* (*pop.*) **1** *adj., s.f.* (Oaie sau capră) de culoare albă, cu pete negre pe bot. **2** *adj., s.f.* (Oaie sau capră) de culoare neagră, cu pete albe pe bot şi la urechi. **3** *adj.* (*despre cai*) De culoare sură. **4** *adj.* (*despre cîini*) Vînăt-înspicat, cu pete de culoare deschisă. **5** *s.f.* Oaie albă. • pl. *-i, -e.* /etimol. nec.

muscúşă *s.f.* (*entom.; pop.*) Musculiţă. • pl. *-e.* /***muscă*** + *-uşă.*

muscúţă *s.f.* (*entom.*) **1** Musculiţă. **2** Muscă neagră (*Musca corvina*). **2** (şi *muscuţă de vin*) Muscă-beţivă (*Drosophila funebris* sau *fenestrarum*). • pl. *-e.* /***muscă*** + *-uţă.*

muselím *s.m.* (*în vechea adm. turc.*) Locţiitor de guvernator al unui district. • pl. *-i.* /<tc. ***müsellim.***

muselín *s.n.* v. muselină.

muselínă *s.f.* (*ind. text.*) **1** Ţesătură de bumbac sau de mătase, foarte fină, străvezie, din care se confecţionează îmbrăcăminte uşoară, perdele etc.; (*înv.*) mul, musul. **2** Stofă de lînă foarte fină şi subţire. **3** (*la pl.*) Varietăţi ale acestor ţesături. • pl. *-ei.* şi *muselín, muslín*, (*înv., reg.*) *musulím, musulín s.n., musulínă s.f.* /<pol.***muślin***, tc. ***muslin***, fr. ***mousseline***, it. ***mussolina.***

muserédă *s.f.* (*înv.*) Calomnie. • pl. *-e.* /<germ. ***Missrede.***

musette [my'zet] *s.f.* **1** (*muz.*) Vechi instrument popular francez, asemănător cu cimpoiul. **2** Dans vioi, cu caracter pastoral, care este acompaniat cu acest instrument. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • /<fr. ***mussette.***

musical ['mjuzikəl] *s.n.* Spectacol de muzică şi dans; comedie muzicală. • /<engl. ***musical*** *[comedy].*

music-hall ['mjuzikhol] *s.n.* **1** Spectacol de varietăţi, pe fond muzical, prezentat pe scena unui teatru, a unui restaurant etc. **2** Ext. Teatru sau local public în care se prezintă spectacole de varietăţi, pe fond muzical. • pl. *-uri.* şi *muzic-hall s.n.* /<fr., engl. ***music-hall.***

musíu *s.m. sg.* (*fran.; azi iron.*) Termen (de politeţe) folosit pentru a vorbi cu (sau despre) un bărbat; domn. • şi *monsíu, munsíu s.m.* /<fr. ***monsieur.***

musii *s.n. pl.* Amestec de fulgi de cereale şi de fructe uscate, care se mănîncă de obicei înmuiate în lapte. • /<fr. ***mu(e)sli***, germ. ***müesli.***

muslím *s.m.* (*turc. înv.*) Musulman. • pl. *-i.* şi *moslém, moslím s.m.* /<tc. ***müslim.***

muslín *s.n.* v. muselină.

musón *s.m.* (*meteor.*) Vînt tropical, caracteristic sudului şi sud-estului Asiei, care bate şase luni, iarna, dinspre continent spre ocean şi şase luni, vara, dinspre ocean spre continent. • pl. *-i.* /<fr. ***mousson***; cf. ar. *mausim* „anotimp".

musónic, -ă *adj.* (*meteor.*) Care aparţine musonilor, care se referă la musoni; din regiunea musonilor. • pl. *-ci, -ce.* /***muson*** + *-ic.*

mussolinían, -ă *adj.* Care porneşte de la ideile lui Mussolini; care aderă la ideile lui Mussolini. • sil. *-ni-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<it. ***mussoliniano***; cf. nm. pr. Benito *Mussolini*, om politic italian, fascist.

must *s.n.* **1** Lichid dulce, nefermentat, obţinut din struguri, prin zdrobirea şi presarea boabelor, folosit ca băutură. **2** Ext. (*de obicei urmat de determ., nume de fructe, introduse prin prep. „de"*) Suc pe care îl conţin unele fructe (extras din acestea). *Îmi place mustul de lămîie.* **3** Sevă. ◆ Spec. Seva arborilor. **4** (*pop.*) Băutură preparată prin fermentarea în apă a merelor; cidru. ◆ Băutură obţinută din pere acre, zdrobite, presate, care se lasă să fermenteze. ◆ (*reg.*) Compot de mere sau de pere uscate. **5** (*pop.*) Zeamă din gunoiul vitelor. **6** (*determ. prin „omătului" sau „zăpezii"*) Lichid cu care este îmbibat pămîntul după topirea zăpezii. **7** Lichid care se scurge din carne, cînd se frige. ◆ (*înv.*) Lichid care se află în ţesuturile animale. • pl. *-uri.* /lat. ***mustum***, *-i.*

mustáng *s.m.* (*zool.*) Cal sălbatic din America de Sud. • pl. *-i.* /<engl. ***mustang***, sp. ***mestengo.***

mustár *s.m.* Vînzător de must. • pl. *-i.* /***must*** + *-ar.*

mustáţă *s.f.* **I 1** (*adesea la pl. cu val. de sg.*) Păr care creşte (la bărbaţi) deasupra buzei superioare. ◇ Expr. *A-i ride* (sau *a-i zîmbi cuiva*) *mustaţa* = a se bucura. *A ride* (sau *a zîmbi, pop., a rînji*) *pe sub mustaţă* (ori *mustăţi*) = a rîde pe ascuns, ironic. (*fam.*) *A trage* (sau *a duce*) *la mustaţă* = a bea mult; a trage la măsea. *A-şi răsuci* (ori *a-şi suci*) *mustaţa* sau *a face cu mustaţa* = a cocheta cu o femeie (răsucindu-şi mustaţa). (*reg.*) *A trage pe sub mustaţă* = a mînca. *A-i rade* (cuiva) *mustaţa* sau *o mustaţă* = a-şi bate joc de cineva. *A(-i) miji* (cuiva) *mustaţa* v. miji. *Să-mi razi* (sau *să-mi radă, să-mi radeţi*) *mustaţa* (ori *mustăţile*) (*dacă nu...*) v. rade. *Mustăţile îi trag* (sau *mustaţa îi trage*) *a oală* v. trage. *A(-şi) uda mustaţa* v. uda. ◆ Fiecare dintre cele două părţi simetrice din care este formată

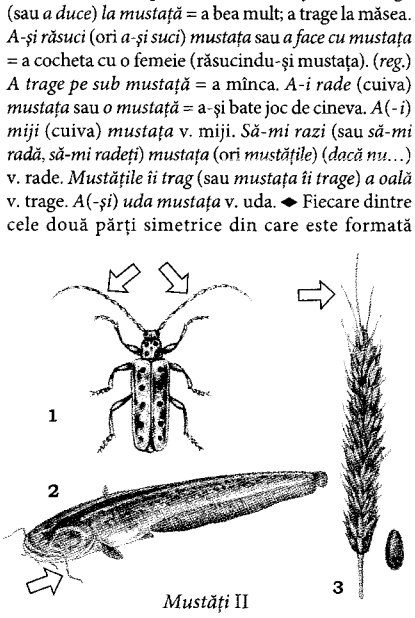

Mustăţi II

1. La insecte. *2.* La peşti. *3.* La plante.

mustaţa. **2** Ext. (*mai ales la pl.*) Fire (lungi) de păr care cresc, în jurul botului, la unele animale. **II** Analog. **1** Fiecare dintre antenele insectelor şi ale crustaceelor. **2** (*la unele specii de peşti*) Organe speciale de pipăit, sub forma unor fire subţiri, situate în jurul gurii. **3** (*la pl.*) Fire lungi şi subţiri care cresc pe spicul cerealelor. **4** (*pop.*) Colect. Mătasea porumbului. **5** (*pop.*) Colect. Rădăcinile adventive ale porumbului, ale cepei, ale butaşilor viţei de vie etc. **6** (*constr.; la pl.*) Fire de sîrmă folosite pentru susţinerea structurii construcţiei sau a tavanelor false. ◆ Vergele de oţel care rămîn cu vîrfurile afară după turnarea unei piese de beton armat. **7** (*ţes.; la pl.*) Fire de aţă din urzeală care atîrnă la capetele unei bucăţi de pînză ce se destramă. • pl. *-aţi,* (*reg.*) *-eţe, -eţi, -aţe.* şi (*pop.*) *musteáţă s.f.* /lat. ****mustacea.***

mustăci *vb. IV. intr.* **1** A rîde pe ascuns; a zîmbi reţinut. **2** A se strîmba (mişcîndu-şi mustăţile), în semn de nemulţumire. ◆ Ext. A nu-i plăcea ceva. **3** (*reg.; despre unele plante*) A avea mustăţi. • prez.ind. *-esc.* /de la ***mustaţă.***

mustăcioáră *s.f.* Dim. al lui *mustaţă.* ◇ Expr. *A(-i) miji mustăcioara* v. miji. • pl. *-e.* şi (*reg.*) *mustecioáră, musteţioáră s.f.* /***mustaţă*** + *-ioară.*

mustăciós, -oásă *adj., s.f.* **I** *adj.* **1** (*despre bărbaţi*) Care are mustăţi mari şi dese. ◇ (*subst.*) *Nu-mi plac mustăcioşii.* **2** (*despre unele cereale*) Al cărui spic are ţepi lungi şi subţiri. **3** (*despre unele plante*) Care are mustăţi. **II** *s.f. art.* Numele unui dans popular. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-oşi, -oase.* şi (*reg.*) *musteciós, -oásă adj.* /***mustaţă*** + *-ios.*

mustăcíre *s.f.* **1** Faptul de *a mustăci.* **2** Semn de nemulţumire; cîrtire. • pl. *-i.* /v. ***mustăci.***

mustăreáţă *s.f.* **1** (*pop.*) Sevă. ◆ Spec. Seva arborilor. **2** (*reg.*) Zeamă scursă din tescovină. **3** (*reg.*) Zeamă din gunoiul vitelor. **4** (*reg.*) Suc; băutură îndulcită. • pl. *-eţe.* /***must*** + *-ăreaţă.*

mustăríe *s.f.* **1** Loc unde se face sau se vinde must. **2** Cantitate de must. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***must*** + *-ărie.*

mustăţoáie *s.f.* v. mustăţoi.

mustăţói *s.n.* Aug. al lui *mustaţă.* • pl. *-oi.* şi (*reg.*) *mustăţoáie s.f., musteţói s.n.* /***mustaţă*** + *-oi.*

musteálă *s.f.* (*reg.*) Colect. Mustuitură. • /***musti*** + *-eală.*

musteáţă *s.f.* v. mustaţă.

mustecioáră *s.f.* v. mustăcioară.

musteciós, -oásă *adj.* v. mustăcios.

mustelídă *s.f.* (*zool.; la pl.*) Familie de mamifere carnivore, mici şi mijlocii, cu corpul suplu, cu coada lungă şi cu picioarele scurte, a căror blană, la unele specii, este preţioasă (*Mustelidae*); (*şi la sg.*) animal care face parte din această familie. • pl. *-e.* /<fr. ***mustélides***; cf. lat. *mustēla, -ae* „nevăstuică".

musteníci *s.m. pl.* v. muscerici.

musteriăn, -ă *s.n., adj.* (*arheol.*) **1** *s.n.* Al cincilea subetaj al paleoliticului inferior. **2** *adj.* Care aparţine musterianului, specific musterianului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi arheologice din musterian. • sil. *-ri-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***moustérien***; cf. nm. pr. *Le Moustier*, peşteră în Franţa.

musteţioáră *s.f.* v. mustecioară.

musteţói *s.n.* v. mustăţoi.

mustí *vb. IV.* **1** *intr.* (*despre lichide*) A ieşi la suprafaţă (din corpul sau din obiectul îmbibat); a se ivi (din abundenţă). ◆ (*reg.; despre rîuri*) A creşte, a se umfla. **2** *intr.* (*despre materii, obiecte care absorb sau reţin lichide*) A fi îmbibat de un lichid (care ţîşneşte la apăsare). ◆ (*despre seminţe*) A fi îmbibat de sevă. ◆ (*despre răni, bube*) A fi plin de limfă. **3** *intr.* (*despre sevă*) A curge din abundenţă (îmbibînd ceva). **4** *intr.* (*reg.; despre gunoaiele vitelor*) A fi îmbibat cu zeamă. **5** *tr.* (*reg.; compl. indică struguri*) A mustui. • prez. ind. *-esc.* /***must*** + *-i.*

musticár *s.n.* Plasă metalică uşoară, de apărare contra ţinţarilor. • /<fr. ***moustiquaire.***

mustimétru *s.n.* Instrument cu care se măsoară densitatea şi procentul zahărului din must. • pl. *-e.* şi *mustométru s.n.* /<fr. ***mustimètre.***

mustíre *s.f.* Acţiunea de *a musti* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***musti.***

mustométru *s.n.* v. mustimetru.

mustopítă *s.f.* (*alim.; înv.*) Preparat alimentar dulce, de consistenţa unei paste, făcut din făină, must, nuci şi zahăr. • pl. *-e.* şi *muscopítă s.f.* /<ngr. ***μουστόπιτα.***

mustós, -oásă *adj.* **1** (*despre fructe*) Care este plin de must; suculent, zemos. **2** (*despre copaci*) Care este plin de sevă. ◆ (*despre lemne*) Care este plin de apă. **3** (*despre pămînt*) Care este gras, mănos. **4** Fig. (*despre cuvinte, expresii etc.*) Care este bogat în semnificaţii; care este plin de savoare; care este picant. • pl. *-oşi, -oase.* /***must*** + *-os.*

mustră *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică oameni*) A-şi exprima (prin cuvinte) nemulţumirea faţă de faptele (reprobabile) sau atitudinea (necuviincioasă a) cuiva; a dojeni, a certa. *Mamă-sa... a mustrat-o cu asprime* (CAR.). ◇ Expr. *A-l mustra* (pe cineva) *conştiinţa* (sau *inima*)

= a avea remuşcări, a-şi face reproşuri. *A-l mustra* (pe cineva) *cugetul* v. cuget. ◆ (*refl.*) A-şi imputa singur (fără cuvinte) faptele săvîrşite, comportarea, atitudinea. *Se simţea crescut în casa Boarului şi se mustra pentru greşelile ce le-a făcut* (SLAV.). ◆ (*înv.; tr.; compl. indică fapte, atitudini reprobabile ale oamenilor*) A înfiera, a condamna. *Cu nimic Ea nu-mi mustra tăcerea* (COŞB.). **2** *tr.* (*înv.; compl. indică oameni*) A insulta, a înjura. ◆ A ameninţa. **3** *tr.* (*înv.*) A înfrunta, a brava. **4** *refl. impers.* (*reg.*) A se spune; a se bănui. • prez.ind. *mústru*, (*reg.*) *-ez.* /lat. ***monstrare***.

mustráre *s.f.* **1** Acţiunea de *a* (*se*) *mustra* şi rezultatul ei; dojană, ocară. <> Loc.adj. *De mustrare* = dojenitor. Loc.adv. *Cu mustrare* = cu reproş. **2** Sancţiune disciplinară, pe linie administrativă sau politică, pentru abateri mai puţin grave. **3** (*adesea urmat de determ. „de cuget", „cugetului", „conştiinţei"*) Părere de rău; remuşcare; căinţă. **4** (*înv.*) Cîrteală; păcat. • pl. *-ări*. /v. ***mustra***.

mústră[1] *s.f.* (*milit.*) **1** (*înv., pop.; adesea în legătură cu vb. „a face", „a învăţa"*) Instrucţie militară; exerciţiu militar. ◆ Ext. Manevră. ◆ Inspecţie a unei unităţi militare. **2** (*pop.*) Militărie. • pl. *-e*. şi (*reg.*) *múştră s.f., mústru, múştru s.n.* /<pol. ***musztra***, magh. ***mustra***, it. ***mostra***, rus. ***мушта***, germ. ***Muster***.

mústră[2] *s.f.* v. mostră.

mustrătór, -oáre *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care mustră; dojenitor. *Din uşa tinzii s-auzi un glas mustrător, dar dulce* (COŞB.). <> (*adv.*) *Se uită mustrător cu ochii obosiţi la aţele de fum* (CE. PETR.). **2** *s.m., s.f.* (*înv.*) Persoană care mustră. • pl. *-ori, -oare*. / ***mustra*** + *-ător*.

mústru *s.n.* v. mustră[1].

mustruluí *vb. IV.* v. muştrului.

mustruluiálă *s.f.* v. muştruiuială.

mustuí *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică struguri*) A zdrobi pentru a obţine mustul; (*reg.*) a musti. **2** *refl.* (*despre fructe*) A fermenta. • prez.ind. *-iesc*. /***must*** + *-ui*.

mustuiálă *s.f.* (*pop.*) Faptul de a (se) mustui. ◆ Concr. Amestec de must, resturi de boabe şi de ciorchini, obţinut prin mustuire. • sil. *-tu-ia-*. pl. *-ieli*. /***mustui*** + *-eală*.

mustuíre *s.f.* Acţiunea de *a* (*se*) *mustui* şi rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. ***mustui***.

mustuitoáre *s.f.* v. mustuitor.

mustuitór *s.n.* Unealtă de lemn, formată dintr-un băţ ramificat la un capăt, cu ajutorul căruia se zdrobesc strugurii în butoi, în hîrdău etc. • sil. *-tu-i-*. pl. *-oare*. şi (*reg.*) *mustuitoáre s.f.* /***mustui*** + *-tor*.

mustuitúră *s.f.* Colect. Struguri zdrobiţi, înainte de a fi storşi (la teasc); musteală. • sil. *-tu-i-*. pl. *-i*. /***mustui*** + *-tură*.

musúl *s.n.* (*ind. text.; înv.*) Muselină. • pl. *-uri*. /<tc. ***Musul***, nm. tc. al oraşului *Mosul* (N Irakului).

musulím *s.n.* v. muselină.

musulín *s.n.* v. muselină.

musulínă *s.f.* v. muselină.

musulmán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Mahomedan; (*turc. înv.*) muslim. ◆ Restr. Turc. **2** *adj.* Care aparţine cultului lui Mahomed, care se referă la cultul lui Mahomed. <> *Integrism musulman* v. integrism. ◆ Restr. Turcesc. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***musulman***.

musulmanísm *s.n.* (*relig.*) Mahomedanism. • /<fr. ***musulmanisme***.

muşamá *s.f.* **1** (*ind. text.*) Ţesătură de pînză, impermeabilizată, prin lăcuire, pe una din feţe, care este folosită în gospodărie, în ateliere, în industrie etc. pentru protecţie; (*reg.*) mucava. ◆ Bucată din acest material. <> Expr. *A face un lucru* (sau *lucrurile*) *muşama* = a muşamaliza. *A trage muşamaua* sau *a trage lucrul muşama* v. trage. **2** Numele unui dans popular vioi, jucat de perechi în cerc (la nunţi). ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-ale*, (*reg.*) *-ăli*. /<tc. ***muşamma***.

muşamalíst, -ă *s.m., s.f.* (*fam.*) Persoană care obişnuieşte să muşamalizeze lucrurile. • pl. *-işti, -iste*. /***muşamale*** + *-ist*.

muşamalizá *vb. I. tr.* (*compl. indică greşeli, fapte incorecte etc.*) A ascunde, a acoperi. • prez.ind. *-ez*. /***muşamale*** + *-iza*.

muşamalizáre *s.f.* Acţiunea de *a muşamaliza* şi rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***muşamaliza***.

muşárd *s.m.* (*fran.*) Delator, turnător. • pl. *-zi*. /<fr. ***mouchard***.

muşát, -ă *adj.* (*reg.*) Frumos. • pl. *-ţi, -te*. /probabil de la ****frumuşat***; cf. arom. *muşat*.

muşcá *vb. I.* **1** *tr.* A-şi înfige dinţii (în ceva), a apuca cu dinţii şi a strînge tare (sfîşiind); a răni cu dinţii. <> Expr. *A-şi muşca mîinile* (sau *degetele, pumnii etc.*) = *a*) a avea remuşcări; *b*) a se înfuria. = *A muşca pămîntul* (sau *ţărîna*) = *a*) a cădea la pămînt rănit sau mort; *b*) ext. a muri. *A-l muşca pe cineva de inimă să...* = a se lăsa ispitit să... *A-şi muşca buzele* (*de necaz* sau *de părere de rău*) v. buză. *A-şi muşca limba* v. limbă. *Muşcă-ţi limba* v. limbă. *A-l muşca* (pe cineva) *şarpele de inimă* (ori *de limbă*) v. şarpe. (*A sări*) *ca muşcat de şarpe* v. şarpe. *A-l muşca* (pe cineva) *şarpele invidiei* (sau *vanităţii, îndoielii etc.*) v. şarpe. ◆ (*abs.; despre animale, mai ales despre cîini; compl. indică fiinţe*) A obişnui să atace cu dinţii. <> Zic. *Cîinele care latră nu muşcă*. ◆ (*despre peşti; compl. indică nade*) A apuca din undiţă. ◆ (*despre insecte; compl. indică pielea fiinţelor*) A înţepa, a pişca (producînd durere, usturime). ◆ Ext. (*despre plante urzicante; compl. indică pielea fiinţelor*) A urzica. ◆ Fig. (*despre frig, căldură, foame etc.; compl. indică fiinţe*) A provoca o senzaţie neplăcută, chinuitoare. ◆ Fig. (*pop.; refl. recipr.; despre culori*) A nu se armoniza. **2** *intr.* (*despre fiinţe; de obicei urmat de determ. introduse prin prep. „din", „în"*) A apuca şi a rupe cu dinţii dintr-un aliment (pentru a mînca). ◆ Analog. (*despre lucruri*) A desprinde o porţiune, o bucată din ceva; a smulge. *Pistolul i s-a descărcat în sus, muşcînd din scara de la pod* (CA. PETR.). **3** *tr.* Fig. (*compl. indică oameni*) A ataca cu vorbe răutăcioase; a înţepa. **4** *tr.* Fig. (*despre sentimente, porniri; compl. indică oameni*) A îndemna, a aţîţa. *Atunci o mînie mare o muşca de inimă şi femeia se răzvrătea împotriva lui Iani* (SANDU-A.). **5** *tr.* Fig. (*despre sentimente; compl. indică oameni*) A chinui, a roade. *Fericirea ce-o vedeau în jurul lor le muşca necurmat din inimă* (AGÂR.). • prez.ind. *muşc*. /etimol. nec.

muşcáre *s.f.* Acţiunea de *a muşca* şi rezultatul ei; muşcătură. • pl. *-ări*. /v. ***muşca***.

muşcát[1] *s.n.* **1** Faptul de *a muşca*. **2** (*bot.*) Compuse: *muşcatul-broaştelor* (sau *-broaştei*) = iarba-broaştelor (*Hydrocharis morsus ranae*); *muşcatul-dracului* = *a*) numele a trei plante erbacee cu florile liliachii sau violet-roşietice (*Knautia arvensis, silvatica* şi *longifolia*); *b*) plantă erbacee cu frunzele lunguieţe şi cu florile liliachii sau albastre (*Scabiosa columbaria*); *c*) plantă erbacee cu florile roşii, dispuse în capitule (*Scabiosa lucida*). • /v. ***muşca***.

muşcát[2]**, -ă** *adj.* Care a fost sfîşiat, rupt, rănit prin muşcare. • pl. *-ţi, -te*. /v. ***muşca***.

muşcát[3] *s.m.* v. muşcată[1].

muşcátă[1] *s.f.* (*bot.*) Numele mai multor plante erbacee perene, din familia geraniaceelor, cultivate ca plante decorative: *a*) (şi *muşcată roşie, muşcată roz, muşcată rotată, pop., muşcată puturoasă*) plantă cu tulpina dreaptă sau culcată, cu frunzele rotunde, păroase pe ambele feţe şi cu marginile dinţate, cu florile roşii, roz sau albe, dispuse în umbele (*Pelargonium zonale*); *b*) (şi *muşcată creaţă, muşcată încrestată*) plantă cu tulpina dreaptă, cu ramurile avînd peri lungi, glanduloşi, cu frunzele crestate adînc şi cu o inflorescenţă formată de obicei din cinci flori, cu petalele superioare roz cu o pată purpurie (*Pelargonium radula*); *c*) plantă cu tulpina scurtă, cărnoasă şi solzoasă, cu frunzele dinţate, cu miros de lămîie şi cu florile mici, albe sau roz (*Pelargonium odoratissimum*); (*reg.*) muşcăţel; *d*) (şi *muşcată mare*) plantă cu tulpina lucioasă, mult ramificată şi cu florile mari (*Pelargonium grandiflorum*). ◆ Restr. Floarea acestor plante. • pl. *-e*. şi (*pop.*) *muşcát s.m.* /<bg. ***мушкато***, magh. ***muskáta***.

muşcátă[2] *s.f.* (*bot.; reg.*) Nucuşoară (folosită drept condiment). • pl. *-e*. /<pol. ***muszkat***.

muşcătór, -oáre *adj., s.f.* **I** *adj.* (*despre fiinţe*) Care muşcă. **2** (*mai ales despre soare, ger*) Care provoacă o senzaţie dureroasă de usturime, de arsură. **3** Fig. (*despre oameni*) Care critică cu severitate, cu vorbe răutăcioase; care este ironic, sarcastic. **4** Fig. (*despre cuvinte*) Care este plin de ironie, de sarcasm. **II** *s.f.* (*reg.*) **1** Fiecare dintre cele două capete care se îmbucă ale cercelului de lemn cu care se strîng doagele vaselor. **2** (*constr.*) Încheietură a bîrnelor la unghiurile casei. **3** (*constr.*) Loc de îmbinare a căpriorilor casei. **4** Praştie. **5** (*iht.; mai ales la pl.*) Zvîrlugă (*Cobitis taenia*). • pl. *-ori, -oare*. /***muşca*** + *-ător*.

muşcătúră *s.f.* **1** Muşcare. *Mă înjunghie unde am semnul de muşcătură* (CAR.). *Muşcătura de şerpe aduce moartea* (PER.). ◆ Senzaţie de durere înţepătoare, de usturime, de arsură provocată de un agent exterior. *Cunoscu... muşcăturile iernii* (SADOV.). ◆ (*med.*) Fel în care apropie cineva dinţii cînd muşcă. ◆ Fig. Vorbă muşcătoare; ironie usturătoare; rău pe care îl provoacă cineva prin bîrfă, calomie. **2** Rană provocată prin muşcare. ◆ Semn rămas în urma acestei răni. *De unde ai tu muşcătura aia la mînă?* (CAR.). **3** Bucată dintr-un aliment care se rupe printr-o singură muşcare sau care se poate mînca o dată. *Ion... tăia cu briceagul o muşcătură de slănină* (REBR.). **4** (*constr.; reg.*) Loc de îmbinare a căpriorilor sau a bîrnelor, la unghiurile casei. • pl. *-i*, (*reg.*) *-e*. /***muşca*** + *-ătură*.

muşcăţél *s.m.* (*bot.; reg.*) Muşcată (*Pelargonium odoratissimum*). • pl. *-ei*. /***muşcat***[3] + *-el*.

muşcél *s.n.* v. muscel.

muşceríci *s.m. pl.* v. muscerici.

muşchetár *s.m.* (*în Ev. Med.*) **1** Soldat de infanterie înarmat cu o muschetă sau cu o puşcă. **2** Nobil din corpul de cavalerie, la curtea regilor Franţei. • pl. *-i*. şi *muschetár*, (*reg.*) *muscatír s.m.* /<fr. ***mousquetaire***; cf. germ. *Musketier*.

muşchéte *s.m.* (*reg.*) **1** Muşchi de porc conservat în untură. **2** Carne macră. • pl. *-eţi*. /***muşchi***[2] + *-ete*.

muşchi[1] *s.m.* **I** (*bot.*) **1** (*la pl.*) Clasă de criptogame vasculare, din încrengătura briofitelor, fără rădăcină şi flori, care cresc, în grupuri de fire veşnic verzi, în locuri umede şi umbroase şi care se înmulţesc prin spori; (*şi la sg.*) plantă care face parte din această clasă. **2** (*impr.*) Numele unor licheni care se aseamănă cu muşchii: *a*) (şi *muşchi de munte, muşchi creţi, muşchi de piatră*) plantă cu talul de 8-10 cm, de culoare gălbuie, cenuşie-verzuie sau castanie pe partea superioară şi albicioasă pe partea inferioară (*Lichen islandicus*); *b*) (şi *muşchiul fagului, muşchi de copaci*) plantă de culoare verde, cu talul format dintr-o lamă turtită, avînd partea superioară cu mici adîncituri (*Lobaria pulmonaria*); *c*) (şi *muşchi de lemn, muşchi alb*) pletele-muierii (*Usnea barbata*); *d*) (şi *muşchi de fîntînă*) gălbează (*Marchantia polymorpha*). **3** (*reg.*) Iarbă-de-şoaldină (*Sedum acre*). **II** (*reg.*) **1** Coamă pe mijlocul arăturii. **2** Hotar, hat, răzor. • pl. *muşchi*. /lat. ***müscülus*** <*muscus, -i*.

muşchi[1] I (1)

muşchi[2] *s.m.* **1** (*anat.; mai ales la pl.*) Ţesut fibros şi cărnos al corpului vertebratelor şi al majorităţii nevertebratelor, care, datorită proprietăţilor fundamentale de contractibilitate şi elasticitate, după impulsul nervos primit, pune în mişcare diferite organe şi părţi ale corpului. <> *Muşchi abductor* v. abductor. *Muşchi ciliar* v. ciliar. *Muşchi constrictor* v. constrictor. *Muşchii gemeni* v. geamăn. *Muşchi masticator* v. masticator. *Muşchi mastoidian* v. mastoidian. *Muşchi rotator* v. rotator. *Muşchi scalen* v. scalen. *Muşchi striaţi* v. striat. <> Expr. (*fam.*) *A-şi lucra muşchii* = a face exerciţii de gimnastică pentru tonifierea muşchilor. **2** (*alim.; de obicei urmat de determ.*) Bucată de carne de animal, desprinsă din regiunea dorso-lombară, folosită în alimentaţie, mai ales preparată prin sărare, afumare etc. *Îmi place muşchiul ţigănesc*. • pl. *muşchi*, (*înv.*) *n. -uri*. /lat. ***müscülus*** <*mus, -ris*.

muşchiós[1]**, -oásă** *adj.* (*înv.*) Care este acoperit cu muşchi. • pl. *-oşi, -oase*. /***muşchi***[1] + *-os*.

muşchiós[2]**, -oásă** *adj.* **1** (*înv.*) Musculos. **2** (*reg.*) Puternic, vînjos. • pl. *-oşi, -oase*. /***muşchi***[2] + *-os*.

muşchişór *s.m.* Muşchiuleţ. • pl. *-i*. /***muşchi***[2] + *-işor*.

muşchiulár, -ă *adj.* v. muscular.

muşchiulatúră *s.f.* v. musculatură.

muşchiuléţ *s.m.* Dim. al lui *muşchi*; muşchişor. • pl. *-e*. /***muşchi***[2] + *-uleţ*.

muşchiulós, -oásă *adj.* v. musculos.

mușculatúră *s.f.* v. musculatură.
mușeţél *s.m.* (*bot.*) **1** Plantă erbacee anuală, din familia compozitelor, cu frunzele divizate și cu florile grupate în capitule terminale, albe pe margini și galbene în centru, foarte parfumate, care sînt folosite în medicină pentru proprietățile lor calmante și dezinfectante (*Matricaria chamomilla*); romaniță. **2** (*reg.*) Floarea-raiului (*Chrysanthemum cinerariifolium*). • /***mușat*** + *-el.*

mușețel (1)

mușină *vb. I.* **1** *tr., intr.* (*despre unele animale*) A mirosi, a adulmeca. **2** *intr.* (*reg.; despre oameni*) A lucra încet, fără spor. **3** *intr.* (*reg.; despre oameni*) A pierde vremea în zadar. • prez.ind. *múșin.* /cf. *mișuna.*
mușinăre *s.f.* (*reg.*) Faptul de *a mușina.* • pl. *-ări.* /v. ***mușina.***
músină *s.f.* (*entom.*) **1** (*înv.*) Țînțar (*Culex*). **2** (*înv.*) Muscă (*Musca domestica*). **3** (*înv., reg.*) Mușiță. **4** (*reg.*) Molie (*Tinea*). **5** (*reg.*) Viermănar (*Sarcophaga carnaris*), • pl. *-i,* (*înv., reg.*) *-e.* /cf. pol. *muszyna.*
mușinói *s.n.* v. mușuroi[1].
mușír *s.m.* (*turc. înv.*) Pașă cu trei tuiuri. • pl. *-i.* /<tc. ***müşir.***
mușiróí[1] *s.n.* v. mușuroi[1].
mușiroí[2] *vb.* v. mușuroi[2].
mușiroít *s.n.* v. mușuroit.
mușitár *s.n.* v. mușter.
músiță *s.f.* Colect. **1** Nume dat roiurilor de musculițe adunate în jurul butoaielor cu vin, al vaselor de oțet, al băuturilor sau fructelor care fermentează. **2** Grămăjoară de ouă depuse, vara, de unele muște, pe carnea descoperită sau pe cadavre; (*înv., reg.*) mușină. ◆ Ext. Larve care se dezvoltă din aceste ouă. **3** (*pop.*) Nume dat unor insecte parazite care trăiesc pe frunzele pomilor sau ale unor plante. **4** (*înv., reg.*) Muscă (*Musca domestica*). **5** (Flori de) mucegai. ◆ Spec. Mucegai de vin. ◇ Expr. (*reg.*) *A dormi să facă mușiți la gură* = a dormi adînc și mult timp. • pl. *-e,* (*reg.*) *-i.* /<bg. ***мушица***, srb. ***mušica.***
mușlíng *subst.* v. mișling.
mușluí *vb. IV.* **1** *intr.* (*despre unele animale*) A vagabonda adulmecînd sau scotocind cu botul după mîncare. **2** *intr.* (*reg.; despre oameni*) A pierde vremea cu nimicuri. **3** *tr.* (*reg.*) A murdări, a mînji. • prez. ind. *-iesc.* /cf. *mușina.*
mușluíre *s.f.* Acțiunea de *a mușlui* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***mușlui.***
mușoróí *s.n.* v. mușuroi[1].
mușoróít *s.n.* v. mușuroit.
muștár *s.m., s.n.* **1** *s.m.* (*bot.*) Nume dat mai multor plante anuale, din familia cruciferelor: *a*) (și *mușt**ar** alb, mușt**ar** bun*) plantă cu tulpina înaltă de 30-60 cm, cu fructele galbene, acoperite cu peri albi și cu semințele de culoare albă-gălbuie pînă la galbenă (*Brassica alba*); *b*) (și *mușt**ar** negru, mușt**ar** de cîmp*) plantă cu tulpina înaltă de 100-150 cm, cu semințele de culoare brună-roșiatică sau neagră (*Brassica nigra*); *c*) (și *mușt**ar** sălbatic, mușt**ar** de cîmp*) plantă cu florile galbene și cu fructele silicve (*Brassica sinapis*). **2** *s.n.* Restr. Sămînța mușt**ar**ului, cu gust și miros înțepător, folosită, sub formă de făină, la prepararea unui condiment picant sau la cataplasme contra durerilor nevralgice. **3** *s.n.* (*alim.*) Condiment sub formă de pastă moale, de culoare galbenă-verzuie, obținut din semințe de mușt**ar** cu adaos de sare, zahăr, acid acetic, cimbru, usturoi etc. ◇ Expr. (*fam.*) *A-i sări* (cuiva) *mușt**ar**ul* sau *a(-i) veni cuiva mușt**ar**ul la nas, a-i ieși cuiva mușt**ar**ul pe nas* = a se enerva, a se înfuria. **4** *s.n.* (*reg.*) Amestec de usturoi pisat cu apă, oțet și sare. • și (*reg.*) *mușt**ár** s.n.* /<magh. ***mustár.***
muștárieră *s.f.* Vas special în care se păstrează mușt**ar**ul (folosit drept condiment); (*înv.*) mușt**ar**niță. • sil. *-ri-e-.* pl. *-e.* /***mușt**ar* + *-ieră*, după fr. *moutardier.*
muștărníță *s.f.* (*înv.*) Mușt**ar**ieră. • pl. *-e.* /***mușt**ar* + *-arniță.*
mușteá *s.f.* **1** Ciocan de cizmărie sau de cojocărie, cu care se bat cusăturile sau se netezește pielea tăbăcită. ◆ Unealtă de cojocărie, de formă piramidală, cu care se fixează pielea tăbăcită pentru a fi croită. **2** Fig. Lovitură cu pumnul. • pl. *-ele.* /<tc. ***muşta.***
mușteréu *s.m.* v. mușteriu.
mușteríci *s.m. pl.* v. muscerici.
mușteríu *s.m.* **1** Persoană care cumpără (în mod constant) de la un magazin, de la un negustor etc. **2** Persoană care consumă ceva dintr-un local (public); client. **3** (*înv.*) Cumpărător la o licitație, la un mezat etc. • pl. *-ii.* și (*înv.*) ***mușteréu*** *s.m.* /<tc. ***müşteri.***
muștiúc *s.n.* **1** (*muz.*) Piesă detașabilă (de metal, de os, de lemn etc.) la instrumentele muzicale de suflat, prin care se suflă. ◆ (*arg.*) Gură. ◇ Expr. *A lua cuiva mușt**iu**cul* = a lovi pe cineva peste gură. **2** (*tehn.*) Piesă metalică (de aramă), cu care se termină un furtun de stropit și care servește la dirijarea jetului de lichid. **3** (*constr.*) Piesă de metal sau de lemn, fixată la capătul de presare al pieselor, care este folosită la fasonarea cărămizilor, a țiglelor etc. **4** (*pop.*) Zăbală. • pl. *-uri.* și *mușt**úc** s.n.* /<germ. ***Mundstück.***

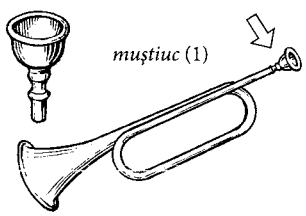
*mușt**iu**c* (1)

múștră *s.f.* v. mustră[1].
múștru *s.n.* v. mustră[1].
muștrulí *vb. IV.* v. mușt**r**ului.
muștrului *vb. IV. tr.* **1** (*milit.; înv.; compl. indică soldați*) A pregăti în vederea însușirii teoriei și practicii militare; a deprinde cu exercițiul militar. **2** Ext. (*înv.*) A învăța, a instrui (cu asprime); a struni. **3** (*pop.; fam.*) A certa, a dojeni (cu asprime). *Mama își mușt**r**uiește copilul că nu a ajuns la timp acasă.* ◆ (*compl. indică animale de tracțiune*) A bate. • prez.ind. *-iesc.* și (*pop.*) *mustrulí, mușt**r**ulí vb. IV.* /***mușt**ru* + *-ului.*
muștruluiálă *s.f.* Acțiunea de *a mușt**r**ului* și rezultatul ei. • pl. *-ieli.* și (*pop.*) *mustruluiálă s.f.* /***mușt**rului* + *-ală.*
muștúc *s.n.* v. mușt**iu**c.
mușunói *s.n.* v. mușuroi[1].
mușuróí[1] *s.n.* **1** Movilită formată din pămîntul pe care îl aruncă la suprafața solului cîrtițele, furnicile etc., cînd își sapă coridoare subterane. ◆ Cuib de furnici; totalitatea furnicilor care trăiesc într-un asemenea loc. **2** Movilită de pămînt făcută la rădăcina unor plante de cultură, pentru a le sprijini, a le feri de vînt, de înghеț etc. sau pentru a le favoriza dezvoltarea; cuib. **3** (*geomorf.*) Formă mică de relief (10-30 cm) cu aspect de calotă sferică, ce are mai ales origine biogenă. ◆ (*pop.*) Deal mic. ◆ (*reg.*) Fiecare dintre movilițele de pămînt făcute de om pentru a marca un hotar. **4** Analog. (*urmat de determ. introduse prin prep. „de”*) Grămadă (mică). **5** (*zool.; reg.*) Cîrtiță (*Talpa europaea*). • pl. *-oaie, m. -oi.* și (*reg.*) *mușinói, mușiróí, mușoróí, mușunói, mușuróí, mușinói, mușiróí, mușoróí, mușunói s.n.* /lat. ***mus araneus.***
mușuroí[2] *vb. IV.* **1** *tr.* A îngrămădi pămînt la rădăcina unor plante de cultură, pentru a le sprijini, a le feri de vînt, de înghеț etc. sau pentru a le favoriza dezvoltarea. **2** *refl.* Fig. A se aduna, a se îngrămădi. *Năvălesc măguri din toate părțile, se mușuroiesc în jurul nostru greoaie* (VLAH.). • prez.ind. *-iesc.* și (*reg.*) *mușinoí, mușiroí, mușuroí, mușiroí vb. IV.* /***mușuroi***[1] + *-i.*
mușuroíre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *mușuroi* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***mușuroi***[2].
mușuroít *s.n.* **1** Faptul de *a* (*se*) *mușuroi.* **2** (*agric.*) Prașila a doua a porumbului. • și (*reg.*) *mușoroít, mușiroít, mușoroít s.n.* /v. ***mușuroi***[2].
mușuroitór, -oáre *adj., s.n.* (*agric.*) **1** *adj.* Care mușuroiește; cu care se mușuroiește. **2** *s.n.* Unealtă folosită la mușuroire. **3** *s.n.* Rariță cu două cormane, folosită la prășit. • sil. *-ro-i-.* pl. *-ori, -oare.* și (*reg.*) *mușoroitór s.n.* /***mușuroi***[2] + *-tor.*
mut, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care nu poate vorbi, care este lipsită de facultatea de a vorbi. ◇ Zic. *La poarta surdului Poți să bați oricît de mult, Că el îți va ședea mut. Mai bine cu muta decît cu limbuta.* ◇ Expr. (*fam.*) *Asta să i-o spui lui mutu* = s-o spui cui te crede (căci eu nu am încredere în afirmațiile tale). *Unde a dus* (*surdul roata și*) *mutul iapa* = foarte departe. *Du-te unde și-a dus mutul iapa!* = dispari de aici! (*pop.*) *Mutu la ușă* = *a*) obiect care se pune în fața ușii, pentru a arăta că nu e nimeni acasă; *b*) intrarea oprită. (*reg.*) *A* (*se*) *juca cu mutul* = a juca cărți în absența celui de al patrulea jucător, dar împărțind cărțile ca și cum acesta ar fi prezent. *A bate* (pe cineva) *a mutu* (sau *a muta*) = a bate pe cineva pe înfundate. *A tăcea ca un mut* v. tăcea. ◇ Fig. *A mea toscană liră a sta mută se deprinde* (ASACHI). ◆ (*adj.; despre animale*) Care nu scoate strigătele caracteristice speciei. ◆ (*adj.; despre organele vorbirii*) Care este lipsit de facultatea de a emite sunete articulate. **2** *adj.* (*despre oameni*) Care nu vrea sau nu poate să vorbească la un moment dat sau în împrejurări deosebite; ext. căruia nu-i place să vorbească mult, care este tăcut din fire. *Mergea mut alături de mine* (EMIN.). ◇ Expr. *A fi mut ca pămîntul* v. pămînt. **3** *adj.* (*despre acțiuni, atitudini etc. ale oamenilor*) Care se face, se petrece în tăcere, fără cuvinte; care nu se exprimă prin cuvinte. ◇ (*muz.*) *Cor mut* = ansamblu vocal care execută o melodie fără cuvinte. (*cinemat.*) *Film mut* = (*în opoz. cu „film sonor”*) film cinematografic care înregistrează numai imagini, fără sunete sau vorbirea personajelor. *Scenă mută* = scenă dintr-o lucrare dramatică în care personajele nu vorbesc, exprimîndu-și sentimentele prin mimică, gesturi, atitudini etc. (*lingv.*) *Literă mută* = literă dintr-un cuvînt care nu se pronunță. (*geogr.*) *Hartă mută* = hartă geografică pe care nu este scris nici un nume. ◆ (*despre sentimente*) Care este atît de puternic încît nu se poate exprima prin cuvinte. *Alexandru... își ducea prin întuneric mîhnirea-i mută* (SADOV.). ◆ (*despre vorbe*) Care este spus în șoaptă. ◆ (*despre voce*) Care este șoptită. ◆ (*adv.*) Fără zgomot. **4** *adj.* Ext. (*despre elemente ale naturii, așezări omenești etc.*) Care este liniștit, tăcut. *În mijlocul naturii mute eram eu singur călător* (IOSIF). ◆ Care este liniștitor, odihnitor. *Somn... acopere-mi ființa Cu-a ta mută armonie* (EMIN.). ◆ (*despre săli de spectacole, de concert etc.*) În care vibrațiile sonore nu se repercutează. **5** *adj.* (*fam.; despre oameni*) Care este tăcut, morocănos, ursuz, posac. **6** *s.m. art.* (*reg.*) Al doilea conducător în ceata călușarilor, care nu vorbește în timpul jocului, reprezentînd personajul comic al cetei; mutulică. **7** *adj.* (*reg.; despre oameni*) Care este gîngav, bîlbîit. **8** *s.m., s.f.* (*reg.*) Om nepriceput, prost; om zăpăcit. ◆ (*deprec.*) Epitet pentru soț sau soție. **9** *s.m.* (*pop.*) Eufem. Unul dintre numele dracului. **10** *s.f.* Pușculiță (pentru bani). • pl. *muți, -te.* /lat. ***mūtus, -a, -um.***
mutá *vb. I.* **I** (*predomină ideea de deplasare*) **1** *tr., refl.* A (se) mișca din locul în care se găsește și a (se) așeza în alt loc; a (se) deplasa, a (se) strămuta, a (se) transfera. *Vezi tu bușile aste două? Una-i cu apă, altu cu putere. Să le mutăm una-n locul alteia* (EMIN.). ◇ Expr. (*fam.; tr.*) *A-i muta* (cuiva) *căpriorii* = a bate (pe cineva) foarte tare, lovindu-l peste obraz. *A se muta de pe vatră pe cuptor* v. cuptor. *A muta ceva din loc* v. loc. *A o muta de pe un umăr de celălalt* v. umăr. ◆ A (se) transfera dintr-un serviciu în altul. ◆ (*tr.; compl. indică piesele jocului de șah*) A schimba locul pe tabla de joc. ◆ (*tr. abs.; impers.; pers. 2 sg.*) Termen folosit pentru a îndemna un animal să schimbe piciorul (la muls, la potcovit etc.). ◆ (*pop.; refl.; despre boli*) A fi contagios. ◆ (*reg.; tr.; compl. indică vinuri*) A pritoci. ◆ Fig. (*înv.; tr.; cu determ. introduse prin prep. „la”*) A pune pe seama cuiva; a atribui. **2** *refl.* (*cu determ. locale, introduse prin prep. „în”, „la”, „pe”*) A se așeza (cu locuința) în alt loc; a-și schimba domiciliul, sediul, serviciul etc. *După ce s-a pensionat s-a mutat definitiv la țară.* ◇ Expr. *A se muta cu șatra* v. șatră. *A se muta ca țiganul cu cortul* v. țigan. ◆ Fig. (*înv., pop.; tr.; compl. indică oameni; cu determ. ca „din viață”, „dintre vii”, „din această lume”*) A omorî. ◆ Fig. (*refl.; despre oameni*) A muri. ◇ Expr. *A se muta la cele veșnice* v. veșnic. **3** *tr., refl.* (*înv., pop.*) A (se) mișca, a (se) urni din loc; a (se) clătina. *Zoroastru... făcea ca stelele să se mute din loc* (EMIN.).

◆ (*reg.; refl.; despre membrele corpului*) A ieși din încheietură; a se scrînti. **4** *tr.* (*înv.*) A amîna. **II** *tr.* (*înv., pop.; predomină ideea de schimbare, de transformare*) **1** A schimba, a înlocui (cu altceva sau cu altcineva); a modifica, a transforma. *Supt vreme stăm, cu vreme ne mutăm viața* (COSTIN). ◆ (*refl.*) A se reincarna, a se întrupa. *Cînd te vei muta tu în firea ei, atunci vei fi atotștiutor* (EMIN.). **2** A da altă direcție, alt curs; a abate. *L-au mai mutat de la gîndul lui* (COSTIN). ◇ Expr. *A muta vorba* (sau *cuvîntul*) = a răstălmăci cele spuse de cineva. *A-și muta gîndul* v. gînd. • prez. ind. *mut.* /lat. ***mutare***.

mutabíl, -ă *adj.* **1** Care poate fi mutat, deplasat. **2** Care poate fi schimbat, transformat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***mutable***, lat. ***mūtabilis, -e***.

mutabilitáte *s.f.* **1** Însușirea de a fi mutabil. **2** (*biol.*) Proprietate a materiei vii de a produce mutații. • /<fr. ***mutabilité***, lat. ***mūtabilĭtas-tis***.

mutacísm *s.n.* **1** Refuz deliberat de a comunica, în virtutea unei tendințe simulatorii, unei atitudini de supraestimare, de opoziție etc. **2** Pronunțare a unei consoane (*m, b, p*) în locul alteia. • /<fr. ***mutacisme***.

mutagén, -ă *adj., s.n.* (*genet.*) (Agent) care provoacă apariția unei mutații. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***mutagène***.

mutagenéză *s.f.* (*genet.*) Proces de apariție a unor mutații. • /<fr. ***mutagenèse***; cf. lat. *mūtatĭo, -onis* „schimbare", gr. *γένεσις* „naștere, apariție".

mutánt *s.m.* (*genet.*) **1** Genă care a suferit o mutație. **2** Organism care provine dintr-o mutație. • pl. *-ți.* și *mutántă s.f.* /<fr. ***mutant***.

mutántă *s.f.* v. mutant.

mutárcă *s.f.* v. mutelcă.

mutáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *muta* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***muta***.

mutát[1] *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *muta*. • /v. ***muta***.

mutát[2]**, -ă** *adj.* (*înv.*) Care este schimbat; care este de nerecunoscut. • pl. *-ți, -te.* /v. ***muta***.

mutátis mutándis *loc.adv.* Schimbînd ceea ce trebuie schimbat. • /<lat. ***mutatis mutandis***.

mutatív, -ă *adj.* Care are caracter de mutație. • pl. *-i, -e.* /<it. ***mutativo***, engl. ***mutative***.

mutátor *s.n.* **1** (*electr.*) Aparat, dispozitiv, instalație care transformă un curent alternativ în curent continuu și invers; schimbător de fază sau de frecvență pentru un curent alternativ; schimbător de tensiune pentru un curent continuu. **2** (*genet.*) Genă care poate spori frecvența mutațiilor la alte gene. • pl. *-oare.* /<fr. ***mutateur***.

mutáție *s.f.* **1** Schimbare de domiciliu sau de sediu; îndeplinire a formelor legale în legătură cu această schimbare. ◆ Ext. Viză de mutare. ◆ Înregistrare a unei schimbări intervenite în statutul personal sau de serviciu al unei persoane care muncește sau în situația militară a cuiva. **2** Schimbare, prefacere; transformare. ◇ (*lit.*) *Mutație a valorilor estetice* = proces de percepție, diferită odată cu trecerea timpului, a elementului estetic din structura unei opere literare. **3** (*genet.*) Modificare cromozomială cu efecte genetice, datorată unui proces genetic normal, survenit spontan, sau unor agenți mutageni. ◇ *Mutație indusă* v. indus. **4** (*fon.*) Transformare sistematică a unei serii de sunete în altele. ◇ *Mutație consonantică* (sau *a consoanelor*) = transformare de ansamblu a consoanelor ocluzive (în limbile germanice), astfel încît fiecare serie este substituită cu alta. **5** (*jur.*) Transmitere a unui bun dintr-o proprietate în alta. **6** (*med.*) Schimbare a vocii copiilor, în perioada pubertății. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***mutation***, lat. ***mūtatĭo, -onis***.

mutaționál, -ă *adj.* (*genet.*) Care se referă la mutații. • sil. *-ți-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***mutationnel***.

mutațiomísm *s.n.* (*biol.*) Teorie potrivit căreia mutațiile determină apariția de noi specii. • sil. *-ți-o-.* /<fr. ***mutationnisme***.

mutațiomíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Adept) al mutaționismului. • sil. *-ți-o-.* pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***mutationniste***.

mutălău *s.m.* (*reg.*) **1** Om mut. ◆ Spec. Copil care vorbește greu. **2** Om tăcut, morocănos, ursuz, posac. **3** Om nepriceput, prost. • pl. *-ăi.* /***mut*** + *-ălău*.

mutátor, -oáre *adj., s.f.* **1** *adj.* (*reg.*) Care se poate mișca; care se mută dintr-un loc în altul; care își schimbă locul, domiciliul, sediul. ◆ (*despre păsări*) Care migrează. ◆ (*despre boli*) Care este contagios. **2** *s.f.* (*reg.*) Stînă provizorie, care se poate muta dintr-un loc în altul. **3** *s.f.* (*reg.*) Parte a joagărului, alcătuită din bătătoare, amnar și grindei. ◆ Restr. (*la joagăr*) Bătătoare. **4** *s.f.* (*bot.*) Numele a două plante erbacee din familia cucurbitaceelor, agățătoare, veninoase, folosite în medicina populară: *a*) plantă cu rădăcina groasă și cărnoasă, cu frunzele pețiolate, cu florile albe-gălbui și cu fructele în formă de boabe roșii (*Bryonia dioica*); *b*) împărăteasă (*Bryonia alba*). • pl. *-ori, -oare.* /***muta*** + *-ător*.

muteárcă *s.f.* v. mutelcă.

mutélcă *s.f.* **1** (*tehn.*) Piesă de metal, de mărime variabilă, care are la mijloc o gaură cu filet în care se îmbucă spirala unui șurub sau o tijă cu filet. **2** (*pesc.; la pl.*) Sfere de plumb găurite, înșirate pe coarda de jos a volocului sau a plasei de pescuit, pentru a le ține la fundul apei. **3** (*reg.*) Coarbă. ◆ Restr. Parte a coarbei în care se fixează vîrful. • pl. *-ci.* și (*reg.*) *mutárcă, mutércă, muteárcă s.f.* /<pol. ***muterka***, ucr. ***мутерка***.

mutércă *s.f.* v. mutelcă.

mutésc, -eáscă *adj.* Care este caracteristic oamenilor muți; care nu se exprimă prin cuvinte. • pl. *-ești.* și *mușt́esc, -eáscă adj.* /***mut*** + *-esc*.

mutéște *adv.* Ca un mut, în felul muților; cu ajutorul gesturilor, al mimicii; pe tăcute, fără cuvinte. • și *mușt́éște adv.* /***mut*** + *-ește*.

mútic, -ă *adj.* (*bot.; despre frunze*) Care se termină cu un organ prelungit (spin, aculeu etc.). • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***mutique***; cf. lat. *mutĭcus* „spin".

mutilá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică părți ale corpului*) A tăia, a amputa, a ciunti (cu o armă, în urma unui accident, a unei explozii etc.). **2** (*compl. indică ființe*) A desfigura, a sluți prin schilodirea, amputarea unei părți a corpului (cu o armă, în urma unui accident, a unei explozii etc.). ◇ (*refl.*) *S-a mutilat cu pistolul.* ◇ Fig. *A mutila lucrarea de artă... este, cu un cuvînt, o profanare* (CAR.). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***mutiler***, lat. ***mutilare***.

mutilánt, -ă *adj.* Care mutilează. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***mutilant***.

mutiláre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *mutila* și rezultatul ei; mutilație. • pl. *-ări.* /v. ***mutila***.

mutilát, -ă *adj.* **1** (*despre părți ale corpului*) Care a fost tăiat, amputat, ciuntit (cu o armă, în urma unui accident, a unei explozii etc.). **2** (*despre ființe*) Care este desfigurat, slușit prin schilodirea, amputarea unei părți a corpului (cu o armă, în urma unui accident, a unei explozii etc). ◆ (*subst. m.*) Invalid de război. • pl. *-ți, -te.* /v. ***mutila***.

mutilatór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care mutilează, care slușește. • pl. *-ori, -oare.* /***mutila*** + *-tor*.

mutilație *s.f.* Mutilare. • pl. *-ii.* g. *-d. -iei.* /<lat. ***mutilatio, -onis***.

mutísm *s.n.* **1** Muțenie. ◆ Ext. Tăcere (îndelungată, încăpățînată). **2** (*psih.*) *Mutism electiv* (sau *voluntar*) = refuz de a vorbi, deși facultățile vorbirii și ale gîndirii sînt nealterate, care poate apărea în stările delirante, în accesele melancolice, în schizofrenie sau în crizele de isterii. • /<fr. ***mutisme***.

mutitáte *s.f.* (*med.*) Imposibilitate a articulării cuvintelor. • /<fr. ***mutité***.

mutón[1] *s.m.* (*genet.*) Cel mai mic segment de material genetic care poate suferi o mutație. • pl. *-i.* /de la ***mutație***.

mutón[2] *s.n.* (*ind. piel.*) **1** Blană de oaie prelucrată (și vopsită), din care se fac mantouri. **2** Haină confecționată din astfel de blană. • pl. *-oane.* /<fr. ***mouton***.

mutonát, -ă *adj.* **1** (*despre cer*) Care este acoperit cu nori mici, albi. **2** (*geol.; despre roci*) În formă de mamelon care poartă urme ale șlefuirii de ghețari. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***moutonné***.

mútră *s.f.* (*fam.*) **1** Față, obraz, figură. *La fereastră apăru o altă mutră* (SAHIA). ◇ Expr. *Nu e de mutra lui* = nu e pentru el. *După mutra lui* = după rangul cuiva, după condiția socială a cuiva. *Mai ai mutră să vorbești* = mai ai îndrăzneala să vorbești. *A-i sluți* (cuiva) *mutra* v. sluți. ◆ Reprezentare plastică a figurii omenești. *Pereții casei lui sînt plini de mutre pocite și de fel de fel de inscripțiuni* (SLAV.). **2** Expresie a feței; fizionomie. *Își alcătui o mutră severă de tot* (MIR.). ◇ Expr. *A face mutre* = a face mofturi; a nu fi de acord. *A tăia mutre* = a se strîmba. **3** Ext. Individ, persoană. *Cîțiva ofițeri au ieșit pe cheu. Toți mutre străine* (BART). • pl. *-e.* /<ngr. ***μούτρο***.

mutrișoáră *s.f.* (*fam.*) Dim. al lui *mutră*. • pl. *-e.* /***mutră*** + *-işoară*.

mutuái, -ă *adj.* **1** Care se face în mod reciproc și simultan. ◇ (*fiz.*) *Inducție mutuală* = inducție electromagnetică exercitată reciproc între două circuite străbătute de curenți electrici variabili. *Asistență mutuală* v. asistență. **2** (*impr.*) Care are loc reciproc și fără cuvinte. • sil. *-tu-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***mutuel***, germ. ***mutuell, mutual***.

mutualísm *s.n.* **1** Sistem de solidaritate și de ajutor reciproc. **2** (*biol.*) Viețuire laolaltă a mai multe organisme de specii diferite. • sil. *-tu-a-.* /<fr. ***mutualisme***.

mutualíst, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Adept) al mutualismului. **2** *s.m., s.f.* Membru al unei societăți de ajutor reciproc. • sil. *-tu-a-.* pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***mutualiste***.

mutualitáte *s.f.* Caracter a ceea ce este mutual; reciprocitate; ajutor reciproc. • sil. *-tu-a-.* /<fr. ***mutualité***.

mutúlă *s.f.* (*arhit.*) Ornament al antablamentului doric, deasupra fiecărui triglif. • pl. *-e.* /<fr. ***mutule***.

mutulícă *s.f.* **1** (*fam.*) Persoană timidă sau bleagă, care vorbește puțin. **2** (*reg.*) Om care nu poate vorbi bine. ◆ Om tăcut, morocănos. **3** (*reg.*) Al doilea conducător în ceata călușarilor, care nu vorbește în timpul jocului, reprezentînd personajul comic al cetei; mutul. **4** (*bot.*) Plantă al cărei rizom se întrebuințează ca leac împotriva durerilor abdominale. (*Scopolia carniolica*). • pl. *-ci.* /***mut*** + *-ulică*.

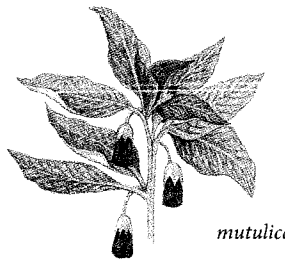

mutulică (4)

muțénie *s.f.* **1** Stare a celui mut; incapacitate de a vorbi, lipsă a facultății de a vorbi; mutism, mutie. **2** Stare a celui care nu vrea sau nu poate să vorbească la un moment dat sau în împrejurări deosebite. *Mă enervează muțenia în care a căzut.* **3** Lipsă de zgomot, de mișcare; liniște, tăcere deplină. *O muțenie nesfîrșită stăpînea zările* (ANG.-IOS.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***mut*** + *-enie*.

muțésc, -eáscă *adj.* v. mutesc.

muțéște *adv.* v. mutește.

muți *vb. IV. intr.* (*pop.*) **1** (*despre oameni*) A-și pierde facultatea de a vorbi; a deveni mut. ◆ (*despre organele vorbirii*) A nu mai (putea) emite sunete articulate. **2** (*despre glasuri, zgomote etc.*) A înceta, a se potoli. • prez.ind. *-esc.* /***mut*** + *-i*.

muție *s.f.* Muțenie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***mut*** + *-ie*.

muțíre *s.f.* Faptul de *a muți*. • pl. *-i.* /v. ***muți***.

muțiu *s.m. invar.* Expr. (*reg.*) *A lătra a muțiu* = a lătra înfundat. • /probabil contaminare între ***mut*** și ***pustiu***.

muțunáche *s.m. invar.* **1** (*în teatrul de marionete*) Păpușă care reprezintă un personaj amuzant sau grotesc. **2** (*deprec.*) (Epitet pentru un) tînăr spilcuit, ridicol și ușuratic; filfizon. **3** (*fam*) Termen de alintare pentru o ființă drăgălașă sau pentru un obiect mic, delicat. **4** (*înv.*) Reprezentare plastică, decorativă, miniaturală a unei persoane. • și *muțunáchi s.m. invar.* /<ngr. ***μουτσουνάκι***, dim. lui *μουτσούνα* „mască, față; moacă".

muțunáchi *s.m. invar.* v. muțunache.

múză *s.f.* **1** (*în mit. greaco-romană*) Fiecare dintre cele nouă divinități alegorice, ocrotitoare și inspiratoare

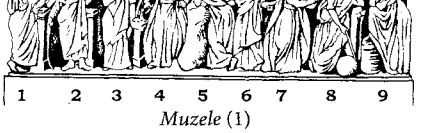

1 2 3 4 5 6 7 8 9

Muzele (1)

(basorelief de pe un sarcofag din muzeul Luvru, Paris)

1. Clio. *4.* Euterpe. *7.* Terpsihora.
2. Talia. *5.* Polimnia. *8.* Urania.
3. Erato. *6.* Caliope. *9.* Melpomene.

ale artelor și științelor, fiice ale lui Zeus și ale lui Mnemosinei, invocate de poeții clasici la începutul operei lor. ◆ Spec. Zeiță a poeziei, care inspiră pe poeți. ◆ Fig. Femeie iubită de un poet, pe care îl inspiră. **2** Inspirație poetică. *Muza mea satirică V-a-nchinat de drag la toate Cîte-o strofă lirică* (TOPÎR.). **3** Poezie; literatură; artă. *Era pe vremea cînd... muza românească abia gîngăvea* (SADOV.). • pl. *-e.* /<it. ***musa***, fr. ***muse***, germ. ***Muse***, lat. ***mūsa, -ae***, ngr. ***μούσα***.

muzeál, -ă *adj.* Care aparține unui muzeu, care se referă la un muzeu. • sil. *-ze-al.* pl. *-i, -e.* /***muzeu*** + *-al*; cf. germ. *museal.*

muzeístic, -ă *s.f., adj.* **1** *s.f.* Muzeologie. **2** *adj.* Care aparține muzeologiei, care se referă la muzeologie. • pl. *-ci, -ce.* /***muzeu*** + *-istic.*

muzeo- Elem. de compunere „(de) muzeu". • /<fr. ***muséo-***; cf. lat. *mūsēum, -i*, gr. *μουσεῖον* „templu al muzelor".

muzeobúz *s.n.* Micromuzeu mobil, instalat pe un autovehicul. • sil. *-ze-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***muséobus.***

muzeográf, -ă *s.m., s.f.* Specialist în muzeografie. • sil. *-ze-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***muséographe.***

muzeográfic, -ă *adj.* Care aparține muzeografiei, care se referă la muzeografie. • sil. *-ze-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***muséographique.***

muzeografíe *s.f.* Disciplină care se ocupă cu descrierea și istoria muzeelor, cu metodica clasării, a conservării și a prezentării obiectelor dintr-un muzeu. • sil. *-ze-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***muséographie***, germ. ***Museographie.***

muzeológ, -ă *s.m., s.f.* Specialist în muzeologie. • sil. *-ze-o-.* pl. *-i, -e.* /de la ***muzeologie***, prin derivare regresivă.

muzeológic, -ă *adj.* Care aparține muzeologiei, referitor la muzeologie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***muséologique.***

muzeológie *s.f.* Știință care se ocupă cu studiul organizării muzeelor, al păstrării și prezentării obiectelor dintr-un muzeu. • sil. *-ze-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***muséologie.***

muzeotéhnică *s.f.* Ramură a muzeologiei consacrată metodelor și mijloacelor folosite aplicativ în cadrul unui muzeu, pentru conservarea exponatelor. • sil. *-ze-o-.* /***muzeu*** + ***tehnică***; cf. it. *museotecnica.*

muzéu *s.n.* **1** Instituție care achiziționează, conservă și expune obiecte de artă, documente istorice, științifice, relicve etc., în vederea studierii lor sau educării și delectării publicului. <> *Muzeu zoologic* v. zoologic. <> Loc.adj. *De muzeu* = *a*) rar și prețios; *b*) (*iron.*) învechit. **2** Clădire în care sînt păstrate și expuse obiecte de interes artistic, istoric, științific, tehnic etc. • pl. *-ee.* /<fr. ***musée***, germ. ***Museum***, lat. ***mūsēum, -i.***

muzic- Element de compunere „muzică". și *muzico-.* /<fr. ***music(o)***-; cf. lat. *mūsica, -ae* „muzică".

muzicál, -ă *adj.* **1** Care aparține muzicii, care se referă la muzică; pentru muzică; (*înv.*) muzicesc. *A fost invitat la o serată muzicală.* <> *Accent muzical* v. accent. *Aranjament muzical* v. aranjament. *Audiție muzicală* v. audiție. *Combină muzicală* v. combină. *Dramă muzicală* v. dramă. *Frază muzicală* v. frază. *Ilustrație muzicală* v. ilustrație. *Scară muzicală* v. scară. *Tablou muzical* v. tablou. **2** (*despre instituții, spectacole etc.*) În care se execută compoziții, arii de muzică. **3** Care este înzestrat cu simț, cu talent pentru muzică. <> *Auz muzical* v. auz. <> Expr. *A avea ureche (muzicală)* v. ureche. **4** (*despre sunete, voce etc.*) Care este armonios, melodios. <> (*adv.*) *Un geamăt răsună tînguitor și muzical* (TEOD.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***musical.***

muzicalísm *s.n.* (*a. plast.*) Concepție artistică potrivit căreia muzica poate fi reprezentată pictural prin culori, arabescuri etc. • /<fr. ***musicalisme.***

muzicalitáte *s.f.* Însușirea de a fi muzical; caracter muzical; sonoritate armonioasă. • /***muzical*** + *-itate.*

muzicalizá *vb. I. intr.* **1** A face să fie muzical. **2** A fredona. • prez.ind. *-ez.* /***muzical*** + *-iza.*

muzicalizáre *s.f.* Acțiunea de *a muzicaliza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***muzicaliza.***

muzicánt, -ă *s.m., s.f.* **1** Persoană care cîntă la un instrument muzical. ◆ Persoană a cărei profesiune este practicarea muzicii, cîștigîndu-și astfel existența; lăutar. **2** Persoană care cunoaște muzica; persoană care se ocupă cu muzica; persoană care are talent la muzică. ◆ Ext. (*înv.*) Compozitor. • pl. *-ți, -te.* /<it. ***musicante***, germ. ***Musikant.***

muzicástru *s.m.* (*deprec.*) Muzicant prost. • pl. *-ștri.* /<fr. ***musicastre.***

múzică *s.f.* **1** Artă de a exprima sentimente, stări, idei etc. cu ajutorul sunetelor combinate într-o manieră specifică (plăcută la auz). *Muzică și artă și contrapunct se învață În școlile înalte și-n zece ani de viață* (ARGH.). ◆ Fig. Muzicalitate. *Secretul muzicii eminesciene rezidă în cuvînt, nu în rimă* (ROSET.). **2** Știință a sunetelor considerate sub raportul melodiei, al ritmului și al armoniei. **3** (*adesea urmat de determ. care arată felul, genul, caracterul*) Produs al artei muzicale, creație componistică; piesă, compoziție muzicală. <> *Muzică corală* = muzică scrisă pentru cor. *Muzică instrumentală* = muzică scrisă pentru instrumente. *Muzică de film* = muzică înregistrată care constituie coloana sonoră a unei pelicule cinematografice. *Muzică de cameră* v. cameră. *Muzică clasică* v. clasic. *Muzică concretă* v. concret. *Muzică country* v. country. *Muzică psaltică* v. psaltic. *Muzică serială* v. serial. *Muzică ușoară* v. ușor. **4** Executare sau audiere a unei compoziții muzicale. *Dansul, muzica, pădurea, Pe acestea le-ndrăgii, Nu chiliile pustii* (EMIN.). ◆ Ext. Cîntec, melodie (în timpul executării ei). *Auzi cum muzica răsună clar În parcul falnic* (BACOV.). <> Expr. *A face muzică* = *a*) a cînta; *b*) a plînge; *c*) a face scandal, gălăgie. **5** Orchestră; formație muzicală. ◆ Ext. Componenții unei orchestre, ai unei formații muzicale. *Muzica rări tactul, pînă se opri obosită* (BART). <> *Muzică militară* = fanfară. **6** *Muzica sferelor* = pretinse sunete bizare emise de vînturile solare și de pulsațiile planetelor. • pl. *-ci.* /<lat. ***mūsĭca, -ae***, fr. ***musique***, germ. ***Musik.***

muzicésc, -eáscă *adj.* (*înv.*) Muzical. • pl. *-ești.* /***muzică*** + *-esc.*

muzicéște *adv.* După regulile muzicii, conform muzicii. • /de la ***muzicesc.***

muzic-hall *s.n.* v. music-hall.

muzician, -ă *s.m., s.f.* Persoană cu pregătire specială în arta muzicii care compune, execută sau dirijează compoziții muzicale. • sil *-ci-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***musicien.***

muzico- v. muzic-.

muzicográf, -ă *s.m., s.f.* Specialist în muzicografie. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***musicographe.***

muzicográfic, -ă *adj.* Care aparține muzicografiei, care se referă la muzicografie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***musicographique.***

muzicografíe *s.f.* Totalitatea studiilor consacrate muzicii. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***musicographie.***

muzicológ, -ă *s.m., s.f.* Specialist în muzicologie. • pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***musicologue.***

muzicológic, -ă *adj.* Care aparține muzicologiei, care se referă la muzicologie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***musicologique.***

muzicológie *s.f.* Ramură a științei artelor care studiază muzica în toate domeniile și manifestările ei. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***musicologie***, it. ***musicologia.***

muzicomán, -ă *s.m., s.f.* Persoană pasionată de muzică; meloman. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***musicomane.***

muzicomanie *s.f.* Pasiune (exagerată) pentru muzică. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***musicomanie.***

muzicorăma *s.f.* Grupaj de emisiuni radiofonice sau de televiziune, care cuprinde noutăți muzicale (din repertoriul de muzică ușoară). • /***muzică*** + *-orama.*

muzicotécă *s.f.* Colecție de piese muzicale. • pl. *-ci.* /<fr. ***musicothèque.***

muzicoterapíe *s.f.* (*psih.*) Tratament al unor boli nervoase cu ajutorul audițiilor muzicale. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***musicothérapie.***

muzicúță *s.f.* **1** (*muz.*) Mic instrument muzical de suflat; armonică de gură. **2** (*muz.*) *Muzicuță mecanică* = flașnetă. **3** (*arg.*) Gură (considerată ca organ al vorbirii). <> Expr. *A avea muzicuță* = a vorbi excesiv. ◆ Ext. Scandal, gălăgie, ceartă. • pl. *-e.* /***muzică*** + *-uță.*

muzicuță (1)

muzoár *s.n.* (*constr.*) Parte terminală a unui mol; cap de dig. • sil. *-zo-ar.* pl. *-e.* /<fr. ***musoir.***

N n

n *s.m. invar.* **I 1** A şaptesprezecea literă a alfabetului limbii române. **2** Sunetul corespunzător acestei litere (consoană nazală dentală). **3** Semn grafic pentru această literă (*n, N*). **II 1** (*chim.*) Simbol pentru *azot* sau *nitrogen.* **2** (*metr.*) Simbol pentru *newton.* **3** (*metr.*) Simbol pentru *nano-.* **4** (*mat.*) Simbol pentru mulţimea numerelor naturale. **5** Abreviere pentru *nord.* • pronunţ. şi *en.*

na *interj.* **1** (*fam.; cu val. vb.*) Poftim! ia! ţine! <> Expr. *Na-ţi-o bună că ţi-am dres-o* (sau *frînt-o*) v. bun. *Na-ţi-o frîntă că ţi-am dres-o* v. drege. <> (*însoţeşte gestul unei lovituri*) *Îmi venea să mă apropii de el şi să-i cîrpesc o palmă: „Na, ţigări!"* (PRED.). ◆ (*subst.; în limbajul copiilor; de obicei repet.*) Bătaie. **2** (*exprimă nemulţumire, surprindere, nerăbdare faţă de ceva neplăcut*) laca, uite; ei! *Na! c-am stins focul şi am uitat să-mi aprind luleaua* (CR.). **3** (*adesea repet.*) Strigăt cu care se cheamă (sau se alungă) unele animale domestice. **4** (*în jocuri şi cîntece populare*) Strigăt de voie bună. • /cuv. autoh.; cf. alb. *na*, bg. ***на***.

nabáb *s.m.* **1** (*în Ev. Med., în India şi în alte ţări din Orient*) Titlu purtat de guvernatorii regiunilor desprinse din Imperiul Marilor Moguli, de marii ofiţeri ai sultanului sau de guvernatorii musulmani din Iran, Pakistan şi India. ◆ Persoană care purta acest titlu. **2** Epitet pentru o persoană foarte bogată, care îşi etalează opulenţa. • pl. *-i.* /<fr. ***nabab***; cf. hindi, ar. *nawwâb.*

nababíe *s.f.* **1** Demnitate de nabab (1). **2** Ţinut guvernat de un nabab (1). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***nababie.***

nabedérniţă *s.f.* (*bis.; la ortodocşi*) Ornament vestimentar liturgic în formă de romb cu bogată decoraţie (broderie cu fir), pe care îl poartă la brîu în timpul slujbei arhiereii şi preoţii de rang înalt (iconomi, stavrofori, arhimandriţi etc.). • pl. *-e.* şi *nebedérnică, bedérniţă s.f.* /<slav. **набєдрьнница**.

nabíşti *s.m. pl.* (*a. plast.*) Grup de pictori francezi, postimpresionişti, care, la sfîrşitul sec. 19, au creat opere cu un caracter decorativ, tinzînd spre o exprimare sintetică şi simbolistă. • /<fr. ***nabi***; cf. nm. pr. *Nabi*, profet evreu.

nacafă *s.f.* v. nafaca.

nacanfă *s.f.* v. nafaca.

nacarádă *s.f.* (*muz.; în trecut*) Un fel de cimpoi, folosit în muzica militară; nagara. • pl. *-e.* /cf. srb. *nakarade.*

nacás *s.m.* v. nacaş.

nacáş *s.m.* (*turc. înv.*) Zugrav. • pl. *-i.* şi *nacás s.m.* • /<tc. ***nakkaş***.

naceálnic *s.m.* (*înv.*) Şef al unui serviciu sau al unei instituţii (civile, militare sau religioase); conducător, comandant, superior. • pl. *-ci.* /<rus. ***начáльник***.

nacélă *s.f.* **1** (*av.*) Cabină (deschisă) atîrnată de un balon, care este folosită la transportul persoanelor, al echipajului, al instrumentelor de bord, al lestului etc. **2** (*av.*) Cabină metalică închisă, în care se află echipajul şi motoarele unui dirijabil. **3** Vas de laborator, din ceramică, platină sau cuarţ, de formă alungită, care este folosit în diferite operaţii, mai ales în calcinări. **4** (*arhit.*) Element arhitectural de secţiune semiovală, cu axa verticală, care este scobit în zid. • pl. *-e.* /<fr. ***nacelle***; cf. lat. *navicella, -ae* <*navis, -is* „navă".

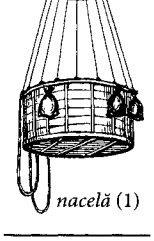

nacelă (1)

nacelizáre *s.f.* (*av.*) Operaţie de modernizare a echipamentelor de protecţie auditivă de pe avioanele moderne mari. • pl. *-ări.* /de la ***nacelă***.

nacrít *s.n.* (*geol.*) Varietate de caolinit, care se găseşte în natură sub formă de cristale lamelare sau agregate solzoase compacte şi care este folosit în industria ceramică. • /<fr. ***nacrite***, germ. ***Nakrit***.

nácru *s.n.* (*înv.*) Sidef. • /<fr. ***nacre***; cf. persan. *nakar.*

nádă[1] *s.f.* **1** Parte înnădită, adăugată la un obiect; înnăditură. **2** (*pesc.*) Hrană naturală sau imitaţie de hrană care se pune în cîrligul undiţei sau la alte unelte de pescuit, pentru a ademeni şi a prinde peştii. ◆ Momeală pentru animale şi păsări. ◆ Fig. (*pop.*) Deprindere, obicei rău. **3** Fig. Ispită, tentaţie; cursă. • pl. *-e.* /<bg. ***нáда***.

nádă[2] *s.f.* (*bot.; reg.*) **1** Stuf (*Phragmites communis*). **2** Papură (*Typha*). • pl. *-e.* /<magh. ***nád***.

nadiceáncă *s.f.* (*reg.*) Trăsură mică şi uşoară, neacoperită. • pl. *-ence.* şi *nadişáncă s.f.* /<ucr. ***найтичанка***.

nadír *s.n.* (*astron.*) Punct de pe bolta cerească, opus zenitului, situat la intersecţia verticalei locului la care ne referim cu bolta cerească din emisfera opusă. • /<fr. ***nadir***; cf. ar. *nadir* „opus".

nadirál, -á *adj.* Care aparţine nadirului, care se referă la nadir; (de) la nadir. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***nadiral.***

nadişáncă *s.f.* v. nadiceancă.

nadoleáncă *adj.* (*reg.; despre găini*) Care aparţine unei rase originare din Anatolia. • pl. *-ence.* /***nadolean*** + *-că.*

nádpis *s.n.* (*înv.*) Rezoluţie (pusă la cerere). • pl. *-uri.* şi *nátpis s.n.* /<rus. ***нáдпись***.

nafacá *s.f.* **I** (*înv.*) **1** Totalitatea mijloacelor de subzistenţă care îi revin cuiva pentru un anumit timp. **2** Ospăţ; praznic. **II** (*înv., reg.; în forma „nacafa"*) **1** Obicei, deprindere. **2** Pretenţie; capriciu, toană. **3** Preocupare, pasiune (pentru ceva). **4** Necaz, neajuns; belea, pacoste. • pl. *-ale.* şi (*înv., reg.*) *nacafá, nacanfá s.f.* /<tc. ***nafaka***.

nafeá *s.f.* (*înv., reg.*) Blană de pe pîntecele vulpii (folosită la căptuşirea paltoanelor, a căciulilor etc.). • pl. *-ele.* /<tc. ***nafe***.

năforă *s.f.* v. anafură.

naft *s.n.* (*reg.*) Petrol brut; petrol lampant. • şi *neft s.n.* /<slav. **нафта**, ngr. *νάφθα*, tc. ***neft***.

naftalén *s.n.* v. naftalină.

naftalín *s.n.* v. naftalină.

naftalínă *s.f.* (*chim.*) Hidrocarbură aromatică, cu două nuclee benzenice condensate, cristalină, lucioasă, albă, cu miros pătrunzător, extrasă din gudronul de huilă şi folosită în industria chimică, drept insecticid, la conservarea blănurilor şi a materialelor textile etc. <> Expr. (*fam.*) (*Parc-ar fi*) *scos de la naftalină* = *a*) se spune despre ceva învechit, demodat; *b*) se spune despre ceva reactualizat, după o perioadă lungă de uitare. *A pune* (ceva) *la naftalină* = a nu se mai interesa de ceva; a da uitării. • şi (*înv.*) *naftalén, naftalín s.n.* /<fr. ***naphtaline***, germ. ***Naphthalin***.

naftenát *s.m.* (*chim.*) Sare sau ester al acizilor naftenici, cu utilizări în diferite scopuri industriale. • pl. *-ţi.* /<fr. ***naphténate***.

nafténă *s.f.* (*chim.; înv.*) Cicloalcan din petrol. • pl. *-e.* /<fr. ***naphtène.***

nafténic *adj.* (*chim.*) *Acid naftenic* = acid organic, cu miros pătrunzător, care se extrage din petrolul distilat. • pl. *-ci.* /<fr. ***naphténique***.

naftól *s.m.* (*chim.*) Substanţă cristalizată, insolubilă în apă, cu miros caracteristic, extrasă din naftalină, care se foloseşte în industria coloranţilor şi în farmaceutică. • pl. *-i.* /<fr. ***naphtol.***

naftolát *s.m.* (*chim.*) Derivat metalic al naftolilor, obţinut prin înlocuirea hidrogenului fenolic cu metal. • pl. *-ţi.* /<fr. ***naphtolate.***

náfură *s.f.* v. anafură.

nagă *s.m. invar.* (*în mit. hindusă*) Duh cu bust uman şi corp de şarpe. • /<fr. ***Naga*** <cuv. hindi.

nagáică *s.f.* (*reg.*) Cnut. • pl. *-ce, năgăici.* /<rus. ***нагáйка***.

nagánă *s.f.* (*med. vet.*) Boală a erbivorelor din Africa tropicală, provocată de musca ţeţe. • /<fr. ***nagana***.

nagará *s.f.* (*muz.; în trecut*) Nacarădă. • pl. *-ale.* /<tc. ***nagara***.

nagîţ *s.m.* **1** (*ornit.*) Pasăre migratoare de baltă, din ordinul caradriiformelor, de mărimea unui porumbel, cu penele negre-verzui pe spate şi pe piept, albe pe pîntece şi cu un moţ negru în creştet (*Vanellus vanellus*). **2** (*glum.*) Epitet dat în special copiilor. • pl. *-i.* /form. expr.

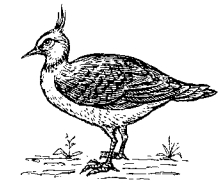

nagîţ (1)

nágodă *s.f.* **1** (*înv., reg.*) Neplăcere, belea. **2** (*reg.; la pl.*) Fapte reprobabile. **3** (*reg.*) Lucru sau fapt bizar, ciudat, neobişnuit, care stîrneşte mirare, nedumerire. **4** (*reg.; la pl.*) Păreri, credinţe superstiţioase. • pl. *-e.* /<ucr. ***нагода*** „întîmplare".

nahlăp *s.m., s.n.* **1** *s.m.* (*mai ales la pl.*) Val sau vîrtej (mare) făcut de o apă curgătoare. *Cînd vin nahlapi... apoi parcă au gheare, aşa apucă şi duc cu ei* (SADOV.). **2** *s.n.* Loc într-un rîu unde sînt stînci sub apă. **3** *s.n.* Noroi mare; mîl. • pl. *m. -i, n. -e.* /etimol. nec.

naht *s.n.* Loc.adj., adv. (*înv.*) *În naht* = în numerar, cu bani gheaţă. • /<ngr. *νάχτι*; cf. tc. *nakt* <cuv. ar.

nahúr *s.m.* (*zool.*) Oaie sălbatică, cu blana de culoare albastră, care trăieşte în Himalaia, Tibet, China şi Mongolia (*Pseudois nayaur*). • pl. *-i.* /<germ. ***Nahur***; cuv. hindi.

nai *s.n.* (*muz.*) **1** Vechi instrument muzical popular de suflat, alcătuit din mai multe fluiere de dimensiuni diferite, aşezate în ordinea mărimii lor. **2** Fluier de trestie cu şapte găuri. • pl. *-uri.* /<tc. ***nay, ney***.

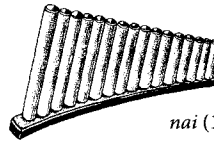

nai (1)

naiádă *s.f.* (*în mit. greacă*; şi *nm. pr.*) Fiecare dintre nimfele izvoarelor, lacurilor şi apelor curgătoare, înzestrate cu har profetic şi purtătoare ale tinereţii veşnice. • pl. *-e.* şi *neiádă s.f.* /<fr. ***naïade***; cf. lat. *nais, naïdis*, gr. *Naïás, -ádos*.

náiba *s.f. art.* (*fam.*) Dracul, diavolul. <> (*în imprec.*) *Fir-ar al naibii! Lua-te-ar naiba! Pleacă la naiba! Du-te la naiba!* <> Loc.adj., adv. *Al naibii* (*de...*) = excelent, grozav, teribil. <> Expr. *A da de* (sau *a vedea pe*) *naiba* = a o păţi, a da de bucluc. *A da* (ori *a lăsa*) *pe cineva naibii* (ori *la naiba*) = a neglija, a nu se mai interesa de cineva sau de ceva. *A nu avea nici pe naiba* = a nu avea nimic; a se simţi bine. *Naiba de...* = afurisitul, blestematul de... *A arăta ca naiba* v. arăta. *A-l lua naiba* v. lua. *Îşi vîră* (sau *şi-a vîrî*) *naiba coada* (undeva sau în ceva) v. vîrî. • g.-d. *-ei, -ii.* /cf. ţig. *naibah* „nenoroc".

náică *s.f.* (*reg.*) Termen de respect pentru o femeie mai în vîrstă. • /<srb. ***najka***.

náie *s.f.* **1** (*înv., reg.*) Corabie. **2** (*arhit.; reg.*) Naos. • pl. *naie, nái.* /<lat. ***navis, -is***.

naiefríngere *s.f* (*înv.*) Naufragiu. • pl. *-i.* /***naie*** + ***frîngere***; calc după germ. *Schiffbruch*, fr. *naufrage*.

náilon *s.n.* **1** (*ind. text.*) Poliamidă fiabilă, foarte rezistentă, obţinută pe cale sintetică şi utilizată la fabricarea ţesăturilor subţiri, a unor produse tehnice etc. **2** Ext. Ţesătură obţinută din aceste fibre. • pl. *-oane.* /<engl. ***nylon***; cf. fr. *nylon*, den. com.

naingíu *s.m.* (*înv.*) Naist. • pl. *-gii.* /***nai*** + *-ingiu*.

naintáş, -á *adj.* v. înaintaş.

naínte *adv.* v. înainte.

naíra *s.f.* (*fin.*) Unitate monetară în Nigeria. • /<germ. ***Naira***; cuv. afr.

naisán *s.m.* v. neisan.

naíst, -ă *s.m., s.f.* Cîntăreţ la nai; (*înv.*) naingiu, neisan. • pl. *-işti, -iste.* /***nai*** + *-ist*.

naív, -ă *adj., s.m.* **1** *adj.* (*despre oameni*) Care este lipsit de experienţă, de prefăcătorie, de artificialitate; credul, natural, onest, sincer. *Cu ce naivă mîndrie... spunea ea lui tată-său isprava aceasta a ei* (C. NEGR.). **2** *adj.* (*peior.; despre oameni*) Care este lipsit de judecată matură; bleg, prostuţ. *Eram în acea vreme tînăr şi destul de naiv* (SADOV.). <> (*despre manifestări, atitudini etc. ale oamenilor*) Care arată, denotă, trădează naivitate. <> *Realism naiv* v. realism. **3** *adj.* (*a. plast.*) *Artă naivă* = artă plastică (mai ales pictură), apărută la sfîrşitul sec. 19 şi începutul sec. 20, care ignoră perspectiva, anatomia, legile proporţiilor şi ale compoziţiei, avînd adesea trăsături artizanale şi populare şi caracterizîndu-se prin preferinţa pentru amănunt, pentru descrierea minuţioasă, intuitivă a lucrurilor, fiinţelor etc., ceea ce îi imprimă un caracter narativ. **4** *s.m. pl.* (*a. plast.*) Pictori, mai ales amatori sau autodidacţi, uneori din mediul rural, care sînt creatori de artă naivă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***naïf***; cf. lat. *nativus* „natural, înnăscut".

naivitáte *s.f.* **1** Însuşirea de a fi naiv; comportare, acţiune de om naiv. *Nu-ţi pierde niciodată, dragă băiete, naivităţile şi temerile şi nu-ţi fie ruşine cu ele* (ARGH.). <> Simplitate; candoare, ingenuitate, nevinovăţie. **2** (*peior.*) Lipsă de maturitate în judecată şi în comportare. <> Ext. (*mai ales la pl.*) Vorbă, gest, faptă de om naiv. • sil. *-na-i-.* pl. *-ăţi.* /<fr. ***naïvité***.

nája *s.f. invar.* (*zool.*) Cobră (*Naja naja*). • /<fr. ***naja***; cuv. singalez.

nalbánt *s.m.* (*înv., reg.*) **1** Potcovar. **2** Veterinar. • pl. *-ţi.* şi *nălbán s.m.* /<tc. ***nalbant***.

nalbár *s.m.* v. nălbar[1].

nalbă de grădină (*Althea rosea*)

nálbă *s.f.* (*bot.*) Numele mai multor specii de plante erbacee din familia malvaceelor, care cresc spontan sau se cultivă ca plante decorative şi medicinale: *a*) plantă acoperită cu peri aspri, cu frunzele alterne, dinţate şi cu florile mari, roşii, purpurii sau albe (*Malva silvestris*); *b*) plantă cu tulpina înaltă, cu frunzele mari, rotunde şi cu florile mici, alburii sau roşietice (*Malva crispa*); *c*) plantă acoperită cu peri moi, cu frunzele ovale, catifelate şi cu florile albe sau trandafirii (*Althaea officinalis*); *d*) plantă acoperită cu peri aspri, cu frunzele mari şi cu florile mari, roşii, galbene, albe sau violete (*Althaea rosea*). • pl. *-e.* /lat. ***malva, -ae***; cf. it. dial. *nalba*.

nalbă mare (*Althea officinalis*)

nalt, -ă *adj.* v. înalt.

namáz *s.n.* (*în relig. musulmană*) Fiecare dintre cele cinci rugăciuni zilnice, prescrise de *Coran* mahomedanilor. • pl. *-uri.* /<tc. ***namaz***.

nameá *s.f.* (*înv.*) Scrisoare oficială (a unui sultan, a unui paşă etc.). • pl. *-ele.* /<tc. ***name***.

namésnic *s.m., adj.* v. namestnic.

namesníe *s.f.* v. namestie.

naméstie *s.f.* **1** (*înv., reg.*) Clădire cu toate dependinţele ei. <> Restr. Dependinţă, acaret. **2** (*înv.*) Proprietate funciară. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi (*înv.*) *namesníe s.f., nemésnii subst. pl.* /<slav. **намѣстие**.

naméstnic *s.m., adj.* (*înv.*) **1** *s.m.* Locţiitor sau reprezentant al cuiva într-o funcţie importantă, laică sau bisericească. *Mai jos decît namestnic nici un străbun nu am* (C. NEGR.). <> Succesor al cuiva într-o funcţie. **2** *adj.* Care este de rang inferior; subordonat. **3** *adj.* Care se comportă necivilizat. • pl. *-ci* şi *namésnic, nemésnic s.m., adj.* /<slav. **намѣстьникъ**.

naméte *s.m.* v. nămete.

namiázã *s.f.* (*pop.*) **1** Amiază. *Soarele era sus şi un miros de fîn copt se întetea o dată cu nămiaza* (CA. PETR.). <> Expr. *Ziua nămiaza mare* sau *ziua la nămiez* = în plină zi. **2** Masă care se ia în jurul amiezii; prînz. **3** Loc, punct unde ajunge Soarele pe cer (aproximativ) la amiază; zenit. • pl. *-iezi.* şi (*reg.*) *nămiáză s.f., nămiéz, nimiéz s.n.* /***in*** + ***amiază***.

namibián, -á *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populaţia de bază a Namibiei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuieşte în Namibia; locuitorii Namibiei. **2** *adj.* Care aparţine Namibiei sau namibienilor, care se referă la Namibia sau la namibieni; care este originar din Namibia. • sil. *-bi-an-.* pl. *-ieni, -iene.* /nm. pr. (stat în Africa) ***Namibia*** + *-an*.

námilă *s.f.* **1** Fiinţă sau lucru care are proporţii foarte mari; colos, matahală, (*reg.*) nămetenie. *Deodată ieşi din tufişuri o namilă cît un junc. Era un vier negru* (SADOV.). **2** Fiinţă fantastică, de mărime enormă, care are de obicei înfăţişare îngrozitoare. <> Ext. Arătare, nălucă. **3** (*reg.*) Sperietoare, momîie. • pl. *-e.* şi (*reg.*) *nămílă s.f.* /form. expr.; cf. *momîie*.

nan, -ă *s.m., s.f.* Pitic. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***nanus, -i***, it. ***nano***.

náná *s.f.* **1** (*pop.*) Termen de respect, folosit la ţară, cu care se adresează o persoană mai tînără unei femei mai în vîrstă. <> (*reg.*) Mamă vitregă. <> (*reg.*) Babă. **2** (*mai ales în limbajul copiilor*) Naşă (de botez). **3** (*reg.*) Iubită, mîndră. • pl. *-e.* /cf. srb. *nana*, bg. ***нана***, alb. *nanë*.

nánchin *s.n.* Ţesătură de bumbac, foarte deasă şi rezistentă, folosită la confecţionarea dosului de pernă. • acc. şi *nanchín.* pl. *-uri.* şi *nánghin s.n.* /<fr. ***nankin***; cf. nm. pr. *Nankin*, oraş în China.

nandralău *s.m.* (*reg.; adesea peior.*) **1** Vlăjgan. **2** Ext. Derbedeu, puşlama. • pl. *-ăi.* /cf. *handralău, nandraş*.

nándraş *s.m.* (*reg.; adesea peior.*) Tînăr uşuratic; ştrengar. • pl. *-i.* /***un*** + ****handraş*** <***handră*** + *-aş*.

nándu *s.m. invar.* (*ornit.*) Gen de păsări alergătoare, asemănătoare cu struţul, cu picioarele lungi, cu trei degete şi cu aripile relativ mici, care trăieşte în America

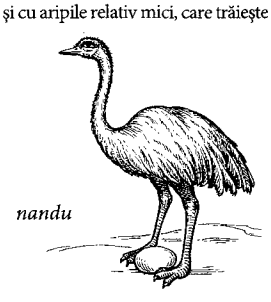

nandu

de Sud (*Rhea*); pasăre care face parte din acest gen. • acc. şi *nandú.* /<fr. ***nandou***; cuv. guarani.

nănghin *s.n.* v. nanchin.

náni *interj.* (*adesea repet. şi cu val. vb.; mai ales în cîntece de leagăn*) Cuvînt cu care se îndeamnă copiii la somn. <> Expr. (*în limbajul copiilor; subst.*) *A face nani* = a se culca; a dormi. <> (*subst.*) Cîntec de leagăn. • /cf. ngr. *váni, váni*, bg. ***нанка***.

naníSm *s.n.* **1** (*med.*) Anomalie caracterizată prin creşterea insuficientă în înălţime, raportată la media vîrstei sau rasei respective, ca urmare a unor tulburări endocrine, nervoase, cardiace, renale etc.; nanosomie. **2** (*fitopat.*) Încetinire sau oprire a creşterii plantelor, ca urmare a unor condiţii nefavorabile sau a acţiunii unor agenţi patogeni. • /<fr. ***nanisme***; cf. lat. *nanus, -i*, gr. *vãnos* „pitic".

nano- Elem. de compunere „pitic"; „a miliarda parte din...". • /<fr. ***nano-***; cf. gr. *vános* „pitic".

nanocefál, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Persoană) care are capul foarte mic; microcefal. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***nanocéphale***; cf. gr. *vános* „pitic", *kephalḗ* „cap".

nanocefalíe *s.f.* (*med.*) Microcefalie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***nanocéphalie***.

nanoelectrónică *s.f.* (*electron.*) Tehnologie de fabricare a circuitelor integrate, în care dimensiunile elementelor se măsoară în nanometri. • /<fr. ***nanoeléctronique***.

nanofarád *s.m.* (*fiz.*) Unitate de capacitate electrică, egală cu a miliarda parte dintr-un farad. • pl. *-zi.* /<fr. ***nanofarad***.

nanomelíe *s.f.* (*med.*) Anomalie congenitală, caracterizată prin creşterea insuficientă a unui sau a mai multor membre. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***nanomélie***; cf. gr. *vános* „pitic", *mélos* „membru".

nanométru *s.m.* Unitate de măsură a lungimii, egală cu a miliarda parte dintr-un metru. • pl. *-i.* /<fr. ***nanomètre***.

nanosecúndă *s.f.* Unitate de timp, folosită mai ales în electronică, egală cu a miliarda parte dintr-o secundă. • pl. *-e.* /<fr. ***nanoseconde***.

nanosomíe *s.f.* (*med.*) Nanism. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***nanosomie***; cf. gr. *vános* „pitic", *sõma* „corp".

nanotehnologíe *s.f.* Tehnică modernă care permite fabricarea de dispozitive de dimensiuni moleculare, capabile să manipuleze materia atom cu atom. • g.-d. *-iei.* /***nano-*** + ***tehnologie***.

nansúc *s.n.* Ţesătură foarte subţire din bumbac sau de mătase. • /<fr. ***nansouk*** <cuv. hindi *nansuk*.

náos *s.n.* **1** (*arhit.*) Parte principală a unei biserici (ortodoxe), care este situată în mijlocul clădirii, între altar şi pronaos; (*reg.*) naie. **2** Încăpere centrală a unui templu antic, destinată adăpostirii zeului căruia îi era închinat templul. • pl. *-uri.* /<ngr. ***vaós***.

nap *s.m.* (*bot.*) **1** Plantă erbacee bienală, din familia cruciferelor, cu tulpina înaltă, cu frunzele dispuse în formă de rozetă şi cu rădăcina cărnoasă, sferică şi comestibilă (*Brassica napus esculenta*); gulie. <> Expr. (*Gol*) *ca un nap* (sau *ca napul*) sau *gol nap* = *a*) (complet) dezbrăcat, fără haine; *b*) foarte sărac. (*reg.*) *Prost ca napul* = imbecil, tembel. <> (*reg.*) Cotor de varză. **2** (şi *nap porcesc* sau *turcesc*) Plantă erbacee, din familia compozitelor, cu florile galbene, avînd tuberculii cu un conţinut nutritiv bogat, care este folosită ca furaj (*Helianthus tuberosus*). **3** (*reg.*; şi *nap de pămînt*) Cartof (*Solanum tuberosum*). **4** (*reg.*) Sfeclă (*Beta vulgaris*). • pl. *-i.* /lat. ***napus, -i***.

nap (1)

napálm *s.n.* Gel de săpun de aluminiu al acizilor naftenici şi al acizilor graşi din uleiul de palm, îmbibat cu o cantitate mare de solvenţi volatili (benzine), care se foloseşte la fabricarea bombelor incendiare. • /<fr. ***napalm***.

napoiá *vb. I.* v. înapoia[2].

napoiát, -ă *adj.* v. înapoiat.

napoleón *s.m.* **1** Veche monedă franceză de aur, în valoare de 20 de franci, cu efigia lui Napoleon I şi, mai tîrziu, cu cea a lui Napoleon al III-lea, care a circulat şi în Ţările Române. **2** (*bot.*) Varietate de mere, de mărime mijlocie, cu pieliţa subţire şi netedă, de culoare albă-gălbuie, cu pulpa moale, dulce

N n

și parfumată. **3** (*bot.*) Varietate de pere, de mărime mijlocie, cu pielița subțire și netedă, de culoare verzuie sau galbenă, cu puncte cafenii, cu pulpa albă, dulce și mustoasă. **4** (*bot.*) Varietate de struguri, cu boabele mari, ovale, gălbui, cu pielița groasă și cu miezul tare. • pl. *-i.* /<fr. ***napoléon***; cf. nm. pr. *Napoleon* I Bonaparte, împărat al Franței.

napoleon (1)

napoleonián, -ă *adj.* Care aparține lui Napoleon I sau epocii sale, care se referă la Napoleon sau la epoca sa. • sil. *-le-o-ni-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***napoléonien***.

napolitán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a orașului Napoli sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii orașului Napoli. **2** *adj.* Care aparține orașului Napoli sau napolitanilor, care se referă la orașul Napoli sau la napolitani; originar din Napoli. **3** *s.f.* Produs de cofetărie, preparat din straturi alternative de foi crocante cu umplutură de cremă. • pl. *-i, -e.* /<fr. *[tranche] **napolitaine***; cf. nm. pr. *Napoli*, oraș în Italia.

naporójnă *s.f.* (*reg.*) **1** Pîine sau colac care se duc la biserică cu ocazia unor sărbători, la înmormîntări sau la pomenirea morților. **2** Praznic care se face la înmormîntare. • pl. *-e.* /cf. slav. пражьмо „pîinișoară".

napristán *adv.* v. nepristan.

narắ *vb. I. tr.* A povesti, a istorisi. • prez.ind. *-ez.* /<lat., it. *narrare*, fr. *narrer*.

narắmz *s.m.* (*bot.; înv., reg.*) **1** Portocal (*Citrus sinensis* sau *aurantium*). **2** Varietate de portocal care are fructele amărui (*Citrus bigaradia*). • pl. *-i.* și *narámză s.f., nerámz s.m.* /de la ***naramză***[1], prin derivare regresivă.

naramzát, -ă *adj.* (*înv., reg.*) Portocaliu; roșu-deschis. • pl. *-ți, -te.* și *narắmzát, -ă, nărîmzát, -ă, nărînzát, -ă adj.* /***naramză***[1] + *-at*.

narámză[1] *s.f.* (*bot.; înv., reg.*) **1** Fructul naramzului. **2** Portocală amară. • pl. *-e.* și *nărámză s.f.* /<ngr. *νεράντζι*, bg. ***неранза***.

narámză[2] *s.f.* v. naramz.

naramzíu, -íe *adj.* v. narangiu.

narangíu, -íe *adj.* (*înv., reg.*) Portocaliu; roșu-deschis. • pl. *-gii.* și *naramzíu, -íe, narîmzíu, -íe, nerămzíu, -ie adj.* /<tc. ***narenci***.

naráre *s.f.* (*lit.*) Acțiunea de *a nara* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***nara***.

naratár *s.m.* (*lit.*) Personajul care îl ascultă pe povestitorul unui text narativ sau căruia povestitorul i se adresează. • pl. *-i.* /<fr. ***narrataire***.

naratív, -ă *adj.* (*lit.*) Care aparține narațiunii, care se referă la narațiune. <> *Metalepsă narativă* v. metalepsă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***narratif***.

narativitáte *s.f.* (*lit.*) Ansamblu de trăsături caracteristice narațiunii. • /<fr. ***narrativité***.

naratologíe *s.f.* (*lit.*) Ramură a criticii literare care se ocupă cu studiul ansamblului structurilor narative, al caracteristicilor specifice care fac ca un text dat să fie un text narativ. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***narratologie***.

naratór, -oáre *s.m., s.f.* (*lit.*) Povestitor. • pl. *-ori, -oare.* /<lat. ***narrator, -oris***, fr. ***narrateur***.

narắție *s.f.* v. narațiune.

narațiúne *s.f.* (*lit.*) **1** Relatare, expunere (scrisă) a unui fapt, a unui eveniment, a unui șir de fapte sau de evenimente, într-o desfășurare gradată (și în formă literară). **2** Scriere, operă literară care cuprinde o astfel de relatare. • sil. *-ți-u-.* pl. *-i.* și (*înv.*) *narắție s.f.* /<fr. ***narration***, lat. ***narratio, -onis***.

náră *s.f.* **1** (*anat.*) Fiecare dintre cele două orificii exterioare ale cavității nazale, prin care respiră și miros oamenii și animalele. *Cîinele o luă la goană, cu nările lărgite* (CE. PETR.). <> Expr. *A se umfla în nări* sau *a-și umfla nările* = *a)* a-și lua un aer semeț; *b)* a se îngîmfa; *c)* a se mînia. *Cu nările* (sau *nara*) *în vînt* = *a)* (*despre oameni*) cu ținută semeață; ext. mîndru, țanțoș; *b)* (*despre cai*) cu gîtul întins, în goană mare. *A fi cu nările în sus* v. sus. **2** (*înv., reg.*) Nas. ◆ Ext. Bot (al unor animale). **3** Analog. (*mar.*) Piesă metalică, în formă de tub, amplasată pe puntea sau pe bordajul unei nave, prin care trece lanțul ancorei de pe punte în afara bordajului. **4** Analog. (*reg.*) Extremitate proeminentă a unor obiecte: *a)* gurguiul opincii; *b)* partea dinainte, adusă în sus, a tălpilor saniei. • pl. *nări.* și (*reg.*) *náre s.f.* /lat. ***naris, -is***.

narắmzát, -ă *adj.* v. naramzat.

narcís[1] *s.m. sg.* **1** Om încîntat, îndrăgostit de propriul său aspect fizic. **2** Tînăr deosebit de frumos. • /<fr. ***narcisse***; cf. nm. pr. *Narcis*, tînăr legendar din mit. greacă, deosebit de frumos.

nárcis[2] *s.m.* v. narcisă.

narcísă *s.f.* (*la pl.*) Nume dat mai multor specii de plante erbacee, din familia amarilidaceelor, cu bulbul ovoid, cu frunzele lungi, ușor îndoite pe nervura principală, cu florile solitare, albe sau galbene, fin parfumate, care cresc spontan prin pajiștile umede din regiunile deluroase și montane sau sînt cultivate în grădini ca plante decorative (*Narcissus*); (*și la sg.*) plantă care face parte din fiecare dintre aceste specii. *Iată zambilele..., narcise, busuioc* (C. NEGR.). • pl. *-e.* și *nárcis s.m.* /<fr. ***narcisse***, lat. ***narcissus, -i***.

narcisiác, -ă *adj.* Narcisic. • sil. *-si-ac.* pl. *-ci, -ce.* /***narcis***[1] + *-iac*.

narcísic, -ă *adj.* De narcis[1], care este propriu unui narcis, care se referă la un narcis; care este caracteristic celui stăpînit de narcisism; narcisiac. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***narcissique***.

narcisísm *s.n.* Admirație și dragoste exagerată față de propria sa persoană fizică, constituind adesea o stare patologică. • /<fr. ***narcissisme***.

narcisíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care suferă de narcisism. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***narcissiste***.

narco- Elem. de compunere „(referitor la) narcotice", „(de) narcoză". • /<fr., it. ***narco-***; cf. gr. *νάρκη* „amorțeală; letargie".

narcoanalíst, -ă *s.m., s.f.* (*psih.*) Psiholog care practică narcoanaliza. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***narco-analiste***.

narcoanalíză *s.f.* (*psihanal.*) Metodă de explorare a subconștientului prin narcoză. • pl. *-e.* /<fr. ***narco-analyse***.

narcobióză *s.f.* (*med.*) Reducere a funcțiilor vitale ale organismului sub acțiunea narcoticelor. • sil. *-bi-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***narcobiose***; cf. gr. *νάρκη* „amorțeală; letargie", *βίωσις* „viață".

narcobusiness [ˌnarkoˈbiznis] *s.n.* Afacere cu droguri. • pl. *-uri.* /***narco-*** + ***business***.

narcodolár *s.m.* Dolar rezultat din traficul de droguri. • pl. *-i.* /<fr. ***narcodollar***.

narcohipnóză *s.f.* (*psih.*) Sugestie hipnotică făcută în timp ce bolnavul este sub influența unui hipnagog. • pl. *-e.* /<fr. ***narcohypnose***; cf. gr. *νάρκη* „amorțeală; letargie", *ὕπνος* „somn".

narcolepsíe *s.f.* (*psih.*) Boală provocată de tulburări ale sistemului nervos central, care se caracterizează prin necesitatea irezistibilă de a dormi. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***narcolepsie***; cf. gr. *νάρκη* „amorțeală; letargie", *λῆψις* „luare, primire".

narcoléptic, -ă *adj., s.m., s.f.* (*psih.*) (Persoană) care suferă de narcolepsie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***narcoleptique***.

narcomán, -ă *s.m., s.f.* (*psih.*) Persoană care folosește în mod obișnuit narcotice. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***narcomane***.

narcomaníe *s.f.* (*psih.*) Obișnuință morbidă de a utiliza substanțe cu efect narcotic; toxicomanie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***narcomanie***.

narcoterapíe *s.f.* (*psih.*) Tratament prin somn. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***narcothérapie***; cf. gr. *νάρκη* „amorțeală; letargie", *θεραπεία* „tratament".

narcótic, -ă *adj., s.n.* **1** *adj., s.n.* (*med.*) (Substanță, medicament) care produce somnolență, relaxare musculară și atenuarea sensibilității, mergînd pînă la anestezie și dispariția majorității reflexelor. **2** *adj.* (*despre stări fizice*) Care este provocat de un narcotic. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***narcotique***, germ. ***narkotisch***.

narcotínă *s.f.* (*farm.*) Alcaloid extras din opiu, folosit în farmacie ca antiseptic și ca tonic general. • pl. *-e.* /<fr. ***narcotine***.

narcotísm *s.n.* (*psih.*) Ansamblu al efectelor cauzate de narcotice. • /<fr. ***narcotisme***.

narcotizá *vb. I. tr.* (*med.*) A administra cuiva un narcotic pentru a-i provoca narcoza. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***narcotiser***.

narcotizánt, -ă *adj.* Fig. Care tocește simțul critic, judecata. • pl. *-ți, -te.* /v. ***narcotiza***.

narcotizáre *s.f.* (*med.*) Acțiunea de *a narcotiza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***narcotiza***.

narcotizatór *s.m.* (*med.*) Persoană care administrează pacientului narcoticul, înaintea unei intervenții chirurgicale; anestezist. • pl. *-i.* /***narcotiza*** + *-tor*.

narcotráfic *s.n.* Comerț ilicit cu narcotice. • pl. *-ce.* /<fr. ***narcotrafic***, it. ***narcotraffico***.

narcotraficánt, -ă *s.m., s.f.* Traficant de narcotice. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***narcotrafiquant***.

narcóză *s.f.* (*med.*) Stare caracterizată prin pierderea cunoștinței, prin relaxarea musculară, prin diminuarea sensibilității și a reflexelor, provocată artificial prin acțiunea narcoticelor asupra centrilor nervoși, mai ales în intervenții chirurgicale. ◆ Stare de somn provocată de obicei, cu ajutorul medicamentelor. • pl. *-e.* /<fr. ***narcose***, germ. ***Narkose***; cf. gr. *νάρκωσις* „amorțire, toropeală".

nard *s.m.* **1** (*bot.*) Nume dat mai multor specii de plante erbacee, originare din regiunea munților Himalaia (*Nardostachys*); (*și la sg*) plantă care face parte din fiecare dintre aceste specii. ◆ Spec. Plantă cu rădăcina scurtă, groasă, fibroasă și foarte aromată, cu frunzele moi și cu florile roșii-purpurii (*Nardostachys iatamansi*). **2** Esență parfumată extrasă din rădăcina de nard. • /<ngr. ***νάρδος***; cf. lat. *nardus*.

náre *s.f.* v. nară.

nargheleá *s.f.* v. narghilea.

narghelegíu *s.m.* (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) Slujbaș la curtea domnească, ce pregătea domnului narghileaua. • pl. *-gii.* /<tc. ***nargileci***.

narghileá *s.f.* Lulea orientală, prevăzută cu o țeavă lungă și flexibilă, al cărei capăt de jos este fixat într-un vas cu apă parfumată prin care trece fumul înainte de a fi inspirat. • pl. *-ele.* și *narghelеá s.f.* /<tc. ***nargile***.

narínă *s.f.* (*anat.*) Nară. • pl. *-e.* /<fr. ***narine***.

naringínă *s.f.* (*chim.*) Substanță de o mie de ori mai dulce decît zahărul. • /<fr. ***naringine***.

narímzíu, -íe *adj.* v. narangiu.

narníciu *s.n.* v. arnici.

naródnic, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al narodnicismului. **2** *adj.* Care aparține narodnicismului sau narodnicilor, care se referă la narodnicism sau la narodnici; narodnicist. • pl. *-ci, -ce.* /<rus. ***народник*** <***народ*** „popor".

narodnicísm *s.n.* Mișcare social-politică a intelectualilor din Rusia, în a doua jumătate a sec. 19, care susținea că principala forță revoluționară este țărănimea, care propaga cultul personalităților, al eroilor și care folosea tactica terorii individuale. • /***narodnic*** + *-ism*.

narodnicíst, -ă *adj.* Narodnic. • pl. *-iști, -iste.* /***narodnic*** + *-ist*.

nart *s.n.* (*econ.*) **1** (*în trecut*) Preț maximal fixat de autorități pentru vînzarea anumitor mărfuri; gener. preț al unei mărfi. <> Expr. *A pune* (ori *a da, a face*) *nart* sau *a tăia nartul* = a fixa un preț de vînzare, care nu putea fi depășit. **2** (*în trecut*) Sumă de bani fixată de autorități ca limită maximă a impozitului pe produse, pe vite etc. **3** (*reg.*) Cotă de produse care se cuvine proprietarului unui număr de oi pe care le ține la o stînă străină. • pl. *-uri.* /<tc. ***nark***.

nártex *s.n.* **1** (*în arhit. creștină veche*) Vestibul al unei bazilici. **2** (*în arhit. bizantină*) Pronaos. • pl. *-uri.* /<fr. ***narthex***.

narvál *s.m.* (*zool.*) Mamifer cetaceu din Oceanul Arctic, asemănător cu delfinul, de care se deosebește prin caninul superior stîng, lung de circa 2 m, în formă de lance (*Monodon monoceros*). • pl. *-i.* /<fr. ***narval*** <cuv. norvegian.

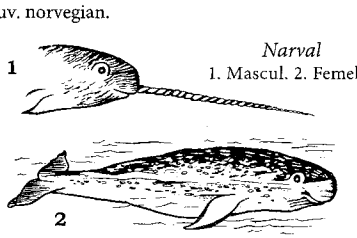

Narval
1. Mascul. 2. Femelă.

nas *s.n.* **1** (*anat.*) Parte proeminentă mediană a feței, în formă de piramidă, situată între obraji, frunte și gură, servind ca organ de respirație și olfactiv, care este formată din oase și cartilaje acoperite la exterior de piele și căptușite în interior cu o mucoasă; (*arg.*)

năsulie. *Deasupra nasului fin, o gură cu buze subţiri* (EMIN.). <> (*cu determ. care arată forma*) *Nas ascuţit. Nas borcănat. Nas borcănos. Nas cîrn. Nas coroiat. Nas acvilin* v. acvilin. *Nas buscat* v. buscat. *Nas ridicat* v. ridicat. <> *Puntea nasului* v. punte. <> Loc.adv. *Sub nas* sau *sub* (ori *în*) *nasul cuiva* = în faţa cuiva; în imediata apropiere a cuiva. *Pe nas* = (*în legătură cu vb. ca „a vorbi", „a cînta" etc.*) cu timbru nazal. <> Expr. *A strîmba din nas* = a fi nemulţumit de ceva; a-şi manifesta nemulţumirea, dezaprobarea, dispreţul etc. *A rîde pe sub nas* = a rîde pe ascuns, discret. *A-i rîde cuiva în nas* = a-i rîde cuiva în faţă, bătîndu-şi joc de el. *A nu vedea de nas* = a fi neatent. *A se împiedica de nas* = a avea nasul excesiv de lung. *A nu vedea mai departe decît lungul nasului* = *a)* a fi un om limitat din punct de vedere intelectual; *b)* a fi neprevăzător. *A-şi ridica nasul* = *a)* a îndrăzni, a cuteza; *b)* a avea autoritate sau trecere. *A (nu)-şi cunoaşte* (sau *şti, vedea*) *lungul nasului* = *a)* a (nu) se aprecia la justa valoare; *b)* a-şi da (sau a nu-şi da) seama de ce i se cuvine sau i se poate permite; a (nu) se comporta cuviincios. *A da nas(ul) cu cineva* = a se întîlni cu cineva pe neaşteptate (şi fără a dori). *A da nasul (pe undeva* sau *prin ceva)* = a trece repede (pe undeva). *A da cu nasul de ceva* = a întîmpina o dificultate. *A da nasul cu ceva* = a lua cunoştinţă de ceva. *A scoate* (sau *a-şi scoate, a-şi arăta*) *nasul (la iveală)* = a apărea, a se arăta (în treacăt) undeva. *A-şi băga* (sau *a-şi vîrî*) *nasul în ceva* (ori *undeva, în toate, peste tot, unde nu-i fierbe oala*) = *a)* a se amesteca în treburi, în probleme, în afaceri etc. care nu-l privesc. *Ciudatul pasager îşi vîrîse nasul peste tot* (TUD.); *b)* a interveni inoportun într-o discuţie. *A-şi rupe* (sau, *pop., a-şi beli, a-şi jupui*) *nasul* = *a)* a fi în primejdie; *b)* a o păţi. *A(-i) da cuiva peste nas* sau *a tăia* (ori *a scurta*) *nasul cuiva* = *a)* a face cuiva aluzii răutăcioase; *b)* a reproşa ceva cuiva, ruşinîndu-l, umilindu-l; a atrage atenţia cuiva (în mod ostentativ) în legătură cu o comportare nepotrivită; *c)* a pedepsi pe cineva. *A (nu) da nas cuiva* = a (nu) răsfăţa pe cineva. *A-i scoate cuiva (ceva) pe nas* = a-i reproşa cuiva (ceva). *A-şi lua nasul la purtare* sau, *fam., a-şi lua nas, a-şi lungi nasul* = a se obrăznici. *A umbla* (sau *a fi, a se ţine, a merge*) *cu nasul (pe) sus* (ori *în vînt*) sau *a-şi ţine* (ori *a-şi purta*) *nasul (pe* sau *în) sus, fam., a(-şi) ridica nasul sus* (sau *mai sus*) *decît se cuvine* = *a)* a fi încrezut, înfumurat, pretenţios; *b)* a deveni obraznic. *A pune* (sau *a lăsa*) *nasul în jos* (ori *în pămînt*) = *a)* a se ruşina; *b)* a se simţi vinovat. *Cu nasul în jos* = *a)* supărat, trist; *b)* umilit, ruşinat. *A(-şi) pleca nasul* = a se umili. *A-i cădea* (sau *a-i pica*) *cuiva nasul* = *a)* a-şi pierde mîndria sau îndrăzneala; *b)* a rămîne ruşinat, umilit. *Nu-ţi cade* (sau *pică*) *nasul dacă...* = nu-ţi pierzi din demnitate dacă... *A (nu) fi* (sau *face*) *de nasul cuiva* = a (nu) fi potrivit cu persoana cuiva, a (nu) corespunde cuiva. *A-i tremura* (cuiva) *nasul* = *a)* a se supăra; *b)* a se înfuria. *A fi cu nasul de ceară* = *a)* a fi foarte susceptibil, supărăcios; *b)* a fi timid, ruşinos. *Nas în nas* (cu cineva) = faţă în faţă (cu cineva). *A duce* (sau *a purta*) *pe cineva de nas* = *a)* a domina, a conduce cum vrea pe cineva; *b)* a amăgi pe cineva, a purta cu vorba pe cineva. *Să-mi tai nasul, dacă...*, formulă de întărire a unei afirmaţii sau a unei negaţii. *A scoate panglici pe nas* = *a)* a exagera; *b)* a minţi. *A trînti* (sau *a închide*) (cuiva) *uşa în nas* = *a)* a refuza să primească pe cineva; *b)* a goni pe cineva cu dispreţ; *c)* a pleca supărat de la cineva trîntind uşa. *A-i trece* (cuiva) *pe la* (sau *pe lîngă*) *nas* = *a)* a(-i) trece prin faţă; *b)* a scăpa ocazia, a pierde un prilej favorabil. *A da* (cuiva) *cu ceva pe la nas* = a tenta pe cineva. *A-i da* (cuiva) *cu cădelniţa pe la nas* = a linguşi (pe cineva). *A arunca cuiva ceva în nas* = a spune cuiva ceva fără menajamente. *A-i întoarce cuiva nasul* = *a)* a ignora în mod ostentativ pe cineva; *b)* a manifesta dispreţ faţă de cineva. *A-i ieşi* (sau *a-i da*) *pe nas* = a o păţi, a i se înfunda; a se întoarce în rău binele de care se bucură cineva. *Nu miroase a nas de om* = nu este faptă de om cinstit; nu este cinstit, onorabil. (*iron.*) *Îi curge grăsimea* (sau *untura*) *pe nas* = este foarte slab. (*pop.*) *A da* (sau *a băga*) *pe sub nas* = a mînca lacom. *A-i da* (*cuiva*) *şi pe gură, şi pe nas* = a îmbuiba pe cineva. *A avea lumînări la nas*, se spune: *a)* despre un copil sau despre o persoană care se comportă copilăreşte; *b)* despre un copil sau despre o persoană care are muci (deasupra buzei superioare). *A-i stoarce cuiva ceapa* (ori *lămîia*) *în nas* = a înfrunta pe cineva cu vehemenţă. *A prinde pe cineva de nas* = a mitui pe cineva. *A(-i) da cuiva cu luleaua în nas* = a dispreţui pe cineva. *A nu-i* (*mai*) *ajunge cuiva* (*nici*) *cu prăjina la nas* v. ajunge. *A-i da* (*cuiva*) *cu ardeiul pe la nas* v. ardei. *A-şi astupa nasul* v. astupa. *A* (*nu*) *avea nas* v. avea. *A-i pune* (sau *a-i atîrna*) *cuiva belciugul în nas* v. belciug. *Îţi cîrneşte nasul din loc* v. cîrni. *A-şi cîrni nasul* sau *a cîrni din nas* v. cîrni. *A-i trage* (sau *a-i da*) *cuiva un ibrişin* (ori *cu ibrişinul*) *pe la nas* v. ibrişin. *A i se lungi* (*cuiva*) *nasul* v. lungi. *A fi* (*încă*) *cu mucii la nas* v. muc. *A(-i) veni cuiva mustarul la nas, a-i ieşi cuiva mustarul pe nas* v. muştar. *A i se sui* (sau *a-i veni cuiva*) *piperul la nas* v. piper. *A(-i) da* (*cuiva*) *cu piper* (*pe*) *la nas* v. piper. *A-i sta* (*cuiva*) *ca piperu-n nas* v. piper. *A ridica nasul din* (sau *de pe*) (lucrarea, cartea etc. din faţă) v. ridica. *A-i rînji cuiva în* (sau *sub*) *nas* v. rînji. *A smîrci din nas* v. smîrci. *A-i sta* (*cuiva*) *sub nas* v. sta. *A(-i) sufla cuiva ceva* (*de* sau *pe*) *sub nas* v. sufla. *A avea nasul* (*ridicat* ori *întors, strîmb*) *în sus* sau *a fi cu nasul în sus, a fi sus de nas* v. sus. *A trage* (pe cineva) *de nas* v. trage. *A i-o* (sau *a i le*) *trînti* (*cuiva*) *în nas* v. trînti. *A umbla* (sau *a fi*) *cu ţîfna la* (ori *în*) *nas* v. ţîfnă. *Cu ţuica-n nas* v. ţuică. *A(-i) vîrî* (*cuiva ceva*) *sub* (sau *în*) *nas* v. vîrî. *A zbîrci din nas* v. zbîrci. *Cu nasul zbîrciog* v. zbîrciog. <> Compuse: (*bot.*) *nasul-curcanului* = *a)* moţul-curcanului (*Polygonum orientale*); *b)* busuioc-roşu (*Amarantus caudatus*). ◆ (*în legătură cu vb. ca „a sufla", „a-i curge", „a-i pica"*) Conţinutul de mucozităţi ale nărilor. <> Expr. *A-şi şterge nasul cu mîneca* v. mînecă. *A-şi trage nasul* sau *a trage pe nas* v. trage. ◆ Fig. Miros fin; simţ de orientare (într-o împrejurare dificilă); capacitate de intuire a unei situaţii. ◆ Sinec. Faţă, obraz; cap. *Nas subţire cu cheltuială se ţine* (POP.). <> Expr. *A avea nas subţire* v. subţire. **2** (*tehn.*) Proeminenţă a unei piese sau pe un organ de maşină, care serveşte fie la ghidarea sau distanţarea unei alte piese sau a unui alt organ al aceleiaşi maşini, fie la fixarea acestora într-o anumită poziţie. **3** (*constr.*) Proeminenţă pe faţa inferioară a unei ţigle, care ajută la fixarea acesteia. **4** (*nav.*) Partea anterioară a corpului unei nave sau a fuzelajului unui avion; botul luntrii. **5** (*reg.*) Vîrful securii. **6** (*reg.*) Gurguiul opincii. • pl. *-uri.* /lat. ***nasus, -i***.

nascórn *s.n.* v. nasicorn.

nascórniţă *s.f.* (*entom.; reg.*) Nasicorn (*Oryctes nasicornis*). • pl. *-e.* /***nascorn*** + *-iţă*.

nasicórn *s.m.* (*entom.*) Insectă coleopteră, mare, de culoare brun-roşcată, cu perişori roşcaţi pe picioare şi pe pîntece, al cărei mascul are la cap un corn curbat înapoi (*Nasicornis Scarabaeus*); (*reg.*) forfecar, nascorniţă. ◦ pl. *-i.* şi (*reg.*) *nascórn s.m.* /<lat. şt. ***nasicornis***; cf. fr. *nasicorne* <lat. *nasus* „nas", *cornu* „corn".

nasión *s.n.* (*anat.*) Punct al craniului uman, în care se intersectează oasele nazale şi cele frontale, luat, în antropologie, drept reper pentru determinarea diametrelor craniului; (*pop.*) rădăcina nasului. • sil. *-si-on.* pl. *-oane.* /<fr. ***nasion***; cf. lat. *năsion*.

nasól, -oálă *adj., s.m., s.f.* (*arg.*) **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care este urîtă. **2** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care este proastă, ignorantă. ◆ (Persoană) care este răutăcioasă. **3** *adj.* (*despre obiecte*) Care este de proastă calitate; care este vechi, uzat. **4** *s.f.* Ţigară. **5** *s.f. pl.* Expr. *A băga pe nasoale* = *a)* a calomnia pe cineva; *b)* a vorbi despre cineva sau despre ceva fără a fi bine informat. *A fi pe nasoale*, se spune pentru a califica o situaţie gravă sau nesigură. • pl. *-i, -e.* şi *nasúl, -ă adj., s.m., s.f.* /<ţig. ***nasvalo*** „bolnav", ***nasul*** „rău".

nasolí *vb. IV.* (*arg.*) **1** *tr., refl.* A (se) strica; a (se) ruina. ◆ (*tr.*) A bate. **2** *refl.* (*în forma „nasuli"*) A se îmbăta. • prez.ind. *-esc.* şi *nasulí vb. IV.* /***nasol*** + *-i*.

nastíe *s.f.* (*biol.*) **1** Mişcare a organelor plantelor, provocată de variaţia intensităţii luminii, a temperaturii etc. **2** Mişcare de creştere şi de variaţie a turgescenţei celulelor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<germ. ***Nastie***, fr. ***nastie***; cf. gr. *vαστός* „presat, compact".

nastratinésc, -eáscă *adj.* Care este în felul lui Nastratin Hogea. ◆ Ext. Care este ager, isteţ; mucalit. • pl. *-eşti.* /nm. pr. (personaj literar) *Hogea* ***Nastratin*** + *-esc*.

nastratinísm *s.n* (*mai ales la pl.*) Vorbă în maniera lui Nastratin Hogea. • pl. *-e.* /nm. pr. (personaj literar) *Hogea* ***Nastratin*** + *-ism*.

năsture *s.m.* **1** Obiect din os, metal, material plastic, lemn etc., de diferite mărimi şi forme, care este folosit pentru a încheia părţile unui obiect de îmbrăcăminte, de lenjerie etc. sau ca ornament (la o haină); (*pop.*) bumb. **2** (*reg.*) Tabletă, pastilă (care conţine o substanţă medicamentoasă). **3** Fig. (*reg.; la pl.*) Băşicuţe de aer care se formează în băuturile alcoolice tari. • pl. *-i.* /cf. *lat. *nastula*, goticul *nostilo*.

nasúl, -ă *adj., s.m., s.f.* v. nasol.

nasulí *vb. IV.* v. nasoli.

nasulíu, -íe *adj., s.f.* (*arg.*) **1** *adj.* (*despre oameni*) Care este rău, răutăcios; care este îndrăzneţ, obraznic. <> Expr. (*subst.*) *E nasulie!* = e primejdie! e nenorocire! **2** *s.f.* (*în forma „năsulie"*) Gălăgie; scandal. **3** *s.f.* (*în forma „năsulie"*) Nas. • pl. *-ii.* şi *năsulíu, -íe adj., s.f.* /***nasul*** + *-ie*.

naş[1] *s.m. invar.* **1** Numele celei de a cincisprezecea litere a alfabetului chirilic, corespunzînd sunetului „n". **2** Sunetul corespunzător acestei litere (consoană nazală). **3** Semn grafic pentru această literă (*н, Н*). • /<sl. veche **нашь**.

naş[2]**, -ă** *s.m., s.f.* **1** *s.m., s.f.* (*bis.*) Persoană care ţine în braţe pruncul în timpul oficierii botezului, îndeplinind un anume ritual cerut de biserica creştină, devenind astfel rudă cu familia lui. *Ar fi voit şi el să-şi boteze copilul cu vrun naş mai de doamne-ajută* (ISP.). <> (*pop.*) *Naşul Domnului* (sau *al lui Iisus Hristos*) = Ioan Botezătorul. <> Expr. *A-şi găsi naşul* sau, *pop., a da de* (ori *peste*) *naşul* = *a)* a da de cineva care să-l pună la punct; *b)* a-şi găsi stăpînul. *A-i fi* (cuiva) *naşul* (sau *naşa*) = *a)* a găsi mijlocul de a potoli, de a face inofensiv pe cineva; a învăţa minte pe cineva; *b)* exi. a bate pe cineva. ◆ Ext. Persoană care iniţiază pe cineva într-o meserie. ◆ (*pop.; fam.; de obicei determ. prin „din grindă", „din coardă"*) Vargă (cu care se bat copiii neascultători). *Iar lua mama nănaşa din coardă şi iar ne jnăpăia* (CR.). ◆ (*reg.*) Termen de respect folosit pentru a vorbi cu sau despre o persoană mai în vîrstă. **2** *s.m., s.f.* Nun(ă). **3** *s.m.* (*fam.*) Controlor de tren care acceptă pasagerii fără bilet, în schimbul unei sume de bani (mai mici decît costul biletului). **4** *s.m.* (*arg.*) Şef al unui clan mafiot. • pl. *-i, -e.* şi (*înv., pop.*) *nănáş, -ă,* (*înv., reg.*) *nînáş, -ă s.m., s.f.* /***nun*** + *-aş*, prin haplologie.

năspa *adj.invar.* (*fam.; despre obiecte sau,* ext., *despre oameni*) Care este urît, neplăcut. *Şi-a cumpărat o rochie cam naspa.* ◆ (*despre fiinţe*) Care este antipatic, nesuferit, enervant. *Eşti naspa dacă nu mergem la discotecă.* • /etimol. nec.

naşparlí *vb. IV. refl.* (*fam.*) A deveni naspa. • prez. ind. *-esc.* /***naşpa*** + *-[rl]i*.

naşparlíu, -íe *adj.* (*fam.*) Care este naspa; naşpet. • pl. *-ii.* /***naşpa*** + *-[r]liu*.

naşpét, -ă *adj.* (*fam.*) Naşparliu. • pl. *-ţi, -te.* /***naşpa*** + *-et*.

năşte *vb. III.* **1** *tr.* (*despre femei; compl. indică prunci*) A aduce pe lume, a da viaţă. *Verişoara lui a născut un băieţel.* <> Expr. *A fi născut în ceas bun* v. ceas. *A fi născut în zodia porcului* v. porc. ◆ (*înv.; despre bărbaţi*) A concepe, a zămisli. **2** *tr.* (*despre animale femele; compl. indică pui vii*) A făta. **3** *refl.* (*despre oameni*) A căpăta viaţă, a veni pe lume, a începe să trăiască. *Nimeni nu se naşte învăţat.* <> (*intr.*) *Oare eu născut-am cu a mea-nvoire?* (MACED.). <> Expr. *A se naşte în zodia porcului* v. porc. *A se naşte sub o stea norocoasă* (sau *rea*) v. stea. *A se naşte cu tichia în* (sau *pe*) *cap* v. tichie. *A se naşte în zodia raţelor* v. zodie. <> Analog. *Peştele se naşte, se hrăneşte şi creşte* (ANT.). Δ (*intr.*) *Gîndacul nicicum moşaşte pă vultur cînd naşte* (POP.). **4** *tr.* Fig. A crea, a plăsmui; a face să apară. *A ta gingaşă zîmbire... Naşte-n inimi dulci fiori* (ALECS.). ◆ A provoca, a stîrni. *În loc ca entuziasmul acesta să-i dea încredere, năştea în el numai nişte reflecţii sumbre* (POPOV.). **5** *refl.* Fig. A se forma, a se ivi, a se isca. *Pe una din cele două străzi... se născu deodată o mare învălmăşeală* (AGÂR.). • prez.ind. *nasc.* /lat. ***nascĕre***.

năştere *s.f.* **1** Aducere sau venire pe lume a unei fiinţe; spec. ansamblul de fenomene mecanice şi fiziologice care au drept consecinţă expulzarea sau extragerea pe căi naturale, din cavitatea uterină, a fătului viabil şi a anexelor sale; (*pop.*) născare, (*înv.*) născătură. <> *Zi de naştere* sau *ziua naşterii* = *a)* zi în care s-a născut cineva; *b)* sărbătorire care are loc în această zi. *Certificat* (sau *act, buletin*) *de naştere* = document

oficial, eliberat de Oficiul stării civile, în care se înscriu numele, prenumele, data, locul nașterii, precum și prenumele părinților celui care s-a născut. *Nume de naștere* = nume de familie. (*bis.*) *Nașterea Domnului* (sau *lui Hristos*) = *a*) Crăciunul; *b*) prezentare iconografică a nașterii lui Iisus Hristos; *c*) (*și eliptic*) numele troparului care se cîntă în ajunul Crăciunului. *Nașterea Maicii Domnului* = sărbătoare creștină celebrată la 8 septembrie; Sfînta Maria Mică. *Nașterea Sfîntului Ioan Botezătorul* = sărbătoare creștină celebrată la 24 iunie; sînziene, drăgaică. *A doua naștere* = *a*) înnoire a ființei individului, produsă prin taina botezului; *b*) învierea din morți și viața veșnică, după judecata de apoi. (*ist.*) *Înainte de nașterea lui Hristos* = înaintea erei noastre. *După* (sau *de la*) *nașterea lui Hristos* = din (sau în) era noastră. *Casă de nașteri* v. casă. ◇ Loc.adj., adv. *Din naștere* = *a*) din momentul în care s-a născut; *b*) potrivit unei predispoziții naturale; din vocație. ◇ Loc.adv. *Prin naștere* = prin structura naturală, prin înclinațiile firești. ◇ Expr. *A se trudi de naștere* v. trudi. ◆ (*reg.*) Organul genital al femeii. ◆ (*reg.*) Organul genital al iepei. **2** Origine, proveniență. *Din falnica nălțime a nașterii boierești... Cu mîna-i îmi strînse mîna* (HASD.). ◇ Loc.adv. *De* (sau *din*) *naștere* = *a*) (*urmat de determ. locale introduse prin prep. „din”*) originar din...; *b*) (*determ. de un nume etnic*) de naționalitate..., de origine etnică... ◆ (*înv.*) Loc de baștină; ext. patrie. **3** Fig. Apariție, ivire; început; cauză, izvor. *Nedreptatea, nașterea iadului, adică izvorul tuturor relelor* (POP.). ◇ Loc.vb. *A lua naștere* = a apărea, a se produce. *A da naștere* = a crea; a produce. **4** (*arhit.; calc după fr. „naissance”*) Fiecare dintre cele două secțiuni transversale ale unui arc sau ale unei bolți, care formează suprafețele de reazem ale acestora pe infrastructură. • pl. *-i.* /v. ***naște***; cf. și fr. *naissance.*

nat *s.m.* **1** (*pop.; mai ales la pl.*) Individ, ins. ◇ *Tot natul* = fiecare, oricare; toată lumea. *Să iasă afară de aici tot natul și să-și ia cojocul în spinare* (GAL.). **2** (*reg.*) Neam, rudă. • pl. *nați.* /lat. ***natus.***

natál, -á *adj.* (*despre locuri, așezări, țări etc.*) În care s-a născut cineva; de care este legat cineva sau ceva prin naștere, prin origine, prin apariție; de baștină, de origine. *Visa o căsuță în satul lui natal* (CĂL.). ◇ *Limbă natală* = limbă maternă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***natal.***

natalitáte *s.f.* (*demogr.*) Indice rezultat din raportarea născuților vii la mia de locuitori într-o anumită perioadă de timp, care indică frecvența nașterilor în cadrul unei populații date. • /<fr. ***natalité.***

natánt, -ă *adj.* (*bot.; despre frunzele plantelor acvatice*) Care plutește la suprafața apei. • pl. *-ți, -te.* /<it. ***natante***, lat. ***natans, -ntis.***

natantól, -oálă *adj., s.m., s.f.* (*reg.*) (Persoană) care este nătîngă, neghioabă, neîndemînatică. • pl. *-i, -e.* și *nătăntól, -oálă adj., s.n., s.f.* /etimol. nec.

natáție *s.f.* (*sport*) Înotul practicat ca sport, în care se includ următoarele ramuri: înot, polo, sărituri și înot artistic. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***natation.***

nátimă *s.f.* (*reg.*) Namilă, arătare, monstru. • pl. *-e.* /cf. *anatemă.*

natív, -ă *adj.* **1** (*despre însușiri ale oamenilor*) Din naștere; înnăscut, natural. *Viclenie nativă.* **2** (*chim.; despre elemente, mai ales despre metale*) Care se găsește în natură liber, necombinat cu alte elemente. ◇ *Fier nativ* v. fier. **3** (*despre oameni*) Originar din... *Nativ din Iași.* ◆ (*subst.*) Băștinaș. **4** (*înv.; despre locuri*) Natal. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***natīvus, -a, -um***, fr. ***natif***, germ. ***nativ.***

nativísm *s.n.* **1** (*filos.*) Nume dat sistemelor care afirmă că omul se naște cu ideea de timp și de spațiu. **2** Concepție proprie mișcării social-politice a autohtonilor din colonii, care revendică revenirea la puterea local-tradițională. • /<fr. ***nativisme.***

nativíst, -á *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al nativismului. **2** *adj.* Care aparține nativismului sau nativiștilor, care se referă la nativism sau la nativiști. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***nativiste.***

nativitáte *s.f.* **1** Caracter înnăscut. **2** Calitatea de a fi loc de naștere, de proveniență. **3** Zi aniversară. ◆ Spec. Nașterea lui Iisus Hristos. • /<fr. ***nativité***, lat. ***natīvĭtas, -atis.***

nátpis *s.n.* v. nadpis.

nátră *s.f.* (*țes.*) Parte a urzelii dintre ițe și sulul de dinapoi sau de dinainte al războiului de țesut. ◆ Ext. Urzeală învîrtită pe sul. ◆ Gener. Toată urzeala de pe război și de pe sulul de dinapoi. • pl. *-e.* /<bg. ***nampa***, srb. ***natra.***

natrémie *s.f.* (*med.*) Concentrație a sodiului din sînge. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***natrémie.***

nátriu *s.n.* (*chim.*) Sodiu (*Na*). • /<germ. ***Natrium***, fr. ***natrium.***

natriuréză *s.f.* (*med.*) Eliminare de natriu prin urină. • /<fr. ***natriurèse.***

natrón *subst.* (*chim.; înv.*) Sodă (de rufe). • acc. și *nátron.* /<germ. ***Natron.***

natur [na'tyr] *adj.invar.* Care păstrează însușirile naturale, caracteristicile primordiale; care este prin natură așa cum este. *Cartofi natur.* ◇ *Șnițel natur* = felie de carne prăjită în grăsime, după ce a fost dată prin făină. • /<germ. ***Natur.***

naturál, -ă *adj., adv., s.n.* **I** *adj.* **1** Care aparține naturii, specific naturii, care se referă la natură; care se găsește în natură. ◇ *Bogăție naturală* = bogăție (necultivată) a solului și a subsolului. *Grăniță naturală* sau *hotar natural* = grăniță marcată de elemente ale naturii (ape, munți etc.). *Științe naturale* = ansamblu de științe care se ocupă cu studiul fenomenelor biotice și abiotice din cadrul învelișurilor pămîntului în conexiune și în complexitatea lor; științele naturii. *Drept natural* v. drept. *Gaze naturale* v. gaz. *Resurse naturale* v. resursă. *Teologie naturală* v. teologie. **2** (*în opoz. cu „artificial”*) Care este creat, produs de natură, fără intervenția omului. *Frumusețea naturală a Munților Carpați.* ◇ *Lac de baraj natural* v. lac. *Lumină naturală* v. lumină. *Mătase naturală* v. mătase. *Parc natural* v. parc. ◆ Ext. Care este pur, veritabil, neamestecat. *Vin natural.* ◆ Care este primitiv, rudimentar; simplu. ◇ *Economie naturală* v. economie. ◆ (*despre rudenii*) De sînge, adevărat. *Moștenitori naturali.* **3** Care este conform cu natura cuiva; propriu, specific cuiva; înnăscut, nativ. *Abilitate naturală.* **4** (*în opoz. cu „afectat”*) Care este lipsit de artificiu, de afectare, de rafinament; care este realizat spontan, fără efort sau constrîngere; simplu, degajat, dezinvolt, firesc, nestudiat. *Mi-au plăcut poeziile lui, fiind foarte simple și naturale* (BOL.). *Gest natural.* ◇ (*adv.*) *Măicuța nu e acasă? întrebă foarte natural Mimi* (REBR.). **5** Care se supune legilor naturii, care se potrivește cu faptele din realitatea obiectivă, cu ordinea firească a lucrurilor; firesc, normal. *E lege naturală cînd mori să fii uitat* (MACED.). ◇ *Moarte naturală* = moarte survenită în chip firesc; moarte bună. (*gram.*) *Gen natural* = gen al substantivelor care corespunde distincției dintre ființe și lucruri sau repartiției pe sexe a ființelor. (*a. plast., fotogr.*) *Mărime naturală* = reproducere a modelului în mărime reală. *Alăptare naturală* v. alăptare. *Excedent natural* v. excedent. *Mișcare naturală a populației* v. mișcare. *Monopol natural* v. monopol. *Selecție naturală* v. selecție. *Limbaj natural* v. limbaj. **6** (*despre copii*) Care este născut în afara căsătoriei; bastard, nelegitim. *Adoptase în secolul trecut o fată naturală* (CĂL.). ◇ *Fiu natural* v. fiu. **7** (*muz.; despre tonuri, game*) Care nu a suferit nici o alterare. **8** (*mat.*) *Număr natural* = fiecare dintre numerele 1, 2, 3..., n, a căror mulțime se notează cu *N.* ◆ *Calculul natural* v. calcul. **II** *adv.* (*adesea întărește o afirm.*) Bineînțeles, desigur, firește. **III** *s.n.* **1** Naturalețe. *Toată scena respiră adevăr și natural* (GHER.). **2** (*înv., reg.; în forma „naturel”*) Fire, temperament. • pl. *-i, -e.* și (*înv., reg.*) *naturél, -ă adj., s.n.* /<lat. ***natūralis, -e***, it. ***naturale***, fr. ***naturel***, germ. ***Naturell.***

naturalétă *s.f.* v. naturalețe.

naturaléțe *s.f.* Lipsă de artificialitate, de afectare, de rafinament; atitudine, comportare firească, naturală; (*înv.*) naturalitate. *Citește-trei aveau în comun simplitatea, naturalețea* (BRĂT.). • și (*pop.*) *naturalétă s.f.* /<it. ***naturalezza.***

naturalísm *s.n.* **1** (*filos.*) Doctrină care dă naturii importanță absolută, excluzînd supranaturalul, și care elaborează formele și valorile socioculturale, etice, estetice, spirituale conform legilor naturii. ◆ Tendință de a explica dezvoltarea societății exclusiv prin legile naturii. **2** Teorie etică ce întemeiază noțiunea „binelui” pe un principiu „natural” (evoluție biologică, plăcere etc.), adică pe un principiu aflat în afara moralei, viața morală fiind considerată o prelungire a celei biologice. **3** (*a. plast.*) Tendință de a reproduce natura în mod descriptiv, cu numeroase detalii, opusă atît stilizării, cît și idealismului sau simbolismului, care a avut influențe asupra unor curente moderne (suprarealismul, expresionismul, arta naivă). **4** (*lit.*) Curent apărut în Franța, în a doua jumătate a sec. 19, care urmărea, aplicînd metodele și rezultatele științelor pozitiviste, reproducerea realității cu o obiectivitate perfectă și în toate aspectele ei, chiar și în cele sordide, vulgare. **5** (*muz.*) Intensificare a expresiei melodramatice (la compozitorii veriști); redare a unor sentimente brutale, patologice și reproducere a inflexiunilor vorbirii în dauna melodiei. **6** (*lingv.*) *Naturalism lingvistic* = curent inițiat de lingviștii A. Schleicher și Max Müller, care considerau limba un organism natural, care se naște, se dezvoltă și moare fără ca omul să poată interveni în propriile ei legi. **7** (*med.*) Teorie potrivit căreia natura este unica sau cel puțin principala forță curativă a bolilor. **8** (*arhit.*) Stil ornamental, caracterizat prin motive inspirate din natură. • /<fr. ***naturalisme.***

naturalíst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care se ocupă cu studiul științelor naturii. *Celebrul fiziolog... era un mare naturalist* (MAIOR.). **2** *adj.* Care aparține științelor naturii; care se ocupă cu studiul științelor naturii. **3** *adj.* Care aparține naturalismului sau naturaliștilor, care se referă la naturalism sau la naturaliști; care reflectă naturalismul. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***naturaliste***, germ. ***Naturalist.***

naturalístic, -á *adj.* **1** (*lit.*) Care aparține naturalismului. **2** Care este conform cu natura. • pl. *-ci, -ce.* /***naturalist*** + *-ic.*

naturalitáte *s.f.* (*înv.*) Naturalețe. • /***natural*** + *-itate*, după fr. *naturalité*, lat. *natūrālĭtas, -atis.*

naturalizá *vb. I.* **1** *tr.* (*jur.*) A acorda unui străin, la cerere, calitatea și drepturile de cetățean al statului în care locuiește. ◆ (*refl.; despre străini*) A obține dreptul de cetățean al statului în care locuiește. **2** *tr. fact.* (*compl. indică plante și animale*) A face să se adapteze într-un mediu nou, intrînd în componența florei sau faunei naturale a acestuia; a aclimatiza. **3** *tr.* Fig. (*compl. indică obiceiuri, idei, instituții etc.*) A adapta, a introduce. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***naturaliser***, germ. ***naturalisieren.***

naturalizáre *s.f.* **1** (*jur.*) Act al organului competent prin care se naturalizează un străin în țara în care locuiește; (*înv.*) naturalizație. **2** (*biol.*) Adaptare specifică, ereditară, fără intervenția omului, a unor plante sau animale, la noi condiții de viață, la o nouă arie de răspîndire, care afectează întreaga specie sau populație, acestea devenind componenți constanți ai florei sau faunei respective; (*înv.*) naturalizație. **3** (*biol.*) Taxidermie. • pl. *-ări.* /v. ***naturaliza.***

naturalizát, -ă *adj.* **1** (*jur.; despre oameni*) Care a obținut cetățenia noului stat în care locuiește. **2** (*despre plante și animale*) Care a devenit apt să trăiască într-un mediu nou. • pl. *-ți, -te.* /v. ***naturaliza.***

naturalizáție *s.f.* (*jur., biol.; înv.*) Naturalizare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***naturalisation.***

naturalménte *adv.* În mod natural, în mod firesc. • /<fr. ***naturallement.***

natúră *s.f.* **1** (*filos.*) Conținutul, structura și dezvoltarea lumii spațio-temporale așa cum este ea în sine. ◆ Restr. Lumea înconjurătoare, care cuprinde vegetația, formele de relief, clima. ◇ *Științele naturii* = ansamblu de științe care se ocupă cu studiul fenomenelor biotice și abiotice din cadrul învelișurilor pămîntului în conexiune și în complexitatea lor; științe naturale. *Abundența elementelor în natură* v. abundență. *Circuitul apei în natură* v. circuit. *Monument al naturii* v. monument. *Natură moartă* v. mort. *Ocrotirea naturii* v. ocrotire. *Natură statică* v. static. ◇ Loc.adj., adv. *După natură* = avînd ca model obiecte din realitate. ◇ *În natură* = *a*) Loc.adv. în realitate, aievea; *b*) Loc.adj., adv. în produse, în obiecte (nu în bani). **2** Totalitatea legilor după care se dezvoltă universul; universul considerat ca o forță activă, creatoare, condusă de anumite legi. *Tot ce a avut de pus natura în el, i-a plasat în ochi și în mînă* (CE. PETR.). ◇ Expr. *A plăti tributul naturii* v. tribut. **3** Ansamblu de însușiri pe care o ființă le are din naștere, care rezultă din configurația sa și care o caracterizează; totalitatea caracteristicilor fizice sau psihice ale unui individ; fel propriu de a fi al cuiva; fire, temperament. ◇ Loc.adj., adv. *Din* (sau *de la*) *natură* = (care este) din naștere, înnăscut. **4** Caracter specific al unui lucru, al unui proces etc.; caracteristică, trăsătură particulară și esențială a unui lucru. *Esența*

naturii spirituale a omului (BĂLC.). ◇ Loc.adj. *De natură să...* = apt să..., capabil să..., potrivit să... ◇ Expr. *Este în natura lucrurilor* = este firesc, este de la sine înțeles. ◆ Fel în care este alcătuit un lucru; conformație, structură. *Natura solului.* ◆ Substanță, esență. *Vei ști să-mi descrii toată natura vizionară și înșelătoare a lucrărilor lumești* (EMIN.). ◆ Ext. Fel, soi, varietate. *Suprafața sau numărul de arbori după natura tăierilor* (ANT.). • pl. *-i.* /<lat. ***natūra, -ae***, it. ***natura***, fr. ***nature***, germ. ***Natur***.

naturél, -ă *adj., s.n.* v. natural.

naturísm *s.n.* **1** Cult religios al naturii sau al unor forțe personificate ale ei. ◆ Teorie care afirmă ca ideal moral, individual și social întoarcerea la natură. **2** Curent literar-artistic din Franța, opus simbolismului, care se caracterizează prin revenirea la adevărurile oferite de natură și la descoperirea tragicului în cotidian. **3** (*a. plast.*) Tendință în arta italiană din sec. 14-15 de a reflecta natura. **4** (*med.*) Concepție care constă în acordarea unei importanțe deosebite medicației naturale. ◆ Terapie bazată exclusiv pe folosirea factorilor naturali. • /<fr. ***naturisme***.

naturíst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al naturismului. **2** *adj.* Care aparține naturismului sau naturiștilor, care se referă la naturism sau la naturiști; bazat pe naturism. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***naturiste***.

naturoterapíe *s.f.* Valorificare a remediilor naturale (apă, aer, soare) în tratarea anumitor boli. • g.-d. *-iei.* /***natură*** + ***terapie***; cf. lat. *natura* „natură", gr. *θεραπεία* „tratament".

náție *s.f.* v. națiune.

naționál, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care aparține unei națiuni, unui stat, care se referă la o națiune, la un stat sau le reprezintă; care este instituit sau întreținut de stat. ◇ *Adunare națională* v. adunare. *Apărare națională* v. apărare. *Avere națională* v. avere. *Avuție națională* v. avuție. *Balanța economiei naționale* v. balanță. *Caracter național* v. caracter. *Datorie națională* v. datorie. *Discriminare națională* v. discriminare. *Doliu național* v. doliu. *Gardă națională* v. gardă. *Limbă națională* v. limbă. *Militarizarea economiei naționale* v. militarizare. *Minoritate națională* v. minoritate. *Parc național* v. parc. *Produs național brut* v. produs. *Reprezentanță națională* v. reprezentanță. *Reprezentație națională* v. reprezentație. *Sărbătoare națională* v. sărbătoare. *Specific național* v. specific. *Subminarea economiei naționale* v. subminare. *Suveranitate națională* v. suveranitate. *Șosea națională* v. șosea. *Venit național* v. venit. ◇ Expr. *A ridica stindardul național* v. stindard. ◆ (*despre instituții de cultură*) În care se vorbește limba națiunii respective. **2** *s.m.* Persoană care aparține unui stat prin naționalitate. **3** *s.m.* (*sport*) Sportiv care face parte din echipa reprezentativă a unei țări. **4** *s.f.* (*sport*) Echipă reprezentativă a unei țări. • sil. *-ți-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***national***; cf. lat. *natio, -onis*.

naționalísm *s.m.* **1** Sentiment, tendință, practică politică bazate pe promovarea ideii naționale, a dragostei pentru specificul și tradițiile propriei națiuni. **2** Tendință de a aprecia exclusiv și exagerat tot ceea ce aparține propriei națiuni. **3** Exacerbare a interesului propriei națiuni în detrimentul celorlalte, fapt care conduce la crearea premiselor izbucnirii unor conflicte interne și interstatale. • sil. *-ți-o-.* /<fr. ***nationalisme***; cf. lat. *natio, -onis*.

naționalíst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al naționalismului. **2** *adj.* Care aparține naționalismului sau naționaliștilor, care se referă la naționalism sau la naționaliști; care propagă sau susține naționalismul; caracterizat prin naționalism. • sil. *-ți-o-.* pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***nationaliste***, it. ***nazionalista***, germ. ***Nationalist***; cf. lat. *natio, -onis*.

naționalitár, -ă *adj.* Care se referă la naționalitate. • sil. *-ți-o-.* pl. *-i, -e.* /de la ***naționalitate***.

naționalitáte *s.f.* **1** Ansamblu al însușirilor care caracterizează o națiune, deosebind-o de altele; caracter național. *Colonii romani... se traseră în Munții Carpați, unde-și păstrară naționalitatea și independența lor* (BĂLC.). **2** Apartenență a unei persoane la o anumită națiune; cetățenie. **3** Apartenență a unei persoane juridice, a unei nave sau aeronave la un anumit stat. **4** Comunitate de oameni cu aceleași caractere naționale, care locuiește pe teritoriul unui stat multinațional sau, ca minoritate, pe teritoriul unui stat național; minoritate națională. *Naționalitate conlocuitoare.* • sil. *-ți-o-.* pl. *-ăți.* /<fr. ***nationalité***, germ. ***Nationalität***.

naționalizá *vb. I. tr.* **1** A imprima, a da caracter național, a adapta la specificul național. **2** (*compl. indică mijloace de producție, averi imobiliare etc.*) A trece din proprietate particulară în proprietatea statului. • sil. *-ți-o-.* pl. *-ez.* /<fr. ***nationaliser***.

naționalizáre *s.f.* Acțiunea de *a naționaliza* și rezultatul ei. • sil. *-ți-o-.* pl. *-ări.* /v. ***naționaliza***.

naționalizát, -ă *adj.* (*despre mijloace de producție, averi imobiliare etc.*) Care a fost trecut din proprietate particulară în proprietatea statului. • sil. *-ți-o-.* pl. *-ți, -te.* /v. ***naționaliza***.

național-socialísm *s.n.* Doctrină politică și socială, antiumană și irațională, fondată de A. Hitler după Primul Război Mondial, bazată pe rasism, naționalism, autoritarism, imperialism, care a cultivat teoria superiorității rasei ariene, al cărei reprezentant „pur" ar fi poporul german; nazism. • sil. *-ți-o-; -ci-a-.* /<germ. ***Nationalsozialismus***, fr. ***national-socialisme***.

național-socialíst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al național-socialismului; nazist. **2** *adj.* Care aparține național-socialismului sau național-socialiștilor, care se referă la național-socialism sau la național-socialiști. • sil. *-ți-o-; -ci-a-.* pl. *-iști, -iste.* /<germ. ***National-sozialist***, fr. ***national-socialiste***.

națiúne *s.f.* **1** Formă istorică de comunitate umană, constituită ca stat, care a apărut în perioada de trecere de la feudalism la capitalism, pe baza unității de limbă, de teritoriu, de viață economică și de factură psihică și care se manifestă în particularitățile specifice ale culturii naționale și în conștiința originii comune. *Imperiile și națiile au avut mărirea și căderea lor* (C. NEGR.). ◇ *Clauza națiunii celei mai favorizate* v. clauză. ◆ (*înv., pop.*) Popor, neam. **2** Naționalitate. **3** (*înv., pop.; în forma „nație"*) Grosul populației; spec. țărănime. ◇ Loc.adj. *De nație* = de origine socială modestă. ◆ Om de rînd; țăran. ◆ Gen, specie. *Să mai văz... și alte nații de oameni* (GORJ.). ◇ Expr. *A'fi de nație spurcată* (sau *rea, a dracului*) = *a)* a fi om răutăcios; *b)* a avea deprinderi rele. *A fi nație blagoslovită* = a fi om bun. • sil. *-ți-u-.* pl. *-i.* și (*înv., pop.*) ***náție*** *s.f.* /<lat. ***natĭo, -onis***, it. ***nazione***, fr. ***nation***, rus. ***нáция***.

naufragiá *vb. I. intr.* **1** (*despre nave*, ext., *despre oameni*) A suferi un naufragiu. **2** Fig. A ajunge într-o situație nedorită, improprie, din cauza unor împrejurări potrivnice. • sil. *na-u-; -gi-a.* prez.ind. *-iez.* /***naufragiu*** + *-a*.

naufragiát, -ă *adj.* (*despre nave*, ext., *despre oameni*) Care a suferit un naufragiu. • sil. *na-u-; -gi-at.* pl. *-ți, -te.* /v. ***naufragia***.

naufragiére *s.f.* Faptul de *a naufragia*. • sil. *na-u-; -gi-e-.* pl. *-i.* /v. ***naufragia***.

naufrágiu *s.n.* **1** Accident al unei nave, care provoacă scufundarea ei sau imposibilitatea de a-și continua drumul; (*înv.*) naiefrîngere. **2** Fig. Distrugere; dezastru. *Ca-ntr-o carte înțeleaptă Am cetit în fundul cupei Naufragiul ce m-așteaptă* (MINUL.). • sil. *na-u-.* pl. *-gii.* /<lat. ***naufragĭum, -ii***, it. ***naufragio***.

naumahíe *s.f.* (*în antic. romană*) (Spectacol constînd într-o) luptă navală pe o suprafață de apă special amenajată. ◆ Loc unde se dădea această luptă. • sil. *na-u-.* g.-d. *-iei.* /<lat. ***naumachĭa, -ae***, fr. ***naumachie***; cf. gr. *ναυμαχία* <*ναῦς* „navă, corabie", *μάχη* „luptă".

naupatíe *s.f.* (*med.*) Rău de mare. • sil. *na-u-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***naupathie***; cf. gr. *ναῦς* „navă", *πάθος* „afecțiune".

naúplius *s.m.* (*zool.*) Formă larvară la unele crustacee, care are un ochi și trei perechi de apendice. • sil. *na-u-pli-us.* /<fr. ***nauplius***, lat. ***nauplĭus, -ii***; cf. gr. *ναύπλιος* „moluscă".

nauruán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Republicii Nauru sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuiește în Republica Nauru; locuitorii Republicii Nauru. **2** *adj.* Care aparține Republicii Nauru sau nauruanilor, care se referă la Republica Nauru sau la nauruani. ◆ (*subst. f.*) Limba din familia austroneziană, vorbită de nauruani. • sil. *na-u-ru-an.* pl. *-i, -e.* /nm. pr. (stat insular în partea de V a Oceanului Pacific) ***Nauru*** + *-an*.

nauséa *s.f.* (*med.*) Senzație de vomă; greață. • sil. *na-u-se-a.* /<lat. ***nausĕa, -ae***, fr. ***nausée***.

naútic, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* Care aparține navigației pe apă, care se referă la navigația pe apă. ◇ *Astronomie nautică* v. astronomie. **2** *adj.* (*despre sporturi*) Care se practică pe apă. ◇ *Motocros nautic* v. motocros. *Schi nautic* v. schi. *Slalom nautic* v. slalom. **3** *s.f.* Știința și tehnica de a conduce o navă. • pl. *-ci, -ce.* /<lat. ***nautĭcus, -a, -um***, it. ***nautico***; cf. lat. *nauto* „navigator".

nautíl *s.m.* **1** (*zool.*) Gen de mamifere cefalopode, din ordinul nautiloidelor, cu cochilia externă spiralată, apărut în triasic. ◆ Spec. Moluscă din mările calde, care are corpul închis într-o scoică împărțită în mai multe compartimente spiralate (*Nautilus pompilius*). **2** (*în antic.*) Lampă în formă de nautil. **3** (*în sec. 16-17*) Piesă de orfevrărie, compusă dintr-o cochilie de nautil montată în metal, care reprezintă o divinitate a mării. • sil. *na-u-.* pl. *-i.* și ***nautílus*** *s.m.* /<fr. ***nautile***, lat. ***nautilus***; cf. gr. *ναυτίλος*.

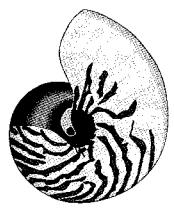

nautil (1)

nautiloíd *s.n.* (*zool.*; *la pl.*) Ordin de cefalopode fosile sau actuale, cu cochilia spiralată și compartimentată în loje, avînd ca tip nautilul (*Nautiloidea*); (*și la sg.*) animal care face parte din acest ordin. • sil. *na-u-.* pl. *-e.* /<fr. ***nautiloïdées***; cf. lat. *nautilus* „nautil", gr. *εἶδος* „aspect".

nautílus *s.m.* v. nautil.

nautísm *s.n.* Practicare turistică sau sportivă a diferitelor forme de navigație. • sil. *na-u-.* /<fr. ***nautisme***.

nautofón *s.n.* (*mar.*) Emițător de sunete aeriene, bazat pe vibrația unei membrane metalice, acționate de un electromagnet, care servește ca mijloc de semnalizare acustică pe timp de ceață. • sil. *na-u-.* pl. *-oane.* /<fr. ***nautophone***.

navaja [na'vaha] *s.f.* Cuțit spaniol cu lama lungă și ușor curbată. • pl. *-e.* /<sp. ***navaja***.

navál, -ă *adj.* (*mar.*) Care ține de nave sau de navigație, care se referă la nave sau la navigație; care se face cu nave; care este alcătuit din nave. ◇ *Arhitectură navală* v. arhitectură. *Bază navală* v. bază. *Șantier naval* v. șantier. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***naval***, it. ***navale***.

navalíst *s.m.* (*mar.*) Constructor de nave. ◆ Restr. (*fam.*) Persoană care lucrează pe o navă. • pl. *-iști.* /***naval*** + *-ist*.

navárh *s.m.* (*în antic.*) Conducător al unei flote. • pl. *-i.* /<ngr. ***νάυαρχος***, lat. ***navarchus, -i***, fr. ***navarque***.

návă *s.f.* **1** (*mar.*) Vehicul construit, amenajat și echipat pentru a pluti și a se deplasa pe (sau sub) apă, cu ajutorul căruia se transportă persoane, mărfuri, se execută lucrări tehnice etc.; vas. ◇ *Navă de linie* = cea mai mare navă de război, prevăzută cu artilerie grea sau antiaeriană, precum și cu o cuirasă puternică. *Navă-far* = navă ancorată în locurile primejdioase, unde nu se poate construi un far. *Navă-bază* = navă care servește drept bază (de aprovizionare, de lansare). *Navă-cabotier* = navă care navighează între porturile de pe coastă. *Navă-remorcher* = navă care remorchează ambarcații fără propulsie proprie. *Navă-școală* = navă pe care se face ucenicia marinarilor. *Navă-amiral* v. amiral. *Axa unei nave* v. axă. *Navă costieră* v. costier. *Navă de debarcare* v. debarcare. *Divizion de nave* v. divizion. *Navă frigoriferă* v. frigorifer. *Navă logistică* v. logistic. *Navă pirat* v. pirat. *Registrul navelor* v. registru. **2** Aeronavă. **3** *Navă cosmică* (sau *spațială*) = vehicul destinat zborurilor extraterestre, prevăzut cu rachete propulsoare, motoare de dirijare și de frînare, surse de alimentare a aparatului, sistem de orientare și de stabilizare, aparataj pentru legătura cu Pămîntul (prin radio sau televiziune), aparataj de cercetare, ecluze pneumatice pentru ieșirea cosmonauților în spațiul cosmic etc. *Navă-satelit* = navă cu rol de satelit cosmic. **4** (*arhit.*) Partea centrală a unei bazilici sau biserici, care este cuprinsă între nartex și cor; naos. • pl. *-e.* /<fr. ***nave***, lat. ***navis, -is***, it. ***nave***.

navetá *vb. I. intr.* A face navetă[1] (3). • prez.ind. *-ez.* /***navetă***[1] + *-a*.

navétă[1] *s.f.* **1** Suveică la războiul de țesut. **2** Instrument de lemn sau de oțel, de formă alungită, cu care se lucrează plase, fileuri. **3** Drum pe care îl parcurge cineva, dus și întors, în mod regulat. ◆ Ext. Vehicul de transport în comun, care asigură legătura dintre punctele unei rețele de transport (apropiate), efectuînd regulat, pe un anumit traseu, drumuri dus și întors. **4** Ladă cu dimensiuni standardizate (și compartimentată), care servește la transportarea unor produse alimentare. **5** (și *navetă cosmică* sau *spațială*) Vehicul aerospațial care asigură deservirea stațiilor spațiale de pe orbite joase, îndeplinind totodată și alte misiuni în cosmos. **6** (*biol.*) Termen generic pentru sistemele moleculare care permit transferul unor molecule în diferite compartimente din interiorul celulei, intracelular sau extracelular. • pl. *-e.* /<fr. ***navette***; cf. fr. *nef* „navă".

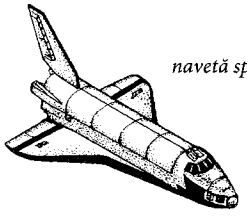

navetă spațială

navétă[2] *s.f.* (*bot.*) Plantă oleaginoasă, înrudită cu rapița, care are frunzele late, acoperite cu peri, și semințele mici, de culoare brună-roșcată (*Brassica rapa oleifera*). • pl. *-e.* /<fr. ***navette***; cf. și fr. *navet* „nap".

navetíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care face naveta[1] (3) la serviciu. • pl. *-iști, -iste.* /***navetă***[1] + *-ist.*

navi- Elem. de compunere „(referitor la) navă". • și *navo-.* /<fr. ***navi-***; ***navo-***; cf. lat. *navis, -is.*

navicért *s.n.* (*mar.*) Certificat de navigație pentru marfă, eliberat de reprezentanții diplomatici sau de consulii unui stat beligerant într-o țară neutră. • /<fr., engl. ***navicert*** <engl. *Navigation Certificate.*

naviculár, -ă *adj.* (*anat.*) Care este în formă de navă, de barcă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***naviculaire.***

navifón *s.n.* Aparat telefonic de construcție specială, care este folosit la bordul navelor. • pl. *-oane.* /***navi-*** + ***[tele]fon.***

navigá *vb. I. intr.* **1** (*despre oameni*) A călători cu o navă sau cu o aeronavă. *De două luni navigam tot prin aceleași locuri* (BART). ◆ A conduce mersul unei nave sau al unei aeronave. **2** (*despre nave*) A se deplasa pe apă; a pluti. *Corabia naviga spre Gibraltar* (TUD.). **3** (*despre aeronave*) A se deplasa în aer sau în cosmos. **4** Fig. A căuta ceva pe internet, vizitînd diferite site-uri. ◇ Expr. *A naviga pe internet* v. internet. • prez.ind. *-ghez.* /<lat., it. ***navigare***, fr. ***naviguer.***

navigábil, -ă *adj.* (*despre ape*) Pe care se poate naviga. ◇ *Drum navigabil* v. drum. *Șenal navigabil* v. șenal. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***navigabilis, -e***, it. ***navigabile***, fr. ***navigable.***

navigabilitáte *s.f.* **1** Însușirea unei ape de a fi navigabilă. **2** Stare a unei nave de a se menține pe apă sau a unei aeronave de a putea zbura. • /<fr. ***navigabilité.***

navigánt, -ă *adj.* Care navighează. ◇ *Personal navigant* = totalitate a persoanelor care fac parte din echipajul unei nave sau aeronave. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***navigant.***

navigáre *s.f.* Acțiunea de *a naviga* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***naviga.***

navigatór, -oáre *s.m., s.f.* **1** Persoană care face călătorii lungi pe mări și oceane (în scopuri științifice, comerciale etc.). **2** Persoană care conduce o navă sau face parte din personalul unei nave. ◆ Ext. Persoană care călătorește pe apă. **3** Membru din echipajul unei aeronave (care conduce zborul acesteia). • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***navigateur***, it. ***navigatore.***

navigáție *s.f.* **1** Faptul de *a naviga.* **2** Drum parcurs de o navă pe apă; călătorie făcută cu o navă. ◆ Transport organizat de mărfuri sau de persoane care se face cu o navă, pe un itinerar determinat. **3** (*av.*) Călătorie sau transport cu o aeronavă. **4** Știința și tehnica de a conduce o navă sau o aeronavă. ◇ *Navigație estimată* v. estimat. **5** Ramură a transporturilor și a comunicațiilor pe apă și în aer. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) ***navigațiúne*** *s.f.* /<fr. ***navigation***, lat. ***navigatĭo, -onis***, it. ***navigazione.***

navigațiúne *s.f.* v. navigație.

navigráf *s.n.* (*nav.*) Instrument de bord al unei aeronave, cu ajutorul căruia se determină deriva și viteza față de sol și se face corectarea navigației, trasînd pe hartă drumul parcurs. • pl. *-e.* /<fr. ***navigraphe.***

naviplán *s.n.* (*aeron.*) Vehicul care planează deasupra apei; aeroglisor. • pl. *-e.* /<fr. ***naviplan.***

navisféră *s.f.* (*astron.*) Instrument pentru identificarea aștrilor, constituit dintr-o sferă pe care sînt însemnate stelele folosite pentru orientare în navigație. • pl. *-e.* /<fr. ***navisphère.***

navlón *s.n.* v. navlu.

navlosí *vb. IV. tr.* (*nav.; compl. indică nave*) A închiria (în vederea transportării unor mărfuri) pentru o cursă sau pentru o anumită perioadă, pe baza unui contract special, prin care armatorul asigură proprietarului mărfii care se încarcă tonajul necesar. • prez.ind. *-esc.* /<ngr. ***ναύλωσα***, aor. lui ***ναυλώνω.***

navlosíre *s.f.* (*nav.*) Faptul de *a navlosi.* • pl. *-i.* /v. ***navlosi.***

navlositór *s.m.* (*nav.*) Persoană care navlosește o navă. • pl. *-i.* /***navlosi*** + *-tor.*

návlu *s.n.* (*nav.*) **1** Prețul transportului maritim, pe unitatea de grutate, de volum sau global pentru cursă, plătit de navlositor armatorului în cadrul contractului de navlosire. ◆ Cost al transportului pe apă al persoanelor sau al mărfurilor. **2** (*în Țările Rom.; în forma „navlon"*) Taxă care se percepea, în sec. 17-18, pentru transportul pe Dunăre. • pl. *-uri.* și ***navlón*** *s.n.* /<ngr. ***ναύλον.***

navo- v. navi-.

navomodél *s.n.* Machetă a unei nave, care are sisteme speciale de propulsie și de comandă. • pl. *-e.* /***navă*** + ***model.***

navomodelísm *s.n.* (*sport*) **1** Ramură sportivă (tehnico-aplicativă), care are ca obiect tehnica construirii navomodelelor și organizarea concursurilor de navomodele. **2** Concurs sportiv de navomodele. • /***navomodel*** + *-ism.*

navomodelíst, -ă *s.m., s.f.* Constructor de navomodele. • pl. *-iști, -iste.* /***navomodel*** + *-ist.*

navráp *s.m.* v. năvrap.

naz *s.n.* (*mai ales la pl.*) **1** Atitudine, comportament etc. de om răsfățat, afectat; gust schimbător, dorință sau pretenție nechibzuită, extravagantă. ◇ Expr. *A face nazuri* = *a)* a se comporta ca un om răsfățat, cu pretenții schimbătoare; *b)* a refuza ceva în mod afectat. • pl. *-uri.* /<tc. ***naz.***

nazál, -ă *adj., s.f., s.n.* **1** *adj.* Care aparține nasului, care se referă la nas. ◇ *Cornet nazal* v. cornet. *Fosă nazală* v. fosă. **2** *adj.* (*despre sunete, voce*) Care are un timbru specific, rezultat din faptul că, în timpul emiterii, aerul este expirat (exclusiv sau parțial) pe nas. ◆ Ext. (*despre timbru, rezonanță*) Care este caracteristic pentru vocea sau sunetele emise pe nas. **3** *s.f.* Sunet nazal; spec. consoană nazală. **4** *s.n.* (*milit.*) Armătură a coifului care apără nasul. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***nasal***; cf. lat. *nasalis* <*nasus* „nas".

nazalitáte *s.f.* (*fon.*) Proprietate a unui sunet de a fi pronunțat cu timbru nazal. • /<fr. ***nasalité.***

nazalizá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică sunete*) A transforma în sunet nazal; a da o nuanță nazală. **2** *refl.* (*despre sunete*) A căpăta un caracter nazal. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***nasaliser.***

nazalizáre *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *nazaliza.* • pl. *-ări.* /v. ***nazaliza.***

nazalizát, -ă *adj.* (*fon.; despre sunete*) Care a devenit nazal, care a fost supus nazalizării. • pl. *-ți, -te.* /v. ***nazaliza.***

názăr[1] *s.n.* (*înv.*) Favoare, hatîr. ◇ Expr. *A avea pe cineva la nazar* = a acorda protecție cuiva; a avea pe cineva în grație. • pl. *-uri.* /<tc. ***nazar.***

názăr[2] *s.n.* v. năzar.

nazareéni *s.m. pl.* **1** Denumire dată de evrei primilor creștini; nazarineni. ◆ (*bis.; la sg. art.; nm. pr.*) Iisus Hristos. ◆ Numele unei grupe iudeo-creștine din paleocreștinism. **2** Adepți ai unei secte de fanatici creștini, apărută la începutul sec. 19, în Ungaria. **3** (*a. plast.*) Grup de pictori germani, stabiliți la Roma, la începutul sec. 19, care se inspirau din tradiția medievală și din cea a primitivilor italieni din Renașterea timpurie. • /<fr. ***nazaréens***; cf. nm. pr. *Nazaret*, localitate în vechea Iudee.

nazarineán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m. pl.* Nazareeni. **2** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a orașului Nazaret sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii Nazaretului. **3** *adj.* Care aparține Nazaretului sau nazarinenilor, care se referă la Nazaret sau la nazarineni; originar din Nazaret. **4** *s.m. art.* (*bis.; nm. pr.*) Iisus Hristos. • pl. *-eni, -ene.* /<slav. НАЗАРЯНИНЪ.

nazifascísm *s.n.* Uniune între nazismul german și fascismul italian, în ultima parte a celui de-al doilea război mondial. • /<it. ***nazifascismo.***

nazifascíst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al nazifascismului. **2** *adj.* Care aparține nazifascismului sau nazifasciștilor, care se referă la nazifascism sau la nazifasciști. • pl. *-iști, -iste.* /<it. ***nazifascista.***

nazificá *vb. I. tr.* **1** A impune doctrina nazistă. **2** A da un caracter nazist. • prez.ind. *nazífic.* /după fr. *nazifier.*

nazilánt, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care vorbește pe nas. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***nasillant.***

názir[1] *s.m.* (*ist.*) **1** Curtea regală a Persiei. **2** Șef al unui departament bizantin. • pl. *-i.* /<fr. ***nazir.***

názir[2] *s.m.* v. nazîr.

nazísm *s.n.* **1** Nume dat fascismului german; național-socialism. **2** Regim politic instaurat pe baza ideologiei fasciste germane. • /<fr. ***nazisme***, germ. ***Nazismus.***

nazíst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al nazismului; membru al partidului național-socialist german, creat de Hitler; național-socialist. **2** *adj.* Care aparține nazismului sau naziștilor, care se referă la nazism sau la naziști; național-socialist. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***naziste.***

názir *s.m.* (*în Ev. Med.*) **1** Înalt funcționar turc, șef al unui departament în guvernul Imperiului Otoman. **2** Guvernator (turc) al unui oraș. ◆ Comandant sau administrator al unor cetăți de pe malul Dunării. **3** Slujbaș de rang superior în administrația Țărilor Române. ◆ Căpetenie peste vătafii plaiurilor. **4** Vătaf de țigani (domnești). • pl. *-i.* și *nazír s.m.* /<tc. ***nazır.***

nazo- Elem. de compunere „nas". • /<fr. ***naso-***; cf. lat. *nasus, -i* „nas".

nazofaríngе *s.n.* (*anat.*) Parte a faringelui care se află deasupra vălului palatului și înapoia foselor nazale. • /<fr. ***nasopharinx.***

nazofaringián, -ă *adj.* (*anat.*) Care aparține nazofaringelui, care se referă la nazofaringe. • sil. *-gi-an.* pl. *-ieni, -iene.* /***nazo-*** + ***faringian.***

nazofaringoscóp *s.n.* (*tehn. med.*) Instrument de explorare a nazofaringelui. • pl. *-oape.* /<fr. ***nasopharyngoscope.***

nazonánt, -ă *adj.* (*despre voce*) Care s-a modificat din cauza permeabilității nazale; care provoacă o rezonanță deformantă a sunetelor. • pl. *-ți, -te.* /după fr. *nasonnement.*

năbădáică *s.f.* (*reg.; mai ales la pl.*) **1** Acces de furie. **2** (Criză de) epilepsie. • pl. *-äici.* /***năbădăi***[1] + *-aică.*

năbădăi[1] *s.f. pl.* (*pop.*) **1** (*de obicei în legătură cu vb. ca „a apuca", „a găsi", „a scutura"*) (Criză de) epilepsie. ◆ Ext. (*în credințe*) Duh rău care provoacă epilepsia. **2** Acces de furie; toane, nazuri; hachițe, pandalii. ◇ Loc.adj. *Cu năbădăi* = (*despre oameni*) isteric; nebun. ◇ Expr. *A băga pe cineva în năbădăi* = *a)* a înspăimînta pe cineva; *b)* a face pe cineva să-și piardă calmul; a enerva, a înfuria. • /cf. srb. *napadanije*, bg. *нападане.*

năbădăí[2] *vb. IV. refl.* (*despre animale*) A se agita, a se frămînta. • prez.ind. pers. 3 *-iește.* /de la ***năbădăi***[1].

năbădăiós, -oásă *adj.* (*pop.*) **1** (*despre oameni*) Care este bolnav de epilepsie; care este isteric, nebun. **2** (*despre oameni*) Care se supără ușor, care este iute la mînie, care este capricios. ◆ Care se ține de farse, de glume. **3** (*despre animale*) Care este nărăvaș. • pl. *-oși, -oase.* /***năbădăi***[1] + *-os.*

năbădáire *s.f.* (*pop.*) Acțiunea de *a se năbădăi*[2] și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***năbădăi***[2].

năbói[1] *s.n.* **1** (*înv., reg.*) Puhoi, torent (format de o apă). **2** (*reg.*) Mulțime de oameni. **3** (*reg.*) Lipsă de aer. • pl. *-uri, -oaie.* /cf. srb. *naboj*, bg. *набой.*

năboí[2] *vb. IV. intr., refl.* (*reg.*) **1** (*despre ape*) A ieși de sub gheață sau din matcă; a se revărsa, a inunda. **2** (*despre ființe*) A se năpusti, a năvăli. • prez.ind. *-iesc.* /***năboi***[1] + *-i.*

năboiálă *s.f.* (*reg.*) Puhoi, torent (format de o apă). • pl. *-ieli.* /***năboi***[2] + *-eală.*

năboíre *s.f.* (*reg.*) Acțiunea de *a* (*se*) *năboi*[2] și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***năboi***[2].

năboít, -ă *adj.* (*reg.*; *despre oameni*) Care este asudat, transpirat. • pl. *-ți*, *-te*. /v. ***năboi***[2].
năbúc *s.n.* Piele (albă) de bovine, cu aspect mat, catifelat, care imită pielea de antilopă. • și *nubúc s.n.* /<germ. ***Nubuk***.
năbún, -ă *adj.*, *s.m.*, *s.f.* v. nebun.
năbușeálă *s.f.* (*pop.*) Căldură mare; zăpușeală. • pl. *-eli*. /***năbuși*** + *-eală*.
năbuší *vb. IV.* **1** *tr., refl.* (*pop.*) A (se) sufoca, a (se) înăbuși. ◆ Fig. (*tr.*; *compl. indică acțiuni, procese, sentimente etc.*) A frîna, a împiedica, a opri (dezvoltarea, manifestarea etc.); a face să nu se mai vadă, să nu se mai audă, să nu se mai simtă; a inhiba, a reprima. **2** *tr.* (*pop.*; *compl. este „focul”*) A face să nu mai ardă; a stinge. **3** *intr.* (*pop.*; *compl. indică alimente*) A fierbe în aburi (într-un vas bine acoperit). **4** *intr.* (*înv., pop.*; *despre oameni*; *de obicei cu determ. introduse prin prep. „în”, „pe”, „spre”*) A năvăli. **5** *intr.* (*înv., pop.*; *despre lichide*) A țîșni; (*despre ape*) a se revărsa, a inunda. ◆ (*tr.*; *despre lacrimi, sînge*) A podidi (pe cineva). • prez.ind. *-esc*. /cf. srb. *nabušiti*.
năbușíre *s.f.* (*pop.*) Faptul de *a (se) năbuși*. • pl. *-i*. /v. ***năbuși***.
năbușít, -ă *adj.* (*pop.*; *despre alimente*) Care este fiert în aburi (într-un vas bine acoperit); înăbușit. • pl. *-ți*, *-te*. /v. ***năbuși***.
năbușitór, -oáre *adj.* (*pop.*) Înăbușitor, sufocant. • pl. *-ori*, *-oare*. /***năbuși*** + *-tor*.
năbúzna *adv.* Loc.vb. (*reg.*) *A da năbuzna* = a năvăli, a da buzna. • /de la ***buzna***.
năcăz *s.n.* v. necaz.
năcăjí *vb. IV.* v. necăji.
năcăjít, -ă *adj.* v. necăjit.
năcládă *s.n.* (*reg.*) **1** Butuc gros de lemn, folosit ca suport pentru lemnele din vatră sau din sobă. **2** Grindă (de stejar) care se așază la baza unei construcții, sub o stivă de scînduri, sub un vas etc., pentru a servi ca suport. **3** Fig. Povară, greutate sufletească. • pl. *-uri*. /<sl. veche **накладъ** „camătă”.
năcládă *s.f.* **1** (*înv.*) Grămadă mare de lemne (pregătite pentru foc). **2** (*reg.*) Grămadă de lucruri așezate în dezordine. • pl. *-e*. /cf. rom. *cladă*, sl. veche **накладати**.
năclăí *vb. IV.* **1** *tr., refl.* A (se) îmbiba sau a (se) acoperi cu o substanță unsuroasă, cleioasă, murdară. ◆ Ext. A (se) murdări. **2** *refl.* (*pop.*; *despre sînge*) A se coagula, a se închega. **3** *refl.* (*reg.*; *despre alimente*) A se slei. **4** *refl.* (*reg.*; *despre oameni*) A se înăduși (de prea multă căldură). • prez.ind. *-iesc*. /<bg. **наклея**, rus. ***наклеить***.
năclăiálă *s.f.* **1** Năclăire. **2** Concr. Substanță grasă, cleioasă, murdară care năclăiește. ◆ Ext. Stare de murdărie. • pl. *-ieli*. /***năclăi*** + *-eală*.
năclăiós, -oásă *adj.* Care este unsuros, lipicios, cleios. ◆ Ext. Care este murdar. • pl. *-oși*, *-oase*. /***năclăi*** + *-os*.
năclăíre *s.f.* Acțiunea de *a (se) năclăi* și rezultatul ei; năclăială. • pl. *-i*. /v. ***năclăi***.
năclăít, -ă *adj.* **1** Care este îmbibat sau acoperit cu o substanță grasă, cleioasă, murdară; cleios, lipicios, unsuros. **2** (*despre sînge*) Care este coagulat, închegat. • pl. *-ți*, *-te*. /v. ***năclăi***.
nădăí *vb. IV. refl.* **1** (*înv., reg.*) A-și pune nădejdea în...; a spera. **2** (*înv., reg.*) A bănui, a presimți. ◆ A nu crede în ceva. **3** (*reg.*) A pricepe, a se dumeri. • prez. ind. *-iesc*. /<sl. veche **надѣꙗти сѧ**.
nădăíre *s.f.* (*înv., reg.*) Faptul de *a se nădăi*. • pl. *-i*. /v. ***nădăi***.
nădăjdui *vb. IV.* **1** *tr., intr.* A avea speranța sau convingerea că ceea ce dorești este realizabil; a spera că cele dorite se vor împlini. *Nădăjduim să trecem muntele cu lumină și să scoborîm în Sabasa* (HOG.). **2** *intr.* (*înv.*; *urmat de determ. în dat. sau introduse prin prep. „în”*) A-și pune nădejdea în..., a se încrede în..., a se bizui în... *Mai nădăjduia în brațul lui... și-n cele trei sănețe ale zaporojenilor* (SADOV.). **3** (*înv.*; *urmat de determ. introduse prin prep. „spre”, „la”, „pre”*) A se îndrepta cu încredere spre cineva sau ceva; a năzui, a rîvni, a tinde stăruitor către ceva. *Rușine vor plăti cei ce nădăjduiesc pre cetăți și pre bani* (BIBLIA 1688). • prez.ind. *-iesc*. și (*înv.*) *nădejduí*, *nedejduí* vb. IV. /***nădejde*** + *-ui*.
nădăjduíre *s.f.* Faptul de *a nădăjdui*; speranță, nădejde. • pl. *-i*. /v. ***nădăjdui***.
nădăjduít, -ă *adj.* (*înv.*) Care nu provoacă disperare; ext. norocit. • pl. *-ți*, *-te*. /v. ***nădăjdui***.
nădéjde *s.f.* **1** Credință că ceea ce dorești este realizabil; încredere în rezultatul favorabil al unei acțiuni, în realizarea unei dorințe; speranță. *Nu și-a pierdut nădejdea în mai bine.* ◇ Loc.vb. *A trage nădejde de la cineva* sau, *pop.*, *a se da nădejdii* = a spera. ◇ Expr. *În nădejdea...* = în speranța... (*A fi*) *slabă nădejde* sau, *înv.*, *nădejde slabă să...* (ori *de...*) = (a fi) puțin probabil, (a fi) nesigur; (a fi) prea puține șanse. *A(-și) lua nădejdea de la...* (sau *de...*) = a nu mai avea nici o speranță; a renunța. *A trage nădejde* (*de cineva*) sau, *reg.*, *a-i trage cuiva nădejde* = *a*) (*compl. indică ființe iubite*) a spera să revezi; spec. a spera să iei în căsătorie; *b*) (*compl. indică copii*) a spera să ai, să procreezi. *A trage nădejde ca sfîrșitul de barbă* v. sfîrșit. *A trage nădejde ca ursul de coadă* v. urs. **2** Încredere în sprijinul, în ajutorul cuiva sau a ceva; certitudine că cineva sau ceva va fi favorabil. *Nu-și perdu nădejdea în Dumnezeu, ci merse tot înainte* (CR.). ◇ Loc.adj. *De nădejde* = în care poți avea toată încrederea; serios, integru. ◇ Loc.adv. *De* (sau *cu*) *nădejde* = *a*) așa cum trebuie; *b*) solid, temeinic. ◇ Loc.vb. *A avea nădejde* = a (mai) nădăjdui, a (mai) spera. *A avea nădejde* (sau *a-și pune nădejdea*) *în...* = a spera în sprijinul, în ajutorul cuiva; a se încrede în... *A se lăsa în nădejdea cuiva* = a conta pe..., a se bizui pe... ◇ Expr. *A ședea în nădejdea cuiva* v. ședea. **3** Concr. Ceea ce dă încrederea, certitudinea că se va realiza dorința cuiva. *Scosese acum pe tipsie și cloșca cu puii de aur, cea mai de pe urmă a ei nădejde* (CR.). • pl. *-i*. /<sl. veche **надєжда**.
nădejduí *vb. IV.* v. nădăjdui.
nădí *vb. IV.* (*înv., reg.*) **1** *tr.* A pune o nadă[1]; a înnădi. ◇ Expr. *A nădi din tei curmei* = *a*) a face tot posibilul; *b*) a fi foarte sărac. **2** *refl.* A se deprinde să vină mereu undeva sau la cineva. ◆ (*reg.*) A se obrăznici. • prez. ind. *-esc*. /***nadă***[1] + *-i*.
năditúră *s.f.* (*reg.*) Înnăditură. • pl. *-i*. /***năzi*** + *-tură*.
nădrág *s.m.* (*pop.*; *fam.*; *de obicei la pl. cu val. de sg.*) **1** Pantaloni (țărănești). ◇ Expr. *A-i scutura* (cuiva) *nădragii de praf* v. praf. *A nu se ține nădragii* (pe cineva) v. ține. **2** Izmene. **3** (*iron.*) Pantaloni prea largi. • pl. *-gi*. /<slav. **надрагъ**, magh. ***nadrág***.
nădrăgár *s.m.* (*pop.*) Nume depreciativ dat de țărani persoanelor care poartă pantaloni croiți după moda apuseană. ◆ Spec. Orășean. • pl. *-i*. /***nădrag*** + *-ar*.
nădrăgél *s.m.* (*pop.*; *fam.*; *de obicei la pl. cu val. de sg.*) Dim. al lui *nădrag*. • pl. *-gei*. /***nădrag*** + *-el*.
nădrăgúnă *s.f.* (*bot.*; *reg.*) Mătrăgună (*Atropa belladonna*). • pl. *-e*. /<magh. ***nadragulya***.
nădúf *s.n.* **1** (*pop.*) Dispnee, sufocare. *Inima nu-i mai bătea și năduful îl lăsase* (ARD.). ◆ Spec. Astmă. ◆ (*reg.*) Emfizem pulmonar (la cai). **2** (*pop.*) Căldură mare, înăbușitoare; aer înăbușitor, viciat. ◆ Senzație de sufocare pe care o simte cineva cînd afară este foarte cald sau cînd aerul este viciat. *Pe la ceasurile zece începu să se simtă năduful* (TUD.). **3** (*pop.*) Sudoare, transpirație. **4** (*pop.*; *fam.*) Supărare, necaz; ciudă, mînie. *Mergem mai departe să isprăvim odată, zise cu năduf bădicul* (AGÂR.). ◇ Expr. *A-și vărsa năduful* = a-și spune necazul. *În sfîrșit, slobod de orice apăsare, își vărsa năduful* (CA. PETR.). • pl. *-uri*. și (*reg.*) *nădúh* *s.n.* /<slav. ***надоухъ***.
nădúh *s.n.* v. năduf.
năduí *vb. IV.* **1** *intr.* (*înv., reg.*) A năvăli, a se năpusti. **2** *tr., intr.* (*reg.*) A aspira, a ținti (la ceva). • prez. ind. *-esc*. /cf. *nădăi*.
năduşeálă *s.f.* **1** Năduşire. ◆ Concr. Sudoare, transpirație. ◇ Expr. *Lac de năduşeală* v. lac. *A-l trece* (*toate*) *năduşelile* sau *a-l trece o mie de* (sau *mii de*) *năduşeli* sau *a-l trece năduşeli reci și calde* sau *a-l trece năduşelile morții* (sau *năduşeli de moarte*) v. trece. *A vărsa* (*multe*) *năduşeli* v. vărsa. **2** Căldură mare, înăbușitoare; aer înnăbușitor, viciat. *O năduşeală chinuitoare îi strangula gîtul* (BART). ◆ Senzație de sufocare pe care o simte cineva cînd afară este foarte cald sau cînd aerul este viciat. **3** (*înv., reg.*) Greutate în respirație (la oameni și la animale). ◆ Spec. Astmă. • pl. *-eli*. /***năduşi*** + *-eală*.
năduşí *vb. IV.* **1** *intr.* A asuda, a transpira. **2** *tr., refl.* (*pop.*) A (se) sufoca, a se înnăbuși. ◆ (*refl.*) A muri prin sufocare. **3** *tr.* (*reg.*) A bate pe înfundate. • prez. ind. *-esc*. /<bg. ***надушя***; cf. srb. *nadušiti*.
năduşíre *s.f.* Faptul de *a (se) năduși*; năduşeală. • pl. *-i*. /v. ***năduși***.
năduşít, -ă *adj.* **1** Care este asudat, transpirat. **2** (*pop.*) Care este pe punctul de a se sufoca. ◆ Care a murit prin sufocare. • pl. *-ți*, *-te*. /v. ***năduși***.
năduşitór, -oáre *adj.* (*despre căldură, vreme etc.*) Care este sufocant, înnăbușitor. • pl. *-ori*, *-oare*. /***năduși*** + *-tor*.
năfrámă *s.f.* **1** Bucată de țesătură de in, cînepă, borangic etc., de obicei împodobită cu cusături sau alesături, care este folosită de femei mai ales pentru acoperirea capului; spec. fîșie lungă de borangic cu care își acoperă capul femeile de la țară, lăsînd capetele să atîrne (pe spate). *Venea de la prăvălie, pe umeri cu o năframă cafenie* (AGÂR.). ◆ Văl de mireasă. ◇ Expr. *A-și pune marama* = a se mărita. **2** Bucată de pînză (tivită) care nu depășește dimensiunile unui ștergar și care se folosește ca batistă, șervet, ștergar, podoabă etc. *Iată, vine-un sol de pace c-o năframă-n vîrf de băț* (EMIN.). **3** (*pop.*) Basma dăruită de mireasă tinerilor nuntași. ◆ Batistă dăruită de soacră mirelui. **II** (*reg.*; *mai ales la pl.*) Numele unui dans popular. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-e*, (*pop.*) *-ămi*. și *marámă*, *mahrámă*, *măfrámă* *s.f.* /<tc. ***mahrama***.
năfrămioáră *s.f.* Dim. al lui *năframă*; năfrămiță, năfrămuță. • pl. *-e*. /***năframă*** + *-ioară*.
năfrămíță *s.f.* Năfrămioară. • pl. *-e*. /***năframă*** + *-iță*.
năfrămúță *s.f.* Năfrămioară. • pl. *-e*. /***năframă*** + *-uță*.
năfurícă *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee anuală, din familia compozitelor, cu frunzele și cu florile gălbui, dispuse în mici capitule aplecate în jos, cu miros aromatic puternic, care este folosită ca insectifug (*Artemisia annua*). • pl. *-ci*. /cf. *nafură*.
năgára *s.f.* **1** (*bot.*) Numele a două plante erbacee din familia gramineelor, cu frunzele înguste și cu spicul avînd fire lungi și aspre (*Stipa capillata* și *pennata*). **2** (*bot.*) Neghină (*Agrostemma githago*). **3** (*reg.*) Grîu de primăvară. **4** (*reg.*) Strat de ierburi, de frunziș, de muguri etc. care îmbîcsesc albia unor ape curgătoare (mici). • și *negára* *s.f.* /etimol. nec.
năgărúș *s.n.* (*pop.*) Loc unde crește (multă) năgară. • pl. *-uri*. /***năgară*** + *-uș*.
năhút *s.m.* v. năut.
năiém *s.n.* **1** (*înv., reg.*) Chirie. ◆ Salariu. **2** (*în prov. rom.*) Obligație a orășenilor de a da diferite obiecte pentru nevoile solilor străini și ale trimișilor Porții Otomane. • pl. *-uri*. /<slav. **наѣмъ**.
năiér *s.m.* Corăbier. • pl. *-i*. /***naie*** + *-ar*.
năimeálă *s.f.* (*înv., reg.*) **1** Închiriere; arendare. **2** Concr. Chirie; arendă. • sil. *nă-i-*. pl. *-eli*. /***năimi*** + *-eală*.
năimí *vb. IV. tr.* (*înv., pop.*) **1** (*compl. indică bunuri mobile sau imobile*) A închiria (de la cineva sau cuiva). **2** (*compl. indică oameni*) A angaja cu plată (pentru a executa anumite lucrări) sau cu simbrie. • sil. *nă-i-*. prez.ind. *-esc*. și *nămí vb. IV.* /***năiem*** + *-i*; cf. sl. veche **наѣмати**.
năimíre *s.f.* (*înv., pop.*) Acțiunea de *a năimi* și rezultatul ei. • sil. *nă-i-*. pl. *-i*. /v. ***năimi***.
năimít, -ă *adj., s.m., s.f.* (*înv., pop.*) **1** *adj.* (*despre bunuri mobile sau imobile*) Care a fost închiriat. **2** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care s-a angajat cu plată pentru a efectua o muncă (temporară). ◆ Mercenar. • sil. *nă-i-*. pl. *-ți*, *-te*. /v. ***năimi***.
năimitór *s.m.* (*înv., reg.*) **1** Persoană care angajează pe cineva pentru a efectua o muncă (temporară). **2** Persoană angajată cu plată, pentru a efectua o muncă (temporară). • sil. *nă-i-*. pl. *-i*. /***năimi*** + *-tor*.
năjít, -ă *s.n., adj., s.m.* **1** *s.n.* (*med.*; *pop.*) Nume generic dat nevralgiilor, durerilor de dinți, inflamațiilor urechii etc.; (*reg.*) năjitură. **2** *s.n.* (*med. vet.*; *pop.*) Boală a oilor și a vacilor, care se manifestă prin apariția unor bube pe pielea capului și prin inflamația ugerului sau a pulpei. **3** *adj.* (*reg.*; *despre oi, vaci*) Care este bolnav de năjit. **4** *s.m.* (*bot.*; *reg.*) Pochivnic (*Asarum europaeum*). • pl. *-ți*, *-te*. și (*reg.*) *nejít*, *-ă* *s.n., adj.*, *s.m.* /<bg. ***нежит***.
năjitúră *s.f.* (*reg.*) Năjit. • pl. *-i*. /***năjit*** + *-ură*.
năjíță *s.f.* v. nojiță.
nălbán *s.m.* v. nalbant.
nălbár[1] *s.m.* (*entom.*) Fluture mare, alb, cu nervuri negre pe aripi, cu corpul negru și cu antenele măciucate, ale cărui larve se hrănesc cu frunzele pomilor fructiferi, cu foi de varză etc. (*Aporia crataegi*). • pl. *-i*. și *nalbár* *s.m.* /de la ***alb***.

nălbár[2] *s.m.* (*reg.*) Veterinar. • pl. *-i.* /de la ***nălban***, cu schimbare de suf.
nălbí *vb. IV.* v. înălbi.
nălbít, -ă *adj.* v. înălbit[2].
nălticél, -eă *adj.* v. înălticel.
nălticícă *adj.* v. înălticică.
nălțișór, -oáră *adj.* v. înălțișor.
nălțúț, -ă *adj.* v. înălțuț.
nălță *vb. I.* v. înălța.
nălțăre *s.f.* v. înălțare.
nălțíme *s.f.* v. înălțime.
nălúc *subst.* v. nălucă.
nălúcă *s.f.* **1** Ființă ireală, imaginară; fantomă, arătare, stafie. ◆ Spec. Strigoi. ◆ (*adv.; pe lîngă vb. de mișcare*) Foarte repede. *Venea nălucă.* **2** Imagine fugară și înșelătoare; închipuire deșartă; iluzie, himeră; nălucire, năluceală. *Călătorul se află în fața unei priveliști măreț... Cînd te cobori în oraș, năluca se spulberă* (CĂL.). ◇ Expr. (*pop.*) *A-și face nălucă = a)* a se speria, a fi cuprins de panică; *b)* a se amăgi, a-și face iluzii; *c)* a i se năzări (că vede sau aude ceva). ◆ (*reg.*) Halucinație. **3** (*pesc.*) Obiect din lemn sau din material strălucitor, de mărimi diferite, mai ales în formă de peștișor, prevăzut cu cîrlige, care este folosit de pescari drept nadă artificială pentru peștii răpitori. ◆ Gener. Momeală, nadă[1]. • pl. *-ci.* și (*pop.*) *nelúcă s.f*, *nălúc subst.* /de la ***năluci***, prin derivare regresivă.
năluceálă *s.f.* Nălucă. • pl. *-eli.* /***năluci*** + *-eală.*
nălucí *vb. IV.* **1** *refl.* A i se părea că vede, că aude etc. ceva; a i se năzări. ◆ Ext. A-și închipui, a-și imagina, a crede. *I se năluci că el ar fi cunoscător mare în ale cîntecelor* (ISP.). ◆ (*înv.; tr.*) A plăsmui în minte; a imagina. ◆ (*înv.; refl. impers.*) A avea bănuieli, suspiciuni. **2** *intr.* (*înv., pop.*) A se arăta, a apărea, a se zări (în depărtare) vag, neclar sau pentru scurt timp. *Dacă pleci din București cu trenul care merge spre Predeal, după trei ceasuri de drum... începi a vedea tot mai des nălucind pe la ferestre rampele podurilor* (VLAH.). ◆ A-i trece prin minte. *Îi năluceau din urmă priveliști și vorbe din ceasul despărțirii lui de sat* (SADOV.). **3** *tr.* A uimi prin frumusețe, strălucire etc.; a fermeca, a încînta. *Care vis o nălucește, Care înger o insuflă?* (MACED.). • prez.ind. *-esc.* /cf. bg. *налуча, налучвам.*
nălucíre *s.f.* **1** Faptul de *a* (*se*) *năluci.* **2** Concr. Nălucă. • pl. *-i.* /v. ***năluci.***
nălucít, -ă *adj.* **1** Care există numai în închipuirea cuiva; plăsmuit de minte, de imaginație. **2** (*despre oameni*) Care este uluit, zăpăcit (ca de o vedenie). • pl. *-ți, -te.* /v. ***năluci.***
nălucitór, -oáre *adj.* **1** Care aparține imaginației, lumii fantasmelor; de nălucă. ◆ Ext. Amăgitor. **2** Care uimește prin frumusețe, prin strălucire etc.; fermecător, încîntător. • pl. *-ori, -oare.* /***năluci*** + *-tor.*
nămeșésc, -eáscă *adj.* v. nemeșesc.
nămét *s.m.* v. nămete.
năméte *s.m.* (*mai ales la pl.*) **1** Cantitate mare de zăpadă adunată de viscol; noian, troian. **2** Ext. (*urmat de determ. introduse prin prep. „de”*) Cantitate mare din ceva; grămadă, morman. *Nămeți de lemne.* • pl. *-ți.* și (*reg.*) *naméte, nămét, nemét, neméte s.m.* /<bg. ***намете.***
nămeténie *s.f.* (*reg.*) Namilă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *nemeténie s.f.* /cf. *nămete.*
nămeți *vb. IV. tr.* (*pop.; compl. indică drumuri, străzi, terenuri etc.*) A acoperi cu multă zăpadă; a înzăpezi, a troieni. • prez.ind. pers. 3 *-ește.* și *nemeți vb. IV.* /***nămete*** + *-i.*
nămețíre *s.f.* (*pop.*) Acțiunea de *a nămeți* și rezultatul ei; înzăpezire, troienire. • pl. *-i.* /v. ***nămeți.***
nămețít, -ă *adj.* (*pop.; despre drumuri, străzi, terenuri etc.*) Care este acoperit cu multă zăpadă; înzăpezit, troienit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***nămeți.***
nămí *vb. IV.* v. năimi.
nămiáză *s.f.* v. namiază.
nămiéz *s.n.* v. namiază.
nămílă *s.f.* v. namilă.
nămístí *vb. IV. tr.* (*înv., reg.*) A (se) așeza. • prez. ind. *-esc.* /<srb. ***namestiti.***
nămînjí *vb. IV. tr.* (*înv., reg.*) A murdări, a mînji. • prez.ind. *-esc.* /de la ***mînji.***
nămól *s.n.* **1** Sediment moale, format din particule fine, de culoare închisă, cu miros caracteristic (și cu proprietăți radioactive), care se depune pe fundul apelor stătătoare sau rămîne după inundație pe malul unui rîu și care conține numeroase elemente organice; ext. noroi. ◇ Expr. *A face* (*băi de*) *nămol* = a-și acoperi corpul cu un strat de nămol, în scopuri terapeutice. ◆ Fig. (*de obicei urmat de determ. introduse prin prep. „de”*) Cantitate, volum mare din ceva; morman, grămadă. **2** (*tehn.*) Suspensie, de concentrație relativ mare, într-un lichid (de obicei în apă), a unor particule cu dimensiuni mici, fie ca rezultat al unor decantări, fie prin precipitarea unor substanțe produse în urma anumitor reacții chimice. • pl. *-uri.* și (*pop.*) *nomól s.n.* /<ucr. ***намул, -олу.***
nămolí *vb. IV. refl., tr.* A (se) înnămoli. • prez.ind. *-esc.* și (*pop.*) *nomolí vb. IV.* /***nămol*** + *-i.*
nămolíre *s.f.* Înnămolire. • pl. *-i.* și (*pop.*) *nomolíre s.f.* /v. ***nămoli.***
nămolít, -ă *adj.* **1** Care este plin de nămol. **2** Care este imobilizat în nămol. • pl. *-ți, -te.* și (*pop.*) *nomolít, -ă adj.* /v. ***nămoli.***
nămolós, -oásă *adj.* Care este plin de nămol; mîlos, mocirlos. • pl. *-oși, -oase.* și (*pop.*) *nomolós, -oásă adj.* /***nămol*** + *-os.*
nămoloterapíe *s.f.* (*med.*) Tratament al unor afecțiuni (în special reumatice) pe bază de nămol. • g.-d. *-iei.* /***nămol*** + ***terapie.***
nămórnic, -ă *adj.* (*reg.*) Care întrece limitele normale de volum, înălțime, putere etc. • pl. *-ci, -ce.* /cf. *mamor, mamorniță*[1].
nănáș, -ă *s.m., s.f* v. naș[2].
nănăși *vb. IV.* v. năși.
năpástă *s.f.* **1** Nenorocire mare, pacoste, calamitate; chin, necaz, suferință. *Rămase năuc... înțelegînd proporțiile năpastei* (CA. PETR.). ◇ Expr. (*înv.*) *A cădea* (sau *a pica*) *năpasta = a)* a provoca cuiva necazuri, suferințe; *b)* a nedreptăți pe cineva. ◆ Concr. Lucru, persoană etc. care provoacă sau aduce cuiva o nenorocire. *Nepotul meu găsește casa moșului său o năpaste pentru dînsul!* (ALECS.). **2** Acuzație nedreaptă, învinuire neîntemeiată; calomnie. *Năpasta cădea pe capul slugilor* (STANCU). **3** (*înv.; adesea în legătură cu vb. „a face”*) Nedreptate; persecuție. *Oricare vameș va face năpaste cuiva... acela... ca un fur se va certa* (PRAV.). ◇ Loc.adj., adv. *Cu năpaste = a)* (pe) nedrept; *b)* cel mult; aproximativ. **4** (*înv.; adesea în legătură cu vb. „a merge”, „a intra”, „a duce”, „a cădea”*) Ispită; păcat. *Cine va să se îmbogățească, el cade în năpăști* (COR.). **5** (*înv.*) Bir (pe care îl plăteau locuitorii unui sat în contul celor fugari). **6** (*pesc.; reg.*) Prostovol. • pl. *-e, năpăști.* și (*înv., reg.*) *năpáste, năpástie s.f.* /<slav. ***напасть.***
năpáste *s.f.* v. năpastă.
năpástie *s.f.* v. năpastă.
năpástnic *s.n.* (*pesc.; reg.*) Prostovol. • /***năpastă*** + *-nic.*
năpátcă *s.f.* (*pesc.; reg.*) Crîsnic. • pl. *-ătci.* /<ucr. ***нападка.***
năpădeálă *s.f.* (*înv.*) Năpădire. • pl. *-eli.* /***năpădi*** + *-eală.*
năpădí *vb. IV.* **1** *tr.* A invada, a cotropi; a împresura, a cuprinde din toate părțile. *Priveam grădina năpădită de plante* (BACOV.). ◇ Expr. *A-l năpădi sudorile* = a-și da osteneala; a se trudi. ◆ (*despre rîs, plîns; compl. indică oameni*) A cuprinde, a apuca cu putere; a podidi. ◆ Fig. A copleși, a doborî. *Cum nu-l văzusem de mult, începui să-l năpădesc cu întrebările* (PET.). **2** *intr.* (*despre ființe; de obicei urmat de determ. introduse prin prep. „asupra”, „peste”, „în”, „la”*) A se repezi asupra cuiva sau undeva (cu intenții agresive); a se năpusti, a năvăli, a tăbărî. *Oștile noastre, cînd năpădesc vara, nu-și iau de mîncare* (DELAVR.). ◆ (*urmat de determ. locale introduse prin prep. „în”*) A pătrunde undeva (năvalnic); a se răspîndi. *De-o muche de cuțit mai trebuia ros lemnul și apa ar fi năpădit în corabie* (POP.). ◆ A se înmulți peste măsură; a apărea în număr sau în cantitate mare. *În blana-i năpîrlită au năpădit scaieții* (LAB.). **3** *intr., tr.* (*despre lacrimi, sînge*) A începe să curgă (cu putere și în cantitate mare); a țîșni (cu putere). ◆ Fig. A se manifesta brusc, a izbucni violent. *Mulțumirea îi năpădește în ochii săi aprinși* (DELAVR.). • prez. ind. *-esc.* /<sl. veche ***напасти, - пдж.***
năpădíre *s.f.* **1** Acțiunea de *a năpădi* și rezultatul ei; (*înv.*) năpădeală. **2** Revărsare a unei ape. **3** Pătrundere, infiltrare; răspîndire. *Năpădirea neînfrînată a curentelor europene* (IORGA). • pl. *-i.* /v. ***năpădi.***
năpăstuí *vb. IV. tr.* **1** A face cuiva o nedreptate, un rău; a urmări pe cineva cu dușmănie; ext. a asupri, a oprima. *Pe dușmani i-a năpăstuit și i-a strîns aspru în chingi* (SADOV.). ◆ (*despre necazuri, nenorociri; compl. indică oameni*) A lovi. **2** (*compl. indică oameni*) A învinui pe nedrept; a calomnia, a defăima, a ponegri. *Doamne, cum sînt unii de năpăstuiesc omul chiar pe sfînta dreptate!* (CR.). **3** (*înv.*) A ademeni, a ispiti. • prez.ind. *-iesc.* /<slav. ***напастн***; cf. și *năpastă.*
năpăstuíre *s.f.* Acțiunea de *a năpăstui* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***năpăstui.***
năpăstuít, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** (Persoană) care este nedreptățită, căreia i se face un rău. ◆ Ext. (Persoană) care este asuprită, oprimată. **2** (Persoană) care este învinuită pe nedrept, care este calomniată, defăimată, ponegrită. • pl. *-ți, -te.* /v. ***năpăstui.***
năpăstuitór, -oáre *s.m., s.f.* **1** Persoană care nedreptățește, asuprește pe cineva. **2** Persoană care calomniază, defăimează, ponegrește pe cineva. • sil. *-tu-i-.* pl. *-ori, -oare.* și (*înv.*) *năpăstuitóriu adj.* /***năpăstui*** + *-tor.*
năpăstuitóriu *adj.* v. năpăstuitor.
năpîrcă *s.f.* **I 1** (*zool.*) Viperă (*Vipera berus*). ◇ Expr. *Pui de năpîrcă* = om rău, perfid. **2** Numele a două specii de șopîrlă: *a)* guștер (*Lacerta viridis*); *b)* șarpe-de-sticlă (*Anguis fragilis*). **3** Epitet pentru o persoană foarte rea, foarte primejdioasă. **II** Analog. (*reg.*) **1** Bici; fiecare dintre curelele unui gîrbaci. **2** Luntre mică și îngustă. • pl. *-ci,* (*reg.*) *-ce.* /cuv. autoh.; cf. alb. *neperke, nepertke.*
năpîrcúță *s.f.* (*pop.*) Dim. al lui *năpîrcă.* • pl. *-e.* /***năpîrcă*** + *-uță.*
năpîrlí *vb. IV. intr.* **1** (*despre unele animale sau păsări*) A-și schimba părul, penele sau pielea. **2** (*despre părul, penele, pielea unor animale sau păsări*) A cădea de pe corp (în urma năpîrlirii). • prez.ind. pers. 3 *-ește.* /<bg. ***напърля.***
năpîrlíre *s.f.* Faptul de *a năpîrli*; schimbare periodică a învelișului corpului unor animale sau păsări, condiționată de factori endocrini. • pl. *-i.* /v. ***năpîrli.***
năpîrlít, -ă *adj.* **1** (*despre unele animale sau păsări*) Care a suferit o năpîrlire. **2** (*despre învelișul corpului unor animale sau păsări*) Care a rămas (parțial) fără păr sau fără pene, în urma năpîrlirii. ◆ Ext. (*despre păr*) Care este rărit; distrus. • pl. *-ți, -te.* /v. ***năpîrli.***
năpîrstóc, -oácă *subst.* **1** *s.n.* (*pop.*) Degetar (folosit la cusut). ◆ Vas, recipient de capacitate foarte mică. ◆ (*urmat de determ. introduse prin prep. „de”*) Cantitate foarte mică din ceva. *Un năpîrstoc de ciorbă* (ISP.). **2** *s.m., s.f.* (*fam.*) Epitet alintător pentru un copil. **3** *s.m., s.f.* (*fam.; peior.*) Om mic de statură. ◆ Fig. Om neajutorat, neputincios. • pl. *-ci, -ce.* /<sl. veche ***напръстокъ***, bg. ***напростник, напръстък***, srb. ***naprstak.***
năplăi *s.n.* (*reg.*) **1** Căldură mare. **2** Sufocare din cauza căldurii. • /cf. *năplăi.*
năplát *s.m.* (*reg.; mai ales la pl.*) Obadă (la roata căruței). • pl. *-ți.* /<bg. ***наплам***, srb. ***naplatak.***
năplăí *vb. IV. tr., refl.* (*reg.*) **1** A (se) sufoca, a (se) înnăbuși din cauza căldurii sau a febrei. **2** A provoca sau a avea coșmaruri în somn. • prez.ind. *-iesc.* /cf. *năplai.*
năplăiálă *s.f.* (*reg.*) **1** Căldură foarte mare. **2** Febră (cauzată de căldură sau de boală). • pl. *-ieli.* și *năploiálă s.f.* /***năplăi*** + *-eală.*
năplăíre *s.f.* (*reg.*) Acțiunea de *a* (*se*) *năplăi* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***năplăi.***
năploiálă *s.f.* v. năplăială.
năprásnă *s.f.* (*înv., reg.*) Întîmplare nefericită, groaznică (survenită pe neașteptate). ◇ Loc.adj., adv. *De năprasnă* = (care vine, se produce) pe neașteptate, dintr-odată. • pl. *-e.* /<slav. ***напрасьно.***
năprásnic, -ă *adj., s.m., s.f.* **I** *adj.* **1** Care survine în mod neprevăzut, dintr-odată (și cu intensitate); care se petrece fulgerător. *C-un salt năprasnic, zaporojanul cel cărunt dispăru în tufe* (SADOV.). ◇ *Moarte năprasnică* = (*în opoz. cu „moarte bună”, „moarte naturală”*) moarte produsă de un accident, de un act de violență sau de o altă cauză nefirească. ◇ (*adv.*) *A murit sărmanul năprasnic într-aceeași sară. Otrava, înțelegi?* (C. NEGR.). **2** Care nu poate fi stăpînit, potolit, înăbușit; care este nestăpînit, năvalnic. *Chiotele unei bucurii năprasnice înnăbușeau trosniturile focului* (REBR.). ◆ (*despre oameni*) Care nu-și poate stăpîni sentimentele, pornirile; care este impulsiv, violent. **3** Care îngrozește, înspăimîntă (prin comportare, violență, intensitate, consecințe etc.); cumplit, teribil.

Luptă năprasnică. Boală năprasnică. Tiran năprasnic. ◇ (*adv.*) *Înjura năprasnic* (POP.). **4** Care depășește cu mult limitele obișnuite (prin dimensiuni, forță, intensitate etc.); fenomenal, extraordinar. *Vînt năprasnic. Mînie năprasnică.* ◆ (*adv.*) Cu putere, cu intensitate extraordinară. *Vîntul vuia năprasnic.* ◆ (*subst. m.*) Om voinic, vlăjgan. **II** *s.m., s.f.* (*bot.*) **1** *s.m.* Plantă erbacee din familia compozitelor, cu tulpina dreaptă, cu frunzele rigide, acoperite cu peri moi și cu florile galbene-albe (*Chrysanthemum corymbosum*). **2** *s.f.* Plantă erbacee, din familia geraniaceelor, cu tulpina dreaptă, păroasă, cu florile roșii-roz, cu miros neplăcut (*Geranium robertianum*). **3** *s.m.* (*reg.*) Luminoasă (*Clematis recta*). **4** *s.f* (*reg.*) Curpen-de-munte (*Atragene alpina*). • pl. *-ci, -ce.* și *năpráznic, -ă adj.* /<slav. **напрасьнъ**.

năprăznic, -ă *adj.* v. năprasnic.

năprăsnicíe *s.f.* (*pop.*) Violență; cruzime. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***năprasnic*** + *-ie.*

năpristán *adv.* v. nepristan.

năprúi, -ie *adj., s.m., s.f.* (*reg.*) (Om) prost, idiot. • pl. *-ui.* /etimol. nec.

năpúst *s.n., s.m.* (*reg.*) **I** *s.n.* **1** Pustiire; calamitate. **2** (*art.*) Duh rău; demon; drac. **II** *s.m.* (*entom.*) Insectă care trăiește în lemn și care face un zgomot asemănător cu tic-tacul ceasului (*Psacus pulsatorius*). • pl. *n. -uri.* /de la ***năpusti***, prin derivare regresivă; cf. ucr. *напусть*, bg. *напусто.*

năpustí *vb. IV.* **1** *refl.* (*despre ființe; de obicei urmat de determ. precedate de prep. „asupra", „la", „spre", „în"*) A se repezi asupra cuiva sau undeva (cu intenții agresive); a năpădi, a năvăli, a tăbărî. ◇ Expr. *A se năpusti în vorbă* = a se avînta într-o discuție. ◆ (*reg.; despre lacrimi, sînge*) A începe să curgă (cu putere și în cantitate mare); a țîșni (cu putere), a podidi (pe cineva). **2** *tr.* (*înv., reg.*) A părăsi, a abandona; a neglija. *Năpustirá cetatea și fugirá peste Dunăre* (BĂLC.). ◇ (*abs.*) *Vai de cel care iubește, Iubește și năpustește, Cu doru se prăpădește* (POP.). **3** *tr.* (*înv., reg.*) A trimite spre... (sau împotriva...); a arunca, a zvîrli. ◆ (*reg.*) A elibera; a da drumul. • prez.ind. *-esc.* /<sl. veche **напоустити**.

năpustíre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *năpusti* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***năpusti***.

năpustít, -ă *adj.* (*înv., reg.*) Care este părăsit, abandonat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***năpusti***.

nărămză *s.f.* v. naramză.

nărăv *s.n.* **1** Deprindere rea, apucătură; patimă, viciu, (*pop.*) nărăveală, (*reg.*) nărăvie. ◇ Expr. *A* (*se*) *învăța cu nărav* = a se obișnui să ceară, să pretindă (ceva) etc.; a (se) deprinde să considere ceva ca un drept al său. *A lua năravul* v. lua. ◆ Obicei al unor animale, mai ales al cailor, de a mușca, de a azvîrli din picioare, de a nu se lăsa strunit etc. ◇ Expr. *A fi cu nărav* = a fi capricios; a fi încăpățînat. *A avea nărav* v. avea. **2** (*înv., pop.; adesea determ. prin „bun", „rău" sau echivalente ale acestora*) Obicei, deprindere; comportare; (*la pl.*) moravuri. *Hainele, naravurile, pămîntul au luat prifacere* (RUSSO). **3** (*înv., pop.*) Fire, temperament, natură. *Orice om cu năravul său* (POP.). • pl. *-uri.* /<sl. veche **нравъ**; cf. și bg. *нрав*, srb. *narav.*

nărăváș, -ă *adj.* **1** (*despre animale*, spec., *despre cai*) Care mușcă; care azvîrle din picioare; care nu se lasă strunit etc.; (*pop.*) nărăvit. **2** (*pop.; despre oameni*) Care are deprinderi rele; vicios. ◆ Fig. Care este neascultător, îndărătnic. • pl. *-i, -e.* /***nărav*** + *-aș.*

nărăveálă *s.f.* (*pop.*) **1** Nărav. **2** Acord, înțelegere. ◇ Expr. *Om cu* (sau *de*) *nărăveală* = om cu care te poți înțelege. • pl. *-eli.* /***nărăvi*** + *-eală.*

nărăví *vb. IV.* **1** *refl., tr.* A lua sau a face să ia un obicei rău; a (se) învăța, a (se) deprinde cu nărav. *De la o vreme se nărăvise să sugă țuică din țoi* (TUD.). **2** *refl., tr.* (*pop.*) A (se) deprinde, a (se) obișnui cu ceva. *Nărăvit acum cu rolul de confesor... își compuse o figură de circumstanță* (CE. PETR.). **3** *refl. recipr.* (*înv., reg.*) A se înțelege, a se împăca. *Neputîndu-se nărăvi carea e acea adevărată cale* (ȚICHIND.). **4** *intr.* (*înv.*) A permite, a încuviința. • prez.ind. *-esc.* /***nărav*** + *-i.*

nărăvíe *s.f.* (*reg.*) Nărav. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***nărav*** + *-ie.*

nărăvíre *s.f.* (*pop.*) Faptul de *a* (*se*) *nărăvi*. • pl. *-i.* /v. ***nărăvi***.

nărăvít, -ă *adj.* (*pop.*) **1** (*despre oameni*) Care are deprinderi rele; care este grosolan, prost crescut. **2** (*despre animale*, spec., *despre cai*) Nărăvaș. **3** (*despre ființe*) Care este deprins, obișnuit cu ceva. • pl. *-ți, -te.* /v. ***nărăvi***.

nărîmzăt, -ă *adj.* v. naramzat.

nărînzăt, -ă *adj.* v. naramzat.

năróc *s.n.* v. noroc.

nărocí *vb. IV.* v. noroci.

nărocíre *s.f.* v. noroci.

nărocít, -ă *adj.* v. norocit.

nărocós, -oásă *adj.* v. norocos.

năród[1]**, -oádă** *adj., s.m., s.f.* v. nerod.

năród[2] *s.n.* v. norod.

nărói[1] *s.n.* v. noroi[1].

nărói[2] *vb. IV.* v. noroi[2].

năroiós, -oásă *adj.* v. noroios.

nărtílă *s.m. sg.* (*reg.*) Năsăilă. • /cf. *nărtos.*

nărtós, -oásă *adj.* **1** (*reg.; despre oameni*) Năsos. **2** Fig. Mîndru; arogant. • pl. *-oși, -oase.* /cf. *nară* sau lat. **năritōtus <naris.*

năruí *vb. IV.* **1** *refl., tr.* A (se) dărîma, a (se) prăbuși, a (se) surpa. **2** *refl.* (*despre ființe*) A se prăbuși cu toată greutatea corpului; a cădea inert. ◆ Ext. A muri (prăbușindu-se). **3** *refl.* A se năpusti, a tăbărî (asupra cuiva). • prez.ind. *-iesc.* /cf. rom. *în-* lat. *ruĕre* „a dărîma".

năruíre *s.f.* **1** Acțiunea de *a* (*se*) *năruí* și rezultatul ei. **2** Concr. (*înv.*) Ruină (a unei construcții). • pl. *-i.* /v. ***nărui***.

năruít, -ă *adj.* Care este dărîmat, surpat, prăbușit; spec. (*despre construcții*) care este ruinat. ◇ Expr. (*A fi*) *ca un mormînt năruit* v. mormînt. • pl. *-ți, -te.* /v. ***nărui***.

năruitúră *s.f.* **1** Ruină a unei construcții; parte prăbușită a unei construcții. **2** (*reg.*) Surpătură, dărîmătură. • sil. *-ru-i-.* pl. *-i.* /***nărui*** + *-tură.*

năsádă *s.f.* **1** Colect. (*pop.*) Snopi de cereale desfăcuți și împrăștiați pe arie pentru a fi treierați cu ajutorul vitelor. **2** (*reg.*) Arie unde se treieră cereale. **3** (*reg.*) Teanc; grămadă. **4** (*reg.*) Zăgaz, stăvilar. • pl. *-e.* /de la ***năsădi***, prin derivare regresivă.

năsădeálă *s.f.* (*pop.*) Năsădire. ◆ Concr. Năsadă (1). • pl. *-eli.* /***năsădi*** + *-eală.*

năsădí *vb. IV.* **1** *tr.* (*pop.; compl. indică snopi de cereale*) A așeza și a desface pe arie pentru a fi treierați cu ajutorul vitelor. ◆ (*compl. indică arii de treierat*) A curăța, a aranja în vederea treieratului. ◆ Ext. A risipi, a împrăștia. **2** (*reg.*) A strivi. ◆ (*compl. indică oameni*) A bate (trîntindu-l la pămînt). **3** *refl.* (*reg.; despre sînge*) A se închega, a se coagula. ◆ (*despre răni, bube*) A se umfla, a se coace. **4** *intr., refl.* (*reg.; despre sînge, gaze etc.*) A țîșni (cu putere). • prez.ind. *-esc.* /<sl. veche **насадити**.

năsădíre *s.f.* (*pop.*) Acțiunea de *a* (*se*) *năsădi* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***năsădi***.

năsădít *s.n.* (*pop.*) Faptul de *a* (*se*) *năsădi*. • /v. ***năsădi***.

năsăílă *s.m. sg.* (*pop.*) Om cu nasul mare; (*reg.*) nărtilă. • /***nas*** + *-ăilă.*

năsălíe *s.f.* **1** Suport de lemn (ca o targă) pe care se așază sicriul cu mortul pentru a fi transportat (la biserică sau la cimitir). **2** (*înv.*) Sicriu. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<slav. **носило**.

năsăpí *vb. IV.* v. nisipi.

năsărîmb, -ă *adj., s.f.* (*reg.*) **I** *adj.* (*despre oameni*) **1** Care este zglobiu, zburdalnic. **2** Care este neîndemînatic; care este prost. **II** *s.f.* **1** (*mai ales în legătură cu vb. „a face"*) Boroboață, poznă; farsă, șotie. ◆ Ext. Creație literară glumeață. **2** (*la pl.*) Baliverne, palavre. **3** Obrăznicie, nerușinare; desfrînare. • pl. *-i, -e, -uri.* /etimol. nec.

născáre *s.f.* (*pop.*) Naștere. ◇ Loc.adj. *De născare* = cu care s-a născut cineva. ◇ Loc.adv. *Din născare* = din naștere, de la începutul existenței cuiva. ◇ Loc.vb. *A da născare* = *a*) a da naștere; *b*) a crea, a produce. • pl. *-ări.* /***naște*** + *-are.*

născătór, -oáre *adj., s.f.* **1** *adj., s.f.* (*înv., pop.*) (Femeie) care naște sau care a născut unul sau mai mulți copii. ◆ (*reg.*) Vagin; ext. organul genital al femeii. **2** *s.f.* (*bis.; de obicei determ. prin „Domnului", „lui Dumnezeu", „de Dumnezeu"; nm. pr.*) Fecioara Maria, mama lui Iisus Hristos. ◆ Numele unei rugăciuni către Maica Domnului. **3** *adj.* (*înv.*) Care creează, produce; care este cauza a... **4** *adj.* (*gram.; înv.; calc după lat. „casus genetivus"*) Căderea născătoare (și *subst.*) = cazul genitiv. • pl. *-ori, -oare.* /***nasc***, temă a lui *naște* + *-ător.*

născătúră *s.f* (*înv.*) Naștere. ◆ Fig. Creație. • pl. *-i.* /***nasc***, temă a lui *naște* + *-ătură.*

născiór *s.n.* (*fam.*) Năsuc. • pl. *-oare.* /***năsuc*** + *-ior.*

născínd, -ă *adj.* Care este pe cale de a apărea, de a se forma; care începe să existe, să se manifeste. *Era o zi-nnorată. Născîndele ei raze pieziș se strecurau* (MACED.). ◇ Loc.adj., adv. *În stare născîndă* = (care se află) în curs de formare; (care este) în stadiul inițial. • pl. *-zi, -de.* /v. ***naște***.

născoceálă *s.f.* **1** Născocire. **2** Concr. Născocire. • pl. *-eli.* /***născoci*** + *-eală.*

născocí *vb. IV.* **1** *tr.* A face, a crea ceva (ce nu a mai existat pînă atunci); a inventa. *Ai născocit pe-ncetul uneltele, cu care Ți s-a făcut mai dîrză voința și mai tare* (ARGH.). **2** *tr.* A scorni lucruri neadevărate, inexistente, închipuite; ext. a minți. *Născocesc ceva, să mă scuz că nu pot veni mîine* (CE. PETR.). **3** *refl.* A se ivi, a se isca, a se naște; a se produce. *Țigancei îi fu frică să nu se născocească ceva din scînteile focului* (POP.). • prez.ind. *-esc.* /cf. sl. veche **наскочити**.

născocíre *s.f.* **1** Acțiunea de *a* (*se*) *născoci* și rezultatul ei; născoceală. **2** Concr. Ceea ce născocește cineva; născoceală. • pl. *-i.* /v. ***născoci***.

născocít, -ă *adj.* **1** Care este creat, inventat. **2** Care este scornit, plăsmuit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***născoci***.

născocitór, -oáre *adj.* **1** Care creează, descoperă ceva. *Această epocă... a produs adevărate minuni ale spiritului născocitor omenesc* (GHER.). **2** (*despre oameni*) Care scornește lucruri neadevărate, inexistente, închipuite; ext. care minte. • pl. *-ori, -oare.* /***născoci*** + *-tor.*

născocitúră *s.f.* Ceea ce născocește cineva. • pl. *-i.* /***născoci*** + *-tură.*

născút[1] *s.n.* (*înv., pop.*) Faptul de *a* (*se*) *naște*; ext. ziua nașterii cuiva. ◇ (*bis.; înv.*) *A doua născută* = înnoire a ființei individului, produsă prin taina botezului: nașterea „din apă și din Duh". ◆ (*bis.*) Nașterea lui Iisus Hristos; ext. Crăciunul. ◆ (*înv.*) Viață, existență. ◆ (*reg.*) Organul genital al femeii. • și (*înv.*) *născútă s.f.* /v. ***naște***.

născút[2]**, -ă** *s.m., s.f., adj.* (Persoană) care a căpătat viață, a luat ființă, a venit pe lume. ◇ *Nou-născut* = *a*) copil care abia s-a născut; prunc, sugaci; *b*) fig. renăscut. *Întîiul* (sau *primul, al doilea, al treilea etc.*) *născut* = copilul cel mai mare (sau al doilea, al treilea etc. copil) dintr-o familie. *Unul* (sau *singur*) *născut* = *a*) unicul copil al unei familii; *b*) (*bis.; nm. pr.*) Iisus Hristos. ◇ Expr. *Născut, iar nu făcut* = ale cărui însușiri sînt înnăscute sau ereditare, nu dobîndite. *Bine născut* = (*calc după fr. „bien né"*) de familie bună. • pl. *-ți, -te.* /v. ***naște***.

născútă *s.f.* v. născut[1].

năsílnic, -ă *adj.* **1** (*înv., pop.; despre oameni*) Care este violent, brutal; care este rău, neîndurător. ◆ (*despre animale*) Care este crud; sălbatic. **2** (*înv., reg.; despre ființe*) Care este iute, vioi, neastîmpărat. ◆ (*despre cai*) Care este nărăvaș. **3** (*înv., reg.; despre oameni*) Care este nemulțumit, mofturos; care este încăpățînat, îndărătnic. **4** (*înv.; despre oameni*) Care este puternic, tare. **5** (*reg.; despre oameni*) Care este apatic, nepăsător, inactiv. • pl. *-ci, -ce.* și *năsîlnic, -ă adj.* /<slav. **насильникъ**.

năsilnicíe *s.f.* **1** (*înv., pop.*) Violență, brutalitate; neîndurare. ◆ (*la pl.*) Fapte, acțiuni violente, brutale. **2** (*înv., reg.*) Încăpățînare, îndărătnicie. **3** (*reg.*) Apatie, nepăsare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *năsîlnicíe s.f.* /***năsilnic*** + *-ie.*

năsíp *s.n.* v. nisip.

năsipíș *s.n.* v. nisipiș.

năsipít, -ă *adj.* v. nisipit.

năsipós, -oásă *adj.* v. nisipos.

năsîlnic, -ă *adj.* v. năsilnic.

năsîlnicíe *s.f.* v. năsilnicie.

năslí *vb. IV.* **1** *intr.* (*înv.*) A se strădui, a se sili. **2** *intr.* (*înv., reg.*) A dori, a rîvni, a aspira (la ceva). **3** *refl. impers.* (*înv.*) A-i veni ideea să... • prez.ind. *-esc.* /<slav. **наслити**.

năslíre *s.f.* (*înv.*) Faptul de *a* (*se*) *năsli*. • pl. *-i.* /v. ***năsli***.

năsói *s.n.* Aug. al lui *nas*; nas mare. • pl. *-oaie.* /***nas*** + *-oi.*

năsós, -oásă *adj.* (*despre oameni*) Care are nasul mare; (*reg.*) nărtos, năsut. • pl. *-oși, -oase.* /***nas*** + *-os.*

năspreálă *s.f.* v. înăspreală.

năspri *vb. IV.* v. înăspri.

năsprire *s.f.* v. înăsprire.

năsprít, -ă *adj.* v. înăsprit.

năstăşnic, -ă *adj.* v. nestaşnic.

năstáv[1] *s.n.* (*înv., reg.*) **1** Îndrumare, povăţuire (venită din partea divinităţii). **2** Impuls, îmbold (interior). • pl. *-uri.* /de la ***năstăvi***, prin derivare regresivă.

năstáv[2] *s.n.* (*reg.*) Boală grea. ◆ Durerile naşterii. • pl. *-uri.* /cf. sl. veche **настабъ**.

năstávnic *s.m.* (*înv.*) Conducător, şef ecleziastic. • pl. *-ci.* /<slav. **настабьникъ**.

năstăví *vb. IV.* (*înv.; de obicei despre divinitate*) **1** *tr.* A conduce, a călăuzi, a povăţui (într-o acţiune, în comportare etc.); a inspira, a lumina. *Cerescul împărat ne va năstăvi* (DOC.). **2** *intr., refl.* A avea milă; a se îndura. • prez.ind. *-esc.* /<slav. **настабити**.

năstăvíre *s.f.* (*înv.*) Acţiunea de *a (se) năstăvi* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***năstăvi***.

năstăvít, -ă *adj.* (*reg.; despre copii*) Care este neastîmpărat, nepotolit. • pl. *-ţi, -te.* /cf. *stăvi*.

năstăvitór *s.m.* (*înv.*) Conducător, învăţător (divin). • pl. *-i.* /***năstăvi*** + *-tor*.

năstimí *vb. IV. refl.* (*reg.*) **1** (*despre plante*) A ieşi (din pământ); a răsări. **2** (*despre boli*) A apărea, a se ivi. **3** (*despre copii*) A creşte, a se dezvolta. • prez.ind. *-esc.* /cf. srb. *nastati*.

năstimíre *s.f.* (*reg.*) Faptul de *a se năstimi*. • pl. *-i.* /v. ***năstimi***.

năstrăp *s.m.* (*reg.; mai ales la pl.*) **1** Picătură, strop (care sare dintr-un lichid în fierbere sau când se toarnă un lichid dintr-un vas în altul). ◆ Fiecare dintre stropii care se formează pe suprafaţa exterioară a vaselor noi de pământ sau de lemn când se pune apa în ele. **2** Broboană de sudoare. **3** Stropitură de noroi. • pl. *-i.* /cf. *strop, năstrapă*.

năstrápă *s.f.* (*înv., pop.*) **1** Vas (de băut); cană; potir. ◆ Urcior (pentru păstrat apa). **2** Cantitate de lichid cuprinsă într-o năstrapă. • pl. *-e.* /<tc. ***maşrapa***, ngr. ***μαστραπάς***, bg. ***мострапа, мъстрапа***, srb. ***nastrap***; cf. ar. *mešrebe*.

năstrăpát *adv.* Expr. (*reg.*) *A călca* (sau *a merge*) *năstrăpat* = *a*) a merge aruncînd picioarele; *b*) a călca apăsat, mîndru, cu trufie. • /de la ***năstrapă***.

năstrăpioáră *s.f.* (*pop.*) Dim. al lui *năstrapă*. • pl. *-e.* /***năstrapă*** + *-ioară*.

năstrúşnic, -ă *adj.* **1** Care iese din comun; care este ciudat, bizar, straniu. *Băiatul părea uneori moale, alteori agresiv. Avea idei năstruşnice* (VORN.). **2** Care depăşeşte (prin dimensiune, intensitate, calitate etc.) limitele obişnuite; care este extraordinar, grozav, straşnic. *Palma aceea năstruşnică... mi-a răcorit sufletul* (D. ZAMF.). • pl. *-ci, -ce.* /cf. slav. **нестроукєнъ**.

năstruşnicíe *s.f.* Faptă, comportare, atitudine, idee etc. năstruşnică; ciudăţenie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***năstruşnic*** + *-ie*.

năsturár *s.m.* Persoană care face sau vinde nasturi. • pl. *-i.* /***nasture*** + *-ar*.

năsturáş *s.n.* Năsturel. • pl. *-i.* /***nasture*** + *-aş*.

năsturăríe *s.f.* **1** Atelier în care se fac nasturi. **2** Magazin în care se vînd nasturi. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***nasture*** + *-ărie*.

năsturél *s.m.* **I 1** Dim. al lui *nasture*; năsturaş. **2** Fig. (*pop.; la pl.*) Băşicuţe care apar la suprafaţa apei, înainte de a da în clocot. **II** (*bot.*) **1** Plantă erbacee din familia cruciferelor, cu tulpina tîrîtoare, ramificată, cu frunzele alterne şi cu florile mici, albe, grupate în inflorescenţe, care este folosită ca salată şi ca plantă medicinală (*Nasturtium officinale*). **2** (*la pl.*) Bănuţi (*Bellis perennis*). • pl. *-ei.* /***nasture*** + *-el*.

năsúc *s.n.* Dim. al lui *nas*; năsuşor, năsuţ, (*fam.*) născior. • pl. *-uri.* /***nas*** + *-uc*.

năsuliu, -íe *adj., s.f.* v. nasuliu.

năsuşór *s.n.* Năsuc. • pl. *-oare.* /***nas*** + *-uşor*.

năsút, -ă *adj., s.f.* (*reg.*) **1** *adj.* (*despre oameni*) Năsos. ◆ Care este curios; obraznic. **2** *adj., s.f.* (Oaie) care este de culoare neagră cu o pată albă pe bot sau de culoare albă cu o pată neagră pe bot. **3** *s.f.* (*ornit.; reg.*) Babiţă (*Pelecanus onocrotalus*). • pl. *-ţi, -te.* /<lat. ***nasūtus, -a, -um***.

năsúţ *s.n.* Năsuc. • pl. *-uri.* /***nas*** + *-uţ*.

năşél, -eă *s.m., s.f.* Năşic. • pl. *-ei, -ele.* /***naş***[2] + *-el, -ea*.

năşí *vb. IV.* **1** *intr., tr.* A(-i) fi (cuiva) naş la botez sau la cununie. **2** *tr.* (*fam.*) A numi pe cineva naş, a se adresa cuiva cu numele de naş. • prez.ind. *-esc* şi (*reg.*) *nănăşí vb. IV.* /***naş***[2] + *-i*.

năşíc, -ă *s.m., s.f.* Dim. al lui *naş*; năşel, (*pop.*) năşiţă. • pl. *-ci, -ce.* /***naş***[2] + *-ic*.

năşicúţă *s.f.* Dim. al lui *năşică*. • pl. *-e.* /***năşică*** + *-uţă*.

năşíe *s.f.* **1** Faptul de a fi naş (la botez sau la cununie). **2** Legătură de rudenie între naş şi fin. **3** Calitate de naş (la botez sau la cununie). **4** Ceremonie sau petrecere care are loc la botez sau la cununie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***naş***[2] + *-ie*.

năşíre *s.f.* Năşit. • pl. *-i.* /v. ***năşi***.

năşít *s.n.* Faptul de *a năşi*; năşire. • /v. ***năşi***.

năşíţă *s.f.* (*pop.*) Năşică. • pl. *-e.* /***naşă*** + *-ică*.

nătăfléte *adj., s.m.* v. nătăfleţ.

nătăfléţ, -eáţă *adj., s.m., s.f.* (Om) lipsit de isteţime, care nu ştie să se descurce; (om) care poate fi înşelat cu uşurinţă. ◆ Ext. (Om) nătîng, neghiob, prost. • pl. *-i, -e.* şi *nătăfléte adj., s.m.* /***nătă[rău]*** + ***fleţ***, prin contaminare.

nătăntól, -oálă *adj., s.m., s.f.* v. natantol.

nătărăíe *s.f.* (*înv., reg.*) Nechibzuinţă, nesocotinţă, prostie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***nătărău*** + *-ie*.

nătărău *adj., s.m.* (Om) care pricepe greu un lucru, care acţionează fără judecată; (om) prost, idiot, tont. • pl. *-ăi.* /***netare*** + *-ău*.

nătăroáică *adj., s.f.* (Femeie) prostănacă, idioată, toantă. • pl. *-ce.* /***nătărău*** + *-oaică*.

nătăválă *s.f.* (*reg.*) Matahală, namilă. • /de la ***tăvăli***.

nătăválos, -oásă *adj.* (*reg.*) Care este mătăhălos. ◆ Ext. Care este grosolan. • pl. *-oşi, -oase.* /***nătăvală*** + *-os*.

nătîng, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) fără inteligenţă, fără pricepere; prostănac, (*înv., reg.*) nătîntoc. **2** *adj.* (*despre sentimente, acţiuni, manifestări etc. ale oamenilor*) Care este lipsit de sens, de raţiune; care este fără rost; prostesc. **3** *adj., s.m., s.f.* (Om) nepricepût, neîndemînatic, stîngaci. **4** *adj., s.m., s.f.* (Om) încăpăţînat, îndărătnic; (om) supărăcios, nervos. **5** *s.f.* (*reg.; art.*) Numele unui dans popular. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-gi, -ge.* /<sl. veche **нєстлгъ** „leneş".

nătîngí *vb. IV. refl.* (*despre oameni*) **1** A deveni nătîng; a se prosti, a se tîmpi. **2** (*pop.*) A se încăpăţîna, a se îndărătnici; a se înverşuna. • prez.ind. *-esc.* /***nătîng*** + *-i*.

nătîngíe *s.f.* **1** Lipsă de inteligenţă, de pricepere; prostie, neghiobie. **2** Faptă, atitudine, vorbă de om nătîng. **3** Neîndemînare, nepricepere. **4** Încăpăţînare, îndărătnicie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***nătîng*** + *-ie*.

nătîntóc, -oácă *adj., s.m., s.f.* (*înv., reg.*) Nătîng. • pl. *-ci, -ce.* şi *motîntóc, -oácă adj., s.m., s.f.* /cf. *nătîng*.

năúc, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** (Individ) ameţit, buimăcit (din cauza unei emoţii puternice, a unei dureri, a unui zgomot etc.); dezorientat, zăpăcit, buimac, uluit, năucit. *Fără grai, năucă, şade rece ca un stîlp de gheaţă* (NECUL.). ◇ (*adv.*) *Bădicul privea năuc la cei doi* (AGÂR.). ◆ Ext. (*adj.; despre fizionomia, privirea etc. oamenilor*) Care exprimă, care trădează buimăceală, uluire, perplexitate. *Alb ca varul, cu privirea năucă* (DELAVR.). **2** (*înv., pop.*) (Om) nătîng, nătărău, prost, nepriceput. ◇ (*cu sens atenuat*) *Năuc cum sînt, mi-am uitat cartea acasă*. ◇ Compar. *Rînjea ca o năucă* (REBR.). • pl. *-ci, -ce.* /<sl. veche **наоукъ, наоука**.

năuceálă *s.f.* **1** Starea omului năuc; stare de ameţeală, de uluire, de zăpăceală, de buimăceală. **2** (*med. pop.*) Ipohondrie. **3** (*med. vet.; reg.*) Boală a oilor; capie. • sil. *-nă-u-.* pl. *-eli.* /***năuci*** + *-eală*.

năucí *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică fiinţe*) A face să devină năuc; a zăpăci, a ameţi. *L-a bătut pe băiatul ăla de l-a năucit.* ◆ (*refl.; despre fiinţe*) A deveni năuc; a se prosti, a se tîmpi; a se ameţi, a se zăpăci, a se buimăci. *S-a năucit cînd a văzut-o în faţa lui.* **2** *refl.* (*fam.; despre oameni*) A munci mult, a se căzni. *M-am năucit la treaba asta.* • sil. *-nă-u-.* prez.ind. *-esc.* /***năuc*** + *-i*.

năucíe *s.f.* Faptul de a fi năuc, starea celui năuc. ◆ Uluire. • sil. *-nă-u-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***năuc*** + *-ie*.

năucíre *s.f.* Faptul de *a (se) năuci*; năuceală. • sil. *-nă-u-.* pl. *-i.* /v. ***năuci***.

năucít, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care este ameţit, buimăcit; dezorientat, zăpăcit, uluit, perplex; năuc. ◆ Ext. (*despre fizionomia, privirea etc. ale oamenilor sau despre acţiunile lor*) Care trădează, care exprimă ameţeală, buimăceală, uluire, perplexitate. *I-a răspuns cu un zîmbet năucit.* • sil. *-nă-u-.* pl. *-ţi, -te.* /v. ***năuci***.

năucitór, -oăre *adj.* Care năuceşte sau poate năuci. • sil. *-nă-u-.* pl. *-ori, -oare.* /***năuci*** + *-tor*.

năúntru *adv.* v. înăuntru.

năút *s.m.* (*bot.*) Plantă din familia leguminoaselor, cu frunzele compuse, cu florile izolate, de culoare liliachie sau albă, şi cu fructele în formă de păstaie, care conţin seminţe comestibile, de formă sferică neregulată (*Cicer arietinum*). ◆ Restr. Seminţele acestei plante, întrebuinţate (mai ales) pentru a înlocui cafeaua sau în amestec cu aceasta. *Cu năhut şi cu bob muiat se hrăniia* (DOS.). • şi (*înv.*) *năhút, nohót, nohút s.m.* /<tc. ***nuhut***, bg. ***наухут, ноухут***.

năutíu, -íe *adj.* De culoarea seminţelor de năut; gălbui. • sil. *-nă-u-.* pl. *-ii.* şi (*reg.*) *nohutíu, -íe adj.* /***năut*** + *-iu*.

năválă *s.f.* **1** Faptul de a se îngrămădi (cu grabă) undeva; înghesuială, îmbulzeală. ◇ Fig. *Titu asculta năvala de vorbe* (REBR.). ◆ Concr. Mulţime de oameni sau de obiecte (în mişcare). *Toată năvala asta de oameni ce te aplaudă mă supără* (C. NEGR.). **2** Faptul de a se repezi, de a se năpusti undeva, spre sau în ceva; mişcare impetuoasă, fugă. ◇ Loc.adv. (*înv.*) *Cu năvală* = în chip năvalnic, impetuos. ◇ Loc.vb. *A da năvală* = a năvăli. ◇ Expr. *A da năvală ca porcul* v. porc. ◆ Grabă, iuţeală, zor. ◆ (*adv.; pe lîngă vb. de mişcare*) În chip năvalnic. *Toţi din casă sar năvală la ferestre* (CAR.). **3** Faptul de a se repezi la cineva cu intenţii agresive. ◆ (*milit.; înv.*) Faptul de a se năpusti asupra duşmanului; asalt, atac. *El înaintă cu oastea... şi hotărî soarta zilei printr-o năvală îndrăzneaţă* (EMIN.). ◆ (*milit.; înv.*) Faptul de a pătrunde (pe neaşteptate) pe un teritoriu străin, cu scopul de a-l cotropi; invazie. **4** Izbucnire, răbufnire (extrem de violentă); revărsare abundentă (şi violentă) care nu poate fi stăvilită. *Afară se simţea năvala vîntului* (SADOV.). ◇ Fig. *Năvala unei sfinte indignări* (GAL.). • pl. *-e.* /de la ***năvăli***, prin derivare regresivă.

năvălnic, -ă *adj., s.m.* **1** *adj.* (*despre fiinţe*) Care este impetuos; nestăpînit, aprig. ◆ (*despre manifestări, atitudini, sentimente etc. ale oamenilor*) Care denotă impetuozitate, lipsă de stăpînire. *Dar năvalnic vuiet vine De pe drum* (COŞB.). ◆ Ext. (*despre elemente, fenomene etc. ale naturii*) Care nu poate fi domolit, stăpînit; care este violent, cumplit. ◆ Spec. (*despre ape curgătoare*) Care curge repede. ◇ (*adv.*) *Prahova năvalnic sare* (COŞB.). **2** *s.m.* (*bot.*) Specie de ferigă cu frunzele mari, lucioase, lanceolate, dispuse în rozete, folosită în medicina populară (*Scolopendrium vulgare*). • pl. *-ci, -ce.* /***năvală*** + *-nic*.

năvădeálă *s.f.* Trecerea firelor de urzeală prin iţe şi spată, într-o ordine impusă de modelul ţesăturii; năvădire, năvădit, năvăditură. ◆ Ext. Mod de a năvădi. • pl. *-eli.* şi (*reg.*) *nevedeálă, nivideálă s.f.* /v. ***năvădi***.

năvădí *vb. IV. tr.* **1** (*compl. indică firele de urzeală*) A trece prin iţe şi spată, în ordinea impusă de modelul ţesăturii. ◇ (*refl. pas.*) *Urzeala... se nevedeşte... prin iţe* (I. ION.). ◇ (*refl. impers.*) *În aceste zile nu trebuie... să se năvădească* (POP.). **2** (*înv.*) A aduce, a mîna. • prez.ind. *-esc.* şi (*reg.*) *nevedí, nividí vb. IV.* /<sl. veche **наводити**.

năvădíre *s.f.* Trecerea firelor de urzeală prin iţe şi spată, într-o ordine impusă de modelul ţesăturii; năvădit, năvăditură, năvădeală. • pl. *-i.* şi (*reg.*) *nevedíre, nividíre s.f.* /v. ***năvădi***.

năvădít *s.n.* Năvădire. • şi (*reg.*) *nevedít, nividít s.n.* /v. ***năvădi***.

năvăditúră *s.f.* Năvădire. ◆ Concr. (*reg.*) Cuvertură ţesută. • pl. *-i.* şi (*reg.*) *nevedítură, nividítură s.f.* /v. ***năvădi***.

năvălí *vb. IV. intr.* **1** (*cu determ. care indică fiinţe sau locuri, spaţii etc.*) A se repezi cu intenţii agresive, duşmănoase, criminale etc.; a tăbărî. ◆ (*milit.; cu determ. care indică duşmani sau locuri aflate sub controlul duşmanului*) A se repezi (într-o luptă, într-un război). ◆ (*milit.; cu determ. care indică teritorii străine*) A pătrunde (pe neaşteptate), cu scopul de a cotropi; a invada. *1000 de turci... au năvălit asupra a două sate făcînd măceluri* (EMIN.). **2** (*despre fiinţe*) A se repezi, a se năpusti undeva, spre ceva, a fugi în grabă la cineva; a da buzna, a tăbărî. *Din vecini năvăliră cîţiva oameni, băgîndu-se între ei* (POPOV.). ◆ Ext. (*despre elemente, fenomene etc. ale naturii*) A răbufni, a izbucni în forţă. *Asupra lumii năvăli o ploaie cumplită* (SADOV.). ◆ (*cu determ. care indică spaţii închise*) A intra sau a ieşi în grabă (şi pe neaşteptate, în neorînduială ori în mare cantitate). *Năvălim în odaie să-l vedem* (STANCU). **3** (*despre fiinţe*) A reveni în mare grabă şi în mare număr undeva, la cineva; a se îngrămădi, a se îmbulzi, a se înghesui.

Vara năvălesc mulțime de bolnavi la cură (C. NEGR.). ◆ (*despre sînge*) A se strînge în cantitate mare (într-un organ sau într-o parte a corpului). ◇ Expr. *A-i năvăli* (cuiva) *sîngele în obraz* (sau *la cap, în față*) v. sînge. • prez.ind. *-esc*, (*reg.*) *năvăl*. /<slav. **навалѧти (сѧ)**.

năvălíre *s.f.* Năvală, năpustire; viteză, grabă, iuțeală. ◆ (*milit.*) Atac, asalt; invazie. • pl. *-i*. /v. ***năvăli***.

năvălítor, -oáre *adj., s.m., s.f.* (Persoană, armată, stat etc.) care năvălește; agresor, invadator, cotropitor. • pl. *-ori, -oare*. /***năvăli*** + *-tor*.

năvălnicíe *s.f.* Pornire năvalnică, nestăpînită; impetuozitate. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***năvalnic*** + *-ie*.

năvăloácă *s.f.* v. năvoloacă.

năvîrc, -ă *adj.* (*reg.; despre oameni*) Mare și prost; nătărău, prostălău. ◆ (*subst. f.*) (Epitet pentru o) persoană lipsită de inteligență, idioată. • pl. *-ci*. și *nevîrc, -ă adj.* /etimol. nec.

năvîrlii *s.f. pl.* (*reg.; pe lîngă vb. ca „a avea”, „a-l apuca”, „a-i veni”, „a-l găsi”*) Convulsii epileptice. ◆ Ext. Toane, năbădăi, furii. • /cf. bg. ***навърлея***.

năvîrliós, -oásă *adj.* (*reg.; despre oameni*) Care este apucat de convulsii epileptice. ◆ Ext. Care este furios, năbădăios, arțăgos. • sil. *-li-os*. pl. *-oși, -oase*. /***năvîrlii*** + *-os*.

năvîrneálă *s.f.* **1** (*înv., reg.*) Trudă, osteneală, străduință. *M-am ostenit de l-am scris [octoihul] cu toată năvîrneala* (DOC.). **2** (*reg.*) Dificultate, greutate. *Cînd cineva lucrează într-un loc strîmt, are năvîrneală la lucru* (POP.). ◆ Încurcătură, bucluc. **3** (*reg.*) Ceartă, gîlceavă. • pl. *-eli*. /***năvîrni*** + *-eală*.

năvîrní *vb. IV. refl.* **1** (*înv.*) A se încumeta, a îndrăzni. *De s-a năvîrni cineva a... despărți [cartea] de biserica Brebului, să fie afurisit* (DOC.). **2** (*reg.*) A se strădui, a se trudi. • prez.ind. *-esc*. /cf. *năvîrna*.

năvleăg, -ă *adj.* v. năvleg.

năvlég, -eágă *adj.* (*reg.*) **1** (*despre oameni*) Care este nătîng, bădăran, necioplit. ◇ (*subst.*) *Și s-a repezit năvlegul la oi de le-a luat săbiile și le-a dat boierului* (POP.). **2** (*despre părți ale corpului*) Care este bolnav; schilod. • pl. *-gi, -ge*. și *năvleág, -ă adj.* /etimol. nec.

năvligós, -oásă *adj.* (*reg.; despre oameni*) **1** Care este nătîng. **2** Care este greoi, mătăhălos. **3** Care este grosolan. • pl. *-oși, -oase*. /***năvlig*** + *-os*.

năvód *s.n.* (*pesc.*) Unealtă de pescuit, formată dintr-o plasă mare cu mijlocul adîncit în formă de sac, cu care se adună peștele de pe suprafețe întinse de apă. ◇ Loc.vb. *A trage* (sau *a da*) (*cu*) *năvodul* sau *a trage la năvod* (sau *la năvoade*) = a pescui cu năvodul, a năvodi. ◇ Fig. *Cu năvodul cuvintelor tale ai vînat pre oamenii cei ținuți în rătăcire* (MIN.). • pl. *-oade*. și (*înv., reg.*) *nevód, nîvód, novód s.n.* /<sl. veche **неводъ**.

năvodár *s.m.* **1** (*pesc.*) Pescar care prinde pește cu năvodul. **2** (*ind. text.*) Lucrător care face sfori, frînghii, plase de pescuit etc. **3** (*ornit.*) Pasăre de baltă cu penele negre și albe, cu picioarele lungi și cu ciocul încovoiat în sus (*Recurvirostra avosetta*). • pl. *-i*. și (*reg.*) *nevodár s.m.* /***năvod*** + *-ar*.

năvodí *vb. IV. tr.* (*pesc.; compl. indică pești*) A prinde cu năvodul. ◆ Fig. (*înv.; compl. indică zone, locuri*) A încercui cu ajutorul unui șir de oameni care se țin de mîini, pentru a urmări și a prinde pe cineva. *Și luară și cetățile de la uscat ale ionilor, ce nu le putea acelea să năvozască* (HER.). • prez.ind. *-esc*. și (*înv.*) *năvozí vb. IV.* /***năvod*** + *-i*.

năvodíre *s.f.* Acțiunea de *a năvodi* și rezultatul ei; năvodit. • pl. *-i*. /v. ***năvodi***.

năvodít *s.n.* Năvodire. • /v. ***năvodi***.

năvoloácă *s.f.* (*reg.*) Miriște pe care se seamănă grîu de toamnă fără să se fi arat înainte. ◆ Procedeul de a însămînța în acest mod. ◆ (*în forma „năvăloacă”*) Moină. • pl. *-ce*. /și *năvăloácă, noveloácă s.f.* /<ucr. **наволок**.

năvozí *vb. IV. tr.* v. năvodi.

năvráp *s.m.* (*ist.*) Pedestraș din armata neregulată a Imperiului Otoman. *Iară turcii... au slobozitu năvrapii săi, de au prădatu toată țara* (UR.). ◆ Ext. Năvălitor, jefuitor. • pl. *-i*. și *navráp s.m.* /<slav. **набрапъ** „jaf”.

năvrăpí *vb. IV. intr.* (*înv.; cu determ. care indică locul*) A năvăli, a se năpusti, a da iama în... • prez.ind. *-esc*. /<slav. **набрапити**.

năvrăpitór *s.m.* (*înv.*) Năvălitor, agresor. ◆ Ext. Uzurpator. • pl. *-i*. și *năvrăpitóriu, nevrăpitór s.m.* /***năvrăpi*** + *-tor*.

năvrăpitóriu *s.m.* v. năvrăpitor.

năvrăpitúră *s.f.* (*înv.*) Atac (neașteptat). • pl. *-i*. /***năvrăpi*** + *-tură*.

năzár *s.n.* (*reg.*) Năzărire, viziune. ◆ Teamă, spaimă. ◆ Nărav. ◇ Loc.adj. *Cu nazar* = (*despre cai*) *a*) fricos, sperios; *b*) cu nărav. • pl. *-uri*. și *nazár s.n.* /v. ***năzări***.

năzărnic, -ă *adj.* (*reg.; despre cai*) Căruia i se năzare urșor; bănuitor, temător. ◆ Ext. Care este sperios, fricos. *Iapă năzarnică* (POP.). • pl. *-ci, -ce*. /***năzări*** + *-ic*.

năzătic, -ă *adj.* (*reg.; despre cai*) Care este sperios, fricos. • pl. *-ci, -ce*. /***naz*** + *-atic*.

năzăreálă *s.f.* Năzărire; sperietură. *Cercetau fiecare palmă de pămînt... trăgînd focuri de năzăreală și alungînd cîrsteii din cuiburi* (POPA). • pl. *-eli*. /***năzări*** + *-eală*.

năzări *vb. IV.* **1** *refl. impers.* A i se părea că vede, că aude etc. ceea ce nu există. *Mereu i se năzărea că aude pași prin grădină* (REBR.). ◆ Ext. A-și închipui, a-și imagina, a crede. *Năzuise să fie orator și i se năzărise că a și ajuns la această culme* (CIAUȘ.). ◆ (*despre idei ciudate, toane, capricii etc.*) A-i apărea, a-i veni deodată în minte. **2** *refl., intr.* (*mai ales cu un compl. în dat.*) A se arăta vederii (pentru scurt timp); a apărea în fața ochilor; a se întrezări. ◆ (*pop.; tr.; compl. indică obiecte situate la mare distanță*) A vedea (nedeslușit); a întrezări; a observa. ◇ (*refl.; despre imagini nereale, fantastice*) *Se năzare chipul strigoilor pe vreun horn* (LESN.). ◆ A avea poftă de ceva, a-i veni chef de ceva. *I s-a năzărit să plece în excursie*. • prez.ind. *-esc, năzár*. /<sl. veche **назрѣти**.

năzăríre *s.f.* Faptul de *a i* (*se*) *năzări* cuiva ceva. ◆ Concr. Ceea ce apare sau i se pare că apare cuiva; apariție, închipuire, năzăreală, (*înv., pop.*) năzăritură; vedenie, halucinație. *Astă slăbiciune nu era numai o năzărire a minții lui* (BRĂT.). • pl. *-i*. /v. ***năzări***.

năzăritúră *s.f.* (*înv., pop.*) Năzărire. • pl. *-i*. /***năzări*** + *-tură*.

năzbîtă *s.f.* v. năzbîtie.

năzbîtie *s.f.* Faptă, vorbă, idee etc. glumeață, năstrușnică, lipsită de seriozitate; poznă, ștrengărie, glumă, ghidușie; farsă. ◇ (*exclam.*) *Cînd colo, ce mai năzbîtie!* ◆ Ext. (*ca epitet, precedînd termenul calificat de care se leagă prin prep. „de”*) Persoană glumeață, năstrușnică, pusă pe pozne, pe ghiduși. *Are o năzbîtie de fată*. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și *năzbútie, (reg.) năzbîtă s.f.* /cf. slav. **не събытие** „întîmplare”, ucr. *незбутний* „care nu se poate întîmpla”, rus. *несбыточный*.

năzbîtiós, -oásă *adj.* (*despre oameni*) Care face năzbîtii. ◆ (*despre glume, farse etc.*) Care este făcut de un om glumeț, ghiduș. • pl. *-oși, -oase*. /***năzbîtie*** + *-os*.

năzbútie *s.f.* v. năzbîtie.

năzdrăván, -ă *adj.* v. năzdrăvan.

năzdrávăn, -ă *adj.* v. năzdrăvan.

năzdrăván, -ă *adj.* **1** (*în mit. pop.; despre ființe*) Care este înzestrat cu puteri supranaturale. *Vie zmei, balauri, pajuri năzdrăvane..., le voi învinge* (ALECS.). ◆ Spec. (*despre ființe*) Care are darul de a ști și a prevesti ce se va întîmpla. *Oiță bîrsană, De ești năzdrăvană Și de-o fi să mor* (POP.). ◆ Ext. (*despre obiecte*) Care este fermecat. *Ocheanul ei era năzdrăvan* (ISP.). **2** (*despre oameni*) Care este extrem de priceput, de iscusit, de dibaci, de deștept. *O torcătoare atît de năzdrăvană* (POP.). ◆ Ext. (*despre aptitudini, simțuri, puteri etc. ale oamenilor*) Care este nemaipomenit, extraordinar. *Jucării din nezdravănă măiestrie scornite* (BĂR.). **3** (*despre întîmplări, fapte, evenimente etc.*) Care este ieșit din comun, extraordinar, măreț. *Le povestește păținii năzdrăvane, de pe vremea cînd slujea pe împăratul* (REBR.). **4** (*reg.; despre ființe*) Mare, puternic, sănătos, voinic. **5** (*despre oameni*) Care se ține de pozne, de năzdrăvănii, care provoacă haz prin ceea ce spune sau face; glumeț, poznaș, ghiduș. *Om chipeș, hazliu, năzdrăvan de te ții cu mîna de inimă* (DELAVR.). ◇ (*subst.*) *E povestea lui Păcală, năzdrăvanul din născare* (POP.). ◆ (*despre întîmplări, fapte etc.*) Care este comic, vesel. **6** (*pop.; despre oameni*) Care este fără minte, nepriceput, incapabil. ◇ (*subst.*) *Minte n-ai de nici un ban, ...O să ieși un năzdrăvan* (PANN). ◆ Care este aiurit, zăpăcit, țicnit. **7** (*reg.; despre oameni*) Care este supărăcios, urîcios; rău la inimă. • pl. *-i, -e*. și *năzdrávăn, -ă, năzdrávăn, -ă, nezdrávăn, -ă adj.* /***ne***[1]***-*** + ***zdravăn***.

năzdrăvăníe *s.f.* **1** (*în mit. pop.*) Putere, însușire, faptă etc. supranaturală, care aparține unei ființe năzdrăvane. *Greuceanu... se făcu un porumbel. Vezi că el ascultase năzdrăvăniile ce-l învățase Faurul-pămîntului* (ISP.). ◆ Concr. Faptă, ispravă, întîmplare etc. ieșită din comun, extraordinară, de necrezut; minunație. *Flăcăii... se silesc să facă... și mai multe năzdrăvănii* (POP.). ◆ (*reg.*) Necaz, nenorocire. *Cîte năzdrăvănii cade pi ghietu capu nostru* (POP.). **2** Faptă, vorbă, idee etc. glumeață, năstrușnică; glumă, poznă, năzbîtie, ștrengărie. *Năzdrăvăniile lui Nastratin Hogea*. ◆ Ext. Faptă, vorbă etc. șireată; șiretlic, vicleșug. *Vulpoiul, rumegînd în mintea lui alte năzdrăvănii* (ODOB.). **3** Faptă sau vorbă lipsită de seriozitate, de importanță; prostie, nerozie. *Ai umplea o bibliotecă... cu cîte năzdrăvănii se publică într-o săptămînă* (VLAH.). • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***năzdrăvan*** + *-ie*.

năzdrăvăniór, -oáră *adj.* (*reg.*) Dim. al lui *năzdrăvan*. • pl. *-ori, -oare*. /***năzdrăvan*** + *-ior*.

năzdrăvánít, -ă *adj.* Năzdrăvan. • pl. *-ți, -te*. /v. ***năzdrăvan***.

năzui *vb. IV. intr.* (*mai ales cu determ. introduse prin prep. „către”, „la”, „spre”*) **1** A tinde cu stăruință către ceva; a aspira, a rîvni. ◇ (*tr.*) *Omul e o ființă care... năzuiește să cuprindă o cît mai mare parte a lumii* (BRĂT.). ◆ (*reg.; intr.*) A se strădui, a se trudi; a încerca; a se încumeta. *Alt picior nedeprins... n-ar fi năzuit să înfrunte un lunecuș primejdios* (HOG.). **2** (*înv.; cu determ. care indică oameni sau ajutorul, bunăvoința, îndurarea etc. lor*) A se îndrepta spre cineva sau undeva, a căuta refugiu, protecție; a recurge, a apela la... *Iară Radul vodă au năzuitu la turci, ca să-și poată scoate ajutoriu* (UR.). **3** (*înv., reg.; cu determ. introduse prin prep. „la”, „spre”, „către” etc.*) A se îndrepta, a se duce, a ținti să ajungă. *Vasilie Vodă au lăsat calea pre care veniseră și direpț la Brăila au năzuit* (COSTIN). • prez.ind. *-iesc*. /cf. sl. veche **называти**.

năzuínță *s.f.* **1** Dorință puternică și consecventă spre ceva; aspirație, tendință. **2** (*înv.*) Adăpost, refugiu, scăpare; solicitare a unui ajutor. *Doamne,... năzuință noao tu ești* (PS.). • pl. *-e*. /***năzui*** + *-ință*.

năzuíre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *năzui* și rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. ***năzui***.

năzuit, -ă *adj.* Care este dorit, rîvnit (cu ardoare). • pl. *-ți, -te*. /v. ***năzui***.

năzuitór, -oáre *adj.* **1** (*înv.; despre oameni*) Care năzuiește. **2** (*reg.; despre oameni*) Care este insistent, obraznic. • sil. *-zu-i-*. pl. *-ori, -oare*. /v. ***năzui***.

năzurós, -oásă *adj.* **1** (*despre ființe*) Care face nazuri, care are toane; mofturos, capricios, pretențios. ◇ (*subst.*) *Ai văzut năzuroasa, parcă-i cucoană mare* (PR. DRAM.). ◇ Fig. *Se-ntoarce iarăși năzuroasa toamnă* (ANG.-IOS.). **2** (*despre cai*) Care se sperie ușor; fricos, sperios. • pl. *-oși, -oase*. /***nazuri*** + *-os*.

ne[1]**-** Elem. de compunere cu sens negativ și privativ. • /<slav. **не-**.

ne[2] *interj.* v. ni[1].

nea[1] *s.f.* **1** (*înv., reg.; astăzi mai ales* poet.) Zăpadă. ◇ Loc.adj. *De nea* = alb-strălucitor ca zăpada. *Unde-i fața ta de nea?* (BEN.). ◇ Compar. (*pentru adj. ca „alb”, „curat”, „moale”*) *Și plîngînd înfrînă calul, Calul ei cel alb ca neaua* (EMIN.). **2** (*reg.*) Promoroacă. • pl. *nei*. și *neáuă s.f.* /lat. ***nivem***.

nea[2] *interj.* v. ni[1].

nea[3] *s.m.* v. nene.

neabătút, -ă *adj.* **1** (*despre ființe*) Care nu se abate din drum, care merge pe drumul pe care a apucat; care nu poate fi întors, abătut din drum. ◇ (*adv.*) *Neabătut să călătorească* (CANT.). **2** (*despre oameni*) Care nu se abate de la un principiu, de la o normă; dîrz, consecvent, ferm, intransigent. ◆ Ext. (*despre atitudini, manifestări etc. ale oamenilor*) Care denotă fermitate, consecvență. *Dîrzenia neabătută pe care o întîlnim obișnuit pe fața țăranilor noștri* (PER.). • pl. *-ți, -te*. /***ne***[1]***-*** + ***abătut***.

neabeţedát, -ă *adj.* (*înv.; despre oameni*) Care este lipsit de cultură sau care este insuficient cultivat; incult. • pl. *-ți, -te*. /***ne***[1]***-*** + ***abeţedat***.

neabíl, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care nu este abil; neîndemînatic, inabil. • pl. *-i, -e*. /***ne***[1]***-*** + ***abil***.

neabonát, -ă *adj.* (*despre oameni sau despre firme, asociații etc.*) Care nu beneficiază de un abonament. • pl. *-ți, -te*. /***ne***[1]***-*** + ***abonat***.

neabordábil, -ă *adj.* **1** (*despre ţinuturi, ţărmuri etc.*) La care nu se poate ajunge sau la care se ajunge cu mare greutate. *Pămînturile neabordabile rămîn neîntrebuinţate sau se cultivă cu mare greutate* (I. ION.). **2** Fig. (*despre persoane*) Care este greu abordabil; cu care nu se poate discuta, fiind distant, dificil; inaccesibil, inabordabil. ◆ Căruia nu i se poate cere nimic. • pl. *-i, -e.* /*ne*[1]*-*+ ***abil.***

neabún, -ă *adj., s.m., s.f.* v. nebun.

neabunie *s.f.* v. nebunie.

neacadémic, -ă *adj.* **1** Care nu aparţine academiei sau academismului, care nu se referă la academie sau la academism. **2** (*despre îmbrăcăminte, atitudini etc. ale oamenilor*) Care este lipsit de solemnitate; degajat; neconvenţional. *S-a prezentat la conferinţă într-o ţinută neacademică.* ◆ Ext. Care este vulgar. *Limbaj neacademic.* • pl. *-ci, -ce.* /*ne*[1]*-*+ ***academic.***

neaccentuát, -ă *adj.* **1** (*lingv.; despre vocale, silabe, cuvinte*) Care nu poartă accent, care nu este scos în relief. **2** Fig. Care este lipsit de culoare, de strălucire; tern, şters. • sil. *-tu-at.* pl. *-ţi, -te.* /*ne*[1]*-* + ***accentuat.***

neacceptábil, -ă *adj.* (*despre acţiuni, fapte etc.*) Care nu poate sau nu trebuie să fie acceptat; inadmisibil, inacceptabil. • pl. *-i, -e.* /*ne*[1]*-* + ***accceptabil.***

neacceptáre *s.f.* Faptul de a nu accepta. • pl. *-ări.* /*ne*[1]*-*+ ***accceptare.***

neacceptát, -ă *adj.* Care nu este sau care nu poate fi acceptat. • pl. *-ţi, -te.* /*ne*[1]*-* + ***accceptat.***

neaccidentát, -ă *adj.* Care nu este accidentat. • pl. *-ţi, -te.* /*ne*[1]*-* + ***acccidentat.***

neacidulát, -ă *adj.* Care nu este acidulat. • pl. *-ţi, -te.* /*ne*[1]*-* + ***acidulat.***

neacoperít, -ă *adj.* **1** (*despre case, clădiri etc.*) Care nu are acoperiş. ◆ Ext. (*despre vase*) Care nu are capac. **2** (*despre acţiuni, fapte*) Care nu este justificat prin măsuri şi acte normative. • pl. *-ţi, -te.* /*ne*[1]*-*+ ***acoperit.***

neacordát, -ă *adj.* **1** (*gram.; despre unele părţi de prop.*) Care nu este în acelaşi caz, număr, gen, în aceeaşi persoană cu termenul determinat. **2** (*despre premii, titluri, distincţii etc.*) Care nu a fost atribuit. **3** (*despre instrumente muzicale*) Care nu a fost supus acordării; care nu mai este acordat; dezacordat. • pl. *-ţi, -te.* /*ne*[1]*-*+ ***acordat.***

neacreditát, -ă *adj.* Care nu este acreditat. • pl. *-ţi, -te.* /*ne*[1]*-*+ ***acreditat.***

neactív, -ă *adj.* Care nu este activ. • pl. *-i, -e.* /*ne*[1]*-*+ ***activ.***

neactivitáte *s.f.* Inactivitate. • pl. *-ăţi.* /*ne*[1]*-*+ ***activitate.***

neactuál, -ă *adj.* Care nu este de actualitate; depăşit, perimat, învechit, inactual. ◆ Care nu este actual sau în actualitate. • sil. *-tu-al.* pl. *-i, -e.* /*ne*[1]*-*+ ***actual.***

neacţiúne *s.f.* (*înv.*) Lipsă de acţiune; inactivitate. *Se poate fericire În plină neacţiune, monotonie-ntreagă?* (HEL.). • sil. *-ţi-u-.* pl. *-i.* /*ne*[1]*-*+ ***acţiune.***

neadaptábil, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care nu se poate adapta sau acomoda (uşor). • pl. *-i, -e.* /*ne*[1]*-* + ***adaptabil.***

neadaptabilitáte *s.f.* Lipsă de adaptabilitate. • /*ne*[1]*-* + ***adaptabilitate.***

neadaptáre *s.f.* Neputinţă de adaptare. • pl. *-ări.* /*ne*[1]*-*+ ***adaptare.***

neadaptát, -ă *adj.* Care nu se adaptează sau care nu se poate adapta. ◆ Spec. (*despre persoane*) Care nu se poate adapta la mediu, la viaţa socială; inadaptat. ◇ (*subst.*) *Neadaptaţii colaborează cu dificultate cu ceilalţi.* ◆ Ext. (*despre atitudini, manifestări etc. ale oamenilor*) Care denotă, care trădează lipsă de adaptabilitate. • pl. *-ţi, -te.* /*ne*[1]*-*+ ***adaptat.***

neadecvăre *s.f.* Lipsă de adecvare; inadecvare. • pl. *-ări.* /*ne*[1]*-*+ ***adecvare.***

neadecvát, -ă *adj.* Care nu corespunde, care nu este potrivit, oportun. *A avut o reacţie total neadecvată.* • pl. *-ţi, -te.* /*ne*[1]*-*+ ***adecvat.***

neadememít, -ă *adj.* (*despre persoane*) Care nu se lasă ademenit sau influenţat. ◆ Fig. Care este integru, incoruptibil. *Un director tipicar şi neademenit, care nu ieşea c-o iotă din asprimile regulamentului* (VLAH.). • pl. *-ţi, -te.* /*ne*[1]*-*+ ***ademenit***[2]*.*

neaderént, -ă *adj.* (*despre substanţe, materii etc.*) Care nu aderă, care nu se poate lipi de ceva; inaderent, nonaderent. ◆ Spec. (*despre pneuri*) Care nu are aderenţă, care alunecă pe carosabil. • pl. *-ţi, -te.* /*ne*[1]*-*+ ***aderent.***

neaderénţă *s.f.* Imposibilitate de a adera la ceva. ◆ Spec. Lipsă de aderenţă la un partid, la doctrina acestuia. • pl. *-e.* /*ne*[1]*-*+ ***aderenţă.***

neadevăr *s.n., adj.* **1** *s.n.* Lipsă de conformitate cu realitatea; neexactitate, falsitate, eroare. ◆ Concr. Afirmaţie inexactă, falsă sau mincinoasă; minciună. *Ce de poveşti şi de neadevăruri scriu şi zic!* (CRON.). **2** *adj.* (*înv.*) Neadevărat. *Să arate lucrurile omeneşti, cît sînt de fragede şi de neadevere* (SIM. D.). • pl. *n. -uri,* (*înv.*) *m. -eri, f. -ere.* /*ne*[1]*-*+ ***adevăr.***

neadevărát, -ă *adj.* (*despre afirmaţii, teorii etc.*) Care nu este adevărat; mincinos, fals. ◇ *Coaste neadevărate* v. coastă. ◆ Ext. Amăgitor. • pl. *-ţi, -te.* şi (*reg.*) *neadivărát, -ă adj.* /*ne*[1]*-*+ ***adevărat.***

neadeverínţă *s.f.* (*înv.*) Lipsă de precizie. • pl. *-e.* /*ne*[1]*-*+ ***adeverinţă.***

neadeverít, -ă *adj.* (*înv.*) Care este nesigur, incert, neprecis. • pl. *-ţi, -te.* /*ne*[1]*-*+ ***adeverit.***

neadivărát, -ă *adj.* v. neadevărat.

neadmisíbil, -ă *adj.* Care nu este admisibil. • pl. *-i, -e.* /*ne*[1]*-*+ ***admisibil.***

neadormíre *s.f.* (*înv., pop.*) Vigilenţă, atenţie, grijă, veghe. ◇ Loc.adv. *Cu neadormire* = *a)* atent, cu grijă. *Priveghea cu neadormire asupra neispititelor ei tinereţi* (GAN.); *b)* neîncetat, continuu. • pl. *-i.* /*ne*[1]*-*+ ***adormire.***

neadormít, -ă *adj.* **1** (*despre fiinţe*) Care nu doarme; treaz. ◆ Fig. Care veghează atent; vigilent. **2** Care este neliniştit, agitat. *S-a făcut lumină, În sufletul neadormit* (CERNA). ◆ Ext. Care este activ, neobosit. ◆ Spec. Care este veşnic. *Vermii iadului cei neadormiţi* (NEC.). **3** (*despre sentimente, senzaţii etc.*) Care nu încetează, care este de neclintit; constant. *Cercetă cu luare-aminte neadormită fiecare chip* (SADOV.). • pl. *-ţi, -te.* şi *neadurmít, -ă adj.* /*ne*[1]*-*+ ***adormit.***

neaducătór, -oáre *adj.* (*înv.; subst.*) *Neaducător aminte* = care nu-şi aduce aminte sau care nu vrea să-şi aducă aminte. • pl. *-ori, -oare.* şi *neaducătóriu, -oáre adj.* /*ne*[1]*-*+ ***aducător.***

neaducătóriu, -oáre *adj.* v. neaducător.

neadúcere *s.f.* (*înv.*) *Neaducere aminte* = uitare. *Neaducere la îndeplinire* = neîndeplinire a unui ordin, a unei sentinţe etc. • pl. *-i.* /*ne*[1]*-*+ ***aducere.***

neadurmít, -ă *adj.* v. neadormit.

neaerát, -ă *adj.* (*despre spaţii*) Care este lipsit de aer (curat), de oxigen. • sil. *-a-e-.* pl. *-ţi, -te.* /*ne*[1]*-*+ ***aerat.***

neaerisít, -ă *adj.* Care nu este aerisit. • pl. *-ţi, -te.* /*ne*[1]*-*+ ***aerisit***[2]*.*

neafectát, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care nu este afectat, prefăcut; natural, neprefăcut. ◆ Ext. (*despre manifestări, atitudini etc. ale oamenilor*) Care denotă, care trădează naturaleţe, lipsă de afectare. ◇ (*adv.*) *Actorul şi-a interpretat rolul sincer, neafectat.* **2** (*despre oameni; adesea cu determ. introduse prin prep. „de"*) Care nu este îndurerat, mîhnit. **3** (*adesea cu determ. introduse prin prep. „de"*) Care nu este afectat, care nu a suferit nici un prejudiciu; neatins. • pl. *-ţi, -te.* /*ne*[1]*-*+ ***afectat.***

neafiliát, -ă *adj.* (*despre asociaţii, organizaţii etc.*) Care nu este afiliat unei organizaţii, instituţii (de obicei mai mari) etc. • sil. *-li-at.* pl. *-ţi, -te.* /*ne*[1]*-*+ ***afiliat.***

neăgă *s.f. sg.* (*reg.*) **1** Persoană încăpăţînată, rea, care contrazice mereu şi care face totul numai după capul ei. **2** Compus: *neagă-rea* = *a)* om plicticos, pisălog, care se ţine scai de capul cuiva. Δ Expr. *A sta* (sau *a se ţine*) *neagă-rea* (sau *ca neaga-reaua*) *de cineva* (sau *în spinarea cuiva, pe capul cuiva*) = a nu lăsa în pace pe cineva, a nu-l slăbi din ochi; *b)* epitet atribuit diavolului. *A fugi de cineva ca de neaga-rea* = a fugi de cineva ca de dracul. **3** Expr. *A fi gol neagă* = a fi complet dezbrăcat, a fi gol puşcă. • /etimol. nec.

neagiúngere *s.f* v. neajungere.

neagiúns[1] *s.n.* v. neajuns[1].

neagiúns[2]**, -ă** *adj.* v. neajuns[2].

neaglutinát, -ă *adj.* **1** (*despre materiale*) Ale cărui particule nu sînt lipite unele de altele. **2** (*lingv.; despre afixe, particule, cuvinte etc.*) Care nu este alipit la un (alt) cuvînt. • pl. *-ţi, -te.* /*ne*[1]*-*+ ***aglutinat.***

neagoí *vb. IV. tr.* (*reg.; compl. indică fiinţe*) A linişti, a potoli, a calma. • prez.ind. *neágoi.* /cf. *ogoi.*

neagonisít, -ă *adj.* (*înv.; despre bunuri materiale*) Care nu a fost exploatat, valorificat. • pl. *-ţi, -te.* /*ne*[1]*-*+ ***agonisit.***

neagresiúne *s.f.* (*jur.*) Principiu fundamental al dreptului internaţional, care condamnă recurgerea la agresiune în relaţiile dintre state. ◇ *Pact* (sau *tratat*) *de neagresiune* = acord internaţional prin care două sau mai multe state se angajează să nu se atace reciproc. • pl. *-i.* /*ne*[1]*-*+ ***agresiune,*** după fr. *non-agression.*

neagresív, -ă *adj.* (*despre fiinţe sau despre atitudinile, manifestările etc. ale lor*) Care nu este agresiv; blînd, paşnic. • pl. *-i, -e.* /*ne*[1]*-*+ ***agresiv.***

neagresivitáte *s.f.* Lipsă de agresivitate. • pl. *-ăţi.* /*ne*[1]*-*+ ***agresivitate.***

neagrícol, -ă *adj.* **1** (*despre terenuri*) Care nu se foloseşte pentru agricultură. **2** (*despre ţări, regiuni etc.*) A cărei economie nu se bazează pe agricultură. • pl. *-i, -e.* /*ne*[1]*-*+ ***agricol.***

neajúngere *s.f.* (*înv., pop.*) **1** Faptul de a nu ajunge, de a nu fi îndestulător; stare a ceea ce nu ajunge, a ceea ce nu este suficient. ◆ Ext. Stare a ceea ce este necorespunzător, impropriu. *Văzînd el limba sloveană... a fi... cu neajungere a scrie într-însa ceva lucru iscusit* (MAL.). **2** Sărăcie, lipsă, mizerie. • pl. *-i.* şi (*înv., reg.*) *neagiúngere s.f.* /*ne*[1]*-*+ ***ajungere.***

neajúns[1] *s.n.* **1** Greutate, dificultate, neplăcere, necaz. **2** Lipsă, scădere; defect, cusur; dezavantaj. *Toate acestea reparau cu desăvîrşire... neajunsurile vîrstei şi ale corpolenţei* (CĂL.). • pl. *-uri,* (*înv.*) *-e.* şi (*înv., reg.*) *neagiúns s.n.* /*ne*[1]*-*+ ***ajuns***[1]*.*

neajúns[2]**, -ă** *adj.* **1** Care nu poate fi atins, egalat; extraordinar, ieşit din comun. *S-ajungă la un lucru ce-i pare neajuns* (COŞB.). **2** (*înv.;* şi *neajuns cu mintea*) Care este neînţeles, nepătruns. *Neispitite sînt judecările Domnului nostru şi neajunse cărările Lui* (COR.). **3** (*înv., pop.; despre oameni*) Care are o situaţie materială proastă; sărac. **4** (*înv., pop.; despre oameni; cu determ. precum „cu capul", „de cap", „la minte" etc.*) Care nu are o judecată matură. ◆ Ext. Prost. **5** (*înv.; despre hotărîri*) Care este greşit, eronat. • pl. *-şi, -se.* şi (*înv., reg.*) *neagiúns, -ă adj.* /*ne*[1]*-*+ ***ajuns***[2]*.*

neajutát, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care nu este ajutat. ◆ Neajutorat. • pl. *-ţi, -te.* /*ne*[1]*-*+ ***ajutat.***

neajutorăre *s.f.* Neputinţă. ◆ Nepricepere, neîndemînare. • /*ne*[1]*-*+ ***ajutorare.***

neajutorát, -ă *adj.* **1** (*despre fiinţe*) Care este lipsit de ajutor, de sprijin, de apărare. *Un pui de vulpe mic, neajutorat.* ◇ (*subst.*) *Pentru mîntuirea celor neajutoraţi* (CON.). **2** (*despre oameni*) Care este lipsit de posibilităţi, de resurse (materiale). **3** (*despre oameni*) Care nu se descurcă singur; nepriceput, stîngaci, neîndemînatic. • pl. *-ţi, -te.* şi (*înv.*) *neajutorít, -ă, (reg.) neajuturát, -ă adj.* /*ne*[1]*-*+ ***ajutorat.***

neajutorít, -ă *adj.* v. neajutorat.

neajuturát, -ă *adj.* v. neajutorat.

nealcătuít, -ă *adj.* Care este rău întocmit. • pl. *-ţi, -te.* /*ne*[1]*-*+ ***alcătuit.***

nealcoólic, -ă *adj.* **1** (*despre băuturi*) Care nu conţine alcool. **2** (*despre oameni*) Care nu consumă băuturi alcoolice. • pl. *-ci, -ce.* /*ne*[1]*-*+ ***alcoolic.***

neălcoş, -ă *adj.* v. nialcoş.

nealélă *s.f.* (*genet.*) Una din multiplele forme alternative ale unei gene, care ocupă diferiţi loci (locusuri) în cromozom şi care determină nuanţarea unui caracter. • pl. *-e.* /*ne*[1]*-*+ ***alelă.***

nealélic, -ă *adj.* (*genet.*) Care ţine de nealelă, care se referă la nealelă. • pl. *-ci, -ce.* /***nealelă*** + *-ic.*

nealiniát, -ă *adj.* Care nu este aliniat. ◆ (*polit.; despre ţări, state, mişcări etc.*) Care duce o politică de nealiniere. • sil. *-ni-at.* pl. *-ţi, -te.* /*ne*[1]*-*+ ***aliniat***[2]*,* după fr. *non-aligné.*

nealiniére *s.f.* (*polit.*) **1** (şi *politică de nealiniere*) Concepţie şi practică politică a unui stat de neparticipare la confruntările dintre diferite state sau blocuri politico-militare; neangajare, neutralitate. **2** Neconformare la linia politică a unui partid sau a unui stat. • sil. *-ni-e-.* pl. *-i.* /*ne*[1]*-*+ ***aliniere,*** după fr. *non-alignement.*

nealtădátă *adv.* Expr. *Ca nealtădată* = cum nu a mai fost, ca niciodată, ca nicicînd. *Iată-mă în capitală, unde... voi cînta ca nealtădată* (ALECS.). • şi *nealtedáţi adv.* /*ne*[1]*-*+ ***altădată.***

nealtedáţi *adv.* v. nealtădată.

nealterábil, -ă *adj.* (*despre materii organice, alimente etc.*) Care nu se alterează; inalterabil. • pl. *-i, -e.* /*ne*[1]*-*+ ***alterabil.***

nealterăre *s.f.* Calitate a alimentelor de a nu fi alterate. • pl. *-ări.* /*ne*[1]*-*+ ***alterare.***

nealterát, -ă *adj.* **1** (*despre materii organice*) Care nu este stricat, descompus. **2** (*despre produse alimentare,*

chimice etc.) Care nu este denaturat, falsificat. ◆ Fig. Care nu este artificial; care este pur, curat. *Ciobanul ca produs nealterat al naturii* (IBR.). **3** (*fon.; despre sunete*) Care nu a suferit modificări. • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***alterat***.

nealtoít, -ă *adj.* Care nu este altoit. • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***altoit²***.

neáltul, -a *pron.nehot.* (*pop.*) Expr. *Ca nealtul* = ca nimeni altul. • sil. *ne-al-*. pl. *-ții, -tele.* /***ne¹-*** + ***altul***.

neam *s.n., adv.* **I** *s.n.* **1** Popor, națiune. ◇ Loc.adj. *De neam* (sau *de neamul lui*) sau *neam de...* = de origine, de naționalitate. ◇ Expr. *De tot neamul* sau *de toate neamurile* = de toate naționalitățile. *A-și trage neamul din...* = a proveni de la..., a se trage din... ◆ Seminție; trib; populație. *Aflînd dachii vreme și soții găsindu-și pe un neam ce-i zicea alani* (CRON.). **2** Totalitatea persoanelor înrudite între ele prin sînge sau prin alianță; persoană care face parte din aceeași familie cu cineva (în raport cu acesta); rudă. ◇ Loc.adj. *De neam* (*bun, mare* etc.) = care face parte dintr-o familie care aparține clasei sociale suprapuse, din pătura de sus; nobil. ◇ Loc.subst. *Neam prost* (sau *de traistă*) = om bădăran, necioplit, mitocan. ◇ Expr. *A fi neam după* (sau *de pe*) *Adam* sau *a fi neam de* (sau *după*) *a cincea* (sau *a șasea, a noua*) *spiță* = a fi rudă foarte îndepărtată sau a nu fi rudă deloc cu cineva. *A avea neamuri* (*bune*) = a fi dintr-o familie bogată, aleasă sau influentă. (*A fi*) *de un neam* (*cu...*) = (a fi) din aceeași familie (cu...). *A fi* (sau *a se face*) neam (*cu...*) = a fi sau a deveni rudă cu cineva; a se înrudi cu cineva. *A fi neam cu cineva după iapa popii* v. iapă. ◆ Ext. Descendent, urmaș. *Acest Dosoftei mitropolit... era neam de mazîl* (NEC.). ◆ (*înv., reg.*) Partea de țarină pe care o lucrează o familie. **3** (*înv., pop.*) Rînd de oameni din aceeași generație; generație. *Plătind păcatul părinților pe feciori, pînă la al treilea și al patrulea neam* (CRON.). ◇ Expr. *Din neam* (*pînă*) *în neam* sau (*înv.*) *de neam și neam; în neam și* (*în*) *neam; pînă la neam și neam; din neam, din răsneam* = din generație în generație, din tată în fiu; în veci. *Neam de* (sau *din*) *neamul meu* (sau *tău* etc.) sau *neam de* (sau *din*) *neam* = *a*) (*în prop. afirm.*) din tată în fiu, din moși-strămoși, din generație în generație; *b*) (*în prop. neg.*) nici unul dintre ascendenții sau descendenții familiei mele (sau tale etc.). *N-a umblat cu treburi d-astea neam de neamul nostru* (REBR.). **4** (*înv., reg.*) Categorie de oameni care au aceeași profesiune sau anumite însușiri ori interese comune. ◆ Spec. (*în feud.; la pl.*) Grup, mulțime de boieri; familie boierească; descendenți ai unor boieri mari; boierime, aristocrație; (*și la sg.*) persoană care face parte din boierime. *Și noi sîntem neamuri, adică tot boieri* (SADOV.). **5** Specie, gen, varietate, fel, soi. *Împărat slăvit e codrul, Neamuri mii îi cresc sub poale* (EMIN.). ◇ *Neamul omenesc* = genul uman, omenirea. ◇ Loc.adj. *De neam* = care este de soi bun, de calitate superioară. *Ramurile... unui cais de neam* (GAL.). ◇ Expr. *De tot neamul* sau *de toate neamurile* = felurit, variat. ◆ (*gram.; înv.*) Gen. ◆ (*înv.*) Sex. *O măgulire care atinge pe tot celălalt neam al muierilor* (KOTZ.). **II** *adv.* (*reg.; fam.*) Deloc, defel, cîtuși de puțin, nimic. *Surugiii... de la Bălcești nu se pot descurca neam* (CA. PETR.). • pl. *-uri,* (*înv.*) *-ure.* /<magh. ***nem***.

neamăbil, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care nu este amabil; nepoliticos. • pl. *-i, -e.* /***ne¹-*** + ***amabil***.

neamăgít, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care nu este sau nu poate fi amăgit. **2** (*înv.*) Care nu amăgește. • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***amăgit***.

neameliorát, -ă *adj.* Care nu este ameliorat. • sil. *-li-o-*. pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***ameliorat***.

neamenaját, -ă *adj.* Care nu este amenajat. • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***amenajat***.

neaméstec *s.n.* Faptul de *a nu se amesteca*. ◆ (*jur.*) Principiu de drept internațional care interzice unui stat sau unui grup de state să se amestece în treburile interne ale altui stat. • pl. *-uri.* /***ne¹-*** + ***amestec***.

neamestecát, -ă *adj.* Care nu este amestecat. • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***amestecat***.

neámeș, -ă *adj., s.m.* v. nemeș.

neamíc, -ă *s.m., s.f.* (*înv.*) Dușman, vrăjmaș, inamic. • pl. *-ci, -ce.* /***ne¹-*** + ***amic***.

neămiș, -ă *adj., s.m.* v. nemeș.

neamț *s.m.* (*înv., pop.*) **1** *s.m.* Persoană care face parte din populația de bază a Germaniei sau a Austriei sau este originară de acolo; german sau austriac; (*la pl. m.*) popor german sau austriac; locuitorii Germaniei sau ai Austriei. ◇ Loc.adv. *De cînd nemții cu coadă* = (*cu aluzie la timpul cînd se purta perucă cu coadă*) de demult; din moși-strămoși. ◇ Expr. *A se face* (sau *a fi*) *neamț* = a se preface că nu înțelege. *A merge* (sau *a umbla*) *drept ca neamțul* = a fi beat și a merge clătinîndu-se. *A spune drept ca neamțul* = a spune lucrurilor pe nume, a vorbi pe șleau, fără înconjur. (*fam.*) *A lua* (sau *a fura, a apuca, a prinde*) *luleaua neamțului* (*cu zale cu tot*) = a se îmbăta foarte tare. ◇ Colect. *Neamțul s-a apropiat de armata dușmană*. **2** (*reg.*) Străin din apus. ◆ Ext. (*înv.*) Epitet dat unei persoane îmbrăcate în haine orășenești. ◆ (*reg.*) Personaj dintr-un obicei de Anul Nou, numit „moșnegii". • pl. *nemți.* /<slav. **нѣмьць**.

neamțofíl, -ă *s.m., s.f., adj.* v. nemțofil.

neanalizábil, -ă *adj.* **1** Care nu poate fi analizat. **2** (*gram.; despre texte, sintagme etc.*) Care nu poate fi analizat; inanalizabil. ◆ Spec. (*despre morfeme*) Care nu prezintă elemente inferioare ierarhic; minimal. • pl. *-i, -e.* /***ne¹-*** + ***analizabil***, după fr. *non-analysable*.

neandertalián, -ă *adj., s.m., s.f.* (*paleon.*) (Individ) care aparține speciei umane fosile de Neandertal. ◆ (*deprec.*) Epitet dat unei persoane neîngrijite și necioplite. • sil. *-li-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***néandertalien***.

neandertaloíd, -ă *adj., s.m., s.f.* (*paleon.*) (Individ) care prezintă asemănări cu specia umană fosilă de Neandertal, fără să-i aparțină. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***néandertaloïde***.

neanexát, -ă *adj.* Care nu este anexat. • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***anexat***.

neangajánt, -ă *adj.* (*despre acțiuni, hotărîri etc.*) Care nu atrage după sine nici o obligație. • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***angajant***.

neangajáre *s.f.* Atitudine constînd în neparticiparea la confruntările dintre diferite state sau blocuri politico-militare; neutralitate, nealiniere. • pl. *-ări.* /***ne¹-*** + ***angajare***, după fr. *non-engagement*.

neangaját, -ă *adj.* **1** Care nu este angajat. ◆ Spec. (*despre persoane*) Care nu exercită nici o activitate profesională; șomer. **2** (*despre state*) Care duce o politică de neangajare, care nu face parte din blocuri militare, politice. • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***angajat***, după fr. *non-engagé*.

neanimát, -ă *adj.* (*despre obiecte, materii etc.*) Care este fără viață prin structura sau esența lui. ◆ Fig. (*despre ființe*) Care este neînsuflețit; inanimat, inert. • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***animat***.

neánt *s.n.* (*filos.*) Neființă, nonexistență, gol nesfîrșit, nimic, vid. *O țară întreagă, ...dincolo de care nu mai poate fi decît neantul* (BOGZA). ◇ Poet. *Luna clară din neant Pune pe covoare Străluciri de diamant* (TOPÎR.). ◇ Fig. *Neantul gîndurilor*. • pl. *-uri.* /<fr. ***néant***.

neantagónic, -ă *adj.* Neantagonist. • pl. *-ci, -ce.* /***ne¹-*** + ***antagonic***.

neantagoníst, -ă *adj.* **1** (*despre state, categorii sociale etc.*) Care nu se află în relație de antagonism. **2** (*despre relații*) Care este lipsit de caracter antagonic. • pl. *-iști, -iste.* /***ne¹-*** + ***antagonist***.

neantizá *vb. I. tr., refl.* A (se) pierde, a (se) transforma în neant. ◆ Fig. A dispărea sau a face să dispară. • sil. *ne-an-*. prez.ind. *-ez.* /<fr. ***néantiser***.

neantizáre *s.f.* Transformare în neant. ◆ Fig. Dispariție. • sil. *ne-an-*. pl. *-ări.* /v. ***neantiza***.

neantizát, -ă *adj.* Care este transformat în neant. ◆ Fig. (*despre obiecte materiale*) Care a dispărut fără urmă. • sil. *ne-an-*. pl. *-ți, -te.* /v. ***neantiza***.

neáoș, -ă *adj.* **1** (*despre oameni, populații, specii de animale sau plante etc.*) Care s-a născut, s-a format și s-a dezvoltat pe teritoriul pe care trăiește și în prezent; autohton, indigen, vernacular, băștinaș. *Om verde, român neaoș* (ALECS.). ◇ (*adv.*) *Farmecul neaoș românesc al muzei ce-l inspiră* (ODOB.). ◆ (*despre limbă, expresii etc.*) De origine autohtonă. **2** (*despre forme de expresie, creații materiale sau spirituale etc.*) Care aparține poporului simplu. ◆ Ext. Autentic, adevărat, veritabil; curat, sadea. ◇ (*iron.*) *Neaoșa prostie* (ARGH.). **3** (*reg.*) Bun, de soi. • pl. *-i, -e.* /cf. *auș*.

neaoșism *s.m.* **1** Cuvînt, expresie cu un (căutat) aspect autohton, arhaic sau popular. **2** (*lit.*) Tendință în literatură, caracterizată prin abuzul de cuvinte arhaice și populare (rare). • sil. *nea-o-*. pl. *-e.* /***neaoș*** + ***-ism***.

neaoșíst, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care aparține neaoșismului, care se referă la neaoșism. ◆ (*despre stil, formă etc.*) Care abundă în neaoșisme. **2** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care abuzează, în vorbire sau în scris, de neaoșisme. ◆ (Adept) al neaoșismului. • sil. *nea-o-*. pl. *-iști, -iste.* /***neaoș*** + ***-ist***.

neaparát, -ă *adj.* v. neapărat.

neapărát, -ă *adj., adv.* **I** *adj.* **1** Care nu este apărat. ◆ Spec. (*despre orașe, cetăți etc.*) Care nu este întărit, fortificat. **2** Care este de absolută necesitate, de care nu te poți lipsi; indispensabil. *Virtutea sufletească neapărată pentru ca să pot purta povara nenorocirilor mele* (ASACHI). **3** (*înv.*) Care nu este sau nu poate fi împiedicat, oprit, reținut (de la ceva). *De-[ți] va ceva plăcea... neoprit și neapărat îț iaste* (CANT.). ◆ (*înv.*) Căruia nu i te poți împotrivi, care nu poate fi ocolit, evitat sau omis; fatal, inevitabil. *Un rezultat neapărat, neînlăturabil al unei cauze anterioare* (EMIN.). ◆ (*ca determ. precum „nevoie", „trebuință" etc., pe lîngă vb. „a fi" sau „a avea"*) Absolut, imperios, stringent. ◇ (*adv.*) *Cărțile mănăstirii, reduse acum la cele neapărat trebuincioase slujbei* (ODOB.). **II** *adv.* În mod necesar, cu orice preț; negreșit, numaidecît, necesarmente. *De ce vrei neapărat să fii ridicol?* (BAR.). ◇ Expr. (*înv.*) *A fi de-a neapărat* = a fi absolut necesar. • pl. *-ți, -te.* și (*reg.*) *neaparát, -ă* *adj.* /***ne¹-*** + ***apărat***.

neapelát, -ă *adj.* (*despre telefoane, numere de telefon*) Care nu poate fi solicitat pentru o convorbire telefonică. • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***apelat***.

neapestít, -ă *adj.* (*înv.*) Care nu este amînat, care se produce neîntîrziat, imediat. ◇ (*adv.*) *Neapestit au trimis și măriia-sa pre Matei Crețulescu* (CRON.). ◇ *Neapestită vreme* = fără întîrziere, numaidecît, imediat. • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***apestit***.

neaplicábil, -ă *adj.* (*despre idei, teorii etc.*) Care nu poate fi pus în practică. • pl. *-i, -e.* /***ne¹-*** + ***aplicabil***.

neaplicabilitáte *s.f.* Lipsă de aplicabilitate sau imposibilitate de a fi pus în practică. • /***ne¹-*** + ***aplicabilitate***.

neapreciát, -ă *adj.* (*despre oameni sau despre creații ale lor*) Care nu este apreciat. • sil. *-ci-at.* pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***apreciat***.

neapús, -ă *adj.* (*înv.; despre corpuri cerești*) Care nu apune. ◆ Fig. Care este etern, veșnic. *Direptul soare, lumina cea neapusă, strălucirea cea veacinică* (VARL.). • pl. *-și, -se.* /***ne¹-*** + ***apus²***.

neará *s.f.* (*jur.; înv.*) Supliment la o lege; novelă[1]. ◆ Ext. Colecție de legi derogatorii. • sil. *ne-a-*. pl. *-ale.* și *neareá* *s.f.* /<ngr. ***νεαραί***.

nearábil, -ă *adj.* Care nu poate fi arat. • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***arabil***.

nearanját, -ă *adj.* **1** (*despre obiecte, ținută etc.*) Care se află în dezordine. ◆ (*despre oameni*) Care are un aspect neîngrijit. **2** (*fam.; despre oameni*) Care nu și-a făcut un rost în viață. • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***aranjat***.

nearát, -ă *adj.* (*despre terenuri*) Care nu a fost arat. ◇ Expr. (*reg.*) *A umbla nearat, nesemănat* = a umbla de colo-colo, fără rost. • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***arat²***.

neareá *s.f.* v. neara.

neargăsít, -ă *adj.* (*despre piei, blănuri*) Care nu este argăsit. • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***argăsit²***.

nearipát, -ă *adj.* Care nu este aripat. • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***aripat***.

nearmoniós, -oásă *s.f.* **1** (*despre sunete, culori etc.*) Care nu este armonios. **2** (*despre un întreg alcătuit din mai multe părți*) Ale cărui elemente componente nu se armonizează. • sil. *-ni-os.* pl. *-oși, -oase.* /***ne¹-*** + ***armonios***.

nearomát, -ă *adj.* Care nu este aromat. • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***aromat²***.

neárs, -ă *adj.* Care nu a fost ars. • pl. *-și, -se.* /***ne¹-*** + ***ars***.

nearticulát, -ă *adj.* **1** (*fon.; despre sunete*) Care nu este articulat. ◆ Ext. (*despre cuvinte*) Care nu este pronunțat deslușit, distinct; neclar, îngăimat, bolborosit. **2** (*despre mijloace de comunicare*) Care nu folosește sunete articulate. *Limba nearticulată a tuturor viețuitoarelor* (HOG.). **3** (*gram.; despre nume*) Care nu este însoțit de articol (hotărît). **4** (*fiziol.; despre părți ale corpului*) Care nu este format din articulații; care nu are articulații. **5** (*tehn.; despre sisteme tehnice*) Ale cărui elemente componente nu sînt legate prin articulații. • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***articulat***.

neartificiál, -ă *adj.* Care nu este artificial; natural, firesc. • sil. *-ci-al.* pl. *-i, -e.* /***ne¹-*** + ***artificial***.

neartístic, -ă *adj.* **1** (*despre creații ale oamenilor*) Care nu aparține artei. **2** Care nu corespunde principiilor estetice. ◆ Ext. Care nu are valoare artistică. • pl. *-ci, -ce.* /***ne¹-*** + ***artístic***.

neascultáre *s.f.* **1** Lipsă de ascultare. ◆ Concr. Act de nesupunere, de indisciplină. *Neascultarea ce îmi făcuși va fi... o aducere-aminte foarte jalnică* (GORJ.). **2** Încălcare a unei porunci. • pl. *-ări.* /***ne¹-*** + ***ascultare***.

neascultătór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care nu ascultă (de cineva sau de ceva), care nu se supune; indisciplinat. *Toți neascultătorii de sabie vor pieri* (BELD.). ◆ Ext. (Copil) care nu ascultă de părinți sau de alte persoane mai în vîrstă; rău, obraznic. • pl. *-ori, -oare.* /***ne¹-*** + ***ascultător***.

neascúns, -ă *adj.* Care nu este ascuns. • pl. *-și, -se.* /***ne¹-*** + ***ascuns²***.

neascuțít, -ă *adj.* **1** (*despre unelte*) Care nu este ascuțit. **2** (*despre obiecte sau părți ale acestora*) Fără vîrf. ◆ Ext. Care este rotunjit. *Pantofi cu vîrf neascuțit.* • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***ascuțít²***.

neasemănáre *s.f.* Lipsă de asemănare; imposibilitatea de a putea fi asemănat. • pl. *-ări.* /***ne¹-*** + ***asemănare***.

neasemănát, -ă *adj.* **1** Care nu poate fi asemănat cu nimic; care nu are pereche, deoarece depășește limitele, însușirile obișnuite; fără seamăn, incomparabil, neasemuit, unic. ◇ (*adv.; ca determ. al unui adj. sau adv. căruia îi dă val de super. abs.*) *O fată neasemănat de frumoasă.* ◆ (*adv.; precedînd un adj. la gradul compar., intensifică ideea de superioritate*) Incomparabil. *Frecvența cuvintelor de obîrșie slavă e... neasemănat mai mică decît a celor moștenite din latinește* (PUȘ.). **2** Care nu seamănă cu altcineva sau cu altceva. ◆ (*despre mai multe ființe sau lucruri*) Care nu se aseamănă între ele; diferit, deosebit. *Dorul învățăturilor nu numai că înfrățește pe locuitorii unei țări, ci încă și pe oamenii neasemănați* (ASACHI). • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***asemănat***.

neasemuít, -ă *adj.* Care nu se aseamănă cu nimic; neasemănat. ◇ (*adv.; ca determ. al unui adj. sau adv. căruia îi dă val de super. abs.*) *Un demers neasemuit de dificil.* ◆ Curios, ciudat. *Mai tîrziu a uitat să-i repete această neasemuită părere* (CA. PETR.). • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***asemuit***.

neasigurát, -ă *adj.* **1** (*jur.; despre persoane*) Pe numele căruia nu s-a încheiat o asigurare. ◆ (*jur.; despre bunuri*) Pentru care nu s-a încheiat o asigurare. **2** (*despre oameni*) Care întreprinde o acțiune periculoasă (de obicei la mari înălțimi) fără a fi legat cu o coardă de asigurare. **3** Care nu este pus la adăpost de pericole. • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***asigurat***.

neasimilábil, -ă *adj.* Care nu poate fi asimilat (uşor). • pl. *-i, -e.* /***ne¹-*** + ***asimilabil***.

neasimilát, -ă *adj.* **1** (*biol.; despre substanțe nutritive*) Care nu este asimilat prin metabolism. **2** (*despre cunoștințe, idei*) Care nu a fost însușit corespunzător. **3** (*despre produse, tehnologii etc. noi*) Care nu a fost introdus în fabricație. **4** (*despre grupuri sociale sau naționale*) Care nu s-a integrat în alt grup social sau național, care își păstrează caracteristicile proprii (limbă, obiceiuri etc.). • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***asimilat***.

neastâmpărát, -ă *adj.* v. neastîmpărat.

neastîmpăr *s.n.* Starea celui neastîmpărat; nevoie de mișcare, de acțiune; dinamism, vioiciune. ◆ Ext. Stare de neliniște, de agitație, de nerăbdare, de tulburare. ◇ Loc.adj. *În neastîmpăr* = care se află în continuă mișcare; agitat, neliniștit. *Și caii-n neastîmpăr frămîntă-n loc pămîntul* (ALECS.). ◇ Loc.adv. *Cu neastîmpăr* = trădînd nerăbdare, nervozitate. *Începe a se învîrti prin casă cu neastîmpăr* (CR.). • /***ne¹-*** + ***astîmpăr***.

neastîmpărát, -ă *adj.* **1** Care nu se astîmpără sau care nu poate fi astîmpărat. ◆ Spec. (*despre oameni*) Care se agită continuu; agitat, neliniștit. ◇ (*subst.*) *Alți neastîmpărați ai opiniei și condeiului* (ARGH.). ◆ Ext. (*despre firea, temperamentul, manifestările etc. ale oamenilor*) Care trădează, care denotă agitație, neliniște, neastîmpăr. **2** (*despre ființe*) Care este nesupus, rebel; turbulent. ◆ Tulburat, neliniștit, nervos. *Merge... tot mai iute, tot mai neastîmpărată* (SLAV.). **3** (*despre copii*) (Excesiv de) vioi, zglobiu, zburdalnic, zvăpăiat; nebunatic. ◆ Ext. (*despre ochi, privire etc.*) Care este vioi, jucăuș. ◆ Ext. (*despre copii*) Care este obraznic, rău. • pl. *-ți, -te.* și (*înv.*) *neastâmpărát, -ă adj.* /***ne¹-*** + ***astîmpărat²***.

neașezáre *s.f.* (*înv.*) Tulburare, dezordine; răzvrătire; neînțelegere, discordie, conflict. • pl. *-ări.* /***ne¹-*** + ***așezare***.

neașezát, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care nu are un domiciliu stabil. ◆ Ext. Care nu are o viață statornică. **2** (*înv.; despre popoare, țări etc.*) Care prezintă înclinații spre nesupunere, spre tulburări. *Această țară mișcătoare și neașezată* (UR.). ◆ (*despre vremuri, perioade*) Tulbure, zbuciumat. *Războaiele și timpurile neașezate care sînt la Moldova* (SADOV.). • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***așezat²***.

neașteptát, -ă *adj.* Care nu este așteptat; nedorit. ◆ Ext. (*despre întîmplări, evenimente etc.*) La care nu te aștepți, care se întîmplă sau se ivește subit, fără veste; neprevăzut, surprinzător. ◇ (*adv.*) *Omul dinăuntru ridică neașteptat ochii spre fereastră* (CE. PETR.). • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***așteptat²***.

neatacábil, -ă *adj.* **1** Care nu poate fi atacat. **2** (*jur.; despre sentințe*) Care nu poate fi contestat. • pl. *-i, -e.* /***ne¹-*** + ***atacabil***.

neatașábil, -ă *adj.* **1** (*despre obiecte*) Care nu poate fi atașat (de ceva). **2** Fig. (*despre persoane*) Nesociabil. • pl. *-i, -e.* /***ne¹-*** + ***atașabil***.

neatént, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care nu are atenția concentrată asupra cuiva sau a ceva; absent, distrat. ◆ Ext. (*despre atitudini, manifestări, gesturi etc. ale oamenilor*) Care trădează, care denotă lipsă de atenție. **2** (*despre oameni*) Care dă dovadă de lipsă de interes. ◆ Ext. (*despre atitudini, manifestări, gesturi etc. ale oamenilor*) Care trădează lipsă de interes. ◇ (*adv.*) *Mă întristează că se comportă așa de neatent cu mine.* • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***atent***.

neatenție *s.f.* Lipsă de atenție. ◆ Concr. Atitudine, gest, vorbă etc. care trădează, care denotă lipsa de atenție (față de cineva). *O mică neatenție, o privire nepăsătoare* (PER.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***ne¹-*** + ***atenție***.

neatestát, -ă *adj.* Care nu este atestat, confirmat. ◆ Spec. (*despre cercetători, cadre didactice etc.*) Care nu este titularizat. • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***atestat²***.

neatíns, -ă *adj.* **1** Care nu este sau nu a fost atins de nimeni sau de nimic. ◆ Ext. Care nu este sau nu a fost folosit, consumat; intact, întreg. ◆ Ext. Care este neschimbat, nealterat. *Cei mulți... vorbesc limba așa cum este, o păstrează neatinsă* (IORGA). ◆ Fig. Pe care nu-l poți atinge, impalpabil; la care nu se poate ajunge, inaccesibil. *Culmi neatinse.* **2** Fig. (*înv.*) Curat, imaculat; virgin. *De lumină frumoasă și neatinsă încungiurat* (VARL.). **3** (*înv.*) Care nu a fost amestecat, compromis într-o acțiune ale cărei rezultate aduc prejudicii cuiva. *Au cercat și l-au aflat drept, neatins la nimică* (N. COST.). • pl. *-și, -se.* /***ne¹-*** + ***atins***.

neatîrnáre *s.f.* (*arh.*) Independență (politică); autonomie. *Neatîrnarea Americei,... slobozenia Grechiei* (PER.). • /***ne¹-*** + ***atîrnare***.

neatîrnát, -ă *adj.* (*înv.*) Care nu depinde de cineva sau de ceva. *În o poveste, catastrofele se petrec și se înșiră neatîrnate unele de altele* (CAR.). ◇ *Mănăstire neatîrnată* v. mănăstire. ◆ Spec. (*despre state*) Care este independent (politic). *Țările românești se declaraseră neatîrnate* (TUD.). • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***atîrnat²***.

neăuă *s.f.* v. nea¹.

neauténtic, -ă *adj.* Care nu este conform cu realitatea, cu adevărul; îndoielnic. ◆ (*despre opere de artă*) Care nu corespunde exigențelor artistice și idealurilor estetice. • sil. *-a-u-.* pl. *-ci, -ce.* /***ne¹-*** + ***autentic***.

neautenticitáte *s.f.* Lipsă de autenticitate. • pl. *-ăți.* /***ne¹-*** + ***autenticitate***.

neautorizát, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care nu este autorizat, împuternicit să facă, să spună etc. ceva. ◆ (*despre acțiuni, demersuri etc.*) Care nu are la bază o autorizație; ilegal. *Marș neautorizat.* • sil. *-a-u-.* pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***autorizat***.

neauzít¹ *s.n.* Expr. *Auzite și neauzite* = lucruri, fapte de tot felul, cunoscute și necunoscute (de cineva). • pl. *-e.* /***ne¹-*** + ***auzit***.

neauzít², -ă *adj.* **1** (*despre sunete, zgomote etc.*) Care nu se aude. ◆ Ext. (*înv.*) Care nu se înțelege bine; care este confuz, nedesluşit, greu perceptibil. **2** De care nu s-a mai auzit, care întrece tot ce se știa mai înainte. *Și tot într-acela an, [au venit] lăcustele neauzite vacurilor* (COSTIN). ◆ Ext. (*cu val. de super.*) Extraordinar, nemaiauzit, nemaipomenit. *Vestit... pentru bunătatea lui cea nepomenită și milostivirea lui cea neauzită* (CR.). • sil. *-a-u-.* pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***auzit***.

neavenít, -ă *adj.* (*jur.; despre decizii, acte etc.*; și *nul și neavenit*) Care este considerat a fi lipsit de valabilitate, (ca și) inexistent. ◆ Inoportun. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***non avenu***, după *venit*.

neavére *s.f.* (*înv., pop.*) Faptul de a nu avea avere, de a fi sărac. ◆ Ext. Lipsă, sărăcie, nevoie. *Te luptă cu aspra neavere* (HEL.). • /***ne¹-*** + ***avere***.

neavizát, -ă *adj.* (*despre persoane*) Care nu este avizat, informat; nepregătit. ◇ (*subst.*) *Neavizații nu ar trebui să se pronunțe.* • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***avizat***.

neavút, -ă *adj.* (*înv., pop.; despre oameni*) Care este lipsit de mijloacele materiale necesare traiului; sărac; nevoiaș. ◇ (*subst.*) *N-au dat celor lipsiți și celor neavuți* (VARL.). • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***avut²***.

nebăgáre *s.f.* Expr. *Nebăgare de* (sau *în*) *seamă* sau (*înv.*) *nebăgarea sămii* = *a*) lipsă de atenție; neglijență; imprudență. *Nu-ți poți închipui ce rău poți face din nebăgare de seamă* (CAR.); *b*) lipsă de considerație față de cineva sau de ceva; desconsiderare, dispreț. *Turcii atunci ar răspunde cu măreție și nebăgare de seamă* (VĂCĂR.). • /***ne¹-*** + ***băgare***.

nebăgát, -ă *adj.* Expr. *Nebăgat în seamă* = *a*) care nu este luat în considerație, care este trecut cu vederea; *b*) care nu a fost văzut, observat. • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***băgat***.

nebănuít, -ă *adj.* Care nu poate fi bănuit, presupus; neașteptat, neprevăzut. ◆ Ext. Foarte mare. *În el nebănuite puteri se ridică* (ARGH.). ◇ (*adv.; ca determ. al unui adj. sau adv. căruia îi dă val de super. abs.*) *O ascensiune nebănuit de dificilă.* • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***bănuit***.

nebărbățíe *s.f.* Lipsă de bărbăție. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***ne¹-*** + ***bărbăție***.

nebărbierít, -ă *adj.* (*despre bărbați*) Care nu s-a bărbierit; neras. ◆ Ext. (*mai ales despre fața, obrazul etc. ale bărbaților*) Care nu a fost bărbierit. • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***bărbierit***.

nebătút, -ă *adj.* Care nu a fost bătut. • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***bătut²***.

nebăút, -ă *adj.* **1** (*despre băuturi*) Care nu a fost băut. **2** (*despre oameni; de obicei în corelație cu „nemîncat”*) Care nu a băut nimic; care este însetat. • pl. *-ți, -te.* și (*înv., reg.*) *nebeút, -ă adj.* /***ne¹-*** + ***băut²***.

nebedérnică *s.f.* v. nabederniță.

nebeligeránt, -ă *adj.* (*despre state, țări etc.*) Care nu se implică efectiv într-un conflict armat. • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***beligerant***, după fr. *non-belligerant*.

nebeligerănță *s.f.* Stare a unei națiuni, care, fără a manifesta o strictă neutralitate, se abține de a lua parte efectivă la un conflict armat. • /***ne¹-*** + ***beligerață***, după fr. *non-belligerance*.

nebeút, -ă *adj.* v. nebăut.

nebiruít, -ă *adj.* Care nu este sau nu poate fi biruit; invincibil. ◆ Fig. Care nu poate fi stăpînit, dominat. *Vitoria simțea cum o umplu gînduri și hotărîri nebiruite* (SADOV.). • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***biruit***.

nebîntuít, -ă *adj.* (*înv., reg.*) Care nu este supărat, stingherit de nimeni sau de nimic; liniștit, netulburat. ◆ Nevătămat, teafăr, întreg. *Se întoarse teafăr și nebîntuit cum îl făcuse mă-sa* (ISP.). • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***bîntuit***.

nébka *s.f.* (*geogr.*) Dună elementară de forma unei movile, caracteristică Saharei. • /<ar. ***nebka***.

nebotezát, -ă *adj.* Care nu este botezat. • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***botezat***.

nebrídă *s.f. sg.* (*în mit. greacă*) Piele de ied purtată de zeul Dionysos, de satirii și de menadele din suita sa și de preoții zeiței Demeter în timpul misterelor eleusine. • /<fr. ***nébride***; cf. gr. *νεβρίς, ίδος* „piele de ied”.

nebulár, -ă *adj.* (*astrol.*) Care se referă la nebuloasă; ca o nebuloasă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***nébulaire***; cf. lat. *nĕbŭla, -ae* „ceață, nor”.

nebúle *s.f. pl.* (*arhit.*) Element decorativ constînd într-o bandă ondulată care sugerează o fîșie de nori. • /<fr. ***nébules***.

nebúliu *s.n.* (*chim.*) Element chimic ipotetic care s-ar găsi în nebuloasele gazoase, caracterizat prin anumite linii spectrale de emisie (ce aparțin, în realitate, unor atomi multiplu ionizați). • /<fr. ***nébulium***.

nebulós, -oásă *s.f., adj.* **1** *s.f.* (*astrol.*) Corp ceresc difuz, alcătuit din gaze sau din pulbere cosmică, luminos sau obscur, cu formă neconturată și dimensiuni instabile, aflat în spațiile dintre stelele galaxiei noastre. ◆ Sistem stelar cu lumină difuză, aflat dincolo de limitele galaxiei noastre. ◇ Compar. *Mirifica*

metropolă apare în noapte ca o nebuloasă de fosfor (L. BOT.). **2** *adj.* (*despre cer*) Care este întunecat de nori sau de ceață; neguros, sumbru. ◆ Fig. (*despre idei, teorii, gîndire*) Neclar, imprecis, confuz. *Naiva așternere pe hîrtie a unui amalgam de idei nebuloase* (MAIOR.). • pl. *-oși, -oase.* și (*înv.*) *nebulóz, -ă adj.* /<fr. ***nebuleux, nébuleuse***, lat. ***nĕbulōsus, -a, -um*** <*nĕbŭla, -ae* „negură".

nebulóz, -ă *s.f., adj.* v. nebulos.

nebulozitáte *s.f.* **1** Faptul de a avea aspectul unei nebuloase sau de a fi nebulos; stare a cerului acoperit cu nori. ◆ Concr. Ceață, lumină difuză. **2** Gradul de înnorare a cerului; raportul dintre suprafața acoperită de nori și suprafața totală a bolții cerești. **3** Fig. Lipsă de claritate (vizuală, în idei etc.); obscuritate, confuzie. *Psihologia copilului se pleacă spre nebulozitate sau misticism* (PER.). • pl. *-ăți.* /<fr. ***nébulosité***, lat. ***nĕbŭlositas, -atis***.

nebún, -ă *adj., s.m., s.f.* **I 1** *adj., s.m., s.f* (și *nebun de sau la cap*) (Persoană) care suferă de o boală mintală; alienat, dement. ◇ *Casă de nebuni* v. casă. *Spital de nebuni* v. spital. ◇ Expr. (*fam.*) *A fi* (sau *a umbla*) *nebun după cineva* (sau *după ceva*) = a fi foarte îndrăgostit, extrem de pasionat de cineva sau de ceva; a-i plăcea foarte mult cineva sau ceva. *Ești nebun?*, se spune pentru a exprima dezaprobarea, mirarea ori surprinderea față de faptele sau de afirmațiile cuiva. *A (o) face pe nebunul* = *a)* a-și acorda o importanță exagerată, a fi mereu mîndru, cu nasul pe sus; *b)* a fi nemulțumit de cineva sau de ceva, a face nazuri. (*Parcă*) *se bat nebunii la* (ori *în*) *gura cuiva* v. bate. *Nebun de legat* v. lega. *A încerca* (sau *a prinde*) *vadul cu nebunul* v. vad. ◆ (*adj.; despre acțiuni, manifestări, atitudini, creații etc. ale oamenilor*) Care denotă, trădează nebunie. ◆ (*adj.; despre oameni*) Care este, care se manifestă (extrem de tare, de rapid, de violent) asemenea unui nebun. *M-oi repezi nebun în soare* (BEN.). ◆ Ext. (*adj.*) Fantasmagoric, bizar. *Stilul... plin de comparații bizare, aproape nebune* (GHER.). **2** *adj.* (*fam.; despre oameni*) Care este descreierat, smintit, zănatic. *Baba cloanța cea nebună, Care-aleargă descîntînd* (ALECS.). ◇ (*subst.*) *Vărul tău Leonil îi un nebun și un obraznic* (ALECS.). ◆ (*despre oameni*) Care are idei neobișnuite, ieșite din comun; exaltat. ◇ (*subst.*) *Un nebun de soi, Cu visuri de domnie* (ALECS.). **3** *adj., s.m., s.f.* (Om) lipsit de judecată dreaptă, de rațiune; (om) nesocotit, necugetat, nechibzuit. *Cine-a fi nebun ca mine Tot ca mine să pățească!* (ALECS.). ◆ Ext. (*cu determ. cauzale, introduse prin prep. „de"*) Care este înnebunit, buimac, zăpăcit, aiurit. *Era nebun de bucurie* (ISP.). ◇ Expr. *A fi nebun de dragoste* v. dragoste. **4** *adj., s.m., s.f.* (*cu sens atenuat*) (Ființă) neastîmpărată, zvăpăiată; vioaie, zburdalnică, jucăușă. *Ce frumoasă, ce nebună e albastra-mi dulce floare!* (EMIN.). **II** *adj.* **1** Care nu are limite, margini, măsură; exagerat, excesiv. *Un lux nebun.* ◆ Ext. Enorm, extraordinar; groaznic, cumplit. *Un moment de nebună mîndrie* (PET.). **2** (*înv., pop.*) Care nu este bun; rău. ◆ Spec. (*despre plante, ciuperci, fructe etc.*) Care nu este comestibil; otrăvitor. **III** *s.m.* **1** Măscărici, bufon (la curțile suveranilor sau ale nobililor). **2** Piesă la jocul de șah. • pl. *-i, -e.* și (*reg.*) *neabún, -ă, năbún, -ă adj., s.m, s.f.* /***ne***[1]*-*+ ***bun***.

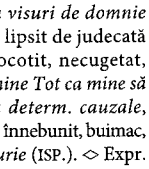

nebun III (2)

nebunăriță *s.f.* (*bot.; pop.*) Măselariță (*Hyoscyamus niger*). • pl. *-e.* /***nebun*** + *-ăriță*.

nebunătec, -ă *adj.* v. nebunatic.

nebunátic, -ă *adj.* **1** (*despre ființe*) Care este vioi, zglobiu, zburdalnic; zvăpăiat. ◆ Ext. (*despre acțiuni, manifestări, atitudini etc. ale ființelor*) Care trădează, exprimă vioiciune, neastîmpăr, zburdălnicie. *Un rîs de nebunatică bucurie* (ODOB.). ◇ (*adv.*) *Iute și grațioasă, ea sări nebunatec gardul* (EMIN.). **2** (*înv., pop.; despre oameni*) Care este nesocotit, necugetat; ușuratic. ◆ Ext. (*despre acțiuni, manifestări, atitudini etc. ale oamenilor*) Care denotă lipsă de judecată, de chibzuială. *Nefăcînd lucrurilor și vremilor chiverniseală..., ci așa numai prin nebunateca... lui socoteală* (CRON.). • pl. *-ci, -ce.* și *nebunátec, -ă adj.* /***nebun*** + *-atic*.

nebuneálă *s.f.* **1** (*pop.*) Nebunie. ◇ Expr. *A băga în nebuneli* = a face să-și piardă judecata; a scoate din minți. *Pe mulți-i băgase în nebuneli cu ochiul ei ager* (Mera). *A-i veni* (*cuiva*) *o nebunea să...* v. veni. ◆ (*reg.*) Turbare. ◆ Concr. (*la pl.*) Zburdălniciі, năzbîtii. **2** (*bot.; reg.*) Numele a două plante foarte toxice: *a*) ciumăfaie (*Datura stramonium*); *b*) măselariță (*Hyoscyamus niger*). • pl. *-eli,* (*reg.*) *-ele.* /***nebun*** + *-eală*.

nebunésc, -éască *adj.* **1** (*despre acțiuni, manifestări, atitudini etc. ale oamenilor*) Care este propriu nebunului, (ca) de nebun; care denotă lipsă de judecată, de minte; necugetat, nesocotit, nechibzuit, absurd, prostesc. ◆ Ext. Care depășește cu mult limitele obișnuitului (prin intensitate, mărime, cantitate etc.); excesiv, exagerat. *Cheltuieli nebunești* (CAR.). **2** (*înv.*) Care este rău, ticălos, netrebnic. *Judecă pre el pentru năravul cel nebunesc al lui* (COR.). • pl. *-ești.* /***nebun*** + *-esc*.

nebunéște *adv.* **1** În mod necugetat, nesocotit; orbește, prostește. **2** În mod excesiv, fără măsură; foarte tare, foarte mult. ◆ (*pe lîngă vb. de mișcare*) Foarte repede. *Un locotenent... galopa nebunește pe drumul mare* (BRĂ.). • /***nebun*** + *-ește*.

nebuní *vb. IV.* **1** *tr.* (*pop.; compl. indică persoane*) A face să-și piardă judecata, a scoate din minți, a înnebuni; a prosti, a năuci. *Umblă dracul ca nebun, Pe cine să-l nebunească, Pe hîda să o pețească* (POP.). ◇ Expr. (*fam.*) *Nu mă nebuni!* exclamație folosită pentru a exprima mirarea (și neîncrederea) față de cele auzite. ◆ Ext. A strica din punct de vedere moral, a corupe. **2** *intr.* A-și pierde mințile, a ajunge nebun. *Dau să le vorbească, dar în deșert...; împăratul și împărăteasa nebuniseră* (POP.). ◆ Ext. (*cu sens atenuat*) A se zăpăci, a se năuci. *Cînd a văzut-o, a nebunit cu totul.* ◇ Expr. (*fam.*) *A se nebuni după cineva* (sau *ceva*) = a-i plăcea (cineva sau ceva) foarte tare. **3** *intr., refl.* (*înv.*) A se face rău, dușmănos; a se mînia, a se înverbăjbi, a se răzvrăti. • prez.ind. *-esc.* /***nebun*** + *-i*.

nebuníe *s.f* **1** (*psih.*) Pierdere a judecății ca urmare a unei boli mentale; demență, alienație mentală. ◇ Loc.adv. (*fam.*) (*Pînă*) *la nebunie* = foarte mult, enorm. ◇ Expr. *O nebunie!*, se folosește ca elogiu superlativ pentru un lucru, o ființă, o întîmplare etc. excepțională. *Și tarta cu vișine – o nebunie! Îmi* (sau *îți, îi etc.*) *vine nebunie* v. veni. *Să-i vină nebunie* v. veni. ◆ Fig. Exaltare. *S-a petrecut o dramă de nebunie religioasă* (PER.). **2** Lipsă de judecată dreaptă, de minte, de cumpănire; nechibzuință, nesocotință, prostie. ◆ Ext. (*cu sens atenuat*) Neastîmpăr, zburdălnicie. ◆ Concr. Faptă, vorbă etc. nesocotită, extravagantă; prostie; faptă de om nebun; extravaganță, fantezie. *Să să învețe a nu face și ei dară nebunii asemene* (BUD.). ◆ Ext. (*cu sens atenuat; mai ales la pl.*) Faptă lipsită de seriozitate; năzbîtie, ghidușie, strengărie, năzdrăvănie, poznă. *Întrecea mai pe toți băieții și din carte, dar și din nebunii* (CR.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*reg.*) *neabuníe s.f.* /***nebun*** + *-ie*.

nebunire *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *nebuni* și rezultatul ei; înnebunire. • pl. *-i.* /v. ***nebuni***.

nebunít, -ă *adj.* (*despre ființe*) Care este înnebunit, nebun. ◆ (*cu determ. introduse prin prep. „de"*) Ieșit din fire, zăpăcit, orbit. *Nebuniți de spaimă, „Allah!" turcii-ngaimă* (Iosif). • pl. *-ți, -te.* /v. ***nebuni***.

necá *vb. I. tr., refl.* (*înv., pop.*) A (se) îneca. • prez.ind. *nec.* /lat. ***necare*** „a ucide".

necalculábil, -ă *adj.* **1** Care nu poate fi calculat, apreciat. **2** Ext. Care este imens, enorm, incalculabil. ◆ (*predomină ideea de cantitate*) Care este foarte numeros, important din punct de vedere cantitativ sau numeric; nenumărat. *O mulțime necalculabilă de semne din care nu știa ce să aleagă.* ◆ (*predomină ideea de val.*) Care este de o extremă importanță. *Scandalul a avut un ecou necalculabil.* • pl. *-i, -e.* /***ne***[1]*-*+ ***calculabil***, după fr. *incalculable*.

necalificábil, -ă *adj.* Care nu poate fi calificat; incalificabil. • pl. *-i, -e.* /***ne***[1]*-*+ ***calificabil***.

necalificát, -ă *adj.* **1** (*despre persoane care lucrează*) Care nu are calificarea necesară postului în care este angajat. ◆ (*despre muncitori*) Care nu are nici o specializare. ◆ (*despre munca depusă de muncitorii necalificați*) Care nu presupune nici o specializare. **2** (*despre sportivi*) Care nu s-a calificat în etapa următoare a unei competiții. • pl. *-ți, -te.* /***ne***[1]*-*+ ***calificat***.

necaligráfic, -ă *adj.* (*despre scris*) Care nu este caligrafic. • pl. *-ți, -te.* /***ne***[1]*-*+ ***caligrafic***.

necanalizát, -ă *adj.* **1** (*despre cursuri de apă*) Care nu este amenajat sub forma unui canal. **2** (*despre localități, zone dintr-o localitate etc.*) Care nu are canalizare. • pl. *-ți, -te.* /***ne***[1]*-*+ ***canalizat***.

necanónic, -ă *adj.* Care nu este canonic. • pl. *-ci, -ce.* /***ne***[1]*-*+ ***canonic***.

necarbonizát, -ă *adj.* Care nu este carbonizat. • pl. *-ți, -te.* /***ne***[1]*-*+ ***carbonizat***.

necastrát, -ă *adj.* Care nu a fost castrat. • pl. *-ți, -te.* /***ne***[1]*-*+ ***castrat***.

necatalogát, -ă *adj.* (*despre nume de persoane, de obiecte, de titluri, de lucrări etc.*) Care nu a fost catalogat. • pl. *-ți, -te.* /***ne***[1]*-*+ ***catalogat***.

necavalerésc, -éască *adj.* Care nu este cavaleresc. • pl. *-ești.* /***ne***[1]*-*+ ***cavaleresc***.

necáz *s.n.* **1** Stare a celui necăjit; supărare, mîhnire, tristețe, amărăciune; suferință. ◇ Expr. *La necaz* = în momente de supărare; într-un moment critic, în primejdie. *A face haz de necaz* v. haz. *A-și înghiți necazul* v. înghiți. **2** Ceea ce provoacă cuiva o suferință fizică sau morală; neajuns, neplăcere, impas. ◇ Loc.prep. *De necazul...* = din pricina..., de rău... ◇ Expr. *A se vedea deasupra necazului* = a se învinge. *A da de necaz* v. da. *A intra în necaz* v. intra. ◆ Concr. (*la pl.*) Încercări; greutăți. *Boiernașii făce multe năcazuri casălor celor mari a boierilor* (NEC.) ◆ Ext. Trudă, chin, efort (în realizarea unui scop). *Cu mult năcaz și cu mari jerîfe materiale a ridicat orașul acest templu al muzelor* (PER.). ◇ Loc.adj., adv. *Cu necaz* = dificil, anevoie. **3** Pornire împotriva cuiva; enervare, furie, ciudă, pică. ◇ Loc.prep. *În necazul* (cuiva) = cu intenția de a supăra (pe cineva). ◇ Expr. *A avea necaz* (pe cineva) = a fi supărat (pe cineva), a purta (cuiva) pică. *Într-un necaz* = sub impulsul enervării. *A-i fi* (cuiva) *necaz* = a-i fi ciudă, a-i părea rău (de ceva). *A-i face* (cuiva) *în necaz* = a supăra (pe cineva) intenționat; a-i face în ciudă. *A-și vărsa necazul* (pe cineva) = a-și descărca mînia, nervii (asupra cuiva). *De necaz* = ca ripostă la o nemulțumire; pentru a-și exprima ciuda, mînia. • pl. *-uri,* (*reg.*) *-e.* și (*înv., reg.*) *năcáz s.n.* /cf. slav. **наказание**, bg. *наказание*.

necăcios, -oásă *adj.* v. înecăcios.

necăjí *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică oameni*) A pricinui un necaz, o neplăcere; a face sînge rău; a mînia, a amărî, a supăra. ◆ Ext. A stîrni invidia, a face în ciudă. *Ne facem cîte o rochie nouă, cu care să năcăjim pre amicele noastre* (PER.). ◆ (*refl.; despre oameni*) A se supăra, a se mînia; a protesta. *Cu cît se vedea mai neîndemînatic, cu atît se necăjea mai rău* (VLAH.). **2** *tr.* (*compl. indică oameni*) A sîcîi, a tachina; a agasa, a plictisi. *Îi luau vorba din gură și-l necăjeau rîzînd* (DELAVR.). **3** *refl.* (*despre oameni*) A depune eforturi (mari) pentru realizarea unui scop; a-și da osteneala, a se trudi; a se căzni. *Pușcașii se necăjeau să scoată un polobocel de vin* (SADOV.). ◆ (*pop.; intr.*) A trăi, a-și duce existența în condiții grele. *Zinele știu toate și-mi vor spune Fără de smintеală unde năcăjește Puiul meu* (BUD.). **4** *tr.* (*înv.; compl. indică oameni*) A supune la suferințe fizice sau morale. ◆ Spec. A împila, a năpăstui. ◆ (*refl.; despre oameni*) A suferi, a suporta privațiuni, a pătimi. *Ai răbdat, cuvioase, ...necăjindu-te cu nemîncare cumplită* (MIN.). • prez. ind. *-esc.* și (*reg.*) *năcăjí vb. IV.* /***necaz*** + *-i*; cf. slav. **наказати, наказж**.

necăjicíos, -oásă *adj.* (*înv., reg.*) **1** (*despre oameni*) Care se necăjește ușor; supărăcios, irascibil. **2** (*înv.; despre manifestări, acțiuni etc. ale oamenilor*) Care pricinuiește necazuri; care este supărător, deranjant. *Amorul ei exaltat, nobil..., dar necăjicios* (C. NEGR.). • pl. *-oși, -oase.* /***necăji*** + *-cios*.

necăjíre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *necăji* și rezultatul ei; supărare, enervare. • pl. *-i.* /v. ***necăji***.

necăjít, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care are un necaz; supărat, amărît, trist, mîhnit, îndurerat. ◇ (*subst.*) *Nu mă trece cu vederea... pre mine cel necăjit* (MIN.). ◆ Ext. (*despre mimică, atitudini, manifestări etc. ale oamenilor*) Care exprimă, care denotă supărare, mîhnire, tristețe. *Cu un obraz necăjit, se uita la soră-sa ca la un dușman* (D. ZAMF.). ◆ (*despre viață sau despre modul de trai al oamenilor*) Care este plin de supărări, de neajunsuri; mizerabil. *Necăjita lor viață*

Se ține-ntr-un fir de ață (PANN). **2** (*despre oameni*) Care duce o viață grea; chinuit, muncit. ◆ Ext. Care este sărac, sărman. ◇ (*subst.*) *Uite-așa, necăjita i-a sucit mințile.* **3** (*despre oameni*) Care este nemulțumit (de ceva sau de cineva), contrariat, enervat, întărîtat. • pl. *-ți, -te.* și (*pop.*) *năcăjít, -ă adj.* /v. ***necăji***.

necăjitór, -oáre *adj.* **1** (*înv.; despre acțiuni, manifestări etc. ale oamenilor*) Care provoacă necazuri; supărător. ◆ (*reg.; despre oameni*) Care este cicălitor. **2** (*reg.; despre oameni*) Care duce o viață grea; chinuit, muncit. • pl. *-ori, -oare.* ***/necăji*** *+ -tor.*

necălcăt, -ă *adj.* **1** (*despre haine, rufe etc.*) Care nu a fost călcat cu fierul; care este șifonat, mototolit, boțit. **2** (*despre locuri, drumuri etc.*) Care nu a fost sau nu poate fi străbătut, unde nu a ajuns, pe unde nu a umblat încă nimeni; neatins de picior (de om); neumblat. *Pe iarbă necălcată, Pe rouă nescuturată* (MARL.). ◆ Ext. Pustiu. **3** Fig. (*înv.; despre legi, hotărîri, dispoziții etc.*) Care este respectat întocmai; neîncălcat. • pl. *-ți, -te.* ***/ne¹-+ călcat²***.

necălít, -ă *adj.* **1** (*despre metale*) Care nu este călit. **2** (*reg.*) Care este prost, grosolan. • pl. *-ți, -te.* ***/ne¹-+ călit²***.

necăpătuít, -ă *adj.* Care nu este căpătuit. • pl. *-ți, -te.* ***/ne¹-+ căpătuit***.

necăptușít, -ă *adj.* Care nu este căptușit. • pl. *-ți, -te.* ***/ne¹-+ căptușit²***.

necărtulár *s.m., adj.* v. necărturar.

necărtulăríu *s.m., adj.* v. necărturar.

necărturár *s.m., adj.* (*înv., pop.*) (Persoană) care nu știe (multă) carte; (om) simplu, necultivat. *Tata a fost gospodar cinstit, dar necărturar ca d-ta* (POP.). • pl. *-i.* și *necărtulár, necărtuláriu, necărturáriu s.m., adj.* ***/ne¹-+ cărturar***.

necărturăríu *s.m., adj.* v. necărturar.

necăsătorít, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care nu este căsătorit; celibatar. ◇ (*subst.*) *Ajutătoriu al celor necăsătoriți* (MIN.). ◆ (*pop.; despre viață, trai*) Care este specific omului necăsătorit; de celibatar. *Viața necăsătorită la bătrînețe e cea mai urîtă* (POP.). • pl. *-ți, -te.* ***/ne¹-+ căsătorit***.

necătúră *s.f.* (*înv.*) **1** Sufocare. **2** Înecare prin scufundare în apă. **3** Ext. Naufragiu. **4** Revărsare de ape. • pl. *-i.* ***/neca*** *+ -(ă)tură.*

neceremoniós, -oásă *adj.* Care nu este ceremonios. • sil. *-ni-os.* pl. *-oși, -oase.* ***/ne¹-+ ceremonios***.

necesár, -ă *adj., s.n.* **I** *adj.* **1** De care este nevoie; esențial, primordial. *Apa este necesară vieții.* ◇ *Condiție necesară* v. condiție. ◆ De care nu se poate lipsi cineva; trebuincios; indispensabil. *Dacă în adevăr concursul meu vă este necesar, vi-l promit din toată inima* (ALECS.). ◇ *Strictul necesar* = cantitatea minimă din ceva, indispensabilă pentru un anumit scop. *Era modest, nu-și dorea decît strictul necesar. Muncă necesară* = parte a muncii depuse de lucrător în procesul de producție, prin care se creează produsul folosit pentru întreținerea sa și a familiei sale. *Produs necesar* v. produs. *Timp de muncă necesar* v. timp. ◇ Expr. *(A fi) strict necesar* v. strict. **2** Care se produce inevitabil, care decurge în mod necondiționat din... *Legile naturei sînt fatale și necesare* (PER.). ◇ Loc.adv. *În mod necesar* = obligatoriu, neapărat; necesarmente. **3** (*log.*) Care ține de logică și corespunde unei legi a gîndirii. **II** *s.n.* **1** (*la sg.; adesea urmat de determ. introduse prin prep. „de"*) Ceea ce este absolut trebuincios pentru ceva. *Necesarul de hrană pentru zece zile.* **2** Spec. Cutie, trusă, care conține obiectele indispensabile executării unei activități. ◆ Ext. Obiectele cuprinse într-o astfel de cutie sau trusă. *Necesarul pentru croitorie.* **3** Ceea ce, în condiții date, nu poate să nu existe sau să nu se întîmple. • pl. *-i, -e.* și (*înv.*) *necesáriu, -ă, necesér, -ă adj., s.n.* /<fr. ***nécessaire***, it. ***necessario***, lat. ***nĕcessarĭus, -a, -um***.

necesarién*i s.m. pl.* (*relig.*) Sectă religioasă din Anglia, care neagă libertatea voinței, considerînd că oamenii acționează conform predestinării lor. • sil. *-ri-eni.* /<fr. ***nécessariens***.

necesăríu, -ă *adj., s.n.* v. necesar.

necesarménte *adv.* În mod necesar, în mod obligatoriu; inevitabil. *El a fost învins, necesarmente învins* (GHER.). • /<fr. ***nécessairement***, it. ***necessariamente***.

necesér, -ă *adj., s.n.* v. necesar.

necesitá *vb. I. tr.* **1** A cere (în mod imperios), a reclama ca absolut necesar; a impune, a pretinde. *Problema necesită o analiză specială.* **2** (*înv.; la part.*) A obliga, a sili, a constrînge. *Mă simț necesitat a alege rău cel mai mic* (PER.). • prez.ind. pers. 3 *necésită.* /<fr. ***nécessiter***, it. ***necessitare***.

necesitáte *s.f.* **1** Ceea ce se cere, se impune ca necesar; trebuință, nevoie. ◆ Spec. (*la pl.*) Proces fiziologic de evacuare a fecalelor și a urinei. ◆ Lucru de absolută trebuință, indispensabil. *Presa periodică... au agiuns a fi o necesitate și pentru guverne și pentru popoare* (PER.). ◇ (*jur.*) *Stare de necesitate* = *a*) situație excepțională în care statul poate lua anumite măsuri în interesul apărării țării, a ordinii publice și a securității sale; *b*) situație în care un stat, sub imperiul unor circumstanțe deosebite, este în imposibilitate de a se conforma anumitor obligații internaționale; *c*) situație de constrîngere în care cineva săvîrșește o faptă ilicită pentru a salva de la un pericol iminent viața, integritatea corporală, sănătatea sa sau a altcuiva, un bun sau un interes public. ◇ Loc.adj. *De primă necesitate* sau *de (cea mai) mare necesitate* = absolut necesar; indispensabil. ◇ Loc.adv. *Cu necesitate* = în mod necesar; obligatoriu. **2** Caracterul a ceea ce este de neînlăturat, obligatoriu. **3** (*filos.*) *Necesitate internă* = trebuință și motivație imperioasă; tendință ce exclude alte variante; convingere cu mare forță de impunere; decizie fermă care constrînge subiectul la un anume comportament. **4** Utilitate, oportunitate. *Temeiul și necesitatea unificărilor metaforice* (VIANU). • pl. *-ăți.* /<fr. ***nécessité***, lat. ***nĕcessĭtas, -atis***.

necesitós, -oásă *adj.* (*despre oameni*) Care este sărac, lipsit de mijloace de trai. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***nécessiteux***.

nechemăt, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* (*despre persoane*) Care nu a fost chemat, poftit, invitat (undeva). ◇ Expr. *A se amesteca* (sau *a se băga, a intra*) *(nechemat) în vorbă* v. vorbă. ◆ Ext. Care nu este dorit (undeva). **2** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care nu este îndreptățită (să spună sau să facă ceva), care nu are competența necesară; nepriceput, incompetent, ignorant. *Încaltea să-mi iau o nădejde, decît să încurc și eu lumea ca atîția alți nechemați* (GAN.). • pl. *-ți, -te.* ***/ne¹-+ chemat²***.

nechéz *s.n.* Nechezat. *În nechezul calului și-n rîsul omului* (SADOV.). • pl. *-uri.* /de la ***necheza***, prin derivare regresivă.

necheză *vb. I. intr.* **1** (*despre cai*) A scoate strigăte caracteristice speciei; a rîncheza. ◇ Expr. *A necheza ca o iapă* v. iapă. ◇ Compar. *La Crăciun nechezam ca mînzii* (CR.). **2** Analog. (*iron. sau deprec.; despre oameni*) A rîde într-un fel asemănător cu nechezatul calului. • prez.ind. *nechéz.* și (*reg.*) *nechezí vb. IV.* /cf. *rîncheza.*

nechezăre *s.f.* Nechezat. • pl. *-ări.* /v. ***necheza***.

nechezát[1] *adv.* Expr. (*iron. sau deprec.*) *A rîde nechezat* = a rîde într-un mod asemănător cu nechezatul calului. *Începu să rîdă nechezat, cu mînie* (POPOV.). • /v. ***necheza***.

nechezát[2] *s.n.* **1** Faptul de *a necheza.* **2** Concr. Strigăt caracteristic calului; nechezătură, nechez, nechezare. • pl. *-uri.* /v. ***necheza***.

nechezătór, -oáre *adj.* (*despre cai*) Care nechează. ◆ Analog. (*despre ființe*) Care pare că nechează. • pl. *-ori, -oare.* ***/necheza*** *+ -ător.*

nechezătúră *s.f.* Nechezat. • pl. *-i.* ***/necheza*** *+ -ătură.*

nechezí *vb. IV.* v. necheza.

nechibzuínță *s.f.* Lipsă de judecată, de cumpănire. ◆ Concr. Faptă nesocotită, nesocotință, ușurință. *Printr-o nechibzuință ca aceasta poți dărîma ce-ai clădit o viață.* • pl. *-e.* ***/ne¹-+ chibzuință***.

nechibzuít, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care este lipsit de judecată, de înțelepciune (în ceea ce face sau spune); necugetat. ◆ Ext. (*despre acțiuni, inițiative etc. ale oamenilor*) Care nu a fost bine gîndit, bine cumpănit; care denotă nesocotință. *Nu scotea nici o vorbă nechibzuită* (CĂL.). • pl. *-ți, -te.* ***/ne¹-+ chibzuit***.

nechimuluít, -ă *adj.* (*reg.*) **1** (*despre acțiuni ale oamenilor*) Care nu are măsură, care se face fără măsură; strașnic, grozav. ◇ (*adv.*) *Faraonul... nechimuluit striga la țigan* (FURT.). ◇ Loc.adj., adv. (*subst. f.*) *Cu nechimuluita* = (care se află) în cantitate foarte mare; cu nemiluita. **2** Care nu este aranjat, care este dezordonat. • pl. *-ți, -te.* și *nechimurluít, -ă adj.* ***/ne¹-+ chemuluit***; cf. magh. *kímél* „a cruța, a economisi".

nechimurluít, -ă *adj.* v. nechimuluit.

nechitít, -ă *adj.* (*pop.; despre oameni*) Nesocotit, nechibzuit. *Nechitit la minte* (CR.). • pl. *-ți, -te.* ***/ne¹-+ chitit¹***.

neci *conj., adv.* v. nici.

necicatrizát, -ă *adj.* (*despre plăgi, leziuni etc.*) Care nu s-a cicatrizat încă. ◆ Fig. (*despre suferințe morale*) Care a lăsat urme, care afectează încă pe cineva. • pl. *-ți, -te.* ***/ne¹-+ cicatrizat***.

necidecúm *adv.* v. nicidecum.

neciliát, -ă *adj.* Care nu are cili. • sil. *-li-at.* pl. *-ți, -te.* ***/ne¹-+ ciliat***.

necínste *s.f.* **1** Lipsă de cinste, de corectitudine, de probitate. *Natura, drept compensație a stupidității lor, le-a dat perfidia și instinctul necinstei* (EMIN.). **2** Lipsă de mărire, de glorie; umilință, dispreț. ◆ Ext. Situație, întîmplare dezonorantă. *Ca să nu se întîmple vreo necinste, era bucuros cu dînsul* (CRON.). ◆ (*înv.*) Ocară, insultă, ofensă. *Necinstitorul să se pedepsească după mărirea necinstei* (CARAG.). ◇ Loc.vb. *A face necinste* = a dezonora, a compromite, a batjocori. • ***/ne¹-+ cinste***.

necinstí *vb. IV.* **1** *tr., refl.* (*despre persoane*) A (se) acoperi de rușine; a (se) dezonora, a (se) compromite. ◇ Ext. *Atîtea incongruități de scenă necinstesc Teatrul Național* (EMIN.). ◆ Spec. (*tr.; compl. indică femei*) A viola; a batjocori. ◆ Restr. (*tr.; compl. indică fete virgine*) A dezvirgina. *Știi tu, nemernicule, că mi-ai necinstit sora?* (SLAV.). **2** *tr.* (*compl. indică persoane*) A lipsi de cinstea, de grija cuvenită; a desconsidera, a nesocoti. ◆ Ext. (*compl. indică lucruri considerate sfinte*) A profana, a pîngări. *Necinstește amintirea strămoșilor.* ◦ prez.ind. *-esc.* ***/ne¹-+ cinsti***.

necinstíre *s.f.* Acțiunea de *a (se) necinsti* și rezultatul ei; lipsă de respect, de prețuire față de cineva sau față de ceva; batjocură. • pl. *-i.* /v. ***necinsti***.

necinstít, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este lipsit de cinste, de probitate; incorect; escroc. ◆ (*despre acțiuni, intenții etc. ale oamenilor*) Care vădește, care trădează lipsă de cinste, de probitate; incorect. *Împăratul depărtă cu mînie aceste necinstite condiții ce i se propunea* (BĂLC.). **2** (*înv.*) Care este lipsit de mărire, de glorie; demn de dispreț, umil. ◆ Care este dezonorant, rușinos. *N-ai băgat în seamă necinstea vieții, răbdînd moarte necinstită* (MIN.). • pl. *-ți, -te.* ***/ne¹-+ cinstit***.

necinstitór, -oáre *adj.* (*înv.*) Care necinstește; dezonorant, infamant. *E lucru foarte necinstitor... de a face o retragere în fața unui dușman* (BĂLC.). • pl. *-ori, -oare.* și *necinstitóriu, -ie adj.* ***/necinsti*** *+ -tor.*

necinstitóriu, -ie *adj.* v. necinstitor.

necioplíre *s.f.* Lipsă de finețe, de rafinament; grosolănie, bădărănie. • pl. *-i.* ***/ne¹-+ cioplire***.

necioplít, -ă *adj.* **1** (*despre bucăți de lemn, de piatră etc.*) Care nu este cioplit, netezit. ◆ Analog. (*despre păr, barbă etc.*) Care nu a fost tăiat, care nu a fost tuns. *O bărboaie necioplită* (ȚICHIND.). ◆ Fig. (*despre aspectul, trăsăturile etc. ale oamenilor*) Care este lipsit de fineță, nedelicat, grosolan. *Corpul ei este... cam necioplit* (PER.). **2** Fig. (*despre oameni*) Care este lipsit de educație (și de cultură), cu apucături grosolane; grosolan, bădăran, nedelicat. *Mintea-mi pare întocmai ca a unui țăran necioplit* (EMIN.). ◇ (*subst.*) *Ăsta? Un necioplit!* ◆ (*despre manifestări, creații etc. ale oamenilor*) Care arată, care trădează grosolănie; bădăran. *Graiul cel necioplit al combatanților.* • pl. *-ți, -te.* ***/ne¹-+ cioplit²***.

necitéț, -eáță *adj.* (*despre texte sau despre scrisul cuiva*) Care nu poate fi citit sau care se citește cu greu; nedescifrabil, indescifrabil, ilizibil, neciteț. *Inscripții necitețe* (CE. PETR.). ◇ (*adv.*) *Scrie neciteț.* • pl. *-i, -e.* ***/ne¹-+ citeț***.

necivilizát, -ă *adj.* **1** (*despre popoare, societăți etc.*) Care se află într-un stadiu primitiv de dezvoltare, de civilizație și de cultură. **2** (*despre oameni*) Care nu este manierat; nepoliticos. ◇ (*subst.*) *Necivilizatului nu-i pasă de ceilalți.* ◆ (*despre manifestări, gesturi etc. ale oamenilor*) Care trădează, care denotă lipsă de maniere, grosolănie. ◇ (*adv.*) *Vorbește necivilizat.* • pl. *-ți, -te.* ***/ne¹-+ civilizat***.

necizelát, -ă *adj.* Care nu este cizelat. • pl. *-ți, -te.* ***/ne¹-+ cizelat***.

neck *s.n.* (*geol.*) Corp de roci avînd de obicei forma unui stîlp de lavă solidificată, care a umplut canalul de ascensiune a magmei într-un vulcan și care, prin

eroziunea rocilor înconjurătoare, iese adesea în relief. • pl. *-uri.* /<engl. ***neck***.

neclár, -ă *adj.* Care nu se vede sau nu se distinge bine. *Poza era neclară.* ◆ Spec. (*despre idei, teorii etc.*) Care nu se înțelege bine; obscur. ◇ (*adv.*) *Emisiunea radio se recepta neclar.* • pl. *-i, -e.* /***ne¹-*** + ***clar***.

neclaritáte *s.f.* Lipsă de claritate. ◆ Concr. Idee sau exprimare lipsită de claritate, confuză, echivocă. *Neclarităţile au fost înlăturate din textul legii.* • pl. *-ăţi.* /***ne¹-*** + ***claritate***.

neclasát, -ă *adj.* Care nu a fost clasat. • pl. *-ţi, -te.* /***ne¹-*** + ***clasat***.

neclătít, -ă *adj.* (*înv.*) **1** Care nu se mișcă sau care nu poate fi mișcat; neclintit. *Toate stăteau neclătite, ca-ntr-o pace binecuvîntată* (SADOV.). ◆ (*despre ființe sau despre acțiuni ale lor*) Care este statornic; hotărît, ferm. *Măria sa veghează neclătit în hotărîrile sale* (SADOV.). **2** Care nu se modifică, care nu se schimbă; ext. permanent, constant, veșnic, etern. *Învățăturile bisericii neclătite să le păzești* (DOC.). **3** (*despre vase, rufe etc.*) Care nu a fost clătit. • pl. *-ţi, -te.* /***ne¹-*** + ***clătit***[2].

neclintíre *s.f.* Stare de nemișcare; imobilitate, fixitate. *Totul e în neclintire, fără viață, fără glas* (ALECS.). ◆ Fig. Statornicie, fermitate. • pl. *-i.* /***ne¹-*** + ***clintire***.

neclintít, -ă *adj.* **1** Care nu se mișcă, nu se clintește (din loc); nemișcat, imobil. *Copacii, cu frunza neclintită, par zugrăviți* (VLAH.). ◇ (*adv.*) *Stătea cu mîna neclintit întinsă.* ◆ Ext. În care nu se mișcă nimic, în care nu intervine nici o schimbare. *Liniștea neclintită a străzii* (CE. PETR.). **2** Fig. Care nu se modifică; neschimbat, statornic, stabil. *Fericirea domestică să va așeza pe temeiuri neclintite* (MARC.). ◆ Fig. (*despre oameni*) Care este ferm, hotărît, inflexibil. *Era neclintit în decizia sa.* ◆ (*despre atitudinea, comportamentul etc. ale oamenilor*) Care denotă, care trădează hotărîre, fermitate. • pl. *-ţi, -te.* /***ne¹-*** + ***clintit***.

necolegiál, -ă *adj.* Care nu este colegial. • sil. *-gi-al.* pl. *-i, -e.* /***ne¹-*** + ***colegial***.

necolorabíl, -ă *adj.* Care nu poate fi colorat. • pl. *-i, -e.* /***ne¹-*** + ***colorabil***.

necombatánt, -ă *adj., s.m.* (Persoană) care face parte din serviciile armate, dar nu ia parte efectivă la luptă, ci îndeplinește misiuni auxiliare în spatele frontului. • pl. *-ţi, -te.* /***ne¹-*** + ***combatant***, după fr. *non-combattant*.

necombustíbil, -ă *adj.* (*despre materiale*) Care nu are însușirea de a arde. • pl. *-i, -e.* /***ne¹-*** + ***combustibil***.

necomerciál, -ă *adj.* **1** Care nu aparține comerțului. **2** (*despre spații*) În care nu se practică comerțul; care nu este destinat comerțului. **3** (*despre produse*) Care nu corespunde exigențelor comerțului. • sil. *-ci-al.* pl. *-i, -e.* /***ne¹-*** + ***comercial***.

necomestíbil, -ă *adj.* (*despre alimente*) Care nu este bun de mîncat. ◆ Otrăvitor, toxic. • pl. *-i, -e.* /***ne¹-*** + ***comestibil***.

necomparábil, -ă *adj.* Incomparabil. • pl. *-i, -e.* /***ne¹-*** + ***comparabil***.

necompatíbil, -ă *adj.* Incompatibil. • pl. *-i, -e.* /***ne¹-*** + ***compatibil***.

necompatibilitáte *s.f.* Incompatibilitate. • pl. *-ăţi.* /***ne¹-*** + ***compatibilitate***.

necompetént, -ă *adj.* Care nu este competent; incompetent. • pl. *-ţi, -te.* /***ne¹-*** + ***competent***.

neconplét, -ă *adj.* Care nu este complet; incomplet. • pl. *-ţi, -te.* /***ne¹-*** + ***complet***[2].

necompresíbil, -ă *adj.* (*fiz.; despre corpuri*) **1** Care nu își poate micșora volumul. **2** Care nu poate fi comprimat sub acțiunea unei presiuni exterioare. • pl. *-i, -e.* /***ne¹-*** + ***compresibil***.

necompresibilitáte *s.f.* (*fiz.*) Imposibilitate a unui corp de a-și micșora volumul sub acțiunea unei presiuni exterioare. • /***ne¹-*** + ***compresibilitate***.

necompromís, -ă *adj.* Care nu este compromis. • pl. *-și, -se.* /***ne¹-*** + ***compromis***[2].

necomunicatív, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care este nesociabil. • pl. *-i, -e.* /***ne¹-*** + ***comunicativ***.

necompiliábil, -ă *adj.* Care nu poate fi conciliat; irenconciliabil. • sil. *-li-a-.* pl. *-i, -e.* /***ne¹-*** + ***conciliabil***.

neconcludént, -ă *adj.* (*despre idei, teorii, atitudini etc.*) Care nu este concludent, convingător. *Greta Garbo... e un roman interminabil și neconcludent* (CĂL.). ◇ (*adv.*) *Reprezentanta noastră a evoluat neconcludent în calificări.* • pl. *-ţi, -te.* /***ne¹-*** + ***concludent***.

neconcordánt, -ă *adj.* Care nu este în concordanță cu ceva; nepotrivit. • pl. *-ţi, -te.* /***ne¹-*** + ***concordant***.

neconcordánță *s.f.* Lipsă de concordanță; nepotrivire. *S-au descoperit o serie de neconcordanțe în depozițiile martorilor.* • pl. *-e.* /***ne¹-*** + ***concordanță***.

necondiționát, -ă *adj.* **1** Care nu este supus nici unei condiții. *Eliberare necondiționată.* ◇ *Reflex necondiționat* v. reflex. **2** Care se face sau se acceptă fără rezerve. ◇ (*adv.*) *Învinșii au acceptat să semneze necondiționat tratatul de pace.* • sil. *-ți-o-.* pl. *-ţi, -te.* /***ne¹-*** + ***condiționat***; cf. fr. *inconditionné*.

neconfórm, -ă *adj.* (*constr. cu prep. „cu" sau cu dat.*) Care nu este conform. • pl. *-i, -e.* /***ne¹-*** + ***conform***.

neconformísm *s.n.* Nonconformism. • /***ne¹-*** + ***conformism***; cf. fr. *nonconformisme*.

neconformíst, -ă *adj.* (*despre oameni sau despre manifestări, atitudini etc. ale lor*) Nonconformist. ◇ (*subst.*) *Tipul era un neconformist.* • pl. *-iști, -iste.* /***ne¹-*** + ***conformist***.

neconfortábil, -ă *adj.* Care este lipsit de confort. • pl. *-i, -e.* /***ne¹-*** + ***confortabil***.

neconsecvént, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care își schimbă ideile, concepțiile; instabil, inconstant, inconsecvent. ◆ Ext. (*despre acțiuni, idei etc. ale oamenilor*) Care nu este consecvent. • pl. *-ţi, -te.* /***ne¹-*** + ***consecvent***, după fr. *inconséquent*.

neconsecvénță *s.f.* Inconsecvență. • pl. *-e.* /***ne¹-*** + ***consecvență***, după fr. *inconséquence*.

neconsistént, -ă *adj.* Care este lipsit de consistență, de soliditate. • pl. *-ţi, -te.* /***ne¹-*** + ***consistent***.

neconsolábil, -ă *adj.* Care nu poate fi consolat. • pl. *-i, -e.* /***ne¹-*** + ***consolabil***.

neconsolát, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care nu este consolat sau care nu găsește consolare; nemîngîiat. ◆ Ext. (*despre dureri, suferințe morale*) Care nu poate fi potolit. *Încleștă mîinile îndelung cu durere neconsolată* (CE. PETR.). ◇ Expr. *Sînt neconsolat!*, formulă prin care cineva își exprimă regretul în legătură cu o întîmplare neplăcută de care se simte răspunzător. • pl. *-ţi, -te.* /***ne¹-*** + ***consolat***, după fr. *inconsolé*.

neconsolidát, -ă *adj.* Care nu este consolidat. • pl. *-ţi, -te.* /***ne¹-*** + ***consolidat***.

neconstituționál, -ă *adj.* Care nu este constituțional. • sil. *-ți-o-.* pl. *-i, -e.* /***ne¹-*** + ***constituțional***.

necontagiós, -oásă *adj.* (*med.; despre boli*) Care nu este contagios. • sil. *-gi-os.* pl. *-oși, -oase.* /***ne¹-*** + ***contagios***.

necontaminát, -ă *adj.* Care nu este contaminat. • pl. *-ţi, -te.* /***ne¹-*** + ***contaminat***.

necontenát, -ă *adj., adv.* v. necontenit.

necontenciós, -oásă *adj.* (*jur.*) Care nu este contencios. • sil. *-ci-os.* pl. *-oși, -oase.* /***ne¹-*** + ***contencios***.

necontenít, -ă *adj., adv.* **1** *adj.* (*despre acțiuni, evenimente etc.*) Care se întîmplă, care are loc fără întrerupere, continuu, neîncetat. *Totul era... luminos și aerian, chiar mișcarea necontenită și îmbrăcămintea trecătorilor* (CA. PETR.). ◆ Care se succedă în număr mare și fără întrerupere. *Necontenite scrisori anonime* (PER.). **2** *adv.* Fără întrerupere, fără încetare; întruna, mereu, neîncetat. *Tăcere pretutindeni acuma stăpînește Și lătrătorii numai s-aud necontenit* (HEL.). • pl. *-ţi, -te.* și (*înv.*) *necuntenít, -ă,* (*reg.*) *necontenát, -ă adj., adv.* /***ne¹-*** + ***contenit***.

necontestát, -ă *adj.* (*despre fapte, evenimente etc.*) Care nu este (sau nu poate fi) contestat, pus la îndoială; incontestabil, recunoscut (ca valabil); evident. ◇ (*înv., adv.*) *Necontestat că multe dintre notele despre viața la unguri și la leși sînt luate din propria-i experiență* (IORGA). • pl. *-ţi, -te.* /***ne¹-*** + ***contestat***, după fr. *incontesté*.

necontractibilizáre *s.f.* (*ind. text.*) *Necontractibilizarea țesăturilor* = operație de finisare prin metode chimice sau fizico-chimice a țesăturilor, pentru stabilizarea dimensiunilor acestora. • pl. *-ări.* /***ne¹-*** + ***contractibilizare***.

necontrolát, -ă *adj.* **1** Care nu este supus controlului. ◆ Spec. (*despre gesturi, acțiuni etc. ale oamenilor*) Care nu este sau nu poate fi controlat. *Impulsuri necontrolate.* **2** (*despre teritorii, zone etc.*) Care nu se află sub stăpînirea cuiva. *Aria necontrolată de milițiile șiite.* • pl. *-ţi, -te.* /***ne¹-*** + ***controlat***.

neconturát, -ă *adj.* (*despre obiecte*) Care nu are contururi precise. ◆ Ext. Care este neclar. • pl. *-ţi, -te.* /***ne¹-*** + ***conturat***.

neconvenábil, -ă *adj.* Care nu este convenabil. • pl. *-i, -e.* /***ne¹-*** + ***convenabil***.

neconvențiónal, -ă *adj.* **1** Care nu este convențional. ◆ (*a. plast.; despre tehnici, metode etc.*) Care nu se supune convențiilor, canoanelor; original. **2** (*despre caracterul, firea etc. ale oamenilor*) Care este plin de naturalețe, spontan. ◇ (*adv.*) *Se manifestă neconvențional în relațiile cu ceilalți.* **3** (*despre surse de energie, materiale de construcție*) De care nu se uzează în mod obișnuit; care nu a fost impus pe scară largă. • pl. *-i, -e.* /***ne¹-*** + ***convențional***.

neconvertíbil, -ă *adj.* **1** Care nu poate fi convertit. **2** (*econ.; despre monede, valută etc.*) Care nu poate fi schimbat în aur sau în devize. • pl. *-i, -e.* /***ne¹-*** + ***convertibil***.

neconvingátor, -oáre *adj.* (*despre oameni*) Care nu are putere de convingere. ◆ Ext. (*despre atitudini, acțiuni etc. ale oamenilor*) Care nu are seriozitatea, consistența necesară pentru a convinge. ◇ (*adv.*) *A acționat cu nehotărîre, neconvingător.* • pl. *-ori, -oare.* /***ne¹-*** + ***convingător***.

necooperáre *s.f.* Lipsă de cooperare. • pl. *-ări.* /***ne¹-*** + ***cooperare***.

necooperativizát, -ă *adj.* (*despre regiuni, sate etc.*) Care nu a fost supus cooperativizării. • pl. *-ţi, -te.* /***ne¹-*** + ***cooperativizat***.

necoordonáre *s.f.* Lipsă de coordonare. • /***ne¹-*** + ***coordonare***.

necoordonát, -ă *adj.* Care nu este coordonat. pl. *-ţi, -te.* /***ne¹-*** + ***coordonat***.

necópt, -coáptă *adj.* **1** (*despre alimente*) Care nu a fost (suficient) supus acțiunii focului. *Pîinea era necoaptă.* ◆ Ext. Care nu este bine copt; crud. **2** (*despre semințe, fructe*) Care nu a ajuns încă în stadiul de maturitate; crud, verde. *Curmale putrede, harbuji necopți* (CĂL.). **3** Fig. (*despre oameni; și necopt la minte*) Care este lipsit de maturitate, de experiență. ◆ (*despre vîrsta, mintea oamenilor*) Care caracterizează un individ necopt; imatur. *Cupidon... dă gînduri nențelese Vîrstei crude și necoapte* (EMIN.). • pl. *-ţi, -te.* /***ne¹-*** + ***copt***[2].

necoréct, -ă *adj.* **1** Care nu este corect; incorect. **2** Care nu este cinstit. • pl. *-ţi, -te.* /***ne¹-*** + ***corect***.

necorectitúdine *s.f.* Lipsă de corectitudine; incorectitudine. • pl. *-i.* /***ne¹-*** + ***corectitudine***.

necorespunzátor, -oáre *adj.* Care nu este corespunzător. • pl. *-ori, -oare.* /***ne¹-*** + ***corespunzător***.

necorigíbil, -ă *adj.* Care nu (mai) poate fi corijat; incorigibil. • pl. *-i, -e.* /***ne¹-*** + ***corigibil***.

necorporál, -ă *adj.* Care nu are corp; imaterial. • pl. *-i, -e.* /***ne¹-*** + ***corporal***.

necorporalitáte *s.f.* Imaterialitate. • /***ne¹-*** + ***corporalitate***.

necovîrșít, -ă *adj.* (*înv., reg.*) Care nu poate fi învins, stăpînit, domolit. ◆ Care este foarte mare, nesfîrșit, imens. *Nesațul lor cel necovîrșit* (I. GOL.). • pl. *-ţi, -te.* /***ne¹-*** + ***covîrșit***.

necreát, -ă *adj.* (*bis.*) Care este de esență divină. *Substanța necreată* = Dumnezeu. *Lumină necreată* v. lumină. • pl. *-ţi, -te.* /***ne¹-*** + ***creat***.

necrectomíe *s.f.* (*chir.*) Excizie a unui țesut necrozat. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***nécrectomie***; cf. gr. *νεκρός* „mort", *ἐκτομή* „excizie".

necredincíos, -oásă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* (*înv.; despre oameni*) Care își calcă cuvîntul dat, care nu este demn de încredere, pe care nu poți conta; schimbător, nestatornic. *Cine necredincios este în vorbă, viclean este și în lucru* (POP.). ◆ Ext. (*despre reproduceri, amintiri etc.*) Care este lipsit de exactitate; infidel. *Aducerea aminte este necredincioasă* (MAIOR.). ◆ Spec. (*despre oameni*) Care nu respectă credința conjugală; infidel. *Muiere necredincioasă bărbatului* (PER.). **2** *adj.* (*despre oameni*) Care nu se încrede (ușor) în ceva; sceptic, bănuitor. ◇ Expr. *Toma necredinciosul*, se spune unui om incredul, care se îndoiește de toate. **3** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care nu are nici o credință religioasă; ateu. ◆ (Persoană) care se abate de la dogmele unei religii, în special de la dogmele religiei creștine; eretic. *Necredinciosul Arie fu osîndit pentru hula lui* (VARL.). ◆ Spec. (*înv., pop.; s.m., s.f.*) Mahomedan. ◆ Restr. Turc. • pl. *-oși, -oase.* /***ne¹-*** + ***credincios***.

necredínță *s.f.* **1** Lipsă de credință religioasă; ateism. ◆ Nerespectare a dogmelor bisericești; credință greșită, erezie. *Căzură întru necredință și nu crezură lui Hristos* (VARL.). **2** (*înv.*) Comportare necinstită, înșelăciune, trădare. ◆ Spec. Lipsă de fidelitate; infidelitate. *Ziua și noaptea se gîndește tot la necredința muierii* (FIL.). **3** Faptul de a nu crede în cineva sau în ceva, lipsă de încredere; îndoială, scepticism. *Necredința lui Toma* (PER.). • pl. *-e.* /***ne¹-*** + ***credință***.

necreștínesc, -eăscă *adj.* Care nu este creștinesc. • pl. *-ești.* /***ne¹-*** + ***creștinesc***.

necreștínește *adv.* Care nu este în felul creștinilor. /***ne¹-*** + ***creștinește***.

necrezút, -ă *adj.* Care nu este de crezut, care nu se poate crede. ◆ Ext. Care este nemaipomenit, extraordinar, excepțional. *Intră cu mai mult de 6000 de călăreți și pedestrii și cu o pompă necrezută* (BĂLC.). • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***crezut***.

necristalizát, -ă *adj.* **1** (*despre substanțe*) Care nu prezintă o stare cristalină. **2** (*despre substanțe*) Care nu a luat o formă precisă potrivită. **3** Fig. Care nu s-a închegat. **4** Fig. Care nu s-a cristalizat. • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***cristalizat***.

necro- Elem. de compunere „mort, defunct", „cadavru"; „moarte"; „necroză, putrefacție". • /<fr. ***nécro-***, it. ***necro-***; cf. gr. *νεκρός* „mort".

necrobacíl *s.m.* (*med.*) Bacilul necrozei. • pl. *-i.* /<fr. ***nécrobacille***.

necrobacilóză *s.f.* (*med.*) Boală infecțioasă a animalelor domestice, cauzată de un bacil care provoacă focare necrotice și purulente. • pl. *-e.* /<fr. ***nécrobacillose***.

necrobíe *s.f.* (*entom.*) Insectă coleopteră, care are jumătatea anterioară de culoare roșie și jumătatea posterioară de culoare albastră-verzuie și trăiește pe cadavre (*Necrobia rufipes*). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***nécrobie***.

necrobiótic, -ă *adj.* (*med.*) Care ține de necrobioză, care se referă la necrobioză. • sil. *-bi-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***nécrobiotique***.

necrobióză *s.f.* (*med.*) Necroză locală a unei zone dintr-un țesut sau organ, care rămîne inclusă în țesuturile vii. • sil. *-bi-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***nécrobiose***; cf. gr. *νεκρός* „mort", *βίωσις* „viață".

necrocenóză *s.f.* (*paleon.*) Ansamblu de organisme moarte (fosile); tanatocenoză. • /<fr. ***nécrocénose***.

necrocít *s.n.* (*biol.*) Celulă moartă. • pl. *-e.* /<fr. ***nécrocyte***.

necrocitóză *s.f.* (*biol.*) Moarte a celulelor. • /<fr. ***nécrocytose***.

necrofág, -ă *adj.* **1** (*biol.; despre organisme animale, insecte, ciuperci parazite*) Care se hrănește cu corpurile organismelor moarte. **2** (*psih.; despre bolnavi psihic*) Care suferă de necrofagie. ◇ (*subst.*) *Necrofagilor trebuie să li se asigure asistență medicală specializată.* • pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***nécrophage***; cf. gr. *νεκρός* „mort", *φαγεῖν* „a mînca".

necrofagíe *s.f.* **1** (*biol.*) Însușire a organismelor necrofage. **2** (*psih.*) Tendință morbidă, la alienați, de a se hrăni cu carnea cadavrelor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***nécrophagie***.

necrofil, -ă *adj., s.m., s.f.* (*psih.*) (Persoană) care suferă de necrofilie. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***nécrophile***.

necrofilíe *s.f.* (*psih.*) Perversiune sexuală, remarcată la unele persoane dezechilibrate psihic, în care satisfacția sexuală se obține pe un cadavru sau, mai frecvent, este stimulată prin rituri funerare; necrosadism, vampirism. ◆ Ext. Dorință de a manipula sau de a privi cadavre ori de a fi în apropierea acestora. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***nécrophilie***.

necrofítă *adj.* (*bot.; despre ciuperci saprofite*) Care se hrănește pe țesuturile gazdei omorîte în prealabil cu ajutorul unor enzime. ◇ (*subst.*) *Clasa saprofitelor.* • pl. *-e.* /<fr. ***nécrophyte***.

necrofób, -ă *adj., s.m., s.f.* (*psih.*) (Persoană) care suferă de necrofobie. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***nécrophobe***.

necrofóbic, -ă *adj.* (*psih.*) Care se referă la necrofobie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***nécrophobique***.

necrofobíe *s.f.* (*psih.*) **1** Stare patologică manifestată prin frica de morți și de tot ce este în relație cu moartea. **2** Teamă patologică de moarte. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***nécrophobie***; cf. gr. *νεκρός* „mort", *φόβος* „teamă".

necrofór *s.m.* (*entom.*) Gen de insecte coleoptere, lungi de pînă la 3 cm, care se hrănesc cu cadavre și își depun ouăle în interiorul acestora (*Necrophorus*); gropar. • pl. *-i.* /<fr. ***nécrophore***; cf. gr. *νεκροφόρος* „care poartă morții; gropar"<*νεκρός* „mort", *φέρω* „a purta".

necrogénă *adj.* (*bot.; despre ciuperci parazite*) Care se dezvoltă pe o plantă (aproape) moartă. ◇ (*subst.*) *Clasa necrogenelor.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***nécrogène***.

necrohormón *s.m.* (*biol.*) Denumire dată substanțelor extrase din țesuturi și celule moarte. • pl. *-i.* /***necro-*** + ***hormon***.

necrolatríe *s.f.* (*psih.*) Cult exagerat, patologic pentru morți. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***nécrolâtrie***; cf. gr. *νεκρός* „mort", *λατρεία* „adorație, cult".

necrolátru, -ă *s.m., s.f.* (*psih.*) Persoană care are un cult exagerat, patologic pentru morți. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***nécrolâtre***.

necrolíză *s.f.* (*med., biol.*) Lichefiere a unui țesut care a suferit un proces de necroză. • pl. *-e.* /<fr. ***nécrolyse***.

necrológ[1] *s.m.* Autor de necrologuri[2] (1). • pl. *-gi.* /<fr. ***nécrologe***.

necrológ[2] *s.n.* **1** Discurs, scriere cu caracter funebru, în care, de obicei, se relevă calitățile morale, meritele, valoarea unei persoane (prestigioase) decedate de curînd (cu ocazia funeraliilor acesteia). *Pe pagina a treia mi-au pus un necrolog* (MACED.). ◆ Spec. Anunț mortuar (într-un ziar). **2** (*înv.*) Registru în care se ține evidența morților dintr-o comunitate religioasă. ◆ Ext. Listă a persoanelor care și-au găsit moartea într-o catastrofă. • pl. *-uri, -oage.* și *necrológiu s.n.* /<fr. ***nécrologe***; cf. gr. *νεκρός* „mort", *λόγος* „cuvînt, discurs".

necrológic, -ă *adj.* (*despre articole, cuvîntări etc.*) Care ține de necrologie, care se referă la necrologie; cu caracter de necrolog. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***nécrologique***.

necrológie *s.f.* Listă care cuprinde numele oamenilor de seamă morți într-o anumită perioadă de timp. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***nécrologie***.

necrológiu *s.n.* v. necrolog.

necromăn, -ă *s.m., s.f.* v. necromant.

necromancíe *s.f.* v. necromanție.

necromandíe *s.f.* v. necromanție.

necromaníe *s.f.* (*psih.*) Preocupare morbidă pentru moarte sau pentru morți. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***necromania***; cf. gr. *νεκρός* „mort", *μανία* „nebunie".

necrománt, -ă *s.m., s.f.* Persoană care se ocupă cu necromanția. • pl. *-ți, -te.* și (*înv.*) *necromán, -ă subst.* /<ngr. ***νεκρομάντις***, fr. ***nécromant***, it. ***negromante***.

necromántic, -ă *adj.* Care ține de necromanție, de domeniul necromanției, care se referă la necromanție. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***nécromantique***.

necromanție *s.f.* Formă de divinație care constă în evocarea spiritelor morților (cărora li se atribuiau virtuți profetice) pentru a afla viitorul. ◆ Ext. Magie. • g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *necromancíe, necromandíe s.f.* /<fr. ***nécromancie***, lat. ***nĕcrŏmantĭa, -ae***, it. ***negromanzia***; cf. gr. *νεκρομαντεία* <*νεκρός* „mort", *μαντεία* „divinație, ghicire".

necropatíe *s.f.* (*med., biol.*) Predispoziție organică care antrenează necrozarea succesivă a diverselor organe. • g.-d. *-iei.* /***necro-*** + ***-patie***.

necroplásmă *s.f.* (*biol.*) Citoplasmă inactivă, asemănătoare celei din sămînța moartă. • pl. *-e.* /<fr. ***nécroplasme***.

necrópolă *s.f.* **1** Cimitir vast, de suprafață sau subteran (de inhumație sau de incinerație), din antichitate. **2** Gener. Cimitir ornat cu monumente funerare. ◆ Restr. Cavou, criptă. *Dan nu-l va fi primit în necropola domnilor legiuiți, la Cozia* (IORGA). • acc. și *necropólă.* pl. *-e.* /<fr. ***nécropole***; cf. ngr. *νεκρόπολις* „cimitir" <*νεκρός* „mort", *πόλις* „oraș".

necrópsic, -ă *adj.* (*med.*) Care ține de necropsie, care se referă la necropsie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***nécropsique***.

necropsíe *s.f.* (*med.*) Autopsie; necrotomie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***nécropsie***; cf. gr. *νεκρός* „mort", *ὄψις* „priveliște".

necrosadísm *s.n.* (*psih.*) Necrofilie. • /<fr. ***nécrosadisme***.

necrospermíe *s.f.* (*med.*) Prezență în spermă a spermatozoizilor morți, cauză a sterilității masculine. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***nécrospermie***; cf. gr. *νεκρός* „mort", *σπέρμα* „sămînță".

necrótic, -ă *adj.* (*med., biol.; despre țesuturi, celule etc.*) Necrozat. • pl. *-ce, -ci.* /<fr. ***nécrotique***.

necrotomíe *s.f.* (*med.*) Disecție făcută pe cadavre. ◆ Îndepărtare chirurgicală a unui țesut osos necrozat; necropsie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***nécrotomie***; cf. gr. *νεκρός* „mort", *τομή* „tăiere".

necrotróf, -ă *adj.* (*med., biol.; despre microorganisme*) Care continuă să se hrănească în interiorul celulelor necrozate. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***nécrotrophe***.

necrozá *vb. I. tr. refl.* (*med., biol.*) **1** *tr.* A produce necroză. **2** *refl.* (*despre țesuturi, organe etc.*) A fi atins de necroză, a suferi procesul de necroză. • prez.ind. pers. 3 *-ează.* /<fr. ***nécroser***.

necrozánt, -ă *adj.* (*med., biol.*) Care provoacă necroză. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***nécrosant***.

necrozáre *s.f.* (*med., biol.*) Acțiunea de *a se necroza* și rezultatul ei; mortificare. • pl. *-ări.* /v. ***necroza***.

necrozát, -ă *adj.* (*med., biol.; despre țesuturi, organe etc.*) Atins de necroză. • pl. *-ți, -te.* /v. ***necroza***.

necróză *s.f.* (*med., biol.*) Distrugere a unor țesuturi sau organe vii ale plantelor sau animalelor, cauzată de întreruperea circulației sangvine, infecții, coroziuni, arsuri etc.; distrugere prin infecție a unui țesut viu; cangrenă. *Necroza este sfîrșitul unor boale ale oaselor* (BIANU). • pl. *-e.* /<fr. ***nécrose***; cf. gr. *νέκρωσις* „mortificare".

necruțát, -ă *adj.* (*înv.*) Care este lipsit de milă; necruțător. ◇ (*adv.*) *Relele din fire necruțat se biciuiesc* (ALECS.). • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***cruțat***[2].

necruțátor, -oáre *adj.* **1** (*despre persoane*) Care nu cruță, care nu are milă; crud, neîndurător, neînduplecat, nemilos. *Necruțător este poporul în pedepsirea a tot ceea ce este potrivnic vieții* (BEN.). ◆ Ext. (*despre fenomene ale naturii*) Care este înverșunat, aspru. *Vînt necruțător.* **2** (*înv.; despre oameni*) Care nu este econom; risipitor. ◇ (*adv.*) *Se spune că vircolacii mușcă necruțător din lună.* • pl. *-ori, -oare.* /***ne¹-*** + ***cruțător***.

nectár *s.n.* **1** (*în mit. greacă*) Băutură a zeilor, despre care se credea că face nemuritor pe cel care o gustă. ◆ Fig. Băutură foarte gustoasă. ◆ Spec. Vin foarte bun. **2** Suc dulce secretat de glandele nectarifere ale florilor și care, colectat de albine, este transformat în miere. **3** Băutură răcoritoare obținută din pulpă de fructe. *Nectar de pere.* • pl. *-e, -uri.* și (*înv.*) *nectáriu s.n.* /<fr. ***nectar***, lat. ***nectar, -aris***, germ. ***Nektar***, ngr. ***νέκταρ***.

nectări- Elem. de compunere „nectar". • /<fr. ***nectari-***; cf. lat. ***nectar, -aris***, gr. ***νέκταρ***.

nectárie *s.f.* (*bot.*) Glandă vegetală a plantelor angiosperme, care produce nectar. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***nectaire***.

nectarifér, -ă *adj.* (*bot.; despre plante sau despre părți ale lor*) Care secretă nectar. ◇ *Glande nectarifere* v. glandă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***nectarifère***.

nectarínă *s.f.* (*bot.*) Varietate de piersici cu pieliță fără puf. • pl. *-e.* /<fr. ***nectarine***.

nectariníde *s.f. pl.* (*ornit.*) Familie de păsări mai mici decît o nucă, cu luciri metalice, care se hrănesc cu nectar (*Nectariniidae*). • /<germ. ***Nektariniiden***.

nectáriu *s.n.* v. nectar.

nectarivór, -ă *adj.* (*despre unele insecte sau păsări*) Care se hrănește cu nectarul florilor. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***nectarivore***.

néctic, -ă *adj.* (*biol.*) Care are proprietatea de a pluti. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***nectique***; cf. gr. *νηκτικός* „plutitor".

nectón *s.n.* Colect. Totalitatea viețuitoarelor acvatice care, fiind dotate cu organe de mișcare, se pot deplasa liber în apele pelagice. • /<fr., it. ***necton***, germ. ***Nekton***; cf. gr. *νηκτός* „înotător, plutitor", *νηκτόν* „înot".

necugetáre *s.f.* Acțiune, faptă necugetată; nechibzuință, nesocotință, nesăbuință. • pl. *-ări.* /***ne¹-*** + ***cugetare***.

necugetát, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care nu este chibzuit, socotit (în acțiunile sale); nechibzuit, nesocotit. ◆ Ext. (*despre acțiuni, idei etc. ale oamenilor*) Care trădează, care denotă necugetare, nesăbuință. *Faptă necugetată.* ◆ (*adv.*) Fără a cugeta, fără a chibzui; în mod ușuratic. *Nu plecase atît de necugetat în aventură* (CE. PETR.). **2** (*înv.; despre ființe*) Care este lipsit de facultatea de a gîndi. *Adause vitelor necugetate și se asămără lor* (PS. H.). ◇ (*adv.*) *Individul acționează total necugetat.* • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***cugetat***.

necultivát, -ă *adj.* **1** (*despre plante*) Care nu se cultivă. ◆ Ext. (*despre cîmpuri, terenuri etc.*) Pe care nu s-a cultivat nimic; pîrloagă. **2** (*despre oameni*)

Care nu este cultivat, educat, instruit. • pl. *-ţi, -te.* /*ne*[1]*-+ cultivat.*

necúm *adv., conj.* (*înv., pop.*) **1** *adv.* Nicidecum. ◇ Loc.conj. *Necum că = a)* numai că, cu toate acestea. *Necum că ereticii... cutezaseră a cleveti* (DOS.); *b)* pe lîngă că, cu toate că. *Necum să* = (nu numai că) nici vorbă, nici gînd. *El necum să aibă curagiu* (POP.). **2** *conj.* (*adesea în corelaţie cu conj. „nici”*) (Şi) cu atît mai puţin; darămite. *Pasăre măiastră nu vine pe aici, necum om pămîntean* (CR.). ◆ (*în constr. afirm.*) Cu atît mai mult, dar încă. *Şivoiul... răstoarnă... stînca..., da necum o gîzulie de iapă* (HOG.). • şi (*reg.*) *nicúm adv., conj.* /*ne*[1]*-+ cum.*

necumpănire *s.f.* Lipsă de cumpănire. • /*ne*[1]*-+ cumpănire.*

necumpănít, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care nu este cumpănit; lipsit de chibzuială, fără precauţie; pripit. ◆ (*despre acţiuni, fapte etc. ale oamenilor*) Care trădează, care denotă lipsă de chibzuială; nechibzuit, pripit. • pl. *-ţi, -te.* /*ne*[1]*-+ cumpănit.*

necumpătáre *s.f.* Lipsă de cumpătare, nechibzuinţă. • pl. *-ări.* /*ne*[1]*-+ cumpătare.*

necumpătát, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Lipsit de cumpătare; nechibzuit. ◆ Ext. (*despre acţiuni, fapte etc. ale oamenilor*) Care trădează, care denotă lipsă de cumpătare; nechibzuit. **2** Ext. Necontenit şi exagerat. *Aceste necumpătate ploi* (PER.). ◇ (*adv.*) *Cheltuieşte necumpătat.* • pl. *-ţi, -te.* /*ne*[1]*-+ cumpătat.*

necunoáştere *s.f.* Lipsă de cunoaştere. ◇ Expr. *În necunoaştere de cauză* = în necunoştinţă de cauză. • pl. *-i.* /*ne*[1]*-+ cunoaştere.*

necunoscătór, -oáre *adj.* (*despre oameni*) Care nu cunoaşte un anumit lucru. • pl. *-ori, -oare.* /*ne*[1]*-+ cunoscător.*

necunoscút, -ă *adj., subst.* **1** *adj.* (*despre oameni*) Care nu este cunoscut, despre care nu se ştie nimic. ◇ (*subst.*) *Un necunoscut a pus pe hîrtie, în puţine cuvinte, cîteva fapte* (IORGA). ◆ Ext. Care este tainic, ascuns. ◆ (*despre scriitori, artişti, creatori etc.*) Care este extrem de puţin cunoscut (şi apreciat); obscur, anonim. **2** *s.n.* Ceea ce nu este (încă) cunoscut, ceea ce depăşeşte cunoştinţele omului. *Primejdiile pe care le ascundea necunoscutul* (BRĂ.). **3** *s.f.* (*mat.*) Mărime a cărei valoare nu este cunoscută şi care trebuie aflată pe baza datelor problemei sau exerciţiului. • pl. *-ţi, -te, n. -uri.* /*ne*[1]*-+ cunoscut.*

necunoştínţă *s.f.* Lipsă de cunoaştere. ◇ Expr. *În necunoştinţă de cauză* = fără să cunoască situaţia, ignorînd datele problemei. • pl. *-e.* /*ne*[1]*-+ cunoştinţă.*

necuntemít, -ă *adj., adv.* v. necontenit.

necununát, -ă *adj.* Care nu este cununat. ◇ Expr. *A şedea necununaţi* v. şedea. • pl. *-ţi, -te.* /*ne*[1]*-+ cununat.*

necupríns[1]**, -ă** *s.n.* Spaţiu, întindere nelimitată; nemărginire, imensitate; infinit. *Vezi, zboar-atîţia fluturi în necuprinsul firii* (GOGA). • pl. *-uri.* /*ne*[1]*-+ cuprins*[1].

necupríns[2]**, -ă** *adj.* **1** Care nu este cuprins în ceva. *Poezia „Diana”, necuprinsă în volum.* **2** (*predomină ideea de spaţiu*) Care este extraordinar de mare, de întins; vast, nemărginit, imens, infinit. *Stoluri de nori Apucă-ntinsele Şi necuprinsele Drumuri de nori* (EMIN.). ◆ (*predomină ideea de cantitate*) Care este foarte numeros, care este important din punct de vedere cantitativ sau numeric; nenumărat. *Mulţimi necuprinse de năvălitori.* ◆ (*predomină ideea de intensitate*) Care este foarte puternic, intens. *Un suflet aprins de necuprinsul dor pentru idealul nostru* (PER.). **3** Care nu poate fi pătruns de mintea omenească; neînţeles, nepătruns, necunoscut. *Acest lucru este omul, noian necuprins de minte* (CON.). • pl. *-şi, -se.* /*ne*[1]*-+ cuprins*[2].

necuprinzátor, -oáre *adj.* Care nu este cuprinzător. • pl. *-ori, -oare.* /*ne*[1]*-+ cuprinzător.*

necurábil, -ă *adj.* (*înv.; despre boli*) Care nu poate fi vindecat; incurabil. • pl. *-i, -e.* /*ne*[1]*-+ curabil.*

necurát, -ă *adj., s.m.* **1** *adj.* Care nu este curat; murdar. ◆ Fig. (*despre metode, mijloace de acţiune etc.*) Care este necinstit, dubios, incorect. *Este ceva necurat la mijloc.* **2** *adj.* (*reg.; despre femei*) Care se găseşte în perioada menstruală sau de lehuzie. *Fata „necurată” să nu-şi puie flori în cap* (CA.). ◆ Ext. Care s-a pîngărit prin atingerea de o femeie aflată în această stare. **3** *adj.* (*înv.; despre animale*) A căror carne nu este permis (de Biserică) să se mănînce. *A nu mînca vite necurate* (VĂCĂR.). **4** *adj.* Care este blestemat; spurcat; diavolesc. ◇ *Duh* (sau *spirit*) *necurat* = spirit rău; drac, diavol. **5** *s.m.* Eufem. (*pop.*) Dracul, diavolul. *O pereche de case... în care se zice că locuia necuratul* (CR.). ◇ *Tichia necuratului* v. tichie. ◇ Expr. *Îşi vîră* (sau *şi-a vîrît*) *necuratul coada* (undeva sau în ceva) v. vîrî. • pl. *-ţi, -te.* /*ne*[1]*-+ curat.*

necurăţát, -ă *adj.* Care nu este curăţat. • pl. *-ţi, -te.* /*ne*[1]*-+ curăţat.*

necurăţénie *s.f.* Lipsă de curăţenie. ◆ Concr. (*adesea la pl.*) Murdărie, gunoaie, impurităţi. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /*ne*[1]*-+ curăţenie.*

necurăţíe *s.f.* (*înv.*) **1** Murdărie, necurăţenie. **2** Lipsă de credinţă. ◆ Ext. Fărădelege, nelegiuire, infamie; faptă desfrînată. *Ceea ce îmblă în poftele necurăţiei trupeşti* (N. Test. 1648). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /*ne*[1]*-+ curăţie.*

necurăţít, -ă *adj.* (*înv.; despre păcate, greşeli etc.*) Care nu a fost înlăturat, îndreptat. *Păcate... necurăţite* (VĂCĂR.). • pl. *-ţi, -te.* /*ne*[1]*-+ curăţit.*

necurmát, -ă *adj.* (*pop.*) Care se întîmplă, care are loc etc. necontenit, neîncetat, continuu. ◆ Ext. Nesfîrşit, veşnic. *Necurmată moarte* (MAL.). ◇ (*adv.*) *Au plouat în cîteva zile necurmat* (AX.). • pl. *-ţi, -te.* /*ne*[1]*-+ curmat.*

necuviincíos, -oásă *adj.* (*despre oameni*) Care este lipsit de bună-cuviinţă, de respect, de politeţe; care nu este cuviincios; obraznic. ◆ (*despre oameni*) Care este imoral, depravat. *Preacuvioasa Maria Eghipteanca, care era mai întîi necuviincioasă* (DRĂGHICI). ◆ Ext. (*despre gesturi, manifestări etc. ale oamenilor*) Care nu se cuvine, care nu se cade; nepotrivit. ◇ (*adv.*) *Se poartă necuviincios.* • pl. *oşi, -oase.* /*ne*[1]*-+ cuviincios.*

necuviinţă *s.f.* **1** Lipsă de respect, de cuviinţă; indecenţă, obrăznicie; impolitеţe, grosolănie, mojicie. ◆ Concr. Faptă, atitudine, vorbă lipsită de cuviinţă. *Nu-şi mai ţinea gura... învinuind pe împărăteasa cu fel de fel de necuviinţe* (POP.). **2** (*înv.*) Faptă, act etc. care contravine legii sau dreptăţii; ilegalitate, abuz. *Că necuviinţă mi se pare a-l trimite legat* (N. T. 1648). • pl. *-e.* /*ne*[1]*-+ cuviinţă.*

necuvíos, -oásă *adj.* (*despre oameni*) Care nu este cuviincios. ◆ Eufem. (*reg.; subst. m.*) Unul dintre numele diavolului. • sil. *-vi-os.* pl. *-oşi, -oase.* /*ne*[1]*-+ cuvios.*

necuvíntător, -oáre *adj.* (*despre fiinţe*) Care nu vorbeşte. ◆ (*subst. n.*) Animal. *Demnitarii îi mulţumiră din cap ca necuvîntătoarele* (STANCU). • pl. *-ori, -oare.* /*ne*[1]*-+ cuvîntător.*

nédăr *s.m.* v. neder.

nedecapotábil, -ă *adj.* (*despre autovehicule*) A cărui capotă nu se poate ridica sau strînge. • pl. *-i, -e.* /*ne*[1]*-+ decapotabil.*

nedecís, -ă *adj.* Care nu este decis; indecis. • pl. *-şi, -se.* /*ne*[1]*-+ decis.*

nedeclinábil, -ă *adj.* (*gram.; despre părţi de vorbire*) Care nu se poate declina. • pl. *-i, -e.* /*ne*[1]*-+ declinabil.*

nedecolorát, -ă *adj.* Care nu şi-a pierdut culoarea, care şi-a păstrat culoarea iniţială. • pl. *-ţi, -te.* /*ne*[1]*-+ decolorat.*

nededát, -ă *adj.* (*constr. cu prep. „cu”, „la” sau cu un vb. la conj. ori la inf. sau cu dat.*) Care nu este dedat. • pl. *-ţi, -te.* /*ne*[1]*-+ dedat.*

nedefiníbil, -ă *adj.* Care nu poate fi definit. • pl. *-i, -e.* /*ne*[1]*-+ definibil.*

nedefinít, -ă *adj.* **1** Care nu este definit; care este lipsit de contur sau de precizie; indefinit; vag. *În luptă cu un factor monstruos de nedefinit* (CĂL.). ◇ (*adv.*) *Metropola creşte nedefinit, înglobînd satele limitrofe.* **2** (*gram.; despre art., adj., pron., num.*) Nehotărît. **3** (*mat.*) *Integrală nedefinită* (*a unei funcţii*) = funcţie a cărei derivată este funcţia dată. *Integrală nedefinită* v. integrală. • pl. *-ţi, -te.* /*ne*[1]*-+ definit,* după fr. *indéfini.*

nedeformábil, -ă *adj.* (*despre corpuri*) Care nu poate fi deformat. • pl. *-i, -e.* /*ne*[1]*-+ deformabil.*

nedefrişábil, -ă *adj.* (*despre terenuri*) Indefrişabil. • pl. *-i, -e.* /*ne*[1]*-+ defrişabil.*

nedéie *s.f.* **1** Serbare populară cîmpenească de origine pastorală, specifică unor regiuni montane şi care se organizează de obicei cu prilejul unei sărbători sau al unui hram. *C-or veni nedeiele, Nedeiele cu jocurile* (POP.). ◆ (*reg.*) Tîrg ţinut în zile de sărbătoare. **2** (*reg.*) Loc (plan) pe vîrful unui munte, lipsit de vegetaţie sau acoperit cu iarbă şi cu muşchi. *Hai pe vîrful nedeii* (POP.). • pl. *-ei, -eie.* /<slav. **нед҃ѣлꙗ** „duminică”.

nedejdúi *vb. IV.* v. nădăjdui.

nedelicát, -ă *adj.* Care este lipsit de delicateţe. • pl. *-ţi, -te.* /*ne*[1]*-+ delicat.*

nedelicatéţe *s.f.* Lipsă de delicateţe; impolitеţe, grosolănie; indelicateţe. ◆ Concr. Faptă, vorbă lipsită de delicateţe. *Îi părea rău că prietenul săvîrşise o nedelicateţe* (CE. PETR.). • pl. *-i.* /*ne*[1]*-+ delicateţe,* după fr. *indélicatesse.*

nedémn, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care nu este demn de ceva, care nu merită să...; nevrednic. **2** (*jur.; despre succesori*) Care nu îndeplineşte condiţiile necesare de a prelua o succesiune. **3** (*despre oameni*) Care este lipsit de demnitate. ◆ (*despre gesturi, fapte etc. ale oamenilor*) Care denotă, care trădează lipsă de demnitate; dezonorant. *I se atribuie gratuit infamii şi fapte nedemne* (GHICA). ◇ (*adv.*) *A da vina pe români... ni se pare nedemn* (EMIN.). • pl. *-i, -e.* /*ne*[1]*-+ demn,* după fr. *indigne.*

nedemocrátic, -ă *adj.* Care nu este democratic. • pl. *-ci, -ce.* /*ne*[1]*-+ democratic.*

nedemonstrábil, -ă *adj.* (*despre idei, teorii, afirmaţii etc.*) Care nu poate fi demonstrat, dovedit. • pl. *-i, -e.* /*ne*[1]*-+ demonstrabil.*

nedemonstrát, -ă *adj.* Care nu poate fi demonstrat. • pl. *-ţi, -te.* /*ne*[1]*-+ demonstrat*[2].

nedemontábil, -ă *adj.* (*despre maşinării, mecanisme etc.*) Care nu poate fi demontat; care nu este făcut pentru a fi demontat. ◆ Fig. (*despre teorii, afirmaţii, alibiuri etc.*) Care nu poate fi combătut, negat, ca urmare a soliditătii, a tăriei argumentaţiei, a mărturiilor etc.; indemontabil. • pl. *-e, -i.* /*ne*[1]*-+ demontabil.*

nedepríns, -ă *adj.* Care nu este experimentat, învăţat, obişnuit cu cineva sau cu ceva. • pl. *-şi, -se.* /*ne*[1]*-+ deprins.*

néder *s.m.* (*reg.*) **1** Om nătîng; om zăpăcit, nebun. *Tot aşa era cam neder, cam nea-ntr-o parte* (BRĂT.). **2** Bărbat puternic, voinic, vînjos; vlăjgan. • pl. *-i.* şi *nédăr s.m.* /etimol. nec.

nederépt, -eăptă *adj.* v. nedrept.

nedereptáte *s.f.* v. nedreptate.

nedesăvîrşíre *s.f.* Lipsă de perfecţiune; stare a unui lucru nedesăvîrşit. ◆ Defect, lipsă, cusur. *Nu puţină ostenealâ am avut, găsind în ele multe... nedesăvîrşiri* (C. NEGR.). • pl. *-i.* /*ne*[1]*-+ desăvîrşire.*

nedesávîrşit, -ă *adj.* (*despre fapte, stări, procese etc.*) Care nu este deplin, complet, absolut, total. • pl. *-ţi, -te.* /*ne*[1]*-+ desăvîrşit.*

nedescifrăbii, -ă *adj.* (*despre texte sau,* ext., *despre scrisul cuiva*) Care nu poate fi descifrat; indescifrabil, ilizibil, neciteţ. ◆ Fig. (*despre mimică, atitudini etc. ale oamenilor*) Care este de neînţeles, criptic. • pl. *-i, -e.* /*ne*[1]*-+ descifrabil.*

nedescifrát, -ă *adj.* Care nu este sau care nu poate fi descifrat. • pl. *-ţi, -te.* /*ne*[1]*-+ descifrat*[2].

nedescrís, -ă *adj.* Care nu poate fi descris. ◇ Loc. adj. *De nedescris* = care nu poate fi prezentat, înfăţişat prin cuvinte; extraordinar, formidabil; cumplit. • pl. *-şi, -se.* /*ne*[1]*-+ descris*[2].

nedesfăcút, -ă *adj.* Care nu poate fi desfăcut. ◆ (*jur.; despre înţelegeri, contracte etc.*) Care nu poate fi anulat. • pl. *-ţi, -te.* /*ne*[1]*-+ desfăcut*[2].

nedesluşít, -ă *adj.* Care nu este desluşit, care nu se poate distinge (precis). ◆ Ext. Care este lipsit de claritate, greu de înţeles, confuz. *O rană mare... [i]i umplea toată fiinţa de o durere nedesluşită* (REBR.). ◇ (*adv.*) *Se vedeau nedesluşit oameni care umblau pe punte* (BART.). • pl. *-ţi, -te.* /*ne*[1]*-+ desluşit*[2].

nedespărţít, -ă *adj.* Care nu este despărţit sau fragmentat, care nu poate fi despărţit. ◆ (*bis.; despre Sfînta Treime*) Indivizibilă. *Sfîntă Troiţă nedespărţită şi neschimbată* (VARL.). ◆ (*despre prieteni, tovarăşi etc.*) Foarte apropiat; inseparabil, nedezlipit. *Îţi aminteşti pe nedespărţitul nostru tovarăş de locuinţă?* (GHICA). ◇ (*adv.*) *Dihonita cu păcură... atîrnă nedespărţit în coapsa carului* (PER.). • pl. *-ţi, -te.* /*ne*[1]*-+ despărţit*[2].

nedestóinic, -ă *adj.* (*despre oameni sau despre acţiuni ale lor*) Care nu este destoinic. • pl. *-ci, -ce.* /*ne*[1]*-+ destoinic.*

nedeşertát, -ă *adj.* (*pop.; despre recipiente*) Care nu a fost deşertat, care este (încă) plin. ◆ Fig. (*înv.*) Nesecat, inepuizabil. • pl. *-ţi, -te.* /*ne*[1]*-+ deşertat*[2].

nedeşirábil, -ă *adj.* Care nu se poate deşira. • pl. *-i, -e.* /*ne*[1]-+ ***deşirabil***.

nedeterminábil, -ă *adj.* Care nu poate fi determinat. • pl. *-i, -e.* /*ne*[1]-+ ***determinabil***.

nedeterminánt, -ă *adj.* Care nu determină sau nu este de natură să determine ceva; care nu este hotărîtor. ◆ (*despre perioade de timp*) Care nu poate fi determinat. *Societatea Română de Diabet, Nutriţie şi Boli Metabolice funcţionează pe o perioadă nedeterminantă* (PER.). ◆ (*mat.*) Expresie matematică care nu poate fi determinată, a cărei valoare este necunoscută (în ecuaţiile şi în sistemele de ecuaţii de gradul doi). • pl. *-ţi, -te.* /*ne*[1]-+ ***determinant***.

nedeterminăre *s.f.* **1** Lipsă de determinare, de fermitate; indeterminare, nehotărîre. ◆ Situaţie incertă, neclară. **2** (*mat.*) Imposibilitatea de a putea afla, în mod univoc, valorile necunoscutelor unei probleme. • pl. *-ări.* /*ne*[1]-+ ***determinare***.

nedeterminát, -ă *adj.* **1** Care nu este determinat, precizat; nedefinit. ◆ Care nu este cunoscut cu precizie. **2** (*mat.*) *Ecuaţie nedeterminată* = ecuaţie de gradul întîi cu o necunoscută, care admite o mulţime infinită de soluţii. • pl. *-ţi, -te.* /*ne*[1]-+ ***determinat***.

nedezgropát, -ă *adj.* Care nu este dezgropat. • pl. *-ţi, -te.* /*ne*[1]-+ ***dezgropat***[2].

nedezinfectát, -ă *adj.* Care nu a fost dezinfectat; contaminat. • pl. *-ţi, -te.* /*ne*[1]-+ ***dezinfectat***.

nedezlegát, -ă *adj.* **1** (*despre obiecte sau despre fiinţe*) Care nu a fost dezlegat (din legături). **2** Fig. (*despre teste de perspicacitate, rebusuri etc.*) A cărui rezolvare, explicaţie nu este găsită. • pl. *-ţi, -te.* /*ne*[1]-+ ***dezlegat***[2].

nedezlipít, -ă *adj.* Care nu este sau nu poate fi dezlipit sau despărţit (de ceva); care este nelipsit (de undeva). *Obicei nedezlipit de talentul oricărui bun vînător* (GAN.). ◆ (*despre prieteni, tovarăşi etc.*) Care este foarte apropiat; inseparabil, nedespărţit. *Amicul intim şi nedezlipit al banului Pană Filipescu* (GHICA). • pl. *-ţi, -te.* /*ne*[1]-+ ***dezlipit***.

nedezmínţit, -ă *adj.* Care nu se dezminte (niciodată); consecvent, statornic. *Îl privi... cu aceeaşi nedezmînţită simpatie* (CA. PETR.). • pl. *-ţi, -te.* /*ne*[1]-+ ***dezmînţit***.

nedibáci, -ce *adj.* Care nu este dibaci. • pl. *-ci, -ce.* /*ne*[1]-+ ***dibaci***.

nediferenţiát, -ă *adj.* Care nu se deosebeşte cu nimic de altceva sau de altcineva. • sil. *-ţi-at.* pl. *-ţi, -te.* /*ne*[1]-+ ***diferenţiat***.

nediferenţiére *s.f.* Lipsă de diferenţiere. • sil. *-ţi-e-.* pl. *-i.* /*ne*[1]-+ ***diferenţiere***.

nedigerát, -ă *adj.* (*despre alimente introduse în organism*) Care nu a fost digerat. • pl. *-ţi, -te.* /*ne*[1]-+ ***digerat***[2].

nediluát, -ă *adj.* Care nu este diluat, care nu este amestecat cu nimic. • sil. *-lu-at.* pl. *-ţi, -te.* /*ne*[1]-+ ***diluat***.

nedinţát, -ă *adj.* Care nu este dinţat. • pl. *-ţi, -te.* /*ne*[1]-+ ***dinţat***.

nediplomátic, -ă *adj.* (*despre oameni sau despre atitudini, manifestări etc. ale lor*) Care este lipsit de tact, de abilitate, de prudenţă. • pl. *-ci, -ce.* /*ne*[1]-+ ***diplomatic***.

nedirépt, -eáptă *adj.* v. nedrept.

nedireptáte *s.f.* v. nedreptate.

nedisciplinát, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care nu se supune ordinii şi disciplinei, care manifestă spirit de indisciplină; nesupus. ◆ Ext. (*despre atitudini, manifestări etc. ale oamenilor*) Care trădează, care denotă spirit de indisciplină. ◇ (*adv.*) *Nu acţionaţi nedisciplinat!* • pl. *-ţi, -te.* /*ne*[1]-+ ***disciplinat***.

nediscriminăre *s.f.* Lipsă de discriminare. • pl. *-ări.* /*ne*[1]-+ ***discriminare***.

nediseminăre *s.f.* Neräspîndire, neîmprăştiere. ◇ *Nediseminarea armelor atomice* (sau *nucleare*) = neproliferarea armelor atomice, v. neproliferare. • pl. *-ări.* /*ne*[1]-+ ***diseminare***.

nedisimulát, -ă *adj.* **1** Care nu este disimulat, ascuns. ◆ Spec. (*despre sentimente*) Care este exprimat direct, făţiş. *Cu nedisimulată mîndrie.* **2** Fig. (*despre atitudini, manifestări etc. ale oamenilor*) Care este lipsit de ipocrizie. • pl. *-ţi, -te.* /*ne*[1]-+ ***disimulat***.

nedivizát, -ă *adj.* Care nu este divizat. • pl. *-ţi, -te.* /*ne*[1]-+ ***divizat***.

nedivizíbil, -ă *adj.* Care nu este divizibil, care nu poate fi divizat, împărţit; indivizibil. • pl. *-i, -e.* /*ne*[1]-+ ***divizibil***.

nedizolvát, -ă *adj.* Care nu este dizolvat. • pl. *-ţi, -te.* /*ne*[1]-+ ***dizolvat***.

nedomeríre *s.f.* v. nedumerire.

nedomiríre *s.f.* v. nedumerire.

nedomolít, -ă *adj.* **1** (*despre fiinţe*) Care nu este sau nu poate fi domolit; nepotolit; neastîmpărat. ◆ Ext. Sălbatic. *Cal sireap şi nedomolit* (CANT.). **2** (*despre sentimente, senzaţii etc.*) Care nu slăbeşte în intensitate; constant. *Ură nedomolită.* • pl. *-ţi, -te.* /*ne*[1]-+ ***domolit***.

nedorít, -ă *adj.* Care nu este dorit; indezirabil. *Autorul se vede partizan al unei libertăţi care... va rămîne pentru ei un ideal etern nedorit* (EMIN.). ◇ (*adv.*) *Lucrurile au evoluat, nedorit, spre rău.* • pl. *-ţi, -te.* /*ne*[1]-+ ***dorit***.

nedormíre *s.f.* Lipsă de somn; insomnie; veghe. *Boala era numai... dureri de şele şi nedormire* (C. NEGR.). • pl. *-i.* /*ne*[1]-+ ***dormire***.

nedormít, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care nu a dormit (destul sau deloc). ◆ (*despre timpul destinat somnului*) Care este petrecut fără a dormi. *Un burghez care se înspăimînta la prima noapte nedormită* (HOL.). • pl. *-ţi, -te.* /*ne*[1]-+ ***dormit***.

nedospít, -ă *adj.* (*despre aluaturi sau despre alimente, materii organice etc.*) Care nu a dospit sau care nu a fermentat. ◇ *Pîine nedospită* v. pîine. • pl. *-ţi, -te.* /*ne*[1]-+ ***dospit***[2].

nedovedít, -á *adj.* Care nu (mai) poate fi dovedit. • pl. *-ţi, -te.* /*ne*[1]-+ ***dovedit***.

nedrapát, -ă *adj.* Care nu este drapat. • pl. *-ţi, -te.* /*ne*[1]-+ ***drapat***.

nedrépt, -eáptă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care nu este drept, obiectiv cu cei din jur; care apreciază în mod subiectiv pe cineva, aducîndu-i prejudicii materiale sau morale. *Autorul e nedrept* (EMIN.). ◆ (*bis.; înv.; despre oameni*) Păcătos, vicios. ◆ Ext. (*despre acţiuni, fapte etc.*) Care este comis de un om nedrept; care nu este conform cu dreptatea, cu normele stabilite; incorect, ilegal; abuziv. *În cîte greşeli poate cădea omul prin nedreptele judecăţi ce face!* (DRĂGHICI). ◇ (*adv.*) *Dă înapoi aceea ce ai luat nedrept* (C. NEGR.). ◇ Loc.adv. *Pe nedrept* sau (*pop.; subst. n.*) *pe nedreptul* = în mod silnic, samavolnic; în mod neîntemeiat, fără temei. *Pe nedrept ar fi să omoare pe acei oameni* (ISP.). **2** (*gram.; despre compl. sau prop. compl.*) Indirect. • pl. *-ţi, -te.* şi (*înv.*) *nederépt, -eáptă, nedirépt, -eáptă* adj. /*ne*[1]-+ ***drept***.

nedreptáte *s.f.* **1** Lipsă de dreptate; inechitate; injustiţie. *Îl revoltă nedreptatea.* ◇ *Nedreptate strigătoare la cer* v. strigător. ◆ Concr. Faptă, situaţie nedreaptă. *Înlănţuirea Unui şir de nedreptăţi* (COŞB.). ◆ (*bis.; înv.*) Viciu, păcat. *I-au părăsit şi Dumnezeu se umble după voile inimilor lor, în nedreptăţi, curvii, vicleşuguri* (Neagoe). **2** Suferinţă nedreaptă, nemeritată; persecuţie, asuprire. *Cucoşul cum vede şi astă mare nedreptate începe a vărsa la apă* (CR.). • pl. *-ăţi.* şi *nedereptáte, nedireptáte* s.f. /*ne*[1]-+ ***dreptate***.

nedreptăţí *vb. IV. tr.* (*compl. indică oameni*) A trata în chip nedrept, a face o nedreptate. ◇ (*abs.*) *Repede lumea umileşte, nedreptăţeşte* (BAR.). ◇ (*refl.*) *Spre a nu mă nedreptăţi eu-însumi* (HEL.). • prez.ind. *-esc.* /v. ***nedreptate***.

nedreptăţíre *s.f.* Acţiunea de *a nedreptăţi* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***nedreptăţi***.

nedreptăţít, -ă *adj.* (*despre oameni*) Căruia i s-a făcut o nedreptate; care este prejudiciat în drepturile sale. *Dacă te crezi nedreptăţit, du-te şi la Dumnezeu* (CR.). • pl. *-ţi, -te.* /v. ***nedreptăţi***.

nedresát, -ă *adj.* Care nu este dresat; care este (încă) sălbatic. • pl. *-ţi, -te.* /*ne*[1]-+ ***dresat***.

nedumerí *vb. IV. tr.* (*compl. indică oameni*) A face să fie nedumerit, să nu înţeleagă ceva, a pune pe cineva în încurcătură; a mira, a uimi. *Pe Titu numai costumul ţărănesc îl nedumerea* (REBR.). ◆ (*reg.; refl.*) A se simţi nedumerit, încurcat; a nu se putea hotărî; a şovăi, a ezita. *Se nedumerise destul* (PRED.). • prez.ind. *-esc.* şi *nedumirí vb. IV.* /de la ***nedumerit***, prin derivare regresivă.

nedumeríre *s.f.* Starea celui nedumerit; mirare; încurcătură. *Ceilalţi trei se puseră pe rîs, spre nedumerirea lui Ismail* (TUD.). ◆ Şovăire, ezitare. *Stînd multă vreme în nedumerire, cum ne-ar fi cu putinţă să îndepărtăm de la noi ponosul?* (DOC.). ◆ Fapt, aspect insuficient lămurit; chestiune neclară, confuză. *Fii bun de-mi explică o nedomerire* (FIL.). • pl. *-i.* şi *nedomeríre, nedomiríre* s.f. /*ne*[1]-+ ***dumerire***.

nedumerít, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care nu este dumerit, lămurit; care este mirat, încurcat în faţa unui fapt, a unui lucru etc. neaşteptat, neclar. ◆ (*despre sentimente, situaţii etc.*) Care este confuz, neclar; care produce confuzie, mirare, nedumerire. *Nu ştiau... cum să iasă din acea situaţie nedomiritâ* (FIL.). • pl. *-ţi, -te.* şi *nedumirít, -ă* adj. /*ne*[1]-+ ***dumerit***.

nedumirí *vb. IV.* v. nedumeri.

nedumirít, -ă *adj.* v. nedumerit.

nedurerós, -oásă *adj.* (*despre fapte, vorbe etc. ale oamenilor*) Care nu provoacă durere fizică sau morală. *O acuzaţie nedureroasă, totuşi şocantă.* ◆ (*despre tratamente medicale*) Care este făcut sub anestezie. *O metodă nedureroasă de îndepărtare a nervilor.* ◇ (*adv.*) *Ştie să îndepărteze nedureros uscăturile care sînt în orice pădure.* • pl. *-oşi, -oase.* /*ne*[1]-+ ***dureros***.

neechilibrát, -ă *adj.* **1** Care nu se află în stare de echilibru. ◆ (*econ.; despre valori, preţuri, bugete etc.*) Care nu este just proporţionat. **2** Fig. (*despre oameni*) Nechibzuit, necumpătat. • pl. *-ţi, -te.* /*ne*[1]-+ ***echilibrat***.

neechitábil, -ă *adj.* (*despre hotărîri, măsuri etc. ale oamenilor*) Care nu este echitabil; întemeiat pe o nedreptate; injust. ◇ (*adv.*) *A împărţit premiile neechitabil.* • pl. *-i, -e.* /*ne*[1]-+ ***echitabil***.

neechitáte *s.f.* Lipsă de echitate; nedreptate. • pl. *-ăţi.* /*ne*[1]-+ ***echitate***.

neeconómic, -ă *adj.* **1** Care nu aparţine economiei. **2** Care nu corespunde principiilor economice. **3** (*despre acţiuni, tranzacţii etc.*) Care nu dovedeşte spirit de economie sau nu permite economii; neeconomicos. • pl. *-ci, -ce.* /*ne*[1]-+ ***economic***.

neeconomicós, -oásă *adj.* Care este neeconomic. • pl. *-oşi, -oase.* /*ne*[1]-+ ***economicos***.

needificatór, -oáre *adj.* (*despre argumente, teorii etc.*) Care nu convinge; neconvingător. • pl. *-ori, -oare.* /*ne*[1]-+ ***edificator***.

neefectuát, -ă *adj.* (*despre proiecte, planuri etc.*) Care nu a fost efectuat; nerealizat. *Proiecte de metafizică neefectuate* (CĂL.). • sil. *-tu-at.* pl. *-ţi, -te.* /*ne*[1]-+ ***efectuat***.

neeficiént, -ă *adj.* (*despre acţiuni*) Care nu este eficient; ineficace; ineficient. • sil. *-ci-ent.* pl. *-ţi, -te.* /*ne*[1]-+ ***eficient***.

neeficiénţă *s.f.* Lipsă de eficienţă, ineficacitate. • sil. *-ci-en-.* pl. *-e.* /*ne*[1]-+ ***eficienţă***.

neegál, -ă *adj.* (*despre obiecte făcute din mai multe elemente*) Inegal. *Casele strîmbe şi gardurile... neegale* (IBR.). • pl. *-i, -e.* /*ne*[1]-+ ***egal***.

neegalábil, -ă *adj.* Care nu poate fi egalat. ◆ Spec. (*despre oameni sau despre calităţi, aptitudini etc. ale lor*) Care nu poate fi comparat cu nimic, cu nimeni; inegalabil. • pl. *-i, -e.* /*ne*[1]-+ ***egalabil***.

neegalát, -ă *adj.* (*despre oameni sau despre creaţii, acţiuni etc. ale lor*) Care nu este sau nu poate fi egalat; inegalabil, excepţional. *El are însă o neegalată putere de contagiune* (IORGA). • pl. *-ţi, -te.* /*ne*[1]-+ ***egalat***.

neegalitáte *s.f.* Lipsă de egalitate; inegalitate. *Sancţiunea... dă concursul brut... neegalităţii naţionale* (EMIN.). ◆ (*mat.*) Relaţie matematică între două mărimi sau expresii, care arată că una este mai mare sau mai mică decît cealaltă; inegalitate. *Algebra e bazată... pe egalităţi, analiza pe neegalităţi* (I. BAR.). • pl. *-ăţi.* /*ne*[1]-+ ***egalitate***.

neelegánt, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care nu este elegant (ca vestimentaţie, ca ţinută). ◆ Ext. (*despre vorbirea, purtarea etc. ale oamenilor*) Care trădează, care denotă lipsă de eleganţă; grosolan. ◇ (*adv.*) *A răspuns total neelegant, printr-o înjurătură.* • pl. *-ţi, -te.* /*ne*[1]-+ ***elegant***.

neelegánţă *s.f.* Lipsă de eleganţă în vestimentaţie, în ţinută. ◆ Lipsă de eleganţă, grosolănie în purtare, în vorbire etc. ◆ Concr. Faptă, comportare lipsită de tact. • pl. *-e.* /*ne*[1]-+ ***eleganţă***.

neeligíbil, -ă *adj.* (*despre persoane, instituţii etc.*) Care nu este eligibil (într-o funcţie publică), care nu are calităţile cerute de lege pentru a putea fi ales. • pl. *-i, -e.* /*ne*[1]-+ ***eligibil***.

neeligibilitáte *s.f.* Imposibilitate de a fi ales; stare a unei persoane, a unei instituţii etc. care nu poate fi aleasă. • pl. *-ăţi.* /*ne*[1]-+ ***eligibilitate***.

neelucidát, -ă *adj.* Care nu a fost (încă) elucidat. • pl. *-ţi, -te.* /*ne*[1]-+ ***elucidat***.

neeluctábil, -ă *adj.* Împotriva căruia nu se poate lupta, căruia nu i te poți opune; inevitabil, insurmontabil. *Destin neeluctabil.* • pl. *-i, -e.* /***ne¹-+ eluctabil***, după it. *ineluttabile.*

neepuizábil, -ă *adj.* Care nu poate fi epuizat, care nu se termină niciodată. ◆ Ext. Extrem de abundent, de bogat. • sil. *-pu-i-.* pl. *-i, -e.* /***ne¹-+ epuizabil.***

neerlandéz, -ă *adj.* Care aparține Olandei sau olandezilor, care se referă la Olanda sau la olandezi; olandez. *Se degustau capodopirele unei vechi rachierii neerlandeze* (M. I. CAR.). ◆ (*subst. f.*) Limba indo-europeană din familia germanică de vest, vorbită de olandezi și de flamanzi. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***néerlandais.***

neescamotábil, -á *adj.* Care nu poate fi escamotat. • pl. *-i, -e.* /***ne¹-+ escamotabil.***

neesențiál, -ă *adj.* (*despre probleme, situații, acțiuni etc.*) Care nu este important; care nu ține de esență. *Inalienabilitatea teritoriului statului... nu poate admite decît... rectificări neesențiale* (EMIN.). • sil. *-ți-al.* pl. *-i, -e.* /***ne¹-+ esențial***, după engl. *nonessential.*

neestétic, -ă *adj.* Care nu este estetic; inestetic. • pl. *-ci, -ce.* /***ne¹-+ estetic.***

neestimábil, -ă *adj.* Care nu poate fi estimat. • pl. *-i, -e.* /***ne¹-+ estimabil.***

neetánș, -ă *adj.* Care nu este etanș. • pl. *-i, -e.* /***ne¹-+ etanș.***

neetanșeltáte *s.f.* Lipsă de etanșeitate. • sil. *-șe-i-.* /***ne¹-+ etanșeitate***, după fr. *non-étanchéité.*

neetimológic, -ă *adj.* Care nu ține de etimologie; care nu este etimologic. • pl. *-ci, -ce.* /***ne¹-+ etimologic.***

neeuclidián, -ă *adj.* (*mat.*) *Geometrie neeuclidiană* = geometrie în care se infirmă postulatul lui Euclid conform căruia printr-un punct exterior unei drepte se poate duce o singură paralelă la acea dreaptă. *Toate acestea nu-l fac pe Gauss creatorul inedit al geometriei neeuclidiene* (I. BAR.). • sil. *-di-an.* pl. *-ieni, -iene.* /***ne¹-+ euclidian***, după fr. *non-euclidien.*

neevaluát, -ă *adj.* (*despre valori, cantități etc.*) Care nu a fost evaluat. • sil. *-lu-at.* pl. *-ți, -te.* /***ne¹-+ evaluat.***

neevitábil, -á *adj.* (*despre întîmplări, evenimente etc.*) Care nu poate fi evitat; inevitabil. *De se folosește sau nu vreo țară dintr-aceasta... e indiferent și neevitabil* (EMIN.). • pl. *-i, -e.* /***ne¹-+ evitabil.***

neevoluát, -ă *adj.* **1** (*despre fenomene, boli etc.*) Care nu a ajuns, prin faze succesive, la un stadiu superior de dezvoltare. **2** (*despre ființe*) Care nu este dezvoltat fizic sau intelectual. • sil. *-lu-at.* pl. *-ți, -te.* /***ne¹-+ evoluat.***

neexáct, -ă *adj., adv.* (Într-un mod) care nu este exact. • pronunț. *egz-.* pl. *-ți, -te.* /***ne¹-+ exact.***

neexactitáte *s.f.* Inexactitate. • pronunț. *egz-.* pl. *-ăți.* /***ne¹-+ exactitate.***

neexcitábil, -ă *adj.* Care nu este excitabil. • pl. *-i, -e.* /***ne¹-+ excitabil.***

neexcitabilitáte *s.f.* (*biol.*) Lipsă de excitabilitate. • pl. *-ăți.* /***ne¹-+ excitabilitate.***

neexecutáre *s.f.* Faptul de a nu executa. • /***ne¹-+ executare***, după fr. *non-exécution.*

neexistență *s.f.* Nonexistență. *Iubirea de viață... e aceea care duce... chiar și la idealizarea neexistenței* (IBR.). • pl. *-e.* /***ne¹-+ existență***, după fr. *non-existence.*

neexperiență *s.f.* Lipsă de experiență. • pl. *-e.* /***ne¹-+ experiență.***

neexperimentát, -ă *adj.* **1** (*despre persoane*) Căruia îi lipsește experiența, nedeprins cu...; care are insuficientă experiență. **2** (*despre materiale, metode etc.*) Care nu a fost încă experimentat. • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-+ experimentat.***

neexplícit, -ă *adj.* Care nu este (suficient de) explicit, lămurit, deslușit; neclar. *În mijlocul scrisorilor ei toate bune..., o alta cam neexplicită* (HOL.). • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-+ explicit²***.

neexploatábil, -ă *adj.* Care nu poate fi exploatat. • pl. *-i, -e.* /***ne¹-+ exploatabil.***

neexploatát, -ă *adj.* **1** Care nu este exploatat. *Sînt multe aspecte esențiale ale sufletului omenesc neexploatate* (HOL.). **2** Care nu a fost dat în exploatare. • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-+ exploatat²***.

neexplorábil, -ă *adj.* Care nu poate fi explorat. • pl. *-i, -e.* /***ne¹-+ explorabil.***

neexplorát, -ă *adj.* Care nu a fost explorat, cercetat, analizat. *Memoriul asupra unor ținuturi neexplorate din Etiopia* (I. BAR.). • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-+ explorat.***

neexpresív, -ă *adj.* (*despre oameni sau despre mimica, fizionomia etc. ale lor*) Care este lipsit de expresivitate; inexpresiv, șters. *Trecînd Nistrul găsești neexpresivele fizionomii ale slavilor de Nord* (EMIN.). • pl. *-i, -e.* /***ne¹-+ expresiv.***

neexprimábil, -ă *adj.* Care nu poate fi exprimat prin cuvinte. • pl. *-i, -e.* /***ne¹-+ exprimabil.***

nefalism *s.n.* Abstinență totală de la orice fel de băutură alcoolică. • /<fr. ***néphalisme***; cf. gr. *νηφάλιος* „care nu bea vin".

nefalíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care este adeptă a nefalismului. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***néphaliste***; cf. gr. *νηφάλιος* „care nu bea vin".

nefalsificát, -ă *adj.* Care nu poate fi falsificat. • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-+ falsificat.***

nefamiliár, -ă *adj.* Care nu este familiar. • sil. *-li-ar.* pl. *-i, -e.* /***ne¹-+ familiar.***

nefamilíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care nu este căsătorită, care nu și-a întemeiat o familie; necăsătorit, celibatar. • pl. *-iști, -iste.* /***ne¹-+ familist.***

nefardát, -ă *adj.* (*despre față, buze, ochi*, ext., *despre oameni*) Care nu este fardat. • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-+ fardat²***.

nefást, -ă *adj.* **1** (*în mit. romană*) Care este oprit de legile divine. ◇ *Zile nefaste* = zile despre care romanii credeau că aduc nenoroc și în care nu tratau afaceri publice. **2** Care aduce nenorociri; fatal, funest. *Și-mi tîrîi printre anii-mi nefasta arătare* (EMIN.). ◆ Ext. Foarte rău, dezastruos. *Reforma avu efecte... nefaste* (CĂL.). • pl. *-ști, -ste.* /<fr. ***néfaste***, lat. ***nĕfastus, -a, -um*** „[ziua] în care nu se poate vorbi".

nefavorábil, -ă *adj.* Care nu este favorabil, care este în dezavantajul, în defavoarea cuiva sau a ceva; potrivnic, neprielnic; defavorabil. *Împrejurări nefavorabile* (FĂTU). ◆ Spec. (*despre vreme*) Care este caracterizat prin condiții neprielnice (de temperatură, umiditate etc.). • pl. *-i, -e.* /***ne¹-+ favorabil.***

néfă *s.f.* (*arhit.*) **1** Partea centrală a unei biserici creștine; naos, navă. **2** Spațiu între două rînduri de coloane, într-o biserică. • pl. *-e.* /<fr. ***nef.***

nefăcút, -ă *adj.* Care nu este făcut. • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-+ făcut²***.

nefărtát *s.m.* v. nefirtat.

nefățárnic, -ă *adj.* Care nu este fățarnic. • pl. *-ci, -ce.* /***ne¹-+ fățarnic.***

nefățărít, -ă *adj.* (*înv.*) **1** (*despre oameni*) Care nu părtinește pe nimeni; obiectiv, drept. ◆ (*despre aprecieri, judecăți, gînduri etc. ale oamenilor*) Care denotă obiectivitate; imparțial, corect. *Critică... dreaptă, nepărtinitoare, nefățărită* (ODOB.). **2** (*despre oameni sau despre sufletul lor*) Care este lipsit de prefăcătorie; sincer, deschis. *Frumos e omul, Doamne! ...Sincer, nefățărit* (MUR.). ◆ (*despre aprecieri, judecăți, gînduri etc. ale oamenilor*) Care denotă lipsă de prefăcătorie, de ipocrizie; sincer. • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-+ fățărit.***

nefel- Elem. de compunere „(referitor la) nor", „noros"; „nebulozitate"; „emulsie". ◆ și *nefelo-, nefo-.* /<fr. ***néphél(o)***-; cf. gr. *νεφέλη* „ceață, nor".

nefelín *s.n.* (*chim.*) Alumosilicat natural de sodiu din grupa feldspatoizilor, cristalizat în sistem hexagonal, de culoare albă-cenușie și cu luciu sticlos, care se utilizează în industria ceramicii și a sticlei. • /<fr. ***néphéline.***

nefelinóză *s.f.* (*med.*) Pneumoconioză cauzată de inhalarea unor compuși de nefelin. • /<fr. ***néphélinose.***

nefelión *s.n.* (*med.*) Leziune corneeană inflamatoare, caracterizată prin reducerea relativ uniformă a transparenței corneei, ca urmare a infiltrării ei cu lichid. • sil. *-li-on.* /<fr. ***néphélion***; cf. gr. *νεφέλιον* „nor mic".

nefelo- v. nefel-.

nefelomanție *s.f.* Prezicere a viitorului prin observarea norilor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***néphélomancie.***

nefelometríe *s.f.* (*chim.*) Metodă de determinare a concentrației soluțiilor sau a gradului de dispersie a suspensiilor prin măsurarea intensității luminii difuzate de acestea. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***néphélémétrie.***

nefelométru *s.n.* Instrument utilizat în nefelometrie. • pl. *-e.* /<fr. ***néphélomètre***, germ. ***Nephelometer.***

nefér *s.m.* **1** (*înv.*) Soldat din vechea armată turcă. *Atunci sosi... un agă... cu vreo 800 de neferi* (DUM.). **2** Soldat pămîntean din corpul arnăuților. ◆ Soldat care făcea parte dintr-o poteră, poteraș. *Domnul Manole Vodă... apucă cu beșlegii și neferii țării drumul Piteștilor* (DUM.). ◇ Expr. (*reg.*) *A face nefer* (pe cineva) = a păcăli. • pl. *-i.* /<tc. ***nefer.***

neferecát, -ă *adj.* Care nu este ferecat; descuiat. ◇ Expr. *Moară neferecată*, se spune despre un om vorbăreț și flecar. • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-+ ferecat²***.

neferecí *vb. IV.* v. neferici.

neferící *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică oameni*) A aduce nefericire, a face să fie nefericit; a nenoroci. *Parcă trebuie să te omoare ca să te nefericească?* (REBR.). ◇ (*refl.*) *Eu ție m-am încrezut, Tare m-am nefericit* (POP.). **2** *refl.* (*despre oameni*) A se plînge de nenorocirile, de suferințele sale; a se tîngui. • prez.ind. *-esc.* și (*reg.*) *neferecí vb. IV.* /de la ***nefericit***, prin derivare regresivă.

nefericíre *s.f.* Starea, situația celui nefericit. ◆ Întîmplare, împrejurare care aduce cuiva suferință. ◆ Necaz, nenorocire, suferință (morală). *Săcul e una din paginile vii ale istoriei nefericirilor noastre* (HOG.). ◇ Loc.adv. *Din nefericire* = din nenorocire, din păcate. *Și eu... nu întrebuințez pe Irina... ca pe ceva din nefericire indispensabil pentru alte lucruri importante* (HOL.). • pl. *-i.* /***ne¹-+ fericire.***

nefericít, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care nu este fericită, care îndură suferințe (morale), care este îndurerată, nenorocită. *Nefericit și singur ca primul troglodit* (TOPÎR.). ◆ Ext. Care este vrednic de milă, de plîns; sărman. *Dară nefericitul... nu băgase de seamă că... trecuse în Valea Plîngerii* (ISP.). **2** *adj.* Fig. (*despre perioade, situații, întîmplări etc.*) Nefast. *Zi nefericită.* **3** *adj.* Fig. (*fam.; despre lucruri*) Care este într-o stare proastă, neprielnică, care provoacă neplăceri. *Iată avantajiile călătoriei cu un barcaz nefericit* (TUD.). • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-+ fericit.***

neferomagnétic, -ă (*despre metale*) Care nu prezintă feromagnetism. • pl. *-ci, -ce.* /***ne¹-+ feromagnetic.***

neferós, -oásă *adj.* **1** (*despre materiale metalice*) Care nu conține (ca element constitutiv) fier sau aliaje ale acestuia. **2** (*despre industrii*) Care se ocupă de extragerea și prelucrarea materialelor ce nu conțin fier. • pl. *-oși, -oase.* /***ne¹-+ feros.***

nefertíl, -ă *adj.* Care este lipsit de fertilitate. • pl. *-i, -e.* /***ne¹-+ fertil.***

nefertilizát, -ă *adj.* Care nu este fertilizat. • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-+ fertilizat.***

nefidél, -ă *adj.* Infidel. • pl. *-i, -e.* /***ne¹-+ fidel.***

nefiért, -fiártă *adj.* (*despre alimente*) Care nu este fiert (suficient); încă crud. *Carne nefiartă.* • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-+ fiert.***

nefiínță *s.f.* **1** (*înv.*) Faptul de a nu exista, de a nu fi; stare a ceea ce nu există. *Temei de a adeveri neființa unei asemenea întîmplări* (PER.). ◆ Poet. Inexistență, nonexistență. *La-nceput, pe cînd ființă nu era, nici neființă* (EMIN.). ◆ Ext. Neant. *Din sînul neființii ai scos pe acest luminos soare* (MARC.). ◆ Antit. Moarte. *Sentimentul confuziei între viață și neființă* (CĂL.). **2** (*înv.*) Absență, lipsă dintr-un anumit loc (a unei persoane). *Folosindu-se de neființa sa, au mers acasă la el* (PER.). • sil. *-fi-in-.* pl. *-e.* /***ne¹-+ ființă.***

nefiltrát, -ă *adj.* Care nu a fost filtrat. • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-+ filtrat.***

nefinalizát, -ă *adj.* (*despre lucrări, activități etc.*) Care nu este realizat pînă la sfîrșit; neîncheiat. ◆ (*despre proiecte*) A cărui punere în aplicare nu s-a finalizat. • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-+ finalizat.***

nefinisát, -ă *adj.* Care nu este finisat. • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-+ finisat²***.

nefirésc, -ească *adj.* Care nu e în firea lucrurilor, care nu este normal, natural; anormal. *Și boale ce mizeria ș-averea nefirească Le nasc în oameni* (EMIN.). ◇ (*adv.*) *Nefiresc ca-ntr-un ochean..., Gore freamătă-n jiletcă de rîios batracian* (I. BAR.). • pl. *-ești.* /***ne¹-+ firesc.***

nefírtát *s.m.* **1** (*pop.; adesea art.*) Diavol, drac. *Și-i spuse Moș Adam ce-i spusese și lui nefîrtatul* (POP.). **2** (*reg.*) Dușman. • pl. *-ți.* și *nefărtát s.m.* /***ne¹-+ firtat.***

néflă *s.f.* (*la unele jocuri de cărți*) Carte de joc de mică valoare sau fără valoare; exoflă. • pl. *-e.* /<fr. ***nèfle.***

neflexíbil, -ă *adj.* **1** (*despre obiecte*) Care nu este flexibil; inflexibil. ◆ Spec. (*despre oameni*) Care dă dovadă de inflexibilitate; dur, inflexibil. **2** (*gram.; despre cuvinte sau despre formele lor*) Care este lipsit de flexiune. • pl. *-i, -e.* /***ne¹-+ flexibil***, după fr. *inflexible.*

neflexibilitáte *s.f.* Lipsă de flexibilitate. • /***ne¹-+ flexibilitate.***

neflexionár, -ă *adj.* Care nu este flexionar. • sil. *-xi-o-.* pl. *-i, -e.* /***ne¹-+ flexionar.***

nefo- v. nefel-.

nefográf *s.n.* (*meteor.*) Aparat folosit pentru fotografierea electrică a norilor. • pl. *-e.* /<engl. ***nephograph***.

nefogrămă *s.f.* (*meteor.*) Imagine obținută la nefograf. • pl. *-e.* /<engl. ***nephogram***.

nefoliát, -ă *adj.* Care nu este foliat. • sil. *-li-at.* pl. *-ți, -te.* /***ne***[1]*-+* ***foliat***.

nefologíe *s.f.* (*meteor.*) Ramură a meteorologiei care se ocupă cu studierea norilor. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***nephology***.

nefolosínță *s.f.* Imposibilitatea de a folosi un lucru; lipsă a dreptului de a folosi un bun. <> Loc.adv. (*înv.*) *Cu nefolosință* = fără folos, în zadar. • pl. *-e.* /***ne***[1]*-+* ***folosință***.

nefolosít, -ă *adj.* Care nu este folosit, întrebuințat. *O pulbere de fapte nefolosite sub forma romanului* (E. LOV.). ◆ Ext. Care nu este degradat, deteriorat (prin folosire îndelungată). • pl. *-ți, -te.* /***ne***[1]*-+* ***folosit***.

nefolositór, -oáre *adj.* Care nu este folositor, care nu folosește la nimic; inutil. <> (*subst. n.*) *Folositorul și nefolositorul... cad în sfera bunului-simț* (E. LOV.). • pl. *-ori, -oare.* /***ne***[1]*-+* ***folositor***.

nefométru *s.n.* (*meteor.*) Instrument cu ajutorul căruia se măsoară nebulozitatea. • pl. *-e.* /<germ. ***Nephometer***.

nefondát, -ă *adj.* (*despre afirmații, concepții, idei etc.*) Care nu este argumentat; gratuit. • pl. *-ți, -te.* /***ne***[1]*-+* ***fondat***.

neformát, -ă *adj.* Al cărui proces de formare nu s-a încheiat. *O limbă neformată încă definitiv* (E. LOV.). • pl. *-ți, -te.* /***ne***[1]*-+* ***format***[3].

nefoscóp *s.n.* (*meteor.*) Instrument folosit pentru măsurarea nebulozității, a înălțimii și a vitezei de deplasare a norilor. • pl. *-oape.* /<fr. ***néphoscope***; cf. gr. *νεφέλη* „nor", *σκοπέω* „a examina".

nefr- Elem. de compunere „rinichi". • și *nefro-.* /<fr. ***néphr***(*o*)*-*; cf. gr. *νεφρός* „rinichi".

nefralgíe *s.f.* (*med.*) Durere renală. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***néphralgie***.

nefrancát, -ă *adj.* Care nu este francat. • pl. *-ți, -te.* /***ne***[1]*-+* ***francat***[2].

nefrectomíe *s.f.* (*chir.*) Extirpare a unui rinichi. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***néphrectomie***; cf. gr. *νεφρός* „rinichi", *ἐκτομή* „excizie".

nefrétic, -ă *adj., s.n.* (*med.*) Nefritic. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***néphrétique***.

nefridián, -ă *adj.* Care aparține nefridiei, care se referă la nefridie. • sil. *-di-an.* pl. *-ieni, -iene.* /***nefridie*** *+ -ian*.

nefrídie *s.f.* (*zool.; la nevertebratele inferioare*) Organ excretor, de formă tubulară. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***néphridie***; cf. gr. *νεφρός* „rinichi".

nefrínă *s.f.* (*med.*) Substanță hipertensivă de origine renală, cu acțiune similară reninei. • pl. *-e.* /<fr. ***néphrine***.

nefrípt, -ă *adj.* (*despre alimente*) Care nu este (destul de) fript; încă crud. • pl. *-ți, -te.* /***ne***[1]*-+* ***fript***.

nefrít[1] *s.n.* (*mineral.*) Varietate de jad; silicat natural de magneziu, calciu și fier, compact, de culoare verzuie, folosit ca piatră semiprețioasă sau, în vechime, la fabricarea unor unelte. • /<fr. ***néphrite***, germ. ***Nephrit***.

nefrít[2] *s.n.* v. nefrită.

nefrítă *s.f.* (*med.*) Boală care constă în inflamarea acută sau cronică a rinichilor. • pl. *-e.* și (*înv.*) *nefrít*[2] *s.n.* /<fr. ***néphrite***, ngr. ***νεφρῖτις***.

nefrític, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) **1** *adj.* (*despre boli*) Care este localizat la rinichi; renal. <> *Colică nefritică* v. colic. ◆ (*despre medicamente*) Care este folosit în tratamentul bolilor renale; nefretic. <> (*subst. n.*) *I-a administrat un nefritic.* **2** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care suferă de nefrită sau care este predispusă la boli renale. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***néphrétique***, ngr. ***νεφριτικός***, lat. ***nephriticus***.

nefro- v. nefr-.

nefroangioscleróză *s.f.* (*med.*) Angioscleroză renală. • sil. *-gi-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***néphro-angiosclérose***.

nefrocalcinóză *s.f.* (*med.*) Infiltrație de calcar difuză a parenchimului renal. • pl. *-e.* /<fr. ***néphrocalcinose***.

nefrocél *s.n.* (*med.*) Hernie a rinichiului. • /<fr. ***néphrocèle***; cf. gr. *νεφρός* „rinichi", *κήλη* „hernie".

nefrodistrofíe *s.f.* (*med.*) Leziune degenerativă a rinichilor, neînsoțită de inflamarea acestora. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***nefro-*** *+* ***distrofie***.

nefroepitelióm *s.n.* (*med.*) Epiteliom primitiv al rinichiului. • sil. *-li-om.* pl. *-oame.* /<fr. ***néphro-épithéliome***.

nefrogén, -ă *adj.* (*med.*) **1** Care produce țesut renal. **2** Care este de origine renală. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***néphrogène***.

nefrografíe *s.f.* (*med.*) Radiografie a rinichiului, realizată cu ajutorul unei substanțe de contrast. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***néphrographie***; cf. gr. *νεφρός* „rinichi", *γράφω* „a scrie".

nefrogrămă *s.f.* (*med.*) Imagine a parenchimului renal obținută prin nefrografie. • pl. *-e.* /<fr. ***néphrogramme***.

nefroíd, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* Care are formă de rinichi. **2** *s.f.* (*mat.*) Curbă plană având aproximativ conturul aparent al rinichilor. • pl. *-izi, -ide.* /***nefro-*** *+ -oid*; cf. gr. *νεφρός* „rinichi", *εἶδος* „aspect".

nefrolít *s.n.* (*med.*) Calcul renal. • pl. *-e.* /<fr. ***néphrolithe***; cf. gr. *νεφρός* „rinichi", *λίθος* „piatră".

nefrolitiáză *s.f.* (*med.*) Litiază renală. • sil. *-ti-a-.* pl. *-e.* /<fr. ***néphrolithiase***.

nefrolitotomíe *s.f.* (*chir.*) Extirpare a unui calcul renal. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***néphrolithotomie***.

nefrológ, -ă *s.m., s.f.* (*med.*) Medic specialist în nefrologie; urolog. • pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***néphrologue***.

nefrológic, -ă *adj.* (*med.*) Care aparține nefrologiei, care se referă la nefrologie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***néphrologique***.

nefrológie *s.f.* (*med.*) Ramură a medicinei care se ocupă cu studiul rinichiului. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***néphrologie***.

nefromegalíe *s.f.* (*med.*) Hipertrofie a rinichiului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***néphromégalie***.

nefrón *s.m.* (*med.*) Unitate morfologică și funcțională a rinichiului. • pl. *-i.* /<fr. ***néphron***.

nefronevróză *s.f* (*med.*) Necroză monovisceral cu substrat pur funcțional nervos, manifestată prin modificarea cantității de urină (diurezei). • pl. *-e.* /<fr. ***néphronévrose***.

nefropát, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Bolnav) care suferă de nefropatie. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***néphropathe***.

nefropatíe *s.f.* (*med.*) Termen generic pentru bolile de rinichi. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***néphropathie***; cf. gr. *νεφρός* „rinichi", *πάθος* „afecțiune".

nefropexíe *s.f.* (*chir.*) Fixare a unui rinichi deplasat. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***néphropexie***; cf. gr. *νεφρός* „rinichi", *πῆξις* „fixare".

nefroplegíe *s.f.* (*med.*) Suprimare, încetare a excreției renale. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***néphroplégie***.

nefroptóză *s.f.* (*med.*) Deplasare, coborîre patologică și mobilitate anormală a rinichiului, cauzată de relaxarea structurilor care îi asigură o poziție fixă. • pl. *-e.* /<fr. ***néphroptôse***; cf. gr. *νεφρός* „rinichi", *πτῶσις* „cădere".

nefrorafíe *s.f.* (*chir.*) Fixare prin sutură a unui rinichi mobil. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***néphrorrhaphie***.

nefroragíe *s.f.* (*med.*) Hemoragie de origine renală. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***néphrorragie***; cf. gr. *νεφρός* „rinichi", *ῥήγνυμι* „a țîșni".

nefrosclerótic, -ă *adj.* (*med.*) Care ține de nefroscleroză, care se referă la nefroscleroză. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***néfrosclérotique***.

nefroscleróză *s.f.* (*med.*) Boală renală cauzată de sclerozarea arterelor renale mici și mijlocii și care evoluează spre insuficiență renală; scleroză renală. • pl. *-e.* /<fr. ***néphrosclérose***; cf. gr. *νεφρός* „rinichi", *σκλήρωσις* „întărire".

nefroscóp *s.n.* (*med.*) Endoscop flexibil sau rigid, care se introduce în vezica urinară. • pl. *-oape.* /***nefro-*** *+ -scop*.

nefrostolitotomíe *s.f.* (*chir.*) Tehnică medicală constînd în introducerea în bazinetul renal, sub control radiologic, a unui ac gol în interior, prin care este apoi împins un fir („ghid" metalic flexibil), dirijat către ureter, pentru extragerea calculilor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***nefrosto[mie]*** *+* ***litotomie***.

nefrostomíe *s.f.* (*chir.*) Operație de creare a unei fistule renale, prin care este posibil drenajul la exterior al urinei. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***néphrostomie***; cf. gr. *νεφρός* „rinichi", *στόμα* „deschidere, ieșire".

nefrótic, -ă *adj.* (*med.*) Care este de natura nefrozei. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***néphrotique***.

nefrotomíe *s.f.* (*chir.*) Intervenție asupra rinichiului (pentru îndepărtarea calculilor). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***néphrotomie***; cf. gr. *νεφρός* „rinichi", *τομή* „tăiere".

nefrotomografíe *s.f.* (*med.*) Tomografie a rinichilor cu ajutorul unei substanțe de contrast. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***nefro-*** *+* ***tomografie***.

nefrotoxímă *s.f.* (*med.*) Toxină cu acțiune electivă asupra celulelor renale. • pl. *-e.* /<fr. ***néphrotoxine***.

nefroureterectomíe *s.f.* (*chir.*) Ablațiune a unui rinichi împreună cu ureterul respectiv. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***néphro-urétérectomie***.

nefróză *s.f.* (*med.*) Afecțiune a rinichiului, provocată de tulburări metabolice, cu evoluție de obicei cronică, și caracterizată prin leziuni degenerative, fără inflamări ale rinichiului. • pl. *-e.* /<fr. ***néphrose***.

nefructuós, -oásă *adj.* **1** Care nu dă rezultatele așteptate. **2** Care nu dă roade. **3** Care este inutil. • sil. *-tu-os.* pl. *-oși, -oase.* /***ne***[1]*-+* ***fructuos***.

neft *s.n.* v. naft.

nefumátor, -oáre *adj.* Care nu este fumător. • pl. *-ori, -oare.* /***ne***[1]*-+* ***fumător***.

nefuncționál, -ă *adj.* **1** Care nu este funcțional. *Aparat nefuncțional.* **2** Care nu îndeplinește condițiile pentru a funcționa. ◆ Ext. Care este neutilizabil; nefolositor. • sil. *-ți-o-.* pl. *-i, -e.* /***ne***[1]*-+* ***funcțional***, după fr. *non-fonctionnel*.

nefundát, -ă *adj.* **1** Care nu este întemeiat. **2** (*despre idei, afirmații etc.*) Care nu este argumentat. • pl. *-ți, -te.* /***ne***[1]*-+* ***fundat***.

neg *s.m.* (*med.*) Excrescență mică, rotundă și nedureroasă, care apare pe piele ca urmare a unei hipertrofii a papilelor. ◆ Analog. Nod sau excrescență care se formează, uneori, pe organele plantelor. • pl. *negi.* /lat. ***naevus***, ***-i*** „pată pe corp".

negá *vb. I. tr.* (*compl. indică lucruri, fenomene etc.*) A contesta existența, necesitatea, obligativitatea. *Găsi-vor gest închis, să le rezumi, Să nege, dreaptă, linia ce fringi* (I. BAR.). ◆ (*compl. indică fapte, acțiuni etc.*) A nu recunoaște, a nu admite; a tăgădui, a contesta. *Își flutura intruna capul mare, negînd vădit... tot ce auzea* (GALAN). ◆ A dezminți, a infirma. <> (*abs.*) *Clatină din cap negînd* (CA. PETR.). • prez. ind. *neg.* /<lat. ***negare***.

negábil, -ă *adj.* (*despre fapte, fenomene etc.*) Care poate fi negat. • pl. *-i, -e.* /<it. ***negabile***.

negáră *s.f.* v. năgară.

negáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a nega* și rezultatul ei; contestare, tăgăduire. *Propoziții care trec de la simpla afirmare sau negare afectivă la contemplări ale operei ca obiect* (CĂL.). **2** (*filos.*) Negație. <> *Negarea negației* = una dintre cele trei legi dialectice principale, care determină direcția de ansamblu a dezvoltării ca mișcare ascendentă, de la simplu la compus, de la inferior la superior. **3** (*psih.*) Mecanism de apărare împotriva angoasei, constînd în respingerea realității. • pl. *-ări.* /v. ***nega***.

negatív, -ă *adj., s.n.* **I** *adj.* **1** Care neagă, tăgăduiește ceva. **2** (*în opoz. cu „afirmativ"*) Care exprimă o negație sau un refuz. ◆ (*log.; despre judecăți*) Care enunță lipsa apartenenței însușirii exprimate de predicat la obiectul exprimat de subiect. ◆ (*lingv.; despre particule, cuvinte etc.*; și *subst. f.*) (Care conferă un) sens de negare a ideii exprimate de o propoziție sau de o parte a acesteia. ◆ (*lingv.; despre propoziții, enunțuri etc.*) Care are un sens de negare. <> (*adv.*) *Medicul răspunse... negativ* (PER.). **3** (*în opoz. cu „pozitiv"*) Care este lipsit de însușiri bune, de calități; care produce rău, care este periculos. *Taine exagerează și partea pozitivă, și pe cea negativă ale lui Balzac* (GHER.). <> *Discriminare negativă* v. discriminare. *Impozit negativ* v. impozit. ◆ (și *subst. m.*) (Care reprezintă) opusul, antiteza cuiva sau a ceva. *Întunecatul Hagen este negativul lui Siegfried.* **4** (*mat., fiz.; despre numere sau despre mărimi scalare, ca temperatura, potențialul etc.*) A cărui valoare este mai mică decît zero; care se notează în scris cu semnul minus. *Sumînd la un loc și mărimile pozitive, și cele negative, găsim... calea generală a unui progres real* (EMIN.). <> *Semn negativ* = semnul minus, folosit în notarea numerelor mai mici ca zero. **5** (*fiz.; despre electricitate, sarcini electrice*) Care apare la anodul unui element generator electrochimic; spec. de același fel cu sarcina electronului sau cu sarcina dobîndită de un baston de ebonită prin frecarea cu o bucată de postav. ◆ (*fiz.*) Prin care intră curentul electric. <> *Pol electric negativ* v. pol. ◆ (*fiz.; despre electrozii sau despre bornele receptoarelor electrice*) Care se leagă la polul negativ al sursei. <> (*adv.*) *Unul și același*

element poate... să se încarce negativ. **6** (*biochim.; despre unele reacții ale anticorpilor*) Care nu se produce în prezența antigenului sub influența și în prezența căruia a luat naștere. ◆ (*biochim.; despre analize medicale*) Care infirmă prezența în organism a unui anumit agent patogen. ◇ *Cataliză negativă* v. cataliză. **II** *s.n.* **1** Imagine fotografică obținută pe un material (film, hîrtie etc.), la care distribuția luminii și a umbrei este inversată în raport cu cea reală, părțile de culoare deschisă ale obiectului apărînd întunecate, iar cele de culoare închisă apărînd luminoase. *Amintirile sînt clișeul nedevelopat, negativul celor privite* (IBR.). ◆ Ext. Placă, film sau hîrtie fotografică pe care s-a obținut o asemenea imagine. **2** (*cinemat.*) Ansamblul imaginilor fotografice negative, montate în ordinea fixată de realizatorul filmului. **3** (*muz.*) Parte instrumentală a unei piese muzicale, folosită ca fundal pentru voce (pozitiv) în studiourile de înregistrări sau în timpul spectacolelor. **4** (*tipogr.*) Literă albă pe fond închis. **5** (*psih.*) Deficit în raport cu o normă, o regresiune, o evoluție contrară valorilor. • pl. *-i, -e, n. -uri.* /<it. ***negativo***, fr. ***négatif***, lat. ***negātīvus, -a, -um***, germ. ***negativ***.

negativá *vb. I. tr.* (*fiz.*) A încărca, a polariza cu electricitate negativă. • prez.ind. *-ez.* /***negativ*** + *-a*.

negativáre *s.f.* (*fiz.*) Polarizare negativă a grilei de comandă a unui tub electronic, care stabilește punctul de funcționare (mediu) a tubului. • pl. *-ări.* /v. ***negativa***.

negativísm *s.n.* **1** Atitudine de ignorare sau de respingere sistematică a elementelor pozitive pe care le are cineva sau ceva. **2** (*psih.*) Tulburare de comportament, specifică anumitor boli mintale, caracterizată prin rezistență, activă sau pasivă, la orice solicitare din afară, pacientul refuzînd uneori chiar satisfacerea nevoilor fiziologice proprii. • /<fr. ***négativisme***.

negativíst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care are o atitudine negativistă, care manifestă negativism. ◇ (*adv.*) *Are tendința de a prezenta negativist totul.* **2** *adj.* Care aparține negativismului sau negativiștilor, care se referă la negativism sau la negativiști. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***négativiste***.

negativitáte *s.f* **1** Însușirea de a fi negativ. ◆ (*filos.*) Principiu sau funcție a negației care se exercită ca tendință imanentă a contradicției spre autodepășire și autodezvoltare. *Negativitatea unei cîtimi* (CUL.). **2** (*fiz.*) Însușire a unui corp încărcat cu electricitate negativă. • pl. *-ăți.* /<fr. ***négativité***.

negativizá *vb. I. tr.* (*fiz.*) A da un caracter negativ. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***négativiser***.

negativizáre *s.f.* (*fiz.*) Negativare. • pl. *-ări.* /v. ***negativiza***.

negatón *s.m.* (*fiz.*) Electron. • pl. *-i.* /<fr. ***négaton***.

negatónic, -ă *adj.* (*fiz.*) Care aparține negatonului, care se referă la negaton. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***négatonique***.

negatór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care neagă, care contestă (pe cineva sau ceva). *Tendința... negatorilor săi de a ne înfățișa o concepție unitară* (PER.). • pl. *-ori, -oare.* și (*înv.*) *negatóriu, -órie adj.* /<fr. ***négateur***.

negatóriu, -órie *adj.* v. negator.

negatoscóp *s.n.* (*fiz.*) Ecran luminos pentru examinarea, prin transparență, a negativelor fotografice și radiografice. • pl. *-oape.* /<fr. ***négatoscope***.

negatrón *s.m.* (*fiz.*) Denumire dată electronului, care indică încărcătura electrică negativă a acestuia și care exprimă legătura dintre el și pozitron; negaton. • pl. *-i.* /<germ. ***Negatron***.

negáție *s.f.* **1** Negare, tăgăduire, contestare. *Ideea dumnezeirii s-a născut din negațiune* (EMIN.). ◆ Concr. Cuvînt, gest, faptă etc. care neagă, contrazice, contestă (ceva sau pe cineva). *Există negațiuni capabile a nimici întreg complexul de idei abituale ale unui popor* (EMIN.). ◆ (*log.*) Functor (operator logic de ordinul unu) care, aplicat unei propoziții, îi schimbă valoarea de adevăr susținută într-o afirmație. ◆ (*lingv.*) Cuvînt sau grup de cuvinte cu ajutorul căruia se neagă ideea exprimată de o propoziție sau de una dintre părțile acesteia. *Particulele de afirmație și de negație* (IORD.). **2** (*filos.*) Proces obiectiv de înlocuire a unor calități ale obiectelor prin altele, de înlăturare a vechiului și de afirmare a noului, care asigură caracterul ascendent, progresiv al dezvoltării. ◇ *Negarea negației* v. negare. **3** Acord de principiu pentru schimbarea repartizării unui absolvent al învățămîntului superior. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *negațiúne s.f.* /<fr. ***négation***, lat. ***nĕgatĭo, -onis***.

negațiúne *s.f.* v. negație.

negél *s.m.* Dim. al lui *neg.* ◆ Ext. Neg. *Avea un negel în nas din naștere* (NEC.). • pl. *-i,* (*reg. n.*) *-ele.* și (*reg.*) *nigél, migél, gingél s.m.* /***neg*** + *-el*.

negelăríță *s.f.* (*bot.; reg.*) Rostopască (*Chelidonium majus*). • pl. *-e.* /***negel*** + *-ariță*.

negentropíe *s.f.* (*cib.*) Entropie negativă care desemnează fie prezența unei energii nedegradate, apte de a efectua un lucru oarecare, fie energia potențială conținută în compuși cu entropie mică, fie ceea ce duce la o creștere în starea de organizare a unui sistem prin intermediul achiziției de informație. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***négentropie***.

neghínă *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee din familia cariofilaceelor, cu tulpina și cu frunzele păroase, cu florile roșii-purpurii, cu sămînța măruntă, de culoare neagră, răspîndită mai ales în culturile de grîu (*Agrostemma githago*); năgară. ◆ Restr. Sămînța acestei plante, care, măcinată împreună cu grîul, dă făinii un gust neplăcut și toxicitate. ◇ Expr. *A alege neghina din grîu* (sau *grîul din neghină* sau *bobul de neghină*) = a despărți ceea ce este bun de ceea ce este rău. *Înșași tu ales-ai pentru mine grîul de neghină* (DAV.). *A semăna neghină* (*în urechile cuiva*) = a produce discordie, ceartă. *Vicleanul semănînd neghină în urechile împăratului* (DOS.). ◆ Fig. Ceea ce este rău, vătămător, primejdios; ceea ce trebuie înlăturat. *La niște astfel de oameni le zicem... neghina omenirei* (ISP.). • pl. *-e, -i.* și (*reg.*) *nighină, negínă s.f.* /cf. lat. **nĭgellīna* <*nĭgella*.

neghină

neghiníță *s.f.* Dim. al lui *neghină*; neghinuță. ◇ Compar. *Inima ei s-a făcut cît o neghiniță* (SADOV.). • pl. *-e,* (*reg.*) *-i.* /***neghină*** + *-iță*.

neghinós, -oásă *adj.* (*despre grîu*) Care este plin de neghină. • pl. *-oși, -oase.* /***neghină*** + *-os*.

neghinúță *s.f.* Neghiniță. • pl. *-e.* /***neghină*** + *-uță*.

neghiób, -oăbă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) cu mintea mărginită, care pricepe greu un lucru, care acționează fără judecată. ◆ (Om) neîndemînatic, nepriceput, nătărău, nerod, prost. *De, mă neghiobilor... aici legați voi caii? Locul cailor e la grajd* (ISP.). **2** *adj.* (*despre fapte, vorbe etc.*) Care denotă, care trădează îngustime de minte, prostie, stupiditate; prostesc, neghiobesc, stupid. *Această ieșire neghioabă făcu pe toți să tacă* (CĂL.). • pl. *-obi, -oabe.* /etimol. nec.

neghiobésc, -eăscă *adj.* Neghiob. • pl. *-ești.* /***neghiob*** + *-esc*.

neghiobéște *adv.* În felul neghiobului, ca neghiobii; prostește. *Una bîrfește prea neghiobește* (VĂCĂR.). • /***neghiob*** + *-ește*.

neghiobíe *s.f.* **1** Însușirea de a fi neghiob; prostie, stupiditate, nerozie. ◆ Ext. Faptă sau vorbă prosteacă, de neghiob; prostie, nerozie. *Spune numai niște neghiobii.* **2** (*fam.*) Lucrare lipsită de orice merit, stupidă, banală. *Prozatorii însăilau neghiobii care nu interesau pe nimeni* (STANCU). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***neghiob*** + *-ie*.

negínă *s.f.* v. neghină.

negîndít, -ă *adj.* **1** (*despre fapte, acțiuni, vorbe etc.*) Care nu este gîndit suficient. ◇ (*adv.*) *Și-l va iubi ca pe un idol, negîndit, nejudecat* (PER.). ◆ (*despre întîmplări, evenimente etc.*) Care apare, se produce pe neașteptate; neprevăzut, neașteptat. *Spăimîntîndu-se de viforul negîndit* (ȘINC.). **2** (*înv., reg.; despre ființe*) Care nu are facultatea de a gîndi; necugetat. *Vitele negîndite* (PS. H.). • pl. *-ți, -te.* /***ne***[1]*-*+ ***gîndit***[2].

neglásnică *adj.* (*înv.*) *Slovă neglasnică* (și *subst. f.*) = consoană. • pl. *-ce.* /***ne***[1]*-*+ ***glasnică***.

neglegiá *vb. I.* v. neglija.

negligé *s.n.* v. neglijeu.

negligént, -ă *adj.* v. neglijent.

negligénță *s.f.* v. neglijență.

negligiá *vb. I.* v. neglija.

negligínt, -ă *adj.* v. neglijent.

negligínță *s.f.* v. neglijență.

neglijá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică persoane*) A nu avea grijă, a nu acorda atenția cuvenită. *Dan ne scrie că-l neglijăm* (POPOV.). ◆ (*compl. indică acțiuni, inițiative etc.*) A nu se ocupa de..., a omite. *Își strînsese într-un caiet versurile, dar îl pierdu... și... negligiă să le copie din nou* (IORGA). ◆ (*compl. indică clădiri, grădini etc.*) A lăsa în părăsire, în paragină. *O casă neglijată de proprietari se degradează repede.* ◆ Ext. (*compl. indică idei, surse de inspirație etc.*) A omite, a trece cu vederea, a lăsa la o parte. *Acest studiu era neglijat înainte* (PER.). **2** *refl.* A nu avea grijă de propria sa persoană, a umbla neîngrijit. • prez.ind. *-ez.* și (*înv.*) *neglegiá, negligiá vb. I.* /<fr. ***négliger***, lat. ***neglĭgere***.

neglijábil, -ă *adj.* Care poate fi neglijat, trecut cu vederea sau lăsat la o parte. *Cu toate că stă în fruntea poeziei lirice, Moldova nu e neglijabilă nici în privința prozei* (IBR.). ◆ Ext. Care este lipsit de importanță, care nu merită să fie luat în seamă; neînsemnat, puțin valoros. *Teatrul lui Depărățeanu e neglijabil* (CĂL.). ◇ *Cantitate neglijabilă = a*) (*mat.*) cantitate foarte mică, ce poate fi lăsată la o parte într-un calcul, fără ca aceasta să influențeze rezultatul; *b*) (*fam., deprec.*) lucru (sau persoană) de mică importanță, de care nu trebuie să se țină seamă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***négligeable***.

neglijáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *neglija* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***neglija***.

negliját, -ă *adj.* Căruia nu i s-a dat atenția cuvenită; neîngrijit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***neglija***.

neglijé *s.n.* v. neglijeu.

neglijént, -ă *adj.* **1** (*despre persoane*) Care nu-și îndeplinește îndatoririle cu destulă grijă; delăsător, indolent, nepăsător. **2** (*despre persoane*) Care nu se îngrijește de ținuta sa, care are o ținută dezordonată, murdară etc.; neîngrijit. ◆ (*despre ținută*) Care are un aspect neîngrijit, murdar. ◇ (*adv.*) *Umbla destul de neglijent îmbrăcat* (RALEA). **3** (*despre acțiuni, atitudini etc.*) Care denotă lipsă de atenție, de grijă, de interes (față de ceva, de cineva sau de sine). *Surîse... făcînd un gest neglijent cu mîna* (CE. PETR.). ◇ (*adv.*) *A trasat neglijent o linie nu prea dreaptă.* • pl. *-ți, -te.* și (*înv.*) *negligént, -ă, negligínt, -ă adj.* /<fr. ***négligent***.

neglijénță *s.f.* Faptul de a fi neglijent, neîngrijit; atitudine de nepăsare, de delăsare în îndeplinirea unei datorii. *Ignoranța și neglijența copiștilor schimbaseră textul unor opere* (OȚETEA). ◆ Concr. Faptă care denotă lipsă de grijă, de interes (față de ceva, de cineva sau de sine). *Defecțiunea la motor este rezultatul unei neglijențe.* ◆ Restr. Greșeală (de gravitate redusă) cauzată de o lipsă de atenție. *În urma cîtorva neglijențe îl pofti să facă... mai multă treabă* (REBR.). ◆ (*jur.*) Culpă constînd în atitudinea cuiva care nu prevede consecințele păgubitoare ale faptelor sale. • pl. *-e.* și (*înv.*) *negligéntă, negligínță s.f.* /<fr. ***négligence***.

neglijéu *s.n.* Îmbrăcăminte feminină comodă de casă, purtată (dimineața) de obicei peste pijama sau peste cămașa de noapte. ◇ Expr. *A fi în neglijeu* = a fi îmbrăcat sumar, a fi cu toaleta neterminată. *Sînt de abia îmbrăcată, sînt în neglije* (C. NEGR.). • pl. *-uri.* și (*înv.*) *negligé, neglijé s.n.* /<fr. ***négligé***.

negociá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică tratate politice, economice, culturale etc.*) A duce tratative cu cineva; a discuta pentru a ajunge la o înțelegere. *Avea și misiunea oficioasă... de a negocia pacea* (IORGA). ◇ (*abs.*) *Boierul moldovenesc... negociază... în numele lui Mircea cel Mare* (HASD.). **2** (*compl. indică afaceri, căsătorii etc.*) A mijloci, a intermedia. *Am avut... ideea de a negocia o căsătorie în Moldova* (GHICA). **3** (*compl. indică diverse operații comerciale de vînzări de efecte publice, titluri, rente etc.*) A efectua, a opera; a comercializa. *Nepoții negociind moștenirile în boarfe lăsate de bunici* (ARGH.). ◆ (*compl. indică hîrtii de valoare*) A converti în bani. ◆ Ext. (*fam.*) A se tocmi, a se învoi. *Mai vorbim, mai negociem și vom ajunge la o înțelegere.* • sil. *-ci-a.* prez.ind. *-iez.* și (*înv.*) *negoțiá vb. I.* /<fr. ***négocier***.

negociábil, -ă *adj.* (*despre bunuri tranzacționabile sau despre prețul acestora*) Care poate fi negociat, supus discuției. • sil. *-ci-a-.* pl. *-i, -e.* și (*înv.*) *negoțiábil, -ă adj.* /<fr. ***négociable***.

negociabilitáte *s.f.* Însușirea de a fi negociabil; calitatea unui titlu de drept sau al unei creanțe, care

N n

permite transmisia comercială către un terț. • sil. *-ci-a-*. /<fr. ***négociabilité***.

negociánt, -ă *s.m., s.f.* (*înv.*) **1** Negociator. *Negoțianți trimeși... spre a tracta de împăcare* (PER.). **2** Negustor. ◆ Spec. Negustor angrosist. • sil. *-ci-ant.* pl. *-ți, -te.* și (*înv.*) *negoțiánt, -ă adj.* /<fr. ***négociant***.

negociatór, -oáre *s.m., s.f.* **1** Persoană care negociază (în numele său sau al altuia) o afacere, un acord etc. *Negociatorul păcii de la Carlovitz* (OȚETEA). **2** (*înv.*) Negustor. • sil. *-ci-a-*. pl. *-ori, -oare.* și (*înv.*) *negoțiatór, -oáre s.m., s.f.* /<fr. ***négociateur***, lat. ***nĕgōtiator, -oris***.

negociáție *s.f.* (*înv.*) Negociere. • sil. *-ci-a-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *negociațiúne s.f.* /<fr. ***négociation***.

negociațiúne *s.f.* v. negociație.

negociére *s.f.* **1** Acțiunea de *a negocia* și rezultatul ei. ◆ Tratative; discuție, tratare. *Însărcină pe principele Sanguşco... de a intra cu Trifail în negoțieri secrete* (ASACHI). ◇ *Negocieri diplomatice* = tratative duse în vederea încheierii unor convenții internaționale. **2** (*econ.*) Proces dinamic de armonizare a intereselor comune ale unor parteneri care doresc să promoveze împreună un act economic. • sil. *-ci-e-*. pl. *-i.* și (*înv.*) *negoțiére s.f.* /v. ***negocia***.

negós, -oásă *adj.* Care este plin de negi, cu negi mulți. • pl. *-oși, -oase.* /***neg*** + *-os*.

negóț *s.n.* **1** (*econ.*) Activitate economică privind circulația mărfurilor, vînzarea și cumpărarea lor; schimb de produse sub formă de vînzare-cumpărare; negustorie, comerț (particular). **2** Tranzacție comercială; tîrg, învoială. *Rar prilej ca acesta să faci negoțuri bune* (VORN.). ◇ Loc.adj. (*înv.*) *De negoț* = *a)* destinat vînzării, de vînzare; *b)* comerciai. *Învoiala de negoț cu Polonia ajungînd la sfîrșit, ne-am folosit de aceasta* (DELAVR.). **3** Concr. (*înv., pop.*) Marfă. *Îmbla... de-și vindea negoțul* (ȘINC.). • pl. *-uri,* (*înv., pop.*) *-oațe.* și (*înv.*) *negóțiu s.n.* /lat. ***nĕgōtium, -ii***.

negoța *vb. I.* v. neguța.

negoțătóriu *s.m.* v. negustor.

negoți *vb. IV.* v. neguța.

negoțiá *vb. I.* v. negocia.

negoțiábil, -ă *adj.* v. negociabil.

negoțiánt, -ă *s.m., s.f.* v. negociant.

negoțiátor, -oáre *s.m., s.f.* v. negociator.

negoțiére *s.f.* v. negociere.

negóțiu *s.n.* v. negoț.

negramatícál, -ă *adj.* Care nu este gramatical. • pl. *-i, -e.* /***ne***[1]*-*+ ***gramatical***.

negrăít, -ă *adj.* Care nu poate fi spus, exprimat (în cuvinte); inexprimabil, indescriptibil. ◆ Ext. Care este excepțional, nemaipomenit, extraordinar. *Bucurați-vă cu bucurie negrăită și slăvită* (COD. VOR.). ◇ (*adv.; ca determ. al unui adj. sau adv. căruia îi dă val de super. abs.*) *Sub raza ochiului senin Și negrăit de dulce* (EMIN.). • pl. *-ți, -te.* /***ne***[1]*-*+ ***grăit***[2].

negreálă *s.f.* **1** Însușirea de a fi negru; culoare neagră, întunecată pe care o are un obiect sau o ființă. **2** Concr. Materie (colorantă) de culoare neagră; vopsea neagră. *Negreala pentru boit negru* (POP.). ◆ Spec. Substanță lichidă folosită pentru spoirea suprafețelor active ale formelor de turnătorie. **3** (*înv., pop.*) Cerneală. *Îndată am gătit... condeie nouă, negreală bună* (C. NEGR.). **4** (*reg.*) Funingine. *Luam cu degetul negreală de pe gura cuptorului* (VLAH.). **5** (*reg.*) Murdărie. • pl. *-eli,* (*reg.*) *-ele.* /***negru*** + *-eală*; cf. *negri*.

negreáță *s.f.* Însușirea de a fi negru. ◆ Culoare neagră. ◆ Concr. Pată neagră. *Neagră ca toate negreturile din lume la un loc* (PER.). ◆ Fig. Întunecime, întuneric, obscuritate. *Pe șesul neted vezi... un alt cer, un fel de negreață întinsă* (SLAV.). • pl. *-eți, -ețe, -ețuri.* /***negru*** + *-eață*.

negrésă *s.f.* **1** Femeie aparținînd rasei negre. **2** Prăjitură cu multă cacao, acoperită cu glazură de ciocolată. • pl. *-e.* /<fr. ***négresse***.

negreșít, -ă *adv., adj.* **1** *adv.* Fără nici o îndoială; fără doar și poate, desigur, sigur; în mod neapărat. **2** *adj.* (*înv., pop.; despre oameni*) Care nu greșește; nevinovat, infailibil. *Precum mi se pare, negreșiți sîntem* (CANT.). • pl. *-ți, -te.* /***ne***[1]*-*+ ***greșit***.

negrí *vb. IV. tr., refl.* (*înv., pop.*) **1** A (se) înnegri. ◆ Restr. A (se) acoperi de nori. ◆ Spec. A (se) bronza. *Vînturile m-au negrit* (CANT.). **2** A (se) murdări. • prez.ind. *-esc.* /***negru*** + *-i*.

negriciós, -oásă *adj.* Care are o culoare ce se apropie de negru, care bate în negru; negruț, (*pop.*) negriu. ◆ (*despre oameni*) Cu pielea, părul, ochii de culoare închisă; brunet, oacheș. *Noră frumoasă, Nu ca mine, negricioasă* (POP.). • pl. *-oși, -oase.* /***negru*** + *-icios*.

negríd, -ă *s.m., s.f., adj.* (*antrop.*) **1** *s.m., s.f.* (*la pl. m.*) Una dintre rasele umane, subgrup al ramurii negroide, în care sînt cuprinși negrii din Africa, caracterizați prin culoarea pielii brun-închis pînă la negru, cu membrele mult alungite față de trunchi, cu fruntea dreaptă sau proeminentă, teșită în părțile laterale, cu prognatism alveolar, cu ochii puțin deschiși și cu buzele răsfrînte; (*și la sg.*) persoană care aparține acestei rase; negrid-australid. **2** *adj.* Care aparține negrizilor, care se referă la negrizi. • pl. *-izi, -ide.* /<it. ***negride***, germ. ***negrid, Negride***.

negríd-australíd *adj., s.m., s.f.* (*antrop.*) Negrid. • pl. *-izi, -ide.* /<it. ***negride-australide***.

negriér *s.n.* (*ist.*) Navă folosită, în sec. 17-19, la transportul sclavilor negri. • sil. *-gri-er.* pl. *-e.* /<fr. ***négrier***.

negrijít, -ă *adj.* **1** (*pop.; despre oameni*) Care nu a fost împărtășit, cuminecat. *Cui era sortit să moară, murea negrijit* (STANCU). **2** (*reg.; despre case*) Care nu a fost curățat; nedereticat. • pl. *-ți, -te.* /***ne***[1]*-*+ ***grijit***[2].

negrílă *s.f.* (*antrop.*) Una dintre rasele umane, caracterizată printr-o talie foarte mică și pigmentație brună-gălbuie, care trăiește în pădurile din Congo și Zair; pigmei. • /<fr. ***négrille***, it. ***negrillo***; cf. span. *negrillo*, dim. lui *negro* „negru".

negrilícă *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee din familia ranunculaceelor, cu florile albe sau albe-albăstrui, cu frunzele penate și cu fructul o capsulă păroasă conținînd semințe negre, aromatice, întrebuințate drept condiment (*Nigella sativa*). • pl. *-ci.* /v. ***negru***.

negriór, -oără *adj.* (*pop.*) Negrișor. • sil. *-gri-or.* pl. *-ori, -oare.* /***negru*** + *-ior*.

negrișór, -oără *adj., s.m.* **1** *adj.* Dim. al lui *negru*; (*pop.*) negrior. ◆ Care bate în negru, cam negru. **2** *s.m.* Copil de negru. • pl. *-ori, -oare.* /***negru*** + *-işor*.

negríto *s.n.* (*antrop.*) Grupuri umane din Filipine. ◆ Ext. Populații de pigmei din S-E Asiei și Oceania, care reprezintă cel mai vechi strat etnic din regiune, aparținînd rasei negrid-australide. • /<fr. ***négrito*** <sp. *negrito* „negru mic".

negritúdine *s.f.* Ansamblu de valori proprii tradiției culturale a rasei negre. ◆ Apartenența la rasa neagră; însușire a oamenilor de rasă neagră. • /<fr. ***négritude***, it. ***negritudine***, engl. ***negritude***.

negritúră *s.f.* Înnegrire. ◆ Concr. Substanță care se folosește la vopsirea unor obiecte în negru. • pl. *-i.* /***negru*** + *-itură*.

negríu, -íe *adj.* (*pop.*) Negricios. • pl. *-ii.* /***negru*** + *-iu*.

negrizutós, -oásă *adj.* Care nu conține grizu. • pl. *-oși, -oase.* /***ne***[1]*-*+ ***grizutos***.

négro-africán, -ă *adj.* Care aparține negrilor din Africa, care se referă la negrii din Africa. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***négro-africain***.

négro-americán, -ă *adj.* Care aparține negrilor din America, care se referă la negrii din America. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***négro-américain***.

negrofil, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care este prietenă, simpatizantă a negrilor. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***négrophile***.

negroíd, -ă *s.m., s.f., adj.* (*antrop.*) **1** *s.m., s.f.* (*la pl. m.*) Una dintre cele două ramuri ale formei ecuatoriale a raselor umane, cuprinzînd trunchiul australoid, negrid și pigmeii, răspîndită în Africa de Sud, Sahara, Melanezia, America și Noua Guinee, care prezintă caractere asemănătoare cu cele ale rasei negre; (*și la sg.*) persoană care face parte din această rasă umană. ◆ Gener. Individ care prezintă caracteristicile negrilor: piele foarte închisă la culoare, prognatism, păr creț, dolicocefalie. **2** *adj.* Care aparține negroizilor sau acestei rase, care este specific negroizilor sau acestei rase. *Populație negroidă.* • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***négroïde***, it. ***negroide***.

negro-spirituals [ˌnigrospi'rituəls] *s.n.* Cîntece religioase creștine ale negrilor din SUA, mai ales din statele din sud. • /<engl. ***Negro spirituals***.

négru, neágră *adj., s.n., s.m.* **1** *adj.* (*despre obiecte, ființe etc.*) Care nu reflectă lumina, absorbind-o în întregime; care are culoarea cea mai închisă; de culoarea funinginii, a cărbunelui. *Stînci negre de piatră* (UR.). ◇ (*ca determ. al unui nume de plantă, de animal, de mineral etc.*) *Cireșe negre* (CR.). ◇ *Pîine neagră* = pîine mai închisă la culoare, făcută din făină integrală. *Vin negru* = vin de culoare roșu-închis. *Pămînt negru* = cernoziom. *Aur negru* v. aur. *Băbească neagră* v. băbesc. *Bilă neagră* v. bilă. *Brigăzile negre* v. brigadă. *Cafea neagră* v. cafea. *Carte neagră* v. carte. *Ceai negru* v. ceai. *Centură neagră* v. centură. *Corp negru* v. corp. *Cutie neagră* v. cutie. *Principiul cutiei negre* v. cutie. *Drapel negru* v. drapel. *Gaură neagră* v. gaură. *Gol negru* v. gol. *Icre negre* v. icră. *Inimă neagră* v. inimă. *Maree neagră* v. maree. *Ogor negru* v. ogor. ◇ Expr. *A nu-i zice* (sau *spune*) *cuiva negri ți-s ochii* = *a)* a nu face nici o imputare (cuiva), a nu mustra (pe cineva); *b)* a nu da (cuiva) nici o atenție, a nu băga în seamă (pe cineva). *A fi* (sau *a sta, a rămîne mort*) (*ca un*) *buștean* (*negru*) v. buștean. ◇ Compar. *Ochi negri ca mura* (CON.). Δ Expr. *Negru ca pana corbului* (sau *ca corbul*) v. corb. ◆ (*despre culori*) Care este de culoarea funinginii, a penelor corbului, de cea mai închisă nuanță. ◇ (*cu determ. nume de culori care precizează nuanța sau care formează împreună cu „negru" compuse denumind culori, nuanțe*) *Nouri negri-vineți* (EMIN.). **2** *adj.* (*în opoz. cu „alb"*) Care reprezintă opusul, antiteza unui lucru. ◇ Expr. *Ba e albă, ba e neagră* v. ba. *Nici albă, nici neagră* v. nici. **3** *s.n.* (*fiz.*) Culoarea unui corp care nu reflectă lumina; culoare neagră. *Negrul este dureros pentru ochi* (E. BAR.). ◇ Expr. (*A se îmbrăca*) *în negru* = (a se îmbrăca) în haine de culoare neagră sau în doliu. *Negru pe alb* = *a)* în mod sigur, clar, neîndoios; *b)* în scris; asigurare că cele spuse sînt adevărate, sigure. *A i se face* (cuiva) *negru înaintea* (sau *pe dinaintea*) *ochilor* = a nu mai vedea bine (de supărare, de mînie etc.). *A face albul negru* = a încerca să dovedești că un lucru este altfel decît în realitate; a denatura, a falsifica realitatea. *A vedea negru înaintea ochilor* v. vedea. **4** *s.n.* Concr. Materie colorantă de culoare neagră; vopsea neagră. ◇ *Negru-de-fum* = pulbere compusă din particule de carbon fin divizate, obținută prin arderea cu cantități insuficiente de aer a gazelor naturale sau a gazelor de petrol, care este utilizată în special în industria de prelucrare a cauciucului, la prepararea cernelurilor tipografice și a unor vopsele negre; chinoroz. *Negru de anilină* = substanță colorantă de culoare neagră, care se formează de obicei direct pe fibrele de bumbac, prin oxidarea catalitică a clorhidratului de anilină. *Negru animal* (sau *de oase*) = produs obținut prin calcinarea oaselor în retorte de oțel, în absența aerului; cărbune animal, cărbune de oase. *Negru de platină* v. platină. ◆ (*cosmet.*) Produs cosmetic de culoare neagră, care are rolul de a colora genele sau sprîncenele; rimel; creion dermatograf. **5** *s.n.* Culoare închisă, care se apropie de negru. ◇ *Negru-moale* = soi de viță-de-vie autohton, cu ciorchinii cilindrici bătuți, cu bobul negru-violet, sferic și brumat, cu pielița subțire. *Negru-vîrtos* = soi de viță-de-vie autohton, cu ciorchinii mărunți, ramificați și cu bobul negru-violaceu, sferic. **6** *adj.* (*antrop.*) *Rasă neagră* = una dintre rasele umane, care se caracterizează prin culoarea foarte închisă a pielii, arcade proeminente, prognatism, păr negru foarte creț și aspru etc. ◆ (*despre oameni*) Care aparține rasei negre. ◇ *Creol negru* v. creol. ◆ Ext. Cu pielea, părul, ochii de culoare închisă; brunet, oacheș. *Țiganul cel mare, negru și buzat* (SADOV.). ◇ *Continentul negru* = Africa. ◇ Expr. *Dracul nu e așa de negru* v. drac. **7** *s.m.* Bărbat care aparține rasei negre. ◆ (*fam.*) Persoană folosită (și plătită) de cineva pentru a executa în numele acestuia, parțial sau total, și într-un anonimat deplin, anumite lucrări (care cer o calificare superioară). *Și-a angajat cîțiva negri ca să-i traducă lucrarea pe care a publicat-o, ulterior, pe numele lui.* **8** *adj.* (*pop.; despre albituri, haine etc.*) Care este murdar, nespălat. ◆ Ext. (*despre oameni*) Care este murdar. **9** *s.m.* Murdărie, jeg. *Radu Comșa văzu că unghiile prietenului lui sînt netăiate, cu negru dedesubt* (CA. PETR.). ◇ Expr. (*Nici*) *cît* (*e*) *negru sub unghie* = foarte puțin, (aproape) deloc. **10** *adj.* (*în opoz. cu „luminos"*) Care este lipsit de lumină, cufundat în întuneric; întunecat, obscur. *Și neguri cresc Din negre văi* (Iosif). ◇ *Listă neagră* v. listă. *Lumea neagră* v. lume. ◆ Care este compact, dens (și întunecat). *Pe acoperișurile vagoanelor se înghesuia o mulțime neagră, nedeslușită* (E. BAR.). **11** *s.n.* Fig. Întuneric, întunecime. *Ea privește-n latul zării Cum, din negrul depărtării, Vine-un nor* (COȘB.). **12** *adj.* (*despre oameni*) Care este livid, pămîntiu la față. ◆ Ext. (*despre oameni*) Foarte supărat, mînios,

furios. *Cînd venise acasă..., arăta negru de supărare* (PRED.). ◇ Expr. *A fi* (sau *a se face*) *negru ca pămîntul* v. pămînt. **13** *adj.* Fig. Care este trist, apăsător, deprimant, dezolant; greu. *Iar te-au apucat gîndurile negre* (SADOV.). ◇ *Boală neagră* v. boală. *Umor negru* v. umor. *Vărsat negru* v. vărsat. ◇ Expr. *A avea* (sau *a-i fi* cuiva) *inima neagră* = a fi foarte trist. *A face* (cuiva) *zile negre* = a-i pricinui cuiva supărări, a-i amărî viața. *A strînge bani albi pentru zile negre* v. ban. *Sărăcie neagră* v. sărăcie. **14** *s.m.* Fig. Mîhnire, jale. ◇ Expr. *A vedea* (sau *a zugrăvi*) (*totul* sau *toate*) *în negru* = a fi pesimist. **15** *adj.* Fig. (*pop.; despre oameni*) Care este rău (la inimă), crud, hain. ◇ Expr. *A avea suflet negru* sau *a fi negru la inimă* (ori *la suflet*) sau *a fi negru în cerul-gurii* = a fi rău, neîndurător. ◆ (*despre oameni*) Care este neliniștit, ticălos, criminal. ◆ (*despre acțiuni ale oamenilor*) Care denotă, care trădează un caracter infam, ticălos. **16** *adj.* (*despre întîmplări, evenimente etc.*) Care este grozav, teribil, cumplit; rușinos, dezonorant. *O pagină neagră în istoria limbii* (HEL.). **17** *adj.* (*despre magie*) Care este practicată de unele persoane cu scopul de a face rău sau de a ucide pe cineva, invocînd spiritele malefice și mai ales forțele demonice. **18** *adj.* (*bis.*) *Post negru* = post foarte sever, fără mîncare sau băutură. **19** *adj.* (*econ.*) *Economie neagră* = parte a economiei ale cărei producții sau realizări nu sînt incluse în statistica venitului național, fiind ascunse autorităților; economie secundară, economie subterană, piață neagră. *Bursa neagră* = comerț clandestin (unde mărfurile se vînd la preț de speculă). *Preț negru* = preț de speculă; suprapreț. *Piața neagră* v. piață. ◇ Loc.adv. *La negru* = *a*) cu preț de speculă; *b*) clandestin; în mod ilegal. Δ *Muncă la negru* = muncă în condiții ilegale, evitîndu-se astfel plata impozitelor către autoritățile de resort. • pl. *-i, -e.* /lat. ***nĭger, -gra, -grum***.

negrúșcă *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee meliferă, din familia ranunculaceelor, cu frunzele penate, cu florile albe-albăstrui și fructele capsule, cu numeroase semințe negre (*Nigella arvensis*). • pl. *-ște.* /***negru*** *+ -ușcă*.

negrúț, -ă *adj.* Negricios. ◇ (*subst.*) *Bată-te norii, negruță, De trei ani mi-ai fost drăguță* (POP.). • pl. *-i, -e.* /***negru*** *+ -uț*.

negurát, -ă *adj.* (*reg.; despre oameni*) Înnegurat; posomorît, mohorît, trist. • pl. *-ți, -te.* /v. ***negură***.

négură *s.f.* **1** (*adesea la pl.*) Ceață densă care se formează îndeosebi dimineața și seara, reducînd mult vizibilitatea; (*pop.*) negureală. *Neguri albe se rîdicau spre văzduhuri* (HOG.). ◆ Gener. (*cu determ. care indică materia*) Masă densă și mobilă de particule solide. *Plutea în vînt o negură de scrum* (PER.). **2** Întuneric, beznă; obscuritate. *În negura pădurii, Castelul... Stă trist, mucegăit* (COȘB.). ◇ Expr. *În negura vremii* v. vreme. **3** Fig. (*cu determ., de obicei introduse prin prep. „de”*) Mulțime, cantitate, număr mare, imens de ființe sau de lucruri. *O negură de lăcuste.* • pl. *-i,* (*înv., pop.*) *-e.* /lat. ***nĕbŭla, -ae***.

negureálă *s.f.* (*pop.*) Negură, pîclă. • pl. *-eli.* /***negură*** *+ -eală*.

neguríță *s.f.* Dim. al lui *negură*. • pl. *-e.* /***negură*** *+ -iță*.

neguríu, -íe *adj.* Neguros. • pl. *-ii.* /***negură*** *+ -iu*.

negurós, -oásă *adj.* **1** Care este acoperit, învăluit de negură; cețos, pîclos, neguriu. *Pămînt întunecos și neguros* (BIBLIA 1688). ◆ Ext. Care este întunecat; obscur, mohorît. **2** Fig. (*despre oameni sau despre ochii, privirea etc. ale lor*) Care este mohorît, trist, posomorît, încruntat. *Niciodată n-a văzut ochi mai neguroși* (SADOV.). **3** Fig. Care este imprecis, confuz, neclar. *Mintea îi e cam neguroasă* (C. NEGR.). • pl. *-oși, -oase.* /***negură*** *+ -os*.

negús *s.m.* **1** Titlu dat suveranilor Etiopiei. ◆ Persoană care poartă acest titlu. **2** (*ind. alim.*) Produs de panificație în forma unui băț, cu mult mac pe deasupra. • acc. și *négus.* pl. *-uși.* /<fr. ***négous***, germ. ***Negus***; cuv. etiopian.

negustór *s.m.* Persoană care se ocupă cu comerțul (particular); comerciant. ◇ Expr. *Negustor de piei de cloșcă* v. cloșcă. • pl. *-i.* și (*înv., pop.*) *neguțător,* (*înv.*) *neguțătoriu, negoțătoriu,* (*reg.*) *negustóriu s.m.* /lat. ***negōtiatōrius, -a, -um***.

negustorăș *s.m.* Dim. al lui *negustor*. ◇ (*deprec.*) *Se trage din oameni de mahala, poate negustorași, poate mardeiași* (STANCU). • pl. *-i.* /***negustor*** *+ -aș*.

negustoreásă *s.f.* **1** Femeie care se ocupă cu comerțul (particular). ◆ Soție de negustor; negustoriță. **2** (*peior.*) Femeie care caută să tragă foloase din orice și cu orice mijloace. • pl. *-ese.* și (*înv.*) *neguțătoreásă s.f.* /***negustor*** *+ -easă*.

negustorésc, -eáscă *adj.* **1** Care aparține negustorilor, care se referă la negustori; care este alcătuit din negustori. **2** Care ține de comerț, care se referă la comerț; comercial. *Au întrat în port 220 vase neguțitorești* (PER.). • pl. *-ești.* și (*înv.*) *neguțătorésc, -eáscă, neguțitorésc, -eáscă adj.* /***negustor*** *+ -esc*.

negustorésțe *adv.* Ca un negustor, în felul negustorului. ◇ Expr. *A merge negustorește* = a merge cu pas apăsat, nici prea repede, nici prea încet. • /***negustor*** *+ -ește*.

negustorí *vb. IV. intr., refl.* (*înv., pop.*) A cumpăra și a vinde o marfă pentru a realiza un profit; a practica meseria de negustor. ◆ (*tr.; compl. indică obiecte supuse schimbului sau substitute ale lor*) A comercializa; a trafica, a specula. *Trimeteau reprezentanții lor să negustorească mărfurile sau productele lor* (DOC.). ◆ Ext. A fructifica, a valorifica. *Dă-mi mie banii dumitale, să-i negustoresc* (POP.). • prez.ind. *-esc.* și (*înv., reg.*) *neguțători, neguțitori vb. IV.* /***negustor*** *+ -i*.

negustoríe *s.f.* **1** (*la sg.*) Activitate economică (particulară) privind circulația mărfurilor, vînzarea și cumpărarea lor; schimb de produse sub formă de vînzare-cumpărare; negoț, comerț (particular). ◇ Loc.vb. *A ridica negustorie* v. ridica. ◇ Expr. *A ține negustorie* v. ține. **2** Afacere, întreprindere comercială. *Neguțitoria stupilor este multă și în dobîndă* (EMIN.). ◆ Concr. (*înv.*) Marfă. *[Corăbiile] le încărcam... cu alte străine... neguțitorii* (BIBLIA 1688). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv., reg.*) *neguțătorie,* (*înv.*) *neguțitorie s.f.* /***negustor*** *+ -ie*.

negustoríme *s.f.* Mulțime de negustori. ◆ Tagma, breasla negustorilor. • /***negustor*** *+ -ime*.

negustoriță *s.f.* Negustoreasă. • pl. *-e.* /***negustor*** *+ -iță*.

negustóriu *s.m.* v. negustor.

negustorós, -oásă *adj.* Care este priceput în afaceri (comerciale). ◆ Ext. Care este înzestrat cu simț practic. • pl. *-oși, -oase.* /***negustor*** *+ -os*.

neguță *vb. I. tr.* (*înv., pop.*) **1** A face negoț. ◆ (*refl. recipr.*) A se tocmi, a se tîrgui. ◆ Fig. A duce tratative cu cineva pentru a-i smulge o favoare, oferindu-i în schimb altceva. **2** A cumpăra. **3** A vinde. *S-a dus cu boii de negoț Și boii i-au negoțit* (POP.). • prez.ind. *-ez, negóț.* și (*înv., reg.*) *negoță vb. I,* (*reg.*) *negoți vb. IV.* /lat. ***negotiari***.

neguțătór *s.m.* v. negustor.

neguțătoreásă *s.f.* v. negustoreasă.

neguțătorésc, -eáscă *adj.* v. negustoresc.

neguțători *vb. IV.* v. negustori.

neguțătoríe *s.f.* v. negustorie.

neguțătóriu *s.m.* v. negustor.

neguțitorésc, -eáscă *adj.* v. negustoresc.

neguțitorí *vb. IV.* v. negustori.

neguțitoríe *s.f.* v. negustorie.

neguvernamentál, -ă *adj.* (*despre organizații, instituții etc.*) Care nu aparține unui guvern, care nu reprezintă un guvern; nonguvernamental. • pl. *-i, -e.* /***ne***[1]***-*** *+* ***guvernamental***, după fr. *non-gouvernamental*, engl. *non governmental*.

nehárnic, -ă *adj.* Care nu este vrednic (de ceva). ◆ Leneș. • pl. *-ci, -ce.* /***ne***[1]***-*** *+* ***harnic***.

nehidrolizábil, -ă *adj.* (*biochim.*) Care nu poate fi hidrolizat. • pl. *-i, -e.* /***ne***[1]***-*** *+* ***hidrolizabil***.

nehotărîre *s.f.* Lipsă de hotărîre; ezitare, șovăială, îndoială. *Nehotărîrea lui era evidentă.* ◆ Fig. Lipsă de precizie; neclaritate. *Fata era la vîrsta nehotărîrii formelor* (D. ZAMF.). • pl. *-i.* /***ne***[1]***-*** *+* ***hotărîre***.

nehotărît, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care nu este hotărît, care este lipsit de hotărîre; șovăielnic, șovăitor, nesigur. ◆ Ext. (*despre atitudinile, comportamentul, vocea etc. ale oamenilor*) Care denotă, care trădează nehotărîre; șovăielnic, șovăitor, nesigur. *Mihai le dete drumul cu vorbe nehotărîte* (BĂLC.). ◇ (*adv.*) *La întrebarea lui neașteptată, ea răspunse nehotărît.* **2** Fig. (*despre imagini, zgomote etc.*) Care este lipsit de claritate, de precizie; neclar, confuz, vag. *Un vuiet surd și nehotărît* (HOG.). ◇ (*adv.*) *Se lăsa purtat de gîndurile care întotdeauna izvorăsc nehotărît și neisprăvit* (CE. PETR.). **3** (*gram.*) Care nu precizează, nu individualizează; nedefinit. ◇ *Adjectiv nehotărît* = adjectiv pronominal care însoțește substantivul fără să individualizeze obiectul denumit de acesta. *Pronume nehotărît* = pronume care dă indicații imprecise asupra obiectului al cărui nume îl înlocuiește. *Articol nehotărît* = articol care indică obiectul desemnat de substantiv drept reprezentant al speciei. *Numeral nehotărît* = numeral care exprimă un număr nedeterminat de obiecte sau de ființe. **4** (*mat.; înv.; despre mărimi*) Infinit. • pl. *-ți, -te.* /***ne***[1]***-*** *+* ***hotărît***.

neiádă *s.f.* v. naiadă.

néică *s.m.* (*pop.*) **1** Termen cu care se adresează, la țară, o persoană unui frate mai mare; bade, (*fam.*) nene. *Șezi, neică, zise fratele mai mic* (CAR.). ◆ Termen pe care și-l atribuie fratele mai mare cînd vorbește cu cel mai mic. **2** (*adesea urmat de un nume de persoană*) Termen cu care se adresează, la țară, o persoană mai tînără unui bărbat mai în vîrstă. ◆ Termen pe care și-l atribuie un bărbat cînd vorbește cu o persoană mai tînără. **3** Termen afectiv cu care, la țară, o fată se adresează flăcăului iubit sau la care recurge cînd vorbește despre acesta. ◆ Termen pe care flăcăul și-l atribuie cînd vorbește cu sau despre fata iubită. **4** (*fam.*) Termen care, întrebuințat într-o povestire sau într-o conversație, exprimă mirarea sau satisfacția vorbitorului. *Văzurăți, neică, ce mînie-l apucase?* (EFT.). • g.-d. *neichii* și (*reg.*) *nícă s.m.* /***nene*** *+ -ică*.

neiculeán *s.m.* (*pop.*) Neiculiță. • /***neică*** *+ -ulean*.

neiculíță *s.m.* (*pop.*) Dim. al lui *neică*; neiculean, (*fam.*) neicuță, neicușor. • /***neică*** *+ -uliță*.

neicușór *s.m.* (*pop.; fam.*) Neiculiță. • /***neică*** *+ -ușor*.

neicúț *s.m.* v. neicuță.

neicúță *s.m.* (*pop.; fam.*) **1** Neiculiță. **2** (*reg.*) Tată. • și *neicúț s.m.* /***neică*** *+ -uță*.

neidentificábil, -ă *adj.* Care nu poate fi identificat. • pl. *-i, -e.* /***ne***[1]***-*** *+* ***identificabil***.

neidentificát, -á *adj.* Care nu a fost identificat, recunoscut. *Obiect zburător neidentificat.* ◆ Care nu a fost stabilit, constatat. *Accident cu o cauză neidentificată.* • pl. *-ți, -te.* /***ne***[1]***-*** *+* ***identificat***.

neiertát, -ă *adj.* Care nu este sau care nu poate fi iertat cu îngăduit. *Păcat neiertat Fi-ți-va, că mă trezișî la viață* (BUD.). ◇ Loc.adj. *De neiertat* = condamnabil. • pl. *-ți, -te.* /***ne***[1]***-*** *+* ***iertat***[2].

neiertătór, -oáre *adj.* (*despre oameni*) Care nu iartă (ușor), care nu cruță; aspru, sever, nemilos. ◆ (*despre privirea, atitudinile etc. ale oamenilor*) Care exprimă duritate, severitate. ◆ (*despre boli*) Care este incurabil. • pl. *-ori, -oare.* /***ne***[1]***-*** *+* ***iertător***.

neigiénic, -ă *adj.* Care nu este igienic. • sil. *-gi-e-.* pl. *-ci, -ce.* /***ne***[1]***-*** *+* ***igienic***.

neiluzóriu, -ie *adj.* Care nu este iluzoriu; real. • pl. *-ii.* /***ne***[1]***-*** *+* ***iluzoriu***.

neimaginábil, -ă *adj.* Care întrece orice închipuire, care nu se poate imagina; de neînchipuit. ◆ Ext. Extraordinar, nemaipomenit. • pl. *-i, -e.* /***ne***[1]***-*** *+* ***imaginabil***.

neimitábil, -ă *adj.* Inimitabil. ◆ Ext. Unic, minunat, excepțional. *Ne arătau în scrierile lor neimitabila frumuseță a limbei* (C. NEGR.). • pl. *-i, -e.* /***ne***[1]***-*** *+* ***imitabil***, după fr. *inimitable*.

neimplicáre *s.f.* Lipsă de implicare. • pl. *-ări.* /***ne***[1]***-*** *+* ***implicare***.

neimplicát, -ă *adj.* Care nu este implicat, amestecat într-o acțiune. • pl. *-ți, -te.* /***ne***[1]***-*** *+* ***implicat***.

neimportánt, -á *adj.* **1** (*predomină ideea de valoare*) Care, prin nivelul calitativ îndoielnic, poate fi trecut cu vederea; neînsemnat, neglijabil. ◆ (*predomină ideea de mărime*) Care are dimensiuni mici. ◆ (*predomină ideea de cantitate*) Care este neglijabil prin proporții, prin cantitate. **2** Fig. Care este lipsit de strălucire; comun, obișnuit. **3** (*despre oameni*) Care este neînsemnat, de rînd, din popor, fără rang. • pl. *-ți, -te.* /***ne***[1]***-*** *+* ***important***.

neimpozábil, -ă *adj.* (*fin.; despre contribuabili*) Care nu poate fi sau care nu este supus la plata unui impozit. ◆ (*despre venituri*) Asupra căruia, prin lege, nu se percepe impozit. • pl. *-i, -e.* /***ne***[1]***-*** *+* ***impozabil***.

neimpresionábil, -ă *adj.* Care nu poate fi impresionat. • sil. *-si-o-.* pl. *-i, -e.* /***ne***[1]***-*** *+* ***impresionabil***.

neimpresionát, -ă *adj.* Care nu este impresionat. • sil. *-si-o-.* pl. *-ți, -te.* /***ne***[1]***-*** *+* ***impresionat***.

neinerțiál, -ă *adj.* (*fiz.; despre sisteme de referință*) Care se află în mișcare accelerată; în raport cu care nu se verifică principiul inerției. • sil. *-ți-al.* pl. *-i, -e.* /***ne***[1]***-*** *+* ***inerțial***.

neinfectăt, -ă *adj.* Care nu a fost infectat. • pl. *-ți, -te.* /***ne***[1]*-+* ***infectat***.

neinflamábil, -ă *adj.* (*despre substanțe*) Care nu se aprinde (ușor). • pl. *-i, -e.* /***ne***[1]*-+* ***inflamabil***.

neinfluențăbil, -ă *adj.* (*despre persoane*) Care nu se lasă (ușor) influențat. • pl. *-i, -e.* /***ne***[1]*-+* ***influențabil***.

neinformát, -ă *adj.* (*despre persoane*) Care nu a primit sau care nu și-a procurat informații; care nu s-a documentat prin cercetări amănunțite. • pl. *-ți, -te.* /***ne***[1]*-+* ***informat***.

neinițiát, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care nu este inițiată într-o activitate; nepriceput, neinformat, incompetent. *Cu greu un neinițiat ar gusta burlesca întîmplare* (CĂL.). <> Fig. *Urechi de critic neinițiate* (I. BAR.). • sil. *-ți-at.* pl. *-ți, -te.* /***ne***[1]*-+* ***inițiat***.

neinspirát, -ă *adj.* (*despre persoane*) Care nu este inspirat, prost inspirat. ◆ (*despre acțiuni, inițiative etc. ale oamenilor*) Care este deplasat, nepotrivit. <> (*adv.*) *A intervenit în discuție total neinspirat.* ◆ (*despre creații ale oamenilor*) Care este lipsit de originalitate. • pl. *-ți, -te.* /***ne***[1]*-+* ***inspirat***.

neinstruít, -ă *adj.* **1** (*despre persoane*) Care nu a urmat o formă de învățământ pentru a se instrui. ◆ Ext. Care nu posedă cunoștințe temeinice (în general). **2** (*despre ostași*) Care nu și-a îndeplinit stagiul militar (deși a împlinit vîrsta legală). • pl. *-ți, -te.* /***ne***[1]*-+* ***instruit***.

neintegrăbil, -ă *adj.* Care nu poate fi integrat. • pl. *-i, -e.* /***ne***[1]*-+* ***integrabil***.

neinteligént, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care nu este inteligent. ◆ Ext. (*despre acțiuni, inițiative etc. ale oamenilor*) Care denotă lipsă de gîndire sau de inteligență. <> (*adv.*) *A reacționat neinteligent, nediplomatic.* • pl. *-ți, -te.* /***ne***[1]*-+* ***inteligent***.

neinteligénță *s.f.* Lipsă de inteligență. • /***ne***[1]*-+* ***inteligență***.

neinteligíbil, -ă *adj.* (*despre scrisul cuiva sau despre manuscrise*) Care nu este inteligibil, care nu poate fi descifrat; nedescifrabil, ilizibil, neciteț. ◆ Ext. (*despre texte, scrieri etc.*) Care nu poate fi înțeles. *Însărcinat cu cercetarea memoriului, îl înapoiază... cu mențiunea „neinteligibil”* (I. BAR.). <> (*adv.*) *O pagină scrisă absolut neinteligibil.* • pl. *-i, -e.* /***ne***[1]*-+* ***inteligibil***.

neintenționát, -ă *adj.* Care este făcut fără intenție, fără voie. <> (*adv.*) *A lovit-o în trecere, neintenționat.* • sil. *-ți-o-.* pl. *-ți, -te.* /***ne***[1]*-+* ***intenționat***.

neinteresánt, -ă *adj.* Care nu trezește interes. ◆ Care nu este demn de atenție; banal. *Credem însă că n-ar fi neinteresantă o examinare a motivelor* (EMIN.). <> (*adv.*) *Se săturase să trăiască neinteresant.* • pl. *-ți, -te.* /***ne***[1]*-+* ***interesant***.

neintervénție *s.f.* Lipsă de intervenție; neamestec. ◆ (*jur.*) Principiu de drept internațional, potrivit căruia nici un stat nu are dreptul de a interveni în treburile interne ale altui stat. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***ne***[1]*-+* ***intervenție***, după fr. *non-intervention*.

neintervenționíst, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Individ, stat) care este adept al atitudinii, al politicii de neintervenție. **2** *adj.* Care ține de politica de neintervenție, care se referă la politica de neintervenție. • sil. *-ți-o-.* pl. *-iști, -iste.* /***ne***[1]*-+* ***interven-ționist***, după fr. *non-interventionniste*.

neionizánt, -ă *adj.* Care nu poate ioniza. • pl. *-ți, -te.* /***ne***[1]*-+* ***ionizant***.

neiós, -oásă *adj.* (*înv., reg.; despre regiuni, ținuturi etc.*) Care este acoperit cu (multă) zăpadă. ◆ (*despre unități de timp*) În care ninge mult. *Martie noios* (ODOB.). ◆ (*subst. m*) Luna decembrie. • pl. *-oși, -oase.* și *noiós, -oásă adj.* /***nea***[1] *+ -os*.

neirigát, -ă *adj.* **1** (*despre terenuri agricole*) Care nu este irigat. **2** (*anat.; despre organe, țesuturi etc.*) Prin care nu (mai) circulă sînge. • pl. *-ți, -te.* /***ne***[1]*-+* ***irigat***[2].

neisán *s.m.* (*înv.*) Naist. • pl. *-i.* și *naisán, neizán s.m.* /<tc. ***neyzen***.

neiscusínță *s.f.* Lipsă de iscusință. • pl. *-e.* /***ne***[1]*-+* ***iscusință***.

neiscusít, -ă *adj.* Care nu este iscusit. • pl. *-ți, -te.* /***ne***[1]*-+* ***iscusit***.

neispitít, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care nu poate fi ispitit sau care nu se lasă ispitit (de cineva sau de ceva). • pl. *-ți, -te.* /***ne***[1]*-+* ***ispitit***[2].

neisprăvít, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* (*despre acțiuni*) Care este lăsat neterminat, care nu are capăt sau sfîrșit. **2** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care nu are nici o situație, nici un rost, care este fără căpătîi, de nimic. ◆ Ext. (Om) incapabil. • pl. *-ți, -te.* /***ne***[1]*-+* ***isprăvit***[2].

neistovít, -ă *adj.* (*despre oameni*) **1** Care nu obosește (niciodată). *Pandele, ...neistovit, apărea imediat pe calul vînjos* (HOL.). ◆ Care este mereu activ. **2** Ext. Care nu se sfîrșește; inepuizabil, nesfîrșit. *Un neistovit spectacol* (I. BAR.). • pl. *-ți, -te.* /***ne***[1]*-+* ***istovit***.

neiubitór, -oáre *adj.* (*urmat de determ. introduse prin prep. „de”*) Care nu iubește (ceva). • pl. *-ori, -oare.* /***ne***[1]*-+* ***iubitor***.

neizán *s.m.* v. neisan.

neizbăvít, -ă *adj.* (*bis.*) Care nu a fost mîntuit. • pl. *-ți, -te.* /***ne***[1]*-+* ***izbăvit***.

neizbîndă *s.f.* Eșec, insucces, nereușită. *Mihai, fără a pierde inima din această neizbîndă,... din nou dă năvală asupra turcilor* (BĂLC.). • pl. *-zi.* /***ne***[1]*-+* ***izbîndă***.

neizbutíre *s.f.* Eșec, insucces, nereușită. *Încercarea lui a rămas o rușinoasă neizbutire* (EMIN.). • pl. *-i.* /***ne***[1]*-+* ***izbutire***.

neizbutít, -ă *adj.* Care nu este izbutit; nereușit. *Scena execuției neizbutite a lui Mihai* (BĂLC.). • pl. *-ți, -te.* /***ne***[1]*-+* ***izbutit***.

neizolát, -ă *adj.* Care nu este izolat. • pl. *-ți, -te.* /***ne***[1]*-+* ***izolat***.

neîmblát, -ă *adj.* v. neumblat.

neîmblînzít, -ă *adj.* **1** (*despre animale*) Care nu este îmblînzit, domesticit; sălbatic. **2** (*despre oameni*) Care nu este sau nu poate fi potolit, calmat. ◆ Ext. Care este neînduplecat, aprig; crunt, înverșunat, dur. *Mergea în război cu inima neîmblînzită* (EMIN.). **3** (*despre manifestări, atitudini etc. ale oamenilor*) Care trădează, care denotă neînduplecare, inflexibilitate. • pl. *-ți, -te.* /***ne***[1]*-+* ***îmblînzit***.

neîmpăcát, -ă *adj.* **1** Care nu este sau nu poate fi împăcat sau mulțumit. **2** (*despre oameni*) Care este neînduplecat, aprig; crunt, înverșunat. *Tinerețea și sărăcia sînt doi dușmani neîmpăcați* (EMIN.). <> Poet. *Vremea ce răstoarnă cu coasa-i nempăcată A falei omenirei vechi marturi* (ALECS.). ◆ (*despre sentimente*) Care este crunt, înverșunat. *O ultimă privire de ură neîmpăcată* (EMIN.). • pl. *-ți, -te.* și *nempăcát, -ă adj.* /***ne***[1]*-+* ***împăcat***.

neîmpădurít, -ă *adj.* (*despre terenuri*) Care nu este împădurit; fără păduri. *Pe dealurile neîmpădurite se produceau alunecări de teren.* • pl. *-ți, -te.* /***ne***[1]*-+* ***împădurit***.

neîmpărtășít, -ă *adj.* **1** (*despre gînduri, sentimente etc.*) Care nu este comunicat, destăinuit. **2** (*despre idei, păreri etc.*) Care nu este acceptat de altcineva. **3** (*bis.; despre oameni*) Care nu a luat împărtășanie. • pl. *-ți, -te.* /***ne***[1]*-+* ***împărtășit***[2].

neîmpiedicát, -ă *adj.* Care nu este împiedicat (de nimeni sau de nimic) din desfășurarea sa. <> (*adv.*) *Facultatea de-a traduce neîmpiedecat munca... musculară în muncă intelectuală* (EMIN.). • pl. *-ți, -te.* și *nempiedecát, -ă, nempiedicát, -ă adj.* /***ne***[1]*-+* ***împiedicat***.

neîmplímre *s.f.* Nerealizare a unei sarcini. ◆ Ext. Nerealizare, eșec. • pl. *-i.* /***ne***[1]*-+* ***împlinire***.

neîmplinít, -ă *adj.* **1** (*despre acțiuni, inițiative etc.*) Care nu a fost împlinit, realizat; neîndeplinit. *A lăsat... neîmplinite 24 milioane contribuțiuni* (EMIN.). **2** (*despre ființe*) Care nu a ajuns la deplina dezvoltare sau care s-a dezvoltat defectuos. • pl. *-ți, -te.* /***ne***[1]*-+* ***împlinit***.

neîmpovărát, -ă *adj.* Care nu este împovărat. • pl. *-ți, -te.* /***ne***[1]*-+* ***împovărat***.

neîmprejmuít, -ă *adj.* Care nu este împrejmuit. *Teren neîmprejmuit.* • pl. *-ți, -te.* /***ne***[1]*-+* ***împrejmuit***[2].

neîmprospătát, -ă *adj.* Care nu este împrospătat. • pl. *-ți, -te.* /***ne***[1]*-+* ***împrospătat***.

neînarmát, -ă *adj.* Care nu este înarmat. • pl. *-ți, -te.* /***ne***[1]*-+* ***înarmat***.

neîncadrábil, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care nu poate fi încadrat (într-o întreprindere, într-o instituție, într-o asociație etc.). • pl. *-i, -e.* /***ne***[1]*-+* ***încadrabil***.

neîncălzít, -ă *adj.* Care nu este încălzit. • pl. *-ți, -te.* /***ne***[1]*-+* ***încălzit***[2].

neîncăpătór, -oáre *adj.* Care nu are volum utilizabil mare. ◆ În care nu încape mult. • pl. *-ori, -oare.* /***ne***[1]*-+* ***încăpător***.

neîncărcát, -ă *adj.* Care nu este încărcat. • pl. *-ți, -te.* /***ne***[1]*-+* ***încărcat***[2].

neîncepút, -ă *adj.* Care nu este (încă) început, folosit; intact, întreg. <> (*în mit. pop.*) *Apă neîncepută* v. apă. • pl. *-ți, -te.* și (*pop.*) *nencepút, -ă adj.* /***ne***[1]*-+* ***început***[2].

neîncercát, -ă *adj.* Care nu a fost probat, verificat. • pl. *-ți, -te.* /***ne***[1]*-+* ***încercat***[2].

neîncetát, -ă *adj., adv.* **1** *adj.* Care are loc, care se desfășoară sau se repetă fără oprire, fără întrerupere; continuu, permanent. *Această neîncetată schimbare a conceptelor* (EMIN.). **2** *adv.* În mod constant; necontenit, încontinuu. *Învățați neîncetat* (NEAGOE). • pl. *-ți, -te.* și (*pop.*) *nencetát, -ă adj.* /***ne***[1]*-+* ***încetat***.

neînchipuít, -ă *adj.* Care (prin înfățișarea sa neobișnuită, prin caracterul aparte etc.) întrece puterea de închipuire, care nu poate fi închipuit, care nu se poate imagina; inimaginabil. <> (*adv.; ca determ. al unui adj. sau adv. căruia îi dă val. de super. abs.*) *Am dus-o greu. Neînchipuit de greu* (BAR.). <> *De neînchipuit* = *a*) Loc.adj. care depășește puterea de închipuire, care nu poate fi închipuit; *b*) Loc.adv. foarte, grozav de..., extrem de... • pl. *-ți, -te.* /***ne***[1]*-+* ***închipuit***.

neîncrédere *s.f.* Lipsă de încredere; îndoială, suspiciune. *Gonit de neîncrederea voastră și-a părintelui vostru* (EMIN.). <> *Vot de neîncredere* v. vot. • pl. *-i.* /***ne***[1]*-+* ***încredere***.

neîncrezátor, -oáre *adj.* (*despre oameni*) Care nu se încrede (ușor), care are îndoieli, bănuitor. • pl. *-ori, -oare.* /***ne***[1]*-+* ***încrezător***.

neîndămînă *s.f.* v. neîndemînă.

neîndămînós, -oásă *adj.* v. neîndemînos.

neîndemînáre *s.f.* **1** Lipsă de îndemînare, de iscusință; stîngăcie, nepricepere, inabilitate. *Neîndemînarea lui era simpatică.* **2** (*înv.*) Neajuns. *Împrejurare... care face de a simți... comerțul... felurite neîndemînări* (DOC.). • pl. *-ări.* /***ne***[1]*-+* ***îndemînare***.

neîndemînátic, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care nu are îndemînare, abilitate, pricepere, siguranță; nepriceput, inabil. *Era neîndemînatic la orice treabă casnică.* **2** *adj.* (*despre acțiuni, creații etc. ale oamenilor*) Care trădează lipsă de îndemînare, de pricepere sau de siguranță; stîngaci. *Cu gesturi neîndemînatice aranja niște cărți.* <> (*adv.*) *Suduie neîndemînatic* (SAHIA). • pl. *-ci, -ce.* /***ne***[1]*-+* ***îndemînatic***.

neîndemînă *s.f.* (*înv., reg.*) **1** Situație grea, împrejurare nefavorabilă. **2** Lipsă de comoditate, de condiții prielnice. *De nendemîna locului... s-au minunat* (DOS.). • pl. *-i.* și *neîndămînă, nendămînă, nendemînă s.f.* /***ne***[1]*-+* ***îndemînă***.

neîndemînós, -oásă *adj.* (*reg.; despre unelte*) Care nu poate fi mînuit cu ușurință; incomod. • pl. *-oși, -oase.* și *neîndămînós, -oasă adj.* /***ne***[1]*-+* ***îndemînos***.

neîndeplinít, -ă *adj.* (*despre planuri, proiecte etc.*) Care nu a fost îndeplinit; neexecutat, nerealizat. • pl. *-ți, -te.* /***ne***[1]*-+* ***îndeplinit***.

neîndestulátor, -oáre *adj.* Care nu este în cantitate suficientă, care nu îndestulează. • pl. *-ori, -oare.* /***ne***[1]*-+* ***îndestulător***.

neîndoiélnic, -ă *adj.* Care nu provoacă îndoială. ◆ Care nu poate stîrni obiecții; indiscutabil, incontestabil. • pl. *-ci, -ce.* /***ne***[1]*-+* ***îndoielnic***.

neîndoiós, -oásă *adj.* Care este sigur, hotărît, cert. *Om avut, cu credit mai mult decît neîndoios* (EMIN.). ◆ (*adv.*) În mod sigur, cu certitudine. • pl. *-oși, -oase.* /***ne***[1]*-+* ***îndoios***.

neîndrăgít, -ă *adj.* Care nu este îndrăgit. • pl. *-ți, -te.* /***ne***[1]*-+* ***îndrăgit***[2].

neîndreptățít, -ă *adj.* Care nu este îndreptățit, îndrituit, care nu are dreptul să facă ceva. *Bănuieli de neconsecvență... dintr-o parte cu totul neîndreptățită de a releva o asemenea chestiune* (EMIN.). • pl. *-ți, -te.* /***ne***[1]*-+* ***îndreptățit***.

neînduioșát, -ă *adj.* Care nu este înduioșat. • pl. *-ți, -te.* /***ne***[1]*-+* ***înduioșat***.

neînduplecáre *s.f.* Însușirea celui neînduplecat; inflexibilitate, hotărîre, fermitate. ◆ Ext. Cruzime. • pl. *-ări.* /***ne***[1]*-+* ***înduplecare***.

neînduplecát, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care nu se înduplecă sau nu poate fi înduplecat (ușor); inflexibil, hotărît, ferm. *Neînduplecatul Ioannițiu* (EMIN.). ◆ (*despre fapte, manifestări, atitudini etc. ale oamenilor*) Care denotă, care trădează hotărîre, inflexibilitate, fermitate. **2** Ext. Care dă dovadă de intoleranță; crud, necruțător, implacabil. <> (*adv.*) *S-ar cădea să mă urască... nenduplecat* (DAV.).

• pl. *-ți, -te.* și (*pop.*) *nenduplecát, -ă adj.* /***ne¹-*** + ***înduplecat.***

neîndúrare *s.f.* Lipsă de îndurare, de milă; cruzime, asprime. <> Loc.adv. *Cu neîndurare* = crud, aspru, fără milă. • pl. *-ări.* și (*pop.*) *nenduráre s.f.* /***ne¹-*** + ***îndurare.***

neîndurát, -ă *adj.* (*înv.; despre oameni*) Care este neîndurător, nemilos, crud. ◆ (*despre vocea, privirea etc. ale oamenilor*) Care exprimă neîndurare. *Nenduraţii ochi de gheaţă* (EMIN.). <> Loc.adj. *De neîndurat* = insuportabil. • pl. *-ți, -te.* și (*pop.*) *nendurát, -ă adj.* /***ne¹-*** + ***îndurat.***

neîndurătór, -oáre *adj.* (*despre oameni*) Care nu iartă; care este fără milă; nemilos, necruțător, neîndurat. ◆ (*despre vocea, privirea etc. ale oamenilor*) Care exprimă neîndurare. ◆ (*despre moarte, boli etc.*) Care se produce în mod fatal; implacabil, necruțător. <> (*adv.; ca determ. al unui adj. sau adv. căruia îi dă val de super. abs.*) *Timpul, neîndurător de scurt* (STANCU). • pl. *-ori, -oare.* și (*pop.*) *nendurătór, -oáre adj.* /***ne¹-*** + ***îndurător.***

neînflorít, -ă *adj.* Care nu este (încă) înflorit. • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***înflorit².***

neînfrícare *s.f.* Lipsă de teamă; vitejie, curaj, îndrăzneală. • pl. *-ări.* /***ne¹-*** + ***înfricare.***

neînfricát, -ă *adj.* (*despre ființe*) Care nu se înfricoșează, care nu se teme (de nimic); curajos, viteaz, neînfricoșat. ◆ (*despre atitudinea, comportamentul etc. ale oamenilor*) Care denotă, care trădează neînfricare, curaj. *Privire neînfricată.* <> (*adv.*) *Emil Racoviță... a luptat neînfricat* (PER.). • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***înfricat.***

neînfricoșát, -ă *adj.* (*înv.*) Neînfricat. • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***înfricoșat.***

neînfrînát, -ă *adj.* **1** (*despre acțiuni, sentimente etc.*) Care nu cunoaște limite, restricții. *O neînfrînată ambiție* (EMIN.). **2** (*despre ființe*) Ale cărui porniri nu pot fi stăvilite, domolite. ◆ (*despre oameni sau despre comportamentul lor*) Care denotă lipsă de reținere, de stăpînire. **3** (*despre vorbe, atitudini etc.*) Care este indecent, necuviincios. *Erau puțini aceia care-și îngăduiau cuvinte nenfrînate* (SADOV.). • pl. *-ți, -te.* și (*pop.*) *nenfrînát, -ă adj.* /***ne¹-*** + ***înfrînat.***

neînfrînt, -ă *adj.* Care nu este sau nu poate fi înfrînt (ușor); invincibil, imbatabil. <> Loc.adj. *De neînfrînt* = invincibil. • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***înfrînt.***

neîngăduínță *s.f.* (*înv.*) **1** Lipsă de înțelegere, de indulgență, de toleranță. ◆ Concr. Faptă care nu poate fi îngăduită. *Dînd știre la împăratul de neîngăduința lui Ion Vodă* (CRON.). **2** Ext. Diferend, conflict. *Să prade... Țara Ungurească pentru multe neîngăduințe* (UR.). **3** Lipsă de bunăvoință. • pl. *-e.* /***ne¹-*** + ***îngăduință.***

neîngăduíre *s.f.* Lipsă de îngăduință. • /***ne¹-*** + ***îngăduire.***

neîngăduitór, -oáre *adj.* Care nu îngăduie. ◆ Ext. Care nu iartă ușor. • sil. *-du-i-.* pl. *-ori, -oare.* /***ne¹-*** + ***îngăduitor.***

neîngrădít, -ă *adj.* Care nu este îngrădit. ◆ Fig. Care nu este limitat, restrîns. • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***îngrădit.***

neîngrijí *vb. IV. tr.* (*înv.*) A neglija. <> (*intr.*) *Se vede că el neîngrijise de vechea rană* (DOC.). • prez.ind. *-esc.* /de la ***neîngrijit,*** prin derivare regresivă.

neîngrijíre *s.f.* **1** Stare de delăsare. **2** Lipsă de grijă, de atenție; neglijență, neatenție. *Neîngrijirea cu care lăsase dulapul deschis* (EMIN.). • pl. *-i.* /***ne¹-*** + ***îngrijire.***

neîngrijít, -ă *adj.* **1** (*despre terenuri, clădiri etc.*) Care este în stare de delăsare, care nu este (bine) întreținut; părăginit. **2** (*despre persoane*) Care nu se îngrijește de ținuta sa; care nu este îngrijit, curat, dichisit; neglijent, dezordonat. ◆ (*despre ținută*) Care are un aspect neglijent, dezordonat, murdar. • pl. *-ți, -te.* și (*pop.*) *nengrijít, -ă adj.* /***ne¹-*** + ***îngrijit².***

neînsemnát, -ă *adj.* **1** (*predomină ideea de valoare*) Care, prin nivelul calitativ îndoielnic, poate fi trecut cu vederea; neimportant, neglijabil. *Acest bulgăre negru și neînsemnat ce se numește pămînt* (EMIN.). ◆ (*predomină ideea de cantitate*) Care este neglijabil prin proporții, prin cantitate. *La verificare i s-a găsit un plus neînsemnat de trei milioane lei.* ◆ (*predomină ideea de mărime*) De mici dimensiuni. *Neînsemnata mărime a corpului omenesc* (EMIN.). **2** Ext. Care este lipsit de strălucire; comun, obișnuit. *Era un poet neînsemnat.* • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***însemnat².***

neînspăimîntát, -ă *adj.* (*despre ființe*) Care nu este înspăimîntat. • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***înspăimîntat.***

neînstrăinát, -ă *adj.* Care nu a fost înstrăinat. • sil. *-stră-i-.* pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***înstrăinat².***

neînstrunát, -ă *adj.* Care nu poate fi înstrunat. • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***înstrunat.***

neînsuflețít, -ă *adj.* (*despre ființe*) Mort sau cu aspect de mort. ◆ (*despre spații, regiuni etc.*) Lipsit de viață, de agitație; inanimat. • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***însuflețit.***

neînsurát, -ă *adj.* (*despre bărbați*) Care nu este căsătorit; burlac, celibatar. *Că-s fecior neînsurat, Nici mustața nu mi-o dat* (POP.). • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***însurat¹.***

neîntemeiát, -ă *adj.* Care nu este bine argumentat, justificat; fără temei. *Dacă ele nu prezintă nici un fel de analogie, sînt lăsate la o parte ca neîntemeiate* (EMIN.). • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***întemeiat.***

neîntínat, -ă *adj.* Care nu este murdar de noroi. ◆ Fig. (*despre oameni*) Care și-a păstrat curățenia morală, puritatea; curat, inocent. • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***întinat.***

neîntîrzíat, -ă *adj.* Care nu întîrzie, care are loc fără întîrziere. *Să ceară... predarea neîntîrziată a celor două orașe* (EMIN.). <> (*adv.*) *Aceaste cete... neîntîrziat încungiurară oastea Poloniei* (ASACHI). ◆ Care trebuie executat imediat, care nu suportă amînare. • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***întîrziat.***

neîntórs, -oársă *adj.* Care nu s-a întors sau nu a fost întors, răsucit sau schimbat în altă poziție sau pe altă parte. <> Expr. *A dormi* (*somn*) *neîntors* = a dormi liniștit, adînc. *A se duce pe drum neîntors* (sau *pe cale neîntoarsă*) = a muri. • pl. *-și, -se.* /***ne¹-*** + ***întors².***

neîntrebuințát, -ă *adj.* Care nu a fost întrebuințat, folosit; care nu este degradat, deteriorat (prin folosire îndelungată). • sil. *-bu-in-.* pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***întrebuințat.***

neîntrecút, -ă *adj.* Care nu este sau nu poate fi întrecut. ◆ Ext. Care este grozav, extraordinar, excepțional, inegalabil. *Neîntrecuta poezie poporală* (EMIN.). • pl. *-ți, -te.* și (*pop.*) *nentrecút, -ă adj.* /***ne¹-*** + ***întrecut.***

neîntrerúpt, -ă *adj., adv.* **1** *adj.* Care are loc, care se desfășoară etc. fără întrerupere, fără oprire, continuu. *Două ceasuri de un mers aproape neîntrerupt* (HOG.). ◆ Ext. Permanent, veșnic. **2** *adv.* În mod necontenit, necurmat; încontinuu. *Merse neîntrerupt trei zile și trei nopți* (POP.). • pl. *-ți, -te.* și (*pop.*) *nentrerúpt, -ă adj.* /***ne¹-*** + ***întrerupt.***

neînturnát, -ă *adj.* (*pop.*) Care nu s-a întors sau nu a fost întors, răsucit sau schimbat în altă poziție sau pe altă parte; neîntors. <> Expr. *A se duce* (sau *a se lua*) *pe drum neînturnat* (sau *pe cale neînturnată*) = a muri, a dispărea. • pl. *-ți, -te.* și *nenturnát, -ă adj.* /***ne¹-*** + ***înturnat².***

neînțelegátor, -oáre *adj.* (*despre oameni*) Care nu înțelege, care refuză să înțeleagă, să accepte ceva. *Omul neînțelegător, ca un vas găurit* (POP.). • pl. *-ori, -oare.* și (*pop.*) *nențelegátor, -oáre adj.* /***ne¹-*** + ***înțelegător.***

neînțelégere *s.f.* Faptul de a nu (se) înțelege; lipsă de înțelegere. ◆ Concr. (*adesea la pl.*) Dezacord; conflict, diferend; discordie, ceartă. *Cînd se iveau neînțelegeri, judecata se făcea prin jurători* (BRĂ.). ◆ Confuzie creată ca urmare a interpretării greșite a unei afirmații, a unei situații etc. *Din cauza unei neînțelegeri, ziarul a publicat știrea falsă despre iminenta închidere a fabricii.* • pl. *-i.* /***ne¹-*** + ***înțelegere.***

neînțelépt, -eápță *adj., s.m., s.f.* (*despre persoane sau grupuri de persoane*) Care nu este înțelept. *Guvernul bizantin, slab de bătrînețe și... neînțelept* (EMIN.). ◆ (*despre atitudini, inițiative, acțiuni etc. ale oamenilor*) Care denotă lipsă de înțelepciune. *Decizie neînțeleaptă.* • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***înțelept.***

neînțelés, -eásă *adj.* Care nu este sau nu poate fi înțeles, priceput, explicat; greu de priceput, de explicat. *Dulcea, neînțeleasa, dar atît de fericita lui nebunie* (EMIN.). <> (*adv.*) *Cuvintele lui erau... bolborosite neînțeles* (CE. PETR.). ◆ Ext. Care nu poate fi cuprins de mintea omenească; inexplicabil; tainic, misterios, enigmatic. • pl. *-eși, -ese.* și (*pop.*) *nențelés, -eásă adj.* /***ne¹-*** + ***înțeles².***

neînțelés¹ *s.n.* Enigmă, nelămurire. *Și tot ce-i nențeles Se schimbă-n nențelesuri și mai mari Sub ochii mei* (BLA.). • pl. *-uri.* /***ne¹-*** + ***înțeles¹.***

neînvățát, -ă *adj.* Care nu este învățat. • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***învățat².***

neînvíns, -ă *adj.* Care nu este sau nu poate fi învins, invincibil. *O, soarte neînvinsă!* (EMIN.). ◆ Ext. Neînduplecat, neclintit. *El stătu neînvins la toate propunerile* (ASACHI). • pl. *-și, -se.* și (*pop.*) *nenvíns, -ă adj.* /***ne¹-*** + ***învins.***

nejít, -ă *s.n., adj., s.m.* v. năjit.

nejudecát, -ă *adj.* Care nu este sau care nu poate fi judecat. • pl. *-ți. -te.* /***ne¹-*** + ***judecat.***

nejudecátă *s.f.* Loc.adv. (*jur.*) *Cu nejudecată* = fără a fi fost judecat, fără o sentință de condamnare, în mod samavolnic. *Stăpînii puteau să scurteze viața cui pofteau, cu nejudecată* (ARGH.). • pl. *-ăți.* /***ne¹-*** + ***judecată.***

nejugánit *adj.* Care nu este jugănit. • pl. *-ți.* /***ne¹-*** + ***jugănit.***

nejúst, -ă *adj.* **1** Care nu este conform cu adevărul. **2** Care nu este echitabil. • pl. *-juști, -juste.* /***ne¹-*** + ***just.***

nejustificăbil, -ă *adj.* (*despre acțiuni, inițiative etc.*) Care nu se poate justifica. • pl. *-i, -e.* /***ne¹-*** + ***justificabil.***

nejustificát, -ă *adj.* Care nu este justificat. • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***justificat.***

nelabiál, -ă (*lingv.; despre sunete*) Care nu se articulează cu participarea buzelor. • sil. *-bi-al.* pl. *-i, -e.* /***ne¹-*** + ***labial.***

nelăcom, -ă *adj.* (*înv.; despre ființe*) Care este cumpătat la mîncare. ◆ Fig. Care este echilibrat, ponderat. • pl. *-i, -e.* /***ne¹-*** + ***lacom.***

nelalócul *adj., adv.* (*urmat de un adj.pos. sau de pron.pers. în gen.*) **1** *adj.* Care este, se desfășoară etc. în mod nepotrivit, altfel de cum ar fi normal. <> Expr. (*A fi*) *nelalocul lui* (sau *ei, său*) = (*mai ales despre afirmații*) a fi nepotrivit, deplasat. *A făcut o glumă nelalocul ei.* **2** *adv.* În mod nepotrivit, anormal. • /***ne¹-*** + ***la*** + ***loc.***

nelăiát, -ă *adj.* v. nelăut.

nelămurire *s.f* Starea celui nelămurit; nedumerire, mirare; încurcătură. ◆ Concr. Fapt insuficient lămurit, chestiune neclară, confuză. *Am o nelămurire.* • pl. *-i.* /***ne¹-*** + ***lămurire.***

nelămurít, -ă *adj.* Care nu este lămurit, care nu se poate distinge (precis); cu contururi incerte; nedeslușit, confuz, vag. *O melancolie nelămurită* (GHER.). ◆ (*despre oameni*) Care este nedumerit. ◆ Ext. Care este greu de precizat (prin cuvinte), de explicat, de definit, de lămurit. ◆ (*despre afaceri*) Care este obscur, dubios. *Învîrtise niște afaceri nelămurite* (CE. PETR.). • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***lămurit².***

nelăút, -ă *adj.* **1** (*pop.*) Care este murdar. **2** Spec. (*reg.; despre oameni*) Care este nespălat pe cap. ◆ Ext. Care este nepieptănat. • pl. *-ți, -te.* și (*reg.*) *nelăiát, -ă adj.* /***ne¹-*** + ***lăut².***

nelcoșág *s.n.* v. nielcoșag.

nelcoși *vb. IV.* v. nielcoși.

neleál, -ă *adj.* Care nu este leal. • pl. *-i, -e.* /***ne¹-*** + ***leal.***

neleapácă *s.f.* v. neleapcă.

neleápcă *s.f.* (*pop.*) **1** Vită care are mai puțin de doi ani. ◆ Gener. Orice femelă de animal care are mai puțin de doi ani. <> Expr. *A făta de neleapcă* = a lepăda (fătul). **2** Juncă ce a fătat înainte de a fi împlinit trei ani. ◆ Ext. Vacă la prima fătare. **3** Vacă sau juncă stearpă. • pl. *-epci, -epce.* și *neleapácă, neleáptă, neleáptcă s.f.* /<sl. veche *нелетка; cf. ucr. *нелинка, *наленка.*

neleáptă *s.f* v. neleapcă.

neleáptcă *s.f.* v. neleapcă.

nelecuít, -ă *adj.* **1** (*despre boli*) Care nu este sau nu poate fi vindecat; incurabil. ◆ (*despre oameni*) Care nu este tratat sau nu poate fi tratat (de o boală). **2** (*despre defecte, vicii etc.*) De care nu poți scăpa. ◆ (*despre oameni*) Care nu poate fi lecuit (de un năravi, de un viciu etc.). • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***lecuit.***

nelegál, -ă *adj.* (*jur.*) Care nu se face în temeiul unei legi, care nu este prevăzut de lege. ◆ Ext. Contrar unei legi. • pl. *-i, -e.* /***ne¹-*** + ***legal.***

nelegát, -ă *adj.* Care nu este legat. • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***legat⁴.***

nelegítim, -ă *adj.* **1** (*jur.*) Care nu este în conformitate cu legile în vigoare; ilegal. **2** (*despre structurile de conducere dintr-o țară*) Care nu a fost ales în mod democratic sau care a preluat puterea fără a respecta legile țării. **3** (și *copil nelegitim*) Care s-a născut în afara căsătoriei; natural, bastard. • pl. *-i, -e.* /***ne¹-*** + ***legitim,*** după fr. *illégitime.*

nelegitimitáte *s.f.* Lipsă de legitimitate; ilegitimitate. • pl. *-ăți.* /***ne¹-*** + ***legitimitate.***

N n

nelegiuíre *s.f.* Faptă care contravine legilor juridice sau preceptelor morale; fărădelege, păcat, infamie, crimă. *Să laudă nebunul în nelegiuirile sale* (D. GOL.). • pl. *-i.* /v. ***nelegiuit.***

nelegiuít, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care comite nelegiuiri; ticălos, infam, criminal. ◆ (*despre acțiuni, atitudini etc. ale oamenilor*) Care constituie, care reprezintă o nelegiuire. **2** (*înv., reg.*) Ateu, necredincios. *Întocmai ca țăranii cei nelegiuiți..., rîzînd de toți popii și de toate posturile* (HASD.). **3** (*pop.*) Care trăiește în concubinaj. • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***legiuit.***

neléi[1] *s.n.* (*reg.*) Vas de lemn în formă de pîlnie cu țeava de metal, folosit la umplerea butoaielor cu vin sau cu alte lichide. • pl. *-uri.* /<sl. veche **НАЛЕИ**.

neleí[2] *vb. IV.* **1** *tr.* (*reg.*) A netezi. **2** *refl.* A se lustrui prin frecare. • prez.ind. *-iesc.* /cf. *polei.*

nelénes, -ă *adj.* (*înv.; despre oameni*) Care nu este leneș; activ, harnic. *Fost-au acest Ștefan Vodă... om... nelenes* (UR.). • pl. *-i, -e.* /***ne¹-*** + ***leneș.***

nelenevós, -oásă *adj.* (*înv.; despre oameni*) Care nu este leneș; activ, harnic. • pl. *-oși, -oase.* /***ne¹-*** + ***lenevos.***

nelepceá *s.f.* (*reg.*) Dim. al lui *neleapcă*; nelepcică, nelepcuță. • pl. *-ele.* /***neleapcă*** + *-ea.*

nelepcícă *s.f.* (*reg.*) Nelepcea. • pl. *-ici.* /***neleapcă*** + *-ică.*

nelepcúță *s.f.* (*reg.*) Nelepcea. • pl. *-e.* /***neleapcă*** + *-uță.*

nelésne *adj.* (*înv.; despre acțiuni*) Care este greu, anevoie, dificil de înfăptuit. ◆ (*subst. f.*) Situație grea, dificilă; greutate, dificultate. *Cînd s-au suit într-acesta scaun, era multă nelesne* (DOS.). • /***ne¹-*** + ***lesne.***

nelesníre *s.f.* (*înv.*) Situație grea, dificilă; dificultate, greutate. *Ritorica... ne povățuiaște întru atîtea... nelesniri* (MOLN.). • pl. *-i.* /***ne¹-*** + ***lesnire.***

nelíber, -ă *adj.* Care nu este liber. • pl. *-i, -e.* /***ne¹-*** + ***liber².***

nelimitát, -ă *adj.* Care nu are limite; nemărginit, imens, nemăsurat, infinit. ◇ (*jur.*) *Puteri nelimitate* = prerogativă a organelor de stat de a lua măsuri fără ca, în inițiativa lor, să fie îngrădite de lege. • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***limitat.***

nelíniște *s.f.* **1 1** Stare de rău general, fizic și psihic, manifestată prin tulburări neurovegetative: roșeață sau paloare, transpirații sau uscăciune a mucoaselor, tahicardie sau bradicardie, palpitații și, în cazuri extreme, agitație, frămîntare, spasme digestive, tremurături etc. ◆ Ext. Tulburare, îngrijorare, teamă, anxietate, panică (nelămurită). *Îl apucau uneori momente de neliniște, de griji, de alarmări surde* (VLAH.). ◇ *Neliniște existențială* v. existențial. **2** Mișcare, acțiune continuă; neastîmpăr. *Îi vedeam ochii... Străluceau jucînd în neliniște* (VORN.). • pl. *-i.* /***ne¹-*** + ***liniște.***

neliniștí *vb. IV. refl., tr.* A-și pierde sau a face să-și piardă liniștea sufletească, a (se) umple de neliniște; a (se) tulbura, a (se) frămînta, a (se) îngrijora, a (se) alarma. • prez.ind. *-esc.* /de la ***neliniștit***, prin derivare regresivă.

neliniștíre *s.f.* Neliniște. • pl. *-i.* /***ne¹-*** + ***liniștire.***

neliniștít, -ă *adj.* (*despre ființe*) Care nu este liniștit; care se mișcă, se agită; neastîmpărat. ◆ Ext. Care este cuprins de agitație, de frămîntare, de neastîmpăr; agitat, tulburat, zbuciumat. *Extraordinarul lui simț pentru tot ce se petrecea în umbră... îl făcea neliniștit* (CĂL.). ◇ (*subst.*) *Poetul este un neliniștit veșnic.* ◆ (*despre mimica, privirea, vocea etc. ale oamenilor*) Care denotă neliniște. • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***liniștit.***

neliniștitór, -oáre *adj.* Care provoacă o stare de agitație. ◆ Ext. Care neliniștește, îngrijorează; îngrijorător. ◇ (*adv.*) *Degetele începură să-i tremure neliniștitor* (POPOV.). • pl. *-ori, -oare.* /***ne¹-*** + ***liniștitor.***

nelipicíos, -oásă *adj.* Care nu este lipicios. • pl. *-oși, -oase.* /***ne¹-*** + ***lipicios.***

nelipít, -ă *adj.* Care nu a fost lipit cu sau de ceva. • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***lipit².***

nelipsít, -ă *adj., adv.* **1** *adj.* Care este întotdeauna prezent, care nu lipsește niciodată. *Nelipsit de la adunările din casa lui Găvrilă* (POPOV.). ◆ Ext. Care nu se desparte de cineva sau de care nu se desparte cineva. *Nelipsiții Stănică și Olimpia* (CĂL.). **2** *adv.* (*înv.*) Neapărat. ◆ Necontenit. *Dorul care mă arde zi și noapte nelipsit* (CON.). • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***lipsit.***

nelivrát, -ă *adj.* (*despre mărfuri*) Care nu a fost livrat, furnizat. • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***livrat.***

nelocuíbil, -ă *adj.* (*despre imobile*) În care nu se poate locui; care nu este bun, care nu este adecvat pentru locuit. *Garsoniera era nelocuibilă.* • pl. *-i, -e.* /***ne¹-*** + ***locuibil.***

nelocuít, -ă *adj.* Care nu este locuit. • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***locuit.***

nelógic, -ă *adj.* Ilogic. *Spune lucruri... nelogice* (GHER.). • pl. *-ci, -ce.* /***ne¹-*** + ***logic.***

neloiál, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care nu își îndeplinește obligațiile asumate, care nu este loial (cuiva). ◆ Ext. (*despre acțiuni, manifestări etc. ale oamenilor*) Care este nesincer, necinstit. ◇ *Concurență neloială* v. concurență. • pl. *-i, -e.* /***ne¹-*** + ***loial.***

neluáre *s.f.* Loc.subst. (*înv.*) *Neluare aminte* sau *neluare de seamă* = neatenție. • pl. *-ări.* /***ne¹-*** + ***luare.***

neluát, -ă *adj.* Care nu este sau nu a fost luat. ◇ Loc.adj. *Neluat în seamă* sau (*înv.*) *neluat aminte* = nebăgat în seamă, neobservat. • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***luat.***

nelúcă *s.f.* v. nălucă.

nelucráre *s.f.* (*înv.*) Lipsă de acțiune; inactivitate. *Mi-am pierdut toată iarna în nelucrare* (ALECS.). ◇ Expr. *A rămîne în nelucrare, a ține în nelucrare* = a nu fi aplicat, folosit, exploatat. (*jur.*) *A lăsa în nelucrare* = a nu da curs unei acțiuni judiciare. • pl. *-ări.* /***ne¹-*** + ***lucrare.***

nelucrát, -ă *adj.* **1** Care nu este lucrat. **2** (*înv.; despre oameni*) Care nu este (suficient) cultivat, instruit. ◆ (*bis.; despre oameni*) Care nu este convertit la credința creștină. **3** (*înv.; despre forme de expresie, manifestări etc. ale oamenilor*) Care denotă, care trădează incultură. *Mearsă... la acea limbă nelucrată* (DOS.). • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***lucrat².***

nelucratív, -ă *adj.* (*despre inițiative, activități, afaceri etc.*) Care nu aduce profit; care nu este rentabil, folositor sau util. • pl. *-i, -e.* /***ne¹-*** + ***lucrativ.***

nelúme *s.f.* Loc.adj., adv. *Ca nelumea* = *a)* (care este) cum nu trebuie; *b)* (care este) cum nu se cade. • /***ne¹-*** + ***lume.***

nelumésc, -eáscă *adj.* Care este sau care pare a proveni din alt mediu decît cel în care se desfășoară existența umană. *Parcă sînt într-un peisaj nelumesc* (CA. PETR.). • pl. *-ești.* /***ne¹-*** + ***lumesc.***

neluminát, -ă *adj.* **1** Care nu este luminat, care nu primește lumină; care este lipsit de lumină. ◆ Fig. (*despre oameni*) Care este puțin instruit sau care nu este instruit; necultivat. ◇ (*subst.*) *Nu se mai săturau de agonisit averi pe spinarea proștilor și neluminaților* (SADOV.). • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***luminat².***

nelumít, -ă *adj.* (*despre tineri*) Care nu a apucat să se bucure de plăcerile vieții. • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***lumit.***

nemachiát, -ă *adj.* Care nu este machiat. • sil. *-chi-at.* pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***machiat.***

nemaiáltul, -a *pron.neg.* Expr. *Ca nemaialtul* = ca nimeni altul, care nu are termen de comparație. • pl. *-ții, -tele.* /***ne¹-*** + ***mai¹*** + ***altul.***

nemaiauzít, -ă *adj.* Care este atît de ieșit din comun, încît nimeni nu a auzit pînă acum de ceva asemănător; nemaipomenit, extraordinar. *De unde pot eu să-ți dau un astfel de lucru nemaiauzit?* (ISP.). • sil. *-a-u-.* pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***mai¹*** + ***auzit.***

nemaicunoscút, -ă *adj.* Care nu a mai fost cunoscut, întîlnit de nimeni, niciodată. ◆ Ext. Extraordinar. • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***mai¹*** + ***cunoscut.***

nemaidorít, -ă *adj.* Care nu mai este dorit. • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***mai*** + ***dorit.***

nemaiîntîlnít, -ă *adj.* Care nu a mai fost întîlnit, cunoscut sau auzit de nimeni, niciodată. ◆ Ext. Extraordinar. • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***mai¹*** + ***întîlnit.***

nemaipomenít, -ă *adj.* **1** Care este cum nu s-a mai pomenit. *Asta e nemaipomenit chiar și în vis* (HOL.). ◆ (*predomină ideea de cantitate*) Care este foarte important din punct de vedere cantitativ sau numeric; nenumărat. ◆ (*predomină ideea de val.*) Care este de o extremă importanță. *Părea să aibă și alte virtuți, pe lîngă nemaipomenita lui dibăcie de trăgător* (TUD.). ◆ (*predomină ideea de intensitate*) Care este foarte puternic, nețărmurit, intens. *Fusese cu dînsa de o mojicie nemaipomenită* (M. I. CAR.). **2** Ext. Formidabil, extraordinar. *O nemaipomenită privelițte* (ARGH.). ◇ (*adv.; ca determ. al unui adj. sau adv. căruia îi dă val de super. abs.*) *Vremi nemaipomenit de vechi* (EMIN.). • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***mai¹*** + ***pomenit.***

nemairostít, -ă *adj.* Care nu a fost rostit niciodată. • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***mai¹*** + ***rostit.***

nemaiștiút, -ă *adj.* Despre care nu se mai știe nimic, care a fost uitat. *Într-o vreme, la-nceput, Și-ntr-un leat nemaiștiut* (ARGH.). • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***mai¹*** + ***știut².***

nemaivăzút, -ă *adj.* Care este atît de ieșit din comun, încît nimeni nu a văzut vreodată ceva asemănător. ◆ Ext. Extraordinar. *Îți voi aduce trei smaralde nemaivăzute* (MINUL.). • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***mai¹*** + ***văzut².***

nemáră *s.f., adv.* v. nimară.

nemárginе *s.f.* Nemărginire. ◇ Fig. *Mă lăsam tîrît... într-o nemargine de vise* (EMIN.). • pl. *-i.* /***ne¹-*** + ***margine.***

nemat- Elem. de compunere „filament, fir". • și *nemato-.* /<fr. ***némat(o)-***; cf. gr. *νῆμα, -ατος* „fir, ață".

nematelmínt *s.m.* (*zool.; la pl.*) Încrengătură de viermi cilindrici, nesegmentați, care trăiesc în ape, în pămînt sau ca paraziți (*Nemathelmintes*); (*și la sg.*) vierme care face parte din această încrengătură. • pl. *-ți.* /<fr. ***némathelminthes***; cf. gr. *νῆμα, -ατος* „fir", *ἕλμινς, -ινθος* „vierme".

nemátic, -ă *adj.* (*despre materie*) În stare mezomorfă. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***nématique.***

nemato- v. nemat-.

nematoblást *s.n.* (*biol.*) Plastidă filiformă din citoplasmă. • pl. *-e.* /<fr. ***nématoblaste.***

nematocaúl, -ă *adj.* (*bot.*) Care are tulpină filamentoasă. • pl. *-i, -e.* /***nemato-*** + lat. *caulis, -is* „tulpină"; cf. gr. *νῆμα, -ατος* „fir".

nematocíst *s.n.* (*zool.*) Organ urticant la celenterate. • pl. *-e.* /<fr. ***nématocyste***; cf. gr. *νῆμα* „filament", *κύστις* „vezică".

nematód *s.n.* (*zool.; la pl.*) Clasă de viermi cilindrici paraziți, filiformi, aparținînd încrengăturii nematelminților, care au corpul lung și subțire și, în partea din față, o gură aparentă (*Nematoda*); (*și la sg.*) vierme care face parte din această clasă. • pl. *-e.* /<fr. ***nématodes***; cf. gr. *νῆμα, -ατος* „fir", *εἶδος* „aspect".

nematodóză *s.f.* (*med.*) Maladie parazitară la om și la animale provocată de nematode. • /<fr. ***nématodose.***

nematofíl, -ă *adj.* (*bot.; despre plante*) Care are frunze filamentoase. • pl. *-i, -e.* /***nemato-*** + *-fil*; cf. gr. *νῆμα, -ατος* „fir, filament", *φύλλον* „frunză".

nematomórfe *s.f. pl.* (*zool.*) Clasă de viermi cu corpul subțire și lung (*Nematomorpha*). • /<fr. ***nématomorphe.***

nemăngăiát, -ă *adj.* v. nemîngîiat.

nemăngîiát, -ă *adj.* v. nemîngîiat.

nemăréț, -eáță *adj.* (*înv.; despre oameni*) Care nu este măreț, care nu este fudul, arogant; modest. *A fost om darnic, nemăreț* (DOC.). • pl. *-ți, -țe.* /***ne¹-*** + ***măreț.***

nemărginíre *s.f.* Calitatea a ceea ce este nemărginit; imensitate, infinit. ◆ Concr. Întindere fără margini, spațiu nemărginit, nemargine. *[Noaptea] a-nseilat nemărginirea cu raze de argint și aur* (MACED.). • pl. *-i.* /***ne¹-*** + ***mărginire.***

nemărginít, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* Care nu are margini. ◆ Ext. Care se întinde, care continuă la infinit; necuprins, nelimitat, infinit. **2** *adj.* (*predomină ideea de spațiu*) Care este extraordinar de mare, de întins; vast, nemăsurat. *Dormiți în pace Sub cerul cel nemărginit* (Iosif). ◆ (*predomină ideea de cantitate*) Care este foarte numeros, important din punct de vedere cantitativ sau numeric; nenumărat. *Un roi nemărginit de țînțari* (EMIN.). ◆ (*predomină ideea de intensitate*) Care nu cunoaște limite. *Simțea pentru el o iubire nemărginită.* ◇ (*adv.*) *În sînul plăcerilor ce nemărginit se lănțuia* (MARC.). **3** *adj.* (*mat.*) Care poate depăși orice număr finit dat; nelimitat, infinit. **4** *s.n.* Nemărginire. *Directorul privi pe rînd la fiecare băieș, apoi ochii lui se fixară iarăși în nemărginit* (AGÂR.). • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***mărginit.***

nemăríre *s.f.* (*înv.*) Lipsă de îngîmfare, de semeție; modestie. • /***ne¹-*** + ***mărire.***

nemăritátă *adj.* (*despre femei*) Care nu este măritată; celibatară. ◇ (*reg.*) *Fată nemăritată* = fată bătrînă. • pl. *-e.* /***ne¹-*** + ***măritat².***

nemărturisít, -ă *adj.* **1** Care nu este spus deschis, pe față. **2** Care nu este declarat. • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***mărturisit.***

nemăsurát, -ă *adj.* **1** Care nu este sau nu poate fi măsurat, calculat. ◆ (*predomină ideea de spațiu*) Care este extraordinar de mare, de întins; vast, nemărginit. *Muntele nemăsurat și diform* (IBR.). ◆ (*predomină ideea de cantitate*) Care este foarte numeros, important din punct de vedere cantitativ sau numeric; nenumărat. *Nemăsuratele clase improductive* (EMIN.).

◆ (*predomină ideea de intensitate*) Care este foarte puternic, intens. *În tot corpul copilului s-a revărsat căldura unei fericiri nemăsurate* (EMIN.). ◇ (*adv.; ca determ. al unui adj. sau adv. căruia îi dă val. de super. abs.*) *O ambiție nemăsurat de mare.* **2** (*înv.*) Care depășește limitele normalului; excesiv, exagerat. *Prețuri nemăsurate* (DOC.). **3** (*despre oameni*) Care arată lipsă de stăpînire, de cumpătare în comportări; impulsiv. *Ca orice răsfățat al muzelor, și acesta era îndrăznеț și nemăsurat* (CAR.). • pl. *-ți, -te.* /***ne***[1]*-* + ***măsurat***[2].

nemăturát, -ă *adj.* Care nu a fost măturat. • pl. *-ți, -te.* /***ne***[1]*-* + ***măturat***[2].

néme *pron.neg.* v. nimeni.

neméice *adj. pl.* (*în antic. greacă*) *Jocuri nemeice* = serbări care aveau loc din doi în doi ani în cinstea lui Zeus Nemeios, constînd în întreceri atletice, lupte, curse de care și, din epoca elenistică, în competiții muzicale. • sil. *-me-i-.* /după fr. [Jeux] *Néméens*; cf. gr. *Νέμειος* <*Νεμέα*, vale și oraș în Argolida (Grecia).

nemenciunós, -oásă *adj.* v. nemincinos.

némeni *pron.neg.* v. nimeni.

neménie *s.f.* (*reg.*) Calitate de rudă; rudenie. ◆ Ext. Neam. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***neam*** + *-enie.*

nemenționát, -ă *adj.* Care nu a fost menționat. • pl. *-ți, -te.* /***ne***[1]*-* + ***menționat.***

némer *s.n. sg.* (*meteor.*) Vînt rece și puternic care bate în S-E Transilvaniei, dinspre E și N-E. • /<magh. *nemere.*

nemereálă *s.f.* v. nimereală.

nemerí *vb. IV.* v. nimeri.

nemerít, -ă *adj.* v. nimerit.

nemerítát, -ă *adj.* Care nu este meritat. • pl. *-ți, -te.* /***ne***[1]*-* + ***meritat.***

nemérnic, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) lipsită de scrupule; ticălos, infam, mîrșav. *Bătu pe nemernicii boieri în frunte* (SADOV.). **2** *adj.* (*pop.; despre ființe*) Care este vrednic de milă; sărman. *Trupa cam șchioapă, cam nemernică* (C. NEGR.). ◇ (*subst.*) *Părinte atotputernic! Rogu-mă, ca un nemernic* (DOC.). ◆ (*despre obiecte*) Care este mic, sărăcăcios, meschin. *Ce măruntă și nemernică i se pare [casa]* (SAHIA). **3** *adj., s.m., s.f.* (*înv.*) (Om) străin, pribeag, pripășit. *Nu te bucura așa degrabă, că încă ești nemernică pe aceste locuri* (CR.). ◆ Care este fără căpătîi; vagabond, rătăcitor. **4** *adj.* (*înv.*) Care este lipsit de valoare, de importanță; banal, meschin. *Te-ntoarce iarăși la traiul tău nemernic* (PET.). • pl. *-ci, -ce.* /<slav. **нам'ѣрьнъ** „care vine".

nemernicí *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică oameni*) A aduce într-o stare jalnică, nefericită, mizeră. *Prima lovitură a soartei îi dobora și-i nemernicea* (STANCU). ◇ (*refl.*) *Se nemernici pre cîmpuri de fiară spăimîntat* (MUM.). **2** *intr.* (*înv., reg.*) A pribegi, a rătăci. ◆ (*cu determ. care indică alte țări, alte regiuni etc.*) A se așeza, a se stabili. ◇ (*refl.*) *Tatăl mieu... s-au pogorît la Eghipet și s-au nemernicit acolo* (BIBLIA 1688). • prez. ind. *-esc.* /***nemernic*** + *-i.*

nemernicíe *s.f.* **1** Comportare mîrșavă; josnicie, ticăloșie, infamie. ◆ Concr. Faptă nedemnă. *Cugetări adînci asupra nemerniciilor lumești* (GAN.). **2** (*pop.*) Starea celui nemernic, sărman; sărăcie, mizerie, neputință. *Aveam nevoie... să strălucesc, dar vecina mea zîmbea nemerniciei mele* (SADOV.). **3** (*înv.*) Situația unei persoane străine, aflate în pribegie. ◆ Concr. Țară străină, loc străin. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***nemernic*** + *-ie.*

nemernicúță *s.f.* (*țes.; reg.*) Pînză groasă de bumbac; americă. ◆ Ext. Stambă de proastă calitate. • /***nemernic*** + ***americuță***, prin contaminare.

nemertín *s.m.* (*zool.; la pl.*) Clasă de viermi cilindrici (*Nemertinea*); (*și la sg.*) vierme care face parte din această clasă. • pl. *-i.* /<germ. ***Nemertinen.***

nemésnic *s.m., adj.* v. namestnic.

nemésnii *subst. pl.* v. namestnie.

nemestecát, -ă *adj.* **1** (*pop.; despre lucruri*) Care nu este amestecat. **2** Spec. (*despre alimente*) Care nu a fost mestecat în gură. ◇ (*adv.*) *Grăbindu-se, a înghițit nemestecat.* • pl. *-ți, -te.* /***ne***[1]*-* + ***mestecat***[3].

némeș, -ă *s.m., adj.* (*în Ev. Med.*) **1** *s.m.* Nobil maghiar, de obicei mic sau mijlociu. ◆ Ext. Persoană care aparținea unei categorii de stăpîni de pămînt fără titluri nobiliare. *Din mijlocul acestor mici nemeși s-a ridicat și o personalitate literară* (IORGA). ◆ Gener. Boier. ◆ (*la pl. art.*) Nobilime (maghiară), de obicei mică și mijlocie. *Românii, despuiați de orice drepturi, deveniră robi-iobagi ai nobilimii ungurești, ai nemeșilor* (ODOB.). ◇ (*înv., reg.*) *Nemeș-birău* = primar (nobil). **2** *adj.* (*despre oameni*) Care făcea parte din rîndul nemeșilor, care aparținea nemeșilor. ◇ (*înv.*) *Piatră nemeșă* = piatră prețioasă. *Aur, argint, pietri neamișe* (COR.). ◆ Ext. De familie boierească, de neam mare. • pl. *-i, -e.* și *némiș, -ă, neámiș, -ă,* (*înv.*) *neámeș, -ă s.m., adj.* /<magh. ***nemes.***

nemeșéi, -eá *s.m., adj.* Dim. al lui *nemeș.* • pl. *-ei, -ele.* /***nemeș*** + *-el.*

nemeșésc, -eáscă *adj.* Care ține de nemeși, care este propriu, caracteristic nemeșilor; de nemeș. *Popii români să dea și ei decima, dacă seamănă în locuri nemeșești* (BARIȚ.). ◆ Ext. Care este nobil, boieresc. • pl. *-ești.* și *nemișésc, -eáscă, nămeșésc, -eáscă adj.* /***nemeș*** + *-esc.*

nemeșéște *adv.* Ca nemeșii, în felul nemeșilor. • /***nemeș*** + *-ește.*

nemeși *vb. IV. tr.* (*compl. indică persoane*) A face nemeș sau boier. *Mai frățește au lucrat Ioann Draghi... cu patru români pre carii i-a nemeșit în anul de acum* (ȘINC.). • prez.ind. *-esc.* și *nemișí vb. IV.* /***nemeș*** + *-i.*

nemeșíe *s.f.* **1** Stare, calitate, rang de nemeș. **2** Colect. Clasa nemeșilor; totalitatea nemeșilor. *Nemeșia cea privileghiată!* (BUD.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***nemeș*** + *-ie.*

nemeșíg *s.n.* v. nemeșug.

nemeșoáică *s.f.* Soție sau fiică de nemeș; (*reg.*) nemeșoaie. • pl. *-ce.* /***nemeș*** + *-oaică.*

nemeșoáie *s.f.* (*reg.*) Nemeșoaică. • pl. *-oaie.* /***nemeș*** + *-oaie.*

nemeșúg *s.f.* (*înv.*) Nemeșie. *O hîrtie de nemeșug are* (BUD.). • și *nemeșíg, nemișúg s.n.* /<magh. ***nemesség.***

nemét[1] *s.n.* Colect. Totalitatea neamurilor cuiva; rude. *De-ar veni de bunăvoie, îi prindem cu tot nemetul lor aici* (ODOB.). • pl. *-uri.* /***neam*** + *-et.*

nemét[2] *s.m.* v. nămete.

nemetál *s.n.* (*chim.*) Element chimic fără luciu metalic, rău conducător de căldură și electricitate, care nu este maleabil și ductil; metaloid. • pl. *-e.* /***ne***[1]*-* + ***metal***, după fr. *non-metal.*

nemetalifér, -ă *adj. Substanțe* sau *zăcăminte nemetalifere* = minerale sau roci care au utilizare practică, folosindu-se ca atare sau după o preparare prealabilă. • pl. *-i, -e.* /***ne***[1]*-* + ***metalifer.***

neméte *s.m.* v. nămete.

nemeténie *s.f.* v. nămetenie.

nemeți *vb. IV.* v. nămeți.

nemíc *pron.neg., adv.* v. nimic.

nemíca *pron.neg., adv.* v. nimic.

nemícă *pron.neg., adv.* v. nimic.

nemijlocít, -ă *adj., adv.* **1** *adj.* Care se face fără mijlocirea vreunei persoane, fără interpunerea vreunei fapte, întîmplări etc. din afară; direct. ◇ *Cunoștință nemijlocită* = cunoștință obținută pe calea contemplării sau considerării directe, fără ajutorul argumentării, al fundamentării prin demonstrație. **2** *adj.* Care se succedă fără pauză, care urmează imediat în timp sau în spațiu. *În nemijlocita ei apropiere* (AGÂR.). **3** *adv.* În mod direct, pe o cale neocolită. *Văzînd că nu obține nici un rezultat concret, a intervenit nemijlocit pe lîngă dl Ionescu.* ◆ Fără întîrziere, îndată, numaidecît. *Elia nemijlocit au urmat lui Dabija* (ȘINC.). • pl. *-ți, -te.* /***ne***[1]*-* + ***mijlocit.***

nemílă *s.f.* **1** Lipsă de milă; cruzime. ◆ Ext. Caracter al celui nemilos; duritate, asprime. **2** (*înv.*) Concr. Faptă care denotă lipsă de milă, care arată cruzime. *Nemilele... cheamă-se soț... dracului* (DOC.). • pl. *-e.* /***ne***[1]*-* + ***milă***[1].

nemilós, -oásă *adj.* **1** Care nu cunoaște mila; neîndurător, aspru, crud, nemilostiv. ◆ (*adv.*) Fără milă, cumplit. ◇ (*adv.*) *Vîntul bate nemilos.* **2** Fig. (*despre boli*) Care este incurabil. **3** (*despre fenomene ale naturii*) Care este necruțător, teribil, grozav. • pl. *-oși, -oase.* /***ne***[1]*-* + ***milos.***

nemilosírdie *s.f.* (*înv.*) Lipsă de milă. *Să fugim de nemilosîrdie* (COR.). ◆ Concr. Faptă nemiloasă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<sl. veche **немилосрьдиѥ.**

nemilosténie *s.f.* (*înv.*) Lipsă de milă. *Cum pier boierii pentru nemilostenie și să duc în matca focului* (VARL.). ◆ Concr. Faptă nemiloasă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***ne***[1]*-* + ***milostenie.***

nemilostív, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este nemilos. ◇ (*subst.*) *Derepții plată au, iară nemilostivii, nemiluire* (COR.). ◆ (*adv.*) Fără milă, cumplit. *Fulgerele și trăsnetele... nemilostiv îi prăpădea* (CANT.). **2** Fig. (*despre boli*) Care este incurabil. *A fost lovit de o boală nemilostivă* (GHICA). **3** (*despre fenomene ale naturii*) Care este necruțător, teribil, grozav. *Hotărî să înfrunte iar căldura nemilostivă* (SADOV.). ◆ (*reg.; subst. f. pl.*) Una dintre denumirile ielelor. • pl. *-i, -e.* /***ne***[1]*-* + ***milostiv.***

nemilostivíre *s.f.* Lipsă de milă. ◇ Loc.adv. *Cu nemilostivire* = fără milă, cu cruzime, în mod nemilos. *Tăia în carne vie cu nemilostivire* (ISP.). ◆ Concr. (*înv.*) Faptă nemiloasă. • pl. *-i.* /***ne***[1]*-* + ***milostivire.***

nemiluíre *s.f.* Lipsă de milă, de îndurare. • pl. *-i.* /***ne***[1]*-* + ***miluire.***

nemiluít, -á *adj.* **1** Care se află în cantitate mare, fără măsură, mult. *Încotro se întorceau bilșug nemiluit* (DELAVR.). ◇ (*adv.*) *Zăpada cădea nemiluit* (SANDU-A.). ◇ Loc.adv. (*subst. f.*) *Cu nemiluita* = în cantitate foarte mare, din belșug; fără socoteală, fără măsură; (*pop.; fam.*) cu ghiotura. **2** (*înv.*) Care este fără milă, fără cruțare. ◆ Ext. Îndîrjit, înverșunat. *Trage cu coasa nemiluit* (ISP.). • pl. *-ți, -te.* /cf. ***milă***[1].

nemincinós, -oásă *adj.* (*înv., pop.; despre oameni*) Care nu este mincinos. ◇ Loc.adv. *Pe nemincinos* = fără exagerare, într-adevăr. • pl. *-oși, -oase.* și (*înv.*) *nemenciunós, -oásă adj.* /***ne***[1]*-* + ***mincinos.***

nemínte *s.f.* Lipsă de minte, de judecată; prostie. • /***ne***[1]*-* + ***minte.***

nemintós, -oásă *adj.* (*înv., pop.; despre oameni*) Care nu este mintos; prost. • pl. *-oși, -oase.* /***ne***[1]*-* + ***mintos.***

nemistuít, -ă *adj.* **1** (*despre alimente*) Care nu a fost digerat. **2** (*despre foc, flăcări etc.*) Care nu încetează. *Nemistuitul jar de soare* (ARGH.). **3** (*înv.*) Care nu este organizat; haotic. • pl. *-ți, -te.* /***ne***[1]*-* + ***mistuit.***

némiș, -ă *s.m., adj.* v. nemeș.

nemișcáre *s.f.* **1** Stare a ceea ce nu se mișcă; imobilitate, neclintire. **2** Absență a oricărei mișcări. *Boierii stau în nemișcare* (TOPÎR.). ◆ Ext. Liniște. *Tăcere este totul și nemișcare plină* (HEL.). **3** Lipsă de acțiune, de activitate; inactivitate; pasivitate, inerție. *Voi ce stați în nemișcare, N-auziți prin somnul vostru acel glas triumfător?* (ALECS.). • pl. *-ări.* /***ne***[1]*-* + ***mișcare.***

nemișcát, -ă *adj.* **1** Care nu se mișcă sau care nu poate fi mișcat din loc; neclintit, imobil. ◇ Expr. *A sta nemișcat (pe loc)* v. sta. ◆ Ext. Care este imobilizat. **2** Care este țeapăn, rigid, încremenit. *Pîndii pe-ascuns figura-i nemișcată* (TOPÎR.). ◆ Ext. Care este fără viață, inert. *Atît de albă fața-i și-atît de nemișcată* (EMIN.). **3** Fig. Care este hotărît, ferm. *El totuși au rămas tare și nemișcat în sfatul său* (ȘINC.). • pl. *-ți, -te.* /***ne***[1]*-* + ***mișcat.***

nemișcătór, -oáre *adj.* Care este nemișcat, imobil. ◆ Spec. (*înv.; despre bunuri, proprietăți etc.*) Imobil. ◇ *Avere nemișcătoare* v. avere. *Lucru nemișcător* v. lucru. • pl. *-ori, -oare.* /***ne***[1]*-* + ***mișcător.***

nemișésc, -eáscă *adj.* v. nemeșesc.

nemișí *vb. IV.* v. nemeși.

nemișúg *s.n.* v. nemeșug.

némite *adv.* (*pop.*) Cu atît mai puțin; darămite. • acc. și *nemíte.* /***ne***[1]*-* + ***[dară]mite.***

nemîncáre *s.f.* Faptul de a nu mînca, de a nu fi mîncat. *Cîteva zile de nemîncare* (GAL.). ◆ Ext. Foame. • pl. *-ări.* /***ne***[1]*-* + ***mîncare.***

nemîncát, -ă *adj.* **1** (*despre ființe*) Care nu a mîncat. ◇ Expr. *Pe inima nemîncată* = pe nemîncate v. inimă. ◆ Flămînd. **2** (*despre alimente, bucate*) Care nu este mîncat, care a rămas după ce s-a stat la masă. • pl. *-ți, -te.* /***ne***[1]*-* + ***mîncat***[2].

nemîndru, -ă *adj.* (*înv.*) **1** (*despre oameni*) Care este modest. **2** Care este lipsit de înțelepciune. ◇ (*subst.*) *Înțelegeți, nemîndrilor, că nu sînteți înțelepți!* (DOC.). ◆ Ext. Nebun. • pl. *-i, -e.* /***ne***[1]*-* + ***mîndru.***

nemîngăiát, -ă *adj.* v. nemîngîiat.

nemîngîiát, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care nu-și poate găsi mîngîiere, consolare în urma unei dureri, a unei pierderi etc. suferite; neconsolat, inconsolabil. *Se întorcea acasă nemîngîiată, cu gîndul că fiu-său nu mai are leac* (CAR.). ◆ Ext. Nenorocit. ◆ (*despre dureri, necazuri etc.*) Care nu poate fi liniștit, potolit, domolit, alinat. **2** (*despre privirea, vocea etc. ale oamenilor*) Care trădează o durere nepotolită. *Ochii tinerei femei... strălucesc nemîngîiați* (PER.). • pl. *-ți, -te.* și (*înv., reg.*) *nemîngăiát, -ă, nemăngăiát, -ă, nemăngîiát, -ă adj.* /***ne***[1]*-* + ***mîngîiat.***

nemîngîiére *s.f.* Neconsolare. ◆ Ext. Durere adîncă, neîmpăcată; tristeţe, nefericire. *Ei purtau mare nemîngîiere în sufletul lor* (CR.). • pl. *-i.* /***ne***[1]*-* + ***mîngîiere***.

nemîniós, -oásă *adj.* (*înv.*; *despre oameni*) Care nu este mînios, care nu se mînie (uşor). ◆ Ext. Care este blînd, bun. • pl. *-oşi, -oase.* /***ne***[1]*-* + ***mînios***.

nemlădiós, -oásă *adj.* Care nu este mlădios. • pl. *-oşi, -oase.* /***ne***[1]*-* + ***mlădios***.

nemoderát, -ă *adj.* Care este lipsit de moderaţie, de cumpătare. • pl. *-ţi, -te.* /***ne***[1]*-* + ***moderat***.

nemodulát, -ă *adj.* Care nu este modulat. • pl. *-ţi, -te.* /***ne***[1]*-* + ***modulat***.

nemorál[1]**, -ă** *adj.* (*despre oameni*) Care nu este moral. ◆ (*despre atitudini, fapte, acţiuni etc. ale oamenilor*) Care denotă, trădează lipsă de moralitate. • pl. *-i, -e.* /***ne***[1]*-* + ***moral***.

nemorál[2]**, -ă** *adj.* (*despre plante*) Care trăieşte sau creşte în păduri. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***némoral***, lat. ***němŏralis, -e*** <***němus, -oris*** „pădure".

nemoralitáte *s.f.* Imoralitate. • /***ne***[1]*-* + ***moralitate***.

nemoténie *s.f.* **1** Legături de familie; înrudire. **2** Rudă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***neam*** + *-otenie*; cf. *nemetenie*.

nemotí *vb. IV. refl.* A se înrudi cu... • prez.ind. *-esc.* /cf. *nemotenie*.

nemotivát, -ă *adj.* (*despre acţiuni, reacţii etc. ale oamenilor*) Care nu are sau nu-şi găseşte motivare. ◇ *Absent nemotivat* v. absent. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***non-motivé***.

nempăcát, -ă *adj.* v. neîmpăcat.

nempiedecát, -ă *adj.* v. neîmpiedicat.

nempiedicát, -ă *adj.* v. neîmpiedicat.

nemţeán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populaţia de bază a judeţului Neamţ sau a oraşului Piatra-Neamţ sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii judeţului Neamţ sau ai oraşului Piatra-Neamţ. **2** *adj.* Care aparţine judeţului Neamţ, oraşului Piatra-Neamţ sau nemţenilor, care se referă la judeţul Neamţ, la oraşul Piatra-Neamţ sau la nemţeni; originar din judeţul Neamţ sau din oraşul Piatra-Neamţ. • pl. *-eni, -ene.* /nm. pr. (judeţ în România) ***Neamţ*** + *-ean*.

nemţésc, -eáscă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care aparţine Germaniei sau poporului german, care se referă la Germania sau la poporul german; care provine din Germania sau de la germani; german. *Nu putem proba cum că autorul... ar fi învăţat în şcoli nemţeşti* (EMIN.). ◆ Ext. Austriac. ◇ *Boală nemţească* v. boală. *Rachiu nemţesc* v. rachiu. ◇ Expr. (*glum.*) *Cald nemţesc* = (*în legătură cu sensul „rece" al cuvîntului german „Kalt"*) frig. ◆ (*subst. f.*) Limba germană. **2** *adj.* (*despre obiecte*) Care este fabricat, lucrat, făcut de germani sau în Germania, de austrieci sau în Austria. **3** *adj.* (*înv.*; *despre îmbrăcăminte*) Care este făcut după moda occidentală. *S-a prefăcut într-un băiet ca de opt ani, îmbrăcat cu straie nemţeşti* (CR.). ◆ Ext. (*pop.*) Orăşenesc. **4** *s.f. art.* (*reg.*) Numele unui dans popular cu lăutari; nemţişorul. ◆ Melodie după care se execută acest dans. **5** *s.m.* Monedă austriacă, echivalentul a 40 de creiţari, care a circulat în Ardeal. • pl. *-eşti.* /***neamţ*** + *-esc*.

nemţéşte *adv.* **1** Ca nemţii, în felul nemţilor; în limba germană. *Nu ştiam că vorbiţi aşa bine nemţeşte* (BRĂ.). ◆ (*fam.*; *de obicei în legătură cu vb. „a lucra"*) În mod tranic, solid. ◆ Spec. (*subst.*) Limba germană. *Ştie bine nemţeşte.* **2** Săseşte. **3** (*în legătură cu vb. „a se îmbrăca"*) După moda occidentală. *El era îmbrăcat nemţeşte* (SLAV.). ◆ Ext. (*pop.*) Orăşeneşte. • /***neamţ*** + *-eşte*.

nemţí *vb. IV. refl.* **1** A se asimila cu populaţia de limbă germană, a adopta modul de viaţă nemţesc. ◆ Ext. A se occidentaliza. **2** A adopta moda vestimentară occidentală. ◆ Ext. (*pop.*) A se îmbrăca orăşeneşte. • prez.ind. *-esc.* /***neamţ*** + *-i*.

nemţíe *s.f.* **1** (*înv.*; *în constr. prep.*) Limba germană. *Acum întîi de pre nemţie pre românie întoarse* (DOC.). **2** (*reg.*) Modă orăşenească. **3** (*reg.*) Îmbrăcăminte orăşenească. **4** (*fam.*) Nemţime. • g.-d. *-iei.* /***neamţ*** + *-ie*.

nemţíme *s.f.* Colect. Mulţime de nemţi; totalitatea nemţilor; (*fam.*) nemţie. • /***neamţ*** + *-ime*.

nemţişór *s.m.* **1** Dim. al lui *neamţ*. **2** (*bot.*; *la pl.*) Nume dat mai multor specii de plante erbacee din familia ranunculaceelor, cu frunzele divizate şi cu florile de obicei albastre, prevăzute cu un pinten (*Delphinium*); (*şi la sg.*) plantă care face parte din fiecare dintre aceste specii. **3** (*bot.*; *reg.*; *la pl.*) Nume dat unor bureţi comestibili, de culoare gălbuie şi cu pălăria ondulată (*Caqntharellus cibarius*); urechiuşe, gălbiori. **4** Dans popular cu lăutari; nemţească. • pl. *-i.* /***neamţ*** + *-işor*.

nemţoáică *s.f.* **1** Femeie care face parte din populaţia de bază a Germaniei sau este originară de acolo; germană. ◆ Ext. Femeie care face parte din populaţia de bază a Austriei sau este originară de acolo; austriacă. **2** Guvernantă (de origine germană). *Rămas de mic fără mamă, crescuse pînă la paisprezece ani sub îngrijirea unei nemţoaice bătrîne* (VLAH.). • pl. *-ce.* /***neamţ*** + *-oaică*.

nemţófil, -ă *s.m., s.f., adj.* Germanofil. • pl. *-i, -e.* şi *neamţofil, -ă s.m., s.f., adj.* /***neamţ[o]*** + ***fil***.

nemţoicúţă *s.f.* **1** Dim. al lui *nemţoaică*. **2** (*bot.*; *reg.*) Condurul-doamnei (*Tropaeolum majus*). • pl. *-e.* /***nemţoaică*** + *-uţă*.

nemulţămí *vb. IV.* v. nemulţumi.

nemulţămíre *s.f.* v. nemulţumire.

nemulţămít, -ă *adj.* v. nemulţumit.

nemulţămitór, -oáre *adj.* v. nemulţumitor.

nemulţămitóriu, -oáre *adj.* v. nemulţumitor.

nemulţumí *vb. IV. tr.* (*compl. indică persoane*) A produce nemulţumire; a indispune, a supăra. ◆ (*refl.*) A se simţi nemulţumit. *Fata a urmat slujba ei... fără să dea prilegiu... sîntei Vineri să se nemulţumească* (POP.). • prez.ind. *-esc.* şi (*înv., reg.*) *nemulţămí vb. IV.* /***ne***[1]*-* + ***mulţumi***.

nemulţumíre *s.f.* Faptul de a fi nemulţumit; stare a celui nemulţumit; supărare, mîhnire; insatisfacţie, contrarietate. ◆ Neajuns, neplăcere, necaz. *Munca împacă multe nemulţămiri din viaţă* (PER.). **2** (*înv.*) Lipsă de recunoştinţă; ingratitudine. • pl. *-i.* şi (*reg.*) *nemulţămíre s.f.* /***ne***[1]*-* + ***mulţumire***.

nemulţumít, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care nu este mulţumită. **2** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care are o nemulţumire; supărat, mîhnit; contrariat. *N-avea de ce să se arate nemulţumit* (E. BAR.). **3** *adj.* (*despre ochi, privire, voce etc.*) Care exprimă nemulţumire. **4** *s.f. pl.* (*înv.*) Lipsă de recunoştinţă; ingratitudine. • pl. *-ţi, -te.* şi (*reg.*) *nemulţămít, -ă adj.* /***ne***[1]*-* + ***mulţumit***.

nemulţumitór, -oáre *adj.* **1** Care nu este mulţumitor. **2** (*înv., reg.*) Care este nerecunoscător; nemulţumit. • pl. *-ori, -oare.* şi (*înv., pop.*) *nemulţămitór, -oáre,* (*înv.*) *nemulţămitóriu, -oáre adj.* /***nemulţumi*** + *-tor*.

nemuréle *s.n. pl.* (*reg.*) Dim. al lui *neamuri*. • /***neamuri***, pl. lui *neam* + *-ele*.

nemurí *vb. IV. tr.* (*compl. indică oameni sau creaţii ale lor*) A face să trăiască veşnic în amintirea oamenilor, a face să reziste timpului, să devină nemuritor (slăvind, preamărind, cîntînd); a imortaliza. *Ţară... Ce-ai greşit de vor toţi proştii slava să ţi-o nemurească?* (VLAH.). • prez.ind. *-esc.* /de la ***nemuritor***, prin derivare regresivă.

nemuríre *s.f.* **1** Calitatea de a fi nemuritor; faptul de a trăi veşnic; stare a celui ce este nemuritor. *Tu-mi cei chiar nemurirea mea În schimb pe-o sărutare* (EMIN.). ◇ Loc.adv. (*fam.*) *La nemurire* = *a*) fără sfîrşit, veşnic; *b*) extrem de tare, de intens, de mult. *Te iubesc la nemurire* (CAR.). ◆ (*bis.*) Viaţă veşnică. **2** Concr. Amintire menită să reziste timpului, destinată să trăiască veşnic; glorie veşnică. *Sînt puţini fericiţi cărora soarta le îngăduie să intre, fiind vii încă, în panteonul nemuririi* (ANG.). ◇ *Nemurirea sufletului* = (*în tradiţia platoniciană, în creştinism*) teză potrivit căreia sufletul supravieţuieşte morţii corpului uman, argumentele decisive fiind revelaţia şi credinţa religioasă. ◇ Loc.vb. *A trece la nemurire* = a face să devină nemuritor, a nemuri, a imortaliza. • pl. *-i.* /de la ***nemuritor***.

nemuritór, -oáre *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (*în unele concepţii religioase şi în basme*) Fiinţă, suflet) care nu moare niciodată, care trăieşte veşnic. *Lăcaşuri cereşti, unde nemuritori gustă plăceri nemărginite* (MARC.). **2** *s.m.* Spec. (*cu val. de nm. pr.*) Zeu. ◆ Dumnezeu. **3** *adj.* Care este menit să reziste timpului, care este destinat să trăiască veşnic în amintirea oamenilor; nepieritor, veşnic. ◆ Ext. Care este destinat gloriei, celebrităţii eterne; nepieritor. ◆ (*subst. m. pl.*) Membrii Academiei Franceze; (*şi la sg.*) fiecare dintre aceşti membri. • pl. *-ori, -oare.* /***ne***[1]*-* + ***muritor***.

nemutábil, -ă *adj.* Care nu trebuie sau care nu poate fi mutat, schimbat. • pl. *-i, -e.* /***ne***[1]*-* + ***mutabil***.

nenatурál, -ă *adj.* Care nu este natural. ◆ (*despre oameni sau despre comportarea, atitudinile etc. ale lor*) Lipsit de naturaleţe; artificial, nefiresc; afectat. ◇ (*adv.*; *ca determ. al unui adj. sau adv. căruia îi dă val de super. abs.*) *Păşea nenatural de încet* (POPOV.). • pl. *-i, -e.* /***ne***[1]*-* + ***natural***.

nenavigábil, -ă *adj.* (*despre ape*) Care nu este navigabil. • pl. *-i, -e.* /***ne***[1]*-* + ***navigabil***.

nenădăjduít, -ă *adj.* (*înv.*) Care provoacă disperare; ext. nenorocit. *O întîmplare nenădăjduită le ia biruinţa din mînă* (BELD.). • pl. *-ţi, -te.* /***ne***[1]*-* + ***nădăjduit***.

nenăscút, -ă *adj.* Care nu este născut. ◇ *Copil nenăscut* v. copil. • pl. *-ţi, -te.* /***ne***[1]*-* + ***născut***[2].

nenávidi *vb. IV. tr.* (*înv.*) A invidia, a pizmui, a urî. *Fă cu mine semne în bine... să vază cei ce nu mă návidesc* (COR.). • prez.ind. *-esc.* /<slav. **ненавидѣти**.

nencepút, -ă *adj.* v. neînceput.

nencetát, -ă *adj.* v. neîncetat.

nendămînă *s.f.* v. neîndemînă.

nendemînă *s.f.* v. neîndemînă.

nenduplecát, -ă *adj.* v. neînduplecat.

nenduráre *s.f.* v. neîndurare.

nendurát, -ă *adj.* v. neîndurat.

nendurătór, -oáre *adj.* v. neîndurător.

néne *s.m.* **1** (*fam.*) Termen de respect folosit pentru a vorbi cu sau despre un bărbat mai în vîrstă; (*pop.*) neică, bade. **2** (*pop.*; *fam.*) Termen de respect folosit pentru a vorbi cu sau despre un frate mai mare. *Dă-mi şi mie roşcove, nene!* (STANCU). ◆ Spec. (*reg.*) Frate vitreg. **3** (*reg.*) Termen de respect folosit de nepoţi pentru a vorbi cu sau despre un unchi. *Nenea Andronache era fratele mamei* (BRĂT.). **4** (*înv., reg.*) Tată. ◆ Spec. (*reg.*) Tată vitreg. ◆ (*reg.*; *la pl.*) Părinţi. **5** (*fam.*) Termen de adresare prin care se exprimă o dezaprobare, o surprindere neplăcută. *La horă, nene, cu ţăranii, în mijlocul poporului* (POPOV.). **6** (*fam.*) Termen întrebuinţat în cursul unei povestiri sau conversaţii şi care, fără a fi adresat unei persoane anumite, exprimă mirare, satisfacţie etc. *Se-ntind, nene, de căldură, De le-ajung genunchii-n gură* (COŞB.). **7** (*arg.*) Stăpîn al unei case de toleranţă. ◆ Ext. Proxenet. **8** Căpetenie a unei mafii. • pl. *-i.* şi *nea*[3] *s.m.* /cf. bg. **неня**, srb. *nena*.

neneácă *s.f.* (*reg.*; *fam.*) **1** Mamă. *Prima datorie pe care am învăţat-o eu a fost să respect pe babaca şi pe neneaca* (SADOV.). ◇ Expr. *Trai, neneaco, cu banii babachii* v. babacă. **2** Apelativ pe care şi-l dă o mamă atunci cînd vorbeşte cu copiii ei. • şi *nineácă s.f.* /cf. tc. *nine*.

nenecúţă *s.f.* (*reg.*) Dim. al lui *neneacă*. • /***neneacă*** + *-uţă*.

nenfrînát, -ă *adj.* v. neînfrînat.

nengrijít, -ă *adj.* v. neîngrijit.

neníc *s.m.* (*pop.*) Nenişor. • pl. *-ci.* /***nene*** + *-ic*.

nénie *s.f.* (*în antic. romană*) Cîntec funebru intonat de bocitoare şi de rudele celui mort. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***nénie***, lat. ***nēnia, -ae*** „plîngere".

nenişór *s.m.* (*pop.*; *fam.*) **1** Dim. al lui *nene*; (*pop.*) nenic. **2** Termen de adresare folosit între bărbaţi. • pl. *-i.* /***nene*** + *-işor*.

nenormát, -ă *adj.* (*despre activităţi*) Care nu se efectuează în conformitate cu anumite norme dinainte stabilite. ◆ Spec. Care nu este socotit la norma (lunară, zilnică) de efectuat. • pl. *-ţi, -te.* /***ne***[1]*-* + ***normat***.

nenoróc *s.n.* Lipsă de noroc; neşansă, ghinion. *Prea i se ţinea nenorocul pe urme* (POPOV.). ◆ Lipsă de succes (în acţiuni), insucces. ◆ Ext. Nefericire, durere, suferinţă. *Se plîmba... şi plîngea de nenorocul ei* (CAR.). • pl. *-uri.* /***ne***[1]*-* + ***noroc***.

nenorocí *vb. IV. tr.* (*compl. indică oameni*) A face să fie, să devină nenorocit. ◆ A pricinui un mare rău, o mare suferinţă, un mare necaz. ◆ Ext. A distruge. ◇ (*refl.*) *Fugi, măi băiete..., că altfel cheamă poliţia şi te-ai nenorocit!* (TUD.). • prez.ind. *-esc.* /de la ***nenorocit***, prin derivare regresivă.

nenorocíre *s.f.* **1** Stare a celui nenorocit; nefericire, durere, suferinţă mare. *Nenorocirea ca şi fericirea fac parte din lumea aceasta* (RALEA). **2** Întîmplare care are efecte dezastruoase, care face pe cineva nenorocit. ◆ Ext. Necaz mare. ◆ Ext. Dezastru. ◇ Loc.adv. *Din nenorocire* = *a*) din cauza unor împrejurări regretabile; *b*) spre regretul cuiva, din păcate. • pl. *-i.* /***ne***[1]*-* + ***norocire***.

nenorocít, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Fiinţă) care se găseşte într-o situaţie vrednică de plîns, care

este lipsită de noroc, de fericire, care are de îndurat un mare necaz, o mare suferință; (ființă) sărmană, nefericită. *Nenorocitul animal fugea... chelălăind într-un chip infernal* (CAR.). **2** *adj.* (*despre stări, situații etc.*) Care inspiră milă, tristețe; dureros, trist, jalnic. *Găsindu-să la nenorocita stare în care se afla, au căzut... la adîncă mîhneciune* (DRĂGHICI). ◆ Ext. Care este sărac, sărăcăcios. *Trimiterea lui într-unul dintre satele nenorocite ale județului* (HOG.). **3** *adj.* Care aduce sau constituie o nenorocire; dezastruos, funest, nefast, tragic. *Îmi cere sfaturi pentru un amor nenorocit* (BACOV.). **4** *adj., s.m., s.f.* (Om) ticălos, de nimic. **5** *adj.* (*despre activități, acțiuni etc. ale oamenilor*) Care este ticălos, detestabil. *Ni se vorbește și despre nenorocitul comerț cu femei și fete* (PER.). ◆ Ext. Care eșuează (lamentabil), care nu reușește. *A fost o încercare nenorocită de a-l aduce înapoi.* • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***norocit***.

nenorocós, -oásă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care nu are noroc, care nu are succes în ceea ce întreprinde; ghinionist, păgubos. **2** Ext. (*despre situații, împrejurări etc.*) Care aduce nenorocire; nefast. *În vreme ce bietul Robinson se socotea mîntuit, nouă nenorocoase ispite îl așteptau* (DRĂGHICI). • pl. *-oși, -oase.* /***ne¹-*** + ***norocos***.

nentrecút, -ă *adj.* v. neîntrecut.

nentrerúpt, -ă *adj.* v. neîntrerupt.

nenturnát, -ă *adj.* v. neînturnat.

nențelegătór, -oáre *adj.* v. neînțelegător.

nențelés, -eásă *adj.* v. neînțeles.

nenufăr *s.m.* (*bot.*) Nufăr (*Nymphaea alba* sau *Nuphar luteum*). • pl. *-i.* /<fr. ***nénuphar***; cf. ar. *ninufar*.

nenumărát, -ă *adj.* Care este în cantitate atît de mare, încît nu poate fi numărat; fără număr. *În țara Ungurească s-au sculat Batie cu nenumărată mulțime de oaste tătărască* (CANT.). ◇ Loc.adv. *De nenumărate ori* sau *în nenumărate rînduri* = de foarte multe ori, foarte des. • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***numărat²***.

nenumerábil, -ă *adj.* (*înv.*) Care nu se poate număra. ◆ Ext. Extrem de numeros, fără număr. *Nenumerabile evoluțiuni* (MAIOR.). • pl. *-i, -e.* /***ne¹-*** + ***numerabil***.

nenumít, -ă *adj.* **1** Care nu este numit; căruia nu i s-a dat un nume. ◆ (*relig.; despre oameni*) Care nu a fost botezat. **2** (*înv.*) Nespus. *Această dulceață duhovnicească și cu multe însemnări iaste și nenumită* (DOC.). • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***numit***.

nenvíns, -ă *adj.* v. neînvins.

neo¹- Elem. de compunere „nou, recent", „modern". • /<fr. ***néo-***, it. ***neo-***; cf. gr. *νέος* „nou".

neo² *s.n.* Eufem. Cancer. • /abr. de la ***neo[plasm]***.

neoanacreóntic, -ă *adj.* (*lit.*) Care se inspiră din poezia lirică cultivată de imitatori tîrzii ai lui Anacreon; care aparține neoanacreontismului, care se referă la neoanacreontism. • sil. *ne-o-*; *-cre-on-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***néo-anacréontique***.

neoanacreontísm *s.n.* (*lit.*) Revenire, la sfîrșitul sec. 18, la stilul și temele anacreontice tradiționale. • sil. *ne-o-*; *-cre-on-*. /<fr. ***néo-anacréontisme***.

neoanarhísm *s.n.* (*polit.*) Curent politic și doctrinar care reia și actualizează unele teze ale anarhismului, pretinzînd că, în societatea contemporană, forța revoluționară ar fi constituită din anumite pături și grupuri periferice, iar tactica ar fi aceea a acțiunilor extremiste și teroriste. • sil. *ne-o-.* /***neo¹-*** + ***anarhism***.

neoantróp *s.m.* (*paleon.*) Tip uman fosil din paleoliticul superior, foarte apropiat omului actual (*Homo sapiens sapiens*); homo sapiens. • sil. *ne-o-.* pl. *-i.* /<germ. ***Neanthropus***; cf. gr. *νέος* „nou", *ἄνθρωπος* „om".

neoarbitráj *s.n.* (*polit.*) Tendință de extindere a arbitrajului și asupra diferendelor de ordin politic, nerezolvate pe calea tratativelor diplomatice. • sil. *ne-o-.* pl. *-e.* /***neo¹-*** + ***arbitraj***.

neoaristotelísm *s.n.* (*filos.*) Denumire dată aristotelismului Renașterii, opus celui scolastic, care a restabilit sensul autentic al operei aristotelice, evidențiind incompatibilitatea dintre Aristotel și dogmă. • sil. *ne-o-.* /<fr. ***néo-aristotélisme***.

neoartróză *s.f.* (*med.*) Articulație creată între două extremități osoase aflate în raporturi anatomice anormale. • sil. *ne-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***néoarthrose***; cf. gr. *νέος* „nou", *ἄρθρον* „articulație".

neoáspe *s.m.* v. neoaspete.

neoăspete *s.m.* (*pop.*) Inamic. • pl. *-ți.* și (*înv.*) *neoáspe* *s.m.* /***ne¹-*** + ***oaspete***.

neobaróc, -ă *adj., s.n.* **1** *s.n.* Curent și stil artistic bombastic, de la sfîrșitul sec. 19, caracteristic orașelor. **2** *adj.* Care aparține neobarocului, care se referă la neobaroc. • sil. *ne-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***néobaroque***; cf. germ. *Neubarock*.

neobediént, -ă *adj.* (*despre ființe*) Care nu este ascultător; nesupus, rebel. • sil. *-di-ent.* pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***obedient***.

neobehaviorísm *s.n.* (*psih.*) Formă de behaviorism care, depășind schema clasică *stimul-răspuns* a behaviorismului, înglobează elemente ale anumitor doctrine filosofice și introduce în cîmpul cercetării comportamentului factorii proprii organismului. • sil. *ne-o-; -vi-o-.* /<engl. ***neobehaviourism***, fr. ***néo-béhaviorisme***; cf. engl. *behaviour* „comportament".

neobiocenóză *s.f.* (*biol.*) Ipoteză potrivit căreia viața ar fi apărut de mai multe ori pe pămînt. • sil. *ne-o-bi-o-.* /***neo¹-*** + ***biocenoză***.

neobișnuínță *s.f.* Faptul de a nu fi obișnuit cu ceva; lipsă de obișnuință. • pl. *-e.* /***ne¹-*** + ***obișnuință***.

neobișnuít, -ă *adj.* **1** Care iese din comun, care are un caracter aparte, unic; deosebit, special. *Mărimea neobișnuită a ferestrelor* (CĂL.). ◆ Ext. Extraordinar. ◇ (*adv.; ca determ. al unui adj. sau adv. căruia îi dă val de super. abs.*) *Un cearșaf neobișnuit de mare.* **2** Care este straniu, bizar, curios, ciudat. *Neobișnuita noastră îmbrăcăminte* (HOG.). • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***obișnuit***.

neoblást *s.n.* (*biol.*) Celulă de tip endocrin, rămasă în unele țesuturi epiteliale, din care se pot diferenția din nou celulele specializate ale țesutului respectiv. • sil. *ne-o-.* pl. *-e.* /***neo¹-*** + ***blast***.

neobligatóriu, -ie *adj.* **1** (*despre reguli, norme etc.*) Care nu trebuie urmat întocmai. **2** Care nu trebuie sau care nu este impus; care poate lipsi. *Prezența la ședință este neobligatorie. Ținuta de seară la spectacole a devenit, mai ales pentru tineri, neobligatorie.* • pl. *-ii.* /***ne¹-*** + ***obligatoriu***.

neobliterát, -ă *adj.* (*despre mărci poștale*) Neștampilat. • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***obliterat***.

neoboseálă *s.f.* Faptul de a fi neobosit; lipsă de oboseală. ◆ Ext. Hărnicie (deosebită), zel (susținut). • pl. *-eli.* /***ne¹-*** + ***oboseală***.

neobosít, -ă *adj., adv.* **1** *adj.* (*despre ființe*) Care nu simte oboseală, care nu obosește (niciodată); infatigabil, neostenit. ◆ Ext. Care este în continuă mișcare, în continuă activitate. ◆ (*despre oameni*) Care este foarte harnic, foarte activ. **2** *adj.* (*despre activități, eforturi etc.*) Care nu se întrerupe; susținut, continuu. *Răsplătire plină de mulțumire și mîngîiere a neobositelor lor osteneli* (HEL.). **3** *adv.* Neîncetat. *Maică-ta mi-a poruncit Să tot zbor neobosit Pe spinarea vîntului* (ALECS.). • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***obosit***.

neobrăzáre *s.f.* Lipsă de cuviință; obrăznicie, nerușinare, impertinență. *Auzi neobrăzare! Ce? casa boierească e han pe drumu mare?* (MACED.). ◆ Concr. Vorbă, faptă, atitudine, purtare lipsită de cuviință, obraznică. *Ceea ce ai spus este o neobrăzare.* • pl. *-ări.* /v. ***neobrăzat***.

neobrăzát, -ă *adj.* Care este lipsit de bună-cuviință; nerușinat, obraznic, impertinent, insolent. • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***obrăzat***.

neobservăbil, -ă *adj.* Care nu poate fi observat. • pl. *-i, -e.* /***ne¹-*** + ***observabil***.

neobservát, -ă *adj.* **1** Care nu este observat, văzut. *Vînătorul caută să se apropie neobservat de vînat* (STO.). ◆ (*adv.*) Fără să fie văzut. **2** Fig. Care nu este apreciat, prețuit, remarcat. *Era un tip șters, iar intervenția lui a fost practic neobservată.* ◆ (*adv.*) Fără să fie apreciat, prețuit, remarcat. ◇ Expr. *A trece neobservat* v. trece. • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***observat***.

neobudísm *s.n.* Budismul în modalitatea în care a fost preluat de culturile neasiatice. • sil. *ne-o-.* /***neo¹-*** + ***budism***.

neocapitalísm *s.n.* (*econ.*) Stadiu recent al capitalismului, caracterizat prin intervenția sporită a statului în economie, concentrarea internațională a capitalului în firme multinaționale și dezvoltarea unei societăți de consum. • sil. *ne-o-.* /<fr. ***néo-capitalisme***.

neocapitalíst, -ă *s.m., s.f., adj.* (*econ.*) **1** *s.m., s.f.* Adept al neocapitalismului. **2** *adj.* Care aparține neocapitalismului sau neocapitaliștilor, care se referă la neocapitalism sau la neocapitaliști. • sil. *ne-o-.* pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***néo-capitaliste***.

neocathársis *s.n.* (*psihanal.*) Metodă (inițiată de psihanalistul de origine maghiară Sandor Ferenczi) prin care se provoacă reactualizarea evenimentelor din copilărie ale pacientului în scopul descărcării unor tensiuni nervoase. • sil. *ne-o-.* /<fr. ***néo-catharsis***.

neocatólic, -ă *adj., s.m., s.f.* (*bis.*) **1** *adj.* Care aparține neocatolicismului, care se referă la neocatolicism. **2** *s.m., s.f.* Adept al neocatolicismului. • sil. *ne-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***néo-catholique***.

neocatolicísm *s.n.* (*bis.*) Doctrină a catolicismului, care încearcă să apropie și să adapteze vechile principii și teorii ale catolicismului la problemele lumii contemporane. • sil. *ne-o-.* /<fr. ***néo-catholicisme***.

neocerebél *s.n.* (*anat.*) Partea cea mai recent dezvoltată (din punct de vedere filogenetic) a cerebelului, care cuprinde lobul posterior, cea mai mare parte din lobii laterali și nucleii dințați, avînd rolul de a controla motricitatea voluntară și mișcările automate. • sil. *ne-o-.* pl. *-e.* /***neo¹-*** + ***cerebel***; cf. lat. *cerĕbĕllum, -i* „creier mic".

neocít *s.n.* (*biol.*) Celulă de formație recentă. • sil. *ne-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***néocyte***.

neocitemíe *s.f.* (*biol.*) Prezența neocitelor în sînge. • sil. *ne-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***néocytémie***.

neoclásic, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Autor care se inspiră din neoclasicism sau care imită neoclasicismul. **2** *adj.* Care are ca model arta și cultura clasică; care aparține neoclasicismului, care se referă la neoclasicism. ◇ *Stil neoclasic* = stil care are ca model arta și arhitectura clasică. **3** *adj.* (*econ.*) *Curent neoclasic* = curent economic apărut la sfîrșitul sec. 19, care susține principiul autoreglării armonioase a capitalului și reduce rolul economic al statului. • sil. *ne-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***néo-classique***.

neoclasicísm *s.n.* **1** Curent în artă, literatură și arhitectură, apărut în a doua jumătate a sec. 18 și dezvoltat în sec. 19, care reînvie anumite trăsături ale clasicismului prin reîntoarcerea la idealurile antice, reconsiderarea formei, cultivarea echilibrului, a simetriei și a calmului. **2** (*muz.*) Orientare, în perioada interbelică, în cadrul căreia muzicienii se opun expresionismului și atonalismului, preconizînd reîntoarcerea la o concepție raționalistă, la stăpînirea lucidă a emoțiilor, la formele construite cu rigurozitate și la o exprimare logică, așa cum era muzica clasicilor, recomandînd, totodată, dinamismul renascentist. **3** (*econ.*) Doctrină care consideră că echilibrul economic general este atins automat pe termen lung, fără șomaj, prin jocul liber al forțelor pieței, variabila de comandă fiind oferta. • sil. *ne-o-.* /<fr. ***néo-classicisme***, it. ***neoclassicismo***.

neocolonialísm *s.n.* (*econ. polit.*) Politică dusă de unele state dezvoltate, vizînd instituirea sub forme noi a dominației lor (economice) asupra fostelor colonii, devenite state independente, sau asupra unor țări subdezvoltate etc. • sil. *ne-o-; -ni-a-.* /<fr. ***néo-colonialisme***.

neocolonialíst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al neocolonialismului. **2** *adj.* Care aparține neocolonialismului sau neocolonialiștilor, care se referă la neocolonialism sau la neocolonialiști. • sil. *ne-o-; -ni-a-.* pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***néo-colonialiste***.

neocomián, -ă *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Denumirea veche a cretacicului inferior. **2** *adj.* Care aparține neocomianului, specific neocomianului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din neocomian. • sil. *ne-o-; -mi-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***néocomien***; cf. nm. pr. *Neocomium*, denumirea latină a localității *Neuchâtel*, din Elveția.

neocomunísm *s.n.* (*econ. polit.*) Mișcare politică ce are în vedere restructurarea economică și acordarea unor drepturi democratice, fără a se efectua modificări de esență în structura economică și social-politică comunistă. • sil. *ne-o-.* /***neo¹-*** + ***comunism***.

neocomuníst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m, s.f.* Adept al neocomunismului. **2** *adj.* Care aparține neocomunismului sau neocomuniștilor, care se referă la neocomunism sau la neocomuniști. • sil. *ne-o-.* pl. *-iști, -iste.* /***neocomun[ism]*** + *-ist*.

neoconfucianísm *s.n.* (*filos.*) Mișcare apărută în China la începutul sec. 11, cu scopul de a restabili autoritatea confuciană asupra unei societăți în care budismul cîștigase teren, care s-a caracterizat prin reafirmarea

eticii confuciene, preconizarea de reforme politice și sociale, o nouă conștiință istorică etc. • sil. *ne-o-*; *ci-a-*. /<fr. ***néo-confucianisme***.

neoconfucianíst, -ă *s.m., s.f., adj.* (*filos.*) **1** *s.m, s.f.* Adept al neoconfucianismului. **2** *adj.* Care aparține neoconfucianismului sau neoconfucianiștilor, care se referă la neoconfucianism sau la neoconfucianiști. • sil. *ne-o-*. pl. *-iști, -iste.* /***neoconfucian[ism]*** + ***-ist***.

neocór *s.m.* **1** (*în Grecia antică*) Păzitor al unui templu. ◆ Cetate care avea sub obláduirea sa un templu al unei divinități însemnate sau al cultului imperial. **2** (*bis.; la catolici*) Preot administrator al unui sanctuar. • sil. *ne-o-*. pl. *-i.* /<fr. ***néocore***; cf. gr. *νεωκόρος*.

neocórtex *s.n.* (*anat.*) Formațiunea cea mai evoluată filogenetic a cortexului cerebral, care constituie cea mai mare parte a scoarței cerebrale la om. • sil. *ne-o-*. pl. *-uri.* /<fr. ***néo-cortex***, engl. ***neocortex***; cf. gr. *véος* „nou", lat. *cortex* „scoarță".

neocotíl *s.n.* (*anat.*) Cavitate cotiledoniană în luxația congenitală a șoldului. • sil. *ne-o-*. /***neo***[1]- + ***cotil***.

neocrític, -ă *adj.* Neocriticist. • sil. *ne-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***néocritique***.

neocriticísm *s.n.* (*filos.*) Curent francez, inspirat de criticismul kantian, pe care încearcă să-l restabilească potrivit datelor și speculațiilor științifice moderne. • sil. *ne-o-*. /<fr. ***néo-criticisme***.

neocriticíst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al neocriticismului; neocritic. **2** *adj.* Care aparține neocriticismului sau neocriticiștilor, care se referă la neocriticism sau la neocriticiști. • sil. *ne-o-*. pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***néo-criticiste***.

neocupát, -ă *adj.* **1** (*despre teritorii, orașe etc.*) Care nu este cucerit de o armată străină, care nu este stăpânit de o putere străină. **2** (*despre bunuri mobile sau imobile*) Care nu este deținut temporar de cineva. **3** (*despre posturi*) Care nu este încă luat în primire, care nu este deținut de cineva. **4** (*despre persoane*) Care nu este angajat într-o întreprindere, într-o instituție. ◆ Ext. Care este șomer. **5** Care nu are mult de lucru, care nu are treburi multe. • pl. *-ți, -te.* /***ne***[1]- + ***ocupat***, după fr. *non-occupé*.

neodamód *s.m.* (*în antic. greacă*) Nume dat în Sparta iloților eliberați și descendenților lor. • sil. *ne-o-*. pl. *-zi.* /<fr. ***néodamode***.

neodarwimísm *s.n.* (*biol.*) Orientare de tradiție darwinistă, conform căreia evoluția se produce gradual, prin mutații genetice, prin mișcări și amestecuri de populație și prin selecție naturală, și care neagă ereditatea caracterelor dobândite și intervenția directă a factorilor de mediu. • sil. *ne-o-*. /<fr. ***néo-darwinisme***.

neodarwimíst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al neodarwinismului. **2** *adj.* Care aparține neodarwinismului sau neodarwiniștilor, care se referă la neodarwinism sau la neodarwiniști. • sil. *ne-o-*. pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***néo-darwiniste***.

neodíhnă *s.f.* **1** Lipsă de odihnă; oboseală. **2** (*înv.*) Neliniște; îngrijorare; nemulțumire. ◇ Loc.adj. *În neodihnă* = îngrijorat. **3** (*înv.*) Zgomot; zarvă. ◆ Ext. Agitație. *Boierii moldovenești... s-au fost urît de neodihnele cele multe* (ȘINC.). **4** (*înv.*) Dezordine. ◆ (*înv.*) Uneltire. • pl. *-e.* /***ne***[1]- + ***odihnă***.

neodihní *vb. IV. tr.* (*înv., pop.; compl. indică oameni*) A neliniști, a îngrijora, a nemulțumi. *Banul te neodihnește* (POP.). • prez.ind. *-esc.* /de la ***neodihnit***, prin derivare regresivă.

neodihníre *s.f.* (*înv.*) Neliniște, îngrijorare. • pl. *-i.* /v. ***neodihni***.

neodihnít, -ă *adj., subst.* **1** *adj.* Care nu se odihnește, care nu stă (niciodată). ◆ Ext. Care este oricînd gata de lucru, de acțiune; neobosit. ◇ (*adv.*) *Scoboară bîrnele neodihnit* (ARGH.). **2** *adj.* (*înv.*) Neliniștit, agitat. ◆ Ext. Turbulent. *Secuii erau neodihniți și cîrtitori* (BĂLC.). **3** *subst.* (*înv.*) Om nerăbdător. • pl. *-ți, -te.* /***ne***[1]- + ***odihnit***[2].

neodihnitór, -oáre *adj.* **1** Care nu odihnește; obositor. **2** (*înv.*) Neliniștitor. • pl. *-ori, -oare.* /***ne***[1]- + ***odihnitor***.

neodím *s.n.* (*chim.*) Element chimic, metal tranzițional din familia lantanidelor, component al aliajelor pentru construcția de avioane și rachete, precum și al materialelor pentru lasere (*Nd*). • sil. *ne-o-*. /<fr. ***néodyme***.

neoecologíe *s.f.* Ramură a ecologiei care se ocupă cu studiul ecosistemelor recente. • sil. *ne-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***néoécologie***.

neoendemísm *s.n.* (*biol.*) Endemism de dată recentă, cu areal în curs de extindere. • sil. *ne-o-*. /<fr. ***néo-endémisme***.

neofalínă *s.f.* (*chim.*) Denumire comercială a benzinei de extracție, folosită la curățarea materialelor textile, a parchetului etc. • sil. *ne-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***néophaline***.

neofascísm *s.n.* (*polit.*) Curent de extremă dreaptă, apărut după cel de-al doilea război mondial în diverse țări, care preia elemente ale doctrinei fasciste, adaptîndu-le la condițiile existente. • sil. *ne-o-*. /<fr. ***néo-fascisme***.

neofascíst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m, s.f.* Adept al neofascismului. **2** *adj.* Care aparține neofascismului sau neofasciștilor, care se referă la neofascism sau la neofasciști. • sil. *ne-o-*. pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***néo-fasciste***.

neofensív, -ă *adj.* Care nu este ofensiv, care nu are caracter ofensiv. • pl. *-i, -e.* /***ne***[1]- + ***ofensiv***.

neoficiál, -ă *adj.* Care nu este oficial, care are un caracter particular. • sil. *-ci-al.* pl. *-i, -e.* /***ne***[1]- + ***oficial***.

neofíl, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care manifestă neofilie. • sil. *ne-o-*. pl. *-i, -e.* /<it. ***neofilo***.

neofilíe *s.f.* Atracție pentru tot ceea ce este nou. ◆ Tendință către tot ceea ce este nou, dorință de schimbare (nepreväzută). • sil. *ne-o-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<it. ***neofilia***; cf. gr. *véος* „nou", *φιλέω* „a iubi".

neofít, -ă *s.m., s.f.* **1** (*relig.*) Persoană convertită de curînd la o nouă credință. ◆ Spec. Creștin botezat de curînd; începător întru cele ale credinței. **2** Ext. Persoană care a aderat de curînd la o cauză sau care a intrat de curînd într-o grupare, într-o colectivitate etc. și este încă neinițiată pe deplin; începător (într-un domeniu). *Neofit în jurnalismul românesc* (PER.). • sil. *ne-o-*. pl. *-ți, -te.* /<fr. ***néophyte***, lat. ***nĕŏphytus***, ***-i***, gr. *νεόφυτος*.

neofítă *s.f.* (*bot.*) Plantă răspîndită recent de om (după descoperirea Americii). • sil. *ne-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***néophyte***.

neofobíe *s.f.* (*psih.*) Fobie față de tot ceea ce este nou. • sil. *ne-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***néophobie***; cf. gr. *véος* „nou", *φόβος* „frică".

neoformáție *s.f.* **1** (*biol.*) Formare nouă a unui organ sau a unui țesut. ◆ (*med.*) Tumoare malignă; neoplazie. **2** (*geol.*) Acumulare (locală) care poate apărea în diferiți constituenți ai solului. • sil. *ne-o-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *neoformațiúne s.f.* /<fr. ***néoformation***.

neoformațiúne *s.f.* v. neoformație.

neofreudísm *s.n.* (*psihanal.*) Nume generic pentru curentele psihanalitice apărute după 1930, care, renunțînd la tezele pansexualiste și biologizante ale lui S. Freud, acceptă importanța factorilor sociali și culturali în formarea personalității sau în geneza nevrozelor; neopsihanaliză. • sil. *ne-o-*. /<fr. ***néo-freudisme***.

neogám, -ă *adj. s.m., s.f.* (Persoană) care s-a căsătorit de curînd. • sil. *ne-o-*. pl. *-i.* /<fr. ***néogame***.

neogén, -ă *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* A doua perioadă a neozoicului, caracterizată prin existența unor specii de plante și de animale din paleogen, precum și a altora, care trăiesc și astăzi. **2** *adj.* Care aparține neogenului, specific neogenului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din neogen. • sil. *ne-o-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***néogène***; cf. gr. *véος* „nou", *γίγνομαι* „a lua naștere".

neogenéză *s.f.* (*anat.*) Formare a unui nou organ, a unei noi structuri. • sil. *ne-o-*. /<fr. ***néogenèse***.

neoglaciár *s.n.* (*climat.*) Fază de răcire a climei ca urmare a reactivării ghețarilor de vale sau de circ, în regiunile alpine. • sil. *ne-o-*. /***neo***[1]- + ***glaciar***.

neoglicogenéză *s.f.* (*biol.*) Formare de glucoză din proteine sau lipide. • sil. *ne-o-*. /<fr. ***néoglycogenèse***.

neogoít, -ă *adj.* (*pop.; despre oameni sau despre manifestările, trăirile etc. lor*) Care este nemîngîiat; nepotolit. • pl. *-ți, -te.* /***ne***[1]- + ***ogoit***.

neogótic, -ă *adj.* (*arhit., arte dec.*) *Stil neogotic* (și *subst. n.*) = stil modern apărut în Anglia la sfîrșitul sec. 18, care constă în reevaluarea goticului prin accentuarea caracterului național și romantic și în prelucrarea formală a elementelor picturale și decorative. *Arhitectul Melic a făcut... o poartă în stil neogotic* (CA. PETR.). • sil. *ne-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***néo-gothique***.

neográf *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care introduce și folosește un nou sistem ortografic; neografist. • sil. *ne-o-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***néographe***.

neografíst, -ă *s.m., s.f.* Neograf. • sil. *ne-o-*. pl. *-iști, -iste.* /***neograf*** + ***-ist***.

neogramátic, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* *Școala neogramatică* sau *curentul neogramatic* = curent lingvistic (inițiat în a doua jumătate a sec. 19 de lingviștii germani H. Osthoff și K. Brugmann) care susține principiul regularității schimbărilor fonetice (care ar respecta o serie de legi imuabile, asemenea celor ce acționează în natură, fizică sau biologie), consideră analogia drept factor principal în apariția formelor noi și promovează studierea limbilor moderne și a dialectelor acestora. **2** *s.m., s.f.* Adept al curentului neogramatic. • sil. *ne-o-*. pl. *-ci, -ce.* /***neo***[1]- + ***gramatic***, după germ. *Junggrammatiker*, fr. *néo-grammairien*, it. *neogrammatici*.

neogréc, -eácă *adj.* Care aparține Greciei moderne sau poporului grec modern, care se referă la Grecia modernă sau la poporul grec modern; care este originar din Grecia modernă; neogrecesc. ◆ (*subst. f.*) Limba greacă din perioada modernă (începînd din sec. 16), diferită de limba greacă veche și de greaca bizantină (sau mediogreacă) și care face parte din familia indo-europeană. ◆ Care ține de limba neogreacă, care se referă la limba neogreacă. • sil. *ne-o-*. pl. *-eci, -ece.* /<fr. ***néo-grec***.

neogrecésc, -eáscă *adj.* Neogrec. • sil. *ne-o-*. pl. *-ești.* /***neo***[1]- + ***grecesc***.

neoguelfísm *s.n.* (*ist.*) Politică a democraților creștini în ajunul revoluțiilor naționale din 1848-1849 din Italia. • sil. *ne-o-*. /<it. ***neoguelfismo***.

neohegelian, -ă [,neohegeli'an] *s.m., s.f., adj.* (*filos.*) **1** *s.m., s.f.* Adept al neohegelianismului. **2** *adj.* Care aparține neohegelianismului sau neohegelienilor, care se referă la neohegelianism sau la neohegelieni. • pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***néo-hégélien***.

neohegelianism [,neohegelia'nism] *s.n.* (*filos.*) Curent contemporan apărut (în a doua jumătate a sec. 19) în Anglia și în SUA, care preia din concepția lui Hegel aspecte ce țin de sistemul său idealist, interpretîndu-le în spiritul subiectivismului și al iraționalismului. • /<fr. ***néo-hégélianisme***.

neoherbartianísm *s.n.* (*pedag.*) Mișcare de la începutul sec. 20, care încearcă să revitalizeze herbartianismul prin renunțarea la unele teze, considerate ca depășite, și asimilarea altora noi. • sil. *ne-o-*; *-ti-a-*. /***neo-*** + ***herbartianism***.

neohindús *s.m.* Adept al hinduismului, care nu aparține, însă, religiei brahmane sau celei hinduiste. • sil. *ne-o-*. pl. *-și.* /***neo***[1]- + ***hindus***; cf. germ. *Neohindus*.

neohipocratísm *s.n.* Curent contemporan în medicină care preconizează întoarcerea la principiile lui Hipocrat, la orientarea umanistă și etică. • sil. *ne-o-*. /<fr. ***néo-hippocratisme***.

neoídă *s.f.* (*mat.*) Curbă plană obținută dintr-o curbă dată cu ajutorul unui punct fix și al unei secante care se rotește, sprijinindu-se pe punctul fix. • sil. *ne-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***néoïde***.

neoimperialísm *s.n.* (*în econ. marxistă și socialistă*) Concept care exprimă controlul economiilor țărilor subdezvoltate și în curs de dezvoltare de către corporațiile transnaționale și multinaționale. • sil. *ne-o-*; *-ri-a-*. /***neo***[1]- + ***imperialism***.

neoimpresiomísm *s.n.* (*a. plast.*) Curent modernist în pictură (inițiat de G. Seurat), care recurge la culorile complementare, aplicînd procedeul contrastului simultan și acordînd o deosebită atenție structurii compoziționale a imaginii și a construcției formelor în lumină, pentru obținerea unor forme statice și distinct geometrizate. • sil. *ne-o-*; *-si-o-*. /<fr. ***néo-impressionnisme***.

neoimpresioníst, -ă *s.m., s.f., adj.* (*a. plast.*) **1** *s.m., s.f.* Adept al neoimpresionismului. **2** *adj.* Care aparține neoimpresionismului sau neoimpresioniștilor, care se referă la neoimpresionism sau la neoimpresioniști. • sil. *ne-o-*; *-si-o-*. pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***néo-impressionniste***.

neoiobăgíe *s.f.* (*sociol., polit.*) Concepție social-politică (elaborată de C. Dobrogeanu-Gherea), care, pornind de la ideea că în a doua jumătate a sec. 19 și la începutul sec. 20 stadiul de dezvoltare a României era caracterizat prin prezența rămășițelor feudale, preconiza reforme politice și economice menite să rezolve contradicțiile generate de situația dată. • sil. *ne-o-*. g.-d. *-iei.* /***neo***[1]- + ***iobăgie***.

neoiranián, -ă *adj.* (*lingv.*) *Limbi neoiraniene* = limbi iraniene moderne (persana, afgana și oseta). • sil. *ne-o-*; *-ni-an*. pl. *-ieni, -iene*. /***neo¹-*** + ***iranian***.

neojunimísm *s.n.* Școală estetică dintre cele două războaie mondiale (inițiată de Mihail Dragomirescu), care reactualizează principiile junimiste. • sil. *ne-o-*. /***neo¹-*** + ***junimism***.

neojunimíst, -ă *s.m., s.f., adj.* (*estet.*) **1** *s.m., s.f.* Adept al neojunimismului. **2** *adj.* Care aparține neojunimismului sau neojunimiștilor, care se referă la neojunimism sau la neojunimiști. • sil. *ne-o-*. pl. *-iști, -iste*. /***neo¹-*** + ***junimist***.

neokantián, -ă *s.m., s.f., adj.* (*filos.*) **1** *s.m., s.f.* Adept al neokantianismului. **2** *adj.* Care aparține neokantianismului sau neokantienilor, care se referă la neokantianism sau la neokantieni. • sil. *ne-o-*; *-ti-an*. pl. *-ieni, -iene*. /<fr. ***néo-kantien***.

neokantianísm *s.n.* (*filos.*) Ansamblu de mișcări filosofice din Germania, din perioada 1870-1920, adesea foarte disparate, care s-au inspirat din spiritul, metoda critică și lucrările lui Kant. • sil. *ne-o-*; *-ti-a-*. /***neo¹-*** + ***kantianism***, după fr. *néo-kantisme*.

neokeynesísm *s.n.* (*econ.*) Ansamblu de teorii economice care încearcă o adaptare, o corectare sau o dezvoltare a doctrinei economice a lui J. M. Keynes, în scopul transformării acesteia într-un instrument de combatere a crizelor inflaționiste. • sil. *ne-o-*. /<fr. ***néo-keynésisme***; cf. nm. pr. John Maynard *Keynes*, economist englez.

neolamarckísm *s.n.* (*biol.*) Orientare evoluționistă care recunoaște principiile lui J.-B. Lamarck, dar cărora le aduce unele corecții privind selecția naturală ca factor secundar și evoluția ca o finalitate inițială a organismelor, ca rezultat al activității fiziologice a organismului în procesul de adaptare la mediu și al transmiterii ereditare a caracterelor dobîndite. • sil. *ne-o-*. /<fr. ***néo-lamarckisme***; cf. nm. pr. Jean-Baptiste *Lamarck*, naturalist francez.

neolamarckíst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al neolamarckismului. 2 *adj.* Care aparține neolamarckismului sau neolamarckiștilor, care se referă la neolamarckism sau la neolamarckiști. • sil. *ne-o-*. pl. *-iști, -iste*. /<fr. ***néo-lamarckiste***.

neolatín, -ă *adj.* (*despre limbi*) Care are la bază limba latină; romanic. *O situație asemănătoare găsim... și în engleză, care nu-i o limbă neolatină* (IORD.). ◆ (*despre popoare*) Care descinde din romani; de origine latină. • sil. *ne-o-*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***néo-latin***.

neolatinísm *s.n.* Mișcare culturală și politică din România din prima jumătate a sec. 19, care urmărea să dovedească, mai ales pe plan lingvistic, originea latină a poporului român. • sil. *ne-o-*. /***neo¹-*** + ***latinism***.

neolatiníst, -ă *s.m., s.f.* Specialist în cultura neolatină; romanist. • sil. *ne-o-*. pl. *-iști, -iste*. /<it. ***neolatinista***.

neoliberál, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al neoliberalismului. **2** *adj.* Care aparține neoliberalismului sau neoliberalilor, care se referă la neoliberalism sau la neoliberali. • sil. *ne-o-*. pl. *-i, -e*. /***neo¹-*** + ***liberal***.

neoliberalísm *s.n.* (*econ. polit.*) Curent contemporan care susține intervenția limitată a statului în economie, nu pentru a dirija viața economică, ci pentru a stabili cadrul juridic care să permită organizarea concurenței, funcționarea armonioasă a mecanismului prețurilor și stăvilirea abuzurilor monopolurilor. • sil. *ne-o-*. /<fr. ***néo-libéralisme***.

neolingvíst, -ă *s.m., s.f., adj.* (*lingv.*) **1** *s.m., s.f* Adept al neolingvisticii. **2** *adj.* Care aparține neolingvisticii sau neolingviștilor, care se referă la neolingvistică sau la neolingviști. • sil. *ne-o-*. pl. *-iști, -iste*. /<it. ***neolinguista, neolinguistico***.

neolingvístică *s.f., adj.* (*lingv.*) **1** *s.f.* Curent (inițiat la începutul sec. 20 de lingviștii italieni G. Bertoni și M. Bartoli) care neagă legile lingvistice și explică deosebirile dintre limbile înrudite recurgînd la principiile geografiei lingvistice. **2** *adj.* Care aparține neolingvisticii, care se referă la neolingvistică. • sil. *ne-o-*. /<it. ***neolinguistica***.

neolític, -ă *s.n., adj.* (*arheol.*) **1** *s.n.* Perioadă din comuna primitivă, între mezolitic și epoca metalelor, caracterizată prin folosirea uneltelor și a armelor de piatră șlefuită și de cupru, precum și prin dezvoltarea agriculturii, a domesticirii și creșterii animalelor și a olăritului, omul trecînd astfel la economia productivă; epoca pietrei șlefuite. **2** *adj.* Care aparține neoliticului, care este specific neoliticului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi arheologice din neolitic. • sil. *ne-o-*. pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***néolithique***; cf. gr. *véos* „nou", *λίθος* „piatră".

neológ *s.m.* (*lingv.*) Adept al introducerii și folosirii neologismelor în limba proprie; (*înv.*) neologist. ◇ (*adj.*) *Nici un purist neolog nu poate întuneca adevărul istoric* (RUSSO). • sil. *ne-o-*. pl. *-gi*. /<fr. ***néologue***.

neologhízm *s.n.* v. neologism.

neológic, -ă *adj.* (*lingv.; despre cuvinte, expresii*) Care a fost împrumutat recent dintr-o limbă străină, care constituie o formațiune lingvistică nouă; care se referă la neologisme, care reprezintă un neologism; neologistic. • sil. *ne-o-*. pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***néologique***.

neologíe *s.f.* (*lingv.; înv.*) Introducere sau folosire a neologismelor; neologism. • sil. *ne-o-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***néologie***.

neologísm *s.n.* (*lingv.*) **1** Cuvînt nou, împrumutat dintr-o limbă străină (în epoca modernă) sau creat recent (prin mijloace proprii) în limba respectivă din acest împrumut. ◆ Restr. Împrumut lexical recent. **2** Accepție nouă a unui cuvînt. **3** (*înv.*) Neologie. • sil. *ne-o-*. pl. *-e*. și (*înv.*) *neologhízm* s.n. /<fr. ***néologisme***; cf. gr. *véos* „nou", *λόγος* „cuvînt".

neologismomaníe *s.f.* Mania de a folosi neologisme în mod exagerat. • sil. *ne-o-*. g.-d. *-iei*. /***neologism*** + ***manie***.

neologíst, -ă *s.m., s.f.* (*lingv.; înv.*) Persoană care folosește frecvent neologisme; neolog. • sil. *ne-o-*. pl. *-iști, -iste*. /<fr. ***néologiste***.

neologístic, -ă *adj.* (*lingv.*) Neologic. • sil. *ne-o-*. pl. *-ci, -ce*. /<germ. ***neologistisch***.

neologizá *vb. I. tr.* (*lingv.; compl. indică limbi*) A utiliza sau a inventa neologisme. ◆ Ext. (*compl. indică stilul unor scriitori*) A da un aspect voit neologic. • sil. *ne-o-*. prez.ind. *-ez*. /<fr. ***néologiser***.

neologizánt, -ă *adj.* (*lingv.; despre stil, cuvinte etc.*) Care are un caracter, un aspect voit neologic. • sil. *ne-o-*. pl. *-ți, -te*. /***neologiza*** + *-ant*.

neologizáre *s.f.* (*lingv.*) Acțiunea de *a neologiza* și rezultatul ei. • sil. *ne-o-*. pl. *-ări*. /v. ***neologiza***.

neóm *s.m.* Persoană lipsită de însușirile fizice sau intelectuale proprii unui om normal. ◆ Ext. Persoană lipsită de omenie. *Spuneți-i hapsînului și neomului să-mi dea tainul* (CAM.). ◇ Loc.adv. *Ca neoamenii* = altfel decît ar fi normal. ◇ Expr. *A (se) face* (sau *a ajunge*) *(din om) neom* = a ajunge sau a aduce pe cineva într-o stare de plîns; a (se) distruge, a (se) nenoroci. • pl. *-oameni*. /***ne¹-*** + ***om***.

neomalthusian, -ă [,neomaltusi'an] *s.m., s.f., adj.* (*econ. polit.*) **1** *s.m., s.f.* Adept al neomalthusianismului; neomalthusianist. **2** *adj.* Care aparține neomalthusianismului sau neomalthusienilor, care se referă la neomalthusianism sau la neomalthusieni; neomalthusianist. • pl. *-ieni, -iene* /<fr. ***néo-malthusien***.

neomalthusianism [,neomaltusia'nism] *s.n.* (*econ. polit.*) Teorie contemporană pseudoștiințifică ce reia concepția lui Th. Malthus cu privire la evitarea suprapopulării globului. • /<fr. ***néo-malthusianisme***; cf. nm. pr. Thomas *Malthus*, economist englez.

neomalthusianíst, -ă [,neomaltusia'nist] *s.m., s.f., adj.* (*econ. polit.*) Neomalthusian. • pl. *-iști, -iste*. /<fr. ***néo-malthusianiste***.

neomarginalísm *s.n.* (*econ. polit.*) Denumire dată concepțiilor contemporane rezultate în urma falimentului economiei politice neoclasice. • sil. *ne-o-*. /***neo¹-*** + ***marginalism***.

neomembránă *s.f.* (*anat.*) Membrană de formație nouă. • sil. *ne-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***néomembrane***.

neomenésc, -éască *adj.* **1** (*despre comportament, atitudini etc. ale oamenilor*) Care denotă lipsă de omenie; crud. **2** (*despre manifestări, forme de expresie etc.*) Care nu este caracteristic omului; inuman, sălbatic. • pl. *-ești*. /***ne¹-*** + ***omenesc***.

neomenéște *adv.* În chip inuman, cu cruzime. • /***ne¹-*** + ***omenește***.

neomenie *s.f.* Lipsă de omenie; răutate, cruzime, sălbăticie, (*înv.*) neomenime. ◆ Concr. Faptă de om neomenos, crud, nedrept. *Să apere aceste țări de neomeniile turcilor* (ISP.). • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***ne¹-*** + ***omenie***.

neomeníme *s.f.* (*înv.*) Neomenie. • pl. *-i*. /***ne¹-*** + ***omenime***.

neomenít, -ă, *adj.* (*înv.*) Care este lipsit de omenie; neomenos. ◇ (*subst.*) *Acel neomenit care mi-a necinstit perii cei albi ai bătrînețelor* (ISP.). • pl. *-ți, -te*. /***ne¹-*** + ***omenit***.

neomenós, -oásă *adj.* Lipsit de omenie, fără milă; rău, crud. • pl. *-oși, -oase*. /***ne¹-*** + ***omenos***.

neomicínă *s.f.* (*farm.*) Medicament realizat dintr-un grup de antibiotice extrase din ciuperca *Streptomyces fradiae*, care are acțiune mai ales asupra stafilococilor patogeni, utilizat oral, mai frecvent împotriva germenilor din gastroenterite și, local, în tratamentul plăgilor. • sil. *ne-o-*. /<fr. ***néomycine***, engl. ***neomycin***.

neomogén, -ă *adj.* Care nu este omogen. • pl. *-i, -e*. /***ne¹-*** + ***omogen***.

neomológ, -oágă *adj.* Care nu este omolog. • pl. *-gi, -ge*. /***ne¹-*** + ***omolog***.

neomologát, -ă *adj.* Care nu este omologat. • pl. *-ți, -te*. /***ne¹-*** + ***omologat***.

neomórf, -ă *adj.* (*biol.; despre caractere morfologice*) Care a apărut recent. • sil. *ne-o-*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***néomorphe***.

neomorfísm *s.n.* (*biol.*) Apariție a unor noi formații care modifică forma vechiului organ. • sil. *ne-o-*. /<fr. ***néomorphisme***.

neomorfogén, -ă *adj.* (*biol.*) Care produce neomorfoză. • sil. *ne-o-*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***néomorphogène***.

neomorfóză *s.f.* (*biol.*) Regenerare într-o formă nouă a unui țesut sau a unui organ distrus. • sil. *ne-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***néomorphose***.

neón *s.n.* **1** (*chim.*) Element chimic, gaz din familia gazelor rare, monoatomic, incolor și inodor, care se obține prin distilarea fracționată a aerului lichid și care, plasat într-un tub cu o presiune scăzută și traversat de un curent electric, dă o lumină roșie-portocalie (*Ne*). **2** (*electr.*) Iluminare cu tuburi fluorescente. ◆ Ext. Tubul propriu-zis utilizat la iluminarea fluorescentă. • pl. *-oane*. /<fr. ***néon***; cf. gr. *véos* „nou".

neonatál, -ă *adj.* (*med.*) Care ține de nou-născut, care se referă la nou-născut. • sil. *ne-o-*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***néo-natal***.

neonatológ *s.m.* (*med.*) Medic specialist în evaluarea și îngrijirea nou-născutului normal sau cu afecțiuni congenitale ori dobîndite și cu atribuții în puericultura intra-uterină, în colaborare cu obstetricianul. • sil. *ne-o-*. pl. *-gi*. /de la ***neonatologie***, prin derivare regresivă; cf. engl. *neonatologist*.

neonatologíe *s.f.* (*med.*) Disciplină medicală care se ocupă cu studiul caracteristicilor fiziologice proprii nou-născutului, al metodelor de îngrijire și patologiei specigice perioadei neonatale. • sil. *ne-o-*. g.-d. *-iei*. /***neonatal*** + *-logie*; cf. fr. *néonatologie*, engl. *neonatology*.

neonazísm *s.n.* (*polit.*) **1** Mișcare de extremă dreaptă al cărei program se bazează pe doctrina nazistă. **2** Curent politic care încearcă să reînvie nazismul. • sil. *ne-o-*. /<fr. ***néo-nazisme***, it. ***neonazismo***, germ. ***Neonazismus***.

neonazíst, -ă *s.m., s.f., adj.* (*polit.*) **1** *s.m., s.f.* Adept al neonazismului. **2** *adj.* Care aparține neonazismului sau neonaziștilor, care se referă la neonazism sau la neonaziști. • sil. *ne-o-*. pl. *-iști, -iste*. /<it. ***neonazista***, germ. ***Neonazist***; cf. fr. *néo-nazi*.

neonést, -ă *adj.* Care nu este onest. • pl. *-ști, -ste*. /***ne¹-*** + ***onest***.

neoortodoxíe *s.f.* (*teol.*) Mișcare teologică protestantă care reînvie doctrinele tradiționale. • sil. *ne-o-*. g.-d. *-iei*. /<engl. ***neoorthodoxy***.

neopatrístic, -ă *adj., s.f.* (Doctrină filosofică-teologică modernă, derivată din patristica răsăriteană) care interpretează istorico-critic Sfînta Scriptură, bazîndu-se pe scrierile Părinților Bisericii (ca surse bibliografice), dar incluzînd descoperiri recente și tehnici moderne de cercetare. • sil. *ne-o-*. pl. *-ci, -ce*. /***neo¹-*** + ***patristic***.

neoperábil, -ă *adj.* (*med.; despre bolnavi*) Care nu poate fi operat din cauza stării precare de sănătate; inoperabil. • pl. *-i, -e*. /***ne¹-*** + ***operabil***.

neoperát, -ă *adj.* Care nu este operat. • pl. *-ți, -te*. /***ne¹-*** + ***operat²***.

neopitagorician, -ă *s.m., s.f., adj.* (*filos.*) **1** *s.m., s.f.* Adept al neopitagorismului. **2** *adj.* Care aparține neopitagorismului sau neopitagoricienilor, care se referă la neopitagorism sau la neopitagoricieni. • sil. *ne-o-*; *-ci-an*. pl. *-ieni, -iene*. /<fr. ***néo-pythagoricien***.

neopitagorísm *s.n.* (*filos.*) Mişcare filosofică, iniţiată în sec. 1 î.Hr., ale cărei principale idei erau un amestec de doctrine din lucrările lui Pitagora, Platon, Aristotel şi din stoicism, care se caracteriza prin misticism, simbolism numeric şi astrologie. • sil. *ne-o-*. /<fr. ***néo-pythagorisme***.

neopitéc *s.m.* (*paleon.*) Specie de maimuţă fosilă de la începutul erei terţiare (*Neopithecus*). • sil. *ne-o-*. pl. *-ci*. /<fr. ***néopithèque***.

neoplásm *s.n.* (*med.*) **1** Formă de cancer caracterizată prin invazia ţesuturilor învecinate, ca recidivă după o intervenţie chirurgicală. ◆ Ext. Tumoare, cancer. *Acest muşchi... nu a putut fi invadat de neoplasm decît foarte recent* (PARH.). **2** Ţesut rezultat din procesul de neoplazie. • sil. *ne-o-*. pl. *-e*. şi (*înv.*) ***neoplásmă*** *s.n.* /<fr. ***néoplasme***; cf. gr. *véoς* „nou", *πλάσμα* „formaţie".

neoplásmă *s.n.* v. neoplasm.

neoplasticianísm *s.n.* (*a. plast.*) Variantă a abstracţionismului (creată de P. Mondrian) influenţată de cubism, care se caracterizează printr-un geometrism în care liniile şi planurile de culoare se întretaie în unghi drept şi prin folosirea unei game cromatice reduse la albastru, galben şi roşu. • sil. *ne-o-*; *-ci-a-*. şi *neoplasticísm* *s.n.* /cf. fr. *néo-plasticisme*.

neoplasticísm *s.n.* v. neoplasticianism.

neoplastíe *s.f.* (*chir.*) Refacere, prin autoplastie, a unui ţesut distrus. • sil. *ne-o-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***néoplastie***.

neoplatónic, -ă *s.m., s.f., adj.* (*filos.*) **1** *s.m., s.f.* Adept al neoplatonismului; neoplatonician. **2** *adj.* Care aparţine neoplatonismului sau neoplatonicilor, care se referă la neoplatonism sau la neoplatonici; neoplatonician. • sil. *ne-o-*. pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***néo-platonique***; cf. it. *neoplatonico*.

neoplatonician, -ă *s.m., s.f., adj.* (*filos.*) Neoplatonic. • sil. *ne-o-*; *-ci-an*. pl. *-ieni, -iene*. /<fr. ***néo-platonicien***.

neoplatonísm *s.n.* (*filos.*) Sistem filosofic care reprezintă reformularea filosofiei lui Platon de către Plotin (sec. 3 d.Hr.) şi care, timp de un mileniu, a fost filosofia dominantă în Europa, influenţînd puternic teologia creştină şi gîndirea islamică pînă spre sfîrşitul sec. 19. • sil. *ne-o-*. /<fr. ***néo-platonisme***.

neoplázic, -ă *adj.* (*med.*) Care aparţine neoplaziei sau neoplasmului, care se referă la neoplazie sau la neoplasm. *Ţesut neoplazic*. • sil. *ne-o-*. pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***néoplasique***.

neoplazíe *s.f.* (*med.*) Proces patologic de formare a unui ţesut nou tumoral, benign sau malign, printr-o înmulţire celulară anormală şi, uneori, prin modificarea structurii caracteristice a ţesutului din care a luat naştere. ◆ Ext. Cancer. • sil. *ne-o-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***néoplasie***; cf. gr. *véoς* „nou", *πλάσις* „formare".

neoportún, -ă *adj.* Care nu este oportun. ◆ Care nu se întîmplă la momentul potrivit. • pl. *-i, -e*. /***ne¹-*** + ***oportun***.

neoportunitáte *s.f.* Lipsă de oportunitate. • /***ne¹-*** + ***oportunitate***.

neopozábil, -ă *adj.* (*jur.*; *despre acte judiciare*) Care nu poate fi invocat faţă de alte persoane şi în alte cazuri decît în cele determinate de lege; inopozabil. • pl. *-i, -e*. /***ne¹-*** + ***opozabil***, după fr. *non-opposable*.

neopozabilitáte *s.f.* Lipsă de opozabilitate. • /***ne¹-*** + ***opozabilitate***.

neopozitivísm *s.n.* (*filos.*) Curent filosofic contemporan care acordă o atenţie deosebită cunoaşterii raţionale şi logicii (pe care le interpretează însă, adesea, în spirit convenţionalist, subiectivist), precum şi analizei logice a limbajului ştiinţei; pozitivism logic. • sil. *ne-o-*. /<fr. ***néo-positivisme***.

neopozitivíst, -ă *s.m., s.f., adj.* (*filos.*) **1** *s.m., s.f.* Adept al neopozitivismului. **2** *adj.* Care aparţine neopozitivismului sau neopozitiviştilor, care se referă la neopozitivism sau la neopozitivişti. • sil. *ne-o-*. pl. *-işti, -iste*. /<fr. ***néo-positiviste***.

neopragmatísm *s.n.* (*filos.*) Denumire dată pragmatismului contemporan. • sil. *ne-o-*. /<fr. ***néo-pragmatisme***.

neoprén *s.n.* (*chim.*) Varietate de cauciuc sintetic termoplastic, obţinut prin polimerizarea cloroprenului şi caracterizat printr-o mare rezistenţă la căldură, la ozon, la uleiuri şi la diverse substanţe chimice. • sil. *ne-o-*. /<fr. ***néoprène***.

neopríre *s.f.* (*înv.*) Lipsă de stăpînire. ◆ Lipsă de cumpătare. • pl. *-i*. /***ne¹-*** + ***oprire***.

neoprít, -ă *adj., adv.* **1** *adj.* Care nu se opreşte sau care nu poate fi oprit. **2** *adv.* Imediat. ◆ În mod spontan. *Şchiopii repede începură a umbla şi surzii neoprit a auzi* (DOC.). • pl. *-ţi, -te*. /***ne¹-*** + ***oprit²***.

neoprotecţiomísm *s.n.* (*econ. polit.*) Termen folosit prin anii '70 ai sec. 20 pentru a defini diferite măsuri protecţioniste luate îndeosebi de statele industrializate. • sil. *ne-o-*; *-ţi-o-*. /***neo¹-*** + ***protecţionism***.

neopsihanalíză *s.f.* (*psihanal.*) Neofreudism. • sil. *ne-o-*. /***neo¹-*** + ***psihanaliză***.

neorámă *s.f.* Reprezentare interioară panoramică pe o suprafaţă cilindrică, cel ce priveşte fiind situat în centrul cilindrului. • sil. *ne-o-*. /<fr. ***néo-[ciné]rama***.

neorasísm *s.n.* Teorie social-politică apărută în sec. 20 în Europa, care preia elemente ale teoriei rasiste, adaptîndu-le la condiţiile existente. • sil. *ne-o-*. /***neo¹-*** + ***rasism***.

neorasíst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al neorasismului. **2** *adj.* Care aparţine neorasismului sau neorasiştilor, care se referă la neorasism sau la neorasişti. • sil. *ne-o-*. pl. *-işti, -iste*. /***neo¹-*** + ***rasism***.

neoraţionalísm *s.n.* (*filos.*) Curent antipozitivist care încearcă să integreze în mod coerent luarea în considerare a factorului raţional al cunoaşterii într-o concepţie realistă, conform căreia teoria este subordonată obiectului, existent independent de subiect şi pe care izbuteşte să-l exprime. • sil. *ne-o-*; *-ţi-o-*. /<fr. ***néo-rationalisme***.

neoraţionalíst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al neoraţionalismului. **2** *adj.* Care aparţine neoraţionalismului sau neoraţionaliştilor, care se referă la neoraţionalism sau la neoraţionalişti. • sil. *ne-o-*; *-ţi-o-*. pl. *-işti, -iste*. /***neoraţional[ism]*** + ***-ist***.

neórdine *s.f.* Dezordine, deranj, neorînduială. • /***ne¹-*** + ***ordine***.

neordonát, -ă *adj.* Care nu este ordonat. • pl. *-ţi, -te*. /***ne¹-*** + ***ordonat***.

neorealísm *s.n.* **1** (*filos.*) Curent în filosofia contemporană care identifică conştiinţa cu existenţa, redusă la un complex de senzaţii independente. **2** (*lit.*; *a. plast.*) Doctrină inspirată din realism, care se caracterizează prin interesul acordat faptului real. ◆ (*cinemat.*) Mişcare artistică în cinematografia italiană contemporană, care se manifestă printr-o tendinţă de apropiere de problemele sociale, de viaţa cotidiană a oamenilor obişnuiţi, respingînd emfaza şi reliefînd detaliul real semnificativ. • sil. *ne-o-re-a-*. /<fr. ***néo-réalisme***, it. ***neorealismo***.

neorealíst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al neorealismului. **2** *adj.* Care aparţine neorealismului sau neorealiştilor, care se referă la neorealism sau la neorealişti. • sil. *ne-o-re-a-*. pl. *-işti, -iste*. /<fr. ***néo-réaliste***.

neoretórică *s.f.* (*filos., lingv.*) Curent în gîndirea filosofico-lingvistică modernă care reia, dintr-o perspectivă nouă, pluridisciplinară, arta antică a vorbirii. • sil. *ne-o-*. /<fr. ***néorhétorique***.

neorgánic, -ă *adj.* (*biochim.*) Anorganic. • pl. *-ci, -ce*. /***neo¹-*** + ***organic***.

neorganizát, -ă *adj.* **1** Care nu este organizat (în prealabil). ◆ Ext. Care este spontan. **2** Care şi-a pierdut organizarea, funcţionarea normală. • pl. *-ţi, -te*. /***ne¹-*** + ***organizat***.

neorientát, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care nu cunoaşte locul unde se află. ◆ Care nu ştie în ce direcţie trebuie să se îndrepte. **2** Ext. (*despre persoane*) Care este neinformat, nelămurit. • sil. *-ri-en-*. pl. *-ţi, -te*. /***ne¹-*** + ***orientat***.

neorînduiálă *s.f.* **1** Lipsă de organizare; lipsă de disciplină. *Din neorînduială, din nedreptate şi din răutate să strică şi să mută împărăţiile* (CRON.). ◆ Ext. Agitaţie, revoltă, răscoală. *La Barţelona au urmat neorînduială şi numai prin un atac de cavalerie s-au putut împrăştie revoltanţii* (PER.). ◆ (*înv.*) Încălcare a legii; neregulă. ◆ Concr. Faptă care constituie o încălcare a legii; ilegalitate, abuz. *Se temea să nu fie... vreo neorînduială în buna gospodărire a domeniului său* (CE. PETR.). **2** Lipsă de ordine; dezordine, deranj, neordine. *Mobile scumpe, dispuse într-o neorînduială intenţionată* (VLAH.). ◇ Loc.adj., adv. *În neorînduială* = (în mod) dezordonat. • pl. *-ieli*. /***ne¹-*** + ***orînduială***.

neorînduít, -ă *adj.* Care nu este orînduit, organizat sau ordonat; dezordonat. • pl. *-ţi, -te*. /***ne¹-*** + ***orînduit***.

neoromántic, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al neoromantismului. **2** *adj.* Care aparţine neoromantismului sau neoromanticilor, care se referă la neoromantism sau la neoromantici. • sil. *ne-o-*. pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***néo-romantique***.

neoromantísm *s.n.* **1** (*lit.*) Curent în literatura modernă universală de la sfîrşitul sec. 19, apărut ca o reacţie împotriva naturalismului. **2** (*a. plast.*) Nume generic denumind tendinţele artistice moderne care urmăresc resurecţia romantismului. **3** (*filos.*) Direcţie în filosofie care, păstrînd cadrul teoretic al romantismului, evoluează spre subiectivism şi iraţionalism, pregătind terenul pentru existenţialism şi neospiritualism. **4** (*muz.*) Nume dat curentului muzical german de la sfîrşitul sec. 19, caracterizat prin reluarea şi dezvoltarea unor teme romantice. • sil. *ne-o-*. /<fr. ***néo-romantisme***.

neortodóx, -ă *adj.* Care nu este ortodox. ◇ (*adv.*) *Se exprimă neortodox*. • pl. *-cşi, -xe*. /***ne¹-*** + ***ortodox***.

neorusseauism [ˌneoruso'ism] *s.n.* (*pedag.*) Tendinţă în pedagogia actuală de reîntoarcere la ideile lui J.-J. Rousseau. • /***neo¹-*** + ***rousseauism***.

neosalvarsán *s.n.* (*farm., chim.*) Compus organic al arsenului care se prezintă sub formă de pulbere de culoare galben-deschis, solubilă în apă, folosit în tratamentul sifilisului. • sil. *ne-o-*. /<germ. ***Neosalvarsan***.

neoscilánt, -ă *adj.* Care nu oscilează. • pl. *-ţi, -te*. /***ne¹-*** + ***oscilant***.

neoscolástic, -ă *s.f., s.m., adj.* (*filos., teol.*) **1** *s.f.* Neotomism. **2** *s.m., s.f.* Adept al neoscolasticii. **3** *adj.* Care aparţine neoscolasticii sau neoscolasticilor, care se referă la neoscolastică sau la neoscolastici. • sil. *ne-o-*. pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***néo-scolastique***.

neosificát, -ă *adj.* (*despre părţi membranoase şi cartilaginoase ale corpului*) Care nu s-a transformat în os. ◆ Care nu s-a întărit ca un os. • pl. *-ţi, -te*. /***ne¹-*** + ***osificat***.

neosîndít, -ă *adj.* (*pop.*) Care nu a fost pedepsit. • pl. *-ţi, -te*. /***ne¹-*** + ***osîndit***.

neospiritualísm *s.n.* (*filos.*) Curent în gîndirea filosofică din Franţa şi Italia, care a imprimat interpretării şi analizei aparatului conceptual al spiritualismului o direcţie mai subiectivistă, de coloratură iraţionalistă şi antiintelectualistă. • sil. *ne-o-*; *-tu-a-*. /***neo¹-*** + ***spiritualism***.

neostalinísm *s.n.* (*polit.*) Politică ce reînvie doctrina şi practicile staliniste. • sil. *ne-o-*. /***neo¹-*** + ***stalinism***.

neostaliníst, -ă *s.m., s.f., adj.* (*polit.*) **1** *s.m., s.f.* Adept al neostalinismului. **2** *adj.* Care aparţine neostalinismului sau neostaliniştilor, care se referă la neostalinism sau la neostaliniştilor. • sil. *ne-o-*. pl. *-işti, -iste*. /***neostalin[ism]*** + ***-ist***.

neostenít, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care nu este ostenit, care nu oboseşte. ◆ Ext. Care este în continuă mişcare, în continuă activitate; foarte harnic, foarte activ; neobosit, neodihnit. *Regret... dulcele murmur din moara ce umbla neostenită* (MACED.). **2** (*despre acţiuni ale oamenilor*) Care nu slăbeşte nici o clipă; susţinut, perseverent. *Miile de hărţoage vîndute prin neostenita lor sîrguinţă* (ARGH.). ◇ (*adv.*) *Ţapi alergînd neostenit după păreche* (SADOV.). • pl. *-ţi, -te*. /***ne¹-*** + ***ostenit²***.

neostigmínă *s.f.* (*chim.*; *med.*) Alcaloid sintetic pe bază de amoniu, stimulent al peristaltismului intestinal. • sil. *ne-o-*. /<fr. ***néostigmine***.

neostoít, -ă *adj.* (*înv., pop.*) **1** (*despre sete, foame etc.*) Care este neastîmpărat, nedomolit, nepotolit. *Simţea o sete neostoită*. ◆ Ext. (*despre dorinţe*) Care este neîntrerupt, continuu. *O poftă neostoită de avere* (PER.). ◇ (*adv.*) *Pe şesul larg... sfîrîiau cosaşii neostoit* (SADOV.). **2** (*despre copii*) Care este neastîmpărat. • pl. *-ţi, -te*. /***ne¹-*** + ***ostoit***.

neostomíe *s.f.* (*med.*) Intervenţie chirurgicală constînd în crearea unui orificiu artificial la nivelul unui organ cavitar sau al unui organ excretor, în scopul stabilirii unei comunicări cu un alt organ sau cu exteriorul (la nivelul pielii). • sil. *ne-o-*. pl. *-i*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***néostomie***, engl. ***neostomy*** <gr. *véoς* „nou", *στόμα*, „gură".

neotectónic, -ă *s.f., adj.* (*geol.*) **1** *s.f.* Parte a geologiei care se ocupă cu studiul mişcărilor de formare a scoarţei terestre de la sfîrşitul terţiarului pînă în prezent. **2** *adj.* Care aparţine neotectonicii, care se referă la neotectonică. • sil. *ne-o-*. pl. *-ci, -ce*. /<germ. ***neotektonisch***, ***Neotektonik***, fr. ***néotectonique***.

neoteníe *s.n.* (*biol.*) **1** Persistenţă a caracterelor juvenile în stadiul de adult. **2** Capacitate a unor organisme de a atinge maturitatea sexuală şi de a se

reproduce în stadii larvare. • sil. *ne-o-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***néoténie***, germ. *Neotenie*.

neoterismós *s.m.* (*grec. înv.*) Înnoire, schimbare, inovație. • sil. *ne-o-*. pl. *-i*, *n. -uri*. /<gr. ***νεωτερισμός***.

neotíe *s.f.* (*bot.*) Specie de orhidee saprofită din pădurile de fagi (*Neottia nidus-avis*). • sil. *ne-o-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***néottie***; cf. gr. *νεοττεία* și *νεοττιά* „cuib de pasăre".

neotíp *s.n.* (*biol.*) Exemplar care înlocuiește tipul pierdut sau distrus. • sil. *ne-o-*. pl. *-uri*. /<fr. ***néotype***.

neotomísm *s.n.* (*filos., teol.*) Mișcare filosofică, stimulată de enciclica *Aeterni Patris*, din 1879, a papei Leon al XIII-lea, care a reluat ideile reale sau presupuse ale lui Toma d'Aquino. • sil. *ne-o-*. /<fr. ***néo-thomisme***.

neotomíst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al neotomismului. **2** *adj.* Care aparține neotomismului sau neotomiștilor, care se referă la neotomism sau la neotomiști. • sil. *ne-o-*. pl. *-iști, -iste*. /<fr. ***néo-thomiste***.

neotrópic, -ă, *adj.* Din zona tropicală a Americii. • sil. *ne-o-*. pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***néotropique***.

neoțetít, -ă *adj.* (*despre vinuri*) Care nu s-a transformat în oțet. • pl. *-ți, -te*. /***ne¹-*** + ***oțetit***.

neoumamísm *s.n.* Noua înflorire a umanismului la sfîrșitul sec. 19. • sil. *ne-o-*. /<germ. ***Neohumanismus***.

neoumamíst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al neoumanismului. **2** *adj.* Care aparține neoumanismului sau neoumaniștilor, care se referă la neoumanism sau la neoumaniști. • sil. *ne-o-*. pl. *-iști, -iste*. /***neouman[ism]*** + *-ist*.

neovezícă *s.f.* (*med.*) Rezervor realizat dintr-un segment distal al tubului digestiv, care colectează urina, după implantarea uretelor. • sil. *ne-o-*. pl. *-i*. /<fr. ***néovessie***, engl. ***neovesica*** <gr. *véος* „nou", lat. ***vesica*** „vezică".

neovitalísm *s.n.* (*biol.*) Curent în biologie care pretinde a se deosebi principial de vitalism, întrucît ar fi înlocuit vechea „forță vitală" cu noțiuni noi. • sil. *ne-o-*. /<fr. ***néo-vitalisme***.

neovitalíst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al neovitalismului. **2** *adj.* Care aparține neovitalismului sau neovitaliștilor, care se referă la neovitalism sau la neovitaliști. • sil. *ne-o-*. pl. *-iști, -iste*. /<fr. ***néo-vitaliste***.

neovulcanísm *s.n.* (*geol.*) Totalitatea manifestărilor vulcanice din neozoic. • sil. *ne-o-*. /***neo¹-*** + ***vulcanism***.

neoxidábil, -ă *adj.* (*chim.; despre metale*) Care nu se oxidează; inoxidabil. • pl. *-i, -e*. /***ne¹-*** + ***oxidabil***.

neoxidát, -ă *adj.* (*despre metale*) Care nu este oxidat. • pl. *-ți, -te*. /***ne¹-*** + ***oxidat***.

neoxigenát, -ă *adj.* **1** (*despre păr*) Care nu a fost decolorat prin tratare cu apă oxigenată. ◆ Ext. Care este nevopsit. **2** (*despre oameni*) Care are părul blond natural. **3** (*chim.; despre compuși chimici*) Care nu conține oxigen în moleculă. • pl. *-ți, -te*. /***ne¹-*** + ***oxigenat***.

neozeelandéz, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Noii Zeelande sau care este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuiește în Noua Zeelandă; locuitorii Noii Zeelande. **2** *adj.* Care aparține Noii Zeelande sau neozeelandezilor, care se referă la Noua Zeelandă sau la neozeelandezi; care este originar din Noua Zeelandă. • sil. *ne-o-*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***néo-zéelandais***.

neozóic, -ă *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Ultima eră geologică, ce cuprinde timpul scurs de la sfîrșitul mezozoicului pînă în zilele noastre și în care continuă dezvoltarea mamiferelor și apariția omului. **2** *adj.* Care aparține neozoicului, specific neozoicului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din neozoic. • sil. *ne-o-*. pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***néozoïque***; cf. gr. *véος* „nou", *ζωϊκός* „referitor la viață/animale".

neozonizát, -ă *adj.* Care nu (mai) conține ozon. • sil. *ne-o-*. pl. *-ți, -te*. /***ne¹-*** + ***ozonizat***.

nep *s.n.* (*econ. polit.*) Noua politică economică, încercată de sovietici în 1921, 1941 și 1953, marcînd o slăbire a presiunii ideologice, care permite societății să se organizeze parțial, după cum i se pare mai potrivit. • /abr. de la ***новая экономическая политика***.

népa *s.f.* (*entom.*) Insectă din apele stătătoare, carnivoră, care respiră printr-un tub abdominal (*Nepa cinerea*). • /<fr. ***nèpe***; cf. lat. *nĕpa, -ae* „scorpion".

nepáce *adj.* (*înv.*) **1** Conflict armat; război. **2** Stare de agitație, de neliniște. *Fug de zgomot, de nepace, Singurătatea iubesc* (PANN). • pl. *-păci*. /***ne¹-*** + ***pace***.

nepăcinic, -ă *adj.* v. nepașnic.

nepaléz, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Nepalului sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuiește în Nepal; locuitorii Nepalului. **2** *adj.* Care aparține Nepalului sau nepalezilor, care se referă la Nepal sau la nepalezi; care este originar din Nepal. ◆ (*subst. f.*) Limba indo-europeană din ramura indo-iraniană, grupul indic de nord, vorbită în Nepal. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***népalais***; cf. nm. pr. *Nepal*, stat în S Asiei, în Munții Himalaya.

nepalmát, -ă *adj.* Care nu este palmat. • pl. *-ți, -te*. /***ne¹-*** + ***palmat***.

neparțiál, -ă *adj.* Imparțial. • sil. *-ți-al*. pl. *-i, -e*. /***ne¹-*** + ***parțial***.

nepasionát, -ă *adj.* Care nu este pasionat de ceva. ◆ Ext. Care nu se lasă condus de pasiune în judecățile și în acțiunile sale; obiectiv, imparțial. *Dar se vor găsi și spirite nepasionate care să prețuiască modul nostru de a lăuda cu maturitate* (MACED.). • sil. *-si-o-*. pl. *-ți, -te*. /***ne¹-*** + ***pasionat***.

nepășnic, -ă *adj.* (*înv.*) Care nu este pașnic. ◆ Ext. Care este agitat, neliniștit. *Pruncul... cel nepacinic și plîngătoriu* (ȚICHIND.). • pl. *-ci, -ce*. și *nepácinic, -ă adj.* /***ne¹-*** + ***pașnic¹***.

nepatriótic, -ă *adj.* Care nu este patriotic; care nu denotă patriotism. • sil. *-tri-o-*. pl. *-ci, -ce*. /***ne¹-*** + ***patriotic***.

nepăcătuít, -ă *adj.* (*înv.*) Care nu a păcătuit, fără păcat; imaculat. • pl. *-ți, -te*. /***ne¹-*** + ***păcătuit***.

nepăciuí *vb. IV. tr.* (*înv.; compl. indică oameni*) A neliniști, a tulbura. • prez.ind. *-iesc*. /***ne¹-*** + ***păciui***.

nepăciuíre *s.f.* (*înv.*) Neînțelegere, dezbinare, vrajbă. • pl. *-i*. /***ne¹-*** + ***păciucire***.

nepăciuít, -ă *adj.* (*înv.*) Care este lipsit de pace, agitat, neliniștit. *Vremi nepăciuite* (DOC.). • pl. *-ți, -te*. /***ne¹-*** + ***păciuit***.

nepăciuitór, -oáre *adj.* (*înv.*) Care este neliniștit, agresiv. *Albinele nepăciuitoare* (TOM.). • pl. *-ori, -oare*. /***ne¹-*** + ***păciuitor***.

nepământeán, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Ființă) care nu este de pe pământ. ◆ Ext. (Ființă) care se consideră că nu este de pe pământ, care pare că a venit din altă lume; nepămîntesc. *O viață aș vrea, o viață oarecare, Atît de strîmtă-ncît să pot dormi Și uita vocile nepămîntene* (ISANOS). **2** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care pare a fi detașată de cele pămînești. *Și-l închipuise nepămîntean și devorat de o iremediabilă melancolie* (CE. PETR.). **3** *adj.* Care nu are caracterul lucrurilor de pe pământ. • pl. *-eni, -ene*. /***ne¹-*** + ***pămîntean***.

nepământésc, -eáscă *adj.* Care nu este pămîntesc. ◆ Ext. Imaterial. *Ființă fărmăcătoare, nepămînteasc㠄* (PER.). ◆ Ext. Supranatural. *Avea ceva nepămîntesc în ea, ceva de amazoană sau de zeiță păgînă* (BEN.). • pl. *-ești*. /***ne¹-*** + ***pămîntesc***.

nepărăsít, -ă *adj.* **1** Care nu este sau nu poate fi părăsit. **2** (*înv.*) Obligatoriu. ◇ (*adv.*) *Nepărăsit iaste... a aduce Domnului de toate* (COR.). **3** (*înv.*) Neîncetat. ◇ (*adv.*) *O proslăvea nepărăsit* (DOS.). • pl. *-ți, -te*. /***ne¹-*** + ***părăsit***.

nepărtășít, -ă *adj.* (*înv.*) Care nu este părtaș la ceva, care nu se bucură de... • pl. *-ți, -te*. /***ne¹-*** + ***părtășit***.

nepărtimíre *s.f.* (*pop.*) Imparțialitate, obiectivitate. • pl. *-i*. /***ne¹-*** + ***părtinire***.

nepărtinitór, -oáre *adj.* (*pop.; despre persoane*) Care este imparțial, drept, obiectiv. ◆ (*despre atitudinea, aprecierea etc. ale oamenilor*) Care denotă imparțialitate; obiectiv. ◇ (*adv.*) *Judecați nepărtinitor!* • pl. *-ori, -oare*. /***ne¹-*** + ***părtinitor***.

nepăs *s.n.* (*pop.*) Nepăsare. • pl. *-uri*. /de la ***nepăsare***, prin derivare regresivă.

nepăsáre *s.f.* **1** Lipsă de griji, de frămîntări. *Ea trece-n dulce nepăsare Prin lunci cu flori* (COȘB.). ◆ Situație, stare în care se află cel lipsit de griji, de frămîntări; indiferență. *O viață... de om, petrecută într-un cîntec și o nepăsare* (GAN.). ◇ Loc.adv. (*pop.*) *În nepăsare* = nepăsător, vesel. **2** Lipsă de interes față de ceea ce se petrece în jur; indiferență, indolență, apatie, pasivitate. *Degeaba te mai sclifosești, Ioane, răspunse mama cu nepăsare* (CR.). • pl. *-ări*. /***ne¹-*** + ***păsare¹***.

nepăsătór, -oáre *adj.* **1** (*despre oameni*) Care nu-și face griji, necazuri. ◆ Calm, senin. **2** (*despre oameni*) Care nu manifestă nici un fel de interes față de ceea ce se petrece în jurul său; indolent, apatic; indiferent. *Trece nepăsător pe lîngă ea* (PER.). ◆ (*despre evenimente, fapte etc.*) Care nu prezintă un interes deosebit. *Ei vorbiră multe, de toate. Începură cu lucruri nepăsătoare* (GAN.). • pl. *-ori, -oare*. /***ne¹-*** + ***păsător***.

nepătát, -ă *adj.* **1** Care nu este pătat. **2** Fig. (*despre oameni*) Care este nevinovat, cinstit, onest. ◆ (*despre femei sau despre reputația, virtutea lor*) Care este curat, neprihănit, necompromis. • pl. *-ți, -te*. /***ne¹-*** + ***pătat***.

nepătimós, -oásă *adj.* (*înv.*) **1** Care nu este pătimaș. **2** Fig. Imaculat. • pl. *-oși, -oase*. /***ne¹-*** + ***pătimos***.

nepătrúns, -ă *adj.* **1** Care nu este sau nu poate fi pătruns, străbătut; impenetrabil. ◆ Spec. Prin care nu răzbate lumina; întunecat, întunecos. *Nepătrunsele-odăi* (COȘB.). ◆ Ext. (*despre frunziș, desișuri etc.*) Care este des, compact. ◆ Ext. (*despre figură, despre ochi etc.*) Care nu trădează gîndurile, sentimentele; impenetrabil. **2** Fig. Care nu poate fi pătruns cu mintea, de neînțeles. ◆ Ext. Care este tainic, misterios; necunoscut. *Acea putere nepătrunsă a spiritului pe care o numim imaginațiune* (CAR.). ◇ (*subst.*) *Odihnea cel nepătruns* (EMIN.). • pl. *-și, -se*. /***ne¹-*** + ***pătruns***.

nepătrunzíme *s.f.* (*fiz.; înv.*) Impenetrabilitate. • pl. *-i*. /***ne¹-*** + ***pătrunzime***.

nepățíre *s.f.* (*înv.*) Lipsă de experiență. • pl. *-i*. /***ne¹-*** + ***pățire***.

nepățít, -ă *adj.* (*înv., pop.*) Care este lipsit de experiență. • pl. *-ți, -te*. /***ne¹-*** + ***pățit²***.

nepăzít, -ă *adj.* Care nu este păzit. • pl. *-ți, -te*. /***ne¹-*** + ***păzit***.

nepedepsít, -ă *adj.* Care nu a fost pedepsit. • pl. *-ți, -te*. /***ne¹-*** + ***pedepsit***.

nepéntes *s.n.* **1** (*în antic.*) Băutură magică folosită ca remediu împotriva tristeții și a durerilor fizice. **2** (*bot.*) Plantă carnivoră și decorativă, originară din regiunea Asiei tropicale, ale cărei frunze, răsucite, se termină printr-o mică pungă membranoasă, unde pot cădea insecte și mici reptile, care apoi sînt digerate de plantă (*Nepenthes*). • /<fr. ***népenthès***, gr. ***νηπενθής***.

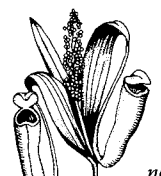

nepentes (2)

néper *s.m.* (*fiz.*) Unitate de măsură a nivelului de transmisiune a semnalelor acustice sau electrice, reprezentînd nivelul corespunzător unei amplificări de 2, 718 ori a semnalului transmis și egală cu 8, 686 decibeli. • pl. *-i*. /<fr. ***néper***, engl. ***neper***; cf. nm. pr. John *Neper*, matematician scoțian.

nepereche *adj.invar.* **1** (*înv.; mat.; despre numere întregi*) Impar. **2** Fig. (*despre scriitori, poeți, oameni de știință etc.*) Unic, excepțional, extraordinar. *Eminescu, poetul nepereche.* • /***ne¹-*** + ***pereche***.

neperformánt, -ă *adj.* Care nu este performant. • pl. *-ți, -te*. /***ne¹-*** + ***performant***.

neperián, -ă *adj.* Care este inventat de Neper. ◇ *Logaritm neperian* v. logaritm. • sil. *-ri-an*. pl. *-ieni, -iene*. /<fr. ***népérien***; cf. nm. pr. John *Neper*, matematician scoțian.

neperiódic, -ă *adj.* Care nu este, nu se întîmplă periodic. • sil. *-ri-o-*. pl. *-ci, -ce*. /***ne¹-*** + ***periodic***.

neperisábil, -ă *adj.* Care nu este perisabil. • pl. *-i, -e*. /***ne¹-*** + ***perisabil***.

nepermanént, -ă *adj.* Care nu are un caracter permanent. ◆ Care funcționează o perioadă de timp determinată. • pl. *-ți, -te*. /***ne¹-*** + ***permanent***.

nepermétru *s.n.* (*fiz.*) Instrument de măsură a atenuării unei mărimi fizice, folosit în electroacustică pentru măsurarea nivelului de transmisiune în neperi. • pl. *-e*. /<fr. ***népermètre***.

nepermís, -ă *adj.* Care este interzis de lege sau de morală; neîngăduit. *Cumpără lucruri nepermise. Trăiește din activități nepermise.* • pl. *-și, -se*. /***ne-*** + ***permis***.

nepetrecút, -ă *adj.* **1** Care nu s-a mai petrecut. ◆ Ext. Extraordinar. **2** (*reg.*) Care nu a apucat să petreacă încă. ◆ Ext. (*reg.; despre tineri*) Care nu s-a bucurat de plăcerile vieții; nelumit. • pl. *-ți, -te*. /***ne¹-*** + ***petrecut***.

nepieptănát, -ă *adj.* **1** (*despre păr*) Care nu a fost pieptănat. ◆ Ext. Care este ciufulit. **2** (*despre oameni*)

Care nu s-a pieptănat. ◆ Ext. Care este ciufulit. • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***pieptănat²***.

nepieritór, -oáre *adj.* **1** Care este menit să reziste timpului. **2** (*despre amintiri, imagini etc.*) Care este destinat să trăiască veșnic în amintirea oamenilor. *Mi-au făcut nepieritoare impresie amintirile literare ale lui Alphonse Daudet* (GAL.). ◆ Ext. Care este destinat gloriei, celebrității eterne; nemuritor. *Din lucruri mici... se pot face opere nepieritoare* (VLAH.). • pl. *-ori, -oare.* /***ne¹-*** + ***pieritor***.

nepilduít, -ă *adj.* (*înv.*) Pentru care nu există asemănare sau precedent; fără precedent; unic. *Ne amenința... o ruină financiară prin nepilduita ușurință cu care s-a dat concesiunea* (MAIOR.). ◆ Ext. Excepțional, extraordinar. • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***pilduit***.

nepilduitór, -oáre *adj.* (*înv.; despre situații*) Care nu trebuie să servească drept pildă. • sil. *-du-i-*. pl. *-ori, -oare.* /***ne¹-*** + ***pilduitor***.

nepipăít, -ă *adj.* Care nu poate fi pipăit; impalpabil. ◆ Fig. Imaterial. *Frumusețea este... nepipăită* (PER.). • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***pipăit²***, după fr. *impalpable*.

neplacábil, -ă *adj.* (*înv.*) Implacabil. • pl. *-i, -e.* /cf. lat. *implacabilis, -e*, fr. *implacable*, it. *implacabile*.

neplátă *s.f.* Faptul de a nu achita la timp o obligație bănească. • pl. *-ăți.* /***ne¹-*** + ***plată***.

neplătnic, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană fizică sau juridică) care nu își achită datoriile sau obligațiile bănești. • pl. *-ci, -ce.* /***ne¹-*** + ***platnic***.

neplăcére *s.f.* **1** Stare sufletească sau fiziologică produsă de ceva neplăcut; lipsă de plăcere. ◆ Ext. Lipsă de simpatie pentru ceva sau pentru cineva; silă, dezgust. *Neplăcerea provocată de metafore* (VIANU). **2** Concr. Necaz, supărare, nemulțumire îndurate de cineva. *Să nu știe vecinii că am trecut pe aici. Ai putea avea neplăceri* (E. BAR.). • pl. *-i.* /***ne¹-*** + ***plăcere***.

neplăcút, -ă *adj.* **1** Care nu este pe placul cuiva, care nu este convenabil, care nu corespunde gusturilor sau preferințelor cuiva. **2** Care cauzează o neplăcere; dezagreabil. *Neplăcute afaceri familiale* (CAR.). ◆ Ext. Jenant, penibil. *E mai neplăcut să vezi cum lauda sinceră se urcă la cap* (PER.). • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***plăcut***.

neplătitór, -oáre *adj.* Care este scutit de plată. • pl. *-ori, -oare.* /***ne¹-*** + ***plătitor***.

neplecáre *adj.* (*înv.*) Atitudine de semeție, de îndrăzneală (nejustificată). • pl. *-ări.* /***ne¹-*** + ***plecare***.

neplecát, -ă *adj.* **1** Care nu a plecat de undeva. **2** (*gram.; înv.; despre părți de vorbire*) Neflexibil. **3** (*înv.; despre oameni*) Care este neînduplecat. *Neplecat și neîmblînzit era celor ce-i biruia* (CRON.). • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***plecat²***.

neplín, -ă *adj.* (*reg.*) **1** (*despre oameni*) Care este mîncăcios. **2** (*reg.*) Loc.adv. *De neplin* = înainte de vreme; prematur. • pl. *-i, -e.* /***ne¹-*** + ***plin***.

neplodíre *adj.* (*înv.*) Sterilitate. • pl. *-i.* /***ne¹-*** + ***plodire***.

neploditór, -oáre *adj.* (*înv.*) **1** (*despre ființe*) Care este sterp. **2** (*despre plante*) Care nu rodește. ◆ Ext. Care dă rod sărac sau care nu rodește. • pl. *-ori, -oare.* și *neploditóriu, -oáre adj.* /***ne¹-*** + ***ploditor***.

neploditóriu, -oáre *adj.* v. neploditor.

neplódnic, -ă *adj.* (*înv.*) Sterp. • pl. *-ci, -ce.* /***ne¹-*** + ***plodnic***.

neplouáre *s.f.* (*înv., pop.*) Secetă. • pl. *-ări.* /***ne¹-*** + ***plouare***.

nepocăít, -ă *adj.* **1** Care nu s-a pocăit. **2** (*bis.; înv.*) Care nu a primit iertarea păcatelor. ◆ Ext. Păcătos. ◇ Fig. *Nepocăită inimă* (POP.). ◆ Nespovedit. • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***pocăit***.

nepoftít, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care nu este chemată, invitată; intrus. ◇ Expr. *Nepoftitul n-are scaun*, se spune despre cei care se amestecă în treburile sau în vorba altora. *A se amesteca* (sau *a se băga, a intra*) *(nepoftit) în vorbă* v. vorbă. ◆ Care nu este dorit. *Sentimente nepoftite* (GALAN). • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***poftit***.

nepolár, -ă *adj.* (*fiz.; despre molecule sau grupări de atomi*) Care nu are moment electric permanent. • pl. *-i, -e.* /***ne¹-*** + ***polar***.

nepolarizát, -ă *adj.* (*fiz.*) Care nu este polarizat. • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***polarizat***.

nepolitéțe *s.f.* Lipsă de politețe; impolitețe. • /***ne¹-*** + ***politețe***.

nepolític, -ă *adj.* Care nu are caracter politic. ◆ Care se desfășoară în afara politicii. • pl. *-ci, -ce.* /***ne¹-*** + ***politic***, după fr. *non-politique*.

nepoliticós, -oásă *adj.* (*despre persoane*) Care nu este politicos, lipsit de politețe. ◆ (*despre atitudinea, comportamentul etc. ale oamenilor*) Care denotă, care trădează impolitețe. • pl. *-oși, -oase.* /***ne¹-*** + ***politicos***.

nepoluánt, -ă *adj.* (*despre substanțe*) Care nu este poluant. ◆ (*despre fabrici, automobile etc.*) Care nu produce reziduuri poluante. • sil. *-lu-ant.* pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***poluant***, după fr. *non-polluant*.

nepoluáre *s.f.* Absența poluării. • sil. *-lu-a-*. pl. *-ări.* /***ne¹-*** + ***poluare***.

nepoluát, -ă *adj.* **1** (*despre aer, mediu etc.*) Care nu este poluat. **2** Fig. Care nu este corupt, viciat. • sil. *-lu-at.* pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***poluat***, după fr. *non-pollué*.

nepomenít, -ă *adj.* **1** Care nu (mai) este pomenit. ◆ Ext. (*înv.*) Despre care nu se (mai) vorbește, de care nu-și (mai) amintește nimeni; uitat. **2** Care datează de multă vreme; vechi, străvechi, imemorabil. **3** Nemaipomenit. *O nuntă de alea nepomenite* (PER.) ◇ (*adv.; ca determ. al unui adj. sau adv. căruia îi dă val de super. abs.*) *Era o lună nepomenit de frumoasă* (DELAVR.). • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***pomenit***.

nepopulár, -ă *adj.* Care nu este pe placul poporului, care nu convine poporului. *Legi nepopulare.* • pl. *-i, -e.* /***ne¹-*** + ***popular***.

nepopularitáte *s.f.* Lipsă de popularitate. • /***ne¹-*** + ***popularitate***.

nepót, -oátă *s.m., s.f.* **1** Persoană considerată în raport cu bunicii săi ori cu unchii și mătușile sale. *Am să iau nepotul cu mine și am să-l duc la Broșteni* (CR.). **2** (*fam.; mai ales la vocat.*) Termen cu care o persoană mai în vîrstă se adresează unui copil, unui tînăr ori unei tinere. *Am să mă fac, nepoate, din Cîrjă, buzdugan* (ALECS.). **3** (*mai ales la pl.*) Descendent, urmaș. *Nepoților le las instincte rele, Dușmanilor, o dragoste de frate* (TOPÎR.). **4** (*pop.; adesea urmat de determ. „de buric”*) Copil considerat în raport cu moașa sa. *Moașă îmi este carea mi-a tăiat buricul, iar eu sînt ei „nepot de buric”* (POP.). • pl. *-oți, -oate.* /lat. ***nepōtem***.

nepotísm *s.n.* **1** Folosire a autorității sau a influenței personale în favoarea rudelor sau a prietenilor. ◆ Promovare, parvenire prin protecția rudelor și a prietenilor influenți; favoritism. *Nepotismul, favoritismul au ajuns la culme* (C. NEGR.). **2** (*înv.*) Autoritate pe care o aveau în conducerea treburilor publice nepoții anumitor papi. • /<fr. ***népotisme***, germ. ***Nepotismus***; cf. lat. *nepos* „nepot”.

nepotolít, -ă *adj.* Care nu este sau nu poate fi potolit (ușor); nestăpînit. ◆ Ext. Neîmpăcat, aprig, înverșunat, vajnic, neobosit. • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***potolit***.

nepotrivíre *s.f.* Lipsă de potrivire, de concordanță, de conformitate; dezacord, discordanță, discrepanță, incongruență. *Descoperea o imperceptibilă nepotrivire a minutarelor* (CE. PETR.). • pl. *-i.* /***ne¹-*** + ***potrivire***.

nepotrivít, -ă *adj.* **1** Care nu se potrivește, care nu se justifică, care nu se recomandă, care nu este indicat (într-o anumită împrejurare); inoportun; deplasat, neadecvat. *Dacă critica mea va fi... nedemnă și nepotrivită,... rușinea va rămîne numai pe seama mea* (ODOB.). ◇ (*adv.*) *Aș dori să întreb... însă îmi dau seama c-ar fi nepotrivit* (SAHIA). **2** (*înv.*) Care nu are aceeași mărime; inegal. *Și zilele cu nopțile sînt nepotrivite mai mult: ... avem ziua mai mică* (GEN.). • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***potrivit²***.

nepoțél, -eă *s.m., s.f.* **1** Dim. al lui *nepot. Ca să-i scoată la țărm, unii dintre moșnegi își iau nepoțeii în spate* (SADOV.). **2** Termen de alint folosit pentru o persoană mai tînără sau pentru un copil. *Să vezi dumneata, nepoțelu moșului, această împărăție a fost și ea odată mare și puternică* (ISP.). • pl. *-ei, -ele.* /***nepot*** + *-el, -ea*.

nepoțícă *s.f.* Nepoțea. • pl. *-ele, -ici.* /***nepot*** + *-ică*.

nepovestít, -ă *adj.* **1** Care nu a fost (încă) povestit, istorisit. **2** (*pop.*) Care nu poate fi exprimat prin cuvinte; nespus, nemaiauzit, nemaivăzut. *Bucuria ce avea Robinson privind răsărirea soarelui era nepovestită* (DRĂGHICI). ◇ (*adv.*) *Lumină fulgerînd nepovestit* (DOS.). • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***povestit***.

neprecizáre *s.f.* Lipsă de precizare. • pl. *-ări.* /***ne¹-*** + ***precizare***.

neprecizát, -ă *adj.* Care nu este precizat. • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***precizat***.

neprecugetát, -ă *adj.* Care nu a fost bine gîndit, bine cumpănit; care denotă nesocotință; nechibzuit. *Am venit să te văd, ca să te opresc de a face poate un pas neprecugetat* (C. NEGR.). • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***pre*** + ***cugetat***.

neprecupețít, -ă *adj.* Care este fără rezerve, fără condiții; necondiționat. *A făcut eforturi neprecupețite pentru a reuși.* • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***precupețit***.

neprecurmát, -ă *adj.* (*înv.*) Care este neîncetat, neîntrerupt, continuu, permanent. *Petru Movilă începu o luptă neprecurmată împotriva eresurilor* (IORGA). ◇ (*adv.*) *Vreau al tău prieten să fiu neprecurmat* (C. NEGR.). • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***precurmat***.

nepredicatív, -ă *adj.* (*despre verbe*) Care nu poate forma (singur) predicatul. *Verbe nepredicative* (IORD.). • pl. *-i, -e.* /***ne¹-*** + ***predicativ***.

nepregătít, -ă *adj.* Căruia îi lipsește pregătirea, calificarea sau informația necesară (într-un domeniu); care nu are nivelul cerut. *Nu eram nepregătit în această lature a preocupărilor timpului* (SADOV.). • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***pregătit***.

nepréget *s.n.* (*înv.*) Rîvnă, ardoare, zel; fermitate, hotărîre, promptitudine. *Toată lumea îl lăuda pentru bărbăția, vrednicia și nepregetul lui* (ISP.). ◇ Loc.adv. *Cu nepreget* = fără întîrziere; fără șovăire. *Cu nepreget luînd amîndoi lungărețele suliți, S-au năpustit* (MURNU). • /***ne¹-*** + ***preget***.

nepregetáre *s.f.* Asiduitate; (*înv.*) nepreget. • /***ne¹-*** + ***pregetare***.

nepregetát, -ă *adj.* (*înv.*) **1** (*despre oameni*) Care nu pregetă să facă ceva, care nu are preget; harnic, neobosit. *Vom vedea... pe bărbatul nepregetat suferind cu greu silita sa nelucrare* (ODOB.). **2** (*despre acțiuni*) Care este neîntrerupt, continuu, susținut; perseverent. *Printr-o stăruință nepregetată, printr-o muncă continuă a ajuns omul a-și clădi casă pe seama sa* (ODOB.). ◆ Ext. Neprecupețit. ◇ (*adv.*) *Nepregetat se sîrguiesc cei ce și-au dat măreața numire de filosofi* (MARC.). • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***pregetat***.

neprelucrát, -ă *adj.* (*despre materiale*) Care nu și-a modificat forma, dimensiunile, constituția etc. prin prelucrare. *Lemn neprelucrat.* • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***prelucrat***.

nepreschimbát, -ă *adj.* Care nu poate fi schimbat; imuabil • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***preschimbat***.

neprestán *adv.* v. nepristan.

nepretențiós, -oásă *adj.* Care este lipsit de pretenții; modest, moderat, simplu. *Prieteni nepretențioși.* • sil. *-ți-os.* pl. *-oși, -oase.* /***ne¹-*** + ***pretențios***.

neprețiós, -oásă *adj.* Care nu este prețios. • sil. *-ți-os.* pl. *-oși, -oase.* /***ne¹-*** + ***prețios***.

neprețuít, -ă *adj.* **1** Care nu este sau nu poate fi prețuit, calculat, evaluat, apreciat; incalculabil. ◆ Ext. Care este foarte prețios, foarte valoros; inestimabil. *Răsfoiesc file după file din neprețuitele cărți ale lui Caragiale* (SADOV.). **2** (*despre ființe*) Față de care cineva simte o afecțiune deosebită; foarte scump, foarte drag. *Ființa pe care o întîlnise la o cotitură îi devenise deodată neprețuită* (SADOV.). • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***prețuit***.

neprevăzátor, -oáre *adj.* Care nu este prevăzător, care este lipsit de prudență; imprudent. • pl. *-ori, -oare.* /***ne¹-*** + ***prevăzător***.

neprevăzút, -ă *adj.* Care nu a fost prevăzut, scontat. *O întîmplare neprevăzută i-a adus o soluție* (REBR.). ◆ Ext. Care nu poate fi prevăzut; imprevizibil, nebănuit; care se ivește sau se produce pe neașteptate; neașteptat, negîndit, fortuit. *Mă tem de obstacolele nepreväzute pe care le-ar putea întîmpina.* ◇ (*adv.*) *Dintr-o dată, neprevăzut și cu grabă, a pornit un vînt înverșunat* (SADOV.). ◆ (*subst. n.*) Fapt, eveniment etc. care survine pe neașteptate. *Acolo e mai mult neprevăzut și mai mult Dumnezeu* (SADOV.). • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***prevăzut***.

neprevedére *s.f.* Lipsă de prevedere; imprudență. • /***ne¹-*** + ***prevedere***.

neprevenít, -ă *adj.* Care nu a fost prevenit. • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***prevenit***.

nepricépere *s.f.* **1** Lipsă de competență, de îndemînare, de destoinicie; incapacitate; necunoaștere, neîndemînare. *Adeseori rîd cu hohote de nepriceperea și slăbiciunea lor* (CR.). **2** (*înv.*) Lipsă de minte, de judecată; prostie. • pl. *-i.* /***ne¹-*** + ***pricepere***.

nepricepút, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care nu se pricepe să facă ceva, care este lipsit de iscusință, de îndemînare sau de competență într-o acțiune; neîndemînatic, stîngaci. *Tu cu pîinea și cuțitul Mori flămînd, nepriceput* (ALECS.). ◆ Care demonstrează, arată, trădează lipsă de pricepere, de iscusință. *Privea la zugrăveala nepriceputâ a meșterilor* (ALECS.).

◇ (*subst.*) *Mi-am dat seama curînd că este un nepriceput într-ale pescuitului.* **2** (*despre oameni*) Care nu pricepe, nu înțelege sau înțelege greu ceva. ◆ Ext. Care este lipsit de minte, de judecată; prost, neghiob, neștiutor. *Alei! Femeie nepriceput! Ce-ai făcut?!* (CR.). ◇ (*subst.*) *Vai, nepriceputule și streinule de minte!* (CANT.). **3** (*despre manifestări, sentimente etc. ale oamenilor*) Care nu poate fi priceput, care este deasupra priceperii omenești; neînțeles; enigmatic, misterios. *În inima lui zace un dor nepriceput* (ALECS.). • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***priceput***.

nepricopsít, -ă *adj.* **1** (*pop.; fam.*) Care este sărac, nevoiaș. ◆ Ext. Care nu este bun de nimic; neisprăvit. *Doi feciori – băieți buni, aminteri, da cam nepricopsiți* (CAR.). ◇ (*subst.*) *În doi ani... și-a cheltuit nepricopsitul toată averea* (BASS.). **2** (*înv.*) Care este lipsit de învățătură, de instrucție, de cultură; neînvățat, neinstruit. *Tocmai cînd un ministru din afară învață nițică carte românească, îl dă afară și vine altul nepricopsit* (BĂLC.). • pl. *-ți, -te.* și (*reg.*) *neprocopsít, -ă adj.* /***ne¹-*** + ***pricopsit***.

nepriélnic, -á *adj.* Care nu este prielnic, favorabil pentru cineva sau pentru ceva; nefavorabil. ◆ Ext. Potrivnic, ostil. *De aici însă și pînă la Pietrele Roșii hotarul este neprielnic* (MEH.). • sil. *-pri-el-.* pl. *-ci, -ce.* /***ne¹-*** + ***prielnic***.

neprléten *s.m.* (*înv.*) Dușman, inamic. *Spune-mi care neprieten voiește a îl nimici?* (HEL.). • sil. *-pri-e-.* pl. *-i.* /***ne¹-*** + ***prieten***.

neprietenésc, -eáscă *adj.* Care arată, care trădează lipsa prieteniei; neprietenos, dușmănos, ostil. • sil. *-pri-e-.* pl. *-ești.* /***ne¹-*** + ***prietenesc***.

neprietenie *s.f.* Lipsă de prietenie, dușmănie, ostilitate. • sil. *-pri-e-.* g. -d. *-iei.* /***ne¹-*** + ***prietenie***.

neprietenós, -oásă *adj.* **1** Care este lipsit de prietenie, de bunăvoință; dușmănos, ostil, neprietenesc. *Noul venit era un om rău și neprietenos, de care lumea se cam ferea* (PRED.). ◆ Ext. Care nu este sociabil, comunicativ; morocănos. ◇ (*adv.*) *Zîmbește neprietenos.* ◆ Care exprimă, trădează dușmănie, ostilitate, lipsă de prietenie. *Avu iarăși o pornire neprietenoasă pentru monahul acela* (SADOV.). **2** Fig. (*despre încăperi, interioare etc.*) Care este lipsit de confort, de intimitate; rece, neprietenesc. *Abia cînd se văzu în sufrageria mare, neprietenoasă, ...răsuflă ușurat* (POPOV.). • sil. *-pri-e-.* pl. *-oși, -oase.* /***ne¹-*** + ***prietenos***.

neprihăníre *s.f.* Calitate a ceea ce este fără prihană, fără păcat, fără vină, pur; curățenie, puritate. ◆ Spec. Castitate. ◇ Fig. *Sub tălpile lor zăpada și-a pierdut neprihănirea* (STANCU). • /***ne¹-*** + ***prihănire***.

neprihánit, -ă *adj.* **1** Care este fără prihană, fără păcat, fără vină; pur, curat, nepătat, imaculat. ◆ Spec. Cast. *Ca el erau ciobanii pe vremea mea... neprihăniți ca fata mare* (GAL.). **2** Fig. Care nu este atins. *Venise iarna albă cu omătul neprihănit* (BRĂ.). • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***prihănit***.

nepriincíos, -oásă *adj.* Care este neprielnic, nefavorabil; rău, dăunător. *O floare răsădită în strat nepriincios* (COȘB.). ◆ Ext. (*înv.*) Care este dușmănos, răuvoitor. • sil. *-pri-in-.* pl. *-oși, -oase.* /***ne¹-*** + ***priincios***.

neprimenít, -á *adj.* Care nu este primenit. • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***primenit²***.

neprimitór, -oáre *adj.* Care nu este primitor, ospitalier; inospitalier. *Era o casă neprimitoare.* • pl. *-ori, -oare.* /***ne¹-*** + ***primitor***.

neprincipiál, -ă *adj.* Care este lipsit de principialitate. ◆ Ext. Subiectiv; abuziv. • sil. *-pi-al.* pl. *-i, -e.* /***ne¹-*** + ***principial***.

nepristán *adv.* (*înv., reg.*) **1** Îndată, imediat. *Vin în goană cu-naltă poruncă să-l ducă napristan la Craiova* (CAR.). **2** Necontenit; mereu. *[Răutăți] nu numai în creștini, ci și în turci neprestan făcea* (CRON.). • și *napristán, năpristán, neprestán adv.* /<slav. непрѣстанно.

neprobábil, -ă *adj.* Care este improbabil. • pl. *-i, -e.* /***ne¹-*** + ***probabil***.

neprobabilitáte *s.f.* Improbabilitate. • /***ne¹-*** + ***probabilitate***.

neprobát, -ă *adj.* Care nu este probat. • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***probat***.

neprocopsít, -ă *adj.* v. nepricopsit.

neproducătór, -oare *adj.* Care nu produce, care nu dă naștere la ceva. • pl. *-ori, -oare.* /***ne¹-*** + ***producător***.

neproductív, -ă *adj.* **1** (*despre terenuri, soluri*) Care nu rodește, neroditor; care rodește puțin, sărac. **2** Care nu aduce profit; nerentabil; care are un randament prea mic al muncii. ◇ *Consum neproductiv* v. consum. *Sfera neproductivă* v. sferă. • pl. *-i, -e.* /***ne¹-*** + ***productiv***.

neprofesioníst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care nu este profesionistă; amator, diletant. • pl. *-iști, -iste.* /***ne¹-*** + ***profesionist***.

neproliferáre *s.f.* Faptul de a nu mai crea, de a nu mai răspîndi ceva; nediseminare. ◇ *Neproliferarea armelor atomice* = promovarea unor acțiuni internaționale menite să împiedice creșterea numărului statelor posesoare de arme atomice și să determine pe cele care dispun de asemenea arme să oprească producerea lor, în scopul înlăturării pericolului unui război nuclear. • /***ne¹-*** + ***proliferare***, după fr. *non-prolifération*.

neproteját, -ă *adj.* Care nu este protejat; pentru care nu s-au folosit măsuri de protecție. *La ora de educație sexuală s-a discutat despre sexul neprotejat.* • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***protejat***.

neprotocolár, -ă *adj.* Care nu este protocolar. • pl. *-i, -e.* /***ne¹-*** + ***protocolar***.

neprovinciál, -ă *adj.* Care nu este provincial. • sil. *-ci-al.* pl. *-i, -e.* /***ne¹-*** + ***provincial***.

neptunián, -ă *adj.* **1** (*geol.*) Neptunic. **2** Care aparține planetei Neptun. • sil. *-ni-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***neptunien***.

neptúnic, -ă *adj.* (*geol.*) Care se referă la fenomenele de precipitație din mediul marin; neptunian. ◆ (*despre terenuri, roci*) Care este format prin sedimentare sub acțiunea apei. • pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***neptunisch***.

neptunísm *s.n.* (*geol.*) Concepție neștiințifică în geologie, potrivit căreia toate rocile și structurile geologice s-ar fi format pe cale exclusiv sedimentară. • /<fr. ***neptunisme***; cf. nm. pr. *Neptun*, zeul mării la romani.

neptuníst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al neptunismului. **2** *adj.* Care aparține neptunismului sau neptuniștilor, care se referă la neptunism sau la neptuniști. • pl. *-iști, -iste.* /<germ. ***Neptunist***.

neptúniu *s.n.* (*chim.*) Element chimic, metal tranzițional din familia actinidelor, cu proprietăți chimice similare cu ale uraniului, obținut sintetic prin reacții nucleare (*Np*). • /<fr. ***neptunium***.

nepublicábil, -ă *adj.* Care nu se poate publica. *Această lucrare este nepublicabilă.* • pl. *-i, -e.* /***ne¹-*** + ***publicabil***.

nepunctuál, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care nu este punctual; neexact. • sil. *-tu-al.* pl. *-i, -e.* /***ne¹-*** + ***punctual***.

nepurtát, -ă *adj.* **1** (*despre obiecte de îmbrăcăminte*) Care nu a fost (încă) îmbrăcat; ext. nou. *Haina lucrată, fie și nepurtată, își pierde prețul ei* (POP.). **2** (*pop.; despre oameni*) Care nu a umblat prin lume, care nu cunoaște lumea, viața. *Copiii ți-ai lăsat, Mititei și nenvățați Și prin lume nepurtați* (POP.). **3** (*reg.; despre drumuri*) Pe care se circulă puțin. • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***purtat²***.

neputincíos, -oásă *adj.* **1** Care este lipsit de puterea de a face ceva, care nu are posibilitatea, capacitatea sau libertatea de a realiza ceva sau de a acționa; incapabil. *Se simțea înfrînt și neputincios* (REBR.). ◇ (*subst.*) *Fără dînsul sînt un biet neputincios* (MACED.). ◆ Fig. (*despre sentimente*) Care se consumă inutil, care nu duce la nimic; steril. *Mînia neputincioasă i se înfigea mai tare în suflet* (REBR.). **2** Care este lipsit de putere fizică, de forță; slab, (*pop.*) nevolnic, becisnic. *Bătrîne neputincios!* (DELAVR.). ◆ Ext. Care este bolnav, infirm, schilod. *De ești neputincios, mai bine să ceri decît să furi* (PANN). ◇ (*subst.*) *Dar uite ce vorbește gîrbova și neputincioasa!* (CR.). ◆ Fig. *Pe strunele neputincioase S-ar zămisli cîntarea sfîntă* (GOGA). **3** (*înv.*) Care este sărac, nevoiaș. *Carei au fost mai neputincioși au șădzut mult închiși* (NEC.). • pl. *-oși, -oase.* /***ne¹-*** + ***putincios***.

neputínță *s.f.* **1** Faptul de a nu avea forța, posibilitatea, capacitatea, libertatea de a realiza ceva, de a acționa; incapacitate; imposibilitate. *Înțelese... neputința realizării viselor lui* (EMIN.). ◇ Loc.adj., adv. *Cu neputință* = *a)* imposibil; irealizabil. *Cu neputință era să scape corabia de înfricoșatul minut al scufundării* (DRĂGHICI); *b)* (în mod) imaginar, ireal. *O lume întreagă de închipuiri... îi umpleau creierii, care mai de care mai bizară și mai cu neputință* (EMIN.). **2** Lipsă de putere fizică, de forță, de energie; slăbiciune, debilitate, nevolnicie. ◆ Spec. Stare proastă, suferință provocată de boală sau de bătrînețe. *Ce ne facem noi, babo, zise într-o zi unchiașul, de vom ajunge niscaiva zile de neputință ori de nevoie* (ISP.). ◆ Ext. (*la pl.*) Bătrînețe; boală; infirmitate. *Mitropolitul nu era în stare la neputințele sale să viziteze în persoană purtarea economiei* (BARIȚ.). ◇ Expr. (*fam.*) *A-l trece* (pe cineva) *neputința* = a se scăpa pe el. *Vărsase pe ea și o trecuse neputința* (M. I. CAR.). **3** (*bis.*) Imperfecțiune; cusur. *Neputința firei omenești* (VARL.). **4** (*înv.*) Sărăcie, lipsă. *Turcii nu cred, nici să uită la neputințele creștinilor* (CRON.). • pl. *-e.* /***ne¹-*** + ***putință***.

nepútred, -ă *adj.* Care nu este putred. ◆ Ext. Veșnic, etern. • pl. *-zi, -de.* /***ne¹-*** + ***putred***.

nerafinát, -ă *adj.* Care nu este rafinat. • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***rafinat***.

nerambursábil, -ă *adj.* Care nu poate sau nu trebuie să fie rambursat. *Împrumut nerambursabil.* • pl. *-i, -e.* /***ne¹-*** + ***rambursabil***.

nerámz *s.m.* v. naramz.

nerás, -ă *adj.* Care nu este ras; căruia i-a crescut barba. ◇ Expr. *Ras, neras* v. ras. • pl. *-și, -se.* /***ne¹-*** + ***ras³***.

neraționál, -ă *adj.* **1** Care nu este conform cu principiile și cerințele rațiunii, care nu poate fi înțeles cu ajutorul rațiunii; irațional. **2** (*despre oameni*) Care este lipsit de judecată, de înțelepciune (în ceea ce face sau ce spune); necugetat, nechibzuit. **3** Care nu a fost bine gîndit, bine chibzuit; care denotă nesocotință. • sil. *-ți-o-.* pl. *-i, -e.* /***ne¹-*** + ***rațional***.

nerăbdáre *s.f.* **1** Lipsă de răbdare; impaciență; starea celui nerăbdător; neastîmpăr (provocat de așteptare), neliniște, încordare, înfrigurare; dorință arzătoare, grabă de a începe, de a întreprinde, de a termina ceva. *Biruindu-l nerăbdarea, intră înăuntru* (ISP.). ◇ Loc.adv. *Cu nerăbdare* = în mod nerăbdător; cu înfrigurare. *Nepotul Împăratului Verde ne-a fi așteptînd cu nerăbdare* (CR.). **2** Enervare, iritare; nervozitate. *Mă asculta cu o nerăbdare ce se vedea în neastîmpărul său* (C. NEGR.). • /***ne¹-*** + ***răbdare***.

nerăbdătór, -oáre *adj.* **1** Care nu are răbdare; impacient; ext. care nu știe, nu poate să suporte, să rabde; iritabil, nervos. *Fetele, nerăbdătoare, voiră a ști ce zicea în cartea aceea* (ISP.). **2** Care este cuprins de nerăbdare să facă sau să termine ceva, care dorește, așteaptă cu înfrigurare ceva sau pe cineva. *Îi spunea cît e de nerăbdătoare să vază... pe soțul ei* (CAR.). ◆ Care exprimă nerăbdare. *Se auzeau bătăi nerăbdătoare cu bastonul în pavaj* (CE. PETR.). ◇ Fig. *Deschide colivia, fă să zboare Cîntecele mele nerăbdătoare* (ISANOS). • pl. *-ori, -oare.* /***ne¹-*** + ***răbdător***.

nerămzíu, -íe *adj.* v. narangiu.

neråpitór, -oáre *adj.* **1** (*despre unele animale*) Care nu prinde și nu se hrănește cu animale (vii). **2** (*despre unele păsări*) Care nu aparține ordinelor de păsări de pradă. • pl. *-ori, -oare.* /***ne¹-*** + ***răpitor***.

nerăsplătít, -ă *adj.* Care nu a fost răsplătit. • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***răsplătit***.

nerăspúndere *s.f.* Lipsă de răspundere, de responsabilitate. ◇ *Clauză de nerăspundere* v. clauză. • pl. *-i.* /***ne¹-*** + ***răspundere***.

nerău, -reá *adj., s.n. art.* **1** *adj.* Care este lipsit de răutate, bun. *Zeii cei buni ca și cei nebuni, cei răi ca și cei nerăi* (ISP.). **2** *s.n. art.* (*înv.*) Bunătate, blîndețe. *Eu cu nerăul mieu îmblai* (COR.). • pl. *nerăi, -ele.* /***ne¹-*** + ***rău***.

nerăutáte *s.f.* (*înv.*) Lipsă de răutate; bunătate. *Cu nerăutate și cu dreptate și cu curățenie* (MIN.). • sil. *-ră-u-.* /***ne¹-*** + ***răutate***.

nerăzbătút, -ă *adj.* Care nu poate fi răzbătut, pătruns, străpuns. *Îl dărui... cu o platoșe sau pieptar de fier nerăzbătut* (ISP.). ◆ Fig. Care nu poate fi învins, depășit, rezolvat. *Chestiunea... nu este o piedică nerăzbătută a dezvoltării noastre naționale* (ODOB.). • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***răzbătut***.

nerăzbít, -ă *adj.* Care nu poate fi răzbit, prin care nu se poate străbate, peste care nu se poate trece; de nepătruns. *O înghesuială nerăzbită cum e la orice iarmaroc* (CAR.). • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***răzbit***.

nereál, -ă *adj.* Care este ireal. • pl. *-i, -e.* /***ne¹-*** + ***real²***.

nerealíst, -ă *adj.* Care nu este realist. • sil. *-re-a-.* pl. *-iști, -iste.* /***ne¹-*** + ***realist***.

nerealizábil, -ă *adj.* Care este irealizabil. • sil. *-re-a-.* pl. *-i, -e.* /***ne¹-*** + ***realizabil***.

nereceptív, -ă *adj.* **1** Care nu este receptiv la impresii din afară și nu le privește cu interes. **2** Care învață, asimilează greu. • pl. *-i, -e.* /***ne¹-*** + ***receptiv***, după fr. *non-réceptif*.

nerecepționát, -ă *adj.* **1** Care nu a fost luat în primire după verificarea calității. *Marfă nerecepționată.* **2** Care

nu a fost recepționat prin aparatură radio, audio, video etc. *Programul nerecepționat.* **3** Fig. (*despre mesaje*) Care nu a fost înțeles. • sil. *-ți-o-*. pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***recepționat***.

nerecoltát, -ă *adj.* (*despre cereale, fructe etc.*) Care nu este recoltat. • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***recoltat***.

nerecomandábil, -ă *adj.* Care nu este recomandabil. • pl. *-i, -e.* /***ne¹-*** + ***recomandabil***.

nereconciliábil, -ă *adj.* Care este ireconciliabil. • sil. *-li-a-*. pl. *-i, -e.* /***ne¹-*** + ***reconciliabil***.

nerecunoscătór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care nu-și manifestă recunoștința, lipsită de recunoștință; (persoană) ingrată. *În loc de prieteni am găsit niște ticăloși nerecunoscători* (CAR.). • pl. *-ori, -oare.* /***ne¹-*** + ***recunoscător***.

nerecunoștínță *s.f.* Lipsă de recunoștință; faptul, însușirea de a fi nerecunoscător; ingratitudine. *Nerecunoștința la om, cea mai mare greșeală* (POP.) • /***ne¹-*** + ***recunoștință***.

nerecuperábil, -ă *adj.* **1** Care nu poate sau nu trebuie să fie recuperat. **2** (*despre ființe*) Care suferă de o boală nevindecabilă. **3** Fig. (*despre oameni*) Care suferă de un defect moral ce nu (mai) poate fi vindecat; irecuperabil, incurabil. • pl. *-i, -e.* /***ne¹-*** + ***recuperabil***, după fr. *non-récupérable*.

neregulamentár, -ă *adj.* Care nu este regulamentar. • pl. *-i, -e.* /***ne¹-*** + ***regulamentar***.

neregularitáte *s.f.* **1** Abatere de la normă, de la forma obișnuită; deviere. *Altă categorie de verbe neregulate o constituie auxiliarele... Neregularitățile diferă de la unul la altul* (IORD.). ◆ Concr. Lucru neregulat, parte neregulată a unui lucru. **2** (*înv.*) Lipsă de regularitate, de simetrie, de uniformitate, de omogenitate. *Un cap cu plete de o sălbătăcită neregularitate, înfundat într-o căciulă de miel* (EMIN.). **3** Accident de teren. *Arhitectul este obligat să profite de toate neregularitățile terenului* (OPR.). • pl. *-ăți.* /***ne¹-*** + ***regularitate***, după fr. *irrégularité*.

neregulát, -ă *adj.* **1** Care constituie o abatere de la normă, de la forma obișnuită. ◇ (*gram.*) *Verb neregulat* = verb care se abate de la flexiunea obișnuită, având forme proprii, specifice. **2** (*despre terenuri, drumuri etc.*) Care este accidentat. *Coborîm pe un drum neregulat, din stîncă în stîncă* (BOGZA). **3** Care este lipsit de regularitate, de simetrie, de uniformitate, de omogenitate. ◆ (*milit.; despre armate, trupe*) Care este format din ostași cu instrucție neomogenă, nesistematică, constituiți în unități ocazionale de luptă. *Oștile neregulate nu costă mult* (BOL.). **4** (*meteor.; despre climă, factori climatici etc.*) Care este variabil, instabil. **5** (*arg.; despre oameni*) Care nu a întreținut de mult timp relații sexuale. • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***regulat***.

neregúlă *s.f.* **1** Lipsă de regulă, de rînduială; dezordine, neorînduială. **2** (*la pl.*) Lipsă de exactitate, nerespectare a regulilor; încălcare a legii; abatere, incorectitudine. *Există multe nereguli în aceste acte.* • pl. *-i.* /***ne¹-*** + ***regulă***.

nereídă *s.f.* **1** (*în mit. greacă*) Fiecare dintre cele cincizeci de nimfe ale mării, fiicele oceanidei Doris și ale lui Nereu, despre care se credea că se iveau printre talazuri la chemarea corăbierilor aflați în primejdie, pentru a le da ajutor. **2** (*biol.*) Animal sau plantă fixată pe fundul pietros al apelor și al mărilor. • pl. *-e.* /<lat. ***nērēis, -eidis***, fr. ***néréide***; cf. gr. *Νηρεῖς*.

nereligiós, -oásă *adj.* **1** Care nu are o religie; păgîn. **2** Care nu respectă religia. • sil. *-gi-os.* pl. *-oși, -oase.* /***ne¹-*** + ***religios***.

nerentábil, -ă *adj.* Care nu este rentabil. • pl. *-i, -e.* /***ne¹-*** + ***rentabil***.

nereparábil, -ă *adj.* **1** Care nu (mai) poate fi reparat, dres. **2** Fig. Care nu mai poate fi îndreptat, corectat. • pl. *-i, -e.* /***ne¹-*** + ***reparabil***.

nereparát, -ă *adj.* **1** Care nu este refăcut, readus în stare bună, care nu este repus în stare de funcționare. **2** Fig. Care nu a fost îndreptat, corectat. *Greșeală nereparată.* ◆ (*jur.; despre pagube*) Care nu este acoperit. ◆ (*despre stricăciuni, insulte etc.*) Pentru care nu s-au plătit daune. • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***reparat***.

nerespectáre *s.f.* Abatere de la un contract, de la o lege, de la o îndatorire etc. • /***ne¹-*** + ***respectare***.

nerespectuós, -oásă *adj.* Care nu manifestă respect, bună-cuviință; necuviincios, nereverențios, ireverențios. • sil. *-tu-os.* pl. *-uoși, -uoase.* /***ne¹-*** + ***respectuos***.

nerespirábil, -ă *adj.* (*despre aer, atmosferă*) Care este irespirabil. • pl. *-i, -e.* /***ne¹-*** + ***respirabil***, după fr. *irrespirable*.

neresponsábil, -ă *adj.* Care este iresponsabil. • pl. *-i, -e.* /***ne¹-*** + ***responsabil***, după fr. *irresponsable*.

neretroactivitáte *s.f.* (*jur.*) *Principiul neretroactivității* = principiu potrivit căruia o lege nu poate produce efecte și pentru trecut, ea neaplicîndu-se faptelor săvîrșite și efectelor produse ale actelor încheiate înainte de data intrării ei în vigoare. • /***ne¹-*** + ***retroactivitate***.

nereușít, -ă *adj.* Care nu este reușit; neizbutit. ◆ (*subst. f.*) Eșec, insucces. *Vor suferi fără să murmure noua nereușită ce le impune răspunsul îndrăzneț al Sublimei Porți* (EMIN.). • sil. *-re-u-*. pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***reușit***.

nereverențiós, -oásă *adj.* Care este nerespectuos, necuviincios; ireverențios. • sil. *-ți-os.* pl. *-oși, -oase.* /***ne¹-*** + ***reverențios***.

nerezolvát, -ă *adj.* Care nu are (încă) o soluție, o rezolvare; nedezlegat. *Probleme nerezolvate.* • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***rezolvat***.

nerítă *s.f.* Scoică de mare. • pl. *-e.* /<gr. ***νηρίτης*** „moluscă marină".

nerític, -ă *adj.* (*geol.*) **1** *Regiune* (sau *zonă*) *neritică* = zonă a fundului mării situată în apropierea țărmului continental, caracterizată prin adîncimi ale apei mai mici de 200 m. **2** Care provine din regiunea neritică; care aparține regiunii neritice, care se referă la regiunea neritică. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***néritique***; cf. gr. *νηρίτης* „cochilie marină".

neród, -oádă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care are mintea mărginită, care pricepe greu un lucru, care acționează fără să judece; (om) prost, netot, neghiob, nătărău. *Să trăiască căsătoria! Și nerod acel ce laudă holteiia!* (C. NEGR.). ◇ Expr. *A încerca* (sau *a prinde*) *vadul cu nerodul* v. vad. **2** *adj.* Care aparține nerodului, care caracterizează pe nerod; care denotă, trădează prostie, lipsă de chibzuință; prostesc, nerozesc. *I-am zîmbit cu o neroadă recunoștință* (CA. PETR.). ◆ Ext. Care este lipsit de sens, de rațiune; stupid. *Am tras o spaimă neroadă* (REBR.). • pl. *-zi, -de.* și (*reg.*) *năród, -oádă adj., s.m., s.f* /<bg. ***нерода***.

nerodíre *s.f.* Faptul, însușirea de a nu rodi; lipsă de roade. ◆ Ext. Secetă. • /***ne¹-*** + ***rodire***.

neroditór, -oáre *adj.* Care nu este roditor, care nu rodește; sterp. ◆ (*înv., pop.; despre femei*) Care este steril, sterp. *Anna neroditoarea cu credință vine către Dumnezeu* (COR.). • pl. *-ori, -oare.* /***ne¹-*** + ***roditor***.

neromânésc, -eáscă *adj.* **1** (*despre modul de exprimare, de pronunțare al cuiva*) Care este greșit din punctul de vedere al limbii române. **2** Care nu este specific României sau românilor. • pl. *-ești.* /***ne¹-*** + ***românesc***.

neronián, -ă *adj.* Care îi aparține lui Nero sau este propriu lui Nero, care se referă la Nero; demn de Nero. ◆ Ext. Foarte crud; tiranic. • sil. *-ni-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***néronien***; cf. nm. pr. *Nero*, împărat roman.

nerostít, -ă *adj.* Care nu este rostit. • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***rostit***.

nerotunjít, -ă *adj.* **1** Care nu este rotunjit; cu asperități, colțuros. **2** (*lingv.; despre vocale*) Care nu are caracter labial, care se pronunță fără participarea buzelor. • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***rotunjit***.

nerozésc, -eáscă *adj.* Care aparține nerodului, care este specific nerodului; prostesc, nerod. *Fugi de fleacuri și de vorbe nebune și nerozești* (PANN). • pl. *-ești.* /***nerod*** + *-esc*.

nerozéște *adv.* Ca nerozii, în felul nerozilor; prostește, neghiobește. *Toți... au o educație artistică iperrafinată, și nu pot plăti nerozește, oricît ar fi eticheta de națională, o marfă de contrabandă artistică* (CAR.). • /***nerod*** + *-ește*.

nerozíe *s.f.* **1** Faptul de a fi nerod, starea de nerod; prostie, neghiobie, stupiditate. *Prostia și nerozia se rudesc cu nebunia* (PANN). **2** Vorbă sau faptă de nerod; faptă prostească; neghiobie. *Am făcut o nerozie fără seamăn* (CAR.). ◆ (*cu sens atenuat*) Lucru lipsit de seriozitate, de importanță; fleac. *Combinația care i s-a părut foarte ingenioasă, a fost o nerozie* (REBR.). ◆ Ext. Aberație, absurditate. **3** Poznă, năzdrăvănie; greșeală. *Ia mai mergeți și pe la casele voastre, ajungă-vă neroziile* (GALAN). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***nerod*** + *-ie*.

nerprún *s.m.* (*bot.*) Verigar. • pl. *-i.* /<fr. ***nerprun***.

nerumegát, -ă *adj.* Fig. (*fam.; despre cunoștințe, idei etc.*) Care nu a fost asimilat sau aprofundat. ◆ (*despre manifestări ale oamenilor, mai ales despre vorbele lor*) Care este nechibzuit, nesocotit. *Se feresc foarte tare ca să nu le iasă din gură niște cuvinte nerumegate sau chiar niște minciuni* (POP.). • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***rumegat***.

nerumenít, -ă *adj.* Care nu este rumenit. • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***rumenit***.

nerușínare *s.f.* Lipsă de rușine. ◆ Ext. Comportare, afirmație, faptă lipsită de bună-cuviință; necuviință, impertinență, neobrăzare, obrăznicie. *Cînd gîndesc că se făcea că doarme! în adevăr, asta e nerușinare!* (C. NEGR.). • /***ne¹-*** + ***rușinare***.

nerușinát, -ă *adj.* **1** Care este lipsit de rușine, de bună-cuviință; obraznic, impertinent, neobrăzat. *Rîzi, muiere nerușinată!* (ALECS.). ◇ (*subst.*) *Tu ai necinstit pe logodnica mea, ești un nerușinat!* (C. NEGR.). ◆ Ext. Care este imoral, depravat, stricat. **2** Care denotă, trădează nerușinare. *Avea un rîs subțire și nerușinat* (PRED.). • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***rușinat***.

nerv *s.m.* **1** (*anat.*) Organ de transmisiune a impulsului nervos, care unește sistemul nervos central cu periferia organismului (piele, organe de simț, mușchi, glande etc.) și care este format din mănunchiuri de fibre reprezentînd prelungirile neuronului, înconjurate de o teacă constituită din mielină. *Dentistul a fost nevoit să-mi scoată nervul din măseaua care mă durea.* ◇ *Boală de nervi* = boală nervoasă. *Bolnav de nervi* = persoană care suferă de o boală nervoasă. *Nerv rahidian* = nerv care își are originea în măduva spinării. *Nerv vasomotor* = nerv a cărui excitare produce dilatarea sau îngustarea lumenului vaselor sangvine. *Nerv vegetativ* = nerv care aparține sistemului nervos vegetativ. *Nervi acustici* v. acustic. *Nervi aferenți* v. aferent. *Nerv auditiv* v. auditiv. *Nerv cardioaccelerator* v. cardioaccelerator. *Nerv cardioinhibitor* v. cardioinhibitor. *Nervi conjugați* v. conjugat. *Nerv depresor* v. depresor. *Nerv facial* v. facial. *Nervul glosofaringian* v. glasofaringian. *Nerv hipoglos* v. hipoglos. *Nerv inhibitor* v. inhibitor. *Nerv median* v. median. *Nerv mielinic* v. mielinic. *Nervi oculomotori* v. oculomotor. *Nervi olfactivi* v. olfactiv. *Nerv optic* v. optic. *Nerv sciatic* v. sciatic. *Nerv senzitivomotor* v. senzitivomotor. *Nervul mare simpatic* v. simpatic. *Nervi simpatici* v. simpatic. *Nerv spinal* v. spinal. *Nerv trigemen* v. trigemen. *Nervi trohleari* v. trohlear. *Nerv vag* v. vag. ◇ Expr. *A avea* (sau *a fi în*) *nervi* = a fi irascibil, iritabil, predispus la ceartă, nervos. *Cîteodată are nervi și nu vrea să vadă pe nimeni* (CE. PETR.). *A-l apuca nervii* = a avea o criză nervoasă, un acces de nervi. *Acum cînd sînt în nervi... mă oprește mila* (POP.) *A avea nervii slabi* = a fi ușor iritabil sau impresionabil. *Văz că ai nervii slabi* (GALAN). *Pachet de nervi* v. pachet. **2** (*la pl.*) (Stare de) surescitare, enervare, nervozitate. *Din multe și multe adunate, am căzut într-o stare de nervi cum rar mi s-a-ntîmplat* (CAR.). **3** Tendon, ligament (cu nervi); mușchi (străbătut de nervi). *Să te întorci de-acolo cu nervele oțelite* (ALECS.). **4** Fig. (*la sg.*) Putere, vigoare; energie; ritm susținut. *El se grăbi a scrie sultanului... că nervul oștilor e cu dînsul* (BĂLC.). **5** (*bot.; înv.*) Nervură. • pl. *-i.* și (*înv.*) *nérvă s.f.* /<lat. ***nervus, -i***, it. ***nervo***, fr. ***nerf***.

nervál, -ă *adj.* Nervos. *Percepția fiecărui obiect extern ne dă în principiu o întipărire nervală* (CONTA). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***nerval***; cf. lat. *nervus* „nerv".

nervát, -ă *adj.* (*bot.*) Care are nervuri. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***nervé***; cf. lat. *nervus, -i*.

nervatúră *s.f.* (*tehn.*) Ansamblul nervurilor de pe suprafața unui obiect, a unui sistem tehnic; nervație. • pl. *-i.* /<fr., it. ***nervatura***, germ. ***Nervatur***.

nerváție *s.f.* **1** (*bot.*) Ansamblul nervurilor de pe o frunză. ◆ Mod în care sînt dispuse nervurile la o frunză. **2** (*tehn.*) Nervatură. **3** (*entom.*) Ansamblul nervurilor de pe aripa unei insecte. ◆ Mod de dispunere a nervurilor la insecte. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *nervațiúne s.f.* /<fr. ***nervation***.

nervațiúne *s.f.* v. nervație.

nérvă *s.f.* v. nerv.

nervíl *s.n.* Ultima ramificație a unei nervuri. • /<fr. ***nerville***.

nervín *adj., s.n.* (*farm.*) (Medicament) care calmează sau întărește nervii. • /<fr. ***nervin***.

nervísm *s.n.* (*fiziol.*) Concepție care extinde influența sistemului nervos asupra unui număr foarte mare de activități ale organismului. • /<fr. ***nervisme***; cf. lat. *nervus, -i* „nerv".

nervíst, -ă *s.m., s.f., adj.* (*fiziol.*) **1** *s.m., s.f.* Adept al nervismului. **2** *adj.* Care aparține nervismului sau nerviștilor, care se referă la nervism sau la nervi. • pl. *-iști, -iste.* /***nerv[ism]*** + *-ist.*

nervós, -oásă *adj.* **1** Care aparține nervilor, care se referă la nervi ; alcătuit din nervi; care este provocat de nervi; nerval. ◆ Ext. De natură nevrotică. *O regăsea atît de străină, cu ticuri nervoase, cu ochii sticloși!* (CE. PETR.). ◇ (*anat.*) *Sistem nervos* = totalitatea centrilor nervoși și a căilor de transmisiune centripetă și centrifugă din organism. *Sistem nervos central* = ansamblu anatomic alcătuit din creier, cerebel, bulb și măduva spinării. (*med.*) *Boală nervoasă* = boală care afectează psihicul, fără a fi cauzată de vreo leziune organică cunoscută; boală de nervi. *Mă găseam în primăvara anului, în cabinetul unui prieten, medic de boli nervoase* (ARGH.). *Activitate nervoasă superioară* v. activitate. *Centru nervos* v. centru. *Influx nervos* v. influx. *Sistem nervos neurovegetativ* v. neurovegetativ. *Sistem* (*nervos*) *parasimpatic* v. parasimpatic. *Sistem* (*nervos*) *simpatic* v. simpatic. *Substanță* (*nervoasă*) *albă* v. substanță. *Substanță* (*nervoasă*) *cenușie* v. substanță. *Șoc nervos* v. șoc. *Terminație nervoasă* v. terminație. *Sistem nervos vegetativ* v. vegetativ. **2** (*despre oameni*) Care nu-și poate păstra calmul, care se enervează ușor; iritabil, mînios, (*fam.*) nevricos. *Sînt nervoasă de o bucată de timp* (CE. PETR.). ◇ Fig. *Un lan de porumb își mișca vîrful foilor nervoase* (D. ZAMF.). ◆ Ext. Care este emotiv. *În preajma ei devenea nervos și nu mai scoteai o vorbă de la el.* **3** (*despre oameni*) Care se găsește într-o stare de încordare, de surescitare; enervat, iritat. *Unchiul Petrică umblă la mustăți, nervos* (SAHIA). **4** (*despre gesturi, manifestări etc. ale oamenilor*) Care trădează nervozitate, enervare, iritare, nerăbdare. *Găsi două scrisori pe care le luă cu o nerăbdare nervoasă* (FIL.). ◆ (*adv.*) Cu nervozitate. *Tresărea, clipea nervos, ridica din umeri* (TEOD.). **5** Care are nervi, musculos, vînos. *Caii de munte însă au ceva din firea caprelor: cu piciorul subțire și nervos, cu unghia fină și sensibilă* (HOG.). **6** Fig. Care este puternic, viguros, plin de nerv, energic, vioi. *Nicu Bălcescu scria lesne, stilul său era limpede, strîns, nervos și elegant* (GHICA). • pl. *-oși, -oase.* /<lat. ***nervōsus, -a, -um***, fr. ***nerveux***, it. ***nervoso***.

nervozísm *s.n.* (*med.*) Nevrozism. ◆ Iritație, excitație. • /<fr. ***nervosisme***.

nervozitáte *s.f.* Stare de enervare, de încordare nervoasă; iritare, surescitare. ◆ Ext. Nerăbdare, neastîmpăr. *O nervozitate neîncetată îl agita* (ANG.). ◇ Loc.adv. *Cu nervozitate* = *a*) în mod nervos, crispat; *b*) cu nerăbdare, precipitat. *Am citit plicul, desfăcut cu nervozitate* (CA. PETR.). • /<fr. ***nervosité***.

nervurát, -ă *adj.* Care este străbătut de nervuri, cu nervuri. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***nervuré***.

nervurație *s.f.* Ansamblu de nervuri; mod de dispunere a nervurilor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***nervură*** + *-ație*.

nervúră *s.f.* **1** (*bot.*) Fiecare dintre fasciculele conducătoare liberiene-lemnoase care străbat limbul frunzelor și prin care circulă seva. ◇ *Înnegrirea nervurilor* v. înnegrire. ◆ Analog. Fiecare dintre ramificațiile cele mai subțiri ale rădăcinii unui copac. ◇ Fig. *[Motorul] acționează un vast sistem de mașini prin nervurile lui de oțel* (E. LOV.). **2** (*entom.*) Fiecare dintre fibrele cornoase și ramificate în formă de rețea care împart aripa unei insecte în mai multe părți, dîndu-i flexibilitate și întărind-o. **3** (*la pl.*) Rețea de dungi de altă culoare decît fondul, care dau un aspect marmorat unei suprafețe; (*și la sg.*) fiecare dintre dungile care formează această rețea. **4** (*tehn.*) Proeminență alungită pe suprafața interioară sau exterioară a unei piese sau a unui organ de mașină, care servește la mărirea rezistenței, ca element de rigidizare sau de ghidare, și uneori pentru a mări posibilitatea de răcire a piesei respective. **5** (*arhit.*) Mulură care conturează și decorează muchiile unei bolți (gotice sau romanice), marginile unei nișe etc. *Tocurile de la uși și ferestre sînt și ele de piatră cioplită, cu nervure sau ciubuce* (ODOB.). **6** (*constr.*) Grindă de beton armat turnată odată cu planșeul și servind la întărirea acestuia. **7** (*av.*) Fiecare dintre piesele așezate pe axa unei aripi de avion pentru a asigura profilul aripii, a împiedica deformarea ei și a mări rezistența scheletului acesteia. **8** (*la pl.*) Cută foarte îngustă, cusută ca garnitură pe un obiect de îmbrăcăminte; cerculeț. • pl. *-i,* (*înv.*) *-e.* /<fr. ***nervure***.

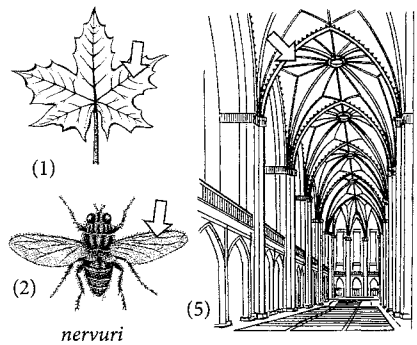

nervuri

nes *s.n.* (*ind. alim.*) Nescafe. • pl. *-uri.* /abr. de ***nes[cafe]***, den. com.

nesatisfăcătór, -oáre *adj.* **1** Care nu satisface o dorință, o necesitate, o exigență. **2** Care nu corespunde unor norme, criterii, exigențe. *Prestația lui e nesatisfăcătoare.* ◆ (*subst.*) Calificativ (pentru elevi, studenți etc.) care nu asigură promovarea. • pl. *-ori, -oare.* /***ne***[1]*-* + ***satisfăcător***.

nesatisfăcút, -ă *adj.* Care nu este satisfăcut; nemulțumit. • pl. *-ți, -te.* /***ne***[1]*-* + ***satisfăcut***.

nesaturát, -ă *adj.* **1** (*despre sisteme fizico-chimice*) Care conține în unul dintre constituenții săi o cantitate mai mică decît cantitatea corespunzătoare stării de saturație. **2** (*chim.*; *despre combinații organice*) Care conține în moleculă legături duble sau triple. • pl. *-ți, -te.* /***ne***[1]*-* + ***saturat***.

nesáț *s.n.* **1** Poftă, dorință (exagerată și) nepotolită (de mîncare, de băutură etc.); lăcomie; lipsă de cumpătare. *Nesațul său la mesele oficiale era dezgustător.* ◆ Ext. Dorință nemăsurată de cîștig, de bogăție; aviditate, lăcomie. *Se încearcă... a pune cap nesațiului proprietarilor de moșii* (KOGĂL.). **2** Rîvnă asiduă, dorință sau plăcere intensă, nepotolită. *O privea lung, cu nesațiu* (BART). • și *nesáțiu s.n.* /***ne***[1]*-* + ***saț***.

nesățiu *s.n.* v. nesaț.

nesăbuínță *s.f.* Lipsă de judecată, de chibzuință într-o împrejurare dată, nesocotință, nechibzuință, nesăbuire. ◆ Concr. Faptă nesocotită, nechibzuită. • pl. *-e.* /***nesăbuit*** + *-ință*.

nesăbuíre *s.f.* Nesăbuință. • /de la ***nesăbuit***.

nesăbuít, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este lipsit de judecată, de chibzuință în acțiuni; nechibzuit, nesocotit, nebun. ◇ (*subst.*) *Cel ce însă umblă mereu cercînd este un nesăbuit* (ISP.). **2** (*despre acțiuni, fapte etc. ale oamenilor*) Care dovedește, exprimă, trădează nesăbuință. ◆ Ext. Care este lipsit de sens, de rațiune; cu totul exagerat, deplasat. *Eram cufundați într-o critică nesăbuită* (D. ZAMF.). • pl. *-ți, -te.* /cf. magh. *szabadni*.

nesănătós, -oásă *adj.* **1** Care dăunează sănătății, vătămător. ◆ Spec. (*despre locuințe, încăperi etc.*) Care este insalubru. *Odaia în care locuia Eminescu era nesănătoasă* (CĂL.). **2** Care arată, trădează o stare maladivă, anormală. *Cuvintele acelea dovedeau o închipuire de sine nesănătoasă* (D. ZAMF.). **3** Fig. Care denotă o judecată, o orientare greșită. • pl. *-oși, -oase.* /***ne***[1]*-* + ***sănătos***.

nesărát, -ă *adj.* **1** Care nu conține (în cantitate suficientă) sare. *Mîncarea e nesărată.* **2** Fig. (*despre oameni sau despre manifestări, vorbe, glume etc. ale lor*) Care este fără spirit, fără haz, fără farmec, insipid, plicticos, anost, fad, searbăd. *Mihai, astea sînt glume nesărate!* (D. ZAMF.). ◆ Ext. (*despre manifestări ale oamenilor*) Care nu are conținut, care este fără sens, prostesc. *Să nu căști gura cînd înșiră cuvinte nesărate* (C. NEGR.). • pl. *-ți, -te.* /***ne***[1]*-* + ***sărat***[2].

nesărătúră *s.f.* Vorbă, glumă, faptă etc. lipsită de spirit, de haz. *Nesărăturile lui Bourget* (MACED.). • pl. *-i.* /***ne***[1]*-* + ***sărătură***.

nesătúl, -ă *adj.* **1** Care nu s-a săturat; care nu se simte sătul niciodată; flămînd, înfometat. ◇ (*subst.*) *E un nesătul* (POP.). **2** Fig. Care nu se satură cu ce are, care caută să obțină, să acapareze tot mai mult; lacom, avid, nesățios. *Din ce în ce sînt mai ticăloși, mai nesătui* (STANCU). ◇ (*subst.*) *Nu vă pică obrazul de rușine? Nesătuilor!* (POPOV.). • pl. *-ui, -ule.* /***ne***[1]*-* + ***sătul***.

nesăturát, -ă *adj.* **1** Care nu s-a săturat, care se simte (încă) flămînd. **2** Fig. Care nu se mulțumește cu ce are; lacom, avid, nesățios, nesătul. *Nesăturat de voluptatea perfidă care amețește* (DENS.). **3** (*înv.*) Care nu poate fi potolit, stăpînit, limitat. *Spăimîntîndu-se, cu nesăturata fugă au fugit* (ȘINC.). • pl. *-ți, -te.* /***ne***[1]*-* + ***săturat***.

nesățíos, -oásă *adj.* **1** Care nu se simte niciodată sătul; care nu are saț la mîncare, la băutură. *Milioane de omizi, înviate de căldura soarelui, pornesc nesățioase* (SADOV.). ◆ Ext. Care este lacom. ◆ (*despre mîncăruri*) Care nu satură, care nu este consistent. **2** Care nu se mulțumește cu ce are, care caută să obțină, să acapareze tot mai mult; lacom, avid, nesătul. *Omul este nesățios. Cu cît are tot ar vrea să mai aibă* (ISP.). ◇ (*subst.*) *Începe a pricepe că războiul acesta e al nesățioșilor* (SADOV.). **3** Fig. Care nu poate fi astîmpărat, potolit, stăpînit. ◆ Ext. Mistuitor, devorant. *Iubirea de argint cea nesățioasă* (MOLN.). ◆ (*adv.*) Cu nesaț, cu plăcere, cu voluptate. *Să ne privim nesățios Și dulce toată viața* (EMIN.). • sil. *-ți-os.* pl. *-oși, -oase.* /***ne***[1]*-* + ***sățios***[1].

nesăvîrșít, -ă *adj.* (*înv.*) Care este nesfîrșit, etern. *De vă veți feri, viață nesăvîrșită fără grijă veți moșteni* (MOXA). • pl. *-ți, -te.* /***ne***[1]*-* + ***săvîrșit***[2].

nescafé *s.n.* Praf de cafea, foarte concentrat, solubil sau granule de tip instant, din care se prepară băutura prin simpla dizolvare în apă (rece); nes. ◆ Băutură preparată cu astfel de cafea. • /<fr. ***nescafé***.

néscai *adj.nehot. invar.* v. niscai.

nescaivá *adj.nehot. invar.* v. niscaiva.

nescarevă *adj.nehot. invar.* v. niscaiva.

neschimbáre *s.f.* Lipsă de schimbare. • pl. *-ări.* /***ne***[1]*-* + ***schimbare***.

neschimbát, -ă *adj.* **1** Care își păstrează conținutul, forma, aspectul de dinainte; care nu a suferit vreo schimbare. *Nici un lucru cîte sînt supt lună stătătoriu și neschimbat nu poate fi* (CRON.). **2** (*înv.*) Care are caracter permanent. *Pentru oricare zidire asta-i lege neschimbată* (CON.). **3** (*pop.*; *fam.*) Care nu s-a primenit, care nu și-a schimbat hainele, lenjeria. **4** Care este nemișcat; imobil. *Era cel mai bun mijloc să scape de privirea neschimbată a mamei* (POPOV.). • pl. *-ți, -te.* /***ne***[1]*-* + ***schimbat***[2].

neschimbătór, -oáre *adj.* Care nu se schimbă sau nu poate fi schimbat; stabil, statornic, imuabil. *Alții... sînt neschimbători din rău* (Antim). ◆ Spec. (*despre sărbători*) Care are dată fixă. *Serbătorile, și cele neschimbătoare și cele schimbătoare, trebuie serbate liber* (C. NEGR.). • pl. *-ori, -oare.* /***ne***[1]*-* + ***schimbător***.

nescontát, -á *adj.* Care nu este scontat. *Rezultat nescontat.* • pl. *-ți, -te.* /***ne***[1]*-* + ***scontat***.

nescríptic *adj.* (*econ.*) *Fond nescriptic* = fond destinat pentru plata personalului angajat în afara schemei (și temporar) într-o întreprindere sau într-o instituție. • pl. *-ce.* /***ne***[1]*-* + ***scriptic***.

nescrís, -ă *adj.* **1** Care nu este sau nu a fost scris. *Foaia nescrisă* (EMIN.). **2** (*despre obiceiuri*) Care se păstrează prin tradiție orală. ◇ *Lege nescrisă* v. lege. **3** (*înv.*) Care este nemărginit, nelimitat. *Nescrisă este dumnezeirea* (COR.). ◆ Ext. Care este foarte mare, foarte numeros. *Vei vedea atunce ce-i de oaste mare... Mii și lighioaie și sute nescrise* (DOS.). • pl. *-scriși, -se.* /***ne***[1]*-* + ***scris***[2].

nesecát, -ă *adj.* **1** Care nu seacă sau nu poate seca. *Izvor nesecat.* **2** Fig. Care este fără sfîrșit, care durează mult, care este mereu viu; inepuizabil; nesecătuit. *A fost un izvor nesecat de supărări și încurcături pentru vecinii săi* (EMIN.). • pl. *-ți, -te.* /***ne***[1]*-* + ***secat***.

nesecătuít, -ă *adj.* Nesecat. *A dezmorțit din zăcămintele... pămîntului o comoară... nouă și veșnic nesecătuită* (CE. PETR.). • pl. *-ți, -te.* /***ne***[1]*-* + ***secătuit***.

nesemănát, -ă *adj.* Care nu este semănat. • pl. *-ți, -te.* /***ne***[1]*-* + ***semănat***.

nesemnificatív, -ă *adj.* Care este lipsit de semnificație, de importanță. *Acestea sînt aspecte nesemnificative.* • pl. *-i, -e.* /***ne***[1]*-* + ***semnificativ***.

nesemúit, -ă *adj.* (*înv.*) Care este neasemănat. • pl. *-ți, -te.* /***ne***[1]*-* + ***asemuit***.

nesentimentál, -ă *adj.* Care nu este sentimental. • pl. *-i, -e.* /***ne***[1]*-* + ***sentimental***.

neseparábil, -ă *adj.* Care nu se poate separa. • pl. *-i, -e.* /*ne*[1]- + ***separabil***.

neseptăt, -ă *adj.* Care nu este septat. • pl. *-ți, -te.* /*ne*[1]- + ***septat***.

neserios, -oásă *adj.* Care nu este serios; lipsit de seriozitate. ◇ (*subst.*) *De ce m-ai pus în legătură cu el, dacă știai că e un neserios?* • sil. *-ri-os.* pl. *-oși, -oase.* /*ne*[1]-+ ***serios***.

neseriozitáte *s.f.* Lipsă de seriozitate. ◆ Ext. Comportare, ținută neserioasă. • sil. *-ri-o-.* /*ne*[1]- + ***seriozitate***.

nesesér *s.n.* Trusă mică de voiaj, care cuprinde cele necesare pentru îngrijirea corpului (săpun, perii, foarfece). • pl. *-uri.* /<fr. ***nécessaire***.

nesesizabilitáte *s.f.* Lipsă de sesizare; imposibilitate de a pricepe, de a înțelege. • /*ne*[1]- + ***sesizabil*** + *-itate*.

nesfeá *s.f.* v. nisfia.

nésfie *s.f.* v. nisfia.

nesfîrșíre *s.f.* **1** Calitate a ceea ce este nesfîrșit. **2** Întindere sau cantitate fără limite sau care pare că nu are limite; infinitate. *Pe această nesfîrșire de ape, din senin, se iscă furtună* (STANCU). • /*ne*[1]-+ ***sfîrșire***.

nesfîrșít[1] *s.n.* Întindere vastă; nemărginire, infinit. *Un val străveziu... acoperea imensitatea solemnă a nesfîrșitului* (HOG.). ◇ Loc.adv. *La nesfîrșit* = mereu, întruna, necontenit. *Repetă aceste cuvinte la nesfîrșit* (POPOV.). ◆ Eternitate, veșnicie. *Secunda-ntrece veacul și timpul se-ncovoaie Pe-o sfoară cît e firul de păr și se agață Vecia, nesfîrșitul, pe un crîmpei de ață* (ARGH.). • pl. *-uri.* /*ne*[1]-+ ***sfîrșit***[1].

nesfîrșít[2], **-ă** *adj.* **1** Care nu se (mai) sfîrșește, care nu are limite (în timp sau în spațiu), nu încetează, nu se consumă, care nu are sfîrșit; fără sfîrșit; fără margini; interminabil, etern, veșnic; infinit. *Comoara găsită, Belea nesfîrșită* (POP.). ◇ (*adv.*) *Afară ploaia se auzea șiroind nesfîrșit și monoton* (CE. PETR.). **2** (*cu val. de super.*) Care este foarte mare, foarte întins, foarte numeros, foarte intens. *Nesfîrșită e năzuința ce te mînă Tot mai departe* (MINUL.). ◆ (*adv.*) Extrem de..., foarte. *Simțise că o iubește nesfîrșit* (E. BAR.). • pl. *-ți, -te.* /*ne*[1]- + ***sfîrșit***[2].

nesicatív, -ă *adj.* Care nu este sicativ. • pl. *-i, -e.* /*ne*[1]- + ***sicativ***.

nesígur, -ă *adj.* **1** Care nu oferă siguranță, pe care nu se poate conta; incert, îndoielnic. *Ne trimite la un viitor nesigur* (BĂLC.). ◆ Spec. Care este lipsit de stabilitate, de rezistență. *A trecut peste gheața nesigură a Borcii* (GALAN). ◆ Spec. Care este primejdios, expus. *Se miră de ce au ales un loc atît de nesigur pentru întîlnirea lor* (E. BAR.). **2** (*despre oameni*) Care este lipsit de convingere, de încredere (în sine), de fermitate; nehotărît, șovăielnic. *Privea în jurul ei sfioasă, nesigură* (BART). ◆ Ext. Care este timid, stîngaci. ◆ (*despre acțiuni, manifestări ale oamenilor*) Care arată, exprimă, trădează lipsă de convingere, de hotărîre, de încredere, de fermitate. ◆ Ext. Care trădează, exprimă stîngăcie, timiditate. *Dan avea mișcările jenate și nesigure* (VLAH.). **3** Care nu se vede, nu se distinge bine; lipsit de claritate, neclar, confuz. ◆ Ext. Care se află încă în formare, care nu s-a format, nu s-a definitivat încă. *Un licean cu trăsături nesigure, pieptănat cu cărare* (POPOV.). **4** Care este schimbător, instabil. *Nu am plecat la pescuit pentru că vremea era nesigură.* • pl. *-i, -e.* /*ne*[1]- + ***sigur***.

nesigurănță *s.f.* **1** Stare a ceea ce este nesigur, lipsit de siguranță; incertitudine, îndoială. ◆ Ext. Situație nesigură, îndoielnică, supusă hazardului; lipsă de securitate (personală). *Omul primitiv este frămîntat de sentimentul nesiguranței* (CONTA). ◇ Expr. *Nesiguranța zilei de mîine* = incertitudine, neliniște cu privire la viitor, mai ales sub raport material. **2** Șovăială, ezitare; îndoială, dubiu. ◆ Ext. Stare de agitație, de frămîntare; neliniște. *Pe această pagină am sprijinit... nesiguranțele inimii mele* (GAL.). • pl. *-e.* /*ne*[1]- + ***siguranță***.

nesilínță *s.f.* (*înv.*) **1** Lene. **2** Ext. Delăsare. • /*ne*[1]- + ***silință***.

nesílit, -ă *adj.* **1** (*despre gesturi, mișcări sau despre stil, limbă*) Care este natural, spontan, degajat. **2** Care se produce de bunăvoie, fără constrîngere. *Implicarea lui nesilită în această acțiune este o dovadă clară a convingerilor sale.* ◇ *De bunăvoie și nesilit de nimeni* v. bunăvoie. **3** (*înv.*) Care este nesiluit. ◆ Ext. Care este virgin. *Sînt ca o fecioară neatinsă și nesilită* (UR.). • pl. *-ți, -te.* /*ne*[1]- + ***silit***[3].

nesimțíre *s.f.* **1** (*de obicei în legătură cu vb. „a fi", „a cădea în" etc.*) Pierdere a cunoștinței, stare de amorțire, de inconștiență; leșin. *Și-n nesimțire cade pe-a jilțului său spată* (EMIN.). **2** Lipsă de bun-simț, de delicatețe, de bună creștere; purtare a celui nesimțit. *Nu mă așteptam să dea dovadă de atîta nesimțire.* **3** Indiferență, răceală; lipsă de sensibilitate. *Sufletul lui fusese înțelenit de nesimțire* (REBR.). • /*ne*[1]- + ***simțire***.

nesimțít, -ă *adj.* **1** Care este lipsit de bun-simț, de bună creștere, de cuviință, de delicatețe; nesimțitor, insensibil. *N-am văzut om mai nesimțit ca el.* ◇ (*subst.*) *Nu puteau fi singuri din pricina bandei acesteia de nesimțiți* (POPOV.). ◆ Care denotă, trădează nesimțire. *Are o atitudine nesimțită.* **2** Care nu este simțit, perceput; care scapă simțurilor sau trece neobservat. *Între el și între tine, nesimțită, nevăzută Am să fiu întotdeauna să-i dau sabia căzută* (EFT.). ◆ Ext. Care este insesizabil, imperceptibil. *A ieșit din odaie cu pași nesimțiți* (SADOV.). **3** (*adv.*) Fără a putea fi perceput; încetul cu încetul; fără zgomot, tiptil; pe furiș. *Amurgul cobora nesimțit* (REBR.). • pl. *-ți, -te.* /*ne*[1]- + ***simțit***.

nesimțitór, -oáre *adj.* **1** Căruia îi lipsește facultatea de a simți; care nu este înzestrat cu simțuri. *Glasul mi-l întorceau pereții nesimțitori de var* (VINT.). ◆ Ext. Care este insensibil. **2** Care nu mai simte, care se găsește în stare de nesimțire, de inconștiență. *E nesimțitoare... ar trebui un doftor* (ALECS.). ◆ Ext. Care este mort. *Moartea calului s-a petrecut în ziua cea mai frumoasă... El s-a culcat ca un om și a rămas nesimțitor* (ARGH.). **3** Care este nesimțit. ◇ (*subst.*) *Îmi pare rău că am îndrăgit cu atîta foc pe o nesimțitoare* (ISP.). • pl. *-ori, -oare.* /*ne*[1]- + ***simțitor***.

nesíncer, -ă *adj.* Care nu este sincer. • pl. *-i, -e.* /*ne*[1]-+ ***sincer***.

nesinceritáte *s.f.* Lipsă de sinceritate. • /*ne*[1]- + ***sinceritate***.

neslăbít, -ă *s.f.* Care nu este slăbit; care nu slăbește, nu se potolește; susținut. ◆ Ext. Care nu încetează; permanent. • pl. *-ți, -te.* /*ne*[1]- + ***slăbit***[2].

nesleít, -ă *adj.* Care este nesecat, inepuizabil. • pl. *-ți, -te.* /*ne*[1]- + ***sleit***[2].

nesmintít, -ă *adj., adv.* (*înv.; reg.*) **1** *adj.* Care nu poate fi mișcat din loc, schimbat, abătut; nestrămutat. *Dorință nesmintită de a se arăta credincios* (BĂLC.). **2** *adv.* Fără abatere, fără schimbare. ◆ Ext. În mod regulat, constant. *Flăcăul se înființa nesmintit..., ca să-i dea de știre* (REBR.). **3** *adv.* Neapărat, negreșit; desigur. *Apoi să veniți nesmintit* (REBR.). • pl. *-ți, -te.* /*ne*[1]- + ***smintit***.

nesociábil, -ă *adj.* **1** Căruia nu-i plac relațiile cu oamenii, care leagă greu prietenii; necomunicativ. *E un om nesociabil, nu comunică cu nimeni.* **2** Cu care se convietuiește greu; cu care nu se poate convietui. • sil. *-ci-a-.* pl. *-i, -e.* /*ne*[1]- + ***sociabil***.

nesociabilitáte *s.f.* Lipsă de sociabilitate. • /*ne*[1]- + ***sociabilitate***.

nesocotí *vb. IV. tr.* **1** A nu respecta, a nu prețui (la valoarea cuvenită); a desconsidera, a disprețui; a nu ține seama de..., a ignora, a neglija. *Nu nesocoti cuvintele mele* (ALECS.). **2** A trece peste..., a înfrunta. *Vom nesocoti orice primejdii* (ISP.). **3** Ext. (*compl. indică legi, dispoziții etc.*) A încălca. *Au nesocotit dispozițiile ordonanței.* • prez.ind. *-esc.* /*ne*[1]- + ***socoti***.

nesocotínță *s.f.* **1** Lipsă de judecată, de înțelepciune, de chibzuință (în acțiuni). *Natura îmbelșugată a acestui pămînt binecuvîntat n-a putut fi încă secătuită de lăcomia și nesocotința omenească* (BART). ◆ Ext. Ușurință în a judeca lucrurile, imprudență (în acțiuni). *Se învinovățea de slăbiciune și nesocotință* (ARD.). **2** Faptă sau vorbă de om nesocotit; nechibzuință, nesăbuință, prostie. *Am să te pedepsesc amar pentru nesocotința ta* (ISP.). • pl. *-e.* /*ne*[1]- + ***socotință***.

nesocotíre *s.f.* Faptul de *a nesocoti*; ignorare, desconsiderare. *Mă vor plăti de extrema nesocotire sub apăsarea căreia am îmbătrînit* (CAR.). • /v. ***nesocoti***.

nesocotít, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este lipsit de judecată, de socotință, de chibzuință în acțiuni; nechibzuit, nesăbuit. ◆ Ext. Care este ușuratic, imprudent. *Potlogarii... pîndeau pe nesocotitul pedestru* (C. NEGR.). ◇ (*subst.*) *Fugi d-aici, nesocotitule, zise împăratul* (ISP.). **2** (*despre manifestări ale oamenilor*) Care dovedește nesocotință; absurd, prostesc. *Un fel de pornire furioasă și nesocotită îl făcea să caute pretutindeni* (FIL.). **3** Care este ignorat, desconsiderat, disprețuit; de care nu se ține cont. *Dreptatea este blestemată și omul bun nesocotit* (MACED.). **4** (*înv.*) Care este nemăsurat, imens. *Urma-vom cu ochii cetele nesocotite de arcași* (ODOB.). • pl. *-ți, -te.* /*ne*[1]- + ***socotit***[2].

nesofisticát, -ă *adj.* Care nu este sofisticat; care este lipsit de artificialitate; care este plin de naturalețe; care este lipsit de rafinament. • pl. *-ți, -te.* /*ne*[1]- + ***sofisticat***.

nesoiuționábil, -ă *adj.* Care nu este soluționabil. • sil. *-ți-o-.* pl. *-i, -e.* /*ne*[1]- + ***soluționabil***.

nesoluționát, -ă *adj.* Care nu este (încă) soluționat. *Problema a rămas nesoluționată.* • sil. *-ți-o-.* pl. *-ți, -te.* /*ne*[1]- + ***soluționat***.

nesómn *s.n.* **1** Lipsă de somn. *Era obosit de atîta treabă și de nesomn.* ◆ Ext. Oboseală pricinuită de starea de veghe. *Își va amăgi nesomnul inspectînd santinelele de noapte* (CE. PETR.). **2** (*med.*) (Stare) de insomnie. *Toată tulburarea lui din nopți de nesomn* (SADOV.). • /*ne*[1]- + ***somn***[2].

nespălát, -ă *adj.* Care nu a fost (încă) spălat, care nu s-a spălat (încă) sau care nu s-a spălat bine; care în mod obișnuit nu se spală; neglijent, murdar, jegos. *Ei aveau trei copii trențăroși și nespălați ca vai de ei* (ISP.). ◆ (*subst.*) Om care nu este bun de nimic, om fără rost, fără căpătîi; neisprăvit. *Întocmise o trupă de nespălați* (CAR.). • pl. *-ți, -te.* /*ne*[1]- + ***spălat***[2].

nespectaculós, -oásă *adj.* Care este lipsit de spectaculozitate. • pl. *-oși, -oase.* /*ne*[1]- + ***spectaculos***.

nesperát, -ă *adj.* (*despre evenimente fericite*) La care nu s-a sperat (dar s-a produs, s-a realizat). *Era pentru mine o petrecere nesperată* (ALECS.). ◆ Ext. Care întrece așteptările. *A fost o victorie nesperată.* • pl. *-ți, -te.* /*ne*[1]- + ***sperat***, după fr. *inespéré*.

nespórnic, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care nu are spor într-o acțiune, într-o lucrare etc. **2** (*despre lucrări*) Care este migălos, care se face greu, fără spor. **3** (*despre alimente, materii prime etc.*) Care se termină fără a satisface integral o anumită necesitate. • pl. *-ci, -ce.* /*ne*[1]- + ***spornic***.

nesportív, -ă *adj.* (*sport*) Care se abate de la regulile disciplinei sportive; care încalcă sportivitatea. *Gest nesportiv.* • pl. *-i, -e.* /*ne*[1]- + ***sportiv***.

nespús, -ă *adj.* **1** Care nu poate fi spus, exprimat, descris, evaluat (atît este de mare, de intens, de tare etc.); inexprimabil, indescriptibil. *Ochii de o adîncime nespusă* (EMIN.). ◆ Ext. Care este peste măsură de...; nemaipomenit, extraordinar. ◇ (*adv.; ca determ. al unui adj. sau adv. căruia îi dă val de super. abs.*) *Glasul lui venea ca după un drum nespus de lung* (ARGH.). **2** (*adv.*) Foarte... *Pe Soliman îl amuza nespus acest bărbat roșcat și vioi* (CA. PETR.). • pl. *-și, -se.* /*ne*[1]- + ***spus***.

nestabíl, -ă *adj.* **1** Care nu are stabilitate; instabil. ◇ *Echilibru nestabil* v. echilibru. **2** (*chim.; despre corpuri*) Care se descompune sau se transformă cu ușurință. • pl. *-i, -e.* /*ne*[1]- + ***stabil***.

nestabilitáte *s.f.* Proprietatea de a fi nestabil; instabilitate. • /*ne*[1]- + ***stabilitate***.

nestâșnic, -ă *adj.* (*înv., reg.; despre oameni*) Care este vioi, zburdalnic; impulsiv, aprig. *Unul dintre copilași... îi fură pălăria din cap și fuge cu ea nestașnic* (SLAV.). ◆ Ext. Care este schimbător, nestatornic. • pl. *-ci, -ce.* și *năstâșnic* adj. /cf. srb. *nestašen*.

nestatórnic, -ă *adj.* **1** Care nu este statornic sau durabil; schimbător, variabil. *Paralel cu viața călătoare și nestatornică a acestor nomazi, vedem cum românii din aceste locuri își urmează înainte viața lor* (EMIN.). **2** Care este lipsit de fermitate, de hotărîre; care este supus schimbărilor, inconstant, inconsecvent. *Are o fire nestatornică.* ◇ (*subst.*) *Ar zice cineva că eram un nestatornic* (GAN.). • pl. *-ci, -ce.* /*ne*[1]- + ***statornic***.

nestatornicíe *s.f.* **1** Lipsă de statornicie. **2** Lipsă de fermitate, de constanță; ușurință în schimbarea opiniilor, a comportamentului; labilitate. • g.-d. *-iei.* /*ne*[1]- + ***statornicie***.

nestatutár, -ă *adj.* Care nu este statutar. • pl. *-i, -e.* /*ne*[1]- + ***statutar***.

nestaționár, -ă *adj.* Care nu este staționar. • sil. *-ți-o-.* pl. *-i, -e.* /*ne*[1]- + ***staționar***.

nestăpînire *s.f.* Lipsă de stăpînire. • pl. *-i, -e.* /*ne*[1]- + ***stăpînire***.

nestăpînít, -ă *adj.* Care nu poate fi oprit (ușor); care nu se poate stăpîni; nestăvilit, nedomolit, năvalnic, năprasnic. *Să uit această poftă nestăpînită de bine*

și de armonie universală (DELAVR.). • pl. *-ți, -te.* /*ne*¹- + *stăpînit*.

nestătătór, -oáre *adj.* **1** (*înv.*) Care este inconsecvent. **2** (*înv.*) Care este instabil. **3** (*reg.; despre copii*) Care este neastîmpărat. • pl. *-ori, -oare.* /*ne*¹- + *stătător*.

nestăvilít, -ă *adj.* Care nu este sau nu poate fi (ușor) stăvilit, oprit; nestăpînit, năvalnic, tumultuos, impetuos. *Într-un elan nestăvilit, o prinserăm în mijlocul nostru* (BRĂ.). ◇ (*adv.*) *Se răsturnă... în fotoliu, unde continuă să rîdă nestăvilit* (STANCU). ◆ Ext. Care este irezistibil. *Nestăvilita vrajă a zorilor.* • pl. *-ți, -te.* /*ne*¹- + *stăvilit*.

nestemátă *adj., s.f* **1** *adj. Piatră nestemată* (și *subst. f.*) = mineral rar, cu aspect atrăgător și duritate mare, folosit mai ales pentru podoabe; piatră prețioasă, piatră scumpă. ◇ Compar. *Din fiecare vers voi face Cîte-un breloc de-argint, în care Gîndirile-mi vor sta alături Ca niște pietre nestemate* (EMIN.). ◇ Fig. *În sfîrșit, o nestemată încă, la cununa nemuririi mele!* (HOG.). ◆ Ext. De piatră scumpă. *Năzuințele i se păreau mai prețioase și mai dragi, ca o comoară nestemată* (REBR.). **2** *s.f.* Fig. (*la pl.*) Lucru prețios, scump; scumpeturi. *De ai vrea să fii a mea, ți-aș aduce toate nestematele pămîntului.* • pl. *-e.* și *nestimátă adj., s.f.* /cf. lat. *aestimatus, -a, -um*, după modelul cuvintelor derivate cu pref. *ne-*.

nesterilizát, -ă *adj.* Care nu a fost supus sterilizării. • pl. *-ți, -te.* /*ne*¹- + *sterilizat*.

nestimát, -ă *adj.* (*înv.*) Care este neprețuit, inestimabil. *Două luni fură de ajuns... banului ca să prețuiască aceste rare și nestimate calități* (FIL.). • pl. *-ți, -te.* /cf. lat. *inaestimabilis, -e*, fr. *inestimable*.

nestimátă *adj., s.f.* v. nestemată.

nestingherít, -ă *adj.* Care nu este stingherit; care este liber să acționeze în bune condiții; degajat. ◇ (*adv.*) *Toți erau atenți la ce se întîmpla afară, așa că inspectorul intră nestingherit prin birouri.* • pl. *-ți, -te.* /*ne*¹- + *stingherit*.

nestingíbil, -ă *adj.* Care nu poate fi stins, oprit, potolit. *Acea veselie nestingibilă a fetelor tinere* (EMIN.). • pl. *-i, -e.* /după fr. *inextinguible*.

nestíns, -ă *adj.* **1** Care (mai) arde (cu putere); care nu poate fi stins; (*despre foc*) care este viu, iute. *Arzi în foc nestins, De noi trei aprins* (ALECS.). ◇ *Var nestins* v. var. **2** Fig. (*despre sentimente, senzații*) Care nu încetează sau nu poate fi atenuat, domolit, potolit; care durează etern, veșnic (cu aceeași intensitate). *Părăsi pe juna fanariotă lăsîndu-i... dorul nestins al viselor de aur* (FIL.). • pl. *-și, -se.* /*ne*¹- + *stins*².

néstor *s.m.* Bătrîn înțelept, înzestrat cu prudență și cu multă experiență. • /de la nm. pr. *Nestor*, cel mai bătrîn și mai înțelept dintre căpeteniile aheilor, care a asistat la asediul Troiei.

nestorián, -á *s.m., adj.* **1** *s.m.* (*relig.*) Exponent al unei orientări religioase care susținea că trebuie să se distingă în Iisus Hristos două persoane, așa cum se disting două naturi (umană și divină); adept al nestorianismului. **2** *adj.* Care aparține nestorianismului sau nestorienilor, care se referă la nestorianism sau la nestorieni. • sil. *-ri-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. *nestorien*; cf. nm. pr. *Nestorie*, patriarh al Constantinopolului.

nestorianísm *s.n.* (*relig.*) Doctrină religioasă fundată de Nestorie, patriarhul Constantinopolului, pe baza unei presupuse dualități: divinitate – umanitate, existente în persoana lui Iisus Hristos, condamnată ca erezie la sinodul al treilea ecumenic de la Efes. • /<fr. *nestorianisme*.

nestoterapíe *s.f.* (*med.*) Tratament prin cură de foame. • g.-d. *-iei.* /<fr. *néstothérapie*; cf. gr. *νηστεία* „post", *θεραπεία* „tratament".

nestrăbătút, -ă *adj.* **1** Care nu este (încă) sau nu poate fi străbătut. *Deasupra rîului formau bolți nalte de verdeață nestrăbătută* (EMIN.). **2** (*înv.; urmat de determ. introduse prin prep. „cu"*) Care nu este deprins, familiarizat cu... *Să nu rămîie ceva neînsemnat, pentru ca să nu le zică vecinii lor di prinprejur că au fost adormiți sau neînvățați și nestrăbătuți cu istoriia* (UR.). • pl. *-ți, -te.* /*ne*¹- + *străbătut*.

nestrămutáre *s.f.* Faptul de a rămîne neschimbat. ◆ Ext. Trăinicie, durabilitate; hotărîre, fermitate. *El n-a putut să primească educația de energie și de nestrămutare a omului viu la minte* (ARGH.). • /*ne*¹- + *strămutare*; cf. *nestrămutat*.

nestrămutát, -ă *adj.* **1** Care nu se mută sau nu poate fi mutat din loc, care rămîne nemișcat, fix, stabil. ◆ Ext. Care este trainic, durabil. *O movilă cu mărire au înălțat, Ca să fie totdeauna monument nestrămutat* (C. NEGR.). **2** Fig. (*despre oameni sau despre acțiuni ale lor, despre întîmplări etc.*) Care nu poate fi clintit, schimbat; statornic, ferm, hotărît. *Luă hotărîre nestrămutată a ținea feciorii și viitoarele nurori pe lîngă sine* (CR.). ◇ (*adv.*) *De aceea îți scriu lămurit și nestrămutat* (KOGĂL.). • pl. *-ți, -te.* /*ne*¹- + *strămutat*.

nestrecurát, -ă *adj.* Care nu a fost strecurat. • pl. *-ți, -te.* /*ne*¹- + *strecurat*².

nestricát, -ă *adj.* (*pop.*) **1** Care este întreg, intact; nevătămat. *Imaginația rămăsese în el încă nestricată* (SADOV.). ◇ Fig. *Ar fi putut citi cineva o inimă nestricată și un fond de multă bunătate* (GAN.). **2** (*înv.*) Care este virgin, cast; neatins de vicii. *Fecioară nestricată* (MIN.). • pl. *-ți, -te.* /*ne*¹- + *stricat*².

nestricăcíos, -oásă *adj.* (*înv.*) Care nu este supus stricăciunii; care nu se strică sau care nu poate fi stricat; care nu se degradează. ◆ Ext. Care este veșnic, etern. *Sufletul omului iaste nemuritoriu pentru că iaste un lucru nestricăcios și fără materie* (MOLN.). • pl. *-oși, -oase.* /*ne*¹- + *stricăcios*.

nestructurát, -ă *adj.* Care nu are (încă) o structură bine definită. • pl. *-ți, -te.* /*ne*¹- + *structurat*.

nesubordonáre *s.f.* Lipsă de subordonare; indisciplină, insubordonare. • pl. *-ări.* /*ne*¹- + *subordonare*.

nesuferínță *s.f.* (*înv.*) **1** Faptul de a nu putea suferi pe cineva sau ceva; lipsă de simpatie, de toleranță; aversiune. **2** Nerăbdare. • /*ne*¹- + *suferință*.

nesuferíre *s.f.* Aversiune; dușmănie. • /*ne*¹- + *suferire*.

nesuferít, -ă *adj.* **1** Care este greu de suportat sau care depășește puterile, rezistența cuiva; care nu poate fi suferit; insuportabil. *Căldura cea nesuferită a soarelui* (DOC.). ◆ Ext. Care este cumplit. *Aștept de la excelența voastră curmarea acestei vieți nesuferite* (BOLL.). **2** Care displace, care repugnă; ext. urîcios, enervant, detestabil, antipatic, odios. *Ajunse a fi cel mai nesuferit și mai negrijitor subprefect* (C. NEGR.). ◇ (*adv.*) *Se poartă cu dînsa din ce în ce mai nesuferit* (CE. PETR.). ◇ (*subst.*) *Un nesuferit din tramvai îmi stricase toată ziua.* • pl. *-ți, -te.* /*ne*¹- + *suferit*.

nesuferitór, -oáre *adj.* (*înv.*) **1** Care nu poate suporta ceva, care nu rezistă la ceva; care nu tolerează, nu îngăduie. *Dumnezeu le sufere pre toate; pentru ce dar eu să mă fac mai nesuferitoriu decît Dumnezeu?* (BELD.). **2** Care este greu de întreținut, de păstrat (curat). *Albul la covoare e o culoare nesuferitoare.* • pl. *-ori, -oare.* și *nesuferitóriu adj.* /*ne*¹- + *suferitor*.

nesuferitóriu *adj.* v. nesuferitor.

nesuficiént, -ă *adj.* Care nu este suficient. • pl. *-ți, -te.* /*ne*¹- + *suficient*.

nesuléț *s.n.* Dim. al lui *nes.* • pl. *-e.* /*nes* + *-uleț*.

nesupărát, -ă *adj.* Care este netulburat, nederanjat. • pl. *-ți, -te.* /*ne*¹- + *supărat*.

nesupravegheát, -ă *adj.* Care nu se află sub supraveghere, sub control. *Copii nesupravegheați.* • pl. *-ți, -te.* /*ne*¹- + *supravegheat*.

nesupúnere *s.f.* Lipsă de supunere, insubordonare; atitudine, faptă etc. care contravine unor legi, unor dispoziții etc.; împotrivire, opoziție; răzvrătire. *Aceste acte de nesupunere se repetau tot mai des* (EMIN.). • pl. *-i.* /*ne*¹- + *supunere*.

nesupuránt, -ă *adj.* (*mai ales despre răni, țesuturi etc.*) Care nu este supurant. • pl. *-ți, -te.* /*ne*¹- + *supurant*.

nesupurátiv, -ă *adj.* (*despre răni, țesuturi etc. sau despre unele boli*) Care nu este supurativ. • pl. *-i, -e.* /*ne*¹- + *supurativ*.

nesupús, -ă *adj.* Care refuză să se supună, să respecte o lege, o dispoziție; care se răzvrătește; dîrz, răzvrătit. *Cîteva pîlcuri de bandiți nesupuși* (EMIN.). • pl. *-și, -se.* /*ne*¹- + *supus*.

neșánsă *s.f.* Întîmplare nefavorabilă; ghinion, nenoroc. *Neșansa însă le-a închis gura repede* (KLOP.). • pl. *-e.* /*ne*¹- + *șansă*.

neșchít, -ă *pron.nehot.* v. neșcît.

neșcît, -ă *pron.nehot.* (*înv.*) Cîtva, puțin, nițel. *O aștepta preste neșchit să moară* (COR.). ◇ (*adj.*) *Să postească neșcîte zile* (DOS.). • pl. *-ți, -te.* și *neșchít, -ă, nișchít, -ă pron.nehot.* /lat. *nescio quantus*.

neșifonábil, -ă *adj.* (*despre țesături, confecții etc.*) Care nu se șifonează (ușor). • pl. *-i, -e.* /*ne*¹- + *șifonabil*.

neșlefuít, -ă *adj.* Care nu este șlefuit. • pl. *-ți, -te.* /*ne*¹- + *șlefuit*².

neșovăitór, -oáre *adj.* Care nu este șovăitor. • sil. *-vă-i-.* pl. *-ori, -oare.* /*ne*¹- + *șovăitor*.

neștampilát, -ă (*despre mărci poștale*) Care nu este ștampilat; neobliterat. • pl. *-ți, -te.* /*ne*¹- + *ștampilat*.

néște *art. nehot.* v. niște.

neșters, -eársă *adj.* Care nu poate fi șters, distrus, înlăturat. ◆ Fig. Care nu poate fi uitat, care nu se poate șterge din minte, care rămîne veșnic în amintire, memorabil. *Iubirea lui o să-i rămîie în suflet neștearsă* (D. ZAMF.). • pl. *-șterși, -șterse.* /*ne*¹- + *șters*².

neștiință *s.f* **1** Faptul de a nu ști, de a nu avea știință de ceva; situație în care se află cel care nu știe ceva, care nu are știință de ceva. *În neștiința acestor evenimente memorabile, Branda... se scufundă în codrii cei seculari* (ASACHI). ◇ *Neștiință de carte* = analfabetism. *Norod ținut în sărăcie, în biruri grele, în neștiință de carte* (CAM.). **2** Lipsă de cultură, ignoranță; ext. obscurantism. *O concentrare de neștiință pretențioasă* (MAIOR.). **3** (*înv.*) Faptul de a nu vrea să țină cont de cineva sau de ceva; ext. păcat, fărădelege. *Să va întuneca cu beția și cu neștiința* (VARL.). • /*ne*¹- + *știință*.

neștiințífic, -ă *adj.* Care nu aparține științei, care nu are caracter științific. • sil. *-ști-in-.* pl. *-ci, -ce.* /*ne*¹- + *științific*, după fr. *non-scientifique*.

neștíne *pron.nehot.* (*înv., reg.*) Cineva, careva; oricare, fiecare. *Ca să-și mîntuiască neștine sufletul, este îndestul să crează* (MARC.). ◇ (*în constr. neg., cu val. de pron.neg.*) *Neștine să nu cugete că eu-s nebun* (COR.). ◇ (*adj.*) *Om neștine mergea den Ierusalim întru Erihon* (COR.). • /lat. ***nescio* + *qui* + *ne***.

neștirbít, -ă *adj.* Care este intact, întreg, neatins. ◆ Fig. Care este nepătat, necompromis. *Onoare neștirbită.* • pl. *-ți, -te.* /*ne*¹- + *știrbit*.

neștíre *s.f.* **1** (*înv.*) Neștiință, necunoștință. *Neștirea nomenclaturei împedecase a discerna originea olteană a vechii dinastie princiare din Moldova* (HASD.). **2** Loc.adv. *În neștire* = *a*) fără a-și da seama, fără a ști cum sau de ce; la întîmplare; absent, distrat; ext. involuntar. *Prin viață trecem în neștire* (MACED.); *b*) fără rost, fără sens, în mod inutil. *Și-l tot cată în neștire Colo sus la monăstire* (POP.); *c*) fără măsură, fără socoteală; la nesfîrșit. *Dormiră toți în neștire pînă la vremea cinei* (MIR.). *Din neștire* = din nebăgare de seamă; involuntar. *Ș-un țipăt de gîscan, închis din neștire într-un cerdac, i-aruncă inima din loc* (DELAVR.). • /*ne*¹- + *știre*.

neștiút, -ă *adj., subst.* **1** *adj.* Care nu este (încă) știut, cunoscut, cercetat, descoperit; necunoscut. *Sălbatecă și neștiută floare!* (CERNA) ◆ Ext. Care este tainic, ascuns, nepătruns. ◇ (*subst.*) *Dumnezeu... știe cealea neștiutele* (COR.). ◆ Spec. Care este anonim. *Autorul cel neștiut așa scrie despre moartea lui Simeon* (ȘINC.). **2** *subst.* Ceea ce nu se cunoaște; neant, gol. *Se gîndea cîteodată la mine, privind în neștiut* (SADOV.). **3** *adj.* (*înv.*) Care este neștiutor, ignorant, nepriceput. *Să te-arăți supărată Pentru un prost neștiut?* (CON.). • pl. *-ți, -te.* /*ne*¹- + *știut*².

neștiutór, -oáre *adj.* **1** Care nu știe (nimic), care nu se pricepe la nimic. **2** Care este ignorant, nepriceput; lipsit de cultură. *Nu trebuie să creadă că el a rămas chiar așa de neștiutor* (PRED.). ◇ (*subst.*) *Neștiutor de carte* = analfabet. *Oameni care luptă pentru dreptatea sărmanilor și luminarea celor neștiutori* (SADOV.). **3** Fig. Care este inocent, candid, naiv. *Ele, timide, neștiutoare, sînt seduse de primul guraliv* (BRĂ.). ◆ Ext. Care este inofensiv. • sil. *-ști-u-.* pl. *-ori, -oare.* /*ne*¹- + *știutor*.

net¹ *s.n.* **1** Internet. **2** Internet-café. • pl. *-uri.* /abr. de la *[inter]net*.

net², **-ă** *adj.* **1** (*despre venituri; în opoz. cu „brut"*) Din care s-au scăzut cheltuielile, impozitele; curat. *Pentru acest credit va fi luat în considerare salariul net pe anul în curs.* ◇ *Greutate netă* v. greutate. *Producție netă* v. producție. *Produs net* v. produs. **2** Fig. Care este clar, limpede, deslușit, precis; hotărît, categoric. *Rezultatele... cele mai nete au fost date de tratamentul chirurgical* (PARH.). ◇ (*adv.*) *Englezul mulțumi, dar refuză net orice tratație* (BART). • pl. *-ți, -te.* /<fr. *net*.

netalentát, -ă *adj.* Care este lipsit de talent. *Cîntăreț netalentat.* • pl. *-ți, -te.* /*ne*¹- + *talentat*.

netam-nesám *adv.* v. nitam-nisam.

netam-nisăm *adv.* v. nitam-nisam.

netáre *adj.* (*înv., reg.*) Care nu este tare; care este lipsit de forță fizică; slab, neputincios. • pl. *-i.* /***ne¹-*** + ***tare***.

netarifăr, -ă *adj.* Care nu este tarifar. <> *Bariere netarifare* v. barieră. • pl. *-i, -e.* /***ne¹-*** + ***tarifar***.

netăgăduít, -ă *adj.* Care nu se (poate) pune la îndoială, care nu se poate tăgădui, care nu se mai discută (atît este de evident); neîndoios, indiscutabil, incontestabil, necontestat. *S-au lepădat de netăgăduita lor datorie* (PISC.). ◆ Ext. Care este cert, sigur, categoric. <> (*adv.*) *Netăgăduit este că omul neînvățat e ca un copac neîngrijit* (C. NEGR.). • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***tăgăduit***.

netăiát, -ă *adj.* Care nu este tăiat. <> Zic. *Copilul cu multe moașe rămîne cu buricul netăiat* v. buric. • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***tăiat***.

netămăduít, -ă *adj.* Care nu este tămăduit. • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***tămăduit***.

netball ['netbol] *s.n.* (*sport*) Minge care atinge fileul. • /<engl. ***netball***.

néted, -ă *adj.* **1** (*mai ales despre obiecte*) Care are suprafața dreaptă, fără asperități sau neregularități. ◆ Ext. Care este lucios, alunecos. *Scoase doi bani netezi din vechea sa pungă* (ALECS.). <> (*anat.*) *Mușchi neted* sau *musculatură, fibră* (*musculară*) *netedă* = mușchi sau musculatură, fibră (musculară) care nu prezintă striații. *Șarpe neted* v. șarpe. <> Fig. *[Poezia] e naivă și fără pretenție pentru că e moale și netedă* (C. NEGR.). ◆ (*despre piele sau despre părți ale corpului*) Care nu are riduri, care este fără zbîrcituri; întins, catifelat, mătăsos. *O frunte netedă și largă se ivea... de sub căciula lui mare* (HOG.). ◆ (*despre păr*) Care este lins, întins. *O! Făt-logofete, Cu netede plete* (ALECS.). <> (*adv.*) *Părul său negru ca nori de ploaie De-alung pe umeri neted cădea* (ALECS.). ◆ (*înv.*) Fără păr. *Frate-mieu e flocos, iar iu-s neted* (P. OR.). ◆ (*înv.*) Care este sincer, cald. *Cu cît sînt ale cuiva mai dulci și mai netede cuvintele, cu atîta mai mult trăbuie a fi în pată* (ȚICHIND.). **2** (*despre suprafețe, locuri, terenuri*) Care este drept, fără asperități, care este lipsit de denivelări; întins, plan, (*pop.*) șes. *Piața se întinde ovală pe un neted șes* (C. NEGR.). ◆ (*despre drumuri*) Care este fără hopuri sau făgașuri; plat, drept, uniform; lin. *Drumul e întins și neted ca-n palmă* (VLAH.). ◆ (*despre ape*) Care are suprafața liniștită, lipsită de valuri. *Apa se așază între maluri, potolită, netedă ca o oglindă* (VLAH.). <> Expr. (*adv.*) *A-i veni* (sau *a-i fi*) *neted* = a-i fi ușor, comod să facă ceva, a-i veni la îndemînă. <> Fig. *Instrucția publică va intra în curînd pe o cale mai netedă și mai roditoare* (ALECS.). **3** Fig. Care este clar, precis, limpede, deslușit. *Concluzia a fost netedă* (CE. PETR.). ◆ Ext. Care este deschis, fățiș, direct. *Asistăm la o tendință netedă și severă de a separa artele* (OPR.). <> (*adv.*) *E înspăimîntat și nu se sfiește să-și spună neted impresia* (CĂL.). • pl. *-zi, -de.* și (*înv.*) *nétid, -ă* *adj.* /lat. ***nītidus, -a, -um***.

netemătór, -oáre *adj.* **1** (*despre ființe*) Care nu se teme, care nu este cuprins de teamă. **2** (*despre oameni sau despre caracterul, manifestările lor*) Care este încrezător; care nu este bănuitor, suspicios. • pl. *-ori, -oare.* /***ne¹-*** + ***temător***.

neteméinic, -ă *adj., adv.* (Care este) fără temeinicie; lipsit de profunzime, superficial. • pl. *-ci, -ce.* /***ne¹-*** + ***temeinic***.

netemeinicíe *s.f.* Lipsă de temeinicie. ◆ (*jur.*) Viciu al unei hotărîri date de un organ de jurisdicție, care constă fie în greșita sau incompleta stabilire a faptelor, fie în lipsa de motivare, fie într-o motivare contradictorie sau în nefondarea ei pe un articol de lege. • g.-d. *-iei.* /***ne¹-*** + ***temeinicie***.

netémere *s.f.* (*înv.*) Curaj, cutezanță, îndrăzneală, vitejie. *În loc de frică pace și netemere* (VARL.) <> *Netemere de Dumnezeu* = necredință. • pl. *-i.* /***ne¹-*** + ***temere***.

netemperát, -ă *adj.* **1** (*despre oameni sau despre manifestări ale lor*) Care este lipsit de moderație, de cumpătare. **2** (*muz.; despre sisteme de intonație*) Care nu este temperat. • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***temperat***, după fr. *intempéré*.

neterminál, -ă *adj.* Care nu este sau care nu formează un terminal. • pl. *-i, -e.* /***ne¹-*** + ***terminal***.

neterminát, -ă *adj.* Care nu este realizat pînă la sfîrșit; nefinalizat. *Exercițiul neterminat.* • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***terminat***².

netezí *vb. IV. tr.* **1** A face să devină neted, uniform; a nivela. *Netezea calm cu cuțitul untul întins pe franzelă* (VORN.). <> Expr. *A(-i) netezi calea* (sau *drumul*) = a înlesni, a ușura cuiva ceva. *Herdelea trăgea nădejdea acum să-l înduioșeze și să netezească drumul spre o împăcare adevărată* (REBR.). **2** (*compl. indică rufe, haine etc.*) A călca ușor (cu fierul de călcat). **3** A aranja, a îndrepta părul, penele etc. *Stăi să te privesc, Părul tău să-l netezesc* (ALECS.). <> Analog. (*refl.*) *Lebăda la umbră pe piept se netezea* (ALECS.). **4** A mîngîia, a dezmierda, a alina. *Mă netezi pe frunte moale și drăgălaș* (HOG.). ◆ (*glum.*) A lovi, a bate. *Ia-n să te netezesc o țîră cu ciubotele* (CAM.). • prez.ind. *-esc.* /***neted*** + *-i*.

netezíme *s.f.* **1** Însușire a unui obiect, a unei suprafețe, a unui loc, teren etc. de a fi neted. *Din cauza netezimii solului toată întinderea avea înfățișarea unui smîrc* (CĂL.). **2** Concr. Suprafață dreaptă, netedă, plană, lipsită de denivelări; neteziș. • /***neted*** + *-ime*.

netezíre *s.f.* Acțiunea de a *netezi* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***netezi***.

netezíș *s.n.* Netezime. *Vremea din moșoroi face neteziș* (DELAVR.). • pl. *-uri.* /***neted*** + *-iș*.

netezít, -ă *adj.* **1** Care a fost făcut neted. *Șosea netezită.* **2** (*reg.; despre păr, barbă etc.*) Care este potrivit, aranjat, bine pieptănat. ◆ (*despre oameni*) Care are părul aranjat, bine pieptănat, lins. *Fata babei era împopoțată și netezită pe cap* (CR.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***netezi***.

netezitoáre *s.f.* **1** (*constr.*) Mistrie specială de metal, cu paleta îndoită, folosită pentru a netezi tencuiala la muchiile sau la unghiul dintre zidurile unei construcții. **2** (*agric.*) Unealtă agricolă formată din mai multe bare paralele, legate între ele cu lanțuri, folosită la nivelarea pămîntului (după arat). • pl. *-ori.* /***netezi*** + *-toare*.

netezitór *s.n.* **1** (*metalurg.*) Unealtă folosită pentru îndreptarea și netezirea muchiilor formelor de turnătorie. **2** (*tehn.*) Mașină formată din doi cilindri între care se trece un material pentru a fi netezit. • pl. *-oare.* /***netezi*** + *-tor*.

nétid, -ă *adj.* v. neted.

netíhn *adj.* (*reg.*) Care este neastîmpărat. <> (*subst.*) *Mihnule, netihnule!* (ALECS.). • /cf. *tihnă*.

netimbrát, -ă *adj.* Care nu este timbrat. • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***timbrat***.

netitáte *s.f.* Precizare, claritate. • /<fr. ***netteté***.

netitrát, -ă *adj.* **1** (*despre persoane*) Care nu a obținut titluri academice. **2** (*cinemat., telev.; despre filme*) Care nu este tradus. • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***titrat***.

néto *adv.* (*econ.*; și *adj.*) Fără impozite, rețineri sau alte cheltuieli; net, fără dara. • /<it., germ. ***netto***.

netócma *conj.* (*înv.*) Darămite; cu toate că, chiar dacă. *Să strînge noroade de privie acel galion moschicescu, că nici cu gîndul nu gîndie, netocma să vadză galion moschicescu să vie la Țarigrad* (NEC.). • /***ne¹-*** + ***tocma***.

netocméală *s.f.* (*înv.*) Neînțelegere, ceartă, vrajbă. *Aceste sămănături de netocmeală și de neiubire... au aruncat Jicmontu* (N. COST.). • pl. *-eli, -ele.* /***ne¹-*** + ***tocmeală***.

netocmíre *s.f.* (*înv.*) Neînțelegere, ceartă, vrajbă. *Unde-i pizma și mînia, acolea-i netocmire și tot lucrul rău* (N. T. 1648). • pl. *-i.* /***ne¹-*** + ***tocmire***.

netoierábil, -ă *adj.* Care nu este tolerabil. • pl. *-i, -e.* /***ne¹-*** + ***tolerabil***.

netoieránt, -ă *adj.* Care nu este tolerant. • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***tolerant***.

netoleránță *s.f.* Lipsă de toleranță. • /***ne¹-*** + ***toleranță***.

netolerát, -ă *adj.* Care nu este tolerat. • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***tolerat***.

netót, netoátă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) cu mintea mărginită, care pricepe greu un lucru, care acționează fără judecată; (om) redus la minte; prost, nătărău, neghiob, prostănac. *Sînt netot, Nu știu nimic, așa e* (ARGH.). **2** *s.m., s.f.* Țigan ungur nomad. *Amestecaseră rudari, lăieți și netoți* (MACED.). • pl. *-toți, -toate.* /***ne¹-*** + ***tot***.

netransferábil, -ă *adj.* Care nu poate fi transferat. • pl. *-i, -e.* /***ne¹-*** + ***transferabil***.

netransmisíbil, ă *adj.* Care nu poate fi transmis. • pl. *-i, -e.* /***ne¹-*** + ***transmisibil***.

netransportábil, -ă *adj.* Care nu poate fi transportat. • pl. *-i, -e.* /***ne¹-*** + ***transportabil***.

netratábil, -ă *adj.* Care nu poate fi tratat. • pl. *-i, -e.* /***ne¹-*** + ***tratabil***.

netrébnic, -ă *adj.* **1** Care este ticălos, mizerabil, păcătos; nemernic. *Ființă netrebnică și păgubitoare omenirii* (ISP.). <> Compar. (*subst.*) *Ai fost ca un netrebnic lăsat în părăsire!* (ALECS.). **2** Care este lipsit de valoare, de folos, de utilitate sau de însemnătate; nefolositor, inutil. *Țesetură de netrebnice cuvinte* (CON.). **3** (*înv.*) Care este vrednic de milă, mizerabil; umil, modest. *Odorul fără preț al vieții ei netrebnice și întunecate* (VLAH.). ◆ Ext. Care este incapabil, nevrednic. <> (*subst.*) *Iată o moară plină de înțelepciune și de mare folos pentru netrebnici ca tine* (HOG.). • pl. *-ci, -ce.* /<slav. **нетрѣбьнъ**.

netrebnicíe *s.f.* **1** Faptă, atitudine, comportare de om netrebnic; ticăloșie, mîrșăvie, josnicie. *Nepriceaperea și netrebnicia nasc împărechieri și între rudenii* (Antim). **2** (*înv.*) Umilință, smerenie. *Dumnezeu n-au căutat la micșorarea și netrebnicia mea* (Antim). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***netrebnic*** + *-ie*.

netrebuincíos, -oásă *adj.* Care nu este trebuincios; nefolositor, inutil. • sil. *-bu-in-.* pl. *-oși, -oase.* /***ne¹-*** + ***trebuincios***.

netrebuínță *s.f.* Inutilitate. • /***ne¹-*** + ***trebuință***.

netrecút, -ă *adj.* **1** Peste care nu se poate trece, care este imposibil de trecut. *Puneți stavili netrecute* (ALECS.). **2** (*înv.*) Care este veșnic, permanent. *Binele cel veacinic și netrecut* (MAI.). • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***trecut***².

netropicalizát, -ă *adj.* (*tehn.; despre piese, instalații, aparate etc.*) Căruia nu i s-au aplicat operații de tropicalizare. • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***tropicalizat***.

netrucát, -ă *adj.* (*despre scene din filme, din piese de teatru etc.*) În care nu s-au folosit trucaje. • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***trucat***.

netrunchiát, -ă *adj.* Care nu este trunchiat. <> Fig. *Adevăr netrunchiat.* • sil. *-chi-at.* pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***trunchiat***.

netsucke *s.n.* (*în Japonia*) Mic breloc sculptat în fildeș, în lemn, în metal etc., purtat la capătul șnurului cu care se încinge chimonoul. • /<japon. ***netsucke***.

netulburát, -ă *adj.* **1** Care nu este tulburat. **2** Fig. Care este imperturbabil. <> (*adv.*) *Trecea netulburat.* • pl. *-ți, -te.* și *neturburát, -ă* *adj.* /***ne¹-*** + ***tulburat***².

netúns, -ă *adj.* Care nu este tuns, care are părul lung. • pl. *-și, -se.* /***ne¹-*** + ***tuns***².

neturburát, -ă *adj.* v. netulburat.

neț *s.n.* (*sport; la tenis*) Situație în care mingea trece în terenul advers atingînd marginea de sus a plasei. ◆ Concr. Plasă pentru jocul de tenis. • pl. *-uri.* /<germ. ***Netz***, engl. ***net***.

nețărmurít, -ă *adj.* Fig. Care nu cunoaște limite (în intensitate); nemărginit, imens. *O bucurie nețărmurită îi furnica prin toate mădularele* (SADOV.). • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***țărmurit***.

nețesălát, -ă *adj.* **1** (*despre vite*) Care nu a fost curățat cu țesala. ◆ Analog. (*deprec.; despre oameni*) Care are părul încîlcit, zbîrlit, nepieptănat. *Murdar și nețesălat ca un țigan* (D. ZAMF.). **2** (*despre păr*) Care nu este pieptănat, care este încîlcit, zburlit. ◆ Ext. Care este neîngrijit, murdar. **3** Fig. (*glum.*) Care nu a fost bătut. *Femeia nețesălată e ca moara neferecată* (POP.). • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***țesălat***².

nețesút, -ă *adj.* Care nu este țesut. <> *Textile nețesute* v. textil. • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***țesut***².

neuitát, -ă *adj.* Care nu se poate uita; a cărui amintire a rămas neștearsă; care este vrednic de aducere aminte, memorabil; ext. care este veșnic, etern. *Pomelnicul cel jalnic de nume neuitate* (ALECS.). • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***uitat***².

neumán, -ă *adj.* Care nu este uman. • pl. *-i, -e.* /***ne¹-*** + ***uman***.

neumátic, -ă *adj.* (*muz.; despre sisteme de notație*) Care este făcut cu ajutorul neumelor. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***neumatique***.

néumă *s.f.* (*muz.; în Ev. Med.*) Semn de notație muzicală constînd din puncte și virgule fără portativ, folosit mai ales pentru cîntarea liturgică. ◆ Grup de note emise dintr-o singură respirație. ◆ Parte dintr-o frază muzicală religioasă, care constă în prelungirea melodiei pe ultima silabă a unui cuvînt sau care se execută fără cuvinte, prin vocalizare. • pl. *-e.* /<fr. ***neume***, lat. ***neuma***; cf. gr. *νεῦμα* „semn cu capul".

neumblát, -ă *adj.* **1** (*despre drumuri, locuri*) Care este puțin umblat, circulat, pe care se trece rareori; pe unde nu au trecut niciodată oamenii. *Merse cale lungă neumblată pînă ce dete de o altă colibă* (ISP.). ◆ Ext. Care nu este populat; pustiu. *Le-au mai dăruit dincolo*

de munți o țeară neumblată din Comania (ȘINC.). **2** (*despre oameni*) Care a călătorit puțin sau deloc; neexperimentat. *Băiatul era cam neumblat prin lume.* • pl. *-ți*, *-te*. și (*înv.*) *neîmblát*, *-ă adj.* /***ne***[1]*-* + ***umblat***[2].

neuniformitáte *s.f.* Lipsă de uniformitate. • /***ne***[1]*-* + ***uniformitate***.

neunire *s.f.* Lipsă de unire, de înțelegere (între mai multe persoane, colectivități etc.); neînțelegere. *Știți că copiii cu înlesnire Găsesc sujeturi de neunire* (ALEX.). • /***ne***[1]*-* + ***unire***.

neunít, -ă *adj.* **1** Care nu este unit; separat. **2** (*relig.*) Român (din Transilvania) rămas ortodox, care nu a trecut la confesiunea catolică de rit oriental. • pl. *-ți*, *-te*. /***ne***[1]*-* + ***unit***.

neunitár, -ă *adj.* Care nu este unitar. • pl. *-i*, *-e*. /***ne***[1]*-* + ***unitar***.

neur- Elem. de compunere „nerv", „nervos", „referitor la nervi, la sistemul nervos". • și *neuri-*, *neuro-*, *nevr-*, *nevri-*, *nevro-*. /<fr. ***neur(o)***-, ***nevr(o)***-, ***nevri***-, germ. ***neuri***-; cf. gr. *νεῦρον* „fibră".

neurál, -ă *adj.* (*anat.*) Care face parte din sistemul nervos, care este în legătură cu sistemul nervos; care aparține sistemului nervos. ◇ *Canal neural* = șanț care brăzdează ectodermul embrionului, din pereții căruia ia naștere sistemul nervos. • sil. *ne-u-*. pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***neural***.

neuranemíe *s.f.* (*med.*) Anemie a centrilor nervoși. • sil. *ne-ur-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***neuranémie***; cf. gr. *νεῦρον* „fibră; nerv", *ἀναιμία* „lipsă de sînge; slăbiciune".

neurapraxíe *s.f.* (*med.*) Întrerupere temporară a funcțiilor unui nerv periferic. • sil. *ne-ur-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***neurapraxie***.

neurasténic, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Persoană) care este bolnavă de neurastenie. **2** *adj.* Care aparține neurasteniei, care se referă la neurastenie. • sil. *ne-ur-*. pl. *-ci*, *-ce*. /<fr. ***neurasthénique***.

neurasteníe *s.f.* (*med.*) Boală caracterizată prin tulburări funcționale ale scoarței cerebrale, care se manifestă prin dureri de cap, insomnie, oboseală, depresie, anxietate, palpitații, sufocări etc. • sil. *ne-ur-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***neurasthénie***.

neurastenizá *vb. I. tr., refl.* (*med.*) A (se) îmbolnăvi de neurastenie. • sil. *ne-ur-*. prez.ind. *-ez*. /***neurastenie*** + *-iza*.

neurastenizánt, -ă *adj.* (*med.*) Care produce neurastenie. *Erau ținute ore întregi la poartă, în frig, în arșiță sau în burnița toamnelor neurastenizante* (G. M. ZAMF.). • sil. *ne-ur-*. pl. *-ți*, *-te*. /***neurasteniza*** + *-ant*.

neurastenizát, -ă *adj.* (*med.*) Care este bolnav de neurastenie. ◆ Ext. Care are nervii slăbiți, sensibilizați. *Seara omului enervat și neurastenizat... va fi o seară de o liniște dulce* (GHER.). ◇ (*subst.*) *Acum altă literatură trebuie neurastenizaților veacului al XX-lea* (SADOV.). • sil. *ne-ur-*. pl. *-ți*, *-te*. /v. ***neurasteniza***.

neuri- v. neur-.

neuriiémă *s.f.* (*hist.*) Nevrilem. • sil. *ne-u-*. pl. *-e*. /<germ. ***Neurilemma***.

neurínă *s.f.* Compus organic foarte toxic, care se formează din colină prin fierbere cu hidroacid de bariu sau sub acțiunea bacteriilor de putrezire, fiind o substanță bazică ce ia naștere la putrezirea proteinelor din cadavre. • sil. *ne-u-*. /<fr. ***neurine***.

neurinóm *s.n.* (*med.*) Tumoare a nervilor, de obicei benignă, localizată pe traiectul nervilor intracranieni sau pe nervii periferici. • sil. *ne-u-*. pl. *-oame*. /<fr. ***neurinome***.

neurísm *s.n.* Teorie care atribuia toate fenomenele vieții organice unui flux nervos. • sil. *ne-u-*. /<fr. ***neurisme***; cf. gr. *νεῦρον* „fibră, nerv".

neurít *s.m.* (*anat.*) Axon. • sil. *ne-u-*. pl. *-ți*. /<germ. ***Neurit***.

neurmát, -ă *adj.* **1** Care nu este urmat de cineva sau de ceva. **2** Fig. (*bis.*; *înv.*) Care este unic. • pl. *-ți*, *-te*. /***ne***[1]*-* + ***urmat***.

neuro- v. neur-.

neuroartritísm *s.m.* (*med.*) Predispoziție ereditară la stări patologice articulare, nervoase, de nutriție etc. • sil. *ne-u-*. /<fr. ***neuro-arthritisme***.

neurobiológ, -ă *s.m., s.f.* (*biol.*) Specialist în neurobiologie. • sil. *ne-u-*; *-bi-o-*. pl. *-gi*, *-ge*. /de la ***neurobiologie***, prin derivare regresivă.

neurobiológic, -ă *adj.* (*biol.*) Care aparține neurobiologiei, care se referă la neurobiologie. • sil. *ne-u-*; *-bi-o-*. pl. *-ci*, *-ce*. /<fr. ***neurobiologique***.

neurobiologíe *s.f.* (*biol.*) Parte a biologiei care se ocupă cu studiul proceselor chimice, fiziologice și endocrinologice de funcționare a sistemului nervos. • sil. *ne-u-*; *-bi-o-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***neurobiologie***.

neuroblást *s.n.* (*embriol.*) Fiecare dintre celulele nervoase embrionare rezultate din diferențierea anumitor celule matriciale ale tubului neural; ectoderm neural. • sil. *ne-u-*. /<fr. ***neuroblaste***; cf. gr. *νεῦρον* „fibră, nerv", *βλαστός* „germen".

neuroblastóm *s.n.* (*med.*) Tumoare malignă, formată din celule asemănătoare neuroblastelor. • sil. *ne-u-*. pl. *-oame*. /<fr. ***neuroblastome***.

neurobrucelóză *s.f.* (*med.*) Bruceloză în care predomină complicațiile nervoase. • sil. *ne-u-*. pl. *-e*. /<fr. ***neurobrucellose***.

neurocél *s.n.* (*anat.*) Ansamblu de cavități și ventricule în sistemul nervos central primitiv. • sil. *ne-u-*. /<fr. ***neurocèle***.

neurochimíe *s.f.* (*anat.*) Studiul reacțiilor chimice care însoțesc funcționarea sistemului nervos. • sil. *ne-u-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***neurochimie***.

neurochirúrg *s.m.* (*med.*) Specialist în neurochirurgie. • sil. *ne-u-*. pl. *-gi*. /<germ. ***Neurochirurg***.

neurochirurgícal, -ă *adj.* (*med.*) Care ține de neurochirurgie, care se referă la neurochirurgie. • sil. *ne-u-*. pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***neurochirurgical***.

neurochirurgíe *s.f.* (*med.*) Ramură a chirurgiei având ca obiect bolile sistemului nervos care necesită o intervenție chirurgicală. • sil. *ne-u-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***neurochirurgie***.

neurocibernétic, -ă *s.f., adj.* **1** *s.f.* Știință interdisciplinară care interpretează aspectele funcționale ale sistemului nervos normal și patologic, având în vedere teoria generală a sistemelor, teoria informației, teoria deciziei, teoria automatelor, teoria rețelelor cu relee și contacte, și teoria generală a reglării, elaborînd o teorie generală și coerentă a sistemului nervos ca sistem informațional, de comandă și control. **2** *adj.* Care aparține neurociberneticii, care se referă la neurocibernetică. • sil. *ne-u-*. pl. *-ci*, *-ce*. /<fr. ***neurocybernétique***.

neurociberneticiăn, -ă *s.m., s.f.* Specialist în neurocibernetică. • sil. *ne-u-*; *-ci-an*. pl. *-ieni*, *-iene*. /<fr. ***neurocybernéticien***.

neurocít *s.n.* (*hist.*) Neuron. • sil. *ne-u-*. pl. *-e*. /<fr. ***neurocyte***; germ. ***Neurozyten***; cf. gr. *νεῦρον* „fibră, nerv", *κύτος* „recipient".

neurocrániu *s.n.* (*anat.*) Porțiune a cutiei craniene care adăpostește encefalul; cutie craniană. • sil. *ne-u-*. pl. *-ii*. /<it. ***neurocranio***; cf. gr. *νεῦρον* „fibră, nerv", *κρανίον* „craniu".

neurocríniе *s.f.* (*hist.*) **1** Vărsare directă a unei secreții interne într-un țesut sau organ nervos. **2** Proprietate secretorie a unor celule nervoase. • sil. *ne-u-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***neurocrinie***.

neurodermatóză *s.f.* (*med.*) Dermatoză provocată de tulburări nervoase, care are ca simptom de bază pruritul. • sil. *ne-u-*. pl. *-e*. /<fr. ***neurodermatose***.

neurodermítă *s.f.* (*med.*) Dermatoză alergică cu aspect de lichen. • sil. *ne-u-*. pl. *-e*. /<fr. ***neurodermite***.

neurodinamíc, -ă *adj.* Care ține de dinamica sistemului nervos. • sil. *ne-u-*. pl. *-ci*, *-ce*. /***neuro-*** + ***dinamic***.

neurodiníe *s.f.* (*med.*) Durere resimțită pe traiectul unui nerv senzitiv sau al ramificațiilor sale; nevralgie. • sil. *ne-u-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***neurodynie***.

neuroendocrín, -ă *adj.* (*med.*) Care se referă la efectele pe care le exercită asupra organismului sistemul nervos și cel endocrin în relațiile anatomice sau funcționale. • sil. *ne-u-*. pl. *-i*, *-e*. /***neuro-*** + ***endocrin***; cf. engl. *neuroendocrine*.

neuroendocrinologíe *s.f.* (*med.*) Ramură a medicinei care se ocupă cu studiul relațiilor dintre sistemul nervos și cel endocrin. • sil. *ne-u-*. g.-d. *-iei*. /***neuro-*** + ***endocrinologie***.

neuroepitelióm *s.n.* (*med.*) Gliom epitelial, mai ales la nivelul retinei; meduloepiteliom. • sil. *ne-u-*; *-li-om*. pl. *-oame*, *-omuri*. /<fr. ***neuroépithéliome***.

neuroepitéliu *s.n.* (*hist.*) Epiteliu de tip special, care se găsește la capătul unor analizatori cu funcții importante în realizarea percepțiilor. • sil. *ne-u-*. pl. *-ii*. /<fr. ***neuro-épithélium***.

neurofibrílă *s.f.* (*hist.*) Formație filamentoasă fină din citoplasma celulei nervoase și din prelungirile ei, cu rol mecanic și de susținere. • sil. *ne-u-*. pl. *-e*. /<fr. ***neurofibrille***.

neurofibróm *s.n.* (*med.*) Tumoare benignă care provine din țesutul fibros al tecilor nervilor. • sil. *ne-u-*. pl. *-oame*. /<fr. ***neurofibrome***.

neurofibromatóză *s.f.* (*med.*) Boală cronică genetică și ereditară, cu evoluție lentă, caracterizată prin tumori benigne cutanate care își au originea în țesutul fibros al tecilor nervilor, asociate cu pete pigmentare ale pielii; boala Recklinghausen. • sil. *ne-u-*. pl. *-e*. /<fr. ***neurofibromatose***.

neurofibrosarcóm *s.n.* (*med.*) Tumoare malignă, de tip sarcom, a sistemului nervos. • sil. *ne-u-*. pl. *-oame*. /<fr. ***neurofibrosarcome***.

neurofil, -ă *adj.* (*med.*) Neurotrop. • sil. *ne-u-*. pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***neurophile***.

neurofiláctic, -ă *adj.* (*med.*) Care ține de neurofilaxie, care se referă la neurofilaxie. • sil. *ne-u-*. pl. *-ci*, *-ce*. /<fr. ***neurophylactique***.

neurofilaxíe *s.f.* (*med.*) Acțiunea de protejare a sistemului nervos. • sil. *ne-u-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***neurophylaxie***.

neurofiziológ, -ă *s.m., s.f.* (*med.*) Specialist în neurofiziologie. • sil. *ne-u-*; *-zi-o-*. pl. *-gi*, *-ge*. /<fr. ***neurophysiologue***.

neurofiziológic, -ă *adj.* (*med.*) Care aparține neurofiziologiei, care se referă la neurofiziologie. • sil. *ne-u-*; *-zi-o-*. pl. *-ci*, *-ce*. /<fr. ***neurophysiologique***.

neurofiziologíe *s.f.* (*med.*) Parte a fiziologiei care tratează tulburările sistemului nervos. • sil. *ne-u-*; *-zi-o-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***neurophysiologie***.

neurogén, -ă *adj.* (*med.*) Care este determinat, generat de sistemul nervos; de origine nervoasă. • sil. *ne-u-*. pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***neurogène***; cf. gr. *νεῦρον* „fibră, nerv", *γίγνομαι* „a lua naștere".

neuroglióm *s.n.* (*med.*) Tumoare a sistemului nervos central, rezultată din proliferarea țesutului nevroglic. • sil. *ne-u-*; *-gli-om*. pl. *-oame*. /<fr. ***neurogliome***.

neurogliomatóză *s.f.* (*med.*) Afecțiune caracterizată prin coexistența neurofibromatozei cu glioame ale nervilor periferici și ale centrilor nervoși și meningioame. • sil. *ne-u-*; *-gli-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***neurogliomatose***.

neurohipofíză *s.f.* (*med.*) Posthipofiză. • sil. *ne-u-*. /***neuro-*** + ***hipofiză***.

neurohormón *s.m.* (*biol.*) Substanță de tip hormonal produsă în celulele nervoase de tip endocrin. • sil. *ne-u-*. pl. *-i*. /<germ. ***Neurohormon***.

neuroinfécție *s.f.* (*med.*) Boală infecțioasă a sistemului nervos. • sil. *ne-u-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***neuroinfection***.

neuroleptanestezíe *s.f.* (*med.*) Tehnică de pregătire a bolnavilor pentru operații chirurgicale prin injectarea parenterală a mai multor substanțe cu acțiune neuroleptică și analgezică. • sil. *ne-u-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***neuroleptanesthésie***.

neuroléptic, -ă *adj., s.n.* (*med., farm.*) (Medicament, substanță) care are efect sedativ asupra funcțiilor cognitive și a comportamentului; calmant; neuroplegic. • sil. *ne-u-*. pl. *-ci*, *-ce*. /<fr. ***neuroleptique***; cf. gr. *νεῦρον* „fibră, nerv", *ληπτικός* „care primește".

neurolímfă *s.f.* (*anat.*) Lichid cefalorahidian. • sil. *ne-u-*. /<fr. ***neurolymphe***.

neurolimfomatóză *s.f.* **1** (*med.*) Boală rară, de origine nedeterminată, care se manifestă prin paralizia extremităților și slăbirea de volum a mușchilor striați. **2** (*med. vet.*) Leucoza găinilor. • sil. *ne-u-*. pl. *-e*. /<fr. ***neurolymphomatose***.

neurolingvíst, -ă *s.m., s.f.* (*lingv.*) Specialist în neurolingvistică. • sil. *ne-u-*. pl. *-iști*, *-iste*. /de la ***neurolingvistică***, prin derivare regresivă.

neurolingvístic, -ă *s.f., adj.* **1** *s.f.* (*lingv.*) Studiu lingvistic al tulburărilor de limbaj. **2** *adj.* Care aparține neurolingvisticii, care se referă la neurolingvistică. ◇ *Programare neurolingvistică* v. programare. • sil. *ne-u-*. pl. *-ci*, *-ce*. /<fr. ***neurolinguistique***.

neurolític, -ă *adj.* (*med.*) **1** Care se referă la neuroliză. **2** Care produce neuroliză. • sil. *ne-u-*. pl. *-ci*, *-ce*. /<fr. ***neurolitique***.

neurolíză *s.f.* (*med.*) Distrugere a țesutului nervos. • sil. *ne-u-*. pl. *-e*. /<fr. ***neurolyse***; cf. gr. *νεῦρον* „fibră, nerv", *λύσις* „descompunere".

neurológ, -ă *s.m., s.f.* (*med.*) Medic specialist în neurologie. • sil. *ne-u-*. pl. *-gi*, *-ge*. /<fr. ***neurologue***.

neurológic, -ă *adj.* (*med.*) Care aparţine neurologiei, care se referă la neurologie. • sil. *ne-u-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***neurologique***.

neurologíe *s.f.* (*med.*) Ramură a medicinei care se ocupă cu studiul formării, structurii, fiziologiei, funcţiilor şi al patologiei sistemului nervos. • sil. *ne-u-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***neurologie***; cf. gr. *νεῦρον* „fibră, nerv", *λόγος* „studiu".

neuróm *s.n.* v. nevrom.

neuromagnetométru *s.n.* (*med.*) Aparat pentru evidenţierea activităţii electrice a creierului prin intermediul unui cîmp magnetic. • sil. *ne-u-*. pl. *-e.* /***neuro-*** + ***magnetometru***.

neuromediatór *s.m.* Mediator chimic care asigură transmiterea influxului nervos. • sil. *ne-u-*; *-di-a-*. pl. *-i.* /<fr. ***neuromédiateur***.

neuromielítă *s.f.* (*med.*) Sindrom caracterizat printr-o mielită difuză, însoţită de orbire şi de paralizia muşchilor striaţi. • sil. *ne-u-*; *-mi-e-*. pl. *-e.* /<fr. ***neuromyélite***.

neuromielopatíe *s.f.* (*med.*) Boală a măduvei spinării. • sil. *ne-u-*; *-mi-e-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***neuro-*** + ***mielopatie***.

neuromimétic, -ă *adj.* (*med.*) Care reproduce efectele activităţii unui nerv. • sil. *ne-u-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***neuromimétique***.

neuromusculár, -ă *adj.* (*med.*) Care aparţine nervilor sistemului muscular, care se referă la aceşti nervi. • sil. *ne-u-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***neuromusculaire***.

neurón *s.m.* (*hist.*) Element structural şi funcţional de bază al sistemului nervos, compus dintr-un corp celular protoplasmatic, care conţine un nucleu, şi din prelungiri protoplasmatice; celulă nervoasă; neurocit. ◇ *Neuron piramidal* v. piramidal. • sil. *ne-u-*. pl. *-i.* /<fr. ***neurone***; cf. gr. *νεῦρον* „fibră, nerv".

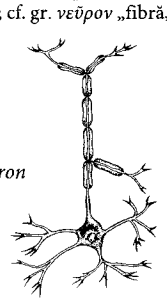

neuron

neuronál, -ă *adj.* (*hist.*) Care aparţine neuronilor, care se referă la neuroni; neuronic. • sil. *ne-u-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***neuronal***.

neurónic, -ă *adj.* (*hist.*) Neuronal. • sil. *ne-u-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***neuronique***.

neuronofagíe *s.f.* (*med.*) Proces de fagocitare a celulelor nervoase alterate de către celulele nevrogliei din jur. • sil. *ne-u-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***neuronophagie***.

neurooftalmologíe *s.f.* (*med.*) Studiu al tulburărilor oftalmologice cauzate de dereglări nervoase. • sil. *ne-u-*. g.-d. *-iei.* /***neuro-*** + ***oftalmologie***.

neuroonichíe *s.f.* (*med.*) Modificări distrofice ale unghiilor, care apar în unele boli nervoase. • sil. *ne-u-*. g.-d. *-iei.* /***neuro-*** + ***onichie***.

neuroparalític, -ă *adj.* (*med.*) Care este produs de paralizia unui nerv. • sil. *ne-u-*. pl. *-ci, -ce.* /***neuro-*** + ***paralitic***.

neuropatíe *s.f.* v. nevropatie.

neuropatológ, -ă *s.m., s.f.* (*med.*) Medic specialist în neuropatologie. • sil. *ne-u-*. pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***neuropathologue***, it. ***neuropatologo***.

neuropatológie *s.f.* (*med.*) **1** Ramură a neurologiei care se ocupă cu studiul bolilor sistemului nervos. **2** Restr. Anatomie patologică a sistemului nervos. • sil. *ne-u-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***neuropathologie***; cf. gr. *νεῦρον* „fibră, nerv", *πάθος* „afecţiune", *λόγος* „studiu".

neuroplásmă *s.f.* (*biol.*) Protoplasmă care umple interstiţiile dintre fibrele celulelor nervoase. • sil. *ne-u-*. /<fr. ***neuroplasme***.

neuroplastíe *s.f.* (*chir.*) Înlocuire a unor părţi ale nervilor periferici cu ajutorul unor grefe preluate din măduva spinării. • sil. *ne-u-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***neuro-*** + ***plastie***; cf. engl. *neuroplasty*, germ. *Neuroplastie*.

neuroplégic, -ă *adj., s.n.* (*med., farm.*) (Medicament, substanţă) care are o acţiune deconectantă asupra sistemului nervos central, provocînd o reducere a stării de tensiune psihică, fără să producă somn; neuroleptic, ganglioplegic. • sil. *ne-u-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***neuroplégique***.

neuroplegíe *s.f.* (*med.*) Stare patologică manifestată prin scăderea sau dispariţia tonusului sistemului nervos. • sil. *ne-u-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***neuroplégie***; cf. gr. *νεῦρον* „fibră, nerv", *πληγή* „lovitură".

neuropraxíe *s.f.* (*med.*) Dependenţă a mişcărilor corpului de buna funcţionare a sistemului nervos. • sil. *ne-u-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***neuropraxie***.

neuroprobazíe *s.f.* (*med.*) Migrare a virusurilor neurotropi, după o leziune, de la periferie spre centrii nervoşi. • sil. *ne-u-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***neuroprobasie***.

neuroprotéză *s.f.* (*med.*) Microordinator care înlocuieşte nervul optic. • sil. *ne-u-*. pl. *-e.* /***neuro-*** + ***proteză***.

neuropsihiátric, -ă *adj.* (*med.*) Care aparţine neuropsihiatriei, care se referă la neuropsihiatrie. • sil. *ne-u-*; *-hi-a-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***neuropsychiatrique***.

neuropsihiatríe *s.f.* (*med.*) Ramură a medicinei care se ocupă cu studiul afecţiunilor sistemului nervos, precum şi al bolilor psihice. • sil. *ne-u-*; *-hi-a-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***neuropsychiatrie***.

neuropsihiátru, -ă *s.m., s.f.* (*med.*) Medic specialist în neuropsihiatrie. • sil. *ne-u-*; *-hi-a-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***neuropsychiatre***.

neuropsíhic, -ă *adj.* (*med.*) Care ţine de neuropsihiatrie, care se referă la neuropsihiatrie; neuropsihologic. • sil. *ne-u-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***neuropsychique***.

neuropsihochimíe *s.f.* (*med.*) Studiu al reacţiilor chimice care însoţesc funcţionarea sistemului nervos şi activităţile mintale. • sil. *ne-u-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***neuropsychochimie***.

neuropsihofarmacologíe *s.f.* (*med.*) Studiu al medicamentelor care modifică funcţionarea sistemului nervos şi activitatea mintală, precum şi al efectelor lor. • sil. *ne-u-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***neuropsychopharmacologie***.

neuropsihológ, -ă *s.m., s.f.* (*med.*) Specialist în neuropsihologie. • sil. *ne-u-*. pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***neuropsychologue***.

neuropsihológic, -ă *adj.* (*med.*) Care aparţine neuropsihologiei, care se referă la neuropsihologie; neuropsihic. • sil. *ne-u-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***neuropsychologique***.

neuropsihologíe *s.f.* (*med.*) Disciplină care se ocupă cu studiul fenomenelor psihice în relaţiile lor cu structura sistemului nervos central. • sil. *ne-u-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***neuropsychologie***.

neuroptére *s.f. pl.* (*entom.*) Ordin de insecte din regiunile calde şi umede, cu patru aripi membranoase, care au o reţea densă de nervuri (*Neuroptera*). • /<lat. şt. ***Neuroptera*** <gr. *νεῦρον* „nerv", *πτερυγωτός* „cu aripi, înaripat".

neuroradiológ *s.m.* (*med.*) Medic specialist în neuroradiologie. • sil. *ne-u-*; *-di-o-*. pl. *-gi.* /de la ***neuroradiologie***, prin derivare regresivă.

neuroradiologíe *s.f.* (*med.*) Radiologie aplicată în neurologie. • sil. *ne-u-*; *-di-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***neuro-radiologie***.

neurorafíe *s.f.* (*chir.*) Sutură a două extremităţi ale unui nerv secţionat. • sil. *ne-u-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***neurorrhaphie***.

neuroretinítă *s.f.* (*med.*) Inflamaţie a fundului ochiului, caracterizată printr-un edem papilar, hemoragii şi exsudate retiniene. • sil. *ne-u-*. pl. *-e.* /<fr. ***neurorétinite***.

neuroretinopatíe *s.f.* (*med.*) Afecţiune retiniană cauzată de o tulburare nervoasă. • sil. *ne-u-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***neurorétinopathie***.

neurosarcóm *s.n.* (*med.*) Sarcom al unui nerv. • sil. *ne-u-*. pl. *-oame.* /<fr. ***neurosarcome***.

neurosecréţie *s.f.* (*med.*) Activitate glandulară endocrină a unor celule nervoase. • sil. *ne-u-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***neurosécrétion***.

neurosífilis *s.n.* (*med.*) Sifilis instalat în sistemul nervos. • sil. *ne-u-*. /<fr. ***neurosyphilis***.

neurosimpátic, -ă *adj.* (*anat.*) Care aparţine sistemului nervos al marelui simpatic, care se referă la acest sistem. • sil. *ne-u-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***neurosympathique***.

neurospongióm *s.n.* (*med.*) Meduloblastom. • sil. *ne-u-*; *-gi-om.* pl. *-oame.* /<fr. ***neurospongiome***.

neuroştiínţe *s.f. pl.* Termen generic pentru ansamblul ştiinţelor creierului. • sil. *ne-u-*. /***neuro-*** + ***ştiinţe***, după fr. *neurasciences*.

neurótic, -ă *adj.* v. nevrotic.

neurotizáre *s.f.* (*med.*) Creştere la capătul periferic al unui nerv secţionat, apoi suturat, a unor prelungiri provenind din neuron. • sil. *ne-u-*. /după fr. *neurotisation*.

neurotomíe *s.f.* v. nevrotomie.

neurotónic, -ă *adj., s.n.* (*farm.*) (Medicament) care tonifică sistemul nervos. • sil. *ne-u-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***neurotonique***.

neurotoxínă *s.f.* (*med.*) Toxină care se fixează pe sistemul nervos central. • sil. *ne-u-*. pl. *-e.* /<fr. ***neurotoxine***.

neurotraumatologíe *s.f.* (*med.*) Studiu al leziunilor traumatice accidentale ale sistemului nervos. • sil. *ne-u-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***neurotraumatologie***.

neurotripsíe *s.f.* (*chir.*) Strivire a nervilor, în special a celui sciatic. • sil. *ne-u-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***neurotripsie***.

neurotrófic, -ă *adj.* (*med.*) Care se referă la tulburările trofice de origine nervoasă. • sil. *ne-u-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***neurotrophique***.

neurotróp, -ă *adj., s.m.* (*med.*) (Microorganism, toxină, germen etc.) care se fixează şi provoacă modificări în special în sistemul nervos; neurofil. • sil. *ne-u-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***neurotrope***; cf. gr. *νεῦρον* „fibră, nerv", *τροπή* „întorsătură, schimbare".

neurotrópic, -ă *adj.* (*med.*) Care se referă la neurotropism. • sil. *ne-u-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***neurotropique***.

neurotropísm *s.n.* (*med.*) Afinitate specială a unor toxine sau germeni faţă de sistemul nervos. • sil. *ne-u-*. /<fr. ***neurotropisme***.

neurovaccín *s.n.* (*med.*) Vaccin obţinut prin inocularea virusului vaccinal în creierul iepurelui. • sil. *ne-u-*. pl. *-uri.* /<fr. ***neurovaccin***.

neurovasculár, -ă *adj.* (*med.*) Care se referă la sistemele nervos şi vascular. • sil. *ne-u-*. pl. *-i, -e.* /***neuro-*** + ***vascular***.

neurovegetatív, -ă *adj.* (*anat.*) **1** *Sistem nervos neurovegetativ* = totalitatea organelor nervoase de transmisiune ale organismului, care reglează funcţiile de nutriţie. **2** Care aparţine sistemului nervos autonom sau vegetativ, care se referă la sistemul nervos autonom sau vegetativ. • sil. *ne-u-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***neuro-végétatif***.

neurovíroză *s.f.* (*med.*) Boală infecţioasă, de origine virală, cu localizare şi simptomatologie predominant nervoasă. • sil. *ne-u-*. pl. *-e.* /***neuro-*** + ***viroză***.

neurulăre *s.f.* (*biol.*) Proces de transformare a gastrulei în neurulă, în cadrul căruia apar rudimentele diverselor sisteme de organe. • sil. *ne-u-*. /cf. fr. *neurulation*.

neurúlă *s.f.* (*biol.*) Stadiu embrionar următor gastrulei, în timpul căruia se formează canalul neural, axul cerebro-spinal. • sil. *ne-u-*. /<fr. ***neurula***.

neustón *s.m.* (*biol.*) Organisme microscopice vegetale şi animale care populează pelicula superficială a apelor, pe care o colorează. • /<fr. ***neuston***, germ. ***Neuston***; cf. gr. *νευστός* „plutitor".

neutíl, -ă *adj.* Care este nefolositor, inutil. • pl. *-i, -e.* /***ne¹-*** + ***util***.

neutilitáte *s.f.* Lipsă de utilitate. • /***ne¹-*** + ***utilitate***.

neutilizábil, -ă *adj.* Care nu este sau care nu poate fi utilizabil. • pl. *-i, -e.* /***ne¹-*** + ***utilizabil***.

neutrál, -ă *adj.* **1** Care este neutru, care este neimplicat (în conflicte armate). *Poziţiunea neutrală... confirmată printr-un act diplomatic* (ODOB.). **2** (*despre sensul cuvintelor*) Care este indiferent faţă de genul (feminin sau masculin) indicat de forma cuvîntului; care se poate referi la obiecte de orice gen. **3** (*gram.; înv.*) Care este specific substantivelor neutre. **4** (*chim.*) Neutru. • sil. *ne-u-*. pl. *-i, -e.* /<lat. ***neutralis, -e***, it. ***neutrale***, fr. ***neutral***.

neutralísm *s.n.* **1** Doctrină care implică refuzul de a lua poziţie faţă de un eveniment internaţional, de a adera la o alianţă militară, chiar în timp de pace. **2** (*biol.*) Tip de relaţii biotice care se stabilesc între indivizii a două specii ce nu utilizează aceeaşi sursă de hrană. • sil. *ne-u-*. /<fr. ***neutralisme***.

neutralíst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al neutralismului. **2** *adj.* Care aparţine neutralismului sau neutraliştilor, care se referă la neutralism sau la neutraliştii. • sil. *ne-u-*. pl. *-işti, -iste.* /<fr. ***neutraliste***.

neutralitáte *s.f.* **1** Faptul de a fi neutru; caracterul a ceea ce este neutru. **2** Situație, atitudine a unui stat care nu se amestecă în conflictul dintre două sau mai multe state, care nu participă la pacte sau la alianțe militare și întreține relații pașnice cu fiecare stat (beligerant) în parte. *Partidul lui unchiu-meu e pentru rămînerea în neutralitate* (CA. PETR.). ◆ Ext. Stare, atitudine neutră a unei persoane sau a unui grup social. **3** (*chim.*) Stare a unui compus neutru. **4** (*econ.*) *Neutralitatea monedei* = teorie potrivit căreia, prin funcționarea unui efect al soldului real pe piața banilor, va exista o creștere proporțională în prețurile de echilibru ale banilor pentru o creștere dată a ofertei monetare. *Neutralitate bugetară* = mod de execuție a veniturilor și a cheltuielilor bugetului de stat, care nu provoacă disfuncționalități în luarea deciziilor de către agenți economici. • sil. *ne-u-*. /<fr. ***neutralité***.

neutralizá *vb. I.* **1** *tr.* A face să devină neutru, inofensiv; a pune în imposibilitate de a se manifesta, a reduce la pasivitate, a paraliza; a anihila acțiunea unei forțe prin altă forță contrară, a contracara. *Vrea să ia contact întîi cu dușmanii, ca să-i neutralizeze* (STANCU). **2** *tr.* (*fiz.*) A compensa cuplajul dintre circuitul electric de intrare și cel de ieșire al unui amplificator electric. **3** *tr., refl.* (*chim.*) A (se) face neutru. **4** *tr., refl.* (*lingv.*) A determina sau a suferi o neutralizare. • sil. *ne-u-*. prez.ind. *-ez*. /<fr. ***neutraliser***.

neutralizánt, -ă *adj., s.n.* (Substanță) care neutralizează; neutralizator. • sil. *ne-u-*. pl. *-ți, -te*. /<fr. ***neutralisant***.

neutralizáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a* (se) *neutraliza* și rezultatul ei; neutralizație. **2** Regim internațional special la care este supus un teritoriu, un stat, o apă etc., stabilit prin acorduri internaționale, potrivit cărora părțile semnatare se obligă să fie nonbeligerante. **3** (*chim.*) Reacția dintre un acid și o bază, în care rezultă în general sare și apă. **4** (*lingv.*) Suprimare, în condiții determinate, a unei opoziții existente între două unități lingvistice. • sil. *ne-u-*. pl. *-ări*. /v. ***neutraliza***.

neutralizát, -ă *adj.* **1** (*despre acțiunea unei forțe*) Care a fost anihilat prin acțiunea unei forțe contrare. **2** Care a fost făcut inofensiv. **3** (*chim.*) Făcut sau devenit neutru. • sil. *ne-u-*. pl. *-ți, -te*. /v. ***neutraliza***.

neutralizátor, -oáre *adj.* Care neutralizează; neutralizant. • sil. *ne-u-*. pl. *-ori, -oare*. /***neutraliza*** + *-tor*.

neutralizáție *s.f.* Neutralizare. • sil. *ne-u-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***neutralisation***.

neutrín *subst.* v. neutrino.

neutrínic, -ă *adj.* (*fiz.*) Care se referă la neutrini; care este alcătuit din neutrini. • sil. *ne-u-*. pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***neutrinique***.

neutríno *subst.* (*fiz.*) Particulă elementară neutră din punct de vedere electric, stabilă, cu masa mult mai mică decît cea a electronului și cu o mare putere de pătrundere. • sil. *ne-u-*. și *neutrín subst.* /<fr., engl., it. ***neutrino***, germ. ***Neutrino***.

neutro- Elem. de compunere „compuși chimici neutri". • /<fr. ***neutro-***; cf. lat. *neuter, -tra, -trum* „neutru".

neutrodínă *vb. I. tr.* (*telec.*) A aplica principiul neutrodinei într-un montaj. • sil. *ne-u-*. prez.ind. *-ez*. /<fr. ***neutrodyner***.

neutrodináre *s.f.* (*telec.*) Acțiune de micșorare a cuplajului capacitiv dintre circuitul de grilă și cel anodic într-un tub electronic sau dintre circuitul colectorului și cel al bazei unui tranzistor, pentru a evita intrarea în regimul de oscilație la un etaj de amplificare cu tubul electronic sau cu tranzistorul respectiv. • sil. *ne-u-*. /v. ***neutrodina***; cf. fr. *neutrodynation*.

neutrodínă *s.f.* (*telec.*) Receptor amplificator compensat, destinat să micșoreze cuplajul capacitiv dintre circuitul de grilă și cel anodic într-un tub electronic, pentru a evita intrarea în oscilație. • sil. *ne-u-*. /<fr. ***neutrodyne***.

neutrofíl, -ă *adj., s.n.* **1** *adj., s.n.* (*biol., med.*) (Leucocit) care posedă în citoplasmă granulații cu afinitate pentru coloranții acizi și bazici. ◇ *Granulocit neutrofil* sau *celulă polimorfonucleară neutrofilă* = leucocit cu diametrul de 10-15 microni și cu formă variabilă, care emite pseudopode și conține un mare număr de enzime, cu rol important în cadrul mecanismelor de apărare antiinfecțioasă. **2** Care este apt de a trăi în mediu neutru. ◆ (*bot.; despre plante*) Care este adaptat la o reacție neutră a solului. • sil. *ne-u-*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***neutrophile***.

neutrofilíe *s.f.* (*biol., med.*) **1** Afinitate a unei celule sau a unui țesut atît pentru coloranții acizi, cît și pentru cei bazici. **2** Creștere a numărului neutrofilelor din sînge (în diferite infecții bacteriene, în intoxicații, după o hemoragie sau un șoc traumatic ori chirurgical). • sil. *ne-u-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***neutrophilie***.

neutrón *s.m.* (*fiz.*) Particulă elementară neutră din punct de vedere electric, cu masa puțin mai mare decît cea a protonului, alături de care intră în alcătuirea nucleelor atomilor (cu excepția hidrogenului), și care interacționează cu cîmpul gravitațional. • sil. *ne-u-*. pl. *-i*. /<fr. ***neutron***.

neutrónic, -ă *adj.* (*fiz.*) Care aparține neutronilor, care se referă la neutroni; care este alcătuit din neutroni. ◇ *Stea neutronică* v. stea. • sil. *ne-u-*. pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***neutronique***.

neutronografíe *s.f.* (*med.*) Radiografie efectuată cu ajutorul unui fascicul de neutroni. • sil. *ne-u-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***neutronographie***.

neutropeníe *s.f.* (*med.*) Diminuare a numărului neutrofilelor din sînge. • sil. *ne-u-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***neutropénie***.

neútru, -ă *adj.* **1** Care nu ia partea nimănui; care nu este de partea nimănui; indiferent, imparțial. *Prezentatorul știrilor trebuie să fie neutru.* ◆ Spec. (*despre state, popoare etc.*) Care este în stare de neutralitate, care nu face parte dintre beligeranți; care nu participă la pacte sau alianțe militare; neutral. *S-a întîmplat... să fie anunțată o vizită a unor gazetari elvețieni, olandezi... în sfîrșit din țările neutre* (CE. PETR.). ◇ *Zonă neutră* sau *teritoriu neutru* = teritoriu situat între granițele a două țări pe care nu staționează forțe armate. ◆ Ext. (*despre oameni sau grupuri sociale*) Care nu se încadrează într-o tabără sau în alta, într-un curent sau în altul etc.; care se abține de la a se pronunța pro sau contra, păstrînd o atitudine rezervată, pasivă. **2** Care nu poate fi calificat nici în sens pozitiv și nici în sens negativ. **3** Care nu trezește nici un interes deosebit, care este nesemnificativ. *Întîmplarea nu e niciodată neutră. E tristă, ori comică, în orice caz emoționantă* (IBR.). ◆ Care exprimă indiferență, lipsă de participare. *A spus cu o voce neutră că nu o interesează nimic.* ◆ Spec. Care este lipsit de valoare afectivă sau stilistică. *A făcut o prezentare neutră a evenimentelor.* **4** (*gram.*) *Gen neutru* (și *subst. n.*) = gen gramatical caracteristic numelor de obiecte (inanimate), care are la singular formă masculină și la plural formă feminină; ambigen, eterogen. *Substantiv neutru* (și *subst. n.*) = substantiv de genul neutru. **5** (*fon.*) *Vocală neutră* = vocală medială. **6** (*lingv.; despre foneme*) Care nu participă la o anumită opoziție fonologică. **7** (*despre sensul cuvintelor*) Care este indiferent față de genul (feminin sau masculin) indicat de forma cuvîntului; care se poate referi la obiecte de orice gen; neutral. **8** (*chim.; despre soluții*) Care conține cantități echivalente de ioni de hidrogen și de ioni de hidroxil, corespunzătoare produsului ionic al apei. ◇ *Sulfat neutru* v. sulfat. *Sulfură neutră* v. sulfură. **9** (*biol.; despre organisme*) Care nu are un sex bine definit; asexuat. ◆ Care nu are gonade funcționale; steril. **10** (*fiz.; despre corpuri*) Care nu are sarcină electrică; care posedă în cantități egale sarcină electrică pozitivă și negativă. ◇ *Axă neutră* v. axă. **11** (*mat.*) *Element neutru* = element care, compus cu orice element dat dintr-un grup de elemente, dă elementul dat. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***neutre***, lat. ***neuter, -tra, -trum***, it. ***neutro***.

neuzát, -ă *adj.* Care nu este uzat, degradat, deteriorat prin folosire (îndelungată). *Încălțăminte neuzată.* • pl. *-ți, -te*. /***ne***[1]*-* + ***uzat***.

neuzitát, -ă *adj.* Care nu se folosește în mod curent; neîntrebuințat; neobișnuit. *Este o procedură neuzitată.* • pl. *-ți, -te*. /***ne***[1]*-* + ***uzitat***.

neuzuál, -ă *adj.* Care nu este uzual. • sil. *-zu-al*. pl. *-i, -e*. /***ne***[1]*-* + ***uzual***.

nev *s.m.* (*med.*) Tumoare benignă a pielii, adesea ereditară sau dobîndită, de natură epidermică, vasculară etc., uneori colorată în brun, cenușiu sau albastru; aluniță. ◇ *Nev vascular* = angiom. *Nev pigmentar* (sau *melanic*) = lentigo. • pl. *-i*. /<lat. ***naevus, -i***.

nevalorificát, -ă *adj.* Care nu este pus în valoare, pentru care nu s-a făcut ceva spre a primi o anumită valoare, a cărui valoare nu este scoasă în evidență. ◇ Fig. *Talentul lui a rămas nevalorificat.* ◆ Spec. (*despre surse de energie, materii prime*) Care nu este folosit în procesul de producție spre rentabilizare. • pl. *-ți, -te*. /***ne***[1]*-* + ***valorificat***.

nevasculár, -ă *adj.* (*bot.*) *Plantă nevasculară* = plantă lipsită de vase conducătoare. • pl. *-i, -e*. /***ne***[1]*-* + ***vascular***.

nevástă *s.f.* **1** Femeie măritată. *Întorsei capul și, spre marea mea nedumerire, văzui un stol de fete și neveste* (HOG.). ◆ Gener. (*pop.*) Femeie. **2** (*de obicei urmat de un pron.pos. sau de un subst. în gen.*) Femeie considerată în raport cu soțul ei; soție. *Neveste-mii nu-i venea să creadă* (STANCU). **3** (*înv., reg.*) Mireasă. *Împreunarea între bărbat și muiare, adică între mire și între nevastă, iaste credința cea tare* (VARL.). **4** Numele unui dans popular. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-este*. /<sl. veche **невѣста** „mireasă".

nevăstúică *s.f.* **I** (*zool.*) Mic animal mamifer carnivor, cu corpul lung, suplu și subțire, acoperit cu blană moale, deasă, roșcată vara și albicioasă iarna, cu picioarele scurte și cu botul ascuțit (*Mustela nivalis*). *Dorm doi pui de nevăstuică Supt o brazdă de otavă* (GOGA). **II** (*reg.*) Nevestică. *Nevăstuica lui Petrea rînduia pe măsuța cu trei picioare crapul la protap* (SADOV.). • pl. *-ci*. /***nevastă*** + *-uică*.

nevăstuică I

nevăstúță *s.f.* (*fam.*) Nevestică, (*reg.*) nevăstuică. *Noi voiam ca advocatul doctor Ion Florea să aibă o nevăstuță artistă la pian* (AGÂR.). • pl. *-e*. /***nevastă*** + *-uță*.

nevătămát, -ă *adj.* **1** (*despre ființe*) Care nu este lovit sau rănit; neatins, întreg, teafăr. *În locu-i remase un tînăr fecior de împărat, viu, nevătămat* (ISP.). **2** Analog. (*despre obiecte*) Fără nici o lovitură sau stricăciune; intact. *Partea corăbiei dinspre mare era dezgropată pînă la chilă, lăsînd să se vadă întreg bordajul, nevătămat și fără urmă de putrezeală* (TUD.). • pl. *-ți, -te*. /***ne***[1]*-* + ***vătămat***.

nevătămátor, -oáre *adj.* Care nu este vătămător. • pl. *-ori, -oare*. /***ne***[1]*-* + ***vătămător***.

nevăzátor, -oáre *adj., s.m., s.f.* (Persoană) lipsită de vedere; orb. *El colabora cu profesorii nevăzători.* • pl. *-ori, -oare*. /***ne***[1]*-* + ***văzător***.

nevăzút, -ă *adj.* **1** Care nu se vede sau nu se poate vedea; invizibil. *Prin boltitura de frunze roiuri nevăzute de gîngănii* (AGÂR.). ◇ (*subst.; adesea în corelație cu „văzut"*) *Cele văzute și nevăzute sînt făcute pentru dînsul* (Neagoe). ◇ Expr. *A se face nevăzut* = a pleca brusc, a dispărea. *Unchiașul se făcuse nevăzut* (DELAVR.). ◆ Ext. Care nu se poate aprecia, constata, sesiza. *Alții presimțeau sub cer O schimbare nevăzută* (LAB.). **2** Care nu este băgat în seamă, care nu este luat în considerație. *Ea trece aproape nevăzută înaintea noastră* (IORD.). • pl. *-ți, -te*. /***ne***[1]*-* + ***văzut***[2].

nevé[1] *s.n.* (*geogr.*) Firn. • și *nevéu s.n.* /<fr. ***névé***; cf. lat. *nix, nivis* „zăpadă".

nevé[2] *subst.* Loc.adv. (*fam.*) *Pe neve* = *a*) pe nevăzute; *b*) pe neașteptate. *A venit acasă pe neve.* ◇ Expr. *A juca pe* (sau *la neve*) = (*la unele jocuri de cărți*) a miza sau a juca fără a cunoaște valoarea cărților. • /abr. de la ***n[e]v[ăzut]***.

nevedeálă *s.f.* v. năvădeală.

nevedére *s.f.* (*înv.*) Orbire. *Pre-mpăratul l-au lovit nevederea* (DOS.). • /***ne***[1]*-* + ***vedere***.

nevedí *vb. IV.* v. năvădi.

nevedíre *s.f.* v. năvădire.

nevedít *s.n.* v. năvădit.

nevedítură *s.f.* v. năvăditură.

nevendecát, -ă *adj.* v. nevindecat.

nevenerián, -ă *adj.* Care nu este de natură venerianăă. • sil. *-ri-an*. pl. *-ieni, -iene*. /***ne***[1]*-* + ***venerian***.

neverosímil, -ă *adj.* Care nu pare adevărat; de necrezut, incredibil. *Mă aflu într-o situație neverosimilă.* • pl. *-i, -e.* /***ne¹-*** + ***verosímil.***

neverosimilitáte *s.f.* Însușirea de a fi neverosimil. • /***neverosímil*** + *-itate.*

nevertebrát, -ă *adj., s.n.* (*zool.*) (Animal) lipsit de coloană vertebrală și de schelet osos intern și fără autoreglare termică. • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***vertebrat,*** după fr. *invertébré.*

nevestésc, -eáscă *adj.* (*pop.*) Care aparține nevestei, care se referă la nevastă. *Dragostele nevestești Mi te bagă pe ferești* (POP.). • pl. *-ești.* /***nevastă*** + *-esc.*

nevestezít, -ă *adj.* v. neveștejit.

nevestícă *s.f.* (*pop.; fam.*) Dim. al lui *nevastă*; (*reg.*) nevăstuică, (*fam.*) nevăstuță. • pl. *-ele, -ici.* /***nevastă*** + *-ică.*

nevestíe *s.f.* (*reg.*) Situația de nevastă; perioada de după căsătorie a unei femei. *Cămășile fără gură... sînt bune pentru fetele mari și nevestele în primul an de nevestie* (POP.). • g.-d. *-iei.* /***nevastă*** + *-ie.*

neveștejít, -ă *adj.* Care nu s-a veștejit. ◆ Fig. (*înv.*) Care este veșnic, etern. *Slavă nepovestită și neveștezită* (MACED.). • pl. *-ți, -te.* și (*înv.*) *nevestezít, -ă adj.* /***ne¹-*** + ***veștejit.***

nevéu¹ *s.n.* (*arg.*) Lovitură primită sau dată pe neașteptate. • pl. *-uri.* /de la ***neve²***.

nevéu² *s.n.* v. neve¹.

neviábil, -ă *adj.* Care nu prezintă condițiile necesare pentru a dura, care nu se poate menține în viață. • sil. *-vi-a-.* pl. *-i, -e.* /***ne¹-*** + ***viabil,*** după fr. *non-viable.*

neviáță *s.f.* (*înv., reg.*) Moarte. • /***ne¹-*** + ***viață.***

neviciát, -ă *adj.* **1** Care nu este viciat, poluat. **2** (*jur.; despre acte*) A cărui valabilitate nu este viciată de un aspect ilegal. **3** Fig. (*despre oameni*) Care nu este corupt, vicios. ◇ Ext. *Sistem administrativ neviciat.* • sil. *-ci-at.* pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***viciat.***

nevíd, -ă *adj.* Care nu este vid. • pl. *-vizi, -de.* /***ne¹-*** + ***vid.***

nevindecábil, -ă *adj.* (*despre boli*) Care nu poate fi vindecat; incurabil. • pl. *-i, -e.* /***ne¹-*** + ***vindecabil.***

nevindecát, -ă *adj.* **1** (*despre ființe*) Care nu s-a vindecat de o boală, care este încă bolnav. *Părul din mijlocul satului era odinioară... locul unde zăceau bolnavii nevindecați* (RUSSO). **2** (*despre răni, tăieturi etc.*) Care este deschis, care nu s-a cicatrizat. *Lui Antiohi vodă i-au rămas rană nevendecată* (NEC.). **3** (*înv., pop.*) Care este incurabil. *S-au făcut tămăduitoriu a nevindecate boli* (DOS.). **4** Fig. (*înv.*) Care este iremediabil, ireparabil. *Orice greșeală se va întîmpla în săvîrșirea meșteșugului acestuia nendreptată și nevindecată rămîne în veci* (MAL.). • pl. *-ți, -te.* și (*înv.*) *nevendecát, -ă adj.* /***ne¹-*** + ***vindecat.***

nevinovát, -ă *adj.* **1** Care nu este vinovat, care nu are nici o vină; fără vină, fără culpă. *Inculpatul este nevinovat.* ◇ (*subst.*) *Nevinovatul își striga nevinovăția.* ◇ Expr. *Sînge nevinovat* v. sînge. *A vărsa sînge* (*nevinovat*) v. vărsa. **2** (*înv.*) Care este fără păcat, curat. *Atîta de svînt și nevinovat să moară cu moarte rea* (VARL.). **3** Fig. Care nu este atins de rău, care este incapabil de a comite un rău; curat la suflet; inocent, candid; ext. lipsit de experiență, de artificialitate și de prefăcătorie; naiv. *Se scărpină în cap și întrebă rîzînd, nevinovat ca un copil* (TUD.). ◆ Care denotă, care exprimă inocență, candoare, naivitate. *Frumusețea are în ea totdeauna ceva nevinovat* (CA. PETR.). **4** Fig. Care nu ascunde nimic rău; inofensiv. *Dintr-o vorbă nevinovată înțelegea tot felul de aluzii ascunse* (POPOV.). • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***vinovat.***

nevinovățíe *s.f.* **1** Lipsă de vinovăție; calitatea celui nevinovat. *Nevinovăția celui acuzat a fost demonstrată cu argumente imbatabile.* ◇ *Prezumție de nevinovăție* v. prezumție. **2** Inocență, candoare; naivitate; castitate. *Cît era de dulce! Cum nevinovăția îi împodobea tinerețile!* (MARC.). ◇ Loc.adv. *Cu nevinovăție* = în mod nevinovat, cu candoare; în mod naiv. *Negoiță povesti cu nevinovăție tot ce i se întîmplase* (GAL.). ◇ Fig. *Razele se joacă Viclene și copilăroase În nevinovăția lor eternă* (CA. PETR.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***ne¹-*** + ***vinovăție.***

nevisát, -ă *adj.* Care nu este visat; nesperat. • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***visat.***

nevizát, -ă *adj.* Care nu este vizat. • pl. *-ți, -te.* /***ne¹-*** + ***vizat.***

nevîrc, -ă *adj.* v. năvîrc.

nevîrstnic, -ă *adj.* Care este încă la vîrsta copilăriei; care nu a ajuns încă matur; (foarte) tînăr; mic. ◇ (*subst.*) *Tutorele sau curatorele nu se poate căsători cu nevîrstnica ce se află sub tutela sa* (HAM.). • pl. *-ci, -ce.* și *nevrîstnic, -ă adj.* /***ne¹-*** + ***vîrstnic.***

nevîrstnicíe *s.f.* (*înv.*) Starea celui nevîrstnic; perioada copilăriei. *În cursul nevîrstniciei regelui, muma sa, Sofia, purta demnitatea de regentă* (ASACHI). • g.-d. *-iei.* /***nevîrstnic*** + *-ie.*

nevocarcinóm *s.n.* (*med.*) Tumoare melanică malignă a pielii, cu punct de plecare în celule pigmentare ale unui nev; melanoblastom, melanocitom. • pl. *-oame.* /<fr. ***naevocarcinome.***

nevód *s.n.* v. năvod.

nevodăr *s.m.* v. năvodar.

nevoí *vb. IV.* **1** *tr.* (*numai la diateza pasivă*) A fi silit sau constrîns; a fi obligat, dator. *Societatea ce se afla aici fusese nevoită a se închide în casă și a căuta distracții în convorbiri* (BOL.). **2** *refl.* (*înv., pop.*) A face eforturi mari; a se strădui, a se căzni. *Mulți scriitori s-au nevoit de au scris rîndul și poveastea țărilor* (UR.). ◆ (*refl.*) A se ocupa, a se îndeletnici cu... *Să ne nevoim, fraților, cu postul și cu rugăciunea* (COR.). **3** *refl.* (*înv.*) A suferi, a se chinui. *Te vei nevoi pe acest căluț și te-i ținea de noi cum vei putea* (SADOV.). **4** *refl., intr.* (*înv.*) A avea grijă, a se îngriji de... *Tu te nevoiaște și de o mîntuire a mea și de a ta* (MIN.). **5** *refl., intr.* (*înv.*) A se împotrivi; a ține piept; a rezista. *Bine să nevoi asupra firei sale* (VARL.). • prez.ind. *-iesc.* /***nevoie*** + *-i.*

nevoiáș, -ă *adj.* **1** Care este lipsit de posibilități materiale, care nu are nici cele necesare traiului; sărman, sărac; ext. care duce o viață grea; necăjit, muncit, trudit, nenorocit. *O femeie nevoiașă... veni la schit* (GAL.). ◇ (*subst.*) *Împărțeau bucățica de pîne cu văduvele și cu alți nevoiași* (CR.). **2** (*pop.*) Care este lipsit de putere, slab; care este incapabil de a face ceva (bun); neputincios, (*pop.*) becisnic. *Bătrînul avea niște cai cam nevoiași* (PRED.). ◇ (*subst.*) *Nevoiașul la toate Zice că nu poate* (PANN). **3** (*înv.*) Care creează dificultăți, griji; ext. buclucaș. *Tot frămîntîndu-se cu firea ca să afle ce ar putea să fie în nevoiașul acela de tron, își amăra viața* (ISP.). • pl. *-i, -e.* /***nevoie*** + *-aș.*

nevóie *s.f.* **1** Ceea ce se cere, ceea ce se impune să se facă; trebuință, necesitate, cerință. *Rîvna și nevoia nestăpînită de muncă* (ARGH.). ◆ Spec. Chestiune, situație, afacere a cărei rezolvare are caracter urgent, presant. ◇ Loc.adj., adv. *De nevoie* = (strict) necesar, trebuincios, util. ◇ Loc.adv. *La nevoie* = cînd trebuie, cînd este necesar. *Beciul privighetorului... putea să tăinuiască, la nevoie, o domniță* (CR.). (*pop.; fam.*) *Zor-nevoie* = cu orice preț, neapărat. *Bătrînul... vrea zor-nevoie să mă ginerească* (CAR.). ◇ Expr. *A avea* (sau *a fi*) *nevoie de cineva* (sau *de ceva*) = a(-i) fi necesar, trebuincios, util cineva (sau ceva). *O să ai nevoie, poate, Cîndva, de lacrimile toate* (ARGH.). *A avea* (sau *a fi*) *nevoie* = (*urmat de vb. la conjunct. sau la inf.*) a fi necesar, a trebui. *O să fie nevoie probabil să mergi undeva în provincie* (E. BAR.). (*înv.*) *A(-i) fi cuiva (de) nevoie* = (*urmat de vb. la conjunct. sau la inf.*) a fi obligat să..., a fi necesar să... *Era de trebuință și de nevoie ca să se puie și în lucrare, dîndu-se în mîinile copiilor prin școli* (HEL.). *A-și face nevoile* = a defeca (și a urina). *Pe unul l-a ucis glonțul într-un anume loc, rușinos, cînd își făcea nevoile* (CE. PETR.). *A(-și) prinde o* (sau *vreo*) *nevoie* v. prinde. ◇ Personif. *Iaca, jupînesică dragă, cum învață nevoia pe om ce să facă* (CR.). **2** (*înv.; la pl.*) Treburi, afaceri. *Cînd să va fi răsturnat vreun car și vor fi și oameni de față îmblînd după alte nevoi* (PRAV.). ◇ Expr. *A-și căuta de nevoi* = a se îngriji de propriile sale interese și obligații, fără a se amesteca în lucruri care nu-l privesc; a-și vedea de treabă. *Ce nu-mi caut de copilăria petrecută în Humulești și de nevoile mele?* (CR.). **3** Stare de sărăcie, de lipsă, de mizerie în care se află cineva; stare de jenă financiară; grijă; necaz, chin. *Tata a luptat cu nevoile și cu sărăcia toată viața* (VLAH.). ◆ (*pop.*) Epitet dat unui om sărac, neajutorat sau care nu știe să se descurce. *Ia, să apucăm noi doi în două părți... căci tot degeaba stăm noi la un loc amîndoi, două nevoi* (ISP.). ◇ Expr. (*pop.*) *A încăleca pe nevoie* = a scăpa de lipsuri, de sărăcie. *Să ia pe fata împăratului, că știu c-ar încăleca pe nevoie* (CR.). **4** Ceea ce provoacă cuiva o suferință materială sau morală, un necaz, o nenorocire; (*la pl.*) greutăți, încercări, vicisitudini pe care le are de suportat cineva. *Nu zîmbea... nici la poveștile bătrîne și glumețe ale ostașilor înălbiți în bătălie și nevoi* (EMIN.). ◇ Loc.adj. (*pop.*) *De nevoie* = care provoacă neplăceri, necazuri; dificil, buclucaș. *Jivinele cele mai voinice și mai grase erau cele mai de nevoie* (GAL.). ◇ Loc.adv. *La* (*vreme de*) *nevoie* = în împrejurări grele; la necaz. *Te va învăța... ce să faci la vreme de nevoie* (ISP.). *În nevoie* (de ceva) = lipsit (de ceva); în lipsă, în suferință. ◇ Expr. *A ieși* (sau *a scăpa*) *din nevoie* sau *a scăpa* (ori *a se ridica, a fi*) *deasupra nevoii* = a scăpa de griji, de necazuri, de greutăți; a ieși cu bine dintr-o situație (materială) grea. *De-acum sîntem scăpați deasupra nevoiei; acuși te pun în Piatră* (CR.). (*înv., pop.*) *A fi mîncat de nevoi* sau *a păți* (ori *a pătimi*) *nevoie* = a suferi multe necazuri, lipsuri; a pătimi. (*pop.*) *A fi de nevoie* sau *a-i face cuiva nevoie* = a pricinui cuiva necazuri. *Pre ardeleni nu-i lăsa să odihnească, ce pururea le făcea nevoie* (UR.). (*înv.*) *A avea nevoie* (*de* sau *de către, despre cineva*) = a avea neplăceri, dificultăți, a avea de suferit (din partea cuiva sau a ceva). *Împărate, avem nevoie de cocori, că vin la noi și ne mănîncă poamele* (ALEX.). (*înv.*) *A nu avea* (*nici o*) *nevoie* (*de cineva* sau *de ceva*) = a nu avea nici o grijă. *A-și băga viața în nevoi* sau *a băga* (pe cineva) *la* (*mare* sau *grea*) *nevoie* = a întra sau a băga pe cineva într-o încurcătură. *Dragul meu tovarăș, la grea nevoie m-a băgat iar spînul* (CR.). ◆ (*înv.*) Impozit, dare. *Scoasă Antiohi Vodă nevoi grele pe țară* (NEC.). **5** Situație grea, periculoasă; primejdie, pericol. *Peste multe nevoi ai să dai și multe primejdii ai să întîlnești* (ISP.). ◇ Loc.adj., adv. *Cu* (*mare* sau *multă*) *nevoie* = foarte greu, anevoie, dificil. *Abia cu nevoie putum de ne pogorîm la șes* (DOS.). *Cu vai-nevoie* = cu mare greutate. *Cu vai nevoie mă țineam de dînsul* (HOG.). **6** (*înv.*) Constrîngere. *Fiind leșii coprinși de atîta nevoie, începură a grăi rău de craiul său* (UR.). ◇ Loc.adv. *De nevoie* = fără voie, constrîns, silit de împrejurări. *Acesta de nevoie au ieșit din țara tătărască* (UR.). (*înv.*) *De* (sau *din*) *nevoia cuiva* (sau *a ceva*) = din cauza... *Întîrziară cîtva de nevoia iernii* (BĂLC.). *Au de voie, au de nevoie* = vrînd-nevrînd, mai mult de silă decît de bunăvoie. *De voie, de nevoie* v. voie. ◇ Expr. *De voie, de nevoie, bea, Grigore, agheasmă*, se spune despre cineva care este obligat să facă ceva împotriva voinței sale. **7** (*pop.*) Lucru, fapt ieșit din comun, care miră, uimește; ciudățenie, minunație; drăcovenie, drăcie. *Din om ce era, se pomeni deodată măgar. Altă nevoie acum* (ISP.). ◇ Loc.adv. (*fam.*). *Nevoie mare* = (*exprimînd ideea de super.*) strașnic, grozav. *Se credeau deștepți nevoie mare* (PRED.). ◆ (*fam., art.; în exclam. și în imprec.*) Dracul, naiba. *Cine mama nevoii pușcă noaptea în Valea Cucului?* (BEN.). **8** (*înv., pop.*) Boală. ◆ Spec. Criză de epilepsie. ◇ Expr. (*pop.; adesea în imprec.*) *A-l călca nevoia* (sau *nevoile*) = a se îmbolnăvi; a avea crize de epilepsie. *Ibovnica ta... Parc-o calcă nevoia* (POP.). • pl. *nevoi.* /<sl. veche **невол**ѧ.

nevoínță *s.f.* (*înv.*) **1** Necesitate, nevoie; trebuință. *Caracterul ajutoarelor ce trebuie date este arătat prin natura nevoințelor* (KOGĂL.). **2** Necaz, suferință, chin; tortură. *I se veștejise frumsețile de multa nevoință* (MIN.). ◇ Loc.adv. *În nevoință* = chinuit, torturat. *Îl lăsară să-și petreacă în nevoință* (DOS.). **3** Trudă, străduință. *Nevoința fiilor latinești nu totdeauna au fost întocmai întru învățătura cea gramaticească* (MAI.). ◇ Loc.adv. *Cu multă* (sau *mare*) *nevoință* ori *cu toată nevoința* = cu rîvnă; în mod insistent. *Au pus cu toată nevoința meșteri fîntînari de au adus o fîntînă cu apă foarte bună* (CRON.). ◇ Expr. *A pune* (sau *a face, a avea*) (*multă*) *nevoință* (ori *toată nevoința*) = a se strădui, a depune eforturi deosebite. *Într-un an să nu poată, punînd nevoință, învăța atîta din limba cea ungurească* (MAI.). **4** Greutate, dificultate. *Erau deprinși cu tot felul de nevoințe* (STĂN.). ◇ Loc.adv. *Cu* (*multă*) *nevoință* = cu greu, anevoie. *Plugariul cu multă trudă ară și seamănă cu nevoință și cu lacrămе* (COR.). • pl. *-e.* /***nevoi*** + *-ință.*

nevoíre *s.f.* (*înv.*) **1** Necesitate. **2** Suferință. **3** Chinuire. **4** Constrîngere. **5** Efort. **6** Împotrivire. **7** Dificultate. • pl. *-i.* /v. ***nevoi.***

nevoít, -ă *adj.* **1** (*înv.*) Care este torturat. **2** (*înv.*) Care este păgubit. **3** Care este constrîns. **4** (*înv.*) Care este îngrijit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***nevoi.***

nevoitór, -oáre *adj.* (*înv.*) **1** Care este stăruitor, zelos. *Ștefan Vodă dentîi să arăta spre toți plecat și milostiv și spre fapte bune silitoriu, spre beserici nevoitoriu* (N. COST.). **2** Care este harnic, muncitor. *O, Doamne,...*

dă... robilor tăi... să nu hie leneși ce să hie nevoitori (VARL.). • sil. *-vo-i-*. pl. *-ori, -oare.* /***nevoi*** + *-tor.*

nevólnic, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (*pop.*) (Om) care este lipsit de putere fizică, de forță; (om) slab, neputincios; ext. (om) incapabil, neajutorat. *Părea un biet moșneag nevolnic, care nu făcea nici bine, nici rău nimănui* (TUD.). **2** *s.m., s.f.* (*înv.*) Supus; iobag, șerb. *Cînd trecea papa în butcă, la moșiile noastre, toată turma nevolnicilor se așternea la pămînt în genunchi* (CE. PETR.). • pl. *-ci, -ce.* /***ne***[1]*-*+ ***volnic***; cf. sl. veche **невольникъ**.

nevolnicíe *s.f.* **1** (*pop.*) Starea celui nevolnic; lipsă de putere fizică, de forță, de energie; slăbiciune, neputință; incapacitate. *Doar mila ta n-o să se stîngă Cînd două mîini tremurătoare Își împreun-nevolnicia În chip de rugă și iertare* (GOGA). **2** (*înv.*) Stare de supunere, de umilință; asuprire. **3** (*la pl.*) Necazuri; greutăți, vicisitudini. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***nevolnic*** + *-ie.*

nevopsít, -ă *adj.* Care nu este vopsit. • pl. *-ți, -te.* /***ne***[1]*-*+ ***vopsit***[2].

nevoxantoendotelióm *s.n.* (*med.*) Mică tumoare dermică, roz sau brună, care apare în copilărie și dispare spontan. • sil. *-li-om.* pl. *-oame.* /<fr. ***naevo-xantho-endothéliome.***

nevr- v. neur-.

nevrálgic, -ă *adj.* (*med.*) Care aparține nevralgiei, care se referă la nevralgie; care este provocat de nevralgie. <> *Punct* (sau *centru*) *nevralgic* = *a*) parte a corpului în care este localizată o nevralgie; punct sensibil, dureros; *b*) fig. parte dificilă, greu de rezolvat a unei situații, a unei discuții, a unei probleme; partea cea mai spinoasă (a unei probleme în discuție). • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***nevralgique.***

nevralgíe *s.f.* (*med.*) Durere (acută) localizată de-a lungul unui nerv; neurodinie. *I-am găsit pe amîndoi plimbîndu-se prin birou, de parcă aveau nevralgie* (CA. PETR.). <> *Nevralgie facială* v. facial. ◆ Spec. Durere de cap. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***névralgie***; cf. gr. *νεῦρον* „fibră, nerv", *ἄλγος* „durere".

nevráx *s.n.* (*anat.*) Sistem nervos central. • /<fr. ***névraxe***; cf. gr. *νεῦρον* „fibră, nerv", lat. *axis, -is* „axă".

nevraxítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a nevraxului. • pl. *-e.* /<fr. ***névraxite.***

nevrectomíe *s.f.* (*chir.*) Operație care constă în rezecția unui nerv bolnav sau a unei porțiuni bolnave dintr-un nerv. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***névrectomie***; cf. gr. *νεῦρον* „fibră, nerv", *ἐκτομή* „excizie".

nevrédnic, -ă *adj.* **1** Care nu este vrednic, capabil de ceva. **2** Care nu merită ceva. *El e nevrednic de toate laudele pe care le-a primit.* • pl. *-ci, -ce.* /***ne***[1]*-*+ ***vrednic.***

nevrednície *s.f.* Faptul de a fi nevrednic de ceva, de a nu merita ceva. • g.-d. *-iei.* /***nevrednic*** + *-ie.*

nevri- v. neur-.

nevrică *s.f.* (*fam.*; *mai ales la pl.*) Criză de nervi sau de isterie. *Urechile îi vîjîiau de țipetele nevestei... care-i dovedea, torturată de nevricale, că el e de vină* (DELAVR.). • pl. *-ale.* /<ngr. ***νευρικά.***

nevricós, -oásă *adj.* (*fam.*) Care este nervos, iritabil; isteric. *Fie, soro, la naiba! că prea ești nevricoasă!* (CAR.). <> (*subst.*) *Gesturi care seamănă prea mult cu convulsiunile unui nevricos* (FIL.). • pl. *-oși, -oase.* /<ngr. ***νευρικός.***

nevrilém *s.n.* (*hist.*) Țesut nervos fascicular, care învelește nervii; neurilemă. • pl. *-e.* /<fr. ***névrilème.***

nevrítă *s.f.* (*med.*) Leziune inflamatorie sau degenerativă a unui nerv, care poate fi infecțioasă, toxică, alergică, carențială, traumatică etc. • pl. *-e.* /<fr. ***névrite***; cf. gr. *νεῦρον* „fibră, nerv".

nevrític, -ă *adj.* (*med.*) Care se referă la nevrită; care se aplică la nevrită. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***névritique.***

nevrístnic, -ă *adj.* v. nevîrstnic.

nevro- v. neur-.

nevróglic, -ă *adj.* (*hist.*) Care aparține nevrogliei, care se referă la nevroglie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***névroglique.***

nevroglíe *s.f.* (*hist.*) Țesut conjunctiv situat între neuroni, ale cărui celule au rol de susținere mecanică, de nutriție, de izolare și de apărare a acestora etc. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***névroglie***; cf. gr. *νεῦρον* „fibră, nerv", *γλία* „clei".

nevróm *s.n.* (*med.*) Tumoare benignă, de obicei congenitală, foarte dureroasă, care se dezvoltă în țesutul sau pe traiectul unui nerv. • pl. *-oame.* și *neuróm s.n.* /<fr. ***névrome.***

nevropă *vb. I. tr., refl.* (*med.*) A (se) nevroza. • /de la ***nevropat***, prin derivare regresivă.

nevropát, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Persoană) care suferă de o boală de nervi. ◆ Spec. (Persoană) care suferă de nevropatie. ◆ Ext. (Persoană) dezechilibrată, exaltată. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***névropathe.***

nevropátic, -ă *adj.* (*med.*) Care aparține nevropaților, care se referă la nevropatie sau la nevropați. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***névropathique.***

nevropatíe *s.f.* (*med.*) Denumire generică pentru diferite tulburări ale sistemului nervos; nevroză. ◆ Spec. Boală a sistemului nervos central, caracterizată prin tulburări ale funcțiilor psihice; nevroză. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *neuropatíe s.f.* /<fr. ***névropathie***; cf. gr. *νεῦρον* „fibră, nerv", *πάθος* „afecțiune".

nevroptér *s.n.* (*entom.*; *la pl.*) Ordin de insecte cu aripile membranoase, străbătute de o rețea deasă de nervuri (*Neuroptera*); (*și la sg.*) insectă care face parte din acest ordin. <> (*adj.*) *Insectă nevropteră.* • pl. *-e.* /<fr. ***névroptère***; cf. gr. *νεῦρον* „fibră, nervură", *πτερόν* „aripă".

nevroscleróză *s.f.* (*med.*) Indurație a țesutului nervos. • pl. *-e.* /<fr. ***névrosclérose.***

nevrótic, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care suferă de nevroză. **2** *adj.* Care aparține nevrozei sau nevroticilor, care se referă la nevroză sau la nevrotici; care are caracterul unei nevroze. ◆ Care provoacă nevroză. • pl. *-ci, -ce.* și *neurótic, -ă adj.* /<fr. ***névrotique***, germ. ***neurotisch.***

nevrotóm *s.n.* (*med.*) Instrument chirurgical folosit în nevrotomie. • pl. *-oame.* /<fr. ***névrotome.***

nevrotomíe *s.f.* (*chir.*) Secționare a unui nerv. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *neurotomíe s.f.* /<fr. ***névrotomie***; cf. gr. *νεῦρον* „fibră, nerv", *τομή* „tăiere".

nevrozá *vb. I. tr., refl.* (*med.*) A (se) îmbolnăvi de nevroză; a se nevropa. ◆ (*fam.*) A (se) enerva. • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***névroser.***

nevrozát, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Persoană) care este bolnavă de nevroză. ◆ Ext. Care este dezechilibrat, exaltat. *Dragoste nevrozată* (E. LOV.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***nevroza***; cf. fr. *névrosé.*

nevrózã *s.f.* (*med.*) Nume generic dat afecțiunilor sistemului nervos provocate de tulburarea dinamicii normale a proceselor nervoase în urma unor solicitări psihice excesive și care se manifestă prin existența unor tulburări psihice, somatice sau comportamentale (astenie, cefalee, insomnii, anxietate, iritabilitate), în absența unor alterări anatomice și fiziologice decelabile, bolnavul fiind conștient de caracterul patologic al simptomelor sale, dar neputîndu-le domina; nevropatie. *O! feerie a naturii, vindecătoare de nevroze* (MACED.). • pl. *-e.* /<fr. ***névrose.***

nevrozísm *s.n.* (*med.*) Simptom de hiperactivism nervos, mintal și fizic, în condiții de iritabilitate, manevrabilitate de dispoziție afectivă și fatigabilitate rapidă; nervozism. • /<fr. ***névrosisme.***

nevrút, -ă *adj.* Care nu este dorit. • pl. *-ți, -te.* /***ne***[1]*-*+ ***vrut.***

newton ['njuton] *s.m.* Unitate de măsură pentru forță în sistemul de unități metru-kilogram-secundă, egală cu forța care imprimă unui corp cu masa de 1 kg o accelerație de 1 m/s^2 (*N*). • pl. *-i.* /<fr. ***newton***, germ. ***Newton***; cf. nm. pr. Isaac *Newton*, fizician, matematician și astronom englez.

newtonian, -ă [njutoni'an] *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care aparține teoriilor lui Isaac Newton, care se referă la teoriile lui Isaac Newton. **2** *s.m., s.f.* Partizan al teoriilor lui Isaac Newton. • pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***newtonien.***

newtonianism [njutonia'nism] *s.n.* Sistemul lui Isaac Newton cu privire la mișcarea corpurilor cerești și la cauzele ei. • /<fr. ***newtonianisme.***

nex *s.m.* **1** Legătură, înlănțuire (între lucruri, fenomene etc.); relație, raport. *Să scoată din cuvîntările lui cîteva pasage afară din nexu cu celelalte, să le esplice* (BARIȚ.). <> *Nex cauzal* = raport cauzal, legătură de la cauză la efect. **2** (*jur.*) Contract de vînzare, de cesiune; drept de a aliena ceva. • pl. *-uri.* /<lat. ***nexus, -us.***

nezăm *s.n.* v. nizam[1].

nezăbávă *s.f.* (*înv.*) *Nezăbavă vreme* = nu peste multă vreme; curînd, repede. *Împăratul nemțăscu, nezăbavă vreme, au trimis sol la Jicmont* (N. COST.). • /***ne***[1]*-*+ ***zăbavă.***

nezdrávăn, -ă *adj.* v. năzdrăvan.

nezdruncinát, -ă *adj.* Care nu poate fi zdruncinat sau abătut. ◆ Fig. Statornic, ferm, hotărît. • pl. *-ți, -te.* /***ne***[1]*-*+ ***zdruncinat.***

nezidít, -ă *adj.* Care nu este (încă) zidit. • pl. *-ți, -te.* /***ne***[1]*-*+ ***zidit***[2].

ni[1] *interj.* **1** (*pop.*; *adesea repet. sau întărit prin altă interj.*) Cuvînt cu care se îndeamnă la mers, se cheamă, se opresc sau se gonesc unele animale domestice. <> Expr. *A fi nea într-o parte* = a fi țicnit, smintit, nebun. **2** (*reg.*; *exprimă ideea de uimire, de admirație*) Uite! ia! vezi! *Ni, măi oameni buni!* (POP.). • și (*reg.*) *ne, nea, nia interj.* /<magh. ***ni.***

ni[2] *conj.* (*înv., pop.*) **1** Nici..., nici... *Eu spun că să vînd, să scap de belea, ea că nu... Ni așa, ni așa! Atunci ce vreai, fa?* (PRED.). **2** Cînd..., cînd...; ba..., ba... *Lățcarachi tot trimite la sute de pungi de lua, ni c-o pricină, ni cu alta* (NEC.). • /<sl. veche **нн**.

nia *interj.* v. ni[1].

niacínă *s.f.* (*chim.*) Nicotinamidă. • /<fr. ***niacine.***

niagáră *s.f.* Șuvoi mare de apă. • sil. *ni-a-.* pl. *-e.* /de la nm. pr. ***Niagara***, cascadă între SUA și Canada.

niălcoș, -ă *adj.* (*reg.*; *despre oameni sau despre manifestările lor*) **1** Care este mîndru. **2** Care este arătos. **3** Care este elegant. **4** Care este înfumurat. • pl. *-i, -e.* și *neálcoș, -ă adj.* /<magh. ***nyálkos.***

níblick *s.n.* (*sport*; *la jocul de golf*) Crosă al cărei capăt curbat constă într-o spatulă de fier, care este folosită pentru loviturile ce trebuie să salte mingea peste obstacole. • /<engl. ***niblick.***

nicaraguán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a statului Nicaragua sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuiește în Nicaragua; locuitorii statului Nicaragua. **2** *adj.* Care aparține statului Nicaragua sau nicaraguanilor, care se referă la Nicaragua sau la nicaraguani; care este originar din Nicaragua. • sil. *-gu-an.* pl. *-i, -e.* /nm. pr. (stat în America Centrală istmică) ***Nicaragua*** + *-an.*

nícă *s.m.* v. neică.

nicăiérea *adv.* v. nicăieri.

nicăiéri *adv.* (*în prop. neg.*) În nici un loc; în nici o altă parte; în nici un alt caz; la nimeni, niciunde. *Căutasem fericirea prin toate colțurile pămîntului și nicăieri n-o găsisem* (REBR.). <> (*cu elipsa vb.*) *Se trezi pe cînd mijea de ziuă. Cînd acolo, iepele nicăieri* (EMIN.). • și (*reg.*) *nicăiérea, nicăírea, nicăíri, nicăiúrea adv.* /lat. ***nec aliubi*** + *-re.*

nicăírea *adv.* v. nicăieri.

nicăíri *adv.* v. nicăieri.

nicăiúrea *adv.* v. nicăieri.

nicetamídă *s.f.* (*farm.*) Tonic cardiac și vascular activ, folosit pe cale bucală și parenteral. • /<fr. ***nicéthamide.***

níchel *s.n.* (*chim.*) Element chimic, metal tranzițional feromagnetic, alb-cenușiu, lucios, rezistent la agenți chimici și ductil, cu numeroase întrebuințări tehnice, care se găsește în natură sub formă de sulfuri, de arseniuri etc. și se folosește la obținerea unor oțeluri speciale, a unor aliaje, la fabricarea instrumentelor medicale etc. și la nichelare (*Ni*). *Își strînse termometrul în tocul de nichel* (CE. PETR.). <> *Sulfat de nichel* v. sulfat. *Tetracarbonil de nichel* v. tetracarbonil. • /<fr. ***nickel***, germ. ***Nickel.***

nichelá *vb. I. tr.* (*compl. indică suprafața unor piese metalice*) A acoperi (pe cale electrochimică) cu un strat subțire de nichel în scopul protecției anticorozive, pentru îmbunătățirea aspectului exterior etc. • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***nickeler.***

nichelăj *s.n.* **1** Nichelare. **2** Concr. Strat depus prin nichelare pe suprafața unei piese metalice. • pl. *-e, -uri.* /<fr. ***nickelage.***

nichelăre *s.f.* Acțiunea de *a nichela* și rezultatul ei; nichelaj. • pl. *-ări.* /v. ***nichela.***

nichelăt, -ă *adj.* (*despre suprafața unor obiecte de metal*) Care este acoperit cu un strat de nichel. *Barul era alb, lăcuit, geometric: numai lemn lustruit și metal nichelat* (CE. PETR.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***nichela.***

nichelatór *s.m.* Muncitor specializat în executarea lucrărilor de nichelare. <> *Scabia nichelatorilor* v. scabie. • pl. *-i.* /***nichela*** + *-tor.*

nichelifér, -ă *adj.* (*mineral.*) Care conține nichel. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***nickélifère.***

nicheiínă *s.f.* **1** (*tehn.*) Aliaj de nichel, cupru și zinc, din care se execută sîrma întrebuințată la fabricarea rezistențelor electrice și unele piese de precizie. **2** (*mineral.*) Arseniură naturală de nichel, cristalizată în sistemul hexagonal, de culoare roșie-arămie și cu luciu metalic, folosită ca minereu de nichel. • pl. *-e.* /<fr. ***nickéline.***

nichipércea *s.m. art.* (*pop.*) Dracul. *Lua-te-ar nichipercea cu meseria ta* (STANCU). • /form. expr.

nici *adv., conj.* **I** *adv.* **1** (*precedă cuv. care poartă accentul în frază, exprimînd o negaţie mai categorică decît „nu” şi fiind de obicei dublat de „nu”*) *Te rog încă o dată de vei veni..., să te faci că nici mă cunoşti* (C. NEGR.). **2** *Nici că* = deloc, nu... *Aşa luptă nici că s-a mai văzut* (ISP.). **3** (*stă înaintea altor elemente ale prop. sau ale frazei, negîndu-le*) *Nechifor Lipan... nici pe aici nu s-a arătat* (SADOV.). ◇ Expr. *Nici aşa* v. aşa. *Nici atîta* v. atît. (*Nici*) *cît* (*e*) *negru sub unghie* v. negru. *Nici vorbă!* v. vorbă. **4** (*împreună cu pron.nehot. „unul”, „una” formează pron.neg.*) *Nici unul, pentru nimic în lume, nu ar fi cerut... celuilalt să mai rămîie* (CA. PETR.). ◇ (*adj.; urmat de art. nehot. „un”, „o”*) *E a cincea zi de cînd n-a mai venit nici o scrisoare în pensiunea asta* (SEBAST.). **II** *conj.* (*de obicei urmat de „nu”; leagă două sau mai multe prop., stabilind un raport de coord. cop. şi purtînd accentul în frază*) **1** (*leagă două prop. neg.*) *Obştia ne-a trimis pre noi să-ţi spunem că norodul nu te vrea, nici te iubeşte* (C. NEGR.). **2** (*leagă două sau mai multe părţi ale unei prop. neg.*) *La-nceput, pe cînd fiinţă nu era, nici nefiinţă* (EMIN.). **3** (*repet., arată excluderea, pe rînd, a ideilor exprimate prin prop. pe care le precedă*) *Nici nu vede, nici n-aude, Doar îşi scutură pe-o mînă Părul ei* (TOPÎR.). ◇ (*cu schimbarea topicii*) *Nici eu să robesc la tine, nici tu să robeşti la mine* (ALECS.). ◇ Expr. *Nici albă, nici neagră* = *a)* deodată, fără multă vorbă, fără ezitare, dintr-odată, nici una nici două; *b)* nici aşa, nici aşa. *Nici caldă, nici rece* = aşa şi aşa, nici aşa, nici aşa. *Nici aşa, nici aşa* v. aşa. *Nici laie, nici bălaie* v. lai. *Nici în car, nici în căruţă* v. car. *A nu avea nici casă, nici masă* v. casă. *Nici călare, nici pe jos* v. călare. *A nu avea nici coadă, nici căpătîi* v. căpătîi. *Nici cîine, nici ogar* v. cîine. *Nu e nici cîine, nici ogar* v. cîine. *A nu avea nici cap, nici coadă* v. coadă. *A nu şti nici* (*la*) *deal, nici* (*la*) *vale* v. deal. *Nici prea-prea, nici foarte-foarte* v. prea. *Nu ştie nici de hăis, nici de cea* v. hăis. *A nu fi nici cal, nici măgar* v. măgar. *Nici nu pute, nici nu miroase* v. puţi. *Nici tuns, nici ras* v. ras. *A nu-i fi* (*cuiva*) *nici cald, nici rece* sau *a nu-i face* (*cuiva*) *nici cald, nici rece, a nu-i ţine* (*cuiva*) *nici de cald, nici de rece* v. rece. (*Nici*) *nu ştiu,* (*nici*) *n-am văzut* (*nici pe-acolo n-am trecut* sau *nici în seamă n-am băgat*) v. şti. **4** (*repet.; leagă două sau mai multe părţi ale unei prop. neg.*) *Noi nu avem nici timp, nici loc Şi nu cunoaştem moarte* (EMIN.). ◇ Expr. *Nici una, nici două* sau *nici una, nici alta* = cu orice preţ; fără a sta mult pe gînduri, fără multă vorbă, fără întîrziere, imediat, îndată, numaidecît; brusc, pe neaşteptate. *Nici una, nici două, începe a turna o serie de gogoşi de salon* (BAC.). *Nici una, nici alta, voiau să ajungă mai repede la cabană.* ◇ (*între „nici” şi cuv. negat se intercalează pron.pers. „tu”, iar verbul se omite*) *Femeia lui Ipate şi cu baba, cînd se trezesc din ameţală, nici tu drumeţ, nici tu copil, nici tu nemica!* (CR.). • şi (*înv., reg.*) *neci adv., conj.* /lat. ***nĕque***.

nicicacúm *adv.* (*reg.*) Nicidecum. *Dar ce folos, dac-ave o fată, pe care o chema Măriuca, şi nu semăna cu ea nicicacum* (BRĂ.). • ***/nici + ca + cum***.

nicicáre *pron.neg., adj. neg.* **1** *pron.neg.* Nici unul, nici una. *Ea îmi va fi devotată ca nici care alta* (POP.). **2** *adj. neg.* Nici un, nici o. *Nicecare cuvînt nu agiunge către lauda minunatelor tale* (DOS.). • ***/nici + care***.

nicicînd *adv.* Niciodată. *Vinele noastre palpită De-o sevă pe care nicicînd Strămoşii în ei n-au simţit-o* (LAB.). • ***/nici + cînd***.

nicicît *adv.* (*înv., pop.*) Nicidecum. *Uniţii... nu-şi rad nicicît barbele* (ŢICHIND.). • ***/nici + cît***.

nicicúm *adv.* (*pop.*) Nicidecum. *Nu eram isteţ, Nu mă chema nicicum* (ARGH.). • ***/nici + cum***.

nicidecît *adv.* (*reg.*) Nicidecum. • ***/nici + de + cît***.

nicidecúm *adv.* În nici un caz, în nici un chip; defel, deloc; (*pop.*) nicicum, (*reg.*) nicicacum, nicidecît. *Metafora nu poate fi nicidecum asimilată cu comparaţia* (VIANU). • şi (*înv.*) *necidecúm adv.* ***/nici + de + cum***.

niciodátă *adv.* În nici un moment, în nici o împrejurare, cu nici un (alt) prilej; nicicînd, (*înv.*) niciodinioară. *N-am văzut niciodată o noapte atît de frumoasă* (CA. PETR.). ◇ (*folosit ca răspuns la o întrebare, cu val. neg. intensivă*) *Eu, să plec şi să nu-l ajut? Niciodată!* ◇ Loc.adv. *Ca niciodată* = aşa cum nu s-a mai întîmplat vreodată. *Atunci, ca niciodată, gigantul s-au uimit!* (ALECS.). ◇ Expr. *A fost* (*odată*) *ca niciodată*, formulă folosită la începutul basmelor, pentru a marca situarea într-un timp nedeterminat, foarte îndepărtat. *A fost odată ca-n poveşti A fost ca niciodată, Din rude mari împărăteşti, O prea frumoasă fată* (EMIN.). • ***/nici + odată***.

niciodinioáră *adv.* (*înv.*) Niciodată. *Pe poloni niciodinioară nu agiuta* (ASACHI). • ***/nici + odinioară***.

niciúnde *adv.* (*pop.*) Nicăieri. *Nu-l găsesc niciunde.* • ***/nici + unde***.

nicobaréză *s.f.* (*lingv.*) Limba din familia austro-asiatică, din grupul de idiomuri mon-khmerice, vorbită de indigenii din arhipelagul Nicobar (India), care are similarităţi morfologice cu limbile austroneziene. • /<fr., engl. ***nicobarese***.

nicocherá *s.f.* (*înv.*) **1** Stăpînă a casei. ◆ Ext. Doamnă, cucoană. *Mi se aprinseseră călcîiele după o nicochera măritată* (ALECS.). **2** Amantă. *De nu ţineau boierii cîte-o nicocheră, Au Popovici vrodată Ureche mai era?* (EMIN.). • pl. *-ale.* /<ngr. ***νοικοκερά***.

nicól *s.m.* (*fiz.*) Dispozitiv optic paralelipipedic pentru producerea şi analiza luminii polarizate, alcătuit din două prisme de spat de Islanda lipite cu balsam de Canada şi bazat pe fenomenul de dublă refracţie. • /<fr. ***nicol***; cf. nm. pr. William *Nicol*, fizician scoţian.

nicoreáţă *s.f.* (*bot.*) Soi de ciuperci de culoare alburie sau albă-gălbuie, cu miros slab de anason, care cresc pe ramurile şi pe trunchiul copacilor (*Lentinus Cochleatus*). • pl. *-eţe.* /etimol. nec.

nicoréte *s.m.* (*bot.; mai ales la pl.*) Numele a două specii de ciuperci comestibile, de culoare gălbuie sau albă-cenuşie, cu pălărie cărnoasă (*Tricholoma georgii* şi *Clitopilus prunulus*); plantă care face parte din fiecare dintre aceste specii. • pl. *-eţi.* /etimol. nec.

nicotinamídă *s.f.* (*chim.*) Amidă a acidului nicotinic; vitamina PP; niacină. • /<fr. ***nicotinamide***.

nicotinamidemíe *s.f.* (*med.*) Prezenţa în sînge a nicotinamidei. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***nicotinamidémie***.

nicotínă *s.f.* (*chim.*) Alcaloid incolor, lichid, uleios şi toxic, care se găseşte în frunzele de tutun şi care în doze mici constituie un excitant al sistemului nervos, iar în doze mari produce intoxicaţii grave. • /<fr. ***nicotine***, germ. ***Nikotin***; cf. nm. pr. Jean *Nicot*, diplomat francez din sec. 16, care a adus tutunul din Portugalia în Franţa.

nicotínic, -ă *adj., s.f. pl.* (*chim.*) **1** *adj.* Care se referă la nicotină; care este produs din nicotină. ◇ *Acid nicotinic* = acid organic din grupa piridinei, cristalizat, incolor, obţinut pe cale sintetică prin oxidarea chinolinei, care este folosit la prepararea vitaminei PP. **2** *s.f. pl.* Grupă de substanţe care au aceeaşi acţiune ca nicotina asupra neuronilor din ganglionii vegetativi şi asupra receptorilor din sistemul nervos central. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***nicotinique***.

nicotinísm *s.n.* (*med.*) Tabagism. • /<fr. ***nicotinisme***.

nicotinizá *vb. I. tr.* A impregna cu nicotină. • /<fr. ***nicotiniser***.

nicotinizáre *s.f.* Acţiunea de *a nicotiniza* şi rezultatul ei; impregnare cu nicotină. • pl. *-ări.* /v. ***nicotiniza***.

nicotinizát, -ă *adj.* Care este impregnat cu nicotină. *Se trezi cuprins în braţe, sărutat lipicios, prin stufărişul nicotinizat al mustăţilor domnului Mareş* (POPOV.). • pl. *-ţi, -te.* /v. ***nicotiniza***.

nicotinoterapíe *s.f.* (*med.*) Folosirea terapeutică a nicotinamidei. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***nicotinothérapie***.

nicoválă *s.f.* **1** (*metal.*) Unealtă de oţel sau de fontă folosită în atelierele de forjare pentru sprijinirea pieselor de metal supuse prelucrării în operaţiile de deformare plastică prin batere cu ciocanul; (*reg.*) ilău. *Argintarul îi ducea grijea fiindcă, ascultînd pe la uşe, n-auzea alt decît cum spărgea la alune pe nicovală* (ISP.). ◇ Loc.vb. *A trage pe nicovală* v. trage. ◇ Expr. (*A fi* sau *a se afla* etc.) *între ciocan şi nicovală* = a fi într-o situaţie dificilă, din care nu există ieşire; a se afla între două persoane sau între două părţi aflate în conflict. ◇ Fig. *Pe-o nicovală pitpalacul Îşi bate cîntecul fierbinte* (BLA.). **2** Unealtă de oţel pe care se bate tăişul coasei. **3** Parte componentă a capsei cartuşului cu percuţie centrală, care presează violent fulminatul de mercur producînd scînteia necesară aprinderii încărcăturii de pulbere. **4** (*anat.*) Unul dintre cele patru oscioare ale urechii medii, de formă asemănătoare cu cea a unei nicovale. • pl. *-e.* /<sl. veche ***наковадо***.

nicróm *s.n.* (*tehn.*) *Aliaj* de nichel şi crom (cu mici adaosuri de fier şi mangan), rezistent la temperaturi înalte, care se întrebuinţează mai ales la fabricarea rezistenţelor electrice. • /<fr. ***nichrome***.

nicrotérm *s.n.* (*tehn.*) Aliaj de nichel şi crom, cu adaos de carbon, fier, siliciu etc., rezistent la temperaturi înalte şi la medii corozive, care se foloseşte la confecţionarea unor vase, cutii pentru industria alimentară, chimică etc. • /<fr. ***nichrotherme***.

nict- Elem. de compunere „noapte”, „nocturn”. • şi *nicta-, nicti-, nictal-, nictalo-, nicto-.* /<fr. ***nycti(i)-***, ***nyctal(o)-***, ***nycto-***; cf. gr. *νύξ, νυκτός* „noapte”.

nicta- v. nict-.

nictaginacée *s.f.* (*bot.; la pl.*) Familie de plante dicotiledonate apetale, erbacee sau lemnoase, originare din America de Nord şi din America de Sud, cu frunzele simple, cu florile actinomorfe, care se deschid

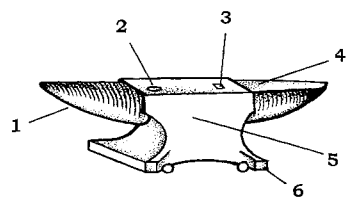

Nicovală cu două coarne

1. Corn rotunjit.
2. Gaură circulară.
3. Gaură dreptunghiulară.
4. Corn plat.
5. Corp.
6. Picior.

numai în timpul nopţii, şi cu fructele nuculiforme (*Nyctaginacee*); (*şi la sg.*) plantă care face parte din această familie. • pl. *-cee.* /<fr. ***nyctaginacée***.

nictal- v. nict-.

nictalfobíe *s.f.* (*med.*) Nictofobie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***nyctalphobie***.

nictalgíe *s.f.* (*med.*) Durere de cap care se manifestă numai noaptea, în timpul somnului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***nyctalgie***; cf. gr. *νύξ, νυκτός* „noapte”, *ἄλγος* „durere”.

nictalo- v. nict-.

nictalóp, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană sau animal) care suferă de nictalopie. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***nyctalope***; cf. gr. *νυκταλός* „nocturn”, *ὤψ* „vedere”.

nictalópic, -ă *adj.* Care ţine de nictalopie, care se referă la nictalopie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***nyctalopique***.

nictalopíe *s.f.* **1** (*med.*) Tulburare a vederii din cauza căreia omul ori animalul bolnav vede normal numai noaptea sau la o lumină slabă. **2** Însuşire a unor animale de a vedea noaptea. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***nyctalopie***.

nictantíe *s.f.* (*bot.*) Înflorire în timpul nopţii. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***nyctanthie***.

nictáţie *s.f.* (*med.*) Nictitaţie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***nictation***, lat. ***nictatio, -onis***.

nictemér *s.n.* (*med.*) Interval de timp de 24 de ore (o zi şi o noapte), folosit pentru a urmări variaţiile ciclice ale unor funcţiuni biologice. • /<fr. ***nycthémère***; cf. gr. *νύξ, νυκτός* „noapte”, *ἡμέρα* „zi”.

nictemerál, -ă *adj.* (*med.*) Care se referă la nictemer. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***nycthéméral***.

nicti- v. nict-.

nictigăm, -ă *adj.* (*bot.; despre flori*) Care se deschide numai seara, pentru a atrage prin miros şi culoare agenţii polenizatori. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***nyctigame***.

nictinastíe *s.f.* (*bot.*) Mişcare de închidere şi de deschidere a florilor ca urmare a alternanţei între zi şi noapte; nictitropism. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***nyctinastie***; cf. gr. *νύξ, νυκτός* „noapte”, *ναστός* „presat, compact”.

nictitánt, -ă *adj.* Care clipeşte, clipitor. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***nictitant***.

nictitáţie *s.f.* (*med.*) Clipire permanentă din ochi, care constituie simptomul anumitor boli; nictaţie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***nictitation***.

nictitropísm *s.n.* (*bot.*) Nictinastie. • /<fr. ***nyctitropisme***; cf. gr. *νύξ, νυκτός* „noapte”, *τρέπω* „a (se) întoarce, a (se) schimba”.

nicto- v. nict-.

nictofobíe *s.f.* (*psih.*) Teamă obsedantă şi angoasantă de întuneric, de noapte; nictalfobie. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***nyctophobia***, germ. ***Nyktophobie***, it. ***nictofobia***; cf. gr. *νύξ, νυκτός* „noapte”, *φόβος* „teamă”.

nicturézis *s.n.* (*med.*) Incontinență urinară nocturnă; enurezis nocturn; nicturie. • /<fr. ***nycturésis***; cf. gr. *νύξ, νυκτός* „noapte", *οὔρησις* „urinare".
nicturíe *s.f.* (*med.*) Nicturezis. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***nycturie***.
nicúm *adv., conj.* v. necum.
nid- Elem. de compunere „cuib". • și *nidi-.* /<fr. ***nid(i)***-; cf. lat. *nīdus, -i.*
nidáție *s.f.* (*la mamifere*) Fixare a oului fecundat în mucoasa uterină. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***nidation***; cf. lat. *nīdus, -i* „cuib".
nidi- v. nid-.
nidícol *adj.* (*despre puii unor păsări*) Care este golaș și orb, abia ieșit din ou, neputînd părăsi imediat cuibul. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***nidicole***; cf. lat. *nīdus, -i* „cuib", *colĕre* „a trăi".
nidifúg *adj.* (*despre puii unor păsări*) Care, la ieșirea din ou, este bine dezvoltat, acoperit cu puf, putînd părăsi imediat cuibul. • pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***nidifuge***; cf. lat. *nīdus, -i* „cuib", *fugĕre* „a fugi".
nídus *s.n.* (*med.*) Aspect radiologic al nucleului foarte vascularizat al osteomului osteoid. • /<germ. ***Nidus***; cf. lat. *nīdus, -i* „cuib".
nielá *vb. I. tr.* A orna, a incrusta cu email negru. • sil. *ni-e-.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***nieller***.
nieláj *s.n.* Nielare. • sil. *ni-e-.* pl. *-e.* /<fr. ***niellage***.
nieláre *s.f.* Acțiunea de a *niela* și rezultatul ei; tehnică de decorare a obiectelor de metal prin umplerea ornamentelor și a imaginilor gravate cu email negru; nielaj. • sil. *ni-e-.* pl. *-ări.* /v. ***niela***.
nielát, -ă *adj.* Care este decorat cu nieluri. • sil. *ni-e-.* pl. *-ți, -te.* /v. ***niela***.
niélă *s.f.* Incrustație a unui email negru pe un fond alb într-o piesă de orfevrărie. • sil. *ni-e-.* pl. *-e.* /<fr. ***nielle***; cf. lat. *nĭgellus, -a, -um* „negricios".
nielcoșăg *s.n.* (*reg.*) **1** Lux. **2** Eleganță. **3** Îngîmfare. • pl. *-uri.* și *nelcoșág s.n.* /<magh. ***nyalkaság***.
nielcoși *vb. IV. refl.* (*reg.*) **1** A se dichisi. **2** A se îngîmfa. **3** A se alinta. • prez.ind. *-esc.* și *nelcoși vb. IV.* /***nialcoș*** + *-i.*
nielúră *s.f.* **1** Piesă de orfevrărie ornamentată cu incrustații de email negru. **2** Analog. Nume dat probelor grafice imprimate după plăci de metal al căror desen gravat este umplut cu cerneală. • sil. *ni-e-.* pl. *-i.* /<fr. ***niellure***.
nietzschean, -ă [nițʃe'an] *s.m., s.f., adj.* (*filos.*) **1** *s.m., s.f.* Adept al nietzscheanismului. **2** *adj.* Care aparține nietzscheanismului sau nietzscheenilor, care se referă la nietzscheanism sau la nietzscheeni. • pl. *-eni, -ene.* /<fr. ***nietzschéen***; cf. nm. pr. Friedrich *Nietzsche*, filosof german.
nietzscheanism [nițʃea'nism] *s.n.* (*filos.*) Filosofia lui Nietzsche, care proclamă idealul unei morale individualiste extreme, aristocratice și intelectualiste, în care „supraomul" trebuie să suprime mila, altruismul și obligațiile sociale și politice, valoarea supremă fiind afirmarea „voinței de putere"; nietzscheism. • /***nietzschean*** + *-ism.*
nietzscheism [nițʃe'ism] *s.n.* (*filos.*) Nietzscheanism. • /<fr. ***nietzschéisme***.
nífe *s.n.* (*geol.*) Partea centrală a pământului, formată mai ales din nichel și fier; barisferă, centrosferă. • /<fr. ***nifé*** <germ. *Nife* <germ. *Ni[ckel]* + lat. *fe[rum].*
nifoblepsíe *s.f.* (*med.*) Orbire provocată de strălucirea zăpezii. • g-d. *-iei.* /<fr. ***niphoblepsie***; cf. gr. *νιφάς* „zăpadă", *ἀβλεψία* „orbire".
nigél *s.m.* v. negel.
nigerián, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Nigeriei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuiește în Nigeria; locuitorii Nigeriei. **2** *adj.* Care aparține Nigeriei sau nigerienilor, care se referă la Nigeria sau la nigerieni; care este originar din Nigeria. • sil. *-ri-an.* pl. *-ieni, -iene.* /nm. pr. (stat în Africa Occidentală) ***Nigeria*** + *-an.*
nighínă *s.f.* v. neghină.
nigranilínă *s.f.* (*chim.*) Substanță intermediară obținută prin oxidarea anilinei, în procesul de preparare a negrului de anilină. • /***negru*** + ***anilină***; cf. fr. *nigraniline.*
nigrozínă *s.f.* Amestec de coloranți negri obținut din anilină și nitrobenzen în prezența clorurii feroase, întrebuințat la fabricarea cremei de ghete, la îmbibarea panglicilor pentru mașinile de scris etc. • pl. *-e.* /<fr. ***nigrosine***.
nihilísm *s.n.* **1** (*filos.*) Modalitate de gîndire specifică oricărei doctrine filosofice care își propune negarea radicală a unui sistem de valori. **2** Atitudine, tendință, concepție sau manifestare care neagă rînduielile, instituțiile, morala, tradițiile culturale existente într-o societate dată, fără a viza substituirea acestora cu altele superioare. ◆ Gener. Atitudine de negare absolută. *Poezia se reduce, astfel, nu numai la un nihilism intelectual, ci și la unul estetic* (E. LOV.). **3** (*psih.*) Formă a delirului în care pacientul neagă realitatea, tot ce îl înconjoară (sau o parte din acest tot) și, uneori, chiar propria ființă. • /<fr. ***nihilisme***; cf. lat. *nihil* „nimic".
nihilíst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al nihilismului. **2** *adj.* Care aparține nihilismului sau nihiliștilor, care se referă la nihilism sau la nihiliști; care dă dovadă de nihilism. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***nihiliste***.
nilgău *s.m.* (*zool.*) Specie de antilopă de talie mare, cu coarnele scurte, care trăiește în S Asiei (*Boselaphus tragocamelus*). • /<fr. ***nilgaut*** <cuv. hindi.
nilométru *s.n.* Puț de comunicare cu Nilul, al cărui perete gradat servește pentru măsurarea creșterii sau descreșterii apei; niloscop. • pl. *-e.* /<fr. ***nilomètre***.
nilo-saharián *adj.* (*lingv.*) *Limba nilo-sahariană* (și *subst. f*) = familie de limbi vorbite în Africa, care ocupă centrul continentului, la S de familia afro-asiatică. • sil. *-ri-a-.* pl. *-iene.* /<fr. ***nilo-saharienne***.
niloscóp *s.n.* Nilometru. • pl. *-oape.* /<fr. ***niloscope***.
nilótic, -ă *adj.* Care aparține Nilului, care se referă la Nil. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***nilotique***.
nilvăr *s.n.* Oțel cu compoziție asemănătoare invarului, conținînd nichel, fier, carbon și impurități de fabricație. • /den. com.
nimără *s.f., adv.* **1** *s.f.* (*inv., reg.*) Întîmplare, circumstanță (neprevăzută). ◇ Loc.adj. *Cu nemară* = nesigur, incert, problematic. ◇ Loc.adv. *Într-o nimară* = cu o ocazie oarecare. *Cu nimara* = la întîmplare, pe nimerite. **2** *adv.* În grabă; pe apucate. • și *nemără s.f., adv.* /de la ***nimeri***, prin derivare regresivă.
nimb *s.n.* **1** Cerc (luminos) convențional cu care sînt înconjurate, în pictura cu tematică religioasă, capetele sfinților și în general, în artele plastice, capetele unor personaje importante; aureolă; aură. *Se-nalță fumul de tămîie... Și cu mireasma lui mîngîie Sfinții cu nimb de foc de sus* (ARGH.). ◆ Gener. Cerc luminos, zonă strălucitoare. *Dintr-o singură fereastră cade-o trîmbă luminoasă Ce-nfășoară comesenii într-un nimb strălucitor* (MACED.). **2** Nor (de praf). *O ușoară aburează de vînt... ne ține într-un nimb de praf* (IBR.). **3** Fig. (Aspect, semn, manifestare care marchează) prestigiu, măreție, glorie, splendoare, slavă. *Soarele apune, Voind creștetele-nalte ale țării să-ncunune Cu un nimb de biruință* (EMIN.). • pl. *-uri.* /<fr. ***nimbe***; cf. lat. *nimbus, -i* „nor".
nimbá *vb. I. tr., refl.* A (se) înconjura cu un nimb; a (se) aureola. *Realismul autoarei se nimba de înțelegearea și compasiunea pentru micile și marile mizerii* (PERP.). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***nimber***.
nimbostrátus *s.m.* (*meteor.*) Formație de nori de altitudine, de culoare cenușiu-închis, dispuși într-un strat neîntrerupt, la un plafon de 50-800 m și care produc precipitații de lungă durată. • /<fr. ***nimbo-stratus***; cf. lat. *nimbus, -i* „nor gros", *stratus, -a, -um* „culcat, la pămînt".
nímbus *s.m.* (*meteor.*) Formație de nori de altitudine mică, groși, de culoare cenușiu-închis, care aduc ploaie. *Aceste lacuri albastre se tulbură îndată, covîrșite de treceri grăbite de nimbuși* (SADOV.). • pl. *-și.* /<lat. ***nimbus, -i***.
níme *pron.neg.* v. nimeni.
nímene *pron.neg.* v. nimeni.
nímenea *pron.neg.* v. nimeni.
nímeni *pron.neg.* Nici un om; nici o ființă. *Să ajungem teferi și neturburați de nimeni la ținta călătoriei noastre* (HOG.). ◇ *Țara nimănui* v. țară. ◆ (*subst.*) Om lipsit de valoare; om de nimic. *El e un nimene și o nemica mare și un spurcat* (ȚICHIND.). • g.-d. *nimănui.* și (*reg.*) *néme, némeni, níme, nímene, nímenea pron.neg.* /lat. ***nĕmo, nĕmĭnem***.
nimereálă *s.f.* Faptul de *a nimeri*. ◆ Ext. (*înv.*) Iscusință, pricepere. ◇ Loc.adv. *La nimereală* = la întîmplare, fără a socoti, a gîndi, a aprecia; după cum se nimerește, fără alegere. *Începu să se învîrtească prin cameră, zvîrlindu-și frazele la nimereală* (GALAN). (*înv.*) *Cu nimereală* = în mod potrivit, judicios; cu succes. *Întru tine strigă toate și spun, că cu nimereală, Ți-au dat Dumnezeu lăcașul pe a sferei rotunzeală* (CON.). • și (*reg.*) *nemereálă s.f.* /***nimeri*** + *-eală*.
nimerí *vb. IV.* **1** *tr.* A găsi, a descoperi pe cineva sau ceva din întîmplare sau alegînd între mai multe posibilități; a da peste... *Ilie sufla greu înnodînd șireturile, nu nimerea găurile* (PRED.). ◇ (*intr.; adesea urmat de determ. introduse prin prep. „peste", „asupra" etc.*) *Între acestea nimeresc peste o urmă de bou* (POP.). ◇ Expr. *A nimerit orbul Brăila* sau *nimeresc orbii Suceava* v. orb. ◆ A ghici. *Vrei să trăiești o sută de ani? -Tocmai acum ai nimerit* (C. NEGR.). ◆ (*urmat de determ. ca „bine", „rău"*) A judeca, a proceda bine, rău etc.; a brodi, a o potrivi. *Acordîndu-mi mie o așa amicală și lingușitoare precădere, n-ai nimerit tocmai bine* (ODOB.). ◇ Expr. *A (o) nimeri ca țiganul la împărat* sau *a (o) nimeri ca nuca-n perete* = a proceda, a acționa exact invers de cum ar trebui. *A nimeri alături cu drumul* v. alături. *A o nimeri ca Irimia* (sau *ca Ivan, ca Stan*) *cu oiștea-n gard* v. oiște. **2** *intr.* A găsi soluția potrivită pentru o anumită situație sau împrejurare; a izbuti să realizeze scopul propus. *Bătîndu-și capul, trebuie să nimerească* (DRĂGHICI). **3** *tr.* A atinge pe cineva sau ceva cu un obiect aruncat, cu un proiectil etc. *Se luă după un iepure, dete o săgeată, dete două și nu-l nimeri* (ISP.). ◆ A lovi în țintă. ◇ Expr. *A nimeri în plin* v. plin. **4** *intr.* A sosi, a ajunge (pe neașteptate, din întîmplare) într-un anumit loc, într-un moment anume etc. *Dumnezeu însă m-a povățuit de-am nimerit la casa d-tale* (CR.). ◇ Expr. *A nimeri din lac în puț* v. puț. *A nimeri ca țiganul miercurea la stînă* v. țigan. **5** *refl.* A se afla, a fi prezent undeva (în mod accidental). *Eu tocmai m-am nemerit pe-acolo cînd s-au întîmplat* (REBR.). **6** *refl.* A se întîmpla ca ceva sau cineva să fie într-un anumit fel; a se potrivi, a se brodi. *Popa Tonea s-a nimerit călător* (GAL.). ◇ Loc.adv. *Pe nimerite* = la nimereală, la întîmplare; pe dibuite. *Mergea treaba mai pe brodite, mai pe nemerite* (DELAVR.). ◇ Expr. *A se nimeri ca nuca-n perete* (sau *în gard*) v. nucă. **7** *refl. unipers.* A se întîmpla, a surveni (incidental). *Nu-i totdeauna cum se chitește, ce-i și cum se nimerește* (CR.). • prez.ind. *-esc.* și (*reg.*) *nemerí vb. IV.* /<bg. ***намеря***, srb. *namjeriti*.
nimeríre *s.f.* Acțiunea de a *nimeri* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***nimeri***.
nimerít, -ă *adj., adv., s.m., s.f.* **I** *adj.* **1** Care este bine găsit, bine ales, care este adecvat situației, scopului; corespunzător, indicat, potrivit. *Crezu că e momentul nimerit spre a-l aduce la o deplină pocăință* (ODOB.). **2** Care a fost descoperit din întîmplare; ghicit. *Nu i-a convins cu răspunsul nimerit la noroc.* **3** Care este bun, reușit, izbutit. *Sînt încredințat că trebuie să fie piesă nemerită* (ALECS.). **4** Care a fost atins cu un obiect aruncat sau cu un proiectil. ◆ Spec. (*despre ținte*) Care a fost atins. **II** *adv.* Potrivit, judicios; izbutit. *Cui putea să se adreseze poetul mai nimerit pentru ca să-i spuie ce e timpul, decît acelor mari ruini de amintire?* (MACED.). **III** *s.m., s.f.* (*înv.*) Venetic, pribeag. *Grijea streinii și nemeriții* (DOS.). • pl. *-ți, -te.* și (*reg.*) *nemerít, -ă adj.* /v. ***nimeri***.
nimfăl, -ă *adj.* Care se referă la nimfe. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***nymphale***.
nímfă *s.f.* **1** (*în mit. greacă*) Fiecare dintre zeițele apelor, ale pădurilor, ale crîngurilor, ale munților etc., personificînd forțele naturii, considerate ființe ale lui Zeus și reprezentate ca niște femei tinere, grațioase. *Ar fi crezut cineva că vede o scăldătoare a nimfelor din mitologie* (BOL.). ◆ Fig. Fată (sau femeie) tînără și frumoasă, plină de grație. *Cînd ne pregăteam să plecăm, își făcu apariția o nimfă cu păr castaniu* (IBR.). **2** (*entom.*) Stadiu intermediar în metamorfoza unor insecte, între larvă și adult; pupă. **3** (*anat.*) Înveliș membranos al mucoasei vulvo-vaginale; labia mică, vulvară. • pl. *-e.* /<lat. ***nympha, -ae***, fr. ***nymphe***, it. ***ninfa***; cf. gr. *νύμφη* „fată tînără, mireasă".
nimfeacée *s.f.* (*bot.; la pl.*) Familie de plante erbacee dicotiledonate, dialipetale, acvatice, cu rizom, cu frunzele cordiforme, lung pețiolate, plutitoare, cu florile mari, solitare, hermafrodite și cu fructele nucule, bace sau capsule, avînd ca tip nufărul alb (*Nymphaeaceae*); (*și la sg.*) plantă care face parte din această familie. • sil. *-fe-a-.* pl. *-cee.* /<fr. ***nymphéacée***.

N

nimfétă *s.f.* Fată foarte tînără, în aparență candidă, dar cu un comportament provocator. • pl. *-e.* /<fr. ***nymphette***.

nimfítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a nimfei (3). • pl. *-e.* /<fr. ***nymphite***.

nimfo- Elem. de compunere „labie mică", „vulvă". • /<fr. ***nympho-***; cf. gr. *νύμφη*.

nimfomănă *adj., s.f.* (Femeie, femelă) care suferă de nimfomanie; estromană. • pl. *-e.* /<fr. ***nymphomane***.

nimfomaníe *s.f.* (*psih.*) Stare patologică la femei și la animale femele, manifestată printr-un libido exagerat, prin supraexcitare continuă a organelor sexuale, prin dorința de acte sexuale repetate, cu diferiți parteneri, însoțite de insatisfacție parțială, care poate însoți tulburări hormonale, boli genitale sau care reprezintă un simptom psihopatic; estromanie; mitromanie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***nymphomanie***; cf. gr. *νύμφη, μανία* „nebunie".

nimfotomíe *s.f.* (*chir.*) Extirpare a nimfei. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***nymphotomie***.

nimfóză *s.f.* (*entom.*) Stadiul de nimfă al unei insecte. • /<fr. ***nymphose***.

nimíc *pron.neg., adv., s.n.* **I** *pron.neg.* Nici un lucru. *Nimic nu se întîmplă în întinderea pustie* (EMIN.). ◆ Spec. Nici un cuvînt, nici un sunet, nici un zgomot. *Nu se aude nimic.* ◆ Nici un lucru rău, defavorabil, primejdios. *Nu îl amenință nimic.* ◇ Loc.adj. *De nimic* = *a*) care este fără nici o valoare, fără importanță; mărunt. *Toaleta femeilor cochete din zilele noastre... rămîne o jucărie de nimic în comparație cu toaleta elegantelor din timpii domnilor fanarioți* (FIL.). Δ Expr. *A lua* (*ceva*) *de nimic* v. lua. *Lucru de nimic* v. lucru; *b*) (*despre oameni*) care este lipsit de orice merit; lipsit de caracter; neserios, ticălos, necinstit; mizerabil, secătură. *Oameni ticăloși și de nimic* (BELD.). Δ Expr. *Bun de nimic* v. bun. ◇ Loc.adv. *Pe nimic* = (aproape) gratuit, degeaba. *Douăzeci de crețari cîștigați pe nimic* (VLAS.). *Întru* (sau *cu*) *nimic* = în nici un fel, deloc. *Cu nimic n-o amăgești* (VLAH.). ◇ Expr. *Alt*(*a*) *nimic*(*ă*) sau *nimic*(*ă*) *alt*(*a*) = nici un alt lucru. *Mi-s slujnica lor, nimic alta* (POPOV.). **II** *adv.* (*înv., pop.*) Defel, deloc, nicidecum; cîtuși de puțin, în nici un fel. *Aceste talenturi nu-i mai foloseau nimic* (FIL.). ◇ Expr. *A nu avea nimic a face* v. avea. **III** *s.n.* **1** (*adesea la pl.*) Lucru, ființă, faptă sau vorbă fără importanță, fără valoare; fleac. *Inexactitățile, nimicurile născocite, neadevărurile absurde ce se spun de trei ani de zile pe socoteala lui mă revoltă* (CAR.). ◇ Loc.adv. (*pop.*) *Pe o nimica* (sau *nimică*) *pe ceas* = într-o clipă, repede. *Pe o nimică pe ceas beam cîte-un cofăiel întreg de apă* (CR.). ◇ Expr. *O nimica toată* = ceva de foarte mică importanță sau valoare, fără nici o însemnătate. *Lucra toată săptămîna... pentru nimica toată* (CR.). **2** Fig. Nimicnicie, zădărnicie. *Istorie ce este oglinda întru carea vedem luminat... popoarăle dărăpănate și căzute întru prăpastea nimicului* (MUM.). **3** Fig. (*mai ales art.*) Neant, neființă; haos. *Se poate ca bolta de sus să se spargă, Să cadă nimicul cu noaptea lui largă* (EMIN.). • pl. *-uri.* și *nimica*, (*reg.*) *nimică*, (*înv., reg.*) *nemíc, nemíca, nemícă pron.neg., adv.* /lat. ***nec mīca***.

nimíca *pron.neg., adv.* v. nimic.

nimícă *pron.neg., adv.* v. nimic.

nimicí *vb. IV. tr.* A face să nu mai existe, a reduce la nimic (omorînd, distrugînd, lichidînd); a distruge, a desființa, a prăpădi, a extermina, a lichida, a nimicnici. *Ți-ai scris pamfletul ca să depreciezi un individ și mai ales ca să-i nimicești o încredere în sine* (ARGH.). ◆ Fig. A zdrobi, a copleși. *Umbra... unei dureri asemenea aceleia ce-mi nimicește inima* (EMIN.). ◆ (*tr., refl.*) Fig. A (se) înjosi, a (se) umili. *Cel mai vrednic de jale din toți muritorii este acela, care, nimicindu-să chiar în cugetul său, să disprețuiește pe sine* (MARC.). • prez.ind. *-esc.* /***nimic*** + *-i.*

nimicíe *s.f.* (*înv.*) Nimicnicie. *Se zmerește... cunoscîndu-și nimicia* (MARC.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***nimic*** + *-ie.*

nimicíre *s.f.* Acțiunea de *a nimici* și rezultatul ei; distrugere, (*înv.*) nimicnicire. *O, lege-a nimicirii, o, lege nemiloasă!* (ALECS.). ◇ *Armă de nimicire în masă* v. armă. ◆ Fig. Moarte. *Amorul este Un ce banal, prin care Firea drege A Nimicirii opere funeste* (TOPÎR.). • pl. *-i.* /v. ***nimici***.

nimicít, -ă *adj.* **1** Care a fost redus la nimic; distrus. *Discipolii mă urmară cu o voință nimicită* (MACED.). **2** (*înv.*) Care este de nimic, josnic, nemernic. *Ea nu este de-a fi roabă nimicitelor fățuri* (HEL.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***nimici***.

nimicitór, -oáre *adj.* Care nimicește; distrugător. *Altă corabie aruncată de valuri pe țărm... ținuse piept vremii și nemilosului ei aliat, putregaiul nimicitor* (TUD.). ◆ Fig. Care este zdrobitor, copleșitor, înjositor. *Buzele ei au murmurat cu o duioșie sinceră, nimicitoare: – Nu te-am iubit niciodată* (REBR.). • pl. *-ori, -oare.* /***nimici*** + *-tor.*

nimicnicí *vb. IV.* (*înv.*) **1** *tr.* A nimici. *Vreamea le-a nimicnicit* (MUM.). ◆ Fig. A înlătura, a spulbera. **2** *tr., refl.* Fig. A decădea; a (se) umili. *Oracolu slăvit Cu totul s-au schimbat și s-au nimicnicit* (DON.). • prez. ind. *-esc.* /***nimic*** + *-nici.*

nimicnicíe *s.f.* **1** Deșertăciune, zădărnicie. *Îi strînse mîinile pe piept și i le sărută, privind nedomirit la nimicnicia omului* (D. ZAMF.). **2** Lipsă de însemnătate, de valoare; (*înv.*) nimicie. *Drame fără caractere, fără scop, fără legătură, imposibile prin nimicnicia lor* (EMIN.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***nimicnici*** + *-ie.*

nimicnicíre *s.f.* (*înv.*) Acțiunea de *a* (*se*) *nimicnici* și rezultatul ei; nimicire, distrugere. *Nimicnicirea acestei aristocrații puternice* (BĂLC.). • pl. *-i.* /v. ***nimicnici***.

nimicúța *pron.neg.* Dim. al lui *nimic. Cutea a căzut în apă și eu am rămas cu nimică, nimicuță* (POP.). • și *nimicúță pron.neg.* /***nimic*** + *-uța.*

nimicúță *pron.neg.* v. nimicuța.

nimiéz *s.n.* v. namiază.

nimitéz *s.n.* (*înv., reg.*) Țesătură de lînă sau de mătase, subțire ca un văl, cu care femeile își acoperă capul. *Pe-oglinzi de marmuri negre, un negru nimitez* (EMIN.). ◆ Spec. Văl de mireasă. • pl. *-uri.* /cf. rus. *намётка*.

nimuríc, -ă *s.m., s.f.* (*reg.*) **1** Om becisnic, neputincios, slăbănog, infirm; om mic de statură. **2** Om sărac; cerșetor. • pl. *-ci, -ce.* /<magh. ***nyomorék***.

nineácă *s.f.* v. neneacă.

ningắu *s.n.* (*reg.*) **1** Ninsoare mare, bogată, de lungă durată. *Pe ningăul acela... încărcau săniile cu lemne* (SADOV.). **2** Luna decembrie. *De la ningău și pînă la sfîrșitul lui faur* (I. ION.). • /***ninge*** + *-ău.*

nínge *vb. III.* **1** *intr. impers.* A cădea zăpadă. *A nins două zile din crivăț* (BRĂT.). ◇ Expr. (*Parcă*) *îi tot ninge și-i plouă* (*întruna*), se spune despre o persoană veșnic nemulțumită, posomorîtă. *Ce naiba, parcă tot îți ninge și-ți plouă! ..., se minună prietenul de mutra-i posomorîtă* (CE. PETR.). *A-i ninge în barbă* (sau *pe cap, în păr*) = a încărunți. **2** *tr.* A acoperi ceva cu zăpadă. *Ce ești, fiică, supărată... Ori te-a nins ori te-a plouat?* (POP.). **3** *tr.* Fig. A cădea ca fulgii de zăpadă; a cerne. *Privește-a nopței mîndră coroană cum las-a ninge stele din ea* (ALECS.). **4** *tr.* Fig. A lăsa să cadă ca fulgii de zăpadă. *Caișii ningeau florile albe ale paștelui* (KLOP.). • pers. 3 *ninge.* /lat. ***ningĕre***.

ningél *s.m.* v. negel.

nínja *adj.invar., subst.* **1** *adj., subst.* (Luptător) care este foarte agresiv, bătăios. **2** *adj.invar.* (*despre arme albe*) Care are o formă specifică, fiind utilizată de luptătorii ninja. • /<japon. ***ninja*** „mercenar în serviciul împăratului Japoniei".

nins, -ă *adj.* Care este acoperit de zăpadă; pe care s-a depus zăpada. *Copacii rari și ninși par de cristal* (BACOV.). ◇ Expr. (*A fi*) *nins de ani* (sau *de vreme*) = (a fi) bătrîn, cu părul alb. *Albi erau caii, bătrîn vizitiul, nins de ani doctorul* (ANG.). ◆ Fig. Care este cărunt. *Cu părul nins, cu ochii mici Și calzi de duioșie, Aieve parc-o văd aici, Icoana firavei bunici* (IOSIF). • pl. *-și, -se.* /v. ***ninge***.

ninsoáre *s.f.* **1** Faptul de *a ninge*; cădere a zăpezii. *Orașul, prin ninsoare, noaptea, din pianole va cînta* (BACOV.). ◇ Loc.adv. *Pe ninsoare* = în timp ce ninge. *Ies pe lună... Plugurile cu plăvani, Ca să are, Pe ninsoare* (ARGH.). ◇ Fig. *Te văd ca o umbră de-argint strălucită... Prin ploaie de raze, ninsoare de stele* (EMIN.). **2** Concr. Zăpadă. *În parc ninsoarea cade rar* (BACOV.). ◇ Compar. *Manta albă ca ninsoarea* (EMIN.). ◇ Fig. *Stelele sclipeau în cer ca o ninsoare de diamanturi* (ALECS.). **3** Fig. Cărunțete. *Dar și în părul meu sălbatic A prins ninsoarea firelor de-argint* (BEN.). • pl. *-ori.* /***nins*** + *-oare.*

ninsoríu, -íe *adj.* Care este alb ca zăpada. *O creangă ninsurie de cireș înflorit* (ALECS.). • pl. *-ii.* și *ninsuríu, -íe adj.* /***ninsoare*** + *-iu.*

ninsuríu, -íe *adj.* v. ninsoriu.

niobít *s.n.* (*mineral.*) Mineral natural de niobiu, fier și mangan, din care se extrage oxid de niobiu; columbit. • sil. *ni-o-.* /<fr. ***niobite***.

nióbiu *s.n.* (*chim.*) Element chimic, metal tranzițional, alb-cenușiu, dur, maleabil, lucios, foarte rezistent la acțiunea agenților chimici, care se utilizează la fabricarea oțelurilor speciale, inoxidabile și anticorozive (*Nb*); (*ieșit din uz*) columbiu. • sil. *ni-o-.* /<fr. ***niobium***, germ. ***Niobium***; cf. nm. pr. *Niobe*, personaj mitologic grec, fiica lui Tantal, al cărui nume desemnează un alt element chimic înrudit.

níper *s.n.* (*mar.*) Mecanism folosit la filarea și virarea parîmelor de sîrmă. • /<germ. ***Nipper***, engl. ***nipper***.

níplu *s.n.* (*tehn.*) Piesă de legătură, în formă de tub, cu sau fără filet, cu ajutorul căreia se realizează asamblarea a două conducte, țevi, cabluri etc. • pl. *-uri.* /<engl. ***nipple***, germ. ***Nippel***.

nipón, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f., adj.* Japonez. *Ceva din parfumul eroinei nipone a rămas în ființa lor zveltă și despletită* (GAL.). **2** *s.m.* (*sport; la judo*) Knock-out. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***nippon***.

niprálă *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee din familia leguminoaselor, cu frunzele palmat-compuse, cu florile galbene, avînd fructele alcătuite din păstăi cu semințe puțin turtite, pestrițe, cu pete purpurii-negricioase și care este folosită ca plantă furajeră și ca îngrășămînt verde (*Lupinus luteus*). • pl. *-e.* /etimol. nec.

nirvắna *s.f. art.* (*în budism, în jainism, în filos. indiană etc.*) Stare mistică de fericire, de liniște desăvîrșită, de eliberare definitivă de suferințe, de grijile vieții, obținută prin contemplație și asceză. *Citise Ramayana... și vorbea cu aprindere de Buddha Șakya-Muni și de nirvana* (CĂL.). ◆ Fig. Ext. Stare de beatitudine, de liniște, de echilibru, de satisfacție pur spirituală. • /<fr. ***nirvâna*** <cuv. sanscrit.

nirvắnic, -ă *adj.* Care ține de nirvana, care se referă la nirvana. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***nirvanique***.

níscai *adj.nehot. invar.* (*pop.; precedă subst. la pl.*) Care este, se află într-o cantitate nedeterminată, într-un număr oarecare; niscaiva. *Ce-i acolo sus, în ceruri, în zenit?... Par niște porumbițe, niscai lebezi* (ARGH.). ◇ (*precedă subst. la sg. cu sens colect. sau nume de materie*) *Va fi băut niscare băutură* (PRAV.). • acc. și *niscái.* și *néscai, níscare adj.nehot. invar.* /lat. ***nescio qualis***.

niscaivá *adj.nehot. invar.* (*pop.*) Niscai. *Toderică... găsise niscaiva jucători mai proști decît cei carii veniseră să-l vadă* (C. NEGR.). • și *nescaivá, niscarevá, nescarevá adj.nehot. invar.* /***niscai*** + ***va***.

níscare *adj.nehot. invar.* v. niscai.

niscarevá *adj.nehot. invar.* v. niscaiva.

nisétru *s.m.* (*iht.*) Pește mare, din familia acipenseridelor, răpitor, cu corpul alungit și îndesat, cu plăci osoase pe spate și pe laturile corpului, cu capul mic și botul scurt, lat și rotunjit, cu patru mustăți, care trăiește în Marea Neagră și în Marea Caspică și migrează în fluvii pentru reproducere, fiind apreciat pentru carnea și icrele lui (negre) (*Acipenser güldenstaedti*). *Altceva nu vă putem pune dinainte decît morun, nisetru și păstrugă* (SADOV.). • pl. *-i.* /<bg. ***несетър, есетър***.

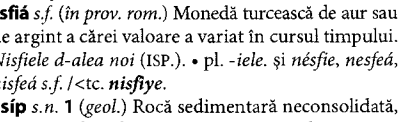

nisetru

nisfeá *s.f* v. nisfia.

nisfiá *s.f.* (*în prov. rom.*) Monedă turcească de aur sau de argint a cărei valoare a variat în cursul timpului. *Nisfiele d-alea noi* (ISP.). • pl. *-iele.* și *nésfie, nesfeá, nisfeá s.f.* /<tc. ***nisfiye***.

nisíp *s.n.* **1** (*geol.*) Rocă sedimentară neconsolidată, provenită din sfărîmarea unor minerale, roci sau organisme, care se prezintă sub forma unor acumulări de granule fine și care este utilizată ca material de construcție, în industria sticlei, în metalurgie sau pentru extragerea unor componenți utili; (*pop.*) arină. *Făt-frumos... așternu mantaua pe năsipul încă fierbinte* (EMIN.). ◇ *Furtună de nisip* v. furtună. ◇ Expr. *Ca* (sau *cît*) *nisipul* (*mării*) = în număr foarte mare. *Oamenii... se înmulțesc ca năsipul mării* (RUSSO). *A clădi* (sau *a face, a funda*) *pe nisip* = a întreprinde o acțiune sortită eșecului, pieirii.

Prevederile... se dovedesc astăzi a fi fost fundate pe nisip, pe iluziuni mari (MAIOR.). ◇ Compar. *În toate cuvintele lui, deși multe, se așeza ceva ca nisipul care încetinează avîntul cîntător al undelor* (ARGH.). ◆ Ext. (*mai ales la pl.*) Loc, teren, întindere acoperite cu asemenea rocă și, de obicei, lipsite de vegetație. ◇ *Șarpe de nisip* v. șarpe. *Păiuș de nisipuri* v. păiuș. **2** (*med.*) Depunere patologică de granule fine de oxalați, urați, silicați etc., care se formează în rinichi, în vezica urinară sau în vezicula biliară. • pl. *-uri*. și (*reg.*) *năsíp* s.n. /<bg. ***нacun***.

nisipár *s.m., s.n.* **1** *s.m.* Persoană care scoate, cară (și vinde) nisip. *Pe cîte știu, bunicul meu era nisipar* (CĂL.). **2** *s.n.* Dispozitiv montat pe o locomotivă, pe un tramvai etc., care servește la distribuirea nisipului la roți, pentru a împiedica patinarea acestora. • pl. *m. -i, n. -e.* /***nisip*** + *-ar*.

nisipăríță *s.f.* (*iht.*) Pește teleosteean mic, din apele de munte, asemănător cu zvîrluga (*Cobitis caspia romanica*). • pl. *-e.* /***nisip*** + *-ăriță*.

nisipárniță *s.f.* **1** Vas mic umplut cu nisip fin, care se presăra peste scrisul proaspăt, pentru a usca cerneala. **2** Aparat format din două recipiente de sticlă suprapuse, care comunică între ele printr-un mic tub de sticlă umplut cu o anumită cantitate de nisip, ce servea pentru măsurarea timpului după durata de scurgere a nisipului dintr-un recipient într-altul; clepsidră. *Cît despre ceasornic, pentru ușurarea trebii era înlocuit, în acel timp, cu o nisiparniță* (TUD.). • pl. *-e.* și *nisipérniță* s.f. /***nisip*** + *-arniță*.

nisipăríe *s.f.* **1** Carieră de nisip. **2** Colect. Nisip mult (îngrămădit de ape sau de vînt); loc cu asemenea nisip. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***nisip*** + *-ărie*.

nisipérniță *s.f.* v. nisiparniță.

nisipí *vb. IV.* **1** *tr.* (*reg.*) A acoperi cu nisip sau cu pămînt. *Principele ascunse mai întîi coroana sa... într-o fîntînă, și după ce o năsăpi, luă cu ai săi refugiul* (POP.). **2** *refl.* (*reg.*) A se preface în nisip; a se măcina. *Piatra se nisipește.* • prez.ind. *-esc.* și *năsăpí vb. IV.* /***nisip*** + *-i*.

nisipíș *s.n.* Loc acoperit cu nisip; (*pop.*) nisipiște. ◆ Colect. Cantitate mare de nisip îngrămădit într-un loc. *Tyrii lucrează cu zor: ici cern nisipișul o seamă* (COȘB.). • pl. *-uri.* și (*reg.*) *năsipíș* s.n. /***nisip*** + *-iș*.

nisipíște *s.f.* (*pop.*) **1** Nisipiș. **2** Aluviune depusă pe fundul apelor (stătătoare), formată dintr-un strat subțire de mîl acoperit cu nisip. • pl. *-i.* /***nisip*** + *-iște*.

nisipít, -á *adj.* **1** Care este nisipos (1). *Un foșnet ușor prin cărările nisipite mă trezi din reveria mea* (EMIN.). **2** (*reg.*) Care este brodat cu un punct de broderie mărunt. • pl. *-ți, -te.* și (*reg.*) *năsipít, -ă adj.* /v. ***nisipi***.

nisipíu, -íe *adj.* De culoarea nisipului; gălbui. *Apele nisipii... păreau încremenite ca într-o icoană fără margini* (CA. PETR.). • pl. *-ii.* /***nisip*** + *-iu*.

nisipós, -oásă *adj.* **1** Care conține mult nisip; care este plin de nisip, acoperit cu nisip; nisipit (1). *Mi-ar plăcea să străbat pustiurile năsipoase* (ODOB.). **2** Care este ca nisipul; sfărîmicios. *Piatră nisipoasă și cărămizie* (POP.). • pl. *-oși, -oase.* și (*reg.*) *năsipós, -oásă adj.* /***nisip*** + *-os*.

nistagm- Elem. de compunere „oscilație”. • și *nistagmo-*. /<fr. ***nystagm***(***o***)*-*; cf. gr. *νυσταγμός* „mișcare a capului”.

nistágmic, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Persoană) care suferă de nistagmus. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***nystagmique***.

nistagmifórm, -ă *adj.* (*med.*) Care seamănă cu nistagmusul. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***nystagmiforme***.

nistagmo- v. nistagm-.

nistagmográf *s.n.* (*med.*) Aparat folosit în nistagmografie. • pl. *-e.* /<fr. ***nystagmographe***.

nistagmografíe *s.f.* (*med.*) Tehnică a înregistrării mișcărilor nistagmice. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***nystagmographie***.

nistagmográmă *s.f.* (*med.*) Grafic obținut prin nistagmografie. • pl. *-e.* /<fr. ***nystagmogramme***.

nistágmus *s.n.* (*med.*) Stare patologică a globilor oculari, manifestată prin mișcări oscilatorii, ritmice, în special laterale, provocate de contracțiile spastice ale mușchilor ochilor, cu originea în creierul mic și în aparatul vestibular. • /<fr. ***nystagmus***; cf. gr. *νυσταγμός* „moțăială, clătinare a capului”.

nistatínă *s.f.* (*farm.*) Antibiotic cu acțiune antifungică, folosit în micozele cutanate sau intestinale și viscerale. • /<fr. ***nystatine***.

nistreán, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația din zona fluviului Nistru sau care este originară de acolo. **2** *adj.* Care aparține Nistrului sau nistrenilor, care se referă la Nistru sau la nistreni; care este din zona Nistrului. • pl. *-eni, -ene.* /nm. pr. (fluviu în Republica Moldova și Ucraina) ***Nistru*** + *-ean*.

nișám *subst.* Numele unei decorații otomane. *Să-i aducă din hordie un nișam, un post, un cin* (BOLL.). • /<tc. ***nișan***.

nișangíu *s.m.* (*ist.*) Demnitar din Imperiul Otoman, însărcinat cu redactarea actelor oficiale, precum și cu executarea și aplicarea parafei imperiale. *Cazechier care fusese mai înainte nișangi* (DOC.). • pl. *-gii.* /<tc. ***nișanci***.

nișașteá *s.f.* (*înv.*) Lamură de făină. • /<tc. ***nișaște*** „amidon”.

níșă *s.f.* **1** Adîncitură (dreptunghiulară, în formă de arcadă etc.) lăsată într-un zid, în peretele unei sobe, la o mobilă etc., în care se așază, de obicei, obiecte decorative, obiecte de uz casnic etc.; firidă, (*pop.*) ocniță. *Am văzut un bust de bronz stînd neclintit, ca toate busturile, într-o nișă adîncă* (STANCU). **2** Intrînd amenajat pe o latură a unei încăperi, care servește ca anexă a unei camere (de locuit). *Patul era într-o nișă.* **3** (*constr.*) Intrînd amenajat în peretele unei galerii de mină sau al unui tunel, care servește pentru adăpostirea lucrătorilor în timpul executării unor lucrări periculoase sau la trecerea trenului, precum și pentru depozitarea unor materiale. ◆ (*hidrotehn.*) Fiecare dintre cavitățile amenajate în pereții unei ecluze pentru a adăposti părțile mobile atunci cînd ecluzele sînt deschise. **4** (*chim.*) Construcție specială în formă de dulap sau de cameră, cu pereții de sticlă, legată de un coș de evacuare și folosită în laboratoare pentru lucrul cu substanțe care emană gaze (nocive). **5** (*geomorf.*) *Nișă de abraziune* = formă de relief cu aspect de firidă alungită, creată prin eroziune la baza unei faleze, în jurul unui izvor, în malul concav al unui meandru etc. **6** (*anat.*) Mic spațiu în formă de intrînd. **7** (*med.*) Ulcerație adîncă, pînă la perforare, a unor organe interne (stomac, plămîni etc.). **8** (*med.*) Imagine radiologică a unui ulcer gastroduodenal și a unor forme de cancer gastric. **9** (*biol.*) *Nișă ecologică* = spațiu bine stabilit în cadrul nivelelor (lanțurilor) trofice în care un organism, o populație, o specie găsește cele mai bune condiții pentru a supraviețui și a se reproduce. **10** (*econ.*) *Nișă de piață* = segment de piață constituit dintr-un grup restrîns de consumatori dispuși să plătească sume mai mari unor comercianți care le oferă produse sau servicii cu anumite calități sau caracteristici superioare. • pl. *-e.* /<fr. ***niche***.

nișă (1)

nișchít, -ă *pron.nehot.* v. neșcît.

níște *art. nehot.* **1** (*precedă subst. la pl., pentru a arăta un număr, o cantitate nedeterminată*) *Împăratul arată spînului niște pietre scumpe* (CR.). **2** (*înaintea unui subst. care redă o idee de calitate negativă, accentuează val. peior. a subst.*) *Voi sînteți urmașii Romei? Niște răi și niște fameni!* (EMIN.). **3** (*precedă subst., nume de materie la sg. sau subst. cu sens colect.*) *Mare lucru n-avem. Dar e niște rață pe varză rămasă de la prînz* (SEBAST.). **4** (*înv.; înaintea unui subst. precedat de un num.; cu val. de adj.nehot.*) *Fiind închiși nește șepte svinți multă vreme, le purta de grije* (DOS.). • și (*reg.*) *néște art. nehot.* /lat. ***nescio quid*** „nu știu ce”.

nișțótă *s.f.* (*înv., reg.*) **1** Lipsă, sărăcie. *Cînd iar acolo norodul se-ară însătoșa pentru nișțota apei* (P. OR.). **2** Nevoie, trebuință, necesitate. *Duceți acasă grîul vostru carele v-ați cumpărat pre nișțotă-vă* (P. OR.). • /<sl. veche ***нищета***.

nit[1] *s.n.* (*tehn.*) Tijă de metal (cilindrică), prevăzută cu un cap de diametru mai mare decît corpul, care este folosită la îmbinarea pieselor metalice, de piele sau de carton. • pl. *-uri.* /<germ. ***Niet***.

nit[2] *s.m.* (*fiz.*) Unitate de măsură pentru luminanță, egală cu strălucirea uniformă a unei surse de lumină plane cu aria de 1 m², care emite în direcția normală o intensitate luminoasă de o candelă (*nt*). • pl. *niți.* /<fr., engl. ***nit***.

nitam-nisám *adv.* (*pop.; fam.*) Pe neașteptate, deodată (și în mod nepotrivit); nici una, nici alta; pe nepusă masă; tam-nisam. *Poruncește să-l culce în niște case nelocuite, unde culca pe toți musafirii cari veneau așa ni-tam, ni-sam* (CR.). • și *netam-nesám, netam-nisám adv.* /<bg. ***ни там, ни сам***, „nici aici, nici acolo”; „nicăieri”.

nitmétru *s.n.* (*fiz.*) Fotometru pentru măsurarea luminanței unei suprafețe; luminanțmetru. • pl. *-e.* /cf. fr. *nitomètre*.

nitr- Elem. de compunere „(referitor la) azot”, „azotic”; „(referitor la) radicalul nitric”. • și *nitri-, nitro-*. /<fr. ***nitr***(***o***)*-*, it. ***nitro***-; cf. lat. *nītrum, -i*, gr. *νίτρον* „leșie; salpetru”.

nitră *vb. I. tr.* (*chim.*) A introduce gruparea nitro în molecula unei substanțe organice prin legare directă de un atom de carbon. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***nitrer***.

nitragín *s.n.* Îngrășământ compus din bacterii care trăiesc în simbioză, selecționate, comune pentru fiecare specie de leguminoase, folosit în agricultură pentru fixarea azotului. • /<fr. ***nitragine***.

nitráre *s.f.* (*chim.*) Introducere a grupării nitro în molecula unui compus organic; nitrație. • pl. *-ări.* /v. ***nitra***.

nitrát *s.m.* (*chim.*) Sare sau ester al acidului nitric; azotat. ◇ *Nitrat de argint* = compus al argintului, folosit în medicină și în industria cernelurilor; azotat de argint. *Nitrat de celuloză* = nitroceluloză. • pl. *-ți.* /<fr. ***nitrate***.

nitratbactérie *s.f.* (*microbiol.*) Bacterie care asimilează dioxidul de carbon din atmosferă și din carbonați cu ajutorul energiei eliberate prin oxidarea acidului azotos în acid azotic; nitrobacterie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***nitrat*** + ***bacterie***.

nitrație *s.f.* (*chim.*) Tratament chimic cu acid nitric; nitrare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***nitration***.

nitri- v. nitr-.

nítric, -ă *adj.* (*chim.*) Azotic. ◇ *Acid nitric* = acid azotic. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***nitrique***.

nitrificá *vb. I. tr.* (*chim.*) A produce o nitrificare. ◆ (*refl.; despre amoniacul din sol*) A se transforma prin oxidare, sub acțiunea unor bacterii, în azotați folosiți de plante la sinteza materiei organice. • prez. ind. pers. 3 *nitrifică.* /<fr. ***nitrifier***.

nitrificánt, -ă *adj.* (*chim.*) Care determină formarea de nitrați. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***nitrifiant***.

nitrificáre *s.f.* (*chim.*) Proces chimic complex de obținere de nitrați în natură prin oxidarea amoniacului cu ajutorul microorganismelor din sol, în prima fază amoniacul fiind oxidat în acid nitros, cu ajutorul unor bacterii specifice, iar, în a doua fază, nitrobacteriile oxidează acidul nitros în acid nitric, care cu cationii din sol formează nitrații. • pl. *-ări.* /v. ***nitrifica***, după fr. *nitrification*.

nitrificatór, -oáre *adj.* (*chim.*) Care produce o nitrificare. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***nitrificateur***.

nitrificáție *s.f.* (*chim.*) Nitrificare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***nitrification***.

nitríl *s.m.* (*chim.*) Compus organic, derivat funcțional al unui acid carboxilic, care conține în moleculă gruparea nitril sau cian. • pl. *-i.* /<fr. ***nitrile***, germ. *Nitril*.

nitrít *s.m.* (*chim.*) Sare sau ester al acidului nitros; azotit. • pl. *-ți.* /<fr. ***nitrite***.

nitritbactérie *s.f.* (*microbiol.*) Microorganism care intervine în prima fază a nitrificării, cu producerea de nitriți din substanțele azotoase din sol. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***nitrit*** + ***bacterie***.

nítro[1] *s.n.* Grupare funcțională monovalentă caracteristică nitroderivaților. • /<fr. ***nitro***; cf. lat. *nītrum, -i* „salpetru”.

nitro[2]**-** v. nitr-.

nitroamoniát *s.m.* (*tehn.*) Exploziv preparat pe bază de azotat de amoniu. • sil. *-ni-at.* /***nitro***[2]*-*+ ***amoniat***.

nitroanilímă *s.f.* (*chim.*) Nitroderivat al anilinei, existent în trei forme izomere, solide, cristaline, de culoare galbenă, solubil în apă, în alcool și în eter, folosit ca intermediar în industria coloranților și în unele sinteze organice. • pl. *-e.* /***nitro***[2]*-*+ ***anilină***.

nitrobactér *s.n.* v. nitrobacterie.

nitrobactérie *s.f.* (*microbiol.*) Nitratbacterie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *nitrobactér s.n.* /<fr. ***nitrobacterie***, germ. ***Nitrobakter***.

nitrobenzén *s.m.* (*chim.*) Nitroderivat al benzenului, lichid uleios, gălbui, cu miros de migdale amare, insolubil în apă, solubil în alcool sau în eter, toxic, obținut prin nitrare directă, folosit ca solvent, la fabricarea unor coloranți sau ca substanță parfumată. • /<fr. ***nitrobenzène***.

nitrocelulóză *s.f.* (*chim.*) Denumire improprie pentru produsul de nitrare al celulozei, folosit la obținerea lacurilor și emailurilor. • pl. *-e.* /<fr. ***nitrocellulose***.

nitroderivát *s.m.* (*chim.*) Compus organic care în mod formal este obținut prin înlocuirea grupării hidroxil din acidul nitros cu un radical organic. • pl. *-ți.* /<germ. ***Nitroderivat***; cf. fr. *nitroderivé*.

nitrofenól *s.m.* Nitroderivat al fenolului, folosit în industria coloranților. • pl. *-i.* /<fr. ***nitrophénol***.

nitrofíl, -ă *adj.* (*bot.*; *despre plante*) Care crește pe soluri bogate în nitrați. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***nitrophile***.

nitrofílm *s.n.* Film obținut pe bază de nitroceluloză. • pl. *-e.* /<germ. ***Nitrofilm***.

nitrofítă *s.f.* (*bot.*) Plantă nitrofilă. • pl. *-e.* /<fr. ***nitrophyte***.

nitrofóska *s.n.* Îngrășământ agricol complex provenit din uree sau din azotat de amoniu în stare topită. • /<germ. ***Nitrophoska***.

nitrogén *s.m.* (*chim.*) Azot (*N*). • pl. *-i.* /<fr. ***nitrogène***, germ. ***Nitrogen***.

nitroglicerínă *s.f.* Ester al acidului nitric cu glicerina, substanță lichidă, uleioasă, gălbuie sau incoloră, cu gust dulce, foarte toxică, obținută prin tratarea glicerinei cu acid azotic, întrebuințată la fabricarea dinamitei și, în doze mici, ca vasodilatator și relaxant în unele boli de inimă; trinitrină. • /<fr. ***nitroglycérine***.

nitroguanidínă *s.f.* (*chim.*) Compus organic obținut prin introducerea azotatului de guanidină în acid sulfuric rece, care prin reducere trece în aminoguanidină, folosit în numeroase sinteze. • sil. *-gu-a-.* /***nitro***^{2}- + ***guanidină***; cf. fr. *nitroguanidine*.

nitrometán *s.n.* (*chim.*) Nitroderivat al metanului, care conține o singură grupare nitro în moleculă, lichid uleios, incolor, întrebuințat ca solvent pentru nitroceluloză și în unele sinteze organice. • /<fr. ***nitrométhane***.

nitrométru *s.n.* (*chim.*) Aparat prevăzut cu un tub gradat, în care se poate colecta și măsura azotul (sau alt gaz) rezultat fie prin arderea unui compus care conține azot, fie prin altă reacție chimică. • pl. *-e.* /<fr. ***nitromètre***.

nitronatrít *s.m.* (*chim.*) Mineral format din nitrat de sodiu, care este componentul principal al salpetrului de Chile. • pl. *-ți.* /<fr. ***nitronatrite***.

nitrós *adj.* (*chim.*) *Acid nitros* = acid oxigenat al azotului în starea de oxidare trei; acid azotos. • /<fr. ***nitreux***, it. ***nitroso***.

nitrosomónas *s.m.* (*biol.*) Bacterie cu rol important în nitrificare, care transformă amoniacul din sol în nitriți. • /<fr. ***nitrosomonas***.

nitrotoluén *s.n.* (*chim.*) Nitroderivat al toluenului, solubil în solvenți organici, care este intermediar în sinteza organică. • sil. *-lu-en.* /<fr. ***nitrotoluène***.

nitrozamínă *s.f.* (*chim.*) Compus organic, rezultat din acțiunea acidului nitros asupra unei amine secundare. • /<fr. ***nitrosamine***.

nitrozáre *s.f.* (*chim.*) Introducere a unei grupări nitrozo în molecula unui compus organic. • pl. *-ări.* /după fr. *nitrosation*.

nitrózo *s.n.* (*chim.*) Grupare funcțională monovalentă caracteristică nitroderivaților. • /după fr. *nitrosyte*.

nitrozoderivát *s.m.* (*chim.*) Compus organic care conține în moleculă o grupare nitrozo, legată de un atom de carbon dintr-un radical alifatic sau aromatic. • pl. *-ți.* /<fr. ***nitrosoderivé***.

nítru *subst.* (*chim.*) Azotat de sodiu. • /<lat ***nitrum***, fr. ***nitre***.

nitrurá *vb. I. tr.* (*metalurg.*; *compl. indică anumite oțeluri*) A trata termochimic pentru a mări duritatea la suprafață, prin încălzire într-o atmosferă de amoniac, urmată de o răcire lentă. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***nitrurer***.

nitruráre *s.f.* (*metalurg.*) Acțiunea de *a nitrura* și rezultatul ei; tratament termochimic aplicat unor oțeluri și care constă în încălzirea lor într-o atmosferă de amoniac, urmată de o răcire lentă, pentru a le mări duritatea. • pl. *-ări.* /v. ***nitrura***.

nitrurát, -ă *adj.* (*metalurg.*; *despre anumite oțeluri*) Care a fost supus nitrurării. • pl. *-ți, -te.* /v. ***nitrura***.

nitrúră *s.f.* (*chim.*) Combinație a azotului cu un metal; azotură. • pl. *-i.* /<fr. ***nitrure***.

nituí *vb. IV. tr.* **1** (*compl. indică două sau mai multe piese*) A împreuna, a fixa, a îmbina cu ajutorul niturilor[1]. <> *Pistol de nituit* v. pistol. **2** A forma un al doilea cap al unui nit[1] după ce acesta a fost trecut prin găurile pieselor care trebuie împreunate. • prez. ind. *-iesc.* /***nit***^{1} + *-ui*.

nituíre *s.f.* Acțiunea de *a nitui* și rezultatul ei; nituit[1], nituitură. • pl. *-i.* /v. ***nitui***.

nituít[1] *s.n.* Nituire. • /v. ***nitui***.

nituít^{2}**, -ă** *adj.* Care este prins, împreunat, fixat cu ajutorul niturilor. ◆ Care este ferecat, ținuit, bătut cu... *Era un chimir lat, roșcat, nituit cu bani de aramă* (STANCU). • pl. *-ți, -te.* /v. ***nitui***.

nituitór, -oáre *s.m., s.f.* **1** *s.m., s.f.* Lucrător specializat care lucrează la nituire. **2** *s.f.* Mașină cu care se nituiește. • sil. *-tu-i-.* pl. *-ori, -oare.* /***nitui*** + *-tor*.

nituitúră *s.f.* Nituire. ◆ Concr. Loc unde s-a realizat o nituire. • sil. *-tu-i-.* pl. *-i.* /***nitui*** + *-tură*.

nițél, -ícă *adj.* (*fam.*) Care reprezintă o parte redusă (din total); care este în cantitate mică, în număr mic etc.; de proporții reduse; puțin. *Mă duc, zise-ndată, nițel fîn să-i cer* (ALEX.). ◆ (*adv.*) În mică măsură sau într-o oarecare măsură; întrucîtva; oarecum; numai puțin timp. *Mă oprii nițel, căci e vorba de frate-miu Mitrea* (SADOV.). <> Expr. *Nițel cîte nițel* = încetul cu încetul, puțin cîte puțin, treptat. *Se întețise ura zăcută-ntre popoare Și ura moștenită, nițel cîte nițel, Zbucnea în năvălire și măcel* (ARGH.). • pl. *-ei, -ele.* /etimol. nec.

nițelúș, -ă *adj.* Dim. al lui *nițel*. <> (*adv.*) *Vreau să stăm nițeluș de vorbă* (STANCU). • pl. *-i, -e.* /***nițel*** + *-uș*.

niu *s.m. invar.* **I 1** Cea de a treisprezecea litere a alfabetului grecesc, corespunzînd sunetului „*n*". **2** Sunetul corespunzător acestei litere (consoană nazală dentală). **3** Semn grafic pentru această literă (*ν, N*). **II 1** (*fiz.*) Simbol pentru *frecvență*. **2** (*fiz.*) Simbol pentru fiecare dintre cele trei tipuri de *neutrino*. **3** (*mec.*) Simbol pentru *viscozitate*. • /<ngr. *ν*.

niv- Elem. de compunere „zăpadă". • și *nivi-, nivo-.* /<fr. ***niv(o)-***, ***nivi-***; cf. lat. *nix, nivis*.

nivál, -á *adj.* **1** Care se referă la zăpadă; care se datorează zăpezii. **2** (*despre regimul cursurilor de apă*) Care este alimentat de zăpadă. **3** (*bot.*; *despre plante*) Care trăiește în apropierea zăpezilor permanente. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***nival***, lat. ***nivalis***, ***-e***, it. ***nivale***.

nivăție *s.f.* (*geogr.*) Acțiune specifică de modelare a reliefului, exercitată de înghețurile și dezghețurile succesive în zonele înalte ale munților. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***nivation***; cf. lat. *nix, nivis* „zăpadă".

nivél *s.n.* **I 1** Înălțimea la care se găsește un punct, o linie sau o suprafață a unui loc, a unui obiect în raport cu un plan orizontal de referință. ◆ Cotă a suprafeței libere a unei ape, măsurată față de un plan orizontal de referință sau față de nivelul zero al mării. <> *Nivelul mării* = punct situat la înălțimea mijlocie a mărilor și a oceanelor care comunică între ele, în raport cu care se măsoară toate altitudinile. *Nivel de bază* = limită sub care o apă curgătoare nu se mai poate adînci. *Linie de nivel* = linie care unește punctele suprafeței terestre cu aceeași altitudine față de o suprafață de referință; punct, suprafață care corespunde acestei linii; curbă de nivel. *Pasaj de nivel* = loc unde se încrucișează (la aceeași altitudine) o cale ferată cu o șosea. *Curbă de nivel* v. curb. *Diferență de nivel* v. diferență. *Trecere de nivel* v. trecere. <> Loc.prep. *La nivelul* = în regiunea..., în dreptul... *S-au produs leziuni la nivelul splinei*. **2** (*arhit.*) Etaj, cat. *Locuia la al treilea nivel*. **3** (*geol.*) Zonă geologică, subdiviziune stratigrafică a unui (sub)etaj geologic, care se distinge după fosilele caracteristice pe care le conține. <> (*geogr.*) *Nivel de eroziune* (sau *denudație*) = complex de forme de relief nivelate, cu aspect de platou în masivele muntoase, rezultat sub acțiunea schimbărilor climatice în perioada trecerii de la un sistem morfoclimatic la altul. **4** (*chim., fiz.*) Valoare intensivă a unei mărimi, în raport cu o valoare de referință. *Nivel de energie* (sau *energetic*) = starea energetică a unui atom al unei molecule, raportată la o anumită stare, ca stare fundamentală. **5** (*telec.*) *Nivel de transmisiune* = puterea, într-un circuit de transmisiune, considerată în comparație cu o putere ce constituie un nivel de referință socotit nivel zero și exprimată în decibeli sau neperi. **6** Fig. Stadiu, grad (de pregătire, de dezvoltare) a unei mărimi, a unei activități; treaptă; etapă; indice. *Nivelurile de abstracțiune nu se pot egaliza între două popoare* (MAIOR.). <> *Nivel de trai* = gradul de satisfacere a nevoilor materiale și spirituale ale populației unei țări, ale unor clase sau ale unei persoane în condiții istorice date. *Nivel-record* = (*după fr. „niveau-record"*) indice foarte mare la care ajunge o activitate. *Nivel-record al vînzărilor la apă minerală. Nivel de aspirație* v. aspirație. *Nivel macrosacial* v. macrosocial. *Nivel microsocial* v. microsocial. *Nivel politic* v. politic. **7** Unul dintre planurile în care un sistem este sau poate fi subcategorizat; unul dintre aspectele sub care un argument trebuie considerat, o problemă trebuie discutată etc. *La nivel universitar se discută problema numărului anilor de studii*. **8** (*lingv.*) Una dintre diferitele părți sau unul dintre diferitele planuri din care care este compus un sistem lingvistic. *Nivel fonetic. Nivel lexical. Nivel sintactic.* <> (*în sociolingvistică*) *Nivelele limbii* = diferite tipuri de uzaj, distincte după mediul socio-cultural al locuitorilor și care prezintă diferențe de ordin lexical, stilistic, semantic, morfologic, sintactic sau fonetic. **9** (*diplom.*) Rang al organelor diferitelor state care participă la o reuniune internațională. *Discuția s-a realizat la nivel de șefi de stat.* <> *Conferință la nivel înalt* v. conferință. *Tratative la nivel înalt* v. tratative. **10** (*psih.*) Operator uzual în psihologia contemporană, care indică rangul dintr-o serie cantitativă și ranguri sau stadii de dezvoltare. **II 1** (*topogr.*) Nivelmetru. **2** Mărime fizică scalară a cărei valoare se stabilește printr-o convenție. • pl. *-uri, -e.* /de la ***nivela***, prin derivare regresivă; cf. și fr. *niveau*.

nivelá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică terenuri, ziduri etc.*) A aduce la același nivel; a realiza o suprafață plană; a îndrepta, a netezi. *Munții cei mari, cu-ale lor stînci, Vreau să-i răstorn prin văi adînci, Să nivelez tot pre pămînt* (ALECS.). **2** Fig. A face să dispară diferențele, a pune pe același plan, a egaliza. *Pe toți ceilalți îi nivelează viața, - din fericire* (D. ZAMF.). **3** (*topogr.*) A măsura cu ajutorul unor instrumente speciale diferența de nivel dintre două sau mai multe puncte. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***niveler***.

nivelăre *s.f.* **1** Aducere la același nivel a unui teren, a unui zid etc.; realizare a unei suprafețe plane; îndreptare, netezire. **2** Fig. Înlăturare a diferențelor, a deosebirilor; punere pe același plan, egalizare. **3** (*topogr.*) Măsurare cu ajutorul unor instrumente speciale a diferenței de nivel dintre două sau mai multe puncte. *Ghiță îi punea să-i ajute la probele de măsurat și nivelare ce făcea* (AGÂR.). • pl. *-ări.* /v. ***nivela***.

nivelát, -ă *adj.* Care a fost supus nivelării; netezit, îndreptat; neted, egal, uniform. *Zona era nivelată.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***nivela***.

nivelatór, -oáre *adj., s.n.* **I** *adj.* Care nivelează; care face neted, uniform. <> *Plug nivelator* v. plug. <> Fig. *Unitatea relativă a limbii române se poate explica și... prin omogenitatea socială și contactul nivelator dus pe distanțe mari de păstorii migratori* (PUȘ.). **II** *s.n.* **1** Parte a unui buldozer folosită la operațiile de nivelare. **2** Mașină agricolă folosită pentru nivelarea arăturilor adînci de toamnă. • pl. *-ori, -oare.* /***nivela*** + *-tor*, după fr. *nivelateur*.

nivelăție *s.f.* Nivelare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /cf. it. *livellazione*.

nivélă *s.f.* Instrument pentru verificarea orizontalității unei piese, mașini, instalații, a verticalității unui perete în curs de construcție. <> *Nivelă cu* (sau *de*) *apă* = instrument sau dispozitiv pentru determinarea poziției (orizontale) a suprafețelor, construit pe principiul vaselor comunicante, alcătuit dintr-un tub de sticlă curbat, închis la capete, umplut cu un lichid, astfel încît, în interior, în spațiul rămas liber, să se formeze o bulă de aer.; cumpănă. • pl. *-e.* /<fr. ***nivelle***.

niveliétă *s.f.* Aparat de verificat suprafața pavajului. • pl. *-e.* /<fr. ***nivelette***.

nivelmént *s.n.* (*topogr.*) Totalitatea metodelor, procedeelor și operațiilor prin care se determină altitudinea unor puncte terestre față de o suprafață

de referință dată, în scopul reprezentării lor pe o hartă sau pe un plan. • pl. *-e.* /<fr. ***nivellement***.

nivelmétric, -ă *adj.* (*topogr.*) Care aparține nivelmentului, care se referă la nivelment. • pl. *-ci, -ce.* /***nivelmetru*** + *-ic.*

nivelmétru *s.n.* (*topogr.*) Instrument care servește la efectuarea lucrărilor de nivelment; nivel (II 1). • pl. *-e.* /***nivel*** + ***metru***.

nivi- v. niv-.

nivícol, -ă *adj.* **1** (*bot.; despre plante*) Care crește în apropierea zăpezilor permanente. **2** (*zool.; despre animale*) Care, în timpul iernii, trăiește în grupuri pe gheață sau zăpadă. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***nivicolus***.

nivideálă *s.f.* v. năvădeală.

nividí *vb. IV.* v. năvădi.

nividíre *s.f* v. năvădire.

nividít *s.n.* v. năvădit.

nividítură *s.f.* v. năvăditură.

nivo- v. niv-.

nivocárst *s.n.* (*geol.*) Procese carstice și forme produse de apa provenită din topirea zăpezii; carst nival. • pl. *-uri.* /<fr. ***nivokarst***.

nivoglaciár, -ă *adj.* (*despre regimul cursurilor de apă*) Care este alimentat de zăpezi și ghețari. • sil. *-ci-ar.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***nivoglaciaire***.

nivométric, -ă *adj.* (*meteor.*) Care ține de nivometrie, care se referă la nivometrie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***nivométrique***.

nivometríe *s.f.* (*meteor.*) Măsurare a regimului nival al cursurilor de apă. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***nivométrie***.

nivométru *s.n.* (*meteor.*) Instrument folosit pentru măsurarea cantității de zăpadă căzute pe o suprafață, într-un anumit interval de timp. • pl. *-e.* /<fr. ***nivomètre***; cf. lat. *nix, nivis* „zăpadă", gr. *μέτρον* „măsură".

nivopluviál, -ă *adj.* (*meteor.*) *Regim nivopluvial* = regim al cursurilor de apă alimentate de zăpezi și de ploi. • sil. *-vi-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***nivo-pluvial***.

nivostát *s.n.*(*hidrol.*) Regulator al nivelului apei. • /***nivo-*** + ***stat***.

nivóză *s.f.* A patra lună a calendarului republican francez (21 decembrie – 19 ianuarie). • /<fr. ***nivôse***; cf. lat. *nīvōsus, -a, -um* „de zăpadă".

níx, -ă *s.m., s.f.* (*mit.; la vechii germani*) Geniu sau nimfă a apelor; ondină. • pl. *nicși, -xe.* /<fr. ***nix, nixe***.

níxis *s.n.* (*grec.*) **1** Supărare; plictiseală. *Nixis, paraxîn și pandalii erau nuanțele gradate ale nevricalelor* (TEOD.). **2** Înțepătură, junghi. *Îmi vine așa un nixis pe la stomah* (D. ZAMF.). • pl. *-uri.* /<ngr. ***νύξις***.

nizám *s.n., s.m.* (*înv.*) **I** *s.n.* (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) **1** Ordin, dispoziție dată de o autoritate. *Un slujbaș credincios trebuie să se supuie nezamului* (FIL.). ◆ Denumire dată statutului unei bresle, în care se specificau drepturile și îndatoririle membrilor acesteia. ◆ Normă de lucru fixată printr-un regulament. **2** Organizare (a unei țări, a unei instituții etc.); orînduială. *Într-acele părți aflîndu-se pentru nizam, luă știre că craiul unguresc cel nou vine asupra lor* (VĂCĂR.). **3** Armată turcească în termen. *16 mii de oaste pentru nizamul ienicerilor* (BELD.). **II** *s.m.* **1** Soldat turc în termen. *Am înțeles că se luptă cu străşnicie, că-i căsăpesc încă nizamii acolo, în redută* (SADOV.). **2** Titlu dat suveranilor din Hyderbad (India). ◆ Persoană care poartă acest titlu. • pl. *n. -uri, m. -i.* și *nezám s.n.* /<tc. ***nizam***; cf. fr. ***nizam***.

niznái *adv.* (*pop.; fam.*) Ca și cum nu s-ar fi întîmplat nimic, n-ar ști nimic, simulînd indiferență, nepăsare, dezinteres. *A întors capu-ncolo și a început să bea din țigară știi, așa, niznai* (CAR.). <> Expr. *A se face niznai* sau (*subst.*) *a face pe niznaiul* = a se preface că nu știe nimic. *Nu are nici un rost să facă pe niznaiul* (STANCU). • /<rus. ***не знаю*** „nu știu".

nînăș, -ă *s.m., s.f.* v. naș[2].

nîvód *s.n.* v. năvod.

no[1] *interj.* (*reg.*) **1** (*introduce o prop. interog., exclam., imper.*) Ei! hei! ia! iaca! *Bună dimineața, fraților, no, da cum v-ați hodinit?* (POP.). **2** Cu valoare conclusivă. *No, dacă-i așa, caut să fac mai multe* (BĂR.). • /<magh. ***na***.

no[2] *s.n.* Dramă lirică japoneză, de factură simbolică, caracterizată printr-un conținut filosofic (budist), exprimat într-un spectacol complex care cuprinde cîntecul, poezia, dansul, pantomima și măștile, muzica instrumentală. • /<fr. ***nô*** <cuv. japonez.

noádă *s.f.* (*pop.*) Coccis. ◆ Ext. Regiune situată în jurul coccisului. ◆ (*la animale*) (Regiunea de la) rădăcina cozii. ◆ (*la păsări*) Tîrtiță. • pl. *-e.* /lat. **noda*.

noaiéu *s.n.* **1** (*electrotehn.*) Miezul de fier moale aflat în interiorul unei bobine de inducție. **2** Organ destinat rulării unei pelicule sau benzi magnetice. • pl. *-uri.* /<fr. ***noyau***.

noájă *s.f.* (*înv., reg.; urmat de determ. introduse prin prep. „de"*) Grup de animale domestice sau sălbatice. *Să poată scoate la drum toate noajele de lupi* (POP.). • pl. *-e.* /etimol. nec.

noăpte *s.f., adv.* **I** *s.f.* **1** (*în opoz. cu „zi"; uneori urmat de determ. care arată timpul cînd sau cît se petrece o acțiune*) Interval de timp cuprins între apusul soarelui și răsăritul lui, cînd este întuneric. *Mă tem să nu ne apuce noaptea pe aici* (CR.). <> *Nopți albe* v. alb. *Crucea nopții* v. cruce. *Cumpăna nopții* v. cumpănă. *Miezul nopții* sau *miez de noapte* v. miez. *Noapte polară* v. polar. *Razele nopții* v. rază. *Nopți* (sau *noapte*) *de sînziene* v. sînziană. *Viul nopții* v. viu. <> Loc.adj. *De noapte* = *a*) care lucrează, care e de serviciu în timpul nopții. *Paznicii de noapte trec cu capetele înfundate în mantale albe* (EMIN.). Δ *Sergent de noapte* v. sergent; *b*) (*despre păsări, insecte, animale etc.*) care își desfășoară activitatea în timpul nopții și doarme ziua. Δ *Pasăre de noapte* v. pasăre; *c*) ext. (*despre obiecte*) care este folosit exclusiv în timpul nopții. Δ *Cămașă de noapte* v. cămașă. *Măsuță de noapte* v. măsuță. <> Loc.adv. *Azi-*(sau *astă-*) *noapte* = noaptea trecută. *Azi noapte a plouat, ca de obicei* (MINUL.). *La noapte* = în timpul nopții următoare. *Știu că are să aibă de lucru la noapte* (CR.). *Peste* (sau *pe*) *noapte* (ori *asupra nopții*) = *a*) în timpul nopții; noaptea. *Fata împăratului... s-a sculat peste noapte, cam despre ziuă, cînd somnul este mai dulce* (ISP.); *b*) pe neașteptate, foarte repede. *Actorul a devenit peste noapte faimos. Noapte de noapte* = în fiecare noapte; mereu. *De* (*cu*) *noapte*(*a*) = foarte devreme, în zori, dis-de-dimineață. *Omul meu trebuie să meargă de noapte la moară în Dumitrița* (REBR.). *Cu noaptea-n cap* v. cap. *În cap de noapte* sau *în capul nopții* v. cap. (*Și*) *zi și noapte* (sau *nopți*) sau (*și*) *ziua și noaptea, zi noapte, zile* (*și*) *nopți, toată ziua* (*și*) *toată noaptea, noaptea și ziua, nopți și zile, din* (*de*) *zi* (*și*) *pînă-n noapte* v. zi. *Din zori și pînă-n noapte* v. zori. <> Expr. *Noapte bună!* = urare făcută cuiva înainte de culcare. *Peste-a nopții feerie Se ridică mîndra lună, Totu-i vis și armonie -Noapte bună!* (EMIN.). *Se îmbină ziua cu noaptea* v. îmbina. *A se îngîna ziua cu noaptea* v. îngîna. *Se luptă ziua cu noaptea* v. lupta. *A se scula cu noaptea în cap* v. scula. *A face noaptea zi și ziua noapte* sau *a face din noapte zi* v. zi. ◆ Ext. Timp cît soarele nu luminează. *Soarele... stătu pe loc încît trei zile n-a fost noapte* (EMIN.). ◆ Atmosfera din timpul nopții. *Noaptea era neagră și mohorîtă, noapte de toamnă* (REBR.). **2** Fig. Lipsă de lumină; întuneric, întunecime, beznă. *Ne vom ascunde în noaptea codrului umbros* (COȘB.). <> Expr. *A fi deal și noapte înaintea ochilor* v. deal. **3** Fig. Lipsă de cultură, de civilizație; stare de înapoiere. *Noaptea inculturii.* <> Expr. *Prost ca noaptea* = foarte prost. *În noaptea timpurilor* v. timp. **4** Fig. Stare de tristețe, de suferință morală, de apăsare. *Era cea dintîi licărire de nădejde care lumina în noaptea din sufletul lui* (AGÂR.). **5** Fig. (*adesea determ. prin „veșnic"*) Moarte. *Brațul tău... îl va zvîrli în vecinica noapte* (MARC.). **II** *adv.* (*în forma „noaptea" sau „nopțile"*) În (tot) timpul nopții; în fiecare noapte. *Nu trebuie să pleci acum, noaptea* (CA. PETR.). • pl. *nopți.* /lat. ***noctem***.

noátă *s.f.* v. notă.

noáten, -ă *s.m., s.f.* **1** (*pop.*) Miel sau mioară de la înțărcare pînă la doi ani. *Se coc merele domnești și iese must nou, carele sfîrîie în gură cînd îl bei după pastramă de bărbăcuț noaten* (SADOV.). <> (*adj.*) *Miel noaten.* **2** (*reg.*) Mînz de la șase luni pînă la doi sau trei ani. *Iapa... are acasă un noaten cît dînsa* (POP.). **3** (*reg.*) Lînă (neagră) de miel sau de mioară tunsă în al doilea an. *Trebuie să vă spun că la Humulești torc și fetele și băieții și se fac multe giguri de sumani, și lăi, și de noaten* (CR.). • pl. *-i, -e.* și *noátin, -ă s.m., s.f.* /lat. ***annōtinus, -a, -um*** „în vîrstă de un an".

noatenáș *s.m.* (*reg.*) Dim. al lui *noaten*. • pl. *-i.* /***noaten*** + *-aș*.

noátin, -ă *s.m., s.f.* v. noaten.

nobéliu *s.n.* (*chim.*) Element chimic, metal tranziționaln din familia actinidelor, sintetic, radioactiv (*No*). • /<fr. ***nobélium***, germ. ***Nobelium***; cf. nm. pr. Alfred *Nobel*, chimist suedez.

nobét *s.n.* (*înv.*) **1** Paradă cu muzică militară executată la curtea domnească, spre seară. *Dacă înserează, merge mehterhaneaua de face un nobet și despre doamna și la beizadele* (CRON.). **2** Schimbare. *Vezirul, trecînd în serai, merse la sultan Mustafa III, și-i dete buna vestire de nobetu împărăției ce i-a sosit* (VĂCĂR.). **3** Obicei, rînduială. *La acest veleat... vezirul scoase în taht pe sultan Ahmed II, după nobetul sultanatului* (VĂCĂR.). • pl. *-uri.* /<tc. ***nöbet***.

nóbil, -ă *adj., s.m., s.f.* **I** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care face parte din nobilime; aristocrat. *Aparținea uneia dintre cele mai nobile familii franceze* (OPR.). ◆ Spec. (*subst.*) Boier. **II** *adj.* **1** Care dă dovadă de generozitate, de cinste; care este capabil de sentimente înalte; ales; bun; curajos. *Un suflet bun și nobil se îndreaptă către cer* (EMIN.). **2** Care face cinste, care onorează, care pune într-o lumină favorabilă pe cineva. *Întreprinderea-ți fu dreaptă, a fost nobilă și mare* (ALEX.). **3** Care este distins; elegant; grațios. *Figură nobilă și melancolică* (C. NEGR.). **4** Care se distinge prin anumite caracteristici de superioritate. <> *Gaz nobil* v. gaz. *Metal nobil* v. metal. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***nōbĭlis, -e***, germ. ***nobel***, it. ***nobile***, fr. ***noble***.

nobilá *vb. I. tr.* (*înv.*) A înnobila. • prez.ind. *-ez.* /***nobil*** + *-a*.

nobiliár, -ă *adj.* Care aparține nobilimii sau nobililor, care se referă la nobilime sau la nobili; (*înv.*) nobiliar. *Ce-are a face familia mea, care nu e nobiliară, cu operele mele?* (CAR.). <> *Titlu nobiliar* v. titlu. • sil. *-li-ar.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***nobiliaire***.

nobilíme *s.f.* (*în unele țări și în epoca modernă*) **1** Categorie socială privilegiată, constituită din posesorii de feude și de titluri de noblețe ereditare; aristocrație, (*înv.*) noblețe (4). *Contele Adam făcea parte din nobilimea veche* (VORN.). **2** Nobilii dintr-o epocă, dintr-o regiune, dintr-o localitate. *Toată nobilimea era la biserică* (C. NEGR.). **3** Noblețe (1). *Boierii... n-aveau noblimea feudală* (BĂLC.). • /***nobil*** + *-ime*.

nobilíssim *s.m.* (*ist.*) Înalt demnitar bizantin care urma în ierarhie după împărat. • /<lat. ***nobilissimus***.

nobilissimát *s.n.* (*ist.*) Demnitate de nobilissim. • /<lat. ***nobilissimatus***.

nobilitá *vb. I. tr.* A face cunoscut, vestit. • prez.ind. *-ez.* /<lat. ***nobilitare***.

nobilitár, -ă *adj.* (*înv.*) Nobiliar. • pl. *-i, -e.* /cf. fr. *nobiliaire*.

nobilitáte *s.f.* (*înv.*) Noblețe (1). • pl. *-ăți.* /<lat. ***nōbĭlitas, -atis***, it. ***nobil***(***i***)***tà***, germ. ***Nobilität***.

noblétă *s.f.* v. noblețe.

noblețe *s.f.* **1** Calitate de nobil, rang sau titlu de nobil; nobilime (3), (*înv.*) nobilitate. *Catîrul unui părinte, Cu proastele lui cuvinte, Noblețea își lăuda* (ALEX.). **2** Caracter nobil; atitudine, însușire morală superioară; generozitate, mărinimie, cavalerism. *Admirabilă, noblețea omului* (IBR.). **3** Distincție, eleganță. *La exterior, simplicitate și noblețe romană* (OPR.). **4** (*înv.*) Nobilime (1). *Acești nobili români se bucurau de toate privilegiile nobleței maghiare* (XEN.). • și *noblétă s.f.* /<fr. ***noblesse***.

noc *s.m.* v. nuc.

nociceptív, -ă *adj.* (*med.*) Care se referă la stimulațiile provenite de la agenții nocivi pentru organism la nivelul pielii sau al mucoaselor. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***nociceptif***.

nociceptór *s.m.* (*med.*) Receptor al stimulațiilor externe sau interne dureroase. • pl. *-i.* /<fr. ***nocicepteur***.

nocicépție *s.f.* (*med.*) Senzație inițială la contactul cu stimulul dureros. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***nociception***.

nocív, -ă *adj.* Care este vătămător, dăunător (pentru sănătate); distrugător. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***nocif***, lat. ***nŏcīvus, -a, -um*** <*nocĕre* „a face rău".

nocivitáte *s.f.* Faptul de a fi nociv; caracter nociv. *Nocivitatea țigărilor.* • /<fr. ***nocivité***.

noct- Elem. de compunere „noapte, nocturn". • și *nocti-*. /<fr. ***noct***(***i***)**-**; cf. lat. *nox, noctis* „noapte".

noctambúl, -ă *s.m., s.f* **1** (*med.*) Somnambul. **2** Fig. (*fam.*) Persoană care își pierde nopțile (în petreceri). *Toți noctambulii din sala de bacara* (EFT.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***noctambule***; cf. lat. *noctambulus* <*nox, noctis* „noapte", *ambulare* „a merge".

noctambulísm *s.n.* (*med.*) Somnambulism. • /<fr. ***noctambulisme***.

nocti- v. noct-.

noctiflór, -ă *adj.* (*bot.; despre plante*) Care înfloreşte sau care se deschide în timpul nopţii. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***noctiflorus, -a, -um***.

noctilúca *s.m.* (*zool.*) Specie de protozoar marin, cu corpul sferic, gelatinos, străveziu şi fosforescent, prevăzut cu un flagel şi cu un tentacul (*Noctiluca miliaris*). • /<fr. ***noctiluque***; cf. lat. *noctĭlŭca, -ae* „care luminează noaptea".

noctúrn, -ă *adj., s.f.* **I** *adj.* **1** Care se face sau se petrece noaptea; de noapte, în timpul nopţii. *Veneau de la o petrecere nocturnă* (EMIN.). <> *Cecitate nocturnă* v. cecitate. <> Loc.adj., adv. *În nocturnă* = (*despre unele competiţii sportive*) (care se desfăşoară) în timpul nopţii. *Meciul de fotbal s-a jucat în nocturnă.* **2** (*zool.; despre păsări răpitoare, animale, insecte etc.*) Care îşi desfăşoară activitatea în cursul nopţii şi doarme ziua. **3** (*bot.; despre flori*) Care nu se deschide decît noaptea. **II** *s.f.* **1** (*muz.*) Compoziţie muzicală, vocală sau instrumentală, cu un caracter liric, melancolic, meditativ, frecventă în sec. 18 şi 19. *O nocturnă de Chopin* (TEOD.). **2** (*sport*) Competiţie sportivă care are loc în timpul serii. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***nocturne***, lat. ***nocturnus, -a, -um***.

nod *s.n.* **1** Punct în care se leagă două fire, două sfori, două fişii de pînză etc. ca să formeze un singur fir, o singură sfoară etc.; loc de-a lungul sau la capătul unui fir, al unei sfori, al unei fişii de pînză etc., unde s-a făcut un ochi prin care s-a petrecut unul dintre capete şi s-a strîns tare; legătură obţinută astfel. *Pe patul lor lat... văzu o bocceluţă neagră, strînsă bine cu un nod* (E. BAR.). <> Loc.adj. *În noduri* = încîlcit, încurcat. *O, tu crai cu barba-n noduri ca şi cîlţii cînd nu-i perii, Tu în cap nu ai grăunţe, numai pleavă şi puzderii* (EMIN.). <> Expr. *A lega paraua cu zece noduri* v. lega.

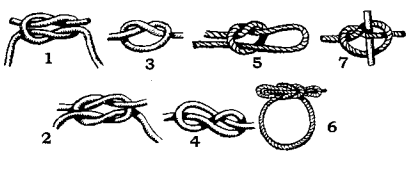

Noduri (1) *marinăreşti*

1. Nod lat. *5.* Nod de scaun simplu.
2. Nod de văcar. *6.* Nod de scaun dublu.
3. Jumătate de nod. *7.* Nod de banc/ de fungă.
4. Nod în formă de 8.

2 (*înv., pop.*) Articulaţie, încheietură (a degetelor). **3** Proeminenţă pe trunchiul unui arbore, pe tulpina unei plante sau la încheietura unui cotor; punct de unde încep să crească crengile pe tulpină sau frunzele pe lujer. *Nu-i uşor să găseşti un stejar şi drept şi fără noduri şi atît de lung* (TUD.). <> Expr. *A căuta* (sau *a găsi*) (cuiva) *nod în papură* = a căuta sau a găsi cu orice preţ greşeli, cusururi; a învinovăţi pe nedrept. *Ce tot îi cauţi băiatului nod în papură?* (STANCU). ◆ Porţiune mică, rotundă, compactă, foarte tare, într-o bucată de lemn, într-o scîndură, reprezentînd locul de ramificaţie a crengilor pe trunchi. *Începu să numere fibrele mesei de stejar în faţa căreia sta, urmărindu-le cum şerpuiesc ocolind nodurile* (ARD.). ◆ Aglomerare locală de material în masa unui corp, cu o structură mai compactă sau de culoare diferită faţă de rest. **4** (*anat.*) *Nod vital* = punct situat în bulbul rahidian, corespunzînd centrului mişcărilor respiratorii, lezarea căruia produce moartea prin oprirea respiraţiei. (*pop.*) *Nodul gîtului* (sau *al gîtlejului, al beregatei* etc.) = mărul lui Adam. *Rezemat cu ceafa în perete şi lăsînd să se vadă în gulerul prea larg nodul beregatei* (CE. PETR.). **5** (*med.*) Umflătură, tumoare, nodozitate, nodul rezultat dintr-o stare patologică. *Nodul din sînul stîng era acum cît o corcoduşă de mare şi lipit de piele* (CA. PETR.). **6** Fig. (*adesea urmat de determ. ca „în gît", „în piept" etc.*) Senzaţie de sufocare pe care o are cineva cuprins de o emoţie sau de o enervare puternică. *Simt o gîdilitură în furca pieptului şi un nod care se ridică înfigîndu-se în gîtlej* (BART). <> Expr. *A înghiţi* (*cu* sau *la*) *noduri* = *a)* a suporta greu, cu amărăciune o durere, o umilinţă (fără a putea spune nimic). *Moartea atunci, înghiţind noduri, porneşte prin dumbrăvi, lunci şi huceaguri, supărată ca vai de capul ei* (CR.); *b)* a mînca în silă, cu mare greutate. din cauza unui necaz, a unei supărări. *Tăcut, am înghiţit mîncarea cu noduri* (STANCU). **7** Intersecţie a două sau a mai multor căi de comunicaţie, avînd direcţii diferite; element al unei reţele de comunicaţie care poate constitui sursa sau destinaţia semnalelor transmise prin reţea. <> *Nod de cale ferată* = punct de intersecţie a cel puţin trei linii principale de cale ferată, prevăzut cu instalaţii speciale de tranzit, de desfacere sau de cuplare a unor vagoane, de încărcare şi descărcare a mărfurilor etc. *Nod rutier* = loc de întîlnire a mai multor şosele importante. **8** Loc de legătură, de întretăiere, de întîlnire a două sau a mai multor elemente ale unui mecanism, ale unei construcţii etc. **9** (*geom.*) Punct dublu al unei curbe, în care aceeaşi ramură a curbei se intersectează pe ea însăşi. **10** (*fiz.*) Fiecare dintre punctele în care sînt dispuşi atomii, ionii sau moleculele unei reţele cristaline. ◆ Punct dintr-un sistem de unde staţionare, în care amplitudinea oscilaţiei are mereu o valoare nulă. **11** (*astron.*) Fiecare dintre cele două puncte în care orbita unui astru intersectează planul eclipticei. <> *Nod ascendent* v. ascendent. *Nod descendent* v. descendent. **12** Loc sau centru geografic ori geologic cu anumite caracteristici, deosebit faţă de împrejurimi. <> *Nod hidroenergetic* = ansamblu format de o centrală hidroelectrică şi construcţiile hidrotehnice aferente. *Nod orografic* v. orografic. **13** Fig. (*înv.*) Legătură de prietenie, relaţie între două sau mai multe persoane. *Din minutul acela dragostea cea prietenească îi uneşte cu nodul acela* (BELD.). **14** Fig. Punct esenţial, de importanţă capitală, de care depinde rezolvarea unei probleme; dificultate, greutate. *Ce bine ar fi rezultat... dacă astăzi... am fi avut dinaintea noastră două proiecte menite a dezlega nodul!* (KOGĂL.). <> *Nod gordian* v. gordian. Δ Expr. *A tăia nodul gordian* v. gordian. **15** Fig. Moment culminant în desfăşurarea acţiunii unei opere literare. **16** (*mar.*) Unitate de măsură pentru viteză, folosită în navigaţia maritimă, egală cu viteza unui vas care parcurge o milă marină (1852 m) pe oră, adică 0, 514 m/s. *Ce viteză avem, căpitane? – Cred că 20 de noduri pe oră!* (SEBAST.). • pl. *-uri.* /lat. ***nōdus, -i***; cf. şi fr. *noeud*, engl. *node*.

nodál, -ă *adj.* **1** Care se referă la locul de intersecţie a mai multor căi de comunicaţie, artere, ligamente etc. **2** Fig. Care constituie punctul crucial al unui lucru, al unei probleme etc.; fundamental, esenţial. *Centrul nodal al oricărei preocupări* (IORD.). • pl. *-i, -e.* /<fr., engl. ***nodal***; cf. lat. *nodus* „nod".

nodiflór, -ă *adj.* (*bot.; despre plante*) Cu flori care dau din noduri. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***nodiflorus, -a, -um***.

nodîlcă *s.f.* v. modîlcă.

nodorós, -oásă *adj.* v. noduros.

nodós, -oásă *adj.* (*med.*) Care are noduri. <> *Eritem nodos* = simptom al anumitor boli (contagioase), caracterizat prin apariţia pe piele a unor noduli tari sau a unor băşicuţe seroase. • pl. *-oşi, -oase.* /***nod*** + *-os*; cf. lat. *nōdōsus, -a, -um*.

nodozitáte *s.f.* **1** (*biol.*) Formaţie noduroasă accidentală sau patologică pe organele plantelor sau animalelor. ◆ (*bot.*) Spec. Formaţie patologică secundară, rezultată din înmulţirea celulelor rădăcinilor de leguminoase în urma infectării cu bacterii din genul *Rhizobium*. **2** (*med.*) Orice proeminenţă patologică circumscrisă, rotunjită şi dură. **3** (*med.*) Nodul. **4** Ridicătură mică, rotunjită, pe suprafaţa unui obiect. • pl. *-ăţi.* /<fr. ***nodosité***, lat. ***nōdōsitas, -atis***.

nodúl *s.m.* **I 1** (*med.*) Strucură componentă a ţesutului nodal al inimii. **2** Leziune granulomatoasă, adesea rotundă, de obicei dură a unui viscer (plămîni, inimă), a pielii, a ţesuturilor subcutanate sau osteoarticulare. **3** Termen descriptiv pentru opacităţile pulmonare radiologice. **4** Formaţiune anatomică cu formă sferică sau ovoidală, care apare în diverse părţi ale corpului, în unele boli cronice. **II** (*geol.*) Mică masă de piatră cuprinsă într-o zonă mai puţin dură. • pl. *-i,* (*pop.*) *n. -e.* /<fr. ***nodule***, lat. ***nōdŭlus, -i*** „nod".

nodulár, -ă *adj.* **1** (*med.*) Cu noduli; cu aspect de nodul. **2** (*metalurg.*) *Fontă nodulară* = fontă modificată, în care masa de bază este formată din perlită sau ferită, iar grafitul are formă de noduli. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***nodulaire***.

noduléţ *s.n.* Dim. al lui *nod*; noduţ. ◆ Fig. Copil mic. *Se deschide de perete uşa odăii... prin care năvăleşte o droaie de copii, băieţaşi, fetiţe şi noduleţe mici* (BRĂT.). • pl. *-e.* /***nod*** + *-uleţ*.

noduli- Elem. de compunere „nodul". • /<fr. ***noduli-***; cf. lat. *nōdŭlus, -i* „nod mic".

nodulifórm, -ă *adj.* Care are forma unor noduli. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***noduliforme***.

nodulizáre *s.f.* (*metalurg.*) Proces de separare sub formă de noduli a grafitului din fonta lichidă. • /***nodul*** + *-iza*.

nodurár *s.n.* (*ţes.*) Parte a războiului de ţesut, alcătuită dintr-un fuscel gros legat de fusul sau de sulul dindărăt şi de care se prind capetele urzelii cînd se înveleşte pînza. • pl. *-e.* /***nod*** + *-urar*.

nodurós, -oásă *adj.* **1** (*despre sfori, aţe, ţesături etc.*) Care are (multe) noduri. **2** (*despre arbori, lemne, diverse plante*) Cu noduri, plin de noduri; cioturos. *Un stejar lăsa braţe noduroase şi bătrîne peste un norod de dediţei* (GAL.). **3** (*despre fiinţe sau părţi ale corpului lor*) Cu articulaţii proeminente sau cu proeminenţe; ciolănos. *Erau nişte voinici noduroşi care se plimbau prin munţi ca pe moşia lor* (AGÂR.). **4** (*despre obiecte*) Care are părţi proeminente, îngroşate, asperităţi. *Hîrîită, noduroasă, stă în colb rîşniţa veche* (EMIN.). **5** Fig. Care este grosolan, necioplit. *Vreo cîteva vorbe trînti... D-ale nodoroase, ca nişte ciomege* (PANN). • pl. *-oşi, -oase.* şi (*pop.*) *nodorós, -oásă adj.* /***nod*** + *-uros*.

nodúţ *s.n.* Noduleţ. • /***nod*** + *-uţ*.

noemátic, -ă *adj.* Care ţine de noemă, care se referă la noemă. • sil. *no-e-.* pl. *-ci, -ce.* /<it. ***noematico***.

noémă *s.f.* **1** (*în filosofia fenomenologică a lui Husserl*) Termen care desemnează obiectul gîndirii, conţinutul ideii, datul intuiţiei, conţinutul unui enunţ. **2** (*lingv.*) Semnificatul unui glosem. • /<fr. ***nœme***; cf. gr. *νόημα* „gînd, gîndire" <*νοέω* „a gîndi".

noésis *s.f.* (*filos.*) **1** (*la Platon*) Cunoaşterea raţională a ceea ce este general şi etern. ◆ (*la Aristotel*) Gîndirea intuitivă. **2** (*în fenomenologia lui Husserl*) Actul gîndirii; termen care desemnează forma judecăţii, caracterul formal al enunţului. • şi *noéză s.f.* /<it. ***noesi***, fr. ***noèse***; cf. gr. *νόησις* „gîndire, inteligenţă".

noétic[1], -ă *adj.* (*filos.*) Care se referă la noetică, la aspectul intelectual al gîndirii sau la noemă. • pl. *-ci, -ce.* /<it. ***noetico***, fr. ***noétique***, germ. ***noetisch***; cf. gr. *νοητικός* „gînditor".

noétic[2], -ă *adj.* Care se referă la Noe şi la epoca biblică respectivă; care s-a petrecut în timpul lui Noe. • pl. *-ci, -ce.* /<it. ***noetico***.

noétică *s.f.* (*filos.*) Studiul gîndirii; gnoseologie; epistemologie. • /<germ. ***Noetik***.

noéză *s.f.* v. noesis.

nogái, -áie *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populaţia mongolă turcizată răspîndită în diverse regiuni dintre Marea Caspică, Marea Neagră şi Marea Azov, iar în trecut şi în Crimeea şi Bugeac, sau care este originară de acolo; (*la pl. m.*) populaţie care locuia sau locuieşte în aceste regiuni. **2** *adj.* Care aparţine nogailor, care se referă la nogai; care este originar din aceste regiuni. • pl. *nogai, -aie.* şi (*înv.*) *nohái, -áie s.m., s.f., adj.* /de la nm. pr. ***Nogai***, conducător militar mongolo-tătar.

nohái, -áie *s.m., s.f., adj.* v. nogai.

nohót *s.m.* v. năut.

nohút *s.m.* v. năut.

nohutíu, -íe *adj.* v. năutiu.

noi *pron.pers. 1 pl.* **I** (*la nom.; înlocuieşte numele sub., desemnînd persoana care vorbeşte şi persoana sau persoanele pe care acesta şi le asociază în vorbire*) *Noi sîntem puşi pe treabă* (TUD.). <> (*în corelaţie cu alte pron.pers., indică paralelismul sau opoziţia*) *Ea tăcută, noi tăcuţi* (HOG.). **II** (*la dat.; înlocuieşte numele unui compl. indir.*) **1** (*în formele neacc. „ne", „ni", precedă pred.*) *Ne cereaţi firimituri la geam* (ARGH.). *Ni-l arătă pe Tudorache cu mîna* (STANCU). <> (*cînd vb. este la conjunct. sau la inf., pron. este aşezat între „să", „a" şi vb.*) *Prefectul trebuie să ne dea cheia comediei ăştia* (CAR.). **2** (*forma acc. „nouă" este urmată de una dintre formele neacc. „ne", „ni", care reia compl. indir. exprimat prin forma acc.*) *Nouă ni-e frică de trădare* (CAR.). <> (*forma neacc., aşezată înaintea pred. este urmată de forma acc., care este aşezată după pred.; adesea cu intercalarea adv. „şi", care subliniază compl. indir.*) *Apoi ce strică dacă ne vei spune şi nouă?* (ISP.). **3** (*înv.; în forma acc. „nouă"*) *Fii nouă, deopotrivă*

surorâ și străină (ARGH.). **III** (*la dat.; în formele neacc. „ne", „ni", cu val. de dat. etic*) *Cum ni l-au sfîrtecat nelegiuiții!* (SADOV.). **IV** (*la dat., în formele „ne", „ni", cu val. pos.*) *Grîul ni se coace Mai repede-n războaie decît în timp de pace?* (ARGH.). **V** (*la ac.; înlocuiește numele unui compl. indir.*) **1** (*în forma acc.; precedat de prep. „pe", așezat după vb.*) *Mama... s-a mîniat pe noi!* (GAL.). ◇ (*înv.; neprecedat de prep. „pe"*) *Au iubit el noi* (N. T. 1648). **2** (*în forma neacc. „ne"; precedă pred.*) *O lume-ntreagă... ne cheamă* (DENS.). ◇ (*cînd vb. este la conjunct. sau la inf., pron. este așezat între „să", „a" și vb.*) *Vrei... să ne zvîrlă baba pe drum?* (CR.). **3** (*forma acc., precedată de prep. „pe", este urmată de forma neacc. „ne", fiind plasate înaintea vb.*) *Pe noi ne-a atras ce părea suprafiresc* (M. I. CAR.). ◇ (*forma neacc. „ne", precedă forma acc.*) *Du-te, doamne, scapă-ți viața și lasă-ne pe noi* (SADOV.). **VI** (*la ac.; în forma acc.; precedată de diferite prep., adv., înlocuiește numele unui atr., al unui compl. indir., al unui circ. de loc etc.*) *Ea se uită la noi* (ALEX.). *De ce ascunzi de noi izvorul mîhnirilor tale, tată?* (ISP.). ◇ Loc.adv. (*Pe*) *la noi* = *a*) acasă; în casa noastră. *Ședeam pe prag la noi* (COȘB.); *b*) în părțile noastre. *Eu trimite-voi Ce-i mai mîndru pe la noi* (EMIN.); *c*) în țara noastră. *La noi o băutură tradițională este țuica.* ◇ Expr. *Ca pe noi* = așa cum trebuie; foarte tare. *Nu puteau scăpa bietele mîțe din mîinile noastre, pînă ce nu ne zgîrîiau și ne stupeau, ca pe noi* (CR.). *Noi între noi* sau *noi înde noi* = între ai noștri, între cei cunoscuți. *Eram numai noi înde noi* (CR.). **VII** (*la dat. sau la ac., în forma neacc. „ne", cu val. de pron.refl.*) **1** (*la dat.*) *Ne-om da sărutări pe cale* (EMIN.). ◇ (*cînd vb. este la conjunct. sau la inf., pron. este așezat între „să", „a" și vb.*) *Vrei să ne-aprindem paie în cap?* (CR.). **2** (*la ac.*) *O trăsură trece pe dinaintea berăriei unde ne aflăm la o masă* (CAR.). ◇ (*cînd vb. este la conjunct. sau la inf., pron. este așezat între „să", „a" și vb.*) *Să ne retragem, te rog* (MACED.). **VIII 1** (*la nom.; în stilul oficial-administrativ, urmat de apoz., folosit ca pl. al autorității*) Eu. *Noi, comisarul secției 55* (CAR.). **2** (*ca pl. al modestiei, folosit de autori*) *a*) (*la nom.*) *Noi am socotit însă că astfel de rezumate nu și-ar avea rostul* (ROSET.). *Mulțumim celor care ne-au ajutat.* ◇ (*în vorbirea pop. și fam.*) *Noi, nu bănuiți, cucoane, mai avem și altă treabă* (PER.); *b*) (*la dat.; în formă neacc.*) *Explicația dată... nu ni se pare satisfăcătoare.* • dat. *nouă, ne, ni*; ac. (*pe*) *noi, ne.* /lat. ***nos***.

noián *s.n.* **1** (*urmat de determ. introduse prin prep. „de"*) Cantitate, volum mare din ceva; belșug. *Se înecase în noianul de verdeață* (HOG.). ◇ Fig. *Carbonizate flori, noian de negru* (BACOV.). ◆ Mulțime, număr mare de ființe, de lucruri, de fenomene etc. (de aceleași fel). *Ploaia cădea măruntă pe stradele nepavate ale Bucureștilor, ce se trăgeau strîmte și noroioase pin noianul de case mici și rău zidite* (EMIN.). **2** Întindere mare de apă; nemărginire, imensitate. *Fu prăpastie? genune? Fu noian întins de apă?* (EMIN.). **3** Haos, hău, abis, genune. *Așteptam pe fiece minut să mă prăbușesc în noianul gol și fără fund de subt picioarele mele* (HOG.). ◇ Fig. *Din a neștiinței noianuri scăpînd* (C. NEGR.). • pl. *-e, -uri.* /cf. alb. *ujan(ë)*.

noiémbrie *s.m. invar.* A unsprezecea lună a anului, care urmează după octombrie și are 30 de zile; (*pop.*) brumar. *Privi calendarul de pe biroul plin de hîrtii: 2 noiembrie* (E. BAR.). • sil. *-bri-e.* și *noiémvrie*, (*înv., reg.*) *novémbre s.m. invar.* /<slav. **ноѣмврь**, **ноємврнн** <m.gr. *νοέμβριος*.

noiémvrie *s.m. invar.* v. noiembrie.

nóimă *s.f.* **1** Înțeles, sens, conținut (al unui cuvînt sau enunț); tîlc; rost. *Chemă pe grădinar să-i spuie ce noimă să aibă florile ce trimisese fetelor sale* (ISP.). ◇ Loc.adj., adv. *Cu noimă* = logic, cu judecată; înțelept, cuminte. *Auzi boierul asemenea vorbe cu noimă* (ISP.). *Fără (nici o) noimă* = fără sens; prostesc, absurd. *Mă privi și mă văzu mirat de acea întrebare fără noimă* (SADOV.). ◇ Expr. *A nu avea (nici o) noimă* = a fi fără sens, absurd. *Condamnă muzica clasică, care n-ar avea nici o noimă* (I. NEGR.). **2** (*pop.*) Menire, țel, scop; justificare; motiv, cauză. *Dacă ești d-ta vecinul din față, ai trebui să-nțelegi noima scrisorii mele* (ALECS.). **3** Simbol, convenție. *Se petrifică unul în sclav, altu-mpărat, Acoperind cu noime sărmana lui vieață* (EMIN.). • pl. *-e.* /<ngr. ***νόημα***.

noíme *s.f.* A noua parte dintr-un întreg împărțit în părți egale. • pl. *-i.* /***nouă*** + *-ime*.

noiós, -oásă *adj.* v. neios.

noíță *s.f.* Pată mică albă, care apare uneori pe unghiile degetelor de la mînă. • pl. *-e.* /***nou*** + *-iță*.

nojíță *s.f.* **1** (*mai ales la pl.*) Cureluș sau șiret din piele, din lînă, din sfoară etc., cu care se leagă opincile de picior. *Era îmbrăcat curat... cu opinci frumos aduse la vîrfuri și cu nojițele negre de păr de cal înfășurate des* (SADOV.). **2** (*reg.*) Fiecare dintre găurile opincii, prin care se petrece nojița (1). • pl. *-e.* și *năjíță s.f.* /<bg. ***ножица***, srb. ***nožica***.

nom *s.m.* (*în antic. greacă*) Cîntec religios pentru solist, acompaniat de citară sau de fluier, adresat unui zeu și alcătuit dintr-o invocație, o povestire mistică din viața acestuia și o rugăciune. • pl. *-i.* /<fr. ***nome***; cf. gr. *νόμος* „cîntec".

nomád, -á *adj., s.m., s.f.* **I** *adj., s.m., s.f* (Persoană, colectivitate) care nu are o așezare stabilă, permanentă; care se mută dintr-un loc în altul; nestatornic, rătăcitor. *Era un popor nomad* (HEL.). ◇ (*subst.*) *Nomazii de acolo mii de ani au viețuit numai în corturi, purtîndu-și turmele în pășuni* (SADOV.). **II** *adj.* **1** Care este caracteristic nomazilor. *Trai nomad.* **2** (*despre animale*) Care schimbă zona climatică în funcție de sezon. • pl. *-zi, -de.* /<fr., it. ***nomade***, lat. ***nŏmas, -dis***; cf. gr. *νομάς, -άδος* „care rătăcește".

nomadísm *s.n.* **1** Mod de viață al unei colectivități umane (trib, uniune de triburi, popor), caracterizat prin lipsa unor așezări stabile. **2** (*psih.*) Sindrom patologic la unii psihopați, care se manifestă prin instabilitatea domiciliului. • /<fr. ***nomadisme***.

nomadizá *vb. I. intr.* A duce o viață nomadă. • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***nomadiser***.

nomadizánt, -ă *adj.* Care duce viață de nomad. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***nomadisant***.

no man's land [,nəumens'lend] *s.n.* Fîșie de pămînt aflată între liniile cele mai înaintate ale beligeranților; zonă-tampon între frontiere. ◆ Fig. Teren neutru; țara nimănui. • /<engl. ***no man's land***.

nomárh *s.m.* (*în Egiptul antic*) Guvernator al unei nome[2]. • pl. *-i.* /<fr. ***nomarque***; cf. gr. *νομός* „nomă", *ἄρχω* „a conduce".

nómă[1] *s.f.* (*med.*) Stomatită cangrenoasă, specifică, de obicei, copiilor subnutriți și adulților slăbiți, care apare în urma unei infecții și care afectează membrana mucoasă de la colțul gurii, cuprinzînd apoi buzele și fața, manifestîndu-se și prin scurgerea unui lichid cu miros neplăcut. ◆ Rană cangrenoasă pe mucoasa cavității bucale, care distruge gingiile, limba și, uneori, oasele. • pl. *-e.* /<fr. ***noma***; cf. gr. *νομή* „ulcerație".

nómă[2] *s.f.* **1** (*în Egiptul antic*) Diviziune teritorial-administrativă. *În Egipt, fiecare nomă adora un zeu deosebit* (XEN.). **2** (*în Grecia actuală*) Circumscripție administrativă. • pl. *-e.* /<fr. ***nome***; cf. gr. *νομός*.

nomenclatór *s.n.* Carte, broșură, listă care cuprinde nomenclatura (oficială) dintr-un domeniu al științei, al tehnicii, al economiei etc. sau enumerarea sortimentelor produselor ori a grupurilor de produse, clasificate după un anumit criteriu. • pl. *-oare.* /<fr. ***nomenclateur***, lat. ***nōmenclator, -atoris***.

nomenclatóric, -ă *adj.* Nomenclaturistic. • pl. *-ci, -ce.* /***nomenclator*** + *-ic*.

nomenclatúră[1] *s.f.* **1** Totalitatea termenilor întrebuințați într-o știință, într-o anumită specialitate, într-un anumit domeniu de activitate etc., de obicei organizați metodic. *Poezia nu este... nici o nomenclatură botanică ori mineralogică* (MACED.). **2** Listă, catalog etc. cuprinzînd termeni, titluri de opere, nume proprii, denumiri ale obiectelor, în special din domeniul tehnicii (unelte, utilaje, sortimente de produse) etc., organizate după anumite criterii. **3** *Nomenclatură binară* (sau *binominală*) = sistem inițiat de Plinius cel Bătrîn, perfecționat și generalizat de C. Linné, care constă în atribuirea a două nume organismelor: unul care denumește genul și celălalt specia. **4** Schemă de organizare a unei instituții, conținînd enumerarea posturilor sau a filialelor care se află în subordinea, sub tutela sa. ◆ Ext. Totalitatea persoanelor care ocupă diferite funcții în cadrul acestei scheme. **5** (*peior.*) Categorie privilegiată a vîrfurilor politice într-un regim dictatorial, care a acaparat puterea politică și economică absolută, beneficiind de mari avantaje. • pl. *-i.* /<fr. ***nomenclature***, lat. ***nōmenclātūra, -ae***, germ. ***Nomenklatur***.

nomenclatúră[2] *s.f.* **1** (*în URSS*) Totalitatea posturilor de conducere ale organelor de partid și de stat; lista persoanelor recomandate să ocupe aceste posturi; ext. clasă privilegiată (alcătuită din demnitarii sovietici). **2** Clasă socială dominantă prin funcțiile în partid și (sau) în statul comunist, beneficiind de importante privilegii; ansamblul demnitarilor unui regim (comunist). • /<rus. ***номенклатура***; cf. fr. *nomenclature*, it. *nomenclatura*.

nomenclaturísm *s.n.* Sistem bazat pe nomenclatură[2]. • /***nomenclatură*** + *-ism*.

nomenclaturíst, -á *s.m., s.f.* Persoană care face parte din nomenclatură[2]. • pl. *-iști, -iste.* /***nomenclatură*** + *-ist*.

nomenclaturístic, -ă *adj.* Care aparține nomenclaturii[1], care se referă la nomenclatură[1]; nomenclatoric. • pl. *-ci, -ce.* /***nomenclatură*** + *-istic*.

nominál, -ă *adj.* **1** Care se referă la nume; care indică un nume; pe nume; după nume; pe care e scris numele titularului; nominativ. *La apelul nominal, lipsi* (BOL.). ◇ (*adv.*) *Încă nu probozise nominal pe nimeni în biserică* (REBR.). ◆ Care figurează (numai) cu numele; care este de formă. *Cifrele acestea erau pur nominale* (OȚETEA). **2** (*econ.*) *Valoare nominală* = valoare indicată pe o acțiune, pe un bilet de bancă, monedă, timbru etc. (care uneori nu corespunde cu valoarea reală); valoare oficială. (*tehn.*) *Putere* (sau *valoare*) *nominală* = putere pentru care a fost conceput un anumit sistem tehnic. ◆ Care este calculat în bani. **3** (*gram.*) Care face parte din categoria numelui, care ține de categoria numelui, care se adaugă la nume; care formează un nume; de nume. ◇ *Flexiune nominală* = flexiunea părților de vorbire declinabile; declinare. *Flexiunea nominală în limba engleză* (GRAUR). *Predicat nominal* v. predicat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***nominal***, lat. ***nōmĭnalis, -e*** <*nomen, -inis* „nume".

nominalísm *s.n.* **1** (*în filos. medievală; în opoz. cu „realism"*) Curent care susține că numai lucrurile individuale au existență reală, noțiunile generale fiind doar simple cuvinte, nume ale lucrurilor și neexistînd independent de ele; terminism. **2** (*econ. polit.*) Teorie care susține în mod eronat că banii nu sînt o marfă, nu au valoare intrinsecă, ci doar una convențională, nominală, fiind doar o unitate de calcul. • /<fr. ***nominalisme***<lat. *nomen, -inis* „nume".

nominalíst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al nominalismului. **2** *adj.* Care aparține nominalismului sau nominaliștilor, care se referă la nominalism sau la nominaliști. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***nominaliste***.

nominalizá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică produse*, ext., *anumite obligații*) A indica, a denumi, a specifica ceva în mod concret, pe nume. **2** (*compl. indică oameni sau creații artistice*) A propune, a desemna pentru participarea la un concurs sau pentru un premiu. *Filmul renumitului regizor a fost nominalizat la premiile Oscar.* • prez.ind. *-ez.* /***nominal*** + *-iza*; cf. fr. *nominaliser*.

nominalizáre *s.f.* **1** Indicare, denumire, specificare a ceva în mod concret, pe nume. **2** Propunere, desemnare a unei persoane, a unei creații artistice pentru participarea la un concurs sau pentru un premiu. • pl. *-ări.* /v. ***nominaliza***.

nominalizát, -á *adj.* **1** (*despre produse*, ext., *despre anumite obligații*) Care este specificat în mod concret, pe nume. **2** (*despre oameni sau despre creații artistice*) Care a fost desemnat pentru participarea la un concurs sau pentru un premiu. • pl. *-ți, -te.* /v. ***nominaliza***.

nominalizátor *s.m.* (*gram.*) Afix care permite transformarea unui verb sau a unui adjectiv în substantiv. • pl. *-i.* /<fr. ***nominalisateur***.

nominatív, -á *s.n., adj.* **1** *s.n.* (*gram.*) Caz al flexiunii nominale a cărui funcție specifică este aceea de subiect și care este considerat forma de bază a substantivului. **2** *adj.* Nominal (1). ◇ (*fin.*) *Obligație nominativă* = obligație pe care este scris numele creditorului. *Obligațiile dispăgubirei vor fi nominative* (RUSSO). • pl. *-i, -e.* /<lat. ***nōmĭnatīvus***, fr. ***nominatif***.

nominație *s.f.* (*înv.*) Numire într-o slujbă, într-un post. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *nominațiúne s.f.* /<fr. ***nomination***, lat. ***nōmĭnatĭo, -onis***.

nominațiúne *s.f.* v. nominație.

nomo[1]**-** Elem. de compunere „lege, regulă, normă"; „care dirijează, care conduce". • /<fr. ***nomo-***; cf. gr. *νόμος* „lege".

nomo²- Elem. de compunere „păşune". • /<fr. ***nomo-***; cf. gr. *νομός*.

nomocanón *s.n.* Colecţie de legi imperiale bizantine şi de canoane ale sinoadelor bisericeşti. *Nomocanonul lui Aristin* (AX.). • pl. *-oane*. /<ngr. ***νομοκάνων, νομοκάνονας***.

nomofíl, -ă *adj.* (*bot.*; *despre plante*) Care creşte pe păşuni. • pl. *-i, -e*. /***nomo²-*** + ***-fil***.

nomofilăc *s.m.* v. nomofilax.

nomofiiáct *s.m.* v. nomofilax.

nomofiláx *s.m.* **1** (*înv.*) Persoană însărcinată cu supravegherea modului în care erau respectate legile (bisericeşti). *Domnul era... nomofilact şi împlinitor orînduielilor şi hotărîrilor* (PISC.). **2** (*în antic. greacă*) Magistrat însărcinat cu supravegherea modului în care erau executate legile. • pl. *-cşi*. şi *nomofilác, nomofiláct s.m.* /<fr. ***nomophylaque***; cf. gr. *νομοφύλαξ* <*νόμος* „lege", *φύλαξ* „paznic".

nomofíte *s.f. pl.* (*bot.*) Plante nomofile. • /***nomo²-*** + ***-fit***.

nomogenéză *s.f.* (*biol.*) Concepţie potrivit căreia evoluţia îşi are propriile ei legi. • /***nomo¹-*** + ***geneză***.

nomográf *s.m.* (*înv.*) Autor de nomografii (2). • pl. *-i*. /<fr. ***nomographe***.

nomográfic, -ă *adj.* (*mat.*) Care aparţine nomogramelor, care se referă la nomograme. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***nomographique***.

nomografíe *s.f.* **1** (*mat.*) Ramură a matematicii care se ocupă cu studiul construirii şi al utilizării nomogramelor. **2** (*jur.*; *înv.*) Tratat despre legi. ◆ Ştiinţă a legilor. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***nomographie***; cf. gr. *νόμος* „lege", *γράφω* „a scrie".

nomográmă *s.f.* (*mat.*) Reprezentare grafică într-un plan, cu ajutorul unui sistem de puncte şi de linii gradate, a unei relaţii matematice între două sau mai multe mărimi variabile, servind la determinarea rapidă a valorilor uneia sau unora dintre mărimi în funcţie de valorile date ale celorlalte mărimi care intră în relaţia considerată; abac. ◇ *Nomogramă carteziană* = nomogramă raportată la un sistem de coordonate plane. • pl. *-e*. /<fr. ***nomogramme***; cf. gr. *νόμος* „lege, regulă", *γράμμα* „linie, semn scris".

nomól *s.n.* v. nămol.

nomolí *vb. IV.* v. nămoli.

nomolíre *s.f.* v. nămolire.

nomolít, -ă *adj.* v. nămolit.

nomológic, -ă *adj.* **1** (*despre enunţuri*) Care exprimă legi obiective. **2** (*despre ştiinţele naturii*) Care formulează legi. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***nomologique***; cf. gr. *νόμος* „lege", *λόγος* „cuvînt, exprimare".

nomolós, -oásă *adj.* v. nămolos.

nomotét *s.m.* (*în Atena antică*) Membri ai unei comisii însărcinate cu revizuirea constituţiei, a legilor etc. • pl. *-ţi*. /<fr. ***nomothète***; cf. gr. *νομοθέτης* „legislator" <*νόμος* „lege", *τίθημι* „a aşeza, a stabili".

nomotétic, -ă *adj.* Care aparţine nomoteţilor, care se referă la nomoteţi. • pl. *-ci, -ce*. /<germ. ***nomotetisch***.

non- Elem. de compunere „nu". • /<fr. ***non-***; cf. lat. *non* „nu".

nona- Elem. de compunere „nouă", „de nouă ori". • /<fr., it. ***nona-***; cf. lat. *nona*.

nonacţiúne *s.f.* Inacţiune. • sil. *-ţi-u-*. pl. *-i*. /<engl. ***nonaction***.

nonaderént, -ă *adj.* Inaderent. • pl. *-ţi, -te*. /<engl. ***nonadherent***.

nonaderénţă *s.f.* Inaderenţă. • /<engl. ***nonadherence***.

nonagenár, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care a atins (sau a depăşit) vîrsta de nouăzeci de ani. *Era un nonagenar care abia îşi mai amintea cum îl cheamă* (STANCU). • pl. *-i, -e*. /<fr. ***nonagénaire***, lat. ***nōnagēnarius, -a, -um***, it. ***nonagenario***.

nonautór *s.m.* Autor lipsit total de calităţile care se cer unui scriitor. • pl. *-i*. /***non-*** + ***autor***.

nónă¹ *s.f.* **1** (*muz.*) Interval cuprins între două note ale gamei aflate la distanţa de nouă trepte; treapta a noua de la o treaptă dată. **2** (*vers.*) Strofă alcătuită din nouă versuri. • pl. *-e*. /<lat. ***nona***; cf. it. *nono* „al nouălea".

nónă² *s.f.* (*în Ev. Med., în Transilv.*) Impozit funciar pe care ţăranii erau obligaţi să-l plătească bisericii sau prestaţie faţă de stăpînul feudal şi care reprezenta a noua parte din produsele obţinute de ţărani. *Acei popi sînt supuşi... la mulţime de asupriri cu plătirea decimelor, nonelor şi alte exacţiuni* (BARIŢ). • pl. *-e*. /<lat. ***nona***; cf. fr. *none*.

nónă³ *s.f.* **1** (*în vechea Romă*) A noua oră a zilei, numărată după ora 6 dimineaţa, echivalînd cu ora 15 actuală. **2** (*relig.*) A patra oră canonică minoră, corespunzînd orei 15 actuale. ◆ Rugăciune care se rosteşte la această oră. **3** Diviziune rezultată din împărţirea lunii într-un anumit număr de părţi. • pl. *-e*. /<lat. ***nona***.

nónă⁴ *s.f.* (*med.*) Formă gravă de gripă, caracterizată printr-o somnolenţă continuă. *Mătuşa Anastasia dă la oraş ar fi izbită de nonă* (KLOP.). • /<fr., it. ***nona***.

nonbeligeránt, -ă *adj., s.m.* (Ţară, putere etc.) care nu ia parte la război. • pl. *-ţi, -te*. /<fr. ***non-belligérant***.

nonbeligerănţă *s.f.* Atitudine de neparticipare (temporară) la un război. • /<fr. ***non-belligérance***.

noncognitív, -ă *adj.* Care nu este cognitiv. • pl. *-i, -e*. /***non-*** + ***cognitiv***.

noncombát *adj.invar.* (*milit.*) *Trupe noncombat* = trupe care nu sînt angajate în lupta directă, dar care ajută, de obicei, la menţinerea păcii; trupe de pace. • /<engl. ***noncombat***.

noncombatánt, -ă *adj., s.m., s.f.* (*milit.*) **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană, forţă) care nu este combatantă, care nu este angajată în lupta directă. **2** *s.m., s.f.* Membru al unei forţe militare care nu este angajat în luptă directă şi care poate fi medic militar sau preot militar. • pl. *-ţi, -te*. /***non-*** + ***combatant***.

noncomunicáre *s.f.* Lipsă de comunicare. • /***non-*** + ***comunicare***; cf. engl. *noncommunication*.

nonconformísm *s.n.* Abatere conştientă de la regulile în uz, tendinţa de a nu accepta moravurile, mentalitatea, tradiţiile unui anumit mediu; anticonformism; neconformism. • /<fr. ***non-conformisme***.

nonconformíst, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care nu acceptă, nu se conformează uzanţelor stabilite, tradiţiilor, moravurilor, mentalităţii, opiniilor etc. curente, care are convingeri proprii; (persoană) care dovedeşte originalitate; neconformist; anticonformist. **2** *s.m., s.f.* (*în ţările anglo-saxone*) Membru al unei secte religioase care nu se conformează sistemului ecleziastic oficial. • pl. *-işti, -iste*. /<fr. ***non-conformiste***.

nonconformitáte *s.f.* Lipsă de conformitate. • /<fr. ***non-conformité***.

nonconsumatór, -oáre *s.m., s.f.* Persoană care nu cumpără (sau nu consumă) un anumit produs. • pl. *-ori, -oare*. /***non-*** + ***consumator***.

noncontradictóriu, -ie *adj.* Care nu este contradictoriu. • pl. *-ii*. /***non-*** + ***contradictoriu***.

noncontradícţie *s.f.* (*log.*) Principiu fundamental al gîndirii, enunţat de Aristotel, potrivit căruia despre un subiect este imposibil a afirma şi a nega acelaşi predicat în acelaşi timp şi sub acelaşi raport. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***non-contradiction***.

nonconvenţionál, -ă *adj.* Neconvenţional. ◇ *Argou nonconvenţional* = limbajul popular, comun, oral, care se intersectează cu limbajul cultivat. • sil. *-ţi-o-*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***non-conventionnel***.

noncooperáre *s.f.* Lipsă de cooperare. • /***non-*** + ***cooperare***.

noncreştín, -ă *adj.* Care nu este creştin. • pl. *-i, -e*. /***non-*** + ***creştin***.

nondependénţă *s.f.* Lipsă de dependenţă; independenţă. • /***non-*** + ***dependenţă***.

nondirectivitáte *s.f.* (*psih.*) Atitudine metodică de conduită într-un proces de intercomunicare, constînd în evitarea oricărei inducţii sau influenţe asupra cursului discuţiei sau gîndurilor celuilalt. • /***non-*** + ***directivitate***.

nóne *s.f. pl.* (*în calendarul roman*) Nume dat zilei a şaptea din lunile martie, mai, iulie şi octombrie şi zilei a cincea din celelalte luni. • /<lat. ***nōnae, -arum***.

nonét *s.n.* (*muz.*) **1** Ansamblu format din nouă voci sau din nouă instrumente care execută împreună o compoziţie muzicală. **2** Ext. Compoziţie muzicală clasică scrisă pentru un astfel de ansamblu. • pl. *-e*. /<it. ***nonetto***, fr. ***nonet***.

nonéu *s.n.* (*filos.*) Ceea ce există în afara propriului eu; ceea ce nu este eu. • /***non-*** + ***eu***, după fr. *non-moi*.

nonexclúdere *s.f.* (*econ.*) Proprietate a unui bun sau serviciu care presupune că furnizarea lui către o persoană fizică sau juridică îl face, în mod automat, accesibil şi celorlalţi. • /***non-*** + ***excludere***.

nonexisténţă *s.f.* Ceea ce nu este existenţă, ceea ce nu există; inexistenţă, nefiinţă. *Ajunge la acea treaptă de subtilizare a gîndului şi a simţirii dincolo de care este nonexistenţă* (CAR.). • /***non-*** + ***existenţă***; cf. fr. *nonexistence*.

nonfiguratív, -ă *adj.* (*despre unele arte*) Care nu reprezintă figuri sau elemente ale naturii, realul; abstract. ◇ *Artă nonfiguративă* = artă abstractă. • pl. *-i, -e*. /***non-*** + ***figurativ***; cf. fr. *non-figuratif*.

nonflám *s.n.* (*cinemat.*) Peliculă cinematografică de acetat de celuloză, care nu arde. • /după engl. *nonflammable*.

nonguvernamentál, -ă *adj.* Care nu este guvernamental. • pl. *-i, -e*. /***non-*** + ***guvernamental***.

nonintervénţie *s.f.* Nonintervenţie, neamestec al unui stat în treburile altui stat. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***non-intervention***.

nonintervenţiomíst, -ă *adj.* Care aparţine nonintervenţiei, care se referă la nonintervenţie; de neintervenţie. • sil. *-ţi-o-*. pl. *-işti, -iste*. /<fr. ***non-interventionniste***.

nónius¹ *s.m.* (*zool.*) Rasă de cai autohtonă, caracterizată prin talie mare (1, 50-1, 70 m), greutate peste 600 kg, culoare dominantă neagră; (*şi la sg.*) cal care face parte din această rasă. • sil. *-ni-us*. /<magh. ***nónius***.

nónius² *s.n.* (*tehn.*) Vernier. • /<germ. ***Nonius***.

nonlexícal, -ă *adj.* (*lingv.*) Care este lipsit de conţinut semantic, referindu-se mai ales la aspecte ortoepice, ortografice, la desinenţe, forme flexionare. • pl. *-i, -e*. /<engl. ***nonlexical***.

nonolét *s.n.* (*muz.*) Diviziune ritmică excepţională, alcătuită dintr-un grup de nouă note, de durată egală cu cea a nouă note obişnuite. • /<germ. ***Nonolett***.

nonparalitic, -á *adj.* Care nu suferă de paralizie. • pl. *-ci, -ce*. /***non-*** + ***paralitic***.

nonparéi *s.n.* v. nonpareil.

nonpareil [nonpa'rei] *s.n.* (*tipogr.*) Corp de literă cu mărimea de şase puncte tipografice, folosit, de obicei, pentru tabele, adnotări etc. • şi *nonparéi, nonparél s.n.* /<fr. ***nonpareille***.

nonparél *s.n.* v. nonpareil.

non-possum (*lat.*) Expresie prin care apostolii Pavel şi Ioan au refuzat să se supună interdicţiei impuse de capii poporului de a vorbi şi de a propovădui în numele lui Iisus Hristos, devenită, ulterior, expresie care exprimă un refuz irevocabil. • /<lat. ***non-possum***.

nonprofít *adj.invar.* Al cărui scop nu este acela de a avea un profit. ◇ *Instituţie nonprofit* v. instituţie. • /***non-*** + ***profit***.

nonséns *s.n.* Ceea ce este lipsit de sens, de înţeles; fără justificare, fără raţiune; vorbă, faptă fără rost; absurditate. *Pare un nonsens dacă nu mi-l explici* (D. ZAMF.). • pl. *-uri*. /<fr. ***non-sens***.

nonsexuál, -ă *adj.* Care nu are implicaţii sexuale. • sil. *-xu-al*. pl. *-i, -e*. /***non-*** + ***sexual***.

nonsimétric, -ă *adj.* Care este lipsit de simetrie; asimetric. • pl. *-ci, -ce*. /***non-*** + ***simetric***.

nonsomníe *s.f.* (*med.*) Nevoie foarte redusă de somn. • g.-d. *-iei*. /***non-*** + ***somn²*** + ***-ie***.

nonstóp *adj.invar., adv., s.n.* **1** *adj.invar., adv.* (Care se desfăşoară) fără întrerupere; continuu. **2** *s.n.* Magazin (alimentar), bar, restaurant etc. al cărui program este continuu, care sînt deschise şi noaptea. *Am fost la nonstop şi am cumpărat o apă minerală.* • /<engl. ***nonstop***, fr. ***non-stop***.

nonşalánt, -ă *adj.* (*despre oameni sau despre atitudinea, gesturile etc. ale lor*) Care este lipsit de grijă, indiferent, nepăsător; care trădează, exprimă nonşalanţă; degajat; leneş. • pl. *-ţi, -te*. /<fr., germ. ***nonchalant***.

nonşalánţă *s.f.* Indiferenţă, nepăsare, degajare (ostentativă). • /<fr. ***nonchalance***.

nontromít *s.n.* (*mineral.*) Mineral argilos conţinînd fier şi aluminiu, galben-verzui sau verde-brun, pămîntos, mat (utilizat pentru extragerea nichelului). • /de la nm. pr. ***Nontron***, oraş în Franţa.

non tróppo *loc.adv.* (*muz.*; *indică modul de executare a unei bucăţi muzicale*) Nu prea mult. • /<it. ***non troppo***.

nonvaloáre *s.f.* **1** Lipsă de valoare. *Nonvaloarea acestui demers artistic este evidentă.* **2** Lucru fără valoare. **3** Fig. Persoană lipsită de valoare, de capacitate intelectuală; nulitate. *Acest scriitor este o nonvaloare.* • pl. *-ori*. /***non-*** + ***valoare***, după fr. *non-valeur*.

nonviolént, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* (*despre oameni sau despre acţiuni ale lor*) Care nu este violent. *Era o persoană nonviolentă.* **2** *s.m., s.f.* Adept al nonviolenţei. • pl. *-ţi, -te*. /<fr. ***non-violent***.

nonviolénță *s.f.* Lipsă de violență; abținere de la orice violență. ◇ *Teoria nonviolenței* = doctrină social-politică și religioasă care interzice folosirea violenței ca instrument politic, propovăduind înfăptuirea revendicărilor pe cale pașnică. • sil. *-vi-o-*. /***non-*** + ***violență***, după fr. *non-violence*.

nonvirulént, -ă *adj.* Care nu este virulent. • pl. *-ți, -te*. /<engl. ***nonvirulent***.

nonvolatíl, -ă *adj.* Care nu se volatilizează. • pl. *-i, -e*. /<engl. ***nonvolatile***.

noo- Elem. de compunere „spirit, intelect". • /<fr. ***noo-***; cf. gr. *νόος* „minte, rațiune".

nooanaléptic, -ă *adj., s.n.* (*med.*) (Stimulent) al sistemului nervos central, al vigilenței. • pl. *-ci, -ce*. /***noo-*** + ***analeptic***.

noocomunicáție *s.f.* Schimb de informații din lumea vie a plantelor și animalelor, a omului (ca „ființă comunicațională"). • g.-d. *-iei*. /***noo-*** + ***comunicație***.

noocrát, -ă *s.m., s.f.* Adept al noocrației. • pl. *-ți, -te*. /<fr. ***noocrate***.

noocrátic, -ă *adj.* Care aparține noocrației, care se referă la noocrație. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***noocratique***.

noocrație *s.f.* Dominație a intelectualității. ◆ Tip de stat condus de intelectuali, după modelul platonician al guvernării filosofilor. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***noocratie***; cf. gr. *νόος* „minte, rațiune", *κράτος* „putere".

nooléptic, -ă *adj.* (*despre medicamente*) Care acționează ca depresor al stării de veghe. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***nooleptique***.

noológic, -ă *adj.* Care aparține noologiei, care se referă la noologie. ◇ *Științe noologice* = ansamblul științelor care au ca obiect spiritul, în opoziție cu așa-zisele științe cosmologice. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***noologique***.

noologíe *s.f.* **1** Disciplină care se ocupă cu studiul spiritului. **2** Teorie idealistă potrivit căreia asupra omului acționează o forță superioară, numită „lume a spiritului". • g.-d. *-iei*. /<fr. ***noologie***, germ. ***Noologie***; cf. gr. *νόος* „spirit", *λόγος* „studiu".

noosféră *s.f.* (*filos.*) Ansamblu al sistemelor de informație, cunoaștere și valorizare, specifice ființei umane; sfera gîndirii umane. • /<fr. ***noosphère***; cf. gr. *νόος* „spirit", *σφαῖρα* „sferă".

nopá *vb. I. tr.* (*ind. text.*) A înlătura nopeurile de la firele și produsele textile, în timpul fabricației. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***noper***.

nopál *s.m.* (*bot.*) Plantă erbacee originară din America, cu frunzele cărnoase și florile roșii, cultivată la noi ca plantă ornamentală (pe care trăiește coșenila) (*Opuntia coccinelifera*). • /<fr., it., sp. ***nopal*** <cuv. aztec.

nopáre *s.f.* (*ind. text.*) Acțiunea de *a nopa* și rezultatul ei; înlăturare a nopeurilor de la firele și produsele textile, în timpul fabricației. • pl. *-ări*. /v. ***nopa***.

nopatór, -oáre *s.m., s.f.* (*ind. text.*) Muncitor textilist specializat în operații de nopare. • pl. *-ori, -oare*. /***nopa*** + *-tor*.

nopéu *s.n.* (*ind. text.*) Defect al firelor și al produselor textile finite, ca urmare a aglomerării de fibre din materia primă. • pl. *-uri*. /<fr. ***nope***, germ. ***Noppen***.

noptá *vb. I.* v. înnopta.

noptátec, -ă *adj.* v. noptatic.

noptátic, -ă *adj.* **1** Care are loc noaptea, de noapte; nocturn. *Un susur noptatic se înalță de pre fața pământului* (ODOB.). **2** Care este întunecat, întunecos. *Prin locuri noptatece trecem* (COȘB.). • pl. *-ci, -ce*. și *noptátec, -ă adj.* /***noapte*** + *-atic*.

nopticícă *s.f.* (*fam.*) Dim. al lui *noapte*; noptiță. *N-a putut dormi toată nopticica de gînduri* (CAR.). • /***noapte*** + *-icică*.

nopticoásă *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee meliferă, din familia cruciferelor, cu frunzele ascuțite și dințate, oval-lanceolate, cu florile roșii, albe sau violete, cultivată ca plantă meliferă sau pentru mirosul puternic pe care îl răspîndește seara (*Hesperis matronalis*); mirodenie; viorea de noapte. • pl. *-e*. /***noapte*** + *-icoasă*.

noptiéră *s.f.* Dulăpior sau măsuță care se așază lîngă pat, la nivelul acestuia, pentru a se ține la îndemînă diverse obiecte necesare noaptea; măsuță de noapte. *Pe noptiera de lînă patul larg, lampa... cu flacăra scăzută, lumina slab odaia* (REBR.). • sil. *-ti-e-*. pl. *-e*. /***noapte*** + *-ieră*.

noptíță *s.f.* **1** Nopticică. *Singură n-a știut Cînd noptița a trecut* (POP.). **2** (*bot.*) Barba-împăratului (*Mirabilis jalapa*); (*pop.*) norea. • pl. *-e*. /***noapte*** + *-iță*.

noptós, -oásă *adj.* Care este întunecos, întunecat. *Oltul... cu haiducii lui pîndind în noptoasele păduri ale Teșliului, își umfla apele* (MACED.). ◇ Fig. *Ochii nu mai aveau acea sălbatică și noptoasă strălucire în adîncimea cărora fulgera întunecosul amor și întunecoasa dorință* (EMIN.). • pl. *-oși, -oase*. /***noapte*** + *-os*.

nor *s.m.* **1** (*meteor.*; *mai ales la pl.*) Masă (delimitată) de vapori, de picături de apă sau de cristale de gheață, aflate în suspensie în atmosferă. *Prin văzduh, pe sub păcura norilor, fugeau coloane de neguri despletite* (SADOV.). ◇ *Nori stratiformi* v. stratiform. ◇ Loc.adj., adv. *Pînă la* (sau în) *nori* = *a)* (care se înalță) foarte sus. *Rîndunelele zboară pînă la nouri, încet* (POP.); *b)* (*înv.*) pretutindeni. ◇ Loc.vb. *A fi nor* = a fi înnorat. ◇ Expr. *Trăiește* sau *e* (*cu capul*) *în nori* sau *parc-ar fi căzut din nori*, se spune despre o persoană străină de cele ce se petrec în jurul ei. *Tot în nouri și visuri ai să trăiești?* (C. NEGR.). ◇ Compar. *Prin fumul de țigări, ca-n nouri, Gîndeam la lumi ce nu există* (BACOV.). ◇ Fig. *Citeodată, un nor de neîncredere în viitor schimba într-o clipă fața fizionomiei sale* (FIL.). **2** (*geol.*) *Nor arzător* = masă de gaze și cenușă vulcanică cu temperatură ridicată, care este expulzată în atmosferă în timpul erupției unui vulcan. (*astron.*) *Nor de stele* = grupare de stele, cu limite neregulate, aflată în diverse galaxii. *Norii lui Magellan* = numele a două sisteme stelare aflate în afara galaxiei noastre. (*fiz.*) *Nor electronic* = zonă de distribuție probabilistică a electronului în anumite regiuni ale spațiului înconjurător nucleului atomic. **3** Analog. (*urmat de determ. introduse prin prep. „de"*) Masă densă și mobilă de praf, de fum etc. *Un nor de colb îi cuprinse, căci Genarul venea în fuga calului, de rupea pămîntul* (EMIN.). **4** Fig. Mulțime compactă (și mobilă) de păsări, de insecte etc. în zbor (care întunecă zarea). *Un nor de corbi filfîia pe deasupra croncăind* (RUSSO). • pl. *-i*. și (*reg.*) *nóur, núor s.m.* /lat. ***nūbĭlum***, ***-i***.

noră *vb. I.* v. noura.

noradrenalínă *s.f.* (*biochim.*) Hormon analog adrenalinei, care se găsește în porțiunea medulară a glandei suprarenale și în terminațiile nervilor simpatici și care este vasoconstrictor și hipotensiv puternic; norepinefrină. • /<fr. ***noradrénaline***.

norát *adj.* v. nourat.

nóră *s.f.* **1** Soția cuiva considerată în raport cu părinții soțului ei. *Baba începu să puie la cale viața nurori-sa* (CR.). ◇ Zic. *Nora nu știe și soacra nu vede* v. soacră. *Nici nora fată, nici soacra mumă* v. soacră. ◇ Expr. (*iron.*) *A intrat nora în blide*, se spune despre o persoană neîndemînatică, ce sparge tot. *A aduce* (*părinților*) *noră pe cuptor* v. cuptor. **2** (*reg.*; și *noră de frate*) Cumnată. • pl. *nurori*. și (*reg.*) *nuróră s.f.* /lat. ***nŏrus*** = ***nūrus***.

nórcă *s.f.* v. nurcă.

nord *s.n.* **1** Unul dintre cele patru puncte cardinale, situat în direcția Stelei Polare, opus sudului (*N*); miazănoapte. *Umblu cu busola în buzunar și, oriunde aș fi, eu caut nordul* (SEBAST.). ◇ (*adj.*) *Polul Nord.* ◇ *Nord magnetic* = direcție în care se îndreaptă întotdeauna vîrful unui ac magnetic. *Pol nord magnetic* v. pol. ◇ Loc.adj. *De nord* = nordic. Δ *Cercul tropical de nord* v. cerc. **2** Spațiu geografic situat la nord față de un punct de referință. ◆ Lumea, popoarele din țările sau ținuturile situate în (sau spre) acest punct cardinal. *A aruncat ochii pe geniala acvilă a nordului: pe Shakespeare* (EMIN.). • /<fr., it. ***nord***, germ. ***Nord***, engl. ***North***.

nord-american, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Americii de Nord sau, restr., a SUA ori este originară de acolo; (*la pl. m.*) popoare care locuiesc în America de Nord sau, restr., în SUA; locuitorii Americii de Nord sau, restr., ai SUA. **2** *adj.* Care aparține Americii de Nord sau, restr., SUA ori nord-americanilor, care se referă la America de Nord sau, restr., la SUA; care este originar din America de Nord sau, restr., din SUA. • pl. *-i, -e*. /***nord*** + ***american***; cf. engl. *North American*, fr. *nord-américain*, germ. *nord-amerikanisch*.

nord-americáncă *s.f.* Femeie care face parte din populația de bază a Americii de Nord sau, restr., a SUA ori este originară de acolo. • pl. *-ce*. /***nord-american*** + *-că*.

nord-coreéan, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Republicii Populare Democrate Coreene sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuiește în Republica Populară Democrată Coreeană; locuitorii Republicii Populare Democrate Coreene. **2** *adj.* Care aparține Republicii Populare Democrate Coreene sau nord-coreenilor, care se referă la Republica Populară Democrată Coreeană sau la nord-coreeni; care este originar din Republica Populară Democrată Coreeană. • pl. *-eni, -ene*. /***nord*** + ***coreean***; cf. fr. *nord-coréen*.

nord-dunăreán, -eánă *adj.* Care aparține teritoriilor situate în N Dunării sau popoarelor de acolo, care se referă la aceste teritorii sau la popoarele lor; originar din N Dunării. • pl. *-eni, -ene*. /***nord*** + ***dunărean***.

nord-ést *s.n.* Punct cardinal secundar, situat pe direcția bisectoarei unghiului format de direcțiile nord și est (*N-E*). ◆ Ext. Parte a globului pămîntesc, a unui continent, a unei regiuni, a unei țări etc. așezată între nord și est. • /<fr. ***nord-est***.

nord-éstic, -ă *adj.* De (la) sau dinspre nord-est, spre nord-est. ◆ Care se referă la partea unui continent, a unei țări, a unui teritoriu, așezată către nord-est. • pl. *-ci, -ce*. /***nord-est*** + *-ic*.

nórdic, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care este situat, în raport cu un punct, cu o regiune etc., la (sau în, spre) nord; care provine (sau este originar) din nord; care aparține nordului sau popoarelor din nord; boreal; septentrional. *Orașul pe ape-i al zeilor nordici, Cu strade de temple, cu dome și portici* (EMIN.). ◇ *Combinată nordică* v. combinat. *Emisfera nordică* v. emisferă. *Meridianul nordic* v. meridian. **2** *s.m., s.f.* Persoană care face parte dintr-o populație care trăiește în regiunile de nord ale globului ori ale Europei sau care are înfățișare ori însușiri specifice oamenilor din nord. *D-ia și iubita d-iale consoartă nu sînteți occidentali, nici nordici* (CAR.). • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***nordique***, germ. ***nordisch***, it. ***nordico***.

nordíst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Luptător din armata federală în războiul civil din SUA din 1861-1865. **2** *adj.* Care aparține nordiștilor, care se referă la nordiști. • pl. *-iști, -iste*. /<fr. ***nordiste***.

nord-vést *s.n.* **1** Punct cardinal secundar, situat pe direcția bisectoarei unghiului format de direcțiile nord și vest (*N-V*). **2** Ext. Parte a globului pămîntesc, a unui continent, a unei regiuni, a unei țări etc. așezată, în raport cu un punct, cu o regiune etc., spre acest punct cardinal. • /<germ. ***Nordwest***.

nord-véstic, -ă *adj.* De (la) sau dinspre nord-vest, spre nord-vest. ◆ Care se referă la partea unui continent, a unei țări, a unui teritoriu așezată către nord-vest. • pl. *-ci, -ce*. /***nord-vest*** + *-ic*.

nord-vietnaméz, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Vietnamului de Nord sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuiește în Vietnamul de Nord; locuitorii Vietnamului de Nord. **2** *adj.* Care aparține Vietnamului de Nord sau nord-vietnamezilor, care se referă la Vietnamul de Nord sau la nord-vietnamezi; care este originar din Vietnamul de Nord. • sil. *-vi-et-*. pl. *-i, -e*. /***nord*** + ***vietnamez***.

noreá *s.f.* (*bot.*; *pop.*; *mai ales la pl.*) Barba-împăratului (*Mirabilis jalapa*); noptiță. • pl. *-ele*. /etimol. nec.

norepinefrínă *s.f.* (*biochim.*) Noradrenalină. • /<fr. ***norépinéphrine***.

nória *s.f.* (*tehn.*) Mașină hidraulică, folosită mai ales la irigații, cu cupe montate pe un lanț lung, care se umplu prin scufundare. • /<fr., sp. ***noria*** <cuv. ar.

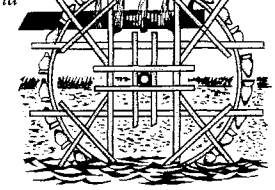
noria

norián, -ă *adj., s.n.* (*geol.*) **1** *s.n.* Etajul superior al triasicului superior alpin, caracterizat prin ceratiți, anumite specii de lamelibranhiate, gasteropode, brahiopode etc. și prin alge calcaroase; noric. **2** *adj.* Care aparține norianului, specific norianului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din norian. • sil. *-ri-an*. pl. *-ieni, -iene*. /<fr. ***norian***.

nóric, -ă *adj., s.n.* (*geol.*) Norian. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***norique***.

norişór *s.m.* Dim. al lui *nor*; noruţ, noruleţ, nouraş, (*pop.*) nourel. *Un norişor roşu vine după noi ca vîntu* (ISP.). • pl. *-i.* /***nor*** + *-işor*.

norít *s.n.* (*geol.*) Rocă magmatică din familia gabrourilor, cu structura grăunţoasă, care conţine plagioclaz, hipersten şi, uneori, olivină, folosită ca piatră de construcţie. • /<fr. ***norite***.

noriţă *s.f.* (*zool.*) Nurcă (*Lutreola lutreola*). • pl. *-e.* /***noră*** + *-iţă*.

normá *vb. I. tr.* **1** A supune unei norme, a stabili ceva prin norme, a face să se conformeze unei reguli. *Au existat însă şi înainte de acest prag români... care au căutat să normeze expresia* (PER.). **2** (*econ.*) A determina cantitatea de muncă necesară pentru efectuarea unui produs, pentru executarea unei operaţii sau pentru a stabili cantitatea de produse care trebuie să fie obţinută într-o unitate de timp în anumite condiţii tehnico-organizatorice. ◆ A stabili cantitatea fixă de materie primă, de combustibil etc. necesară pentru obţinerea unui produs. • prez. ind. *-ez.* /***normă*** + *-a*.

normál, -ă *adj., s.f., s.n.* **I** *adj.* **1** Care este sau se face, se întîmplă sau se întîlneşte aşa cum trebuie să fie, potrivit cu starea firească; care se face, se întîmplă sau se întîlneşte în mod regulat; firesc, comun, natural, obişnuit. *Starea normală a unei societăţi* (MAIOR.). ◇ (*adv.*) *Viaţa se desfăşoară normal* (SAHIA). **2** (*despre oameni*) Care este sănătos (din punct de vedere fizic şi psihic). ◆ (*med.; despre organe, procese fiziologice etc.*) Care nu depăşeşte anumite limite, care nu este patologic; care se desfăşoară sau funcţionează bine. *Dacă n-ai urechi normale, te face una cu pămîntul* (TOPÎR.). ◇ (*subst. n.*) *Grăsimile neutre nu depăşesc normalul* (PARH.). **3** Spec. Care are valoare, mărime etc. egală sau apropiată de valoarea, mărimea etc. întîlnită cel mai frecvent. *La o puşcă normală cu alice, lungimea ţevilor variază între 68-76 cm* (STO.). **4** Care este conform unor norme, care este fixat prin norme; regulat. *Există o topică normală a cuvintelor în limba română* (VIANU). ◇ *Temperatură normală* v. temperatură. **5** (*chim.*) *Concentraţie normală* = cantitatea de substanţă conţinută într-o soluţie, exprimată în echivalenţi-gram la litru de soluţie. *Octan normal* v. octan. *Sulfat normal* v. sulfat. *Sulfură normală* v. sulfură. **6** (*mat.*) *Linie normală* (şi *subst. f.*) = *a*) dreaptă perpendiculară pe tangenta la o curbă, în plan sau în spaţiu, în punctul de contact; *b*) dreaptă perpendiculară pe planul tangent la o suprafaţă în punctul de contact. *Plan normal* = plan perpendicular pe tangenta dusă într-un punct al unei curbe. *Secţiune normală* v. secţiune. **7** *Şcoală normală* (şi *subst. f.*) = *a*) şcoală de învăţămînt mediu pentru pregătirea învăţătorilor şi institutorilor; *b*) (*înv.*) şcoală primară. *Şcoli... normale sau începătoare* (GEN.). *Era... absolvent al şcolii normale de stat din Deva* (REBR.). **II** *s.f.* (*meteor.*) Media elementelor meteorologice, calculată dintr-un şir de ani de referinţă. **III** *s.n.* Normalitate. *Totul a reintrat în normal.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***normal***, lat. ***normalis, -e***, germ. ***normal***, it. ***normale***.

normalíst, -ă *s.m., s.f.* Elev al unei şcoli normale. *Tînărul normalist se socoteşte totuşi un nedreptăţit* (I. BOT.). • pl. *-işti, -iste.* /***normal*** + *-ist*, după it. *normalista*.

normalitáte *s.f.* **1** Starea, însuşirea a ceea ce este normal. *Situaţia a revenit la normalitate.* ◆ (*psih.*) Stare a unei persoane care se poate aprecia atît prin raportare la o performanţă medie, cît şi la absenţa manifestărilor patologice. **2** (*chim.*) Concentraţie a unei soluţii în comparaţie cu aceea a unei soluţii normale. • /***normal*** + *-itate*; cf. fr. *normalité*.

normalizá *vb. I. tr., refl.* A face să devină sau a deveni normal; a (re)aduce sau a reveni la starea normală; a (se) redresa, a (se) îndrepta. *Nu i-am dat voie acum, pînă poate se mai normalizează timpurile* (POPOV.). **II** *tr.* **1** A supune unei norme, a face să se conformeze unei norme. ◇ (*refl. pas.*) *Construcţiile... s-au normalizat, generalizîndu-se singularul* (PUŞ.). **2** (*econ.*) A elabora norme interne. ◆ Ext. A standardiza. ◆ Spec. A aduce laptele la un anumit stas în privinţa procentului de grăsimi. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***normaliser***.

normalizáre *s.f.* **1** Acţiunea de *a* (*se*) *normaliza* şi rezultatul ei. *Normalizarea ortografiei.* ◆ Spec. Standardizare. **2** (*metalurg.*) Tratament termic aplicat pieselor de oţel cu scopul de a obţine o structură normală cu granulaţie fină, prin încălzire şi răcire lentă în aer. **3** (*psih.*) Metodă statistică folosită în operaţia de etalonare a testelor. • pl. *-ări.* /v. ***normaliza***.

normalizát, -ă *adj.* **1** (*despre produse*) Care este lucrat conform cu normele stabilite sau într-un interval de timp stabilit. **2** (*metalurg.; despre oţeluri*) Căruia i s-a aplicat normalizarea (2). • pl. *-ţi, -te.* /v. ***normaliza***.

normăn, -ă *s.m, s.f., adj.* v. normand.

normánd, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m.* (*la pl.*) Populaţie de origine germanică cuprinzînd danezii, norvegienii şi suedezii care locuiau în Peninsula Scandinavă, în Iutlanda şi în insulele vecine, făcînd, în sec. 8-12, numeroase expediţii militare şi comerciale în Irlanda, Scoţia, Germania, Anglia, Franţa, Spania, Sicilia, S Italiei şi Rusia, întemeind colonii şi formaţiuni politice; (*şi la sg.*) persoană care aparţinea acestei populaţii; persoană care făcea parte din populaţia de bază a Normandiei sau era originară de acolo; viking, vareg. *Au trecut pe aici greci şi romani, normanzi şi genovezi* (SADOV.). **2** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populaţia de bază a Normandiei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii Normandiei. **3** *adj.* Care aparţine Normandiei sau normanzilor, care se referă la Normandia sau la normanzi; originar din Normandia. *Treceau căruţe cu sprinteni cai de munte sau cu greoi cai normanzi* (E. LOV.). ◆ (*subst. n.*) Dialect dintr-un grup de dialecte din N Franţei, vorbit în Normandia. • pl. *-zi, -de.* şi (*înv.*) *normân, -ă s.m, s.f., adj.* /<fr. ***normand***; cf. nm. pr. *Normandia*, provincie istorică în N-V Franţei.

normáre *s.f.* Acţiunea de *a norma* şi rezultatul ei. *Normarea lucrului.* • pl. *-ări.* /v. ***norma***.

normát, -ă *adj.* **1** Care se efectuează după norme stabilite, care este corespunzător unor astfel de norme. ◆ (*despre consum*) Care este corespunzător unor cantităţi dinainte stabilite. **2** (*contab.*) *Contabilitate normată* = sistem de contabilitate în care conturile poartă numere simbolice, aceleaşi în toate întreprinderile şi instituţiile. **3** Care se conformează unei norme, unor reguli obligatorii. *Trec... drept neutre cuvintele şi formele limbii literare, ale limbii normate* (VIANU). • pl. *-ţi, -te.* /v. ***norma***.

normatív, -á *adj., s.n.* **I** *adj.* Care serveşte ca normă sau stabileşte o normă, care are caracterul unei norme. *Guvernul local... se mărgini numai a cere... acte de o valoare normativă* (POP.). ◇ *Act normativ* v. act. *Gramatică normativă* v. gramatică. **II** *s.n.* **1** Culegere de norme, instrucţiuni etc. cu privire la un anumit domeniu de activitate. *S-a publicat şi un normativ... pentru comune şi municipii* (BARIŢ.). ◆ Restr. (*mai ales la pl.*) Regulă (de conduită), directivă; normă. *Nu există uz general al limbei ca normativ al scrierii* (MAIOR.). **2** Îndrumare, indicaţie, dispoziţie, hotărîre (sau ansamblu de îndrumări, de indicaţii etc.) care stabileşte o normă, care are caracter (obligatoriu) de normă. ◆ Tabel cuprinzînd duratele medii în care se efectuează anumite operaţii tehnice (folosit pentru stabilirea normelor în producţie). **3** (*econ.*) Valoare a mijloacelor de producţie, a investiţiilor şi a cheltuielilor viitoare pentru activitatea neîntreruptă a unei întreprinderi. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***normatif***, rus. ***норматив***.

normativísm *s.n.* **1** Purism dogmatic, atitudine normativă sistematică. **2** (*jur.*) Curent în filosofia contemporană a dreptului, variantă a pozitivismului juridic, care defineşte dreptul ca o totalitate de norme independente de condiţiile sociale. • /<fr. ***normativisme***.

normativitáte *s.f.* Caracterul a ceea ce tinde să constituie o normă. • /<fr. ***normativité***.

normatór, -oáre *s.m., s.f.* Persoană calificată în stabilirea şi calcularea normelor de muncă într-o întreprindere. *Începu apoi verificarea, însoţit de un normator* (MIH.). • pl. *-ori, -oare.* /***norma*** + *-tor*.

nórmă *s.f.* **1** Regulă, directivă, îndrumare etc. fixată prin lege sau prin uz; ordine recunoscută ca obligatorie sau recomandabilă; obicei. *Toate se petreceau în casa asta... după o normă fixată* (VLAH.). ◇ *Normă morală* (sau *etică*) = regulă privitoare la modul de comportare a omului în societate, la obligaţiile sale faţă de ceilalţi oameni şi faţă de societate. *Normă socială* = regulă care prescrie comportamentele acceptate de o colectivitate sau de către o instituţie. *Normă juridică* = regulă de conduită cu caracter general şi impersonal, emisă de organele de stat competente, a cărei respectare poate fi asigurată prin constrîngere. *Normă agnatică* v. agnatic. ◆ (*sport*) Totalitatea condiţiilor pe care trebuie să le îndeplinească un sportiv pentru a putea obţine un titlu, o calificare etc. **2** Mijloc, criteriu de apreciere, de reglementare. *S-a luat ca normă jumătatea preţului de dus şi-ntors* (CAR.). **3** Volum de lucru sau sarcină de muncă pe care cineva trebuie să o execute într-o unitate de timp. *Andrei a trecut ieri mult peste normă.* ◇ Expr. *A sparge norma* v. sparge. ◆ Concr. Produs realizat în acest timp. *A terminat norma la timp.* ◇ *Normă de timp* = timpul necesar pentru efectuarea unei lucrări în condiţii specifice date. *Normă tehnică* = normă stabilită prin mijloace ştiinţifice, pe baza unor condiţii tehnice date, pentru efectuarea unui proces tehnologic. **4** *Normă de consum* = cantitatea maximă de materii prime, combustibil, energie etc. care poate fi consumată pentru obţinerea unei unităţi de produs. (*zootehn.*) *Normă de hrană* = necesarul de substanţe nutritive al unui animal pe timp de 24 de ore. **5** Cifră cu care se numerotează colile unei tipărituri (şi care se culege pe prima pagină a fiecărei coli, de obicei cu un corp de literă mai mic decît restul textului). ◆ Numele autorului şi titlul prescurtat al lucrării, imprimate cu litere mici în colţul stîng de jos al primei pagini din fiecare coală de tipar. **6** (*mat.*) Număr pozitiv care se asociază anumitor mărimi şi care generalizează proprietăţile, valorile absolute ale numerelor şi ale modulului numerelor complexe. $\overline{7}$ (*înv., reg.*) Învăţătură (elementară). • pl. *-e.* /<fr. ***norme***, lat. ***norma, -ae***, rus. ***норма***, germ. ***Norm***.

normo- Elem. de compunere „normal". • /<fr. ***normo-***; cf. lat. *norma, -ae* „regulă, lege".

normoblást *s.n.* (*med.*) Globulă roşie nucleată, imatură, din măduva hematopoietică, ce dă naştere eritrocitului şi care, în cazul anemiei, poate ajunge în sînge. • pl. *-e.* /<fr. ***normoblaste***; cf. lat. *norma, -ae* „regulă", gr. *βλαστός* „vlăstar, germen".

normoblastóză *s.f.* (*med.*) Producere excesivă de normoblaste de către măduva osoasă; prezenţa normoblastelor în sînge sau în măduva osoasă. • pl. *-e.* /<fr. ***normoblastose***.

normocít *s.n.* (*med.*) Globulă roşie matură, provenind dintr-un normoblast prin expulzarea nucleului. • pl. *-e.* /<fr. ***normocyte***; cf. lat. *norma, -ae* „regulă", gr. *κύτος* „recipient".

normocitóză *s.f.* (*med.*) Existenţa în sînge a globulelor roşii de dimensiuni normale. • pl. *-e.* /<fr. ***normocytose***.

normocróm, -ă *adj.* (*med.; despre anemie*) În care deficitul de hemoglobină este paralel cu scăderea numărului de globule roşii. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***normochrome***.

normosexualitáte *s.f.* Sexualitate normală. • sil. *-xu-a-*. /***normo-*** + ***sexualitate***.

normotensív, -ă *adj., s.n.* (*farm.*) (Medicament) care reglează tensiunea normală a sîngelui. • pl. *-i, -e.* /<engl. ***normotensive***.

normotérm, -ă *adj.* (*med.*) Care prezintă normotermie. • pl. *-i, -e.* /de la ***normotermie***, prin derivare regresivă.

normotermíe *s.f.* (*med.*) Temperatură normală a corpului (36, 5-37° C). • g.-d. *-iei.* /***normo-*** + *-termie*.

normotíp *s.n.* (*antrop.*) Tip uman comun, structurat normal, sănătos, echilibrat, în funcţie de care se face diferenţierea celorlalte tipuri umane. • pl. *-uri.* /<fr. ***normotype***.

normotípic, -ă *adj.* **1** (*antrop.; despre tipuri umane*) Care are constituţie normală, care este echilibrat ca structură. **2** (*med.; despre contracţii cardiace*) Care este de calitate normală. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***normotypique***.

normotónic, -ă *adj.* (*med.*) Care se referă la tonusul muscular normal. • pl. *-ci, -ce.* /<engl. ***normotonic***.

normotóp, -ă *adj.* **1** (*anat.; despre formaţii*) Care este localizat normal. **2** (*med.; despre contracţii cardiace*) Care apare la nivelul sinusului. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***normotope***.

normoxíe *s.f.* (*med.*) Cantitatea normală de oxigen distribuit de sînge ţesuturilor într-o unitate de timp. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***normoxie***.

noroáncă *s.n., s.f.* (*reg.*) **I** *s.n.* Portocal (*Citrus aurantium*). **II** *s.f.* **1** Portocală. **2** Lămâie. • pl. *-ce, -onci.* /sg. refăcut după pl. ***noroance*** <magh. *narancs.*

noróc *s.n.* **1** Soartă, ursită, destin (favorabil). *Ca să meargă fiecare după norocul lui* (CAR.). ◇ Zic. *Șede și norocu-i crește*, se spune despre omul norocos. ◇ (*în superstiții*) *Cînd te speli, să nu te ștergi pe picioare, că ștergi norocu* (POP.). ◇ Loc.adv. *La* (sau *într-un*) *noroc* = la întîmplare, fără a fi sigur de reușită. *Mă duc și eu într-un noroc* (CR.). ◇ Expr. (*reg.*) *Cum* (sau *ce*) *a* (sau *o*) *da tîrgul și norocul* = la întîmplare, cum s-o nimeri, indiferent de rezultat, fie ce-o fi. *Apoi, dă, tată, cum a da tîrgul și norocul* (CR.). (*fam.*) *A-și freca norocul* = a-și bate joc de o șansă care i se oferă; a i se întîmpla ceva foarte rău, a avea ghinion. (*înv.*) *A-i fi scris în noroc să...* = a-i fi sortit să... *I-au fost scrisă în năroc să fie curvă* (DOS.). *A dejuga la* (*un*) *noroc* v. dejuga. *Și-a futut norocul* v. fute. ◇ Personif. (*adesea la vocat.*) *Vai, noroace, de te-aș prinde, Ca p-un ciine te-aș întinde* (POP.). **2** Întîmplare neașteptată sau concurs de împrejurări favorabile care asigură reușita unei acțiuni, îndeplinirea unei dorințe etc.; șansă, (*fam.*) baftă. *E un noroc că am găsit-o* (SEBAST.). ◇ *Joc de noroc* v. joc. *Roata norocului* v. roată. ◇ *Cu* sau *fără* (*de*) *noroc* = *a*) Loc.adj., adv. (care este) cu (sau fără) succes, în avantajul (sau în dezavantajul) cuiva; (care se încheie) în mod (ne)fericit. *Au împărțit oștii sale steaguri și au pus hotnogi și căpitani, care toate cu noroc i-au venit* (CANT.); *b*) Loc.adj. care exprimă, arată (ne)fericire, (in)succes. *Ei doar au stele cu noroc și prigoniri de soarte* (EMIN.). ◇ Loc.adj., adv. *De noroc* = (care este) de bun augur. *În buzunar ține un ban de noroc.* ◇ Expr. *A-și încerca* (sau *cerca, căuta, ispiti*) *norocul* = a întreprinde o acțiune fără a fi sigur că va reuși. (*pop.*) *La cît mi-a sta norocul* = în ce măsură voi fi favorizat de soartă. *A avea noroc la...* = a avea succes la..., a reuși la... *N-avea noroc la vînat* (ISP.). *A avea noroc porcesc* (sau *orb, chior, cu carul*) sau *a-i curge* (cuiva) *norocu gîrlă* = a obține (întotdeauna) succese foarte mari în acțiunile întreprinse; a avea noroc foarte mare, neașteptat. *Din ziua în care s-a tocmit Chirică la Ipate, norocul îi curgea gîrlă* (CR.). *A avea* (sau *a fi cu*) *noroc* = a avea succes sau a fi favorizat de împrejurări. *Intrase acasă cu torba plină, căci avusese noroc în ziua aceea* (C. NEGR.). *A fi plin de noroc ca broasca de păr* sau, *înv., a-i sta norocul tot împotrivă* = a nu reuși în acțiunile întreprinse; a fi ghinionist. (*în superstiții*) *A fi cu noroc* = a aduce împrejurări favorabile. *Cînd trag arici la casă, acea casă e cu noroc* (POP.). *A avea noroc* (sau *norocul*) *să...* = a se ivi prilejul favorabil pentru... *Are totuși noroc să ajungă la timp* (CA. PETR.). *A avea noroc de cineva* (sau *de ceva*) = a avea avantajul de a da peste cineva (sau ceva) folositor; a se putea sluji cu folos de cineva sau de ceva. *Tot drumul avură noroc de vreme bună* (SADOV.). *A avea noroc* (sau *norocul*) *că...* sau *noroc că...* = bine că..., din fericire... *Noroc că i se scurtase calea și ajunse acasă* (ISP.). *Unde-i norocul să...* = ce bine ar fi să... *Unde-i norocul să pot trece și eu în țară!* (REBR.). *A da noroc* = *a*) a saluta; *b*) a închina, a ciocni, a ura. *Noroc!* = formulă de salut sau de urare. *A avea un ciur de noroc* v. ciur. *A se ține norocul după cineva ca pulberea după cîini* (ori *ciine*) v. pulbere. *A fi plin de noroc ca porcul de rapăn* v. rapăn. *A-i merge* (cuiva) *norocu-n sfîrlă* v. sfîrlă. *A-i sluji* (cuiva) *norocul* v. sluji. *A fi cu norocul spart în fund* v. spart. ◇ (*fam.; art.; în legătură cu vb. ca „a bate", „a seca" etc., în imprec. sau în urări și în formule afective care imită imprec.*) *Aoleu, bată-te noroacele, fată!* (REBR.). Δ Expr. *Bătu-te-ar norocul* v. bate. ◇ (*singur sau în constr. cu adj. ca „bun", „mult" și de obicei în legătură cu vb. ca „a da", „a fi", „a avea" etc., în diferite formule de salut, în urări, imprec. etc.; adesea cu val. de interj.*) *Noroc să deie Dumnezeu!* (ALECS.). **3** Stare sufletească sau situație în care omul se simte fericit; fericire, bine, (*pop.*) norocire. *De noroc i-s umezi ochii* (EMIN.). **4** Bunăstare. *O asemenera slujbă era începutul norocului meu de curtean* (SADOV.). • pl. (*pop.*) *-oace.* și (*înv., pop.*) *năróc s.n.* /<sl. veche **нарокъ**.

norocél *s.n.* **1** (*pop.*) Dim. al lui *noroc. Are-n lume norocel Cine moare mititel* (STANCU). ◇ Concr. *O răsărit așa un puișor de nuc chiar colo-n fundul grădinuții... Aista era norocelul fetii* (PER.). **2** (*bot.; reg.*) Crucea-voinicului (*Anemone angulosa*). • pl. *-e.* /***noroc*** + *-el.*

norocí *vb. IV.* **1** *tr.* (*pop.; fam.*) A face pe cineva fericit, a aduce cuiva noroc; a fericí. *O întîmplare extraordinară are să vie... să-l norocească deodată* (VLAH.). ◇ (*în urări*) *Dumnezeu să primească și să te norocească, dragul mamei flăcăiaș* (ISP.). **2** *refl.* (*pop.*) A deveni fericit, a avea norocul, fericirea să... *Să ne norocim și noi* (ALECS.). **3** *tr.* (*pop.*) A ursi, a meni, a hărăzi, a sorti cuiva ceva. *Așa norocește Dumnezeu pre cei mîndri și falnici* (UR.). ◇ (*refl. pas.*) *Alți oameni zic că „în seara de Ovidenii" se „norocește" anul ce urmează* (POP.). **4** *intr.* (*reg.*) A saluta, a da noroc. **5** *intr.* (*reg.*) A închina cu paharul. *Norociră, băură, rîseră, glumiră* (IOV.). • prez.ind. *-esc.* și (*înv., pop.*) *nărocí vb. IV.* /***noroc*** + *-i.*

norocíre *s.f.* **1** (*pop.*) Faptul de *a norocí.* ◆ Ext. Noroc. *Mă grăbesc ca să-ți poftesc cele mai mari norociri* (KOGĂL.). ◇ (*în constr. cu „bună", ca formulă de salut*) *Norocire bună!... Și să știi, Sandule, că țiu la tine* (IOV.). ◇ Loc.adv. *Din norocire* = printr-o întîmplare favorabilă, norocoasă, fericită; din fericire. *Din norocire, tatăl meu dormea așa de dus, încît n-a auzit* (EMIN.). *Cu norocire* = cu bine. *Ajunseră cu norocire la țărm* (ISP.). ◇ Expr. *Norocire că...* = bine că..., noroc că... *Norocire numai că sîntem în veacul acesta* (HEL.). *A-i sluji* (cuiva) *norocirea* v. sluji. ◇ Fig. *Pe cîmpul norocire... în sfadă Spini, flori, verdeață-amețesc* (HEL.). **2** (*pop.*) Fericire. *Mare norocire te așteaptă* (CR.). ◆ Bunăstare. *Lucrează pentru mine și norocirea ta e făcută* (FIL.). **3** (*înv.*) Slavă, renume. *Pre luminat numele și norocirea măriii tale* (N. COST.). • pl. *-i.* și (*înv., pop.*) *nărocíre s.f.* /v. ***norocí.***

norocít, -ă *adj.* **1** (*înv.; despre oameni*) Care este norocos. *Iar stupi și vinul să făce, că era om nărocit* (NEC.). **2** (*înv.; despre acțiuni ale oamenilor, despre întîmplări etc.*) Care este norocos. *Noi am făcut un norocit drum* (KOGĂL.). **3** (*înv., pop.*) Care este mulțumit, fericit. *Printr-o coincidență norocită pentru dînsa... avuse ideea de a veni la postelnicul* (FIL.). **4** (*înv.*) Care este slăvit; care este însemnat, important. *Bucinați... în nărocită zi de sărbătoarea voastră* (COR.). • pl. *-ți, -te.* și (*înv., pop.*) *nărocít, -ă adj.* /v. ***norocí.***

norocós, -oásă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care are noroc, căruia îi reușesc toate, care izbutește în ceea ce face; norocit. *Iubit de nevastă, norocos în copii, norocos în roadele pămîntului* (GAL.). ◇ (*subst.*) *Norocosul își luă repede banii, ieși și se pierdu în mulțime.* **2** (*despre acțiuni ale oamenilor, despre întîmplări etc.*) Care decurge sau se încheie în mod favorabil, care aduce noroc; (*înv.*) norocit. *Zaharia Duhu tot le aflase altădată, în săpăturile cele mai puțin norocoase* (CE. PETR.). ◇ Expr. *A se naște sub o stea norocoasă* v. stea. **3** Care este fericit, mulțumit. *Un fericit cuvînt, căruia, de i-ar urma oamenii, foarte norocoși ar fi* (ȚICHIND.). • pl. *-oși, -oase.* și (*înv., pop.*) *nărocós, -oásă adj.* /***noroc*** + *-os.*

noród *s.n.* **1** (*pop.*) Popor, națiune, neam. *Domn am stat Moldovei mele și norodului părinte* (VLAH.). ◆ (*de obicei cu determ. care indică poporul, națiunea*) Persoană sau grup de oameni care face parte dintr-un anumit popor, dintr-o anumită națiune. ◇ Fig. (*de obicei urmat de determ. care indică felul, componența*) *Voi, norodul florilor, care zmălțuiți fața cîmpurilor* (MARC.). **2** (*înv.*) Semințe, trib, populație, neam. *Aceastea-s norodurile lui Isahar* (BIBLIA 1688). **3** Număr mare, mulțime, masă de oameni. *Norodul a vociferat din nou* (SAHIA). ◇ (*cu determ. care arată componența*) *Să se teamă de el atîta norod de om* (COSTIN). ◆ (*înv.*) Totalitatea ostașilor care alcătuiesc o armată; ostașii care fac parte dintr-o armată. *Oastea moschicească este un nărod pre tari* (NEC.). **4** (*înv., pop.*) Totalitatea credincioșilor care aparțin unui cult creștin sau, restr., unei parohii, unei eparhii etc. *Preotul... a vorbit norodului despre iad și despre rai* (SADOV.). **5** Grosul populației, gloată. ◆ Spec. Țărănimea. *Neguțătorii cei fără conștiință înșelau și sărăceau norodul* (FIL.). • pl. *-oade,* (*înv., pop.*) *-uri.* și (*înv., pop.*) *năród s.n.* /<slav. **народъ**.

norodít, -ă *adj.* (*înv.; despre țări, regiuni, localități etc.*) Care este populat. *N-au putut să afle un om întru o cetate așa de norodită* (CRIT.). • pl. *-ți, -te.* /de la ***norod.***

norói[1] *s.n.* **1** Pămînt muiat de apa ploilor sau a zăpezilor topite, cu care formează o masă păstoasă, în care se afundă piciorul; pămînt (adus de ape) depus pe fundul, pe marginea apelor sau pe terenuri inundabile; nămol, mocirlă, (*pop.*) glod, (*reg.*) tină. *Plouă, e moină, noroi* (BACOV.). ◇ *Con de noroi* v. con. ◆ Loc, teren cu un asemenea pămînt. *Cred că aș muri dacă ar trebui să mai stau o săptămînă în noroaiele astea infernale!* (REBR.). ◆ (*reg.*) Făgaș sau rîpă (plină cu cioturi) făcută de șuvoiul ploilor. **2** Fig. Ceea ce murdărește și trebuie înlăturat; caracter, atitudine josnică, nedemnă; decădere morală, corupție; mediu decăzut, viciat. *Își aruncau unul altuia păcatele neamurilor, noroiul și umilințele familiei* (HOG.). ◇ Expr. *A împroșca pe cineva cu noroi* sau *a zvîrli* (sau *a izbi*) *cu noroi* (*în cineva*) = a calomnia, a defăima pe cineva. *Nu s-a lăsat pînă nu i-a împroșcat cu noroi pe toți adversarii săi. A tîrî* (pe cineva) *în noroi* v. tîrî. **3** (*reg.*) Pămînt muiat cu apă, amestecat cu paie și cu pleavă, frămîntat cu picioarele, din care se construiesc pereții unor case. **4** (*reg.*) Pămînt care a fost arat de două sau de trei ori după ce a fost desțelenit. **5** (*ind. extract.*) *Noroi de sapă* (sau *de foraj, de sondă*) = amestec complex cu caracteristici de gel, format pe bază de apă cu humă și cu diferiți aditivi, folosit în timpul săpării găurii de sondă și avînd un rol important în procesul de dislocare a rocii, în transportul ei la suprafață. • pl. *-oaie.* și (*înv., pop.*) *nărói s.n.* /<bg. ***napou.***

noroí[2] *vb. IV.* **1** *tr.* A acoperi cu un strat de noroi[1], a depune un strat de noroi[1]; a înnămoli. *Apele mari venite în urma ploilor au noroit mai multe ogoare.* **2** *refl.* (*despre oameni, animale, vehicule*) A (se) afunda în noroi[1], a (se) împotmoli în noroi[1]. *În mijlocul acestei mări glodoase era noroit un car* (PER.). ◆ A (se) murdări cu noroi[1]. *Copilul s-a noroit jucîndu-se pe afară.* **3** *tr.* (*reg.*) A închide într-un zid, într-o zidărie; a zidi. *Pietri tot punia, Pan o năroia* (POP.). • prez. ind. *-iesc.* și (*înv., pop.*) *nărói vb. IV.* /***noroi***[1] + *-i.*

noroiálă *s.f.* (*pop.*) Noroi[1]. *O trăsură cu coșul ridicat... lupta în noroiala mahalalei* (DELAVR.). • pl. *-ieli.* /***noroi***[1] + *-eală.*

noroiós, -oásă *adj.* **1** (*despre ape*) Care conține (mult) mîl, noroi[1]. *Apa tulbure, noroioasă, murdară inundă pivnițele și subsolurile* (STANCU). **2** (*despre locuri, drumuri, terenuri etc.*) Care este plin de noroi[1], cu noroi[1]; mocirlos. *Un biet vînător... într-o luncă noroioasă* (ODOB.). ◇ *Vulcan noroios* v. vulcan. **3** (*despre oameni*) Care este mînjit cu noroi[1], murdar de noroi[1]; noroit. *Se împinseră unul într-altul, zăpăciți, noroioși* (SAHIA). • pl. *-oși, -oase.* și (*înv., pop.*) *năroiós, -oásă adj.* /***noroi***[1] + *-os.*

noroít, -ă *adj.* Care este acoperit cu noroi[1]. *Un bivol, trîntit, Trîntit, noroit!* (POP.). ◆ (*reg.*) Care este acoperit cu multă zăpadă, troienit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***noroi***[2].

norós, -oásă *adj.* **1** (*despre cer,* ext., *despre zile, despre vreme*) Care este plin de nori, acoperit de nori; înnorat. *Nu puteam să-l concediez pe o zi noroasă* (BACOV.). **2** Fig. (*despre oameni*) Care este posomorît, întristat. *Măria sa are o nemulțumire și stă nouros ca și văzduhul* (SADOV.). ◆ (*despre față, privire, frunte, ochi*) Care exprimă sau trădează posomorîre, tristețe. *Namila se face un voinic cu ochi scînteietori... cu frunte nouroasă* (GAL.). ◇ (*adv.*) *Se uita noros la mine.* **3** Fig. Care este neclar, confuz, obscur, nebulos, incert. *Nu vom sta la polemică în privința metafizicei lui nouroase* (GHER.). • pl. *-oși, -oase.* și *nourós, -oásă adj.* /***nor*** + *-os.*

norther ['norzər] *s.n.* (*meteor.*) Invazie de aer polar, cu vînturi puternice și persistente, care se deplasează spre S SUA, spre Marea Caraibilor și America Centrală. • /<engl. ***norther.***

nortmăn, -ă *adj.* Care aparține țărilor nordice ale Europei sau locuitorilor lor, care se referă la țările nordice ale Europei sau la locuitorii lor; care este originar din țările nordice ale Europei. *Îl vedeam admirînd vitejia nortmană* (IORGA). • pl. *-i, -e.* /<germ. ***Nordmann(e).***

noruléț *s.m.* **1** Dim. al lui *nor*; norișor, noruț, nouraș, (*pop.*) nourel. *Voalul ei flutură cîtva timp ca un un fum, ca un noruleț* (SANDU-A.). **2** (*reg.*) *Noruleț de ploaie* = *a*) numele unei sîrbe; *b*) melodie după care se execută această sîrbă. • pl. *-i.* /***nor*** + *-uleț.*

norúț *s.m.* Dim. al lui nor; norișor, noruleț, nouraș, (*pop.*) nourel. • pl. *-i.* /***nor*** + *-uț*.

norvalímă *s.f.* (*biol.*) Aminoacid neesențial pentru organism, constituent normal al proteinelor animale. • pl. *-e.* /<fr. ***norvaline***.

norvég, -ă *s.m., s.f., adj.* Norvegian. *Misterioasele și cețoasele fiorduri norvege* (STANCU). • pl. *-gi, -ge.* /de la nm. pr. (stat în Europa septentrională) ***Norvegia***, prin derivare regresivă.

norvegián, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Norvegiei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuiește în Norvegia; locuitorii Norvegiei; norveg. **2** *adj.* Care aparține Norvegiei sau norvegienilor, care se referă la Norvegia sau la norvegieni; care este originar din Norvegia. *Un „cargo-boat" norvegian Respiră sufocat și rar* (MINUL.). ◆ (*subst.f.*) Limba indo-europeană din familia germanică, grupul scandinav, vorbită de norvegieni. • sil. *-gi-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***norvégien***; cf. germ. *Norwegen* „drumul Nordului".

norvegiáncă *s.f.* Femeie care face parte din populația de bază a Norvegiei sau este originară de acolo. • sil. *-gi-an-.* pl. *-ience.* /***norvegian*** + *-că*.

nos- Elem. de compunere „boală". • și *noso-.* /<fr. ***nos(o)-***; cf. gr. *νόσος* „boală".

noséma *s.f.* **1** (*zool.*) Ciupercă saprofită parazită care trăiește în sîngele și în tubul digestiv al viermilor de mătase (*Nosema bombycis*). **2** (*apic.*) Nosemoză. • /<fr. ***nosema***, ngr. ***νόσημα***; cf. gr. *νόσημα* „boală".

nosemóză *s.f.* (*apic.*) Boală contagioasă a aparatului digestiv al albinelor adulte, provocată de un parazit; nosema. • pl. *-e.* /<fr. ***nosémose***.

nosencefái *s.m.* (*med.*) Monstru care prezintă în loc de creier o tumoare vasculară. • pl. *-i.* /<fr. ***nosencéphale***.

nósfiță *s.f.* v. nostiță.

noso- v. nos-.

nosoconióză *s.f.* (*med.*) Boală profesională produsă de acțiunea pulberilor. • sil. *-ni-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***nosoconiose***; cf. gr. *νόσος* „boală", *κόνις* „praf".

nosofíte *s.f. pl.* (*biol.*) Paraziți vegetali dezvoltați pe plante bolnave. • /<fr. ***nosophytes***.

nosofóbic, -ă *adj., s.m., s.f.* (*psih.*) (Persoană) care suferă de nosofobie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***nosophobique***.

nosofobíe *s.f.* (*psih.*) Stare patologică manifestată printr-o teamă exagerată de boli; ipohondrie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***nosophobie***; cf. gr. *νόσος* „boală", *φόβος* „teamă".

nosográfic, -ă *adj.* (*med.*) Care aparține nosografiei, care se referă la nosografie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***nosographique***.

nosografíe *s.f.* (*med.*) Descriere științifică a bolilor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***nosographie***; cf. gr. *νόσος* „boală", *γράφω* „a scrie".

nosológic, -ă *adj.* (*med.*) Care aparține nosologiei, care se referă la nosologie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***nosologique***.

nosología *s.f.* (*med.*) Ramură a științei medicale care se ocupă cu studiul bolilor în general, clasificîndu-le după anumite criterii ce permit definirea și delimitarea lor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***nosologie***; cf. gr. *νόσος* „boală", *λόγος* „studiu".

nosologíst, -ă *s.m., s.f.* (*med.*) Specialist în nosologie. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***nosologiste***.

nosomanía *s.f.* (*psih.*) Preocupare excesivă a unei persoane de starea sănătății sale sau alarmarea la cele mai mici semne de boală. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***nosomanie***; cf. gr. *νόσος* „boală", *μανία* „nebunie".

nost, noástă *pron.pos., adj.pos.* v. nostru.

nostálgic, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care este plin de nostalgie, trist; care predispune la nostalgie. *Tristeți de după-amiezi plouase și de nostalgice obsesii* (TOPÎR.). <> (*adv.*) *Privea nostalgic la locurile în care copilărise.* Δ Fig. *Izvorul cîntă nostalgic* (LESN.). <> (*subst.*) *Acești oameni... sînt triștii nostalgici* (PET.). **2** *adj., s.m., s.f.* (*iron.*) (Persoană) care regretă căderea sistemului comunist sau, ext., o epocă, o situație revolută. *Nostalgicii s-au adunat în piața centrală și au intonat „Internaționala".* • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***nostalgique***.

nostalgíe *s.f.* Sentiment de tristețe, de melancolie provocat de dorința de a revedea un loc iubit (în special cel natal), o persoană apropiată sau de a retrăi un episod din trecut; dor, alean. *Cuprins de o nostalgie dureroasă, vru să se apuce pe loc să răspundă* (REBR.). ◆ Dorință (plină de regrete) pentru ceva greu de realizat. *Dragostea e nostalgia de ceva necunoscut* (TEOD.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***nostalgie***; cf. gr. *νόστος* „întoarcere", *ἄλγος* „durere".

nóstim, -ă *adj.* **1** (*fam.*) Care este plin de haz; spiritual, amuzant, interesant. *Un pui de drac nostim și mititel ieși de sub dînsa* (GAN.). <> (*adv.*) *Vreau să merg în șură, trebuie să fie foarte nostim* (CĂL.). **2** (*astăzi fam.*) Care este atrăgător, plăcut (la aspect, în comportări etc.), simpatic, grațios. *Roza Lang era o femeie nostimă* (REBR.). <> Expr. (*Nostim și*) *cu picățele* (*roz*) v. picățea. **3** (*fam., iron.*) Care este caraghios, ridicol. *Ce ți se pare mai nostim: catîrul cu potcoave de aur, or nerodul urcat la măriri?* (CAR.). <> (*adv.*) *Ce nostim ar fi să adorm așa!* (REBR.). **4** (*înv.*) Care este plăcut (la gust sau la miros); picant. *Au adus îndată o gustare proastă, dar nostimă* (TEL.). • pl. *-i, -e.* /<ngr. ***νόστιμος***.

nostimádă *s.f.* **1** Lucru, întîmplare, glumă etc. phnă de haz sau caraghioasă. *Un vis al Luminiței nu poate fi decît un vis plin de toate nostimadele* (CE. PETR.). <> Loc.adj. *De toată nostimada* = foarte nostim, plin de haz. **2** (*înv.*) Însușirea de a fi nostim (2); grație. *Dulceața viersului și nostimada cuvintilor* (DOC.). • pl. *-e.* /<ngr. ***νοστιμάδα***.

nostimiór, -oáră *adj.* Dim. al lui *nostim.* • pl. *-i, -e.* /***nostim*** + *-ior*.

nóstiță *s.f.* (*iht.*) Cegă mică (pînă la 1 kg). • pl. *-e.* și *nósfiță* *s.f.* /<srb. ***nostvica, nosvica***.

nostóc *s.m.* (*biol.*) Algă albastră microscopică, din solurile umede (*Nostoc*). • pl. *-ci.* /<fr. ***nostoc***.

nostomanie *s.f.* (*psih.*) Nevoia impulsivă (a cuiva) de a se întoarce în țara sau în locul unde și-a petrecut copilăria. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***nostomanie***.

nostrifică *vb. I. tr.* (*înv.*) A recunoaște, a echivala un titlu, o diplomă obținută în străinătate. *La Chișinău a trebuit să-și nostrifice diploma.* • prez.ind. *nostrífic.* /<germ. ***nostrifizieren***, după *certifica, autentifica*.

nóstro *s.n.* (*fin.*) Cont deschis de o bancă la corespondentul său din străinătate, în care se înregistrează toate operațiile băncii titulare. • /<it. ***nostro***.

nostróm *s.m.* (*mar.*) Șef de echipaj al unei nave comerciale, care răspunde de buna întreținere a navei, a utilajului și a inventarului ei; botman. *Nostromii căutau cu limba scoasă oameni ca să-și întregească echipajele* (TUD.). • pl. *-i.* /<it. ***nostromo***.

nóstru, noástră *pron.pos., adj.pos.* (*de obicei precedat de art. „al", „a", „ai", „ale"; adj. primește art. numai cînd stă înaintea subst., cînd determină un subst. neart. sau cînd, între subst. și adj., au fost intercalate unul sau mai multe cuv.*) **I** *pron.pos.* **1** (*înlocuiește numele obiectului posedat de vorbitor și de un grup din care vorbitorul face parte, precum și numele acestora*) *Are o grădină foarte frumoasă și o casă... mult mai mare decît a noastră* (DRĂGHICI). **2** (*în constr. cu val. partitivă*) *Bine-ți mai șade, jupînește; parcă ești una de-ale noastre* (CR.). **3** (*pop.; mai ales la m. pl.; indică soțul, soția, familia, rudele vorbitorului și ale persoanelor din grupul din care vorbitorul face parte, înlocuind și numele acestora*) *D-apoi cînd or veni ai noștri?... Nevestele lor le ies întru întîmpinare* (CR.). <> *Ai noștri* = partizani (politici). *Trăiască ai noștri!* (CAR.). **4** (*mai ales la sg.; indică lucrurile personale, proprietatea vorbitorului și ale persoanelor din grupul din care vorbitorul face parte, înlocuind și numele acestora*) *Am risipit dintr-al nostru.* **5** (*mai ales la f. pl.; indică preocupările, părerile, obiceiurile etc. vorbitorului și ale persoanelor din grupul din care vorbitorul face parte, înlocuind și numele acestora*) *Ia să lăsăm noi pe copiii ăștia să-și spuie basmele lor și noi cu ale noastre* (DELAVR.). **II** *adj.pos.* **1** Care este al vorbitorului și al unui grup din care face parte vorbitorul. *a*) (*indică posesiunea*) *Tu ai să stai aici cu calabalicul nostru* (TUD.); *b*) (*indică apartenența*) *Metaforele se adresează tuturor simțurilor noastre* (VIANU). <> (*determ. abstracte legate de vorbitor și de grupul din care vorbitorul face parte*) *Amară e viața noastră pînă ajungem la bătrînețe* (SADOV.). <> (*precedat de prep.*) *Flori de tei deasupra noastră Or să cadă rînduri-rînduri* (EMIN.); *c*) (*indică dependența*) *Să ne trăiască doamna și împărăteasa noastră* (ISP.). <> (*în constr. cu val. partitivă*) *E un tovarăș de-al nostru* (SADOV.). <> (*în legătură cu unele nume de ținuturi, colectivități etc.; cu inversarea raportului de dependență*) *Noi avem să dăm noțiuni poporului nostru, ca să cugete* (EMIN.). **2** (*fam.; în stilul narativ; cu val. afectivă; în legătură cu numele obiectului care stă în centrul atenției vorbitorului și al unui grup din care face parte vorbitorul*) *Omul nostru caută un pretext și părăsește casa stăpînului* (FIL.). **3** (*cu val. subiectivă*) Care este spus, săvîrșit de vorbitor și de grupul din care acesta face parte. *Elipsa face ca vorbirea noastră să fie și mai scurtă, dar mai vie* (IORD.). **4** (*ca pl. al modestiei*) Meu. *Cartea noastră este în același timp o istorie a limbii române* (ROSET.). **5** (*cu val. obiectivă*) *Tu vei veni întru ajutorul nostru* (MARC.). • pl. *noștri, noastre.* și (*reg.*) *nost, noástă* *pron.pos., adj.pos.* /lat. ***noster, nostra, nostrum***.

not *s.n.* (*înv., reg.*) Înot. <> Loc.adv. *În not* sau *cu* (*ori a, de-a*) *notu* = înotînd. *Trecea înapoi Nistrul cu notul calului* (ȘINC.). • pl. *-uri.* /postverbal de la ***nota***.

notá[1] *vb. I. tr.* **1** A însemna, a înregistra, a consemna ceva în scris. *Să noteze reflecțiile lor* (OPR.). <> (*refl. pas.*) *Pe rondelă se notează... încărcătura cartușului* (STO.). **2** A arăta, a indica, a semnala; a sublinia, a remarca, a observa, a reține; a notifica (1). *Să notăm, în treacăt, unele aspecte din ce era Oborul cu ani în urmă* (ARGH.). <> (*refl. pas.*) *Să se noteze bine că principii moldoveni... o considerau mai mult ca un ce precariu* (HASD.). **3** (*compl. indică elevi, studenți etc.*) A pune un calificativ, a aprecia prin note cunoștințele; a clasifica după însușirile dovedite, după capacitate etc. *V-am notat pe toți bine, cît se poate de bine* (BRĂ.). ◆ A însemna pe cineva undeva în vederea sancționării lui. **4** A marca, a însemna prin simboluri (litere, cifre) valori numerice, elemente etc. *Am notat... deosebitele-mi stări de emoție* (CAR.). ◆ (*muz.; compl. indică texte muzicale*) A transcrie cu ajutorul notelor și al altor semne convenționale. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***noter***, lat. ***notare***.

notá[2] *vb. I intr.* (*înv., reg.*) **1** (*despre ființe*) A înota. *Mulți notară și ieșiră* (POP.). **2** (*despre nave sau,* ext., *despre oamenii aflați pe o navă*) A naviga, a pluti. *Nota cu corăbiile pre sînul mării* (DOS.). • prez.ind. *not.* /lat. ****notare*** = ****nautare***.

nota bene Formulă prin care se atrage atenția asupra unui pasaj, a unei idei dintr-un text ori a corecturilor deosebite de tipar (*N.B.*). • /<loc. lat. ***nota bene***.

notábil, -ă *adj.* Care este vrednic de a fi luat în seamă, de a fi subliniat, remarcat, reținut; remarcabil, însemnat, important. *Una din cele mai notabile particularități ale geniului său este tactica cea sigură* (FIL.). ◆ (*subst. m.; la pl.*) Notabilitate. *Aga venea în fruntea notabililor* (BRĂ.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***notable***, lat. ***nōtābĭlis, -e***.

notabilitáte *s.f.* **1** (*mai ales la pl.*) Persoană importantă în plan politic, social etc., cu prestigiu, cu vază; notabil. *După dric sînt toate notabilitățile orașului* (BRĂT.). **2** (*înv.*) Însușirea de a fi notabil; însemnătate, importanță. *Notabilitatea acelor evenimente era clară.* • pl. *-ăți.* /<fr. ***notabilité***.

notalgíe *s.f.* (*med.*) Durere în regiunea dorsală. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***notalgie***; cf. gr. *νῶτον* „spate", *ἄλγος* „durere".

notár[1] *s.m.* **1** Funcționar public învestit cu atribuția de a redacta și (sau) legaliza acte juridice, de a legaliza semnăturile, de a elibera copii legalizate, certificate (de moștenitor) etc.; (*înv., reg.*) notarăș. *Mi s-a spus că actele trebuie legalizate la notar.* **2** (*înv.; în vechea organizare administrativ-teritorială a României*) Reprezentant al puterii centrale în comune, exercitînd de obicei atribuții de șef al poliției și de secretar comunal. *Intrară veseli în curtea notarului* (AGÂR.). **3** (*înv.*) Persoană care rezolva lucrările și corespondența privată a cuiva, în calitate de angajat particular al acestuia; secretar. **4** (*în antic. română*) Secretar; funcționar imperial care redacta actele juridice. **5** (*bis.*) Ecleziast sau laic atașat cancelariilor episcopale. ◆ Persoană însărcinată cu lucrările de secretariat ale unei adunări, ale unui sinod etc. *Notarii au datorința a face protocoalele sinodului* (PUȘ.). • pl. *-i.* /<fr. ***notaire***, lat. ***nōtārĭus, -ii***, germ. ***Notar***.

notár[2] *s.m.* Persoană care consemnează, care înregistrează, care înscrie. *Cîțiva cronicari din cea mai săracă specie, notari fără înțelegere* (IORGA). • pl. *-i.* /***nota***[1] + *-ar*.

notărăș *s.m.* **1** (*înv., reg.*) Notar[1] (1). **2** (*bis.*) Persoană însărcinată cu lucrările de secretariat ale unei adunări, ale unui sinod etc. ◆ Persoană însărcinată cu lucrările de secretariat ale consistoriului, ale eparhiei etc. *Ce vrei să te faci acum?... notarăș?* (SLAV.). • pl. *-i.* și (*reg.*)

notăráș, (*înv., reg.*) *notăreș s.m.* /<magh. ***nótárius***, ***notarus***.

notáre[1] *s.f.* **1** Însemnare, înregistrare, consemnare, notație (1). *Multe din imaginile cele mai evocatoare ale poetului sînt obținute prin notarea unui epitet* (VIANU). **2** Calificare, apreciere cu ajutorul notelor (5) sau al calificativelor. *Notarea elevilor s-a făcut după un barem*. **3** Indicare, marcare, reprezentare prin semne, simboluri etc. *Actuala ortografie a Academiei nu mai prevede notarea accentului* (IORD.). **4** Mențiune care se trece în cartea funciară, referitoare la drepturile imobiliare reale înscrise în acea carte. **5** Luare de note; ext. notă (1). *Scoase... carnetul, îl răsfoi și-l desfăcu acolo unde-și făcuse notările* (MIH.). • pl. *-ări*. /v. ***nota***[1].

notáre[2] *s.f.* (*înv.*) **1** Înotare, înot. **2** Faptul de a naviga, de a pluti. • pl. *-ări*. /v. ***nota***[2].

notáreș *s.m.* v. notăraș.

notariál, -ă *adj.* Care este făcut de un notar[1] (1) sau de notariat; care se referă la notar[1] (1) sau la notariat. *Să facă un act notarial asupra intențiunilor sale* (POP.). ◆ Care aparține unui notar[1] (1). *Cabinet notarial*. • sil. *-ri-al*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***notarial***.

notariát *s.n.* **1** Instituție publică având competența de a întocmi, autentifica și legaliza anumite acte, de a învesti cu formula executorie înscrisurile autentice, de a elibera certificate de moștenitor, copii legalizate și de a face anumite constatări sau de a săvîrși anumite acte de natură a înlesni cetățenilor dovedirea și valorificarea drepturilor lor civile. *Se hotărîseră să treacă pe la un notariat pentru legalizarea copiilor după actele de studii*. ◇ *Acte de notariat* = acte autentice sau care urmează să fie autentificate, legalizate. ◆ Ext. Clădire în care își are sediul această instituție. **2** Funcția și activitatea notarului[1] (1) sau a autorității însărcinate cu autentificarea și legalizarea actelor. *În zadar, nu-i plăcea notariatul și pace* (REBR.). **3** (*în trecut*) *Notariat de stat* = organ de stat care îndeplinea acte menite să înlesnească persoanelor constatarea raporturilor lor juridice, asigurîndu-le ocrotirea intereselor și exercițiul drepturilor civile. • sil. *-ri-at*. pl. *-e*. /<fr. ***notariat***, germ. ***Notariat***.

notáție *s.f.* **1** Însemnare, consemnare, notă (1); text care conține scurte însemnări, observații. *Observația justă a amănuntului se înregistrează în notații tot atît de juste* (E. LOV.). **2** Marcare, reprezentare prin semne convenționale, prin simboluri etc. ◇ *Notație atomică* v. atomic. ◆ Ext. Semn grafic, simbol etc. prin care se reprezintă ceva. ◆ (*muz.*) Sistem de reprezentare grafică a sunetelor muzicale și a diferitelor raporturi dintre ele. ◇ *Notație diastematică* v. diastematic. **3** Calificare, apreciere a cunoștințelor cuiva cu ajutorul notelor (5) sau al calificativelor. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și *notațiúne s.f.* /<fr. ***notation***, lat. ***nŏtatĭo, -onis***.

notațiúne *s.f.* v. notație.

nótă *s.f.* **1** Însemnare, comentariu, remarcă în scris referitoare la o anumită chestiune, asupra unui fapt; text care conține o însemnare, o indicație, un comentariu etc. *Notele privitoare la viața intimă a lui... Turgheniev sînt destul de restrînse* (SADOV.). ◇ Expr. *A lua notă* (de ceva) = a lua cunoștință (de ceva); a ține seamă (de ceva), a reține (ceva). *Îl privi dreaptă..., fără să ia notă de dorința lui* (CA. PETR.). ◆ (*la pl.*) Însemnări rezumative scrise în timpul (sau după terminarea) lecturii unei cărți, a unui articol etc.; scurte notări făcute în cursul unei ședințe, în timpul audierii unei conferințe, a unei lecții etc. *Studenții luau note pe care le completau în urmă* (BRĂ.). ◆ (*la pl.*) (Titlu dat unor) însemnări sau reflecții literare scrise (și publicate) cu privire la o călătorie, la un eveniment istoric sau social, la un fapt etnografic etc. *Voi începe zilele acestea să-mi public notele de călătorie* (STANCU). **2** (*la pl.*) Adnotări la un text literar sau științific, cuprinzînd lămuriri sau informații suplimentare de amănunt, ori asupra unei probleme ridicate de acel text, referințe bibliografice etc., trecute, de obicei, în subsolul paginii sau la sfîrșitul lucrării. *M-au ajutat să-mi împodobesc traducerea cu note interesante* (PLEȘ.). ◇ *Notă explicativă* v. explicativ. **3** (și *notă diplomatică*) Comunicare (scrisă) prin care guvernul unui stat informează guvernul altui stat asupra unor probleme, face anumite propuneri, protestează asupra lezării unor interese etc. *O notă a lordului Salisbury... dă tuturor nemulțumirilor cea mai energică expresie* (MAIOR.). ◇ *Notă de protest* v. protest. *Notă verbală* v. verbal. ◆ Comunicare scurtă făcută de obicei în scris de o instituție; adresă, înștiințare. *Trebuie să ne ajuți să trimitem o sumă de note telefonice* (GALAN). ◇ *Notă informativă* v. informativ. **4** (*econ.*) Socoteală scrisă, document cuprinzînd sumele pe care cineva trebuie să le achite pentru obiecte cumpărate, pentru consumații; document prin care se dispune livrarea unor sume, bunuri, care servește la înregistrarea unor operații contabile etc. *Își aminti că nota la hotel e neplătită de două luni* (CE. PETR.). ◇ (*econ.*) *Notă de plată* = document prin care se dispune plata unei sume de bani către o persoană fizică sau juridică, în numerar sau prin virament, din contul ei disponibil. *Notă de comandă* = document emis de client către furnizor, prin care se cere livrarea unei anumite mărfi, prestarea unui anumit serviciu sau executarea unei lucrări determinate. (*contab.*) *Notă contabilă* (sau *de contabilitate*) = document prin care se înregistrează operații economice sau financiare în conturi. **5** Calificativ care reprezintă, printr-o cifră sau o mențiune specială, aprecierea cunoștințelor sau a comportării unui elev, a unui student, a unui candidat, notat de către profesor, de către membrii unui juriu etc. *Notele ce i s-au însemnat în carnet... au fost slăbuțe* (AGÂR.). ◇ Expr. *A lua o notă bună* (sau *rea*) v. lua. **6** Numele unei bancnote emise în Imperiul austro-ungar în timpul războaielor napoleoniene. *S-au fost emis 1060 milioane de așa-numite note sau bilete negre* (BARIȚ). **7** (*muz.*; și *notă muzicală*) Semn grafic convențional prin care se indică înălțimea (prin poziția în raport cu liniile și spațiile portativului) și durata intonării (prin formă) unui sunet muzical și care se folosește în notarea compozițiilor muzicale; sunet care corespunde acestui semn. *Îmi pare rău acu mai mult ca totdeauna că nu pot scrie notele muzicale* (CAR.). ◇ *Notă falsă* = afirmație, atitudine care nu se potrivește într-un caz dat. *Notă discordantă* v. discordant. *Notă auxiliară* v. auxiliar. *Notă întreagă* v. întreg. *Notă justă* v. just. ◇ Expr. *A forța* (sau *a exagera*) *nota* = a trece dincolo de limitele obișnuite, a întrece măsura. *A fi în notă* = a fi în concordanță cu o situație dată. (*fam.*) *Ca pe note* = bine, așa cum trebuie. *A pune pe note* v. pune. *A schimba nota* v. schimba. ◇ Fig. *Crivățul pătrunde scoțînd note-ngrozitoare* (ALECS.). ◆ Fig. Ton, accent. *Mi-am cumpărat cărți... redactate în stil științific, în notă serioasă* (BRĂ.). ◆ (*la pl.*) Caiet care cuprinde piese muzicale transcrise. *Un pian cu coadă, note muzicale* (STANCU). ◆ (*înv.*) Bucată muzicală, melodie, cîntec. *Musicul călăreților lui Constantin zicea nota fetei românești* (ȘINC.). **8** (*log.*) Trăsătură specifică, element component caracteristic al unei noțiuni. *Reușește chiar să adauge o notă la poezia naturii* (IBR.). **9** Fig. Nuanță, însușire, trăsătură caracteristică, semn distinctiv; particularitate. *Nota personală este însă puternică la Grigore Alexandrescu* (VIANU). **10** (*înv.*) Semn, marcă. ◆ Înfierare, acuzare. *Împăratul l-au deslegat de notă* (ȘINC.). • pl. *-e*. și (*înv., reg.*) *noáță s.f.* /<fr. ***note***, lat. ***nŏta, -ae***, it. ***nota***.

notăráș *s.m.* v. notăraș.

notărășíță *s.f.* (*reg.*) Soție de notar[1] (2); notăreasă. *Doamnele, conduse de notărășița, porniră* (AGÂR.). • pl. *-e*. /***notăraș*** + *-iță*.

notăreásă *s.f* (*reg.*) Notărășiță. *O să vie preoteasa și notăreasa* (REBR.). • pl. *-ese*. /***notar*** + *-easă*.

notătíță *s.f.* (*ornit.*) Numele a două specii de păsări: *a*) pasăre din ordinul picioroangelor, cu penele negre, mărginite cu roșu și cu ciocul lung, negru (*Phalaropus hyperboreus*); *b*) pasăre negricioasă, cu gușa albă, care se hrănește cu puiet de caracudă (*Phalaropus lobatus*). ◆ Pasăre care face parte din fiecare dintre aceste două specii. • pl. *-e*. /***nota***[2] + *-iță*.

notătoáre *s.f.* (*bot.*) Broscariță (*Potamogeton natans*). • pl. *-oare*. /***nota***[2] + *-oare*.

notencefál *s.m.* (*med.*) Monstru care prezintă o hernie a encefalului sub forma unei tumori pediculate în regiunea occipitalului, ce rămîne deschisă. • pl. *-i*. /<fr. ***noténcéphale***; cf. gr. *νῶτον* „spate", *ἐγκέφαλος* „creier".

nótes *s.n.* Carnet de însemnări, agendă; blocnotes. *Privea din nou pagina din notesul lui Filip* (GALAN). • pl. *-uri*. /<fr. *[bloc]notes*.

notifică *vb. I. tr.* **1** A aduce la cunoștință (în mod oficial); a înștiința (în scris), a anunța; a trimite o notificare. *Am onoare de a notifica... că ambasadorul s-ar fi denumit* (GHICA). ◇ (*refl. pas.*) *Tractatul... ni se notifică la 4 august* (MAIOR.). **2** (*înv.*) A nota[1]. *Decît a-l notifica în treacăt... am preferit a aștepta* (ODOB.). • prez.ind. *notífic*. /<fr. ***notifier***, lat. ***notificare***.

notificáre *s.f.* Acțiunea de a *notifica* și rezultatul ei. **1** (*jur.*) Comunicare scrisă adresată unei persoane, prin organul competent, în scopul de a o informa că un fapt sau un act juridic a fost îndeplinit sau urmează să fie îndeplinit; notificație. ◆ (*în dreptul internațional*) Înștiințare oficială făcută de un stat altor state, printr-o notă diplomatică, cu privire la poziția sa într-o anumită problemă internațională. *Și mai surprinzătoare a fost atitudinea caimacamilor față de o notificare a consulului austriac* (OȚETEA). **2** Act, document prin care se notifică ceva. *Iscăliturî cu tot soiul de caligrafii: unele obscure, ca ale doctorilor pe rețete sau ale portărelor pe notificări* (TEOD.). • pl. *-ări*. /v. ***notifica***.

notificáție *s.f.* Notificare. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și *notificațiúne s.f.* /<fr. ***notification***.

notificațiúne *s.f.* v. notificație.

notíst, -ă *s.m., s.f* (*fam.*) Persoană care știe să cînte după note. • pl. *-iști, -iste*. /***notă*** + *-ist*; cf. fr. *notiste*.

notíță *s.f.* **1** Însemnare, comentariu, informație, știre (de proporții reduse), de obicei publicate undeva; (*înv.*) notiție. *Vă trimit... o notiță asupra serbării de la Putna* (EMIN.). ◇ Expr. *A lua notiță* (de ceva) = a înregistra, a reține. *Gazetele timp de o zi ar lua notiță despre nefericirea d-tale* (PER.). **2** (*la pl.*) Însemnări rezumative după un curs, o lecție etc.; însemnări rezumative scrise în timpul (sau după terminarea) lecturii unei cărți, a unui articol etc. *Profesorul trecu printre elevi și le verifică notițele*. **3** (*la pl.*) (Titlu nepretențios dat unor) însemnări sau reflecții literare scrise (și publicate) cu privire la o călătorie, la un eveniment istoric etc., redate, de obicei, în formă narativă. *Cartea d-lui Alecsandri este... o comoară... de notițe caracteristice asupra datinelor sociale* (MAIOR.). • pl. *-e*. /<fr. ***notice***.

notíție *s.f* (*înv.*) Informație, știre; notiță (1). *De atunci n-am mai primit nici o notiție despre dînsa* (FIL.). • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<it. ***notizia***, lat. ***nōtĭtĭa, -ae***.

noto[1]**-** Elem. de compunere „spate, spinare". • /<fr. ***noto-***; cf. gr. *νῶτον*.

noto[2]**-** Elem. de compunere „hibrid"; „deosebit"; „fals". • /<fr. ***notho-***; cf. gr. *νόθος* „bastard; fals".

notocórd *s.n.* v. notocordă.

notocórdă *s.f.* (*zool.*) Organ elastic în formă de nuia, situat în axa corpului unor animale, sub sistemul nervos central și deasupra tubului digestiv, din care derivă coloana vertebrală. • pl. *-e*. și *notocórd s.n.* /<fr. ***notochorde***; cf. gr. *νῶτον* „spate", *χορδή* „coardă".

notogamíe *s.f* (*biol.*) Polenizare cu polen provenind de la subspeciile deosebite ale aceleiași specii. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***nothogamie***.

notomél *s.m.* (*med.*) Monstru care prezintă unul sau două membre accesorii inserate înapoia capului. • pl. *-i*. /<fr. ***notomèle***.

notomórf, -ă *adj.* (*biol.*; *despre forme hibride*) Care derivă din aceeași specie parentală. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***nothomorphe***.

notonécta *s.f.* (*zool.*) Ploșniță de baltă, carnivoră, din ordinul heteropterelor, cu înțepătura dureroasă, care înoată adesea pe spate (*Notonecta glauca*). • /<fr. ***notonecta***; cf. gr. *νῶτον* „spate", *νηκτός* „care înoată".

notorietáte *s.f.* Însușirea de a fi notoriu, faptul de a fi cunoscut de multă lume; reputație, faimă. *Bitaube... ajunsese la oarecare notorietate* (VIANU). ◇ *Act de notorietate* v. act. ◇ Expr. *A fi* (sau *a deveni, a ajunge etc.*) *de notorietate publică* = a fi (sau a deveni, a ajunge etc.) cunoscut de toată lumea. *Planul cooperării lui Tudor cu Eteria era deci de notorietate publică în cercurile rusești* (OȚETEA). • sil. *-ri-e-*. pl. *-ăți*. /<fr. ***notoriété***.

notóriu, -ie *adj.* Care este cunoscut de multă lume, știut de toți. ◆ Ext. Care este remarcabil, renumit. *Nu cunoștea o operă notorie dintr-o galerie europeană* (CĂL.). • pl. *-ii*. /<fr. ***notoire***, lat. ***notorius, -a, -um***.

nototríb, -ă *adj.* (*biol.*; *despre polen*) Care este transportat pe spatele insectei ce face polenizarea. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***nototribe***.

noțiónăl, -ă *adj.* Care exprimă o noțiune, care ține de o noțiune, care se referă la o noțiune. *Un spirit foarte*

N n

învățat, cu un sistem noțional complex (VIANU). • sil. *-ți-o-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***notionnel***.

noțiúne *s.f.* **1** (*log.*) Formă logică fundamentală a gîndirii omenești, care reflectă caracterele generale, esențiale și necesare ale unei clase de obiecte sau de fenomene din natură sau din societate și care se compune din *conținut* și *sferă* și se exprimă prin *cuvînt*; concept. *Orice cuvînt este manifestarea sonoră a unei noțiuni* (VIANU). ◇ (*urmat de determ. introduse prin prep. „de" sau în gen., care indică clasa de obiecte sau de fenomene*) *Lupta să iasă din pîcla noțiunilor elementare de „bine" și de „rău"* (D. ZAMF.). ◇ *Noțiuni concordante* v. concordant. *Noțiuni concrete* v. concret. *Noțiuni contrare* v. contrar. *Noțiuni corelative* v. corelativ. *Noțiune supraordonată* v. supraordonat. **2** Cunoștință generală, cunoaștere a unui anumit lucru care ține de viața reală; idee, concepție despre ceva. *N-am pomenit un om care să fi avut mai puțin noțiunea banului ca el* (CA. PETR.). ◆ Spec. Cunoștință. *A pierde noțiunea timpului.* **3** (*la pl.; de obicei urmat de determ. care arată sfera, domeniul*) Cunoștințe, principii fundamentale ale unei discipline, ale unui domeniu etc. *Noțiuni generale despre lexicografie.* • pl. *-i.* /<fr. ***notion***, lat. ***nōtĭo, -onis*** <*noscere* „a cunoaște".

nou, nóuă *adj., s.n., adv.* (*în opoz. cu „vechi"*) **I** *adj.* **1** Care a fost făcut, creat sau descoperit (relativ) de curînd; care s-a ivit de curînd, care apare pentru prima dată; recent. *Olguța întinse o mînă prietenoasă noului venit* (TEOD.). ◇ (*subst.*) *Cele noi după cele vechi mai bine să îndreptează* (POP.). ◇ *Crai-nou* = nume popular dat lunii în prima ei fază (cînd are forma unei seceri subțiri), după faza de lună nouă. *Lumea Nouă* = America de Nord, de Sud și Oceania. *Lună nouă* v. lună. ◇ Loc.adv. (*înv.*) *Din* (sau *de*) *nou* = de curînd, de puțin timp, recent. *Industrii sau vechi, naționale sau din nou introduse* (ODOB.). ◇ Expr. *Ce mai (e) nou?* = ce s-a mai întîmplat în ultima vreme? *Lume nouă!* exclamație familiară cu care întîmpinăm pe oaspeții rari. *Mai nou* = mai de curînd. *Am aflat mai nou cum e poreclit.* **2** (*despre produse agricole, viticole, despre furaje etc.*) Care face parte din recolta anului în curs sau a anului imediat anterior. *Vinul nou nu se ține în foi vechi* (POP.). **3** (*despre bani*) Care a fost emis și pus în circulație de curînd. *Lua [bani] noi și da vechi* (NEC.). **4** Care a fost executat sau cumpărat de curînd; care se află în bună stare; care nu a mai fost folosit sau a fost puțin folosit. *Îi îmbrăcă în niște haine noi* (ISP.). ◇ Zic. *Sita pînă e nouă, în cui se pune* = omul de curînd venit se bucură de o prețuire deosebită. ◇ Expr. *Nou-nouț* = care este foarte nou, abia făcut, cumpărat, primit etc. *În capul școlii - fiu-său, în treningul lui de schi nou-nouț, acuma rupt* (GALAN). *A sta* (sau *a rămîne, a se uita*) *ca vițelul* (ori *ca boul*) *la poarta nouă* v. poartă. **5** Care apare în locul unei ființe, al unui lucru etc. mai vechi; de azi, contemporan, actual. *Aproba din cap fiece cuvînt al noului său șef* (REBR.). ◇ *An* (sau *anul*) *nou* ori *noul an* = anul (calendaristic) care începe. *An nou! Aștept minunea-ți ca o cerească lege* (ALEX.). *Anul nou* v. an. *Dulcele stil nou* v. stil. *Scriptura* (sau *sfînta scriptură*) *cea nouă* = Noul Testament. *Duminica nouă* v. duminică. *Legea* sau *învățătura* (*cea*) *nouă* ori *noua lege* sau *legea vieții* v. lege. *Stil nou* v. stil. **6** Care se deosebește de ce a fost înainte; care este transformat în bine; reînnoit, refăcut. *Era fericit că-l încălzește un soare nou și-l mîngîie vîntul primăverii* (SADOV.). ◇ *Noua critică* = mișcare de analiză și critică literară în Franța anilor '60 care afirmă autonomia operei literare, ireductibilitatea ei la o cauzalitate exterioară, biografică, evenimențială. *Noua figurație* v. figurație. *Noul val* v. val. ◆ Care este evoluat, perfecționat. ◇ Expr. *A lua un nou aspect, o nouă formă etc.* v. lua. **7** Care se adaugă (într-o succesiune) la ceva (de același fel) ce exista de mai înainte, care este încă unul pe lîngă cel existent. *Au voiești pe țară biruri noi a pune?* (TOPÎR.). ◇ Loc.adv. *Din nou* = încă o dată, iarăși, iar. *Vînătorul... se aprinde din nou de ispita norocului* (ODOB.). **8** Fig. Care nu este cunoscut sau admis mai înainte; original. *Idee nouă.* **9** (*despre oameni*) Care este lipsit de experiență, neexperimentat (din cauza absenței unei practici suficiente). *Lucrător nou.* **II** *s.n.* Element care apare la un moment dat în procesul dezvoltării unui fenomen și care se află în luptă cu elementele vechi. *Acolo unde nu există contradicție între nou și vechi nu poate exista nici mișcare înainte* (PER.). **III** *adv.* De curînd. *Clădire nou construită* (OPR.). ◇ *Nou-născut* (și *subst. m.*) = (copil) care abia s-a născut. *Un răstimp stătură toți tăcuți, ascultînd țipetele speriate ale noului-născut* (REBR.). • pl. *noi, nouă.* /lat. ***nōvus, -a, -um***.

nouár *s.m.* (*fam.*) Carte de joc de nouă puncte. • pl. *-i.* /***nouă*** + *-ar*.

nóuă *num.card., subst.* **I** *num.card.* Număr natural care este situat în numărătoare între opt și zece și care se indică prin cifra *9* (sau *IX*); numărul abstract corespunzător. *Patru și cu cinci fac nouă.* ◇ (*adj.*) *Puii sînt nouă zile orbi* (STO.). ◇ (*prin exager.; indică un număr mare, nedeterminat*) *De pe deal Se vede peste nouă sate!* (IOSIF). Δ Zic. *A mîncat pită din nouă cuptoare*, se spune despre un om care a umblat mult, care a văzut și știe multe. *Ăl de știe carte are patru ochi și nouă minți. Cînd îți intră paraua în mînă, leag-o cu nouă noduri.* ◇ Expr. *A avea nouă vieți* = a fi foarte rezistent sau foarte viteaz. *A avea nouă băieri la pungă* v. baieră. *A merge pe nouă cărări* v. cărare. *A ține (pe cineva) în nouă frîie* v. frîu. *A păstra cu nouă lacăte* v. lacăt. *A fi* (ori *a veni*) *cu nouă lupi* v. lup. *Peste (nouă) mări și (nouă) țări* sau *peste (nouă) țări și (nouă) mări* v. mare. *A(-i) lua (cuiva) nouă piei* v. piele. *A avea nouă suflete* (sau *nouă vieți*) *ca pisica* v. pisică. *A avea nouă suflete* v. suflet. ◇ (*cu elipsa subst. determ.*) *Numără copacii... nouă pe o parte, trei pe cealaltă* (E. BAR.). Δ Zic. *Nu ne-ajunge c-avem două Și ne vin și alte nouă*, spun cei care au multe nemulțumiri ce se succed una după alta. ◇ Expr. (*A se duce*) *opt (cu a brînzei nouă)* v. opt. ◇ (*subst.*) *Au rămas numai nouă.* ◇ (*cu val. de num.ord.*) *Batem apa în piuă de la ora nouă seara* (BAR.). Δ (*cu elipsa subst. determ.*) *Autobuzul trece la nouă* (SEBAST.). ◇ (*precedat de prep. „de" și urmat de „ori", intră în componența num.adv.*) *De nouă ori a ridicat pînă acum brațul drept* (SADOV.). ◇ (*precedat de „cîte", intră în componența num. distrib.*) *Cumpăra cîte două ouă d-o para și vindea cîte nouă* (POP.). **II** *subst.* **1** Semn grafic care reprezintă numărul *nouă*; ext. desen, figură în forma acestui semn. *A scris un nouă pe foaie.* ◆ Nota nouă. *A luat un nouă la istorie.* **2** Carte de joc marcată cu nouă puncte; nouar. • /lat. ***nōvem***.

nóuălea, nóua *num.ord.* (*precedat de art. „al", „a"; de obicei cu val. adj.*) Care este situat în numărătoare între al optulea și al zecelea. *Am lucrat în via Domnului, de nu ca cel de al nouălea ceas, măcar ca cel de la al unsprezecelea ceas* (ANTIM). ◇ Expr. *Pe planul al nouălea*, se spune despre ceva considerat neimportant, lăsat la o parte. *A fi* (sau *a se crede*) *în al nouălea cer* v. cer. *A fi neam de* (sau *după*) *a noua spiță* v. neam. ◇ (*cu elipsa subst. determ.*) *Zeace porunci a legei vechi... Nu fura, a noa* (PARACLIS). • /***nouă*** + ***le*** + *-a*.

nóuăsprezece *num.card., subst.* **I** *num.card.* Număr natural care este situat în numărătoare între optsprezece și douăzeci și care se indică prin cifra *19* (sau *XIX*); numărul abstract corespunzător. ◇ (*adj.*) *A cărat, în nouăsprezece transporturi,... fîn cît alții n-ar clădi într-o căruță nici vara* (GALAN). ◇ (*subst.*) *Au plecat nouăsprezece.* ◇ (*cu val. de num.ord.*) *Apartamentul nouăsprezece.* ◇ (*precedat de prep. „de" și urmat de „ori", intră în componența num. adv.*) *L-a sunat de nouăsprezece ori.* ◇ (*precedat de „cîte", intră în componența num. distrib.*) *I-au grupat cîte nouăsprezece.* **II** *subst.* Semn grafic care reprezintă numărul nouăsprezece; ext. desen, figură în forma acestui semn. • și (*pop.; formă prescurtată*) *nóuășpe num.card.* /***nouă*** + ***spre*** + ***zece***.

nóuăsprezecelea, -cea *num.ord.* (*precedat de art. „al", „a"; de obicei cu val. adj.*) Care este situat în numărătoare între al optsprezecelea și al douăzecilea. *A căzut a nouăsprezecea frunză* (SEBAST.). ◇ Expr. *Al nouăsprezecelea cer* = culmea fericirii, a măririi, a prețuirii. *L-am rîdicat în fantasia mea pînă la al nouăsprezecelea cer!* (ALECS.). • și (*pop.; formă prescurtată*) *nóuășpelea num.ord.* /***nouăsprezece*** + ***le*** + *-a*.

nóuășpe *num.card.* v. nouăsprezece.

nóuășpelea *num.ord.* v. nouăsprezecelea.

nouăzéci *num.card., subst.* (*intră adesea în componența unor num.card. comp.*) **I** *num.card.* Număr care este situat în numărătoare între optzeci și nouă și nouăzeci și unu și care se indică prin cifra *90* (sau *XC*). ◇ (*adj.; de obicei precedă subst. determ., de care este legat prin prep. „de"*) *Are nouăzeci de ani.* Δ (*cu elipsa subst. determ.*) *Mosneagul de-o sută și baba de nouăzeci* (CR.). ◇ (*subst.*) *Erau nouăzeci.* ◇ (*cu val. de num.ord.*) *Rîndul nouăzeci.* ◇ (*precedat de prep. „de" și urmat de „ori", intră în componența num.adv.*) *De nouăzeci de ori.* ◇ (*precedat de „cîte", intră în componența num. distrib.*) *Le-a dat cîte nouăzeci de lei.* **II** *subst.* Semn grafic care reprezintă numărul nouăzeci; ext. desen, figură în forma acestui semn. • /***nouă*** + ***zeci***.

nouăzécilea, -cea *num.ord.* (*precedat de art. „al", „a"; de obicei cu val. adj.*) Care este situat în numărătoare între al optzeci și nouălea și al nouăzeci și unulea. • /***nouăzeci*** + ***le*** + *-a*.

nóur *s.m.* v. nor.

nourá *vb. I. intr., refl.* (*pop.*) A (se) înnora. ◇ Fig. *Săgețile... nourează mîndrul soare* (ALECS.). • sil. *no-u-*. prez.ind. pers. 3 *-ează*. și *norá vb. I.* /***nour*** + *-a*; cf. lat. *nubilare*.

nouráș *s.m.* Dim. al lui *nor*; norișor, noruț, noruleț, (*pop.*) nourel. *Numai unde și unde cîte un mic nouraș creț se plimba... . pe albastrul ceriului* (GAN.). ◇ Fig. *Un singur mic nouraș îmi întuneca ceriul fericirii* (GAN.). • sil. *no-u-*. pl. *-i.* /***nour*** + *-aș*.

nourát, -ă *adj.* (*pop.*) **1** Înnorat. ◆ Ext. Ploios. **2** Fig. Posomorît, întunecat. *Are chipul nourat.* • sil. *no-u-*. pl. *-ți, -te.* și *norát adj.* /v. ***noura***.

nourél *s.m.* (*pop.*) Norișor. • sil. *no-u-*. pl. *-ei.* /***nour*** + *-el*.

nourós, -oásă *adj.* v. noros.

nóus *s.n.* (*în filos. greacă*) Rațiune, spirit. ◆ (*în concepția filosofică a lui Anaxagoras*) Noțiune care desemnează substanța de sine stătătoare, generatoare a mișcării, a vieții, a ordinii din lumea materială. • /<gr. ***voũς*** „spirit, rațiune, gîndire".

noutáte *s.f.* **I** (*la sg.*) Însușirea de a fi nou. *Noutatea lucrului făcu să prospereze întreprinderea acestor industriași* (C. NEGR.). **II** Concr. **1** Lucru nou, făcut sau descoperit de curînd, procurat de curînd, care nu a mai fost folosit sau este folosit de puțină vreme, care nu exista înainte. *Romanul acesta țărănesc este o noutate în genul lui* (IBR.). **2** Veste, știre recentă (și interesantă); (*înv.*) novita, nuvelă. *Ce noutăți ați mai aflat astăzi?* (ALECS.). • sil. *no-u-*. pl. *-ăți.* /<lat. ***nōvĭtas, -atis***, fr. ***nouvelle***, după *nou*.

noúț, -ă *adj.* Dim. al lui *nou*. ◇ *Nou-nouț* v. nou. • pl. *-i, -e.* /***nou*** + *-uț*.

nouvelle vague [nu,vel'vag] *loc.subst.* (*cinemat.*) (Denumire dată unui) grup de cineaști francezi ale căror filme se caracterizează prin anarhism și nonconformism de suprafață. • /<fr. ***la nouvelle-vague*** „noul val".

nová *vb. I. tr.* (*jur.; compl. indică obligații*) A face, a încheia o novație. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***nover***, lat. ***novare***.

novác *s.m.* (Nume dat în mitologia populară unui) personaj închipuit ca un om puternic și voinic. *Un arap trupeș ca un novac* (POP.). • pl. *-ci.* /de la nm. pr. *Novac*, personaj al baladelor populare românești, glorificat ca erou al luptelor antiotomane.

novalisián, -ă *adj.* **1** Care îi aparține lui Novalis sau este propriu (operei) lui, care se referă la Novalis sau la opera sa. **2** În maniera (scrierilor) lui Novalis. • sil. *-si-an*. pl. *-ieni, -iene.* /nm. pr. (scriitor și filosof german) ***Novalis*** + *-ian*.

novarsenobenzól *s.n.* (*farm.*) Medicament cu acțiune antiluetică. • /<fr. ***novarsénobenzol***.

novát, -ă *adj.* (*jur.*) Care este sau a făcut obiectul unei novații. • pl. *-ți, -te.* /v. ***nova***.

novatór, -oáre *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care are idei și concepții noi; persoană care introduce o noutate (utilă, prețioasă) într-un domeniu oarecare. *G. Asaki... aci ne apare ca om vechi, aci ca novator* (IBR.). **2** *s.m., s.f.* (*peior.*) Persoană care vrea să inoveze cu orice preț. *Acele scrieri sînt a oamenilor carii s-au oprit pe marginea prăpăstiii novatorilor* (RUSSO). **3** *adj.* (*despre creații, manifestări etc. ale oamenilor*) Care aduce, cuprinde idei noi; înnoitor. *Operele novatoare au pus chiar pe muzicienii de seamă în stare de perplexitate* (PER.). • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***novateur***, lat. ***nōvator, -oris***.

novatorísm *s.n.* Caracter novator. • /***novator*** + *-ism*.

novațián, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al novațianismului. **2** *adj.* Care aparține novațianismului

sau novațienilor, care se referă la novațianism sau la novațieni. • sil. *-ți-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***novatien.***

novațianísm *s.n.* (*filos.*) Doctrină a lui Novatian și a discipolilor săi (sec. 3-8), care punea la îndoială bunătatea lui Dumnezeu și dovedea un rigorism excesiv, considerînd că păcatul abjurării credinței nu poate fi iertat. • sil. *-ți-a-.* /<fr. ***novatianisme***; cf. nm. pr. *Novatian*, antipapă (251-268).

novație *s.f.* (*jur.*) **1** Act juridic prin care o obligație nouă se substituie unei obligații vechi, care se stinge. **2** Înțelegere intervenită între părțile interesate, în baza căreia are loc înlocuirea debitorului printr-o altă persoană care preia obligațiile stabilite inițial. **3** Înlocuire a unui contract de comerț exterior prin altul nou, care anulează obligațiile vechiului contract. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *novațiúne s.f.* /<fr. ***novation***, lat. ***nŏvatĭo, -onis.***

novațiúne *s.f.* v. novație.

nóvă *s.f.* (*astron.*) Stea variabilă explozivă, a cărei strălucire crește puternic, relativ brusc (între cîteva ore și cîteva zile) cu 10-13 mărimi stelare, pentru a scădea apoi încet și, adesea, cu fluctuații (într-un interval de timp care poate ajunge pînă la cîțiva ani). • pl. *-e.* /<fr. ***nova***, lat. ***nova [stella]*** „stea nouă".

novăcésc, -eăscă *adj.* (*pop.*) Care aparține novacilor, care se referă la novaci; de uriaș, de voinic. • pl. *-ești.* /***novac*** + *-esc.*

novecénto *s.n.* Denumire italiană pentru sec. 20, cu referire specială la cultura și arta din acest secol. • /<it. ***novecento.***

novélă[1] *s.f.* (*în dreptul roman*) Legile împăratului Iustinian, care formează ultima parte a dreptului roman. ◆ Gener. Dispoziție suplimentară care se adaugă la o lege cuprinsă într-o codificare anterioară; (*înv.*) neara. • pl. *-e.* /<lat. ***novellae***, fr. ***novelles.***

novélă[2] *s.f.* v. nuvelă.

novelétă[1] *s.f.* (*muz.*) Piesă muzicală de dimensiuni reduse sau medii, în formă liberă, constituită dintr-un număr de episoade în care predomină expresia lirică sau epică. • pl. *-e.* /<it. ***novelletta.***

novelétă[2] *s.f.* v. nuveletă.

novelístic, -ă *adj.* v. nuvelistic.

noveloácă *s.f.* v. năvoloacă.

novémbre *s.m. invar.* v. noiembrie.

novéna *s.f.* (*relig.*) Acte de devoțiune (rugăciuni, posturi etc.) pe care le îndeplinește creștinul catolic timp de nouă zile la rînd. • pl. *-e.* /<it. ***novena.***

novíce *s.m., s.f.* **1** Persoană care a început de curînd să activeze într-un anumit domeniu, care nu are încă experiență, pricepere; începător. *Ca toți novicii la comandă, căpitanul dă ordine complete* (CA. PETR.). ◆ (*adj.*) Care nu are experiența vieții; nevinovat, inocent, candid. *Veni una, încă copilă, încă novice; timidă și sperioasă* (BOL.). **2** (*bis.*) Persoană care a intrat de curînd într-o mănăstire și are de făcut un stagiu pînă la călugărie; aspirant la monahism; frate; ucenic. *Povestește că novițul cutare a fugit cu o boieriță* (POP.). **3** (*mar.*) Marinar care face ucenicie. *Novicii rîd... Cîrmaciul oftează* (MACED.). • pl. *-ci, -ce.* și (*înv.*) *novíciu, novíț s.m.* /<fr. ***novice***, lat. ***nŏvĭcĭus, -ii***, it. ***novizio.***

noviciát *s.n.* **1** (*bis.*) Situația, starea, condiția, stagiul de novice; timpul cît durează această stare. *A făcut profesia de noviciat pentru a merge la Roma* (IORGA). **2** Gener. Ucenicie. **3** (*bis.*) Locuință în mănăstire, destinată novicilor. • sil. *-ci-at.* pl. *-e.* și (*înv.*) *novițiát s.n.* /<fr. ***noviciat***, it. ***noviziato.***

novíciu *s.m.* v. novice.

novítă *s.f.* (*înv.*; *mai ales la pl.*) Știre proaspătă, noutate. *Mii de novitale mai mult de ei născocite* (GORJ.). • pl. *-ale.* /<it. ***novità.***

novíț *s.m.* v. novice.

novițiát *s.n.* v. noviciat.

novo- Elem. de compunere „nou"; „accent". • /<fr. ***novo-***; cf. lat. *nŏvus, -a, -um* „nou".

novobiocínă *s.f.* (*chim., farm.*) Antibiotic de origine fungică, activ contra stafilococilor. • sil. *-bi-o-.* /<fr. ***novobiocine.***

novocaínă *s.f.* (*chim.*) Substanță chimică în formă de ace incolore, inodore, cu gust ușor amar, puțin solubile în apă, solubile în alcool, întrebuințată ca anestezic local; procaină. *Novocaina... este un anestezic local foarte des întrebuințat* (MACAR.). • sil. *-ca-i-.* /<fr. ***novocaïne.***

novocilínă *s.f.* (*farm.*) Antibiotic format dintr-un amestec de penicilină și novocaină. • /***novocaină*** + ***penicilină***, prin contaminare.

novód *s.n.* v. năvod.

novolác *s.n.* (*chim.*) Rășină sintetică obținută prin condensarea fenolului cu formaldehidă în prezența acizilor și întrebuințată în industria lacurilor. • pl. *-uri.* /<fr. ***novolaque.***

nóxă *s.f.* Agent, factor, substanță sau împrejurare cu acțiune dăunătoare asupra organismului, care se răspîndește în atmosferă de obicei în timpul diferitelor procese tehnologice. • pl. *-e.* /<lat. ***noxa, -ae.***

nu *adv.* **A I** (*servește la alcătuirea formei neg. a vb. la toate modurile și timpurile, în afară de ger., part. trecut, supin și inf. lung; în frază, între negație și vb. se intercalează adesea formele atone ale pron.pers. și adv. „mai" și „prea"*) **1** (*neagă pred., dînd caracter neg. întregii prop.*) *Lasă gluma, că nu-i timp de glumă* (SEBAST.). ◇ (*înv., reg.; separat de pred. și alăturat formal primului membru al prop., pentru a sublinia caracterul neg. al comunicării*) *Nu bine sfîrși comandantul de vorbit, că un gulerat ce ședea lîngă mine strigă* (GAN.). ◇ (*alăturat formal pred., se referă logic la un alt elem. al prop. sau la o prop. subord.*) *O cometă nu vine în fiecare an* (BĂLC.). ◇ (*în constr. advers., în corelație cu „ci", „dar", stabilește o opoz.*) *Să nu te sperii, ci să fii gata cu arcul ca să o săgetezi* (ISP.). ◇ (*în prop. interog.; cere ca răspuns afirm. negația, iar ca răspuns neg. afirmația adesea precedată de „ba"*) *Nu ești tu domnu' Dobre? – Ba da* (E. BAR.). ◇ (*în prop. optat. și dubitative interog.; implică ideea de îndemn, de rugăminte*) *Arald, nu vrei tu fruntea pe sînul meu s-o culci?* (EMIN.). ◇ (*forma neg. a vb. juxtapusă formei lui pozitive arată că acțiunea se desfășoară fără intensitate deosebită sau cu intermitențe*) *Unchiașul se bucura, nu se bucura de fiiul său* (ISP.). ◇ (*forma neg. a vb. în raport disj. cu forma lui pozitivă poate exprima prin schimbarea intonației intensitatea maximă, indiferența sau, la forma interog., nesiguranța, ezitarea sau nerăbdarea, enervarea*) *S-a zborșit fără veste și a bătut din picior: - Știi, mă, ori nu știi?* (SADOV.). **2** (*neagă pred. fără a modifica din punct de vedere logic caracterul prop., fiind atras de prezența, în aceeași prop. sau în prop. subord. următoare, a unui cuv. sau a unei constr. care exprimă o idee nega.*) *a*) (*în prezența altui cuv. de negație din aceeași prop.*) *Stăi, Făt-Frumos, că nu-ți fac nimic!* (ISP.); *b*) (*după vb. care exprimă ideea de teamă, de interdicție*) *Iar am plecat mai departe, De teamă să nu mă fixez* (TOPÎR.). **3** (*neagă pred. în prop. cu aspect neg. și cu înțeles pozitiv, de obicei interog. sau exclam.*) *Au prezentul nu ni-i mare?* (EMIN.) *Se așterne pe somn și unde nu începe a mîna porcii la jir* (CR.). **II** (*neagă altă parte de prop. decît pred., dînd enunțului caracter parțial neg. și stabilind, de obicei, un raport advers. cu un elem. de același fel*) *A plecat repede, nu așa cum a venit. Grăim, doamnă, către tine, Nu din gură, ci din carte, Că ne ești așa departe!* (EMIN.). **III** (*modifică sensul cuv. pe care îl precedă, altul decît pred., atenuîndu-i înțelesul ori dîndu-i un înțeles contrar*) *Nu departe, stă Pepelea, tupilat în flori de mai* (ALECS.). ◇ (*dă compar. de superioritate și celui de inferioritate sensul compar. de egalitate*) *Un discurs nu mai găunos nici mai sec decît cele... din Dealul Mitropoliei* (M. I. CAR.). ◇ Expr. *Nu altceva* sau (*reg.*) *nu șagă*, formulă care confirmă sau întărește cele enunțate anterior. *Viersul ei plăcut, de pare că te ungea la inimă, nu altceva* (ISP.). (*Să*) *nu* (*care*) *cumva să...* v. cumva. *Nu o* (*singură*) *dată* v. dat. *Nu mai departe* v. departe. *Nu glumă!* v. glumă. **B I** (*înlocuiește forma neg. a unui vb. enunțat anterior sau dedus din context și îndeplinește funcția de pred.*) *Eu îți spun că nu* (PRED.). ◇ Expr. *Nu și nu*, formulă care exprimă împotrivirea, refuzul categoric. *Cocoana, nu și nu! că i-i urît grecul* (SADOV.). *De* (sau *dacă*) *nu...* = în caz contrar..., altfel... *Mai repede, că de nu, totul e pierdut* (CA. PETR.). **II** (*cu val. de prop. independentă cu caracter neg.*) **1** (*ca răspuns la o întrebare sau ca formulă de acceptare a unui enunț neg.*) *– Și s-ar fi mărginit numai la atîta? – Nu* (M. I. CAR.). *Ai prieteni? – Nu!* ◇ Expr. *A zice nu* v. zice. ◆ (*subst. n.*) Răspuns negativ. *Filip nu-i punea la îndoială aceste „nu"-uri* (GALAN). **2** (*ca formulă de opoz. la o enunțare pozitivă sau ca formulă de revenire asupra unei afirm.*) *V-a făcut să credeți că veți fi răsplătiți... Nu! moartea cu viața a stins toată plăcerea* (EMIN.). ◇ (*întărit prin „ba"*) *Asta ești: un elev cu studiile neterminate. – Ba nu, să avem iertare!* (E. BAR.). **3** (*adeseori repet.; reia sau anticipează pentru intensificare conținutul prop. neg. precedente sau următoare*) *Nu, mă rog, nu-mi datorești nimica* (SADOV.). • /lat. ***non.***

nuanță *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică aspecte ale unor lucruri, ființe, fenomene etc.*) A colora, parcurgînd progresiv gama nuanțelor unei culori; a îmbina culorile în așa fel încît trecerea de la una la alta să se observe foarte puțin. ◆ (*compl. indică culori*) A armoniza. ◆ A colora în nuanțe diferite. **2** Fig. A pune în evidență (prin treceri subtile, gradate), a reliefa prin mijloace expresive; a colora, a da expresie. *[Epitetele] îngăduie poetului să nuanțeze caracterizările sale în forma cea mai concisă cu putință* (VIANU). • sil. *nu-an-.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***nuancer.***

nuanțáre *s.f.* Acțiunea de *a nuanța* și rezultatul ei. ◆ Variație, gradație (de tonalitate estetică, fig., de expresie etc.). *Mersul cugetării sale înaintează printre excepții, explicații și nuanțări* (VIANU). • sil. *nu-an-.* pl. *-ări.* /v. ***nuanța.***

nuanțát, -ă *adj.* **1** Care prezintă varietăți de tonuri, de culori; care este bogat în nuanțe, armonios, variat. *Muia cu lacrimi negre nuanțatul ei buchet* (MACED.). ◆ (*despre culori*) Care este combinat în chip armonios. **2** Fig. (*despre aspecte, elemente ale unor lucruri, ființe, fenomene etc.*) Care prezintă variații marcate prin treceri subtile, gradate. *Imagini... prea nuanțate în diversitatea lor* (IBR.). ◇ (*adv.*) *Directorii au încercat să discute mai nuanțat problemele.* ◆ (*despre stil, limbă etc.*) Care este expresiv, colorat. • sil. *nu-an-.* pl. *-ți, -te.* /v. ***nuanța.***

nuanțatór *s.n.* (*cosmet.*) Substanță colorantă folosită pentru a da nuanța dorită părului, care nu are persistența vopselei, putînd fi îndepărtată prin spălări succesive. • sil. *nu-an-.* pl. *-oare.* /***nuanță*** + *-tor.*

nuánță *s.f.* **1** Fiecare dintre varietățile unei culori, determinată de compoziția sa cromatică, adică de suma culorilor spectrale care o alcătuiesc și de proporțiile în care apar acestea (în natură, în artele plastice etc.). *El mă făcea să deosebesc toate nuanțele verdelui de pe frunze* (DEMETR.). ◆ Gener. Culoare. ◇ Analog. *Niciodată natura nu combinase mai multe nuanțe de frumusețe într-o ființă umană* (FIL.). **2** Fig. Fiecare dintre aspectele puțin deosebite între ele pe care le poate lua sau cu care poate fi înzestrat un lucru, o ființă, un fenomen (făcîndu-l expresiv); deosebire ușoară între elemente de același fel.. *Nu e... numai o nuanță, ci o deosebire fundamentală* (CA. PETR.). ◆ Spec. Valoare semantică a unui cuvînt, ușor deosebită de sensul de bază al acestuia; subtilitate lingvistică. *Din momentul în care pentru același fel de idei sînt mai multe vorbe într-o limbă... fiecare din ele va avea o nuanță de înțeles* (MAIOR.). ◆ Varietate. *Densitatea e obținută prin multele nuanțe ale aceluiași fapt* (IBR.). ◆ Ceea ce se adaugă esențialului, modificîndu-l ușor; caracter, notă particulară imperceptibil marcată. *Nuanța de ridicul din vorbele lui Mihai păru a-l atinge mai mult decît toate argumentele* (D. ZAMF.). **3** (*muz.*) Variație de intensitate a unui sunet. *Maestrul... indica celorlalți timpul muzicei și diferitele nuanțe de efect* (FIL.). • sil. *nu-an-.* pl. *-e.* /<fr. ***nuance.***

nubéculă *s.f.* (*med.*) Pată corneană. • pl. *-e.* /<fr. ***nubécule***; cf. lat. *nūbecŭla, -ae* „nor mic".

nubián, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *s.m, s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Nubiei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuiește în Nubia; locuitorii Nubiei. **2** *adj.* Care aparține Nubiei sau nubienilor, care se referă la Nubia sau la nubieni; care este originar din Nubia. ◆ (*subst. f.*) Limba din familia nilo-sahariană, vorbită de nubieni, care este singura limbă negro-africană ale cărei texte vechi au putut fi descifrate. • sil. *-bi-an.* pl. *-ieni, -iene.* /nm. pr. (regiune istorică în N-E Africii, în N Sudanului și S Egiptului) ***Nubia*** + *-an.*

nubíl, -ă *adj.* Care a atins vîrsta la care se poate căsători; ext. puber. *Copila, nubilă abia, învață cu mult drag* (OLLĂN.). ◆ Ext. (*despre unele părți ale corpului*) Care a ajuns la deplină dezvoltare; care este format. *Madala... cu sînii nubili* (CE. PETR.). • pl. *-i, -e.* /<fr., it. ***nubile***, lat. ***nūbilis, -e*** <*nubere* „a se căsători".

nubilitáte *s.f.* Perioadă finală a adolescenței, a pubertății; stare a unei persoane nubile. • /<fr. ***nubilité.***

nubúc *s.n.* v. năbuc.

nuc *s.m.* **1** (*bot.*) Arbore din familia juglandaceelor, înalt, cu tulpina groasă, dreaptă, și cu coroana rotată, cu frunzele penat-compuse, cu florile monoice și cu fructul o drupă cu sămînța comestibilă, bogată în grăsimi, proteine și vitamine, originar din Asia (*Juglans regia*). *Zadarnic plînge vîntul și nucii plîng, bătrînii* (GOGA). ◇ (*cu sens generic*) *Din muguri și frunze de nuc... se face cerneală* (POP.). ◇ *Nuc negru* = varietate de nuc originară din America de Nord, cu lemnul negru și poros (*Juglans nigra*). *Nuc american cenușiu* = varietate de nuc cultivată mai ales ca arbore ornamental (*Juglans cinerea*). *Nuc alb* = varietate de nuc cultivată pentru lemnul său (*Carya alba*). *Păstrăv de nuc* v. păstrăv. ◇ Compus: (*reg.*) *nuc-de-mare* = castan (*Castanea vesca*). ◇ Compar. (*sugerează vigoarea, aspectul impunător*) *De-ar fi badea ca și-un nuc* (POP.). **2** Lemn de nuc dur, greu, compact, elastic, puțin rezistent la insecte sau la agenți atmosferici, din care se fabrică mobilier, furnir, parchet etc. *Cade pe un scaun, cu coatele pe masa mare de nuc* (CA. PETR.). • pl. *nuci*. și (*înv.*) *noc s.m.* /de la ***nucă***, prin derivare regresivă.

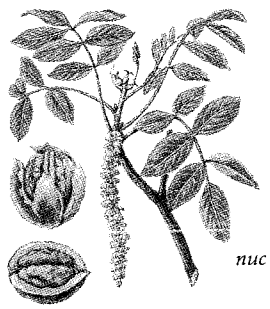

nuc (1)

nucár *s.m.* **1** (*reg.*) Jucător priceput la jocul în nuci, amator de jocul în nuci. *Sînt nucari dibaci* (ISP.). **2** (*ornit.*; *reg.*) Alunar (*Nucifraga caryocatactes*). **3** (*entom.*) Gîndac mic cu trompă, care își depune ouăle în alune (*Balaminus nucum*). • pl. *-i.* /***nucă*** + *-ar*.

núcă *s.f.* **I 1** Fructul nucului, alcătuit dintr-un miez comestibil, închis într-o coajă lemnoasă sferică, acoperită cu o coajă cărnoasă verde, care la maturitate se usucă și crapă. *Poruncește să-i aducă... un sac plin cu nuci* (CR.). ◇ *Nuci pietroase* v. pietros. ◇ Expr. *A se potrivi* (sau *a se lovi, a se nimeri, a se lipi*) *ca nuca-n perete* (sau *în gard*) = a nu se potrivi deloc. *Cîrpește o minciună care se potrivea ca nuca în părete* (CR.). *Cînd o face plopul nuci și răchita mere dulci* = niciodată. *A hrăni* (sau *a crește pe cineva*) *cu miez de nucă* v. miez. *A* (*o*) *nimeri ca nuca-n perete* v. nimeri. ◇ Compar. *Pentr-o mîndră cît o nucă* (POP.). ◆ (*de obicei la sg.*; *folosit ca nume de materie*) Miezul comestibil de nucă. *În dulapul din sufragerie un sfert de cozonac cu nucă* (MINUL.). **2** Compuse: *nucă-vomică* = nume dat semințelor mature ale unui arbust (*Strychnos nux-vomica*) originar din zona tropicală, foarte otrăvitoare, din care se extrag substanțe utilizate în industria farmaceutică (stricnina) și chimică; (*înv.*, *reg.*) *nucă-de-mare* sau *nucă-de-mușcată*, *nucă-tămîioasă* = nucșoară; *nucă-galică* sau *nucă-de-stejar*, (*reg.*) *nucă-de-goron* = gogoașă de ristic; *nucă-americană* sau *nucă-de-America* = semințele comestibile ale arborelui *Bertholletia excelsa*, care crește în regiunea tropicală din America de Sud; *nucă-amară* = migdală; *nucă-de-cocos* sau (*înv.*) *nuca-cocului* v. cocos. **II** Analog. **1** (*reg.*) *a*) Parte la piciorul de dinapoi al calului, situată dedesubtul șoldului și în imediata apropiere a acestuia. *b*) *Nuca genunchiului* = rotulă. *Nuca gîtului* = ceafă. **2** (*tehn.*) Piesă formată dintr-o tijă metalică terminată cu un cap sferic, servind la realizarea unor articulații la mașini. ◆ Șaibă, piuliță. • pl. *nuci*, (*reg.*) *nuce*. g.-d. *nucii*, (*înv.*) *nucei*, (*reg.*) *nuchii*. /lat. ***nŭcem***.

nucărie[1] *s.f.* (*reg.*) Nucet. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***nuc*** + *-ărie*.

nucărie[2] *s.f.* (*reg.*) Cantitate mare de nuci, mulțime de nuci. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***nucă*** + *-ărie*.

nucelăr, -ă *adj.* (*bot.*) Care aparține nucelei, care se referă la nucelă. • pl. *-i*, *-e*. /***nucelă*** + *-ar*; cf. fr. *nucellaire*.

nucélă *s.f.* (*bot.*) Partea centrală a ovulului la plantele fanerogame, formată din țesut parenchimatos, în care se află sacul embrionar. • pl. *-e*. /<fr. ***nucelle***, lat. ***nucella***, ***-ae*** „nucă mică".

nucét *s.n.* Pădure sau livadă de nuci; nucărie[1]. *Privea... prin desișul unui nucet sălbatic* (DELAVR.). • pl. *-uri*, (*înv.*) *-e*. /lat. ***nŭcētum***, ***-i***.

nucifér, -ă *adj.* (*bot.*; *despre plante*) Care produce nuci comestibile. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***nucifère***.

nucifórm, -ă *adj.* **1** Care are forma (și mărimea) unei nuci; nucos. **2** (*geol.*) *Structură nuciformă* = structură a solului care se prezintă sub formă de agregate puțin alungite, cu colțuri și muchii rotunjite. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***nuciforme***.

nucivór, -ă *adj.* (*zool.*) Care se hrănește cu nuci. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***nucivore***; cf. lat. *nux* „nucă", *vorare* „a devora".

nucle- Elem. de compunere „nucleu"; „nuclear". • și *nucleo-*. /<fr. ***nucléo-***; cf. lat. *nŭclĕus*, *-i* „sîmbure, miez".

nuclear, -ă *adj.* **1** (*biol.*) Care aparține nucleului, care se referă la nucleu. ◇ *Fus nuclear* v. fus. **2** (*fiz.*) Care aparține nucleului atomic, care se referă la nucleul atomic. ◇ *Fizică nucleară* = ramură a fizicii care se ocupă cu studiul nucleului atomic și al fenomenelor în care nucleul are rolul principal. *Chimie nucleară* = ramură a chimiei care se ocupă cu studiul nucleului atomic. *Reacție nucleară* = fenomen de interacțiune între două sau mai multe nuclee atomice (ori constituenți ai lor), în urma căruia se modifică natura, structura, numărul etc. particulelor participante și se degajă o mare cantitate de energie. *Energie nucleară* = energie obținută prin dezintegrarea atomului în urma unor reacții nucleare; energie atomică. *Combustibil nuclear* = material fisionabil folosit pentru a produce energie în reactoarele nucleare. *Uraniu și plutoniul sînt combustibili nucleari. Arme nucleare* = arme care folosesc energia nucleară (arma atomică și termonucleară). *Bombă nucleară* = bombă atomică. *Emulsie nucleară* v. emulsie. *Jerbă nucleară* v. jerbă. *Motor nuclear* v. motor. *Reactor nuclear* v. reactor. *Spin nuclear* v. spin. *Fuziune nucleară* v. fuziune. **3** (*fiz.*) Care se referă la energia atomică; care se bazează pe energia atomică, pe degajarea de energie atomică sau pe arme atomice. *Nimeni nu vrea un război nuclear.* ◇ *Iarnă nucleară* v. iarnă. • sil. *-cle-ar*. pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***nucléaire***.

nuclearíst *s.m.* (*fam.*) Muncitor, tehnician, inginer care lucrează în industria nucleară. • sil. *-cle-a-*. pl. *-iști*. /***nuclear*** + *-ist*.

nuclearizá *vb. I. tr.* (*despre state, uzine etc.*) A introduce, a folosi energia nucleară. • sil. *-cle-a-*. prez. ind. *-ez*. /***nuclear*** + *-iza*.

nuclearizáre *s.f.* Acțiunea de *a nucleariza* și rezultatul ei. • sil. *-cle-a-*. pl. *-ări*. /v. ***nucleariza***.

nucleát, -ă *adj.* (*biol.*; *despre celule*) Care are unul sau mai multe nuclee. • sil. *-cle-at*. pl. *-ți*, *-te*. /<fr. ***nucléé***.

nucleáție *s.f.* **1** (*fiz.*) Provocare sau dezvoltare a unei condensări sau a unei cristalizări în gaze sau în lichide cu ajutorul nucleelor de condensare, respectiv de cristalizare. **2** (*biol.*) Formare a nucleului. • sil. *-cle-a-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***nucléation***.

nucleázá *s.f.* (*biochim.*) Enzimă care catalizează descompunerea acizilor nucleici. • sil. *-cle-a-*. pl. *-e*. /<fr. ***nucléase***.

nucléic *adj.* (*chim.*) Care aparține nucleului, care se referă la nucleu. ◇ *Acid nucleic* = compus organic, macromolecular, rezultat prin policondensarea de nucleotide, deținător de informație genetică, cu rol în sinteza dirijată a proteinelor în organismele vii. • sil. *-cle-ic*. pl. *-ci*, *-ce*. /<fr. ***nucléique***.

nucleínă *s.f.* (*biochim.*) Compus organic, rezultat prin asocierea dintre un acid nucleic (ADN sau ARN) și o proteină (bazică), care în viruși reprezintă complexul genom viral și proteină virală; nucleoproteidă, nucleoproteină. • sil. *-cle-i-*. pl. *-e*. /<fr. ***nucléine***.

nucleo- v. nucle-.

nucleobiónt *s.n.* (*zool.*) Organism cu celule nucleate. • sil. *-cle-o-bi-ont*. pl. *-ți*. /<fr. ***nucléobionte***.

nucleofíl, -ă *adj.*, *s.m.* (*chim.*) (Grupare) care are o pereche de electroni neparticipanți, datorită cărora are afinitate pentru nucleul unui atom cu deficit de electroni. • sil. *-cle-o-*. pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***nucléophile***.

nucleofosfatáză *s.f.* (*biochim.*) Enzimă din grupul hidrolazelor, care, împreună cu nucleotidaza și nucleozidaza, formează subgrupul nucleazelor. • sil. *-cle-o-*. pl. *-e*. /***nucléophosphatase***.

nucleoíd *s.m.* (*biol.*) Corpuscul în formă de nucleu din citoplasma bacteriilor. • sil. *-cle-o-*. pl. *-izi*. /<fr. ***nucléoïde***, germ. ***Nukleoid***.

nucleól *s.m.* (*biol.*) Fiecare dintre corpusculele sferice din interiorul nucleului, constituite din proteine, enzime și acizi ribonucleici, care se găsesc în număr variat în nucleu și sînt mai refringente decît restul nucleului, avînd rol esențial în sinteza proteinelor. • sil. *-cle-ol*. pl. *-i*. /<fr. ***nucléole***, lat. ***nucleŏlus*** „sîmbure mic".

nucleolát, -ă *adj.* Care are nucleoli. • sil. *-cle-o-*. pl. *-ți*, *-te*. /<fr. ***nucléolé***.

nucleón *s.m.* (*fiz.*) Denumire generică pentru cele două particule elementare (protonul și neutronul) care alcătuiesc nucleele atomilor. • sil. *-cle-on*. /<fr. ***nucléon***.

nucleónic, -ă *adj.*, *s.f.* **1** *adj.* (*fiz.*) Care aparține nucleonilor, care se referă la nucleoni. **2** *s.f.* (*electron.*) Parte a electronicii care se ocupă cu studiul și utilizarea energiei nucleare în știință și în industrie. • sil. *-cle-o-*. pl. *-ci*, *-ce*. /<fr. ***nucléonique***.

nucleoplásmă *s.f.* (*biol.*) Substanță fundamentală a nucleului formată din proteine, enzime și acizi ribonucleici; carioplasmă. • sil. *-cle-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***nucléoplasme***.

nucleoproteídă *s.f.* (*biochim.*) Nucleină, nucleoproteină. • sil. *-cle-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***nucléoprotéide***.

nucleoproteínă *s.f.* Nucleoproteidă, nucleină. • sil. *-cle-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***nucléoprotéine***.

nucleosintéză *s.f.* **1** (*fiz.*) Procesul de formare a nucleelor atomice. **2** (*astron.*) Formare a nucleelor de elemente chimice în urma reacțiilor termonucleare din stadiile inițiale ale expansiunii universului și din interiorul stelelor. • sil. *-cle-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***nucléosynthèse***.

nucleotíd *s.n.* (*chim.*) Combinație heterociclică organică, cu caracter aromatic, care este constituent al acizilor nucleici. • sil. *-cle-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***nucléotide***.

nucleotidáză *s.f.* (*biochim.*) Enzimă care hidrolizează nucleotidele. • sil. *-cle-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***nucléotidase***.

nucleozíd *s.n.* (*chim.*) Compus chimic rezultat din combinația unei baze azotate cu o oză. • sil. *-cle-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***nucléoside***.

nucleozidáză *s.f.* (*biochim.*) Enzimă secretată de mucoasa intestinală, care catalizează hidroliza nucleozidelor. • sil. *-cle-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***nucléosidase***.

nucleozóm *s.m.* (*biol.*) Unitate fundamentală structurală a cromozomului, satelit pe suprafața nucleolilor. • sil. *-cle-o-*. pl. *-i*. /<fr. ***nucléosome***.

nucléu *s.n.* **1** Partea centrală a unui lucru, care este mai compactă și uneori diferit structurată față de restul. ◆ (*med.*) Partea centrală, bine individualizată, a unei structuri anatomice. **2** (*chim.*) Ciclu de atomi sau ansamblu de cicluri de atomi condensate, care formează scheletul moleculei unei substanțe și care rămîne neschimbat la toți derivații substanței respective. ◇ *Nucleu de consensare* (sau *de cristalizare*) = grup de molecule, de atomi sau de ioni în jurul căruia se depune o substanță în procesul de condensare, de cristalizare etc. **3** (*fiz.*; și *nucleu atomic*) Partea centrală a unui atom, alcătuită din protoni și neutroni, purtătoare de sarcini electrice pozitive, în care este concentrată aproape toată masa atomului. **4** (*biol.*) Element constitutiv principal al celulei organice, de obicei de formă sferică sau ovoidă, mai vîscos și mai refringent decît citoplasma în care este cuprins și de care este delimitat printr-o membrană, în care se găsește materialul genetic organizat în cromozomi, îndeplinind funcții însemnate în viața celulei, cu rol în reproducere și în transmiterea caracterelor. ◆ Grupare de celule nervoase din axul nervos, care constituie centri nervoși sau regiunea de origine a unor nervi. **5** (*astron.*) Porțiune centrală, compactă, a unei comete, a unei galaxii. ◇ *Nucleu de cometă* = parte a capului unei comete, formată dintr-un conglomerat de bucăți de gheață și materie solidificată. *Nucleu de galaxie* = porțiune centrală a unei galaxii, cu aspect compact. **6** (*gram.*) Element central cu funcție importantă în propoziție sau în frază. **7** (*geogr.*) Sfera centrală a pămîntului, situată începînd de la 2900 km, cu densitate mare, care ar fi formată din nichel și fier. **8** Fig. Parte centrală, element fundamental, esențial al unui lucru, al unei acțiuni etc. *Distingem deci în faptele de limbă un nucleu al comunicării* (VIANU). ◆ Grup restrîns de

persoane care acționează în mod organizat și în jurul căruia se formează sau tinde să se formeze o grupare mai mare. *Nucleul organizației era alcătuit din cîțiva tineri plini de inițiativă.* **9** Centru, focar (de difuzare sau de concentrare). *Lingvistica ne indică numai nuclee din care au pornit anumite inovații de limbă* (PUȘ.). ◇ Fig. *De lîngă noi de undeva, Pocnește cîte-un foc de armă, Fără ecou, de parc-ar exploda Nucleuri ude de-ntuneric* (CA. PETR.). • pl. *-ee, -uri, m. -ei.* /<fr. ***nucléus***, lat. ***nŭclĕus, -i*** „sîmbure".

nuclíd *s.m.* (*fiz.*) Nucleu atomic caracterizat prin numărul de protoni, de neutroni și prin energia de legătură a acestora. • pl. *-izi.* /<germ. ***Nuklid***; fr. ***nuclide***.

nucós, -oásă *adj.* Nuciform. • pl. *-oși, -oase.* /***nucă*** + *-os*.

nucșoáră *s.f.* **I** (*bot.*) **1** Dim. al lui *nucă*. **2** (*de obicei la sg.*) Sămînța aromată a arborelui tropical *Myristica fragans*, folosită drept condiment. *Baba plămădește... nucșoară rasă* (POP.). **II** (*ornit.; reg.*) **1** Codroș (*Ruticilla phoenicura*). **2** Alunar (*Nucifraga caryocatactes*). • pl. *-e.* și *nucușoáră s.f.* /***nuc*** + *-șoară*.

nucșór *s.m.* (*bot.*) **1** Nuculeț. **2** Arbore cultivat în țările tropicale, care produce nucșoara (*Myristica fragrans*). • pl. *-i.* și *nucușór s.m.* /***nuc*** + *-șor*.

nucúlă *s.f.* Tip de fruct de forma unei nuci mici, uscat și indehiscent. • pl. *-e.* /<fr. ***nucule***, lat. ***nŭcŭla, -ae*** „nucă mică".

nuculéț *s.m.* Dim. al lui *nuc*; nucșor, nucuț. *Colea jos în prunduleț A crescut un nuculeț* (POP.). • pl. *-i.* /***nuc*** + *-uleț*.

nuculifórme *s.f. pl.* (*zool.*) Numele unei familii de moluște lamelibranhiate marine, care trăiesc la adîncimi abisale. • /<fr. ***nuculiformes***.

nucușoáră *s.f* v. nucșoară.

nucușór *s.m.* v. nucșor.

nucúț *s.m.* Nuculeț. *Cîntă puiu cucului în vîrfu nucuțului* (POP.). • pl. *-i.* /***nuc*** + *-uț*.

nud, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* (*despre oameni sau despre corpul omenesc ori despre părți ale lui*) Care nu are nici un veșmînt, care este complet dezbrăcat, gol. *Artistul n-a căutat decît prilejul de a reprezenta o serie de figuri nude și vînjoase* (OȚETEA). ◆ Fig. Care este lipsit de argumente; care nu este întemeiat. *Ne oferă o afirmație nudă.* **2** *s.n.* Persoană sau corp omenesc complet dezbrăcat; nuditate. *Își admira nudul în oglinda mare* (REBR.). ◆ (*a. plast.*) Statuie, pictură, desen, fotografie etc. care reprezintă un corp omenesc gol. *[Privi] cercetător nudul de gips* (CA. PETR.). ◇ (*glum.*) *Un hipopotam... a ieșit și pozează pentru nudul lui trandafiriu* (ANG.). ◇ Analog. *În „Călin" [Eminescu] a reușit să picteze o fată aproape goală... „nudul" lui... nu poate provoca decît sentimentul estetic* (IBR.). **3** *adj.* (*bot.; despre plante sau despre părți ale lor*) Care este lipsit de păr sau de puf. ◇ *Floare nudă* = floare fără petale și sepale, care are numai stamine și pistil sau numai unul dintre aceste două elemente. **4** *adj.* Care nu are ornamente; care este simplu, neted. *Măreția lor de piatră nudă* (CA. PETR.). ◆ (*arhit.; subst. n.*) Suprafață netedă a unui element de arhitectură sau de construcție, pe care se detașează atît părțile în relief, cît și părțile adîncite. ◆ Fig. Care este fără artificii, fără complicații; simplu; curat, pur. *Vijelia nervilor mei le spulberase, lăsînd în locul lor nuda certitudine* (GAL.). **5** *adj.* (*jur.*) *Proprietate nudă* = bun de al cărui uzufruct beneficiază temporar altă persoană decît proprietarul. • pl. *adj. nuzi, -de, n. -uri.* /<lat. ***nūdus***, *-a, -um*, it. ***nudo***.

nudi- Elem. de compunere „gol, neacoperit". • /<fr. ***nudi-***; cf. lat. *nūdus, -a, -um* „gol".

nudicaúl, -ă *adj.*(*bot.*) Care are tulpina lipsită de frunze. • sil. *-ca-ul.* pl. *-i, -e.* /<lat. ***nudicaulis***.

nudícol, -ă *adj.* Care are gîtul golaș. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***nudicol***.

nudiflór, -ă *adj.* (*bot.*) Care are flori lipsite de înveliș. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***nudiflorus***.

nudísm *s.n.* **1** Expunere (în scop terapeutic) a corpului uman gol la razele solare. **2** Doctrină care preconizează viața în aer liber și practicarea sporturilor complet dezbrăcat. • /<fr. ***nudisme***.

nudíst, -ă *s.m., s.f.* **1** Persoană care practică nudismul. **2** Adept al nudismului. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***nudiste***.

nuditáte *s.f.* **1** Starea, înfățișarea unei persoane nude; goliciune corporală. *Nuditatea a fost odinioară o boală în artă* (CAR.). ◇ Fig. *Se arată lumei în mizerabila și uricioasa nuditate a sufletului său cel mic* (FIL.). ◆ Concr. Nud. *Chiar nudități dacă zugrăvim, sîntem decenți* (CAR.). **2** Lipsă de podoabe; simplitate. *Ne impresionează... prin nuditatea și măreția multora din părțile componente* (OPR.). ◆ Fig. Ceea ce se prezintă fără artificii, fără rezerve, fără ascunzișuri, direct. *Prezintă faptele dezbrăcate, în toată cruda lor nuditate* (PER.). • pl. *-ăți.* /<fr. ***nudité***, lat. ***nūditas, -atis***.

núfăr *s.m.* **1** (*bot.*) Numele a două plante erbacee acvatice, din familia nimfeaceelor, cu pețiolul foarte lung, cu frunzele late, care plutesc la suprafața apei, ale căror flori (de diferite culori) și rizomi au proprietăți sedative, astringente, antibiotice, emoliente etc.; nenufar: *a*) (și *nufăr alb*) plantă cu florile mari, albe, plăcut mirositoare și cu fructele comestibile, răspîndită la noi mai ales în bălțile din Delta Dunării (*Nymphaea alba*); *b*) (și *nufăr galben*) plantă cu florile mari, galbene (*Nuphar luteum*). ◆ Restr. Floarea acestor plante. *Lacul codrilor albastru Nuferi galbeni îl încarcă* (EMIN.). ◇ Compar. (*sugerînd culoarea florilor sau tulpina mlădioasă a plantei*) *Sînt galben ca nufărul căci nici mănînc, nici beau* (ALECS.). ◇ Fig. *De-ar fi mocirla-n jurul tău cît hăul, Tu vei rămîne nufărul de nea* (BEN.). **2** (*reg.*; și *nufăr de Nil*) Lotus (*Nymphaea lotus*). • pl. *-eri.* și (*reg.*) *núfără s.f.* /<ngr. ***νούφαρο***.

núfără *s.f* v. nufăr.

nufăríș *s.n.* Loc pe care cresc (mulți) nuferi; mulțime de nuferi. *Aveau... nufăriș ori mătasea-broaștei și lintiță* (CA. PETR.). • pl. *-uri.* /***nufăr*** + *-iș*.

nugá *s.f.* Produs de cofetărie preparat din albuș de ou, zahăr (sau miere), apă, nuci (sau alune, stafide), care formează o pastă foarte consistentă, pus de obicei între două vafe; alviță. *Vînd chibrituri, bucăți de nugat ori banane* (RALEA). • pl. *-ale.* și *nugát s.n.* /<fr. ***nougat***.

nugát *s.n.* v. nuga.

nuiá *s.f.* **1** Vergea lungă, subțire și flexibilă, obținută dintr-o tulpină sau dintr-o ramură tînără de alun, de răchită, de trestie etc.; vargă, vergea. *Se furișează în livada îngrădită cu nuiele, peste drum* (REBR.). ◇ (*reg.*) *Gard de nuiele* = gard viu. *Nuiaua boabelor* = parul pe care se atîrnă porumbul la uscat pentru iarnă. ◇ Expr. *A pleca pe nuia* = *a*) a pleca undeva pe neașteptate (și numai cu ce-i pe el); *b*) a face ceva de nevoie. ◇ Colect. *Infinita industrializare casnică a hașchiei, a nuielei, a bătului* (ARGH.). ◇ Compar. (*sugerînd suplețea*) *Ești subțire și ageră ca o nuia* (ISANOS). ◆ Instrument pentru aplicare de lovituri. *Domnul Vucea umbla binișor și pe furiș cu nuiaua în mînă* (DELAVR.). ◆ Lovitură dată cu nuiaua. *O să-ți ardem zece nuiele pe pielea goală* (GAN.). **2** (*reg.*) Coada undiței. • pl. *-iele.* /lat. ***novella***.

nuielíș *s.n.* Pădure tînără, cu arbori care au un diametru al trunchiului mai mic de 7 cm la înălțimea de 1 m de la sol. • pl. *-uri.* /***nuiele***, pl. lui *nuia* + *-(l)iș*.

nuiéluș *s.f.* Dim. al lui *nuia*; nuieluță. ◆ Instrument pentru aplicare de lovituri. *Plesni calul cu nuieluș ce-o avea în mînă* (PER.). ◆ Lovitură dată cu o nuieluș. ◆ (*constr.; reg.; la pl.*) Șipcă bătută pe pereții de lemn ai unei construcții, ca să țină tencuiala sau lutul. • pl. *-e.* /***nuia*** + *-uș*.

nuielúță *s.f.* Nuieluș. *Caută un pai sau o nuieluță subțire* (POP.). • pl. *-e.* /***nuia*** + *-uță*.

nuizíbil, -ă *adj.* Care este vătămător. • sil. *nu-i-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***nuisible***.

nuizibilitáte *s.f.* Caracter nuizibil. • pl. *-ăți.* /<fr. ***nuisibilité***.

nul, -ă *adj.* **1** Care se reduce la nimic, care nu valorează nimic sau nu se manifestă în nici un fel, care nu are efect; care nu are existență; inexistent. *Experiența ce-a cîștigat e nulă* (MACED.). ◆ (*mat.*) Care reprezintă valoarea zero. *Un caz particular este acela în care toți acești invarianți sînt nuli* (VRĂNC.). ◆ (*sport; despre meciuri*) Care se termină la egalitate. *Singura șansă de calificare este ca echipa noastră să cîștige sau să facă un meci nul.* **2** (*jur.; despre acte*) Care nu are valoare legală, care este considerat ca inexistent. ◇ *Nul și neavenit* v. neavenit. ◇ Loc.vb. *A declara nul* = a anula. *Drepturile țăranilor... s-au declarat nule* (KOGĂL.). **3** Fig. (*despre oameni sau despre creațiile, acțiunile etc. ale lor*) Care este lipsit de orice valoare, fără nici un merit; care este total incapabil. *Nu poate suporta... disprețul unor persoane pe care, de altfel, le știa nule* (RALEA). ◇ Expr. *A fi nul la...* = (*mai ales în limbajul școlarilor*) a nu ști absolut nimic la... *Eram nul la matematici* (GAL.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***nul***, germ. ***Null***, lat. ***nullus, -a, -um***.

núlaș, -ă *adj.*; *subst.* (*reg.*) *Făină nulașă* sau *făină* (*de*) *nulaș* = făină (de grîu) superioară. • /magh. ***nullás***[*liszt*].

núlă *s.f.* **1** (Cifra) zero; semn grafic care notează, reprezintă această cifră. *Trei nule... nu înseamnă același lucru* (CA. PETR.). ◇ *Făină albă de (cu) trei nule* = făină de foarte bună calitate; făină cu trei zerouri. ◇ Expr. *A face nulă* = *a*) a reduce la zero, a anula; *b*) (*fam.*) a face praf. **2** Fig. Lipsă de orice merit; incapacitate totală; nulitate. *Cu voi drapîndu-și nula, vă citează toți nerozii* (EMIN.). • pl. *-e.* /<ngr. ***νούλα***, lat. ***nūlla***, germ. ***Null***.

nuli- Elem. de compunere „nul, nici un". • /<fr. ***nulli-***; cf. lat. *nullus, -a, -um* „nici unul".

nulificá *vb. I. tr.* (*înv.*) A anula. *Libertatea voturilor era nulificată de tot* (BARIȚ.). • prez.ind. *nulific.* /<lat. ***nullificare***, fr. ***nullifier***.

nulificáre *s.f.* (*econ.*) *Nulificarea banilor* = operațiune de declarare a banilor de hîrtie devalorizați ca fiind nuli, nevandabili. • pl. *-ări.* /v. ***nulifica***.

nulificăt, -á *adj.* (*înv.*) Care este anulat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***nulifica***.

nuligéstă *adj., s.f.* (*med.*) (Femeie) care nu a fost niciodată gravidă. • pl. *-e.* /<fr. ***nulligeste***; cf. lat. *nullus, -a, -um* „nici unul", *gestatio, -onis* „sarcină".

nulipără *adj., s.f.* (*med.*) (Femeie) care nu a născut niciodată un făt viabil. • pl. *-e.* /<fr. ***nullipare***; cf. lat. *nullus, -a, -um* „nici unul", *parere* „a naște".

nulitáte *s.f.* **1** Însușirea, caracterul a ceea ce este lipsit de valoare, de merit, de însușiri pozitive; incapacitate, incompetență maximă. *Aluzii răutăcioase despre nulitatea sa* (CĂL.). **2** (*jur.*) Lipsă de valoare legală, de validitate a unui act, rezultînd din absența la întocmirea lui a uneia dintre condițiile de fond sau de formă cerute de lege; sancțiune a unui act juridic, constînd în înlăturarea acelor efecte ale actului care sînt potrivnice unor dispoziții legale, ducînd la anularea lui (parțială sau totală). *Orice act de opozițiune va arăta însușirea... sub pedeapsa de nulitate a actelor* (HAM.). ◇ *Nulitate absolută* v. absolut. ◆ Viciu care atrage nulitatea. ◇ Loc.adj. *Lovit de nulitate* v. lovi. **3** Persoană lipsită de orice merit, de valoare, total incapabilă. *Publicul Bucureștilor nu suferă nulități* (ALECS.). • pl. *-ăți.* /<fr. ***nullité***, lat. ***nullitas, -atis*** <*nullus, -a, -um* „nimeni".

nulizomíe *s.f.* (*genet.; la organismele aneuploide*) Absența unei perechi de cromozomi omologi. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***nullisomie***.

num *s.m.* (*în antic. greacă, romană*) Numele unei monede. *Constantin s-au răscumpărat cu o mie de numi* (ȘINC.). • pl. *-i.* /<lat. ***nummus, -i***; cf. gr. *νοῦμμος*.

núma *adv.* v. numai.

númai *adv.* **I 1** (*cu sens restrictiv sau exclusiv*) Nu mai mult de(cît)...; doar; exclusiv. *Să rîzi mai bine și să-mi dai O gură, numai una* (EMIN.). *Te rog să nu întrebi nimic, numai să mă asculți* (CE. PETR.). ◇ Loc.conj. *Numai să...* (sau *de..., dacă...*) = doar dacă, cu condiția să... *Putem, numai de vom vrea* (VARL.). **2** *a*) Nu altceva sau altcineva decît..., nimeni sau nimic în afară de... *Lungi sînt numai scrisorile urîte și plicticoase* (CAR.). *Numai tu ești de vină* (ISP.). ◇ (*întărit prin „doar", „singur", „unul", „tot"*) *Numai eu unul am făcut un tur de valț cu dînsa* (C. NEGR.). ◆ Exager. În întregime, cu totul, complet. *Un castel numai pietre și ziduri sparte* (EMIN.). ◆ Exager. Peste tot, cît vezi cu ochii. *O lungă așteptare zvonește împrejur, E clar și numai soare* (BACOV.). *b*) Nu altfel decît..., nu în alt mod decît...; pur și simplu. *Așază o leasă de nuiele numai înținată* (CR.). ◇ Expr. *Numai așa* = *a*) în mod simplu, fără complicații. *Aici erau rînduite cu meșteșug tot felul de arme: unele împodobite cu nestimate, altele numai așa, fără podoabe* (ISP.); *b*) fără motiv, fără scop. *Fata nu-i de cele de pe drumuri, s-o luați numai așa, cum s-ar întîmpla* (CR.); *c*) în mod dezinteresat. *c*) Nu altă dată sau în altă împrejurare decît... *Îmi pare că trăiesc numai de cînd m-am căsătorit* (C. NEGR.). *d*) Nu în alt loc decît...; nu mai departe sau mai aproape decît... *Numai în grădina ursului... se află sălăți de aceste* (CR.). *e*) Nu în alt scop sau din altă cauză decît... *Și dacă ți-am făgăduit, a fost numai ca să te îmbăc* (ISP.). **3** (*înv., reg.; în constr. neg.*) Decît. *Spuneau și alții că sînt zile în care nu mînca numai o dată* (AGÂR.).

4 (*în constr. advers.*) *a*) (*urmînd după și întărind pe „ci" sau, reg., pe „fără", determ. al doilea termen al opoz.*) *Ce să fie asta de n-am întîlnit... nici un sufleț de om p-aici pe la voi, fără numai grămezi de oase de oameni?* (ISP.); *b*) (*precedat de „nu" și în corelație cu „ci", „ci și", „ci mai ales" etc., determină primul termen al opoz.*) *M-am silit să o uit... îndoind mereu sforțarea nu numai de uitare și de refuz, dar și de realitate vie* (ARGH.). ◇ Expr. *Nu numai că...* = în afară de faptul că..., pe lîngă faptul că... *Nu numai că n-am stăruit pentru numirea lui, dar am avut specială grijă s-o împiedec* (M. I. CAR.). **II** (*cu sens modal*) **1** (*urmat de un conjunct. sau de o constr. neg.; adesea întărit prin repet.*) Pe punctul de a..., gata-gata să..., cît pe ce. *D-apoi, cum văd eu, tu numai nu dai în gropi de prost ce ești* (CR.). **2** Chiar, tocmai. *O asemenea fată vitează ar fi numai bună să o ia el de soție* (ISP.). ◇ (*reg.; precedă un adv. de timp*) *Uite ce ți-ai făcut poalele! Și numai azi te-am primenit!* (REBR.). ◇ Loc.conj. (*înv., reg.*) *Numai cît...* (sau *ce...*) = îndată ce..., imediat ce..., doar. *Numai cît a gîndit Făt-Frumos, și îndată au și fost de față părinții împărătesei lui* (CR.). **III** (*cu sens temporal*) **1** (*pop.*) Deodată, pe neașteptate. *Stau și ei și numai ce văd o luntre venind către ei* (POP.). **2** (*înv., reg.*) Imediat, numaidecît. *Venitu-i-a și de la hanul ferman, numai să încalece, să-l prindză* (NEC.). **IV** (*cu sens advers.*) **1** (*cu val. de conj.*) Însă, dar; totuși. *Du-te, numai ai grijă ca deseară să fii înapoi* (TUD.). ◇ (*precedă imper., exprimînd insistența, nerăbdarea*) *Uite, îți sărut mînile... În genunchi lîngă tine, numai iartă-mă!* (SADOV.). ◇ Loc.conj. *Numai (atîta) că...* sau (*reg.*) *numai cît...* = (atîta) doar că...; dar, însă. *Numai că bătaia nu se-ntoarce, dom' primar* (REBR.). *Accept invitația, numai că voi veni singur.* **2** (*după constr. neg.*) Ci. *Nu te teme, numai ce crede și mîntuită va fi* (COR.). ◇ Loc.conj. *Numai că...* = doar (atîta) că... • și (*pop.*) *núma adv.* /***nu*** + ***mai***[1] sau lat. ***non magis***.

numaidecît *adv.* **1** Imediat, fără întîrziere, la repezeală; ext. cu ușurință. *Trebuie să vie croitorul numaidecît!* (CAR.). ◇ (*iron.*) *Numaidecît ți-oi răspunde ca să mă omoare ceilalți doi* (ALECS.). **2** Negreșit, neapărat; indiscutabil. *Dacă vrei numaidecît, întinde și cărțile* (SADOV.). ◇ (*întărit prin repet. sau, reg., prin „numai"*) *Dacă poftești numaidecît și numaidecît, am să-ți spun numai domniei tale* (SADOV.). • /***numai*** + ***de*** + ***cît***.

număr *s.n.* **I 1** (*de obicei urmat de determ. în gen. sau introduse prin prep. „de"*) Cantitate de elemente de același fel care intră într-o înșiruire sau într-un tot; rezultatul unei comparări a două mărimi de același fel; măsură, cantitate, valoare (exprimată în cifre). *Boierul acela de mult bănărit ce avea, nu-i mai știa numărul* (CR.). ◇ *Număr-record* = număr foarte mare. ◇ Loc.adj., adv. *Fără (de) număr* = nenumărat; ext. imens. *Cu oaste fără număr... venise* (UR.). *Cu număr* = socotit; ext. limitat. *Den cele ce-s cu număr nu se cade să ascunză cineva* (BIBLIA 1688). ◇ Loc.adv. *În număr* = cu socoteală; complet. *Aduse toate mațele și le dete iarăși în număr* (ISP.). ◇ Loc.prep. *În* (sau *din*) *numărul* = printre; dintre. *Scoate-mă din numărul celor ce merg la vînat* (GORJ.). ◇ Expr. *A nu* (*mai*) *avea număr* = a fi peste măsură de numeros. *Faclele nu mai aveau număr* (BĂLC.). *Un număr de...* = cîțiva. *După un număr de ani [casele] n-au mai putut rezista* (BOGZA). *Un număr mare de...* = foarte mulți. *Un mare număr din popoarele vechi și noi au executat aceeași metaforă* (VIANU). *La număr* sau *în număr de...* = în total. *A-i da cuiva un număr* (*oarecare*) *de ani* v. da. ◆ Cantitate mare de..., mulțime. *Se întrecuse cu numărul paharelor* (CE. PETR.). ◆ Ceată, grup. *Pe strada vecină era un număr de tineri care veneau spre noi.* **2** (*mat.*) Noțiune fundamentală din matematică reprezentînd conceptul de cantitate, formată din anumite unități sau rezultată din diferite extinderi ale unei asemenea cantități, astfel încît anumite operații să aibă sens oricare ar fi elementele la care se referă din categoria conceptelor considerate. ◇ *Număr prim* = număr natural care nu poate fi obținut prin multiplicarea altor numere naturale, fiind divizibil numai cu unitatea sau cu el însuși. *Teoria numerelor* = ramură a matematicii care se ocupă cu studiul proprietăților aritmetice ale numerelor. *Număr abstract* v. abstract. *Axa numerelor* v. axă. *Baza puterii unui număr* v. bază. *Complementul unui număr* v. complement. *Număr complex* v. complex. *Numere conjugate* v. conjugat. *Număr cuantic* v. cuantic. *Numere eterogene* v. eterogen. *Număr finit* v. finit. *Număr fracționar* v. fracționar. *Numere inverse* v. invers. *Număr irațional* v. irațional. *Număr magic* v. magic. *Număr mixt* v. mixt. *Modul al unui număr complex* v. modul. *Modul al unui număr real* v. modul. *Număr natural* v. natural. *Număr liber de pătrate* v. pătrat. *Număr perfect* v. perfect. *Numere pitagorice* v. pitagoric. *Număr rațional* v. rațional. *Număr real* v. real. *Mulțimea numerelor reale* v. real. *Numere reciproce* v. reciproc. *Număr simplu* v. simplu. *Număr transcendent* v. transcendent. *Număr zecimal* v. zecimal. ◇ Expr. *A ridica* (*un număr*) *la pătrat* v. pătrat. *A ridica un număr la o putere* v. ridica. *A ridica un număr la cub* v. ridica. **3** (*chim.*) *Număr atomic* = număr care indică locul pe care îl ocupă un element în sistemul periodic al elementelor și care este egal cu numărul de protoni din nucleul atomului respectiv. **4** (*gram.*) Categorie gramaticală prin care se exprimă deosebirea dintre un singur exemplar și două sau mai multe exemplare ale aceluiași obiect. *De obicei limba deosebește cele două numere ale unui cuvînt* (IORD.). ◇ *Numărul mulțimii* v. mulțime. *Număr singular* v. singular. **5** Semn grafic sau grup de semne grafice, care reprezintă un număr; cifră. **6** (*la jocul de tombolă sau la loto*) Fiecare dintre numerele care sînt extrase. *La această extragere au ieșit alte numere decît cele alese de el.* **II 1** Cifră sau succesiune de cifre servind la identificarea unui obiect dintr-o mulțime de obiecte sau de clase de obiecte organizate într-un anume fel; clasificate după o anumită regulă. *În lada cu numărul 5 sînt mătăsuri* (CAM.). ◆ Cifră sau succesiune de cifre folosite ca indice de mărime, de calitate etc. *Și-a cumpărat parfum Chanel numărul 5.* ◆ Ext. Obiect care corespunde acestei cifre ori succesiuni de cifre, care poartă pe el o asemenea indicație. *Numărul 2 este prea închis la culoare; voi cumpăra vopseaua numărul 4.* ◆ Spec. Cifră sau succesiune de cifre care servește ca unitate de măsură pentru încălțăminte, îmbrăcăminte. *Se vedeau și pantofii... pe care Ana îi socoti cu două numere măcar mai mari ca ai ei* (CE. PETR.). ◇ (*fam.*) Expr. *Numărul unu* = de prima calitate, fără pereche; strașnic, excelent. ◆ Succesiune de cifre corespunzătoare unui anumit post telefonic, unui post militar etc.; ext. postul respectiv. *A cerut un număr de telefon* (CA. PETR.). ◆ Cifră matricolă; ext. bucată de postav, placă de metal etc. pe care este însemnată această cifră sau succesiune de cifre și pe care elevii și unele categorii de funcționari publici le poartă vizibil pe îmbrăcăminte. **2** (*înv.*) Cifră care indică cronologia zilelor, a anilor, a zodiilor. *Cînd se va cutremura pămîntul în numărul berbecului* (SADOV.). **3** Cifră gravată pe reversul unei monede; gener. reversul unei monede. *Un feliu de joc în „pajură ori număr"* (PER.). **4** Fiecare dintre exemplarele unei publicații periodice care face parte din același tiraj sau din aceeași serie. *Primele două numere, numerele de recomandație ale unei reviste* (MAIOR.). ◇ *Număr semnal* v. semnal. **5** Bucată, parte din programul unui concert, al unui spectacol de estradă, de circ etc.; parte distinctă dintr-o operă (duet, arie etc.). *Părea un scamator care... se pregătește pentru un număr final* (CE. PETR.). ◆ Ext. Persoană care interpretează această parte. ◆ Secțiune a unei opere sau lucrări muzical-dramatice. ◆ Fig. Personaj bizar, original. *Copila asta uimitor de precoce, era un număr de senzație în lumea diplomatică de la Terapia* (BART). • pl. *-ere.* /lat. ***nūmĕrus***, ***-i***.

numără[1] *vb. I. tr.* **1** A considera una cîte una unitățile dintr-un șir sau dintr-un tot, numindu-le cu numere la rînd, începînd cu unu; a determina numărul de elemente dintr-o mulțime; a afla, a înregistra, a verifica numărul unui șir de obiecte etc.; ext. (*pop.*) a socoti, a calcula. *Încete clipe numărînd* (COȘB.). ◇ Zic. *Lupul mănîncă și* (*din*) *oile numărate* = de omul necinstit nu te poți apăra niciodată suficient. Δ (*refl. pas.*) *Toamna se numără bobocii* v. boboc. ◇ (*refl. recipr.*) *Toți se numărau, mirîndu-se că sînt atît de mulți* (CE. PETR.) ◇ Expr. *A-i număra* (cuiva) *îmbucăturile* (sau *înghițiturile*) = a ține cuiva socoteală de cît mănîncă, a da cuiva mîncarea cu zgîrcenie, cu părere de rău. *A* (*putea*) *număra* (ceva) *pe o mînă*, se spune pentru a arăta că este vorba de un număr (foarte) mic de obiecte sau de ființe. (*iron.*) *Gras de-i numeri coastele* = foarte slab. *A număra pașii cuiva* = a supraveghea pe cineva de aproape. (*E*) *slab de-i poți număra coastele* sau *îi numeri coastele de slab ce e* v. coastă. *Îi numeri* (sau *îi poți număra*) *pe degete* v. deget. *A-i număra oasele* v. os. *A număra pavelele* v. pavea. *A număra pietrele* v. piatră. *A*(*-și*) *număra zilele* v. zi. ◆ (*abs.*) A spune numerele (la rînd) în ordinea lor crescîndă sau descrescîndă. *A numărat pînă la zece și apoi a întors capul.* ◇ Expr. *Pînă numeri* (*la*) *trei* = imediat, într-o clipă. *Pînă numeri trei e gata* (SEBAST.). **2** A da ceva cu număr, socotind; ext. a plăti (în bani), a achita. *Își ia dobînda la niște bani pe care nu mi i-a numărat încă* (DELAVR.). ◆ A administra, a aplica (o serie de lovituri). ◇ (*refl. pas.*) *I se numără regulamentar pînă la douăzeci și cinci de lovituri* (BOG.). **3** (*înv.*) A înșira, a enumera. *Toate acestea care acum le numărai... lesne se pot împlini?* (MAI.). **4** A cuprinde, a îngloba, a reuni un anumit număr de..., a se compune dintr-un anumit număr de...; ext. a avea, a dispune de un număr de... *Pînă vei fi fericit număra-vei amici o mulțime* (EMIN.). ◇ Expr. *A nu număra zile multe* = a mai avea puțin de trăit. ◆ (*refl.*) A fi în număr de..., a se cifra la... ◆ (*reg.; intr.*) A conta, a valora, a prețui. *Așadar eu nu număr nimic în casa asta?* (AGÂR.). **5** A considera, a pune ceva sau pe cineva în același număr, în același grup; a socoti printre... *N-ai socotit de cuviință a număra și turturica printre păsările de vînat* (ODOB.). ◆ (*refl.*) A face parte din sau a intra în numărul..., în categoria..., a se socoti printre, a se pune sau a se găsi în rîndul... *Dă-mi voie dar să mă număr și eu de acum pîntre prietenii d-tale* (ALECS.). • prez.ind. *númăr.* și *anumără vb. I.* /lat. ***numerare***.

numără[2] *vb. I. tr.* **1** (*înv., reg.*) A numi, a chema. *Singură poate să numere într-o clipeală tot pre aceiași și priiateni și vrăjmași* (Aethiopica). **2** (*înv.*) A citi. • prez.ind. *númăr.* /lat. ***nominare***.

numărare *s.f.* Acțiunea de *a număra*[1] și rezultatul ei; numărătoare; (*înv., pop.*) numărătură. ◇ Expr. (*reg.*) *Nu-i vreme de numărare* = nu este vreme de pierdut. • pl. *-ări.* și *anumărare s.f.* /v. ***număra***[1].

numărát[1] *s.n.* Numărare. • /v. ***număra***[1].

numărát[2]**, -ă** *adj.* Care este evaluat numeric, socotit unul cîte unul, calculat, verificat; ext. care se află în număr exact, fără nici o aproximație. *La înmormîntarea lui au fost, numărați, 27 de asistenți* (CAR.). ◇ Loc.adv. *Bob numărat* v. bob. ◇ Expr. *Bani numărați* v. ban. ◆ Care este limitat, redus ca număr. *Zilele omului sînt numărate.* ◇ (*adv.*) *Ea mi-a dat numărat, eu îi dau nenumărat* (POP.). • pl. *-ți, -te.* și *anumărát, -ă adj.* /v. ***număra***[1].

numărătoare *s.f.* **1** Numărare, (*înv., pop.*) numărătură; ext. mod de a număra. *Numărătoarea dură scurt și suma se dovedi catastrofală* (CE. PETR.). ◇ *Numărătoare inversă* = program de operații prevăzute a se desfășura în intervalul de timp ce desparte momentul curent de momentul lansării unei nave spațiale sau de debutul unei activități (de importanță majoră). ◇ (*cu determ. în gen., arătînd ceea ce se numără*) *Se face numărătoarea ouălor* (POP.). ◇ Expr. (*reg.*) *A face numărătoarea* = a răscoli stîna. ◆ (*înv.*) Recensămînt, statistică. **2** Abac. **3** Rezultatul numărării; număr; socoteală. *Cînd le iese numărătoarea, ei nu se mai uită la față* (GALAN). **4** (*reg.*) Țarc cu o singură ușă prin care trec oile una cîte una pentru a putea fi numărate. **5** (*înv.*) Numerar. ◇ *Bani* (*în*) *numărătoare* = bani (în) numerar, bani lichizi. *Nu poți căpăta bani în numărătoare* (KOGĂL.). • pl. *-ori.* /***numără***[1] + *-ătoare*.

numărător, -oáre *subst.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face o numărătoare, o socoteală, un calcul; persoană care are profesiunea de a număra, de a socoti (bani). **2** *s.m.* (*mat.*) Termen al unei fracții ordinare, scris deasupra liniei de fracție, arătînd numărul de părți egale (indicate de numitor) conținute de fracție. **3** *s.n.* (*tipogr.*) Aparat folosit la numerotare în presa de tipar înalt. ◇ *Numărător tipografic* = aparat de numărat și de calculat volumul de text al unui manuscris dactilografiat. • pl. *-ori, -oare.* /***numără***[1] + *-ător*.

numărătúră *s.f.* **1** (*înv., pop.*) Numărătoare; concr. rezultatul unei numărători. *Conspectele numărăturei locuitorilor... au fost nimicite* (BARIȚ). **2** (*țes.; pop.*) Mănunchi de fire de tort de pe rășchitor (de obicei în număr de trei) din care se alcătuiesc jirebii și păpuși (care servesc ca unitate de măsură la urzitul pînzei). • pl. *-i.* /***numără***[1] + *-ătură*.

numărúş *s.n.* (*reg.*) **1** Număr. **2** (*mai ales în legătură cu vb. „a merge", „a lua", „a duce"*) Recrutare; tragere la sorţi pentru recrutare. *La anul mă duc la număruş* (POP.). ◇ Loc.adj. *Pe număruş* = care a fost recrutat prin tragere la sorţi. **3** (*în credinţele pop.*) Amuletă purtată de copii contra deochiului. • pl. *-e, -uri.* /<magh. ***numerus***.

nu-mă-uitá *subst. sg.* **1** (*bot.*) Plantă erbacee din familia boraginaceelor, cu frunzele eliptice sau lanceolate şi cu florile mici, albastre, roz sau albe, dispuse în inflorescenţe, care creşte prin locuri umede şi umbroase, în regiunile temperate, şi care este cultivată ca plantă decorativă (*Myosotis silvatica*), miozotis. ◆ Restr. Floarea acestei plante. **2** (*reg.*) Numele unei hore. ◆ Melodie după care se execută această horă. • /***nu*** + ***mă*** + ***uita***; cf. germ. *Vergissmeinnicht.*

núme *s.n.* **1** Cuvînt (sau grup de cuvinte) care denumeşte o fiinţă sau un lucru, o acţiune, o noţiune etc. şi prin care se individualizează un singur obiect, o fiinţă etc. dintr-o anumită categorie. *Numele din opera comică a lui Caragiale ne dau impresia că fac parte din personagiile pe care le denumesc* (IBR.). ◇ (*în legătură cu vb. ca „a pune", „a da", „a numi", „a primi", „a purta", „a avea" etc.*) *Nu cere semne şi minuni care n-au chip şi nume* (EMIN.). ◇ *Nume de botez* sau *nume mic* = prenume. *Nume de familie* = nume pe care îl poartă toţi membrii aceleiaşi familii şi care se transmite de la părinţi la copii; nume patronimic. *Nume de fată* (sau *de domnişoară* ori *de acasă*) = nume de familie pe care îl au femeile înainte de căsătorie. *Ziua numelui* (sau *zi de nume*) = zi în care cineva îşi sărbătoreşte onomastica. *La nunţi şi la botezuri, la zilele de nume, Cîntau* (ARGH.). *Nume topic* (sau *de loc*) = toponimic. *Numele de locuri ale unei regiuni oarecare pot fi studiate din diverse puncte de vedere* (IORD.). *Nume etnic* v. etnic. *Nume matronimic* v. matronimic. *Nume de naştere* v. naştere. *Nume patronimic* v. patronimic. ◇ Loc.adj. *Fără* (*de*) *nume* = *a*) care nu este ştiut, cunoscut; ext. lipsit de importanţă, anonim; obscur. *Sînt copil de părinţi sărmani şi fără nume* (CAR.); *b*) care impresionează puternic prin grandoare, intensitate, importanţă; care nu poate fi exprimat în cuvinte. *N-a-nţeles durerea-i fără nume* (TOPÎR.). ◇ Loc.adv. *Pe nume* = *a*) spunîndu-i numele, adresîndu-se cu numele; *b*) direct, răspicat. ◇ Loc.prep. *În numele...* = *a*) din partea cuiva, invocînd autoritatea cuiva sau reprezentînd (ca împuternicit) pe cineva. *Au făcut în numele satului un memoriu* (GALAN). Δ *În numele legii* = *a*) formulă întrebuinţată atunci cînd se invocă autoritatea legală; *b*) invocînd numele cuiva sau a ceva (în special al unei divinităţi) ca simbol al unei credinţe; în cinstea cuiva, ca prinos adus cuiva (în special unei divinităţi). *Oare Dumnezeu va suferi să se calce astfel jurămintele făcute în numele său?* (C. NEGR.). *Pe numele* (cuiva) = *a*) (*despre proprietăţi, acte etc.*) care este înscris ca proprietate legală (a cuiva). *Avusese apoi grijă să aranjeze averea pe numele copiilor* (PRED.); *b*) (fiind numit) cu numele. *I-au pus şi nume copilului, Leopold, pre numele împăratului* (NEC.). ◇ Loc.vb. *A pune nume* v. pune. ◇ Expr. *A spune* (sau *a zice* cuiva sau la ceva, *a chema, pop., a striga* pe cineva sau ceva) *pe nume* = *a*) a rosti (cu voce tare) numele cuiva; a numi. *Să nu mă chemi pe nume* (MINUL.); *b*) a tutui. *Zi-i pe nume!* = spune-mi numele lui, aminteşte-mi numele lui (de care nu-mi aduc aminte momentan). *Dar oare pe acesta cum mama dracului l-a mai fi chemînd? -Zi-i pe nume să ţi-l spun* (CR.). *A lovi* (sau *a păli, a-i trage cuiva una*) *în* (sau *la*) *numele tatălui* = a lovi, a-i trage (cuiva una) drept în frunte. *Dacă Lădoi zice ceva, îl pălesţe în numele tatălui* (POPOV.). (*fam.*) *Să nu-mi* (*mai*) *zici* (sau *spui*) *pe nume dacă...* = să mă desconsideri dacă..., să nu mă mai recunoşti dacă... *Dacă nu te-oi face eu să izbuteşti, să nu-mi zici pe nume* (ISP.). *A cunoaşte* (pe cineva) *numai după* (sau *din*) *nume* sau *a auzi de numele cuiva* = a cunoaşte (pe cineva) din auzite, fără să-l fi văzut vreodată. *De nume ţi-am auzit, dar de văzut nu te-am văzut* (CR.). *A nu*(*-i*) (*mai*) *şti* (sau *auzi*) (*cuiva*) *de nume* sau *a nu* (*mai*) *şti de numele cuiva* = *a*) a nu mai şti nimic despre cineva. *Hai ş-om fugi în lume, Doar ni s-or pierde urmele Şi nu ne-or şti de nume* (EMIN.); *b*) (*în imprec.*) pleacă şi să nu te mai întorci. *Să nu-ţi mai aud de nume pînă nu mi-l aduci!* (POP.). *A* (*nu*) *lua* (cuiva ceva) *în nume de rău* = a (nu) se supăra, a (nu) interpreta în mod greşit cele spuse de cineva. *Sper că nu vei lua în nume de rău ce-ţi spun* (CAR.). *A lua în nume de bine* (pe cineva) = a aprecia (pe cineva), a ţine (la cineva). *Toată curtea împărătească lua în nume de bine pe această găinăreasă* (ISP.). *Pentru numele lui Dumnezeu* (sau *al cerului*)*!*, exclamaţie prin care se imploră sau prin care se exprimă deznădejdea ori dezaprobarea faţă de ceva. *Frate, ia ceva, pentru numele cerului, că-ţi prăpădeşti pieptul!* (D. ZAMF.). *A-şi declina numele* v. declina. *A lua* (*ceva*) *în nume de bine* (sau *de rău*) v. lua. *A-şi lua numele de la...* v. lua. *A pune pe numele cuiva* v. pune. *A scrie ceva pe numele cuiva* v. scrie. *A spune lucrurilor pe nume* v. spune. *A* (*nu*) *ţine* (*cuiva ceva*) *în nume de rău* v. ţine. *A veni în numele cuiva* v. veni. *A-i veni* (cuiva) *numai numele* v. veni. *A vorbi în numele cuiva* v. vorbi. ◇ Imprec. *Veni-ţi-ar* (sau *pieri-ţi-ar*) *numele* ori *să nu*(*-ţi*) *mai aud de nume!, nu ţi-aş mai auzi de nume!, acolo să-ţi rămînă numele!*, se spune cuiva pe care nu-l poţi suferi, pe care doreşti să nu-l mai vezi niciodată, sau a cărui moarte o doreşti. *Meargă-i numele!* v. merge. ◆ Persoană, fiinţă. *De este vreun nume La care să se-nchine un suflet omenesc... Tu eşti acea fiinţă* (ALECS.). **2** (*urmat de determ.*) Titlu, atribut, calificativ pe care îl are cineva sau care i se atribuie cuiva; ext. titlu, rang. *Avea numai un nume de împărat, iar încolo era la toate vlăduţă* (POP.). ◇ Loc.adv. *Cu* (sau *sub*) *nume de...* = *a*) cu titlul de..., sub formă de..., în chip de... *Au luat pre Mihai Vodă cu mare urgie şi cu nume de hainlîc* (NEC.); *b*) sub pretext că..., spunînd că... *Vor fi de toţi lăudaţi, Cu nume că sînt bogaţi* (MUM.). ◇ Expr. (*Numai*) *cu numele* = de formă, în aparenţă. *Sîntem creştini numai cu numele* (HEL.). (*înv.*) (*În*) *nume de...* = socotind că..., recunoscînd ca... *Cine va priimi prorocul în nume de proroc, plată de proroc priimi-va* (COR.). **3** Reputaţie, faimă (bună sau rea). *Uşor se duce nume de-un lucru bun în lume* (COŞB.). ◇ Expr. *A scoate* (sau *a-i ieşi, a scorni* etc. cuiva) *nume* (*rău*) = a face cuiva sau a căpăta faimă, reputaţie rea, a (se) vorbi de rău despre cineva. *Scoată-mi nume Cît or vrea!* (COŞB.). *A-şi face* (*un*) *nume* = a ajunge cunoscut, vestit prin acţiuni pozitive. *Şi-a făcut un nume destul de cunoscut, numai prin munca şi meritele lui* (VLAH.). *A-i merge* (cuiva) *numele că...* = a se spune despre cineva că... *Îi mergea numele că este cea mai frumoasă făptură omenească* (ISP.). *A i se purta numele* v. purta. ◆ Poreclă. *Poate-acum a fi oale şi ulcioare şi tot Nechifor Coţcariul i-a rămas bietului om numele* (CR.). ◆ (*gram.*) Termen generic pentru părţile de vorbire care se declină (în mod special pentru substantiv şi adjectiv); grup nominal. ◆ Spec. Substantiv. ◇ *Nume de acţiune* = substantiv care exprimă o acţiune concepută ca obiect. *Nume de agent* v. agent. *Nume predicativ* v. predicativ. *Nume propriu* v. propriu. *Nume singurit* v. singurit. **5** (*înv.; fig.*) Sens. *Electricitate de nume contrar* (Poni). **6** (*reg.*) Pretext, motiv. • pl. *nume.* /lat. ***nōmen***, ***-inis***; cf. şi it. *nome*, fr. *nom.*

númen *s.n.* (*filos.*) Esenţă cognoscibilă numai prin raţiune, în opoziţie cu fenomenul, cunoscut senzorial. ◆ (*la Kant*) Libertatea, nemurirea sufletului şi divinitatea; lucrul în sine. • /<fr. ***noumène***, germ. ***Noumenon***; cf. gr. *voούμενον* „ceea ce este perceput, conştientizat, gîndit".

numenál, -ă *adj.* Care aparţine numenului, care se referă la numen. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***nouménal***, germ. ***noumenal***.

numerábil, -ă *adj.* Care se poate număra, socoti, calcula. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***nūmerabilis***, *-e*, it. ***numerabile***.

numerabilitáte *s.f.* Calitatea de a se putea socoti, calcula. • /***numerabil*** + *-itate*.

numerál, -ă *s.n., adj.* **1** *s.n.* (*gram.*) Parte de vorbire flexibilă care exprimă, sub diferite aspecte, un număr, o determinare numerică a obiectelor sau ordinea obiectelor prin numărare. *Numeralele sînt printre elementele cele mai stabile ale fondului principal* (Graur). ◇ *Numeral cardinal* v. cardinal. *Numeral colectiv* v. colectiv. *Numeral distributiv* v. distributiv. *Numeral multiplicativ* v. multiplicativ. *Numeral nehotărît* v. nehotărît. *Numeral ordinal* v. ordinal. **2** *adj.* (*înv.*) Care se referă la numere, care se indică prin numere. *În toţi termenii numerali se vede aplicată sistema zecimală* (HEL.). ◇ *Sistem numeral* = ansamblu de simboluri care reprezintă numere. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***numéral***, lat. ***numeralis***, germ. ***Numerale***.

numerár *s.n., adj.* (*econ.*) **1** *s.n.* Bani sau semnele acestora în forma lor fizică (bilete de bancă, bilete de tezaur, monedă metalică şi monedă de tezaur) care pot servi direct pentru plată; sumă, cantitate (determinată) de bani. ◇ *Fugă de numerar* v. fugă. ◇ Loc.adv. *În numerar* = în bani plătiţi pe loc; cash. *A plătit în numerar.* **2** *adj.* (*înv.; despre bani, monede*) Care are curs legal, oficial. • /<fr. ***numéraire***, lat. ***numerarius***.

numerativ, -ă *adj.* Care serveşte la numărat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***numératif***.

numeráţie *s.f.* Numărare. ◆ (*mat.*) Sistem de simboluri grafice şi de reguli cu ajutorul cărora se pot reprezenta numerele întregi. ◇ *Sistem de numeraţie* v. sistem. *Sistem de numeraţie octal* v. octal. ◆ (*înv.*) Numerotare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi (*înv.*) *numeraţiúne* *s.f.* /<fr. ***numération***, lat. ***nūmeratio***, ***-onis***.

numeraţiúne *s.f.* v. numeraţie.

numéric, -ă *adj.* Care aparţine numerelor, care se referă la numere; exprimat cu ajutorul numerelor; care este socotit din punctul de vedere al numărului pe care îl exprimă. *Forţa numerică a armatei sale* (HASD.). ◇ (*adv.*) *Numeric, dominau ţăranii* (TEOD.). ◇ (*mat.*) *Funcţie numerică* = funcţie definită pe o mulţime de numere reale sau complexe, avînd valori într-o mulţime de aceeaşi natură. *Valoare numerică a unei expresii algebrice* = valoare obţinută prin înlocuirea literelor expresiei cu numere date. (*jur.*) *Cod numeric personal* = element suplimentar de identificare a unei persoane fizice prin cifre care reprezintă sexul, data naşterii (zi, lună, an) şi care se înscrie obligatoriu în actul de identitate şi în paşaport. *Calculator numeric* v. calculator. *Plajă numerică* v. plajă. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***numérique***, it. ***numerico***.

numericéşte *adv.* În ce priveşte numărul, din punctul de vedere al numărului pe care îl reprezintă. • /***numeric*** + *-eşte*.

numerologíe *s.f.* (*astrol.*) Ştiinţă a numerelor, care, apelînd la complicatele legi ale matematicii astrale, serveşte astrologilor pentru definirea, prezicerea destinului oamenilor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***numérologie***.

numerós, -oásă *adj.* În număr mare, în cantitate mare; mult. *O ediţie dezvoltată a însemnărilor de aici va face numeroase aluzii* (ARGH.). ◇ (*determină subst. la sg. cu val. colect.*) *Adunarea era numeroasă* (C. NEGR.). • pl. *-oşi, -oase.* /<lat. ***nūmĕrōsus***, ***-a***, ***-um***, it. ***numeroso***.

numerotá *vb. I. tr.* A însemna obiectele sau fiinţele dintr-o serie cu numere în ordine succesivă (pentru a le putea identifica şi deosebi între ele); a pune un număr. *Am numerotat dosarele.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***numéroter***.

numerotáre *s.f.* Acţiunea de *a numerota* şi rezultatul ei; numerotaţie, numerotat[1]. *Pantelimon isprăvise numerotarea caselor* (GALAN). • pl. *-ări.* /v. ***numerota***.

numerotát[1] *s.n.* Numerotare. • /v. ***numerota***.

numerotát[2]**, -ă** *adj.* Care poartă un număr de ordine (pentru a putea fi identificat şi deosebit); înregistrat sub un anumit număr; spec. paginat. *La examen, materiile erau împărţite pe chestiuni numerotate* (BRĂ.). • pl. *-ţi, -te.* /v. ***numerota***.

numerotatór *s.n.* Instrument pentru numerotat paginile diferitelor imprimate; numeroter. • pl. *-oare.* /***numerota*** + *-tor*; cf. fr. *numéroteur*.

numerotáţie *s.f.* Numerotare. *Numerotaţia străzilor.* • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***numérotation***.

numerotér *s.n.* Numerotator. • pl. *-i.* /<fr. ***numéroteur***.

númerus cláusus *s.n.* (*jur.*) Categorie de persoane admise în număr limitat într-o funcţie, într-un grad, conform unei legi, unei decizii a autorităţii. • /<lat. ***numerus clausus***.

numí *vb. IV.* **1** *tr.* A pune un nume cuiva sau la ceva; a da o denumire sau un titlu, un calificativ, a i se adresa cu un nume; a denumi, a intitula, a chema, a boteza. *Amîna din zi în zi... această poznaşă trebuşoară şi gingaşă în multe privinţi, după cum o numea el* (CR.). ◆ (*refl.*) A purta numele de...; a se chema într-un anumit fel, a căpăta o anumită denumire sau un anumit calificativ. *Se numea Olga* (C. NEGR.). ◆ A da un calificativ, un epitet, o poreclă. *Pentru că era grăsuţ, a fost numit „Gogoaşă".* ◆ A considera, a aprecia

într-un anumit fel; a putea fi denumit într-un anumit fel. *Asta numești dumneata calomnie?* (SEBAST.). **2** *refl.* A se socoti (sau a fi socotit) drept..., a se considera (sau a fi considerat) ca fiind... *[Omul] se numește împărat al zidirii* (MARC.). **3** *tr.* A pomeni, a rosti, a menționa numele cuiva sau a ceva; a aduce în discuție; a aminti, a invoca. *A evitat să-l mai numească pe cel care i-a dezamăgit.* **4** *tr.* A pune pe cineva într-o funcție, într-o demnitate, într-o slujbă; a încredința o misiune, o însărcinare. *Prin urmare, Numiți-mă prefect!* (ALECS.). ◆ A conferi un titlu, un grad. • prez. ind. *-esc.* /***nume*** + *-i.*

numíd, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care făcea parte din populația de bază a Numidiei sau era originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii Numidiei. **2** *adj.* Care aparținea Numidiei sau numizilor, care se referă la Numidia sau la numizi; originar din Numidia. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***numide***; cf. nm. pr. *Numidia*, regat berber în N Africii.

numinós *s.n.* (*filos.*) Termen folosit pentru componentele iraționale ale categoriei religioase „sfînt", din care a fost eliminat conținutul moral. • /<it. ***numinoso***.

numinozitáte *s.f.* (*filos.; în tipologia relig.*) Caracterul de putere, de supranatural, de miracol propriu lui Dumnezeu sau a ceea ce este sacru. • /<it. ***numinosità***; cf. lat. *nūmen, -inis* „putere divină".

numíre *s.f.* **1** Faptul *de a numi* sau de a fi numit; ext. nume. *În Agapia, aceste numiri sînt ținute încă la mare cinste* (HOG.). ◇ Expr. (*înv.*) *Cu numire* (sau *numiri*) *de...* sau *cu numire că...* = cu titlul de..., sub pretextul că... *[Bani] opriți cu numire de simbrie* (DOC.). **2** Faptul de a fi numit într-o funcție, într-o slujbă, angajare. *Căpătasem numirea în noua slujbă de gardian* (I. BOT.). ◆ Concr. Act prin care se comunică încadrarea cuiva într-o funcție. *A primit numirea prin curier.* • pl. *-i.* /v. ***numi***.

numismát, -ă *s.m., s.f.* Specialist în numismatică; colecționar de monede și medalii (vechi). *Generalul Mavru, filolog și numismat de frunte* (GHICA). • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***numismate***.

numismátic, -ă *s.f., adj.* **1** *s.f.* Disciplină auxiliară a istoriei, care se ocupă cu istoricul monedelor, al medaliilor vechi etc., studiind evoluția acestora din punctul de vedere al formei, al gravurii, al baterii, al circulației etc., precum și documentele conținînd date referitoare la monede. **2** *adj.* Care aparține numismaticii sau monedelor și medaliilor vechi, care se referă la numismatică sau la monedele și medaliile vechi. *Muzeul național va îmbogăți a sa culegere numismatică* (PER.). • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***numismatique***; cf. gr. *νόμισμα* „monedă".

numít, -ă *adj.* **1** Care poartă numele sau porecla de..., cu numele de..., al cărui nume este... *Boierii ucigași o hotărîseră a fi soție unui oarecărui numit Jolde* (C. NEGR.). ◆ Care a fost citat mai înainte, al cărui nume s-a pomenit mai înainte. *S-ar fi informat din scrierile numiților autori* (EMIN.). ◇ (*astăzi numai în stilul jur. și adm.; subst.*) *Numitul Vasile Dumbrăveanu a făcut, în luna decembrie 1930, greva foamei* (E. BAR.). **2** (*înv., pop.*) Care este cunoscut, renumit, celebru. *În odăi, multe mii de icoane și cadre... zugrăvite de cei mai numiți zugravi* (D. GOL.). **3** (*înv., pop.*) Care este prevăzut, ales, fixat. *S-au sfătuit ca la ziua cea numită să se adune toate* (ȚICHIND.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***numi***.

numitór *s.m., adj.* **1** *s.m.* (*mat.*) Parte a unei fracții ordinare situată sub linia de fracție și care arată în cîte părți a fost împărțit întregul. ◇ *Numitor comun* v. comun. *Raționalizare a numitorului unei fracții* v. raționalizare. ◇ Expr. *A aduce la același numitor* = *a*) a face ca două sau mai multe fracții ordinare să aibă același numitor pentru a putea efectua o operație de adunare sau de scădere; *b*) (*fig.*) a pune de acord puncte de vedere diferite sau a uniformiza (fără temei) păreri, tendințe, concepții diferite; *c*) a egaliza în mod forțat, a judeca nediferențiat două sau mai multe aspecte. **2** *s.m.* (*gram.; înv.*) Nominativ. **3** *adj.* (*înv.*) Care denumește lucrurile sau ființele. • pl. *-i.* /***numi*** + *-tor.*

numulár, -ă *adj.* Care are formă rotundă, ca o monedă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***nummulaire***.

numulít *s.m.* (*paleon.; la pl.*) Gen fosil de foraminifere perforate, care cuprinde specii în formă de lentilă, caracteristic pentru prima jumătate a erei terțiare, ale căror cochilii sînt constituite dintr-o lamă în spirală (*Nummulites*); (*și la sg.*) animal care făcea parte din acest gen. • pl. *-ți.* /<fr. ***nummulite***; cf. lat. *nummus, -i* „monedă, bănuț", gr. *λίθος* „piatră".

numulític, -ă *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Paleogen. **2** *adj.* Care aparține numuliticului, specific numuliticului; care se referă la această perioadă. ◆ (*despre terenuri*) Care conține fosile de numuliți. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din numulitic. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***nummulitique***.

nun, -ă *s.m., s.f.* **1** Nume dat, în ziua căsătoriei, fiecăreia dintre cele două persoane (bărbat și femeie) care asistă pe miri la cununia religioasă, îndeplinind un anumit ritual cerut de Biserică; naș[2] (2); (*la pl.*) bărbatul și femeia care îndeplinesc acest ritual. *Asista în rolul sacru de nună, în dreapta unui mire* (CE. PETR.). ◇ *Nun* (sau *nună*) *mare* v. mare. **2** *s.f.* (*reg.*; și *fete de nun*) Fată care însoțește mireasa la cununie, avînd anumite atribuții la nuntă. *Lîngă mireasă în car șade nuna mare și fetele de nun* (POP.). • pl. *-i, -e.* /lat. ***nonnus***.

nunaták *s.n.* (*geogr.*) Pisc stîncos izolat din zona zăpezilor permanente, care străpunge calota de gheață. • /<fr. ***nunatak*** <cuv. esch.

nunceák *subst.* Armă de origine japoneză, formată din două bastoane legate printr-un lanț sau cu o coardă prinsă de extremitățile lor. • /<cuv. japonez.

nunciatúră *s.f.* v. nunțiatură.

núnciu *s.m.* v. nunțiu.

nuncupatív, -ă *adj.* (*jur.; despre testamente*) Care este dictat de testator potrivit formelor legale. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***nuncupatif***, lat. ***nuncŭpatīvus, -a, -um*** <*nuncupare* „a vesti (oficial)".

nuncupáție *s.f.* (*jur.*) Declarație solemnă și verbală făcută într-un act prin care testatorul confirmă că dispozițiile din testamentul scris exprimă voința sa. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *nuncupațiúne* *s.f.* /<lat. ***nuncŭpatĭo, -onis***, fr. ***nuncupation***.

nuncupațiúne *s.f.* v. nuncupație.

nundíne *s.f. pl.* (*în antic. romană; la pl.*) Ziua a noua a săptămînii, după calendarul roman, devenită zi de tîrg; ext. tîrg ținut în această zi. *Veneau felurite mărfuri la nundine* (HASD.). • /<fr. ***nundines***, lat. ***nundĭnae, -arum***.

nuneáscă *s.f.* (*de obicei art.*) Dans popular românesc de tipul horei, cu ritm binar și mișcare moderată, executat de nuni împreună cu mirii și cu ceilalți nuntași după cununie. ◆ Melodie după care se execută acest dans. *Cimpoierul zice nunească, iar nuntașii joacă roata împrejur* (SEV.). • /***nun*** + *-ească*.

nuntál, -ă *adj.* (*înv.*) Nupțial. *Luceferi, astre, stele și însuși casta lună Aprinseră ca marturi făcliele nuntale* (HEL.). • pl. *-i, -e.* /***nuntă*** + *-al.*

nuntáș, -ă *s.m., s.f.* Persoană care participă la o nuntă, care face parte din alaiul unei nunți. *Nuntașii beau țuică fiartă* (STANCU). ◆ (*reg.*) Vornicel la nuntă. • pl. *-i, -e.* /***nuntă*** + *-aș.*

núntă *s.f.* **1** Căsătorie (religioasă); ceremonial și petrecere organizate cu prilejul unei căsătorii (religioase). *Bunicul Matei... nu putuse veni la nuntă* (SADOV.). ◇ Zic. *De moarte și de nuntă nimeni, niciodată nu poate fi gata.* ◇ (*în legătură cu vb. „a face", înv., „a lega", „a se împreuna"*) *Era vorba să se facă nuntă* (SADOV.). ◇ *Nuntă de argint* v. argint. *Nuntă de aur* v.aur. ◇ Loc.vb. *A ridica nuntă* v. ridica. ◇ Expr. *A merge spre nuntă cu...* v. merge. *Ca nunta în post* v. post. *Sic de nuntă, mîine-i horă* v. sîc. ◇ Compar. *Cu fețele roșii, cu ochii înflăcărați așteptau și îndemnau ca la o nuntă mare* (REBR.). ◆ (Perioadă de) împerechere a animalelor. *Culori vii de nuntă iau doi peștișori neînsemnați* (ANT.). ◇ *Haină de nuntă* v. haină. **2** Fig. Zarvă, tămbălău, gălăgie; scandal. *Fac eu o nuntă și-o încurcătură, din care numai eu am să ies singură și neștiută pe-un drum cotit* (SADOV.). **3** Colect. Persoanele care iau parte la o nuntă; alai, cortegiu de nuntă. *Iar din urmă vin harapii cu nunta lor* (SADOV.). ◇ Expr. *A fi nuntă* = (*despre oameni*) a fi în număr mare. **4** (*reg.*) Datină de sărbătorile Crăciunului și ale Anului Nou, care constă într-un fel de reprezentație imitînd nunta. • pl. *nunți.* /lat. ***nuptiae*** > rom. *nunți*; sg. refăcut după pl.

nuntí *vb. IV.* **1** *tr., intr., refl. recipr.* (*pop.*) A face nuntă, a (se) căsători, a (se) cununa. *L-am nuntit acum două săptămîni* (STANCU). ◇ (*cu compl. intern*) *Nuntă să nuntească, Legea să-mplinească* (POP.). ◇ Fig. *Lumina și cîntul nuntesc peste fire* (GOGA). **2** *intr., refl.* A participa, a petrece la o nuntă. *Boierimea a doo țări nuntiră 3 săptămîni* (NEC.). **3** *intr., refl. recipr.* A se împerechea. *Miliardele de gîze își scîrțîiau elitrele, căutîndu-se și nuntind în ierburi* (SADOV.). • prez. ind. *-esc.* /***nuntă*** + *-i.*

nuntíre *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *nunti*; nuntit[1]. *Nu voi altă nuntire* (PANN). • pl. *-i.* /v. ***nunti***.

nuntít[1] *s.n.* Nuntire. • /v. ***nunti***.

nuntít[2], -ă *adj.* Care s-a căsătorit, a făcut nuntă. *Trăiră în pace și în veselie perechea nuntită* (ISP.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***nunti***.

nuntitór, -oáre *adj.* Nupțial. • pl. *-ori, -oare.* /***nunti*** + *-tor.*

nunțiál[1], -ă *adj.* Care aparține nunțiului, care se referă la nunțiu. • sil. *-ți-al.* pl. *-i, -e.* /***nunțiu*** + *-al.*

nunțiál[2], -ă *adj.* (*înv.*) Nupțial. *Acasă la dînșii... aștepta cina și celelalte veselii nunțiale* (FIL.). • sil. *-ți-al.* pl. *-i, -e.* /***nuntă*** + *-ial.*

nunțiatúră *s.f.* **1** Reprezentanță diplomatică a Vaticanului într-o țară străină, condusă de un nunțiu. ◆ Local unde funcționează această reprezentanță. **2** Funcția de nunțiu. • sil. *-ți-a-.* pl. *-i.* și *nunciatúră* *s.f.* /<lat. ***nunciatura***, germ. ***Nuntiatur***, it. ***nunziatura***.

núnțiu *s.m.* (*adesea urmat de determ. ca „apostolicesc", „papal"*) Reprezentant diplomatic permanent al Vaticanului într-o țară străină, asimilat ca rang ambasadorilor. *Este nunciu apostolicesc în curtea noastră* (ȘINC.). ◇ *Nunțiu apostolic* v. apostolic. • pl. *-ii.* și *núnciu* *s.m.* /<it. ***nunzio***, germ. ***Nuntius***, lat. ***nuntĭus, -ii*** „mesager".

núor *s.m.* v. nor.

nupțiál, -ă *adj.* Care aparține nunții, care se referă la nuntă; nuntitor, (*înv.*) nuntial[2], nuntal. *Mireasa... se așeza cu hainele nupțiale pe pat* (POP.). ◇ *Apartament nupțial* v. apartament. *Cameră nupțială* v. cameră. ◇ Fig. *În amurguri roșii, nupțiale -Stau pale* (BACOV.). ◆ (*despre animale*) Care se referă la împerechere, de împerechere. *Ca pat nupțial [bufnițele] își aleg un trunchi de copac singuratic* (LINȚ.). ◇ *Paradă nupțială* v. paradă. • sil. *-ți-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***nuptial***, lat. ***nuptialis, -e***.

nupțialitáte *s.f.* Indice care reprezintă numărul de căsătorii realizate la 1000 de locuitori, pe o perioadă dată. • sil. *-ți-a-.* /<fr. ***nuptialité***.

nur *s.m.* **1** (*pop.; fam.; mai ales la pl.*) Calitatea unei persoane (mai ales a unei femei) de a atrage, de a plăcea prin farmecul, drăgălășenia, grația sa; aspect atrăgător al unei femei; ext. atracție. *Cu ochii înveninezi, Iar cu nurii înviezi* (PANN). **2** Fig. *Cu nuri* = favorabil. *Soarta începe a fi cu nuri* (ALECS.). • pl. *-i.* /<tc. ***nur*** „strălucire, frumusețe".

nurághi *s.m. pl.* (*ist.*) Denumire dată monumentelor sarde din epoca bronzului, în formă de turn tronconic cu pereți groși de piatră, care serveau ca refugii sau ca fortărețe. • /<fr. ***nuraghi*** <cuv. sard.

núrcă *s.f.* (*zool.*) Specie de mamifer patruped carnivor semiacvatic, din familia mustelidelor, asemănător cu vidra, cu dihorul și cu jderul, cu botul ascuțit și cu degetele picioarelor unite între ele prin membrane înotătoare, a cărui blană, cu părul des, mătăsos, de culoare cenușie-gălbuie sau cafenie (cu reflexe albastre), este foarte căutată (*Lutreola lutreola*); noriță. ◆ Blana acestui animal. *Gulerul paltonului negru, îmblănit cu nurcă, era ridicat peste urechi* (CĂL.). ◆ Palton, căpă etc. realizate din blana acestui animal. *Peste rochie și-a pus nurca.* • pl. *nurci.* și *nórcă* *s.f.* /<pol. ***nyrek***, ucr. ***нурка***.

nurísă *s.f.* Rezervor suplimentar de combustibil lichid al unui motor, cu capacitate mică, putînd funcționa și prin cădere. • pl. *-e.* /<fr. ***nourrice***.

nuríță *s.f.* (*pop.*) Dim. al lui *nur. Mai bine un dram de nurițe decît un car de frumusețe* (PANN). • pl. *-e.* /***nur*** + *-iță*.

nurlíu, -íe *adj.* (*pop.; fam.*) Cu nuri; atrăgător, fermecător, grațios. *Și-a lăsat nevasta nurlie să doarmă singurică* (POPA). ◇ (*adv.*) *Țineți-vă mai drept și zîmbiți nurliu* (ALECS.). • pl. *-ii.* /<tc. ***nurlı*** „strălucitor".

nuróră *s.f.* v. noră.

núrsă *s.f.* **1** Doică, bonă la sugari; dădacă; guvernantă. *Alături, o nursă cu bonetă de dantelă albă ținea un copil pe brațe* (CE. PETR.). **2** Asistentă medicală; infirmieră, soră. *În dormitor, nursa așezase provizoriu pe Filip pe un pat, sprijinindu-l cu perne* (CĂL.). • pl. *-e.* /<fr. ***nurse***, engl. ***nurse***.

nursing ['nərsiŋ] *s.n.* **1** Asistență medicală; îngrijire (a bolnavilor). **2** Pregătire sanitară medie. • /<engl. ***nursing***.

nursologie [nərsolo'dʒie] *s.f.* Studiul și practica nursingului. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***nursologie***.

nus, -ă *pron.pers.* (*înv.; precedat de prep., mai ales de prep. „cu"*) El, dînsul. *Și era Dumnezeu cu nusul* (COR.). • pl. *nuși, -se.* /*[cu] + **îns** > [cu] + nîs > [cu] + nus.*

nut *s.n.* **1** (*tehn.*) Canelură (pentru asamblarea a două piese metalice). **2** (*ind. lemnului*) Șanț longitudinal executat într-o piesă de lemn, pentru a o putea îmbina cu alta; uluc (10). <> *Nut și feder* = sistem de îmbinare a două piese (din lemn) care constă în introducerea unei proeminențe fasonate, aflată pe una dintre fețele primei piese, în ulucul de pe fața corespunzătoare a celei de a doua piese. **3** (*tipogr.*) Adîncitură în formă de șanț făcută în mucava sau în carton gros. • pl. *-uri.* /<germ. ***Nut***.

nutánt, -ă *adj.* (*bot.; despre frunze, inflorescențe*) Care se apleacă în jos sau ia o poziție orizontală; cu partea terminală aplecată în jos. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***nutant***, lat. ***nūtans, -ntis***.

nutáție *s.f.* **1** (*fiz.*) Oscilație a axei de rotație a unui corp aflat în mișcare de precesie, constînd în apropierea și îndepărtarea periodică a acestei axe de axa conului descris. ◆ (*astron.*) Oscilație periodică a axei polilor Pămîntului determinată de atracția variabilă pe care o exercită Soarele și Luna asupra ecuatorului, într-o perioadă de 18 ani și 8 luni. **2** (*fiz.*) Una dintre cele trei componente ale mișcării unui corp rigid care are un punct fix și care face să oscileze axa de rotație proprie corpului, apropiind-o și depărtînd-o de axa fixă. **3** (*med.*) Basculare înainte a bazei sacrului și înapoi a coccisului, produsă spontan în cursul nașterii. ◆ Oscilație a capului. **4** (*bot.*) Mișcare a unor organe ale plantelor, constînd în oscilații laterale și în rotiri în spirală ale vîrfului organului respectiv în jurul axei sale, în timpul creșterii. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *nutațiúne s.f.* /<fr. ***nutation***, it. ***nutazione***; cf. lat. *nūtātĭo, -onis* „balansare".

nutațiúne *s.f.* v. nutație.

nutréț *s.n.* **1** (*agric.*) Nume dat plantelor recoltate care servesc ca hrană animalelor domestice erbivore; hrana animalelor erbivore constituită din aceste plante; furaj. *Au vorbit puține lucruri despre vreme, despre nutrețul vitelor* (SADOV.). **2** Gener. (*pop.*) Hrană pentru animale. *Spuie corbii munților Și fiarele codrilor Care-a fost nutrețul lor?* (ALECS.). <> Expr. *A pune (cuiva) nutreț pe darac* v. darac. • pl. *-uri.* /lat. ***nūtrīcium***.

nutrí *vb. IV.* **1** *tr., refl.* A da de mîncare sau a mînca; a (se) hrăni, a (se) alimenta. *Vaca asta... va trebui nutrită pînă în primăvară* (CA. PETR.). **2** *tr.* A procura cuiva hrană (și alte mijloace de existență); a întreține pe cineva (cu hrană). *Fata cea mai mare nutrea curtea cu o pîne* (POP.). **3** *tr.* Fig. A cultiva, a întreține un sentiment, o idee etc. *Cred că nutrea această speranță* (STANCU). <> Expr. *A nutri iluzii* v. iluzie. • prez. ind. *-esc.* /<lat. ***nutrīre***.

nútrie *s.f.* (*zool.*) Mamifer rozător, acvatic, asemănător castorului, originar din zona temperată a Americii de Sud, cu blana prețioasă, de culoare brună-cenușie, cu peri deși și moi (*Myocastor coypus*). ◆ Blana acestui animal. *Haină de nutrie.* • sil. *-tri-e.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***nutria***, germ. ***Nutria[pelz]***.

nutrie

nutríce *s.f.* (*latin.*) Doică. • /lat ***nūtrix, -cis***.

nutriét *s.n.* (*tăb.*) Nume dat blănițelor de miel prelucrate printr-un procedeu special de tundere și de vopsire, care imită blana de nutria. • sil. *-tri-et.* /***nutria*** + *-et*.

nutriméntt *s.n.* Hrană, alimentație; mijloace de trai. *Oamenii nu-și pot aduna nutrimentul și alte necesare în cîmp și pădure* (PER.). • pl. *-e.* /<lat. ***nūtrīmentum, -i***, fr. ***nutriment***.

nutríre *s.f.* Acțiunea de *a (se) nutri* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***nutri***.

nutrít, -á *adj.* **1** Care a fost alimentat, hrănit. **2** Fig. (*despre sentimente, idei*) Care a fost întreținut, cultivat, purtat în suflet sau în minte. • pl. *-ți, -te.* /v. ***nutri***.

nutritív, -ă *adj.* **1** Care este bogat în substanțe hrănitoare; care nutrește (1), care hrănește; hrănitor, (*înv.*) nutritor. *Alimente nutritive.* <> *Ghiveci nutritiv* v. ghiveci. **2** Care aparține nutriției, care se referă la nutriție, de nutriție. *Schimburile nutritive.* <> *Bilanț nutritiv* v. bilanț. *Unitate nutritivă* v. unitate. *Valoare nutritivă* v. valoare. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***nutritif***, lat. ***nutritivus***.

nutritór, -oáre *adj., s.f.* (*înv.*) **1** *adj.* Nutritiv (1). **2** *s.f.* Doică. *Bunele, mamele, nutritoarele... leagănă pruncii și-i întreține pînă adorm* (HEL.). • pl. *-ori, -oare.* /***nutri*** + *-tor*.

nutríție *s.f.* **1** Ansamblul proceselor fiziologice de ingerare, transformare și utilizare a hranei (alimentație, digestie, absorbție, respirație, circulație, metabolism etc.) prin care un organism viu își procură hrana necesară creșterii, dezvoltării, obținerii energiei pentru desfășurarea proceselor vitale, refacerii țesuturilor etc. ◆ Ext. Hrănire, alimentare; hrană. **2** Știință care se ocupă cu studiul alimentelor și al alimentației sub toate aspectele. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *nutrițiúne s.f.* /<fr. ***nutrition***, lat. ***nūtrītĭo, -onis***.

nutrițional, -ă *adj.* Care aparține nutriției, care se referă la nutriție. • sil. *-ți-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***nutritionnel***.

nutrițiónist, -ă *s.m., s.f.* Medic specialist care se ocupă cu studiul alimentației, dieteticii și al nutriției. • sil. *-ți-o-.* pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***nutritionniste***.

nutrițiúne *s.f.* v. nutriție.

nutuí *vb. IV. tr.* A executa nuturi într-o piesă (de lemn). • prez.ind. *-iesc.* /***nut*** + *-ui*.

nutuíre *s.f.* Acțiunea de *a nutui* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***nutui***.

nuvélă *s.f.* **1** (*lit.*) Specie literară a genului epic în proză, mai amplă și mai complexă decît schița, mai scurtă și mai simplă decît romanul, care înfățișează un episod semnificativ din viața unuia sau mai multor personaje (prezentate în mediul lor social) și un conflict unic, concentrat. *Intră în librărie și ceru un volum de nuvele, foarte cetit pe vremea aceea* (AGÂR.). **2** (*înv.*) Noutate, știre; novita. *Le aduce nuvele că Europa le promite ajutorul necesar spre a se libera de tirani* (FIL.). • pl. *-e.* și *novélă s.f.* /<fr. ***nouvelle***, it., lat. ***novella***, germ. ***Novelle***.

nuvelétă *s.f.* (*lit.*) Nuvelă foarte scurtă. *Trebuie să reamintim că s-au scris mai de mult cîteva cărțulii, cîteva nuvelete etc.* (PER.). • pl. *-e.* și *novelétă s.f.* /<it. ***novelletta***, după *nuvelă*.

nuvelícă *s.f.* (*iron.*) Dim. al lui *nuvelă. O nuvelă, nuveletă, nuvelică... trebuie să stea... într-un cuviincios armistițiu cu morala* (CAR.). • pl. *-ici.* /***nuvelă*** + *-ică*.

nuvelíst, -ă *s.m., s.f.* (*lit.*) Autor de nuvele. *Un nuvelist e altceva decît un povestitor* (IBR.). • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***nouvelliste***.

nuvelístic, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* Care aparține nuvelei, care se referă la nuvelă; de nuvelă. *Trecem cu vederea povestirile novelistice din viața societății românești* (MAIOR.). **2** *s.f.* Totalitatea nuvelelor unui scriitor, ale unei epoci sau ale unei literaturi etc.; arta de a scrie nuvele. *Nuvelistica lui Rebreanu fixează momente și din viața orașului* (PER.). • pl. *-ci, -ce.* și *novelístic, -ă adj.* /***nuvelist*** + *-ic*; cf. germ. *novellistisch, Novellistik*.

nuvistór *s.n.* (*electron.*) Tub electronic miniatural construit din metal și ceramică, folosit în domeniul frecvențelor înalte. • pl. *-oare.* /<fr. ***nouvistor***, engl. ***nuvistor***.

nyáya *s.f.* (*filos.*) Școală filosofică indiană, întemeiată de înțeleptul legendar Gautama (cca sec. 4 î.Hr.), potrivit căreia lumea există obiectiv și se compune din atomi necreați de divinitate, pe care aceasta numai îi combină. • /<sanscr. ***nyaya*** „temei, concluzie, metodă".

O o

o[1] *s.m. invar.* **I 1** A optsprezecea literă a alfabetului limbii române. **2** Sunetul corespunzător acestei litere (vocală cu deschidere mijlocie, rotunjită, din seria posterioară). **3** Semn grafic pentru această literă (*o, O*). **II 1** (*chim.*) Simbol pentru oxigen. **2** (*chim.*) Simbol pentru prefixul *orto*[2]-. **3** (*med.*) Simbol pentru o grupă sangvină, ale cărei hematii sînt lipsite de aglutinogen. **4** (*log.*) Simbol al judecăților particular-negative.

o[2] *interj.* (*de obicei prelungit*) **1** (*adesea precedă un vocat.*) Exclamație (emfatică) folosită în invocații și în apostrofe. *O, tu care vei rătăci ca mine* (BACOV.). **2** Exclamație care exprimă diverse stări emotive: *a*) Mirare, surprindere. *O, cum fulgeră de strașnic!* (C. NEGR.). *b*) Admirație, entuziasm. *Tu, zeu cu ochii negri, ...o, ce frumoși ochi ai!* (EMIN.). *c*) Mulțumire, plăcere, satisfacție. *O, mîndruțo, buze moi, Dragi ne sîntem amîndoi* (POP.). *d*) Dorință, rugăminte. *O, rămîi, rămîi la mine, Te iubesc atît de mult!* (EMIN.). *e*) Mîhnire, durere, amărăciune; regret. *O, cum vremea cu moartea cosesc fără-ncetare!* (ALEX.). *f*) Nemulțumire; dezaprobare. *O! cît mi-a părut el de slut!* (C. NEGR.). *g*) Indignare, revoltă. *O, dar e mișelnic lucru singur zilele să-ți curmi!* (VLAH.). *h*) Îngrijorare, teamă. *O, ce-o să facem cînd marele profesor se va pensiona?* **3** Exclamație care precedă și întărește o afirmație, o constatare. *O, noi ne cunoaștem, am răspuns... cu silă* (C. NEGR.). **4** (*repet.*) Exclamație folosită pentru a atrage cuiva atenția să nu se grăbească. *O! o! voinicule, mai încet, mai încet, te-ai prea grăbit* (ISP.). ◦ /onomat.

o[3] *art.nehot.* v. un.

o[4] *num.card.* v. unu.

o[5] *conj.* v. ori.

oac *interj.* (*adesea repet.*) Cuvînt care redă strigătul broaștelor. *Broasca strigă: oacaca! oacaca!* (POP.). • și *oácaca interj.* /onomat.

oácaca *interj.* v. oac.

oácăr, -ă *adj.* **1** (*înv., reg.; despre oi*) Cu pete (negre) pe bot sau, rar, pe piept. *Oaie, oaie oacără, ieși în deal și deapănă* (POP.). **2** (*reg.; despre oameni*) Care este murdar, nespălat. *Cînd o venit era toată oacără* (PER.). • pl. *-i, -e.* și (*reg.*) *vácăr, -ă adj.* /cuv. autoh.; cf. alb. *vakër(ë)* „oaie sau berbec cu botul și picioarele negre".

oácheș, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care are pielea feței, ochii și părul de culoare închisă; brunet, brun. *Zamfirița care-i mai oacheșă decît sora ei* (I. NEGR.). ◆ Ext. (*despre pielea, tenul, fața etc. ale oamenilor*) Care este de culoare închisă, care bate în negru. *Dintr-o fereastră deschisă se zărea, printre oale de flori, un cap de fată oacheș* (EMIN.). ◇ (*subst.*) *Cei oacheși, cu ochi și cu păr negru* (PISC.). ◆ (*iron.*) Țigan. ◆ Analog. (*despre lucruri*) Care este de culoare închisă, care bate în negru. *Un oacheș nor de piper* (ODOB.). **2** (*despre oi*) Cu pete negre în jurul ochilor. *Moș Dediu i-a dăruit patruzeci și nouă de mioare, oacheșe numai de cîte un ochi* (CR.). • pl. *-i, -e.* și *oáchiș, -ă adj.* /probabil ***ochi***[1] + *-eș.*

oáchiș, -ă *adj.* v. oacheș.

oáci *adv.* v. aoace.

oáie *s.f.* **1** (*zool.*) Mamifer erbivor rumegător domestic, din familia cavicornelor, subfamilia ovinelor, care are corpul de mărime mijlocie, acoperit cu lînă moale (și lungă), botul ascuțit, cu buze subțiri și mobile, și care este crescut pentru carne, lînă și lapte (*Ovis aries*); femela berbecului. *Și-a sclipuit puține parale, cîteva oi, un car cu boi și o văcușoară cu lapte* (CR.). ◇ Zic. *Umblă să sperie lupul cu pielea oii* v. speria. ◇ *Oaie brumărie* v. brumăriu. *Despărțitul oilor* v. despărțit. *Econom de oi* v. econom. *Oaie mocănească* v. mocănesc. *Sîmbra oilor* v. sîmbră. *Strechea oilor* v. streche. ◇ Expr. *A umbla să iei* (sau *să scoți*) *două piei de pe o oaie* = a urmări un cîștig exagerat. *A suge* (*de*) *la două oi* = a trage concomitent foloase din două părți. *A o face de oaie* = a proceda neîndemînatic, a face o mare prostie, o gafă. *Am făcut-o de oaie de tot* (CAR.). *A fi deștept* (sau *șiret*) *ca oaia*, se spune ironic despre un om naiv sau prost. (*Prea*) *e de oaie*, se spune despre vorbe sau acțiuni cu totul nepotrivite, lipsite de tact, de măsură. *A băga oile în lapte* v. băga. *Lup îmbrăcat în piele de oaie* sau *lup în pielea oii* v. lup. *A da oile în paza lupului* v. lup. *A mulge oaia din zbor* v. mulge. *A se ține* (de cineva sau de ceva) *ca scaiul* (*de oaie*) v. scai. *A închide lupul în staulul oilor* v. staul. *A da stîna pe o oaie* v. stînă. ◇ Compar. (*sugerează blîndețe, naivitate, prostie*) *Bleagă și prostuță ca o oaie* (MINUL.). ∆ *Ca oile* = *a*) loc.adj. (*despre oameni*) cu grămada, grămadă; în dezordine. *Ca oile întru iad puși sînt, moartea paște-i* (PS.); *b*) loc.adv. orbește, în mod mecanic. *Au mers înainte ca oile, nu s-au gîndit la consecințe.* ◆ Carne de oaie. ◆ Blană de oaie. **2** Fig. (*bis.; mai ales la pl.*) Credincios, considerat în raport cu Hristos, „Păstorul cel Bun" sau cu preotul; creștin, drept-credincios. *Asta e pilda care dai oilor tale, păstorule?* (C. NEGR.). • pl. *oi.* /lat. ***ŏvis, -i.***

oájdă[1] *s.f.* (*înv., reg.*) Frînghie, sfoară, legătură, curea. *Am legat sarcina c-o oajdă* (POP.). • /cf. rus. *вожжа, -и* „hăț, frîu".

oájdă[2] *s.f.* (*reg.*) **1** Noroi amestecat cu zăpadă; mocirlă. **2** Loc.adj. *Oajdă de...* = plin de... *A venit acasă oajdă de tină* (POP.). • /cf. alb. *vazhdë* „urmă".

oálă *s.f.* **I 1** Vas de lut ars, de metal, de porțelan etc., de obicei cu gura largă și cu înălțimea mai mare decît lărgimea, folosit, în gospodărie, pentru prepararea și pentru păstrarea alimentelor, mîncărurilor etc. *Plita era încărcată de oale* (BRĂ.). ◇ Zic. *Ride ciob de oală spartă* v. spart. ◇ *Oală-minune* = oală de fiert sub presiune, folosită în gospodărie. *Par de oale* v. par. ◇ Expr. *Cît o oală de praznic* = foarte mare. *Hrubă astupată cu capac de fier și încuiată cu lacăt cît o oală de praznic mare* (CE. PETR.). *A prinde* (sau *a lua* etc.) *pe cineva ca din oală* = a prinde pe cineva ușor, fără nici o greutate (sau pe neașteptate). *Îi luau ca din oală și-i treceau prin săbii* (STANCU). *A se face* (sau *a fi*) *oale și ulcele* (sau *urcioare*) = a fi mort de mult. *Despre noi nimeni nu are să mai știe nimic cînd om fi oale și ulcele* (CE. PETR.). *A pune* (*toate*) în *aceeași oală* = a amesteca lucruri, probleme diferite, producînd confuzii, încurcături. *A mîncat din oală* = (*despre fete*) și-a pierdut fecioria. *A plăti oalele sparte* = a suferi pentru faptele altuia. *A-i pune* (cuiva) *oala* = a face (cuiva) farmece, a(-l) fermeca. *A sufla* (sau *a se uita*) *în fundul oalei* = a bea foarte mult, a trage la măsea; a se îmbăta. *A fi bolnav de oală* = a fi bețiv. *A trage foc la oala sa* = a se îngriji de interesele sale, neglijînd pe ale altuia. *Mustăți pe oală* = mustăți cu vîrfurile lăsate în jos. *Mustățile mari îi cădeau pe oală* (STANCU). (*reg.*) *Tuns pe oală* = cu părul lung pînă pe gît și retezat. *Ajunge un ciomag* (sau *o măciucă, o bîtă*) *la un car de* (sau *cu*) *oale* v. ajunge. *A trage jar la oala sa* v. jar. *Mustățile îi trag* (sau *mustața îi trage*) *a oală* v. trage. *A pune coadă la oală* v. pune. ◆ Conținutul vasului descris mai sus. ◇ Expr. *A-și băga botul* (*unde nu-i fierbe oala*) v. bot. *A se amesteca unde nu-i fierbe oala* v. fierbe. *A nu-și băga limba unde nu-i fierbe oala* v. limbă. *A-și băga* (sau *a-și vîrî*) *nasul* (*unde nu-i fierbe oala*) v. nas. ◆ Vas, ghiveci, glastră de flori. *Dintr-o fereastră deschisă se zărea printre oale de flori un cap de fată* (EMIN.). ◆ (*adesea cu determ. „de noapte"*) Vas întrebuințat (noaptea) pentru necesitățile omenești; (*pop.*) țucal. **2** (*mai ales în forma „ol"*) Vas de lut lunguieț, înalt și mai larg la mijloc, în care se pune, de obicei, laptele la prins. *Ana... l-a amenințat că-i sparge olul în creștet* (POPOV.). ◆ Conținutul vasului descris mai sus. ◇ Expr. *A fi gustat la oale cu chișleag* v. chișleag. *A se înfrupta din oala cu smîntînă* v. înfrupta. *A păți cinstea mîței la oala cu smîntînă* v. mîță. *A se învîrti ca mîța împrejurul oalei cu smîntînă* v. mîță. *Un ort, un zlot, un tult și o oală cu unt* v. tult. **3** Vas de construcție specială, din metal, de obicei cu gura largă și cu înălțimea mai mare decît lărgimea (căptușit cu material refractar), folosit în diverse operații tehnice, în industrie, în laboratoare etc. ◇ (*metalurg.*) *Oală de turnare* = recipient din tablă de oțel, căptușit cu material refractar, folosit pentru turnarea în forme sau în lingotiere a metalelor și a aliajelor în stare topită. **II 1** (*reg.*) Țiglă, olan. *S-au apucat de-au acoperit mănăstirea Balica cu oale și au tencuit-o pre dinafară* (NEC.). **2** (*înv.*) Scoc (din lut ars); conductă de apă, burlan. **3** (*reg.*) Scobitură circulară făcută într-un obiect; obiect cu o astfel de scobitură. • pl. *-e.* și (*pop.*) *ol s.n.* /lat. ***olla, -ae.***

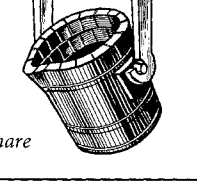

oală de turnare

oámă *s.f.* (*înv., reg.*) Femeie. *E om și n-are oamă, ca leul o lioană* (HEL.). • pl. *-e.* /***om*** + *-ă.*

oără[1] *s.f.* **1** (*la sg.; precedat de un num.ord. sau de un echivalent al acestuia*) Timpul sau momentul în care are loc un fapt. *I-ai făcut un serviciu... Chiar îmi spunea ultima oară cînd l-am întîlnit* (CE. PETR.). ◇ (*înv.; urmat de un num.ord. sau de un echivalent al acestuia*) *De oara trecută cînd te-ai înfățișat Măriei sale, s-a pus o mai cumplită pază asupra noastră* (SADOV.). ◇ Loc.adj. (*reg.*) *De-a doua oară* = de-al doilea, de-a doua. *Nici o poamă nu-i amară Ca omu de-a doua oară* (POP.). ∆ *Maică de-a doua oară* = mamă vitregă. *Cîte poame sînt de vară, Nici una nu-i amară Ca maica de-a doua oară* (POP.). ◇ Loc.adv. *Întru* (sau *din*) *acea* (sau *aceea*) *oară* = în (sau din) acel moment. *Într-acea oară ce era închis în temniță Ioan* (DOS.). (*De*) *altă oară* = *a*) vreodată, odinioară;

b) în alt rînd, cu alt prilej. *Altă oară... orășeanii... trecură pîrâul* (DOS.). **2** (*la pl.; folosit la formarea num.adv.*) *Cu cîrja lui cea veche el bate de trei ori* (EMIN.). ◇ (*în constr. compar.; adesea cumulînd val. de num.multipl.*) *În privința asta e mai bună legea d-voastre de o mie de ori* (CR.). ◇ Loc.adv. *De multe* (sau *nenumărate*) *ori* sau (*exclam.*) *de cîte ori!* = în repetate rînduri, adesea. *De cîte ori am așteptat o șoaptă de răspuns* (EMIN.). *De puține ori* = rareori. *Cine mănîncă mult, mănîncă de puține ori* (POP.). *De cîte ori...* (*de atîtea ori*)... = de fiecare dată. *De cîte ori da, de atîtea ori cădea* (ISP.). (*înv.*) *De toate orile* (sau *ori*) = totdeauna. *O rudă... nu să poate cunoaște de toate orile* (PRAV.). ◇ Loc.conj. *Ori de cîte ori* = în toate rîndurile, în toate cazurile cînd..., de fiecare dată. *Am izbutit ori de cîte ori te-am ascultat* (ISP.). **3** (*reg.; mai ales la pl.*) Expr. *A fi în ori* (*bune*) = a fi bine dispus. *Îi place a fi totdeauna vesel... în ori bune* (POP.). *A scoate* (pe cineva) *din ori* = a-și pierde (sau a face pe cineva să-și piardă) cumpătul, a-și ieși (sau a face pe cineva sa-și iasă) din fire. *Scos din ori privește Stăpînul* (COȘB.). *A-și veni în* (sau *la*) *ori* (sau *în oară*) = a reveni la starea obișnuită, a-și veni în fire; a se restabili, a se reface. *Trecu multă vreme pînă ce își veniră în ori cei doi călători* (AGÂR.). **4** (*la pl.*) Numele simbolului matematic notat prin semnul „x", care arată că un număr este înmulțit cu un alt număr. • pl. *ori.* /lat. ***hōra, -ae***; cf. gr. *ὥρα* „interval de timp, oră, moment", alb. *orë, -a* „personificarea geniului binevoitor al omului".

oără[2] *s.f.* (*reg.*) **1** Nume generic dat păsărilor de curte; orătanie. **2** Animal (sălbatic); fiară. *Filozofii au găsit Că n-ar fi urmă de fiară, Nici de sălbatică oară* (POP.). • pl. *-e.* /lat. ***ovaria*** „ouătoare".

oără[3] *s.f.* v. oră.

oárba *s.f. art.* Exclamație ironică la adresa adversarului care părăsește lupta și fuge. *Gloata strigă „Oarba!"* (ALECS.). ◇ Expr. *A da cuiva cu oarba* = a respinge cu dispreț o pretenție obraznică a cuiva; a pune la punct pe cineva. *Să-mi dai cu oarba dacă voi face altfel!* (POP.). • /v. ***orb***.

oárdă *s.f.* v. hoardă.

oăre *adv. interog., conj.* **1** *adv. interog.* (*întărește val. interog. sau dubitativă a unei prop.*) *Oare ochii ei o mint Sau aievea-i, adevăru-i?* (EMIN.). ◇ (*în replici interog. prin care se exprimă îndoiala, nedumerirea, nesiguranța față de afirmația cuiva*) *Se poate? să fie cu putință? Oare? se miră Glanetașu pocnindu-și alene oasele* (REBR.). **2** *conj.* (*înv., reg.; cu funcție disj., adesea cu nuanță cop.*) Ori, sau. *Giurăm pre svînta evanghelie, oare cu strîmbul, oare cu direptul* (VARL.). • /lat. ***volet***; cf. alb. *vallë.*

oarecáre *adj.nehot., pron.nehot.* **I** *adj.nehot.* **1** Care nu a fost identificat sau precizat mai îndeaproape; (*pop.*) oareșicare. *Simț că el are oarecare simpatie pentru mine* (CAR.). ◆ Anumit. *Ana vorbea cu autoritate și cu oarecare dispreț* (CE. PETR.). ◆ (*înv.; la pl.*) Cîțiva, niște. *Luîndu-l părinții împreună și cu oarecarii frați din mănăstire* (MIN.). **2** Indiferent care; careva. *Oarecare meșteraș A trimis un băiețaș* (PANN). **3** Care este fără importanță, neînsemnat; care nu iese din comun. *Se vedea din felul cum se exprima că nu e un om oarecare* (SADOV.). ◇ (*subst.*) *Oricine poate fi pretext pentru orice, cu atît mai mult cînd nu e un oarecare* (TEOD.). **II** *pron.nehot.* (*înv., reg.*) Cineva, unul; careva. *De se va întîmpla... ca oarecarele dintre ostași... să se bolnăvească* (ȘINC.). • pl. *oarecare.* și *orecáre, varecáre adj.nehot., pron.nehot.* /***oare*** + ***care***.

oarecé *pron.nehot., adj.nehot., adv.* (*înv., pop.*) **1** *pron.nehot.* Ceva, un lucru oarecare, neidentificat sau neprecizat mai îndeaproape; oareceva; (*înv., pop.*) oareșice. *Are să-i spună oarece, negreșit, are să-i dea o poveață* (ARGH.). ◇ (*înv.*) *Alt oarece* = altceva. *Și alt oarece iaste ce face să nu fim ascultați* (COR.). ◇ Expr. *A avea oarece* (pe cineva) = a fi supărat (pe cineva). *Am oarece pre tine, că dragostea... dintîi o ai lăsat* (DOC.). **2** *adj.nehot.* Oarecare. *Au avut oarece stricăciune* (NEC.). **3** *adv.* Puțin, cîtva, ceva, cam. *Într-acea noapte ostașii oarece s-au odihnit* (PANN). • și *oricé pron.nehot., adj.nehot.* /***oare*** + ***ce***.

oarecevá *pron.nehot.* (*înv., reg.*) Ceva, oarece. *Poate îți voi spune și eu oareceva* (BEN.). • /***oare*** + ***ceva***.

oarecícă *s.f.* (*reg.*) Un lucru oarecare. *Ia, vino încoace, c-am să-ți spun o oarecică* (ALECS.). • și *oricícă s.f.* /***oarece*** + *-ică*.

oarecíne *pron.nehot., adj.nehot.* **1** *pron.nehot.* (*înv., pop.*) Cineva, unul; careva; (*înv.*) oareșicine. *Bine au zis oarecine că lacomul nice șie, nice altuia iaste de folos* (N. COST.). **2** *adj.nehot.* (*înv.*) Anumit, oarecare. *Un om oarecine avea doi feciori* (COR.). • și *orecíne pron.nehot., adj.nehot.* /***oare*** + ***cine***.

oarecinevá *pron.nehot.* (*înv.*) Oarecine. • și *oricinevá pron.nehot.* /***oare*** + ***cineva***.

oarecínd *adv.* (*înv., reg.*) **1** Cîndva (în viitor), vreodată; (*înv.*) oareșicînd. *Lasă, lasă-ți gîndul de-a prinde oarecînd* (BUD.). **2** Cîndva (în trecut), odinioară. *Un om oarecînd fugea di un leu* (ALEXAN.). • /***oare*** + ***cînd***.

oarecît *adv., pron.nehot., adj.nehot.* (*înv.*) **I** *adv.* **1** Oricît. *Să nu ne aducem aminte de greșale, oarecît de mult să vor greși... frații noștri* (COR.). **2** Întrucîtva. *Chiar sincer să fi fost, și oarecît era* (M. I. CAR.). **II** *pron.nehot.* Oricît. *Oarecîte și-ar cere neștine în numele tău, neoprit va lua de la tine* (DOS.). **III** *adj.nehot.* Cîtva; puțin. *Un leu iaste mai tare decît oarecîți oameni* (ȚICHIND.). • și *orecît pron.nehot., adj.nehot.* /***oare*** + ***cît***.

oarecîtává *adj.nehot.* v. oarecîtva.

oarecîtvá *adj.nehot.* (*înv., reg.*) Cîtva, puțin. *Aveam și noi oarecîtăva vază* (COȘB.). • și *oarecîtává adj.nehot.* /***oare*** + ***cîtva***.

oarecúm *adv.* Într-o măsură oarecare; întrucîtva; cumva; aproximativ, (*pop.*) oareșicum. *Smotocea și Cotocea sînt oarecum băieți cu carte* (CAR.). ◇ Expr. (*înv.*) *Nu oarecum să...* = în nici un caz..., nu (care) cumva să... *Pentru aceasta mai mult să cade... a asculta celor ce să aud, ca nu oarecum să cădem* (DOC.). (*reg.*) *A-i fi* (cuiva) *oarecum* = a-i fi cuiva greu, neplăcut, a-i fi rușine; a se jena. *Mă mir că nu ți-i oarecum să-ți fie* (CR.). • /***oare*** + ***cum***.

oareșicáre *adj.nehot.* (*pop.*) Oarecare. *Toți nemeșii vor ca să rudească Din oareșcare viță împărătească* (BUD.). • /***oare*** + ***și*** + ***care***.

oareșicé *pron.nehot., adj.nehot., adv.* (*înv., pop.*) **1** *pron.nehot.* Ceva; (*înv., reg.*) oareceva; (*înv., pop.*) oarece. *Oareșce am să-ți vorbesc* (VĂCĂR.). **2** *adj.nehot.* Oarecare. *Tot mai află ușurare Și oareșice răsuflare, biruind-o cîtva* (PANN). **3** *adv.* Puțin, cîtva, ceva, (*înv., reg.*) oareceva. *Durearea mea cea mare oareșce să-mi alinez* (BELD.). • /***oare*** + ***și*** + ***ce***.

oareșicíne *pron.nehot.* (*înv.*) Oarecine. *Oareșicine de rău te va g[răi]* (DOC.). • /***oare*** + ***și*** + ***cine***.

oareșicínd *adv.* (*înv.*) Oarecînd. *Deci, oareșicînd, cine nu va păzi buna hotărîre aceasta... să aibă asupra lor blăstămul lui D[umne]zeu* (DOC.). • /***oare*** + ***și*** + ***cînd***.

oareșicúm *adv.* (*pop.*) Oarecum. *Cînd văzu acest chip atît de blînd, de frumos și de cuminte, i se făcu oareșicum milă* (VLAH.). • /***oare*** + ***și*** + ***cum***.

oareúnde *adv.* **1** (*înv., reg.*) Undeva. *Cum și prea înțeleptul Solomon oareunde întru scripturile lui zis-au* (DOC.). **2** (*înv.*) Oriunde. *Oareunde și în ce loc vei căuta..., acolo-l vei afla* (DOC.). • și *oreúnde adv.* /***oare*** + ***unde***.

oărzăn, -á *adj.* (*reg.; despre fructe*) Care se coace mai repede decît alt fruct din aceeași specie; timpuriu, văratic; ext. (*despre pomi fructiferi*) care face fructe timpurii, văratice. *Mă duceam să vînd niște pere oarzăne, că ne trebuiesc bani* (REBR.). ◇ Expr. *A-i spune* (sau *a i-o spune*) *cuiva oarzăn(ă)* (*în față*) = a-i spune cuiva (ceva) de-a dreptul, fără ocolișuri, în față. • pl. *-i, -e.* /cf. *orz.*

oáspăt *s.m.* v. oaspete.

oáspe *s.m.* v. oaspete.

oáspete *s.m.* **1** Persoană care vizitează pe cineva în casa acestuia; persoană căreia i se oferă ospitalitate; musafir, invitat. *Îi propuse să fie oaspele lui la moșie* (REBR.). ◇ *Casă de oaspeți* v. casă. ◇ Expr. *A fi bucuros de oaspeți* v. bucuros. ◇ Fig. *Din bradul acela se auzeau... cîntările oaspeților primăverii* (SADOV.). **2** Persoană (oficială) care vizitează o țară, o instituție sau care asistă (ca invitat, ca reprezentant) la o solemnitate, la un spectacol etc. *Pentru ce să facem noi rușine acestui crai, oaspe ce-au venit la noi?* (NEC.). **3** (*reg.*) Nuntaș. *La ospăț... tot oaspeți rari, Tot crai și tot crăiese mari* (COȘB.). **4** (*calc după fr. „hôte"*) Gazdă, amfitrion. *La sosirea mea, ceilalți musafiri erau la a doua țuică, iar oaspetele la a treia* (M. I. CAR.). • pl. *-ți.* și *oáspe, oáspăt s.m.* /lat. ***hospes, -itis***; cf. și fr. *hôte.*

oáste *s.f.* **1** (*înv., pop.*) Armată; oștire. *Peste cîteva zile trebuie să plece la oaste* (REBR.). ◇ (*înv.*) *Om* (sau *voinic*) *de oaste* = oștean, soldat. *Să poroncească oamenilor săi celor de oaste să nu strice Țara Moldovii* (NEC.). *Oaste de mare* = flotă. *Mare oaste de mare au trimis în contra sarachinilor* (ȘINC.). *Oastea cea mare* = armata Moldovei și a Țării Românești, organizată cu acordul Sfatului Domnesc în timp de mare primejdie pentru țară, care era formată din întregul efectiv militar, la care se adăuga și o parte a țărănimii. *Oastea domnească* = armata de care dispunea, în mod obișnuit, domnul Moldovei și al Țării Românești, alcătuită din curteni, din tîrgoveți și din țărani liberi, formînd trupe de cavalerie ușoară. *Oastea voinicilor* = armata marilor boieri din Moldova și din Țara Românească, compusă din slujitorii lor (avînd rolul de a-i da ajutor domnului în caz de război). *Oastea Domnului* = asociație religioasă în cadrul Bisericii Ortodoxe Române, care are ca obiectiv întărirea spirituală a credincioșilor și apărarea credinței ortodoxe față de prozelitismul sectelor protestante. *Oștile cerești* v. ceresc. *Sfînta oaste* v. sfînt. *Oaste de strînsură* v. strînsură. ◇ Expr. *A încăleca în oaste* v. încăleca. *A se ridica cu oaste pre cineva* v. ridica. *A ridica oaste* v. ridica. ◇ Fig. *Vedea adesea cum oastea stufului se înclină muindu-și vîrfurile în apă* (DUN.). ◆ Serviciu militar. ◇ Expr. *A face oastea* = a executa serviciul militar. *A făcut oastea doisprezece ani* (REBR.). (*fam., glum., deprec.*) *Oastea lui Papuc,* se spune la adresa unui grup neorganizat, nedisciplinat. *Oastea lui Papuc: unul vine, doi se duc* (POP.). *A merge ca surdu-n oaste* v. surd. **2** Colect. Oșteni, soldați. *70, 80 de mii de oaste și mai bine* (NEC.). ◆ Fig. Mulțime. **3** (*înv.*) Război; luptă, bătălie. *Eu sînt, bună mamă, fiul tău dorit, Eu, și de la oaste mă întorc rănit* (BOL.). • pl. *oști.* /lat. ***hostis, -is*** „dușman".

oázá *s.f.* **1** Loc cu vegetație bogată și apă (și cu așezări omenești) în mijlocul unui deșert. *A poposit în oază caravana* (TOPÎR.). ◇ Fig. *Era orașul de-altădată Sub plopi de-argint, muiați în soare O verde oază fermecată Cu repezi ape cîntătoare* (MACED.). **2** Fig. Moment, loc, lucru agreabil, odihnitor (într-un mediu ostil, într-o situație dificilă etc.). *Oază de liniște.* **3** (*geogr.*) Porțiune neacoperită de gheață în zona interioară a Antarcticii. • pl. *-e.* și (*înv.*) *oázis subst.* /<germ. ***Oase***, it. ***oasi***, fr. ***oasis***; cf. gr. *ὄασις* <cuv. egiptean.

oázis *subst.* v. oază.

ob- Elem. de compunere „(în) contra", „în față"; „în schimbul". • /<fr. ***ob-***; cf. lat. *ob.*

obádă *s.f.* **I 1** Fiecare dintre bucățile de lemn încovoiat care alcătuiesc partea circulară a unei roți de lemn (la car, la căruță, la moară etc.); ext. partea circulară a unei roți de lemn (peste care se montează șina). *Căruța ușoară pe roate nalte, sunînd ca din clopote din obezile ferecate* (SADOV.). ◇ Expr. (*reg.*) *A se face*

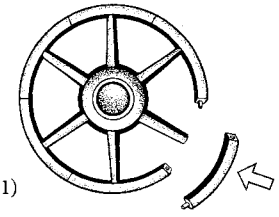

obadă I (1)

obadă = (*despre cai*) a-și îndoi spinarea opintindu-se la tras; a se cocoșa. *Calul e bun... cînd, fluierînd numai la el, se încordează, se face obadă și ori rupe șireangurile, ori ia căruța din loc* (PER.). **2** Ext. Partea periferică a roții unui autovehicul, peste care se montează cauciucul; jantă. **II** (*în Ev. Med.; la pl.*) Instrument de tortură alcătuit din două bucăți de lemn cu cîte o scobitură în formă de semicerc, care, atunci

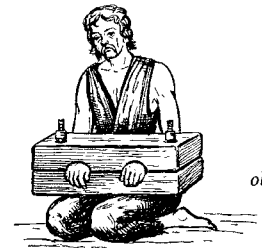

obezi II

cînd erau închise, imobilizau picioarele sau mîinile osîndiților ori ale robilor; butuc; ext. cătușe, fiare. *Bătăi și chinuri, cînd țipăm, Obezi și lanț cînd ne mișcăm* (COȘB.). <> Expr. *A pune* (pe cineva) (*în*) *obezi* = *a*) a subjuga, a supune, a înrobi. *Erai slobodă... și te puseră în obezi* (RUSSO); *b*) (*compl. indică infractori, deținuți etc.*) a imobiliza legîndu-l în lanțuri sau în cătușe, prinzîndu-i mîinile sau picioarele în butuci ori în obezi (pentru a nu evada). ◆ Fig. Robie, subjugare. **III** Analog. **1** Veșcă la sită sau la pietrele de moară. **2** Vas din scoarță de copac (de obicei de tei) folosit la spălatul rufelor și uneori la prinsul peștilor. *Făcură apoi cîteva funii de tei groase ca mîna, apoi din coajă de tei făcură o obadă* (POP.). **3** (*reg.*) Borul pălăriei. *Pălării cu obadă de rînd, nici lată ca la ardeleni, nici îngustă ca la ungureni* (PER.). • pl. *-ezi*. și (*înv., reg.*) *obeádă* *s.f.* /<sl. veche **обѣдъ**.

obáie *s.f.* v. hobaie.

obădă *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică spițele unei roți*) A monta în obezi. *Un car mare moldovenesc; De spițat, mi-este spițat, Numai nu mi-e obădat* (POP.). **2** *refl.* (*reg.; despre roțile unui car*) A se îndoi, a se desface în bucăți, a se sfărîma. *Mi s-a obădat roata dindărăt* (POP.). ◆ Fig. (*despre unele părți ale corpului omenesc*) A se încovoia; a se gîrbovi. *Șalele i se obădaseră* (CIAUȘ.). • prez.ind. *-ez*. /***obadă*** + *-a*.

obădăr *s.n., s.m.* (*reg.*) **1** *s.n.* Sfredel folosit pentru a face găuri în obezi. **2** *s.m.* Dulgher care face obezi. • pl. *n. -e, m. -i*. /***obadă*** + *-ar*.

óbăr *s.m.* v. ober.

óbărchelner *s.m.* v. oberchelner.

obărlíht *s.n.* v. oberliht.

óbcină *s.f.* **1** (*geomorf.*) Culme, coamă prelungă de deal sau de munte (cu înălțimea de 1000-1500 m) care unește două piscuri și pe care se ridică, din loc în loc, vîrfuri nu prea înalte; înălțime acoperită de păduri. *Badea Gheorghe Macovei... a privit către opcina Mogîldei frămîntarea de nour negru* (SADOV.). ◆ Versant comun, care formează hotarul dintre două proprietăți. **2** (*reg.*) Cumpăna apelor. *Opcină este acea care desparte obîrșiile apelor curgătoare* (DOC.). • și (*înv.*) *ópcină* *s.f.* pl. *-i, -e*. /<sl. veche **опрчьна**.

obcónic, -ă *adj.* (*geom.*) Care are forma unui con răsturnat. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***obconique***, germ. ***obkonisch***; cf. lat. *ob* „invers”, *conus* „con”.

obcordát, -ă *adj.* (*biol.; despre organe*) Care are formă de inimă, cu scobitura în vîrf. • pl. *-ți, -te*. /<fr. ***obcordé***.

obdúce *vb. III. tr.* (*latin.*) A acoperi, a înveli. • prez. ind. *obdúc*. /<lat. ***obducere***.

obdúcție *s.f.* (*geol.*) Încălecare a unei plăci terestre suboceanice peste altă placă. • g.-d. *-iei*. /<germ. ***Obduktion***.

obeădă *s.f.* v. obadă.

obediént, -ă *adj.* Care este ascultător, supus; docil; blînd. *Față de Olguța, avea gesturile și sfiala obedientă a lui Kami-Mura de odinioară* (TEOD.). • sil. *-di-ent*. pl. *-ți, -te*. /<it. ***obbediente***, lat. ***ŏboedĭens, -ntis***.

obediénță *s.f.* **1** Supunere, ascultare. *În urma numeroaselor examene de ortodoxie, obediență și devotament, a fost, în sfîrșit, primit în cadrele regulate ale unei armii* (E. LOV.). ◆ (*în francmasonerie*) Dependență. *Au început să acționeze în România mai multe loji masonice, de obediență italiană* (PER.). **2** (*psih.*) Comportament social caracterizat prin supușenie, subordonare, dependență și prin comoditate asigurată prin faptul că deciziile, ca și riscurile, revin altora. • sil. *-di-en-*. pl. *-e*. /<lat. ***ŏboedĭentĭa, -ae***, fr. ***obédience***.

obélă *s.f.* (*în paleografie*) Semn, trăsătură ca o linie neagră, care servea la marcarea pasajelor interpolate pe manuscrisele vechi. • pl. *-e*. și *obélus* *s.n.* /<fr. ***obèle***, lat. ***ŏbĕlus, -i***; cf. gr. *ὀβελός*.

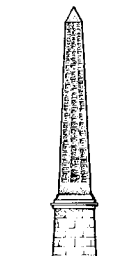

obelisc

obelísc *s.n.* Monument comemorativ de origine egipteană, în formă de trunchi de piramidă cu baza pătrată, alcătuit, de obicei, dintr-un singur bloc de piatră și acoperit cu inscripții. *Pe vîrful unui obelisc bătrîn se abate cîteodată și un vultur* (CAR.). <> Compar. *Nalt ca obeliscul din grădina publică* (RUSSO). ◆ Stîlp sau piesă de lemn, de piatră etc. de forma monumentului descris mai sus, folosit ca element de arhitectură. • pl. *-uri*. și (*înv.*) *ovelísc* *s.n.* /<fr. ***obélisque***, lat. ***ŏbĕliscus, -i***, ngr. ***οβελίσκος***; cf. gr. *ὀβελίσκος* „frigare, țepușă”.

obélus *s.n.* v. obelă.

óber *s.m.* (*înv.*) Chelner-șef. *Se plătește nu numai ce consumi, ci și haina neagră și zîmbetele chelnerilor... și decorația princiară a sălii și gravitatea oberului* (SADOV.). • pronunț. și *obăr*. pl. *-i*. și *óbăr* *s.m.* /<germ. ***Ober***.

oberchelner ['obərkelner] *s.m.* (*înv.*) Chelner-șef; ober. • pl. *-i*. și *óbărchelner* *s.m.* /***ober*** + ***chelner***.

óberec *s.n.* Numele unui dans popular polonez cu tempo foarte rapid. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-uri*. /<pol. ***oberek***.

oberiíht ['obərliht] *s.n.* Porțiunea de sus dintr-o fereastră sau dintr-o ușă, avînd deschidere separată și servind la iluminarea sau la aerisirea unei încăperi. ◆ Luminator. • pl. *-uri*. și *obărlíht* *s.n.* /<germ. ***Oberlicht*** <*ober* „de sus”, *Licht* „lumină”.

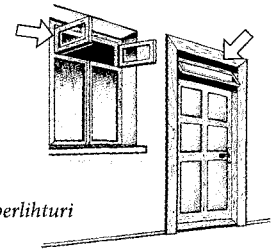

oberlihturi

óberst *s.m.* (*înv.*) Colonel. *Un soldat... pușcă pe oberstul său* (PER.). • pl. *-i*. /<germ. ***Oberst***.

oberșter *s.m.* (*înv., reg.*) Colonel, (*înv.*) oberst. *Francezii... l-au făcut* [pe Bonaparte] *obîrster, adecă... polcovnic mare* (DION.). • pl. *-i*. și *óbîrster* *s.m.* /<germ. ***Oberster***.

oberțal ['obərtsal] *s.m.* (*înv.*) Chelner care făcea încasările de la clienți. *Eu eram oberțal la bufet* (CAR.). • pl. *-i*. /***ober*** + ***țal***.

obéz, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care suferă de obezitate; (om) foarte gras. *Oamenii din sud sînt adesea obezi, placizi și somnolenți* (CĂL.). • pl. *-i, -e*. /<fr. ***obèse***, lat. ***ŏbēsus, -a, -um*** <*edere* „a mînca”.

obézic, -ă *adj.* Care se referă la obezitate; care produce obezitate. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***obésique***.

obezitáte *s.f.* (*med.*) Anomalie metabolică manifestată printr-o creștere exagerată a masei țesutului adipos, cu exces ponderal, consecutivă unui aport energetic pozitiv; stare (ca de bolnav) caracteristică persoanelor (foarte) grase. *Foarte tînără, e manifest amenințată de obezitate* (CAR.). • /<lat. ***ŏbēsĭtas, -atis***, fr. ***obésité***.

óbi *s.n.* Brîu lat legat cu o fundă mare la spate, de obicei din mătase, purtat de japonezi. • /<fr. ***obi***, germ. ***Obi***; cuv. japonez.

obiálă *s.f.* **1** (*mai ales la pl.*) Bucată de pînză sau de postav cu care se înfășoară laba piciorului, în loc de ciorap sau peste ciorap. *Picioarele sînt învelite în cîteva straturi de obiele* (BOGZA). **2** Ext. Zdreanță, cîrpă, haină ruptă. <> Expr. *A-i curge* (cuiva) *obielele* sau *a curge obielele de pe* (sau *după*) *cineva* = a fi îmbrăcat în zdrențe, a fi zdrențos, zdrențăros; ext. a fi sărac. *Care de care mai chipos și mai îmbrăcat, de se țîriau ațele și curgeau oghelele după dînșii* (CR.). (*înv.*) *A scoate pe cineva din obiele* = a ajuta pe cineva să ajungă la o situație mai bună; a îmbogăți pe cineva. *M-ai scos den obiale și den sărac m-ai îmbogățit* (COSTIN). *A-și căuta de obiele* v. căuta. • pl. *-iele*. /<bg. ***обяло***.

obiceăi *s.n.* v. obicei.

obicéi *s.n.* **1** Mod tradițional de a se comporta, de a se îmbrăca etc. caracteristic unui popor, unei comunități; deprindere consacrată; rînduială, uz; datină, tradiție, uzanță. *Prea v-ați bătut joc de limbă, de străbuni, de obicei* (EMIN.). ◆ (*înv.; mai ales în legătură cu vb. „a face”*) Datină; practică religioasă. *Luă trupul lui... de-l înfășură cu pînză curată și cu mirodiile, cum era obiceaiul jidovilor să îngroape pre oamenii cei de cinste* (DOC.). **2** Deprindere individuală cîștigată prin repetarea deasă a aceleiași acțiuni; fel particular de a se purta sau de a face ceva; învățătură. *Împotriva obiceiului său, Lăpușneanul în ziua aceea era îmbrăcat cu toată pompa domnească* (C. NEGR.). <> Zic. *Cîte bordeie, atîtea obiceie* (POP). <> Loc.adv. *De obicei* = de regulă, în mod obișnuit, în genere. *Farmecul acestei ființe, de obicei posacă... îi sta în ochi* (M. I. CAR.). <> Loc.vb. *A avea obicei* (sau *obiceiul, de obicei*) = a obișnui. *Ori unde mergea avea obicei să-și lege vaca dinapoia căruței* (CAR.). <> Expr. *A lua obiceiul* v. lua. **3** (*înv.*) Lege nescrisă; drept sau obligație statornicite prin tradiție și care au putere de lege; cutumă. *Cine au ținut... obiceaiele nesmintite, acela cu bine și cu cinste ș-au petrecut viața* (DOC.). <> (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) *Obiceiul locului* = denumire specifică dată normelor dreptului nescris rezultate dintr-o practică îndelungată. *Obiceiul pămîntului* v. pămînt. *Obicei pămîntesc* v. pămîntesc. **4** (*înv.*) Impozit, dare, bir. *Începur-a veni datornici de la Țarigrad... și poronci de la Poartă... a cere obiceiurile țării* (NEC.). • pl. *-uri*, (*înv., pop.*) *-ie*. și *obiceái* *s.n.* /<bg. ***обичай***.

obícină *s.f.* (*înv.*) Obicei. ◆ Spec. Practică religioasă, ritual. • pl. *-e*. /<bg. ***обично***.

obicinuí *vb. IV.* v. obișnui.

obicinuínță *s.f.* v. obișnuință.

obicinuít, -ă *adj.* v. obișnuit.

obicní *vb. IV. tr.* (*înv.*) **1** A deprinde, a învăța; a obișnui ceva. *Urdina la dînsa cuconul de lua învățătură ce obicnisă* (DOS.). **2** A suferi, a îndura; a tolera, a accepta. *Să obicnim cu răbdare greșalele lor și boalele lor* (DOC.). • prez.ind. *-esc*. /<slav. **обикнѫти**.

obicnít, -ă *adj.* (*înv.*) Care este obișnuit, caracteristic. *Obicnita sa îndrăznire* (DOS.). • pl. *-ți, -te*. /v. ***obicni***.

obidăt, -ă *adj.* v. obidit.

obídă *s.f.* **1** (*pop.*) Întristare profundă, durere sufletească; mîhnire, amărăciune, jale; necaz; ciudă, mînie. *Și-a adus aminte cu dor și cu obidă de ea* (CAR.). **2** (*înv.*) Nedreptate, asuprire; jignire, insultă, umilire. *Slugerul Tudor, care a ridicat noroadele țării din obidă, să-și ceară dreptate* (CE. PETR.). **3** Fig. (*reg.*) Om (sau animal) slab și mic; stîrpitură. *Badea meu parcă-i obidă* (POP.). • pl. *-e*, (*înv.*) *-izi*. /<sl. veche **обида**.

obidí *vb. IV.* **1** *tr.* (*înv.*) A nedreptăți, a asupri, a împila, a oprima. *Nevoiești de obidești pre cei săraci... că ești iubitoriu de argint* (DOC.). **2** *refl.* (*înv., pop.*) A se lăsa pradă deznădejdii sau durerii; a se necăji, a se amărî. *Cunoscînd eu că are mare dreptate, dar nu are cine să i-o caute... mă obidiiu* (ZIL.). **3** *refl.* (*înv., reg.*) A se văicări, a se tînguI. *Săraca de mine, se obiduia vulpea, ce mă fac eu acuma?* (POP.). **4** *tr.* (*înv.*) A deplînge, a jeli. *Unu-ncepu să ofteze Și moartea să-și obideze* (PANN). • prez.ind. *-esc*. și (*înv., reg.*) *obiduí vb. IV.* /***obidă*** + *-i*.

obidíre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *obidi* și rezultatul ei. **1** (*înv.*) Nedreptățire, asuprire, împilare. *Să plătească de patru ori ce-au luat den obidire* (COR.). **2** (*înv., pop.*) Mîhnire, suferință, chin. *Ci-n pacea obidirii voastre... trăiește-nfricoșatul vifor Al vremilor răzbunătoare* (GOGA). **3** (*înv.*) Tînguire, jelanie. • pl. *-i*. /v. ***obidi***.

obidít, -ă *adj.* (*înv., pop.*) **1** Care este nedreptățit, oprimat, asuprit. *Veniți voi, obidiții lumii, cu buzele înfrigurate, Voi chinuiții din arsura unei tăceri îndelungate* (GOGA). **2** Care este amărît, mîhnit, necăjit, chinuit. *Nae face o figură foarte mîhnită; e așa de obidit, încît ai crede că vrea să plîngă* (CAR.). **3** (*despre înfățișarea, manifestările etc. ale oamenilor*) Care exprimă mîhnire, obidă. *Se plimbă de colo pînă colo, vorbind ca-n aiurarea unor friguri, cu un glas obidit* (BRĂT.). • pl. *-ți, -te*. și *obidát, -ă adj.* /v. ***obidi***.

obiditór, -oáre *s.m., adj.* (*înv.*) **1** *s.m.* Asupritor. *Nu pridădi mine obiduitorilor miei* (COR.). **2** *adj.* (*despre fapte, manifestări etc. ale oamenilor*) Care provoacă amărăciune, jale; supărător. *Ce poate fi mai obiditor decît... a nu putea dobîndi iertare păcatelor?* (MARC.). • pl. *-ori, -oare*. /***obidi*** + *-tor*.

obidós, -oásă *adj.* (*înv.*) **1** Care este îndurerat, amărît; jalnic. *Auzi un glas de plîngere întovărășit de cuvinte jalnice și obidoase* (GORJ.). **2** Care este sensibil; milos. *O nespusă înduioșare-l cuprinse cînd se gîndi la Maria, care era... atît de dulce la fire și de obidoasă* (SLAV.). • pl. *-oși, -oase*. /***obidă*** + *-os*.

obiduí *vb. IV.* v. obidi.

obiéct *s.n.* **1** Lucru; tot ceea ce poate fi perceput prin simțuri. ◆ Spec. Tot ceea ce se înfățișează vederii. *Obiectele ce le văd, privite cu un ochi sînt mai mici* (EMIN.). ◆ Conținutul asupra căruia se îndreaptă cunoașterea; ceea ce este cunoscut. **2** (*cu determ.*) Lucru care are o formă definită și este opera muncii

umane; corp solid (prelucrat, fabricat, confecționat etc.) care are o anumită întrebuințare. *Am mai găsit aici o mască mică de plumb, un cal mic de bronz și încă alte mici obiecte de bronz* (BOLL.). <> *Obiect al muncii* = lucru sau complex de lucruri asupra cărora acționează omul pentru a le modifica potrivit nevoilor sale. (*contab.*) *Obiect de inventar* = tot ceea ce este sau poate fi inventariat. *Obiect de artă* = (*în arta figurativă*) denumire dată unei categorii de produse a artei minore, distinctă de pictură și de sculptură. *Obiect ceresc* = orice corp ceresc nespecificat. *Obiecte de cult* v. cult. *Obiect de menaj* v. menaj. <> Compar. (*sugerează inerția, incapacitatea de a reacționa*) *Capul îi lunecă alăturea cu perna, ca un obiect* (SAHIA). **3** Tot ceea ce se prezintă spiritului, constituind materia unei activități intelectuale. *Sînteți buni să-mi comunicați și mie obiectul discuției?* (SADOV.). <> Loc.adj., adv. *La obiect* = (*despre discursuri, expuneri etc.*) în temă, fără divagații inutile. *Caracterizările sînt întotdeauna la obiect, formulate lapidar* (PER.). **4** Fig. Ceea ce constituie scopul unei acțiuni, al unei activități, al unui comportament; ceea ce își propune să ajungă sau să realizeze; țintă, obiectiv. *Acest demers are ca obiect aflarea adevărului.* **5** Materie, argument. *Obiectul unei conversații.* **6** (*filos.*; *în opoz. cu „subiect”*) Realitate primordială și autonomă care există natural sau cultural, independent de subiectul individual. **7** Ceea ce constituie materia de studiu a unei discipline, a unei științe; disciplină de învățământ. *De oral era exonerat cu excepția matematicilor, obiect din pricina căruia fusese lăsat de două ori repetent în cursul inferior* (TEOD.). **8** (*gram.*) Complement (direct sau indirect). *Acuzativul, cazul obiectului direct* (PER.). **9** (*înv.*) Pricină, cauză. *Pe dată ce dorința care ne-a aprins imaginațiunea se află împlinită, ne liniștim și mai adesea căutăm mijloace ca să ne desfacem de obiectul ce o aprinsese* (FIL.). • pl. *-e.* și (*înv.*) *obiécturi, objéct, objét, ojét s.n.* /<lat. ***obiectum***, germ. ***Objekt***, fr. ***objet***, it. ***oggetto***.

obiectá *vb. I. tr.* **1** A face o obiecție, a contesta (aducînd argumente) ceea ce susține altcineva; a obiecționa. *Felix nu îndrăzni să obiecteze nimic* (CĂL.). **2** Ext. A imputa, a reproșa. *Nu-i obiectează decît nestatornicia.* • prez.ind. *-ez.* /<lat. ***obiectare***, fr. ***objecter***.

obiectitáte *s.f.* (*filos.*; *la Schopenhauer*) Forma sub care lucrul în sine, realul, apare ca obiect. • /<germ. ***Objektität***, fr. ***objectité***.

obiectív, -ă *adj., s.n.* **I** *adj.* **1** (*filos.*; *în opoz. cu „subiectiv”*) Care există în afara conștiinței și independent de ea; real; material, concret. *Legile limbii... au un caracter obiectiv* (GRAUR). <> *Adevăr obiectiv* v. adevăr. *Idealism obiectiv* v. idealism. **2** Care redă realitatea în mod fidel, detașat de impresii subiective; care este nepărtinitor, imparțial; obiectivist. *Să aprobați întocmai planul meu, în toate amănuntele, studiat din punctul de vedere obiectiv pur* (CAR.). <> (*adv.*) *Cu moșul nu-i chip să discuți obiectiv, că el din chestia pensiei lui nu iese* (REBR.). <> *Gîndire obiectivă* v. gîndire. **3** (*gram.*) Care se referă la obiectul direct sau indirect. *Echivoce sînt și genitivele obiective* (PUȘ.). **II** *s.n.* **1** (*fiz.*) Sistem optic convergent alcătuit dintr-una sau din mai multe lentile, care intră în construcția aparatului de fotografiat, a microscopului, a lunetei etc. și care este îndreptat spre obiectul studiat, în scopul redării unei imagini reale, mărite sau micșorate a acestuia. *Reporterii-fotografi căutau să-i prindă pe acuzați cît mai bine în obiective* (STANCU). <> *Obiectiv aplanat* v. aplanat. *Obiectiv superangular* v. superangular. *Obiectiv superunghiular* v. superunghiular. **2** (*milit.*) Porțiune de teren, localitate, parte dintr-o construcție etc. care prezintă interes strategic în timp de război și care constituie ținta unei acțiuni militare. *Armata noastră are și ea drept obiectiv tot Dunărea* (D. ZAMF.). ◆ Țintă asupra căreia se execută o tragere sau se lansează bombe. **3** (*mai ales cu determ. „turistic”*) Loc, punct care prezintă interes pentru turiști. *Mănăstirile reprezintă importante obiective turistice.* **4** (*econ.*) Loc a cărui folosință are ca scop activitatea economică. ◆ Fig. Scop, țel, țintă; proiect, intenție. *Convorbirea avusese cu totul alte obiective decît relațiile dintre proprietar și chiriaș* (ARGH.). <> *Operaționalizarea obiectivelor* v. operaționalizare. ◆ Concr. Ceea ce urmează să fie realizat, construit etc. *Edilii se gîndesc la o nouă autogară pentru oraș, dar ridicarea acestui obiectiv nu este o prioritate.* • pl. *-i, -e.* /<lat. ***obiectivus***, fr. ***objectif***.

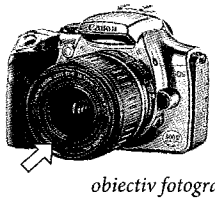

obiectiv fotografic

obiectivá *vb. I.* **1** *tr.* A transforma, a materializa o imagine, o idee, o aspirație, un scop, un plan mental într-un obiect de sine stătător sau exprimat comportamental. ◆ (*psih.*) A trece de la fenomenele mentale la comportament și la produse cu existență obiectivă. ◆ (*în artă*) A transforma propriile gînduri și sentimente în valori obiective, în conformitate cu realitatea; a da impresiilor și trăirilor individuale un caracter general. **2** *refl.* A căpăta caracter obiectiv; a se obiectiviza. *Aceste stări de suflet se încheagă și se obiectivează, și ele se detașează de el, devin realități obiective* (IBR.). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***objectiver***.

obiectivánt, -ă *adj.* Care are tendința de a obiectiva. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***objectivant***.

obiectiváre *s.f.* **1** Faptul de *a* (*se*) *obiectiva. Talentul d-lui Liviu Rebreanu este prin definiție antiliric, de o mare virtute de obiectivare* (PERP.). **2** (*filos., estet.*) Categorie filosofică și estetică ce desemnează acțiunea de transformare a capacităților fizice, intelectuale, volitive ale omului în produse cu existență obiectivă. • pl. *-ări.* /v. ***obiectiva***.

obiectivát, -ă *adj.* Care este concretizat, materializat. *Un simbol reprezintă un grup de imagini obiectivate* (RALEA). • pl. *-ți, -te.* /v. ***obiectiva***.

obiectivísm *s.n.* **1** Atitudine de falsă obiectivitate, de pretinsă nepărtinire, de renunțare la orice luare de poziție, la orice apreciere critică în domeniul cunoștințelor sociale; neimplicare, apolitism. **2** (*înv.*) Obiectivitate. *Caragiale, cu tot obiectivismul său..., găsește prilejul să se amestece direct în bucăți curat literare* (IBR.). **3** (*lit.*) Mișcare literară americană din anii '70 care, în special în poezie, nu vrea aflt să descrie, cît să marcheze o oprire pentru a revela și a oferi privirii un obiect, și care-și propune să aibă o atitudine obiectivă față de realitate. • ***/obiectiv*** + *-ism*; cf. germ. *Objektivismus*, rus. *объективизм*.

obiectivíst, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care aparține obiectivismului, care se referă la obiectivism; care manifestă obiectivism. **2** *adj.* (*înv.*) Obiectiv. *A căutat să fie și să rămînă obiectivist* (MACED.). **3** *s.m., s.f.* (*lit.*) Scriitor aparținînd mișcării literare obiectiviste. • pl. *-iști, -iste.* ***/obiectiv*** + *-ist*; cf. germ. *objektivist*, rus. *объективист*.

obiectivitáte *s.f.* **1** Proprietate a subiectului cunoscător de receptare a realului fără adaosuri și modificări arbitrare. **2** Nepărtinire, imparțialitate. *Mai este o categorie foarte mică... dar pe care, pentru interesul obiectivității cercetării de față, nu trebuie s-o dăm uitării* (CAR.). **3** (*filos.*) Categorie a teoriei cunoașterii care desemnează valoarea de adecvare a cunoștințelor la obiectul dat. • ***/obiectiv*** + *-itate*, după fr. *objectivité*.

obiectivizá *vb. I. refl.* A căpăta un caracter obiectiv; a trece conștient de la subiectiv la obiectiv prin renunțarea la orice participare afectivă, în scopul cunoașterii autentice a realității; a se obiectiva. ◆ A reflecta realitatea în mod obiectiv. • prez.ind. pers. 3 *-ează.* ***/obiectiv*** + *-iza*, după engl. *objectivize*.

obiectivizáre *s.f.* Faptul de *a se obiectiviza.* • pl. *-ări.* /v. ***obiectiviza***.

obiectuál, -ă *adj.* (*filos.*) **1** Care are natura, trăsăturile unui obiect, independent de reflectarea lor în conștiință; obiectiv, material. **2** Care aparține lucrurilor, obiectelor. • sil. *-tu-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***objectal***.

obiectualitáte *s.f.* Însușirea a ceea ce este obiectual. ◆ (*estet.*) Însușire a obiectului estetic care constă în a fi cu totul independent de subiect și care ține de caracterul material al acestui obiect, existent în afara oricărei valorizări. • sil. *-tu-a-.* ***/obiectual*** + *-itate*.

obiéctum *s.n.* v. obiect.

obiécție *s.f.* (*constr. mai ales cu vb. „a avea”, „a face” etc.*) Argument pe care cineva îl invocă împotriva unei opinii, unei afirmații, unei propuneri, unei teze etc.; observație prin care cineva își manifestă dezacordul față de ceva. *Simțind parcă o obiecție, Aurica se scuză* (CĂL.). <> Loc.vb. *A ridica o obiecție* (sau *obiecții*) v. ridica. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *obiecțiúne s.f.* /<lat. ***obiectio, -onis***, fr. ***objection***.

obiecționá *vb. I. tr.* A obiecta. • prez.ind. *-ez.* ***/obiecție*** + *-ona*.

obiecțiúne *s.f.* v. obiecție.

obielós, -oásă *adj.* (*reg.*) Care este zdrențăros. <> (*subst.*) *Du-te, obielosule, Nu-ți mai trece nopțile Pi la toate porțile* (POP.). • pl. *-oși, -oase.* ***/obială*** + *-os*.

obielúță *s.f.* Dim. al lui *obială*. • pl. *-e.* ***/obială*** + *-uță*.

obijduí *vb. IV. tr.* (*înv.*) **1** A asupri, a împila. *Nu-i place să obijduiască pe săraci* (ALECS.). **2** A nedreptăți, a jigni, a ofensa. *Milostivește-te... și nu mă obijdui cu presupusuri* (SADOV.). • prez.ind. *-iesc.* /<sl. veche **обнждѫ**, prez.ind. al lui **обндѣти**.

obijduíre *s.f.* (*înv.*) Faptul de *a obijdui.* **1** Asuprire, împilare. *În loc de dreptate, obijduirea săracilor și celor mici* (GHER.). **2** Ofensă, jignire. *Curtenii au a suferi de multe ori... obijduiri* (SADOV.). • pl. *-i.* /v. ***obijdui***.

obijduít, -á *adj.* (*înv.*) Care este nedreptățit, asuprit, împilat; exploatat, năpăstuit. *Parcă-și vedea... viața umilită de muncitor obijduit din copilărie pînă în bărbăție* (MIR.). <> (*subst.*) *Se suie pînă la cer plîngerile obijduiților* (SADOV.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***obijdui***.

obijduitór, -oáre *s.m., s.f.* (*înv.*) Asupritor, împilator. *Tronul se cîștigă de la tiranii agareni, obijduitorii creștinătății, prin intrigă și bacșișuri* (SADOV.). • sil. *-du-i-.* pl. *-ori, -oare.* ***/obijdui*** + *-tor*.

obinzeálă *s.f.* (*reg.*) Cusătură decorativă pe gulerul sau pe manșeta cămășilor țărănești; ext. guler sau manșetă cu această cusătură. *Mînecile de la cămeșile fetești... în loc de obinzele au fodori* (POP.). • pl. *-ele.* /<sl. veche **обѫзѣло**.

obișnuí *vb. IV.* **1** *refl., tr.* (*construit de obicei cu prep. „cu”*) A (se) deprinde, a (se) învăța, a (se) familiariza. *Încet-încet ochii mi se obișnuiră cu întunericul* (SADOV.). **2** *tr.* A avea un anumit obicei, o anumită deprindere. *Obișnuia să rontăie migdale* (STANCU). <> (*înv.*; *refl.*) *Au ajuns la palatul din malul mării... în zioa aceaia întru carea se obicinuia Eghist în tot anul a face praznic* (BELD.). <> (*refl. impers.*) *Apoi și crăiasa, iată, Vine... Cu șase roabe frumoasă, Precum să obicinuiașe* (BĂR.). **3** *tr., refl.* A (se) folosi (des), a (se) întrebuința. *Eminescu obișnuiește în opera sa cînd versul iambic, cînd pe cel trohaic* (IBR.). • prez. ind. *-iesc.* și (*înv.*) *obicinuí vb. IV.* ***/obicină*** + *-i*.

obișnuínță *s.f.* **1** Faptul de a fi obișnuit cu ceva, de a avea un anumit obicei; deprindere, obicei; datină. *Se vede că avea obișnuința să vorbească la club* (CA. PETR.). <> Loc.adv. *Din* (sau *după, prin*) *obișnuință* = în virtutea deprinderii, potrivit obiceiului. *Țăranii se uitau toți după brișcă, mai mult din obișnuință* (REBR.). ◆ Întrebuințare, uz. *Generalizarea unei asemenea inovații de rostire se datorește imitației și obișnuinței* (PUȘ.). **2** (*psih.*) Manifestare de comportament sau acțiune caracteristică unei persoane, care se automatizează prin exercițiu și a cărei repetare regulată devine o trebuință. ◆ (*med.*) Stare a organismului care, treptat, devine mai puțin sensibil la un medicament. • pl. *-e.* și (*înv.*) *obicinuínță s.f.* ***/obișnui*** + *-ință*.

obișnuínțe *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *obișnui* și rezultatul ei. ◆ (*psih.*) Fenomen psihofiziologic care constă în reducerea activărilor reticulare nespecifice în urma prezentării repetate a stimulului. • pl. *-i.* /v. ***obișnui***.

obișnuít, -ă *adj.* **1** Care a devenit obicei, care a intrat în obișnuința cuiva, caracteristic cuiva. *Își scutură părul negru cu gestul ei obicinuit* (CE. PETR.). **2** Care se face, se întîmplă sau se întîlnește în mod regulat; care se folosește adesea; curent. *Femeia lui mai adăogi un pui cu smîntînă la bucatele obicinuite* (C. NEGR.). <> (*adv.*) *Aș putea să-i vorbesc obicinuit ca unui cunoscut* (CA. PETR.). <> *Vorbire obișnuită* v. vorbire. ◆ (*subst.*) Persoană întîlnită în mod frecvent într-o casă, într-un loc etc. *Acesta era un obișnuit al casei lor* (POPOV.). **3** (*despre oameni, creații ale oamenilor, fenomene din natură etc.*; *în opoz. cu „deosebit”, „remarcabil”*) Care nu se distinge prin nimic în mod deosebit; care este comun, simplu, banal, de rînd. *Oameni normali care vorbesc și acționează așa cum vorbesc și se poartă oamenii obișnuiți* (PER.). • pl. *-ți, -te.* și (*înv.*) *obicinuít, -ă adj.* /v. ***obișnui***.

obituár *s.n.* **1** Listă cu numele persoanelor decedate pe care le pomenește preotul la slujbe sau în rugăciuni; pomelnic. *Sub Ștefăniță drepturile și datoriile călugărilor din Putna rămăseseră cele vechi. Obituariul domnilor, mitropoliților mari ni s-a transmis astfel* (IORGA). **2** Depozit mortuar unde se păstrează corpurile presupuse a fi în stare de moarte aparentă. • sil. *-tu-ar.* și *obituáriu s.n.* /<lat. ***obituarium***; cf. lat. *obītus, -us* „moarte".

obituăriu *s.n.* v. obituar.

óbîrster *s.m.* v. oberșter.

obîrșénie *s.f.* (*înv.*; *de obicei la sg.*) Sfîrșit, capăt. *Împărăția lui nu iaste obîrșenie* (COR.). • g.-d. *-iei.* /***obîrși*** + *-enie.*

obîrși *vb. IV.* (*înv.*) **1** *tr., refl.* A (se) termina, a (se) sfîrși, a (se) încheia. *Obîrșind orațiile..., îl pun în scaunul crăiesc* (N. COST.). ◇ (*tr.*; *compl. indică viața*) *Să fiu iertat de cît rău ț-am făcut și să-mi obîrșesc viața în bună mărtorie* (DOS.). **2** *tr.* A urma, a îndeplini; a executa. *Îi rugă să-ș obîrșască porunca ce li s-au dat* (DOS.). ◆ A schimba în..., a transforma în..., a face. *Tată mieu căzdu la picioarele lui Petră rugîndu-să să-l obîrșască creștin* (DOS.). **3** *intr.* A trăi, a-și petrece viața. *45 de ani au obîrșit așea, nice căscioară, nice colibă trebuindu-ș* (DOS.). ◆ (*tr.*) A ajunge, a împlini o vîrstă. *Obîrșind 18 ai, mearsă la Ierusalim* (DOS.). **4** *refl.* A se trage, a-și avea originea, a proveni. *Numitele clase rîvnesc spre aristocrație și Caragiale vine să le aducă aminte... că se obîrșesc din teatrul lui* (ARGH.). • prez.ind. *-esc.* /de la ***obîrșie***, prin derivare regresivă.

obîrșie *s.f.* **1** Punct de plecare, început, origine. *Înșiși călugării din urmă nu mai cunoșteau obîrșiile schitului* (GAL.). **2** Loc de unde izvorăște o apă curgătoare; loc unde începe să se formeze albia unui rîu; izvor. *Un pîrîiaș, a cărui obîrșie venea dintr-un șipot de apă* (ISP.). **3** Culme, muchie, vîrf. *Din culmi împădurite și stîncoase, Reci obîrșii, A coborît Pîrîul cu pietroaie mari de munte* (CA. PETR.). **4** Locul unde s-a născut cineva; familia, neamul din care se trage cineva; origine (socială). *Porecla îi este Bistrițanu, care-l arată de unde îi e obîrșia* (SADOV.). ◇ Expr. *A-și trage obîrșia din...* v. trage. **5** (*înv.*) Sfîrșit, capăt. *Creștinești obîrșiile vieții noastre... să cerem* (DOS.). • acc. și *obîrșíe.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<sl. veche **обрѣшь**.

objéct *s.n.* v. obiect.

objét *s.n.* v. obiect.

objurgáție *s.f.* (*fran. înv.*) Observație, imputare, reproș. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *objurgațiúne s.f.* /<fr. ***objurgation***.

objurgațiúne *s.f.* v. objurgație.

oblámnic *s.n.* v. oblanic.

oblănic *s.n.* (*reg.*) Suport făcut dintr-o bucată de pînză încolăcită, pe care femeile îl pun pe creștet cînd poartă greutăți pe cap. • pl. *-ce.* și *oblámnic s.n.* /<srb. ***oglavnik***.

oblástie *s.f.* (*înv.*) **1** Regiune, ținut, țară. *În toată oblastia împărăției au poroncit să vestească* (CANT.). **2** Cîrmuire, stăpînire. *Ceaia ce este supt oblastia mea, voi da bucuros* (MIN.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<sl. veche **область**.

oblát *s.m.* (*în Bis. Catolică*; *mai ales la pl.*) **1** (*în Ev. Med.*) Băieți consacrați Domnului, aduși de propriii părinți la mănăstire pentru a deveni călugări. **2** (*actual*) Persoane laice care aderă de bunăvoie la viața monastică. ◆ Membrii unor întovărășiri cu rol misionar, anexate unor ordine. • pl. *-ți.* /<fr. ***oblat***, it. ***oblata*** <lat. *oblatus* „prezentat, oferit".

oblativitáte *s.f.* Tendință de a oferi ceva fără a cere nimic în schimb. ◆ (*relig.*) Ofrandă, sacrificiu închinat divinității; oblație. • /<fr. ***oblativité***.

oblație *s.f.* Jertfă adusă unei divinități; ofrandă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *oblațiúne s.f.* /<lat. ***oblatĭo***, ***-onis***, fr. ***oblation***.

oblațiúne *s.f.* v. oblație.

oblăduí *vb. IV.* (*înv., pop.*) **1** *tr., refl.* A (se) conduce, a (se) administra, a (se) guverna. *Vlaicu Vodă... a oblăduit moșia pentru slava ei și a lui* (DAV.). **2** *intr.* A domni. *Pe atunci oblăduia pe Lotru un boier mare* (GAL.). ◆ (*înv.*; *tr.*) A avea în posesiune, a stăpîni. *Cela ce va oblădui acel pămînt, acela să oblăduiască și casa* (PRAV.). ◇ Fig. *Șoimul multe pasări oblăduiește și biruiește și nici de una nu-i este frică* (NEAGOE). **3** *tr.* A proteja, a ocroti, a apăra (pe cineva sau ceva). • prez. ind. *-iesc.* /<sl. veche **обладати**.

oblăduíre *s.f.* (*înv., pop.*) Acțiunea de *a* (*se*) *oblădui* și rezultatul ei. **1** Concr. Organ de conducere; stăpînire; guvernare; domnie. **2** Protecție, ocrotire. *Femeile mă salutau zîmbind, ca pe un profesor subt oblăduirea căruia doreau ele să-și așeze cîndva acele odrasle* (SADOV.). ◇ Fig. *Crescuse... nădejdea într-o recoltă uriașă, pregătită de oblăduirea omătului* (PER.). • pl. *-i.* /v. ***oblădui***.

oblăduitór, -oáre *adj.* (*înv., pop.*) Care oblăduiește, guvernează, conduce, cîrmuiește; protector. *Era un cîntăreț, care, în tinerețea lui, ar fi fermecat și pe Vodă, dacă acest mîndru oblăduitor al Țării Moldovei s-ar fi ostenit să vie să-l asculte* (SADOV.). ◇ (*subst.*) *Mergeți dar, oblăduitorilor, mergeți... și acolo sfătuiți-vă... asupra datoriilor* (MARC.). • sil. *-du-i-.* pl. *-ori, -oare.* /***oblădui*** + *-tor.*

obleág *s.n.* v. obleagă.

obleăgă *s.f.* (*reg.*) **1** Pămînt lăsat necultivat un an sau doi, folosit ca pășune. **2** Fîn care se face pe acest teren. **3** (*la pl.*) Meleaguri. *M-am odovăit rău îmblînd pe cele obleaguri* (PER.). • pl. *-uri.* și *obleág s.n.* /<ucr. ***oblig***, ***oblogu*** „pămînt necultivat"; cf. sl. veche **облагати** „a sta culcat".

obléte *s.m.* v. obleț.

obleț *s.m.* **1** (*iht.*) Pește mic teleosteean, cu corpul zvelt, de culoare albă-argintie, cu gura oblică, fără mustăți, care trăiește în apele dulci, din ai cărui solzi se prepară „esența de Orient", folosită la fabricarea perlelor artificiale (*Alburnus alburnus*); albișoară, albiță, sorean. ◇ Compus: *obleț-de-mare* = pește migrator asemănător cu obletul, lung, cu carnea grasă și gustoasă (*Chalcalburnus chalcoides*); țușcov. **2** (*reg.*) Bucată de lemn pentru foc. • pl. *-i.* și *obléte s.m.* /***oblu*** + *-eț.*

obli *vb. IV. tr.* **1** (*înv., reg.*; *compl. indică suprafețe*) A netezi, a nivela. *Au săpat de sus și au aruncat în groapă pînă au oblit... locul* (D. GOL.). **2** (*reg.*; *compl. indică obiecte*) A îndrepta, a dezdoi. • prez.ind. *-esc.* /***oblu*** + *-i.*

óblic, -á *adj., s.n., s.f.* **1** *adj.* Care este înclinat față de o dreaptă sau de un plan; pieziș, plecat, aplecat. *Fața ei copilăroasă deveni numai linii oblice într-un surîs viu* (CA. PETR.). ◇ (*adv.*) *Un soare generos de toamnă încălzea oblic... coasta Mării Negre* (GAL.). ◆ (*despre cilindri sau prisme*) Care are generatoarele sau muchiile laterale înclinate față de planurile bazelor. ◆ (*despre conuri și piramide*) Cu dreapta care unește vîrful cu centrul bazei înclinată față de bază. **2** *adj.* (*despre ochi*) Cu colțurile exterioare ridicate spre tîmple; codat. *Închizînd ochii negri și puțin oblici... declamă autoritar* (CE. PETR.). ◆ Fig. (*despre privire*) Care este bănuitor, iscoditor. *Mă rog, răspunse cu privirea-i oblică doamna Ciudin... cunosc părerile dumitale* (SADOV.). **3** *adj.* (*gram.*) *Caz oblic* = nume dat uneori în gramatica română cazurilor care nu exprimă un raport direct, genitiv și dativ, iar în gramatica altor limbi tuturor cazurilor, cu excepția nominativului și a vocativului. **4** *adj., s.n.* (*anat.*) (Mușchi) a cărui acțiune se exercită în direcții neparalele cu planul de simetrie a corpului. **5** *s.f.* (*mat.*) Dreaptă care intersectează o dreaptă dată sau un plan dat și care nu este perpendiculară pe ele. • pl. *-ci, -ce.* /<lat. ***obliquus***, ***-a***, ***-um***, fr. ***oblique***.

oblicá *vb. I. intr.* (*înv.*) A ocoli, a coti. *Oblicînd într-acolo, pe lîngă alte impresii, simte în el, gata să izbucnească, ș-o declarație de război* (SADOV.). • prez. ind. *-chez.* /<fr. ***obliquer***.

oblicări *vb. IV. intr.* (*reg.*) A lucra prin casă sau în jurul casei; a trebălui. *Se îmbrăcară la repezeală, oblicăriră și mai puseră unele treburi la locul lor* (IOV.). • prez. ind. *-esc.* /cf. *obli.*

oblicí *vb. IV.* **1** *tr., refl.* (*înv.*) A da pe față, a vădi, a dovedi. *Vicleșug începînd să aștearnă, s-au oblicit* (CANT.). ◆ A dojeni, a mustra; a pedepsi. *Înaintea tuturor împută-i, și cu adevăr oblici pre el* (COR.). **2** *tr., intr.* (*înv., pop.*) A afla, a prinde de veste, a auzi. *Cantemir Vodă..., dac-au oblicit c-au scăpat, au poroncit să nu-l mai caute nime* (NEC.). **3** *tr.* (*înv., pop.*) A dibui, a descoperi, a găsi. *Nime nu l-a oblicit cu ceva* (AGÂR.). • prez.ind. *-esc.* /<sl. veche **облинѣти**.

oblicitáte *s.f.* Însușirea de a fi oblic; înclinație a unei linii ori a unei suprafețe față de o altă linie sau de o altă suprafață; poziție oblică. ◇ (*astron.*) *Oblicitatea eclipticii* = unghiul de înclinație a eclipticii, de aproximativ 23°27′, față de planul ecuatorului ceresc. ◆ (*mat.*) Relație de poziție a două drepte sau planuri, caracterizată prin unghiul lor. ◇ Fig. *Uneori cuvintele aveau oblicitatea impetuoasă a ploilor torențiale* (TEOD.). • /<fr. ***oblicité***.

oblicitór, -oáre *s.m., s.f.* (*înv.*) Aflător, doveditor; mustrător. *Nici mărturie trebuiaște, nici oblicitoriu, nici arătare* (COR.). • pl. *-ori, -oare.* /***oblici*** + *-tor.*

obligá *vb. I.* **1** *tr.* A constrînge, a sili (pe cineva la ceva); a impune. *Nimic nu mă poate obliga să ascult* (CE. PETR.). **2** *tr., refl.* A (se) îndatora. *Te rog să binevoiești a-mi traduce alăturatul răvaș... Mă vei obliga foarte mult* (ALECS.). **3** *refl.* A se angaja (la ceva); a-și lua o răspundere, o sarcină. *Manuscrisul l-am predat și mă oblig a face corectura cuvenită* (CAR.). • prez.ind. *oblíg.* /<lat. ***obligare***, fr. ***obliger***.

obligánt, -ă *adj.* (*despre oameni sau despre manifestări, atitudini etc. ale lor*) Care este îndatoritor, amabil, binevoitor. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***obligeant***, it. ***obbligante***.

obligánță *s.f.* Amabilitate, bunăvoință. • /<fr. ***obligeance***.

obligáre *s.f.* Faptul de *a obliga*. • pl. *-ări.* /v. ***obliga***.

obligăt, -á *adj.* **1** Care este constrîns, silit să facă un anumit lucru. **2** (*despre oameni*) Care este îndatorat sau recunoscător cuiva pentru un serviciu făcut. *Îți rămîn obligat pentru acest serviciu.* ◇ (*subst.*) *Cum vezi, eu sînt obligatul dumitale* (CE. PETR.). **3** Care nu poate lipsi; obligatoriu. • pl. *-ți, -te.* /v. ***obliga***.

obligatár *s.m.* (*înv.*) Persoană care poseda obligații, titluri de rentă etc. • pl. *-i.* /<fr. ***obligataire***.

obligativitáte *s.f.* Caracterul a ceea ce este obligatoriu. • /***obligat*** + *-(iv)itate.*

obligáto *adv.* (*muz.*; *despre părți dintr-o compoziție, despre instrumente sau despre voci dintr-un ansamblu*) Indispensabil. • /<it. ***obbligato***.

obligatór, -oáre *adj.* v. obligatoriu.

obligatóriu, -ie *adj.* **1** Care obligă, care are puterea de a obliga (potrivit unei legi); obligațional. *Clauză obligatorie.* **2** Care trebuie urmat întocmai, care trebuie făcut, îndeplinit; impus. *Ținuta este obligatorie.* ◇ (*adv.*) *Problema va fi rezolvată obligatoriu de toți candidații.* **3** Care nu poate lipsi; indispensabil. *Pe măsuța de noapte, cucoana Catinca rînduise tablaua cu paharul de lapte obligator* (TEOD.). • pl. *-ii.* și (*pop.*) *obligatór, -oáre adj.* /<lat. ***obligatōrĭus***, ***-a***, ***-um***, fr. ***obligatoire***.

obligáție *s.f.* **1** Ceea ce i se impune cuiva sau ceea ce își impune cineva să facă într-o anumită situație; datorie, îndatorire; sarcină; angajament. *Nu mai are nici o obligație față de noi, în viitor* (STANCU). **2** Fig. Motiv de recunoștință, datorie morală. *Obligația firească pe care o au copiii față de părinți.* **3** (*jur.*) Raport juridic prin care o persoană fizică sau juridică (debitor) se angajează, se obligă ori este obligat față de o altă persoană (creditor) să plătească o sumă sau să facă o anumită prestație, în condiții convenite (cu sau fără plată prealabilă). ◇ *Obligație alternativă* v. alternativ. *Subiect de drepturi și obligații* v. subiect. **4** (*econ.*; *mai ales în forma „obligațiune"*) Hîrtie de valoare care conferă posesorului ei calitatea de creditor al statului, al unei instituții publice, al unui agent economic etc., dîndu-i dreptul de a primi, pentru suma împrumutată, un venit fix sub formă de dobîndă; titlu de credit. *Plata anuităților și a altor obligațiuni ale acestui împrumut figurează în budget cu 2 milioane* (GHICA). ◇ *Obligație nominativă* v. nominativ. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *obligațiúne s.f.* /<lat. ***obligatĭo***, ***-onis***, fr. ***obligation***.

obligațional, -ă *adj.* Care este obligatoriu. • sil. *-ți-o-.* pl. *-i, -e.* /***obligație*** + *-onal*, după engl. *obligational.*

obligațiúne *s.f.* v. obligație.

óbligă *s.f.* (*înv.*) Cambie, poliță. *Iacă o obligă din partea mea, sînteți plătiți* (ALECS.). • pl. *-gi.* /<it. ***obbligo***.

obligeánă *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee aromatică perenă, originară din India, cu rizomul cărnos, cu frunzele liniare, lungi și cu florile gălbui, care crește pe marginea apelor sau este cultivată și ai cărei rizomi sînt folosiți în medicină, în parfumerie și în patiserie (*Acorus calamus*). • pl. *-ene.* /etimol. nec.

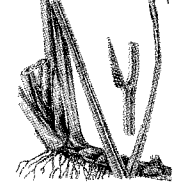

obligeană

oblíre *s.f.* Acțiunea de *a obli* și rezultatul ei; netezire, nivelare. *Mai rămîne, după săvîrșirea galeriilor..., oblirea bătăturei ocnei* (DOC.). • pl. *-i.* /v. ***obli***.

obliterá *vb. I.* **1** *tr., refl.* (*despre inscripții, manuscrise etc.*) A (se) șterge treptat, a deveni sau a face să devină neciteț. *Documentele se oblitează în timp.* ◆ Fig. A dispărea sau a face să dispară în timp, încetul cu încetul. *Inexorabila estompă a timpului va fi obliterat, mai mult sau mai puțin, figurile respectivilor* (PER.). **II** *tr.* **1** (*compl. indică mărci poștale, timbre etc.*) A anula prin aplicarea unei ștampile. **2** (*med.; compl. indică cavități, vase de sînge etc.*) A astupa, a închide. • prez. ind. *-ez.* /<lat. ***obli(t)terare***, fr. ***oblitérer***.

obliterănt, -ă *adj.* (*med.*) Care oblitează. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***oblitérant***.

obliteráre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *oblitera* și rezultatul ei; obliterație. • pl. *-ări.* /v. ***oblitera***.

obliterát, -ă *adj.* **1** (*despre mărci poștale*) Care este ștampilat. **2** (*med.*) Care este astupat, închis, obstruat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***oblitera***.

obliterație *s.f.* **1** Obliterare. **2** (*med.*) Obstrucție. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) ***obliterațiúne*** *s.f.* /<fr. ***oblitération***, lat. ***oblitterātio, -onis***.

obliterațiúne *s.f.* v. obliterație.

oblínc *s.n.* **1** Partea de dinainte a șeii, mai ridicată și încovoiată. *Ploștele Codrean lua, La oblînc le anina* (ALECS.). **2** (*reg.*) Pătură care se pune sub șaua calului. *Oblîncile c-așternea* (POP.). • pl. *-uri, -ci.* și (*înv.*) ***oblíncă*** *s.f.* /<sl. veche **облъкъ**.

oblíncă *s.f.* v. oblînc.

oblóc *s.n.* (*reg.*) **1** Fereastră, geam. *De a fi nana la focu, S-a trage pîn' la oblocu* (PER.). **2** Adîncitură în perete în care se țin diferite lucruri; firidă, (*pop.*) ocniță. • pl. *-oace, -uri.* /<magh. ***ablak***, srb. ***oblok***.

oblojeálă *s.f.* (*pop.*) Cataplasmă, compresă; pansament. *Țiganca căuta toți bolnavii... punîndu-le oblojeli cu varză și mălai ud* (UL.). • pl. *-eli, -ele.* /***obloji*** + *-eală*.

oblojí *vb. IV.* (*înv., pop.*) **1** *tr.* (*compl. indică răni, organe bolnave sau oameni bolnavi*) A trata cu mijloace băbești, empirice; a lecui prin oblojeli; a pansa o rană. *Baba Anița pregătea legăturile care trebuiau să oblojească rana* (SADOV.). ◇ (*refl. pas.*) *[Copilul] se oblojește cu foi de varză* (POP.). **2** *tr.* Fig. A purta cuiva de grijă; a îngriji. *Nu cumva dorești, mă frățioare, să te oblojim numai pe tine?* (SADOV.). **3** *tr., refl.* A (se) înveli, a (se) acoperi; a (se) înfofoli, a (se) încotoșmăna. *De frig s-a oblojit în pături.* ◇ Fig. *Gerul îl oblojise c-o pojghiță de gheață deasă* (PER.). • prez. ind. *-esc.* /<sl. veche **обложити** „a pune, a aplica".

oblojíre *s.f.* (*înv., pop.*) Acțiunea de *a* (*se*) *obloji* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***obloji***.

oblojít, -ă *adj.* (*înv., pop.*) Care este înfășurat în oblojeli; pansat. *M-am pomenit într-un cort oblojit la genunchiul stîng, la umărul drept și la cap* (DELAVR.). ◇ (*subst.*) *Da așa s-aduce răvașul, măi oblojitule?* (ALECS.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***obloji***.

oblomovísm *s.n.* Inactivitate generată de incapacitatea de a face efort; stare de apatie; spirit de stagnare. • /nm. pr. (erou principal al romanului omonim al lui I. A. Goncearov, devenit simbol al inerției și al pasivității) ***Oblomov*** + *-ism*, după rus. *обломовщина*.

oblón *s.n.* **1** Dispozitiv format din unul sau din mai multe panouri (de lemn, de material plastic sau de metal), așezat în dreptul unei ferestre, al unei uși sau al unei deschideri și care servește pentru protecție sau pentru reglarea luminii. *Ne-a dus deoparte, într-o odaie mare, cu obloane la ferești și podită pe jos* (CR.). **2** (*reg.*) Deschizătură în formă de fereastră într-un perete, în special în peretele podului; tăblie de lemn care închide această deschizătură. *Au coborît pe scara proptită sub oblon* (GALAN). **3** (*înv.*) Ușă la trăsură; portieră a unui cupeu. *El mi-a deschis oblonul trăsurii* (ALECS.). • pl. *-oane.* /cf. ucr. *облон* „jaluzea".

oblonăș *s.n.* Dim. al lui *oblon*. • pl. *-e.* /***oblon*** + *-aș*.

oblóng, -ă *adj.* Care este mai mult lung decît lat; lunguieț, alungit. *O femeie... cu... față slabă, oblongă, de o blîndețe suavă* (CĂL.). • pl. *-gi, -ge.* /<lat. ***oblongus, -a, -um***, fr. ***oblong***.

obloní *vb. IV. tr.* A închide cu obloane. *Puse pe Vîlcu să oblonească fereastra* (SADOV.). ◇ Fig. *Oblonitu-mi-a fereastra Gerul, cu-a lui flori de gheață* (VLAH.). • prez.ind. *-esc.* /***oblon*** + *-i*.

oblonít, -ă *adj.* Care este închis cu obloane. *Dincolo de ferestrele oblonite, în sălile dinlăuntru, lumea nu dormea* (SADOV.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***obloni***.

óblu, oáblă *adj., adv.* **I** *adj.* **1** (*pop.*) Care se prezintă ca o linie dreaptă; fără cotituri, drept. *Dar ea are față albă, Ca tăiată-n flori de nalbă, Oblu trup ca bradu-n plai* (COȘB.). **2** (*înv., reg.; despre suprafețe*) Care este plan, neted. *Toată acea lată și oablă cîmpie se arăta scăldată într-o lumină gălbuie* (ODOB.). **3** (*pop.; despre înălțimi, urcușuri*) Care este abrupt; aproape vertical. *Vitele trag, saracele, și vă suie costițele cele mai oable* (SADOV.). **4** (*reg.; despre mers*) Care este încet și uniform. *Același mers oblu..., aceeași liniște adîncă din tălpi pînă la creștet* (DELAVR.). **5** Fig. (*înv.; despre oameni*) Care este cumsecade, cinstit, integru. *Dracula, prințul Valahiei cei muntenești, bărbatul cel drept și oblu, carele în orice bătaie el au fost cel mai tare* (ȘINC.). **6** (*înv., reg.*) Care este neted (și rotunjit). *Mîinile lui oable de aur* (BIBLIA 1688). **II** *adv.* (*pop.*) **1** În linie dreaptă; drept. *[Purta] un surtuc ale cărui poale lungi îi cădeau oblu pe genunchi* (GAN.). **2** Ext. (*în legătură cu vb. de mișcare*) Fără înconjur, fără ocol, direct. *Comănești eanu... se ducea oblu pe drumul prăfuit, gîndindu-se la atîtea și atîtea* (D. ZAMF.). **3** Ușor, lin, binișor. *Încet, oblu... că mi-i prăvăli* (ALECS.). **4** Tocmai, exact, chiar. *Oblu într-o baltă au picat* (POP.). • pl. *-i, -e.* /<sl. veche **обълъ**.

obnovlénie *s.f.* (*înv.*) **1** Sfințire, tîrnosire a unei biserici. *Obnovlenia besearicii a sv[i]nt[u]lui... Hristofor* (DOS.). **2** Sărbătorire, pomenire, hram. *Într-aceastaș dzî s-au tîlnit și obnovleniile preasvintei Dumnădzău născătoarei* (DOS.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<sl. veche **объновлiенiе**.

obnubilá *vb. I. refl.* (*med.; despre vedere, memorie etc.*) A slăbi; restr. a se întuneca. ◆ Fig. A se ascunde. • prez.ind. pers. 3 *-ează.* /<fr. ***obnubiler***, lat. ***obnubilare*** „a acoperi cu nori".

obnubiláre *s.f.* (*med.*) Stare de apatie, de tulburare a stării de conștiență, în care funcțiile psihice sînt încetinite, iar orientarea în mediul ambiant este diminuată, care se observă mai ales în epilepsie și în stările postcomoționale; gener. stare generală proastă, cauzată de unele boli ale sistemului nervos sau cardiovascular; obnubilație. • pl. *-ări.* /v. ***obnubila***.

obnubilát, -ă *adj.* (*med.; despre vedere, memorie etc.*) Care este slăbit sau umbrit, întunecat, . ◇ Fig. (*subst.*) *Întîi datoria și onoarea, întîi cele clare și apoi cele obnubilate* (GAL.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***obnubila***.

obnubilație *s.f.* (*med.*) Obnubilare. ◆ Restr. Întunecare, slăbire a vederii. ◆ Ext. Pierdere treptată a memoriei, diminuare a inteligenței. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și ***obnubilațiúne*** *s.f.* /<fr. ***obnubilation***, lat. ***obnūbilatio, -onis***.

obnubilațiúne *s.f.* v. obnubilație.

obód *s.n.* (*reg.*) **1** Văcălie așezată în jurul pietrelor morii țărănești, pentru a împiedica risipirea făinii. **2** (*la sită, la dîrmon etc.*) Veșcă. **3** Ciubăr în care se opăresc rufele. • pl. *-oade.* /<srb. ***obod***.

obói *s.n.* (*muz.*) Instrument de suflat, în formă de tub, cu ancie dublă, cu găuri și cu clape, confecționat dintr-un lemn special, care este folosit mai ales în orchestră. *Oboiul spunea trist melodia, desprinzîndu-se de restul orchestrei* (CĂL.). • pl. *-oaie.* și ***obóie*** *s.n.* /<it. ***oboe***, germ. ***Oboe***; cf. fr. *hautbois*.

oboi

obóie *s.n.* v. oboi.

oboíst, -ă *s.m., s.f.* (*muz.*) Persoană care cîntă la oboi. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***hautboïste***, germ. ***Hoboist***, it. ***oboista***.

oból *s.n., s.m.* **1** *s.n.* Sumă modestă cu care cineva contribuie la o acțiune. ◆ Ext. Contribuție de orice natură. *Erau osîndiți a aștepta obolul de la trecători* (DOC.). ◇ Expr. *A-și da* (sau *a-și aduce*) *obolul* = a contribui cu un mic ajutor în scop de binefacere. **2** *s.m.* Veche monedă grecească, egală cu a șasea parte dintr-o drahmă. • pl. *n. -uri, m. -i.* /<lat. ***ŏbŏlus, -i***, fr. ***obole***; cf. gr. *ὀβολός*.

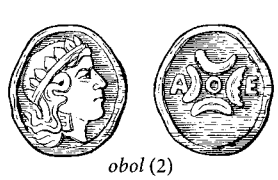

obol (2)

obór[1] *s.n.* **1** (*pop.*) Împrejmuire pentru vite, oi, porci etc. în apropierea casei sau la cîmp; țarc, ocol, staul. *Văzu la lumina lunei pe porcarul mînăstirii ducînd din urmă vreo zece-cincisprezece porci care scăpaseră pesemne din obor* (STĂN.). **2** (*reg.*) Loc îngrădit în jurul casei sau în apropierea ei, parte a curții unde se țin uneltele agricole, nutrețul pentru vite etc. **3** (*reg.*) Loc (împrejmuit) unde se ține un tîrg de vite, de fîn, de lemne. *Se întoarce de la obor cu niște cai dinăia mari și grași* (PRED.). ◇ Expr. *La* (sau *către, în*) *spartul oborului* v. spart. ◆ Ext. Piață. **4** (*pesc.*) Împrejmuire de nuiele sau de stuf făcută într-o apă curgătoare pentru a prinde și a păstra peștele viu; spațiul din interiorul acestei împrejmuiri. *Talianul îi al obștei, cu tot ce are: plase, sîrme, taraci, oboare* (DAVID.). • pl. *-oare.* /<bg. ***obop***, srb. ***obor*** „țarc, curte, bătătură".

obór[2] *s.n.* (*pesc.; reg.*) Sfoară trecută prin ochiurile de la extremitatea năvodului și de care sînt legate, din loc în loc, bile de plumb. • pl. *-oare.* /<rus. ***обор*** „șnur".

oboreán, -ă *s.m., s.f.* Persoană care locuiește în apropierea oborului[1]. *Oborenii puneau cometa în socoteala intrării în București a împăratului Austriei* (MACED.). • pl. *-eni, -ene.* /***obor***[1] + *-ean*.

oborél *s.n.* Dim. al lui *obor*[1]. • pl. *-e.* /***obor***[1] + *-el*.

oborî *vb. IV. tr.* (*reg.*) **1** A doborî; a culca la pămînt; a omori. *Cu a lui groaznică năvală cai, călărești oborînd* (C. NEGR.). **2** Fig. A îndepărta, a scoate pe cineva dintr-un post, dintr-o demnitate, prin uneltiri. • prez. ind. *obór.* /<sl. veche **оборити** „a răsturna, a prăpădi".

oborîre *s.f.* Acțiunea de *a oborî* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***oborî***.

oborît, -ă *adj.* Care a fost doborît, culcat (cu o lovitură) la pămînt. • pl. *-ți, -te.* /v. ***oborî***.

oboroăcă *s.f.* v. oboroc.

oboróc *s.n.* **1** Vas mare de formă cilindrică, larg la gură, făcut de obicei din scoarță de tei, care servește ca unitate de măsură pentru cereale sau pentru păstrarea și transportul acestora; conținutul acestui vas. *Alți catîri împovărați cu oboroace de grîu veneau după dînșii* (SADOV.). ◇ Expr. *A pune* (sau *a ascunde, a ține* etc.) *ceva sub obroc* = a feri ceva de văzul lumii, a ține ascuns, a ascunde bine ceva. *Ești cel ce astăzi ai lumină, nu o pune subt obroc! las-o să lumineze aproapelui tău* (GAL.). *A sta* (sau *a zăbovi*) *sub oboroc* = a rămîne necunoscut. *Faptele strălucite ale lui Ștefan nu puteră sta sub oboroc* (ISP.). *A coase la oboroace* v. coase. ◇ Compar. *Lumina [focului] bate în păretele din față, pe care capul lui Mihalache se proiectează mare cît un oboroc* (VLAH.). **2** (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) Măsură de capacitate de 44 sau de 22 de ocale. **3** (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) Rentă feudală dată din produse; danie. **4** (*înv.*) Rație de alimente dată cuiva; (*înv., reg.*) obricariță. *După ce s-au strîns cu toții la Ieși, făcutu-le-s-au oboroace tuturor de la domnie, de le da de toate ce le trebuie* (NEC.). **5** (*pesc.; reg.*) Coș de nuiele fără fund, cu ajutorul căruia se prind peștii. *Punem oborocul unde umblă ori trece peștele* (SADOV.). **6** (*reg.; în forma „obroc"*) Ciubăr în care se opăresc rufele. *Pînă i-or fierbe oalele la foc ca să toarne în obroc peste cămăși, s-au pus la stative* (POP.). • pl. *-oace.* și (*reg.*) *hoboróc, obríc, obróc s.n., oboroácă s.f.* /<ucr. ***уборок***.

oboseálă *s.f.* **1** (*fiziol.*) Stare de slăbiciune generală, provocată de un efort intens, fizic sau intelectual, însoțită de o senzație subiectivă de indiferență și incapacitate de acțiune; obosire; (*pop.*) osteneală. *Din pricina oboselii și a trudei, fața fetișcanei avea o frumusețe neasemuită* (STANCU). ◇ Expr. *A pica de oboseală* v. pica. **2** Analog. (*tehn.*) Scădere a rezistenței unui material sau a unei piese, din cauza unor solicitări repetate sau a defectelor de elaborare, de prelucrare etc. • pl. *-eli.* /***obosi*** + *-eală*.

obosí *vb. IV.* **1** *intr., refl.* A-și pierde puterile (fizice sau intelectuale) în urma unui efort intens sau îndelungat; a osteni. *Cînd îi obosesc ochii, s-apucă de altceva* (STANCU). ◆ (*refl.*) A depune eforturi (intense) pentru a face ceva. **2** *tr.* A face pe cineva să-și piardă puterile, să ostenească. *Drumul lung l-a obosit.* ◇ Ext.

Uliţile oraşelor europeneşti trase cu sfoara... obosesc vederea (C. NEGR.). <> Fig. *Sărăcia oboseşte sufletul* (MARC.). **3** *intr.* Analog. (*fam.; despre sisteme tehnice, aparate, materiale etc.*) A-şi pierde calităţile, rezistenţa ca urmare a uzurii, a solicitărilor excesive, a defectării etc. *Televizorul a obosit, nu mai vrea să meargă.* • /<bg. **обосея**, srb. ***obositi***.

obosíre *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *obosi*; oboseală. *Am început a simţi obosirea* (C. NEGR.). • pl. *-i.* /*v.* ***obosi***.

obosít, -ă *adj.* **1** Care simte oboseală; sleit de puteri, ostenit, istovit, extenuat. *Obosit, omul şade pe o bancă, să răsufle* (CAR.). <> (*subst.*) *Sculaţi-vă..., toţi obosiţii străbaniei de ieri* (PET.). <> Fig. *Voi face din lungii, din obosiţii mei ani trişti... o oră de lectură pentru vreun cutreierător de cafenele* (EMIN.). **2** Fig. Care este dezgustat, sătul. *Se simte obosit de atîta gălăgie.* **3** *adj.* Analog. (*fam.; despre aparate, sisteme tehnice, materiale etc.*) Care şi-a pierdut calităţile, rezistenţa din cauza uzurii, a solicitărilor, a defectării etc. *Motorul maşinii este cam obosit.* ◆ (*glum.; despre îmbrăcăminte, încălţăminte*) Care este uzat, jerpelit. *Are pantofii cam obosiţi.* • pl. *-ţi, -te.* /*v.* ***obosi***.

obositór, -oáre *adj.* Care oboseşte, care provoacă oboseală; istovitor, extenuant; ext. plictisitor. *Toată capitala e unsă cu o sticlă alunecoasă, care face pasul nesigur, oscilant şi obositor* (CĂL.). <> (*adv.*) *Picurau streşinile fără întrerupere şi obositor* (SADOV.). • pl. *-ori, -oare.* /***obosi*** + *-tor*.

óbot *s.n.* Scîndură care leagă, în faţă, tălpile saniei. • pl. *-e.* /<bg. ***хобот***.

obovál, -ă *adj.* (*bot.; despre frunze, petale etc.*) Care are formă de ou; de formă ovală, cu capătul mai îngust spre peţiol, obovat, obovoid. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***obovale***, germ. ***oboval***.

obovát, -ă *adj.* (*bot.; despre frunze, petale, sepale etc.*) Care are lăţimea cea mai mare în partea superioară; care este în formă de ou; oboval. • pl. *-ţi, -te.* /***ob-*** + ***ovat***, după fr. *obové* <lat. *ob* „în faţă", *ovatus* „în formă de ou".

obovoíd, -ă *adj.* (*bot.; despre frunze, petale, sepale etc.*) Care are formă de ou cu vîrful în jos; oboval, obovat. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***obovoïde***.

obráţ *s.n.* (*înv., reg.*) **1** Loc la capătul ogorului, al viei etc. lăsat nelucrat. *Un stîlp s-au pus... pe la obraţele pămînturilor Huşilor* (DOC.). **2** Livadă mică, îngrădită, situată la poalele dealurilor în regiunile de podgorii. **3** Unitate de lungime, egală cu 26, 76 m. *Ca la vreo douăzeci de obraţe în susul Moldovei, se vedea o dungă de creţuri subţiri pe unde* (SADOV.). ◆ Ext. Unitate de măsură de lungime (nedeterminată), de obicei mică. *La vro cîteva obraţuri gîrneţul s-a înfierbîntat* (CR.). **4** Suprafaţă de teren, lată de o prăjină şi lungă de patru sau opt prăjini. *Am socotit să se mai scurteze din obraţul rozoarelor den jos* (DOC.). ◆ Postată. *Lanurile mari, pentru uşurinţă, se răcluiesc la un obraţ* (PER.). • pl. *-e, -uri.* şi *obráţie s.f.* /<sl. veche **обратъ** „hotar"; „loc de întoarcere".

obráţie *s.f.* v. obraţ.

obráz *s.m., s.n.* **1** *s.m.* Porţiunea anterioară a feţei, simetrică, formînd peretele lateral al cavităţii bucale, ce cuprinde în grosimea sa numeroşi muşchi avînd rol în diferitele expresii ale feţei, în fizionomie; fiecare dintre cele două părţi laterale ale feţei; pielea care acoperă aceste părţi. *Grigore îl sărută pe amîndoi obrajii, înduioşat şi de-abia stăpînindu-şi firea* (REBR.). <> Zic. *Obrazul subţire cu cheltuială se ţine* v. subţire. <> *Umerii obrajilor* = pomeţi. *Poama obrazului* v. poamă. <> Expr. *Să-ţi fie ruşine obrazului!* sau *să-ţi fie în obraz!*, se spune cuiva care a făcut ceva necuviincios. *A-i plesni* (sau *a-i crăpa*) *cuiva obrazul de ruşine* = a-i fi cuiva foarte ruşine, a se ruşina foarte tare. *Îmi plesneşte obrazul de ruşine cînd gîndesc cum am să mă înfăţoşez înaintea femeiei celeia* (CR.). *A avea* (*atîta*) *obraz* = a avea ruşine, pudoare, bun-simţ. *Dar cum să-i zic? Nu pot! Am obraz* (BASS.). *A avea obraz subţire* = a fi bine crescut, a avea purtări frumoase. *A avea obraz gros* (sau, *reg., de scoarţă*) ori *a-i fi cuiva gros obrazul* = a fi fără ruşine, îndrăzneţ. *Gros obraz ai, becisnicule, dacă, după ticăloşiile pe care le-ai făcut învăţătorului, mai îndrăzneşti să ne treci pragul* (REBR.). (*A fi*) *fără* (*de*) *obraz* = (a fi) nerușinat, necuviincios. *Fără obraz şi gros la piele* (ŢICHIND.). (*înv., reg.*) *A apuca* (sau *a prinde* pe cineva) *de obraz* = a face pe cineva să treacă drept mincinos. *Îndată o apucau de obraz baba şi cu fiică-sa şi trebuia numaidecît să rămîie pe-a lor* (CR.). *A-i bate cuiva obrazul* = a-i imputa cuiva ceva, a-i reproşa. *Să nu-i bată obrazul bărbatul c-a luat-o ca degetul ori cu cît îi pe ea* (SEV.). *A-i beli cuiva obrazul* v. beli. *Cu obrazul ciupit* v. ciupit. *A-i dogori obrazul cuiva* (*de ruşine*) v. dogori. *Gros la* (sau *de*) *obraz* v. gros. *A* (*i se*) *îngroşa* (*cuiva*) *obrazul* v. îngroşa. *Nu-ţi* (*nu-i* etc.) *e ruşine* (*obrazului*) v. ruşine. *Obraz de scoarţă* v. scoarţă. *A nu mai avea* (*nici*) *o picătură de sînge în obraz* v. sînge. *A i se urca* (sau *a face să i se urce, a-i năvăli, a i se sui, a i se ridica, a-i da, a-i ieşi* etc.) (cuiva) *sîngele în obraz* v. sînge. *A-i trece* (*cuiva*) *un sloi* (sau *sloiuri*) (*de gheaţă*) *peste obraz* v. sloi. (*A fi*) *ca o* (sau *cu obraz de*) *babă turcească* v. turcesc. <> Compar. *Pînă ce-ntr-o zi, spre răsărit, Roşii ca obrajii dimineţii, Scînteiară steagurile vieţii* (DEŞ.). **2** *s.n.* Faţă, figură, chip; partea anterioară a capului omenesc. *Bărbaţi şi femei ies rîzînd, cu hainele şi obrazurile albe, pudraţi de moară* (BOGZA). <> *Moalele obrazului* v. moale. <> Expr. *A*(*-i*) *spune* sau *a*(*-i*) *zice cuiva* (un lucru) *de la obraz* = a-i spune cuiva (un lucru) fără înconjur, direct, fără menajamente. *I-a spus-o şefului de la obraz* (GALAN). *A orbi* sau *a prosti* (pe cineva) *de la obraz* = a-i spune (cuiva) minciuni vădite, a căuta să înşeli (pe cineva) în chip grosolan. *Cum, eu le spun că am văzut cu ochii mei şi ei mă prostesc de la obraz?* (PRED.). *A-şi scoate obrazul în lume* = a apărea în societate, a se arăta printre oameni. *N-aveai cap să scoţi obrazul în lume de ruşine* (CR.). *A face* (cuiva) *pe obraz* = a se purta cu cineva după cum merită, a se răzbuna pe cineva. *A* (*nu*) *da obraz* = a (nu) da ochii cu cineva, a (nu) se înfăţişa la cineva, a (nu) se mai arăta. *De unde şi pînă unde la noi?... De atîta vreme de cînd nu ne-ai mai dat obraz* (ALECS.). *A da* (cuiva) *obraz* = a îngădui (cuiva) prea multe; a da (cuiva) nas. *Nu, drăguţă, să nu-i dăm obraz* (ALECS.). *Cu ce obraz?* = cu ce îndrăzneală? *Cu ce obraz să mai ies eu în lume?* (ISP.). *A* (*nu*) (*mai*) *avea obraz* (*să...*) = a (nu) (mai) avea îndrăzneală (să...). *Tu eşti bun de talpa iadului şi ai încă obraz să cauţi un loc în rai!* (C. NEGR.). *A-şi face obraz* = *a*) a se pune bine cu cineva; a-şi face relaţii. *[Acest boier] scrie cărţi la Şeremet de-ş făce obraz* (NEC.); *b*) a se preface. *Ia las, măi omule, las! nu-ţi mai face obraz* (CR.). (*înv.*) *A fi cu două obraze* = a fi nesincer. *Munteni era cu două obrază: arăta prieteşug şi către Antiohi Vodă şi către partea lui Mihai Vodă* (NEC.). (*înv.*) *A-şi curăţi obrazul* = a se dezvinovăţi, a se scuza. *Ei îş curăţie obrazele, cum n-au ştiut nemică* (NEC.). *A căuta cuiva la* (sau *în*) *obraz* = a ţine seama de reputaţia sau de autoritatea cuiva. *Îţi cat la obraz, c-acu ţi l-aş terfeli* (POP.). *A face* (cuiva) *pe obraz* = a se răzbuna pe cineva. *Ce atunci căuta şi ea vreme cu prilej, ca să facă pe obraz cumătru-său* (CR.). *Pre obraz* sau *pre* (sau *după*) *obrazul cuiva* = la fel cu cineva, asemănător cuiva. *Sîntem pre obrazul şi pre chipul celuia ce ne-au făcut* (COR.). *Parcă i-a luat pînza de pe obraz* v. pînză. *A pune* (*cuiva*) (sau *a-i da cu*) *opinca obraz* v. opincă. *A-i pune* (*sau a-i da*) *cuiva o pupăză în obraz* v. pupăză. *A rîde* (*cuiva*) *în obraz* v. rîde. *A-i scrie* (sau *a-i fi scris*) *cuiva în obraz* v. scrie. *A i-o* (sau *a i le*) *trînti* (*cuiva*) *în obraz* v. trînti. ◆ Fig. Suprafaţă, mai ales a pămîntului. *Numai ici-colo poposeau cîrduri de ciori, punctînd cu pistrui negri obrazul pămîntului* (REBR.). ◆ (*înv.*) Înfăţişare, chip. *Pre cum chipul, norocul, mii de mii de obraze să fie avînd* (CANT.). **3** *s.n.* Fig. Valoare morală a unei persoane; cinste, reputaţie; renume; demnitate. *Nu-mi apăr bătrîneţea şi zilele amărîte, ci obrazul şi cinstea* (DELAVR.). <> Expr. *A ieşi* (sau *a scăpa, a o scoate*) *cu obraz*(*ul*) *curat* = a ieşi cu bine, onorabil dintr-o situaţie dificilă. *Aveam mulţi sorţi de a scăpa cu obraz curat din încercarea duelului* (GAN.). *Cu obraz curat* = cu conştiinţa curată. *Cu bună cinste şi cu obraz curat ziseră* (COR.). *A-şi pune obrazul* (pentru cineva) = a garanta (pentru cineva) cu cinstea, cu autoritatea, cu reputaţia proprie. *Îmi pusei pentru tine obrazul* (SADOV.). *A spăla obrazul de ruşine* v. ruşine. *A-şi spăla obrazul* v. spăla. **4** *s.n.* (*înv.*) Imagine, portret; desen, figură. *Tu leapădă icoanele... şi rade obrazele de pre ziduri* (MOXA). **5** *s.n.* (*înv.; adesea urmat de determ. adj.*) Persoană, ins. *Nechifor Lipan era pentru ei obraz cunoscut* (SADOV.). <> *Obraz subţire* = persoană fîmă, pretenţioasă. *De obraze subţiri care vin de-a dreptul de la domnie eu am început a mă teme* (SADOV.). **6** *s.n.* (*înv.*) Personaj (în piesele de teatru). *Autorul anonim a pus în scenă trei obraze* (ALECS.). **7** *s.n.* Fig. (*înv.; de obicei la sg.*) Rang, condiţie, stare socială. *Vinul nostru de-aici nu-i vrednic de obraze ca ale domniilor voastre* (SADOV.). <> Expr. *A ieşi* (sau *a scoate*) *la obraze* = a (se) face boier, a (se) boieri. *Domnia ta te sileşti să-l scoţi la obraze* (FIL.). *A ajunge obraz* = a deveni persoană cu vază, a ajunge demnitar. *Multă sudoare îi scăldase mădularile pîn-ajunsese obraz cu ale lui* (DELAVR.). • pl. *m. obraji, n. -e, -uri.* /<sl. veche **образъ**.

obrázá *s.f.* (*reg.*) Ochelari (la cai). • pl. *-e.* /de la ***obraz***.

obráznic, -ă *adj.* **1** Care este lipsit de respect, de ruşine; necuviincios, nerușinat, impertinent, insolent. *Un tînăr obraznic s-apropie* (CAR.). ◆ Care este neascultător, nestîmpărat. *E un copil tare obraznic.* <> (*subst.*) *Fugi, obraznicule, că m-ai spăriet* (ALECS.). ◆ (*despre atitudini, manifestări etc. ale oamenilor*) Care trădează lipsă de respect, de ruşine, impertinenţă, insolenţă. *Unii îi aruncau în treacăt vorbe înţepătoare şi aluzii obraznice* (BART). <> (*adv.*) *Era să ţip obraznic, Ori ce era să fac?* (COŞB.). <> Fig. *Era o femeie nostimă, cu obrajii de păpuşă, cu născiorul obraznic* (REBR.). **2** (*reg.*) Care este timid, sfios, ruşinos. *Ia, naşă, nu fi obraznică! Ia şi mănîncă* (PER.). • pl. *-ci, -ce.* /***obraz*** + *-nic*.

obrăcí *vb. IV. refl.* **1** (*înv.*) A se făgădui (ca soţ sau soţie), a se logodi. <> Fig. *Acolo era besereca limbilor ce se obricise lu Hristos* (COR.). **2** (*reg.; în forma „obrici"*) A se lega să ţină post, să nu lucreze în anumite zile, socotite neprielnice. *M-am obricit, să nu tund oile în cutare zi* (POP.). • prez.ind. *-esc.* şi (*înv., reg.*) *obricí vb. IV.* /<slav. **обрѣчитн**.

obrăcít, -ă *adj.* **1** (*înv.*) Care este logodit, făgăduit. *Fata obrăcită bărbatului celui e numele Iosif* (COR.). **2** (*reg.; în forma „obricit"*) Care s-a legat să ţină post, să nu lucreze în anumite zile, socotite neprielnice. *Alţii, - sătenii obriciţi - nu taie porcii decît după sf. Vasile, ca să nu zacă de lingoare* (POP.). • pl. *-ţi, -te.* şi *obricít, -ă adj.* /*v.* ***obrăci***.

obrăjél *s.m.* Obrăjor. *Cătălin... Cu obrăjei ca doi bujori De rumeni, bată-i vina, Se furişează pînditor* (EMIN.). • pl. *-ei.* /***obraz*** + *-el*.

obrăjór *s.m.* Dim. al lui *obraz*; obrăjel. *Şi-n palme-ascunzînd obrăjorii Se pierde prin naltul porumb* (COŞB.). • pl. *-i.* /***obraz*** + *-ior*.

obrázá *vb. I.* v. obrăzi.

obrăzár *s.n.* **1** (*apic.*) Plasă deasă (de sîrmă) sau sac de pînză cu care stuparul îşi acoperă faţa pentru a o feri de înţepăturile albinelor. *Rar pune obrăzar... Nu se teme de muşte* (SADOV.). **2** (*sport*) Mască metalică cu care se acoperă faţa pentru a o proteja în unele sporturi (sabie, floretă etc.) sau în lupte. *Scoate... obrăzariul şi sabia... dîndu-le lui Harap-Alb* (CR.). **3** (*reg.*) Ţesătură albă, subţire şi rară, cu care se acoperă faţa (uneori şi trupul) mortului. **4** (*pop.*) Mască cu care îşi acoperă faţa cineva pentru a nu fi recunoscut sau pentru a înfăţişa un anumit personaj. *Un obrăzar de ceară părea că poartă el, Atît de albă faţa-i şi-atît de nemişcată* (EMIN.). • pl. *-e.* şi (*înv.*) *obrăzáriu s.n.* /***obraz*** + *-ar*.

obrăzáriu *s.n.* v. obrăzar.

obrăzát, -ă *adj.* (*reg.*) Cu obrajii mari. *Nu e chiar atît de mare cît pare... are numai capul frumos, obrăzat* (CA. PETR.). • pl. *-ţi, -te.* /***obraz*** + *-at*.

obrăzí *vb. IV.* **1** *tr.* (*înv., pop.*) A certa, a ocărî. *Ţi-o spus el ţie în faţă că eu am făcut asta şi asta, las că ţi-l obrăzesc eu* (POP.). **2** *refl.* (*înv.*) A se face de ocară, de batjocură. *Această hitleană mumă, cu hitleana şi necuvioasa-ş fată împreună... în multe chipuri cu rău obrăziră-se* (COR.). **3** *refl.* (*reg.*) A se supăra. • prez. ind. *-esc.* şi (*reg.*) *obrăzá vb. I.* /***obraz*** + *-i*.

obrăzít[1] *s.n.* (*reg.*) Acţiunea de *a obrăzi* şi rezultatul ei. *Dumnezeu se cam posomorăşte, şi nici una, nici două, îl ia... la obrăzit* (POP.). • /*v.* ***obrăzi***.

obrăzít[2]**, -ă** *adj.* (*pop.*) Care a fost certat, ocărît. • pl. *-ţi, -te.* /*v.* ***obrăzi***.

obrăznicătúră *s.f.* (*fam.*) Fiinţă obraznică. *Avea să vorbească unei obrăznicături care îndrăznise să se întreacă... cu el* (GÎRL.). • pl. *-i.* /***obraznic*** + *-ătură*.

obrăznicéşte *adv.* (*înv.*) În mod obraznic, cu obrăznicie. *Se uită seara obrăzniceşte prin toate lojele teatrului* (C. NEGR.). • /***obraznic*** + *-eşte*.

obrăznicí *vb. IV.* **1** *refl.* A deveni obraznic (1), necuviincios, impertinent; a-şi lua nasul la purtare.

Mămuca-i da peste mînă Cînd se mai obrăznicea (C. NEGR.). **2** *tr.* (*fam.*) A certa cu vorbe aspre, a ocărî (pe cineva) pentru o obrăznicie (2). *Tata ne-a obrăznicit ca pe noi pentru şotia făcută.* **3** *tr.* A îndrăzni, a cuteza. *Obrăznicește a zice că cereasca bunătate au făcut rea împărțeală* (CON.). • prez. ind. *-esc.* /***obraznic*** + *-i.*

obrăznicíe *s.f.* **1** Însuşirea de a fi obraznic. **2** Atitudine, purtare obraznică; necuviinţă, insolenţă, impertinenţă. *Ce obrăznicie e asta să intri aici?* (C. NEGR.). ◆ Neascultare, neastîmpăr. **3** (*înv.*) Îndrăzneală, curaj. *Obrăznicia oamenilor i-au făcut să afle nişte poduri şi nişte trecători* (DOC.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***obraznic*** + *-ie.*

obrăznicíre *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *obrăznici*; obrăznicie. *Nici spre... obrăznicire să se dea* (CANT.). • pl. *-i.* /v. ***obrăznici.***

obráznicúţ, -ă *adj.* Dim. al lui *obraznic. Ţi-i hazlie Luluţa...*, *dar îi cam obrăznicuţă* (ALECS.). • pl. *-i, -e.* /***obraznic*** + *-uţ.*

obrăzuí *vb. IV. tr.* (*înv.*) A reprezenta, a înfăţişa; a schiţa. *Obrăzui în pulbere o căruţă Cu toiagul învrîstat ce avea în mînă* (BUD.). <> (*refl. pas.*) *Hristos nu s-au numai născut, ce s-au şi obrezuit a opta dzi* (VARL.). • prez.ind. *-iesc.* /***obraz*** + *-ui.*

obreájă *s.f.* v. obrejă.

obreazánie *s.f.* v. obrezanie.

obréjă *s.f.* (*pop.*) Loc neted, platou pe un deal sau la marginea unei ape. *Hotarul... merge... supt obrejie* (DOC.). • pl. *-e.* şi *obreájă, obréjie s.f.* /<slav. **обрѣжнѥ**, srb. ***obrešja.***

obréjie *s.f.* v. obrejă.

obrezánie *s.f.* (*înv.; în relig. mahomedană şi mozaică*) Circumcizie. *Avraam... luasă întîi această lege, obreazania* (VARL.). • g.-d. *-iei.* şi *obreazánie s.f.* /<slav. **обрѣзанїе.**

obrezuí *vb. IV. tr.* (*înv.; în relig. mahomedană şi mozaică*) A tăia împrejur, a circumcide. *Tit încă nu era nevoit ca să-l obrezuiască... el era grec* (DOC). • prez.ind. *-iesc.* /<slav. **обрѣзати.**

obrezuíre *s.f.* (*înv.; în relig. mahomedană şi mozaică*) Acţiunea de a *obrezui* şi rezultatul ei; circumcizie. • pl. *-i.* /v. ***obrezui.***

obrezuít, -ă *adj.* (*înv.; în relig. mahomedană şi mozaică*) Care este circumcis, tăiat împrejur. *Bărbaţi obrezuiţi* (COSTIN). • pl. *-ţi, -te.* /v. ***obrezui.***

obríc *s.n.* v. oboroc.

obricáriţă *s.f.* (*înv., reg.*) Porţie, raţie, tain de mîncare (mai ales pentru vite); (*înv.*) oboroc (4). <> Expr. *A tăia* (cuiva) *din obricariţă* = a struni pe cineva; a învăţa pe cineva minte. *S-a găsit cine să-i taie din obricariţă* (POP.). • pl. *-e.* /***obric*** + *-ariţă.*

obricí *vb. IV.* v. obrăci.

obricít, -ă *adj.* v. obrăcit.

obrinteálă *s.f.* (*pop.*) Inflamaţie, umflătură a unei răni (din cauza unei infecţii, a frigului etc.); obrintire; obrintitură. *Acu obrinteala o făcut captură... şi s-o îmflat mîna ca butucul!* (POPA). • pl. *-eli.* şi *obrînteálă, oprinteálă s.f.* /***obrinti*** + *-eală.*

obrintetúră *s.f.* v. obrintitură.

obrintí *vb. IV. refl., intr.* (*înv., pop.; despre răni, bube sau*, ext., *despre părţi ale corpului*) A se inflama, a se umfla (din cauza unei infecţii, a frigului etc.). *Genunchiul ăsta împuşcat nu-mi place. A început să obrîntească* (STANCU). • prez.ind. *-esc.* şi *obrîntí, oprintí vb. IV.* /<sl. veche **обѣтрити.**

obrintíre *s.f.* (*pop.*) Acţiunea de *a* (*se*) *obrinti* şi rezultatul ei; obrinteală. *Ca să depărtăm obrintirea sau umflarea ugerului... ungem ugeru cu unt proaspăt nesărat* (DOC.). • pl. *-i.* /v. ***obrinti.***

obrintít[1] *s.n.* (*reg.*) Obrinteală. *Descîntec de obrintit* (POP.). • /v. ***obrinti.***

obrintít[2]**, -ă** *adj.* (*pop.; despre răni, bube sau*, ext., *despre părţi ale corpului*) Care este inflamat (mai ales din cauza frigului). *Se leagă buba obrintită cu lîna pe care s-a întins făina* (POP.). • pl. *-ţi, -te.* /v. ***obrinti.***

obrintitór, -oáre *adj.* (*înv., reg.*) Care pricinuieşte inflamaţia unei răni. <> Fig. *Rana poftii decît a'fierului mai obrintitoare... iaste* (CANT.). • pl. *-ori, -oare.* /***obrinti*** + *-tor.*

obrintitúră *s.f.* (*pop.*) Obrinteală. *Să steie... Junghiurile, Relele, Obrinteturile* (POP.). • pl. *-uri.* şi *obrintetúră s.f.* /***obrinti*** + *-tură.*

obrînteálă *s.f.* v. obrinteală.

obrîntí *vb. IV.* v. obrinti.

obróc *s.n.* v. oboroc.

obrocí[1] *vb. IV. tr.* (*reg.*) **1** A înşela, a amăgi. **2** A face cuiva vrăji; a fermeca. *Este cam nebun sărmanul. Cine ştie ce babă l-a obrocit* (FIL.). • prez.ind. *-esc.* /***obroc*** + *-i.*

obrocí[2] *vb. IV. tr.* (*reg.*) A prevesti, a prezice. • prez. ind. *-esc.* /<sl. veche **обрєщи** „a făgădui".

obrocíre[1] *s.f.* Acţiunea de *a obrocí*[1] şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***obrocí***[1].

obrocíre[2] *s.f.* Acţiunea de *a obrocí*[2] şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***obrocí***[2].

obrocít, -ă *adj.* (*reg.*) **1** Care este înşelat, amăgit. **2** Care este vrăjit, fermecat. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***obrocí***[1].

obscén, -ă *adj.* (*despre gesturi, cuvinte, atitudini etc. ale oamenilor*) Care şochează prin vulgaritate; trivial, indecent; pornografic. *După gesturile şi grimasele cobzarului, după mişcările ce le face cu pîntecele, pare a fi un cîntec obscen* (CAR.). ◆ Ext. (*despre oameni*) Care atentează la pudoare prin cuvinte, prin gesturi sau prin fapte triviale. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***obscène***, lat. ***obscēnus, -a, -um*** „de rău augur".

obscenitáte *s.f.* Caracterul a ceea ce este obscen; neruşinare, trivialitate, indecenţă, pornografie; vorbă sau faptă obscenă. *Plec, pentru că nu mai suport să-i ascult obscenităţile.* • pl. *-ăţi.* /<lat. ***obscēnĭtas, -atis***, fr. ***obscénité.***

obscúr, -ă *adj.* **1** (*în opoz. cu „luminos"*) Care este lipsit de lumină, care nu este străbătut de lumină; întunecos, întunecat. *Nemuritoare în cripta lor obscură, Tiparele statuii s-au păstrat* (ARGH.). <> *Cameră obscură* v. cameră. **2** Fig. Care este neclar (ca înţeles, ca sens etc.), greu de priceput; nedesluşit, neclar; vag. *Dionis descifra textul obscur c-un interes deosebit* (EMIN.). ◆ Care este greu de exprimat, de analizat. *Presentiment obscur.* **3** Fig. (*în opoz. cu „vestit", „faimos", „celebru"*) Care este necunoscut sau prea puţin cunoscut; care este de mică importanţă; care nu are merite sau calităţi deosebite; mediocru. *Îi era scîrbă că trebuie să muncească mai rău ca un hamal la un ziar obscur* (REBR.). <> (*subst.*) *Ce să ne mai mirăm de cei obscuri* (MAIOR.). • pl. *-i, -e.* şi (*înv.*) *oscúr, -ă adj.* /<lat. ***obscūrus, -a, -um***, fr. ***obscur***, it. ***oscuro.***

obscurá *vb. I. tr.* **1** A face să devină obscur; a întuneca. **2** Fig. A face să devină neclar, greu de înţeles. • prez. ind. *-ez.* /***obscur*** + *-a*, după it. *oscurare.*

obscurantísm *s.n.* **1** Ceea ce era împotriva idealurilor iluministe. ◆ Gener. Atitudine ostilă, refractară faţă de raţiune şi faţă de progres, faţă de răspîndirea ştiinţei şi a culturii. **2** Stare de înapoiere culturală. • /<fr. ***obscurantisme.***

obscurantíst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al obscurantismului. **2** *adj.* Care aparţine obscurantismului sau obscurantiştilor, care se referă la obscurantism sau la obscurantişti; care oglindeşte sau susţine obscurantismul. • pl. *-işti, -iste.* /<fr. ***obscurantiste.***

obscuráre *s.f.* Acţiunea de *a obscura* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***obscura.***

obscurát, -ă *adj.* Care a devenit obscur; obscurizat. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***obscura.***

obscurităte *s.f.* **1** Lipsă de lumină; întuneric, întunecime. *Lampa de petrol... lăsa restul odăiţei într-o obscuritate în care şi oamenii păreau siluete de umbre* (REBR.). <> Fig. *M-a dojenit pentru obscuritatea şi trîndăvia în care îmi duc viaţa* (GAL.). **2** Fig. Lipsă de claritate (în conţinut, în idei, în stil etc.); nelămurire, confuzie. *Obscurităţile şi golurile textului trebuiesc umplute* (E. LOV.). <> *Obscuritate poetică* = tendinţă a limbajului manierist şi, mai ales, modern, către ermetizarea voită a discursului liric. **3** Fig. Lipsă de importanţă, de merite, de calităţi, de renume, de faimă etc.; mediocritate. *Poate că va veni o zi cînd voi putea să-ţi dovedesc că rezerva şi obscuritatea mea de azi nu erau... nu sînt decît gestaţiune* (GAL.). • pl. *-ăţi.* şi (*înv.*) *oscuritáte s.f.* /<lat. ***obscūrĭtas, -atis***, fr. ***obscurité.***

obscurizá *vb. I. tr., refl.* A (se) face obscur. *Dificultăţile în receptarea dramaturgiei ca literatură provin, desigur, şi din cantitatea relativ mare de subproduse şi chiar de maculatură care obscurizează peisajul* (PER). • prez. ind. *-ez.* /***obscur*** + *-iza*, după fr. *obscurcir.*

obscurizáre *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *obscuriza.* • pl. *-ări.* /v. ***obscuriza.***

obscurizát, -ă *adj.* Care a devenit obscur; obscurat. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***obscuriza.***

obsecrăţie *s.f.* (*ret.*) Figură retorică prin care oratorul invocă ajutorul zeilor sau al oamenilor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi *obsecraţiúne s.f.* /<fr. ***obsécration***, lat. ***obsĕcratĭo, -onis.***

obsecraţiúne *s.f.* v. obsecraţie.

obsecvént, -ă *adj.* (*geomorf.; despre văi*) Care are o direcţie de curgere contrară direcţiei de înclinare a straturilor. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***obséquent.***

obsecvíos, -oásă *adj.* Care este excesiv de politicos, de respectuos; servil, slugarnic; smerit, umil. *Cei doi dinţi din faţă... îi dădeau un aer cinic şi maliţios, nu fără ceva... obsecvios şi servil* (CĂL.). • pl. *-oşi, -oase.* /<fr. ***obséquieux***, lat. ***obsĕquiōsus, -a, -um.***

obsecviozitáte *s.f.* Însuşirea de a fi obsecvios; politeţe excesivă, servilism, slugărnicie. *Obsecviozitatea lui îl contraria.* • sil. *-vi-o-.* /<fr. ***obséquiosité.***

obsedá *vb. I. tr.* **1** (*despre imagini, idei, sentimente etc.*) A urmări, a preocupa permanent, intens pe cineva; a stărui în mintea cuiva; a chinui. *Aria din „Manon"... mă obseda* (TEOD.). **2** (*fran.*) A deranja prin insistenţe; a agasa. **3** A se afla permanent în preajma cuiva, pentru a-i stăpîni spiritul. • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***obséder.***

obsedánt, -ă *adj.* (*despre idei, imagini, sentimente etc.*) Care obsedează, care revine în memorie şi se impune atenţiei; care nu poate fi uitat; care este ca o obsesie; obsesiv. *Am o senzaţie obsedantă de nemulţumire* (PRED.). <> (*adv.*) *Repeta obsedant numele ei.* • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***obsedant.***

obsedáre *s.f.* Acţiunea de *a obseda* şi rezultatul ei; obsesie. • pl. *-ări.* /v. ***obseda.***

obsedát, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care este preocupată, urmărită, chinuită neîncetat de o idee, de un sentiment, de o manie etc. *Cînd îl vede la masă, cu gîndul aiurea, obsedat, se gîndeşte să-i fie de folos altfel* (CA. PETR.). • pl. *-ţi, -te.* /v. ***obseda.***

observá *vb. I. tr.* **1** A remarca, a băga de seamă. *Aţi observat la moşi că de pe la zece dimineaţa toată lumea e mai mult ori mai puţin beată?* (CAR.). **2** A face o constatare, o remarcă. *Simţind în glasul învăţătorului un fel de ameninţare ascunsă, Titu Herdelea observă împăciuitor* (REBR.). **3** A atrage cuiva atenţia; ext. a dojeni, a reproşa. *Fie-mi iertare, maiestatea voastră, a vă observa că aceşti oameni s-au purtat vitejeşte şi că nu merită aşa asprime* (ALECS.). **4** (*compl. indică obiecte, procese etc.*) A cerceta, a examina, a studia cu atenţie, cu scopul de a determina însuşirile caracteristice; a supraveghea acţiunile cuiva; a controla. *Cînd se întoarce cu spatele, poate observa toată strada prin oglinda de la uşă* (CE. PETR.). **5** (*milit.*) A urmări (cu ochiul liber sau cu aparate optice) inamicul şi obiectivele lui, cu scopul de a obţine anumite date. **6** A spiona, a iscodi, a pîndi. *Ea se ivi în fereastră. El se retrase după perdea, ca s-o observe* (EMIN.). **7** (*înv.*) A respecta legile, obiceiurile etc. *Observează rînduiala şi legi bune ce ş-a dat* (ASACHI). • prez.ind. *obsérv.* /<lat. ***observare***, fr. ***observer.***

observábil, -ă *adj.* Care poate fi observat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***observable***, lat. ***observābilis, -e.***

observánţă *s.f.* **1** Observare, respectare a legilor, a normelor religioase. **2** (*med.*) Respectarea de către bolnav a tratamentelor prescrise. • /<fr., engl. ***observance.***

observáre *s.f.* Acţiunea de *a observa* şi rezultatul ei. **1** Observaţie. *Beizade îi tălmăci numaidecît observările filozofice ale ştărarului* (SADOV.). **2** Obiecţie. *Băgă de seamă numaidecît că soru-sa îi ia în nume de rău observarea asta* (AGÂR.). **3** (*milit.*) Cercetare, urmărire (cu ochiul liber sau cu ajutorul aparatelor optice) a inamicului şi a obiectivelor lui, în scopul obţinerii unor informaţii. <> *Cîmp de observare* v. cîmp. **4** (*statist.*) Prima fază a cercetării, care constă în înregistrarea informaţiilor cu privire la caracteristicile unităţilor unei colectivităţi statistice. • pl. *-ări.* /v. ***observa.***

observarisí *vb. IV. tr.* (*înv.*) A observa. • pl. *-esc.* /***observa*** + *-arisi.*

observát, -ă *adj.* Care este apreciat, preţuit, remarcat. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***observat.***

observatív, -ă *adj.* De observare. • pl. *-i, -e.* /<it. ***osservativo.***

observatór[1] *s.n.* **1** (şi *observator astronomic*) Clădire, construcţie special amenajată pentru observarea şi studierea fenomenelor astronomice, meteorologice, atmosferice etc. ◆ Instituţia care se află în această

clădire. **2** (*milit.*) Loc, amplasament (special amenajat) de unde se pot observa cele ce se află sau se întîmplă pe o mare distanță în jur și care poate adăposti oamenii și instrumentele necesare observației. *Apostol Bologa, de veghe în observatorul său din șanțurile infanteriei, îl aștepta însă mereu cu atenția încordată* (REBR.). • pl. *-oare*. și (*înv.*) *observatóriu s.n.* /<fr. ***observatoire***, germ. ***Observatorium***.

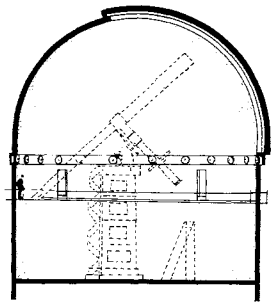

observator astronomic
(desen-schemă)

observatór², **-oáre** *adj., s.m., s.f.* **I** *adj.* **1** Care observă, scrutează. *Ciocoiul... aruncă o privire severă și observatoare asupra țăranilor* (FIL.). ◆ Care are spirit de observație, care este pătrunzător, perspicace. **2** Prin care se atrage cuiva atenția asupra unor abuzuri, greșeli etc. săvîrșite. *Notă observatoare.* **II** *s.m., s.f.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care observă, cercetează sau studiază ceva. *Eminescu, reluîndu-și nobilele sale îndeletniciri de observator folcloristic, își scoase carnețelul și notă* (CĂL.). ◆ Persoană cu spirit de observație. *Nemilosul observator Caragiale* (MAIOR.). **2** *s.m., s.f.* Persoană care asistă la un eveniment fără a participa. *Observatori la alegerile locale.* **3** *s.m.* Reprezentant al unui stat sau al unei organizații internaționale care participă la conferințe, ședințe, sesiuni, negocieri etc. în lume, fără a avea drept de vot și de semnătură a documentelor întocmite, dar uneori cu dreptul de a participa la discuții. **4** *s.m.* Militar care execută o misiune de observare asupra inamicului. *Trompeții sunară către seară retragerea observatorilor de pe cîmp* (SANDU-A.). • pl. *-ori, -oare*. /<fr. ***observateur***, lat. ***observator, -oris***.

observatóriu *s.n.* v. observator¹.

observáție *s.f.* **1** Procedeu al cunoașterii științifice, metodă științifică ce constă în examinarea, studierea metodică și intenționată a unui obiect, a unui proces etc., pentru a-i determina însușirile caracteristice; observare, cercetare, examinare. *Orice creațiune presupune o îndelungată observație, o observație fără voie, de toate zilele* (IBR.). ◆ Concr. Rezultatul unei cercetări; studiu. *Și-a adunat observațiile într-un volum.* **2** Constatare, remarcă; reflecție. *Eu n-am păreri ca toată lumea și pornesc de la observații personale* (SADOV.). **3** Obiecție, critică; ext. reproș, mustrare. *Domnilor, nu primesc acasă la mine astfel de observații, pe care... le consider niște insulte* (CAR.). **4** Supraveghere, control, urmărire. ◆ Spec. (*în legătură cu vb. „a pune", „a ține", „a sta", „a fi" etc.*) Supraveghere medicală a unui bolnav. ◇ *Foaie de observație* = formular în care se înregistrează istoricul și descrierea bolii, rezultatele examenului clinic și ale analizelor de laborator, evoluția bolii și tratamentul urmat de bolnav în timpul spitalizării acestuia. **5** (*psih.*) *Metoda observației* = metodă în care faptele de comportament sînt luate ca indicatori ai unor stări și desfășurări subiective. **6** (*înv.*) Iscodire, pîndă. *Armiia noastră stă în observație* (PER.). • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și *observațiúne s.f.* /<lat. ***observatio, -onis***, fr. ***observation***, germ. ***Observation***.

observațional, **-á** *adj.* Care are caracter de observație. • sil. *-ți-o-*. pl. *-i, -e*. /<engl. ***observational***.

observațiúne *s.f.* v. observație.

obsésie *s.f.* **1** Imagine, idee care urmărește pe cineva neîncetat; preocupare chinuitoare. *Se împletesc gîndurile, obsesiile și amintirile* (BOGZA). **2** (*med.*) Tulburare psihică ce se manifestă prin prezența unor idei, amintiri care se impun împotriva voinței subiectului, prin tendința exagerată de a face doar un anumit lucru, prin manii, prin frică etc. *În tăcerea asta, conștiințele lor se simțeau spionate și sufereau ca de o obsesiune* (VLAH.). • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și (*înv.*) *obsesiúne s.f.* /<fr. ***obsession***; cf. lat. *obsessĭo, -onis* „blocare", „asediu".

obsesionál, **-á** *adj.* (*despre stări morbide*) Care se caracterizează printr-o idee fixă, printr-o obsesie; obsesiv. • sil. *-si-o-*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***obsessionnel***.

obsesiúne *s.f.* v. obsesie.

obsesív, **-á** *adj.* Care aparține obsesiei, care se referă la obsesie; obsesional. *Asta îi crea astfel de preocupări și griji obsesive* (PRED.). ◆ (*adv.*) Ca o obsesie; obsedant. *Farmecul lui Cehov te învăluie obsesiv* (PER.). • pl. *-i, -e*. /<fr. ***obsessif***, it. ***ossessivo***.

obsidián *s.n.* (*geol.*) Rocă vulcanică sticloasă, de culoare neagră, roșie sau brună-cenușie, formată prin răcirea rapidă a lavei, care a fost folosită în epoca de piatră pentru confecționarea armelor și a uneltelor, iar în unele culturi primitive și din antichitate pentru incrustarea în ochii unor statui. • sil. *-di-an*. pl. *-e*. /<lat. ***obsidiana [lapis]***, fr. ***obsidienne***; cf. nm. pr. *Obsius*, om de știință roman, care a descoperit (după Pliniu cel Bătrîn) această rocă în Etiopia.

obsidionál, **-á** *adj.* **1** (*med.; despre boli infecțioase*) Care survine în cursul războiului de tranșee. **2** (*înv.*) Care ține de asediul unui oraș, care se referă la asediul unui oraș. • sil. *-di-o-*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***obsidional***, lat. ***obsidiōnalis, -e*** <*obsĭdĭo, -onis* „asediu".

obsidiúne *s.f.* (*latin. înv.*) Asediu. *Spărgînd prin trupele de obsidiune, intra în cetate cu 800 de oameni* (BARIȚ). • pl. *-i*. /<lat. ***obsĭdĭo, -onis***.

obsígă *s.f.* (*bot.*) Numele mai multor specii de plante erbacee, din familia gramineelor, asemănătoare cu ovăzul, cultivate pentru nutreț (*Bromus* și *Brachypodium*); plantă care face parte din fiecare dintre aceste specii. • și (*pop.*) *orsígă s.f.* /<bg. ***óбсuza***, srb. ***ovsika***; cf. *ovăsică*.

obsolesecénță *s.f.* (*econ.*) Declasare tehnologică a unui material industrial prin apariția altuia, mai modern; uzură morală. ◇ *Obsolesecență profesională* = proces de învechire a componentelor unei profesiuni ca urmare a asimilării progresului tehnico-științific. • /<engl., fr. ***obsolescence***.

obsolét, **-ă** *adj.* (*latin. înv.*) Care este învechit, vechi. *S-a casat acea măsură obsoletă* (BARIȚ). • pl. *-ți, -te*. /<lat. ***obsŏlētus, -a, -um***.

obstácol *s.n.* **1** Piedică, stavilă care închide drumul, care oprește vederea, trecerea etc. *Un obstacol, un copac căzut pe șosea îl împiedica să-și continue drumul.* **2** Fig. Ceea ce împiedică săvîrșirea unei acțiuni; greutate, dificultate, piedică; opoziție. *Își luase hotărîrea de a ajunge un om mare și nici un obstacol nu putea să-l abată de la această idee fixă* (FIL.). **3** (*sport; la pl.*) Piedică naturală sau amenajată special, care mărește dificultatea parcurgerii unui traseu, folosită în atletism, hipism, ciclocros, motocros etc. *Cursă cu obstacole.* • pl. *-e*. și *obstácul s.n.* /<fr. ***obstacle***, it. ***ostacolo***, lat. ***obstacŭlum, -i*** <*obstare* „a se ține în față".

obstácul *s.n.* v. obstacol.

obstaculá *vb. I. tr.* A împiedica, a îngreuna, a bara. • /***obstacul*** + *-a*, după it. *ostacolare*.

obstaculár, **-ă** *adj.* Care are caracter de obstacol. • pl. *-i, -e*. /***obstacul*** + *-ar*.

obstétric, **-ă** *s.f., adj.* (*med.*) **1** *s.f.* Ramură a medicinei care se ocupă cu activitatea medicală specializată legată de sarcină, de asistența în timpul nașterii și în perioada de lăuzie. **2** *adj.* Care aparține obstetricii, care se referă la obstetrică; obstetrical. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***obstétrique***; cf. lat. *obstĕtrix, -icis* „moașă".

obstetricál, **-ă** *adj.* (*med.*) Obstetric. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***obstétrical***.

obstetrician, **-ă** *s.m., s.f.* (*med.*) Medic specialist în obstetrică; mamoș. • sil. *-ci-an*. pl. *-ieni, -iene*. /<fr. ***obstétricien***.

obstiná *vb. I. refl.* A se încăpățîna, a se îndîrji. *Tu te obstinezi a rămîne singur, izolat într-o tabără părăsită* (GHICA). • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***obstiner***.

obstinăre *s.f.* Acțiunea de *a se obstina* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***obstina***.

obstinát, **-ă** *adj.* (*despre oameni sau despre manifestări ale lor*) Care este încăpățînat, îndîrjit, îndărătnic. *Simion nu zise nimic, obstinat din fire, nici nu protestă* (CĂL.). ◇ (*adv.*) *Cu pasiunea lui pentru munca manuală, se consacră tot mai obstinat unei adevărate industrii* (CĂL.). • pl. *-ți, -te*. /v. ***obstina***; cf. fr. *obstiné*.

obstinăție *s.f.* Încăpățînare, îndărătnicie, tenacitate. *Niciodată Stănică nu se supărase cu atîta obstinație* (CĂL.). • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și (*înv.*) *obstinațiúne s.f.* /<lat. ***obstĭnatĭo, -onis***, fr. ***obstination***.

obstinațiúne *s.f.* v. obstinație.

obstruá *vb. I. tr.* (*med.; compl. indică canale, vase de sînge etc.*) A obtura. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***obstruer***, lat. ***obstruĕre*** „a construi în față".

obstruánt, **-ă** *adj.* (*med.*) Care obstruează; obstructiv, obstructor. • pl. *-ți, -te*. /***obstrua*** + *-ant*.

obstruáre *s.f.* (*med.*) Acțiunea de *a obstrua* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***obstrua***.

obstruát, **-ă** *adj.* (*med.; despre canale, vase de sînge*) Care este astupat; prin care nu poate circula sîngele (în mod normal); obliterat. • pl. *-ți, -te*. /v. ***obstrua***.

obstructív, **-ă** *adj.* (*med.*) Care produce sau poate produce o obstrucție; care oprește circulația normală în organism; obstrucțional. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***obstructif***.

obstructór, **-oáre** *adj.* (*med.*) Care obstruează; obstruant. • pl. *-ori, -oare*. /<fr. ***obstructeur***.

obstrúcție *s.f.* **1** (*med.*) Astupare a lumenului unui organ tubular (trahee, bronhie, intestin, ureter etc.), a unui vas de sînge etc., din cauza unui obstacol situat în interiorul organului sau a unei compresiuni exercitate din afară, care împiedică circulația materiilor solide sau lichide; ocluzie, obliterare; opilație. ◇ *Obstrucție intestinală* = ocluzie intestinală. **2** Fig. Piedică, opoziție. *A întîlnit în cale tot felul de obstrucții.* **3** (*polit.*) Tactică folosită în parlament de o grupare minoritară cu scopul de a întîrzia, prin prelungirea artificială a discuțiilor, desfășurarea unei dezbateri, adoptarea unei hotărîri sau a unei legi (cu ajutorul tuturor mijloacelor îngăduite de procedurile în vigoare). ◆ Ext. Manevră, uneltire pentru a zădărnici o acțiune; opoziție înverșunată. **4** (*sport; la fotbal, handbal etc.*) Manevră neregulamentară prin care un apărător încearcă să împiedice atacantul advers să ajungă mingea, fără ca el însuși să încerce s-o joace. ◆ (*la box*) Acțiune neregulamentară prin care un boxer încearcă să-și împiedice adversarul să lovească. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și *obstrucțiúne s.f.* /<fr. ***obstruction***, lat. ***obstructĭo, -onis***.

obstrucționá *vb. I.* **1** *refl.* (*med.; despre lumenul organelor tubulare*) A suferi o obstrucție. **2** *intr.* (*polit.*) A face obstrucție la adoptarea unei hotărîri sau a unei legi. ◆ Ext. A împiedica desfășurarea unei acțiuni, a unei activități etc. **3** *tr.* (*sport; la fotbal, handbal etc.*) A împiedica, prin mijloace neregulamentare, un atacant advers să ajungă la minge. • sil. *-ți-o-*. prez.ind. *-ez*. /***obstrucție*** + *-ona*.

obstrucționál, **-ă** *adj.* Obstructiv. • sil. *-ți-o-*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***obstructionnel***.

obstrucționáre *s.f.* Acțiunea de *a obstrucționa* și rezultatul ei. • sil. *-ți-o-*. pl. *-ări*. /v. ***obstrucționa***.

obstrucționísm *s.n.* (*polit.*) Atitudine, tactică a celor care folosesc sistematic obstrucția politică • sil. *-ți-o-*. /<fr. ***obstructionnisme***.

obstrucționíst, **-ă** *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care practică obstrucționismul. *A găzduit la un om de ispravă desigur..., dar oricum, un opozant obstrucționist* (CE. PETR.). **2** *adj.* Care aparține obstrucționismului sau obstrucționiștilor, care se referă la obstrucționism sau la obstrucționiști. • sil. *-ți-o-*. pl. *-iști, -iste*. /<fr. ***obstructionniste***.

obstrucțiúne *s.f.* v. obstrucție.

obșit *s.n.* (*milit.; înv., reg.*) Eliberare din armată, lăsare la vatră. ◆ Ext. Documentul prin care soldatul este lăsat la vatră. • pl. *-uri*. /<germ. ***Abschied***, magh. ***obsit***.

obșitár *s.m.* (*milit.; înv., reg.*) Soldat eliberat din armată, lăsat la vatră. • pl. *-i*. /***obșit*** + *-ar*.

obște *s.f.* **1** (*înv., pop.*) Colectivitate, comunitate de oameni, populație, popor; (*înv.*) obștime. *Căpitanul dete comanda plecării... și, urmată de obștea satului, compania plecă* (CAR.). ◇ *De obște* = *a*) loc.adj. care privește sau interesează pe toți, care aparține tuturor; comun, general; obștesc; public. *Veneau... cu multă îndoială față de judecățile vremelnice și cu o nedeslușită credință în judecata fără greș, cea din veci și de obște* (SADOV.). Δ *Spital de obște* v. spital; *b*) loc.adj. care ține de popor, în felul poporului; popular. *O au întorsu spre cea de moșie și de obște limba noastră românească* (DOC.); *c*) loc.adv. împreună, fără excepție, deopotrivă. *Am pus o parte la cămară ca s-o împărțim de obște* (STĂN.); *d*) loc.adv. în mod obișnuit, de obicei, îndeobște. *Nu au venit cum vin, de obște, hoții cu ceata*

(ARGH.); *e*) loc.adv. pretutindeni, peste tot. *Cantemir era de obștie stimat în Londra nu numai de orășeni, ci și de curte* (C. NEGR.). ◇ Expr. *A plăti* (sau *a da*) *datoria cea de obște* = a muri. *Fiind și om bătrîn, au plătit și el datoria ce de opștie, de-au murit* (NEC.). ◆ Ext. Masă mare de oameni; gloată, mulțime. **2** (*înv.*) Comunitate a călugărilor dintr-o mănăstire; ext. chinovie. *Rugă dar pe stareț să adune obștea în trapeză* (STĂN.). **3** (*înv.*) Obștească adunare; ext. adunare, consiliu. *Venim să ne închinăm noului domn ales de obște, lui Mihnea Vodă* (ODOB.). ◇ (*Mare*) *vornic al obștii* (sau *de obște*) v. vornic. **4** (*ist.*) *Obște sătească* (sau *țărănească*) = formă de organizare socială, specifică orînduirii feudale, bazată pe legături de sînge între oameni, pe proprietatea comună asupra mijloacelor de muncă, pe egalitatea deplină între membrii ei, pe munca în comun și pe repartiția egală a bunurilor. ◆ Asociație, întovărășire. *Dacă balta intră în arenda obștii, cu sculele și priceperea noastră n-am fi în pierdere* (DAVID.). **5** (și *obște teritorială* sau *vicinală*) Formă de organizare socială apărută la sfîrșitul comunei primitive, caracterizată prin înlocuirea legăturilor de rudenie cu legături de vecinătate, prin munca în comun și prin îmbinarea proprietății private cu cea colectivă. • pl. *obști*. și *óbștie* *s.f.* /<slav. **обьшть**.

obștésc, -ească *adj.* **1** Care aparține colectivității; care aparține poporului; ext. comun, general, colectiv, public. *Unde s-a dus? Părerea obștească este că s-a luat după actori* (CĂL.). ◇ (*înv.*) *Obștească Adunare* = *a*) (*în Țările Rom.*) organ legislativ suprem; *b*) consiliu consultativ. *Făcînd o jalobă mare..., o trimise la obștească adunare* (C. NEGR.). *Adunare obștească* v. adunare. *Avut obștesc* v. avut. *Control obștesc* v. control. *Patrie obștească* v. patrie. ◇ Expr. *A-și da obștescul sfîrșit* = a muri. *Mircea își dase obștescul sfîrșit pe scaunul domniei* (ODOB.). ◆ (*înv.*) Unanim. *Hotărî, cu obștească învoire a senatului* (BĂLC.). **2** (*înv.*) Care privește colectivitatea călugărilor dintr-o mănăstire. *S-a orînduit biserica cinstitului Mergător Înainte, în care să se săvîrșească obșteștile privigheri* (DOC.). • pl. *-ești*. /***obște*** + *-esc*.

obștéște *adv.* (*înv.*) **1** Din punct de vedere obștesc; avînd în vedere interesul comun, colectiv. *A mînca fără a produce este, vorbind obștește, o surpare tiranică asupra dreptului altuia* (KOGĂL.). **2** În general; îndeobște. *Este o poezie obștește cunoscută* (PET.). **3** În comun, împreună. *Adeseori pierim obștește, Cînd fieștecare Strigînd cu gură mare, La interesul său în parte ațintește* (DON.). • /***obște*** + *-este*.

obștí *vb. IV.* (*înv.*) **1** *refl.* (*despre oameni*) A se uni cu alții (în păreri, în opinii etc.). *Înfricoșători să se zică... aceluia carile la acel sobor a se obști ar tăgădui* (CANT.). **2** *tr.* (*compl. indică vești, știri, anunțuri etc.*) A vesti, a înștiința, a anunța tuturor. *E neapărat nevoie să obștească altă hîrtie, care să dezică ce a spus ieri* (CA. PETR.). ◇ (*refl. pas.*) *Propunere de membri onorari să se facă mai întîi dinaintea unei comisiuni examinatoare care va decide dacă se pot obști în adunarea generală* (ODOB.). • prez.ind. *-esc*. /<sl. veche **съобштнтн**.

óbștie *s.f.* v. obște.

obștíme *s.f.* (*înv.*) **1** Obște. *Să pot arăta și a se cunoaște la toata obștimea și printr-alte mijloace de fapte bune* (DOC.). **2** Obște călugărească. *Frații ne-au spus lăudata viață a acestui călugăr, care deși privit de toată obștimea ca un cuvios, era cel mai smerit între toți* (I. NEGR.). • /***obște*** + *-ime*.

obștíre *s.f.* (*înv.*) Acțiunea de *a* (*se*) *obști* și rezultatul ei. **1** Unire, legătură. *Ca mai pre lesne să fie obștirea țărîlor una cu alta, au zidit pod peste Dunăre* (CANT.). **2** Asociație, întovărășire. *Tovărășia este un feliu de obștire* (CARAG.). **3** Înștiințare, anunțare. *Iar se porni vuietul mulțimii. - Să obștească, să obștească... Să auzim obștirea* (CA. PETR.). • pl. *-i*. /v. ***obști***.

obtenebrá *vb. I. tr.* A întuneca, a eclipsa. *La Stănică, lăcomia și versatilitatea nu obtenebrau observația morală* (CĂL.). • prez.ind. *-ez*. /<lat. ***obtenebrare***.

obtenţiúne *s.f.* Obținere. • /<fr. ***obtention***, lat. ***obtentĭo, -onis***.

obturá *vb. I. tr.* (*compl. indică orificii, deschizături, tuburi, vase, artere sangvine etc.*) A astupa (temporar), a înfunda, a închide. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***obturer***; cf. lat. *obturare* „a închide, a bara".

obturánt, -ă *adj.* Care obturează. • pl. *-ți, -te*. /***obtura*** + *-ant*, după fr. *obturant*.

obturáre *s.f.* Acțiunea de *a obtura* și rezultatul ei; astupare, închidere, obturație. • pl. *-ări*. /v. ***obtura***.

obturát, -ă *adj.* (*despre deschizături, tuburi etc.*, ext., *despre vase sangvine*) Care este astupat (temporar); înfundat. • pl. *-ți, -te*. /v. ***obtura***.

obturatór, -oáre *adj., s.n.* **1** *adj.* Care obturează. ◆ (*med.; despre structuri anatomice naturale sau artificiale*) Care închide temporar sau definitiv o fantă, o deshidere. ◇ (*anat.*) *Mușchi obturator* = mușchi al bazinului, rotator lateral al coapsei. *Ac obturator.* v. ac. **2** *s.n.* (*tehn.*) Dispozitiv cu ajutorul căruia se obturează ceva, utilizat pentru a reduce sau pentru a opri trecerea unui flux luminos, a unui flux de material fluid sau pulverulent printr-un orificiu, printr-o deschidere etc. ◇ (*fotogr.*) *Obturator fotografic* = dispozitiv montat pe un aparat fotografic, care oprește sau permite căderea luminii pe placa sau pe filmul fotografic. • pl. *-ori, -oare*. /<fr. ***obturateur***.

obturáție *s.f.* **1** Obturare. ◆ (*med.*) Închidere, cu ajutorul unui aparat sau dispozitiv a unei deschideri congenitale sau accidentale, îndeosebi la nivelul bolții palatine, astupare a unui orificiu sau a unei cavități. ◇ *Obturație dentară* = închidere ermetică a unei cavități dentare, pregătite în prealabil cu un material solid, care substituie, datorită durității sale, porțiunea absentă din dinte. ◆ Ocluzia intestinului printr-un corp străin înghițit sau introdus prin rect. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și ***obturațiúne*** *s.f.* /<fr. ***obturation***, lat. ***obtūratĭo, -onis***.

obturațiúne *s.f.* v. obturație.

obtúz, -ă *adj.* **1** (*geom.*) *Unghi obtuz* = unghi mai mare de 90°. **2** Fig. (*despre mintea, spiritul oamenilor*, ext., *despre oameni sau despre manifestări ale lor*) Care pricepe greu; care trădează mărginire, lipsă de înțelegere sau de pătrundere; redus, mărginit, limitat; prost. *Era un spirit obtuz.* ◇ Analog. *Nu-l lega nimic de acest oraș obtuz, de oamenii mărginiți... care-i populau străzile* (POPOV.). **3** (*bot.*) Care este teșit, bont, terminat cu un vîrf rotunjit sau în unghi obtuz. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***obtus***; cf. lat. *obtūsus, -a, -um* „atenuat, slăbit".

obtuzíe *s.f.* (*med.*) Bradipsihie caracterizată prin scăderea proceselor de gîndire, parafazii și lentoare în înțelegerea întrebărilor și în formularea răspunsurilor; (*ext.*) obtuzitate. • g.-d. *-iei*. și (*înv.*) *obtuziúne* *s.f.* /<fr. ***obtusion***.

obtuzitáte *s.f.* Însușirea celui obtuz; lipsă de înțelegere sau de pătrundere; îngustime de vederi; mărginire spirituală; prostie, opacitate, obtuziune. *Eram... bine pregătit ca să rabd și să mă resignez mai ales în fața vulgarității și a obtuzității colegilor mei* (GAL.). • pl. *-ăți*. /***obtuz*** + *-itate*, după it. *ottusità*.

obtuziúne[1] *s.f.* Obtuzitate. • sil. *-zi-u-*. pl. *-i*. /<fr. ***obtusion***.

obtuziúne[2] *s.f.* v. obtuzie.

obtuzúnghi *adj.* (*geom.*) *Triunghi obtuzunghi* = triunghi care are un unghi obtuz. • pl. *-uri*. /***obtuz*** + ***unghi***, după fr. *obtusangle*.

obțíne *vb. III. tr.* **1** A dobîndi, a primi, a căpăta (ceva). *A obținut viza pentru a pleca în Franța.* **2** A reuși să ajungă la...; a realiza. *Aștept o mulțumire pentru rezultatele binefăcătoare ce sînt sigur le veți obținea* (CAR.). ◇ (*refl. pas.*) *Dacă s-ar aduna... observațiile de detaliu, vii, pline de prescheță... s-ar obține un material proaspăt literar* (IBR.). • prez.ind. *obțín*. și (*pop.*) *obțineá vb. II.* /<lat. ***obtinēre***, fr. ***obtenir***, după *ținе*.

obțineá *vb. II.* v. obține.

obțínere *s.f.* Acțiunea de *a obține* și rezultatul ei; dobîndire, primire; repurtare. *Obținerea unor rezultate bune.* • pl. *-i*. /v. ***obține***.

obținút, -ă *adj.* Care a fost dobîndit, primit, căpătat. *Premiile obținute îi încîntă.* • pl. *-ți, -te*. /v. ***obține***.

obúz[1] *s.n.* (*milit.*) Proiectil de artilerie. *Au umblat... pînă ce-au dat în pîlnia unei gropi de obuz* (SADOV.). • pl. *-e*, (*înv.*) *-uri*. /<fr. ***obus***; cf. germ. *Haubitze* „obuzier".

obúz[2] *s.n.* (*înv.*) **1** Lagăr, tabără militară închisă, pentru apărare, într-un cerc de care. *Care cum ieșise din obuz, cum îl lua tătarii* (NEC.). **2** Corp de oaste, oștire. *Au sosit și Petru împăratul Moscului cu obuzul său la Prut* (N. COST.). • pl. *-uri*. /<pol. ***obóz***.

obuziér *s.n.* (*milit.*) Gură de foc de artilerie, asemănătoare cu tunul, dar cu țeava mai scurtă și care poate trage cu traiectorii foarte curbe, pentru a lovi obiective situate în spatele unor obstacole înalte. *Căpitan Popescu, indici locul unde se va săpa amplasamentul fiecărui obuzier* (POPOV.). • sil. *-zi-er*. pl. *-e*. /<fr. ***obusier***.

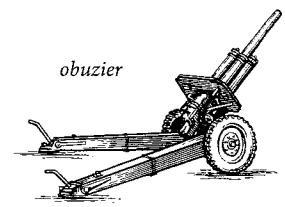
obuzier

obúznic *s.m.* (*în vechea organizare milit.*) Comandant de tabără. • pl. *-ci*. /<pol. ***oboznik***.

obvení *vb. IV. intr.* (*latin.*) A interveni, a surveni, a se întîmpla. *În ținutul acesta obvin mai puține fapte crude* (PER.). • prez.ind. pers. 3 *obvíne*. /<lat. ***obvenīre***.

obvérs, -ă *adj., s.f.* (*log.*) **1** *adj.* Care se referă la o obversiune. **2** *s.f.* Propoziție derivată prin obversiune dintr-o propoziție dată și avînd înțeles echivalent cu aceasta. • pl. *-și, -se*. /<fr. ***obverse***.

obversiúne *s.f.* (*log.*) Operație logică prin care, dintr-o judecată, prin schimbarea calității și prin înlocuirea predicatului cu contradictoriul său, se obține o nouă judecată echivalentă cu prima. • sil. *-si-u-*. pl. *-i*. /<fr. ***obversion***; cf. lat. *obvertĕre* „a întoarce".

obviós, -oásă *adj.* Care este evident. • pl. *-oși, -oase*. /<engl. ***obvious***.

obzéci *num.card.* v. optzeci.

ocá *s.f.* Veche unitate de măsură pentru greutate (egală cu 1, 271 kg în Țara Românească și cu 1, 291 kg în Moldova) sau pentru capacitate (egală cu 1, 288 l în Țara Românească și cu 1, 520 l în Moldova). *Carnea ei putea să tragă 40 ocă* (DRĂGHICI). ◇ Expr. *De* (sau *pe*) *cînd se potcovea puricele* (*la un picior cu nouăzeci și nouă de oca de fier*) v. potcovi. ◆ Ext. Cantitate de marfă, de obiecte etc. egală cu această unitate de măsură. *Du-te acum degrabă... și-mi cumpără o oca de zaharicale pe deseară* (ALECS.). ◆ Ext. Vas cu care se măsoară această cantitate. *Am văzut circiumari amestecînd vinul cu apă și vînzînd cu ocale cu două funduri* (FIL.). ◇ *Oca mică* = măsură falsă, mai mică decît cea legală. *Pe măcelari și pe brutari, cînd îi prindea cu ocaua mică, îi țintuia d-o ureche în mijlocul tîrgului* (GHICA). ◇ Expr. *A prinde* (pe cineva) *cu ocaua* (*mică*) = a prinde (pe cineva) cu o minciună, cu o faptă necinstită. *Cîți s-au prins cu mîna în sac, cu ocaua mică, toți au pupat duba* (ISP.). *A umbla cu ocaua mică* = a umbla cu înșelăciuni; a înșela. *Primul ministru umblă cu ocaua mică. Îi duce pe beligeranți cu vorba* (PAS). *Mai mare daraua decît ocaua* sau *a nu face daraua cît ocaua* v. dara. • pl. *-ale*. și (*înv., reg.*) *ócă s.f.* /<tc. ***okka***.

ocabazlíc *s.n.* v. cabazlîc.

ocaiánic, -ă *adj.* (*înv.*) Care este nefericit, vrednic de plîns; păcătos. *Nu este nimenea... să fi făcut păcate cîte am făcut eu ocaianicul și spurcatul* (NEAGOE). ◇ (*subst.*) *Împrumutează, ocaianice și iubitoare de argint, celuia ce-ț dă* (DOC.). • pl. *-ci, -ce*. /<slav. **окаянкъ**.

ocáră *s.f.* (*pop.*) **1** Vorbă sau faptă mustrătoare, care rușinează, supără, jignește pe cineva; ocărîre, umilire; defăimare, jignire, insultă. *Cocoana s-a pornit atunci cu ocări pe slugi* (CAR.). ◇ Loc.adj. *De ocară* = compromițător, jignitor, rușinos. *De-a fost faptă de ocară, Să mă ierți, că-i vina ta* (MINUL.). ◇ Loc.adv. (*înv.*) *Cu ocară* = în chip batjocoritor, insultător. *Iară ei cu ocară grăiră: Ispitește și vezi să nu știi scriptura!* (COR.). ◇ Loc.vb. *A ridica ocară* v. ridica. **2** Situație rușinoasă, dezonorantă în care se află cineva, rușine, dezonoare. *Vrednicia ta, Făt-Frumos, te-a scăpat și de ocară și de moarte* (ISP.). ◇ Expr. *A ajunge* sau *a* (*se*) *face, a fi, a* (*se*) *lăsa, a rămîne* (*de rîs și*) *de ocară* = a ajunge (sau a se face, a fi etc.) demn de dispreț, de batjocură; a (se) compromite. *Lipoveanul înapoiase bădiei bastonul de abanos... făcîndu-mă astfel de ocară* (BRĂ.). *A da de ocară cu...* = a (se) face de rîs cu... *Fără prietenia și ocrotirea lui Mușat, Constantin ar fi dat de ocară cu milităria* (GAL.). • pl. *-ări*. /de la ***ocări***, prin derivare regresivă.

ocarínă *s.f.* (*muz.*) Instrument muzical popular de suflat, de dimensiuni mici, confecționat din argilă arsă sau din metal, în formă ovală și cu mai multe găuri, care emite sunete asemănătoare cu cele ale fluierului. *Madala făcu un semn cu mîna... cucului cu glas de ocarină* (CE. PETR.). • pl. *-e.* /<it. ***ocarina***, fr. ***ocarina***.

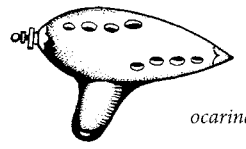

ocarină

ocárnic, -ă *adj., s.m., s.f.* (*înv.*) **1** *adj.* Care este vrednic de ocară; rușinos. *Ocarnică faptă, pentru pricină mică* (N. COST.). **2** *s.m., s.f.* Defăimător, birfitor. *Să să ferească de amăgitura ocarnicilor ce să chiamă epicurei* (N. T. 1648). • pl. *-ci, -ce.* /***ocară*** + *-nic.*

ocásie *s.f.* v. ocazie.

ocáz *s.n.* v. ucaz.

ocăzie *s.f.* **1** Situație, moment favorabil (ivit întîmplător) care provoacă, permite sau ușurează săvîrșirea unei acțiuni; prilej, împrejurare. *O să ai ocazie să le vezi pe toate astea* (D. ZAMF.). ◇ *De ocazie* = *a*) loc. adj. potrivit numai pentru o anumită împrejurare; deosebit, de circumstanță. *El nu voia să puie în romanul lui țărani de ocazie și de teatru* (VLAH.); *b*) loc.adj., adv. (ivit) întîmplător; cumpărat sau vîndut din întîmplare (și de obicei avantajos). *Omul e bine să cumpere cînd găsește, de ocazie!* (CĂL.). ◇ Loc. vb. *A da ocazie la* (sau, *înv., de*)... = a da loc, a ocaziona, a prilejui. *Aceste primblări... da ocasie de mulie bănuiele oamenilor rei* (C. NEGR.). *A da ocazie* v. da. ◇ Expr. *Cu altă ocazie* = cu alt prilej, altă dată. *A avea ocazia* v. avea. **2** Împrejurare oarecare. *L-am văzut în atîtea ocazii cum reacționează.* **3** Eveniment deosebit; festivitate. *Cîntat-am, la ocazii, așa precum se cîntă?* (MACED.). **4** Cauză, motiv. *Ocazie de scandal.* **5** Concr. (*fam.*) Mijloc de locomoție, vehicul ivit, găsit la întîmplare. • scris și *ocasie.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *ocaziúne* *s.f.* /<fr. ***occasion***, germ. ***Okasion***, lat. ***occasio, -onis*** <*cadĕre* „a cădea".

ocazionă *vb. I. tr.* A prilejui, a da ocazia; a cauza, a pricinui, a provoca. *Mă îngrijesc de mine pentru ca să nu-ți ocazionez nici un necaz și nici o supărare* (ALECS.). • sil. *-zi-o-.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***occasionner***.

ocazionál, -ă *adj.* **1** Care are loc cu ocazia unui anumit eveniment, într-o anumită împrejurare. *Festivitățile ocazionale îmi displac.* ◇ (*lit.*) Poezie *ocazională* = *a*) orice poezie care exprimă eul liric pornind de la situații reale; *b*) restr. (*adesea peior.*) poezie care se scrie pentru un anume eveniment, strict delimitat și mărturisit ca atare. **2** Care se produce din întîmplare; accidental. *Întîlnirile noastre au fost ocazionale.* ◆ (*adv.*) Din întîmplare, accidental. *L-a mai văzut ocazional.* **3** (*filos.*) *Cauze ocazionale* = cauze care, neacționînd direct asupra unui fapt, ocazionează totuși producerea faptului. **4** (*înv.*) Care ocazionează, care pricinuiește ceva. • sil. *-zi-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***occasionnel***.

ocazionalísm *s.n.* (*filos.*) Concepție din sec. 17, formulată de Malebranche, care încerca să rezolve, prin invocarea intervenției nemijlocite a divinității, problema interacțiunii dintre corp și suflet, concepute ca două substanțe independente de Descartes, modificările uneia dintre ele reprezentînd doar „cauza ocazională" a modificărilor celeilalte. • sil. *-zi-o-.* /<fr. ***occasionnalisme***.

ocazionalíst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al ocazionalismului. **2** *adj.* Care aparține ocazionalismului sau ocazionaliștilor, care se referă la ocazionalism sau la ocazionaliști. • sil. *-zi-o-.* pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***occasionnaliste***.

ocazionalitáte *s.f.* Caracter ocazional. • sil. *-zi-o-.* /***ocazional*** + *-itate.*

ocazionát, -ă *adj.* Care este prilejuit de ceva. • sil. *-zi-o-.* pl. *-ți, -te.* /v. ***ocaziona***.

ocaziúne *s.f.* v. ocazie.

ócă[1] *s.f.* **1** (*înv.*) Cauză, motiv, pricină. *Cînd amu era auzit oca venitului lui Iacov* (P. OR.). **2** (*reg.*) Vină. *Nu i-am putut găsi nici o ocă* (POP.). • /<magh. ***oka***.

ócă[2] *s.f.* v. oca.

ocăcăí *vb. IV. intr.* (*despre broaște*) A orăcăi. ◆ (*despre rațe*) A măcăi. *Atunci două rațe grase, pîntecoase trecură ocăind deasupra capului meu* (GAN.). • prez. ind. pers. 3 *ocăcăie.* și *ocăí vb. IV.* /***oacaca*** + *-ăi.*

ocăcăít *s.n.* Orăcăit. ◆ Măcăit. *Din cînd în cînd auzeam... cîte un mic ocăit înăbușit al vreunei rațe* (GAN.). • pl. *-uri.* și *ocăít s.n.* /v. ***ocăcăi***.

ocăí *vb. IV.* v. ocăcăi.

ocăít *s.n.* v. ocăcăit.

ocărí *vb. IV.* v. ocărî.

ocărî *vb. IV. tr.* **1** (*pop.*) A mustra, a certa, a dojeni. *Gazda a să înceapă... a ocări pre bietul țigan bucătar* (C. NEGR.). **2** (*înv., pop.*) A vorbi de rău, a defăima, a denigra. *Baba punea parte fetei sale și pîra la unchiaș pe fiica lui și o tot ocăra* (ISP.). **3** (*înv.*) A desconsidera, a disprețui, a batjocori. *Tu lume înșălătoare!... te urăsc și te ocărăsc* (DOC.). • prez.ind. *-ăsc.* și (*înv., pop.*) *ocărí vb. IV.* /<sl. veche ѡ҃ркоръ.

ocărîre *s.f.* Acțiunea de a *ocărî* și rezultatul ei. **1** Ocară, mustrare, dojană. **2** Dispreț, defăimare; insultă, batjocură. *Va fi și ocărîrea începătoare trufiei, iară trufia e cea sămînță rea a ocărîrei* (COR.). • pl. *-i.* /v. ***ocărî***.

ocărît, -ă *adj.* **1** (*înv., pop.*) Care este insultat, jignit; batjocorit. *Rămîi bătut, ocărît și cu banii dați* (POP.). **2** (*înv.*) Care este vrednic de dispreț; ticălos, nemernic. *Muri de moarte ocărîtă* (COR.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***ocărî***.

ocărîtór, -oáre *adj.* **1** (*înv., pop.*) Care jignește, care insultă, care ofensează. *Își făgăduiau... a se mîntui de o robire ocărîtoare* (BĂLC.). **2** (*înv.*) Care este clevetitor, certăreț. *Cînd să va întîmpla muiarea ce va lua să fie rea, ocărîtoare și bețivă* (DOC.). ◇ (*subst.*) *Peri rău ocărîtoriul și clevetnicul acela* (DOS.). • pl. *-ori, -oare.* /***ocărî*** + *-tor.*

occamísm *s.n.* (*filos.*) Doctrină a filosofului și teologului englez William Occam, care își îndrepta interesul spre problemele de logică, spre problema valorii cunoașterii și a însemnătății reale a conceptelor, spre științele naturii, susținînd separarea netă între rațiune și credință, între puterea laică și cea ecleziastică. • /<fr. ***occamisme***; cf. nm. pr. William *Occam*, filosof și teolog englez.

occamíst, -ă *s.m., s.f., adj.* (*filos.*) **1** *s.m., s.f.* Adept al occamismului. **2** *adj.* Care aparține occamismului sau occamiștilor, care se referă la occamism sau la occamiști. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***occamiste***.

occidént *s.n.* (*în opoz. cu „orient"*) **1** Unul dintre cele patru puncte cardinale, situat în partea unde apune soarele, opus estului (*V*); loc pe orizont unde apune soarele; apus, vest. ◆ Ext. Regiune situată în locul unde apune soarele. **2** Spațiul geografic situat la vest față de un punct de referință. ◆ (*cu val. de nm. pr.*) Lumea, popoarele din țările sau ținuturile situate în (sau spre) acest spațiu, îndeosebi V Europei (și SUA). • /<fr. ***occident***, lat. ***occidens, -ntis*** <*occidĕre* „a apune".

occidentál, -ă *adj., s.m., s.f.* **I 1** *adj.* (*în opoz. cu „oriental"*) Care aparține Occidentului sau părții apusene a unui continent, a unei țări, a unei regiuni, care se referă la Occident sau la partea apuseană a unui continent, a unei țări, a unei regiuni; apusean, vestic. **2** *adj.* Care este propriu, caracteristic Occidentului (mai ales Europei și SUA), culturii, tradițiilor etc. acestuia; care are caracteristicile vieții de acolo; din sau de la apus. *Brîncoveanu nu despreția... cultura occidentală* (IORGA). **II** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a unei țări din Occident sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popoarele din Occident. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***occidentalis, -e***, fr. ***occidental***.

occidentalísm *s.n.* Atitudine de admirație (exagerată) față de tot ce ține de occident. • /***occidental*** + *-ism.*

occidentalizá *vb. I. tr., refl.* A da sau a căpăta caracter occidental. *Se occidentalizează pînă și gusturile noastre.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***occidentaliser***.

occidentalizáre *s.f.* Acțiunea de a (*se*) *occidentaliza* și rezultatul ei. *Trebuie să înțelegi farmecul acestui București, așa cum se afla înainte de pospăiala lui de modernitate și de occidentalizare* (CE. PETR.). • /v. ***occidentaliza***.

occidentalizát, -ă *adj.* Care a căpătat caracter occidental. *Turcii jumătate occidentalizați beau cafele alături de membri ai corpului diplomatic* (CA. PETR.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***occidentaliza***.

occipitál, -ă *s.n., adj.* (*anat.*) **1** *s.n.* Os nepereche lat, care formează partea postero-inferioară a cutiei craniene. **2** *adj.* Care aparține occipitalului, care se referă la occipital. ◇ *Lob occipital* = lobul posterior al creierului, unde sînt localizați centrii vederii. *Orificiu occipital* = orificiu circular din osul occipital, prin care trec măduva spinării și nervii spinali. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***occipitalis, -e***, fr. ***occipital***.

occipút *s.n.* (*anat.*) Proeminență osoasă situată în partea postero-inferioară a craniului, care este legată de vertebrele gîtului. *Are brațele peste măsură lungi și picioarele prea scurte, fruntea îngustă și turtită, occiputul tare dezvoltat* (CAR.). • pl. *-uri.* /<fr. ***occiput***, lat. ***occĭput, occipitis***; cf. lat. *caput, capitis* „cap".

occitán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Occitaniei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii Occitaniei. **2** *adj.* Care aparține Occitaniei sau occitanilor, care se referă la Occitania sau la occitani; originar din Occitania. ◆ (*subst. f.*) Limba indo-europeană, din familia limbilor romanice, grupul galo-romanic, vorbită în S Franței, în Italia și în Spania; provensală, langue d'oc. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***occitan***; cf. nm. pr. *Occitania*, regiune în Languedoc, S Franței.

oceaiánie *s.f.* (*înv.*) Descurajare, deznădejde, disperare. *Sta în ușile casii lui... cugetînd cu multă scîrbă și cu oceaianie ce-au făcut* (DOC.). • sil. *-cea-ia-.* g.-d. *-iei.* /<slav. ѻ҃тъчаиание.

ocean[1]**-** Elem. de compunere „ocean, mare". • și *oceano-.* /<fr. ***océan(o)***-; cf. lat. *ōcĕanus, -i*, gr. *ὠκεανός* <nm. pr. *Ὠκεανός* „zeul apei care înconjoară Pămîntul", „Oceanul Atlantic".

oceán[2] *s.m.* (*înv.*) Moștenitor. *Împăratul să împreună în singele lor de să cheamă și ei de-aciia singe împărătesc și oceani împărăției aceiia* (VARL.). • pl. *-i.* /cf. *ocină*.

oceán[3] *s.n.* **1** (*hidrol.*) Vastă întindere de apă sărată, acumulată în marele scobituri ale scoarței terestre, care acoperă trei sferturi din suprafața globului terestru și care este delimitată de continente. *Colo-n palate de mărgean Te-oi duce veacuri multe, Și toată lumea-n ocean De tine o s-asculte* (EMIN.). ◇ *Oceanul planetar* (sau *mondial*) = totalitatea oceanelor și mărilor globului terestru, cu legătură între ele, care formează o singură masă lichidă enormă. **2** Fig. (*de obicei urmat de determ. introduse prin prep. „de"*) Întindere nemărginită; imensitate, noian. *Tot cimitirul era un ostrov înflorit, în oceanul cerului albastru* (GAL.). ◆ Mulțime nemărginită. *Ocean de neamuri* (BĂLC.). • pl. *-e.* /<lat. ***ōcĕanus, -i***, ngr. ***ωκεανός***, fr. ***ocean***, germ. ***Ozean***.

oceánic, -ă *adj.* **1** (*hidrol.*) Care aparține oceanului, care se referă la ocean; care trăiește în ocean. *Ape oceanice.* ◇ *Bazin oceanic* v. bazin. *Curent oceanic* v. curent. **2** Care este asemănător cu oceanul, ca de ocean. *Eu vreau o fetiță, nebună ca tine și cu ochi oceanici* (CĂL.). **3** Care este specific regiunilor de uscat aflate în apropierea oceanului. ◇ *Climă oceanică* = climă specifică regiunilor de uscat din zona temperată aflate sub influența directă a maselor de aer umed venite dinspre ocean, caracterizată prin umiditate atmosferică ridicată, prin abundența precipitațiilor, repartizate pe tot timpul anului, și printr-o slabă amplitudine termică anuală. **4** (*lingv.*) *Limba oceanică* (și *subst. f.*) = ramura de est a familiei de limbi austroneziene, care cuprinde limbile melaneziene, microneziene și polineziene; austroneziana de est. • pl. *-ci, -ce.* /<lat. ***ōcĕanĭcus, -a, -um***, fr. ***océanique***.

oceanicultúră *s.f.* Cultură a unor plante și animale marine, bogate în proteine; acvacultură, maricultură. • /***ocean***[1]*-* + *[mari]cultură.*

oceanídă *s.f.* (*în mit. greacă; mai ales la pl.*) Fiecare dintre nimfele apelor, fiice ale zeului Okeanos și ale zeiței Tethys, care vegheau mările (protejînd pe navigatori). • pl. *-e.* /<fr. ***océanide***.

oceánie *s.f.* v. ucenie.

oceanít *s.n.* (*geol.*) Varietate de bazalt în care ferocristalele de olivină ajung pînă la 50% din compoziția rocii. • /<fr. ***océanite***.

oceano- v. ocean[1]-.

oceanobiológ, -ă *s.m., s.f.* Oceanolog specialist în biologie. • sil. *-bi-o-.* pl. *-gi, -ge.* /***oceano-*** + ***biolog***.

oceanodróm, -ă *adj.* (*zool.; despre specii acvatice*) Care migrează în interiorul mediului marin. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***océanodrome***.

oceanofíte *s.f. pl.* Totalitatea organismelor planctonice din apa oceanelor. • /<fr. ***océanophytes***.

oceanográf, -ă *s.m., s.f.* Specialist în oceanografie; oceanolog. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***océanographe***.

oceanográfic, -ă *adj.* Care aparţine oceanografiei, care se referă la oceanografie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***océanographique.***

oceanografíe *s.f.* Ramură a hidrologiei care se ocupă cu studiul fenomenelor fizice şi chimice din oceane şi din mări, al reliefului şi al structurii fundului oceanelor şi al mărilor, al organismelor vii care trăiesc în oceane şi în mări, al influenţei mediului marin asupra florei şi faunei marine de la diferite adîncimi; oceanologie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***océanographie***; cf. gr. *ὠκεανός* „ocean", *γράφω* „a scrie".

oceanológ, -ă *s.m., s.f.* Oceanograf. <> *Oceanolog-biolog* = oceanolog specialist în biologie. • pl. *-gi, -ge.* /<germ. ***Ozeanolog.***

oceanológic, -ă *adj.* Care aparţine oceanologiei, care se referă la oceanologie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***océanologique***; cf. gr. *ὠκεανός* „ocean", *λόγος* „studiu".

oceanologíe *s.f.* Oceanografie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***océanologie.***

oceanonaút *s.m.* Navigator care explorează adîncul oceanelor. • pl. *-ţi.* /***ocean***[3] + *-naut*, după engl. *oceanaut*, fr. *océanaute.*

oceanoplanctón *s.n.* (*biol.*) Plancton oceanic. • /<fr. ***océanoplancton.***

oceí *vb. IV. refl.* (*înv.; urmat de determ. introduse prin prep. „de"*) A se descuraja, a-şi pierde speranţa, a deznădăjdui. *Nime să nu să oceiască, fraţîlor, de păcate, ce să răbdăm* (DOS.). • prez.ind. *-iesc.* /<slav. ОТЪЧАИТИ (Сѧ).

oceínţă *s.f.* (*înv.*) Deznădejde, disperare; oceaianie. *Să ne pocăim de păcatele noastre, să nu cădem în oceinţă* (VARL.). • /***ocei*** + ***-inţă.***

oceít, -ă *adj.* (*înv.*) Care este descurajat, deznădăjduit, disperat. *De toate era oceiţi şi nu le mai rămasă altă nemică* (DOS.). • pl. *-ţi, -te.* /v. ***ocei.***

océi *s.m.* **1** (*zool.*) Ochi[1] (1) simplu, format dintr-o retină rudimentară, o îngroşare cuticulară (şi cristalin), care se găseşte în număr variat la meduze, viermi, arahnide, miriapode, insecte şi la larvele acestora. **2** (*bot.*) Celulă mare din epiderma frunzei, adaptată pentru recepţionarea luminii. **3** (*zool.*) Pată rotundă pe aripile insectelor, pe penele păsărilor sau pe pelajul animalelor. **4** (*mineral.*) Masă globulară a unui mineral inclus în alt mineral. • pl. *-i.* /<fr. ***ocelle***, lat. ***ŏcellus, -i*** „ochi mic".

ocelát, -ă *adj.* **1** Care este prevăzut cu oceli. **2** Care are pete în formă de ochi. *Un fluture auriu, ocelat cu negru şi cu albastru* (PER.). • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***ocellé***; cf. lat *ocellatus, -a, -um* „care are ochi mici".

ocelót *s.m.* (*zool.*) Mamifer carnivor din familia felidelor, răspîndit în America de Sud, în America Centrală, în Mexic şi în SUA (Texas; Arizona şi Arkansas), care are blana gri cu puncte roşcate în cercuri negre, foarte apreciată (*Felix* sau *Leopardus pardalis*). ◆ Blana acestui animal. • pl. *-ţi.* /<fr. ***ocelot*** <cuv. aztec.

ocenáş *s.n.* v. ocinaş[2].

océnie *s.f.* v. ucenie.

ocheá *vb. I.* v. ochi[2].

ocheádă *s.f.* Privire semnificativă aruncată cuiva pe furiş; închidere intenţionată a ochilor (sau a unui ochi) pentru a atrage atenţia asupra celor spuse sau sugerate; semn făcut cu ochiul. *Se coborî în goană, aruncînd în treacăt o ocheadă* (TEOD.). <> Expr. *A arunca ocheade* v. arunca. • pl. *-e.* /de la ***ochi***[2], după fr. *oeillade.*

ocheán[1] *s.n.* Nume dat unor instrumente optice portative care măresc unghiul sub care se văd obiectele aflate la distanţă, permiţînd o mai bună distingere a detaliilor. *Ofiţerii ridicară ocheanele şi le îndreptară spre Radişevo* (SADOV.). • pl. *-e.* şi (*înv., pop.*) *ocheáně* *s.f.* /<it. ***occhiale***; cf. *ochi*[1], adaptat la cuvintele româneşti terminate în *-an.*

ocheán[2] *s.m.* v. ocheană[1].

ocheáná[1] *s.f.* (*iht.*) **1** Babuşcă (*Rutilus rutilus*). **2** Roşioară (*Scardinius erythrophthalmus*). • pl. *-ene.* şi (*reg.*) *ocheán* *s.m.* /***ochi***[1] + *-ean.*

ocheánă[2] *s.f.* v. ochean[1].

ochelár *s.n.* v. ochelari.

ochelári *s.m. pl.* **1** Dispozitiv optic, medical sau de protecţie, format dintr-o pereche de lentile transparente, fixate într-o ramă, care se pune la ochi pentru a corecta un defect de vedere (miopie, hipermetropie, astigmatism etc.), pentru a apăra ochii de radiaţii dăunătoare, de lumina prea puternică, de praf etc.; (*reg.*) ocheri. *Unul dintre noi, profesorul, îşi puse ochelarii şi-şi plecă nasul* (SADOV.). <> *Sticlă de ochelari* v. sticlă. *Şarpe cu ochelari* v. şarpe. **2** Ext. Dispozitiv format din două bucăţi de piele prinse de curelele laterale ale căpeţelei şi aşezate în dreptul ochilor cailor, pentru a-i împiedica să vadă lateral. <> Expr. *A avea ochelari de cal*, se spune despre o persoană mărginită, lipsită de orizont, care vede lucrurile printr-o prismă prea îngustă. **3** (*bot.*) Ochelariţă (*Biscutella laevigata*). • şi (*pop.*) *ochelár* *s.n.* /de la ***ochi***[1], după lat. *ŏcŭlaris, -e.*

ochelaríst, -ă *s.m., s.f.* (*fam.*) Persoană care poartă ochelari. *Un ochelarist s-a apropiat încet de afiş.* • pl. *-işti, -iste.* /***ochelari*** + *-ist.*

ochelăriţă *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee din familia cruciferelor, cu frunzele bazale dispuse în rozetă, cu florile galbene şi cu fructele în formă de ochelari (*Biscutella laevigata*). • pl. *-e.* /***ochelari*** + *-iţă.*

ochenát, -ă *adj.* (*reg.; despre persoane*) Care are ochii mari. *Se uită totuşi cu ochii mari, lacom, la ţărăncuţele acestea ochenate* (LUNG.). <> Expr. *Ochenat şi sprîncenat*, se spune despre un lucru bătător la ochi. • pl. *-ţi, -te.* /de la ***ochi***[1], după *sprîncenat.*

ochenîţă *s.f.* (*iht.; reg.*) Dim. al lui *ocheană*[1]. *Aici prinzi zece ori douăzeci de ochenîţe* (SADOV.). • pl. *-e.* /***ocheană*** + *-iţă.*

ochéri *s.m. pl.* (*reg.*) Ochelari. • /***ochi***[1] + *-ar.*

ocheşél, -eá *adj.* Dim. al lui *oacheş. Să facă săceri mici... Pentru fete tinerele Şi neveste ochişele* (ALECS.). • pl. *-ei, -ele.* şi *ochişél, -eá* *adj.* /***oacheş*** + *-el, -ea.*

ocheşícă *adj., s.f.* **1** *adj.* Ocheşea. *Dorul naibei tare strică Pe mîndruţa ocheşică* (POP.). <> (*subst.*) *D-ra Mimi, o ocheşică destul de frumoasă* (DELAVR.). **2** *s.f.* (*bot.; reg.*) Numele a două plante erbacee ornamentale: *a*) crăiţă (*Tagetes erecta*); *b*) surguci (*Delphinium Ajacis*). *Sămăna-voi ochişele, Că mă laşi cu mare jele* (POP.). • pl. *-ele, -ici.* şi *ochişícă* *adj.* /***ocheşel*** + *-ică.*

ochéte *s.n.* v. ocheţ.

ochéţ *s.m.* **1** Orificiu făcut într-o pînză de navă, într-o plasă, într-o foaie de cort etc., întărit cu un inel metalic, prin care poate trece o sfoară, o frînghie, un cablu. ◆ Inel metalic care întăreşte acest orificiu pentru a nu se destrăma. **2** (*reg.*) Laţ făcut la capătul unei sfori, al unei frînghii etc. *Îşi spînzură cuţitul la spate într-un ochete de la brăcinarul nădragilor* (GAL.). **3** (*reg.; de obicei la pl.*) Fiecare dintre ochiurile unei împletituri, ale unei plase etc. **4** (*reg.*) Ochi de fereastră. **5** (*reg.*) Virtej de apă, vîltoare, bulboană. • pl. *-i.* şi *ochéte* *s.n.* /***ochi***[1] + *-eţ.*

ochi[1] *s.m., s.n.* I *s.m.* **1** (*anat.*) Organ de simţ, al vederii, formaţiune anatomică pereche, caracteristic vertebratelor, care este constituit din globul ocular, sferoidal şi elastic, ai cărui pereţi sînt formaţi din trei membrane suprapuse şi concentrice: una externă, fibroasă (compusă din cornee şi sclerotică), una intermediară (care cuprinde coroida, corpul ciliar şi irisul, în centrul căreia se găseşte pupila) şi una internă, retina cu funcţie fotoreceptoare, în spaţiul intern al globului găsindu-se medii transparente lichide (umoarea apoasă), semilichide (corpul vitros) şi solide (cristalinul) şi care are funcţia de a primi stimuli luminoşi şi de a-i transmite centrilor nervoşi, dînd naştere senzaţiilor vizuale. *Ochii, cu luminile mărite, negre, luceau aţintiţi, plini de gînduri* (SADOV.). ◆ (*zool.*) Structură senzorială mai mult sau mai puţin complexă şi prezentă în număr variabil, care permite receptarea stimulilor luminoşi; spec. structură fotoreceptoare care permite formarea unei imagini. <> Zic. *Prinde orbul, scoate-i ochii* v. scoate. *Corb la corb nu scoate ochii* v. scoate. *Ochiul trupului vede bine, dar al dracului mai bine* v. trup. <> (*întărind pe „a vedea"*) *Am văzut cu ochii mei ce s-a întîmplat!* <> (*adv.; adesea pe lîngă adj. „plin", cu val. de super. abs.*) *Cer pentru azi o cană rotundă, ochi de vin* (STANCU). <> *Albul ochilor* v. alb. *Aprindere de ochi* v. aprindere. *Arcul ochiului* v. arc. *Băiat cu ochi albaştri* v. băiat. *Boţ cu ochi* v. boţ. *Bulbii ochilor* v. bulb. *Coada ochiului* v. coadă. *Ochi cu faţete* v. faţetă. *Fund de ochi* v. fund. *Globul ochiului* v. glob. *Lumea ochiului* (sau *ochilor*) v. lume. *Lumina ochiului* v. lumină. *Ochi sec* v. sec. *Sticlirea ochilor* v. sticlire. *Umărul ochiului* v. umăr. <> Loc.adv. *Văzînd cu ochii* = repede. Δ Expr. *A creşte văzînd cu ochii* v. creşte. *Ochi în ochi* = privindu-se unul pe altul. *Au ascultat o clipă, pe urmă, ochi în ochi şi-au zîmbit* (GALAN). *Cu ochii închişi* = *a*) fără discernămînt. *S-a aruncat în afacere cu ochii închişi*; *b*) pe dinafară, pe de rost. *Acum ştie lecţia cu ochii închişi*; *c*) foarte uşor, fără dificultăţi. *Ştie să rezolve această problemă cu ochii închişi.* Δ Expr. *A face un lucru cu ochii închişi* = a face un lucru foarte uşor, fără dificultate, fără ezitare. <> Expr. (*A fi*) *numai ochi* (*şi urechi*) = (a privi) foarte atent (la ceva). *Se ridică numai ochi şi urechi* (GALAN). *A dormi numai cu un ochi* = a dormi uşor, neliniştit; a dormi iepureşte. *Cît vezi cu ochii* (sau *cu ochiul*) = cît cuprinzi cu privirea, pînă la depărtări foarte mari. *A vedea cu ochii lui* = a vedea el însuşi, a fi de faţă la o întîmplare. *A vedea cu ochii altuia* = a nu avea păreri proprii, a judeca prin prisma altuia. *A păzi* (sau *a îngriji*) *pe cineva ca ochii din cap* = a păzi, a îngriji etc. pe cineva cu cea mai mare atenţie. *Să îngrijeşti de calul meu ca de doi ochi din cap* (CR.). *Ochii şi...* sau *şi ochii* (*din cap*), formulă prin care se recomandă grijă deosebită faţă de ceva sau de cineva. *Pe mine căutaţi să nu mă smintiţi: fata şi ochii din cap, căci atîta vi-i leacul* (CR.). *A arăta* (pe cineva sau ceva) *din ochi* = a semnala cuiva în mod discret (pe cineva sau ceva), făcînd o mişcare uşoară a ochilor în direcţia voită. *Îmi arătă, din ochi, pe frate-meu* (SADOV.). *A iubi pe cineva* (sau *a-i fi drag* cuiva) *ca lumina ochilor* (sau *mai mult decît ochii din cap*) = a iubi (sau a fi iubit) din tot sufletul. *Caimacamul îşi iubeşte nevasta ca ochii din cap* (CAR.). *A-i curge cuiva ochii după cineva* (sau *după ceva*) = a se uita cu mult drag la cineva sau la ceva, a-i plăcea foarte mult cineva sau ceva, a ţine mult la cineva sau la ceva. *A deschide ochii pe cineva* = a se îndrăgosti pentru prima dată. *A nu avea ochi să vezi pe cineva* = a fi mînios pe cineva, a nu putea suferi pe cineva. *Din zi în zi îl urăsc mai mult şi n-am ochi să-l văz* (GORJ.). *A privi* (sau *a nu vedea*) *pe cineva cu* (sau *a avea pe cineva la*) *ochi buni* (sau *răi*) = a (nu) simpatiza pe cineva. *Începu a-l privi cu ochi buni* (ISP.). *A nu vedea* (*lumea*) *înaintea ochilor* = a fi foarte supărat, a fierbe de mînie. *Se turbură de necaz şi nu mai văzu înaintea ochilor* (ISP.). *A trage cu ochiul* (sau *cu ochii*) = *a*) a se uita pe furiş sau în fugă, pentru a nu fi observat. *Petrea, prostănac cum era, trăgea şi el cu ochiul şi stătea buiguit, nu ştia cum să înceapă* (SLAV.); *b*) a face cuiva un semn discret cu ochiul. *Tragi cu ochii la neveste* (COŞB.). *A i se întoarce* (cuiva) *ochii în cap* (sau *pe dos*), se zice cînd cineva este în agonie. *A*(*-şi*) *da ochii peste cap* = *a*) (a fi pe punctul de) a muri. *Dînd ochii peste cap, cască gura şi fălcile îi trosniră* (DELAVR.); *b*) fig. a cocheta, a afecta; a face nazuri, fasoane. *Zenobia ofta des şi-şi da ochii peste cap* (REBR.). *A privi cu ochii mari* = a privi atent, a fi uimit de ceea ce vede. *Încotro vede cu ochii* (sau *unde-l duc ochii*) = indiferent unde, în orice direcţie, fără ţintă, aiurea. *Alta nu-i mai rămînea decît... să se ducă încotro vedea cu ochii* (CAR.). *Cît ai clipi din ochi* = foarte repede. (*fam.*) (*Munceşte, lucrează, aleargă, se fereşte, fuge* etc. *de ceva*) *de-şi scoate ochii* =

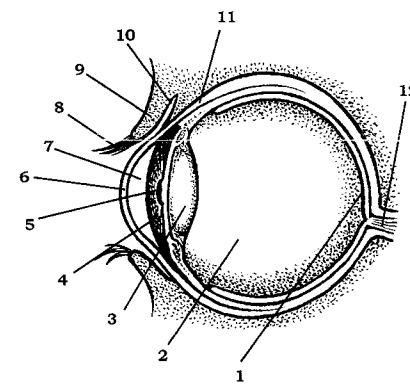

Ochiul uman

1. Retină.
2. Corp vitros.
3. Cristalin.
4. Iris.
5. Pupilă.
6. Cornee.
7. Umoare apoasă.
8. Gene.
9. Pleoape.
10. Conjunctivă.
11. Albul ochiului (sclerotică).
12. Nerv optic.

(muncește, lucrează etc.) cît poate, din răsputeri. *Moș Nichifor fugea de cărăușie de-și scotea ochii* (CR.). *A apuca* (pe cineva) *de ochi* v. apuca. *A-i astupa* (*cuiva*) *ochii* v. astupa. *A*(*-și*) *beli ochii* v. beli. *A bolovăni ochii* v. bolovăni. *A căsca ochii* v. căsca. *A căuta la cineva cu ochi buni* v. căuta. *A fi ceață înaintea ochilor* v. ceață. *Cît te-ai freca la ochi* v. cît. *A face cu* (sau *din*) *coada ochiului* v. coadă. *A trage* (sau *a se uita, a privi, a urmări, a căuta*) *cu coada ochiului* v. coadă. *A-i da cuiva colb în ochi* v. colb. *A fi deal și noapte înaintea ochilor* v. deal. *A-și da cu degetul în ochi* v. deget. *A deschide ochii* v. deschide. *A deschide* (sau *a i se deschide*) *cuiva ochii* v. deschide. *A*(*-și*) *deschide ochii* (*bine*) v. deschide. *A avea* (sau *a se afla, a fi cu*) *ochii deschiși* v. deschis. *A deschide ochii în patru dungi* v. dungă. *A face ochi* v. face. *A face* (cuiva) *cu ochiul* (sau *cu ochii*) v. face. (*A se uita*) *cu un ochi la slănină și cu unul* (sau *cu altul*) *la făină* v. făină. *A se freca la ochi* v. freca. *A-i fugi* (*cuiva*) *ochii în fundul capului* v. fugi. *Cu un ochi la gaie și cu altul la tigaie* v. gaie. *A i se face* (*cuiva*) *galben înaintea ochilor* v. galben. *A*(*-i*) *da* (*cuiva*) *ochii în gene* (ori *geană-n geană*) v. geană. *A sta cuiva ca un gunoi în ochi* v. gunoi. *A-i ieși* (*cuiva*) *ochii din cap* v. ieși. *A închide ochii* v. închide. *A închide cuiva ochii* v. închide. *A i se închide* (*cuiva*) *ochii* (*de somn*) v. închide. *A-și învîrti ochii* v. învîrti. *A-i juca* (cuiva) *ochii* (*în cap*) v. juca. *A lega la ochi pe cineva* v. lega. *A îngriji* (sau *a păzi*) *ca* (*pe*) *lumina ochilor* v. lumină. *A face* (sau *a deschide*) *ochii mari* (*cît cepele*) v. mare. *A face ochii mici* v. mic. *Mînca-ți-aș ochii* v. mînca. *Nici cît te-ai mînji la un ochi* v. mînji. *A vedea moartea cu ochii* v. moarte. *A nu-i zice* (sau *spune*) *cuiva negri ți-s ochii* v. negru. *A i se face* (cuiva) *negru înaintea* (sau *pe dinaintea*) *ochilor* v. negru. *Între patru ochi* v. patru. (*A fi*) *cu ochii în patru* sau *a*(*-și*) *deschide* (sau *a-și face, a avea*) *ochii* (*și urechile în*) *patru* v. patru. *A aștepta* (*pe cineva*) *cu patruzeci de ochi* v. patruzeci. *A avea perdea la ochi* v. perdea. *A*(*-i*) *pune* (*cuiva*) *perdea* (sau *perdele*) *la ochi* v. perdea. *A-i lua* sau *a i se ridica, a i se lua* (*cuiva*) *perdeaua* (sau *o perdea*) *de pe ochi* v. perdea. *A-și pișa ochii* v. pișa. *A i se ridica* (sau *a-i cădea, a i se lua cuiva*) *pînză de pe ochi* v. pînză. *Plin ochi* v. plin. *Praf în ochi* v. praf. *A da* (sau *a arunca cuiva cu*) *praf în ochi* v. praf. *A nu privi cu ochi buni* v. privi. *A arunca pulbere în ochi* (sau *în ochii cuiva*) v. pulbere. *A i se răsturna* (*cuiva*) *ochii peste cap* v. răsturna. *A fi rău de* (sau *la*) *ochi* sau *a avea ochi răi* v. rău. *A-și rostogoli ochii* v. rostogoli. *A vedea* (sau *a i se face cuiva*) *roșu* (*înaintea ochilor*) v. roșu. *A-i fi* (*cuiva*) *drag ca sarea în ochi* sau *a-i sta* (cuiva) *ca sarea în ochi* v. sare. *A-i arunca* (*cuiva*) *cu sare în ochi* v. sare. *A-i sări* (*cuiva*) *ochii* (*din cap*) v. sări. *A sări în ochi* v. sări. *A*(*-și*) sau *a-i scălda ochii în lacrimi* sau *cu ochii scăldați în* (ori *de*) *lacrimi* v. scălda. *A-i scăpăra* (*cuiva*) *ochii* v. scăpăra. *A i se face* (cuiva) *scîntei* (*pe dinaintea ochilor*) v. scînteie. *A-i scoate* (*cuiva*) *ochii* (*pentru ceva*) v. scoate. *A-și scoate ochii unul altuia* v. scoate. *A i se scurge ochii* (*de lacrimi*) v. scurge. *A i se scurge ochii cuiva* (*după cineva* sau *după ceva*) v. scurge. (*A vedea*) *cu ochiul slobod* sau *cu ochii slobozi* v. slobod. *A-i cădea cuiva* (sau *a face să-i cadă cuiva*) *solzii de pe ochi* v. solz. *A* (*se*) *speria ochii cuiva* v. speria. *A fi* (sau *a sta*) *ca un spin în ochii cuiva* v. spin. *A fi cu ochi și cu sprîncene* v. sprînceană. *A-i sta înaintea ochilor* v. sta. *A-i sta* (*cuiva*) *ca un ghimpe în ochi* v. sta. *A-i sticli* (*cuiva*) *ochii* (*în cap*) v. sticli. *A-și pune strajă ochilor* v. strajă. *A*(*-și*) *pune mîna* (sau *palma*) *streașină* (*la ochi* sau *ochilor*) sau *a duce mîna streașină* (*la ochi*), *a se uita, a sta* etc. *cu mîna streașină* (*la* sau *pe ochi, deasupra ochilor*) v. streașină. *A strînge din ochi* v. strînge. *Cît ai strînge din ochi* v. strînge. *A arunca* (ori *a azvîrli*) (*cuiva*) (*cu*) *șperlă în ochi* sau *a da cu șperlă în ochii lumii* v. șperlă. *Cît te-ai șterge* (sau *cît să te ștergi, cît te ștergi*) *la* (*un*) *ochi* v. șterge. *A ține ochii la...* (ori *către..., spre...* etc.) v. ține. *A i se uda ochii* v. uda. *A se uita* (*la cineva*) *ca la ochii din cap* v. uita. *Uită-te în ochii mei!* v. uita. *A se uita* (*la cineva*) *cu albul ochilor* v. uita. *A i se umple ochii de lacrimi* v. umple. *A unge ochii* v. unge. *A i se pune* (sau *a i se lua, a-i cădea*) *cuiva vălul* (sau *un văl*) (*de*) *pe ochi* v. văl. *A avea un văl pe ochi* v. văl. *A închide ochii pe* (sau *pentru*) *vecie* v. vecie. *A vedea negru înaintea ochilor* v. vedea. *Cît vezi* (sau *văd, vedeți* etc.) *cu ochii* sau *cît poți* (ori *poate* etc.) *vedea cu ochii, cît vede ochiul, cît se vede cu ochii* v. vedea. *De cînd nu vedea cu ochii* v. vedea. *A* (*nu*) *mai vedea soarele* (sau *lumina*) (*cu ochii*) v. vedea. *Ce-mi* (sau *ce-ți* etc.) *văd* (ori *văzură* etc.) *ochii, ce să-i vadă ochii* v. vedea. *Parcă te văd* (*cu ochii*) (*că...* sau *cum...*) v. vedea. *A-i veni* (*cuiva*) *lacrimile* (sau *lacrimi*) (*în ochi*) v. veni. *A i se face* (cuiva) *verde înaintea ochilor* v. verde. *A vorbi între patru ochi* v. vorbi. *A-și vedea visul cu ochii* v. vis. *A zvîrli praf în ochii lumii* v. zvîrli. <> Fig. *Ei fac din noapte ziuă și-a zilei ochi închid* (EMIN.). **2** Facultatea de a vedea; simțul văzului; vedere. *Ea-l oprește-n loc cu ochii și c-o mult smerită rugă* (EMIN.). ◆ Actul de a privi, mișcare sau direcție a privirii; privire, uitătură. *Și ieri, toată vremea cu ochii la paharnicul Ulea* (DELAVR.). <> *Ochi de vultur* v. vultur. <> Loc.adv. *Cu ochi pierduți* = cu privirea neconcentrată, privind în gol; în extaz. *Sub ochii noștri* = *a*) sub privirea noastră; *b*) acum, în prezent. *Mentalitatea se schimbă sub ochii noștri. În ochii cuiva* = după părerea cuiva, după aprecierea cuiva, în conștiința cuiva; în fața cuiva. *Ea riscă a-și compromite reputația în ochii lumii* (BOL.). *De* (sau *pentru*) *ochii lumii* = de formă, pentru a salva aparențele. *De ochii lumii a acceptat să meargă cu el la petrecere.* <> Expr. *A privi cu ochi de piatră* = a privi nepăsător, rece, înmărmurit. *A măsura* (sau *a judeca, a prețui* etc.) *din ochi* = a aprecia cu aproximație, cu privirea, însușirea unui obiect sau a unei ființe; a studia, a cerceta, a analiza cu privirea ceva sau pe cineva. *Începu el a o măsura cu ochii de sus pînă jos* (CR.). *A vinde* (sau *a da, a cumpăra*) *pe ochi* = a vinde (sau a cumpăra) apreciind cantitatea cu privirea. *A sorbi pe cineva din ochi* = a ține foarte mult la cineva, a-l privi cu drag. *Tu-l sorbeai din ochi, privindu-l* (VLAH.). *A nu avea ochi decît pentru cineva* = *a*) a se uita numai la o anumită persoană. *De aici încolo Răducanu al ei nu mai avu ochi decît pentru fetișcana aia* (CA. PETR.); *b*) ext. a fi îndrăgostit de cineva. *A pierde din ochi* = a nu mai vedea pe cineva sau pe ceva care se îndepărtează. *În puțină vreme au pierdut din ochi orașul Hamburg* (DRĂGHICI). *A da ochii* (sau *ochi*) *cu cineva* = a întîlni pe cineva (pe neașteptate). *Cum am să mai dau ochii cu dumneata?* (CE. PETR.). *A da cu ochii de cineva* (sau *de ceva*) = a vedea ceva sau pe cineva care îți iese întîmplător în cale; a zări; a fi surprins la vederea cuiva. *Cînd a dat cu ochii de mire, pe loc a încremenit* (CR.). *A pune* (*o armă*) *la ochi* sau *a lua la ochi* = a ținti, a ochi. *A lua* (pe cineva) *la ochi* = *a*) a avea bănuieli asupra cuiva, a suspecta. *Hai pe jos, că e aproape și nu ne ia lumea la ochi* (CA. PETR.); *b*) a remarca (pe cineva). *A sta* (sau *a fi*) *cu ochii pe cineva* = a supraveghea pe cineva. *A*(*-și*) *alerga ochii* v. alerga. *A*(*-și*) *arunca ochii* v. arunca. *Aruncătură de ochi* v. aruncătură. *Dintr-o aruncătură de ochi* v. aruncătură. *A avea ochi* v. avea. *A bate la ochi* v. bate. *A se băga în ochii cuiva* v. băga. *Bătător la ochi* v. bătător. *A sta cu ochii* (*ca*) *pe butelie* v. butelie. *A căuta* (*pe cineva* sau *ceva*) *cu ochii* (sau *din ochi*) v. căuta. *A cîntări din ochi* v. cîntări. *A coborî ochii* v. coborî. *A avea ochi de cotoi* v. cotoi. *A nu-și crede ochilor* v. crede. *A i se duce ochii după cineva* v. duce. *A face cuiva ochi dulci* v. dulce. *A-i fugi* (*cuiva*) *ochii după cineva* v. fugi. *A-i fugi* (*cuiva*) *ochii pe ceva* v. fugi. *A-i fura* (*cuiva*) *ochii* v. fura. *A pune ochii în grindă* v. grindă. *A*(*-și*) *înălța ochii* v. înălța. *A-și îndrepta ochii spre cineva* sau *spre ceva* v. îndrepta. *A înfige ochii* v. înfige. *A înghiți pe cineva din ochi* (sau *cu ochii*) v. înghiți. *A lăsa ochii în jos* v. jos. *A-i licări* (*cuiva*) *ochii după ceva* v. licări. *A lua pușca la ochi* v. lua. *A nu-și lua ochii de la* (sau *de pe*)... v. lua. *A-i lua* (cuiva) *ochii* v. lua. *A-i luci ochii* (*cuiva*) *după cineva* (sau *după ceva*) v. luci. *A-i luci* (*cuiva*) *ochii pe undeva* v. luci. *A-i luci ochii departe* v. luci. *A mînca ceva cu ochii* v. mînca. *A mînca pe cineva din ochi* v. mînca. *Să-l* (sau *s-o*) *mănînci din ochi* (*nu alta*) v. mînca. *A da ocol cu ochii* v. ocol. *A fi cu* (sau *a avea*) *ochii în patru* v. patru. *A-și petrece ochii la...* v. petrece. *A petrece* (*pe cineva* sau *ceva*) *cu ochii* (sau *cu ochiul, din ochi*) v. petrece. *A pierde* (*pe cineva*) *din ochi* v. pierde. *A avea ochi de pisică* v. pisică. *A pune ochii în pămînt* v. pune. *A pune ochii* (sau *ochiul*) *pe cineva* sau *pe ceva* v. pune. *A-i rămîne cuiva ochii la ceva* (ori *la cineva*) v. rămîne. *A rămîne cu ochii în soare* v. rămnîne. *A*(*-și*) *ridica ochii* v. ridica. *A ridica ochii din* (sau *de pe*) (lucrarea, cartea etc. în față) v. ridica. *A ridica pe cineva* (sau *a se ridica*) *în ochii cuiva* v. ridica. *A nu scăpa* (*pe cineva* sau *ceva*) *din ochi* v. scăpa. *A nu* (*mai*) *slăbi* (*pe cineva* sau *ceva*) *din ochi* v. slăbi. *A-i sticli cuiva ochii* (*pe undeva*) v. sticli. *Sub ochii* (*cuiva*) v. sub. *A măsura pe cineva* (*cu ochii*) *de sus pînă jos* (*și de jos pînă sus*) v. sus. *A sta* (sau *a rămîne*) *cu ochii în tavan* v. tavan. *A ține* (*pe cineva*) *sub ochi* v. ține. *A ține* (ori *a sta cu*) *ochii țintă* v. țintă. *Cu ochii țintă* (*la...* ori *pe...*) v. țintă. *A avea ochi de vulpe* v. vulpe. *A nu plăti nici un zlot* (*rău*) *în ochii cuiva* v. zlot. **3** Fig. Putere de pătrundere, discernămînt; judecată, rațiune. *Ochiul lui Ionel Teodoreanu vede cu deosebită justețe anumite situații* (RALEA). **4** (*la pl.*) Obraz, față. *Dumineca să nu te speli pe ochi din cană* (POP.). <> Loc.adv. *De la ochi* sau (*verde*) *în ochi* = cu îndrăzneală, fățiș, fără cruțare. *Un copil de ieri să mă batjocorească de la ochi!* (ALECS.). <> Expr. *A spune românește în ochi* v. românește. *A*(*-i*) *spune* (cuiva) *verde* (*în ochi*) v. verde. **II** *s.m., s.n.* Analog. **1** *s.n.* (*cu determ. ca „de fereastră", „de geam"*) Fiecare dintre spațiile libere ale unei ferestre, în care se montează geamurile; panou de sticlă care închide fiecare dintre aceste spații. *Mi-am rezemat fruntea înfierbîntată de-un ochi de fereastră* (SADOV.). ◆ Mică deschizătură închisă cu sticlă, făcută într-un perete exterior, pentru aerisirea sau iluminarea unei încăperi. *Prin ochiul de sticlă se vedea lumină* (EMIN.). <> *Ochi de bou* = *a*) fereastră rotundă (sau ovală) de mici dimensiuni, folosită pentru iluminarea sau aerisirea mansardelor, podurilor etc.; *b*) compar. ochi mari și lipsiți de expresie. *Ochi-de-ciclop* = fereastră specială care separă acustic încăperile unui studio, permițînd însă o vizibilitate perfectă. **2** *s.n., s.m.* Orificiu făcut într-o pînză de navă, într-o plasă, într-o foaie de cort etc. (prin care se poate trece o sfoară, o frînghie, un cablu); ochet. ◆ Buclă formată prin îndoirea unei sfori, a unei frînghii etc., petrecută cu un capăt prin îndoitură; laț. *Draperiile sîngerii... se ridicau... în faldurile prinse în ochiuri de șnur auriu* (CA. PETR.). ◆ Fiecare dintre golurile (simetrice) aflate între firele unei împletituri, ale unor țesături, ale unor plase etc.; golul împreună cu firele care îl mărginesc. *Guica... scăpă cîteva ochiuri la ciorap* (PRED.). **3** *s.n., s.m.* Fiecare dintre verigile din care se compune un lanț; za. **4** *s.n.* Fiecare dintre găurile din pîine, din caș etc. produse prin dospire. **5** *s.n.* Orificiu care se află pe partea superioară a unei mașini de gătit pe care se așază vasele pentru a le pune în contact direct cu flacăra. *A pus oala pe ochiul de aragaz.* **6** *s.n.* Despărțitură într-o magazie, într-un hambar etc.; boxă. **7** *s.n.* (*în regiuni mlăștinoase*) Întindere de apă de formă circulară, mărginită cu papură sau stuf; loc unde se adună și stagnează apa. *Rațele se scăldau cu nesaț în ochiul de baltă* (BRĂ.). ◆ Vîrtej de apă, bulboană. *Peste adîncimi se fac ochiuri mari care rotesc în loc* (VLAH.). ◆ Spărtură făcută în gheața unei ape; copcă. **8** *s.n.* Suprafață de teren (circulară) acoperită cu altceva (apă, nisip, zăpadă etc.) decît mediul înconjurător. *Aice era un ochi de pămînt verde, ca un ostrov în mare* (POP.). **9** *s.n.* (*adesea cu determ. „de pădure"*) Luminiș, poiană. *Acolo-n ochi de pădure... Vom ședea în foi de mure* (EMIN.). **10** *s.n.* Fig. Pată de lumină, licărire, punct strălucitor. *Pe obrajii ei tremura un ochi argintiu de lumină, înfrumusețîndu-i* (REBR.). **11** *s.n.* Particulă rotundă de grăsime care plutește pe suprafața unui lichid. **12** *s.m.* Fiecare dintre punctele colorate de pe zaruri, cărți de joc etc. *Vrei să iei zece ochi de caro cu nouă ochi de treflă?* (ALECS.). **13** *s.n.* Fiecare dintre petele colorate de pe penele cozii păunului. **14** *s.n.* (*mai ales la pl.*) Mîncare preparată din ouă prăjite în tigaie sau fierte fără coajă, astfel ca gălbenușul să rămînă întreg, cu albușul coagulat în jurul lui. **15** *s.m.* Complex de muguri existent pe nod la vița-de-vie sau la subsuoara frunzelor la alte plante cultivate. *Ai grijă să nu sară ochii la vie!* **16** *s.m.* (*tehn.*) *Ochi magic* = tub electronic cu ecran fluorescent, care se folosește în special la aparatele de recepție radiofonică sau radiotelegrafică, pentru a arăta în ce măsură este realizat acordul pe lungimea de undă dorită; indicator de acord. **17** *s.m.* Compuse: *ochi-de-pisică* = *a*) disc de sticlă sau de material plastic, argintat pe fața interioară, avînd pe fața exterioară numeroase fațete ce reflectă razele de lumină proiectate asupra lor și care este folosit ca piesă de semnalizare la vehiculele rutiere sau la panourile fixe de pe șosele; *b*) varietate de minerale care, printr-o șlefuire specială, capătă

luminozitate deosebită; *ochiul-dracului* = ban. *Banu-i ochiul dracului* (CR.). **III** *s.m.* Compuse: *ochiul-boului = a*) (*bot.*) nume dat mai multor plante din familia compozeelor, cu inflorescențele mari, albe sau viu colorate (*Callistephus chinensis*); *b*) (*ornit.*) pasăre mică, cîntătoare, cu ciocul ascuțit, cu penele brune-ruginii pe spate și cenușii-albicioase pe pîntece și cu coada îndreptată în sus (*Troglodytes troglodytes*); pitulice; (*bot.*) *ochiul-lupului = a*) plantă erbacee din familia boraginaceelor, cu frunzele lanceolate, cu florile mici albastre, dispuse în raceme și cu fructul o nucică (*Lycopsis arvensis*); *b*) plantă erbacee din familia plantaginaceelor, cu frunzele liniare, cu tulpina ramificată și cu florile dispuse în formă de spice (*Plantago indica*); *ochii-păsăruicii* = plantă erbacee perenă din familia boraginaceelor, cu frunze lanceolate și cu florile albastre, albe sau roșii (*Myosotis palustris*); nu-mă-uita; *ochiul-șarpelui = a*) mică plantă erbacee alpină din familia boraginaceelor, cu frunzele mici în formă de rozetă, acoperite cu peri albi mătăsoși, cu florile albastre, rar albe, plăcut mirositoare (*Eritrichium nanum*); *b*) mică plantă erbacee din familia boraginaceelor, cu frunzele păroase și cu florile mici, albastre, care crește în regiunile de deal și de cîmpie (*Myosotis arvensis*); *ochii-șoricelului = a*) mică plantă erbacee din zona montană și alpină, cu tulpinile roșietice, cu frunzele bazale dispuse în rozetă și cu florile albe, rareori liliachii (*Saxifraga adscendens*); *b*) (*reg.*) nu-mă-uita (*Myosotis silvatica*); *ochiul-soarelui* = vanilie sălbatică (*Heliotropium europaeum*); (*entom.*) *ochiul-păunului* = fluture nocturn, cu cîte o pată în formă de ochi, asemănătoare cu cele de pe coada păunului, pe fiecare aripă, a cărui larvă atacă mai ales părul[2] (*Saturnia pyri*); (*astron.*; *pop.*) *ochiul-taurului* = numele unei stele din constelația Taurului; (*mineral.*) *ochi-de-tigru* = varietate de cuarț galben sau brun-roșcat cu irizații determinate de incluziuni foarte mici de fier, mică sau azbest. • pl. *m. ochi, n. -uri.* /lat. ***ŏc(ŭ)lus, -i***.

ochiul-păunului

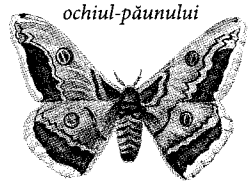

ochí[2] *vb. IV.* **1** *tr.* A distinge cu privirea, a zări, a observa. *Pe Turcalete și porcii lui n-ar fi putut să-i ochească turcii* (GAL.). **2** *intr.* A privi, a se uita. *Îi mai spuse să ochească prin polițile cu haine* (ISP.). **3** *tr.* A urmări, a fixa cu privirea; a remarca, a observa pe cineva sau ceva cu o anumită intenție; a-și pune ochii pe cineva. *Îi era dragă Tudora... pe care-o ochise într-o zi la adunatul fînului* (MIR.). **4** *intr.* A privi cu insistență, cu atenție, cu interes (pe cineva sau ceva); a cerceta, a scruta. *Oi ochi-o bine și apoi ți-oi spune eu ce zace într-însa* (CR.). **5** *intr.* A potrivi o armă la ochi pentru ca proiectilul să atingă țința; a fixa linia de ochire a unei arme; a lua țința, a ținti. *Comandantul smuci arma din mîna unui soldat și ochi* (VLAH.). **6** *tr.* A ținti pe cineva sau ceva cu o armă; ext. a lovi cu un proiectil. *Începură a-i ochi cu pietre* (DELAVR.). ◇ Expr. *A ochi cu arcanul* v. arcan. **7** *refl. unipers.* (*reg., despre întinderi acoperite de zăpadă*) A face din loc în loc pete, ochiuri (negre sau de verdeață) prin topirea zăpezii. *În poienile sorite, pămîntul se ochise bine și înverzeau pajiști* (SADOV.). • prez.ind. *-esc* și (*înv., reg.*) *ocheá vb. I.* /de la ***ochi***[1].

ochinceá *s.f.* (*bot.*; *reg.*; *mai ales la pl.*) Ghințură (*Gentiana cruciata*). • pl. *-ele.* /etimol. nec.

ochiométric *adv.* (*fam.*) (Măsurat) din ochi. *A pus ochiometric făina și zahărul pentru prăjitură.* • ***/ochi***[1] ***+ metric***.

ochiós, -oásă *adj.* **1** (*despre oameni*) Cu ochi mari și frumoși. *Am alintat în treacăt o pămînteancă ochioasă* (STANCU). **2** (*despre oameni*) Care este frumos, chipeș, arătos. *Era o femeie ochioasă foc.* ◇ (*despre obiecte*) *Are niște bijuterii tare ochioase.* **3** (*reg.*; *despre culori*) Care este bătător la ochi. • pl. *-oși, -oase.* ***/ochi***[1] ***+ -os***.

ochíre *s.f.* Acțiunea de *a ochí*[2] și rezultatul ei; ochit. **1** Privire. *Cu părul său de aur, ochirea sa senină* (C. NEGR.). ◇ Expr. *A arunca o ochire* v. arunca. *A schimba ochiri* v. schimba. ◆ Ocheadă. **2** Cercetare rapidă, sumară. *Scurtă ochire retrospectivă* (PER.). ◇ Loc.adv. *Dintr-o ochire* sau *cu o singură ochire* ori *(de) la prima ochire* = foarte repede, imediat. *Suma defraudată fusese evaluată la prima ochire la mai mult de o sută de milioane* (STANCU). **3** Totalitatea operațiilor care se execută pentru a aduce țeava unei guri de foc într-o poziție care să permită trimiterea proiectilului la țintă. ◇ *Aparat de ochire* v. aparat. *Linie de ochire* v. linie. *Punct de ochire* v. punct. • pl. *-i.* /v. ***ochi***[2].

ochișél, -eá *adj.* v. ocheșel.

ochișícă *adj.* v. ocheșică.

ochișór *s.m.* **1** Dim. al lui *ochi*[1]; ochiuleț, (*pop.*) ochiuț. *Unde-i strălucesc iubitei, Pe vremea asta, ochișorii?* (IOSIF). **2** (*bot.*) Scînteiuță (*Anagallis arvensis*). • pl. *-i.* ***/ochi***[1] ***+ -ișor***.

ochít *s.n.* Ochire. *Noi doi cam semănăm Și la joc și la ochit* (POP.). • pl. *-uri.* /v. ***ochi***[2].

ochitór *s.m.* **1** Persoană care ochește cu arma; țintaș. *Cîte un ochitor trimitea toate gloanțele în țintă* (CAM.). **2** Militar care execută ochirea (3) la armele de artilerie. • pl. *-i.* ***/ochi***[2] ***+ -tor***.

ochitúră *s.f.* Privire, căutătură. • pl. *-i.* ***/ochi***[2] ***+ -tură***.

ochiuléț *s.n.* Ochișor. • pl. *-e.* ***/ochi***[1] ***+ -uleț***.

ochiúț *s.n.* (*pop.*) Ochișor. • pl. *-i.* ***/ochi***[1] ***+ -uț***.

ochlo- Elem. de compunere „mulțime", „aglomerație". • /<engl. ***ochlo-***; cf. gr. *ὄχλος* „mulțime, gloată".

ochlocrație *s.f.* (*în antic.*) Puterea mulțimii informe și haotice a sclavilor, o degenerare a democrației. ◆ (*polit.*) Formă de guvernămînt în care puterea aparține poporului. • g.-d. *-iei.* și *ohlocrație s.f.* /<ngr. ***οχλοκρατία***, fr. ***ochiocratie***, germ. ***Ochlokratie***.

ochlofobíe *s.f.* (*psih.*) Teamă nejustificată de aglomerație, de mulțime. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***ochlophobia***.

ochlomaníe *s.f.* (*psih.*) Pasiune patologică pentru aglomerație. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***ochlomania***.

oci- Elem. de compunere „care stimulează". • /<fr. ***oci-***; cf. gr. *ὠκύς* „rapid, iute".

ociná *vb. I. tr.* (*înv.*) A moșteni, a dobîndi; a stăpîni. • prez.ind. *-ez.* ***/ocină*** *+ -a*.

ocinăș[1] *s.m.* (*înv.*) Moștenitor, stăpîn. *Ne-au făcut... ocinași binelui de veci* (VARL.). • pl. *-i.* ***/ocină*** *+ -aș*.

ocinăș[2] *s.n.* (*înv., reg.*) Rugăciunea „Tatăl nostru". ◆ Ext. (*la pl.*) Rugăciune (care se spune dimineața sau seara). *Seara, ...cei doi bătrîni își zic deodată ocinașile* (AGÂR.). • pl. *-e.* și *ocenáș s.n.* /<slav. **ОТЪЧЕ НАШЬ**.

ócină *s.f.* (*înv., pop.*) Bucată de pămînt moștenită; moștenire, proprietate. *Cumpără ocini, locuri de casă și de fînețe* (DOC.). ◇ (*reg.*) *Ocină de casă* = loc de casă. ◆ Ext. Loc de baștină, patrie. *Vine în ocina lui și învață ei în gloatele lor* (COR.). • pl. *-i.* /<slav. **ОТЧИНА**.

ocinătóriu, -oáre *s.m., s.f.* (*înv.*) Moștenitor, urmaș. *Te-au făcut pre tine să-i hii fiiu și ocinătoriu* (VARL.). • pl. *-ori, -oare.* ***/ocină*** *+ -tor*.

ocióc *s.m.* (*înv.*; *mai ales la pl.*) Știulete de porumb slab dezvoltat (cu boabele foarte rare); știulete desfăcut de boabe; tuleu care rămîne pe porumbiște. • pl. *-ci.* /cf. magh. *ocsúk*.

ocitócic, -ă *adj., s.n.* (*farm.*) (Substanță) care are acțiune stimulatoare asupra contracției musculaturii netede uterine. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***ocytocique***.

ocitocínă *s.f.* (*anat.*) Hormon secretat de lobul posterior al hipofizei, cu un conținut variat de aminoacizi, folosit ca medicament stimulator al mușchilor netezi, în special ai uterului (în timpul nașterii), în obstrucția glandelor mamare etc.; oxitocină. • pl. *-e.* /<fr. ***ocytocine***.

ocîrmuí *vb. IV. tr.* (*înv.*) A cîrmui, a conduce, a guverna; a administra. *Inima poporului ce ocîrmuiau era bună* (C. NEGR.). ◇ (*abs.*) *A învăța oarecine cum să ocîrmuiască, cea mai grea învățătură* (POP.). ◇ (*refl. pas.*) *Orașele... se ocîrmuiau de o magistratură aflată pe fiecare an* (BĂLC.). • prez.ind. *-iesc.* și *otcîrmuí vb. IV.* /cf. slav. **кръмнтн**, bg. *окърмя*.

ocîrmuíre *s.f.* (*înv.*) **1** Acțiunea de *a ocîrmui* și rezultatul ei; cîrmuire, conducere, guvernare; administrare. *Forma ocîrmuirii este în Europa de tot feliul* (HEL.). **2** Ext. Organ de conducere, de administrare; guvern. *El, prin ocîrmuire, îndată ne-ar urmări și ne-ar prinde* (BOL.). **3** Dirijare prin cîrmă, hățuri etc.; cîrmire. *Ocîrmuirea unei corăbii* (PER.). • pl. *-i.* și *otcîrmuíre s.f.* /v. ***ocîrmui***.

ocîrmuít, -ă *adj.* Care este condus, guvernat, administrat (de cineva). • pl. *-ți, -te.* /v. ***ocîrmui***.

ocîrmuitór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (*înv.*) **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care conduce un stat, o instituție etc.; cîrmuitor. *Merge la ocîrmuitorul de Prahova cu porunci* (CA. PETR.). **2** *s.m., s.f.* Cîrmaci. *Corăbiile... au început a se lovi laolaltă..., ocîrmuitorii încă au lăsat cîrmele* (ȘINC.). • sil. *-mu-i-.* pl. *-ori, -oare.* și *ocîrmuitóriu, -oáre s.m., s.f.* ***/ocîrmui*** *+ -tor*.

ocîrmuitóriu, -oáre *s.m., s.f.* v. cîrmuitor.

ocléi *s.m.* v. uclei.

oclús, -ă *adj.* Care este conținut în interiorul unui solid (dizolvat sau sub formă de mici bule). • pl. *-și, -se.* /<fr. ***occlus***, lat. ***occlūsus, -a, -um***.

oclusív, -ă *adj.* v. ocluziv.

ocluzái, -ă *adj.* Care aparține ocluziei, care se referă la ocluzie. • pl. *-i, -e.* ***/ocluzie*** *+ -al*.

oclúzie *s.f.* v. ocluziune.

ocluzioná *vb. I. tr.* (*rar.*) A închide; a încuia. • sil. *-zi-o-.* prez.ind. *-ez.* ***/ocluzie*** *+ -ona*.

ocluziúne *s.f.* **1** (*tehn.*) Închidere, astupare a unui orificiu, a unei conducte etc. în scopul opririi unui fluid care trece prin conducta respectivă. **2** (*metalurg.*) Bulă de gaz rămasă în interiorul unei piese metalice după turnarea acesteia. **3** (*med.*) Obstrucție (1). ◇ *Ocluzie intestinală* = boală care constă în oprirea sau în întreruperea circulației materiilor fecale într-un punct oarecare al intestinului; obstrucție intestinală, încurcătură de mațe. **4** (*fon.*) Mișcare articulatorie care constă în închiderea canalului fonator (prin apropierea buzelor, a limbii de palat etc.) și care are ca rezultat întreruperea scurgerii curentului de aer. *Caracterele esențiale... ale fonemului p sînt ocluziunea, explozia și surditatea* (ROSET.). **5** (*meteor.*) *Ocluzia ciclonilor* = proces de trecere a ciclonului mobil în stadiul final de evoluție, prin unirea frontului rece cu cel cald, lichidarea frontului cald prin umplerea întregului ciclon cu aer rece și deplasarea aerului rece cu cel cald spre păturile înalte ale atmosferei. *Ocluzie orografică* = fenomen de separare în două ramuri a unei mase de aer rece care întîlnește în deplasarea ei un masiv muntos. • sil. *-zi-u-.* pl. *-i.* și *oclúzie s.f.* /<fr. ***occlusion***, lat. ***occlusio, -onis*** <*occludere* „a închide".

ocluzív, -ă *adj.* (*fon.*) *Consoană ocluzivă* = consoană care se articulează prin ocluzia canalului fonator, urmată de o explozie; consoană explozivă. ◇ (*subst. f.*) *Concluzia a fost că tînărul întîmpina greutăți în pronunțarea ocluzivelor.* • pl. *-i, -e.* și *oclusív, -ă adj.* /<fr. ***occlusive***; cf. lat. *occludĕre* „închide".

ocnáș *s.m.* **1** Persoană care muncește într-o ocnă de sare; (*înv.*) ocnean. *A încremenit tăcerea mării Și truda ocnașului* (BAR.). **2** Persoană condamnată la muncă silnică (într-o ocnă); gener. pușcăriaș. *Ocnașii... păseau fără cuvinte... cu ochii plini de întunericul celulelor* (SADOV.). • pl. *-i.* ***/ocnă*** *+ -aș*.

ócnă *s.f* **I 1** Mină (mai ales de sare); salină. ◇ Expr. (*adv.*) *Sărat ocnă* = foarte sărat, prea sărat. *Ostropelul era sărat ocnă.* ◇ Fig. *Arătarea cenușie tăcu, scufundată în ocna sufletului său* (SADOV.). ◆ Ext. (*înv.*; *mai ales la pl.*) Venit domnesc obținut din exploatarea minelor de sare. *Cele mai importante izvoare de venit ale domnului erau rusumaturile..., în fruntea cărora stăteau vămile și ocnele* (OȚETEA). **2** Mină (părăsită) unde erau deținuți cei condamnați la muncă silnică; gener. închisoare, pușcărie, temniță. *Luau drumul Siberiei către închisori și ocne pustii* (SADOV.). ◇ Expr. *A înfunda ocna* v. ocnă. *A trimite (pe cineva) la ocnă* v. trimite. ◆ Pedeapsă executată într-o astfel de mină. **3** (*reg.*) Fîntînă cu apă sărată sau minerală. **II 1** (*înv.*) Fereastră. *Ședea... un june lîngă ocnă* (COR.). **2** (*reg.*) Gura podului; deschizătură în acoperișul șurii prin care se urcă nutrețul în pod. *Îl pun sus, într-un lemn, deasupra ocnei* (HER.). • pl. *-e.* /<sl. veche **окно** „fereastră").

ocneán *subst.* **1** *s.m.* (*înv.*) Ocnaș. *Au dat trei hrisoave... unul lui Ugrin, altul farurilor din Trascău, al treilea ocneanilor din Turda* (ȘINC.). **2** *subst.* (*reg.*; *la sg.*; *mai ales art.*) Numele vîntului de la miazănoapte; crivăț. • pl. *-eni.* ***/ocnă*** *+ -ean*.

ocníre *s.f.* (*ind. extract.*) Formare accidentală, în cursul săpării unor găuri de sondă, a unei cavități neregulate, ca urmare a dezagregării rocii în contact cu fluidul. • pl. *-i.* /de la ***ocnă***.

ócniță *s.f.* (*pop.*) **I 1** Dim. al lui *ocnă*. **2** (*constr.*) Adîncitură în pereții caselor țărănești în formă de fereastră oarbă, în care se păstrează diferite obiecte

de uz casnic; cotlon, firidă, nișă. *Să nu mă faci ia acuș să ieu culeșerul din ocniță și să te dezmierd, cît ești de mare!* (CR.). ◆ (*arhit.*) Firidă mică făcută ca element decorativ în partea exterioară a zidului unei clădiri. *Și aici se întîlnește marele turn de cetate, cu trei rînduri de firide sau ocnițe înșirate* (IORGA). **3** Adîncitură sub cuptorul vetrelor țărănești unde se pune ceva la încălzit. *Iaca, laptele l-am pus în pahar, în ocnița sobei, să steie călduț* (SADOV.). **4** (*reg.*) Deschizătură în acoperișul șurii, pe unde se pune nutrețul. **5** (*reg.*) Schelet de pari în formă de prismă triunghiulară cu două laturi deschise, pe care se întind cerealele cosite sau secerate ca să se usuce; acoperiș de scînduri sprijinit pe țăruși, sub care se întind snopii de cereale în același scop. *Popușoii... se cosesc după culegere, iar ca să se usuce, se pun pe ocnițe* (POP.). **II 1** (*înv.*) Ocnă; temniță, închisoare. *De multe ori am înfundat ocnițele cetăților Semendria, Haliciu, Buciaciu* (DELAVR.). **2** Groapă adîncă; hrubă. *Stoicea dădu fuga la adăpost într-o ocniță ivită sub deal* (GAL.). • acc. și *ocnițâ*. pl. *-e*, *-i*. /*ocnă* + *-iță*.

ocól *s.n.*, *s.m.* **I** *s.n.* **1** Mișcare în jurul unui punct fix sau de jur-împrejurul unui loc; deplasare în spațiu care nu urmează calea cea mai dreaptă; înconjur, ocolire, ocoliș, (*pop.*) ocoleală. *La mare înălțime, plutea o gaie neagră, scriind ocoluri largi* (SADOV.). <> (*adv.*) *Soare, să mergi ocol o dată* (POP.). <> Loc.adj. (*determ. subst. „cale", „drum"*) *De ocol* = care ocolește; ocolit, indirect. *Birjarul... o ia pe un drum de ocol* (CAR.). <> Loc.vb. *A da* (cuiva sau la ceva) *ocol* sau *ocoale* = *a*) a ocoli (pe cineva sau ceva), a merge de jur-împrejur. *Pămîntul se învîrte ca prisnelul și dă mereu ocoale împrejurul soarelui* (SLAV.); *b*) ext. a cerceta un loc; a umbla, a se învîrti în preajma cuiva sau a ceva; a da tîrcoale. *Ciinii, întărîtați, îmi dădeau ocol* (SADOV.). Δ Fig. *Dulci treceau zilele toate și-arar dureri dădeau ocoale* (ANG.). <> Expr. *A da ocol cu ochii* sau (*despre ochi*) *a da ocol* = a privi de jur-împrejur. *Ochii... veseli dau ocol* (MACED.). *A da ocol țării* (*țărilor* sau *pămîntului*) = a umbla mult. **2** Fig. Digresiune. *Ca să nu mai piardă vremea cu ocoluri fără folos... răspunse de-a dreptul* (STĂN.). <> Loc.adv. *Fără ocol* (sau *ocoluri*) = fără ezitare, fără menajamente; direct. *Binoclul ei îl ochise, drept, fără ocol* (BASS.). **3** Cotitură, cot. *Ulița... face un ocol mare* (REBR.). **II** *s.n.*, *s.m.* **1** *s.n.* (*înv.*) Linie care delimitează un spațiu; ext. spațiul delimitat; cuprins. *Șapte galerii alăturate, care se destind în tot ocolul clădirii* (ODOB.). ◆ Perimetru, circumferință. *Ocolul acestui bulz era de doisprezece stînjini* (GORJ.). ◆ Cerc. *Privea ocolul săbiilor celor strălucite* (BELD.). ◆ Spațiu, loc liber. *Și cu bățul se-nvîrteșce Ca să-și facă-n jur ocol* (COȘB.). **2** *s.n.* (*înv.*) Gard făcut în jurul unui loc; împrejmuire, îngrăditură; ext. loc îngrădit. *Oastea era strînsă și era făcut un ocol mare* (NEC.). ◆ (*reg.*) Teren plantat cu pomi și îngrădit cu gard viu. **3** *s.n.* (*pop.*) Loc îngrădit (uneori acoperit) lîngă casă sau în cîmp, unde se închid vitele, oile etc.; țarc. *Răgete lungi Pornesc din ocol* (BACOV.). ◆ Ext. Loc unde se ține tîrgul de vite. ◆ (*reg.*) Colț din grădină îngrădit, care servește la păstrarea nutrețului. **4** *s.n.* (*reg.*) Spațiu împrejmuit pe lîngă casă; curte, ogradă. *Omul, orice ar face în ocolul lui, e stăpîn* (REBR.). **5** *s.n.* (*adm.*; *înv.*) Unitate administrativă (judiciară, agricolă) de județ sau de ținut, de oraș sau de sat; sediul acesteia; ext. instituție care conducea una dintre aceste forme de împărțire administrativă. *Sfînta biserică de la ocolul Botoșenilor* (AX.). <> *Ocol silvic* = unitate silvică administrativă, împărțită pe brigăzi și cantoane, prin care se organizează și se execută lucrările de cultură, de refacere, de protecție și de pază a pădurilor, ocrotirea și valorificarea vînatului și a peștelui din apele de munte. *Ocol de pace* = judecătorie. *Judecător de ocol* v. judecător. *Judecătorie de ocol* v. judecătorie. **6** *s.n.* (*înv.*) Împresurare, asediu. ◆ Anturaj, cerc. *În ocolul familiilor noastre... noi vom da cea dintîi pildă* (MARC.). **7** *s.m.* (*pop.*; *la pl.*) Cerc de fier sau de lemn așezat în jurul pietrei morii, care împiedică făina să cadă pe alături; veșcă, văcălie. ◆ Ext. (*reg.*) Amestec din făină de grîu și făină de porumb, care se depune între piatra morii și veșcă în timpul măcinatului și care servește ca hrană pentru animale. **8** *s.n.* (*astron.*; *reg.*) Numele unei constelații din emisfera boreală, situată în apropiere de constelația gemenilor; vizitiul. • pl. *-uri*, *-oale*. /<bg., rus. **околъ**; cf. rus. *околица*.

ocolăș *s.n.*, *s.m.* **I** *s.n.* **1** Dim. al lui *ocol*. **2** (*înv.*, *pop.*) Staul. *Și-au făcut niște ocoale frumoase de răzlogi* (POP.). **3** (*înv.*, *pop.*) Curte. *N-ai atîta ocolaș Cît ar paște-un purcelaș* (POP.). **II** *s.m.* (*înv.*) **1** Conducătorul administrativ al unui ocol (II 5); încasator de impozite. *Pe un ocolaș și 2 vornici i-au bătut la Belcești* (IORGA). **2** Locuitor al unui ocol (II 5). • pl. *-i*, *-e*. /*ocol* + *-aș*.

ocoleálă *s.f.* (*pop.*) Ocol (I), ocolire. <> (*pop.*) Loc.adj., adv. *Fără ocoleală* (sau *ocoleli*) = fără ocol, direct. *Pre limba noastră cea fără ocoleli, le zicem pe șleau* (ISP.). • pl. *-eli*. /*ocoli* + *-eală*.

ocolí *vb. IV.* **1** *tr.*, *intr.* A străbate o distanță făcînd un ocol (I 1); a merge de jur-împrejurul cuiva sau a ceva, a înconjura. *Ocolește în vîrful picioarelor casa* (BRĂT.). ◆ (*refl. pas.*) A fi purtat de jur-împrejur. *Se ocoli crucea împrejurul bisericii* (DELAVR.). **2** *tr.* (*pop.*) A cutreiera, a colinda. *Credincioșii lui ocoliră toată împărăția* (ISP.). <> (*intr.*) *Eu de multă vreme ocolesc prin lume a găsi un om așa* (GORJ.). **3** *tr.* A evita să atingi sau să lovești pe cineva sau ceva, ferindu-te într-o parte, făcînd un mic ocol (I 1); a evita să treci pe undeva. *Ocoleau băltoacele înghețate, să nu lunece* (STANCU). ◆ A evita să întîlnești pe cineva sau ceva ori să vorbești despre cineva sau ceva. *Ocolea privirile oamenilor* (REBR.). **4** *tr.* A lăsa ceva (în mod intenționat) deoparte; a ignora, a eluda. *Numele proprii sînt în mare parte impuse poetului; nu le poate nici ocoli, nici schimba* (MAIOR.). **5** *intr.* Fig. (*adesea urmat de determ. introduse prin prep. „cu"*) A spune ceva cu înconjur, a divaga. *Îi spuse, ocolind cu teamă parcă, despre ce e vorba* (CA. PETR.). <> Loc.adv. *Pe ocolite* = pe departe, indirect. *A început să mă întrebe pe ocolite despre ce se întîmplase în seara aceea.* **6** *intr.* (*sub. este „drumul", „rîul" etc.*) A coti. *Drumul ocolește-n larg ca să facă urcușul lin* (VLAH.). **7** *tr.* (*înv.*, *pop.*; *adesea însoțit de determ. introduse prin prep. „cu"*) A pune gard, zid etc. împrejurul unui loc; a împrejmui, a îngrădi. *Ion Vodă ocoli cu șanțuri platoul muntelui* (HASD.). **8** *tr.* (*înv.*, *reg.*) A încercui (pe cineva sau ceva) din toate părțile, a împresura, a asedia. *Iată potera sosea Și casa mi-o ocolea* (POP.). **9** *tr.* Fig. (*înv.*, *reg.*) A apăra, a proteja, a ocroti. *Mulți bogați ocolit-ai, mulți săraci sărăcit-ai* (POP.). ◆ (*reg.*) A răsfăța. • prez. ind. *-esc*. /*ocol* + *-i*.

ocolíre *s.f.* **1** Acțiunea de *a ocoli* și rezultatul ei; ocol, ocoleală. **2** (*înv.*) Încercuire, asediu. *Frideric... l-au tras de la calea Ardealului, ocolind Timișoara, carea ocolire o au lăsat cît s-au apropiat Mustafa cu oastea sa* (ȘINC.). **3** Mers împrejur; mers cu înconjur. *Ocolirile erau specialitatea colonelului* (BRĂ.). **4** Evitare. *Pentru ocolirea oricărei greșeli vă dau... acel sfat* (BARIȚ). • pl. *-i*. /v. *ocoli*.

ocolíș *s.n.* **1** Ocol (I 1), înconjur. *Șalupa... porni încet cu un ocoliș larg* (GALAN). ◆ Fig. Divagație. *În folosul cui atîta minciună și atîtea ocolișuri?* (GALAN). <> Loc.adv. *Cu ocolișuri* = pe ocolite, vag, indirect. *Fără ocoliș* (sau *ocolișuri*) = direct, pe față. *Își spunea totdeauna părerea, fără ocolișuri* (PER.). **2** (*înv.*) Perimetru, circumferință. *A celui dintîi rînd de lăviți... ocolișu este de 100 stînjini* (D. GOL.). • pl. *-uri*. /*ocol* + *-iș*.

ocolít[1] *s.n.* Faptul de *a ocoli*; ocolire. • /v. *ocoli*.

ocolít[2]**, -ă** *adj.* **1** Care se abate din drumul drept, care face ocoluri (I 3) sau cotituri; care înconjoară, care este cotit. *Crișule, cu ocolitul umblet, Tare-ți este apa tulburată* (BEN.). **2** Fig. Care este făcut sau spus cu înconjur, pe departe. *Învîrtea de zece ori condeiul și fraza în ocolitele și ceremonioasele tratative matrimoniale* (CĂL.). <> (*adv.*) *Nu scoaseră măcar o vorbă, privindu-se cam ocolit* (CA. PETR.). <> Expr. *Pe căi ocolite* = prin mijloace indirecte, nerecomandabile, prin subterfugii. *De cînd îl știu încearcă să ajungă pe căi ocolite în preajma superiorilor.* **3** De care se ferește cineva, care este evitat. *S-ar dovedi chiar ca ocolit și ca iluzoric un însămnat drept* (POP.). • pl. *-ți*, *-te*. /v. *ocoli*.

ocolitór, -oáre *adj.* Care ocolește. • pl. *-ori*, *-oare*. /*ocoli* + *-tor*.

ocólnică *s.f.* (*înv.*) **1** (*topogr.*) Hartă topografică pe care sînt indicate hotarele și cuprinsul unei moșii; ocolniță. **2** Întindere, cuprins al unei moșii; moșie. • pl. *-ce*. /*ocol* + *-nic*.

ocólniță *s.f.* **1** (*topogr.*; *înv.*) Hartă topografică pe care sînt indicate hotarele și cuprinsul unei moșii; ocolnică. *Am trimis boieri de au făcut ocolniță* (DOC.). **2** (*reg.*) Numele unui motiv decorativ folosit pentru împodobirea cojoacelor. • pl. *-e*. /*ocol* + *-niță*.

ocóp *s.n.* (*milit.*; *înv.*) Șanț de apărare; tranșee. *Dînd leșii războiu, au întrat în ocop* (N. COST.). • pl. *-uri*. /<pol. *okop*.

ocopatíe *s.f.* (*med.*) Rău de transporturile terestre. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. *ochopathie*; cf. gr. *ὄχος* „vehicul".

ócoș, -ă *adj.* (*reg.*) **1** Care este deștept, cuminte, priceput, isteț. *Să fi făcut dreptate, aicea, dacă-i așa de ocoș!* (POP.). **2** Care este încrezut, mîndru, fudul. *Ce te ții așa de-ocoș?* (PER.). **3** Care este șiret, viclean, prefăcut. • pl. *-i*, *-e*. /<magh. *okos*.

ocoși *vb. IV. tr.* (*reg.*) A se mîndri, a se fuduli; a face nazuri; a se obrăznici. • prez.ind. *-esc*. /*ocoș* + *-i*.

ocratáre *s.f.* (*constr.*) Procedeu de tratare a betonului cu tetrafluorură de siliciu, pentru a-l face mai rezistent la acizi. • pl. *-ări*. /<fr. *ocratation*.

ócră *s.f.* v. ocru.

ocro- Elem. de compunere „ocru"; „galben, palid". • /<fr. *ochro-*; cf. lat. *ochra*, *-ae*, gr. *ὤχρα* „ocru" <*ὠχρός* „palid, galben".

ocrodermíe *s.f.* (*med.*) Carotenodermie. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. *ochrodermie*.

ocrométru *s.n.* (*tehn. med.*) Instrument folosit la măsurarea presiunii din capilarele sangvine. • pl. *-e*. /<*ocro-* + *metru*, după engl. *ochrometer*.

ocronóză *s.f.* (*med.*) Afecțiune foarte rară, caracterizată printr-o colorație cenușie-brună sau neagră a cartilajelor, a tendoanelor și a unor zone ale pielii. • pl. *-e*. /<fr. *ochronose*.

ocróp *s.n.* v. uncrop.

ocroti *vb. IV. tr.* A lua sub paza, sub protecția sa; a apăra, a proteja; a ajuta, a sprijini. *Ocrotea pe toți copiii sărmani* (ISP.). <> (*refl.*) *După ce se ocroti un minut cu sabia sa..., fu prins de viu* (BĂLC.). <> (*refl. pas.*) *Vedeai... pre numiții streini ocrotindu-să de multe* (ZIL.). <> Fig. *Priveam cu inima strînsă prăvălia scundă, ocrotită de aceeași firmă îngustă* (BRĂ.). ◆ (*înv.*; *refl.*) A se adăposti. *Daniil Vaș cel mai bătrîn, la ai cărui feciori mă ocrotesc ca la niște ucenici ai mei* (ȘINC.). • prez.ind. *-esc*. /<sl. veche **оукротити** „a îmblînzi".

ocrotíre *s.f.* **1** Acțiunea de *a ocroti* și rezultatul ei; apărare, îngrijire, protejare, sprijin, ajutor. <> *Ocrotirea sănătății* = complex de măsuri luate de stat pentru prevenirea bolilor, întărirea și refacerea sănătății, prelungirea vieții și a capacității de muncă a oamenilor. *Ocrotirea naturii* = acțiune organizată de stat, de o instituție științifică națională sau internațională în scopul utilizării raționale, al conservării și al reproducerii resurselor naturale. *Soră de ocrotire* v. soră. <> Expr. *A lua* (pe cineva) *sub ocrotirea sa* = a ocroti (pe cineva). *Nu te teme, că te ieu sub ocrotirea mea* (ALECS.). **2** Adăpost, azil. *În acel ostrov pot să afle ocrotire* (DRĂGHICI). • pl. *-i*. /v. *ocroti*.

ocrotitór, -oáre *adj.* Care ocrotește, apără, protejează, ajută; care este protector. *Se adunau... sub aripile ocrotitoare ale prepeliței* (BRĂT.). <> (*adv.*) *Cum merge, Mitică? exclamă el ocrotitor* (PRED.). <> (*subst.*) *Sînt... ocrotitoarea cu voie bună a slujitorului* (ISP.). • pl. *-ori*, *-oare*. /*ocroti* + *-tor*.

ócru *s.n.*, *adj.* **1** *s.n.* Varietate de argilă de culoare galbenă, roșie, brună etc., formată din hidroxizi de fier și folosită ca pigment la fabricarea unor vopsele. **2** *s.n.* Vopsea preparată din ocru (1), cu tente de la galben-deschis, auriu, oranj, roșu, brun spre roz, verzui și oliv. **3** *adj.*, *s.n.* (Care este de) culoare galbenă-brună. *Mai departe se grămădea treptat un cartier alb și ocru de locuințe* (VIN.). • pl. *-uri*. și *ócră* *s.f.* /<fr. *ocre*, lat. *ochra*, *-ae*; cf. gr. *ὤχρα*.

oct- Elem. de compunere „opt, de opt ori". • și *octa-*, *octo-*. /<fr. *oct(o)-*, *octa-*; cf. lat. *octō*, gr. *ὀκτώ* „opt".

octa- v. oct-.

octacórd, -ă *adj.*, *s.n.* (*muz.*) **1** *adj.* Care are opt coarde. **2** *s.n.* Liră cu opt coarde. **3** *s.n.* Sistem muzical de opt sunete. • pl. *-zi*, *-de*. /<fr. *octocorde*; cf. gr. *ὀκτάχορδος* <*ὀκτώ* „opt", *χορδή* „coardă".

octaédric, -ă *adj.* Care are formă de octaedru. • pl. *-ci*, *-ce*. /<fr. *octaédrique*.

octaédru *s.n.* (*geom.*) Poliedru cu opt fețe. <> *Octaedru regulat* = octaedru cu fețele triunghiuri echilaterale, unite cîte 4 în același vîrf și cu cele 12 muchii strînse, cîte 4, în cele 6 vîrfuri, unghiul diedru fiind format

de două fețe. • pl. *-e.* /<fr. ***octaèdre***, lat. ***octaedros***; cf. gr. *ὀκτάεδρος*.

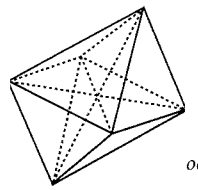

octaedru

octál *adj. m.* (*inform.*) *Sistem de numerație octal* = sistem de numerație a cărui bază este numărul opt. (*electron.*) *Soclu octal* = soclu de tub electronic cu opt contacte. • pl. *-i.* /<fr. ***octale***.

octán *s.m.* (*chim.*) Hidrocarbură din seria alcanelor, cu opt atomi de carbon în moleculă, care există în mai multe forme izomere. ◇ *Octan normal* = octan cu catena normală (sau liniară), izolată din petrol, care se prezintă sub forma unui lichid incolor, inflamabil, insolubil în apă, puțin solubil în alcool, benzen, eter de petrol etc. și care este folosit ca solvent. • pl. *-i.* /<fr. ***octane***, germ. ***Oktan***.

octánic, -ă *adj.* (*chim.*; *despre parametri*) Care caracterizează rezistența la detonație a benzinelor. ◇ *Cifră octanică* sau *indice octanic* = valoare numerică convențională, care indică gradul de detonație al unei benzine și care reprezintă procentul, în volume, de izooctan și normal luptan, amestec care are același grad de detonație ca al benzinei de analizat, când determinarea se face cu un motor și în condiții standard. • pl. *-ci, -ce.* /***octan*** + *-ic*, după fr. *octanique*.

octánt *s.n.* **1** (*nav.*) Instrument de navigație maritimă și aeriană sau care servește la măsurarea înălțimii aștrilor, a distanțelor lor unghiulare etc. și care este asemănător cu sextantul, dar având limbul de 45°. **2** (*geom.*) A opta parte din circumferința unui cerc sau dintr-o suprafață circulară. ◆ Arc de cerc care are 45°. ◆ Fiecare dintre cele opt porțiuni din suprafața unui corp sferic, determinate de trei planuri perpendiculare care se intersectează în centrul corpului. **3** Porțiune a globului egală cu 1/8 din suprafața sa totală. • pl. *-e.* /<fr. ***octant***; cf. lat. *octans, -ntis*.

octatlón *s.n.* (*sport*) Probă combinată de atletism pentru juniori, alcătuită din opt probe de alergări, sărituri și aruncări. • pl. *-oane.* /***octet*** + ***[penta]tlon***.

octatloníst, -ă *s.m., s.f.* (*sport*) Sportiv care participă la probele de octatlon. • pl. *-iști, -iste.* /***octatlon*** + *-ist*.

octávă *s.f.* **1** (*muz.*) Interval la distanță de opt trepte între două sunete ale gamei. *Aceste instrumente pot forma octave numai muzicale* (HEL.). ◇ Fig. *Juan îl omenea cu o octavă mai sus* (HEL.). **2** (*lit.*) Strofă formată din opt versuri endecasilabice, dintre care primele șase au rimă încrucișată, iar ultimele două au rimă împerecheată, folosită, mai ales, în poezia italiană, spaniolă și portugheză. *Epopeea lui Taso e scrisă în octave* (ȘĂIN.). **3** (*telec.*) Interval între oscilația electromagnetică de o anumită frecvență și oscilația de frecvență dublă. **4** (*sport*; *la scrimă*) A opta poziție de apărare. **5** (*relig.*; *înv.*; *la pl.*) Perioadă de opt zile înaintea fiecărei sărbători importante. • pl. *-e.* /<fr. ***octave***, it. ***ottava***, germ. ***Oktave***; cf. lat. *octava* „a opta”.

octavín *s.n.* (*muz.*) Flaut mic care emite sunete cu o octavă mai sus decît cele obișnuite. *Lipsește primul trombon, flautul al II-lea și octavinul* (FIL.). • pl. *-e.* /<fr. ***octavin***, it. ***ottavino***.

octét *s.n., s.m.* **1** *s.n.* (*muz.*) Formație compusă din opt persoane (instrumentiști sau cîntăreți) care execută împreună o lucrare muzicală; octuor; lucrare muzicală scrisă pentru această formație. **2** *s.n.* (*chim.*) *Octet electronic* = configurație electronică stabilă de opt electroni de valență, constituind configurația cea mai stabilă a învelișului extern al unui atom, care rezultă în cursul reacțiilor chimice prin transfer sau punere în comun de electroni și care este caracteristică gazelor rare (cu excepția heliului), conferindu-le o reactivitate chimică foarte scăzută. **3** *s.m.* (*inform.*) Grup de opt biți folosit pentru exprimarea capacității de memorie. • pl. *n. -e, m- ți.* /<germ. ***Oktett***, fr. ***octet***.

octo- v. oct-.

octocoraliér *s.m.* (*zool.*; *la pl.*) Subclasă de celenterate antozoare marine coloniale, cu opt tentacule, cu schelet calcaros, care trăiesc în colonii; (*și la sg.*) animal din această subclasă (*Octocorallia*). • sil. *-li-er.* pl. *-i.* /<fr. ***octocoralliaires***.

octódă *s.f.* (*electron.*) Tub electronic cu un anod, un catod și șase grile, folosit, de obicei, ca schimbător de frecvență în radioreceptoare. • pl. *-e.* /<fr. ***octode***; cf. gr. *ὀκτώ* „opt”.

octofór *s.m.* (*în antic.*) Purtător de litieră. • pl. *-i.* /<fr. ***octophoros***, lat. ***octophŏros*** și ***octophŏron***; cf. gr. *ὀκτώφορος* și *ὀκτώφορον*.

octogenár, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care a atins (sau a depășit) vîrsta de optzeci de ani. *Octogenarul satului... privește cu drag nebunia nevinovată a tineretului* (HOG.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***octogénaire***, lat. ***octōgēnarĭus, -a, -um***.

octogón, -á *s.n., adj.* **1** *s.n.* (*geom.*) Poligon care are opt laturi. *Octogon stelat* = octogon concav care se obține unind din trei în trei vîrfurile octogonului. **2** *adj.* (*despre poligoane*) Care este octogonal. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***octogone***; cf. gr. *ὀκτάγωνος* „cu opt unghiuri”.

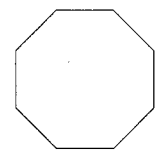

octogon (1)

octogonál, -ă *adj.* (*despre poligoane*) Care are opt laturi; octogon. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***octogonal***.

octoíh *s.n.* **1** (*bis.*) Carte bisericească destinată cultului ortodox, alcătuită în sec. 8 de Ioan Damaschinul, în care sînt cuprinse cîntările din fiecare zi a săptămînii (cîntate succesiv pe opt glasuri). *Cîntă din ohtoic, glasul al optulea* (ALECS.). ◆ Fiecare dintre cîntările cuprinse în această carte. *Răsuna bolta bisericii cînd cînta octoihul* (CA. PETR.). ◆ Ext. Cîntec, cîntare. *Avea... un glas de răsuna mahalaua, cînd începea a dura la ohtoicuri* (ALECS.). ◆ Fig. Vorbărie fără rost, trăncăneală. *Iar ai început octoihul ista!* (ALECS.). **2** (*muz.*) Scară muzicală; registru. *Mi-o spus că am un ohtoic de cele zdravene* (ALECS.). • acc. și *octóih*. pl. *-uri.* și *ohtoíc s.n.* /<slav. **ОКТОИХЪ**; cf. m. gr. *ὀκτώηχος* <*ὀκτώ* „opt”, *ἦχος* „sunet, glas”.

octómbrie *s.m. invar.* (și *luna octombrie* sau *luna lui octombrie*) A zecea lună a anului, care urmează după septembrie și are 31 de zile; (*pop.*) brumar, brumărel. *În 24 octombrie mai toată noaptea au fulgerat* (ȘINC.). • și *octómvrie*, (*pop.*) *octómvre s.m. invar.* /<slav. **ОКТОВРЬ, ОКТОМВРИЙ, ОКТОМВРЬ**.

octométru *s.m.* (*vers.*) Vers alcătuit din opt picioare trohaice. • pl. *-e.* /<gr. ***ὀκτώ*** „opt”, ***μέτρον*** „măsură”.

octómvre *s.m. invar.* v. octombrie.

octómvrie *s.m. invar.* v. octombrie.

octopetál, -á *adj.* (*bot.*; *despre corole*) Care are opt petale. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***octopétale***; cf. *ὀκτώ* „opt”, *πέταλον* „frunză”.

octoploíd, -ă *adj.* (*biol.*; *despre celule, organisme*) Care are opt seturi de cromozomi. • pl. *-izi, -ide.* /<germ. ***oktoploid***.

octopód, -ă *adj., s.n.* (*zool.*) **1** *adj.* (*despre animale*) Care are opt picioare sau opt tentacule. **2** *s.n.* (*la pl.*) Ordin de moluște cefalopode dibranhiate, care cuprinde animale cu opt tentacule în jurul capului, purtătoare de ventuze (*Octopoda*); (*și la sg.*) animal din acest ordin. • pl. *-zi, -de.* /<fr. ***octopode***; cf. gr. *ὀκτώ* „opt”, *πούς, ποδός* „picior”.

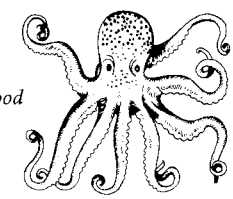

octopod

octosepál, -ă *adj.* (*bot.*; *despre calicii*) Care are opt sepale. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***octosépale***; cf. gr. *ὀκτώ* „opt”, fr. *sépale* „sepală”.

octosiláb *s.n.* (*vers.*) Vers care are opt silabe. • pl. *-e.* /<fr. ***octosyllabe***; cf. lat. *octosyllăbus* <*octō-* „opt”, *syllăba* „silabă”.

octosilábic, -ă *adj.* (*despre versuri*) Care are opt silabe. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***octosyllabique***.

octostíl *s.n.* (*arhit.*) Edificiu care are fațada decorată cu opt coloane. • /<fr. ***octostyle***, ngr. ***ὀκτώστυλος*** <*ὀκτώ* „opt”, *στῦλος* „coloană”.

octroá *vb. I. tr.* (*jur.*; *înv.*; *compl. indică legi, constituții etc.*) A impune. *Au decis... a octroa una constituțiune nouă* (BARIȚ.). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***octroyer***.

octroáre *s.f.* (*jur.*; *înv.*) Faptul de *a octroa*; impunere (a unei legi, a unei constituții etc.). *În cazul octroării..., gubernul se provoacă la mai multe legi* (BARIȚ.). • pl. *-ări.* /v. ***octroa***.

octroiá *vb. I. tr.* (*jur.*) A acorda ca pe o favoare, a concede o favoare. • prez.ind. pers. 3 *-iază.* /<fr. ***octroyer***.

octroiát, -ă *adj.* (*jur.*; *despre anumite acte, cărți*) Care este acordat ca o favoare. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***octroyé***.

octuór *s.n.* (*muz.*) Octet. • sil. *-tu-or.* /<fr. ***octuor***, germ. ***Oktuor***.

octuplét *s.m.* (*med.*) Fiecare dintre cei opt gemeni; octuplu. • pl. *-ți.* /***octuplu*** + *-et*.

octúplu, -ă *adj., s.n., s.m.* **1** *adj.* Care este de opt ori mai mare sau mai mult în raport cu o cantitate dată. **2** *s.n.* Mulțime, grup format din opt unități. **3** *s.m.* (*med.*) Octuplet. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***octŭplus, -a, -um***, fr. ***octuple***.

ocul- Elem. de compunere „(referitor la) ochi”, „(de) ochi, al ochiului”. • și *oculo-.* /<fr. ***ocul(o)***-, it. ***oculo***-; cf. lat. *ŏcŭlus, -i* „ochi”.

oculá *vb. I. tr.* (*pom.*; *înv.*; *compl. indică pomi, plante etc.*) A altoi. • prez.ind. *-ez.* /<lat. ***oculare***; cf. germ. *okulieren*.

ocuiár, -ă *adj., s.n.* ī *adj.* Care aparține ochiului[1] (I 1), care se referă la ochi[1], care este perceput prin simțul văzului. ◇ *Martor ocular* = persoană care a văzut cum s-a petrecut un fapt, cum a decurs o întîmplare. *El își încheie povestirea arătînd că și-a alcătuit-o după spusele martorilor oculari* (IORGA). *Glob ocular* v. glob. *Micrometru ocular* v. micrometru. *Tensiune oculară* v. tensiune. **2** *s.n.* Sistem optic convergent sau divergent alcătuit dintr-o lentilă sau dintr-un grup de lentile ale unui instrument optic, care servește la observarea imaginii date de obiectivul microscopului, al lunetei etc. *Citirile la microscop se fac cu ajutorul unui ocular spiral* (IOAN.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***oculaire***, lat. ***ŏcŭlārĭus, -a, -um*** <*ŏcŭlus* „ochi”.

oculáție *s.f.* (*pom.*; *înv.*) Sistem de altoire printr-un singur mugur, scos cu o porțiune de lemn și de coajă, care se introduce sub scoarța portaltoiului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<germ. ***Okulation***.

oculíst, -ă *s.m., s.f.* (*med.*) Oftalmolog. *El era un oculist cu vază și mergea în Țara Românească* (IORGA). • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***oculiste***.

oculístic, -ă *adj.* De ochi[1] (I 1). *A cerut un răgaz de două zile, să-și interneze mama într-o clinică oculistică* (CA. PETR.). ◆ (*subst. f.*) Oftalmologie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***oculistique***.

oculo- v. ocul-.

oculogír, -ă *adj.* (*anat.*; *despre centri nervoși și mușchi*) Care au rol de rotație a globilor oculari. ◆ Care se referă la mișcarea de rotație a globilor oculari. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***oculogyre***.

oculográmă *s.f.* (*med.*) Înregistrare a mișcărilor globilor oculari. • pl. *-e.* /<fr. ***oculogramme***.

oculométru *s.n.* (*tehn. med.*) Dispozitiv cu ajutorul căruia o persoană paralizată poate să-și ghideze scaunul cu rotile prin simpla mișcare a ochilor[1]. • pl. *-e.* /<fr. ***oculomètre***.

oculomotór, -oáre *adj., s.m.* (*anat.*) **1** *adj.* Care pune în mișcare structurile anatomice cu rol în mobilitatea globului ocular. ◇ *Nervi oculomotori* = a treia pereche de nervi cranieni care pune în acțiune mușchii drepți, inferiori, superiori și interni, și care ridică pleoapa superioară. **2** *adj., s.m.* (Mușchi, nerv) care controlează mișcarea globului ocular. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***oculomoteur***; cf. lat. *ŏcŭlus* „ochi”, *motor* „care se mișcă”.

oculopalpebrál, -ă *adj.* (*anat.*) Care ține de ochi și de pleoapă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***oculo-palpebral***.

ocúlt, -ă *adj.* **1** Care aparține ocultismului, care se referă la ocultism; ocultist; ocultistic. *Ascultară... despre puterea grozavă a Marelui Orient, despre ceremoniile oculte* (CA. PETR.). ◇ *Științe oculte* = pseudoștiințe care au ca obiect pretinse fenomene tainice, supranaturale, inaccesibile cunoașterii obiș-

nuite. **2** Care este ascuns, tainic, misterios, nepătruns. *Dar totodată avem şi ajutoruri oculte* (ALECS.). ◆ (*adv.*) Pe ascuns, în taină. *Noi n-avem nevoie să lucrăm ocult* (SADOV.). • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***occulte***, lat. ***occultus, -a, -um.***

ocultá *vb. I. tr.* **1** A ascunde vederii, a face să dispară. **2** A face obscur, a disimula. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***occulter.***

ocultáţie *s.f.* **1** (*astron.*) Dispariţie temporară a unui astru ca urmare a interpunerii între el şi observator a unui alt corp ceresc. **2** (*mar.*) Acoperirea temporară a luminii unui far prin interpunerea unui ecran. ◇ *Lumină de ocultaţie* = lumină intermitentă (a unui far, a unei geamanduri). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi *ocultaţiúne s.f.* /<fr. ***occultation***, lat. ***occultatĭo, -onis.***

ocultaţiúne *s.f.* v. ocultaţie.

ocultísm *s.n.* Ansamblu de concepţii şi de practici privitoare la pretinse forţe supranaturale, misterioase, cu care unii oameni iniţiaţi în anumite „secrete" sau înzestraţi cu facultăţi tainice ar putea comunica; ocultistică; ext. totalitatea riturilor legate de acest ansamblu de concepţii. *Se pasionă de ocultism şi crezu că metodele ştiinţifice se pot aplica la pretinse fenomene misterioase* (CĂL.). • /<fr. ***occultisme.***

ocultíst, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care practică ocultismul. **2** *adj.* Care aparţine ocultismului sau ocultiştilor, care se referă la ocultism sau la ocultişti; ocult. *Rezultatele neînsemnate ale improvizaţiilor sale ocultiste* (CĂL.). • pl. *-işti, -iste.* /<fr. ***occultiste.***

ocultístic, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* Care este ocult. *Operele ocultistice dominau* (CĂL.). **2** *s.f.* Ocultism. *Nu credea în ocultistică* (CĂL.). • pl. *-ci, -ce.* /***ocult*** + *-istic.*

óculus *s.n.* (*arhit.*) Fereastră circulară de mici dimensiuni, caracteristică unor biserici romanice sau de epocă gotică timpurie. • /<fr. ***oculus***; cf. lat. *ŏcŭlus, -i* „ochi".

ocupá *vb. I.* **I** *tr.* **1** (*compl. indică teritorii, oraşe etc.*) A pune stăpânire pe..., a lua în stăpânire cu forţa armată; a cuceri. *Multe pământuri de prin jur au ocupat* (TEO.). **2** (*compl. indică imobile, spaţii locative*) A lua (temporar) în stăpânire, a avea în folosinţă. *Chiar înainte de a ocupa apartamentul, se apucaseră să-şi cumpere mobilă.* ◆ A se întinde pe o suprafaţă; a umple un loc. *Templul lui Joe... ocupa una din laturile forului* (PER.). ◆ (*compl. indică locuri la spectacole, la manifestări sportive, în diverse mijloace de locomoţie etc.*) A reţine, a rezerva. *Dacă întîrziem mai mult de un sfert de oră, ocupă-ne şi nouă două locuri la primul vagon!* **3** (*compl. indică posturi, funcţii etc.*) A lua în primire, a deţine, a avea. *Ne-am întîlnit ieri cu noul coleg, care a ocupat catedra de chimie.* ◆ Fig. A deţine un loc într-o ierarhie; a se situa. *[Graiurile] (muntenești) par a ocupa o poziţie de mijloc* (IORD.). **II** *refl.* **1** (*cu determ. introduse prin prep. „cu", „de"*) A lucra într-un anumit domeniu, a avea drept ocupaţie sau profesiune; a se îndeletnici cu... *Prietenul meu se ocupă cu distribuţia de medicamente.* ◇ Expr. *A se ocupa cu şederea* v. şedere. ◆ (*cu determ. introduse prin prep. „de"*) A se consacra unei preocupări temporare. *Vrei să te ocupi de pian?* (H. LOV.). ◆ (*înv.; tr.*) A preocupa, a absorbi. *Ea ocupă mintea mea* (ALECS.). **2** A se interesa, a se îngriji de cineva sau de ceva; a acorda atenţie deosebită. *Domnule Felix, mai ocupă-te puţin de Titi al meu* (CĂL.). • prez.ind. *ocúp.* şi (*înv.*) *ocuparisí vb. IV.* /<lat. ***occupare***, fr. ***occuper.***

ocupánt, -ă *s.m., s.f.* Stat care (prin forţele sale armate) ia în stăpânire un teritoriu, un oraş străin etc. *Proprietarii n-au vrut sau n-au putut vărsa ocupanţilor sumele de bani cerute* (OŢETEA). ◇ (*adj.*) *Ceruseră autorităţilor ocupante învoirea să organizeze o serbare* (POP.). ◆ Ext. Persoană care deţine un loc într-o competiţie, într-un clasament sau care are sau ia (temporar) în posesiune ceva; ocupator. *Primii ocupanţi..., rămîneau stăpîni pe masă toată seara* (BEN.). • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***occupant.***

ocupáre *s.f.* **1** Acţiunea de *a (se) ocupa* şi rezultatul ei; ocupaţie, preocupare. *Ocuparea sa este de a vizita şcoala publică şi spitalul* (C. NEGR.). **2** (*econ.*) *Ocuparea forţei de muncă* = asigurarea locurilor de muncă pentru persoanele apte de muncă, corespunzător calificării lor profesionale. • pl. *-ări.* /v. ***ocupa.***

ocuparisí *vb. IV.* v. ocupa.

ocupát, -ă *adj.* **1** (*despre teritorii, ţări, localităţi etc.*) Care este cucerit de o armată străină; care este stăpânit de o putere străină. *Are un rînd de case şi moşioară în teritoriul ocupat* (CE. PETR.). **2** (*despre bunuri mobile sau imobile*) Care este stăpânit, deţinut (temporar) de cineva; pe (sau în) care stă cineva. *Toate mesele erau ocupate* (REBR.). ◇ Expr. *A ţine masa ocupată* v. masă. ◆ (*despre posturi, funcţii*) Care este luat în primire, deţinut de cineva. *Postul ocupat îi dădea încredere în el.* **3** (*despre persoane*) Care are mult de lucru, multe treburi, care se consacră unei activităţi; care este preocupat, absorbit, prins (de ceva). *N-am timp şi-s tare ocupată* (SADOV.). **4** (*econ.*) *Populaţie ocupată* = segment de populaţie cuprinzînd toate persoanele de 15 ani şi peste, care are de desfăşurat o activitate economică, producătoare de bunuri sau servicii, minimă într-un interval de timp dat (săptămînă, lună), în scopul obţinerii unor venituri (în bani sau în natură). • pl. *-ţi, -te.* /v. ***ocupa.***

ocupatór, -oáre *s.m., s.f* Ocupant. *A treia zi, cînd ocupatorii casei se scularǎ, găsiră pe moş Costache îmbrăcat* (CĂL.). • pl. *-ori, -oare.* /***ocupa*** + *-tor.*

ocupáţie *s.f.* **1** Luare (temporară) în stăpânire de către forţele armate ale unui stat a unui teritoriu, a unei ţări, a unei localităţi etc.; cucerire. *Durata ocupaţiei Rumeliei... este fixată la 9 luni* (MAIOR.). ◇ Loc.adj. *De ocupaţie* = (*despre forţe armate*) care ocupă temporar un teritoriu, o ţară, o localitate străină. Δ *Armată de ocupaţie* v. armată. ◆ (*jur.*) Luare în stăpânire, în posesiune a unui bun; dobîndire a unei proprietăţi. *Proprietatea se mai dobîndeşte... şi prin ocupaţiune* (HAM.). **2** Îndeletnicire, treabă, activitate; grijă, preocupare. *Are acuma atîtea ocupaţii că nici nu se poate gîndi să le întrerupă* (REBR.) **3** (*econ.*) Activitate desfăşurată de o persoană, care îi asigură sursa principală de venit; profesiune, slujbă, post, meserie. *Dar nu mi-ai spus ce ocupaţie ţi-ai găsit* (SAHIA). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi (*înv.*) *ocupaţiúne s.f.* /<fr. ***occupation***, lat. ***occŭpatĭo, -onis.***

ocupaţionál, -ă *adj.* **1** Care se referă la ocupaţie. ◇ (*psih.*) *Terapie ocupaţională* = metodă de tratament utilizată în spitalele de psihiatrie constînd în a da fiecărui bolnav o ocupaţie. **2** Care este generat de ocupaţie. • sil. *-ţi-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***occupationnel***, engl. ***occupational.***

ocupaţiúne *s.f.* v. ocupaţie.

ocurént, -á *adj.* **1** Care survine, care se întîmplă la un moment dat. **2** (*despre unităţi lingvistice*) Care se întîlneşte într-un text. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***occurrent***, lat. ***occurrens*** <*occurrĕre* „a întîlni".

ocurénţă *s.f.* **1** Împrejurare, circumstanţă, întîmplare, conjunctură. **2** (*lingv.*) Apariţie sau prezenţă a unei unităţi lingvistice într-un text. **3** (*geol.*) Mod de prezentare a unui mineral sau a unei roci într-un zăcământ. ◆ Raport geologic şi geografic al unui zăcământ faţă de formaţiile înconjurătoare. • pl. *-e.* /<fr. ***occurrence***, it. ***occorenza***; cf. engl. *occurrence*, lat. *occurens* „care întîmpină".

ocúrge *vb. III. intr.* (*latin. înv.*) A se întîmpla, a surveni. *Mai multe ne ocurg de observat la pronume* (PER.). • prez.ind. pers. 3 *ocúrge.* /<lat. ***occurrĕre***, după *curge.*

odabáş *s.m.* (*turc. înv.*) Căpitan, comandant al unei companii de ieniceri; ext. căpitan de seimeni sau de arnăuţi. *Au pus oaste străji pe marginea ţării turci beşlii, cu căpetenii beşlii, agale şi odabaşi* (DION.). • pl. *-i.* şi *odobáş, odobáşa s.m.* /<tc. ***odabasi.***

odagáci *s.m.* (*bot.*) **1** Plantă erbacee cu florile trandafirii, mai rar albe, ale cărei rădăcini se utilizează la scoaterea petelor de pe stofe (*Saponaria officinalis*); ciuin, săpunariţă. **2** Numele a doi arbuşti exotici cu ramurile păroase, cu frunzele ovale, a căror scoarţă de culoare albă-cenuşie, aromatică se întrebuinţează în medicină (*Croton eluteria* şi *cascarilla*). ◆ Lemnul acestor arbuşti, dur, de culoare închisă, cu fibre albe-gălbui, impregnat cu o substanţă uleioasă. ◆ Scoarţa acestor arbuşti, care răspîndeşte (prin ardere) un miros plăcut; ext. substanţă aromatică, parfum ce se extrage din scoarţa acestor arbuşti. *Profumul acesta-i pare mai bun decît odagaciul* (CAR.). • pl. *-ci.* şi *odogáci s.m.* /<tc. ***ödağacı.***

odagíu *s.m.* (*înv.*) **1** Odăiaş, om de serviciu. *Salariul unui odagiu... 63 lei pe lună* (I. ION.). **2** Slugă la cioban; păstor. • pl. *-gii.* /<tc. ***odacı.***

odáie *s.f.* **1** (*pop.*) Cameră, încăpere; (*înv.*) cămară, (*reg.*) casă, sobă. *Nu vezi că eşti în odaia ta?* (CAR.). ◆ (*înv.*) Locuinţă, apartament, casă. *Odăi au zidit... în Ierusalim* (BIBLIA 1688). ◇ (*reg.*) *Odaia cu focul* sau *odaia focului* = tindă. **2** (*înv., reg.*) Aşezare gospodărească izolată de sat; fermă mică. *Fiecare oaspe ce trăgea la odaia lui era primit cu dragă inimă* (CR.). ◇ Loc.adv. (*reg.*) *Prin* (sau *în*) *odăi* = prin străini, pe la vecini; pe la uşile altora. *Trăia cu cerşitul prin odăi* (IORGA). ◆ (*mai ales la pl.*) Cătun. **3** (*reg.*) Clădire (improvizată) din bîrne sau din scînduri, situată afară din sat, la păşune, la pădure etc., servind drept adăpost pentru pescari, ciobani, pădurari, agricultori etc.; otac. *Fiecare la fînaţul său are o odaie* (I. ION.). **4** (*milit.; înv.*) Cazarmă de ieniceri, de seimeni etc., folosită uneori şi ca închisoare. *Mai tocmit-au şi cîteva casă în curţile domneşti şi odăile simenilor* (NEC.). **5** (*reg.*) Tîrlă cu grajduri pentru vite; loc în preajma păşunii unde stau vitele noaptea. *La Herestrău, la odaia ce este acolo, sînt 32 vite mari* (DOC.). **6** Adăpost în care se ţin uneltele de gospodărie; şopron, şură. • pl. *-ăi.* /<tc. ***oda***, bg. ***одая.***

odájdii *s.f. pl.* v. odăjdii.

odalíscă *s.f.* Sclavă în haremul unui sultan; ext. cadînă. *Albe odalisce se cobor pe mare* (BOL.). • pl. *-ce.* /<fr. ***odalisque***; cf. tc. *odalıḳ* <*oda* „cameră".

odalíc *s.n.* (*reg.*) Tîrlă; odaie (5). • pl. *-uri.* /***oda*** + *-lic.*

odátă *adv., adj.invar.* **1** *adv.* Într-un timp nedeterminat, cîndva: *a*) (*în legătură cu vb. la trecut*) odinioară, mai demult. *Lacrimi de bucurie izvorau din ochii lor odată frumoşi poate* (C. NEGR.); *b*) (*în legătură cu vb. la viitor sau cu val. de viitor*) de acum înainte, într-o bună zi, cîndva. *Regret şi eu că nu ne cunoaştem încă personal, dar să sperăm că odată tot ne vom cunoaşte* (CAR.). ◇ Expr. *Odată şi odată* = *a*) de foarte multă vreme. *Odată ş-odată a fost mîndreţea satului* (SADOV.); *b*) într-o bună zi, cîndva, mai curînd sau mai tîrziu. *Poate odată ş-odată am să plec pe un timp mai lung* (DAVID.). *Odată pentru totdeauna* = definitiv; *c*) Loc.adv. *Odată cu...* = în acelaşi timp cu... ◇ Expr. *Odată cu capul* = niciodată. **2** *adv.* (*pop.*) Îndată, imediat; fără întîrziere, brusc; deodată. *Vede... un boţ de mămăligă. Atunci, bucuria dracului: odat-o şi hălește şi nu zice nemica* (CR.). **3** *adv.* În sfîrşit, în cele din urmă. *Isprăviţi mai degrab şi haideţi odată* (CAR.). ◇ Loc.conj. *Odată ce* = deoarece; de vreme ce. **4** *adj.invar.* În toată puterea cuvîntului, întreg; demn de toată cinstea, integru. *Noi sîntem odată băieţi şi ce-am vorbit... vorbit rămîne* (CR.). ◆ Ext. Foarte reuşit, foarte bun, excelent. • /***o***^{4} + ***dată.***

odavánie *s.f.* v. odovanie.

ódă *s.f.* (*lit.*) Specie a poeziei lirice (formată din strofe cu aceeaşi formă şi cu aceeaşi structură metrică), în care se exprimă sentimente de admiraţie, de veneraţie faţă de patrie, de persoane, de fapte eroice, de idealuri etc. *Un poet linguşitor îi adresă o odă* (GHICA). ◆ (*în antic.*) Poezie sau poem (cu subiect eroic) cîntate sau recitate cu acompaniament de liră. ◇ *Odă pindarică* v. pindaric. ◆ (*muz.*) Compoziţie muzicală cu caracter eroic, solemn. • pl. *-e.* /<fr. ***ode***; cf. gr. *ᾠδή* „cîntec".

odăiáş *s.m.* **1** (*înv.*) Om de serviciu la tribunal, prefectură etc.; camerist, odagiu (1). *Doi odăiaşi l-aşteptau în prag* (I. BOT.). **2** (*înv., reg.*) Om care locuieşte afară din sat, într-o odaie (2). **3** (*înv., reg.*) Angajat în slujba unei tîrle, îngrijitor la o odaie (5). • pl. *-i.* /***odaie*** + *-aş.*

odăiţă *s.f.* Dim. al lui *odaie* (1); (*reg.*) cămăruţă. *Îi era dragă odăiţa asta curată şi liniştită* (VLAH.). • pl. *-e.* /***odaie*** + *-iţă.*

Preot îmbrăcat în odăjdii

odájdii *s.f. pl.* (*bis.*) Veşminte bisericeşti pe care le îmbracă preoţii la oficierea slujbei religioase sau în împrejurări solemne. • şi (*înv.*) *odéjdii, odájdii s.f. pl.* /<slav. **одежда**.

odătură *s.f.* v. udătură.
odéjdii *s.f. pl.* v. odăjdii.
odelétă *s.f.* (*lit.*) Odă de proporții mici. • pl. *-e.* /<fr. ***odelette***.
odeón *s.n.* **1** (*în antic. greco-romană*) Tip de edificiu specific destinat manifestărilor culturale. **2** Denumire dată unor teatre moderne. • pl. *-oane.* /<fr. ***odéon***; cf. lat. *ōdēum, -i* „teatru mic".
odgón *s.n.* **1** Funie groasă și lungă, îmbibată de obicei cu gudron și întrebuințată în marină, la pescuit, în transporturi etc.; cablu, parîmă, pălimar; gener. funie groasă. *Se repeziră, dezlegară odgoanele și le traseră înăuntru* (DUN.). ◆ (*reg.*) Funie (de cînepă) cu care se leagă animalele la păscut; pripon; funie, șteang care se pune în coarnele boilor și ale vacilor; curmei (1). *Doi sau trei cai, legați de cîte un otgon* (D. ZAMF.). **2** (*înv.*) Unitate de măsură (agrară) pentru lungimi, variind între 16 și 30 stînjeni. *Moșia Zălucenii este de douăzeci și patru de odgoane* (DOC.). • pl. *-oane.* și *otgón s.n.* /etimol. nec.
odicolón *s.n.* (*pop.*) Apă de colonie. *Purtau flori în părul care mirosea a odicolon* (POP.). • pl. *-uri.* /<fr. ***eau de Cologne***.
odíhnă *s.f.* **1** Întrerupere temporară a unei activități în scopul refacerii și întăririi forțelor; (stare sau timp de) repaus; inactivitate, nemișcare. *Plugarii opresc pentru o scurtă odihnă* (POP.). ◇ (*în construcții cu vb. ca „a se așeza", „a sta", „a se pune", „a se da"*) *M-am dat acum pe odihnă, voiu să trăiesc liniștit* (POP.). ◇ *Odihnă activă* = repaus care se face prin practicarea unei activități sportive în limitele în care nu provoacă oboseală. *Casă de odihnă* v. casă. ◇ *Fără odihnă* = *a*) loc.adj. care este în continuă mișcare, în veșnic neastîmpăr; neastîmpărat. *Parcă-i o căpriță fără astîmpăr și fără hodină* (SADOV.); *b*) loc.adv. mereu, neîncetat. *Moara umbla fără hodină* (ANG.-IOS.). ◇ Expr. (*înv.*) *A pune* (cuiva) *odihnă* sau *a lăsa* (ceva) *în odihnă* = a înceta de a mai întrebuința (un obiect); a întrerupe (o acțiune). *Să punem și noi odihnă condeiului* (MOXA). *A nu avea odihnă* v. avea. ◆ Popas. *La lină fîntînă, la loc de hodină* (POP.). **2** Somn[2]; ext. întremare, restabilire prin somn. *Mie să-mi dai pace să-mi ticnească hodina!* (SADOV.). **3** (*de obicei în constr. cu vb. ca „a avea", „a afla"*) Calm desăvîrșit, pace, liniște sufletească; tihnă, răgaz. *Sufletul odihnă nu poate afla, pînă nu găsește adevărul* (CANT.). ◇ Expr. *Fii pe* (sau *în*) *odihnă* = fii fără grijă, liniștit; fii pe pace. **4** (*adesea determ. prin „de veci" sau „veșnică"*) Moarte; ext. mormînt. *Cu mare alai și jale fu pus la odihna de veci* (ISP.). **5** (*înv., pop.*) Mijloc de existență, bunăstare; confort, comoditate. *Trimisă... toate cîte tribuia spre odihna și desfătarea acestui vezir* (GORJ.). **6** (*înv., reg.*) Loc de găzduire, de repaus etc.; adăpost. *La toate popasurile sînt făcute odihne împărătești* (HER.). **7** (*agric.; înv.*) Întrerupere a cultivării unui teren, de obicei pe timp de un an, pentru a-l face mai productiv; stare în care se află acest teren. **8** Concr. (*constr.*) Platformă orizontală plasată după o serie de trepte ale unei scări, fie pentru odihnă, fie pentru intrarea în apartamentele unui etaj; palier. • pl. *-e.* și (*reg.*) *hodină, odină s.f.* /de la ***odihni***, prin derivare regresivă.
odihneálă *s.f.* **1** (*înv., reg.*) Repaus, inactivitate; odihnă (1). **2** (*înv.*) Moarte; odihnă (4). *Răsuflarea și odihneala lui Ieremia* (DOS.). **3** (*înv.*) Liniște sufletească, pace, mulțumire; odihnă (3). *Nu vor avea odihneală nece zioa, nece noaptea* (N. T. 1648). • pl. *-eli.* /***odihni*** + *-eală*.
odihní *vb. IV.* **1** *refl., intr.* A întrerupe temporar o activitate pentru a-și recîștiga energia, pentru a se reface; a se afla, a fi în repaus. *Am lăsat caii să se odihnească puțin* (CA. PETR.). ◇ Loc.adv. *Pe odihnit(e)* = *a*) după un interval de odihnă, fără oboseală; fără zor, comod. *Pe odihnite, putem vedea tot în două zile* (CAR.); *b*) în liniște, în tihnă. ◇ Expr. *A se odihni pe lauri* v. laur. ◆ (*tr.*) A lăsa să stea la odihnă; a pune la repaus; a da, a oferi cuiva odihnă; ext. a adăposti, a găzdui. *Odihnim caii* (CA. PETR.). ◇ Fig. *Ia, să mai odihnesc oleacă aste bătrînețe!* (CR.). ◆ A se opri (pentru puțin timp), a poposi. *Au odihnit la fintîna lui Radul Vodă* (ȘINC.). **2** *refl., intr.* A se reface prin somn[2], a se întrema; a dormi. *Ar trebui să te duci să te odihnești* (BAR.). ◇ Expr. (*tr.*) *A odihni bucatele* (sau *mîncarea*) = a se culca după masa de la amiază; a-și face siesta. *Boierul cît de sărac, tot își odihnește bucatele după masă* (POP.). **3** *intr., refl.* A fi mort; a dormi somnul de veci; a zăcea în mormînt. *Străinul se odihnea sub glii* (SADOV.). ◇ Expr. (*tr.*) *Domnul* (sau *Dumnezeu*) *să-l odihnească* (*în pace*), formulă prin care se invocă îndurarea lui Dumnezeu pentru cei morți. *Creștinul ista, Domnu-l odihnească!* (ALECS.). *A se odihni cu drepții* v. drept. **4** *refl.* (*înv.*) A se potoli, a se calma, a se liniști, a avea liniște, pace (din partea cuiva). ◇ Fig. *Filosofia caută tăceare și să odihnească în privirea lucrurilor* (MOLN.). ◆ A fi mulțumit, satisfăcut, împăcat (cu ceva). *Fiind pricina într-alt chip și nu să va odihni vreo parte, să-i sorocească la divan* (DOC.). **5** *refl., tr.* A (se) sprijini, a (se) rezema. *Abia-și stăpîni dorința de a-și pune mîna să se hodinească pe ei* (AGÂR.). **6** *refl., intr.* Fig. A sta undeva, a-și avea locul, a fi situat undeva. *Tăcerea se odihnea pe buzele muritorilor* (MARC.). **7** *refl.* (*agric.; înv.; despre terenuri*) A sta, a rămîne necultivat, de obicei pe timp de un an, pentru a deveni mai productiv. *Pămîntul cel obosit și vechiu... să se odihnească* (I. ION.). • și (*reg.*) *hodiní, odiní vb. IV.* /<bg. ***отдыхна***.
odihníre *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *odihni*; odihnă (1), repaus. • pl. *-i.* /v. ***odihni***.
odihnít[1] *s.n.* **1** Repaus, odihnă (1). **2** Dormit. *Nu e vreme de odihnit.* **3** Mormînt. • /v. ***odihni***.
odihnít[2]**, -ă** *adj.* **1** Care și-a refăcut și și-a întărit puterile (prin somn[2] sau prin întreruperea temporară a activității). *Odihnit cum sînt acuma, n-am fost, draga mea, nicicînd* (EFT.). **2** (*înv.*) Care este liniștit, calm. *Fii odihnit că negreșit mă voi ține de cuvînt* (GORJ.). ◆ Care este împăcat (cu ceva), mulțumit, satisfăcut. *Voința noastră iaste pentru ca să fiți cu toții odihniți* (IORGA). ◆ (*adv.*) În chip comod, confortabil. *Iar se mai gîndea, ofta și mișca, să-și potrivească oscioarele mai odihnit, geaba!* (CAR.). • pl. *-ți, -te.* și (*reg.*) *hodinít, -ă adj.* /v. ***odihni***.
odihnitór, -oáre *adj.* **1** Care reface energia, puterile, care este reconfortant. *Un somn lung și odihnitor* (DELAVR.). **2** Care liniștește, calmează; care este calmant, liniștitor. • pl. *-ori, -oare.* /***odihni*** + *-tor*.
odínă *s.f.* v. odihnă.
odineoáră *adv.* v. odinioară.
odiní *vb. IV.* v. odihni.
odinioáră *adv.* **1** (*în legătură cu vb. la trecut*) Pe vremuri, altădată, înainte vreme, odată. *Își aducea aminte de planurile ce îi treceau odinioară prin capul lui de copil* (VLAH.). ◆ (*înv.*) Într-o zi, într-o vreme; la un moment dat. *Odinioară unul dintre căpitani, cu călărești de supt el... au căzut în primejdie* (ȘINC.). **2** (*înv.*) O singură dată, o dată. *Odinioară să luați învățătură, ca... bunătate să aveți* (COR.). **3** (*înv.; în legătură cu vb. la viitor*) Cîndva, vreodată, într-o bună zi (în viitor), odată și odată. *Ea își închipuia că el odinioară va fi doctor* (GAN.). • sil. *-ni-oa-.* și (*înv.*) *dinioáră, odineoáră adv.* /***o***[3] + ***dinioară***.
odino- Elem. de compunere „durere". • /<fr. ***odyno-***; cf. gr. *ὀδύνη*.
odinofagíe *s.f.* (*med.*) Dificultate în deglutiție însoțită de durere. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***odynophagie***.
odinofobíe *s.f.* (*psih.*) Teamă patologică de durere. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***odynophobia***.
odiós, -oásă *adj.* Care provoacă ură, aversiune, indignare, dezgust; care este demn de ură; care este dezgustător, respingător, dezagreabil; detestabil. *Al lor odios nume* (BOL.). ◇ (*adv.*) *Cuvintele de care am nevoie sună odios* (TEOD.). • sil. *-di-os.* pl. *-oși, -oase.* /<lat. ***ōdiōsus, -a, -um***, it. ***odioso***, fr. ***odieux***.
odiozitáte *s.f.* Faptul de a fi odios. *La cruzimea represiunii s-adaugă odiozitatea modului de execuție* (OȚETEA). • sil *-di-o-.* /***odios*** + *-itate*; cf. it. *odiosità*.
odisée *s.f.* Călătorie lungă și plină de aventuri; șir de întîmplări neprevăzute; viață plină de peripetii. *Urma să fie tovarășa odiseei ce plănuiam* (HOG.). • /<fr. ***odyssée***; cf. nm. pr. *Odiseea*, epopee homerică prezentînd peripețiile lui Ulise (Odiseu).
odiséic, -ă *adj.* Care are caracter de odisee. • pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***odysseisch***.
ódiu *s.n.* (*latin. înv.*) Ură; dezgust, scîrbă. *Trebuie să denunțăm neîncetat odiului public... această ofensă* (CAR.). • /<lat. ***ōdium, -i***.
odivói *s.m.* (*milit.; înv.*) Infanterist. • pl. *-oi.* /<rus. ***ходовой***.
odír *interj.* (*reg.*) Strigăt cu care se alungă un cîine. • /form. expr.
odo- Elem. de compunere „drum, rută; circuit". • și *hodo-.* /<fr. ***odo-***; cf. gr. *ὁδός* „drum".
odoácă *adv.* (*înv.*) **1** Chiar (și), pînă și. *De-atuncea-s 70 de ai și mai bine odoacă* (DOS.). **2** Sigur, desigur, cu siguranță. *Nici o mănăstire n-ar hi hălăduit neprădată odoacă* (COSTIN). • /etimol. nec.
odoáre *s.f.* v. odor[2].
odobăie *s.f.* v. hudubaie.
odobáș *s.m.* v. odabaș.
odobáșă *s.m.* v. odabaș.
odobeálă *s.f.* (*înv.*) Închisoare. • pl. *-eli.* /cf. *dubă, dubeală*.
odogăci *s.m.* v. odagaci.
odográf *s.n.* **1** (*mat.*) Curbă sau suprafață, loc geometric al extremităților vectorilor, care reprezintă valorile unei funcții vectoriale. **2** Traseu al unui drum. • pl. *-e.* și *hodográf s.n.* /<fr. ***odographe***.
odográfic, -ă *adj.* Care ține de odografie, care se referă la odografie. ◇ *Stîlp odografic* = stîlp plantat la o intersecție de drumuri purtînd inscripții indicatoare. • pl. *-ci, -ce.* și *hodográfic, -ă adj.* /<fr. ***odographique***.
odografíe *s.f.* Descriere a drumurilor dintr-o anumită regiune. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *hodografíe s.f.* /<fr. ***odographie***; cf. gr. *ὁδός* „drum", *γράφω* „a descrie".
odoleán *s.m.* (*bot.*) Nume dat mai multor specii de plante erbacee cu flori mari, trandafirii sau albe (*Valeriana*), dintre care una, ale cărei rădăcini și ai cărei rizomi conțin acizi valerianici, servește la prepararea unor produse farmaceutice cu proprietăți sedative (*Valeriana officinalis*); valeriană. • pl. *-eni.* și *odoleáná s.f., hodoleán s.m.* /<ucr. ***одолян***.

odolean

odoleáná *s.f.* v. odolean.
odométric, -ă *adj.* Care aparține odometriei, care se referă la odometrie. • pl. *-ci, -ce.* și *hodométric, -ă adj.* /<fr. ***odométrique***.
odometríe *s.f.* Tehnică a măsurării distanțelor parcurse (pe jos). • g.-d. *-iei.* și *hodometríe s.f.* /<fr. ***odométrie***.
odométru *s.n.* Aparat folosit în odometrie; podometru. • pl. *-e.* și *hodométru s.n.* /<fr. ***odomètre***; cf. gr. *ὁδός* „drum", *μέτρον* „măsură".
odonát *s.n.* (*entom.; la pl.*) Ordin de insecte cuprinzînd libelulele și alte insecte cu două perechi de aripi membranoase, transparente, cu ochii foarte mari, cu picioarele care nu ajută la mers și a căror larvă este acvatică, respirînd prin branhii rectale (*Odonata*); (*și la sg.*) insectă din acest ordin. • pl. *-e.* /<fr. ***odonate***.
odont- Elem. de compunere „dinte". • și *odonto-.* /<fr. ***odont***(*o*)-; cf. gr. *ὀδούς, ὀδόντος*.
odontálgic, -ă *adj.* (*med.*) Care se referă la durerile de dinți. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***odontalgique***.
odontalgíe *s.f.* (*med.*) Orice senzație dureroasă ce se proiectează și este resimțită la nivelul unuia sau mai multor dinți. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***odontalgie***; cf. gr. *ὀδούς, ὀδόντος* „dinte", *ἄλγος* „durere".
odonto- v. odont-.
odontoblást *s.n.* (*anat.*) Fiecare dintre celulele conjunctive dispuse într-unul sau în mai multe rînduri, la limita dintre pulpa dentară și dentină, avînd rol important în formarea dentinei. • pl. *-e.* /<fr. ***odontoblaste***; cf. gr. *ὀδούς, ὀδόντος* „dinte", *βλαστός* „vlăstar, germen".
odontocét *s.n.* (*zool.; la pl.*) Subordin de cetacee cu dinți, reprezentate prin delfini și cașaloți (*Odontoceti*); (*și la sg.*) animal care face parte din acest ordin. • pl. *-e.* /<it. ***odontoceti***; cf. gr. *ὀδούς, ὀδόντος* „dinte", *κῆτος* „balenă, cetaceu".
odontocíe *s.f.* (*med.*) Proces de diminuare a consistenței dinților, care favorizează dezvoltarea cariilor și este determinată de decalcifierea dinților. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***odontocie***; cf. gr. *ὀδούς, ὀδόντος* „dinte", *κεῖω* „a sparge".
odontoclást *s.n.* (*biol.*) Celulă multinucleată care intervine în resorbția rădăcinii dinților. • /<engl. ***odontoclast***.
odontoclazíe *s.f.* (*med.*) Distrugere a țesutului dentar. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<engl. ***odontoclasis***; cf. gr. *ὀδούς, ὀδόντος* „dinte", *κλάσις* „frîngere, spargere".

odontofobíe *s.f.* (*psih.*) Frică patologică de durerea de dinți. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***odontophobia***.

odontogén, -ă *adj.* Care aparține odontogeniei, care se referă la odontogenie. <> *Mixom odontogen* v. mixom. • pl. *-i, -e.* /de la ***odontogenie***, prin derivare regresivă.

odontogenéză *s.f.* (*med.*) Odontogenie. • /<fr. ***odontogenèse***.

odontogeníe *s.f.* (*med.*) Proces de formare a dinților; odontogeneză. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***odontogénie***; cf. gr. *ὀδούς, ὀδόντος* „dinte", *γίγνομαι* „a lua naștere".

odontografíe *s.f.* (*med.*) Notarea dinților pe fișe cu diferite simboluri. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<engl. ***odontography***; cf. gr. *ὀδούς, ὀδόντος* „dinte", *γράφω* „a scrie".

odontográmă *s.f.* (*med.*) Reprezentare grafică a arcadelor dentare. • pl. *-e.* /<fr. ***odontogramme***.

odontoiátric, -ă *adj.* (*med.*) Care aparține odontoiatriei, care se referă la odontoiatrie. • pl. *-ci, -ce.* /<it. ***odontoiatrico***.

odontoiatríe *s.f.* (*med.*) Stomatologie. • g.-d. *-iei.* /<it. ***odontoiatria***.

odontoiátru *s.m.* (*med.*) Stomatolog. • pl. *-i.* /<it. ***odontoiatra***.

odontoíd, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* (*despre apofize*) Care are forma unui dinte. **2** *s.f.* (*tehn.*) Curbă care definește profilul dinților unui angrenaj. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***odontoïde***.

odontolít *s.n.* **1** (*med.*) Tartru dentar. ◆ Spec. Substanță organică fosilă, provenită din dinții fosili de dinoterium și mastodont, de culoare verzui-albăstrie, întrebuințată în confecționarea bijuteriilor; turcoază fosilă. **2** (*geol.*) Microforme concreționare care apar ca niște cupe foarte mici pe marginea unor draperii carstice. • pl. *-e.* /<fr. ***odontolithe***; cf. gr. *ὀδούς, ὀδόντος* „dinte", *λίθος* „piatră".

odontolíză *s.f.* (*med.*) Proces de eroziune a dinților. • /<fr. ***odontolyse***.

odontológ, -ă *s.m., s.f.* Specialist în odontologie. • pl. *-gi, -ge.* /<***odontologue***.

odontológic, -ă *adj.* Care aparține odontologiei, care se referă la odontologie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***odontologique***.

odontologíe *s.f.* Ramură a anatomiei care se ocupă cu studiul bolilor dinților și ale țesuturilor învecinate, precum și cu tratamentul lor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***odontologie***; cf. gr. *ὀδούς, ὀδόντος* „dinte", *λόγος* „studiu".

odontóm *s.n.* (*med.*) Tumoare constituită din țesut dentar, localizată pe un dinte sau pe un maxilar. • pl. *-oame.* /<fr. ***odontome***.

odontometríe *s.f.* Procedeu de identificare a morților prin luarea unui mulaj în ghips al maxilarelor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***odontométrie***.

odontométru *s.n.* (*filat.*) Mic instrument din metal, celuloid, material plastic sau carton, care servește la măsurarea dantelurii unei mărci poștale. • pl. *-e.* /<fr. ***odontomètre***, germ. ***Odontometer***.

odontopatíe *s.f.* (*med.*) Denumire generică a maladiilor dentare. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***odontopathy***.

odontoplástică *s.f.* (*med.*) Replantare dentară. • /<germ. ***Odontoplastik***.

odontoragíe *s.f.* (*med.*) Hemoragie cu originea la nivelul alveolelor dentare, după o extracție dentară. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***odontorragie***; cf. gr. *ὀδούς, ὀδόντος* „dinte", *ῥήγνυμι* „a țîșni".

odontosclerózá *s.f.* (*med.*) Proces degenerativ sclerogen localizat la nivelul pulpei dentare. • pl. *-e.* /<fr. ***odontosclérose***.

odontostomatologíe *s.f.* Odontologie. • g.-d. *-iei.* /***odonto-*** + ***stomatologie***; cf. it. *odontostomatologia*.

odontotéhnică *s.f.* (*med.*) Operație de conservare și de întreținere a sănătății dinților prin plombarea, înlocuirea, controlarea lor; tehnică dentară. • /***odonto-*** + ***tehnică***; cf. fr. *odontotechnie*.

odór[1] *s.n.* **1** Obiect lucrat dintr-un metal prețios (împodobit cu pietre scumpe); obiect sau lucru de (mare) preț, de valoare; giuvaier. *Șase camere mobilate, pline cu fel de fel de odoare* (GAL.). <> Fig. *În brațul drept, Avea flori albe, dragi odoare* (COȘB.). ◆ (*înv.*) Comoară. *Întrebă... de-i spusă unde-i odorul de bani* (DOS.). ◆ (*bis.; la pl.*) Veșminte scumpe și alte obiecte de cult prețioase, folosite la serviciile religioase. *Au prădat bisericile și monăstirile de odoare* (C. NEGR.). **2** Fig. Ființă iubită, prețuită; spec. copil. *„Odorul mamei, odorul mamei!", îngînă mama Stanca, legănîndu-și fata pe pieptul ei* (DELAVR.). <> (*ca epitet, precedînd termenul calificat de care se leagă prin prep. „de"*) *Și unde-ai găsit asemenea odor de socru?* (ALECS.). **3** Obiect care, dat de o persoană altei persoane, are o anumită semnificație, ori servește pentru a garanta sau a dovedi ceva: *a*) (*reg.*) cadou de logodnă sau de nuntă, dar. *Tinerii... își dau unul altuia „odor"* (PER.); *b*) (*înv., reg.*) chezășie, gaj, zălog. *Trimite-mi gura odor Într-o foaie de bujor* (POP.). • pl. *-oare.* și (*reg.*) *hodór s.n.* /<srb. ***odor*** „pradă".

odór[2] *s.n.* (*înv.*) Miros, mireasmă, parfum. *Florile și-ar pierde odoarea și frumusețea lor* (FIL.). • pl. *-uri.* și *odoáre s.f.* /<lat. ***ōdor, -is***, it. ***odore***, fr. ***odeur***.

odorá *vb. I. intr.* (*înv.*) A răspîndi un miros, a mirosi. *Aerul odorează de tot felul de flori* (EPI.). • prez. ind. *-ez.* /<lat., it. ***odorare***, fr. ***odorer***.

odoránt, -ă *adj.* **1** Care degajă un miros (plăcut); care este mirositor, odorifer, (*înv.*) odoriferant. *Floarea asta albă atît de odorantă noi o numim mătăcină* (C. NEGR.). **2** (*tehn.; despre unele substanțe*) Care conține odorizanți. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***odorant***.

odoráș *s.n.* Dim. al lui *odor*[1]; termen de alint întrebuințat de părinți pentru copiii mici. *Ce nu făcu biata împărătească... ca să capete un odoraș?* (POP.). • pl. *-e.* /***odor*** + ***-aș***.

odorât *s.n.* (*înv.*) Miros. *Simțul vederii a încălcat în acest vers asupra simțului odoratului* (MACED.). • pl. *-uri.* /<fr. ***odorat***.

odori- Elem. de compunere „miros, olfacție". • /<fr. ***odori-***; cf. lat. *odor, -ōris*.

odorifér, -ă *adj.* Odorant. • pl. *-i, -e.* /<it. ***odorifero***, lat. ***ŏdŏrĭfer, -a, -um***.

odoriferánt, -ă *adj.* (*înv.*) Odorant. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***odoriférant***.

odorífic, -ă *adj.* Care este mirositor. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***odorifique***.

odorimetríe *s.f.* (*med.*) Determinare a gradului de percepere a senzațiilor olfactive. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***odorimétrie***.

odorimétru *s.n.* Aparat care măsoară odorizarea gazelor. • pl. *-e.* /<fr. ***odorimètre***.

odorizá *vb. I. tr.* A face ca un gaz combustibil inodor să exale un miros prin amestecarea lui cu un odorizant. • prez.ind. *-ez.* /de la ***odorizant***, prin derivare regresivă.

odorizánt *s.m.* **1** Compus chimic cu miros puternic, folosit pentru a da miros gazelor combustibile (inodore) în scopul detectării pierderilor accidentale de gaze din conducte, din recipiente etc. **2** Compus chimic cu miros puternic și plăcut, folosit pentru a împrospăta și parfuma aerul din încăperi, din mașini etc. • pl. *-ți.* /<fr. ***odorisant***.

odorizáre *s.f.* Acțiunea de *a odoriza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***odoriza***.

odorizór *s.n.* Aparat care se folosește pentru a introduce un odorizant într-un gaz. • pl. *-oare.* /<fr. ***odoriseur***.

odorí *vb. IV. intr.* (*reg.*) A termina o muncă agricolă, în special aratul. *După ce ararā și odorîrā, puseră sculele la locul lor* (POP.). • prez.ind. *-ăsc.* /<srb. ***odorati***.

odorób *s.n.* (*reg.*) Coș de nuiele în forma unui trunchi de con, fără fund, care servește la pescuit. • pl. *-oabe.* și ***hodorób*** *s.n.* /<rus. ***ẏdopoбa*** „oală spartă".

odorogí *vb. IV.* v. hodorogi.

odorogíre *s.f.* v. hodorogire.

odorogít, -ă *adj.* v. hodorogit.

odorológic, -ă *adj.* (*jur.*) Care ține de odorologie, care se referă la odorologie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***odorologique***.

odorológie *s.f.* (*jur.*) *Odorologie judiciară* = ramură a criminalisticii care elaborează metodologia de căutare, de descoperire și de examinare a urmei de miros lăsate de infractor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***odorologie***.

odós *s.n.* (*bot.; reg.*) **1** Numele a două specii de plante erbacee din familia gramineelor, asemănătoare cu ovăzul, răspîndite în culturi ca buruiană (*Avena factua* și *strigosa*). **2** Zizanie (*Lolium perenne*). • pl. *-oase.* /<magh. ***vadósz***.

odovánie *s.f.* (*în Bis. Ortodoxă*) Perioadă de cinstire a unei sărbători ce cuprinde înainte-prăznuirea (o zi) și după-prăznuirea (patru sau opt zile). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *odavánie s.f.* /<slav. **отъдаваніе**.

odovăí *vb. IV.* (*reg.*) **1** *refl.* A se termina, a se încheia, a se sfîrși. <> (*intr.*) *Cînd om mai odovăi cu munca cîmpului* (POP.). **2** *tr.* A învinge, a birui, a dovedi. **3** *tr.* (*reg.; compl. indică obiecte de îmbrăcăminte*) A strica, a uza. *Făcutu-mi-am opinci de fier... și umblat-am pînă le-am odovăit* (POP.). **4** *refl.* (*reg.*) A se istovi, a se osteni. • prez.ind. *-iesc.* /<slav. **отъдавать**.

odovíță *s.f.* (*iht.; reg.*) Pește asemănător cu crapul, de culoare neagră-albăstruie pe spate, care trăiește în Dunăre. • pl. *-e.* /<srb. ***udovica***.

odrăsă *s.f.* v. odraslă.

odráslă *s.f.* **1** Copil, descendent, urmaș; progenitură. *Urăm... odraslelor dv. călătorie bună și petrecere frumoasă* (CAR.). <> Colect. *Îl cercuiră, cu mîngîieri și dezmierdări, odrasla lui de trei fete ca trei zîne* (DELAVR.). ◆ (*la animale*) Pui, prăsilă. **2** (*înv., pop.*) Ramură tînără (întrebuințată adesea pentru altoit); lăstar, mlădiță. *Să-mpletim și noi cunună De odrasle înverzite* (POP.). <> Fig. *Eu sînt rădăcina, iară voi sînteți odraslele* (VARL.). • pl. *-e.* și *odreáslă, odrásă s.f.* /<slav. **отрасль**.

odrăsli *vb. IV. intr.* **1** A se ivi; a crește, a se dezvolta. *Popoare vechi s-au risipit, iar altele au odrăslit* (VLAH.). <> Fig. *Inimi în care odrăslește duhul vrajbei* (C. NEGR.). ◆ A se naște, a se crea, a se zămisli. *Sate odrăslirā din vetrele brazilor tăiați* (GAL.). <> (*tr.*) *Să trăiască, să-nflorească, Coconași Să odrăslească* (GAL.). **2** (*înv., pop.; despre plante; la pers. 3*) A da mlădițe, a lăstări, a încolți; ext. a înmuguri, a înverzi. *O vînă din rădăcinile lui... a odrăslit aici* (STANCU). <> (*tr.*) *Pentru ce i-au dat atîta putere? Pentru că au odrăslit maslinul* (BELD.). ◆ (*tr.*) A da naștere, a produce, a rodi. *Și iarăși unde firea copaci nu au odrăslit, oamenii... păduri întregi au sădit* (D. GOL.). <> Fig. *[Limba românească] odrăslea ramuri nouă din tulpina sa* (PER.). • prez.ind. *-esc.* /***odráslă*** + *-i*.

odrăslíre *s.f.* (*înv., pop.*) Faptul de *a odrăsli*. **1** Naștere, zămislire; creștere, dezvoltare. <> Fig. *Mai cu foc muncea, cu gîndul la odrăslirea aceea a binelui* (CAM.). **2** Înverzire, înmugurire. *O întîlnea, sara, pe vremea odrăslirii răchiților* (CAM.). • pl. *-i.* /v. ***odrăsli***.

odrăslít, -ă *adj.* **1** Care este născut, zămislit, ivit; care este crescut, dezvoltat. *N-ați aflat De-un tînăr băiat Bine odrăslit, Numai potrivit?* (CORB.). <> (*subst.*) *Tu, cea pe care pătimaș te cheamă În clipa grea cel odrăslit la el* (BEN.). **2** (*bot.; înv., pop.; despre plante*) Care a dat lăstari; ext. care este înmugurit, înverzit. *Spre a lega și a coace sămînța odrăslită* (I. ION.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***odrăsli***.

odrăslitór, -oáre *adj.* (*înv.*) Care dă lăstari, care odrăslește (2). • pl. *-ori, -oare.* /***odrăsli*** + *-tor*.

odrăslúță *s.f.* Dim. al lui *odraslă*; mlădiță. • pl. *-e.* /***odraslă*** + *-uță*.

odreáslă *s.f.* v. odraslă.

odrízi *s.m. pl.* (*ist.*) Populație tracică din E Peninsulei Balcanice, care, în sec. 5 î.Hr., a format aici un regat, cucerit în 341 î.Hr. de Filip II, regele Macedoniei, regat care a fost transformat în provincia romană Tracia, în anul 46 d.Hr. • /<lat. ***Ōdrysae, -arum***.

oecologíe *s.f.* v. ecologie.

oecuména *s.f.* v. oicumena.

oedipian, -ă [œdipi'an] *adj.* Care aparține lui Oedip, care se referă la Oedip. <> *Complexul oedipian* v. complex. • pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***oedipien***; cf. nm. pr. *Oedip*, erou mitologic grec.

oeno- v. eno-.

oenochoe [enoко'e] *subst.* Vas grecesc antic din metal, ceramică sau sticlă, de dimensiuni mici, cu un singur mîner curbat și cu deschidere îngustă, trilobată, folosit pentru a turna vinul în cupe. • /<fr. ***oenochoé***; cf. gr. *οἰνοχόη* <*οἶνος* „vin", *χέω* „a turna".

oenochoe

oersted ['œrsted] *s.m.* (*fiz.*) Unitate de măsură pentru intensitatea cîmpului magnetic, egală cu aproximativ 80 de amper-spire pe metru, reprezentînd intensitatea cîmpului magnetic căruia îi corespunde, în vid,

inducția magnetică de un gauss (*Oe*). • pl. *-zi.* /<fr. ***oersted***; cf. nm. pr. Hans Christian *Oersted*, fizician și chimist danez.

oerstedmetru [ˌœrsted'metru] *s.n.* (*fiz.*) Aparat pentru măsurarea intensității cîmpului magnetic. • pl. *-e.* /<fr. ***oerstedmètre***.

oesar [e'sar] *s.n.* (*geol.*) Formă pozitivă de relief, cu aspect de val alungit, îngust și sinuos, în cîmpiile glaciare, alcătuită din morene glaciare și din depozite fluvio-glaciare, care a apărut în urma retragerii glaciației continentale cuaternare, sub acțiunea șuvoaielor, prin acumularea unui material nisipos. • /<fr. ***oesar*** <cuv. finl.

oestride [e'stride] *s.f. pl.* (*entom.*) Familie de muște diptere, cu larve parazite, avînd ca tip estrul (*Oestridae*). • /<fr. ***oestridés***.

oestridióză *s.f.* (*med.*) Boală parazitară provocată de larvele de estru; oestroză. • sil. *-di-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***œstridiose***.

oestróză *s.f.* (*med.*) Oestridioză. • pl. *-e.* /<fr. ***œstrose***.

of *interj., s.n.* **1** *interj.* (*adesea repet.*) Exclamație care exprimă diverse stări afective: *a*) Durere, amărăciune, regret; compătimire, milă; deznădejde; necaz, ciudă. *Oh! oh! oh! săracă țară a Moldovei!* (NEC.). <> (*subst.*) *După patru rînduri de „oh" pregătitori... se vorbește de prinderea iaftalelor de denunțare* (IORGA). <> Expr. (*arg.*) *A da pe of* = a da pe gratis. *b*) Scîrbă, dezgust. *Oh! ai un aer nestatornic care mă îngrozește* (C. NEGR.). *c*) Admirație, entuziasm. *Of, fetica mamii! cum ești frumușică* (PANN). *d*) O dorință, o rugăminte. *Oh, Doamne, fă-mă iar tînăr!* (CĂL.). *e*) Mirare, surprindere. *Oh! soru-mea, dară greu somn dormii* (ISP.). **2** *interj.* Exclamație care precedă și întărește o afirmație sau o constatare. *Oh! cînd ar voi femeile să știe ce înaltă solie au primit* (C. NEGR.). **3** *s.n.* Oftat, suspin; ext. durere, amărăciune, tristețe, mîhnire, regret; suferință; deznădejde. *Ce pot să priceapă niște străini ca dînșii din ofurile și amarurile mele?* (PER.). ◆ Dorință neîmplinită. • pl. *n. -uri.* și *oh interj.* /onomat.

ofensá *vb. I.* **1** *tr.* A aduce cuiva o ofensă; a jigni, a insulta. *M-a dat în judecată vechilul cum că l-am ofensat pe stăpînu-său* (SADOV.). <> Fig. *Somnul mă ofensa. Nu-l puteam accepta* (TEOD.). **2** *refl.* (*fam.*) A se supăra (simțindu-se jignit); a se ofusca. • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***offenser***.

ofensánt, -á *adj.* Ofensator. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***offensant***.

ofensáre *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *ofensa*; insultare, jignire; supărare. • pl. *-ări.* /v. ***ofensa***.

ofensát, -ă *adj.* Care a suferit o ofensă; insultat, jignit; supărat. *Sufletele ofensate de prea îndelungata obijduire* (CAR.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***ofensa***.

ofensátor, -oáre *adj.* Care ofensează; care constituie o jignire, o insultă; insultător, jignitor; ofensant. *Simbolul e prea ofensator* (IBR.). • pl. *-ori, -oare.* /***ofensa*** + *-tor*.

ofénsă *s.f.* Cuvînt, atitudine, faptă care jignește, care constituie o insultă; injurie. *Nu pierdea prilejul să le arunce o ofensă* (CE. PETR.). • pl. *-e.* /<fr. ***offense***, lat. ***offensa***, ***-ae***.

ofensív, -ă *adj.* (*în opoz. cu „defensiv"*) Care atacă sau cu care se atacă; care are caracter de ofensivă; agresiv. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***offensif***, germ. ***offensiv***; cf. lat. *offendĕre* „a ataca".

ofensívă *s.f.* **1** (*în opoz. cu „defensivă"*) Formă principală a acțiunilor de luptă ale unei armate, prin care se urmărește distrugerea sau capturarea inamicului și cucerirea terenului pe care acesta îl ocupă; atac. *Ofensiva în Țările de Jos a fost o grea înfrîngere pentru noi* (CA. PETR.). **2** (*sport; mai ales la jocurile cu mingea*) Atac susținut al unei echipe împotriva echipei adverse. ◆ (*art.*) Atacul unei echipe; jucătorii care alcătuiesc linia de atac. **3** Fig. Acțiune susținută, cu participarea mai multor persoane, pentru a realiza un lucru, pentru a depăși o dificultate, pentru a anula o situație neconvenabilă etc. *Încrezător peste măsură în statornicia norocului lui, a pornit o ofensivă* (GALAN). • pl. *-e.* /<fr. ***offensive***, it. ***offensiva***, germ. ***Offensive***.

oferí *vb. IV. tr.* **1** A dărui cuiva ceva; a pune la dispoziție ceva cuiva (în semn de atenție, de bunăvoință etc.). *Mi-a oferit un inel cu rubin.* <> Expr. *A oferi* (*cuiva*) *brațul* v. braț. ◆ (*refl.*) A se declara dispus să facă un serviciu, a se pune la dispoziția cuiva. *Nu se mai oferise, ca altă dată, să le însoțească* (REBR.). **2** (*compl. indică mărfuri, bunuri etc.*) A propune spre cumpărare, a face o ofertă de vînzare. ◆ A propune un preț pentru o marfă, pentru un bun etc. *A oferit 500.000 pentru cartea aceea.* **3** Fig. A înfățișa, a arăta, a etala, a prezenta ceva. *Vedea cu stranie limpezime... tot ce fauna și flora celor cinci continente oferă în pămînt, pe pămînt, în apă și în văzduh* (CE. PETR.). • prez.ind. *ofér.* /<it. ***offrire***, fr. ***offrir***; cf. lat. *offerre*.

oferíre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *oferi* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***oferi***.

ofertá *vb. I. intr.* A face o ofertă. *Trebuie neapărat să ofertezi la licitație* (CĂL.). • prez.ind. *-ez.* /***ofertă*** + *-a*.

ofertánt, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care face o ofertă. *Era totuși interesată să se ivească ofertanții* (CĂL.). • pl. *-ți, -te.* /***ofertă*** + *-ant*.

ofértă *s.f.* (*econ.*) **1** Propunere făcută de o persoană (sau de o firmă, de o societate comercială etc.) altei persoane pentru vînzarea și cumpărarea unor mărfuri, pentru angajarea într-o slujbă, pentru prestarea unor servicii etc. *Grăbește-te, căci îmi retrag oferta* (CE. PETR.). <> *Funcția ofertei* v. funcție. ◆ Concr. Act, document scris prin care se face o astfel de propunere. *În oferte se menționează și prețul.* **2** Totalitatea mărfurilor, a serviciilor etc. care se oferă spre vînzare, spre consum, la un moment dat, pe piață. *Cererea și oferta pe piața imobiliară sînt foarte mari.* • pl. *-e.* /<it. ***offerta***, germ. ***Offerte***.

ofertóriu *s.n.* (*în relig. catolică*) Parte a liturghiei în care preotul oferă lui Dumnezeu pîinea și vinul pentru consacrație. ◆ Cînt religios, din a doua parte a misei, care însoțește această oblație. • /<lat. ***offertorium***, it. ***offertorio***.

off *adj.invar., adv.* (*cinemat.*) ℹ *adj.invar.* (*despre voci, zgomote, dialoguri*) Care se produce, are loc în afara ecranului sau a scenei; care este exterior scenei filmate. **2** *adv.* Din afara scenei sau a ecranului. • /<engl. ***off[screen]***.

off-line ['oflain] *s.n.* (*inform.*) Echipament, dispozitiv sau mod de prelucrare a datelor neconectat direct la calculator. • scris și *offline.* /<engl. ***off-line***.

off-shore *adj.invar.* **1** (*fin.*) Care se referă la bani investiți în altă țară. <> *Zonă off-shore* = paradis fiscal. **2** (*tehn.*) Care se referă la petrolul submarin. • /<engl. ***off-shore***.

offside *s.n.* v. ofsaid.

ofi- Elem. de compunere „șarpe". • și *ofio-.* /<fr. ***ophi(o)***-; cf. gr. *ὄφις*.

oficiá *vb. I. tr.* **1** A celebra un serviciu religios; a sluji în biserică. *Mitropolitul... era aci și oficia sfînta liturghie* (GAL.). <> (*abs.*) *Să-l fi văzut pe părintele Amfilohie cum oficia* (SADOV.). ◆ A săvîrși un act public sau privat, în special o căsătorie (cu solemnitatea unei ceremonii); a celebra. *Notarul Stoessel primi pe distinșii nuntași cu toate onorurile, oficiind mai patetic formele cununiei civile* (REBR.). <> (*refl. pas.*) *Se oficiază un act solemn* (VLAH.). **2** (*glum.*) A presta un serviciu, a face un lucru oarecare. *Omul nostru oficia însă la grătarul cu pastramă* (SADOV.). • sil. *-ci-a.* prez.ind. *-iez.* /<lat. ***officiare***, fr. ***officier***.

oficiál, -ă *adj., s.m.* **I** *adj.* **1** Care emană de la o autoritate, de la un guvern, de la un stat; care reprezintă o autoritate, un guvern, un stat; care este declarat, stabilit prin lege; care este publicat de o înaltă autoritate. *Reproducem aici textul oficial al memorabilului act* (MAIOR.). <> *Buletin oficial* v. buletin. *Dineu oficial* v. dineu. **2** (*și limbă oficială*) Care este propriu actelor guvernamentale, documentelor administrației de stat; care este folosită în actele, în documentația administrației de stat. *Limba oficială în timpul fanarioților era cea greacă* (PER.). ◆ (*despre limbaj*) În stilul, în maniera actelor normative; formal, stereotip, solemn. **3** Care are caracter de lege, care se conformează legilor, regulilor, tradițiilor etc. unui stat; aprobat, convenit între autorități. *Sfeștania oficială trebuia să aibă loc la ora 9* (SADOV.). <> (*adv.*) *Nu putem frecventa oficial spectacule unde se debitează în limbi străine* (CAR.). **4** Fig. (*despre persoane sau despre manifestări ale lor*) Care este de o politețe rece, calculată; formal, stereotip; solemn. *Vocea devenise mai rece, mai oficială* (GALAN). <> (*adv.*) *Sănătoasă, mersi, răspunse ea politicos și cam oficial* (PER.). **II** *s.m.* (*înv.*) Funcționar, slujbaș. *În acele regiuni poporul se arunca cu furie nespusă pe familiile domnești, pe medici și pe oficialii de la comitate* (BARIȚ). • sil. *-ci-al.* pl. *-i, -e.* /<lat. ***officialis***, ***-e***, fr. ***officiel***.

oficialitáte *s.f.* **1** Persoană oficială; (*la pl.*) autoritățile dintr-o țară, dintr-un oraș; reprezentanții oficiali ai autorității. *Dacă oficialitatea n-a fost în stare să oprească nenorocirea, măcar piedici să nu-mi puie!* (REBR.). **2** (*jur.*) *Principiul oficialității* = principiu de bază al dreptului procesual penal, potrivit căruia procurorul și organele de urmărire penală, precum și instanțele penale pot face din oficiu orice act care intră în competența lor. **3** Caracter oficial; calitate, ținută, atitudine oficială. *Cu un soi de obraznică oficialitate în mișcări, îmi făcu semn să mă opresc* (HOG.). • sil. *-ci-a-.* pl. *-ăți.* /<fr. ***officialité***.

oficializá *vb. I. tr.* A da sau a face să dobîndească caracter oficial; a consfinți prin lege. • sil. *-ci-a-.* prez. ind. *-ez.* /<fr. ***officialiser***.

oficializáre *s.f.* Acțiunea de *a oficializa* și rezultatul ei. *Era un fel de oficializare a situației* (CA. PETR.). • sil. *ci-a-.* pl. *-ări.* /v. ***oficializa***.

oficialménte *adv.* (*înv.*) În mod oficial. *Locotenenții ne-au împărtășit oficialmente acele acte* (GHICA). • sil. *-ci-al-.* /după fr. *officiellement*.

oficiánt, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care oficiază (slujba religioasă). *Privind mai lung pe bătrînul mitropolit oficiant, mi se păru că figura lui îmi este cunoscută* (GAL.). <> (*subst. m.*) *Oficianții calcă rar, cu privirea stinsă* (RALEA). **2** *s.m., s.f.* (*înv.*) Grad în ierarhia funcționărească; persoană care are acest grad; funcționar. *Oficianții publici ai averilor statului* (HAM.). ◆ Spec. Funcționar la poștă. • sil. *-ci-ant.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***officiant***.

oficiére *s.f.* Acțiunea de *a oficia* și rezultatul ei; celebrare. *Oficierea căsătoriei are loc sîmbătă.* • sil. *-ci-e-.* pl. *-i.* /v. ***oficia***.

oficinál, -ă *adj.* (*farm.; despre medicamente*) A cărui compoziție și mod de preparare sunt înscrise într-o farmacopee oficială, se prepară în farmacie și pot fi eliberate pacientului imediat; farmaceutic; medicinal. <> *Medicament oficinal* = medicament, în general nealterabil, care are o compoziție stabilă, preparat dinainte în farmacie. *Plante oficinale* = plante care servesc la prepararea unor medicamente. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***officinalis***, fr. ***officinal***.

oficínă *s.f.* **1** Laborator al unei farmacii, al unei instituții de cercetări etc., unde se depozitează și se prepară medicamente. ◆ (*glum.*) Cameră de lucru, ateher. *Acest rege, poet și filozof, petrecea zile și nopți întregi în oficina celebrului pictor* (FIL.). **2** Fig. Loc sau mediu social unde se urzesc intrigi, comploturi, de unde se răspîndesc calomnii. *Cum aveau să dovedească aceiași acuzatori că el se ocupase cu spionajul sau finanțase o oficină de spionaj?* (STANCU). • pl. *-e.* /<lat. ***officīna***, ***-ae***, fr. ***officine***, germ. ***Offizin***.

oficiolát *s.n.* (*lat. înv.*) **1** District, teritoriu, jurisdicție. *Gubernul țerei mai dete un cerculariu către oficiolatele municipali den țeară* (BARIȚ.). **2** Instituție oficială, oficiu. *Să se prezente nesmintit la oficiolatul comitatului* (BARIȚ.). • sil. *-ci-o-.* pl. *-e.* /<lat. ***officiolatus***, ***-us***.

oficiós, -oásă *adj., s.n.* **1** *adj.* (*despre știri*) Care provine dintr-o sursă autorizată, fără a avea însă caracter oficial; care reprezintă părerea oficialității, fără a fi recunoscut ca atare. **2** *adj., s.n.* (Organ de presă) care reflectă, susține în mod consecvent punctul de vedere al unui guvern, al unui partid, al unei grupări etc., fără a avea un caracter oficial. *„Drapelul" e oficiosul guvernului* (REBR.). • sil. *-ci-os.* pl. *-oși, -oase.* /<lat. ***officiōsus***, ***-a***, ***-um***, fr. ***officieux***, germ. ***offiziös***; cf. lat. *officium, -ii* „serviciu înapoiat".

oficíu *s.n.* **1** Serviciu (cu caracter administrativ); ext. local, birou al acestui serviciu. *Oficiu poștal.* <> *Oficiu diplomatic* = misiune diplomatică pe lîngă o organizație internațională. **2** Îndatorire, funcție, slujbă. *Preferind oficiul de translator, se mută la Sibiu* (BARIȚ.). <> Loc.adj., adv. *Din oficiu* = *a*) (care este) în conformitate cu o dispoziție dată de o autoritate (și nu la cererea cuiva); *b*) (care se face) în mod automat, fără a fi cerut, ca un serviciu obligatoriu; (în mod) oficial. *Consiliul familiei se va aduna... din oficiu* (HAM.). Δ *Avocat din oficiu* v. avocat. **3** (*la pl.*) Servicii, ajutoare, înlesniri. *A recurs la oficiile prietenului lui.* <> *Bune oficii* = mediere a unui stat pentru rezolvarea pe cale pașnică, prin tratative, a unui conflict, a unor diferende între alte state. *S-a hotărît să se recurgă la bunele oficii ale Engliterei* (GHICA). **4** (*în legătură cu aparate, piese etc.*) Rol, funcție. *Conducta face oficiu și de punct de sprijin pentru*

celelalte cabluri. **5** (*bis.*) Slujbă bisericească, serviciu religios. *Puse pe pacient în sarcofagiu şi ordonă călugărilor să înceapă oficiul morţilor* (FIL.). <> *Sfîntul oficiu* = tribunalul inchiziţiei. **6** (*înv.*) Decizie, ordonanţă, decret domnesc. *Ghica slobozi cîteva ofisuri în contra proprietarilor* (BOLL.). **7** Mică încăpere lîngă sufragerie, în care se depozitează şi se pregătesc cele necesare pentru servirea mesei. • pl. *-ii.* şi (*înv.*) *ofís s.n.* /<lat. ***officium, -ii***, germ. ***Offizium***, fr. ***office***.

oficleíd *s.n.* (*muz.*) Instrument muzical de suflat, din alamă, care are timbru de bas. • pl. *-e.* /<fr. ***ophicléide***; cf. gr. *ὄφις* „şarpe", *κλείς, κλειδός* „cheie".

ofidiăn *s.m.* (*zool.*; *la pl.*) Ordin de reptile care cuprinde şerpii; (*şi la sg.*) animal care face parte din acest ordin. • sil. *-di-an.* pl. *-ieni.* /<fr. ***ophidien***; cf. gr. *ὄφις* „şarpe".

ofidiofilíe *s.f.* (*psih.*) Atracţie morbidă faţă de şerpi. • g.-d. *-iei.* /cf. gr. *ὀφίδιον* „şarpe mic", *φιλία* „iubire, ataşament".

ofidiofobíe *s.f.* (*psih.*) Ofiofobie. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***ophidiophobia***.

ofidiotoxínă *s.f.* Ofiotoxină. • /după germ. *Ophiotoxin.*

ofidísm *s.n.* (*med.*) Otrăvire cu venin de şarpe. • /<fr. ***ophidisme***; cf. gr. *ὀφίδιον* „şarpe mic".

ofilí *vb. IV. refl.* **1** (*despre plante*) A se veşteji, a păli; a se îngălbeni. *Uite cum s-au ofilit frunzele!* (BASS.). <> (*tr.*) *Bruma ofileşte îndată florile şi legumele* (ODOB.). **2** Fig. (*despre persoane*) A-şi pierde culoarea, prospeţimea feţei; a se fana, a se trece; a-şi pierde puterea, vigoarea, a se vlăgui. *Dochia se ofilea pe zi ce merge şi fire de argint îi răsăreau în păr* (SADOV.). <> Expr. *A se ofili la faţă* v. faţă. ◆ A se întrista, a se amărî. *Nu înţeleg, se ofili Nastasia şoptit* (SADOV.). **3** (*înv.*; *în forma „ovili"*) A-şi pierde nădejdea, a se descuraja. *Sterpia şi lipsa coconilor care mîhneşte şi ne ovileşte pre şerbii sfinţiii-tale* (DOS.). • prez.ind. *-esc.* şi (*înv., reg.*) *ogilí, ovilí vb. IV.* /<rus. ***охлѣть, хилѣть*** „a se pipernici".

ofilíre *s.f.* Faptul de *a (se) ofili. Ea îşi luă mînile, şi-i arăta mamei sale o faţă foarte palidă, cu umbre uşoare de ofilire* (AGÂR.). • pl. *-i.* /v. ***ofili***.

ofilít, -ă *adj.* **1** (*despre plante*) Care este veştejit, pălit, îngălbenit. *Purta la pălărie o ramură ofilită de liliac* (CAR.). ◆ Fig. Care este lipsit de strălucire, şters. *În geamuri băteau razele ofilite, arămii, ale începutului de toamnă* (REBR.). **2** Fig. (*despre oameni*) Care este palid, tras, trecut; slab, uscat; lipsit de vigoare, istovit. *Ce-ai tu de eşti ofilit la faţă?* (DELAVR.). ◆ (*înv., reg.*) Care este trist, supărat. *Da ce ţi-i, dragul bunicăi, de şezi aşa de jelnică şi ogilită* (POP.). **3** (*înv., reg.*) Care este supus, plecat, umil. • pl. *-ţi, -te.* şi (*înv., reg.*) *ovilít, -ă, ogilít, -ă adj.* /v. ***ofili***.

ofio- v. ofi-.

ofiocefál, -ă *adj.* Cu cap de şarpe. • sil. *-fi-o-.* pl. *-i, -e.* /***ofio-*** + ***-cefal***.

ofiofág, -ă *adj.* (*biol.*; *despre animale, păsări etc.*) Care se hrăneşte cu şerpi. • sil. *-fi-o-.* pl. *-gi, -ge.* /de la ***ofiofagie***, prin derivare regresivă, după fr. *ophiophage*.

ofiofagíe *s.f.* (*biol.*) Folosire a şerpilor ca hrană de către unele animale, păsări etc. • sil. *-fi-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***ophiophagie***; cf. gr. *ὄφις* „şarpe", *φαγεῖν* „a mînca".

ofiofobíe *s.f.* (*psih.*) Teamă morbidă de şerpi, ofidiofobie. • sil. *-fi-o-.* g.-d. *-iei.* /<engl. ***ophiophobia***.

ofiografíe *s.f.* (*zool.*) Ofiologie. • sil. *-fi-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***ophiographie***.

ofiolatríe *s.f.* Adorare, cult al şarpelui sau al dragonului, la unele popoare. • sil. *-fi-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***ophiolâtrie***; cf. gr. *ὄφις* „şarpe", *λατρεία* „adoraţie, cult".

ofiolátru, -ă *s.m., s.f.* Adorator al şerpilor. • sil. *-fi-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***ophiolâtre***.

ofiolít *s.n.* (*geol.*) Rocă magmatică eruptivă, de culoare verzuie, amintind de pielea şerpilor, formată în zonele mobile de geosinclinal, de care sînt legate genetic zăcăminte magmatice de crom, platină, titan, fier, nichel, cupru etc. • sil. *-fi-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***ophiolithe***; cf. gr. *ὄφις* „şarpe", *λίθος* „piatră".

ofiolític, -ă *adj.* (*geol.*) De natura ofiolitului. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***ophiolitique***.

ofiológ, -ă *s.m., s.f.* (*zool.*) Specialist în ofiologie. • sil. *-fi-o-.* pl. *-gi, -ge.* /<germ. ***Ophiolog***.

ofiológic, -ă *adj.* (*zool.*) Care aparţine ofiologiei, care se referă la ofiologie. • sil. *-fi-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***ophiologique***.

ofiología *s.f.* (*zool.*) Ramură a zoologiei care se ocupă cu studiul şerpilor; ofiografie. • sil. *-fi-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***ophiologie***; cf. gr. *ὄφις* „şarpe", *λόγος* „studiu".

ofiomórfic, -ă *adj.* Care este în formă de şarpe. <> *Litere ofiomorfice* = litere capitale în formă de şarpe, folosite mai ales în scrierile anglo-saxone sau vizigote. • sil. *-fi-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***ophiomorphique***.

ofiotoxínă *s.f.* (*zool.*) Otravă secretată de şerpi; ofidiotoxină. • sil. *-fi-o-.* pl. *-e.* /<germ. ***Ophiotoxin***.

ofís *s.n.* v. oficiu.

ofísm *s.n.* Sectă, doctrină a ofiţilor[2]. • /***ofi(t)-*** + ***-ism***.

ofít[1] *s.n.* (*mineral.*) Varietate de marmură, de culoare verde-închis, cu striaţii galbene. şi *ofită s.f.* • /<fr. ***ophite***, germ. ***Ophit***.

ofít[2] *s.m.* Membru al unei secte gnostice din sec. 2-3, care considera şarpele ca mesager ce aduce oamenilor cunoaşterea salvatoare. • pl. *-ţi.* /<fr. ***ophite***.

ofítă *s.f.* v. ofit[1].

ofític, -ă *adj.* (*mineral.*) Care aparţine ofitului[1], care se referă la ofit[1]. <> *Structură ofitică* = structură a rocilor caracterizată prin poziţia neregulată a cristalelor, asemănătoare celei a ofitelor[1]. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***ophitique***.

ofiţér *s.n.* **I 1** (*milit.*) Nume generic pentru gradele militare de la sublocotenent pînă la general. ◆ Persoană care poartă unul dintre aceste grade. *Pe puntea de comandă se plimba singur, tăcut, un ofiţer tînăr* (BART). <> *Ofiţer-pilot* = pilot militar. *Ofiţer cu armătura* v. armătură. *Ofiţer de aţă* v. aţă. *Ofiţer de ordonanţă* v. ordonanţă. *Ofiţer în retragere* v. retragere. *Ofiţer de rond* v. rond. *Ofiţer secund* v. secund. *Ofiţer superior* v. superior. *Ofiţer trupier* v. trupier. **2** Titlu dat unor funcţionari cu atribuţii sau cu însărcinări speciale. ◆ Persoană care poartă acest titlu. *Sînt ofiţer de poliţie judiciară* (CE. PETR.). <> *Ofiţer al stării civile* = salariat al unei primării care oficiază căsătoria civilă şi care încheie actele de stare civilă. *Birjarul şi un zugrav... declarau moartea la ofiţerul stării civile* (CĂL.). **3** (*înv.*) Grad (mai mare decît cel de cavaler) conferit prin anumite decoraţii. ◆ Persoană care a primit acest grad. **II** (*iht.*; *pop.*) Varietate de crap, cu corpul lung şi subţire, cu capul mare şi osos, cu carnea tare şi puţin gustoasă, care trăieşte în bălţile din Delta Dunării (*Cyprinus carpio oblongus*). • pl. *-i.* /<rus. ***офицер***, fr. ***officier***, pol. ***oficer***, germ. ***Offizier***.

ofiţeráş *s.m.* (*deprec.*) Dim. al lui *ofiţer* (I 1). *Ciudat om ofiţeraşul ăsta!* (CAR.). • pl. *-i.* /***ofiţer*** + ***-aş***.

ofiţeréasă *s.f.* **1** (*fam.*) Soţie de ofiţer (I 1). *Ofiţereasa era văduvă de colonel* (PAS). **2** Femeie care are gradul de ofiţer (I 1). • pl. *-ese.* /***ofiţer*** + ***-easă***.

ofiţerésc, -eáscă *adj.* Care aparţine unui ofiţer (I 1), care se referă la ofiţer (I 1); ca al ofiţerilor. *Ţin în grajd numai cai ofiţereşti* (CAZ.). • pl. *-eşti.* /***ofiţer*** + ***-esc***.

ofiţeréşte *adv.* Ca un ofiţer (I 1), în felul ofiţerilor. *Era îmbrăcată ofiţereşte* (CAZ.). • /***ofiţer*** + ***-eşte***.

ofiţeríme *s.f.* Colect. Corpul ofiţeresc; mulţime, număr mare de ofiţeri; totalitatea ofiţerilor. *Îndrăzneşti să spui că ţi-am cerut eu să fiu primit iară în cadrele ofiţerimii?* (CA. PETR.). • /***ofiţer*** + ***-ime***.

ofiţerói *s.m.* (*deprec.*) Aug. al lui *ofiţer* (I 1). *Ofiţeroii ăştia sînt tot ofiţeroi* (CA. PETR.). • pl. *-oi.* /***ofiţer*** + ***-oi***.

ofiúr *s.m.* (*zool.*) Animal marin, asemănător stelei-de-mare, cu braţele mai subţiri şi mult mai lungi, foarte mobile (*Ophiura*); şarpe-de-mare. • pl. *-i.* /<fr. ***ophiure***; cf. gr. *ὀφιουρος* „cu coadă de şarpe" <*ὄφις* „şarpe", *οὐρά* „coadă".

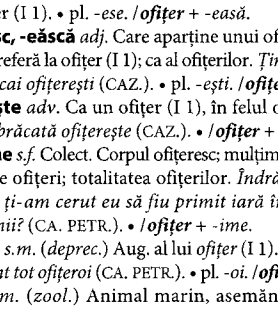

ofiur

ofiuríd *s.m.* v. ofiuride.

ofiuríde *s.f.* (*zool.*; *la pl.*) Clasă de echinoderme pedunculate, asemănătoare cu stelele-de-mare, cu cinci braţe lungi şi foarte mobile, bine delimitate de discul central şi care are ca tip ofiurul (*Ophiuroidea*); (*şi la sg.*) animal care face parte din această clasă. • pl. *-e.* şi *ofiuríd s.m.* /<fr. ***ophiuride***; cf. gr. *ὄφις* „şarpe", *οὐρά* „coadă".

ofírli *vb. IV. tr.* (*înv., reg.*) A dojeni aspru pe cineva; a ocărî. • prez.ind. *-esc.* /etimol. nec.

ofrándă *s.f.* **1** Sacrificare a unei vietăţi în templul unei divinităţi; jertfă adusă unei divinităţi; dar oferit bisericii. *O scenă religioasă în care împăratul aduce rugăciuni şi ofrande zeilor* (ODOB.). **2** Fig. Dar, cadou oferit unei persoane în semn de devotament, de respect, de recunoştinţă; omagiu. *Binevoiţi a primi o ofrandă mai prozaică* (ALECS.). <> Fig. *Am stat privind în depărtări albastre Ofranda rece şi-albastră-a lunii* (D. BOT.). **3** Fig. Contribuţie la o operă de binefacere; ajutor material dat celor săraci; pomană. • pl. *-e.* /<fr. ***offrande***; cf. lat. *offerenda*.

ófsaid *s.n.* (*sport*) Situaţie, penalizată de arbitru, în care un jucător, aflat în jumătatea de teren a adversarului, primeşte mingea de la un coechipier, în momentul în care se găseşte în zona formată de linia ultimului jucător (exclusiv portarul) al echipei adverse şi linia porţii adverse. <> Expr. (*arg.*) *A prinde în ofsaid* = a prinde pe picior greşit, a surprinde într-o situaţie nefavorabilă. • scris şi *offside.* pl. *-uri.* /<engl. ***offside***.

ófset *s.n.* **1** (*tipogr.*) Procedeu de reproducere şi de multiplicare a tipăriturilor cu ajutorul formelor de tipar plane din metal, la care hîrtia nu atinge clişeul metalic, ci un cilindru de cauciuc care preia imaginea de pe forma de tipar şi o aplică pe hîrtie. **2** (*econ.*) Varietate a operaţiunii în contrapartidă (compensaţie), operaţiune care se iniţiază şi se practică în legătură cu programele de vînzări de materiale militare către unităţi guvernamentale. • pl. *-uri.* /<fr., engl. ***offset***.

ofsetipíe *s.f.* (*tipogr.*) Tipar ofset. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***offsettypie***.

oft *s.n.* (*înv., reg.*) Oftat, suspin; ext. amărăciune, regret, durere, suferinţă, deznădejde. • pl. *-uri.* /de la ***aht***.

oftá *vb. I. intr.* A scoate un oftat (de durere, de dor, de supărare, de regret etc.); a suspina. *I-auzi corbii, mi-am zis singur... şi-am oftat* (BACOV.). <> Expr. *A ofta după cineva* (sau *ceva*) = a regreta mult pierderea cuiva (sau a ceva); a dori din tot sufletul pe cineva (sau ceva), a tînji după cineva (sau ceva). *Toată ziulica ofta omul după o vorbă mai dulce* (CAR.). *A ofta din băierile inimii* v. baieră. *A ofta de la ficaţi* v. ficat. *A ofta greu* v. greu. <> Fig. *E toamnă, e foşnet, e somn... Copacii, pe stradă, oftează* (BACOV.). ◆ (*refl.*; *înv., pop.*) A se jelui, a se văicări. *Ea a stat şi s-a oftat* (POP.). • prez.ind. *-ez.* /***oft*** + ***-a***.

oftalm- Elem. de compunere „ochi, vedere". • şi *oftalmo-.* /<fr. ***ophtalm(o)-***, it. ***oftalmo-***; cf. gr. *ὀφθαλμός* „ochi", lat. *ophtalmĭcus, -a, -um* „relativ la ochi".

oftalmalgíe *s.f.* (*med.*) Oftalmodinie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***ophtalmalgie***.

oftálmic, -ă *adj.* (*med.*) Care aparţine ochiului[1] sau bolilor ochiului, care se referă la ochi[1] sau la bolile ochilor; ocular. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***ophtalmique***.

oftalmíe *s.f.* (*med.*) **1** Denumire generică pentru afecţiunile inflamatorii grave ale structurilor profunde ale globului ocular. **2** Conjunctivită gravă (purulentă). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***ophtalmie***; cf. gr. *ὀφθαλμία* „inflamare a ochilor".

oftalmo- v. oftalm-.

oftalmochirurgíe *s.f.* (*med.*) Chirurgie a ochiului[1] (I 1). • g.-d. *-iei.* /***oftalmo-*** + ***chirurgie***.

oftalmoconiózá *s.f.* (*med.*) Boală a ochilor[1] (I 1) produsă de praf. • pl. *-e.* /<fr. ***ophtalmoconiose***; cf. gr. *ὀφθαλμός* „ochi", *κόνις* „pulbere".

oftalmodiafanoscóp *s.n.* (*med.*) Aparat pentru oftalmodiafanoscopie. • sil. *-di-a-.* pl. *-oape.* /***oftalmo-*** + ***diafanoscop***, după engl. *ophthalmodiaphanoscope*.

oftalmodiafanoscopíe *s.f.* (*med.*) Transluminare a membranelor oculare. • sil. *-di-a-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***oftalmo-*** + ***diafanoscopie***.

oftalmodinamometríe *s.f.* (*med.*) Măsurare a presiunii arteriale retiniene. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***ophthalmodynamométrie***.

oftalmodinamométru *s.n.* (*med.*) Aparat folosit în oftalmodinamometrie, care permite exercitarea unei presiuni progresive şi constant măsurabile asupra globului ocular. • pl. *-e.* /<fr. ***ophthalmodinamomètre***.

oftalmodinie *s.f.* (*med.*) Durere la nivelul globilor oculari; oftalmalgie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***ophtalmodynie***; cf. gr. *ὀφθαλμός* „ochi", *ὀδύνη* „durere".

oftalmofacométru *s.n.* (*med.*) Instrument cu care se măsoară curbura anterioară a cristalinului. • pl. *-e.* /<engl. ***ophthalmophacometer***.

oftalmografíe *s.f.* (*med.*) Descriere anatomică a ochiului[1] (I 1). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***ophtalmographie***; cf. gr. *ὀφθαλμός* „ochi", *γράφω* „a descrie".

oftalmoiatríe *s.f.* (*med.*) Oftalmologie. • g.-d. *-iei.* /<germ. ***Ophtalmiatrie***.

oftalmolít *s.n.* (*med.*) Calcul lacrimal. • pl. *-e.* /<engl. ***ophthalmolith***.

oftalmológ, -ă *s.m., s.f.* (*med.*) Medic specializat în oftalmologie; oculist. • pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***ophtalmologue***.

oftalmológic, -ă *adj.* (*med.*) Care aparține oftalmologiei, care se referă la oftalmologie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***ophtalmologique***.

oftalmologíe *s.f.* (*med.*) Ramură a medicinei care se ocupă cu fiziologia și cu patologia ochilor și a anexelor acestora; oculistică, oftalmoiatrie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***ophtalmologie***; cf. gr. *ὀφθαλμός* „ochi", *λόγος* „studiu".

oftalmomalacíe *s.f.* (*med.*) Atrofie a ochiului caracterizată prin hipotonie accentuată, cu diminuarea globului ocular, întotdeauna consecutivă unei alte boli, de regulă de natură inflamatorie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***ophtalmomalacie***.

oftalmométric, -ă *adj.* (*med.*) Care aparține oftalmometriei, care se referă la oftalmometrie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***ophtalmométrique***.

oftalmometríe *s.f.* (*med.*) Determinare a viciilor de curbură a corneei cu ajutorul oftalmometrului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***ophtalmométrie***; cf. gr. *ὀφθαλμός* „ochi", *μέτρον* „măsură".

oftalmométru *s.n.* (*med.*) **1** Instrument folosit în oftalmologie pentru măsurarea razelor de curbură a corneei în diferite direcții, în special pentru determinarea astigmatismului. **2** Instrument pentru determinarea distanței vizibilității distincte a ochiului[1] (I 1). • pl. *-e.* /<fr. ***ophtalmomètre***.

oftalmopatíe *s.f.* (*med.*) Denumire generică pentru bolile de ochi[1] (I 1). • g.-d. *-iei.* /<fr. ***ophtalmopathie***; cf. gr. *ὀφθαλμός* „ochi", *πάθος* „afecțiune".

oftalmoplastíe *s.f.* (*med.*) Intervenție chirurgicală plastică asupra globului ocular (și a anexelor sale). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***ophtalmoplastie***.

oftalmoplegíe *s.f.* (*med.*) Paralizie a unuia sau mai multor mușchi motori ai ochiului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***ophtalmoplégie***; cf. gr. *ὀφθαλμός* „ochi", *πληγή* „lovitură".

oftalmoptóză *s.f.* (*med.*) Ieșire în afară a globului ocular. • pl. *-e.* /<fr. ***ophtalmoptose***.

oftalmoragíe *s.f.* (*med.*) Hemoragie oculară. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***ophtalmorragie***; cf. gr. *ὀφθαλμός* „ochi", *ῥήγνυμι* „a irumpe, a țîșni".

oftalmoreácție *s.f.* (*med.*) Reacție conjunctivală alergică în urma instilării unei picături de alergen pe conjunctiva bolnavului. • sil. *-re-ac-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***ophtalmo-réaction***.

oftalmoscóp *s.n.* (*med.*) Instrument utilizat în oftalmologie pentru examinarea interiorului globului ocular, în special a fundului de ochi. • pl. *-oape, -uri.* /<fr. ***opthalmoscope***; cf. gr. *ὀφθαλμός* „ochi", *σκοπέω* „a examina".

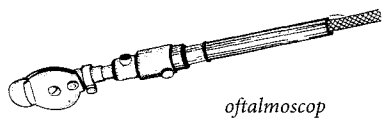

oftalmoscop

oftalmoscópic, -ă *adj.* (*med.*) Care aparține oftalmoscopiei, care se referă la oftalmoscopie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***ophtalmoscopique***.

oftalmoscopíe *s.f.* (*med.*) Examinare a interiorului globului ocular cu ajutorul oftalmoscopului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***ophtalmoscopie***.

oftalmostát *s.n.* (*med.*) Blefarostat. • pl. *-e.* /<fr. ***ophtalmostat***.

oftalmotomíe *s.f.* (*chir.*) Incizie chirurgicală la nivelul unui glob ocular bolnav. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***ophtalmotomie***; cf. gr. *ὀφθαλμός* „ochi", *τομή* „tăiere".

oftalmotonométru *s.n.* (*med.*) Instrument pentru determinarea tensiunii globilor oculari. • pl. *-e.* /<engl. ***ophthalmotonometer***.

oftáre *s.f.* Faptul de *a ofta*; oftat, suspin. *Biata fată... tăcu lăsînd să scape din sînul ei o oftare* (C. NEGR.). ◇ Fig. *Oftări mi-ating în zbor fereastra* (GOGA). • pl. *-ări.* /v. ***ofta***.

oftát *s.n.* Respirație puternică, profundă și prelungă, însoțită în expirație de un zgomot caracteristic, care întrerupe ritmul respirator normal și care este pricinuită de o durere morală (sau fizică); suspin, (*înv.*) oftătură. *Vine oftatul lui greu din fundul inimii* (STANCU). ◇ Fig. *Doina plîngea pe strune... apoi slăbi, pînă ce se stînse într-o adiere jalnică, un oftat* (SADOV.). • pl. *-uri.* /v. ***ofta***.

oftătúră *s.f.* (*înv.*) Oftat. • pl. *-i.* /***ofta*** + *-ătură*.

oftică *vb. I.* **1** *refl.* (*pop.*) A se îmbolnăvi de tuberculoză pulmonară. **2** *tr., refl.* Fig. (*fam.*) A (se) chinui, a(-și) învenina viața, a (se) supăra, a (se) amărî tare. *Bolnavă chiar n-o fi ea, dar a ofticat-o rău Răducanu ăsta* (CA. PETR.). • prez.ind. *oftíc.* /***oftică*** + *-a*.

oftícáre *s.f.* (*pop.*) Faptul de *a (se) oftica*. • pl. *-ări.* /v. ***oftica***.

ofticăt, -ă *adj.* **1** (*pop.*) Care este tuberculos. *Nu intrați acolo că e ofticată* (STĂN.). **2** Fig. (*fam.*) Care este amărît, chinuit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***oftica***.

óftică *s.f.* (*pop.*) Tuberculoză pulmonară; ftizie. *Actorii căpătau junghiuri, junghiurile aduceau oftica* (C. NEGR.). ◇ Expr. (*fam.*) *A avea oftică* (pe cineva) = a-i fi necaz (pe cineva), a nu-l putea suferi. *A-i face* (cuiva) *oftică* = a-i face (cuiva) în necaz, a supăra (pe cineva). ◇ Fig. *Desagii mei se lecuiseră pe deplin de oftiga de care zăcuseră, și-și recăpătaseră din nou vechea și îmbelșugata lor rotunzime* (HOG.). • pl. *-ci.* și *ôftigă, óptică* *s.f.* /<ngr. ***ὀχτικας***.

ofticós, -oásă *adj.* **1** Care este bolnav de oftică; tuberculos, ftizic, (*pop.*) atacat. *Mîne-poimîne avem să ne trezim niște babalîci gubavi și oftigoși* (CR.). ◆ Fig. Care este lipsit de putere; slab, anemic. *Două rînduri de pini ofticoși* (STĂN.). **2** Fig. (*fam.*) Care este invidios, supărăcios. • pl. *-oși, -oase.* și *oftigós, -oásă* *adj.* /***oftică*** + *-os*.

óftigă *s.f.* v. oftică.

oftigós, -oásă *adj.* v. ofticos.

ofuscá *vb. I.* **1** *refl.* (*fam.*) A se simți jignit, a se supăra; a se ofensa. *Iuga se ofuscă, tocmai fiindcă mișneagul îi citise în suflet* (REBR.). **2** *tr., refl. impers.* A (se) face întuneric, a (se) întuneca, a (se) eclipsa. ◇ Fig. *Prințesa ofusca cu totul pe stareță, toate maicile se învîrteau în jurul ei* (CĂL.). • prez.ind. *-chez.* /<fr. ***offusquer***, it. ***offuscare***; cf. lat. *offuscare* <*fuscus, -a, -um* „întunecat".

ofuscăre *s.f.* Acțiunea de *a se ofusca* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***ofusca***.

ofuscăt, -ă *adj.* (*fam.*) Care este jignit, supărat, ofensat. *Miron Iuga nu era convins de loc, dar cu atît mai ofuscat* (REBR.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***ofusca***.

ogám *adj.invar., s.n.* Sistem alfabetic de scriere a vechii irlandeze, întîlnit exclusiv în inscripțiile celtice în piatră sau lemn din Irlanda și Țara Galilor din sec. 5-6 î.Hr. • /<fr. ***ogham***.

ogámic, -ă *adj., s.f.* (Care caracterizează) scrisul inscripțiilor celtice din Irlanda și Țara Galilor din sec. 5-6 î.Hr. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***oghamique***.

ogámică *s.f.* Veche scriere utilizată la începutul orei creștine pentru a nota limba irlandeză și care s-a răspîndit ulterior în întreaga lume celtică.

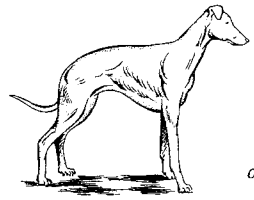

ogar

ogár *s.m.* (*zool.*) Specie de cîine de vînătoare cu botul lung, cu corpul înalt, subțire și zvelt, cu picioare lungi și care este foarte iute la fugă; cîine care aparține acestei specii. *Se mai practicau în acel timp în Moldova, la cîmp, vînătorile cu ogari și șoimi* (SADOV.). ◇ Expr. (*Slab*) *ca un ogar* = foarte slab (și lipsit de vlagă). *Nici cîine, nici ogar* v. cîine. *Nu e nici cîine, nici ogar* v. cîine. • pl. *-i.* /<magh. ***agár***.

ogarátic, -ă *adj.* Cu trupul zvelt și subțire ca al ogarului; slab. • pl. *-ci, -ce.* /***ogar*** + *-atic*.

ogărcă *s.f.* (*pop.*) Femela ogarului. • pl. *-ce.* /***ogar*** + *-că*.

ogărnic, -ă *adj.* Ca ogarul; cu însușiri de ogar; sprinten. *Un cal de soi ogarnic deprins a vîna ciute* (ALECS.). • pl. *-ci, -ce.* /***ogar*** + *-nic*.

ogăș *s.n.* v. făgaș.

ogărél *s.m.* Dim. al lui *ogar*. • pl. *-ei.* /***ogar*** + *-el*.

ogărește *adv.* Ca un ogar; foarte iute. *Caii lor săriră ogărește peste șanțurile înalte* (GAL.). • /***ogar*** + *-ește*.

ogărime *s.f.* (Mulțime de) ogari. *Ieșiseră de prin toate găurile o puzderie de ogărime* (D. ZAMF.). • /***ogar*** + *-ime*.

ogeác *s.n.* v. hogeag.

ogeág *s.n.* v. hogeag.

ogheál *s.n.* (*reg.*) Cuvertură; plapumă. *Un oghial aproape nou, de buhur roșu* (HOG.). ◇ Expr. *A privi de sub ogheal* = a privi cu indiferență. ◇ Compar. *Să-ntinde umbra norilor ca un ogheal* (DELAVR.). • pl. *-uri.* /<slav. **одѣяло**.

oghelás *s.n.* (*reg.*) Dim. al lui *ogheal*. • pl. *-e.* /***ogheal*** + *-aș*.

ogilí *vb. IV.* v. ofili.

ogilít, -ă *adj.* v. ofilit.

ogivál, -ă *adj.* În formă de ogivă; ca o ogivă. *Niște bolte ogivale ce se îmbucau între ele* (ODOB.). ◇ *Stil ogival* = stil gotic. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***ogival***.

ogívă *s.f.* **1** (*arhit.*) Element arhitectural caracteristic stilului gotic, constînd dintr-o arcadă formată prin intersecția (sub un unghi ascuțit) a două arcuri de cerc dispuse diagonal, care constituie osatura unei bolți sau a unei deschideri. *Curbele ogivelor se întîlnesc într-un vîrf îndepărtat* (E. LOV.). ◇ Fig. *Privesc apusul soarelui printre ogive De trunchiuri negre de copaci* (CA. PETR.). **2** (*milit.*) Partea anterioară, cu formă aerodinamică, a unui proiectil de artilerie, a unei bombe sau rachete. **3** (*milit.*) *Ogivă nucleară* = proiectil cu focos sau încărcătură nucleară. • pl. *-e.* /<fr. ***ogive*** <cuv. arab.

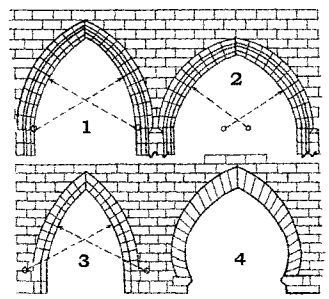

Tipuri de ogive

1. Echilaterală. *3.* În lance.
2. Curbată. *4.* Maură.

ogîrjí *vb. IV. refl.* (*reg.*) A slăbi foarte tare. *Nu vezi cum m-am ogîrjit cu drumurile astea?* (STĂN.). • prez. ind. *-esc.* /<bg. ***гърча***.

ogîrjít, -ă *adj.* (*reg.*) Care este slab, pipernicit, sfrijit. *Se strecurau... arabi ogîrjiți* (BRĂ.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***ogîrji***.

oglașénie *s.f.* (*înv.*) Catehizare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<slav. **оглашение**.

oglávă *s.f.* (*reg.*) Fiecare dintre cele două curele fixate la capetele îmblăciului. • pl. *-ăvi.* /<srb. ***oglava***.

oglăși *vb. IV.* v. oglăși.

oglășui *vb. IV. tr.* (*înv.*) A învăța pe cineva dogmele unei religii; a catehiza. *Acesta... pre mulți învață și oglăși și-i botează* (DOS.). • prez.ind. *-iesc.* și *oglăși vb. IV.* /<sl. veche **оглашати**.

oglíce *s.f.* v. aglică.

oglindá *vb. I.* v. oglindi.

oglíndă *s.f.* **1** Obiect de sticlă, de metal etc., cu o suprafață netedă și lucioasă, de diferite forme, puternic reflectantă, realizat prin depunerea unui strat subțire de argint sau de aluminiu pe o suprafață de sticlă bine șlefuită sau lustruită, care formează, prin reflexie, imagini ale obiectelor din fața sa. *Își aduce el singur cerneala și hîrtia și s-așează la masă înaintea oglinzii* (SADOV.). ◇ (*adv.*) *Plecă să caute un vas cu apă, pășind în vîrful bocancilor lustruiți oglindă* (CE. PETR.). ◇ Compar. *Nu stau mîinile copilei Fără lucru,*

tot să prindă, Casa lor toată-i oglindă (COȘB.). ◇ Fig. *Oglinda sufletului meu Îmi arat-adesea dulce chipul său* (EMIN.). **2** Analog. (*de obicei urmat de determ.*) Suprafață netedă și lucioasă (în special a unei ape) care are proprietatea de a reflecta lumina. *Copil ce umblă s-adune stele De pe oglinda blîndelor ape* (VLAH.). **3** Fig. Ceea ce înfățișează, reprezintă, simbolizează ceva; icoană, imagine. *Chipul omului e oglinda sufletului său* (POP.). **4** Fig. (*înv.*) Model, pildă, exemplu. *Oglindă să te-arăți la supușii tăi, ca uitîndu-să la tine să ia pildă de la tine* (POP.). **5** (*geol.*) *Oglindă de falie* (sau *de fricțiune, de alunecare*) = suprafață lustruită în roci, care ia naștere prin frecarea acestora sub acțiunea mișcărilor tectonice. **6** *Oglinda laptelui* (sau *ugerului*) = porțiune de piele, netedă și lucioasă, la femelele bovinelor și ale altor animale, în dreptul perineului și al feselor, în care sensul firelor de păr este îndreptat de jos în sus. • pl. *-zi*, (*înv.*) *-e*. /de la ***oglindi***, prin derivare regresivă.

oglindí *vb. IV.* **1** *refl., tr.* A (se) reflecta, a (se) proiecta pe o suprafață lucioasă sau într-o oglindă. *Stă castelul singuratic, oglindindu-se în ape* (EMIN.). ◆ (*refl.; despre oameni*) A se privi în oglindă; a se admira (privindu-se în oglindă). *Fetele se oglindesc tot timpul.* ◇ Fig. *Ochii-i erau larg deschiși, oglindind în adîncul lor neliniște* (VORN.). **2** *refl.* Fig. (*despre stări, fenomene, acțiuni etc.*) A apărea ca un reflex al anumitor împrejurări; a se răsfrînge..., a se reflecta. *Acest deficit de individualitate din realitate se oglindește și în literatură* (IBR.). **3** *tr.* A înfățișa, a reprezenta (ceva într-o operă artistică). *Orice operă literară oglindește un fragment de realitate* (PER.). **4** *tr.* (*înv., reg.*) A privi, a se uita cu atenție (la ceva sau la cineva). *Maica Leonora, priepută, alegea ouă, oglindindu-le în zare* (BRĂ.). ◇ (*abs.*) *Atunci intră tremurînd diaconul de oglindi* (DOS.). • prez.ind. *-esc*. și (*înv., reg.*) *oglindá vb. I.* /<sl. veche **оглѧдати сѧ**.

oglindíre *s.f.* Acțiunea de *a (se) oglindi* și rezultatul ei; reflectare. *Ape fără oglindire* (ARGH.). • pl. *-i*. /v. ***oglindi***.

oglindít, -ă *adj.* Care se oglindește, care se reflectă. *Cerul oglindit în ape* (ALECS.). • pl. *-ți, -te*. /v. ***oglindi***.

oglinditór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care înfățișează, reprezintă, manifestă o idee, un principiu etc. • pl. *-ori, -oare*. /***oglindi*** + *-tor*.

oglindós, -oásă *adj.* Care are însușirile unei oglinzi; (luciu, neted) ca o oglindă. • pl. *-oși, -oase*. /***oglindă*** + *-os*.

oglindúță *s.f.* (*reg.*) Oglinjoară. *Își iau... în sîn o oglinduță mică* (POP.). • pl. *-e*. /***oglindă*** + *-uță*.

oglingioáră *s.f.* v. oglinjoară.

oglinjoáră *s.f.* Dim. al lui *oglindă*; (*reg.*) oglinduță. *Cea mai prețioasă mobilă era o mică oglinjoară dinaintea căreia își pieptăna părul* (GAN.). • pl. *-e*. și (*înv.*) *oglingioáră s.f.* /***oglindă*** + *-ioară*.

ogoádă *s.f.* v. ogod.

ogód *s.n.* **1** (*înv.*) Plăcere, plac, voie; dorință. *Chivernisindu-o [mănăstirea] pe ogod d[umne]zeiesc* (DOS.). ◇ Expr. *Pe ogoada cuiva* = pe placul cuiva, după dorința cuiva. *Ucise Iacov fratele lui Ioan cu spada. Și văzu că pre ogoadă iaste iudeilor* (COR.). *Cu ogoadă* = plăcut, pe plac. ◆ (*adv.*) Permis, îngăduit. *Nu iaste ogoadă noao a lăsa cuvîntul lu Dumnezeu* (COR.). **2** (*reg.*) Liniște, odihnă, tihnă. ◇ Loc.adv. *Cu ogodul* sau *pre ogod* = încet, pe îndelete; fără grabă. *Mă duc mai pre ogod* (TODORAN). **3** (*reg.*) Apucătură, năravi, obicei. *I-am aflat eu ogodul* (POP.). ◇ Expr. *A-i căuta* (cuiva) *ogodul* = a căuta să-i faci pe plac, pe voie (cuiva). *Omului trebuie să-i cauți și lui ogodul!* (POP.). **4** Rost, seamă, socoteală. *Frica, săraca, păzește pepenii. De... cam rușinoasă e ea, da e bună cînd îi cauți ogodul* (POP.). • pl. *-oade, -uri*. și *ogoádă s.f.* /<slav. **оугода, годьнъ**.

ogodí[1] *vb. IV.* (*înv.*) **1** *intr.* A fi pe placul cuiva, a fi plăcut, a plăcea; a afla plăcere în... *Cuget eu oamenilor să le ogodesc* (COR.). **2** *tr.* A permite, a îngădui. *Va zice trupul către [su]flet, suflete dirept, ce-mi tu mie ogodiși a face rău* (COD. TOD.). **3** *tr.* A ține seama de... *Să ogodim... porîncele lui Dumnezeu* (COR.). • prez. ind. *-esc*. /<slav. **оугодити** „a plăcea".

ogodí[2] *vb. IV. intr.* (*înv., reg.*) A se îngriji, a avea grijă de... *A ogodi de a trupului nevoie neoprit iaste* (COR.). • prez.ind. *-esc*. /<magh. ***aggód-ik***.

ogoditór, -oáre *adj.* (*înv.*) Care place; care este plăcut. *Dulce ogoditoriu și milosirdu* (CUV. BĂTR.). • pl. *-ori, -oare*. /***ogodi*** + *-tor*.

ogódnă *s.f.* (*înv.*) Plăcere, dorință; voință. • /<slav. **оугодьно**.

ogódnic, -ă *adj.* (*înv.*) Care este plăcut, iubit; binecuvîntat. *Tit, om dumnezeiesc și prea voinic bun, și ogodnic* (MOXA). ◇ (*subst.*) *L-au tămăduit cu ogodnicul său Ioan* (DOS.). • pl. *-ci, -ce*. /<slav. **оугодьникъ**.

ogói[1] *s.n.* (*reg.*) Loc în care se joacă copiii cu mingea sau loc delimitat (îngrădit) pentru jocuri de copii. • pl. *-oaie*. /cf. *ogoi*[3].

ogói[2] *s.n.* (*reg.*) **1** Liniște, tihnă. **2** Loc de popas, de odihnă. • /de la ***ogoi***[3], prin derivare regresivă.

ogoí[3] *vb. IV. refl., tr.* (*pop.*) A (se) liniști, a (se) potoli, a (se) domoli, a (se) calma. *Pentru a le ogoi neastîmpărul, clucerul Neagu se înălță în sfîrșit* (CE. PETR.). ◆ (*refl.; despre fenomene ale naturii, manifestări, acțiuni*) A pierde din intensitate. *Vîntul se ogoiase și el* (SADOV.). ◆ (*tr.*) A menaja, a cruța. *Bine, măi George, apoi așa te porți tu cu mine? Apoi de-aceea te-am ogoit eu ca ochii din cap?* (REBR.). • prez. ind. *-iesc*. și *ogoiá vb. I.* /<srb. ***ugojiti*** „a îngrășa", ***ogoja*** „îngrijire"; cf. slav. **оугоднти** „a se împăca, a face pe placul cuiva".

ogoiá *vb. I.* v. ogoi[3].

ogoíre *s.f.* Acțiunea de *a (se) ogoi*[3] și rezultatul ei; alinare; liniștire, potolire. *După ogoirea cîinilor, tustrei intrară între acareturile care întindeau asupra ogrăzii strîmte o umbră veșnică* (CAM.). ◆ Mîngîiere, dezmierdare. *Mama a lăsat-o fără aripi. Își aducea aminte doar ca prin vis de ogoirile ei blînde* (REBR.). • pl. *-i*. /v. ***ogoi***[3].

ogoít, -ă *adj.* (*pop.*) Potolit, liniștit. • pl. *-ți, -te*. /v. ***ogoi***[3].

ogór[1] *s.n.* **1** Suprafață de teren cultivată sau pregătită pentru cultivarea unor plante agricole; țarină. *Lingurarii noștri cîntau acum îndrăcit pe ogor, șezînd în coada sapei* (CR.). **2** (*adesea urmat de determ. care arată felul semănăturii*) Suprafață de teren semănată cu același fel de plante; lan. *Dincolo de marginile pădurii, se întind ogoarele de porumb* (BOGZA). ◆ Totalitatea plantelor semănate pe o astfel de suprafață de teren. ◆ Strat. *Mi-au încredințat spre cultivare un ogor de trandafiri* (GAL.). ◆ Ext. Teren agricol, proprietate agricolă. *S-a dus să-și vadă ogoarele.* **3** Teren arabil, lăsat nelucrat și necultivat, folosit ca pășune timp de un an, pentru a fi mai fertil în anii următori; pîrloagă. ◇ *Ogor negru* = teren care este lucrat, arat, grăpat etc., fără a fi semănat un an, pentru a se reface. **4** (*înv., reg.*) Pămînt care nu a fost lucrat niciodată sau care a fost lăsat multă vreme nelucrat; țelină[2]. **5** (*reg.*) Prima arătură care se face (toamna sau primăvara) cu mult timp înaintea lucrărilor de însămînțare. *Cînd m-am dus [era]... vremea secerișului, iar cînd m-am întors, a ogorului* (D. GOL.). **6** (*reg.*) Unitate de măsură agrară, variind după localități. • pl. *-oare*. /<bg. ***ʏгар***, srb. ***ugar***.

ógor[2] *s.m.* v. ugor.

ogoráș *s.n.* (*pop.*) Dim. al lui *ogor*. *Fiecare gospodar cultivă obligator un ogoraș de cînepă și in* (SADOV.). • pl. *-e*. /***ogor*** + *-aș*.

ogorít *s.n.* v. ogorît.

ogorí *vb. IV. tr.* **1** (*compl. indică terenuri agricole*) A pregăti pentru cultivare; spec. a ara. *Într-o dimineață mohorîtă ieși cu plugul să-și ogorască și el o porumbiște* (REBR.). **2** (*înv., reg.*) A desțeleni. • prez.ind. *-ăsc*. /***ogor*** + *-î*.

ogorîre *s.f.* Acțiunea de *a ogorî* și rezultatul ei; ogorît. • pl. *-i*. /v. ***ogorî***.

ogorît *s.n.* Ogorîre; arat, arătură. *Era vremea ogoritului de toamnă* (PER.). • pl. *-uri*. și *ogorít s.n.* /v. ***ogorî***.

ográdă *s.f.* **1** (*pop.*) Curte a unei case (de țară); bătătură. *Mizerabilul se repezi să iasă din ogradă* (CAR.). ◇ Zic. *Rufele (murdare) se spală în ogradă* v. spăla. ◇ Fig. *Doamne, ...du pre robul tău Anichit în dumnezeiasca ta ogradă* (STĂN.). **2** (*reg.*) Grădină cu pomi fructiferi; livadă. *Ogrăzile de pruni și mere se îndoiau sub greutatea pometului* (DELAVR.). **3** Gospodărie (alcătuită din casă și acareturi) a unui boier, a unei mănăstiri etc.; curte boierească. *Am ajuns hop-ciocoi, vătaf de ogradă* (ALECS.). ◆ Totalitatea persoanelor care se află în serviciul unei curți boierești. *Începu a face un tărăboi de s-a sculat toată ograda în gura lui* (CR.). **4** (*înv.*) Bîrlog, vizuină. *Latră ca leul în ograda sa* (PS.). **5** (*înv., reg.*) Staul, țarc. *Pilda ușii și a ogradei oilor* (GRECU). **6** (*înv., reg.*) Îngrăditură, gard. *Boul... au dat cu cornul cel stîng și le-au sfărmat zmeilor ogrăzile, zidurile și curțile* (POP.). • pl. *-ăzi*. /<sl. veche **ограда**.

ográdaș *s.m.* (*înv.*) Persoană care slujea la o curte boierească. • pl. *-i*. /***ográdă*** + *-aș*.

ográjoáră *s.f.* v. ogrăjoară.

ográjoáră *s.f.* Dim. al lui *ogradă*. *Ieși din casă, se uită spre chei și începu să mature ogrăgioara mică* (DUN.). • pl. *-e*. și *ográgioáră s.f.* /***ográdă*** + *-ioară*.

ogrínji *s.m. pl.* Resturi vegetale, de paie, de fîn, de strujeni etc. nemîncate de vite; cotoare, tulpini ale plantelor de nutreț. *Joiana... întoarse capul și-și vîrî botul în rămășițele de ogrinji* (REBR.). • /srb. ***ogrižine*** „resturi de mîncare".

ogúr *s.n.* (*înv.*) **1** Protecție, ocrotire. *În fericitul împărătescul meu ogur, să adaogi și se înmulțăști încă și alte credincioase slujbe* (DOC.). **2** (*în superstiții; adesea urmat de determ. „bun" sau „rău"*) Prevestire, semn (bun); augur; noroc. *Acest hazard îl crezu de ogur bun pentru plinirea planurilor sale* (ASACHI). • pl. *-uri*. /<tc. ***oğur***.

ogurlíu, -ie *adj.* (*înv.; în superstiții*) Care aduce noroc, de bun augur. *Pasărea asta gingașă nu mi se pare ogurlie pentru casa noastră* (ISP.). • pl. *-ii*. /<tc. ***oğurlu***.

oh *interj.* v. of.

ohábă *s.f.* (*în Ev. Med., în Țara Rom.*) **1** Moșie (ereditară) inalienabilă, scutită de impozite și de prestații. **2** Denumire a imunității boierești și mănăstirești. • pl. *-e*. /<slav. **оҳаба, оҳабьнь**.

ohábnic, -ă *adj.* (*înv., pop.*) **1** (*despre proprietăți*) Care nu poate fi înstrăinat; inalienabil, de veci; scutit de impozite și de prestații. *Grădiniță ei, așternută pe pămînt ohabnic, înflorea* (CONS.). **2** (*despre proprietari*) Care stăpînește o moșie ohabnică. *Leona, sora dumisale mai mare... era stăpîna ohavnică a gospodăriei* (SADOV.). **3** (*despre robi, slugi etc.*) Care este legat pe viață de o ohabă (1). *Apoi veneau mai marii tronului și slugile ohabnice* (DELAVR.). • pl. *-ci, -ce*. și *ohávnic, -ă adj.* /<slav. **оҳабьнь, оҳабьникъ**.

ohăvnic, -ă *adj.* v. ohabnic.

ohlocrație *s.f.* v. ochlocrație.

ohm [om] *s.m.* (*fiz.*) Unitate de măsură a rezistenței electrice, în sistemul de unități metru-kilogram-secundă-amper, egală cu rezistența pe care o opune un conductor electric străbătut de un curent de un amper la tensiunea de un volt (Ω). • pl. *-i*. /<fr. ***ohm***; cf. nm. pr. Georg Simon *Ohm*, fizician german.

ohmetru [o'metru] *s.n.* v. ohmmetru.

ohmic, -ă ['omik] *adj.* (*fiz.*) Care se referă la rezistența circuitelor electrice fără reactanțe inductive sau capacitive, care se referă la ohm; care este exprimat în ohmi. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***ohmique***.

ohmmetru [om'metru] *s.n.* (*fiz.*) Instrument electric portativ pentru măsurarea rezistențelor electrice. • scris și *ohmetru*. pl. *-e*. /<fr. ***ohmmètre***.

ohó *interj.* **1** Exclamație care exprimă surprindere, neîncredere etc. față de cele spuse de cineva. *Cît ceri pe ea? - Să-mi dai cinci lei. - O-ho! Săracul de el* (BRĂ.). **2** Exclamație care precedă și întărește o afirmație sau o constatare. *O! ho! ho! Slovenii s-au pripit la scris* (DELAVR.). **3** (*fam.; la adresa unui vorbitor*) Destul, stai, oprește-te! *Oho, tată! - zise feciorul de împărat curajos - că nu-i așa!* (POP.). • /o^2 + ***ho***.

ohránă *s.f.* (*ist.*) Poliție secretă în Rusia țaristă (între 1881 și 1917). • /<rus. ***охрана, охранка***.

ohrée *s.f.* (*bot.*) Stipelă concrescută și membranoasă la baza internodurilor tulpinii sau ramurii. • /<germ. ***Ochrea***.

ohtoíc *s.n.* v. octoih.

oi *interj.* (*pop.*) **1** Exclamație prin care se exteriorizează diferite stări emotive (surprindere, admirație, satisfacție, regret, indignare etc.); ah, vai, of; ehei. *Oi, Doamne, Davide, cum nu te mai astîmperi* (CR.). **2** Cuvînt care servește ca început de refren în colinde. • /onomat.

oiágă *s.f.* v. uiagă.

oib *s.n.* v. uib.

oic- Elem. de compunere „casă, locuință; mediu ambiant". • și *oico-*. /<engl. ***oik(o)***-, fr. ***oec(o)***-; cf. gr. *οἶκος* „casă".

oico- v. oic-.

oicofíte *s.f.* (*bot.*; *la pl.*) Plante spontane introduse în mod voluntar de om în cultură în aceeași regiune. • /*oico-* + *-fit*.

oicofobíe *s.f.* (*psih.*) Teamă morbidă de întoarcerea acasă după ieșirea din spitalul de psihiatrie. • g.-d. *-iei*. /<engl. ***oikophobia***.

oiconím *s.n.*, *adj.* (*lingv.*) (Cuvînt) care denumește o așezare omenească. • pl. *-e*. /***oico-*** + *-onim*.

oiconimíe *s.f.* Disciplină care se ocupă cu studiul denumirilor de așezări omenești. • g.-d. *-iei*. /***oiconim*** + *-ie*; cf. gr. *οἶκος* „casă", *ὄνομα* „nume".

oicuména *s.f.* (*geogr.*) Denumire generică a suprafețelor populate de pe uscat, care reprezintă, în prezent, peste 90% din suprafața acestuia. ◆ Teritoriu în care primii oameni s-au așezat, întemeindu-și un mod de viață organizat; ext. teritoriu în care o comunitate etnică își construiește așezări stabile. • și *oecuména s.f.* /<germ. ***Oikumene***; cf. gr. *οἰκουμένη* „lumea locuită".

oídie *s.f.* (*fitopat.*) Formă specială de conidie care se detașează de pe extremitatea unor filamente ale miceliului ciupercilor parazite, asigurînd înmulțirea vegetativă. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***oïdie***.

oidiomicóză *s.f.* (*fitopat.*) Micoză cauzată de ciuperci din genul oidium. • sil. *-di-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***oïdiomycose***.

oídium *s.n.* (*biol.*) **1** Nume dat unor specii de ciuperci parazite care atacă, mai ales în anii ploioși, organele verzi ale plantelor, în special ale viței-de-vie, producînd pete cenușii-fumurii; ciupercă ce face parte din fiecare dintre aceste specii. **2** (*fitopat.*) Boală a viței-de-vie și a altor plante de cultură, provocată de aceste ciuperci; făinare. • sil. *-di-um*. /<fr. ***oïdium***; cf. gr. *ᾠόν* „ou".

oiegúță *s.f* v. uieguță.

oiém *s.n.* v. uium.

oiér *s.m.* **1** Crescător, proprietar sau negustor de oi; ext. păstor, cioban. *Din fluier suge cîmpul jelania oierului* (LESN.). <> *Econom oier* v. econom. **2** (*înv.*) Slujbaș care era însărcinat cu încasarea oieritului[1]. *Lăcuste mai puțin pustietoare decît cămărașii, iedecliii, goștenarii, oierii* (RUSSO). **3** (*astron.*; *art.*; *nm. pr.*) Lira. • pl. *-i*. /***oaie*** + *-ar*.

oieríe[1] *s.f.* Adăpost pentru oi; stînă, tîrlă, saivan. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***oaie*** + *-ărie*.

oieríe[2] *s.f.* Oierit[2]. • g.-d. *-iei*. /***oier*** + *-ie*.

oierít[1] *s.n.* (*în Ev. Med.*, *în Țara Rom.*) Dare în natură sau în bani care era percepută de domnie pe oi. *Oieritul de la patru parale l-a suit la douăzeci și cinci* (GHICA). ◆ (*înv.*) Impozit plătit pentru pășunatul oilor. • /***oaie*** + *-ărit*.

oierít[2] *s.n.* Creșterea oilor; ext. păstorit; oierie[2]. *Trăiesc oameni din oierit* (D. ZAMF.). • /***oier*** + *-it*.

oiésc, oiáscă *adj.* (*pop.*) Care aparține oilor, care se referă la oi, ca al oilor. • pl. *-ești*. /***oaie*** + *-esc*.

oiloiló *interj.* v. aoleu.

óină *s.f.* (*sport*) Joc sportiv care se dispută între două echipe compuse din cîte 11 jucători fiecare, o echipă aflîndu-se „la bătaie", pe linia de așteptare, și cealaltă „la prindere", în cîmpul de joc, tehnica constînd în lovirea unei mingi mici cu un baston de lemn de către fiecare jucător, pentru a o trimite în terenul adversarului, cît mai departe, și apoi de a fugi printre adversari pînă în fundul terenului și a reveni la linia de plecare fără a fi atins cu mingea de către aceștia. *Puțin mă stingherea de la jocul mijoarcei, al zmeilor și al oinei* (GAN.). • și *hóină s.f.* /cf. tc. *oyun*.

oiníst *s.m.* (*sport*) Jucător de oină. *Își găsise un adept între purtătorii de rachetă... glorie a oiniștilor de odinioară* (TEOD.). • pl. *-iști*. /***oină*** + *-ist*.

oinológ, -ă *s.m.*, *s.f.* enolog.

oinologíe *s.f.* v. enologie.

oinoterapíe *s.f.* v. enoterapie.

oișoáră *s.f.* (*pop.*) Oiță. *Are un om cîteva oișoare* (POP.). • sil. *o-i-*. pl. *-e*. /***oaie*** + *-işoară*.

óiște *s.f.* **1** Bară lungă de lemn fixată în crucea carului, căruței, trăsurii etc., de ambele părți ale căreia se înhamă caii. *Două iepe... se sprijineau mai totdeauna de oiștea căruței* (CR.). <> Expr. *A* (*o*) *nimeri* (sau *a da*, *a o potrivi*) (*ca Irimia* ori *ca Ivan*, *ca Stan*) *cu oiștea-n gard* = a proceda, a acționa exact invers de cum ar trebui; a spune un lucru nepotrivit, a face o gafă, o prostie. *Ia seama, Ioane, să nu dai cu oiștea-n gard! murmură dînsul zîmbind zăpăcit* (REBR.). **2** (*astron.*) Parte a constelației Carul-Mare, alcătuită din trei stele așezate în prelungirea careului care seamănă cu un car. *Deasupra lor carul mare și-a plecat oiștea de aur în jos* (ANG.-IOS.). **3** Parte componentă a morii de vînt, cu ajutorul căreia aceasta se rotește, venind cu aripile în poziție potrivită pentru a fi acționate de vînt. pl. *oiști*. /<bg. ***оущe***.

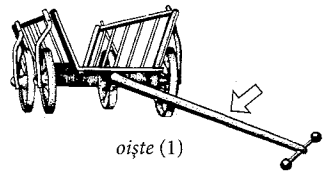

oiște (1)

oiță *s.f.* **1** Dim. al lui *oaie*; (*pop.*) oișoară, oițică. *Stăpînu-meu a pus de și-a tuns oițele* (ISP.). **2** (*bis.*; *mai ales la pl.*) Credincios, considerat în raport cu preotul; creștin. *Tocmai cînd maica Rahila apropia suta de ani ii fu dat să crească pentru Domnul încă o oiță* (GAL.). **3** Analog. (*reg.*) Noiță. **4** Analog. (*reg.*) Nouraș care aduce ploaie. **5** (*bot.*; *la pl.*) Numele a trei plante erbacee: *a*) plantă cu frunzele și cu tulpina păroase, cu florile mari, albe sau trandafirii, mătăsoase și cu fructele argintii, păroase (*Anemone silvestris*); dediței-de-pădure, dediței sălbatic; *b*) plantă cu florile albe în interior și trandafirii la exterior (*Anemone narcissiflora*); omulțe; *c*) floarea-Paștelui (*Anemona nemorosa*). **6** (*ornit.*) Nume dat mai multor păsări: *a*) cinteză-de-iarnă (*Fringilla montifringilla*); *b*) scatiu (*Fringilla carduelis spinus*); *c*) sticlete (*Carduelis carduelis*); *d*) codobatură (*Motacilla alba*); *e*) codroș (*Phoenicurus phoenicurus*). **7** (*reg.*; *art.*; *la pl.*) Numele unui dans popular. • pl. *-e*. /***oaie*** + *-iță*.

oițică *s.f.* (*pop.*) Oiță. • pl. *-ci*. /***oiță*** + *-ică*.

ojá *vb. I. tr.* (*compl. indică unghii*) A da cu ojă. • prez. ind. *-ez*. /***ojă*** + *-a*.

ójă *s.f.* Lac de unghii. • pl. *-e*. /cf. tc. *o mak* „a lustrui".

ojejít, -á *adj.* v. ojijit.

ojét *s.n.* v. obiect.

ojíc *s.n.* v. ojig.

ojíg *s.n.* (*reg.*) Senzație de arsură pe tubul digestiv; (*pop.*) jărăgai, jeg (3). *Cînd mănînci ceva care nu-ți prea place, îți vine ojic pe gît, arsură, jărăgai pe gît* (PER.). • și *ojíc s.n.* /<srb. ***ošeg*** „arsură".

ojíji *vb. IV. tr.* (*reg.*) **1** (*compl. indică lemne, vreascuri, paie etc.*) A usca, a zvînta; a aprinde. <> (*refl.*) *Pune și lemne verzi pe foc că se ojijesc ele* (POP.). **2** (*compl. indică focul*) A înteți. *Mai ales atunci cînd se bagă pîinea în țăst [focul] trebuie bine ojijit* (POP.). • prez. ind. *-esc*. /<bg. ***ожижам***.

ojijít, -ă *adj.* (*reg.*; *despre lemne, vreascuri etc.*) Care arde ușor, uscat. *Fata Kivului e... iute la fire ca lemnele ujujite* (DELAVR.). <> Fig. *Gîtul îl are totdeauna ojejit de băutură* (IOV.). • și *ojejít, -ă*, *ujujít, -ă adj.* /v. ***ojiji***.

ojínă *s.f.* v. ujină.

ojóc *s.n.* v. ojog.

ojóg *s.n.*, *s.m.* (*reg.*) **1** *s.n.* Băț (cu o cîrpă udă la un capăt) folosit pentru a curăța cuptorul de spuză, pentru a mișca jarul etc.; cociorvă. **2** *s.m.* Fig. Om înalt și subțire. • pl. *n. -oage*, *-uri*, *m. -gi*. și *ojóc s.n.* /<magh. ***azsag***.

ok [o'kei] *adj.invar.*, *adv.*, *s.n.* (*americ.*) **1** *adj.invar.*, *adv.* De acord!; (foarte) bine. **2** *s.n.* Acord, aprobare. • /<engl. amer. ***ok***.

okápi *s.f.* (*zool.*) Specie de girafă din Africa ecuatorială, care are gîtul mai scurt și blana de culoare maro, cu dungi albe pe spate (*Okapia Johnstoni*). • /<fr. ***okapi*** <cuv. bantu.

okapi

okumé *s.n.* (*bot.*) Arbore din Africa ecuatorială, cu lemnul, frunzele și florile de culoare roz, al cărui lemn este folosit la fabricarea mobilelor, a carcaselor de planoare etc. (*Aucoumea klaineana*). • /<fr. ***okoumé*** <cuv. gabonez.

ol *s.n.* v. oală.

olác *s.m.*, *s.n.* **1** *s.m.* (*în Ev. Med.*, *în Țările Rom.*) Curier special (călare) care ducea corespondență sau vești în țară și peste granițe; sol, ștafetă, mesager. *Trimet olac măriei sale* (POP.). <> *Lipcan de olac* = curier poștal călare. **2** *s.n.* (*înv.*) Serviciu de transport pentru călători și pentru corespondență, folosit înainte de introducerea căilor ferate; poștă. **3** *s.n.* (*înv.*) Serviciu de curieri domnești. ◆ Căruță de poștă; poștalion, diligență. *A sărutat pe jupînesele și fetele curții și s-a suit în olac* (DELAVR.). <> *Cal de olac* = *a*) cal de poștalion. Δ Expr. *În cai de olac* = prin poștă, cu poștalionul; ext. repede, urgent. *Să trimiți, în cai de olac, doaoă sfeșnice de argint* (DOC.); *b*) cal datorat de țărani trimișilor domnești în țară (ca prestație temporară); *c*) fig. om sau cal pus să muncească peste măsură. <> *De olac* = *a*) loc.adj. care aparține poștei sau poștalionului, folosit pentru transportul călătorilor și al corespondenței. *O mare ușurare era că și drumul cel nou de olac era străbătut de caraule de dorobanți* (CA. PETR.); *b*) loc.adj., adv. iute, repede, grabnic. *Surugii... cari mirosiseră bacșișul gras, mînau de olac, de scăpărau copitele cailor* (GAN.). **4** *s.n.* (*în Ev. Med.*, *în Țările Rom.*) Impozit perceput pe cai. *Scutirea de olacuri* (DOC.). • pl. *m. -ci*, *n. -ce*. /<tc. ***ulak***.

oláltă *adv.* Împreună, la un loc, laolaltă. *Norii vești umblători Mi-ar fi strîns olaltă lacrimile* (DEȘ.). <> Loc.adv. (*înv.*, *pop.*) *Între olaltă* = unul cu altul; reciproc. *S-asamăn între olaltă viață și cu moarte* (EMIN.). *După olaltă* = unul după altul (fără întrerupere). *Ca setea cea eternă ce-o au după olaltă Lumina de-ntunerec și marmura de daltă* (EMIN.). (*Pe*) *lîngă olaltă* = unul (pe) lîngă altul; alături. *Trec sufletele pe lîngă olaltă* (MAIOR.). *De olaltă* = unul de altul, unul de celălalt. *Se iubesc... Și ce departe sînt de-olaltă amîndoi!* (EMIN.). *De la olaltă* = laolaltă, împreună. *Eu cu sergeniul după el Sărim de la olaltă* (ALECS.). *Pe* (sau *peste*) *olaltă* = unul peste altul. *Durmea prăvăliți toți peste olaltă* (BUD.). *Înspre olaltă* = unul către altul. • /***o***[3] + ***alaltă*** = ***aialaltă***.

olăn[1] *s.m.* Monedă de aur olandeză care a circulat și în Țările Române pînă în sec. 19. • pl. *-i*. /cf. nm. pr. *Olanda*, stat în N Europei.

olán[2] *s.n.* **1** Piesă de argilă arsă, de obicei de formă semicilindrică, folosită la învelit acoperișul unor clădiri. *Un cer albastru și fără nori, case înalte a căror streșini de olane se uitau în lună - iată tabloul* (EMIN.). **2** Tub de argilă arsă, din care se fac canale de scurgere a apei, coșuri pentru fum etc. *Abia... [o muscă] mai înnegrește într-un punct olanul văruit al sobei* (BASS.). • pl. *-e*. și *olánă s.f.* /***ol*** + *-an*.

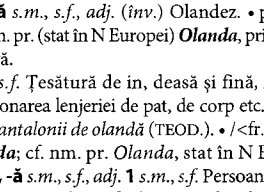

olane[2] (1)

olán[3] *s.m.* v. ulan.

olánă *s.f.* v. olan[2].

oláND, -ă *s.m.*, *s.f.*, *adj.* (*înv.*) Olandez. • pl. *-zi*, *-de*. /de la nm. pr. (stat în N Europei) ***Olanda***, prin derivare regresivă.

olándă *s.f.* Țesătură de in, deasă și fină, folosită la confecționarea lenjeriei de pat, de corp etc. *Își călcase singur pantalonii de olandă* (TEOD.). • /<fr. ***hollande***, it. ***olanda***; cf. nm. pr. *Olanda*, stat în N Europei.

olandéz, -ă *s.m.*, *s.f.*, *adj.* **1** *s.m.*, *s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Olandei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuiește în Olanda; locuitorii Olandei. *Aici se poate vedea pictura olandezilor* (SADOV.). **2** *adj.* Care aparține Olandei sau olandezilor, care se referă la Olanda sau la olandezi; care este originar din Olanda. *S-a întîmplat... să fie anunțată o vizită a unor gazetari elvețieni, olandezi, danezi* (CE. PETR.). <> *Racord olandez* v. racord. ◆ (*subst. f.*) Limba indo-europeană, din familia germanică, vorbită în Olanda și în jumătatea nordică a Belgiei. **3** *s.f.* Numele unei figuri de patinaj. *Cînd făcea „olandeze" se înclina atît de lin... încît avea impresia că se alintă pe aer* (TEOD.). **4** *s.f.* Rasă de vaci creată în Olanda și crescută pentru producția de lapte; vacă ce face parte din această rasă. • pl. *-i*, *-e*. /nm. pr. (stat în N Europei) ***Olanda*** + *-ez*; cf. it. *olandese*, fr. *hollandais*.

olandínă *s.f.* Țesătură de bumbac (în amestec cu celofibră) care imită olanda și care este folosită pentru confecționarea lenjeriei de pat, de corp etc. • /***olandă*** + *-ină*.

olangíu *s.m.* (*înv.*) Meșter care face olane[2]; olănar. • pl. *-gii*. /***olan***[2] + *-giu*.

olár *s.m.* Meșter care face și vinde oale și alte obiecte din lut ars. *Toamna coboară olarii la șes cu căruțe cu oale* (STANCU). ◇ *Masa olarului* v. masă. *Roata olarului* v. roată. • pl. *-i*. /***oală*** + *-ar*.

olastiseálă *s.f.* (*înv., reg.*) Lingușire; mîngîiere, dezmierdare. *Se-aprinse de dragoste pentru dînsa și începu a îi arăta semne de olastiseală și cu vorba îi făcea curte* (GORJ.). • pl. *-eli*. /***olastisi*** + *-eală*.

olastisí *vb. IV. intr.* (*înv., reg.*) A spune cuvinte de dragoste. • prez.ind. *-esc*. /cf. rus. *обласкать*.

olăt *s.n.* (*înv.*) **1** Provincie, regiune, ținut, teritoriu. *Cu o ceată aleasă cercetă toate olaturile țării* (ASACHI). ◆ Ext. (*la pl.*) Împrejurime, parte (a locului). ◇ Fig. *Peste olaturile presei românești se abătuseră cîteva din brizele parfumate de liliac ale poemelor lui Macedonski* (PERP.). **2** Moșie; gospodărie (mare); clădire, acareturi. *Mai toate olatele țerei aceasteia sînt de lemn, pentru aceea lesne se aprind* (ȘINC.). • pl. *-uri, -e*. /etimol. nec.

olăcár *s.m.* (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) **1** Curier special (călare) care ducea corespondență sau vești în țară și peste granițe; olac (1). *I-au venit veste de sîrg, cu olăcarii* (ȘINC.). ◆ Îngrijitor al cailor de poștă. *Se găsesc olăcari și de cai proști* (POP.). **2** (*înv.*) Slujbaș însărcinat cu strîngerea cailor de olac de la țărani. • pl. *-i*. /***olac*** + *-ar*.

olăcăí *vb. IV.* v. olecăi.

olăcărí *vb. IV. intr.* **1** (*înv.*) A îndeplini slujba de olac. **2** (*reg.*) A hoinări. • prez.ind. *-esc*. /***olăcar*** + *-i*.

olăcăríe *s.f.* (*înv.*) **1** Serviciu poștal îndeplinit de olăcari (1). **2** Rechiziționarea cailor de către olăcari (2). • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***olăcar*** + *-ie*.

olăcéște *adv.* (*înv.*) Ca un olac, în felul olacului; grabnic, repede. *Un trimis de la domnie... Olăcește se ducea* (ALECS.). • /***olac*** + *-ește*.

olălăí *vb. IV. intr.* (*înv., reg.*) A face gălăgie, a țipa , a urla; a se văicări. • prez.ind. *-iesc*. /cf. *lălăi*.

olălău *s.m., s.n.* **1** *s.n.* (*înv., reg.*) Strigăt, țipăt; gălăgie. **2** *s.m.* (*reg.*) Om certăreț, gălăgios. • pl. *n. -ăie, m. -ăi*. /cf. *olălăi*.

olănár *s.m.* Fabricant de olane[2]. • pl. *-i*. /***olan***[2] + *-ar*.

olănăríe *s.f.* Loc unde se fac olane[2]; cuptor în care se ard olanele[2]. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***olănar*** + *-ie*.

olăreásă *s.f.* Femeie care confecționează și vinde oale din lut. • pl. *-ese*. /***olar*** + *-easă*.

olărí *vb. IV. tr.* A rotunji la capete buștenii pentru a aluneca mai ușor pe uluc sau pentru a fi tîrîți mai ușor pe pămînt, la scoaterea lor din pădure. • prez.ind. *-esc*. /***oală*** + *-(ăr)i*.

olăríe[1] *s.f.* **1** Meșteșugul olarului; olărit[1]. **2** Atelierul sau prăvălia olarului. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***olar*** + *-ie*.

olăríe[2] *s.f.* Colect. Produse ceramice executate de olar; oale. • g.-d. *-iei*. /***oală*** + *-ărie*.

olărít[1] *s.n.* Meșteșugul olarului; olărie[1]. • /***olar*** + *-it*.

olărít[2]**, -ă** *adj.* (*reg.; despre bușteni*) Care este rotunjit la capete. • pl. *-ți, -te*. /v. ***olări***.

olăríță *s.f.* **1** Soție de olar. *Spunea că mai are acasă, pe lîngă olăriță, cinci copii* (STANCU). **2** Femeie care confecționează și vinde oale din lut. • pl. *-e*. /***olar*** + *-iță*.

olătăș *s.m.* (*înv.*) Proprietar funciar. *Cei ce s-au prins, mai toți era nobili sau nemeși sau olătași* (ȘINC.). • pl. *-i*. /***olat*** + *-aș*.

olcúță *s.f.* (*reg.*) Ulcică, oliță. *Cu colacul se dă și o lumină cu o olcuță de apă* (POP.). • pl. *-e*. /***oală*** + *-uță*.

óld-boy *s.n.* (*sport*) Jucător retras din sportul competițional din cauza vîrstei, care joacă într-un meci amical sau demonstrativ. • /<engl. ***old boy***.

ole[1]**-** Elem. de compunere „ulei”. • și *olei-, oleo-*. /<fr. ***olé***(***o***)*-*, ***oléi***-; cf. lat. *ŏlĕum, -i*.

óle[2] *interj., s.n.* **1** *interj.* Expresie spaniolă care servește pentru a încuraja pe cineva (mai ales pe luptătorii care participă la coride). **2** *s.n.* Dans spaniol andaluz cu mișcare moderată, executat de o singură persoană, care se acompaniază cu castaniete. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *n. -uri*. /<sp. ***olé***.

oleáb *s.n.* (*reg.*) Acaret. *Bun era și el, dar mai bună era ea, fata, singură la părinți, oleaburi, acareturi, casă, vacă, boi* (IOV.). • pl. *-uri*. /etimol. nec.

oleácă *adv.* (*pop.*) Puțin, nițel. *Se mai învioră oleacă* (STĂN.). ◇ Loc.adv. *Nici (o)leacă* = nici un pic, deloc. *Nu are nici oleacă de înțelegere pentru el. Oleacă de...* = puțin, într-o măsură oarecare, întrucîtva. *Stăi, să mai bem cîte oleacă de apă!* (EMIN.). ◇ Expr. *Stai oleacă* v. sta. • și (*înv., reg.*) *leácă adv.* /<ngr. ***ολιγάκι***.

oleacée *s.f.* (*bot.; la pl.*) Familie de plante lemnoase dicotiledonate, gamopetale, cu frunzele opuse, caduce sau persistente, simple sau compuse, cu florile actinomorfe și cu fructele samare, capsule, bace sau drupe, care cuprinde specii ca măslinul, liliacul etc.; (*și la sg.*) plantă care face parte din această familie. • sil. *-le-a-*. pl. *-cee*. /<fr. ***oléacée***; cf. lat. *ŏlĕa, -ae* „măslină”.

oleaginós, -oásă *adj.* **1** De natura uleiului. **2** (*despre plante, semințe*) Care conține ulei; din care se poate extrage ulei. ◇ (*subst.*) *Eu produc îndeosebi oleaginoase* (CĂL.). • sil. *-le-a-*. pl. *-oși, -oase*. /<lat. ***ŏlĕagĭnĕus, -a, -um***, fr. ***oléagineux***.

oleandomicínă *s.f.* (*farm.*) Antibiotic cu un spectru de activitate comparabil cu al penicilinei și eritromicinei. • /<fr. ***oléandomycine***.

oleándră *s.f.* (*reg.; mai ales art.*) Numele unui dans popular care se joacă la nunți. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • /etimol. nec.

oleandrínă *s.f.* Principiu activ, cardiotonic foarte toxic, care se găsește în oleandru. • /<fr. ***oléandrine***.

oleándru *s.m.* v. leandru.

oleăstru *s.m.* (*înv.*) Măslin sălbatic. • pl. *-i*. /<lat. ***ŏlĕaster, -stri***, it. ***oleastro***, germ. ***Oleaster***.

oleát *s.m.* (*chim.*) Sare sau ester al acidului oleic. • sil. *-le-at*. pl. *-ți*. /<fr. ***oléate***; cf. lat. *oleum* „ulei”.

oleátă *s.f.* (*topogr.*) Desen executat pe hîrtie de calc, pe care sînt trasate detaliile unui teren și cadrul secțiunii topografice la care se referă. • sil. *-le-a-*. pl. *-e*. /cf. engl. *oiled* [paper].

olecăí *vb. IV. refl.* (*înv., reg.*) A se văita, a se văicări, a se tîngui. *Nu te mai olicăi atîta. După vreme rea a fi el vreodată și senin* (CR.). • prez.ind. *olécăi, -iesc*. și *olăcăí, olicăí vb. IV.* /***oleo***[1] + *-(c)ăi*.

olecăitúră *s.f.* (*înv.*) Văicăreală, tînguire. *Văietături și olecăituri în toate părțile... se auzea* (CANT.). • pl. *-i*. /***olecăi*** + *-tură*.

olecrăn *s.n.* (*anat.*) Apofiză a extremității superioare a cubitusului, formînd proeminența cotului. • pl. *e, -uri*. /<fr. ***olécrâne***; cf. gr. *ὠλένη* „cot”, *κράνος* „cască”.

olecranalgíe *s.f.* (*med.*) Durere la nivelul olecranului. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***olécranalgie***.

olecranectomíe *s.f.* (*chir.*) Rezecție totală sau parțială a olecranului. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***olécranectomie***.

olecranián, -ă *adj.* (*anat.*) Care aparține olecranului, care se referă la olecran. ◇ *Cavitate* (sau *fosă*) *olecraniană* = cavitate la extremitatea inferioară a humerusului, în care intră olecranul. • sil. *-ni-an*. pl. *-ieni, -iene*. /<fr. ***olécranien***.

olecșoáră *adv.* v. olecușoară.

olecușoáră *adv.* (*reg.*) Olecuță. ◇ Loc.adj. *Olecșoară de...* = un pic de..., puțin. *Să pusă de zvîntă tot ce află, lăsînd numai în fundul oalei olecșoară de zamă* (POP.). • și *olecșoáră adv.* /***oleacă*** + *-ușoară*.

olecúță *adv.* Dim. al lui *oleacă*; puțin de tot, (*reg.*) olecuțică, olecușoară. *Una e umbrela de azi și olecuță alta e providențialul cortel de ieri* (TEOD.). ◇ (*subst.; în forma „lecuță”*) *Această minte..., această lecuță de nonsens să vorbească și ea?* (EMIN.). ◇ Loc.adj. *Olecuță de...* = un pic de..., puțin. *Vrei tu olecuță de supă?* (VLAH.). ◇ Loc.adv. *Nici olecuță* = nici un pic, deloc. *N-a curge nici olecuță* (POP.). • și (*reg.*) *lecúță adv.* /***oleacă*** + *-uță*.

olecuțícă *adv.* (*reg.*) Olecuță. • /***olecuță*** + *-ică*.

olefínă *s.f.* (*chim.*) Alchenă. • pl. *-e*. /<fr. ***oléfine***.

olefínic, -ă *adj.* (*chim.*) Care este propriu olefinelor, care se referă la olefine. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***oléfinique***.

olei[1]**-** v. ole[1]-.

oléi[2] *s.n.* v. ulei[1].

oleí[3] *vb. IV.* v. uleia.

oleiá *vb. I.* v. uleia.

oleiát, -ă *adj.* v. uleiat.

oléic, -ă *adj.* Care provine din grăsimi și din uleiuri naturale; care se referă la grăsimi și la uleiuri naturale. ◇ *Acid oleic* = acid gras monocarboxilic, nesaturat, cu o dublă legătură în moleculă, lichid, incolor, inodor, insolubil în apă, solubil în solvenți organici, care se găsește în grăsimile naturale și care este folosit la obținerea săpunurilor moi, în cosmetică, în industria textilă etc. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***oléique***.

oleicultúră *s.f.* (*bot.*) Cultura măslinului și a plantelor oleaginoase în general. • sil. *-le-i-*. /<fr. ***oléiculture***.

oleíde *s.f. pl.* Esteri ai acidului oleic, care se găsesc în lapte și în țesutul adipos. • /<fr. ***oléides***.

oleifér, -ă *adj.* (*bot.; despre semințe*) Care conține ulei, care este bogat în ulei; din care se extrage ulei. • sil. *-le-i-*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***oléifère***; cf. lat. *ŏlĕum, -i* „ulei”, *ferre* „a purta”.

oleifórm, -ă *adj.* Care are consistența uleiului. • sil. *-le-i-*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***oléiforme***.

oleínă *s.f.* (*chim.*) **1** Ester al glicerinei cu acidul oleic, substanță lichidă, incoloră, uleioasă, care se găsește în uleiuri și în grăsimile animale și vegetale. **2** Denumire dată acidului oleic tehnic, lichid uleios, galben-brun, insolubil în apă, solubil în alcool, eter, folosit la fabricarea săpunului, a lubrifianților, cernelurilor etc. • pl. *-e*. /<fr. ***oléine***.

oleiós, -oásă *adj.* v. uleios.

oleleó *interj.* v. aoleu.

oleó[1] *interj.* v. aoleu.

oleo[2]**-** v. ole[1]-.

oleoartrózá *s.f.* (*med.*) Introducere a unor substanțe uleioase în articulații în scop terapeutic. • sil. *-le-o-*. pl. *-e*. /***oleo***[2]**-** + ***artroză***.

oleobromíe *s.f.* (*fotogr.*) Procedeu cu ajutorul căruia se obțin fotografii de mare valoare artistică prin folosirea unor emulsii grase. • sil. *-le-o-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***oléobromie***; cf. engl. *oil* „ulei”, *bromide* „bromură”.

oleoдúct *s.n.* (*tehn.*) Conductă de petrol. • sil. *-le-o-*. /<fr. ***oléoduc***.

oleofíl, -ă *adj.* (*chim.*) Care absoarbe, care reține uleiul. • sil. *-le-o-*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***oléophile***.

oleofilizáre *s.f.* (*tipogr.*) Operație prin care placa de tipar este tratată chimic pentru mărirea capacității de acceptare a cernelii. • sil. *-le-o-*. /***oleofil*** + *-izare*.

oleofób, -ă *adj.* Care respinge substanțele uleioase. • sil. *-le-o-*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***oléophobe***.

oleografíe *s.f.* (*tipogr.*) Cromolitografie care reproduce o pictură în ulei, executată pe hîrtie cu nervuri, imitînd pînza, cu ajutorul unor coloranți speciali. • sil. *-le-o-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***oléographie***.

oleohidraúlic, -ă *adj.* Care permite transmiterea energiei cu ajutorul unui lichid sub presiune. • sil. *-le-o-*. pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***oléohydraulique***.

oleoleó *interj.* v. aoleu.

oleóm *s.n.* (*med.*) Granulom aparut după injectarea unui medicament uleios, care nu se resoarbe, și care induce o reacție de corp străin. • pl. *-oame*. /<fr. ***oléome***.

oleomargarímă *s.f.* (*chim.*) Grăsime animală lichidă, purificată, obținută din seu de calitate superioară, folosită la fabricarea margarinei. • sil. *-le-o-*. /<fr. ***oléomargarine***.

oleométru *s.n.* **1** Areometru pentru măsurarea densității uleiurilor. **2** Aparat folosit pentru dozarea uleiurilor și grăsimilor provenite din semințe. • sil. *-le-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***oléomètre***.

oleoperitoneografíe *s.f.* (*med.*) Radiografie a cavității peritoneale după injectare cu ulei iodat. • sil. *-le-o-; -ne-o-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***oleo***[2]**-** + ***peritoneografie***.

oleoplásmă *s.f.* Substanță lipidică din citoplasmă. • sil. *-le-o-*. /<fr. ***oléoplasme***.

oleoplást *s.n.* Plastidă producătoare de picături oleaginoase. • sil. *-le-o-*. /<fr. ***oléoplaste***.

oleopneumátic, -ă *adj.* Care funcționează cu lichid și aer comprimat. • sil. *-le-o-pne-u-*. pl. *-ci, -ce* /<fr. ***oléopneumatique***.

oleospérm, -ă *adj.* (*bot.; despre plante*) Care are semințe oleaginoase. • sil. *-le-o-*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***oléosperme***.

oleostátic, -ă *adj.* (*ind. extract.*) Care se referă la nivelul țițeiului dintr-o sondă în care extracția a fost întreruptă. • sil. *-le-o-*. pl. *-ci, -ce*. /***oleo***[2]**-** + ***static***.

oleotoráx *s.n.* (*med.*) Metodă de tratament constînd în injectarea unei substanțe uleioase în cavitatea pleurală, pentru a completa acțiunea unui pneumotorax artificial, terapeutic. • sil. *-le-o-*. /<fr. ***oléothorax***.

oleozóm *s.m.* Incluziune citoplasmatică de substanțe grase. • sil. *-le-o-*. /<fr. ***oléosome***.

oleracéu, -cée *adj.* Care se referă la legume. • sil. *-le-o-*. pl. *-cei, -cee*. /<fr. ***oléracée***; cf. lat. *ŏlus, oleris* „legumă”.

oléu[1] *s.n.* v. ulei[1].

oléu[2] *interj.* v. aoleu.
oléum *s.n.* (*chim.*) Soluție 8 % de anhidridă sulfurică în acid sulfuric. • sil. *-le-um.* /<fr. ***oléum***; cf. lat. *oleum, -i* „ulei".
olfact- Elem. de compunere „miros". • și *olfacto-*. /<fr. ***olfact(o)***-; cf. lat. *olfactus, -us.*
olfáctic, -ă *adj.* Olfactiv. • pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***olfaktorisch***.
olfactív, -ă *adj.* Care se referă la miros, la perceperea mirosurilor; olfactic, olfactoriu. *Un miros olfactiv – miros de mătase* (CE. PETR.). <> (*anat.*) *Mucoasă* (sau *membrană*) *olfactivă* = mucoasă care căptușește pereții cavităților nazale, bogată în celule olfactive de origine nervoasă. *Nervi olfactivi* = prima pereche de nervi cranieni senzitivi, care primesc impresiile de miros și le conduc spre scoarța cerebrală. *Celule olfactive* = celule nervoase din mucoasa olfactivă. *Organ olfactiv* = organ al mirosului capabil să recepționeze stimulii de miros; nas. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***olfactif***; cf. lat. *olfacĕre* „a mirosi", *olfactus, -us* „miros".
olfacto- v. olfact-.
olfactofobíe *s.f.* (*psih.*) Oroare morbidă de mirosuri; osmofobie. • g.-d. *-iei.* /***olfacto-*** + ***fobie***.
olfactología *s.f.* Studiul științific al olfacției. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***olfactologie***.
olfactometríe *s.f.* (*med.*) Determinare a gradului de sensibilitate olfactivă. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***olfactométrie***.
olfactométru *s.n.* (*med.*) Aparat folosit în olfactometrie pentru măsurarea acuității olfactive. • pl. *-e.* /<fr. ***olfactomètre***; cf. lat. *olfactus* „miros", gr. *métron* „măsură".
olfactóriu, -ie *adj.* Olfactiv. • pl. *-ii.* /<it. ***olfattorio***.
olfactórium *s.n.* Cameră specială cu posibilități de adaptare a condiționării aerului, care permite experiențe cu substanțe olfactive. • sil. *-ri-um.* /<germ. ***Olfaktorium***.
olfactrónic, -ă *s.f., adj.* **1** *s.f.* Disciplină care utilizează tehnica electronică pentru identificarea lucrurilor și a oamenilor după mirosul lor caracteristic. **2** *adj.* Care aparține olfactronicii, care se referă la olfactronică. • pl. *-ci, -ce.* /<engl. ***olfactronics***.
olfacție *s.f.* (*fiziol.*) Simțul mirosului; miros. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *olfacțiúne s.f.* /<fr. ***olfaction***.
olfacțiúne *s.f.* v. olfacție.
olibăn *subst.* (*înv.*) Tămâie. • /<fr. ***oliban***.
olicăí *vb. IV.* v. olecăi.
olicícă *s.f.* Oliță. • pl. *-ele, -ici.* /***oală*** + *-icică*.
olifánt *s.n.* (*muz.*) Instrument muzical medieval din familia cornului, de origine orientală, confecționat din colți de elefant. • /<fr. ***olifant***.
olig- Elem. de compunere „mic", „insuficient", „puțin numeros", „rar". • și *oligo-*. /<fr. ***olig(o)***-, it. ***oligo***-; cf. gr. *ὀλίγος* „puțin, mic".
oligánt, -ă *adj.* (*bot.; despre plante*) Care are puține flori. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***oliganthe***; cf. gr. *ὀλίγος* „puțin numeros", *ἄνθος* „floare".
oligantropíe *s.f.* (*demogr.*) Scădere a populației unei țări, a unui oraș. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***oliganthropie***.
oligárh *s.m.* (*polit.*) Membru al unei oligarhii; adept al unei oligarhii. *Sparta luptă... să aducă la putere pe aristocrați și oligarhi* (PER.). • pl. *-i.* /de la ***oligarhie***, prin derivare regresivă, după fr. *oligarque*.
oligárhic, -ă *adj.* (*polit.*) Care aparține oligarhiei, care se referă la oligarhie. *Boierii fugiți în Bucovina proiectează constituții peste constituții, care de care mai oligarhice* (IBR.). • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***oligarchique***.
oligarhíe *s.f.* **1** (*polit.*) Formă de guvernământ în care puterea politică și economică este deținută de un număr restrâns de persoane sau de familii; oligocrație. *Preste tot gîndul de... a cîrmui pe deasupra domnului o oligarșie venețiană* (RUSSO). ◆ Stat având această formă de guvernământ. ◆ Grup de persoane sau de familii care exercită puterea într-o asemenea formă de guvernământ. *Boierii rămasără totuși oligarșia de mai înainte* (RUSSO). **2** (*econ., fin.*) *Oligarhie financiară* = grup restrâns de mari posesori ai capitalului financiar, care domină viața economică și politică. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *oligarșíe s.f.* /<fr. ***oligarchie***; cf. gr. *ὀλιγαρχία* <*ὀλίγος* „puțin", *ἀρχή* „conducere, putere".
oligarșíe *s.f.* v. oligarhie.
oligíst *s.n.* (*mineral.*) Varietate roșie sau cenușie de hematit, cu luciu metalic puternic, folosită pentru extragerea fierului; sanguină. • pl. *-e.* /<fr. ***oligiste***; cf. gr. *ὀλίγιστος* „foarte puțin".
oligo- v. olig-.
oligoamniós *s.n.* (*med.*) Afecțiune caracterizată prin insuficiența cantității de lichid amniotic. • /<fr. ***oligo-amnios***.
oligobázic, -ă *adj.* (*chim.*) Care are un conținut sărac în elemente bazice. • pl. *-ci, -ce.* /***oligo-*** + ***bazic***.
oligocărp, -ă *adj.* (*bot.; despre flori*) Care are un număr mic de carpele. ◆ (*despre plante*) Care are fructe puține. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***oligocarpe***.
oligocén, -ă *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Epocă geologică aparținând perioadei superioare a paleogenului, caracterizată prin numuliți, lamelibranhiate, gasteropode, echinide, mamifere etc. și prin depozite care conțin petrol, chihlimbar, diatomee. **2** *adj.* Care aparține oligocenului, specific oligocenului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din oligocen. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***oligocène***; cf. gr. *ὀλίγος* „puțin", *καινός* „nou".
oligochét *s.n.* (*zool.; la pl.*) Clasă de anelide terestre și dulcicole, lipsite de parapode și cu puțini peri chitinoși (*Oligochaeta*); (*și la sg.*) vierme care face parte din această clasă. • pl. *-e.* /<fr. ***oligochète***; cf. gr. *ὀλίγος* „puțin", *χαίτη* „păr".
oligocitemíe *s.f.* (*med.*) Scădere a numărului globulelor roșii din sânge cauzată de anemie, de o pierdere de sânge etc.; hipocitemie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***oligocythémie***; cf. gr. *ὀλίγος* „puțin", *κύτος* „recipient", *αἷμα* „sânge".
oligocláz *s.m.* (*mineral.*) Feldspat plagioclaz, conținând, în cantitate mică, anortit. • pl. *-i.* /<fr. ***oligoclase***.
oligocordíe *s.f.* (*muz.*) Structură melodică formată din puține trepte. • g.-d. *-iei.* /<gr. *ὀλιγοχορδία*.
oligocramíe *s.f.* (*med.*) Dezvoltare insuficientă a volumului craniului. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***oligocranie***.
oligocrație *s.f.* (*polit.*) Oligarhie. • g.-d. *-iei.* /<it. ***oligocrazia***; cf. gr. *ὀλίγος* „puțin", *κράτος* „putere".
oligodactilíe *s.f.* (*med.*) Anomalie caracterizată printr-un număr mai mic de degete la mîini sau la picioare. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***oligodactylia***.
oligodendroglíe *s.f.* (*biol.*) Ansamblu de celule ale nevrogliei cu ramificații multiple și prelungiri citoplasmatice fine. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***oligodendroglie***.
oligodendroglióm *s.n.* (*biol.*) Formă de gliom cu evoluție frecvent malignă, format din celule mici, cu nucleu rotund, cu localizare predilectă în lobul parietal. • pl. *-oame.* /<fr. ***oligodendrogliome***.
oligodinámic, -ă *adj.* **1** Care are putere redusă. **2** Care are acțiune bactericidă slabă. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***oligodynamique***.
oligodinamíe *s.f.* (*chim.*) Acțiunea de distrugere a bacteriilor din apă de către ionii metalelor grele, la o concentrație foarte mică a acestora. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***oligodynamie***.
oligodipsíe *s.f.* (*med.*) Diminuare a senzației de sete. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***oligodipsie***; cf. gr. *ὀλίγος* „puțin", *δίψα* „sete".
oligoelemént *s.n.* (*biochim.*) Element care se găsește în organism în cantități mici, având rol de catalizator biologic indispensabil în unele procese biologice; microelement. • pl. *-e.* /<fr. ***oligoélément***.
oligofág, -ă *adj.* (*zool.; despre animale*) Care are nutriție limitată la un număr restrîns de specii; stenofag. • pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***oligophage***.
oligofagíe *s.f.* **1** (*med.*) Diminuare a poftei de mîncare. **2** (*biol.*) Nutriție bazată pe hrană aparținînd aceluiași tip biologic. ◆ Regim alimentar lipsit de varietate. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***oligophagie***; cf. gr. *ὀλίγος* „puțin", *φαγεῖν* „a mînca".
oligofilétic, -ă *adj.* (*despre organisme*) Care își are originea în cîteva forme primitive. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***oligophylétique***.
oligofótic, -ă *adj.* (*despre unele alge*) Care crește în medii cu luminozitate slabă. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***oligophotique***.
oligofrén, -ă *adj., s.m., s.f.* (*psih.*) (Persoană) care este bolnavă de oligofrenie. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***oligophrène***.
oligofremíe *s.f.* (*psih.*) Stare patologică ce constă în oprirea sau insuficienta dezvoltare a facultăților mintale, însoțită, uneori, de tulburări ale dezvoltării fizice și de leziuni ale sistemului nervos central, ca urmare a unor suferințe cerebrale survenite în perioada intrauterină, în cursul nașterii sau în perioada copilăriei; debilitate mintală. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***oligophrénie***; cf. gr. *ὀλίγος* „puțin", *φρήν* „minte".
oligofrenología *s.f.* (*psih.*) Ramură a psihiatriei care se ocupă cu studiul oligofreniilor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***oligophrénologie***.
oligofrenopedagogíe *s.f.* (*pedag., psih.*) Ramură a pedagogiei speciale, a defectologiei, care se ocupă de instruirea, educarea și recuperarea socială a copiilor cu deficiență mintală. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***oligophrénopédagogie***.
oligogénă *s.f.* (*biol.*) Genă cu efect evident; genă majoră. • pl. *-e.* /***oligo-*** + ***genă***.
oligogénic, -ă *adj.* (*biol.; despre caractere*) Care este determinat de un număr redus de gene. • pl. *-ci, -ce.* /<engl. ***oligogenic***.
oligomenorée *s.f.* (*med.*) Reducere a frecvenței (și a cantității) menstruației, care apare înainte de menopauză, în unele boli endocrine etc. • pl. *-ee.* /<fr. ***oligoménorrhée***.
oligomér, -ă *adj., s.n.* **1** *adj., s.n.* (*biol.*) (Ciclu floral) cu un număr mic de elemente constitutive. **2** *adj., s.n.* (*chim.*) (Polimer) a cărui moleculă nu conține decît un număr mic și cunoscut de combinații mai simple. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***oligomère***.
oligominerál *s.n.* (*biochim.*) Oligoelement mineral. • pl. *-e.* /***oligo-*** + ***mineral***.
oligonucleotíd *s.n.* (*chim.*) Nucleotid care se găsește în cantități mici. • sil. *-cle-o-*. pl. *-e.* /***oligo-*** + ***nucleotid***.
oligopól *s.n.* (*econ.*) Piață a mărfurilor monopolizată de un număr redus de mari producători • pl. *-uri.* /<fr. ***oligopol***.
oligopolíst, -ă *adj.* (*econ.*) Care este organizat pe bază de oligopol; care este propriu oligopolurilor. • pl. *-iști, -iste.* /după fr. *oligopolistique*.
oligopót, -ă *s.m., s.f.* Persoană care bea foarte puține lichide. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***oligopote***.
oligopsón *s.n.* (*econ.*) Situație care semnifică existența pe piață a mai multor producători ai unui produs, consumatorii produsului respectiv fiind în număr mai mic.; piață caracterizată printr-un număr mic de cumpărători. • /<fr. ***oligopsone***.
oligosaproliótic, -ă *adj.* (*biol.; despre organisme*) Care trăiește în ape puțin contaminate. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***oligosaproliotique***.
oligosialíe *s.f.* (*med.*) Diminuare a secreției salivare. • sil. *-si-a-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***oligosialie***.
oligosideremíe *s.f.* (*med.*) Scădere sub normal a cantității de fier din sînge. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***oligosidéremie***.
oligospérm *s.n.* (*bot.*) Fruct care conține un număr mic de semințe. • pl. *-e.* /<fr. ***oligosperme***; cf. gr. *ὀλίγος* „puțin", *σπέρμα* „sămînță".
oligospermíe *s.f.* (*med.*) **1** Reducere a numărului de spermatozoizi din lichidul seminal (la ejaculare). **2** Insuficiență secretorie de spermă. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***oligospermie***; cf. gr. *ὀλίγος* „puțin", *σπέρμα* „sămînță".
oligotaxíe *s.f.* (*bot.*) Reducere a numărului de verticile florale. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***oligotaxie***.
oligotríh, -ă *adj.* (*bot.; despre vegetale*) Care este puțin păros. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***oligotrique***.
oligotrihíe *s.f.* (*bot.*) Dezvoltare incompletă a sistemului pilos. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***oligotrichie***.
oligotróf, -ă *adj.* **1** (*biol.; despre soluri, medii de cultură etc.*) Care este sărac în substanțe minerale și nutritive. **2** (*bot.; despre plante*) Care crește pe soluri oligotrofe. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***oligotrophe***.
oligotrofíe *s.f.* **1** (*bot.*) Însușire a plantelor oligotrofe. **2** (*biol.*) Nutriție deficitară. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***oligotrophie***; cf. gr. *ὀλίγος* „puțin", *τροφή* „hrană".
oligotrópic, -ă *adj.* (*entom.; despre insecte polenizatoare*) Care vizitează un număr restrîns de plante. • sil. *-li-go-*. pl. *-ci, -ce.* /cf. fr. *oligotropique*.
oligozaharídă *s.f.* (*chim.*) Derivat funcțional al monozaharidelor cu caracter de eter, rezultat prin unirea a două sau a mai multe molecule de monozaharide, prin eliminarea de apă. • pl. *-e.* /<engl. ***oligosaccharide***.
oliguríe *s.f.* (*med.*). Diminuare a cantității de urină emisă în 24 de ore, din cauza unei ingestii reduse de lichide, a unei transpirații abundente, ca simptom al unei afecțiuni renale etc.; insuficiență a secreției urinare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***oligurie***; cf. gr. *ὀλίγος* „puțin", *οὖρον* „urină".
olimpiádă *s.f.* **1** (*în Grecia antică*) Interval de patru ani între două serbări succesive ale jocurilor olimpice, devenit unitate cronologică convențională (între

anii 775 î.Hr. şi 393 d.Hr.). **2** (*în Grecia antică*) Manifestare sportivă (întreceri şi jocuri) care însoţea sărbătorile consacrate lui Zeus, în cetatea Olimpia, la care participau concurenţi din întreaga Grecie şi care se desfăşura din patru în patru ani. **3** (*sport*) Competiţie sportivă internaţională cu caracter complex, care se organizează din patru în patru ani; jocuri olimpice. *România a cîştigat multe medalii de aur la olimpiade.* **4** Concurs pe materii (matematică, fizică etc.) organizat anual pentru elevi. *A participat la olimpiada de matematică.* • sil. *-pi-a-*. pl. *-e.* /<ngr. ***ολυμπιάδα***, fr. ***olympiade***, germ. ***Olympiade***; cf. nm. pr. *Olimpia*, oraş în Elida, din Grecia antică.

olimpián, -ă *adj.* **1** Care se referă la Olimp; din Olimp; care aparţine zeilor din antichitatea greacă; olimpic. *Pentru mine erai zeul unui mit olimpian* (MACED.). ◇ *Zeii olimpieni* = (*în mit. greacă*) zeii principali (descendenţi ai lui Cronos şi ai Rheei) care îşi aveau lăcaşul pe muntele Olimp şi care, sub conducerea lui Zeus, guvernau lumea. **2** Fig. (*despre oameni*) Care este maiestuos, măreţ, impunător. *Poetul a înaintat pînă la masă şi, cu glas olimpian, a tunat: pace!* (CAR.). ◆ (*despre oameni sau*, ext., *despre fizionomia, manifestările etc. ale lor*) Care exprimă, trădează calm, linişte sufletească; care este senin. *Îşi păstrează serenitatea lui olimpiană* (POPOV.). • sil. *-pi-an*. pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***olympien***.

olimpianísm *s.n.* Caracter olimpian; atitudine, manifestare olimpiană. • sil. *-pi-a-*. /***olimpian*** + *-ism*, după fr. *olympianisme*.

olímpic, -ă *adj., s.m.* **I** *adj.* **1** Care aparţine Olimpului; olimpian (1). ◆ Fig. Maiestuos, impunător. *În părul bogat şi negru ce-i încununa fruntea olimpică nu se zăreau decît foarte puţine fire albe* (BEN.). ◇ (*adv.*) *Olimpic şi cu glasul sfînt Citea poetul* (COŞB.). **2** *Jocuri olimpice* = competiţii sportive cu caracter periodic, practicate în Grecia antică, în Olimpia (Pelopones) în cinstea lui Zeus şi reluate în timpurile moderne sub formă de concursuri internaţionale complexe; olimpiadă (3). **3** (*sport*) Care se referă la jocurile desfăşurate în cadrul unei olimpiade (3); specific olimpiadelor. **II** *s.m.* (*sport*) Participant la o olimpiadă (3). • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***olympique***, lat. ***olympicus***, ***-a***, ***-um***, gr. *ὀλυμπικός*.

olimpicésc, -eáscă *adj.* (*înv.*) Olimpic. *Grecii prăznuiesc jocurile ceale olimpiceşti* (MOLN.). • pl. *-eşti.* /cf. gr. *ὀλυμπικός*.

olimpísm *s.n.* Ansamblu de organizaţii, de regulamente ale jocurilor olimpice. • /<fr. ***olympisme***.

olintián, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care făcea parte din populaţia de bază a Olintului sau era originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii Olintului. **2** *adj.* Care aparţine Olintului sau olintienilor, care se referă la Olint sau la olintieni. **3** *s.f. pl.* Discursuri rostite de către Demostene pentru a-i îndupleca pe atenieni să ajute Olintul asediat de Filip II, regele Macedoniei. • . sil. *-ti-an*. pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***olynthiene***; cf. nm. pr. *Olint*, oraş antic în S-E Macedoniei, port la Marea Egee.

olistolít *s.n.* (*geol.*) Bloc de rocă de mari dimensiuni, care este detaşat şi transportat gravitaţional din locul lui de origine spre un bazin de sedimentare, în depozitele căruia este inclus. • pl. *-e.* /<fr. ***olistolite***.

oliţă *s.f.* Dim. al lui *oală*; olicică, (*reg.*) olcuţă. ◆ (*fam.*) Oală de noapte. • pl. *-e.* /***oală*** + *-iţă*.

olív *s.m., adj.invar., s.n.* **1** *s.m.* Măslin (*Olea europaea*). **2** *adj.invar.* Care are culoare galbenă-verzuie; de culoarea măslinei crude; măsliniu. *Stofă oliv.* **3** *s.n.* Culoare galbenă-verzuie, ca a măslinei crude. *Olivul o prinde.* • pl. *m. -i.* /<fr. ***olive***; cf. lat. *ŏlīva*, *-ae* „măslină".

olivăr, -ă *adj.* În formă de măslină. ◇ (*anat.*) *Corpi olivari* = fiecare dintre cele două ridicături albicioase ovoide de pe faţa interioară a bulbului rahidian. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***olivaire***.

olívă *s.f.* **1** (*înv., reg.*) Măslină. *Crească-ne olivele una cu legumele* (POP.). **2** (*fon.*) Mică piesă de sticlă, în formă de tub îngroşat la un capăt, folosită în fonetica experimentală pentru înregistrarea sufluului nazal. **3** (*arhit.*) Ornament de formă alungită, asemănător unei măsline. **4** (*anat.*) Formaţie anatomică proeminentă şi rotunjită. ◇ *Olivă bulbară* = proeminenţă ovoidală rotunjită, situată pe cordoanele laterale ale bulbului rahidian. • pl. *-e.* /<lat. ***ŏlīva***, ***-ae***, fr. ***olive***, germ. ***Olive***.

oliviéră *s.f.* **1** Presă de măsline. **2** (*fam.*) Recipient în care se păstrează sau se serveşte (în restaurante) uleiul de măsline. • sil. *-vi-e-*. pl. *-e.* /<it. ***oliviera***.

olivín *s.n.* v. olivină.

olivínă *s.f.* (*mineral.*) Silicat natural de magneziu şi fier, varietate de culoare verde-măslinie de peridot, cristalizat în sistemul rombic, cu luciu sticlos, care se întrebuinţează ca materie primă pentru produse refractare. • pl. *-e.* şi *olivín s.n.* /<fr. ***olivine***.

olivinóză *s.f.* (*med.*) Pneumonioză produsă de inhalarea prafului de olivină. • pl. *-e.* /***olivină*** + *-ză*.

olla podrida [ˌolapo'trida] *s.f. invar.* **1** (*culin.*) Mîncare spaniolă, un fel de tocană din mai multe feluri de carne şi legume. **2** Fig. Amestec disparat de lucruri sau persoane. • /<sp. ***olla podrida***.

olm *subst.* (*înv.*) Miros, mireasmă. *Nu mă întîmpina olmul de tămîie* (GAL.). • /etimol. nec.

olmăn *s.n.* (*înv.*) Fard lichid întrebuinţat pentru albirea feţei; suliman. • pl. *-uri.* /<fr. ***eau d'Allemagne***.

olmáz *s.n.* (*înv.*) Diamant (de culoare trandafirie). *Purta brăţări la mîini şi inele în degete, şi în cununa părului avea olmazuri* (SADOV.). ◇ Fig. *Acei ochi de olmazuri negre sticliră cu viclenie unii spre alţii* (SADOV.). • pl. *-uri.* /<ucr., rus. ***алмаз***, bg. ***олмаз***.

olméc, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m.* (*la pl.*) Populaţie precolumbiană care s-a stabilit pe teritoriul actual al statelor Veracruz şi Tabasco din E şi S-E Mexicului, reprezentînd una dintre cele mai vechi civilizaţii americane, cu o mare înflorire în sec. 8-4 î. Hr.; (*şi la sg.*) persoană care aparţinea acestei populaţii. **2** *adj.* Care aparţine olmecilor, care se referă la olmeci. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***olmèque*** <cuv. amerindian „oamenii ţării de cauciuc".

olo- v. holo-.

olocáust *s.n.* v. holocaust.

olocén *s.n.* v. holocen.

oloédric, -ă *adj.* v. holoedric.

oloedríe *s.f.* v. holoedrie.

ológ, -oăgă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Fiinţă) căreia îi lipseşte un picior sau amîndouă; (fiinţă) care nu poate merge (bine); (fiinţă) care este paralizată de picioare. *Îi gonea din urmă şi-i ucidea ca pe lăcuste cînd sînt oloage* (ISP.). *Tocmai atunci se tîrăşte pe poartă, printre picioarele oamenilor, Savista, oloaga satului* (REBR.). ◇ Loc.vb. *A lăsa* (pe cineva) *olog* = a ologi. *I-o căzut un butuc peste picioare şi l-o lăsat olog* (HOG.). **2** Analog. (*bot.*; *despre plante*) Care nu are cîrcei cu care să se agaţe de arac. *Fasole oloagă.* ◇ *Păpuşoi olog* v. păpuşoi. • pl. *-ogi, -oage.* /cuv. autoh.; cf. alb. *ulok* „cu picioarele paralizate".

ologeálă *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *ologi*; neputinţa de a umbla; paralizie a picioarelor. • pl. *-eli.* /***ologi*** + *-eală*.

ologí *vb. IV. tr., intr., refl.* A face pe cineva să devină olog (lovindu-l, rănindu-l etc.) sau a rămîne, a deveni olog (în urma unui accident sau a unei boli). *La picioarele lui se zbăteau cîţiva puişori pe care îi ologise* (CAM.). • prez.ind. *-esc.* /***olog*** + *-i*.

ologíre *s.f.* Acţiunea de *a* (*se*) *ologi* şi rezultatul ei; ologeală. *Tata a alergat înnebunit cu arma în mîini, pînă la ologire* (SAHIA). • pl. *-i.* /v. ***ologi***.

ologít, -ă *adj.* Care a rămas olog; paralizat de picioare. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***ologi***.

olográf, -ă *adj.* (şi *testament olograf*) Care este scris în întregime, datat şi semnat de testator. *I-am găsit testamentul olograf, scris şi subscris cît se poate de deslușit* (DELAVR.). ◆ Ext. (*despre acte, scrisori etc.*) Care este scris de mîna autorului; autograf. *Este atît de naiv încît crede că e plastografie un document olograf* (CAR.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***olographe***; cf. gr. *ὅλος* „întreg", *γράφω* „a scrie".

olói[1] *s.n.* Aug. al lui *oală*. *I-a adus un oloi cu lapte.* • pl. *-oaie.* /***oală*** + *-oi*.

olói[2] *s.n.* (*înv., pop.*) Ulei. *Sămînţa de cînepă se făcea oloi, pîrîind sub talpele noastre* (CR.). ◆ Vopsea de ulei. *Umbra sa... deveni clară, ca un vechi portret zugrăvit în oloi* (EMIN.). • pl. *-uri.* /<magh. ***olaj***.

oloí[3] *vb. IV. tr.* (*reg.*) A uleia. • prez.ind. *-iesc.* /v. ***oloi***[2].

olóiniţă *s.f.* (*reg.*) Presă de ulei primitivă. *Oloiniţa e făcută din lemn* (POP.). • pl. *-e.* /***oloi***[2] + *-niţă*.

oloiós, -oăsă *adj.* (*reg.*) Uleios. • pl. *-oşi, -oase.* /***oloi***[2] + *-os*.

oloiotrófic, -ă *adj.* (*despre plancton*) Care este bogat în substanţe organice în stare de putrefacţie. • pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***oloiotrophisch***; cf. gr. *ὀλοιός* „funest, mortal".

oloísă *s.f.* (*bot.*; *reg.*) Numele mai multor specii de plante erbacee, cu florile galbene sau albe, cu frunzele ovale şi cărnoase, care cresc prin locuri pietroase şi nisipoase (*Sedum album, acrum, maximum* şi *neglectum*). • pl. *-e.* /etimol. nec.

olomocí *vb. IV.* v. ormoci.

olonóm, -ă *adj.* (*fiz.*; *despre legăturile sistemelor de puncte materiale*) A cărei variaţie în timp nu depinde de viteze şi de acceleraţii. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***holonom***.

olonomíe *s.f.* (*fiz.*) Proprietate a unui sistem de puncte materiale sau de corpuri rigide de a avea legături olonome. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***holonomie***.

olorí *vb. IV. intr. unipers.* (*reg.*; *despre vînturi*) A adia. *Vîntul bate cîteodată mai domol..., de-abia oloreşte* (POP.). • prez.ind. pers. 3 *-eşte.* /etimol. nec.

olorít *s.n.* (*meteor.*; *reg.*) Vînt uşor şi neregulat. • /v. ***olori***.

olovínă *s.f.* (*înv., reg.*) Bere. *Făcu... povarnă de olovină, pimniţă şi clopotniţă* (PER.). • /<slav. **оловина** „băutură fermentată".

olovír *s.n.* (*înv.*) Stofă sau haină de purpură. *Un om era bogat şi se îmbrăca în olovire* (COD. TOD.). • pl. *-e.* /<m. gr. *ὀλόβηρον*.

ólpă *s.f.* (*arheol.*) Cană mare pentru turnat apă sau vin. • pl. *-e.* /<gr. ***ὄλπη***.

oltăr *s.n.* (*înv., pop.*) Altar. *Unde au agiuns săgeata, acolo au făcut prestolul în oltariu* (NEC.). ◇ Fig. *Să mai vărs o dată o lacrimă fierbinte P-al inimii-ţi oltar?* (ALEX.). • pl. *-e, -uri.* şi *oltáriu s.n.* /<slav. **олтарь**.

oltáriu *s.n.* v. oltar.

oltárnic *s.m.* (*înv.*) Preot. *Du-te în calea ta, că noi avem oltarnic* (DOC.). • pl. *-ci.* /<slav. **олтарьникъ**.

oiteán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populaţia de bază a Olteniei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii Olteniei. *Sîntem de neamul nostru olteni, olteni de dincolo de Olt* (STANCU). ◇ Expr. (*Oltean*) *cu douăzeci şi patru* (sau *cu gura plină*) *de măsele* v. măsea. **2** *adj.* Care aparţine Olteniei sau oltenilor, care se referă la Oltenia sau la olteni; originar din Oltenia; oltenesc. *Stareţi, măre, strigară pandurii olteni* (FIL.). **3** *s.m.* (*înv.*) Precupeţ (originar din Oltenia) care făcea comerţ ambulant cu fructe, legume etc. *Prin forfota mare a străzii înguste, trecu un oltean cu cobiliţa la spinare* (STANCU). • pl. *-eni, -ene.* /nm. pr. (judeţ în S României) ***Olt*** + *-ean*; cf. nm. pr. *Oltenia*, provincie istorică în S României.

olteáncă *s.f.* **1** Femeie care face parte din populaţia de bază a Olteniei sau care este originară de acolo. *Olteanca din Slatina Cu ochii cît strachina* (POP). **2** (*reg.*; *la sg. art.*) Numele unui dans popular în ritm de învîrtită. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-ence.* /***oltean*** + *-că*.

oltenáş *s.m.* **1** Dim. al lui *oltean*. *Oltenaşul smead... îşi dădu şi el cu părerea* (CA. PETR.). **2** (*reg.*; *la sg. art.*) Numele unui dans popular în ritm de horă. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-i.* /***oltean*** + *-aş*.

oltenésc, -eăscă *adj.* Care aparţine Olteniei sau oltenilor, care se referă la Oltenia sau la olteni; oltean (2). *Ca într-un covor oltenesc, pupeze încetinite îi zburau pe aproape* (VIN.). ◆ (*subst.f. sg. art.*) Numele unui dans popular; hora oltenilor. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-eşti.* /***oltean*** + *-esc*.

oltenéşte *adv.* Aşa cum se obişnuieşte în Oltenia, ca în Oltenia sau ca oltenii, în felul oltenilor; în graiul oltenesc. *El vorbea oltenește.* • /***oltean*** + *-eşte*.

oltenísm *s.n.* Particularitate a graiului din Oltenia. • pl. *-e.* /***oltean*** + *-ism*.

oltói *s.n.* v. altoi[1].

oltuí *vb. IV.* v. altoi[2].

olúc *s.n.* v. uluc.

olúm *s.n.* (*reg.*) Adăpost pentru animale; îngrăditură, ţarc. *Un bordei acoperit cu paie... şi olumuri pentru vite..., iată adăpostul şi straja ce le poate oferi baciul de la Rădana* (ODOB.). • pl. *-uri.* /<tc. ***olum*** „vad".

olúţ *s.n.* Dim. al lui *ol*; ulcică. *Cîte-un oluţ cu bani de aur şi argint se găseşte cînd şi cînd în acele movili* (SADOV.). • pl. *-e.* /***ol*** + *-uţ*.

om[1]**-** Elem. de compunere „umăr". • şi *omo-*. /<fr. ***om***(***o***)-; cf. gr. *ὦμος*.

om[2] *s.m.* **1** Fiinţă superioară, socială, care se caracterizează prin gîndire, inteligenţă, limbaj articulat, capacitate de abstractizare şi de transmitere a informaţiilor şi care, din punct de vedere biologic, aparţine clasei mamiferelor, caracterizîndu-se prin:

poziția verticală a corpului, structura piciorului adaptată la aceasta, mîinile libere și apte pentru a efectua mișcări fine, creierul deosebit de dezvoltat, aparatul fonator apt pentru limbajul articulat. *În fiecare om sînt cel puțin doi oameni: omul ideilor și omul simțirilor* (MAIOR.). ◇ (*cu determ. care indică aspectul fizic*) *Om înalt. Om gras.* Δ *Cruce de om* v. cruce. Δ Expr. *Un mal de om* v. mal. (*A fi*) *un mormînt de om* v. mormînt. *Trup de om* v. trup. *Om în vîrtute* v. vîrtute. ◇ *Mîncător de oameni* v. mîncător. ◇ Loc.adv. *Din om în om* = de la unul la altul. *Ca de la om la om* = în mod sincer, deschis, prietenește. ◇ Expr. (*A fi*) *la mintea omului* = (a fi) evident, clar. (*Nu-i*) *nici picior de om* sau *nu-i* (*nici*) *picior de om* = (nu-i) nimeni. *Om ca* (*toți*) *oamenii* = om obișnuit, care nu se deosebește prin nimic esențial de alții. *Moș Nichifor nu-i o închipuire din povești, ci e un om ca toți oamenii* (CR.). *Ca omul* = cum se întîmplă sau s-ar putea întîmpla oricui. *Vrun păcat, vro greșeală, ca omul* (DELAVR.). *Ca oamenii* = cu manifestări obișnuite oamenilor; cum trebuie, cum se cuvine. *Dă și o farfurie de acolo, și niște furculițe, să mîncăm ca oamenii* (VLAH.). *Om bun!* = răspuns pe care îl dă o persoană care bate la ușă pentru a-l asigura pe stăpînul casei că vine cu intenții bune. *Cine e acolo? îi zise dinăuntru... - Om bun, răspunse o fată* (ISP.). *A-și afla omul* v. afla. *A auzi din oameni* v. auzi. *Deal cu deal se întîlnește, dar* (*încă*) *om cu om* v. deal. *A-și găsi omul* v. găsi. *A ieși între oameni* (sau *la oameni*) v. ieși. *A face moarte* (*de om*) v. moarte. *Moarte de om* v. moarte. *Nu miroase a nas de om* v. nas. *A* (*se*) *face* (sau *a ajunge*) (*din om*) *neom* v. neom. *A se ține* (după cineva) *ca umbra* (*după om*) v. umbră. *A bate pe la ușile oamenilor* v. ușă. *O viață de om* v. viață. ◆ (*bis.; la pl.*) Popor, norod. *Cînd toarnă zeul prădarea oamenilor săi bucură-se Iacov* (COR.). ◇ *Vînător de oameni* v. vînător. **2** Gener. Specie umană, umanitate. *Omul se naște spre a muri.* ◇ Colect. (*înv., pop.*) *Leșii văzînd că s-au strîns atîta om, cădzut-au cu rugăminte la hatmanul* (NEC.). **3** (*cu determ. care indică calitatea morală sau intelectuală*) Persoană care are calități morale deosebite, se remarcă prin cinste și corectitudine. *Om onest.* ◇ *Om de cuvînt* (sau *de onoare*) = persoană pe cuvîntul căreia te poți baza, care își respectă promisiunile. *Tatăl meu îți datorește bani și dumneata vrei fata lui... Vă veți învoi amîndoi asupra prețului, ca doi oameni de onoare ce sînteți.* (EMIN.). *Om bent* v. bent. *Om de bine* v. bine. *Om bizuit* v. bizuit. *Om dintr-o bucată* v. bucată. *Om de calitate* v. calitate. *Om de* (*mare*) *încredere* v. încredere. *Om de* (sau *fără*) *principii* v. principiu. ◇ Expr. (*A fi*) *un om* (*o dată*) *și jumătate* = (a fi) persoană de încredere înzestrată cu însușiri (morale) deosebite. *A face* (pe cineva) *om* = a educa, a instrui (pe cineva) dezvoltîndu-i însușirile umane caracteristice; a asigura pregătirea, calificarea cuiva. *Școala pe om, om îl face* (PANN). *A se face om* = a se îndrepta. *Cuvînt de om* v. cuvînt. *Om cu două fețe* v. față. (*O*) *grădină de om* v. grădină. *A fi om de inimă* v. inimă. *Om de lume* v. lume. *Om cu* (sau *de*) *nărăvească* v. nărăveală. *A scoate om din cineva* v. scoate. *Tufă de om* v. tufă. **4** (*cu determ.*) Indică o persoană care are o anumită profesie sau o anumită funcție. ◇ *Om al bisericii* = cleric. *Omul economic* = concept al teoriei economice, potrivit căruia oamenii se comportă ca și cînd ar maximiza utilitatea, fiind supuși unui set de restricții, dintre care cea mai evidentă este venitul. *Om de afaceri* v. afacere. *Om de carte* v. carte. *Om de crilă* v. crilă. *Om de cultură* v. cultură. *Om de legătură* v. legătură. *Omul legii* v. lege. *Om de lege* v. lege. *Om de litere* v. literă. *Om al muncii* v. muncă. *Oameni de ordine* v. ordine. *Om politic* v. politic. *Om de război* v. război. *Om de stat* v. stat. *Om de serviciu* v. serviciu. *Om de știință* v. știință. *Om cu tîlcuri* v. tîlc. **5** (*la sg.*) Persoană oarecare, individ nedeterminat, de gen masculin; cineva, oricine. *Bate om în poartă, iese tata să-l întîmpine* (STANCU). ◇ *Omul de pe stradă* v. stradă. **6** (*cu determ. care indică un raport de dependență*) Persoană care se află în slujba cuiva; persoană de încredere. *Nu știe și nenea Zaharia... că ești omul nostru?* (CAR.). ◇ Expr. (*A fi*) *omul* (sau *om al*) *lui Dumnezeu* = *a*) a fi slujitor al lui Dumnezeu; *b*) (a fi) om bun, cinstit, de treabă. *Știam eu că ești omul lui Dumnezeu și ai să-i dai* (CĂL.). (*A fi*) *omul* (sau om *al*) *dracului* = *a*) (a fi) om rău, ticălos, viclean; *b*) (a fi) om descurcăreț, întreprinzător. *A fi omul datoriei* v. datorie. *A fi omul sîngelui* v. sînge. ◆ Servitor, slugă. *Osul lasă-l pentru borșul oamenilor* (BRĂ.). ◆ Adept, partizan al unei idei, al unei teorii etc. *Conul Mihalache, omul reformelor* (CAR.). **7** Component al unei formații sau al unui grup unde are o funcție specifică. *Echipajul este compus din trei oameni.* **8** Persoană de vază, de seamă. ◇ *Om de condiție* v. condiție. *Om cu greutate* v. greutate. ◇ Expr. *A fi* (*om, fecior* etc.) *din* (sau *de*) *oameni* = a descinde din părinți cu stare sau de neam. *Se vedea bine a fi copil de oameni, ajuns aci din cine știe ce împrejurare* (CAR.). *A se face om* = a se înstări, a se căpătui, a se îmbogăți. *A face* (pe cineva) *om* = a asigura cuiva o situație materială sau socială bună; a înzestra. *Nenorocitule! ți-ai aruncat norocul în gîrlă: te făceam om!* (CAR.). *Sîrmă de om* v. sîrmă. **9** (*în opoz. cu „copil”*) Persoană matură. *Cei doi băieți... crescuseră și se făcuseră oameni* (D. ZAMF.). **10** (*în opoz. cu „femeie”*) Bărbat. *Mulțime de oameni și femei... veniseră pe malul Dunării* (BOL.). ◆ (*pop.; determ. prin „meu”, „tău” etc.*) Soț. *A-nceput să plîngă și să-l întrebe dacă știe el ceva despre ce s-o fi făcut omul ei* (CAR.). ◆ (*la vocat.*) Apelativ familiar cu care se adresează cineva unei persoane (de sex masculin), în cursul unei explicații, al unei dojeni etc. *Dar, omule, stai liniștit* (PRED.). **11** (*astron.; pop.; art.; nm. pr.*) Numele constelației boreale Hercule. **12** *Om-broască* = (*calc după fr. „homme-grenouille”, it. „uomo-rana”*) tehnician care lucrează sub apă ca scafandru. *Om-orchestră* = *a*) persoană care cîntă la mai multe instrumente; *b*) ext. persoană cu preocupări foarte diverse. *Om-pasăre* = *a*) om care încearcă să zboare cu aripi improvizate; *b*) (*la circ*) zburător. *Om-sandviș* = (*calc după fr. „homme-sandwich”, engl. „sandwich-man”*) persoană care poartă reclame atît pe spate, cît și pe piept. • pl. *oameni*, (*înv.*) *-ini, -ene.* g.-d. *omului*; vocat. *omule*, (*înv.*) *ome*, (*înv., reg.*) *oame.* /lat. ***hŏmo, -inis.***

omacefál *s.m.* (*med.*) Monstru acefal lipsit de membrele toracice și terminat în regiunea umerilor. • pl. *-i.* /<fr. ***omacéphale.***

omág *s.m.* (*bot.; la pl.*) Gen de plante erbacee din familia ranunculaceelor, decorative și medicinale, toxice, cu florile albastre, violacee sau galbene, cu rizomul tuberos, întrebuințate în farmacologie datorită unui alcaloid pe care îl conține rizomul (*Aconitum*); (*și la sg.*) plantă care face parte din acest gen. • pl. *-gi.* și *omeág s.f.* /<sl. veche ѡмѣгъ.

omag

omagiá *vb. I. tr.* A aduce cuiva un omagiu; a exprima stima, respectul față de cineva. *Discipolii și-au omagiat maestrul.* • sil. *-gi-a.* prez. ind. *-iez.* /***omagiu*** + *-a*, după fr. *hommager.*

omagiál, -ă *adj.* Care are caracter de omagiu; care este, se face în semn de omagiu, drept omagiu. *Am rostit și eu un cuvînt omagial înainte de începerea spectacolului* (SADOV.). • sil. *-gi-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***hommagial.***

omagiére *s.f.* Acțiunea de *a omagia* și rezultatul ei. • sil. *-gi-e-.* pl. *-i.* /v. ***omagia.***

omágiu *s.n.* **1** (*în Ev. Med.*) Ceremonial care cuprindea jurămîntul de credință și de supunere al unui vasal față de suzeranul său; jurămînt de credință și de supunere al unui vasal către suzeranul său. *Trecu pe la Cracovia, spre a înfățoșa lui Vladislav omagiul său* (ASACHI). ◇ Expr. *A presta omagiu* (*de credință*) v. presta. **2** Manifestare (prin cuvinte, prin gesturi etc.) a credinței, a respectului, a admirației sau a recunoștinței față de cineva; ofrandă, prinos. *Avea și ea ambiția de a primi omagiile tuturor personalităților* (CĂL.). ◇ Expr. *Omagiile mele* = formulă de salut respectuos. **3** Gen de lucrare care cuprinde studii dedicate unei personalități a vieții științifice, culturale, sociale etc., cu prilejul aniversării sau comemorării sale. • pl. *-gii.* /<it. ***omaggio***, fr. ***hommage*** <*homme* <lat. *homo, -inis.*

omăgră *s.f.* (*med.*) Afecțiune gutoasă a articulației umărului. • /<fr. ***omagre***; cf. gr. *ὦμος* „umăr”, *ἄγριος* „cumplit, chinuitor”.

omalgíe *s.f* (*med.*) Scapulalgie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***omalgie***; cf. gr. *ὦμος* „umăr”, *ἄλγος* „durere”.

omán *subst.* (*bot.; reg.*) Iarbă-mare (*Inula helenium*). • /<bg. ***оман***, srb. ***оман***, ucr. ***оман.***

omanéz, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f* Persoană care face parte din populația de bază a Sultanatului Oman sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuiește în Sultanatul Oman; locuitorii Sultanatului Oman. **2** *adj.* Care aparține Sultanatului Oman sau omanezilor, care se referă la Sultanatul Oman sau la omanezi; care este originar din Sultanatul Oman. • pl. *-i, -e.* /nm. pr. (stat în peninsula Arabia, în S-V Asiei) ***Oman*** + *-ez.*

omartrítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a articulației umărului. • pl. *-e.* /<fr. ***omarthrite***; cf. gr. *ὦμος* „umăr”, *ἄρθρον* „articulație”.

omartrózǎ *s.f.* (*med.*) Artroză a articulației umărului. • pl. *-e.* /<fr. ***omarthrose.***

omásum *s.n.* (*zool.*) Al treilea compartiment al stomacului erbivorelor rumegătoare; foios. • /<germ. ***Omasum***, lat. ***ŏmasum, -i*** „măruntaie de bou”.

omatidíe *s.f.* (*entom.*) Fiecare dintre elementele vizuale care intră în alcătuirea ochiului compus al insectelor și care este format din grupe de celule retiniene și pigmentare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***ommatidie***; cf. gr. *ὀμματίδιον* „ochi mic”.

omănăș *s.m.* v. omenaș.

omăt *s.m.* **1** (*pop.*) Zăpadă, nea. *După ce ne spălăm cu omăt..., pornim apoi cu plăieșii la deal* (CR.). ◇ *Omătul mieilor* (sau *al păsărilor, al cocostîrcilor*) = zăpadă care cade la începutul primăverii. *Au să ne mai bată viscole, căci trebuie să vie asupra lumii omătul mieilor și-al cocostîrcilor* (SADOV.). ◇ Compar. *Se fuduleau... oamenii ogradași albi ca omătul* (RUSSO). ◇ Fig. *Șiruri de cireși scuturǎ grei omătul trandafiriu al înflorirei lor* (EMIN.). **2** (*reg.*) Nămete, troian. *Dacă se întîmpla însă să nimerească în vreun omet și vîntul nu-și domolea furia, atunci era astupat tot: și oi și cioban* (DRAG.). • pl. *m. omeți, n. -uri.* și *omét s.m.* /<ucr. ***обмет*** „măturare”, „pospai”.

omătós, -oásă *adj.* (*înv., reg.*) Cu multă zăpadă. *A fost o iarnă omătoasă.* • pl. *-oși, -oase.* /***omăt*** + *-os.*

omătúțe *s.f. pl.* (*bot.*) Numele a două specii de ghiocei, cu florile albe mirositoare, care cresc în lunile februarie-mai prin păduri, livezi și fînețe (*Leucojum aestivum* și *vernum*). • /***omăt*** + *-uță.*

ombilíc *s.n.* **1** (*anat.*) Orificiu abdominal prin care trece cordonul ombilical la fetus; (*pop.*) buric. ◆ Cordon ombilical. ◆ Cicatrice consecutivă căderii cordonului ombilical, situată pe linia mediană a peretelui abdominal, marcînd locul unde se află orificiul prin care treceau înainte de naștere organele care legau fătul de placentă. **2** Umbo. **3** (*geol.*) *Ombilic glaciar* = parte a albiei subsăpate a unui ghețar, limitată în aval de o contrapantă. • pl. *-uri.* /<fr. ***ombilic***, lat. ***umbīlīcus, -i.***

ombilicál, -ă *adj.* (*anat.*) Care aparține ombilicului, care se referă la ombilic; omfalic. ◇ (*anat.*) *Cordon ombilical* = structură flexibilă conjunctivo-vasculară care conectează ombilicul embrionului și fătului cu placenta, în ambele sensuri, prin arterele și venele ombilicale, asigurînd schimburile nutritive dintre mamă și făt. *Vezică ombilicală* v. vezică. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***ombilical.***

ombilicáre *s.f.* (*med.*) Formare în mijlocul unei leziuni a pielii a unei depresiuni în formă de ombilic. • pl. *-ări.* /***ombilic*** + *-are*, după fr. *ombilication.*

ombilicát, -ă *adj.* În formă de ombilic. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***ombiliqué.***

ómbră *s.f.* (*geol.*) Humă neagră, pămînt de Siena. • /<fr. ***ombre.***

ombrétă *s.f* (*ornit.*) Pasăre mare, moțată, din Africa tropicală, care trăiește pe lîngă ape, construindu-și în arbori un enorm cuib sferic, cu un diametru de cîțiva metri (*Scopus umbretta*). • /<fr. ***ombrette.***

ombro- Elem. de compunere „ploaie”. • /<fr. ***ombro-***; cf. gr. *ὄμβρος.*

ombrocleistogamíe *s.f.* (*bot.*) Cleistogamie datorată timpului ploios. • sil. *-cle-is-* g.-d. *-iei.* /<fr. ***ombrocleistogamie.***

ombrofíl, -ă *adj.* (*bot.; despre plante*) Care este sciafil. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***ombrophile.***

ombrofită *s.f.* (*bot.*) Plantă ombrofilă. • pl. *-e.* /<fr. ***ombrophyte***.

ombrofób, -ă *adj.* (*bot.*; *despre plante*) Care este neadaptat pentru ploi abundente. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***ombrophobe***.

ombrofobíe *s.f.* **1** (*bot.*) Însușire a plantelor ombrofobe. **2** (*psih.*) Teamă patologică de ploaie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***ombrophobie***.

ombrogén, -ă *adj.* (*despre mlaștini*) Cu plante care își extrag substanțele nutritive necesare din umiditatea aerului. • pl. *-i, -e.* /<germ. ***ombrogen***.

ombrográf *s.n.* Pluviograf. • pl. *-e.* /<fr. ***ombrographe***.

ombrométru *s.n.* (*tehn.*) Pluviometru. • pl. *-e.* /<fr. ***ombromètre***, it. ***ombròmetro***.

ombromorfóză *s.f.* Modificare morfologică și funcțională produsă de ploile abundente. • /<fr. ***ombromorphose***.

ombrotróf, -ă *adj.* (*bot.*; *despre formații vegetale*) Care nu-și ia hrana din sol, fiind alimentată doar de ploaie și de praful atmosferic. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***ombrotrophique***.

ombudsmán *s.m.* **1** Specialist care asigură asistență (juridică, economică) unei instituții, unei societăți etc. (pentru rezolvarea unor litigii). **2** Spec. Instituția Avocatului poporului la Uniunea Europeană. ◆ Persoană care conduce această instituție. • pronunț. și *ombudsmén.* pl. *-i.* /<engl. ***ombudsman*** <cuv. suedez „reprezentant legal".

omdrágoste *s.f.* (*înv.*) Dragoste de om. *Prin mila și omdragostea lui D[u]mn[e]dzău* (DOS.). • /calc după slav. **человѣколюбие**.

oméag *s.f.* v. omag.

oméga *s.m. invar.* **I 1** Numele ultimei litere a alfabetului grecesc (și neogrec), corespunzătoare literei românești *o.* <> Expr. *De la alfa la omega* v. alfa. (*A fi*) *alfa și omega* v. alfa. **2** Sunetul corespunzător acestei litere. **3** Semn grafic pentru această literă (*ω, Ω*). **II** (*fiz.*) Simbol pentru *ohm.* • /<gr. ***ὦ μέγα*** „o mare", fr. ***oméga***.

omegatrón *s.n.* (*fiz.*) Spectrometru de masă, care funcționează după principiul ciclotronului, folosit la determinarea compoziției și a presiunilor parțiale ale gazelor la instalațiile de vacuum. • pl. *-oane.* /<fr. ***omégatron***, germ. ***Omegatron***.

omelíe *s.f.* v. omilie.

omelúțe *s.f. pl.* (*bot.*; *reg.*) **1** Sisinei-de-munte (*Anemone alpina*). **2** Plantă erbacee cu florile albe în interior și trandafirii în exterior (*Anemone narcissiflora*). • /etimol. nec.

omenăș *s.m.* (*înv.*, *pop.*) Omuleț. *Cine și de unde ești tu, omănașule?* (CANT.). • pl. *-i.* și *omănáș s.m.* /***om***^{2} + *-aș.*

omenésc, -eáscă *adj.* **1** Care aparține omului sau genului uman, care se referă la om sau la genul uman; care este propriu înfățișării sau firii omului; uman. *Trup omenesc de n-ar fi s-ar frînge* (DELAVR.). <> (*subst. n.*) *Fața marelui scriitor, unică prin monumentalitatea și omenescul ei* (BOGZA). <> *Îndumnezeirea firii omenești a Mîntuitorului* v. îndumnezeire. *Jertfă omenească* v. jertfă. *Neamul omenesc* v. neam. <> Expr. *A vărsa sînge (omenesc)* v. vărsa. ◆ (*subst., la pl.*) Lucruri, fapte caracteristice omului. *Că nu cugeți cele ce sînt ale lui Dumnezeu, ce omenești* (COR.). <> *Așezare omenească* = denumire pentru sat, comună, oraș. **2** (*înv.*) Care aparține omului de rînd. *Baba Uța... își încurcase vaca printre carele omenești* (DELAVR.). **3** (*înv.*, *pop.*) Care aparține altui om; străin. *Să nu iei lucru omenesc că e rău* (POP.). **4** (*înv.*, *pop.*) Care este prietenos, binevoitor; blînd. *Purtare omenească.* **5** (*înv.*, *pop.*) Care este convenabil, rezonabil. *Iese bacșișul mai omenesc* (ALECS.). **6** (*despre limbă, expuneri etc.*) Care este clar, inteligibil. *Vorbește într-o limbă omenească.* • pl. *-ești.* și *ominésc, -eáscă adj.* /***om***^{2} + *-esc.*

omenéște *adv.* **1** Din punct de vedere omenesc (1), în mod omenesc (1); cît poate un om. *Omenește ai cîteodată drept să te simți mîndru de veacul tău* (CE. PETR.). **2** În condiții omenești, ca oamenii; ext. cu omenie (1), cumsecade, cum se cuvine. *Am pomenit să se adune om cu om și să se înțeleagă omenește* (PRED.). • /***om***^{2} + *-ește.*

omenét *s.n.* (*reg.*) Mulțime de oameni. • /***om***^{2} + *-et.*

omení *vb. IV.* **1** *tr.* (*pop.*) A primi pe cineva în mod ospitalier; a ospăta, a cinsti. *M-ați primit în casă și m-ați omenit* (GAL.). **2** *refl.* A se ospăta. *Stai jos și te omenește cu ceva d-ale mîncării* (CA. PETR.). ◆ (*iron.*; *tr.*) A trage cuiva o bătaie zdravănă. *Îl apucară voinicii amîndoi, apoi lasă că l-au omenit! Nici ferfeniță nu s-a ales de el* (POP.). **3** *tr.* (*înv.*, *pop.*) A cinsti, a onora, a slăvi. *Lumea mă omenește văzîndu-mi hărnicia* (ISP.). **4** *refl.* (*relig.*; *înv.*, *reg.*) A lua înfățișare de om, a se face om; a se întrupa, a se naște. *Și di[n] Marie ficioară omeni-să* (COD. TOD.). • prez.ind. *-esc.* și *omíni vb. IV.* /***om***^{2} + *-eni.*

omenie *s.f.* **1** Complex de calități alese ale unei persoane sau ale unei colectivități, care se manifestă prin dragoste, înțelegere, respect etc. față de oameni; purtare blîndă, înțelegătoare; atitudine cuviincioasă. *Mi-a rămas drag acest tîrg... cu omenia dintre amestecații lui cetățeni* (GAL.). <> Zic. *Lăcomia strică omenia* v. strica. <> Loc.adj. *De omenie* = bun, cumsecade; ospitalier; cinstit. *Ciubuc era om de omenie* (CR.). <> Loc.adj., adv. *Fără (de) omenie* = lipsit de onestitate; (în mod) inuman, (în mod) nemilos. *Turcii s-au purtat brutal și fără omenie cu populația Giurgiului* (CA. PETR.). *Cu omenie* = binevoitor, afabil, cu bunăvoință; (în mod) cinstit, corect. *Atunci porunci împăratul să aducă pe acel păstor cu omenie la palatul său* (ISP.). <> Expr. *A da* (cuiva) *omenie* = a manifesta respect față de cineva; a cinsti, a onora. *Prea mare omenie i-au dat împăratul* (ȘINC.). (*înv.*) *A face omenie* (cu cineva) = a se arăta blînd și înțelegător (față de cineva). *Împăratul vostru cu mine omenie de va face, binele de la dînsul voi cunoaște* (CANT.). *A ști (la) omenie* sau *a ști ce-i omenia* = a se arăta blînd și înțelegător (față de cineva). *Am isprăvit. Că voi nu știți ce-i omenia!* (REBR.). (*reg.*) *A învăța* (pe cineva) *omenie* = a pedepsi sau a certa (pe cineva) pentru a cumînți. *Am să te-nvăț eu omenie dacă n-ai învățat la tatăl tău!* (REBR.). **2** Reputație bună; renume, cinste. *Trimisu-mi-a bădița... Să-i grijesc pălăria Și să-mi port omenia* (POP.). <> Expr. *A-și mînca omenia* v. mînca. **3** (*reg.*) Ospitalitate. *Știind omenia românului, aveau să-și aleagă: unde să dea de-o gazdă* (POP.). **4** (*înv.*; *în opoz. cu „dumnezeire"*) Fire, natură omenească. *Derep ce amu că cu amîndoao spăsi pre noi Domnul, cu dumnezeiia și cu omeniia* (PS. S.). • g.-d. *-iei.* /***om***^{2} + *-ie.*

omemíme *s.f.* (*înv.*, *reg.*) Omenire (1). *Paserile... înveselesc omenimea cu cîntecele lor* (POP.). • /***om***^{2} + *-ime.*

omeníre *s.f.* **1** Întreaga populație a globului, totalitatea oamenilor de pe pămînt, neamul omenesc; umanitatea; (*înv.*, *reg.*) omenime. *Trec vagabonzii... Trec anonimii omenirii* (MINUL.). ◆ Mulțime de oameni; lume, public. *Catargiu... ieși, drept și semeț, privind peste omenirea din juru-i* (POP.). **2** (*bis.*; *înv.*) Faptul de *a se omeni*; întrupare, naștere. *Icoana omenirii lui H[risto]s* (MIN.). **3** (*înv.*; *în opoz. cu „dumnezeire"*) Natură omenească; umanitate. *Is[us] H[ristos] n-au pătimit cu d[u]mnezeirea nimic..., ci cu omenirea* (MIN.). ◆ (*în opoz. cu „fiară"*) Ființă umană, om. *Acel a fost o hiară mare în chip de omenire* (POP.). **4** (*înv.*) Omenie (1); umanitarism. *Voi n-aveți omenire, a legei sînteți vrăjmași* (BELD.). • /***om***^{2} + *-ire.*

omenít, -ă *adj.* **1** (*înv.*) Care este blînd, binevoitor, amabil. *Era... omenit, blînd, cucerit* (DOS.). **2** (*înv.*, *pop.*) Care este cinstit, respectat, iubit. *Eu însămi voi fi mai omenită și mai băgată în seamă de către oamenii cei buni* (ISP.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***omeni.***

omenós, -oásă *adj.* Care este plin de omenie; blînd, bun, cumsecade, îngăduitor, înțelegător. *În definitiv, de ce să fie omenos?* (STANCU). • pl. *-oși, -oase.* /***om***^{2} + *-os.*

oment^1**-** Elem. de compunere „epiplon". • și *omento-.* /<fr. ***oment(o)***-; cf. lat. *ōmentum, -i* „viscere".

oménт^2 *s.n.* (*med.*) Epiplon. • și *oméntum s.n.* /<lat. ***ōmentum, -i***.

omentál, -ă *adj.* (*med.*) Care se referă la epiplon. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***omental***.

omentectomíe *s.f.* (*med.*) Rezecție chirurgicală a epiplonului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***omentectomie***.

omento- v. oment^1-.

omentopexíe *s.f.* (*chir.*) Fixare a epiplonului la peretele abdominal. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***omentopexie***.

omentotomíe *s.f.* (*chir.*) Secționare a epiplonului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***omentotomie***.

oméntum *s.n.* v. oment^2.

omeomorfísm *s.n.* v. homeomorfism.

omeopát, -ă *s.m., s.f., adj.* v. homeopat.

omeopătic, -ă *adj.* v. homeopatic.

omeopatíe *s.f.* v. homeopatie.

omeózǎ *s.f.* (*gram.*) Folosire improprie, figurată, a unui verb, eventual însoțit de determinanții săi, în virtutea unei asemănări între fenomene. • /<fr. ***homéose***; cf. gr. *ὁμοίωσις* „asemănare".

oméric, -ă *adj.* v. homeric.

omertá *s.f.* Cîrdășie, complicitate (în crime, nelegiuiri); mafie. ◆ Lege a tăcerii care există în organizațiile mafiote. • /<it. ***omertà***.

omét^1 *s.m.* (*înv.*, *reg.*) Mulțime mare de oameni, lume, popor; (*reg.*) omenet. *Atîta potop de omet ce mai vedea pe cele ulițe* (PER.). • /***om***^{2} + *-et.*

omét^2 *s.m.* v. omăt.

ometéu *s.m.* (*reg.*) Omoi. *Tu un ometeu și eu o muiere slabă* (POP.). • pl. *-ei.* /de la ***om***^{2}.

ometíță *s.f.* (*reg.*) **1** Zăpadă fină (spulberată de vînt). *În zborul lui [vîntul] spulbera prin jurul săniei o ometiță ușoară ca o negură* (SADOV.). **2** Partea cea mai fină a făinii, care se depune sub formă de praf în timpul măcinatului; pospai. *În covată curgea făina în zvîcniri ușoare; o ometiță fină, jucînd în bătaia soarelui, umplea încăperea* (SADOV.). • /<ucr. ***обметиця***.

ometói *s.m.* (*reg.*) Omoi. *Ție nu ți-o fost frică de un ometoi ca ăla?* (VLAS.). • pl. *-oi.* /de la ***om***^{2}.

omeți *vb. IV.* (*reg.*) **1** *tr.*, *refl.* A (se) acoperi cu omăt, a (se) înzăpezi. **2** *intr.* A viscoli. • prez.ind. pers. 3 *-ește.* /***omăt*** + *-i.*

omfal- Elem. de compunere „ombilic". • și *omfalo-.* /<fr. ***omphal(o)***-; cf. gr. *ὀμφαλός* „ombilic".

omfalectomíe *s.f.* (*chir.*) Operație prin care se extirpă sacul herniar și învelișurile sale după reducerea conținutului cavității abdominale. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***omphalectomie***.

omfálic, -ă *adj.* (*med.*) Ombilical. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***omphalique***; cf. gr. *ὀμφαλός* „ombilic".

omfalítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a regiunii ombilicale. • pl. *-e.* /<fr. ***omphalite***.

omfalo- v. omfal-.

omfalocél *s.n.* (*med.*) Hernie ombilicală. • pl. *-e.* /<fr. ***omphalocèle***; cf. gr. *ὀμφαλός* „ombilic", *κήλη* „hernie".

omfalogenéză *s.f.* (*med.*) Proces de dezvoltare a sacului vitelin. • /***omfalo-*** + ***geneză***; cf. engl. *omphalogenesis.*

omfaloíd, -ă *adj.* (*med.*) Care are formă de ombilic. • pl. *-izi, -ide.* /***omfalo-*** + *-oid.*

omfalopág *s.m.* (*med.*) Monstru cu două corpuri reunite prin ombilic. • pl. *-gi.* /<fr. ***omphalopage***.

omfalopatíe *s.f.* (*med.*) Denumire generică pentru afecțiunile ombilicului. • g.-d. *-iei.* /***omfalo-*** + *-patie.*

omfaloragíe *s.f.* (*med.*) Hemoragie ombilicală. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***omphalorragie***.

omfalotomíe *s.f.* (*chir.*) Secționare a cordonului ombilical. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***omphalotomie***; cf. gr. *ὀμφαλός* „ombilic", *τομή* „tăiere".

omfalotríb *s.n.* (*med.*) Instrument chirurgical folosit în omfalotripsie. • /<fr. ***omphalotribe***.

omfalotripsíe *s.f.* (*chir.*) Strivire a cordonului ombilical. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***omphalotripsie***; cf. gr. *ὀμφαλός* „ombilic", *τρῖψις* „strivire".

omfalozít *s.m.* (*med.*) Monstru fetal dublu, lipsit de un mare număr de organe, a cărui viață e întreținută prin comunicația cu mama prin cordonul ombilical. • pl. *-ți.* /<fr. ***omphalosite***; cf. gr. *ὀμφαλός* „ombilic", *σῖτος* „hrană".

omicrón *s.m. invar.* **1** A cincisprezecea literă a alfabetului grecesc (și neogrec), corespunzînd sunetului „o". **2** Sunetul corespunzător acestei litere. **3** Semn grafic pentru această literă (*o, O*). • /< gr. ***ὄμικρόν***, fr. ***omicron***.

omídă *s.f.* **1** (*zool.*) Larvă de fluture, dăunătoare pomilor, cu corpul alcătuit din segmente, uneori acoperit cu peri. *Vede un păr frumos și înflorit, dar plin de omizi* (CR.). <> *Omida părosă a stejarului* = fluture dăunător arborilor, a cărui omidă, de culoare cenușie-violacee, are peri cu venin, foarte iritanți pentru om și animale (*Lymantria dispar*). *Omida părosă a dudului* = fluture mic, originar din America de Nord, de culoare albă, ale cărui omizi păroase, gălbui și cu pete negre și portocalii, rod frunzele dudului și ale altor pomi fructiferi (*Hyphantria cunea*). <> Expr. *A mînca ca omizile* = a mînca foarte mult. <> Compar. *Vechilul ca omida, pă ce pune mîna tot istovește* (POP.). **2** Epitet dat unui om lacom, hrăpăreț. • pl. *-izi.* /<m. gr. ***ὁμίδας***.

omidúță *s.f.* Dim. al lui *omidă*. • pl. *-e.* /*omidă* + *-uță*.
omilénic, -ă *adj.* (*înv.*) Care poate fi ușor înduioșat. • pl. *-ci, -ce.* /*omilenie* + *-ic*.
omilétic, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* Care se referă la elocvența bisericească. **2** *s.f.* Disciplină teologică privitoare la principiile și la regulile oratoriei (predicilor) bisericești. • pl. *-ci, -ce.* /<lat. *hŏmilētĭcus, -a, -um*, it. *omiletico*, fr. *homilétique*.
omiliár *s.n.* Carte bisericească care conține o colecție de omilii. • sil. *-li-ar.* pl. *-e.* /*omilie* + *-ar*; cf. fr. *homiliaire*.
omilíe *s.f.* Cea mai veche formă de predică bisericească, prin care se explicau și se interpretau pe înțelesul tuturor pasaje din *Noul Testament*; cuvîntare bisericească. *Sfîrșască omeliile sale* (GHICA). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *omelíe s.f.* /<ngr. *ομιλία*.
ominésc, -eăscă *adj.* v. omenesc.
ominí *vb. IV.* v. omeni.
omís, -ă *adj.* Care a fost lăsat la o parte, trecut cu vederea; neamintit. *Din cauza lungimii, am publicat mai jos doar fragmente, rezumînd în text cîntecele și pasagiile omise* (PER.). • pl. *-și, -se.* /v. *omite*.
omisíbil, -ă *adj.* Care este susceptibil de a fi omis. • pl. *-i, -e.* /<engl. *omissible*.
omisibilitáte *s.f.* Însușirea de a fi omisibil. • /*omisibil* + *-itate*.
omisiúne *s.f.* Faptul de *a omite*; omitere; trecere cu vederea, neglijare. ◆ Ext. Lucru omis, lipsă, scăpare, lacună. • sil. *-si-u-.* pl. *-i.* /<lat. *ŏmissĭo, -onis*, fr. *omission*.
omisív, -ă *adj.* Care constituie o omisiune; care are omisiuni. • pl. *-i, -e.* /<engl. *omissive*.
omíte *vb. III. tr.* A lăsa (intenționat) la o parte, a neglija; a trece cu vederea, a uita (ceva ce trebuia amintit, făcut, spus etc.). *Într-o clipă își trase rochia, pe dos, încălță papucii de tenis, fără ciorapi, omițînd să-și lege șireturile* (TEOD.). • prez.ind. *omít.* /<lat. *omittĕre*, fr. *omettre*.
omítere *s.f.* Acțiunea de *a omite* și rezultatul ei; omisiune. *Mauclair face aici o omitere conștientă* (PET.). • pl. *-i.* /v. *omite*.
omiubíre *s.f.* (*înv.*) Dragoste de om. *Omiubire ne făcu... să aruncăm luntrișoara corăbiei* (GORJ.). • /calc după slav. **человѣколюбиѥ**.
omlétă *s.f.* (*culin.*) **1** Mîncare preparată din ouă bătute și prăjite în ulei, grăsime etc., în care se adaugă uneori șuncă, brînză, ceapă etc. **2** Preparat dulce din ouă, făină, lapte și zahăr care, după ce a fost rumenit, se umple cu dulceață, fructe etc. • pl. *-e.* /<fr. *omelette*.
omletiéră *s.f.* Vas special pentru prepararea omletei. • pl. *-e.* /*omletă* + *-ieră*.
omneputínță *s.f.* v. omnipotență.
omni- Elem. de compunere „(a) tot, (a) toate"; „pretutindeni". • /<fr. *omni-*; cf. lat. *omnis, -e* „tot".
omnibúz *s.n.* (*transp.*) **1** Autobuz (cu etaj) pentru transportul în comun al călătorilor, folosit pe un anumit itinerar în interiorul unei localități sau între două localități apropiate. **2** (*înv.*) Un fel de trăsură asemănătoare cu diligența, care servea pentru transportul în comun al călătorilor, pe rute fixe. ◇ Compar. *Pe Rin... vapoarele se urmează regulat ca omnibusurile* (C. NEGR.). • pl. *-e, -uri.* /<fr., it. *omnibus*; cf. lat. *omnĭbus* „pentru toți".
ommícol, -ă *adj.* (*bot.; despre plante*) Care crește pretutindeni. • pl. *-i, -e.* /<fr. *omnicole*.
omnicolór, -ă *adj.* Care are toate felurile de culori. • pl. *-i, -e.* /<fr. *omnicolore*.
omnidirecționál, -ă *adj.* Care are loc, care se propagă în toate direcțiile. ◆ (*despre surse sau receptoare de radiații*) Care nu are o direcție precisă. • sil. *-ți-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. *omnidirectionnel*.
omnilaterál *adj.* Care se face din toate punctele de vedere; în toate direcțiile; multilateral. *Analize omnilaterale* (HASD.). • pl. *-i, -e.* /*omni-* + *lateral*.
omnilateralitáte *s.f.* Însușirea de a fi omnilateral. • /*omnilateral* + *-itate*.
omnipoténț, -ă *adj.* Care are putere nelimitată; cu autoritate absolută, atotputernic. *Soluția omnipotentă, care ar preschimba totul într-o oră* (GAL.). ◆ (*subst. art.*) Dumnezeu. • pl. *-ți, -te.* /<lat. *omnĭpŏtens, -ntis*, fr. *omnipotent*, it. *omnipotente*.
omnipoténță *s.f.* **1** Putere nelimitată, autoritate absolută; atotputernicie. *Ideea romană a omnipotenței statului* (OȚETEA). **2** (*relig.*) Atribut al divinității de a concentra în sine toate puterile sau energiile cosmice. ◆ Ext. Capacitate de a face tot ceea ce nu este imposibil din punct de vedere logic. • și (*înv.*) *omneputínță s.f.* /<fr. *omnipotence*, lat. *omnĭpŏtentĭa, -ae* <*omnis* „tot", *potentia* „putere".
omniprezént, -ă *adj.* Care este prezent, activ pretutindeni. *Omenire medievală omniprezentă în opera lui Sadoveanu* (PER.). • pl. *-ți, -te.* /<fr. *omniprésent*.
omniprezénță *s.f.* Calitatea de a fi omniprezent; prezență peste tot; ubicuitate. • pl. *-e.* /<fr. *omniprésence*, lat. *omnipraesentia, -ae*.
omnisciént, -ă *adj.* Atotștiutor. ◆ (*subst.*) Dumnezeu. • pl. *-ți, -te.* /<lat. *omnisciens, -ntis*, fr. *omniscient*.
omnisciénță *s.f.* **1** Însușirea de a fi omniscient. **2** (*relig.*) Atribut al divinității de a cunoaște tot. • /<lat. *omniscientia, -ae*, fr. *omniscience*.
omniscóp *s.n.* (*med.*) Stativ care permite examinarea radiologică a bolnavului în toate incidențele. • pl. *-oape.* /*omni-* + *scop*.
ómnium *s.n.* **1** (*sport*) Competiție ciclistă pe velodrom, comportînd mai multe probe. **2** (*hipism*) Cursă deschisă pentru toți caii. • sil. *-ni-um.* /<fr. *omnium*.
omnivór, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Animal) care se hrănește atît cu substanțe animale, cît și vegetale; (animal) care mănîncă de toate; pantofag, pleiofag. **2** *adj.* (*despre regimuri alimentare*) Care este compus din elemente animale și vegetale. • pl. *-i, -e.* /<fr. *omnivore*; cf. lat. *omnis, -e* „tot", *vorare* „a mînca".
omo¹- Elem. de compunere „crud". • /<fr. *omo-*; cf. gr. *ὠμός*.
omo²- v. homo¹-.
omo³- v. om¹-.
omocéntric, -ă *adj.* v. homocentric.
omocéntru *s.n.* v. homocentru.
omofág, -ă *adj.* Care se hrănește cu carne crudă. • pl. *-gi, -ge.* /<fr. *omophage*; cf. gr. *ὠμός* „crud", *φαγεῖν* „a mînca".
omofagíe *s.f.* **1** (*în antic. greacă*) Sacrificiu urmat de mestecarea de carne crudă. **2** Hrănirea cu carne crudă. • g.-d. *-iei.* /<fr. *omophagie*; cf. gr. *ὠμοφαγία*.
omofíl, -ă *adj.* (*grec. înv.*) Care este de același neam, din aceeași seminție, trib, rasă. ◆ (*subst.*) Seamăn. *De frații, prietinii și omofilii sei amăgit și viclenit* (CANT.). • pl. *-i, -e.* /<ngr. *ομόφυλος*.
omofón, -ă *adj.* (*lingv.*) **1** (*despre cuvinte, grupuri de cuvinte, silabe etc.*; și *subst. n.*) Care se pronunță la fel cu alt cuvînt, cu alt grup de cuvinte, cu altă silabă etc., fără a se scrie identic. **2** (*despre semne grafice*) Care se citește la fel cu altul. • pl. *-i, -e.* /<fr. *homophone*; cf. gr. *ὁμός* „identic", *φωνέω* „a rosti".
omofónic, -ă *adj.* Care ține de omofonie, care se referă la omofonie. • pl. *-ci, -ce.* /*omofon* + *-ic*; cf. fr. *homophonique*.
omofoníe *s.f.* **1** Însușirea de a fi omofon. *Nu numai aci s-a răsfrînt acțiunea omofoniei* (HASD.). **2** (*muz.; în opoz. cu „polifonie"*) Tehnică de compoziție în care o voce (în registrul înalt) predomină, iar celelalte voci o susțin, o acompaniază, o întregesc armonic. **3** (*psih.*) Ansamblu de halucinații auditive, în care una dintre voci ocupă o poziție dominantă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. *homophonie*; cf. gr. *ὁμοφωνία* <*ὁμός* „identic", *φωνέω* „a pronunța".
omofór *s.n.* (*în Bis. Ortodoxă*) Veșmînt bisericesc în formă de eșarfă, purtat de arhiereu pe umeri, în timpul serviciului religios, ca simbol al rangului său. *Între timp, mitropolitul a fost îmbrăcat în odăjdii, punîndu-i-se omoforul de către diaconii săi* (CA. PETR.). ◆ Eșarfa arătată în viziune de Maica Domnului Sfîntului Epifanie ca semn al protecției prin rugăciunile sale pentru lume. ◇ *Omoforul Maicii Domnului* = Acoperămîntul Maicii Domnului, numele unei sărbători creștine, celebrată la 1 octombrie. • pl. *-oare.* /<slav. **омофоръ**.

omofor

omofórm, -ă *adj.* (*lingv.; despre unele forme izolate ale unor părți de vorbire diferite*) Care coincide formal, ca pronunțare. • pl. *-i, -e.* /<fr. *homoforme*.
omogén, -ă *adj.* **1** (*în opoz. cu „eterogen"*) Care are o alcătuire sau o structură unitară, care prezintă omogenitate; ale cărei părți sînt de aceeași natură; nediferențiat. *Societățile primitive sînt perfect omogene* (RALEA). **2** (*mat.; despre funcții cu mai multe variabile*) Ale cărei valori rămîn proporționale pentru variabile proporționale. ◇ *Polinom omogen* = polinom cu toți termenii de același grad. *Sistem omogen* = sistem de ecuații (cu două sau cu mai multe necunoscute), în care termenii care conțin necunoscutele sînt de același grad, iar termenii liberi sînt toți egali cu zero. **3** (*chim.*) *Amestec omogen* = amestec de substanțe care are aceleași proprietăți în toată masa sa. **4** (*fiz.; despre corpuri sau sisteme fizice*) Care are pentru o mărime fizică aceeași valoare în oricare domeniu din interiorul corpului sau sistemului respectiv. • pl. *-i, -e.* și *homogén, -ă adj.* /<fr. *homogène*, germ. *homogen*; cf. gr. *ὁμογενής* „de același gen, de aceeași origine /categorie"<*ὁμός* „identic", *γένος* „gen".
omogeneitáte *s.f.* v. omogenitate.
omogeneíză *vb. I.* v. omogeniza.
omogeneízare *s.f.* v. omogenizare.
omogeneizátor *s.n.* v. omogenizator.
omogenitáte *s.f.* Însușirea sau faptul de a fi omogen (1). *Nemulțumirea... nu crește proporțional cu distanța și eterogeneitatea, ci cu apropierea și omogeneitatea* (E. LOV.). ◆ Însușire a unui obiect, a unui grup, a unui sistem fizico-chimic etc. de a avea aceleași proprietăți în toate punctele sale. ◆ (*mat.*) Însușire a unui polinom, a unei funcții, a unui sistem matematic etc. de a fi omogen. ◆ Însușire a unei formule (fizice), a unei relații etc. de a avea aceleași dimensiuni în ambii membri. ◇ (*econ.*) *Omogenitatea produselor* = una din caracteristicile teoriei concurenței pure și perfecte. • și *omogeneitáte s.f.* /<lat. *homogeneitas, -atis*, fr. *homogénéité*, germ. *Homogenität*.
omogenizá *vb. I. tr.* A face (să fie) omogen (1); a aduce în stare de omogenitate. ◆ Ext. A egaliza, a uniformiza. ◆ (*metalurg.*) A efectua o omogenizare (2). • prez.ind. *-ez.* și *omogeneizá vb. I.* /*omogen* + *-iza*, după fr. *homogénéiser*.
omogenizáre *s.f.* Acțiunea de *a omogeniza* și rezultatul ei. **1** Operație de amestecare a componenților unui sistem eterogen pentru a se obține un amestec care să aibă aceeași compoziție în toată masa lui. **2** (*metalurg.*) Tratament termic care se aplică anumitor aliaje pentru a se obține omogenitatea fizică, chimică și structurală a materialului. **3** (*muz.*) Concordanță, unitate a sonorității vocilor într-un cor. • pl. *-ări.* și *omogeneizáre s.f.* /v. *omogeniza*.
omogenizátor *s.n.* (*tehn.*) Aparat folosit pentru obținerea pe cale mecanică a unei emulsii. • pl. *-oare.* și *omogeneizátor s.n.* /*omogeniza* + *-tor*; cf. fr. *homogénéisateur*.
omográf, -ă *adj., s.n.* (*lingv.*) (Cuvînt) care se scrie la fel cu alt cuvînt, dar diferă de acesta din punct de vedere fonetic. *În interiorul cuvintelor... avea menirea să evite confuzia între omografe* (IORD.). • pl. *-i, -e.* /<fr. *homographe*; cf. gr. *ὁμός* „identic", *γράφω* „a scrie".
omográfic, -ă *adj.* Care aparține omografiei, care se referă la omografie. ◇ (*mat.*) *Transformare omografică* = omografie (2). • pl. *-ci, -ce.* /<fr. *homographique*.
omografíe *s.f.* **1** (*lingv.*) Faptul sau însușirea de a fi omograf; situație în care se află două cuvinte omografe. **2** (*mat.*) Corespondență biunivocă a mulțimii numerelor reale sau complexe, exprimată în formă de raport a două polinoame de gradul întîi; transformare omografică. • g.-d. *-iei.* /<fr. *homographie*.
omogrămă *s.f.* Cuvînt care are aceeași grafie cu un altul de origine diferită; omograf. • pl. *-e.* /<it. *omogramma*.
omohioidián *adj., s.m.* (*anat.*) (Mușchi digastric) care se întinde oblic pe gît, omoplat și osul hioid. • sil. *-hi-o-i-di-an.* pl. *-ieni.* /<fr. *omo-hyoïdien*.
omói, -óaie *s.m., s.f.* Aug. al lui *om. Era un omoi înalt..., slab și ciolănos* (GALAN). ◆ (*la f.*) Nevastă, soție. *Bună ziua, om cu omoaie!* (POP.). • pl. *-oi, -oaie.* /*om²* + *-oi*.
omológ, -oágă *adj., s.m.* I *adj.* **1** (*mat.; despre două elemente care aparțin unor figuri geometrice*) Care

corespunde, care se află într-o corespondență biunivocă. <> *Laturi omoloage* = perechile de laturi (în două triunghiuri sau poligoane congruente sau asemenea) care se opun la unghiuri congruente sau care unesc unghiuri congruente. **2** (*biol.; despre organe*) Care au structură asemănătoare și origine comună, dar se deosebesc morfologic și funcțional. **3** (*chim.; despre substanțe organice*) Care are o structură chimică diferită de structura altei substanțe, prin prezența unei grupe în care carbonul este legat de doi atomi de hidrogen. **II** *s.m.* **1** Persoană care deține o funcție oficială într-o organizație sau într-un stat, privită în raport cu o altă persoană care deține aceeași funcție oficială într-o altă organizație sau într-un alt stat; persoană care este în aceleași condiții de viață, de muncă etc. cu alta. **2** (*chim.*) Substanță care diferă de alte substanțe din aceeași clasă de substanțe prin prezența unei grupe în care carbonul este legat de doi atomi de hidrogen. • pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***homologue***; cf. gr. *ὁμόλογος* „concordant", „corespunzător".

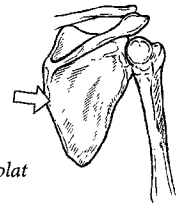

omoplat

omologá *vb. I. tr.* **1** A confirma, în baza autorității conferite de lege, valoarea sau autenticitatea unui act scris. **2** A recunoaște oficial o performanță (sportivă) (după o verificare prealabilă). **3** A accepta, a confirma oficial un tip de produs și a aproba producerea lui (în serie) și folosirea lui în anumite scopuri. • prez. ind. *-ghez.* /<fr. ***homologuer***; cf. gr. *ὁμολογέω* „a consimți, a fi de acord; a recunoaște".

omologábil, -ă *adj.* Care poate fi omologat. • pl. *-i, -e.* /***omologa*** + *-bil.*

omologáre *s.f.* Acțiunea de *a omologa* și rezultatul ei; confirmare, recunoaștere. • pl. *-ări.* /v. ***omologa.***

omologát, -ă *adj.* **1** (*despre acte scrise*) A cărui valoare sau autenticitate a fost confirmată, în baza autorității conferite de lege. **2** (*despre rezultate sportive*) Care este recunoscut oficial. **3** (*despre produse*) A cărui fabricare a fost acceptată oficial. • pl. *-ți, -te.* /v. ***omologa.***

omológic, -ă *adj.* Care aparține omologiei, care se referă la omologie; care prezintă omologie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***homologique.***

omologíe *s.f.* **1** Calitatea a ceea ce este omolog. **2** (*mat.*) Corespondență omografică între punctele unui același plan proiectiv. **3** (*biol.*) Corespondență de structură a unuia sau a unor organe la două specii diferite, datorită originii lor comune. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***homologie.***

omomorfísm *s.n.* v. homomorfism.

omoníe *s.f.* (*grec. înv.*) Înțelegere, armonie. *O omonie și o unire în multe noroade iaste* (CANT.). • g.-d. *-iei.* /<ngr. ***ομόνοια.***

omoním, -ă *adj., subst.* **I** *adj.* **1** Care are același nume. **2** (*muz.; despre relația dintre două tonalități*) Care au aceeași tonică, dar mod diferit. **II** *s.n.* **1** (*lingv.*) Cuvînt care are aceeași formă și aceeași pronunțare cu alt cuvînt sau cu alte cuvinte, de care diferă însă ca sens și ca origine. **2** (*în enigmistică*) Joc care cere dezlegătorului să găsească un cuvînt cu mai multe înțelesuri, fără a i se schimba nici forma grafică, nici accentul. **III** *s.m., s.f.* Persoană care poartă același nume cu altcineva; tiz. *Tot acolo... și-a fost petrecut junețea cu strămoș și omonim al său, faimosul Petru Rareș* (HASD.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***homonyme***, lat. ***hŏmōnymus, -a, -um***; cf. gr. *ὁμώνυμος* <*ὁμός* „identic", *ὄνομα* „nume".

omonímic, -ă *adj.* (*lingv.*) Care ține de omonim sau de omonimie, care se referă la omonim sau la omonimie. <> *Coliziune omonimică* v. coliziune. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***homonymique.***

omonímie *s.f.* (*lingv.*) Însușirea sau faptul de a fi omonim; situație în care se află două sau mai multe cuvinte omonime. *De polisemie se leagă nu numai sinonimia, ci și omonimia* (PER.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***homonymie.***

omoplát *s.m.* (*anat.*) Os pereche, plat, triunghiular, care formează partea posterioară a articulației umărului; spată, scapulă. *I-a repezit cîțiva pumni între omoplați* (PER.). • pl. *-ți.* /<fr. ***omoplate***; cf. gr. *ὠμοπλάτη* <*ὦμος* „umăr", *πλάτη* „paletă, spatulă".

omopolár, -ă *adj.* (*despre mașini electrice*) La care sensul magnetic este invariabil. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***homopolaire.***

omór *s.n.* **1** Faptul de *a* (*se*) *omorî*; crimă, omucidere, asasinat. *Iar tu de omor Să nu le spui lor* (POP.). ◆ Ucidere în masă; măcel. *Să încetezi cu omorul, să nu mai văd capete tăiate* (C. NEGR.). **2** (*jur.*) Infracțiune care constă în uciderea unei persoane. *A fost condamnat la 10 ani de închisoare pentru omor.* <> *Omor calificat* = infracțiune contra vieții săvîrșită în următoarele împrejurări: cu premeditare; din interes material; asupra soțului sau a unei rude apropiate; profitînd de starea de neputință a victimei; prin mijloace ce pun în pericol viața mai multor persoane; pentru a se sustrage de la o urmărire; pentru a ascunde sau a înlesni o altă infracțiune. *Omor deosebit de grav* = infracțiune contra vieții săvîrșită în următoarele împrejurări: prin cruzime; asupra mai multor persoane; de cineva care a mai săvîrșit o asemenea infracțiune; pentru a ascunde săvîrșirea unei tîlhării; asupra unei femei gravide; asupra unui polițist, jandarm, militar sau magistrat. **3** (*înv.*) Epidemie; mortalitate. *Fost-au în zîlele acestui domn mare omor de ciumă* (DION.). • pl. *-uri.* /de la ***omorî***, prin derivare regresivă.

omorgánic, -ă *adj.* (*fon.; despre consoane*) Care este emis de aceleași organe și care are același mod de articulare. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***homorganique.***

omorí *vb. IV.* v. omorî.

omorít, -ă *adj.* v. omorît.

omorízic, -ă *adj.* (*mat.*) Care ține de omorizie, care se referă la omorizie. ◆ Care are același radical. • pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***homorrhizisch.***

omorizíe *s.f.* (*mat.*) Formare a unui sistem de rădăcini dintr-o singură rădăcină de bază. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<germ. ***Homorrhizie.***

omorî *vb. IV.* **1** *tr.* A pricinui (cu sau fără intenție) moartea cuiva, a lua viața cuiva; a ucide, a asasina. *A venit un zburător Și strîngîndu-l tare-n brațe, era mai ca să-l omor* (EMIN.). <> Expr. *A omorî pe cineva cu zile* = a pricinui (prin comportarea sa) moartea cuiva înainte de vreme; ext. a-i învenina cuiva viața, a-i produce supărări în mod continuu. *Au să mă omoare cu zile nepoatele acestea* (CE. PETR.). *A omorî* (pe cineva) *în bătaie* = a bate pe cineva foarte tare, a snopi în bătaie. (*fam.*) *Nu mă omorî!*, exclamație care exprimă uimire, surprindere, mirare față de spusele (de necrezut) ale cuiva. *A omorî păduchele* (sau *puricele*) *pe burtă* = a fi sătul peste măsură. *Ne-am făcut burțile gogoașe; să omori puricele pe ele* (POP.). *Parcă am omorît pe tata* (*pe mama etc.*) sau *doar* (ori *că*) *n-am omorît pe nimeni* (*în viața mea*), se zice despre cineva cînd se află într-o situație grea, neavînd nici o vină. *Bine, oamenilor, dar nu stați așa, că n-am omorît pe nimeni în viața mea* (PRED.). ◆ (*refl.*) A se sinucide. *De supărare, s-a omorît.* **2** *tr.* Fig. (*înv., reg.*) A distruge, a nimici. *Dacă mă prindea nenea Iancu în bal... îmi omora cariera de la percepție* (CAR.). <> Expr. *A-și omorî timpul* (cu ceva) = a-și întrebuința timpul cu ocupații fără importanță; a-și pierde vremea. *Toată vremea și-o omora alergînd după Roza Lang* (REBR.). *A-și omorî foamea* v. foame. *A-și omorî* (sau *a omorî*) *vremea* (cu ceva) v. vreme. *A-și omorî vremea* v. vreme. **3** *tr.* Fig. A pricinui cuiva o suferință (fizică sau morală), o durere; a chinui. *Apoi mă părăseau... fără măcar a cugeta că prin aceasta omoară o biată ființă omenească* (C. NEGR.). ◆ (*bis.; înv.*) A chinui trupul cu asceză sau privațiuni aspre pentru a înfrînge poftele. *Omorîndu-ți trupul cu postirea* (MIN.). ◆ A sîcîi, a plictisi pe cineva cu ceva. *Io-i spun cu frumosul că nu pot, și el mă omoară să mai zic* (REBR.). <> Expr. *A omorî pe cineva cu dragostea* v. dragoste. **4** *refl.* Fig. A-și cheltui toate puterile, a se epuiza, a se consuma făcînd ceva. *S-adună cucii din țeară Și cîntă de se omoară* (POP.). <> Expr. *A se omorî de rîs* = a rîde foarte tare, a se prăpădi de rîs. *A se omorî cu firea* = a face eforturi mari pentru a realiza ceva, a se strădui foarte mult; a se consuma. • prez.ind. *omór.* și *omorí* *vb. IV.* /<sl. veche **оумрѣти**.

omorîciúne *s.f.* (*înv.*) Omorîre, ucidere; moarte. *Omorîciunea au lepădat, ceaia ce lăcuiește împreună cu cei morți* (MIN.). <> Fig. *Plînge-vor și creștinii ceia ce n-au purtat asupra sa omorîciunea cea de păcate ce s-au chemat numai cu numele creștini* (VARL.). • pl. *-i.* /***omorî*** + *-ciune.*

omorîre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *omori* și rezultatul ei; ucidere, omor; moarte. *Frații începură a-l amenința cu omorîre deaca cutează să calce voința tatălui lor* (POP.). • pl. *-i.* /v. ***omorî.***

omorît, -ă *adj.* Care a fost omorît, ucis; mort. *Omul omorît era o rudă de a sa.* <> (*subst.*) *Să dezleage pre fiii celor omoriți* (DOC.). • pl. *-ți, -te.* și *omorít, -ă adj.* /v. ***omorî.***

omorîtór, -oáre *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care omoară; ucigător. *La început epizotia, asemenea cu toate epidemiile, era foarte omorîtoare* (PER.). ◆ Fig. Care torturează; chinuitor. *Auzind pe fiul său pronunțînd aceste omorîtoare cuvinte, își pierdu mințile* (FIL.). **2** *s.m., s.f.* Ucigaș, asasin. *Motivul asasinatului n-a fost... ura sa sau vreo altă neînțelegere ce ar fi existat între omorîtor și omorît* (ARD.). <> (*înv.*) *De sine omorîtor* = sinucigaș. *Să nu se facă de sine omorîtor* (PANN). • pl. *-ori, -oare.* /***omorî*** + *-tor.*

ómos *conj.* (*grec. înv.*) **1** Însă, totuși. *Pînă acum nu mi le-au trimis, nici că am priimit răspuns de la dumnealui... Viindu-mi omos, fără zăbavă le voi trimite dumitale* (FURN.). **2** De asemenea, tot așa, la fel. • /<ngr. ***όμως.***

omosféră *s.f.* v. homosferă.

omotáxic, -ă *adj.* (*geol.*) Care ține de omotaxie, care se referă la omotaxie; care prezintă omotaxie. • pl. *-ci, -ce.* /<engl. ***homotaxic.***

omotaxíe *s.f* (*geol.*) Sincronism aproximativ a două straturi care conțin aceeași formă caracteristică. • g.-d. *-iei.* /după engl. *homotaxis.*

omotermíe *s.f.* (*fiz.*) Caracteristica unui corp cu temperatură omogenă și constantă. ◆ Scădere treptată a temperaturii apelor oceanice de la suprafață spre fund. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***homothermie.***

omotétic, -ă *adj.* (*geom.*) Care prezintă omotetie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***homothétique.***

omotetíe *s.f.* (*geom.*) Transformare geometrică în care punctele corespondente sînt coliniare cu un punct fix (*centru*), distanța față de el crescînd sau reducîndu-se în raport constant. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***homothétie***; cf. gr. *ὁμός* „identic", *θετός* „fixat, stabilit".

omrăzí *vb. IV. tr.* (*înv.*) A detesta (pe cineva sau ceva); a urî. *Lucrul mîinilor tale nu omrăzi* (COR.). <> (*refl.*) *Răsipiră-se și se omrăziră întru începutul lor* (COR.). ◆ (*refl.*) A se face urît, a deveni dezgustător. *Putrediră și omrăziră-se întru fără-leage* (PS.). • prez.ind. *-esc.* /<slav. **ОМРАЗИТИ**.

omucíd *s.n., s.m.* (*înv.*) **1** *s.n.* Asasinat, omor. *Toma Moacă..., acuzat de omucid, mă alesese de apărător* (PER.). **2** *s.m.* Ucigaș, asasin. *Un astfel de omucid... singur poate a-l izbi Printr-ascuns; și tu de dînsul să poți a te mîntui* (HEL.). <> (*adj.*) *Oboseala de pe figuri și din pasul lenevos al trecătorilor... îi potoli cruntele instincte omucide* (CE. PETR.). • pl. *n. -uri, -ide, m. -izi.* /***om***^{2} + ***ucide***, după fr. *homicide.*

omucídere *s.f.* Omor, crimă, asasinat. *În Pripas nu se pomenise omucidere de cînd se ținea minte* (REBR.). • pl. *-i.* /***om***^{2} + ***ucidere.***

omucigáș, -ă *s.m., s.f.* (*înv.*) Ucigaș, criminal, asasin. <> (*adj.*) *Visurile lui omucigașe* (CE. PETR.). • pl. *-i, -e.* /***om***^{2} + ***ucigaș.***

omuléț *s.m.* Dim. al lui *om*^{2}. **1** Om mic de statură. *Ușa trosni, sări din clampă și în birou țîșni un omuleț* (GALAN). ◆ (*glum.*) Copil. *Înțelese în copilul de alături o îndîrjire încăpățînată și dureroasă, nefirească la asemenea vîrstă și la un astfel de omuleț* (CE. PETR.). **2** Fig. Om neînsemnat, fără nici un merit; om cu preocupări mărunte, meschine. *În fundul sufletului, același omuleț deșert și de nimica, plin de egoism, ne striga* (GHER.). • pl. *-i.* /***om***^{2} + *-uleț.*

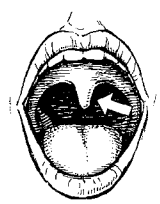

omușor (2)

omușór *s.m., s.n.* **1** *s.m.* Omuleț. *Fu foarte mirat, cînd văzu intrînd un fel de omușor păros* (D. ZAMF.). ◆ (*glum.*) Copil. *Omușori spălați și piep-*

tănați porneau pe lingă mamele lor spre biserică (SADOV.). **2** *s.n.* (*anat.*; și *omușorul-gîtlejului*) Apendice cărnos, mobil și contractil, situat în fundul cavității bucale, în partea posterioară a palatului moale, care reprezintă marginea liberă a vălului palatului; luetă, uvulă. *Căsca zdravăn de i se văzu omușorul* (DELAVR.). ◆ Mărul lui Adam. *Bău de-a dreptul din litră îndelung, fără să i se clintească omușorul* (PER.). • pl. *m.-i, n.-oare.* /*om*[2] + *-ușor.*

omúț *s.m.* (*înv., pop.*) Omuleț. *Omuțu-n satu lui Poruncește orișicui* (POP.). • pl. *-i.* /*om*[2] + *-uț.*

on *s.m. invar.* **1** Numele celei de a șaisprezecea litere a alfabetului chirilic, corespunzînd sunetului „n". **2** Sunetul corespunzător acestei litere. **3** Semn grafic pentru această literă (o). • /<sl. veche **онъ**.

onagracée *s.f.* (*bot.*; *la pl.*) Familie de plante erbacee perene din ordinul mirtalelor, dicotiledonate, cu florile dialipetale, avînd ca tip onagrul (*Onagraceae, Oenotheraceae*); (*și la sg.*) plantă care face parte din această familie. • pl. *-cee.* /<fr. ***onagracée***.

onágru *s.m.* **1** (*bot.*) Plantă din familia onagraceelor, originară din America și din Tasmania, cultivată pentru florile sale mari, ornamentale, din a cărei tulpină se extrage un ulei bogat în acizi esențiali grași, cu diferite utilizări terapeutice (contra eczemelor, în sindromul premenstrual etc.) (*Onagra, Oenothera*). **2** (*zool.*) Măgar sălbatic, mic, răspîndit în S-V Asiei (*Equus onager*); hemion. • pl. *-i.* /<fr. ***onagre***; cf. gr. *ὄναγρος*.

onaníe[1] *s.f.* **1** Obținere a orgasmului prin autoexcitare (manuală); masturbație, onanism, (*înv.*) malahie. **2** Fig. Vorbărie goală, muncă neeficientă. • g.-d. *-iei.* /<germ. ***Onanie***; cf. nm. pr. *Onan*, personaj biblic.

onánie[2] *s.f.* (*reg.*) Om urît, slut; pocitanie; arătare. *Măi! da al dracului onanie de om e și acesta* (CR.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /cf. ngr. art. *o váνος* „pitic".

onanísm *s.n.* Onanie[1]. • /<fr. ***onanisme***.

onaníst *s.m.* Persoană care practică onania[1]. • pl. *-iști.* /<fr. ***onaniste***, germ. ***Onanist***.

onănăí *vb. IV. intr.* (*reg.*) A fonfăi, a fîrnîi. *Fata lor... onănăie pe nas cînd vorbește* (STANCU). • prez. ind. *-iesc.* /form. expr.

onănăít, -ă *adj.* (*reg.*) Care vorbește pe nas; fonf. ◇ (*subst.*) *De ani de zile mama se gîndește să-l însoare pe frate-meu Ion cu o fată din vecini..., cu onănăita* (STANCU). • pl. *-ți, -te.* /v. ***onănăi***.

onco- Elem. de compunere „volum, masă"; „tumoare, tumefacție". • /<fr. ***onco-***; cf. gr. *ὄγκος* „grămadă, bulgăre; tumoare".

oncocérc *s.m.* (*zool.*) Vierme nematod parazit care provoacă oncocercoza (*Onchocerca volvulus*). • pl. *-ci.* /<fr. ***onchocercque***.

oncocercóză *s.f.* (*med., med. vet.*) Boală parazitară la om și la mamifere, provocată de oncocerc, care se manifestă prin mici tumori, dintre care, cele localizate la nivelul ochilor, conducînd la orbire. • pl. *-e.* /<fr. ***onchocercose***.

oncocít *s.n.* (*biol.*) Celulă epitelială glandulară caracterizată printr-un nucleu mic, dens și o citoplasmă acidofilă, foarte bogată în mitocondrii; celulă tumorală. • pl. *-e.* /<fr. ***onchocyte***.

oncocitóm *s.n.* (*med.*) Tumoare cu structură glandulară, de obicei benignă, cu localizare diversă (la tiroidă, bronhii, glande salivare, rinichi etc.). • pl. *-oame.* /<fr. ***oncocytome***.

oncogén, -á *adj., s.n., s.f.* (*med.*) **1** *adj., s.n.* (Agent) cancerigen. **2** *s.f.* Genă anormală care generează modificări de natură canceroasă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***oncogène***; cf. gr. *ὄγκος* „tumoare", *γεννάω* „a naște".

oncogenéză *s.f.* (*med.*) Proces de formare a unei tumori; cancerogeneză. • /<fr. ***oncogenèse***.

oncográf *s.n.* (*med.*) Aparat pentru măsurarea variațiilor de volum ale unui organ, ca urmare a modificărilor sale vasculare. • pl. *-e.* /<fr. ***oncographe***.

oncografíe *s.f.* (*med.*) Reprezentare grafică a volumului, locului și configurației unui organ cu ajutorul oncografului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***oncographie***; cf. gr. *ὄγκος* „grămadă; volum", *γράφω* „a scrie".

oncológ, -ă *s.m., s.f.* (Medic) care este specializat în oncologie; cancerolog. • pl. *-gi, -ge.* /de la ***oncologie***, prin derivare regresivă; cf. it. *oncologo*.

oncológic, -ă *adj.* (*med.*) Care aparține oncologiei, care se referă la oncologie; cancerologic. • pl. *-ci, -ce.* /<it. ***oncologico***.

oncología *s.f.* (*med.*) Ramură a medicinei care se ocupă cu studiul tumorilor maligne și al mijloacelor de prevenire, de depistare și de tratament ale cancerului; cancerologie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***oncologie***, it. ***oncologia***; cf. gr. *ὄγκος* „tumoare", *λόγος* „studiu".

oncométru *s.n.* (*med.*) Aparat pentru măsurarea locului pe care îl ocupă un organ și a configurației organului respectiv. • pl. *-e.* /<engl. ***oncometer***; cf. gr. *ὄγκος* „volum, corp", *μέτρον* „măsură".

oncostátic, -ă *adj., s.n.* (*farm.*) (Medicament, substanță) care încetinește evoluția unei tumori (maligne). • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***oncostatique***.

oncótic, -ă *adj.* (*med.*) Care se referă la presiunea osmotică a proteinelor plasmei sangvine. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***oncotique***.

oncotomíe *s.f.* (*chir.*) Extirpare a tumorilor (maligne). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***oncotomie***.

oncotrópic, -ă *adj.* (*med.*) Care are afinitate pentru celulele neoplazice. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***oncotropique***.

onctuós, -oásă *adj.* **1** Care este unsuros, gras, uleios. *Degete lungi și subțiri de ctitor, deprinse parcă să înșire onctuosul chilimbar al mătăniilor* (TEOD.). **2** Fig. Care este mieros, insinuant. *Ion Ozun aprobă stupid, cu un surîs onctuos* (CE. PETR.). ◇ (*adv.*) *Zîmbi onctuos* (CE. PETR.). • sil. *-tu-os.* pl. *-uoși, -uoase.* /<fr. ***onctueux***; cf. lat. *unctuosus* „uns".

onctuozitáte *s.f.* **1** Faptul de a fi onctuos. **2** Fig. Atitudine, comportare insinuantă, mieroasă. *Aproba tocmai din cap, zîmbind cu onctuozitate episcopală* (CĂL.). **3** (*tehn.*) Proprietate a unui lubrifiant de a forma și de a menține (sau de a reface) un film continuu între două suprafețe care alunecă una peste alta sub presiune. • sil. *-tu-o-.* /<fr. ***onctuosité***.

oncțiúne[1] *s.f.* (*cosmet.*) Aplicarea unei pomezi sau loțiuni grase prin masaj ușor. • sil. *-ți-u-.* /<fr. ***onction***.

oncțiúne[2] *s.f.* v. uncțiune.

ondátră *s.f.* (*zool.*) Mamifer rozător amfibiu, de apă dulce, asemănător cu șobolanul, care trăiește în preajma apelor, a cărui blană este foarte apreciată (*Ondatra zibethica*); bizam. ◆ Blana acestui animal. • pl. *-e.* /<fr. ***ondatra***, lat. ***ondatra*** [*zibethica*].

ondatră

ondínă *s.f.* (*în mit. din țările nordice*) Personaj închipuit ca o fată frumoasă care trăiește în apă; zînă a apelor, în genere, răufăcătoare, care călăuzește pe călători prin ceturi, mlaștini și păduri, făcîndu-i să se rătăcească. *Ondină cu ochi de dulce lumină* (EMIN.). • pl. *-e.* /<fr. ***ondine***.

ondiolínă *s.f.* (*muz.*) Instrument muzical electronic la care calitățile timbrale ale sunetelor sînt obținute prin modificarea frecvențelor electrice, după dorința interpretului. • /<fr. ***ondioline***.

ondográf *s.f.* (*electr.*) Instrument de măsură, care înregistrează pe o bandă de hîrtie curba de variație a tensiunii sau a intensității curentului electric la încărcarea sau la descărcarea periodică a unui condensator. • pl. *-e.* /<fr. ***ondographe***.

ondográmă *s.f.* (*electr.*) Înregistrare obținută la ondograf. • pl. *-e.* /<engl. ***ondogram***.

ondométru *s.n.* (*fiz.*) Undametru. • pl. *-e.* /<fr. ***ondemètre***; cf. lat. *unda* „undă", gr. *μέτρον* „măsură".

ondroáză *s.f.* v. androc.

ondróc *s.n.* v. androc.

ondulá *vb. I.* **1** *intr.* A se mișca, a se legăna ca undele, ca valurile de apă; a avea ondulații; a se undui. *Fiecare flacără ondula ca vie* (GAL.). ◆ A descrie o linie sinuoasă; a se arcui, a șerpui. *Pe toate zările dezvăluite ochiului, ondulau dealurile de un albastru argintiu* (TEOD.). ◇ (*tr.*) *Munții... își ondulează coama pe poalele rubinii ale cerului* (VLAH.). **2** *tr.* (*compl. indică benzi, table etc.*) A deforma astfel încît să capete ondulații, cute. ◇ *Asfaltul șoselei s-a ondulat.* **3** *tr.* (*compl. indică părul*) A bucla, a încreți. ◇ (*refl.*) *S-a ondulat pentru bal.* • prez.ind. *-ez.* și (*pop.*) *undulá vb. I.* /<fr. ***onduler***.

ondulánt, -á *adj.* Care ondulează. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***ondulant***.

onduláre *s.f.* Acțiunea de *a ondula* și rezultatul ei. **1** Unduire; șerpuire. *Crestele de nisip mișcate de vînt păreau ondulări de valuri* (BRĂ.). ◇ Fig. *Clopotele începură să răspîndească iar în liniștea nopții undulările pline de vaier* (AGÂR.). **2** Încrețire a părului; buclare, ondulație (3). *Părul lui Mițu e drept și ondularea rămîne rigidă* (ARGH.). • pl. *-ări.* și (*pop.*) *undulére s.f.* /v. ***ondula***.

ondulát, -á *adj.* **1** (*despre suprafețe, forme de relief etc.*) Care are ușoare diferențe de nivel, asemănătoare undelor; ca undele. *În dreapta, încep să se desfășure șesurile ondulate ale Dobrogei* (VLAH.). ◆ (*despre linii, contururi etc.*) Care este sinuos, șerpuitor. *În fund se zăresc, lin ondulate, albăstrii, coamele munților* (VLAH.). **2** (*despre obiecte de piele, de tablă etc.*) În formă de valuri, vălurit. **3** (*despre păr*) Cu ondulații (3), buclat, inelat. *O văd și astăzi... cu părul cănit, ondulat cu drotul, pieptănat cu cărare* (BRĂ.). • pl. *-ți, -te.* și (*pop.*) *undulát, -ă adj.* /v. ***ondula***.

ondulatór[1] *s.n.* (*telec.*) Aparat care înregistrează semnalele telegrafice prin deviația unui ac indicator. • pl. *-oare.* /<fr. ***ondulateur***.

ondulatór[2]**, -oáre** *adj.* Care se leagănă ca valurile, care ondulează (1); unduitor, văluros. *Ce făgăduințe să mai cer acestei zile de iulie, acestor munți neclintiți, acestor livezi ondulatoare?* (GAL.). • pl. *-ori, -oare.* și *ondulátor, -oáre adj.* /***ondula*** + *-tor.*

ondulatóriu, -ie *adj.* Care se propagă în formă de unde sau de valuri; care se referă la unde. ◇ *Mișcare ondulatorie* = mișcare de șerpuire pe care o fac flagelatele. • pl. *-ii.* /<fr. ***ondulatoire***, it. ***ondulatorio***.

ondulație *s.f.* **1** Mișcare lentă în formă de unde sau de valuri a unei suprafețe lichide; ondulare (1); unduire. ◇ Analog. *Ondulații (ale luminei)* (BARA.). ◇ Fig. *Vecinica ondulație a vieții* (VLAH.). **2** (*geomorf.*) Deformare a unor straturi sedimentare, cu o rază mare de curbură. *Pe ondulațiile dunei apar și dispar capricios șiraguri și încrucișări de plante* (SADOV.). **3** Operație de aranjare a părului în bucle; ondulare (2). ◆ Totalitatea buclelor și a cutelor rezultate în urma ondulării părului. ◇ *Ondulație permanentă* v. permanent. ◆ Concr. Buclă, cută. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *ondulațiúne s.f.* /<fr. ***ondulation***, it. ***ondulazione***; cf. lat. *undŭla, -ae* „mic val".

ondulațiúne *s.f.* v. ondulație.

ondulátor, -oáre *adj.* v. ondulator[2].

onduléu *s.n.* (*fam.*) Ondulație a părului. • pl. *-uri.* /<fr. ***ondulé***.

ondulográf *s.n.* (*telec.*) Aparat de recepție și de înregistrare a semnalelor telegrafice după codul Morse, folosit în radiotelegrafie și la liniile de cablu submarin. • pl. *-e.* /<fr. ***ondulographe***.

ondulór *s.n.* (*electr.*) Aparat care servește la obținerea curentului continuu din curent alternativ; invertor. • pl. *-oare.* /<fr. ***onduleur***.

ondulós, -oásă *adj.* Care este ondulat. *Părul-i, în vițe onduloase, e ridicat cu o măiestrită eleganță* (ODOB.). • pl. *-oși, -oase.* și *undulós, -oásă adj.* /<fr. ***onduleux***.

ondulozitáte *s.f.* Însușirea de a fi ondulos. ◆ Undulare, mlădiere. *Ovalul prelung și roz al feței și ondulozitatea de plop a trupului o făceau vaporoasă* (CĂL.). • pl. *-ăți.* /***ondulos*** + *-itate*.

one-man show [wanmen'ʃou], **one-woman show** [wan,wumən'ʃou] *subst.* **1** Persoană (artist sau artistă) care susține singură un spectacol. **2** Spectacol susținut de un singur artist. • /<engl. ***one-man show, one-woman show***.

onerár, -ă *adj.* Care exercită în mod real o funcție. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***onerarius, -a, -um***, fr. ***onéraire***.

onerós, -oásă *adj.* **1** (*despre contracte, convenții etc.*) Care impune cuiva sarcini; care impune suportarea unor cheltuieli mari. ◇ Loc.adj. (*jur.*) *Cu titlu oneros* v. titlu. Δ *Act cu titlu oneros* v. titlu. **2** Ext. Care este împovărător, apăsător; dezavantajos. *Ne așteaptă o a doua pace de la Buftea, mai rușinoasă, mai oneroasă* (POPOV.). ◆ Care este necinstit. ◆ Care este scump. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***onéreux***, lat. ***onĕrōsus, -a, -um***; cf. lat. *ŏnus, oneris* „încărcătură".

onerozitáte *s.f.* Caracterul a ceea ce este oneros. • /<fr. ***onérosité***.

onést, -ă *adj.* Care este cinstit, corect, incoruptibil, integru. *Născut dintr-o familie săracă, dar onestă* (CAR.). • pl. *-ști, -ste.* /<lat. ***hŏnestus, -a, -um***, it. ***onesto***.

onestáte *s.f.* (*latin. înv.*) Onestitate. *Să nu caute nici la caracterul privat, la onestate și moralitate, ci numai la ținuta politică a oamenilor* (BARIȚ.). • /<lat. ***hŏnestas, -atis***.

one-step [wan'step] *s.n.* (*muz.*) Dans de origine americană, preluat de la negri, în ritm binar (2/4 sau 2/2), răspîndit în Europa în deceniul al doilea al sec. 20. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • /<engl. ***one-step***.

onestíe *s.f.* (*înv.*) Onestitate. *Să-și poată împlini cu onestie datoriile luate asupră-i prin contract* (FIL.). • g.-d. *-iei.* /***onest*** + *-ie*.

onestitáte *s.f.* Cinste, corectitudine. *Această onestitate mă impresiona* (GAL.). • /***onest*** + *-itate*.

ongléu *s.n.* **1** Tăietură în unghi ascuțit. **2** (*tipogr.*) Bandă de hîrtie sau de pînză care se coase în același timp cu foile unei cărți pentru a le lega; falț. • pl. *-uri.* /<fr. ***onglet***.

onglón *s.n.* (*la artiodactile*) Copită care acoperă complet ultima falangă a fiecărui deget. • pl. *-oane, -uri.* /<fr. ***onglon***.

onic- Elem. de compunere „unghie". • și *onico-*. /<fr. ***onych(o)-***, it. ***onico-***; cf. gr. *ὄνυξ, ὄνυχος*.

onicalgíe *s.f.* (*med.*) Durere în unghii, cauzată de o mică tumoare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***onychalgie***; cf. gr. *ὄνυχος* „unghie", *ἄλγος* „durere".

onicartrózā *s.f.* (*med.*) Afecțiune ereditară caracterizată printr-o atrofie a unghiilor, însoțită de importante anomalii articulare. • pl. *-e.* /<fr. ***onycharthrose***.

onicatrofíe *s.f.* (*med.*) Onichie atrofiantă, caracterizată prin subțierea unghiei. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***onychatrophie***.

onichíe *s.f.* (*med.*) Denumire generică pentru afecțiunile unghiilor; onicopatie, onicoză. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***onychie***.

onico- v. onic-.

onicoclazíe *s.f.* (*med.*) Ruptură a unghiei. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***onychoclasie***.

onicofagíe *s.f.* (*med.*) Tic nervos, mai frecvent la copii, de roadere continuă a unghiilor, ca descărcare psihomotorie a unei tensiuni afective puternice; onicotilomanie, titilomanie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***onychophagie***; cf. gr. *ὄνυχος* „unghie", *φαγεῖν* „a mînca".

onicogrifózā *s.f.* (*med.*) Hipertrofie a unghiei, care ia aspectul unei gheare. • pl. *-e.* /<fr. ***onychogryphose***.

onicolízā *s.f.* (*med.*) Dezlipire spontană a unghiei de pe patul ei. • pl. *-e.* /<fr. ***onycholyse***.

onicomalacíe *s.f.* (*med.*) Consistență anormal de redusă a unghiilor. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***onychomalacia***; cf. gr. *ὄνυξ, ὄνυχος* „unghie", *μαλακία* „moliciune".

onicomicózā *s.f.* (*med.*) Boală a unghiilor provocată de unele ciuperci parazite. • pl. *-e.* /<fr. ***onychomycose***.

onicopatíe *s.f.* (*med.*) Termen generic pentru orice boală a unghiilor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***onychopathie***.

onicoptózā *s.f.* (*med.*) Cădere a unghiilor ca urmare a unor infecții grave și a unor intoxicații. • pl. *-e.* /<fr. ***onychoptose***.

onicoréxā *s.f.* (*med.*) Fisurare longitudinală traumatică sau de natură profesională a unghiilor, favorizată de friabilitatea lor. • pl. *-e.* /<fr. ***onychorrhexis***.

onicoschizíe *s.f.* (*med.*) Dezlipire și fisurare a unghiilor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***onychoschizie***.

onicotilomanía *s.f.* (*med.*) Onicofagie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***onychotillomanie***.

onicotomíe *s.f.* (*chir.*) Incizie a unei unghii. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***onico-*** + *-tomie*; cf. gr. *ὄνυξ, ὄνυχος* „unghie", *τομή* „tăiere".

onicotrofíe *s.f.* (*med.*) Proces de nutriție a unghiilor. • g.-d. *-iei.* /***onico-*** + *-trofie*.

onicózā *s.f.* (*med.*) Orice tulburare distrofică a unghiilor. • /<fr. ***onychose***; cf. gr. *ὄνυξ, ὄνυχος* „unghie".

oníhinos *subst.* (*grec. înv.*) Onix. *Acolo află-se... piatră scumpă onihinos* (P. OR.). • /<gr. ***ὀνύχινος*** „(făcut) din onix".

omíhion *subst.* (*grec. înv.*) Onix. *Rîndul al patrulea, hrisolithos și virilion și onihion acoperite cu aur* (BIBLIA 1688). • sil. *-hi-on.* /<gr. ***ὀνύχιον***.

oniomanía *s.f.* (*psih.*) Impuls patologic de a face cumpărături excesive. • sil. *-ni-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***oniomanie***; cf. gr. *ὤνια* „cumpărături, mărfuri" <*ὠνοῦμαι* „a cumpăra", *μανία* „nebunie".

onir- Elem. de compunere „vis". • și *oniro-*. /<fr. ***onir(o)-***, it. ***oniro-***; cf. gr. *ὄνειρος*.

oníric, -ă *adj.* **1** Care se referă la vise, la onirism; care ține de vis. ◆ (*despre fenomene psihice*) Care se desfășoară în vis. ◆ (*despre stări psihopatologice*) Care este asemănător visului; delirant, halucinant. <> *Delir oniric* = delir asemănător cu visul, care se manifestă în unele boli psihice și în care bolnavul se comportă ca un somnambul, fără a distinge între fantezie și realitate. ◆ (*adesea iron.; despre oameni*) Care este străin de ceea ce se întîmplă în jur, care trăiește într-o lume de vis; care delirează din cauza unei obsesii sau a unor halucinații. **2** (*lit.; despre creații*) Care dezvoltă, tratează situații onirice; care este inspirat de vis. ◆ (*subst.*) Scriitor oniric. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***onirique***; cf. gr. *ὄνειρος* „vis".

onirísm *s.n.* **1** (*psih.*) Delir asemănător visului, care se caracterizează prin halucinații vizuale, auditive, prin devieri ale sensibilității generale sau la nivel muscular și care însoțește unele stări psihopatologice (mai ales în intoxicația alcoolică). **2** (*lit.*) Înclinare spre cultivarea situațiilor, a motivelor onirice; atmosferă, caracter oniric al unei creații literare. ◆ Structură estetică rezultată din fluxul spontan al conștiinței și opusă celei realiste. • /<fr. ***onirisme***; cf. gr. *ὄνειρος* „vis".

onírist, -ă *adj., s.m., s.f.* (*lit.*) **1** *s.m., s.f.* Adept al onirismului. **2** *adj.* Care aparține onirismului sau oniriștilor, care se referă la onirism sau la oniriști. • pl. *-iști, -iste.* /<it. ***onirista***.

oniro- v. onir-.

oniroanalízā *s.f.* (*psih.*) Explorare a subconștientului pe baza studiului viselor provocate prin administrarea unor psihodisleptice. • pl. *-e.* /<fr. ***oniroanalyse***.

onirocrít *s.m.* (*în antic. greacă*) Persoană care explica visele. *Precum adevăraților onirocriți se cade [visul] să-l tîlcuiască* (CANT.). • pl. *-ți.* /<fr. ***onirocrite***; cf. gr. *ὀνειροκρίτης*.

onirofreníe *s.f.* (*psih.*) Tulburare a capacității psihice, caracterizată prin stări halucinatorii; schizofrenie onirioidă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***onirophrénie***.

onirogén, -ă *adj.* Care provoacă starea onirică. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***onirogène***.

onirográf *s.n.* (*med.*) Aparat rezultat din combinarea unui electromiograf cu un electroencefalograf, care înregistrează biocurenții cerebrali. • pl. *-e.* /***oniro-*** + *-graf*.

oniroíd, -ă *adj.* (*despre stări psihice*) Care este apropiată de vis, însoțită de scăderea vigilenței, cu iluzii și halucinații, pe care subiectul le conștientizează într-o atmosferă de angoasă și depersonalizare. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***oniroïde***.

oniroidíe *s.f.* (*psih.*) Tulburare a conștiinței constînd dintr-un amestec de real și vis, la care subiectul nu participă activ. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***oniroïdie***.

onirológ, -ă *s.m., s.f.* Specialist în onirologie. • pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***onirologue***.

onirologíe *s.f.* Studiul și interpretarea visului (în special a visului literar) și a formelor înrudite sau atrase în sfera manifestărilor onirice: reverie, delir etc. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***onirologie***.

oniromanție *s.f.* Prezicere pe baza viselor; interpretare a viselor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***oniromancie***.

onix *s.n.* (*mineral.*) Varietate neagră de agat fin, adesea cu striații de diferite culori (albe, roșii, cenușii etc.), folosită ca piatră semiprețioasă la confecționarea unor obiecte ornamentale. *Mitropolitul luă o pană din cupa de onix... și iscăli* (CA. PETR.). ◆ Ext. Obiect făcut din acest material. • acc. și *ónix.* /<fr. ***onyx***; cf. gr. *ὄνυξ* „unghie; onix".

onixis *s.n.* (*med.*) Inflamație a marginii cărnoase laterale a unghiei unui deget de la picior, în special a degetului mare, provocată de dermatofite; unghie incarnată. • /<fr. ***onyxis***; cf. gr. *ὄνυξ* „unghie".

on-line [on'lain] *s.n.* (*inform.*) Echipament, dispozitiv sau mod de prelucrare a datelor conectat direct la calculator. • /<engl. ***on-line***.

onoáre *s.f.* **1** Integritate morală, probitate, corectitudine; demnitate, cinste. *Nu vreau să mă-nfrunte nimeni... Eu am onoarea mea!* (SADOV.). <> *Cîmp de onoare* = cîmp de război pe care și-au dat viața cei care au luptat pentru apărarea patriei. *Văd eroi prinși la luptă pe cîmpul de onor* (ALECS.). *Om onoare* v. om. <> Loc.adj. *De onoare* = *a*) (*despre oameni*) care este demn de încredere, cinstit, onest. *E de datoria unor oameni de onoare să informeze pe Pascalopol asupra consecințelor* (CĂL.); *b*) care angajează cinstea, demnitatea cuiva. *Să rezolve această problemă e o chestiune de onoare*; *c*) onorific. Δ *Punct de onoare* v. punct. <> Expr. *Pe cuvîntul meu* (sau *tău* etc.) *de onoare* sau *pe onoarea mea, a ta* etc. = formulă folosită pentru a întări o afirmație sau pentru a garanta respectarea unei promisiuni, a unui angajament. *Pe onoare vă spun, nu știu cum să-ncep* (CAR.). *Cuvînt de onoare* v. cuvînt. *A(-și) da cuvîntul (de onoare)* v. cuvînt. *A(-și) da* (sau *a-i da*) *parola (de onoare)* v. parolă. **2** Reputație, renume, prestigiu, faimă, vază. *Să plătească peste taxa de intrare cel mai mult cincizeci de creițari, ca să salveze onoarea familiei* (REBR.). <> *Consiliu de onoare* v. consiliu. <> Expr. *A face* (cuiva) *onoare* = a servi (cuiva) spre laudă, spre fală; a onora. *Acest gest îi face onoare.* ◆ Mîndrie, demnitate. **3** Prețuire deosebită, considerație, respect, stimă acordate cuiva pentru meritele sale. *Am luat-o cu toată onoarea cuvenită operei unui literat* (C. NEGR.). <> *Cavaler de onoare* = persoană aleasă dintre prietenii mirilor, care îi însoțește pe aceștia la ceremonia cununiei. *Doamnă* (sau *damă*) *de onoare* = femeie (aristocrată) aflată în serviciul unei regine, al unei prințese etc. *Biata Bilceasca, damă de onoare, îi dăduse bon de la palat* (KLOP.). (*înv.*) *Tablou* (sau *tabel* etc.) *de onoare* = panou cu numele (și fotografiile) salariaților unei întreprinderi sau ai unei instituții care s-au evidențiat în muncă. *Companie de onoare* v. companie. *Domnișoară de onoare* v. domnișoară. *Gardă de onoare* v. gardă. *Legiunea de onoare* v. legiune. *Panou de onoare* v. panou. *Societar de onoare* v. societar. <> Loc.adj. *De onoare* = de frunte, de cinste. *Orășenii îl salutau ca pe un cetățean de onoare* (MACED.). <> Loc.adj., adv. *În onoarea cuiva* (sau *a ceva*) = (care se face) pentru a cinsti pe cineva (sau ceva). **4** Favoare, cinste. *Am vrut să fac această onoare boierilor* (FIL.). <> Expr. (*în formule de politețe*) *A avea onoarea să...* (sau *a..., de a...*) = a avea cinstea să... *Precum am avut onoarea a vă comunica în precedenta mea epistolă* (CAR.). *A face* (cuiva) *onoarea să...* (sau *a...*) = a face (cuiva) favoarea de a..., a face cinstea de a..., a socoti demn de... *Cunosc pe toți complotașii... și pot să-i dau pre toți în mîna domnului ministru, dacă excelența sa ar vroi să-mi facă onoare a să încrede în devotamentul meu* (ALECS.). (*fam.*) *Am onoarea* (*să vă salut*), formulă respectuoasă de salut. *Nu am onoarea* = nu cunosc, nu știu. **5** (*în forma „onor"*) Manifestare a stimei, a considerației pentru cineva, exprimată prin semne de cinstire, de respect. <> *Onoruri supreme* v. suprem. <> Expr. *A face onorurile casei* (sau *balului*) = a-și îndeplini îndatoririle de gazdă la o recepție, la un bal etc. ◆ Ext. (*la pl.*) Ranguri, demnități. *De felul lui mîndru, el fugea de onoruri* (CAR.). **6** (*milit.; de obicei în legătură cu vb. „a da", „a prezenta"; în forma „onor"*) Prezentare a armei în semn de salut la întîmpinarea unei autorități civile sau militare superioare, la parade, la înmormîntări etc.; semnal de goarnă care însoțește acest ceremonial. *Cînd gornistul a sunat onorul la general, care se da numai lui vodă, trupa a încremenit în poziție de drepți* (CA. PETR.). <> Expr. *Pentru onor!* = comandă pentru darea onorului. *Onorurile balului le-a făcut comitetul damelor* (CAR.). *A da onorul* v. da. **7** (*înv.; în forma „onor"*) Poziție socială, rang. *Această eternă prostie... a început să se răsfețe prin saloane, să urce treptele onorurilor academice* (PET.). **8** (*la jocuri de cărți; la pl.; în forma „onor"*) Nume dat cărților celor mai mari (asul, regele, dama, valetul). *Nouă-n cupe cu onori mari* (ALECS.). **9** Castitate, pudoare (a femeilor). • pl. *-uri.* și *onór s.n.* /<lat. ***hŏnor, -oris***, fr. ***honneur***, it. ***onore***.

onoma- Elem. de compunere „nume, cuvînt", „semnificație". • și *onomasio-, onomato-*. /<fr. ***onoma-, onomasio-***, it. ***onomato-***; cf. gr. *ὄνομα, -ατος* „nume", *ὀνομασία* „(de)numire, desemnare nominală".

onomanție *s.f.* Tehnică de a ghici potrivit interpretării etimologiei și valorii simbolice a numelor. • g.-d. *-iei.* /<it. ***onomanzia***.

onomasio- v. onoma-.

onomasiológic, -ă *adj.* (*lingv.*) Care aparține onomasiologiei, care se referă la onomasiologie. • sil. *-si-o-.* pl. *-ci, -ce.* /***onomasiologie*** + *-ic*; cf. germ. *onomasiologisch*.

onomasiologíe *s.f.* (*lingv.*) Ramură a lingvisticii care se ocupă cu studiul mijloacelor folosite de una sau de mai multe limbi pentru a exprima o anumită noțiune.

• sil. *-si-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***onomasiologie***, germ. ***Onomasiologie***; cf. gr. *ὀνομασία* „denumire", *λόγος* „studiu".

onomást *s.m.* (*lingv.*) Specialist în onomastică. • pl. *-ști.* /de la ***onomastică***, prin derivare regresivă.

onomástic, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* Care se referă la nume proprii, în special la nume de persoane. ◇ *Zi onomastică* (și *subst. f.*) = zi în care cineva își serbează numele; ziua numelui. *Rugă pentru ziua mea onomastică* (MINUL.). ◆ Fig. (*glum.*; *la pl.*) Ani. *Cucoana Marghilița... număra și ea cam multe onomastice* (GAN.). **2** *s.f.* (*lingv.*) Disciplină care se ocupă cu studiul originii, formării și evoluției numelor proprii (de persoane). **3** *s.f.* (*lingv.*) Totalitatea numelor proprii dintr-o limbă, dintr-o regiune, dintr-o epocă etc.; onomatologie. *Onomastica de origine slavă* (PUȘ.). • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***onomastique***, ngr. ***ónomastikós*** <*ὄνομα* „nume".

onomasticón *s.n.* Lucrare care cuprinde un index de nume de persoane. • pl. *-oane.* /<ngr. ***ονομαστικόν***, fr. ***onomasticon***.

onomato- v. onoma-.

onomatofobíe *s.f.* (*psih.*) Teamă patologică de a rosti anumite cuvinte. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***onomatophobie***.

onomatoiloghíe *s.f.* v. onomatologie.

onomatológic, -ă *adj.* Care se referă la onomatologie. • pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***onomatologisch***.

onomatologíe *s.f.* Onomastică. *Hotărîrea cea numitoare o chema onomatologhia* (MICU). • g.-d. *-iei.* și *onomatologhíe s.f.* /<fr. ***onomatologie***; cf. gr. *ὄνομα, ατος* „nume", *λόγος* „studiu".

onomatomaníe *s.f.* (*psih.*) Tendință obsesivă a unui subiect de a-și aminti numele tuturor persoanelor pe care le-a văzut și le-a cunoscut cîndva. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***onomatomanie***; cf. gr. *ὄνομα, ατος* „nume", *μανία* „nebunie".

onomatopée *s.f.* **1** Cuvînt care, prin elementele lui sonore, imită fonetic anumite sunete, zgomote etc. din natură; cuvînt imitativ. *Observăm ușor că cele mai multe onomatopei apar la Creangă* (IORD.). **2** (*stil.*) Figură de stil ce sugerează un fenomen prin imagini auditive, prin sunete imitative. Ex. *Hau...hau... depărtat sub stele-nghețate...* (BACOV.). • pl. *-ee, -ei.* /<fr. ***onomatopée***; cf. gr. *ὀνοματοποιΐα* „creare de cuvinte"<*ὄνομα, ατος* „nume", *ποιέω* „a face".

onomatopéic, -ă *adj.* (*despre cuvinte, fraze, versuri etc.*) Care are caracter de onomatopee; care este format din onomatopee; imitativ, (*înv.*) onomatopoetic. *Sînt limbi, cum e bunăoară cea bască, în care coloritul onomatopeic are un rol fonologic* (PUȘCARIU). • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***onomatopéique***.

onomatopoétic, -ă *adj.* (*înv.*) Onomatopeic. *Din poezia populară și-a însușit Eminescu armonia, uneori onomatopoetică, a versurilor sale* (MAIOR.). • pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***onomatopoetisch***.

onór *s.n.* v. onoare.

onorá *vb. I. tr.* **1** A acorda cuiva o considerație deosebită, respect, stimă; a cinsti, a respecta. *Eu te onoram cu prietenia mea, pe cînd dumneata mă calomniai la minister* (REBR.). **2** (*fam.*) A acorda cuiva o favoare de care trebuie să fie mîndru. *Încrederea lor îl onorează.* **3** A face pe cineva demn de cinste, de laudă; a face cinste, onoare, a spori prestigiul. *Acest gest îl onorează.* **4** (*compl. indică datorii, polițe etc.*) A achita, a plăti. (în termen). ◆ A retribui, a remunera. • prez.ind. *-ez.* /<lat. ***honorare***, fr. ***honorer***, it. ***onorare***.

onorábil, -ă *adj.* Care este demn de cinste, de stimă, de respect; cinstit, respectabil, stimabil. *Nepotrivirea cu un loc de onoare mi s-a părut totdeauna mai onorabilă cînd este în paguba persoanei decît cînd este în paguba locului* (CAR.). ◇ (*adv.*) *S-a achitat onorabil de însărcinările lui.* ◇ (*subst.*) *Stimabile, onorabile, faceți tăcere* (CAR.). ◇ (*iron.*) *Onorabilul orator a promis să încheie cît se poate mai scurt* (CAR.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***honorable***, lat. ***hŏnōrābilis, -e***.

onorabilitáte *s.f.* Calitatea de a fi onorabil; probitate, cinste. *Cred... să vă pot dovedi onorabilitatea și putința de a lua asupra mea grija unei familii* (CĂL.). • /<fr. ***honorabilité***, lat. ***honorabilitas, -atis***.

onoránt, -ă *adj.* Care onorează pe cineva, care face cinste cuiva. *Gest onorant.* • pl. *-ți, -te.* /***onora*** + *-ant*; cf. fr. *honorant*.

onorár[1]**, -ă** *adj.* (*înv.*) Onorific. *În adînci bătrînețe, conserva titlul onorar al postului său* (ASACHI). ◆ (*iron.*; *subst.*) Onorabil. *Prea faci proaște în averea mea, onorariule* (ALECS.). • pl. *-i, -e.* și *onoráriu adj.* /<fr. ***honoraire***, lat. ***hŏnōrārius, -a, -um***.

onorár[2] *s.n.* v. onorariu[1].

onoráriu[1] *s.n.* Plată, retribuție dată unei persoane cu o anumită profesiune (avocat, medic, notar etc.), pentru un serviciu prestat în sfera ocupației sale. *Avocatul se însărcină să-i scoată toate pămînturile, dar îi ceru înainte jumătate din onorar* (REBR.). • pl. *-ii.* și *onorár s.n.* /<fr. ***honoraire***, lat. ***hŏnōrārium, -ii***.

onoráriu[2] *adj.* v. onorar[1].

onorát, -ă *adj.* Care este stimat, respectat. *Apoi te-ntreb și eu ca onoratul meu coleg* (CA. PETR.). ◇ (*subst.*) *Nu pot da deocamdată răspuns categoric la onorata dv. din 19 prier* (CAR.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***onora***.

onorífic, -ă *adj.* **1** (*despre titluri, distincții, funcții etc.*) Care aduce onoruri; care este acordat în semn de cinste, de respect, de considerație față de cineva. *Cînd a fost vorba să i se confere o distincție onorifică..., el s-a împotrivit* (MAIOR.). **2** (*despre funcții, servicii etc.*) Care este îndeplinit în mod benevol, pentru că onorează. *Junii membri ai comitetului primiră cu plăcere astă onorifică însărcinare* (C. NEGR.). **3** (*despre persoane*) Căruia i s-a acordat un titlu (de onoare) în semn de respect, de stimă, de considerație etc. pentru merite deosebite; de onoare. *Profesorul este membru onorific al Asociației.* **4** (*despre persoane*) Care îndeplinește o funcție, o sarcină, fără a fi retribuit. *Începea a fi privit ca funcționar onorific al legației* (VLAH.). • pl. *-ci, -ce.* /<lat. ***hŏnōrĭficus, -a, -um***, fr. ***honorifique***.

onorificénță *s.f.* Recunoaștere a meritelor cuiva; distincție. • /<it. ***onorificenza***.

ont- Elem. de compunere „ființă, existență". • și *onto-*. /<fr. ***ont(o)***-; cf. gr. *ὄν, ὄντος*.

óntic, -ă *adj.* (*filos.*) **1** Care se referă la existență, la realitatea obiectivă, la domeniul concretului; ontologic; care ține de domeniul existenței. **2** (*la Heidegger; în opoz. cu „ontologic"*) Care se referă la lucrurile existente, concrete, nu la „existență" în sens abstract. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***ontique***; cf. gr. *ὄν, ὄντος* „ființă".

onto- v. ont-.

ontogenétic, -ă *adj.* Care aparține ontogenezei, care se referă la ontogeneză; ontogenic. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***ontogénétique***.

ontogenéză *s.f.* **1** (*biol.*) Dezvoltare individuală a organismelor vegetale și animale, care cuprinde toate transformările organismului de la stadiul embrionar pînă la încheierea ciclului vital. **2** (*biol.*) Ramură a biologiei care se ocupă cu studiul acestei dezvoltări; ontogenie. **3** (*psih.*) Proces de formare a persoanei, de dezvoltare a psihicului, a conștiinței individuale. • /<fr. ***ontogenèse***; cf. gr. *ὄν, ὄντος* „ființă, existență", *γένεσις* „naștere".

ontogénic, -ă *adj.* Ontogenetic. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***ontogénique***.

ontogeníe *s.f.* (*biol.*) Ontogeneză (2). • g.-d. *-iei.* /<fr. ***ontogénie***.

ontogeníst, -ă *s.m., s.f.* (*biol.*) Specialist în probleme de ontogenie. • pl. *-iști, -iste.* /***ontogenie*** + *-ist*; cf. fr. *ontogéniste*.

ontogónic, -ă *adj.* Care aparține ontogoniei, care se referă la ontogonie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***ontogonique***.

ontogoníe *s.f.* Studiu al apariției ființelor pe pămînt. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***ontogonie***; cf. gr. *ὄν, ὄντος* „ființă", *γονή* „naștere".

ontológ, -ă *s.m., s.f.* (*filos.*) Ontologist. • pl. *-gi, -ge.* /de la ***ontologie***, prin derivare regresivă.

ontológic, -ă *adj.* (*filos.*) Care aparține ontologiei, care se referă la ontologie; ontic (1). *Acum asistăm la o renaștere a spiritului ontologic* (RALEA). • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***ontologique***.

ontologíe *s.f.* (*filos.*) **1** Ramură a filosofiei care se ocupă cu studiul trăsăturilor generale ale existenței; studiul ființei în general; teoria existenței. **2** Latură a materialismului dialectic care se referă la determinările și la structura realității obiective. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***ontologie***; cf. gr. *ὄν, ὄντος* „ființă, existență", *λόγος* „studiu".

ontologísm *s.n.* (*filos.*) Doctrină care afirmă că prima cunoaștere a minții umane este o cunoaștere imediată sau cel puțin indistinctă a lui Dumnezeu și că toate celelalte lucruri sînt cunoscute într-o anumită dependență de acesta. • /***ontologie*** + *-ism*.

ontologíst *s.m.* (*filos.*) Specialist în ontologie; ontolog. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***ontologiste***.

ontomorfogenéză *s.f.* (*biol.*) Dezvoltare a țesuturilor și a organelor în cursul ontogenezei unui individ. • /***onto-*** + ***morfogeneză***.

oo- Elem. de compunere „ou". • /<fr. ***oo***-; cf. gr. *ᾠόν* „ou".

ooapogamíe *s.f.* (*biol.*) Dezvoltare a unui organism dintr-un gamet diploid nefecundat. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***ooapogamie***.

ooblást *s.n.* (*biol.*) Ovul primordial. • pl. *-e.* /<fr. ***ooblaste***.

oobiastém *s.n.* (*bot.*) Oosferă fecundată. • pl. *-e.* /<fr. ***ooblastème***.

oocéntru *s.n.* (*bot.*) Centru divizionar al oosferei. • pl. *-e.* /<fr. ***oocentre***.

oocíst *s.n.* (*bot.*) Formație chistică rezultată din oogamie, care dă naștere talurilor noi. • pl. *-e, -uri.* /<fr. ***oocyste***.

oocít *s.n.* (*biol.*) Celulă sexuală animală femelă, diploidă, provenită din oogoane, după o fază de multiplicare și de creștere a acestora, în care are loc meioza pentru formarea ovulelor; ovocit. • pl. *-e.* /<fr. ***oocyte***.

oofág, -ă *adj.* Care se hrănește cu ouă. • pl. *-gi, -ge.* /***oo-*** + *-fag*.

oofít *s.n.* (*bot.*) Plantă în stare de ovul sau de spor. • pl. *-e.* /<fr. ***oophyte***; cf. gr. *ᾠόν* „ou", *φυτόν* „plantă".

oofor[1]**-** Elem. de compunere „ovar". • și *ooforo-*. /<fr., engl. ***oophor(o)***-; cf. gr. *ᾠοφόρος* „care poartă ouă; ovipar".

oofór[2] *s.n.* (*biol.*) Ovar. • /<germ. ***Oophoron***.

ooforalgíe *s.f.* (*med.*) Durere la nivelul ovarului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***oophoralgie***.

ooforectomíe *s.f.* (*chir.*) Ovariectomie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***oophorectomie***.

ooforítă *s.f.* (*med.*) Ovarită. • pl. *-e.* /<fr. ***oophorite***.

ooforo- v. oofor[1]-.

ooforóm *s.n.* (*med.*) Mică tumoare a ovarului. • pl. *-oame.* /<fr. ***oophorome***.

ooforomaníe *s.f.* (*med.*) Accident nervos caracterizat prin crize epileptice, însoțite de tulburări menstruale. • g.-d. *-iei.* /***ooforo-*** + ***manie***; cf. engl. *oophoromania*.

oofororáfie *s.f.* (*chir.*) Suturare a ovarului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***oophororraphie***.

ooforosalpingectomíe *s.f.* (*chir.*) Ablațiune a trompei și a ovarului pe cale abdominală. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***oophorosalpingectomie***.

ooforosalpingíță *s.f.* (*med.*) Anexită. • pl. *-e.* /<fr. ***oophorosalpingite***.

oogamét *s.m.* (*biol.*) Gamet femel. • pl. *-ți.* /<fr. ***oogamète***.

oogamíe *s.f.* (*bot.*) Tip de proces sexual caracteristic algelor și ciupercilor, în care are loc unirea celulei sexuale femele, mari și imobile, cu o celulă sexuală masculă, mică și mobilă, din care rezultă oosporul. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***oogamie***, it. ***oogamia***; cf. gr. *ᾠόν* „ou", *γάμος* „căsătorie".

oogenéză *s.f.* (*biol.*) Proces de formare, dezvoltare și maturizare a oocitului în ovare; ovogeneză. • /<fr. ***oogenèse***, engl. ***oogenesis***; cf. gr. *ᾠόν* „ou", *γένεσις* „naștere".

oogón *s.n.* **1** (*bot.*) Organ sexual femel de reproducere caracteristic plantelor talofite (alge, ciuperci), în care se formează oosfera; ovogon. **2** (*zool.*) Celulă a ovarului la animale din care rezultă oocitul. • pl. *-oane.* /<fr. ***oogone***; cf. gr. *ᾠόν* „ou", *γόνος* „naștere".

oolít *s.n.* (*mineral.*) Formație sferică sau elipsoidală, alcătuită din carbonat ori fosfat de calciu, aragonit, limonit etc., dispuse concentric, prin precipitarea ritmică a mineralelor în jurul unui nucleu, care poate fi un grăunte de nisip, un fragment de cochilie etc. • pl. *-e.* /<fr. ***oolithe***; cf. gr. *ᾠόν* „ou", *λίθος* „piatră".

oolític, -ă *adj.* (*despre minerale*) Care conține oolite; care este format din oolite. ◇ *Calcar oolitic* = rocă albă sau gălbuie, rezultată prin depunerea carbonatului de calciu din apele marine în jurul granulelor de nisip sau al resturilor de cochilii de scoici, sub formă de pelicule concentrice (cu aspect de boabe sferice). • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***oolithique***.

oológic, -ă *adj.* (*ornit.*) Care aparține oologiei, care se referă la oologie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***oologique***.

oologíe *s.f.* (*ornit.*) Parte a ornitologiei care se ocupă cu studiul științific al formării și dezvoltării oului la păsări. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***oologie***; cf. gr. *ᾠόν* „ou", *λόγος* „studiu".

ooplásmă *s.f* (*embriol.*) Citoplasma oosferei sau a oului; ovoplasmă. • /<fr. ***ooplasme***; cf. gr. *ᾠόν* „ou", *πλάσμα* „formație".

oosféră *s.f.* (*bot.*) Celulă sexuală reproducătoare femelă a plantelor care, după fecundație, devine oul plantei. • pl. *-e.* /<fr. ***oosphère***; cf. gr. *ᾠόν* „ou", *σφαῖρα* „sferă".

oospérm *s.n.* (*biol.*) Ou fecundat la începutul procesului de diferențiere. • pl. *-e.* /<engl. ***oosperm***.

oospór *s.m.* (*bot.*) Ou al criptogamelor, format în oogon după fecundarea oosferei, care se acoperă cu o membrană, germinînd după o perioadă de repaus. • pl. *-i.* /<fr. ***oospore***; cf. gr. *ᾠόν* „ou", *σπόρος* „sămînță".

oosporángе *s.m.* (*biol.*) Sporange cu oospori. • pl. *-ge.* /<fr. ***oosporange***.

oosporóză *s.f.* (*med.*) Micoză cauzată de unele ciuperci parazite, care se poate localiza pe piele, pe conjunctivă, mucoasa bucală, intestin și mai ales pe plămîni. • /<fr. ***oosporose***.

ootécă *s.f.* **1** (*entom.*; *la insectele ortoptere*) Pungă în care sînt închise ouăle. **2** (*bot.*) Sporange al ferigilor. • pl. *-ci.* /<fr. ***oothèque***.

oozóm *s.m.* (*embriol.*) Corpuscul citoplasmatic din ovulul matur. • pl. *-i.* /<fr. ***oosome***.

op[1] *s.n.* **1** Operă (literară sau științifică); carte, lucrare, scriere. *Acest op didactic se bucură de o bună primire* (CĂL.). **2** (*muz.*) Prescurtare de la *opus*. • pl. *-uri.* /<lat. ***ŏpus, operis***.

op[2] *subst.* (*înv.*) Expr. *A fi op* = *a)* a fi de folos, util, oportun. *Toți plecară-se depreaună și fură op* (PS. H.); *b)* a trebui, a fi necesar. *De cîte ori va fi op, cei de botezat să-i boteze preoții* (ȘINC.). *A avea op* = a avea nevoie, a avea lipsă. *Maramureșeanii zic „nu am op" carii alți români o zic „nu am lipsă"* (MAL.). • /lat. ***opus*** (***est***).

opác[1] *s.n.* (*reg.*) Cui cu care se prinde vîsla de luntre. • pl. *-ce.* /cf. *opacină*.

opác[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre corpuri*) Prin care nu poate trece lumina sau radiațiile luminoase; care este lipsit de transparență; obscur. *Ar fi vrut, pentru dormitor, o perdea opacă.* <> (*subst.*) *Opacul decolorat al ochiului de mort* (MINUL.). <> Fig. *M-am frecat la ochi... ca să recad în visul opac al realității* (GAL.). ◆ Care este dens, de nepătruns. *Întunericul se strînge, fără să se facă opac* (CA. PETR.). ◆ Fig. (*despre idei, concepții, creații etc.*) Care este greu de pătruns; de neînțeles, abscons. *Cuprinsul total, dens și opac al operei* (ZAR.). **2** (*fiz.*; *despre corpuri*) Care nu permite trecerea unei radiații electromagnetice sau corpusculare; opacifiat. **3** (*despre corpuri*) Care este lipsit de strălucire, întunecat. *Sus pe cer se vede soarele portocaliu... cînd mai strălucitor, cînd mai opac* (CAR.). ◆ Spec. (*despre cer*) Care este înnorat, întunecos. *Iar cînd natura-n soare nou învie Și cînd văzduhul nu mai e opac* (TOPÎR.). **4** Fig. (*despre oameni*) Care are un orizont limitat; lipsit de inteligență, îngust la minte, obtuz. <> Sinec. *Ochiul său nu este opac sau distrat; e liber, vioi, deschis* (RALEA). ◆ Ext. (*despre gîndirea, atitudinea etc. ale oamenilor*) Care denotă, care trădează lipsă de înțelegere, de pătrundere; îngust, mărginit. *Metodelor noi, el le oferă un suflet simplu și opac* (E. LOV.). • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***opaque***, lat. ***ŏpacus, -a, -um***.

opác[3]**, -ă** *adj.* (*reg.*) **1** (*despre oameni*) Cu care nu te poți înțelege; îndărătnic. **2** (*despre oameni*) Care este prost. **3** (*despre cuvinte*) Care are o formă ciudată. • pl. *-ci, -ce.* și (*reg.*) *opág, -ă adj.* /<srb. ***opak***.

opácă *s.f.* **1** Opacină. **2** Numele unui dans popular nedefinit mai îndeaproape. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-ăci.* /cf. *opacină*.

opaci- Elem. de compunere „opacitate". • /<fr. ***opaci-***; cf. lat. *ŏpacus, -a -um* „întunecat".

opácie *s.f.* (*reg.*) **1** Ființă slabă și mică de statură, pipernicită. **2** Persoană urîtă, dezagreabilă. • pl. *-ii, -ăcii.* g.-d. *-iei.* /cf. *opac*[3].

opacifiá *vb. I. refl.* (*fiz.*; *despre corpuri*) A se face, a deveni opac[2] (2). • sil. *-fi-a.* prez.ind. *-iez.* /<fr. ***opacifier***.

opacifiát, -ă *adj.* (*fiz.*; *despre corpuri*) Care este opac[2] (2). • sil. *-fi-at.* pl. *-ți, -te.* /v. ***opacifia***.

opacifiére *s.f.* Faptul de *a se opacifia*. ◆ (*med.*) Leziune cicatrizată care modifică transparența normală a corneei sau a cristalinului. • sil. *-fi-e-.* pl. *-i.* /v. ***opacifia***.

opacimetríe *s.f.* (*fiz.*) Măsurare a opacității unor substanțe prin determinarea fluxului luminos transmis. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***opacimétrie***.

opacimétru *s.n.* (*fiz.*) Aparat pentru măsurarea opacității sau a transparenței hîrtiei (folosit în opacimetrie); fotometru folosit în opacimetrie. • pl. *-e.* /<fr. ***opacimètre***.

opácină *s.f.* (*reg.*) **1** Vîslă scurtă; lopată. <> Loc.vb. *A trage la opacină* v. trage. **2** Cîrmă a plutei. • pl. *-ăcini, -e.* /<ucr. ***опачина***.

opacitáte *s.f.* **1** Stare a lucrurilor opace. ◆ Însușirea unui lucru de a fi opac. **2** (*fiz.*) Mărime fotometrică egală cu raportul dintre intensitatea radiației incidente pe un corp și intensitatea radiației transmise prin acesta. **3** Fig. Incapacitate a unor persoane de a înțelege, de a pătrunde ceva. *Respingerea lui Montaigne, opacitatea față de spiritul său* (PAL.). ◆ Prostie, mărginire, îngustime de orizont. • pl. *-ăți.* /<fr. ***opacité***, lat. ***ŏpacitas, -atis***.

opaciză *vb. I. tr.* (*compl. indică obiecte, corpuri etc.*) A face să-și piardă transparența, a face să devină opac. *Din cauza gheții, fereastra s-a opacizat.* <> Fig. *Oboseala opacizează sufletul* (PER.). ◆ A mări, a spori opacitatea. • prez.ind. *-ez.* /<it. ***opacizzare***.

opacizánt, -ă *adj.* (*despre substanțe, obiecte*) Care opacizează un corp. • pl. *-ți, -te.* /***opaciza*** + *-ant*; cf. it. *opacizzante*.

opacizáre *s.f.* Acțiunea de *a opaciza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***opaciza***.

opacizát, -ă *adj.* (*despre corpuri*) Care a devenit lipsit de transparență. • pl. *-ți, -te.* /v. ***opaciza***.

opág, -ă *adj.* v. opac[3].

opáieț *s.n.* v. opaiț.

opáiț *s.n.* **1** Lampă mică, primitivă, care luminează cu ajutorul unui fitil introdus într-un recipient umplut cu seu, ulei sau untură topită. *Lumina cu mucul negru într-un hîrb un roș opaiț* (EMIN.). ◆ (*reg.*) Lampă de mînă care arde cu ulei de rapiță. **2** (*reg.*) Vălug. **3** (*reg.*) Petrol lampant. **4** (*reg.*) Clacă, șezătoare. **5** (*reg.*) Obicei de a aprinde focuri în ziua care marchează începutul postului. **6** (*bot.*) Numele a două plante din familia cariofilaceelor, anuale sau perene, cu tulpina păroasă: *a)* plantă erbacee cu florile albe, rar trandafirii, care se deschid seara, răspîndind un miros plăcut (*Melandryum pratense*); *b)* plantă erbacee cu frunzele păroase, cu florile albe și fructele care se deschid la vîrf prin șase sau zece dinți (*Melandryum nemorale*). • acc. și (*reg.*) *opáiț.* pl. *-e*, (*pop.*) *-uri, -i.* și (*reg.*) *hopáiț, opáieț s.n., opáiță s.f.* /cf. slav. ***опаѣцъ***, rom. *văpaie*.

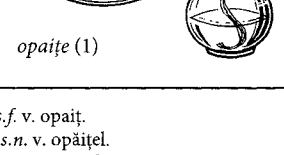

opaițe (1)

opăiță *s.f.* v. opaiț.

opăițél *s.n.* v. opăițel.

opál *s.n.* **1** (*mineral.*) Piatră semiprețioasă (dioxid natural hidratat de siliciu), cu luciu sticlos, incoloră sau divers colorată (verde, albastră, albă etc.), transparentă sau opalescentă cu irizații. *La gît, o cruce de opal* (ADER.). <> Compar. *Gerul crește sub cerul de opal* (BART). <> Fig. *A serii lăcrămare de ametiste și opale* (MACED.). **2** (*ind. text.*) Țesătură de bumbac subțire și străvezie, albă sau colorată în nuanțe deschise, din care se fac bluze, cămăși, batiste etc. *Se urcă în patul îngust de bronz, tapisat cu opal roz* (CĂL.). • pl. *-e*, (*înv.*) *-uri.* /<fr. ***opale***, germ. ***Opal***, lat. ***opalus***.

opálcă *s.f.* (*reg.*) Sac în care se dă nutreț cailor. • pl. *-álci.* /<ucr. ***опалка***.

opalescént, -ă *adj.* (*despre substanțe, corpuri*) Care prezintă fenomenul de opalescență; opalin. ◆ Care are culoarea lăptoasă și reflexele caracteristice opalului. ◆ (*despre surse de lumină*) Care răspîndește o lumină slabă, difuză. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***opalescent***.

opalescénță *s.f* **1** Calitatea de a fi opalescent. ◆ (*fiz.*) Aspect lăptos datorat opalescenței, care apare roșcat cînd este observat prin transparență și albăstrui cînd este observat lateral. ◆ (*fiz.*) Fenomen de difuzie a luminii în sisteme coloidale și în medii tulburi (opal, apă cu conținut mic de lapte etc.) care conțin particule fin dispersate sau bule de gaz microscopice. **2** (*a. plast.*) Fenomen de descompunere a luminii albe, care lasă să treacă tonurile calde și le reflectă pe cele reci, opacitatea devenind astfel semitransparentă. • pl. *-e.* /<fr. ***opalescence***.

opalín, -ă *adj.* Opalescent. <> (*adv.*) *Fumul... se despletește lung, alintîndu-se opalin pe dealurile albastre* (TEOD.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***opalin***.

opalizá *vb. I. tr., refl.* A (se) face asemănător cu opalul; a da sau a căpăta un aspect opalin. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***opaliser***.

opalizáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a* (*se*) *opaliza* și rezultatul ei. **2** Calitate de a fi asemănător cu opalul. **3** Fabricare a sticlei opalizate. • pl. *-ări.* /v. ***opaliza***.

opalizát, -ă *adj.* Care a devenit asemănător cu opalul. • pl. *-ți, -te.* /v. ***opaliza***; cf. fr. *opalisé*.

op-art *s.n.* (*a. plast.*) Tendință în arta plastică contemporană care urmărește îmbogățirea expresivității imaginii abstracte prin obținerea unor efecte optice ale obiectelor în funcție de poziția lor sau de mișcarea privitorului față de ele, ca și prin folosirea de linii, forme geometrice, uneori repetate uniform, însă cu variații de ton, a unor neașteptate modificări de ritm etc. • /<engl. ***op art*** <*op[tical] art* „artă optică".

opătec, -ă *adj.* (*reg.*; *despre oameni*) Care este nepriceput. • pl. *-ci, -ce.* /cf. *opac*[3].

opaxít *s.n.* v. opaxită.

opaxítă *s.f.* (*constr.*) Placă de sticlă, opacă sau opalescentă, de diferite culori, care este folosită, în locul faianței, la căptușirea pereților. • pl. *-e.* și *opaxít s.n.* /<germ. ***Opaxit***[*glass*]; cf. *opac*[2].

opăceá *s.f.* (*reg.*) Dim. al lui *opacă*. • pl. *-ele.* /***opacă*** + *-ea*.

opăceálă *s.f.* (*reg.*) **1** Faptul de a opri în loc; împiedicare; reținere. *La cinii de la poartă la iad sau rai să duci, Că-s rei, și-aceste turte..., Ca ei să nu te latre, să-ți facă opăceală* (PER.). ◆ Piedică. **2** Sărbătoare băbească. **3** Tulburare, zăpăceală, năuceală. *Ghicitoare - asta-nseamnă opăceală, toată ziua!* (POP.). **4** Slăbire. ◆ Ext. Ofilire. • pl. *-eli.* /***opăci*** + *-eală*.

opăcí *vb. IV.* (*reg.*) **1** *tr.* A opri în loc, a reține; a împiedica. *Puteam fi pe la podu-mare, dacă nu ne opăceai tu, muiere* (AGÁR.). <> (*refl.*) *Auzind de venirea oștilor ardelenești, se opăcise de la pășirea înainte* (ȘINC.). ◆ Spec. (*compl. indică mustul*) A întîrzia sau a opri fermentarea. **2** *tr., refl.* A (se) liniști, a (se) potoli, a (se) domoli. *Îl opăcea... cu blîndă stăruință* (PER.). **3** *tr.* (*compl. indică ființe*) A induce în eroare, a deruta; a năuci, a zăpăci. *Drăgaicele sînt un fel de șoimane... cari opăceasc pe oameni* (POP.). ◆ A necăji. ◆ (*înv.*) A ispiti. *Deci să te va opăci ochiul tău derept, scoate-l* (N. T. 1648). **4** *refl.* (*despre oameni*) A-și ieși din minți; a înnebuni. **5** *refl.* (*despre oameni*) A obosi. **6** *refl.* (*despre oameni*) A se poci. ◆ A se schimonosi. • prez.ind. *-esc.* /<bg. ***опача***, srb. ***опачити***.

opăcíre[1] *s.f.* (*reg.*) Faptul de *a* (*se*) *opăci*. • pl. *-i.* /v. ***opăci***.

opăcíre[2] *s.f.* Opacitate. ◆ Întunecime. • pl. *-i.* /de la ***opac***[2].

opăcít, -ă *adj.* (*reg.*) **1** Care a fost oprit în loc, reținut, împiedicat. *Trimișii lui Rakoți opăciț în Moldova* (ȘINC.). <> (*adv.*) *Merge opăcit* (POP.). ◆ Spec. (*despre must*) Care a fost oprit din fermentare. **2** (*despre ființe*) Care a fost potolit, domolit, liniștit. **3** (*despre ființe*) Care este zăpăcit, speriat, uluit. <> Fig. *Nori după nori zburau opăciți ca de spaima unei pedepse* (CAR.). **4** Care este ciudat, pocit, monstruos. *Acuma nu mai sînt nici un fel dă oameni opăciți pă pămînt* (POP.). <> Analog. *Cu asemenea marda opăcită și pocăltită îndrăznim să ne mai lăudăm?* (M. I. CAR.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***opăci***.

opăcitúră *s.f.* **1** (*reg.*) Oprelițe; opritură. **2** (*înv.*) Înșelăciune. *Noi lăsăm aceste opăcituri și credem și cu adevărat zicem cu beseareca lui Dumnezău* (N. T. 1648). • pl. *-i.* /***opăci*** + *-tură*.

opăciúie *s.f.* (*reg.*) Vîslă. • pl. *-ui.* /***opăcea*** + *-uie*.

opăiciór *s.m.* Dim. al lui *opaiț*. • sil. *-pă-i-.* pl. *-oare.* /***opaiț*** + *-ior*.

opăițél *s.n.* **1** Dim. al lui *opaiț*. **2** (*bot.*; *reg.*) Arsenic (*Lychnis chalcedonica*). • sil. *-pă-i-.* pl. *-ei.* și *opaițél, opălițél s.n.* /***opaiț*** + *-el*.

opălițél *s.n.* v. opăițel.

opăreálă *s.f* **1** Opărire. **2** (*pop.*) Iritație a pielii, care se ivește (mai ales la copiii mici) la îndoiturile gîtului și între coapse, provocînd usturimi; eritem. **3** (*reg.*)

Apă în care s-a spălat lîna. **4** (*reg.*) Amestec de făină sau de tărîțe cu urzici, opărit cu apă clocotită, care se folosește pentru hrana porcilor. **5** (*reg.*) Vînt cald de vară. • pl. *-eĥi.* /***opări*** + *-eală.*

opărí *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică alimente, textile etc.*) A turna peste ceva un lichid clocotit (apă, leșie, lapte etc.) pentru a spăla, a curăța de coajă, a găti etc. *Ziceam că să opăresc damigeana pentru ulei* (PRED.). ◇ (*refl. pas.*) *Se ia tărîcioare de grîu, se opăresc cu uncrop* (POP.). ◇ Fig. *De va fi vorba de muzică, apoi îți opăresc tot într-o leșie de Rossini cu Offenbach* (ODOB.). ◆ (*tr., refl.*) A provoca sau a căpăta arsuri, turnînd sau vărsînd apă clocotită sau alt lichid foarte fierbinte; a (se) arde. *Copilul s-a opărit cu lapte fierbinte.* ◇ (*refl. pas.*) *Toate lighioanele... se plînseră că li s-au opărit gîtlejurile* (ISP.). ◇ Fig. *Pieptule bătut de chinuri și de oftări opărit* (PANN). **2** *refl.* (*mai ales despre copiii mici*) A face răni și iritații în unele părți ale corpului, mai ales la încheieturi, din cauza transpirației, a urinei etc. **3** *refl.* (*reg.; despre mălai, făină, plante uscate etc.*) A se încinge, alterîndu-se. *Pentru că a stat într-o pungă de plastic, făina s-a opărit.* **4** *refl.* (*reg.; despre plante*) A se ofili, a se veșteji (din cauza căldurii); a se mâna din cauza soarelui prea fierbinte apărut după ploaie. **5** *tr.* (*reg.; compl. indică laptele acru*) A încălzi la foc, pentru a se închega și a se transforma în brînză; scoacere. **6** *tr.* (*reg.; compl. indică albine*) A omorî cu fum de pucioasă. • prez.ind. *-esc.* /<bg. ***onapя***, srb. ***oparíti***.

opăríre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *opări* și rezultatul ei; opăreală. • pl. *-i.* /de la ***opări***.

opărít, -ă *adj.* **1** Peste care s-a turnat sau s-a vărsat un lichid clocotit (apă, leșie, lapte etc.). ◇ Compar. *Negus a sărit de pe scaun ca opărit* (HASD.). **2** (*mai ales despre copiii mici*) Care are iritații ale pielii (de obicei la încheieturi) din cauza transpirației, a urinei etc. **3** Fig. (*despre oameni*) Care este fără chef, supărat; fiert, plouat. *Nu vrea să vină în excursie, e cam opărit din cauza eșecului la examen.* ◇ Expr. *A rămîne opărit* v. rămîne. ◆ (*despre ființe*) Care este iritat, nervos. *Vrei să mă scoți tu doară din sărită Să umblu-n lume tragic ca gîsca opărită* (EMIN.). **4** (*despre lapte etc.*) Care a fost încălzit; scopt. ◆ Ext. (*despre lichide*) Care este foarte fierbinte, clocotit. *Vreau să fac o baie, dar apa din cadă e opărită.* **5** (*reg.; despre plante*) Care s-a ofilit; veștejit. ◆ Ext. (*despre aspectul cuiva*) Care este trecut, veștejit. **6** (*reg.; despre cereale*) Care s-a alterat din cauza călduriî; aprins. • pl. *-ți, -te.* /v. ***opări***.

opărítor, -oáre *adj.* (*despre lichide clocotite*) Care oparește. ◇ (*subst.*) *Una-i pune lăutoare Ca să-i fie-opăritoare* (POP.). • pl. *-ori, -oare.* /***opări*** + *-tor*.

opărítură *s.f.* **1** Opăreală. ◆ Parte iritată a pielii. **2** (*reg.*) Paie tocate mărunt, amestecate cu pleavă și opărite, folosite pentru hrana vitelor. • pl. *-i.* /***opări*** + *-tură*.

ópcină *s.f.* v. obcină.

open ['opən] *s.n., adj.invar.* (*sport*) **1** *s.n.* Competiție pentru orice categorie de sportivi. ◆ (*la tenis*) Competiție la care participă profesioniști și neprofesioniști. **2** *adj.invar.* (*despre competiții, concursuri, turnee sportive*) Care este deschis oricărei categorii de competitori. *A participat la două turnee open.* • /<engl. ***open*** „deschis".

open door [,opən'dor] *s.n.* (*psih.*) Mod de organizare a activității în cadrul spitalelor de psihiatrie prin care pacienții se bucură de o oarecare independență, ei regăsind simțul responsabilității și începînd astfel readaptarea socială. • /<engl. ***open door*** „ușă deschisă".

open market [,opən'market] *s.n.* (*econ.*) **1** Piață de mărfuri unde sînt admiși orice cumpărători și vînzători. **2** Tehnică de intervenție pe piața monetară constînd în cumpărarea sau vînzarea de titluri prin banca de emisiune. • /<engl. ***open market*** „piață deschisă".

operá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică acțiuni, activități etc.*) A face, a realiza, a efectua, a înfăptui, a întreprinde. *Operează o diferențiere clară între scop și mijloace.* ◇ (*abs.*) *Operăm după reguli precise și clare.* ◇ (*refl. impers.*) *În sferele dominante din Viena s-a operat o deplină schimbare de front* (EMIN.). ◆ (*inform.; compl. indică date*) A prelucra cu ajutorul calculatorului. **2** *intr.* A acționa. *Simțul divinului... operează abrupt și infailibil* (PAL.). ◆ (*cu determ. introduse prin prep. „cu", „prin"*) A întrebuința, a lucra cu..., a se folosi de... *Matematica operează cu funcții fără reprezentare* (PAL.). **3** *intr.* (*milit.*) A întreprinde o acțiune militară în vederea realizării unui plan strategic sau a sarcinilor subordonate acestuia. **4** *tr.* (*fam.; compl. indică furturi, spargeri, crime etc. sau obiectul acestora*) A comite; a fura, a buzunări; a omorî. ◇ (*abs.*) *Hoții de buzunare operează în zonele aglomerate.* **5** *tr.* (*med.; compl. indică bolnavi sau,* ext., *părți ale corpului și organe sau afecțiuni ale acestora*) A supune unei intervenții chirurgicale. ◇ (*abs.*) *De cu noapte, tăiem, pansăm, operăm* (CE. PETR.). ◆ (*refl.; despre bolnavi*) A suporta o intervenție chirurgicală. *M-am operat în spitalul acesta.* **6** *tr.* (*mat.; compl. indică adunări, scăderi, înmulțiri etc.*) A face, a efectua. **7** *tr.* (*econ.; compl. indică date contabile comerciale, financiare etc.*) A înregistra în acte de evidență. ◆ A modifica. • prez. ind. *-ez,* (*înv.*) *óper.* /<fr. ***opérer***, lat., it. ***operare***.

operábil, -ă *adj.* **1** (*med.; despre bolnavi*) Care poate fi operat (în bune condiții, cu șanse de vindecare etc.). ◆ (*despre organe sau boli ale acestora*) *O tumoare operabilă.* **2** (*econ.; despre operații contabile, înregistrări etc.*) Care poate fi efectuat (cu respectarea legii, a normelor financiare etc.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***opérable***.

operabilitáte *s.f.* Însușirea de a fi operabil. • /<engl. ***operability***.

operánd *s.m.* **1** (*mat., log.*) Mărime care intră ca factor într-o operație aritmetică sau logică. **2** (*inform.*) Dată supusă prelucrării în computer. • pl. *-zi.* /<fr. ***opérande***, engl. ***operand***.

operánt, -ă *adj.* Care are efect (rapid); eficace. *În patosul liric eminescian, principiul viril e... operant* (PAL.). • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***opérant***.

opera omnia ['opera'omnia] *s.f.* Totalitatea operelor unui autor reunite într-o ediție, într-un volum etc. • /<lat. ***opera omnia*** „toată opera".

operáre *s.f.* Acțiunea de *a opera* și rezultatul ei. ◇ (*inform.*) *Sistem de operare* = nucleul de bază al unui calculator peste care sau în jurul căruia rulează celelalte aplicații sau programe software, asigurînd calculatorului posibilități de programare. • pl. *-ări.* /v. ***opera***.

operát[1] *s.n.* (*înv.*) Lucrare, operă, scriere. *Ei puneau pe alții să le scrie „operatele"* (AGĂR.). • pl. *-e.* /<lat. ***operatus***.

operát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre oameni*) Care a fost supus unei intervenții chirurgicale. *Pacientul operat se simte bine după intervenție.* ◇ Compar. (*subst.*) *Eram livid ca un operat* (CA. PETR.). **2** (*econ.; despre date contabile, comerciale, financiare etc.*) Care a fost înregistrat în acte de evidență. ◆ Care este modificat. **3** (*mat.; despre calcule*) Care a fost efectuat. ◆ (*despre cifre*) Care este implicat într-o operație. *Rezultatul unei operații... față cu cifrele operate* (IBR.). **4** (*inform.; despre date, informații etc.*) Care este prelucrat cu ajutorul calculatorului. **5** (*despre acțiuni, activități etc.*) Care este realizat, efectuat, înfăptuit, întreprins. *La sfîrșitul zilei a notat toate sarcinile operate.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***opera***.

operatív, -ă *adj.* **1** (*despre oameni,* ext., *despre instituții*) Care acționează repede; expeditiv, activ. ◇ (*adv.*) *Aici mergem operativ* (GALAN). ◇ *Bază operativă* v. bază. ◆ (*despre acțiuni, lucrări etc.*) Care are efect rapid; eficace. ◆ (*subst. m.*) Persoană care lucrează la contrainformații. **2** Care ține de acțiune, care se referă la o acțiune. *Independența operativă a fiecărei întreprinderi* (PER.). ◇ (*adv.*) *Echipa de descarcerare a intervenit operativ.* • pl. *-i, -e.* /<it. ***operativo***, germ. ***operativ***, fr. ***opératif***.

operativitáte *s.f.* Calitatea de a fi operativ, expeditiv, de a acționa rapid. ◆ Eficacitate. *Nu trebuie să ne grăbim, ci doar să dovedim operativitate.* ◆ Calitatea de a-și produce rapid efectul. • /***operativ*** + *-itate*.

operatór, -oáre *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană calificată care supraveghează funcționarea unei mașini sau instalații ori care efectuează diferite operații cu acestea. **2** *s.m., s.f.* (*med.*) Medic specialist care operează; chirurg. **3** *adj.* (*med.*) Care se referă la operații chirurgicale. ◇ *Bloc operator* v. bloc. *Cîmp operator* v. cîmp. **4** *s.m., s.f.* (*telev.*) Specialist care mînuiește aparatul de filmat la realizarea imaginilor sau la proiectare. ◆ (*cinemat.; și operator de imagine*) Persoană care realizează imaginea unui film. ◇ *Operator de sunet* = tehnician de înaltă calificare care răspunde de realizarea coloanei sonore a filmului. *Operator-regizor* = operator care lucrează și în calitate de regizor. ◆ (*cinemat.*) Persoană care se ocupă de proiectarea filmului pe ecran. **5** *s.m.* (*mat.*) Simbol folosit în operațiile matematice (numere, funcții, vectori etc.), care se găsește indicat în dreapta. **6** *s.m.* (*mat.*) Funcție, aplicație. ◆ Funcție între două spații vectoriale, compatibilă cu structura vectorială a spațiilor respective. **7** (*log., lingv.*) Conectiv. **8** *s.m.* (*inform.*) Organ al unui calculator care efectuează operații aritmetice sau logice. **9** *s.m.* (*genet.*) Element genetic care controlează activitatea genelor structurale (de-a lungul cromozomului). **10** (*econ.*) *Operator economic* = orice participant la viața economică. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***opérateur***, ***opératoire***, lat. ***operátor***, ***-oris***, ***operatōrĭus***, ***-a***, ***-um***.

operatoricésc, -eáscă *adj.* Care ține de operatori, care se referă la operatori. • pl. *-ești.* /***operator*** + *-icesc*.

operatoríe *s.f.* (*cinemat.*) Meseria de operator cinematografic. ◆ (*fam.*) Instituție de învățămînt superior unde se pregătesc operatori cinematografici. • g.-d. *-iei.* /***operator*** + *-ie*.

operatóriu, -ie *adj.* (*med.*) Chirurgical. *Actul operatoriu trebuie pregătit cu multă grijă.* • pl. *-ii.* /<fr. ***opératoire***, lat. ***operātōrĭus***, ***-a***, ***-um***.

operáție *s.f.* **1** Activitate îndreptată către atingerea unui anumit scop. ◆ Gener. Acțiune, lucrare. *Critica a fost și va rămînea o operație necesară în viața publică a unui popor* (MAIOR.). ◆ Spec. Lucrare efectuată de o mașină, de un aparat etc. în cadrul unei anumite munci. *Robotul de bucătărie poate efectua mai multe operații.* **2** (*psih.*) Mijloc de realizare a unei acțiuni. ◇ (*pedag.*) *Operație concretă* = proces de gîndire (teoretizat de J. Piaget) prin care individul operează cu realitatea concretă, nu cu structuri verbale. **3** (*med.*) Intervenție efectuată de un chirurg (împreună cu o echipă, cu instrumente specifice, prin diverse tehnici sau procedee) asupra unui organ sau a unui țesut bolnav. ◇ *Sală de operație* = sală destinată efectuării intervențiilor chirurgicale. *Masă de operație* v. masă. **4** (*econ.*) Efectuarea unor tranzacții financiare sau comerciale. ◆ Înregistrare într-un registru a unei astfel de tranzacții efectuate. **5** (*milit.*) Ansamblul acțiunilor de luptă și al manevrelor executate de forțele terestre, navale sau aeriene într-o regiune determinată, pentru realizarea unui scop operativ sau strategic. *Toate operațiile acestei bătălii dovedesc... o artă militară înaintată* (BĂLC.). ◇ *Teatrul de operații* v. teatru. **6** (*mat.*) Regulă după care se face un calcul sau se aplică o construcție matematică; efectuare a unui calcul. *Operația aceasta nu are nevoie de demonstrație* (ASACHI). ◇ *Operație indusă* v. indus. ◆ Procedeu prin care oricărei perechi de elemente dintr-o mulțime se atașează un element unic din aceeași mulțime. **7** (*fin., econ.*) Efectuare a unei tranzacții financiare sau comerciale. ◇ *Operație de bursă* = operație de vînzare sau de cumpărare la bursă a unor mărfuri sau valori mobiliare. ◆ Înregistrare a acestei operații într-un registru. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *operațiúne,* (*înv.*) *operăciúne* s.f. /<fr. ***opération***, lat. ***operātĭo***, ***-onis***, germ. ***Operation***.

operaționál, -ă *adj.* **1** Care aparține operațiilor îndreptate către obținerea unui anumit scop, care se referă la operații. ◆ Care permite efectuarea în condiții optime a unor operații. ◇ *Cercetare operațională* = tehnică de analiză a unei probleme administrative, comerciale, industriale sau logice prin metode matematice. **2** Care poate fi folosit, care poate fi aplicat practic. *Programele propuse de ei sînt operaționale.* ◇ *Amplificator operațional* v. amplificator. ◆ (*pedag.; despre obiectivele unei lecții*) Care urmărește obținerea de la elevi a anumitor reacții observabile. ◇ *Anticipare operațională* v. anticipare. **3** (*milit.*) Care se referă la operații militare. • sil. *-ți-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***opérationnel***, engl. ***operational***.

operaționalísm *s.n.* (*filos.*) **1** Curent în metodologia și filosofia științei contemporane care consideră că semnificația noțiunilor utilizate în știință se reduce la operațiile efectuate de cercetător în cursul folosirii sau verificării acestor noțiuni. ◆ Concepție gnoseologică neopozitivistă potrivit căreia noțiunile nu pot avea decît conținut operațional, semnificațiile fiind generate de operații intelectuale; operaționism (2). **2** Metodologie care pune în evidență funcția operatorie instrumentală a concepțiilor și teoriilor științifice. • sil. *-ți-o-.* /<engl. ***operationalism***, it. ***operazionalismo***.

operaționalitáte *s.f.* **1** Însușirea de a atinge un anumit scop. **2** Proprietatea de a interveni prompt în rezolvarea unei probleme. ◆ Caracterul a ceea ce este operațional. • sil. *-ți-o-*. /<it. ***operazionalità***.

operaționalizá *vb. I. tr.* A face (să devină) operațional. • sil. *-ți-o-*. prez.ind. *-ez*. /***operațional*** + *-iza*.

operaționalizáre *s.f.* Acțiunea de *a operaționaliza* și rezultatul ei. ◇ (*pedag.*) *Operaționalizarea obiectivelor* = serie de acțiuni didactice dirijate înspre obținerea de la elevi a anumitor reacții, pentru atingerea obiectului învățării. (*psih.*) *Operaționalizarea conceptelor* = concretizarea, explicitarea conceptelor. • sil. *-ți-o-*. pl. *-ări*. /v. ***operaționaliza***.

operaționísm *s.n.* **1** (*psih.*) Tendință a unor psihologi americani care concep psihologia ca un studiu al operațiilor de comportament, neglijînd datele neexteriorizate ale conștiinței. **2** Operaționalism. • sil. *-ți-o-*. /<fr. ***operationnisme***, engl. ***operationism***.

operațiúne *s.f.* v. operație.

óperă *s.f.* **1** Acțiune conștientă, îndreptată spre un anumit scop; faptă, lucrare. *Opera comună a reorganizării naționale* (EMIN.). ◇ *Operă de caritate* = acțiune de binefacere întreprinsă în folosul oamenilor săraci; act filantropic. *Marea operă* = scopul activității alchimiștilor, prin care se urmărea transformarea metalelor în aur; fabricarea pietrei filosofale. ◇ Expr. *A pune în operă* = a pune în aplicare ceva. ◆ Concr. Rezultat al unei activități creatoare; realizare. *Sărmană operă a imaginației mele!* (EMIN.). ◆ Spec. Lucrare originală de artă, de știință etc.; creație (artistică). *Maestrul Canova își săpase pe acele morminte o operă a marmoreului său geniu* (EMIN.). ◇ *Opere complete* v. complet. *Operă de ficțiune* v. ficțiune. ◆ Colect. Totalitatea lucrărilor unui artist sau ale unui om de știință, ale unui creator în general. *Opera poetică a lui Bolliac... constă în porniri generoase pentru cei desmoșteniți* (ADAM.). **2** (*muz.*) Compoziție (de mari proporții) scrisă, pe textul unui libret dramatic, pentru soliști, cor și orchestră, însoțită uneori și de balet, și destinată pentru a fi reprezentată pe scenă. *Vîrsta aceea în care urli arii din opere* (EMIN.). ◇ *Operă bufă* = operă cu acțiune comică. *Opera seria* sau *opera mare* = operă cu acțiune tragică. ◆ Reprezentare scenică a acestei compoziții. ◇ *Operă-concert* = operă prezentată sub formă de concert. ◆ Gen muzical constituit din lucrări de acest fel. ◆ (*arhit.*) Clădire destinată reprezentării unor asemenea compoziții. ◆ Ansamblul personalului artistic și administrativ al unei astfel de clădiri. **3** (*mar.*) *Operă vie* = parte a corpului unei nave aflată sub linia de plutire și pe care se depun alge, scoici și alte viețuitoare acvatice; carenă. *Operă moartă* = parte a corpului navei situată deasupra liniei de plutire. • pl. *-e*. /<lat. ***ŏpĕra***, ***-ae***, it. ***opera***, fr. ***opéra***.

operáciúne *s.f.* v. operație.

opércul *s.n.* **1** (*iht.*) Fiecare dintre plăcile osoase care acoperă deschiderea branhială la unele specii de pești. **2** (*zool.*) Capac care astupă deschiderea cochiliei la unii melci. ◆ Prima pereche de apendice lățite la unele artropode, avînd rol protector. **3** (*entom.*) Strat subțire care închide celulele în care se află larvele albinelor. **4** (*bot.*) Căpăcel care acoperă capsula în care se găsesc sporii la mușchi. • pl. *-e*. /<fr. ***opercule***, lat. ***ŏpercŭlum***, ***-i*** <*operīre* „a acoperi".

operculár, -ă *adj.* **1** (*biol.*) Care îndeplinește rolul de opercul la diverse animale, insecte, plante etc. **2** Care are forma unui opercul; operculiform. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***operculaire***.

operculát, -ă *adj.* (*despre animale, insecte, plante etc.*) Care este prevăzut cu opercul. • pl. *-ți*, *-te*. /<fr. ***operculé***.

operculifórm, -ă *adj.* (*biol.*) Opercular. • pl. *-i*, *-e*. /<germ. ***operculiform***.

operétă *s.f.* (*muz.*) Compoziție muzicală (de mari proporții) scrisă pentru soliști, cor și orchestră pe textul unui libret dramatic, cu final fericit, cu conținut facil, agreabil, în care părțile cîntate alternează cu cele vorbite, cu dansuri etc. ◆ Reprezentare scenică a acestei compoziții. ◆ (*arhit.*) Clădire destinată acestui gen de reprezentații. • pl. *-e*. /<germ. ***Operette***, it. ***operetta***, fr. ***opérette***.

operetístic, -ă *adj.* (*muz.*) Care ține de operetă, care se referă la operetă. ◆ (*peior.*) Care are un caracter facil, sentimental. • pl. *-ci*, *-ce*. /<it. ***operettistico***.

operón *s.m.* (*genet.*) Ansamblu de gene structurale a căror expresie fenotipică este controlată de un operator. ◆ Unitate genetică a cărei expresie fenotipică este reglată de un represor. • pl. *-i*. /<fr. ***opéron***.

operozitáte *s.f.* Activitate, muncă. • /<it. ***operosità***.

opérțe *s.f. pl.* (*pesc.*; *reg.*) Două plase mai mici care se află de o parte și de alta a năvodului, mărindu-i capacitatea. • /etimol. nec.

opiacéu, -ée *adj.* (*farm.*; *despre medicamente, substanțe etc.*) Care conține opiu; care provine din opiu. ◇ (*subst. n.*) *Opiaceele sînt prescrise pentru anumite afecțiuni.* • sil. *-pi-a-*. pl. *-cei*, *-cee*. /<fr. ***opiacé***.

opiát *s.n.* (*farm.*) Preparat care conține opiu. • sil. *-pi-at*. pl. *-e*. /<fr. ***opiat***.

ópid *s.n.* (*în antic. romană*) Așezare fortificată, centru economic, politic, religios și militar, constituind un început de oraș. • și *ópidum s.n.* /<lat. ***oppĭdum*** ***-i***.

opidán *s.f.* (*în antic. romană*) Locuitor al unui opid. • pl. *-i*. /<lat. ***oppĭdanus***, ***-a***, ***-um***.

ópidum *s.n.* v. opid.

opiláție *s.f.* (*med.*) Obstrucție. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***opilation***.

opilióni *s.n. pl.* (*entom.*) Ordin de păianjeni cu picioarele lungi și subțiri, numiți în mod curent cosași (*Opiliones*); (*și la sg.*) păianjen care face parte din acest ordin. • sil. *-li-oni*. /<fr. ***opilions***.

opiná *vb. I.* **1** *tr.* A-și exprima opinia, a-și da părerea; a socoti, a crede, a considera. *Comisia opinează că furniturile trebuie respinse* (EMIN.). **2** *intr.* A lua poziție, a-și manifesta o anumită atitudine (în raport cu cineva sau cu ceva). ◆ (*cu determ. introduse prin prep. „pentru"*) A-și spune opinia, a considera, a crede. *Doctorul Bogdan... opinase tot pentru tifos* (HOL.). • prez.ind. *-ez*. și *opiniá vb. I.* /<fr. ***opiner***, lat. ***opinari***.

opináre *s.f.* Faptul de *a opina*. • pl. *-ări*. /v. ***opina***.

opincár *s.m.* **1** Persoană care poartă opinci. ◆ Gener. (*peior.*) Țăran. ◆ Ext. Om de rînd. *Dinu Păturică, un opincar de la Săcuieni* (FIL.). **2** Persoană care lucrează sau vinde opinci. • pl. *-i*. /***opincă*** + *-ar*.

opincáraș *s.m.* (*reg.*) Tăbăcar. • pl. *-i*. /***opincar*** + *-aș*.

opincá *s.f.* **1** Încălțăminte țărănească făcută dintr-o bucată dreptunghiulară de piele sau de cauciuc, strînsă pe laba piciorului cu ajutorul nojițelor și care are vîrfurile răsfrînte în sus. *Unii jucau pisînd pămîntul pietros cu opinca* (EMIN.). ◇ Expr. *A călca* (pe cineva) *pe opinci* = a jigni pe cineva, a ofensa. *A întinde* (pe cineva) *ca pe o opincă scurtă* = a bate foarte tare. (*reg.*) *A pune* (cuiva) (sau *a-i da cu*) *opinca în nas* (ori *în obraz*) = *a*) a păcăli (pe cineva), a trage pe sfoară; *b*) a face (pe cineva) de rușine. *A*(*-și*) *sparge dracul opincile*

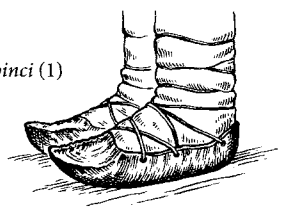

opinci (1)

= a nu-i mai merge (cuiva), a i se înfunda. *Las să-și spargă dracul opincile... ce iese de acolo?* (EMIN.). *A-l strînge* (pe cineva) *opinca* = a avea un necaz. *A umbla cu opinci de fier* (sau *a rupe trei perechi de opinci de fier*) = a umbla mult. *C-un pantof și c-o opincă* = luat prin surprindere, nepregătit. *Opinci rupte și zile pierdute* = lucru neterminat sau nereușit, pentru care s-a depus mult efort. (*Pe*) *unde și-a spart dracul opincile* v. drac. ◇ Meton. *Opincile mele vor călca odată pe aici* (HOG.). ◆ Ext. (*reg.*) Bucată de slănină. **2** Fig. Colect. Țărănime. *A țării lege Pe domn chiar și din opincă ne dă voie a-l alege* (ALEX.). ◇ Expr. *A fi din opincă* = a fi de origine țărănească. *A fi opincă hîrzobată* = a fi un om de nimic. *De la vlădică pînă la opincă* v. vlădică. **3** (*miner.*; *reg.*) Bucată de lemn care se pune sub stîlpii de susținere ai unei galerii de mină, cînd terenul din galerie este instabil. **4** (*reg.*; *la căruță*) Opritoare de fier. **5** (*reg.*) Fier al plugului. **6** (*reg.*; *art.*) Dans popular nedefinit mai îndeaproape. ◆ Melodie după care se execută acest dans. **7** (*reg.*) Joc de copii cu pietricele. • pl. *-ci*. /<bg. ***опинки***.

opincăreásă *s.f.* Opincăriță. • pl. *-ese*. /***opincar*** + *-easă*.

opincărie[1] *s.f.* Meseria de opincar. • g.-d. *-iei*. /***opincar*** + *-ie*.

opincărie[2] *s.f.* Atelier sau magazin în care se confecționează sau se vînd opinci. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***opincă*** + *-ărie*.

opincăríme *s.f.* Colect. Țărănime. • /***opincar*** + *-ime*.

opincăríță *s.f.* **1** Soție de opincar. **2** Femeie care vinde opinci. • pl. *-e*. /***opincar*** + *-iță*.

opincúță *s.f.* Dim. al lui *opincă*. ◆ Ext. Încălțăminte feminină ușoară, fără toc și cu talpă subțire. • pl. *-e*. /***opincă*** + *-uță*.

opinént, -ă *adj.*, *s.m.*, *s.f.* (Persoană) care opinează. • pl. *-ți*, *-te*. /<fr. ***opinant***.

opiniá *vb. I.* v. opina.

opínie *s.f.* Judecată subiectivă, întemeiată pe cunoaștere exactă sau mai puțin exactă a realității, care reflectă modul de a vedea, starea de spirit, atitudinea unei persoane sau a unui grup față de o anumită valoare, problemă, judecată etc.; părere, idee. ◇ (*sociol.*) *Sondaj de opinie* = anchetă realizată asupra unui grup reprezentativ de persoane pentru a afla punctul de vedere al populației într-o anumită chestiune (concretă), la un moment dat. *Opinie publică* = fenomen psihosocial al cărui conținut este dat de aprecierea generalizată a unei populații, de la întreaga societate pînă la o grupă de muncă sau o clasă școlară, asupra problemelor conduitei umane, a vieții sociale, politice, economice și culturale. *Schimbați opiniunea publică, dați-i o altă direcțiune* (EMIN.). *Libertate de opinie* v. libertate. ◇ Expr. *A face opinie separată* = *a*) a se deosebi în păreri de cineva (sau de majoritate); *b*) a avea o atitudine, o poziție diferită de cea a majorității. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și (*înv.*) *opiniúne s.f.* /<fr. ***opinion***, lat. ***opinio***, ***-onis***.

opiniúne *s.f.* v. opinie.

opinteálă *s.f.* (*pop.*) Sforțare mare, efort, opintire. *Vocea... întretăiată de icnete și opinteli* (GALAN). ◇ Loc.adv. (*reg.*) *Pe opinteală* = din răsputeri, cu efort. • pl. *-eli*, (*înv.*) *-ele*. /***opinti*** + *-eală*.

opintí *vb. IV.* **1** *refl.* (*despre ființe*) A face un efort (mare) pentru a împinge, a urni sau a ridica ceva. *Caii, încordîndu-se în ștreanguri, se opinteau năprasnic* (SADOV.). ◇ (*intr.*) *Caii însă asudau, Opinteau și iar mai stau* (ASACHI). ◇ Expr. *A se opinti de la ficați* v. ficat. ◆ Ext. A-și încorda puterile, a se sforța. *În fiece om se-ncearcă spiritul Universului, se opintește din nou* (EMIN.). **2** *tr.* (*reg.*; *compl. indică animale*) A sili, a forța să pornească sau să meargă mai repede. *Bici de sîrmă el scotea Și pe negrul opintea* (POP.). ◆ Fig. (*compl. indică oameni*) A îndemna, a îmboldi, a stimula. *Păcat că nu l-am opintit mai sus cu tîrgul* (ALECS.). ◆ (*înv.*) A obliga, a sili. *Au opiniit pre noi să giurăm* (DOC.). **3** *tr.* (*compl. indică poveri, obiecte grele etc.*) A ridica făcînd un efort mare, a sălta cu greutate. *Pe Ianuș sucește, Sus îl opintește* (POP.). ◇ (*refl. recipr.*) *Cînd în loc mi se-nvîrteau, Cînd în sus se opinteau* (POP.). **4** *refl.* (*despre ființe*) A porni cu hotărîre, a se repezi, a se năpusti. *Ne opintirăm fuga spre ușa care... fu ridicată în țîpîni* (REBR.). **5** *refl.* (*reg.*; *despre oameni*) A voma. • prez.ind. *-esc*. /cf. slav. **опѧть** „îndărăt, înapoi".

opintíc *s.m.* (*bot.*; *reg.*) **1** Plantă erbacee din familia compozeelor, cu tulpina păroasă, cu frunzele albăstrui-verzi, lucioase și cu florile galbene, reunite cîte două sau cîte cinci într-o inflorescență în vîrful tulpinii (*Hieracium auricula*). **2** Nume dat unor specii de ciuperci comestibile: *a*) ghebe (*Armillaria mellea*); *b*) rămurele (*Clavaria botrytis*); *c*) creasta-cocoșului (*Clavaria flava*); *d*) laba-mîței (*Clavaria carattoides*); *e*) rîșcov (*Lactarius deliciosus*). • pl. *-ci*. /cf. *opinti*.

opintíre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *opinti* și rezultatul ei; sforțare, efort. *Cu toate opintirile, bicele, strigătele, am început a merge* (C. NEGR.). • pl. *-i*. /v. ***opinti***.

opintitór *s.n.* Prăjină cu care se împinge luntrea de la mal. • pl. *-oare*. /***opinti*** + *-tor*.

opintitúră *s.f.* Opintire. • pl. *-i*. /***opinti*** + *-tură*.

opio- Elem. de compunere „opiu". • /<fr. ***opio***-; cf. gr. *ŏπιον* „suc de mac".

opiofág, -ă *s.m.*, *s.f.* Ființă care consumă opiu. • sil. *-pi-o-*. pl. *-gi*, *-ge*. /<fr. ***opiophage***.

opiofagíe *s.f.* Toxicomanie prin ingerare de opiu. • sil. *-pi-o-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***opiophagie***.

opioíd *s.n.* Produs natural sau de sinteză avînd efecte asemănătoare cu cele ale opiului. • sil. *-pi-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***opioïde***.

opiomán, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care este dependentă de consumul de opiu. • sil. *-pi-o-*. pl. *-i, -e.* <fr. ***opiomane.***

opiomaníe *s.f.* Intoxicație cronică provocată prin consumul repetat de opiu. ◆ Abuz de opiu. • sil. *-pi-o-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***opiomanie.***

ópis *s.n.* (*înv.*) Listă de acte, registru, indice, inventar. • pl. *-e.* /<rus. ***опись.***

opisá *vb. I. tr.* (*compl. indică acte, documente etc.*) A ține evidența într-un dosar. • prez.ind. *-ez.* /***opis*** *+ -a.*

opíst- Elem. de compunere „situat înapoi, în spate; posterior". • și *opisto-* /<fr. ***opisth(o)-***; cf. gr. *ὄπισθεν* „în spatele, în urma, după".

opistión *s.n.* (*anat.*) Punct median al bordului posterior al orificiului occipital. • sil. *-sti-on.* /<fr. ***opisthion.***

opisto- v. opist-.

opistodóm *s.n.* (*arhit.; în antic. greacă*) Încăpere în partea din spate a unui templu, în care se păstrau obiectele de cult și tezaurul și în care aveau acces doar oficianții cultului. • pl. *-uri.* /<fr. ***opisthodome***; cf. gr. *ὀπισθόδομος* <*ὄπισθεν* „în spate", *δόμος* „casă".

opistodonție *s.f.* (*în stomatologie*) Situare a dinților frontali ai arcadei inferioare mult înapoia celor superiori. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***opisthodontie.***

opistognatísm *s.n.* (*în stomatologie*) Dezvoltare insuficientă a unuia dintre maxilare în raport cu celălalt. • pl. *-e.* /<fr. ***opisthognathisme.***

opistográf, -ă *adj.* (*despre manuscrise*) Care este scris pe ambele fețe. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***opisthographe***; cf. gr. *ὄπισθεν* „în spate", *γράφω* „a scrie".

opistotónus *s.n.* (*med.*) Spasm prelungit al mușchilor spatelui, care are drept consecință curbarea corpului înapoi. • /<fr. ***opisthotonos***; cf. gr. *ὄπισθεν* „în spate", *τόνος* „întindere".

ópiu *s.n.* **1** (*chim.*) Produs obținut prin uscarea latexului extras din capsulele necoapte ale unor specii de mac, care se folosește pentru extragerea alcaloizilor pe care îi conține (morfină, codeină, papaverină etc.), rar în doze mici în medicină ca somnifer, calmant, analgezic sau tranchilizant. ◆ Stupefiant pe bază de opiu, care, fumat, are efect halucinogen, euforic, conducînd la dezechilibru psihic și intelectual. *Cetățeanul fumează, fugind de realitate, opiu* (CĂL.). **2** Fig. Ceea ce, dintr-o veche obișnuință, devine o necesitate absolută, asemenea unui drog. *Închise cartea, cerîndu-și scuze... Asta e opiul meu* (CE. PETR.). • și *ópium s.n.* /<fr. ***opium***, lat. ***ŏpĭum, -ii***; cf. gr. *ὄπιον* „suc de mac".

ópium *s.n.* v. opiu.

opîrlíe *s.f. sg.* (*pop.; de obicei art.*) Numele unei sărbători care cade în ziua de 23 iulie și în care nu se lucrează de teama incendiilor; pălie. • g.-d. *-iei.* /cf. *pălie, pîrli*, bg. *опърля.*

opleán *s.n.* Fiecare dintre cele două lemne transversale care leagă și fixează tălpile saniei. *Să înhame caii la o sanie joasă cu tălpigi și cu oplene* (SADOV.). ◆ (*reg.*) Podul osiei carului. ◆ (*reg.; la pl.*) Drugii care formează scheletul de susținere pentru o încărcătură mai mare a unui car. ◆ (*reg.*) Talpă la războiul de țesut. • pl. *-ene, -eni, -uri.* și (*reg.*) *oplén s.n., opleánă s.f.* /<bg. ***оплян.***

opleănă *s.f.* v. oplean.

oplén *s.n.* v. oplean.

opleníță *s.f.* (*reg.*) Lemn transversal care susține sania. • acc. și *ópleníță.* pl. *-e, -i.* /***oplean*** *+ -iță.*

opleșeálă *s.f.* v. oploșeală.

oploșeálă *s.f.* Adăpost. • pl. *-eli.* și (*pop.*) *opleșeálă s.f.* /***oploși*** *+ -eală.*

oploși *vb. IV.* **1** *refl.* (*despre ființe*) A-și găsi refugiu, a se pune la adăpost. ◆ A se aciua, a se pripăși. *Dacă acești oameni nu s-ar oploși prin primării, poate că s-ar apuca de alte meserii mai productive* (EMIN.). ◇ Fig. *Sărăcia nu se oploșise încă la ușa lor* (CR.). **2** *tr.* (*compl. indică ființe*) A găzdui, a adăposti. ◆ Ext. (*compl. indică persoane*) A crea (prin favoritism) o situație bună; a căpătui, a proteja. *L-a oploșit pe nepotul său într-un post călduț.* ◇ (*refl.*) *Oploșește-te într-o slujbă* (CE. PETR.). • prez.ind. *-esc.* /cf. sl. veche **оплошити** „a îngrădi".

oploșíre *s.f.* Acțiunea de *a (se) oploși* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***oploși.***

oploșít, -ă *adj.* (*despre ființe*) Care a fost adăpostit, găzduit. ◆ Aciuat, pripășit. ◆ Ext. Protejat. ◇ (*subst.*) *El a rămas oploșitul lui Eliad* (IORGA). • pl. *-ți, -te.* /v. ***oploși.***

opo¹- Elem. de compunere „extract glandular, endocrin". • /<fr. ***opo-***; cf. gr. *ὀπός* „suc".

opo²- Elem. de compunere „față". • /<fr. ***opo-***; cf. gr. *ὤψ, ὠπός.*

opocefál *s.m.* (*med.*) Monstru caracterizat prin atrofia regiunii inferioare a craniului, prin fuziunea urechilor și prin absența gurii și a nasului. • pl. *-i.* /<fr. ***opocéphale.***

opodidím *s.m.* (*med.*) Monstru cu o cutie craniană unică, dar cu două fețe distincte. • pl. *-i.* /<fr. ***opodidyme.***

opofíl, -ă *adj.* (*med.*) **1** Care are afinitate pentru sucurile glandulare. **2** Care crește în sucurile glandulare. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***opophile.***

oponént, -ă *s.m., s.f.* **1** Persoană care se opune la ceva, care face opoziție; opozant. *Un oponent la critica mea poate ataca acest sistem obiectiv* (CĂL.). ◇ (*adj.*) *Plata... nu este valabilă în privința creditorilor... oponenți* (HAM.). **2** Participant la o confruntare, privit în raport cu adversarul. ◆ (*sport*) Participant la o întrecere sportivă, privit în raport cu un alt participant. • pl. *-ți, -te.* /<germ. ***Opponent***, it. ***opponente.***

oponénță *s.f.* Opoziție. • pl. *-e.* /<engl. ***opponency.***

opoponáx *s.m.* (*bot.*) Plantă erbacee umbeliferă, din țările calde ale Europei și Asiei, cu frunzele penate și florile gălbui (*Opoponax chironium*). ◆ Ext. Rășina extrasă din rădăcina acestei plante, folosită în parfumerie, în cosmetică și în medicină. • pl. *-cși.* /<fr. ***opopanax***, lat. ***ŏpŏpanax, -acis***; cf. gr. *ὀποπάναξ* <*ὀπός* „suc", *πανακής* „care vindecă tot, remediu universal, panaceu".

opoponax

opór *s.n.* (*reg.*) Parte a osiei carului care se îmbină cu căpățîna roții. ◆ Ext. Inel de oțel de la osia carului, în care se oprește bucșa din butucul roții. ◇ Loc.adv. *Pînă la* (sau *în*) *opor* = pînă la refuz; complet, total. ◇ Expr. (*reg.*) *A pune opor* = *a*) (*despre cai*) a fi nărăvaș; *b*) (*despre oameni*) a opune rezistență, a se împotrivi. • pl. *-oare.* /<bg. ***опора*** „proptea, opritor", srb. ***опор*** „piedică, obstacol".

opórniță *s.f.* (*reg.*) Opor. • pl. *-e.* /***opor*** *+ -niță.*

oportún, -ă *adj.* (*despre evenimente, întîmplări, acțiuni etc.*) Care se petrece, se produce la momentul potrivit; care este prielnic, favorabil. *Trebuie să știi ce e oportun de făcut pentru ca o valoare să se poată afirma* (PAL.). ◇ (*adv.*) *Profesorul intervine oportun și stinge conflictul.* ◆ (*despre momente, perioade de timp etc.*) Care este nimerit, prielnic, favorabil. *El va vorbi la timpul oportun* (HASD.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***opportun***, lat. ***opportūnus, -a, -um.***

oportunísm *s.n.* Lipsă de fermitate și de principialitate în conduita unei persoane care, urmărind satisfacerea intereselor personale, adoptă și aplică, după împrejurări, păreri și principii potrivite momentului; oportunitate. • /<fr. ***opportunisme***, rus. ***оппортунизм.***

oportuníst, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care își schimbă ideile, atitudinea etc. după împrejurări, urmărind numai satisfacerea intereselor personale. *Sînt oameni mijlocii..., oportuniști cei mai mulți* (E. LOV.). **2** *adj.* Ext. (*despre atitudini, acțiuni etc. ale oamenilor*) Care denotă, care trădează oportunism. *Printr-o mișcare oportunistă, candidatul opoziției s-a alăturat puterii.* ◇ (*adv.*) *Radu a acuzat-o că a acționat oportunist.* **3** *adj.* Care aparține oportunismului, care se referă la oportunism. ◆ (*subst.*) Adept al oportunismului. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***opportuniste***, rus. ***оппортунист.***

oportunitáte *s.f.* **1** Caracterul a ceea ce este oportun. ◇ Loc.adv. *Fără oportunitate* = în mod nepotrivit. **2** (*mai ales la pl.*) Situație prielnică, ocazie avantajoasă. *S-a vorbit despre oportunitățile create de această alianță.* **3** Oportunism. • pl. *-ăți.* /<fr. ***opportunité***, lat. ***opportūnĭtas, -atis.***

opósum *s.m.* (*zool.*) Mamifer marsupial arboricol, cu coada lungă și cu blana cenușie, foarte apreciată, care trăiește în America de Nord și în America de Sud (*Didelphys virginiana*); sarigă. ◆ Blana (prelucrată a) acestui mamifer. ◆ Ext. Haină confecționată din blana acestui mamifer. • pl. *-i.* /<fr. ***opossum***, germ. ***Opossum*** <cuv. amerindian.

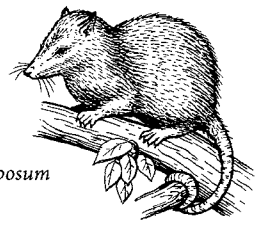

oposum

opoterápic, -ă *adj.* (*med.*) Care aparține opoterapiei, care se referă la opoterapie. ◆ Care se utilizează în opoterapie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***opothérapique.***

opoterapíe *s.f.* (*med.*) Tratament medical al unor boli (anemie, insuficiență glandulară etc.) care constă în întrebuințarea organelor sau a glandelor crude (ori supuse unei preparații speciale) ori a unor sucuri extrase din glandele sau din țesuturile animale sănătoase, pentru a combate accidentele provenite din tulburarea sau absența funcțională a organelor sau a țesuturilor corespunzătoare la om; organoterapie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***opothérapie***; cf. gr. *ὀπός* „suc", *θεραπεία* „tratament".

opozábil, -ă *adj.* **1** Care poate fi opus, care se opune. ◆ (*despre degetul mare al mîinii la hominide*) Care se mișcă independent de celelalte patru, permițînd efectuarea unor mișcări fine. **2** (*jur.; despre drepturi, mijloace de apărare, hotărîri judecătorești, acte juridice etc.*) Care trebuie respectat și de alte persoane, nu numai de titularul dreptului sau de părțile în litigiu. ◆ Care poate fi atacat în justiție. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***opposable.***

opozabilitáte *s.f.* **1** Opunere. **2** (*jur.*) Respectare a unui drept, a unui act juridic și de către alte persoane decît de titular. • /<fr. ***opposabilité.***

opozánt, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Oponent. **2** *s.m., s.f.* (*polit.; în țările cu regim parlamentar*) Persoană care face parte dintr-un partid sau dintr-un grup politic de opoziție. ◇ (*adj.*) *Un ziar opozant cu cîteva programe, nuanță trandafirie* (CAR.). **2** *adj., s.m.* (*anat.*) (Mușchi) care se opune unui deget. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***opposant.***

opozít, -ă *adj.* (*înv.*) Care este opus, contrar. • pl. *-ți, -te.* /<lat. ***oppŏsĭtus, a, -um***, fr. ***opposite.***

opozitív, -ă *adj.* Opozițional. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***oppositif.***

opozíție *s.f.* **1** Raport între două lucruri, între două situații, între două ființe, între două fenomene, între două însușiri etc. opuse. ◆ Ext. Deosebire categorică, izbitoare. ◇ Loc.adv. *În opoziție cu...* = în contrast cu..., spre deosebire de... *Scîndurile de pe jos erau ceruite deschis..., în opoziție cu ceruiala întunecată ce se-ntrebuințează* (EMIN.). ◇ Expr. *A veni în opoziție cu...* v. veni. **2** (*filos.*) (Noțiune a dialecticii care desemnează un) stadiu mai înalt de dezvoltare a contradicției dintre deosebirea, în care obiectul unitar se dedublează în contrarii care se exclud. **3** (*log.*) Raport de excludere între două noțiuni sau între două judecăți, astfel încît acceptarea uneia dintre ele conduce la respingerea celeilalte. **4** (*lingv.*) Diferență cu valoare funcțională între două unități lingvistice. ◇ *Opoziție binară* v. binar. ◆ (*fon.*) Diferență, cu sau fără valoare funcțională, între două unități fonetice. **5** (*astron.*) Situație momentană a doi aștri care se află (aproximativ) pe aceeași direcție cu Pămîntul, de o parte și de cealaltă a acestuia. ◆ Ext. Poziție a două corpuri cerești diametral opuse pe bolta cerească. **6** Împotrivire, rezistență. *Profesorul se lovește... de opoziția surdă... a cercurilor interesate* (VULC.). ◆ (*polit.*) Totalitatea grupărilor sau partidelor politice care se opun partidului aflat la putere. *Mai multe ziare ale opoziției vorbesc despre un incendiu* (CAR.). ◆ Ext. Politica pe care o duc aceste grupări sau partide față de partidul aflat la putere. ◆ Ext. Atitudine de opunere, de rezistență, de împotrivire a unor partide politice, a unor organizații de masă etc. față de programul de guvernare al partidului aflat la putere.

◇ Loc.vb. *A face opoziţie* = a se opune, a se împotrivi. **7** (*jur.*) Manifestare de voinţă care urmăreşte să împiedice îndeplinirea unor acte juridice sau să impună anumite condiţii acestei îndepliniri. ◆ Cale de atac împotriva anumitor acte de executare silită. ◆ Cale de retractare a unei hotărîri judecătoreşti, care a fost dată în lipsa părţilor. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. şi (*înv.*) *opoziţiúne s.f.* /<lat. ***oppŏsitio, -onis***, fr. ***opposition***, germ. ***Opposition***.

opoziţionál, -ă *adj.* Care se opune; de opoziţie; opozitiv. ◇ (*gram.*) *Circumstanţial opoziţional* = circumstanţial care desemnează obiectul sau acţiunea care se opune celor exprimate prin subiectul, predicatul sau complementul propoziţiei. *Propoziţie opoziţională* (şi *subst. f.*) = propoziţie circumstanţială care se opune conţinutului regentei prin întregul ei conţinut sau numai printr-o parte a ei (predicat, complement etc.). • sil. *-ţi-o-*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***oppositionnel***, engl. ***oppositional***.

opoziţionísm *s.n.* Reacţie de opoziţie; negativism. • sil. *-ţi-o-*. /***opoziţiune*** + ***-ism***.

opoziţioníst, -ă *adj.* **1** Care este opus, contrar. **2** (*polit.; despre partide, grupări politice, organe de presă ale acestora etc.*) Care face politică de opoziţie. ◇ (*subst.*) *Opoziţioniştii s-au grupat repede.* • sil. *-ţi-o-*. pl. *-işti, -iste*. /***opoziţiune*** + ***-ist***.

opoziţiúne *s.f.* v. opoziţie.

oprávă *s.f.* (*înv., reg.*) Întîmplare. ◆ Aventură. • /<srb. ***oprava***.

oprăví[1] *vb. IV.* **1** *tr.* (*înv.*) A aranja. ◆ A decide. *Va grăi cu dînşii... şi va oprăvi* (DOC.). **2** *tr.* (*înv.*) A zidi. ◇ (*refl. pas.*) *Împărăţia se oprăvuia în Ierusalim* (BIBLIA 1688). **3** *refl.* (*înv., reg.*) A (se) termina. *Se-au oprăvit deodat cu moartea gărdinarului* (DOC.). **4** *tr.* (*reg.*) A păţi. *Tot aşa am oprăvit şi eu..., dar de frică i-am băgat într-un vas să se mureze* (POP.). • prez. ind. *-esc*. şi *oprăvuí vb. IV.* /<sl. veche **оправити**, srb. ***opraviti*** „a face, a executa".

oprăví[2] *vb. IV. tr.* (*reg.*) A alunga, a goni. • prez. ind. *-esc*. /<srb. ***otpraviti***.

oprăvít, -ă *adj.* (*reg.*) Care este alungat. • pl. *-ţi, -te*. /v. ***oprăví***[2].

oprăvuí *vb. IV.* v. oprăvi.

opreá *s.f.* v. opreală.

opreálă *s.f.* (*înv., pop.*) **1** Faptul de *a* (*se*) *opri*; oprire. *Învăţa... fără opreală* (N. T. 1648). **2** Oprelişte, piedică, obstacol. *E frumos... A străbat-orice opreală Care-n cale ni s-adună* (ASACHI). ◆ Concr. Proptea, frînă, piedică. *La deal tot cu opintele Şi la vale cu oprele* (POP.). ◇ Expr. *A scoate* (pe cineva) *din oprele* = a face (pe cineva) să-şi piardă cumpătul, să se tulbure. **3** (*înv., pop.*) Arest, închisoare. *Am primit o veste-asară, Că şi puica-i la opreală* (POP.). ◇ Expr. *A pune la opreală* = a închide, a aresta. *La ce-aţi pus băiatul la opreală?* (POP.). ◆ Ext. Arestare, detenţie. *Auzind... de opreala feciorilor săi, au ieşit întru întîmpinare către Craiova* (ŞINC.). ◆ Perioadă de detenţie. *Nişte nenorociţi soldaţi... sînt osîndiţi a-şi face aici opreala* (PER.). • pl. *-eli*. şi *opreá s.f.* /***opri*** + ***-eală***.

oprég *s.n.* (*reg.*) Piesă caracteristică portului popular femeiesc din unele regiuni ale ţării, alcătuită dintr-o bucată dreptunghiulară şi îngustă de ţesătură, din care atîrnă franjuri colorate şi care se poartă peste poalele cămăşii, în faţă şi în spate sau numai în spate. ◇ (*bot.; reg.*) *Mazăre cu opreg* = soi de fasole care are bobul alb, cu o pată neagră. • pl. *-ge, -uri, -gi*. /<srb. ***opreg***.

oprélişte *s.f.* **1** Obstacol, piedică în desfăşurarea unei acţiuni; stavilă. *Viaţa îmi apărea uneori cam dificilă în mijlocul atîtor oprelişti* (SADOV.). ◆ Ext. Dispoziţie sau măsură prin care se interzice ceva; interdicţie, prohibiţie. *Femeia cheltuia tot mai mulţi bani, pe lîngă toată opreliştea primarului* (AGÂR.). **2** (*înv.*) Arestare. **3** (*reg.*) Loc, pe cursul unei ape curgătoare, unde se adună apa. **4** (*reg.*) Loc înaintea strungii, unde se adună oile; (*reg.*) stanişte. • pl. *-i*. /***opri*** + ***-eliş***te.

oprélnic, -ă *adj.* (*înv.*) Care împiedică ceva. • pl. *-ci, -ce*. /***opri*** + ***-elnic***.

opresă *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică oameni*) A oprima, a asupri; a apăsa. **2** Fig. A chinui, a frămînta. • prez. ind. *-ez*. /<fr. ***oppresser***.

opresánt, -ă *adj.* Care opresează. • pl. *-ţi, -te*. /<fr. ***oppressant***.

opresáre *s.f.* Acţiunea de *a opresa* şi rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***opresa***.

oprésie *s.f.* v. opresiune.

opresiúne *s.f.* **1** Asuprire, oprimare, împilare. *Scopul nostru nu e... opresiunea altor naţionalităţi, ci libera lor dezvoltare* (EMIN.). ◆ Stare de oprimare. *Fiind evreii pretutindeni oprimaţi, această alianţă are de scop să-i scape de opresiune* (EMIN.) ◆ Fig. Depresie sufletească; deprimare. *Acea opresiune a timpului pierdut* (VLAH.). **2** (*fiz.; înv.*) Presiune. **3** (*med.; înv.*) Greutate în respiraţie (însoţită de dureri pectorale). • pl. *-i*. şi (*înv.*) *oprésie s.f.* /<fr. ***oppression***, lat. ***oppressĭo, -onis***.

opresív, -ă *adj.* (*despre regimuri politice*) Care oprimă, împilează; asupritor. ◆ Ext. (*despre măsuri, dispoziţii, hotărîri etc. luate de unele regimuri politice*) Care este oprimant, apăsător. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***oppressif***.

opresór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (Persoană, regim) care oprimă; asupritor. *Românii se temeau mult mai mult de liberatorul rus decît de opresorul musulman* (EMIN.). • pl. *-ori, -oare*. /<fr. ***oppresseur***.

oprí *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică mişcări, acţiuni, procese, fenomene în desfăşurare etc.*) A întrerupe (brusc), a face să înceteze, să stea pe loc; a curma. ◇ Expr. *A-şi opri răsuflarea* v. răsuflare. ◆ (*compl. indică fiinţe*) A împiedica să întreprindă ceva, a reţine de la o acţiune. ◆ (*compl. indică fiinţe, vehicule etc.*) A întrerupe din mers; a face să stea pe loc. *Nimeri între doao crenge care îl opriră* (BUD.). ◇ (*abs.*) *Opreşte, birjar!* (CAR.). ◆ Ext. (*compl. indică mersul fiinţelor, al vehiculelor etc.*) A stopa. *Un viscol care... oprise circulaţia tramvaielor* (CA. PETR.). ◇ Expr. *A opri calea* (cuiva) (sau, *înv., a-i fi oprită calea*) = a sta în calea cuiva; a împiedica pe cineva (din drum). ◆ (*compl. indică ape curgătoare*) A întrerupe cursul, a stăvili. *Rîul oprise apa din cale* (CÎRL.). ◆ (*compl. indică lumina*) A bara. *Negura carea lumina soarelui opriia* (CANT.). **2** *refl.* (*despre mişcări, acţiuni, procese, fenomene în desfăşurare etc.*) A conteni, a înceta, a stagna. *Jocul de cărţi se opreşte* (BRĂT.). ◇ Expr. *A i se opri răsuflarea* v. răsuflare. ◆ (*despre oameni*) A înceta, a întrerupe o activitate. ◇ (*cu determ. introduse prin prep. „din" sau, înv., „de"*) *Opreşte-te de plîns* (COR.). ◇ (*intr.*) *Opreşte pentru ca şi noi să grăim* (BBLIA 1688). **3** *intr., refl.* (*despre persoane, vehicule etc.*) A sta pe loc, a înceta să înainteze. *Auzea trăsura oprindu-se la poartă* (CA. PETR.). ◇ Expr. *A i se opri* (*ceva*) *în gît* v. gît. ◆ Spec. (*despre mijloace de transport în comun*) A staţiona, în locuri dinainte prevăzute, pentru a permite călătorilor să urce sau să coboare. *Trenul... se oprise de două minute* (HOL.). ◆ Fig. (*refl.; despre fiinţe*) A-şi găsi liniştea, pacea. *Dar eu nu mă voi opri Pînă nu te-oi întîlni* (POP.). ◆ (*refl.; despre ape curgătoare*) A-şi întrerupe cursul. ◇ Expr. (*pop.*) *Minte de se opresc apele în loc* = spune minciuni foarte mari. **4** *tr.* (*compl. indică persoane*) A reţine undeva, a determina să rămînă. *Cucoana îi oprea... la deretecatul casei, bătutul saltelei şi măturatul curţii* (DELAVR.). ◆ (*compl. indică persoane*) A reţine cu forţa, a sechestra; a aresta. **5** *tr.* (*compl. indică obiecte, valori etc.*) A reţine pentru sine, a pune deoparte, a-şi însuşi. *Cine putea să prevadă că Germania va opri arama, chiar cînd făceam noi transportul?* (CA. PETR.). ◆ (*intr.; cu determ. introduse prin prep. „din"*) A reţine o parte din retribuţie, a nu o da celui în drept, de obicei ca sancţiune pentru neîndeplinirea anumitor obligaţii. *Ş-au umblat în cale fără de mînie, Nu le vei opri-le, Doamne, din simbrie* (DOS.). ◇ (*refl. pas.*) *Această contribuţie se opreşte trimestrial.* ◆ (*compl. indică locuri, bilete etc.*) A rezerva, a reţine (pentru mai tîrziu). *Băncile erau oprite pentru dînşii* (REBR.). **6** *refl.* (*despre persoane*) A poposi. *S-au oprit să se odihnească la un han.* ◆ Ext. A mînea peste noapte. *La Dumesnicu ne oprirăm spre a ne odihni la un han* (HOG.). ◆ Ext. A se aşeza (temporar), a se stabili, a se fixa undeva. *Acolo s-a oprit să argăţească un an* (POP.). ◆ Fig. (*despre persoane; mai ales cu determ. introduse prin prep. „la", „pe", „asupra"*) A-şi îndrepta ochii, privirea, atenţia etc. asupra unui lucru, asupra unei probleme etc.; a se concentra asupra unui punct, asupra unei chestiuni etc. care merită atenţie; a insista. *Cipariu se opri la secolul XVI fiindcă cele mai vechi texte de limbă română sînt din acel timp* (ADAM.). ◆ Ext. (*despre ochii, privirea, atenţia etc. ale oamenilor*) A se fixa asupra unui lucru sau a unei persoane. *Ochiul călătorului se opreşte... pe o frunză de mesteacăn* (HOG.). **7** *tr.* (*compl. indică persoane*) A împiedica de la o acţiune, a nu îngădui, a nu permite. *Nu era discreţiunea ce le oprea de a-l atrage în mijlocul lor* (EMIN.). ◆ (*compl. indică acţiuni*) A interzice. *Legea lui Mohamed opreşte băutura vinului şi rachiului* (ALECS.). **8** *refl.* (*despre oameni*) A se stăpîni, a se înfrîna, a se abţine de la ceva. *Nu se putu opri de a-i lua capul între mîini şi de-a-l mai săruta o dată* (EMIN.). ◆ Ext. (*despre persoane; cu determ. introduse prin prep. „la"*) A se limita. *Artistul vieţii interioare nu se opreşte la această virtuozitate* (ZAR.). ◆ (*despre persoane*) A renunţa. *Unchiu-meu, cu toate că îşi dădea seama acum că uzina face mai mult de patru milioane, s-a oprit* (CA. PETR.). **9** *intr.* (*înv.*) A refuza. **10** *tr., intr.* (*înv.*) A porunci cu severitate. *Ori duhului necurat şi cu multă tărie grăi-i* (COR.). **11** *tr.* (*înv.*) A ajuta, a sprijini. ◆ A ierta, a elibera. *Şi le fece despre Domnul pace, De-i opri să nu pieie de lance* (DOS.). ◆ Ext. A elibera. • prez.ind. *-esc*. /<sl. veche **опрѣти** (**сѧ**).

oprimá *vb. I. tr.* (*compl. indică persoane*) A asupri; a împila. • prez.ind. *oprím*. /<fr. ***opprimer***, lat. ***opprimĕre***.

oprimánt, -ă *adj.* (*despre regimuri politice*) Care oprimă, împilează; asupritor. ◆ Ext. (*despre măsurile, dispoziţiile, hotărîrile etc. luate de unele regimuri politice*) Care este opresiv, apăsător. • pl. *-ţi, -te*. /<fr. ***opprimant***.

oprimáre *s.f.* Acţiunea de *a oprima* şi rezultatul ei; asuprire, împilare. *Persecutarea şi oprimarea ereticilor şi schismaticilor creştini* (EMIN.). • pl. *-ări*. /v. ***oprima***.

oprimát, -ă *adj.* (*despre persoane, grupuri etc.*) Care este asuprit, împilat, exploatat. *Rusia singură voia să învingă pe turci şi să libereze naţiunile oprimate* (EMIN.). • pl. *-ţi, -te*. /v. ***oprima***.

oprinteálă *s.f.* v. obrinteală.

oprintí *vb. IV.* obrinti.

opríre *s.f.* **1** Acţiunea de *a* (*se*) *opri* şi rezultatul ei. ◆ Întrerupere, încetare a unei acţiuni. *Energia lui Păturică rămîne mereu intactă, aspiraţia la înălţime nesuferind nici o oprire* (CĂL.). ◆ Încetare a unei mişcări, rămînere pe loc; staţionare, stagnare. ◇ Loc.adv. *Fără oprire* = neîntrerupt, neîncetat, continuu. *Citeam fără oprire detalii senzaţionale* (CA. PETR.). ◆ Concr. Loc unde se opreşte cineva sau ceva; staţie, popas. *Cele mai severe măsuri de pază au fost luate la toate opririle* (OŢETEA). **2** Ţinere pe loc, reţinere. ◆ Ext. (*înv.*) Reţinere forţată; arestare. *Nu cumva să-i ţină-n oprire Dido cea neştiutoare de sorţi* (COŞB.). **3** Concentrare a atenţiei, dirijare a privirii asupra unei probleme, asupra unui lucru etc. *E un reporter care prinde pulsul social al unei vremi prin simpla oprire asupra aspectului familiar şi zilnic* (CĂL.). **4** (*înv.*) Interdicţie, prohibiţie, piedică, opreliştе. *Opriri... a[le] pornirilor celor mai naturale* (ZAR.). **5** Severitate. *Altora... cu... oprire grăi-va: „Duceţi-vă de la mine...!"* (COR.). **6** (*înv.*) Autostăpînire. **7** (*înv.*) Iertare. ◆ Eliberare. • pl. *-i*. /v. ***opri***.

oprít[1] *s.n.* Oprire. • /v. ***opri***.

oprít[2]**, -ă** *adj., s.f.* **1** *adj.* (*despre mişcări, acţiuni, procese, fenomene în desfăşurare etc.*) Care este întrerupt. **2** *adj.* (*despre fiinţe, vehicule etc.*) Care este ţinut pe loc. **3** *adj.* (*despre acţiuni, iniţiative, sentimente etc.*) Care este interzis. *Femeile... nu mai puteau rîvni la plăcerile, pe atunci oprite, ale dragostei* (CIOC.). ◇ *Pădure oprită* = pădure în care este interzisă orice tăiere a copacilor; (*reg.*) opriturâ. **4** *adj.* (*despre locuri, bilete etc.*) Care este rezervat. **5** *adj.* (*înv.; despre persoane*) Care este arestat. **6** *adj.* (*reg.; despre fiinţe*) Care este constipat. **7** *adj.* (*reg.; despre persoane*) Care este obosit. **8** *s.f.* (*art.*) Numele unui dans popular asemănător cu bătuta. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-ţi, -te*. /v. ***opri***.

opritór, -oáre *s.n., s.f.* **1** *s.n., s.f.* Ceea ce împiedică, stăveleşte ceva. ◆ (*înv.; subst.*) Care apără, sprijină, protejează. *Domnul, agiutoriul mieu şi opritoriul mieu* (PS.). **2** *s.f.* (*pop.*) Frînă formată dintr-un lanţ legat cu un capăt de dricul carului şi prevăzut la celălalt capăt cu o bucată de lemn, cu un cîrlig sau cu o talpă de oţel, care se lasă să se tîrască între obadă şi sol pentru a împiedica una dintre roţi cînd vehiculul coboară la vale; piedică. **3** *s.n., s.f.* (*pop.*) Curea (sau lanţ, ştreang) la ham, care ajută la împingerea înapoi a vehiculului, la încetinirea vitezei în timpul coborîrii pe o pantă şi la oprirea lui. **4** *s.f.* (*reg.*) Stăvilar, zăgaz, dig. **5** *s.f.* Placă de lemn care acoperă parţial intrarea

în strungă. **6** *s.f.* (*pop.*) Partea de deasupra vetrei cuptorului, în care se opresc scînteile şi fumul. **7** *s.f.* (*pesc.*) Plasă întinsă pe un semicerc, cu care se astupă gura matiţei ca să nu iasă peştele cînd se scoate năvodul din apă. **8** *s.f.* (*pesc.*) Fiecare dintre parii care se pun la gardurile mari de prins peşte, ca să nu le rupă valurile. **9** *s.n., s.f.* (*tehn.*) Nume dat unor piese sau dispozitive care limitează deplasarea unui organ mobil, a unei instalaţii, a unui aparat etc. • pl. *-oare.* /*opri* + *-tor.*

opritúră *s.f.* **1** (*reg.*) Porţiune într-o pădure din care este interzis să se taie copaci. ◆ (*reg.*) Porţiune dintr-o păşune rezervată pentru cosit şi pe care nu au voie să pască vitele. **2** (*reg.*) Grămadă de buşteni, de crengi etc., care a fost adusă de apă şi s-a depozitat la cotul unui rîu, formînd un stăvilar. **3** (*înv.*) Interdicţie. • pl. *-i.* /*opri* + *-tură.*

opróbriu *s.n.* (şi *oprobriu public*) Dispreţ, dezaprobare (publică) prin care societatea condamnă fapte socotite nedemne, necinstite sau oameni care săvîrşesc astfel de fapte. • pl. *-ii.* /<fr. *opprobre*, lat. *opprŏbrium*, *-ii.*

oproşcá *vb. I. refl.* (*înv., reg.*) A împroşca. • prez.ind. *oprόşc.* /cf. bg. *опръскам*, rom. *împroşca.*

oprovénie *s.f.* (*reg.*) Expr. *A nu fi de oprovenie* = a nu fi de nici un folos. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<bg. *оправяне.*

opsár *s.m.* (*reg.*) Vînzător de vite pentru măcelărie. • pl. *-i.* /etimol. nec.

opsás *s.n.* (*reg.*) Partea din spate a încălţămintei, cuprinzînd şi tocul. *Puţină tină din colbul adunat pe opsasul încălţării* (CR.). • pl. *-uri.* /<germ. *Absatz.*

ópsă *adv.* (*reg.*) **1** Probabil. **2** Doar. **3** Desigur. • şi *ópse, ópţă adv.* /*op*[2] + *să.*

ópse *adv.* v. opsă.

opsi- Elem. de compunere „tîrziu, întîrziat". • şi *opso-.* /<fr. *opsi-*, *opso-*; cf. gr. *ὄψιος* „tîrziu".

opsigoníe *s.f.* (*bot.*) Dezvoltare tardivă şi anormală a mugurilor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. *opsigonie.*

opsiuríe *s.f.* (*med.*) Eliminare întîrziată a urinei după mese, ca urmare a încetinirii resorbţiei intestinale. • sil. *-si-u-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. *opsiurie*; cf. gr. *ὄψιος* „tîrziu", *οὖρον* „urină".

opso[1]**-** Elem. de compunere „alimentare, hrană". • /<fr. *opso-*; cf. gr. *ὄψον* „aliment, mîncare gătită".

opso[2]**-** v. opsi-.

opsomán, -ă *s.m., s.f.* (*psih.*) Persoană care suferă de opsomanie. • pl. *-i, -e.* /<fr. *opsomane.*

opsomaníe *s.f.* (*psih.*) Impulsie morbidă de a nu putea suporta decît anumite alimente. • g.-d. *-iei.* /<fr. *opsomanie*; cf. gr. *ὄψον* „aliment, mîncare gătită", *μανία* „manie".

opsomenorée *s.f.* (*med.*) Hipomenoree. • pl. *-ee.* /<fr. *opsoménorrhée.*

opsónic, -ă *adj.* (*med.*) Care aparţine opsoninei, care se referă la opsonină. ◇ *Indice opsonic* = grad de imunitate. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. *opsonique.*

opsonínă *s.f.* (*microbiol.*) Anticorp specific cu rol important în rezistenţa naturală la infecţii, care se combină chimic cu microbii, înlesnind fagocitoza germenilor de către leucocite; bacteriotropină. • pl. *-e.* /<fr. *opsonine.*

ópsprece *num.card.* v. optsprezece.

ópsprezece *num.card.* v. optsprezece.

opşág *s.n.* (*reg.*) **1** Glumă. **2** Sfat. **3** Răutate. **4** Invidie. • pl. *-uri.* şi (*reg.*) *opşágă s.f.* /etimol. nec.

opşágă *s.f.* v. opşag.

opşegós, -oásă *adj.* (*reg.*; *despre oameni*) **1** Care este glumeţ. **2** Care este sfătos. **3** Care este obraznic. • pl. *-oşi, -oase.* /*opşag* + *-os.*

ópşpe *num.card.* v. optsprezece.

opt[1]**-** Elem. de compunere „(referitor la) ochi, vedere", „retină". • şi *opto-.* /<fr. *opt*(*o*)*-*; cf. gr. *ὀπτός* „vizibil".

opt[2] *num.card., subst.* **I** *num.card.* Număr natural care este situat în numărătoare între şapte şi nouă şi care se indică prin cifra *8* (sau *VIII*); numărul abstract corespunzător. *Patru şi cu patru fac opt.* ◇ (*adj.*) *Ie, băiete, şi opt boi* (POP.) ◇ (*subst.*) *Veneau opt.* Δ Expr. (*fam.*) (*A se duce*) *opt* (*cu a brînzei nouă*) = *a*) a se duce departe, cît vede cu ochii; *b*) se spune cînd vrei să scapi de o persoană supărătoare. *A mînca cît opt* = a mînca foarte mult. ◇ (*cu val. de num.ord.*) *Secolul opt.* ◇ (*precedat de prep. „de" şi urmat de „ori", intră în componenţa num.adv.*) *A citit lecţia de opt ori.* ◇ (*precedat de prep. „cîte", intră în componenţa num. distrib.*) *Veneau cîte opt.* **II** *subst.* **1** Semn grafic care reprezintă numărul *opt*; ext. desen, figură în forma acestui semn. *A scris un opt prea mare.* ◆ Ext. Model geometric, element ornamental care are forma acestui semn. *Pe mînecile puloverului a împletit cîte un rînd de opturi.* ◆ Nota opt. **2** (*art.*) Numele unui dans popular. ◆ Melodie după care se execută acest dans. **3** Carte de joc marcată cu numărul opt. • pl. *n. -uri.* /<lat. *octō.*

optá *vb. I. intr.* (*cu determ. introduse prin prep. „pentru"*) A alege dintre mai multe soluţii, situaţii etc. pe cea mai convenabilă; a se decide în favoarea cuiva sau a ceva. *Cei mai mulţi au optat pentru cîteva mari spitale din capitală* (CA. PETR.). • prez.ind. *-ez.* /<fr. *opter*, lat. *optare.*

optác *s.n.* (*reg.*) Optar. • pl. *-ci.* şi (*reg.*) *optácă s.f.* /*opt*[2] + *-ac.*

optácă *s.f.* v. optac.

optáncă *s.f.* (*reg.*) Lemn lung de 16 m. • /cf. *opt*[2].

optánt, -ă *s.m., s.f.* **1** Persoană care optează. **2** (*la pl.*) Proprietari rurali unguri din Transilvania recunoscută ca aparţinînd României după tratatul de la Trianon (1920), care au optat pentru naţionalitatea ungară. • pl. *-ţi, -te.* /*opta* + *-ant.*

optár *s.n.* **1** (*reg.*) Cîrlig în formă de opt care leagă două bucăţi de lanţ. **2** Carte de joc marcată cu numărul opt. • pl. *-i.* /*opt*[2] + *-ar.*

optáre *s.f.* Faptul de *a opta*; opţiune. ◆ Ext. Preferinţă. • pl. *-ări.* /v. *opta.*

optatív, -ă *adj.* Care exprimă o dorinţă. ◇ (*gram.*) *Propoziţie optativă* (şi *subst. f.*) = propoziţie care exprimă o acţiune sau o stare a cărei realizare este dorită. *Modul optativ* (şi *subst. n.*) = mod verbal care exprimă o acţiune sau o stare dorită. • pl. *-i, -e.* /<fr. *optatif*, lat. *optatīvus*, *-a*, *-um.*

optáţie *s.f.* (*ret.*) Exprimarea unei dorinţe cu ajutorul unei exclamaţii, adeseori patetice. Ex. *O, dare-ar Domnul să-mi îndrept Această mînă ruptă* (COŞB.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. *optation*, lat. *optatio*, *-onis.*

óptale *num.ord.* v. optulea.

óptălea *num.ord.* v. optulea.

óptelea *num.ord.* v. optulea.

óptic[1]**, -á** *s.f., adj.* **1** *s.f.* (*fiz.*) Ramură a fizicii care se ocupă cu studiul luminii, al propagării luminii şi al fenomenelor luminoase şi vizuale. *Oare orbul e orb pentru că nu cunoaşte formulele opticii?* (EMIN.). ◆ (*fiz.*) Parte a fizicii care se ocupă cu studiul radiaţiilor de aceeaşi natură cu lumina (radiaţii infraroşii, ultraviolete etc.). ◇ *Optică electronică* = domeniu al electronicii care se ocupă cu studiul mişcării electronilor în vid, într-un cîmp electric sau magnetic, precum şi cu funcţionarea anumitor dispozitive care se bazează pe acest fenomen. **2** *adj.* Care se bazează pe lumină; privitor la fenomenele luminii sau la senzaţiile luminoase. *Poezia nu mai este sonoră, ci tactilă; e o poezie optică* (E. LOV.). ◇ *Afişaj optic* v. afişaj. *Telegraf optic* v. telegraf. ◆ (*fiz.*) Care este folosit în optică; care aparţine obiectului de studiu al opticii. *Astronomul... îşi îndreaptă instrumentul său optic* (EMIN.). ◇ (*adv.*) *Substanţă optic activă* = substanţă care îşi roteşte planul de polarizare cînd este străbătută de o lumină polarizată liniar. ◇ *Antipozi optici* v. antipod. *Centru optic* v. centru. *Cuplor optic* v. cuplor. *Fibră optică* v. fibră. *Focar optic* v. focar. *Pompaj optic* v. pompaj. *Sticlă optică* v. sticlă. *Travelling optic* v. travelling. **3** *adj.* (*anat., med.*) Care aparţine vederii sau organelor văzului, care se referă la vedere sau la organele văzului. ◇ *Nerv optic* = nerv care transmite impresiile vizuale de la ochi la centrul respectiv din creier. *Chiasmă optică* v. chiasmă. **4** *s.f.* Aspect special pe care îl ia un obiect văzut la distanţă dintr-un punct determinat. ◆ Fig. Mod personal de a vedea şi interpreta faptele şi fenomenele; viziune. *Avînd o optică plasticizantă...*, *Călinescu se orienta către ontologic* (PAL.). ◆ Punct de vedere, opinie, concepţie. *O remarcă privitoare la deosebirea de optică dintre comentariul său şi cel al lui Călinescu* (PAL.). • pl. *-ci, -ce.* şi (*înv.*) *opticésc, -eáscă adj.* /<fr. *optique*, lat. *optice*, gr. *ὀπτικός*, germ. *Optik*, *optisch.*

óptic[2]**, -ă** *s.m., s.f.* (*fiz.*; *înv.*) Optician. • pl. *-ci, -ce.* /<germ. *Optikus.*

óptică *s.f.* v. oftică.

opticésc, -eáscă *adj.* v. optic[1].

optící *vb. IV. intr., refl.* (*înv.*) A (se) observa. • prez. ind. *-esc.* /*optic*[1] + *-i.*

optician, -ă *s.m., s.f.* (*fiz.*) **1** Specialist în optică. **2** Persoană care face, repară sau vinde instrumente optice. • sil. *-ci-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. *opticien.*

opticitáte *s.f.* Calitatea de a bate la ochi, de a ieşi în evidenţă sau de a plăcea ochilor. • /<fr. *opticité.*

óptilea *num.ord.* v. optulea.

óptim, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* (*despre proiecte, manifestări, situaţii etc.*) Care este cel mai bun sau foarte bun, potrivit, indicat, adecvat etc. *S-a stabilit timpul optim pentru şlefuirea piesei la strung.* ◆ Ext. Minunat, excelent, grozav. *Proiectul prezentat a fost considerat optim.* ◇ (*adv.*) *A acţionat optim în condiţiile date.* ◆ (*econ.*) Care asigură cea mai bună eficienţă economică; care corespunde cel mai bine intereselor economice urmărite. **2** *s.n.* Stare a unui lucru, a unei situaţii considerate ca fiind cea mai favorabilă. ◇ (*biol.*) *Optim ecologic* = ansamblul condiţiilor de vegetaţie în care o specie apare cel mai frecvent într-o regiune. (*geogr.*) *Optim de populaţie* = densitatea populaţiei unei ţări care permite cea mai bună folosire a resurselor naturale. • pl. *-i, -e.* /<fr. *optime*, lat. *optĭmus*, *-a*, *-um.*

optimál, -ă *adj.* (Care are un caracter) optim. ◆ Care se referă la calităţile, condiţiile optime. • pl. *-i, -e.* /<fr. *optimal.*

optimát *s.m.* (*înv.*; *în antic. romană*) Nobil, aristocrat. • pl. *-ţi.* /<lat. *optĭmas*, *-atis.*

optíme *s.f.* **1** A opta parte dintr-un întreg împărţit în părţi egale. **2** (*muz.*) Notă muzicală egală cu a opta parte dintr-o notă întreagă. • pl. *-i.* /*opt* + *-ime.*

optimétru *s.n.* (*tehn.*) Instrument optic de mare precizie, folosit pentru măsurarea dimensiunilor unor piese. • pl. *-e.* /<fr. *optimètre.*

optimísm *s.n.* (*în opoz. cu „pesimism"*) **1** Atitudine a omului care priveşte cu încredere viaţa şi pe semenii săi. ◆ Tendinţă de a vedea latura bună, favorabilă a lucrurilor. *Optimismul politic...*, *iată ceea ce am combătut şi vom combate şi de aci înainte* (EMIN.). **2** (*filos.*) Concepţie potrivit căreia în lume binele precumpăneşte asupra răului, iar lumea existentă, perfect întocmită, cunoaşte un progres continuu şi se îndreaptă spre un viitor mai bun. • /<fr. *optimisme*, germ. *Optimismus.*

optimíst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f* (*filos.*) Adept al optimismului. **2** *adj.* (*despre persoane*) Care manifestă optimism, care este caracterizat prin optimism. ◇ (*subst.*) *Atît scepticul, cît şi optimistul se opresc la îndoială* (EMIN.). ◆ Ext. (*despre privirea, atitudinile etc. ale oamenilor*) Care denotă, care trădează optimism. *Se poate vedea cît de nenorocite sînt pornirile optimiste şi idealiste exagerate în politică* (EMIN.). ◇ (*adv.*) *Privea optimist situaţia încurcată în care se afla.* ◆ (*despre idei, concepţii, teorii etc.*) Care se bazează pe optimism. *Din sinceritatea mărturisirii ei prime nu pot scoate o concluzie optimistă* (HOL.). ◆ Care aparţine optimismului sau optimiştilor, care se referă la optimism sau la optimişti. ◇ (*adv.*) *O psihologie optimist umanitară* (ZAR.). • pl. *-işti, -iste.* /<fr. *optimiste.*

optimizá *vb. I. tr.* (*compl. indică activităţi, procese etc.*) A face să devină optim; a ameliora, a îmbunătăţi. ◆ (*tehn.*; *compl. indică randamentul unor maşini, al unor sisteme tehnice etc.*) A face să corespundă unor exigenţe sporite. • prez.ind. *-ez.* /<fr. *optimiser.*

optimizáre *s.f.* Acţiunea de *a optimiza* şi rezultatul ei. ◆ (*econ.*) Ansamblu de lucrări de cercetare operaţională care urmăreşte găsirea celei mai bune soluţii pentru rezolvarea unei anumite probleme. ◆ (*mat.*) Raţionament, calcul care permite identificarea valorilor unuia sau mai multor parametri ce corespund maximului unei funcţii. • pl. *-ări.* /v. *optimiza*; cf. fr. *optimiser, optimisation.*

optimizát, -ă *adj.* (*despre maşini, sisteme tehnice etc.*) Al cărui randament a devenit optim. • pl. *-ţi, -te.* /v. *optimiza.*

óptisprăzecelea, óptisprăzecea *num.ord.* v. optsprezecelea.

óptisprezece *num.card.* v. optsprezece.

óptisprezecelea, óptisprezecea *num.ord.* v. optsprezecelea.

óptişpe *num.card.* v. optsprezece.

óptîlea *num.ord.* v. optulea.

óptîspce *num.card.* v. optsprezece.

óptîsprezece *num.card.* v. optsprezece.

óptîşpe *num.card.* v. optsprezece.

opto- v. opt¹-.
optocuplór *s.n.* (*electron.*) Cuplor optic. • pl. *-oare.* /<fr. ***optocoupleur***.
optoelectrónic, -ă *s.f., adj.* **1** *s.f.* (*fiz.*) Ramură a fizicii care se ocupă cu studiul producerii, măsurării și folosirii radiației electromagnetice din domeniul optic, precum și cu conversia acestei radiații în semnal electric. **2** *adj.* (*fiz.*) Care ține de optoelectronică, care se referă la optoelectronică. <> *Dispozitiv optoelectronic* = dispozitiv care transformă un semnal luminos într-unul electric și invers. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***opto-électronique***.
optofototropísm *s.n.* (*bot.*) Influență directă a luminii asupra plantelor. • /<fr. ***optophototropisme***.
optoizolatór *s.n.* (*electron.*) Cuplor optic. • pl. *-oare.* /***opto[cuplor]*** + ***izolator***.
optométric, -ă *adj.* (*med.*) Care aparține optometriei, care se referă la optometrie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***optométrique***.
optometríe *s.f.* (*med.*) Parte a opticii care se ocupă cu studiul defectelor de vedere (miopie, hipermetropie, prezbitism, astigmatism etc.), precum și cu corectarea sau compensarea lor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***optométrie***.
optométru *s.n.* (*med.*) Instrument folosit pentru determinarea caracteristicilor optice ale ochiului. • pl. *-e.* /<fr. ***optomètre***; cf. gr. *ὀπτός* „vizibil", *μέτρον* „măsură".
optotíp *s.n.* (*med.*) Tablou-tip cuprinzînd serii de litere sau cifre de forme și dimensiuni bine definite, destinat determinării acuității vizuale. • pl. *-uri.* /<fr. ***optotype***.
óptsprece *num.card.* v. optsprezece.
optsprezece *num.card., subst.* **I 1** *num.card.* Număr natural care este situat în numărătoare între șaptesprezece și nouăsprezece și care se indică prin cifra *18* (sau *XVIII*); numărul abstract corespunzător. <> (*adj.*) *Bustul în mărime naturală... a unui copil ca de vreo optsprezece ani* (EMIN.). <> (*subst.*) *După ce au plecat doi, au rămas optsprezece.* <> (*cu valoare de num.ord.*) *Apartamentul optsprezece.* <> (*precedat de prep. „de" și urmat de „ori", intră în componența num.adv.*) *A venit de optsprezece ori.* <> (*precedat de „cîte", intră în componența num.distrib.*) *Aveau cîte optsprezece culori.* **II** *subst.* Semn grafic care reprezintă numărul optsprezece; ext. desen, figură în forma acestui semn. *Scrie un optsprezece.* • și (*pop.*) *óptișpe*, (*pop.; formă prescurtată*) *ópșpe*, (*reg.*) *óptisprezece, óptișpe, ópsprece, ópsprezece, óptișpce, óptișprezece, óptsprece, óptusprezece num.card.* /***opt²*** + ***spre*** + ***zece***.
óptsprezecelea, óptsprezecea *num.ord.* (*precedat de art. „al", „a"*) Care este situat în numărătoare între al șaptesprezecelea și al nouăsprezecelea. <> (*adj.*) *În veacul al optsprezecelea... domnia... se cumpăra prin peșcheșuri plătite turcilor* (EMIN.). • și (*pop.*) *óptusprezecelea, óptusprezecea, (reg.) óptișprăzecelea, óptișprăzecea, óptisprezecelea, óptisprezecea num.ord.* /***optsprezece*** + ***le*** + ***-a***.
óptul *num.ord.* v. optulea.
óptulea, ópta *num.ord.* (*precedat de art. „al", „a"*) Care este situat în numărătoare între al șaptelea și al nouălea. <> (*adj.*) *Cărțile a opta și a noua din „Etica nicomahică"* (PAL.). • și (*înv.*) *óptăle, óptul,* (*înv., reg.*) *óptălea,* (*reg.*) *óptîlea, óptelea, óptilea num.ord.* /***opt²*** + ***le*** + ***-a***.
óptusprezece *num.card.* v. optsprezece.
óptusprezecelea, óptusprezecea *num.ord.* v. optsprezecelea.
optuzéci *num.card.* v. optzeci.
optuzécilea, optuzécea *num.ord.* v. optzecilea.
optzécelea, optzécea *num.ord.* v. optzecilea.
optzéci *num.card., subst.* **I** *num.card.* Număr natural care este situat în numărătoare între șaptezeci și nouă și optzeci și unu și care se indică prin cifra *80* (sau *LXXX*). <> (*adj.*) *Are optzeci de ani.* <> (*subst.*) *Nu are mult pînă la optzeci.* <> (*cu valoare de num.ord.*) *Grupa optzeci.* <> (*precedat de prep. „de" și urmat de „ori", intră în componența num.adv.*) *De optzeci de ori.* <> (*precedat de „cîte", intră în componența num. distrib.*) *S-au format grupuri de cîte optzeci.* **II** *subst.* Semn grafic care reprezintă numărul optzeci; ext. desen, figură în forma acestui semn. • și (*pop.; fam.*) *obzéci,* (*înv.*) *optuzéci,* (*reg.*) *opzéci num.card.* /***opt²*** + ***zeci***.
optzécilea, optzécea *num.ord.* (*precedat de art. „al", „a"; de obicei adj.*) Care este situat în numărătoare între al șaptezeci și nouălea și al optzeci și unulea. <> (*adj.*) *Al optzecilea semn părea a fi o semilună.* • și (*înv.*) *optuzécilea, optuzécea, optzécelea, optzécea num.ord.* /***optzeci*** + ***le*** + ***-a***.
optzecísm *s.n.* (*lit.*) Generația literară a anilor '80. • /***optzeci*** + ***-ism***.
optzecíst, -ă *s.m., s.f., adj.* (*lit.*) **1** *s.m., s.f.* Scriitor din generația anilor '80. **2** *adj.* Care aparține optzecismului sau optzeciștilor, care se referă la optzecism sau la optzeciști. • pl. *-iști, -iste.* /***optzeci*** + ***-ist***.
óptă *adv.* v. opsă.
opțional, -ă *adj.* Care are caracter de opțiune; facultativ. ◆ (*despre cursuri*) Pentru care elevii sau studenții pot opta, alegîndu-l dintr-o listă de mai multe cursuri. *Studenții trebuie să-și aleagă cursurile opționale.* <> (*subst. n.*) *Opționalul de istoria literaturii atrage cei mai mulți studenți.* • sil. *-ți-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***optionnel***, engl. ***optional***.
opționalitáte *s.f.* Caracter opțional. • sil. *-ți-o-.* pl. *-ăți.* /***opțional*** + ***-itate***.
opțiúne *s.f.* **1** Faptul, dreptul de a (putea) alege între două sau mai multe lucruri, posibilități etc. ◆ Ext. Preferință; concepție. *Două romane istorice... care atestă... o anumită opțiune culturală* (PAL.). **2** (*jur.*) Alegere, în temeiul unui drept, între două sau mai multe situații juridice. <> *Drept de opțiune* = *a*) drept acordat cuiva de a-și alege cetățenia (de obicei în cazuri de stabilire în alt stat); *b*) drept acordat cuiva de a accepta o moștenire sau de a renunța la ea. **3** (*inform.*) Alternativă disponibilă într-o interfață grafică (meniu, fereastră de dialog etc.) avînd rolul de a îndeplini o anumită operație. **4** (*econ.*) Condiție stipulată uneori în tranzacțiile comerciale, potrivit căreia o parte contractantă, care își asumă obligații ferme, acordă celeilalte părți, pentru un anumit termen, dreptul de a alege între diferitele condiții alternative ale contractului sau chiar dreptul de a renunța la tranzacție. • pl. *-i.* /<fr. ***option***, lat. ***optio, -onis***.
opugná *vb. I. tr.* (*latin. înv.*) A ataca. • prez.ind. *-ez.* și *opumná vb. I.* /<lat. ***oppugnare***.
opulént, -á *adj.* (*despre modul de viață, felul de a se îmbrăca etc. al oamenilor*) Care este îmbelșugat, bogat (în mod excesiv), abundent. <> (*adv.*) *Baronii locali trăiesc opulent.* <> Spec. *Era o masă festivă opulentă de-a binelea.* ◆ Ext. Care este voluminos, masiv. *Doamna... cu pieptul opulent* (CE. PETR.). • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***opulent***, lat. ***ŏpŭlentus, -a, -um***; cf. lat. *opes* „bunuri, bogății", pl. lui *ops, opis*.
opulénță *s.f.* Bogăție, belșug, abundență (excesivă). *Familiile mari pe care le frecventa pierduseră opulența* (CĂL.). • pl. *-e.* /<fr. ***opulence***, lat. ***ŏpŭlentĭa, -ae***.
opumná *vb. I.* v. opugna.
opúne *vb. III.* **1** *tr.* (*compl. indică lucruri, argumente etc.*) A pune în fața cuiva sau a ceva, ca împotrivire. *Toderiță opunea însă tatălui său tăceri înnegurate* (VORN.). ◆ (*compl. indică fapte, ființe, lucruri etc.*) A pune față în față pentru a evidenția, prin comparație, contrastul existent; a pune în contrast; a face o paralelă cu... *Lumii reale, Correggio... îi opune o lume ideală* (OȚETEA). **2** *refl.* (*despre persoane*) A se împotrivi (rezistînd sau făcînd uz de forță), a ține piept; a zădărnici. *Boierimea... se opune la îmbunătățiri* (ADAM.). ◆ Fig. (*despre acțiuni, sentimente, idei etc. ale oamenilor*) A rezista, a ține piept. *Prietenia e singura forță care... se opune implicit tiraniei* (PAL.). **3** *refl.* (*mat.; despre unghiuri*) A fi așezat, într-o figură geometrică, în fața altui unghi. ◆ (*despre laturi*) A fi așezat în fața altei drepte sau în fața unuia dintre unghiuri. • prez.ind. *opún,* (*reg.*) *opúi.* /<lat. ***opponĕre***, fr. ***opposer***, după *pune*.
opúnere *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *opune* și rezultatul ei; punere față în față. ◆ Ext. Opoziție; împotrivire, stăvilire. *Mulțimea-i deschidea drum fără opunere* (VORN.). <> Loc.adv. *În opunere cu* = în opoziție cu... *„Dialectica" e un viciu speculativ, în opunere cu „gîndirea concretă"* (PAL.). • pl. *-i.* /v. ***opune***.
opúnția *s.f.* (*bot.; la pl.*) Gen de plante din familia cactaceelor, originare din America, cu ramurile cărnoase, cilindrice sau turtite lateral, de formă ovală, cu spinii așezați în smocuri, cu florile mari, albe, roșii sau galbene (*Opuntia*); (*și la sg.*) plantă care face parte din acest gen. • sil. *-ți-a.* /<fr. ***opuntia***, lat. ***opuntĭus, -a, -um***, gr. ***ὀπούντιος***; cf. nm. pr. *Opunt*, oraș în Locrida, în Grecia antică.

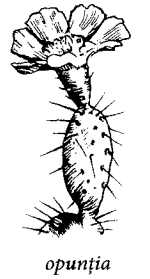
opunția

ópus¹ *s.n.* (*muz.*) Indicație folosită, împreună cu un număr de clasificare, pentru o operă a unui compozitor, potrivit succesiunii cronologice a lucrărilor sale. ◆ Bucată muzicală a unui compozitor care poartă această indicație. • pl. *-uri.* /<lat. ***opus***, germ. ***Opus***; cf. lat. *ŏpus, operis* „operă".
opús², -ă *adj.* **1** Care este așezat în fața cuiva sau a ceva, în partea dimpotrivă. *Păinjeni de smarald au țesut de pe-o insulă pînă la malul opus un pod de pînză diamantică* (EMIN.). <> Loc.adv. *În direcție opusă* = în sens invers, contrar. ◆ Ext. (*despre fenomene, caractere, legi etc.*) Care nu se poate armoniza cu altceva; contrar, potrivnic. *Curent opus stării monarhiei absolute* (EMIN.). ◆ (*subst. n. art.*) Ceea ce este complet diferit, antitetic. *Răul este opusul binelui.* ◆ (*despre lucruri, ființe, realizări ale oamenilor etc.*) Care este total diferit de altul. *Vă iubesc pe amîndoi, sînteți complet opuși, dar egali* (HOL.). **2** (*despre elemente eterogene, care formează un tot*) Care este contradictoriu. **3** (*mat.; despre unghiuri*) Care este așezat, într-o figură geometrică, în fața altui unghi sau în fața uneia dintre laturi. ◆ (*despre laturi*) Care este așezat în fața altei laturi sau în fața unuia dintre unghiuri. **4** (*bot.; despre frunze, ramuri, muguri etc.*) Care este așezat față în față la același nivel (nod). • pl. *-și, -se.* /v. ***opune***.
opúscul *s.n.* Scriere științifică sau literară de dimensiuni mici. ◆ (*peior.*) Operă lipsită de importanță. • pl. *-e.* /<fr. ***opuscule***, lat. ***opuscŭlum***, dim. lui *ŏpus, operis*.
opúst *s.n.* (*înv., pop.*) Stăvilar, zăgaz (rudimentar); jgheab (de lemn) prin care se scurge apa dintr-un iaz. *De departe, dintr-un colț al iazului, venea vijîitul înăbușit al unui opust* (SADOV.). ◆ Ext. Iaz. • pl. *-uri.* /<ucr. ***o(m)nycm***.

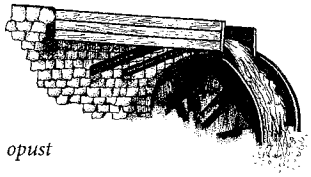
opust

opúșină *s.f.* (*pesc.*) Zonă cu stuf des, unde iernează peștele și unde pescuitul este interzis. • pl. *-e.* /<rus. ***onyщuna*** „mărăciniș".
opzéci *num.card.* v. optzeci.
or¹- Elem. de compunere „(referitor la) gură; oral". • și *oro-.* /<fr. ***or(o)***-; cf. it. *oro*, lat. *ōs, oris*.
or² *conj.* (*marchează tranziția între două idei, în cursul unui raționament sau introduce o reflecție incidentă*) Dar, însă. *El vrea să rezolve toate problemele. Or nimic nu se rezolvă de la sine.* ◆ (*de obicei la început de frază*) Deci, așadar. *Or, acum era momentul marilor lovituri* (POPOV.). • /<fr. ***or***.
or³ *conj., adv. interog.* v. ori.
orác *interj.* (*reg.; de obicei repet.*) Cuvînt care redă strigătul broaștelor. ◆ Analog. Cuvînt care imită plînsul copilului mic. • și *oracacá interj.* /onomat.
oracacá *interj.* v. orac.
orăclu *s.n.* v. oracol.
orăcol *s.n.* **1** (*în antic. greacă și romană*) Sanctuar unde anumite divinități își revelează voința și dezvăluie viitorul prin intermediul semnelor sau al unor persoane pe care le inspiră în mod direct. ◆ Răspuns profetic, solicitat după rituri determinate, pe care îl primeau cei veniți să consulte un oracol; prezicere, prevestire, profeție. <> *Oracole sibiline* = poezii atribuite sibilelor (femei prezicătoare), compuse prin secolele 2-3 d. Hr. de evreii ori de creștinii stăpîniți de revelațiile unui mesianism apocaliptic. ◆ Ext. Persoană care prevestește viitorul. *Apolon este zeul... oraclilor* (CĂP.). <> Expr. *A vorbi ca un oracol* = a se exprima sentențios și enigmatic. ◆ Spec. (*în Biblie*) Voința lui Dumnezeu anunțată prin profeți. **2** Caiet conținînd răspunsuri la diverse întrebări și în care

persoana ce îl răsfoiește ar găsi soluția unor dileme. ◆ Ext. Caiet al unui copil sau adolescent în care prieteni, (foști) colegi ori cunoscuți dau răspunsuri la întrebările de pe fiecare pagină, scriu glume, amintiri etc. **3** Fig. Hotărîre sau sentință cu caracter infailibil dată de o persoană cu autoritate. ◆ Ext. Persoană care dă această hotărîre sau sentință. ◇ (*glum.*) *Bădia Ionică era... oracolul casei* (BRĂ.). • pl. *-e, -uri.* și (*înv.*) *orácul, oráculum, oráclu s.n.* /<lat. *ōrācŭlum, -i*, it. ***oracolo***, fr. ***oracle***.

orácul *s.n.* v. oracol.

oraculár, -ă *adj.* Care aparține oracolului, care se referă la oracol. • pl. *-i, -e.* /***oracul*** + *-ar*.

oraculós, -oásă *adj.* (*înv.*) Asemănător unui oracul; miraculos, mistic. • pl. *-oși, -oase.* /***oracul*** + *-os*.

oráculum *s.n.* v. oracol.

oráj *s.n.* (*meteor.*) Fulger însoțit de tunet. ◆ Ext. Furtună, vijelie. • pl. *-e.* /<fr. ***orage***; cf. lat. *aura, -ae* „vînt".

orajós, -oásă *adj.* (*meteor.; despre fenomene atmosferice*) Care are caracter de furtună; vijelios. ◆ Care anunță furtună. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***orageux***.

orál, -ă *adj.* **1** (*anat.*) Care aparține gurii, care se referă la gură; care se face cu gura; bucal. ◇ *Cavitate orală* = cavitate bucală; gură. *Sex oral* v. sex. ◆ (*med.; despre medicamente*) Care se administrează pe cale bucală. **2** (*fon.; în opoz. cu „nazal"*) Care se produce în cavitatea bucală, prin ridicarea vălului palatin; (*despre sunete*) la pronunțarea căruia aerul fonator trece exclusiv prin cavitatea bucală. *„M" e un sunet nazal, în opoziție cu „p" și „b", care sînt sunete orale* (PUȘ.). ◇ (*adv.*) *Un „u" pronunțat oral.* ◇ (*subst. n.*) *Sunetele se clasifică în „orale" și „nazale".* ◆ (*despre timbrul sunetelor*) Care este propriu sunetelor articulate în cavitatea bucală. *Un contrast de rezonanță orală sau nazală* (PUȘ.). **3** (*psihanal.*) *Stadiu oral* = primul stadiu al dezvoltării libidinale, caracterizat prin plăcerea provocată de supt. **4** Care se transmite prin viu grai; verbal. ◆ (*în opoz. cu „scris"*) Care caracterizează limba vorbită, vorbirea. ◇ (*adv.*) *Neîndrăznind să înfrunte oral pe Otilia, se decise să-i scrie* (CĂL.). ◇ *Stil oral* = manieră de exprimare scrisă care imită exprimarea prin viu grai. *Stilul oral al cîntecului nostru epic* (POP.). ◆ (*despre examene, probe etc.*) Care se desfășoară prin întrebări și răspunsuri expuse verbal. ◇ (*subst. n.*) *Pentru cei emotivi, oralul este întotdeauna mai dificil decît scrisul.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***oral***; cf. lat. *ōs, oris* „gură".

oralitáte *s.f.* **1** (*lit.*) Calitate a stilului unei scrieri beletristice de a părea vorbit, datorită caracterului spontan și viu al dialogurilor. ◆ Ansamblu de particularități ale limbii vorbite, ale graiului viu. **2** (*jur.*) Principiu în temeiul căruia dezbaterea unui litigiu se desfășoară verbal. **3** (*psihanal.*) Ansamblul caracteristicilor stadiului oral. • /***oral*** + *-itate*; cf. it. *oralità*.

orangerie *s.f.* v. oranjerie.

orangután *s.m.* v. urangutan.

oranist *s.m.* Baldachin. • pl. *-uri.* /<ngr. ***ουρανίσκος***.

orániță *s.f.* (*pesc.; reg.*) **1** Prăjină cu cange la vîrf, de care se servesc marinarii și pescarii. **2** Luntre pescărească cu fundul lat. • pl. *-e.* și *orăníță s.f.* /<srb. ***oranica***.

oránj *adj.invar., s.n.* **1** *adj.invar.* Care este de culoarea portocalei; portocaliu. **2** *s.n.* Culoarea oranj, a doua dintre culorile fundamentale ale spectrului solar, situată între roșu și galben; galben-roșiatic, portocaliu. ◆ (*în legătură cu vb. „a se îmbrăca"*) Haine de culoare oranj. *Îi place să se îmbrace în oranj.* • pl. *-uri.* /<fr. ***orange*** <cuv. ar. „arbore citric fructifer".

oranjádă *s.f.* Băutură răcoritoare preparată dintr-un amestec de suc de portocale, zahăr și apă (minerală) sau sifon. • pl. *-e.* /<fr. ***orangeade***.

oranjerie *s.f.* **1** Plantație de portocali. ◆ Seră în care sînt adăpostiți în timpul iernii portocalii și alți arbori din aceeași familie. **2** Tapiserie care reprezintă o grădină de portocali. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *orangerie s.f.* /<fr. ***orangerie***.

oránt, -ă *adj., s.m.* **1** *adj., s.m.* (Persoană) care se roagă, rugător. **2** *s.m.* Efigie funerară reprezentînd de obicei persoana îngropată, așezată în genunchi, într-o atitudine de rugăciune. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***orant***; cf. lat. *orans* „rugător".

oránz *s.m.* (*înv.*) Portocal (*Citrus aurantium*). *Cresc oranzii sub cerul cel senin* (ALEX.). • pl. *-i.* /<fr. ***orange***, după *naramz*.

orár[1] *s.n.* **1** (*bis.; înv.*) Veșmînt în formă de fîșie lungă și îngustă de lînă, de mătase sau de bumbac, purtat pe umăr de diacon în timpul slujbei religioase și care simbolizează aripile îngerilor. **2** (*reg.*) Pînză care se pune pe fața mortului. • pl. *-e.* și (*înv.*) *aorár, oráriu s.n.* /<slav. ***орарь***, lat. ***ōrarium, -ii***.

orár[2]**, -ă** *adj., s.n.* **1** *adj.* Care se referă la ore. ◆ (*despre tabele, grafice etc.*) Care indică orele. ◆ (*despre activități*) Care se efectuează sau se calculează pe durata de o oră. ◆ (*despre retribuții, tarife etc.*) Care se calculează pe durata de o oră. *Tariful orar perceput este de 12 euro.* ◆ (*despre acțiuni, procese, fenomene etc.*) Care se repetă la fiecare oră. ◇ (*astron.*) *Diferență orară* (sau *de fus orar*) = diferență între orele locale a două puncte situate pe longitudini diferite ale pămîntului. (*înv.*) *Cerc orar* = meridian ceresc. *Fus orar* v. fus. *Hartă a fusurilor orare* v. hartă. *Semnal orar* v. semnal. *Unghi orar* v. unghi. **2** *s.n.* Program al unei activități împărțit pe ore și repetat periodic. ◆ Concr. Tabel sau grafic care indică pe ore desfășurarea unei activități. ◆ Spec. Tabel sau grafic care indică orele de plecare și de sosire ale unui tren, vapor, autobuz. ◆ Spec. Program săptămînal pe baza căruia se desfășoară activitatea didactică în școli și în facultăți. **3** *s.n.* Acul mic al ceasului care indică orele. ◆ (*înv.*) Instrument care indică timpul; ceasornic. • pl. *-i, -e.* și (*înv.*) *horáriu s.n., oráriu adj.* /<fr. ***horaire***, lat. ***horarius, -a, -um***.

orăriu[1] *s.n.* v. orar[1].

oráriu[2] *adj.* v. orar[2].

oráș *s.n.* **1** Formă complexă de așezare omenească mai mare decît comuna, cu dimensiuni variabile și dotări edilitare, având de obicei funcție administrativă, industrială, comercială, politică și culturală; urbe. *Veneau și lăutarii orașului* (ARGH.). ◇ *Oraș-grădină* = oraș cu foarte multă verdeață (ca o grădină). *Oraș-mamut* = oraș de mari proporții. *Oraș-muzeu* = oraș cu numeroase instituții de interes istoric, cultural etc.; oraș care prin el însuși este un muzeu. *Oraș-satelit* = oraș nou, construit lîngă alt oraș mai mare (pentru a-l descongestiona pe acesta din urmă). *Oraș-capitală* = oraș cu funcție de capitală a unei țări. *Oraș-gigant* = oraș de mari proporții; oraș-mamut. *Oraș-monument* = oraș cu numeroase monumente; oraș care prin el însuși este un monument. *Oraș-port* = oraș care este port. *Oraș-stațiune* = oraș care este stațiune (balneară). *Oraș-șantier* = oraș în care se construiește mult. (*reg.*) *De-a orașul* = oină. *Oraș deschis* v. deschis. (*Bilet de*) *ieșire în oraș* v. ieșire. *Mierța orașului* v. mierță. *Orașul sfînt* v. sfînt. *Tur de oraș* v. tur. *Oraș universitar* v. universitar. ◇ Loc. adj. *De oraș* = care provine din oraș, care are caracteristicile, aspectul, obiceiurile etc. de la oraș. Δ *Haine de oraș* = *a*) haine croite după moda de la oraș; *b*) haine mai bune decît cele de lucru. ◇ Expr. (*pop.*) *A trăi ca vițelul la oraș* = a trăi foarte rău. ◆ Restr. Partea centrală a unui oraș; centru. *Felix o văzu ieșind în oraș îmbrăcată cu o rochie nouă de dantelă* (CĂL.). **2** Populația, locuitorii unei astfel de așezări. *Orașul a votat în proporție covîrșitoare cu opoziția.* • pl. *-e,* (*reg.*) *-uri.* și (*înv.*) *uráș s.n.* /<magh. ***város***.

orășniță *s.f.* v. oreșniță.

orátor *s.m.* **1** (*ret.*) Persoană care compune și rostește un discurs, care vorbește în fața unui public; vorbitor (la o conferință, la un simpozion etc.). *În Cameră se distinse ca un orator de forță* (VLAH.). ◆ Ext. Om care are darul vorbirii, care vorbește frumos; retor. *Prin aceasta... se osăbește poeticul... de orator* (BUD.). **2** (*înv.*) Sol. *Spre îmblînzirea mîniei lui Inochentie... trimise orator cu carte către papa* (MAI.). ◆ Ambasador. **3** (*înv.*) Primar al unui sat sau al unui tîrg; vornic. • acc. și *orátor.* pl. *-i.* și (*înv.*) *oratóre s.m.* /<lat. ***ōrator, -oris***, fr. ***orateur***.

oratóre *s.m.* v. orator.

oratorésțe *adv.* **1** Ca oratorii. **2** (*înv., reg.*) În proză. • /***orator*** + *-ește*.

oratoriál, -ă *adj.* (*bis., muz.*) Care are specific de oratoriu. • sil. *-ri-al.* pl. *-i, -e.* /***oratoriu*** + *-al*.

oratorián, -ă *adj., s.m.* (*bis.*) **1** *adj.* Care se referă la ordinul călugăresc al Oratoriului. **2** *s.m.* Călugăr din acest ordin. • sil. *-ri-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***oratorien***.

oratóric, -ă *adj.* (*ret.*) Care aparține oratorului sau oratoriei, care se referă la orator sau la oratorie. *Vorbele sunau calde, fără pompă oratorică* (CE. PETR.). • pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***oratorisch***.

oratorie *s.f.* (*ret.*) Arta de a compune și de a rosti discursuri; arta de a vorbi în public; elocvență, retorică, oratorism. • g.-d. *-iei.* /<lat. ***ōratōria, -ae***, it. ***oratoria***; cf. engl. *oratory*.

oratorism *s.n.* (*ret.*) Oratorie. • /***oratorie*** + *-ism*.

oratóriu[1] *s.n.* **1** (*muz.*) Compoziție vocal-simfonică de mare amploare, scrisă pe o temă dramatică, pentru orchestră, cor și soliști și destinată a fi interpretată în concert. ◆ Restr. Cantată. **2** (*arhit.*) Edificiu (capelă, paraclis, încăpere etc., situate de obicei în mănăstiri, biserici) rezervat reuniunilor făcute pentru rugăciuni. ◆ (*înv.*) Mic edificiu sau încăpere într-o locuință particulară, servind drept loc de rugăciune; paraclis. *Străbat la domn în domă, și scapără lucirea Din candela ce arde, și stau în oratoriu* (HEL.). ◇ *Ordinul Oratoriului* = *a*) ordin călugăresc catolic de „buni vorbitori", întemeiat la Roma în sec. 16; *b*) ordin călugăresc, înființat în Franța în sec. 17, în spiritul Contrareformei, pentru a pune la dispoziție membrilor săi mijloacele de a atinge perfecțiunea stării sacerdotale. • pl. *-ii.* /<lat. ***ōratōrium, -ii***, it. ***oratorio***, fr. ***oratoire***; cf. lat. *orare* „a (se) ruga".

oratóriu[2]**, -órie** *adj.* (*înv.*) Oratoric. • pl. *-ii.* /<lat. ***ōratōrius, -a, -um***.

orație *s.f.* **1** (*lit. pop.*) Specie a literaturii populare, grupînd de obicei poezii, ce se spun în diverse momente ale desfășurării ceremonialului de nuntă, căruia îi subliniază caracterul spectacular. *Unul din vorniceii mirelui recită cuvenita orație* (ADAM.). **2** (*înv.*) Felicitare, urare (în versuri). *Făcut-au craiului frumoasă orație* (CRON.). ◆ Ext. Cuvîntare, discurs (care se rostește la anumite ocazii). *Orația de bună venire* (SADOV.). **3** (*înv.*) Oratoriu[1] (1). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *orațiúne s.f.* /<lat. ***ōratĭo, -onis***.

orațiúne *s.f.* v. orație.

oră *s.f.* **1** Interval de timp egal cu a douăzeci și patra parte dintr-o zi. ◆ Spec. Unitate de măsură a timpului, egală cu a douăzeci și patra parte dintr-o zi, cuprinzînd 60 de minute sau 3600 de secunde; ceas. ◇ Loc.adv. *Cu ora* = (angajat și plătit) după un tarif orar. *Cu orele* = timp îndelungat. *Din oră în oră* = la intervale regulate de un ceas. *Sînt microbuze din oră în oră. Oră de oră* = mereu, întruna. *Pe oră* = *a*) cît ține un ceas, în decurs de un ceas. Δ *Kilometru pe oră* v. kilometru; *b*) la fiecare ceas. ◆ Fiecare dintre cele douăzeci și patru de părți în care se împarte o zi; moment indicat de fiecare dintre aceste douăzeci și patru de părți. *La ora prînzului* (CA. PETR.). ◇ (*mar.*) *Oră cotidală* = timp determinat prin diferența dintre ora trecerii lunii prin meridianul Greenwich și ora mareei înalte. (*mar.*) *Ora mareei înalte* = ora la care nivelul mării ajunge la înălțimea maximă ca urmare a mareei. (*mar.*) *Ora mareei joase* = ora la care nivelul mării ajunge la înălțimea minimă, ca urmare a mareei. (*astron.*) *Ora culminației* = ora la care un astru are înălțimea maximă față de observator. *Oră siderală* v. sideral. *Ore solunare* v. solunar. *Ultima oră* v. ultim. *Ore de vîrf* v. vîrf. ◇ Loc.adj. *De ultimă oră* = foarte nou, recent, actual. ◇ Loc.adv. *La ore mici* = după miezul nopții; foarte tîrziu în noapte. ◆ Moment aparținînd fiecăreia sau uneia dintre cele 24 de părți în care este împărțită o zi. *La ce oră trebuie să ajung la teatru?* ◇ *Oră suplimentară* v. suplimentar. ◆ Ext. Fiecare dintre cifrele înscrise pe cadranul unui ceas, al unei pendule etc. *Orele pendulei erau aurite.* **2** Ext. Distanță, spațiu, întindere care se poate parcurge într-un ceas. *Pădurea este la două ore de lac.* **3** Ext. Durată nedeterminată precis; moment, clipă; timp. *S-ascult de glasul gurii mici O oră, și să mor* (EMIN.). ◇ Loc.adv. *La ora actuală* = în prezent. *La ora asta* = acum. ◇ Expr. *A(-i) suna ora* (*ca* ori *să*)... v. suna. **4** Fiecare dintre cifrele înscrise pe cadranul unui ceas, care marchează aceste momente. **5** Timp, moment fixat de mai înainte pentru a realiza ceva; timp dinainte stabilit cînd cineva poate fi primit undeva. *Nu pot veni: am oră la dentist.* **6** (*cu determ. introduse prin prep. „de"*) Lecție; curs. *La ora de matematică erau prezenți toți elevii.* ◇ *Oră particulară* v. particular. ◇ Expr. *A lua* (sau *a da*) *ore de...* = a lua (sau a da) lecții particulare de..., a lua (sau a da) meditații. **7** (*econ.*) *Oră-om* = unitate de măsură a timpului de

muncă prestat de un muncitor egală cu o oră de muncă. • pl. *-e.* și (*înv., reg.*) *oáră s.f.* /<lat. ***hōra, -ae,*** it. ***ora,*** fr. ***heure.***

orăcăi *vb. IV. intr.* (*despre broaște*) A scoate strigătul caracteristic speciei. ◆ Analog. (*fam.; despre copiii mici*) A plînge, a scînci. • prez.ind. pers. 3 *orăcăie, -iește.* /***orac*** + *-ăi.*

orăcăială *s.f.* (*reg.*) Orăcăit; gălăgie, larmă. • pl. *-ieli.* /***orăcăi*** + *-eală.*

orăcăire *s.f.* Acțiunea de *a orăcăi* și rezultatul ei; orăcăit. *Buraticii înălțau... cor de orăcăiri disperate* (SADOV.). ◆ Analog. (*fam.*) Plîns, scîncet de copil mic. • pl. *-i.* /v. ***orăcăi.***

orăcăit *s.n.* Acțiunea de *a orăcăi* și rezultatul ei; strigăt caracteristic broaștei, (*reg.*) orăcăială. ◆ Fig. Amestec de voci, gălăgie. ◆ Analog. (*fam.*) Plînset, scîncet de copil mic. *Auzi un orăcăit de copil* (ISP.). • pl. *-uri.* /v. ***orăcăi.***

orădeán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a orașului Oradea sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii orașului Oradea. **2** *adj.* Care aparține orașului Oradea sau orădenilor, care se referă la Oradea sau la orădeni; originar din Oradea. • pl. *-eni, -ene.* /nm. pr. (oraș în V României) ***Oradea*** + *-ean.*

orădeáncă *s.f.* Femeie care face parte din populația de bază a orașului Oradea sau este originară de acolo. • pl. *-ence.* /***orădean*** + *-că.*

orăniță *s.f.* v. oraniță.

orăpăi *vb. IV. intr.* (*despre ființe*) A face zgomot; a bocăni. • prez.ind. *-iesc.* /cf. *răpăi.*

orăstícă *s.f.* (*bot.*) Numele a două plante erbacee din familia leguminoaselor, cu florile roșii-purpurii la început și albastre la maturitate, care crește în păduri umbroase (*Lathyrus niger* și *vernus*); linte-neagră, mazăre-pădureață, măzăriche-neagră, măzărichea-cucului, pupezele. • pl. *-ci.* și (*reg.*) *orăștícă s.f.* /etimol. nec.

orășean, -ă *s.m., s.f.* Locuitor al unui oraș. *Orășenii pe trotuare Par păpuși automate, date jos din galantare* (MINUL.). • pl. *-eni, -ene.* /***oraș*** + *-ean.*

orășeáncă *s.f.* Locuitoare a unui oraș; orășeană. ◇ Compar. *O lăsa în voia ei... să se pieptene ca orășencile* (GAL.). • pl. *-ence,* (*înv., reg.*) *-enci.* /***orășean*** + *-că.*

orășél *s.n.* Dim. al lui *oraș;* oraș de mici dimensiuni. *Se dezvelesc încet din umbră... vilele cochete ale acestui orășel de munte* (VLAH.). • pl. *-e.* și (*înv.*) *oroșél s.n.* /***oraș*** + *-el.*

orășenésc, -eáscă *adj.* Care aparține orașului, care se referă la oraș; ca la oraș; urban, citadin. *Urmează semnăturile cetățenilor... împreună cu toată obștea orășenească* (CA. PETR.). ◇ *Consiliu orășenesc* v. consiliu. • pl. *-ești.* /***orășean*** + *-esc.*

orășenéște *adv.* (*mai ales în legătură cu vb. „a se îmbrăca”*) În felul orășenilor, ca orășenii. *Întîi s-a îmbrăcat el orășenește* (STANCU). • /***orășean*** + *-ește.*

orășeníe *s.f.* Orășenism. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***orășean*** + *-ie.*

orășeníme *s.f.* Colect. Locuitorii unui oraș, mulțime de locuitori ai unui oraș. • pl. *-i.* /***orășean*** + *-ime.*

orășenísm *s.n.* Fel de a fi, de a se comporta, de a vorbi specific unui orășean. ◆ Ext. Comportare manierată, căutată, artificială. • pl. *-e.* /***orășean*** + *-ism.*

orășeniza *vb. I. refl.* (*despre persoane din mediul rural*) A-și însuși modul de viață sau de comportare al orășenilor, a se adapta la viața orășenească, a deveni orășean. ◆ Ext. (*despre modul de viață, de comportare etc. al persoanelor din mediul rural*) A deveni asemenea modului de viață, de comportare etc. al orășenilor; a se urbaniza. ◆ (*tr. fact.*) A face pe cineva să-și însușească modul de viață sau de comportare al orășenilor. *A luat copilul din sat și l-a orășenizat.* • prez.ind. *-ez.* /***orășean*** + *-iza.*

orășenizát, -ă *adj.* (*despre persoane din mediul rural*) Care și-a însușit modul de viață sau de comportare al orășenilor. • pl. *-ți, -te.* /v. ***orășeniza.***

orășésc, -eáscă *adj.* (*înv., reg.*) Orășenesc. • pl. *-ești.* /***oraș*** + *-esc.*

orăștícă *s.f.* v. orăstică.

orășúț *s.n.* Dim. al lui *oraș.* • pl. *-e.* /***oraș*** + *-uț.*

orătánie *s.f.* (*mai ales la pl.*) Pasăre de curte. *Se speriaseră și copiii și orăteniile* (PRED.). • pl. *-ănii, -ii.* g.-d. *-iei.* și *orătănie,* (*reg.*) *oráténie s.f.* /v. ***oară².***

orătănie *s.f.* v. orătanie.

oráténie *s.f.* v. orătanie.

orb¹ *s.n.* (*med.; pop.*) *Orbul găinilor* (sau *găinii*) = *a)* boală de ochi care se manifestă prin imposibilitatea de a vedea seara, după apusul soarelui; hiemeralopie; *b)* ext. miopie. ◇ Expr. *A avea orbul găinilor = a)* a nu vedea sau a nu observa un obiect aflat foarte aproape; *b)* a nu putea vedea lucruri evidente. *Nu știi tu că bărbații au orbul găinilor și nu caută decît unde vor femeile lor să caute* (GAN.). • /de la ***orbi,*** prin derivare regresivă.

orb², oárbă *adj., sm., s.f.* **1** *adj., sm., s.f.* (Ființă) care nu vede (deloc), care este lipsită de simțul văzului; nevăzător. *Ochiul guziului orb* (CANT.). ◇ Zic. *Prinde orbul, scoate-i ochii* v. scoate. ◇ *Calea orbilor* (sau *orbul cerului*) = Calea-Lactee. *De-a baba-oarba* (sau *de-a mîța-oarbă, de-a oarba, de-a orbul*) = joc de copii în care unul dintre participanți, legat la ochi, încearcă să-i prindă sau să-i atingă pe ceilalți, cel prins (sau atins) trecînd în locul său. *Oarbele-șchioapele* = lunea dinaintea Rusaliilor. *Drumul orbilor* v. drum. ◇ Loc.adj. (*reg.*) *Orb de foame* = foarte flămînd, lihnit de foame. (*reg.*) *Orb de gras* = foarte gras, obez. *Orb de un ochi* = chior. *Au fost Bogdan vodă grozav la față și orb de un ochi* (UR.). ◇ Expr. (*adv.*) *A bate* (*în*) *orb* (la mașina de scris, la computer) = a scrie la mașină sau la computer fără a se uita la taste. *A nimerit orbul Brăila* sau *nimeresc orbii Suceava,* se spune pentru a arăta că poți izbuti orice cu stăruință și cu perseverență. *A se bate ca orbii* (*la tîrguri*) = a se bate foarte tare. *A se lega* (de cineva) *ca orbul de gard* = a se ține scai (de cineva). *A se ține ca orbul de gard* = a susține (ceva) cu încăpățînare, a ține morțiș (la ceva). *A umbla de-a oarba* = a umbla fără rost. *A umbla ca mielul orbului* v. miel. ◇ Compar. *Nemernicind ca orbii, vă osteniți zadarnic* (DON.). ◆ Ext. (*despre ochii unei ființe*) Care nu are (sau și-a pierdut) capacitatea de a asigura funcția vizuală; care nu (mai) vede. *Satul întreg îi trecea pe dinaintea ochilor ei orbi* (DELAVR.). **2** *adj.* Fig. (*despre acțiuni, procese etc.*) Care acționează, se manifestă la întîmplare, fără rațiune, fără finalitate, fără discernămînt. *Omul ar fi un instrument orb al fatalității* (CĂL.). ◇ (*adv.*) *Lovesc... ca niște săbii care... ar lovi... furioase, vîjîind... zăpăcit și orb* (CA. PETR.). ◆ Fig. (*despre oameni*) A cărui rațiune este întunecată (de o pasiune), care este lipsit de clarviziune. *Moldovenii orbi, crunți, nepăsători, Stropesc ades cu sînge grădina lor de flori* (ALECS.). ◇ Expr. (*reg.*) *A fi orb de minte* = a fi prost. (*reg.*) *A fi orb de inimă* = a fi nesimțit. ◆ Ext. (*despre acțiuni, inițiative etc. ale oamenilor*) Care denotă lipsă de inteligență, de reflecție, de perspicacitate, de spirit de observație. **3** *adj.* (*despre persoane*) Care este lipsit de voință și de personalitate; supus cu totul voinței altuia. *M-ai silit să fiu un agent orb al poliției d-tale* (ALECS.). **4** *adj.* (*despre persoane*) Care nu admite discuție, cercetare critică, alte păreri. ◆ Care se manifestă irațional, la întîmplare; ext. de temut, fioros. *Ce-o să-i pese soartei oarbe ce vor ei sau ce gîndesc?* (EMIN.). ◇ Expr. *A avea noroc orb* v. noroc. *A fi* (sau *a intra*) *în săptămîna oarbă* v. săptămînă. **5** *adj.* Fig. Care este lipsit de lumină, întunecos, întunecat. *Golul orb al adîncurilor* (HOG.). ◇ (*fiz., med.*) *Cameră oarbă* = cameră fără ferestre, destinată unor experimente, operații etc. (*miner.*) *Puț orb* = puț de mină care nu are ieșire directă la suprafață. (*arhit.*) *Zid orb* = zid lipsit de ferestre. **6** Care este total, complet, desăvîrșit. *La jumătatea distanței, căzu înserarea și un întuneric orb îi învălui* (SADOV.). **7** *adj.* Care este fals. ◇ (*milit.*) *Cartuș orb* = cartuș fără proiectil, folosit la exerciții, la parade, la demonstrații etc. (*constr.*) *Dușumea oarbă* = dușumea de scînduri brute așezate distanțat, peste care se montează parchetul. (*arhit.*) *Fereastră oarbă* sau *geam orb* = adîncitură în perete, de forma unei ferestre; firidă. *Sobă oarbă* = motiv ornamental de forma unei sobe; sobă care are gura în a doua cameră. (*ind. text.*) *Țesătură oarbă* = sul de fire textile în formă de țesătură, fără suport. (*pesc.; reg.*) *Coș orb* = coș de nuiele fără fund, folosit la pescuit. **8** *adj.* (*despre surse de lumină*) Care este foarte slab. *Bec orb.* **9** *adj.* (*reg.*) *Pădure oarbă* = pădure mare din care nu s-a tăiat nici un copac. **10** *adj.* (*reg.*) *Brazdă oarbă* = fîșie îngustă de pămînt rămasă nearată. **11** *adj.* (*reg.*) *Mănușă oarbă* = mănușă cu un singur deget. **12** *s.m., s.f.* (*reg.*) Cîrțiță (*Talpa europaea*). **13** *adj.* Compus: (*pop.*) *șopîrlă-oarbă* (*șopîrcă-oarbă*) sau *șarpe-orb* = vierme negru, lung de cca 5 cm, fără picioare. • pl. *orbi, -e.* /lat. ***orbus, -a, -um.***

orbălț *s.n., s.m.* **I** *s.n.* (*med.*) **1** (*înv., pop.*) Erizipel, brîncă. **2** (*reg.*) Durere (a unei jumătăți) de cap. **3** (*reg.*) Durere de urechi. **4** (*reg.*) Durere de picioare. ◆ Ext. Reumatism. **5** (*înv.*) Glaucom. **II** *s.m.* (*bot.*) Numele a două plante erbacee întrebuințate în medicina populară: *a)* plantă veninoasă, cu tulpina subțire, cu frunzele mari și cu florile mici, albe-gălbui (*Actaea spicata*); *b)* silnic (*Glechoma bederaceum*). • pl. *n. -uri, -ure, m. -i.* și *arbálț, orbánț sn.* /<magh. ***orbánc.***

orbán, -ă *adj.* (*reg.*) Orb² (1). • pl. *-i, -e.* /***orb*** + *-an.*

orbánț *s.n.* v. orbalț.

orbăriță *s.f.* (*reg.*) Orbalț (I). • /cf. *orbalț.*

orbăcăi *vb. IV.* v. orbecăi.

orbăcăire *s.f.* v. orbecăire.

orbălcít, -ă *adj.* v. orbălțit.

orbălța *vb. I.* v. orbălți.

orbălțát, -ă *adj.* v. orbălțit.

orbălțătúră *s.f.* v. orbălțitură.

orbălți *vb. IV. tr., refl.* (*reg.*) A (se) îmbolnăvi de orbalț (I). ◆ A (se) umfla din cauza orbalțului (I). • prez. ind. *-esc.* și (*reg.*) *orbălță vb. I.* /***orbalț*** + *-i.*

orbălțít, -ă *adj.* (*reg.; despre oameni*) Care este bolnav de orbalț (I). ◆ Care este umflat (de orbalț). • pl. *-ți, -te.* și (*reg.*) *orbălțát, -ă, orbălcít, -ă adj.* /v. ***orbălți.***

orbălțitúră *s.f.* (*reg.*) Orbalț (I). • pl. *-i.* și *orbălțătúră s.f.* /***orbălți*** + *-tură.*

orbeálă *s.f.* (*reg.*) Slăbire a vederii; orbire. ◇ *Orbeala găinilor* = orbul găinilor. • pl. *-eli.* /***orbi*** + *-eală.*

orbecá *vb. I. intr.* (*înv., reg.*) A orbecăi. • prez.ind. *órbec.* /de la ***orb².***

orbecáre *s.f.* (*înv.*) Bîjbîire. • pl. *-ări.* /v. ***orbeca.***

orbecát, -ă *adj.* (*înv., reg.; despre ochi*) Orbit. ◆ Fig. Care este fermecat, fascinat. *Meșteri isteți... fac să joace în ochii orbecați ai publicului tot felul de vîrtejuri luminoase* (ODOB.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***orbeca.***

orbecăi *vb. IV. intr.* (*despre oameni*) A umbla (încoace și încolo) pipăind lucrurile din jur și rătăcind (ca orbul²) prin întuneric; a dibui, a bîjbîi; a orbeca. *El îmblînd și prin întunecoasă ceața aceia orbăcăind* (CANT.). ◇ Fig. *Cei uitați de stăpînire, care orbecăiau în vechile lor bezne* (PER.). • prez.ind. *-iesc, orbécăi.* și (*pop.*) *orbăcăi,* (*reg.*) *orbocăi vb. IV.* /***orbeca*** + *-ăi.*

orbecăire *s.f.* Faptul de *a orbecăi;* dibuială, bîjbîială, rătăcire. • pl. *-i.* și *orbăcăire s.f.* /v. ***orbecăi.***

orbecí *vb. IV. tr.* (*înv., reg.*) A orbi. • prez.ind. *-esc.* /***orbi*** + *-(i)ci.*

orbeníce *s.m., s.f.* (*înv.*) (Aproape) orb. ◇ *De-a orbenicea* = de-a baba-oarba. • acc. și *orbénice.* pl. *-ci.* /cf. *orb².*

orbésc, -eáscă *adj.* **1** Care aparține orbului², care este specific orbului²; de orb². **2** Fig. (*despre acțiuni, atitudini, sentimente etc.*) Care trădează nechibzuință, lipsă de discernămînt, de rațiune; necugetat. ◆ Ext. Peste măsură de mare; exagerat, exorbitant. *Luase iar bani cu procente orbești* (CAR.). **3** (*reg.*) *Coș orbesc* = coș de nuiele fără fund. • pl. *-ești.* /***orb²*** + *-esc.*

orbéște *adv.* **1** Ca orbii². *O veche cîrtiță, săpînd orbește* (PER.) ◆ Cu ochii închiși. ◆ Ext. Pe dibuite, la întîmplare. *Am scoborît orbește cîteva verticale punctate* (BRĂ.). **2** Fig. Fără discernămînt, fără reflecție, fără chibzuință; în mod mecanic. *Opinia... a luat-o orbește din cutare carte* (MAIOR.). ◆ Ext. În mod necontrolat, nebunește, inconștient; pătimaș. *Nesățioasă pofta cinstei pre cei ce o doresc orbește... nu socotește* (CANT.). **3** Fig. Fără cruțare; cu furie. *Cu necaz mare, orbește, se pornește a-i căra [pumni]* (PANN). • /***orb²*** + *-ește.*

orbéte *s.m.* v. orbeț.

orbéț, -eáță *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Ființă) care nu vede bine sau nu vede deloc. ◇ Expr. *A se bate ca orbeții* = a se încăiera aprig, a se bate rău, fără a se uita unde lovesc. ◇ Compar. *E osîndit... De alții*

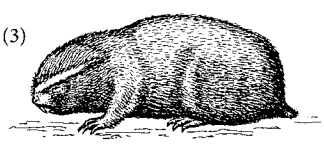

orbeț (3)

pururea să fie, ca orbeții, dus de mînă (DAV.). **2** *adj., s.m., s.f.* Cerșetor (orb). ◆ Ext. (Om) care nu dispune de cele necesare traiului; sărăntoc. ◆ (Persoană) fără căpătîi; secătură, ticălos. **3** *s.m.* (*zool.*) Mamifer din

ordinul rozătoarelor, asemănător cu cîrtița, cu ochii ascunși sub piele, cu incisivii și cu ghearele mari, care trăiește sub pămînt și se hrănește cu rădăcini (*Spalax microphtalmus*); cățelul-pămîntului, porcuț, țîncul-pămîntului. ◆ (*reg.*) Cîrtiță (*Talpa europaea*). ◆ (*reg.*) Șarpe-orb. • p-. *-eți, -ețe.* și (*reg.*) *orbéte, urbéte s.m.* /***orb²*** + *-eț.*

orbí *vb. IV.* **1** *intr.* (*despre ființe*) A deveni orb², a-și pierde vederea. *Despina avea opt copii, mici cu toții, și de-un an bărbatul îi orbise* (GALAN). ◆ Sinec. (*despre ochi*) A-și pierde (total sau parțial) facultatea de a vedea, din cauza unei lumini prea intense, a unor obiecte strălucitoare, a unei boli etc. *Ochii mei au orbit de lumina ta* (EMIN.). **2** *tr.* (*compl. indică persoane*) A face să-și piardă vederea; a scoate ochii. *L-au orbit flăcările.* ◇ Expr. (*Nici cît sau măcar*) *să orbești un șoarece* (*chior*) = *a*) foarte puțin; *b*) deloc. ◆ Exager. (*compl. indică ființe*) A tulbura vederea, a lua ochii din cauza unei lumini prea intense, a unor obiecte strălucitoare etc. *Un luceafăr... strălucea de orbea pe cei ce se uitau asupra dînșilor* (POP.). **3** *tr.* Fig. (*compl. indică persoane*) A face să nu mai judece clar, obiectiv; a face să-și piardă rațiunea, clarviziunea; a zăpăci, aului. *Strălucirea hainelor lui Făt-Frumos... orbise și zăpăcise pe vrăsmaș* (POP.). ◆ A înșela, a amăgi, a minți. *A crezut că o orbește cu promisiuni.* ◇ Expr. *A orbi* (*pe cineva*) *de la obraz* v. obraz. ◆ A împiedica să fie obiectiv. *Adeseori mînia ne orbește.* ◆ A cuceri, a-și atrage simpatia, a cîștiga dragostea sau bunăvoința cuiva. *Pot aprecia podoabele luminoase cu care ființa ei orbise pe Nicolae Damianovici* (MINUL.). **4** *tr.* Fig. (*compl. indică persoane*) A uimi. • prez. ind. *-esc.* /***orb²*** + *-i.*

orbicí *vb. IV. refl.* (*înv.*) A nu mai vedea (bine); a orbi. • prez.ind. *-esc.* /***orbi*** + *-ici.*

orbiciúne *s.f.* (*înv.*) Orbire. *Leapădă orbiciunea de pe ochii miei* (DOS.). • pl. *-i.* /***orbi*** + *-ciune.*

orbiculár, -ă *adj.* Globular, rotund, circular; orbiculat. ◆ (*anat.; subst. m.*) Mușchi circular care înconjoară buzele și pleoapele, determinînd, prin contracție, închiderea și deschiderea acestora. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***orbiculaire***, lat. ***orbicularis***.

orbiculát, -ă *adj.* Orbicular. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***orbiculé***, lat. ***orbiculatus***.

orbíe *s.f.* (*pop.*) Starea celui orb², lipsa vederii. ◆ Fig. Inconștiență, orbire. *Vine orbie și întunearec în sufletele oamenilor* (VARL.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***orb²*** + *-ie.*

orbílă *s.m.* (*glum.*) Poreclă dată unei persoane care nu vede sau nu observă nimic în jurul său, care se împiedică de tot ce-i stă în cale, care este lipsită de spirit de observație. • /***orb²*** + *-ilă.*

orbilianísm *s.n.* (*pedag.*) Folosire a pedepselor corporale în educație. • sil. *-li-a-.* /<fr. ***orbilianisme***; cf. nm. pr. *Orbilius*, educatorul lui Horațiu, pe care poetul îl numea „biciuitorul".

orbíme *s.f.* (*înv.*) Orbire. • /***orb²*** + *-ime.*

orbíre *s.f.* Faptul de *a orbi*; pierdere a vederii, cecitate. *Se știa ura lui Constantin Bulgarului asupra împăratului pentru orbirea pruncului Ioan* (ȘINC.). ◆ Fig. Întunecare a minții, lipsă de clarviziune, rătăcire, inconștiență. *Zădarnic te întrerupeam, mă indignam de orbirea ta* (CE. PETR.). ◇ Loc.adv. *Cu orbire* = fără chibzuială, orbește. *Nebun cine se-ncrede în tine cu orbire!* (ALECS.). ◆ Înșelare. *Numai lor le e bună a unui neam orbire, Căci nu-l lasă să-și vadă a sa nenorocire* (ALEX.). • pl. *-i.* /v. ***orbi***.

orbíș *adv.* (*mai ales în legătură cu vb. de mișcare*) Pe dibuite, la întîmplare, orbește. *Se întoarse și se aruncă orbiș înapoi* (GÎRL.). ◇ Expr. *A da orbiș* = *a*) a lovi cu putere în toate direcțiile; *b*) a lovi fără cruțare. *Îi venea să ridice patul puștii și să deie orbiș în toate părțile* (SLAV.). ◆ Fig. Fără chibzuință, nebunește. *Se aruncă orbiș în viltoarea vieții.* • /***orb²*** + *-iș.*

orbít, -ă *adj.* **1** (*despre ființe*) Care este lipsit de vedere; cu vederea întunecată. ◇ Compar. *A fost așa de mare lumină, că cei ce au fost afară prin bătătură au căzut jos ca orbiți* (POP.). ◆ Căruia i s-au scos ochii. ◆ (*adesea cu determ. introduse prin prep. „de"*) A cărui vedere e tulburată de lumina intensă sau de obiecte strălucitoare. **2** Fig. (*despre persoane sau despre grupuri de persoane*) Care are mintea întunecată (de furie, de durere etc.), fără discernămînt, scos din minți; înnebunit, zăpăcit. *Ametit, orbit și dus cu sila, în apatia lui nu se mai uitase înapoi* (EMIN.) ◆ Fig. Care a fost înșelat. **3** Fig. Fermecat, fascinat, uluit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***orbi***.

orbitá *vb. I. intr.* (*despre particule, corpuri cerești etc.*) A gravita, a se învîrti pe o anumită orbită. ◇ Fig. *În jurul poetului orbitau tot felul de începători în domeniul literelor.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***orbiter***.

orbitál, -ă *adj., s.m.* **1** *adj.* (*astron.*) Care aparține orbitei unui corp ceresc, care se referă la orbita unui corp ceresc. ◆ (*despre mobile, vehicule spațiale etc.*) Care parcurge o orbită. **2** *adj.* (*anat.*) Care aparține orbitei oculare; care se află în regiunea orbitei oculare; orbitar. **3** *s.m.* (*chim.*) Funcție de undă orbitală a unei particule care se mișcă într-un cîmp electric, care poate indica locul în care probabilitatea de existență a unei particule este maximă. ◇ *Orbital atomic* = funcție de undă care caracterizează comportarea unui electron în cîmpul electric exercitat de nucleul unui atom. *Orbital molecular* = funcție de undă a unui electron care se mișcă în cîmpul electric al altor electroni și al nucleelor atomilor care compun o moleculă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***orbital***.

orbitár, -ă *adj.* (*anat.*) Care aparține orbitei ochiului. ◇ *Indice orbitar* = raportul dintre diametrele maxime ale orbitei. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***orbitaire***.

orbítă *s.f.* **1** Traiectorie în formă de curbă (închisă) parcursă de o particulă sau de un corp care se deplasează într-un cîmp de forțe centrale. ◆ (*astron.*) Drum real parcurs de un corp ceresc sub influența unei forțe centrale; traiectorie curbă a unei planete, a unei comete în jurul Soarelui, a unui satelit în jurul planetei sale. ◇ (*astron.*) *Orbită aparentă* = drum aparent pe bolta cerească al unui astru; proiecție a drumului său real. (*fiz.*) *Orbită staționară* = traiectorie a electronului într-un atom cînd acesta nu emite și nu absoarbe energie (conform teoriei lui Bohr). ◆ Fig. Sfera sau mediul unei activități oarecare. *Interesul lui era fixat pe orbita științei.* ◆ Ext. Sferă de acțiune; zonă de influență exercitată de o persoană, de un popor etc. *Vedea că toți se află în orbita marelui om politic.* **2** (*anat.*) Fiecare dintre cele două cavități din osul frontal al craniului, în care se află globul ocular. *Ochii stinși ca de sticlă se mișcau triști în orbitele lor* (EMIN.). • pl. *-e.* /<fr. ***orbite***, lat. ***orbita***, ***-ae***.

orbito- Elem. de compunere „orbită, orbital". • /<fr. ***orbito-***; cf. lat. *orbita*, *-ae* „linie circulară".

orbitografíe *s.f.* **1** (*astron.*) Tehnica înregistrării traiectoriei sateliților artificiali. **2** (*med.*) Metodă radiologică folosită pentru diagnosticul neoformațiilor intraorbitale. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***orbitographie***.

orbitolímă *s.f.* (*paleon.*) Gen fosil de foraminifere nperforate, din jurasic, cu țesut de formă conică sau lenticulară. • pl. *-e.* /<fr. ***orbitoline***.

orbitometríe *s.f.* (*med.*) Măsurare a capacității orbitei • g.-d. *-iei.* /<fr. ***orbitométrie***.

orbitór, -oáre *adj.* **1** (*despre lumină, obiecte strălucitoare etc.*) Care supără, tulbură vederea; care orbește; care te face să nu poți privi cu ochii larg deschiși, care îți ia vederea. *Lumina orbitoare a unui trăsnet* (BRĂT.). ◇ (*adv.*) *Cerul era orbitor de senin* (POPOV.). **2** Fig. Care întunecă mintea, tulbură rațiunea. ◆ Uluitor, copleșitor. *O fată atît de frumoasă, de numa-n vise ți se poate arăta o așa nălucire orbitoare* (MERA). • pl. *-ori, -oare.* /***orbi*** + *-tor.*

orbitotomíe *s.f.* (*chir.*) Deschidere chirurgicală a orbitei. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***orbitotomie***.

orbitúră *s.f.* (*înv.*) Orbire. • pl. *-i.* /***orbi*** + *-tură.*

orbocăí *vb. IV.* v. orbecăi.

órbotă *s.f.* v. horbotă.

orbút *subst.* (*reg.*) *De-a orbutul* = de-a baba-oarba. • /***orb²*** + *-uț.*

orc *s.m.* Infern. • /<germ. ***Orkus***.

órca *s.f.* (*zool.*) Cetaceu din Atlanticul de Nord, feroce, care atacă îndeosebi focile (*Orcinus orca*). • pl. *-ci.* /<it. ***orca***.

orcán *s.n.* (*meteor.; înv.*) Ciclon tropical care se manifestă în S Asiei; uragan. • pl. *-e.* /<germ. ***Orkan***.

orcanétă *s.f.* (*bot.*) **1** Roibă (*Rubia tinctorum*). **2** Limba-boului (*Anchusa italica*). • pl. *-e.* /<fr. ***orcanette***.

orcănic *adv.* (*înv.*) Ca uraganul. • /***orcan*** + *-ic.*

orcé *pron.nehot.* v. orice[1].

orceăg *s.n.* (*bot.; reg.*) Arpagic. • pl. *-uri.* și *orgeác s.n.* /etimol. nec.

orchestrá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică piese muzicale*) A aranja pentru orchestră. *Stokowski a orchestrat „Passacaglia" de Bach.* **2** Fig. (*compl. indică mișcări revendicative, dezbateri, campanii etc.*) A organiza, dînd o amploare și un ecou maxim; a coordona. *A orchestrat cu dibăcie toate aliațiile politice ale partidului pe care-l conducea.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***orchestrer***.

orchestrál, -ă *adj.* (*muz.*) Care aparține orchestrei, care se referă la orchestră. *Nume proprii cărora le lipsește rezonanța orchestrală* (CĂL.). ◆ (*despre compoziții muzicale*) Care este executat de orchestră. • pl. *-i, -e.* și (*înv.*) *orhestrál, -ă adj.* /<fr. ***orchestral***, it. ***orchestrale***.

orchestránt, -á *s.m., s.f.* (*muz.*) Instrumentist care cîntă într-o orchestră. ◆ Persoană care orchestrează o piesă muzicală. • pl. *-ți, -te.* și (*înv.*) *orhestránt, -ă adj.* /<fr. ***orchestrant***.

orchestrăre *s.f.* (*muz.*) Acțiunea de *a orchestra* și rezultatul ei; orchestrație. • pl. *-ări.* și (*înv.*) *orhestráre s.f.* /v. ***orchestra***.

orchestrát, -ă *adj.* **1** (*despre piese muzicale, concerte etc.*) Care este aranjat pentru a fi executat de orchestră. **2** Fig. Care este coordonat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***orchestra***.

orchestratór *s.m.* **1** (*muz.*) Persoană care orchestrează compoziții muzicale; aranjor. **2** Fig. Persoană care coordonează mișcări revendicative, dezbateri, campanii etc. • pl. *-i.* /<fr. ***orchestrateur***.

orchestrație *s.f.* **1** (*muz.*) Arta de a orchestra. ◆ Aranjare, transcriere pentru orchestră a unei compoziții muzicale (folosind mijloacele tehnice de execuție și timbrul propriu fiecărui instrument muzical). ◆ Modul cum sînt aranjate, îmbinate grupurile de instrumente ale unei orchestre într-o compoziție muzicală. ◇ Fig. *O orchestrație complicată a inteligenții* (IORGA). **2** Ext. (*lit.*) Ansamblu de procedee artistice prin care sunetele capătă, în poezie, expresivitate și valoare estetică. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *orhestrație, orhestrațiúne, orchestrațiúne s.f.* /<fr. ***orchestration***, it. ***orchestrazione***.

orchestrațiúne *s.f.* v. orchestrație.

orchéstră *s.f.* **1** (*muz.*) Ansamblu de instrumentiști care execută o compoziție muzicală la diferite instrumente; ansamblu de muzicieni care execută o compoziție muzicală, un concert. *Orchestra începu cu-o indignare grațioasă* (BACOV.). ◇ *Concert pentru orchestră* v. concert. *Conducător* (*conducătoare*) *de orchestră* v. conducător. *Șef de orchestră* v. șef. ◇ Fig. *Turturelele-n tenor Ș-alte voci măiestre..., Vor urma dup-acest cor Fel de fel de-orchestre* (COȘB.). ◆ Ext. Ansamblul instrumentelor muzicale la care cîntă membrii acestui colectiv. **2** (*arhit.; în antic.*) Spațiu circular în arhitectura teatrelor antice, situat între avanscenă și gradene, unde se executau dansurile și în care stătea corul (la greci) sau unde erau locurile rezervate spectatorilor de elită (la romani). **3** (și *fosa orchestrei*) Parte a unei săli de spectacol destinată instrumentiștilor, situată între scenă și sală, de obicei sub nivelul scenei. ◇ *Fotoliu de orchestră* = *a*) loc în primele rînduri într-o sală de concert; *b*) ext. loc în primele rînduri în orice sală de spectacol. *Loja orchestrei* v. lojă. • pl. *-e.* și (*înv.*) *orhéstră s.f.*, (*înv.*) *orchéstru s.m.* /<fr. ***orchestre***, germ. ***Orchester***, it. ***orchestra***, lat. ***orchestra***, ***-ae***; cf. gr. *ὀρχήστρα* <*ὀρχέομαι* „a dansa".

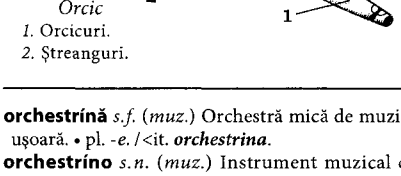

Orcic
1. Orcicuri.
2. Șreanguri.

orchestrínă *s.f.* (*muz.*) Orchestră mică de muzică ușoară. • pl. *-e.* /<it. ***orchestrina***.

orchestríno *s.n.* (*muz.*) Instrument muzical cu claviatură și coarde. • /<fr., it. ***orchestrino***.

orchestrión *s.n.* (*muz.*) Instrument muzical mecanic în formă de orgă sau de pian, cu două sau mai multe claviaturi, care poate imita sonoritatea unei orchestre. • sil. *-tri-on.* pl. *-oane.* /<fr. ***orchestrion***, germ. ***Orchestrion***.

orchestrionét *s.n.* (*muz.*) Instrument muzical cu manivelă, mai mic decît orchestrionul, care execută muzică înregistrată pe benzi de carton perforate. • sil. *-tri-o-*. pl. *-e.* /**orchestrion** + *-et*.

orchéstru *s.n.* v. orchestră.

orchi- v. orhi-.

orchidacée *s.f. pl.* v. orhidacee.

orchio- v. orhi-.

orcíc *s.n.* (*pop.*) Fiecare dintre cele două bucăți de lemn prinse de crucea căruței, a trăsurii etc., de capetele cărora se prind știreangurile hamului. • pl. *-uri*. și (*reg.*) *orcícă s.f.* /<ucr. (*в*)*орчик*; cf. pol. *orczyk*.

orcicár *s.n.* (*pop.*) Ochiul sau lațul știreangului de la ham, care se prinde de orcic. • pl. *-e.* /**orcic** + *-ar*.

orcícă *s.f.* v. orcic.

orcíne *pron.nehot.* v. oricine.

ord[1] *s.n.* (*reg.*) Rînd, șir. • pl. *-uri.* /cf. lat *ordo*, germ. *Horde*.

ord[2] *s.m, s.n.* v. ort[1].

ord[3] *s.n.* v. ordin.

ordalíe *s.f.* (*jur.*; *în Ev. Med.*) Mod de stabilire a dreptății sau a vinovăției părților în litigiu (practicat și azi de unele populații din Africa, Asia și Oceania), constînd în supunerea învinuitului la diferite probe (a focului, a apei clocotite, a fierului încins etc.) sau la duelul judiciar. ◆ (*relig.*) Ext. Judecata lui Dumnezeu. • acc. și *ordálie*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. **ordalie**, lat. ***ordalium***, engl. veche *ordal* „judecata Dumnezeului"; cf. germ. *Urteil* „judecată".

órde *s.f.* v. ordie.

órden *s.n.* v. ordin.

ordeólum *s.n.* (*med.*) Orgelet. • sil. *-de-o-*. și *hordeólum s.n.* /cf. lat. *hordeolus* „bob de orz".

órder *s.n.* (*înv.*) Ordin. • /<germ. ***Order***, rus. ***opдep***.

órdie *s.f.* (*înv.*) **1** (*milit.*) Oaste (turcească sau tătărească); hoardă. *Merge la orașul Gherghița, unde găsi greul ordiei tătărești* (BĂLC.). ◆ Tabără militară. **2** Gener. Mulțime mare de oameni, gloată. *Porneau cu carul plin spre Dudești sau spre Cioplea, unde erau ordiile ciumaților* (GHICA). • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și *úrdie s.f.* /<bg. ***opдuя***, srb. ***ordija***.

órdin *s.n.* **1** Dispoziție cu caracter obligatoriu, scrisă sau verbală, dată de o autoritate sau de o persoană oficială pentru a fi executată întocmai (de subalterni); poruncă; comandă. *S-a uitat... la adresa din josul ordinului* (BRĂT.). <> Loc.vb. *A da ordin* v. da. <> Expr. *La ordinele* (cuiva) = la dispoziția (cuiva), gata a-i îndeplini dorințele. *La ordin!* = vă stau la dispoziție. *Sub ordinele* (cuiva) = sub comanda (cuiva), sub conducerea (cuiva). ◆ Concr. Act care conține o dispoziție cu caracter obligatoriu. <> (*milit.*) *Ordin de chemare* = dispoziție scrisă a unei autorități militare, prin care o persoană din cadrele de rezervă ale armatei este chemată la unitate. (*milit.*) *Ordin de front* = dispoziție dată de comandantul unei unități militare, referitoare la organizarea serviciului de zi și la bunul mers al activității în unitatea respectivă. (*milit.*; *înv.*) *Ordin de zi* = act prin care comandantul unei unități militare se adresează, în anumite ocazii, întregii unități. (*econ.*) *Ordin de plată* = dispoziție dată de către o bancă pentru a plăti o sumă de bani unei persoane fizice sau juridice. *Ordin la scară* = ordin de a cumpăra sau de a vinde o hîrtie de valoare care specifică volumul total care se va vinde sau cumpăra la anumite prețuri. *Ordin limită* = ordin prin care se stabilește limita minimă sau maximă la care brokerul poate încheia o tranzacționare. (*adm.*) *Ordin de serviciu* = act prin care un salariat primește o însărcinare oficială; delegație. *Bilet de* (sau *la*) *ordin* v. bilet. *Clauză de ordin* v. clauză. **2** Decorație mai mare decît medalia. <> (*iron.*) *Stolnice, ...te decorez cu ordinul „Frigării de aur"* (ALECS.). <> *Cancelar al ordinelor* v. cancelar. **3** (*bot., zool.*) Categorie sistematică subordonată clasei și superioară familiei, care cuprinde una sau mai multe familii. **4** (*mat.*) *Ordin de multiplicitate* = număr natural care arată de cîte ori o rădăcină apare într-o ecuație algebrică. *Ordinul unui radical* = număr natural, marcat de indicele radicalului, care reprezintă exponentul puterii la care se ridică rădăcina obținută pentru a da numărul de sub radical. **5** (*arhit.*) Elemente constructive și decorative, dispuse și proporționate după anumite reguli pentru a alcătui un ansamblu regulat și armonios, care definesc caracteristicile stilurilor de bază ale arhitecturii (greco-romane). <> *Ordin colosal* v. colosal. *Ordin compozit* v. compozit. *Ordin corintic* v. corintic. *Ordin doric* v. doric. *Ordin ionian* v. ionian. *Ordin ionic* v. ionic. *Ordin persic* v. persic. *Ordin toscan* v. toscan. **6** Rang, categorie (după importanță). <> Expr. *De prim* (sau *de primul*) *ordin* = de cea mai bună calitate; excelent. ◆ Domeniu. <> Expr. *De ordin(ul)* = cu caracter (de), de natură... *Coliflicte de ordin casnic* (CĂL.). ◆ (*înv.*) Regulă, ordine, bună rînduială. **7** (*bis.*; *în Ev. Med.*) Organizație, comunitate semimilitară de cavaleri-călugări (ioaniții, templierii, teutonii etc.), apărută în Europa Apuseană, sub egida Bisericii Catolice și a papalității, în perioada cruciadelor, pentru acapararea de teritorii în țările musulmane din Orientul Apropiat și în țările necatolice din Europa. <> *Ordinul Jartierei* v. jartieră. *Ordinul teutonic* v. teutonic. ◆ (*bis.*) Organizație laică de cavaleri, creată în Evul Mediu, în Europa apuseană, în scopul cuceririlor militare. **8** (*bis.*) Comunitate monahală în diverse religii, mai ales catolică (augustinii, benedictinii, carmeliții, dominicanii, franciscanii, iezuiții, capucinii, piariștii, ursulinele etc.). <> *Ordinul Oratoriului* v. oratoriu. • pl. *-e*, (*înv.*) *-uri*. și (*înv.*) *ord, órden s.n.* /<lat. ***ordo***, ***-inis***, it. ***ordine***, fr. ***ordre***.

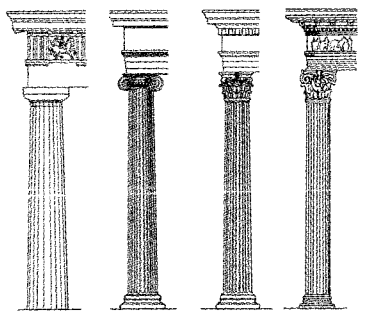

1 2 3 4

Ordine arhitectonice

1. Doric. 3. Corintic.
2. Ionic. 4. Compozit.

ordiná *vb. I.* v. ordona.

ordinál *adj., s.n.* **1** *adj.* (*gram.*) *Numeral ordinal* = numeral care indică într-o serie locul, ordinea numerică într-o enumerare, într-o serie de ființe, de obiecte, de fenomene etc. **2** *s.n.* (*mat.*) Număr care arată pentru un anumit obiect al cîtelea este el într-un șir de obiecte; număr de ordine. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***ordinal***, lat. ***ordinalis***, ***-e***.

ordinár, -ă *adj., s.m.* **1** *adj.* Care este obișnuit, normal, de rînd, comun. *Un versificator ordinar ar fi pus un calificativ oarecare* (MACED.). <> (*adv.*) *Vacanțele le petreceam ordinar în Pomerania* (KOGĂL.). <> *Sesiune ordinară* = sesiune convocată conform regulamentului de funcționare. (*jur.*) *Cale ordinară de atac* = cale de atac care poate fi folosită în oricare proces. <> Loc.adv. (*fran. înv.*) *De ordinar* = de obicei. <> Expr. (*milit.*; *înv.*; *subst.*) *A trece* (sau *a înscrie*) *la ordinar* = a înscrie în registrul de evidență a rațiilor alimentare și a soldei. **2** *adj.* (*mat.*) *Fracție ordinară* = raport între două numere întregi. **3** *adj.* (*despre obiecte, alimente, mărfuri etc.*) Care este de calitate inferioară, fără valoare; prost. *Era o cîrciumă ordinară cu scară, cu talaș presărat pe jos* (PRED.). ◆ (*despre persoane*) Care este vulgar, grosolan; josnic. *O tînără poloneză necioplită și ordinară* (M. I. CAR.). ◆ Ext. (*despre atitudinea, comportamentul etc. ale oamenilor*) Care exprimă, care trădează proastă-creștere, vulgaritate, grosolănie. **4** *adj.* (*înv.*; *în opoz. cu „extraordinar" sau cu „particular"*) *Elev ordinar* = elev care urma cursurile de zi ale unei școli. **5** *s.m.* (*bis.*; *înv.*) Autoritate ecleziastică; episcop diecezan. • pl. *-i*, *-e*. și (*înv.*) *ordinér, -ă adj.* /<fr. ***ordinaire***, lat. ***ordĭnarĭus***, ***-a***, ***-um***, germ. ***ordinär***.

ordinăre *s.f.* v. ordonare.

ordinariát *s.n.* **1** (*bis.*; *înv.*) Organ administrativ care conducea o episcopie catolică; consistoriu. **2** (*înv.*) Grad, funcție de titular (profesor, preot). • sil. *-ri-at*. pl. *-e*. /<fr. ***ordinariat***.

ordinárie *s.f.* (*bis.*; *înv.*) Ordonanță emisă de un ordinariat. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<lat. ***ordinaria***.

ordinát, -ă *adj.* v. ordonat.

ordinátă *s.f.* v. ordonată.

ordinátică *s.f.* (*inform.*) Știință care se ocupă cu studiul calculatoarelor în raport cu mediul uman. • /<fr. ***ordinatique***.

ordinatór[1] *s.n.* (*inform.*) Calculator numeric universal, compus dintr-un număr variabil de unități specializate și comandate de același program înregistrat, care permite efectuarea unor operații aritmetice și logice fără intervenția omului în timpul lucrului și rezolvă probleme de calcul științific, de gestiune a întreprinderilor comerciale sau industriale etc.; computer. <> *Ordinator familial* = computer familial. • pl. *-oare*. /<fr. ***ordinateur***.

ordinatór[2]**, -oáre** *s.m., s.f.* v. ordonator.

ordinatríce *s.f.* (*mat.*; *înv.*) Variabilă după a cărei putere se ordonează termenii unui polinom, în scopul efectuării unei operații. • /<fr. ***ordinatrice***.

ordinație *s.f.* (*înv.*) **1** Dispoziție a unei autorități. **2** Rețetă medicală. **3** (*bis.*; *în ritualul Bisericii Catolice*) Hirotonisire. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și *ordinațiúne*, *ordinăciúne s.f.* /<lat. ***ordĭnatio***, ***-onis***, fr. ***ordination***.

ordinațiúne *s.f.* v. ordinație.

órdină *s.f.* v. ordine.

ordinăciúne *s.f.* v. ordinație.

órdine *s.f.* **1** Succesiune, aranjament al unor lucruri, al unor fapte, făcut după anumite reguli etc.; organizare, înșiruire. *Ordinea cuvintelor este... incontestabil o chestiune de sintaxă* (GRAUR). <> (*milit.*) *Ordine de zi* = program care cuprinde chestiunile ce urmează să fie discutate într-o ședință. *Ordine de bătaie* (sau *de bătălie*) = dispozitiv de luptă. *Șirele caselor păreau puse în ordine de bătălie* (EMIN.). *Ordine de luptă* v. luptă. <> Loc.adj., adv. *La ordinea zilei* = *a*) (care este) de actualitate. *Sînt cestiuni arzătoare la ordinea zilii* (CAR.); *b*) (care este) pe primul plan. Δ Expr. *A trece la ordinea zilei* v. trece. **2** (*în opoz. cu „dezordine"*) Așezare a unor obiecte potrivit unor cerințe de ordin practic și estetic. <> Expr. *A așeza în ordine* v. așeza. *A pune în ordine* v. pune. ◆ Ext. Funcționare bună. **3** Conformitate cu o cerință, cu o normă, cu o disciplină, cu o regulă. <> *Oameni de ordine* = persoane care au sarcina să vegheze la păstrarea disciplinei în timpul adunărilor publice, al manifestațiilor etc. *Cuvînt de ordine* v. cuvînt. <> Loc.adv. *În ordine* = așa cum se cuvine; în regulă. (*înv.*) *De ordine* = de natura..., de felul..., de domeniul... <> Expr. *A chema* (pe cineva) *la ordine* = a cere să se respecte anumite reguli de disciplină, de conduită etc.; a pune la respect. **4** Mers firesc al lucrurilor, al evenimentelor. *Așa e ordinea lucrurilor de cînd lumea și pămîntul* (REBR.). ◆ Principiu de cauzalitate a lumii, lege proprie naturii. **5** (*econ., polit.*) Organizare (socială, economică etc.); sistem, regim. *Împrejurările ar putea să creeze noi ordini mondiale* (EMIN.). <> *Regulament de ordine interioară* v. regulament. ◆ Spec. Stabilitate socială, respectul instituțiilor sociale stabilite. <> *Ordine publică* = ordine politică, economică și socială, care se asigură într-un stat printr-un ansamblu de norme și de măsuri (deosebite de la o orînduire socială la alta) și care se concretizează în funcționarea normală a aparatului de stat, în menținerea liniștii cetățenilor, în respectarea drepturilor acestora și a avutului obștesc etc. *Ordine de drept* = stare a relațiilor sociale care se statornicește ca urmare a respectării stricte a prevederilor legale de către toți cetățenii și organele statului și este asigurată de lege. **6** (*mat.*) *Relație de ordine* = relație tranzitivă între elementele unei mulțimi. **7** *Ordine universală* = (*în filos. europeană din Antichitate pînă în sec. 19*) concepție potrivit căreia lucrurile, fenomenele și evenimentele din univers au un substrat comun și sînt integrate într-un plan care asigură desfășurarea lor către realizarea binelui, frumosului, dreptății, libertății, existînd o deplină armonie între realitate și valori, între om și univers. • pl. *-i*. și (*înv.*) *órdină s.f.* /<lat. ***ordo***, ***-inis***, it. ***ordine***.

ordinér, -ă *adj.* v. ordinar.

ordiní *vb. IV.* v. ordona.

ordinográmă *s.f.* (*inform.*) Reprezentare grafică a înlănțuirii operațiilor unui program destinat ordinatorului. • pl. *-e*. /<fr. ***ordinogramme***.

ordoná *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică persoane, de obicei subordonate pe scara ierarhică*) A da un ordin; a porunci, a dispune, a comanda. *Dispune, ordonă, cere, Ce vrei* (ALECS.). **2** (*compl. indică obiecte, valori etc.*)

A orîndui, a aranja într-o anumită ordine, succesiune. *Materia este ordonată artistic* (OȚETEA). ◆ A rîndui, a grupa (după anumite criterii). ◆ (*mat.; compl. indică elementele unei mulțimi*) A introduce o relație de ordine. **3** (*med.; înv.; compl. indică medicamente, tratamente etc.*) A prescrie. **4** (*în ritualul Bisericii Catolice; compl. indică preoți*) A hirotonisi. • prez. ind. *ordón, -ez.* și (*înv.*) *ordiná vb. I., ordiní vb. IV.* /<fr. ***ordonner***.

ordonánsă *s.f.* v. ordonanță.

ordonanță *vb. I. tr.* **1** (*econ.; compl. indică sume de bani*) A dispune plata unei sume prin emiterea unei ordonanțe; a elibera un ordin de plată. **2** (*med.; înv., reg.; compl. indică medicamente, tratamente etc.*) A prescrie. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***ordonnancer***.

ordonanțáre *s.f.* Acțiunea de *a ordonanța* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***ordonanța***.

ordonánță *s.f.* **I 1** Dispoziție scrisă care emană de la o autoritate (administrativă). ◇ (*econ.; înv.*) *Ordonanță de plată* = dispoziție de plată a unei sume; ordin de plată. **2** (*polit.*; și *ordonanță de urgență, ordonanță de guvern, ordonanță guvernamentală*) Act legislativ al unui guvern emis în perioada vacanței parlamentare sau în situații de urgență (care urmează a fi aprobate ulterior de parlament). **3** (*jur.*; și *ordonanță prezidențială*) Măsură cu caracter urgent și provizoriu pe care președintele unei instanțe judecătorești o poate ordona, în cazuri excepționale (pentru prevenirea unei pagube ireparabile). ◆ Ext. (*înv.*) Sentință, hotărîre judecătorească. **4** (*med.; înv.*) Rețetă medicală. **5** (*milit.; înv.*) Soldat în serviciul personal al unui ofițer. *Ordonanța găsește... mult căutata pătură* (CA. PETR.). ◇ *Ofițer de ordonanță* = ofițer atașat pe lîngă marile comandamente, cu misiunea specială de a transmite ordinele. **6** (*a. plast.*) Mod de dispunere a elementelor unei compoziții arhitecturale, de grupare a diferitelor elemente ale unui tablou etc. • pl. *-e.* și *ordonánsă, ordonánțe s.f.* /<fr. ***ordonnance***.

ordonánțe *s.f.* v. ordonanță.

ordonáre *s.f.* Acțiunea de *a ordona* și rezultatul ei. ◇ (*log.*) *Raport de ordonare* = cuprinderea unei noțiuni în sfera unei alte noțiuni mai generale. • pl. *-ări.* și *ordináre s.f.* /v. ***ordona***.

ordonát, -ă *adj.* **1** (*despre obiecte*) Care este pus în ordine; care este aranjat. ◆ Ext. Care este rînduit, organizat (după anumite criterii). *Toate acestea erau spuse cu o pasiune ordonată* (CĂL.). ◇ (*mat.*) *Mulțime ordonată* = mulțime cu o ordine bine determinată a elementelor ei. ◆ Spec. (*despre case, încăperi etc.*) Care este bine îngrijit, pus la punct. *Camera lui este foarte ordonată.* ◇ (*adv.*) *S-a obișnuit să-și așeze ordonat cămășile pe umerașe.* **2** (*despre oameni*) Căruia îi place ordinea; care păstrează ordinea. ◆ Ext. (*despre felul de viață, de muncă etc. al oamenilor*) Care este disciplinat, echilibrat. *Nu i-ar fi rămas decît să ducă o viață ordonată* (BACOV.). • pl. *-ți, -te.* și (*înv.*) *ordinát, -ă adj.* /v. ***ordona***; cf. fr. *ordonné*.

ordonátă *s.f.* **1** (*mat.*) A doua coordonată carteziană a unui punct în sistemul rectangular de coordonate din plan sau din spațiu. **2** (*milit.*) Înălțimea unui punct de pe traiectoria unui proiectil în raport cu linia de ochire. • pl. *-e.* și (*înv.*) *ordinátă s.f.* /<fr. ***ordonée***, germ. ***Ordinate***.

ordonatór, -oáre *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care pune în ordine, organizează, sistematizează, sintetizează; care dă o imagine sistematică, sintetică. **2** *s.m., s.f.* (*econ.*; și *ordonator de credite*) Conducător al unei instituții bugetare, centrale sau locale, care are dreptul de a dispune de creditele bugetare acordate prin bugetul de venituri și cheltuieli al unui stat, al unei instituții etc. • pl. *-ori, -oare.* și (*înv.*) *ordinatór, -oáre, ordonátór, -oáre s.m., s.f.* /<fr. ***ordonnateur***.

ordonătór, -oáre *s.m., s.f.* v. ordonator.

ordoviciăn, -ă *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* A doua perioadă a paleozoicului, situată între cambrian și silurian, în care trăiau graptoliți, trilobiți, brahiopode, cistoide etc. și în care au apărut primii corali, iar, dintre vertebrate, peștii. **2** *adj.* Care aparține ordovicianului, specific ordovicianului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din ordovician. • sil. *-ci-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***ordovicien***; cf. lat. *Ordovices*, populație din Țara Galilor.

ordúră *s.f.* (*fran.*) Murdărie, gunoi. ◆ Fig. Obscenitate. • pl. *-i.* /<fr. ***ordure***.

oruriér, -ă *adj.* (*fran.*) Murdar. ◆ Fig. Obscen. • sil. *-ri-er.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***ordurier***.

ore ['œre] *s.f.* (*fin.*) Monedă divizionară în Danemarca, Norvegia și Suedia, valorînd a suta parte dintr-o coroană. • /<fr. ***öre*** <cuv. dan., norvegian.

óre *conj.* v. ori.

oreádă *s.f.* (*în mit. greacă și romană*; și *nm. pr.*) Nimfă care trăia prin munți și prin peșteri. • sil. *-re-a-.* pl. *-e.* <fr. ***oréade***; cf. lat. *ŏrĕas, -adis*, gr. *ὀρειάς, -άδος* <*ὄρος* „munte".

oreáv *s.n.* (*reg.*) Vale prin care curge apă numai cînd plouă. • pl. *-e.* /etimol. nec.

orecăre *adj.nehot., pron.nehot.* v. oarecare.

orecél *s.n.* v. oricel.

orecíne *pron.nehot., adj.nehot.* v. oarecine.

orecît *pron.nehot., adj.nehot.* v. oarecît.

orédnic *s.m.* (*înv.*) Dregător. • pl. *-ci.* /<ucr., rus. *уряднuк*.

oregăno *s.n.* (*bot.*) Plantă din familia mentei, ale cărei frunze sînt folosite drept condiment (*Origanum vulgare*). • /<engl. ***oregano***, it. ***origano***.

oreión *s.n.* (*med.*) Infecție acută, epidemică, de natură virotică, a glandelor salivare parotide, frecventă la copii, care se manifestă prin febră și prin inflamarea dureroasă a glandelor salivare parotide. ◆ Boală contagioasă care se manifestă prin această infecție; parotidită epidemică. • pl. *-oane.* /<fr. ***oreillon***.

orelé *s.n.* (*med.*) Otorinolaringologie. ◆ Spec. Secție de otorinolaringologie dintr-un spital, dintr-o policlinică etc. • /abr. de la ***orl*** <*o[to] r[ino] l[aringologie]*.

orelíst, -ă *s.m., s.f.* (*med.*) Otorinolaringolog. • ***/o[to] r[ino] l[aringolog]*** + *-ist*.

oréșniță *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee agățătoare, meliferă, din familia leguminoaselor, cu frunzele terminate printr-un cîrcel ramificat, cu florile purpurii, plăcut mirositoare și cu un tubercul comestibil (*Lathyrus tuberosus*); (*pop.*) bobușor, fasolică. • pl. *-e.* și *oráșniță s.f.* /cf. bg. *орешък*, srb. *орешак*.

oreúnde *adv.* v. oareunde.

orexi- Elem. de compunere „poftă de mîncare". • /<fr. ***orexi-***; cf. gr. *ὄρεξις* „poftă, apetit".

oreximanie *s.f.* (*med.*) Poftă de mîncare exagerată; stare de foame patologică. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***oreximanie***; cf. gr. *ὄρεξις* „apetit", *μανία* „nebunie".

oréz *s.n.* (*bot.*) Plantă alimentară din familia gramineelor, cu tulpina dreaptă, cu frunzele liniare alungite și cu spicele mici, cultivată în terenuri umede pentru fructele ei cu semințe foarte hrănitoare, bogate în amidon (*Oryza sativa*). ◆ Restr. Colect. Semințele comestibile ale acestei plante, întrebuințate pentru prepararea diferitelor mîncăruri. ◆ (*la pl.*) Diferite soiuri de semințe ale acestei plante. *Orezurile ce se aflau de vînzare la Smirna* (PER.). • pl. *-uri.* /<bg. ***opuз***.

orez

orezár *s.m.* Persoană care cultivă orez. • pl. *-i.* ***/orez*** + *-ar*.

orezărie *s.f.* Teren nivelat, cu amenajări speciale pentru irigație, pe care se cultivă orez; loc cultivat cu orez. ◆ Cultură de orez. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* ***/orez*** + *-ărie*.

orfán, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Copil) care a pierdut pe unul dintre părinți sau pe amîndoi. *Melancolia... este semnul caracteristic al orfanilor* (EMIN.). ◆ Ext. Persoană care nu are familie. ◆ Fig. (*adj.*) Care este lipsit de ceva foarte important. *Limba română este maica noastră; dacă am pierde-o rămînem orfani* (MUNT.). **2** *s.m., s.f.* (*reg.*) Copil nelegitim. • pl. *-i, -e.* /<ngr. ***ορφανός***, lat. ***ŏrphanus, -a, um***.

orfanál, -ă *adj.* (*înv.*) Care aparține orfanilor (1), care se referă la orfani. • pl. *-i, -e.* ***/orfan*** + *-al*.

orfanicésc, -eáscă *adj.* (*înv.*) Orfanal. • pl. *-ești.* ***/orfan*** + *-icesc*; cf. ngr. *ορφανικός*.

orfanotróf *s.m.* (*înv.*) **1** Protector al orfanilor. **2** Orfanotrofie. • pl. *-i.* /<gr. ***ὀρφανοτρόφος***.

orfanotrofíe *s.f.* (*înv.*) Orfelinat. *D-ta, care ai înființat o casă de orfanotropie, refuzi a lua parte la o binefacere* (ALECS.). ◆ Ext. Azil. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<ngr. ***ορφανοτροφείο***, lat. ***orphanotrophium***.

orfáurar *s.m.* v. orfevru.

orfăurărie *s.f.* v. orfevrărie.

orfelín, -á *adj., s.m., s.f.* (Copil) care este orfan. *Ajutorase într-ascuns orfelini nevoiași la învățătură și văduve sărmane la mahala* (CE. PETR.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***orphelin***.

orfelinát *s.n.* Instituție de ocrotire socială destinată creșterii copiilor orfani sau a celor abandonați de părinți; centru de plasament. *S-a dus la spitalele, școlile și orfelinatele din țară și din Grecia* (VIN.). • pl. *-e.* /<fr. ***orphelinat***.

orfeón *s.n.* (*muz.*) Societate corală. • /<fr. ***orphéon***.

orfeoníst, -ă *s.m., s.f.* (*muz.*) Membru al unui orfeon. • sil. *-fe-o-.* pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***orphéoniste***.

orfevráríe *s.f.* Meșteșugul confecționării unor obiecte de artă aplicată (vase, bijuterii, obiecte de cult, legături de cărți etc.) de mare finețe din metale prețioase. ◇ Fig. *Un ideal de artă..., de orfevrerie artistică* (PERP.). ◆ Concr. Colect. Obiectele lucrate prin acest meșteșug. ◆ Comerț cu obiecte fine de aur și argint. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *orfevreríe*, (*înv.*) *orfăurăríe s.f.* /<fr. ***orfèvrerie***.

orfevreríe *s.f.* v. orfevrărie.

orfevriér, -ă *adj.* Care aparține orfevrăriei, care se referă la orfevrărie. • pl. *-i, -e.* ***/orfevr[ărie]*** + *-ier*.

orfévru *s.m.* Meșter specializat în lucrări de orfevrărie; creator de obiecte de artă aplicată de mare finețe din metal prețios. ◆ Ext. Artist subtil. • pl. *-i.* și *orfăurár s.m.* /<fr. ***orfèvre***; cf. lat. *aurum, -i* „aur", fr. *fevre* „artizan".

órfic, -ă *adj., s.f. pl.* (*în antic.*) **1** *adj.* Care aparține lui Orfeu sau poemelor acestuia, care se referă la Orfeu sau la doctrinele, misterele, concepțiile filosofice atribuite acestuia. ◇ *Poeme orfice* = texte lirice și filosofice grecești atribuite lui Orfeu. ◆ (*lit.; despre poezii*) Care se aseamănă cu poemele orfice, care este în spiritul acestor poeme. **2** *s.f. pl.* (*în antic.*) Sărbători în cinstea zeului Dionysos. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***orphique***, gr. ***Ὀρφικός***; cf. nm. pr. *Orfeu*, cîntăreț mitologic la vechii greci.

orfísm *s.n.* **1** (*în antic.*) Doctrină a misterelor orfice care preconiza dualismul suflet – corp (considerînd corpul ca „temniță" a sufletului) și credința în metempsihoză. **2** (*a. plast.*) Curent în pictură care susținea primatul culorii pure ca mijloc de exaltare a luminozității și a dinamismului și care tindea la o construcție abstractă a formelor prin culoare. • /<fr. ***orphisme***.

organ[1]**-** Elem. de compunere „(referitor la) organ; organism". • și *organo-.* /<fr. ***organ(o)***-; cf. lat. *organum, -i*, gr. *ὄργανον*.

orgán[2] *s.n.* **1** (*biol.*) Parte a unui organism animal sau vegetal, alcătuit din unul sau din mai multe țesuturi, formînd o unitate morfologică, adaptată la îndeplinirea unei sau mai multor funcții (vitale). *Organul omenesc de percepțiune* (EMIN.). ◇ *Organ adeziv* v. adeziv. *Bancă de organe* v. bancă. *Organ hematic* v. hematic. *Organe interne* v. intern. *Organ limfoid* v. limfoid. *Organ olfactiv* v. olfactiv. *Organ rezonator* v. rezonator. *Organ rudimentar* v. rudimentar. *Organe de simț* sau *organele simțurilor* v. simț. ◆ Spec. Gură. ◇ *Organ fonator* v. fonator. ◆ Ext. Glas. **2** (*tehn.*) Parte componentă a unui mecanism, a unei mașini etc., alcătuită din una sau mai multe piese simple, care îndeplinește o anumită funcție. *Organe de mașini.* ◇ (*marin.*) *Organ de propulsie* = motor sau mașină care asigură deplasarea navei. ◆ (*tehn.*) Aparat care servește la transmiterea sau la direcționarea unei mișcări. **3** Fig. Mijloc de acțiune, de comunicare etc. *Prin giurămînt se declară organ și instrument activ al Poloniei* (ASACHI). ◆ Ext. Exponent. ◆ Ext. Intermediar, mijlocitor. **4** (*cu determ. care arată apartenența sau felul*) Ziar; revistă. *Organele opoziționiii... înfățișează dezgustătoarea priveliște a unei nemaipomenite lipse de urbanitate* (EMIN.). **5** Grup de persoane care îndeplinesc o funcție politică, administrativă, științifică, economică etc.; instituție politică, administrativă, științifică, economică etc. reprezentată de aceste persoane. *Parlamentarismul întemeiat pe interesele generale apărate de organele reprezentative ale voinței naționale* (VULC.). ◇ *Organ de stat* = formă organizatorică creată prin lege și învestită cu o anumită competență în scopul realizării puterii de stat. *Organ reprezentativ* = formație alcătuită din organele de stat și din persoane alese prin vot. *Organ colegial* v. colegial. *Organ consultativ* v. consultativ. *Organ executiv* v. executiv. *Organ de*

jurisdicție v. jurisdicție. *Organ legislativ* v. legislativ. *Organ de resort* v. resort. *Organ tutelar* v. tutelar. **6** (*înv.; la pl.*) Material didactic. ◆ Rechizite. • pl. *-e.* /<lat. ***organum, -i***, gr. ***ὄργανον***, fr. ***organe***, germ. ***Organ***, rus. ***орган***.

orgán[3] *s.n.* **1** (*înv.*) Harfă, liră. ◆ Orgă. ◆ Gener. Instrument muzical. **2** (*reg.*) Contrabas. • pl. *-e.* /<slav. **оръганъ**, ngr. ***όργανο(ν)***, lat. ***organum, -i***, it. ***organo***.

organdí *s.n.* (*ind. text.*) Țesătură de bumbac sau de in foarte fină, transparentă, aspră la pipăit, din fire răsucite și apretate, din care se confecționează obiecte de îmbrăcăminte (pentru femei și copii), perdele etc. *O rochie ușoară... de organdi alb* (CA. PETR.). • și (*înv.*) *organdín s.n.* /<fr. ***organdi***, germ. ***Organdin***.

organdín *s.n.* v. organdi.

organectomíe *s.f.* (*chir.*) Rezecție a unei porțiuni de organ. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***organectomie***.

organíc, -ă *adj.* **1** (*biol.*) Care ține de structura, de esența, de funcțiile unui organ[2] (1) sau ale unui organism (1), care se referă la organe sau la organisme vii. ◆ Care aparține organelor[2], care se referă la organe[2]. **2** Care are structura unui organism (constituind un întreg diferențiat și în același timp unitar); care alcătuiește un tot. *Progresiunea geometrică în infinit a ființelor organice* (EMIN.). ◇ Loc.adv. *În mod organic* = inseparabil, indisolubil; integral. ◆ Fig. (*despre relații, legături etc., adesea în opoz. cu „mecanic”*) Care este analog legăturii ce unește părțile unui organism; indisolubil. *Imaginile formează... o rețea organică* (CĂL.). ◆ Care rezultă din organizarea, din construcția propriu-zisă a unui lucru; esențial, lăuntric, intrinsec. ◇ (*adv.*) *N-am făcut ca alții care în compendii pun numai cifre goale..., ci... am vizionat materia organic și critic* (CĂL.). ◆ Fundamental, de bază. ◇ (*jur.*) *Lege organică* = lege reprezentînd dezvoltarea și reglementarea unui principiu înscris în constituție. **3** (*chim.; despre substanțe, materiale, solvenți etc.; în opoz. cu „anorganic”*) Care este alcătuit din carbon și din hidrogen, uneori și din alte elemente chimice. ◇ *Compus organic* = compus chimic care conține în moleculă atomi de carbon legați în catene sau în cicluri, alături de atomi ai altor elemente (hidrogen, oxigen, azot etc.). *Chimie organică* = ramură a chimiei care se ocupă cu studiul hidrocarburilor și al derivaților acestora. *Sticlă organică* v. sticlă. • pl. *-ci, -ce.* și (*înv.*) *organicésc, -eáscă adj.* /<fr. ***organique***, lat. ***organicus, -a, -um***.

organicésc, -eáscă *adj.* v. organic.

organicéște *adv.* (*înv.*) În mod indisolubil, inseparabil. • */ organic* + *-icește*.

organiciăn, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *s.m., s.f.* Organicist. **2** *adj., s.m., s.f.* (*chim.*) (Specialist) care se ocupă de chimia organică. • sil. *-ci-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***organicien***.

organicísm *s.n.* **1** (*sociol.*) Concepție potrivit căreia societatea omenească ar fi un organism analog cu cel biologic, supus acelorași legi. **2** (*biol.*) Teorie în biologia contemporană care afirmă că forma organismelor este în același timp materială și spirituală, toate celulele având judecată. **3** (*med.*) Teorie care susține că orice maladie provine dintr-o leziune organică. **4** (*psih.*) Teorie holistă a personalității care consideră omul ca o totalitate în care există o deplină integrare, dezordinile fizice și mentale având o bază organică (schimbări ale structurii creierului, tulburări ale biochimismului etc.). • /<fr. ***organicisme***.

organicíst, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *s.m., s.f.* Adept al organicismului; organician. **2** *adj.* Care aparține organicismului sau organiciștilor, care se referă la organicism sau la organiciști. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***organiciste***.

organicitáte *s.f.* Însușirea a ceea ce este organic. ◆ (*filos.*) Caracter organic al unui sistem. • pl. *-ăți.* /<engl. ***organicity***.

organigrámă *s.f.* **1** (*adm., econ., fin.*) Reprezentare schematică, redare grafică a structurii organizatorice a unei întreprinderi, a unei instituții, a subordonării compartimentelor acestora, a tipurilor de legături între aceste compartimente etc. ◆ Colectiv de angajați care figurează (fără nominalizări) în această schemă. **2** (*inform.*) Reprezentare (cu ajutorul unor simboluri grafice) a unui algoritm; logigramă. **3** (*cib.*) Diagramă logică. • pl. *-e.* și *organográmă s.f.* /<fr. ***organigramme***.

organíno *s.n.* (*muz.*) Orgă mică. • /<it. ***organino***.

organisí *vb. IV. tr.* (*grec. înv.*) A organiza. • prez. ind. *-esc.* /<ngr. ***οργανίζω***, v. organiza.

organisíre *s.f.* (*înv.*) Organizare. • pl. *-i.* /v. ***organisi***.

organísm *s.n.* **1** (*biol.*) Tot unitar și complex, format din părți (organe, aparate, sisteme) cu funcții bine definite, fiecare parte fiind influențată și influențînd, la rîndul ei, pe celelalte într-un anumit fel, ale cărui principale proprietăți sînt conservarea speciei și continuitatea materiei vii. ◇ *Organism monocelular* = organism format dintr-o singură celulă. *Organism pluricelular* = organism format din mai multe celule. ◆ Ext. Ființă, corp. *Un organism bolnav* (CA. PETR.). **2** Fig. Ceea ce se prezintă ca un tot unitar. *O revistă este un organism colectiv* (CĂL.). ◆ Ext. Ceea ce funcționează în mod organizat. ◆ Organizație; instituție. *Școala făcută la noi... a dat o generație care a primit de la acest organism al școlii un anume caracter* (IORGA). ◆ Ext. Structură. *Rar găsim o operă care să ne dea senzația unei condensări... mai depline. Dar de ce impresia aceasta de organism fără defect?* (CONST.). • pl. *-e.* /<fr. ***organisme***, ngr. ***οργανισμός***, germ. ***Organismus***.

organísmic, -ă *adj.* (*biol.*) Care se referă la organism. ◆ Ext. Care ține de o organizare asemenea organismului; sistemic. • pl. *-ce, -ci.* /<germ. ***organismisch***.

organíst, -ă *s.m., s.f.* (*muz.*) Instrumentist care cîntă la orgă. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***organiste***, it. ***organista***, germ. ***Organist***.

organít *s.n.* (*hist.*) Fiecare dintre elementele constitutive permanente, cu funcții caracteristice, ale citoplasmei celulei. • pl. *-e.* /<fr. ***organite***.

organiză *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică grupuri sociale, instituții etc.*) A face să funcționeze sau să acționeze organic (repartizînd însărcinările și coordonîndu-le conform unui plan adecvat). *Cei mai culți... au început să organizeze statul modern* (GHER.). ◆ (*compl. indică mijloace tehnice, economice, administrative etc.*) A orîndui, a așeza, a coordona astfel încît să se asigure funcționarea optimă a unui grup social, a unei instituții etc. ◆ (*compl. indică acțiuni, activități etc.*) A pregăti temeinic, după un plan bine pus la punct; a planifica, a orîndui. *Eu singur a trebuit să organizez ceremonia* (HOL.). ◆ (*compl. indică lucruri, obiecte, ființe etc.*) A pune, a așeza în conformitate cu o anumită structură; a aranja, a rîndui. *Iorga organizează și ierarhizează un material vast* (POPA). ◇ (*abs.*) *Sensibilitatea ia act de univers; sensibilitatea și inteligența... organizează* (IBR.). ◆ (*fam.; compl. indică persoane*) A coordona într-o anumită activitate. **2** *refl.* (*despre oameni*) A-și coordona acțiunile orientîndu-se după un anumit plan; a proceda metodic și ordonat în acțiuni. *Trebuie să ne organizăm.* ◆ A-și strînge și a-și întări forțele. ◆ (*despre lucruri, obiecte, ființe etc.*) A se aranja în conformitate cu o anumită structură. *Aforismele sale... se organizează în jurul opoziției spirit - materie* (IBR.). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***organiser***.

organizábil, -ă *adj.* Care poate fi organizat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***organisable***.

organizáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a* (*se*) *organiza* și rezultatul ei. *Organizarea și, prin urmare, regenerația Principatelor fură încredințate contelui Kisselef* (KOGĂL.). ◇ (*econ.*) *Organizarea întreprinderii* = ansamblul de metode și tehnici privind organizarea conducerii, a producției și a muncii. *Organizarea producției* = ansamblu de măsuri privind stabilirea, asigurarea și coordonarea mijloacelor de producție și a forței de muncă în vederea desfășurării producției cu maximum de eficiență economică. *Organizarea muncii* = ansamblu de măsuri care au drept scop utilizarea eficientă a forței de muncă, creșterea productivității și scăderea prețurilor de producție. *Stat de organizare* v. stat. ◆ Ext. Rînduială, disciplină, ordine. **2** Alcătuire, orînduire. ◆ Spec. (și *organizare socială*) Sistem social; regim. *Pentru ce nebunia acestei organizări sociale contrariază fericiri atît de firești?* (CA. PETR.). • pl. *-ări.* /v. ***organiza***.

organizát, -ă *adj.* **1** (*despre acțiuni, activități etc.*) Care se desfășoară conform unui plan dinainte stabilit. ◇ (*adv.*) *Exploziile se succed organizat* (CA. PETR.). **2** Analog. Care are o anumită structură. *Bisericile organizate au frică de noutăți* (IORGA). **3** (*înv.; despre ființe*) Care este dotat cu organe[2] (1) a căror funcționare face posibilă viața; însuflețit, viu. • pl. *-ți, -te.* /v. ***organiza***.

organizatór, -oáre *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care organizează. *Fără... legi organizatoare nu se poate echilibra... situațiunea noastră financiară* (MAIOR.). ◆ Care se referă la organizare. **2** *s.m., s.f.* Persoană care organizează. **3** (*embriol.*) Parte a unui embrion sau organ[2] (1) care emite stimuli privind sensul dezvoltării morfologice și diferențierea altor părți ale organismului sau sistemului. • pl. *-ori, -oare.* și (*înv.*) *organizátor, -oáre adj.* /<fr. ***organisateur***.

organizatóric, -ă *adj.* Care aparține organizării, care se referă la organizare. • pl. *-ci, -ce.* /***organizator*** + *-ic*.

organizáție *s.f.* **1** Grup de persoane având concepții sau preocupări comune, constituit pe baza unui regulament, a unui statut etc. în vederea desfășurării unei activități organizate. ◇ (*polit.*) *Organizație internațională* (sau *interstatală*) = asociație cu caracter permanent, creată de un număr de state pe baza unui tratat. (*econ.*) *Organizație non-profit* = organizație care are alte rațiuni de existență, separate de constituirea profitului. *Organizație secretă* v. secret. **2** Mod de organizare; aranjare. *Românii sînt chemați de a se rosti... în privința viitoarei organizațiuni a patriei lor* (KOGĂL.). ◆ Rînduială, alcătuire; structură. *Romanul nu zugrăvește dizolvarea partidului conservator în structura lui ideologică, ci în organizația lui* (E. LOV.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *organizațiúne, organizăciúne s.f.* /<germ. ***Organisation***, fr. ***organisation***, rus. ***организация***.

organizațional, -ă *adj.* Care aparține organizării (politice), care se referă la organizare (politică). ◆ Care aparține organizațiilor, care se referă la organizații. ◇ (*psih.*) *Psihologie organizațională* = ramură a psihologiei care se ocupă cu descrierea modului de funcționare a organizațiilor și cu prescrierea metodelor de intervenție pentru optimizarea activității acestora. • sil. *-ți-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***organisationnel***, engl. ***organizational***.

organizaționíst, -ă *adj.* (*econ. polit.*) *Teorie organizațională* = teorie care susține că oamenii se diferențiază în clase sociale în primul rînd după rolul pe care îl au în organizarea producției. • sil. *-ți-o-.* pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***organisationniste***.

organizațiúne *s.f.* v. organizație.

organizăciúne *s.f.* v. organizație.

organizátor, -oáre *adj.* v. organizator.

organo- v. organ[1]-.

organodinamísm *s.n.* (*psih.*) Ansamblu de teorii care consideră bolile mintale ca manifestări regresive, legate de un deficit de energie condiționat de tulburări organice. • */ **organo-** + ***dinamism***.

organofíl, -ă *adj.* (*biol.*) Care prezintă o afinitate deosebită pentru anumite organe sau țesuturi. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***organophile***.

organofílie *s.f.* (*biol.*) Filogenie a organelor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***organophylie***.

organofilogenéză *s.f.* (*biol.*) Studiu al dezvoltării organelor din punct de vedere filogenetic. • /<fr. ***organophylogenèse***.

organogén, -ă *adj.* **1** (*chim., despre elemente*) Care intră în compoziția substanțelor organice animale sau vegetale. ◇ *Element organogen* = element care participă la formarea moleculelor compușilor organici. **2** (*despre roci, minerale, minereuri, formații geologice etc.*) Care constă în resturi sau în urme de organisme animale sau vegetale; care s-a format sub acțiunea organismelor sau din organisme; de origine organică. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***organogène***; cf. gr. *ὄργανον* „instrument, organ”, *γίγνομαι* „a lua naștere”.

organogenétic, -ă *adj.* (*embriol.*) Care aparține organogenezei, care se referă la organogeneză. • pl. *-ci, -ce.* <fr. ***organogénétique***.

organogenéză *s.f.* (*embriol.*) (Proces de) formare a organelor în cursul dezvoltării individuale a organismelor. • /<fr. ***organogenèse***; cf. gr. *ὄργανον* „organ”, *γένεσις* „naștere”.

organogeníe *s.f.* (*embriol.*) Organogeneză. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***organogénie***, engl. ***organogeny***.

organográfic, -ă *adj.* (*zool., bot.*) Care aparține organografiei, care se referă la organografie; structural. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***organographique***.

organografíe *s.f.* **1** Ramură a zoologiei și a botanicii care se ocupă cu studiul și cu descrierea organelor animalelor și ale vegetalelor; organologie. **2** (*muz.*) Descriere amănunțită a părților care alcătuiesc un

instrument muzical și a modului de funcționare a acestui instrument. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***organographie***.

organográmă *s.f.* v. organigramă.

organoléptic, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* Care se bazează pe simțuri. <> *Examen organoleptic* = apreciere, cu ajutorul văzului, mirosului, gustului (și al pipăitului), a calității produselor alimentare. **2** *adj., s.n.* (Substanță) care este capabilă să determine senzații la nivelul receptorilor senzoriali. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***organoleptique***; cf. gr. *ὄργανον* „instrument; organ", *ληπτός* „perceptibil".

organolít *s.n.* (*geol.*) Rocă sau mineral formate prin transformarea unor substanțe organice; biolit. • pl. *-e.* /<fr. ***organolithe***.

organológic, -ă *adj.* Care aparține organologiei, care se referă la organologie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***organologique***.

organológie *s.f.* **1** (*zool., bot.*) Organografie. **2** (*muz.*) Ramură a muzicologiei care se ocupă cu studiul instrumentelor muzicale după surse manuscrise sau iconografice și după structură, cu clasificarea, restaurarea și istoria instrumentelor muzicale. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***organologie***.

organomagnezián, -ă *adj.* (*chim.*) (Compus chimic) ce conține în moleculă un atom de magneziu unit direct cu atomul de carbon • pl. *-ici, -ice.* <fr. ***organomagnésienne***.

organometálic, -ă *adj., s.m.* (*chim.*) (Compus chimic) care conține un metal legat direct de un atom de carbon dintr-un radical organic. <> *Combinație organometalică* v. combinație. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***organométallique***.

organón *s.n.* **1** (*filos.*) Instrument al gîndirii. ◆ Ext. Instrument, mijloc de muncă și de cercetare științifică. **2** (*înv.*) Intermediar. • /<gr. ***ὄργανον***.

organonimíe *s.f.* (*biol.*) Nomenclatura organelor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***organonymie***.

organopatíe *s.f.* (*med.*) Afecțiune căreia îi corespunde o leziune organică. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***organopathie***.

organoplástic, -ă *adj.* (*biol.*) Care este capabil de a forma organe. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***organoplastique***.

organosól *s.m.* (*chim.*) Sistem coloidal în care mediul de dispersie este un solvent organic. • pl. *-i.* /<fr. ***organosol***.

organotaxíe *s.f.* (*biol.*) Clasificare a organelor în funcție de anumite criterii și caractere. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***organo-*** + ***-taxie***.

organoterapíe *s.f.* (*med.*) Metodă de tratament al unor boli prin administrarea de extracte de organe sau de glande endocrine. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***organothérapie***.

organotomíe *s.f.* (*chir.*) Secționare a unui organ. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***organotomie***.

organotrófic, -ă *adj.* **1** (*despre substanțe, alimente etc.*) Care este bogat în substanțe organice nutritive. **2** (*biol.; despre organisme*) Care se hrănește cu substanțe organice. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***organotrophique***.

organotróp, -ă *adj.* (*bacter., farm.; despre microbi, medicamente, substanțe etc.*) Care prezintă o afinitate particulară pentru un anumit țesut sau organ; care se fixează în organismul unei ființe și acționează asupra acestuia. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***organotrope***, germ. ***organotrop***.

organotropísm *s.n.* (*bacter., farm.*) Afinitate a unor virusuri, a unor microbi pentru un anumit organ. • /<fr. ***organotropisme***.

orgánum *s.n.* (*muz.*) Una dintre formele cele mai vechi ale muzicii polifonice occidentale, care constă dintr-un contrapunct improvizat pe o temă de cînt liturgic. • /<fr., lat. ***organum***.

organzín *s.n.* (*ind. text.*) Fir de mătase naturală obținut prin răsucirea a două sau a mai multe fire, folosit ca urzeală. • pl. *-e.* /<fr. ***organsin***.

orgăr *s.m.* (*reg.*) Tăbăcar. • pl. *-i.* /cf. magh. *varga*.

orgásm *s.n.* Complex de evenimente psihofiziologice de scurtă durată, care constituie punctul culminant al excitației sexuale, însoțit de o voluptate intensă. ◆ Fig. Agitație, neliniște; frenezie. • pl. *-e.* /<fr. ***orgasme***.

orgasmá *vb. I. intr.* (*despre oameni*) A avea orgasm, a juisa. • prez.ind. *-ez.* /***orgasm*** + ***-a***.

orgásmic, -ă *adj.* Orgastic. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***orgasmique***.

orgástic, -ă *adj.* Care aparține orgasmului, care se referă la orgasm; orgasmic. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***orgastique***.

órgă *s.f.* **1** (*muz.*) Instrument muzical complex, cu claviatură, bazat pe un sistem de tuburi sonore, în care sunetele se produc prin trecerea unui curent de aer sub presiune. <> *Orgă electronică* = instrument muzical modern, cu una sau mai multe claviaturi, a cărui sursă sonoră este de natură electronică. *Orgă de lumini* = *a*) set de becuri diferit colorate, cu aprindere și intensitate comandate electronic; *b*) totalitatea dispozitivelor de comandă a aparatelor de iluminat într-o sală de spectacol sau într-un platou de filmare sau de televiziune. *Punct de orgă* v. punct. *Tribuna orgii* v. tribună. <> Fig. *Orga surdă a pădurii* (IOSIF). **2** Analog. (*geol.*; și *orgă geologică*) Ansamblu de coloane verticale formate în unele roci prin fisurare. ◆ (*ind. extract.*) Sistem de armare a unei lucrări miniere subterane cu stîlpi așezați unul lîngă altul. • pl. *orgi, -ge.* /<fr. ***orgue***; cf. lat. *organum, -i*, gr. *ὄργανον* „instrument".

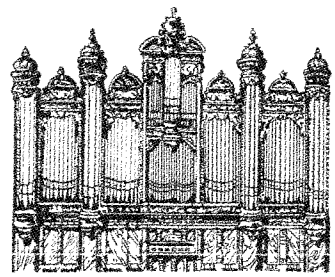

orgă (1)

orgăli *vb. IV. tr.* (*reg.*) A tăbăci. • prez.ind. *-esc.* /cf. *orgar*.

orgănáș *s.m.* (*înv., reg.*) Organist. • pl. *-i.* /***organ*** + ***-aș***.

orgeác *s.n.* v. orceag.

orgelét *s.n.* (*med.*) Furuncul mic situat la marginea pleoapei; ordeolum; (*pop.*) urcior[2]. • pl. *-e.* /<fr. ***orgelet***.

orghidán *s.m.* (*reg.*) **1** Băiat ajuns în faza pubertății, care n-a intrat încă în rîndul feciorilor la joc; flăcăiandru. <> (*adj.*) *Prunc horghidan* = *a*) tînăr; *b*) holtei. **2** Fecior care se duce în alt sat la joc. **3** Om înalt. • pl. *-i.* și (*reg.*) *horghidán s.m.* /etimol. nec.

orghidăníe *s.f.* (*reg.*) *A se duce în orghidănie* = (*despre feciori*) a merge în alt sat la joc. • g.-d. *-iei.* /***orghidan*** + ***-ie***.

orgiác, -ă *adj.* (*în antic. greacă*) Care are caracter de orgie; orgiastic. • sil. *-gi-ac.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***orgiaque***.

orgiásm *s.n.* (*în antic. greacă*) Celebrare prin orgii a misterelor, mai ales în cultul lui Dionysos. • sil. *-gi-asm.* /<fr. ***orgiasme***.

orgiástic, -ă *adj.* (*în antic. greacă*) Care se referă la dezlănțuirile erotice și violente pe care le implicau unele culte mistice, în special cel al lui Dionysos; orgiac. ◆ Fig. Care este ieșit din comun, extraordinar. *Un triumf orgiastic* (IORGA). • sil. *-gi-as-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***orgiastique***.

orgíe *s.f.* **1** (*în antic. greacă*) Ritual religios, mai ales în cinstea zeului Dionysos, care consta în eliberarea instinctelor dincolo de limitele impuse de rațiune și de regulile convietuirii civilizate. **2** Petrecere desfrînată (cu exces de mîncare și de băutură); desfrîu, dezmăț. ◆ Ext. (*fam.*) Supraabundență, profuziune. *Orgia de flori a simboliștilor* (CĂL.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***orgie***, lat. ***orgia, -orum***; cf. gr. (*τὰ*) *ὄργια* „ceremonie religioasă, mister".

orgoliós, -oásă *adj.* (*despre oameni*) Care este plin de orgoliu; vanitos, mîndru, încrezut, trufaș. *Ioana Boiu, jupînița orgolioasă* (CĂL.). ◆ Ext. (*despre manifestări, sentimente etc. ale oamenilor*) Care denotă, care trădează orgoliu, vanitate, mîndrie exagerată. *Egoismul e laș și orgolios* (PAL.). <> (*adv.*) *Ridică orgolios fruntea.* • pl. *-oși, -oase.* /<it. ***orgoglioso***, fr. ***orgueilleux***.

orgóliu *s.n.* Trăsătură de caracter sau sentiment care constă în supraaprecierea valorii propriei persoane, în îngîmfare și trufie exagerată. ◆ Sentiment al demnității personale. *Bine, zise ea cu un rest de orgoliu* (CĂL.). • pl. *-ii.* /<it. ***orgoglio***; cf. fr. *orgueil*.

orhestrál, -ă *adj.* v. orchestral.

orhestránt, -á *adj.* v. orchestrant.

orhestráre *s.f.* v. orchestrare.

orhestrație *s.f.* v. orchestrație.

orhestrațiúne *s.f.* v. orchestrație.

orhéstră *s.f.* v. orchestră.

orhestrínă *s.f.* (*muz.*) Orchestră mică. • pl. *-e.* /<it. ***orchestrina***; cf. *orhestră*.

orhi- Elem. de compunere „testicul". • și *orhid-, orhido-, orchi-, orchio-, orhio-*. /<fr. ***orchi(o)-***, ***orchid(o)-***; cf. gr. *ὄρχις, -εως* „testicul", dim. *ὀρχίδιον*.

orhialgíe *s.f.* (*med.*) Denumire generică pentru nevralgiile testiculare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***orchialgie***; cf. gr. *ὄρχις* „testicul", *ἄλγος* „durere".

orhid- v. orhi-.

orhidacée *s.f. pl.* (*bot.*) Orhidee (*Orchidaceae*). • și *orchidacée s.f.* /<fr. ***orchidacées***.

orhidectomíe *s.f.* (*chir.*) Ablația chirurgicală a unuia sau a ambelor testicule; orhiectomie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***orchidectomie***.

orhidée *s.f.* (*bot.; la pl.*) Familie de plante monocotiledonate erbacee, răspîndite mai ales în pădurile tropicale ale Americii, cu tulpina simplă, frunzele alterne întregi și florile mari, frumos colorate, avînd trei petale, dintre care una în formă de pinten întors (*Orchideae*); orhidacee; (*și la sg.*) plantă care face parte din această familie. • și *orhidéu s.n.* /<fr. ***orchidées***, germ. ***Orchidee***.

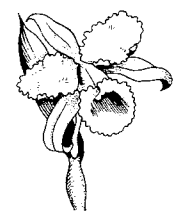

orhidee

orhidéu *s.n.* v. orhidee.

orhido- v. orhi-.

orhidopexíe *s.f.* (*chir.*) Fixare operatorie a testiculului ectopic în poziție normală. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***orchidopexie***.

orhidoptóză *s.f.* (*med.*) Ptoză a testiculului. • pl. *-e.* /<fr. ***orchidoptose***.

orhidotomíe *s.f.* (*chir.*) Incizie a unei glande sexuale masculine; orhiotomie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***orchidotomie***.

orhiectomíe *s.f.* (*chir.*) Orhidectomie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***orhiectomie***.

orhiepididimítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a testiculului și a epididimului. • pl. *-e.* /<fr. ***orchiépididymite***.

orhio- v. orhi-.

orhiocél *s.n.* (*med.*) Hernie a testiculului. • sil. *-hi-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***orchiocèle***.

orhiotomíe *s.f.* (*chir.*) Orhidotomie. • sil. *-hi-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***orhiotomie***.

orhítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a testiculului. • pl. *-e.* /<fr. ***orchite***, germ. ***Orchitis***.

orhític, -ă *adj.* (*med.*) Care aparține orhitei, care se referă la orhită. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***orchitique***.

ori *conj., adv. interog.* **I** *conj.* **1** (*cu funcție disj.*) Sau. *Ori părerea mă înșală, ori s-a strica vremea... din două una trebuie să fie numaidecît* (CR.). <> (*cu nuanță cop.*) *Hai să ne jucăm cu păpușile, ori cu mașinuțele, ori cu avioanele.* <> (*în prop. interog.*) *Te duci ori ba?* **2** (*după o regentă, uneori în corelație cu „fie că", „sau"*, *introduce sau leagă două prop. subord. opuse*) *Fie că va da zăpadă, ori că iarba va înverzi.* **II** *adv. interog.* (*înv., pop.; introduce o prop. interog.*) Oare. *Mileo, Mileo, dragul taichii, Ori oile le-ai pierdut?* (POP.). • și *or conj., adv. interog.*, (*înv., reg.*) *óre*, (*reg.*) *o conj.* /cf. *ver, veri*.

oriáș *s.m.* (*reg.*) Orier. • pl. *-i.* /***orie*** + ***-aș***.

oríbil, -ă *adj.* Care inspiră oroare, dezgust. <> (*adv.*) *Concurenții... se înjură oribil* (GHER.). ◆ Care este groaznic, înspăimîntător, îngrozitor. *Moartea... nu întîrzie să se anunțe prin niște oribile crampe de intestine* (CAR.). ◆ Care este foarte urît; hidos, dezgustător. *Un ungher din București devenea, pentru un timp, oribil* (HOL.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***horrible***, lat. ***horribilis, -e***, it. ***orribile***.

oribilitáte *s.f.* Caracterul a ceea ce este oribil, înspăimîntător, dezgustător. ◆ Concr. Ceea ce este foarte urît, ceea ce constituie un prilej de oroare, de dezgust, de spaimă. *Tabloul acesta este o oribilitate.* • pl. *-ăți.* /<it. ***orribilità***.

oricálc *s.n.* Metal prețios sau aliaj de cupru și zinc ori de cupru și staniu, întrebuințat în antichitate de greci și de romani la confecționarea de bijuterii și de statui. • /<fr. ***orichalque***; cf. gr. *ὀρείχαλκος* „alamă" <*ὄρος* „munte", *χαλκός* „aramă".

oricáre *pron.nehot.* Indiferent care, care vrei, fiecare, orișicare; oricine. *Sfinții... se prăpădesc, ca oricare, dupe îngeri căzuți* (DELAVR.). <> (*adj.*) *Liliacul e parcă mai frumos... decît oricare altă floare* (CA. PETR.). • g.-d. sg. *m. oricăruia, oricărui*, sg. *f. oricăreia*, pl. *oricărora, oricăror.* / ***ori*** + ***care***.

oricé[1] *pron.nehot.* Indiferent ce, tot ce vrea cineva, orișice. *Devenise... nencrezător către orice* (EMIN.). <> (*adj.*) *Mă mișcă orice doină* (BLA.). <> Loc.adv. *În orice caz* v. caz. *Cu orice chip* v. chip. *Cu orice preț* v. preț. • și (*înv., pop.*) *orcé pron.nehot.* / ***ori*** + ***ce***.

oricé[2] *pron.nehot., adj.nehot.* v. oarece.

oricél *s.n.* (*reg.*) **1** Un lucru oarecare; ceva. **2** Mic cadou (făcut de obicei copiilor). • pl. *-e.* și (*înv., reg.*) *orecél s.n.* / ***oarece*** + *-el*.

oricícă *s.f.* v. oarecică.

oricíne *pron.nehot.* Indiferent care persoană; cineva, orișicine. *Oricine cearcă a reduce limba... la... materialul de cuvinte latine... o sărăcește* (EMIN.). <> (*deprec.*) Cineva neînsemnat, fără importanță, un oarecare. *Nu-mi place să colaborez cu oricine.* • g.-d. *oricui*. și (*înv.*) *orcíne pron.nehot.* / ***ori*** + ***cine***.

oricinevá *pron.nehot.* v. oarecineva.

oricínd *adv.* În orice timp, indiferent cînd; totdeauna, orișicînd. *La joc mă poți oricînd vedea Cu fetele de sama mea!* (COȘB.). <> (*înv.*) De fiecare dată cînd, ori de cîte ori. <> (*precedat de „ca", „decît"*) În orice alt moment. *Mi se pare mai frumoasă ca oricînd.* • / ***ori*** + ***cînd***.

oricît, -ă *pron.nehot., adv.* **1** *pron.nehot.* Indiferent cît, indiferent de număr sau de cantitate. <> (*adj.*) *Avea porunci împărătești către hanul tatarilor Nogai, ca să-i deie oricît ajutor de oaste va cere* (C. NEGR.). **2** *adv.* Indiferent cît (de mult, de tare). <> (*cu val. de conj. conces.*) *Oricît aș fi vrut să ascund cu surîsuri rănile orgoliului meu, nu mai puteam izbuti* (CA. PETR.). <> Orișicum. • pl. *-ți, -te.* / ***ori*** + ***cît***.

oricúm *adv.* Indiferent cum, în orice fel, în orice condiții; orișicum. *Că oricum ar fi, tot îs mai aproape dinții decît părinții* (CR.). • / ***ori*** + ***cum***.

órie *s.f.* (*pesc.*) Plasă de prins pește (de obicei somn[1]), în formă de sac, folosită în apele curgătoare adînci și mînuită din luntre de doi oameni. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /etimol. nec.

oriént *s.n.* **1** (*în opoz. cu „occident"*) Unul dintre cele patru puncte cardinale, situat în partea de unde răsare soarele și opus vestului (*E*); răsărit, est. *Cerul era senin ca o boltă de smarald susținută în orient și occident* (EMIN.). <> Ext. Regiune situată în locul de unde răsare soarele. **2** (*de obicei cu val. de nm. pr.*) Spațiul geografic situat la est față de un punct de referință. *Nu se știe sigur dacă Marco Polo a călătorit cu adevărat în Orient.* <> (*în raport cu „Europa"*) Lumea, popoarele din țările sau ținuturile din acest spațiu, îndeosebi Asia și E Africii. *Pedeapsa butucului, obișnuită în Orient* (ALECS.). • sil. *-ri-ent.* /<fr. ***orient***, lat. ***ŏriens, -ntis***, germ. ***Orient***; cf. lat. *orīri* „a se scula, a se ridica; a răsări".

orientá *vb. I.* **1** *refl.* (*despre oameni*) A afla poziția punctelor cardinale în raport cu locul unde se află; a recunoaște poziția, direcția în care se află cineva în raport cu punctele cardinale; a ști încotro să se îndrepte (pentru a ajunge la destinație). <> Fig. A descoperi calea cea mai bună de urmat într-o situație, a găsi soluția unei probleme. *Aveam să străbat... toate ungherele... prin care mă orientam cu ușurință cu mintea* (HOL.). <> A analiza toate variantele posibile, pentru a putea lua cea mai bună decizie. *Deocamdată nu cumpărăm, doar ne orientăm.* <> (*fam.*) A se descurca, folosind în mod speculativ mijloace aflate adesea la limita legalității. *Șmecherii se orientează întotdeauna.* <> (*tr.; compl. indică oameni*) A îndrepta spre locul, soluția etc. pe care o caută. **2** *tr.* (*compl. indică obiecte, persoane etc.*) A așeza într-o anumită poziție sau direcție în raport cu punctele cardinale. <> Fig. (*compl. indică oameni; adesea cu determ. introduse prin prep. „către", „spre"*) A îndrepta, a îndruma. *Aglae făcu tot ce-i stătu în putință să orienteze pe Lili spre Titi* (CĂL.). <> (*compl. indică activități, procese în desfășurare etc.*) A imprima o anumită linie de evoluție. <> (*mar.; compl. indică velatura unor nave*) A îndrepta astfel încît să prindă vîntul. <> (*mat.; compl. indică drepte*) A da o orientare, un sens; a alege un sens de rotație în plan în jurul unui punct. **3** *refl.* (*despre persoane*) A se călăuzi după..., a se conduce. **4** *refl.* (*despre persoane; cu determ. introduse prin prep. „către", „spre", „asupra" etc.*) A-și manifesta preferința pentru ceva sau pentru cineva. *S-a orientat către studiile clasice.* <> A-și îndrepta preocupările, atenția spre cineva sau spre ceva. *Îmi orientez atenția asupra trăirilor sale interioare.* • sil. *-ri-en-.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***orienter***.

orientábil, -ă *adj.* Care poate fi orientat, dirijat. • sil. *-ri-en-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***orientable***.

orientabilitáte *s.f.* Însușirea de a fi orientabil. • sil. *-ri-en-.* pl. *-ăți.* /<fr. ***orientabilité***.

orientái, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care aparține Orientului sau părții răsăritene a unui continent, a unei țări, a unei regiuni, care se referă la Orient sau la partea răsăriteană a unui continent, a unei țări, a unei regiuni; răsăritean, estic. *Uită pentru această seară origina ta orientală* (HASD.). <> Restr. Turcesc. **2** *adj.* Care este propriu, caracteristic Orientului, culturii, tradițiilor etc. acestuia; care are caracteristicile vieții de acolo. <> Care provine din Orient. *Cobuzul e un instrument oriental* (ALECS.). **3** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a unei țări din Orient sau este originară de acolo.; (*la pl. m.*) popoarele din Orient. *Disprețul orientalului pentru femeie* (CĂL.). <> Restr. Turc. • sil. *-ri-en-.* pl. *-i, -e.* și (*înv.*) *orientalicésc, -eáscă adj.* /<lat. ***ŏrientalis, -e***, fr. ***oriental***, germ. ***orientalisch***.

orientália *s.f. pl.* **1** Cunoștințele referitoare la popoarele și culturile din Orient. **2** Secție într-o bibliotecă, într-un muzeu cu piese reprezentînd aceste culturi. • sil. *-ri-en-; -li-a.* /<lat. ***orientalia***.

orientalicésc, -eáscă *adj.* v. oriental.

orientalísm *s.n.* **1** Ceea ce este specific Orientului sau orientalilor (obiceiuri, mentalitate, comportament etc.). *Combinația ridicolă de orientalism și civilizație europeană* (IBR.). <> Felul de a fi al orientalilor. <> Ceea ce se referă la Orient sau la orientali. <> Gust pentru lucrurile din Orient. **2** Orientalistică. • sil. *-ri-en-.* /<fr. ***orientalisme***.

orientalíst, -ă *s.m., s.f.* Specialist în orientalistică. <> (*adj.*) *Un tînăr orientalist* (CĂL.). • sil. *-ri-en-.* pl. *-işti, -iste.* /<fr. ***orientaliste***.

orientalístică *s.f.* Grup de discipline (asiriologie, egiptologie, arabistică, indologie, sinologie, sumerologie etc.) care se ocupă cu studiul istoriei, al limbilor și culturii spirituale și materiale a popoarelor din Orient. • sil. *-ri-en-.* /<germ. ***Orientalistik***.

orientalizá *vb. I. tr.* A da un caracter oriental. • sil. *-ri-en-.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***orientaliser***.

orientalizánt, -ă *adj.* **1** Care este influențat de Orient. **2** (*a. plast.*) *Stil orientalizant* = stil artistic care a rezultat în urma influențelor orientale suferite între anii 700 și 575 î. Hr. de civilizațiile din bazinul mediteraneean. • sil. *-ri-en-.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***orientalisant***.

orientalizáre *s.f.* Acțiunea de *a orientaliza* și rezultatul ei. • sil. *-ri-en-.* /v. ***orientaliza***.

orientáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a* (*se*) *orienta* și rezultatul ei; (*înv.*) orientație. <> *Orientare profesională* = acțiune a școlii care constă în dirijarea adolescentului spre sectorul profesional care corespunde cel mai bine capacităților, înclinațiilor și personalității sale, ținîndu-se seama în același timp de condițiile concrete de pe piața muncii. <> Posibilitatea de a găsi calea cea mai bună de urmat, atitudinea cea mai potrivită, soluția cea mai justă; simț al orientării. *Ea nu pretinde o pregătire specială, ci doar o orientare generală și un dram de inteligență* (MAIOR.). **2** Poziția unui obiect față de anumite puncte de reper sau față de punctele cardinale. *Orientarea pupei vasului era către est.* <> Ext. Direcție, sens. *Axul mașinii are o orientare spre dreapta.* **3** Fig. (*adesea cu determ. care indică felul*) Tendință, înclinare; convingere, concepție. *Astfel ia naștere... acea orientare scrupuloasă... a religiozității* (EMIN.). <> (*polit.; adesea cu determ. care indică felul*) Convingere politică. *Revista „Viața românească"... aducea sub aparența unei orientări democratice un program naționalist* (CĂL.). **4** (*mat.*) Alegere a unei ordini din două ordini total opuse. **5** (*psih.*) Mecanism fundamental al atenției, care presupune direcționarea activității psihice în recepționarea unui stimul nou. • sil. *-ri-en-.* pl. *-ări.* /v. ***orienta***.

orientát, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care a recunoscut locul unde se află, care știe în ce direcție trebuie să se îndrepte. <> Ext. Care este pus la curent, informat, lămurit, edificat. *Noul ministru, de-abia orientat asupra situației, o expune Camerei* (MAIOR.). **2** (*mat.; despre drepte sau segmente de dreaptă*) Care este îndreptat spre o anumită direcție. • sil. *-ri-en-.* pl. *-ți, -te.* /v. ***orienta***.

orientatív, -ă *adj.* Care orientează sau servește la orientare. <> Care informează; informativ. • sil. *-ri-en-.* pl. *-i, -e.* / ***orienta*** + *-(t)iv*.

orientatór, -oáre *adj.* Care indică direcția, care orientează. • sil. *-ri-en-.* pl. *-ori, -oare.* / ***orienta*** + *-tor*.

orientáție *s.f.* (*înv.*) Orientare. • sil. *-ri-en-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *orientațiúne s.f.* /<fr. ***orientation***.

orientațiúne *s.f.* v. orientație.

oriér *s.m.* (*pesc.*) Pescar care pescuiește cu oria. • sil. *-ri-er.* pl. *-i.* / ***orie*** + *-ar*.

orifíciu *s.n.* Deschidere prin care o cavitate sau un spațiu închis comunică cu exteriorul, cu altă cavitate sau cu un alt spațiu închis. <> *Orificiu occipital* v. occipital. • pl. *-cii.* /<lat. ***ōrificĭum, -ii***, fr. ***orifice***.

oriflámă *s.f.* (*ist.*) Steag de război al regilor Franței. • pl. *-e.* /<fr. ***oriflamme***.

origámi *s.f.* (*a. plast.*) Artă-joc a imaginației japoneze, preluată și adaptată și la noi în cadrul învățămîntului de cultură generală, constînd în punerea în valoare a hîrtiei prin plierea și tăierea acesteia pentru a obține diferite forme geometrice. • /<japon. ***origami*** <*ori* „a îndoi", *gami* „hîrtie".

origenísm *s.n.* (*teol.*) Doctrina lui Origene și a discipolilor săi, care, susținînd că Fiul este subordonat Tatălui, iar Duhul Sfînt Fiului, nega caracterul etern al pedepselor de după moarte și admitea eternitatea materiei și preexistența sufletului față de trup. • /<fr. ***origenisme***; cf. nm. pr. *Origene*, apologet creștin.

origeníst, -ă *s.m., s.f., adj.* (*teol.*) **1** *s.m., s.f.* Adept al origenismului. **2** *adj.* Care aparține origenismului sau origeniștilor, care se referă la origenism sau la origeniști. • pl. *-işti, -iste.* /<fr. ***origéniste***.

orighinál, -ă *adj.* v. original.

oríghine *s.f.* v. origine.

originá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică acțiuni, procese etc.*) A genera. **2** *intr.* (*despre acțiuni, procese etc.; adesea cu determ. introduse prin prep. „în"*) A deriva, a decurge, a izvorî. • prez.ind. *-ez.* /<it. ***originare***.

originál, -ă *adj.* **1** (*despre acte, opere literare și artistice etc.*) Care constituie primul exemplar; care este produs pentru prima oară într-o anumită formă și care a servit sau care poate servi drept bază pentru copii, reproduceri, multiplicări; primitiv; autentic. <> Loc.adj., adv. *În original* = *a*) în formă primară, neimitat, necopiat. *Actul nu s-a păstrat în original*; *b*) în limba în care a fost scris, netradus. <> Ext. Care are, prin autenticitate, o valoare reală, de necontestat. <> (*subst. n.*) Operă de artă autentică, în comparație cu unele cópii, imitații. *Tabloul este o copie; originalul se află la muzeu.* **2** (*despre idei, teorii, opere etc.*) Care este propriu unei persoane, care aparține în întregime cuiva; personal, neimitat după altcineva; nou, inedit. *Izvodiță noao și orighinală românească* (BUD.). <> (*despre oameni de știință, artiști, scriitori etc.*) Care creează ceva cu totul nou, personal, fără a imita un model preexistent. <> (*subst. n.*) Ființă sau obiect care servește ca model pentru o operă de artă. **3** Care este ieșit din comun, neobișnuit. *Regiunea aceasta așa de pitorească și de originală* (IORGA). <> (*despre persoane*) Care este extravagant, bizar; excentric. *„Rolul" e cel de gentleman original* (PAL.). <> (*subst.*) *Baronul era un original.* <> (*despre manifestări, atitudini etc. ale oamenilor*) Care trădează, exprimă bizarerie, excentricitate, extravaganță. *O petrecere originală.* <> (*adv.*) *Se comportă original.* • pl. *-i, -e.* și (*înv.*) *orighinál, -ă adj.* /<fr. ***original***, lat. ***ōriginalis***, *-e*.

originaiitáte *s.f.* **1** Însușirea de a fi original; autenticitate. *Scrisoarea o păstrez pîn-acum ca model de originalitate* (HASD.). <> Ext. Caracter particular; specificitate. *Tocmai aici e originalitatea situației dlui Maiorescu* (GHER.). **2** Atitudine originală, excentricitate, extravaganță. <> Concr. Faptă originală, ciudățenie, bizarerie. • pl. *-ăți.* /<fr. ***originalité***.

originár, -ă *adj.* **1** (*despre oameni, animale, plante etc.*) Care este de loc din..., care își are obîrșia în..., care provine din... **2** (*despre acte, opere literare și artistice etc.*) Care este în forma de la început, de origine. *Versiunea originară a textului nu s-a păstrat.* <> Inițial. *Cuvîntul și-a pierdut sensul originar.* <> *Păcatul*

originar v. păcat. • pl. *-i, -e.* şi *(înv.) originăriu adj.* /<fr. ***originaire***, lat. ***ŏrĭgĭnarĭus, -a, -um.***

originăriu *adj.* v. originar.

orígină *s.f.* v. origine.

orígine *s.f.* **1** Punct iniţial în formarea unui lucru, a unui fenomen; început, proveniență; izvor, obîrşie. ◇ Loc.adj. *De origine* = *a)* de obîrşie; de baştină, de neam; de naţionalitate. *Isop... probabil că e de origine arabă* (ADAM.); *b)* de proveniență, de natură. *Constatăm... că majoritatea cuvintelor din fondul nostru principal este de origine latină* (GRAUR); *c)* originar. *Apele i se vor mări prin simpla lor depărtare de locul de origină* (BOGZA). ◇ *Meridian de origine* v. meridian. ◇ Expr. *(înv.) A da origine* = a da naştere; a crea, a produce. ◆ Ext. Ceea ce explică apariţia sau formarea unui fapt nou. *Originea elementului supranatural din basme se găseşte în vis* (ADAM.). **2** Apartenenţă, prin naştere, la o anumită familie, la un grup social, la o naţiune etc. ◇ Expr. *A-şi trage originea* v. trage. ◆ *(lingv.)* Etimologie (a unui cuvînt). *În privinţa originii numelui, se pare că ar fi latinul „calendae"* (ADAM.). **3** *(mat.)* Punct fix pe o linie, pe o suprafaţă sau în spaţiu faţă de care se măsoară coordonatele celorlalte puncte. ◆ Punct care limitează o semidreaptă. **4** *(tehn.)* Punct sau reper de pe un aparat tehnic dotat cu un sistem de numerotaţie sau cu o gradaţie, de la care începe numerotaţia sau gradaţia. • pl. *-i.* şi *(reg.) orígină, (înv.) oríghine s.f.* /<lat. ***ŏrīgo, -ginis***, fr. ***origine***.

oriîncotró *adv.* Indiferent în ce direcţie, încotro vrei. • */ori + încotro.*

orinoterapíe *s.f.* *(med.)* Cură montană cu scop terapeutic. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /cf. gr. *ὀρεινός* „muntos, montan".

oripilá *vb. I. tr. (compl. indică persoane)* A înfiora, a îngrozi. *Veştile acestea cumplite l-au oripilat.* ◆ Fig. A scoate din răbdări, a exaspera. *Vremea asta mă oripilează, mă face stupid* (CAR.). ◆ *(cu sens atenuat)* A supăra. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***horripiler***; cf. lat. *horripilare* „a avea părul ridicat".

oripilánt, -ă *adj.* Care oripilează; înfiorător, îngrozitor. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***horripilant***.

oripiláre *s.f.* Faptul de *a oripila.* • pl. *-ări.* /v. ***oripila***.

oripilăţie *s.f.* *(psih.)* Reacţie nervoasă cauzată de frică sau de repulsie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi *(înv.) oripilaţiúne s.f.* /<fr. ***horripilation***.

oripilaţiúne *s.f.* v. oripilaţie.

orişicáre *pron.nehot.* Oricare. ◆ *(reg.)* Fiecare. ◇ *(adj.)* *Îl poţi întîlni în orişicare zi.* • g.-d. sg. *m. orişicărui, f. orişicăreí*; pl. *orişicăror.* */ori + şi + care.*

orişicé *pron.nehot.* Orice. ◇ *(adj.)* *Cartea poate fi găsită în orişice librărie.* • */ori + şi + ce.*

orişicíne *pron.nehot.* Oricine. • g.-d. *orişicui.* */ori + şi + cine.*

orişicínd *adv.* Oricînd. ◇ Poet. *Vor fi acum de toate cum este orişicînd* (BACOV.). • */ori + şi + cînd.*

orişicít, -ă *pron.nehot., adv.* Oricît. ◇ *(adj.)* *Orişicîtă putere ai avea, tot este cineva mai puternic ca tine.* • pl. *-ţi, -te.* */ori + şi + cît.*

orişicúm *adv.* Oricum. • şi *orşicúm adv.* */ori + şi + cum.*

orişiúnde *adv.* Oriunde, pretutindeni. • şi *orşiúnde adv.* */ori + şi + unde.*

oriúnde *adv.* În orice loc, indiferent unde, pretutindeni; orişiunde. ◇ *(cu val. de conj., introduce o prop. circ. de loc)* *Iar tu Hyperion rămîi Oriunde ai apune* (EMIN.). • şi *(înv., pop.) orúnde, (reg.) oriúne adv.* */ori + unde.*

oriúne *adv.* v. oriunde.

óriya *s.f* *(lingv.)* Limbă indo-ariană vorbită în statul Orissa, din S Indiei. • /<fr. ***orya***.

orizón *s.n.* v. orizont.

orizónt *s.n.* **1** Linie care reprezintă intersecţia aparentă a suprafeţei terestre cu bolta cerească. ◆ Parte a cerului sau a pămîntului pe care o mărgineşte această linie; limită pînă unde ajunge vederea noastră. *Vîslind, un corb încet vine din fund, Tăind orizontul, diametral* (BACOV.). ◇ *Orizont adevărat* (sau *matematic*) = cercul de intersecţie a sferei cereşti cu un plan perpendicular pe verticala locului (care trece prin centrul pămîntului). *Planul orizontului* = plan perpendicular pe verticala locului, într-un punct de pe pămînt. *(mar.) Orizont vizibil* = cerc determinat de intersecţia aparentă a suprafeţei mării cu bolta cerească. *Orizont-radar* = cerc imaginar descris de raza de acţiune a radarului de la bordul unei aeronave. *Înălţimea deasupra orizontului* v. înălţime. *Tur de orizont* v. tur. ◆ Gener. Limită, linie de demarcaţie. **2** Fig. (şi *orizont intelectual*) Întindere, sferă a cunoştinţelor; capacitate a unei persoane de a înţelege lucrurile, de a se putea orienta (într-un anumit domeniu); nivel intelectual. ◆ Ext. Deschidere, perspectivă. *Nici o priveliştе pentru ochi, nici un orizont pentru suflet* (HOG.). ◇ Loc.adj. *Fără orizont* = cu vederi înguste, cu concepţii înapoiate. ◆ Perspectivă asupra viitorului. ◇ *Orizont de aşteptare* = sumă de expectanţe ale unui grup de persoane cu privire la evoluţia anumitor fenomene sociale, politice, culturale etc. *Don Juan... e constrîns... de „orizontul de aşteptare" să se supună modelului „cultural" al ideii de „Don Juan"* (PAL.). ◇ Expr. *A i se deschide* (cuiva) *orizonturi* v. deschide. **3** *(econ.) Orizont de timp* = lungime a perioadei de timp după care se face previziunea evoluţiei fenomenelor economice. **4** *(geol.)* Strat distinct din formaţia unui sol, care prezintă caracteristicile condiţiilor climatologice în care s-a format acel sol. **5** *(geol.)* Strat sau ansamblu de straturi de aceeaşi origine, de aceeaşi vîrstă, de aceeaşi rocă, avînd aceeaşi poziţie geometrică în cuprinsul unui etaj. **6** *(miner.)* Totalitatea lucrărilor de exploatare dintr-o mină, situate în acelaşi plan orizontal. **7** *(antrop.)* Arie de răspîndire a trăsăturilor analoage sau identice ale unor elemente de civilizaţie. ◆ *(arheol.)* Strat sau nivel de pămînt care deţine materiale dintr-o anumită perioadă sau un grup de descoperiri aparţinînd aceleiaşi perioade istorice (chiar dacă provin din culturi diferite). **8** *(a. plast., teatru)* Fundal. **9** *(astron.) Orizont artificial* = instrument folosit la executarea observaţiilor cu sextantul, care permite măsurarea înălţimii unui astru deasupra planului orizontului. • pl. *-uri.* şi *(înv.) orizón, (înv., reg.) horizónt s.n.* /<lat. ***hŏrizon, -ntis***, germ. ***Horizont***, ngr. ***ορίζοντας***, it. ***orizzonte***, fr. ***horizon***; cf. gr. *ὁρίζω* „a mărgini; a determina".

orizontál, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* *(despre planuri, drepte etc.)* Care este orientat perpendicular pe un plan vertical; care este paralel cu suprafaţa unui lichid în stare de imobilitate. ◇ *Plan orizontal* = *a)* *(geom.)* plan care trece printr-o dreaptă orizontală; *b)* *(astron.)* plan perpendicular pe verticala locului. ◆ Ext. *(despre obiecte sau părţi ale acestora)* Care are o astfel de orientare. *Coloana se încheie printr-un stîlp orizontal, măiestrit sculptat.* ◇ *(adv.)* *Lacrimile ei rămîneau în ochi - căci faţa ei sta orizontal* (EMIN.). ◆ Ext. *(despre direcţia unor mişcări, a unor acţiuni etc.)* Care se produce perpendicular pe verticala unui loc. *Este necesară acum o excavare orizontală a suprafeţei.* ◆ Fig. *(despre procese, fenomene, acţiuni etc.)* Care vizează aceeaşi epocă sau acelaşi nivel, care se produce în aceeaşi epocă sau la acelaşi nivel. *Un ciclu de romane, unele de investigaţie orizontală* (CĂL.). ◇ *Integrare orizontală* v. integrare. **2** *s.f.* *(mat.)* Dreaptă perpendiculară pe un plan vertical; direcţia urmată de o astfel de dreaptă. *Orice direcţiune perpendiculară cu verticala se numeşte orizontală* (PONI). ◆ Ext. Poziţie orizontală. ◇ *(fam., glum.)* *La orizontală* = în poziţie culcată; în pat. *După 11 mă aşez la orizontală şi dorm neîntors pînă a doua zi la prînz.* **3** *adj.* Care se referă la orizont; raportat la planul orizontului. ◇ *(astron.) Coordonate orizontale* = coordonate ale unui astru raportate la planul orizontului şi la planul vertical al astrului. • pl. *-i, -e.* şi *(înv.) horizontál, -ă adj.* /<fr., germ. ***horizontal***.

orizontalicéşte *adv.* *(înv.)* În mod orizontal. • şi *(înv.) horizontalicéşte adv.* */orizontal + -iceşte.*

orizontalísm *s.n.* Orizontalitate. • pl. *-e.* */orizontal + -ism.*

orizontalitáte *s.f.* Însuşirea de a fi orizontal. ◆ Poziţie, aşezare sau direcţie orizontală; orizontalism. • pl. *-ăţi.* /<fr. ***horizontalité***.

orizontalizá *vb. I. tr. (compl. indică obiecte)* A aşeza în poziţie orizontală. ◆ *(tipogr., tehn.)* A cala. • prez. ind. *-ez.* */orizontal + -iza.*

orizontalizáre *s.f.* Acţiunea de *a orizontaliza* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***orizontaliza***.

orizóntic, -ă *adj.* Care aparţine orizontului, care se referă la orizont. • pl. *-ci, -ce.* */orizont + -ic.*

orîndár *s.m.* *(înv., reg.)* **1** Arendaş. **2** Cîrciumar, hangiu. • pl. *-i.* */orîndă*[2] *+ -ar*; cf. ucr. *оренда́р.*

orîndáş *s.m.* *(reg.)* **1** Arendaş. **2** Cîrciumar. • pl. *-i.* */orîndă*[2] *+ -aş.*

orîndatór *s.m.* *(înv.)* Arendaş. • pl. *-i.* şi *orîndatóriu s.m.* /cf. rus. *арендатор.*

orîndatóriu *s.m.* v. orîndator.

orîndă[1] *s.f.* **1** *(pop.)* Soartă, ursită, destin. ◆ Persoană menită să devină soţul (sau soţia) cuiva; ursit. **2** *(reg.)* Obicei, datină. ◇ Loc.adv. *De orîndă* = de regulă, de obicei. **3** *(reg.; la pl.)* Menstruaţie. **4** *(reg.)* Ordine, rînduială. ◇ Expr. *A face orînda casei* = a face curăţenie. **5** *(reg.)* Misiune. **6** *(reg.)* Consfătuire, sfat. • pl. *-e.* /de la ***orîndui***, prin derivare regresivă.

orîndă[2] *s.f.* *(înv., reg.)* **1** Cîrciumă rurală (luată cu arendă de la proprietarul moşiei); han. *Dar e-atîta veselie La orîndă-n astă-seară!* (IOSIF). **2** Arendă. • pl. *-zi, -de.* /<ucr. ***оренда***.

orîndăluíre *s.f.* *(înv., reg.)* Arendare. • pl. *-i.* /v. ***orîndă***[2].

orîndăríe *s.f.* *(înv., reg.)* Arendare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* */orîndar + -ie.*

orîndí *vb. IV.* v. orîndui.

orîndui *vb. IV.* **1** *tr., refl.* A (se) aşeza, a (se) grupa într-o anumită ordine; a (se) aranja. *Vătăşelul se silise să-şi orînduiască gîndurile* (BRĂT.). **2** *intr. (reg.)* A face curăţenie, a deretica. **3** *tr. (pop.)* A decide, a fixa, a stabili, a hotărî. *Luă hotărîre... a nu orîndui nimic pentru împărţeală pînă aproape de moartea sa* (CR.). ◇ Expr. *(înv.) A orîndui* (pe cineva) *de moarte* = a condamna la moarte. *Au făcut un izvod, ca cum singur împăratul... l-ar fi scris..., ca cum i-ar fi orînduit de moarte* (CANT.). ◆ A porunci, a ordona. *Deci Ştefan... Orînduieşte pre Boldur cu-ai săi harnici pedestraşi, Să meargă să năpustească în haiducii ungureşti* (C. NEGR.). ◆ Spec. *(compl. indică persoane)* A ridica la o demnitate; a numi, a desemna; a învesti. ◇ *(refl. pas.) Vlad al VIII-lea, care se orînduise domn de Înalta Poartă* (ALEX.). **4** *tr. (înv., pop.; compl. indică acţiuni, activităţi etc.)* A pune la cale; a pregăti. *Las' că nu i-a da odihna pe nas, zise boierul după ce orîndui cele de cuviinţă* (CR.). ◆ Spec. *(compl. indică obiecte, oameni etc.)* A pune ceva la dispoziţia cuiva; a destina. *Să orînduiască conace pentru treaba oştii* (NEC.). ◇ Expr. *A orîndui ceva sub epitropie* v. epitropie. **5** *tr. (compl. indică acţiuni, activităţi etc.)* A duce la bun sfîrşit. *Hotărîm a orîndui aceste de mai jos* (DOC.). • prez. ind. *-iesc.* şi *orîndí vb. IV.* /<sl. veche ѹрѧдити.

orînduiálă *s.f.* **1** Rînduială, ordine. ◇ Loc.adj. *Fără de orînduială* = neîntemeiat. ◇ Loc.adv. *Afară de orînduială* = din cale-afară. *Cu orînduială* = în mod organizat, cu rost. *Fără bună orînduială* = la întîmplare. ◇ Loc.vb. *A pune orînduială* = a orîndui. ◇ Expr. *A pune în bună orînduială* v. pune. ◆ Ext. Întocmire, organizare. *Obiceiul şi orînduiala Divanului* (CRON.). ◆ Regulă. ◇ *(mat.; înv.) Orînduiala de trei* = regula de trei simplă. ◇ Loc.adj. *Peste orînduială* = neîncadrat într-o regulă, într-o măsură obişnuită. *(înv.) Strămutat din orînduială* = *a)* neobişnuit; *b)* exagerat. **2** Loc ocupat într-o anume succesiune. ◆ Ext. Poziţie socială; rang. *Însă nu toţi după orînduiala lor, cum să cădе, s-au pus* (NEC.). ◇ Loc.adj. *Din* (sau *de*) *toată orînduiala* = de diferite categorii. **3** *(sociol.)* Sistem, orînduire socială. *Zdrobiţi orînduiala cea crudă şi nedreaptă* (EMIN.). **4** *(înv.)* Hotărîre, dispoziţie, ordin. *Orînduiala de la Dumnezeu* (COSTIN). ◆ Concr. Act care conţine o hotărîre. *Cărţi împărăteşti ce sta cu poruncile orînduialelor* (DOS.). **5** Bir. *Nu putea dăjdiarii să strîngă orînduielele* (AX.). • pl. *-ieli.* */orîndui + -eală.*

orînduíre *s.f.* **1** Acţiunea de *a (se) orîndui* şi rezultatul ei. **2** Aşezare, grupare într-o anumită ordine, într-un anumit fel; aranjare, repartizare, clasare. ◆ Organizare, întocmire. *Tradiţiile istorice ale locurilor... sau unele particularităţi ale orînduirii lor actuale* (VIANU). ◆ Ext. Plan, proiect. *Pădurarii mai stăruiră un răstimp, ascultînd de la maistrul nostru de vînătoare orînduiri amănunţite şi strașnice pentru a doua zi* (SADOV.). **3** *(sociol.; adesea cu determ. „socială" sau „social-economică")* Treaptă a dezvoltării istorice a societăţii, caracterizată printr-un nivel determinat al forţelor de producţie, prin relaţiile de producţie corespunzătoare acestuia şi prin suprastructura generată de aceste relaţii; formaţiune socială, formaţiune social-economică. ◇ *Orînduire de stat* = organizare politică şi teritorială a statului sub aspectul regimului şi formei de stat, precum şi al împărţirii administrativ-teritoriale, determinată, în

esență, de caracterul orînduirii sociale. *Orînduire feudală* v. feudal. **4** Învestire, numire într-o anumită demnitate, într-un anumit post. **5** (*înv., reg.*) Hotărîre, dispoziție, decizie, ordin. **6** (*reg.*) Curățenie. • pl. *-i.* /v. ***orîndui***.

orînduít, -ă *adj.* **1** (*despre lucruri, încăperi etc.*) Care este pus, așezat într-o anumită ordine; aranjat, rînduit. ◆ Ext. Care este (bine) întocmit, organizat. **2** Spec. (*înv.; despre oameni*) Care este numit într-o funcție; împuternicit, învestit. ◇ (*subst.*) *Vlad IX, orînduitul din partea Porții* (ALEX.). **3** (*înv., pop.*) Care este stabilit, fixat, hotărît, destinat. ◆ (*înv., pop.; despre acțiuni, evenimente etc.*) Care se desfășoară în conformitate cu datina, obiceiul, regulile, uzanțele valabile. *Arhiereii au făcut orînduita panahidă asupra oaselor depuse după rînduială* (ASACHI). **4** (*reg.*) Care a fost curățat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***orîndui***.

orînduitór, -oáre *s.m., s.f.* (*înv.*) Persoană care orînduiește, care organizează; organizator. • sil. *-du-i-.* pl. *-ori, -oare.* și ***orînduitóriu*** *s.m.* /***orîndui*** + *-tor*.

orînduitóriu *s.m.* v. orînduitor.

orj *s.n.* v. orz.

orjăd *s.n.* (*înv.*) Băutură răcoritoare făcută din zeamă de orz fiert cu zahăr sau din migdale dulci și amare. • /<fr. ***orgeat***.

orján *s.n.* (*reg.*) *De-a orjanul* = joc cu mingea, în care copiii stau în cerc și-l țintesc pe cel din mijloc. ◆ Loc unde se desfășoară acest joc. • /etimol. nec.

orjovení *vb. IV.* (*reg.*) **1** *refl.* (*despre ființe*) A se reface după o boală. *S-a dus la un doctor... și într-o lună s-a mai orjovenit* (POP.). **2** *tr.* Fig. (*compl. indică activități*) A face de mîntuială. **3** *refl.* (*despre oameni sau despre fața, obrazul etc. ale lor*) A se buhăi. *Fața lui Ilie Bocănică se orjovenise de băutură* (IOV.). • prez. ind. *-esc.* /etimol. nec.

orleanísm *s.n.* (*ist.*) Atitudine, mișcare a orleaniștilor. • sil. *-le-a-.* /<fr. ***orléanisme***.

orleaníst, -ă *s.m., s.f.* (*ist.*) Persoană care susținea revendicările unui prinț din casa de Orléans la tronul Franței. • sil. *-le-a-.* pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***orléaniste***.

orligán *s.m.* (*reg.*) Vultur. ◆ Uliu (*Accipiter*). • pl. *-i.* /cf. srb. *orlidja, rom. uligaie*.

oriíște *s.f.* (*reg.*) **1** Loc nelucrat, lăsat în paragină (după ce s-a strîns recolta). ◆ Pămînt desțelenit și nelucrat mai mulți ani consecutiv. ◆ Ext. Loc sterp. **2** Fig. Casă pustie și ruinată. *Caută și ia, boierule, dacă mai ai ce! Odaia, orlișteo* (POP.). • acc. și *órlișteo*. pl. *-i.* /<bg. ***орлище***, srb. ***орлиште***.

orlón *s.n. invar.* (*ind. text.*) Fibră sintetică foarte asemănătoare lînei, obținută prin prelucrarea unor soluții vîscoase de rășini, care se folosește pentru diverse țesături. • /<fr. ***orlon***, engl., germ. ***Orlon***.

ormán[1] *s.n.* (*reg.*) Dulap. ◆ Restr. Ladă a miresei. • pl. *-e.* /<srb. ***orman***, ***ormar***.

ormán[2] *s.n.* (*reg.*) **1** Pădure. ◆ Restr. Vale mică împădurită. **2** Loc de pășunat, pe care cresc și arbuști. • pl. *-uri.* /<tc. ***orman***.

ormocí *vb. IV.* (*reg.*) **1** *refl.* (*despre oameni*) A se zăpăci. *În loc de-un iepure, se pomeniră cu doi, cu trei..., că se uluiră și se olomociră și vînători, și ogari* (POP.). ◆ Ext. A se prosti. **2** *tr.* (*compl. indică persoane*) A fermeca, a descînta. *Îl ormotise de nu mai știa ce să mai ia de jos* (POP.). ◆ A ameți cu vorba, pentru a păcăli. ◆ (*compl. indică soțul sau soția*) A înșela. • prez. ind. *-esc.* și (*reg.*) *ormotí, olomocí vb. IV.* /etimol. nec.

ormotí *vb. IV.* v. ormoci.

orná *vb. I. tr.* (*compl. indică obiecte, lucruri etc.*) A pune în valoare, a înfrumuseța (adăugînd o podoabă); a împodobi, a decora. *A ornat tortul cu frișcă.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***orner***, lat. ***ornare***.

ornamént *s.n.* **1** (*a. plast.*) Element decorativ format din motive pictate, sculptate etc., aplicat pe obiecte sau adăugat la un ansamblu pentru a-l înfrumuseța; podoabă. ◆ (*a. plast.*) Accesoriu, element decorativ folosit în arhitectură, în artele plastice, în tipografie, pentru a întregi o compoziție și pentru a-i reliefa semnificația. ◇ *De ornament* = decorativ, ornamental. **2** (*ret., stil.*) Figură de stil folosită pentru a înfrumuseța o frază, o cuvîntare. **3** (*muz.*) Notă sau grup de note care se adaugă la o melodie pentru a-i împodobi linia melodică, pentru a-i sublinia conturul, pentru a mări efectul unei note principale. ◆ Semnul muzical corespunzător. **4** Distincție, decorație. *A fost onorat cu ornamentele triumfului* (XEN.). • pl. *-e.* /<fr. ***ornement***, it. ***ornamento***, lat. ***ornamentum, -i***.

ornamentă *vb. I. tr.* (*compl. indică obiecte, lucruri etc.*) A înfrumuseța cu ornamente, a împodobi, a decora. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***ornamenter***.

ornamentál, -ă *adj.* Care servește ca ornament; care înfrumusețează. ◆ (*despre plante*) Care se cultivă în parcuri, în grădini sau în locuințe în scopuri decorative. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***ornemental***.

ornamentáre *s.f.* Acțiunea de *a ornamenta* și rezultatul ei; împodobire, înfrumusețare. • pl. *-ări.* /v. ***ornamenta***.

ornamentát, -ă *adj.* (*despre obiecte, lucruri etc.*) Care este împodobit, decorat cu ornamente. ◇ (*adv.*) *Cochilii, ornamentat sculptate* (E. LOV.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***ornamenta***.

ornamentáție *s.f.* **1** Împodobire cu ornamente. ◆ (*a. plast.*) Arta, tehnica ornamentării. **2** Concr. Ansamblu ornamental; totalitatea elementelor care ornamentează ceva. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *ornamentațiúne s.f.* /<fr. ***ornamentation***, rus. ***орнаментация***.

ornamentațiúne *s.f.* v. ornamentație.

ornaméntică *s.f.* **1** (*arhit., a. plast.*) Mod specific unui popor sau unui stil de a concepe și a dispune ornamentele în arhitectură și în arta aplicată; arta ornamentației. ◆ Totalitatea formelor ornamentale specifice unui popor, unui stil. **2** (*muz.*) Totalitatea sunetelor care împodobesc linia melodică inițială. • pl. *-ci.* /<germ. ***Ornamentik***.

ornamentíst *s.m.* (*arhit., a. plast.*) Artist specializat în lucrări ornamentale. • pl. *-iști.* /<fr. ***ornementiste***.

ornánt, -ă *adj.* Care împodobește, care servește drept ornament. ◇ (*stil.*) *Epitet ornant* = epitet care exprimă o însușire ce aparține clasei întregi de obiecte (genului, speciei). • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***ornant***.

ornáre *s.f.* Acțiunea de *a orna* și rezultatul ei; împodobire, decorare. • pl. *-ări.* /v. ***orna***.

ornát[1] *s.n.* (*înv.*) Veșmînt de ceremonie; (*la pl.*) odăjdii. • pl. *-e.* /<lat. ***ornatus, -us***; cf. germ. *Ornat*.

ornát[2]**, -ă** *adj.* Care este împodobit, decorat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***orna***.

órnic *s.n.* (*înv.*) Ceasornic (de perete); orologiu; pendulă. *Am plecat... să mă uit la ornicul de aur ce lucea pe masă* (BRĂ.). ◇ *Ornic de soare* = cadran solar. • pl. *-ce.* /***oră*** + *-nic*.

ornicár *s.m.* (*înv.*) Ceasornicar. • pl. *-i.* /***ornic*** + *-ar*.

ornicărie[1] *s.f.* (*înv.*) Meseria ceasornicarului. • g.-d. *-iei.* /***ornicar*** + *-ie*.

ornicărie[2] *s.f.* (*înv.*) Atelier unde se repară ceasuri. ◆ Magazin unde se vînd ceasuri. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***ornic*** + *-ărie*.

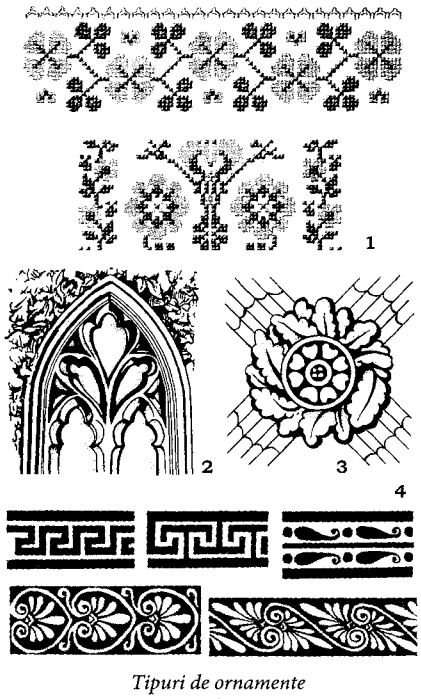

Tipuri de ornamente
1. Ornament în broderie.
2. Ornament gotic.
3. Ornamentul unei chei de boltă.
4. Ornamente grecești.

orníto- Elem. de compunere „pasăre". • /<fr. ***ornitho-***; cf. gr. *ὄρνις, -ιθος*.

ornitocór, -ă *adj.* (*bot.; despre semințe*) Care este răspîndit prin intermediul păsărilor. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***ornithochore***.

ornitodór *s.m.* (*zool.*) Gen de acarieni paraziți ai omului, care transmit unele febre recurente. • pl. *-i.* /<fr. ***ornithodore***.

ornitofág, -ă *adj.* (*zool.; despre animale*) Care se hrănește cu păsări. • pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***ornithophage***.

ornitofáună *s.f.* (*zool.*) Totalitatea păsărilor dintr-o regiune, dintr-o epocă geologică. • sil. *-fa-u-.* /***ornito-*** + ***faună***.

ornitofíl, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care iubește păsările. ◆ (*subst. m.*) Crescător de păsări exotice. **2** (*bot.; despre plante*) La care polenizarea se face cu ajutorul păsărilor; ornitogam. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***ornithophile***.

ornitofilíe *s.f.* **1** Dragoste, grijă pentru păsări. ◆ Pasiune de a crește păsări exotice. **2** (*bot.*) Polenizare prin intermediul păsărilor; ornitogamie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***ornithophilie***.

ornitofíta *adj., s.f.* (*bot.*) (Plantă) care este ornitofilă. • pl. *-e.* /<fr. ***ornithophyte***.

ornitofobíe *s.f.* (*psih.*) Teamă patologică de păsări. • g.-d. *-iei.* /***ornito-*** + ***fobie***.

ornitogám, -ă *adj.* (*bot.*) Ornitofil. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***ornithogame***.

ornitogamíe *s.f.* (*bot.*) Ornitofilie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<germ. ***Ornithogamie***.

ornitogeografíe *s.f.* (*zool.*) Disciplină care se ocupă cu studiul răspîndirii geografice a păsărilor. • sil. *-ge-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***ornithogéographie***.

ornitológ, -ă *s.m., s.f.* (*zool.*) Specialist în ornitologie; ornitologist. • pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***ornitologue***.

ornitologhíe *s.f.* v. ornitologie.

ornitológic, -ă *adj.* **1** Care aparține ornitologiei, care se referă la ornitologie. **2** De pasăre. ◆ (*despre alimente*) Care este făcut din carne de pasăre. *Grangurul... este socotit... ca una din cele mai delicate îmbucături ornitologice* (ODOB.). • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***ornithologique***.

ornitologíe *s.f.* (*zool.*) Știință care se ocupă cu studiul sistematicii, al morfologiei și al ecologiei păsărilor. • g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *ornitologhíe s.f.* /<fr. ***ornithologie***, germ. ***Ornithologie***; cf. gr. *ὄρνις, -ιθος* „pasăre", *λόγος* „studiu".

ornitologíst, -ă *s.m., s.f.* (*înv.*) Ornitolog. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***ornithologiste***.

ornitomanție *s.f.* (*în antic. greacă, romană*) Artă divinatorie bazată pe interpretarea zborului sau a cîntecului păsărilor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***ornithomancie***; cf. gr. *ὄρνις, -ιθος* „pasăre", *μαντεία* „divinație, ghicire".

ornitomelologíe *s.f.* (*zool.*) Parte a ornitologiei care se ocupă cu studiul cîntecului păsărilor. • g.-d. *-iei.* /***ornito-*** + ***melo-*** + *-logie*.

ornitomórf, -ă *adj.* (*zool.*) Care are formă de pasăre. • pl. *-i, -e.* /***ornito-*** + *-morf*.

ornitoptér *s.n.* (*aeron.*) Aeronavă cu aripi batante, care imită zborul păsărilor; ortopter. • pl. *-e.* /<fr. ***ornithoptère***, engl. ***ornithopter***; cf. gr. *ὄρνις, -ιθος* „pasăre", *πτερόν* „aripă".

ornitorínc *s.m.* (*zool.*) Mamifer ovipar semiacvatic din ordinul monotremelor, originar din Australia și Tasmania, care are corpul turtit, membrele foarte scurte și cu membrană interdigitală, capul mic cu un cioc lat, asemănător celui de rață, urechile fără pavilioane, care se hrănește cu viermi, insecte, moluște și depune ouă, alăptîndu-și însă puii ieșiți din acestea (*Ornithorhynchus anatinus*). • pl. *-ci.* /<fr. ***ornithorynque***; cf. gr. *ὄρνις, -ιθος* „pasăre", *ῥύγχος* „cioc".

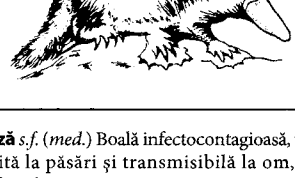
ornitorinc

ornitóză *s.f.* (*med.*) Boală infectocontagioasă, virotică, întîlnită la păsări și transmisibilă la om, care se manifestă la păsări prin conjunctivită, coriză, diaree și tulburări generale, iar la om prin pneumonie,

tulburări circulatorii și digestive. • pl. *-e.* /<fr. ***ornithose.***

oro¹- Elem. de compunere „munte". • /<fr. ***oro-***; cf. gr. *ὄρος.*

oro²- v. or¹-.

oro³- v. horo-.

oroáre *s.f.* Sentiment de groază, de repulsie; aversiune, scîrbă. *Are oroare de lirica sublimă* (E. LOV.). ◆ Concr. Faptă sau vorbă care inspiră groază, repulsie; grozăvie. *Nevoia... de a striga... orori, vorbe deșuchiate* (CA. PETR.). ◆ Ext. Lucru oribil. *Tabloul ăsta este o oroare!* • pl. *-i.* /<fr. ***horreur***, lat. ***horror, -oris.***

oródnic, -ă *adj.* (*reg.*) Urît. • pl. *-ci, -ce.* /cf. rus. *уродъ, уродина.*

orofaríngе *s.n.* (*anat.*) Porțiunea medie, bucală, a faringelui, delimitată în partea superioară de vălul palatin, care comunică prin istmul gîtului cu cavitatea bucală și prezintă pe părțile laterale amigdalele palatine și pilierii vălului palatin. • /***oro²-*** + ***faringe***, cf. it. *orofaringe.*

orofaringián, -ă *adj.* Care aparține orofaringelui, care se referă la orofaringe. • pl. *-ieni, -iene.* /***orofaringe*** + *-ian*; cf. fr. *oropharyngien.*

orofít, -ă *adj.* (*bot.*; *despre plante*) Care este adaptat mediului alpin. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***orophyte***; cf. gr. *ὄρος* „munte", *φυτόν* „plantă".

orogén *s.n.* (*geol.*) Regiune vastă a scoarței terestre care, în urma unor mișcări tectonice intense, s-a transformat într-un lanț muntos cutat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***orogène.***

orogenétic, -ă *adj.* (*geol.*) Orogenic. • pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***orogenetisch.***

orogenéză *s.f.* (*geol.*) Totalitatea fenomenelor tectonice care se produc în zonele mobile ale scoarței terestre (geosinclinale) și care au drept rezultat formarea unui lanț muntos cutat; orogenie. <> *Orogeneză alpinăv.* alpin. *Orogeneză caledoniană* v. caledonian. *Orogeneza hercinică* v. hercinic. • pl. *-e.* /<fr. ***orogenèse***; cf. gr. *ὄρος* „munte", *γένεσις* „naștere".

orogénic, -ă *adj.* (*geol.*) Care aparține orogenezei, care se referă la orogeneză; care este provocat de orogeneză; orogenetic. <> *Fază orogenică* v. fază. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***orogénique.***

orogeníe *s.f.* (*geol.*) **1** Orogeneză. **2** Parte a geologiei care se ocupă cu studiul proceselor de formare a lanțurilor muntoase cutate. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***orogénie***; cf. gr. *ὄρος* „munte", *γένος* „origine".

orográf, -ă *s.m., s.f.* (*geogr.*) Specialist în orografie. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***orographe.***

orográfic, -ă *adj.* (*geogr.*) Care aparține orografiei, care se referă la orografie. <> *Nod orografic* = ansamblu montan din care pornesc, radiar, culmi încadrate de o rețea hidrografică complexă. *Dorsală orografică* v. dorsal. *Ocluzie orografică* v. ocluziune. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***orographique.***

orografíe *s.f.* (*geogr.*) Parte a geografiei fizice care se ocupă cu descrierea, clasificarea și studierea formelor de relief ale uscatului. ◆ Totalitatea munților dintr-o regiune sau dintr-o țară. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***orographie***; cf. gr. *ὄρος* „munte", *γράφω* „a descrie".

orohidrográfic, -ă *adj.* (*geogr.*) Care se referă la relieful și la apele dintr-o regiune sau dintr-o țară. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***orohydrographique.***

orológ *s.n.* v. orologiu.

orologér *s.m.* v. orologier.

orologeríe *s.f.* (*înv.*) **1** Meseria ceasornicarului. **2** Atelier unde se repară ceasuri. **3** Magazin unde se vînd ceasuri. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***horlogerie***, după *orologiu*; cf. it. *orologeria.*

orológhion *s.n.* (*înv.*) **1** Ceasornic. **2** (*bis.*) Carte bisericească rituală, cuprinzînd rugăciunile și cîntările care se rostesc sau se cîntă la anumite ore, în cadrul celor șapte laude zilnice; ceaslov. • pl. *-oane.* /<ngr. ***ωρολόγιον.***

orológhiu *s.n.* v. orologiu.

orologíe *s.f.* (*anat.*) Parte a anatomiei normale sau patologice care se ocupă cu studiul umorilor din organism. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***orologie***; cf. gr. *ὀρός* „zer; ser, serozitate".

orologiér *s.m.* (*înv.*) Ceasornicar. • sil. *-gi-er.* pl. *-i.* și (*înv.*) *orologér s.m.* /***orologiu*** + *-ar*, după fr. *horloger.*

orológiu *s.n.* Ceas de dimensiuni mari, așezat pe fațada unei clădiri, pe o coloană, pe un perete interior etc., prevăzut, de obicei, cu un mecanism sonor pentru a anunța principalele unități de timp. *Orologiul vuia o oră după miezul nopții* (EMIN.). <> *Balansierul orologiului* v. balansier. ◆ Ext. Ceas. • pl. *-gii.* și (*înv.*) *orológhiu, orológ s.n.* /<lat. ***hōrológium, -ii***, ngr. ***ωρολόγιον***, fr. ***horloge***, it. ***orologio***; cf. gr. *ὥρα* „interval de timp, oră", *λέγω* „a spune".

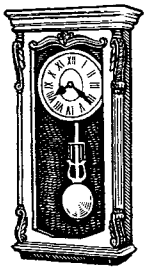

orologiu

orométric, -ă *adj.* (*geomorf.*) Care aparține orometriei, care se referă la orometrie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***orométrique.***

orometríe *s.f.* (*geomorf.*) Măsurare a reliefului solului. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***orométrie.***

oromórf, -ă *adj.* (*geomorf.*; *despre soluri*) Care este format pe roci cu textură grosieră. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***oromorphe.***

oromím *s.n.* (*top.*) Oronimic (1). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***oronyme.***

oronímic, -ă *s.n., adj.* (*top.*) **1** *s.n.* Denumire toponimică pentru formele de relief; oronim. **2** *adj.* Care denumește o formă de relief. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***oronymique.***

oronimíe *s.f.* (*top.*) **1** Totalitatea numelor (proprii și apelative) care denumesc forme de relief. **2** Ramură a toponimiei care se ocupă cu studiul formării și al evoluției numelor ce desemnează formele de relief. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***oronymie***; cf. gr. *ὄρος*, „munte", *ὄνομα* „nume".

oropseálă *s.f.* Oropsire. • pl. *-eli.* /***oropsi*** + *-eală.*

oropsí *vb. IV. tr.* (*compl. indică persoane*) **1** A asupri, a urgisi, a prigoni; a persecuta. *Această fată bună era horopsită și de sora cea de scoarță, și de mama cea vitregă* (CR.). **2** (*înv., pop.*) A scoate din drepturi; a izgoni, a alunga. *Împăratul... dete de bărbat fie-sei pe argat, dară îi și oropsi, gonindu-i de la casa lui* (POP.). ◆ Ext. (*compl. indică ființe*) A lăsa la voia întîmplării; a părăsi. *Păsări, fiare și lighioane trăiau de el oropsite* (ODOB.). **3** (*înv., reg.*) A certa, a ocărî. *Au chemat apoi pe împărăteasa și o au horopsit mult* (POP.). ◆ A vorbi de rău. ◆ A blestema. *Toți... oropsea pe țigancă cînd s-a auzit istoria nelegiuirilor sale* (POP.). • prez.ind. *-esc.* și (*reg.*) *horopsí vb. IV.* /etimol. nec.

oropsíre *s.f.* **1** Asuprire, prigonire. **2** Alungare. • pl. *-i.* /v. ***oropsi.***

oropsít, -ă *adj.* **1** (*despre persoane*) Care este asuprit, prigonit, urgisit; persecutat. <> (*subst.*) *Ea, oropsita, tăcea și asculta.* **2** Care este sărman; prăpădit, nenorocit. *Măi Spiridoane, tu ești prăpădit și oropsit* (REBR.). <> Fig. *Sufletul ce umblă oropsit și mohorît* (LESN.). **3** (*înv., pop.*) Care a fost izgonit, alungat. *Oastea ticăloșită de lipsa merindelor, horopsită de dușmanii carii îl urmează mișelește* (C. NEGR.). ◆ (*despre copii*) Care nu are familie; părăsit. *Deschide, maică Sfîntă Miercuri, căci sînt o fată curată și oropsită* (POP.). ◆ Care este lăsat la voia întîmplării, neîngrijit; uitat, părăsit. *Nu te teme, pom oropsit, că te voi curăța de omizi* (ISP.). **4** (*reg.*) Care a fost blestemat. • pl. *-ți, -te.* și (*înv., reg.*) *horopsít, -ă adj.* /v. ***oropsi.***

oroșél *s.n.* v. orășel.

orotíp *s.n.* (*tipogr.*) Mașină de cules, asemănătoare cu linotipul, la care pe matrițe se află floarea literei în relief, iar aparatul de turnat este înlocuit cu un dispozitiv de tipărire. • pl. *-uri.* /<germ. ***Orotype.***

orozán *s.n., adj.* (*reg.*) **1** *s.n.* (*constr.*) Mortar. ◆ Ext. Tencuială care nu este netezită. **2** *adj.* Care este zgrunțuros, aspru (la pipăit). *Veniră slugile..., fiecare cu laba înmuiată în apă cu nisip – niște chișai orozan... – și-i frecară palosul* (POP.). ◆ Care este dur. • pl. *-i, -e.* /etimol. nec.

orozános, -oásă *adj.* (*reg.*) Care este aspru (la pipăit). • pl. *-oși, -oase.* /***orozan*** + *-os.*

orpimént *s.n.* Pigment natural de arsen, de culoare galbenă strălucitoare, folosit ca vopsea în pictură; auripigment. • /<fr. ***orpiment***; cf. lat. *aurum, -i* „aur", *pigmentum, -i* „pigment".

orsígă *s.f.* v. obsigă.

orșicúm *adv.* v. orișicum.

orșiúnde *adv.* v. orișiunde.

orșoveán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Orșovei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii Orșovei. **2** *adj.* Care aparține Orșovei sau orșovenilor, care se referă la Orșova sau la orșoveni. • pl. *-eni, -ene.* /nm. pr. (municipiu în S-V României, în județul Mehedinți) ***Orșova*** + *-ean.*

ort¹ *s.m., s.n.* **1** *s.m.* (*înv., pop.*) Monedă de valoare mică, reprezentînd a patra parte dintr-un leu vechi (sau dintr-un taler). <> *Ortul starostesc* (sau *vătășesc*) = taxă specială, care se plătea în epoca feudală, în țările române, unui staroste pentru vinul adus la vînzare în tîrguri. <> Expr. (*fam.*) *A(-și) da ortul popii* = a muri. *Speră că Simonca va da ortul popii pînă la urmă* (BREB.). *Cot de un ort și ață de un zlot* = muncă multă și recompensă puțină. *Tot doi bani* (sau *lei*) *și un ort* = *a*) lucru obișnuit, lipsit de importanță; *b*) totuna, tot atîta; la fel de neînsemnat. *Nărilă, Chirilă, tot într-o rilă, tot doi lei și-un ort* (ALECS.). **2** *s.m.* (*înv.*) A patra parte dintr-o sută. *Un ort de raci* (DICȚ.). **3** *s.n.* (*reg.*) Douăzeci și cinci de fuioare legate împreună, după meliat. • pl. *orți.* și (*înv., reg.*) *ord s.m., s.n.* /<pol. ***ort***, germ. ***Ort.***

ort¹ (1)

ort² *s.n.* (*miner.*; *reg.*) Locul de muncă al minerilor într-o mină; abataj. • pl. *-uri.* /<germ. ***Ort.***

ortá *s.f.* **1** (*milit.*; *înv.*) Unitate militară corespunzătoare unui regiment. ◆ (*milit.*; *în armata turcească*) Regiment de ieniceri. **2** (*înv., reg.*) Trupă, ceată, bandă; grupare. ◆ Tagmă. • pl. *-ale.* /<tc. ***orta.***

ortác, -ă *s.m., s.f.* **1** *s.m., s.f.* Tovarăș (de drum, de muncă etc.); camarad; spec. fiecare dintre membrii unei echipe (formații de lucru) de lucrători în mină. ◆ Ext. Prieten. ◆ (*reg.*; *glum.*) Iubit, concubin. *Cîntă cucul, vai, săracul, Și-a pierdut mîndra ortacul* (POP.). **2** *s.m.* Asociat, părtaș. *De azi înainte ești ortac cu mine la moară* (POP.). ◆ Ucenic. • pl. *-ci.* /<tc. ***ortak*** „seamăn"; srb. ***ortak*** „companion, tovarăș de drum".

ortá-ceaúș *s.m.* (*milit.*; *înv.*) Curier al unui regiment. • pl. *-i.* /<tc. ***orta çavuşu.***

ortă-cușác *s.n, s.m.* (*în trecut*) **1** *s.n.* Brîu brodat cu fir de mătase, pe care îl purtau baltagiii. **2** *s.m.* Slujitor la Curtea domnească, îmbrăcat cu anteriu și încins cu un brîu. • pl. *-ci.* /<tc. ***orta kuşak.***

ortár *s.m.* (*miner.*; *reg.*) Miner care lucrează cu sfredelul. • pl. *-i.* /***ort²*** + *-ar.*

ortáș *s.m.* Ortac (1). • pl. *-i.* /***orta*** + *-aș.*

ortăcésc, -eáscă *adj.* (*reg.*) Care este realizat sau folosit în asociație. • pl. *-ești.* /***ortac*** + *-esc.*

ortăcéște *adv.* (*reg.*) În asociație; împreună. • /***ortac*** + *-este.*

ortăcí *vb. IV. refl. recipr.* (*reg.*; *despre persoane*) A lega tovărășie; a se întovărăși, a se asocia. ◆ Restr. (*despre femei sau bărbați*) A se căsători. *A împins-o păcatul de s-a ortăcit cu un om de gîlceavă* (POP.). • prez. ind. *-esc.* /***ortac*** + *-i.*

ortăcíe *s.f.* (*reg.*) **1** Tovărășie, asociere. <> Loc.adv. *În* (sau *pe, de*) *ortăcie* = în asociație; împreună. ◆ Prietenie. **2** Întreprindere (comercială). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***ortac*** + *-ie.*

ortăcít, -ă *adj.* (*reg.*; *despre oameni*) Care trăiește în concubinaj. • pl. *-ți, -te.* /v. ***ortăci.***

ortăcíță *s.f.* (*înv., reg.*) Tovarășă, prietenă. • pl. *-e.* /***ortac*** + *-iță.*

órtic *adj.* (*geom.*) *Triunghi ortic* = triunghi ale cărui vîrfuri sînt punctele de intersecție ale înălțimilor cu laturile opuse vîrfurilor triunghiului din care sînt coborîte. • pl. *-ce.* /<fr. ***orthique.***

orticón *s.n.* (*telev.*) Tub videocaptor mai sensibil decît iconoscopul, folosit în camerele de televiziune; orticonoscop. • pl. *-oane.* /<germ. ***Orthikon.***

orticonoscóp *s.n.* (*telev.*) Orticon. • pl. *-oape.* /<fr. ***orthiconoscope.***

orto¹- Elem. de compunere „drept, adevărat, corect", „conform cu". • /<fr. ***ortho-***; cf. gr. *ὀρθός* „drept, corect, adevărat".

orto²- (*chim.*) Elem. de compunere „acid cu un grad superior de hidratare", „derivat aromatic disubstituit". • /<fr. ***ortho-***; cf. gr. *ὀρθός* „drept, corect".

ortoamfibóli *s.m. pl.* (*chim.*) Amfiboli care cristalizează în sistemul rombic. • /***orto²-*** + ***amfiboli***.

ortobiózǎ *s.f.* Mod de viață înțelept, cumpătat, corect. • sil. *-bi-o-*. /<fr. ***orthobiose***; cf. gr. *ὀρθός* „drept, corect", *βίος* „viață".

ortocéntric, -ă *adj.* (*geom.*) Care aparține ortocentrului, care se referă la ortocentru. ◆ (*despre tetraedre*) Care are un ortocentru. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***orthocentrique***.

ortocéntru *s.n.* (*geom.*) **1** Punct de intersecție a celor trei înălțimi ale unui triunghi sau tetraedru. **2** Punct de intersecție a înălțimilor unui tetraedru cu muchiile opuse perpendiculare. • pl. *-e.* /<fr. ***orthocentre***; cf. gr. *ὀρθός* „drept, corect", *κέντρον* „centru".

ortocéras *s.m.* (*paleon.*) Moluscă din mările primare, cu cochilie conică dreaptă, compartimentată. • pl. *-și.* /<fr. ***orthocéras***; cf. gr. *ὀρθός* „drept", *κέρας* „corn".

ortoclás *s.n.* v. ortoclaz.

ortoclăz *s.n.* (*geol.*) Ortoză. • și (*înv.*) *ortoclás s.n.*, *ortoclázǎ s.f.* /<fr. ***orthoclase***.

ortoclázǎ *s.f.* v. ortoclaz.

ortocromátic, -ă *adj.* (*fotogr.; despre emulsii, materiale etc. fotografice*) Care este sensibil la toate radiațiile luminoase, afară de roșu. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***orthochromatique***; cf. gr. *ὀρθός* „drept, corect", *χρῶμα* „culoare".

ortocromatísm *s.n.* (*fotogr.*) Caracteristică a emulsiilor și materialelor fotografice de a fi ortocromatice. • /<fr. ***orthocromatisme***.

ortoderivát *s.m.* (*chim.*) Derivat substituit al benzenului în poziția orto-, în care cei doi substituenți sînt legați la atomi de carbon învecinați. • pl. *-ți.* /***orto²-*** + ***derivat***.

ortodiagonál, -ă *adj.* (*geom.; despre figuri geometrice*) Care are diagonalele perpendiculare. • sil. *-di-a-*. pl. *-i, -e.* /<germ. ***Orthodiagonale***.

ortodiagrafíe *s.f.* (*med.*) Procedeu radioscopic de punere în evidență a poziției și dimensiunilor reale ale organelor interne. • sil. *-di-a-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***orthodiagraphie***.

ortodiagrámă *s.f.* (*med.*) Traseu pe un ecran fluorescent care reprezintă proiecția conturului exterior al unui organ intern, determinată cu ajutorul razelor X. • sil. *-di-a-*. pl. *-e.* /<fr. ***orthodiagramme***.

ortodiascopíe *s.f.* Metodă radioscopică pentru obținerea contururilor unui obiect în mărime naturală. • sil. *-di-a-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***orthodiascopie***.

ortodóntic, -ă *adj.* (*med.*) Care aparține ortodonției, care se referă la ortodonție. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***orthodontique***.

ortodontologíe *s.f.* (*med.*) Disciplină stomatologică ce se ocupă cu studiul și tratamentul anomaliilor dentomaxilare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***orthodontologie***; cf. gr. *ὀρθός* „drept, corect", *ὀδούς, ὀδόντος* „dinte", *λόγος* „studiu".

ortodonție *s.f.* (*med.*) Parte a stomatologiei care are ca obiect prevenirea și tratamentul anomaliilor de poziție, de dezvoltare etc. ale dinților pe arcadele dentare. ◆ Metodă de tratament al acestor anomalii (prin așezarea în poziție normală a dinților pe arcadele dentare). • g.-d. *-iei.* /<fr. ***orthodontie***; cf. gr. *ὀρθός* „drept, corect", *ὀδούς, ὀδόντος* „dinte".

ortodóx, -ă *adj., s.m., s.f.* (*bis.*) **1** *adj.* Care aparține Bisericii Creștine Răsăritene, care ține de Biserica Creștină Răsăriteană; care este conform cu doctrina acestei biserici. ◆ (*despre persoane*) Care este adept al ortodoxismului; dreptcredincios. **2** *s.m., s.f.* Persoană de religie creștină răsăriteană. **3** *adj.* Care este conform cu o concepție, cu o doctrină, cu o dogmă etc., considerată ca fiind singura adevărată. ◆ (*despre persoane*) Care urmează cu fermitate, cu fidelitate (sau dogmatic) o doctrină, o concepție etc. și nu se abate de la aceasta. ◇ (*adv.*) *Niciodată nu s-a purtat el tocmai ortodox.* **4** *adj. Biserica Ortodoxă* = biserica creștină din Orient (care s-a despărțit de cea de la Roma în 1054). • pl. *-cși, -xe.* /<ngr. ***ορθόδοξος***, lat. ***orthŏdoxus, -a, -um***, fr. ***orthodoxe***; cf. gr. *ὀρθόδοξος* „care are o părere justă" <*ὀρθός* „drept", *δόξα* „părere".

ortodoxíe *s.f.* (*teol.*) **1** Structura ecleziastică și credința creștină care a păstrat neschimbate dogmele, cultul și organizarea bisericească fixate prin cele șapte sinoade ecumenice (din sec. 4-8), reprezentînd fondul comun al Bisericii „Celei Una", nedespărțite din primul mileniu și a conservat nealterată tradiția apostolică prin intermediul teologiei patristice și neopatristice. ◆ Ext. Biserica Ortodoxă; confesiunea ortodoxă. ◇ *Duminica ortodoxiei* = prima duminică din postul Paștilor. *Mărturisirea ortodoxă a lui Petru Movilă* = prima învățătură de credință ortodoxă. ◆ Ext. Lumea ortodoxă. *O mulțime de întrebări, la care ortodoxia monahală n-ar putea răspunde* (HOG.). **2** Conformitate cu principiile tradiționale ale doctrinei Bisericii Creștine Ortodoxe; ortodoxism. **3** Conformitate, concordanță cu principiile tradiționale ale unei doctrine, ale unei concepții etc. • g.-d. *-iei.* /<ngr. ***ορθοδοξία***, lat. ***orthŏdoxia, -ae***, fr. ***orthodoxie***.

ortodoxísm *s.n.* (*teol.*) **1** Religie creștină de confesiune ortodoxă; ortodoxie. **2** Calitatea de a fi ortodox. **3** (*lit., a. plast.*) Curent de idei și de expresie literar-artistică creștină, apărut în perioada interbelică în România, care cultiva teme și motive religioase cu specific ortodox, considerînd că ortodoxia este nota esențială a românismului. • /***ortodox*** + ***-ism***.

ortodoxíst, -ă *s.m., s.f., adj.* (*teol.*) **1** *s.m., s.f.* Adept al ortodoxismului. **2** *adj.* Care aparține ortodoxismului sau ortodoxiștilor, care se referă la ortodoxism sau la ortodoxiști. *Gh. Tuleș schițează natura moartă... în stil ortodoxist* (CĂL.). • pl. *-iști, -iste.* /***ortodox*** + ***-ist***.

ortodróm, -ă *adj.* (*biol.; despre influxuri nervoase*) Care se propagă normal, în sens aferent sau eferent. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***orthodrom***.

ortodrómă *s.f.* (*geogr.*) Arc din cercul mare al sferei terestre care reprezintă drumul cel mai scurt dintre două puncte date. ◆ Drum parcurs de un vehicul avînd forma unui asemenea arc. • pl. *-e.* /<germ. ***Orthodrome***, fr. ***orthodromie***; cf. gr. *ὀρθός* „drept", *δρόμος* „drum".

ortodrómic, -ă *adj.* (*geogr.*) Care aparține ortodromei, care se referă la ortodromă. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***orthodromique***.

ortoédric, -ă *adj.* (*mineral.; despre cristale*) Care are planurile coordonate perpendiculare între ele. ◆ (*geom.; despre poliedre*) Care are fețele intersectate în unghi drept, care are planurile coordonate perpendiculare între ele. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***orthoédrique***.

ortoépic, -ă *adj.* (*lingv.*) Care aparține ortoepiei, care se referă la ortoepie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***orthoépique***.

ortoepíe *s.f.* (*lingv.*) Ansamblu de reguli proprii unei limbi privind pronunțarea corectă (literară) a cuvintelor; disciplină care se ocupă cu studiul acestor reguli. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***orthoépie***, germ. ***Orthoepie***; cf. gr. *ὀρθοέπεια* „vorbire corectă".

ortofíte *s.f. pl.* (*bot.*) **1** Plante care prezintă o dezvoltare normală. **2** Plante care, în dezvoltarea lor ontogenetică, parcurg toate etapele ciclului evolutiv. • /<fr. ***orthophytes***.

ortofónic, -ă *adj.* **1** (*fon., psih.*) Care aparține ortofoniei, care se referă la ortofonie. **2** (*fiz.; despre transmisiuni radioelectrice*) Care redă cu exactitate timbrul sunetului emis. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***orthophonique***.

ortofoníe *s.f.* (*fon.*) Pronunțare considerată normală sau corectă a unui fonem sau a unui grup de foneme. ◆ (*psih.*) Ansamblu de acțiuni destinate să corecteze tulburările de vorbire, precum și pe cele care afectează limbajul oral și scris. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***orthophonie***; cf. gr. *ὀρθός* „corect", *φωνή* „sunet".

ortoforíe *s.f.* (*med.*) Stare normală de echilibru muscular al globilor oculari. ◆ Paralelism perfect al axelor vizuale. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***orthophorie***; cf. gr. *ὀρθός* „drept, corect", *φέρω* „a purta, a duce".

ortofosfát *s.m.* (*chim.*) Sare sau ester al acidului ortofosforic. • pl. *-ți.* /<fr. ***orthophosphate***.

ortofosfóric *adj.* (*chim.*) *Acid ortofosforic* = acid fosforic. • pl. *-ci.* /<fr. ***orthophosphorique***.

ortofototaxíe *s.f.* (*bot.*) Orientare în linie dreaptă a unor plante sub influența luminii. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***orthophototaxie***.

ortogenézǎ *s.f.* (*biol.*) Dezvoltare tot mai accentuată a unor caractere în generațiile care se succedă. • /<fr. ***orthogénèse***; cf. gr. *ὀρθός* „corect", *γένεσις* „origine".

ortogénic, -ă *adj.* (*med.*) Care aparține ortogeniei, care se referă la ortogenie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***orthogénique***.

ortogeníe *s.f.* (*med.*) **1** Ansamblu de preocupări multidisciplinare vizînd dezvoltarea normală a omului. ◆ Planificare, control al nașterilor; planning familial. **2** Dezvoltare simetrică a arcadelor dentare superioare și inferioare, care face posibilă întîlnirea dinților cap la cap. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***orthogénie***.

ortognát, -ă *adj.* (*med.; despre oameni*) Care prezintă ortognatism. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***orthognathe***.

ortognatísm *s.n.* (*med.*) Conformație a feței, în care linia profilului, pornind de la frunte la menton, este verticală. • pl. *-e.* /<fr. ***orthognathisme***.

ortogonál, -ă *adj.* (*mat.; despre figuri geometrice*) Care formează unghiuri drepte. ◇ *Proiecție ortogonală* = proiecție dată de picioarele perpendicularelor duse din fiecare punct de proiectat pe planul de proiecție. ◆ (*despre curbe*) Care se intersectează astfel încît tangentele lor în punctul comun sînt perpendiculare. ◆ (*despre suprafețe*) Care se intersectează astfel încît planurile lor tangente în orice punct al curbei de intersecție sînt perpendiculare. ◆ (*despre funcții*) Al cărei produs scalar este nul. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***orthogonal***; cf. gr. *ὀρθογώνιος* „dreptunghic, dreptunghiular" <*ὀρθός* „drept", *γωνία* „unghi".

ortogonalitáte *s.f.* (*mat.*) Însușirea de a fi ortogonal. • /<fr. ***orthogonalité***.

ortográf *s.m.* (*lingv.*) Ortografist. ◆ (*înv.*) Persoană care scrie corect o limbă, cunoscîndu-i regulile ortografice. • pl. *-i.* /de la ***ortografist***, prin derivare regresivă.

ortografiá *vb. I. tr.* (*lingv.; compl. indică texte, cuvinte etc.*) A scrie potrivit regulilor ortografice. ◆ A aplica o anumită ortografie. • sil. *-fi-a.* prez.ind. *-iez.* /<fr. ***ortographier***.

ortografiát, -ă *adj.* (*despre texte, cuvinte etc.*) Care este scris după anumite reguli ortografice. • sil. *-fi-at.* pl. *-ți, -te.* /v. ***ortografia***.

ortográfic, -ă *adj.* (*lingv.*) Care aparține ortografiei, care se referă la ortografie. ◆ (*despre scrieri, texte etc.*) Care este în conformitate cu regulile ortografiei; care este corect din punctul de vedere al ortografiei. ◆ Fig. Care este bine, corect alcătuit. *Sensibilitatea de cocotă ortografică a femeii* (CA. PETR.). • pl. *-ci, -ce.* și (*înv.*) *ortografícesc, -eáscă adj.* /<fr. ***orthographique***.

ortografícesc, -eáscă *adj.* v. ortografic.

ortografícește *adv.* (*înv.*) În mod ortografic. • /***ortografic*** + ***-ește***.

ortografíe *s.f.* (*lingv.*) Ansamblu de reguli care stabilesc scrierea corectă a cuvintelor unei limbi. ◇ *Ortografie etimologică* v. etimologic. *Ortografie fonetică* v. fonetic. ◆ Aplicarea în scris a acestor reguli. ◆ Felul în care cineva scrie cuvintele. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<ngr. ***ορθογραφία***, lat. ***orthŏgraphia, -ae***, ngr. ***ορθογραφία***, germ. ***Orthographie***; cf. gr. *ὀρθογραφία* <*ὀρθός* „drept, corect", *γράφω* „a scrie".

ortografiére *s.f.* (*lingv.*) Acțiunea de *a ortografia* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***ortografia***.

ortografíst, -ă *s.m., s.f.* (*lingv.*) Specialist în ortografie; creator de sistem ortografic; ortograf. • pl. *-iști, -iste.* /***ortografie*** + ***-ist***.

ortográmă *s.f.* (*lingv.*) Model de scriere corectă. • pl. *-e.* /<fr. ***orthogramme***.

ortoheliotrópic, -ă *adj.* (*bot.; despre frunze*) Care se orientează drept spre sursa de lumină. • sil. *-li-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***orthohéliotropique***.

ortohidrogén *s.n.* (*chim.*) Varietate alotropică a hidrogenului, cu moleculele alcătuite din doi atomi ale căror nuclee au spinii paraleli. • /<fr. ***orthohydrogène***.

ortolán *s.m.* (*zool.*) Pasăre migratoare cu penele de culoare galbenă-roșcată, cu capul cenușiu-verzui și cu gușa galbenă (*Emberiza hortulana*). • pl. *-i.* /<fr. ***ortolan***; cf. lat. *hortŭlanus, -a, -um* „de grădină".

ortología *s.f.* Arta de a vorbi corect. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***orthologie***; cf. gr. *ὀρθός* „drept, corect", *λόγος* „vorbire".

ortomán, -ă *adj.* (*mai ales în poezia pop.*) **1** (*despre haiduci*) Care este chipeș, voinic, viteaz, mîndru. ◇ (*subst.; cu determ. introduse prin prep. „de"*) *Un roitoman de copil.* **2** (*despre ciobani*) Care este bogat (în turme de oi). *Să mi-l omoare Pe cel moldovan, Că-i mai ortoman* (POP.). **3** (*despre cai*) Care aleargă bine; sprinten, iute. *Îmi trecea un moldovean P-un cal*

sur și ortoman (POP.). • pl. *-i, -e.* și *iortomán, -ă, roitomán, -ă adj.* /etimol. nec.

ortomănésc, -eáscă *adj.* (*mai ales în poezia pop.*) Care este specific haiducului ortoman; haiducesc. • pl. *-eşti.* și *iortomănésc, -eáscă adj.* / **ortoman** + *-esc.*

ortomănéşte *adv.* (*mai ales în poezia pop.*) Cu (mult) curaj, voinicește. • și *iortomănéşte adv.* / **ortoman** + *-eşte.*

ortomănós, -oásă *adj.* (*mai ales în poezia pop.*) Ortoman. • pl. *-oşi, -oase.* / **ortoman** + *-os.*

ortometríe *s.f.* (*chir.*) Redresare și fixare în poziție normală a uterului deplasat. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***orthométrie.***

ortomórf, -ă *adj.* (*geogr.; despre proiecții cartografice*) Care păstrează nedeformate unghiurile și în care orice porțiune mică a suprafeței terestre are aceeași formă pe hartă ca pe un glob. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***orthomorphe***; cf. gr. *ὀρθός* „drept, ", *μορφή* „formă".

ortomorfíe *s.f.* (*med.*) Disciplină medicală care se ocupă cu studiul diformităților aparatului locomotor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***orthomorphie.***

ortonastíe *s.f.* (*biol.*) Nastie cu plan de simetrie staționară, verticală. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***orthonastie.***

ortomím *s.n.* Nume adevărat. • pl. *-e.* /<germ. ***Orthonym.***

ortopancromátic, -ă *adj.* (*fotogr.; despre materiale fotografice*) Care prezintă sensibilitate cromatică la toate culorile spectrului, inclusiv la roșu. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***orthopanchromatique.***

ortopéd, -ă *s.m., s.f.* (*med.*) **1** Medic specialist în ortopedie. **2** Fabricant de aparate ortopedice; ortopedist. • pl. *-zi, -de.* /de la ***ortopedie***, prin derivare regresivă; cf. germ. *Orthopäde.*

ortopedagóg, -ă *s.m., s.f.* (*pedag.*) Specialist în ortopedagogie. • pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***orthopédagogue.***

ortopedagogíe *s.f.* (*pedag.*) Disciplină care se ocupă cu studiul și corectarea defectelor de educație detectate în rîndul populației școlare. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***orthopédagogie.***

ortopédic, -ă *adj.* (*med.*) Care aparține ortopediei, care se referă la ortopedie. ◇ *Centură ortopedică* v. centură. ◆ (*despre talpa pantofilor*) Care este făcută din plută, fiind plată și fără toc. ◆ Ext. (*despre pantofi*) Care are astfel de talpă. *Purta pe atunci pantofi galbeni, ortopedici* (CE. PETR.). • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***orthopédique***, germ. ***orthopädisch.***

ortopedíe *s.f.* (*chir.*) Ramură a chirurgiei care se ocupă cu studiul și tratamentul bolilor și al deformațiilor congenitale sau dobîndite ale oaselor, tendoanelor, mușchilor și articulațiilor corpului. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***orthopédie***, germ. ***Orthopädie***; cf. gr. *ὀρθός* „drept", *παιδεία* „formare, creștere".

ortopedíst, -ă *s.m., s.f.* (*med.*) Ortoped. • pl. *-işti, -iste.* /<fr. ***orthopédiste***, germ. ***Orthopädist.***

ortopnée *s.f.* (*med.*) Dificultate de a respira în poziție culcată, bolnavul fiind obligat să rămînă în poziție șezîndă sau în picioare, în poziție dreaptă. • /<fr. ***orthopnée***; cf. gr. *ὀρθός* „drept", *πνέω* „a respira".

ortopói *s.m.* (*geom.*) Punct în care se intersectează perpendicularele coborîte pe laturile unui triunghi din proiecțiile ortogonale ale virfurilor acestuia pe o dreaptă din planul triunghiului. • pl. *-i.* /<fr. ***orthopôle.***

ortopsihoiogíe *s.f.* (*pedag., psih.*) Disciplină psihoeducativă care își propune corectarea sau dirijarea gîndirii și activității spre anumite scopuri practice. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***orthopsychologie.***

ortopsihopedíe *s.f.* (*psih.*) Terapeutică a tulburărilor psihice la copii. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***orthopsychopédie.***

ortoptér *s.n., adj.* **1** (*entom.; la pl.*) Ordin de insecte cu aripile anterioare pergamentoase, cu cele posterioare late și membranoase, pliate pe lungime, și cu picioarele posterioare lungi, adaptate pentru sărit (*Orthoptera*); (*și la sg.*) insectă care face parte din acest ordin. **2** *adj.* (*entom.*) Care are însușirile insectei descrise mai sus. **3** *s.n.* (*aeron.*) Ornitopter. • pl. *-e.* /<fr. ***orthoptère***; cf. gr. *ὀρθός* „drept", *πτερόν* „aripă".

ortóptic, -ă *adj., s.f.* (*med.*) **1** *adj.* Care aparține ortopticii, care se referă la ortoptică. ◇ *Tratament ortoptic* = tratament care urmărește centrarea corectă a axelor oculare și dezvoltarea vederii binoculare în caz de strabism. **2** *s.f.* Ramură a oftalmologiei care se ocupă cu tratamentul ambliopiei, cu educarea vederii stereoscopice și cu tratamentul dezechilibrului muscular în strabism. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***orthoptique.***

ortoptician, -ă *s.m., s.f.* (*med.*) Specialist în ortoptică. • sil. *-ci-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***orthopticien.***

ortoradiografíe *s.f.* (*med.*) Ortoradioscopie. • sil. *-di-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***orthoradiographie.***

ortoradioscopíe *s.f.* (*med.*) Metodă radioscopică de obținere a contururilor unui obiect la dimensiunile sale reale; ortoradiografie. • sil. *-di-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***orthoradioscopie.***

ortorócă *s.f.* (*geol.*) Rocă metamorfică rezultată prin transformarea rocilor eruptive. • pl. *-ci.* / ***orto***^{1}***-*** + ***rocă.***

ortorómbic, -ă *adj.* (*geom.; despre prisme drepte*) Care are ca bază un romb. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***orthorhombique.***

ortoscleróză *s.f.* (*med.*) Osificare a peretelui urechii, care duce la surditate; ortospongioză. • pl. *-e.* /<germ. ***Orthosklerose.***

ortoscóp *s.n.* **1** (*fiz.*) Aparat de polarizație pentru observarea cu precădere a intersecțiilor de cristal în lumina polarizată. **2** (*med.*) Aparat pentru examinarea fundului de ochi și a irisului. • pl. *-oape.* /<fr. ***orthoscope.***

ortoscópic, -ă *adj.* (*optic.; despre sisteme optice*) Care nu produce distorsiuni ale imaginii; rectiliniar. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***orthoscopique.***

ortoscopíe *s.f.* (*optic., fotogr.*) Calitate a unui obiectiv fotografic sau a unui sistem optic de a nu prezenta imagini deformate. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***orthoscopie.***

ortoseismométru *s.n.* (*geol.*) Aparat pentru măsurarea seismelor verticale. • pl. *-e.* / ***orto***^{1}***-*** + ***seismometru.***

ortoselécție *s.f.* (*biol.*) Ipoteză eronată potrivit căreia selecția naturală orientează liniar evoluția filogenetică. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***orthosélection.***

ortosilícic *adj.* (*chim.*) *Acid ortosilicic* = acid silicic. • /<fr. ***orthosilicique.***

ortosimpátic, -ă *adj.* (*med.*) Care aparține sistemului nervos vegetativ, care se referă la sistemul nervos vegetativ. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***orthosympathique.***

ortospongióză *s.f.* (*med.*) Ortoscleroză. • sil. *-gi-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***orthospongiose.***

ortostátic, -ă *adj.* (*despre persoane*) Care stă în picioare. ◇ *Poziție ortostatică* = ortostatism. ◆ (*med.; despre unele fenomene*) Care se produce numai în poziție verticală. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***orthostatique***; cf. gr. *ὀρθόστατος* <*ὀρθός* „drept, corect", *στατός* „care stă".

ortostatísm *s.n.* (*med.*) Poziție bipedă, verticală, în picioare și fenomenele care rezultă din aceasta.; poziție ortostatică. • /<fr. ***orthostatisme.***

ortotést *s.n.* (*mec.*) Instrument mecanic, cu pîrghii și cu roți dințate, care este folosit la măsurarea dimensiunilor pieselor prelucrate. • pl. *-e.* /<germ. ***Orthotest.***

ortotíp *s.n.* (*genet.*) Genom original. • pl. *-uri.* /<fr. ***orthotype.***

ortotónus *s.n.* (*med.*) Atitudine particulară în tetanos, care apare ca urmare a contracturii musculaturii somatice și care imprimă corpului o poziție rigidă, astfel încît corpul ridicat se menține ca o scîndură. • pl. *-uri.* /<fr. ***orthotonos***; cf. gr. *ὀρθός* „drept", *τόνος* „întindere, încordare".

ortotróp, -ă *adj.* (*bot.; despre organe vegetale*) Care crește drept, vertical. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***orthotrope.***

ortotrópic, -ă *adj.* **1** (*fiz.; despre corpuri*) A cărui strălucire este aceeași, oricare ar fi direcția de iluminare și de observație. **2** (*mec.; despre materiale*) Care are proprietăți elastice și rezistențe diferite în două sau mai multe direcții, perpendiculare una pe alta. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***orthotropique***; cf. gr. *ὀρθός* „drept", *τροπή* „întoarcere, schimbare de direcție".

ortotropíe *s.f.* (*fiz.*) Însușirea unui corp de a fi ortotropic. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***orthotropie.***

ortotropísm *s.n.* (*bot.*) Reacție de creștere a unei plante, care, sub influența unui stimul, se orientează pe direcția acestuia. • /<fr. ***orthotropisme.***

ortóză *s.f.* (*chim.*) Mineral din grupul feldspaților, cristalizat în sistemul monoclinic, cu aspect lăptos, roz sau gălbui, cu luciu sticlos, component al rocilor eruptive acide și al unor șisturi cristaline, care se folosește în industria ceramicii și a sticlei; ortoclaz. • pl. *-e.* /<fr. ***orthose.***

orúnde *adv.* v. oriunde.

orvoșág *s.n.* (*reg.*) Medicament. • pl. *-uri.* /<magh. ***orvosság.***

oryx *s.m.* (*zool.*) Antilopă cu părul roșcat și cu coarnele lungi și subțiri, curbate spre spate, care trăiește în regiunile de deșert ale Africii și Arabiei (*Oryx*). • /<fr. ***oryx***, lat. ***oryk.***

orz *s.m., s.n.* (*bot.*) **1** *s.m.* Gen de plante anuale din familia gramineelor, cu paiul înalt, cu frunzele liniare, mai late ca ale grîului, cu spicul lung, format din mai multe rînduri de boabe, care se cultivă ca plante furajere și industriale (*Hordeum*); plantă care face parte din acest gen. ◇ Expr. (*înv.*) *A dat orzul în copt* = a sosit momentul pentru a face un anumit lucru. *A-l împunge* (sau *a-l înțepa*) (pe cineva) *orzul* ori *a zburda orzul* (în cineva) = a nu avea astîmpăr. ◆ Restr. Colect. Semințele comestibile ale acestor plante, folosite ca hrană pentru animale, în industrie și în alimentația omului, ca înlocuitor al cafelei, la fabricarea pîinii etc. ◇ Expr. *A strica* (sau *a pierde*) *orzul pe gîște* = a da cuiva un lucru pe care nu știe să-l aprecieze. *A face orz din grîu* = a schimba un lucru mai bun pe altul mai rău. **2** *s.n.* (*la pl.*) Specii de orz. *Sînt trei feluri de orzuri* (I. ION.). **3** *s.n.* Semănătură, lan de orz. *Începătura secerii oarzelor* (BIBLIA 1688). • pl. *-uri, oarze.* și *orj s.n.* /lat. ***hordĕum, -i.***

orz (1)

orzăr *s.n., s.m.* **1** *s.n.* Orzărie (2). **2** *s.m.* Negustor de orz. • pl. *n. -e, m. -i.* / ***orz*** + *-ar.*

orzăștin, -ă *adj.* (*reg.; despre fructe*) Care se coace devreme; timpuriu. • pl. *-i, -e.* /cf. *orz.*

orzătic, -ă *adj.* (*reg.; despre fructe*) Care se coace vara; văratic. • pl. *-ci, -ce.* / ***orz*** + *-atic.*

orzăreásca *s.f. art.* (*reg.*) Numele unui dans popular nedefinit mai îndeaproape. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • / ***orzar*** + *-esc.*

orzărie *s.f.* **1** Cîmp semănat cu orz. **2** Hambar în care se ține orzul; orzar. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* / ***orz*** + *-ărie.*

orzésc, -eăscă *adj.* (*reg.; despre fructe*) Care se coace devreme; timpuriu. • pl. *-eşti.* / ***orz*** + *-esc.*

orzișór *s.n.* **1** (*bot.; pop.*) Dim. al lui *orz*; orzuleț. ◆ Plantă erbacee din familia gramineelor, cu floarea în formă de spic, care crește prin finețe. **2** Pastă făinoasă în forma și de mărimea unui bob de orz, care se fierbe în supă. **3** (*reg.; art.*) Numele unui dans popular nedefinit mai îndeaproape. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • / ***orz*** + *-işor.*

orzíște *s.f.* (*reg.*) Orzărie (1). • / ***orz*** + *-işte.*

orzíu, -íe *adj.* (*reg.; despre fructe*) Care se coace devreme; timpuriu. • pl. *-ii.* / ***orz*** + *-iu.*

orzoáică *s.f.* (*bot.*) Specie de orz al cărei spic este format numai din două rînduri de boabe, mai bogate în amidon decît ale orzului și folosite la fabricarea berii; orzoaie (*Hordeum distichon*). ◇ Compus: *orzoaică-de-baltă* = plantă erbacee care crește în apele stătătoare sau lin-curgătoare, cu frunzele liniare îngrămădite la baza tulpinii și cu florile mici, albe-verzui (*Vallisneria spiralis*). ◆ Arpacaș. • / ***orz*** + *-oaică.*

orzoáie *s.f.* (*bot.; reg.*) Orzoaică (*Hordeum distichon*). • / ***orz*** + *-oaie.*

orzuléț *s.n.* **1** (*bot.*) Orzișor (1). **2** (*reg.; art.*) Numele unui dans popular nedefinit mai îndeaproape. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • / ***orz*** + *-uleț.*

os *s.n.* **1** (*anat.*) Element de bază al scheletului vertebratelor, de culoare albă, cu o structură dură, solidă și rezistentă, constituit din celule și din fibre de colagen, impregnate cu substanțe minerale (în special cu fosfat și carbonat de calciu), care este format dintr-un strat extern de țesut compact, acoperit de periost, și dintr-un strat intern de țesut spongios, avînd partea centrală umplută cu măduvă; ciolan. *Trupul... tare, dar fără nici un os aparent* (CA. PETR.). ◇ (*reg.*) *Osul grumazului* (sau *osul spinării, osul de după cap, osul de tras*) = loc de pe gîtul vitelor pe care se așază jugul; greabăn. (*reg.*) *Os moale* = cartilaj. (*reg.*) *Os mort* = *a*) excrescență de natură inflamatorie sau

traumatică, ce poate produce șchiopătarea sau anchilozarea articulațiilor; *b*) cocoașă; *c*) cartilaj nazal. (*reg.*) *Osul pieptului* = stern. (*reg.*) *Osul umărului* = claviculă. *Os coracoid* v. coracoid. *Os coronal* v. coronal. *Os coxal* v. coxal. *Os hioid* v. hioid. *Os iliac* v. iliac. *Os hioidian* v. hioidian. *Os malar* v. malar. *Negru de oase* v. negru. *Os de sepie* v. sepie. *Osul pragului* v. prag. *Oase sesamoide* v. sesamoid. *Os sfenoid* v. sfenoid. *Os sfenoidal* v. sfenoidal. *Os cu sită* v. sită. *Spălarea oaselor* v. spălare. *Os suveică* v. suveică. *Os temporal* v. temporal. *Os zigomatic* v. zigomatic. <> Loc.adv. *Pînă în* (sau *la*) *măduva oaselor* v. măduvă. <> Loc.vb. *A intra boala în oasele cuiva* v. intra. <> Expr. *A băga* (sau *a-i intra* cuiva) *frica* (sau *spaima, groaza, fiorii etc.*) *în oase* = a (se) speria foarte tare, a (se) îngrozi. *Numai la numele lui ne intra groaza în oase* (SADOV.). *A căpăta* (sau *a avea, a dobîndi* etc.) *un os* (*de ros*) = a obține (sau a avea) un avantaj, un profit. (*reg.*) *A-i da* (cuiva) *de os* = a-i veni (cuiva) de hac. (*A fi*) *cu oasele goale* = (a fi) gol de tot, dezbrăcat. (*A fi*) *copt la os* = (a fi) bătrîn, (a fi) trecut prin multe. (*A fi*) *numai piele*(*a*) *și os*(*ul*) (sau *oase, oasele*) ori *a fi numai oase înșirate, a-i fluiera vîntul prin oase, a-i număra oasele, a avea numai suflet în oase, a-i curge oasele* = a fi foarte slab. *Numai piele și oase, și tot încă îl mai roade ambiția* (CE. PETR.). *A pune osul* = a munci din greu, a depune eforturi pentru ducerea la bun sfîrșit a unei activități. *A-i rămîne* (sau *a-i putrezi*) *oasele* (*pe undeva*) = *a*) a zăcea mort; *b*) a muri departe de casă, prin locuri străine. *A-i rupe* (sau *a-i muia* cuiva) *oasele* = a bate foarte tare pe cineva. (*reg.*) *A ști ce-i poate* (sau *cît îi plătește*) (cuiva) *osul* = a ști de ce este capabil, ce putere are (cineva) *A-i trece* (cuiva) *os prin os* = a fi foarte obosit. *La oase!*, formulă folosită pentru a huidui pe cineva. *Pentru os* = în folos personal. *Pînă la* (sau *în*) *os* (sau *oase*) = în tot corpul; pînă în adîncul ființei; foarte mult, adînc. *A*(*-i*) *băga cuiva boala în oase* v. băga. *A sta* (sau a *ședea, a sări, a se scula, a se ridica etc.*) *în capul oaselor* v. cap. *În carne și oase* v. carne. *A*(*-i*) *ajunge* (cuiva) *cuțitul la os* v. cuțit. *A pune cuiva cuțitul la os* v. cuțit. *A-i intra cuiva gerul* (*în oase*) v. ger. *A-i fi cuiva osul îndrăcit* v. îndrăcit. *A-i îngheța* (sau *a-i degera* cuiva) *măduva-n oase* (*de frig*) v. măduvă. *A* (*nu*) *avea unde să*(*-și*) *plece oasele* v. pleca. *Cît* (sau *ce*) *îi poate osul* sau *ce poate osul cuiva* v. putea. *A rămîne cu sufletul în oase* v. rămîne. *A da sufletul din oase* v. suflet. *A avea sufletul în oase* v. suflet. *A fi topor de oase* v. topor. ◆ Analog. (*pop.*) Sîmbure cu înveliș lemnos. *Mîncă cireșele cu oase cu tot* (POP.). ◆ (*la pl.*) Oseminte. *În jurul bisericii Domnești... se odihnesc oasele primului nostru voivod Radu Negru* (VLAH.). **2** Os sau substanță cornoasă (din coarne, din copite) prelucrată pentru a fi folosită la fabricarea unor obiecte, în industrie etc. *Fluieraș de os* (POP.). ◆ (*reg.*; *la pl.*) Oase folosite de copii drept patine. ◆ (*arg.*) Zar. **3** Fig. Putere fizică sau sufletească; energie. *Să cere os la o lucrare* (POP.). ◆ Pricepere. **4** Fig. (*la pl.*) Trup. *N-am nimic, domnișorule, afară de sufletul din oase!* (REBR.). ◆ Ființă, făptură. <> Loc.subst. *Oase goale* (sau *os gol*) = om sărac, zdrențăros. *Răsare soarele și încălzește și pe boieri și pe oase goale, fără deosebire* (DELAVR.). **5** Fig. Neam, familie, viță. *Bărbatul era os domnesc.* <> *Os sfînt* v. sfînt. <> Expr. (*A fi*) (*din*) *os sfînt* (sau *din oase sfinte, din os de domn* sau *domnesc*) = (a fi) din neam domnesc, din familie domnitoare. *A murit încredințat că-i os sfînt* (SADOV.). ◆ Descendent. *Era mîndră că e os din Brîncoveni.* **6** (*reg.*) Compus: *os-de-șarpe* = boală care constă în inflamarea piciorului la om. **7** (*bot.*; *reg.*) Compus: *osul-iepurelui* = numele a două plante cu miros greu, cu tulpinile drepte, cu frunzele păroase și florile trandafirii, situate la vîrful ramurilor, și ale căror rădăcini se întrebuințează în medicina populară (*Ononis hircina și spinosa*). **8** (*bot.*; *reg.*) *Osul-viu* = trifoi-alb (*Trifolium repens*) capul Sfîntului Ioan. • pl. *oase*. /lat. ***ossum, -i***.

osámă *s.n.* (*reg.*) Oseminte. • pl. *-e*. /***os*** + *-amă*.

osána *s.f.* **1** (*mai ales în imnurile religioase*) Laudă! mărire! slavă! ◆ Spec. Cuvînt de aclamare, de origine ebraică, cu care, în tradiția evanghelică, a fost întîmpinat Iisus la intrarea în Ierusalim. **2** (*la pl.*) Cuvinte de laudă, de preamărire (exagerată); aclamații, ovații. *Osanalele cîntate pe altarul bugetului* (EMIN.). • acc. și *osaná*. pl. *-ale*. /<slav. **осанна**; cf. lat. *hosanna*, gr. *ὡσαννά* <cuv. ebr.

osár *s.m.* (*iht.*) Pește teleosteean dulcicol, de mici dimensiuni, cu 8-12 țepi înaintea înotătoarei dorsale (*Pungitius platygaster*). • pl. *-i*. /***os*** + *-ar*.

osatúră *s.f.* **1** (*anat.*) Totalitatea oaselor unui vertebrat; schelet, osărie. *Osatura feței și a frunții* (TEOD.). ◆ Fig. Constituție internă; structură, alcătuire (a unui ansamblu). *Osatura de idei a romanului.* **2** (*tehn.*) Sistem de bare constituind structura de rezistență a unei construcții, a unei mașini etc. ◆ (*mar.*) Parte de rezistență a corpului navei, alcătuită din elemente longitudinale și transversale pe care se fixează bordajul. • pl. *-i*. și (*pop.*) *osătúră s.f.* /<fr. ***ossature***.

osărie *s.f.* Osatură. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***os*** + *-ărie*.

osătúră *s.f.* v. osatură.

osc, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m.* (*la pl.*) Populație de origine indo-europeană care s-a stabilit în Italia centrală (Campania) pe la sfîrșitul sec. 51.Hr.; (*și la sg.*) persoană care aparținea acestei populații; persoană care făcea parte din populația de bază a Italiei centrale sau era originară de acolo. **2** *adj.* Care aparține oscilor, care se referă la osci. ◆ (*subst. f.*) Limba indo-europeană, din grupul italic, astăzi dispărută, care era vorbită de osci. *Osca a fost puternic influențată de latină, mai cu seamă în domeniul lexical.* • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***osque***.

oscarizát, -ă *adj.* (*despre actori, regizori, scenariști etc.*) Care a fost distins cu premiul Oscar. • pl. *-ți, -te*. / cf. nm. pr. *Oscar*, cel mai important premiu de film.

oscheo- Elem. de compunere „scrot". • /<fr. ***oschéo-***; cf. gr. *ὄσχεος*.

oscheoplastíe *s.f.* (*chir.*) Autoplastie pentru repararea scrotului. • sil. *-che-o-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***oschéoplastie***.

oscheotomíe *s.f.* (*chir.*) Rezecție a unei părți a scrotului. • sil. *-che-o-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***oschéotomie***.

oscil- Elem. de compunere „oscilație". • și *oscilo-*. /<fr. ***oscill***(***o***)*-*; cf. lat. *oscillare* „a se balansa".

oscilá *vb. I. intr.* **1** (*despre corpuri*) A se mișca alternativ în sensuri opuse; a se balansa, a se legăna. **2** (*fiz.*; *despre sisteme fizice*) A evolua astfel încît una sau mai multe dintre mărimile sale caracteristice să ia succesiv valori pozitive sau negative. ◆ Ext. A fluctua. *Greutatea lui ar oscila cel mult între un maxim și un minim* (EMIN.). **3** Fig. (*despre persoane*) A manifesta nehotărîre; a fi instabil. *El oscilează, luptînd fără ardoare* (CĂL.). ◆ A ezita, a șovăi. *Diplomații austrieci oscilează împrejurul chestiunii* (EMIN.). • pl. *-ez*. /<fr. ***osciller***, lat. ***oscillare***.

oscilánt, -ă *adj.* **1** Care se mișcă alternativ în sensuri opuse; oscilatoriu. ◆ Ext. Care fluctuează. <> Fig. *E o poezie-manifest... regretabil de oscilantă în țeluri* (CĂL.). **2** Fig. Instabil. *O sticlă alunecoasă, care face pasul nesigur, oscilant și obositor* (CĂL.). ◆ Care este șovăitor; ezitant. *În situații dificile are o atitudine oscilantă.* <> (*adv.*) *Se comportă oscilant.* • pl. *-ți, -te*. /<fr. ***oscillant***.

osciláre *s.f.* **1** Acțiunea de *a oscila* și rezultatul ei; balansare, clătinare, legănare, pendulare. ◆ Ext. Fluctuație. <> Fig. *Sentimentul de oscilare materială între două lumi* (CĂL.). **2** Fig. Instabilitate, nehotărîre. ◆ Șovăială, ezitare. *Un lung monolog plin de oscilări și de nedumeriri* (GAL.). • pl. *-ări*. /v. ***oscila***.

oscilatór, -oáre *adj., s.n.* **1** *adj.* Oscilatoriu. **2** *s.n.* (*fiz.*) Sistem fizic care efectuează oscilații libere. **3** *s.n.* (*fiz.*) Aparat, dispozitiv care, alimentat de la o sursă de energie (electrică), produce oscilații electromagnetice. <> *Oscilator pilot* = oscilator care produce o oscilație de frecvență constantă folosită ca frecvență de referință. *Oscilator multispot* = oscilator care poate afișa simultan mai multe imagini. • pl. *-ori, -oare*. și (*reg.*) *oscilátór, -oáre adj.* /<fr. ***oscillateur***.

oscilatóriu, -ie *adj.* **1** (*despre mișcări*) Care are un caracter oscilant. **2** (*despre fenomene*) Care oscilează; oscilant (1). • pl. *-ii*. /<fr. ***oscillatoire***.

oscilație *s.f.* **1** Mișcare periodică, alternativă și simetrică a unui corp în raport cu o anumită poziție a sa; mișcare alternativă a unui corp, într-o parte și alta, față de poziția de echilibru. <> *Centru de oscilație* v. centru. ◆ (*mar.*) Mișcare periodică alternativă a navei în jurul axului longitudinal (tangaj) și al celui transversal (ruliu). <> *Oscilație lină* = oscilație cu perioada de 10-14 secunde. **2** (*fiz.*) Variație periodică, în timp, a mărimilor caracteristice ale unui sistem fizic, însoțită de o transformare a energiei dintr-o formă în alta. <> *Oscilație armonică* v. armonic. ◆ Ext. Fluctuație. *Prețul lor, afară de neînsemnate oscilațiuni, se reglează* (EMIN.). **3** Fig. Nehotărîre, instabilitate. *Acestea se mai pot scuza ca o oscilație de partid constituțional* (EMIN.). ◆ Ezitare, șovăire. *Acest timp de espiație... se pare adesea... un pas înapoi, o oscilație istorică* (BĂLC.). • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și (*înv.*) *oscilațiúne s.f.* /<lat. ***oscillatio, -onis***, fr. ***oscillation***.

oscilațiúne *s.f.* v. oscilație.

oscílă *s.f.* (*în mit. romană*) Disc de bronz sau de marmură, împodobit cu o mască în relief (a lui Saturn sau a lui Bachus), care era atîrnat de arborii sacri sau sub colonade pentru a îndepărta relele. • pl. *-e*. /<lat. ***oscillum, -i***, fr. ***oscille***.

oscilátór, -oáre *adj.* v. oscilator.

oscilo- v. oscil-.

oscilográf *s.n.* (*fiz.*) Aparat care indică sau înregistrează grafic, la scară, variația unei mărimi fizice variabile în funcție de timp. • pl. *-e*. /<fr. ***oscillographe***.

oscilografíe *s.f.* (*fiz.*) Înregistrare grafică a oscilațiilor datorate unor cauze diferite (electrice, vibratorii etc.) cu ajutorul oscilografului. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***oscillographie***; cf. lat. *oscillatio* „oscilație", gr. *γραφή* „(în)scriere".

oscilogrămă *s.f.* (*fiz.*) Diagramă obținută la oscilograf. • pl. *-e*. /<fr. ***oscillogramme***.

oscilométric, -ă *adj.* (*fiz.*) Care aparține oscilometriei, care se referă la oscilometrie. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***oscillométrique***.

oscilometríe *s.f.* (*med.*) Măsurarea, cu ajutorul oscilometrului, a amplitudinii oscilațiilor presiunii arteriale medii, exprimată în unități convenționale. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***oscillométrie***; cf. lat. *oscillatio* „oscilație", gr. *μέτρον* „măsură".

oscilométru *s.n.* (*med.*) Aparat pentru măsurarea presiunii arteriale în funcție de amplitudinea oscilațiilor peretelui arterial sub efectul unei presiuni date, rezultatele fiind citite pe cadranul unui manometru adecvat. • pl. *-e*. /<fr. ***oscillomètre***.

osciloscóp *s.n.* (*fiz.*) Aparat de măsură pentru observarea vizuală a curbelor care reprezintă variația în timp a unor mărimi fizice, de obicei electrice, fără a le înregistra. • pl. *-oape*. /<fr. ***oscilloscope***.

oscilotaxíe *s.f.* (*fiz.*) Mișcare de apropiere sau de îndepărtare a unor organisme într-un mediu străbătut de curentul electric. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***oscillotaxie***.

osciór *s.n.* Dim. al lui *os*; osișor. *Mi-e carnea Ca fraga, Osciorul Ca măduva* (POP.). ◆ (*la pl.*) Oseminte. ◆ (*adesea la pl.*) Cadavru. ◆ (*glum.*; *la pl.*) Ființă. ◆ (*glum.*; *la pl.*) Trup. • pl. *-oare*. /***os*** + *-cior*.

oscitánt, -ă *adj.* Care este neglijent, neatent, neîngrijit. • pl. *-ți, -te*. /<it. ***oscitante***, lat. ***oscĭtans, -antis***.

oscitánță *s.f.* Neglijență, nepăsare, neîngrijire. • pl. *-e*. /<it. ***oscitanza***.

osco-umbriăn, -ă *adj., s.n.* (*lingv.*) (Grup de dialecte indo-europene din grupul italic) care se vorbesc în Italia centrală. • pl. *-ieni, -iene*. /<fr. ***osco-ombrien***.

osco-umbríc, -ă *adj.* (*lingv.*) Care aparține dialectelor osco-umbriene, care se referă la dialectele osco-umbriene. • pl. *-ci, -ce*. /***osco-umbr***(***ian***) + *-ic*.

oscúl *s.m.* (*bot.*) Orificiu, mai mare decît porul, pe suprafața unor spongieri, prin care este eliminată apa încărcată cu hrană nedigerată și cu produși de dezasimilație. • pl. *-i*. /<fr. ***oscule***; cf. lat. *oscŭlum, -i* „gură mică, deschizătură".

osculatór, -oáre *adj.* (*mat.*; *despre curbe, suprafețe etc.*) Care se află în contact de osculație. • pl. *-ori, -oare*. /<fr. ***osculateur***; cf. lat. *osculari* „a săruta".

osculație *s.f.* **1** (*mat.*) Contact mai strîns decît contactul de tangență, între curbe sau suprafețe. **2** (*geomorf.*) Distrugere a unei porțiuni de interfluviu îngust, situat între două lunci, prin eroziunea laterală a valurilor. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și (*înv.*) *osculațiúne s.f.* /<fr. ***osculation***; cf. lat. *osculari* „a săruta".

osculațiúne *s.f.* v. osculație.

oscúr, -ă *adj.* v. obscur.

oscuritáte *s.f.* v. obscuritate.

osébi[1] *adv.* (*înv.*) **1** Deoparte. *Vedea pre Roman cu viață curată și usebi dormind* (MOXA). ◆ Ext. Separat. *Iar grecii... își îngropară morții osăbi, cineș pre ai săi* (HER.). **2** (*cu determ. introduse prin prep. „de"*) În afară de. *S-au măsurat siliștea Timpeștilor, osăbi de cîmp* (DOC.). • și (*reg.*) *usébi adv.* /<sl. veche **особь**.

osebí[2] *vb. IV.* **1** *tr., refl.* (*înv., pop.*) A (se) diferenția, a (se) deosebi. *Osebim argintul din aur, din aramă* (DON.). **2** *tr., refl.* (*înv., pop.*) A (se) despărți. *Se osebi*

de ei, duse-se a se ruga (COR.). ◆ Ext. (*pop.*) A (se) separa; a (se) izola. *Osăbindu-să, mearsă de să-nchisă într-o chilie* (DOS.). ◆ Fig. (*pop.*) A (se) îndepărta. ◆ (*reg.; refl.*) A se împărți, a se divide. *Puterea armată... se osebea în ostași cu leafă... și ostași de scuteală* (BĂLC.). **3** *tr.* (*reg.*) A alege. *Ea știe osebi Și răsplăti cum trebui pe-ai binelui urmași* (DON.). **4** *tr.* (*înv.*) A lăsa deoparte, a excepta. *Toți..., făr-a osebi pe unii* (CON.). • prez.ind. *-esc.* și (*reg.*) *osibí, usebí* *vb. IV.* /<sl. veche **осѣбити**.

osebiciúne *s.f.* (*înv.*) **1** Izolare, pustnicie. **2** Diferență, deosebire. • pl. *-i.* /***osebí***[2] + *-ciune*.

osebíre *s.f.* **1** (*înv., pop.*) Acțiunea de *a* (*se*) *osebi* și rezultatul ei; deosebire, diferență. *Nu se ține seamă de nici o piedică, nici chiar de aceea a... osebirii de instrucțiune și educațiune* (EMIN.). ◇ (*înv.*) *Semnul osebirei* = paranteză. ◇ Loc.adv. *Fără osebire* = *a*) fără excepție, fără deosebire; *b*) întocmai, identic, exact. (*înv.*) *Cu osebire* = *a*) mai cu seamă, în special, mai ales. *Recomandăm cu osebire citirea acestui articol* (EMIN.); *b*) foarte. *Era dar cu osebire firesc ca toți să se uite la ei cu jind* (MACED.). ◇ Expr. (*înv.*) *A* (*nu*) *avea osebire* = a (nu) se deosebi. **2** (*înv., pop.*) Despărțire. ◆ Ext. (*pop.*) Separare, izolare; singurătate. *Într-asta locuia însă Erotocrit singurel... Acolo în osebire învăța și medita* (PANN). **3** (*reg.*) Alegere. **4** (*înv.*) Excepție. *Dau voie a să face pă seama sa osebire și a i să da voie de exportație* (DOC.). • pl. *-i.* și (*înv.*) *osibíre, usebíre* *s.f.* /v. ***osebi***.

osebít, -ă *adj., adv.* (*înv., pop.*) **I** *adj.* **1** Care este deosebit, diferit. *Pînă acum am spus osibite feliuri de idei* (MICU). **2** Foarte mare. ◆ Ext. Care iese din comun; ales, remarcabil. *Coada o au semn de trufie Sau merit osebit* (DON.). ◇ (*adv.; cu determ. introduse prin prep. „de", exprimă ideea de super. abs.*) *Faptul osebit de prețios că... nu ai nevoie să fii atent la incidentele drumului* (CA. PETR.). **3** (*înv., pop.*) Care este despărțit (de altceva, de altcineva). *Însă măcar că osăbiți stătură, A sudui nu înceta din gură* (BUD.). ◆ Ext. (*pop.*) Care este separat, izolat. *Un loc osăbit și pustiu* (DOC.). **4** (*înv.*) Care este excepțat, lăsat deoparte. **II** *adv.* **1** În afară de aceasta. *Osăbit am mai auzit că ai găsit o bucată mare de aur* (DRĂGHICI). ◇ Loc.prep. *Osebit de...* = în afară de... **2** În special, îndeosebi. *Osebit încuviințate ar fi jalnici vremi a ingropăciunii pruncilor* (MAI.). • pl. *-ți, -te.* și (*înv., reg.*) *osibít, -ă, usebít, -ă* *adj., adv.* /v. ***osebi***.

osebitór, -oáre *adj.* (*înv., reg.*) Care separă; despărțitor. • pl. *-ori, -oare.* /***osebi*** + *-tor*.

osebitúră *s.f.* (*înv.*) Diferență. • pl. *-i.* și (*înv., reg.*) *usebitúră* *s.f.* /***osebi*** + *-tură*.

oseínă *s.f.* (*biol.*) Substanță organică proteică, cu moleculă complexă, care constituie partea fundamentală a osului. • /<fr. ***osséine***.

oseménte *s.n. pl.* v. oseminte.

osemínte *s.n. pl.* Oasele uscate și descărnate ale unei ființe moarte; rămășițe omenești. *I se părea că e mai aproape de cîmpiile Bulgariei, în pămîntul cărora dormeau osemintele celor morți* (D. ZAMF.). • și (*înv.*) *oseménte* *s.n. pl.* /<fr. ***ossements***, lat. ***ossamenta***.

osérdie *s.f.* v. osîrdie.

osétă *s.f.* (*lingv.*) Limba indo-europeană, din ramura indo-iraniană, grupul iranian de est, vorbită în regiunea Caucaz. • /<fr. ***ossète***.

osfeștánie *s.f.* (*înv.*) Sfeștanie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<slav. **освящєнiе**.

osfintí *vb. IV.* (*înv.*) **1** *tr., intr.* A proteja. ◆ Ext. (*compl. indică persoane*) A ajuta. *Nimic ticăloșilor dă boiari nu putea să le osfințească* (CRON.). **2** *tr.* (*compl. indică persoane*) A binecuvînta. *Să vie popa să le osfințească* (POP.). • prez.ind. *-țesc.* și (*reg.*) *osfinți* *vb. IV.* /<slav. **освѧтити**.

osfinți *vb. IV.* v. osfinti.

osi- Elem. de compunere „os, țesut osos". • /<fr. ***ossi-***; cf. lat. *ŏs, ossis*.

osiác *s.m.* (*reg.*) **1** Vîrf de copac uscat, fără coajă și crengi. ◆ Ext. Creangă mare, uscată. **2** Stîlp care susține roata scrînciobului. • pl. *-ieci, -uri.* /cf. *os*.

osianésc, -ă *adj.* (*lit.*) Osianic. • sil. *-si-a-.* scris și *ossianesc.* pl. *-ești.* /<fr. ***ossianesque***.

osiánic, -ă *adj.* (*lit.*) Care aparține lui Ossian, care este specific lui Ossian sau poemelor atribuite acestuia, care se referă la Ossian sau la poemele atribuite acestuia; care seamănă cu poemele atribuite lui Ossian; osianesc. • scris și *ossianic.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***ossianique***; cf. nm. pr. *Ossian*, poet mitologic irlandez.

osiamísm *s.n.* (*lit.*) **1** Atmosferă proprie poemelor lui Ossian, caracterizată printr-un suflu eroic arhaizant, prin tendința spre exprimarea „vagului" melodic al pasiunilor depresiv-elegiace, ilustrate de o armonie vaporoasă și de o simplitate biblică. **2** Imitație a poemelor osianice. ◆ Admirație pentru acest gen de poezie. • sil. *-si-a-.* scris și *ossianism.* /<fr. ***ossianisme***.

osibí *vb. IV.* v. osebi.

osibíre *s.f.* v. osebire.

osibít, -ă *adj., adv.* v. osebit.

osícul *s.n.* (*anat.*) Os mic; oscior. • pl. *-e.* /<lat. ***ossĭcŭlum, -i***.

osiculectomíe *s.f.* (*chir.*) Extirpare a osiculelor urechii mijlocii. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***ossiculectomie***.

ósie *s.f.* **1** Arbore sau ax terminat la cele două capete cu fusuri, pe care sînt montate roțile unui vehicul rutier. *Carele lungi... au osiile desfăcute de leagăn și roțile mutate la un capăt și la celălalt* (CA. PETR.). ◇ *Gulerul osiei* v. guler. *Pragul osiei* v. prag. ◇ Expr. *A unge osia ca să nu scîrțîie* (*carul*) v. scîrțîi. *A unge osia* v. unge. ◆ Ax mobil care face parte din mecanismul unor construcții, instalații (moară, piuă, joagăr etc.) și cu ajutorul căruia acestea se pun în mișcare. **2** (*reg.*) Cep la grindeiul morii. **3** (*înv.*) Axă a corpurilor cerești. ◆ Spec. Axă a globului pămîntesc. *Pașii mei... călcau pe răscrucile pămîntului și... îmi părea că-i aud scîrțîitul greoi pe osia sa* (HOG.). **4** Diametru. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<sl. veche **ось**.

osifér, -ă *adj.* Care conține oase. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***ossifère***.

osifiá *vb. I.* v. osifica.

osificá *vb. I. refl.* (*anat.; despre părți cartilaginoase sau membranoase ale corpului*) A se transforma în os; a căpăta structură osoasă. ◆ A se întări ca un os. ◆ Fig. A căpăta consistență, a se consolida. *Vedem în state tendința de a se osifica în forme... de legi* (EMIN.). • prez.ind. 3 *osifică.* și *osifiá* *vb. I.* /<fr. ***ossifier***.

osificáre *s.f.* Acțiunea de *a se osifica* și rezultatul ei; osteogeneză; osificație. ◆ Fig. Dobîndire a unui plus de consistență, consolidare. *O osificare a unei stări sociale contradictorii esenței creștinismului* (EMIN.). ◆ (*deprec.*) Închistare în anumite idei, cutume. *Opera lui, departe de a fi plină de fantezie și viață, trădează o anumită osificare.* • pl. *-ări.* /v. ***osifica***.

osificát, -ă *adj.* (*anat.; despre părți membranoase și cartilaginoase ale corpului*) Care s-a transformat în os. ◆ Care este întărit asemenea unui os. ◆ Fig. Osos, scheletic; slab. • pl. *-ți, -te.* /v. ***osifica***.

osificáție *s.f.* Osificare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *osificațiúne* *s.f.* /<fr. ***ossification***.

osificațiúne *s.f.* v. osificație.

osifórm, -ă *adj.* Care are formă de os. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***ossiforme***.

osíndă *s.f.* v. osîndă.

osindí *vb. IV.* v. osîndi.

osindít, -ă *adj.* v. osîndit.

osirián, -ă *adj.* (*în antic.*) Care aparține lui Osiris, care se referă la Osiris. • sil. *-ri-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***osirien***; cf. nm. pr. *Osiris*, divinitate egipteană, zeu al morților.

osișór *s.n.* Oscior. • pl. *-oare.* /***os*** + *-ișor*.

osîmbrí *vb. IV. intr.* (*reg.*) **1** (*despre oameni*) A primi plata pentru o muncă. ◆ Ext. A cîștiga bani. **2** A merita efortul. **3** (*despre terenuri*) A fi fertil. *Locul ăsta nu osîmbrește dacă nu-l gunoiești* (POP.). • prez. ind. *-esc.* /cf. *simbrie*.

osíndă *s.f.* (*pop.*) **1** Condamnare, pedeapsă la care este supus cineva (de către organele judiciare). *Era tîmpit... cînd i-a citit osînda, rîdea* (CAR.). ◇ Loc.adj., adv. (*înv.*) *Fără* (*de*) *osîndă* = (care este) nevinovat. ◇ Expr. (*înv.*) *A face* (cuiva *pre*) (sau *a scrie pe cineva în*) *osîndă* = a pedepsi. *Răsîpește pizmașii, le fă pre osîndă* (DOS.). *A-și face osînda* = a executa pedeapsa la care este condamnat. (*reg.*) *A-și face osînda* (cu cineva) = a se purta rău, fără milă, a chinui, a tortura (pe cineva). **2** Ext. Reprobare a faptelor cuiva; blamare, condamnare. *Nu-ți direge-obrajii, mîndră, Că rămîi, zău, cu osîndă* (POP.). ◇ Loc.adj. *De osîndă* = condamnabil. **3** Fig. Blestem. *Are să te ajungă osînda mea* (POP.). ◆ Pacoste, năpastă, nenorocire, urgie. *Mă voi nevoi și eu Osînda țerii a scrie* (BELD.). • pl. *-e.* și (*înv.*) *osíndă* *s.f.* /de la ***osîndi***, prin derivare regresivă.

osîndí *vb. IV. tr.* **1** (*pop.; compl. indică oameni*) A condamna, a pedepsi (printr-o sentință judecătorească); a pronunța o sentință de condamnare. ◇ Expr. *A osîndi* (*pe cineva*) *la șanț* v. șanț. **2** Ext. (*compl. indică oameni*) A dezaproba, a condamna, a înfiera, a critica, a judeca. *Osîndește sever conduita lui* (OȚETEA). **3** (*pop.; compl. indică oameni*) A sili, a obliga; a forța, a constrînge (să facă un efort). *Pentru ce... să fim osîndiți a descrie și cruntele noastre nenorociri?* (BĂLC.). **4** (*înv., reg.; compl. indică ființe*) A chinui. ◇ (*refl.*) *Că în lauda virtuții acei răi se osîndesc* (ALEX.). • prez.ind. *-esc.* și (*înv.*) *osindí, osundí* *vb. IV.* /<sl. veche **осѫдати**.

osîndíre *s.f.* **1** (*pop.*) Acțiunea de *a osîndi* și rezultatul ei; condamnare. **2** Ext. (*înv.*) Reprobare a faptelor cuiva; dezaprobare. *Ei le aduce la mijloc cum ar fi grăie cu nărav de osîndire* (DOC.). **3** (*înv.*) Necaz; suferință, chin. *Ce necaz, ce osîndire, vai mie!* (BELD.). ◇ Loc.adj. *În osîndire* = *a*) asuprit, urgisit; *b*) chinuit. • pl. *-i.* /v. ***osîndi***.

osîndít, -ă *adj.* **1** (*pop.; despre oameni*) Care este condamnat, pedepsit (printr-o sentință judecătorească). ◇ (*subst.*) *Osîndiții apucară drumul cel blestemat cu inima cătrănită* (POP.). ◆ Fig. (*despre oameni*) Care este constrîns, obligat să facă ceva. ◆ Ext. (*despre acțiuni, inițiative, idei etc. ale oamenilor*) Care este condamnat, dezaprobat. ◆ (*despre acțiuni, inițiative, idei etc. ale oamenilor*) Care este condamnabil. *Grecii au sufrit întru acest osîndit războiu* (DOC.). **2** (*pop.; despre ființe*, ext., *despre sufletul acestora*) Care este blestemat. *Sufletul cel osîndit al babei* (EMIN.). ◆ Care este nenorocit, năpăstuit, urgisit. *Bietul măgar, Stîlcit și osîndit, rămase mai să moară* (DON.). ◇ (*subst.*) *Au te gîndești, osînditule, că... cu voroave căptușite... scîrnavele-ți fapte vii astupa?* (CANT.). **3** (*reg.; despre ființe*) Care este slab. ◆ Care este insuficient dezvoltat. • pl. *-ți, -te.* și (*înv.*) *osindít, -ă* *adj.* /v. ***osîndi***.

osîndítor, -oáre *s.m., s.f., adj.* **1** (Persoană) care condamnă pe cineva (printr-o sentință judecătorească). **2** (Persoană) care dezaprobă (pe cineva sau ceva). • pl. *-ori, -oare.* /***osîndi*** + *-tor*.

osînță *s.f.* v. osînză.

osînțos, -oásă *adj.* v. osînzos.

osînză *s.f.* **1** Grăsime (crudă) de porc provenită din cavitatea abdominală. ◆ Analog. Grăsime depusă pe diferite organe sau pe diferite părți ale corpului uman. *Domnii cu osînze ghiftuite* (DEȘ.). ◆ Fig. Bunăstare; bogăție, avere. *Cheltuieli peste cheltuieli, osînza ni se împuținează* (SADOV.). ◇ Expr. (*reg.*) *A avea* (sau *a fi cu*) *osînză* (*la pîntece*) = a fi bogat, înstărit. **2** (*înv.*) Untură de pește. • pl. *-e.* și (*înv.*) *osînță* *s.f.* /lat. ***axungĭa, -ae***.

osînzos, -oásă *adj.* Care are (multă) osînză. • pl. *-oși, -oase.* și *osînțos, -oásă* *adj.* /***osînză*** + *-os*.

osîrdí *vb. IV.* v. osîrdui.

osîrdie *s.f.* (*înv., pop.*) Stăruință în executarea unui lucru; ardoare, zel, rîvnă, sîrguință, străduință. *Se nevoia cu osîrdie și cinste, fără să sară nici o pagină* (SADOV.). • acc. și *osîrdíe.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *osérdie* *s.f.* /<slav. **оусрьдиѥ, оусръдиѥ**.

osîrdiós, -oásă *adj.* (*înv., reg.*) Osîrdnic. *Duhul e osîrdios, iară trupul e slab* (BIBLIA 1688). • pl. *-oși, -oase.* /***osîrdie*** + *-os*.

osîrdnic, -ă *adj.* (*înv.*) Care este zelos, sîrguincios, osîrduitor. *Osîrdnica mumă încunjurată de copiii săi* (MARC.). • pl. *-ci, -ce.* /<slav. **оусръдьнии҃ъ, оусръдьнии҃къ**.

osîrduí *vb. IV. refl.* (*înv.; astăzi mai ales poet.*) A se strădui, a se osteni, a-și da silința. ◇ (*intr.*) *Mulți osîrdeau la făurirea limbii literare moderne* (PER.). • prez.ind. *-iesc.* și *osîrdí* *vb. IV.* /***osîrdie*** + *-ui*.

osîrduitór, -oáre *adj.* (*înv., reg.*) Care este sîrguincios, zelos; (*înv.*) osîrdnic. ◇ (*subst.*) *Strălucesc... acești tari și aleși osîrduitori* (MIN.). • sil. *-du-i-.* pl. *-ori, -oare.* /***osîrdui*** + *-tor*.

oslăș *s.m.* (*înv.*) Persoană care primește o parte la împărțirea unei moșii. • pl. *-i.* /<magh. ***oszlás***.

osmán, -ă *s.m., s.f., adj.* (*înv.*) **1** *s.m., s.f.* Turc, osmanlîu. *Subt jugul sîngeratic osmanului feroce* (HEL.). **2** *adj.* Care este turcesc. ◇ *Limba osmană* = limba turcă. • pl. *-i, -e.* /de la ***osmanlîu***, prin derivare regresivă.

osmănic, -ă *adj.* (*înv.*) Care este turcesc. *Jug osmanic* (HEL.). • pl. *-ci, -ce.* /***osman*** + *-ic*.

osmanlîu, -ie *s.m., s.f., adj.* v. osmanlîu.

osmanlîu, -ie *s.m., s.f., adj.* (*înv.*) **1** *s.m., s.f.* Turc, osman (1). *Osmanlîii au legămînt și făgăduință de*

la prorocul lor (SADOV.). **2** *adj.* Care este turcesc. *Această zicală este osmanliie* (POP.). • pl. *-îi.* şi *osmanlíu, -íe s.m., s.f., adj.* /<tc. ***osmanlı***.

osmhidróză *s.f.* Bromhidroză. • pl. *-e.* /<fr. ***osmhidrose***.

osmirídiu *s.n.* (*chim.*) Aliaj de osmiu, iridiu, platină, rodiu şi ruteniu, caracterizat prin duritate mare, care se foloseşte la fabricarea axelor pentru mecanismele de ceasornic, a vîrfurilor penițelor de stilou etc. • /<fr. ***osmiridium***.

ósmiu *s.n.* (*chim.*) Element chimic, metal platinic, de culoare albă-cenuşie, foarte dur, casant, care se găseşte în stare nativă aliat cu iridiul şi care se utilizează ca atare sau aliat cu alte metale platinice la realizarea de contacte electrice, la fabricarea de ace pentru aparate înregistratoare de sunete, vîrfuri de peniţe, catalizatori etc. (*Os*). • /<fr. ***osmium***; cf. gr. *ὀσμή* „miros".

osmo¹- Elem. de compunere „miros". • /<fr. ***osmo-***; cf. gr. *ὀσμή* „miros".

osmo²- Elem. de compunere „impuls", „presiune osmotică". • /<fr. ***osmo-***; cf. gr. *ὠσμός* „împingere".

osmofobíe *s.f.* (*med.*) Olfactofobie. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***osmophobia***.

osmoglásnic *s.n.* (*înv.*) Octoih. *Canoanele osmoglasnicului* (DOS.). • pl. *-ce.* /<slav. **осьмогласьникъ** „opt glasuri".

osmól *s.m.* (*fiz.*) Unitate de măsură a presiunii osmotice, egală cu presiunea exercitată de o moleculă-gram asupra unui corp neionizat dizolvat într-un litru de apă. • pl. *-i.* /<fr. ***osmole***.

osmología *s.f.* Studiul mirosurilor, al parfumurilor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***osmologie***; cf. gr. *ὀσμή* „miros", *λόγος* „studiu".

osmométric, -ă *adj.* (*fiz.*) Care aparţine osmometriei, care se referă la osmometrie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***osmométrique***.

osmometríe *s.f.* (*fiz.*) Parte a fizicii care se ocupă cu determinarea presiunilor osmotice. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***osmométrie***.

osmométru *s.n.* (*fiz.*) Instrument pentru măsurarea presiunii osmotice a unei soluţii. • pl. *-e.* /<fr. ***osmomètre***; cf. gr. *ὠσμός* „împingere", *μέτρον* „măsură".

osmomorfóză *s.f.* (*fiz.*) Reacţie morfogenetică apărută ca urmare a schimbării presiunii osmotice. • pl. *-e.* /<fr. ***osmomorphose***.

osmoreceptór *s.m.* **1** Receptor senzorial pentru miros. **2** Receptor al variaţiilor de presiune osmotică. • pl. *-i.* /<fr. ***osmorécepteur***.

osmoreglăre *s.f.* (*fiziol.*) Totalitatea proceselor prin care se asigură o valoare relativ constantă a presiunii osmotice a lichidelor din organism. • pl. *-ări.* /***osmo[ză]*** + ***reglare***, după fr. *osmoréglage*.

osmotactísm *s.n.* (*biol.*) Mişcare celulară autonomă pentru restabilirea echilibrului osmotic; osmotaxie. • /<fr. ***osmotactisme***.

osmotaxíe *s.f.* (*biol.*) Osmotactism. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***osmotaxie***.

osmoterapíe *s.f.* (*med.*) Metodă terapeutică constînd în injecţii intravenoase de soluţii supraconcentrate, destinate a mări presiunea osmotică în sistemul de vase sangvine în scopul drenării ţesuturilor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***osmothérapie***.

osmótic, -ă *adj.* (*chim.*) Care aparţine osmozei, care se referă la osmoză; care are caracterul, aspectul unei osmoze. ◇ *Presiune osmotică* = presiune care apare în soluţii şi care produce fenomenul de osmoză. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***osmotique***.

osmotróf, -ă *adj.* (*biol.*; *despre organisme lipsite de gură şi aparat digestiv*) Care foloseşte ca hrană elementele dizolvate, absorbite prin osmoză. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***osmotrophe***.

osmotropísm *s.n.* (*biol.*) Tropism datorat variaţiei de presiune osmotică. • /<fr. ***osmotropisme***.

osmóză *s.f.* **1** (*chim.*) Proces de trecere a unui solvent printr-o membrană semipermeabilă care separă două soluţii de compoziţii sau concentraţii diferite, trecerea realizîndu-se de la soluţia mai diluată spre soluţia mai concentrată, pînă la echilibrarea presiunilor osmotice. **2** Fig. Întrepătrundere, influenţă reciprocă între două sau mai multe elemente, fenomene etc. • pl. *-e.* /<fr. ***osmose***, germ. ***Osmose***; cf. gr. *ὠσμός* „împingere".

osós, -oásă *adj.* **1** Care aparţine oaselor, care se referă la oase; asemănător cu oasele. *În turburările osoase... ipofiza poate avea partea ei* (PARH.). ◇ *Sistem osos* = totalitatea oaselor din organismul vertebratelor; schelet. *Carie osoasă* v. carie. *Demineralizare osoasă* v. demineralizare. *Dezangrenare osoasă* v. dezangrenare. *Parodonţiu osos* v. parodonţiu. *Placă osoasă* v. placă. *Plombare osoasă* v. plombare. **2** Care are oase mari, ieşite în relief; care este ciolănos; ext. care este uscăţiv, slab. *Se făcuse cam osos şi înalt* (CA. PETR.). **3** (*despre pomi*) Care are fructe cu sîmburi tari. • pl. *-oşi, -oase.* /***os*** + ***-os***.

ospătá *vb. I.* **1** *tr.* A primi (pe cineva) în casă ca oaspete, oferindu-i mîncare şi băutură; a da de mîncare; a trata, a cinsti, a omeni. *A avut chef să ne ospăteze el singur* (SADOV.). **2** *intr., refl.* (*pop.*) A mînca (de obicei împreună cu alţii); ext. a petrece, a benchetui. *Pe la casele oamenilor se ospătau o mulţime de străini* (CR.). ◇ (*tr.*) *Îa să ospătaţi ceva* (CR.). ◇ Expr. *A se aşeza* (sau *a se pune*) *pe ospătat* (sau *pe ospătate*) = a mînca cu lăcomie. *Se aşeză pe ospătat cu o poftă ce se comunică la toţi* (ALECS.). ◇ Fig. *Eu, azi, m-am ospătat numai cu supărare şi cu lacrimi* (GAL.). • prez.ind. *-ez.* şi (*înv., reg.*) *ospetá, ospitá vb. I.* /lat. ***hospitare***.

ospătăr *s.m.* **1** Chelner. *Ospătarul lăsă nota de plată pe masă şi se depărtă.* **2** (*înv.*) Proprietar, patron al unui birt, al unei ospătării etc.; birtaş, hangiu. *Se uită cum ospătarul învîrte... acea friptură de berbece* (SADOV.). • pl. *-i.* /***ospăta*** + ***-ar***.

ospătáre *s.f.* **1** Acţiunea de *a* (*se*) *ospăta* şi rezultatul ei; primire ospitalieră (cu mîncare şi băutură). *Am rămas foarte încîntat de ospătarea ce mi-ai făcut* (CAR.). **2** Petrecere (cu masă îmbelşugată); ospăţ. *Acolo făcea chef şi ospătare* (BUD.). ◆ (*înv., pop.*) Mîncare, hrană. *O, cerbi sfioşi! ai lupilor prădalnici ospătare!* (OLLĂN.). • pl. *-ări.* /v. ***ospăta***.

ospătárnic, -ă *adj.* (*reg.*) Care este ospitalier. *Naşul său... ospătarnic ca tot românul* (POP.). • pl. *-ci, -ce.* /***ospătar*** + ***-nic***.

ospătát *s.n.* (*înv., pop.*) Faptul de *a* (*se*) *ospăta*; ospătare. *Fie-ţi de bine ospătatul* (ŢICHIND.). • /v. ***ospăta***.

ospătăréţ, -eáţă *adj.* (*reg.*) Ospitalier. • pl. *-eţi, -eţe.* /***ospăta*** + ***-ăreţ***.

ospătăríe *s.f.* **1** (*înv., pop.*) Birt; han (cu birt). *Grăbiră după aceea spre o ospătărie* (SADOV.). **2** (*înv.*) Aripă sau casă a unei mănăstiri rezervată de obicei găzduirii oaspeţilor şi călătorilor; arhondaric. *Să facă... ospătării de călugări* (DOS.). **3** (*înv.*) Instituţie în care erau internaţi bătrînii, infirmii etc. fără familie; azil. *Planul... era de a se face lîngă monument o biserică şi o ospătărie* (PER.). **4** (*înv.*) Ospitalitate. *Le plătiia ospătăria ce-i făcea* (BUD.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***ospătar*** + ***-ie***.

ospătăríţă *s.f.* **1** Chelneriţă. *Deşi cerusem de două ori o cafea, ospătăriţa continua să servească numai la celelalte mese.* **2** (*înv.*) Soţie de ospătar; proprietară, patroană a unui birt, a unei ospătării etc.; hangiţă. *La uşă era ospătăriţa, o femeie tînără şi veselă* (I. NEGR.). • pl. *-e.* /***ospătar*** + ***-iţă***.

ospătătór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (*înv.*) **I** *s.m., s.f.* **1** Hangiu, ospătar. ◆ Ext. Gazdă. *Prietine, poftim! zise veselul ospătător* (PANN). **2** Persoană care dă (sau ia parte la) un ospăţ. *În calitatea sa de ospătător, strigă cu un glas ascuţit* (FIL.). ◆ Persoană care serveşte la o masă, la un ospăţ. *Punea ospătători pre ucinici* (DOS.). **II** *adj.* **1** Care este ospitalier. *Fiţ ospătători unii către alalţi* (N. T. 1648). **2** Căruia îi place să petreacă, să benchetuiască; care este chefliu. *Era om şi harnic... şi om libovnic, ospătători* (NEC.). • pl. *-ori, -oare.* /***ospăta*** + ***-tor***.

ospătós, -oásă *adj.* (*înv.*) Care este ospitalier. *În ospetoasa-mi casă cu bine ai venit!* (I. NEGR.). • pl. *-oşi, -oase.* şi *ospetós, -oásă adj.* /***oaspete*** + ***-os***.

ospăţ *s.n.* **1** (*pop.*) Masă mare, îmbelşugată (organizată în diferite împrejurări festive); petrecere cu masă mare; ospeţie (3), banchet. *Din porunca lui se gătise un ospăţ minunat* (C. NEGR.). ◇ Fig. *Caută să-şi cucerească un loc la ospăţul vieţii* (BRĂT.). **2** (*pop.*) Masă, mîncare îmbelşugată; ospătare (2). *I se păruseră ei mai vrednici pentru un ospăţ pescăresc* (SADOV.). ◇ Expr. (*înv.*) *A se pune la ospăţ* = a se aşeza la masă, a mînca. *A aşezat-o la locul ei şi s-a pus la ospăţ* (POP.). **3** (*reg.*) Nuntă. *Naşii venirâ la ospăţ... ciocnind... în sănătatea mirilor* (REBR.). • pl. *-e, -uri.* /lat. ***hospĭtium, -ii***.

ospeciór *s.m.* (*pop.*) Dim. al lui *oaspete. Ospeciorii nici nu se aşezaseră bine pe după mese cînd ajunse el acasă* (POP.). • pl. *-i.* şi *ospeţiór s.m.* /***oaspete*** + ***-ior***.

ospél *s.n.* (*înv.*) Ospătărie, han, hotel. *Îşi îndreptă paşii către ospelul studenţilor* (FIL.). • pl. *-e.* /<it. ***ostello***, după *oaspe, ospăta*.

ospelăríe *s.f.* (*înv.*) Ospel. *Lăsă ospelăria sa de la Innsbruck* (FIL.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***ospel*** + ***-ărie***; cf. it. *ostelleria*.

ospeliér *s.m.* (*înv.*) Proprietar al unui ospel; hotelier. *Gentilomul... însală pe croitor, pe cizmar, pe ospelier* (FIL.). • sil. *-li-er.* pl. *-i.* /de la ***ospel***; cf. it. *ostelliere*.

ospetá *vb. I.* v. ospăta.

ospetós, -oásă *adj.* v. ospătos.

ospeţíe *s.f.* **1** Primire, găzduire bună, ospitalitate. *A călcat legea ospeţiei* (ISP.). ◆ Loc de găzduire, adăpost. *Mă hotărîi a-mi căuta, eu singur, vreo ospeţie* (ALECS.). **2** Vizită. *Îl chemă la ei pe Hălmăgianu, în ospeţie* (POPOV.). **3** Ospăţ (1). *Veselia cea mare era însă la ospeţia dată de noul măiestru* (SLAV.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***oaspete*** + ***-ie***.

ospeţíme *s.f* Mulţime de oaspeţi. *El ar veni De acolo aci, Dar are mulţime De ospeţime* (SEV.). • /***oaspete*** + ***-ime***.

ospeţiór *s.m.* v. ospecior.

ospíciu *s.n.* **1** (*adesea cu determ. „de nebuni"*) Spital sau sanatoriu unde sînt trataţi bolnavii cu afecţiuni psihice; casă de nebuni; balamuc. **2** (*înv.*) Azil. *Fondarea ospiţelor pentru bătrîni* (BARA.). **3** (*înv.*) Aripă sau casă a unei mănăstiri rezervată de obicei găzduirii oaspeţilor şi călătorilor. • pl. *-ii.* şi *ospíţ, ospíţiu s.n.* /<lat. ***hospĭtium, -ii***, fr. ***hospice***, germ. ***Hospiz***.

ospită *vb. I.* v. ospăta.

ospitalíá *vb. I. tr.* A primi pe cineva cu bucurie, oferindu-i hrană şi găzduire. • sil. *-li-a.* prez.ind. *-iez.* /***ospitalier*** + ***-a***.

ospitaliát, -ă *adj.* Care este ospătat. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***ospitaliat***.

ospitaliér, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* (*despre persoane*) Care primeşte cu plăcere oaspeţi; care se poartă foarte amabil cu oaspeţii; care este primitor. *Moldovenii sînt foarte ospitalieri* (BOL.). ◆ (*despre case, oraşe, ţări etc.*) În care eşti bine primit; în care te simţi bine; care oferă ospitalitate. *Un interior atît de agreabil şi negreşit ospitalier* (CA. PETR.). **2** *s.m., s.f.* Membru al unor ordine militare religioase instituite pentru îngrijirea bolnavilor. • sil. *-li-er.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***hospitalier***.

ospitalitáte *s.f.* **1** Calitatea, însuşirea de a fi ospitalier. *Noi... le arătăm cele mai mari semne de ospitalitate* (PER.). **2** Primire, găzduire bună oferită cuiva. *Baronul... a aflat ospitalitate în Turcia* (GHICA). ◇ Fig. *[Ziarul] „Viaţa" îşi va acorda ospitalitatea pe care i-o ceri* (VLAH.). ◆ Ocrotire, găzduire, adăpost. *Primarul i-a oferit ospitalitate chiar în familia sa* (REBR.). • /<fr. ***hospitalité***, lat. ***hospĭtalitas, -atis***.

ospíţ *s.n.* v. ospiciu.

ospíţiu *s.n.* v. ospiciu.

ósram *s.n.* (*chim.*) Aliaj de osmiu şi wolfram, folosit la fabricarea filamentelor de becuri electrice cu incandescenţă. • /<germ. ***Osram***.

ossía *s.f.* (*muz.*) Variantă admisă. • /<it. ***ossia*** „sau, adică".

ossianésc, -ă *adj.* v. osianesc.

ossiánic, -ă *adj.* v. osianic.

ossiamísm *s.n.* v. osianism.

ost *s.n.* (*înv., reg.*) Est, răsărit. *Din osturi bate crivăţ* (COŞB.). • pl. *-uri.* /<germ. ***Ost(en)***.

ostáfcă *s.f.* (*înv.*) Retragere din cadrele active ale armatei; destituire din armată; pensionare. *Astăzi li se gătească jălbile de ostavcă* (DOC.). ◇ (*reg.*) *A-şi lua ostafcă* = a primi plata cuvenită pentru un lucru făcut. • pl. *-ce.* şi *ostáveă s.f.* /<rus. ***отставка***.

ostáş *s.m.* Persoană care serveşte în armată, care face serviciul militar; oştean, soldat, militar. *Porneşte spre casă, urmat de cîţiva ostaşi* (CR.). ◇ (*înv.*) *Ostaş cu leafă* = mercenar. *Ostaş de scuteală* = militar care slujea în schimbul unei scutiri de dări. *Ostaş cu schimbul* v. schimb. ◆ Fig. Militant, luptător (pentru o cauză). *Cu mii de mii sporesc şi vor spori Ostaşii păcii, forţele, speranţa* (BEN.). • pl. *-i.* /***oaste*** + ***-aş***.

ostátec *s.m.* v. ostatic.

ostátic *s.m.* **1** Persoană din rîndul populaţiei civile dintr-un teritoriu ocupat în timp de război, reţinută de către forţele ocupante pentru prevenirea unor acte

de ostilitate împotriva lor. **2** Persoană reținută de un (grup) terorist, pentru eliberarea căreia se cer bani, îndeplinirea unor condiții, a unor pretenții etc. **3** (*în trecut*) Persoană din rîndul populației civile reținută de către un stat drept garanție pentru îndeplinirea unor obligații, promisiuni, convenții, asumate de către statul căreia îi aparține persoana respectivă. *Viteazul voievod ni s-a închinat... lăsînd ostatec pe copilul lui* (CAR.). **4** Fig. (*fam.*) Amanet, zălog. *Nu bănuiam că am să devin atît de repede ostatec în mîna domnului Gică* (CE. PETR.). • pl. *-ci.* și *ostátec s.m.* /<it. ***ostatico***.

ostăvcă *s.f.* v. ostafcă.

ostăneálă *s.f.* v. osteneală.

ostășésc, -eáscă *adj.* De ostaș; militar, milităresc. *Doi dintre ei purtau capele ostășești* (MIR.). • pl. *-ești.* /***ostaș*** + *-esc.*

ostășéște *adv.* Ca ostașii, conform normelor militare, din punct de vedere militar; militărește. *Generalul se înclinase rigid, cu palma dusă ostășește la cozoroc* (POPOV.). • /***ostaș*** + *-ește.*

ostășí *vb. IV. intr.* (*înv.*) A se afla în serviciul militar; a face armata, a duce viață de ostaș, a sluji în oaste; ext. a se război. *Lumea pierduse pînă și aducerea aminte a unui popor ce ostășise atîtea veacuri* (BĂLC.). ◇ (*refl.*) *Acela ce să nevoiaște și să ostășaște cu noi împreună* (VARL.-IO.). • prez.ind. *-esc.* /***ostaș*** + *-i.*

ostășíe *s.f.* (*înv., pop.*) **1** Serviciu de ostaș; militărie. **2** Oștire, armată. *Noi sîntem ostașii ostășiei De la poarta împărăției* (POP.). **3** Virtute ostășească, vitejie. *Aicea vror să-și cerce puterea ostășiei* (C. NEGR.). • g.-d. *-iei.* /***ostaș*** + *-ie.*

ostășíme *s.f.* Mulțime de ostași, armată; soldățime. *Ostășimea curge ca un șioi* (ALECS.). • /***ostaș*** + *-ime.*

ostășíță *s.f.* (*înv., reg.*) Femeie angajată în serviciul armatei; femeie-soldat. *Vede o ostășiță adormită* (BELD.). • pl. *-e.* /***ostaș*** + *-iță.*

oste- v. osteo-.

osteálgic, -ă *adj.* (*med.*) Care se referă la ostealgie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***ostéalgique***.

ostealgíe *s.f.* (*med.*) Denumire generică pentru durerea de oase. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***ostéalgie***; cf. gr. *ὀστέον* „os”, *ἄλγος* „durere”.

osteítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a osului, caracterizată prin hipertrofie osoasă, sensibilitate locală și durere; boală care constă în această inflamație. • pl. *-e.* /<fr. ***ostéite***.

osteneálă *s.f.* **1** (*pop.*) Starea celui ostenit; oboseală; istovire, extenuare. *Simțea în el o lene, o osteneală ș-o neliniște apăsătoare* (VLAH.). ◇ Loc.adv. *Pe osteneală* = fiind obosit. *Bînd odată apă pe osteneală, au căpătat oftică* (DRĂGHICI). ◇ Expr. (*A fi*) *rupt* (sau *frînt*) *de osteneală* = (a fi) peste măsură de obosit, de istovit. *Atît de mult era ruptă de osteneală, încît căzu și rămase acolo* (ISP.). **2** (*înv., pop.*) Muncă grea, obositoare, extenuantă; efort, trudă, strădanie. *Era franc, brav, deprins cu ostenelile* (C. NEGR.). ◇ Expr. *A-și da* (sau *a-și lua*) (*toată*) *osteneala* = a depune toate eforturile, a-și da toată silința, a se strădui, a se sili (din răsputeri). *Și-a dat osteneala să colinde și să cunoască mai bine acea parte a țării noastre* (STANCU). *A-și da osteneală minții* = a depune un efort intelectual. *Te robești pîntecelui și nu-ți dai cîtuș de puțin osteneala minții* (CR.). ◆ (*înv.*) Chin, suferință. *Fără de usteneală și fără de post... vor să agiungă ceriul* (VARL.). **3** Concr. (*înv.*) Lucru efectuat sau cîștigat cu multă trudă; rezultat, rod al muncii. *Să nu cumva truda noastră și usteneala să piiardem* (COR.). • pl. *-eli.* și (*înv.*) *ostăneálă, ostineálă, usteneálă s.f.* /***osteni*** + *-eală.*

ostení *vb. IV.* (*înv., pop.*) **1** *intr.* A-și pierde puterile din cauza unui efort; a obosi, a se istovi. *Cînd ostenea... se închidea în odaia lui* (CAR.). ◇ (*refl.*) *Mult aleargă, s-ostenește* (ALECS.). **2** *refl., intr.* A depune eforturi, a-și da silința, a se strădui, a se trudi. *E de prisos să vă mai osteniți* (ALECS.). ◇ Fig. (*tr.*) *Strică... orice au zidit și au ostenit veacurile* (MOLN.). ◆ (*tr.*) A supune la un efort; a obosi pe cineva. *N-aș mai dori să vadă nimene, pentru a-și osteni vederea* (CR.). ◇ Fig. *Parcă au plecat rîndunelele, ostenind văzduhul de atîta ducă* (TEOD.). **3** *refl., intr.* A obosi umblînd, mergînd; ext. a merge, a se duce undeva sau la cineva. *Fii bun și ostenește după mireasa cea adevărată* (SEV.). **4** *intr.* Fig. A conteni, a înceta. *Toată ziua răsunau clopotele și nu mai osteneau înmormîntările* (TEOD.). • prez. ind. *-esc.* /<slav. *оустаѩ* „a înceta, a sta, a rămîne”, bg. ***устана***, rus. ***устать***.

osteniciós, -oásă *adj.* (*înv., reg.*) Care este obositor, istovitor; anevoios, dificil. *Va avea bani să facă o călătorie lungă și ostenicioasă* (POP.). • pl. *-oși, -oase.* /***osteni*** + *-cios.*

osteníță *s.f.* (*înv.*) **1** Constrîngere, oprimare, silnicie. **2** Osteneală, trudă, strădanie. *Vor ședea la masa care ș-a gătit cu osteninta lor* (NEAGOE). ◆ Chin, suferință; tortură. *Cu ostenințe pustnicești sufletul tău ți-ai întrarmat* (MIN.). • pl. *-e.* /***osteni*** + *-ință.*

ostenire *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *osteni* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***osteni***.

ostenít[1] *s.n.* (*înv.*) Chin, suferință, durere. *Și-i scoase den rai, de-i pedepsi cu ostenit și cu ghimpi ce împung* (MOXA). • /v. ***osteni***.

ostenít[2]**, -ă** *adj.* **1** (*înv., pop.*) Care este obosit, trudit; istovit, extenuat. *Suim încet, osteniți* (SADOV.). ◇ Fig. *Plîngeau așa de dulce viorile-ostenite* (PET.). ◆ Care denotă oboseală. *„Domnul” se uită la mine cu niște ochi osteniți* (DELAVR.). **2** Care s-a înfăptuit cu multă muncă, cu trudă. *Aceasta se vede din ostenitele lui scripturi și canoane* (DOS.). ◆ Care este plin de suferință, chinuit; torturat. *Așteptînd a sa iubită Cu inima ostenită* (BĂR.). ◇ (*subst.*) *Veniți către mine toți usteniții* (COR.). • pl. *-ți, -te.* și (*înv., reg.*) *ustenít, -ă adj.* /v. ***osteni***.

ostenitór, -oáre *adj., s.m.* I *adj.* (*înv., pop.*) **1** Care este obositor, istovitor; ext. greu, dificil, anevoios. *Am ajuns la Paris, după o călătorie destul de ostenitoare* (D. ZAMF.). **2** Care muncește din greu, care se străduiește; muncitor, truditor. *După cum ați fost ostenitori și cheltuitori, Poftim fiți buni și primitori* (POP.). ◇ (*subst.*) *Lîngă biserica aceasta e mormîntul monahului Chiril Carp, unul din ostenitorii și fundatorii ei* (C. NEGR.). Δ Compar. *Am fost ca un ostenitor mut* (ARGH.). II *s.m.* (*reg., de obicei la pl.*) Persoană care dă ajutor la nunți sau la înmormîntări. *Acuma pune să mănînce și ostenitorii* (PER.). • pl. *-ori, -oare.* /***osteni*** + *-tor.*

ostensíbil, -ă *adj.* Care se poate arăta sau vedea; vizibil; ext. care este evident. ◇ (*adv.*) *Prezidentul Camerei... pune ostensibil în urnă o bilă neagră în contra raportului* (MAIOR.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***ostensible***.

ostensív, -ă *adj.* Care caută a se arăta, a se remarca; care nu se ascunde; vizibil. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***ostensif***.

ostensóriu *s.n.* (*bis.*) Piesă de orfevrărie, cutiuță de diferite forme așezată în altar la catolici, în care se păstrează ostia[2] ce se împarte la euharistie (împărtășanie). • /<fr. ***ostensoir***, it. ***ostensorio***; cf. lat. *ostensus* <*ostendĕre* „a arăta, a manifesta”.

ostentá *vb. I. tr.* A căuta, a pune în față; a provoca. ◦ prez.ind. *-ez.* /<lat. ***ostentare***.

ostentáre *s.f.* Ostentație. • /v. ***ostenta***.

ostentatív, -ă *adj.* (*despre acțiuni, fapte, manifestări etc. ale oamenilor*) Care este făcut cu intenția de a pune ceva în evidență, de a atrage atenția, de a impresiona în mod deosebit, de a provoca; demonstrativ, provocator, ostentatoriu. *Se caracterizează printr-o... spiritualizare ostentativă în majoritatea atitudinilor* (RALEA). ◇ (*adv.*) *Tușește și luptă ostentativ cu emoția care pare a-l birui* (CAR.). ◆ Ext. (*despre oameni*) Care caută să se remarce, să iasă în evidență. • pl. *-i, -e.* /<it. ***ostentativo***, germ. ***ostentativ***.

ostentatóriu, -ie *adj.* Care este ostentativ. *Un lux de o calitate insolentă și ostentatorie* (RALEA). • pl. *-ii.* /<fr. ***ostentatoire***.

ostentáție *s.f.* Atitudine de paradă, de înfumurare sau de nesocotire provocatoare a celorlalți; afișare în mod provocator a unei însușiri, a unei calități; prezentare demonstrativă a ceva, etalare pretențioasă a unei calități, a unui avantaj; gest, atitudine ostentativă. *Fostul aghiotant domnesc... pune în gest ostentație revoluționară* (CA. PETR.). ◇ Loc.adv. *Cu ostentație* = în mod demonstrativ, ostentativ. *Se apropie de masa lor și așează cu ostentație cartea pe masă.* • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *ostentațiúne s.f.* /<fr. ***ostentation***, lat. ***ostentatio, -onis***.

ostentațiúne *s.f.* v. ostentație.

osteo- Elem. de compunere „osos”, „care aparține oaselor”, „referitor la oase”. • și *oste-.* /<fr. ***ostéo-***, it. ***osteo-***; cf. gr. *ὀστέον* „os”.

osteoarticuiár, -ă *adj.* (*med.*) Care se referă la osteoartrită. • sil. *-te-o-.* pl. *-i, -e.* /***osteo-*** + ***articular***.

osteoartrítă *s.f.* (*med.*) Inflamație care cuprinde atît articulația, cît și partea osoasă din jur. • sil. *-te-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***ostéo-arthrite***.

osteoartropatíe *s.f.* (*med.*) Boală a articulațiilor, complicată cu deformații osoase. • sil. *-te-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***ostéoarthropathie***.

osteoartrotomíe *s.f.* (*chir.*) Rezecție a extremității articulare a unui os. • sil. *-te-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<engl. ***osteoarthrotomy***.

osteoblást *s.n.* (*hist.*) Celulă osoasă tînără, nediferențiată complet, care produce oseina și din care se formează osteocitul. • sil. *-te-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***ostéoblaste***; cf. gr. *ὀστέον* „os”, *βλαστός* „germene”.

osteoblastóm *s.n.* (*med.*) Tumoare osoasă benignă cu localizare la nivelul rahisului, al scheletului mîinilor sau picioarelor, ce apare la vîrstă tînără și este constituită prin proliferarea osteoblastelor. • sil. *-te-o-.* pl. *-oame, -uri.* /<fr. ***ostéoblastome***.

osteocampsíe *s.f.* (*med.*) Curbare a oaselor. • sil. *-te-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<gr. *ὀστέον* „os”, *κάμψις σκολιός* „curbare”.

osteocartilaginós, -oásă *adj.* (*anat.*) Care se referă la oase și la cartilaje. • sil. *-te-o-.* pl. *-oși, -oase.* /***osteo-*** + ***cartilaginos***; cf. engl. *osteocartilaginous*.

osteocít *s.n.* (*hist.*) Celulă osoasă derivată din osteoblast. • sil. *-te-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***ostéocyte***; cf. gr. *ὀστέον* „os”, *κύτος* „recipient”.

osteoclást *s.n.* **1** (*hist.*) Celulă gigantă multinucleată cu citoplasma spumoasă, situată în lungul osoaselor, cu rol fundamental în resorbția osoasă fiziologică sau patologică; mieloplax. **2** (*chir.*) Dispozitiv care, în chirurgia osoasă, permite fracturarea osului într-o zonă determinată. • sil. *-te-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***ostéoclaste***; cf. gr. *ὀστέον* „os”, *κλαστός* „spart”.

osteoclastóm *s.n.* (*med.*) Tumoare benignă de culoare roșie-brună la nivelul maxilarului (*epulis*) sau pe epifiza oaselor lungi. • sil. *-te-o-.* pl. *-oame.* /<fr. ***ostéoclastome***.

osteoclazíe *s.f.* **1** (*biol.*) Proces lent de absorbție și distrucție a țesutului osos. **2** (*chir.*) Operație prin care se sfărîmă anumite oase. • sil. *-te-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***ostéoclasie***.

osteocondrítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a oaselor și a cartilajelor lor; osteocondroză. • sil. *-te-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***ostéochondrite***; cf. gr. *ὀστέον* „os”, *χόνδρος* „cartilaj”.

osteocondrític, -ă *adj.* Care aparține osteocondritei, care se referă la osteocondrită. • sil. *-te-o-.* pl. *-ci, -ce.* /***osteocondrită*** + *-ic.*

osteocondróm *s.n.* (*med.*) Tumoare benignă dezvoltată în vecinătatea unui cartilaj de conjugare și alcătuită din țesut cartilaginos rezultat prin osificare, care se prezintă sub forma unei crescențe osoase identificabile radiologic. • sil. *-te-o-.* pl. *-oame.* /<fr. ***ostéochondrome***.

osteocondromatóză *s.f.* (*med.*) Boală a articulațiilor rezultînd din formarea de corpi străini osteocartilaginoși. • sil. *-te-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***ostéochondromatose***.

osteocondropatíe *s.f.* (*med.*) Proces de necrozare a unei porțiuni din apofiză sau din epifiză. • sil. *-te-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***ostéochondropathie***.

osteocondrosarcóm *s.n.* (*med.*) Tumoare malignă a țesutului osos, cartilaginos și conjunctiv. • sil. *-te-o-.* pl. *-oame.* /<fr. ***ostéochondrosarcome***.

osteocondróză *s.f.* (*med.*) Denumire generică pentru distrofiile de creștere la copil, consecutive perturbărilor osificării unuia sau mai multor centri de osificare. • sil. *-te-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***ostéochondrose***.

osteocóp, -ă *adj.* (*med.*) *Durere osteocopă* = durere osoasă profundă, fără nici un semn exterior; osteodinie. • sil. *-te-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***ostéocope***.

osteodinie *s.f.* (*med.*) Durere osteocopă. • sil. *-te-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***ostéodynie***; cf. gr. *ὀστέον* „os”, *ὀδύνη* „durere”.

osteodisplazíe *s.f.* (*med.*) Tulburare în dezvoltarea osoasă, caracterizată prin modificări ale structurii și densității oaselor, care duc la neregularități ale craniului și ale coloanei vertebrale; displazie osoasă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***osteo-*** + ***displazie***.

osteodistrofíe *s.f.* (*med.*) Tulburare de nutriție a țesutului osos; distrofie osoasă. • sil. *-te-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***ostéodystrophie***.

osteofibróm *s.n.* (*med.*) Tumoare mixtă conjunctivo-osoasă. • sil. *-te-o-.* pl. *-oame.* /<fr. ***ostéofibrome***.

osteofibróză *s.f.* (*med. vet.*) Boală a animalelor, osteoză caracterizată prin degenerescența fibroasă a măduvei și care se manifestă prin îngroșarea și deformarea

oaselor capului și ale membrelor, în urma demineralizării acestora. • sil. *-te-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***ostéofibrose***.

osteofít *s.n.* (*med.*) Modificare patologică manifestată prin proliferarea anormală a țesutului osos în apropierea unei articulații vertebrale inflamate, în general a unei artrite cronice, cu formarea unei mici tumori osoase; cioc de papagal. • sil. *-te-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***ostéophyte***; cf. gr. *ὀστέον* „os", *φυτόν* „vegetație".

osteofitóză *s.f.* (*med.*) Afecțiune caracterizată prin dezvoltarea osteofitelor. • sil. *-te-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***ostéophytose***.

osteoflebítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a venelor din interiorul oaselor. • sil. *-te-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***ostéophlebite***.

osteoflegmón *s.n.* (*med.*) Supurație osoasă a periostului cu invadarea inflamatorie a țesuturilor învecinate. • sil. *-te-o-*. pl. *-oane.* /<fr. ***ostéophlegmon***.

osteofón *s.n.* (*med.*) Dispozitiv electroacustic care transmite sunetele exterioare în urechea internă prin intermediul sistemului osos al capului. • sil. *-te-o-*. pl. *-oane.* /<fr. ***ostéophone***; cf. gr. *ὀστέον* „os", *φωνή* „sunet".

osteogén, -ă *adj.* (*biol.*) Care produce țesut osos. • pl. *-i. -e.* /<fr. ***ostéogène***.

osteogenéză *s.f.* **1** Proces de formare a osului; osificare; osteogenie. **2** (*biol.*) Parte a embriologiei care se ocupă cu studiul formării oaselor și a țesutului osos. • sil. *-te-o-*. /<fr. ***ostéogenèse***; cf. gr. *ὀστέον* „os", *γένεσις* „naștere".

osteogénic, -ă *adj.* Care aparține osteogenezei, care se referă la osteogeneză. • sil. *-te-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***ostéogénique***.

osteogeníe *s.f.* Osteogeneză. • sil. *-te-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***ostéogénie***.

osteografíe *s.f.* (*anat.*) Descriere sistematică a oaselor. • sil. *-te-o-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***ostéographie***.

osteoíd, -ă *adj.* (*anat.*) Care este asemănător structurii, naturii osului. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***ostéoïde***; cf. gr. *ὀστέον* „os", *εἶδος* „aspect".

osteolépis *s.m.* (*paleon.*) Gen fosil de pești crosopterigieni, din devonian. • sil. *-te-o-*. /<fr. ***ostéolépis***.

osteolít *s.m.* (*paleon.*) Os fosilizat. • sil. *-te-o-*. pl. *-ți.* /<fr. ***ostéolithe***; cf. gr. *ὀστέον* „os", *λίθος* „piatră".

osteolíză *s.f.* (*med.*) Distrugere patologică progresivă a țesutului osos. • sil. *-te-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***ostéolyse***.

osteológ, -ă *s.m., s.f.* (*anat.*) Specialist în osteologie. • sil. *-te-o-*. pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***ostéologue***.

osteológic, -ă *adj.* (*anat.*) Care aparține osteologiei, care se referă la osteologie. • sil. *-te-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***ostéologique***.

osteologíe *s.f.* (*anat.*) Ramură a anatomiei care se ocupă cu studiul oaselor; scheletologie. • sil. *-te-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***ostéologie***; cf. gr. *ὀστέον* „os", *λόγος* „studiu".

osteóm *s.n.* (*med.*) **1** Tumoare benignă cu ritm de creștere lent, formată din țesut osos compact, foarte dur și dens. **2** Nodul de osificare ce poate apărea întru-un țesut moale, ca urmare a metaplaziei osoase a unei fibroze cicatriciale. • pl. *-oame, -uri.* /<fr. ***ostéome***; cf. gr. *ὀστέον* „os".

osteomalacíe *s.f.* (*med.*) Osteopatie caracterizată printr-o decalcificare progresivă a oaselor (cu păstrarea scheletului conjunctiv al osului), ca urmare a unor tulburări grave ale metabolismului fosforului și al calciului. • sil. *-te-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***ostéomalacie***; cf. gr. *ὀστέον* „os", *μαλακία* „moliciune".

osteomielítă *s.f.* (*med.*) Inflamație concomitentă a osului și a măduvei osoase, determinată de o infecție. • sil. *-te-o-mi-e-*. pl. *-e.* /<fr. ***ostéomyélite***; cf. gr. *ὀστέον* „os", *μυελός* „măduvă".

osteomielodisplazíe *s.f.* (*med.*) Degenerare a țesutului hematopoietic din măduva osoasă. • sil. *-te-o-mi-e-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***osteo-*** + ***mielodisplazie***.

osteomielosclerózǎ *s.f.* (*med.*) Boală benignă a măduvei osoase, caracterizată prin reducerea, până la dispariție, a activității hematopoietice. • sil. *-te-o-mi-e-*. pl. *-e.* /<fr. ***ostéomyelosclérose***.

osteonecróză *s.f.* (*med.*) Necrozare a unui os. • sil. *-te-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***ostéonécrose***; cf. gr. *ὀστέον* „os", *νέκρωσις* „mortificare".

osteonevralgíe *s.f.* (*med.*) Nevralgie a oaselor, cauzată de o inflamație cronică. • sil. *-te-o-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***ostéonévralgie***.

osteopatíe *s.f.* (*med.*) Nume generic pentru bolile unui os sau ale sistemului osos. • sil. *-te-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***ostéopathie***; cf. gr. *ὀστέον* „os", *πάθος* „afecțiune".

osteoperiostítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a periostului urmată de extinderea procesului inflamator la țesutul osos. • sil. *-te-o-*; *ri-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***ostéopériostite***.

osteopetróză *s.f.* (*med.*) Afecțiune ereditară caracterizată printr-o condensare osoasă, de intensitate și întindere variabile, umplînd cavitatea medulară. • sil. *-te-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***ostéopétrose***.

osteoplást *s.n.* (*anat.*) Cavitate a substanței fundamentale a osului, care închide celula osoasă derivată din osteoblast. • sil. *-te-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***ostéoplaste***.

osteoplástic, -ă *adj.* (*med.*) Care aparține osteoplastiei, care se referă la osteoplastie. • sil. *-te-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<engl. ***osteoplastic***.

osteoplastíe *s.f.* (*chir.*) Intervenție reparatorie a unui (fragment de) os cu bucăți corespunzătoare de os, de metal sau de material plastic. • sil. *-te-o-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***ostéoplastie***; cf. gr. *ὀστέον* „os", *πλάσσω* „a modela".

osteoplazíe *s.f.* (*med.*) Neoformație osoasă atipică. • sil. *-te-o-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***ostéoplasie***.

osteopoichilíe *s.f.* (*med.*) Afecțiune osoasă ereditară care prezintă la examenul radiologic numeroase zone spongioase, bine delimitate, ale scheletului. • sil. *-te-o-po-i-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***ostéopoïkilie***.

osteoporóză *s.f.* (*med.*) Stare patologică caracterizată prin scăderea densității oaselor determinată de un proces de demineralizare, cu formarea unor cavități de diverse dimensiuni, ca urmare a dilatării canaliculelor osoase. • sil. *-te-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***ostéoporose***; cf. gr. *ὀστέον* „os", *πόρος* „por, canal".

osteopsatiróză *s.f.* (*med.*) Boală ereditară în care, ca urmare a friabilității oaselor, fracturile se produc foarte ușor. • sil. *-te-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***ostéopsathyrose***.

osteopterigiéni *s.m. pl.* (*iht.*) Clasă de pești având scheletul parțial sau total osos. • sil. *-te-o-*. /<fr. ***ostéoptérygiens***.

osteosarcóm *s.n.* (*med.*) Tumoare malignă primitivă a osului, cu punct de plecare periostal sau central, de obicei dezvoltată la nivelul oaselor spongioase. • sil. *-te-o-*. pl. *-oame, -uri.* /<fr. ***ostéosarcome***.

osteosclerózǎ *s.f.* (*med.*) Afecțiune osoasă constînd în îngorșarea osului spongios, care devine compact, cu îngustarea cavităților medulare. • sil. *-te-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***ostéosclérose***.

osteosintézǎ *s.f.* (*chir.*) Intervenție care constă în reunirea și imobilizarea fragmentelor unui os fracturat cu ajutorul unor șuruburi, butoane, plăci sau fire metalice, care se îndepărtează după producerea consolidării osoase. • sil. *-te-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***ostéosynthèse***; cf. gr. *ὀστέον* „os", *σύνθεσις* „compunere, combinare".

osteotóm *s.n.* (*chir.*) Instrument folosit în osteotomie. • sil. *-te-o-*. pl. *-oame.* /<fr. ***ostéotome***.

osteotomíe *s.f.* (*chir.*) Rezecție a unui os, făcută cu scopul de a remedia o diformitate a acestuia sau în scop terapeutic. • sil. *-te-o-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***ostéotomie***; cf. gr. *ὀστέον* „os", *τομή* „tăiere".

osteotomoclazíe *s.f.* (*chir.*) Corectare a diformității unui os prin osteotomie. • sil. *-te-o-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<engl. ***osteotomoclasia***.

osteotríb *s.n.* (*chir.*) Instrument folosit la zdrobirea oaselor. • sil. *-te-o-*. pl. *-uri.* /<engl. ***osteotribe***.

osteotróp, -ă *adj.* (*despre substanțe*) Care se fixează de preferință pe țesutul osos. • sil. *-te-o-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***ostéotrope***.

osteotuberculózǎ *s.f.* (*med.*) Tuberculoză osoasă. • sil. *-te-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***ostéotuberculose***.

osteózǎ *s.f.* (*med.*) Osteopatie non-inflamatorie. ◇ *Osteoză fibrochistică* = afecțiune cauzată de o secreție exagerată de hormon paratiroidian, care se caracterizează prin decalcifiere osoasă generalizată, prin fracturi multiple și prin depuneri de săruri de calciu în piele și în diverse organe. • sil. *-te-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***ostéose***.

osteríe *s.f.* (*înv.*) Ospătărie. *A intrat la o osterie în marginea tîrgului* (SADOV.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<it. ***osteria***, germ. ***Osteria***.

ostiár *s.m.* (*la romani*) Portar. • pl. *-i.* /<lat. ***ostiārius, -ii***.

óstic, -ă *adj.* De răsărit, estic. • pl. *-ci, -ce.* /***ost*** + *-ic*.

óstie[1] *s.f.* **1** (*înv.*) Furcă (cu trei dinți). *Are să-ți impungă pîntecele cu ostia ș-are să ți-l rupă cu cleștele* (SADOV.). ◇ Fig. *Le sînt dinții lănci cu ostii de mînie Slobozîte, și li-i limba spată iute* (DOS.). **2** (*pesc.*) Unealtă de pescuit de forma unei furci cu mai mulți dinți, care se înfige în corpul peștilor. *Păstrăvii se prind cu undița ziua și cu ostia noaptea la opaiț* (I. ION.). **3** (*bis.*) Cuțit cu lama triunghiulară, în formă de lance, cu ajutorul căruia se taie și se scoate agnețul din prescură. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *óstrie s.f.* /<sl. veche **ость**.

óstie[2] *s.f.* (*bis.*) Pîine nedospită (azimă) care servește la cuminecătură în cultul catolic și în cel luteran. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<germ. ***Hostie***, it. ***ostia***, lat. ***hostia, -ae***.

óstie[3] *s.f.* (*anat.*) Orificiu sau canal care asigură accesul într-o cavitate sau asigură comunicarea a două cavități; ostium. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<lat. ***ostĭum, -ii***.

ostíl, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care are o comportare, o atitudine dușmănoasă, răuvoitoare, plină de ură, de antipatie (față de cineva); care este dușmănos, vrăjmaș. ◇ (*despre priviri, atitudini, manifestări etc. ale oamenilor*) *Se îndreptă din nou, aruncînd o privire ostilă casei de peste drum* (TEOD.). ◇ (*adv.*) *O va privi ostil și o va lăsa să plece nedumerită* (SADOV.). ◇ Fig. *Casa cu storurile trase era mută, închisă, ostilă* (TEOD.). ◆ Care este nefavorabil. *Se simțea rău pentru că fusese nevoit să lucreze mult timp în condiții ostile.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***hostile***, lat. ***hostilis, -e*** <*hostis, -is*, „dușman".

ostilitáte *s.f.* **1** Atitudine dușmănoasă, plină de ură; dușmănie, vrăjmășie. *Vin cu gînduri de prietenie și mă lovesc de ostilitate* (CE. PETR.). **2** (*milit.*; *la pl., adesea în legătură cu vb. „a începe", „a înceta"*) Operații militare întreprinse de trupele unor state care sînt în război. *Propunerea de pace care ar ținti la încetarea ostilităților* (PER.). ◇ Expr. *A deschide ostilitățile* v. deschide. ◇ Fig. *Domnilor, ...suspendați, vă rog, ostilitățile verbale* (SADOV.). • pl. *-ăți.* /<fr. ***hostilité***, lat. ***hostīlitas, -atis***.

ostináto *adj., s.n.* (*muz.*) **1** *adj.* Care este repetat de mai multe ori. ◆ (*adv.*) Cu tenacitate, perseverent. **2** *s.n.* Procedeu care constă în revenirea stăruitoare a unui motiv melodic sau ritmic, însoțit de fiecare dată de alte motive. ◇ *Basso ostinato* = lucrare polifonică în care basul repetă același desen muzical. • /<it. ***ostinato***.

ostineálă *s.f.* v. osteneală.

ostiólă *s.f.* **1** (*bot.*) Deschidere în țesuturile epidermice ale plantelor care permite efectuarea schimburilor de gaze dintre spațiile intercelulare din frunze sau din tulpinile verzi și atmosferă. **2** (*geol.*) Revărsare de materie semilichidă formînd mușuroaie de noroi în regiunile periglaciare cu îngheț peren. • sil. *-ti-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***ostiole***; cf. lat. *ostiŏlum, -i* „portiță".

óstium *s.n.* **1** (*anat.*) Ostie[3]. **2** (*bot.*; *la spongieri*) Deschidere asemănătoare gurii. • /<lat. ***ostĭum, -ii***, fr. ***ostium***.

ostîmpí *vb. IV. intr.* (*înv.*) **1** (*de obicei constr. cu prep. „de"*) A se depărta de..., a se înstrăina de...; a se abate. *Ostîmpim de tine și prea greșim întru toate* (CANT.). ◆ (*tr.*) A respinge. *Năpădirile tătarîlor și a vlahilor ostîmpuia* (CANT.). **2** A obosi, a slăbi. *Nu ostîmpiră talpele mele* (PS.). • prez.ind. *-esc.* și *ostîmpuí vb. IV.* /<slav. **отъстжпити**.

ostîmpui *vb. IV.* v. ostîmpi.

ostói[1] *subst. sg.* (*reg.*) Potolire, alinare, astîmpăr. *Începu să-și reverse amarul sufletului într-un plîns... fără de ostoi* (POP.). ◇ Expr. *Un ostoi de ploaie* = ploaie repede și de scurtă durată. *Să mai dea un ostoi de ploaie* (POP.). • /de la ***ostoí***[2], prin derivare regresivă.

ostoí[2] *vb. IV.* **1** *refl., tr.* (*înv., pop.*; *despre senzații, sentimente, stări sufletești etc.*) A (se) potoli, a (se) domoli, a (se) calma, a (se) atenua. *Izbuti să ostoiască mușcătura de foc a ardeiului* (HOG.). ◇ (*refl. unipers.*; *despre elemente sau fenomene ale naturii*) *Ploaia începu a se rări și vijelia a-și ostoi furia ei* (HOG.). ◇ Fig. *Arșița... își ostoia setea sa covîrșitoare cu cele de pe urmă picături de viață* (HOG.). ◆ (*despre oameni*) A (se) liniști, a (se) calma, a (se) astîmpăra, a (se) potoli, a (se) molcomi. *Cîțiva bărbați și flăcăi se zvîrliră la Vasile, ostoindu-l* (REBR.). ◆ (*tr.*) A mîngîia, a alina. *Dumnezeu, de va vrea, îmi va da urmaș care-mi va ostoia sufletul* (SADOV.). **2** *intr.* (*înv., pop.*) A înceta, a se opri; a se termina. ◇ (*refl.*) *Chirilă Păun pică... abia puțin după ce se ostoise discuția* (REBR.). **3** *refl.* (*reg.*; *despre materii în stare de fermentație, de coacere*) A se opri din fermentat; a se coace. *Vinu s-o ostoit* (POP.). ◆ A pierde din apa pe care o conține; a se deshidrata, a se usca. *Un lemn pus la loc uscat și mai ales la fum se ostoiește* (PER.). • prez.ind. *-iesc, ostói.* și *ostoiá vb. I.* /<sl. veche **оустоити** „a sta".

ostoiá *vb. I.* v. ostoi.

ostoíre *s.f.* (*înv., pop.*) Acțiunea de *a (se) ostoi* și rezultatul ei; alinare, potolire, domolire, calmare. *Bătălia a început fără milă și fără ostoire* (POPA). • pl. *-i.* /v. ***ostoi***.

ostoít, -ă *adj.* **1** (*înv., pop.*) Care este potolit, domolit, alinat. **2** (*înv., pop.; despre materii în stare de fermentație, de coacere*) Care este fermentat, copt, dospit. ◆ (*despre lichide*) Care este vechi, stătut. ◆ Care este uscat, tare. *Uneltele... se fac din lemn ostoit* (PER.). **3** (*despre ființe*) Care este slăbit, istovit. ◆ Care este snopit, stîlcit (în bătăi). *Îngreunat de sătul și ostoit în bătaie, îl apucă o toropeală de somn adînc* (POP.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***ostoi***.

ostrac[1]- Elem. de compunere „scoică, cochilie". • și *ostraco-*. /<fr. ***ostrac-***; cf. gr. *ὄστρακον* „scoică".

ostrac[2] *s.n.* v. ostracă.

ostrácă *s.f.* (*înv.*) **1** (*zool.*) Scoică, stridie (*Ostrea edulis*). *Nici pește, nici ostraca nu se putea mînca* (VĂCĂR.). ◆ Cochilie, găoace; sfărîmătură, ciob etc.; ext. grămadă de scoici, de cioburi etc. *Pre ostrac, gol, îl întinsără și-l bătură* (DOS.). **2** (*în antic. greacă*) Cochilie sau ciob de lut pe care fiecare locuitor din vechea Atenă scria numele persoanei pe care o considera periculoasă, pentru a fi exilată temporar din Atica. • pl. *-ce.* și *ostrác s.n.* /<ngr. ***óστρακον***.

ostracée *s.f.* (*zool.; la pl.*) Subordin de moluște lamelibranhiate al căror tip este stridia; (*și la sg.*) animal care face parte din acest subordin. • pl. *-cee.* /<fr. ***ostracées***; cf. gr. *ὄστρακον* „cochilie".

ostracísm *s.n.* **1** (*în Grecia antică*) Formă de judecată a adunării poporului prin care un cetățean, considerat primejdios pentru libertatea și securitatea regimului, era exilat pe o perioadă de zece ani. **2** Persecuție, excludere din viața publică; ostracizare. *Poate să fie o nefericire și un ostracism pentru dînșii că au această poziție?* (MAIOR.). <> Fig. *Îmi place însă a crede că nu va fi expus la ostracism* (ALECS.). • /<fr. ***ostracisme***; cf. gr. *ὄστρακον* „cochilie".

ostracítă *s.f.* (*paleon.*) Stridie fosilă. • pl. *-e.* /<fr. ***ostracite***.

ostracizá *vb. I. tr.* **1** A îndepărta, a înlătura temporar pe cineva din viața publică, dintr-un colectiv etc.; a exila, a exclude, a proscrie; ext. a persecuta. *A fost de fapt ostracizat de contemporani și pus sistematic în umbră* (SADOV.). <> Fig. *Vechii editori... ostracizau versurile, ostracizau nuvela* (PER.). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***ostraciser***.

ostracizáre *s.f* **1** Acțiunea de *a ostraciza* și rezultatul ei; îndepărtare a cuiva din viața publică; proscriere; ext. persecuție. **2** Fig. Blamare, reprobare. *Curtea unde se afla închisă sentința de ostracizare a impostorului* (CE. PETR.). • pl. *-ări.* /v. ***ostraciza***.

ostraco- v. ostrac[1]-.

ostracód *s.m.* v. ostracodă.

ostracódă *s.f.* (*zool.; la pl.*) Ordin de crustacee inferioare mici, cu corpul nesegmentat, adăpostit într-o cochilie bivalvă (*Ostracoda*); (*și la sg.*) crustaceu care face parte din acest ordin. • pl. *-e.* și *ostracód s.m.* /<fr. ***ostracode***; cf. gr. *ὄστρακον* „cochilie".

ostracodérm *s.m.* (*paleon.; la pl.*) Subclasă de vertebrate fosile marine, lipsite de maxilarul inferior, cu corpul plat sau fusiform, acoperit de plăci osoase și de solzi, care au trăit în mările paleozoice; (*și la sg.*) animal care face parte din această subclasă. • pl. *-i.* /<fr. ***ostracoderme***; cf. gr. *ὄστρακον* „cochilie", *δέρμα* „piele".

ostracofíli *s.m. pl.* (*iht.*) Pești care depun icrele în cavitatea paleală a scoicilor. • /***ostraco-*** + *-fil*.

ostrácon *s.n.* (*în antic. greacă*) Nume dat cioburilor de vase ceramice pe care se scria numele celor condamnați la ostracizare. • /<fr. ***ostrakon***, gr. *ὄστρακον*.

ostrée *s.f.* (*zool.*) Stridie. • pl. *-ee.* /<lat. ***ostrĕa, -ae***.

ostrei- Elem. de compunere „stridie". • /<fr. ***ostrei-***; cf. lat. *ostrĕum, -i*, gr. *ὄστρειον*.

ostreícol, -ă *adj.* Care ține de ostreicultură, care se referă la ostreicultură. • sil. *-tre-i-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***ostréicole***.

ostreicultór, -oáre *s.m., s.f.* Persoană care se ocupă cu ostreicultura. • sil. *-tre-i-*. pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***ostréiculteur***.

ostreicultúră *s.f.* Ramură a zootehniei care se ocupă cu cultura stridiilor. *Ostreicultura... a produs în Franța rezultate* (I. ION.). • sil. *-tre-i-*. pl. *-i.* /<fr. ***ostréiculture***; cf. lat. *ostrea* „stridie", *cultura* „creștere".

ostreifórm, -ă *adj.* Care are forma unei cochilii de stridie. • sil. *-tre-i-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***ostréiforme***.

ostréț *s.n.* (*mai ales la pl.*) **1** Fiecare dintre șipcile din care se fac garduri sau diferite îngrădituri; vergea de fier; zăbrea; ext. îngrăditură, gard. *Se propusese a se încunjura o grădinuță din oraș cu ostrețe de fier* (C. NEGR.). <> Fig. *Din nou străbate iarna, întocmai ca-n trecut... Ostrețe pînă-n ceruri, miresme pipărate* (ARGH.). ◆ (*reg.*) Lemn, stîlp de lemn întrebuințat la construirea pereților casei. *O casă de ostrețe* (CHIRIȚ.). **2** Spec. Împletitură, leasă, gard de nuiele sau de trestie, așezat în apă de-a curmezișul unui rîu sau al unei bălți spre a opri trecerea peștilor și a ușura prinderea lor; îngrăditurа de nuiele fixată în apă pentru închiderea și păstrarea peștilor vii. *Ne vom plimba pe la ostrețe și, pe urmă, pe cărarea nuferilor* (GAN.). • pl. *-e.* /<bg. ***ocmpeц*** „tăiș".

óstrie *s.f.* v. ostie[1].

ostrogót, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m.* (*la pl. m.*) Populație formată din triburile germanice antice și medievale ale goților de răsărit; (*și la sg.*) persoană care făcea parte din această populație. *Regina ostrogoților* (COȘB.). **2** *adj.* Care aparține ostrogoților, care se referă la ostrogoți; ostrogotic. *E regina ostrogotă!* (COȘB.). • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***ostrogot***, lat. ***Ostrogothus***.

ostrogótic, -ă *adj.* Ostrogot. *Parcă negrele blăsteme și le-amestecau haotic Mii de glasuri, țara toată, tot poporul ostrogotic* (COȘB.). • pl. *-ci, -ce.* /<it. ***ostrogotico***.

ostropăț *s.n.* v. ostropeț.

ostropél *s.n.* (*culin.*) Fel de mîncare preparată din carne (de pasăre, de miel, de vînat), cu sos de oțet, făină și usturoi; (*reg.*) ostropeț. ◆ Restr. Sosul acestei mîncări. • pl. *-uri.* /etimol. nec.

ostropéț *s.n.* (*culin.; reg.*) Ostropel. *Avusesem poftă să mănînc un ostropeț de iepure* (ALECS.). <> Expr. *A umbla cu ostropețul* = a umbla din casă în casă, invitînd la ospățul de a doua zi după cununie. • pl. *-uri.* și *ostropăț s.n.* /cf. *ostropel*.

ostróv *s.n.* (*geogr.*) **1** Insulă formată pe cursul unei ape curgătoare în urma unui proces de acumulare din albia minoră a rîului. <> *Ostrov plutitor* v. plutitor. **2** (*înv., pop.*) Insulă (în mare). *Era din ostrovul Creta, de neam foarte strălucit* (PANN). <> Fig. *Soarele scăpătat printre copaci așternea ostroave aurite de lumină* (CE. PETR.). **3** (*înv.*) Ținut, loc, oraș situat în apropierea mării sau a unui fluviu. *Și de acolo, mutîndu-se Despot la alt ostrov, și-au cumpărat ocine și s-au așezat* (SIM. D.). • acc. și *óstrov*. pl. *-oave.* /<sl. veche ***островъ***.

ostroveán, -ă *s.m., s.f.* Locuitor al unui ostrov. *Acesta de felul lui era ostrovean* (VĂCĂR.). • pl. *-eni, -ene.* /***ostrov*** + *-ean*.

ostroveáncă *s.f.* **1** Locuitoare a unui ostrov. **2** (*de obicei art.*) Numele unui dans popular. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-ence.* /***ostrovean*** + *-că*.

ostrovél *s.n.* (*înv., pop.*) Dim. al lui *ostrov*; (*pop.*) ostrovuț. *Al doilea copil... rămase singur în mijlocul Dunării pe ostrovel* (POP.). • pl. *-e.* /***ostrov*** + *-el*.

ostrovúț *s.n.* (*pop.*) Ostrovel. *Doi rățoiași... au zburat pe un ostrovuț* (POP.). • pl. *-e.* /***ostrov*** + *-uț*.

osuár *s.n.* (*ist.*) **1** Loc sau construcție în care sînt depuse osemintele rezultate din deshumări. **2** Monument funerar comemorativ, într-un cimitir sau într-un loc istoric, în care se păstrează osemintele ostașilor căzuți într-o bătălie. *Gorganele sînt... adevărate osuare, unde zac generațiuni antice* (ODOB.). • sil. *-su-ar.* pl. *-e.* și *osuáriu s.n.* /<fr. ***ossuaire***, lat. ***ossŭarĭum, -ii***.

osuáriu *s.n.* v. osuar.

osundí *vb. IV.* v. osîndi.

osúț *s.n.* (*pop.*) Oscior. • pl. *-e.* /***os*** + *-uț*.

oștéan *s.m.* (*înv., pop.*) Soldat, militar, ostaș. *Microscopice popoare, regi, oșteni și împărați Ne succedem generații și ne credem minunați* (EMIN.). • pl. *-eni.* /***oaste*** + *-ean*.

oștenésc, -éască *adj.* (*înv.*) Care este ostășesc, milităresc. *Nu ne-au dat voie ca să purtăm straie oștinești* (KOGĂL.). • pl. *-ești.* și *oștinésc, -éască adj.* /***oștean*** + *-esc*.

oștemíe *s.f.* (*înv.*) **1** Slujbă de oștean; știință, artă militară; militărie. *Știindu-vă că aveți mare laudă întru meșteșugul oșteniii, pentru aceea v-am chemat la această treabă* (N. COST.). **2** Campanie militară; război. *Acmu iată a cincea oștenie faci* (COSTIN). • g.-d. *-iei.* /***oștean*** + *-ie*.

oști *vb. IV. refl., intr.* (*înv., pop.; de obicei urmat de determ. introduse prin prep. „asupra", „împotriva", „în contra", „cu"*) A (se) lupta, a (se) război, a duce război. *Îi împingeau fără încetare a se oști împotriva lor* (XEN.). ◆ Fig. A se strădui să învingă o greutate, o nevoie, un obstacol; a combate o idee (greșită), o atitudine. *Patimile noastre... în toate zilele oștesc asupra sufletului* (ANTIM). • prez.ind. *-esc.* /***oaste*** + *-i*.

oștíme *s.f.* (*înv.*) Oștire, armată, oaste. *Curtea domnească își innoise turnul, rîndurile de sus și odăile oștimii* (SADOV.). ◆ Fig. Mulțime, gloată, ceată. • /***oaste*** + *-ime*.

oștinésc, -éască *adj.* v. oștenesc.

oștíre *s.f.* **1** (*pop.*) Armată, oaste, (*înv.*) oștime. *Și cîte oștiri străine... au trecut în vremea copilăriei mele* (CR.). <> Expr. *A ridica oștire* v. ridica. ◆ Fig. Mulțime, grămadă. *Oștiri de flori pe straturi par a fi stele topite* (EMIN.). **2** Serviciu militar. *Moșu făcea oștire de vreo cincisprezece ani* (BAC.). **3** (*înv.*) Acțiunea de *a (se) oști* și rezultatul ei; expediție militară, campanie, război. *Pricina oștirii lui Mătiiaș craiu asupra lui Ștefan Vodă o scrie pre larg Mihovie* (UR.). • pl. *-i.* /v. ***oști***.

oștișoáră *s.f.* Dim. al lui *oaste*. • pl. *-e.* /***oaste*** + *-işoară*.

oștitór, -oáre *adj., s.m.* (*înv.*) **1** *adj.* Care (se) oștește; care este luptător. *Puterea oștitoare A Romei în clipita dintîi a atacat* (COȘB.). **2** *s.m.* Oștean, soldat. *Bravii oștitori... să puseră iarăș în șir* (PER.). • pl. *-ori, -oare.* /***oști*** + *-tor*.

ot[1]- Elem. de compunere „ureche", „auditiv", „de ureche". • și *oto-*. /<fr. ***ot-***; cf. gr. *οὖς, ὠτός* „ureche".

ot[2] *prep.* (*slavon. înv.*) De la, din; de. *Eu, jignicerul Vadră ot Nicorești* (ALECS.). <> Loc.adv. *Ot tam* (sau *o tam, otam, otan*) = de acolo, din același loc. *Stamate ot Rădulești, croitor, Ghercu sin Ilie otam* (DOC.). • /<slav. ***отъ***.

ot[3] *s.m. invar.* **1** Numele celei de a douăzeci și cincea litere a alfabetului chirilic, corespunzînd sunetului „o". **2** Sunetul corespunzător acestei litere. **3** Semn grafic pentru această literă (**ѡ**). • /<sl. veche ***отъ***.

otác *s.n.* **1** (*reg.*) Colibă care servește de adăpost provizoriu pescarilor, ciobanilor sau muncitorilor agricoli în timpul lucrului. *Pe vremea aratului, se fac la plugari mămăligi, la otac* (POP.). ◆ Loc de refugiu, adăpost. *La otacul Stanciului, Șăd băieții Bratului* (POP.). **2** (*reg.*) Loc împrejmuit, pe cîmp sau la munte, unde stau (noaptea) oile sau vitele; odaie. *Le arăta pe fiecare... unde li s-au întocmit ocoale și otaculi* (SADOV.). <> *Vameș de otace* = vameș la tîrgurile de vite ce se țin la otace. *Vameșii de otace au cerut la vameșii de Roman vama* (DOC.). **3** (*înv.*) Cort care servea ca adăpost (provizoriu) soldaților în tabără sau, mai ales, unei căpetenii militare; ext. tabără (de corturi). *Cum s-au dus la otacul lor, îndată au trimis la leși* (NEC.). • pl. *-ce, -uri.* /<tc. ***otak*** „cort mare".

otágiu *s.n.* v. otaj.

otăj *s.n.* (*înv.*) Persoană sau lucru dat ca zălog spre a garanta îndeplinirea unor obligații; ostatic, chezaș; amanet. *Să apuce iar otajul* (*amanetul Principatele*) (PER.). • pl. *-e.* și *otágiu s.n.* /<fr. ***otage***.

otálgic, -ă *adj.* (*med.*) Care aparține otalgiei, care se referă la otalgie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***otalgique***.

otalgíe *s.f.* (*med.*) Durere localizată la ureche ca urmare a inflamației acesteia sau a unei boli a organelor vecine; otodinie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***otalgie***; cf. gr. *οὖς, ὠτός* „ureche", *ἄλγος* „durere".

otărie *s.f.* (*zool.*) Mamifer carnivor din ordinul pinipedelor, care trăiește în Oceanul Pacific și care este asemănător cu foca, avînd pavilioane la urechi și membre mai lungi, care îi permit deplasarea cu ușurință pe uscat (*Otaria jubata*). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***otarie***; cf. gr. *ὠτάριον* „ureche mică".

otăștină *s.f.* (*ist.; înv., reg.*) Dijmă în natură (mai rar în bani) plătită proprietarului unei vii luate în arendă. *Să aibă a plăti oroșanii vinărici domnesc... și otaștina pămîntului* (DOC.). • pl. *-e, -ăștini.* /etimol. nec.

otávă *s.f.* Iarbă care crește la scurt timp după cosire sau după pășunat și care se poate cosi din nou, în același an; ext. loc unde crește această iarbă. *Își aduce aminte că otava din luncă i-a rămas cosită, dar neadunată* (REBR.). <> (*reg.; urmat de diferite determ.*) *Vacile... au intrat în niște otavă de măturoi* (PRED.). • /<bg. ***отава***, srb. ***otava***.

otăví *vb. IV. intr.* (*despre ierburi*) A creşte din nou în acelaşi an, după cosire sau după păşunat; (*despre terenuri*) a se acoperi de otavă, a înverzi. *Dacă s-au pornit ploi, au otăvit cîmpul şi s-au făcut mohor* (N. COST.). • prez.ind. pers. 3. *-eşte*. /***otavă*** + *-i*.

otăvíre *s.f.* Faptul de *a otăvi*. • /v. ***otăvi***.

otcîrmuí *vb. IV.* v. ocîrmui.

otcîrmuíre *s.f.* v. ocîrmuire.

otcóş *subst.* (*reg.*) **1** Brazdă de iarbă cosită; pologa. **2** Ext. Loc gol care rămîne între brazdele de iarbă. **3** Mănunchi de spice secerate. • /<srb. ***otkoš***.

otcúp *s.n.* (*înv.*) Bun sau venit al statului dat în arendă. *Era nepotul unui cafegi-başa..., înţolit din mănoase otcupuri* (CE. PETR.). ◆ Antrepriză. *Domnii... începură a se gîndi... la facerea mai multor poduri, cari se dădură în otcup* (*antrepriză*) *celor cari le construiau* (DOC.). ◇ Fig. *Au luat patriotismul în otcup!* (ALECS.). • pl. *-uri*. /<rus. ***откуп***.

otcúpcic *s.m.* (*înv.*) Persoană care lua în arendă un otcup; arendaş, otcupciu. • pl. *-ci*. /<rus. ***откупщик***.

otcupcíu *s.m.* (*înv.*) Otcupcic. *Acesta era omul otcupciului* (GHICA). • pl. *-cii*. /***otcup*** + *-ciu*.

otécinic *s.n.* (*înv.*) Pateric. • pl. *-ce*. /<slav. **отечьникъ**.

otectomíe *s.f.* (*chir.*) Amputare a unei urechi. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***ot***[1]- + *-ectomie*; cf. gr. *οὖς, ὠτός* „ureche", *ἐκτομή* „excizie".

otél *s.n.* v. hotel.

oteşí *vb. IV. tr., refl.* (*înv., reg.*) A (se) potoli, a (se) linişti; a (se) alina. *Să oteşască focul de oşti ce ardea* (PER.). ◆ (*refl.*) A pierde din intensitate, a scădea; a înceta. *Moartea s-a oteşit* (DUMI.). • prez.ind. *-esc*. /<slav. **оутѣшити**; cf. srb. *utešiti*.

otéţ *s.m.* (*înv.*) Părinte al bisericii, participant la conciliul de la Niceea. • pl. *-i*. /<slav. **оцьтъ**.

otfél *s.m.* (*reg.*) Flăcău care se află în fruntea alaiului pentru a conduce mireasa la biserică. • pl. *-i*. /cf. magh. *vőfély*.

otgón *s.n.* v. odgon.

othematóm *s.n.* (*med.*) Hematom al pavilionului urechii. • pl. *-oame*. /<fr. ***othématome***; cf. gr. *οὖς, ὠτός* „ureche", *αἷματῶ* „a însîngera".

otiatríe *s.f.* (*med.*) Otologie. • sil. *-ti-a-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***otiatrie***; cf. gr. *οὖς, ὠτός* „ureche", *ἰατρεία* „lecuire, vindecare".

otíc[1] *s.n.* Lopăţică cu care se curăţă de pămînt brăzdarul şi cormana plugului. *Oticul dă afară lutul grămădit în plug* (BELDI.). • pl. *-ce*, (*reg.*) *-uri*. /<srb. ***otik***.

ótic[2]**, -á** *adj.* (*med.*) Care aparţine urechii, care se referă la ureche. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***otique***.

oticní *vb. IV. intr.* **1** (*pop.*) A se sili din răsputeri, a face sforţări să respire sau să vomite; a se opinti; ext. a izbucni. *Zmeul... începu să oticnească şi să ceară cu glas detunător apă* (POP.). ◆ (*reg.; tr.*) A vomita, a vărsa. *Scorpia i-a oticnit afară şi pe Siminog şi pe cîinişori* (POP.). **2** (*reg.*) A cădea. • prez.ind. *-esc*. /cf. *icni*.

otínc *s.n.* (*ţes.; reg.*) Betişor cu ajutorul căruia se leagă firele rupte la războiul de ţesut. • pl. *-uri*. /cf. *otic*[1].

otincí *vb. IV.* (*ţes.; reg.*) **1** *tr.* A înnădi firele rupte pe natra războiului. **2** *tr.* A forţa ceva, a urni; a sparge. **3** *tr., refl.* A (se) obosi; a (se) opinti. • prez.ind. *-esc*. /***otinc*** + *-i*; cf. slav. **отънѣмѣшти сѧ** „a se extenua".

otingí *vb. IV.* v. otînji.

otítă *s.f.* (*med.*) Inflamaţie acută sau cronică a urechii. • pl. *-e*. /<fr. ***otite***; cf. gr. *οὖς, ὠτός* „ureche".

otînjí *vb. IV. tr.* (*reg.*) A lovi tare pe cineva (cu o nuia, cu o bîtă etc.); a bate, a cotonogi. *Acuşi te-oi otînji cu ceva* (CR.). • prez.ind. *-esc*, şi *otingí vb. IV*. /etimol. nec.

otmán *s.m.* v. otoman.

otnoşénie *s.f.* (*înv.*) Raport, comunicat, adresă oficială. *Şeful său, dîndu-i să-i copieze o preţioasă otnoşenie..., s-a speriat de icoana noului iuncher* (GHICA). • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<rus. ***отношение***.

oto- v. ot[1]-.

otocefál *s.m.* (*med.*) Monstru caracterizat prin unirea urechilor, absenţa maxilarului inferior şi gură defectuos dezvoltată. • pl. *-i*. /<fr. ***otocéphale***.

otocél *s.n.* (*zool.*) Veziculă auditivă, specifică nevertebratelor. • /<fr. ***otocèle***.

otocíst *s.n.* (*zool.*) Organ auditiv al nevertebratelor, format dintr-o veziculă cu celule ciliate plină cu lichid şi cu numeroase otolite; statocist. • pl. *-e*. /<fr. ***otocyste***; cf. gr. *οὖς, ὠτός* „ureche", *κύστις* „veziculă".

otoconíe *s.f.* (*anat.*) Praf de carbonat de calciu care se găseşte în labirintul membranos al urechii interne. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***otoconie***.

otodiníe *s.f.* (*med.*) Otalgie. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<germ. ***Otodynie***.

otofón *s.n.* (*electron.*) Dispozitiv electroacustic care recepţionează semnalele electrice, transformîndu-le în semnale acustice. • /***oto-*** + *-fon*; cf. gr. *οὖς, ὠτός* „ureche", *φωνή* „sunet".

otografíe *s.f.* (*med.*) Descriere a urechii. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***otographie***.

otolít *s.n.* (*zool.*) Corpuscul calcaros din urechea internă a vertebratelor sau din vezicula auditivă a nevertebratelor, care serveşte la formarea senzaţiei de echilibru sau la transmiterea vibraţiilor sonore. • pl. *-e*. /<fr. ***otolithe***; cf. gr. *οὖς, ὠτός* „ureche", *λίθος* „piatră".

otolític, -ă *adj.* (*zool.*) Care se referă la otolite. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***otolithique***.

otológ, -ă *s.m., s.f.* (*med.*) Medic specialist în otologie. • pl. *-gi, -ge*. /<germ. ***Otolog***.

otológic, -ă *adj.* (*med.*) Care aparţine otologiei, care se referă la otologie. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***otologique***.

otologíe *s.f.* (*med.*) Ramură a medicinei care se ocupă cu studiul urechii din punct de vedere anatomic şi patologic; otiatrie. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***otologie***; cf. gr. *οὖς, ὠτός* „ureche", *λόγος* „studiu".

otomán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* (*ist.; la pl. m.*) Populaţie turcă din Asia Mică, de religie mahomedană, care, sub conducerea lui Osman I, a creat, în 1281, un stat feudal militar; (*şi la sg.*) persoană care aparţinea acestei populaţii. *Fiind şi Moldova de tot supusă otomanilor* (N. COST.). **2** *adj.* Care aparţine otomanilor, care se referă la otomani; care este turcesc. *Capetele Brîncovenilor... căzură sub securea otomană* (BĂLC.). • pl. *-i, -e*. şi *otmán s.m.* /<lat. med. *othomannus*, fr. ***ottoman***, it. ***ottomano***, germ. ***Ottomane*** <cuv. ar.

otománă *s.f.* (*înv.*) **1** Canapea, sofa. **2** Varietate de stofă groasă. • pl. *-e*. /<fr. ***ottomane***, germ. ***Ottomane***, it. ***ottomana***.

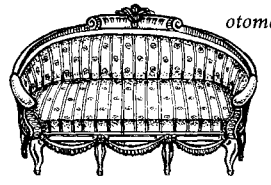

otomană (1)

otomastoidítă *s.f.* (*med.*) Otită însoţită de mastoidită. • sil. *-to-i-*. pl. *-e*. /<fr. ***otomastoïdite***.

otomicóză *s.f.* (*med.*) Inflamaţie a canalului auditiv extern şi a timpanului, cauzată de paraziţi vegetali. • pl. *-e*. /<fr. ***otomycose***; cf. gr. *οὖς, ὠτός* „ureche", *μύκης, -ητος* „ciupercă".

otomobíl, -ă *adj., s.n.* v. automobil.

otomobilísm *s.n.* v. automobilism.

otopatíe *s.f.* (*med.*) Denumire generică pentru afecţiunile aparatului auditiv. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***otopathie***.

otopiorée *s.f.* (*med.*) Afecţiune purulentă a urechii. • sil. *-pi-o-*. pl. *-ee*. /<fr. ***otopyorrée***; cf. gr. *οὖς, ὠτός* „ureche", *πύον* „puroi", *ῥέω* „a curge".

otoplastíe *s.f.* (*chir.*) Refacere plastică a urechii externe. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***otoplastie***; cf. gr. *οὖς, ὠτός* „ureche", *πλάσσω* „a modela, a forma".

otoragíe *s.f.* (*med.*) Scurgere de sînge din ureche prin conductul auditiv extern, provocată de tumori, de vegetaţii, de polipi etc. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***otorragie***; cf. gr. *οὖς, ὠτός* „ureche", *ῥήγνυμι* „a ţîşni".

otorahíe *s.f.* (*med.*) Scurgere de lichid cefalorahidian prin conductul auditiv extern. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***otorachie***.

otorée *s.f.* (*med.*) Simptom caracterizat prin scurgere de puroi din ureche, care survine, de obicei, în cursul otitei. • sil. *-re-e*. pl. *-ee*. /<fr. ***otorrhée***; cf. gr. *οὖς, ὠτός* „ureche", *ῥέω* „a curge".

otorinolaringológ, -ă *s.m., s.f.* (*med.*) Medic specialist în otorinolaringologie; orelist. • pl. *-gi, -ge*. /de la ***otorinolaringologie***, prin derivare regresivă.

otorinolaringológic, -ă *adj.* (*med.*) Care aparţine otorinolaringologiei, care se referă la otorinolaringologie. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***oto-rhino-laryngologique***.

otorinolaringologíe *s.f.* (*med.*) Ramură a medicinei care se ocupă cu studiul anatomiei, fiziologiei şi patologiei urechii, foselor nazale, faringelui şi laringelui. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***oto-rhino-laryngologie***; cf. gr. *οὖς, ὠτός* „ureche", *ῥίς, ῥινός* „nas", *λάρυγξ, υγγος* „laringe", *λόγος* „studiu".

otosclerótic, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Persoană) care suferă de otoscleroză. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***otosclérotique***.

otosclerózá *s.f.* (*med.*) Scleroză a timpanului, care duce la surditate progresivă. • pl. *-e*. /<fr. ***otosclérose***; cf. gr. *οὖς, ὠτός* „ureche", *σκλήρωσις* „întărire".

otoscóp *s.n.* (*med.*) Instrument optic cu care se examinează conductul auditiv extern şi timpanul. • pl. *-oape*. /<fr. ***otoscope***.

otoscopíe *s.f.* (*med.*) Examinare a conductului auditiv extern şi a timpanului cu ajutorul otoscopului. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***otoscopie***; cf. gr. *οὖς, ὠτός* „ureche", *σκοπέω* „a examina".

otospongiózá *s.f.* (*med.*) Afecţiune congenitală a urechii, care se caracterizează clinic prin hipoacuzie progresivă bilaterală, iar anatomic, prin hiperosificarea promontoriului. • sil. *-gi-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***otospongiose***.

ototomíe *s.f.* (*chir.*) Disecţie a urechii. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***ototomie***; cf. gr. *οὖς, ὠτός* „ureche", *τομή* „tăiere".

ótova *adj.invar.* **1** Care este uniform; neted, egal, drept. ◇ (*adv.*) *Tractorul ară otova cîmpul*. ◆ (*despre părţi ale corpului oamenilor*) Care nu are talia marcată; care este fără formă. *Trunchiul trupului lui îi era otova* (ISP.). ◇ Fig. *Era cam otova din fire* (CA. PETR.). **2** Direct; drept (înainte). *Mustrarea... Vine mai frumos cîrmită decît otova, de-a dreptul* (ARGH.). ◆ Fig. Care este monoton, uniform. *Cocorii să înşiruie şi cîntă ascuţit, otova* (DELAVR.). • /etimol. nec.

otpúst *s.n.* (*bis.; înv., pop.*) Formulă sacramentală de binecuvîntare, rostită de preotul ortodox la sfîrşitul slujbei; ext. sfîrşitul slujbei religioase la ortodocşi. *Face mitropolitul otpustul* (CRON.). ◇ Expr. *A-şi da otpustul* = a muri. *Tata întîi şi mama îndată după el şi-au dat otpustul* (CAR.). *A da* (cuiva) *otpustul* = a ucide (pe cineva). • pl. *-uri*. /<slav. **отъпоустъ**, rus. ***отпуск***.

otrăvá *s.f.* **1** Substanţă (chimică) toxică, care, introdusă sau formată în organism, provoacă tulburări importante în funcţiile organice esenţiale, leziuni grave etc. şi uneori moartea; venin. *Rezistenţa organismului creşte în contra otrăvurilor printr-o obişnuinţă lentă şi continuă* (BAB.). ◇ (*deprec.*) *Piatră bună pentru făcut alifie de obraz... şi alte otrăvuri* (CR.). ◆ (*pop.; la pl.*) Chimicale folosite în gospodărie. **2** Fig. Ceea ce provoacă un rău (moral), un necaz, o supărare; ext. amărăciune, răutate, venin. *În inimă îi arde otrava vieţii lor* (NECUL.). ◇ (*iron.*) *Se temea acum să nu-l îmbete Ameţitoarea ochilor otravă* (TOPÎR.). ◇ Expr. *În buze* (sau *gură*) *miere şi în inimă otravă* v. miere. ◆ Epitet dat unei persoane foarte rele. • pl. *-ăvuri, -ăvi*. /<sl. veche **отрава**.

otrăţél *s.m.* (*bot.; reg.*) Roibă (*Rubia tinctorum*). ◇ Compus: *otrăţel-de-apă* sau *otrăţelul-bălţilor* = plantă acvatică, carnivoră, care are frunzele prevăzute cu vezicule (în care se prind animale acvatice mici) şi florile galbene (*Utricularia vulgaris*). • pl. *-ei*. /cf. magh. *atracél*.

otrăví *vb. IV.* **1** *tr., refl.* A (se) intoxica; a ucide ori a fi ucis cu otravă. *Să poruncească cuiva să-l otrăvească* (ISP.). ◆ (*tr.*) A introduce o otravă în apă, în alimente etc. ◆ (*refl.; despre răni*) A se infecta; (*înv., pop.*) a se obrinti. *Era ars de friguri şi i se otrăvise rana* (SADOV.). **2** *tr., refl.* Fig. A (se) supăra, a (se) necăji (extrem de mult), a (se) amărî; a (se) învenina. *Mintea îi era otrăvită numai de ocară* (REBR.). ◆ (*reg.; tr.*) A vorbi de rău, a bîrfi. *Pe din faţă măguleşte, Pe din dos te otrăveşte* (POP.). **3** *tr.* Fig. A exercita o influenţă vătămătoare; a corupe, a perverti. *În loc să fiţi luminătorii poporului, îi otrăviţi sufletul* (REBR.). ◇ (*refl.*) *Nu se vor otrăvi din tinereţe cu obiceiuri rele* (ŢICHIND.). ◇ (*refl. pas.*) *Atmosfera se otrăvi, oamenii începură să-l ocolească* (PER.). • prez.ind. *-esc*. /<sl. veche **отравити**.

otrăviciós, -oásă *adj.* Care este otrăvitor, veninos. *O scorpie grozavă... varsă din ea venin şi fiere otrăvicioasă* (ISP.). • pl. *-oşi, -oase*. /***otrăvi*** + *-icios*.

otrăvíre *s.f.* Acţiunea de *a* (*se*) *otrăvi* şi rezultatul ei; otrăvit. • pl. *-i*. /v. ***otrăvi***.

otrăvít[1] *s.n.* Otrăvire. • /v. ***otrăvi***.

otrăvít², -ă *adj.* **1** Căruia i s-a dat sau care a luat otravă; care s-a intoxicat sau care s-a omorît cu otravă. *Omul otrăvit face spume la gură.* ◇ (*subst.*) *Otrăvitul se zbuciuma în convulsii* (C. NEGR.). **2** Care conține otravă, în care s-a pus otravă. *I-au dat mâncare otrăvită.* **3** Care este otrăvitor, veninos. *Să te calc în picioare Ca pe-un șearpe otrăvit* (ALECS.). ◇ Expr. *A avea limbă* (sau *limba*) *otrăvită* v. limbă. ◇ Fig. *Ochii-i otrăviți de dulci La brîu sălbatici cată* (COȘB.). ◆ Fig. Care este rău, intrigant. *Chiar și gurile cele mai otrăvite nu puteau spune că nu e frumoasă* (POPOV.). **4** Fig. Care este foarte supărat, necăjit, mîhnit; înveninat. *Mă uitam cu sufletul otrăvit la omul acela* (SADOV.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***otrăvi***.

otrăvitór, -oáre *adj.* **1** Care conține otravă, care otrăvește; veninos. ◇ Fig. *Vii să ne mai scuturi din plictiseala asta otrăvitoare* (REBR.). ◆ (*subst.*) Persoană care dă cuiva otravă. *Malaspina!... Otrăvitorul de meserie* (GAN.). **2** Fig. Care este dăunător, vătămător; care corupe, care pervertește. *Stă la o parte... citind absorbit o asemenea carte otrăvitoare* (CE. PETR.). • pl. *-ori, -oare.* /***otrăvi*** + *-tor.*

otreápă *s.f.* **1** Cîrpă (de șters), zdreanță. *Învîrteau otrepele ghemuite sub picioare* (MACED.). **2** Fig. Om de nimic, fără caracter, lipsit de voință; secătură, lepădătură. *Mă enerva această otreapă omenească* (GAL.). ◇ (*ca epitet, precedînd termenul calificat, de care se leagă prin prep. „de”*) *O otreapă de coleg.* **3** Fig. Femeie de moravuri ușoare. *Cîrpă între toate otrepele desfrîului* (G. M. ZAMF.). • pl. *-epe.* /<sl. veche **отрепье**.

otriţánie *s.f.* (*bis.; înv.*) Lepădare de Satana (la botez). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<slav. **отрицание**.

otróc *s.m.* (*bis.; înv.*) Mucenic, martir. *Otrocii la Vavilon n-au băgat samă de foc* (DOS.). • pl. *-ci.* /<slav. **отрокъ**.

otrocól *s.n.* (*reg.; în legătură cu vb. „a da”, „a face”*) Ocol, tîrcol, raită; vraiște, ravagii. *Faceți otrocol prin cele mîțe* (CR.). • /cf. *rotocol, tîrcol.*

ottocénto *s.n.* Sec. 19 în cultura și arta italiană. • /<it. ***ottocento***.

oturăc *s.n.* **1** (*înv.*) Popas, oprire, haltă. *Baiazid... mergea încet în călătorie făcînd oturacuri* (VĂCĂR.). **2** (*pesc.; reg.*) Scăunel (făcut dintr-o scîndură așezată transversal) la capetele luntrei de pescuit. *Pescarii stau în lotcă... pe cele două oturace de la capetele lotcei* (ANTIP.). • pl. *-ce, -uri.* /<tc. ***oturak***.

otuzbír, -ă *s.n., adj.* **1** *adj.* (*reg.*) Care este violent, nebun, care nu ține seama de nimic. ◇ Loc.adv. *Cu otuzbirul* = cu forța, forțat; cu asprime. *Ho, că nu merge cu otuzbiru!* (POP.). ◆ Care este nebunatic, plin de viață; ext. care este sănătos. *Toți cu toții otuzbiri, plini și albi caș* (KLOP.). **2** *s.n.* (*înv.*) Joc de cărți în care cel ce totalizează treizeci și unu de puncte cîștigă partida. *Ce jucăm, boieri?... Facem un otuzbir* (FIL.). • /<tc. ***otuzbir*** „treizeci și unu”.

otzovísm *s.n.* Curent mic-burghez, născut în anii 1908-1912 în Rusia, în sînul partidului bolșevic, care cerea rechemarea fracțiunii social-democrate din duma de stat și renunțarea la activitatea în sindicate și în alte organizații legale. • /<germ. ***Otsowismus***; cf. rus. *отзывать* „a rechema”.

otzovíst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al otzovismului. **2** *adj.* Care aparține otzovismului sau otzoviștilor, care se referă la otzovism sau la otzoviști. • pl. *-iști, -iste.* /<germ. ***Otsowist***.

oț, oáță *s.m., s.f.* v. hoț.

oțapóc *s.n.* (*înv.*) Așchie, țandără. • /<slav. **оцѣпити сѧ**.

oțăreálă *s.f.* **1** Supărare mare, mînie, furie; (*înv., pop.*) oțărîre. *Voicu... smiorcăia pe nări, stupind cu oțăreală pe podea* (PER.). **2** Neplăcere, dezgust exprimat printr-o strîmbătură; grimasă (cauzată de o băutură sau de o mîncare cu gust neplăcut). *Căruțași și hamali... deșertînd cu schime de oțăreală un vin turbure* (CE. PETR.). • pl. *-eli.* /***oțărî*** + *-eală.*

oțărí *vb. IV.* v. oțărî.

oțăríme *s.f.* (*înv.*) Supărare mare; amărăciune. *Începură a se plînge cu oțărime* (BĂLC.). • pl. *-i.* /***oțărî*** + *-ime.*

oțărít, -ă *adj.* v. oțărît.

oțărî *vb. IV. refl.* (*pop.*) **1** A se mînia, a se înfuria; a se burzului, a se răsti la cineva. *Încruntă sprînceana și se oțărî de supărare* (ISP.). ◇ (*tr.*) *O victimă care va înveseli demonii și va oțeri îngerii* (I. NEGR.). ◇ Fig. *Furtuna... se oțerea în spinarea gorunilor* (GAL.). ◆ A se revolta. *Poporul s-au oțerit de monstruoasa învoire dată lui Zaharaki* (ALECS.). **2** A se mîhni, a se supăra, a se amărî. *Acesta... se oțeri și mai rău* (GAN.). ◇ (*tr.*) *Acuma stă și doarme, după ce mi-a oțărît inima* (CE. PETR.). ◆ (*tr.*) A scîrbi, a îngrețoșa. *Licurg da tinerimei priveliști înfiorătoare de beție spre a-i oțărî* (I. ION.). **3** A se înspăimînta, a se îngrozi, a se cutremura (de groază). *Bătrînul aștepta moartea fără a se oțări* (C. NEGR.). ◇ (*tr.*) *Taci, taci, că mă oțărești* (ALECS.). ◇ Fig. *Mîna mea se oțărește a-nsemna pricini străine* (CON.). **4** A face grimase, a se strîmba (din cauza unei băuturi, a unei mîncări neplăcute la gust, a unui miros etc.). *Annie gustă și se oțărî, rîzînd* (CE. PETR.). ◆ (*tr.*) A face să se strîmbe. *Spuma de drojdie... oțări pe meseni* (STĂN.). • prez.ind. *-ăsc.* și (*înv.*) *oțărí, oțerí, oțerî vb. IV.* /<bg. ***оцеря***.

oțărîre *s.f.* (*înv., pop.*) Faptul de *a (se) oțărî*; oțăreală (1). *Comisoaia... își strînse buzele cu oțărîre* (SADOV.). • pl. *-i.* și (*înv.*) *oțerire s.f.* /v. ***oțărî***.

oțărît, -ă *adj.* **1** (*pop.*) Care este mînios, furios. *Maica Leonora... îl ceartă oțărîtă ca un copil de lapte* (BRĂ.). ◇ (*adv.*) *Cumplita vijelie care suflă oțerit* (ALECS.). ◆ Care este morocănos, posomorît, încrcit; supărat. *Pe figura lui veșnic oțărîtă se vede un dispreț, un dezgust de toate cele* (VLAH.). ◆ Care este dîrz, tare. *Pintea era un om oțărit* (SLAV.). **2** (*înv.*) Care este înfiorător, îngrozitor. *Tot neamul Cainilor cel oțărît s-au stins den temelie* (N. COST.). • pl. *-ți, -te.* și *oțărît, -ă, oțerít, -ă adj.* /v. ***oțărî***.

oțărîtór, -oáre *adj.* (*înv.*) Care este înfiorător, îngrozitor, teribil. *Am să comand... un tablou cu o noimă și mai oțeritoare decît enicerul d-tale* (ALECS.). • pl. *-ori, -oare.* și *oțeritór, -oáre, oțerîtór, -oáre adj.* /***oțărî*** + *-tor.*

oțél *s.n.* **1** (*chim.*) Aliaj de fier cu carbon (și cu alte elemente, ca impurități sau adăugate intenționat pentru a da aliajului proprietăți fizico-mecanice speciale), care are o largă folosire în tehnică, datorită rezistenței, durității, fiabilității și elasticității sale. *Am o cățea cu dinții de oțel* (CR.). ◇ *Oțel-carbon* = aliaj fier-carbon, care conține siliciu, sulf, fosfor și mangan ca impurități normale. *Oțel aliat* = oțel care conține și alte elemente (crom, nichel, wolfram, vanadiu etc.) care îi îmbunătățesc calitățile. *Oțel-beton* = bare de oțel care se întrebuințează la armarea betonului. *Oțel rapid* = oțel cu adaos de wolfram, crom și vanadiu, devenit foarte dur prin tratament termic, care este folosit la fabricarea sculelor. *Oțel ars* v. ars. ◇ Loc.adj. *De oțel* = asemenea oțelului (ca tărie, rezistență sau culoare). Δ *Plămîn de oțel* v. plămîn. ◇ Expr. *A fi criță și oțel* v. criță. ◇ Compar. *Apele zgomotoase ale Nistrului sclipeau ca oțelul* (SADOV.). ◇ Fig. *Cocoașele dealurilor ascundeau însă oțelul apei* (GAL.). **2** (*la pl.*) Diverse sorturi de oțel; ext. obiecte fabricate din acest aliaj. *Afurisită za... Numai curea și oțele* (DELAVR.). ◆ (*la pl.*) Ținte, cuișoare cu capul lat și strălucitor. *Amîndoi purtau cioboate... și chimir cu oțele* (ODOB.). **3** (*înv.; la pl.*) Mecanism de declanșare la puștile și pistoalele de tip vechi, alcătuit din cocoș, cremene și amnar. *Întinde pușca, trage oțelele și vrea să sloboadă* (POP.). ◇ Expr. *A fi iute* (sau *slab*) *de oțele* = a fi iute (sau slab) din fire. *Așa sîntem noi, partea femeiască... slabe de oțele* (ALECS.). *A se duce* (sau *a ajunge, a se trezi*) *în oțelele puștii* = a ieși, a ajunge în bătaia puștii. *Ieși afară... și te du în oțelele puștii vrunui vînător* (ISP.). ◆ Ext. Armă. *În lucrile amurgului, oțelele oșteanului fulgerau* (SADOV.). • pl. *-e, -uri.* /<slav. **оцѣлъ**.

oțelár *s.m.* (*metalurg.*) Muncitor calificat care efectuează, într-o oțelărie, operațiile necesare pentru elaborarea șarjei de oțel și care întreține vatra cuptorului. • pl. *-i.* /***oțel*** + *-ar.*

oțelăríe[1] *s.f.* (*metalurg.*) Meseria oțelarilor. • g.-d. *-iei.* /***oțelar*** + *-ie.*

oțelăríe[2] *s.f.* (*metalurg.*) Întreprindere industrială sau secție într-o uzină metalurgică unde se elaborează șarjele de oțel. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***oțel*** + *-ărie.*

oțelí *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică piese metalice*) A mări duritatea prin călire. *Cînd merge să vîneze ursul, el își oțelește vîrful lancei* (ODOB.). **2** *refl.* A căpăta culoarea gri-albăstruie a oțelului. *Cerul s-a oțelit în miazănoapte* (SADOV.). **3** *tr.* Fig. A (se) întări, a (se) fortifica; a (se) deprinde cu toate greutățile. *Trebuie... să-ți oțelești sufletul în necazuri* (D. ZAMF.). ◇ (*refl.*) *Ce știi tu, pasăre mică, Lacrimi omenești cum pică, Pieptul cum se oțelește, jurămînt cum se rostește* (PER.). **4** *refl.* Fig. (*reg.*) A se ameți de băutură, a se îmbăta. *Mai bău și văduva... pînă ce se oțelită ca tunul* (POP.). **5** *refl.* (*reg.; prin confuzie cu „oțărî”*) A se supăra, a se mînia; a se înfuria. *Bărbatul se oțelește Și muierii că-i vorbește* (POP.). ◇ (*tr.*) *Degeaba îl oțelea Boroiu, el știa ce știa* (REBR.). • prez.ind. *-esc.* /***oțel*** + *-i.*

oțelíre *s.f.* Acțiunea de *a (se) oțeli* și rezultatul ei; fortificare, călire. • pl. *-i.* /v. ***oțeli***.

oțelít, -ă *adj.* **1** (*despre obiecte de metal*) Care este întărit prin călire; călit. *A lor zale-oțelite Cu pumnul le turtesc* (C. NEGR.). ◇ Fig. *Să grăim... Două vorbe oțelite* (ALECS.). ◆ Care are aspect, strălucire de oțel. *Și luna-l privește cu ochi oțelit* (MACED.). **2** Fig. Care este întărit, fortificat, călit; încercat. *Au brațe oțelite și pumni au voinicești* (BELDI.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***oțeli***.

oțelíu, -íe *adj.* Care seamănă cu oțelul, cu aspect, cu strălucire de oțel; de culoarea oțelului. *Iată-l pe culme, țanțoș, cu... platoșa penelor oțelii* (GÎRL.). • pl. *-ii.* /***oțel*** + *-iu.*

oțelós, -oásă *adj.* (*înv., pop.*) Care este de oțel, care este (tare) ca oțelul. ◇ Fig. *Valurile oțeloase se năpusteau mugind asupra zăgazurilor* (REBR.). • pl. *-oși, -oase.* /***oțel*** + *-os.*

oțerí *vb. IV.* v. oțărî.

oțeríre *s.f.* v. oțărîre.

oțerít, -ă *adj.* v. oțărît.

oțeritór, -oáre *adj.* v. oțărîtor.

oțerí *vb. IV.* v. oțărî.

oțerîtór, -oáre *adj.* v. oțărîtor.

oțét *s.n.* **1** (*chim.*) Lichid cu gust acru, obținut prin oxidarea enzimatică a alcoolului etilic din unele lichide slab alcoolice (vin, bere, cidru, soluții zaharate fermentate alcoolic) sau prin diluarea cu apă a acidului acetic concentrat, care este folosit în alimentație drept condiment sau conservant. *Mi-au tras o frecătură bună cu oțet de leuștean* (CR.). ◇ Zic. *Nu mai bea mîța oțet!* = nu mă mai las amăgit, înșelat. ◇ *Oțet balsamic* v. balsamic. *Castravecior pentru oțet* v. castravecior. ◇ Expr. (*fam.*) *A face* (sau *a spăla*) *pe cineva cu ou și* (*cu*) *oțet* = a dojeni aspru, a batjocori, a ocări pe cineva. *Făceau pe Belciug cu ou și cu oțet* (REBR.). *A da oțet mîței* = a fi zgîrcit, avar. *Se spune despre unii dintre noi că... dăm oțet mîții* (SADOV.). *A turna oțet pe rană* v. rană. **2** (*la pl.*) Varietăți de oțet. *Vinuri inferioare care au devenit oțeturi comestibile* (SADOV.). • pl. *-uri.* /<sl. veche **оцьтъ**.

oțetár *s.m., s.n.* **1** *s.n.* (*înv.*) Persoană care fabrică sau vinde oțet. **2** *s.n.* Mic serviciu de masă alcătuit din sticluțe, în care se pun oțet și untdelemn. **3** *s.m.* (*bot.*) Arbore originar din America de Nord, cu frunzele compuse (utilizate în tăbăcărie), cu florile verzui și cu fructele roșii (folosite la fabricarea oțetului), care este cultivat ca arbore ornamental și care este utilizat la lucrări de consolidare a coastelor erodate (*Rhus typhina*). ◇ *Oțetar fals* = arbore cu scoarța netedă, cu frunzele mari, compuse din 11-15 foliole, cu florile mici, galbene-verzui, care are lemnul nerezistent, casant (*Ailanthus altissima*). *În umbra sălciilor despletite și a oțetarilor tineri* (G. M. ZAMF.). • pl. *-i, -e.* /***oțet*** + *-ar.*

oțetărie *s.f.* **1** Instalație rudimentară de fabricat oțet. **2** Local în care se vinde oțet. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***oțet*** + *-ărie.*

oțetí *vb. IV. refl.* **1** (*despre vinuri, alimente*) A se transforma în oțet; a se înăcri. **2** Fig. A deveni aspru, mînios, sever, neprietenos; a se supăra, a se mînia, a-și ieși din sărite. ◇ (*tr.*) *Mai mă oțetișa și tu* (POP.). • prez. ind. *-esc.* și (*pop.*) *oțetí vb. IV.* /***oțet*** + *-i.*

oțetíre *s.f.* Faptul de *a se oțeti*. • pl. *-i.* și *oțetíre s.f.* /v. ***oțeti***.

oțetít, -ă *adj.* **1** (*despre vinuri, alimente*) Care este prefăcut, transformat în oțet; înăcrit, acru. *Nu bea vin oțetit, că o să te doară burta!* ◇ Fig. *Vulturi căzuți din stele Prin oțătitul întuneric tare* (ARGH.). **2** Fig. Care este supărat, mînios, iritat; neprietenos. *Mi se adresă cu un glas oțetit.* • pl. *-ți, -te.* și *oțetít, -ă adj.* /v. ***oțeti***.

oțeți *vb. IV.* v. oțeti.

oțetíre *s.f.* v. oțetire.

oțetít, -ă *adj.* v. oțetit.

oțiós, -oásă *adj.* Care este dificil, încurcat; inutil, zadarnic. *Problema e insolubilă și oțioasă* (IBR.). • pl. *-oși, -oase.* /<it. ***ozioso***, lat. ***ōtiōsus***, ***-a -um***.

oţiozitáte *s.f.* Caracter oţios. • sil. *-ţi-o-*. /<lat. *ōtiōsĭtas, -atis*.

ou *s.n.* **1** (*biol.*) Celulă diploidă rezultată dintr-un ovul fecundat de un spermatozoid şi din care, prin diviziuni repetate, se dezvoltă un nou organism; zigot. **2** Spec. Ou de pasăre, protejat de o coajă calcaroasă, alcătuit din două membrane, din albuş şi

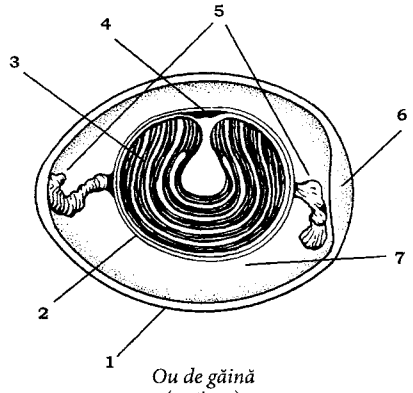

Ou de găină
(secţiune)

1. Coajă.
2. Membrană.
3. Gălbenuş.
4. Germene (bănuţ).
5. Filamente albuminoase.
6. Cameră de aer.
7. Albuş.

din gălbenuş şi care este folosit ca aliment. *Puse pe masă ouă proaspete* (STANCU). <> *Ouă la capac* v. capac. *Mirajul ouălor* v. miraj. *Ou moale* v. moale. *Ou de părăsitură* v. părăsitură. *Ou răscopt* v. răscopt. *Spumă de ou* v. spumă. *Ouă roşii* v. roşu. <> Loc.adj. *Ca oul* = fragil. *Omul e ca oul* (POP.). <> Expr. *A sta* (sau *a şedea*) *pe ouă* = a cloci. *A sta ca pe ouă* = a sta cu grijă, a fi neliniştit. *A nu fi bun nici de zeama ouălor* (sau *oului*) = a nu fi bun de nimic. *A umbla cu cineva ca cu un ou* (*moale*) = *a)* a trata pe cineva (supărăcios) cu multe menajamente; *b)* a îngriji cu foarte multă atenţie pe cineva. *Stă ca oul în cui*, se spune despre ceva sau cineva care nu se află în locul potrivit. *Omoară găina care face ouă de aur*, se spune despre cineva care, din curiozitate sau imprudenţă, pierde avantajele pe care le avea. (*Merge* ori *calcă*) *parcă are ouă-n poală* sau *parcă calcă pe ouă* = (merge) cu exagerată băgare de seamă. *Oul lui Columb* = problemă pe care cineva o rezolvă în mod foarte simplu (cu ingeniozitate), deşi anterior părea foarte complicată şi fără

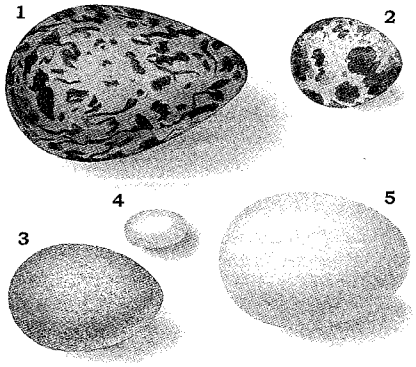

Ouă de păsări

1. De alcide.
2. De prepeliţă.
3. De cuc.
4. De colibri.
5. De bufniţă.

soluţie. *Fură cloşca de pe ouă* sau *fură ouăle de sub cloşcă* v. cloşcă. *A crăpa ouăle corbului* sau *a îngheţa ouăle sub corb* v. corb. *A fi ca găina cu ou* v. găină. *A face* (sau *a spăla*) *pe cineva cu ou şi* (*cu*) *oţet* v. oţet. *A aduce tot ouă de pupăză* v. pupăză. **3** (*bot.*) Celulă reproducătoare rezultată din fuziunea a doi gameţi; zigot. **4** Analog. (*de obicei urmat de determ. care indică materia*) Obiect în formă de ou. *Elena Lipan pirotea, ţesînd găurile unui ciorap întins pe un ou de lemn* (CE. PETR.). <> (*pop.*) *Oul genunchiului* = rotulă. *Oul piciorului* = ouşor. *Îi descălţa de ciubotele rupte de la oul piciorului* (CAM.). **5** (*pop.; fam.*) Testicul. **6** (*entom.*) Celulă reproductivă la insecte sau capsulă în care se află astfel de celule. **7** (*bot.*) Compuse: *ouăle-popii* = *a)* plantă erbacee din familia orhideelor, ale cărei flori albe-verzui, cu puncte şi linii roşii, răspîndesc un miros neplăcut (*Himantoglossum hircinum*); *b)* spînz (*Helleborus purpurescens*); *oul-inului* = numele unei plante erbacee din familia cruciferelor, care are florile şi seminţele galbene, crescînd prin locuri nisipoase şi fiind cultivată şi ca plantă industrială (*Camelina sativa*); *oul-nagîţului* = mică plantă erbacee din familia liliaceelor, cu frunzele lineare, cu florile pestriţe cu pătrate albe, violete sau roşii (*Fritillaria melearis*); *ouăle-găinilor* (sau *găinii*) = păpădie (*Taraxacum officinale*). • pl. *ouă*, (*înv., reg.*) *oauă*, (*reg.*) *-uri*. /lat. *ōvum, -i*.

ouá *vb. I. intr.* (*despre păsări, insecte*) A face ouă. *Găina care cîntă nu ouă* (POP.). <> (*glum., despre animale*) *Sîntem... De la Buda noauă Unde mîţa oauă* (POP.). <> (*refl.*) *Găina babei se oua de cîte două ori pe zi* (CR.). <> (*tr.*) *Ouau mult, nişte ouă uşor cafenii, foarte gustoase* (CA. PETR.). <> Expr. *Lung de-ţi ouă găina în traistă*, se spune despre un drum foarte lung. *I-a ouat găina în căciulă*, se spune despre un om care are mult noroc. *A-i oua şi mîţa* v. mîţă. • prez.ind. pers. 3 *óuă*. /***ou*** + *-a*.

ouabaínă *s.f.* (*farm.*) Glicozidă cardiotonică extrasă dintr-o specie de strofant din Gabon şi folosită ca tonic cardiac. • sil. *o-ua-ba-i-*. pl. *-e*. /<fr. ***ouabaïne*** <cuv. somalez.

ouát[1] *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *oua*. *Părăsesc găinile ouatul în acel loc* (POP.). ◆ Perioadă în care păsările sau insectele depun ouă. *Ouatul a început în a doua jumătate a lunii aprilie* (LINŢ.). • /v. ***oua***.

ouát[2]**, -ă** *adj., s.m, s.f.* (*pop.; deprec.*) **1** Care a fost avortat; care are o constituţie debilă; care este becisnic, nevolnic. *Fătat, nu ouat* (POP.). **2** *s.m, s.f.* Fiinţă molîie, bleagă; avorton. • pl. *-ţi, -te*. /de la ***ou***.

ouátoáre *adj., s.f.* **1** *adj.* (*despre păsări*) Care produce (multe) ouă. *Găinele... mele sînt şi cîrîitoare şi ouătoare* (GOROV.). <> (*subst.*) *Bune ouătoare, am încuviinţat eu* (SADOV.). **2** *s.f.* Găină care se află în perioada de producere a ouălor. **3** *s.f.* (*la păsări*) Loc unde se dezvoltă şi pe unde se evacuează ou; oviduct, cloacă. • pl. *-oare*. /***oua*** + *-tor*.

ouléţ *s.n.* Ouşor. • pl. *-e*. /***ou*** + *-uleţ*.

ouşór *s.n.* **1** Dim. al lui *ou*; ouleţ, ouţ. **2** (şi *ouşorul piciorului*) Os proeminent care uneşte laba piciorului cu partea de jos a femurului. **3** (*bot.*) Plantă erbacee din familia liliaceelor, cu frunzele ovale, cu florile albe-verzui, cu fructele de forma unor boabe lunguiete, roşii şi pline cu numeroase seminţe, care creşte în regiunile muntoase (*Streptopus amplexifolius*). • pl. *-oare*. /***ou*** + *-uşor*.

out [aut] *adv., adj.invar.* **1** Exclus. **2** (*cu val. de interj.*) Afară! • /<engl. ***out***.

outplacement [aut'pleismənt] *s.n.* (*econ.*) Asistenţă oferită de un angajator angajaţilor săi, care urmează să fie concediaţi, pentru a-i ajuta să găsească o nouă slujbă sau să aleagă o nouă carieră. • /<engl. ***outplacement***.

output ['autput] *s.n.* **1** (*electron.*) Punct al unui sistem, al unui aparat sau aparat electronic prin care un semnal este transferat spre exterior. ◆ Totalitatea elementelor finale care încheie anumite procedee, ca prelucrarea informaţiilor, a datelor etc. **2** (*inform.*) Transfer al informaţiei din memoria calculatorului spre exterior. <> *Input-output* v. input. **3** (*econ.*) Totalitatea elementelor consumabile (parţial), folosite într-unul sau mai multe procese economice repetabile. • pl. *-uri*. /<engl. ***output***.

outright ['autrait] *s.n.* (*fin.*) Operaţie care constă în stabilirea condiţiilor cumpărării sau vînzării în valută, inclusiv a cursului valutei, urmînd ca efectuarea propriu-zisă a tranzacţiei să se facă ulterior. • /<engl. ***outright***.

outsider [aut'saider] *subst.* **1** (*hip.*) Cal de curse care în mod normal nu are şanse să cîştige într-un concurs hipic, care nu este favorit. **2** (*sport*) Concurent sau echipă care, teoretic, nu are şansa de a cîştiga într-o competiţie sportivă. **3** (*econ.*) Concept care exprimă neşansa unui agent economic de a cîştiga. **4** Fig. Persoană care se simte sau este considerată ca nefăcînd parte dintr-un grup (organizat pe anumite criterii). *Fusese mult timp considerat un outsider în timpul turneelor*. • pl. *-i*. /<engl. ***outsider***.

oúţ *s.n.* Ouşor. • pl. *-e*. /***ou*** + *-uţ*.

ov- Elem. de compunere „ou", „ovul; ovular". • şi *ovi-, ovo-*. /<fr. ***ov-, ovi-***; cf. lat. *ōvum, -i* „ou".

ovál, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* Care are formă alungită, asemănătoare cu a oului de găină; eliptic. *Văzu un băiat cu faţa ovală, palidă* (EMIN.). <> (*adv.*) *Rotunjeşte oval unghiile, taie pieliţele* (CE. PETR.). **2** *s.n.* (*geom.*) Curbă convexă închisă, cu o axă de simetrie, a cărei curbură este mai mare în punctele de intersecţie cu axa decît în oricare alt punct al ei; formă sau contur asemănător cu figura descrisă mai sus. ◆ Forma ovală a unui obiect, a unei figuri etc. *Ovalul figurii e regulat şi armonios* (RALEA). ◆ Fig. Faţă, figură, obraz. *Eu îţi priveam extatic Silueta şi ovalul* (CA. PETR.). • pl. *-i, -e*. /<fr., it. ***ovale***, germ. ***oval***.

ovalbumínă *s.f.* (*biochim.*) Proteină din grupa albuminelor, prezentă în mod specific în albuşul de ou, solubilă în apă, acizi şi baze diluate. • pl. *-e*. /<fr. ***ovalbumine***.

ovalitáte *s.f.* Calitatea de a fi oval. • pl. *-ăţi*. /<fr. ***ovalité***.

ovalizá *vb. I. refl.* (*tehn.; despre corpuri cilindrice*) A se deforma prin uzură astfel încît secţiunea circulară devine ovală; a lua formă ovală. • prez.ind. pers. 3 *-ează*. /<fr. ***ovaliser***.

ovalizáre *s.f.* (*tehn.*) Acţiunea de *a se ovaliza* şi rezultatul ei; ovalizaţie. *Fusul trebuie să fie perfect rotund, fără ovalizări* (SOAR.). • pl. *-ări*. /v. ***ovaliza***.

ovalizáţie *s.f.* (*tehn.*) Ovalizare. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***ovalisation***.

ovalocít *s.n.* (*med.*) Hematie ovoidală. • pl. *-e*. /<fr. ***ovalocyte***.

ovalocitóză *s.f.* (*med.*) Prezenţa ovalocitelor în sînge. • pl. *-e*. /<fr. ***ovalocytose***.

ovár *s.n.* **1** (*anat.*) Fiecare dintre cele două glande de reproducere ale femelei, care conţine celulele germinative şi ovulele şi care secretă foliculina şi progesteronul; oofor. **2** (*bot.*) Partea inferioară a pistilului, formată din carpele, care conţine ovulele şi care, după fecundaţie, se transformă în fruct. • pl. *-e*. /<lat. ***ovarium***, fr. ***ovaire***.

ovarián, -á *adj.* (*anat.*) Care aparţine ovarelor, care se referă la ovare. <> *Folicul ovarian* v. folicul. *Supramaturaţie ovariană* v. supramaturaţie. • sil. *-ri-an*. pl. *-ieni, -iene*. /<fr. ***ovarien***.

ovariectomíe *s.f.* (*chir.*) Operaţie care constă în extirparea unuia sau a ambelor ovare; ooforectomie. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***ovariectomie***; cf. lat. *ovarium* „ovar", gr. *ἐκτομή* „excizie".

ovariocél *s.n.* (*med.*) Hernie a ovarului. • sil. *-ri-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***ovariocèle***; cf. lat. *ovarium* „ovar", gr. *κήλη* „hernie".

ovariopatíe *s.f.* (*med.*) Denumire generică pentru afecţiunile ovarului. • sil. *-ri-o-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***ovariopathie***.

ovariotóm *s.n.* (*chir.*) Instrument folosit în ovariotomie. • sil. *-ri-o-*. pl. *-oame*. /<fr. ***ovariotome***.

ovariotomíe *s.f.* (*chir.*) Intervenţie care constă în secţionarea ovarului. • sil. *-ri-o-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***ovariotomie***; cf. lat. *ovarium* „ovar", gr. *τομή* „tăiere".

ovarítă *s.f.* (*med.*) Inflamaţie acută sau cronică a ovarului, însoţită, de cele mai multe ori, de inflamaţia trompelor uterine; boală care constă în această inflamaţie; ooforită. • pl. *-e*. /<fr. ***ovarite***.

ovăt, -ă *adj.* (*bot.; despre frunze, petale, sepale etc.*) Care are lăţimea cea mai mare în treimea inferioară; care are formă de ou. • pl. *-ţi, -te*. /<engl. ***ovate***, lat. ***ōvatus, -a, -um***.

ovaţie *s.f.* **1** (*mai ales la pl.*) Manifestare publică entuziastă de admiraţie şi de aprobare, exprimată prin aclamaţii, prin urale, prin aplauze faţă de o persoană, de o acţiune, de o iniţiativă etc. (în cadrul unei serbări, al unei adunări etc.). *Cînd intră în bal, elevele îl întîmpinară cu ovaţii zgomotoase* (VLAH.). **2** (*în Roma antică*) Ceremonie în onoarea unui comandant victorios, în cadrul căreia se sacrifica un miel. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. şi (*înv.*) *ovaţiúne* *s.f.* /<fr. ***ovation***, lat. ***ōvatĭo, -onis***.

ovaţionă *vb. I. tr.* A-şi manifesta (entuziast) admiraţia, simpatia, aprobarea pentru o persoană, o idee, o acţiune etc. prin ovaţii; a aplauda, a aclama. *Se înclina..., mulţumind emoţionată publicului generos care o ovaţiona* (STANCU). <> (*intr.*) *Mesenii au*

ovaționat îndelung (UL.). • sil. *-ți-o-*. prez.ind. *-ez.* /<fr. ***ovationner***.

ovaționáre *s.f.* Acțiunea de *a ovaționa* și rezultatul ei. • sil. *-ți-o-*. pl. *-ări.* /v. ***ovaționa***.

ovațiúne *s.f.* v. ovație.

óvă *s.f.* (*arhit.*) Ornament în formă de ou, folosit la decorarea în relief a mulurilor, a cornișelor și a capitelurilor, în ornamentația mobilierului sculptat, în giuvaiergerie. • pl. *-e.* /<fr. ***ove***; cf. lat. *ōvum, -i* „ou".

ovă

ovăs *subst.* v. ovăz.

ovăsciór *subst.* (*bot.*) Plantă erbacee din familia gramineelor, cu frunzele liniare și cu spiculețele în panicule lungi, care este asemănătoare cu ovăzul și care este cultivată ca plantă furajeră (*Arrhenatherum elatius*). • /***ovăs*** + *-cior*.

ovăscior

ovăz *s.m., s.n.* **1** *s.m.* (*bot.*) Numele mai multor plante erbacee de nutreț din familia gramineelor, cu paiul drept și cu inflorescența ramificată, care sînt cultivate ca plante furajere și alimentare (*Avena sativa, orientalis* etc.); fiecare dintre aceste plante erbacee. ◇ Expr. *Îl împunge ovăzul* v. împunge. ◇ Compus: *ovăz-negru* = ovăz cosit în stare verde pentru nutreț; ovăz furajer. ◇ Fig. *Nu mi-ai lăsat nici părul de ovăz, Nici fruntea naltă pururea senină* (STANCU). **2** *s.n.* Colect. Semințe de ovăz, folosite ca hrană pentru cai. *Traista plină Îți voi da de bun ovăs* (C. NEGR.). ◇ *Fulgi de ovăz* v. fulg. ◇ Expr. *Nu-i ovăsul pentru gîște*, se spune cuiva care nu știe să aprecieze un lucru bun. *La voi vorba bună e ca ovăzul la gîște!* (REBR.). **3** *s.n.* Lan, semănătură de ovăz. *Orzurile, ovăzurile și imașurile prididesc șoseaua* (GAL.). • pl. *-uri, -eze.* și (*pop.*) *ovăs s.m., s.n.* /<sl. veche овьсъ.

ovăz (1)

ovelísc *s.n.* v. obelisc.

over ['ovər] *s.n.* (*sport*) Stil de înot rapid pe o parte, cu picioarele în formă de foarfece, cu brațul adus din spate în față pe deasupra apei. • /<engl. ***over***.

overboost ['ovərbust] *subst.* Forțare a unei mașini pînă la limita maximă. • /<engl. ***overboost***.

overdraft ['ovərdraft] *s.n.* (*fin.*) **1** Restrîngere a creditelor fără acoperire. **2** Neacoperire a unui mandat de plată. • /<engl. ***overdraft***.

overdrive ['ovərdraiv] *s.n.* **1** (*auto.*) Dispozitiv interpus în transmisia unui automobil pentru a multiplica turația roților sau a micșora pe aceea a motorului, în scopul diminuării uzurii și consumului; schimbător de viteză automat. **2** (*electron.*) Difuzor pentru frecvențe foarte mari, acute. • /<engl. ***overdrive***.

overlock ['ovərlok] *s.n.* (*ind. text.*) Mașină de cusut folosită în industria confecțiilor de tricot pentru asamblare și tivire și care produce un tighel din două fire. ◆ Cusătură efectuată cu această mașină. • /<engl. ***overlock***.

ovi- v. ov-.

ovibós *s.m.* (*zool.; la pl.*) Gen de mamifere rumegătoare din regiunile boreale, care are caractere de oaie și de bou (*Ovibos*); (*și la sg.*) animal care face parte din acest gen. • pl. *-oși.* /<fr. ***ovibos***; cf. lat. *ŏvis, -is* „oaie", *bos, bovis* „bou".

ovicíd, -ă *adj., s.n.* (Substanță) care are proprietatea de a distruge ouăle insectelor, ale acarienilor etc. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***ovicide***.

ovículă *s.f.* (*arhit.*) Ovă mică. • pl. *-e.* /<fr. ***ovicule***.

ovidénie *s.f.* v. vovedenie.

ovidián, -ă *adj.* **1** Care este propriu (operei) poetului Ovidiu. **2** Care imită poezia lui Ovidiu. • sil. *-di-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***ovidien***; cf. nm. pr. *Ovidiu*, poet latin.

ovidúct *s.n.* (*anat.*) Conduct prin care ovulele, ajunse la maturitate, trec fie în uter (la om și la mamifere), fie în cloacă (la păsări, reptile, pești, batracieni). • pl. *-e.* /<fr. ***oviducte***; cf. lat. *ōvum, -i* „ou", *ductus* „conduct".

ovifórm, -ă *adj.* Care are forma unui ou; ovoid, ovoidal, oval. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***oviforme***; cf. lat. *ōvum, -i* „ou", *forma* „formă".

ovigén, -ă *adj.* (*biol.*) Care produce oul. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***ovigène***.

ovigér, -ă *adj.* (*biol.*) Care poartă ouăle. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***ovigère***.

ovilí *vb. IV.* v. ofili.

ovilít, -ă *adj.* v. ofilit.

ovín, -ă *adj., s.f.* (*zool.*) **1** *adj.* (*despre animale*) Care face parte din familia oii și a caprei. ◆ (*despre produse*) Care provin de la oi sau de la capre; de oaie sau de capră. **2** *s.f.* (*la pl.*) Denumire generică dată oilor; (*și la sg.*) animal din familia oii. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***ovin***; cf. lat. *ŏvīnus, -a, -um* <*ŏvis, -is* „oaie".

ovipăr, -ă *adj.* **1** *adj.* (*zool.; despre animale*) Care se înmulțește, se reproduce prin ouă. ◆ (*subst.; mai ales la pl.*) Animal care se înmulțește prin ouă. **2** (*bot.; despre plante*) Care se înmulțește prin semințe. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***ovipare***; cf. lat. *ōvum, -i* „ou", *parere* „a naște".

oviparitáte *s.f.* (*biol.*) Reproducere prin ouă. • /<fr. ***oviparité***.

ovipozitór *s.n.* (*entom.*) Organ al insectelor cu ajutorul căruia ouăle sînt depuse în mediul în care se vor dezvolta; oviscapt. • pl. *-oare.* /<fr. ***ovipositeur***.

oviscăpt *s.n.* (*entom.*) Ovipozitor. • pl. *-e.* /<fr. ***oviscapte***.

ovísm *s.n.* (*biol.*) Teorie biologică depășită care consideră că oul este purtătorul caracterelor viitorului organism. • /<fr. ***ovisme***.

ovo- v. ov-.

ovocéntru *s.n.* (*biol.*) Centrozom al ovulului fecundat. • pl. *-e.* /<fr. ***ovocentre***; cf. lat. *ōvum, -i* „ou".

ovocít *s.n.* (*embriol.*) Celulă germinală femelă, rezultată din diviziunea unei ovogonii și din care se formează ovulul; oocit. • pl. *-e.* /<fr. ***ovocyte***; cf. lat. *ōvum, -i* „ou", gr. *κύτος* „recipient".

ovogenéză *s.f.* (*biol.*) Proces de formare a ovulelor la animale prin diviziuni succesive ale unor celule din ovar. • /<fr. ***ovogenèse***; cf. lat. *ōvum, -i* „ou", gr. *γένεσις* „naștere".

ovoglobulínă *s.f.* (*biochim.*) Globulină din albușul de ou. • pl. *-e.* /<fr. ***ovoglobuline***.

ovogón *s.n.* (*biol.*) Oogon; ovogonie. • /<fr. ***ovogone***; cf. lat. *ōvum, -i* „ou", gr. *γόνος* „naștere".

ovogoníe *s.f.* (*biol.*) Ovogon. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***ovogonie***.

ovoíd, -ă *adj.* Care are aspect, formă de ou; ovat; ovoidal, oviform. *Își ștergea cu batista sudoarea de pe chelia ovoidă* (CE. PETR.). • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***ovoïde***; cf. lat. *ōvum, -i* „ou", gr. *εἶδος* „aspect".

ovoidál, -ă *adj.* Ovoid, oval, oviform. • sil. *-vo-i-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***ovoïdal***.

ovomucoíd *s.n.* (*biochim.*) Glucoproteidă din albușul de ou, cu structură analoagă mucinei. • pl. *-e.* /<fr. ***ovomucoïde***.

ovoplásmă *s.f.* (*embriol.*) Citoplasma oului. • pl. *-e.* /<germ. ***Ovoplasma***; cf. lat. *ōvum, -i* „ou", gr. *πλάσμα* „formație".

ovoscóp *s.n.* Aparat folosit în avicultură pentru examinarea calității ouălor și a dezvoltării embrionului în timpul incubației. • pl. *-oape.* /<fr. ***ovoscope***; cf. lat. *ōvum, -i* „ou", gr. *σκοπέω* „a examina".

ovotéstis *s.n.* (*med.*) Gonadă anormală formată din țesut ovarian și testicular. • /<fr. ***ovotestis***.

ovotídă *s.f.* (*embriol.*) Gamet femel. • pl. *-e.* /<fr. ***ovotide***.

ovovitelínă *s.f.* (*biochim.*) Fosfoproteidă din gălbenușul de ou, în care este combinată cu lecitina. • pl. *-e.* /<fr. ***ovovitelline***.

ovovivipár, -ă *adj.* (*zool.; despre animale*) Care se înmulțește prin ouă, pe care femela le clocește în oviduct. ◆ (*subst. f.; mai ales la pl.*) Animal care face parte din categoria animalelor ovovivipare. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***ovovivipare***; cf. lat. *ōvum, -i* „ou", *vivus* „viu", *parere* „a naște".

ovoviviparitáte *s.f.* Caracter ovovivipar. • /<fr. ***ovoviviparité***.

ovréi *s.m.* (*înv., reg.*) Evreu. *Plec, iacă plec, murmură ovreiul uluit* (REBR.). ◆ Restr. (*înv.*) Comerciant evreu. *O să trimeață un ovrei cu niște cămăși frumoase* (ISP.). • pl. *-ei.* și *ovréu s.m.* /<ngr. ***οβριός***.

ovréică *s.f.* (*înv., reg.*) Evreică. *Ovreica se ridică în picioare și ieși încet* (SADOV.). ◆ Restr. (*înv.*) Comerciantă evreică. *Ovreica îi dădea rachiu pe datorie* (REBR.). • pl. *-ce.* /***ovrei*** + *-că*.

ovreicúță *s.f.* Dim. al lui *ovreică*. • pl. *-e.* /***ovreică*** + *-uță*.

ovreiésc, -iáscă *adj., s.f.* **1** *adj.* (*înv., reg.*) Evreiesc. *Grăi în limba ovreiască* (COR.). **2** *s.f. art.* Dans popular. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-ești.* /***ovrei*** + *-esc*.

ovreiéște *adv.* (*înv., reg.*) În felul evreilor, ca evreii; evreește. ◆ În limba ebraică; evreește. ◆ (*subst. f.*) Limba ebraică. *Știe ovreiește.* • /***ovrei*** + *-ește*.

ovréu *s.m.* v. ovrei.

ovúl *s.n.* **1** (*embriol.*) Gametul femel al animalelor, care se formează și se dezvoltă în ovar, avînd o masă citoplasmatică bogată și un nucleu haploid. **2** (*bot.*) Element sexual femel al plantelor fanerogame, produs al carpelelor, care, după fecundare, se transformă în sămînță. **3** (*farm.*) Capsulă de forma unui ou, mare cît o cireașă, preparat din glicerină solidificată, care conține un medicament. • pl. *-e.* și (*înv.*) *ovúlă s.f.* /<fr. ***ovule***, lat. ***ōvum, -i*** „ou".

ovulár, -ă *adj.* Care aparține ovulului, care se referă la ovul. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***ovulaire***.

ovulăție *s.f.* (*biol.*) Stadiu din ciclul ovarian care constă în eliminarea ovulului matur (apt de a fi fecundat) din ovar. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *ovulațiúne s.f.* /<fr. ***ovulation***.

ovulațiúne *s.f.* v. ovulație.

ovúlă *s.f.* v. ovul.

ovulíst *s.m.* Biolog reformist care considera că în ovul se găsesc în stare miniaturală organele și structura organismului adult. • pl. *-iști.* /<fr. ***ovuliste***.

owenism [owə'nism] *s.n.* Doctrină socială reformistă care vedea principala cauză a răului social în ignoranța oamenilor și care, criticînd societatea capitalistă în numele „rațiunii", preconiza crearea unei „lumi noi", întemeiată pe proprietatea obștească și menită să asigure dezvoltarea armonioasă a tuturor membrilor ei. • /<fr. ***owénisme***; cf. nm. pr. Robert *Owen*, reformator social și filantrop englez.

owenist, -ă [owə'nist] *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al owenismului. **2** *adj.* Care aparține owenismului sau oweniștilor, care se referă la owenism sau la oweniști. • pl. *-iști, -iste.* /<germ. ***Owenist***.

ox- Elem. de compunere „acid, ascuțit, mușcător"; „oxigen, oxid". • și *oxi-, oxid-, oxido-.* /<fr. ***ox***(***y***)-, ***oxyd***(***o***)-; cf. gr. *ὀξύς* „acru, ascuțit, iute".

oxal- Elem. de compunere „acid oxalic, oxalat". • și *oxali-.* /<fr. ***oxal***(***i***)-; cf. gr. *ὀξαλίς* „măcriș".

oxalăt *s.m.* (*chim.*) Sare a acidului oxalic, întrebuințată în chimia analitică, în medicină, în vopsitorie și în industria chimică. • pl. *-ți.* /<fr. ***oxalate***.

oxalemíe *s.f.* (*med.*) Prezență a oxalaților în sînge; cantitate de oxalați prezentă în sînge. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***oxalémie***.

oxali- v. oxal-.

oxálic *adj.* (*chim.*) *Acid oxalic* = acid alifatic dicarboxilic, care se prezintă ca o substanță cristalizată, incoloră, toxică, folosită ca mordant în vopsitorie, ca decolorant în industria textilă etc., la fabricarea cernelii, la scoaterea petelor de rugină, de cerneală etc. • pl. *-ci.* /<fr. ***oxalique***.

oxalidacée *s.f. pl.* (*bot.*) Familie de plante erbacee, cu florile dialipetale, avînd ca tip oxalisul (*Oxalidaceae*). • /<fr. ***oxalidacées***.

oxalifér, -ă *adj.* (*bot.*; *despre celule*) Care conține cristale de oxalat de calciu. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***oxalifère***.
oxális *s.m.* (*bot.*) Plantă erbacee ale cărei frunze conțin acid oxalic (*Rumex acetosa*); (*pop.*) măcriș. • /<fr. ***oxalis***, ngr. *ὀξαλίς* „măcriș".
oxalorahíe *s.f.* (*med.*) Prezența acidului oxalic în lichidul cefalorahidian. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***oxalorachie***.
oxalóză *s.f.* (*med.*) Afecțiune rară, la copii, caracterizată prin depunerea cristalelor de oxalat de calciu în rinichi și în alte organe și prin litiază urinară oxalică. • pl. *-e.* /<fr. ***oxalose***.
oxaiuríe *s.f.* (*med.*) Prezență a oxalaților în urină; cantitate de oxalați prezentă în urină. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***oxalurie***.
oxamínă *s.f.* (*chim.*) Denumire generică pentru compușii derivînd din amine prin fixarea oxigenului. • pl. *-e.* /<fr. ***oxamine***.
óxford *s.n.* **1** (*ind. text.*) Țesătură de bumbac sau de lînă în carouri, din fire colorate. **2** (*zool.*) Rasă de oi care dau o bună producție de carne și de lînă. • /<fr. ***oxford***; cf. nm. pr. *Oxford*, oraș în Anglia.
oxfordián, -ă *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Al doilea etaj al jurasicului superior, caracterizat prin amoniți, belemniți, brahiopode, echinide etc. **2** *adj.* Care aparține oxfordianului, specific oxfordianului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din oxfordian. • sil. *-di-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***oxfordien***; cf. nm. pr. *Oxford*, oraș în Anglia.
oxhídric, -ă *adj.* (*chim.*; *despre amestecuri de hidrogen și oxigen*) Care, prin ardere, degajă o mare cantitate de căldură. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***oxhydrique***.
oxi- v. ox-.
oxiacetilénic, -ă *adj.* (*chim.*) Care se referă la oxiacetilenă. ◇ *Sudură oxiacetilenică* = procedeu de sudură ce utilizează flacăra suflătorului de acetilenă cu oxigen, care atinge o temperatură mai înaltă decît flacăra altor gaze combustibile. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***oxyacétylénique***.
oxiacíd *s.m.* (*chim.*) Acid anorganic care conține în molecula sa și oxigen; hidroxiacid. • pl. *-izi.* /***oxi[gen]*** + ***acid***; cf. fr. *oxyacide*.
oxibiónt *s.n.* Aerobiont. • sil. *-bi-ont.* /<fr. ***oxybionte***.
oxibiótic, -ă *adj.* (*biol.*; *despre organisme*) Care folosește oxigenul atmosferic. • sil. *-bi-o-.* pl. *-ci, -ce.* /***oxi-*** + ***biotic***.
oxibióză *s.f.* (*biol.*) Prezență a oxigenului într-un proces biologic aerob. • sil. *-bi-o-.* pl. *-e.* /<germ. ***Oxybiose***.
oxicarbonemíe *s.f.* (*med.*) Prezența oxidului de carbon în sînge. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***oxycarbonémie***.
oxicarbonísm *s.n.* (*med.*) Intoxicație cu bioxid de carbon. • /<fr. ***oxycarbonisme***.
oxicefál, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Organism) care prezintă oxicefalie. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***oxycéphale***.
oxicefalíe *s.f.* (*med.*) Acrocefalie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***oxycéphalie***; cf. gr. *ὀξύς* „ascuțit", *κεφαλή* „cap".
oxiclorúră *s.f.* (*chim.*) Combinație a unei substanțe cu oxigenul și clorul. ◇ *Oxiclorură de carbon* = fosgen. • pl. *-i.* /<fr. ***oxychlorure***.
oxíd[1] *s.m.* (*chim.*) Compus binar, rezultat din combinarea oxigenului cu alt element chimic. ◇ *Oxid de aluminiu* = pulbere albă, greu fuzibilă, greu solubilă în apă și în acizi, care se găsește în natură în stare cristalizată, sub formă de corindon și de pietre (semi)prețioase. *Oxid de calciu* = var nestins. *Oxid acid* = anhidridă (de acid). *Oxid feroferic* = magnetit. *Oxid de cupru* = cuproxid. *Oxid de magneziu* = magnezie. *Oxid de carbon* = gaz incolor, inodor, toxic, care se formează în arderile incomplete ale carbonului, obținut industrial prin trecerea aerului, a oxigenului sau a apei peste cărbune incandescent. *Oxid de plumb* = litargă. *Oxid de zinc* = pulbere albă folosită în vopsitorie; alb de zinc. *Oxid salin* = nume generic pentru oxizii acizi, oxizii bazici și oxizii amfoteri, care au proprietatea de a forma săruri. *Oxid feric* v. feric. • pl. *-izi.* /<fr. ***oxyde***.
oxid[2]**-** v. ox-.
oxidă *vb. I. tr., refl.* (*chim.*) **1** A (se) combina cu oxigenul; a reacționa cu alte substanțe, cedînd electroni. **2** A (se) acoperi cu oxid[1], a rugini. • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***oxyder***.
oxidăbil, -ă *adj.* (*chim.*; *despre metale*) Care se poate oxida (2); care poate rugini (ușor). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***oxydable***.
oxidabilitáte *s.f.* Însușirea de a fi oxidabil. • /***oxidabil*** + *-itate*.
oxidánt, -ă *adj., s.m.* **1** *adj., s.m.* (*chim.*) (Substanță) care în reacția nedox acceptă electroni, reducîndu-se. **2** *adj.* (*biol.*) Care este oxidativ. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***oxydant***.
oxidáre *s.f.* (*chim.*) **1** Orice reacție în care un atom sau un ion pierde electroni; spec. reacție cu oxigenul, care, fiind agentul oxidant, acceptă electroni. **2** Acoperire a materialelor metalice cu o peliculă de oxizi în scopul protejării lor. • pl. *-ări.* /v. ***oxida***.
oxidăt, -ă *adj.* (*despre elemente*) Care a suferit procesul de oxidare. *Metale oxidate* (ASACHI). • pl. *-ți, -te.* /v. ***oxida***.
oxidatív, -ă *adj.* **1** (*chim.*) Care are proprietatea de a oxida. **2** (*biol.*) Care influențează arderile din organism; oxidant. • pl. *-i, -e.* /***oxida*** + *-tiv*.
oxidáție *s.f.* (*chim.*) Oxidare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***oxydation***.
oxidáză *s.f.* (*embriol.*) Enzimă conținută în celulele vegetale și animale, care catalizează oxidările celulare. • pl. *-e.* /<fr. ***oxydase***.
oxidimétric, -ă *adj.* (*chim.*) Care ține de oxidimetrie, care se referă la oxidimetrie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***oxydimétrique***.
oxidimetríe *s.f.* **1** Ansamblul metodelor de dozare volumetrică a unor compuși, bazat pe folosirea ca reactivi a soluțiilor titrate de oxidanți. **2** (*med.*) Determinare a cantității de oxigen din hemoglobină; cantitate de oxigen conținută de hemoglobină. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***oxydimétrie***, germ. ***Oxydimetrie***.
oxidimétru *s.n.* **1** (*med.*) Aparat pentru determinarea cantității de oxigen din hemoglobină în sîngele periferic. **2** (*chim.*) Instrument pentru analiza cantitativă a soluțiilor de oxidanți. • pl. *-e.* /<fr. ***oxydimètre***.
oxido- v. ox-.
oxidoredúcere *s.f.* (*chim.*) Reacție formată dintr-o reacție de oxidare și o reacție de reducere, care au loc concomitent, datorită unui transfer de electroni între substanța care se oxidează și substanța care se reduce; redox. • pl. *-i.* /***oxi[dare]*** + ***reducere***; cf. fr. *oxydo-réduction*.
oxidríl *s.m.* (*chim.*) Hidroxil. • pl. *-i.* /<fr. ***oxydryle***, germ. ***Oxhydril***.
oxíe *s.f.* (*filol.*) Accent ascuțit pus deasupra unei vocale (în scrierea greacă și chirilică). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<ngr. ***oξεία***.
oxifil, -ă *adj.* Care este acidofil. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***oxyphil***.
oxifilíe *s.f.* Acidofilie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***oxyphilie***.
oxifítă *s.f.* (*bot.*) Plantă care crește pe soluri acide. • pl. *-e.* /<fr. ***oxyphyte***.
oxifób, -ă *adj.* **1** (*bot.*; *despre plante*) Care evită solurile acide. **2** (*biol.*; *despre celule*) Care nu are afinitate pentru coloranții acizi. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***oxyphobe***.
oxifonía *s.f.* Vorbire cu voce exagerat de tare, ascuțită. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***oxyphonia***.
oxigén *s.n.* (*chim.*) Element chimic, gaz incolor, inodor, insipid, puțin solubil în apă, care este cel mai răspîndit element din natură (indispensabil în procesul respirației și al arderii), reprezentînd o cincime (în volum) din aerul atmosferic și care intră în compoziția apei, a rocilor, a mineralelor, a țesuturilor animale și vegetale, a compușilor organici și anorganici, fiind obținut industrial prin distilarea aerului lichid și prin electroliza apei, iar în laborator prin descompunerea termică a unor combinații (*O*). *În comerț se găsește oxigen în cilindri de oțel* (MACAR.). ◇ *Balon de oxigen* v. balon. *Cerere de oxigen* v. cerere. • /<fr. ***oxygène***; cf. gr. *ὀξύς* „acru, acid", *γίγνομαι* „a lua naștere".
oxigenă *vb. I.* **1** *refl.* (*chim.*; *despre diverse substanțe*) A se combina cu oxigenul. **2** *refl.* (*med.*; *despre sînge*) A se încărca cu oxigen prin combinarea acestuia cu hemoglobina din globulele roșii. **3** *tr., refl.* A(-și) decolora părul prin tratare cu apă oxigenată. ◆ (*tr.*; *compl. indică textile*) A albi prin tratare cu apă oxigenată. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***oxygéner***.
oxigenáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a (se) oxigena* și rezultatul ei. **2** (*med.*) Hematoză. • pl. *-ări.* /v. ***oxigena***.
oxigenát, -ă *adj.* **1** (*chim.*; *despre substanțe*) Care conține (mult) oxigen; care s-a transformat cu ajutorul oxigenului. ◇ *Apă oxigenată* = lichid incolor, siropos, oxidant puternic, albăstrui în strat gros, care conține în moleculă doi atomi de oxigen și doi atomi de hidrogen și care se descompune sub acțiunea luminii, a căldurii și a catalizatorilor, fiind folosit la înălbirea țesăturilor, a bureților, a fildeșului, la obținerea amestecurilor explozive, iar în soluție diluată ca dezinfectant. **2** (*despre păr*) Care este decolorat prin tratare cu apă oxigenată. ◆ (*despre persoane*) Care are părul decolorat prin tratare cu apă oxigenată. *Masa cea cu domnul în smoching și cu două doamne oxigenate* (CA. PETR.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***oxigena***; cf. fr. *oxygéné*.
oxigenátor *s.m.* Aparat care servește pentru creșterea conținutului de oxigen. • pl. *-oare.* /<fr. ***oxygénateur***.
oxigenomorfóză *s.f.* (*bot.*) Modificare morfologică și funcțională a plantelor sub influența oxigenului. • /<fr. ***oxygénomorphose***.
oxigenopexíe *s.f.* (*anat.*) Fixare a oxigenului în globulele roșii din sînge. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***oxygénopexie***.
oxigenoterapíe *s.f.* (*med.*) Tratament prin inhalații sau injecții cu oxigen, asociat adesea cu respirația artificială. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***oxygénothérapie***.
oxigenotropísm *s.n.* (*biol.*) Tropism provocat de prezența oxigenului. • pl. *-e.* /<fr. ***oxygénotropisme***.
oxigeofíte *s.f. pl.* (*bot.*) Plante care cresc pe solurile bogate în humus. • sil. *-ge-o-.* /<fr. ***oxygéophytes***.
oxihemoglobínă *s.f.* (*biochim.*) Combinație labilă a hemoglobinei cu oxigenul molecular, care în plămîni este ușor disociabilă în componente și care are rolul de a transporta oxigenul în organismul animal. • pl. *-e.* /<fr. ***oxyhémoglobine***.
oxilít *s.m.* (*chim.*) Denumire sub care este cunoscut peroxidul de sodiu în aparatele de oxigen, în care servește ca materie primă pentru obținerea unui curent uniform din acest gaz, ca urmare a contactului cu apa. • pl. *-ți.* /fr. ***oxyliithe***.
oxímă *s.f.* (*chim.*) Substanță organică ce prezintă în moleculă gruparea = N-OH. • pl. *-e.* /<fr. ***oxyme***.
oximetríe *s.f.* (*med.*) Determinare a cantității de oxigen din hemoglobină; cantitate de oxigen conținută în hemoglobină. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***oxymètrie***.
oximétru *s.n.* (*med.*) Aparat pentru determinarea cantității de oxigen din hemoglobină, în sîngele periferic. • pl. *-e.* /<fr. ***oxymètre***.
oximorón *s.n.* (*stil.*) Figură de stil bazată pe asocierea neașteptată a doi termeni contradictorii, pentru a exprima o ironie subtilă sau pentru a intensifica funcția poetică. Ex. *Culorile le iau din apă Din dulci otrăvuri și din vînt* (BLA.). • pl. *-oane.* /<fr. ***oxymoron***; cf. lat. *oxymoron*, gr. *ὀξύμωρον* <*ὀξύς* „ascuțit", „ager", *μωρός* „insipid; prost".
oximorónic, -ă *adj.* Care este propriu oximoronului. ◆ (*despre stil*) Care are oximoroane. • pl. *-ci, -ce.* /***oximoron*** + *-ic*.
oxireactivitáte *s.f.* (*chim.*) Capacitatea de reacție a cărbunelui cu oxigenul. • sil. *-re-ac-.* /***oxi-*** + ***reactivitate***.
oxitocínă *s.f.* (*anat.*) Ocitocină. • pl. *-e.* /<fr. ***oxytocine***.
oxitón, -ă *adj., s.n.* (*lingv.*) (Cuvînt) care are accentul pe ultima silabă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***oxyton***; cf. gr. *ὀξύς* „ascuțit", *τόνος* „accent".
oxitónic, -ă *adj.* (*lingv.*; *despre limbi*) Care tinde să plaseze accentul la sfîrșitul cuvintelor sau al grupurilor de cuvinte ce alcătuiesc o sintagmă. • pl. *-ci, -ce.* /***oxiton*** + *-ic*.
oxitomíe *s.f.* (*stil.*) Accentuare a unui cuvînt pe ultima silabă. • g.-d. *-iei.* /de la ***oxiton***, după fr. *oxytonisme*.
oxitropísm *s.n.* (*biol.*) Tropism cauzat de aciditatea solului. • /<fr. ***oxytropisme***.
oxiúr *s.m.* (*zool.*) Vierme nematod parazit, de mărime milimetrică, care trăiește în intestinul omului (mai ales al copiilor) și al unor animale, avînd partea terminală ascuțită și care își depune ouăle în partea inferioară a intestinului gros (*Oxiurus vermicularis*). • sil. *-xi-ur.* pl. *-i.* /<fr. ***oxyure***; cf. gr. *ὀξύς* „ascuțit", *οὐρά* „coadă".
oxiuriázǎ *s.f.* (*med.*) Boală parazitară cauzată de prezența oxiurilor în organism, care se manifestă prin prurit, tulburări de tranzit, dureri abdominale, eroziuni etc.; oxiuroză; enterobiază. • sil. *-ri-a-.* pl. *-e.* /<germ. ***Oxyuriasis***; cf. fr. *oxyurose*.
oxiuróză *s.f.* (*med.*) Oxiuriază. • pl. *-e.* /<fr. ***oxyurose***.
oxo *interj.* (*înv.*; *arg.*) Exclamație prin care se cerea celor prezenți să tacă. • /etimol. nec.
oxosintéză *s.f.* (*chim.*) Procedeu industrial de obținere a aldehidelor, prin tratarea olefinelor cu un amestec de oxid de carbon și de hidrogen, în prezența unui catalizator pe bază de cobalt. • pl. *-e.* /<fr. ***oxosynthèse***.

ozalíd *s.n.* Hîrtie fotosensibilă, folosită la reproducerea heliografică a desenelor executate pe hîrtie de calc. • /<fr. ***ozalid***, germ. ***Ozalid****[papier]*.

ozénă *s.f.* (*med.*) Inflamaţie cronică a mucoasei nazale, care duce la atrofia acesteia şi la dispariţia simţului mirosului. • pl. *-e.* /<fr. ***ozène***; cf. gr. *ὄζαινα* „ozenă; polip".

ozené *s.f.* Denumire dată obiectelor zburătoare neidentificate (*OZN*); farfurie zburătoare. • pl. *-uri.* şi *ozenéu s.n.* /abr. de la ***o[biect] z[burător] ne[identificat]***, după engl. *Unidentified Flying Object*.

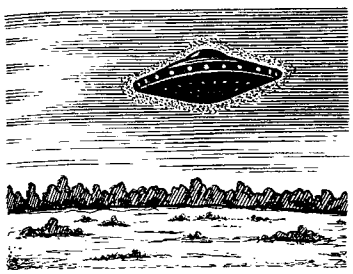

ozene

ozeneología *s.f.* Ufologie. • sil. *-ne-o-*. g.-d. *-iei.* /***ozeneu*** + *-logie*.

ozenéu *s.n.* v. ozene.

ozo- Elem. de compunere „miros, duhoare". • /<fr. ***ozo-***; cf. gr. *ὄζω* „a mirosi (urît)".

ozocherítă *s.f.* (*chim.*) Ceară minerală, alcătuită dintr-un amestec de hidrocarburi parafinice şi de răşini (provenită prin distilarea naturală a unor petroluri), de culoare galbenă, brună, verzuie sau negricioasă, translucidă, cu miros aromatic şi uşor fuzibilă, care se foloseşte la fabricarea lumînărilor, a diferitelor ceruri etc. • pl. *-e.* /<fr. ***ozokérite***; cf. gr. *ὄζω* „a mirosi", *κηρός* „ceară".

ozón *s.n.* (*chim.*) Formă alotropică a oxigenului, cu trei atomi de oxigen în moleculă, care se prezintă ca un gaz cu miros caracteristic, de culoare albăstruie, iritant, nociv, antiseptic, puţin solubil în apă, care se găseşte în straturile superioare ale atmosferei, provenind din oxigen sub acţiunea radiaţiilor ultraviolete sau prin descărcări electrice în oxigen, şi care este folosit pentru sterilizarea apei de băut, ca agent oxidant, în sinteze şi în analize organice, ca antiseptic etc. (O_3). *Aerul... se încarcă deodată cu atîta ozon încît, sub tăria lui, plămînii parcă respiră pentru prima oară* (BOGZA). • /<fr. ***ozone***; cf. gr. *ὄζω* „a exala un miros".

ozoná *vb. I. tr.* A ozoniza. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***ozoner***.

ozonáre *s.f.* Acţiunea de *a ozona* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***ozona***.

ozonát, -ă *adj.* Care conţine (mult) ozon; ozonizat. *Preţul unei luni de umbră, de răcoare ozonată* (CE. PETR.). • pl. *-ţi, -te.* /v. ***ozona***.

ozonídă *s.f.* (*chim.*) Compus organic obţinut prin adiţia ozonului la dubla legătură olefinică. • pl. *-e.* /<fr. ***ozonide***.

ozonificá *vb. I. tr.* A transforma oxigenul în ozon; a ozoniza. • prez.ind. *ozonífic.* /<fr. ***ozonifier***.

ozonificăre *s.f.* Acţiunea de *a ozonifica* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***ozonifica***.

ozonít *s.n.* Săpun de sodiu cu perborat, avînd acţiune dezinfectantă. • /***ozon*** + *-il*.

ozonizá *vb. I. tr.* **1** A introduce ozon într-un mediu pentru a-i steriliza; a transforma oxigenul în ozon. **2** A adăuga ozon în aerul unei încăperi în scopul sporirii cantităţii de oxigen; a ozona, a ozonifica. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***ozoniser***.

ozonizáre *s.f.* **1** Acţiunea de *a ozoniza* şi rezultatul ei. **2** Sterilizare a apei prin tratare cu ozon. • pl. *-ări.* /v. ***ozoniza***.

ozonizát, -ă *adj.* Ozonat. *Aerul Ardealului se arăta ozonizat, tonifiant* (PERP.). • pl. *-ţi, -te.* /v. ***ozoniza***.

ozonizatór *s.f.* Ozonizor. • pl. *-oare.* /***ozoniza*** + *-tor*.

ozonizór *s.n.* Aparat pentru prepararea ozonului din oxigen pur sau din oxigenul din aer, destinat pentru climatizare, pentru sterilizarea aerului dintr-o încăpere, a apei etc.; ozonizator. • pl. *-oare.* /<fr. ***ozoniseur***.

ozonométric, -ă *adj.* Care aparţine ozonometriei, care se referă la ozonometrie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***ozonométrique***.

ozonométrie *s.f.* Măsurare a proporţiei de ozon din atmosferă cu ajutorul ozonometrului. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***ozonométrie***.

ozonométru *s.n.* Aparat folosit în ozonometrie pentru măsurarea proporţiei de ozon din atmosferă. • pl. *-e.* /<fr. ***ozonomètre***; cf. fr. *ozone* „ozon", gr. *μέτρον* „măsură".

ozonoscóp *s.n.* Dispozitiv optic pentru determinarea prezenţei ozonului. • pl. *-oape.* /<fr. ***ozonoscope***; cf. fr. *ozone* „ozon", gr. *σκοπέω* „a examina".

ozonosféră *s.f.* Strat atmosferic bogat în ozon, cuprins între 15 şi 40 km altitudine. • /<fr. ***ozonosphère***.

ozonoterapíe *s.f.* (*med.*) Utilizare în scop terapeutic a unui amestec de oxigen cu ozon, sub formă de inhalaţii, băi sau injecţii. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***ozonothérapie***.

ozór *s.n.* (*reg.*) Motiv, model, desen de cusătură sau de ţesătură. ◆ Ext. Ţesătură sau cusătură cu astfel de modele. • pl. *-oare.* /<ucr. dial. ***узор***.

Pp

p *s.m. invar.* **I 1** A nouăsprezecea literă a alfabetului limbii române. **2** Sunetul corespunzător acestei litere (consoană ocluzivă bilabială surdă). **3** Semn grafic pentru această literă (*p, P*). **II 1** (*fiz.*) Simbol pentru *poise*. **2** (*log.*) Simbol pentru predicatul concluziei unui silogism. **3** (*metr.*) Simbol pentru prefixul *pico-*. **4** (*genet.*; și p_1) Simbol pentru generația parentală din cadrul experimentelor de încrucișare. **5** (*chim.*) Simbol pentru *fosfor* (*P*). • pronunț. și *pe*.

pa *interj.* (*fam.*) Termen de salut (la despărțire); la revedere! salutare! *Duse degetul la buze: Pa! și noapte bună!* (CE. PETR.). • /cf. germ. austriac *pa*, magh. *pá*.

pac[1] *interj.* **1** (*adesea repet.*) Cuvînt care redă zgomotul produs de o lovitură (puternică), de căderea sau de spargerea unui obiect, de ciocnirea unor obiecte tari, de declanșarea unei arme de foc etc.; poc. *Miluță se repede la armă, o apucă și aruncă la întîmplare focurile: pac! pac!* (SADOV.). ◆ (*repet.; în forma „paca”*) Cuvînt care redă zgomotul roților de tren; țac. **2** Cuvînt care sugerează rapiditatea, caracterul brusc și neașteptat al unei acțiuni, al unei mișcări, al unei întîmplări etc. *S-a enervat și, pac! a izbit paharul de pămînt.* • și *păca* *interj.* /onomat.

pac[2] *s.n.* (*reg.; de obicei urmat de determ. introduse prin prep. „de” care indică conținutul*) Pachet, legătură. ◆ Spec. Pachet de tutun. *Deasupra vetrei se înșirau pacurile de tutun pentru cîteva luni* (CE. PETR.). • pl. *-uri.* /<germ. ***Pack***; cf. it. *pacco*, fr. *pacque*.

păca *interj.* v. pac[1].

páce *s.f.* **1** (*în opoz. cu „război”*) (Stare de) bună înțelegere între popoare; lipsa luptelor, a conflictelor armate între state, popoare, națiuni. *Decît războiul e mai bună pacea* (SADOV.). ◇ *Consiliul Mondial al Păcii* v. consiliu. ◇ Loc.adv. *Cu* (*bună*) *pace* = fără vărsare de sînge, fără războaie; pașnic. *Chestiunea din Ferrara s-a învoit cu pace* (PER.). ◇ Expr. *A fi* (sau *a se afla*) *pe picior de pace* v. picior. **2** (*adesea în legătură cu vb. „a cere”, „a face”*) Încetare a unui război prin acordul părților beligerante. *S-a măritat după încheierea păcii* (GAL.). ◇ *Sol de pace* = reprezentant al uneia dintre părțile beligerante, trimis în tabăra adversă pentru a cere pace și (sau) pentru a duce tratative în vederea încetării războiului. *Iată, vine-un sol de pace c-o năframă-n vîrf de băț* (EMIN.). Δ Fig. *Ningea cu fulgi mari, înfloriți, soli de pace, ce se scoborau parcă din bărbi cucernice de patriarhi* (BRĂ.). *Mesagerul păcii* v. mesager. ◇ Loc.vb. *A pune pace* v. pune. ◇ Expr. *A încheia pace* v. încheia. ◆ Tratat care consfințește încheierea unui conflict armat. *După mai multe tratative, au încheiat pacea.* ◇ *Pace separată* = tratat de pace sau armistițiu încheiat cu inamicul de către unul dintre statele beligerante, fără știrea sau consimțămîntul aliaților din coaliție. **3** (*în opoz. cu „ceartă”, „neînțelegere”, „vrajbă”; adesea în legătură cu vb. „a avea”, „a fi”, „a trăi”*) Stare, situație etc. de înțelegere, armonie, concordie (într-o comunitate). *Au trăit apoi în pace și în liniște ani mulți și fericiți* (EMIN.). ◇ (*jur.*) *Judecătorie de pace* v. judecătorie. *Judecător de pace* v. judecător. *Ocol de pace* v. ocol. ◇ Expr. *A face pace cu cineva* sau (*fam.*) *a da la pace* = a restabili buna înțelegere, a se împăca cu cineva. *Acuma, că rămînem singuri, e timpul să facem pace* (SEBAST.). *A cădea* (sau *a veni*) *la pace* = a ajunge la o înțelegere, a cădea la învoială, a se învoi; a se împăca. *Nădăjduise însă că... va putea sili pe vînzător să cadă la pace* (BRĂT.). *A strica pacea cu cineva* = a întrerupe raporturile de bună înțelegere, a rupe relațiile de prietenie, a ajunge la conflict, a se certa cu cineva. *Nu cumva să găsesc vreun fir de mac printre năsip sau vreunul de năsip printre mac, că atunci am stricat pacea* (CR.). *O mie de ani pace!*, formulă familiară de salut. **4** Liniște sufletească; stare de tihnă, de calm sufletesc, repaus, odihnă. *Căldura sobei părea că revarsă pace în toate cele* (D. ZAMF.). ◇ *Calea păcii* v. cale. ◇ Loc.adv. *În* (sau *cu*) (*bună*) *pace* = în liniște, fără a fi tulburat, stingherit, supărat de cineva sau de ceva. *Cuminte ar fi fost... să-și caute în pace de drum* (CE. PETR.). ◇ Expr. *A da cuiva* (*bună*) *pace* ori *a lăsa pe cineva* (sau *ceva*) *în pace* (ori *în pacea lui*) = *a*) a nu deranja, a nu supăra pe cineva; a nu se atinge de cineva sau de ceva; a nu tulbura pe cineva; a lăsa pe cineva în voia lui. *Nici nu știu măcar ce-mi ceri, Dă-mi pace, fugi departe* (EMIN.); *b*) a se dezinteresa de cineva. *Dă-i pace! = a*) nu te deranja, nu te sinchisi; lasă-l în plata Domnului. *Dă-i pace, căci tot nu va învăța nimic*; *b*) asta e! *Fii pe pace!* = să nu ai nici o grijă! fii liniștit, căci totul se va rezolva. *Fii pe pace; n-ai venit degeaba* (DELAVR.). *A nu avea pace de cineva* = a fi tulburat, a fi chinuit de cineva. *Nimeni dintre vecinii ei n-avea pace de dînsa* (ISP.). *A nu* (*mai*) *avea pace* = a fi (în permanență) neliniștit, îngrijorat. (*reg.*) *A sta pe pace* = a sta nemișcat. *A se da la pace* = a se liniști. *Mergi* (sau *du-te, umblă, rămîi*) *în* (sau *cu*) *pace* = (*ca formulă de salut la despărțire*) mergi (sau du-te, umblă, rămîi etc.) cu bine, cu sănătate. *Duce-ți-vă cu pace. Eu vreau să fiu singur* (SADOV.). *Pace bună!*, formulă de salut folosită mai ales la despărțire. (*bis.*) *Pace vouă* (sau *tuturor*)! = formulă de binecuvîntare sau de salut înaintea anumitor rugăciuni, prin care se cere atenție și concentrare credincioșilor. **5** Stare de liniște fizică, tăcere; lipsă de zgomot și de mișcare. *Doarme plugul pe rotile în pacea serilor de toamnă* (GOGA). **6** Fig. (*relig.*) Liniștea veșnică a omului după moarte<odihna de veci. *Iară sufletul tău vesel sus în veci va gusta pace* (ALECS.). ◇ (*în formule privitoare la morți*) *Dormi în pace! Odihnească(-se) în pace!* **7** (*pop.; adv.; adesea determ. prin „bună”*) Nimic, nici gînd, nici vorbă. *Se ițește pe dincolo, dar, pace bună. Iezii nu-s nicăieri* (CR.). *Am dat să mă dau jos din căruță, pace: nu puteam și nu puteam* (BRĂT.). ◇ Expr. *Pace de cineva* (sau *de ceva*) = s-a terminat. *De mîne încolo, pace cu știința... Mă voi odihni* (DELAVR.). **8** (*pop.; fam.; adv.; precedat de „și”; adesea determ. prin „bună”*) Gata, s-a sfîrșit, nimic altceva; degeaba mai vorbim. *Nu știu ce să mai fac. N-am noroc și pace!* • pl. (*reg.*) *păci, paci.* /lat. ***pacem***.

paceá *s.f.* **1** (*înv.*) Partea de la genunchi în jos a piciorului, la animalele cu blană. ◆ Ext. (*ind. piel.*) Blană prelucrată, de calitatea a doua, de pe picioarele unor astfel de animale; garnitură, căptușeală confecționată din asemenea blană. *Vodă era... cu o scurteică lungă de pambriu verde îmblănită cu pacea de samur* (GHICA). **2** (*culin.; reg.; mai ales la pl.*) Mîncare (dobrogeană), asemănătoare cu piftia, preparată mai ales din picioare de viței sau de miel, mai rar de pasăre, cu adaos de ouă, oțet sau usturoi. • pl. (*înv.*) *-ele*, (*reg.*) *păcele.* /<tc. ***paça***.

paceagíu *s.m.* (*înv.*) Persoană care prepara și vindea pacele. • pl. *-gii.* /<tc. ***paçagı***.

paceaúră *s.f.* **1** (*reg.*) Cîrpă, zdreanță, otreapă (de șters praful, de spălat vasele, podelele etc.). **2** (*fam.*) Epitet depreciativ pentru o femeie proastă, urîtă, murdară, vicleană, prefăcută, cu înfățișare și purtări grosolane, ușuratică sau destrăbălată; buleandră. *Ce v-ați spoit așa? ...Fete de preoți sînteți, sau paceaure?* (PAS). • acc. și *paceáură*. pl. *-e.* și (*reg.*) *paceavúră s.f.* /<tc. ***paçavra***, ngr. ***πατσαβούρα***.

paceavúră *s.f.* v. paceaură.

pacemaker ['peismeikər] *s.m., s.n.* **I** *s.m.* (*anat., biol.*) **1** Regiune a inimii unde ia naștere excitația motrice. **2** Element funcțional capabil să imprime bioritmul său unui ansamblu de elemente oscilante. **3** Ext. Reacție biochimică dintr-un lanț enzimatic care își impune ritmul întregului lanț. **II** *s.n.* (*med.*) Aparat electric special care se implantează în corpul pacienților, servind la stimularea ritmului cardiac anormal; stimulator cardiac. ◇ *Pacemaker cerebral* = implantare de electrozi pe suprafața creierului pentru autostimulare electrică. **III** *s.m.* (*hip.*) Cal care conduce într-o cursă, stabilind ritmul în interesul unuia sau al mai multor concurenți. • pl. *m. -i, n. -e.* /<engl. ***pacemaker***.

pacfón *s.n.* v. pacfong.

pacfónd *s.n.* v. pacfong.

pacfóng *s.n.* Aliaj de cupru, nichel și zinc, elaborat în China, care imită argintul și care se întrebuințează mai ales la fabricarea tacîmurilor. *Ce frumos erau împodobite sfeșnicele, de la cele de aur pînă la cele de pacfon!* (CAR.). • scris și (*după germ.*) *packfong*. și *pacfón, pacfónd, pactóng s.n.* /<germ. ***Packfong***, fr. ***pacfung***.

pachanga [pa'tʃanga] *s.f.* Dans de origine cubaneză, care se aseamănă cu cha-cha-cha. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • /<sp. ***pachanga***.

pachebót *s.n.* (*mar.*) Navă comercială mare, rapidă, cu motor, care transportă pasageri și colete poștale, efectuînd curse regulate pe un itinerar fix. • pl. *-uri.* /<fr. ***paquebot***, engl. ***packet boat*** „navă care transportă pachete”.

pachebot

pácher *s.n.* (*ind. extract.*) Dispozitiv folosit pentru etanșarea spațiilor inelare dintre pereții găurii de sondă și diferitele elemente tubulare introduse în aceasta și pentru protecția coloanelor. • scris și *packer*. pl. *-e.* /<germ ***Packer***, fr. ***packer***, rus. ***пакер***.

pachéșcă *s.f.* (*reg.; mai ales la pl.*) Bretea (pentru susținut pantalonii bărbătești). • pl. *-ești.* și *pachéștă s.f.* /<rus. ***подтяжки***.

pachéștă *s.f.* v. pacheșcă.

pachét[1] *s.n.* **1** Obiect sau grup de obiecte (de același fel) strînse și legate la un loc sau înfășurate într-o învelitoare de protecție, pentru a se putea păstra sau transporta mai ușor. *Vîrî mîna în buzunarul hainei și scoase un pachet învelit în celofan* (PRED.). ◇ (*urmat de determ. introduse prin prep. „cu" sau „de", care arată conținutul*) *S-a găsit la el un pachet de dinamită* (CAR.). ◇ (*fin.*) *Pachet de* (sau *cu*) *acțiuni* = număr de acțiuni de o anumită valoare emise de o societate comercială pe acțiuni, care se află în posesia unui acționar și care asigură deținătorului un anumit număr de voturi în adunarea generală a acționarilor. *Pachet majoritar* = număr de acțiuni emise de o anumită societate comercială pe acțiuni, care se află în posesia unui acționar și care depășește procentul de 50%. *Pachet poștal* v. poștal. ◇ Expr. *Pachet de nervi* = persoană deosebit de nervoasă, care se agită continuu. *Așteptînd rezultatul examenului, era un pachet de nervi.* ◆ Ext. Obiect împachetat (în hîrtie, în carton, în staniol etc.) împreună cu ambalajul. *Am pus pachetul pe masă.* ◆ Restr. Ambalaj de hîrtie, de carton etc. în care se păstrează, se transportă etc. diverse obiecte. *Pachetul era de culoare albastră.* ◆ (*adv.; pe lîngă vb. ca „a trimite", „a zvîrli"*) În mod silit, cu forța, rapid și fără voia cuiva. *L-au azvîrlit pachet într-o mașină* (PER.). **2** (*tehn.*) Ansamblu de piese identice, suprapuse sau alăturate și legate între ele pentru a forma o singură piesă folosită într-un sistem tehnic. ◆ (*ind. sider.*) Formă intermediară a semifabricatului la producerea tablei subțiri prin laminare periodică. **3** (*ferov.*) Grup de două-patru trenuri care circulă în același sens, între două stații. **4** (*geol.*) Succesiune de straturi care au aproximativ aceleași caractere litologice, dar care se deosebesc, din anumite puncte de vedere, de rocile din stratul de dedesubt. **5** (*jur.*) Set, ansamblu de legi, de măsuri, de propuneri legislative etc. *Guvernul a propus un nou pachet de legi.* **6** (*sport; la rugby*) Pack. **7** (*inform.*) Totalitatea programelor prin care un calculator poate să dezvolte o categorie anumită de funcții. ◆ Restr. Totalitatea programelor care servesc utilizatorului la realizarea operațiilor necesare specifice. • pl. *-e*, (*înv., reg.*) *-uri.* /<fr. ***paquet***, germ. ***Packet***; cf. și magh. *pakét*.

pachét[2] *s.n.* (*inform.*) Subdiviziune a unui mesaj, folosită în anumite tipuri de rețele. • pl. *-e.* /după engl., fr. *package*.

pachetáj *s.n.* **1** Împachetare. **2** (*milit.*) Ansamblu de efecte și obiecte ale unui soldat. **3** (*hidrotehn.*) Element de construcție format din straturi suprapuse de nuiele sau de fascine. • pl. *-e.* /<fr. ***paquetage***.

pachetizá *vb. I. tr.* (*compl. indică obiecte*) A aranja în pachete. • prez.ind. *-ez.* /***pachet***[1] + *-iza*.

pachetizáre *s.f.* Acțiunea de *a pachetiza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***pachetiza***.

pachetizát, -ă *adj.* Care este aranjat în pachete. • pl. *-ți, -te.* /v. ***pachetiza***.

pacheţél *s.n.* Dim. al lui *pachet. Cînd văzu toate pachețelele și pricepu, se simți umilită* (CE. PETR.). ◆ Restr. Pungă (de hîrtie); cornet. • pl. *-e.* /***pachet*** + *-el*.

pachidérm *s.n.* v. pahiderm.

pachidermíe *s.f.* v. pahidermie.

păcică *s.f.* v. pașcă.

paciént, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană bolnavă care se găsește în tratamentul unui medic sau care suportă o intervenție chirurgicală, considerată în raport cu acesta. *Își privea pacientul drept în ochi* (PRED.). ◆ (*înv.*) Persoană supusă unui supliciu; victimă; martir. *Unul dintre arnăuți... începu a trage pe patient după sine* (FIL.). **2** *adj.* (*despre oameni*) Care are sau manifestă răbdare, calm; răbdător; îngăduitor (în acțiuni, în comportare, în relațiile cu ceilalți etc.). ◆ Ext. (*despre acțiuni, manifestări etc. ale oamenilor*) Care este făcut cu răbdare; perseverent, stăruitor. *Muncă pacientă și dezinteresată* (VLAH.). • sil. *-ci-ent.* pl. *-ți, -te.* și (*înv.*) *pațiént, -ă s.m., s.f., adj.* /<lat. ***patiens, -ntis*** „care îndură", fr. ***patient***, germ. ***Patient***, it. ***paziente***.

paciénță *s.f.* Răbdare, calm; îngăduință (manifestată în acțiuni, în comportare, în relațiile cu ceilalți etc.). *D-voastră trebuie să aveți pacientă, noi avem răspunderea* (BART). ◇ (*cu val. de interj.*) *Pacientă, fiul meu, pacientă!* (FIL.). • sil. *-ci-en-.* pl. *-e.* /<lat. ***patientia, -ae***, fr. ***patience***, it. ***pazienza***.

pacífic, -ă *adj.* **1** (*înv.*) Care este iubitor de pace, de bună înțelegere, de liniște; pașnic. *În Europa a apărut o nouă forță pacifică* (PER.). **2** Ext. Care exprimă liniște sufletească, bunătate, blîndețe. *Ne pomenim că ne sosește dascăl acest musafir... cu înfățișare pacifică* (GAL.). **3** Analog. (*geogr.; nm. pr.*; și *subst. m.*) (Termen folosit pentru a denumi) oceanul situat între Asia, Australia, America și Antarctica. *Oceanul Pacific.* **4** (*ferov.; înv.*) *Locomotivă pacifică* (și *subst. n.*) = locomotivă de mare viteză, cu trei roți motoare, care era folosită mai ales la tracțiunea trenurilor rapide de călători. **5** Care tinde spre un acord, spre o împăcare prin soluționarea pe cale pașnică a conflictelor. *Trebuie să găsim soluții pacifice.* • pl. *-ci, -ce.* /<lat. ***pacificus, -a, -um***, fr. ***pacifique***, it. ***pacifico***.

pacificá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică conflicte armate, lupte etc.*) A face să înceteze și a restabili pacea, buna înțelegere; a readuce la ordine. ◆ (*compl. indică conflicte, certuri, neînțelegeri*) A pune capăt; a înlătura, a aplana. **2** A restabili liniștea sufletească, a aduce împăcarea; a liniști, a potoli. *Acela fă să fie pacificat, dezlegat și primit în cămările tale* (GAL.). • prez.ind. *pacífic.* /<lat. ***pacificare***, fr. ***pacifier***, it. ***pacificare***; cf. lat. *pax, pacis* „pace", *facĕre* „a face".

pacificáre *s.f.* Acțiunea de *a pacifica* și rezultatul ei. **1** Restabilire a păcii; trecere (treptată) spre o activitate pașnică; înlăturare a neînțelegerilor, a conflictelor, a dezordinii; (*înv.*) pacificație. *A refuzat net să recurgă la amestec străin pentru pacificarea unor dezordini interioare* (REBR.). **2** Fig. Liniștea de veci a omului după moarte; odihna veșnică; pace. *Aștepta scufundarea în veșnica pacificare* (CE. PETR.). • pl. *-ări.* /v. ***pacifica***.

pacificátor, -oáre *s.m. s.f., adj.* (Persoană) care pacifică, care restabilește pacea, liniștea. *Își luase rolul de pacificator în serios* (OȚETEA). • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***pacificateur***.

pacificáție *s.f.* (*înv.*) Pacificare. *Noul ban plecă să-și ocupe provincia și, stabilindu-se în Craiova, începu opera de pacificație* (IORGA). • pl. *-ii.* g. *-d. -iei* și (*înv.*) *pacificațiúne s.f.* /<fr. ***pacification***, lat. ***pacificatio, -onis***.

pacificațiúne *s.f* v. pacificație.

pacifism *s.n.* (*polit.*) **1** Curent politic de esență liberală, ai cărui reprezentanți se pronunță pentru pace și condamnă orice război, indiferent de caracterul lui. **2** Atitudine de pacifist; propovăduire a politicii de pace. *Faze de pacifism alternează cu faze de belicism* (RALEA). • /<fr. ***pacifisme***.

pacifíst, -á *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al pacifismului. ◆ Ext. Umanitarist. *Cadalzo este umanitarist, pacifist în termenii de azi* (CĂL.). **2** *adj.* Care ține de pacifism sau de pacifiști, care se referă la pacifism sau la pacifiști; care are ca scop menținerea păcii. *Adoră discursurile pacifiste.* • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***pacifiste***.

pacín *s.m.* (*reg.; mai ales la pl.*) Papuc de casă făcut din cîrpă sau din lînă. • acc. și *pácin.* pl. *-i.* /<germ. ***Patschen***.

pacinắți *s.m. pl.* (*înv.*) Pecenegi. • /<lat. ***Pacinatae***.

pácinic, -á *adj.* v. pașnic[1].

paciór[1] *s.n.* (*constr.*) Primul strat de var, aplicat direct pe tencuială sau pe glet. • /cf. germ. *patschokieren*.

paciór[2] *s.n.* (*reg.*) Pachet de tutun. ◆ Restr. Tutun. • pl. *-oace.* /<ucr. ***пачка***, rus. ***пачка***.

pacíșă *s.f.* Colect. (*pop.*) Fire de cînepă sau de in de calitate inferioară, care rămîn în piepteni în timpul operației de pieptănare a fuiorului; cîlți, (*reg.*) pacișele. • acc. și *pácișă.* pl. *-i, -e.* și *páciușă s.f.* /<ucr. ***пачосы***.

pacișéle *s.f. pl.* (*reg.*) Pacișă. • și *păcișéle s.f. pl.* /***pacișă*** + *-ele*.

paciúli *s.f. invar.* **1** (*bot.*) Plantă erbacee, aromatică, tropicală, din familia labiatelor, originară din Extremul Orient, ale cărei frunze conțin un ulei eteric, puternic mirositor, folosit în parfumerie (*Pogostemon patchouly*). ◇ (*farm.*) *Camfor de paciuli* = substanță obținută prin solidificarea uleiului de paciuli, folosită ca dezinfectant. **2** Ext. Parfum care se obține din uleiul extras din frunzele acestei plante. *Ți-aduci aminte... de batiste de dantelă, de parfumul de paciuli* (TEOD.). • și *paciúlie s.f.* /<fr. ***patchouli***; cuv. tamil.

paciúlie *s.f.* v. paciuli.

páciușă *s.f.* v. pacișă.

pack[1] [pek] *s.n.* (*geomorf.*) Fragment desprins dintr-o banchiză din cauza curenților sau a furtunilor puternice, care plutește pe apă, purtat de curenți și de vînturi. • /<fr. ***pack***; cf. engl. *pack ice* „masă de gheață plutitoare".

pack[2] [pek] *s.n.* (*sport; la rugbi*) Grup de jucători din înaintarea unei echipe; pachet. • /<fr. ***pack***; cf. engl. *pack* „pachet".

packfóng *s.n.* v. pacfong.

páclá *s.f* (*reg.; de obicei urmat de determ. introduse prin prep. „de"*) Pachet (mai ales de tutun, de țigări, de bumbac). • pl. *-e.* /<magh. ***pakli***.

pacól *s.m.* (*bot.*) Plantă cultivată în Filipine, din frunzele căreia se extrag fibre textile, utilizate pentru confecționarea de sfori și de cabluri (*Musa balbisiana*). • /<sp. ***pacol***.

pacologíe *s.f.* Ansamblul valorilor morale legate de pace, de pacifism, de formarea pașnică a opiniei publice, de educarea în spiritul păcii. • g.-d. *-iei.* /***pace*** + *-ologie*.

pacométru *s.n.* Aparat folosit în construcții pentru măsurarea grosimii plăcilor inaccesibile. • pl. *-e.* /<fr. ***pachomètre***; cf. gr. *πάχος* „grosime", *μέτρον* „măsură".

pácoste *s.f.* **1** Ceea ce provoacă cuiva mari neplăceri, necazuri, suferințe etc.; situație în care se află persoana asupra căreia s-au abătut asemenea necazuri. *Toate au mers cum au mers... pînă ce a dat pacostea războiului peste bieții oameni* (REBR.). ◇ (*în imprec.; în legătură cu vb. „a bate"*) *Oh, bată-l pacostea, soare!* (COȘB.). ◇ (*în legătură cu vb. „a face"*) *Cade copacul peste car de-l sfarmă și peste boi de-i ucide. — Na! că făcui pacostea* (CR.). ◇ (*ca epitet, precedînd termenul calificat, de care se leagă prin prep. „de"*) *Toate păcatele le-a ispășit în viață, avînd o pacoste de nevastă* (REBR.). ◇ Expr. *A lăsa* (pe cineva sau ceva) *în pacoste* = a renunța, a nu se mai ocupa (de cineva sau de ceva). **2** Ființă care provoacă cuiva neplăceri, necazuri, suferințe etc. *Ana protestă atît cît să reiasă că Titi nu e o pacoste* (CĂL.). **3** (*înv.*) Neînțelegere, controversă. *Despre pacostele ce s-ar putea naște între supușii leșești și moldovenești să giudece părcălabii din Camenița* (ȘINC.). **4** (*înv.*) Călcare a unei legi, abatere de la o normă (religioasă); greșeală, vină, păcat. *Conjuraților le părea acum rău de pacostea ce făcuseră, punînd la cale moartea regelui.* ◇ Loc.adv. *Cu pacoste* = în mod nedrept, fără a fi vinovat. • pl. *-e.* /<slav. ***пакость***.

pacostníc, -ă *adj.* (*înv.*) Care aduce pacoste; păgubitor. *Omul ar trebui să-și curățească inima de această pacostnică răutate* (ȚICHIND.). • pl. *-ci, -ce.* /<slav. ***пакостьникъ***.

pacotílă *s.f.* (*fran., înv.*) **1** (*jur.*) Marfă care putea fi îmbarcată de echipajul sau de pasagerii unei nave, fără plata taxelor de transport. **2** Marfă de calitate inferioară. ◇ Fig. *Orchestra nu ne-a dat pînă acuma decît ceea ce se poate numi producție mediocră, pacotilă, marfă ieftină de artă* (CAR.). • /<fr. ***pacotille***.

pact *s.n.* **1** Înțelegere (scrisă) între două părți; învoială, convenție. *Ia să presupunem că eu, care am experiență, și dumneata, la care țin ca la un frate mai mic, facem un pact* (CĂL.). ◇ Fig. *Acest pact cu demonii mai ajută pe bietul pămîntean să poată trece punțile nenorocirii* (SADOV.). ◆ Ext. Contract. ◇ *Pact comisoriu* v. comisoriu. *Pact compromisoriu* v. compromisoriu. **2** (*polit.*) Tratat internațional, bilateral sau multilateral, cu caracter solemn, privind relațiile politice între state, prin care se stabilesc anumite drepturi și obligații reciproce și care este încheiat, în special, în scopul menținerii păcii sau al colaborării strînse între semnatari; convenție, acord. ◇ *Pact de neagresiune* v. neagresiune. **3** (*lit.*) *Pact autobiografic* = afirmare în text a identității de nume autor – narator – personaj, identitate considerată ca punct de plecare real al autobiografiei și al altor texte cu caracter subiectiv (memorii, confesiune, jurnal intim etc.). • pl. *-e*, (*înv.*) *-uri.* /<lat. ***pactum, -i***, fr. ***pacte***, germ. ***Pakt***.

pactizá *vb. I. intr.* **1** A încheia un pact cu cineva; a se înțelege, a cădea la învoială. *A dat peste o putere egală sau superioară, cu care a pactizat* (GAL.). **2** A face cauză comună cu un adversar. *L-am răsfățat prea mult, am contribuit... să pactizeze cu dușmanul* (PER.). • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***pactiser***.

pactizáre *s.f.* Acțiunea de *a pactiza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***pactiza***.

pactóng *s.n.* v. pacfong.

padelá *vb. I. intr.* (*sport*) A vîsli cu ajutorul padelei. • prez.ind. *-ez.* /***padelă*** + *-a*; cf. germ. *paddeln*, engl. *paddle*.

padélă *s.f.* (*sport*; *la canoe, caiac*) Vîslă de formă specială, prevăzută cu una sau cu două pale (convexe), cu care se poate vîsli alternativ, în cele două borduri, pentru înaintarea rapidă pe apă. • pl. *-e.* /<germ. ***Paddel***, engl. ***paddle***.

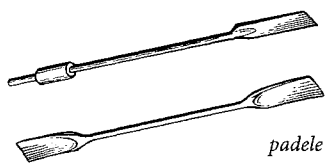

padele

pádină *s.f.* (*geomorf.*) **1** Loc plan sau uşor scobit, aflat de obicei în vîrful unui munte sau al unui deal. *Locul era minunat: o padină împrejmuită cu fagi* (BEN.). **2** Mică depresiune, circulară sau alungită, formată pe loess, prin tasare, în zonele de stepă, şi din alipirea mai multor crovuri. • pl. *-i, -e.* /<bg. ***надина***.

padişáh *s.m.* (*ist.*; *înv.*; *în unele ţări din Orientul Apropiat şi Mijlociu*) Titlu purtat de monarh. ◆ Persoană care purta acest titlu. • pl. *-i.* /<tc. ***pădişāh***, fr. ***padishah***; cuv. persan.

padóc *s.n.* **1** Loc îngrădit într-o păşune, rezervat pentru unele animale domestice. **2** Teren îngrădit şi special amenajat în apropierea grajdului, unde se ţin animalele pentru a le permite mişcarea în aer liber. **3** (*hip.*) Loc îngrădit lîngă boxa unui cal de curse sau lîngă un hipodrom, unde sînt lăsaţi în libertate sau sînt plimbaţi caii, înaintea alergărilor în curse. • pl. *-uri.* /<fr., engl. ***paddock***.

padován, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populaţia de bază a Padovei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii Padovei. **2** *adj.* Care aparţine Padovei sau padovanilor, care se referă la Padova sau la padovani; care este originar din Padova. ◆ (*subst. f.*) Dialectul vorbit de padoveni. • pl. *-i, -e.* /<it. ***padovano***; cf. nm. pr. *Padova*, oraş în N-E Italiei.

pádre *s.m.* (*termen de adresare în Biserica Catolică*) Preot; părinte. • /<it., sp. ***padre***.

paf *interj.* **1** Cuvînt care imită zgomotul produs de o apăsare puternică, de o lovitură, de o pocnitură etc. *„Na, mizerabile!" şi paf* (*face gestul*) (CAR.). **2** Expr. (*fam.*) *A rămîne* (sau *a face* pe cineva *să rămînă*) *paf* = a rămîne (sau a face pe cineva să rămînă) uimit, surprins, nemişcat. *Am rămas paf cînd am văzut ce bine arăta în rochie de seară. A face paf* (pe cineva) = *a)* a uimi, a da gata (pe cineva). *M-a făcut paf faptul că a răspuns aşa prompt rugăminţii mele*; *b)* a învinge într-o discuţie (pe cineva). *Argumentele lui m-au făcut paf.* • /onomat.; cf. germ. *paff* „încremenit, înmărmurit", fr. *paf* „beat, lovit".

paftá *s.f.* **1** Încheietoare ornamentală la haine sau la cingători, de obicei din metal (preţios) sau din alte materiale, uneori împodobită cu pietre preţioase; cataramă. *Un chimir lat, cu paftaua lui de fier învechit* (BRĂ.). ◇ Compar. *Poiana venea rotundă şi înclinată pe pieptul unui deal... ca o pafta de piatră verde* (GAL.).

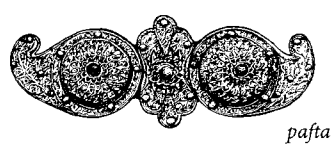

pafta (1)

2 Cingătoare alcătuită din plăci de metal legate între ele cu lănţişoare sau fixate între ele cu ţinte. *Se poartă paftalele placate cu argint.* **3** Dispozitiv (metahc) de închidere a unei cărţi, a unei cutii etc. *Cartea cu scoarţe de catifea şi paftale de argint le aştepta* (TEOD.). **4** Piesă din tablă de oţel, folosită pentru fixarea cablurilor pe zidurile clădirilor. • pl. *-ale.* /<tc. ***pafta***.

pag[1]**, -ă** *adj., s.m., s.f.* (Cal) negru sau roşcat cu pete albe. *Atunci eu mă voi duce pe calul pag călare* (EMIN.). • pl. *pagi, -ge.* /<sl. veche **пѣгъ**.

pag[2] *s.m.* v. paj.

pagáie *s.f.* (*sport*; *la canoe, pirogi etc.*) Vîslă scurtă, cu o singură pală dreaptă la un capăt, care se manevrează cu ambele mîini şi pe un singur bord, fără a o sprijini de ambarcaţie. • pl. *-aie, -ăi.* /<fr. ***pagaïe***, it. ***pagaia***; cuv. malaez.

paganísm *s.n.* (*fran.*) Păgînism. *Paganismul se prăbuşeşte, iar creştinismul neluîndu-i încă locul, scepticismul stăpîneа lumea antică* (E. LOV.). • /<fr. ***paganisme***.

paganiză *vb. I. tr. fact.* (*fran.*) A păgîniza. • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***paganiser***.

pager ['peidʒər] *s.n.* (*comunic.*) Aparat mobil care recepţionează mesaje scrise de la distanţă şi le afişează pe ecran. • pl. *-e.* /<engl. ***pager***.

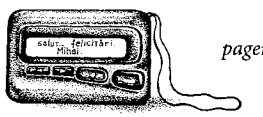

pager

pagină *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică paginile unui caiet, ale unei cărţi, ale unui manuscris etc.*) A numerota. **2** (*tipogr.*; *compl. indică texte culese în şpalturi*) A aşeza în format de pagini, pentru a obţine forma definitivă a lucrării care se tipăreşte. **3** (*jurnal.*) A schiţa planul de dispunere a materialului unui periodic, înainte de a fi dat la cules, fixînd pe pagină locul fiecărui articol. *Dacă paginez din nou, nu garantez apariţia la timp a ziarului* (STANCU). • prez.ind. *-ez.* /***pagină*** + *-a*; cf. fr. *paginer*.

paginare *s.f.* **1** Acţiunea de *a pagina* şi rezultatul ei; paginaţie. **2** (*inform.*; *în prelucrarea textelor*) Procedură de împărţire a unui document în pagini pentru tipărire. • pl. *-ări.* /v. ***pagina***.

paginát, -ă *adj.* (*despre pagini, texte*) Care este numerotat; pe care s-a făcut operaţia de paginaţie. *De opt feţe, paginate, era epistola Elenuţei* (AGÂR.). • pl. *-ţi, -te.* /v. ***pagina***.

paginatór, -oáre *s.m., s.f.* (*tipogr.*) Tipograf care face paginaţia. *Eu sînt paginator* (CA. PETR.). • pl. *-ori, -oare.* /***pagina*** + *-tor*.

paginatúră *s.f.* Paginaţie. *Această psaltire e un volum... de hîrtie ordinară fără paginatură* (ODOB.). • pl. *-i.* /<it. ***paginatura***.

paginaţie *s.f.* **1** Numerotare a paginilor sau a foilor unei cărţi, ale unui manuscris etc.; paginare, paginatură. ◆ Şir de numere succesive care reprezintă această numerotare. **2** (*tipogr.*) Aşezare a unui text cules (aflat în şpalturi) în format de pagini, pentru a obţine forma definitivă a unei lucrări care se tipăreşte. **3** (*jurnal.*) Schiţare a planului de dispunere a materialului unui ziar înainte de a fi cules, fixînd pe pagină locul fiecărui articol; mod de paginare. *Făceam paginaţia ultimului număr al unui ziar săptămînal* (STANCU). **4** (*tipogr.*) Secţie într-o tipografie unde se face operaţia de paginare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi ***paginaţiúne*** *s.f.* /<fr. ***pagination***.

paginaţiúne *s.f.* v. paginaţie.

páginǎ *s.f.* **1** Fiecare dintre cele două feţe (recto sau verso) ale unei foi de hîrtie dintr-o carte, dintr-un caiet, dintr-un ziar, dintr-un registru etc.; faţă. *Nu se codi să-i scrie patru pagini pline* (BASS.). ◇ *Pagină de gardă* v. gardă. ◇ Loc.vb. *A pune în pagină* = a pagina un material tipografic. ◇ Fig. *Un trecut care adaugă o pagină la poezia amintirilor* (STANCU). **2** Cuprinsul unei pagini. *Citea un curs, străduindu-se să memoreze pagină cu pagină* (CĂL.). ◆ Ext. Text, fragment, capitol dintr-o scriere sau din ansamblul unei opere mai mari. *Paginile lui de polemică pot sluji ca model de discuţie serioasă* (VLAH.). ◆ Gener. Scriere, operă. *Zarzărul a înflorit de multe ori în paginile mele* (TEOD.). **3** Fig. Moment (istoric); eveniment, fapt demn de reţinut, dată importantă; episod însemnat din viaţa unui om. *Calafatul îşi are de mult paginile lui de suferinţă* (VLAH.). **4** (*inform.*) Fragment dintr-un program, avînd mărimea unei pagini de memorie. • pl. *-i.* /<lat. ***pagina***, ***-ae***, it. ***pagina***, germ. ***Pagina***.

paging ['peidʒiŋ] *s.n.* (*comunic.*) Sistem de comunicare la distanţă folosind pagerul. • /<engl. ***paging***.

pagînésc, -eăscă *adj.* **1** Care aparţine păgînilor sau păgînismului, care se referă la păgîni sau la păgînism. *Rămăsei uimit de mulţimea adoratorilor acestui zeu păgînesc* (FIL.). ◆ Restr. Care este turcesc. *Burcel... moare strivind o tidvă păgînească* (ALECS.). ◇ (*cu val. de super.*) *O neordine... păgînească* (EMIN.). **2** (*pop.*) Care este păcătos. ◆ Ext. Care este ticălos, nemernic, netrebnic; care este crud. • pl. *-eşti.* /***păgîn*** + *-esc*.

pago[1]**-** Elem. de compunere „regiune submontană". • /<fr. ***pago-***; cf. gr. *πάγος* „stîncă; munte".

pago[2]**-** Elem. de compunere „îngheţ". • /<fr. ***pago-***; cf. gr. *πάγος* „gheaţă; ger".

pagódă *s.f.* **1** (*arhit.*) Templu, edificiu religios (hindus, budist sau brahman), la unele popoare orientale, alcătuit din mai multe etaje care se retrag succesiv şi ale căror streşini sînt întoarse în sus, dînd edificiului o formă piramidală. ◇ Compus: *abajur-pagodă* = abajur a cărui formă este asemănătoare cu acoperişul unei pagode. **2** Idol, zeu adorat într-o pagodă. **3** Mică figurină (chinezească sau japoneză) de porţelan, cu capul mobil. **4** (*numism.*) Monedă de aur indiană cu circulaţie în sec. 17-19. • pl. *-e.* /<fr. ***pagode***, port. ***pagoda***; cuv. pracrit.

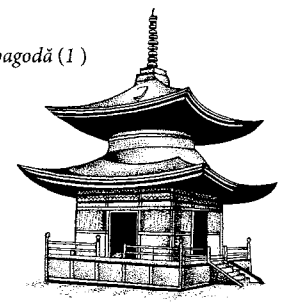

pagodă (*1*)

pagofílă *s.f.* (*ornit.*) Pescăruş alb (*Larus argentatus*). • pl. *-e.* /<fr. ***pagophile***.

pagofíte *s.f. pl.* (*bot.*) Plante care cresc în regiunile submontane. • /<fr. ***pagophytes***.

pagofobíe *s.f.* (*med.*) Teamă patologică de îngheţ. • g.-d. *-iei.* /***pago***[2]*-* + ***fobie***.

pagoscóp *s.n.* (*meteor.*) Instrument folosit pentru a prevedea posibilitatea unui îngheţ nocturn. • pl. *-oape.* /***pago***[2]*-* + *-scop*.

págrus *s.m.* (*iht.*) Peşte marin asemănător cu dorada, apreciat pentru carnea sa (*Pagrus pagrus*). • pl. *-şi.*<fr. ***pagre***, ngr. ***φάγρος***.

păgubă *s.f.* **1** (*adesea în legătură cu vb. „a face", „a aduce", „a avea", „a suferi"*) Pierdere materială suferită de cineva sau adusă cuiva; stricăciune care provoacă o pierdere, o daună. *Fericit c-a scăpat fără pagube, închise repede uşa* (REBR.). ◇ (*în fraze interog. sau exclam., arată lipsa de importanţă, de valoare a unui lucru, nepăsarea faţă de cineva sau de ceva*) *De te-ar trăsni n-ar fi mare pagubă, răcni bădicul* (AGÂR.). ◇ Loc.adv. *În pagubă* = (*în legătură cu vb. „a lucra", „a ieşi", „a merge"*) fără cîştig; pierzînd bani sau alte bunuri. *Ţăranul lucrează pretutindeni în pagubă* (REBR.). ◇ Expr. *Atîta pagubă!* sau *mare pagubă!, nici o pagubă!*, se spune pentru a arăta resemnarea sau nepăsarea unei persoane cînd pierde ceva (de mică valoare sau importanţă). *A fi rău de pagubă*, se spune: *a)* despre cineva ghinionist; *b)* despre cineva ori despre ceva care aduce ghinion; *c)* despre cineva care suferă exagerat de mult cînd are o pierdere. *Nu e bine să se puie casa pe locul unde a fost arie, căci e rău de pagubă* (POP.). *A fluiera* (sau *a sufla, a vorbi etc.*) *a pagubă* = *a)* a prevesti o pierdere; *b)* a-şi manifesta regretul pentru o pierdere suferită, pentru o tentativă eşuată. *Pagubă-n ciuperci!* v. ciupercă. *A evalua pagubele* v. evalua. ◆ Valoarea, contravaloarea, preţul pierderii suferite de cineva. *Şi barem d-ar da băutura curată, ne-am mai scoate şi noi paguba, botezînd-o* (CA. PETR.). ◆ (*înv.*) Risipă, irosire. *Derept... fu această pagubă a unsorii?* (N. T. 1648). **2** Fig. Pierdere a valorii, a calităţii unui lucru; prejudiciu moral. *S-a gîndit că pagubă mare nu-i dacă nu ştie* (SADOV.). ◇ Loc.prep. *În paguba* (cuiva sau a ceva) = ştirbind calitatea, prestigiul, autoritatea etc. (cuiva sau a ceva), aducînd un prejudiciu. *Nu vreau să te seduc în paguba dragostei dumitale* (CĂL.). ◇ Expr. (*reg.*) *Pagubă că...* (sau *de...*) sau *e pagubă să...* = păcat că... (sau de...); e regretabil să... *Pagubă că Toderică n-a avut la el o daltă..., ca să poată săpa mîntuitorul semn!* (C. NEGR.). • pl. *-e.* /<sl. veche **пагоубa**.

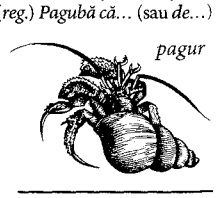

pagur

pagúr *s.m.* (*zool.*; *la pl.*) Grup de crustacee decapode marine al căror abdomen moale este adăpostit într-o cochilie goală (părăsită de gasteropode) (*Paguridae*);

(*și la sg.*) crustaceu care face parte din acest grup. • pl. *-i.* /<fr. ***pagure***; cf. gr. *πάγουρος* „crab; homar", lat. *pagurus* „(un fel de) crab (*Cancer pagurus*)".

págus *s.n.* (*în antic. romană*) Circumscripție teritorială rurală, așezare rurală, sat în Imperiul Roman. • /<lat. ***pagus, -i***, fr. ***pagus***.

pahár *s.n.* **1** Vas mic de sticlă, de metal, de material plastic etc., de diferite forme sau mărimi, din care se bea apă sau alte lichide. *Pe colacul fîntînei erau două pahare de argint* (CR.). ◇ Expr. *A fi* (sau *a ține* ceva) *(curat) (ca un) pahar* = a fi (sau a ține ceva) foarte curat. *Vechiul bordei, pe care Safta îl făcuse ca nou și-l văruia mereu, ținîndu-l curat ca un pahar* (CA. PETR.). ◇ Fig. *Tată-său vrea să dea așa pahar de cristal în mîinile unui tînăr curat la suflet și la trup, cum ești dumneata* (CĂL.). ◆ (*adesea cu determ. introduse prin prep. „de" sau „cu"*) Conținutul unui astfel de vas; conținutul împreună cu vasul respectiv. *Dă-mi un pahar de apă cu gheață* (C. NEGR.). ◇ *Pahar dulce* (sau *de dar*) = pahar de vin sau de țuică (îndulcit cu miere), care se oferă oaspeților la nuntă și pentru care aceștia dăruiesc mirilor bani. *Le-a ieșit înainte comisoaia cu veste mare și cu pahar dulce* (SADOV.). ◇ Loc.adj. *Bun de pahar* = care obișnuiește să bea băuturi alcoolice; care rezistă la băutură; chefliu. *Prînzea totdeauna împreună cu doisprezece ciraci ai săi... toți buni de pahar și vînători* (GAN.). ◇ Loc.adv. *La un pahar de* (sau *cu*) *vin = a)* în timp ce bea (împreună cu alții), la băutură. *La un pahar cu vin poți afla multe lucruri despre alții*; *b)* ext. la chef, la petrecere. *Dezbaterile la un pahar de vin i se păreau... comice* (REBR.). ◇ Expr. *A bea dintr-un pahar* (cu cineva) = a fi intim, prieten cu cineva. *Ce mă tutuiești, mă; ce am băut amîndoi dintr-un pahar?* (POP.). (*fam.*) *A sta la un pahar de vorbă* = a sta de vorbă (în timp ce bea cu cineva). *Cînd ne mai întîlnim și noi să stăm la un pahar de vorbă? A da peste cap paharul* v. cap. *A ridica paharul* v. ridica. *A sorbi* (pe cineva) *într-un pahar de apă* v. sorbi. *A se trece din pahare* v. trece. ◇ Fig. *Bine ați făcut că ați venit să luați parte la un pahar de veselie* (VLAS.). **2** Fig. Necaz, suferință, durere, chin. *Beau paharul mizeriei pînă la drojdie* (EMIN.). ◇ *Paharul morții* = moarte. ◇ Expr. *A i se umple* (cuiva) *paharul* sau *a(-i) fi plin paharul* = a îndura prea multe suferințe morale; a nu mai putea suporta durerea, suferința etc. *Multe, Doamne, l-au bătut, I-a fost paharul plin* (COȘB.). *A bea* (sau *a primi*) *paharul morții* (ori *de moarte*) = a muri. *A bea paharul pînă la fund* v. bea. *S-a umplut paharul* v. umple. **3** (*bis.; înv.*) Fig. Încercare; necaz; suferință. *Nu puteți bea păharul Domnului* (DOS.). **4** (*med.; pop.*) Ventuză (folosită în scop curativ). *I -o pus baba Maranda Cuțuianca pahare și n-are voie să iasă din casă* (CE. PETR.). **5** Analog. (*bot.; pop.*) Caliciu al unei flori. • pl. *-e*, (*reg.*) *-uri*. și (*înv., reg.*) *păhár, pehár s.n.* /<magh. ***pohár***, srb. ***pehar***, ceh. *puhar*.

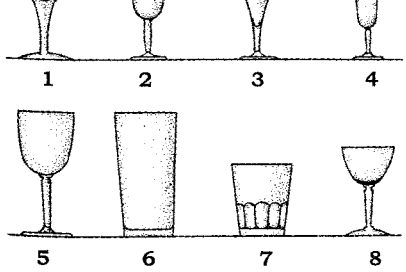

Tipuri de pahare pentru:

1. Șampanie.
2. Vin roșu.
3. Xeres.
4. Lichior.
5. Apă.
6, 7, 8. Cocteiluri.

pahárnic *s.m.* **1** (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) Titlu dat marelui dregător care avea în grijă aprovizionarea cu băutură a curții domnești și care, în împrejurări deosebite sau la sărbători, îl servea personal pe domn, gustînd băutura înaintea acestuia, pentru a se convinge că nu este otrăvită. ◆ Boier care avea acest titlu; ceașnic. *Paharnicul... turna de băut la masa principelui, bînd el cel dintîi* (XEN.). ◇ *Vel* (sau *mare*) *paharnic* sau *marele paharnic* = dregător de curte cu atribuții speciale la ospețele domnești și care avea și sarcina de a administra viile și pivnițele domnești; șeful paharnicilor. *A venit lîngă Măria sa, cu pocal de argint, marele paharnic* (SADOV.). ◆ Spec. Titlu dat boierului care strîngea, mai ales la oraș, dările pentru vinul vîndut; boier care avea acest titlu. **2** (*pop., fam.*) Persoană care toarnă băutura în pahare la diferite ocazii. *Astăzi paharnic e Hiltruna* (COȘB.). • pl. *-ci*. și (*înv., reg.*) *păhárnic s.m.* /***pahar*** + *-nic*.

pahi- Elem. de compunere „gros, îngroșare". • /<fr. ***pachy-***; cf. gr. *παχύς* „gros".

pahiblefaróză *s.f.* (*med.*) Îngroșare a pleoapelor. • pl. *-e.* /<fr. ***pachyblepharose***; cf. gr. *παχύς* „gros", *βλέφαρον* „pleoapă".

pahicefál, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Individ) care prezintă pahicefalie. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***pachycéphale***.

pahicefalíe *s.f.* (*med.*) Îngroșare anormală a oaselor cutiei craniene. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***pachycéphalie***.

pahicheilíe *s.f.* (*med.*) Îngroșare exagerată a buzelor. • sil. *-che-i-*. g.-d. *-iei.* /<engl. ***pachycheilia***.

pahidactilíe *s.f.* (*med.*) Îngroșare anormală a degetelor, frecvent congenitală, uneori dobîndită. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***pachydactylia***.

pahidérm *s.n.* (*zool.; la pl.*) Grup de mamifere erbivore, masive, cu pielea foarte groasă, cu păr puțin, cu picioarele terminate cu copite și cu pîntecele mare, care fac parte din diferite categorii taxonomice; (*și la sg.*) animal care face parte din acest grup de mamifere. ◇ (*adj.*) *Rinocerul este un animal pahiderm.* ◆ (*fam.*) (Epitet depreciativ pentru o) persoană lipsită de bun-simț, grosolană, obraznică. • pl. *-e*. și *pachidérm s.n.* /<fr. ***pachyderme***; cf. gr. *παχύδερμος* <*παχύς* „gros", *δέρμα* „piele".

pahidermíe *s.f.* (*med.*) Îngroșare anormală a pielii, cu exagerarea pliurilor, ca urmare a unei malformații sau a unei staze limfatice locale; elefantiazis. • g.-d. *-iei*. și *pachidermíe s.f.* /<fr. ***pachydermie***; cf. gr. *παχυδερμία*.

pahiglosíe *s.f.* (*med.*) Îngroșare anormală a limbii. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***pachyglossia***, fr. ***pachyglossie***; cf. gr. *παχύς* „gros", *γλῶσσα* „limbă".

pahimenímge *s.m.* (*anat.*) Dura mater; pahimeninx. • pl. *-ge.* /<fr. ***pachyméninge***; cf. gr. *παχύς* „gros", *μῆνιγξ* „membrană".

pahimeningítă *s.f.* (*med.*) Inflamație cronică a pahimeningelui. • pl. *-e.* /<fr. ***pachyméningite***.

pahiniétru *s.n.* Instrument pentru măsurarea grosimii obiectelor. • pl. *-e.* /<germ. ***Pachymeter***.

pahinóză *s.f.* (*bot.*) Creștere în grosime a organelor vegetale. • pl. *-e.* /<fr. ***pachynose***.

pahionichíe *s.f.* (*med.*) Îngroșare exagerată a unghiilor. • sil. *-hi-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***pachyonychie***; cf. gr. *παχύς* „gros", *ὄνυξ, ὄνυχος* „unghie".

pahiperiostóză *s.f.* (*med.*) Îngroșare cu caracter benign a vaselor. • sil. *-ri-os-*. /<fr. ***pachypériostose***.

pahipleurítă *s.f.* (*med.*) Îngroșare fibroasă și alipire a celor două foițe pleurale, în urma unui proces inflamator cronic. • sil. *-ple-u-*. /<fr. ***pachypleurite***; cf. gr. *παχύς* „gros", *πλευρά* „coastă; latură".

pahisalpingítă *s.f.* (*med.*) Salpingită cronică, cu îngroșarea țesutului conjunctiv. • /<fr. ***pachysalpingite***.

pahivaginalítă *s.f.* (*med.*) Îngroșare inflamatorie a tunicii vaginale a testiculului. • pl. *-e.* /<fr. ***pachyvaginalite***.

pahivaginítă *s.f.* (*med.*) Vaginită caracterizată prin hipertrofia papilelor mucoasei. • /<fr. ***pachyvaginite***.

pahlaví *s.f.* (*lingv.*) Limbă iraniană din subgrupa occidentală, vorbită între sec. 3 î.Hr. și 9 d.Hr., pentru care se folosea un alfabet semitic și în care au fost redactate textele medievale ale tradiției culturale zoroastrice. • /<fr. ***pahlavi***, engl. ***Pahlavi***; cf. persan. *pahlavī*.

pahónț, -oánță *s.m., s.f.* (*pop.*) **1** *s.m.* (*milit.; în armata țaristă*) Soldat cărăuș. *În fața Vidinului stau românii, în locul vagoanelor erau pahonții* (D. ZAMF.). **2** *s.m., s.f.* (Epitet depreciativ pentru un) om grosolan, necioplit sau murdar. *La ocnă, mînca-te-ar holera, pahonțule!* (SADOV.). • pl. *-i, -e*. și *pohónț, -oánță s.m., s.f.* /cf. rus. *нехотинец* „infanterist", ucr. *pogoci*.

pai *s.n.* **1** (*bot.*) Tip de tulpină simplă, subțire, tubulară, în general fără ramificații și cu internodurile lipsite de măduvă, caracteristic pentru cereale (grîu, orz, orez etc.) și pentru alte plante din familia gramineelor (cultivate sau spontane). *Negara cu paiul subțire își mlădia dulce... spicu-i rar* (HOG.). ◇ Zic. *Paiul, cît de mic, își are umbra lui* = orice lucru, oricît de neînsemnat, are o anumită importanță. ◇ (*adj.; cu aluzie la culoarea galbenă a paiului*) *Are părul de un blond pai.* ◇ (*adj.; cu aluzie la subțirimea paiului*) *Fumează țigări pai.* Δ (*culin.*) *Cartofi pai* = felii foarte subțiri de cartof, care se prăjesc în ulei încins. ◇ Expr. *A da în pai* = (*despre cereale*) a începe să crească tulpina. *Om de paie = a*) om fără personalitate; *b*) persoană de care se servește cineva pentru a-și atinge un anumit scop. *Cumpără moara cu două mii de lei printr-un om al lui de paie* (SADOV.). *Foc de paie* = entuziasm sau sentiment, pasiune trecătoare. *Arde focu-n paie ude*, se spune despre un sentiment, o pornire care mocnește (fără a izbucni). *Dăduse și el în pîrpăra însuratului... Vorba ceea: arde focu-n paie ude* (CR.). *A întemeia* (ceva) *pe paie* = a clădi, a realiza (ceva) pe temelii șubrede. *La ei norocul este întemeiat pe paie* (C. NEGR.). *A stinge focul cu paie* sau *a pune paie pe* (ori *peste*) *foc* = a înrăutăți și mai mult situația (dintre doi adversari); a întărîta, a aținta pe cei care se ceartă. *Oamenii..., dîndu-și coate, rîd și pun paie pe foc* (VLAS.). *A nu lua* (sau *a nu ridica*) *un pai de jos* = a nu face absolut nimic. (*reg.*) *A fugi ca tăunul cu paiul* = a fugi foarte repede. *Fuge și Scaraoschi după ceilalți, ca tăunul cu paiul* (CR.). (*iron.*) *Ăl cu paie, ăl cu fîn*, se spune unei persoane, mai ales unui ostaș, care nu știe să deosebească piciorul stîng de cel drept și care nu păstrează cadența în marș (într-un grup). *A nu se pricepe să împartă un pai la doi boi* sau *a nu ști să încurce două paie, a fi bun de paie*, se spune despre un om care este prost, care nu este în stare să priceapă un lucru cît de simplu. (*fam.*) *La paie! = a*) strigăt cu care se gonesc cîinii; *b*) ext. (*iron.*) se spune oamenilor care cască cu zgomot sau care chicotesc; *c*) se spune cuiva pentru a-l determina să tacă sau să stea deoparte. *A -și aprinde paie-n cap* v. aprinde. *Ori fîn, ori paie* v. fîn. *A face smugă la paie* v. smugă. *Suflă vîntu-n paie ude* v. sufla. *Văduv* sau *văduvă de paie* v. văduv. ◇ Fig. *A dat foc paielor închipuirii populare* (GAL.). ◆ (*agric.; la pl.*) Grămadă de astfel de tulpini rămase după treierat, care au diverse întrebuințări. *Unii cară clăile de pe cîmp, alții adună paiele în șiră* (VLAH.). ◇ (*adesea la sg. cu val. de pl.; arată materialul de confecție*) *Pălăria de pai era pusă pe ceafă* (TEOD.). **2** Analog. Bucată din această tulpină sau tub subțire din material plastic cu care se sorb unele băuturi. *Îmi sorb sucul printr-un pai.* **3** Analog. *Pai de chibrit* = băț de chibrit. *Pilpîita flăcăruie Tremură pe paiul de chibrit* (LAB.). • pl. *-ie*, (*reg.*) *-uri*. /lat. ***palĕa(m)***.

paiá *s.f.* **1** (*în Imperiul Otoman*) Demnitate înaltă. *Nu mult după aceasta s-a făcut... chehaia gineri-său Mehmed și într-această vreme i-a dat și paiaua ce o are [el] acum* (VĂCĂR.). ◆ Persoană care avea această demnitate. **2** (*în Țările Rom.*) Titlu dat boierilor care nu aveau slujbă de stat. ◆ Boier care purta acest titlu. *A scris niște însemnări în care arăta cum se înfățișa o reuniune boierească la marele vornic, paia în vremea aceea* (CA. PETR.). ◇ Expr. (*înv., reg.*) *A -i da* (cuiva) *paiele = a*) a măguli, a flata pe cineva; *b*) a fi prea îngăduitor (cu cineva). • pl. *-iele.* /<tc. ***pāye***; cuv. persan.

paiájen *s.m.* v. păianjen.

paián *s.n.* (*în antic.*) Cîntec coral în cinstea lui Apollo. ◆ Ext. Cîntec de luptă și de biruință. • pl. *-e.* /<fr. ***payen***.

paiánjen *s.n.* v. păianjen.

paianjení *vb. IV.* v. păienjeni.

paianjeníș *s.n.* v. păienjeniș.

paiántă *s.f.* (*constr.*) **1** Sistem de construcție a pereților unor case, care constă într-un schelet de lemn avînd golurile umplute cu zidărie, chirpici etc. sau acoperite cu șipci și deșeuri de lemn. ◆ Restr. Material care umple sau acoperă scheletul unei asemenea construcții. **2** Fiecare dintre piesele de lemn care sprijină stîlpii caselor. • pl. *-e.* /<tc. ***payanda*** „proptea, suport".

paiáță *s.f.* **1** Personaj comic din spectacolele de circ sau din teatrul popular, care stîrnește rîsul prin înfățișarea sa caraghioasă, prin imitații grotești, prin

glume, prin gesturi etc.; bufon, clovn, măscărici, saltimbanc. *Paiaţa se aprinde Şi rîde, strigă-njură. Paiaţa se desprinde Din gloată* (PET.). ◆ (*deprec.*) Om neserios, caraghios, ridicol, lipsit de personalitate. *Ministrul ăsta e o paiaţă.* **2** Păpuşă îmbrăcată în paiaţă. *Sub pătură dezvelise... o paiaţă de pîslă* (CE. PETR.). • pl. *-e.* /<rus. ***паяц***, fr. ***paillasse***, germ. ***Paiazze***; cf. nm. pr. fr. *Paillasse*, it. *Pagliaccio*, personaj din *comedia dell'arte.*

paiaţă (1)

paiaţărie *s.f.* Exhibiţie executată (pe scenă) de o paiaţă. *După toate jocurile..., focuri de artificii, paiaţării, ieşea şi domnişoara Henriette călare* (CAR.). ◆ Ext. Reprezentaţie scenică lipsită de valoare. *Subvenţia avînd o altă destinare decît aceea de a încuraja paiaţeriile actuale* (ALECS.). ◆ Fig. Comportare, atitudine lipsită de seriozitate, ridicolă. *Te ţii de paiaţării!* • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***paiaţă*** + ***-ărie.***

paíc *s.m.* (*ist.*) Soldat din garda personală a sultanului sau a domnitorilor ţărilor române. *Doi paici ţineau de frîu calul domnului* (SADOV.). ◆ Sol, curier. • pl. *-ci.* /<tc. ***peyk.***

paidéia *s.f.* (*în Grecia antică*) Concepţie educativă care urmărea cultivarea spiritului uman prin studiul filosofiei şi al ştiinţei. • /<germ. ***Paideia***; cf. gr. *παιδεία.*

paidétic, -ă *adj.* Care ţine de paideia, care se referă la paideia. • pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***paidetisch.***

paidéumă *s.f.* Ansamblu de caractere care constituie stilul unei culturi populare. • /<germ. ***Paideuma***; cf. gr. *παίδευμα.*

paidós *subst.* (*înv.*) Repaus (după lucru); siestă. *Nici un ban să nu le oprească sărdariul, nici leu de car..., nici bani de paidos..., ci toată plata lor să li se dea deplin* (DOC.). ◆ (*cu val. de interj.*) Exclamaţie care reprezintă un semnal de încetare a lucrului. • acc. şi *páidos.* /<tc. ***paydos.***

paiéric *s.n.* (*lingv.; în scrierea chirilică*) Semn grafic, de obicei fără valoare fonetică, care se pune între două consoane pentru a înlocui semnul moale (ierul mic ъ) sau semnul tare (ierul mare ъ) în poziţie neintensă. • pl. *-ce.* /<slav. ***паіерьчнкъ.***

paiét *s.n.* (*mar.*) **1** Dispozitiv pentru astuparea (provizorie), din exterior, a spărturilor (mici) produse în bordajul unei nave, sub linia de plutire. **2** Împletitură din fire de parîmă veche, utilizată pentru protecţia bordului împotriva frecării. ◆ Ext. Pînză groasă, impermeabilă, care serveşte la protejarea punţii, a mărfii etc. • pl. *-e.* /<fr. ***paillet***, it. ***paglietta.***

paietát, -ă *adj.* Care este împodobit, presărat cu paiete. *Nu-mi plac rochiile paietate.* • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***pailleté.***

paiétă *s.f.* (*mai ales la pl.*) Disc mic şi sclipitor, de metal, de sticlă subţire, de celofan etc., cu o gaură la mijloc, care se coase sau se lipeşte pe haine, pe stofe etc., ca podoabă (producînd un anumit efect de strălucire). ◇ Compar. *Păretele de cărbune... strălucea în lumina slabă a lămpilor ca paietele pe rochiile cucoanelor* (ARD.). • pl. *-e.* /<fr. ***paillette.***

paíng *s.m.* (*zool.*) Păianjen (*Araneus*). *Pe noi femeile... un paing ne sparie* (C. NEGR.). • pl. *-gi.* /<sl. veche ***пажъ.***

paíngăn *s.m.* v. păianjen.

paingeníş *s.n.* v. păienjeniş.

paingíní *vb. IV.* v. păienjeni.

paínjen *s.m.* v. păianjen.

painjení *vb. IV.* v. păienjeni.

painjenére *s.f.* v. păienjenire.

painjeníş *s.n.* v. păienjeniş.

painjenít, -ă *adj.* v. păienjenit.

paiól *s.n.* (*mar.*) **1** Pardoseală (din tablă de oţel, acoperită cu linoleum sau cu material plastic) cu care se căptuşeşte podeaua încăperilor unei nave. **2** (*la pl.*) Piese de lemn montate pe fundul unei nave pentru a proteja mărfurile de umezire. • pl. *-ioale.* /<fr. ***payol***, rus. ***пайол.***

paión *s.n.* **1** Împletitură de paie folosită pentru protejarea obiectelor de sticlă. **2** Unealtă folosită la descărcatul vapoarelor. • pl. *-ioane.* /<fr. ***paillon.***

pair [per *sau* pair] *s.m.* **1** (*în Ev. Med.*) Titlu purtat de marii vasali ai regelui Franţei şi ai Angliei. ◆ Persoană care avea acest titlu. *Ce-i pasă domnului, fiul domitale, dacă Carol cel Mare a întocmit cei doisprezece pairi ai Franţei?* (CĂP.). **2** Membru al Camerei Superioare din Franţa, între 1814 şi 1848. **3** Titlu de noblеţe care conferea cuiva dreptul de a fi membru al Camerei Lorzilor din Anglia. • pl. *-i.* /<fr. ***pair***; cf. lat. *par, -is* „egal".

pairie [pe'rie] *s.f.* (*în Ev. Med.*) **1** Demnitate, titlu de pair. **2** Domeniu, feudă care aparţinea unui pair. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***pairie.***

pais *s.n.* (*în plutărit*) **1** Mişcare prin care se deplasează un buştean, într-o anumită direcţie, cu ajutorul ţapinei, fără a-l rostogoli. **2** Bucată de lemn care se pune sub ţapină pentru a ridica un buştean. • pl. *-uri.* /<retorom. centrală ***paès.***

păisă *s.f.* (*fin.*) Monedă divizionară în Bangladesh, India, Pakistan, Nepal, valorînd a suta parte dintr-o rupie. • pl. *-e.* /<fr. ***paise***; cuv. hindustan.

păisprezece *num.card., s.m.* I *num.card.* Număr natural care este situat în numărătoare între treisprezece şi cincisprezece şi care se indică prin cifra *14* (sau *XIV*); numărul abstract corespunzător. *Zece şi cu patru fac paisprezece.* ◇ (*adj.*) *Cînd o fată ajungea la vîrsta de paisprezece ani, vorbea în mod liber de măritiş* (CĂL.). ◇ (*subst.*) *La Braşov trebuia să se mai urce cinci necunoscuţi şi la Oradea paisprezece* (E. BAR.). ◇ (*cu val. de num.ord.*) *Capitolul paisprezece.* ◇ (*precedat de prep. „de" şi urmat de „ori", intră în componenţa num.adv.*) *A sunat de paisprezece ori.* ◇ (*precedat de „cîte", intră în componenţa num. distrib.*) *Împarte cîte paisprezece cărţi.* II *s.m.* Semn grafic care reprezintă numărul paisprezece; ext. desen, figură în forma acestui semn. • şi *pátrusprezece, (pop., fam.) páişpe num.card.* /***patru*** + ***spre*** + ***zece.***

páisprezecelea, -zecea *num.ord.* (*precedat de art. „al", „a"*) Care este situat în numărătoare între al treisprezecelea şi al cincisprezecelea. *A reuşit al paisprezecelea la facultate.* ◇ (*adj.*) *Era acum a patruzecea oară... de cînd puterile creştine se uneau împreună* (BĂLC.). • şi *pátrusprezecelea, -zecea num. ord.* /***paisprezece*** + ***le*** + ***-a.***

páişpe *num.card.* v. paisprezece.

păită *s.f.* (*reg.*) Covată pentru frămîntat pîinea. ◆ Scîndură pe care se împarte aluatul înainte de a fi pus la copt. *Piinea se pune pe lopată sau pe păită şi se gătеşte de a fi pusă în cuptor* (POP.). • pl. *-e.* /etimol. nec.

paivăn *s.n.* (*reg.*) Funie, ştreang cu care se priponesc sau cu care se împiedică animalele la păscut. *Cînd era Stoian de-un an Fura calul din păivan* (POP.). ◆ Gener. Funie. • pl. *-e, -uri.* şi *păiván s.n.* /<srb. ***pajvan.***

paj *s.m.* **1** (*în Ev. Med., în Europa apuseană*) Tînăr nobil aflat în serviciul unui senior, al unui principe, al unui rege etc. pentru a învăţa meşteşugul armelor şi pentru a se deprinde cu manierele de la curte. ◆ Ext. Copil de casă. *Un paj ce poartă pas cu pas a-mpărătesii rochii* (EMIN.). ◇ Fig. *E prietenul meu, e pajul meu* (SEBAST.). **2** (*invar.*) Pieptănătură feminină, cu breton, care imită pe cea a pajilor. • pl. *-i.* şi (*înv.*) *pag s.m.* /<fr. ***page***, germ. ***Page***; cf. gr. *παιδίον* „copil".

pájeră *s.f.* v. pajură.

pájişte *s.f.* **1** Suprafaţă de teren acoperită cu vegetaţie erbacee perenă (măruntă şi deasă), spontană sau cultivată, folosită pentru hrana animalelor (ca nutreţ sau prin păşunat). *Nu se vedea nici o mişcare în iarba naltă a pajiştii* (CAR.). ◆ Restr. Vegetaţie ierboasă care creşte pe această suprafaţă de teren. *Pajiştea înverzită... sclipea în bătaia razelor de soare* (BUJ.). ◇ (*geomorf.*) *Pajişte alpină* = *a*) teren cu vegetaţie ierboasă scundă, adaptată la condiţiile climatice aspre din etajul alpin al munţilor; *b*) ext. totalitatea pajiştilor din golul de munte, incluzînd şi pe cele dezvoltate după defrişarea pădurilor din etajul montan superior, care constituie baza păstoritului de vară; păşune alpină. *Pajişte englezească* v. englezesc. ◇ Loc.adv. (*înv.*) *Din pajişte* = (*după vb. ca „a zidi", „a face", „a ridica"*) de la început, din temelie. *Biserica cea albă..., în Iaşi, bătrînă şi veche... au stricat-o Duca Vodă de tot şi au zidit-o din pajişte* (N. COST.). ◇ Fig. *Este peste puterile lui s-o mai dezrădăcineze din pajiştile şi din răzoarele domeniului său psihofiziologic* (GAL.). **2** (*înv.*) Fondul, culoarea dominantă a unei picturi, a unei ţesături etc. ◇ Compar. *Privirea ochilor lui... şi vorba lui erau molcome, odihnitoare, catifelate şi scumpe ca pajiştea covoarelor persane* (GAL.). • pl. *-i.* /<sl. veche ***пажить.***

pájoră *s.f.* v. pajură.

pájură *s.f.* **1** (*ornit.*) Pasăre răpitoare, mai mică decît vulturul, dar mai puternică şi mai iute în mişcări decît acesta, cu ciocul tăios şi încovoiat la vîrf, cu ghearele lungi şi ascuţite, care trăieşte în regiunile de munte

pajură (1)

pajură (3)

(*Aquila chrysaëtos*); acvilă, aceră. ◇ Compus: *pajură-de-mare* = vultur-pescar (*Pandion heliaëtus*). ◆ (*reg.*) Barză (*Ciconia*). **2** (*în mit. pop.*) Pasăre uriaşă, cu înfăţişări variate, de obicei fioroase, care este înzestrată cu puteri miraculoase. *Te fac, fără voie, să doreşti a te afla pe aripile vreunei pajuri din poveste* (HOG.). **3** Figură simbolică reprezentînd o pajură sau un vultur (cu unul sau două capete, de obicei cu aripile întinse), care serveşte ca semn convenţional distinctiv pe stemele, steagurile, peceţile sau monedele unor ţări. *Într-o monedă cu pajura ştearsă de două mii de ani, nu vedea numai o gravură stîngace* (CE. PETR.). ◆ Ext. Stemă, emblemă care are figura unei pajuri. ◆ Una dintre cele două feţe ale unei monede, pe care este imprimată stema unei ţări (de obicei, o pajură). *Iată un ban de argint pe care-l arunc, şi eu cer să cadă pajura* (SADOV.). • pl. *-i.* şi (*înv.*) *pájeră, pájoră s.f.* /cf. ucr. *пажера* „fiinţă lacomă, nesăţioasă".

pakistanéz, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m, s.f.* Persoană care face parte din populaţia de bază a Pakistanului sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuieşte în Pakistan; locuitorii Pakistanului. **2** *adj.* Care aparţine Pakistanului sau pakistanezilor, care se referă la Pakistan sau la pakistanezi; care este originar din Pakistan. • pl. *-i, -e.* /nm. pr. (stat în Asia de Sud) ***Pakistan*** + ***-ez.***

pal[1] *s.n.* (*ind. lemnului*) Material lemnos sub formă de placă, obţinut prin presarea rumeguşului de lemn în combinaţie cu diferiţi lianţi. • /abr. de la ***p[lacă] a[glomerată din] l[emn].***

pal[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre faţa oamenilor sau despre părţi ale acesteia*) Care este palid. *Fruntea mea pală pe pieptu-ţi aşezi* (EMIN.).◇ Ext. (*despre oameni*) *Plecîndu-şi ostenita frunte... A aţipit poetul pal* (PER.). ◇ Fig. *Te duceai mereu-nainte înspre-o umbră întunecată Ca o pală rătăcire coborînd din alte zări* (BACOV.). **2** (*despre lumină, surse de lumină, corpuri luminoase*) Care este lipsit de intensitate, care răspîndeşte o lumină slabă; care este fără strălucire; stins, palid. *Sînt solitarul pustiilor piеţe Cu tristele becuri cu pală lumină* (BACOV.). ◆ (*despre momente ale zilei*) Care este lipsit de suficientă luminozitate. *E pală trista seară Ce cade-aşa de lină* (PET.). ◆ (*despre ochi, privire*) Care are o expresie ştearsă, stinsă. *Din ochii pali ai mamei, Ca bobul, picuri ies* (COŞB.). ◇ Analog. *Pe buze îi înflori un zîmbet pal.* **3** (*despre culori, nuanţe*) Care este foarte deschis; pastel; estompat. *Alege migdale curăţate..., le înfige în aluatul de aur pal* (BRĂ.). ◆ (*despre obiecte sau fiinţe*) Care are o culoare puţin intensă, ştearsă. *Aprinde o lumînare de ceară pală.* ◇ Fig. *A venit şi toamna cu palele-i tristeţi. Şi curg încete frunze şi-a paşii mai înceţi* (LAB.). **4** (*despre sunete*) Care este lipsit de intensitate, de stridenţă. *Îmi răspunde cu o voce pală.* ◇ Analog. (*despre parfumuri, miresme etc.*) *Ajunse pînă la mine emanaţia pală a parfumului ei.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***pâle.***

palăce *s.n.* v. palas.

paladín *s.m.* **1** (*în Ev. Med., în Europa apuseană*) Nobil slujitor, senior din suita unor regi. **2** (*în Ev. Med.*) Cavaler rătăcitor, în permanentă căutare de aventuri. *Începu a visa că nimic n-ar fi mai frumos... decît a învia iarăşi cavaleria rătăcitoare, alergînd singur călare, armat ca paladinii* (HEL.). **3** Fig. Bărbat curajos, îndrăzneţ, animat de sentimente cavalereşti.

• pl. *-i.* /<fr. ***paladin***, it. ***paladino***; cf. lat. *palatinus* „care aparține palatului".

paládiu[1] *s.n.* **1** (*în antic.*) Statuie (de lemn) a zeiței Pallas Atena, despre care se crede că a căzut din cer pentru a proteja orașul Troia și care, ulterior, a fost mutată în templul Vestei din Roma, pentru a ocroti și această cetate. *Dacă Troia-n a ei ziduri paladiul ar fi păstrat... Teafără-ntre pericoli pe temeiuri ar fi stat* (ASACHI). **2** Fig. Ceea ce servește ca mijloc de ocrotire, de apărare, de conservare; garanție. *Limba noastră a fost, acum șeptesprezece secoli, paladiul naționalității române* (ODOB.). • pl. *-ii.* /<lat. ***palladium, -ii***, fr. ***palladium***; cf. gr. *Παλλάδιον*, statuia zeiței Pallas Atena.

paládiu[2] *s.n.* (*chim.*) Element chimic, metal din familia metalelor platinice, de culoare albă-cenușie, maleabil, ductil, dur, având proprietatea de a absorbi hidrogenul, care se întrebuințează drept catalizator în unele reacții sau ca înlocuitor al platinei în construcția unor instrumente de precizie, a unor obiecte de artă etc. (*Pd*). • /<fr. ***palladium***, engl. ***palladium***; cf. nm. pr. *Pallas*, numele unui asteroid.

palafítă *s.f.* (*arheol.*) Locuință (preistorică) lacustră construită pe piloți sau pe o platformă sprijinită pe stîlpi de lemn. ◆ Construcție făcută pe un teren nestabil, întărit cu pari. *Au crezut a vedea palafite ca cele din Elveția, din Savoia și din alte locuri* (ODOB.). • pl. *-e.* /<fr. ***palafitte***, it. ***palafitta***.

palamísm *s.n.* (*teol.*) Teologia energiilor divine necreate, care a avut ca promotor pe Sfîntul Grigore Palamas (sec. 14). • /de la nm. pr. *Sfîntul Grigorie Palamas*, teolog și părinte al Bisericii Răsăritene.

palán *s.n.* Macara formată din doi sau din mai mulți scripeți, așezați pe două axe, dintre care una fixă, în jurul cărora sînt înfășurate cabluri, frînghii sau lanțuri și care servește la ridicarea unor greutăți mari. • pl. *-e.* și *palánc s.n.* /<fr. ***palan***, it. ***palanco***.

palánc *s.n.* v. palan.

paláncă *s.f.* **1** (*milit.; înv.*) Palisadă. ◆ Ext. Loc întărit pentru apărare; cetate (de lemn sau de pămînt). ◇ Expr. *A face* (sau *a da ceva*) *palancă* (*la pămînt*) = a culca la pămînt, a doborî. *Și eu fuga, și ea fuga, pînă ce dăm cînepa toată palancă la pămînt* (CR.). **2** Analog. (*reg.*) Nume dat unor construcții rudimentare, folosite ca adăpost pentru animale, ca gard etc. *În dosul casei e grădina de rînd închisă cu gard de nuiele ori cu pălan de scîndură* (MOL.). • pl. *-ănci.* și (*reg.*) *palángă s.f.*, *pálán s.n.* /<tc. ***palanka***, pol. ***palanka***, magh. ***palánk***.

palanchín *s.n.* **1** Lectică. *Se zărește... Palanchinul care trece prin papura argintie* (C. NEGR.). **2** (*țes.*) Țesătură de mătase asemănătoare cu cașmirul. • pl. *-e, -uri.* /<fr. ***palanquin*** <cuv. sanscr.

palándră *s.f.* (*mar.*) Mic vas de transport, barcă cu fundul plan, care servește pentru transbordări. • /<it. ***palandra***.

palángă *s.f.* v. palancă.

palánță *s.f.* v. balanță.

pálas *s.n.* Mare hotel de lux, de renume internațional, într-o capitală, într-o stațiune turistică etc. • scris și (*înv.*) *paláce.* /<fr. ***palace***.

palásca *s.f.* (*reg.*) Ploscă în care se ține băutura. *Duc cu ei beutură în palasca de lemn* (POP.). • pl. *-ăști.* /<magh. ***palaszk***.

paláșcă *s.f.* (*înv., reg.*) **1** (*milit.*) Cartușieră. *Epoleturile, palașca și marca de la chiveră vei putea să mi le trimeți pe Dunăre la Viena* (KOGĂL.). **2** Geantă de piele care se poartă la șold. *Palașca cu zapisul... era după gîtul lui Sarsailă* (POP.). • pl. *pălăști.* /<tc. ***palaska***, ngr. *παλάσκα*.

palat[1]-Elem. de compunere „palat, cerul-gurii". • și *palato-.* /<fr. ***palat(o)***-; cf. lat. *palatum, -i.*

palát[2] *s.n.* **1** Clădire somptuoasă, care servește ca reședință unui nobil, unui suveran, unui șef de stat. *Cum ajunge în tîrg, se duce cu pieptul deschis drept la palatul împăratului* (CR.). ◆ Ext. Clădire mare, luxoasă. ◇ (*glum.*) *Vino să-mi vezi palatul; stau de nouă ani la aceeași gazdă, cu aceiași patruzeci de lei pe lună* (BASS.). ◇ *Mareșal al palatului* v. mareșal. ◇ Fig. *În lume îmi zîmbise cu fața de părinte Lăsînd deschisă ușa l-al inimei palat* (MACED.). **2** Edificiu monumental în care își are sediul o instituție importantă. *Am vizitat palatul Parlamentului.* **3** Suveranul împreună cu anturajul său. *Palatul e supărat foc pe noi* (STANCU). • pl. *-e,* (*pop.*) *-uri.* /<ngr. *παλάτι*, lat. ***palatium, -ii***.

palát[3] *s.n.* (*anat.*) Peretele superior al cavității bucale a vertebratelor, în formă de boltă, alcătuit din apofizele palatine ale celor două maxilare superioare și din oasele palatine, acoperite de o mucoasă groasă; cerul gurii. ◇ *Palatul dur* (sau *bucal*) = perete osos acoperit cu o membrană mucoasă, reprezentînd partea de sus, anterioară, a cavității bucale, care o separă de fosele nazale. *Palatul moale* sau *vălul palatului* = porțiune musculară care continuă palatul în partea posterioară a cavității bucale; vălul palatin. *Palat artificial* = mulaj al palatului, care se folosește în fonetica experimentală pentru a se vedea suprafața atinsă de limbă la pronunțarea unui sunet; palatograf. • /<lat. ***palatum, -i***, it. ***palato***; cf. fr. *palais.*

palatál, -ă *adj.* **1** (*anat.*) Care aparține palatului, care se referă la palat; din regiunea palatului; palatin. **2** (*fon.*) Care se produce în regiunea palatului; spec. (*despre sunete*) care se articulează prin atingerea sau apropierea părții de jos a limbii de palat; (*înv.*) palatinal. ◇ (*adv.*) *A pronunțat palatal.* ◇ (*subst. f.*) *Sunetele se pot împărți în labiale..., palatale* (PUȘ.). ◆ (*despre timbrul sunetelor*) Care este propriu sunetelor articulate în regiunea palatului. ◆ Care conține sunete a căror articulație se face în regiunea palatului. *Pentru diferitele graiuri românești e caracteristică trecerea unor consoane din seria palatală în seria nepalatală* (PER.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***palatal***.

palatalizá *vb. I. tr.* (*fon.*) A transforma o consoană oarecare într-una palatală, mutîndu-i locul de articulație în regiunea palatului; a muia. ◇ (*refl. pas.*) *În graiurile nordice labialele se palatalizează.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***palataliser***.

palatalizáre *s.f.* (*fon.*) Faptul de *a palataliza*; modificare fonetică prin care o consoană oarecare devine palatală. *Petru Maior... este cel dintîi care pune problema vechimii palatalizării* (MACR.). • pl. *-ări.* /v. ***palataliza***.

palatalizát, -á *adj.* (*fon.; despre consoane*) Care a suferit o palatalizare; care este muiat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***palataliza***.

palatín[1] *s.m., adj.* I *s.m.* (*în Ev. Med.*) **1** (*în Europa apuseană*) Titlu dat unui mare demnitar care îndeplinea anumite funcții la curtea regilor sau la palatul unui mare senior. ◆ Persoană care avea acest titlu. ◆ Principe posesor al unui palatinat. **2** Guvernator al unei provincii din Germania sau din Polonia. ◆ Persoană care avea acest titlu. *O droaie de peițori cnezi ruși, grafi nemți, palatini poloni... își disputau mîna ei* (C. NEGR.). ◇ (*adj.*) *Contele palatin se afla în ceartă cu arhiepiscopul de Maiența* (SADOV.). **3** Vicerege al Ungariei. ◆ Persoană care avea acest titlu. **II** *adj.* Care aparține unui palatin sau unui palatinat, care se referă la un palatin sau la un palatinat. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***palatinus, -a, -um***, fr. ***palatin***, it. ***palatino***.

palatín[2], **-ă** *adj.* (*anat.*) Care aparține palatului, care se referă la palat; din regiunea palatului; palatal. ◇ *Boltă palatină* = parte a cavității bucale care este constituită, anterior, din palatul dur și, posterior, din vălul palatului; cerul-gurii. *Văl palatin* = porțiune musculară care continuă, în partea posterioară a cavității bucale, palatul și care se termină cu o prelungire, numită uvulă. *Os palatin* (și *subst. n.*) = os pereche situat în porțiunea posterioară a feței, care participă la formarea palatului dur. *Apofiză palatină* = una dintre apofizele maxilarului superior. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***palatin***.

palatinál, -ă *adj.* (*fon.; înv.; despre sunete*) Palatal. • pl. *-i, -e.* /***palatin***[2] + *-al.*

palatinát *s.n.* (*în Ev. Med.*) **1** Demnitate, funcție de palatin. **2** Teritoriu sau provincie guvernată de un palatin. *În școalele mai înalte ale palatinaturilor învață... tineri* (PER.). ◆ Ext. Populația unui palatinat. • pl. *-e, -uri.* /<fr. ***palatinat***.

palatínă *s.f.* Etolă scurtă feminină de blană, purtată la gît și pe umeri. • pl. *-e.* /<fr. ***palatine***.

palatítă *s.f.* (*med.*) Stomatită localizată la nivelul palatului. • pl. *-e.* /<fr. ***palatite***; cf. lat. *palatum* „cerul-gurii".

palato- v. palat-.

palatográf *s.n.* (*fon.*) Mulaj al palatului folosit pentru a se obține palatograma; palat artificial. • pl. *-e.* /<fr. ***palatographe***.

palatográmă *s.f.* (*fon.*) Reprezentare grafică a punctelor de contact ale limbii cu suprafața palatului, în timpul emiterii unui sunet. • pl. *-e.* /<fr. ***palatogramme***.

palatolalíe *s.f.* (*med.*) Tulburare de vorbire, specifică celor care prezintă despicături palatine, caracterizată prin nazalizarea sunetelor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***palatolalie***.

palatoplastíe *s.f.* (*chir.*) Refacere chirurgicală a palatului, la nivelul căruia există un defect congenital sau dobîndit; uranoplastie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***palatoplastie***.

palatoplegíe *s.f.* (*med.*) Paralizie a vălului palatului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***palatoplégie***.

palatorafíe *s.f.* (*chir.*) Sutură a vălului palatului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***palatorrafie***; cf. lat. *palatum* „cerul-gurii", gr. *ῥαφή* „sutură".

palaurdí *vb. IV. tr.* Expr. (*reg.*) *A o palaurdi* = a fugi pe furiș, a o șterge, a o tuli. *Dac-au văzut așa, au palaurdit-o pe poartă afară* (POP.). • /cf. țig. *pale* „îndărăt", *hau orde* „vino aici".

palavătic, -á *adj.* v. pălăvatic.

palavrageálă *s.f* v. pălăvrăgeală.

palavragí *vb. IV.* v. pălăvrăgi.

palavragioáică *s.f.* (*deprec.*) Femeie flecară, care spune palavre. • pl. *-ce.* /***palavragiu*** + *-oaică*.

palavragíu *s.m.* (*deprec.*) Persoană care spune palavre; flecar, limbut, guraliv. *Bun de gură și palavragiu de frunte* (ISP.). • pl. *-gii.* /<tc. ***palavracı***.

palávră *s.f.* (*fam.; mai ales la pl.*) Vorbă, afirmație lipsită de seriozitate sau de temei; fleac; baliverna, brașoavă. *Și-a sfîrșit treaba și are acum vreme de palavre* (CE. PETR.). • pl. *-e.* /<tc. ***palavra***, ngr. *παλάβρα*.

pálă[1] *s.f.* **1** Cantitate de fîn, de paie etc. care se poate tăia dintr-o dată cu coasa sau care se poate lua o dată cu furca; ext. grămadă (mică) de fîn, de iarbă, de paie etc. *Pe uliță venea încet Ion, cu o pală de fîn proaspăt agățată în coasă* (REBR.). ◇ Fig. *Dușmanii se prăvălesc în pale, ca iarba sub coasă* (SADOV.). **2** Ext. (*adesea urmat de determ. care arată felul, natura*) Strat, pătură din ceva; fîșie, șuviță. *Pe bolți un nor de-argint se rupe-n pale* (VLAH.). ◇ Compar. *Stoluri de mii de grauri se ridicau și se înclinau coborîndu-se, ca niște pale de fum* (SADOV.). **3** Undă, adiere, suflare. *Fumul vînăt, pișcător zbura luat în pale mici de vînt* (AGÂR.). • pl. *-e.* /cuv. autoh.; cf. alb. *palë*.

pálă[2] *s.f.* **1** (*tehn.*) Fiecare dintre brațele unei elice de avion, de vapor, de ventilator etc. sau ale unui rotor de mașină ori de turbină, încastrat sau articulat la un capăt în butucul elicei sau al rotorului. **2** (*ind. text.*) Semifabricat sub formă de bandă continuă de lînă sau de fibre chimice, obținut după ce fibrele au fost pieptănate și înfășurate în cruce pe bobine. • pl. *-e.* /<fr. ***pale***.

pálă[3] *s.f.* (*înv.*) Paloș. *Făt-Frumos lovea cu pala de zvînta în toate părțile* (ISP.). • pl. *-e.* /<tc. ***pala***.

pălă[4] *s.f.* (*înv., reg.*) Capriciu, toană. *Are pale, săracu* (POP.). • pl. *-e.* /etimol. nec.

pălă[5] *s.f.* (*în antic. romană*) Veșmînt constînd într-o bucată dreptunghiulară de pînză pe care o purtau femeile peste rochie. • pl. *-e.* /<lat. ***palla, -ae***.

pálcă *s.f.* (*reg.*) Vargă, nuia. *Să-ți aducă palce cîte vrei și fă-ți datoria cum știi* (CR.). ◆ Lovitură dată cu varga. • pl. *-ce.* /<rus. ***палка***.

pale- v. paleo-.

paleál, -ă *adj.* (*zool.*) Care aparține paliumului, care se referă la palium. ◇ *Cavitate paleală* = cavitate situată în manta, care conține organele respiratorii ale moluștelor. *Cameră paleală* v. cameră. • sil. *-le-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***palléal***.

paleantróp *s.m.* v. paleoantrop.

paleárctic, -á *adj.* (*geogr.*) (Care provine) din regiunea de nord a „lumii vechi" (Europa, Africa de Nord, Asia la nord de Himalaia, Afghanistan, Iran); paleoarctic. • sil. *-le-arc-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***paléarctique***.

paleát, -ă *adj.* (*herald.; despre scuturi, figuri*) Care este divizat vertical într-un număr par de părți egale. • sil. *-le-at.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***palé***.

paleatív, -ă *adj., s.n.* v. paliativ.

palée[1] *s.f.* (*constr.*) Element intermediar de susținere a grinzilor principale ale unui pod de lemn, cu mai multe deschideri, care are rolul de a transmite spre fundație sarcinile încărcăturii podului. • pl. *-ee.* /<fr. ***palée***.

palée[2] *s.f.* (*bot.*) Înveliș floral al gramineelor, format din două frunzișoare membranoase, care se află pe

axa spicului, la baza fiecărei flori. • pl. *-ee.* /<it. ***palea***, fr. ***palea***, germ. ***Pale***, lat. ***palĕa***, ***-ae*** „pai".

palemón *s.m.* (*zool.*) Numele științific al crevetei. • /<fr. ***palémon***; cf. nm. pr. *Palaemon*, divinitate marină în mitologia greacă.

palencefál *s.n.* (*anat.*) Cea mai veche parte, din punct de vedere filogenetic, a encefalului. • /<engl. ***paleencephalon***.

paleo-Elem. de compunere „vechi", „preistoric". • și *pale-*. /<fr. ***paléo-***; cf. gr. παλαιός „vechi", lat. șt. *palaeo-*.

paleoantróp *s.m.* Nume dat omului de Neanderthal, care a trăit în Europa și Asia în pleistocenul mijlociu și superior (*Homo sapiens Neanderthalensis*). • sil. *-le-o-*. pl. *-i*. și *paleantróp s.m.* /<fr. *paléoanthropes*, lat. *palaeoanthropus*, germ. ***Paläanthropus***.

paleoantropológ, -ă *s.m., s.f.* (*antrop.*) Specialist în paleoantropologie. • sil. *-le-o-*. pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***paléoanthropologue***.

paleoantropológic, -ă *adj.* (*antrop.*) Care aparține paleoantropologiei, care se referă la paleoantropologie. • sil. *-le-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***paleoanthropologique***.

paleoantropológie *s.f.* Parte a antropologiei care se ocupă cu studiul omului fosil, preistoric. • sil. *-le-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***paléoanthropologie***.

paleoárctic, -ă *adj.* (*geogr.*) Palearctic. • sil. *-le-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***paléoarctique***.

paleoarheofíte *s.f. pl.* (*paleon.*) Plante antropofile din paleolitic. • sil. *-le-o-; -he-o-*. /<fr. ***paléoarchéophytes***.

paleoarheológic, -ă *adj.* Care aparține paleoarheologiei, care se referă la paleoarheologie. • sil. *-le-o; -he-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***paléoarchéologique***.

paleoarheológie *s.f.* Arheologie a epocilor preistorice. • sil. *-le-o-; -he-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***paléoarchéologie***.

paleoastronaút *s.m.* Ființă despre care documente străvechi atestă că ar fi călătorit cu vehicule ce aveau caracteristici tehnice proprii aeronavelor și astronavelor. • sil. *-le-o-; -na-ut.* pl. *-ți.* /***paleo-*** + ***astronaut***.

paleoastronaútic, -ă *s.f., adj.* **1** *s.f.* Cercetare a celor mai vechi informații despre preocupări astronautice. **2** *adj.* Care aparține paleoastronauticii, care se referă la paleoastronautică. • sil. *-le-o-; -na-u-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***paléoastronautique***.

paleobiogeografíe *s.f.* Disciplină care se ocupă cu studiul faunei și florei din trecutul geologic al Pământului. • sil. *-le-o-bi-o-ge-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***paléo-biogéographie***.

paleobiológic, -ă *adj.* Care aparține paleobiologiei, care se referă la paleobiologie. • sil. *-le-o-bi-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***paléobiologique***.

paleobiológie *s.f.* Ramură a biologiei care se ocupă cu studiul organismelor fosile vegetale și animale. • sil. *-le-o-bi-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***paléobiologie***.

paleobotánic, -ă *s.f., adj.* **1** *s.f.* Ramură a paleontologiei care se ocupă cu studiul plantelor fosile; paleofitologie. **2** *adj.* Care aparține paleobotanicii, care se referă la paleobotanică; paleofitologic. • sil. *-le-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***paléobotanique***.

paleobotaníst, -ă *s.m., s.f.* Specialist în paleobotanică. • sil. *-le-o-*. pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***paléobotaniste***.

paleocén, -ă *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Prima epocă a paleogenului, caracterizată prin apariția unor noi asociații de foraminifere și prin dezvoltarea rapidă a mamiferelor placentare; eocen inferior. **2** *adj.* Care aparține paleocenului, specific paleocenului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din paleocen. • sil. *-le-o-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***paléocène***; cf. gr. παλαιός „vechi", καινός „nou".

paleoclímat *s.n.* (*climat.*) Paleoclimă. • sil. *-le-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***paléoclimat***.

paleoclimátic, -ă *adj.* (*climat.*) Care ține de paleoclimat, care se referă la paleoclimat. • sil. *-le-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***paléoclimatique***.

paleoclimatológie *s.f.* (*climat.*) Știință care se ocupă cu studiul variațiilor climei în decursul perioadelor geologice. • sil. *-le-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***paléoclimatologie***.

paleoclímă *s.f.* (*climat.*) Climă din trecutul geologic al pământului, care este studiată indirect, pe baza distribuției geografice a solurilor, a fosilelor de plante și de animale, a formațiunilor geologice, precum și pe baza unor trăsături ale reliefului; paleoclimat. • sil. *-le-o-*. pl. *-e.* /***paleo-*** + ***climă***.

paleocórtex *s.n.* (*anat.*) Ansamblu de zone de la baza emisferelor cerebrale, considerat ca nivel superior al funcțiilor vegetative ale organismului. • sil. *-le-o-*. /***paleo-*** + ***cortex***; cf. lat. șt. *paleocortex*.

paleocreștín, -ă *adj., s.m., s.f.* (*relig.*) **1** *adj., s.m., s.f.* (Creștin) de la începuturile creștinismului. **2** *adj.* Care se referă la începuturile creștinismului. ◇ *Artă paleocreștină* = artă legată de cultul creștin din sec. 1-4, din Imperiul Roman, care are mai ales un caracter funerar și ale cărei forme au persistat în Imperiul Roman de Apus până în sec. 7. • sil. *-le-o-*. pl. *-i, -e.* /***paleo-*** + ***creștin***, după fr. *paléochrétien*.

paleocreștinísm *s.n.* Vechi creștinism. • sil. *-le-o-*. /***paleo-*** + ***creștinism***.

paleodemografíe *s.f.* Ramură a demografiei istorice care se ocupă cu studiul vestigiilor umane. • sil. *-le-o-*. g.-d. *-iei.* /***paleo-*** + ***demografie***.

paleodendrológie *s.f.* Ramură a paleobotanicii care se ocupă cu studiul plantelor lemnoase fosile. • sil. *-le-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***paléodendrologie***.

paleoecológic, -ă *adj.* Care aparține paleoecologiei, care se referă la paleoecologie. • sil. *-le-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***paléoécologique***.

paleoecológie *s.f.* Ramură a paleontologiei care se ocupă cu studiul condițiilor de viață ale plantelor și ale animalelor din trecut, ale ecosistemelor și biosferelor dispărute ale Pământului. • sil. *-le-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***paléoécologie***.

paleoendémic, -ă *adj.* (*biol.*; *despre specii*) Cu un areal mare în trecut, dar care, din cauza schimbării condițiilor de viață, are astăzi un areal redus. • sil. *-le-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***paléoendémique***.

paleoendemít *s.n.* (*biol.*) Organism vegetal sau animal care își are originea într-un trecut geologic relativ îndepărtat, prezentînd adesea caractere arhaice. • sil. *-le-o-*. /***paleo-*** + ***endemit***.

paleoetnografíe *s.f.* Etnografie a popoarelor străvechi. • sil. *-le-o-*. g.-d. *-iei.* /***paleo-*** + ***etnografie***.

paleoetnológ, -ă *s.m., s.f.* Specialist în paleoetnologie. • sil. *-le-o-*. pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***paléoethnologue***.

paleoetnológic, -ă *adj.* Care aparține paleoetnologiei, care se referă la paleoetnologie. • sil. *-le-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***paléoethnologique***.

paleoetnológie *s.f.* Ramură a etnologiei care se ocupă cu studiul aspectelor civilizațiilor și al culturilor arhaice; arheoetnologie. • sil. *-le-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***paléoethnologie***.

paleofáună *s.f.* (*zool.*) Faună fosilă. • sil. *-le-o-*. /***paleo-*** + ***faună***.

paleofaunístic, -ă *adj.* (*zool.*) Care aparține paleofaunei, care se referă la paleofaună. • sil. *-le-o-fa-u-*. pl. *-ci, -ce.* /***paleofaună*** + ***-istic***.

paleofític, -ă *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Perioadă geologică situată între silurian și permian, cînd apar primele plante vasculare. **2** *adj.* Care aparține paleofiticului, specific paleofiticului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din paleofitic. • sil. *-le-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***paléophytique***.

paleofitografíe *s.f.* Ramură a paleontologiei care se ocupă cu studiul morfologiei plantelor fosile. • sil. *-le-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***paléophytografie***.

paleofitológ, -ă *s.m., s.f.* Specialist în paleofitologie. • sil. *-le-o-*. pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***paléophytologue***.

paleofitológic, -ă *adj.* Care aparține paleofitologiei, care se referă la paleofitologie; paleobotanic. • sil. *-le-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***paléophytologique***.

paleofitológie *s.f.* Paleobotanică. • sil. *-le-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***paléophytologie***.

paleoflóră *s.f.* (*bot.*) Floră fosilă. • sil. *-le-o-*. /<fr. ***paléoflore***.

paleoflorístic, -ă *adj.* (*bot.*) Care aparține paleoflorei, care se referă la paleoflură. • sil. *-le-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***paléofloristique***.

paleogén, -ă *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Prima perioadă a neozoicului, care începe odată cu apariția numuliților, a cărei floră se caracterizează prin prezența fanerogamelor dicotiledonate și monocotiledonate și a cărei faună este variată (foraminifere, echinide, lamelibranhiate, gasteropode, pești, mamifere placentare, carnivore, primate etc.); numulitic. **2** *adj.* Care aparține paleogenului, specific paleogenului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din paleogen. • sil. *-le-o-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***paléogène***; cf. gr. παλαιός „vechi", γεννάω „a naște".

paleogenétic, -ă *s.f., adj.* **1** *s.f.* Ramură a geneticii care se ocupă cu studiul resturilor fosile. **2** *adj.* Care ține de paleogenetică, care se referă la paleogenetică. • sil. *-le-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***paléogénétique***.

paleogeofízic, -ă *s.f., adj.* **1** *s.f.* Ramură a geofizicii care se ocupă cu studiul structurii și al proprietăților fizice ale pământului în trecutul geologic. **2** *adj.* Care aparține paleogeofizicii, care se referă la paleogeofizică. • sil. *-le-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***paléogéophysique***, engl. ***paleogeophysics***.

paleogeográf, -ă *s.m., s.f.* Specialist în paleogeografie. • sil. *-le-o-ge-o-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***paléogéographe***.

paleogeográfic, -ă *adj.* Care aparține paleogeografiei, care se referă la paleogeografie. • sil. *-le-o-ge-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***paléogéographique***.

paleogeografíe *s.f.* Ramură a geologiei care se ocupă cu reconstituirea și reprezentarea pe hartă a condițiilor fizico-geografice existente în decursul istoriei geologice a pământului. • sil. *-le-o-ge-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***paléogéographie***.

paleogeomorfologíe *s.f.* Ramură a paleogeografiei care se ocupă cu studiul evoluției reliefului în trecut, reconstituind configurația acestuia și procesele geomorfologice din diferite perioade geologice. • sil. *-le-o-ge-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***paléogéomorphologie***.

paleográf, -ă *s.m., s.f.* Specialist în paleografie. *Avea o slujbă... ca paleograf și arhivar al unei însemnate instituții* (SADOV.). • sil. *-le-o-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***paléographe***.

paleográfic, -ă *adj.* Care ține de paleografie, care se referă la paleografie. • sil. *-le-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***paléographique***.

paleografíe *s.f.* **1** (*ist.*) Știință auxiliară a istoriei care se ocupă cu descifrarea și cu studiul scrisului din manuscrise, de pe hărți vechi etc., cu datarea și cu stabilirea autenticității lor, cu istoria scrisului etc. **2** (*muz.*) Știință care se ocupă cu studiul vechilor notații muzicale. • sil. *-le-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***paléographie***; cf. gr. παλαιός „vechi", γράφω „a scrie".

paleohistológie *s.f.* Studiu al țesuturilor animale care s-au păstrat în fosile. • sil. *-le-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***paléohistologie***.

paleolític, -ă *s.n., adj.* (*arheol.*) **1** *s.n.* Cea mai veche și cea mai lungă, perioadă din istoria omenirii, la începutul comunei primitive, în care are loc procesul de antropogeneză, caracterizată prin folosirea uneltelor și a armelor de piatră cioplită, prin practicarea culesului, vînatului și pescuitului ca ocupații principale. **2** *adj.* Care aparține paleoliticului, specific paleoliticului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi arheologice din paleolitic. • sil. *-le-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***paléolithique***; cf. gr. παλαιός „vechi", λίθος „piatră".

paleológ, -ă *s.m., s.f.* Om de știință care se ocupă cu studiul limbilor vechi. • sil. *-le-o-*. pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***paléologue***.

paleológie *s.f.* Studiu al antichității sau al antichităților; arheologie. • sil. *-le-o-*. g.-d. *-iei.* /<engl. ***paleology***.

paleomagnétic, -ă *adj.* Care ține de paleomagnetism, care se referă la paleomagnetism. • sil. *-le-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***paléomagnétique***.

paleomagnetísm *s.n.* **1** Metodă de determinare a valorilor cîmpului magnetic terestru din trecutul geologic. **2** Ramură a geofizicii care se ocupă cu studiul cîmpului magnetic terestru de-a lungul erelor geologice. • sil. *-le-o-*. /<fr. ***paléomagnétisme***.

paleomicológie *s.f.* Știință care se ocupă cu studiul ciupercilor fosile. • sil. *-le-o-*. g.-d. *-iei.* /***paleo-*** + ***micologie***.

paleontográfic, -ă *adj.* Care aparține paleontografiei, care se referă la paleontografie. • sil. *-le-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***paläontographisch***.

paleontografíe *s.f.* Descriere sistematică a fosilelor. • sil. *-le-o-*. g.-d. *-iei.* /<germ. ***Paläontographie***.

paleontológ, -ă *s.m., s.f.* Specialist în paleontologie. • sil. *-le-o-*. pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***paléontologue***, it. ***paleontologo***.

paleontológic, -ă *adj.* Care ține de paleontologie, care se referă la paleontologie. • sil. *-le-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***paléontologique***.

paleontológie *s.f.* Știință care se ocupă cu studiul complex al organismelor fosile animale și vegetale, descoperite în sedimentele scoarței terestre și care au populat pămîntul în erele geologice. • sil. *-le-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***paléontologie***; cf. παλαιός „vechi", ὤν „ființă", λογος „studiu".

paleopalinoiógic, -ă *adj.* Care ține de paleopalinologie, care se referă la paleopalinologie. • sil. *-le-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***paléopalynologique***.

paleopalinológie *s.f.* Ramură a palinologiei care se ocupă cu cercetarea geologică bazată pe studiul sporilor și al polenului fosil. • sil. *-le-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***paléopalynologie***.

paleopatoiógic, -ă *adj.* Care aparține paleopatologiei, care se referă la paleopatologie. • sil. *-le-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***paléopathologique***.

paleopatológie *s.f.* Ramură a patologiei care se ocupă cu studiul bolilor viețuitoarelor fosile, pe baza examinării resturilor lor osoase. • sil. *-le-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***paléopathologie***.

paleopedológic, -ă *adj.* Care aparține paleopedologiei, care se referă la paleopedologie. • sil. *-le-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***paléopédologique***.

paleopedológie *s.f.* Ramură a pedologiei care se ocupă cu studiul solurilor fosile formate în pleistocen sau mai vechi. • sil. *-le-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***paléopédologie***.

paleopitéc *s.m.* (*paleon.*) Maimuță antropomorfă fosilă ale cărei urme au fost descoperite în depozitele terțiare din India. • sil. *-le-o-*. pl. *-ci.* /<fr. ***paléopithèque***.

paleopsihológie *s.f.* (*psih.*) Ramură a psihologiei care se ocupă cu studiul psihicului, al comportamentului și al condițiilor de viață ale omului preistoric, pe baza urmelor și trăsăturilor activității lui. • sil. *-le-o-*. g.-d. *-iei.* /***paleo-*** + ***psihologie***.

paleoretórică *s.f.* (*ret.*) Termen ușor depreciativ folosit de Grupul pentru a denumi vechea retorică a antichității greco-latine. • sil. *-le-o-*. /<fr. ***paléorhétorique***.

paleosláv, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care aparține limbii vechi slave, care se referă la limba veche slavă; care este scris în această limbă. ◆ (*subst. f.*) Limba slavă veche. **2** *s.m., s.f* Persoană care aparținea celor mai vechi popoare slave. • sil. *-le-o-*. pl. *-i, -e.* /***paleo-*** + ***slav***; cf. fr. *paléoslave*.

paleosól *s.n.* (*pedol.*) Sol format în trecutul geologic al pământului, în condiții de climă și de vegetație diferite de cele actuale. • sil. *-le-o-*. /<fr. ***paléosol***.

paleospeológ, -ă *s.m., s.f.* Specialist în paleospeologie. • sil. *-le-o-spe-o-*. pl. *-gi, -ge.* /de la ***paleospeologie***, prin derivare regresivă.

paleospeológie *s.f.* Studiu al cavernelor și al apelor subterane din trecutul erelor geologice. • sil. *-le-o-spe-o-*. /***paleo-*** + ***speologie***; cf. fr. *paléospéléologie*.

paleotériu *s.m.* (*paleon.*; *la pl.*) Familie de mamifere fosile erbivore perisodactile, asemănătoare cu tapirul, care au trăit în prima jumătate a erei terțiare, în Europa și în Asia; (*și la sg.*) animal care făcea parte din această familie. • sil. *-le-o-*. pl. *-ii.* /<fr. ***paléothérium***; cf. gr. *παλαιός* „vechi", *θηρίον* „fiară, animal".

paleotrópic, -ă *adj.* Care este, provine din regiunea tropicală a „lumii vechi". • sil. *-le-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***paléotropique***.

paleotropicál, -ă *adj.* Care aparține zonei tropicale din „lumea veche", care se referă la zona tropicală din „lumea veche". • sil. *-le-o-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***paléotropical***.

paleozáur *s.m.* (*paleon.*) Gen fosil de reptile sauriene din permian, cu limba despicată, descoperite în Anglia. • sil. *-le-o-*. pl. *-i.* /***paleo-*** + *-zaur*.

paleozóic, -ă *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* A doua eră geologică, situată între precambrian și mezozoic, în care s-au format munții, a cărei floră se caracterizează prin prezența talofitelor, prin predominarea criptogamelor vasculare, prin apariția gimnospermelor și în a cărei faună se întîlnesc toate grupele de nevertebrate și primele vertebrate; era primară. **2** *adj.* Care aparține paleozoicului, care este specific paleozoicului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din paleozoic. • sil. *-le-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***paléozoïque***; cf. gr. *παλαιός* „vechi", *ζωή* „viață".

paleozoológ, -ă *s.m., s.f.* Specialist în paleozoologie. • sil. *-le-o-*; *-zo-o-*. pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***paléozoologue***, germ. ***Paleozoolog***.

paleozoológic, -ă *adj.* Care ține de paleozoologie, care se referă la paleozoologie. • sil. *-le-o-*; *-zo-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***paléozoologique***.

paleozoológie *s.f.* Parte a paleontologiei care se ocupă cu studierea animalelor fosile. • sil. *-le-o-*; *-zo-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***paléozoologie***.

palér[1] *s.m.* (*reg.*) **1** Contramaistru zidar sau dulgher. **2** Cantonier. • acc. și *páler*. pl. *-i.* /<magh. ***pallér***, germ. ***Palier***.

palér[2] *subst. sg.* (*înv.*) Praf de pușcă. • /<srb. ***paler***.

palesteźie *s.f.* (*med.*) Sensibilitate vibratorie osoasă. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***pallesthésie***; cf. gr. *πάλλω* „a scutura; a tremura".

palesteziométru *s.n.* (*med.*) Aparat pentru măsurarea sensibilității vibratorii. • sil. *-zi-o-*. pl. *-e.* /***palestezie*** + ***metru***.

palestiníán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Palestinei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuiește în Palestina; locuitorii Palestinei. **2** *adj.* Care aparține Palestinei sau palestinienilor, care se referă la Palestina sau la palestinieni; care este originar din Palestina. • sil. *-ni-an*. pl. *-ieni, -iene.* /nm. pr. (regiune istorică în Orientul Apropiat) ***Palestina*** + *-ean*; cf. fr. *palestinien*.

paléstră *s.f.* **1** (*în antic.*) Loc special amenajat pentru exerciții de gimnastică, pentru lupte, aruncări ale discului etc. **2** (*în Atena antică*) Școală de educație fizică, frecventată de băieți între 13 și 15 ani, după absolvirea școlii de gramatică și a celei de chitară. • pl. *-e.* /<lat. ***palaestra, -ae***, fr. ***palestre***; cf. gr. *παλαίστρα* <*παλαίω* „a lupta".

paléstric, -á *adj., s.f.* **1** *adj.* Care aparține palestrei, care se referă la palestră. **2** *s.f.* Arta exercițiilor la palestră. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***palestrique***; cf. lat. *palestricus* „referitor la palestră", *palestrica* „gimnastică".

palétă *s.f.* **1** (*a. plast.*) Placă de lemn, de faianță, de porțelan etc. de formă ovală, prevăzută cu o deschizătură mică pentru a fi ținută cu mîna, pe care pictorii își întind și își combină culorile cînd lucrează. *A început a aduce acolo oameni cu palete și șevaleturi* (SADOV.). ◇ Fig. *Doar pentru cele ce-s adaos Venind din sfînta ta planetă, Culori eu n-am în graiul lumii Și nici uleiuri pe paletă* (BLA.). ◆ Fig. (și *paletă coloristică*) Gamă cromatică specifică unui pictor sau unei picturi; cromatică, colorit. ◆ Ext. Măiestrie a unui scriitor, a unui compozitor etc. *Prestigiul paletei sale îi aduce o situație materială ameliorată* (PER.).

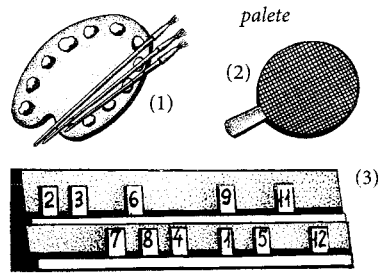

2 (*sport*; *la tenisul de masă*) Plăcuță rotundă sau ovală de lemn, cu mîner și acoperită pe ambele fețe cu cauciuc sau cu plută, care se folosește pentru lovirea mingii. **3** Piesă (plată) de forme variate, folosită ca suport, ca unealtă de presat, de netezit etc. sau la diferite mecanisme și instrumente. ◆ Pală (de dimensiuni mici). **4** (*tehn.*) Element activ al rotorului sau al statorului unei mașini hidraulice sau pneumatice, în formă de aripă sau de placă cu două fețe curbe, încastrată la unul sau la ambele capete. **5** Bucată de carton sau placă (transparentă și colorată) de material plastic, de celuloid etc., fixată deasupra

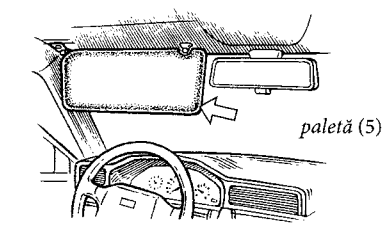

parbrizului, în interiorul mașinii, pentru a proteja pe conducător de razele soarelui. **6** Organ al turbinelor sau al roților hidraulice care conduce fluidul. **7** Suport de lemn, de material plastic sau de metal utilizat în operațiunile de manipulare, transport sau stivuire a mărfurilor. ◆ (*mar.*) Platformă folosită în porturi și pe nave la manipularea și stivuirea unor mărfuri. • pl. *-e.* /<fr. ***palette***.

paletizá *vb. I. tr.* A folosi metoda paletizării. • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***palettiser***.

paletizáre *s.f.* Manipulare și transportare a mărfurilor cu ajutorul unor platforme speciale. • pl. *-ări.* /v. ***paletiza***.

paietuviér *s.m.* (*bot.*) Mare arbore tropical, cu frunzele perene, cu rădăcinele aeriene și verticale care constituie baza mangrovelor. • sil. *-vi-er*. pl. *-i.* /<fr. ***palétuvier***.

pali[1]-Elem. de compunere „îndărăt; din nou; repetare". • și *palim-, palin-*. /<fr. ***pali-***, ***palim-***, ***palin-***; cf. gr. *πάλιν* „din nou; înapoi".

páli[2] *s.n.* (*lingv.*) Limbă indo-europeană, din grupul indo-arian, derivată din sanscrită, folosită ca limbă liturgică budistă și ca limbă de cultură în India, Sri Lanka, Birmania și Thailanda. • /<fr. ***pali*** <cuv. hindi *pāli* „test, încercare".

paliác *s.n.* v. paliag.

paliág *s.n.* (*chim.*) Aliaj de paladiu și de argint, inoxidabil, rezistent, folosit în stomatologie. • sil. *-li-ag.* și *paliác s.n.* /<germ. ***Paliag***.

paliátă *adj.* (*la greci*; *despre comedii, statui*) Care reprezintă personaje înveșmîntate în paliu. • pl. *-e.* /<fr. ***pabliata***, lat. *[fabula] **palliata***.

paliatív, -ă *adj., s.n.* **1** (*med.*) (Medicament sau tratament) care ameliorează o boală sau care îi înlătură temporar simptomele, fără a-i suprima cauza. **2** Fig. (Soluție, măsură) care rezolvă temporar sau aparent o situație dificilă sau efectele ei. *Nu-i măcar un paliativ pentru atîta mizerie* (PER.). • sil. *-li-a-*. pl. *-i, -e.* și *paleatív, -ă adj., s.n.* /<fr. ***palliatif***, it. ***palliativo***, lat. ***palliativus*** <*palliŭm, -ii* „învelitoare".

palicár *s.m.* **1** (*ist.*) Voluntar grec în războiul de independență al Greciei, din 1821. *Au luptat pentru liberarea Greciei alături cu cei mai eroici palicari* (GHICA). **2** Ext. Bărbat voinic, viteaz. *Se hîrjoneau un cîrd de pici mucoși..., pînă ce i-a băgat în răcori un palicar* (CE. PETR.). ◇ Compar. *Un bărbat care părea mai curînd matur cu mustața lui de palicar și obrajii trași* (CA. PETR.). • pl. *-i.* /<ngr. ***παλληκάρι***.

palichinezíe *s.f.* (*med., psih.*) Tulburare motorie, manifestată prin repetarea spontană și involuntară a acelorași gesturi și mișcări, mai ales în cazurile de demență organică. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***palikinésie***.

palíci *s.n.* (*reg.*) Păhărel de vin sau de rachiu (de 50 de mililitri). *Toată lumea... rîdea cu chef ciocnind paliciuri* (SADOV.). ◆ Conținutul unui asemenea păhărel. *Duceți-vă de mai cinstiți cîte un palici de vin cu logofătul* (SADOV.). • pl. *-uri.* /cf. srb. *polič*.

pálid, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care are fața albă sau galbenă din cauza unei boli, a unei stări psihice etc.; cu obrazul fără culoare; livid; pal. *Palidă, c-un zîmbet melancolic, avea niște ochi adînci, măriți de cearcăne negre* (BART). ◆ (*despre fața oamenilor*) Care este albă sau galbenă din cauza unei boli, a unei stări psihice etc.; care este fără culoare. *Chipul lui palid se rumeni deodată* (VLAH.). ◇ (*fam.*) *Față palidă = a*) nume dat de amerindieni albilor; *b*) persoană inexpresivă, care nu iese în evidență prin nimic. ◇ Fig. *Te văd... Suind, palid suflet, a norilor schele* (EMIN.). **2** (*despre lumină, surse luminoase sau corpuri luminoase*) Care este lipsit de intensitate luminoasă; care răspîndește o lumină slabă; care este fără strălucire; stins. *Priveau visînd în fața cea palidă a lunii* (EMIN.). **3** (*despre culori*) Care este puțin intens, care este șters, estompat sau spălăcit. *Are părul auriu și albastrul ochilor palid* (CA. PETR.). ◆ (*despre obiecte, ființe*) Care are o culoare puțin intensă, ștearsă, estompată sau spălăcită. *Văzui trecînd moartea pe palidu-i cal* (ALEX.). ◇ *Uliul palid* v. uliu. **4** Fig. Care este lipsit de vigoare; șters, searbăd. *Obiectez cu voce palidă că îmi sînt oamenii obosiți* (CA. PETR.). ◇ (*adv.*) *Înțelegem ceea ce cuvintele nu pot exprima decît foarte palid* (SADOV.). • pl. *-izi, -ide.* /<lat. ***pallĭdus, -a, -um***, it. ***pallido***.

palidectomíe *s.f.* (*chir.*) Distrugere neurochirurgicală a palidumului, practicată în boala lui Parkinson. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***pallidectomie***.

paliditáte *s.f.* Faptul sau însușirea de a fi palid; culoare, aspect al unei persoane care are fața palidă; paloare. *Barba rară încadra o paliditate mortală* (SADOV.). • /***palid*** + *-itate*; cf. it. *pallidità*.

palidór *s.n.* (*chim.*) Aliaj de paladiu şi aur, folosit pentru proteze dentare. • /<germ. ***Palidor***.

pălidum *s.n.* (*anat.*) Una dintre formaţiile cenuşii ale nucleului lenticular al creierului. • /<fr. ***pallidum***; cf. lat. *pallĭdus* „pal".

pálie *s.f.* (*înv.*) Carte care conţine *Vechiul Testament* sau numai primele cinci scrieri ale acestuia, *Pentateuhul*. • acc. şi *palíe*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<ngr. ***παλαιά***.

paliér *s.n.* **1** Porţiune orizontală din traseul unei căi ferate sau al unei căi rutiere. **2** (*constr.*) Porţiune orizontală pentru odihnă în cuprinsul scării interioare a unei clădiri, plasată de obicei la nivelul etajelor; odihna scării. *De sus, de pe palierul scării, se aude o uşă trîntită, rîsete şi glasul lui Petru* (H. LOV.). ◆ Ansamblul planşeelor unei construcţii, aflate la acelaşi nivel al ei. ◇ Fig. *Influenţele moderniste s-au observat pe diferitele paliere ale artei*. **3** (*tehn.*) Lagăr (orizontal). **4** (*av.*) Zbor orizontal executat de avion imediat după dezlipirea de sol, la decolare, sau la aterizare, înainte de a lua contact cu pista. **5** (*fiz.*) Porţiune orizontală, aproximativ paralelă cu axa absciselor, a unei curbe caracteristice, a unei diagrame etc. • sil. *-li-er*. pl. *-e*. /<fr. ***palier***.

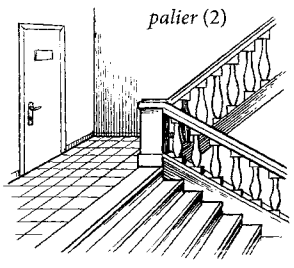

palier (2)

palifemíe *s.f.* (*psih.*) Manifestare primară a bîlbîielii prin repetarea unui cuvînt sau a unei silabe. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***paliphémie***.

paligorí *vb. IV. tr.* (*arg.*) A ocărî. • prez.ind. *-esc*. /de la ***paligorie***, prin derivare regresivă.

paligoríe *s.f.* v. parigorie.

paligrafíe *s.f.* (*psih.*) Repetare patologică, în scris, de mai multe ori, a unor propoziţii sau cuvinte; palingrafie. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***paligraphie***.

palilalíe *s.f.* (*med.*) Tulburare a vorbirii care constă în repetarea involuntară a unuia sau a mai multe cuvinte dintr-o frază. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***palilalie***; cf. gr. *πάλιν* „din nou", *λαλέω* „a vorbi".

palilogíe *s.f.* (*med.*) Palilalie în care repetarea unei propoziţii corecte se intercalează între cuvinte incoerente şi ininteligibile. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***palilogie***.

palim- v. pali[1]-.

palimác *s.m.* v. bulumac.

palimfrazíe *s.f.* (*psih.*) Repetare continuă a unui cuvînt, a unei fraze, a unei rime ori a unui vers. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***palimphrasie***.

palimpsést *s.n.* **1** Pergament sau papirus de pe care s-a ras sau s-a şters scrierea iniţială pentru a se putea utiliza din nou şi pe care se mai văd încă urmele vechii scrieri. **2** Fig. Scriere (veche) greu lizibilă ca urmare a ştersăturilor şi a corecturilor. • pl. *-e*. /<lat. ***palimpsestus***, *-i*, fr. ***palimpseste***; cf. gr. *παλίμψηστος* <*πάλιν* „din nou", *ψάω* „a răzui".

palin- v. pali[1]-.

palinbiózǎ *s.f.* (*psih.*) Repetare şi înglobare în conţinutul psihic a unor perioade din trecutul bolnavului. • sil. *-bi-o-*. /***palin-*** + ***-bioză***.

palíncă *s.f.* (*reg.*) Rachiu natural foarte tare (din fructe). *Bău palincă şi se încălzi* (STANCU). ◆ Restr. Ţuică. • acc. şi *pálincă*. pl. *-ci*. şi *pălíncă s.f.* /<magh. ***pálinka***.

palincúţă *s.f.* v. pălincuţă.

palindróm *s.n.* **1** Formă sintactică a anagramei, care constă în aceea că o propoziţie, un vers, un cuvînt etc. poate fi citit de la cap sau de la sfîrşit, rezultînd aceeaşi secvenţă sonoră. Ex. *Iepuraşul uşa rupe*. **2** Ext. Joc enigmistic distractiv, constînd în găsirea unui cuvînt, care, citit atît normal, cît şi invers, să aibă acelaşi sens sau, în al doilea caz, să dea un alt cuvînt. • pl. *-uri*. /<fr. ***palindrome***, it. ***palindromo***; cf. gr. *παλίνδρομος* <*πάλιν* „înapoi", *δρόμος* „cursă, parcurs".

palindrómic, -ă *adj.* (*med.*) Recurent. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***palindromique***; cf. gr. *παλινδρομικός*.

palindromíe *s.f.* (*med.*) Recrudescenţă a unei boli. • g.-d. *-iei*. /<engl. ***palindrome***.

palinestezíe *s.f.* (*med.*) Revenire bruscă la starea de sensibilitate după o anestezie generală. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***palinesthésie***.

palingenétic, -ă *adj.* Palingenezic. • pl. *-ci, -ce*. /<germ. ***palingenetisch***.

palingenéză *s.f.* **1** (*geol.*) (Proces de) formare a magmei prin topirea unor roci preexistente, eruptive sau sedimentare, sub influenţa temperaturii. **2** (*genet.*) Apariţie, în procesul dezvoltării unor indivizi, a unor caractere învechite, deja dispărute, pentru grupa din care aceştia fac parte. **3** Palingenezie. • pl. *-e*. /<fr. ***palingenèse***, germ. ***Palingenese***; cf. gr. *πάλιν* „din nou", *γένεσις* „naştere".

palingenézic, -ă *adj.* Care ţine de palingeneză, care se referă la palingeneză; palingenetic. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***palingénésique***.

palingenezíe *s.f.* **1** (*filos.*) Concepţie metafizică după care aceleaşi evenimente se succed fără încetare, în aceeaşi ordine, în momentul naşterii, al morţii şi al renaşterii; concepţie metafizică ce susţine renaşterea, reînvierea periodică a tuturor fiinţelor; metempsihoză. ◆ Fig. Înnoire, regenerare (morală). *Aşa s-a întîmplat cu toţi marii poeţi ai lumii, figuri în veşnică schimbare, în palingenezie neîncetată* (VIANU). **2** (*filos., relig.*) Concepţie filosofică şi religioasă potrivit căreia istoria omenirii, fiind o succesiune de cicluri, se desfăşoară conform unei formule generale, fiecare popor parcurgînd aceleaşi etape, în aceeaşi succesiune a transformărilor, prin perioade succesive de decădere şi de înflorire. **3** (*biol.*) Concepţie potrivit căreia perfecţionarea vieţuitoarelor are loc continuu pe calea evoluţiei lente. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***palingénésie***; cf. lat. *palingenesĭa, -ae* „renaştere", gr. *πάλιν* „din nou", *γένεσις* „naştere".

palingrafíe *s.f.* (*psih.*) Paligrafie. • g.-d. *-iei*. /<germ. ***Palingrafie***.

palino- Elem. de compunere „polen", „spori". • /<fr. ***palyno-***; cf. gr. *παλύνω* „a presăra".

palinódic, -ă *adj.* **1** (*lit.*) Care aparţine palinodiei, care se referă la palinodie. **2** Ext. Care retractează cele spuse. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***palinodique***.

palinodíe *s.f.* (*lit.*) **1** Operă literară sau discurs în care autorul retractează idei sau sentimente exprimate anterior. ◆ Ext. Schimbare de părere; retractare. **2** Ediţie a unei scrieri prea mult revăzute şi adăugite de către autor. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***palinodie***, lat. ***palinodĭa, -ae***; cf. gr. *παλινῳδία* <*πάλιν* „din nou", *ᾠδή* „cînt".

palinodíst *s.m.* (*lit.*) Autor de palinodii. • pl. *-işti*. /<fr. ***palinodiste***.

palinofág, -ă *adj.* (*entom.; despre insecte*) Care se hrăneşte cu polen. • pl. *-gi, -ge*. /***palino-*** + ***-fag***.

palinológic, -ă *adj.* (*bot.*) Care aparţine palinologiei, care se referă la palinologie. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***palynologique***.

palinologíe *s.f.* **1** (*bot.*) Ramură a botanicii care se ocupă cu studiul caracterelor morfologice, biologice şi biochimice ale polenului şi ale sporilor (actuali sau fosili). **2** (*biol.*) Ştiinţă care se ocupă cu reconstituirea mediului fizic unde a evoluat omul şi societatea umană de la primele începuturi. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***palynologie***; cf. gr. *παλύνω* „a presăra".

palinotaxonomíe *s.f.* (*bot.*) Ramură a palinologiei care se ocupă cu unele probleme de taxonomie şi filogenie prin studiul morfologiei polenului. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***palynotaxonomie***.

paliopsíe *s.f.* (*med.*) Afecţiune a vederii în care bolnavul continuă să vadă, intermitent, un obiect dispărut din cîmpul său vizual, ca o consecinţă a unei leziuni localizate în lobul occipital. • sil. *-li-o-*. g.-d. *-iei*. /<engl. ***paliopsia***.

palírie *s.f.* (*hidrol.; înv., mai ales la pl.*) Maree. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<ngr. ***παλίρροια***.

palisá *vb. I. tr.* (*pom.; compl. indică lăstari, ramuri ale pomilor fructiferi etc.*) A lega de un suport, de un spalier pentru a nu se rupe în caz de furtună sau pentru a le da o anumită formă. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***palisser***.

palisádă *s.f.* **1** (*milit.*) Element de fortificaţie, folosit în amenajările defensive mai vechi, constînd într-un gard înalt format din pari de lemn înfipţi vertical în pămînt şi legaţi între ei prin scînduri, nuiele, funii etc. şi avînd între spaţii împletituri de nuiele, mărăcini, sîrmă ghimpată etc.; (*înv.*) palancă. *Palisadele de lemn au pierit negreşit, mistuite de incendiu* (ODOB.). **2** Perete metalic mobil care protejează avioanele de pe navele portavioane de vînturile puternice. **3** (*bot.*) Mod de aşezare a unor celule alungite, cilindrice sau prismatice, care sînt dispuse una lîngă alta, perpendicular pe suprafaţa organului. ◆ Mulţime de celule astfel aşezate. • pl. *-e*. /<fr. ***palissade***.

palisádic, -ă *adj.* (*bot.; despre parenchimul clorofilian*) De palisadă, în felul palisadei; care are celule compacte pe faţa superioară a frunzelor. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***palissadique***.

palisáj *s.n.* (*pom.*) Palisare. • /<fr. ***palissage***.

palisándru *s.m.* (*bot.*) Arbore exotic, răspîndit în India, America de Sud şi Madagascar, cu florile mari, albastre sau roşii, cu lemnul tare, de culoare brună, roz-violetă, violet-purpurie, cu miros plăcut, din care se fac mobile şi tîmplărie fină sau instrumente muzicale (*Jacaranda obtusifolia*). ◆ Restr. Lemnul acestui arbore. *Stă la masă, pe un scaun de palisandru* (VLAH.). • pl. *-i*. /<fr. ***palissandre***; cuv. amerindian.

palisáre *s.f.* (*pom.*) Acţiunea de *a palisa* şi rezultatul ei; palisaj. • pl. *-ări*. /v. ***palisa***.

palisilabíe *s.f.* (*med.*) Tulburare de vorbire caracterizată prin repetarea involuntară, explozivă şi sacadată, a aceleiaşi silabe (de la începutul cuvintelor). • g.-d. *-iei*. /<fr. ***palissyllabie***.

palíţă *s.f.* (*înv., reg.*) Par; nuia, vargă; băţ. *Veni... cu gloate multe, cu arme şi cu palíţe* (VARL.). • pl. *-e*. /<sl. veche **палица**.

păliu[1] *s.n.* **1** (*în antic.*) Mantie purtată de vechii greci şi adoptată de romani, formată dintr-o fîşie de lînă rectangulară, care se drapa în jurul corpului. **2** (*în Biserica Catolică*) Ornament sacerdotal de lînă albă pe care sînt brodate cruci negre, purtat de papă şi de alţi prelaţi pe deasupra veşmintelor pontificale, simbolizînd deplinătatea puterii arhiereşti. *Celor doi mitropoliţi de curînd sfinţiţi le-au trimis cîte un palium* (MAI.). **3** Mantie regească. *Urma... regele cu coroana şi paliul lui Ştefan* (BARIŢ.). • şi *pálium s.n.* /<lat. ***pallĭum, -ii***.

păliu[2] *s.n.* **1** (*în Ev. Med.*) Bucată de stofă sau de ţesătură de lînă dată ca premiu învingătorului într-o întrecere. **2** Întrecere în care se dădea un astfel de premiu. • /<it. ***palio***.

palíu[3], -íe *adj.* (*reg.*) **1** (*despre picioare*, ext., *despre oameni, animale*) Care este schilod, infirm; paralizat; şchiop. *Are picioarele palii* (STANCU). ◇ (*adv.*) *Ajunsese cîrlanul să meargă paliu* (VIS.). **2** (*despre ochi*, ext., *despre oameni*) Care este saşiu. ◇ (*adv.*) *Se uita cam paliu* (STANCU). • pl. *-ii*. /etimol. nec.

palíu[4], -íe *adj.* (*reg.*) Care este nebun; aiurit, trăsnit; prost. • pl. *-ii*. /cf. *pală*[4].

paliúm[1] *s.n.* **1** (*zool.*) Manta. **2** (*anat.*) Veche denumire pentru cortexul cerebral (care acoperă creierul ca o manta). • sil. *-li-um*. pl. *-uri*. /<lat. ***pallĭum, -ii***, fr. ***pallium***.

pálium[2] *s.n.* v. paliu[1].

palm *s.m.* (*bot.*) Palmier. *Palmii risipiţi în crînguri, auriţi de-a lunei rază, Nalţă zveltele lor trunchiuri* (EMIN.). • pl. *-i*. /<fr. ***palme***, germ. ***Palme***.

palmá *vb. I. tr.* (*fam.; compl. indică obiecte*) A face să dispară, ţinînd ascuns în palmă. ◆ Ext. A fura. *Mi-a palmat bricheta de pe birou*. • prez.ind. *-ez*. /***palmă*** + ***-a***.

palmác *s.n.* Veche unitate de măsură pentru lungime, folosită mai ales în Moldova, egală cu 3, 484 cm, fiind echivalentă, aproximativ, cu a opta parte dintr-o palmă. *Începurăm a zări... poloboace mari de stejar groase în doage de două palmace* (HOG.). ◇ (*urmat de determ. introduse prin prep. „de", care indică ceea ce se măsoară*) *Nu se va afla palmac de pămînt necutropit* (SADOV.). • pl. *-ce*. şi (*înv.*) *parmác s.n.* /<tc. ***parmak***, după *palmă*.

palmacée *s.f.* (*bot.; la pl.*) Familie de plante monocotiledonate, care are ca reprezentant tipic palmierul; (*şi la sg.*) plantă care face parte din această familie. • pl. *-cee*. /<fr. ***palmacées***.

palmáj *s.n.* (*în iluzionism*) Acţiune prin care se ţine ascuns un obiect în palmă, de obicei în scobitura acesteia, între tenar şi hipotenar. • /***palmă*** + ***-aj***.

palmár, -ă *adj.* Care aparţine palmei, care se referă la palmă. ◇ *Amprentă palmară* v. amprentă. ◆ (*subst. m.*) Muşchi al palmei. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***palmaire***.

palmarés *s.n.* Listă în care se înscriu victoriile sau succesele (sportive, artistice, literare etc.) obţinute de cineva. ◆ Totalitatea unor astfel de succese sau de victorii. • pl. *-uri*. /<fr. ***palmarès***; cf. lat. *palmares*, pl.

lui *palmaris* „care merită palme"<*palma*, *-ae* „frunză de palmier, simbol al victoriei".

palmáriu *s.n.* Seră destinată cultivării palmierilor (sau altor plante exotice) în ţările reci. • pl. *-ii.* /<fr. ***palmarium***.

palmát, -ă *adj.* **1** (*bot.; despre lobii frunzelor simple, despre foliolele frunzelor compuse sau despre nervuri*) Care are marginile cu crestături adînci şi cu ieşituri dispuse ca degetele răsfirate ale unei mîini; palmiform. **2** (*zool.; despre picioarele unor păsări înotătoare sau ale unor animale acvatice ori semiacvatice*) Care are degetele unite printr-o membrană. **3** (*herald.; despre braţe*) Care îşi arată palma. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***palmé***, lat. şt. ***palmatus, -a, -um***, it. ***palmato***.

palmati-Elem. de compunere „palmă; palmat". • şi *palmi-, palmo-*. /<fr. ***palmati-, palmi-, palmo-***; cf. lat. *palmatus* <*palma, -ae* „palmă".

palmatifíd, -ă *adj.* (*bot.; despre frunze palmate*) Care are lobii în forma degetelor de la mînă, ce ajung pînă la mijlocul limbului. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***palmatifidée***, lat. şt. *palmatifidus, -a, -um*.

palmatiflór, -ă *adj.* (*bot.*) Care are corola dispusă palmat pe o bază comună. • pl. *-i, -e.* /<lat. şt. ***palmatiflorus, -a, -um***.

palmatilobát, -ă *adj.* (*bot.; despre frunze palmate*) Care are lobii dispuşi de jur-împrejurul limbului. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***palmatilobé***, lat. şt. ***palmatilobatus, -a, -um***.

palmatipartít, -ă *adj.* (*bot.; despre frunze palmate*) Care are diviziuni ce trec de jumătatea limbului, fără să atingă axa frunzei. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***palmatipartite***, lat. şt. ***palmatipartitus, -a, -um***.

palmatisectát, -ă *adj.* (*bot.; despre frunze palmate*) Care are diviziuni pînă la nervura mediană. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***palmatiséqué***, lat. şt. ***palmatisectus, -a, -um***.

palmatúră *s.f.* (*med.*) Malformaţie congenitală care constă în unirea degetelor mîinii printr-o pieliţă. • pl. *-i.* /<fr. ***palmature***.

pálmă[1] *s.f.* **1** Partea dinăuntru, puţin adîncită, a mîinii, de la articulaţia cu antebraţul pînă la vîrful degetelor, acoperită cu o piele relativ groasă, străbătută de o serie de linii şi dermatoglife. *Ţi-am pus un sărut în mijlocul palmei* (BLA.). *Bătaie la palmă* v. bătaie. *Podul palmei* v. pod. *Umărul palmei* (sau *de la palmă*) v. umăr. <> Loc.adj., adv. *Ca în palmă* = *a*) (care este) cu suprafaţa netedă, plană. *Calcă bine... Nu-ţi fie teamă, e ca-n palmă* (DELAVR.); *b*) chel. *Au rămas preoteasa pe cap ca-n palmă* (SEV.); *c*) (care este) foarte bine, (care este) în cele mai mici amănunte. *Cunoştea ca în palmă toate cotiturile munţilor* (ODOB.); *d*) (*reg.*) (care nu este) nicăieri. *Dau în dreapta, întreabă-n stînga... sora nu-i, ca-n palmă!* (POP.). <> Loc.adv. *Ca din palmă* = uşor, repede, pe neväzute. *Vine un hoţ şi mi-o fură ca din palmă* (ALECS.). *Cît păr în palmă* v. păr. <> Expr. (*A lucra*) *cu palma* (sau *cu palmele*) = (a lucra numai) cu braţele, manual. *A duce* (sau *a purta*) pe cineva (*ca*) *pe* (sau *ca în*) *palmă* (sau *palme*) = *a*) a îngriji foarte bine pe cineva, a avea grijă să nu ducă lipsă de nimic; *b*) a răsfăţa. *Nevasta, ca-n palmă o ţine* (STANCU). *A avea* (pe cineva) *în palmă* = a avea (pe cineva) la discreţia, în puterea sa. *A cădea în palma cuiva* = a ajunge la discreţia, în puterea cuiva. *Cînd va* (sau *mi-o*) *creşte păr în palmă* = niciodată. *A-l mînca* (pe cineva) *palma* (sau *palmele*) = a avea chef să bată pe cineva sau să se bată cu cineva. *Bătînd* (sau *cît ai bate*) *din* (sau *în*) *palme* = imediat, într-o clipă, foarte repede. *Îi aduse, cît ai bate din palme, un pahar de apă* (REBR.). *A fi greu la palmă* sau *a avea palmă grea* = a lovi tare pe cineva. *A fi cu sufletul* (sau *cu zilele*) *în palmă* (sau *în palme*) = a fi în mare pericol, în mare primejdie. (*fam.*) *A*(*-i*) *pune* (cuiva) *palma* (*în spate*) = a părtini, a lua partea (cuiva). *A bate din* (sau *în*) *palme* v. bate. *A bate palma cu cineva* v. bate. *A se bate cu palma peste gură* v. bate. *A citi în palmă* v. citi. *A juca* (pe cineva) *pe palmă* v. juca. *Cît ai plesni din palme* v. plesni. *A răzbi* (pe cineva) *în palme* v. răzbi. *A*(*-şi*) *pune palma streaşină* (*la ochi* sau *ochilor, la frunte*) v. streaşină. *A fi cu sufletul în palmă* v. suflet. *A ţine* (pe cineva) (*numai*) *pe* (sau *în*) *palme* v. ţine. (*în superstiţii*) *A-l mînca* (pe cineva) *palma dreaptă* v. mînca. *A-l mînca* (pe cineva) *palma stîngă* v. mînca. **2** (*adesea în constr. cu vb. ca „a da", „a trage", „a cîrpi", „a arde"*) Lovitură aplicată cuiva (peste obraz) cu palma; leapşă. *Mi-a dat numai o palmă* (CA. PETR.). <> Expr. *A lua* (pe cineva) *la* (sau *în*) *palme* = a pălmui. *A duce* (sau *a purta*) (pe cineva) *în* (ori *la*) *palme* = a bate întruna pe cineva (în mers). *A articula* (cuiva) *o palmă* v. articula. *A căra cuiva* (*la*) *palme* v. căra. *A cărăbăni cuiva* (*la*) *palme* sau *a cărăbăni cu palmele în cineva* v. cărăbăni. *A-şi pune palma-n cur* v. cur. *A lipi cuiva o palmă* v. lipi. (*O*) *pereche de palme* v. pereche. *A rade* (cuiva) *o palmă* v. rade. *A*(*-i*) *şterge* (*cuiva*) *o palmă* (sau *palme*) v. şterge. *A*(*-i*) *ţipa* (*cuiva*) *o palmă* v. ţipa. **3** Veche unitate de măsură pentru lungime, egală cu 24, 581 cm în Ţara Românească şi cu 27, 875 cm în Moldova, corespunzînd distanţei dintre extremitatea degetului mare şi a celui mic bine întinse în lături. *Capul lui Oroş ajunse cam la trei palme de duşumea* (STANCU). <> *Palmă îngenuncheată* (sau *domnească*) = veche unitate de măsură pentru lungime, mai mare cu aproximativ 3 cm decît palma. *Îi rezemă [drugii] de casă la o depărtare de o palmă domnească unul de altul* (ISP.). *Un lat de palmă* v. lat. <> Loc.adj. *De o palmă* = de dimensiuni neobişnuite, foarte mici sau foarte mari (în raport cu cît ar trebui sau cît ne-am aştepta să fie). <> Expr. *O palmă de loc* = *a*) o distanţă mică. *De la Fălticeni la Neamţ era pentru noi atunci o palmă de loc* (CR.); *b*) o suprafaţă (mică) de pămînt cultivabil. *Mai bine se spînzură decît să mai vîndă o palmă de loc* (REBR.). *A scurta de o palmă* (pe cineva) = a tăia capul (cuiva). *A fi de şapte palme în frunte* v. şapte. *A fi de şapte palme în piept* v. şapte. **4** Bătător de covoare. **5** Obiect de cauciuc, în formă de înotătoare, fixat de picior, care este folosit în înotul subacvatic. **6** (*bot.; reg.*) Limbă (*Phyllocactus ackermanni*). <> Compuse: (*bot.*) *palmă-cu-spini* = broască (*Opuntia ficus indica*); *palma-pămîntului* = plantă cu frunzele palmate, folosită în medicina populară împotriva sifilisului (*Gymnadenia conopea*); *palma-Maicii-Domnului* = plantă cu frunzele în formă de palmă, întrebuinţată în medicina populară (*Orchis maculata*). • pl. *-e*, (*pop.*) *pălmi.* /lat. ***palma***.

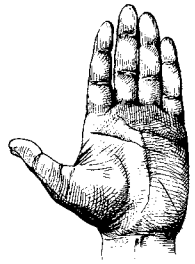

palmă[1] (1)

palmă[1] (4)

pálmă[2] *s.f.* **1** (*înv.*) Ramură de palmier. ◆ (*în antic.*) Ramură de palmier considerată ca simbol al victoriei în luptă. **2** (*arhit.*) Element ornamental, în formă de ramură de palmier. *Pe dînsul avea o hlamidă de sevai roşu cusută cu palme de fir pe poale* (ODOB.). <> *Palmele academice* = distincţie, în formă de frunză de palmier stilizată, acordată de Academia Franceză oamenilor de ştiinţă şi artiştilor. • pl. *-e.* /<fr. ***palme***; cf. lat. *palma, -ae* „frunză de palmier".

palmér *s.n.* Instrument de precizie pentru determinarea grosimii unor piese; şurub micrometric. • pl. *-e.* /<fr. ***palmer***; cf. nm. pr. Jean-Louis *Palmer*, inventator francez.

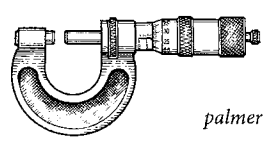

palmer

palmerstón *s.n.* (*ţes.*) Ţesătură dublă din lînă şi bumbac, folosită ca stofă de palton. • /de la nm. pr. *Henry John Temple*, al treilea viconte de ***Palmerston***, om politic englez din sec. 19, recunoscut pentru eleganţa sa.

palmétă *s.f.* **1** Motiv ornamental, sculptat sau pictat, rezultat din stilizarea în forma unei frunze de palmier sau de acant. **2** (*arboricult.*) Formă artistică dată coroanei unor pomi fructiferi, îndreptîndu-le ramurile cu ajutorul spalierelor pentru a creşte, vertical sau oblic, într-un singur plan. • pl. *-e.* /<fr. ***palmette***.

palmi-v. palmati-.

palmiér *s.m.* (*bot.*) **1** (*la pl.*) Nume dat mai multor specii de arbori exotici, din familia palmacelor, cu trunchiul drept, neramificat, terminat cu o coroană bogată de frunze palmate sau penate la vîrf, cu florile grupate în inflorescenţe foarte variate, cu fructele bace, dulci şi gustoase, sau nuci, care cresc în zonele tropicale şi subtropicale; (*şi la sg.*) arbore care face parte dintr-una din aceste specii; palm. **2** Curmal (*Phoenix dactylifera*). **3** Compus: *palmier-cu-nuci* = cocotier (*Cocos nucifera*). • sil. *-mi-er.* pl. *-i.* /<fr. ***palmier***.

palmier

palmiéră *s.f.* **1** Bucată dreptunghiulară de piele groasă, care protejează palmele la mînuirea anumitor materiale. **2** (*reg.*) Un fel de mistrie (pentru nivelat tencuiala). • sil. *-mi-e-.* pl. *-e.* /***palmă***[1] + *-ieră*.

palmifórm, -ă *adj.* **1** (*bot.*) Palmat. **2** (*în arhit. egipt.; despre coloane*) Care are capitelul în forma unui mănunchi de frunze de palmier. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***palmiforme***.

palmipéd *s.n.* (*ornit.; la pl.*) (Nume generic pentru) un supraordin de păsări acvatice care au degetele picioarelor reunite printr-o membrană înotătoare; (*şi la sg.*) pasăre care face parte din acest supraordin. • pl. *-e.* /<fr. ***palmipèdes***; cf. lat. *palmipes, -edis* <*palma, -ae* „palmă", *pes, pedis* „picior".

palmitát *s.m.* (*chim.*) Sare sau ester al acidului palmitic. • pl. *-ţi.* /<fr. ***palmitate***, germ. ***Palmitat***.

palmític *adj.* (*chim.*) *Acid palmitic* = acid gras superior, saturat, monobazic, insolubil în apă, uşor solubil, la cald, în solvenţi organici, prezent, sub formă de gliceride, în toate materiile grase vegetale şi animale, din care se obţine, prin saponificare, o substanţă solidă, incoloră, insolubilă în apă, solubilă în solvenţi organici, folosită la fabricarea săpunului, în cosmetică, în medicină etc. /<fr. ***palmitique***.

palmitínă *s.f.* (*chim.*) Ester al glicerinei cu acidul palmitic, prezent în diverse grăsimi şi uleiuri. • /<fr. ***palmitine***.

palmo-v. palmati-.

palmográf *s.n.* (*med.*) Aparat pentru stabilirea gradului de oboseală a mîinilor. • pl. *-e.* /***palmo-*** + *-graf*.

palmúră *s.f.* (*zool.*) Pieliţă care uneşte degetele unor vertebrate acvatice. • /<fr. ***palmure***.

palo-Elem. de compunere „oscilaţie, pulsaţie". • /<fr. ***pallo-***; cf. gr. *πάλλω* „a vibra, a oscila".

paloáre *s.f.* **1** Faptul de a fi palid; culoare, aspect al unei persoane care are faţa palidă; paliditate, gălbeneală. *Faţa ei e slabă de-o paloare crudă* (EMIN.). <> Fig. *Începe să se simtă paloarea serii* (GAL.). **2** Culoare ştearsă, estompată. *Amesteci [lămîile] într-o undă de untdelemn p-ale cărui miros şi limpede paloare nu le dezminte soarele... Provenţei* (ODOB.). • pl. *-ori.* /<fr. ***pâleur***, it. ***pallore***; cf. lat. *pallor, -oris*.

palográf *s.n.* **1** Instrument pentru înregistrarea oscilaţiilor verticale şi orizontale ale unei nave (care funcţionează asemănător cu seismograful). **2** (*med.*) Aparat pentru determinarea pulsaţiilor arteriale. • pl. *-e.* /<fr. ***pallographe***.

palogrămă *s.f.* Curbă de reprezentare a oscilaţiilor unei nave, diagramă obţinută cu ajutorul palografului. • pl. *-e.* /<fr. ***pallogramme***.

paloíd, -ă *adj.* (*tehn.*) Care se referă la dantura curbă a roţilor conice. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***paloïd***.

paloniér *s.n.* Mecanism alcătuit dintr-o pîrghie cu punctul de articulaţie la mijloc şi cu două pedale la extremităţi, legat prin tije şi prin cabluri de organul mobil al unui avion sau al unei ambarcaţii de sport, folosit pentru dirijarea acestora. • sil. *-ni-er.* pl. *-e.* /<fr. ***palonnier***.

páloş *s.n.* (*arh.*) Sabie lată cu două tăişuri, adesea încovoiată spre vîrf; (*înv.*) pală. *Paloşul şi sulița să le*

ții la îndemînă (ISP.). <> Expr. *A spăla paloșul în cineva* (sau *în sîngele cuiva, înv., întru sînge*) v. spăla. *A trece* (pe cineva) *pe sub paloș* v. trece. • pl. *-e.* /<magh. ***pallos***.

Paloșul lui Ștefan cel Mare

palótie *s.f.* (*reg.*) Istorioară hazlie; snoavă. ◆ Șotie, poznă, boroboață. *De nu l-ar mai înțăpeni acolo pe Aghiuță, cine știe ce palotii ar mai lucra prin lume* (PER.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /etimol. nec.

palp *s.m.* v. palpă.

palpá *vb. I. tr.* **1** (*med.; compl. indică părți ale corpului, organe etc.*) A examina prin pipăire (atingere sau apăsare) cu mîna; a atinge ușor cu mîna, pentru a determina dimensiunea, modificările de formă și de consistență, sensibilitatea unor țesuturi sau organe și pentru a putea stabili diagnosticul; a pipăi. *Începu, ușor și profund, să-i palpeze abdomenul* (PRED.). <> Fig. *Candidatul a încercat să palpeze starea de spirit a alegătorilor.* **2** (*tehn.; compl. indică suprafețele unor obiecte solide*) A examina, cu mîna sau cu palpatorul, pentru a constata gradul de netezime. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***palper***, lat. ***palpare***.

palpábil, -ă *adj.* Care poate fi pipăit, de care se poate lua cunoștință prin palpare; care poate fi constatat prin simțuri; concret. ◆ Fig. Care este evident, clar, sigur, neîndoios. *Își amintea pasagii... de-o realitate mai palpabilă decît viața trăită a oamenilor din juru-i* (CE. PETR.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***palpable***, lat. ***palpabilis, -e***.

palpabilitáte *s.f.* Însușirea de a fi palpabil. ◆ Fig. Evidență, claritate. *Acest portret... i se redeștepta acum în spirit cu o perfectă palpabilitate, pînă în cele mai neînsemnate amănunte* (CAR.). • /<fr. ***palpabilité***.

palpáre *s.f.* **1** (*med.*) Procedeu de examinare clinică a bolnavului, făcută de medic cu pulpa degetelor sau cu fața palmară a mîinii; palpație. **2** (*tehn.*) Examinare a suprafețelor unui corp solid, cu mîna sau cu un palpator, pentru a constata gradul de netezime. • pl. *-ări.* /v. ***palpa***.

palpatór *s.n.* (*tehn.*) **1** Element sensibil al unui aparat de măsurat și de control care sesizează neregularitățile de pe suprafețele corpurilor solide. **2** Dispozitiv al unei mașini agricole servind la urmărirea neregularităților terenului, a modului de dispunere a plantelor etc., în scopul reglării poziției organelor de lucru ale mașinii. **3** Dispozitiv de comandă automată a mecanismului de alimentare continuă a mașinii de țesut cu fir de bătătură, care percepe prezența acestuia pe țeava suveicii. • pl. *-oare.* /***palpa*** + *-tor*; cf. fr. *palpeur*, it. *palpatore*.

palpáție *s.f.* (*med.*) Palpare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *palpațiúne s.f.* /<fr. ***palpation***, lat. ***palpatio, -onis***.

palpațiúne *s.f.* v. palpație.

pálpă *s.f.* (*zool.*) Fiecare dintre cele două apendice mobile ale pieselor bucale, așezate sub maxilarul inferior la artropode și crustacee, constituind organe ale gustului și servind la pipăirea și prinderea alimentelor. • pl. *-e.* și *palp s.m.* /<fr. ***palpe***; cf. lat. *palpus* „pipăit".

palpebrál, -ă *adj.* (*anat.*) Care aparține pleoapei, care se referă la pleoapă. <> *Fantă palpebrală* v. fantă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***palpébral***; cf. lat. *palpēbra, -ae* „pleoapă".

palpicórn, -ă *adj.* (*zool.*) Care are palpe lungi în formă de antene. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***palpicorne***.

palpít *s.n.* (*înv.*) Palpitație. *Le lipsește... puterea imaginațiunii și palpitul inimei!* (ODOB.). • acc. și *pálpit.* pl. *-e.* /<it. ***palpito***.

palpitá *vb. I. intr.* **1** (*despre inimă*) A bate mai puternic, mai repede decît este normal sau neregulat, a-și înteți ritmul bătăilor, din cauza unei emoții, a unui efort, a unei boli; a zvîcni. *Amorul cel adevărat... face să palpite inima și înalță spiritul* (FIL.). ◆ (*despre oameni*) A fi stăpînit de o emoție puternică; a fi tulburat; a tremura (din cauza unei emoții). *Se îndreptează, palpitînd - transfigurată, Spre clavirul ce-i zîmbește* (MACED.). **2** Analog. A se mișca ritmic, a se legăna; a tremura, a fremăta; a sclipi ușor și intermitent, a licări, a pîlpîi. *Marea palpita printre vapoare și printre odgoanele de sîrmă* (GAL.). **3** Fig. A se manifesta puternic; a trăi intens; a fi plin de viață; a fremăta, a pulsa, a vibra. *În visurile acestea palpită tot rostul ființei mele* (REBR.). • prez.ind. *palpít.* /<fr. ***palpiter***, lat. ***palpitare***, it. ***palpitare***.

palpitánt, -ă *adj.* **1** (*med.*) Care ține de palpitație, care se referă la palpitație. **2** Fig. Care trezește un interes viu, puternic; care captivează, pasionează; emoționant, pasionant, captivant. *Studiu estetic de palpitantă actualitate* (CAR.). • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***palpitant***.

palpitáre *s.f.* **1** (*med.; mai ales la pl.*) Palpitație. *N-apucă să i se liniștească palpitările pieptului tînăr* (AGÂR.). **2** Analog. Legănare. *O seară de octombre cu palpitări discrete De frunze, De imagini* (MINUL.). **3** Fig. Vibrație. *Palpitarea robustă a pămîntului deșteptat de sărutarea soarelui la o viață nouă* (VLAH.). • pl. *-ări.* /v. ***palpita***.

palpitáție *s.f.* (*mai ales la pl.*) **1** (*med.*) Bătaie anormală, puternică, rapidă sau neregulată a inimii, provocată de o boală, de o emoție, de un efort etc.; palpitare, (*înv.*) palpit. *Ceea ce mă îngrijea, însă, mai mult decît orice erau niște... palpitații care mă sufocau* (GAL.). **2** Fig. Sentiment puternic; emoție. *Ce sigur era de izbîndă, și cu ce palpitații aștepta despoierea scrutinului!* (VLAH.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *palpitațiúne s.f.* /<fr. ***palpitation***, lat. ***palpitatio, -onis***, it. ***palpitazione***.

palpitațiúne *s.f.* v. palpitație.

palpitătór, -oáre *adj.* (*înv.*) Tremurător, fremătător. *Luminoasă și voioasă ți-era casa părintească... La intrare verzii dafini o-nfloreau palpitători* (MACED.). • pl. *-ori, -oare.* /***palpita*** + *-ător*.

palplánșă *s.f.* (*constr.*) Element de construcție din lemn, din oțel sau din beton armat, de forma unei grinzi cu lungime mare, care servește la sprijinirea pereților unei săpături, la executarea unor ecrane de etanșare, la formarea unei incinte în interiorul căreia să se poată executa o lucrare, fiind ferită astfel de infiltrația apei etc. • pl. *-e.* /<fr. ***palplanche***.

pálten *s.m.* v. paltin.

páltin *s.m.* (*bot.*) **1** Arbore din familia aceraceelor, cu frunzele subțiri, palmate, cu fructele disamare avînd aripi în unghi obtuz și cu lemnul alb, elastic și rezistent (*Acer platanoides*); arțar. ◆ Lemnul acestui arbore. **2** (și *paltin de munte*) Arbore înalt, cu frunzele groase, palmate, cu florile mici, fructele disamare prevăzute cu aripi și cu lemnul alb, foarte rezistent, elastic și fin, folosit la fabricarea mobilei, a instrumentelor muzicale etc. (*Acer pseudoplatanus*). ◆ Lemnul acestui arbore. **3** *Paltin argintiu* = arbore exotic, originar din America de Nord, înalt, cu lujerii roșcați, cu mugurii roșii și cu frunzele palmat-lobate, verzi pe fața superioară și argintii pe cea inferioară, cultivat ca arbore decorativ (*Acer saccharinum*). ◆ Lemnul acestui arbore, folosit în industria lemnului, la confecționarea mobilei și a parchetului. • pl. *-i.* și (*pop.*) *pálten s.m.* /lat. ***plătănus***.

paltón *s.n.* Haină lungă, confecționată din stofă groasă, căptușită cu vatelină sau cu blană, care se poartă peste celelalte obiecte de îmbrăcăminte. *Își puse în cui paltonul ud* (EMIN.). • pl. *-oane.* /<fr. ***paletot***.

paltonáș *s.n.* Dim. al lui *palton*. *Deschiseră un dulap și luară paltonașul de iarnă al fetei* (AGÂR.). ◆ Fig. (*glum.*) Sicriu. • pl. *-e.* /***palton*** + *-aș*.

palțău *s.n.* (*reg.*) Par; nuia, vargă. • pl. *-ăie.* /<magh. ***pálca***.

palud- Elem. de compunere „baltă; mlaștină". • și *paludo-.* /<fr. ***palud(o)***-; cf. lat. *palus, -udis* „mlaștină".

paludaméntum *s.n.* (*în antic. romană*) Mantie pe care o purtau generalii. • /<lat. ***paludamentum, -i***.

paludáriu *s.n.* Recipient, bazin amenajat pentru creșterea animalelor amfibii. • /<fr. ***paludarium***.

palúdă *s.f.* (*înv.*) Baltă; mlaștină. *O vedea... răpezindu-și negrul cal peste palude* (PER.). • pl. *-e.* /<lat. ***palus, -udis***, fr. ***palude***.

paludeán, -ă *adj.* Palustru. <> (*med.*) *Friguri paludeene* = paludism. • sil. *-de-an.* pl. *-eeni, -eene.* /<fr. ***paludéen***.

palúdic, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) **1** *adj.* Care ține de paludism, care se referă la paludism; care este atins de paludism. **2** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care suferă de paludism; malaric. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***paludique***.

paludícol, -ă *adj.* (*biol.; despre organisme*) Care trăiește în mlaștini. (*bot.; despre plante*) Care crește în mlaștini. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***paludicole***, lat. șt. ***paludicola***.

paludíná *s.f.* (*zool.*) Moluscă gasteropodă vivipară, care trăiește în apele curgătoare și în iazuri. • /<fr. ***paludine***.

paludísm *s.n.* (*med.*) Boală infecțioasă provocată de un hematozoar (transmisă prin înțepătura țînțarului anofel); malarie, friguri paludeene, friguri palustre. • /<fr. ***paludisme***; cf. lat. *palus, -udis* „mlaștină".

paludo- v. palud-.

paludológ, -ă *s.m., s.f.* Specialist în paludologie. • pl. *-gi, -ge.* /de la ***paludologie***, prin derivare regresivă; cf. fr. *paludologue*.

paludologíe *s.f.* **1** Știință care se ocupă cu studiul aspectelor floristice, ecologice, chimice și biocenotice ale mlaștinilor. **2** (*med.*) Malariologie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***paludologie***.

paludometríe *s.f.* (*med.*) Ansamblu de cercetări urmărind măsurarea stării endemice a paludismului. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***paludométrie***.

paludós, -oásă *adj.* Mlăștinos. • pl. *-oși, -oase.* /<lat. ***paludōsus, -a, -um***, it. ***paludoso***.

paludoterapíe *s.f.* (*med.*) Malarioterapie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***paludothérapie***.

paludrímă *s.f.* (*chim., farm.*) Derivat de guanidină, medicament care se prezintă sub formă de pulbere albă, cu gust amărui, inodor, puțin solubil în apă, folosit contra paludismului. • /<fr. ***paludrine***.

palústru, -á *adj.* De baltă, din regiunea sau de pe malurile bălților; de mlaștină; paludean. <> (*med.*) *Friguri palustre* = paludism, malarie. (*constr.*) *Locuințe palustre* = locuințe lacustre. (*bot.*) *Vegetație palustră* = vegetație care se dezvoltă pe terenuri acoperite cu un strat de apă puțin adînc sau pe soluri foarte umede, de obicei în jurul lacurilor și al bălților sau pe malul apelor cu curgere lentă. • pl. *-ștri, -stre.* /<lat. ***paluster, -tris***, fr. ***palustre***.

pálux *s.n.* Lac incolor care se aplică pe suprafața parchetului (pentru a-l proteja). • /den. com.

pam- v. pan[1]-.

pamá *vb. I. intr.* A fi copleșit de emoție, de admirație față de cineva sau de ceva. ◆ A leșina, a se pierde. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***pâmer***.

pămblícă *s.f.* v. panglică.

pambríu *s.n.* (*ind. text.; înv.*) Stofă de lînă merinos. *Pităreasa a dat la o parte scurteica de pambriu verde, căptușită cu vulpe roșcată* (CA. PETR.). • pl. *-uri.* /etimol. nec.

pámente *s.f.* (*înv.*) Amintire, memorie; pomenire. *Noi, în toți anii, prăznuim pamentea lor* (VARL.). ◆ Ext. (*bis.*) Ceremonie religioasă pentru un mort. • /<slav. ПАМЯТЬ.

pămet *s.n.* (*reg.*) Pricepere; înțelepciune; minte. *I-a luat Dumnezeu pametul din cap* (DENS.). • /<srb. ***pamet***.

pamflét *s.n.* (*lit.*) Specie literară, în versuri ori în proză, sau, gener., orice scriere cu pregnant caracter satiric, în care, de obicei, sînt înfierate atitudini, defecte morale, concepții, aspecte negative ale realității sociale, trăsături de caracter ale unei persoane etc. *Prin pamflete..., ai căutat să discreditezi pe membrii comitetului* (CA. PETR.). • pl. *-e.* /<fr. ***pamphlet***; cf. engl. *pamphlet* <nm. pr. *Pamphilet*, numele unei comedii din sec. 12.

pamfletár, -ă *s.m., s.f., adj.* (*lit.*) **1** *s.m., s.f.* Autor de pamflete; pamfletist. *Pamfletar de îndirjit talent, prețuit în redacțiile de stînga* (CA. PETR.). <> (*deprec.*) *Nu sînteți jurnaliști, dar niște mișei pamfletari, niște hulitori publici* (ALECS.). **2** *adj.* Care are caracter de pamflet; care aparține pamfletarului, care se referă la pamfletar. *Atitudinea pamfletară a devenit covîrșitoare* (E. LOV.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***pamphlétaire***.

pamfletárésc, -eáscă *adj.* (*lit.; astăzi iron.*) Care aparține pamfletarului sau pamfletului, care se referă la pamfletar sau la pamflet. *Talentele publicistice și pamfletărești ale lui... Timon nu mai avură unde se dezvolta* (STANCU). • pl. *-ești.* /***pamfletar*** + *-esc*.

pamfletíst, -ă *s.m., s.f.* (*lit.*) Pamfletar. *M-am întîlnit... cu filozoful și pamfletistul Norocel Tăunosu* (STANCU). • pl. *-iști, -iste.* /***pamflet*** + *-ist*; cf. germ. *Pamphletist*.

pamirián, -ă *adj.* Care aparține zonei Podișului Pamir, care se referă la această zonă. • sil. *-ri-an.* pl. *-ieni, -iene.* /nm. pr. (podiș în Asia Centrală) ***Pamir*** + *-ian*.

pámpa *s.n.* v. pampas.

pámpas *s.n.* (*geomorf.*) Regiune de cîmpie întinsă, acoperită cu ierburi și cu tufișuri, caracteristică

regiunilor cu climă subtropicală și temperată din America de Sud (Argentina și Uruguay). ◇ Compar. *Curtea largă era acoperită cu un covor de vegetație mică și deasă, ca de pampa* (CĂL.). ◇ Expr. (*fam.*) *A se purta ca în pampas* = a nu respecta nici un fel de reguli, a trăi după bunul plac. • pl. *-uri.* și *pámpa s.n.* /<fr. ***pampa***, sp. ***pampa***, engl. ***pampas***; cuv. quechua.

pampéro *s.n.* (*meteor.*) Invazie de aer rece, adesea violent, dinspre Patagonia spre zona tropicală a Americii de Sud, în timpul depresiunilor ciclonice. • /<sp. ***pampero***; cuv. quechua.

pampers ['pempərs] *s.m.* Scutec absorbant. • pl. *-și.* /<engl. ***pampers***, den. com.

pamplémus *s.m.* (*bot.*) Grepfrut (*Citrus paradisi*); pamplemusier. ◆ Restr. Fructul acestui arbore. • /<fr. ***pamplemousse***.

pamplemusiér *s.m.* (*bot.*) Pamplemus (*Citrus paradisi*). • sil. *-si-er.* pl. *-i.* /<fr. ***pamplemoussier***.

pampúșcă *s.f.* (*culin.*; *reg.*) Gogoașă. • pl. *-ște, -și.* /<ucr. ***пампушка*** „pîinișoară".

pan[1]-Elem. de compunere „tot", „întreg", „universal". • și *pant-, panto-, pam-, pasi-.* /<fr. ***pan-***, ***pant(o)-***, ***pam-***, ***pasi-***, it. ***pan-***; cf. gr. *πᾶς, παντός* „tot".

pan[2] *s.m.* (*în Ev. Med.*) Titlu dat nobililor polonezi. ◆ Nobil care purta acest titlu.. ◆ Analog. (*în actele slavone*) Titlu dat marilor dregători și boieri din Moldova. ◆ Persoană care purta acest titlu. • pl. *-i.* /<pol. ***pan***.

pană *vb. I. tr.* (*culin.*; *compl. indică cașcaval, cărnuri, legume etc.*) A trece prin făină, ou și pesmet și a prăji în grăsime; a pregăti pane. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***paner***.

panacagiu *s.m.* Panacodar. • pl. *-gii.* /cf. *panacodar*.

panacée *s.f.* v. panaceu.

panacéu *s.n.* (*în practica alchimiștilor și în medicina veche*) Medicament, remediu despre care se credea că vindecă orice boală. *Apele de Karlsbad sînt considerate ca adevărate panacee în contra podagrei de toate formele* (PER.). ◆ Ext. Remediu universal. ◇ Fig. *S-a lansat o formulă care trebuia să servească de panaceu* (RALEA). Δ (*pleonastic*) *Un copil în chip de panaceu universal* (PER.). • pl. *-cee.* și (*înv.*) *panacée s.f.* /<ngr. ***πανάκεια***, lat. ***panacēa***, fr. ***panacée***; cf. gr. *πανάκεια* <*πᾶν* „tot", *ἀκέομαι* „a vindeca".

panachídă[1] *s.f.* (*înv.*) Tăbliță sau placă de metal, de piatră sau de lemn, folosită de școlari pentru a învăța să scrie. *Merge la școală cu trăistuța de gît și cu panachida în mînă* (GRECU). ◇ Fig. *Scrise... în pănăchida trupului și a inimei* (COR.). • pl. *-e.* și *pănăchídă s.f.* /<bg. ***панахида***; cf. m. gr. *pannohída*.

panachídă[2] *s.f.* v. panahidă.

panacídă *s.f.* v. panahidă.

panacód *s.n.* Scîndură de anumite dimensiuni, care se acoperă cu o cîrpă curată și pe care se așază bucățile de aluat înainte de a fi introduse în cuptor; formă, tipar pentru aluat. • pl. *-oade.* /<ngr. ***πινακωτή***.

panacodár *s.m.* Brutar care lucrează cu panacodul; panacagiu. • pl. *-i.* și *panacotár s.m.* /***panacod*** + *-ar*.

panacotár *s.m.* v. panacodar.

panádă *s.f.* (*culin.*) Supă falsă, preparată dintr-o fiertură de pîine, unt și lapte. • pl. *-e.* /<fr. ***panade***.

panafrícan, -ă *adj.* Care aparține Africii (întregi), care se referă la (toată) Africa. ◆ Care ține de panafricanism, care se referă la panafricanism. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***panafricain***.

panafricanísm *s.n.* Mișcare politică și culturală care urmărește să dezvolte unitatea și solidaritatea popoarelor africane. ◆ Doctrină care aparține acestei mișcări. • /<fr. ***panafricanisme***.

panaghiár *s.n.* (*bis.*) **1** Icoana Maicii Domnului. **2** Mic vas din metal prețios, format din două talere suprapuse care se închid, împodobite cu reliefuri și pe care se ține panaghia. • sil. *ghi-ar.* pl. *-e.* /***panaghie*** + *-ar*.

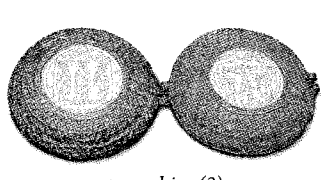

panaghiar (2)

panaghíe *s.f.* (*bis.*) **1** (*nm. pr.*) Fecioara Maria. ◆ Ceremonie care se face pentru sfințirea pîinii închinate Maicii Domnului, în memoria celui decedat, la 40 de zile după deces. ◆ Ext. Iconiță (emailată) cu chipul Fecioarei Maria, destinată acestei ceremonii. **2** Parte de formă triunghiulară, extrasă de preot din pîinea sau colacul care se așază pe o măsuță sub iconița Maicii Domnului. **3** Bucată de prescură care se mănîncă în mănăstiri, în prima săptămînă după Paști. **4** Prescură pe care preotul o ridică spre închinare, în timpul slujbei religioase făcute la patruzeci de zile după înmormîntarea cuiva. ◇ Expr. *A ridica* (cuiva) *panaghia* v. ridica. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<slav. **панагнѣ**, ngr. ***παναγία***.

panahídă *s.f.* (*bis.*; *înv.*, *pop.*) **1** Serviciu religios care se face după moartea cuiva; parastas care se face la 40 de zile pentru pomenirea celui mort. *Bătrîna îi dăduse în grijă că, dacă o închide ochii, să-i facă panahida de patruzeci de zile* (DUN.). **2** Parte a prohodului care se cîntă la scoaterea mortului din casă. ◆ (*reg.*) Colac mare care se duce la biserică. ◆ (*reg.*) Pomană care se duce la biserică duminica, de sărbători etc. ◇ *Panahidă de grîu* = colivă. **3** Carte bisericească de ritual, care cuprinde rînduiala slujbelor funebre. • pl. *-e,* (*reg.*) *-izi.* și *panihídă,* (*reg.*) *panachídă, panacídă s.f.* /<slav. **панахнда, паннхнда**, ngr. ***παννυχίδα***.

panalgíe *s.f.* (*med.*) Durere difuză existentă în întregul corp. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***pan***[1]- + ***-algie***.

panamá[1] *s.f.* **1** Împletitură fină, făcută din frunzele unei specii de palmier (*Carludovica palmata*) din Panama. **2** Ext. Pălărie moale, foarte mlădioasă, făcută dintr-o astfel de împletitură. **3** (*țes.*) Țesătură ușoară, de bumbac sau de in, care imită panamaua, folosită la confecționarea rochiilor, a bluzelor, a cămășilor etc. • pl. *-ale.* /<fr. ***panama***; cf. nm. pr. *Panama*, stat în America Centrală istmică.

panamá[2] *s.f.* Afacere frauduloasă de mari proporții, legată de coruperea funcționarilor de stat, de delapidările comise cu ocazia construirii Canalului Panama. ◆ Ext. Escrocherie în stil mare. • pl. *-ale.* /de la nm. pr. ***Panama***, stat în America Centrală istmică.

panamerícan, -ă *adj.* Care aparține Americii (întregi), care se referă la (toată) America. ◆ Care ține de panamericanism, care se referă la panamericanism. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***panaméricain***, it. ***panamericano***.

panamericanísm *s.n.* (*polit.*) Mișcare de solidaritate continentală care urmărește să dezvolte o mai strînsă colaborare între statele continentului american. ◆ Doctrină care aparține acestei mișcări. • /<fr. ***panaméricanisme***.

panamericaníst, -ă *adj., s.m., s.f.* (*polit.*) (Adept) al panamericanismului. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***panaméricaniste***.

panaméz, -ă *s.m., s.f. adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a statului Panama sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuiește în statul Panama; locuitorii statului Panama. **2** *adj.* Care aparține statului Panama sau panamezilor, care se referă la statul Panama sau la panamezi; care este originar din statul Panama. • pl. *-i, -e.* /nm. pr. (stat în America Centrală istmică) ***Panama*** + *-ez*.

panarăb, -ă *adj.* Care aparține ansamblului țărilor arabe, care se referă la totalitatea țărilor de limbă arabă și de civilizație musulmană. ◆ Care ține de panarabism, care se referă la panarabism. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***panarabe***.

panarabísm *s.n.* Mișcare politică și culturală care susține unirea tuturor țărilor de limbă arabă și de civilizație musulmană. ◆ Doctrină care aparține acestei mișcări. • /<fr. ***panarabisme***.

panarabíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Adept) al panarabismului. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***panarabiste***.

panarámă *s.f.* v. panoramă.

panárd, -ă *adj.* (*despre cai*) Care are picioarele posterioare strîmbe de la genunchi în afară. • pl. *-zi, -de.* /<fr. ***panard***.

panaríciu *s.n.* v. panarițiu.

panarițiu *s.n.* (*med.*) Inflamație de natură infecțioasă, localizată la nivelul țesuturilor din jurul unghiilor; sugel. • pl. *-ii.* și (*înv.*) *panaríciu s.f.* /<lat. ***panarīcium***, fr. ***panaris***; cf. gr. *παρωνυχία* <*παρά* „lîngă", *ὄνυξ, -υχος* „unghie".

panarterítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a tuturor tunicilor arteriale. • /<engl. ***panarteritis***.

panartrítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a tuturor articulațiilor și a țesuturilor periarticulare. • /<fr. ***panarthrite***; cf. gr. *πᾶν* „tot", *ἄρθρον* „articulație".

panasiátic, -ă *adj.* Care aparține Asiei (întregi), care se referă la (toată) Asia. ◆ Care ține de panasiatism, care se referă la panasiatism. • sil. *-si-a-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***panasiatique***.

panasiatísm *s.n.* Mișcare politică și culturală care susține unirea tuturor țărilor asiatice. ◆ Doctrină care aparține acestei mișcări. • sil. *-si-a-.* /<fr. ***panasiatisme***.

panáș *s.n.* **1** Mănunchi de pene (colorate) care împodobea chipiul sau coiful militarilor, turbanul unor demnitari etc., prezent și astăzi la uniformele (militare) din unele țări; penaj, surguci, (*înv.*) peniș. *L-am văzut cu purpura și cu pănașul galben* (I. NEGR.). **2** Gener. Mănunchi de pene folosit ca podoabă. *O fărîmă de panaș adăoga ceva distins la portretul administrativ și didactic* (ARGH.). ◇ Fig. *Disprețul pentru valorile morale e un panaș, o fanfaronadă* (PER.). • pl. *-e, -uri.* și (*pop.*) *pănáș s.n.* /<fr. ***panache***; cf. it. *pennachio*, lat. *pinnaculum* „vîrf, culme" <*pĭnna, -ae* „pană".

panaș (1)

panașát, -ă *adj.* **1** Care este împodobit, ornat cu (un) panaș. **2** Care este compus din diverse culori; împestrițat, pestriț, mozaicat. **3** Fig. Care este amestecat, disparat. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***panaché***.

panașúră *s.f.* (*bot.*) Decolorare a frunzelor verzi, ca urmare a lipsei unor substanțe minerale din sol sau în urma atacului virusurilor. • /<fr. ***panachure***.

panatenáic, -ă *adj.* Care ține de panatenee, care se referă la panatenee. ◇ *Amfore panatenaice* = amfore mari care se acordau ca premiu învingătorilor la jocurile din cadrul panateneelor. • sil. *-na-ic.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***panathénaïque***.

panatenée *s.f. pl.* (*în Grecia antică*) Serbări religioase, care se celebrau din patru în patru ani la Atena, în cinstea zeiței Pallas Atena, protectoarea orașului, cînd aveau loc întreceri la alergări, lupte, aruncarea discului, curse de care, precum și întreceri între poeți, cîntăreți și muzicanți. • /<fr. ***panathénées***; cf. gr. *Παναθήναια*, lat. *Panathenaea*.

pánă[1] *s.f.* **I 1** Fiecare dintre formațiile epidermice cornoase care acoperă corpul păsărilor, servind la protecția lui și la zbor, compusă dintr-un cotor pe care sînt așezate simetric, de-o parte și de alta, fire (pufoase). ◇ Expr. *A se umfla în pene* = a se mîndri, a se îngîmfa, a se lăuda. *Ușor în pene* = *a)* îmbrăcat

Structura unei pene

1. Rădăcină.
2. Lamele.
3. Rahis.

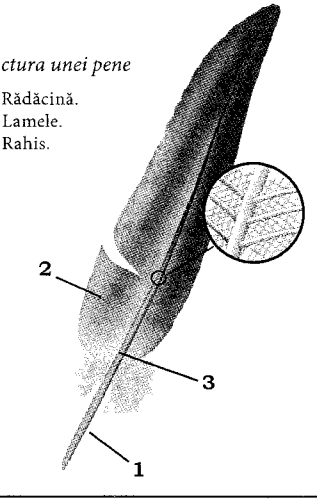

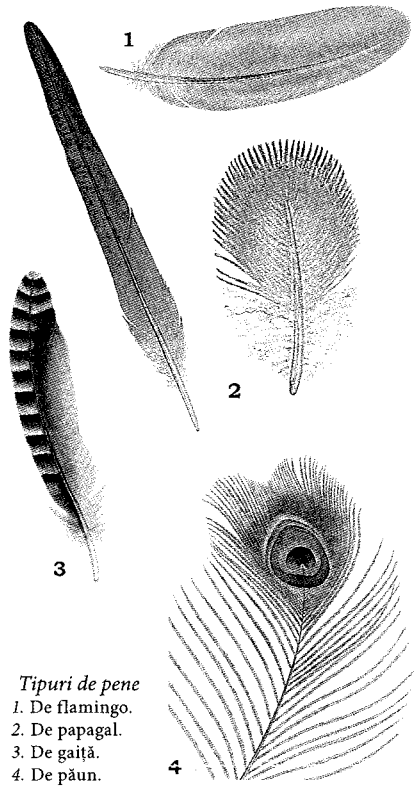

Tipuri de pene
1. De flamingo.
2. De papagal.
3. De gaiță.
4. De păun.

subțire, sumar; *b*) ext. prost îmbrăcat; zdrențăros. *Smuls de pene* = ruşinat, umilit. *A lua* (pe cineva) *în* (sau *prin*) *pene* = a certa, a mustra (pe cineva). (*reg.*) *A scăpa ca prin pene* = a scăpa anevoie dintr-o situație complicată, dintr-o primejdie etc. *A smulge o pană* (*cuiva*) v. smulge. *Negru ca pana corbului* v. corb. *A se umfla în pene ca un curcan* v. curcan. *A se îmbrăca cu* (sau *în*) *pene de păun* v. păun. ◇ Compuse: (*bot.*) *pana-zburătorului* = plantă erbacee cu frunzele păroase şi cu florile mari, violete sau albe, fără miros (*Lunaria annua*); *pana-gîştei* = specie de muşchi cu tulpina dreaptă, cu ramurile arcuite şi inegale, formînd tufe mari, verzi sau gălbui (*Hylocomium triquetrum*). ◇ Compar. (*sugerînd ideea de moliciune, gingăşie, uşurătate etc.*) *După ce-i spuse adevărul, se simți ușor ca o pană.* ◆ Ext. Aripă. *Poți să auzi filfîitul penelor de uliu pîndind în cer găina... care traversează o ogradă* (E. BAR.). ◆ Spec. Aripă (mai ales de gîscă) folosită la măturatul vetrei, la ştersul prafului etc. ◆ Smoc de pene de la aripă sau din coada păsărilor, care este folosită în treburile gospodăreşti. ◆ Sinec. Pasăre. *Din tot vînatul Țării Moldovei - păr şi pană -, măriei sale îi place mai cu osebire prepeliță, învălită în slănină afumată* (SADOV.). **2** (*la pl.*) Pene de pasăre sau fire pufoase desprinse de pe cotoarele acestora, care servesc la umplerea pernelor, a saltelelor etc. ◆ Ext. Aşternut (moale) de pat (cu perne de puf). ◆ Fig. Situație bună. ◆ Fig. Comoditate. **3** Pană (de gîscă) ascuțită şi despicată la vîrf, întrebuințată altădată ca instrument de scris cu cerneală. *Muie pana de gîscă în cerneală şi scrise* (SADOV.). ◆ Gener. Toc de scris; ceea ce serveşte la scris. *Răsunătoarele lui articole porneau ca niște monoloage interioare, dictate penei care le aşternuse pe hîrtie* (PER.). ◇ Expr. *A-şi ascuți pana* v. ascuți. *A lua pana în mînă* v. lua. ◆ Fig. Scriere, scris. ◇ Expr. *A avea pană* (*frumoasă*) = a avea scris frumos. ◆ Stil, fel de a scrie al unui scriitor; arta de a scrie. *Sub pana lui Eminescu, limba românească s-a înmlădiat armonios* (SADOV.). ◆ Ext. Scriitor. *Aş fi fost desigur foarte fericit să primesc o polemică cu una dintre penele agere ale literaturii noastre* (MACED.). **4** (*pesc.*) Dispozitiv făcut din cotor de pană, care ține cîrligul undiței la adîncimea dorită. **5** Podoabă din pene, care se poartă la pălărie, în păr etc. *Flăcăii..., cu pene de păuni la pălărie..., fumau cu patimă* (BRĂ.). ◆ Restr. Panaş, penaj. *Şi eu trimite-voi Ce-i mai mîndru pe la noi: Oastea mea cu flamurile, Codrul şi cu ramurile, Coiful nalt cu penele, Ochii cu sprîncenele* (EMIN.). **6** (*bot.; pop.*) Floare (de grădină sau de cîmp). ◇ Compuse: *pene-de-iarnă* = tufănică (*Chrysanthemum indicum* şi *sinense*); *pana-vîzgoiului* = păpădie (*Taraxacum officinale*); *pana-soarelui* = floarea-soarelui (*Helianthus annuus*); *pana-cucului* = *a*) garoafă (*Dianthus caryphyllus*); *b*) mierea-ursului (*Pulmonaria mollissima*); *pene-domnești* = *a*) muşcată (*Pelargonium zonale*); *b*) canale (*Impatiens balsamina*). ◆ Ext. Podoabă pentru pălărie făcută din flori (naturale sau artificiale). ◆ (*reg.*) Motiv ornamental în formă de floare, folosit în broderii, țesături sau pentru imprimat pe piele. **7** (*bot.; reg.*) Pănuşă. **8** (*iht.*) Aripioară de peşte; înotătoare. **9** (*sport*) *Categorie pană* = categorie în care intră boxerii între 54 şi 57 kg, luptătorii între 57 şi 63 kg, halterofilii între 56 şi 60 kg. **II 1** Piesă de lemn sau de metal (de forma unei prisme), întrebuințată la despicarea lemnelor, la detaşarea unor bucăți dintr-un material, la fixarea sau la înțepenirea unor piese, la asamblarea sau la solidarizarea unor organe de maşini, a unor elemente de construcție etc. ◆ (*tipogr.*) Piesă care se intercalează între matrițele de linotip, pentru a le spația. ◆ (*culin.; reg.*) Felioară de slănină cu care se împănează carnea ce urmează să fie friptă. **2** Parte a ciocanului, opusă capului, prelungită şi subțiată spre vîrf. ◆ Partea lată, plată a unor obiecte, instrumente etc. de tăiat; lamă. **3** Beţişor cu care se strînge frînghia fierăstrăului pentru a întinde pînza; cordar. **4** *Pana căpăstrului* sau *pană de căpăstru* = ştreang sau curea cu care se priponeşte calul. **5** (*mar.*) Parte a cîrmei unei nave care poate fi rotită în jurul unui ax vertical şi asupra căreia se exercită presiunea apei cînd se schimbă direcția de mişcare a navei. **6** (*muz.*) Placă mică de os, de celuloid etc. cu care se ating coardele la unele instrumente muzicale; plectru. ◆ (*la instrumente muzicale de suflat*) Ancie. **7** (*culin.*) *Pană de somn* = carnea de la pîntecele sau de la coada somnului, de obicei sărată. • pl. *pene*. şi (*înv., reg.*) *peână* *s.f.* /lat. ***pinna***.

pánă[2] *s.f.* **1** Oprire accidentală a funcționării unei maşini, a unui mecanism, a unui vehicul etc. *O pană de electricitate ne-a lăsat o clipă în întuneric* (TEOD.). ◇ Expr. (*fam.*) *A fi* (sau *a rămîne*) *în pană* = *a*) a nu putea continua o activitate. *Am rămas în pană de idei*; *b*) a duce lipsă de ceva; a se găsi într-o situație (materială) jenantă; a rămîne fără bani. *Cu atîtea datorii sînt tot timpul în pană.* (*fam.*) *A lăsa în pană* = a pune pe cineva în încurcătură, a lăsa pe cineva încurcat. *Te rog să îți amîni plecarea, să nu ne laşi în pană!* **2** (*mar.*) Orientare a velelor unei nave cu pînze în aşa fel încît să se opună vîntului şi să rămînă pe loc; operație de oprire a unei nave cu pînze. **3** (*constr.*) Grindă longitudinală rezemată pe elementele transversale de rezistență ale acoperişului. • pl. *pene*. /<fr. ***panne***.

pancalísm *s.n.* (*filos.*) Doctrină care subordonează întreaga realitate categoriei frumosului, considerat ca principiu, scop şi criteriu axiologic suprem. • /<fr. ***pancalisme***; cf. gr. *παν* „tot", *καλός* „frumos".

pancardíță *s.f.* (*med.*) Inflamație difuză a inimii, de natură reumatismală, care afectează endocardul, miocardul şi pericardul. • pl. *-e*. /<fr. ***pancardite***.

pancărtă *s.f.* Bucată (mare) de carton, de pînză, de lemn, de tablă etc. pe care este scrisă o lozincă, o înştiințare etc.; placardă. *Bătrînul se uita mereu la afişele şi pancartele fără număr, care toate chemau lumea la diferite distracții* (REBR.). • pl. *-e*. /<fr. ***pancarte***, lat. ***pancharta***, ***-ae***; cf. gr. *πᾶν* „tot", *χάρτης* „foaie de hîrtie".

pancitopemíe *s.f.* (*hist.*) Diminuare a numărului elementelor figurate din sînge. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***pancytopénie***.

pancivilizáție *s.f.* Caracter general-uman al civilizației, indiferent de stadiul de dezvoltare a societății. • g.-d. *-iei*. /***pan***[1]*-* + ***civilizație***.

pancolecistíță *s.f.* (*med.*) Inflamație a tuturor tunicilor vezicii biliare. • pl. *-e*. /<fr. ***pancholécystite***.

pancosmísm *s.n.* (*filos.*) Doctrină filosofică potrivit căreia lumea este tot ceea ce există şi poate fi percepută cu simțurile, negîndu-se lumea transcendentă. • /<fr. ***pancosmisme***.

păncovă *s.f.* (*culin.; reg.*) Gogoaşă; minciunea. *Frig cîte un pui şi coc pancove de aluat* (POP.). • pl. *-e*. /<magh. ***pánkó***.

pancratiást *s.m.* (*în Grecia antică*) Atlet care practica pancrațiul. • sil. *-ti-ast*. pl. *-şti*. /<fr. ***pancratiaste***.

pancrățiu *s.n.* (*în Grecia antică*) Exercițiu atletic compus din trîntă şi pugilat. • /<fr. ***pancrace***; cf. gr. *παγκράτιον* <*πᾶν* „tot", *κράτος* „forță".

pancreás *s.n.* (*anat.*) Glandă mixtă, de formă alungită, anexă a tubului digestiv, indispensabilă vieții, situată în cavitatea abdominală, înapoia stomacului şi legată prin canale de splină şi de duoden, care are o funcție exocrină, necesară digestiei, prin elaborarea sucului pancreatic, şi o funcție endocrină, prin secreția propriilor hormoni (insulina şi glucagonul), cu rol în sinteza glucidelor din organism. • sil. *-cre-as*. pl. *-uri*. /<fr. ***pancréas***, it. ***pancreas***; cf. gr. *πάγκρεας* <*πᾶν* „tot", *κρέας* „carne".

pancreat- Elem. de compunere „pancreas". • şi *pancreato-*. /<fr. ***pancréat(o)***-; cf. gr. *πάγκρεας, -ατος* <*παν* „tot", *κρέας* „carne".

pancreatectomíe *s.f.* (*chir.*) Ablație totală sau parțială a pancreasului. • sil. *-cre-a-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***pancréatectomie***; cf. gr. *πάγκρεας, -ατος* „pancreas", *ἐκτομή* „excizie".

pancreátic, -ă *adj.* (*anat.*) Care aparține pancreasului, care se referă la pancreas. ◇ *Achilie pancreatică* v. achilie. *Dramă pancreatică* v. dramă. *Suc pancreatic* v. suc. • sil. *-cre-a-*. pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***pancréatique***, it. ***pancreatico***.

pancreaticotomíe *s.f.* (*chir.*) Pancreatotomie. • sil. *-cre-a-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***pancréaticotomie***.

pancreatínă *s.f.* (*biol., farm.*) Pulbere albă, cenuşie sau gălbuie, cu miros de carne crudă, foarte solubilă în apă şi glicerină, insolubilă în alcool şi eter, care se extrage din pancreasul de bovine şi care este folosită în industria textilă şi ca medicament pentru facilitarea digestiei în caz de insuficiență hepatică. • sil. *-cre-a-*. /<fr. ***pancréatine***.

pancreatítă *s.f.* (*med.*) (Boală care constă în) inflamația acută sau cronică a pancreasului ca urmare a autodigestiei țesutului pancreatic în enzimele proprii. • sil. *-cre-a-*. pl. *-e*. /<fr. ***pancréatite***.

pancreato- v. pancreat-.

pancreatogén, -ă *adj.* (*anat.*) Care este de origine pancreatică. • sil. *-cre-a-*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***pancréatogène***.

pancreatografíe *s.f.* (*med.*) Radiografie a pancreasului şi a căilor excretorii ale acestuia după injectarea acestuia cu izotopi radioactivi. • sil. *-cre-a-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***pancréatographie***.

pancreatolít *s.n.* (*med.*) Calcul la nivelul pancreasului. • sil. *-cre-a-*. /<engl. ***pancreatolith***.

pancreatolízá *s.f.* (*med.*) **1** Incizare a capsulei pancreasului prin care se obține decomprimarea organului în caz de edem acut. **2** Distrucție a structurilor pancreatice de către enzimele pancreasului. • sil. *-cre-a-*. pl. *-e*. /<fr. ***pancréatolyse***.

pancreatoprív, -ă *adj.* (*med.*) Care se află în relație cu suprimarea funcțională sau cu extirparea pancreasului. • sil. *-cre-a-*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***pancréatoprive***.

pancreatostomíe *s.f.* (*chir.*) Creare a unei fistule care să permită comunicarea canalului pancreatic cu exteriorul. • sil. *-cre-a-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***pancréatostomie***.

pancreatotomíe *s.f.* (*chir.*) Incizie a pancreasului; pancreaticotomie. • sil. *-cre-a-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***pancréatotomie***.

pancreatotróp, -ă *adj.* (*anat.*) Care are afinități pentru pancreas. • sil. *-cre-a-*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***pancréatotrope***.

pancreozimínă *s.f.* (*anat.*) Hormon intestinal care stimulează secreția sucului pancreatic. • sil. *-cre-a-*. /<fr. ***pancréozymine***.

pancromátic, -ă *adj.* (*fotogr.; despre materiale*) Care este sensibil (în mod inegal) la toate culorile din spectrul luminii vizibile. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***panchromatique***; cf. gr. *πᾶν* „tot", *χρῶμα* „culoare".

pancrónic, -ă *adj.* Care este valabil pentru orice epocă. ◆ (*lingv.; despre fenomene*) Care traversează o lungă perioadă de timp fără a suferi schimbări. • pl. *-ci, -ce*. /***pan***[1]*-* + ***cronic***; cf. fr. *panchronique*.

pancultúră *s.f.* Concept care exprimă caracterul general uman al culturii, indiferent de gradul şi stadiul de dezvoltare a societății. • /***pan***[1]*-* + ***cultură***.

pánda *s.m. invar.* (*zool.*; şi *panda mare*) Mamifer rar, asemănător cu un ursuleț, care are blana albă cu pete negre (pe urechi, în jurul ochilor, pe labe, pe spate şi la ceafă) şi care trăieşte în pădurile din Himalaia şi

în munții din China, hrănindu-se cu muguri și lăstari de bambus, fiind protejat prin lege (*Ailurus melanoleucus*). <> *Panda mic* (sau *roșu*) = specie de mamifer asiatic, cu blana roșcat-cafenie și coada stufoasă, cu inele late, de culoare închisă, în alternanță cu inele subțiri, de culoare mai deschisă, care se hrănește cu bambus, insecte și fructe (*Ailurus fulgens*). • /<engl., fr. ***panda***; cuv. nepalez.

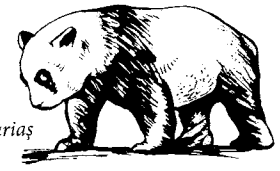

panda uriaș

pandáj *s.n.* (*geol.*) **1** Unghi făcut cu orizontala de linia cu cea mai mare înclinație a unui strat geologic sau a unui filon. **2** Înclinație a unui plan de șistozitate sau de fisură a unei roci. • /<fr. ***pendage***.

pandajmetríe *s.f.* (*geol.*) Determinare a unghiurilor de înclinare și de orientare a straturilor geologice sau a filoanelor din adîncime, pentru a se cunoaște structurile geologice. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***pendagemétrie***.

pandajmétru *s.n.* (*geol.*) Instrument folosit în pandajmetrie. • pl. *-e.* /<fr. ***pendagemètre***.

pandalíe *s.f.* (*fam.; mai ales la pl.; în legătură cu vb. „a avea", „a-i veni", „a-l apuca"*) Criză de nervi, furie; toană; capriciu. *Ce ne mai bătea cînd îl apucau pandaliile* (STANCU). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /etimol. nec.

pandánt *s.n.* **1** (*în arte*) Pictură, sculptură, relief sau obiect decorativ care formează, împreună cu altul, o pereche simetrică. **2** (*arhit.*) Ornament care atîrnă dintr-o boltă de piatră sau dintr-un acoperiș de lemn. • pl. *-e.* /<fr. ***pendant***.

pandantív *s.n.* **1** Bijuterie, piatră prețioasă în formă rotundă sau ovală, care se poartă la gît, atîrnată de un lănțișor, de un șnur sau de o panglică. **2** (*arhit.*) Element arhitectural în forma unui triunghi sferic, cu un vîrf în jos, care se află între arcele mari pe care se sprijină o cupolă sau o turlă, făcînd trecerea de la planul pătrat al încăperii la cel circular al unei calote sau al unei turle. • pl. *-e.* și (*înv.*) *pendentív s.n.* /<fr. ***pendentif***; cf. lat. *pendens, -ntis* „care atîrnă".

pandantiv (1)

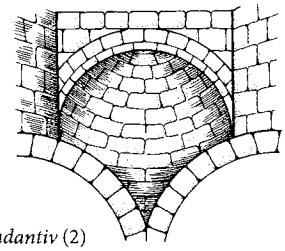

pandantiv (2)

pandánus *s.m.* **1** (*bot.*) Plantă ornamentală, asemănătoare cu palmierul, originară din regiunile tropicale (*Pandanus*). **2** Fibră din această plantă, din care se fabrică saci, rogojini etc. • /<fr. ***pandanus***.

pandécte *s.f. pl.* (*jur.*) Culegere de hotărîri și decrete ale juriștilor romani asupra principalelor probleme de drept, alcătuită în timpul împăratului Iustinian și adaptată în timp cerințelor noilor instituții; digeste. ◆ Gener. Lege sau hotărîre care are caracter de lege. • /<lat. ***pandectae***, fr. ***pandectes***, ngr. *πανδέκτης*; cf. gr. *πανδέκτης* „care conține tot", (*αἱ*) *Πανδέκται* „îndreptare enciclopedice"<gr. *πᾶν* „tot", *δέχομαι* „a cuprinde, a include".

pandelăș *s.n.* (*reg.*) Dans popular românesc. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-e.* /nm. pr. ***Pandele*** + *-aș*.

pandéme *s.f. pl.* (*în antic.*) Sărbători în timpul cărora se făceau mese publice. • /<fr. ***pandèmes***; cf. gr. *παν* „tot", *δῆμος* „popor".

pandémic, -ă *adj.* (*med.; despre boli*) (Care are caracter) de pandemie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***pandémique***.

pandemíe *s.f.* (*med.*) Epidemie propagată într-un timp relativ scurt, care cuprinde toată populația unei regiuni, a unei țări, a unui continent etc. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***pandémie***; cf. gr. *πανδημία* <*πᾶν* „tot", *δῆμος* „populație".

pandemóniu *s.n.* **1** (*în mit.*) Capitală imaginară a infernului. ◆ Loc imaginar situat în infern, unde se presupune că se adună demonii. ◆ Consiliu, adunare a demonilor. **2** Fig. Loc unde domnește corupția, dezordinea, discordia; loc de pierzanie, de desfrîu. **3** Fig. Adunare zgomotoasă, dezordonată. *Aici încep necurmatele dispute între învățații pandemoniului nostru literar* (C. NEGR.). • /<fr. ***pandémonium***, it. ***pandemonio***; cf. gr. *παν* „tot", *δαίμων* „demon".

pandișpán *s.n.* (*culin.*) Prăjitură făcută din făină, ouă, zahăr, substanțe aromatice etc., care este de culoare galbenă și cu aspect pufos. *Deșerta pe tăvi mari de aramă... pandișpanuri cu miere* (SADOV.). • pl. *-e, -uri.* /<ngr. ***παντεσπάνι***.

pandít *s.m.* (*în India*) Titlu onorific dat, inițial, brahmanilor, iar azi și savanților laici. ◆ Persoană care poartă acest titlu. • pl. *-ți.* /<fr. ***pandit***; cuv. sanscr.

pándlică *s.f.* v. panglică.

pandóră *s.f.* (*muz.*) Instrument muzical cu coarde, asemănător cu lăuta, cu registru grav, folosit în sec. 16-17. • pl. *-e.* și (*înv.*) *bandúră s.f.* /<fr. ***pandore***, it. ***pandora***, lat. ***pandura***, ***-ae***; cf. gr. *πανδοῦρα*.

pandúr *s.m.* **1** (*în sec. 18*) Soldat care făcea parte dintr-un corp al armatei habsburgice. **2** (*în sec. 19, în Țara Rom.*) Soldat care făcea parte dintr-un corp de oaste neregulată și care era recrutat dintre moșneni. ◆ Spec. Soldat din oastea lui Tudor Vladimirescu. *Tudor domnul vine-n frunte, Cu mulțime de panduri* (COȘB.). ◆ Gener. Ostaș. **3** (*înv.*) Polițist, jandarm, după desființarea vechii miliții naționale. *Pe la ușile mele, Stau pandurii santinele* (POP.). **4** (*înv., pop.*) Haiduc. *Du-mă, roibule-n păduri, Să port arme de panduri* (POP.). • pl. *-i.* /<srb. ***pandur***, magh. ***pandur***.

pandurésc, -eáscă *adj., s.f.* **1** *adj.* (*înv.*) Care aparține pandurilor, care se referă la panduri. *Izbucneau te miri de unde năprasnice cîntece pandurești* (CE. PETR.). **2** *s.f. art.* Numele unui dans popular. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-ești.* /***pandur*** + *-esc*.

panduríme *s.f.* Colect. (*înv.*) Mulțime de panduri, totalitatea pandurilor. *Tabăra fierbea de panduríme* (BOLL.). ◆ Spec. Ostași din armata lui Tudor Vladimirescu. *Slugerul Tudor... trece Oltul... și începe a scula pandurimea* (GHICA). • /***pandur*** + *-ime*.

pané *adj.invar.* (*despre cărnuri, caşcaval etc.*) Care este prăjit în ulei sau în grăsime după ce a fost dat prin făină, ou și pesmet. • /<fr. ***pané***.

panegíric *s.n., adj.* **I 1** *s.n.* (*în antic.*) Discurs public sau scriere în care se elogiază meritele unei personalități (decedată sau contemporană oratorului), faptele eroice ale precursorilor etc., cultivat, ca specie literară, pînă în sec. 18. **2** *s.n.* Elogiu excesiv, apologie. *Să fac o apologie, să scriu un panegeric Acestor pitici gigantici și la alți oameni de nimic* (BOLL.). ◆ Ext. Laudă lingușitoare. **3** (*bis.*) Scriere hagiografică cu caracter didactic, care cuprinde cuvinte de laudă la adresa unui sfînt, a unui ierarh sau părinte al Bisericii. **II** *adj.* (*înv.; despre discursuri, aprecieri etc.*) Care este elogios, laudativ. • pl. *-ce.* /<lat. ***panegyricus***, ***-i***, fr. ***panégyrique***, ngr. ***πανηγυρικός***; cf. gr. *πανήγυρις* „adunarea întregului popor".

panegiríst *s.m.* Persoană care compune un panegiric, un elogiu. ◆ Persoană care aduce cuiva laude exagerate. • pl. *-iști.* /<fr. ***panégyriste***.

panél[1] *s.n.* (*ind. lemnului*) Semifabricat constituit dintr-o placă de lemn cu miez de șipci, de scînduri înguste, de talaș etc., acoperit și încheiat pe ambele fețe cu cîte o foaie de furnir, care se folosește la fabricarea mobilei, în tîmplăria de interior etc. • pl. *-e.* /<germ. ***Paneel***, engl. ***panel***.

panél[2] *s.n.* (*econ.*) **1** Metodă de investigație repetitivă, utilizată în științele social-istorice, în cercetările de marketing etc. pentru urmărirea evoluției unui fenomen prin solicitări de informații, la intervale stabilite în prealabil, de la aceleași grupuri de persoane, unități de desfacere etc. **2** Reuniune-dezbatere; masă rotundă televizată. • pl. *-e.* /<engl. ***panel***.

panél[3] ['penəl] *s.n.* (*inform.*) Tablou de comandă, de instrucțiuni. • /<engl. ***panel***.

panél[4] *s.n.* (*herald.*) Ornament reprezentînd formații din frunze de plop, dispuse cu vîrful în sus. • /<fr. ***panelle***.

panelénic, -ă *adj.* **1** (*polit.*) Care ține de panelenism, care se referă la panelenism; panelenistic. **2** (*în Grecia antică*) *Serbări panelenice* = serbări organizate în cinstea zeilor, la care participau tineri veniți din toate părțile Greciei și la care aveau loc întreceri atletice, muzicale și poetice. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***panhellénique***.

panelenísm *s.n.* (*polit.*) Doctrină care susține unirea tuturor populațiilor elenice într-un singur stat. *Ideile de panelenism ce Ipsilant și căpitanii lui le manifestau* (FIL.). • /<fr. ***panhellénisme***.

paneleníst, -ă *adj., s.m., s.f.* (*polit.*) (Adept) al panelenismului. • pl. *-iști, -iste.* /<it. ***panellenista***.

panelenístic, -ă *adj.* Panelenic. • pl. *-ci, -ce.* /<it. ***panellenistico***.

panencefalítă *s.f.* (*med.*) Denumire generică pentru afecțiunile de tip inflamator cu localizare în sistemul nervos central, cuprinzînd atît substanța cenușie, cît și pe cea albă. • /***pan***[1]*-* + ***encefalită***.

panenteísm *s.n.* (*filos.*) Concepție panteistă potrivit căreia totul există în Dumnezeu, acesta fiind considerat drept singura realitate. • /<fr. ***panenthéisme***, it. ***panenteismo***.

panér[1] *s.n.* Obiect, de diferite forme, făcut dintr-o împletitură de nuiele, de frunze de papură, de rafie etc., mai mic decît coșul, în care se transportă sau se păstrează diferite obiecte, mai ales alimente; coș (mic). *Văzu un paner mare, cu niște căpșuni cît perele* (PER.). • pl. *-e.* /<ngr. ***πανέρι***.

panér[2] *s.n.* (*reg.*) Trăsură ușoară cu coșul din nuiele și cu un singur cai. • pl. *-e.* /<germ. ***Einspänер***, săs. ***ain-španner*** „căruță cu un cal".

paneráș *s.n.* **1** Dim. al lui paner. *Văz apărînd, dintr-un paneraș de lîngă cocoana, capul unui cățel lățos* (CAR.). **2** (*entom.*) Scobitură pe fața externă a tibiei de la picioarele posterioare ale albinelor, care servește la adunatul și la transportul polenului. • pl. *-e.* /***paner*** + *-aș*.

panésc, -ă *adj.* Care se referă la Pan; teluric. • pl. *-ști.* /nm. pr. (zeu al turmelor și al păstorilor la grecii antici) ***Pan*** + *-esc*.

panetón *s.n.* Coșuleț pentru măsurat aluatul (la brutării). • /<fr. ***paneton***.

panetóne *subst. invar.* (*culin.*) Cozonac italian. • /<it. ***panettone***.

paneuropeán, -ă *adj.* Care se referă la toate țările Europei; din toate țările Europei. ◆ Care ține de paneuropenism, care se referă la paneuropenism. • sil. *-e-u-.* pl. *-eni, -ene.* /<fr. ***paneuropéen***, engl. ***Pan-European***.

paneuropeísm *s.n.* v. paneuropenism.

paneuropenísm *s.n.* (*polit.*) Doctrină (politică) ce promovează ideea creării unei Europe unitare. • sil. *-e-u-.* și *paneuropeísm s.n.* /***pan***[1]*-* + ***europenism***.

panevgheníe *s.f.* (*grec. înv.*) Termen reverențios de adresare către un boier. *A panevgheniei tale smerită și umilită slugă* (FIL.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<ngr. ***πανευγένεια***.

panflegmón *s.n.* (*med.*) Flegmon generalizat. • pl. *-oane.* /<fr. ***panphlegmon***.

panfobíe *s.f.* (*med.*) Stare de anxietate (extremă) față de tot ce se petrece în jur (însoțită de dezorientare); pantofobie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***panphobie***; cf. gr. *πᾶν* „tot", *φόβος* „teamă".

panganét *s.n.* (*înv., reg.*) Baionetă. *În locul biciului, Teaca panganetului* (POP.). • pl. *-uri.* /<magh. ***panganet***.

pangár *s.n.* Masă pe care se vînd lumînările în biserică. *Asta s-o spui babelor dumitale de la pangar, nu mie* (GAL.). ◆ Ext. Vînzare a lumînărilor în biserică. ◆ Venit realizat de biserică din această vînzare. • pl. *-e.* /<ngr. ***παγκάρι***.

pangeá *s.f.* (*bot.*) Numele a două plante leguminoase, din familia chenopodiaceelor: *a*) sfeclă (*Beta vulgaris*); *b*) sfeclă roșie (*Beta rubra*). <> *Sfeclă pangele* v. sfeclă. • pl. *-ele.* /<tc. ***pancar*** „sfeclă".

pangenéză *s.f.* (*biol.*) Teorie evoluționistă, care explică mecanismul eredității prin existența unor particule mici, germeni sau gemule, provenite din celulele întregului organism, care provoacă formarea unei părți analoage celei de unde provin; panspermie. • /<fr. ***pangenèse***; cf. gr. *πᾶν* „tot", *γένεσις* „naștere".

pangermánic, -ă *adj., s.m., s.f.* (*polit.*) **1** *adj., s.m., s.f.* (Adept) al pangermanismului; pangermanist. **2** *adj.* Care ține de pangermanism, care se referă la pangermanism. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***pangermanique.***

pangermanísm *s.n.* (*polit.*) Doctrină (apărută în anii 1914-1918), care susține unirea tuturor populațiilor de origine germană într-un singur stat. • /<fr. ***pangermanisme.***

pangermaníst, -ă *adj., s.m., s.f.* (*polit.*) Pangermanic. *Petrecea tot în Brașov ca contabil la librărie, poet entuziast și pangermanist* (BARIȚ.). • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***pangermaniste.***

panglicár *s.m.* **1** (*înv.*) Persoană care fabrică sau vinde panglici. **2** Artist (de circ) care face scamatorii cu panglici; scamator. *Se strîngeau acolo... ghicitori, cîntăreți și panglicari* (CAR.). **3** Fig. (*fam.*) Șarlatan, escroc. *Panglicari în ale țării, care joacă ca pe funii, Măști, cu toate de renume, din comedia minciunii* (EMIN.). **4** Fig. Persoană care vorbește mult, ocolind obiectul discuției. • pl. *-i.* /***panglică*** + *-ar.*

pánglică *s.f.* **1** Fișie îngustă și subțire de bumbac, de mătase, de catifea etc. (combinată cu fire metalice sau elastice), folosită mai ales ca podoabă. *Știa că avusese părul lung, înnodat în panglici* (CĂL.). ◇ Expr. *A scoate panglici pe nas* v. nas. ◇ Compar. *Drumul lucește în soare ca o panglică* (PER.). ◇ Fig. *Se-ntinde pe hîrtie a versului panglică* (MACED.). **2** Fișie îngustă de bumbac sau de mătase, îmbibată cu tuș, folosită la mașina de scris. **3** Bandă de pînză, de mușama sau de metal, divizată în centimetri, care servește la măsurarea distanțelor. ◆ Spec. Bandă de oțel, flexibilă și gradată, avînd la capete două inele de alamă care servesc la întinderea ei, folosită la măsurarea distanțelor pînă la 50 m; ruletă. **4** Bandă îngustă de metal sau de alt material, cu grosime și lățime mici în raport cu lungimea. **5** (*zool.; pop.*) Tenie (*Taenia*). • acc. și *panglícă.* pl. *-ci.* și (*reg.*) *pándlică, pámblică s.f.* /<magh. ***pántlika.***

panglicărie *s.f.* **1** (*ind. text.*) Fabrică, țesătorie de panglici. **2** Cantitate mare de panglici. **3** Scamatorie (cu panglici). **4** Fig. (*fam.*) Șarlatanie, escrocherie; intrigă, uneltire. *Peste această statuetă, străinătatea a aruncat toate panglicăriile sale* (HOG.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***panglicar*** + *-ie.*

panglicéa *s.f.* (*reg.*) Panglicuță. *N-am pus mărgele, Nici la coadă, panglicele* (POP.). • pl. *-ele.* /***panglică*** + *-ea.*

panglicúță *s.f.* Dim. al lui *panglică*; (*reg.*) panglicea. *Văzui atunci... Un pudel gras și plin de panglicuțe* (TOPÎR.). • pl. *-e.* și *pănglicúță s.f.* /***panglică*** + *-uță.*

pangolín *s.m.* (*zool.; la pl.*) Gen de mamifere insectivore, din ordinul edentatelor, care au corpul și coada acoperite de solzi cornoși și de fire răzlețe de păr, lipsite de dinți și care se hrănesc cu insecte, fiind originare din Africa și din S Asiei (*Manis*); (*și la sg.*) mamifer care face parte din acest gen. • pl. *-i.* /<fr. ***pangolin*** <malaeză *pang-goling.*

pangolin

panhidróză *s.f.* (*med.*) Sudorație pe întreaga suprafață a corpului. • /<engl. ***panhidrosis.***

pánic, -ă *s.f., adj.* **1** *s.f.* (Senzație, stare de) spaimă, frică mare de care este cuprinsă subit (și fără temei) o persoană sau o colectivitate. *În învălmășeala produsă de panică, ața încurcată în spini s-a rupt și zmeul a plecat* (BRĂ.). ◇ (*med.*) *Atac de panică* = perioadă de tulburare în care cineva simte o frică intensă, însoțită de simptome organice (palpitații, tremurături, transpirație, greață etc.), care apare în tulburări anxioase sau în stresul posttraumatic. ◇ Expr. *A intra în panică* = a se neliniști, a se alarma, a se speria (foarte tare). *Făcu semn fraților lui să nu intre în panică* (STANCU). **2** *adj.* (*înv.; despre spaimă, frică etc.*) Care se produce brusc, violent (și fără motiv). • /<ngr. ***πανικός***, lat. ***panĭcus, -a, -um***, fr. ***panique***, it. ***panico***, germ. ***Panik***; cf. nm. pr. *Pan*, zeu grec al turmelor și al păstorilor, a cărui prezență provoca groază.

panicá *vb. I.* **1** *tr.* (*fam.*) A înnebuni, a îngrozi, a scoate din minți pe cineva. *I-a spus atîtea prostii, că l-a panicat.* **2** *refl.* A-și ieși din minți, a-și pierde capul. *Ideal ar fi să nu ne panicăm în situațiile de criză.* • prez.ind. *-chez.* /<fr. ***paniquer.***

panicárd, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (*adesea peior.*) (Individ) care se lasă ușor cuprins de panică, influențînd și pe alții; (*fam.*) panicos. **2** *adj.* Care denotă, manifestă (nejustificat) panică. • pl. *-zi, -de.* /<fr. ***paniquard.***

panicát, -ă *adj.* Care este cuprins (nejustificat) de panică. • pl. *-ți, -te.* /v. ***panica***; cf. fr. *paniqué.*

panicós, -oásă *adj.* (*fam.*) Panicard. • pl. *-oși, -oase.* /***panică*** + *-os.*

panícul *s.n.* **1** (*bot.*) Tip de inflorescență (la ovăz, liliac etc.), în formă de ciorchine compus, la care axul principal se ramifică pe axele secundare, formînd spiculețe neuniforme sau capitule; racem compus. **2** (*anat.*) (denumire generică pentru un) strat de țesut alcătuit predominant dintr-un singur tip tisular. • pl. *-e.* și *panículă s.f.* /<lat. ***panĭcŭla, -ae***, fr. ***panicule***; cf. lat. *pānus, -i* „spic".

paniculát, -ă *adj.* (*bot.; despre plante sau despre inflorescențe*) Care are florile în panicul; cu panicul. ◆ (*despre inflorescențe*) Care are formă de panicul. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***paniculé***, lat. șt. ***paniculatus, -a, -um.***

panículă *s.f.* v. panicul.

paniculítă *s.f.* (*med.*) Afecțiune inflamatorie difuză sau localizată la nivelul țesutului adipos subcutanat, caracterizată prin mici noduli sensibili. • /<fr. ***paniculite***; cf. lat. *paniculus* <*pānus* „spic".

panidiomórf, -ă *adj.* (*geol.; despre structura rocilor magmatice*) În care mineralele componente sînt cristalizate în forme cristaline proprii. • sil. *-di-o-.* pl. *-i, -e.* /***pan***[1]*-* + ***idiomorf.***

paniér *s.n.* **1** Jupon cu balene, folosit pentru a ține fusta înfoiată pe șolduri. *O Otilie din alte vremuri..., în rochie cu panier și cu un mare zuluf căzut peste umăr, ținea de braț un bărbat gras* (CĂL.). ◆ Ext. Rochie cu astfel de jupon. **2** (*fran.*) Coșuleț, paner. • sil. *-ni-er.* pl. *-e.* /<fr. ***panier.***

panificá *vb. I. tr.* (*compl. indică făină*) A supune procesului de panificație. • prez.ind. *panífic.* /<fr. ***panifier***, it. ***panificare.***

panificábil, -ă *adj.* (*despre cereale, făină etc.*) Care poate fi supus procesului de panificație. • pl. ***-i, -e.*** /<fr. ***panifiable***, după *panifica.*

panificáre *s.f.* Acțiunea de *a panifica* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***panifica.***

panificáție *s.f.* (Proces de) transformare a făinii de grîu și de secară în pîine, în produse de franzelărie etc. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) ***panificațiúne*** *s.f.* /<fr. ***panification.***

panificațiúne *s.f.* v. panificație.

panihídă *s.f.* v. panahidă.

panislámic, -ă *adj.* Care ține de panislamism, care se referă la panislamism. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***panislamique.***

panislamísm *s.n.* Doctrină politico-religioasă care susține reunirea tuturor popoarelor de religie islamică într-un singur stat. • /<fr. ***panislamisme.***

panísm *s.n.* Adorare a naturii. ◆ Stare de toropeală edenică, expresie a indiferenței senine a firii și a vitalismului expresionist. • /nm. pr. (zeu grec al turmelor și al păstorilor) ***Pan*** + *-ism.*

panlirísm *s.n.* (*lit.*) Lirism realizat cu toate mijloacele de expresie. • /***pan***[1]*-* + ***lirism.***

panlogísm *s.n.* (*filos.*) Doctrină după care raționalul și realul sînt noțiuni identice, relațiile logice constituind însăși esența realității, iar esența ultimă a lucrurilor este o rațiune cosmică, desfășurarea fenomenelor universului constituind un proces logic, subordonat scopurilor acestei rațiuni. • /<fr. ***panlogisme***, germ. ***Panlogismus***; cf. gr. *πᾶν* „tot", *λόγος* „rațiune".

panlogíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (*filos.*) **1** *adj.* Care aparține panlogismului, care se referă la panlogism. **2** *adj., s.m., s.f.* (Adept) al panlogismului. *El e un panlogist, extinzînd ideea, pînă în proporții metafizice, peste tot* (RALEA). • pl. *-iști, -iste.* /***panlog[ism]*** + *-ist.*

panmastítă *s.f.* (*med.*) Flegmon difuz care cuprinde întreaga glandă mamară. • pl. *-e.* /<fr. ***panmastite.***

panmatemátism *s.n.* (*filos.*) Concepție metafizică potrivit căreia universul este supus unui principiu ordonator de natură matematică, desfășurarea fenomenelor universale fiind subordonată unor constante numerice și reguli matematice imuabile. • /***pan***[1]*-* + ***matematism.***

panmieloftizíe *s.f.* (*med.*). Boală care constă în distrugerea (aproape) totală a celulelor hematopoietice din măduva osoasă, provocată de agenți fizici, infecțioși sau toxici, manifestată prin anemie, agranulocitoză, hemoragii, cu evoluție cronică letală. • sil. *-mi-e-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***panmyélophtisie***; cf. gr. *πᾶν* „tot", *μυελός* „măduvă", *φθίσις* „distrugere".

panmielózá *s.f.* (*med.*) Proliferare a tuturor elementelor celulare din toate elementele măduvei spinării osoase. • sil. *-mi-e-.* pl. *-e.* /<fr. ***panmyélose.***

panmixíe *s.f.* (*biol.*) Stare a unui grup mare de populație umană în cadrul căreia legăturile dintre indivizi sînt supuse hazardului, repartiția genotipurilor depinzînd doar de legi bazate pe frecvența genelor alele. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***panmixie***, engl. ***panmixia.***

pannaturísm *s.n.* (*filos.*) Concepție care susține că, în afara realităților naturii, nu există nimic altceva. • /***pan***[1]*-* + ***naturism.***

pannaturíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (*filos.*) (Adept) al pannaturismului. • pl. *-iști, -iste.* /***pannatur[ism]*** + *-ist.*

panoftalmíe *s.f.* (*med.*) Infecție supurativă acută, de obicei de origine microbiană, care cuprinde ochiul în întregime. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***panophtalmie.***

panoniăn, -ă *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Pliocenul din bazinul panonic. ◆ Restr. Etajul inferior al pliocenului din Europa Orientală sau subetajul superior al sarmațianului din bazinul panonic. ◆ Spec. Epoca pliocenă din Podișul Transilvaniei și din bazinul panonic. **2** *adj.* Care aparține panonianului, specific panonianului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Scric de straturi geologice din panonian. • sil. *-ni-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***pannonien.***

panónic, -ă *adj.* **1** Care aparține Panoniei, care se referă la Panonia; care este originar din Panonia. *În anul 6 d.Hr. se revoltă... popoarele panonice* (XEN.). • pl. *-ci, -ce.* /nm. pr. (cîmpie pe cursul mijlociu al Dunării, în Ungaria) ***Panonia*** + *-ic.*

panoplíe *s.f.* **1** Colecție de arme și de echipamente de luptă (luate ca trofeu), care sînt aranjate, în mod decorativ, pe un panou fixat în perete. *În părete, o panoplie cu toate trebuincioasele pentru vînat* (BRĂT.). ◆ Restr. Panou pe care sînt așezate arme și armuri. *Văd floretele scoase din panoplie* (ALECS.). ◆ Ext. Obiecte care servesc la practicarea unor sporturi, care constituie trofee vînătorești sau sportive etc. **2** Ansamblu de accesorii, de instrumente care servesc pentru o anumită activitate. **3** Fig. Serie de mijloace de acțiune de care se dispune într-o situație dată. *Cu G. Topîrceanu, umorul reia unele din armele panopliei lui Anghel* (VIANU). **4** (*înv.*) Armură completă a unui cavaler medieval. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***panoplie***, it. ***panóplia***; cf. gr. *πανοπλία* „armament complet de infanterist".

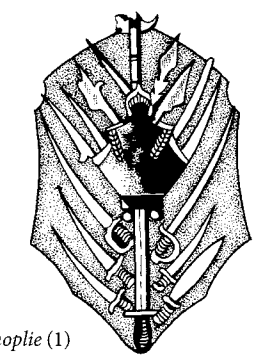

panoplie (1)

panóptic *s.n.* **1** Sală, clădire (de obicei muzeu) care sînt construite astfel încît interiorul lor să poată fi cuprins dintr-o singură privire, din oricare punct. **2** Expoziție, colecție de figuri din ceară; panoramă. *Arată ca un urs păduratic într-un panoptic cu figuri de ceară* (CE. PETR.). ◇ Fig. *Mă aflu în mijlocul unui panoptic de oameni ticăloși.* • acc. și *panoptíc.* pl. *-ce.* și *panópticum s.n.* /<fr. ***panoptique***, germ. ***Panoptikum.***

panópticum *s.n.* v. panoptic.

panorámă *vb. I. tr.* **1** (*cinemat.; compl. indică cadre, priviri de ansamblu*) A realiza prin mișcarea aparatului de filmat în sens orizontal sau vertical. **2** Fig. (*compl. indică fenomene, evenimente etc.*) A descrie, a relata

pe larg. • prez.ind. *-ez.* /<engl. ***panorama***, germ. ***panoramieren***.

panoramáre *s.f.* **1** Realizare a unei panorame. **2** Viziune largă. • pl. *-ări.* /v. ***panorama***.

panorámă *s.f.* **1** Priveliște vastă (circulară) din natură, care poate fi contemplată din depărtare și de la înălțime. *De aici puteai admira frumoasa panoramă a orașului.* ◆ Fig. Viziune de ansamblu asupra unei probleme, a unui domeniu etc.; frescă. *Opera lui I. L. Caragiale redă panorama societății în care a trăit.* **2** Tablou de dimensiuni mari (executat în relief), care este expus pe peretele unei încăperi circulare și semiobscure, care este luminat de sus, numai pe anumite sectoare, creînd spectatorului, aflat în mijlocul încăperii, iluzia unei imagini reale. ◇ Compar. *Istoria singură poate, ca într-o panoramă întinsă, să ne arate împărățiile trecute* (KOGĂL.). ◆ Ext. Clădire (circulară) în care este expus un asemenea tablou. **3** Spectacol popular de bîlci cu participarea scamatorilor, acrobaților, cu expoziție de animale exotice etc. *Tîrgul se ține în toate piețile... orașului și pe strade: turtă dulce, gogoși, alune prăjite, tot ce poftești: panorame, căluței etc.* (CAR.). ◆ Ext. Construcție, încăpere (circulară) în care are loc un asemenea spectacol. ◆ (*fam.; în forma „panaramă”*) Ceartă, scandal care atrage curioși. ◇ Expr. *A (se) face de panaramă* = a se face de rîs. **4** Expoziție, colecție de figuri din ceară; panoptic. • pl. *-e.* și (*reg.*) *panarámă* *s.f.* /<fr. ***panorama***, ngr. ***πανόραμα***, germ. ***Panorama***, it. ***panorama***; cf. gr. *πᾶν* „tot”, *ὅραμα* „priveliște, vedere”.

panorámic, -ă *adj., s.n.* **I** *adj.* Care redă o panoramă, care ține de panoramă; care are orizont larg, de ansamblu. ◇ *Cinematograf panoramic* = cinematograf care se bazează pe un procedeu care constă în a face să pivoteze aparatul de filmat în jurul unui ax fix (orizontal sau vertical), în timpul luării vederilor, fără ca operatorul să-și părăsească locul. *Ecran panoramic* = ecran de cinematograf semicircular, cu lățimea mult mai mare în raport cu înălțimea. *Fotografie panoramică* = fotografie luată de obicei din avion, care cuprinde un peisaj vast. **II** *s.n.* **1** (*cinemat.*) Cadru vizual larg în film sau televiziune. **2** Privire de ansamblu. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***panoramique***.

panórpa *s.f.* (*entom.*) Insectă de pădure sau de prerie, cu aripile membranoase, pătate cu brun, care are abdomenul suplu, terminat cu un clește (*Panorpa*); muscă-scorpion. • pl. *-e.* /<fr. ***panorpe***; cf. gr. *ὄρπης* „țepușă, spin”.

panortodóx, -ă *adj.* Care aparține întregii ortodoxii, care se referă la toate bisericile ortodoxe. *Renumitul teolog venise cu o viziune panortodoxă asupra problemei în discuție.* • pl. *-cși, -xe.* /***pan***[1]***-*** + ***ortodox***; cf. fr. *panorthodoxe*.

panosteíță *s.f.* (*med.*) Osteomielită acută. • pl. *-e.* /<fr. ***panostéite***.

panotá *vb. I. tr.* (*a. plast.; compl. indică tablouri*) A amplasa pe perete, astfel încît să existe un echilibru stilistic și cromatic. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***panneauter***.

panotáj *s.n.* Îmbrăcare a pereților cu panouri, cu căptușeală de lemn, cu tablouri etc. • pl. *-e.* /<fr. ***panneautage***.

panotáre *s.f.* Acțiunea de *a panota* și rezultatul ei. *La vernisaj s-a apreciat panotarea tablourilor.* • pl. *-ări.* /v. ***panota***.

panóu *s.n.* **1** Planșă (de lemn, de carton, de metal, de material plastic etc.) de diferite mărimi, fixată pe un perete sau pe suporturi, care servește pentru afișare de informații; afișier, avizier. *Rezultatele concursului pot fi găsite pe panoul de la intrare.* ◇ *Panou de onoare* = panou cu fotografii și informații, pe care sînt menționați cei care s-au distins în muncă într-o întreprindere, instituție etc. **2** (*a. plast.*) Suport (de lemn) al unui tablou. ◇ *Panou portabil* = nume dat picturilor de șevalet; tablou. **3** (*constr.*) Porțiune (plană) a unei construcții sau a unui element de construcție, despărțită de rest prin elemente de sculptură sau prin fișii de altă culoare, cu alt aspect sau din alt material etc. ◆ Ext. Țesătură artificială fixată ca decorație pe un perete despărțitor. **4** (*constr., tehn.*) Element de construcție în formă de perete (plin sau format din bare), care are grosimea mică în raport cu celelalte dimensiuni, folosit la căptușirea unui zid, la acoperirea unei deschideri, la construirea fuzelajelor aeromodelelor, la susținerea unor aparate, la asamblarea cu elemente similare pentru a forma o piesă, un dispozitiv, o construcție, un sistem tehnic etc. **5** (*tehn.*) *Panou de comandă* = placă de marmură, de bachelită etc. pe care sînt instalate toate dispozitivele de comandă și de măsură ale unui sistem tehnic, ale unei uzine, ale unui vapor etc.; tablou de comandă. *Panou de semnalizare* v. semnalizare. **6** (*miner.*) *Panou de exploatare* = porțiune dintr-un cîmp de exploatare, cuprinsă între două galerii. **7** (*ferov.*) Porțiune de cale ferată, alcătuită din două șine paralele, fixate pe traversele respective. **8** (*milit.*) *Panou de tragere* (sau *de tir*) = pînză întinsă pe un cadru de lemn, pe care sînt trasate diverse figuri sau cercuri concentrice, folosită ca țintă la exercițiile sau la concursurile de tragere. **9** (*marketing*) *Panou de afișaj* (sau *publicitar*) = suport promoțional de dimensiuni mari, instalat pe stîlpi de susținere, pe ziduri sau clădiri. **10** (*sport*) Placă de lemn sau din material plastic, în formă dreptunghiulară, pe care este fixat coșul de baschet. **11** *Panou solar* = dispozitiv folosit în captarea radiației solare și convertirea ei în energie calorică, electrică etc. **12** (*hidrotehn.*) *Panou hidrometric* = paravan hidraulic. • pl. *-uri.* /<fr. ***panneau***; cf. lat. *pannus, -i* „bucată de stofă”.

panpedagogísm *s.n.* (*filos.*) Concepție potrivit căreia pedagogia este știința tuturor științelor, fiind capabilă să găsească răspuns la toate întrebările privind instruirea și educarea omului. • /***pan***[1]***-*** + ***pedagogism***.

panpsihísm *s.n.* (*filos.*) Concepție potrivit căreia toate elementele din natură sînt însuflețite și înzestrate cu psihic. • /<fr. ***panpsychisme***; cf. gr. *πᾶν* „tot”, *ψυχή* „suflet”.

panpsihotróp, -ă *adj.* (*farm.; despre substanțe psihoactive, medicamente etc.*) Care poate determina efecte inverse de excitare, inhibiție sau depresie prin simpla evocare a uneia dintre ele. • pl. *-i, -e.* /***pan***[1]***-*** + ***psihotrop***.

panrománic, -ă *adj.* Care aparține (tuturor) popoarelor sau limbilor romanice ori neolatine, care se referă la (toate) popoarele sau limbile romanice ori neolatine. *Multe dintre fenomenele prezentate în carte aveau caracter panromanic.* • pl. *-ci, -ce.* /***pan***[1]***-*** + ***romanic***; cf. germ. *panromanisch*.

panrománism *s.n.* (*polit.*) Doctrină prin care se preconiza unirea tuturor românilor într-un singur stat. • /***pan***[1]***-*** + ***românism***.

panromâníst, -ă *adj., s.m., s.f.* (*polit.*) (Adept) al panromânismului. • pl. *-iști, -iste.* /***panromân[ism]*** + *-ist*.

pansá *vb. I.* **1** *tr., refl.* (*med.*) A(-și) aplica un pansament; a (se) bandaja, a (se) lega. ◆ Ext. (*tr.; compl. indică răni, organe vătămate*) A acorda îngrijiri, aplicînd medicamente, dezinfectante, pansamente sterile etc. *Medicul i-a pansat rana cu grijă.* ◇ (*abs.*) *De cu noapte tăiem, pansăm, operăm* (CE. PETR.). ◇ Fig. *Viața consolează, pansează rănile* (RALEA). **2** *tr.* (*reg.; compl. indică animale domestice, mai ales cai*) A curăța cu țesala; a țesăla. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***panser***; cf. lat. *pensare* „a îngriji”.

pansáj *s.n.* Curățare a pielii animalelor cu țesala și peria; țesălat, țesălare. • pl. *-e.* /<fr. ***pansage***.

pansamént *s.n.* (*med.*) Mijloc local de tratare și de protecție împotriva unor infecții, a unor șocuri și pentru favorizarea cicatrizării, prin aplicarea la nivelul unei plăgi a unor medicamente, dezinfectante etc. și a unui material protector steril (vată, tifon etc.). *Li se făceau pansamentele și se întorceau îndată la loc* (SADOV.). ◆ Concr. Medicament sau material steril (vată, tifon etc) care este folosit la tratarea unei răni și pentru protejarea de infecții. *Cînd am să înțeleg că vreți să mă dați afară, rup singur pansamentele* (CE. PETR.). • pl. *-e.* /<fr. ***pansement***.

pansáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *pansa* și rezultatul ei; bandajare. • pl. *-ări.* /v. ***pansa***.

pansát, -ă *adj.* **1** (*despre răni, traumatisme etc.*) Care este acoperit cu pansament. **2** (*despre oameni sau animale*) Căruia i-a fost aplicat un pansament. • pl. *-ți, -te.* /v. ***pansa***.

panseá *s.f.* (*bot.; mai ales la pl.*) **1** Numele a două specii de plante erbacee din familia violaceelor, cu tulpina mică și ramificată, cu florile nemirositoare, catifelate, cu cinci petale inegale și multicolore, cu frunzele late și ovale: *a*) specie care este cultivată ca plantă decorativă (*Viola Wittrockiana*); *b*) (și *pansele sălbatice*) plantă care crește mai ales în zonele montane (*Viola tricolor*); trei-frați-pătați. **2** Plantă cu tulpina înaltă, cu frunzele ovale, lanceolate, cu inflorescența ramificată și cu florile de culoare roz (*Silene Armeria*). **3** Compus: (*reg.*) *pansele-boierești* = zorea (*Pharbitis purpurea*) • pl. *-ele.* /<fr. ***pensée***, ngr. *πανσές*.

panselúță *s.f.* (*bot.*) Dim. al lui *pansea*. • pl. *-e.* /***pansele***, pl. lui *pansea* + *-uță*.

panséu *s.n.* Formulă lapidară care conține un gînd, o cugetare, un aforism, o maximă sau o sentință. *Șerica citi prietenilor un panseu* (CĂL.). ◇ (*iron.*) *Ăsta e unul din panseurile lui Gîgă?* • pl. *-uri.* /<fr. ***pensée***.

pansexualísm *s.n.* (*filos.*) Teorie de origine freudiană, care susține (în mod exagerat) rolul instinctului sexual în viața psihică. • sil. *-xu-a-.* /<fr. ***pansexualisme***.

pansexualíst, -ă *adj.* (*filos.*) Care aparține pansexualismului, care se referă la pansexualism. • sil. *-xu-a-.* pl. *-iști, -iste.* /***pan***[1]***-*** + ***sexualist***.

pansinuzítă *s.f.* (*med.*) Inflamație acută sau cronică a mucoasei tuturor sinusurilor oaselor craniene. • /<fr. ***pansinusite***.

pansión *s.n.* v. pension.

pansív, -ă *adj.* (*iron., glum.; despre oameni sau despre manifestări, atitudini etc. ale lor*) Care este meditativ, gînditor. ◇ (*subst.*) *Acest om o face pe pansivul.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***pensif***.

panslăv, -ă *adj.* (*polit.*) Care aparține (tuturor) popoarelor sau limbilor slave, care se referă la (toate) popoarele sau la (toate) limbile slave. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***panslave***.

panslavísm *s.n.* (*polit.*) Doctrină apărută în sec. 19, în Rusia, și dezvoltată în prima jumătate a sec. 20, care urmărea unirea tuturor popoarelor slave într-un singur stat. ◆ Gener. Ansamblul teoriilor și al mișcărilor politico-culturale care au urmărit unificarea tuturor popoarelor slave într-o singură entitate politică (sub protecția Rusiei) și extinderea influenței acestora. • /<fr. ***panslavisme***.

panslavíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (*polit.*) **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care susține panslavismul; (adept) al panslavismului. **2** *adj.* Care aparține panslavismului, care se referă la panslavism. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***panslaviste***.

pansofíe *s.f* (*înv.*) Înțelepciune universală. • g.-d.-*iei.* /<ngr. ***πανσοφία***.

panspermíe *s.f.* **1** (*biol.*) Pangeneză. **2** Ipoteză conform căreia ar exista germeni de viață în univers, iar apariția vieții pe Pămînt s-ar datora imigrării accidentale a acestora. **3** (*în Grecia antică; în ritualurile recoltei*) Fiertură sau coptură din diverse semințe de cereale și fructe, menită să transmită consumatorului puterea conținută în semințe și oferită, totodată, ca jertfă, zeilor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***panspermie***; cf. gr. *πᾶν* „tot”, *σπέρμα* „sămînță”.

panstereorámă *s.f.* (*înv.*) Reprezentare în mărime naturală sau în relief a unui obiect. • sil. *-re-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***panstéréorama***.

pant- v. pan[1]-.

pantagruélic, -ă *adj.* **1** (*despre pofta de mîncare, foame etc.*) Care este foarte mare și de nestăpînit (ca cea a lui Pantagruel); demn de Pantagruel. *Mîncase... cu o foame pantagruelică* (HOG.). ◇ (*adv.*) *Înfulecă, pantagruelic, tot ce este pe masă.* **2** Ext. (*despre mese, ospețe etc.*) Care este foarte bogat, îmbelșugat, copios; care este deosebit de încărcat. *După o săptămînă grea de muncă, urmau niște ospețe pantagruelice.* • sil. *-gru-e-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***pantagruélique***; cf. nm. pr. *Pantagruel*, personaj al scriitorului francez François Rabelais.

pantahúză *s.f.* (*înv.*) Listă de subscripție (în formă de registru), privind o contribuție bănească pentru construirea sau pentru repararea unei biserici, pentru o operă de binefacere, pentru o acțiune de folos public etc. ◆ Ext. Cutie închisă și sigilată în care se colectau fonduri bănești. ◇ Expr. *A umbla* (sau *a pleca*) *cu pantahuza* = *a*) a umbla pentru a strînge fonduri; *b*) (*fam.; deprec.*) a umbla din loc în loc purtînd vorbe, minciuni. • pl. *-e.* /<ngr. ***πανταχούσα***.

pantalón *s.m.* **1** (*mai ales la pl.*) Îmbrăcăminte exterioară (bărbătească), purtată peste lenjerie, confecționată din țesătură sau tricot, care acoperă partea de la brîu în jos a corpului, îmbrăcînd fiecare picior în parte; (*pop.*) nădrag. *Își scutură cu mănușile gri pantalonul și potrivi dunga pe picior* (CE. PETR.). ◇ *Dunga pantalonului* v. dungă. *Pantaloni pescărești* v. pescăresc. ◇ Compuse: *pantalon-trening* = pantalon

de flanelă, folosit la sport; *pantalon-tub* = pantalon în formă de tub. ◇ Sinec. *Cîte un pantalon creț, calfă de măcelar, cu mînecile răsfrînte, se ivea pe strada Coltei* (MACED.). ◆ Obiect de lenjerie sau de sport; chiloți, (*pop.*) izmene. **2** (*tehn.*) Piesă de tablă sau de metal turnat, în formă de pantalon, goală în interior, care servește la bifurcarea unei conducte. ◇ (*țes.*) *Pantaloni frecători* = dispozitiv la mașina de țesut, care mișcă materialul spre diferite părți ale mașinii. **3** (*în teatru*) Parte a unui decor destinat a da perspectivă în deschiderea unei ferestre sau uși. **4** (*tehn.*) Tub metalic protector în care se rotește axul elicei de la unele nave. **5** (*tehn.*) Carenaj profilat care acoperă roata și jamba unui tren de aterizare neescamotabil. **6** (*fam.*; *la pl.*) Gaură făcută cu tacul în postavul mesei de biliard. • pl. *-i.* /<ngr. *παντελόνι*, fr. ***pantalon***.

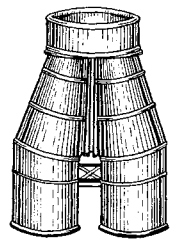

pantalon (2)

pantalonádă *s.f.* Comedie burlescă (în care apare Pantalone). ◆ Ext. Bufonerie. • pl. *-e.* /<fr. ***pantalonnade***; cf. nm. pr. *Pantalone*, personaj din comedia dell'arte.

pantalonăr *s.m.* **1** (*înv.*; *deprec.*) Denumire dată de către boierii conservatori, la începutul sec. 19, tinerilor cu idei progresiste, care se îmbrăcau după moda occidentală; bonjurist. *Cînd se mîniau, dădeau și ei tinerilor cîte-un ibrișin pe la nas, numindu-i: „bonjuriști, duelgii, pantalonari"* (CR.). ◆ (*pop.*) Nume depreciativ dat de țărani celor care nu purtau ițari și se îmbrăcau cu pantaloni, după moda celor de la oraș. *Mai erau și alți pantalonari în sat: perceptorul, casierul, învățătorul* (SADOV.). ◆ Spec. Orășean, tîrgoveț. ◆ (*reg.*) Om de nimic; cioflingar. **2** Croitor specializat în confecționarea pantalonilor. **3** Persoană care vinde pantaloni. • pl. *-i.* /***pantalon*** + *-ar*.

pantalonáș *s.m.* (*mai ales la pl.*) Dim. al lui *pantalon*. ◆ Spec. Pantalon scurt pentru copii. ◆ Spec. (*înv.*) Obiect de lenjerie femeiască, purtat sub rochie, împodobit cu volane de dantelă, care acoperea (pînă la gleznă) fiecare dintre picioare. • pl. *-i.* /***pantalon*** + *-aș*.

pantaráura *adv.* v. pantaura.

pantárcă *s.f.* (*ornit.*; *reg.*) Pasăre domestică, de talie medie, care are penajul cenușiu, împestrițat cu alb, și o proeminență cornoasă mai sus de cioc (*Numida meleagris*); bibilică. • pl. *-ce.* /<ucr. ***пантарка***.

pantaúra *adv.* Expr. (*reg.*) *A umbla pantaura* = a umbla de colo pînă colo toată ziua, fără rost; a umbla haimana. • și *pantaráura adv.* /cf. *pantahuză*.

pantazíe *s.f.* (*bot.*; *reg.*) Plantă erbacee, decorativă, cultivată pentru florile sale roșii, roz sau albe, dispuse în inflorescență umbeliformă (*Pelargonium*); mușcată. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /etimol. nec.

pántă *s.f.* **1** (*geomorf.*) Porțiune de teren cu suprafața înclinată față de planul orizontal, formînd, de obicei, versanții unor forme de relief; povîrniș, coastă. ◇ *Indicator de pantă* v. indicator. *Rupere de pantă* v. rupere. *Ruptură de pantă* v. ruptură. ◇ Loc.adj., adv. *În pantă* = (care este) înclinat, pieziș. ◇ Expr. *A aluneca* (sau *a cădea*) *pe panta...* (sau *pe o pantă...*) = *a*) a se lăsa atras, prins, antrenat de... *Un creator care cade pe panta lingușirii, ratează de la început* (VLAS.); *b*) a se îndrepta către..., a duce către... *Cercetările... începuseră să alunece pe o pantă nouă* (STANCU). ◆ Fig. Tendință spre desfrîu, spre viciu. *Viața lui se îndreaptă pe o pantă greșită*. **2** Porțiune dintr-o șosea sau dintr-o linie de cale ferată, cu o înclinație aproximativ constantă, cuprinsă între două puncte diferite, dintre care al doilea, considerat în sensul kilometrajului, are cota mai mică. **3** (*geom.*) Unghi ascuțit sau unghi diedru format de o dreaptă sau de un plan cu o dreaptă sau cu un plan orizontal; declivitate. ◇ *Pantă a unei drepte* = tangentă trigonometrică a unghiului făcut de o dreaptă cu axa absciselor; înclinare față de orizontală. • pl. *-e.* /<fr. ***pente***.

pantée *adj.* (*mit.*) Care reunește atribuțiile, caracterele mai multor divinități. • pl. *-ee.* /<fr. ***panthée***; cf. gr. *πάνθειος* <*πᾶν* „tot", *θεός* „zeu".

panteísm *s.n.* **1** (*filos.*, *teol.*) Concepție filosofică și teologică monistă potrivit căreia Dumnezeu se identifică cu realitatea în integritatea ei, încercînd astfel să împace știința cu religia. **2** Stare de spirit care are tendința de a diviniza natura. *După asemenea clipe de neuitat petrecute în sînul naturii, era invadat din nou acum de acel panteism care îi dădea tîrcoale încă din copilărie*. • pl. *-e.* /<fr. ***panthéisme***; cf. gr. *πᾶν* „tot", *θεός* „zeu".

panteíst, -ă *adj.*, *s.m.*, *s.f.* **1** *adj.* Care aparține panteismului, care se referă la panteism; care admite, susține panteismul; panteistic. **2** *s.m.*, *s.f.* (*filos.*, *teol.*) Adept al panteismului. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***panthéiste***.

panteístic, -ă *adj.* Panteist. • pl. *-ci, -ce.* /***panteist*** + *-ic*; cf. germ. *pantheistisch*, fr. *panthéistique*.

pantelegráf *s.n.* (*telec.*) Aparat telegrafic cu ajutorul căruia se pot reproduce la postul receptor scrisul, desenele etc. transmise de expeditor. • pl. *-e.* /<fr. ***pantélégraphe***.

pantelísm *s.n.* (*filos.*) Concepție idealistă care susține că la baza dezvoltării fenomenelor se află o voință de natură cosmică, ce fixează anumite scopuri. ◆ Teorie care afirmă voința ca origine și natură a binelui. • /<fr. ***pantélisme***; cf. gr. *πᾶν* „tot", *τέλος* „scop, finalitate".

panténă *s.f.* (*mar.*) *Vergi în panteană* = vergi (înclinate) în bernă. • pl. *-e.* /<fr. ***pantène***.

panteón *s.n.* **1** Edificiu considerat monument național, consacrat memoriei oamenilor iluștri ai unei țări, în care se depun rămășițele lor. ◆ Ext. Galeria oamenilor iluștri ai unei țări. **2** (*în antic. greacă și romană*) Templu consacrat cultului tuturor zeilor. ◆ Ext. Totalitatea divinităților, zeităților unei mitologii sau religii politeiste. • sil. *-te-on.* pl. *-uri.* /<fr. ***panthéon***; cf. lat. *Pantheon*, *Pantheum*, gr. *Πάνθειον* <*πάνθειος* <*πᾶν* „tot", *θεός* „zeu".

pantéră *s.f.* **1** (*zool.*) Animal mamifer carnivor, de pradă, agil și feroce, din familia felidelor, de talie mare, cu corpul suplu, puternic și mlădios, coada lungă și blana galben-roșcată cu pete închise sau, rar, cu blana neagră, lucioasă, care trăiește în Africa și în Asia (*Felis pardus*); leopard, (*înv.*) pardal, pardos. ◇ *Panteră neagră* = specie de leopard cu blana neagră, care trăiește în insulele din S-V Asiei. ◇ Compar. *Pașii săi, asemenea acelora a unei pantere, nu răsuna de fel pe pietrișul și prundul cel mărunt* (EMIN.). ◆ Ext. Blana acestui mamifer. **2** Fig. Femeie grațioasă, mlădioasă în mișcări și cu temperament. • pl. *-e.* /<fr. ***panthère***, lat. ***panthēra***, ***-ae***; cf. gr. *πάνθηρ*, *-ηρος*.

pantín *s.m.* **1** (*înv.*) Jucărie ce reprezintă o figură comică ale cărei membre sînt mișcate cu ajutorul unor sfori. **2** Fig. Persoană care gesticulează fără rost și într-un mod ridicol. **3** Fig. Persoană neserioasă, pe care nu se poate conta. • pl. *-i.* /<fr. ***pantin***.

panto- v. pan[1]-.

pantoclást, -á *adj.*, *s.m.*, *s.f.* (*psih.*) (Persoană) care este stăpînită de pantoclastie. • pl. *-ști, -ste.* /<it. ***pantoclasta***.

pantoclastíe *s.f.* (*psih.*) Mania de a distruge totul. • g.-d. *-iei.* /<it. ***pantoclastia***.

pantocratór *s.n.* (*în iconografia bizantină*) Pictură executată pe cupola bisericilor de deasupra naosului, care reprezintă pe Iisus Hristos ca împărat al lumii, binecuvîntînd și ținînd în cealaltă mînă evanghelia închisă. ◆ Ext. Cupola de deasupra naosului pe care se află această pictură. ◆ (*înv.*) Icoană care îl reprezintă pe Iisus ca împărat al lumii. • /<fr. ***pantocrator***, ngr. ***παντοκράτωρ***; cf. gr. *παντοκράτωρ* „atotputernic" <*πᾶς*, *παντός* „tot", *κρατέω* „a fi puternic; a stăpîni, a domina".

pantóf *s.m.* **1** (*mai ales cu determ. care indică materialul, calitatea, întrebuințarea*) Încălțăminte de stradă, care acoperă laba piciorului pînă la gleznă. ◇ *Pantofi decupați* v. decupat. ◇ Expr. (*înv.*) *A sta sub pantoful cuiva* = a fi sub influența cuiva; a fi dominat de cineva. *C-un pantof și c-o opincă* v. opincă. ◇ Compus: *pantof-sanda* = pantof decoltat. **2** Compus: (*bot.*; *reg.*) *pantofii-doamnei* = papucul-doamnei (*Impatiens roylei*). • pl. *-i.* /<germ. ***Pantoffel***, it. ***pantofolo***.

pantofág, -ă *adj.* (*zool.*; *despre animale*) Care este omnivor. • pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***pantophage***; cf. gr. *παντοφάγος* „care devorează tot".

pantofagíe *s.f.* (*zool.*) Însușirea de a fi pantofag. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***pantophagie***; cf. gr. *παντοφαγία* <*πᾶς*, *παντός* „tot", *φαγεῖν* „a mînca".

pantofár *s.m.* **1** Persoană care face sau repară pantofi. *Ana alerga de la croitoreasă la modistă, de la pantofar la magazinele cu piepteni* (CE. PETR.). ◆ Gener. Persoană care repară orice fel de încălțăminte; cizmar. **2** Ext. Negustor de încălțăminte. • pl. *-i.* și (*reg.*) *pantoflár s.m.* /***pantof*** + *-ar*.

pantofăreásă *s.f.* Soție de pantofar. • pl. *-ese.* /***pantofar*** + *-easă*.

pantofăríe[1] *s.f.* Meseria pantofarului. • g.-d. *-iei.* /***pantofar*** + *-ie*.

pantofăríe[2] *s.f.* **1** Atelier în care se confecționează sau se repară pantofi. ◆ Gener. Atelier unde se repară orice fel de încălțăminte; cizmărie. **2** Ext. Magazin în care se vinde încălțăminte. *Îl jena... staționarea îndelungată la vitrinele parfumeriilor și pantofăriilor* (CE. PETR.). **3** Colect. Mulțime de pantofi. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***pantof*** + *-ărie*.

pantofiór *s.m.* Dim. al lui *pantof*. • pl. *-i.* /***pantof*** + *-ior*.

pantoflár *s.m.* v. pantofar.

pantofobíe *s.f.* (*psih.*) Stare patologică ce se manifestă prin frică față de tot ce se petrece în jur; panfobie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***pantophobie***; cf. gr. *παντόφοβος* <*πᾶς*, *παντός* „tot", *φοβέομαι* „a se teme".

pantogén, -ă *adj.* (*bot.*; *despre ciuperci parazite*) Care poate crește pe diferite gazde. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***pantogène***.

pantográf *s.n.* (*tehn.*) **1** Aparat format din patru tije articulate, care este folosit la reproducerea unui desen, a unui plan, a unei hărți etc. la aceeași mărime sau la o scară diferită de cea a modelului. **2** Dispozitiv fixat pe acoperișul unor vehicule electrice (tramvaie, trenuri etc.), prin care se realizează contactul între instalația electrică a vehiculului și firul aerian. **3** Dispozitiv pentru măsurarea conturului secțiunii transversale a unei excavații, a unei galerii, a unui tunel etc. • pl. *-e.* /<fr. ***pantographe***.

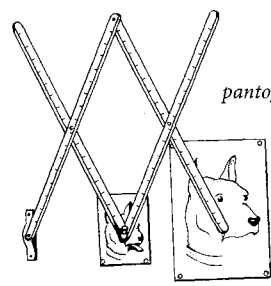

pantograf (1)

pantográfic, -ă *adj.* Care ține de pantografie, care se referă la pantografie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***pantographique***.

pantografíe *s.f.* **1** (*tehn.*) Reproducere a unui desen, a unui plan, a unei hărți etc. cu ajutorul pantografului. **2** (*tipogr.*) Procedeu de tipărire cu tiparul înalt. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***pantographie***.

pantométric, -ă *adj.* (*tipogr.*) Care ține de pantometru, care se referă la pantometru. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***pantométrique***.

pantométru *s.n.* (*topogr.*) Instrument topografic cu care se măsoară unghiurile orizontale, înclinarea terenului pe o porțiune dată etc. • pl. *-e.* /<fr. ***pantomètre***.

pantomicésc, -eáscă *adj.* (*înv.*) Pantomimic. • pl. *-ești.* /***pantomie*** + *-icesc*.

pantomím, -ă *s.f.*, *s.m.* **1** *s.f.* Exprimare a unor idei, sentimente, atitudini etc. prin gesturi, mimică, dans. ◆ Ext. Totalitatea gesturilor, mișcărilor prin care sînt exprimate anumite concepte, atitudini etc. **2** *s.f.* Reprezentație teatrală în care acțiunea dramatică și imaginile artistice sînt exprimate prin gesturi sau prin mimică. ◇ Expr. (*pop.*) *A i se întîmpla* (cuiva) *o pantomină* = a avea ghinion. ◆ Piesă de teatru creată și jucată în acest gen. ◆ Scenariul unei astfel de piese. ◆ Construcție provizorie unde se joacă pantomime. **3** *s.f.* Fig. Atitudine convențională și ridicolă. **4** *s.m.* Actor de pantomimă; mim. • pl. *-i, -e.* și (*pop.*) *pantomínă s.f.* /<fr. ***pantomime***, germ. ***Pantomime***, it. ***pantomimo***, lat. ***pantomīmus***, ***-i***; cf. gr. *παντόμιμος* <*πᾶς*, *παντός* „tot", *μῖμος* „mim; imitator".

pantomímic, -ă *adj.* (Care ține) de pantomimă, ca într-o pantomimă, care este exprimat prin gesturi; gestual, (*înv.*) pantomicesc. *Limbajul pantomimic al copilului nu prea reușea să-i facă să înțeleagă ce voia cu adevărat.* • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***pantomimique***.

pantomímă *s.f.* v. pantomimă.

pantomografíe *s.f.* (*med.*) Tehnică folosită în stomatologie care presupune obținerea unui singur cliș radiologic cu imaginea întregii danturi și a maxilarelor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***pan***[1]*-*+ ***tomografie***.

pantonomíe *s.f.* (*filos., sociol.*) Concept care indică prezența unei valori (teoretice, științifice, religioase, artistice) în toate acțiunile și manifestările sociale ale omului. • g.-d. *-iei.* /***panto-***+ *-nomie*.

pantopóde *s.n. pl.* (*zool.*) Clasă de artropode marine, cu corpul mic și cu 8-12 perechi de picioare foarte lungi (*Pantopoda*). • /<fr. ***pantopodes***; cf. gr. *παντο* „tot", *πούς, ποδός* „picior".

pantopón *s.n.* (*chim., farm.*) Amestec de clorhidrați ai alcaloizilor din opiu, sub formă de pulbere cristalină, gri-gălbuie, foarte solubilă în apă, cu acțiune similară opiului și morfinei, folosită ca analgezic. • /<fr. ***pantopon***.

pantoptóză *s.f.* (*med.*) Cădere generală a organelor din cavitatea abdominală ca urmare a unei slăbiri bruște, a unui accident etc. • pl. *-e.* /<fr. ***pantoptose***.

pantostát *s.n.* (*tehn.*) Denumire generică dată aparatelor electromedicale speciale care sînt alimentate de la rețea. • pl. *-e.* /***panto-***+ *-stat*.

pantoténic, -á *adj.* (*biochim.*) *Acid pantotenic* = aminoacid lichid, vîscos, solubil în apă, în alcool, în acetonă, reprezentînd factorul de creștere și antidermatilic din vitamina B complex. • /<fr. ***pantothénique***.

pantotermíe *s.f.* (*med.*) Variație a temperaturii corporale, care apare fără cauză evidentă. • g.-d. *-iei.* /***panto-***+ *-termie*.

pantróp, -ă *adj.* (*med.; despre microbi, virusuri etc.*) Care se poate localiza în orice parte a organismului. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***pantrope***.

pantrópic, -ă *adj.* (*biol.; despre specii sau fitocenoze*) Care este răspîndit în zona tropicală; pantropical. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***pantropique***, engl. ***pantropic***.

pantropicál, -ă *adj.* (*biol.; despre specii sau fitocenoze*) Pantropic. • pl. *-i, -e.* /<engl. ***pantropical***.

pantúm *s.n.* (*lit.*) Specie fixă a poeziei lirice, în care al doilea și al patrulea vers dintr-un catren formează primul și al treilea vers din catrenul următor și care dezvoltă paralel două serii de imagini, două teme distincte și contrastante, fiind adoptată, din poezia malaeză, de romantici și de parnasieni. • pl. *-uri, -e.* /<fr. ***pantoum***; cuv. malaez.

panturcísm *s.n.* (*polit.*) Doctrină apărută la sfîrșitul sec. 19 și începutul sec. 20, care susținea unirea tuturor populațiilor de origine turcă-osmanlîie (din Imperiul Otoman, Rusia, China, Iran, Afghanistan) într-un singur stat. • /***pan***[1]*-*+ ***turcism***.

panty ['penti] *s.n.* Ciorapi-pantalon. • pl. *-uri, -e.* /<engl. ***panty***.

panty-hose ['pentihəuz] Piesă de îmbrăcăminte strînsă pe piele, purtată de femei, care combină pantalonul cu ciorapul. • /<engl. ***panty hose***.

panțarólă *s.f.* (Numele unui) joc de cărți la care participă trei jucători. *Începe să joace panțarola* (BRĂT.). • pl. *-e.* /<pol. ***pancerola***, it. ***panzeruola***.

panțír *s.m.* **1** (*milit.; în trecut*) Mercenar dintr-un corp de oaste (călare), însărcinat mai ales cu paza granițelor, cu transmiterea știrilor și cu aducerea la îndeplinire a unor porunci ale autorităților, creat în Moldova în 1727-1728, de domnitorul Grigore II Ghica. *Dăruia panțîrilor și dărăbanilor locuri bune pentru pășunarea herghelиilor* (EMIN.). ◆ Gener. (*pop.*) Ostaș. *Cei panțîri descălecară Pe român îl ferecară* (ALECS.). **2** Platoșă. **3** (*reg.*) Placă mică, subțire și lucioasă (de metal, de sticlă), aplicată pe haine în scopuri decorative; paietă, fluture. • pl. *-i.* și *panțír s.m.* /<pol. ***pancerz***, srb. ***pancir***, germ. ***Panzer***, ucr. ***панцир***.

panțír *s.m.* v. panțir.

panunionál, -ă *adj.* Care se referă la Uniunea Sovietică; care se referă la tot cuprinsul Uniunii Sovietice. • sil. *-ni-o-.* pl. *-i, -e.* /***pan***[1]*-*+ ***unional***.

pănus *s.n.* (*med.*) **1** Vascularizație anormală a unei membrane, care este însoțită de formarea unui țesut conjunctiv. **2** Adenită nesupurantă. • /<fr. ***pannus***; cf. lat. *panus, -i* „tumoare".

panzer ['pantser] *s.n.* (*milit.*) Tip de tanc german, din cel de-al doilea război mondial. ◆ Gener. Tanc. • pl. *-e.* /<germ. ***Panzer*** „cuirasă".

panzofíe *s.f.* Stăpînire enciclopedică a tuturor cunoștințelor care aparțin disciplinelor umane. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***pansophy***, lat. ***pansophia***.

panzootíe *s.f.* (*zool.*) Extindere a unei boli contagioase a animalelor pe teritorii foarte întinse, uneori putînd cuprinde continente întregi. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***panzootie***; cf. gr. *πᾶν* „tot", *ζῳότης* „natură animală".

paón *s.m.* (*ornit.*) Păun (*Pavo cristatus*). • pl. *-i.* /<fr. ***paon***.

páor *s.m.* v. paur.

páos *s.n.* **1** (*în ritualul Bisericii Ortodoxe*) Pomană constînd în vin, colaci, pîine, mîncăruri, care se dă pentru cei morți la înmormîntări și la parastase. ◇ Expr. *A ridica* (cuiva) *paos* v. ridica. ◆ Concr. Ceea ce se dă de pomană. ◇ Expr. *A-i mînca* (cuiva) *paosul* = a vedea mort pe cineva. **2** (*pop.*) Vin, untdelemn sfințit sau agheasmă cu care preotul stropește mortul înainte de a-l îngropa. ◇ Expr. *A-i face paosul* (cuiva) = a executa ritualul de stropire a mortului cu vin, untdelemn sfințit, agheasmă. ◆ (*reg.*) Vin sfințit care este folosit la ceremonia cununiei religioase. ◆ (*reg.*) Luminare specială pentru mort, făcută din ceară curată, în formă de spirală, avînd lungimea mortului, care arde tot timpul pînă la înmormîntare; toiag. ◆ (*reg.*) Cuvîntare la înmormîntare. **3** (*în antic.*) Jertfă (constînd în vin) care era adusă morților sau zeilor. ◇ Expr. *A face paos* = a jertfi. **4** (*înv., reg.*) Odihnă, liniște. ◆ Fig. Decădere, declin. *Așa dup-a Romei paos, În alese frumusețe, Răsărit-au noi luceferi: Ariost, Rafaele* (ASACHI). • pl. *-uri.* și *apáus, páus s.n.* /lat. ****pausum***.

pap *s.n.* Substanță lipicioasă preparată din gluten și apă, care este folosită pentru lipiri rezistente, în special la încălțăminte. *Nu ne trebuiesc calapoade, tălpi, față..., pap, cuie* (CAR.). ◆ Material de lipit care este preparat, în casă, din făină și apă. • /<germ. ***Papp***.

papá *s.m.* (*fran.; fam.*) **1** Tată (în raport cu copiii lui). **2** Termen folosit de cineva pentru a vorbi cu (sau despre) un bărbat (mai în vîrstă). • /<fr. ***papa***.

papábil *adj.* (*în Biserica Catolică; despre cardinali*) Care poate fi ales papă. • pl. *-i.* /<it. ***papabile***.

papagál *s.m.* **1** (*ornit.; la pl.*) Nume dat mai multor specii de păsări tropicale, arboricole, cățărătoare, din ordinul psitaciformelor, familia psitacidelor, de talie medie sau mică, cu ciocul mare și încovoiat, cu penaj divers și viu colorat, unele dintre acestea, prin dresare, putînd imita vorbirea omenească (*Ara macao, Palaeornis torquala, Psittacus erythacus* etc.); (*și la sg.*) pasăre care face parte din fiecare dintre aceste specii. ◇ Compar. *Povestesc, ca papagalii, mii de glume și povești, Fără ca să le priceapă* (EMIN.). ◆ Fig. (*adesea iron.*) Calificativ atribuit unei persoane care repetă mecanic părerile sau cuvintele altuia. ◆ Fig. (*fam., deprec.*) Gură (ca organ al vorbirii). ◇ Expr. (*fam.*) *A avea papagal* = a vorbi mult (și convingător), a fi bun de gură. **2** Compuse: (*ornit.; reg.*) *papagal-țigănesc* = stăncuță (*Coloeus monedula*); *papagal-de-brazi* = pasăre de talie mică, cu ciocul scurt, încovoiat, cu penajul brun, avînd vîrfurile cozii dispuse ca lamele unor foarfece (*Loxia curvirostra*); forfecuță. **3** (*tehn.*) Clește cu dinți, folosit la montarea sau la repararea țevilor. **4** (*anat.*) *Cioc de papagal* v. cioc. • pl. *-i.* /<ngr. ***παπ(π)αγάλ(λ)ος***, it. ***pappagallo***.

papagali (1)

papagalicésc, -eáscă *adj.* **1** Care este caracteristic pentru papagali, (ca) de papagal. ◆ Ext. (*deprec.; despre moduri de memorare*) Care se face în mod mecanic, fără a gîndi. **2** Fig. Care este imitat în mod servil, care este lipsit de originalitate, care este copiat. • pl. *-ești.* /***papagal*** + *-icesc*.

papagalicéște *adv.* Ca un papagal. ◆ Ext. (*deprec.*) În mod mecanic, automat, fără a judeca. *Copilul repeta papagalicește ceea ce auzea.* • /***papagal*** + *-icește*.

papagalicí *vb. IV. tr.* (*deprec.; compl. indică discursuri, idei etc.*) A reproduce în mod mecanic sau a imita în mod servil. • prez.ind. *-esc.* /***papagal*** + *-ici*.

papagalísm *s.n.* (*deprec.*) Imitare, reproducere mecanică și lipsită de judecată a ceea ce a spus (sau a scris) cineva. • pl. *-e.* /***papagal*** + *-ism*.

papagalíță *s.f.* (*ornit.*) Femela papagalului. • pl. *-e.* /***papagal*** + *-iță*.

papagalizá *vb. I. intr.* A repeta mecanic, ca un papagal, cuvintele sau părerile cuiva. • prez.ind. *-ez.* /***papagal*** + *-iza*.

papáia *s.f.* (*bot.*) Arbore fructifer din zona tropicală și ecuatorială (America tropicală, India și Africa), cu fructele comestibile, asemănătoare pepenelui galben, din care se extrage papaina (*Carica papaya*). ◆ Restr. Fructul acestui arbore. • sil. *-pa-ia.* /<it. ***papaia***, fr. ***papaye***, sp. ***papaya***; cuv. amerindian.

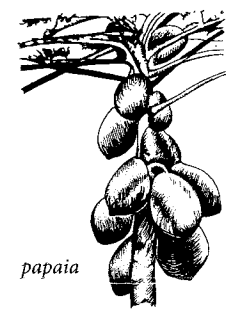

papaia

papaínă *s.f.* (*biochim.*) Enzimă extrasă din fructele de papaia, folosită în medicină în tratamentul unor afecțiuni digestive și în industria alimentară. • pl. *-e.* /<fr. ***papaïne***, germ. ***Papain***.

papainóg[1] *s.n.* (*pop.; mai ales la pl.*) Fiecare dintre cele două prăjini perechi, prevăzute cu cîte un suport, care servește la înălțarea picioarelor pentru deplasarea în locuri noroioase, prin apă etc.; piciorong, cataligă. ◇ Loc.adj., adv. *În papainoage* = (care este) gata să cadă; instabil. ◇ Expr. *A vorbi în papainoage* = a vorbi de sus, cu aroganță, cu cineva; a lua pe cineva peste picior. *A merge* (sau *a umbla, a călca*) *în papainoage* = *a*) a merge greu și nesigur, parcă ar avea papainoage; *b*) a merge cu nasul pe sus; a-și da aere. • pl. *-oage.* și *paipanoág s.f., paipanóg s.n.* /cf. srb. *panoga* „ciot".

papainóg[2] *s.n.* (*reg.*) Pîine făcută din amidon obținut din cartofi și făină. • pl. *-oage.* /etimol. nec.

papál, -ă *adj.* (*relig.*) **1** (*despre obiecte, însemne etc.*) Care aparține papei, care se referă la papă; (*înv., pop.*) păpesc. ◆ Care emană de la papă, care reprezintă pe papă. ◇ *Bulă papală* v. bulă. **2** Ext. Care ține de catolicism; care este propriu catolicismului. • pl. *-i, -e.* /<it. ***papale***, fr. ***papal***, lat. ***papalis***.

papalitáte *s.f.* (*relig.*) **1** Funcția, demnitatea de papă; pontificat. ◆ Ext. Timp cît un papă deține demnitatea pontificală. *În timpul papalității lui Ioan Paul al II-lea mișcarea ecumenică a cunoscut o dezvoltare fără precedent.* **2** Instituția centrală de conducere religioasă și politică a Bisericii Catolice, în fruntea căreia se află papa. *Papalitatea a avut un cuvînt greu de spus în evoluția ultimelor evenimente politice.* **3** Putere, autoritate a papei. • /<lat. ***papalitas, -atis***.

papalúdă *s.f.* v. paparudă.

papalúgă *s.f.* v. paparugă[1].

papamobíl *s.n.* Automobil special construit, destinat transportului papei, pe distanțe (relativ) mici, cu ocazia ieșirilor acestuia în public. • /***papă***[2] + ***mobil***.

papanáș *s.m.* (*mai ales la pl.*) **1** (*culin.*) Preparat în formă de cocoloș sau de turtă mică, făcut din brînză de vacă amestecată cu ouă și făină sau griș, fiert în apă sau prăjit în grăsime. **2** (*bot.*) Plantă erbacee, din familia leguminoaselor, cu frunzele trifoliate și cu florile mici, de culoare albă sau roz (*Trifolium arvense*). • pl. *-i.* /cf. *papă*[1].

paparazzo [papa'ratso] *s.m.* Fotograf insistent, care aleargă după imagini insolite cu vedete, personaje celebre etc. • pl. *-i.* /<it. ***paparazzo***; cf. nm. pr. *Paparazzo*, personaj din filmul *La dolce vita* al regizorului italian Federico Fellini.

papără *s.f.* (*culin.*) **1** Fel de mîncare preparat din felii de pîine (prăjită), presărate cu brînză și opărite în apă, în supă, în lapte etc. ◆ Fig. (*înv.*) Bătaie. ◇ Expr. (*fam.*) *A mînca* (*o*) *papără* (ori *papara* cuiva) sau *a se alege cu o papără* = *a*) a lua bătaie sau a fi aspru pedepsit; *b*) a fi învins (în luptă, într-o întrecere etc.); *c*) a fi (aspru) certat. *A trage cuiva o papără* (*ca aceea* sau *ca acele*) = *a*) a bate pe cineva; *b*) a mustra aspru pe cineva. *A face pe* (sau *din*) *cineva papără* = *a*) a învinge pe cineva; *b*) a distruge, a omorî pe cineva. *A* (*i se*) *găti* (cuiva) *o papără* sau *a* (*i se*) *fierbe* (cuiva) *o papără* = a (i se) pune la cale (cuiva) un rău; a (i se) întinde (cuiva) o cursă. *A ști papara cuiva* = a cunoaște felul aspru de a fi al cuiva, a fi avut de suferit de pe urma asprimii cuiva. **2** (*reg.*) Omletă. **3** Mîncare preparată din mămăligă, amestecată cu brînză și unt. • pl. *-e*, *păpări*, și (*reg.*) *păpără s.f.* /<bg. ***nonapa***; cf. ngr. *παπάρα*.

paparúdă *s.f.* **1** (*pop.*) Fată sau femeie care, în timp de secetă, își înfășoară corpul (gol) în verdețuri, cîntă și dansează pe ulițele satului, invocînd ploaia, fiind stropită cu apă de localnici. ◆ (*la pl.*) Joc și ritual al paparudelor. ◆ Ziua în care are loc ritualul paparudelor, de obicei cea de a treia joi de după Paști. **2** (*în superstiții*) Personaj mitologic, închipuit ca o femeie îmbrăcată în zdrențe, care, arătîndu-se în lume, aduce ploaia. **3** Fig. (*fam.*) Femeie îmbrăcată urît, neglijent sau fardată exagerat. ◆ Ext. Femeie ușuratică. **4** (*reg.*) Persoană care se îmbracă caraghios și face scamatorii la o nuntă, distrînd nuntașii. ◆ Gener. Persoană ridicolă, caraghioasă. **5** (*reg.*) Momîie, sperietoare. ◆ Ext. Persoană care sperie cu înfățișarea sa pe cei din jur. **6** (*reg.*; *în forma „păpălugă”*) Persoană foarte înaltă și slabă. **7** (*ornit.*; *reg.*) Lipitoare (*Caprimulgus europaeus*). • pl. *-e*. și (*reg.*) *paparúgă*, *papalúdă*, *păpălúgă*, *păpălúdă s.f.* /<bg. ***nenepyda***, ***nenepyza***.

paparúgă[1] *s.f.* (*entom.*; *reg.*) Buburuză (*Coccinella septempunctata*). • pl. *-ge*. și *papalúgă s.f.* /etimol. nec.

paparúgă[2] *s.f.* v. paparudă.

paparúnă *s.f.* (*bot.*; *reg.*) Numele a două specii de plante erbacee, din familia papaveraceelor, cu florile roșii și cu fructul în formă de capsulă acoperită cu peri aspri (*Papaver somniferum* și *Rhoeas*); mac. ◆ Restr. (*la pl.*) Floarea (uscată a) paparunei, din care se face ceai. • pl. *-e*, *-i*. /<ngr. ***παπαρούνα***, bg. ***nanapyna***.

papatáci[1] *s.m.* (*med.*) *Febră papataci* = boală infecțioasă și contagioasă produsă de un virus transmis de o insectă (*Phlebotomus papatasii*), care se manifestă prin febră, oboseală, dureri de cap și musculare. • /<fr. ***pappataci***.

papatáci[2] *s.m.* Persoană care tolerează lucruri dezonorante sau insultătoare pentru propriul său interes; om laș, comod. • pl. *-ci*. /<it. ***pappataci*** „om spășit, potolit, smerit”.

papaveracée *s.f.* (*bot.*; *la pl.*) Familie de plante erbacee, dicotiledonate, anuale sau perene, cu frunzele care cresc de o parte și de alta a tulpinii sau a ramurii, la niveluri diferite, cu florile solitare sau grupate în inflorescențe, cu fructul o capsulă sau o nucă, cu foarte multe semințe bogate în ulei, comestibile, care conțin un suc lăptos cu însușiri narcotice, folosite ca plante de consum, medicinale sau în tehnică și avînd ca tip macul, brebeneii, fumărița etc.; (*și la sg.*) plantă care face parte din această familie. • pl. *-cee*. /<fr. ***papavéracées***; cf. lat. *papāver*, *-eris* „mac”.

papaverím *s.n.* v. papaverină.

papaverínă *s.f.* (*chim.*) Alcaloid sub formă de pulbere cristalină, care este extras din opiu sau este obținut pe cale sintetică, cu acțiune narcotică, analgezică, întrebuințat în medicină ca vasodilatator și antispastic. • și *papaverín s.n.* /<fr. ***papavérine***, germ. ***Papaverin***.

pápă[1] *s.f.* **1** (*culin.*; *înv.*, *pop.*) Mîncare pentru copiii mici, preparată din lapte și făină, griș etc. ◆ Gener. (*în limbajul copiilor mici sau al maturilor cînd vorbesc cu copiii*) Mîncare. ◇ (*reg.*) *Papă domnească* = preparat alimentar fin și delicios; delicatesă. ◇ Compus: (*bot.*; *reg.*) *papa-găinii* = păpădie (*Taraxacum officinale*). ◇ Fig. Compuse: (*fam.*) *papă-lapte* = persoană bleagă, lipsită de energie; *papă-tot* = persoană foarte flămîndă, care mănîncă lacom. **2** (*culin.*; *reg.*) Numele mai multor feluri de mîncare îngroșate cu făină, mălai, griș etc. **3** (*culin.*; *reg.*) Omletă. **4** (*culin.*; *reg.*) Mîncare ciobănească, preparată din caș și urdă, prăjite împreună. **5** (*reg.*) Mălai amestecat cu apă, care se dă ca hrană puilor mici de găină. • /lat. ***pappam***.

pápă[2] *s.m.* Șeful suprem al Bisericii Romano-Catolice și al statului Vatican. *A doua zi era... praznic mare al sfîntului Papă Grigore* (ODOB.). ◇ Expr. *A fi mai catolic decît papa* v. catolic. ◇ Compar. *Stătea în fotoliu serios ca un papă*. • pl. *-i*. /<lat. ***pa*(*p*)*pa***, ***-ae***, it. ***papa***; cf. gr. *πάππας* „părinte”.

pápără *s.f.* v. papură.

papélcă *s.f.* (*reg.*) **1** Fată care nu știe să se îmbrace și să se comporte în mod corespunzător. **2** Femeie neserioasă. • pl. *-ci*. /etimol. nec.

paperaseríe *s.f.* Respectare exagerată a formalităților și a regulilor scrise; scriptologie, hîrțogărie. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***paperasserie***.

paperasiér, -ă *adj.*, *s.m.*, *s.f.* (Persoană) care se ocupă de hîrțoage; birocrat. • sil. *-si-er*. pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***paperassier***.

paperback *s.n.* ['peipərbɛk] Ediție de masă, ieftină. • pl. *-uri*. /<engl. ***paperback***.

papésă *s.f.* **1** (*bis.*) Femeie care, potrivit legendei, a fost învestită (în anii 855-857) cu demnitatea papală. **2** Femeie care sfătuiește în secret pe cineva; egerie. • pl. *-e*. /<fr. ***papesse***.

papetár, -ă *s.m.*, *adj.* **1** *s.m.* Fabricant sau vînzător de articole de papetărie; (*înv.*) papetier. **2** *adj.* (*despre materiale*) Care este întrebuințat la fabricarea hîrtiei. ◆ Care este obținut din fibre de paste celulozice. ◇ *Produs papetar* = *a*) produs obținut sub formă de foi (hîrtie, carton) sau de obiecte turnate și presate din pastă de fibre celulozice; articol de papetărie; *b*) produs obținut prin prelucrarea cartonului sau a hîrtiei. • pl. *-i*, *-e*. /de la ***papetărie***, prin derivare regresivă; cf. fr. *papetier*.

papetăríe *s.f.* **1** (*com.*) Magazin sau raion al unei librării în care se vînd articole de scris (caiete, hîrtie, creioane etc.). ◆ *Produs* (sau *articol*) *de papetărie* = produs obținut sub formă de foi (hîrtie, carton) sau de obiecte din pastă de fibre celulozice, care se vinde într-un magazin specializat. **2** Fabrică de hîrtie. **3** Instituție specializată în editarea de cărți, de periodice etc.; editură. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***papeterie***.

papetiér *s.m.* (*înv.*) Papetar. • sil. *-ti-er*. pl. *-i*. /<fr. ***papetier***.

papier collé [papi'eko'le] *s.n.* (*a. plast.*) Tehnică în pictura modernă, care constă în lipirea pe pînză sau pe carton a unor fragmente de hîrtie imprimată sau decorativă ca elemente de compoziție; colaj. • /<fr. ***papier collé***.

papier mâché [papi'ema'ʃe] *s.n.* (*a. plast.*) Pastă plastică, obținută din hîrtie macerată în apă, amestecată cu ghips sau caolin și cu ulei de colofoniu, din care se confecționează obiecte de artă decorativă sau imitații de sculpturi. ◆ Ext. Obiect făcut din această pastă. • /<fr. ***papier mâché***.

papil- Elem. de compunere „papilă”. • și *papili-*, *papilo-*. /<fr. ***papill*(*o*)-**, ***papilli-***; cf. lat. *papilla*, *-ae* „sîn, gurgui”, dim. al lui *papŭla*, *-ae*.

papilacéu, -ée *adj.* Papilar. • pl. *-cei*, *-cee*. /<fr. ***papillacé***.

papilár, -ă *adj.* Care aparține papilei, care se referă la papilă; care este format din papile; de natura unei papile; papilaceu. ◇ *Creste papilare* v. creastă. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***papillaire***.

papílă *s.f.* **1** (*anat.*) Proeminență mică pe suprafața dermei, a unor mucoase sau a unor organe, cu diferite funcții (senzitive). ◇ *Papilă optică* = terminație a nervului optic la nivelul retinei. *Papile caliciforme* v. caliciform. *Papile filiforme* v. filiform. *Papile fungiforme* v. fungiform. **2** (*bot.*) Ridicătură mică, rigidă și alungită, formată din celule epidermice pe frunzele sau pe stigmatul plantelor. • pl. *-e*. /<fr. ***papille***, lat. ***papilla***, ***-ae***.

papilectomíe *s.f.* (*chir.*) Rezecție a pliului duodenal, la nivelul căruia se varsă canalul coledoc. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***papillectomie***.

papili- v. papil-.

papilifér, -ă *adj.* Care poartă papile. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***papillifère***.

papilifórm, -ă *adj.* Care are formă de papilă. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***papilliforme***.

papilionacéu, -ée *s.f.*, *adj.* (*bot.*) **1** *s.f.* (*la pl.*) Familie de plante dicotiledonate, leguminoase, care au corola în forma aripilor unui fluture (*Papilionaceae*); (*și la sg.*) plantă care face parte din această familie. **2** *adj.* (*despre corolele plantelor*) Care este compus din cinci petale, fiind asemănător cu aripile unui fluture. ◆ (*despre plante*) Care are o asemenea corolă. • sil. *-li-o-*. pl. *-cei*, *-cee*. /<fr. ***papilionacées***; cf. lat. șt. *papilionaceus* <*papilio*, *-onis* „fluture”.

papilioníde *s.f. pl.* (*entom.*) Familie de lepidoptere cu aripile frumos și divers colorate, perechea a doua de aripi avînd cîte două prelungiri (*Papilionidae*). • sil. *-li-o-*. /<fr. ***papilionidés***.

papiliótă *s.f.* v. papiotă.

papilítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a unei papile. • pl. *-e*. /<fr. ***papillite***.

papilo- v. papil-.

papilóm *s.n.* (*med.*) Tumoare epitelială benignă, în formă de papilă, care se formează pe piele și pe mucoase; verucă, neg. • pl. *-oame*. /<fr. ***papillome***.

papilomatós, -oásă *adj.* (*med.*) Care are aspect de papilom. • pl. *-oși*, *-oase*. /<fr. ***papillomateux***.

papilomatóză *s.f.* (*med.*) Nume generic pentru afecțiunile cutanate caracterizate prin apariția de papiloame. • pl. *-e*. /<fr. ***papillomatose***.

papilós, -oásă *adj.* (*bot.*) Care este acoperit cu papile. • pl. *-oși*, *-oase*. /<fr. ***papilleux***.

papilosfincterotomíe *s.f.* (*chir.*) Sfincterectomie realizată prin exteriorizarea papilei pe o sondă medicală și secționarea ei pe acest suport. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***papillosphinctérotomie***.

papilótă *s.f.* v. papiotă.

papilotomíe *s.f.* (*chir.*) Incizie a papilei ampulei duodenale pentru extragerea unui calcul blocat. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***papillotomie***.

papión *s.n.*, *s.m.* **1** *s.n.* Cravată bărbătească ținută în formă unor aripi de fluture. **2** *s.m.* (*zool.*) Specie de cîine pitic, cu urechile lungi, căzute, și cu părul lung, de diferite culori. • sil. *-pi-on*. pl. *n. -oane*, *m. -i*. /<fr. ***papillon***; cf. lat. *papilio*, *-onis* „fluture”.

papion (1)

papioná *vb. I. tr.* (*compl. indică drage de excavat în canale*) A deplasa în zigzag, pentru a schimba frontul de lucru. • sil. *-pi-o-*. prez.ind. *-ez*. /<fr. ***papillonner***.

papionáj *s.n.* Papionare. • sil. *-pi-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***papillonnage***.

papionáre *s.f.* Acțiunea de *a papiona* și rezultatul ei; mișcare în zigzag a dragelor de excavat în canale; papionaj. • pl. *-ări*. /v. ***papiona***.

papiótă *s.f.* **1** Tub mic de carton pe care se înfășoară ața de cusut. ◆ Ext. Ața de cusut înfășurată pe acest tub. **2** Hîrtie unsă cu grăsime în care se frige carnea sau peștele. **3** (*înv.*) Sul de hîrtie pe care femeile își răsuceau părul pentru a-l ondula. • sil. *-pi-o-*. pl. *-e*. și (*înv.*, *reg.*) *papilótă*, *papiliótă s.f.* /<fr. ***papillote***.

papír[1] *s.n.* **1** (*reg.*) Hîrtie. ◆ Foaie de hîrtie scrisă. ◆ Spec. Scrisoare. *Să-i dau papirul ăsta chiar astă dimineață* (ALECS.). **2** (*reg.*) Registru, condică. **3** (*reg.*) Foiță de țigară. **4** (*bot.*; *reg.*; *la pl.*; *în forma „popirușe”*) Specie de nuci cu coaja subțire. **5** (*înv.*) Papirus. • pl. *-e*. și (*reg.*) *papíră*, *papirúșă s.f.*, *papíros*, *popirúș s.n.* /<germ. ***Papier***, magh. ***papír***.

papir[2]**-** v. papiro-.

papíră *s.f.* v. papir[1].

papirésc, -eáscă *adj.* (*înv.*) De hîrtie. • pl. *-ești*. /*papir*[1] + *-esc*.

papiri- v. papiro-.

papirifórm, -ă *adj.* **1** (*arhit.*; *despre coloane egiptene*) Care este formată dintr-un fascicul de tije asemănătoare celor de papirus. **2** (*despre motive decorative*) Care este asemănător cu floarea de papirus. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***papyriforme***.

papiro- Elem. de compunere „papirus, pergament, hîrtie”. • și *papir-*, *papiri-*. /<fr. ***papyr*(*o*)-**, ***papyri-***; cf. lat. *papyrus*, *-i*, gr. *πάπυρος* „papirus”.

papirografíe *s.f.* Cromatografie pe hîrtie. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***papyrographie***.

papirográmă *s.f.* Cromatogramă de repartiție pe hîrtie. • pl. *-e*. /<fr. ***papyrogramme***.

papirológ, -ă *s.m.*, *s.f.* Specialist în papirologie. • pl. *-gi*, *-ge*. /<fr. ***papyrologue***.

papirológic, -ă *adj.* Care ține de papirologie, care se referă la papirologie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***papyrologique.***

papirológie *s.f.* Ramură a istoriei care se ocupă cu studiul papirusurilor și al documentelor vechi, scrise pe pergament, lemn și alte materiale. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***papyrologie.***

papíros *s.n.* v. papir[1].

papirotípie *s.f.* Fotolitografie în care desenul este copiat de pe un film de gelatină sensibilă pe suport de hîrtie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***papiro-*** + ***-tipie.***

papírus *s.n.* **1** (*bot.*) Plantă erbacee acvatică, din familia ciperaceelor, cu tulpina formată din foițe membranoase, care crește mai ales în Delta Nilului și în Africa Centrală, din a cărei tulpină se obțineau, în antichitate și în evul mediu, foile de scris și care este folosită și ca plantă ornamentală (*Cyperus papyrus*). **2** Material sub formă de foiță, obținut (în antichitate) prin prelucrarea tulpinii acestei plante; (*înv.*) papir. ◆ Ext. Text scris pe un astfel de material. *Cercetătorii francezi au reușit să mai descifreze încă un papirus din cele descoperite anul trecut.* • pl. *-uri.* /<fr. ***papyrus,*** lat. ***papyrus, -i;*** cf. gr. *πάπυρος.*

papísm *s.n.* (*relig.; înv.*) **1** Religie creștină care recunoaște autoritatea absolută a papei; catolicism. ◆ (*deprec.*) Denumire dată de protestanți, mai ales de anglicani, Bisericii Catolice. **2** Supunere, aderare la autoritatea papei. ◆ Curent care promovează ideea recunoașterii puterii politice a papei. • /<it. ***papismo,*** fr. ***papisme***; cf. lat. *papismus.*

papíst, -ă *s.m., s.f., adj.* (*relig.; înv.*). **1** *s.m., s.f., adj.* (Persoană) de rehgie catolică; (adept) al papismului. **2** *s.m., s.f.* Nume dat catolicilor de către protestanți. • pl. *-iști, -iste.* /<it. ***papista,*** fr. ***papiste***; cf. lat. *papista.*

papistáș, -ă *s.m., s.f., adj.* (*înv., reg.; adesea deprec.*) **1** *s.m., s.f.* Persoană de religie catolică. *Un prinț român nu poate să fie papistaș!* (CĂL.). ◆ (*în forma „popistaș”*) Sas luteran. ◆ Ungur catolic. ◆ Eretic. **2** *adj.* Catolic. *Am vizitat o mănăstire papistașă.* • pl. *-i, -e.* și *popistáș, -ă,* (*înv.*) *pipistáș, -ă,* (*reg.*) *papistráș, -ă s.m., s.f., adj.* /<magh. ***pápista.***

papistășésc, -eáscă *adj.* (*înv., reg.; adesea deprec.*) **1** Catolic. *Asta-i o limbă calvinească și papistășească* (SLAV.). **2** Ext. Care este eretic. • pl. *-ești.* și (*înv.*) *păpistășésc, -eáscă adj.* /***papistaș*** + ***-esc.***

papistășéște *adv.* (*înv., reg.*) Ca la catolici; în felul catolicilor. • /***papistaș*** + ***-ește.***

papistășí *vb. IV. tr., refl.* (*înv., reg.*) A (se) catoliciza. • prez.ind. *-esc.* și (*înv.*) *păpistășí vb. IV.* /***papistaș*** + ***-i.***

papistășíe *s.f.* (*înv., reg.; adesea deprec.*) Catolicism; papalitate. *A pribegit... din pricina păpistășiei* (CR.). • g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *păpistășíe s.f* /***papistaș*** + ***-ie.***

papístic, -ă *adj.* (*înv.*) Care este catolic; de origine catolică. • pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***papistisch.***

papistráș, -ă *s.m., s.f., adj.* v. papistaș.

păpiște *s.f.* (*reg.*) Om lacom, apucător. • pl. *-i.* /***papă***[1] + ***-iște.***

păpiță *s.f.* (*fam.*) Femeie care mănîncă mult și cu lăcomie. • pl. *-e.* /***papă***[1] + ***-iță.***

papolátru *s.m.* Nume dat partizanilor fervenți ai papei sau ai catolicismului. • pl. *-i.* /<fr. ***papolâtre.***

páporă *s.f.* v. papură.

papórniță *s.f.* (*reg.*) **1** Coș împletit din papură. ◆ Gener. Coș (din nuiele). **2** Sticlă acoperită cu împletitură de papură în care se păstrează băuturi (alcoolice). • pl. *-e.* și *popórniță s.f.* /***papură*** + ***-orniță.***

papotáj *s.n.* (*fam.*) Discuție fără rost, lipsită de importanță; trăncăneală, flecăreală, vorbărie. • pl. *-e.* /<fr. ***papotage.***

paprică *vb. I. tr.* (*reg.*) A pipera (cu boia de ardei). • prez.ind. *-chez.* și *poprícá vb. I.* /***papríca*** + ***-a.***

păpricaș *s.n.* **1** (*culin.*) Mîncare făcută din cartofi (sau din gălușe de făină) și bucăți de carne, cu mult sos și boia de ardei roșu; tocană, (*reg.*) paprică. ◆ (*reg.*) Friptură de pui cu boia de ardei. **2** (*reg.*) Boia (de ardei). • acc. și *papricáș.* pl. *-uri.* /<magh. ***paprikás.***

papricăt, -ă *adj.* (*reg.; despre mîncăruri*) Care este condimentat, piperat. • pl. *-ți, -te.* și *popricát, -ă adj.* /v. ***paprica.***

păprică *s.f.* (*reg.*) **1** (*bot.*) Plantă legumicolă, cultivată pentru fructul cărnos, de culoare roșie, bogat în vitamine, cu gust dulce sau iute, folosit ca aliment sau condiment, precum și în farmacie ca remediu în boli reumatice sau digestive (*Capsicum annuum*); ardei. ◆ Restr. Fructul acestei plante. **2** (*reg.*) Boia (de ardei). *Îmbucînd, ia așa niște hartane de slănină... tăvălită prin sare și prin paprică* (CE. PETR.). **3** (*culin.; reg.*) Papricaș. *Am mîncat paprică ungurească* (ALECS.). • acc. și *papríca.* pl. *-ci, -ce.* și *póprică s.f.* /<magh. ***paprika.***

păpșer *s.n.* (*tipogr.*) Foarfece de tăiat carton și mucava. • pl. *-e.* /<germ. ***Pappschere.***

pápua *s.f.* (*lingv.*) Una dintre cele trei mari familii de limbi din Oceania, alături de australiană și austroneziană. • /<fr. ***papou*** <cuv. malaez.

papuás, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a statului Papua-Noua Guinee (și a altor insule din Melanezia) sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) populație de rasă neagră care locuiește în Papua-Noua Guinee (sau în alte insule din Melanezia). **2** *adj.* Care aparține papuașilor sau Melaneziei, care se referă la papuași sau la Melanezia; care este originar din Papua-Noua Guinee (sau din alte insule din Melanezia). • sil. *-pu-aș.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***papouas*** <malaez. *papuwah* „păr scurt și creț”.

papúc[1] *s.m.* **1** (*mai ales la pl.*) Încălțăminte ușoară (fără călcîi), care se poartă în casă. ◆ Gener. Orice tip de încălțăminte, în special pantof ușor, de vară. ◇ Expr. (*fam.*) *A fi* (sau *a sta*) *sub papucul cuiva* = a se lăsa condus de cineva, a fi sub ascultarea cuiva. *A ține* (sau *a pune*) pe cineva *sub papuc* = a ține (sau a pune) pe cineva sub ascultare (deplină); a conduce pe cineva; a domina. (*fam.*) *A o lua* (sau *a o șterge*) *la papuc* = a fugi, a pleca repede. *A-i da* (cuiva) *papucii* = *a)* a da (pe cineva) afară, a obliga (pe cineva) să plece; *b)* a părăsi, a abandona pe cineva. *A lăsa* (pe cineva) *la papuci* = a sărăci complet (pe cineva). *A călca* (pe cineva) *pe papuci* = a supăra (pe cineva) foarte tare; a jigni. *A-și pierde papucii* = a muri. *A roade papucii degeaba pe drumuri* = a umbla fără rost. *A* (*o*) *bate* sau *a* (*o*) *toca la papuc* = a cheltui (mulți bani), a risipi averea la jocuri de noroc, în petreceri. *A fi cu papuci galbeni* = a se găsi foarte greu, fiind rar. *A-și ieși afară din papuci* v. afară. ◆ (*pop.*) Încălțăminte înaltă pînă deasupra gleznei; gheată. ◆ (*reg.*) Bocanc. **2** (*tehn.*) Denumire dată unor piese din lemn sau din metal care servesc la sprijinire, fixare etc. ◆ Piesă de lemn fixată la baza unui stîlp pentru a-i mări suprafața de sprijin. ◆ Piesă de oțel montată la capătul inferior al unui pilon, pentru a-l proteja și pentru a-i înlesni pătrunderea în pămînt; sabot. ◆ Palier pentru rezemarea pe capre a cablului purtător al unui funicular. ◆ Piesă de cupru sau de aluminiu care unește un conductor electric la bornele unei instalații electrice, asigurînd realizarea unui contact demontabil. ◆ (*fam.; adj.*) *Dacie papuc* = automobil Dacia compus din cabină cu două (sau patru) locuri și portbagaj lung, descoperit. ◆ (*reg.*) Bucată de lemn sau de fier care este așezată, între acoperiș și căpriori, cu scopul de a ridica acoperișul sau de a proteja pereții de ploi. **3** Compus: (*bot.*) *papucul-doamnei* = plantă erbacee, cu tulpina înaltă, cu florile mari, de culoare roz-liliachie, avînd formă de papuc (*Impantiens roylei*); (*reg.*) pantoful-doamnei. • pl. *-ci.* și (*reg.*) *păpúc s.m.* /<tc. ***papuç,*** magh. ***papucs.***

papúc[2] *s.m.* v. papucă.

papucăr *s.m.* (*înv., reg.*) **1** Persoană care confecționează sau repară papuci. ◆ Gener. Cizmar. **2** Persoană care vinde papuci. • pl. *-i.* și (*reg.*) *păpucár s.m.* /***papuc***[1] + ***-ar.***

papucăș *s.m.* **1** Dim. al lui *papuc*; papucel. **2** (*bot.; reg.*) Papucul-doamnei (*Impatiens roylei*). **3** (*bot.; reg.; la pl.; în forma „păpucași”*) Plantă erbacee, anuală, decorativă, cu florile divers colorate și cu frunzele dințate (*Impatiens balsamina*); canale. **4** (*bot.; reg.; la pl.; în forma „păpucași”*) Cocoșei (*Aconitum stoerkianum*). • pl. *-i.* și *păpucáș s.m.* /***papuc***[1] + ***-aș.***

papúcă *s.m.* (*înv.*) Bunic. • și *papúc s.m.* /<ngr. *παππούς,* probabil după *babacă.*

papucăreásă *s.f.* (*înv.*) Femeie care confecționa, repara sau vindea papuci. • pl. *-ese.* /***papucar*** + ***-easă.***

papucăríe[1] *s.f.* (*înv.*) Meseria papucarului. • g.-d. *-iei.* /***papucar*** + ***-ie.***

papucăríe[2] *s.f.* (*înv.*) Atelier unde se confecționează sau se repară papuci. ◆ Ext. Magazin în care se vindeau papuci. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***papuc***[1] + ***-ărie.***

papucél *s.m.* **1** Dim. al lui *papuc*; papucaș, (*pop.*) papucior. ◆ (*reg.*) Ghete pentru copii. **2** (*bot.; reg.; la pl.; în forma „păpucei”*) Plantă erbacee, decorativă, cu florile albe, albastre, roz sau pestrițe (*Consolida ambigua*); surguci. **3** (*bot.; reg.; la pl.; în forma „păpucei”*) Cocoșei (*Aconitum stoerkianum*). • pl. *-ei.* și *păpucél s.m.* /***papuc***[1] + ***-el.***

papucíor *s.m.* (*pop.*) Papucel. • pl. *-i.* /***papuc***[1] + ***-ior.***

papugerie *s.f.* (*înv.*) Înșelătorie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***papugiu*** + ***-erie.***

papugíu *s.m.* **1** Fig. (*fam.*) Persoană care se ține de înșelăciuni, care face lucruri necinstite; persoană care trăiește din șiretlicuri; șmecher. *Unii îl făceau... pișicher, papugiu de București* (DELAVR.). **2** (*înv., reg.*) Persoană care face sau repară încălțăminte; cizmar. • pl. *-gii.* și (*reg.*) *păpugíu s.m.* /<tc. ***papuççu.***

păpulă *s.f.* (*med.*) Leziune (superficială) a pielii, caracterizată printr-o mică proeminență de culoare roșie, de mărime variabilă, care apare în unele boli de piele, în febra eruptivă, în sifilis etc.; bubuliță, bășicuță. • pl. *-e.* /<fr. ***papule,*** lat. ***papŭla, -ae.***

papulopustulár, -ă *adj.* (*med.*) Care este papulos și pustulos. • pl. *-i, -e.* /***papulă*** + ***pustulă*** + ***-ar.***

papulós, -oásă *adj.* (*med.*) Care este cu papule. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***papuleux.***

papulóză *s.f.* (*med.*) Denumire generică dată unor afecțiuni cutanate, care se caracterizează prin apariția de papule. • pl. *-e.* /<fr. ***papulose.***

papúnă *s.f.* (*reg.*) **1** Muma-pădurii. **2** Ext. (*deprec.*) Femeie foarte urîtă. • pl. *-e.* /etimol. nec.

păpură *s.f.* (*bot.*) Numele a două plante erbacee acvatice, monocotiledonate, din familia tifaceelor, cu tulpina înaltă, neramificată și subțire, cu frunzele lungi liniare și înguste, cu florile unisexuate, grupate într-un spic, cu inflorescență cilindrică (*Typha angustifolia*) și cu inflorescență terminală (*Typha latifolia*), care cresc în locuri mlăștinoase și al căror rizom, bogat în substanțe organice, este folosit în industria farmaceutică și în cea a băuturilor alcoolice. ◇ *Păpușoi de papură* v. păpușoi. ◇ Expr. (*pop.*) *A avea dinți de papură,* se spune despre cineva care numai amenință, fără a fi în stare să treacă la fapte. *Cît papură în baltă* = într-o cantitate foarte mare. *A căuta* (sau *a găsi* cuiva) *nod în papură* v. nod. ◆ Restr. Frunzele acestor plante, din care se împletesc diferite obiecte (coșuri, rogojini etc.). ◆ Ext. Coș împletit din frunze de papură; (*reg.*) paporniță. ◆ Ext. (*înv.*) Rogojină. • pl. *-i.* și (*înv., reg.*) *páporă, pápără s.f.* /lat. ****papŭra***; cf. gr. *πάπυρος.*

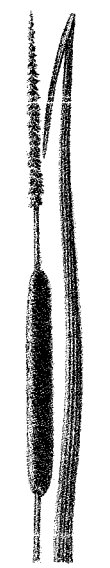

papură

păpus *s.n.* (*bot.*) Smoc de perișori la extremitatea superioară a fructului ajuns la maturitate al compozitelor. • pl. *-uri.* /<lat. ***pappus*** <cf. gr. *πάππος.*

par[1] *s.m.* **1** Bucată din tulpina sau din ramurile unui copac, potrivit de lungă și de groasă, de obicei ascuțită la un capăt, care se bate în pămînt, fiind folosită ca element de susținere, de fixare etc. în diferite construcții sau ca pîrghie; (*reg.*) părugean. *Uneori o țarcă, o coțofană se lasă în vîrful unui par din gard* (AGÂR.). ◇ *Par de telegraf* = stîlp de telegraf. (*reg.*) *Pus pe par* = *a)* criminal; *b)* tîlhar; *c)* bătăuș. ◇ Loc.adv. *Cu parul* = cu forța, în mod silit. *Cît* (sau *ca*) *cioara în par* (*și apa în ciur*) = *a)* foarte puțin timp; *b)* sporadic. ◇ Expr. *A-i da* (cuiva) *cu parul în cap* = *a)* a bate foarte tare (pe cineva); *b)* ext. a omorî (pe cineva) în bătaie; *c)* a împiedica în mod brutal (pe cineva) să promoveze, să acționeze etc. *Parcă mi-a* (sau *ți-a, i-a etc.*) *dat cu parul în cap,* se spune cînd cineva a primit pe neașteptate o veste neplăcută sau cînd este grav insultat. *A sta* (sau *a se simți*) *ca cioara în par* (*și ca găina între lemne*) = a se afla într-o situație materială sau fizică rea, a se afla într-o situație neplăcută. (*înv., reg.*) *A bate par*(*ul*) (*în cutare loc*) = a se stabili (într-un anumit loc). *A lua* (*la goană*) *cu parul* (pe cineva) = a alunga (pe cineva). (*reg.*) *A sta par* (*în calea* sau *în drumul, înaintea cuiva*) = a sta neclintit, nemișcat (încurcînd în acțiune pe cineva sau încercînd să-l împiedice). (*reg.*) *A-i pune* (cuiva) *parul în* (sau *la*)

ușă = *a*) a împiedica (pe cineva) să iasă din casă; *b*) a pune cuiva sechestru pe avere; *c*) ext. a sărăci (pe cineva). *A sta înfipt ca cioara-n par* v. cioară. *A pune potcapul în par* v. potcap. *A ședea ca cioara-n par* v. ședea. *A sta ca țarca în par* v. țarcă. ◆ Spec. (*reg.*) Prăjină ascuțită la capete și înfiptă în pământ, în jurul căreia se clădesc clăile de grîu sau de fîn. ◆ Ext. Claie de grîu sau de fîn clădită în jurul acestei prăjini. ◆ Spec. Arac. ◆ Spec. (*reg.*) Stîlpul din mijlocul ariei de treierat cu cai. ◇ Expr. *A* (*i*) *se apropia* (sau *a-i ajunge*, *a i se strînge*) (cuiva) *funia de* (ori *la*) *par* = *a*) a îmbătrîni; a se afla în pragul morții. *Mă simțesc mai slab… s-apropie funia de par* (SADOV.); *b*) a se apropia un termen fixat pentru îndeplinirea presantă a unei activități. (*reg.*) *A dezlega funia de la par* = a termina cu bine o treabă; a găsi soluția optimă pentru rezolvarea unei situații dificile. *A ajunge funia la par* v. ajunge. **2** Cracă groasă de copac. ◆ (și *par de oale*) Prepeleac (pentru vase, oale). **3** Numele mai multor unelte făcute dintr-un par, dintr-o prăjină sau dintr-un băț: *a*) Lemn ascuțit la un capăt, cu ajutorul căruia se fac gropile în pămînt cînd se seamănă, în cuiburi, porumbul sau fasolea. *b*) (*reg.*) Furcă cu rețea pentru pleavă. *c*) (*reg.*) Furcă cu coada lungă, pentru aruncat fînul în stog. *d*) (*reg.*) Ceatlău. *e*) (*reg.*) Fiecare dintre țărușii cu un capăt în formă de furcă, ce servesc la tras urzeala. • pl. *-i*. /lat. ***pălus***.

par², **-ă** *adj.* (*mat.*) **1** (*despre numere întregi, puteri etc.*) Care este divizibil cu numărul doi. **2** (*despre funcții*) Care nu-și schimbă valoarea atunci cînd argumentul își schimbă semnul. • pl. *-i*, *-e*. /lat. ***par***, ***-is***, fr. ***par***.

para¹-Elem. de compunere *a*) „în afara", „pe lîngă"; *b*) „foarte mult", „tare", „puternic"; *c*) „a apăra", „a proteja"; *d*) (*chim.*) „izomer al unui compus aromatic; formă a unor poliacizi; mod particular de cuplare a spinului electronic". • /<fr. ***para-***, ngr. ***παρά***; cf. gr. *παρά* „lîngă", „alături".

pară² *s.f.* **1** (*în trecut*) Mică monedă turcească de argint, a cărei valoare era egală cu a patruzecea parte dintr-un leu vechi (sau cu a suta parte dintr-un leu nou), care a circulat și în țările române, în sec. 18 și la începutul sec. 19. ◆ (*în trecut*) Unitate monetară divizionară românească, egală cu a suta parte dintr-un leu vechi. *Rămași fără nici o para, beau paharul mizeriei pînă la drojdie* (EMIN.). ◆ (*astăzi*) Ban care are o valoare mică, neînsemnată. ◇ Expr. *A nu avea* (*nici o*) *para* (*chioară*) = a nu avea (nici) un ban. *Pînă într-o para* sau *pînă la* (*o*) *para* = pînă la ultimul ban; exact (din punct de vedere bănesc). *A nu*(*-i mai*) *face* (*pielea nici*) *două parale* sau *a nu face parale* (sau *nici o para chioară*) = *a*) nu avea (nici o) valoare; *b*) a nu fi bun (de nimic). *Se poate… să se prostească și să nu-i mai facă pielea două parale* (I.BOT.). *A face* (pe cineva) *de două* (sau *de trei*) *parale* = a certa (aspru) (pe cineva). *A lua* (pe cineva) *la* (sau *în*) *trei parale* = *a*) a cere cuiva socoteală pentru ceea ce a făcut; a lua din scurt pe cineva; *b*) a-și bate joc de cineva. (*fam.*) *Ca o para* = fără discuție; sigur, clar. *A bate para în cenușă* v. cenușă. *Fără para chioară* sau *fără o chioară para în pungă* v. chior. *A nu avea* (*nici o*) *para frîntă* v. frînt. *A nu face* (*nici*) *o para frîntă* v. frînt. **2** Gener. Monedă (metalică). *Începură a… vorbi despre… toiag, năsălie, paraua din mîna mortului* (CR.). ◆ (*reg.*) Bancnotă. **3** (*fam.*; *la pl.*) Colect. Bani în număr nedeterminat. *L-au costat destule parale și aceste toane ale nevestei* (CA. PETR.). ◇ Expr. *Parale bune* = bani mulți. *A face parale* = *a*) (*despre lucruri*) a fi valoros, de preț; *b*) (*despre oameni*) a cîștiga (mult). *A ști cîte parale face cineva* = a fi bine lămurit în privința caracterului, meritelor sau capacității cuiva. *A rămîne iuft de parale* v. iuft. *A fi plin de parale ca cîinele de purici* v. purice. *A fi tufă de parale* v. tufă. ◆ Ext. Avere (în bani). ◇ Expr. *Se scaldă în parale* v. scălda. **4** (*fin.*; *în trecut*) Monedă divizionară iugoslavă, egală cu a suta parte dintr-un dinar. • pl. *-ale*. /<tc. ***para***; cuv. persan.

pára³ *subst. invar.* (*fam.*) Dolar. *Drumul pînă la Roma m-a costat 200 de para.* • /de la ***parai***, prin derivare regresivă.

pară⁴ *vb. I. tr.* (și *abs.*; *compl. indică lovituri ale adversarului la duel, la scrimă etc.*) A evita (printr-o contralovitură). ◆ Fig. A face față, a reuși să evite. *Să parăm încercările de discreditare.* • prez.ind. *-ez*, și (*pop.*) *părá vb. I.* /<fr. ***parer***.

paraaglutinínă *s.f.* (*med.*) Aglutinină care este prezentă într-un ser imun în cantitate mai mică decît cea specifică pentru antigenul imunizant. • pl. *-e*. /***para¹***-+ ***aglutinină***.

paraalergíe *s.f.* (*med.*) Stare care apare în cadrul alergiei specifice și în care organismul prezintă reacții modificate și față de alte substanțe. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***para¹***-+ ***alergie***.

paraarticulár, **-ă** *adj.* (*med.*) Juxtarticular. • pl. *-i*, *-e*. /***para¹***- + ***articular***.

paraautohtón *s.n.* (*geol.*) Pînză de dimensiuni reduse care acoperă autohtonul și care este acoperită, la rîndul ei, de o pînză majoră de șariaj. • sil. *-a-u-*. pl. *-e*. /<germ. ***Parautochton***.

parabál *s.n.* Panou într-un poligon în care se opresc gloanțele ricoșate; biută. • pl. *-uri*. /<fr. ***pare-balle***, it. ***parapalle***.

parabăză *s.f.* (*lit.*) Parte a comediei antice grecești, situată, de obicei, la începutul piesei, alcătuită dintr-un grup de cîntece sau de pasaje recitate, în care autorul își exprima, prin intermediul corifeului, propriile opinii, propriile sentimente în legătură cu faptele înfățișate. • pl. *-e*. /<fr. ***parabase***, germ. ***Parabase***; cf. gr. *παράβασις* „trecere; digresiune" <*παραβαίνω* „a trece pe alături".

parabazedowián *adj.* (*med.*) *Sindrom parabazedowian* = sindrom întîlnit la femeile tinere, care se caracterizează printr-un ansamblu de semne ce amintesc de cele ale gușii exoftalmice și care apar din cauza unor tulburări ale sistemului neurovegetativ. • /<fr. ***parabasedowien***.

parabéllum *s.n.* (*milit.*) Tip de pistolet semiautomat, de fabricație germană, folosit mai ales ca armă de război. • /<germ. ***Parabellum***, sigla telegrafică a primului fabricant; cf. expr. lat. *si vis pacem para bellum* „dacă vrei pace pregătește-te de război".

parábil, **-ă** *adj.* (*sport*; *despre lovituri, goluri etc.*) Care poate fi apărat sau evitat. • pl. *-i*, *-e*. /***para⁴*** + ***-bil***; cf. fr. *parable*.

parabiónt *s.n.* (*biol.*) Organism care trăiește în parabioză. • sil. *-bi-ont*. /<germ. ***Parabiont***.

parabiótic, **-ă** *adj.* (*med.*) Care aparține parabiozei, care se referă la parabioză. • sil. *-bi-o-*. pl. *-ci*, *-ce*. /<fr. ***parabiotique***.

parabióză *s.f.* (*med.*) **1** Situație în care doi indivizi sînt legați între ei prin naștere. **2** Tip special de grefă în care doi indivizi sînt uniți artificial printr-o circulație sangvină comună pentru observații fiziologice. **3** Pierdere a conductibilității normale a unui nerv ca urmare a unei vătămări locale. **4** Stare a unui organism aflat la limita condițiilor vitale. • sil. *-bi-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***parabiose***; cf. gr. *παρά* „alături", *βίος* „viață".

parábolă¹ *s.f.* (*lit.*) Povestire alegorică, cu conținut religios, avînd caracter moralizator; pildă. *Ascultăm cu atenție parabola fiului risipitor.* ◆ Scriere literară cu caracter alegoric, care este asemănătoare prin structură cu fabula. ◆ Ext. Exprimare alegorică, afirmație care conține un anumit tîlc; fabulă, alegorie; metaforă. *Nu l-a înțeles pentru că vorbea în parabole.* • pl. *-e*. /<fr. ***parabole***, lat. ***paraböla***, ***-ae***; cf. gr. *παραβολή* „comparație; apropiere".

parábolă² *s.f.* (*geom.*) Curbă plană obținută prin secționarea unui con cu un plan paralel cu o generatoare a conului, care reprezintă locul geometric al punctelor din plan egal depărtate de un punct fix, numit focar, și de o dreaptă fixă, numită directoare. • pl. *-e*. /<fr. ***parabole***, lat. ***paraböla***, ***-ae***.

parabólic¹, **-ă** *adj.* (*lit.*) Care ține de parabolă, care se referă la parabolă; cu caracter de parabolă; alegoric. • pl. *-ci*, *-ce*. /<fr. ***parabolique***, lat. ***parabolicus***; cf. gr. *παραβολικός* „care servește ca termen de comparație" <*παραβολή* „comparație" <*παραβάλλω* „confruntare".

parabólic², **-ă** *adj.* **1** (*geom.*) Care are formă de parabolă; care este curbat. **2** (*comunic.*) *Antenă parabolică* sau *reflector parabolic* = antenă cu ecran reflectant, în formă de paraboloid de rotație sau de cilindru parabolic. • pl. *-ci*, *-ce*. /<fr. ***parabolique***, germ. ***parabolisch***.

parabolizá *vb. I. tr.* (*compl. indică acțiuni, evenimente etc.*) A exprima artistic, dînd un caracter parabolic; a alegoriza. • pl. *-ez*. /<germ. ***parabolisieren***.

paraboloíd *s.m.* (*geom.*) Suprafață descrisă de o parabolă care se deplasează astfel încît planul ei rămîne mereu paralel cu el însuși, iar vîrful descrie o parabolă fixă. ◇ *Paraboloid de rotație* = suprafață generată prin rotația unei parabole în jurul axei de simetrie. • sil. *lo-id*. pl. *-izi*. /<fr. ***paraboloïde***.

paraboloidál, **-ă** *adj.* Care este în formă de paraboloid; care este asemănător cu un paraboloid. • sil. *-lo-i-*. pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***paraboloïdal***.

parabulíe *s.f.* (*psih.*) Tulburare funcțională la psihopați și schizofrenici, care se manifestă prin slăbirea activității voluntare. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***paraboulie***.

paracardiác, **-ă** *adj.* Care se află în vecinătatea inimii. • pl. *-ci*, *-ce*. /<fr. ***paracardiaque***.

paracazeímă *s.f.* (*chim.*) Produs obținut prin coagularea cazeinei din lapte, prin acțiunea unor enzime proteolitice, care se prezintă sub formă de sare de calciu și care este componentul principal din brînză. • sil. *-ze-i-*. pl. *-e*. /<fr. ***paracaséine***.

paracăzătór *s.n.* (*tehn.*) Dispozitiv de siguranță atașat vaselor de extracție și ascensoarelor din puțurile de mine, pentru a le împiedica căderea, în cazul ruperii cablului de susținere sau al defectării instalației. • pl. *-oare*. /***para¹***-+ ***căzător***.

paracefál *s.m.* (*med.*) Monstru unitar caracterizat prin cap, trunchi și membre rudimentare. • pl. *-i*. /<fr. ***paracéphale***; cf. gr. *παρά* „lîngă", *κεφαλή* „cap".

paracentéză *s.f.* (*chir.*) Puncție făcută într-o cavitate naturală (pleurală, peritoneală, pericardică etc.), în vederea evacuării lichidului patologic pe care îl conține, în scop diagnostic sau terapeutic. • pl. *-e*. /<fr. ***paracentèse***; cf. lat. *paracentēsis*, gr. *παρακέντησις* <*παρά* „alături, lateral", *κεντέω* „a împunge".

paracetamól *s.n.* (*farm.*) Produs farmaceutic cu acțiune analgezică și efect antipiretic. • pl. *-uri*. /<fr. ***paracétamol***, engl. ***paracetamol***.

paracheratóză *s.f.* (*biol.*) Cheratinizare incompletă a celulelor epiteliale ale stratului cornos al epidermei. • pl. *-e*. /<fr. ***parakératose***.

parachérniță *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee medicinală, din familia urticaceelor, cu tulpina dreaptă, cu frunzele alungite spre vîrf și cu florile verzui, care este folosită pentru proprietățile ei emoliente și răcoritoare (*Parietaria officinalis*). • pl. *-e*. /etimol. nec.

parachinezíe *s.f.* (*med.*) Tulburare a funcției motorii, care constă în efectuarea unor mișcări anormale. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***parakinésie***; cf. gr. *παρά* „lîngă", *κίνησις* „mișcare".

paracián *s.n* (*chim.*) Polimer al cianului. • sil. *-ci-an*. /***para¹***-+ ***cian***.

paracistítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a țesutului conjunctiv din jurul vezicii urinare. • pl. *-e*. /<fr. ***paracystite***; cf. gr. *παρά* „lîngă", *κύστις* „vezică".

paracivilizáție *s.f* Stare inferioară și opusă nivelului de dezvoltare a societății moderne. ◆ Manifestare care mimează civilizația autentică și care se află la marginea civilizației. • g.-d. *-iei*. /***para¹***-+ ***civilizație***.

paraclázá *s.f.* (*geol.*) Ruptură în scoarța pămîntului, apărută ca urmare a mișcărilor tectonice verticale; falie. • pl. *-e*. /<fr. ***paraclase***; cf. gr. *παρά* „lîngă", *κλάσις* „rupere".

paraclínic, **-ă** *adj.* (*med.*) Care este în afara clinicii; care depășește domeniul clinic. • pl. *-ci*, *-ce*. /***para¹***- + ***clinic***.

paraclís *s.n.* **1** (*bis.*, *arhit.*) Biserică ortodoxă mică sau capelă construită lîngă o biserică mai mare, în complexul unei mănăstiri, într-un cimitir, în interiorul unei clădiri etc. *S-a sfințit paraclisul spitalului din Tîrgu-Neamțului* (CR.). ◆ Colț sau perete la răsărit într-o cameră, împodobit cu multe icoane și candele. **2** (*în Biserica Ortodoxă*; *adesea constr. cu vb. „a se face", „a sluji"*) Canon de rugăciune, format din nouă grupuri de cîntări care se rostesc în cinstea Fecioarei Maria, a lui Iisus sau a unui sfînt. ◆ Ext. Rugăciune închinată sfinților. ◆ Culegere de rugăciuni închinate sfinților. • pl. *-e*, *-uri*. /<slav. **параклисъ**, ngr. ***παράκλησις***, ***παράκληση***.

paraclisiér *s.m.* (*în Biserica Ortodoxă*) Persoană care îngrijește și păzește o biserică, îndeplinind și unele servicii la oficierea cultului; țîrcovnic, (*reg.*) pălămar. ◆ Ext. (*înv.*) Cîntăreț bisericesc. • pl. *-i*. și (*înv.*, *reg.*) *paraclisiér s.m.* /***paraclis*** + ***-ar***.

paracliseríță *s.f.* (*în Biserica Ortodoxă*) Femeie care îngrijește și păzește o biserică, îndeplinind și unele servicii la oficierea cultului. • pl. *-e*. /***paracliser*** + ***-iță***.

paraclisiér *s.m.* v. paracliser.
paracolíe *s.f.* (*med.*) Tulburare a secreției biliare ca urmare a unei acțiuni reflexe asupra nervilor secretori. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***paracholie.***
paracolítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a țesutului conjunctiv din jurul colonului. • pl. *-e.* /<fr. ***paracolite.***
paracoxalgíe *s.f.* (*med.*) Tuberculoză osoasă care evoluează în vecinătatea articulației coapsei. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***paracoxalgie.***
paracromatínă *s.f.* (*biol.*) Substanță nucleară acromatică a cromozomului, din care se formează filamentele fusului. • pl. *-e.* /<fr. ***parachromatine.***
paracronísm *s.n.* Eroare care constă în situarea unui eveniment mai tîrziu decît a avut loc în realitate. • pl. *-e.* /<fr. ***parachronisme***; cf. gr. *παρά* „alături", *χρόνος* „timp".
paracuzíe *s.f.* (*med.*) Hipersensibilitate auditivă anormală. ◆ Iluzie auditivă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***paracousie***; cf. gr. *παρακούω* „a nu auzi bine".
paradá *vb. I. intr.* **1** (*iron.*; *despre persoane*) A se expune (în mod ostentativ); a se afișa, a face caz, a se pune în evidență. *Ulița satului unde paradează Don-Juanii patrupezi* (EMIN.). ◇ Ext. *O casă solidă nu paradează și nu caută să-ți ia ochii cu fațada* (REBR.). **2** (*milit.*; *despre trupe*) A manevra. • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***parader.***
paradáică *s.f.* v. paradaisă.
paradáis *subst.* v. paradaisă.
paradáisă *s.f.* (*bot.*; *reg.*) Pătlăgea roșie (*Lycopersicum esculentum*). • pl. *-e.* și *paradáis subst.*, *paradáică s.f.*, *paradíce s.f. pl.* /<germ. ***Paradeis.***
parádă *s.f.* **1** Festivitate militară la care defilează trupele. ◆ Defilare a trupelor militare cu ocazia unei sărbători oficiale sau a unei festivități. ◆ Ext. Grup de persoane care participă la o o ceremonie sau însoțește un demnitar, o personalitate etc.; alai, cortegiu solemn; ceremonie; solemnitate. *A ieșit majestatea sa la paradă și erau toți miniștrii cu el* (SADOV.). ◇ Loc.adj. *De paradă* = *a*) care participă la o paradă; *b*) festiv, ceremonios; pentru ocazii deosebite. ◆ Ext. (*fam.*) Manifestație, spectacol destinat a atrage atenția. *S-a făcut paradă pe seama acestui eveniment.* ◆ Fig. Atitudine, comportare etc. ostentativă, prin care cineva încearcă să facă impresie, să atragă atenția asupra sa. *A făcut mare paradă la ultima lansare.* ◇ Loc.adj., adv. *De paradă* = (care se face) de formă, de ochii lumii. ◇ Loc.adv. *Cu paradă* = cu ostentație, cu importanță exagerată, ostentativ. ◇ Expr. *A face paradă de* (sau *cu*) *ceva* = a face ceva în mod ostentativ, pentru a produce impresie; a pune ceva în valoare cu ostentație. **2** Expunere a unui lucru cu scopul de a-l pune în valoare. ◇ *Parada modei* = expunere în public a unor noi modele de vestimentație, făcută de casele sau de designerii de modă. **3** (*sport*; *la scrimă, în box etc.*) Mișcare sau ansamblu de procedee tehnice executate pentru evitarea loviturii adversarului (urmată de o contralovitură). **4** (*ornit.*) *Paradă nupțială* = totalitatea atitudinilor și manifestărilor care însoțesc împerecherea la unele specii de păsări. • pl. *-e.* și (*înv.*, *reg.*) *parádie s.f.* /<germ. ***Parade***, fr. ***parade.***
paradéltă *s.f.* (*geomorf.*) Porțiune dintr-o deltă care a început să se erodeze. • pl. *-e.* /***para¹-*** + ***deltă.***
paradentár, -ă *adj.* Care este situat alături de un dinte, în apropierea unui dinte. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***paradentaire.***
paradentóză *s.f.* (*med.*) Boală degenerativă a gingiei caracterizată prin formarea locală de pungi de puroi și prin căderea dinților; pioree alveolară. • pl. *-e.* și *paradontóză s.f.* /<germ. ***Paradentose***, fr. ***paradentose.***
paradí *vb. IV.* (*fam.*) **1** *tr., refl.* A (se) strica, a (se) deteriora, a (se) degrada, a (se) distruge. *Mi s-a paradit televizorul.* **2** *refl.* (*despre oameni*) A se șubrezi din cauza unei boli sau a vîrstei înaintate. *M-am cam paradit în ultimii ani.* • prez.ind. *-esc.* /<țig. ***pharado.***
paradiabét *s.n.* (*med.*) Stare patologică asemănătoare diabetului, care este provocată de cauze extrapancreatice și care se caracterizează printr-o toleranță scăzută la glucide. • sil. *-di-a-.* /<fr. ***paradiabète.***
paradiafonie *s.f.* (*telec.*) Trecere a semnalelor de pe un canal pe altul la sisteme audio cu două sau mai multe canale. • sil. *-di-a-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***paradiaphonie.***
paradíce *s.f. pl.* v. paradaisă.
parádie *s.f.* v. paradă.
paradigmátic, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* (*gram.*) Care constituie o paradigmă; care face parte dintr-o paradigmă; care are paradigmă; care se referă la paradigmă. **2** *s.f.* Ansamblu de modele, de prototipuri ale unui fenomen. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***paradigmatique.***
paradígmă *s.f.* **1** (*gram.*) Ansamblul formelor flexionare ale unui cuvînt. ◆ Totalitatea termenilor aparținînd aceleiași clase morfosintactice sau semantice, care se pot substitui unul cu altul. ◆ Model pentru flexiunea unei părți de vorbire sau a unei clase din cadrul unei părți de vorbire. **2** (*filos.*; *la Platon*) Lumea ideilor, prototip al lumii sensibile în care trăim. ◆ Principiu care scoate în evidență legăturile și opozițiile fundamentale între cîteva noțiuni dominante cu funcție de comandă și control a gîndirii. ◆ Caz exemplar; prototip, situație ideală. **3** (*înv.*) Exemplu, model; pildă; învățătură. *Dacă voi ați fi urmat paradigma acestei istorioare, nu erați să vă plîngeți acuma* (FIL.). • pl. *-e.* /<fr. ***paradigme***, lat. ***paradīgma***, ngr. ***παράδειγμα***; cf. gr. *παράδειγμα* „model, exemplu".
paradís *s.n.* **1** (*în Biblie*) Lăcașul lui Dumnezeu; loc de supremă fericire, conceput ca o grădină foarte frumoasă în cer, în care au trăit Adam și Eva pînă la săvîrșirea păcatului originar și în care ajung, după moarte, sufletele oamenilor fără păcate; rai, eden, împărăția lui Dumnezeu, împărăția Cerurilor. ◇ (*bot.*) *Pătlăgea-de-paradis* v. pătlăgea. ◇ Loc.adj. *De paradis* = splendid, minunat. ◇ Expr. *Ca în paradis* = foarte fericit. **2** Fig. Loc încîntător; priveliște minunată, peisaj splendid care încîntă privirea și sufletul; loc al fericirii supreme. *Vrăjiți, trăiau în paradisul iubirii* (BART). ◆ Loc deosebit de prielnic, favorabil pentru cineva sau ceva. *Polițiștii au spulberat paradisul traficanților de droguri.* ◇ *Paradis fiscal* = țară care are o legislație fiscală foarte avantajoasă, mai ales din punct de vedere al impozitării. **3** Stare de fericire absolută. *A dispărut paradisul din sufletul său.* **4** (*reg.*) Șotron. • pl. *-uri.* /<fr. ***paradis***, lat. ***paradīsus, -i***, germ. ***Paradies***; cf. gr. *παράδεισος* „grădină, parc", din vechea persană *pairidaēza* „grădină împrejmuită cu un zid".
paradisiác, -ă *adj.* v. paradiziac.
paradíș *adj.* (*reg*) *Cal paradiș* = cal de trăsură. • pl. *-i.* /<magh. ***parádés.***
paradít, -ă *adj.* (*fam.*) **1** (*despre obiecte*) Care este stricat, deteriorat, uzat. **2** (*despre oameni*) Care este lipsit de vigoare, șubrezit din cauza unei boli sau a bătrîneții. • pl. *-ți, -te.* /v. ***paradi.***
paraditúră *s.f.* (*fam.*) **1** Lucru stricat, deteriorat, degradat, uzat; lucru de proastă calitate. **2** Om lipsit de vigoare, șubrezit din cauza unei boli sau a bătrîneții. • pl. *-uri.* /***paradi*** + *-tură.*
paradiziác, -ă *adj.* **1** Care ține de paradis, care se referă la paradis; edenic. **2** Fig. Care este foarte frumos; ca în paradis; minunat, splendid, încîntător. *Teii erau în floare și răspîndeau un balsam paradisiac* (CĂL.). ◇ (*în filos. lui Blaga*) *Cunoașterea paradisiacă* = (*în opoz. cu „cunoașterea luciferică"*) cunoașterea științifico-rațională, logică. • sil. *-zi-ac.* pl. *-ci, -ce.* și *paradisiác, -ă adj.* /<fr. ***paradisiaque***, lat. ***paradisiacus, -a, -um.***
paradontolíză *s.f.* (*med.*) Resorbție patologică a alveolei dentare. • pl. *-e.* /<fr. ***paradontolyse.***
paradontóză *s.f.* v. paradentoză.
paradór *s.n.* Hotel în Spania, aflat de obicei într-un castel vechi, într-un palat, într-o mănăstire sau în locuri cu priveliști foarte frumoase, care este administrat de serviciul de turism național. • pl. *-uri.* /<sp. ***parador*** <*parar* „a face haltă".
paradós[1] *s.n.* (*milit.*) Parapet (sau întăritură de pămînt) ridicat în spatele unui șanț sau al unei transee, pentru a apăra militarii de atacurile din spate. • pl. *-uri.* /<fr. ***parados.***
paradós[2] *s.n.* v. paradosis.
paradosí *vb. IV.* (*înv.*) **1** *tr., refl.* (*milit.*) A (se) preda (inamicului). **2** *tr.* (*pedag.*; *compl. indică materii, cunoștințe etc.*) A preda. ◆ A îndruma, a instrui. ◆ (*refl.*) A se informa, a se interesa. **3** *tr.* (*compl. indică obiecte, bunuri etc.*) A înmîna, a da, a preda. **4** *tr.* A raporta, a relata. • prez.ind. *-esc.* și *paradoxí vb. IV.* /<ngr. ***παρέδωσα***, aor. lui *παραδίδω.*
paradosíe *s.f.* (*înv.*) **1** (*milit.*) Predare în fața unui inamic. **2** (*pedag.*) Predare de cunoștințe, de materii etc. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***paradosi*** +*-ie.*
paradosíre *s.f.* (*înv.*) Acțiunea de *a* (*se*) *paradosi* și rezultatul ei. • pl. *-i.* și *parodosíre s.f.* /v. ***paradosi.***
paradosís *subst.* (*grec. înv.*) **1** (*milit.*) Predare în fața unui inamic. **2** (*pedag.*) Predarea de cunoștințe, de materii etc. **3** Tradiție. **4** Raport. • și *parádos s.n.* /<ngr. ***παράδοσις.***
paradosít[1] *s.n.* (*înv.*) **1** (*pedag.*) Predare de cunoștințe, de materii etc. **2** Predare, înmînare a unui obiect, a unui bun etc. • pl. *-uri.* /v. ***paradosi.***
paradosít[2]**, -ă** *adj.* (*înv.*) **1** (*pedag.*; *despre cunoștințe, materii etc.*) Care este predat. **2** (*în forma „părădosit"*) Care este împrăștiat, risipit. • pl. *-ți, -te.* și *părădosít, -ă adj.* /v. ***paradosi.***
paradóx *s.n.* **1** (*log.*) Raționament contradictoriu și, în același timp, demonstrabil; situație care se ivește atunci cînd, din anumite premise acceptate ca adevărate, se ajunge, pe cale rațională, la o concluzie care este fie contradictorie, fie aflată în dezacord cu credințe acceptate; (*înv.*) paradoxic. **2** Opinie care vine în contradicție cu adevărul unanim acceptat. ◆ Ext. Ciudățenie, enormitate, absurditate a unei afirmații, a unei situații etc. *Bucureștiul, la anul 1848, era orașul tuturor paradoxurilor* (CĂL.). **3** Fapt aparent just care duce la concluzii contradictorii, ce nu pot fi considerate nici adevărate, nici false; antinomie. **4** (*fiz.*) *Paradox hidrostatic* = faptul că presiunea unui lichid pe fundul unui vas nu depinde de dimensiunile și de forma vasului respectiv, ci de înălțimea suprafeței libere a lichidului în raport cu nivelul fundului. **5** (*econ.*) *Paradoxul economisirii* = situație într-o economie care nu funcționează la nivelul folosirii depline a resurselor, în care cu cît familiile sînt mai modeste și fac mai multe economii, cu atît nivelul producției și al ocupării forței de muncă este mai scăzut. • pl. *-uri,* (*înv.*) *-e.* /<fr. ***paradoxe***; cf. gr. *παράδοξος* <*παρά* „contra", *δόξα* „părere".
paradoxă *vb. I. intr.* A recurge la paradox. • prez. ind. *-ez.* /***paradox*** + *-a.*
paradoxál, -ă *adj.* Care ține de domeniul paradoxurilor; care constituie un paradox. ◆ Ext. Care este de neînțeles; lipsit de sens; care este ciudat, bizar, absurd. *Situația vi se pare paradoxală fiindcă nu ne cunoașteți* (CA. PETR.). ◇ *Somn paradoxal* = fază a somnului în care are loc o intensă activitate cerebrală. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***paradoxal.***
paradoxalísm *s.n.* Paradoxalitate. • /***paradoxal*** + *-ism.*
paradoxalitáte *s.f.* Caracter paradoxal; paradoxalism. • /***paradoxal*** + *-itate.*
paradoxí *vb. IV.* v. paradosi.
paradoxíe *s.f.* **1** (*med.*) Practicare a activității sexuale fie prea devreme, fie prea tîrziu, în primul caz fiind vorba despre precocitatea anormală a funcțiilor genitale la copii, în al doilea, despre o exagerare patologică a erotismului la persoanele în vîrstă, caracterizată prin tentația exhibiționismului și a perversiunilor, coincizînd cu reducerea dorinței sexuale normale; paradoxism. **2** (*log.*; *înv.*) Paradox. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***paradoxie.***
paradoxísm *s.n.* **1** (*ret.*) Figură retorică prin care se unesc două idei aparent contradictorii. **2** (*med.*) Paradoxie. • /<fr. ***paradoxisme.***
paradoxológie *s.f.* Tratat despre paradoxuri. ◆ (*log.*) Arta de a folosi paradoxul. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***paradoxologie***; cf. gr. *παραδοξολογία* „povestire despre lucruri incredibile sau extraordinare" <*παράδοξος* „contrar așteptării sau opiniei comune, extraordinar", *λέγω* „a vorbi".
paradróm *s.n.* **1** (*în Grecia antică*) Loc deschis în care avansau luptătorii. **2** Loc unde se execută exerciții gimnastice. • pl. *-uri.* /<fr. ***paradrome***; cf. gr. *παράδρομος* „loc pentru plimbare"; *παραδρομίς* „portic în care se antrenau atleții".
paraetnológie *s.f.* Studiu al unor fenomene și fapte tangente domeniului etnologiei. • g.-d. *-iei.* /***para¹-*** + ***etnologie.***
parafă *vb. I. tr.* **1** (*jur.*; *compl. indică documente, acte etc.*) A semna cu parafă, a aplica o parafă. **2** (*jur.*; *compl. indică acorduri, tratate internaționale etc.*) A întări prin semnătură cu parafă. ◆ (*compl. indică proiecte de tratate sau de acorduri internaționale*) A pune o semnătură (prescurtată) prin împuterniciții statelor care au negociat, ca dovadă a acordului părților asupra proiectului respectiv. **3** (*compl. indică registre sau dosare*) A aplica o parafă pe fiecare foaie; a sigila. ◆ A pecetlui cu ceară roșie, prinzînd capetele șnurului de legătură, pentru a împiedica scoaterea sau adăugarea unor foi. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***parafer.***

parafáre *s.f.* Acțiunea de *a parafa* și rezultatul ei. • prez.ind. *-ări.* /v. ***parafa***.

parafát, -ă *adj.* **1** (*despre documente, acte etc.*) Care este semnat, prevăzut, întărit cu parafă. *Măria sa dispreţuieşte actele parafate* (SADOV.). **2** (*despre cusătura unor registre sau dosare*, gener., *despre registre sau dosare*) Care este pecetluit cu ceară roșie, pentru a împiedica scoaterea sau adăugarea unor foi. • pl. *-ți, -te.* /v. ***parafa***.

parafázic, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Persoană) care suferă de parafazie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***paraphasique***.

parafazíe *s.f.* (*med.*) Tulburare de vorbire caracterizată prin înlocuirea cuvintelor indicate cu altele, fără nici o legătură logică între ele. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***paraphasie***.

paráfă *s.f.* **1** Ștampilă pe care este imprimată semnătura sau numele cuiva (prescurtat sau cu inițiale). ◆ Gener. Ștampilă a unei instituții. **2** Semnătură (prescurtată) pusă pe un act. **3** Trăsătură de condei care se adaugă la sfîrșitul unei semnături, pentru a o deosebi de altele sau pentru a servi drept ornament; semnătură (cu o astfel de trăsătură) pusă pe un act, pe un document etc. pentru a le întări. ◆ Ext. Linie de ornament. • pl. *-e.* /<fr. ***paraphe***, lat. ***paraphus*** sau ***paraffus***.

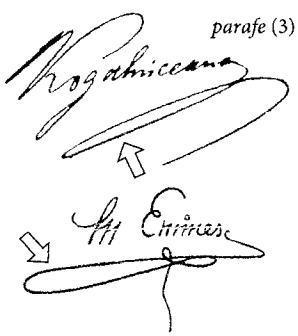

parafe (3)

parafemíe *s.f.* (*med.*) Tulburare a limbajului vorbit, caracterizată prin deformarea vocalelor din cuvinte sau prin confuzia de cuvinte. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***paraphémie***.

paraférn *s.n.* v. parafernă.

parafernál, -ă *adj.* (*jur.*) Care aparține parafernei, care se referă la parafernă; extradotal. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***paraphernal***.

paraférnă *s.f.* (*jur.*) Avere care aparține soției căsătorite, necuprinsă în dotă, asupra căreia aceasta își păstrează drepturile de administrare și de folosință. • pl. *-e.* și (*înv.*) ***paraférn*** *s.n.* /<ngr. ***παράφερνα***; <gr. *παρά* „în afară", *φερνή* „dotă".

parafilatelíe *s.f.* (*filat.*) Ramură a filateliei care se ocupă cu studiul și colecționarea documentelor poștale, a ștampilelor, a gravurilor, a vinietelor etc. • g.-d. *-iei.* /***para***^{1}- + ***filatelie***.

parafimózã *s.f.* (*med.*) Complicație a unei fimoze în care inelul prepuțial strangulează glandul la bază. • pl. *-e.* /<germ. ***Paraphimose***.

parafiná *vb. I.* (*tehn.*) **1** *tr.* (*compl. indică hîrtie, țesături etc.*) A acoperi cu un strat subțire de parafină. **2** *tr.* (*compl. indică roci obținute din foraje*) A înveli cu un strat subțire de parafină, pentru a conserva conținutul de fluid pînă la efectuarea analizelor de laborator. **3** *refl.* (*despre pereții țevilor de extracție a petrolului*) A se acoperi cu un strat de parafină. **4** *refl.* (*în procesul de producție a țițeiului; despre parafine*) A se depune. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***paraffiner***.

parafinãre *s.f.* (*tehn.*) **1** Acoperire cu un strat subțire de parafină a hîrtiei, a țesăturilor etc. **2** Învelire cu parafină a rocilor obținute din foraje, pentru a conserva conținutul de fluid pînă la efectuarea analizelor de laborator. **3** Depunere a unor hidrocarburi parafinice, cerezine, rășini etc. pe pereții țevilor de extracție și ai conductelor în care se transportă țițeiul. **4** Acoperire cu parafină a beților de chibrituri. ◆ Acoperire cu parafină a interiorului butoaielor (de fag) în care se păstrează conserve de fructe. • pl. *-ări.* /v. ***parafina***.

parafiná *s.f.* (*chim.*) **1** Amestec de alcani superiori normali, cu 20-28 de atomi de carbon în moleculă, obținut din păcuri parafinoase, prin distilare la presiune normală, cristalizare și purificare, care se prezintă ca un solid alb, translucid, folosit ca materie primă în industria chimică, la fabricarea lumînărilor, la impregnarea hîrtiei și a țesăturilor etc. <> *Ulei de parafină* = produs farmaceutic avînd la bază această substanță, utilizat ca laxativ sau la prepararea cremelor, a pomezilor. **2** Alcan. • pl. *-e.* /<fr. ***paraffine***; lat. *ști. paraffina* <lat. *parum affinis* „care are puțină legătură".

parafínic, -ă *adj* Care ține de parafină, care se referă la parafină; din parafină. <> *Hidrocarburi parafinice* = alcani. • pl. *-ci, -ce.* /***parafină*** + *-ic*; cf. fr. *paraffinique*.

parafinóm *s.n.* (*med.*) Tumoare inflamatorie provocată de injectarea cu parafină în scop terapeutic sau cosmetic. • pl. *-oame.* /<fr. ***paraffinome***.

parafinós, -oásă *adj.* **1** (*despre produse petroliere, țesături, hîrtie etc.*) Care conține parafină; cu parafină. <> *Țiței parafinos* = țiței care are un conținut ridicat de parafină. *Păcură parafinoasă* = păcură care are un conținut relativ ridicat de parafină, obținută prin prelucrarea țițeiurilor parafinoase. **2** Care are aspect de parafină, care este asemănător cu parafina. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***paraffineux***.

parafíză *s.f.* (*bot.*) Perișor steril care acoperă organele de reproducere la mușchi, la unele alge și ciuperci. • pl. *-e.* /<fr. ***paraphyse***.

parafízică *s.f.* Domeniu al parapsihologiei care cercetează fenomenele paranormale. • /<fr. ***paraphysique***.

paraflácără *s.f.* (*tehn.*) Piesă metalică rezistentă care este folosită la motoarele cu autoaprindere, pentru a proteja tija pistonului împotriva acțiunii flăcărilor. • pl. *-flăcări.* /***para***^{1}*-* + ***flacără***, după fr. *paraflamme*.

paraflebítă *s.f.* (*med.*) Periflebită. • pl. *-e.* /<fr. ***paraphlébite***.

paraflow [para'flou] *s.n.* (*chim.*) Paragel. • pl. *-uri.* /<engl. ***paraflow***.

parafóc *s.n.* **1** (*tehn.*) Dispozitiv destinat să împiedice propagarea incendiilor. ◆ Zid din material refractar care apără partea mai sensibilă a unui cazan cu abur de acțiunea focului. **2** (*reg.*) Culoare galbenă-portocalie, care este folosită la vopsirea lînii sau a țesăturilor. • pl. *-uri.* /***para***^{1}*-* + ***foc***, după fr. *pare-feu*, it. *parafuoco*.

parafoníe *s.f.* **1** (*med.*) Tulburare a vocii, care constă în pronunțarea nazalizată a sunetelor. **2** (*muz.*) Mișcare paralelă a vocilor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***paraphonie***; cf. gr. *παραφωνία* „disonanță" <*παρά* „alături", *φωνή* „sunet, voce".

paraformaldehídă *s.f.* (*chim.*) Formaldehidă polimerizată în lanț, obținută prin concentrarea soluției de formaldehidă, care se prezintă sub formă de pulbere albă, cristalină, cu miros caracteristic, folosită ca intermediar în sinteza organică, drept dezifectant, fumigător etc. • pl. *-e.* /<fr. ***paraformaldéhyde***.

parafrástic, -ă *adj.* Care constituie o parafrază, care este redat printr-o parafrază. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***paraphrastique***.

parafrazá *vb. I. tr.* (*compl. indică enunțuri, texte, comunicări orale etc.*) A comenta sau a exprima prin parafrază. ◆ (*compl. indică scrieri, idei muzicale, procedee de tehnică picturală etc.*) A amplifica. • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***paraphraser***.

parafrazãre *s.f.* Acțiunea de *a parafraza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***parafraza***.

parafrázã *s.f.* **1** Expunere, exprimare dezvoltată a conținutului unui text, al unei comunicări orale etc. într-o formulare personală. ◆ Text, comunicare orală etc. astfel formulată. **2** Imitație (în versuri) a unui text, amplificată față de original. ◆ (*peior.*) Comentariu difuz. **3** (*muz.*) Compoziție muzicală instrumentală de virtuozitate care constituie o prelucrare cu caracter liber a unei teme cunoscute (din opere sau din melodii populare). • pl. *-e.* /<fr. ***paraphrase***; cf. lat. *paraphrasis*, *-is*, gr. *παράφρασις*.

parafrénic, -ă *adj.* (*med.*) Care se referă la parafrenie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***paraphrénique***.

parafrenía *s.f.* (*psih.*) Boală care are simptome asemănătoare schizofreniei și paranoiei, caracterizată prin halucinații urmate de delir, bolnavul păstrîndu-și totuși afectivitatea și capacitatea de muncă. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***paraphrénie***; cf. gr. *παραφροvία* „delir, demență".

parafúlger *s.n.* (*tehn.*) **1** Dispozitiv de protecție contra supratensiunilor la instalațiile de telecomunicații de pe liniile aeriene. **2** Dispozitiv de legătură cu pămîntul, făcut pentru protecția unei conducte sau a unei instalații electrice împotriva descărcărilor electrice din atmosferă. **3** (*înv.*) Instalație de protecție împotriva fulgerelor; paratrăsnet. • pl. *-e.* /***para***^{1}*-* + ***fulger***, după fr. *parafoudre*.

parafúm *s.n.* (*tehn.*) Sistem de protecție atașat în partea inferioară a tablierelor podurilor metalice, care traversează liniile de cale ferată, pentru a preveni coroziunea elementelor podurilor de acțiunea gazelor degajate de locomotivele cu abur. • pl. *-uri.* /***para***^{1}*-* + ***fum***, după fr. *pare-fumée*.

paraganglióm *s.n.* (*med.*) Tumoare formată dintr-un grup de celule desprinse din sistemul simpatic embrionar, răspîndite în diferite regiuni ale organismului. • pl. *-oame.* /<fr. ***paragangliome***.

paraganglión *s.m.* (*med.*) Ganglion care conține țesut cromafin. • sil. *-gli-on.* pl. *-i.* /<germ. ***Paraganglion***.

paragát *s.n.* (*pesc.*) Unealtă de pescuit marin, formată dintr-un șir de cîrlige cu nadă, fixate de un odgon, care este folosită la pescuitul anumitor specii de pește (calcan, sturion etc.) • pl. *-e.* /<tc. ***paragat***.

paragél *s.n.* (*chim.*) Substanță obținută prin condensarea parafinei clorurate cu naftalină, care este folosită, ca aditiv, pentru coborîrea punctului de congelare a uleiurilor lubrificante; paraflow. • pl. *-uri.* /***para***^{1}*-* + ***gel***; cf. it. *paragelo*.

paragenétic, -ă *s.f., adj.* (*genet.*) **1** *s.f.* Ramură a geneticii care se ocupă cu studiul factorilor ce influențează evoluția intrauterină din momentul fecundației pînă la naștere. **2** *adj.* Care aparține paragenezei, care se referă la parageneză. ◆ Care poate tulbura organogeneza. **3** *adj.* (*despre modificări ale genelor*) Care se produce în urma unui fenomen din cromozom fără a schimba structura genei. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***paragénétique***, germ. ***paragenetisch***.

paragenézã *s.f.* **1** (*genet.*) Deviație experimentală a creșterii prin modificarea expresiei unei gene sau a oricărui fenomen care are loc în cromozom. **2** (*petrogr.*) Proces de formare în cadrul aceleiași epoci și în aceleași condiții a mai multe minerale asociate. ◆ Asociație de minerale formată în urma unui anumit proces geologic. • pl. *-e.* /<fr. ***paragénèse***.

parageuzíe *s.f.* (*med.*) Alterare a senzației gustative. • sil. *-ge-u-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***parageusie***; cf. gr. *παρά* „pe lîngă", *γεῦσις* „gust".

parághle *s.f. sg.* (*reg.*) Joc de copii care constă din aruncarea unei pietre pe deasupra apei, astfel încît să atingă apa de cît mai multe ori și să ajungă cît mai departe. • g.-d. *-iei.* /etimol. nec.

parágin *s.n.* v. paragină.

paráglnă^{1} *s.f.* **1** Pămînt necultivat, neîngrijit, plin de buruieni; pîrloagă. *Venise... să vadă o grădină miraculos răsărită din paragină* (CE. PETR.). <> (*adj.*) *Într-o vie paragină își făcuse culcuș o vulpe* (ISP.). ◆ Teren neproductiv. **2** Construcție aflată într-un stadiu avansat de degradare; ruină, dărăpănătură. *În apropiere... se văd părăginile unei zidiri îndrăznețe* (VLAH.). **3** Ext. (*adesea în constr. cu vb. „a lăsa", „a cădea"*) (Stare de) părăsire (a unui teren sau a unei construcții). *Zaplazuri nalte împrejmuiau grădina întinsă, căzută în paragină* (SADOV.). • pl. *-i.* și (*înv.*) *parágin s.n.*, (*reg.*) *părăgină s.f.* /cf. magh. *parrag*.

paráginã^{2} *s.f.* v. părangină.

paraglobínă *s.f.* (*biochim.*) Paraglobulină. • pl. *-e.* /<fr. ***paraglobine***.

paraglobulínă *s.f* (*biochim.*) Substanță proteică în sînge, care ajută la formarea fibrinei; paraglobină. • pl. *-e.* /<fr. ***paraglobuline***.

paragnát *s.m.* (*med.*) Monstru care are maxilarul interior supranumerar plasat lateral. • pl. *-ți.* /<fr. ***paragnathe***.

paragnozíe *s.f.* (*med.*) Recunoaștere eronată a obiectelor, ca urmare a unei leziuni a lobilor occipitali. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***paragnosie***.

paragógă *s.f.* (*fon.*) Adăugare a unui sunet sau a unei silabe la sfîrșitul unui cuvînt; epiteză. • pl. *-ge.* /<fr. ***paragoge***; cf. lat. *paragoge*, gr. *παραγωγή* <*παράγω* „a duce lîngă".

paragógic, -ă *adj.* (*fon.*) Care ține de paragogă, care se referă la paragogă. ◆ (*despre cuvinte sau despre forma lor*) Care este format prin paragogă; cu paragogă. ◆ (*despre sunete sau silabe*) Care se adaugă la sfîrșitul unui cuvînt; epitetic. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***paragogique***.

paragonimiázã *s.f.* (*med. vet.; la erbivore*) Hemoptizie endemică, în Extremul Orient, produsă de un nematod parazit (*Paragonimus westermanii*). • sil. *-mi-a-.* /<fr. ***paragonimiase***.

paragráf *s.n.* **1** Fiecare dintre subdiviziunile unui capitol dintr-un text de lege, dintr-un tratat, dintr-un statut etc., care începe din alineat, însoțită adesea de un număr de ordine pus înainte și de un semn grafic special. ◆ Afirmație, prevedere conținută într-o asemenea subdiviziune. **2** Pasaj al unei lucrări, despărțit de restul textului printr-un alineat nou și printr-un semn grafic special. ◆ Fragment unitar dintr-un text (literar, științific etc.), care dezvoltă o anumită idee. **3** Semn grafic special, urmat de obicei de cifre, care se pune într-un text, într-o lucrare etc. pentru a marca începutul unui capitol, al unui articol sau al unui alineat. **4** (*inform.*) Grup de instrucțiuni ale unui program scris în unele limbaje de programare. • pl. *-e.* /<fr. ***paragraphe***, ngr. ***παράγραφος***, lat. ***paragraphus***; cf. gr. *παράγραφος* „scris alături".

paragrafát, -ă *adj.* (*despre texte*) Care este împărțit în paragrafe. • pl. *-ați, -te.* /***paragraf*** + ***-at***.

paragrafíe *s.f.* **1** (*med.*) Tulburare a limbajului scris, manifestată prin deformarea sau substituirea cuvintelor scrise. **2** (*jur.; înv.*) Prescripție. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<ngr. ***παραγραφή***, fr. ***paragraphie***.

paragramatísm *s.n.* (*med.*) Tulburare a limbajului vorbit, manifestată prin utilizarea de expresii bizare și neoformații verbale, plecînd de la rădăcini corecte. • pl. *-e.* /<fr. ***paragrammatisme***; cf. lat. *paragramma, -atis*, gr. *παραγραμματισμός*.

paragrámă *s.f.* (*gram.*) Greșeală de ortografie care constă în folosirea unei litere în locul alteia. **2** Joc de cuvinte. **3** (*stil.*) Figură de stil constînd în pronunțarea echivocă, involuntară sau intenționată, de obicei, a ultimelor cuvinte dintr-un enunț. • pl. *-e.* /<fr. ***paragramme***, engl. ***paragram***; cf. gr. *παράγραμμα* <*παραγράφω* „a scrie alături".

paragranulóm *s.n.* (*med.*) Boală caracterizată prin predominanța limfocitelor în ganglioni. • /<fr. ***paragranulome***.

paraguayán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a statului Paraguay sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor, națiune care s-a format, care locuiește în Paraguay; locuitorii statului Paraguay. **2** *adj.* Care aparține statului Paraguay sau paraguayenilor, care se referă la Paraguay sau la paraguayeni. • pl. *-yeni, -yene.* /<fr. ***paraguayen***; cf. nm. pr. *Paraguay*, stat în America de Sud.

parahemofilíe *s.f.* (*med.*) Afecțiune ereditară caracterizată prin hemoragii repetate, asemănătoare celor ale hemofiliei. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***parahémophilie***.

parahidrózā *s.f.* (*med.*) Stare caracterizată prin secreție de transpirație patologică. • pl. *-e.* /***para***[1]*-* + ***hidrozā***.

parái *s.n.* (*fam., glum.*) Dolar. *N-ai să-mi împrumuți niște parai?* • pl. *-ai.* /v. ***para***[2].

paraimunitáte *s.f.* (*med.*) (Stare de) rezistență pe care un organism imun față de un germen o prezintă și față de alt germen, explicabilă prin existența în structura acestuia a unor antigeni asemănători. • /***para***[1]*-* + ***imunitate***, după fr. *paraimmunité*.

paralác *s.n.* (*chim.*) Grup de rășini sintetice (ne)modificate de uleiuri vegetale, dizolvate sau nu în solvenți organici, care sînt utilizate la fabricarea lianților pentru cerneluri de tipar, emailuri, vopsele, la obținerea lacurilor etc. • pl. *-uri.* /***para***[1]*-* + ***lac***.

paralăctic, -ă *adj.* Care aparține paralaxei, care se referă la paralaxă. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***parallactique***; cf. gr. *παράλλαξις*.

paralalíe *s.f.* (*med.*) Tulburare a vorbirii care constă în folosirea greșită a cuvintelor sau a silabelor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***paralalie***; cf. gr. *παραλαλέω* „a vorbi fără noimă".

paralăxă *s.f.* **1** (*geom.*) Unghiul dintre dreptele care unesc un punct foarte depărtat cu extremitățile unei baze de observație. **2** (*astron.*) Unghi maxim sub care se vede raza pămîntului sau a orbitei sale de pe un alt corp ceresc. ◆ Unghi format din două drepte care ating centrul unui astru, pornind una din centrul pămîntului și cealaltă din punctul de observație. **3** (*metrol.*) Eroare la citirea instrumentelor de măsurat cu ac indicator, cînd observatorul nu privește perpendicular pe scala aparatului. • pl. *-e.* /<fr. ***parallaxe***, lat. ***parallaxis***; cf. gr. *παράλλαξις* „abatere; dislocare".

paraldehídă *s.f.* (*chim.*) Produs rezultat din polimerizarea acetaldehidei, cu acțiune hipnotică. • pl. *-e.* /<fr. ***paraldéhyde***, engl. ***paraldehyde***.

paralel[1]-Elem. de compunere „paralel, echidistant". • *paralelo-.* /<fr. ***parallél(o)***-; cf. gr. *παράλληλος*.

paralél[2]**, -ă** *adj., s.f., s.n.* **1** *adj., s.f.* (*geom.*) (Dreaptă, plan) care se află la o distanță constantă de o altă dreaptă sau de un alt plan, care are toate punctele la aceeași distanță de o dreaptă sau de un plan cu care nu se întretaie, oricît s-ar prelungi. *Între două linii paralele..., se întindea un loc de fînaț* (CĂL.). ◇ (*adv.*) *Paralel cu divizia noastră, merg alte două* (CA. PETR.). ◇ Analog. *Mergem pe drumuri paralele.* ◆ (*electr.*) *Legătură* (*electrică*) *în paralel* = ansamblu de două sau de mai multe conductoare electrice, acumulatoare, pile etc. care au aceeași tensiune electrică la borne. **2** *adj.* (*inform.; despre operații*) În care ansamblul de biți este tratat simultan. ◆ (*despre mașini, organe etc.*) În care se efectuează simultan mai multe operații. **3** *adj.* (*despre fenomene, acțiuni etc.*) Care există, se produce concomitent cu altceva, care evoluează, se desfășoară în mod similar cu altceva; asemănător. ◆ (*adv.*) Concomitent, în același timp. *Consultă paralel mai multe texte.* **4** *adj.* (*despre situații, lucruri etc.*) Care poate fi comparat. *A analizat evoluția paralelă a celor două societăți.* **5** *s.f.* Comparație urmărită între două ființe, între două lucruri, între două fenomene etc., pentru a stabili asemănările și deosebirile dintre ele; paralelism. ◇ Loc.vb. *A* (*se*) *pune în paralelă* (sau *în paralel*) (*cu...*) = a se compara. ◆ (*lit.*) Variantă a portretului care constă în prezentarea simultană a două personaje literare și în compararea lor, pentru a se stabili trăsăturile specifice ale fiecărui personaj. **6** *s.f.* (*geogr.; mai ales la pl.*) Linii imaginare care rezultă din intersectarea suprafeței geoidului cu planuri perpendiculare pe axa polilor și care unesc punctele de egală latitudine. **7** *s.n.* (*mat.*) Cerc situat pe o suprafață de rotație, obținut prin intersecția acestei suprafețe cu un plan perpendicular pe axa ei de rotație. ◇ (*astron.*) *Paralel ceresc* = cerc mic al sferei cerești descris de o stea în mișcarea ei diurnă. ◇ (*adj.*) *Sferă paralelă* v. sferă. **8** *s.f.* (*sport; la pl.*) Aparat de gimnastică ce constă în două bare orizontale și paralele, așezate (la înălțimi diferite sau identice) și susținute pe patru stîlpi verticali; (*la sg.*) fiecare dintre cele două bare ale acestui aparat. ◆ Ext. Probă care se execută la acest aparat. ◇ *Paralele egale* = *a*) aparat utilizat în întrecerile masculine de gimnastică, ce are două bare așezate paralel, înălțate la maximum 1, 70 m, pentru a permite mișcări de balans între ele; *b*) ext. probă care se execută la acest aparat. *Paralele inegale* = *a*) aparat specific întrecerilor feminine de gimnastică, la care barele sînt așezate la nivele diferite (cea inferioară la maximum 1, 50 m, iar cea superioară la maximum 2, 30 m); *b*) ext. probă care se execută la acest aparat. **9** *s.n.* (*tehn.*) Instrument de atelier, folosit la trasarea (pe o piesă) a unor distanțe sau a unor linii paralele cu un plan dat, care urmează a fi apoi prelucrate mecanic. • pl. *-i, -e. n. -uri.* /<fr. ***parallèle***, it. ***parallelo***, germ. ***Parallele***, lat. ***parallēlus, -a, -um***; cf. gr. *παράλληλος* <*παρά* „alături", *ἄλληλος* „unul de altul; reciproc".

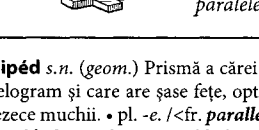

paralele (8)

paralelipipéd *s.n.* (*geom.*) Prismă a cărei bază este un paralelogram și care are șase fețe, opt vîrfuri și douăsprezece muchii. • pl. *-e.* /<fr. ***parallélépipède***; cf. gr. *παραλληλεπίπεδον* <*παράλληλος* „paralel", *ἐπίπεδον* „suprafață plană".

paralelipipédic, -ă *adj.* Care este în formă de paralelipiped, care seamănă cu un paralelipiped; de paralelipiped. *Coloanele care susțineau tavanul erau paralelipipedice* (CA. PETR.). • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***parallélépipédique***.

paralelísm *s.n.* **1** (*geom.*) Proprietate a două drepte, a două planuri sau a unei drepte și a unui plan de a fi paralele; paralelitate. ◇ *Relație de paralelism* = relație simetrică și tranzitivă între mulțimea tuturor dreptelor (sau planurilor) paralele între ele. **2** Comparare a două ființe, a două lucruri, a două fenomene etc. (prin corespondențe, analogii, simetrii etc.), pentru a stabili asemănările și deosebirile dintre ele; paralelă. *S-a făcut un paralelism între evenimentele petrecute și situații din secolul anterior.* **3** Dezvoltare a unor fapte (sociale, politice), a unor fenomene și acțiuni prin manifestări, evoluții similare. *S-a observat paralelismul mișcărilor revoluționare din Europa.* **4** (*stil.*) Procedeu stilistic bazat pe succesiunea unor sintagme identice sau asemănătoare ca schemă, legate prin raporturi de coordonare. **5** (*lit.*) Principiu în literatura comparată conform căruia coincidențele estetice și ideologice sînt manifestări independente ale spiritelor înrudite sau ale unor culturi ajunse la stadiul echivalent. **6** (*muz.*) Mișcare în aceeași direcție a vocilor, fără modificare cantitativă ori calitativă a intervalelor dintre ele. **7** (*filos.*) *Paralelism psihofizic* (sau *psihofiziologic*) = concepție dualistă, carteziană, care consideră că fenomenele fiziologice și cele psihice nu prezintă nici un fel de relații cauzale între ele. **8** (*biol.*) Apariție a unor caractere asemănătoare în cursul evoluției, în populații (specii) înrudite filogenetic. • pl. *-e.* /<fr. ***parallélisme***, it. ***parallelismo***.

paralelitáte *s.f.* (*geom.*) Paralelism. • pl. *-ăți.* /***paralel*** + ***-itate***.

paralelíză *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică obiecte sau părți ale unor obiecte*) A așeza, a dispune paralel. **2** (*compl. indică persoane, opere literare, fenomene etc.*) A compara. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***paralléliser***.

paralelizáre *s.f.* Acțiunea de *a paraleliza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***paraleliza***.

paralelo-v. paralel[1]-.

paraleiodróm, -ă *adj.* (*bot.; despre frunze*) Care prezintă nervuri paralele. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***parallelodromus, -a, -um***; cf. gr. *παράλληλος* „paralel", *δρόμος* „pistă, traseu".

paralelográm *s.n.* **1** (*geom.*) Patrulater care are laturile opuse egale și paralele. ◆ (*fiz.*) *Paralelogramul forțelor* = regulă și construcție grafică cu ajutorul cărora se determină rezultanta a două forțe concurente. **2** Construcție, teren, obiect etc. care are forma unui paralelogram. • pl. *-e.* /<fr. ***parallélogramme***, germ. ***Parallelogramm***; cf. lat. *parallelogrammum*, gr. *παραλληλόγραμμον*.

paralelograme (1)

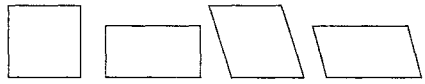

paralelotropísm *s.n.* Mișcări de orientare paralelă a organelor vegetale cu direcția sursei de excitație luminoasă. • pl. *-e.* /<fr. ***parallélotropisme***.

paraléu *s.m.* (*de obicei în corelație cu „leu"*) Leu deosebit de mare și puternic (considerat ca prototip al vitejiei și curajului). *Și-apoi povestesc... Despre crai cu stemă-n frunte, despre lei și paralei* (COȘB.). ◆ Ext. Ființă puternică, înzestrată cu însușiri excepționale. ◇ Expr. (*adj.*) *A se face* (sau *a face pe cineva*) *leu paraleu* = a (se) înfuria peste măsură. ◇ Compar. *Împăratul vine ca un leu-paraleu, să-și ieie fata pe seamă* (CR.). ◆ (*deprec.*) Bărbat care se consideră înzestrat cu calități excepționale, care vrea să pară important, remarcabil. *Acești contemporani ai mei... Deși par lei și paralei N-au cu talentul vreun raport* (MACED.). • pl. *-ei.* /***para***[1]*-* + ***leu***.

paralexém *s.n.* (*lingv.*) Formație lexicală alcătuită din două elemente care nu formează un compus. • pl. *-e.* /<fr. ***paralexème***.

paralexemátic, -ă *adj.* (*gram.*) Care ține de paralexem, care se referă la paralexem. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***paralexématique***.

paralexíe *s.f.* (*med.*) Tulburare a vorbirii care constă în citirea deformată a cuvintelor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***paralexie***.

paralgezíe *s.f.* (*psih.*) Percepere a senzațiilor dureroase ca senzații plăcute. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***paralgesia***.

paralipoméne *s.n. pl.* **1** (*relig.*) Fiecare dintre cele două cărți istorice ale *Vechiului Testament* (numite *Cartea întîi a cronicilor* și *Cartea a doua a cronicilor*), care constituie un supliment la *Cartea Regilor*. **2** Completare, adaos sau continuare la o operă științifică. • /<fr. ***paralipomènes***, lat. ***Paralipomena***; cf. gr. *παραλειπόμενα* <*παραλείπω* „a omite".

paralípsă *s.f.* (*ret.*) Preterițiune. • pl. *-e.* /<germ. ***Paralipse***; cf. gr. *παράλειψις* „omitere".

paraliterár, -ă *adj.* (*lit.*) Care aparține paraliteraturii, care se referă la lucrările ce fac parte din paraliteratură. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***paralittéraire***.

paraliteratúră *s.f.* (*lit.*) Literatură considerată la periferia creației literare propriu-zise, cuprinzînd genuri ca science-fiction, romanul polițist etc.; literatură de masă, literatură de consum. • pl. *-i.* /<fr. ***paralittérature***.

paralític, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Persoană) care suferă de paralizie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***paralytique***, ngr. *παραλυτικός*, lat. ***paralyticus, -a, -um***.

paralizá *vb. I.* **1** *intr., refl.* (*despre ființe, despre corpul lor sau despre părți ale corpului lor*) A suferi o paralizie; a-și pierde total sau parțial posibilitățile de mișcare și de sensibilitate. ◆ (*tr. fact.; compl. indică ființe sau părți ale corpului lor*) A face să-și piardă mobilitatea și sensibilitatea; a înțepeni, a amorți. *Mi-a paralizat spatele de atîta mers cu autocarul.* ◆ Ext. A (se) electrocuta. **2** *tr.* Fig. (*compl. indică oameni*) A împiedica să se manifeste; a imobiliza. *Timiditatea te paralizează* (TEOD.). ◆ (*compl. indică sentimente, acțiuni, realizări etc. ale oamenilor*) A neutraliza, a anula, a face să stagneze, a opri. *O sfială grozavă îi paraliza orice gest* (CĂL.). ◆ (*tr., intr.*) A încremeni din cauza unei emoții puternice, de spaimă etc. *Cînd visam noaptea că iau parte la lupte, eram paralizat de groază* (CA. PETR.). • prez.ind. *-ez.* și (*înv.*) *paralizí vb. IV.* /<fr. ***paralyser***.

paralizánt, -ă *adj.* **1** Care paralizează, care produce paralizie. ◇ *Gaz paralizant* = substanță gazoasă care, pulverizată asupra cuiva în scopul protecției personale, îi provoacă atacatorului paralizie temporară. **2** Fig. Care face să înceteze, care stînjenește sau neutralizează o manifestare, o acțiune etc. *O căsătorie numaidecît mi se pare ceva... paralizant* (CĂL.). • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***paralysant***.

paralizáre *s.f.* Acțiunea de *a (se) paraliza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***paraliza***.

paralizát, -ă *adj.* **1** (*despre ființe, despre corpul lor sau despre părți ale corpului lor*) Care este atins de paralizie. **2** Fig. (*despre oameni*) Care este împiedicat în acțiunile sale, care este incapabil de a se mișca, de a se manifesta, de a acționa. ◆ Care este încremenit, înțepenit din cauza emoțiilor, de spaimă etc. • pl. *-ți, -te.* /v. ***paraliza***.

paralizí *vb. IV.* v. paraliza.

paralizíe *s.f.* **1** (*med.*) Stare patologică provocată de anumite leziuni ale sistemului nervos, care se manifestă prin pierdere totală sau parțială a mobilității și a sensibilității corpului. *O ușoară paralizie îi ținea acest braț* (CĂL.). ◇ *Paralizie infantilă* = boală infecțioasă, epidemică și contagioasă, declanșată de un virus specific, care se manifestă prin febră, prin dureri în mușchii membrelor și prin paralizarea membrelor (inferioare); poliomielită anterioară acută. *Paralizie agitantă* = boală nervoasă caracterizată prin rigiditate musculară, prin tremurături ale extremităților și prin încetinirea mișcărilor voluntare; boala lui Parkinson. *Paralizie generală progresivă* = meningoencefalită sifilitică, caracterizată prin tulburări psihice evoluînd spre demență, prin tulburări de vorbire și prin tremurături ale extremităților; boala lui Bayle. *Paralizie facială* v. facial. *Paralizie pseudobulbară* v. pseudobulbar. **2** Fig. Imposibilitate de a acționa, de a funcționa; încremenire, stagnare. *Învățămîntul este atins de paralizie.* • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***paralysie***, lat. ***paralysis, -is***; cf. gr. *παράλνσις* „slăbire; paralizie".

paralíc *s.n.* Colect. (*înv., reg.*) Bani mărunți; mărunțiș. ◇ Loc.adv. *Cu paralicul* = *a*) (*în legătură cu vb. „a vinde", „a cumpăra", „a da"*) în cantitate (foarte) mică; *b*) cu bani puțini. ◆ Mulțime de bani; bănet. • pl. *-uri.* /***para***[2] + *-lîc*.

paralógic, -ă *adj.* (*psih.*) Care ține de paralogie, care se referă la paralogie; care a rezultat prin paralogie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***paralogique***.

paralogíe *s.f.* **1** (*psih.*) Tulburare a gîndirii, caracterizată prin deformarea cuvintelor, prin judecăți și raționamente eronate. **2** (*lingv.*) Transformare analogică a formei unui cuvînt prin apropierea lui formală de un alt cuvînt asemănător. ◆ Ext. Cuvînt rezultat dintr-o astfel de transformare. ◆ Ext. Enunț care conține asemenea cuvinte. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***paralogie***; cf. gr. *παρά* „lîngă", *λόγος* „cuvînt; vorbire".

paralogísm *s.n.* **1** Greșeală de raționament sau în demonstrație, făcută din ignoranță, fără intenția de a induce în eroare. **2** (*med.*) Cuvînt utilizat în sens diferit de cel uzual. • pl. *-e.* /<fr. ***paralogisme***; cf. gr. *παραλογισμός*, lat. *paralogismus*.

paramagnétic, -ă *adj.* (*fiz.*) Care ține de paramagnetism, care se referă la paramagnetism; care prezintă fenomenul de paramagnetism. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***paramagnétique***.

paramagnetísm *s.n.* (*fiz.*) Proprietate a unor corpuri sau a unor substanțe de a se magnetiza temporar în direcția intensității cîmpului magnetic în care se află. • /<fr. ***paramagnétisme***.

paramán *s.n.* (*bis.*) Element de vestimentație monahală, de forma unui mic dreptunghi, pe care sînt brodate însemnele răstignirii și pe care călugărul îl poartă agățat de umeri, pe spate, ca simbol al propriei răstigniri. • /<ngr. ***paramagnétisme***.

paramanie *s.f.* (*psih.*) Inversare a sensului și a conținutului manifestărilor afective. • g.-d. *-iei.* /***para***[1]*-* + ***manie***.

paramastítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a țesutului celular perimamar. • /<fr. ***paramastité***.

paraméci *s.m.* (*zool.; la pl.*) Gen de protozoare ciliate, din clasa infuzorilor, microscopice, în formă oval-alungită, care trăiesc în ape dulci stătătoare și care se înmulțesc asexuat sau prin conjugare, hrănindu-se mai ales cu microbi (*Paramecium*); (*și la sg.*) animal care face parte din acest gen. • pl. *-ci.* /<fr. ***paramécie***, lat. ***paramecium***; cf. gr. *παραμήκης* „alungit".

paramedián, -ă *adj.* Care este situat lîngă linia mediană. • sil. *-di-an.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***paramédian***.

paramédic *s.m., adj.* (*med.*) (Care se referă la) personalul auxiliar ce lucrează într-un spital, într-o clinică (asistenți, fizioterapeuți, tehnicieni etc.). • pl. *-ci.* /***para***[1]*-* + ***medic***.

paramedícál, -ă *adj.* (*med.*) Care ține de îngrijirea bolnavilor, de tratamentul bolilor, fără participarea corpului medical. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***paramédical***.

parameniscíță *s.f.* (*med.*) Inflamație a meniscului tibial. • /***para***[1]*-* + ***meniscită***.

paramént *s.n.* **1** (*bis.; la pl.*) Piese vestimentare bisericești și elemente ornamentale care se așază peste hainele preoțești; ansamblul veșmintelor sacerdotale. **2** (*constr.*) Fața exterioară, finisată a unui zid, a unei construcții, a unui element de construcție (panouri, plăci etc.), acoperită cu blocuri regulate de piatră sau de cărămidă. ◆ Ext. Material care acoperă, cu scop ornamental), această parte a construcției. • pl. *-e.* /<germ. ***Parament***, fr. ***parement***.

paramér *s.n.* (*biol.*) Fiecare dintre cele două părți simetrice ale unui organism sau ale unui organ cu simetrie bilaterală. • pl. *-e.* /<engl. ***paramere***; cf. gr. *παρά* „alături", *μέρος* „parte".

paramétric, -ă *adj.* Care ține, depinde de unul sau de mai mulți parametri variabili, care se referă la parametru. ◇ (*fiz.*) *Amplificare parametrică* = metodă de amplificare a microundelor, care se bazează pe interacțiunea a două semnale de frecvențe diferite, aplicate unei reactanțe neliniare variabile. *Circuit parametric* = circuit ai cărui parametri sînt funcții date de timp, nedepinzînd de valorile instantanee ale tensiunilor și curenților. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***paramétrique***.

parametrítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a țesutului conjunctiv pelvian din jurul uterului, care apare frecvent după naștere sau în urma unui avort. • /<fr. ***paramétrite***.

paramétrium *s.n.* (*anat.*) Țesut conjunctiv care înconjoară uterul. • /<it. ***parametrio***, fr. ***paramètre***.

parametrón *s.n.* (*fiz., telec.*) Circuit oscilant, cu variație parametrică a unuia dintre elemente, care este folosit pentru înregistrarea informațiilor sau pentru efectuarea operațiilor logice în telecomunicații și în cibernetică. • pl. *-oane.* /<fr. ***paramétron***.

paramétru *s.m.* **1** (*mat.*) Variabilă independentă a unei funcții, care se definește prin mulțimea numerelor reale sau complexe. ◆ Mărime variabilă care intervine în ecuația unei familii de curbe sau de suprafețe și a cărei variație permite obținerea tuturor curbelor sau suprafețelor din familie. **2** (*fiz., tehn.*) Mărime proprie unui obiect, unui fenomen, unui mecanism, unui sistem fizic sau tehnic etc., constituind o caracteristică constructivă sau funcțională. ◇ *Parametru de stare* = parametru care caracterizează starea unui sistem fizic (presiunea, volumul, temperatura). (*econ.*) *Parametru economic* = unitate de măsură a aspectelor cantitative și calitative ale proceselor și fenomenelor economice. **3** (*statist.*) Mărime măsurabilă care permite prezentarea mai simplă a caracteristicilor principale ale unui ansamblu statistic. **4** (*inform.*) Simbol care desemnează datele preluate de către o procedură. **5** Element într-un calcul, într-o operație intelectuală etc. *Ca să poată lua o hotărîre politică înțeleaptă, a analizat toți parametrii.* **6** (*anat.*) Partea superioară a bazei ligamentului larg al uterului, care leagă marginea uterină de peretele pelvian lateral. • pl. *-i.* /<fr. ***paramètre***; cf. gr. *παραμετρέω* „a măsura un lucru cu ajutorul altuia, prin comparație" <*παρά* „alături", *μετρέω* „a măsura".

paramilitár, -ă *adj.* **1** (*despre grupări, organizații, formațiuni etc.*) Care este organizat și dotat după modelul unei armate; care are caracter militar. **2** (*despre acțiuni, manifestări etc. ale oamenilor*) Care susține militarismul, care are un pronunțat caracter militar (agresiv). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***paramilitaire***.

paramimíe *s.f.* (*psih.*) Formă de discordanță psihomotorie, constînd în lipsa sinergiei obișnuite în contracția musculatorie facială și în lipsa coordonării expresiei faciale cu trăirile emoționale, care se întîlnește în schizofrenie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***paramimie***; cf. gr. *παρά* „lîngă", *μιμέομαι* „a imita".

paraminofenól *s.m.* (*chim.*) Derivat al fenolului, folosit ca revelator fotografic. • pl. *-i.* /<fr. ***paraminophénol***.

paramioclónus *s.n.* (*med.*) Sindrom caracterizat prin contracții musculare clonice, involuntare și instantanee, de obicei bilaterale. • sil. *-mi-o-.* /<fr. ***paramyoclonus***.

paramiotoníe *s.f.* (*med.*) Afecțiune congenitală caracterizată prin contracții spastice la nivelul mușchilor și al membrelor inferioare, declanșate și agravate de contracția musculară, repetată, favorizată și accelerată de frig. • sil. *-mi-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***paramyotonie***; cf. gr. *παρά* „lîngă", *μῦς, μυός* „mușchi", *τόνος* „încordare, tensiune".

paramnézic, -ă *adj., s.m., s.f.* (*psih.*) (Persoană) care suferă de paramnezie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***paramnésique***.

paramneзíe *s.f.* (*psih.*) Stare patologică de tulburări ale memoriei, care constă în reproducerea unor situații false, imaginare, ca și cum ar fi fost trăite, în perceperea senzațiilor noi ca amintiri; falsă recunoaștere. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***paramnésie***; cf. gr. *παρά* „alături", *μνησις* „amintire".

paramolár *s.m.* (*med.*) Dinte supranumerar situat în fața molarului. • pl. *-i.* /<engl. ***paramolar***.

paramorfíe *s.f.* (*med.*) Paramorfism. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***paramorphie***.

paramorfínă *s.f.* (*chim.*) Substanță toxică extrasă din opiu; tebaină. • /<engl. ***paramorphine***.

paramorfísm *s.n.* (*med.*) Tulburare de percepție, care constă în incapacitatea bolnavului de a-și reprezenta imaginar obiecte sau fenomene; anomalie de formă; paramorfie. • /<fr. ***paramorphisme***.

paramorfóză *s.f.* **1** Proces de transformare a structurii fizice a corpurilor, păstrînd compoziția chimică și forma exterioară inițială. **2** (*mineral.*) Proces de transformare a structurii unui mineral, păstrînd compoziția chimică și forma exterioară a cristalului inițial. • pl. *-e.* /<germ. ***Paramorphose***.

páramos *s.n.* (*biol.*) Vegetație alpină, din regiunile intertropicale umede ale Anzilor, alcătuită din arbori pitici, ierburi, licheni și mușchi. • /<sp. ***páramo(s)***.

paramuzíe *s.f.* (*med.*) Tulburare a posibilității de a reproduce tonuri muzicale. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***paramusie***; cf. gr. *παράμουσος* „străin de muze; distonant".

paranazál, -ă *adj.* Care are loc în afara nasului. • pl. *-i, -e.* /***para***[1]*-* + ***nazal***.

paraneoplăzic, -ă *adj.* (*med.; despre manifestări patologice*) Care aparține modificărilor țesuturilor din tumori sau metastaze tumorale. • sil. *-ne-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***paranéoplasique***.

paranestezíe *s.f.* (*med.*) Anestezie. • pl. ***-ii.*** g.-d. *-iei.* /***para***[1]*-* + ***anestezie***.

parangonáj *s.n.* (*tipogr.*) Aranjare a unui cuvînt cules cu litere mai mici într-un text cules cu un corp de literă mai mare. • pl. *-e.* /<fr. ***parangonnage***.

paranímf *s.m.* (*în Grecia antică*) Prieten al mirelui, care mergea alături de el în car. • pl. *-i.* /<lat. ***paranymphus***, *-i*; cf. gr. *παρανύμφιος*.

paranímfă *s.f.* (*în Grecia antică*) Fată care însoțea mireasa la cununie, avînd anumite atribuții la nuntă. ◆ Gener. Însoțitoare. • pl. *-e.* /<fr. ***paranymphe***, lat. ***paranympha***, *-ae*; cf. gr. *παράνυμφος*.

paranóia *s.f.* (*psih.*) Psihoză caracterizată prin evoluția lentă, progresivă și ireductibilă a unui delir coerent, sistematizat, organizat, pornind de la anumite episoade reale din viața afectivă sau emoțională, conservîndu-se perfect claritatea în gîndire, voința în acțiune, susceptibilitatea, orgoliul exagerat, judecata falsă și tendința la interpretare, favorizînd delirul și conducînd frecvent la reacții agresive și antisociale. ◆ Gener. Nume generic pentru un grup de boli psihice cronice care se manifestă prin lipsă de logică în gîndire, prin idei fixe, prin mania persecuției, prin halucinații etc. • /<fr. ***paranoïa***; cf. gr. *παράνοια* „nebunie, alienație, demență; boală nervoasă".

paranóic, -ă *adj., s.m., s.f.* (*psih.*) **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care suferă de paranoia. <> *Psihopatie paranoică* = psihopatie la care predomină tendința patologică spre formarea de idei dominante, întreținute de emoții puternice; psihopatie paranoidă. *Psihoză paranoică* = psihoză care apare de obicei la indivizi cu tendință spre supraaprecierea propriei persoane, neîncredere, egocentrism sau la psihopații paranoici. <> (*fam.; cu sens atenuat*) *Suspiciunile tale sînt întemeiate. Nu fi paranoic.* **2** *adj.* Care ține de paranoia sau de paranoici, care se referă la paranoia sau la paranoici. • sil. *-no-ic.* pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***paranoisch***, fr. ***paranoïque***, it. ***paranoico***.

paranoíd, -ă *adj.* (*psih.*) Care prezintă simptome caracterizate prin delir coerent, polimorf, care arată o tulburare profundă a personalității. <> *Psihopatie paranoidă* = psihopatie paranoică. • pl. *-izi, -ide.* /<germ. ***paranoid***, fr. ***paranoïde***.

paranoísm *s.n.* (*psih.*) Psihoză caracterizată prin delir, neînsoțit de diminuări ale intelectului și voinței. • /<germ. ***Paranoismus***.

paranomíe *s.f.* **1** (*med.*) Tulburare de limbaj în care obiectele sînt desemnate prin alte cuvinte. **2** (*grec. înv.*) Ilegalitate. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***paranomia***, ngr. *παρανομία*.

paranormál, -ă *adj.* (*despre fenomene, stări, manifestări psihice etc.*) Care se află în afară de ceea ce este normal; care nu poate fi explicat în stadiul actual al cunoștințelor umane. <> (*subst. n.*) *Paranormalul a provocat întotdeauna teamă și curiozitate.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***paranormal***.

paranormalitáte *s.f.* Faptul de a se afla în afară de ceea ce este normal. • /***paranormal*** + *-itate*.

parantelíe *s.f.* (*astron.*) Fenomen optic care constă într-o pată luminoasă rotundă, colorată, cu diametrul aproximativ egal cu al Soarelui, care apare uneori pe cercul parhelic. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***paranthélie***.

parantétic, -ă *adj.* Care este situat între paranteze, care ține de paranteză, care se referă la paranteză. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***parenthétique***, it. ***parentetico***.

parantetizá *vb. I. tr.* A face o precizare între paranteze, a nota între paranteze. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***parenthétiser***.

parantetizáre *s.f.* (*lingv.*) Notație care permite reprezentarea, cu ajutorul unor paranteze, a structurii constituenților unei fraze. • pl. *-ări.* /v. ***parantetiza***.

parantéz *s.n.* v. paranteză.

parantezát, -ă *adj.* Care este pus între paranteze. • pl. *-ți, -te.* /***paranteză*** + *-at*.

parantéză *s.f.* **1** (*lingv.*; și *paranteză rotundă*) Semn de punctuație constînd în două arcuri de cerc dispuse cu deschiderea spre textul intercalat care reprezintă o explicație, un adaos, o completare, o precizare etc. făcută tot de autor, notat grafic (). <> Expr. *A deschide o paranteză* v. deschide. *A închide paranteza* v. închide. ◆ (și *paranteză dreaptă* sau *mare, pătrată, dreptunghiulară*) Semn de punctuație constînd în două dreptunghiuri (sau pătrate) cărora le lipsește latura lungă situată spre textul intercalat, care reprezintă un adaos la un text citat, o transcriere fonetică etc., notat grafic [ ]; croșetă. ◆ (și *paranteză unghiulară*) Semn de punctuație constînd în două unghiuri dispuse cu deschiderea spre textul intercalat care cuprinde fragmente introduse de editor într-o ediție critică, notat grafic <>. ◆ Ext. Text care este cuprins între aceste semne grafice. ◆ Ext. Completare, explicație. *Deschid o mică paranteză istorică explicativă* (CAR.). **2** (*mat.*) Semn în formă de acoladă, care se pune înaintea și la sfîrșitul unei expresii algebrice, arătînd că o operație se referă la întreaga expresie. ◆ Ext. Expresie algebrică izolată în acest fel. **3** Fig. Digresiune în cadrul unei comunicări. *Prezentarea a avut numeroase paranteze.* <> Loc.adv. *În paranteză* = în treacăt, printre altele. • pl. *-e.* și (*înv.*) *parantéz* *s.n.* /<fr. ***parenthèse***, germ. ***Parenthese***, lat. ***parenthēsis***; cf. gr. *παρένθεσις* „inserare, introducere".

parantiselénă *s.f.* (*astron.*) Fenomen asemănător paranteliei, care se produce în cazul Lunii. • /<fr. ***parantisélène***.

parantróp *s.m.* (*paleon.*) Maimuță fosilă din era terțiară, descoperită în Transvaal (*Paranthropus*). • pl. *-i.* /<fr. ***paranthrope***.

paranucléu *s.m.* (*genet.*) **1** Corpuscul coexistent cu nucleul propriu-zis al celulei; micronucleu. **2** Masă sferică alcătuită din mitocondrii. **3** Agregare de mitocondrii în spermatidie. • pl. *-ee.* /<engl. ***paranucleus***.

paraomfalocél *s.n.* (*med.*) Hernie în jurul ombilicului. • /***para***[1]- + ***omfalocel***.

paraóptic, -ă *adj.* (*med.*) Care este situat în afara organului de simț al vederii. • pl. *-ci, -ce.* /***para***[1]- + ***optic***.

parapánghelos *interj.* (*înv., reg.*) Exclamație care marchează sfîrșitul unei situații, al unei acțiuni, concluzia unei afirmații; amin! adio! • /etimol. nec.

parapántă *s.f.* (*sport*) Tip de parașută ușoară, în formă de aripi, ușor manevrabilă, cu care se practică lansări de pe o înălțime și se încearcă plutirea pe o distanță cît mai mare. • pl. *-e.* /<fr. ***parapante***.

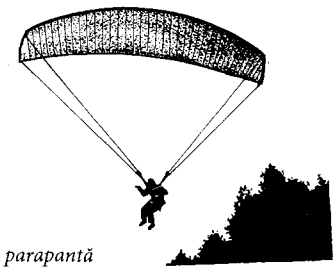

parapantă

parapareunie *s.f.* Acuplare extravaginală în actul sexual, între indivizi de sexe diferite. • sil. *-re-u-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***paraparéunie***.

paraparézã *s.f.* (*med.*) Paralizie incompletă a membrelor inferioare. • pl. *-e.* /<engl. ***paraparesis***.

parapét *s.n.* **1** (*constr.*) Element de construcție, în formă de îngrăditurã joasă, din piatră, lemn, metal etc., care servește pentru delimitarea teraselor, a podurilor, a marginilor unei șosele etc., împiedicînd căderea vehiculelor, a oamenilor etc.; balustradă. *Un parapet din blocuri de piatră întărea peretele malului* (CĂL.). **2** (*mar.*) Prelungire a bordajului, deasupra punții superioare a unei nave sau a unei ambarcațiuni, avînd rolul de a proteja oamenii, instalațiile și obiectele de pe punte contra valurilor. **3** Obstacol artificial așezat la capătul unei linii ferate pentru ca trenul să nu mai poată înainta. **4** (*milit.*) Întăritură de pămînt sau de zid în fața unei redute sau a unei transee, destinată protejării luptătorilor împotriva focului inamicului. *S-a repezit peste parapet, parcă ar fi vrut să se ia la întrecere cu căprarul* (REBR.). • pl. *-e.* /<fr. ***parapet***, it. ***parapetto***, germ. ***Parapett***.

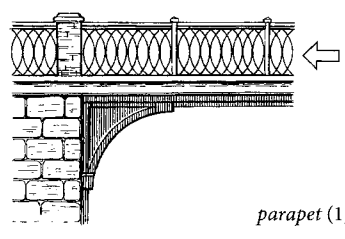

parapet (1)

parapitéc *s.m.* (*paleon.*) Gen de maimuță fosilă, de mărimea unei pisici, care este considerată strămoșul comun cel mai îndepărtat al maimuțelor antropoide actuale, care a trăit în oligocen. ◆ Maimuță care aparține acestui gen. • pl. *-ci.* /<fr. ***parapithèque***.

paraplásmă *s.f.* (*biol.*) Structură citoplasmatică, ce apare în anumite perioade funcționale ale celulei. • pl. *-e.* /<fr. ***paraplasme***.

paraplazíe *s.f.* (*med.*) Formare patologică a unui țesut. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<germ. ***Paraplasie***.

paraplégic, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care suferă de paraplegie. **2** *adj.* Care se referă la paraplegie, care s-a produs în relație cu o paraplegie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***paraplégique***.

paraplegíe *s.f.* (*med.*) Paralizie motorie, completă sau parțială, a jumătății inferioare a organismului, din cauza lezării centrilor sau a căilor nervoase motorii. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***paraplégie***; cf. gr. *παραπληγία* „paralizie a unei părți a corpului".

paraplexíe *s.f.* (*med.*) Paralizie care afectează doar o parte a corpului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***paraplexie***.

parapneumomíe *s.f.* (*med.*) Proces care are o evoluție asemănătoare cu a pneumoniei, dar cu etiologie nespecifică. • sil. *-pne-u-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***parapneumonie***.

parapód *s.n.* (*zool.*) Apendice bilobat al unor viermi inelați, care servește la deplasare. • pl. *-e.* /<fr. ***parapode***.

parapodzól *s.n.* (*agric.*) Podzol secundar. • pl. *-uri.* /***para***[1]- + ***podzol***.

parăpon *s.n.* (*arh., fam.*) Dispoziție rea; supărare, tristețe, necaz. *S-a pornit pe plîns ca o babă bătrînă, copleșită de parapon* (CAR.). • acc. și *parapón.* pl. *-uri.* /<ngr. *παράπονον*.

paraponiseálă *s.f.* (*înv.*) Supărare, nemulțumire; necaz. • pl. *-eli.* /***paraponisi*** + *-eală*.

paraponisí *vb. IV.* (*înv.*) **1** *refl.* A se plînge de cineva, a-și exprima nemulțumirea. **2** *refl.* A se supăra. **3** *intr.* (*constr. cu dat.*) A purta pică (cuiva), a dușmăni (pe cineva). • prez.ind. *-esc.* /<ngr. *παραπόνησα*, aor. lui *παραπονῶ*.

paraponisíre *s.f.* (*înv.*) Acțiunea de *a (se) paraponisi* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***paraponisi***.

paraponisít, -ă *adj.* (*arh.; fam.*) Care este nemulțumit; care este supărat, necăjit, amărît. <> (*subst.*) *A fost toată viața lui un paraponisit, adică un acru nemulțumit* (GAL.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***paraponisi***.

parapsíhic, -ă *adj.* (*despre fenomene, manifestări psihice*) Care încă nu poate fi explicat științific. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***parapsychique***.

parapsihológ, -ă *s.m., s.f.* Specialist în parapsihologie. • pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***parapsychologue***.

parapsihológic, -ă *adj.* Care ține de parapsihologie, care se referă la parapsihologie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***parapsychologique***.

parapsihologíe *s.f.* Disciplină teoretică, elaborată la sfîrșitul sec. 19, avînd ca obiect comunicarea telepatică și alte fenomene psihice paranormale (clarviziune, premoniție, telekinezie, hipnoză). • g.-d. *-iei.* /<fr. ***parapsychologie***.

parapsoriázis *s.n.* (*med.*) Grup de dermatoze caracterizate prin manifestări clinice asemănătoare psoriazisului. • sil. *-ri-a-.* /<fr. ***parapsoriasis***.

paráre *s.f.* Acțiunea de *a para* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***para***[4].

pararefléx *s.n.* (*biol.*) Fenomen de origine reflexă determinat de o excitație, care de obicei declanșează un alt reflex. • pl. *-e.* /<fr. ***pararéflexe***.

pararickettsióză *s.f.* (*biol.*) Grup de afecțiuni comune omului, animalelor și păsărilor, care, prin unele aspecte, amintesc de rickettsioze. • /<fr. ***pararickettsiose***.

pararitmíe *s.f.* (*med.*) Parasistolie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***pararythmie***.

pararócă *s.f.* (*geol.*) Rocă metamorfică, provenită din transformarea rocilor sedimentare. • pl. *-i.* /***para***[1]- + ***rocă***.

parascarlatínă *s.f.* (*med.*) Formă ușoară de scarlatină. • pl. *-e.* /***para***[1]- + ***scarlatină***.

parascîntéi *s.n.* (*tehn.*) **1** Ecran izolant, neinflamabil, care împiedică formarea arcurilor electrice între două piese metalice sau deteriorările pe care acestea le-ar produce. **2** Dispozitiv montat la locomotive, la cubilouri, în interiorul sau în vecinătatea extremității superioare a unui coș etc., pentru reținerea scînteielor, a prafului și a particulelor solide incandescente, pentru a preveni incendiile. • pl. *-ei.* /***para***[1]- + ***scînteie***, după fr. *pare-étincelles*.

parascovénie *s.f.* (*fam., deprec.; de obicei la pl.*) Năzbîtie, drăcie, poznă. *Copilul face numai parascovenii.* ◆ Nerozie, prostie; aberație, absurditate. *Multe parascovenii... are limba noastră* (C. NEGR.). ◆ (*cu sens atenuat*) Fleac, nimic. *Ofițerul... istorisea nu știu ce parascovenii grupului de civili beți* (PER.). ◇ (*exclam.*) *Uite, parascovenie! Și-n copii a intrat diavolul* (STANCU). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /etimol. nec.

paraselénă *s.f.* (*astron.*) Fenomen optic, constînd într-un cerc luminos care se observă uneori în jurul Lunii. • /<fr. ***parasélène***.

parasexualitáte *s.f.* **1** (*med.*) Totalitatea tulburărilor de comportament sexual. **2** (*biol.*) Ansamblul proceselor de altă natură decît cea sexuală, care antrenează fecundarea la bacterii fără să aibă loc meioza. • sil. *-xu-a-.* /<fr. ***parasexualité***.

parasífilis *s.n.* (*med.*) Termen folosit pentru manifestările tardive ale sifilisului; metasifilis. • /<fr., engl. ***parasyphilis***.

parasifilític, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Persoană) care suferă de parasifilis. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***parasyphilitique***.

parasimbióză *s.f.* (*biol.*) Simbioză secundară a unei ciuperci cu un lichen. • sil. *-bi-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***parasymbiose***.

parasimpátic, -ă *adj.* (*fiziol.*) *Sistem* (*nervos*) *parasimpatic* (și *subst. n.*) = una dintre cele două părți periferice ale sistemului nervos vegetativ, care își are originea în neuronii vegetativi preganglionari, situați în trunchiul cerebral și în măduva sacrală și care încetinește ritmul cardiac și accelerează mișcările tubului digestiv. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***parasympathique***.

parasimpaticotónie *s.f.* (*fiziol.*) Vagotonie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***parasympathicotonie***.

parasimpatolític, -ă *adj., s.n.* (*farm.*) (Substanță naturală sau de sinteză) care are în organism efecte corespunzătoare acelora pe care le produce paralizia sistemului parasimpatic, avînd acțiune de inhibiție asupra acestuia. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***parasympatholytique***.

parasimpatomimétic, -ă *adj., s.n.* (*farm.*) (Substanță naturală sau de sinteză) care are efect comparabil celui al excitației sistemului parasimpatic. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***parasympathomimétique***.

parasintétic, -ă *adj., s.n.* (*gram.*) (Cuvînt, derivat etc.) care este format cu prefix și cu sufix. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***parasynthétique***.

parasistolíe *s.f.* (*med.*) Tip de aritmie caracterizată prin existența a doi centri de automatism cu activare independentă și cu frecvențe diferite, ritmul cardiac fiind comandat alternativ de cîte unul dintre cei doi centri; pararitmie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***parasystolie***.

parasól *s.n.* **1** (*av.*) Tip de aripă de avion monoplan fixată deasupra fuzelajului. ◆ (*înv.*) Parașută. **2** (*înv., reg.*) Umbrelă (de soare). ◆ Parasolar. • pl. *-uri.* /<germ. ***Parasol***, fr. ***parasol***, it. ***parasole***.

parasolár *s.n.* **1** (*fotogr.*) Dispozitiv (în formă de pîlnie) din material plastic, din metal sau din cauciuc, care este montat la obiectivul aparatului de fotografiat sau de filmat, pentru a împiedica pătrunderea luminii suplimentare în aparat. **2** Apărătoare formată dintr-o placă transparentă (colorată fumuriu) sau opacă, care este montată în interiorul unui autovehicul, deasupra parbrizului, pentru a proteja ședința de lumina puternică a soarelui. • pl. *-e.* /***para***[1]*-* + ***solar***; cf. germ. *Parasolar*, fr. *parasoleil*.

parasomníe *s.f.* (*med.*) Serie de tulburări care însoțesc somnul (vise, coșmaruri și somnambulism); dissomnie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***parasomnie***.

paraspásm *s.n.* (*med.*) *Paraspasm facial* = mișcare convulsivă a feței asemănătoare cu spasmul. • pl. *-e.* /<fr. ***paraspasme***.

parastás *s.n.* (*în Biserica Ortodoxă*) Slujbă religioasă, oficiată pentru pomenirea celor morți, care se face la 3, 9, 21 și 40 de zile, la 3, 6 și 9 luni de la înmormîntare, apoi în fiecare an pînă la al șaptelea. *Voievodul se afla la mănăstirea Putnei, la slujba parastasului de patruzeci de zile a răposatului Alexăndrel Vodă* (SADOV.). ◇ Expr. *A-i purta* (cuiva) *parastasele* = a-i dori (cuiva) moartea. *A ridica* (cuiva) *parastas* v. ridica. ◆ Ext. Praznic care se face cu acest prilej. *Nu uitați că sîntem la nuntă și nu la parastas* (CA. PETR.). ◆ (*pop.*) Colac care se oferă preotului sau persoanelor care au participat la această slujbă. ◆ (*reg.*) Colivă. • pl. *-e,* (*reg.*) *-uri.* și (*reg.*) *părástás* *s.n.* /<slav. **параста**ъ, m.gr. ***παράστασις***.

parastisí *vb. IV. tr.* (*grec. înv.*) **1** (*compl. indică piese de teatru etc.*) A reprezenta. ◆ (*compl. indică roluri, personaje*) A juca, a interpreta. **2** A comunica, a transmite; a expune, a prezenta. • prez.ind. *-esc.* /<ngr. ***παράστησα***, aor. lui *παρασταίνω*.

parastrúmă *s.f.* (*med.*) Un fel de gușă dezvoltată din cauza funcționării deficitare a glandei paratiroide. • pl. *-e.* /<fr. ***parastrume***.

parasuchiéni *s.m. pl.* (*paleon.*) Subordin de reptile carnivore și acvatice, fosile, din ordinul tecodontelor, din triasic, considerate strămoșii păsărilor. • sil. *-chi-eni.* /<lat. ***Parasuchia***, den. șt.; cf. gr. *σοῦχος*, forma elenizată a numelui zeului egiptean antic *Sbk* [*Sovk, Sobek*], care era reprezentat cu cap de crocodil.

parașcolár, -ă *adj.* Care este la periferia școlii; care este alături de învățămîntul propriu-zis, care este în paralel cu școala. • pl. *-i, -e.* /***para***[1]*-* + ***școlar***, după fr. *parascolaire*.

parașóc *s.n.* (*tehn.*) Garnitură pentru amortizarea șocurilor, care este plasată în fața sau în spatele unui vehicul. • pl. *-uri.* /<fr. ***pare-chocs***.

parașutá *vb. I. tr., refl.* A (se) lansa din avion cu parașuta. *Soldații fuseseră parașutați noaptea.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***parachuter***.

parașutábil, -ă *adj.* (*despre oameni, obiecte etc.*) Care poate fi lansat, parașutat din avion. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***parachutable***.

parașutáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *parașuta* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***parașuta***.

parașutát, -ă *adj.* (*despre oameni, obiecte etc.*) Care a fost lansat cu parașuta. • pl. *-ți, -te.* /v. ***parașuta***.

parașútă *s.f.* **1** Dispozitiv în formă de umbrelă sau de dreptunghi cu suprafață mare, format dintr-o voalură de mătase și dintr-un sistem de suspensie, folosit pentru lansarea oamenilor sau a obiectelor din-tr-un avion, în timpul zborului, reducînd viteza de cădere a acestora de la înălțime; dispozitiv de frînare la avioanele cu reacție, la navetele spațiale în momentul aterizării. ◇ *Parașută luminoasă* = parașută cu care se lansează spre sol un material pe bază de magneziu, care se aprinde în contact cu aerul, luminînd puternic terenul de aterizaj, obiectivul de recunoaștere etc. **2** Dispozitiv de frînare folosit în cazuri de avarii la ascensoare. **3** (*deprec.*) Femeie destrăbălată; prostituată. • pl. *-e.* /<fr. ***parachute***.

parașută (1)

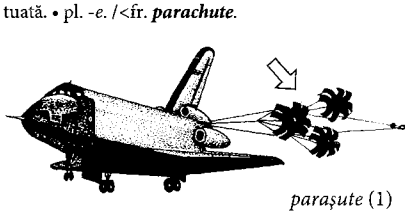

parașute (1)

parașutísm *s.n.* (*sport*) Ramură sportivă care constă în probe de lansare din avion cu parașuta. ◆ Tehnica executării unor astfel de salturi cu parașuta. • /<fr. ***parachutisme***.

parașutíst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care este specializată în lansările cu parașuta. **2** *s.f.* (*arg.*) Prostituată. **3** *adj.* Care aparține parașutismului sau parașutiștilor, care se referă la parașutism sau la parașutiști. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***parachutiste***.

paratáctic, -ă *adj.* (*gram.*) **1** (*despre raporturi sintactice*) Care este exprimat prin parataxă; juxtapus. **2** (*despre fraze, propoziții, texte etc.*) Care alcătuiește o parataxă sau un element al ei; juxtapus. **3** (*despre propoziții sau despre părți de propoziții*) Care ține de parataxă, care se referă la parataxă; care constituie unul dintre elementele parataxei; juxtapus. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***paratactique***.

paratáxă *s.f.* (*stil.*) Juxtapunere, cu intenție expresivă, a mai multe propoziții, eliminînd elementele coordonatoare și subordonatoare. Ex. *Gospodărie, deplină, numai Glanetașu să fi fost bărbat, s-o ingrijească* (REBR.). • pl. *-e.* /<fr. ***parataxe***; cf. gr. *παράταξις* <*παρά* „lîngă", *τάξις* „așezare".

paratáxis *subst.* (*grec. înv.; precedat de obicei de prep. „cu"*) Ceremonie deosebită, pompă, alai. • /<ngr. ***παράταξις***.

paratendinítă *s.f.* (*med.*) Peritenonită. • pl. *-e.* /<fr. ***paratendinite***.

paratenomítă *s.f.* (*med.*) Peritenonită. • pl. *-e.* /<germ. ***Paratenonitis***.

paratesí *vb. IV.* v. paretisi.

parathormón *s.n.* (*biol.*) Hormon secretat de glanda paratiroidă. • pl. *-i.* /<fr. ***parathormone***.

paratífic, -ă *adj.* (*med.*) **1** (*despre persoane*) Care suferă de paratifos. **2** (*despre microbi, bacili*) Care provoacă paratifosul. **3** (*despre boli, simptome etc.*) Care ține de paratifos, care se referă la paratifos. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***paratyphique***.

paratiflítă *s.f.* (*med.*) Flegmon al țesutului celular al fosei iliace. • pl. *-e.* /<fr. ***paratyphlite***.

paratifoídă *adj.* (*med.*) *Febră paratifoidă* (și *subst. f.*) = paratifos. • sil. *-fo-i-.* pl. *-e.* /<fr. ***paratyphoïde***.

paratífos *s.n.* (*med.*) Boală contagioasă acută, cu simptome asemănătoare cu cele ale tifosului exantematic, care se manifestă ca febra tifoidă și ca toxiinfecția alimentară, fiind provocată de bacilii din grupul anterobacteriilor; febră paratifoidă. • /***para***[1]*-* + ***tifos***; cf. germ. *Paratyphus*.

paratifózá *s.f.* (*med. vet.*) Boală infecțioasă a mamiferelor și a păsărilor, provocată de salmonelă, transmisibilă și la om prin consumarea de carne și de ouă infectate; salmoneloză. • pl. *-e.* /<fr. ***paratyphose***.

paratimíe *s.f.* (*psih.*) Totalitatea reacțiilor afective discordante, bizare, caracteristice schizofreniei. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***parathimie***.

paratípic, -ă *adj.* (*med.; despre boli*) În care rolul principal îl au factorii de mediu. • pl. *-ci, -ce.* /***para***[1]*-* + ***tipic***.

paratireotróp, -ă *adj., s.m.* (*med.*) (Hormon) cu afinități pentru glandele paratiroide. • sil. *-re-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***parathyréotrope***.

paratireóză *s.f.* (*med.*) Afecțiune neinflamatorie a glandelor paratiroide, care poate surveni fără afectarea glandei tiroide. • sil. *-re-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***parathyréose***.

paratirisí *vb. IV. tr.* (*înv.*) A băga de seamă, a fi atent; a observa. *Am paratirisit că beizadeaua îi mai vesel* (ALECS.). • prez.ind. *-esc.* /<ngr. ***παρατήρησα***, aor. lui *παρατηρῶ*.

paratiroídă *adj.* (*anat.*) *Glandă paratiroidă* (și *subst. f.*) = fiecare dintre cele două perechi de glande endocrine, situate pe fața posterioară a lobilor tiroidei, care secretă un hormon ce are ca principală acțiune reglarea metabolismului fosforului și al calciului. • sil. *-ro-i-.* pl. *-e.* /<fr. ***parathyroïde***.

paratiroidectomíe *s.f.* (*chir.*) Extirpare a uneia sau a ambelor perechi de paratiroide. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***parathyroïdectomie***.

paratiroidián, -ă *adj.* (*anat.*) Care aparține paratiroidelor, care se referă la paratiroide. • sil. *-ro-i-di-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***parathyroïdien***.

paratiroidítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a glandelor paratiroide. • sil. *-ro-i-.* /<fr. ***parathyroïdite***.

paratiroidóm *s.n.* (*med.*) Tumoare formată din proliferarea țesutului glandelor paratiroide. • sil. *-ro-i-.* /<fr. ***parathyroïdome***.

paratisí *vb. IV.* v. paretisi.

paratisíre *s.f.* v. paretisire.

paratonér *s.n.* (*înv.*) Paratrăsnet. • pl. *-e.* /<fr. ***paratonnerre***.

paratoníe *s.f.* **1** (*med.*) Tulburare a tonusului muscular, care constă în contractarea mușchilor atunci cînd ar trebui să se relaxeze. **2** (*bot.*) Întîrziere a unor mișcări la plante sub influența unor factori externi. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***paratonie***; cf. gr. *παράτονος* „întins".

paratrahóm *s.n.* (*med.*) Conjunctivită cu incluziuni. • /<engl. ***paratrachoma***.

paratrăsnet *s.n.* Dispozitiv de protecție a construcțiilor și a instalațiilor împotriva efectelor produse de descărcările electrice atmosferice directe, care este format din una sau din mai multe tije metalice de captare, din conductorul de coborîre și din priza de pămînt către care este condus curentul electric de descărcare produs prin trăsnet; (*înv.*) paratoner, parafulger. • pl. *-e.* /***para***[1]*-* + ***trăsnet***, după fr. *paratonnerre*.

paratrofíe *s.f.* (*biol.*) Formă de parazitism în care energia necesară creșterii unui microorganism este furnizată de gazdă. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***paratrophy***.

paratuberculióză *s.f.* **1** (*med.*) Formă de tuberculoză atipică. **2** (*med. vet.*) Boală contagioasă la rumegătoare, provocată de un microb înrudit cu bacilul tuberculozei, care se manifestă prin diaree persistentă, însoțită de slăbire progresivă. • pl. *-e.* /<fr. ***paratuberculose***.

parauniversitár, -ă *adj.* Care este din afara universității. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***parauniversitaire***.

parauretrál, -á *adj.* Care are loc în afara uretrei. • pl. *-i, -e.* /***para***[1]*-* + ***uretral***.

paravaccinál, -ă *adj.* (*med.; despre reacții*) Care apare după o vaccinare, fără a reprezenta o acțiune specifică acesteia. • pl. *-i, -e.* /***para***[1]*-* + ***vaccinal***.

paravalánșă *s.f.* Sistem de protecție (zid, gard de piatră, de beton etc.) care este destinat protejării unei căi de comunicație montane contra avalanșelor de zăpadă. • pl. *-e.* /<fr. ***paravalanche***.

paravalísi *vb. IV. tr.* (*înv.; compl. indică texte, registre, acte etc.*) A confrunta, a compara pentru a stabili dacă se potrivesc. • prez.ind. *-esc.* /<ngr. ***παραβάλλω***.

paraván *s.n.* **1** Perete subțire sau piesă de mobilier, formată din unul sau mai multe panouri articulate, acoperite cu placaj, pînză, hîrtie, carton etc., frumos colorate, care servește mai ales pentru a izola un anumit spațiu dintr-o încăpere. *Între pat și ușă, un paravan... maschează lavoarul și cuierul* (CA. PETR.). **2** Ceea ce ascunde, maschează; ceea ce protejează (ascunzînd). ◆ Fig. Ceea ce servește drept pretext pentru a ascunde o acțiune, o faptă etc. *Pana de curent i-a servit drept paravan pentru a se face nevăzut.* **3** Baraj de tablă care este fixat în pămînt, în fața roiurilor de lăcuste călătoare. **4** Apărătoare de metal care se pune în fața unei sobe, a unui șemineu etc. pentru a feri podeaua de scîntei. **5** (*sport*) Interpunere a unui sau a mai mulți jucători între adversarul aflat în acțiune și poartă, pentru a para aruncarea la poartă. **6** (*hidrotehn.*) *Paravan hidraulic* = dispozitiv pentru măsurarea debitelor unui canal sau ale unei secțiuni regularizate de rîu cu ajutorul unui flotor atașat de un cărucior care se deplasează pe șinele așezate pe malurile canalului sau ale rîului; panou hidrometric. **7** Parazăpadă. **8** (*reg.*) Mică încăpere într-o gospodărie, servind ca magazie ori ca adăpost pentru vite sau păsări. • pl. *-e,* (*înv.*) *-uri.* /<fr. ***paravent***.

paravenós, -oásă *adj.* (*med.*) Care este localizat lîngă o venă. ◆ (*despre injecții*) Care se face lîngă o venă. • pl. *-oși, -oase.* /<germ. ***paravenös***.

paravertebrál, -ă *adj.* (*anat.*) Care este situat în apropierea unei vertebre sau a coloanei vertebrale. ◇ *Ganglion* (sau *lanț*) *paravertebral* = fiecare dintre ganglionii simpatici care se află de-a lungul ambelor părți ale coloanei vertebrale. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***paravertébral***.

par avión *loc.adv.* (Expediat) prin avion. • /<fr. ***par avion***.

paravînt *s.n.* Sistem de protecție împotriva vîntului, format din șiruri de arbori sau de panouri situate de-a lungul liniilor unei stații de triaj, al drumurilor etc. • pl. *-uri.* /***para***[1]*-* + ***vînt***, după fr. *paravent*.

paraxénie *s.f.* (*grec. înv.*) Ciudățenie, capriciu, toană. *Cucoana Luxița... avea paraxenii nevinovate* (BRĂT.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<ngr. ***παραξενιά***.

paraxiál, -ă *adj.* (*fiz.; despre raze de lumină, puncte*) Care este situat în vecinătatea axei optice; care este așezat paralel cu axa unui sistem optic. • sil. *-xi-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***paraxial***.

paráxin, -ă *adj.* (*grec. înv.*) Care este ciudat, bizar, curios. ◇ Expr. (*adv.*) *A-i veni* (cuiva) *paraxin* = a nu-i conveni, a fi șocat de ceva. *A-i fi* (cuiva) *paraxin* = a i se părea ciudat, a se mira. ◆ (*subst. n.*) Capriciu, toană. • pl. *-i, -e.* și *paráxîn, -ă adj.* /<ngr. ***παράξενος***.

paráxîn, -ă *adj.* v. paraxin.

paraxón *s.m.* (*med.*) Fibră colaterală. • pl. *-i.* /<engl. ***paraxon***.

parazăpádă *s.f.* **1** (*de obicei la pl.*) Sistem de protecție (dig de pămînt, panouri mobile, zid, gard etc. sau plantație de arbori) așezat lîngă căile de comunicație (căi ferate, șosele etc.), pentru a împiedica înzăpezirea acestora. **2** Construcție (din panouri de scînduri, din împletituri de nuiele etc.) sau plantație de arbori care se folosește pentru a reține și a repartiza uniform zăpada pe un teren (semănat); paravan. **3** Grilaj metalic care este montat la marginea streșinii unei clădiri pentru a preîntîmpina căderea zăpezii de pe acoperiș. • pl. *-ezi.* /***para***[1]*-* + ***zăpadă***, după fr. *pare-neige*.

parazít[1]**-** Elem. de compunere „parazit". • și *parazito-.* /<fr. ***parasit(o)-***; cf. lat. *parasītus, -i*, gr. *παράσιτος*.

parazít², -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (*biol.*) (Organism animal sau vegetal) care trăiește pe un organism gazdă, hrănindu-se exclusiv cu substanțele produse de acesta și căruia îi provoacă adesea boli sau chiar moartea. ◇ Fig. *Lună, soră cu pămîntul, în zadar... cu raze-mprumutate Fermecat-ai parazitii uriașului tău frate* (TOPÎR.). **2** *adj., s.m., s.f.* Fig. (Persoană sau categorie socială) care trăiește pe seama muncii altora sau care nu produce nimic. *Noul venit în casa lor nu e decît un parazit* (ANG.). **3** *s.m., s.f.* (*în antic. romană*) Persoană care era invitată la masa unui aristocrat pentru a-l amuza. ◆ Ext. Persoană care are obiceiul să mănînce la masa altuia. **4** *adj.* Fig. Care nu are un rol util; care este de prisos, inutil. *Geniul limbii respinge neîncetat orice vorbe străine, barbare și parazite* (HEL.). **5** *s.m.* (*la pl.; și parazîți electromagnetici*) Perturbații electromagnetice produse în transmisiile de telecomunicații, radiofonice etc. din cauza unor fenomene electrice din atmosferă sau a scînteilor de la unele aparate electrice. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***parasite***, germ. ***Parasit***, lat. ***parasītus, -i***; cf. gr. *παράσιτος* <*παρά* „alături", *σῖτος* „pîine, mîncare".

parazitá *vb. I.* **1** *tr.* (*biol.; despre paraziți*) A îmbolnăvi, a infesta un organism animal sau vegetal. *Această ciupercă parazitează pomii fructiferi.* **2** *intr.* Fig. (*despre oameni sau despre categorii, grupuri sociale*) A trăi, a acționa ca un parazit. *Escrocii au parazitat profitînd de lipsa unei legislații coerente.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***parasiter***.

parazitár, -ă *adj.* **1** (*biol.; despre organisme animale sau vegetale*) Care trăiește și se hrănește pe seama altui organism. *Plantele parazitare au compromis recolta din anul acesta.* **2** (*despre boli, simptome etc.*) Care este provocat de un parazit. **3** Fig. (*despre oameni sau despre categorii, grupuri sociale*) Care duce o viață de parazit; care trăiește ca un parazit. *Nu și-a găsit un serviciu pînă la vîrsta asta și trăiește, ca un tip parazitar ce e, pe banii părinților.* ◇ (*adv.*) *Tragedii... din astea superficiale fac numai cei care trăiesc parazitar* (CA. PETR.). ◆ (*despre viața, modul de trai al oamenilor*) Care este specific paraziților. *Ducea de mult timp un mod de viață parazitar.* **4** Care este lipsit de un rol util, care este de prisos. *Critica ar fi... un exercițiu parazitar* (VIANU). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***parasitaire***.

parazitáre *s.f.* Acțiunea de *a parazita* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***parazita***.

parazitemíe *s.f.* (*med.*) Prezența patologică a unor paraziți în sînge. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***parasitémie***, engl. ***parasit(a)emia***.

parazític, -ă *adj.* (*biol.; despre organisme animale sau vegetale*) Care trăiește pe un organism-gazdă. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***parasitique***.

paraziticíd, -ă *adj., s.n.* (Substanță) care distruge paraziții animali sau vegetali. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***parasiticide***.

parazitísm *s.n.* **1** (*biol.*) Formă de conviețuire în care un organism (parazitul) trăiește pe seama altui organism de specie diferită (gazda), care îi servește ca mediu necesar de viață și de la care obține hrana. ◆ Mod de viață specific unui organism parazit. **2** Fig. (*despre oameni sau despre categorii, grupuri sociale*) Faptul de a trăi ca un parazit; mod de viață al unei persoane care trăiește ca parazit; trîndăvie. • /<fr. ***parasitisme***.

parazito- v. parazit[1]*-*.

parazitofobíe *s.f.* (*psih.*) Teamă exagerată, morbidă și obsedantă de a contracta boli cutanate (provocate de paraziți). • g.-d. *-iei.* /***parazito-*** + ***fobie***, după fr. *parasitophobie*.

parazitofór, -ă *adj.* Care este purtător de paraziți. • pl. *-i, -e.* /***parazito-*** + *-for*.

parazitológ, -ă *s.m., s.f.* Specialist în parazitologie. • pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***parasitologue***.

parazitológic, -ă *adj.* Care ține de parazitologie, care se referă la parazitologie. • pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***parasitologisch***.

parazitologíe *s.f.* Ramură a biologiei care se ocupă cu studiul organismelor parazite și al relațiilor dintre ele și gazde, precum și cu măsurile de combatere a paraziților. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***parasitologie***.

parazitotróp, -ă *adj.* (*farm.; despre substanțe medicamentoase*) Care acționează în mod direct asupra paraziților, asupra microbilor etc. din interiorul unui organism. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***parasitotrope***.

parazitóză *s.f.* (*med.*) Invadare a unui organism uman sau animal cu paraziți patogeni. ◆ Ext. Nume generic dat bolilor provocate de paraziți. • pl. *-e.* /<fr. ***parasitose***.

pără[1] *s.f.* **1** Flacără, văpaie. *Luă moneda..., o cercetă aproape de para luminării* (HOG.). ◆ Ext. Dogoare. *M-am înroșit la față cînd am deschis ușa cuptorului, din cauza parei.* ◇ (*determ. prin „de foc", „focului"*) *O femeie... se ivi în prag, luminată ca o madonă de para focului din vatră* (BRĂ.). Δ (*în imprec.*) *Ard-o para focului s-o ardă! izbucni... nevasta* (SADOV.). ◇ Loc.adj. *De* (sau *în*) *pară* = *a*) roșu-aprins (ca flacăra); *b*) arzător, dogoritor. ◇ Loc.adv. *Cu foc și pară* = înverșunat, cu tărie, cu înflăcărare. ◇ Expr. *A trece* (sau *a sări*) *prin* (sau *în*) *foc și pară* = a înfrunta orice primejdie; a face tot posibilul pentru atingerea unui scop. *Foc și pară* = *a*) înfierbîntat, îndîrjit; supărat, înfuriat; *b*) (*reg.*) iute, sprinten. *A se face foc* (*și pară*) v. foc. ◇ Compar. *Sufletul meu arde-n iubire ca para* (EMIN.). *E roșie la față ca para focului.* ◇ Fig. *Amurgul își tremură para în duioșia verii* (PET.). **2** Fig. Sentiment puternic și chinuitor; înflăcărare; chin sufletesc, dorință chinuitoare. *El zice-așa, să zică iară, Să-i facă gîndul ei ușor, Iar gîndu-i se topea de pară* (COȘB.). • pl. *-e.* /<sl. veche **пара**.

pără² *s.f.* **I** (*bot.*) **1** Fructul părului. ◇ Zic. *Cînd va face plopul pere și răchita micșunele* = niciodată. *Pică pară mălăiață în gura lui Nătăfleață*, se spune unui om leneș, care așteaptă să-i vină totul de-a gata. ◇ *Pere boierești* v. boieresc. *Pere busuioace* v. busuioc. *Pere cotnărele* v. cotnărel. *Pere harbuzești* v. harbuzesc. *Pere iernatice* v. iernatic. *Pere împărătești* v. împărătesc. *Pară pergamută* v. pergamut. *Pere popești* v. popesc. *Pere sîntilierești* v. sîntiliesc. *Pere turcești* v. turcesc. ◇ Expr. *A-i pica* (sau *a-i cădea* cuiva) *para în gură* = a obține ceva fără efort, fără muncă. *Nu plătește nici o pară putredă*, se spune despre cineva sau despre ceva fără nici o valoare. (*reg.*) *A-i bate* (cuiva) *perele* = a cicăli (pe cineva). *A face pere-mere* = (*despre averi*) a irosi. *A mînca și pere pădurețe* v. pădureț. *A alege ca în pere pădurețe* v. pădureț. **2** (*reg.; și pere galbene, pară de pămînt*) Cartof (*Solanum tuberosus*). **3** (*reg.; și pară de brad*) Con de brad. **4** Compuse: (*reg.*) *pară-de-pămînt* = *a*) orășniță (*Lathyrus tuberosus*); *b*) nap (*Brassica napus esculenta*); *pere-bolînde* = bostănei chinezești (*Thladiantha dubia*). **II** **1** Analog. Nume dat unor obiecte, piese tehnice etc. care au formă de pară: *a*) Întrerupător (de lumină, de sonerie etc.). *Întinzînd brațul spre para de la lampa suspendată, sună prelung* (SADOV.). *b*) (*la războiul mecanic de țesut*) Ciocan. *c*) Bec (electric). ◆ Spec. Partea de sticlă a becului (electric). **2** (*culin.; reg.; mai ales la pl.*) Numele unor preparate culinare care seamănă, ca formă, cu o pară: *a*) Sarma (cu păsat). *b*) Perișoară (cu păsat). *c*) Gogoașă. **3** (*anat.; reg.*) *Para gîtului* = laringe. • pl. *pere.* și (*înv., reg.*) *peáră s.f.* /lat. ***pīra***.

parbríz *s.n.* Placă din sticlă sau dintr-un material transparent, montată în partea din față a unui automobil sau a unui avion, pentru a proteja pe cei din interiorul vehiculului de praf, de vînt etc. *O piatră i-a spart parbrizul.* • pl. *-e, -uri.* /<fr. ***pare-brise***.

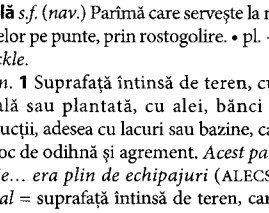

parbriz

parbúclă *s.f.* (*nav.*) Parîmă care servește la manevrarea butoaielor pe punte, prin rostogolire. • pl. *-e.* /cf. engl. *parbuckle*.

parc *s.n.* **1** Suprafață întinsă de teren, cu vegetație naturală sau plantată, cu alei, bănci și diferite construcții, adesea cu lacuri sau bazine, care servește drept loc de odihnă și agrement. *Acest parc întins cît o moșie... era plin de echipajuri* (ALECS.). ◇ *Parc național* = suprafață întinsă de teren, care conservă ecosisteme reprezentative, cu valoare științifică și peisagistică deosebită, în care exploatările sau construcțiile de orice fel sînt interzise, oferind însă

aşa! să avem iertare! *Ba pardon, de data aceasta nu ai dreptate.* **II** *s.n.* (*înv.; de obicei constr. cu vb. „a cere", „a da", „a avea"*) **1** Scutire, iertare (de o pedeapsă, de o acuzare sau de o obligaţie); scuză. *Copilul... ceru pardon* (CE. PETR.). **2** Eufem. (*fam.*) Şezut, dos. • /<fr. ***pardon***, germ. ***Pardon***.

pardonă *vb. I. tr.* (*înv.; compl. indică oameni*) A elibera de o pedeapsă sau de o obligaţie; a graţia; a ierta, a scuza. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***pardonner***.

pardonábil, -ă *adj.* Care se poate ierta; scuzabil. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***pardonable***.

párdos *s.m.* (*înv.*) **1** (*zool.*) Panteră (*Felis pardus*). ◆ Ext. Blană de panteră. **2** Fig. Om curajos, viteaz. • pl. *-şi.* /<slav. **паръдосъ**.

pardoseálă *s.f.* Înveliş, strat dintr-un material rezistent (scînduri, parchet, asfalt, mozaic, ciment etc.), întins, în scop de protecţie sau decorativ, pe planşeul unei încăperi, pe suprafaţa unei curţi sau a unui spaţiu pe care se circulă etc. *În sufrageria de jos, pardoseala e din cărămidă cernită* (CĂL.). • pl. *-eli.* /***pardosi*** + *-eală*.

pardosí *vb. IV. tr.* (*compl. indică încăperi, suprafeţe etc.; de obicei urmat de determ. care arată materialul, introduse prin prep. „cu"*) A acoperi sau a căptuşi cu pardoseală. *Baia era pardosită cu tot felul de marmură lustruită* (ISP.). ◆ Ext. (*compl. indică străzi, pieţe, curţi etc.*) A acoperi cu pavaj; a pava. *Curtea era... pardosită cu piatră* (REBR.). ◆ Gener. A căptuşi, a acoperi. *Avea... zece cuşti cu grijă pardosite cu verdeaţă* (SADOV.). • prez.ind. *-esc.* /etimol. nec.

pardosíre *s.f.* Acţiunea de *a pardosi* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***pardosi***.

pardosít, -ă *adj.* Care are pardoseală; cu pardoseală. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***pardosi***.

páre *vb. III.* v. părea.

pareásimi *s.f. pl.* v. părăsimi.

pareidolíe *s.f.* (*med.*) Iluzie vizuală patologică, cauzată de o forţă imaginativă deosebită, care face ca bolnavul să perceapă figuri inedite, fantastice. • g.-d. *-iei.* /cf. gr. *παρά* „alături", *εἴδωλον* „fantomă".

paremíe *s.f.* v. parimie.

paremio-Elem. de compunere „proverb". • /<fr. ***parémio-***; cf. gr. *παροιμία*.

paremiografíe *s.f.* Colecţionare şi descriere a proverbelor. • sil. *-mi-o-.* g.-d. *-iei.* /***paremio-*** + ***grafie***.

paremiológ, -ă *s.m., s.f.* Specialist în paremiologie. • sil. *-mi-o-.* pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***parémiologue***.

paremiológic, -ă *adj.* Care aparţine paremiologiei, care se referă la paremiologie. • sil. *-mi-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***parémiologique***.

paremiologíe *s.f.* Ramură a folcloristicii care se ocupă cu culegerea, sistematizarea, cercetarea, originea şi aria de răspîndire a proverbelor (şi zicătorilor). ◆ Colect. Totalitatea proverbelor dintr-o limbă. • sil. *-mi-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***parémiologie***; cf. gr. *παροιμία* „proverb", *λόγος* „studiu".

parenchím *s.n.* **1** (*anat.*) Ţesut animal, cu aspect spongios, bogat în vase sangvine, cu însuşiri fiziologice caracteristice, care este specific organelor glandulare. **2** (*bot.*) Ţesut vegetal fundamental, format din celule vii, bogat în spaţii intercelulare, pline cu aer sau cu apă, care formează cea mai mare parte a organelor moi ale plantelor. ◇ *Parenchim cortical* = ţesut aflat sub epiderma tulpinii, care are în citoplasma celulelor clorofilă. • pl. *-e.* /<it. ***parenchima***, fr. ***parenchyme***; cf. gr. *παρέγχυμα* „umplutură".

parenchimátic, -ă *adj.* Parenchimatos. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***parenchymatique***.

parenchimatós, -oásă *adj.* Care aparţine parenchimului, care se referă la parenchim; parenchimatic. • pl. *-oşi, -oase.* /<fr. ***parenchymateux***.

parenchimatóză *s.f.* (*med.*) Degenerescenţă granulo-grăsoasă, de origine infecţioasă, care cuprinde simultan mai multe viscere (ficat, rinichi etc.). • pl. *-e.* /<fr. ***parenchymatose***.

parenétic[1], -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* Care îndeamnă la virtute; care propagă principiile morale; moralizator. **2** *s.f.* Exortaţie cu caracter moralizator. • pl. *-ci, -ce.* /<it. ***parenetico***, fr. ***parénétique***; cf. gr. *παραινετικός* <*παραινέω* „a sfătui".

parenétic[2], -ă *adj.* Care se referă la naş (de botez). ◆ (*fam.*) Care se referă la porecle. • pl. *-ci, -ce.* /<engl. ***parenetic***.

parenéză *s.f.* Discurs care preamăreşte virtutea; exortaţie. • pl. *-e.* /<fr. ***parénèse***; cf. gr. *παραίνεσις*.

parentál[1] *s.m.* (*biol.*) Organism (a)sexuat care dă naştere unui nou organism, transmiţîndu-i caracterele sale. • pl. *-i.* /<germ. ***Parental***; cf. lat. *parens, -ntis* „părinte".

parentál[2], -a *adj.* **1** Care se referă la părinţi; care este moştenit de la părinţi; ereditar. ◇ (*psih.*) *Complex parental* = complex format în copilărie, în cadrul relaţiilor copilului cu părinţii. **2** (*geol.*) *Material parental* = strat rezidual sau transportat de roci dezagregate, care constituie cea mai mare parte a solului. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***parental***, lat. ***parentalis***, ***-e***.

parentálii *s.f. pl.* (*în antic. romană*) Sărbătoare anuală pentru pomenirea morţilor, care se celebra în luna februarie. • /<lat. ***parentalia***, ***-um***, fr. ***parentalies***.

parentalísm *s.n.* (*psih.*) Manifestare patologică ce constă în spiritul dominator al mamei sau al tatălui faţă de copil. • /***parental*** + *-ism*.

parenterál, -ă *adj.* (*med.; despre modurile de administrare a medicamentelor*) Care se face pe altă cale decît cea digestivă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***parentéral***; cf. gr. *παρά* „alături", *ἔντερον* „intestin".

parergón *s.n.* (*filos.*) Căutare fizică a pietrei filosofale, considerată aptă să sfinţească materia, transformînd-o în aur pur. • /<gr. ***πάρεργον***.

parésime *s.f. pl.* v. părăsimi.

parésimi *s.f. pl.* v. părăsimi.

parestezíe *s.f.* (*med.*) Tulburare a sensibilităţii, care se manifestă, în lipsa oricărui excitant, prin senzaţie de amorţeală, de furnicătură, de înţepătură, de arsură sau de rece, prin eroare de localizare a excitaţiilor tactile, dureroase, termice sau vibratorii, şi care apare în unele boli ale sistemului nervos central. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***paresthésie***; cf. gr. *παρά* „lîngă", *αἴσθησις* „senzaţie".

parétic, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Persoană) care suferă de pareză. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***parétique***.

parétis *s.n.* v. paretisis.

parétisă *s.f.* v. paretisis.

paretisí *vb. IV.* (*înv.*) **1** *tr.* (*compl. indică funcţii, demnităţi*) A părăsi, a renunţa la... *Kir Veniamin... paretisise scaunul mitropoliei* (DOC.). **2** *intr.* A demisiona. • prez.ind. *-esc.* şi *paratesí, paratisí, paritisí vb. IV.* /<ngr. ***παραιτηθώ***.

paretisíre *s.f.* (*înv.*) Acţiunea de *a paretisi* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* şi *paratisíre s.f.* /v. ***paretisi***.

parétisis *s.n.* (*înv.*) **1** Demisie dintr-o înaltă funcţie (bisericească). *El spuse că dacă nu mai este ascultat, îşi va isăli pe loc paretisul... din scaunul mitropolitan* (CA. PETR.). **2** Suspendare, încetare a unei activităţi. • şi *parétis s.n., parétisă s.f.* /<ngr. ***παραίτησης***.

paréză *s.f.* **1** (*med.*) Lipsă de activitate a unui organ. ◆ Ext. Paralizie uşoară, incompletă, manifestată prin scăderea forţei musculare, care permite mişcări de amplitudine redusă şi cu forţă diminuată şi care apare în afecţiuni organice şi funcţionale ale sistemului nervos central. **2** Fig. Dezgust faţă de muncă, de efort; lentoare, nonşalanţă. • pl. *-e.* /<germ. ***Parese***; cf. gr. *πάρεσις* „slăbire".

parezíe *s.f.* (*med.*) Funcţionare anormală, lentă, a unui organ. ◆ Ext. Paralizie uşoară şi parţială, care permite mişcări de amplitudine redusă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***parésie***.

parfé *s.n.* (*alim.*) Îngheţată preparată cu frişcă bătută (şi ciocolată). • pl. *-uri.* şi *parféu s.n* /<fr. ***parfait***.

parféu *s.n.* v. parfe.

parfúm *s.n.* **1** Miros plăcut şi pătrunzător; mireasmă de flori, de substanţe etc.; aromă. *Parfumul rozelor... Te cheamă pe tine* (BACOV.). ◇ Fig. *Simţea parfumul ameţitor al succesului.* ◆ Miros îmbietor, apetisant, răspîndit de unele produse alimentare. *Parfumul cozonacului s-a răspîndit în toată încăperea.* ◆ Spec. Buchet. *Vinul acesta are un parfum deosebit.* ◆ (*fam., deprec.; prin antifrază*) Miros dezagreabil. *M-a înnebunit parfumul adidaşilor lui.* **2** Substanţă aromatică. ◆ Spec. Produs (lichid) cu miros plăcut, obţinut prin amestecarea unor substanţe aromatice extrase din flori sau pe cale sintetică. *Miroase a parfum de lavandă fină* (CĂL.). ◆ Ext. Produsul împreună cu ambalajul lui. *A cumpărat un parfum ca să-l dăruiască mamei.* ◆ (*de obicei la pl.*) Feluri din asemenea produs. *S-a deschis un nou magazin de parfumuri.* **3** Fig. Notă deosebită, nuanţă specifică, atmosferă caracteristică. *Bag de seamă că de la o vreme dimineţile încep să aibă un parfum de tristeţe misterioasă* (VLAH.). • pl. *-uri.* şi (*înv.*) *profúm s.n.* /<fr. ***parfum***.

parfumá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică spaţii, încăperi etc.*) A umple cu parfum; a înmiresma, a îmbălsăma. *Trandafirii parfumau întrega casă.* ◆ A adăuga substanţe aromatice în unele alimente, pentru a le îmbunătăţi mirosul şi gustul; a aromatiza. *A parfumat cozonacii cu esenţe şi arome.* **2** *tr., refl.* A (se) da, a (se) stropi cu parfum. *Se parfumase discret.* ◇ Fig. *Vorbele mamei erau parfumate de blîndeţe şi înţelepciune.* • prez.ind. *-ez.* şi (*înv.*) *profumá vb. I.* /<fr. ***parfumer***.

parfumáre *s.f.* Acţiunea de *a* (*se*) *parfuma* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* şi (*înv.*) *profumáre s.f.* /v. ***parfuma***.

parfumát, -ă *adj.* **1** (*despre oameni, plante, produse cosmetice etc.*) Care miroase frumos; care răspîndeşte parfum (pătrunzător). *Mîna aceasta care m-atinge e caldă, moale şi parfumată* (DELAVR.). ◇ Fig. *Era o atmosferă parfumată, o atmosferă de idei înalte, frumos spuse* (SADOV.). ◆ (*despre produse alimentare*) Care are gust plăcut; care este aromat; aromatizat. **2** (*despre obiecte, încăperi etc.*) Care este impregnat, stropit cu parfum. *Dispărea iar în parfumatul ei iatac* (EMIN.). • pl. *-ţi, -te.* şi (*înv.*) *profumát, -ă adj.* /v. ***parfuma***.

parfumatór, -oăre *s.n., adj.* **1** *s.n.* (*tehn.*) Aparat special cu ajutorul căruia se odorizează gazele combustibile. **2** (*înv.*) Care este parfumat. • pl. *-ori, -oare.* şi (*înv.*) *profumătór, -oáre adj.* /***parfuma*** + *-tor*.

parfumăríe *s.f.* v. parfumerie.

parfumeríe *s.f* **1** (*la pl.*) Nume generic sub care sînt incluse parfumuri, articole de toaletă, cosmetice etc; sortiment de parfumuri. *Cumpără produse de parfumerie.* **2** (*cosmet.*) Meşteşugul, arta de a prepara parfumuri. ◆ Meserie de parfumier. ◆ Ext. Industria parfumurilor. **3** Fabrică de parfumuri şi de produse cosmetice. **4** Magazin (sau raion într-un magazin) unde se vînd parfumuri, articole de toaletă, cosmetice etc. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi (*înv.*) *parfumăríe s.f.* /<fr. ***parfumerie***.

parfumiér, -ă *s.m., s.f.* **1** (*cosmet.*) Persoană specializată în fabricarea parfumurilor şi a produselor de parfumerie. **2** (*com.*) Persoană care vinde parfumuri şi articole de parfumerie. • sil. *-mi-er.* pl. *-i, -e.* /de la ***parfum***, după it. *profumiere*, fr. *parfumeur*.

parhélic, -ă *adj.* (*astron.*) Care ţine de parhelie, care se referă la parhelie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***parhélique***.

parhelíe *s.f.* (*astron.*) Fenomen optic care constă în apariţia unor pete rotunde şi luminoase, uneori colorate, în jurul Soarelui, ca urmare a reflectării luminii solare în acele de gheaţă din atmosferă. • acc. şi *parhélie.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***parhélie***, lat. ***parelion***; cf. gr. *παρήλιος* <*παρά* „alături", *ἥλιος* „soare".

parhomeón *s.n.* (*ret.*) Aliteraţie. • sil. *-me-on.* /<gr. ***παρόμοιον***.

pari-Elem. de compunere „egal". • /<it. ***pari-***; cf. lat. *par, -is*.

pária[1] *s.m. invar.* **1** (*în India; în concepţia brahmanilor*) Persoană care se află în afara castelor (fie prin origine, fie prin excludere din castă) şi care este lipsită de orice drepturi sociale şi religioase. ◆ Ext. Grup social din care face parte o astfel de persoană. **2** Fig. Persoană sau colectivitate repudiată, dispreţuită de toată lumea şi care este lipsită de orice drepturi. *Trăia ca un paria, afară din sat* (VOIC.). • sil. *-ri-a.* /<fr. ***paria***; cuv. tamil.

pariá[2] *vb. I.* **1** *intr., tr.* A încheia sau a pune un pariu, a face rămăşag (pe o sumă de bani). ◆ A lua parte la o întrecere, avînd obligaţia de a plăti o sumă sau o compensaţie persoanei care va cîştiga. *Pariau care putea bea mai mult* (AGÂR.). ◆ Ext. A afirma cu siguranţă; a fi sigur. *Pariez că aşa a fost.* **2** *intr.* A participa la anumite jocuri de noroc, în special la curse de cai, mizînd sume mari de bani. *Mergem împreună la curse... Te învăţ să pariezi* (CE. PETR.). • sil. *-ri-a.* prez.ind. *-iez.* /<fr. ***parier***.

pariăn *s.n.* Porţelan moale, nesmălţuit, care imită marmura de Paros şi care este folosit ca material în lucrările de sculptură. • sl. *-ri-an.* /<fr. ***parian***, engl. ***Parian***.

paricíd, -ă *subst., adj.* **1** *s.n.* Ucidere a părinţilor; crimă care constă în uciderea unuia sau a ambilor părinţi. **2** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care şi-a ucis părinţii. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***parricide***, lat. ***parrīcīda***, ***-ae***, ***parricīdium***, ***-ii***.

paricopitát *s.n.* (*zool.; la pl.*) Ordin de mamifere ungulate, erbivore, cuprinzînd rumegătoarele şi

porcinele, avînd picioarele terminate cu două degete dezvoltate, acoperite cu copite, și cu două degete mici nedezvoltate, opuse; (*și la sg.*) animal care face parte din acest ordin. • pl. *-e.* /***pari-*** + ***copitat***, după fr. *paridigitidés*.

paríde *s.f. pl.* (*ornit.*) Familie de păsări mici, care cuprinde pițigoii (*Paridae*). • /<fr. ***paridés***; cf. lat. *parus* „pițigoi".

pariére *s.f.* Acțiunea de *a paria* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***paria***[2].

parietál, -á *adj., s.f.* **1** *adj.* (*anat.*) Care ține de peretele unei cavități a organismului, care aparține acestui perete. ◇ *Os parietal* (și *subst. n.*) = fiecare dintre cele două oase, simetrice, care formează partea de mijloc și superioară a bolții cutiei craniene, situate între osul frontal și osul occipital. *Foiță parietală* = foiță care învelește peretele cavității toracice. *Pleură parietală* = pleură a peretelui unei cavități organice. **2** *adj.* (*a. plast.; despre picturi*) Care se execută pe pereți; mural. ◆ Spec. Care se păstrează din trecut pe pereții peșterilor sau pe stînci; rupestru. *Pictura parietală de la Altamira este foarte cunoscută.* **3** *adj.* (*bot.*; și *placentație parietală*) În care ovulele sînt fixate pe marginea carpelelor. **4** *s.f* (*bot.; la pl.*) Ordin de plante erbacee și lemnoase, dicotiledonate, bienale și perene, cu învelișul floral dublu, cu ovulele dispuse pe pereții ovarului, cu fructul o capsulă, care cresc spontan (în zonele tropicale sau subtropicale) sau sînt cultivate ca plante ornamentale (*Parietalis*); (*și la sg.*) plantă care face parte din acest ordin. • sil. *-ri-e-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***pariétal***; cf. lat. *paries, -etis* „perete".

parietografíe *s.f.* (*med.*) Radiografie a venelor peretelui abdominal, după injectarea acestuia cu un lichid radioopac. • sil. *-ri-e-.* pl. ***-ii.*** g.-d. *-iei.* /<fr. ***pariétographie***.

parigmenón *s.n.* (*lingv.*) Reluare într-un vers sau într-o unitate sintactică a unor părți de vorbire cu aceeași rădăcină. • /<fr. ***parigmenon***; cf. gr. *παρηγμένον*.

parigorie *s.f.* (*înv., reg.*) **1** Mîngîiere, alinare, consolare. ◇ Loc.adv. *În* (sau *de-o*) *parigorie* = *a)* ca să facă pe voia cuiva, de hatîrul cuiva; *b)* ext. de formă, într-o doară. **2** Prostie, aiureală, zăpăceală. • acc. și *parigórie.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *paligorie s.f.* /<ngr. ***παρηγορία***.

parigorisí *vb. IV. tr.* (*înv., reg.*) A mîngîia, a alina, a consola. • prez.ind. *-esc.* /<ngr. ***παρηγόρησα***, aor. lui *παρηγορώ*.

parimiár *s.n.* (*bis.*) Carte bisericească ce conține (fragmente din) proverbele lui Solomon și alte fragmente extrase cu învățături și pilde din *Vechiul Testament*, ce se citesc ca paremii. • sil. *-mi-ar.* pl. *-e.* /***parimie*** + *-ar*.

parimíe *s.f.* **1** Expresie concisă, deseori cu sens figurat, care conține o povață, o pildă sau un gînd înțelept; vorbă din bătrîni, aforism popular; proverb, maximă. *Dumneata ești un om cetit și ai vorbe cu parimii* (ALECS.). **2** (*bis.*) Parimiar. **3** (*bis.; la pl.*) Fragmente din scrierile *Vechiului Testament* (în special din proverbele lui Solomon), introduse ca lecturi biblice în cadrul slujbei, vecerniei sau la alte slujbe religioase. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *paremíe s.f.* /<ngr. ***παροιμία***.

pariná *vb. I.* v. parini.

páriná *s.f.* (*reg.*) **1** Teren necultivat, curățat de buruieni, lăsat să se odihnească. **2** Arătură repetată a unui teren, înainte de a fi semănat. • pl. *-e.* /<ucr. ***napuna***.

parínc *s.m.* v. părîng.

paríng *s.m.* v. părîng.

pariní *vb. IV. tr.* (*reg.*) **1** (*compl. indică terenuri, ogoare*) A ara a doua oară (sau de mai multe ori) înainte de a fi semănat. **2** (*în forma „parina"*) A dezmiriști. • prez. ind. *-esc.* și *pariná vb. I.* /***parină*** + *-i*.

pariór *s.m.* Persoană care pariază. • sil. *-ri-or.* pl. *-i.* /<fr. ***parieur***.

paríp *s.m.* (*reg.*) **1** Cal tînăr, sprinten și frumos, care este folosit mai ales pentru călărie. ◆ Ext. Copil mic. **2** (*înv.*) Cal lăturaș. **3** (*deprec.*) Cal sau mînz mic, slab și nedezvoltat. • acc. și *párip.* pl. *-i.* /<magh. ***paripa***.

paripenát, -ă *adj.* (*bot.; despre frunze compuse*) Care are un număr pereche de foliole, dispuse de o parte și de alta a pețiolului, în formă de pană. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***paripenné***.

parisiláb, -ă *s.n., adj.* (*gram.; în opoz. cu „imparisilab"*) (Cuvînt) care este parisilabic. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***parisyllabe***.

parisilábic, -ă *adj.* (*gram.; în opoz. cu „imparisilabic"; despre substantive, adjective*) Care păstrează același număr de silabe în cursul declinării (la formele cazuale fundamentale). • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***parisyllabique***.

parísimi *s.f. pl.* v. păresimi.

paritár, -ă *adj.* (*despre adunări, comisii etc.*) În care părțile sînt în număr egal. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***paritaire***.

paritáte *s.f.* **1** (*mat.*) Egalitate numerică; număr egal cu altul. ◆ Proprietate a unui număr întreg de a fi divizibil cu doi. ◆ (*fiz.*) Însușire a funcției de undă care descrie un sistem cuantic de a fi pară. **2** (*econ.*) Egalitate în valoare, echivalență valorică. **3** (*fin.*) Valoarea, exprimată în aur, a mai multe unități monetare. ◇ *Paritate monetară* = raportul de echivalență valorică între unitățile bănești a două țări, în funcție de greutatea lor de metal de același fel (aur sau argint) sau de puterea de cumpărare. *Paritate valutară* = raport de egalitate a valorii în aur între diferite valute, stabilit prin lege. **4** (*jur.*) *Condiții de paritate* = condiții de egalitate a părților în rezolvarea unor litigii. *Paritate confesională* = egalitate în rang și în tratamentul diferitelor confesiuni religioase și biserici într-un stat neutru ca orientare religioasă. • pl. *-ăți.* /<fr. ***parité***, lat. ***paritas***, ***-atis***.

paritisí *vb. IV.* v. paretisi.

pariú *s.n.* **1** (*constr. de obicei cu vb. „a face"*) Înțelegere între două sau mai multe persoane, care susțin lucruri contrare într-o dispută și care se obligă să ofere o compensație materială (de obicei bănească) celui care se va dovedi că are dreptate; rămășag, prinsoare. ◇ *Pariu la egal* v. egal. ◇ Loc.vb. *A pune pariu* v. pune. **2** Joc de noroc, în special la cursele de cai, constînd într-o miză care dă participantului cîștigător dreptul la o cotă din totalul sumelor mizate de cei care au pierdut. ◇ *Pariu austriac* v. austriac. • pl. *-uri.* /<fr. ***pari***.

parízer *s.n.* **1** (*ind. alim.*) Sortiment de salam de culoare roz, preparat din carne de vită, de porc sau de pasăre și slănină, tocate mărunt, afumate la cald și apoi fierte. **2** (*deprec.*) (Epitet pentru o) persoană grasă. • /<germ. ***Pariser***.

parizián, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Parisului sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii Parisului. **2** *adj.* Care aparține Parisului sau parizienilor, care se referă la Paris sau la parizieni; originar din Paris. *Moda pariziană este urmată de majoritatea femeilor.* **3** *s.f.* (*ind. alim.*) Pîine albă, de calitate superioară, mai lungă și mai subțire decît franzela. • sil. *-zi-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***parisien***; cf. nm. pr. *Paris*, capitala Franței.

pariziáncă *s.f.* Femeie care face parte din populația de bază a orașului Paris sau este originară de acolo; pariziană. • sil. *-zi-an-.* pl. *-ience.* /***parizian*** + *-că*.

parizianísm *s.n.* Fel de a fi sau de a vorbi propriu parizienilor; atitudine caracteristică parizienilor. • sil. *-zi-a-.* /<fr. ***parisianisme***.

parizianizá *vb. I. tr.* A da caracter, aspect parizian. • sil. *-zi-a-.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***parisianiser***.

parîmá *s.f.* (*mar.*) Frînghie ori cablu textil, metalic sau din material plastic, folosit la bordul unei nave. • pl. *-e.* /<tc. ***parima***.

parîng *s.m.* v. părîng.

párking *s.n.* Loc (teren, construcție) special amenajat pentru staționarea (îndelungată a) autovehiculelor; parcaj, parcare. • scris și *parching.* pl. *-uri.* /<fr. ***parking***.

párkinson *s.n.* (*med.*) Boală degenerativă a sistemului nervos central, care se manifestă prin tremurături ale membrelor și ale capului și prin rigiditate musculară, fiind cauzată de leziuni ale corpului striat și ale unor structuri nervoase; paralizie agitantă; boala lui Parkinson. • /<fr. ***parkinson***; cf. nm. pr. James *Parkinson*, medic englez.

parkinsonián, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Persoană) care suferă de boala lui Parkinson. • sil. *-ni-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***parkinsonien***.

parkinsonísm *s.n.* (*med.*) Nume generic pentru tulburări neurologice caracterizate prin simptome similare celor din boala Parkinson, avînd cauze variate: encefalită epidemică, intoxicații, traumatisme etc. ◆ Restr. Boala lui Parkinson. • /<fr. ***parkinzonisme***.

parlagíu *s.m.* Persoană care se ocupă cu tăierea vitelor la abator. • pl. *-gii.* /<tc. ***parlacı***.

parlamént *s.n.* **1** (*polit.; în unele țări*) Organ legislativ, compus din una sau din două camere și constituit din reprezentanți ai diferitelor partide politice, aleși, total sau parțial, prin votul cetățenilor, fiind învestit cu putere legislativă și avînd obligația de a controla puterea executivă. ◆ Ext. Sesiune, ședință de lucru în care se întrunește acest organ legislativ. ◆ Totalitatea deputaților (și a senatorilor) care formează parlamentul. *Parlamentul a votat această lege în unanimitate.* ◆ Clădire în care au loc ședințele parlamentului. *La primele ore ale zilei parlamentul era destul de pustiu.* ◇ Expr. *A sta la parlament* (cu cineva) = a flecări. **2** (*jur.*) *Parlamentul european* = organ legislativ al Uniunii Europene, ales (odată la cinci ani) prin vot universal direct al cetățenilor din statele membre, care controlează activitatea comisiilor și votează bugetul comunitar. • pl. *-e.* /<fr. ***parlement***; cf. fr. *parler* „a vorbi".

parlamentá *vb. I. intr.* **1** A duce tratative pentru a ajunge la o înțelegere cu un adversar, în vederea încheierii unui armistițiu, a păcii etc. *Comandantul castelului... dete tristul semn că voiește a parlamenta și a se preda* (BĂLC.). **2** (*de obicei cu determ. introduse prin prep. „cu"*) A trata, a negocia pentru a ajunge la o înțelegere; a discuta cu cineva despre o anumită problemă (în litigiu). *Madam Valsamakt-Farfara parlamenta și gesticula cu un grup de țărani* (CĂL.). ◆ Ext. (*iron., glum.*) A discuta cu cineva despre o anumită chestiune. *Am parlamentat toată noaptea cu cîțiva colegi despre noul număr al revistei.* • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***parlementer***.

parlamentár, -ă *adj., s.m., s.f.* **I** *adj.* **1** Care ține de parlament, care se referă la parlament; din parlament; care are loc în parlament. *Și astăzi au continuat dezbaterile parlamentare.* ◇ *Absenteism parlamentar* v. absenteism. *Fracțiune parlamentară* v. fracție. *Imunitate parlamentară* v. imunitate. *Indemnizație parlamentară* v. indemnizație. *Majoritate parlamentară* v. majoritate. ◆ (*despre unele state*) Care are parlament, bazat pe parlament. *Anglia este republică parlamentară.* ◆ (*despre regimuri politice*) În care guvernul răspunde pentru activitatea sa în fața parlamentului. **2** Potrivit uzanțelor din parlament. ◆ Ext. Care este de o politețe rigidă; protocolar, ceremonios. *Îngăduiți-mi, îi spuse căminarul, cu o afectare oarecum parlamentară, să nu fiu de această părere* (CA. PETR.). **II 1** *s.m., s.f.* Membru al unui parlament. **2** *s.f.* (*fam., iron.*) Ceartă. **III 1** *s.m.* Persoană delegată, în timp de război, să ducă tratative de pace sau de armistițiu cu comandamentul inamic. **2** *adj.* (*despre persoane*) Care duce tratative cu inamicul. ◇ *Steag parlamentar* = steag (alb) purtat de o solie. • pl. *-i, -e.* și (*înv.*) *parlamentáriu s.m.* /<fr. ***parlementaire***, it. ***parlamentario***, ***parlamentare***.

parlamentáre *s.f.* Acțiunea de *a parlamenta* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***parlamenta***.

parlamentarísm *s.n.* (*polit.*) Sistem de guvernare propriu statelor parlamentare, în care parlamentul deține puterea supremă; formă parlamentară de guvernămînt. ◆ Regim politic în care guvernul răspunde față de parlament (votul de neîncredere al acestuia ducînd la demisia guvernului). ◆ Tactică de luptă politică bazată pe utilizarea formelor parlamentare. *Avea sentimentul că i-a dat lui Ion Cîmpeanu... o adevărată lecție de parlamentarism* (CA. PETR.). • /<fr. ***parlementarisme***, it. ***parlamentarismo***.

parlamentáriu *s.m.* v. parlamentar.

parlándo *adv.* (*muz.; mai ales în opera bufă*) Aproape vorbind, expresiv din punct de vedere ritmic. • /<it. ***parlando***.

parloár *s.n.* (*în trecut*) Sală într-un cămin, într-un internat școlar, într-o cazarmă etc. unde erau primiți vizitatorii; vorbitor. • pl. *-e.* /<fr. ***parloir***.

parmác[1] *s.m.* (*constr.*) **1** Stîlp gros, de lemn (decorat), folosit la diverse construcții deschise (prispe, pridvoare, garduri etc.), pentru a susține streașina acoperișului. **2** (*înv.*) Grilaj, balustradă. • pl. *-ci.* /<tc. ***parmak***.

parmác[2] *s.n.* v. palmac.

parmaclîc *s.n.* **1** Construcție de lemn, de piatră etc., de forma unui perete sau a unui gard scund, folosită pentru a mărgini o altă construcție sau un element de construcție. *Pe stînga sînt un șir de odăi joase, țărănești, cu prispă lipită cu lut, fără parmalîc* (CA. PETR.). **2** Gard; grilaj. ◆ Fiecare dintre scîndurile,

barele, leaturile etc. care formează un gard sau un grilaj. • pl. *-uri.* și *parmalíc* s.n. /<tc. ***parmaklık***.

parmalíc *s.n.* v. parmaclîc.

parmazán *s.n.* v. parmezan.

parmélie *s.f.* (*bot.*) Lichen din regiunile reci, care formează o lamă galbenă pe pietre și pe trunchiurile de arbori (*Parmelia*). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***parmélie***, lat. ***parmelia*** <*parma*, *-ae* „mic scut rotund".

pármen *adj.invar.* (*bot.*) *Măr parmen* (*auriu*) (și *subst. m.*) = soi de măr, originar din Anglia, cu fructele de culoare galbenă-aurie cu dungi roșii. ◆ (și *subst. n.*) Fructul acestei varietăți de măr. • /<fr. ***parmain*** *[d'or]*, germ. ***Parmäne***.

parmezán *s.n.* (*alim.*) Varietate de caşcaval uscat, specific provinciilor Parma și Reggio din Italia, care este preparat din lapte smîntînit. ◆ Ext. Caşcaval ras. • și (*înv.*) *parmazán* s.n. /<germ. ***Parmesan***, fr. ***parmesan***; cf. nm. pr. *Parma*, oraș în N-E Italiei.

parnás *s.n.* (*lit.*) Lăcaș al poeziei. ◆ Ext. Poeții; poezia. • /<fr. ***parnasse***; cf. nm. pr. *Parnas*, munte în Grecia, considerat lăcaș al lui Apollo și al muzelor.

parnasián, -ă *s.m., s.f., adj.* (*lit.*) **1** *s.m., s.f.* Adept sau reprezentant al parnasianismului. **2** *adj.* Care aparține parnasianismului sau parnasienilor, care se referă la parnasianism sau la parnasieni. • sil. *-si-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***parnassien***.

parnaslanísm *s.n.* (*lit.*) Curent literar, apărut în Franța, spre jumătatea sec. 19, ca o reacție față de excesele lirice ale romantismului, care cultiva o poezie picturală, rece și impersonală, cu virtuozități stilistice, imagism rafinat și armonie plastică, cu evocări grandioase ale naturii și ale civilizațiilor trecute, cu descrieri ale strălucirii exterioare a lucrurilor, fiind împotriva sentimentalismului, a retorismului, a abuzurilor fanteziei. • sil. *-si-a-.* /<fr. ***parnassianisme***, it. ***parnassianismo***; cf. nm. pr. *Parnas*, munte în Grecia, considerat lăcaș al lui Apollo și al muzelor.

parnăsie *s.f.* (*bot.*; și *parnasie de mlaștini*) Șopîrlaiță-albă (*Parnassia palustris*). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<lat. ***Parnassia*** *[palustris]*, den. șt.

paród *s.n.* (*în teatrul antic grec*) **1** Primul cîntec al corului în tragedie, intonat la intrarea în orchestră. **2** Fiecare dintre intrările orchestrei dintr-un teatru. • /<it. ***pàrodo***, fr. ***parodos***, cf. gr. *πάροδος*.

parodíá *vb. I. tr.* (*compl. indică opere literare, autorii etc.*) A imita, preluînd stilul, motivele etc. cu intenții satirice sau pentru a obține efecte comice; a parodiza. *E greu să parodiezi geniile.* ◆ (*compl. indică vorbirea, gesturile, mișcările, acțiunile oamenilor*) A reproduce într-o manieră grotescă. *Un pitic cocoșat... le va parodia dansul* (CA. PETR.). • sil. *-di-a.* prez.ind. *-iez.* /<fr. ***parodier***.

parodiánt, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care parodiază pe cineva; parodiator. *Citase, cu mimică și gest parodiant, finalul unei explicații la istorie* (TEOD.). • sil. *-di-ant.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***parodiant***.

parodiát, -ă *adj.* **1** (*despre autori, opere literare etc.*) Care este imitat cu intenții satirice sau pentru a obține efecte comice. **2** (*despre vorbirea, aspectul fizic, gesturile, mișcările, acțiunile oamenilor*) Care este reprodus într-o manieră grotescă. • sil. *-di-at.* pl. *-ți, -te.* /v. ***parodia***.

parodiatór, -oáre *adj., s.m., s.f.* Parodiant. • sil. *-di-a-.* pl. *-ori, -oare.* /***parodia*** + *-tor*.

paródic, -ă *adj.* (*despre creații literare, stiluri etc.*) Care are caracter de parodie; care ține de parodie, care se referă la parodie; parodistic. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***parodique***, it. ***parodico***.

parodíe *s.f.* **1** (*lit.*) Creație literară, scriere cu caracter umoristic sau satiric, în care se preiau temele, motivele și mijloacele artistice ale altei opere literare sau ale unui autor, imitînd și deformînd, în mod voit, elementele caracteristice ale acestora, pentru a obține efecte satirice sau comice. **2** Imitație a unei opere literare, făcută cu scopul de a satiriza un autor sau de a realiza efecte comice pe o temă dată. ◆ Ext. Imitație nereușită sau fără valoare a unui prototip, a unui original; caricatură. ◆ Ext. Bătaie de joc. *Aventura dumitale cu un strașnic aer de parodie* (CA. PETR.). **3** (*muz.*) Piesă cu caracter comic, în care sînt parafrazate una sau mai multe teme. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***parodie***, lat. ***parōdĭa***, ***-ae***; cf. gr. *παρῳδία* <*παρά* „lîngă", *ᾠδή* „cîntec".

parodiére *s.f.* Acțiunea de *a parodia* și rezultatul ei. • sil. *-di-e-.* pl. *-i.* /v. ***parodia***.

parodíst *s.m.* Autor sau interpret de parodii. • pl. *-iști.* /<fr. ***parodiste***.

parodístic, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* (*despre creații literare, stiluri etc.*) Parodic. **2** *s.f.* Genul literar al parodiei. • pl. *-ci, -ce.* /***parodie*** + *-istic*; cf. germ. *parodistisch, Parodistik*.

parodizá *vb. I. tr.* (*compl. indică opere literare, autorii etc.*) A parodia. • prez.ind. *-ez.* /***parodie*** *+-iza*.

parodónt *s.n.* (*anat.*) Parodonțiu. • /<fr. ***parodonte***.

parodontál, -ă *adj.* (*anat.*) Care aparține parodonțiului, care se referă la parodonțiu. ◇ *Țesut parodontal* = țesut marginal moale, cu formațiuni fibroase, care înconjoară dintele și alveola dentară. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***parodontal***.

parodontíță *s.f.* (*med.*) Inflamație sau distrofie a parodonțiului. • pl. *-e.* /<fr. ***parodontite***; cf. gr. *παρά* „lîngă", *ὀδούς, ὀδόντος* „dinte".

parodontográmă *s.f.* (*med.*) Diagramă a datelor obținute prin parodontometrie. • pl. *-e.* /<fr. ***parodontogramme***.

parodontológic, -ă *adj.* (*med.*) Care aparține parodontologiei, care se referă la parodontologie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***parodontologique***.

parodontología *s.f.* (*med.*) Ramură a stomatologiei care se ocupă cu studiul și tratamentul bolilor de dinți. ◆ Parte a odontologiei care se ocupă cu studiul parodontopatiilor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***parodontologie***.

parodontóm *s.n.* (*med.*) Tumoare a țesutului parodontal. • pl. *-oame.* /<fr. ***parodontome***.

parodontometríe *s.f.* (*med.*) Măsurare a pungilor gingivale, a retracției și a mobilității dinților. ◆ Ext. Diagramă a datelor obținute prin această măsurare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***parodontométrie***.

parodontopatíe *s.f.* (*med.*) Denumire generică pentru afecțiunile dentare. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***parodontopathie***; cf. gr. *παρά* „lîngă", *ὀδούς* „dinte", *πάθος* „boală".

parodontóză *s.f.* (*med.*) Afecțiune degenerativă generalizată a parodonțiului. • pl. *-e.* /<fr. ***parodontose***, germ. ***Parodontose***.

parodónțiu *s.n.* (*anat.*) Ansamblu de țesuturi în care sînt fixați dinții în osul alveolar; parodont. ◇ *Parodonțiu moale* = țesut marginal moale, cu formațiuni fibroase, care înconjoară dintele și alveola dentară. *Parodonțiu osos* = porțiune osoasă în care sînt săpate alveolele dentare și pe care se inserează parodonțiul moale. • pl. *-uri.* /<germ. ***Parodontium***.

parodosíre *s.f.* v. paradosire.

parofián, -ă *s.m., s.f.* v. parohian.

paroftalmíe *s.f.* (*med.*) Inflamație perioculară sau palpebrală. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***parophtalmie***.

paróh *s.m.* (*bis.*) Preot care conduce o parohie. *Alături de bancă... se afla casa parohului* (PRED.). ◇ (*adj.*) *Se așezară la masă, la preotul paroh al Islazului* (CA. PETR.). • pl. *-i.* /<lat. ***parōchus***, ***-i***, germ. ***Parochus***.

parohiál, -ă *adj.* (*bis.*) Care ține de o parohie, care se referă la o parohie; (*înv.*) parohialnic. ◇ *Biserică parohială* = biserică ce aparține unei parohii. *Casă* (sau *locuință*) *parohială* = clădire în care se află locuința și cancelaria parohului. • sil. *-hi-al.* pl. *-i, -e.* /<lat. ***parochialis***, ***-e***, germ. ***parochial***.

parohialísm *s.n.* Provincialism. • sil. *-hi-a-.* /<engl. ***parochialism***.

parohiálnic, -ă *adj.* (*bis.*; *înv.*) Parohial. • sil. *-hi-al-.* pl. *-ci, -ce.* /***parohie*** + *-alnic*.

parohián, -ă *s.m., s.f.* (*bis.*; *înv., reg.*) Credincios care aparține unei parohii; enoriaș. • sil. *-hi-an.* pl. *-ieni, -iene.* și (*reg.*) *parofián, -ă* s.m., s.f /<lat. ***parochianus***, germ. ***Parochian***.

parohíe *s.f.* (*în Biserica Ortodoxă*) **1** Cea mai mică unitate administrativă bisericească; enorie. *Au ajuns vacante două dintre cele mai fruntașe parohii din eparhia întreagă* (AGÂR.). ◆ Comunitate religioasă creștină, condusă de un paroh. *Un tînăr învățător... reușise să împartă chiar anul acesta parohia în două* (PRED.). ◆ Ext. Biserică ce face parte dintr-o astfel de unitate. **2** Clădire în care se află cancelaria și locuința parohului. *Ne-a invitat la parohie, să ne odihnim.* • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<lat. ***parochia***, germ. ***Parochie***.

paróí[1] *s.n.* (*apic.*) Roi de albine provenit dintr-un roi mai vechi, care a roit și el în aceeași vară. • pl. *-uri.* /<ucr. ***napiй***, rus. ***napoй***.

paroí[2] *vb. IV. intr.* (*apic.*; *despre albine*) A roi a doua oară în același sezon. • prez.ind. pers. 3 *-iește.* /***paroi***[1] + *-i*.

paról *interj.* v. parolă.

parólă *s.f.* **1** (*milit.*) Cuvînt convențional, secret, folosit ca mijloc de recunoaștere de către militarii aflați în anumite misiuni, pentru a fi identificați de alți militari care cunosc consemnul. ◇ Expr. *A da parola* (sau *parolă*) = *a*) a stabili cuvîntul secret de recunoaștere; *b*) a spune cuvîntul secret sau formula secretă de recunoaștere. ◆ Gener. Cuvînt secret de recunoaștere. ◆ Cuvînt secret folosit de membrii unei organizații conspirative. **2** (*econ.*) Cuvînt secret, convențional, folosit de către depunătorii pe librete de economii, carduri bancare, conturi etc. **3** (*inform.*) Cuvînt convențional, secret, folosit de către utilizatorii rețelei de internet (pagini web, poștă electronică etc.) pentru a li se permite accesul la diverse servicii. **4** (*fam., glum.*) Promisiune solemnă; cuvînt de onoare; legămînt, angajament. *I-am promis pe parola de onoare că nu-l mai întreb nimic* (CAR.). ◇ Loc.adj. *De parolă* = (*despre oameni*) care se ține de cuvînt, care își respectă promisiunile. ◇ Expr. *A(-și) da* (sau *a-i da*) *parola* (*de onoare*) = a se angaja în mod solemn față de cineva; a făgădui, a promite. (*reg.*) *A aduce* (sau *a bate*) *parola* = a cădea la învoială, a face o tranzacție (cu cineva). *A se ține de parolă* sau *a(-și) ține parola* = a se ține de cuvînt. ◆ (*fran.*; *cu val. de interj.*; *în forma „parol"*) Pe cuvînt! zău! serios! ◇ *Pasparol* v. pas. **5** (*înv.*) Cuvînt, vorbă; afirmație. ◇ Expr. *A da parolă* = a ordona. ◆ (*fam.*) Vorbă bună; sfat. ◆ (*fam.*) Flecăreală. ◇ Expr. *A sta la o parolă* = a sta de vorbă; a flecări. **6** (*înv.*) Numele unui dans. ◆ Melodie după care se executa acest dans. • pl. *-e.* și (*fran.*) *paról interj.* /<fr. ***parole***, it. ***parola***, germ. ***Parole***, lat. ***parola***.

parolí *s.m. invar.* (*la unele jocuri de cărți*; *de obicei constr. cu vb. „a face", „a lăsa"*) Dublare a sumei mizate în jocul precedent. ◆ Concr. Miză realizată în acest fel. • /<fr. ***paroli***; cf. it. *paroli*, pl. lui *parolo*.

parolíst, -ă *adj., s.m., s.f* (*fam.*) (Persoană) care își respectă angajamentul luat, promisiunea făcută, care se ține de cuvînt. *Băiatul este un parolist, dacă a promis, așa va face.* • pl. *-iști, -iste.* /***parolă*** + *-ist*.

paromfalocél *s.n.* (*med.*) Hernie a peretelui abdominal în apropierea ombilicului. • pl. *-e.* /<fr. ***paromphalocèle***.

paronichíe *s.f.* (*med.*) Tumefacție inflamatorie în jurul unghiei. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***paronychia***, gr. ***παρωνυχία*** „panariție".

paroním *s.n.* (*lingv.*) Cuvînt asemănător cu altul din punctul de vedere al formei, dar deosebit de acesta ca sens și ca etimologie. *„A enerva" și „a inerva" sînt paronime.* • pl. *-e.* /<fr. ***paronyme***; cf. gr. *παρώνυμον* <*παρά* „alături", *ὄνομα* „nume".

paronímic, -ă *adj.* (*lingv.*) Care ține de paronime sau de paronimie, care se referă la paronime sau la paronimie. ◇ *Atracție paronimică* = modificare a formei unui cuvînt sub influența altuia, asemănător cu el. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***paronymique***.

paronimíe *s.f.* (*lingv.*) Calitatea a două sau a mai multe cuvinte de a fi paronime; relația în care se află mai multe paronime. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***paronymie***.

paronomasíe *s.f.* (*stil.*) Paronomază. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *paronomazíe* s.f. /<lat. ***paronomasia***, gr. ***παρονομασία***, fr. ***paronomasia***.

paronomástic, -ă *adj.* (*stil.*) Care ține de paronomază, care se referă la paronomază. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***paronomastique***.

paronomázǎ *s.f.* (*stil.*) Figură de stil care constă în alăturarea a două (sau a mai multe) paronime pentru obținerea anumitor efecte expresive; paronomasie. Ex. *Deasupra mea, ce flori de nori, ce zori, ce sori!* (BLA.). • pl. *-e.* /<fr. ***paronomase***; cf. lat. *paronomasĭa*, gr. *παρονομασία*.

paronomazíe *s.f.* v. paronomasie.

paropsíe *s.f.* (*med.*) Tulburare a percepției vizuale care constă în modificarea distanței dintre obiect și persoana bolnavă. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***paropsie***.

paróptic, -ă *adj.* (*med.*) Care ține de paropsie, care se referă la paropsie; din afara vederii. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***paroptique***.

parorexíe *s.f.* (*med.*) Tulburare a apetitului care se manifestă prin dorința de a ingera substanțe necomestibile. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***parorexie***; cf. gr. *παρά* „alături", *ὄρεξις* „apetit".

parosmíe *s.f.* (*med.*) Tulburare olfactivă care constă în percepția falsă a unui miros. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***parosmie***; cf. gr. *παρά* „alături", *ὀσμή* „miros".

parosteál, -ă *adj.* (*anat.*) Care se referă la țesutul celular exterior periostului. • sil. *-ste-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***parostéal***.

parosteítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a țesutului celular parosteal. • sil. *-te-i-.* pl. *-e.* /<fr. ***parostéite***.

parotídă *s.f.* (*anat.*; și, *adj., glandă parotidă*) Fiecare dintre cele două glande salivare situate sub ureche, aflate în afara mandibulei, de o parte și de alta a maxilarului inferior. • pl. *-e.* /<fr. ***parotide***; cf. lat. *parotis, -idis*, gr. *παρωτίς, ίδος* <*παρά* „lîngă", *οὖς, ὠτός* „ureche".

parotidectomíe *s.f.* (*chir.*) Intervenție prin care se îndepărtează, total sau parțial, glanda parotidă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***parotidectomie***.

parotidián, -ă *adj.* (*anat.*) Care aparține parotidei, care se referă la parotidă. • sil. *-di-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***parotidien***.

parotidítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a parotidelor. ◇ *Parotidită epidemică* = oreion. • pl. *-e.* /<fr. ***parotidite***.

paroxísm *s.n.* **1** Intensitate maximă, punct culminant pe care îl pot atinge o boală, o senzație, un sentiment, o stare, un proces, o acțiune în desfășurare etc. ◇ Loc.adv. (*Pînă*) *la paroxism* = în cel mai înalt grad, foarte tare. ◆ Surescitare, tulburare extremă. **2** (*geol.*) Intensificare bruscă a activității forțelor interioare ale pămîntului, care duce la formarea munților și la modificări ale scoarței terestre. • pl. *-e*, (*înv.*) *-uri.* /<fr. ***paroxysme***, germ. ***Paroxysmus***; cf. gr. *παροξυσμός* „iritare; excitație".

paroxístic, -ă *adj.* Care a ajuns la paroxism; extrem. ◆ (*med.; despre boli, simptome etc.*) Care apare brusc sau atinge maximum de intensitate. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***paroxystique***.

paroxítón, -ă *adj., s.n.* (*gram.*) **1** *adj., s.n.* (Cuvînt, formă gramaticală) care poartă accentul pe penultima silabă. **2** *adj.* (*despre modul de accentuare a cuvintelor, despre rime etc.*) Care se caracterizează prin plasarea accentului pe penultima silabă. • acc. și *paroxíton.* pl. *-e.* /<fr. ***paroxyton***; cf. gr. *παροξύτονος*.

paroxitoníe *s.f.* (*gram.*) Caracteristica de a fi paroxiton. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***paroxytonie***.

paroxitonísm *s.n.* (*lingv.*) Tendință a unei limbi de a accentua silaba penultimă a cuvintelor. • /<fr. ***paroxytonisme***.

parpaléc *s.m.* (*înv.*) Vînzător ambulant (grec) de covrigi și de plăcinte. ◆ Ext. Negustor de mărunțișuri. ◆ Epitet depreciativ dat unui (negustor) grec. ◆ (*reg.*) Epitet depreciativ dat unui om (de la oraș) care nu merită nici o considerație. • pl. *-ci.* /etimol. nec.

parpandél *s.m.* (*pop.*) Copil de țigan; puradel. • pl. *-ei.* și *parpangél, parpanghél s.m.* /etimol. nec.

parpangél *s.m.* v. parpandel.

parpanghél *s.m.* v. parpandel.

parpián *s.m.* (*bot.*) Mică plantă erbacee din familia compozitelor, cu stolonii întinși pe pămînt, cu tulpina desfoliată și cu florile dispuse în capitule albe (*Antennaria dioica*) sau roz (*Gnaphalium dioicum*), care crește în locuri aride. • sil. *-pi-an.* pl. *-ieni.* etimol. nec.

parsă *vb. I. intr.* (*inform.*) A descompune o intrare în părți componente, care pot fi prelucrate de un program. ◆ (*lingv. computațională*) A împărți un discurs în unitățile semantico-sintactice sau morfologice componente. • prez.ind. *-ez.* /<engl. ***parse***.

parsáre *s.f.* (*inform.*) Acțiunea de *a parsa* și rezultatul ei. ◆ (*lingv. computațională*) Analiza discursului. • pl. *-ări.* /v. ***parsa***.

parséc *s.m.* (*astron.*) Unitate de lungime, egală cu distanța parcursă de lumină în 3, 26 ani-lumină, reprezentînd mărimea distanței de la care raza medie a orbitei Pămîntului se vede sub un unghi de o secundă • pl. *-ci.* /<fr. ***parsec*** <*par[allaxe] + sec[onde]*.

părser *s.n.* (*lingv. computațională*) Algoritm sau program care determină structura unei fraze sau a unui fragment de discurs. • pl. *-e.* /<engl. ***parser***.

parsísm *s.n.* (*relig.*) Veche religie a popoarelor iraniene, întemeiată de Zoroastru; mazdeism, zoroastrism. • /<fr. ***parsisme***.

párși *s.m. pl.* (*relig.*) Adepți ai parsismului care, după cucerirea Persiei de către arabi, au refuzat să treacă la islamism și s-au refugiat în India, în sec. 8. • /<fr. ***parsi***; cuv. persan.

parșív, -ă *adj.* (*pop.; fam.; despre oameni*) **1** Care este lipsit de scrupule; care are caracter josnic; mizerabil, ticălos, mîrșav. ◇ Ext. *Ce-s zgîrieturile astea-n obraz? ... — Ia, o parșivă de mîță* (CE. PETR.). ◆ (*subst.*) Vagabond, pușlama. **2** Care este desfrînat, nerușinat, impudic. *L-a tras de păr într-un fel parșiv, mușcîndu-l de ureche* (PRED.). ◆ Care exprimă, trădează o senzualitate vulgară și exagerată. *Purta o mustață aurie ca grîul pe o buză parșivă* (E. BAR.). • pl. *-i, -e.* /<ucr. ***напшивий***.

parșivénie *s.f.* (*pop.; fam.*) **1** Ființă parșivă. ◇ (*ca epitet, precedînd termenul calificat, de care se leagă prin prep. „de"*) *Era o parșivenie de om.* **2** Faptă sau vorbă de om parșiv; ticăloșie, mîrșăvie. ◆ Nerușinare, dezmăț. **3** Caracter parșiv. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***parșiv*** *+ -enie*.

part[1] *interj.* (*în corel. cu „șart"*) Cuvînt care imită zgomotul produs de o lovitură dată cu palma. • /onomat.

part[2]**, -ă** *adj.* Care aparține parților, care se referă la parți. ◆ (*subst. f.*) Limba din familia limbilor iraniene, grupul occidental, vorbită de parți. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***parthe***.

partáj *s.n.* **1** (*jur.*) Operație de împărțire a unor bunuri materiale, a unei moșteniri etc. între două sau mai multe persoane îndreptățite să o stăpînească, făcută de o instanță judecătorească sau de succesori între ei. *Partajul nu i-a mulțumit pe nici unul dintre ei.* ◆ Concr. Act oficial în care este consemnat modul în care s-a făcut această împărțire. **2** (*telec.*) Folosire a aceluiași canal de frecvențe de emisiuni de către mai multe stații de radioemisiune. • pl. *-e.* /<fr. ***partage***.

partajá *vb. I. tr.* (*jur.; compl. indică averi, moșteniri etc.*) A împărți conform prevederilor între două sau mai multe persoane în drept; a supune unui partaj. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***partager***.

partajábil, -ă *adj.* (*despre bunuri, averi, moșteniri etc.*) Care poate fi partajat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***partageable***.

partál *s.n.* (*pop.; uneori cu determ. introduse prin prep. „de"*) Bucată, parte din ceva. *Un partal de slănină.* • pl. *-e.* /<bg. ***партал***.

partánt *s.m.* Persoană care participă la jocuri sportive. • pl. *-ți.* /<fr. ***partant***.

párte *s.f.* **I** (*cu sens cantitativ*) **1** (*de obicei urmat de determ. introduse prin prep. „de" sau „din"*) Ceea ce se desprinde dintr-un tot, dintr-un ansamblu, dintr-un grup etc., în raport cu întregul; fragment, porțiune, bucată; un număr, o cantitate oarecare nedeterminată precis (din ceva). *O bună parte din populație a reușit să iasă din zona afectată de ploi.* ◇ (*pe lîngă num.ord., formează împreună cu acestea num. fracț.*) *A doua parte din averea lor reveni unui azil.* ◇ (*înv., reg.; pe lîngă num.card., formează împreună cu acestea num.multipl.*) *Pe cît era însă omul acesta de bogat, cu zece părți era el mai zgîrcit* (POP.). ◇ *În parte* = *a)* loc.adj. (*înv.*) personal, individual, propriu. *Fiecare umblă numai după al său în parte interes.; b)* loc.adv. în oarecare măsură, parțial. *Această întîmplare explică în parte toată atmosfera creată; c)* loc.adv. și de o parte și de alta; reciproc; *d)* loc.adv. (*constr. cu vb. „a vorbi", „a spune" sau cu echivalente ale acestora*) făcînd abstracție de ceilalți; aparte, confidențial, în secret. *Toți vorbesc în parte, nimenea n-ascultă* (CAR.); *e)* loc.adv. (*în opoz. cu „în general"*) în mod deosebit, în particular. *Eu nu îți cei în parte nimica pentru mine* (ALEX.); *f)* loc.adj., adv. (*de obicei întărit prin „fiecare", „oricare" sau cu echivalente ale acestora*) separat, pe rînd, deosebit, unul cîte unul. *Ilie se uită la fiecare în parte* (PRED.). ◇ Expr. *În (cea mai) mare parte* = în majoritate; în foarte mare măsură. *Cea mai mare parte (din...* sau *dintre...)* = majoritatea. *Parte..., parte...* = (*despre oameni*) unii..., alții...; (*despre lucruri*) atît..., cît și... *A se bate în parte* v. bate. *În bună parte* v. bun. ◆ (*în corelație cu sine însuși*) Unii oameni..., alți oameni...; unele lucruri..., alte lucruri... *În parc era multă lume. Parte se plimbau, parte stăteau pe bănci.* **2** Fiecare dintre elementele constitutive, precis delimitabile, din care se compune un tot, un ansamblu, un mecanism etc.; element indisolubil legat de componența sau de esența unui lucru, a unui tot, a unui ansamblu etc. *Au adunat o parte din frunzele rămase.* ◇ (*gram.*) *Parte de vorbire* (sau *de cuvînt*) = categorie de cuvinte grupate după sensul lor lexical fundamental și conform anumitor caracteristici morfologice și sintactice. *Parte de propoziție* = cuvînt sau grup de cuvinte din structura unei propoziții, care poate îndeplini o anumită funcție sintactică. *Parte de cuvînt* v. cuvînt. *Parte integrantă* v. integrant. ◇ Expr. *A face parte din...* (sau *dintre...*) = a fi unul dintre elementele componente ale unui tot; a fi membru al unei grupări. *A lua parte la...* = a participa la...; a contribui la... ◆ Compartiment, sector. *Cîte părți are gramatica română?* ◆ Spec. Diviziune a unei lucrări, a unei opere literare, muzicale etc., avînd caracteristici bine precizate. ◆ Ext. Porțiune dintr-o lucrare; capitol, pasaj. *Am răsfoit partea finală a cărții.* ◆ (*muz.*) Ceea ce revine de executat fiecărui interpret sau fiecărui instrument dintr-o partitură muzicală (scrisă pentru ansambluri). ◆ Spec. Porțiune a corpului uman sau animal care formează o unitate în cadrul întregului. ◇ Eufem. *Părțile rușinoase* = organele genitale; sex. *Părțile bărbătești* = organele genitale masculine. (*reg.*) *Partea albă* = cornee. ◆ (*mat.*; și *parte a unei mulțimi*) Clasă de elemente ale mulțimii respective. ◇ *Parte alicotă* v. alicotă. **3** Ceea ce revine sau urmează să-i revină cuiva ca urmare a unei împărțiri, a unei înțelegeri, a unei moșteniri etc. *Faceți ca-n astă lume să aibă parte dreaptă, Egală fiecare și să trăim ca frați* (EMIN.). ◇ *Parte contingentă* v. contingent. *Parte virilă* v. viril. ◇ Expr. *Partea leului* = cantitatea cea mai mare dintr-un bun, dintr-un cîștig (realizat în comun), pe care și-o ia cineva pentru sine (prin abuz, fără să merite etc.). (*pop.*) *Partea sufletului* = totalitatea banilor, a obiectelor pe care cineva le pune deoparte, încă din timpul vieții, pentru a fi utilizate la îndeplinirea ritualurilor legate de înmormîntare. (*fam.*) *A-i face* (cuiva) *parte de* (sau *din*) *ceva* = a-i da (cuiva) ceva, a-i face (cuiva) rost de ceva; a-l avea în vedere cu... *A-și face parte (din...)* = a-și însuși ceva (în mod abuziv). *A face parte dreaptă* = a împărți egal. *A avea parte* = *a)* a avea dreptul la...; a i se cuveni; *b)* (*mai ales în constr. neg.*) a obține, a căpăta. *Să nu ai parte din această avere. A căpăta parte (din...)* = a moșteni. *A(-i) fi* (sau *a-i veni*) (cuiva) *partea (ori parte)* = a(-i) reveni, a (i) se atribui (cuiva) ceva. *Astfel pianul a ajuns a fi parte fiicei cele mai mari. A fi la parte cu cineva* = a fi asociat cu cineva la o afacere, a beneficia împreună cu altul de pe urma unui cîștig. ◆ (*înv., pop.*) Zestre. **4** (*în legătură cu vb. „a avea", „a da", „a face", „a lua" sau cu echivalente ale acestora; deseori determ. prin „dreapta", „egală"*) Contribuție în bani sau în muncă la o activitate comună (la o întreprindere, la o afacere etc.), care dă dreptul la o cotă corespunzătoare din beneficiu. *Din lucrarea realizată toți au parte egală.* ◆ Concr. Cota respectivă care revine fiecărui participant. ◇ *Parte socială* = fracțiune din capitalul social al unei societăți cu răspundere limitată sau al unei asociații cooperatiste, reprezentînd aportul unui asociat, care-i conferă acestuia drepturi și obligații conform prevederilor din actul constitutiv. ◇ Loc.adj., adv. *În parte* = *a)* (care se face) în mod proporțional; *b)* (*în sistemul de arendare a pămînturilor*) (care se face) în dijmă, cu plata unei dijme. *La parte* = (care este angajat) cu plata într-o anumită cotă din beneficiul realizat. ◇ Expr. *Parte și parte* = în părți, în cote egale. *A da pămîntul în parte* v. da. **5** (*pop.; adesea constr. cu vb. „a avea" și în constr. neg.*) Ceea ce este hărăzit sau sortit (în bine sau în rău) cuiva; soartă, destin. *Noroc să dea Dumnezeu! Să-ți aibi parte de car și eu de boi!* (CR.). ◇ (*fam.; ca formulă de jurămînt, ca urare sau în imprec.*) *Să n-am parte de sănătate, dacă știu!* ◇ Expr. *A (nu) avea parte de cineva* (sau *de ceva*) = a (nu) dispune de cineva sau de ceva, a (nu) se bucura de ajutorul, de prietenia sau de existența cuiva sau a ceva; a (nu) avea fericirea să conviețuiască cu cineva drag; a fi predestinat să... *Ai carte, ai parte* v. carte. ◆ Noroc, șansă. *Așa i-a fost partea ei: ce să mai știe și părinții* (VLAH.). ◆ Concr. (*pop.*) Persoană considerată ca fiind predestinată să devină soțul sau soția cuiva; persoană în legătură cu care se face un proiect de căsătorie. ◆ (*pop.*) Partidă. *Parcă tot m-aș însura cînd aș da peste o parte bună* (CR.). **II** (*cu sens spațial*) **1** (*de obicei urmat de determ. în gen.*) Porțiune dintr-un spațiu; loc. *Din care parte a venit?* ◆ Regiune (geografică), ținut; loc; țară. *Stau cîteodată și-mi aduc aminte ce vremi și ce oameni mai erau în părțile noastre* (CR.). ◇ Loc.adj. *Din* (sau *de prin*) *partea* (sau *părțile*) *locului* = *a)* care este din (sau în) regiunea, ținutul, localitatea despre care se vorbește; localnic, băștinaș, originar (din...); *b)* care este situat în regiunea despre care se vorbește.

◇ Loc.adv. *În* (sau *din, prin*) *toate părțile* = (de) peste tot; (de) pretutindeni. ◇ Expr. *Cele patru părți ale lumii* = cele patru puncte cardinale. *În nici o parte* = nicăieri. *În ce parte?* = unde? *Din ce parte de loc?* = de unde? *În* (sau *prin*) *partea locului* = în (sau prin) regiunea despre care se vorbește; pe acolo. *În altă parte* = aiurea. (*Pe*) *de o parte..., (pe) de altă parte...* (sau *pe de alta...*) = într-un loc..., într-altul; pe aici..., pe dincolo. *Au și ales năsipul de-o parte și macul de altă parte* (CR.). ◆ (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) Veche unitate teritorial-administrativă, care servea la împărțirea pământurilor în obștii. **2** Margine, latură, extremitate laterală a unui obiect, a corpului unei ființe etc. *Doarme pe partea stîngă.* ◇ *Partea evanghelică* v. evanghelic. ◆ Spec. Fiecare dintre cele două laturi sau dintre fețele ori muchiile unui obiect. *Se așezară pe cele două bănci, de o parte și de alta a mesei* (PRED.). ◇ Loc.adv. *Într-o parte* = strîmb, oblic, pieziș. *La o parte* = *a*) într-o latură, la oarecare distanță, mai la margine; *b*) izolat, separat. ◇ Expr. *A se da la o* (sau *într-o*) *parte* = *a*) a se da în lături, a face loc să treacă cineva; *b*) ext. a se feri (să acționeze, să ia poziție); a se eschiva, a se sustrage. *A da* (sau *a face*) *într-o parte* = a ocoli. *La o parte!* = fugi! ferește-te! fă loc! dă-te în lături! *A da la o parte* (sau *într-o parte*) = *a*) a deplasa lateral; *b*) a îndepărta, a elimina. *A lăsa la o parte* = a renunța la..., a înceta să..., a înceta de a mai îndeplini; a abandona; a nu mai ține cont de ceva. *Lăsînd toate combinațiile la o parte, vom rezuma socotelele zilei* (EMIN.). (*fam.*) *A fi* (*cam*) *într-o parte* = a fi zăpăcit, țicnit, nebun. *A fi de cealaltă parte a baricadei* v. baricadă. *A-și întoarce cojocul pe partea cealaltă* v. cojoc. *A lăsa gluma* (*la o parte*) v. glumă. *A fi nea într-o parte* v. nea. *A pune la o parte* v. parte. *A lăsa șaga* (*la o parte*) v. șagă. *A se ține la o parte* v. ține. ◆ Fig. Aspect, înfățișare pe care o ia un anumit lucru; latură. *Orice nenorocire are partea ei comică* (BRĂ.). **3** (*de obicei în constr. în care este în corel. cu „alta", pentru a indica poziția contrară, opusă*) Direcție, sens (în spațiu). *Și-au plecat... unii-ntr-o parte, alți-ntr-alta* (CAR.). **4** Fig. Punct de vedere într-o problemă dată; privință. ◇ Loc.adv. (*Pe*) *de o parte..., (pe) de altă parte...* (sau *pe de alta...*) = într-o privință..., în altă privință..., dintr-un punct de vedere..., din alt punct de vedere. ◇ Expr. *Din* (sau *dinspre, despre*) *partea cuiva* (sau *a ceva*) = în ceea ce privește pe cineva sau ceva; din punctul de vedere al cuiva. *Din partea mea fă ce vrei. A fi frumos* (*din partea cuiva*) v. frumos. *A rămîne liniștit din partea cuiva* v. liniștit. **III 1** Colect. Persoanele care alcătuiesc o categorie, o tabără, o grupare, o colectivitate etc. *Discuțiile au început de ambele părți.* ◇ Loc.adj. *Din* (sau *dinspre*) *partea mamei* (sau *a tatălui*) = care face parte din familia mamei (sau a tatălui), din neamul mamei (al tatălui etc.). ◇ Expr. *A fi* (sau *a se declara*) *de partea cuiva* = a fi alături de cineva, a susține pe cineva, a se ralia la punctul de vedere al cuiva. *Din partea cuiva* = în numele cuiva, ca reprezentant al cuiva; trimis de cineva. *A avea de partea sa* = a avea în favoarea, în sprijinul cuiva, său. *A trage* (pe cineva) *în* (sau *spre*) *partea sa* = a face să adere la..., a atrage la... *A lua* (sau *a ține*) *parte* (sau *partea*) *cuiva* = a lua cuiva apărarea; a apăra, a susține, a favoriza. *A se arunca* (sau *a se da*) *în partea cuiva* = a semăna la chip sau la fire cu cineva (din familie). *A apleca* (sau *a înclina*) *balanța* (sau *cîntarul*) *în partea cuiva* v. balanță. *A apleca* (sau *a înclina*) *cîntarul în partea* (ori *în favoarea*) *cuiva* v. cîntar. *A se scrie în partea cuiva* v. scrie. *A trece de partea cuiva* v. trece. **2** (*urmat de determ. care indică felul, componența*) Categorie socială, profesională etc.; tagmă. *La întrunire a participat și o parte bisericească.* ◇ *Parte duhovnicească* v. duhovnicesc. ◆ Colect. Reprezentanții uneia dintre aceste categorii. ◇ (*pop.*) *Parte*(*a*) *bărbătească* = *a*) (ființă de) sex masculin; *b*) totalitatea bărbaților. *Parte*(*a*) *femeiască* = *a*) (ființă de) sex feminin; *b*) totalitatea femeilor. *Parte muierească* v. muieresc. **3** Fiecare dintre persoanele sau dintre grupurile de persoane etc. interesate într-o acțiune, în special într-un proces sau într-o afacere; fiecare dintre statele implicate într-un conflict, angajate în tratative etc. *Ascultă cu mare seriozitate amîndouă părțile* (REBR.). ◇ *Parte contractantă* = fiecare dintre persoanele sau dintre grupurile, statele etc. între care a fost încheiat un contract, un acord. (*jur.*) *Parte civilă* v. civil. Δ Expr. *A se constitui parte civilă* v. civil. *Parte în proces* = una dintre persoanele sau unul dintre grupurile de persoane care se află în litigiu. *Parte vătămată* = persoană căreia, prin săvîrșirea unei infracțiuni, i s-a cauzat o vătămare pe care încearcă să o recupereze printr-un proces penal. *Parte adversă* v. advers. *Parte litigantă* v. litigant. *Parte sedentară* v. sedentar. • pl. *părți.* /lat. ***partem***.

partenér, -ă *s.m., s.f.* **1** Fiecare dintre participanții la o acțiune comună (competiție sportivă, joc etc.), considerat în raport cu ceilalți participanți. *Partenerii mei se enervaseră... de asemenea sistem de joc* (CA. PETR.). ◆ Ext. Jucător. **2** Ext. Fiecare dintre persoanele care formează împreună un cuplu, un grup, o societate, o asociație etc., considerată în raport cu celelalte persoane din cuplu, grup etc. *Prietenul meu a plecat și am rămas fără partener.* **3** Spec. Fiecare dintre cele două persoane care execută împreună, într-un spectacol, un număr, o scenă etc., considerată în raport cu cealaltă. ◆ Persoană cu care dansează cineva. **4** Fiecare dintre persoanele angajate într-o tranzacție, într-o discuție etc. *Este un bun partener de dialog.* **5** Țară cu care o altă țară întreține relații (comerciale, culturale etc.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***partenaire***.

parteneriál, -ă *adj.* Care ține de partener, care se referă la partener. • sil. *-ri-al.* pl. *-i, -e.* /după fr. *partenarial.*

parteneriát *s.n.* Asociere a doi sau a mai mulți parteneri de afaceri, în vederea unui scop comun, în economia de piață. ◆ Sistem care asociază parteneri din punct de vedere politic, social și economic. • sil. *-ri-at.* pl. *-e.* /după fr. *partenariat.*

parteno- Elem. de compunere „fecioară"; „lipsa fecundației"; „asexuat". • /<fr. ***parthéno-***; cf. gr. *παρθένος* „fecioară".

partenocarpíe *s.f.* (*bot.*) Fenomen de dezvoltare a ovarului unui organism vegetal fără ca fecundația să fi avut loc și de transformare a lui în fruct lipsit de semințe. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***parthénocarpie***; cf. gr. *παρθένος* „fecioară", *καρπός* „fruct".

partenofílă *s.f., adj.* (Femeie) care prezintă partenofilie. • pl. *-e.* /<fr. ***parthénophile***.

partenofilíe *s.f.* (*psih.*) Atracție homosexuală a femeilor adulte față de adolescente. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***parthénophilie***.

partenofobíe *s.f.* (*psih.*) Teamă patologică de adolescente, de fecioare. • g.-d. *-iei.* /***porteno-*** + ***fobie***.

partenogamét *s.m.* (*biol.*) Gamet format fără conjugare. • pl. *-ți.* /<fr. ***parthénogamète***.

partenogamíe *s.f.* (*biol.*) Autofecundare prin fuzionarea unor gameți femeli, fără participarea nucleului mascul. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***parthénogamie***.

partenogenétic, -ă *adj.* (*biol.*; *despre organisme*) **1** Care ține de partenogeneză, care se referă la partenogeneză. **2** Care s-a dezvoltat prin partenogeneză. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***parthénogénétique***.

partenogenéză *s.f.* **1** (*biol.*) Proces de reproducere, naturală sau artificială, a unui embrion și de dezvoltare dintr-un gamet nefecundat, întîlnit la unele organisme sexuate (plante, insecte sau animale inferioare). ◇ *Partenogeneză telitocă* v. telitoc. ◆ Formă de dezvoltare a unui organism fără fecundarea ovulului sau a oosferei, prezentă la unele animale și plante (inferioare); apomixie. **2** (*mit.*) Apariție a unor făpturi miraculoase în condiții excepționale. • pl. *-e.* /<fr. ***parthénogénèse***; cf. gr. *παρθένος* „fecioară", *γένεσις* „naștere".

partenogenón *s.m.* (*biol.*) Organism rezultat prin partenogeneză. • pl. *-i.* /<fr. ***parthénogenon***.

partenospór *s.m.* (*bot.*) Spor care a rezultat din diviziunea unui gamet nefecundat. • pl. *-i.* /<fr. ***parthénospore***.

partér *s.n.* **1** (*arhit.*) Parte a unei clădiri, situată la nivelul solului (sau puțin deasupra lui). *Locuia în două camere de la parter* (CA. PETR.). ◆ Ext. Ansamblul încăperilor care se află în această parte a clădirii. ◆ (*miner.*) Primul etaj de la intrarea unei mine. **2** Parte a unei săli de spectacole cuprinsă între scenă și fundul sălii. *E o piesă frumoasă... dar n-am înțeles nimic... toate femeile, jos la parter, făceau o gălăgie ca în port* (CA. PETR.). ◆ Totalitatea spectatorilor aflați în această parte a sălii. *Apariția ei în lojă solidariza ochii galeriei cu binoclurile lojelor și parterului* (TEOD.). **3** Parte a unei grădini sau a unui parc plantată cu flori sau cu iarbă. *Parterul de flori este unic într-adevăr* (CA. PETR.). • pl. *-e.* /<fr. ***parterre***, germ. ***Parterre***.

participă *vb. I. intr.* **1** (*adesea urmat de determ. introduse prin prep. „la"*) A lua parte, a acționa alături de altcineva (la realizarea unui lucru, a unei acțiuni, la o discuție etc.); a se asocia. *Studenții au participat activ la dezbateri.* **2** A-și aduce contribuția cu mijloace bănești sau materiale la o acțiune de interes comun; a colabora, a coopera, a conlucra. *Multe personalități politice au participat la această acțiune de binefacere.* **3** (*econ.*) A lua parte la activitatea unei întreprinderi economice, contribuind cu bani sau cu alte valori materiale (cu scopul de a obține un cîștig). **4** A se afla alături de cineva, a fi solidar cu cineva într-o împrejurare dată, împărtășind starea sufletească sau sentimentele cuiva. *La funeralii au participat toți prietenii și colegii lor.* • prez.ind. *partícip.* /<fr. ***participer***, lat. ***participare***.

participánt, -ă *s.m., s.f., adj.* (Persoană) care ia parte (activă) la realizarea unei acțiuni în comun, care participă la ceva. *Lista participanților s-a stabilit* (SADOV.). ◆ Spec. (Persoană) care ia parte la o discuție, la o dezbatere. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***participant***.

participáre *s.f.* Acțiunea de *a participa* și rezultatul ei; participație. *Puneau aceeași conștiinciozitate, dar fără participare sufletească* (CA. PETR.). • pl. *-ări.* /v. ***participa***.

participatív, -ă *adj.* **1** Care participă afectiv la ceva. **2** Cu caracter de participare; implicat. ◆ Care manifestă spirit de colaborare. ◆ Ext. Entuziast. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***participatif***.

participáție *s.f.* **1** Participare. **2** (*econ.*) Faptul de a participa la o activitate economică, la o întreprindere comercială etc., investind bani sau alte valori materiale (cu scopul de a obține un cîștig). ◆ Concr. Parte cu care cineva contribuie la o asemenea activitate; cotă cu care participă cineva la un capital. ◇ *Sistemul participațiilor* = sistem de participare a unor societăți la capitalul altor societăți prin cumpărarea de acțiuni (specific domeniului financiar). **3** (*jur.*) Săvîrșire a unei infracțiuni de mai multe persoane împreună. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *participațiúne s.f.* /<fr. ***participation***, lat. ***participatio, -onis***.

participațiúne *s.f.* v. participație.

participiál, -ă *adj.* (*gram.*) Care ține de un participiu, care se referă la participiu; care este construit cu participiu; care provine dintr-un participiu; care este exprimat printr-un participiu. ◇ *Construcție participială* = unitate sintactică ce cuprinde un participiu și care are valoare de propoziție secundară (atributivă sau circumstanțială). • sil. *-pi-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***participial***, lat. ***participialis, -e***.

participíu *s.n.* (*gram.*; *uneori urmat de determ. „trecut"*) Mod verbal impersonal și nepredicativ, cu valoare de verb sau de adjectiv, cu forme deosebite după gen și număr, care exprimă acțiunea suferită de un obiect. ◇ (*înv.*) *Participiu prezent* = gerunziu. • pl. *-ii.* /<lat. ***participium***, it. ***participio***, fr. ***participe***, germ. ***Partizip***.

particulár, -ă *adj., subst.* I *adj.* **1** Care este propriu unei singure ființe, unui singur lucru sau unei singure categorii de ființe sau de lucruri; care aparține numai anumitor persoane sau lucruri, într-o măsură mai mare decît altora; specific, caracteristic, personal. *Zilele treceau și zgomotul particular al sărbătorilor mă întrista și mai mult* (BACOV.). ◇ Loc.adv. *În particular* = *a*) în mod deosebit, mai ales, în special; *b*) într-un grup restrîns; confidențial. ◆ Ext. Care dă posibilitatea de a deosebi un lucru de altul sau o ființă de alta; distinctiv, specific. *Are cîteva semne particulare.* ◆ Care este de formație sau de esență individuală. **2** (*în opoz. cu „general"*) Care se referă la indivizi izolați, care are un caracter izolat; individual, (*înv.*) particularnic, partnic. ◇ Loc.adv. *În particular* = de către fiecare individ în parte. **3** (*în opoz. cu „public", „oficial"*) Care are caracter (strict) personal, neoficial, care nu e destinat publicului sau publicității; privat, intim, confidențial. *Vizitele particulare strict oprite* (CA. PETR.). ◆ (*despre obiecte, bunuri materiale etc.*) Care aparține unei persoane, care constituie proprietatea individuală a cuiva. *Lîngă casa noastră este un magazin particular.* ◆ (*despre școli, universități*) Care are un caracter privat, care nu este inclus în sistemul public de învățămînt. ◇ *Lecție* (sau *oră*) *particulară* = lecție pe care un profesor o predă unui elev în afara orelor oficiale de școală (în schimbul unei sume de bani). *Profesor particular* = profesor

care predă unui elev lecții în afara școlii. *Elev particular* (și *subst. m.*) = elev care se pregătește fără a frecventa cursurile unei școli, prezentîndu-se numai la anumite date pentru a susține examenele cerute. *Examen particular* = examen la care se prezintă elevii particulari, care s-au pregătit fără a frecventa cursurile unei școli de stat și pe care îl susțin în fața unei comisii de profesori de la o școală publică. *Lectură particulară* v. lectură. ◇ Loc.adv. *În particular* = fără a urma cursurile unei școli, dar pregătindu-se singur pentru a susține examenele cerute. **4** Care are caracter individual; izolat, aparte, caracteristic, specific. *Acesta este un fenomen particular.* ◆ (*log.*; și *judecată particulară*) În care predicatul se referă numai la o parte din sfera subiectului. **5** (*despre persoane*) Care este considerat străin de o activitate sau de un loc de muncă. *Intrarea persoanelor particulare este interzisă.* **6** Care este destinat în mod special unei persoane oficiale (importante). *El este secretarul particular al primului ministru.* **II** *s.m., s.f.* **1** Persoană care nu deține o funcție oficială. *Morala prinților e una și a particularilor alta* (SADOV.). **2** Persoană considerată ca individ în raport cu statul sau cu o instituție a statului. **3** Ext. Persoană care nu face parte dintr-un grup social constituit, considerată ca individ în raport cu acesta. ◇ (*adj.*) *Fostul președinte este acum o persoană particulară.* **III** *s.m.* (*mai ales la pl.*) Persoană care are o afacere. *Acum la particulari prețurile sînt mai mici.* **IV** *s.n.* (*filos.*) Categorie filosofică a materialismului dialectic, reprezentînd o verigă intermediară între singular și general, care desemnează ceea ce este propriu unei părți dintre indivizii unei clase. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***particularis, -e***, fr. ***particulier***, germ. ***partikular, Partikular***.

particularísm[1] *s.n.* (*polit.*) Concepție ideologică și politică potrivit căreia se pretinde autonomia unei provincii, a unei părți dintr-un stat. ◆ Atitudine a unei populații, a unui grup social, a unei regiuni sau chiar a unui individ de a-și păstra caracteristicile particulare, originale, autonomia, în raport cu ansamblul din care face parte. • /<fr. ***particularisme***.

particularísm[2] *s.n.* **1** Caracter intim, specific al cuiva sau a ceva. **2** Interes particular, personal. • ***/particular*** *+ -ism.*

particularíst, -ă *s.m., s.f., adj.* (*polit.*) **1** *s.m., s.f. adj.* (Adept) al particularismului. **2** *adj.* Care ține de particularism, care se referă la particularism. • pl. *-iști, -iste.* ***/particular*** *+ -ist*; cf. fr. *particulariste*.

particularitáte *s.f.* Caracterul a ceea ce este particular; trăsătură caracteristică, notă distinctivă prin care o ființă, un lucru sau un fenomen se deosebesc de altele. *Punctele acestea luminoase au și o altă particularitate* (SADOV.). • pl. *-ăți.* /<fr. ***particularité***, lat. ***particularitas, -atis***.

particularizá *vb. I. refl., tr. fact.* A deveni sau a face să devină particular; a (se) reduce la un singur caz concret; a (se) individualiza. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***particulariser***.

particularizánt, -ă *adj.* Care particularizează, individualizează. • pl. *-ți, -te.* ***/particulariza*** *+ -ant*; cf. fr. *particularisant*.

particularizáre *s.f.* Acțiunea de *a (se) particulariza* și rezultatul ei; individualizare. • pl. *-ări.* /v. ***particulariza***.

particulárnic, -ă *adj.* (*înv.*) Particular. • pl. *-ci, -ce.* ***/particular*** *+ -nic.*

partículă *s.f.* **1** Parte foarte mică dintr-o substanță, dintr-o materie etc. ◇ (*chim., fiz.*) *Particulă alfa* = nucleu de heliu format din patru nucleoni (doi protoni și doi neutroni). *Particulă beta* = electron sau pozitron emis din nucleul unui element radioactiv în procesul dezintegrării beta. *Particulă elementară* = particulă constitutivă a materiei (electron, proton etc.), care prezintă atît caracteristici corpusculare, cît și ondulatorii, comportîndu-se ca o unitate cu însușiri proprii și care nu poate fi redusă în unități mai simple. *Contor de particule* v. contor. **2** (*gram.*) Afix sau alt element lexical și morfologic, invariabil, care se atașează la sfîrșitul unui cuvînt sau al unei forme flexionare, atribuind enunțului nuanțe suplimentare. ◆ Termen generic pentru diverse cuvinte cu corp fonetic redus, mai ales pentru părți de vorbire neflexibile (prepoziție, conjuncție, adverbe de afirmație și de negație). ◆ Spec. Cuvînt folosit înaintea unui nume propriu de familie sau a unui titlu de boierie, de demnitate, care indică gradul, rangul etc. ◆ Prepoziție care se folosește înaintea unui nume propriu de familie, pentru a indica un titlu de nobleță. • pl. *-e.* /<fr. ***particule***, lat. ***particŭla, -ae***.

partíd *s.n.* Asociere benevolă a unui număr de persoane, cu o structură organizatorică proprie, constituită pe baza unei ideologii politice și sociale comune (avînd ca obiectiv realizarea unui program aplicabil în cazul preluării puterii); (*înv.*) partidă. *Nu s-a înscris în nici un partid.* ◇ *Membru de partid* = membru al unui partid. *Partide istorice* = nume generic dat partidelor care s-au succedat la conducerea României pînă la instaurarea regimului totalitar comunist. *Partid agrarian* v. agrarian. *Celulă de partid* v. celulă. *Colegiu de partid* v. colegiu. *Partid conservator* v. conservator. *Partid laburist* v. laburist. *Partid liberal* v. liberal. *Partid republican* v. republican. *Partid țărănesc* v. țărănesc. ◇ Loc.adj. *De partid* = partinic. *Fără (de) partid* = care nu face parte din partid. • pl. *-e.* /<fr. ***parti***, it. ***partito***.

partidár, -ă *adj.* Care se referă la partid, care se bazează pe criterii partinice. • pl. *-i, -e.* ***/partid*** *+ -ar.*

partídă *s.f.* **1** (*de obicei urmat de determ. introduse prin prep. „de", care indică felul*) Desfășurare completă a unui joc sportiv sau distractiv, cu toate fazele lui succesive, în urma cărora se stabilesc cîștigătorii. *Se juca o partidă interesantă* (CAR.). ◆ Ext. (*sport*) Întrecere sportivă între doi concurenți, între două echipe sportive. *Ne uităm la o partidă de volei.* ◇ Expr. (*fam.*) *A pierde partida* = a suferi un eșec, a nu reuși într-o acțiune, a nu avea nici o șansă. ◆ (*de obicei determ. prin „de plăcere" sau, înv., „prin plăceri"*) Petrecere, distracție plăcută în grup, organizată din timp, după un anumit program, cu participarea mai multor persoane. *Am fost la o partidă de vînătoare.* **2** (*de obicei constr. cu vb. „a face"*) Căsătorie sau proiect de căsătorie avantajos din punct de vedere al situației sociale sau materiale. *Acest băiat a făcut o partidă bună.* ◆ Ext. Persoană vizată pentru un proiect de căsătorie. **3** (*fin.*) Sistem de contabilitate; registru sau grup de registre pe categorii de operații economice. ◆ (*contab.*) Sistem de evidență a unor operații financiare; cont. ◇ (*Contabilitate în*) *partidă dublă* = metodă de evidență contabilă în care înregistrarea operațiilor economice se face, concomitent, în debitul unui cont și în creditul altui cont. (*Contabilitate în*) *partidă simplă* = metodă de evidență contabilă în care înregistrarea unei operații economice se face într-un singur cont, fără intervenția unui alt cont corespondent. **4** (*com.*) Cantitate (mare) de mărfuri care se cumpără sau se vinde odată; lot. **5** (*muz.*) Fragment dintr-o compoziție muzicală executată de un interpret dintr-un ansamblu sau de un grup care cîntă la unison. ◆ Grup instrumental care execută această parte. **6** (*înv.*) Partid. ◇ Expr. *A fi de partida cuiva* = a fi partizanul unei grupări. *A lua partida cuiva* = a trece de partea cuiva, a lua apărarea cuiva. • pl. *-de*, (*pop.*) *-izi.* /<ngr. ***παρτίδα***, it. ***partita***, fr. ***partie***.

partínic, -ă *adj.* **1** Care ține de partid, care se referă la partid; care reprezintă și apără interesele unui partid. **2** Care este în conformitate cu spiritul, ideologia și programul unui partid; care corespunde ideologiei, principiilor și sarcinilor unui partid. • pl. *-ci, -ce.* /<rus. ***партийный***.

partinitáte *s.f.* **1** Faptul de a aparține unui partid politic, unei clase, unei ideologii, unui curent. **2** Principiu care exprimă apartenența la un curent, la un partid politic, la o concepție de clasă; spirit de partid. **3** Caracter partinic. • pl. *-ăți.* ***/partin[ic]*** *+ -itate*, după rus. *партийность*.

parti pris [parti'pri] *s.n.* Părere preconcepută. ◇ Expr. *A vorbi cu parti pris* = a face aprecieri subiective, a vorbi cu părtinire. • pl. *-uri.* /<fr. ***parti pris***.

partít, -ă *adj.* (*bot.*; *despre frunze*) Care are crestături adînci, pînă aproape de pețiol. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***parti***.

partíță *s.f.* (*muz.*) Compoziție instrumentală, apărută în sec. 17, constînd în variații libere ale unui motiv dintr-un cîntec popular, care, ulterior, a căpătat forma unei suite. *Se cîntă o partită de Bach.* • pl. *-e.* /<it. ***partita***.

partitív, -ă *adj.* (*gram.*; *despre forme flexionare, construcții sau părți de propoziții*) Care exprimă ideea de parte dintr-un întreg sau întregul din care s-a luat o parte. ◇ *Articol partitiv* = articol care se atașează la un cuvînt partitiv. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***partitif***, it. ***partitivo***; cf. lat. *partitus* „împărțit, partajat".

partitúră *s.f.* (*muz.*) **1** Notație a părților vocale și instrumentale dintr-o bucată muzicală, dispusă astfel încît să poată fi urmărită concomitent. ◆ Ext. Compoziție muzicală; partițiune. *Bagheta lui... Bătînd frenetica măsură, Înscrie notele în aer pe-o nchipuită partitură* (TOPÎR.). ◆ Ext. Broșură în care e tipărită această notație. *A pus pe pupitru partitura.* **2** Ext. Compoziție muzicală. *Ține minte întreaga partitură a operei.* • pl. *-i.* /<it. ***partitura***, germ. ***Partitur***.

partíție *s.f.* **1** Diviziune, separare. *Trebuie să se facă partiția bunurilor.* **2** (*mat.*) Descompunere a unei mulțimi într-o clasă de submulțimi disjuncte două cîte două și a căror reuniune formează mulțimea dată. ◆ (*inform.*) Zonă din memoria internă alocată unei lucrări pe durata prelucrării sau unor componente ale sistemului de operare. **3** (*lingv.*) Clasificare a cuvintelor după flexiune, necesară atunci cînd se tratează partea de vorbire, genul, clasificarea tipologică a limbilor etc. **4** (*muz.*; *în forma „partițiune"*) Partitură. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și ***partițiúne*** *s.f.* /<fr., engl. ***partition***, lat. ***partitio, -onis***.

partiționá *vb. I. tr.* (*inform*; *compl. indică memoria ordinatoarelor*) A decupa în subansambluri operaționale. • sil. *-ți-o-.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***partitionner***.

partițiúne *s.f.* v. partiție.

partíu *s.n.* Concepție de ansamblu a unei lucrări de arhitectură, de pictură, de sculptură sau de decorație, privind stabilirea proporțiilor, a destinației etc. • pl. *-uri.* /<fr. ***parti***.

partizán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care este susținătoare a unei cauze, a unei idei, a unei teorii, a unei doctrine etc.; persoană care este de partea cuiva, care luptă alături de cineva pentru o cauză comună; adept, partinic. *Era un partizan al păcii.* **2** *s.m., s.f.* (*milit.*) Persoană membră a unui detașament organizat, care, fără a face parte din forțele armate regulate, acționează în timp de război împotriva inamicului, în spatele frontului. **3** *s.m.* Persoană care participă, în interiorul propriei țări, la manifestări armate organizate, luptînd împotriva unui regim totalitar, a unui guvern nedemocratic, a unui dictator etc. *Numeroși partizani, refugiați în munți, au luptat împotriva instaurării comunismului în România.* **4** *adj.* Care manifestă spirit de partid, care exprimă o idee preconcepută. *Nu este obiectiv. Are o atitudine partizană.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***partisan***, germ. ***Partisan***, rus. ***партизан***.

partizanál, -ă *adj.* Care ține de partizan, care se referă la partizan. • pl. *-i, -e.* ***/partizan*** *+ -al.*

partizanát *s.n.* **1** Faptul de a fi partizan. **2** Stare, atitudine, activitate de partizan. • pl. *-e.* ***/partizan*** *+ -at.*

pártnic, -ă *s.m., s.f., adj.* (*înv.*) **I** *s.m., s.f.* **1** Părtaș. **2** Partizan. **II** *adj.* **1** Parțial. **2** Particular. *Priveau mai mult la partnicul lor interes decît al patriei* (C. NEGR.). • pl. *-ci, -ce.* ***/parte*** *+ -nic.*

parto- Elem. de compunere „naștere". • /<fr. ***parto-***; cf. lat. *partus, -us*.

partográmă *s.f.* (*med.*) Reprezentare grafică a frecvenței și intensității contracțiilor uterine cu ajutorul căreia se poate urmări evoluția nașterii. • pl. *-e.* ***/parto-*** *+ -gramă.*

partón *s.m.* (*fiz.*) Particulă ipotetică ce ar intra în alcătuirea tuturor particulelor elementare. • pl. *-i.* /<engl., fr. ***parton***.

part-time [par'taim] *s.n.* Perioadă de timp care este mai scurtă decît cea obișnuită (întreagă). • pl. *-uri.* /<engl. ***part time***.

parturiéntă *s.f.* (*med.*) Femeie care naște, care se află în travaliu. • sil. *-ri-en-.* pl. *-e.* /<fr. ***parturiente***; cf. lat. *parturiens, -ntis* <*parturīre* „a naște".

parturíție *s.f.* (*med.*) Act fiziologic caracteristic organismelor vivipare, prin care embrionul ajuns la maturitate este expulzat, pe cale naturală, din cavitatea uterină; naștere. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***parturition***, lat. ***parturitio, -onis***.

partúză *s.f.* Întrunire colectivă de desfrîu (sexual). • pl. *-e.* /<fr. ***partouse***.

párty *s.n.* Petrecere, serată. • pl. *-uri.* /<engl. ***party***.

parți *s.m. pl.* Veche populație indo-europeană, de origine iraniană, nomadă, care s-a stabilit în V Asiei mici, unde a întemeiat, în sec. 3 î.Hr., un puternic stat sclavagist. • /<fr. ***Parthes***.

parțiál¹, -á *adj.* **1** Care reprezintă numai o parte dintr-un întreg; care se produce numai în parte, care nu cuprinde sau nu acoperă întregul sau totalitatea. *M-am trezit cu plata parțială a salariului.* ◇ *(adv.) Se ascunse după o draperie care acoperea parțial o nișă* (CĂL.). ◇ *(mat.) Produs parțial* = fiecare dintre produsele unei înmulțiri, din a căror adunare rezultă produsul total. *Calc parțial* v. calc. **2** *(pedag.; și subst. n.) Examen parțial* = examen care intră în cadrul verificării periodice a cunoștințelor. • sil. *-ți-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***partiel***, lat. ***partialis, -e.***

parțiál², -ă *adj.* Care părtinește; partinic, părtinitor. *Criticul este de această dată parțial.* • sil. *-ți-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***partial***; cf. fr. *partir* „a partaja".

parțialitáte *s.f.* *(în opoz. cu „imparțialitate")* **1** Faptul de a fi părtinitor; părtinire. *Parțialitatea mamei în favoarea fratelui meu mă supără.* **2** Caracter, atitudine părtinitoare față de cineva sau de ceva. *Pun parțialitatea acestei acuzații pe seama subiectivității.* • sil. *-ți-a-.* /<fr. ***partialité***, lat. ***partialitas, -atis*** <*partialis.*

parțializá *vb. I. tr.* A părtini. • sil. *-ți-a-.* prez.ind. *-ez.* /***parțial²*** + *-iza.*

parțiár *adj.* *(jur.) Colon parțiar* = persoană care ia o bucată de pământ în arendă, cu condiția de a împărți beneficiul cu proprietarul. • sil. *-ți-ar.* pl. *-i.* /<lat. ***partiarius.***

parúcic *s.m.* v. porucic.

parulíe *s.f.* *(med.)* Abces gingival, apărut ca o complicație a parodontozei. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***parulie.***

parúră [pa'ryrə] *s.f.* **1** Podoabă. ◆ Spec. Podoabă (confecționată din lămâiță sau din alte flori albe artificiale ori naturale și beteală) pe care o poartă miresele pe cap. **2** Gener. Ansamblu de obiecte de podoabă (diademe, cruci, coliere etc.), executate cu aceleași motive ornamentale și din același material. ◆ Ext. Garnitură asortată de bijuterii (colier, cercei, brățară etc.). • pl. *-i.* /<fr. ***parure.***

parusíe *s.f.* **1** *(filos.)* Manifestare vizibilă a divinității ascunse. **2** *(teol.)* A doua venire a lui Iisus Hristos la Judecata de Apoi, propovăduită în *Noul Testament.* • g.-d. *-iei.* /<gr. ***παρουσία*** „prezență".

parvení *vb. IV. intr.* **1** *(despre oameni)* A obține pe căi necinstite sau fără merite deosebite ori printr-un concurs favorabil de împrejurări o situație materială sau socială nemeritată; a pătrunde într-o pătură socială înaltă. *Caută cu orice preț să parvină* (IBR.). **2** *(despre știri, scrisori etc.)* A ajunge la destinație, a fi remis destinatarului. *Știrea ne-a parvenit direct de la sursă.* **3** *(despre lumină, zgomote etc.)* A se răspîndi prin spațiu pînă la un anumit punct; a ajunge, a se face simțit. *De la etajul superior parvin zgomote înfundate.* **4** *(înv.)* A-și atinge scopul; a reuși, a izbuti să... • prez.ind. *parvín.* /<fr. ***parvenir***, după *veni.*

parveníre *s.f.* Acțiunea de *a parveni* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***parveni.***

parvenít, -ă *adj., s.m., s.f.* *(deprec.)* (Persoană) care a reușit să parvină; (om) îmbogățit, ajuns pe o treaptă socială superioară, fără a avea merite deosebite, adesea prin mijloace necinstite. *Să veniți d-voastră la balul unor parveniți* (CA. PETR.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***parveni***; cf. fr. *parvenu.*

parvenitísm *s.n.* **1** Tendință de a parveni cu orice preț, dorință de parvenire. *Triumfă vulgaritatea, insolența și parvenitismul* (CE. PETR.). **2** Situație, stare de om parvenit; atitudine, mod de comportare etc. a celui parvenit. *Nu căzuse în stridențele parvenitismului.* (CĂL.). • /***parvenit*** + *-ism.*

parvís *s.n.* *(arhit.)* Piața din fața unei biserici sau a unui templu. • /<fr. ***parvis.***

pas¹ *interj.* *(la diferite jocuri de cărți)* Cuvînt folosit de un jucător pentru a arăta că nu vrea sau nu poate să deschidă jocul, să participe la joc în turul respectiv sau cînd acesta vrea să renunțe să participe la joc. ◇ *Pas parol* = *(la poker)* formulă rostită de un jucător de cărți care nu vrea sau nu poate să participe la joc în turul respectiv și nu formulează vreo pretenție. • /<fr. *[je]* ***passe.***

pas² *s.m., s.n.* **I** *s.m.* **1** Fiecare dintre mișcările alternative pe care le fac picioarele unui om sau ale unui animal în timpul mersului, punînd un picior înaintea celuilalt pentru a se deplasa; *(înv., reg.)* pășitură. ◇ Loc.adv. *Pas cu pas* = *a)* puțin cîte puțin, încetul cu încetul; treptat; *b)* mereu, neîncetat. *La tot pasul* sau *la fiecare pas* = *a)* la orice mișcare; *b)* peste tot; pretutindeni. *Nici (un) pas* = deloc, nicidecum. *Cu pași repezi* v. repede. ◇ Expr. *A nu da nici un pas înapoi* = a nu ceda nimic. *(A face) primul pas* sau *primii pași* = (a face) începutul, primele încercări; a fi la început de cale, a-și face debutul; (a avea) inițiativa. *A avea* (sau *a da* cuiva) *pas (să...)* = a avea (sau a da cuiva) posibilitatea, îngăduința să facă ceva. *A face un pas greșit* = *a)* a se poticni în mers; *b)* a comite o greșeală. *A ceda pasul* = a lăsa pe altul să treacă înainte; a se lăsa depășit (în mers, în acțiuni, în realizări etc.). *(mai ales la imper.) A face pași* = a pleca repede, fără voie. *A drege pașii cuiva* v. drege. *A duce pe cineva pașii* sau *a-și duce pașii* v. duce. *A îndrepta pașii cuiva* v. îndrepta. *A număra pașii cuiva* v. număra. ◇ Fig. *Mă clatină spre pat al insomniei pas* (BACOV.). ◆ Distanță astfel parcursă. *După cîțiva pași, oamenii se opresc* (CA. PETR.). ◆ Ext. *(de obicei determ. prin „cîțiva")* Distanță mică. ◇ Loc.adv. *La un pas* = foarte aproape; în preajmă. *La doi pași* v. doi. ◆ Distanța dintre picioare cînd se face o mișcare deplină cu piciorul înainte, înapoi sau în lături. ◆ Concr. Picior. ◆ Restr. Talpa piciorului care este văzută în mișcare. ◆ *(de obicei urmat de vb. „a auzi", „a asculta")* Zgomot produs de cineva în timpul mersului. *Se aud pași.* ◆ Fig. Stadiu, etapă în desfășurarea unui proces sau a unui fenomen. *Îndeplinirea principalei revendicări a constituit un pas important în negocieri.* ◆ Fig. *(constr. de obicei cu vb. „a face", „a merge", „a păși" și urmat de determ. ca „mare", „repede")* Înaintare, evoluție, propășire; progres; etapă, stadiu. *Încredință pe toți că un astfel de tînăr... avea să facă pași mari în viață* (CĂL.). ◆ Fig. *(constr. de obicei cu vb. „a face", „a întreprinde")* Acțiune, act, întreprindere, faptă. *Într-o zi tot va trebui să fac acest pas.* **2** *(urmat de determ. care arată felul)* Mod de a merge, fel de a umbla pe jos; mers, umblet. *Intră cu pasul hotărît* (CAR.). ◇ *Pas alergător* = mers (ostășesc) în fugă. *(milit.) Pas de front* (sau *de defilare*) = mers ostășesc de paradă, cu cadență bine marcată. *(milit.) Pas de marș* (sau *de voie, de manevră*) = mers în cadență. *Scena este traversată în pas de marș de multe fete.* (PER.). *Pas gimnastic* v. gimnastic. *Pas greu* v. greu. ◇ Loc.adv. *În pasul calului* sau *la pas* = în ritm de mers obișnuit; fără grabă. ◇ Expr. *A ține pasul (cu cineva* sau *cu ceva)* = *a)* a păstra ritmul de mers (cu cineva); *b)* a se menține la același nivel (cu cineva sau cu ceva), a fi la nivel (cu cineva sau cu ceva). *A merge în pas* (cu cineva) = a avea aceeași cadență (cu cineva). *A se ține de pasul cuiva* = a urmări pe cineva. *A da pas* = a se grăbi. *A(-și) iuți* sau *a(-și) lungi, a(-și) grăbi pasul* = a merge mai repede, a-și mări viteza de deplasare pe jos; a se grăbi, a fugi. *Ea-l văzu, dar nu-și iuți pasul* (EMIN.). *A-și încetini pasul* = a merge mai încet. *A merge* (sau *a fi*) *în pas cu vremea* = a corespunde cerințelor vremii. *A bate pasul pe loc* v. bate. *A o lua la pas* v. lua. *A nu (mai) slăbi pe cineva din pas* v. slăbi. ◆ Mișcare ritmică a picioarelor, caracteristică pentru fiecare dans. ◇ *Pas de vals* = mișcare ritmică a picioarelor specifică valsului. **3** Unitate de măsură a lungimii, egală cu distanța dintre cele două picioare ale omului în mers obișnuit, folosită (în trecut) pentru terenuri, distanțe etc. *Îl sili să măsoare cu pasul, împreună, lățimea locurilor* (REBR.). ◆ Ext. Distanță reprezentată de această unitate de măsură. *Se afla la o distanță de vreo cinci sute de pași de ei.* **4** Urmă lăsată de talpa piciorului sau a încălțămintei în timpul mersului. *Pe zăpadă se vedeau clar pași de copil.* ◇ Expr. *(înv.) A călca* (sau *a urma, a merge*) *pe pașii cuiva* = a urma exemplul cuiva, a continua activitatea cuiva. **5** Acțiune întreprinsă în vederea soluționării unei probleme. *Pentru a rezolva această situație, s-au parcurs următorii pași.* **II** *s.n.* Analog. **1** *(tehn.)* Distanță (sau unghi) cu valori constante, între două elemente alăturate identice ale unui sistem tehnic, măsurată în direcția în care se repetă elementele. ◇ *Pas de filet* sau *pasul filetului* = distanță care separă două spire consecutive ale unei elice sau două filete ale unui șurub, măsurată paralel cu axa de rotație. ◆ Distanță cuprinsă între planurile mediane a doi dinți consecutivi ai unui pinion sau ai unei roți dințate. **2** *(inform.)* Suboperație în executarea unei instrucțiuni la calculator. **3** *(mar.)* Act personal cu valabilitate temporară dat persoanelor pe timpul escalei; permis de debarcare. **4** *(genet.) Pas genetic* = distanță creată între un părinte și unul dintre copiii lui, astfel încît posibilitatea acestuia de a primi o genă oarecare se înjumătățește datorită meiozei. **5** *(înv., pop.)* Unealtă de lemn asemănătoare cu un compas, folosită în rotărie, dulgherie, dogărie etc. • pl. *m. pași, n. -uri.* /lat. ***passus.***

pas³ *s.n.* **1** *(geomorf.)* Cale naturală, îngustă și mai coborîtă, între munți sau dealuri, de-a lungul unei văi, care permite trecerea dintr-o parte în alta; trecătoare, defileu. ◇ Fig. *Umbră mai multă a trecut prin pasurile sufletului* (ARGH.). **2** *(nav.)* Șenal navigabil. **3** *(înv.; astăzi fam.)* Pașaport. • pl. *-uri.* /<germ. ***Pass***, fr. ***pas.***

pas⁴ *s.n.* *(farm.)* Substanță medicamentoasă, antibiotică, cu aspect de pulbere albă, puțin solubilă în apă, care este folosită în tratamentul tuberculozei. • pl. *-uri.* /<fr. ***P.A .S.***, abr. de la [acid] *p[ara] a[mino]s[alicylique].*

pasá *vb. I. tr.* **1** *(sport; compl. indică mingi, pucuri etc.)* A trece, a trimite unui coechipier sau către o anumită parte a terenului de joc. *Pasează-mi mingea!* ◇ *(abs.) Înaintașul a pasat spre poartă.* **2** *(fam.; compl. indică obiecte, bani etc.)* A transmite, a trece cuiva ceva; a pune în posesia cuiva; a da sau a ceda cuiva ceva (pe timp limitat). *Poți să-mi pasezi și mie o hîrtie de o sută?* (CE. PETR.). **3** *(compl. indică fructe sau legume)* A zdrobi, trecînd printr-o sită. ◆ Ext. A mărunți. *Ca să poată hrăni copilul îi pasează toată mîncarea.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***passer.***

pasábil, -ă *adj.* **1** *(fam.)* Care poate fi acceptat, utilizat; care este destul de bun, de frumos etc. pentru a fi acceptat dintr-un anumit punct de vedere. *Și-a cumpărat o rochie pasabilă.* **2** Care corespunde într-o oarecare măsură scopului. *Acest poet de talent mijlociu, exprimînd viața pe care el însuși o trăiește, va face o operă pasabilă* (GHER.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***passable***, it. ***passabile.***

pasacálie *s.f.* **1** Vechi dans spaniol și italian, cu mișcare lentă, executat pe o melodie cu repetate variațiuni; passacaglia. ◆ Melodie după care se execută acest dans. **2** *(muz.)* Piesă muzicală instrumentală, care este construită din variațiuni polifonice pe o temă expusă la început, executată într-un tempo moderat sau lent și în măsura de trei timpi; passacaglia. • sil. *-li-e.* scris și *passacaglia.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<it. ***passacaglia***; cf. fr. *passacaille*, sp. *pasacalle.*

pasagér, -á *subst., adj.* **I** *subst.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care circulă sau călătorește cu un mijloc de transport în comun; călător. **2** *s.m., s.f.* Persoană care este doar în trecere pe undeva (printr-un loc, printr-o localitate etc.). *Hotelul găzduiește mulți pasageri.* **3** *s.n.* *(mar.)* Navă de pasageri. **II** *adj.* *(în opoz. cu „permanent")* Care este vremelnic, trecător. *Iubirile pasagere nu-l interesau.* ◇ *(adv.) Gîndurile i se îndreaptă pasager către copilărie.* • pl. *-i, -e.* și *(înv.) pasajér s.m.* /<fr. ***passager.***

paságiu *s.n.* v. pasaj.

pasáj *s.n.* **I 1** Spațiu special amenajat între două rînduri de clădiri sau în interiorul unei clădiri, aflat de obicei la nivelul străzii, care este destinat pietonilor sau, rar, vehiculelor, pentru a trece dintr-o stradă în alta, de la un corp de clădire la altul etc ◆ Porțiune de stradă cu marcaje speciale, folosită ca loc de traversare pentru pietoni. ◆ Încrucișare la diferite niveluri între două sau mai multe căi de circulație rutieră, între un drum rutier și o cale ferată etc. ◇ *Pasaj de nivel* v. nivel. **2** Trecere fără oprire a unui tren printr-o stație de cale ferată. **3** *(geomorf.)* Trecătoare, pas. **II 1** Fragment dintr-o lucrare scrisă, dintr-o operă literară sau muzicală (citat sau reprodus de cineva). *Pianistul a interpretat un pasaj întreg dintr-o lucrare de-a lui Mozart.* ◆ *(muz.)* Succesiune melodică într-o compoziție muzicală, formată din note scurte și rapide, care face trecerea între diferitele teme ale piesei. **2** *(biol.)* Migrație periodică (în masă) a păsărilor de la locurile de cuibărit la cele de iernare și înapoi; deplasare a păsărilor ori a unor animale sălbatice de la locul de odihnă la cel de hrană și înapoi. ◆ Ext. Loc de trecere, drum (fix) străbătut în cursul acestor deplasări. *Sitarii își împinseră pasajul de primăvară spre nord* (SADOV.). ◇ Loc.adj. *De pasaj* = care este în trecere printr-o țară, printr-o regiune etc., în perioada migrațiilor. ◆ Cîrd, stol (aflat în migrație). **3** *(tehn.)* Trecere a metalelor, a fibrelor textile etc. printre doi sau mai mulți cilindri metalici așezați în laminor la distanță reglabilă, care se rotesc în sens invers. ◆ Ext.

Loc de trecere a acestor metale, fibre textile etc., după distanța la care sînt fixați cilindrii **4** (*astron.*) *Instrument de pasaj* = lunetă meridiană. **5** (*echit.*) Trap înalt, scurt, mai cadențat și mai elevat al calului. ◆ Ext. Spațiu al manejului în care se execută acest mers. • pl. *-e. pasáqiu s.n.* /<fr. ***passage***, it. ***passaggio***, germ. ***Passage***.

pasajér *s.m.* v. pasager.

pasamétru *s.n.* (*tehn.*) Instrument mecanic de precizie pentru măsurarea dimensiunilor exterioare ale unor piese prin comparare cu un etalon; micrometru la care măsurătorile se înregistrează pe un cadran. • pl. *-e.* /<fr. ***passamètre***, rus. ***naccamemp***, germ. ***Passameter***.

pasánt, -ă *adj.* (*tehn.*) **1** *Contor pasant* (și *subst. n.*) = contor care înregistrează consumul de energie electrică defalcat din consumul înregistrat de un contor general. **2** (*herald.*; *despre figuri de animale*) Care este reprezentat din profil, în mișcare. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***passant***, germ. ***passant***.

pasáre *s.f.* Acțiunea de *a pasa* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***pasa***.

pasarélă *s.f.* **1** (*nav.*) Punte îngustă și mobilă, de lemn sau de metal, care leagă de chei puntea unui vapor ancorat, servind la urcarea sau la coborîrea de pe o navă a pasagerilor. ◆ Platformă situată pe puntea unui vas, la oarecare înălțime, unde se află camera hărților și a instrumentelor de navigație și unde stă ofițerul de cart sau timonierul. **2** Pod îngust de lemn, de metal, de beton armat etc. pentru pietoni, care este situat la înălțime, peste o linie de cale ferată, peste un canal, peste o șosea etc., pentru a permite trecerea pietonilor. ◇ *Pasarelă de semnale* = pasarelă construită peste mai multe linii de cale ferată, pe care se montează semnalele. **3** Galerie acoperită sau punte îngustă care unește două clădiri sau două părți ale aceleiași clădiri la nivelul aceluiași etaje. ◆ Platformă îngustă (de lemn sau de metal) amenajată la unele construcții pentru manevrarea unor dispozitive sau pentru executarea unor lucrări de verificare și de întreținere. **4** Construcție specială care susține proiectoarele într-o sală de spectacole sau într-un studio cinematografic. • pl. *-e.* /<fr. ***passerelle***.

pasát *subst.* (*meteor.*; *înv.*) Alizeu. • /<germ. ***Passat [wind]***.

pasatríce *s.f.* (*tehn.*) Mașină pentru prelucrarea prin strecurare a fructelor crude, prevăzută cu o sită, care separă pulpa fructelor de semințe și pieliță. • pl. *-ce.* /<it. ***passatrice***.

pasavánt *s.n.* **1** (*mar.*) Punte superioară care face legătura între partea dinainte și cea dinapoi a unei nave. **2** Permis de transportat mărfuri fără taxe vamale. • pl. *-e.* /<fr. ***passavant***, it. ***passavanti***.

pásă[1] *s.f.* **1** (*sport*; *la jocurile cu mingea*) Transmitere a mingii prin lovitură, cu piciorul sau cu capul, către un coechipier sau într-o anumită parte a terenului de joc; passing. ◆ (*la scrimă*) Înaintare către adversar. **2** Fiecare dintre mișcările făcute cu mîna de către un hipnotizator pentru a adormi un mediu. ◆ Operație de trecere la executarea unui tur de iluzionism. **3** (*la unele jocuri de cărți*) Miză, sumă de bani pe care trebuie să o depună jucătorii la fiecare nou tur. ◆ Ext. Tur. **4** Stare, situație (trecătoare). *Astăzi este într-o pasă deosebită.* ◇ Expr. *A avea* (sau *a fi în*) *pasă bună* (sau *proastă, rea*) = a trece prin împrejurări favorabile (sau nefavorabile); a avea noroc (sau ghinion); a-i reuși (sau a nu-i reuși) cuiva ceva. • pl. *-e.* /<fr. ***passe***, engl. ***pass***.

pásă[2] *s.f.* **1** (*metalurg.*) Trecere a metalului forjat în tiparele sau în matrițele care îl fasonează. **2** (*mar.*) Culoar navigabil care este amenajat într-o zonă cu stînci, bancuri, mine, epave etc. • pl. *-e.* /<fr. ***passée***.

pásămite *adv.* (*pop.*; *exprimă probabilitatea, posibilitatea etc. a vorbelor, faptelor, acțiunilor*) Probabil, pesemne, (după cît) se pare, într-adevăr, vezi bine că... *Pasămite i se făcu milă de el babei* (VLAH.). • /***pasă***, prez.ind. pers. 3 al lui *păsa*[1] + ***mite*** „chiar"; cf. *darămite*.

pásăre *s.f.* **1** (*ornit.*; *la pl.*) Clasă de vertebrate ovipare și homeoterme, aeriene, terestre și acvatice, cu corpul fusiform, acoperit cu pene, cu membrele anterioare transformate în aripi (pentru zbor) și cu fălcile, lipsite de dinți, acoperite cu formații cornoase (transformate în cioc), care trăiesc, în stare sălbatică sau domestică, pe tot globul; (*și la sg.*) animal care face parte din această clasă. ◇ Zic. *Toată pasărea pe limba ei piere* = fiecare plătește într-un fel sau în altul pentru faptele sale. *Fiecare pasăre își iubește cuibul. Pasărea vicleană dă singură în laț. Pasărea mălai visează. Păsările fripte nu se găsesc în parii gardurilor* v. gard. ◇ (*De-a*) *pasărea zboară* = joc de copii în care jucătorii imită zborul unei păsări. *Pasărea fenix* v. fenix. *Pasăre măiastră* v. măiestru. ◇ Expr. *Pasăre rară* (*calc după lat. „rara avis"*), se spune despre ceva (sau despre cineva) greu de găsit și deosebit de rar. *Creier de pasăre* v. creier. *A lua pasărea din zbor* v. lua. ◆ Fig. Avion. *Pasărea de fier își luă zborul.* **2** Spec. (*ornit.*; *mai ales la pl.*; și *pasăre de casă, pasăre de curte*) Nume generic pentru păsările domestice crescute pe lîngă casa omului, pentru carne, ouă etc.; orătanie. ◆ Restr. Găină. ◆ Restr. Carne de pasăre, folosită ca aliment. ◆ Ext. (*culin.*) Mîncare preparată din astfel de carne. ◇ *Lapte-de-pasăre* v. lapte. **3** (*ornit.*; *reg.*) Vrabie (*Passer domesticus*). **4** Compuse: (*ornit.*) *pasărea-muscă* = colibri (*Trochilus*); *pasărea-liră* = pasăre al cărei mascul are coada în forma unei lire, viu colorată și care trăiește în pădurile din Australia și din Noua Guinee (*Menura superba*); *pasărea-omătului* = pasăre mică, cu penele de diferite culori, în care predomină culoarea albă și care trăiește în munții Carpați, de unde coboară, uneori, iarna, în zonele de deal sau de cîmpie (*Plectrophenax nivalis*); *pasărea-cînepii* = cînepar (*Carduelis cannabina*); *pasărea-paradisului* = pasăre exotică cu penele bogate și frumos colorate (*Paradisea apoda*); *pasărea-furtunii* = furtunar (*Puffinus puffinus yelkouan*). **5** (*înv.*, *reg.*) Termen eufemistic utilizat pentru a denumi organul genital la oameni sau, rar, la animale. **6** Expr. *Pasăre de noapte* = *a*) persoană care preferă să desfășoare noaptea anumite activități (lectură, studii etc.); *b*) prostituată. • pl. *păsări.* (*înv.*, *pop.*) *pásere s.f.* /lat. ***passarem*** = ***passĕrem*** <cl. *passer, -eris* „vrabie".

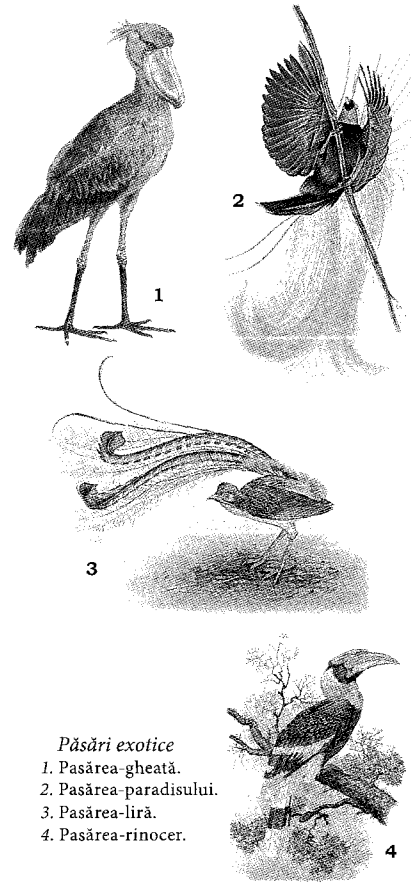

Păsări exotice
1. Pasărea-gheată.
2. Pasărea-paradisului.
3. Pasărea-liră.
4. Pasărea-rinocer.

pascál[1] *s.m.* (*fiz.*) Unitate de măsură pentru presiune, egală cu presiunea exercitată de un newton pe un metru pătrat. • pl. *-i.* /<fr. ***pascal***; cf. nm. pr. Blaise *Pascal*, matematician, fizician și scriitor francez.

pascál[2] *s.n.* (*inform.*) Limbaj de programare de nivel înalt, orientat spre aplicațiile cu caracter tehnic, științific și economic. • /<fr. ***pascal***.

pascál[3]**, -ă** *adj.* (*bis.*) Care ține de sărbătorile Paștilor, care se referă la Paști, din zilele de Paști; pascual. ◇ *Ciclu pascal* = perioadă de 532 de ani, după care sărbătoarea Paștelui revine exact în aceeași zi a anului. *Miel pascal* v. miel. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***paschalis***, *-e*, fr. ***pascal***.

pascalián, -ă *adj.* Care se referă la ideile lui Blaise Pascal. • sil. *-li-an.* pl. *-ieni, iene.* /<fr. ***pascalien***; cf. nm. pr. Blaise *Pascal*, matematician, fizician și scriitor francez.

pascalíe *s.f.* **1** (*bis.*) Calendar creștin special, cu ajutorul căruia se poate stabili pe o perioadă (lungă) de ani data Paștelui și a altor sărbători religioase care nu au loc la date fixe, fiind raportate la Paști. **2** Carte astrologică populară, cu ajutorul căreia se crede că se poate ghici viitorul cuiva; zodiac. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*, *pop.*) *păscălíe s.f.* /<ngr. *πασχάλια*, lat. ***paschalia***.

páscă *s.f.* v. paști.

pascuál, -ă *adj.* (*bis.*) Pascal. • sil. *-cu-al.* pl. *-i, -e.* /<it. ***pasquale***.

pas de deux [padə'dœ] *subst.* (*cor.*) Dans clasic executat de o balerină și de un balerin, alcătuit de obicei dintr-un adagio, un allegro și o coda. • /<fr. ***pas de deux***.

pas de quatre [padə'katr] *subst.* (*cor.*) **1** Dans clasic executat de patru balerini. **2** Dans de bal, de origine engleză. • /<fr. ***pas de quatre***.

pas de trois [padə'trwa] *subst.* (*cor.*) Dans clasic executat de un balerin și de două balerine, asemănător, ca structură, cu pas de deux. • /<fr. ***pas de trois***.

paseísm *s.n.* (*filos.*, *lit.*) Atitudine, sentiment de admirație exagerată față de trecut; idealizare a trecutului, cult exagerat pentru trecut (propriu romantismului). • /<fr. ***passéisme***.

paseíst, -ă *s.m.*, *s.f.*, *adj.* **1** *s.m.*, *s.f.*, *adj.* (Persoană) care admiră trecutul; persoană care aderă la paseism. **2** *adj.* Care aparține paseismului sau paseiștilor, care se referă la paseism sau la paseiști. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***passéiste***.

pasénță *s.f.* v. pasiență.

pásere *s.f.* v. pasăre.

paserifórmă *s.f.* (*ornit.*; *la pl.*) Ordin de păsări de talie mică, răspîndite pe întreg globul, insectivore sau granivore, unele sedentare, altele migratoare, majoritatea cîntătoare, ai căror pui ies din ou golași și orbi (*Passeriformes*); (*și la sg.*) pasăre care face parte din acest ordin. • pl. *-e.* /<fr. ***passériformes***; cf. lat. *passer, -eris* „vrabie", *forma, -ae* „formă".

pasétă *s.f.* (*tehn.*) Piesă din oțel cu orificii, care conduce firul la mașinile de tricotat. • pl. *-e.* /<fr. ***passette***.

páshă *s.f.* v. paști.

pasi- v. pan[1]-.

pasiáns *s.n.* v. pasiență.

pasíbil, -ă *adj.* (*de obicei urmat de determ. introduse prin prep. „de"*) Care poate sau trebuie să fie supus la..., susceptibil de...; care merită să... *Acest om este pasibil de pedeapsă.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***passible***, it. ***passibile***, lat. ***passibilis***, *-e*.

pasibilitáte *s.f.* Caracteristica, însușirea de a fi pasibil. • /<lat. ***passibilitas, -atis***.

pasiénță *s.f.* (*de obicei la pl.*; *în legătură cu vb. „a face"*) Combinare a cărților de joc într-o anumită ordine și după anumite reguli bazate pe hazard, de care se presupune că se leagă îndeplinirea unei dorințe. ◇ Expr. (*fam.*) *A* (*nu-i*) *ieși pasiența* = a (nu) obține rezultatul dorit, a (nu) reuși într-o anumită acțiune. • sil. *-si-en-.* pl. *-e.* și *pasénță s.f.*, (*înv.*) *pasiáns s.n.* /<fr. ***patience***, ngr. *πασιέντσα*, rus. ***пасьянс***.

pasifloracée *s.f.* (*bot.*; *la pl.*) Familie de plante tropicale agățătoare, cu tulpina lemnoasă, cu frunzele palmate, cu florile mari cu petale separate; (și la sg.) plantă care face parte din această familie. • pl. *-cee.* /<fr. ***passifloracées***.

pasiflorăl *s.n.* (*farm.*) Medicament calmant, sub formă de soluție, preparat din extractul fluid al unei specii de pasiflora, cu adaosuri de substanțe sedative și de sirop. • pl. *-e.* /***pasiflora*** + *-al*.

pasiflóră *s.f.* (*bot.*) **1** (*la pl.*) Numele mai multor specii de plante tropicale, agățătoare, originare din America tropicală și din Asia, cu tulpina lemnoasă și ramificată, cu frunzele palmate și cu florile albăstrui sau albe-roz, folosite de obicei ca plante decorative (*Passiflora*); (*și la sg.*) plantă care aparține fiecăreia dintre aceste specii. **2** Specie de pasiflora, cu florile mari, roz sau roșii, folosită în industria farmaceutică pentru extragerea pasifloralului (*Passiflora incarnata*). • pl. *-e.*

/<fr. ***passiflore***, it. ***passiflora***, lat. ***passiflora*** <*passio, -onis* „pasiune, patimă", *flos, -oris* „floare".

pasigrafíe *s.f.* Sistem de scriere universală. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***pasigraphie***.

pasimétru *s.n.* Instrument de precizie, asemănător cu pasametrul, folosit la măsurarea cavităților pieselor prin comparare cu un etalon. • pl. *-e*. /<fr. ***passimètre***; cf. lat. *passus, -us* „pas".

pasioná *vb. I.* **1** *tr.* A trezi pasiune, interes deosebit pentru cineva sau pentru ceva. *Viața în general îl pasionează pînă la completă uitare de sine* (RALEA). **2** *refl.* A se preocupa cu pasiune de ceva; a pune pasiune în...; a face, a simți pasiune pentru cineva sau pentru ceva. *Se pasionă de ocultism* (CĂL.). • sil. *-si-o-*. prez.ind. *-ez*. /<fr. ***passionner***.

pasionál, -ă *adj.* **1** (*despre sentimente, însușiri, manifestări etc.*) Care ține de pasiune, care se referă la pasiune. *A fost o reacție pasională din partea lui* ◆ Care este determinat de pasiune; care exprimă (o mare) pasiune. *E epoca controverselor pasionale.* ◇ *Dramă pasională* v. dramă. ◆ Care trezește pasiune. *Era și ea pasională, în sensul că sugera pasiunile* (CĂL.). **2** (*despre oameni*) Care pune pasiune în ceea ce face; care acționează cu pasiune; pasionat. *Este un artist pasional.* • sil. *-si-o-*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***passionnel***, lat. ***passionalis, -e***.

pasionalísm *s.n.* Pasionalitate. • sil. *-si-o-*. /***pasional*** + *-ism*.

pasionalitáte *s.f.* Însușirea de a fi pasional; caracter pasional; pasionalism. • sil. *-si-o-*. /***pasional*** + *-itate*.

pasionánt, -ă *adj.* Care pasionează, care trezește un interes deosebit; palpitant, captivant. *Am citit un roman pasionant.* ◆ Care se manifestă cu pasiune. *Era între ei o dragoste pasionantă.* ◆ Care este aprig, violent. *Am asistat la o polemică pasionantă.* • sil. *-si-o-*. pl. *-ți, -te*. /<fr. ***passionnant***.

pasionát, -ă *adj.* **1** (*despre sentimente, însușiri, manifestări etc. ale oamenilor*) Care exprimă (o mare) pasiune; care este determinat de pasiune; care este izvorît dintr-o (mare) pasiune. *Rîvnea mult o iubire pasionată* (REBR.). ◇ (*adv.*) *Autorul trecea... ca unul dintre profeții fericirilor viitoare, pasionat așteptate* (GAL.). ◆ (*despre voce, ton*) Care exprimă, trădează pasiune. *Nu înțeleg... tonul cel pasionat al scrisorii tale* (I. NEGR.). **2** (*despre oameni sau despre caracterul lor*) Care este stăpînit, dominat de pasiuni. *Tînăra sentimentală... deveni și mai pasionată* (CAR.). **3** (*despre oameni*) Care pune pasiune în ceea ce face; care acționează cu pasiune; pasional. *N-a existat, socot, om mai sincer, mai pasionat ca mine în toate acțiunile sale* (BRĂ.). • sil. *-si-o-*. pl. *-ți, -te*. /v. ***pasiona***; cf. fr. *passionné*.

pasiúne *s.f.* **1** Dragoste puternică (și de durată) față de o persoană (de sex opus). *A crezut că îl iubește, că în sfîrșit a descoperit pasiunea cea mare și purificatoare* (CE. PETR.). **2** (*psih.*) Stare afectivă și intelectuală intensă și stabilă, sentiment puternic foarte precis orientat, care se manifestă ca o tendință polarizatoare a proceselor psihice ale omului, dominîndu-l prin intensitatea efectelor sau prin permanența acțiunii lor. *La pasiunea arzîndă din sufletul eroului... ar trebui să mediteze actorul* (PER.). ◇ Loc.adv. *Cu pasiune* = înflăcărat, entuziast; intens. *A fost convingător, vorbind cu pasiune despre acțiunile viitoare.* ◇ Expr. *A face* (*o*) *pasiune* (pentru cineva sau pentru ceva) = a se simți atras în mod deosebit (de cineva sau de ceva); a se pasiona. *A făcut o pasiune pentru mîncarea chinezească.* ◆ Concr. Ceea ce constituie obiectul, cauza unei astfel de stări afective și intelectuale. *Pasiunea sa era muzica.* **3** Înclinație deosebită, însoțită de plăcere și de atașament pentru obiectul studiat sau urmărit, pentru activitatea, pentru profesiunea exercitată. *I-a rămas pasiunea pentru pescuit.* ◆ Tendință lăuntrică spre realizarea sau dobîndirea unui lucru; dorință, aspirație, năzuință. *Trăia pentru o singură pasiune, veche și ireductibilă: eliberarea patriei sale* (SADOV.). **4** Tendință puternică și nestăpînită însoțită de preocuparea exagerată și obsedantă pentru anumite dorințe; patimă, viciu. *A avut pasiunea beției, dar s-a lăsat.* **5** (*muz.*) Gen muzical, înrudit cu oratoriul, al cărui text este inspirat din patimile evanghelice (ale lui Iisus Hristos). ◆ Compoziție muzicală religioasă care aparține acestui gen. **6** (*bot.*) *Floarea pasiunii* = plantă din specia pasiflorelor, originară din America de Sud, cu petalele albe-verzui, dublate de coroniță de radii filiforme la bază purpurii și la vîrf albastre, cu pistilul și staminele mari, divergente (*Passiflora caerulea*). *Fructul pasiunii* = fructul acestei flori. • sil. *-si-u-*. pl. *-i*. /<lat. ***passĭo, -onis***, fr. ***passion***, it. ***passione***, germ. ***Passion***.

pasív, -ă *adj., s.n.* (*în opoz. cu „activ"*) **I** *adj.* **1** Care nu reacționează prompt și cu hotărîre la o excitare sau la o acțiune din afară. ◇ *Apărare pasivă* = *a*) atitudinea celui care se hmitează la apărare, fără a trece la contraatac; *b*) (*milit.*) formă de apărare a populației civile de atacuri aeriene inamice, concretizată într-un ansamblu de măsuri luate pentru a feri un oraș, o clădire etc. *Rezistență pasivă* = atitudinea cuiva care evită orice reacție, limitîndu-se la lipsa de colaborare, ca formă de opoziție nonviolentă față de abuzuri sau obligații din partea unei autorități, considerate nedrepte. *Drept electoral pasiv* = dreptul cuiva de a fi ales în diferite organe legislative. *Fumat pasiv* = situație a unui nefumător care respiră aerul dintr-un mediu în care se fumează și asupra căruia se exercită efectele negative ale fumului. *Componente pasive* v. component. *Investitor pasiv* v. investitor. *Subiect pasiv* v. subiect. ◆ (*despre oameni*) Care este lipsit de inițiativă și de interes pentru ceea ce face, avînd tendința de a se supune voinței, acțiunii altora; care este dezinteresat, apatic; inactiv. ◆ (*despre manifestări, acțiuni etc. ale oamenilor*) Care exprimă, trădează lipsă de dinamism, de inițiativă, de inactivitate etc. *Scriitorul nu este un observator pasiv al realității.* ◇ (*adv.*) *Față de incident s-a manifestat pasiv.* ◆ (*despre homosexuali*) Care îndeplinește, în raporturile sexuale, rolul de femeie. **2** (*gram.; despre diateze, forme verbale, conjugări etc.*) Care arată că subiectul gramatical suferă acțiunea făcută de altcineva. ◆ (*subst. n.*) Diateza pasivă a unui verb. *Pasivul se întîlnește numai la verbele tranzitive.* **3** (*lingv.*) *Vocabular* (sau *lexic, fond*) *pasiv* = totalitatea cuvintelor unei limbi pe care vorbitorii le înțeleg, dar nu le utilizează (decît accidental). **4** (*despre metale, aliaje*) Care prezintă fenomenul de pasivitate. **II** *s.n.* **1** (*econ.*; și, *adj., mijloace financiare pasive*) Totalitatea mijloacelor economice ale unei întreprinderi, ale unei instituții sau ale unei organizații economice privite sub aspectul sursei de constituire și al destinației lor. ◇ *Active și pasive monetare* v. monetar. **2** (*contab.*) Parte distinctă a bilanțului contabil, în care sînt înscrise, în expresie valorică, sursele de constituire a pasivului și rezultatele financiare la un moment dat. ◇ *Pasive curente* = elemente care prezintă situația datoriilor unei companii, ce trebuie onorate în anul următor. *Pasive stabile* = mijloace bănești (datorii) minime, de regulă constante pe un interval dat, care, deși aparțin terților, rămîn permanent, în virtutea normelor legale, la dispoziția societății care le folosește la fel ca și pe mijloacele proprii. **3** (*jur.*) Parte din patrimoniul unei persoane fizice sau juridice, alcătuită din datorii și din obligații care se pot evalua în bani; totalitatea datoriilor și a obligațiilor evaluabile în bani care depășește bilanțul activ al unei întreprinderi, al unei instituții sau al unei organizații economice. ◇ *Pasiv patrimonial* = ansamblul obligațiilor și sarcinilor cu conținut economic aparținînd unei persoane (fizice sau juridice), care, împreună cu activul, alcătuiesc patrimoniul. • pl. *-i, -e*. /<lat. ***passivus***, fr. ***passif***, germ. ***Passiv, passiv***.

pasivísm *s.n.* **1** Atitudine a omului pasiv; tendință spre pasivitate. **2** (*ist.*) Tactică politică, adoptată în 1869 de membrii Partidului Național Român din Transilvania, la conferința de constituire a acestuia, prin care membrii partidului au hotărît boicotarea alegerilor din Ungaria, nerecunoscînd alipirea Transilvaniei la Ungaria și dualismul austro-ungar. • /<it. ***passivismo***, germ. ***Passivismus***.

pasivíst, -ă *s.m., s.f.* **1** *s.m., s.f.* Persoană stăpînită de pasivism. **2** *s.m.* (*ist.*) Membru al Partidului Național Român din Transilvania care adoptase pasivismul ca tactică politică. • pl. *-iști, -iste*. /***pasiv*** + *-ist*.

pasivitáte *s.f.* **1** Stare a omului pasiv, care suportă o situație (grea, neplăcută) fără a reacționa; lipsă de participare la o acțiune, lipsă de inițiativă; renunțare la acțiune. ◆ (*med.*) Diminuare a rezistenței sau absență a rezistenței unui membru asupra căruia se exercită o mișcare pasivă. **2** (*chim.*) Proprietate a unor metale (crom, fier, aluminiu etc.) sau a unor aliaje de a rezista la acțiunea unor acizi concentrați (din cauza formării unui strat protector, în special de oxid, pe suprafața metalului sau a aliajului). • /<fr. ***passivité***, it. ***passività***, germ. ***Passivität***.

pasivizá *vb. I.* **1** *refl.* (*chim.; despre metale, aliaje*) A rezista la acțiunea unor acizi concentrați. ◆ (*tr. fact.; compl. indică metale, aliaje*) A face să capete pasivitate. **2** *tr.* (*gram.*) A efectua transformarea pasivă a unei fraze active. ◆ (*refl.; despre cuvinte*) A intra în vocabularul pasiv, a ieși din uz. • prez.ind. *-ez*. /***pasiv*** + *-iza*, după fr. *passiver*.

pasivizáre *s.f.* (*chim.*) Acțiunea de *a* (*se*) *pasiviza* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***pasiviza***.

pasmánt *s.n.* (*înv., reg.*) Ceapraz, firet (pentru împodobit haine, draperii etc.). • pl. *-uri*. /<fr. ***passement***.

pasmanterie *s.f.* **1** Ramură a industriei textile care produce panglici, broderii (pentru perdele, articole de lenjerie, pălării etc.), fireturi, șireturi etc. **2** Colect. (Obiecte, sortimente de) ceaprăzărie. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***passementerie***.

pasmantiér *s.m.* (*înv., reg.*) Ceaprazar. • sil. *-ti-er*. pl. *-i*. /<fr. ***passementier***, germ. ***Posamentier***.

pásnic, -ă *s.n., s.m., adj.* **1** *s.n.* (*înv., reg.*) Unealtă de lemn, în formă de compas, folosită în dulgherie, rotărie, dogărie etc. **2** *s.m.* (*reg.*) Persoană care măsoară un teren cu pașii. **3** *adj.* (*reg.; mai ales despre cai*) Care merge repede, care are pasul mare. • pl. *-ci, -ce*. și (*înv., reg.*) *pășnic s.m., s.n.* /***pas***[2]- + *-nic*.

páso *s.n.* (*în teatrul spaniol*) Farsă scurtă care se juca între actele unei piese mai mari. • pl. *-uri*. /<sp. ***paso***.

pasóc *subst.* (*reg.*) Curea îngustă de piele folosită ca cingătoare. • /<ucr. ***пасок***.

paso-doble *subst.* **1** Dans popular de perechi, de origine spaniolă. ◆ Melodie după care se execută acest dans. **2** Gen de step dansat foarte rapid. • /<sp. ***pasodoble***.

paspartú *s.n* **1** Cheie cu care se poate deschide orice broască obișnuită; șperaclu. **2** Fig. Mijloc de a pătrunde într-un anumit cerc, într-un anumit mediu social, într-o anumită problemă etc. **3** Cadru de hîrtie, carton, lemn etc. așezat între ramă și pictura, gravura, desenul sau fotografia înrămate. **4** Document de transport feroviar în care se înscriu indicații privind destinația, itinerarul și clasa. ◇ *Gabarit paspartu* = gabarit internațional. • scris și *passe-partout*. pl. *-uri*. /<fr. ***passe-partout***.

paspoál *s.n.* Șiret (lat) sau fîșie îngustă de stofă, de mătase, de bumbac etc. care se aplică de obicei de-a lungul unei cusături, la marginea unui buzunar, la gulere, la manșete etc., ca garnitură la rochii sau la haine. ◆ Bandă de piele sau de înlocuitori ai acesteia, fixată pe fețele pantofilor sau pe diferite obiecte de marochinărie, pentru a le întări marginile sau în scop ornamental. • pl. *-uri*, (*înv.*) *-e*. /<fr. ***passepoil***.

paspoalá *vb. I. tr.* (*compl. indică piese de îmbrăcăminte*) A tivi, a împodobi cu paspoal. • prez.ind. *-ez*. /***paspoal*** + *-a*.

paspoalâre *s.f.* Acțiunea de *a paspoala* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***paspoala***; cf. fr. *passepoiler*.

paspórt *s.n.* v. pașaport.

passacaglia *s.f.* v. pasacalie.

passamezzo [pasa'metso] *s.n.* Dans italian din sec. 16-18, în ritm binar, cu tempo rapid. ◆ Melodie după care se executa acest dans. • /<it. ***passamezzo***.

passe-montagne [pasmon'taɲ] *s.n.* Căciulă care acoperă ceafa și urechile. • /<fr. ***passe-montagne***.

passe-pied [pas'pje] *s.n.* Dans popular în cerc, de origine franceză, asemănător menuetului, dar cu un tempo mai rapid. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • /<fr. ***passe-pied***.

păssim *adv.* (*filol.; pentru trimiteri la diferite pasaje din opere sau din autori*) În diverse locuri, ici și colo, în numeroase alte locuri (din aceeași operă). • /<lat. ***passim***.

pássing *s.n.* (*sport; la jocurile cu mingea*) Pasă. • /<engl. ***passing***.

passing-shot ['pasiŋ‚ʃot] *s.n.* (*sport; la tenis*) Minge din dreapta, lovită din rever sau dată în diagonală, care trece rapid pe lîngă adversarul venit la fileu. • pl. *-uri*. /<engl. ***passing shot***.

passionáto *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) În mod pasionat, patetic. • sil. *-si-o-*. /<it. ***passionato***.

pástă *s.f.* **1** Material omogen sau eterogen care, la o temperatură dată, se prezintă ca o masă vîscoasă, lipsită de elasticitate. ◇ Fig. *Aceste personaje, ridicate*

spre suprafață, sînt pasta amorfă pe care formele nouă lasă aceeași pecete (IBR.). **2** Materie densă și foarte maleabilă, cu aspect omogen, rezultată de obicei din măcinarea unor substanțe și din amestecul lor (cu un lichid), pînă la obținerea consistenței dorite. ◇ *Pastă de dinți* = preparat farmaceutic, întrebuințat la spălarea dinților. ◆ (și *pastă alimentară*) Produs alimentar concentrat sau semifabricat (conservat), obținut prin tocarea unor alimente și prin amestecarea lor cu diferite condimente, conservante etc. ◇ *Paste făinoase* v. făinos. **3** (*a. plast.*) Culoare (folosită în pictură) preparată de obicei cu ulei. *În tablou pasta este pusă cu cuțitul.* ◆ Fig. Paletă. *Pictorul a utilizat o pastă mai bogată, mai vie.* **4** Lac de unghii cu aspect omogen. • pl. *-e.* /<ngr. *πάστα*, it. ***pasta***, germ. ***Pasta***, ***Paste***.

pastél *s.n., adj.invar.* **1** *s.n.* (*lit.*) Poezie descriptivă, cu fond liric, în care poetul exprimă stări afective, în relație cu tablouri din natură. *Există pasteluri lirice ca ale lui Iosif* (IBR.). ◆ (*muz.*) Lucrare muzicală lirică, descriptivă sau compusă pe versurile unei astfel de poezii. **2** *s.n.* (*a. plast.*) Creion moale de pictură, colorat (în tonuri deschise), obținut din pigmenți sau din coloranți în stare de pulbere, amestecați cu talc și cu un liant (gumă arabică). **3** *s.n.* (*a. plast.*) Desen în culori, realizat cu acest fel de creioane; pictură care reprezintă un peisaj după natură, executată în pastel sau în tonuri deschise de acuarelă ori de ulei. **4** *adj.invar.* (*despre culori, desene etc.*) Cu tonuri palide, delicate, tinzînd către alb. *Mi-am cumpărat o rochie de vară de un verde pastel.* • pl. *-uri*, (*înv.*) *-e.* /<fr. ***pastel***, it. ***pastello***.

pastelát, -ă *adj.* (*despre culori, desene etc.*) Cu tonuri pale, delicate. • pl. *-ți, -te.* /de la ***pastel***, după fr. *pastellisé*.

pastélic, -ă *adj.* Care ține de pastel, care se referă la pastel. • pl. *-ci, -ce.* /***pastel*** + *-ic*.

pastelíst *s.m.* **1** (*a. plast.*) Pictor de pasteluri. **2** (*lit.*) Poet care compune pasteluri. • pl. *-iști.* /<fr. ***pastelliste***.

pastelístică *s.f.* (*a. plast.*) Procedeu de realizare a pastelului. • /***pastelist*** + *-ică*, după it. *pastellistica*.

pastelizá *vb. I. tr.* **1** (*a. plast.*) A colora, a vopsi, a desena în culori pastel. ◆ A face să aibă culori palide, atenuate. **2** (*lit.*) A crea un pastel; a da impresia de pastel. • prez.ind. *-ez.* /***pastel*** + *-iza*, după fr. *pasteller*.

pastelizánt, -ă *adj.* (*lit.*) Care dă impresia de pastel. • pl. *-ți, -te.* /***pasteliza*** + *-ant*.

pastét *s.n.* (*culin.*) Preparat din carne, care se servește fie simplu, ca aperitiv, fie într-o crustă de aluat, însoțit de salată, ca fel de bază. • pl. *-e.* și (*înv.*) ***pastétă***, ***paștétă*** *s.f.*, ***paștét*** *s.n.* /<germ. ***Pastete***.

pastétă *s.f.* v. pastet.

pasteurelóză [pastœre'lozə] *s.f.* (*med. vet.*) **1** Boală microbiană gravă a animalelor și a păsărilor domestice, manifestată prin septicemie hemoragică. **2** Pneumoenterită. • /<fr. ***pasteurellose***.

pasteuríza [pastœri'za] *vb. I. tr.* (*compl. indică produse alimentare, în special lapte*) A încălzi în pasteurizator la temperaturi cuprinse între 70 și 85°C și a răci apoi brusc (sub 10°C), pentru a obține și a menține sterilizarea fără alterarea gustului sau distrugerea vitaminelor, un timp cît mai mare. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***pasteuriser***; cf. nm. pr. Louis *Pasteur*, chimist și biolog francez.

pasteurizare [pastœri'zare] *s.f.* Acțiunea de *a pasteuriza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***pasteuriza***.

pasteurizat, -ă [pastœri'zat] *adj.* (*despre produse alimentare*) Care a fost supus pasteurizării; sterilizat prin încălzire, în pasteurizator. ◇ *Lapte pasteurizat* v. lapte. • pl. *-ți, -te.* /v. ***pasteuriza***.

pasteurizator [pastœriza'tor] *s.n.* (*ind. alim.*) Aparat folosit în industria alimentară pentru pasteurizare. • pl. *-oare.* /<fr. ***pasteurisateur***.

pastícă *s.f.* (*mar.*) Muflă. • pl. *-ci.* /<it. ***pastecca***.

pastíccio *s.n.* (*muz.*) Tip de operă alcătuită din arii, recitative, coruri extrase din operele altor compozitori. ◆ Lucrare ale cărei părți sînt scrise de compozitori diferiți. • /<it. ***pasticcio***.

pastifiánt, -ă *adj., s.n.* (Substanță) care permite obținerea unei paste. • sil. *-fi-ant.* pl. *-ți, -te.* /de la ***pastă***, după *plastifiant*.

pastílă *s.f.* **1** Preparat farmaceutic sau alimentar de forma unei tablete sau bomboane mici, rotunde; (*impr.*) comprimat. **2** Piesă în formă de disc mic, cu suprafețele frontale convexe, folosită (ca element de reazem) la unele mașini sau la unele mecanisme. ◆ Corp în formă de disc sau de cilindru, de mici dimensiuni, obținut prin turnare sau presare. **3** (*milit.*) Mic tub metalic conținînd o compoziție trasoare, care se înșurubează în fundul proiectilelor (perforante), destinat marcării traiectoriei și incendierii carburanților inamicului. **4** (*inform.*) Substrat semiconductor pe care este fabricat un circuit integral; microcircuit. **5** Loc special amenajat (de formă sferică) în mijlocul unei piețe, al unei intersecții largi, pentru dirijarea circulației, pentru refugiul pietonilor etc. **6** *Pastilă de acumulator electric* = porțiunea de substanță activă aflată într-o alveolă de grătar a acumulatorului electric. • pl. *-e.* /<fr. ***pastille***, germ. ***Pastille***.

pastís *s.n.* Lichior de anason, care se consumă ca aperitiv. • pl. *-uri.* /<fr. ***pastis***.

pastișá *vb. I. tr.* (*compl. indică stiluri, maniere ale unor scriitori, ale unor muzicieni, ale unor pictori etc. sau, ext., persoane, fenomene etc.*) A imita, a copia; a face o pastișă. *Pastișează fără prea mult gust o diversitate de stiluri* (PER.). ◇ Poet. *Un plop pe malul Oltului, o cioară, Și-un glas ce pastișează veșnicia* (MINUL.). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***pasticher***.

pastișáre *s.f.* Faptul de *a pastișa*. • pl. *-ări.* /v. ***pastișa***.

pastíșă *s.f.* (*în arte*) Lucrare literară, muzicală sau plastică, de obicei fără valoare și lipsită de originalitate, în care autorul preia motivele, temele, stilul, mijloacele de expresie ale unui mare scriitor, ale unui muzician sau ale unui pictor. ◆ Imitație fără valoare, copie. ◆ Ext. Parodie. • pl. *-e.* /<fr. ***pastiche***.

pastișór *s.m.* (*deprec.*) Persoană care pastișează pe cineva sau ceva. • pl. *-i.* /<fr. ***pasticheur***.

pástor *s.m.* (*bis.; la unele culte protestante*) Preot. • pl. *-i.* /<lat. ***pastor***, ***-is***, germ. ***Pastor***.

pastorál, -ă *adj., s.f.* **I** *adj.* Care aparține păstorului, care se referă la păstor; păstoresc. ◇ *Amenajament pastoral* v. amenajament. *Stupărit pastoral* v. stupărit. ◆ Ext. Care este de la țară; cîmpenesc, rustic. *Trăind la țară, ne vom deda la o viață dulce, pastorală* (BOL.). **II** *adj., s.f.* **1** *adj.* (*lit., muz.*) *Gen pastoral* = gen literar sau muzical de inspirație campestră, care își propune să redea scene simple și vădit naive din natură. **2** *adj., s.f.* (*lit.*) (Operă literară, fragment literar etc.) care înfățișează idilic viața păstorilor sau, în general, viața de la țară. *Există o latură pastorală în această piesă* (PER.). **3** *adj., s.f.* (*muz.*) (Lucrare muzicală) care evocă aspecte din viața păstorească sau țărănească. **4** *s.f.* Scenă idilică, cîmpenească în creația trubadurilor și truverilor. **III** *adj., s.f.* (*relig.*) **1** *adj., s.f.* (Parte a teologiei) care inițiază pe preoți în problemele conducerii credincioșilor pe calea credinței. **2** *adj.* Care aparține pastorilor sau, gener., preoților, care se referă la pastori sau, gener., la preoți. ◆ Ext. Episcopal. **3** *s.f.* Mesaj al unui arhiereu adresat preoților și credincioșilor cu ocazia marilor sărbători religioase sau a unor evenimente importante. • pl. *-e.* /<lat. ***pastōralis***, ***-e***, fr. ***pastoral***, it. ***pastorale***.

pastorále *adv.* (*muz.*) În stil pastoral, cîmpenesc. • /<it. ***pastorale***.

pastoralísm *s.n.* (*în arte*) Tendință caracterizată prin folosirea temelor idilice din viața de la țară, prin cultivarea genului pastoral; caracter pastoral, bucolic. • /<fr. ***pastoralisme***, engl. ***pastoralism***.

pastoralizá *vb. I. tr.* A da un caracter pastoral. • prez. ind. *-ez.* /***pastoral*** + *-iza*.

pastramagíu *s.m.* **1** (*în trecut*) Persoană care făcea sau vindea pastramă; (*înv., reg.*) păstrămar. **2** (*fam.*) (Epitet depreciativ dat unui) om de nimic și cu apucături grosolane. *Nu mai stau cu mitocanul, scapă-mă de pastramagiu!* (CAR.). • pl. *-gii.* /***pastramă*** + *-agiu*.

pastrámă *s.f.* (*alim.*) Preparat de carne (de oaie, de capră, de porc, de gîscă etc.) din anumite zone musculare, sărat, afumat, uscat și (puternic) condimentat, care servește ca aliment. ◇ Expr. (*fam.*) *A ține* (pe cineva) *la pastramă* = a ține (pe cineva) închis un timp îndelungat. *A face* (pe cineva) *pastramă* = a bate foarte tare (pe cineva). *A se face* (sau *a fi*) *pastramă* = a slăbi foarte tare. *A pune la pastramă* = a ucide; a distruge. ◆ (*la pl.*) Sortimente sau bucăți din aceste preparate de carne. • pl. *-e*, *păstrămuri*, (*înv.*) *-uri* și (*înv., reg.*) *păstrámă* *s.f.* /<ngr. ***παστραμάς***, tc. ***pastırma***.

pasturélă *s.f.* **1** (*lit.*) Gen lirico-epic medieval, avînd ca personaje păstorițe, păstori (sau cavaleri îndrăgostiți de păstorițe), care narează, într-un limbaj cu aluzii licențioase, o scenă de dragoste. **2** (*muz.*) Scenă bucolică. • /<fr. ***pastourelle***.

pașá *s.f.* v. pașă[1].

pașalíc *s.n.* v. pașalîc.

pașalîc *s.n.* (*ist.*) **1** Provincie a Imperiului Otoman guvernată de un pașă (al cărei teritoriu reprezenta proprietatea funciară a sultanului). ◆ Provincie sau țară care era subjugată de turci și era condusă de un pașă. ◆ Fig. Țară, regiune etc. în care domnește despotismul; guvernare despotică. *Alt pașalîc e la Bacău, unde domnește prefectul* (PAS). **2** Reședință a unui pașă. **3** Demnitatea, funcția de pașă. ◆ Timp cît un pașă își exercita funcția. • pl. *-uri.* și (*înv.*) *pașalíc*, *pașalúg* *s.n.* /<tc. ***paşlık***, srb. ***pašaluk***.

pașalúg *s.n.* v. pașalîc.

pașapórt *s.n.* **1** Document oficial (în formă de carnet) prin care se confirmă identitatea și cetățenia posesorului și i se dă acestuia dreptul de a călători în străinătate, servindu-i acolo ca act de identitate; (*înv., reg.*) pașuș. ◇ *Pașaport biometric* v. biometric. ◇ Expr. (*fam.*) *A da* (cuiva) *pașaportul* = *a)* a alunga, a expedia (pe cineva), a se debarasa de cineva; *b)* a da (pe cineva) afară din serviciu. ◇ Fig. *Numai astfel operele noastre vor avea pașaport și țintа călătoriei precis afirmată: slujirea interesului poporului* (PER.). ◆ (*înv.*) Certificat eliberat unui vas comercial prin care se atesta că s-au plătit taxele și că vasul are permisiunea de a părăsi portul. **2** Dosar care cuprinde toate actele necesare editării unei cărți; dosar de carte. • pl. *-oarte*, (*înv.*) *-uri.* și (*înv.*) *pașpórt*, *paspórt* *s.n.* /<ngr. ***πασαπόρτι***, it. ***passaporto***, fr. ***passeport***, pol. ***paszport***, ucr. ***паспорт***, rus. ***паспорт***.

pașaportár *s.m.* **1** Persoană care aparține ca cetățenie altei țări decît cea în care se află stabilit (temporar) și care stă în țara respectivă cu pașaport. **2** Traficant de pașaporte. • pl. *-i.* /***pașaport*** + *-ar*.

pașă[1] *s.m., s.f. invar.* (*ist.*) **1** *s.m.* Titlu dat în Imperiul Otoman vizirilor și beilerbeilor, iar, din sec. 19, și altor înalți demnitari civili sau militari, care aveau ca semn al demnității lor două sau trei tuiuri. ◆ Persoană care avea acest titlu. **2** *s.m.* Guvernator al unui pașalîc din Imperiul Otoman. ◆ Funcție exercitată de acest demnitar. ◆ Persoană care avea această funcție. **3** *s.m.* Titlu al vizirilor și al unor înalți demnitari turci din trecut. ◆ Persoană care avea acest titlu. ◇ Loc.adv. *Ca pașa* sau *ca un pașă* = *a)* fără grijă, foarte bine. *Doarme ca un pașă*; *b)* semeț. *Se plimbă prin parc ca un pașă.* **4** *s.f. invar.* (*în forma „pașa”; adăugat după nm. pr.*) Titlu onorific conferit ca semn al unei înalte demnități. ◆ Persoană care purta acest titlu. ◇ *Căpitan pașa* = comandantul flotei turcești. *Silihtar pașa* v. silihtar. • pl. *pași.* și (*înv.*) *pașá*, pl. *-ale.* *s.f.* /<tc. ***paşa***.

pașă[2] *subst.* (*reg.*) **1** (*bot.*) Rogoz (*Scirpus maritimus*). **2** Păsune. **3** (*bot.*) Numele a trei specii de plante erbacee, acvatice, cu frunzele submerse (*Potamogeton crispus, lucens* și *natans*); plantă care aparține fiecăreia dintre aceste specii. • /<bg. ***паша***.

păscá *s.f.* (*reg.*) (Pachet de) tutun de calitate inferioară; mahorcă. • pl. *păști.* și *pácică* *s.f.* /<ucr. ***пачка*** „pachet”.

paschiúlă *s.f.* (*înv.*) Săculeț, pungă de piele pentru bani. • pl. *-e.* și *păschiúlă* *s.f.* /etimol. nec.

pășlí *vb. IV. tr.* (*reg.*) **1** Expr. *A o pași* = a fugi, a pleca pe furiș, a o șterge; a o lua la sănătoasa. **2** Fig. A fura, a șterpeli. *Am pășlit o brichetă de pe masă.* • prez.ind. *-esc.* și *pîșlí* *vb. IV.* /<rus. ***пошлю***.

pășnic[1]**, -ă** *adj.* **1** (*despre oameni sau despre colectivități umane*) Care iubește și susține pacea, care evită orice conflict; care nu tulburâ și nu supără pe nimeni, care este adept al relațiilor de prietenie. *Această caravană... urma cu mărfuri pașnica noastră armie* (BOL.). ◇ (*subst.*) *Noi aducem pacea pentru cei pașnici* (REBR.). ◆ (*despre acțiuni, manifestări sociale, politice etc.*) Care este lipsit de agresivitate; care se desfășoară în pace sau care promovează pacea. *Era încîntat de această idee de pacinică manifestațiune* (SLAV.). ◇ (*adv.*) *Privește pașnic pe cel care-l supărase.* ◇ *Coexistență pașnică* v. coexistență. **2** (*despre locuri, peisaje, perioade de timp, activități etc.*) Care este calm, tihnit, liniștit; care exprimă calm, tihnă, liniște. *Nu vreau s-o întrerup din pașnica ei treabă.* ◇ (*adv.*) *În grădini lucrau pașnic femei în salopete* (E. BAR.). • pl. *-ci, -ce.* și (*înv.*) *pácinic, -ă* *adj.* /***pace*** + *-nic*.

păşnic[2] *s.m., s.n.* v. pasnic.
paşól *interj.* (*reg.; peior.*) Cuvînt cu care este alungat cineva, cu care i se porunceşte să plece; du-te! pleacă! marş! • /<rus. ***notuën.***
paşópt *num.card.* Patruzeci şi opt. • /***pa[truzeci] + ş[i] + opt.***
paşoptísm *s.n.* (*ist.*) Ideologie a participanţilor la Revoluţia de la 1848 din ţările române, a căror platformă ideologică a fost expusă în programul revistei *Dacia literară*, care milita pentru libertate naţională şi socială, pentru unirea Moldovei, Munteniei şi Transilvaniei şi pentru crearea statului naţional român modern, iar, pe plan cultural, pentru crearea unei literaturi originale, a istoriografiei, a presei româneşti şi pentru educarea poporului. • şi *patruzecioptísm s.n.* /***paşopt*** + *-ism.*
paşoptíst, -ă *s.m., s.f., adj.* (*ist.*) **1** *s.m., s.f., adj.* (Persoană) care aparţine generaţiei participanţilor la Revoluţia de la 1848 din ţările române; (persoană) care a susţinut paşoptismul şi a luptat pentru el. **2** *s.m.* Ext. Purtător al ideologiei de la 1848. **3** *adj.* Care aparţine paşoptismului sau paşoptiştilor, care se referă la paşoptism sau la paşoptişti. • pl. *-işti, -iste.* şi *patruzecioptíst, -ă s.m., s.f., adj.* /***paşopt*** + *-ist.*
paşpórt *s.n.* v. paşaport.
paşte[1] *s.m., s.f.* **1** *s.m.* (*în relig. creştină; nm. pr.*) Sărbătoare religioasă celebrată în amintirea Învierii lui Iisus Hristos, avînd şi semnificaţia biruinţei vieţii asupra morţii şi a eliberării credincioşilor din robia păcatului. <> *Paştile blajinilor* = *a*) sărbătoare prăznuită de credincioşi în duminica Tomii; *b*) sărbătoare prăznuită de credincioşi în prima luni de după duminica Tomii. *Duminica Paştelui* (sau *a Paştilor*) v. duminică. *Lunea paştilor* v. luni. *Sîmbăta Paştilor* (*ori Paştelui*) v. sîmbătă. *Vinerea Paştilor* v. vineri. <> Expr. *Nu e în toate zilele Paşti* sau *o dată pe an e Paşti* = nu se petrec în fiecare zi evenimente deosebite. *Din an în Paşti* sau *din joi în Paşti, din Paşti în Crăciun* = din cînd în cînd, foarte rar, la intervale mari de timp. (*La*) *Paştile cailor* (sau *calului*) = niciodată. (*A fi*) *dat în Paşte* (sau *în Paştele mă-sii*), se spune (admirativ) despre cineva abil, şmecher, descurcăreţ sau talentat. *La Paşti şi la Crăciun* v. crăciun. **2** *s.m.* (*bis.*) Pîine sfinţită (anafură) care se împarte, la biserică, în ziua de Paşti. **3** *s.m.* (*relig.; la evrei*) Sărbătoare religioasă celebrată anual, la începutul primăverii, în amintirea exodului din Egipt şi a eliberării lor din robia egipteană; Pesach. **4** *s.f.* (*în forma „pască”*) Miel pe care îl sacrificau evreii, conform ritualului, la sărbătorirea eliberării acestora din robia egipteană. ◆ Ext. (*curent*) Preparat alimentar tradiţional, făcut din aluat nedospit, copt în foi subţiri, pe care îl mănîncă evreii, în locul pîinii, la această sărbătoare; azimă. **5** *s.f.* (*în forma „pască”*) Preparat alimentar dulce, din aluat dospit (de cozonac), umplut cu brînză (de vaci) sau cu smîntînă, cu orez fiert în lapte, amestecate cu ouă, zahăr şi mirodenii, care este mîncat de credincioşii ortodocşi şi catolici la Paşti (după ce a fost sfinţit de preot la slujba Învierii Domnului). **6** *s.m.* Compuse: (*bot.*) *paştile-cailor* (sau *-calului*) = *a*) traista-ciobanului (*Capsella bursa-pastoris*); *b*) stupitul-cucului (*Cardamine pratensis*); *paştele-găinilor* = struna-cocoşului (*Cerastium vulgatum*). **7** *s.m.* (*entom.; reg.*) Vaca-Domnului (*Lygaeus equestris*). • pl. *paşti*, (*pop.*) *n. -uri.* şi *páşte s.m., páscă*, pl. *paşti, păşti, paşte*, (*înv.*) *páshă s.f.* /lat. ***pascha, -ae***; cf. ngr. *πάσχα* <gr. *πάσχα* <ebr. *pesach* „trecere”.
páşte[2] *vb. III.* **1** *tr., intr.* (*mai ales despre animale erbivore*) A mînca (rupînd cu gura) iarbă, frunze etc. la păşune; a păşuna. <> Zic. *Cînd lupii cu mielul vor paşte şi leul cu boul împreună vor mînca*, se spune despre un lucru irealizabil. *Mintea, de-ar creşte pe toate cărările, ar paşte-o şi măgarii. Aşteaptă, murgule, pînă-i paşte iarbă* (*verde*). <> Expr. *A paşte iarba pe care o cunoşti* v. iarbă. *Paşti, murgule, iarbă verde* v. iarbă. *A paşte sloboda* v. slobod. <> Fig. *Ca nişte turme al căror păstor nu se mai vede, aşa pasc satele pe aşternutul verde al ţării* (ARGH.). ◆ Analog. (*înv.*) A culege, a se hrăni. *Pămîntul care Domnul... dă ţie cu sorţ să-l paşti* (BIBLIA 1688). ◆ Fig (*tr.; compl. indică stări sufleteşti, senzaţii, facultăţi psihice etc.*) A întreţine, a dezvolta, a cultiva. *Erau trei luni aproape de cînd Dinu păştea în sufletul lui un dor* (BUJ.). ◆ (*înv.; tr.; despre boli, viermi etc.; compl. indică organismul uman sau părţi ale lui*) A roade, a distruge, a mînca. <> Expr. *A paşte cinstea* (cuiva) = a dezonora pe cineva. ◆ (*pop.; refl.; despre păr*) A se toci. *Să nu-ţi ieie nimeni din păr fără ştire că ţi se paşte vîrful cozilor* (POP.). ◆ (*tr.*) A tunde. *Avea o mustaţă păscută de foarfece* (SADOV.). ◆ (*tr.; compl. indică terenuri, pajişti, culturi*) A folosi ca loc de păşune. *A păscut toată cîmpia cu cirezile lui.* **2** *tr.* (*despre oameni; compl. indică animale erbivore, turme etc.*) A duce la păşune, a păzi la păscut; a păstori, a păşuna. <> Expr. *A-l paşte* (pe cineva) *gîndul* = a fi preocupat de ceva. *A paşte pe cineva* = a urmări pe cineva, pîndind momentul potrivit pentru a-i face un rău. (*fam.*) *Ce paşti aici?*, se spune ca mustrare celui care nu şi-a făcut datoria, care nu a fost atent, nu a fost vigilent. *A paşte muştele* (sau *vîntul*) = a pierde vremea fără rost, degeaba. *A paşte mingea* = *a*) a se juca mult (cu mingea), a bate mingea; *b*) (*la unele jocuri*) a-i veni rîndul să prindă mingea. *N-am păscut porcii* (sau *găştele, bobocii etc.*) *împreună* (sau *cu tine, cu el etc.*), se spune pentru a atrage atenţia că cineva îşi permite prea multe. (*înv.*) *A paşte* (pe cineva) *cu prăjina* = a pîndi (pe cineva) pentru a-l bate, a urmări pe cineva pentru a-i face rău. *A paşte cinstea cuiva* = a se îngriji de bunul renume al cuiva. *A paşte bobocii* v. boboc. *A paşte sîmbetele* v. sîmbătă. <> Compus: (*pop.; fam.; s.m. invar.*) *paşte-vînt* = om fără căpătîi; pierde-vară. <> Fig. *Turma visurilor mele eu le pasc ca oi de aur* (EMIN.). ◆ (*bis.; sugerează ideea de povăţuire, îndrumare*) A avea grijă, a păzi. *Domnul mă paşte şi nimic nu-mi va lipsi* (BIBLIA 1688). **3** *tr.* (*compl. indică oameni*) A urmări cu perseverenţă, a ameninţa dintr-un moment în altul; a pîndi. *Nevoia te pîndeşte ca un hoţ, te paşte cu păcuiu* (ALECS.). <> Expr. *A-l paşte pe cineva moartea* (sau *păcatul, primejdia*) = a-l ameninţa pe cineva moartea (sau păcatul, primejdia). *Să nu te pască păcatul să...* = să nu cumva să..., nu care cumva să... ◆ (*despre noroc, şansă etc.; compl. indică oameni*) A favoriza pe neaşteptate. *P-acela ştiu că l-a păscut un noroc* (POP.) • prez.ind. *pasc.* /lat. ***pascĕre.***
paştét *s.n.* v. pastet.
paştétă *s.f.* v. pastet.
păşti *s.n.* v. paşte[1].
paştú *subst. invar.* Limbă indo-europeană, din ramura indo-iraniană, grupul iranian oriental, scrisă cu alfabet arab, vorbită în N-V Pakistanului, în S şi E Afghanistanului, fiind una dintre limbile oficiale din Afghanistan. • /<fr. ***pachto.***
paşúş *s.n.* (*înv., reg.*) Paşaport. ◆ Ordin (scris). ◆ Bilet, dovadă, permis. • pl. *-uri.* /<magh. ***passzus.***
pat[1] *s.n.* **1** Piesă de mobilier, din lemn sau din metal, prevăzută de obicei cu somieră sau cu saltea, pe care omul se culcă. ◆ Ext. Mobila împreună cu aşternutul folosit pentru această mobilă. <> *Pat de campanie* v. campanie. *Garnitură de pat* v. garnitură. <> Loc.vb. *A sta în pat* v. sta. <> Expr. *A face patul* = *a*) a pune aşternutul pe pat pentru dormit; *b*) a strînge aşternutul de pe pat. *A strînge patul* = a strînge, a aduna aşternutul în care s-a dormit. *A muri în patul său* = a muri în casa sa, a nu muri între străini. *A boli la pat* = a zăcea greu bolnav. (*înv.*) *A da pat* = a adăposti. *A se aşeza în pat* v. aşeza. *A desface patul* v. desface. *A înfăţa patul* v. înfăţa. (*A fi*) *pe patul de moarte* sau *pe patul morţii* v. moarte. *A cădea* (*bolnav*) *la pat* v. cădea. *A părăsi patul* v. părăsi. *A şedea în pat* v. şedea. *A trimite în pat* v. trimite. <> Compus: (*bot.*) *patul-vîntului* = ciupercă parazită, care trăieşte pe ramurile unor specii de arbori (*Melampsorella cerastii*). ◆ Relaţii sexuale (conjugale). *Să vă păziţi, bărbaţilor şi muierilor, patul* (COR.). <> Expr. (*reg.*) *A avea pat* (cu cineva) = a avea relaţii sexuale (cu cineva). (*înv.*) *Muiere de pat* = amantă. *Despărţire de pat* = divorţ. *A se grăbi ca mireasa la pat* v. mireasă. ◆ Meton. Nevastă, femeie. *Nici să rîvneşti la pat străin* (POP.). **2** Ceea ce serveşte cuiva drept culcuş, aşternut. *Ci-mi împletiţi un pat Din tinere ramuri* (EMIN.). **3** (*pop.; şi pat mortuar*) Năsălie. ◆ Targă. **4** (*tehn.*) Parte a unei maşini sau a unui sistem tehnic, cu faţa superioară plană şi orizontală, pe care se sprijină, alunecă sau se rostogolesc materiale ori anumite părţi ale sistemului tehnic respectiv. **5** (*milit.*) Partea de lemn a unei puşti sau a unui pistol pe care se fixează ţeava şi accesoriile şi care serveşte la imobilizarea acestor arme în poziţia dorită, în timpul tragerii, prin sprijinirea de umărul trăgătorului. ◆ (*sport*) Planşetă de pe care se execută trageri la tir. **6** Parte a războiului de ţesut, alcătuită din mai multe lemne groase, care susţine celelalte piese ale uneltei. ◆ Talpa vîrtelniţei sau a sucalei pe care se sprijină întreaga unealtă. **7** Strat de material, orizontal sau înclinat, cu faţa superioară aproximativ plană, pe care se aşază de obicei alte materiale. <> *Pat de cale ferată* = strat de balast pe care se aşază traversele de cale ferată. (*ind. sider.*) *Pat de răcire* = instalaţie montată în laminor cu scopul de a răci şi de a deplasa materialul după laminarea la cald sau înainte de ajustare. ◆ (*geol.*) Strat care se află sub un anumit strat sau sub o anumită falie. **8** Strat de frunze, de crengi etc. **9** (*agric.*; şi *pat germinativ*) Strat de gunoi de grajd, nisip şi mraniţă, în care se pun seminţe la germinat pentru a se obţine răsaduri; răsadniţă. **10** *Pat bacterian* = instalaţie de epurare biologică a apelor de canalizare, formată dintr-un strat de material filtrant. **11** (*reg.*) Numele părţii inferioare a unei construcţii sau a unui element de construcţie: *a*) Temelie, fundaţie (la casă). *b*) Scîndura de jos a ferestrei. *c*) Suport pe care se clădeşte o claie sau un stog. **12** (*geomorf.*) Fundul albiei unei ape curgătoare sau al unui gheţar. • pl. *-uri.* /<ngr. ***πάτος*** „talpă; fund”.

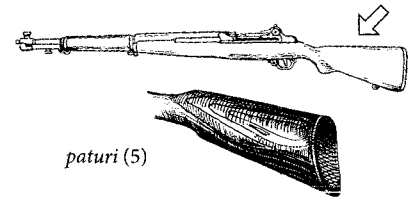
paturi (5)

pat[2] *s.n.* (*la şah*) Situaţie în care un jucător, fără a fi în poziţie de şah, nu mai poate face nici o mutare şi este obligat să înceteze jocul, partida încheindu-se remiză. • pl. *-uri.* /<fr. ***pat***; cf. it. *patta* <*patto* „acord” <lat. *pacta*, pl. lui *pactum* „pact”.
patácă *s.f.* v. pitac[1].
patafízic, -ă *s.f., adj.* (*în arte*) **1** *s.f.* Ştiinţă a soluţiilor imaginare care acordă simbolic liniamentelor proprietăţile obiectelor descrise prin virtualitatea lor. **2** *adj.* Care ţine de patafizică, referitor la patafizică. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***pataphysique.***
patafizician, -ă *s.m., s.f.* Specialist în patafizică. • sil. *-ci-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***pataphysicien.***
patăgiu *s.n.* (*zool.*) Pieliţă care se întinde între membrele de dinainte şi de dinapoi, ca şi spre coadă, la unele mamifere şi care serveşte la planat. • /<engl. ***patagium***, lat. ***patagĭum, -ii.***
patagón, -ă *s.m., s.f., adj.* Patagonez. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***patagon.***
patagonéz, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populaţia de bază (amerindiană) a Patagoniei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuieşte în Patagonia; locuitorii Patagoniei; patagon. **2** *adj.* Care aparţine Patagoniei sau patagonezilor, care se referă la Patagonia sau la patagonezi; care este originar din Patagonia; patagon. • pl. *-i, -e.* /nm. pr. (regiune naturală în extremitatea sudică a Americii de Sud) ***Patagonia*** + *-ez.*
patalamá *s.f.* (*adesea deprec.*) Dovadă scrisă, înscris. *Îţi trebuie o patalama, ca să ridici pachetul.* ◆ Certificat de studii; diplomă. *Am terminat facultatea şi sînt om făcut, cu patalama.* • pl. *-ale.* şi (*înv.*) *batalamá s.f.* /<tc. ***batalama.***
patalamomaníe *s.f.* (*peior.*) Mania patalamalelor, a diplomelor. • g.-d. *-iei.* /***patalama*** + ***manie.***
patarámă *s.f.* Întîmplare neplăcută sau neobişnuită (pe care o trăieşte cineva); păţanie. <> Expr. *A şti patarama cuiva* = a cunoaşte firea, slăbiciunile sau defectele cuiva, a şti cît preţuieşte cineva. *A da* (sau *a cădea*) *în* (ori *a ajunge, a gusta*) *patarama cuiva* = a o păţi (la fel cu altcineva). • pl. *-e*, (*înv.*) *-ămi.* şi (*înv., reg.*) *pătărámă s.f.* /cf. *pătăranie.*
pataraţínă *s.f.* (*mar.*) Parîmă folosită la fixarea de borduri şi spre pupă a arborilor unei nave cu vele. • pl. *-e.* /<it. ***paterazzo***, fr. ***patarasse.***
pataríni *s.m. pl.* (*ist.*) Nume dat în sec. 19 membrilor unei asociaţii creştine milaneze şi, în sec.12, catarilor şi valdezilor din Italia. • /<it. ***patarini***, fr. ***patarins.***
patăşă *s.f.* (*mar.*) Veche navă cu vele, pentru transportul corespondenţei şi al pasagerilor. • pl. *-e.* /<fr. ***patache.***

patáșcă[1] *s.f.* (*reg.*) **1** Numele mai multor mijloace (rudimentare) de transport sau al unor părți componente ale acestora: *a*) Năsălie. ◆ Dric. *b*) Targă (pentru transportat materiale). *c*) Roabă. *d*) Tașcă. *e*) (*la car sau la căruță*) Corlată. **2** (*culin.*; *în forma „pătașcă"*) Un fel de colțunași umpluți cu griș. **3** (*bot.*; *la pl.*) Dediței-de-pădure (*Anemone silvestris*). • pl. *-șe*, și *pătáșcă s.f.* /cf. *tașcă*.

patáșcă[2] *s.f.* (*înv.*) Pitac. • pl. *-șe*. /<rus. ***пятачка***, gen. lui *пятачок*.

patátă *s.f.* (*bot.*) Batat. • pl. *-e*. /<fr. ***patate***.

pátă *s.f.* **1** (*cu determ. care indică felul, culoarea, dimensiunea etc.*) Urmă lăsată pe suprafața unui obiect de o substanță străină obiectului (un corp gras, o materie colorantă, murdărie etc.) prin acoperire sau impregnare; (*reg.*) pătătură. *Petele de ceară ies prin călcarea cu fierul încins.* ◆ Suprafață pe care se întinde o astfel de urmă. ◇ Fig. *În cartea țării să las o pată neagră* (ALECS.). ◆ Substanță care a lăsat această urmă. *Pata se întindea tot mai repede.* **2** (*cu determ. care indică felul, culoarea, dimensiunea etc.*) Porțiune diferit colorată care apare, în cîmpul vizual, pe un fond de culoare mai mult sau mai puțin omogen. *La orizont se iviră niște pete negre* (CĂL.). **3** (*cu determ. care indică culoarea, dimensiunea etc.*) Porțiune pe corpul animalelor, păsărilor, peștilor unde părul, penele, solzii sînt de altă culoare față de rest. ◆ Porțiune a pielii corpului omenesc sau al animalelor diferit colorată față de rest. **4** (*astron.*) Porțiune de nuanță diferită (mai închisă), care se observă cu ochiul liber sau cu telescopul pe discul Soarelui, al Lunii sau al altor corpuri cerești. ◇ Expr. *A căuta* (sau *a găsi*) *pete în soare* = a căuta cu orice preț defecte acolo unde nu sînt, a fi cusurgiu. **5** (*electr.*) *Pată catodică* = porțiune incandescentă pe suprafața catodului unui arc electric, produsă prin bombardarea catodului cu ioni pozitivi, în timpul funcționării arcului electric. *Pată ionică* = pată întunecată care apare în centrul imaginii de televiziune, în mod progresiv, odată cu creșterea duratei de utilizare a tuburilor catodice. **6** Fig. Faptă, atitudine, situație etc. reprobabilă, care dezonorează pe cineva; stigmat, rușine. *Eram chemată să șterg pata ce ea pusese pe pergamentul neamului* (VLAH.). ◇ Loc.adj., adv. *Fără* (*de*) *pată* = curat, nevinovat; neprihănit, cast. *A călcat în picioare onoarea mea fără pată* (SADOV.). • pl. *pete*. /cf. lat. pop. **pĭtta* <gr. *πίττα* „smoală".

patchtest ['petʃtest] *s.n.* Aplicare pe piele, adesea sub un leucoplast, a unei substanțe, în scopul determinării sensibilității la un anumit agent. • /<engl. ***patchtest***.

patchwork ['petʃwərk] *s.n.* Îmbinare de fragmente textile, de diverse mărimi, culori și modele, făcute, inițial, pentru confecționarea obiectelor de îmbrăcăminte sau pentru folosință în gospodărie, devenite, ulterior, obiecte de artă. ◆ (*în arte*) Tehnică artistică ce folosește astfel de îmbinări de materiale. • /<engl. ***patchwork*** „cîrpeală".

paté *s.n.* v. pateu.

patefón *s.n.* Vechi aparat pentru reproducerea sunetelor înregistrate pe discuri, prin mișcarea pe orizontală sau pe verticală a unui ac care urmărește șanțul săpat în disc și comandă membrana difuzorului; gramofon. • pl. *-oane*. /<fr. ***pathéphone***; cf. nm. pr. Émile și Charles *Pathé*, ingineri francezi, întemeietorii industriei fonografice.

patel- Elem. de compunere „patelă, rotulă". • și *patelo-*, *pateli-*. /<fr. ***patell(o)-***, ***patelli-***; cf. lat. *patella*, *-ae* „disc mic".

patelár, -ă *adj.* (*anat.*) Care ține de patelă, care se referă la patelă. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***patellaire***.

patélă *s.f.* **1** (*în antic.*) Farfurie de pămînt sau de metal în care se punea mîncarea. **2** (*anat.*) Rotulă. • pl. *-e*. /<fr. ***patelle***, lat. ***patella***, ***-ae***.

patelectomíe *s.f.* (*chir.*) Ablațiune totală sau parțială a rotulei. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***patellectomie***.

pateli- v. patel-.

patelifórm, -ă *adj.* Care are forma unui potir sau a unei farfurii cu bordură. • pl. *-i*, *-e*, și *pateriform*, *-ă adj.* /<fr. ***patelliforme***, lat. ***patelliformis***, ***pateriformis***.

patelítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a rotulei. • pl. *-e*. /<fr. ***patellite***.

patelo- v. patel-.

patelopexíe *s.f.* (*chir.*) Fixare a rotulei de fața anterioară a condililor femurali. • g.-d. *-iei*. /***patelo-*** + ***-pexie***.

pateloplastíe *s.f.* (*chir.*) Refacere a rotulei fracturate sau deformate. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***patelloplastie***.

pátemă *s.f.* v. patimă.

paténă *s.f.* **1** (*în Biserica Catolică*) Taler sfințit, de aur sau de argint, de formă circulară, pe care stă azima de împărtășanie. **2** (*înv.*) Farfurie. • pl. *-e*. /<fr. ***patène***, germ. ***Patene***, it. ***patena***; cf. lat. *patĕna*, *-ae* „plat".

patént[1] *s.n.* Punct, ochi de tricotaj care permite o elasticitate mai mare. • pl. *-e*. /<germ. ***Patent***.

patént[2], **-ă** *adj.*, *s.n.* **1** *adj.* (*despre sisteme și obiecte tehnice, încuietori etc.*) Care este construit în chip special pentru a prezenta garanții de soliditate, de siguranță, de bună funcționare sau pentru a putea fi folosit ușor; care funcționează perfect. **2** *s.n.* (și, *adj.*, *clește patent*) Clește special cu care se pot executa diferite operații de apucare, de tăiere etc. ◆ Capsă (de încheiat). **3** *s.n.* Tîrnăcop folosit în mine. • pl. *-ți*, *-te*. /<germ. ***Patent***.

clește patent

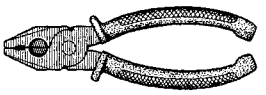

patént[3], **-ă** *adj.* (*despre însușiri, acțiuni, manifestări etc. ale oamenilor*) Care este evident, care nu poate fi tăgăduit; autentic, veritabil. *Rezultatul fu ceva mai bun decît patentul meu succes din ziua precedentă* (GAL.). ◇ (*adv.*) *Foarte adesea mă întîlnesc cu oameni patent mediocri* (CĂL.). • pl. *-ți*, *-te*. /<fr. ***patent***; cf. lat. *patens*, *-ntis* „deschis".

patént[4], **-ă** *adj.* (*bot.*; *despre părți similare ale unui organ*) Care este bine distinct și răsfirat. • pl. *-ți*, *-te*. /<lat. ***patens***, ***-ntis***.

patént[5] *s.n.* v. patentă.

patentá *vb. IV. tr.* **1** (*compl. indică invenții*) A breveta. **2** (*tehn.*; *compl. indică sîrme, bande de oțel*) A trata termic pentru a da o rezistență mecanică mare. **3** A acorda (cuiva) o patentă. **4** (*în trecut*) A supune pe cineva la plata unei patente, a unui impozit. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***patenter***, germ. ***patentieren***.

patentár *adj.*, *s.m.* (*în trecut*) (Persoană) care plătea patentă. • pl. *-i*. /***patentă*** + ***-ar***.

patentáre *s.f.* Acțiunea de *a patenta* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***patenta***.

patentát, -ă *adj.* **1** (*despre invenții*) Pentru care s-a acordat o patentă; brevetat. **2** Fig. (*peior.*; *despre oameni sau despre însușiri ale lor*) Notoriu, evident. *Era de o prostie patentată.* ◆ Ext. Care are o proastă reputație. *Era silit... să-i întovărășească prin localuri patentate* (MACED.). • pl. *-ți*, *-te*. /v. ***patenta***; cf. fr. *patenté*.

paténtă *s.f.* **1** Drept exclusiv pe care îl primește un inventator sau o autoritate de a pune în fabricație (și în vînzare) o invenție, o inovație etc. ◆ Ext. Act, diplomă prin care se acordă acest drept (de invenție); brevet. ◆ Fig. (*iron.*) Sistem, procedeu (propriu cuiva). *Avea patentul lui: colabora cu unii gangsteri împotriva altora* (PER.). **2** (*înv.*) Lege, dispoziție, act care emana de la o autoritate și care conferea o funcție, un grad, stabilea un drept sau un privilegiu; ext. certificat, dovadă. ◇ (*curent*) *Patentă consulară* = scrisoare de acreditare a unui consul. *Patentă de sănătate* = act medical care se dă conducerii unui vas la plecarea dintr-un port, prin care se confirmă starea sanitară bună a echipajului și a portului respectiv. ◆ (*curent*) Licență (prin care se permite o activitate sau o acțiune comercială). **3** (*în trecut*) Drept de a profesa, de a exercita (pe cont propriu) o meserie. ◆ Impozit anual plătit de negustori, de meseriași, de liber-profesioniști etc. pentru acest drept. ◆ Dovadă prin care se confirma plata acestui impozit. • pl. *-e*. și *patént s.n.* /<fr. ***patente***, germ. ***Patent***.

patelă (2)

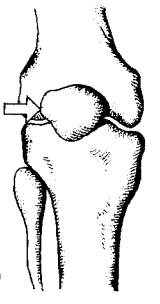

páter *s.m.* (*relig.*) Călugăr sau preot catolic. • pl. *-i*. /<lat. ***pater***, ***-tris***.

patéră *s.f.* **1** (*în antic.*) Vas în formă de cupă largă și puțin adîncă, întrebuințat la libații, la sacrificii etc. **2** Cuier. **3** (*electr.*) Rozetă. • pl. *-e*. /<fr. ***patère***, lat. ***patĕra***, ***-ae*** „cupă evazată".

pateríc *s.n.* (*bis.*) Colecție care cuprinde cuvinte, ziceri, scurte învățături ale unor Părinți ai Bisericii Ortodoxe (canonizați), care au trăit în Orient, în sec. 4-5 d.Hr. ◆ Text care face parte dintr-o astfel de colecție. • pl. *-ce*, *-uri*. /<slav. **патерикъ**, ngr. *πατερικόν*.

paterifórm, -ă *adj.* v. pateliform.

pateríță *s.f.* (*bis.*) Toiag arhieresc, cîrjă episcopală împodobită în partea de sus cu două capete în formă de șerpi între care se află un glob cu o cruce. • pl. *-e*. /<ngr. *πατερίτσα*.

pateriță

patérn, -ă *adj.* Care aparține tatălui, care se referă la tată; după tată; paternal. ◆ Ca un tată, cu sentimente de tată; ca de tată. ◇ (*adv.*) *Începu să-l privească prietenos și chiar patern* (CĂL.). • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***paterne***, lat. ***paternus***, ***-a***, ***-um***.

paternál, -ă *adj.* Patern. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***paternel***, lat. ***paternalis***, ***-e***.

paternalísm *s.n.* **1** (*polit.*) Atitudine a guvernanților de a arăta o solicitudine paternă și interes față de progresul și bunăstarea celor guvernați, considerați ca fiind incapabili de a-și rezolva singuri problemele, de a duce pînă la capăt o acțiune. **2** (*econ. polit.*) (Termen desemnînd) atitudinea, comportarea caracterizată de bunăvoință și interes a patronilor sau a conducătorilor de întreprinderi față de bunăstarea muncitorilor, față de atmosfera din întreprindere, față de relațiile interumane. **3** Protecție, protejare, tutelare excesivă a propriului copil, motivată printr-o dragoste și grijă deosebite. ◆ Atitudine, comportament față de subordonați, asemănătoare cu cele ale părinților față de copiii lor. **4** (*sociol.*) Sistem social caracterizat prin predominanța celor mai vîrstnici sau a unuia care deține o influență personală asupra grupului. • /<fr. ***paternalisme***, it. ***paternalismo***; cf. engl. *paternalism*.

paternalíst, -ă *adj.* Care ține de paternalism, care se referă la paternalism. • pl. *-iști*, *-iste*. /<fr. ***paternaliste***.

paternitáte *s.f.* **1** Starea, calitatea de tată; faptul de a fi tată. ◆ (*jur.*) Legătură, filiație pe linie paternă. ◇ *Expertiză de paternitate* v. expertiză. ◆ Numele tatălui intrat în documente sau în diferite acte din care să rezulte originea unei persoane. *Lipsește din act indicația de paternitate.* **2** Fig. Calitatea de autor al unei opere, al unei metode, al unei idei etc. *În sprijinul paternității lui Mumuleanu asupra poeziilor... pot fi invocate și unele fapte strict lingvistice* (PER.). • pl. *-ăți*. /<fr. ***paternité***, lat. ***paternĭtas***, ***-atis***.

paternóster *s.n.* (*tehn.*) **1** Ascensor cu mai multe cabine, antrenate printr-un sistem de lanțuri continue și cu funcționare neîntreruptă. **2** Elevator pentru ridicarea materialelor de construcție, compus din compartimente prismatice, fixate pe două lanțuri sau pe două benzi continue, montate vertical și antrenate, manual sau mecanic, prin intermediul a două tobe. • /<fr. ***pater-noster***, germ. ***Paternoster***.

patétic, -ă *adj.*, *s.n.* **I** *adj.* **1** (*despre manifestări, atitudini, creații etc. ale oamenilor*) Care impresionează puternic; mișcător, emoționant, duios. *Își notează direct senzațiile în pagini patetice de lirism* (E. LOV.). ◆ Care este plin de patos, de emfază. *Vorbește cu un ton patetic.* ◇ (*adv.*) *Încerca să protesteze patetic* (CĂL.). ◆ (*iron.*) Care este lacrimogen. *Trebuie să încetezi! Devii patetic.* **2** (*anat.*; *despre nervi*) Care inervează globul ocular. **II** *s.n.* (*estet.*) Categorie desemnînd însușirea unei situații sau a unei opere de artă de a provoca emoții puternice, de a

impresiona. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***pathétique***, germ. ***pathetisch***, lat. ***patheticus, -a, -um***; cf. gr. *παθητικός* „emoționant, tulburător".

patético *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Plin de patos; în mod pasionat, înfocat, patetic. • /<it. ***patetico***.

patetísm *s.n.* Însușirea, arta de a impresiona, de a emoționa puternic (prin vorbe, muzică etc.). ◆ Caracter patetic, emoționant al unei opere literare, muzicale, al unei manifestări, al unui lucru etc. ◆ Atitudine patetică. ◇ Loc.adv. *Cu patetism* = în mod patetic. ◆ Ext. Tendință spre o emoționalitate exagerată. • /<fr. ***pathétisme***.

patetizá *vb. I. intr.* A pune patos în ceva. ◆ A exagera caracterul patetic al cuiva sau al ceva. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***pathétiser***.

patéu *s.n.* (*culin.*) **1** Preparat de patiserie din aluat cu mult unt și așezat în foi umplute cu brînză, cu tocătură de carne, cu ciuperci etc., care se consumă copt (ca aperitiv). **2** Pastă (condimentată) de ficat, de carne, de pește etc., care se consumă proaspătă sau conservată. • pl. *-uri.* și *paté s.n.* /<fr. ***pâté***.

patibăr *s.n.* Bar în care se consumă produse de patiserie. • pl. *-uri.* /***pati[serie] + bar***.

patibulár, -ă *adj.* Care este vrednic de spînzurat; care este demn de spînzurătoare. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***patibulaire***; cf. lat. *patibŭlum, -i* „spînzurătoare".

patíbule *s.f. pl.* (*ist.*) Furci în care erau spînzurați condamnații la moarte. • /<lat. ***patibŭlum, -i***.

pátic, -ă *adj., s.m.* **1** *adj.* (*reg.; despre ființe*) Care are picioarele scurte sau strîmbe. ◆ Care este necrescut, pipernicit. **2** *s.m.* (*în legende*) Pitic. • acc. și *patíc.* pl. *-ci, -ce.* /<ucr. ***namuk*** „neisprăvit".

pátimă *s.f.* **1** Sentiment puternic, violent, copleșitor, nestăpînit, care întunecă rațiunea, însoțit adesea de o preocupare (exagerată și) obsedantă pentru satisfacerea anumitor dorințe. *Nu e bine să te lași în voia patimilor.* ◆ Spec. Iubire excesivă (pentru cineva sau pentru ceva); pasiune. *A făcut o patimă pentru ea.* ◇ (*la sg.; urmat de determ. în gen. sau introduse prin prep. „de", care indică felul, natura*) *Defaimă purtarea cavalerului căruia îi atribuie patima jocului* (CĂL.). ◇ Loc.adv. *Cu patimă* = pătimaș. *Nu se vorbea domol și cu chibzuință, ci cu patimă* (SLAV.). ◆ Părtinire, subiectivism; dușmănie, ură. *În aprecierea situației, trebuie să arate obiectivitate, nu patimă.* ◆ (*bis.*) Păcat devenit obșnuință; dependență față de un păcat. **2** (*pop.*) Suferință fizică la care este supus cineva sau pe care o îndură cineva; tortură, supliciu. *Creștinii din vechime au îndurat multe patimi.* ◆ Ext. Suferință, chin moral. *Revarsă liniște de veci pe noaptea mea de patimi* (EMIN.). ◇ (*bis.*) *Patimile Mîntuitorului* (sau *ale lui Iisus Hristos*) = chinurile îndurate de Iisus Hristos în săptămîna premergătoare răstignirii lui; supliciul răstignirii lui Iisus Hristos. *Săptămîna patimilor* = săptămîna dinaintea Paștelui; săptămîna mare. *De ce nu vă astîmpărați în mănăstiri și să vă căutați de suflet, măcar în săptămîna patimilor?* (CR.). **3** (*înv.*) Nenorocire, necaz. *Să povestim și dă patimile... patriei noastre* (DOC.). **4** (*înv.*) Boală. *Acest medicament folosește la patimile de care suferă.* • pl. *-i,* (*înv.*) *-e.* și (*înv.*) *pátemă s.f.* /<m. gr. ***πάθημα***.

patiná[1] *vb. I. intr.* **1** (*despre oameni*) A se deplasa pe gheață, prin alunecare, cu patinele; a practica patinajul. ◆ Gener. A se deplasa, prin alunecare, pe o suprafață lucie. *Patinează pe gresia udă.* **2** (*despre roțile vehiculelor, ale angrenajelor etc.*) A se învîrti în loc. ◆ (*despre vehicule*) A nu putea să înainteze din cauza roților care se învîrtesc pe loc. **3** (*despre roțile vehiculelor, ale angrenajelor etc.*) A aluneca pe calea de rulare (cu sau fără învîrtire). ◆ (*despre vehicule*) A se deplasa prin alunecarea roților (abătîndu-se de la direcția de înaintare); a derapa. *Mașina a ieșit de pe carosabil, patinînd prin noroi.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***patiner***; cf. fr. *patte* „labă".

patiná[2] *vb. I.* **1** *refl.* (*despre obiecte din metal oxidabil*) A căpăta patină; a se oxida, a rugini. ◆ (*despre construcții, clădiri*) A căpăta, cu timpul, un strat mai întunecat, de culoare închisă. ◆ (*despre obiecte de îmbrăcăminte*) A se uza, a se învechi (prin purtare). **2** *tr. fact.* (*compl. indică obiecte de artă din metal, din piatră etc.*) A face (prin diverse procedee tehnice) să capete patină; a da patină. ◇ Fig. *Vremea a patinat acoperișurile caselor.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***patiner***.

patinăj *s.n.* **1** Patinare. **2** (*sport*) Ramură sportivă care cuprinde probe practicate cu patinele pe gheață. ◇ *Patinaj viteză* = probă sportivă care constă în parcurgerea unor distanțe scurte (de 500, 1000 și 1500 m) și lungi (de 3000, 5000 și 10 000 m) pe piste de orice lungime sau cu turnante. *Patinaj artistic* = probă sportivă care constă în executarea pe gheață a unor mișcări impuse și a unor mișcări ritmice, liber alese. *Patinaj pe role* = patinaj care se practică cu patine pe role. **3** Concr. Patinoar. *A cunoscut-o... la patinaj* (TEOD.). • pl. *-e.* /<fr. ***patinage***.

patináre[1] *s.f.* **1** Deplasare pe gheață, prin alunecare, cu patinele; patinaj, patinat. **2** Alunecare alternativă și între limite determinate a unui culisor, într-un ghidaj de translație. **3** Alunecare a unei roți de vehicul pe calea de rulare, fără învîrtirea ei. • pl. *-ări.* /v. ***patina***[1].

patináre[2] *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *patina*[2] și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***patina***[2].

patinát[1] *s.n.* Patinare. • /v. ***patina***[1].

patinát[2]**, -ă** *adj.* (*despre obiecte din metal oxidabil*) Care are patină, care a căpătat patină. • pl. *-ți, -te.* /v. ***patina***[2].

patinatór, -oáre *s.m., s.f.* Persoană care practică patinajul; patinor. • pl. *-ori, -oare.* /***patina***[1]*- + -tor*.

patínă[1] *s.f.* **1** (*sport; mai ales la pl.*) Dispozitiv de metal format dintr-o șină cu elemente de legătură pentru fixarea de talpa ghetei, cu care cineva se deplasează pe gheață prin alunecare. ◇ *Patină cu role* (sau *pe role, cu rotile, pe rotile*) = obiect de metal prevăzut cu patru role și cu elemente de legătură pentru fixarea de talpa ghetei, cu care cineva se deplasează pe sol în mișcări asemănătoare cu cele de pe patinoar; skating. ◆ Fiecare dintre cele două tălpi ale saniei. ◆ Ext. Schi. **2** (*tehn.*) Piesă prin intermediul căreia un mecanism poate aluneca de pe un element de ghidare (pe o șină). ◇ *Patină de ascensor* = șină pe care alunecă un ascensor. ◆ Piesă folosită la unele mașini agricole de recoltat, care sprijină pe sol aparatul de tăiere, asigurînd o distanță constantă între sol și cuțit și reglarea înălțimii de tăiere a plantelor. • pl. *-e.* /<fr. ***patin***.

patină cu role

patínă[2] *s.f.* **1** Strat subțire de cocleală, rezultat din oxidări naturale, sub acțiunea factorilor climatici, sau artificiale, care se formează pe suprafața obiectelor de cupru sau din aliaje de cupru. ◆ Strat asemănător care se formează, cu timpul, pe suprafața unor obiecte de metal, de piatră, pe pereții unor clădiri, sub acțiunea agenților atmosferici. ◆ Analog. Culoare caracteristică (mai întunecată) pe care o capătă, sub influența agenților atmosferici, obiectele sau construcțiile de metal, de lemn, de piatră etc. și care le dă un aspect de vechime. **2** (*a. plast.*) Strat artificial cu care se acoperă un obiect, culoare, lustru care se dă unui obiect (de artă) în scopuri decorative, pentru a crea impresia de vechime sau pentru a-l proteja împotriva coroziunii. • pl. *-e.* /<fr. ***patine***, it. ***pàtina***.

patinoár *s.n.* Teren (acoperit) cu gheață, cu suprafața netedă și uniformă, special amenajat pentru practicarea patinajului; patinaj. • pl. *-e.* /<fr. ***patinoire***.

patinór, -oáre *s.m., s.f.* Patinator. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***patineur***.

patinsonáre *s.f.* (*tehn.*) Procedeu de separare a argintului din minereul de plumb argentifer prin topirea minereului. • pl. *-ări.* /după fr. *pattinsonage*, germ. *pattinsonieren*; cf. nm. pr. Hugh Lee *Pattinson*, chimist englez.

pátio *s.n.* (*arhit.*) Curte interioară pavată, înconjurată cu arcade, specifică palatelor spaniole. • /<sp. ***patio***.

patisér *s.m.* v. patisier.

patiserie *s.f.* **1** (*culin.*) Aluat fin, preparat cu mult unt, din care se fac pateuri, prăjituri, plăcinte etc. ◆ Colect. Pateuri, prăjituri, plăcinte etc. **2** Ramură a industriei alimentare care se ocupă cu prepararea unor produse de patiserie. **3** Local, magazin în care se prepară, se vînd, se consumă produse de patiserie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***pâtisserie***.

patisiér, -ă *s.m, s.f.* Persoană care prepară și vinde produse de patiserie; plăcintar. • sil. *-si-er.* pl. *-i, -e.* și *patisér s.m.* /<fr. ***pâtissier***.

patisón *s.n.* (*bot.*) Legumă, puțin cunoscută la noi, din aceeași familie cu dovleacul, avînd mărimea unui măr și forma unei farfurii răsturnate, cu marginile dințate. • /<fr. ***pâtisson***.

patlagícă *s.f.* v. pătlăgică.

patlagínă *s.f.* v. pătlagină.

pato- Elem. de compunere „boală", „afecțiune". • /<fr. ***patho-***, it. ***pato-***; cf. gr. *πάθος* „suferință, afecțiune".

patoalimentáție *s.f.* (*med.*) Alimentație în caz de boală. • g.-d. *-iei.* /***pato- + alimentație***.

patocenóză *s.f.* (*biol.*) Totalitatea factorilor dintr-un biotop, priviți ca un sistem. • /***pato-+ cenoză***.

patofarmacodinamíe *s.f.* (*farm.*) Parte a farmacologiei care se ocupă cu studiul acțiunii medicamentelor asupra organismului bolnav. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***pathopharmacodynamie***.

patofít, -ă *adj., s.n.* (*bot.*) (Agent patogen) care provoacă îmbolnăvirea plantelor. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***pathophyte***.

patofiziologíe *s.f.* (*med.*) Ramură a medicinei care se ocupă cu studiul disfuncțiilor organismului. • sil. *-zi-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***pathophysiologie***.

patofobíe *s.f.* (*psih.*) Teamă patologică de boli. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***pathophobie***.

patogén, -ă *adj.* (*med.*) Care se referă la boală. ◆ (*despre microbi, bacili etc.*) Care provoacă boli, infecții. ◆ Ext. Care este purtător de boli. ◇ *Agent patogen* v. agent. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***pathogène***; cf. gr. *πάθος* „afecțiune", *γίγνομαι* „a lua naștere".

patogenétic, -ă *adj.* (*med.*) Care ține de patogenie, care se referă la patogenie; patogenic. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***pathogénétique***.

patogenéză *s.f.* (*med.*) Patogenie. • /<germ. ***Pathogenese***.

patogenezíe *s.f.* (*med.*) Ansamblu de simptome provocate la omul sănătos prin aplicarea unei substanțe organice, minerale sau vegetale, în doză homeopatică. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***pathogénésie***.

patogénic, -ă *adj.* (*med.*) Patogenetic. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***pathogénique***.

patogenicitáte *s.f.* (*biol.*) Patogenitate. • /<fr. ***pathogénicité***.

patogeníe *s.f.* (*med.*) Ramură a medicinei care se ocupă cu studiul apariției și al dezvoltării bolilor. ◆ Ansamblul proceselor biofizice, biochimice și fiziologice care caracterizează apariția unei boli; patogeneză. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***pathogénie***.

patogenitáte *s.f.* (*biol.*) Proprietate a unor microorganisme de a provoca infecții; patogenicitate. • pl. *-ăți.* /<germ. ***Pathogenität***.

patognomónic, -ă *adj.* (*med.; despre simptome, semne etc.*) Care este caracteristic, specific unei boli; pe baza căruia se poate pune diagnosticul unei boli. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***pathognomonique***; cf. gr. *παθογνωμικόν*, ngr. *παθογνωμονικόν* „caracteristic unei boh".

patognomoníe *s.f.* (*med.*) Ansamblul simptomelor unei boli, pe baza cărora se poate stabili diagnosticul. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***pathognomonie***.

patografíe *s.f.* **1** (*med.*) Studierea biografiei unor personalități pentru evidențierea unor trăsături psihopatologice ale acestora. **2** Ramură a grafologiei care se ocupă cu studierea scrisului unui pacient, cercetare care ajută la studierea unor boli. • g.-d. *-iei.* /***pato-+ [bio]grafie***, după fr. *pathographie*.

patológ, -ă *s.m., s.f.* (*med.*) Medic specialist în patologie; patologist. • pl. *-gi, -ge.* /<germ. ***Patholog***.

patológic, -ă *adj.* (*med.*) **1** Care aparține patologiei, care se referă la patologie. ◇ (*adv.*) *Patologic, cazul lui Don Quijote nu poate fi încadrat precis în nici o entitate clinică* (PER.). ◇ (*subst. n.*) *Arta lor promova absurdul, patologicul.* ◇ *Anatomie patologică* = parte a anatomiei care se ocupă cu studiul modificărilor anatomice intervenite în structura țesuturilor și a organelor, sub influența unei boli. **2** Care indică o boală fizică sau psihică; care este provocat de o boală fizică sau psihică. ◇ *Grafologie patologică* v. grafologie. ◆ Ext. Care este bolnăvicios, morbid,

anormal. *Are o teamă patologică de microbi.* • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***pathologique***.

patologíe *s.f.* (*med.*) **1** Ramură a medicinei care se ocupă cu studiul simptomelor și al cauzelor bolilor, cu evoluția bolilor, precum și cu mijloacele de prevenire și tratare a acestora. **2** Stare patologică. ◆ Totalitatea manifestărilor unei boli. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***pathologie***; cf. gr. *πάθος* „afecțiune", *λόγος* „studiu".

patologíst, -ă *s.m., s.f.* (*med.*) Patolog. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***pathologiste***.

patomimíe *s.f.* (*psih.*) Nevoia morbidă de a simula o boală imitînd conștient și voluntar simptomele unui proces patologic, uneori chiar cu prețul unei automutilări. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***pathomimie***; cf. gr. *πάθος* „afecțiune", *μιμέομαι* „a imita".

patomorfogén, -ă *adj.* (*despre vegetale*) Care produce modificări morfologice din cauza unui agent patogen. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***pathomorphogène***.

patomorfológie *s.f.* (*med.*) Anatomie patologică. • g.-d. *-iei.* /***pato-*** + ***morfologie***.

patopsihológie *s.f.* (*psih.*) Psihologie patologică; psihopatologie. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***pathopsychology***.

pátos *s.n.* **1** Intensitate deosebită a sentimentelor, însuflețire pasionată cu o puternică forță dramatică; înflăcărare, avînt, entuziasm. *Am pus în joc patos, sentimente* (HEL.). ◇ Loc.adv. *Cu patos* = *a*) în mod entuziast, pasionat, înflăcărat; *b*) afectat, cu emfază. ◆ Spec. Capacitate a unei opere de artă muzicale sau figurative de a suscita, ca urmare a intensității dramatice conținute, o puternică emoție afectivă sau estetică. *Ne cutremură patosul muzicii lui Beethoven.* **2** Falsă însuflețire, patetism deplasat; emfază, afectare (în vorbire sau în scris); stil emfatic. *Răul este că au scris multe și de toate... și au deschis era literaturii cu patosul* (RUSSO). **3** (*ret. gr.*) Îmbinare a caracterului pasional, a tulburării și a măreției proprii tragediei. • /<fr. ***pathos***, ngr. *πάθος*; cf. gr. *πάθος* „pasiune; afect" <*πάσχω* „a suporta".

patotíp *s.n.* (*biol.*) Totalitatea caracterelor patologice asemănătoare la membrii unui grup de indivizi. • pl. *-uri.* /<fr. ***pathotype***.

patrafír *s.n.* (*bis.*) **1** Obiect din odăjdiile bisericești, în formă de fîșie lungă de stofă, de mătase etc., brodat cu motive religioase, pe care îl poartă preoții ortodocși, petrecut pe după gît, în față, peste stihar, în timpul slujbei religioase. ◆ Ext. Îndeplinire a obligațiilor de către preot. ◆ Concr. Ceea ce cîștigă un preot de pe urma oficiilor religioase făcute în parohie. **2** Fig. Putere, autoritate preoțească. ◆ Putere, autoritate spirituală. • pl. *-e.* și *epitrahíl, (înv.) patrahíl, patrahír, epitrafil, epitrachíl s.n.* /<slav. **петрохиль**, ngr. ***επιτραχήλιον***.

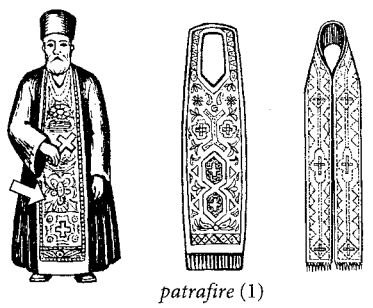

patrafire (1)

patrahíl *s.n.* v. patrafir.

patrahír *s.n.* v. patrafir.

pátrălea *num.ord.* v. patrulea.

patri- Elem. de compunere „patern", „masculin". • și *patro-.* /<fr. ***patri-***, ***patro-***; cf. lat. *pater, -tris*, gr. *πατήρ, πατρός* „tată, părinte".

patriárc *s.m.* v. patriarh.

patriarcál, -ă *adj.* v. patriarhal.

patriárch *s.m.* v. patriarh.

patriarchál, -ă *adj.* v. patriarhal.

patriarchalísm *s.n.* v. patriarhalism.

patriárh *s.m.* **1** (*în Biserica Ortodoxă*) Cel mai înalt rang în ierarhia unora dintre bisericile ortodoxe autocefale. ◆ Persoană care deține acest rang; conducător al unei biserici ortodoxe autocefale. ◇ *Patriarh ecumenic* = titlul patriarhului de la Constantinopol. *Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române* = primul dintre ierarhii Bisericii Ortodoxe Române, care poartă ca semn distinctiv două engolpioane, o cruce, culion, o camilafcă albă cu cruce și veșminte albe. ◆ (*în Biserica Catolică*) Titlu onorific atribuit unor înalți demnitari ecleziastici cu grad de episcop; persoană care are acest titlu. **2** (*în Vechiul Testament*) Fiecare dintre capii unor mari familii gentilice ebraice, predecesori ai lui Moise, care erau conducători ereditari (spirituali și politici) ai poporului evreu. *Patriarhii biblici.* ◆ Ext. Nume dat unor personaje venerabile din *Biblie*; personaj care purta acest nume. **3** (*ist., antrop., sociol.*) Bărbat în vîrstă, cu rol de șef al familiei, în faza superioară a societății gentilice. ◆ Bătrîn venerabil, cu numeroși descendenți. ◆ Fig. Întemeietor al unei doctrine, al unei concepții etc. ◆ Fig. Îndrumător sau inițiator în vîrstă sau cu foarte multă experiență într-un domeniu spiritual. *Tot petecul de pămînt mai conservă încă tipărită pretutindeni memoria patriarcului națională românе* (HASD.). • sil. *-tri-arh.* scris și *patriarch.* pl. *-i,* (*înv., reg.*) *-și.* și (*înv., reg.*) *patriárc s.m.* /<slav. **патрнарѣхъ**, ngr. ***πατριάρχης***; cf. gr. *πατριάρχης* „întemeietor de familie; strămoș".

patriarhál, -ă *adj.* **1** (*bis.*) Care aparține patriarhului sau patriarhiei, care se referă la patriarh sau la patriarhie. **2** (*ist., antrop., sociol.*) Care ține de patriarhat, care se referă la perioada patriarhatului. ◇ *Gintă patriarhală* v. gintă. **3** Care este ca din vremurile de demult; care amintește de trecutul îndepărtat. *Poporul nostru... este blînd, înțelept, patriarhal* (ALECS.). ◆ Care se referă la simplitatea traiului și a obiceiurilor din vechime. ◆ Ext. Bătrînesc, tradițional; liniștit, tihnit. *Viața lor liniștită și patriarhală a fost invadată de oameni de afaceri* (PER.). • sil. *-tri-ar-.* scris și *patriarchál.* pl. *-i, -e.* și (*înv.*) *patriarcál, -ă adj.* /<fr. ***patriarcal***, it. ***patriarcale***, după *patriarh*.

patriarhalísm *s.n.* Tendință de întoarcere la tradițiile și datinile din trecut. ◆ Obicei, tradiție, mod de viață care amintește de trecutul îndepărtat. • sil. *-tri-ar-.* scris și *patriarchalísm.* /***patriarhal*** + ***-ism***.

patriarhalíst, -ă *adj.* Care ține de patriarhalism, care se referă la patriarhalism. • sil. *-tri-ar-.* pl. *-iști, -iste.* /***patriarhal*** + ***-ist***.

patriarhalitáte *s.f.* Însușirea de a fi patriarhal. ◆ Aspect patriarhal; viață patriarhală; simplitate. • sil. *-tri-ar-.* /***patriarhal*** + ***-itate***; cf. germ. *Patriarchalität*.

patriarhalizá *vb. I. tr., refl.* A da sau a căpăta un caracter patriarhal. • sil. *-tri-ar-.* prez.ind. *-ez.* /***patriarhal*** + ***-iza***.

patriarhalizáre *s.f.* Acțiunea de *a patriarhaliza* și rezultatul ei. • sil. *-tri-ar-.* pl. *-ări.* /v. ***patriarhaliza***.

patriarhát *s.n.* **1** (*bis.*) Patriarhie. ◆ Formă de organizare administrativă în Biserica Ortodoxă. ◆ Timpul cît păstorește un patriarh, care corespunde unei structuri ecleziastice naționale sau autocefale. ◆ Teritoriu supus jurisdicției unui patriarh. **2** (*ist., antrop., arheol.*) (Denumire pentru) ultima perioadă din istoria comunei primitive, corespunzătoare epocii bronzului și începutului epocii fierului, în care apartenența la gintă și gradele de rudenie erau stabilite pe linie paternă și în care bărbatul, ca șef al familiei, avea rolul preponderent în viața economică și socială. • sil. *-tri-ar-.* pl. *-e.* /<fr. ***patriarcat***, it. ***patriarcato***, după *patriarh*.

patriarhíe *s.f.* (*bis.*) **1** Unitate administrativă superioară în Biserica ortodoxă sau în bisericile orientale (coptă, etiopiană, armeană etc.), organizată autocefal, care este condusă de un patriarh; patriarhie. ◆ Sediul acestei organizații. **2** Demnitatea de patriarh. ◆ Timp cît păstorește un patriarh. **3** Biserica centrală a unei patriarhii. • sil. *-tri-ar-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<slav. **патрнархиа**, ngr. ***πατριαρχία***.

patrichián, -ă *s.m., s.f.* v. patrician.

patriciál, -ă *adj.* Care ține de patriciu, care se referă la patriciu. • sil. *-ci-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***patricial***.

patrician, -ă *s.m., s.f., adj.* **I** *s.m., s.f.* **1** (*în antic. romană*) Membru al comunității gentilice, iar mai tîrziu al aristocrației gentilice, descendent al unor vechi familii, care se bucura de toate drepturile și privilegiile; (*înv.*) patriciu. **2** Gener. Nobil, senior, aristocrat. **II** *adj.* **1** Care aparține patricienilor, care se referă la patricieni. **2** Gener. Care este de origine nobilă, aristocratică; cu purtări, gesturi etc. distinse, rafinate. **III** *s.m.* (*alim.*) Cîrnat preparat din carne de vită tocată, cu condimente, care se consumă fript pe grătar. • sil. *-ci-an.* pl. *-ieni, -iene.* și (*înv.*) *patrichián, -ă s.m., s.f., adj.* /<fr. ***patricien***.

patriciát *s.n.* **1** (*în antic. romană*) Demnitatea de patrician. **2** Instituția patricienilor; totalitatea patricienilor. **3** Ext. Elită, aristocrație. • sil. *-ci-at.* /<fr. ***patriciat***, lat. ***patriciatŭs, -us***.

patricíd, -ă *subst.* **1** *s.n.* Crimă care constă în uciderea părinților; paricid. **2** *s.m., s.f.* Persoană care și-a ucis tatăl. • pl. *-izi, -ide.* /<lat. ***patricīda, -ae***.

patrícіu *s.m.* (*ist.*) **1** Titlu aristocratic instituit în Imperiul Roman de Constantin cel Mare, păstrat și în Imperiul Bizantin. ◆ Persoană care avea acest titlu. **2** Gener. Nobil, aristocrat. **3** (*înv.*) Patrician. • pl. *-cii.* /<lat. ***patricius***, ngr. ***πατρίκιος***.

pátrie *s.f.* **1** Țară comună membrilor unei națiuni care sînt legați, individual și colectiv, prin interese istorice, psihologice, culturale etc. ◆ Mediu politic, social și cultural în care trăiește un popor; teritoriu locuit de un popor. ◆ Țară în care s-a născut cineva și al cărei cetățean este. ◇ *Patrie mamă* = țară din care s-a desprins o altă țară, o provincie etc., care sînt legate de prima prin unitate națională, de limbă, de cultură etc. (*bis.*) *Patrie cerească* (sau *obștească*) = cerul; paradisul. ◆ Țară în care se stabilește definitiv cineva, fără a-i aparține ca origine, sau în care locuiește cineva. **2** Restr. Loc de origine a cuiva (sau a ceva); loc de baștină. *Australia este patria cangurilor.* ◆ Ext. Loc de origine a unui curent, a unei idei, a unei științe, a unei arte etc. *Patria acupuncturii este China. Italia este patria muzicii.* **3** Loc, climat, mediu propice dezvoltării cuiva sau a ceva. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***patrie***, lat. ***patria***.

patrihóț *s.m.* (*fam; mai ales la pl.*) Fals patriot. • pl. *-i.* /***patri[ot]*** + ***hoț***, prin contaminare.

patrilatér *s.n.* v. patrulater.

patriliniár, -ă *adj.* (*sociol.; despre sisteme de filiație și de organizare socială*) Care se manifestă în linie paternă. • sil. *-ni-ar.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***patrilinéaire***; cf. lat. *pater, -tris* „tată", *linea* „descendență".

patrilocál, -ă *adj.* (*sociol.; despre sisteme de relații conjugale*) În care femeia vine să locuiască împreună cu familia soțului ei. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***patrilocal***; cf. lat. *pater, -tris* „tată", *locus* „loc".

patrimoniál, -ă *adj.* Care face parte dintr-un patrimoniu; care constituie un patrimoniu; care ține de un patrimoniu, care se referă la un patrimoniu. ◇ *Bunuri patrimoniale* = bunuri care pot fi evaluate în bani. *Raporturi patrimoniale* = raporturi juridice care au un conținut economic. *Masă patrimonială* v. masă. *Pasiv patrimonial* v. pasiv. ◆ Care se moștenește; de familie. • sil. *-ni-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***patrimonial***, lat. ***patrimonialis, -e***.

patrimonializá *vb. I. tr.* A transforma în patrimoniu. • sil. *-ni-a-.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***patrimonialiser***.

patrimóniu *s.n.* **1** (*jur.*) Totalitatea drepturilor și obligațiilor ce aparțin unei persoane (fizice sau juridice), care au o valoare economică. ◇ *Separație de patrimoniu* v. separație. ◆ Spec. Bun moștenit prin lege de la părinți (sau de la rude); avere părintească. ◆ (*contab.*) Totalitatea valorilor, reprezentate de bunuri și utilități, de care dispune administrația unei societăți comerciale la un moment dat. **2** Totalitatea bunurilor materiale, a valorilor culturale care aparțin unui popor, unei colectivități prin moștenire, prin tradiție, fiind administrate de către organele statului; bun public. ◇ Loc.adj. *De patrimoniu* = care are un caracter patrimonial. *Colecția are multe lucrări de patrimoniu.* **3** Totalitatea creațiilor artistice care aparțin unui popor (fiind transmise din generație în generație); moștenire culturală. **4** (și *patrimoniu mondial*) Totalitatea bunurilor spirituale, culturale, biologice etc. care aparțin omenirii întregi. **5** (*biol.*) *Patrimoniu genetic* = ansamblul informației genetice din cromozomi, care este deținută de specii și de populațiile ce alcătuiesc ecosistemele terestre și acvatice ale pămîntului. • pl. *-ii.* /<lat. ***patrimōnium, -ii***, fr. ***patrimoine***, it. ***patrimonio***.

patriót, -ă *s.m., s.f.* **1** Persoană care își iubește patria, care manifestă atașament și respect față de propriul popor, față de tradițiile, de limba și de cultura lui. **2** (*înv.*) Compatriot. ◆ Localnic. • sil. *-tri-ot.* pl. *-ți, -te.* și *patrioâtă s.f.* /<ngr. ***πατριώτης***, fr. ***patriote***, germ. ***Patriot***.

patriotárd, -ă *adj., s.m., s.f* (Persoană, partid politic, operă artistică etc.) care face paradă de patriotism, care dovedește un fals patriotism. • sil. *-tri-o-*. pl. *-zi, -de.* /<fr. ***patriotard***.

patriótic, -ă *adj.* (*despre sentimente, manifestări, acțiuni etc. ale oamenilor*) Care exprimă, demonstrează patriotism; care servește patria; care este pătruns de patriotism. ◇ (*adv.*) *În fața pericolului, s-a manifestat patriotic și demn.* • sil. *tri-o-*. pl. *-ci, -ce.* și (*înv.*) *patrioticésc, -ească adj.* /<fr. ***patriotique***, it. ***patriottico***.

patrioticésc, -ească *adj.* v. patriotic.

patriotísm *s.n.* Sentiment de dragoste față de patrie și față de poporul din care face parte cineva. • sil. *-tri-o-*. și (*înv.*) *patriotísmos s.n.* /<ngr. ***πατριωτισμός***, fr. ***patriotisme***.

patriotísmos *s.n.* v. patriotism.

patrístic, -ă *s.f., adj.* **1** *s.f.* (*teol., filos.*) Doctrină închegată ca tradiție și acceptată de întreaga biserică creștină, prin care s-au pus bazele dogmaticii și cultului creștin, în ceea ce privește explicarea, aplicarea și completarea adevărurilor de credință cuprise în Scriptură studiind viața, concepția și opera părinților bisericii. **2** *s.f.* (*teol., filos.*) Disciplină consacrată studiului doctrinei primelor veacuri creștine, operelor și vieții marilor sfinți; patrologie. **3** *adj.* (*teol., filos.*) Care aparține patristicii, care se referă la patristică sau la părinții bisericii. **4** *adj.* (*biol.; despre organisme*) Care indică similitudini ce provin de la un strămoș comun. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***patristique***, germ. ***Patristik***; cf. lat. *patristica* <*pater, -tris* „tată", gr. *πατής, πατρός* „tată".

patríță *s.f.* (*tipogr.*) **1** Piesă componentă, de obicei mobilă, a matriței, care presează materialul în cavitatea matriței și al cărei relief constituie negativul obiectului matrițat. **2** Piesă a mașinii tipografice pe care se gravează în relief o literă sau un semn tipografic și cu ajutorul căreia se obține matrița necesară la turnatul literelor și al semnelor tipografice. • pl. *-e.* /<germ. ***Patrize***.

patro- v. patri-.

patrocínium *s.n.* (*în antic. romană*) Protecție acordată de către un patron clienților săi. • /<lat. ***patrōcinium, -ii***, fr. ***patrocinium***.

patroclín, -ă *adj.* (*biol.; despre caractere*) Care provine exclusiv de la tată. ◆ (*despre organisme*) La care predomină caracterele moștenite de la tată. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***patrocline***.

patroclíme *s.f* (*biol.*) Ereditate paternă. • g.-d. *-iei.* / <fr. ***patroclinie***.

patrólă *s.f.* v. patrulă.

patrológic, -ă *adj.* (*teol., filos.*) Care ține de patrologie; care se referă la patrologie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***patrologique***.

patrologíe *s.f.* (*teol., filos.*) **1** Patristică. *Îi plăcea cursul de patrologie.* **2** Colecție care cuprinde scrierile părinților bisericii. *A citit câteva volume din patrologie.* ◆ Restr. Carte din această colecție. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* / <fr. ***patrologie***, germ. ***Patrologie***.

patromórf, -ă *adj.* (*biol.; despre generații*) Care are înfățișare paternă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***patromorphe***.

patrón[1] *s.n.* **1** Cartuș; glonț. *Nu se poate povesti bucuria pe care i-o făcu... punga de patroane* (CA. PETR.). ◆ (și *patron de dinamită*) Mic cilindru de exploziv, folosit în mină. **2** (*electr.*) Corp cilindric de porțelan în care este introdus firul fuzibil al unei siguranțe electrice; bușon. **3** Tipar folosit pentru croirea unui obiect de îmbrăcăminte. *Croitorul folosește un patron din carton.* ◆ Model, desen după care se execută o țesătură, o broderie etc. ◆ (*ind. text.*) Schiță care indică modul de legătură a firelor și ordinea operațiilor. • pl. *-oane.* /<germ. ***Patrone***, fr. ***patron***.

patrón[2]**, -oánă** *s.m., s.f.* **I** *s.m., s.f.* **1** Proprietar al unei întreprinderi, al unei firme, al unui atelier etc. *Patronul făcea socoteli într-un registru* (BACOV.). **2** Sfînt considerat protector al unei persoane, al unei comunități etc. (care îi poartă numele). *Sfînta Paraschiva este patroana orașului Iași.* ◆ Zi calendaristică în care se prăznuiește un sfînt și se serbează persoanele care poartă numele acelui sfînt. ◆ Petrecere organizată cu ocazia zilei onomastice sau aniversare a cuiva. *Sîntem invitați la patron, la ora trei.* ◇ Expr. *A face patron* = a-și sărbători numele. **3** Protector, apărător, susținător. *Duca își lua rolul de patron al culturii elenice* (IORGA). **II** *s.m.* (*în antic. romană*) Patrician considerat în raport cu liberții și cu clienții săi. ◆ Reprezentant la Roma al cetățenilor unui oraș din provincie, care apăra interesele acestora într-un litigiu cu administrația centrală. • pl. *-oni, -oane.* /<fr. ***patron***, lat. ***patrōnus, -i***, germ. ***Patron***.

patronă *vb. I. tr.* **1** A ocroti, a proteja, a susține. *I-a patronat mulți ani educația.* ◆ Ext. A conduce (îndrumînd, sprijinind) o întreprindere, o acțiune etc. *Patronează o afacere înfloritoare.* **2** (*mar.*) A înfășura cu ață de velă ori cu merlin capătul unei parîme, pentru a împiedica dezrăsucirea sau uzarea acesteia. • prez.ind. *-ez.* / ***patron***[2] + *-a*; cf. fr. *patronner*.

patronăgiu *s.n.* v. patronaj.

patronáj *s.n.* Protecție, sprijin, ajutor acordate de către o persoană influentă. *Festivalul are loc sub patronajul președintelui.* ◆ Societate de binefacere. ◆ Acțiune de ocrotire a persoanelor sărace sau incapabile de muncă, organizată de o societate de binefacere. *Patronajul săracilor era activitatea de bază a organizației.* • pl. *-e.* și (*înv.*) *patronăgiu s.n.* /<fr. ***patronage***.

patronál, -ă *adj.* **1** Care aparține patronului sau patronatului, care se referă la patron sau la patronat; care este format din patroni. ◇ *Grevă patronală* v. grevă. **2** Care ține de ziua numelui cuiva sau de patron. • pl. *-i, -e.* /<fr., engl. ***patronal***.

patronáre *s.f.* Acțiunea de *a patrona* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* / v. ***patrona***.

patronát *s.n.* **1** Calitate, situație de patron. ◆ Colect. Mulțime de patroni; totalitatea patronilor. *Adunarea patronatului din industria textilă.* ◆ Organizație de patroni din anumite domenii, zone geografice etc. *Patronatele au protestat împotriva măririi accizelor.* **2** (*în antic. romană*) Drept al patronului asupra liberților sau clienților săi. **3** (*ist.*) Drept al unui prelat sau senior laic de a numi pe cineva într-o demnitate ecleziastică. *Reformațiunea desființase... patronatul* (BARIȚ.). • pl. *-e.* /<fr. ***patronat***, lat. ***patronatus, -us***, germ. ***Patronat***.

patronatór, -oáre *adj.* (*despre persoane, instituții etc.*) Care patronează o manifestare, o activitate culturală, de binefacere etc. • pl. *-ori, -oare.* / ***patrona*** + *-tor*.

patroneásă *s.f.* v. patronesă.

patronésă *s.f.* (*fran.*) Femeie care patronează o acțiune culturală sau de binefacere. • pl. *-e.* și *patroneásă s.f.* /<fr. ***patronnesse***.

patroním *s.n.* (*lingv.*) Nume de familie; patronimic. • pl. *-e.* /<fr. ***patronyme***.

patronímic, -ă *adj.* (*lingv.*) **1** *Nume patronimic* (și *subst. n.*) = *a*) nume pe care îl poartă (după tată) toți membrii unei familii; patronim; *b*) (*la unele popoare*) nume, format de la numele tatălui cu ajutorul unui sufix special, dat unei persoane, membrilor unei familii, ai unei dinastii. **2** Care ține de patronime, care se referă la patronime. • pl. *-ce.* /<fr. ***patronymique***, lat. ***patronymĭcus, -a, -um***; cf. gr. *πατρωνυμικός* <*πατήρ, πατρός* „tată", *ὄνομα* „nume".

patronímie *s.f.* Ramură a genealogiei care se ocupă cu studiul evoluției numelor după tată într-o familie. • g.-d. *-iei.* / ***patronim*** + *-ie*.

patronít *s.n.* (*chim.*) Sulfură naturală de vanadiu. • /<fr. ***patronite***.

patrontáș *s.n.* (*milit.; pop.*) Cartușieră. *Patrontașele sînt pline* (PER.). • pl. *-e.* /<rus. ***nampoнmaш***, germ. ***Patrontasche***.

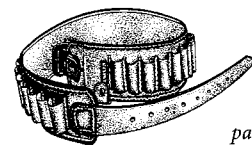

patrontaș

patrontáșcă *s.f.* (*reg.*) Cartușieră. • pl. *-ște.* / ***patrontaș*** + ***tașcă***, prin contaminare.

pátru *num.card., s.m.* **I** *num.card.* Număr natural care este situat în numărătoare între trei și cinci și care se indică prin cifra *4* (sau *IV*); numărul abstract corespunzător. *Patru e divizibil cu doi.* ◇ (*adj.*) *Am patru prieteni.* Δ Zic. *Calul, cu patru picioare și tot se poticnește.* Δ (*pedag.*) *Patru clase* = (*în trecut*) *a*) învățămîntul elementar; *b*) cursul inferior al liceului; gimnaziu. Δ Loc.adv. *La patru ace* = elegant. Era întotdeauna îmbrăcat la patru ace. Δ Expr. *Între patru ochi* (sau *pereți*) = *a*) confidențial, în taină, în secret, fără martori; izolat; *b*) la adăpost. *În* (*cele*) *patru zări* (sau *colțuri, vînturi etc.*) = *a*) în toate direcțiile; pretutindeni; *b*) ext. fără urmă. ◇ (*în legătură cu „trei" sau „cinci", indică un număr aproximativ, nedefinit*) *Sînt trei, patru kilometri pînă la gară.* ◇ (*subst.*) *Au plecat patru.* Δ Loc.adv. *În patru* = în patru părți egale; în sferturi. *Cît patru* = depășind limitele obișnuite; foarte mult. Δ Expr. (*A fi*) *cu ochii în patru* sau *a*(*-și*) *deschide* (sau *a-și face, a avea*) *ochii* (*și urechile în*) *patru* = (a fi) foarte atent, cu băgare de seamă, a proceda cu multă atenție. *A despica* (sau *a tăia*) *părul* (sau *firul, firul de păr*) *în patru* = a cerceta în amănunt, a se ocupa de ceva cu minuțiozitate exagerată. *A face pe dracu-n patru* sau (*reg.*) *a se face în patru* = a-și da toată silința, a se strădui, a face totul pentru a izbuti într-o acțiune. *A face* (pe cineva) *în patru* v. face. *A mînca cît patru* v. mînca. ◇ (*cu val. de num.ord.*) *Asta se întîmpla în secolul patru.* ◇ (*precedat de prep. „de" și urmat de „ori", intră în componența num.adv.*) *Le-am numărat de patru ori!* ◇ (*precedat de „cîte", intră în componența num.distrib.*) *S-au grupat cîte patru.* **II** *s.m.* **1** Semn grafic care reprezintă numărul *patru*; ext. desen, figură în forma acestui semn. *Patrul se vedea destul de clar.* ◆ Nota patru. *Am luat un patru la muzică.* **2** Carte de joc sau fațetă a zarului marcată cu patru puncte. *Mi-ar trebui un patru.* **3** Notă muzicală cuprinsă între notele trei și cinci. • pl. (*rar.*) *n. -uri.* /lat. ***quattŭor***.

patrulă *vb. I. intr.* (*milit.*) A parcurge, după un program prestabilit, un traseu (terestru, aerian sau pe apă) în scop de cercetare, de pază, de supraveghere etc. *Toată noaptea patrulară luntrele* (CA. PETR.). ◆ (*fam.*) A merge (mult). *Am patrulat prin tot orașul după cumpărături.* • prez.ind. *-ez.* /***patrulă*** + *-a*, după fr. *patrouiller*.

patruláre *s.f.* Acțiunea de *a patrula* și rezultatul ei. ◆ (*milit.*) Misiune de cercetare, de pază, de control etc. *Dacă mergi spre dușman, înseamnă că mergi în patrulare* (REBR.). • pl. *-ări.* / v. ***patrula***.

patrulatér, -ă *s.n., adj.* **I** *s.n.* **1** (*geom.*) Poligon cu patru laturi; tetragon. **2** Obiect, construcție, loc etc. de forma unui poligon cu patru laturi. *Trăsura ieși din patrulaterul șurilor* (CĂL.). **II** *adj.* Care are patru laturi. ◇ (*geom.*) *Piramidă* (sau *prismă*) *patrulateră* = piramidă (sau prismă) cu baza (sau bazele) un patrulater. • pl. *-e.* și (*înv.*) *patrulátnic, patrulátur, patrulátură, patrulatér, cvadrilatér s.n.* /<lat. ***quadrilatĕrus, -a, -um***, fr. ***quadrilatère***, după *patru*.

patrulaterál, -ă *adj.* (*înv.; despre obiecte, construcții etc.*) Care este în formă de patrulater. • pl. *-i, -e.* și *patrulaturál, -ă, patrulăturát, -ă adj.* /<fr. ***quadrilatéral***, după *patru*; cf. *latură, lăturat*.

patrulátnic *s.n.* v. patrulater.

patrulátur *s.n.* v. patrulater.

patrulaturál, -ă *adj.* v. patrulateral.

patrulátură *s.n.* v. patrulater.

patrúlă *s.f.* (*milit.*) **1** (*de obicei cu determ. care arată scopul, componența*) Grup de militari care are misiunea de a supraveghea, de a păzi un obiectiv, de a pleca în recunoaștere etc. *Prin sat umblau... patrule de jandarmi* (REBR.). ◇ Expr. *A face de patrulă* = a păzi. *A merge în patrulă* = a cerceta. ◆ Restr. Persoană care face parte dintr-un astfel de grup. *Patrula nu este în post.* ◆ Navă sau avion cu misiune de supraveghere. ◇ *Patrulă de aviație* = formație de zbor constituită din trei sau patru avioane de luptă. **2** (*în trecut*) Unitate de bază a structurii cercetășiei. • pl. *-e.* și (*înv.*) *patrólă s.f.* /<germ. ***Patrulle***; cf. fr. *patrouille*, rus. *nampynь*.

patrulăturát, -ă *adj.* v. patrulateral.

pătrulea, pătra *num.ord.* (*precedat de art. „al", „a"*) Care se află între al treilea și al cincilea. *Al patrulea nu avea nici un rost să se amestece* (E. BAR.). ◇ (*adj.*) *Sînt la capitolul al patrulea.* ◇ (*la f.; urmat de „parte", intră în componența num. fracț. corespunzător, indicînd o pătrime*) *Asia este a patra parte de lume* (COSTIN). ◇ (*la f.; urmat de „oară", intră în componența num.adv. corespunzător*) *A patra oară nu mai greșesc.* • și (*înv., pop*) *pătrălea num.ord.* /***patru*** + ***le*** + *-a*.

patrunghiulár, -ă *adj.* (*geom.; despre figuri, construcții etc.*) Care are patru unghiuri. ◆ A cărui bază are patru unghiuri. • pl. *-i, -e.* / ***patru*** + ***unghiular***, după lat. *quadrangularis, -e*, fr. *quadrangulaire*.

patrupéd, -ă *adj., s.n.* (*zool.*) (Animal) care are patru picioare; tetrapod. • pl. *-zi, -de.* /<fr. ***quadrupède***, lat. ***quadrŭpes, -edis***, după *patru*.

pátrusprezece *num.card.* v. paisprezece.

pátrusprezecelea, -cea *num.ord.* v. paisprezecelea.

patruzécelea, -zécea *num.ord.* v. patruzecilea.

patruzéci *num.card., s.m.* **I** Număr care este situat în numărătoare între treizeci şi nouă şi patruzeci şi unu şi care se indică prin cifrele *40* (sau *XL*); numărul abstract corespunzător. *Zece ori patru fac patruzeci.* <> (*adj.; de obicei precedă subst. determ., de care se leagă prin prep. „de”*) *Atunci avea patruzeci de ani.* Δ Expr. *A aştepta* (pe cineva) *cu patruzeci de ochi* = a aştepta (pe cineva) cu nerăbdare. *A fi cu patruzeci de inimi* = a fi foarte atent. Δ Compuse: (*în relig. creştină*) *patruzeci-(şi-patru)-de-sfinţi* (sau *-de-mucenici*) = sărbătoare creştină care se prăznuieşte în ziua de 9 martie; (*entom.*) *patruzeci-de-picioare* = scolopendră (*Scolopendra cingulata*). Δ (*în legătură cu „treizeci” sau cu „cincizeci”, indică un număr aproximativ, nedefinit*) *Împuşcau cîte treizeci, patruzeci de sitari la o partidă de vînătoare.* <> (*subst.*) *Au mai rămas patruzeci.* Δ (*în imprec.*) *Patruzecile mîne-sa de golan!* (CR.). <> (*bis.; înv.*) *Postul patruzecilor* = păresimi. <> (*cu val. de num.ord.*) *Am ajuns la capitolul patruzeci.* <> (*precedat de prep. „de” şi urmat de „ori”, intră în componenţa num.adv.*) *De patruzeci ori a făcut genuflexiuni.* <> (*precedat de „cîte”, intră în componenţa num. distrib.*) *Vin cîte patruzeci în tabără.* **II** *s.m.* **1** Semn grafic care reprezintă numărul *patruzeci*; ext. desen, figură în forma acestui semn. *Patruzeci era scris clar.* **2** (*reg.; la pl., art.*) Numele colăceilor sau ai pîinişoarelor care se dau la pomana mortului. • /***patru*** + ***zece***.

patruzécilea, -zécea *num.ord.* (*precedat de art. „al”, „a”*) Care se află între al treizeci şi nouălea şi al patruzeci şi unulea. *Al patruzecilea de pe listă e fratele meu.* <> (*adj.*) *Este a patruzecea zi din post.* • şi (*înv.*) *patruzécelea, -zécea num.ord.* /***patruzeci*** + ***le*** + *-a*.

patruzecioptísm *s.n.* v. paşoptism.

patruzecioptíst, -ă *s.m., s.f., adj.* v. paşoptist.

pattern ['petərn] *s.n.* Model simplificat, tipar care reprezintă structura unui fenomen sociologic, lingvistic, psihologic etc. • /<fr., engl. ***pattern***.

pátvagon *s.n.* (*pop.*) Vagon de bagaje. • pl. *-oane.* /<germ. ***Packwagen***, prin etimol. pop.

paţachínă[1] *s.f.* **1** (*bot.*) Numele unor specii de arbuşti sălbatici, cu fructele în formă de boabe roşii sau negre: *a*) verigar (*Rhamnus cathartica*); *b*) cruşîn (*Rhamnus frangula*); *c*) roibă (*Rubia tinctorum*); *d*) tulichină (*Daphne mezereum*). **2** Cerneală tipografică de culoare roşie. • pl. *-e.* /cf. srb. *pasjakovina*.

paţachínă[2] *s.f.* (*fam.*) **1** Femeie stridentă îmbrăcată şi machiată vulgar. *„Fire-ai a dracului de paţachină!” Îmi ziceam în gînd, privind... chipul colorat* (BRĂ.). **2** (Epitet pentru o) femeie uşuratică. *S-a încurcat cu o paţachină tinerică* (STANCU). **3** (Epitet pentru o) persoană neserioasă; om de nimic. *Te porţi ca o paţachină!* (PRED.). • pl. *-e.* /de la nm. pr. ***Patzak***, proprietar al unei cafenele din Bucureşti, pe la 1875, cu fete sărace ca dansatoare şi cîntăreţe.

paţiént, -ă *s.m., s.f., adj.* v. pacient.

paţírcă *s.f.* (*reg.*) Femeie de moravuri uşoare. *Împăratul avea o paţircă de fată* (ISP.). • /etimol. nec.

páuăr *s.m.* v. paur.

páucă *s.f.* **1** (*muz.; înv., reg.*) Instrument muzical de percuţie; timpan. **2** (*reg.*) Fluier de joacă pentru copii, realizat din coajă de salcie sau din frunză de ceapă. • pl. *-ce.* /<germ. ***Pauke***.

pauci- Elem. de compunere „puţin (numeros)”. • /<fr. ***pauci-***; cf. lat. *paucus, -a, -um* „puţin”.

pauciflór, -ă *adj.* (*bot.; despre plante, inflorescenţe*) Care are flori puţine. • sil. *pa-u-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***pauciflore***.

paucineuronál, -ă *adj.* (*anat.*) Care are puţini neuroni. • sil. *pa-u; -ne-u-*. pl. *-i, -e.* /***pauci-*** + ***neuronal***.

paucisimptomátic, -ă *adj.* (*med.*) Care prezintă puţine simptome. • sil. *pa-u-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***pauci-symptomatique***.

pauliánă *adj.* (*jur.*) *Acţiune pauliană* = acţiune judiciară prin care un creditor cere debitorului său anularea unui contract, a unui act etc. dacă acestea sînt posterioare creanţelor. • sil. *pa-u-li-a-*. pl. *-e.* /<fr. *[action]* ***paulienne***.

paulicián, -ă *s.m., s.f.* (*relig.*) Membru al unei secte maniheene creştine, din sec. 7-10, a cărei ideologie se baza exclusiv pe *Noul Testament*, respingînd *Vechiul Testament* şi adorarea sfinţilor, a moaştelor etc., urmărind aducerea creştinismului la simplitatea evanghelică. • sil. *pa-u-; -ci-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***paulicien***.

paupér, -ă *adj., s.m., s.f.* (Om, grup social etc.) care este foarte sărac, lipsit de mijloace de existenţă. *Aproape al zecelea om în Anglia e un pauper* (EMIN.). <> Fig. *Nu se aştepta la o prefaţă care să fie... o succintă rezumare aridă şi pauperă a lucrării* (PER.). • pl. *-i, -e.* /<lat. ***pauper, -eris***.

pauperísm *s.n.* Stare de sărăcie extremă în care se află o persoană, un grup social etc.; paupertate. *Ticăloşia zămislită prin pauperism* (KOGĂL.). • /<fr. ***paupérisme***, engl. ***pauperism***.

pauperitáte *s.f.* v. paupertate.

pauperizá *vb. I. tr.* (*compl. indică persoane, grupuri sociale etc.*) A aduce în stare de mizerie (prin exploatare), a sărăci. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***paupériser***.

pauperizánt, -ă *adj.* Care pauperizează. • pl. *-ţi, -te.* /***pauperiza*** + *-ant*.

pauperizáre *s.f.* Acţiunea de *a pauperiza* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***pauperiza***.

paupertáte *s.f.* Stare de sărăcie extremă în care se află cineva; pauperism. ◆ (*jur.; înv.*) *Act* (sau *certificat*) *de paupertate* = act (sau certificat) prin care se atestă că o persoană nu posedă bunuri impozabile. ◆ Fig. Carenţă, lipsă. • şi *pauperitáte s.f.* /<lat. ***paupertas, -tatis***.

páur *s.m.* (*reg.*) Ţăran. ◆ Persoană care munceşte în agricultură şi locuieşte la oraş. • pl. *-i.* şi *páure, páuăr, páor s.m.* /<germ. dial. ***Pauer***.

páure *s.m.* v. paur.

páus *s.n.* v. paos.

pauşál, -ă *s.n., adj.* **1** *s.n.* Sistem de plată pentru prestaţia unui serviciu sau pentru un consum de energie, de apă etc., prin fixarea cu aproximaţie a unei sume globale şi care urmează a fi plătită în părţi egale de către beneficiari. ◆ (*înv.*) Sumă globală pusă la dispoziţia cuiva pentru anumite cheltuieli. **2** *adj. Tarif* (sau *preţ*) *pauşal* = tarif (sau preţ) care se plăteşte uniform, fiind stabilit în baza experienţelor sau a unei evaluări. *Asigurare pauşală* = asigurare pentru bunuri, persoane etc. în urma plăţii unei prime de asigurare unice. • sil. *pa-u-*. pl. *-i, -e.* /<germ. ***Pauschale***.

páuză *s.f.* **1** Întrerupere, oprire temporară a unei acţiuni, a unei activităţi, a unei mişcări. *Am lucrat cu pauze dese.* <> Loc.adv. *Fără pauză* = continuu, neîntrerupt. ◆ Interval de timp cît durează această întrerupere; repaus. *Faceţi o pauză de 30 de secunde între exerciţii.* ◆ (*la şcoală*) Recreaţie. ◆ (*la spectacole*) Antract. **2** Concr. (*lingv.*) Semn de punctuaţie reprezentat de o linie orizontală, mai lungă decît cratima, folosit pentru a indica cititorului o oprire în lectură mai mare decît la virgulă sau pentru a separa două părţi deosebite ale unui text (—). **3** (*muz.*) Concr. Semn muzical notat pe portativ, corespunzător valorilor unor note, care indică, în executarea unei bucăţi muzicale, întreruperea şi durata intervalului de tăcere. *Nu vă grăbiţi, respectaţi pauzele indicate.* **4** (*vers.*) Timp de oprire în recitarea versurilor, necesar pentru respiraţie. *Aici nu trebuie să faci pauză!* ◆ (*fam.; adv.*) Mîlc; nimic. *L-am întrebat unde a fost după serviciu şi el - pauză! Parcă şi-ar fi înghiţit limba!* • sil. *pa-u-*. pl. *-e.* /<lat. ***pausa, -ae***, fr. ***pause***, germ. ***Pause***.

pavá *vb. I. tr.* (*compl. indică străzi, curţi etc.*) A acoperi cu pavaj; (*înv.*) a pavela. *Muncitorii pavează şoseaua cu piatră cubică.* <> (*abs.*) *La periferia oraşului nu mai era pavat* (AGÂR.). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***paver***.

pavagíu *s.m.* Pavator. • pl. *-gii.* /***pava*** + *-giu*.

pavăj *s.n.* **1** Pavare. **2** Concr. (*uneori cu determ. care indică materialul*) Strat de piatră (de formă cubică), cărămizi, dale etc., aşezate pe o fundaţie de nisip sau de mortar, cu care se acoperă la suprafaţă o stradă, o curte etc; (*înv.*) pavea. *L-au aruncat în curte, pe pavaj* (STANCU). **3** (*geol.*) Aglomerare de bolovani şi de lespezi pe suprafaţa unei formaţii detritice. • pl. *-e, -uri.* /<fr. ***pavage***.

pavaná *vb. I. refl.* A merge ţanţoş; a fi mîndru, îngîmfat, a-şi da importanţă. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***pavaner***.

pavánă *s.f.* Dans vechi de origine spaniolă sau italiană, cu ritm şi mişcări lente, cu caracter solemn, devenit dans de curte, în vogă în sec. 16-17. *A fost... pavană la palat la care să nu danseze el?* (BRĂT.). ◆ Melodie după care se execută acest dans. ◆ Piesă instrumentală compusă în ritmul acestui dans. • pl. *-e.* /<fr. ***pavane***, it. ***pavana*** <*pavano* „padovan”.

paváre *s.f.* Acţiunea de *a pava* şi rezultatul ei; pavaj, pavat. *Se execută pavarea străzilor laterale.* • pl. *-ări.* /v. ***pava***.

pavát[1] *s.n.* Pavare. • /v. ***pava***.

pavát[2]**, -ă** *adj.* (*despre străzi, curţi etc.*) Care este acoperit cu pavaj. *Umbla un tramvai pe strada pavată* (SADOV.). • pl. *-ţi, -te.* /v. ***pava***.

pavatór, -oáre *s.m., s.f.* Persoană care execută pavaje; pavagiu. • pl. *-ori, -oare.* /***pava*** + *-tor*.

pávă *s.f.* v. pavea.

pávăză *s.f.* **1** (*milit.*) Scut. <> Loc.vb. *A sta pavăză* = a apăra pe cineva sau ceva. <> Expr. *A-şi pune mîna (drept) pavăză* = a-şi ţine mîna în dreptul ochilor (pentru a se proteja de o lumină puternică, de un pericol etc.). **2** Fig. Ocrotire, apărare, protecţie. *Avem pavăză credinţa noastră* (SADOV.). **3** (*herald.; înv.*) Stemă, blazon. **4** (*înv.*) Agrafă, copcă. **5** (*bot.; reg.*) Numele a două specii de plante: *a*) jaleş (*Stachys germanica*); *b*) jaleş-de-cîmp (*Stachys recta*). • pl. *-eze.* /<pol. ***pawęż***, it. ***pavese***; cf. lat. *pavē(n)sis*.

pavăză (1)

paveá *s.f.* **1** (*adesea la pl.*) Bucată (cubică) de piatră, de cărămidă, de lemn etc., folosită la executarea pavajelor. *Încurcîndu-se în pavelele şi butucii cu care era podit Iaşul* (RUSSO). <> Expr. (*reg.*) *A bate* (sau *a număra*) *pavelele* = a umbla fără nici un rost; a hoinări. **2** (*înv.*) Pavaj. *Pe paveaua sunătoare treci* (C. NEGR.). • pl. *-ele.* şi (*înv.*) *pávă s.f.* /<fr. ***pavé***.

pavecérniţă *s.f.* (*bis.*) Slujbă scurtă care se oficiază (la mănăstiri) după vecernie. ◆ Carte care cuprinde rugăciunile şi rînduiala acestei slujbe. • pl. *-e.* /<slav. **павечерница**.

pavelá *vb. I. tr.* (*înv.; compl. indică străzi, curţi etc.*) A pava. • prez.ind. *-ez.* /***pavele***, pl. lui *pavea* + *-a*.

pavián *s.m.* (*zool.; la pl.*) Gen de maimuţe din Africa, cu corpul acoperit cu păr lung şi rar, cu capul mare, cu botul alungit şi cu caninii dezvoltaţi (*Pavio*); (*şi la sg.*) maimuţă care face parte din acest gen. • sil. *-vi-an.* pl. *-i.* /<germ. ***Pavian***.

pavilión *s.n.* **1** (*arhit.*) Mică construcţie izolată, de obicei circulară, situată într-o grădină, într-un parc etc., care serveşte ca umbrar sau ca loc de adăpost; chioşc. *Acest pavilion stăpînea peste o grădină încîntătoare* (GAL.). ◆ Ext. Mică clădire izolată într-o pădure, pe malul unui lac etc. <> *Pavilion de vînătoare* = construcţie de tip rustic, cu decoraţie specifică, situată în vecinătatea terenurilor de vînătoare. *Să se construiască trei pavilioane de vînătoare pe malul lacului* (CA. PETR.). **2** Fiecare dintre clădirile care alcătuiesc o singură unitate administrativă sau care sînt destinate aceluiaşi scop (în cadrul spitalelor, cazărmilor, în staţiunile balneoclimaterice etc.). *Să se facă un nou pavilion cu treizeci de paturi* (CA. PETR.). ◆ Spaţiu destinat prezentării exponatelor, în cadrul unui tîrg sau al unei expoziţii internaţionale. *România ocupă pavilionul al treilea.* **3** (*milit.; în trecut*) Cort mare, cu vîrful ascuţit, care servea ca locuinţă căpeteniilor armatei în timpul campaniilor. *Ostaşii... îşi întindeau corturile şi pavilioanele* (BĂLC.). **4** Drapel arborat pe catargul unei nave, care indică apartenenţa acesteia la o anumită ţară ori companie sau care semnalizează ceva. *Ce vapor, sub ce pavilion trece iar?* (BEN.). <> *Cod de pavilioane* v. cod. ◆ Drapel arborat

de unele autorități portuare pe fațada sediului lor. *Pavilionul de la căpitănia portului* (BART). ◆ Steag care poartă semnele distinctive ale unui stat, ale unei organizații etc., care se înalță la anumite festivități. ◇ *Pavilion în bernă* v. bernă. **5** (*anat.*) Lamă fibrocartilaginoasă plisată, acoperită cu o piele fină, situată pe părțile laterale ale capului, care face parte din urechea externă și care captează sunetele și le dirijează spre canalul auditiv. *Medicii au încercat să-i repare pavilionul urechii.* ◆ Ext. Extremitate dilatată (în formă de pîlnie) a unor conducte ale organelor interne la om sau la animal. ◇ *Pavilionul trompei uterine* = partea dilatată de la extremitatea oviductului. **6** Cornet acustic. **7** (*muz.*) Extremitate de forma unei pîlnii a unor instrumente muzicale de suflat. ◇ *Pavilion chinezesc* = instrument de fanfară militară, format dintr-un con de metal, de care atîrnă clopoței. ◆ Partea în formă de pîlnie a unui receptor telefonic, a unui megafon etc. **8** (*herald.*) Ornament al unei steme, în formă de cort, care este situat deasupra mantoului și acoperă armoariile unui suveran. • sil. *-li-on*. pl. *-oane*. /<fr. ***pavillon***, germ. ***Pavillon***.

paviment *s.n.* (*latin.*) Pardoseală a unei încăperi sau pavaj al unei curți interioare, executate din (dale de) piatră, mozaic etc., avînd și funcție decorativă. • pl. *-e, -uri*. /<lat. ***pavimentum, -i***.

pavimental, -ă *adj.* Care ține de paviment, care se referă la paviment. • pl. *-i, -e*. /***paviment*** + *-al*.

pavimentós, -oásă *adj.* **1** (*despre pietre*) Care este folosit pentru pavaj. **2** (*biol.; despre epitelii*) Care este format din celule poliedrice, avînd aspect de pavaj. • pl. *-oși, -oase*. /<fr. ***pavimenteux***.

pavliceán, -ă *s.m., s.f.* v. pavlichian.

pavlichián, -ă *s.m., s.f.* (*relig.*) Membru al unei secte din Imperiul Bizantin, din sec. 7-10 d.Hr., care îmbina creștinismul apostolului Pavel cu gnosticismul și maniheismul, luptînd pentru suprimarea ierarhiei bisericești, simplificarea cultului, abolirea adorației icoanelor etc. ◇ (*adj.*) *Bulgarii pavlichieni, deveniți catolici* (IORGA). • sil. *-chi-an*. pl. *-ieni, -iene*. și *pavliceán, -ă s.m., s.f.* /<slav. **павликиани**.

pavlichiánca *s.f.* (*relig.*) Pavlichiană. ◇ (*adj.*) *Avea femeaie pavlichiancă* (DOS.). • sil. *-chi-an-*. pl. *-ience*. /***pavlichian*** + *-că*.

pavlovián, -ă *adj.* (*med., psih.*) Pavlovist. • sil. *-vi-an*. pl. *-ieni, -iene*. /<fr. ***pavlovien***.

pavlovísm *s.n.* (*med., psih.*) Orientare bazată pe teoriile lui I. P. Pavlov, despre activitatea sistemului nervos central, după care s-a fundamentat interpretarea unității funcționale a organismului ca întreg și a relațiilor dintre organism și mediu. • /nm. pr. (neurofiziolog rus) *Ivan Petrovici* ***Pavlov*** + *-ism*; cf. fr. *pavlovisme*.

pavlovíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med., psih.*) **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care este adeptă a teoriilor lui I. P. Pavlov; pavlovian. **2** *adj.* Care aparține pavlovismului, care se referă sau se bazează pe pavlovism. • pl. *-iști, -iste*. /nm. pr. (neurofiziolog rus) *Ivan Petrovici* ***Pavlov*** + *-ist*.

pavoáz *s.n.* (*mar.*) Totalitatea drapelelor sau luminilor arborate pe o navă cu ocazia unei festivități. ◇ *Marele pavoaz* = ansamblul pavilioanelor codului internațional de semnalizare, ridicate între catargele din proră și din pupă, în ordinea culorilor naționale ale statului respectiv. *Micul pavoaz* = ansamblul pavilioanelor naționale arborate la proră, la pupă și la catarge. • pl. *-e*. /<fr. ***pavois***.

pavoazá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică nave*) A împodobi cu steguțe, becuri colorate, tablouri, lumini etc., cu ocazia unei festivități, a unei sărbători. ◇ Ext. (*compl. indică clădiri, săli etc.*) *Spitalul fusese spălat..., pavoazat* (CE. PETR.). ◆ (*fam.; iron.; compl. indică oameni*) A se împopoțona (fardîndu-se tare). *Unde te duci? Ce te-ai pavoazat așa?* ◆ Gener. A împodobi, a decora. *O enormă lumînare pavoazată cu flori și panglici* (CE. PETR.). ◇ Fig. *Un cireș alb... era destul să pavoazeze o înfundătură* (CE. PETR.). **2** (*mar.*) A arbora un pavoaz. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***pavoiser***.

pavoazáre *s.f.* Acțiunea de *a pavoaza* și rezultatul ei. ◆ Ext. Împodobire, decorare, ornamentare. • pl. *-ări*. /v. *pavoaza*.

pavoazát, -ă *adj.* (*despre clădiri, săli, nave etc.*) Care este decorat cu steaguri, tablouri, lumini etc. în semn de sărbătoare. • pl. *-ți, -te*. /v. ***pavoaza***.

pavogád *s.n.* (*muz.*) Exercițiu de solfegiere în muzica religioasă bizantină pe notele gamei grecești: pa-v u-ga-de-ghe-zo-ni-pa. • și *pavugád s.n.* /numele grecesc al primelor note muzicale.

pávor *s.n.* (*psih.*) Formă de nevroză a copiilor (mici), constînd în trezirea bruscă din somn, neliniște, țipete, plînș, provocată de vise cu imagini terifiante sau de traume psihice. • /<fr. ***pavor***, lat. ***pavor, -oris*** „teamă, groază".

pavugád *s.n.* v. pavogad.

pazár *s.n.* v. bazar.

pazarghideán, -ă *s.m., s.f.* (*turc. înv.*) Persoană care se ocupa cu achiziționarea de mărfuri sau de alimente (pentru alții) sau care servea de intermediar într-o tranzacție. ◆ Om de afaceri; samsar, misit. • pl. *-eni*. /<tc. ***pazara-giden***.

pazarîĉ *s.n.* (*turc. înv.*) Comerț, negustorie; tîrguială. *Știu că nu-l agiunge capul să facă asemenea pazarîcuri* (ALECS.). • pl. *-uri*. /<tc. ***pazarlık***.

pazárnic *s.n.* (*înv.*) Polițai care păzea o piață sau un tîrg. • pl. *-ci*. /***pazar*** + *-nic*.

pază *s.f.* **I 1** Faptul de a păzi, de a veghea, de a supraveghea ceva sau pe cineva; mijloc prin care se asigură păzirea; (*reg.*) păzeală. *Paza este asigurată zi și noapte.* ◇ (*adesea însoțit de prep. „de" și în legătură cu vb. ca „a rămîne", „a face"*) *Am rămas noaptea asta de pază la cantină.* ◇ (*reg.*) *Paza usturoiului* = petrecere tradițională din noaptea sfîntului Andrei, cînd mesenii păzesc cîte o căpățînă de usturoi, ca să nu le-o fure strigoii. *Pază de sine* = reținere, stăpînire; tact. ◇ Loc.adj. *De pază* = care supraveghează, care păzește; care ocrotește. *Și-a cumpărat un cîine de pază.* ◇ Loc.adv. *În paza cuiva* = în grija, în seama cuiva. ◇ Loc.vb. *A sta de pază* v. sta. **2** Faptul de a ocroti, de a proteja, de a apăra ceva sau pe cineva. *Să-l aibă Domnu-n sfînta-i pază* (COȘB.). ◇ Fig. *Se simțea atît de liniștit supt copacul acesta..., subt paza frunzelor lui* (GÎRL.). **3** Faptul de a se îngriji de ceva sau de cineva. *Nopți de pază la căpătîiul tău* (VLAH.). **4** (*pop.*) Grijă, prudență, precauție. ◇ Zic. *Paza bună trece primejdia rea.* **5** (*înv.*) Faptul de a respecta o lege, o poruncă, un angajament etc.; faptul de a se supune, de a se conforma. ◆ Ext. Poruncă, dispoziție. ◆ Rînduială, obicei, regulă. **6** (*înv.*) Faptul de a păstra, de a menține ceva. **7** Preocupare, străduință de a face ceva; rîvnă, zel. *Nouă ne-a stat întotdeauna paza Celui ce face noaptea și amiaza* (ARGH.). **II 1** Concr. Persoană sau grup de persoane care păzesc ceva sau pe cineva; gardă, escortă. *Paza lui... îl ascunsese în pădure* (CA. PETR.). ◇ *Pază de corp* = persoană specializată în paza și protecția persoanelor; gardă de corp, bodyguard. ◇ Fig. *Gîndul era pază de vis și de eres* (EMIN.). **2** (*înv.; adesea precedat de prep. „la" și însoțit de vb. ca „a pune", „a ședea"*) Loc unde era închis cineva; închisoare. *L-au dat la pază, la cetatea Șiratului* (UR.). **III 1** (*reg.*) Regim alimentar; dietă; tratament. **2** (*înv., reg.*) Nume al unei boli de stomac. ◆ Nume al unei insecte imaginare care ar provoca această boală. • pl. *-e*. /de la ***păzi***, prin derivare regresivă.

pázie *s.f.* (*constr.; reg.*) **1** Fiecare dintre scîndurile așezate transversal, fixate pe stîlpii gardului. **2** Scîndură (ornamentală) așezată vertical la capătul din afară al căpriorilor unui acoperiș cu streașină, pentru a ascunde capetele acestora. **3** Marginea verticală a unui cofraj. **4** Bucată de tablă fixată la intersecția unei învelitori cu un zid, pentru a împiedica pătrunderea apei prin rostul de la intersecție. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /cf. *păzi*.

pazmangíe *s.f.* v. pazvangie.

pazmangíu *s.m.* v. pazvangiu.

păznic[1] *s.m., s.n.* (*reg.*) **1** *s.m.* Scoaba dulgherului sau a dogarului. **2** *s.n.* (*pesc.*) Deschizătură făcută la marginea laterală a oriei; ghizdă. • pl. *m. -ci, n. -ce*. /<rus. ***пазник*** „scobitură".

păznic[2]**, -ă** *s.m., s.f.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care păzește ceva sau pe cineva; păzitor, străjă, gardian. *Paznicul a anunțat pompierii.* **2** *s.m.* (*în trecut*) Persoană din consiliul comunal care era însărcinată cu strîngerea impozitelor. **3** *s.m., s.f.* Persoană care iscodește, care spionează, care supraveghează pe cineva sau ceva. *Savista era o paznică nepreținută* (REBR.). • pl. *-ci, -ce*. /***pază*** + *-nic*.

pazvangíe *s.f.* (*ist.*) Rang de bei. ◆ Termen de reverență pentru o persoană cu acest rang. *Begule, domnia ta, și cu pazmangia ta, Să ne faci judecata* (POP.). • g.-d. *-iei*. și *pazmangíe s.f.* /***pazvang[iu]*** + *-ie*.

pazvangíu *s.m.* **1** (*ist.*) Ostaș din trupele lui Pazvantoglu (Pazvan-Oglu), care făceau dese incursiuni de pradă în Țara Românească, la sfîrșitul sec. 18 și începutul sec. 19; pazvant, pazvantlîu, pazvantoglu. *A fost cătană... pe vremea pazvangiilor* (VLAH.). ◇ *Pazvangiu-aga* = bei. ◆ Ext. Hoț, tîlhar. **2** (*reg.; în forma „pazmangiu"*) Bufon. • pl. *-gii*. și *pazmangíu s.m.* /***pazvant*** + *-giu*.

pazvánt *s.m.* (*înv.*) Pazvangiu. • pl. *-ți, -zi*. /de la nm. pr. ***Pazvant[oglu]***, șeful unor trupe (turcești) care prădau Țara Românească.

pazvantlîu *s.m.* v. pazvantlîu.

pazvantlîu *s.m.* (*înv.*) Pazvangiu. • pl. *-îi*. și *pazvantlíu s.m.* /***pazvant*** + *-lîu*.

pazvantóglu *s.m.* (*înv.*) Pazvangiu. • pl. *-i*. /de la nm. pr. ***Pazvantoglu***, șeful unor trupe (turcești) care prădau Țara Românească.

păcálă *s.m., s.f* **1** *s.m.* (Numele unui) personaj din basmele populare, care este prost, dar viclean, sucit și care își bate joc de alții. **2** *s.m.* Om isteț, glumeț și poznaș, care se ține de farse. *Da de unde-ai ieșit, păcală?* (CR.). ◇ Zic. *S-a găsit păcală cu tîndală*, se spune atunci cînd se întîlnesc doi oameni cărora le place să rîdă de cei din jur. ◆ Om sucit. *Parcă ești păcală!* ◆ (*înv.*) Șarlatan. **3** *s.f.* (*reg.*) Păcăleală. • pl. *m. -i, f. -e*. și *pîcálă s.m.* /de la ***păcăli***, prin derivare regresivă.

păcát *s.n.* **1** (*relig.*) Încălcare a unei legi sau a unei porunci religioase, abatere de la o normă (religioasă). *La tine vin să-mi spovedesc păcatul* (LAB.). ◇ Zic. *Hoțul cu un păcat și păgubașul cu zece* = mai vinovat este păgubașul care bănuiește pe nedrept pricina, decît hoțul însuși. *Nu e păcat ceea ce intră în gură, e păcat ceea ce iese. Mai bine sărac și curat, decît bogat și cu păcat.* ◇ *Păcatul originar* (sau *strămoșesc*) = (*în relig. creștină*) încălcarea de către Adam și Eva a interdicției divine de a nu gusta din pomul cunoașterii binelui și a răului, fapt care a dus la izgonirea lor din rai și la pierderea stării paradiziace; actul de ruptură a comuniunii primordiale dintre om și Dumnezeu; consecința acestui fapt. *Păcat capital* = fiecare dintre păcatele considerate de biserică fundamentale, precum desfrîul, lăcomia, lenea, mînia, invidia, trufia, zgîrcenia, din care ar izvorî celelalte păcate. *Păcat mortal* v. mortal. ◇ Compar. *Avea un fecior: negru ca păcatul și frumos ca ispita* (GAL.). ◆ Gener. Abatere (gravă) de la ce este considerat moral, drept, corect etc.; greșeală, vină. *Știa că a făcut un păcat de a călcat pe moșia slutului* (ISP.). ◇ Loc.adj., adv. *Cu păcat* = greșit; nedrept; vinovat, neîngăduit. *Fără* (*de*) *păcat* sau (*pop.*) *fără leac de păcat* = nevinovat; corect, drept. ◇ Expr. *A cădea în păcat* (sau *în păcate*) = a comite o faptă nepermisă, reprobabilă; a greși. *A-și spăla păcatul* (sau *păcatele*) = a ispăși o greșeală, o vină. (*adesea exclam.*) (*E*) *păcat* (*de sau să..., că...*) sau (*e*) *păcat de Dumnezeu*, (*e*) *mai mare păcatul*, se spune: *a*) atunci cînd se arată regretul față de cineva sau de ceva, față de o situație (neplăcută), de obicei față de o nedreptate; *b*) atunci cînd se atrage atenția asupra unei fapte, asupra unei atitudini interzise de biserică. *A vorbi cu păcat* = a spune lucruri neadevărate despre cineva, făcîndu-i astfel rău. *A vîrî pe cineva în păcat* = a determina pe cineva să facă o faptă condamnabilă. *A-și face păcat*(sau *păcate*) *cu cineva* = a face ceva în dauna, împotriva cuiva; a oropsi, a nedreptăți pe cineva. *A trage păcatul* (sau *păcatele*) *cuiva* = *a*) a suporta consecințele greșelii altuia; *b*) a fi ispitit, a fi tentat să facă ceva greșit, care nu se cuvine. *A-și lua păcatele pe cineva* = a bănui pe cineva de o greșeală. *Lasă-mă păcatelor mele* (sau *lasă-l păcatelor lui* etc.) sau *la păcatele!* = lasă-mă (sau lasă-l etc.) în pace! *Păcatele mele* (sau *tale, lui etc.*)! = vai de mine (sau de tine, de el etc.)! *A intra în* (sau *într-un*) *păcat* v. intra. *A se îndrepta de păcat* v. îndrepta. *Fără milă de păcat* v. milă. *A căuta* (cuiva) *păcate în mîndălaci* v. mîndălac. *A spăla de păcate* (*pe cineva*) v. spăla. ◇ Fig. *În negrele morminte Vor dormi păcate negre* (BELDI.). ◆ (*înv., pop.*) Canon, pedeapsă primită pentru ispășirea unei vini. *Nici popa nu-ți dă păcat* (POP.). **2** (*adesea în constr. cu vb. „a fi", „a avea"*) Cusur, defect; patimă, viciu, slăbiciune. *Versurile tale sînt fără de păcat ca formă* (VLAH.). ◇ Expr. *A-l îndemna* (sau *a duce*) *pe cineva păcatul* (sau *păcatele*) *să...* (sau *de...*) = a simți imboldul de a face ceva

condamnabil, a fi îndemnat de un cuget rău, de o slăbiciune. *A-l căra (pe cineva) păcatul* (sau *păcatele*) v. căra. *A împinge (pe cineva) păcatul* (sau *păcatele*) *să...* (ori *de...*) v. împinge. ◇ (*glum.*) *Am și eu un biet păcat: Cînt, potcoava cînd o bat* (ARGH.). **3** Întîmplare nefastă, nenorocire, necaz. *Tocmai pe mine căzuse păcatul să fiu mai mare între frați* (CR.). ◇ Loc.adv. *Din păcate* = *a*) din nenorocire, spre regretul cuiva; *b*) (*reg.*) din întîmplare. ◇ Expr. (*exclam.*) *Vai de păcatele mele* (sau *tale, noastre etc.*) *cele grele!*, spune cineva pentru a-și arăta nemulțumirea, supărarea, regretul. (*exclam.*) *Mai știi păcatul?!* = cine ar putea ști?!, este posibil. *Mînca-te-ar* (sau *mînca-l-ar, mînca-v-ar, mînca-i-ar*) *păcatele*, se spune ca imprecație. *Păcat că...* (sau *de...*)! = îmi pare rău că... (sau de...); e regretabil că... (*Ce*) *păcat!* sau *mare păcat!* = cît îmi pare de rău! (*reg.*) *Păcate amărîte*, se spune pentru a-și arăta compătimirea, regretul față de nenorocirea cuiva. (*reg.*) *Atîta păcat de...* = o cantitate atît mare de ceva, încît creează probleme. *A -l paște pe cineva păcatul* v. paște. **4** Eufem. (*adesea art.*) Naiba, dracul, necuratul. *M-a pus păcatul să beau un pahar de vin. Ce rău mi-a fost!* ◇ (*în imprec.*) *Du-te la păcatele!* (CAR.). ◇ Loc.adv. *Al păcatelor* (*de...*) = foarte tare, teribil, strașnic, cumplit (de...); al naibii (de...). ◇ Expr. *Ce păcatul* (sau *păcatele*)?, se spune pentru a-și exprima nemulțumirea; ce naiba? (*reg.*) *Ba pe păcatele!* = ba pe naiba! atît mai trebuia! • pl. *-e.* /lat. ***peccatum***.

păcăleálă *s.f.* Faptul de a păcăli; înșelare, amăgire, păcălitură. ◆ Glumă cu care este păcălit cineva; farsă, păcălitură, (*reg.*) păcală. *Te pomenești că... a auzit vreo minciună, vreo păcăleală* (GAL.). • pl. *-eli.* /***păcăli*** + *-eală*.

păcălí *vb. IV. tr.* (*compl. indică ființe*) A da o impresie falsă, a induce în eroare (printr-o viclenie sau printr-o minciună) pentru a trage un folos sau pentru a se amuza; a înșela, a amăgi, a trișa. *M-am lăsat păcălit și-am pierdut un tablou de preț* (CĂL.). ◇ (*refl. pas.*) *Se păcălește demonul bolii în diferite chipuri* (CA.). ◇ (*refl. recipr.*) *Se păcălesc unii pe alții* (PER.). ◆ (*refl.*) A se înșela, a-și greși socotelile, a aprecia greșit. *Dacă... mi-ai lua locul... grozav te-ai păcăli* (DELAVR.). ◆ (*înv.; intr.*) A unelti împotriva cuiva. • prez.ind. *-esc*, și (*reg.*) *pîcîlí vb. IV.* / etimol. nec.

păcălíci *s.m.* **1** Persoană care are obiceiul să păcălească pe cineva, să facă farse cuiva, pentru a se amuza. *Dacă nu este nebun, este totuși un păcălici* (MACED.). ◇ (*adj.*) *A fost odată un om pîcîlici* (POP.). ◆ (*pop.*) Persoană care spune glume, vorbe de duh etc., pentru a păcăli; păcală. *Era păcăliciul clasei.* **2** (Numele unui) joc de cărți pentru copii, în care fiecare trebuie să-și împerecheze cît mai repede cărțile pe care le are, pierzînd cel care rămîne cu singura carte fără pereche. ◆ Restr. Cartea fără pereche din acest joc. ◆ Ext. Setul de cărți speciale folosite la acest joc. • pl. *-ci*, și (*reg.*) *pîcîlíci s.m.* /***păcăli*** + *-ici*.

păcălíre *s.f.* Acțiunea de *a păcăli* și rezultatul ei. • pl. *-i*, și (*reg.*) *pîcîlíre s.f.* /v. ***păcăli***.

păcălít[1] *s.n.* Faptul de *a păcăli*; amăgeală. • /v. ***păcăli***.

păcălít[2]**, -ă** *adj.* Care a fost înșelat, amăgit, tras pe sfoară. • pl. *-ți, -te.* /v. ***păcăli***.

păcălitór, -oáre *adj.* **1** (*despre oameni*) Care păcălește, care amăgește. ◆ (*despre afirmații, cuvinte etc.*) Cu care este păcălit cineva. *M-a zăpăcit cu vorbele lui păcălitoare.* **2** (*reg.; despre oameni*) Care este cicălitor. • pl. *-ori, -oare.* /***păcăli*** + *-tor*.

păcălitúră *s.f.* Păcăleală. ◆ Vorbe de duh, glume etc. spuse pentru a păcăli pe cineva; păcăleală. *Îi alcătuiește cîte o păcălitură* (HOG.). • pl. *-i.* /***păcăli*** + *-tură*.

păcăneálă *s.f.* Zgomot scurt, sacadat, repetat; păcănire, țăcănit. *Îi cunosc căruța după păcăneală* (POP.). • pl. *-eli.* /***păcăni*** + *-eală*.

păcăní *vb. IV. intr.* A face un zgomot scurt, sacadat, repetat; a țăcăni. *Păcănea grăbit murgul din copite* (SADOV.). • prez.ind. *-esc*, pers. 3 *păcăne, -este.* /***pac***[1]*-* + *-ăni*.

păcănére *s.f.* **1** Acțiunea de *a păcăni* și rezultatul ei. **2** Zgomot scurt, repetat și sacadat; păcăneală, păcănit, păcănitură, țăcănit. • pl. *-i.* /v. ***păcăni***.

păcănít *s.n.* Păcănire. *Păcănitul motorului de tăiat lemne* (PER.). ◇ Exager. *Mă cuprindea... un păcănit al pulsului* (CA. PETR.). • pl. *-uri.* /v. ***păcăni***.

păcănitúră *s.f.* Păcănire. *De departe răsună păcăniturile dogarilor* (POP.). • pl. *-i.* /***păcăni*** + *-tură*.

păcătós, -oásă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care a făcut multe păcate, care a încălcat unele norme religioase sau morale. *Încap și păcătoși ca noi pe lumea asta* (VLAH.). ◇ Fig. *Aurul, argintul, metaluri păcătoase La omul ce-o să moară nu sînt trebuincioase* (ALEX.). ◆ Ext. (Om) care este ticălos, rău, nemernic. *Păcătosule, iar m-ai mințit!* **2** *adj.* (*despre lucruri*) Care este de proastă calitate, rău, plin de cusururi. *Tipografiile noastre sînt păcătoase* (ALECS.). ◇ (*adv.*) *Păcătos mai scrii!* ◆ Care aduce neplăceri, necazuri; care cauzează greutăți; defavorabil. *Ce ploaie păcătoasă!* **3** *adj.* (*despre oameni*) Care este vrednic de milă; care este nenorocit, sărac, sărman. *O... fată frumoasă este în țara asta păcătoasă* (SADOV.). ◇ (*subst.*) *N-ai nimic în car, păcătosule?* (DELAVR.). ◆ Care este slab, neputincios. *Sînt slab și păcătos* (GAL.). ◇ (*ca epitet, precedînd termenul determ., de care se leagă prin prep. „de”*) *Călare pe un păcătos de cal* (PER.). • pl. *-oși, -oase.* /***păcat*** + *-os*.

păcătoșénie *s.f.* **1** Faptul de a fi păcătos. ◆ Stare de decădere, de mizerie. **2** Faptă de om păcătos; ticăloșie, nemernicie, păcătoșie. *Au să îndure amar pentru păcătoșenia noastră* (CE. PETR.). **3** Boală gravă, care duce la degradare fizică. *Un vraci care-l caută de păcătoșenia lui* (SADOV.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***păcătos*** + *-enie*.

păcătoșí *vb. IV. refl.* (*fam.*) A deveni păcătos, a se ticăloși, a se strica; a decădea. *Voievozia de acolo a scăzut și s-a păcătoșit* (IORGA). • prez.ind. *-esc.* /***păcătos*** + *-i*.

păcătoșíe *s.f.* **1** Faptul de a fi păcătos. ◆ Stare de decădere, de mizerie. *Milă... privitoare... la întreaga mizerie și păcătoșenie omenească* (HOG.). **2** Faptă de om păcătos; ticăloșie, nemernicie, păcătoșenie. *Cum ai îndrăznit să faci o asemenea păcătoșie?* • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***păcătos*** + *-ie*.

păcătuí *vb. IV. intr.* **1** A face un păcat, a încălca normele religioase și morale. *Cine nu a păcătuit măcar o dată în viață?* ◇ (*tr.*) *Să vedem și noi, fraților, cum sîntem și ce păcătuim* (COR.). ◇ Fig. *Păcătuiește raza curată, viorie Cînd se oprește-n drumu-i pe o strășină pustie?* (GOGA). **2** (*despre femei*) A avea relații sexuale înaintea căsătoriei. ◆ (*despre oameni*) A avea relații extraconjugale. *Maica a păcătuit cu stăpînul cel vechi al moșiei* (SADOV.). **3** Gener. A greși. *Păcătuiesc scriitorii în contra unei... regule* (MAIOR.). ◇ (*tr.*) *Ce-a păcătuit ea, ca să-i cadă toate aceste pe cap?* (SLAV.). • prez.ind. *-iesc.* /***păcat*** + *-ui*.

păcătuíre *s.f.* Acțiunea de *a păcătui* și rezultatul ei. ◆ Păcat, greșeală, vină. *Am căzut în această păcătuire generală* (BOL.). • pl. *-i.* /v. ***păcătui***.

păcătúț *s.n.* (*înv.*) Păcățel. • pl. *-e.* /***păcat*** + *-uț*.

păcățél *s.n.* Dim. al lui *păcat*; păcat puțin grav; (*înv.*) păcătuț. • pl. *-e.* /***păcat*** + *-el*.

păcișéle *s.f. pl.* v. pacișele.

păciuí *vb. IV.* (*înv., reg.*) **1** *intr., refl.* A se împăca, a ajunge la o înțelegere cu cineva. **2** *intr., refl.* A trăi cu cineva în bună înțelegere, în relații bune. **3** *refl.* A se astîmpăra, a se liniști. *De ce nu te păciuiești odată, că m-ai amețit!* • prez.ind. *-iesc*, și (*înv.*) *păcuí vb. IV.* /***pace*** + *-ui*.

păciuíre *s.f.* (*înv.*) Acțiunea de *a* (*se*) *păciui* și rezultatul ei; împăcare. *A cădea cu dumnealor la păciuire* (DOC.). ◆ Liniște, pace. *Albinele cer căldură... și păciuire* (DOC.). • sil. *-ciu-i-.* /v. ***păciui***.

păciuít, -ă *adj.* (*înv.*) **1** Care este pașnic. *Românii sînt oamenii cei mai păciuiți* (BARIȚ.). **2** Care este liniștit, calm, tihnit. *Fu scos din locuința sa păciuită* (BARIȚ.). • sil. *-ciu-it.* pl. *-ți, -te.* /v. ***păciui***.

păclíe *s.f.* (*reg.*) Haină ciobănească lungă, fără mîneci, cu glugă, făcută din piele de oaie, cu lîna în afară. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<srb. ***opáklija***.

păcórniță *s.f.* Vas, făcut din lemn sau din scoarță de copac, în care se ține păcura pentru uns roțile carului. • pl. *-e.* /***păcură*** + *-orniță*, prin haplologie.

păcuí *vb. IV.* v. păciui.

păcuínă *s.f.* (*reg.*) Oaie (cu lapte). • acc. și ***păcúină***. pl. *-i, -e.* /lat. ***pecuīna***, fem. lui *pecuīnus*.

păcurár[1] *s.m.* **1** (*înv., reg.*) Păstor, cioban. ◇ *Păcurarul cel mic* = strungar la oi. ◇ Fig. *Păcurar și păstor turmei lui Hristos* (DOC.). **2** (*reg.; art.*) Numele unui dans popular care se dansează în ritm de horă. ◆ Melodie după care se execută acest dans. **3** (*ornit.; reg.*; și *păcurar mare*) Ciocîrlan (*Galerida cristata*). • pl. *-i.* /lat. ***pecorarius***.

păcurár[2] *s.m.* **1** (*reg.*) Muncitor care se ocupă cu extragerea păcurii. **2** (*înv.*) Negustor (ambulant) care vindea păcură și petrol lampant prin sate; găzar. • pl. *-i.* /***păcură*** + *-ar*.

păcuráș *s.m.* v. păcurăraș.

păcură *s.f.* **1** (*chim.*) Lichid vîscos, negru sau brun-închis, rămas de la distilarea țițeiului, după îndepărtarea celorlalte fracțiuni, care este folosit drept combustibil și ca materie primă pentru cracare la benzină, motorină sau cocs, pentru asfalturi, pentru impregnarea lemnului etc.; țiței brut, mazut. ◇ *Păcură parafinoasă* v. parafinos. ◇ Compar. *Și-l privea cu ochi mici și negri ca păcura* (SADOV.). ◇ Fig. *Privește... în întunericul de păcură* (CE. PETR.). ◆ (*pop.*) Exploatare de țiței. *Se duce la păcură, la Moreni* (PRED.). **2** Lichid vîscos, negru, obținut la distilarea lemnului, care este folosit la ungerea roților carului. **3** (*înv.*) Infern. *Muri..., pogorî pre păcură* (DOC.). **4** (*reg.*) Ceață deasă, pîclă; negură. **5** Fig. (*reg.*) Cantitate mare, mulțime, grămadă. • /lat. ***pĭcula*(*m*)**.

păcurăráș *s.m.* **1** (*pop.*) Dim. al lui *păcurar*; (*pop.*) păcurărel. **2** (*art.; în forma „pecuraraşu”*) Numele unui dans popular. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-i.* și (*reg.*) *păcurás, pecuraráș s.m.* /***păcurar***[1] + *-aș*.

păcurărél *s.m.* (*pop.*) Dim. al lui *păcurar*; păcurăraș. *Mergu-și trei păcurărei, Cu oile după ei* (POP.). • pl. *-ei.* /***păcurar***[1] + *-el*.

păcurărésc, -eáscă *adj.* (*înv., reg.*) Care aparține păcurarului, care se referă la păcurar; ciobănesc, păstoresc. ◇ *Cîine păcurăresc* = cîine ciobănesc. ◆ Voinicesc, strașnic. *Prinse feciorul meu plosca-n mînă și trase din ea una păcurărească* (POP.). • pl. *-ești.* /***păcurar***[1] + *-esc*.

păcurăréște *adv.* (*înv., reg.*) CA păcurarii; ciobănește, păstorește. • /***păcurar***[1] + *-ește*.

păcurări *vb. IV. intr., tr.* (*înv., reg.*) A fi păcurar, a lucra ca păcurar; a ciobăni, a păstori. • prez.ind. *-esc.* /***păcurar***[1] + *-i*.

păcurăríe[1] *s.f.* (*înv.*) Loc, prăvălie unde se vindea păcură. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***păcură*** + *-ărie*.

păcurăríe[2] *s.f.* (*înv., reg.*) Ocupația de păcurar; ciobănie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***păcurar***[1] + *-ie*.

păcurărít *s.n.* (*reg.*) Faptul de *a păcurări*. • /v. ***păcurări***.

păcurăríță *s.f.* (*înv., reg.*) **1** Soția păcurarului. **2** Femeie care paște, care îngrijește oile; ciobăniță, păstoriță. • pl. *-e.* /***păcurar***[1] + *-iță*.

păcurărói *s.m.* (*reg.*) Aug. al lui *păcurar*. • pl. *-oi.* /***păcurar***[1] + *-oi*.

păcuríu, -íe *adj.* Care este de culoarea păcurii, ca păcura; care este negru. *Norii păcurii se ridicaseră deasupra capitalei* (CE. PETR.). • pl. *-ii.* /***păcură*** + *-iu*.

păcurós, -oásă *adj.* Care conține păcură, care este plin de păcură. ◆ Care seamănă cu păcura, care este ca păcura. • pl. *-oși, -oase.* /***păcură*** + *-os*.

păduceá *s.f.* (*bot.; reg.*) Fructul de culoare roșie, cărnos, cu sîmburele lemnos, al păducelului, folosit în industria alimentară la prepararea marmeladelor. • pl. *-ele.* /de la ***păducel***.

păducél *s.m.* **1** (*bot.*) Numele a doi arbuști spinoși, din familia rozaceelor, cu florile albe, dispuse în buchețele și mirosind a migdale, care se cultivă ca plante ornamentale și în perdele de protecție, ale căror frunze, fructe și flori sînt folosite în medicină ca hipotensive, vasodilatatoare și sedative: *a*) arbust cu frunzele ascuțite și crestate, cu fructul globulos (*Crataegus monogyna*); mărăcine, căcădară, gherghin; *b*) arbust cu frunzele rotunjite și fructul oval (*Crataegus oxycantha*); gherghin, măceș. ◇ *Păducel negru* = specie de păducel care crește pe coastele pietroase ale munților (*Crataegus nigra*). **2** (*entom.*) Insectă parazită, care trăiește pe plante sau pe corpul unor animale, provocînd acestora din urmă erupții pustuloase (*Leptus autumnalis*). **3** (*med. pop.*) Boală de piele care se manifestă prin mîn-

păducel (1)

cărimi pe tălpi sau între degetele picioarelor, urmată de îngroșarea pielii în locul respectiv. ◆ (*reg.*) Gener. Bătătură. • pl. *-cei.* /lat. **pedūcĕllus*.

păduche *s.m.* **1** (*entom.*) Nume dat mai multor specii de insecte parazite, care trăiesc pe om, pe animale sau pe plante: *a*) (și *păduche de cap*) insectă cenușie, de cca 2 mm lungime, cu corpul oval-alungit, care trăiește pe pielea și în părul capului, depunînd ouă (lindini) care se lipesc de firele de păr, și care transmite tifosul exantematic și febra recurentă (*Pediculus capitis*); *b*) (și *păduche de corp*, *păduche de haine*) insectă albă-cenușie, de cca 3 mm lungime, cu corpul oval-alungit, cu un punct negru pe spate, care trăiește și își depune ouăle în încrețiturile hainelor și care transmite tifosul exantematic și febra recurentă (*Pediculus vestimenti* sau *corporis hominis*); *c*) (și *păduche lat*) insectă albicioasă sau galbenă, de cca 1, 5 mm lungime, cu corpul lat, de culoare albicioasă sau galbenă, care stă nemișcată, înfigîndu-și adînc capul în pielea de la rădăcina părului din regiunea pubiană sau axilară (*Phthyrius pubis* sau *inguinalis*); *d*) (și *păduche de piele*) insectă mică, ce se înmulțește foarte repede, răspîndindu-se pe tot corpul (*Pediculus tabescentium*); *e*) (și *păduche de vită*) insectă mică ce trăiește pe vitele rău îngrijite (*Pediculus vituli*); *f*) (și *păduche de bou*) insectă care trăiește pe vitele cornute (*Haematopinus eurysternus*); *g*) (și *păduche de porc*) insectă care trăiește pe corpul porcilor (*Haematopinus suis*); *h*) (și *păduche de cîine*) insectă care se prinde de firele de păr din blana cîinelui (*Haematopinus piliferus*); *i*) (și *păduche de găină*) insectă din familia arahnidelor, de dimensiuni foarte mici, care trăiește pe găini (*Dermanysus avium*); *j*) (și *păduchele albinelor*) insectă foarte mică, roșie, acoperită cu perișori negri, care se lipește de perii albinelor (*Braula coeca*); *k*) (și *păduche testos*) insectă care secretă o ceară ce formează un scut protector, solzos unde sînt adăpostite ouăle și, mai tîrziu, adulții, și care aduce daune pomilor fructiferi, viței-de-vie, plantelor ornamentale etc. (*Chermes*); *l*) (și *păduche roșu*) insectă care atacă mai ales merii, determinînd uscarea pomului (*Schizoneura lanigera*); *m*) (și *păduchele ulmului*) insectă care atacă puieții de ulm (*Chermes ulmi*); *n*) (și *păduche de San José*) insectă foarte mică, aproape invizibilă, originară din China, descoperită în California și răspîndită pe toată suprafața pămîntului, care atacă pomii fructiferi (*Aspidiotus perniciosus*). ◇ Zic. *Caută păduchi în capul altuia*, se spune despre un om care este preocupat de defectele altuia, fără să-și vadă propriile cusururi ori lipsuri. *Are păduchi în loc de bani*, se spune despre un om foarte sărac. *E plin de păduchi*, se spune: *a*) despre un om copleșit de nevoi, de necazuri, de griji, de sărăcie; *b*) despre un om păcătos. ◇ Expr. *A ieși ca păduchele* (*în frunte* sau *înainte*) = a încerca să iasă în evidență, a apărea într-un moment nepotrivit, deranjînd sau supărînd. *Păduche leșinat* = *a*) om lacom; *b*) om foarte slab, înfometat. ◇ Compar. *E cît un păduche de mic.* ◆ (Epitet pentru un) om care nu muncește, trăind din munca altora, sau care este lacom. **2** (*entom.*) Căpușă (*Ixodes ricinus*). ◇ Compuse: *păduche-de-lemn* (sau *-de-perete*) = ploșniță (*Cimex lectularius*) *păduche-de-cal* = coropișniță (*Gryllotalpa vulgaris*); (*bot.*) *păduchele-calului* (sau *-calicului*, *-elefantului*) = colțul-babei (*Tribulus terrestris*); *păduchi-de-țigan* = dentiță (*Bidens tripartitus*); (*reg.*) *păduchii-popii* = spînz (*Helleborus purpurescens*). • pl. *-chi.* /lat. **pedūcŭlus**.

păducheá *vb. I. tr., refl.* (*pop.*) A îndepărta păduchii din păr, de pe corp sau de pe haine; a (se) despăduchea. ◇ (*refl. recipr.*) *Am dat peste două babe păduchindu-se pe prispă* (POP.). ◆ Fig. (*fam.*; *tr.*) A examina ceva cu de-amănuntul; a purica. *Mă enervează, că păduchește fiecare foaie.* • prez.ind. *-chez.* și *păduchí vb. IV.* /**păduche** + *-a.*

păduchérniță *s.f.* **I 1** (*deprec.*) Loc, locuință în care mișună păduchii. ◆ Ext. Locuință murdară, sărăcăcioasă. ◆ (*la pl.*) Lucruri vechi, fără valoare. **2** Femeie plină de păduchi, nespălată. **II** (*bot.*) **1** Plantă erbacee din familia cruciferelor, cu miros urît, cu florile fără petale, folosită pentru stîrpirea ploșnițelor (*Lepidium ruderale*); (*reg.*) păsățel. **2** (*reg.*) Colțul-babei (*Tribulus terrestris*). • pl. *-e, -i.* /**păduche** + *-erniță*.

păduchí *vb. IV.* v. păduchea.

păduchiós, -oásă *adj.* **1** Care are păduchi, care este plin de păduchi. ◇ (*subst.*) *S-a întovărășit rîiosul Cu chelul și păduchiosul* (PANN). ◆ Ext. Care este murdar, nespălat. **2** Fig. (*fam., deprec.*) Care este sărac, sărman, nevoiaș. *Dacă n-a muncit, a rămas păduchios.* **3** Fig. (*fam.*) Care este prea mic sau prea tînăr, care nu are încă putere deplină de înțelegere. *Nu vezi că ești încă păduchios? Ce te bagi în vorbă?* ◇ (*subst.*) *Ce cauți în crîșmă, păduchiosule?* • pl. *-oși, -oase.* /**păduche** + *-os.*

pădurár *s.m.* **1** Persoană însărcinată cu paza unei păduri. ◆ Eufem. Lup (*Canis lupus*). **2** (*în mit. pop.*) Personaj fantastic care trăiește în păduri; demon al pădurii. • pl. *-i.* /**pădure** + *-ar.*

pădurát, -ă *adj.* (*pop.*; *despre regiuni, terenuri etc.*) Păduros. *Peste dealul pădurat fuge-un iepure bălțat* (POP.). • pl. *-ți, -te.* /**pădure** + *-at.*

pădurátic, -ă *adj.* **1** (*despre plante*) Care crește în pădure; pădureț, sălbatic. **2** (*despre terenuri*) Care este acoperit cu păduri; care este împădurit. • pl. *-ci, -ce.* /**pădure** + *-atic.*

pădurănésc, -eáscă *adj.* (*înv.*; *despre oameni*) Pădurean. • pl. *-ești.* /**pădure** + *-ănesc.*

pădurăríe[1] *s.f.* **1** Îndeletnicirea pădurarului; viață de pădurar; pădurărit. *Breasla celor care stau aici... e pădurăria* (SADOV.). **2** Locuința, gospodăria din pădure a pădurarului. *Docarul apuca drumușorul spre pădurărie* (SADOV.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /**pădurar** + *-ie.*

pădurăríe[2] *s.f.* (*înv.*) Silvicultură. • g.-d. *-iei.* /**pădure** + *-ărie.*

pădurărít *s.n.* **1** Ocupația pădurarului, viață de pădurar; pădurărie. *Ceilalți mergeau la pădurărit* (PER.). **2** (*înv.*) Silvicultură. **3** (*înv.*) Impozit plătit de proprietarii de pădure. ◆ Plată pentru paza pădurii. • /**pădure** + *-ărit.*

pădurăríță *s.f.* Soție de pădurar. • pl. *-e.* /**pădurar** + *-iță.*

pădúre *s.f.* **1** Întindere mare de teren acoperită de copaci. *Încotro au apucat? Spre pădure* (ALECS.). **2** Ansamblul copacilor, din una sau din mai multe specii, ce acoperă un astfel de teren, împreună cu alte numeroase specii de plante (arbuști, mușchi, ciuperci, ierburi etc.) și de animale care cresc sau trăiesc aici. *Hai, mîndrule, să fugim Prin pădurea de mălin* (POP.). ◇ *Pădure-parc* = pădure în Africa, care face trecerea de la pădurea tropicală la savană și care este alcătuită din pîlcuri de arbori în alternanță cu vegetație ierboasă, bine dezvoltată. *Pădure-galerie* = pădure care mărginește malurile rîurilor, prelungindu-se în zona de savană. *Pădure de ceață* = pădure care se formează pe versanții munților, unde aerul este suprasaturat de vapori de apă, caracteristică munților din America de Nord, Centrală și din partea de Nord a Americii de Sud. *Pădure neagră* = *a*) (*reg.*) pădure de brad; *b*) (*pop.*) ținut îndepărtat și pustiu. (*mit. pop.*) *Fata pădurii* = numele unei zîne, al unei fantome care trăiește în pădure. *Pădurea de argint* v. argint. *Pădure oprită* v. oprit. *Pădure oarbă* v. orb. *Pădure pluvială* v. pluvial. ◇ Loc.adj. *Din* sau *de* (*la*) *pădure* = *a*) (*despre plante și animale*) care este sălbatic; *b*) fig. (*despre oameni*) care este necivilizat, necioplit, fără maniere; *c*) ext. care este deprins cu pădurea. ◇ Loc.adv. (*reg.*) *La pădure!* = la dreapta! ◇ Expr. *Parcă ar fi născut* (sau *crescut*) *în pădure* sau (*a fi*) *butuc de pădure*, se spune despre o persoană cu o comportare necivilizată, lipsită de maniere. *A fura ca în* (sau *într-o*) *pădure* = a fura foarte mult și fără teamă; a prăda. *A căra lemne în pădure* = a face un lucru inutil. *A trăi ca lupul în pădure* v. lup. *A vinde pielea ursului din pădure* v. vinde. *A tocmi vulpea din pădure* v. vulpe. ◇ Compus: *pădure-parc* = pădure amenajată și utilizată ca un parc. ◇ Analog. *Întinsa pădure de spice se îndoaie în valuri* (VLAH.). ◇ Fig. *Pădurile dorm în șuietul izvoarelor* (VLAH.). **3** Fig. (*urmat de determ. introduse prin prep. „de”*) Cantitate mare de obiecte de același fel sau de ființe; mulțime (nesfîrșită). *Răcnea mulțimea, ridicînd în sus o pădure de cușme* (SADOV.). ◇ (*ca epitet, precedînd termenul calificat, de care se leagă prin prep. „de”*) *N-am văzut așa pădure de barbă* (SADOV.). **4** (*înv.*) Deal mare sau munte (păduros). • pl. *-i.* /lat. ***padūle*** <*palus, -udis* „mlaștină”, „baltă”.

pădureán, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care trăiește într-o regiune de pădure sau de munte ori este originară de acolo; (*înv.*) pădurănesc. *Luă pe fata unui olătaș pădurean* (BUD.). **2** *adj.* (*despre animale, plante etc.*) Care trăiește sau se găsește în pădure. **3** *adj.* Care este acoperit cu pădure, pe care crește o pădure. *El văzu răsărind din stînci pădurene o mănăstire veche* (EMIN.). **4** *s.f. art.* (*reg.*) Muma-pădurii. **5** *s.m., s.f.* (*reg.*) Nume dat unei vite care a crescut în pădure sau care este de culoare neagră ori roșu-închis. • pl. *-eni, -ene.* /**pădure** + *-ean.*

pădureáncă *s.f.* Femeie care trăiește într-o regiune de pădure sau de munte ori este originară de acolo. • pl. *-ence.* /**pădurean** + *-că.*

pădurét, -eáță *adj.* **1** (*despre plante, arbori fructiferi etc.*) Care crește spontan în pădure sau într-un loc necultivat; care este sălbatic. ◇ *Măr pădureț* v. măr. *Pir pădureț* v. pir. ◆ (*subst. m.*) Arbore fructifer sălbatic sau care crește în pădure; spec. măr sălbatic. *Lemnul de pădureț fiind tare, sătenii îl string pentru cuie* (POP.). ◆ (*subst. m.*) Puiet sau lăstar de pom sălbatic sau altoit, care dă fructe de calitate inferioară celor din care provine și care este folosit ca portaltoi. **2** (*despre fructele unor arbori fructiferi, mai ales despre mere, pere*) Care este produs de un arbore sălbatic sau care crește în pădure; care provine de la un astfel de arbore; ext. care are gust-acru, astringent. *De-ai fi poamă pădureață Ai veni la mine-n brațe* (POP.). ◇ (*subst.*) *Pădurețe iernatice, bune de pus la murat* (PER.). ◇ (*reg.*) *Cireșe pădurețe* = cireșe amare. ◇ Expr. *A alege ca în pere pădurețe* = a nu avea de unde alege. *A se sătura* (de cineva sau de ceva) *ca de mere pădurețe* = a nu mai putea suferi (ceva sau pe cineva), a fi foarte plictisit, a-i fi lehamite (de cineva sau de ceva). *A mînca și mere* (sau *pere*) *pădurețe* = a accepta să facă orice. **3** (*despre animale*) Care trăiește în pădure; care este sălbatic. **4** (*despre terenuri, locuri*) Care este acoperit cu pădure; împădurit. ◆ (*reg.*; *despre soluri*) Care este neroditor, sterp. **5** (*pop.*; *despre oameni*) Care trăiește la pădure; pădurean. ◆ Fig. Care este necivilizat, retras, sălbatic. *Avea o fată... cam pădureață și scumpă la vorbă* (VLAH.). • pl. *-i, -e.* /**pădure** + *-eț.*

păduríce *s.f.* Dim. al lui *pădure*; pădurică. ◆ Pădure tînără. ◆ Fig. (*cu determ. introduse prin prep. „de”*) Mulțime. *A intrat în atelierul cu... o pădurice de capete de femei și băieți* (PAS). • pl. *-ci.* /**pădure** + *-ice.*

păduríște *s.f.* Pădure (mică sau rară). *În pădurișteа de mesteacăni... păsările primăverii se-nginău* (CAR.). • pl. *-i.* /**pădure** + *-iște.*

păduríță *s.f* Pădurice. • pl. *-e.* /**pădure** + *-iță.*

păduroáică *s.f.* (*reg.*) **1** (*în mit. pop.*) Muma-pădurii. **2** (*bot.*) Mama-pădurii (*Lathraea squamaria*). • pl. *-oaice, -oici.* /**pădure** + *-oaică.*

pădurói, -oáie *subst.* **1** *s.n.* Aug. al lui *pădure*. **2** *s.m., s.f.* (*în mit. pop.*) Păduroaică. **3** *s.m.* (*bot.*; *reg.*) Condroniu (*Melampyrum arvense*). • pl. *-oi, -oaie.* /**pădure** + *-oi.*

pădurós, -oásă *adj.* (*despre regiuni, terenuri etc.*) Care este acoperit cu păduri, unde sînt (multe) păduri; care este împădurit; (*pop.*) pădurat. • pl. *-oși, -oase.* /**pădure** + *-os.*

păftălúță *s.f.* (*adesea la pl.*) Dim. al lui *pafta*. *Pentru niște păftăluțe... trimisei și acest ceasornic* (DOC.). • pl. *-e.* /**pafta** + *-ăluță.*

păfugá *vb. I. tr.* (*reg.*) A fugări, a pune pe fugă, a alunga. *Am păfugat infanteria* (POPOV.). ◇ (*refl. recipr.*) *Se păfugau fluturii* (POP.). • prez.ind. *păfúg.* și *pefugá vb. I.* /**pe** + **fugă** + *-a.*

păgîn, -ă *s.m., s.f., adj.* **I** *s.m., s.f.* **1** Persoană care se închină zeilor sau idolilor; idolatru. *Era păgîn... ce se închina focului arzătoriu pe altarul templului din Vilna* (ASACHI). ◆ Ext. Nume dat de creștini celor care sînt de altă religie decît cea creștină. *Păgîn sînt parcă, nu creștin!* (COȘB.). ◆ Restr. Turc, mahomedan. *S-a înamorat... de un păgîn..., de turcul Abul* (DOC.). ◇ Colect. *Păgînul a tăbărît la Călugăreni* (BĂLC.). **2** Nume dat de creștini unei persoane care nu are nici o religie; ateu. **3** Gener. Persoană care este de altă credință decît cea creștină ortodoxă. *Te-ai făcut păgîn? ...te-ai lepădat de sfînta biserică!* (SLAV.). ◆ (*uneori peior.*) Persoană care se abate de la dogmele religiei (creștine); eretic. *Nerușinați păgîni ce necinstiți un mormînt* (ODOB.). ◆ (*adj.*) Care este lipsit de evlavie, de smerenie. *Mi-a venit deodată în minte un gînd păgîn* (PER.). ◇ (*glum.*) *Greierul păgîn turbura... ceasul măreț de rugăciune* (HOG.). ◆ Ext. Nume dat oricărei persoane care este de o altă religie decît cea a vorbitorului. **4** Fig. Persoană rea la suflet,

nemiloasă. *Măi păgînule..., ce ai tu cu femeia de o baţi?* (SADOV.). <> Fig. *Vîntul... Auzi, dar cine-i el, păgînul, Ca să-mi sărute fetele în drum?* (COŞB.). **II** *adj.* **1** Care aparţine unei religii politeiste sau cultului idolilor, care se referă la o astfel de religie. *Pe-un jilţ... stă... preotul cel păgîn* (EMIN.). <> Fig. *Dulci doine din bătrîni Ce cad ca o poveste a codrilor păgîni* (PET.). ◆ Ext. Care aparţine religiei civilizaţiei antice greco-romane, care se referă la religia antichităţii greco-romane. ◆ Restr. Care aparţine religiei mahomedane, care se referă la această religie. *Cunoscînd prea bine limba turcească, s-ar fi putut travesti şi trece necunoscut chiar prin lagărul păgîn* (XEN.). **2** Care este senzual, trupesc, care nu este spiritual. *Pe dînsul rămîne Toată vina poftelor păgîne* (BUD.). **3** Care este cumplit, crîncen, violent; care este nemilos. *Dacă-i inimă păgînă Tot a căuta pricină* (POP.). <> (*adv.*) *Urlam tot mai păgîn* (SADOV.). ◆ Fig. Care este ostil, potrivnic. *Păgînă vreme!* (AGÂR.). ◆ Care este pătimaş, sălbatic. *Căci te iubeam cu ochi păgîni* (EMIN.). • pl. *-i.* /lat. ***paganus***.

păgînătáte *s.f.* **1** Colect. Mulţime de păgîni, neam păgîn; păgînime. ◆ Restr. Mulţime de turci; turcime. *Păgînătatea e ca pleava vînturată* (EMIN.). **2** (*înv.*) Epocă anterioară apariţiei creştinismului; antichitate, păgînism. *Înţelepţii păgînătăţii avea-vor mai multă credinţă?* (MARC.). **3** (*înv.*) Păgînism; starea de păgîn. *Au dezrădăcinat din toate locurile păgînătatea şi au întins... numele lui Hristos* (ANTIM). **4** (*înv.*) Păcat, greşeală gravă. *A săvîrşit o păgînătate Mihnea Vodă* (CRON.). ◆ Ticăloşie, infamie. *Să omoare o astfel de damă... ah, ce păgînătate* (GORJ.). • pl. *-ăţi.* /***păgîn*** + *-ătate*.

păgînéşte *adv.* Ca păgînii, în felul păgînilor. *Cei ce-o trăit aşa... păgîneşte, să se cunune* (GÎRL.). ◆ Fig. Cu cruzime, fără milă, în mod necruţător. *Turcii... Păgîneşte te-or lega* (POP.). • /***păgîn*** + *-eşte*.

păgîní *vb. IV.* **1** *refl.* A se converti la păgînism, a deveni păgîn. ◆ Restr. (*refl., tr.*) A (se) turci. *Vine să ne răpească... femeile şi copiii noştri, ca să-i turcească şi să-i păgînească* (ISP.). ◆ Ext. (*refl., tr.*) A deveni sau a face să devină ateu. **2** *intr.* (*înv., pop.*) A se comporta, a trăi ca un păgîn; a nu respecta regulile religiei creştine. *Norodul... nu va mai păgîni* (BIBLIA 1688). ◆ (*refl.*) A se înrăi. *Lumea s-o păgînit* (POP.). • prez. ind. *-esc.* /***păgîn*** + *-i*.

păgînísm *s.n.* **1** Credinţă, religie a păgînilor; (*înv.*) păgînie, păgînătate. ◆ Ext. Credinţă religioasă, politeistă, a antichităţii greco-romane. **2** Epocă anterioară apariţiei creştinismului; păgînătate. **3** Ext. Fel de a gîndi, de a trăi al cuiva care nu crede în Dumnezeu; ateism. **4** Analog. Atitudine filosofică, religioasă, artistică ce se aseamănă cu cea a antichităţii greco-romane. *Urmăreau în sport un păgînism estetic* (TEOD.). • /***păgîn*** + *-ism*.

păgînízá *vb. I. refl., tr. fact.* A deveni sau a face să devină păgîn; (*fam.*) a paganiza. • prez.ind. *-ez.* /***păgîn*** + *-iza*.

păgînízáre *s.f.* Faptul de *a păgîniza*. • pl. *-ări.* /v. ***păgîniza***.

păgubáş, -ă *s.m., s.f.* Persoană care a suferit o pagubă. <> (*adj.*) *Rămase cuprins de gîndurile omului păgubaş* (SLAV.). <> Loc.vb. *A fi* (sau *a rămîne*) *păgubaş* = a pierde ceva, a fi (sau a rămîne) în pagubă. *A lăsa* (pe cineva) *păgubaş* = a cauza (cuiva) o pierdere; a păgubi (pe cineva). <> Expr. *A se lăsa păgubaş* (*de cineva* sau *de ceva*) = a renunţa (la cineva sau la ceva). • pl. *-i, -e.* /***pagubă*** + *-aş*.

păgubí *vb. IV.* **1** *tr.* A provoca, a produce cuiva o pierdere, o pagubă; a lipsi pe cineva de un cîştig sau de un bun care îi aparţine. *Şi el a fost păgubit de rebeli* (REBR.). **2** *intr.* A suferi o pagubă, a pierde un bun al său sau un cîştig. *Păgubi tot ce avu* (DOC.). <> (*înv., reg.; refl. pas.*) *Dreptatea nu primeşte... să se păgubească cineva pentru cîştigul altuia* (PRAVILA 1814). ◆ (*refl.*) A pierde; a fi lipsit de... <> (*refl. pas.*) *Aşa s-a păgubit sărmana capră şi de cei doi iezi* (CR.). **3** *tr., intr.* A produce o daună morală sau o scădere a valorii, a calităţii. *Sînt scriitori care... păgubesc grav operei* (GAL.). • prez.ind. *-esc.* /***pagubă*** + *-i*.

păgubíre *s.f.* Acţiunea de *a păgubi* şi rezultatul ei. *Cerîndu-şi pretenţii pentru păgubirile ce li s-au întîmplat* (DOC.). • pl. *-i.* /v. ***păgubi***.

păgubít, -ă *adj.* Care a suferit o pagubă. <> (*subst.*) *Păgubiţii s-au adunat pentru a face o reclamaţie.* • pl. *-ţi, -te.* /v. ***păgubi***.

păgubitór, -óare *adj.* Care aduce sau determină o pierdere, o daună (materială sau morală); care este dăunător. *Astea sînt obiceiuri păgubitoare.* <> (*subst.*) *Pocăiţi-vă, păgubitorilor!* (DOC.). • pl. *-ori, -oare.* /***păgubi*** + *-tor*.

păgubós, -oásă *adj.* **1** (*despre persoane*) Care suferă mereu pagube. ◆ Ext. Care nu are noroc în ceea ce întreprinde, care este ghinionist. *Era păgubos la femei* (CA. PETR.). <> (*subst.*) *Trebuie să mergem cu păguboşii?* (PAS). ◆ Care este zdrenţăros. *Păgubos, cu cămaşa cîrpită* (CIAUŞ.). **2** Care aduce pagube. *Este o afacere păguboasă.* ◆ Care denotă o stare de degradare (materială sau morală). *Manechinele aveau... cîte o inimă de lemn, nesimţitoare şi păguboasă* (E. BAR.). • pl. *-oşi, -oase.* /***pagubă*** + *-os*.

păhár *s.n.* v. pahar.

păhárnic, -ă *s.m., s.f.* v. paharnic.

păhăráş *s.n.* (*pop.*) Păhărel. • pl. *-e.* /***pahar*** + *-aş*.

păhărél *s.n.* **1** Dim. al lui *pahar*; (*pop.*) păhăraş. <> Fig. (*pop.; hipocor.*) *Iubitul meu păhărel, Dragu meu ibovnicel* (POP.). ◆ Băutură alcoolică. <> Expr. (*fam.*) *A bea* (*cîte*) *un păhărel* = a avea obiceiul să bea băuturi alcoolice. ◆ (*urmat de determ. introduse prin prep. „de" sau „cu"*) Conţinutul unui păhărel. *Dădu păhărelul de duşcă fără să se sinchisească* (SADOV.). ◆ Conţinutul împreună cu vasul respectiv. *Aduse şi păhărelele cu rom* (STANCU). **2** (*reg.; la pl.*) Model de cusătură la cămăşile ţărăneşti. **3** (*bot.; reg.*; şi *păhărelul Maicii Domnului*) Trîmbiţa-muşchiului (*Cladonia pyxidata*). **4** (*reg.; art.*) Numele unei hore care se joacă la nuntă. ◆ Melodie după care se execută această horă. • pl. *-e.* /***pahar*** + *-el*.

păhărniceásă *s.f.* **1** (*ist.*) Soţia paharnicului. **2** (*înv., reg.*) Femeie care toarnă băutura în pahare, la nunţi, ospeţe etc. • pl. *-ese.* /***paharnic*** + *-easă*.

păhărnicél *s.m.* (*în Ev. Med., în Ţările Rom.*) Titlu dat boierului de rang inferior, subaltern al paharnicului. ◆ Boier care avea acest titlu. *Au întins îndată cupele către păhărnicei* (SADOV.). • pl. *-ei.* /***paharnic*** + *-el*.

păhărnicíe *s.f.* (*în Ev. Med., în Ţările Rom.*) **1** Demnitate sau slujbă de paharnic. *Păhărnicia s-a încredinţat lui Constantin Sturza* (PER.). ◆ Perioadă de timp cît dura această funcţie. **2** Bir încasat (de către păhărnicei) de pe vinul vîndut. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***paharnic*** + *-ie*.

păhărúş *s.n.* (*pop.*) Păhăruţ. *N-ai un păhăruş de vin?* (BEN.). • pl. *-e.* /***pahar*** + *-uş*.

păhărúţ *s.n.* **1** Dim. al lui *pahar*; (*pop.*) păhăruş. ◆ (Deprindere de a consuma) băuturi alcoolice. *Doar în păhăruţ mai află mîngîiere* (VLAH.). ◆ (*urmat de determ. introduse prin prep. „de" sau „cu"*) Conţinutul unui păhărel. *Hai să mai bem un păhăruţ.* ◆ Conţinutul împreună cu vasul respectiv. *Îi aduse un păhăruţ de rachiu* (D. ZAMF.). **2** Analog. (*bot.; pop.*) Caliciul florii. **3** (*bot.; reg.; la pl.*) Lăcrămioare (*Convallaria majalis*). • pl. *-e.* /***pahar*** + *-uţ*.

păi *adv.* v. apoi.

păiájen *s.m.* v. păianjen.

păiánjen *s.m.* **1** (*entom.; la pl.*) Grup de animale din clasa arahnidelor, uneori veninoase, cu opt picioare cefalotoracice, lungi şi subţiri, cu abdomenul voluminos, nesegmentat, care se hrănesc cu insecte prinse de obicei într-o pînză subţire, ţesută dintr-o substanţă cleioasă, pe care o secretă (*Aranea*); (*şi la sg.*) animal care face parte din acest grup. <> (*cu determ. care arată specia*) *Mi-e frică de păianjenii cu cruce.* <> Compar. *Vremea, ca un păianjen, şi-a întins pînza uitării* (GÎRL.). <> Fig. *Păianjenul visării parc-ar sui... Pe firul nădejdilor întins* (ARGH.). **2** Ext. (*mai ales la pl.*) Pînză de păianjen; păienjeniş. *Porţi... pline de praf şi de păianjeni* (ISP.). <> Compar. *Meşteşugurile lui... ca nişte păianjeni să strica* (GAVR.). <> Fig. *Painjinii sînt anii şi zilele noastre* (COSTIN). **3** (*tehn.*) Unealtă folosită pentru prinderea şi extragerea pieselor mici sau a bucăţilor de cablu rămase într-o sondă. **4** (*reg.; adesea la pl.*) Fiecare din lemnele, prăjinile care se aşază pe vîrful stogurilor sau al acoperişurilor de paie pentru a rezista la vînt. **5** (*sport; la fotbal, handbal, polo sau hochei*) Fiecare dintre colţurile de sus ale porţii. **6** (*bot.*) Chica-voinicului (*Nigella damascena*). • sil. *-ia-n-.* pl. *-i.* şi (*reg.*) *păiájen, paiájen, paiánjen, painjen, paingăn, păinjen, painjin s.m.* /<sl. veche **паѧжина**; cf. bg. *паяжина*.

păienjenél *s.m.* Dim. al lui *păianjen*. • sil. *-ie-n-.* pl. *-ei.* /***păianjen*** + *-el*.

păienjení *vb. IV. refl., intr.* (*despre ochi, vedere*) A avea senzaţia că se acoperă cu o ceaţă, cu o pînză ca de păianjen, împiedicînd claritatea vederii; a (se) împăienjeni. *Ochii începură să i se păinjenească* (SLAV.). • sil. *-ie-n-.* prez.ind. *-esc.* şi (*reg.*) *păinjení, păinjiní, paianjení, painjení, painginí vb. IV.* /***păianjen*** + *-i*.

păienjeníş *s.n.* **1** Pînză de păianjen. *Văd păienjenişul între tufe ca un pod* (EMIN.). <> Compar. *Se vedeau... munţii sinilii ai Bucovinei ca într-un painjeniş uşor* (SADOV.). <> Fig. *Lumina lunii... împrăştia... painjeniş de argint* (SADOV.). ◆ Fig. Imagine neclară, ştearsă. *A repetat... alungînd cu degetele pale păienjenişul unei umbre* (CE. PETR.). ◆ Fig. Riduri (la ochi). *Păienjenişul care-i încercuia ochii* (EFT.). **2** Fig. Reţea, împletitură. *Painjenişurile electrice ţes văzduhul* (SADOV.). ◆ Uneltire, complot. *Ai de-a face cu... un păienjeniş absurd* (GAL.). • sil. *-ie-n-.* pl. *-uri.* şi (*reg.*) *painjeníş, păinjeníş, paianjeníş, paingeníş, păingăníş s.n.* /***păianjen*** + *-iş*.

păienjenít, -ă *adj.* **1** Care este acoperit cu păienjeniş. *Colţurile casei erau păienjenite.* **2** Fig. (*despre ochi*) Care este acoperit ca de un fel de ceaţă, care împiedică o vedere clară; împăienjenit. ◆ (*despre vedere*) Care nu este clară, care este înceţoşată; tulbure. • sil. *-ie-n-.* pl. *-ţi, -te.* şi (*reg.*) *păinjenát, -ă, păinjinít, -ă, painjenít, -ă adj.* /v. ***păienjeni***.

păiér *s.n.* **1** (*reg.*) Saltea umplută cu paie sau cu fîn. **2** (*reg.*) Construcţie pentru adăpostirea nutreţului. • pl. *-e.* /***pai*** + *-ar*.

păingăníş *s.n.* v. păienjeniş.

păínjen *s.m.* v. păianjen.

păinjenát, -ă *adj.* v. păienjenit.

păinjení *vb. IV.* v. păienjeni.

păinjeníre *s.f.* v. păienjenire.

păinjeníş *s.n.* v. păienjeniş.

păinjeníţă *s.f.* Femela păianjenului. • sil. *-ă-in-.* pl. *-e.* /***păinjen*** + *-iţă*.

păinjinár *s.m.* Păienjeniş. • sil. *-ă-in-.* pl. *-i.* /***păinjen*** + *-ar*.

păinjiní *vb. IV.* v. păienjeni.

păinjinít, -ă *adj.* v. păienjenit.

păioáră *s.f.* (*pop.*) Ţesătură fină de in, de bumbac sau de mătase cu care femeile de la ţară se îmbrobodesc sau îşi protejează faţa de soare; văl subţire. <> Compar. *Aripile... sînt străvezii ca o păioară* (POP.). <> Fig. *Zorile arătau nişte păioare de culoarea trandafirilor* (CAM.). ◆ Spec. Giulgiu (pentru mort). • sil. *-ă-ioa-.* pl. *-e.* /lat. ***palliola***.

păiós, -oásă *adj., s.f.* **1** *adj.* (*despre plante*) Care are tulpina în formă de pai sau formată dintr-un pai. ◆ (*despre culturi*) Care este format din astfel de plante. **2** *s.f.* (*adesea la pl.*) Cerealã a cărei tulpină este un pai. *A fost distrusă cultura de păioase.* • pl. *-oşi, -oase.* /***pai*** + *-os*.

păíş *s.n.* **1** Colect. (*înv., reg.*) Cantitate mare de paie. **2** (*reg.*) Fir de cereală, de in sau de cînepă rămas pe cîmp, după cules. **3** (*bot.; pop.*) Nume dat mai multor specii de păioase, care se găsesc în vegetaţia pajiştilor naturale: *a*) (şi *păiş arămiu*) plantă cu tulpina groasă şi cu florile de culoare violet-închis (*Festuca porci*); (*reg.*) păişor, păiuşcă uriaşă; *b*) păiuş (*Aira caespitosa*); *c*) colilie (*Stipa pennata*). <> *Păiş dulce* = bărboasă (*Andropogon Ischaemum*). ◆ Rogoz (*Carex riparia*). • pl. *-uri.* /***pai*** + *-iş*.

păişíţă *s.f.* (*bot.; reg.*) Ţăpoşică (*Nardus stricta*). • sil. *-ă-i-.* pl. *-e.* /***păiş*** + *-iţă*.

păişór *s.n.* (*reg.*) **1** Dim. al lui *pai*. <> *De-a păişorul* (*dracului*) = (numele unui) joc de copii. **2** Beţişor cu ajutorul căruia se înnegresc sprîncenele. *Să-mi găsesc păişoare cu bumbac pentru sprîncene* (ALECS.). **3** (*bot.*) Păiş (*Festuca porci*). • sil. *-ă-i-.* pl. *-oare.* /***pai*** + *-işor*.

păiúș *s.n.* **1** Dim. al lui *pai*; păișor, păiuț. **2** Colect. (*pop.*) Cantitate mare de paie. **3** (*bot.*; *pop.*) Nume dat mai multor specii de graminee, cu tulpina în formă de pai, care se găsesc în vegetația pajiștilor naturale: *a*) (și *păiușul bălților*) plantă cu tulpina în formă de tufă și cu florile violacee (*Aira caespitosa*); (*pop.*) păiș; *b*) (și *păiuș-de-oi*) plantă cu frunzele răsucite și cu florile verzui sau violacee (*Festuca ovina*); părul-porcului; *c*) (și *păiuș-de-nisipuri*) plantă care crește pe soluri nisipoase (*Festuca vaginata*); părul-porcului; *d*) iarba-câmpului (*Agrostis alba*); *e*) năgară (*Stipa capillata*); *f*) țăpoșică (*Nardus stricta*); *g*) bărboasă (*Andropogon Ischaemum*); *h*) (și *păiuș- de-sărătură*) iarbă-de-sărătură (*Puccinelia distans*); *i*) pir (*Agropyrum repens*). **4** Loc cu păiuș. *Iepurele intrase într-un păiuș* (SADOV.). **5** (*reg.*) Numele unui joc de copii. • pl. *-e*, *-uri*. /***pai*** + *-uș*.

păiúș (3)

păiúșcă *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee din familia gramineelor, cu tulpina subțire, cu florile mici, dispuse în spiculețe (*Festuca pseudovina*). ◇ (*reg.*) *Păiușcă uriașă* = păiș (*Festuca porci*). • /***pai*** + *-ușcă*.

păiúț *s.n.* **1** Dim. al lui *pai*. ◇ Expr. (*reg.*) *A pierdut păiuțul*, se spune despre cineva care s-a încurcat foarte tare. **2** (*reg.*) Băț de chibrit. • pl. *-e*. /***pai*** + *-uț*.

pălăn *s.n.* v. palancă.

pălăí *vb. IV.* **1** *intr.* (*înv.*, *reg.*; *despre foc*) A arde cu flacără mare. *Am lăsat... Focu-n vatră pălăind* (POP.). ◆ (*reg.*; *refl.*; *despre obraji*) A se îmbujora, a se înroși. **2** *intr.*, *tr.* A flutura, a fîlfîi. *Unde te duci... cu părul pălăind?* (POP.). ◆ (*tr.*; *compl. indică semințe*) A vîntura. ◆ (*reg.*; *tr.*; *despre vînt*; *compl. indică oameni*) A bate, a sufla. *Vîntul mă pălăiește*. • prez. ind. pers. 3 *-iește*. /***pală***[1] + *-ăi*.

pălăláie *s.f.* Flacără mare; vîlvătaie. ◇ Fig. *Pălălaia răscoalelor țărănești* (PER.). ◆ (*cu determ. „fum”*) Cantitate mare de fum; fumăraie. *Pălălăi de fum... să ridicară* (DELAVR.). • pl. *-ăi*. /de la ***pălălăi***; cf. *vîlvătaie*.

pălălăí *vb. IV.* **1** *intr.* (*despre foc*) A arde cu flacără mare. ◆ (*despre flăcări*, *incendii*) A se întinde, a se răspîndi. **2** *intr.*, *tr.* Fig. (*pop.*) A flutura, a fîlfîi. *Joacă..., saltă..., pletele îi pălălăiesc sub potcapul aplecat pe spate* (MIR.). • prez.ind. pers. 3 *-iește*. /***pală***[1] + *-ălăi*.

pălămár[1] *s.m.* (*reg.*) Paracliser. • pl. *-i*. și *pălămăriu*, *pălimár s.m.* /<ucr. ***палама́р***.

pălămár[2] *s.n.* (*pop.*) Funie groasă, odgon, parîmă. • pl. *-e*, *-ări*. și *pălimár s.n.* /<tc. ***palamar***, ngr. ***παλαμάρι***.

pălămăriu *s.m.* v pălămar[1].

pălămídă[1] *s.f.* (*bot.*) **1** (și *pălămidă seacă*) Plantă erbacee, perenă, din familia compozitelor, cu rădăcinile adînci, cu tulpina și cu frunzele spinoase, cu florile violete, care este foarte nocivă pentru semănături (*Cirsium arvense*). ◇ Compus: (*reg.*) *pălămidă-grasă* = susai (*Sonchus asper*). ◇ Fig. *Las priveliștii celor ce mă citesc numai neghină și pălămidă* (GAL.). **2** Plantă erbacee, bienală, din familia compozitelor, cu frunzele spinoase, păroase și cu florile roșii (*Carduus crispus*). **3** (*reg.*) Limba-oii (*Cirsium canum*). **4** Holeră (*Xanthium spinosum*). **5** Scai (măgăresc) (*Onopordon acanthium*). **6** Scai galben (*Centaurea solstitialis*). **7** Volbură (*Convolvulus arvensis*). **8** (și *pălămida boiangiilor*) Gălbinare (*Serratula tinctoria*). • pl. *-izi*, *-ide*. /<bg. ***паламида***.

pălămídă[1] (1)

pălămídă[2] *s.f.* (*iht.*) Pește marin răpitor, lung de 50-60 cm, fusiform, cu spatele albastru, cu solzii mici, ascuțiți și cu numeroși dinți pe fălci (*Sarda sarda*).

pălămídă[3] *s.f.* (*reg.*; *adesea cu determ. „lăzii”*) Mic compartiment în interiorul unei lăzi sau a unui dulap, unde se păstrează obiecte de valoare sau mărunțișuri. *Scoate din pălămida lăzii un ulcioraș* (POP.). • pl. *-e*. /etimol. nec.

pălărie *s.f.* **1** Obiect folosit pentru acoperirea capului, realizat din materiale diverse, format dintr-o calotă (cu boruri). ◇ *Formă de pălărie* v. formă. *Pălărie tromblon* v. tromblon. ◇ Expr. *Jos pălăria* = tot respectul, toată admirația (față de ceva sau cineva). (*fam.*) *A lovi* (sau *a pocni*, *a plesni*) (pe cineva) *în pălărie* = *a)* a ofensa pe cineva, a spune cuiva o vorbă înțepătoare; a ironiza pe cineva; *b*) a da cuiva o veste neașteptată, rea. (*reg.*) *A azvîrli cu pălăria după lună* = a acționa necugetat. *A umbla cu flori la pălărie* = a nu avea nici o grijă. *A purta pălăria* = (*despre femei*) a porunci în casă. *A avea casa sub pălărie* = a fi foarte sărac. *A avea* (*o*) *păsărică* (*sau păsărele*) *sub pălărie* v. păsărică. ◇ Compus: (*bot.*) *pălăria-cucului* = plantă erbacee din familia geraniaceelor, cu florile roșii-brune sau violete, folosită ca plantă medicinală (*Geranium phaeum*); (*reg.*) pliscariță; *pălăria-șarpelui* = *a)* bureți pestrițí, cu pălăria roșie, cu pete albe (*Amanita muscaria*); *b*) burete șerpesc (*Lepiota procera*); *c*) ciuperca veninoasă cu piciorul alb și pălăria neagră, urît mirositoare (*Coprinus picaceus*). **2** Analog. Nume dat unor obiecte, părți de plante, forme de relief etc., care, prin formă sau utilizare, se aseamănă cu o pălărie: *a*) Partea superioară, în formă de pălărie, a unei ciuperci. *b*) Discul florii-soarelui, în care sînt înfipte semințele. *c*) Abajur. *Un bec mic, acoperit cu o pălărie de hîrtie* (E. BAR.). *d*) Căpăcel de metal de la o lampă cu petrol, cu un orificiu prin care se scoate fitilul. *e*) (*geol.*) *Pălărie de fier* = parte superficială oxidată a unui zăcămînt metalifer. *f*) (*reg.*) Mic dîmb acoperit cu arbori, mai ales cu goruni. *g*) (*tehn.*) Piesă metalică tubulară, de formă tronconică, terminată cu un pinten, folosită pentru extragerea prăjinilor, a țevilor sau a tijelor de pompare din gaura de sondă. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /cf. it. *cappelleria* „magazin de pălării (bărbătești)”.

pălăriér *s.m.* Persoană care confecționează, repară sau vinde pălării. • sil. *-ri-er*. pl. *-i*. /***pălărie*** + *-er*.

pălărioáră *s.f.* Dim. al lui *pălărie*; pălăriuță. • sil. *-ri-oa-*. pl. *-e*. /***pălărie*** + *-ioară*.

pălăriúță *s.f.* Dim. al lui *pălărie*; pălărioară. • sil. *-ri-u-*. pl. *-e*. /***pălărie*** + *-uță*.

pălătár *s.n.* v. păretar.

pălăvătic, -ă *adj.* (*reg.*; *despre oameni*) **1** Care este ticălos, nemernic, mișel. **2** Care este zăpăcit, neserios, năuc. *Era... pălăvatică și haihuie* (M. I. CAR.). ◆ Care este prost, idiot. ◇ (*subst.*) Persoană care spune palavre; flecar. *O pălăvratică de muiere* (POP.). • pl. *-ci*, *-ce*. și *palavátic*, *-ă*, *pălăvrátic*, *-ă adj.* /cf. bg. *палав* „neastîmpărat”.

pălăvrátic, -ă *adj.* v. pălăvatic.

pălăvrăgeálă *s.f.* Faptul de a pălăvrăgi, de a spune vorbe fără rost; trăncăneală, flecăreală, vorbărie, pălăvrăgit. *Nu mă ameți... cu pălăvrăgeala ta* (STANCU). • pl. *-eli*. și *palavrageálă s.f.* /***pălăvrăgi*** + *-eală*.

pălăvrăgí *vb. IV. intr.* A vorbi mult despre lucruri fără importanță sau inutile; a flecări, a trăncăni. *Bătrînul pălăvrăgi așa pînă tîrziu* (CĂL.). ◇ (*tr.*) *Înaintam... pălăvrăgind vrute și nevrute* (SADOV.). ◇ Fig. *Pălăvrăgea un graur* (LESN.). • prez.ind. *-esc*. și *palavragí vb. IV.* /de la ***palavragiu***, prin derivare regresivă.

pălăvrăgít *s.n.* Pălăvrăgeală. • /v. ***pălăvrăgi***.

păletár *s.n.* v. păretar.

pălí[1] *vb. IV.* (*pop.*) **1** *tr.*, *refl.* A (se) lovi, a (se) izbi. *Bătea pămîntul... de care mă păleam* (CR.). ◇ (*reg.*; *subst. f.*) *În pălite* = numele unui joc de copii, care se joacă cu nasturi pe masă și în care se cîștigă nasturii partenerului prin lovirea țintei. ◇ Fig. *Te pălești de încăpățînarea dumneaei ca de un fier* (SADOV.). ◆ (*tr.*) A omorî. *Soțul meu zice că ei ar fi pălit pe oier* (SADOV.). ◆ Fig. (*tr.*; *despre stări psihice sau fizice*) A se întîmpla pe neașteptate, a copleși. *Pe fată o păli frica* (REBR.). ◇ Expr. *A-l păli* (pe cineva) *somnul* v. somn. **2** *tr.*, *intr.* (*înv.*) A încălzi prea tare; a dogorî, a pîrli. *Căldura m-au pălit* (CANT.). ◇ (*abs.*) *Soarele pălește cam tare* (SADOV.). ◆ (*refl.*) A se încălzi (la soare, la foc etc.). *O scroafă cu doisprezece purcei... se păleau la soare* (CR.). ◆ (*tr.*, *refl.*) A (se) bronza. *Fete rumene și pălite de soare* (C. NEGR.). ◆ (*intr.*; *despre fructe*) A fi pe punctul de a se coace. **3** *intr.*, *refl.* (*despre plante*) A se ofili, a se usca, a se îngălbeni (de frig, de arșiță etc.). *Stejarii de la marginea pădurii păleau* (BEN.). ◇ (*tr.*) *Soarele pălește plantele*. ◆ (*refl.*; *despre semințe*, *fructe*) A se usca, a se zbîrci. ◆ (*tr. fact.*; *compl. indică țesături*) A decolora (din cauza soarelui). *Își amintea... de soarțele lui pălite de soare* (ANG.). **4** *intr.* (*reg.*) A ajunge, a sosi undeva (pe neașteptate). *Pălim spre miezul nopții la Belgrad* (SADOV.). • prez.ind. *-esc*. /<sl. veche **палѣти**.

pălí[2] *vb. IV. intr.* **1** (*despre oameni sau despre fața lor*) A se îngălbeni la față, a deveni palid (din cauza unei boli, de frică, de emoție etc.). *Am văzut-o pălind* (PRED.). ◇ (*înv.*; *refl.*) *De-aia a slăbit Și s-a pălit copila!* (HEL.). **2** (*despre lumină*, *surse sau corpuri luminoase*) A-și pierde strălucirea, a-și diminua intensitatea; a se stinge. *Cerul deasupra începea să pălească* (SADOV.). • prez.ind. *-esc*. /<fr. ***pâlir***.

pălíe *s.f.* (*în credințe pop.*; și *Ilie pălie*, *Ilie cu pălie*) Sărbătoare, în preajma zilei de Sfîntul Ilie (21 iulie), cînd nu se lucrează, pentru a preveni focul, trăsnetele, căldura prea mare (ce distrug semănăturile). • g.-d. *-iei*. /***păli***[1] + *-ie*.

pălímár[1] *s.n.* (*constr.*) **1** Fiecare stîlp, bîrnă cu rol de susținere a construcției caselor țărănești. ◆ Spec. Stîlp de pridvor sau de prispă, care susține streașina acoperișului. **2** Îngrăditură din scînduri la prispa unei case țărănești, la un balcon, la un pod etc. *Se rezemă cu coatele de pălimar* (STĂN.). ◆ (*înv.*) Întăritură, împrejmuire de scînduri la o cetate. *Un zid gros și întărit cu pălimare de pari* (BĂLC.). **3** Cerdac; foișor; balcon. • pl. *-e*. /cf. ngr. *πολυμερής* „multilateral”, influențat de *pălămar*[2].

pălímár[2] *s.n.* v. pălămar[2].

pălímár[3] *s.m.* v. pălămar[1].

pălíncă *s.f.* v. palincă.

pălincúță *s.f.* (*reg.*) Dim. al lui *palincă*. • și *palincúță s.f.* /***palincă*** + *-uță*.

pălíre[1] *s.f.* (*pop.*)**1** Acțiunea de *a* (*se*) *păli*[1] și rezultatul ei; lovire. **2** Arșiță, dogoare. **3** Veștejire, uscare (a plantelor, a semințelor). **4** (*bot.*) Cornul-secarei (*Claviceps purpurea*). • pl. *-i*. /v. ***păli***[1].

pălíre[2] *s.f.* Faptul de *a păli*; paloare, paliditate. *Din răceala și pălirea lor se putu domiri... că erau toți uciși* (ODOB.). • /v. ***păli***[2].

pălíș *adv.*, *s.n.* (*reg.*) **1** *adv.* Pieziș, oblic. ◇ Expr. *A o lua pălíș* sau (*subst.*) *în pălíș* = a o lua de-a dreptul. *A lua pălíș* sau (*subst.*) *în pălíș* (pe cineva) = *a)* a certa pe cineva; *b*) a ironiza pe cineva. *A se uita pălíș* (la cineva) = *a)* a se uita urît, neamabil, ironic (la cineva); *b*) a se uita (la cineva) pe furiș, cu coada ochiului. (*subst.*) *A se întinde* (sau *a se lăsa*, *a se da*) *în pălișul soarelui* = *a)* a sta, a se expune la soare; *b*) a lenevi; a se moleși. ◆ Fig. În mod greșit. **2** *s.n.* (*meteor.*) Vînt cu ploaie sau ninsoare, care te izbește pieziș. • pl. *-uri*. /***păli***[1] + *-iș*.

pălít[1]**, -ă** *adj.* **1** Care este lovit. ◆ Care este doborît la pămînt. ◆ Fig. (*reg.*; *despre oameni*) Care este nebun, țicnit. **2** (*despre plante*) Care este ofilit, veștejit (de arșiță, de vînt, de boli etc.). *Flori pălite-ntîrziate Ca și noi* (BACOV.). ◆ (*reg.*; *despre semințe*) Care este insuficient dezvoltat; care este sec. ◆ Fig. (*reg.*; *despre oameni*) Care este slab, pipernicit. **3** (*reg.*; *despre oameni sau despre fața lor*) Care este bronzat, ars de soare. • pl. *-ți*, *-te*. /v. ***păli***[1].

pălít[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre oameni sau despre fața lor*) Care este palid. **2** (*despre lumină*, *surse sau corpuri luminoase*) Care este lipsit de intensitate, fără strălucire; stins. • pl. *-ți*, *-te*. /v. ***păli***[2].

pălitári *s.n.* v. păretar.

pălitúră *s.f.* **1** Lovitură, izbitură. *Despică un trup dintr-o pălitură* (SADOV.). ◆ Urmă de lovitură; contuzie, rană. *Ai avut pălitură de sabie?* (SADOV.). **2** Ofilire, veștejire a plantelor (din cauza soarelui puternic, a brumei etc.). ◆ (*reg.*) Rugină (a plantelor). ◆ Cîmp ars de soare. • pl. *-i*. /***păli***[1] + *-tură*.

păliúr *s.m* (*bot.*) Arbust spinos, de origine mediteraneană, cu frunzele ovale, netede, cu florile mici, galbene-verzui, cu fructul în formă de pălărie, al cărui lemn, dur și elastic, este folosit pentru fabricarea

cozilor de unelte (*Paliurus spina-Christi*). • sil. *-li-ur.* pl. *-i.* /<lat. ***Paliurus***, den. şt.

pălmár *s.n.* Mănuşă de piele, de cauciuc, de material plastic etc., folosită pentru protecţia palmei în unele activităţi. • pl. *-e.* /***palmă***[1] + *-ar.*

pălmáş, -ă, *s.m., s.f.* **1** (*în trecut*) Ţăran sărac, care nu poseda pământ, vite sau unelte agricole şi care îşi ciştiga existenţa muncind cu braţele la alţii. *Avea... moşii şi clăcaşi şi pălmaşi* (STANCU). <> (*adj.*) *E un ţăran pălmaş.* ◆ **2** Ext. (*fam., glum.*) Persoană care lucrează ca angajat, care nu ocupă nici o funcţie de conducere. *Eu sînt un simplu pălmaş, vorbiţi cu directorul!* ◆ (*fam.*) Persoană care duce greul unei lucrări (ştiinţifice) semnată de altcineva (cu funcţie, cu titluri etc.). • pl. *-i, -e.* /***palmă***[1] + *-aş.*

pălmíţă *s.f.* Dim. al lui *palmă*; pălmuţă. • pl. *-e.* /***palmă***[1] + *-iţă.*

pălmuí *vb. IV. tr.* A lovi pe cineva (peste obraz) cu palma, a da palme cuiva. *Ridică mîna să mă pălmuie* (STANCU). <> (*fam.; refl.*) *Ce ocazie am pierdut! Îmi vine să mă pălmuiesc.* <> Fig. *Cuvintele lui ne pălmuiau* (VLAH.). • prez.ind. *-iesc.* /***palmă***[1] + *-ui.*

pălmuíre *s.f.* Acţiunea de *a pălmui* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***pălmui.***

pălmuít, -ă *adj.* Care a fost lovit cu palma (peste obraz). <> (*subst.*) *Dar pălmuitul, rece, i-aprinde şi ţigarea* (ARGH.). • pl. *-ţi, -te.* /v. ***pălmui.***

pălmúţă *s.f.* Dim. al lui *palmă*; pălmiţă. • pl. *-e.* /***palmă***[1] + *-uţă.*

păloşél *s.n.* (*pop.*) Dim. al lui *paloş.* • pl. *-e.* /***paloş*** + *-el.*

păltinăş *s.m.* (*bot.; pop.*) Dim. al lui *paltin*; (*pop.*) păltinel, păltinuţ, păltior. • pl. *-i.* /***paltin*** + *-aş.*

păltinél, -eă *s.m., s.f.* (*bot.*) **1** *s.m.* (*pop.*) Păltinaş. <> Expr. *A umbla de-a frunza păltinelului* = a umbla fără rost, a hoinări. **2** *s.m., s.f.* (*reg.*; şi *păltinele roşii*) Coacăz (*Ribes rebrum*). **3** *s.m.* (*reg.*) Jugastru (*Acer campestre*). • pl. *-ei.* /***paltin*** + *-el, -ea.*

păltiníş *s.n.* Colect. Pădure de paltini; grup de paltini. • pl *-uri.* /***paltin*** + *-iş.*

păltinúţ *s.m.* (*bot.; pop.*) Păltinaş. • pl. *-i.* /***paltin*** + *-uţ.*

păltiór *s.m.* (*bot.*) **1** (*pop.*) Păltinaş. **2** Arbust cu frunzele cu lobi ascuţiţi, cu florile verzi, punctate cu roşu, şi cu fructele roşii şi acre (*Ribes petraeum*); coacăz sălbatic, pomuşoară. • sil. *-ti-or.* pl. *-i.* /***paltin*** + *-ior.*

pămătúf *s.n.* **1** Mănunchi din fire de păr, din paie, pene, fîşii de pînză etc., prinse de un mîner şi avînd întrebuinţări diferite. ◆ Smoc sau moţ de păr. *Abia îi desluşi zîmbetul sub pămătuful mustăţilor.* **2** Spec. Mănunchi de fire de păr strînse, într-un mîner, folosite pentru săpunit faţa înainte de bărbierit. *Ne mînjea pe faţă cu pămătuful plin cu clăbuc* (PER.). **3** Spec. Pensulă, penel. **4** Spec. Bidinea. **5** Spec. Mănunchi de busuioc, cu care preotul stropeşte cu agheasmă. **6** (*bot.*) Floare a unor plante ca trestia, papura etc. • pl. *-uri.* /<sl. veche **помєтоүхъ**.

pămătuf (2)

pămînt *s.n.* **1** (*astron.; la sg.*) Planetă a sistemului solar (a treia în raport cu distanţa faţă de Soare), locuită de oameni. *Luna este satelit al Pămîntului.* <> (*la gen., ajută la exprimarea super.*) *Pocitania pămîntului, îi zise* (ISP.). <> (*la pl., cu val. de sg.*) *Pe pămînturi s-a născut Alt împărat mai priceput* (POP.). <> *Faurul pămîntului* v. faur. *Furcile pămîntului* v. furcă. <> Expr. *La capătul* (sau *marginea, marginile*) *pămîntului* = foarte departe. *Ca de la cer la pămînt* sau *ca cerul de pămînt,* se spune pentru a arăta marea deosebire dintre două lucruri, două fiinţe, două fenomene. *A fi departe* (*unul de altul*) *ca cerul de pămînt* = a fi mare deosebire (între unul şi altul), a fi în contrast, a nu se potrivi deloc. *A şterge* (sau *a rade, a stinge*) *de pe faţa pămîntului* = a distruge, a desfiinţa; a ucide. *Vechi ca pămîntul* = foarte vechi. *Nu e peste pămînt* = nu este departe (de aici). *Cerul şi pămîntul* = (*pe lîngă vb. ca „a cere", „a căuta"*) *a*) totul, foarte mult; *b*) ext. imposibilul. *De stinge* (sau *de zvîntă*) *pămîntul* = (*cu val. adv. pe lîngă diferite vb.*) foarte mult, exagerat. *A* (*se*) *jura cu cerul, cu pămîntul* = a se jura convingător. (*reg.*) *A curma pămîntul* = a colinda toată

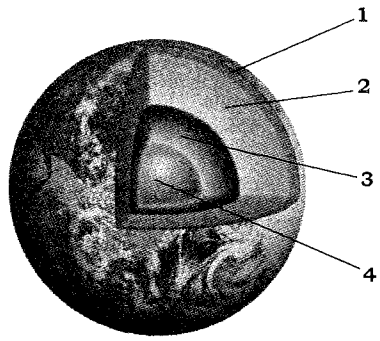

Structura Pămîntului
1. Scoarţă.
2. Manta.
3. Nucleu extern.
4. Nucleu intern.

lumea. *Buricul pămîntului* v. buric. *A se crede* (sau *a se socoti*) *buricul pămîntului* v. buric. *A promite* (sau *a făgădui*) *cerul şi pămîntul* v. cer. *Cînd s-a lipi cerul de pămînt* v. cer. *Cu o falcă în cer şi* (*cu*) *alta* (sau *una*) *în* (ori *pe*) *pămînt* v. falcă. *A se învîrti pămîntul cu cineva* v. învîrti. *De cînd* (*e* sau *cu*) *lumea* (*şi pămîntul*) v. lume. *Cît* (*e*) *lumea* (*şi pămîntul*) v. lume. *De la* (sau *din, la*) *marginea* (sau *marginile*) *pămîntului* (sau *de pămînt*) v. margine. *A răscoli cerul şi pămîntul* v. răscoli. *A ruga* (*pe cineva*) *cu cerul şi cu pămîntul* v. ruga. *A se ruga* (*de cineva*) *cu cerul şi cu pămîntul* v. ruga. *A trăi cît pămîntul* v. trăi. *A fi urechea pămîntului* v. ureche. ◆ Ext. Oamenii care locuiesc pe această planetă. **2** Scoarţa globului terestru; suprafaţa globului pămîntesc (împreună cu atmosfera) pe care trăiesc oamenii şi alte vietăţi; sol. *Pămîntul amorţit parcă respira* (REBR.). <> (*în imprec.*) *Mîncate-ar pămîntul!* <> (*în legătură cu vb. „a răbda", „a ţine", exprimă indignarea faţă de o persoană rea*) *Păcat de pămînt că-l mai rabdă viu* (POP.). <> Loc.adj., adv. *În* (sau *la*) *pămînt* = (care este) aplecat (de teamă, de emoţie, din modestie etc.). *La pămînt* = *a*) (care este) întins, culcat pe jos; *b*) (*despre oameni sau despre moralul, sănătatea lor*) (care este) într-o stare (foarte) proastă; care este sub orice critică; *c*) (*în formule de comandă*) culcat! <> Loc. adv. *Ca pămîntul* = *a*) (*în legătură cu vb. „a uita"*) cu desăvîrşire, de tot; *b*) (*în legătură cu vb. „a dormi"*) profund, greu; *c*) (*în constr. neg.*) deloc, în nici un fel. *Din* (sau *de la*) *pămînt* = de jos. *Pînă la* (sau *în*) pămînt = (*pe lîngă vb. ca „a se apleca", „a saluta"*) cu evlavie, cu politeţe exagerată. *Din pămînt* (*din iarbă verde*) sau *din fundul pămîntului* = *a*) cu orice preţ; *b*) neapărat. <> Expr. *A pune în pămînt* = a semăna, a însămînţa; a sădi. *A lăsa toate* (sau *totul*) *la* (sau *în*) *pămînt* = a lăsa totul la voia întîmplării; a renunţa. *A cădea la pămînt* (*în faţa cuiva*) = a cădea în genunchi, a se prosterna; a se umili în faţa cuiva. *A* (*nu*) *fi* (*cu picioarele*) *pe pămînt* = *a*) a (nu) avea simţul realităţii, a (nu) fi pragmatic; *b*) (*în constr. neg.*) a fi distrat. *A duce la pămînt* = a duce de rîpă, a face să eşueze. *A aşterne* (sau *a culca, a trînti, a pune etc.*) *la pămînt* = *a*) a dărîma, a doborî. *C-o lovitură îl voi culca la pămînt* (ISP.); *b*) ext. a omorî. *A scoate* (sau *a aduce*) (ceva) *din pămînt* (sau *din fundul pămîntului*) = a procura ceva foarte greu de obţinut, cu orice preţ. *A nu-l mai încăpea* (pe cineva) *pămîntul* = *a*) a fi mîndru, îngîmfat; *b*) a fi fericit. *A nu-l mai ţine* (sau *a nu-l mai încăpea*) (*nici*) *pămîntul* (*de...*) = a simţi o emoţie puternică. *A nu mai călca pe pămînt* = *a*) a fi fericit; *b*) a fi (foarte) mîndru, a fi (foarte) fudul. (*Parcă*) *l-a înghiţit pămîntul* sau (*parcă*) *a intrat în pămînt* = *a*) a dispărea, a se face nevăzut; *b*) ext. a muri. *A-i veni cuiva să intre în pămînt* = *a*) a-i fi foarte ruşine, a fi foarte stînjenit; *b*) a simţi o frică foarte mare. *A ieşi* (sau *a apărea, a răsări ca*) *din pămînt* (*din iarbă verde*) = a se ivi deodată, pe neaşteptate, brusc. *A nu avea nici cer, nici pămînt* = a nu avea adăpost. *A nu-l auzi* (sau *a nu-l şti, a nu-l afla, a nu-l simţi*) *nici pămîntul* = a nu-l auzi (sau a nu-l şti, a nu-l afla, a nu-l simţi) nimeni. *A pune faţa la pămînt* = a muri. *Doarme şi pămîntul sub om* = e linişte, tăcere desăvîrşită. *A sta cu burta la pămînt* = a trîndăvi. *A-i fugi pămîntul de sub picioare* = *a*) a-şi pierde echilibrul. *Simt că-mi fuge pămîntul de sub picioare şi... dau să cad pe spate* (CAR.); *b*) a fi pe punctul de a pierde o situaţie materială, socială etc.; *c*) a-şi pierde cumpătul. *A pisa pămîntul* = a juca, a dansa (cu frenezie). *A nu-l primi pe cineva* (*nici*) *pămîntul,* se spune despre un om foarte păcătos (care moare). *A da* (sau *a răsturna*) *pămîntul cu fundul* (sau, *pop., cu curul*) *în sus* = *a*) a căuta ceva peste tot, a scotoci; *b*) a fi foarte harnic. *De mînca pămîntul* = (*cu val. adv., pe lîngă vb. ca „a fugi", „a alerga"*) foarte repede. *De udă pămîntul* = (*cu val. adv., pe lîngă vb. „a plînge"*) foarte tare, foarte mult. *A tăcea* (sau *a fi mut*) *ca pămîntul* = *a*) a fi (foarte) tăcut; *b*) a nu mai avea nimic de spus. *Nu se dărîmă pămîntul!,* se spune: *a*) pentru a tempera graba (nejustificată) pe care o manifestă cineva; *b*) cuiva care este îngrijorat fără motiv. *Plînge pămîntul sub el,* se spune despre un om foarte supărat. *A mînca* (sau *a pupa*) *pămîntul* = a atinge pămîntul în treacăt, în zbor. *Geme pămîntul* (*de cineva*), se spune despre oamenii care se vaită permanent. *A-i fi greu şi pămîntului* (*cu cineva*), se spune despre un om rău, păcătos, ticălos. *Ce pămînt?* = ce Dumnezeu? ce naiba? (*sport*) *Mingea a mîncat pămîntul,* se spune cînd mingea a ieşit în aut. *A nu* (*mai*) *atinge pămîntul* v. atinge. *A băga pe cineva* (*de viu*) *în pămînt* v. băga. *A se lungi cu burta pe pămînt* v. burtă. *A buşi* (*pe cineva*) *de pămînt* v. buşi. *A-i crăpa cuiva pămîntul* (*de sub picioare*) v. crăpa. *A se da cu curul de pămînt* v. cur. *A intra în pămînt* v. intra. *A intra în pămînt de ruşine* v. intra. *A întinde pe cineva la pămînt* v. întinde. *A fugi* (ori *a alerga*) *mîncînd pămîntul* sau *a mînca pămîntul fugind* (ori *alergînd*) v. mînca. *A mînca pămînt de durere* v. mînca. *A mînca lut şi pămînt* v. mînca. *A mînca pămîntul* v. mînca. *A mușca pămîntul* v. mușca. *A pune* (*sau a lăsa*) *nasul în pămînt* v. nas. *A pune piciorul* (*sau picioarele*) *pe* (*ori la*) *pămînt* v. pune. *A pune ochii* (*sau privirea, capul*) *în pămînt* v. pune. *Parcă a răsărit din pămînt* v. răsări. *A scoate* (pe cineva sau ceva) *din pămînt* (*din iarbă verde*) ori *din fundul pămîntului* v. scoate. *N-are să se scufunde pămîntul* v. scufunda. *A sta înfipt în pămînt* v. sta. *A trînti* (pe cineva) *de pămînt* v. trînti. *A o tuli mîncînd pămîntul etc.* v. tuli. *A nu-l* (*mai*) *ţine* (pe cineva) *pămîntul* v. ţine. *A*(*-şi*) *uita ca pămîntul* v. uita. *A se uita în pămînt* v. uita. *A face* (sau *a ţine*) *umbră pămîntului* (*degeaba*) v. umbră. *A vîri pe cineva* (*de viu*) *în pămînt* v. vîrî. ◆ (*precedat de prep. „în"*) Mormînt. *Nevastă... Dragă-mi eşti pînă-n pămînt* (POP.). **3** Materie (amestec de granule minerale şi granule vegetale) din care este alcătuită partea solidă a globului terestru. *Duc pămînt pe tălpi* (ARGH.). <> (*în imprec.*) *Astupaţi-ar pămîntul gura!* (STANCU). <> *Pămînt galben* = lut. *Pămînt de turnătorie* = amestec de nisip de turnătorie, argilă şi alte substanţe. *Pămînt activ* (sau *decolorant*) = material natural, asemănător argilei, care poate absorbi şi reţine substanţe colorante din uleiuri animale, vegetale şi minerale şi care este folosit la rafinarea benzinelor, a uleiurilor minerale etc. (*chim.*) *Pămînturi rare* = grup de oxizi metalici ai unor elemente chimice rare (scandiu, lantan, ytriu), care au proprietăţi chimice asemănătoare între ele şi numerele atomice cuprinse între 57 şi 71. *Pămînt amar* = oxid de magneziu. *Pămînturi metalice* = oxizi ai următoarelor metale: aluminiu, bor, galiu, indiu şi taliu. *Pămînt negru* v. negru. *Pămînt rece* v. rece. *Pămînt roşu* v. roşu. *Pămînt vegetal* v. vegetal. <> Expr. *A face* (*tot o apă şi*) *un pămînt* (sau *una cu pămîntul*) = a distruge, a nimici. *A fi* (sau *a se face*) *negru ca pămîntul* = a fi foarte supărat sau foarte nervos. *A i se face faţa ca pămîntul* sau *a se face pămînt la faţă* = a slăbi foarte tare. *Trage a pămînt,* se spune despre cineva care trage să moară, care este pe moarte. *Cu inima ca pămîntul* = foarte supărat. *A duce pămînt din deal în vale* = a face o muncă inutilă. *A fi* (*toţi*) *o apă şi un pămînt* v. apă. *A asemăna cu pămîntul* v. asemăna. *Trei coţi de pămînt* v. cot. *A mirosi a pămînt* v. mirosi. *A ridica* (*pe cineva*) *din pămînt* v. ridica. <> Fig. *Că-n sufletu-i pămîntul se zbate cu necaz* (EMIN.). **4** Întindere de teren (cultivabil); suprafaţă agricolă. *Trăia luînd cu chirie pămînt... pe care îl semăna cu cartofi* (CĂL.). <> *Pămînt alodial* v. alodial. *Pămînt de hrană* v. hrană. <> Loc.vb. *A da pămîntul în* (*sau cu*) *arendă* v. da. *A da pămîntul în parte* v. da. <> Expr.

A fi sărac (sau *calic*) *lipit* (*pămîntului*) v. lipit. **5** (*în opoz. cu „mare”*; și, *înv.*, *pămînt tare*, *pămînt statornic*) (Întindere de) uscat; ext. continent. *Acum s-a ales pămîntul de ape* (H. LOV.). **6** (*adesea urmat de un nm. pr.*) Teritoriu, regiune, ținut. *Lăcuia acest pămînt acele neamuri ce le zicea dachi și gheți* (CANTAC.). ◆ Ext. Țară; patrie. *A! Pămînt fericit al Moldovei* (DELAVR.). ◇ *Obiceiul pămîntului* = *a*) (*în sistemul juridic feudal din Țările Rom.*) ansamblul normelor necodificate, stabilite de practica îndelungată a vieții, perpetuate prin tradiție; *b*) ext. obicei străvechi, specific unei țări, unei regiuni. (*în Biblie*) *Pămîntul făgăduinței* v. făgăduință. ◇ Loc.adj. (*înv.*) *De pămînt* = pămîntean. ◆ (*reg.*) Punct cardinal. **7** Unul dintre cele patru elemente sau principii fundamentale ale științei antice și medievale. **8** (*în trecut*) Unitate de măsură pentru suprafețe de teren (agricol), a cărei mărime a variat în timp și spațiu. *Au cumpărat... trei pămînturi* (DOC.). • pl. *-uri*. /lat. ***pavimentum***.

pămînteán, -ă *adj.* **1** Care trăiește, care locuiește pe pămînt. *Ești... Viță de om pămîntean Sau de vrun zmeu năzdrăvan?* (POP.). ◆ Care este de pe pămînt, care este specific pămîntului, care se referă la pămînt. *Ceva se schimbase nespus, Aci-n pămînteana epocă* (BLA.). ◆ (*subst.*) Locuitor al pămîntului. *Pămîntenii au ajuns azi... a prețui blîndețea* (SADOV.). **2** (*despre oameni*) Care s-a născut în țara despre care este vorba, care, ca și strămoșii săi, este originar din acea țară; indigen, băștinaș, autohton, (*înv.*) pămîntenesc. *Adă-ți aminte că ești pămîntean... Cruță pre biata țară* (C. NEGR.). ◇ (*subst.*) *Pămîntenii au apucat armele să-și apere cetatea* (PER.). ◆ (*despre comportamentul oamenilor sau despre bunurile lor*) Care este specific sau care aparține țării ori poporului despre care este vorba. **3** Care este muritor. *Nu uita nici o clipă că ești pămîntean.* • pl. *-eni, -ene*. /***pămînt*** + *-ean*.

pămînteáncă *adj., s.f.* **1** *adj.* Care este de pe pămînt. *Nu e floare pămînteancă Ca fetița ardeleancă* (POP.). **2** *s.f.* Femeie care s-a născut în țara în care locuiește; băștinașă, autohtonă. *Se însurară cu pămîntence* (IORGA). • pl. *-ence*. /***pămîntean*** + *-că*.

pămîntenésc, -eáscă *adj.* (*înv.*; *despre oameni*) Pămîntean. *Urma tradițiilor pămîntenești* (RUSSO). • pl. *-ești*. /***pămîntean*** + *-esc*.

pămîntésc, -eáscă *adj.* **1** Care aparține pămîntului, care se referă la pămînt; care se află sau trăiește pe pămînt; de pe pămînt. *Bătrînii s-au petrecut din lumea pămîntească* (SADOV.). ◇ (*subst.*) *[Poetul]... e atîta de mare, Încît cuprinde totul: ceresc și pămîntesc* (MACED.). ◇ *Ecuator pămîntesc* v. ecuator. *Glob pămîntesc* v. glob. *Magnetism pămîntesc* v. magnetism. *Trup pămîntesc* v. trup. ◆ Care există în mod real; care este concret. *O minte deschisă frumuseților intelectuale, mai mult decît celor pămîntești* (GAL.). ◆ Ext. (*iron.*) Care este comun, prozaic. *Nu voia să audă asemenea imputări pămîntești* (REBR.). ◆ Fig. Care este specific (firii) omului; omenesc. *Mi-a răsărit ca floarea unui vis Făptura ta de viță pămîntească* (BEN.). ◆ Ext. Fizic, trupesc. *Nădăjduia... o iubire mai pămîntească* (REBR.). **2** Care este originar din țara despre care e vorba, care este băștinaș, autohton. *Au ales domni pămîntești.* ◇ (*înv.*) *Obicei pămîntesc* = obiceiul pămîntului. **3** (*înv.*, *pop.*) Care este laic; civil. *Du-te la stăpînirea pămîntească în Piatra* (SADOV.). • pl. *-ești*. /***pămînt*** + *-esc*.

pămîntéște *adv.* (*înv.*) Ca pe pămînt, ca pămîntenii. • /***pămînt*** + *-ește*.

pămîntíu, -íe *adj.* (*mai ales despre fața oamenilor*) Care este de culoarea pămîntului; care este cadaveric, livid. • pl. *-ii*. /***pămînt*** + *-iu*.

pămîntós, -oásă *adj.* Care conține pămînt; care are o compoziție asemănătoare cu cea a pămîntului. ◆ Care este de culoarea pămîntului. ◆ Care seamănă cu pămîntul. • pl. *-oși, -oase*. /***pămînt*** + *-os*.

pămînțél *s.n.* **1** Dim. al lui *pămînt*. **2** Argilă colorată, folosită în pictură sau pentru zugrăveli; lutișor. **3** (*geol.*) Diatomit; kiselgur. • pl. *-e*. /***pămînt*** + *-el*.

pămînzálcă *s.f.* (*reg.*) Bucată de piele sau de pînză, groasă folosită pentru a se fixa caierul pus în furcă. *Fusul... suge de sub pămînzalcă caierul* (DELAVR.). pl. *-álci*. /etimol. nec.

pănáș *s.n.* v. panaș.

pănáchídă *s.f.* v. panachidă[1].

pănătá *vb. I.* **1** *intr.* (*înv.*) A suferi, a pătimi. **2** *tr., refl.* (*reg.*) A (se) plînge, a (se) tîngui. • prez.ind. *-ez*. /lat. ***paenitēre***.

pănătáre *s.f.* (*înv.*) Suferință, chin. • pl. *-ări*. /v. ***pănăta***.

pănătáte *s.f.* (*înv.*) Suferință, chin. • /de la ***pănăta***.

pănglicúță *s.f.* v. panglicuță.

pănúră *s.f.* **1** (*țes.*; *pop.*) Țesătură (groasă) din lînă, din care se confecționează haine țărănești; dimie, aba. *Se și vedea în surtuc din pănură* (CAM.). ◆ Gener. Stofă, țesătură. **2** Fig. (*reg.*; *de obicei precedat de prep. „de”*) Fel, soi. *Împărat de pănura celui turcesc* (POP.). ◇ Expr. *A fi de-o pănură* (*cu cineva*) = a fi la fel cu cineva. • acc. și *pănúră*. pl. *-uri*, (*înv.*) *-e*. /lat. ***paenŭla***.

pănúșă *s.f.* **1** (*bot.*) Fiecare dintre foile care înfășoară știuletele de porumb; (*reg.*) *pană*[1]. **2** (*anat.*; *înv.*, *reg.*) Peritoneu. • pl. *-i, -e*. /***pană***[1] + *-ușă*.

pănușér *s.n.* (*reg.*) Locul unde se păstrează, în timpul iernii, pănușile uscate. • pl. *-e*. /***pănușă*** + *-ar*.

pănușíță *s.f.* **1** Dim. al lui *pănușă*. **2** (*reg.*) Numele a trei plante erbacee: *a*) năgară (*Stipa capillata*); *b*) colilie (*Stipa pennata*); *c*) trestie-de-cîmp (*Calamagrostis epigeios*). • pl. *-e*. /***pănușă*** + *-iță*.

păpá *vb. I. tr.* **1** (*în limbajul copiilor, în adresări către copii sau iron.*) A mînca. *Crudela! aș vrea să te pap* (C. NEGR.). ◇ Expr. *A păpa bataie* = a lua bătaie. *A păpa gaia pe cineva* v. gaie. *A păpa miaul* v. miau. **2** Fig. (*fam.*; *compl. indică bani, averi etc.*) A lua (pe nedrept). *Mănăstirea Neamțului... a păpat-o* (CR.). ◆ A cheltui fără rost, a risipi, a irosi. *A păpat Teoveanu paralele* (C. NEGR.). • prez.ind. *pap*. /lat. ***pappare***.

păpáră *s.f.* v. papară.

păpádie *s.f.* (*bot.*) **1** Plantă erbacee, perenă, din familia compozitelor, cu frunzele lungi, crestate (care se mănîncă primăvara ca salată), cu florile galbene grupate în capitule și cu fructul o achenă cu papus (*Taraxacum officinale*). ◆ Restr. Floarea sau frunzele acestei plante. ◇ Compar. *Eram galbeni ca păpădia* (VLAS.). **2** (*reg.*) Podbal (*Tussilago farfara*). • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<bg. ***попадия***, srb. ***popadija***; cf. ngr. *παπαδιά* „preoteasă”.

păpădie (1)

păpălău *s.m.* (*bot.*) Plantă erbacee perenă, din familia solanaceelor, cu frunzele ovale, cu florile albe-gălbui și cu fructele roșii-portocalii, de mărimea unei cireșe, utilizată în industria alimentară și în farmacie, ca febrifug, diuretic, antireumatic (*Physalis alkekengi*). • pl. *-ăi*. /etimol. nec.

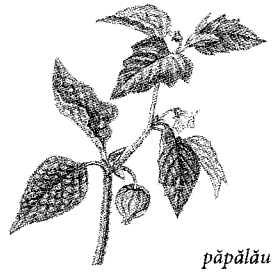

păpălău

păpălúdă[1] *s.f.* (*ornit.*) Pasăre de culoare cenușie, cu corpul lunguieț, cu aripile lungi, înguste și ascuțite, cu gîtul scurt și cu ciocul mic, puțin încovoiat (*Caprimulgus europaeus*). • pl. *-e*. /etimol. nec.

păpălúdă[2] *s.f.* v. paparudă.

păpărádă *s.f.* (*culin.*; *reg.*) Jumări (de ouă), omletă, scrob. • pl. *-e*. /cf. *papară*.

păpărángină *s.f.* v. părangină.

păpésc, -eáscă *adj.* (*înv.*, *pop.*; *despre obiecte, însemne etc.*) Papal. • pl. *-ești*. /***papă***[2] + *-esc*.

păpícă *s.f.* (*mai ales în limbajul copiilor*) Dim. al lui *papă*. ◆ Ext. (*fam.*) Hrană, mîncare; existență. *Ce să facă... ca să-și scoată păpica dintr-un calapod și un ac?* (PAS.). • /***papă***[1] + *-ică*.

păpistășésc, -eáscă *adj.* v. papistășesc.

păpistășí *vb. IV.* v. papistăși.

păpistășíe *s.f.* v. papistășie.

păpór *s.n.* v. popor.

păpúc *s.m.* v. papuc.

păpucár *s.m.* v. papucar.

păpucáș *s.m.* v. papucaș.

păpucél *s.m.* v. papucel.

păpugíu *s.m.* v. papugiu.

păpurí *vb. IV. tr.* (*compl. indică vase de lemn, butoaie*) A introduce frunze de papură între doage pentru a astupa fisurile și pentru a asigura etanșeitatea; a împăpuri. • prez.ind. *-esc*. /***papură*** + *-i*.

păpurícă *s.f.* (*bot.*, *reg.*) Numele mai multor plante erbacee, care cresc în locuri umede și mlăștinoase: *a*) crin-de-baltă (*Butomus umbellatus*); *b*) stînjenel (*Iris germanica*); *c*) stînjenel galben (*Iris pseudacorus*); *d*) pipirig (*Schoenoplectus lacustris*); *e*) țipirig (*Schoenoplectus tabernaemontani*); *f*) șovar (*Sparganium ramosum*). ◇ *Păpurică galbenă* = crin galben (*Hemerocallis fulva*). • pl. *-ci*. /***papură*** + *-ică*.

păpuríș *s.n.* Loc acoperit cu (multă) papură; desiș de papură; păpuriște. *Bahluiul curgea leneș prin păpurișuri* (SADOV.). ◇ Fig. *Peste păpuriș de soare bate din aripi privirea* (LESN.). • pl. *-uri*. /***papură*** + *-iș*.

păpuríște *s.f.* Păpuriș. • pl. *-i*. /***papură*** + *-iște*.

păpușár *s.m., s.n.* **I** *s.m.* Fabricant sau negustor de păpuși. **2** *s.m.* Artist care dă spectacole de păpuși, manevrîndu-le cu mîna sau cu ajutorul unui sistem de sfori. ◆ (*în trecut*) Artist care dădea reprezentații cu păpuși în piețe, la bîlciuri. *Poposea prin iarmaroace cîte-un păpușar* (PER.). ◆ Fig. Actor netalentat. *Talentul unui artist schimbă chiar defectele în calități și viceversa, cînd artistul e un păpușar* (ALECS.). ◆ Fig. Escroc, șarlatan. **3** *s.n.* Tipar de lemn în care se pun brînzeturile, pentru a li se da anumite forme. • pl. *m. -i, n. -e*. /***păpușă*** + *-ar*.

păpușáre *s.f.* (*ind. extract.*) *Păpușarea coloanei* = accident tehnic în gaura de sondă, constînd în deformarea coloanei de burlane în sens transversal. • pl. *-ări*. /de la ***păpușă***.

păpúșă *s.f.* **I 1** Jucărie confecționată din cîrpe, carton, cauciuc, material plastic, lemn etc., care reprezintă de obicei o fetiță. ◇ Expr. *A fi păpușa cuiva* = a se lăsa condus, dirijat de cineva, a fi la discreția cuiva. *A juca păpușile* = *a*) a da un spectacol cu păpuși; *b*) fig. a înșela pe cineva; a minți. ◇ Compar. (*cu aluzie la dimensiunile mici sau la frumusețe*) *Un omușor mititel ca o păpușă... se arătă* (SADOV.). ◆ (Epitet pentru o) fetiță sau femeie frumoasă. *Ce ușor poți să împrăștii bucuria în capetele acestor păpuși* (DELAVR.). ◆ (Epitet pentru un) om fără personalitate, lipsit de voință, care se lasă manipulat; marionetă. *Era o păpușă care accepta tot ce spunea el.* ◆ Fig. Fleac, bagatelă, lucru ușor de făcut. *Gîndești că măritișul e păpușe!* (PANN). **2** Personaj din teatrul de păpuși, reprezentînd oameni sau animale, confecționat din pînză, lemn etc., care se îmbracă pe mînă de către mînuitor sau care este mînuit cu ajutorul unor sfori. ◇ *Teatru de păpuși* = spectacol în care personajele sînt reprezentate prin păpuși manevrate (de sub scenă) de păpușari; teatru păpușăresc. ◆ Ext. Clădire în care au loc aceste spectacole. ◆ Spectacol popular, jucat în ajunul Sfîntului Vasile, cu păpuși reprezentînd tipuri sociale care sînt satirizate. **II** Analog. **1** (*adesea urmat de determ. introduse prin „de”, care arată felul materialului*) Mănunchi de fire, de frunze etc. *Păpuși de cînepă* (SADOV.). ◆ Legătură (de obiecte de același fel) făcută într-un anumit mod. *Două păpuși de smochine* (POP.). **2** (*bot.*; *pop.*) Rod tînăr al porumbului în timpul formării știuletelui, înainte de apariția mătăsii și a boabelor. ◆ Ext. Știulete de porumb. ◆ (*reg.*) Porumb (*Zea mays*). **3** (*reg.*) Bucată de brînză sau de caș de o anumită formă, dată de tiparele în care a fost așezată. *Mai avem... nouăzeci de păpuși de brînză afumată* (SADOV.). **4** (*entom.*) Nimfă. **5** (*tehn.*) Parte a unor mașini-unelte care servește la prinderea sau la susținerea pieselor de prelucrat sau a sculei cu care se prelucrează. **6** Unealtă de dogărie cu care se fixează

cercurile la vase. **7** (*pop.*) Numele unui model de alesătură pe pînză. **8** (*geol.*; *la pl.*) *Păpuși de loess* = concrețiuni de carbonați, de formă alungită, întîlnite în depozitele de loess. • pl. *-i*, *-e*. /cf. lat. *pupa*, *-ae*.

păpușărésc, -eáscă *adj.* Care ține de păpuși sau de păpușari, care se referă la (teatrul de) păpuși sau la păpușari. <> *Teatru păpușăresc* = teatru de păpuși. • pl. *-ești*. /***păpușar*** + *-esc*.

păpușăríe *s.f.* **1** Spectacol popular cu păpuși. **2** Fig. (*fam.*) Maimuțăreală; prefăcătorie, mascaradă; înșelătorie, șarlatanie. *Vreau să văd cît are să dureze păpușeria asta* (CA. PETR.). • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***păpușă*** + *-ărie*.

păpușeásca *s.f. art.* Numele unui dans popular. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • /***păpușă*** + *-esc*.

păpușí *vb. IV. tr.* **1** (*înv.*) A găti; a împopoțona. **2** (*reg.*, *compl. indică foile de tutun*) A lega un mănunchi. • prez.ind. *-esc*. /***păpușă*** + *-i*.

păpușícă *s.f* **1** Dim. al lui *păpușă*. **2** (Epitet pentru o) fetiță sau femeie frumoasă. *Ce face tata, păpușică?* (PER.). ◆ (*reg.*) *De-a păpușelele* = numele unui joc cu păpuși pentru copii, care se joacă la priveghi. **3** (*reg.*) Mănunchi de fire de tort sau de bumbac legate împreună (pe rășchitor sau la urzitul pînzei). • pl. *-ele*. /***păpușă*** + *-ică*.

păpușói *s.m., s.n.* **I** *s.m.* **1** Aug. al lui *păpușă*. ◆ (Epitet pentru un) bărbat fără personalitate. *Zic... Bărbaților, păpușoi* (MUM.). **2** (*reg.*) Sperietoare de păsări. **II** (*bot.*; *reg.*) **1** *s.m.* Porumb (*Zea mays*). *M-am îngropat... la rădăcina unui păpușoi* (CR.). <> *Păpușoi olog* = varietate de porumb cu știuletele mic. *Păpușoi de papură* = inflorescența papurii. *Popușoi mocănesc* v. mocănesc. *Păpușoi turcesc* v. turcesc. <> Expr. *A o face pe mortul în păpușoi* = a pretinde că nu știe nimic, că e nevinovat. *A o lăsa moartă (în păpușoi)* = a renunța la ceva; a lăsa ceva neclarificat. *A tăcea ca porcul în păpușoi* v. porc. <> Compuse: *păpușoi-de-măturи* = mătură (*Sorghum vulgare*); *păpușoiul-cioarei* = săbioară (*Iris halophila*). ◆ Rod al porumbului (știuleți sau boabe). *Sîsîiac pentru păpușoi, hambare pentru grîu* (CR.). <> Expr. *A-i lua* (cuiva) *păpușoiul de pe foc* = a-i răsturna cuiva planurile, a-i juca (cuiva) o festă. *A lovi* (sau *a da*, *a bate*) *ca în păpușoi* = a lovi tare, cu putere. **2** *s.n.* Colect. (*adesea la pl.*) Loc plantat cu porumb; porumbiște. *Treci... prin păpușoaie* (SADOV.). <> Expr. *A scăpa boii în păpușoi* = a pierde controlul asupra cuiva. • pl. *-oi*, *-oaie*. și (*reg.*) *popușói* *s.m., s.n.* /***păpușă*** + *-oi*.

păpușoíște *s.f.* Colect. (*reg.*) Loc plantat cu porumb; porumbiște. • pl. *-iști*, *-iște*. și *popușoíște* *s.f.* /***păpușoi*** + *-iște*.

păr[1] *s.m.* **I 1** Formație epidermică, filiformă, cornoasă (și flexibilă), formată din tijă și rădăcină, cuprinsă într-un sac epitelial, cu colorație determinată de melanina depozitată în celulele filamentului pilos, care crește pe pielea omului și a unor animale; totalitatea acestor formații; spec. fiecare dintre firele de felul celor de mai sus sau, colect., totalitatea acestor fire care (crescînd lungi și dese) acoperă capul omului. *Vîntu-i suflă părul lung* (BOL.). *Avea și el o pereche de boi... porumbi la păr* (CR.). <> Zic. *Lupul își schimbă părul, dar năravul ba. Păr lung și minte scurtă.* (*glum.*) *Părul deștept părăsește capul prost.* <> *Păr permanent* v. permanent. (*reg.*) *Fată în păr* = fată (rămasă) nemăritată; fată bătrînă. *Părul pintenului* = smoc de fire de păr care cresc pe pintenul calului. *Părul pămîntului* = nume dat plantelor cultivate. <> *În doi peri* = *a*) loc.adj. (*pop.*; *despre animale*) care are părul în două culori; *b*) loc.adj. (*despre oameni*) care este cărunt; ext. care este între două vîrste; *c*) loc.adj., adv. (care este) neprecizat, nedefinit bine, între două stări; ext. (care este) confuz, îndoielnic, neclar; *d*) loc.adj. (*reg.*; *despre oameni*) care este amețit de băutură; beat. <> Loc.adv. *În păr* = *a*) cu toții (prezenți), în întregime, toți de față; *b*) (*reg.*; *în opoz. cu „răspăr”*) în sensul direcției normale de creștere a firelor de păr. *Pe păr* sau *pe părul calului* = fără șa, pe deșelate. <> Expr. *Tras de păr* = (*despre afirmații, concluzii*) care este forțat, la care se ajunge exagerînd sau denaturînd adevărul. *A se lua cu mîinile de păr* = a fi foarte supărat, a fi cuprins de disperare. *A întoarce părul pe dos* = *a se supăra foarte tare*. *A se lua* (sau *a se prinde*) *de păr cu cineva* = a se lua la bătaie cu cineva. *A se da după păr* = a se comporta în funcție de împrejurări; a se acomoda. *N-am păr în cap* sau *cît păr în cap, ca părul din cap*, se spune pentru a arăta că ceva este în număr sau în cantitate foarte mare. *Cît păr în palmă* (sau *pe broască*) = nimic; deloc. *A avea păr pe limbă* = *a*) a fi prost; *b*) a fi lipsit de educație, a fi necioplit. *A i se ridica* (sau *a i se sui*, *a i se zbîrli*) (*tot*) *părul* (*în cap* ori *în vîrful capului*) sau *a i se face* (ori *a i se ridica*, *a i se pune*, *a i se zbîrli etc.*) *părul măciucă* = a se îngrozi, a fi foarte speriat, a-i fi foarte frică. *A scoate* (cuiva) *peri albi* = *a*) a necăji (pe cineva), a provoca (cuiva) supărare; *b*) a sîcîi, a plictisi (pe cineva). *A-i ieși* (cuiva) *peri albi* = *a*) a îmbătrîni (înainte de vreme) din cauza prea multor necazuri; *b*) a se chinui (din cauza cuiva sau a ceva). (*fam.*) *Păr de cîine* = om de nimic; șarlatan. (*înv.*, *pop.*) *Nici cît* (*e*) *un fir de păr* sau (*nici*) *un păr* (*mai mult*) = foarte puțin; deloc, nimic. *Cît ai rupe un păr* (*din cap*) = foarte puțin. (*pop.*) *A-și da* (sau *a fi cu*) *părul pe* (sau *în*) *mîna altuia* = a se lăsa la discreția cuiva, a depinde cu totul de cineva. (*reg.*) *A ține* (sau a apuca) *pe cineva de păr* = a avea influență asupra cuiva, a domina pe cineva. *Cu mari peri* = cu efort deosebit. *A-i lua* (*cuiva*) *părul foc* = a intra în mare încurcătură, a fi în mare primejdie. *A se ține de păr* = a arăta bine, a se menține. *Cînd o avea* (sau *o face*) *broasca păr* v. broască. *A-i ieși* (sau *a-i trece*) *cuiva părul prin căciulă* v. căciulă. *A atîrna* (sau *a se ține*, *a sta*) (*numai*) *de un* (sau *într-un*) *fir de păr* v. fir. *A nu* (*se*) *clinti* sau *a nu* (*se*) *clăti un fir de păr din capul cuiva* v. fir. *A avea peri de lup* v. lup. *Cînd va* (sau *mi-o*) *crește păr în palmă* v. palmă. *A despica* (sau *a tăia*) *părul* (sau *firul de păr*) *în patru* v. patru. *A băga* (pe cineva) *de păr în sîn* v. sîn. *A-și smulge părul* (sau *perii*) (*din cap*) v. smulge. *A despica* (sau *a tăia*) *părul* (sau *firul de păr*) *în șapte* v. șapte. ◆ Fiecare dintre firele chitinoase care se găsesc pe unele organe sau părți ale corpului insectelor; colect. totalitatea acestor fire. ◆ Analog. Fiecare dintre firele scurte, ieșite în afară, care acoperă suprafața unei țesături, în special a unui covor; colect. totalitatea acestor fire. ◆ Analog. (*bot.*; *reg.*) Mătase de porumb. **2** (*urmat de determ. care indică proveniența*) Păr tăiat sau smuls de pe corpul unor animale, folosit în diferite scopuri, mai ales ca materie primă. *Părul îl întrebuințează ca lînă pentru straie* (DRĂGHICI). **3** Denumire generală dată fibrelor textile (de origine animală). ◆ Ext. Țesătură din asemenea fibre. *Îmbrăcat într-o pijama de păr de cămilă, sta răsturnat într-un fotoliu* (BART). **4** (*pop.*) Lînă (de calitate superioară) cu firul lung. *Pe drot se pune fuior și păr* (DENS.). **II** Analog. **1** (*bot.*) Fiecare dintre filamentele (fine), de origine epidermică, existente pe anumite organe ale unor plante. **2** Arc în formă de spirală la ceas. **3** (*pop.*) Abces foarte dureros care se face la degetele de la mînă. **III** Compuse: (*bot.*; *reg.*) *părul-Maicii-Domnului* = *a*) (sau *-Maicii-Preciste*, *-fetei*, *-Sfintei-Marii*) plantă erbacee cu frunzele lunguiețe, crestate adînc (*Asplenium adianthum nigrum*); *b*) strașnic (*Asplenium trichomanes*); *c*) năfurică (*Artemisia annua*); *părul-doamnei* = strașnic (*Asplenium trichomanes*); *părul-ciutei* = verigar (*Rhamnus cathartica*); *părul-fetei* (sau *-fetei-mișele*, *-orfanei*) = plantă criptogamă, înrudită cu feriga, folosită în medicină sau ca plantă ornamentală (*Adianthum capillus-Veneris*); *părul-porcului* = *a*) plantă erbacee cu frunzele lungi și cu spiculețe (*Equisetum telmateja*, *arvense* și *silvaticum*); coada-calului; *b*) (sau *păr-de-porc*, *-de-lup*) țăpoșică (*Nardus stricta*); *c*) păiuș-de-nisipuri (*Festuca vaginata*); *d*) păiuș (*Festuca ovina*); *e*) iarba-calului (*Festuca sulcata*); *f*) ciumăfaie (*Datura stramonium*); *g*) plantă erbacee cu tulpina împărțită în multe ramificații subțiri, care crește pe lîngă pîraie (*Juncus trifidus*); *h*) rugină (*Juncus effusus*); *i*) brădățel (*Juncus compressus*); *j*) cornișor (*Lycopodium annotinum*); *k*) piedicuță (*Lycopodium clavatum*); *l*) brădișor (*Lycopodium selago*); *m*) alior (*Euphorbia cyparissias*); *părul-Sfintei-Marii* = torțel (*Cuscuta epithymum* și *europae*); *părul-zînelor* = *a*) colilie (*Stipa pennata*); *b*) năgară (*Stipa capillata*); (*astron.*) *părul-Berenicei* = numele unei constelații din emisfera boreală, situată între constelațiile Leul și Boarul; (*pop.*) *peri-răi* = *a*) numele unei boli de ochi, caracterizată prin creșterea anormală a unor fire de gene pe partea interioară a pleoapei, care irită globul ocular; *b*) ext. corp străin, intrat în ochi, care provoacă iritarea acestuia. • pl. *peri*. /lat. ***pĭlus***.

păr[2] *s.m.* (*bot.*) Pom din familia rozaceelor, cu coroana piramidală, cu frunzele ovale, cu florile mari, albe sau roz, cultivat pentru fructele lui comestibile (*Pirus sativa*). <> *Păr pergamut* v. pergamut. ◆ Lemnul acestui copac, folosit în sculptură, în strungărie etc. • pl. *peri*. /lat. ***pĭrus***.

pără *vb. I.* v. para[4].

părăgină *s.f.* v. părangină.

părăngină *s.f.* (*bot.*; *reg.*) Vițelar (*Anthoxanthum odoratum*). • pl. *-i*. și *părăgînă*, *părăgină*, *părîgină*, *părlăgină*, *părlănginâ*, *păpărăngină*, *parágină* *s.f.* /cf. *paragină*[1], *pătlagină*.

părăngînă *s.f.* v. părangină.

părăș *s.m.* (*pesc.*; *reg.*) Pescar care înfige parul pentru a fixa luntrea atunci cînd se scoate năvodul. • pl. *-i*. /***par***[1] + *-aș*.

părătic, -ă *adj.* (*înv.*, *reg.*) Care este portocaliu. ◆ (*subst. n.*) Culoarea portocalie. ◆ (*subst. n.*) Substanță colorantă care are această culoare. • pl. *-ci*, *-ce*. /cf. *pară*[1]

părădosít, -ă *adj.* v. paradosit[2].

părăduí *vb. IV.* (*pop.*; *fam.*) **1** *refl.* (*despre construcții, imobile, mobilă etc.*) A se dărăpăna; a se strica; a se ruina. *Cuibușorul ți-am păzit Și nu s-a părăduit* (POP.). **2** *tr.* (*compl. indică bani, bunuri etc.*) A risipi, a irosi. *Vinul, mai mult îl părăduiau în loc să-l bea* (SADOV.). <> (*abs.*) *Mîncau și părăduiau* (SADOV.). <> Fig. (*refl.*) *Se părăduise tot ce putea să-i amintească cealaltă viață* (CE. PETR.). • prez.ind. *-iesc*. /etimol. nec.

părăduiálă *s.f.* (*pop.*; *fam.*) Risipă mare. • pl. *-ieli*. /***părădui*** + *-eală*.

părăduíre *s.f* (*pop.*; *fam.*) Acțiunea de *a* (*se*) *părădui* și rezultatul ei. • sil. *-du-i-*. pl. *-i*. /v. ***părădui***.

părăduít, -ă *adj.* (*pop.*; *fam.*) **1** (*despre construcții, imobile, mobilă etc.*) Care este dărăpănat, stricat, distrus. **2** (*despre bani, bunuri etc.*) Care este risipit, irosit. • sil. *-du-it*. pl. *-ți*, *-te*. /v. ***părădui***.

părăgení *vb. IV.* v. părăgini.

părăgină *s.f.* v. părangină.

părăgineálă *s.f.* Paragină. • pl. *-eli*. /***părăgini*** + *-eală*.

părăgíni *vb. IV. refl.* **1** (*despre culturi, terenuri cultivabile, drumuri etc.*) A ajunge în stare de paragină, a se distruge din cauza neîngrijirii. *Moșia, via s-au părăginit complet* (CĂL.). ◆ (*tr. fact.*) A aduce în stare de paragină, a lăsa necultivat. *Frați vitregi ce au părăginit pămîntul* (POP.). ◆ Fig. (*tr.*) A uita, a lăsa în părăsire. *Obiceiurile bătrînești le-ați cam părăginit* (POP.). **2** (*despre clădiri, construcții etc.*) A se ruina, a se degrada din cauza lipsei de îngrijire. *Casa bunicilor se părăginise*. ◆ Fig. A ajunge într-o stare de decădere, a se distruge. *Vedea... că i se părăginește starea* (VLAH.). • prez.ind. *-esc*. și (*reg.*) *părăgení* *vb. IV.* /***paragină***[1] + *-i*.

părăginíre *s.f* Acțiunea de *a* (*se*) *părăgini* și rezultatul ei. *Miroase a scăpătare și a părăginire* (CAR.). • pl. *-i*. /v. ***părăgini***.

părăginít, -ă *adj.* **1** (*despre culturi, terenuri cultivabile, drumuri etc.*) Care este în stare de paragină; care este neîngrijit. *Întîlni o grădină părăginită* (ISP.). <> Fig. *Și vai, pentru părăginita, trista vioară* (DEȘ.). **2** (*despre clădiri, construcții etc.*) Care este ruinat, degradat. *Ajungeau într-o stație părăginită* (SADOV.). • pl. *-ți*, *-te*. /v. ***părăgini***.

părăiáș *s.n.* v. pîrîiaș.

părălét *s.n.* Colect. (*fam.*) Bani mulți; bănet. • /***parale***, pl. lui *para*[2] + *-et*.

părăluță *s.f* **1 1** Dim. al lui *para*[2]. **2** Bănuț, ban mărunt. [*Strînge*] *părăluțe albe pentru zile negre* (CR.). **3** Colect. (*fam.*) Bani; avere. *Am strîns și cîteva părăluțe* (C. NEGR.). **II** (*bot.*) **1** (*reg.*) Bănuț (*Bellis perennis*). **2** (*reg.*) Granat (*Chrysanthemum parthenium*). **3** *Părăluță-de-munte* = plantă erbacee, cu florile albe, frumos mirositoare, care crește în pădurile de molid (*Pyrola uniflora*). **III** (*reg.*; *la pl.*) Joc de copii în care se aruncă pietre pe deasupra apei, astfel încît ele să atingă suprafața apei de cît mai multe ori și să ajungă cît mai departe. • pl. *-e*. /***parale***, pl. lui *para*[2] + *-uță*.

părăsí *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică ființe*) A lăsa singur (pentru mult timp); a abandona. *Părăsii părinți* (EMIN.). <> (*refl. recipr.*) *Puii leilor s-au părăsit unul de altul* (BIBLIA 1688). <> Fig. *Puterile m-au părăsit* (GAN.). ◆ Gener. A se despărți (pentru totdeauna) de cineva. *A părăsit-o pe nevastă-sa*. ◆ (*constr. cu un compl. în dat. sau în ac. cu prep.*) A lăsa în voia..., a lăsa pradă... *În ce-amăgire cu totul te părăsești!* (HEL.).

◇ Expr. *A părăsi pe cineva în plata Domnului (sau a lui Dumnezeu)* v. plată. ◆ (*înv.; refl.*) A scăpa de cineva. *Să să părăsească de voi, cum și vulturul lasă pe șoim* (NEAGOE). **2** *tr.* (*compl. indică locuri, case etc.*) A lăsa, plecînd în altă parte. *Ieronim părăsise mănăstirea* (EMIN.). ◇ Expr. *A părăsi lumea* = a muri. *A părăsi patul* = *a*) a se ridica din pat (după o boală); *b*) ext. a se însănătoși. *A părăsi terenul* v. teren. ◇ Ext. *Norii părăsiră cerul* (PRED.). ◇ Fig. *Vara ne părăsea* (E. BAR.). ◆ A pleca de lîngă..., a se îndepărta de... *Își părăsi o clipă tejgheaua* (REBR.). **3** *tr.* (*compl. indică acțiuni, activități, îndeletniciri etc.*) A opri, a întrerupe; a renunța la... *Toată lumea a părăsit jocul* (CAR.). ◇ (*abs.*) *Fac începere de unde au părăsit răposatul Nicolai Costin* (AX.). ◇ Expr. *A părăsi scena* v. scenă. **4** *tr.* (*compl. indică obiecte*) A lăsa la o parte, a nu mai acorda atenție; a neglija; a da uitării. *Mobila era plină de praf și părăsită* (PRED.). **5** *tr.* A nu ține seamă de...; a respinge; a îndepărta. *Unii... părăsesc ce-au auzit* (COR.). **6** *tr., refl.* (*înv.*) A se lăsa, a renunța la o deprindere, la un viciu. *Nu se părăsea de rele* (PANN). • prez.ind. *-esc.* /<m. gr. *παρεάσω, viit. lui παφεάω*; cf. sl. veche **ПАРАСНТН**.

părăsimă *s.f.* v. păresimi.

părăsire *s.f.* **1** Acțiunea de *a* (*se*) *părăsi* și rezultatul ei. **2** Stare a persoanei, a locului etc. care a fost părăsit. *Ferestrele crîșmelor aveau un aer de părăsire* (SADOV.). ◇ Loc.adj., adv. *În părăsire* = (care este) abandonat, părăsit; care este în ruină. ◆ Ext. Singurătate, izolare. *Trandafirul părăsirea-și spune* (ISAC). • pl. *-i.* /v. ***părăsi***.

părăsit, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este lăsat singur; care este abandonat. *Se simțea nepriincioasă și părăsită* (REBR.). **2** (*despre locuri, case etc.*) Care este abandonat, care este lăsat în stare de paragină, care este neîngrijit. *E o fabrică părăsită* (CA. PETR.). ◇ Expr. *Puț părăsit* v. puț. ◆ Ext. Care este izolat; care este pustiu. *Hai... Pe drum părăsit Să-mi treacă de urît* (POP.). **3** (*despre obiecte, obiceiuri etc.*) Care a încetat de a mai fi folosit, care nu se mai întrebuințează. ◇ (*pop.*) *Ou părăsit* = ou de găină, mic sau cu coaja moale după ouarea căruia găina încetează ouatul; (*pop.*) părăsitură. ◆ Ext. Care este neglijat, uitat. *Cenușa sură în părăsita vatră* (EMIN.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***părăsi***.

părăsitúră *s.f.* (*pop.*; și *ou de părăsitură*) Ou părăsit. *Găinile se ouau părăsituri* (CE. PETR.). ◆ Analog. (Epitet dat unui) copil degenerat, mic și sfrijit. *A dat naștere și ea la un fel de părăsitură* (CA. PETR.). • pl. *-i.* /***părăsi*** + *-tură*.

părăstás *s.n.* v. parastas.

părătár *s.n.* v. păretar.

părău *s.n.* v. pîrîu.

părăúț *s.n.* v. pîrîuț.

părcăn *s.n.* v. parcan.

părcălăb *s.m.* v. pîrcălab.

părcălăbie *s.f* v. pîrcălăbie.

părculéț *s.n.* Dim. al lui *parc*; părcușor. • pl. *-e.* /***parc*** + *-uleț*.

părcușór *s.n.* Părculeț. • pl. *-oare.* /***parc*** + *-ușor*.

păreá *vb. II. intr., refl.* **1** (*cu val. de semiauxil. de modalitate, constr. adesea cu un adj. sau cu un vb. la inf., la conjunct. ori la indic. precedat de conj. „că”*) A da impresia, a crea iluzia; a avea aparența de... *Axinia părea că vrea să zică ceva, dar se răzgîndi* (HOG.). ◇ (*constr. cu dat. pron. person.*) *Totu-mi pare ca odinioară.* ◇ (*impers.; urmat de o prop. sub. introdusă prin conj. „că” sau printr-un vb. la inf.*) *Pare că vine dintr-o altă lume* (CAR.). ◇ Loc.adv. *Pare că* = parcă. ◇ Loc.vb. *A-i părea* (cuiva) *bine* = a se bucura. *Îmi pare bine* (*de cunoștință*), formulă folosită cînd faci cunoștință cu cineva. *A-i părea* (cuiva) *rău* (*de* sau *după ceva* ori *după cineva*) = a regreta (ceva sau pe cineva). *A-i părea deșanț* v. deșanț. ◇ Expr. *A-i părea rău pe cineva* = a-i fi ciudă pe cineva. *Pe cît se pare* = pe cît se observă, pe cît se înțelege. *A-i părea gardul pîrleaz* v. gard. *A părea de împrumut* v. împrumut. *A părea* (*cuiva*) (*de*) *șagă* (*ori lucru de șagă*) v. șagă. ◆ (*intr.*) A atrage atenția. *Ce ușor e să pai cînd ești stăpîn* (DELAVR.). **2** (*constr. cu dat. pron. person. și urmat de obicei de o prop. sub. introdusă prin conj. „că”*) A avea impresia, a-și închipui, a crede. *Mi se pare că s-a oprit aici o birje* (CAR.). ◆ A socoti, a aprecia, a considera. *Ei, stăpîne, cum ți se pare?* (CR.). ◆ (*înv., reg.*) A-i conveni, a-i plăcea. *Și s-au dus cine încotro le-au părut* (N. COST.). **3** (*constr. cu dat. pron. person.*) A se înșela; a i se năzări. *Nu vine; ți s-o părut* (CAR.). • prez.ind. *par*, (*înv., reg.*) *pai*, pers. 3 (*înv., reg.*) *paie*; conjunct. prez. pers. 1, 2 *să pai*, pers. 3, 6 *să paie*. și *páre vb. III.* /lat. ***parēre***.

părеăsimi *s.f. pl.* v. păresimi.

păréche *s.f.* v. pereche.

părechiúșă *s.f.* v. perechiușă.

părélnic, -ă *adj.* Care este aparent; care este înșelător, iluzoriu. *Presupusurile lui erau părelnice* (C. NEGR.). • pl. *-ci, -ce.* /***părea*** + *-elnic*.

părére *s.f.* **1** Ceea ce crede, gîndește sau afirmă cineva (despre ceva sau despre cineva); fel de a vedea, de a gîndi; punct de vedere; concepție; opinie, idee, judecată. *Se schimbau păreri despre noile cunoștințe* (REBR.). ◇ Expr. *A fi de* (sau *întru*) *părere* = a considera, a socoti, a crede. *A*(*-și*) *da cu părerea* (sau *cîte o părere*) = a-și spune opinia; a aprecia. *A fi de aceeași părere* (cu cineva) = a fi de acord, a avea aceeași opinie (cu cineva). *A fi de altă părere* = a crede altceva, a nu fi de acord, a avea o altă opinie. *Cîte capete, atîtea păreri* v. cap. *Părere de bine* = satisfacție, bucurie, mulțumire. *Părere de rău* = regret, mîhnire, supărare, invidie. Δ Loc.adv. *Cu părere de rău* = cu regret. **2** Credință, convingere, impresie (neîntemeiată) care nu corespunde realității sau logicii faptelor; ceea ce înșeală, amăgește simțurile sau mintea; iluzie, închipuire. *Fum și umbră sînt toate, visuri și părere* (COSTIN). ◇ Loc.adj. (*înv.*) *Fără* (*de*) *părere* = sigur, neîndoielnic. ◇ Loc.adv. *Într-o părere* = *a*) într-o doară, la întîmplare. *A zîmbit și el așa, într-o părere, de bunăcuviință* (CE. PETR.); *b*) cu toată seriozitatea; insistent. *Mă și feream eu într-o părere să mai dau peste vreo pacoste* (CR.). ◇ Expr. *O părere de...* = o cantitate mică, abia perceptibilă de... (*reg.*) *A-și ieși din păreri* = a se lămuri, a se lumina. ◇ Compar. *Vremea trece ca părerea* (REBR.). ◆ Concr. Apariție, nălucire, vedenie, fantomă. *Vede-a fratelui părere Ce-ocolește tristul pat* (BOL.). **3** (*înv.*) Aspect aparent, înfățișare a cuiva. ◇ Loc.adv. *La părere* = la prima vedere, în aparență. *Cu părere că...* = sub pretext că..., pe motiv că... • pl. *-i.* /v. ***părea***.

părése *s.f. pl.* v. păresimi.

părésemi *s.f. pl.* v. păresimi.

părésimi *s.f. pl.* (*bis.; înv., pop.*) Postul de dinaintea Paștilor (de șapte săptămîni); Postul Mare, (*înv.*) postul patruzecilor. ◇ *Miază păresimi* (ori *păresii*) sau *miezele păresimilor* (ori *părese*) v. miază. ◆ Perioadă de timp cît durează acest post. • și (*înv., reg.*) *părășimă s.f., părése, părésemi, parésime, parésimi, parísimi, păreásimi, pareásimi, păréți s.f. pl.* /lat. ***quadragēsima***.

păresimiér *s.n.* (*bis.*) Carte bisericească în care este scrisă slujba păresimilor. • sil. *-mi-er.* pl. *-e.* /***părésimi*** + *-ar*.

păretár *s.n.* **1** Scoarță mică, bucată de pînză brodată, hîrtie cu desene etc. care se pun pe pereții caselor țărănești, (în scop decorativ). **2** Scîndură lungă, fixată de un perete, pentru a se evita atingerea oamenilor de perete. **3** (*înv.*) Hartă murală, gravată pe o placă de metal. **4** (*constr.; reg.*) Fiecare dintre stîlpii care susțin streașina casei. **5** (*reg.*) Dungă trasă în partea de jos a pereților. • pl. *-e.* și (*reg.*) *păretáre, păretáriu, părătár, părităr, pălătár, păletár, pălitári, peretár, perotár s.n.* /***părete*** + *-ar*.

păretáre *s.n.* v. păretar.

păretáriu *s.n.* v. păretar.

păréte *s.m.* v. perete.

păréți *s.f. pl.* v. păresimi.

părgălí *vb. IV.* v. părgălui.

părgăluí *vb. IV. tr.* (*reg.; compl. indică alimente*) A prăji cu sau fără grăsime. ◆ (*compl. indică amestecuri de ceapă, boia și grăsimi*) A pregăti la foc, în tigaie, pentru rîntaș sau pentru alte mîncăruri. • prez.ind. *-iesc.* și *părgălí, pîrgălí, pîrgăluí vb. IV.* /<magh. ***pergel***.

părinciór *s.m.* (*pop.; mai ales la pl.*) Dim. al lui *părinte*. *Ferice de ei, De părinciorii lor* (POP.). • pl. *-i.* /***părinte*** + *-ior*.

părínte *s.m.* **1** (*la pl.*) Tata și mama, considerați în raport cu copiii lor. *Plecăm la Brăila, la părinți.* ◇ Expr. (*pop.*) *Sărac de părinți* = orfan. ◆ (*la sg.*) Fiecare dintre cei doi părinți considerați împreună sau formînd o unitate. *Fiecare să vină însoțit de un părinte.* ◇ *Părinte vitreg* = soțul (sau soția) unuia dintre părinți, în urma altei căsătorii. *Părinte adoptiv* = părinte care adoptă un copil. *Părinte spiritual* (sau *sufletesc*) = nașul (sau nașa) unui copil sau al unui cuplu de tineri căsătoriți. ◆ (*la pl.*) Strămoși, străbuni. *Te iubeam cu ochi păgîni... Ce mi-i lăsară din bătrîni Părinții din părinți* (EMIN.). **2** Bărbat considerat în raport cu copiii săi; tată. *Am pierdut pe-al meu părinte* (ASACHI). ◇ Expr. (*reg.*) *De cînd te-au făcut doi părinți* = niciodată. ◇ Compar. *Îl consider pe unchiul meu ca pe părintele meu.* ◆ (*urmat de determ. „de familie”*) Capul familiei. *Un părinte de familie muncitor* (MARC.). ◆ Fig. (*uneori urmat de determ. ca „spiritual”, „sufletesc”*) Îndrumător, călăuzitor spiritual. *N-au ascultat învățăturile părinților celor sufletești* (NEAGOE). *Să-i fii măria ta sprijin și părinte* (ODOB.). ◇ *Părinții conscriși* = (*în antic. romană*) senatori. ◆ Fig. Conducător. *Trăiască părintele orașului nostru, primarul!* (E. BAR.). **3** Fig. (*în limbajul bis.; nm. pr.; adesea determ. prin „milostiv”, „ceresc”, „veșnic”*) Dumnezeu (considerat creator și protector al oamenilor). *Bunul ceriului Părinte, De sus, pe frunte vă așază Cununa razelor lui sfinte* (GOGA). ◇ (*la vocat., în invocații*) *Părinte, iartă lor!* (N. T. 1648). **4** (*bis.*) Preot, călugăr. *Te uitai la părintele Ghermănuță* (HOG.). ◇ (*la vocat., ca termen de adresare*) *Ce zici, părinte?* (C. NEGR.). ◇ (*urmat de determ. care indică funcția, gradul în ierarhia bisericească*) *Părintele stareț trăgea... tabac* (ARGH.). ◆ Șef al religiei creștine, întemeietor sau conducător al bisericii creștine. ◇ (*Prea*) *Sfîntul părinte* = papa. *Sfinții părinți* (sau *părinții bisericii*) = sfinții învățați ai religiei creștine, întemeietori ai patristicii. *Părinții apostolici* v. apostolic. **5** Fig. Fondator, creator, inițiator (al unei științe, al unei mișcări culturale, filosofice etc.). *Părintele istoriei, nemuritorul Herodot* (XEN.). • pl. *-ți.* /lat. ***parēntem***.

părintésc, -eáscă *adj.* **1** Care aparține părinților sau părintelui, care se referă la părinți sau la părinte; ca de (la) părinți sau părinte. *A gonit-o din casa părintească* (PRED.). ◆ Ext. Care este iubitor (ca un părinte). *Aruncă o privire părintească spre noi* (CR.). **2** Care aparține strămoșilor, care se referă la strămoși; strămoșesc. *Viața lui se desfășoară sub semnul blestemului părintesc.* • pl. *-ești.* și (*înv., pop.*) *părințésc, -eáscă adj.* /***părinte*** + *-esc*.

părintéște *adv.* Ca un părinte. *Sărută părinteste copilele* (DELAVR.). ◆ Ext. Cu dragoste, cu blîndețe. *Îi întrebă părinteste ce au de gînd să facă mai departe cu viața lor.* • și (*pop.*) *părințéște adv.* /***părinte*** + *-ește*.

părințél *s.m.* (*fam.*) Dim. al lui *părinte*. • pl. *-ei.* /***părinte*** + *-el*.

părințénie *s.f* Părinție. • g.-d. *-iei.* /***părinte*** + *-enie*.

părințésc, -eáscă *adj.* v. părintesc.

părințéște *adv.* v. părinteste.

părínție *s.f.* **1** Calitatea de părinte, de tată; părințenie. ◇ Loc.adv. *Cu părinție* = ca un părinte; părinteste. **2** (*înv., reg.*) Bucată de pămînt moștenită. ◆ Ext. Patrie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***părinte*** + *-ie*.

părítár *s.n.* v. păretar.

părîndá *vb. I.* v. perinda.

părîng *s.m.* (*reg.*) Numele mai multor plante erbacee, din familia gramineelor: *a*) mei (*Panicum miliaceum*); ext. păsat de mei; *b*) meișor (*Milium effusum*); *c*) mohor (*Setaria viridis*); *d*) dughie (*Setaria italica*); *e*) fîn; ext. fînat. • pl. *-gi.* și *parînc, paríng, parîng s.m.* /lat. ***panīcu*(*m*)**.

părîngă *s.f.* (*înv., reg.*) **1** Prăjină. ◆ Spec. Prăjină, bară de care se folosesc două persoane pentru a transporta o greutate (pe umeri). ◇ Loc.adv. *În părîngă* sau *de-a părînga* = (*constr. cu vb. ca „a duce”, „a purta”*) pe umerii a două persoane sau pe umărul unei singure persoane (cu ajutorul unei prăjini). ◇ Expr. *A se pune în părîngă cu cineva* = a se înfrunta, a se certa cu cineva. **2** Pîrghie. ◆ Spec. Rangă. • pl. *-gi, -ge.* /lat. ****p(h)alanga*** <gr. *φαλάγγη*.

părlăgină *s.f.* v. părangină.

părlángină *s.f.* v. părangină.

părós, -oásă *adj.* **1** (*despre ființe sau despre părți ale corpului lor*) Care este acoperit cu mult păr. *Are mîini mari și păroase.* ◇ *Omidă păroasă a stejarului* v. omidă. *Omidă păroasă a dudului* v. omidă. **2** (*despre țesături sau despre obiecte confecționate din astfel de țesături*) Care este acoperit cu un strat pufos, format din capetele firelor care ies în afară. *Își scoase vestonul gros, păros* (POPOV.). ◇ *Lînă păroasă* = lînă cu firul

lung și gros. ◇ Expr. *Moși păroși* v. moș. **3** (*despre plante, frunze, flori, tulpini*) Care este acoperit cu filamente sau cu fire de origine epidermică, foarte fine. • pl. *-oși, -oase.* /***păr***[1] + *-os.*

părpăriță *s.f.* v. pîrpăriță.

părpăr *s.m.* v. perper.

părplăst *subst.* (*chim.*) Produs obținut, pe cale chimică, din resturi de păr de animale, având proprietăți asemănătoare cu cele ale buretelui de poliuretan. • /***păr***[1] + ***plast[ic]***.

părtaș, -ă *s.m., s.f.* (*adesea în legătură cu vb. „a face", „a fi"*) **1** Persoană care primește, stăpînește sau folosește împreună cu o altă persoană o parte dintr-un bun material. *Ca tovarăș era părtaș la toate și la pagubă și la cîștig* (CR.). **2** Fiecare dintre persoanele care participă la o activitate, care iau parte la o acțiune; participant. *Am fost și eu părtaș la înființarea asociației.* ◇ Expr. *A lua* (*pe cineva*) *părtaș* v. lua. ◆ Complice. *Ea nu poate fi părtașă la vreo nebunie* (SADOV.). ◆ Persoană căreia cineva îi încredințează sentimentele sale intime, gîndurile, planurile, secretele; confident. *Îl făcea părtașul unor gînduri primejdioase* (REBR.). ◇ Fig. *Noaptea este vechea mea părtașă* (PET.). ◆ Partizan, adept. *A fost... părtaș al ideilor nouă* (SADOV.). **3** Persoană care împărtășește împreună cu altele o bucurie, un necaz, o nenorocire etc. *Un zeu mă face părtașă divinității sale!* (C. NEGR.). • pl. *-i, -e.* /***parte*** + *-aș.*

părtășie *s.f.* (*înv.*) **1** Faptul de a fi părtaș cu cineva la ceva. *Ca să nu avem părtășie cu diavolul* (ANTIM). ◆ Situație în care se află părtașul. **2** Părtinire. *Nu dreptate cu părtășie. Eu vreau să ne judece divanul* (SADOV.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***părtaș*** + *-ie.*

părteán, -ă *s.m., s.f.* (*înv.*) Adept, partizan. • pl. *-eni.* /***parte*** + *-ean.*

părtică *s.f.* v. părțică.

părticea *s.f.* Dim. al lui *parte*; părticică. • pl. *-ele.* /***parte*** + *-icea.*

părticică *s.f.* Dim. al lui *parte*; părticea, (*reg.*) părțică. • pl. *-ele.* /***parte*** + *-icică.*

părtini *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică oameni*) A privilegia, a avantaja în mod conștient (în dauna altcuiva); a favoriza, a părtializa. *Șeful l-a părtinit întotdeauna.* ◇ (*abs.*) *Să le dați ascultare... fără... a părtini* (DOC.). ◇ (*intr.*) *Titu... părtinise cu preotul Belciug* (REBR.). ◇ (*înv.; constr. cu dat.*) *Nu părtinea el nici boierilor, nici călugărilor* (ȘINC.). **2** *intr.* (*înv.; cu determ. introduse prin prep. „la"*) A contribui, a ajuta. *Acelea... la mărire părtinesc* (CANTAC.). • prez.ind. *-esc.* /***părtean*** + *-i.*

părtiníre *s.f.* **1** Faptul de *a părtini*; avantajare, favorizare, părtialitate, (*înv.*) părtășie. *Părtinirea nu era cu totul dezinteresată* (REBR.). ◇ Loc.adv. *Fără părtinire* = în mod imparțial, obiectiv. *Cu părtinire* = în mod subiectiv, avantajînd pe cineva. **2** (*înv.*) Participare, contribuție (în folosul cuiva sau a ceva). *Ce folos puteau trage... din părtinirea lor la asemenea lupte* (ODOB.). • pl. *-i.* /v. ***părtini***.

părtinitór, -oáre *adj.* (*despre oameni*) Care părtinește, favorizează, protejează, avantajează pe cineva (în dauna altcuiva). *Profesorul nu trebuie să fie părtinitor.* ◆ (*înv.; subst.*) Ocrotitor, protector. *Prin mînia lor eu mi-am pierdut părtinitorii* (PER.). ◆ (*înv.; despre soartă, condiții*) Care este favorabil, prielnic. *Natura i-a fost părtinitoare* (BOL.). • pl. *-ori, -oare.* /***părtini*** + *-tor.*

părți *vb. IV. tr.* (*înv.*) **1** A împărți ceva (în bucăți, în părți). **2** A împărți (cuiva), a da. *Nu iaste lesne-a-ș părți avuția* (COR.). • prez.ind. *-esc, part.* /lat ***partire.***

părțică *s.f.* (*reg.*) Părticică. *Iată deci o părțică din dorința lor* (GA.). • pl. *-ele, -ici.* și *părtică s.f.* /***părți***, pl. *parte* + *-ică.*

părugeán *s.m.* (*reg.*) Par. *Părugeanu Unde priponeam eu calu* (POP.). • pl. *-eni.* /***par***[1] + *-ugean.*

părui[1] *vb. IV.* **1** *tr., refl. recipr.* (*fam.*) A (se) bate trăgînd(u-se) de păr. *Nu de puține ori se păruiseră fetele cînd erau mici.* ◆ Gener. A (se) bate. *Păruiră, în învălmășeală, pe cine se nimeri* (STANCU). **2** *tr.* (*tăbăc.*) A îndepărta părul de pe pieile crude, prin procedee chimice; a depila. ◇ *Mașină de păruit* = mașină cu care se îndepărtează părul. • prez.ind. *-iesc.* /***păr***[1] + *-ui.*

părui[2] *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică terenuri, locuri etc.*) A bate pari în pămînt, pentru a împrejmui, a delimita. ◆ A împrejmui cu pari. ◆ Spec. (*compl. indică viță-de-vie*) A pune araci pentru a susține vița-de-vie. ◇ (*refl. pas.*) *După ce s-au păruit, viile... au a se săpa* (PER.). **2** *refl. recipr.* (*reg.; despre oameni*) A se bate cu parul. • prez.ind. *-iesc.* /***par***[1] + *-ui.*

păruiálă *s.f.* (*fam.*) Acțiunea de a (se) părui și rezultatul ei. ◆ Gener. Bătaie, încăierare. *A fost o păruială în toată legea* (CA. PETR.). • pl. *-ieli.* /***părui***[1] + *-eală.*

păruít *s.n.* (*tăbăc.*) Faptul de *a părui.* • /v. ***părui***[1].

părúș *s.m.* Dim. al lui *par.* • pl. *-i.* /***par***[1] + *-uș.*

părúșcă *s.f.* (*bot.; reg.*) Țăpoșică (*Nardus stricta*). ◆ Iarbă aspră, care se cosește cu dificultate. • /cf. *par*[1], *păr*[1].

părușél *s.m.* (*reg.*) **1** (*pesc.*) Par, pripon pe care se fixează cîrligele. **2** (*constr.; la pl.*) Pari pe care se împletesc nuiele (la casele cu pereți din gard de nuiele). ◆ Bucăți de lemn care sînt puse pe acoperișul de paie al caselor fără streașină, pentru a nu se scurge apa ploii pe pereți. • pl. *-ei.* /***păruș*** + *-el.*

părút, -ă *adj.* (*înv., reg.*) Care este aparent, închipuit. *Nu mă înșelase păruta apropiere a satului* (GAL.). ◆ Care este amăgitor. *Cîte mîini de lucru pentr-un lux părut* (MUR.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***părea.***

părúț *s.m.* (*reg.*) Dim. al lui *păr*[1]. • pl. *-i.* /***păr***[1] + *-uț.*

păs *s.n.* **1** Durere (sufletească) greu de suportat; chin, suferință; grijă. ◇ (*în constr. cu vb. ca „a spune", „a împărtăși"*) *Își împărtășeau păsurile și dorurile inimii* (ODOB.). ◆ Împrejurare dificilă; impas. *Toți cunoșteau păsul țării* (DAV.). ◆ Necaz, supărare. *Eu n-am nici păsuri, nici daraveri* (CAR.). ◇ Loc.adv. *Fără păs* = nepăsător; indiferent. ◇ Loc.vb. *A nu avea păs de...* = a nu-i păsa, a nu-l interesa. ◇ Expr. *A avea păs pe cineva* = a fi supărat pe cineva. **2** (*reg.*) Greutate care se pune peste brînză sau peste murături, pentru a fi cuprinse de zer ori de moare. ◇ Loc.adj. (*înv.*) *Păs pămîntului* = mult, în număr mare. *Au pornit oștile păs pămîntului, pe mare și pe uscat* (DION.). **3** (*reg.*) Boală. • pl. *-uri.* /lat. ***pensum.***

pásă[1] *vb. I. intr.* **1** *unipers.* (*de obicei constr. cu pron. în dat.; urmat de determ. introduse prin prep. „de"*) A simți neliniște, supărare; a se îngrijora; a fi interesat de ceva sau de cineva. *Se preface că nu-i pasă de vorbele lui.* ◆ (*reg.*) A avea o suferință fizică. *Îmi pasă unde m-a lovit glonțul* (CIAUȘ.). **2** (*înv., pop.*) A cîntări sau a atîrna greu; a apăsa, a se lăsa greu (peste ceva). *Bezaconiile mele... greu păsară pe mine* (COR.). ◇ (*refl.*) *A nu se răzima nimeni pe copîrșeu și a să pasa pe dînsul* (IORGA). ◆ (*unipers.; constr. cu dat.*) A simți greutatea unui lucru sau a unei situații, a suporta cu greutate ceva neplăcut, a-i cauza cuiva neplăceri. *Păsîndu-mi de bir, mi-au dat gineri-meu* (DOC.). • prez.ind. *păs,* pers. 3 *pásă*; conjunct. pers. 3 *să pese.* *part. păsát.* /lat. ***pensare.***

pásă[2] *vb. I. intr.* **1** (*înv., reg.; adesea la imper.*) A pleca, a se duce, a merge. *Păsăm să vînăm pește* (COR.). ◆ (*despre oameni; constr. cu pron. în dat.*) A-i fi, a-i merge (bine sau rău). *Cum îți mai pasă?* (PANN). **2** (*pop.; fam.; urmat de o prop. introdusă de obicei prin conj. „de" sau „să"; cu val. de îndemn sau de avertisment*) Încearcă să..., îndrăznește de..., caută de... *Pas apoi de mai trăiește* (PANN). • prez.ind. pers. 3 *pásă.* /lat. ****passare.***

pásăre[1] *s.f.* (*pop.*) Faptul de *a-i păsa* cuiva (de ceva sau de cineva); interes, preocupare (pentru cineva sau ceva). *S-a putut observa... o păsare... pentru o viață publică națională* (SB.). ◇ Loc.adj., adv. *Fără* (*de*) *păsare* = (care este) nepăsător, indiferent. *Privesc fără păsare la noi* (GAL.). ◆ Îngrijorare, teamă. *Ancuță, ...Facă Dumnezeu ce-a vrea! Tu să n-ai nici o păsare!* (POP.). • pl. *-ări.* /v. ***păsa***[1].

pásăre[2] *s.f.* (*înv.*) Casă; palat. • /lat. ***pausare.***

pásăt *s.n.* **1** Colect. (*bot.*) Semințe de mei (decorticate și adesea pisate); mei. ◆ Ext. Boabe de porumb sau de alte cereale, pisate sau măcinate mare. ◇ Expr. *A face* (pe cineva) *păsat* = a nimici, a zdrobi (pe cineva). **2** (*culin.*) Mîncare preparată din păsat fiert, care se mănîncă amestecat cu lapte, cu unt și brînză, cu untură etc. *O căldare de păsat Și tot nu s-a săturat* (POP.). ◆ Terci de mălai sau de făină; cir. ◇ Expr. *A-i curge* (sau *a-i cădea, a-i pica*) (cuiva) *lapte* (sau *miere*) *în păsat* = a-i merge foarte bine (cuiva); a da norocul peste cineva. *A vărsa laptele în păsatul cuiva* = a ajuta pe cineva. *A fi lapte cu păsat* sau *a fi păsat dulce* = a fi lucru bun, folositor și plăcut (pentru cineva). *A-i cădea păsat în gușă* = a obține ceva fără muncă, pe neașteptate. *A se învîrti ca mîța pe lîngă blidul cu păsat* v. mîță. **3** (*bot.; reg.; și păsat mărunțel, păsatul vrabiei*) Mei (*Panicum miliaceum*). ◇ Compus: *păsatul-vrăbiei* = ciucușoară (*Berteroa incana*). • /lat. ***pinsatum.***

păsărár *s.m.* **1** Persoană care vinde sau crește păsări. ◆ (*cineget.*) Vînător de păsări (care vînează cu șoimi). *Păsărari înzorzonați cu șoimul pe mînă* (ODOB.). **2** (*ornit.; și uliu păsărar*) Specie de uliu de mărimea unui porumbel, cu spatele cenușiu-închis, cu dungi transversale dese, de culoare brun-întunecat (*Accipiter nisus*); uliu-păsăresc. • pl. *-i.* /***pasăre*** + *-ar.*

păsărátic, -ă *adj.* (*reg.; despre oameni*) **1** Care este lipsit de seriozitate; ușuratic. **2** Care este fără minte. • pl. *-ci, -ce.* /***pasăre*** + *-atic.*

păsărărie *s.f.* (*înv.*) Crescătorie de păsări. ◆ Prăvălie în care se vindeau păsări. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***păsărar*** + *-ie.*

păsăreá *s.f.* Păsărică. • pl. *-ele.* și (*reg.*) *păsereá, păsăreáuă* *s.f.* /***pasăre*** + *-ea.*

păsăreáuă *s.f.* v. păsărea.

păsăréi *s.m.* (*înv., reg.*) **1** Bărbătuș (mic) de vrabie. ◆ Gener. Bărbătuș (mic) de pasăre. **2** Eufem. Organ genital al băieților. • pl. *-ei.* /***pasăre*** + *-el.*

păsărésc, -eáscă *adj.* **1** Care aparține păsărilor, care se referă la păsări; pentru păsări. *Fericitul neam Păsăresc se deșteaptă-n crîng* (ISANOS). **2** Fig. (*despre limbi, limbaj, cuvinte etc.; adesea iron. sau glum.*) Care este greu de înțeles; care este argotic sau cu elemente de jargon; artificial. *Nu-mi place... limba păsărească a avocaților* (BRĂT.). ◇ (*subst. f.*) *Băieții au născocit o nouă păsărească* (POP.). • pl. *-ești.* /***pasăre*** + *-esc.*

păsărésțe *adv.* În felul păsărilor, ca păsările. *Cîntă cucu păsărește* (POP.). ◇ *Limbă păsărească* v. limbă. ◇ Expr. *A vorbi* (sau *a grăi*) (*pe*) *păsărește* = a vorbi în argou sau în jargon; a spune ceva fără înțeles. *A învăța păsărește* v. învăța. • /***pasăre*** + *-ește.*

păsărét *s.n.* Colect. Mulțime de păsări, stol de păsări; totalitatea păsărilor; păsărime. *Păsăretul sălbatic se deșteptase* (SANDU-A .). ◆ Spec. Păsări de casă. *Se umplea bătătura de fel de fel de păsăreturi* (AL LUP.). • pl. *-uri.* /***pasăre*** + *-et.*

păsărícă *s.f.* **1** Dim. al lui *pasăre*; păsărea, păsăruică, (*înv., reg.*) păsăruță. ◇ Expr. (*fam.*) *A avea* (*o*) *păsărică* (sau *păsărele*) *la cap* (sau *sub pălărie*) = a fi nebun, a fi bizar; a avea idei ciudate, trăsnite. *A mînca ca o păsărică* v. mînca. ◆ Fig. (*fam.*) Termen de alint pentru o fată. *Leliță, lelișoară, Păsărica mea ușoară* (POP.). **2** (*ornit.; la pl.*) Ordin de păsări cu capul mic, cu picioarele scurte, acoperite cu puf, și cu ciocul tare; (*și la sg.*) pasăre care face parte din acest ordin. **3** (*ornit.; reg.*) Vrabie (*Passer domesticus*). **4** (*ornit.; reg.; și păsărica-plugului, păsărica-domnului*) Codobatură (*Motacilla alba*). **5** (*reg.*) Turtă din aluat, în formă de pasăre, făcută pentru copii. **6** (*fam.; la pocher; cu val. de interj.*) Pas (parol). **7** Eufem. Organ genital femeiesc sau, rar, bărbătesc (la copii). • pl. *-ele, -ici.* /***pasăre*** + *-ică.*

păsărime *s.f. sg.* Colect. Mulțime de păsări, stol de păsări; totalitatea păsărilor; păsăret. ◆ Spec. Păsări de casă. *Bătătura nu mai încăpea de vite, păsărime și lighioi* (DELAVR.). • /***pasăre*** + *-ime.*

păsăróia *s.m.* **1** (*ornit.*) Aug. al lui *pasăre*; bărbătuș al unei păsări. **2** (*ornit.; reg.*) Vrăbioi. **3** Fig. (*fam., glum.*) Copil, băiat. ◆ Bărbat (tînăr) îndrăgostit. • pl. *-oi.* /***pasăre*** + *-oi.*

păsărúica *s.f.* Dim. al lui *pasăre*; păsărică. *A colo zburau... păsăruici* (DELAVR.). ◆ Fig. (*fam.*) Termen de alint sau ironic pentru o fată. *Mîndră mîndruleana me, Păsăruică ușurea* (POP.). • pl. *-ci.* și (*pop.*) *păserúică* *s.f.* /***pasăre*** + *-uică.*

păsărúță *s.f.* **1** (*înv., reg.*) Păsărică. ◇ (*ornit.; reg.*) *Păsărușa-plugului* = codobatură (*Motacilla alba*). **2** (*ornit.; reg.*) Vrabie gulerată (*Passer montanus*). **3** (*reg.*) Turtă din aluat, în formă de pasăre, făcută pentru copii. • pl. *-e.* și *păserúță* *s.f.* /***pasăre*** + *-uță.*

păsătór, -oáre *adj.* **1** (*înv., reg.; despre oameni*) Căruia îi pasă, care este interesat de ceva sau de cineva. ◆ Care pune totul la inimă, care este grijuliu. **2** (*reg.*) Care este nepăsător. • pl. *-ori, -oare.* /***păsa***[1] + *-tor.*

păsățél *s.n.* (*reg.*) **1** Dim. al lui *păsat.* ◇ (*bot.; adj.*) *Pere păsățele* = soi de pere lunguiețe, gălbui, dulci, cu miezul aspru. ◆ Griș. **2** (*bot.*) Specie de strugure cu boabele mici. **3** (*bot.; și păsățelul-dealului, păsățelul-vrăbiuței*) Păduchernță (*Lepidium ruderale*). • pl. *-ei.* /***păsat*** + *-el.*

păscáre *s.f.* (*pop.*) **1** Faptul de *a paște*. ◆ Concr. Loc de păscut; pășune. **2** (*la oină sau la alte jocuri cu mingea*) Atribuție a unuia (sau a unora) dintre jucători de a prinde mingea; prinsul mingii; (*reg.*) păscărie, păscut. • pl. *-ări*. /v. ***paște***.

păscălár *s.m.* (*reg.*) **1** Pescar. **2** (*ornit.*) Pescăruș. • pl. *-i*. /cf. *pescar*.

păscălău *s.m.* (*reg.*) Păscălitor. • pl. *-ăi*. /***păscăli*** + *-ău*.

păscălí *vb. IV. tr.* (*înv., reg.*) A ghici, a prezice viitorul (din pascalie). *Îmi arde cartea cea de păscălit* (POP.). • prez.ind. *-esc*. /de la ***păscălie***, prin derivare regresivă.

păscălíe *s.f.* v. pascalie.

păscălitór, -oáre *s.m., s.f.* (*înv., reg.*) Persoană care prezice, care ghicește viitorul (din pascalie); (*reg.*) păscălău. • pl. *-ori, -oare*. /***păscăli*** + *-tor*.

păscărie[1] *s.f.* (*reg.; la oină sau la alte jocuri cu mingea*) Păscare. • pl. *-ii*. g. *-d, -iei*. /***paște***[1] + *-ărie*.

păscărie[2] *s.f.* v. pescărie.

păscătór, -oáre *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* (*despre animale erbivore*) Care paște. **2** *s.f.* (*pop.*) Pășune. *Se porni cu oile la păscătoare* (POP.). **3** *s.m.* (*reg.; la oină sau la alte jocuri cu mingea*) Jucător care este pus la păscare, care trebuie să prindă mingea. • pl. *-ori, -oare*. /***paște***[1] + *-ător*.

păschiúlă *s.f.* v. paschiulă.

păsciúne *s.f.* v. păștiune.

păscút[1] *s.n.* **1** Faptul de *a paște*; pășunat. *Pisicuța se opri din păscut* (HOG.). **2** Concr. (*reg.*) Pășune. *S-a dus la păscut după viței* (POP.). **3** (*reg.; la oină sau la alte jocuri cu mingea*) Păscare. • pl. *-uri*. /v. ***paște***[1].

păscút[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre animale*) Care este dus la pășune, pentru a mînca. ◆ Fig. Care este ocrotit; care este îndrumat. ◇ (*subst.*) *El [este] Dumnezeul nostru și noi, oamenii, păscuții lui* (COR.). **2** (*despre ierburi*) Care a fost mîncat de către animale. *Imașurile... răsuflau... mireasma ierbei păscute* (GÎRL.). • pl. *-ți, -te*. /v. ***paște***[1].

păscúță *s.f.* I Dim. al lui *pască*. II (*bot.*) **1** Bănuț (*Bellis perennis*). **2** (*reg.*) Floarea-paștilor (*Anemone nemorosa*). **3** Traista-ciobanului (*Capsella bursa pastoris*). **4** Păștiță (*Anemone ranunculoides*). • pl. *-e*, (*reg.*) *-i*. /***pască*** + *-uță*.

păsereá *s.f.* v. păsărea.

păserúică *s.f.* v. păsăruică.

păserúță *s.f.* v. păsăruță.

păsmángi *vb. IV. refl.* (*reg.*) A se trudi, a se chinui, a se strădui. • prez.ind. *-esc*. /cf. *posmăgi*.

păsmăngít, -ă *adj.* (*reg.; despre oameni*) **1** Care este slab, uscat. ◆ Fig. Care este chinuit, amărît; care este greu. *Păsmăngit... mi-a fost traiul ce-am trăit* (POP.). **2** Care este zăpăcit, aiurit. • pl. *-ți, -te*. /v. ***păsmăngi***.

păstáică *s.f.* (*bot.; reg.*) Păstaie de fasole. ◇ *Postaică galbenă* (sau *verde*) = fasole (*Phaseolus vulgaris*). • pl. *-ăici*. și *postáică* s.f. /***păstaie*** + *-că*.

păstáie *s.f.* (*bot.; adesea urmat de determ. introduse prin prep. „de", care indică specia*) Fruct în formă de teacă al plantelor din familia leguminoaselor, format din una sau din mai multe semințe prinse de-a lungul liniei de sudură a carpelelor; teacă. ◆ Spec. Fruct verde, de acest tip, al unor specii de fasole. *Azi mîncăm păstăi prăjite*. • sil. *-ta-ie*. pl. *-ăi*. și (*reg.*) *păstáre, păstáră* s.f. /cuv. autoh.; cf. alb. *pistaë*.

păstáră *s.f.* v. păstaie.

păstáre *s.f.* v. păstaie.

păstăiátă *s.f.* (*bot.; reg.*) Lopățea (*Lunaria rediviva*). • pl. *-e*. /de la ***păstaie***.

păstăicós, -oásă *adj., s.f.* **1** *adj.* (*reg.; despre plante*) Care este păstăios. **2** *s.f.* (*la pl.*) Plante leguminoase. • pl. *-oși, -oase*. /***păstaică*** + *-os*.

păstăioáră *s.f.* (*bot.*) **1** Dim. al lui *păstaie*; (*reg.*) păstăiuță. **2** Plantă erbacee din familia cruciferelor, cu florile albe și cu fructul în formă de păstaie (*Thlaspi perfoliatum*). • sil. *-stă-ioa-*. pl. *-e*. /***păstaie*** + *ioară*.

păstăios, -oásă *adj., s.f.* **1** *adj.* (*despre plante*) Care are fructul o păstaie. ◆ Ext. Care are multe păstăi. ◇ *Tufă păstăioasă* v. tufă. **2** *s.f.* (*la pl.*) (Familie de) plante leguminoase; (*și la sg.*) plantă care face parte din această familie. • sil. *-tă-ios*. pl. *-ioși, -ioase*. /***păstaie*** + *-os*.

păstăiúță *s.f.* (*bot.; reg.*) Păstăioară. • sil. *-stă-iu-*. pl. *-e*. /***păstaie*** + *-uță*.

păstănác *s.m.* v. păstîrnac.

păstănág *s.m.* v. păstîrnac.

păstárí *vb. IV. tr.* (*reg.; compl. indică plante leguminoase*) A scoate boabele din păstăi. • prez.ind. *-esc*. /***păstaie*** + *-ări*.

păstárnac *s.m.* v. păstîrnac.

păstînác *s.m.* v. păstîrnac.

păstîrnác *s.m.* (*bot.*) Plantă erbacee legumicolă, bienală, din familia umbeliferelor, cultivată pentru rădăcina pivotantă, fusiformă, albă sau gălbuie, asemănătoare cu cea a pătrunjelului, comestibilă, bogată în substanțe nutritive și în vitamine (*Pastinaca sativa hortensis*); (*înv., reg.*) păstîrnap. ◇ *Păstîrnac sălbatic* = varietate de păstîrnac care crește în mod spontan la munte (*Pastinaca sativa*). ◇ Compuse: *păstîrnac-păduret* = anghelică (*Archangelica officinalis*); *păstîrnacul-vacii* = crucea-pămîntului (*Heracleum sphondylium*). ◆ Restr. Rădăcina acestei plante. *Punem și păstîrnac în mîncare?* • pl. *-ci*. și (*reg.*) *păstînác, păstănác, păstănág, păstărnác, păstrănác, păstrănág, păstrănóg, pastîrnác, postîrnác* s.m. /<magh. ***paszternák***, srb. ***pastern(j)ak***, germ. ***Pasternak, Pastinak***.

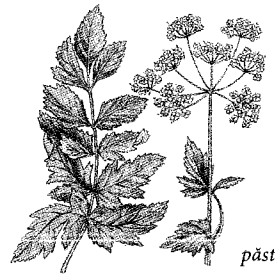

păstîrnac

păstîrnáp *s.m.* (*înv., reg.*) Păstîrnac (*Pastinaca sativa hortensis*). • pl. *-i*. /de la ***păstîrnac***; cf. *nap*.

păstór *s.m.* **1** Persoană care duce oile (sau, ext. și alte animale) la păscut și are grijă de ele; cioban, oier. *Păstorul privi timp îndelungat spre sat* (SLAV.). ◇ (*adj.*) *Toți copiii păstori... mă căutau zilnic* (PER.). ◇ Compus: (*astron.; pop.; și nm. pr.*) *păstorul-cu-oile* = cloșca-cu-pui. **2** Fig. (*bis.; de obicei determ. prin „sufletesc" sau „de suflete"*) Preot. *Sfătuindu-ne cu învățătorii și cu păstorii noștri* (MARC.). ◇ *Lunea păstorilor* v. luni. ◆ Ext. Îndrumător, conducător (spiritual). *Învățători... să ne fie noao ca niște păstori* (DOC.). • pl. *-i*. și *păstóriu* s.m. /lat. ***pastŏr***.

păstoráș *s.m.* Păstorel. • pl. *-i*. /***păstor*** + *-aș*.

păstorél *s.m.* **1** Dim. al lui *păstor*; păstoraș. **2** (*ornit.; reg.*) Codobatură galbenă (*Motacilla flava*). • pl. *-ei*. /***păstor*** + *-el*.

păstorésc, -eáscă *adj.* **1** Care aparține păstorilor sau vieții păstorilor, care se referă la păstori sau la viața păstorilor; pastoral, ciobănesc, (*înv., reg.*) păcurăresc. *Luă cu sine spre suvenir portul păstoresc* (ASACHI). ◆ (*despre terenuri, regiuni*) În care se află pășuni; care este favorabil păstoritului. ◆ Fig. Care este de dragoste, care este idilic. *Orele cari-n amor se numesc păstorești* (EMIN.). **2** Fig. (*bis.*) Care se referă la preot, care aparține preotului; preoțesc. *Măiestria cea păstorească* (MIN.). • pl. *-ești*. /***păstor*** + *-esc*.

păstorésțe *adv.* Ca păstorii, în felul păstorilor; ciobănește, (*înv., reg.*) păcurărește. • /***păstor*** + *-ește*.

păstorí *vb. IV.* **1** *tr.* (*despre oameni; compl. indică animale erbivore, turme etc.*) A duce la pășune și a păzi, a duce să pască; a paște, a pășuna. *Noi... păstorim vitele* (SADOV.). ◇ Expr. (*reg.*) *L-am păstorit eu!* = îl cunosc eu, știu la ce mă pot aștepta de la el! ◆ (*reg.; compl. indică terenuri, suprafețe cultivate etc.*) A păzi. ◆ (*reg.; compl. indică oameni*) A supraveghea, a păndi. **2** *intr.* A se ocupa cu păstoritul. *Am păstorit și eu cînd eram mic*. **3** *tr.* Fig. (*bis.*) A conduce, a îndruma (conform normelor bisericii); (*înv.*) a popora. ◇ (*refl. pas.*) *Biserica Moldoviei s-a păstorit de către mitropoliți* (C. NEGR.). ◇ (*intr.*) *Serafim... a păstorit în țară sub Mihnea Vodă* (ODOB.). • prez.ind. *-esc*. /***păstor*** + *-i*.

păstoríe *s.f.* **1** Ocupația de păstor; creșterea vitelor; păstorit. *Își petrecu viața cu agricultura și păstoria* (C. NEGR.). **2** Fig. (*bis.*) Conducere, ocîrmuire religioasă. *Toată păstoria arată spre ceia credincioșii* (COR.). ◆ Funcție, demnitate de conducător bisericesc. *Om destoinic a umplea slujba păstoriei sale* (UR.). ◆ (Perioadă de) exercitare a funcției de conducător bisericesc. *Murise... după doi ani de păstorie ca mitropolit* (IORGA). • g.-d. *-iei*. /***păstor*** + *-ie*.

păstoríre *s.f.* **1** Acțiunea de *a păstori* și rezultatul ei. **2** Fig. Conducere, îndrumare (religioasă). *A cui să fie a țării păstorire?* (MACED.). • /v. ***păstori***.

păstorít *s.n.* Ocupația de păstor; creșterea vitelor; păstorie, păstorire. *Ocupația de bază a poporului... era păstoritul* (PER.). • /v. ***păstori***.

păstoríță *s.f.* Fată sau femeie care duce oile (sau, ext., și alte animale) la păscut și are grijă de ele; ciobăniță, (*înv., reg.*) păcurăriță. ◇ Compar. *Ea intră simplă ca o păstoriță* (ODOB.). • pl. *-e*. /***păstor*** + *-iță*.

păstóriu *s.m.* v. păstor.

păstós, -oásă *adj.* (*despre substanțe, materiale*) Care are aspectul și consistența unei paste, ca pasta; moale. ◇ Fig. *Însuflețirea care-i încordase un răstimp liniile păstoase și scînteiase un licăr de neliniște în ochii mici* (CE. PETR.). • pl. *-oși, -oase*. /***pastă*** + *-os*.

păstrá *vb. I. tr.* **1** A pune la loc sigur (păzind cu grijă), a pune bine. *Am păstrat toate scrisorile lui.* ◇ (*refl. pas.*) *Darul... ce de timp și de barbari s-a păstrat* (ASACHI). ◇ Expr. *A păstra* (ceva sau pe cineva) *sub cheie* v. cheie. *A păstra cu nouă lacăte* v. lacăt. *A păstra ceva ca pe niște moaște* v. moaște. ◆ A ține în stare bună, a îngriji de... *Ține această cămeșă și o păstrează bine* (ISP.). ◇ Expr. *A păstra evidența* v. evidență. ◇ Fig. *Aici păstrăm vie flacăra umanității* (CE. PETR.). ◆ A ține (mai departe) în posesia sa. *Pot să păstrez eu jucăriile?* ◆ Spec. (*compl. indică alimente*) A conserva în bună stare, pentru a nu se altera. *Poate cineva să păstreze grîul pînă la iarnă?* (PRED.). ◆ (*compl. indică legi, norme de conduită, angajamente etc.*) A respecta, a nu încălca. *Trebuie... să păstreze obiceiurile și prescripțiile* (CA. PETR.). ◇ Expr. *A păstra rîndul* v. rînd. **2** A menține, a face să dureze, a face să rămînă (neschimbat). *Păstra încă o frumusețe de regină* (SADOV.). ◇ (*refl. pas.*) *Nu știți cum s-adună averea și cu cît amar se păstrează* (SLAV.). ◇ Loc.vb. *A păstra tăcere(a)* v. tăcere. ◇ Expr. *A(-și) păstra calmul* (sau *cumpătul, sîngele rece*) = a rămîne calm. *A păstra amintirea* (*cuiva* sau *a ceva*) sau *a păstra* (*pe cineva* sau *ceva*) *în amintire* (sau *în inimă, în minte, în suflet*) = *a*) a nu uita niciodată (pe cineva sau ceva); *b*) a face să se amintească (de ceva sau de cineva), a reflecta (ceva din trecut). *A păstra în viață* = a lăsa în viață, a lăsa să trăiască. *A păstra distanța* v. distanță. *A-și păstra firea* v. fire. *A păstra proporțiile* v. proporție. *A păstra cuiva sîmbetele* v. sîmbătă. ◆ (*refl.*) A rămîne la fel, a se menține neschimbat. *Dragostea ei se păstrase ca-n tinerețe* (SADOV.). **3** A pune ceva deoparte; a rezerva. *Ți-am păstrat și ție friptură.* ◆ (*înv.; refl.; despre oameni*) A se abține, a se înfrîna. *De cîteva vorbe groase ca să-i zică se păstră* (PANN). **4** (*compl. indică secrete, taine etc.*) A nu destăinui, a nu divulga. *Mă destăinuiam ei, pentru că știa să păstreze un secret.* • prez.ind. *-ez*. /<bg. ***пастря***; cf. ngr. *παστρεύω* „a curăța".

păstrámă *s.f.* v. pastramă.

păstráre *s.f.* **1** Acțiunea de *a păstra* și rezultatul ei; punere la loc sigur (păstrînd cu grijă); (*înv., reg.*) păstru. ◇ Loc.adv. *La* (sau *în*) (*bună*) *păstrare* = (*adesea cu vb. ca „a ține"*) *a*) la loc sigur; *b*) (*fam.; iron.*) închis; la închisoare. ◇ Expr. *A pune la păstrare* v. pune. ◆ Respectare. *Prin păstrarea regulilor, Eminescu e un clasic* (PET.). **2** Menținere, perpetuare. *Păstrarea și mărirea neamului lor* (EMIN.). • /v. ***păstra***.

păstrát *s.n.* Faptul de *a păstra*. *Sta... cu gîndul pironit numai la păstratul și sporitul banilor* (GAN.). • /v. ***păstra***.

păstrávi *s.m. pl.* v. păstrăv[2].

păstrămár *s.m.* **1** (*înv., reg.*) Pastramagiu. **2** (*fam.*) Persoană căreia îi place pastrama. • pl. *-i*. /***pastramă*** + *-ar*.

păstrămăgít *adj.* Care este foarte slab, uscat ca pastrama. • pl. *-ți, -te*. /de la ***pastramă***.

păstrămí *vb. IV.* **1** *tr.* (*reg.; compl. indică carnea unor animale*) A face pastramă, a transforma în pastramă. **2** *refl.* Fig. (*reg.; despre oameni, animale*) A slăbi foarte tare, a se usca, a rămîne numai piele și os. • prez. ind. *-esc*. /***pastramă*** + *-i*.

păstrămioáră *s.f.* (*pop.; fam.*) Dim. al lui *pastramă*. • pl. *-e*. /***pastramă*** + *-ioară*.

păstrămít, -ă *adj.* (*reg.; despre ființe*) Care a slăbit foarte tare, care s-a uscat. ◇ (*subst.*) *Păstrămita aia, de rea*

ce e, nu se lipește nici carnea pe ea (POP.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***păstrămi***.

păstrănác *s.m.* v. păstîrnac.

păstrănág *s.m.* v. păstîrnac.

păstrănóg *s.m.* v. păstîrnac.

păstrătór, -oáre *adj.* **1** Care păstrează ceva în bună stare. *O urnă funerară păstrătoare de cenuși* (ODOB.). **2** (*mai ales despre oameni*) Care păstrează ceva cu mare grijă, care ține ceva la sine. ◇ (*subst.*) *Era păstrătoarea cheilor* (ISP.). ◆ Care nu risipește, care nu pierde; care este econom. *Mai bine e să fie averea pe numele femeii că e mai păstrătoare* (CA. PETR.). ◆ (*subst.*) Persoană, colectivitate etc. care respectă legile, tradițiile etc. *Țărănimea română... păstrătoarea... românismului* (IBR.). ◆ (*subst.*) Persoană care ține un secret, o taină. *Ajunsese păstrătorul tainelor politice* (IORGA). • pl. *-ori, -oare.* /***păstra*** + *-ător*.

păstrăv[1] *s.m.* **I** (*iht.*) **1** (și *păstrăv-de-Bistrița, păstrăv-de-munte, păstrăv-de-piatră*) Pește de apă dulce, din familia salmonidelor, cu corpul fusiform, acoperit cu solzi mici, albăstrui-verzui, cu puncte negre și roșii, cu burta gălbuie, cu gura mare, cu dinți puternici, care trăiește în apele de munte, fiind foarte apreciat pentru carne (*Salmo trutta fario*). ◇ *Păstrăv american* (sau *curcubeu, semănat*) = specie de păstrăv de culoare albastră marmorată, cu o dungă roz-sidefie în lungul corpului, originar din rîurile din America de Nord, care este crescut în pepiniere piscicole (*Salmo trutta iridea*). *Păstrăv-de-mare* = specie de lostriță care trăiește în mare (*Salmo trutta marina*). *Păstrăv-de-lac* = pește salmonid, cu pete circulare, portocalii sau ruginii pe corp, care trăiește în lacurile de munte (*Salmo trutta lacustris*). *Păstrăv icraș* = păstrăv femelă în perioada de reproducere. *Păstrăv lăptaș* = păstrăv mascul în perioada de reproducere. ◇ Compus: *păstrăv-de-nisip* = mreană (*Barbus meridionalis petenyi*). **2** (*reg.*) Zvîrlugă (*Cobitis taenia*). **II** (*bot.*) **1** (*pop.*; și, *adj., burete păstrăv*) Numele a două specii de ciuperci comestibile, din familia agaricaceelor, care cresc pe trunchiurile copacilor, producînd un putregai alb al lemnului: *a*) ciupercă comestibilă, cu pălăria brună-roșcată, cu lamele albe, cu sporii albi și cu piciorul scurt (*Pleurotus ostreatus*); *b*) ciupercă comestibilă, cu pălăria cenușie-verzuie sau roșiatică, cu lamele gălbui și cu piciorul galben cu puncte negre (*Pleurotus serotimis*). **2** *Păstrăv-de-nuc* = ciupercă comestibilă cu pălăria cărnoasă, de forma unui evantai, de culoare galbenă-roșiatică, care crește pe trunchiul nucilor, al fagilor și al ulmilor (*Polyporus squamosus*); burete-de-nuc. **3** *Păstrăv roșu* = ciupercă comestibilă, cu pălăria zgrunțuroasă, de culoare roșie, care crește pe arbori (*Polyporus cinnabarinus*). **4** *Păstrăv-de-pămînt* = ciupercă comestibilă, fără picior, moale, cu pălăria membranoasă, albă, care crește pe crengi putrede (*Merulius niveus*). **5** *Păstrăv (roșu)-de-stejar* = ciupercă comestibilă, cu pălăria bombată, purpurie, cu piciorul gros, galben și cu dungi sau puncte roșii (*Fistulina hepatica*); burete-de-stejar. • pl. *-i.* /<bg. ***пъстърва***.

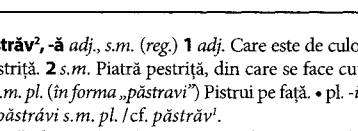

păstrăv[1] I (1)

păstrăv[2]**, -ă** *adj., s.m.* (*reg.*) **1** *adj.* Care este de culoare pestriță. **2** *s.m.* Piatră pestriță, din care se face cutea. **3** *s.m. pl.* (*în forma „păstravi”*) Pistrui pe față. • pl. *-i, -e.* și *păstrávi s.m. pl.* /*cf. păstrăv*[1].

păstrăvár *s.m.* (*pesc.*) Pescar specializat în prinderea păstrăvilor. • pl. *-i.* /***păstrăv***[1] + *-ar*.

păstrăvăríe *s.f.* Crescătorie de păstrăvi. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***păstrăv***[1] + *-ărie*.

păstrăviór *s.m.* (*iht.*) Dim. al lui *păstrăv*[1]. • pl. *-i.* /***păstrăv***[1] + *-ior*.

păstrăvíță *s.f.* (*iht.*) Femela păstrăvului. • pl. *-e.* /***păstrăv***[1] + *-iță*.

păstru *s.m.* **1** (*înv., reg.*) Persoană sau colectivitate care păstrează ceva, care face să dăinuiască. *Poporul, ...păstrul limbii* (EMIN.). **2** (*înv., reg.*) Păstrare. *Aceste plante se pun la păstru, fiind bune de leac* (POP.). ◆ Cumpătare. *La păstru firea să-și deprindă* (PANN). ◇ Loc.adv. *Cu păstru* = cu măsură, în mod cumpătat. **3** (*fam.*) Închisoare. *Vă țineam la păstru de... două săptămîni* (STANCU). • /de la ***păstra***, prin derivare regresivă.

păstrugárniță *s.f.* (*pesc.*) Plasă pentru pescuitul cegii și al păstrugii, formată din două rețele, dintre care una mai deasă. • pl. *-e.* /***păstrugă*** + *-arniță*.

păstrúgă *s.f.* (*iht.*) Pește marin, din familia acipenseridelor, cu corpul alungit și subțire, cu pielea pestriță pe spate și gălbuie pe pîntece, cu botul lung și turtit ca ciocul de rață, apreciat pentru carne și pentru icrele negre (*Acipenser stellatus*). ◇ Expr. (*reg.*) *A vorbi cegă și păstrugă* = a pălăvrăgi, a vorbi nimicuri. • pl. *-gi.* și *păstrúngă s.f.* /<srb. ***pastruga***.

păstrúngă *s.f.* v. păstrugă.

păstură[1] *s.f.* (*apic.*) **1** Polen adunat și depozitat de albine în celulele fagurilor, care servește, pe lîngă miere, ca hrană albinelor și puietului din stup. **2** Propolis. **3** (*reg.*) Fagure. • acc. și *păstúră*. /lat. ***pastūra***.

păstură[2] *s.f.* (*reg.*) **1** Șervet, ștergar folosit la acoperirea alimentelor la țară. ◆ Năframă, batic. **2** Catrință, fotă. • pl. *-i.* /*cf. pînzătură*.

păsui[1] *vb. IV. tr.* **1** (*compl. indică oameni, instituții etc.*) A da răgazul necesar pentru a face ceva; a permite să întîrzie cu achitarea unei obligații (bănești). *O va mai păsui pentru plata datoriei* (REBR.). ◆ A (mai) lăsa timp; a amîna; a îngădui. *Păsuiește-mă să-mi termin vorba* (IOV.). **2** A măsura cu pasul. **3** (*reg.*; *compl. indică oameni*) A urmări pas cu pas. • prez. ind. *-iesc.* /***pas***[2] + *-ui*.

păsuí[2] *vb. IV. tr.* (*tehn.*; *compl. indică piese, părți ale unui ansamblu etc.*) A ajusta, a potrivi pentru a se îmbina cu alte piese; a fixa. • prez.ind. *-iesc.* /<germ. ***passen***.

păsuiálă *s.f.* Păsuire. ◆ (*înv.*) Încetineală, întîrziere. *Mistuirea se face mai cu păsuială* (I. ION.). • sil. *-su-ia-.* pl. *-ieli.* /***păsui***[1] + *-eală*.

păsuíre[1] *s.f.* Acțiunea de *a păsui*[1] și rezultatul ei; răgaz acordat cuiva (pentru îndeplinirea unei obligații); amînare, păsuială. *Datornicul ceruse însă o păsuire* (SADOV.). • pl. *-i.* /v. ***păsui***[1].

păsuíre[2] *s.f.* (*tehn.*) Acțiunea de *a păsui*[2] și rezultatul ei; potrivire, fixare. • pl. *-i.* /v. ***păsui***[2].

păsuít, -ă *adj.* (*tehn.*; *despre piese, părți ale unui ansamblu etc.*) Care este adaptat, potrivit (pentru a obține o bună îmbinare sau fixare). ◇ (*adv.*) *Două pistoane... pătrund păsuit în doi cilindri metalici* (CIȘ.). ◆ Fig. Care este chibzuit, potrivit. *Mintea îi stă împotrivă cu păsuită gîndire* (CON.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***păsui***[2].

păsúlă *s.f.* v. fasole.

păsciúne *s.f.* v. păștiune.

păși *vb. IV. intr.* **1** (*adesea urmat de determ. modale*) A face unul sau mai mulți pași, a înainta pas cu pas, a merge pe jos; a se deplasa, a călca. *Pășea iute, mărunt, ușor* (DELAVR.). ◇ (*cu compl. intern*) *Numai un pas oi păși* (POP.). ◇ Expr. (*înv.*) *A păși pe cineva din urmă* = a merge (foarte aproape) în urma cuiva, a se lua după cineva. *A păși în vîrful degetelor* v. deget. *A păși cu dreptul* (*înainte*) v. drept. *A păși cu stîngul* v. stîng. ◇ Fig. *Un soare pe sferă... pășește* (MUR.). ◆ (*urmat de „înainte”, „mai departe”*) A înainta, a avansa. *Astfel pășea ceata nainte* (ODOB.). ◇ Fig. *Acum să recapitulăm... esențialele concluziuni..., grăbindu-ne a păși înainte* (HASD.). ◆ (*înv.*; *urmat de „împotrivă”*) A fi împotrivă, a se opune. *Pre cei ce vor păși împotrivă... să-i pedepsești* (DOC.). ◆ (*înv.*; *urmat de „la mijloc”*) A interveni, a se amesteca (ca mediator). ◆ (*tr.*; *compl. indică distanțe, spații*) A parcurge, a străbate. *Găsim ghiocei pe potecă pășind-o* (PILL.). **2** (*cu determ. locale care indică un spațiu, introduse de obicei prin prep. „în”*) A intra, a pătrunde. *Pășise în această casă* (CĂL.). ◇ Expr. *A păși în* (ori *la, întru*) *liniște* v. liniște. ◇ Fig. *Pășind în lume ca pruncul cu dureri* (MUR.). ◆ Fig. A se apropia de (sau a trece la) o anumită vîrstă. *Încă n-am pășit în vîrsta bătrîneții* (SADOV.). **3** (*adesea urmat de determ. locale*) A ieși. *Nici afară n-oi păși* (POP.). **4** (*adesea urmat de determ. locale introduse prin prep. „peste”*) A trece dincolo de ceva; a depăși ceva. *Ei pășesc peste hotare* (ALECS.). ◇ (*tr.*) *Păși rîul pragul porții* (ISP.). ◇ Expr. *A*(*-i*) *păși* (*cuiva*) *pragul* (*casei*) v. prag. ◆ Fig. (*înv., reg.*) A nu lua în seamă, a nu respecta. *Nu se mai gîndea nimeni să pășească peste hotărîrea lui Dumnezeu* (POP.). • prez.ind. *-esc.* /***pas***[2] + *-i*.

pășín, -ă *adj.* v. pîșin.

pășíre *s.f.* **1** Înaintare pas cu pas, mers. *A ei pășire-i sprintenă* (ALECS.). ◇ *Pășire înainte* = progres. ◇ Fig. *A putea judeca despre pășirile vieții lor* (ȚICHIND.). **2** Intrare, pătrundere într-un spațiu. *De la întîia lui pășire în casa doamnei Lazaridi..., mesele de joc îl atrăseseră* (SADOV.). ◇ Fig. *Ajunși la pragul pășirii în viața publică* (SB.). • pl. *-i.* /v. ***păși***.

pășít[1] *s.n.* Faptul de *a păși*. ◆ Fel de a păși, mers. *Omul care-i năcăjît Se cunoaște pe pășît* (POP.). • /v. ***păși***.

pășít[2]**, -ă** *adj., s.f.* (*reg.*) **1** *adj.* Care este executat cu sărituri peste rîndul obișnuit. ◆ Ext. Care este însăilat. **2** *s.f.* Distanță aproximativ egală cu un pas sau cu jumătate de pas. • pl. *-ți, -te.* /v. ***păși***.

pășitór, -oáre *subst.* **1** *s.n. pl.* Compus: (*zool.*; *înv.*) *pășitoare-pe-unghii* = nume generic pentru animalele digitigrade. **2** *s.f. subst. pl.* (*reg.*) Pietre care sînt înșirate pe marginea unui drum pentru a se păși pe ele atunci cînd este noroi mare. **3** *s.m., s.f.* (*înv.*) Persoană care încalcă o regulă, o lege etc. • pl. *-ori, -oare.* /v. ***păși***.

pășitúră *s.f.* **1** (*înv., reg.*) Pas. ◇ Fig. *Toate pășiturile neprietenești a le trece* (N. COST.). **2** (*reg.*) Împunsătură rară de ac (care sare cîte un rînd). • pl. *-i.* /***păși*** + *-tură*.

păștícări *s.m. pl.* (*reg.*) Persoane care se ocupă cu aprovizionarea bisericii cu prescură, ulei, tămîie etc., mai ales în Postul mare și de Paști. • /de la ***paști***.

păștíță *s.f.* **1** (*reg.*) Dim. al lui *paști*. **2** (*bot.*) Numele a două plante: *a*) plantă erbacee mică, din familia ranunculaceelor, cu trei frunze trilobate spre vîrf, cu una sau două flori galbene-aurii, cu peri moi la exterior (*Anemone ranunculoides*); păscuță; *b*) floarea-paștilor (*Anemone nemorosa*). • pl. *-e.* /***paști*** + *-iță*.

păștiúne *s.f.* (*înv., reg.*) Pășune. • pl. *-i, -e.* și *păsciúne, păsciúne s.f.* /***paște*** + ***pășune***, prin contaminare.

păștuí *vb. IV.* (*reg.*) **1** *refl.* (*în practicile relig. creștine*) A lua anafură care se împarte, la biserică, în ziua de Paște. ◆ Ext. A se împărtăși. **2** *tr.* A înjura de Paște. *Nu mai păștui, mă, așa copilul* (POP.). • prez.ind. *-iesc.* /***paști*** + *-ui*.

pășúnă *vb. I.* **1** *intr., tr.* (*despre animale erbivore*) A mînca (rupînd cu gura) iarbă, frunze etc. la pășune; a paște. *Vitele satului pășunau lacom* (DELAVR.). **2** *tr.* (*despre oameni; compl. indică animale erbivore, turme etc.*) A duce la pășune, a duce să pască și a avea grijă de ele; a paște, a păstori. *Îi dă-nvățături și lege, Cum el să le pășuneze* (PANN). ◇ (*refl. pas.*) *Oile se vor pășuna aicea* (DOC.). • prez.ind. *-ez.* și (*reg.*) *pășuní vb. IV.* /***pășune*** + *-a*.

pășunáre *s.f.* Acțiunea de *a pășuna* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***pășuna***.

pășunát *s.n.* **1** Faptul de *a pășuna*; păscut, (*înv., reg.*) pășune, (*reg.*) pășuneală. *Am mai fost eu la pășunat prin părțile Dobrogei* (SADOV.). **2** (*reg.*) Pășune. *Nobilimea și-a salvat situația materială... transformîndu-și proprietățile în imense pășunate închise* (OȚETEA). • pl. *-uri, -e.* /v. ***pășuna***.

pășúnă *s.f.* v. pășune.

pășúne *s.f.* **1** Teren acoperit cu vegetație ierboasă, perenă sau anuală, unde sînt duse la păscut vitele; (*reg.*) pășune. *Mergea cu vitele la pășune* (ISP.). ◇ (*geogr.*) *Pășune alpină* = pajiște alpină. ◇ Expr. *A îmbrăca pășunile cu vite* v. îmbrăca. ◇ Compus: *pășune-model* = islaz care poate servi de model. ◇ Fig. (*bis.*) *Gloata ta... pe pășunea cea bună să crească* (DOS.). ◆ Restr. Iarbă (de pe locul unde pasc vitele). *Dădură de un cîmp neted acoperit cu pășune* (CĂL.). **2** (*înv., reg.*) Pășunat. *Să facă să răsară iarbă de pășune* (DOC.). • pl. *-i,* (*înv., reg.*) *-e.* și (*înv., pop.*) *pășúnă s.f.* /lat. ***pastiōne***(***m***).

pășuneálă *s.f.* (*reg.*) Pășunat. • pl. *-eli.* /***pășuni*** + *-eală*.

pășuní *vb. IV.* v. pășuna.

pătá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A(-și) face o pată, a (se) umple de pete; a (se) murdări. *Poalele cămășii erau pătate de sînge* (REBR.). ◇ Fig. *Pătează haina cea curată a nevinovăției* (C. NEGR.). ◆ (*tr.*) A realiza, a face o porțiune de altă culoare pe un fond mai mult sau mai puțin omogen colorat; a împestrița. *Raza lunei alb pătează umbra verde din cărare* (EMIN.). ◇ (*refl. pas.*) *Drumul mare se pătează de bluze albastre* (SADOV.). **2** *tr.* Fig. A aduce prejudicii (morale) cuiva; a pîngări; a dezonora. *Ce le pătează gloria?* (CA. PETR.). ◇ (*refl. pas.*) *Cinstea cînd să pătează nu să mai poate spăla* (PANN). ◇ Expr. *A-și păta blazonul* v. blazon. • pl. *-ez.* /***pată*** + *-a*.

pătáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a (se) păta* și rezultatul ei. **2** Boală a plantelor care constă în apariția unor pete pe părțile afectate, din cauza unor bacterii, ciuperci sau virusuri. • pl. *-ări.* /v. ***păta***.

pătășcă *s.f.* v. patașcă.

pătát, -ă *adj., s.m.* **I** *adj.* **1** (*despre obiecte*) Care este cu pete, cu murdărie; care este murdar, mînjit. *Asta e rochia pătată?* ◇ Expr. *A avea* (sau *a fi cu*) *mîinile pătate de sînge* v. sînge. **2** (*despre oameni*) Care are pielea pigmentată diferit pe unele porțiuni. *Mîndrele m-or supărat Că mi-s negru și pătat* (POP.). ◆ (*despre pielea oamenilor*) Care este pigmentată diferit pe unele porțiuni. *Pielea pătată e semn de boală hepatică.* ◆ (*despre animale și plante*) Care are pete de altă nuanță sau culoare față de culoarea normală sau predominantă. *Un copoi frumos, negru pătat cu alb* (SADOV.). ◇ *Sînger pătat* v. sînger. ◆ Ext. Bălțat, pestriț. **3** Fig. Care este pîngărit, compromis, dezonorat. *Moralmente a rămas pătat* (PER.). **II** *s.m.* **1** (*bot.; reg.; la pl.*) Dediței-de-pădure (*Anemone silvestris*). **2** (*iht.; reg.*) Păstrăv (*Salmo trutta fario*). • pl. *-ți, -te.* /v. ***păta***.

pătăchíe *s.f.* (*reg.*) **1** Par, ciomag. ◆ Nuia (groasă). **2** (Epitet pentru o) femeie urîtă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /etimol. nec.

pătărámă *s.f.* v. pataramă.

pătăránie *s.f.* **1** (*pop.; fam.*) Pățanie. *Știa de pătărania celei dintîi fete* (ISP.). **2** (*reg.*) Scandal, ceartă.• pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***păți*** + *-ărănie.*

pătărínga *s.f.* (*reg.*) Par; ciomag, nuia. *Cînd ți-oi da o pătărînga, o ții minte* (POP.). • pl. *-gi.* și *pătărínghie* *s.f.* /cf. *mătăringă.*

pătătúră *s.f.* (*reg.*) Pată. • pl. *-i.* /***păta*** + *-ătură.*

pătceán *s.n.* v. pătucean.

pătéac *s.n.* (*reg.*) **1** Pătuț. **2** Postament din scîndură pe care se așază finul sau snopii în stog. **3** Căpiță de fîn. ◆ Glugă de coceni. • pl. *-uri.* /***pat***[1] + *-eac.*

pătíceán *s.n.* (*înv.*) Pătuț. • pl. *-ene.* /***pătic*** + *-ean.*

pătimáș, -ă *adj.* (*despre oameni*) **1** Care este stăpînit, copleșit de o patimă, de o pasiune. *Noi sîntem prea pătimași ca să judecăm ca dumnealui* (BOL.). ◇ (*subst.*) *Din ceasul acela pătimașul se dezvață de năravul beției* (GOROV.). ◆ Care acționează după propriile sale sentimente, în mod subiectiv; părtinitor. *E peste putință... a face cevași cu atîția oameni pătimași și invidioși* (BĂLC.). ◆ (*despre acțiuni, manifestări etc. ale oamenilor*) Care exprimă, trădează patimă, pasiune; care este determinat de patimă; pasionat. *Îmbrățișări pătimașe* (GÎRL.). ◇ (*adv.*) *Poate ele iubesc mai pătimaș!* (COȘB.). **2** (*înv., reg.*) Care este bolnav, suferind. *Era ger, el era subțire îmbrăcat... De atunci a rămas pătimaș* (VLAH.). ◇ (*subst.*) *Pătimași... vin să se caute la băile din Iași* (CAR.). **3** (*înv., reg.*) Care este chinuit, nefericit. ◇ (*subst.*) *Natura voiește să ne silească a petrece împreună ca niște frați și a ajuta pe pătimași* (MARC.). • pl. *-i, -e.* /***patimă*** + *-aș.*

pătimí *vb. IV.* (*înv., pop.*) **1** *tr.* (*compl. indică chinuri, dureri, necazuri*) A suferi, a îndura, a răbda. *Toți hangiii au pătimit asemenea năprasnice întîmplări* (SADOV.). ◇ (*intr.*) *Din suflet îl iubesc Și tu știi că pătimesc* (COȘB.). ◇ Expr. *A pătimi nevoie* v. nevoie. **2** *intr.* (*adesea urmat de determ. care arată felul bolii sau organul bolnav*) A fi bolnav; a zăcea. *Eu am pătimit... de dinți* (CAR.). ◇ (*iron.*) *Pătimește de două boale, ca și mine, de neavere și de lene* (BOL.). • prez. ind. *-esc.* /***patimă*** + *-i.*

pătimínd, -ă *adj.* (*înv.*) Care este chinuit, care suferă (fizic și moral). *Mărturiseau nenumărate așezăminte în favorul omenirei pătiminde* (ASACHI). • pl. *-zi, -de.* /v. ***pătimi***.

pătimíre *s.f.* **1** Faptul de *a pătimi*; patimă, chin, durere fizică sau morală. *Goga, „cîntărețul pătimirii noastre"* (PER.). **2** (*înv.*) Boală. *Pătimirea lui Alexandru se arătă nevindecabilă* (ASACHI). • pl. *-i.* /v. ***pătimi***.

pătimít, -ă *adj.* (*înv.; despre oameni*) **1** Care are experiență, care este pățit. *Te sfătuiesc ca unul ce sînt pătimit* (KOGĂL.). **2** Care este chinuit de suferințe fizice sau morale. • pl. *-ți, -te.* /v. ***pătimi***.

pătimitór, -oáre *adj.* (*înv.; despre oameni*) **1** Care este chinuit de suferințe fizice sau morale. *Fecioară muceniță mult pătimitoare* (MIN.). **2** Care este bolnav. **3** Care pătimește, care este cuprins de o patimă, de o pasiune. • pl. *-ori, -oare.* /***pătimi*** + *-tor.*

pătișór *s.n.* Pătuț. • pl. *-oare.* /***pat***[1] + *-ișor.*

pătlágenă *s.f.* v. pătlagină.

pătlágină *s.f.* (*bot.*) Numele mai multor plante erbacee, majoritatea cu frunzele ovale, dispuse în formă de rozetă la baza tulpinii, cu florile roz sau albăstrui, grupate în spice, care sînt folosite în medicină pentru efectele expectorante, emoliente, cicatrizante, antibronșitice, astringente etc.: *a)* plantă mică, cu frunzele ovale, late, cu unul sau cu mai multe lujere care poartă spicele de flori de culoare roz (*Plantago major*); *b)* plantă mică, cu frunzele ovale, cu florile roz, grupate în spice scurte și cu fructele mici capsule (*Plantago gentianoides*); *c)* plantă cu frunzele ușor dințate, cu un lujer lung, terminat printr-un spic scurt, cu florile cu stamine albăstrui, plăcut mirositoare (*Plantago media*); *d)* coada-șoricelului (*Plantago lanceolata*). • pl. *-i.* și *patlágină*, (*reg.*) *pătlágenă, pătlángină, plantágină, plătágină, plotágină* *s.f.* /lat. ***plantaginem***.

pătlagină

pătlángină *s.f.* v. pătlagină.

pătlăgeá *s.f.* (*bot.*) **1** (și *pătlăgea-vînătă, pătlăgea-neagră*) Plantă erbacee, legumicolă, din familia solanaceelor, cu florile violete și cu fructele mari, ovale, de culoare violet-închis, comestibile (*Solanum melongena*). ◆ Restr. Fructul acestei plante. ◆ (*reg.*) Zîrnă (*Solanum nigrum*). **2** (și *pătlăgea-roșie, pătlăgea-galbenă, pătlăgea-de-paradis*) Plantă erbacee legumicolă, din familia solanaceelor, cu tulpina înaltă, cu frunzele mari, cu florile galbene; și cu fructele comestibile, sferice, roșii (sau galbene), zemoase (*Lycopersicum esculentum*); pătlăgică, roșie, tomată. ◆ Restr. Fructul acestei plante. ◇ Fig. *Pe cine aș fi putut eu să cuceresc cu nasul meu de pătlăgea?* (GAL.). ◆ (Epitet depreciativ pentru o) femeie mică și grasă. • pl. *-ele.* și (*reg.*) *pătlăgeán* *s.m.* /<tc. ***patlıcan***.

pătlăgeán *s.m.* v. pătlăgea.

pătlăgícă *s.f.* (*bot.*) Pătlăgea (*Lycopersicum esculentum*). ◇ *Pătlăgică-de-dalac* = lăsnicior (*Solanum dulcamara*). ◇ Compar. *Am răspuns, făcîndu-mă roșu ca o pătlăgică* (I. NEGR.). • pl. *-ele, -ici.* și *patlagícă* *s.f.* /***pătlăg[ea]*** + *-ică.*

pătlăginíu, -íe *adj.* (*pop.*) Violet-închis, vînăt. *Un june... încins cu un șal pătlăginiu* (FIL.). • pl. *-ii.* /<tc. ***patlıcani***.

pătrăr *s.n., adj.* **I** *s.n.* (*de obicei urmat de determ. „de lună", „a lunii"*) Fiecare dintre cele două faze ale Lunii cînd aceasta, aflîndu-se în creștere sau în descreștere, apare luminată numai pe jumătate (în formă de semicerc). ◆ Perioadă de timp corespunzătoare fiecăreia dintre aceste două faze ale Lunii. *Luna era în pătrarul din urmă* (GAL.). **2** *s.n.* (*înv., pop.; de obicei urmat de determ. introduse prin prep. „de"*) Pătrime, sfert. *Merserăm ca un pătrar de oră* (HOG.). **3** *adj.* (*înv., reg.; despre cai*) Care are sau care urmează să împlinească patru ani. *Cal tretin, pătrar în vară* (DOC.). • pl. *-e.* /***patru*** + *-ar.*

pătráre *s.f.* (*înv., reg.*) Măsură de capacitate (pentru cereale) care variază, după regiuni, de la un sfert de baniță pînă la două banițe. ◆ Recipient care are această capacitate. ◆ Cantitate de cereale, de lichide etc. egală cu această măsură. • pl. *-are.* /***patru*** + *-are.*

pătrát, -ă *s.n., adj.* **I** **1** *s.n.* (*geom.*) Patrulater cu laturile egale și cu unghiurile drepte. ◆ (*tipogr.*) *Pătrat de tipografie* = pătrișor. **2** *adj., s.n.* (Obiect) care are forma de pătrat sau, ext., de cub, de paralelipiped. *O tabacheră neagră, pătrată* (STANCU). ◇ *Metru* (sau *kilometru* etc.) *pătrat* = unitate de măsură pentru suprafețe, echivalentă cu aria unui pătrat cu latura de un metru (sau de un kilometru etc.). *Centimetru pătrat* v. centimetru. *Hectometru pătrat* v. hectometru. *Paranteză pătrată* v. paranteză. *Prăjină pătrată* v. prăjină. *Stînjen pătrat* v. stînjen. ◇ Expr. *Cap pătrat* v. cap. **3** *s.n.* Șir, grup de obiecte, de ființe etc. care sînt așezate în formă de pătrat; careu. *Magistratul... își întocmise pătratul lui de jandarmi* (POPA). ◇ *Pătrat magic* v. magic. **II** **1** *s.n.* (*mat.*) Produs obținut prin înmulțirea unui număr (a unei expresii algebrice sau a unui element al unei mulțimi) cu el însuși (cu ea însăși); număr ridicat la puterea a doua. ◇ *Pătrat perfect* = număr întreg și pozitiv, a cărui rădăcină pătrată este tot un număr întreg. *Număr liber de pătrate* = număr întreg, diferit de 0 și 1, care nu se divide prin pătratul nici unui număr. ◇ Expr. *A ridica* (*un număr*) *la pătrat* = a înmulți un număr cu el însuși. **2** *adj.* (*mat.*) *Rădăcină* (sau *rădăcina*) *pătrată* (*a unui număr*) = număr care, înmulțit cu sine însuși, dă numărul respectiv. **3** *s.n.* (*log.*) *Pătrat logic* = sistem de raporturi logice între patru forme de propoziții care se opun din punct de vedere al valorilor de adevăr sau al modalităților. • pl. *-ți, -te.* /de la ***patru***, după lat. *quadratus, -a, -um*, it. *quadrato*, germ. *Quadrat*.

pătrătic, -ă *adj.* **1** Care are formă de pătrat; care ține de un pătrat; care se referă la un pătrat. **2** *Sistem pătratic* = mod de cristalizare în care cristalele au formă de prismă cu baza pătrată. **3** (*mat.*) *Ecuație pătratică* = ecuație algebrică de gradul doi. • pl. *-ci, -ce.* /***pătrat*** + *-ic.*

pătrărél, -eá *adj.* (*înv., reg.; mai ales despre cai*) Dim. al lui *pătrar*; pătrărică. *Erau tot căluși rotunzi..., aleși tot pătrărei și cincărei* (ODOB.). • pl. *-ei, -ele.* /***pătrar*** + *-el, -ea.*

pătrărícă *adj.* Pătrărea. • pl. *-ci, -ele.* /***pătrar*** + *-ică.*

pătrățél, -eă *s.n., s.f.* **1** Dim. al lui *pătrat*; pătrățică. *Orășelul, împărțit în pătrățele regulate, prin străzi drepte* (BRĂ.). **2** Mic obiect în formă de cub sau de paralelipiped. *Tai carnea pentru pizza în pătrățele.* • pl. *-ele.* /***pătrat*** + *-el, -ea.*

pătrățícă *s.f.* **1** Pătrățea. **2** Mic obiect în formă de cub sau de paralelipiped. *Primi din degetele bătrînului o pătrățică de zahăr* (SADOV.). • pl. *-ele, -ici.* /***pătrat*** + *-ică.*

pătríme *s.f.* **1** A patra parte dintr-un întreg împărțit în părți egale; sfert. *O frunte netedă și largă se ivea în trei pătrimi de sub căciula lui mare* (HOG.). **2** (*muz.*) A patra parte dintr-o notă muzicală întreagă. ◆ Ext. Notă care are valoarea unui sfert dintr-o notă întreagă. ◆ Desen al acestei note. • pl. *-i.* /***patru*** + *-ime.*

pătrișór *s.n.* (*tipogr.*) Piesă metalică cu secțiunea pătrată, avînd același corp cu litera, care este folosită la distanțarea cuvintelor și la completarea rîndurilor înscrise pînă la capăt; pătrat de tipografie. • pl. *-oare.* /***patru*** + *-ișor.*

pătrúnde *vb. III.* **1** *tr., intr.* A trece prin ceva (pînă în partea opusă); a străbate, a străpunge, a penetra; a perfora, a găuri. *Nici o rază nu pătrunde prin perdelele lăsate* (TOPÎR.). **2** *tr., intr.* (*despre sunete, zgomote etc.*) A se propaga prin spațiu (pînă la...), a ajunge pînă la..., a se face auzit. *Prin ușa deschisă pătrunse un glas puternic* (SADOV.). **3** *tr.* A privi cu atenție; a scruta. *Făcu ochii mici să pătrundă întunericul sur de afară* (GÎRL.). ◇ Expr. *A pătrunde cu privirea* = a cerceta, a scruta. **4** *intr.* A izbuti să ajungă, să intre, să răzbată undeva; a se infiltra, a-și face loc. *Nu se cădea să-i scrie în chipul acela care dovedea că pătrunsese în odaia ei* (CĂL.). ◇ Fig. *Prin nourii rupți trece luna Și-n sufletu-mi dor a pătruns* (EMIN.). ◆ Fig. (*intr.; despre idei, concepții etc.*) A se răspîndi, a se propaga, a se face cunoscut. *Informatica pătrunde peste tot.* ◆ (*tr.*) A umple; a îmbiba. *Frigul ud mă pătrundea* (CAR.). **5** *tr.* A pune stăpînire (pe cineva sau pe ceva); a cuprinde, a domina, a copleși. *Ei fură pătrunși de o mustrare de cuget adîncă* (ODOB.). ◆ (*refl.*) A se lăsa cuprins, stăpînit, dominat de ceva. *Ne pătrundeam de suflul trecutului contemplîndu-i vestigiile sublime* (M. I. CAR.). ◇ Fig. *Grădina sta într-o încremenire desăvîrșită ca și cum se pătrundea de-un farmec* (SADOV.). **6** *tr.* Fig. A mișca adînc; a emționa, a impresiona; a tulbura. *Acea frumusețe pătrunse pe toți* (ODOB.). ◇ Expr. *A-l pătrunde la mațe* v. mat. **7** *tr.* Fig. A izbuti să cunoască, să afle, să înțeleagă; a afla; a înțelege, a pricepe, a intui. *Nenorocirea asta groaznică m-a făcut să pătrund mai adînc viața și oamenii* (CA. PETR.). ◆ (*refl.*) A cunoaște, a afla; ext. a se convinge. *De-atunci m-am pătruns de adevărul acestui proverb* (ALECS.). • prez.ind. *pătrúnd.* /lat. ***pertundĕre***.

pătrúndere *s.f.* **1** Străbatere, străpungere, penetrare; perforare, găurire. **2** Fig. Înduioșare, impresionare; emoție. *Despre pătrunderea inimii și despre darul superior al înduioșărilor cucernice... maica Evlampia nu avea nici o știință* (GAL.). **3** Fig. Capacitate de a înțelege ceva, agerime de minte; pricepere, iscusință;

perspicacitate. *Ți-a rămas totuși o lecuță de simțire estetică și de pătrundere obiectivă* (CAR.). **4** Fig. Convingere, încredințare; tărie. *Acest da era spus cu atîta pătrundere și nevinovăție* (BASS.). • pl. *-i.* /v. ***pătrunde.***

pătrunjél *s.m.* (*bot.*) **1** Plantă erbacee bienală, din familia umbeliferelor, cu tulpina înaltă și ramificată, cu rădăcina pivotantă, albă, cu frunzele dințate și lucioase, aromate, cu florile mici, verzi-gălbui, cultivată pentru rădăcină și frunze, care se folosesc în alimentație și în medicina populară (*Petroselinum hortense*). <> *Ulei de pătrunjel* = ulei extras din frunzele sau semințele acestei plante, folosit în industria alimentară și farmaceutică. ◆ Restr. Frunzele sau rădăcina acestei plante. **2** Compuse: (*reg.*) *pătrunjel-de-cîmp* = numele a două specii de plante erbacee din familia umbeliferelor, cu frunzele situate la baza tulpinii, cu florile albe sau trandafirii, a căror rădăcină este folosită în medicină (*Pimpinella saxifraga* și *major*); *pătrunjelul-cîinelui* (sau *-cîinesc*) = plantă erbacee toxică, din familia umbeliferelor, asemănătoare cu pătrunjelul, care are frunzele penate, lucioase și florile albe (*Aethusa cynapium*). • pl. *-ei.* /lat. ***petroselīnum***; cf. magh. *petrezselyem.*

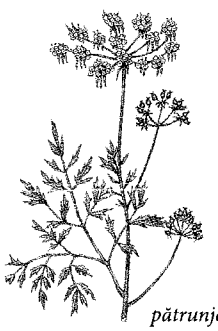

pătrunjelul-cîinelui

---

pătrúns, -ă *adj.* **1** Care este străpuns, împuns; ext. care este străbătut, răzbit. **2** Care este copt, fiert, fript foarte bine. *Aduce o pîine mare, coaptă, pătrunsă, dulce* (STANCU). **3** Care este îmbibat, impregnat cu ceva. **4** Fig. Care este mișcat, emoționat, impresionat. *Nu te duce..., zicea blînda copiliță cu ochi plînși, cu glas pătruns* (ALECS.). **5** Fig. Care este gîndit, judecat; aprofundat. *O idee bine pătrunsă* (MAIOR.). **6** Care este convins, încredințat. • pl. *-și, -se.* /v. ***pătrunde.***

pătrunzător, -oăre *adj.* **1** Care pătrunde, străpunge, străbate, răzbate; penetrant. *Afară e un frig pătrunzător.* **2** (*despre ochi, privire*) Care exprimă, trădează agerime; scrutător, iscoditor. *Avea niște ochi negri atît de pătrunzători că-ți scormoneau sufletul* (REBR.). <> (*adv.*) *Privea pătrunzător în juru-i* (SADOV.). **3** (*despre sunete, zgomote etc.*) Care este puternic, tare, intens; cu sonoritate (foarte) mare; strident. *Radule! strigă ea cu glas pătrunzător* (ODOB.). <> (*adv.*) *Un glas strigă pătrunzător* (REBR.). **4** (*despre mirosuri*) Care este puternic, intens. *Un pătrunzător miros de mucegai* (GAL.). <> (*adv.*) *În cameră mirosea pătrunzător a pudră și parfumuri* (CĂL.). **5** Fig. Care emoționează, impresionează; emoționant, impresionant. *Nimic mai pătrunzător de auzit decît aria străveche a horei* (GAN.). **6** Fig. Care aprofundează; care demonstrează pătrundere; care dovedește capacitate de a înțelege ceva; iscusit, priceput; perspicace; adînc, profund. *Cît de adîncă și pătrunzătoare era finețea spiritului ei!* (FIL.). • pl. *-ori, -oare.* /***pătrunde*** + *-ător.*

pătúc *s.n.* Pătuț. *Mergînd în vîrful picioarelor, la pătucul lui..., constată că temperatura scăzuse* (CĂL.). • pl. *-uri.* /***pat***[1] + *-uc.*

pătuceán *s.n.* (*pop.*) Pătuț. *Un copil e gol în albie și ceilalți doi într-un pătucean din colț* (GAL.). • pl. *-ene.* și *pătceán s.n.* /***pătuc*** + *-ean.*

pătucél *s.n.* (*înv., reg.*) Pătuț. • pl. *-e.* /***pătuc*** + *-el.*

pătúi[1] *subst.* (*reg.*) Pătuț. • /***pat***[1] + *-ui.*

pătuí[2] *vb. IV. tr.* (*înv.*) A tortura, a chinui. *Îl spînzurară și-l pătuiră..., îl băgară într-un cuptor înfocat* (DOS.). • prez.ind. *-iesc.* /***pat***[1] + *-ui.*

pătuiác *s.n.* **1** (*pop.*) Postament de scînduri, crengi etc., așezat pe furci, pe stîlpi sau în copaci, pe care se clădește o claie de nutreț (pentru a o păstra, pentru a o feri de vite, de umezeală etc.); (*pop.*) pătul. *Fînul strîns cu îngrijire și așezat în pătuiace* (VLAH.). **2** (*reg.*) Pătul. *Deasupra odăii noastre... un fel de pătuiag la care se putea ajunge pe o scară de lemn* (STANCU). • sil. *-tu-iac.* pl. *-ce.* și (*reg.*) *pătuiág s.n.* /***pătui***[1] + *-ac.*

pătuiág *s.n.* v. pătuiac.

pătúl[1] *adj.* (*bot; reg..*) *Măr pătul* (și *subst. m.*) = varietate de măr, răspîndită mai ales în Transilvania, cu fructele avînd coaja subțire, de culoare galbenă-verzuie cu pete roșii, cu miezul zemos, dulce-acrișor. ◆ Restr. (și *subst. n.*) Fructul acestui măr. • pl. *-i, -e.* /cf. *pătul*[2].

pătúl[2] *s.n.* **1** Construcție cu pereții din șipci, din nuiele împletite etc., ridicată pe un postament, la mică înălțime deasupra solului, care servește la uscarea și la păstrarea știuleților de porumb. *Boierul vrea să-și ridice, lîngă conac, în curtea din spate, un pătul nou* (CA. PETR.). ◆ Gener. Hambar pentru cereale. **2** (*pop.*) Coteț (construit pe pari sau într-un copac) pentru păsările de curte. *Pot să prind șerpele din culcuș cum ai prinde d-ta un pui de găină din pătul* (CR.). ◆ Coteț pentru porumbei. *Se gîndeau... la pătulele lor de porumbei* (MACED.). **3** Un fel de postament din scînduri, din crengi etc., fixat pe pari sau într-un copac, care servește ca loc de observație pentru paznici, pentru vînători etc; (*reg.*) pătuiac. *Mîni, în zori de zi, începem goana. Pătulul e gata* (SADOV.). **4** (*pop.*) Postament de scînduri, de crengi etc., așezat pe furci, pe stîlpi sau în copaci, pe care se clădește o claie de nutreț (pentru a o păstra, pentru a o feri de animale, de umezeală etc.); pătuiac. ◆ Ext. Claie de nutreț clădită pe un astfel de postament. **5** (*reg.*) Un fel de podeț așezat pe pari la suprafața apei, de pe care se pescuiește. **6** (*reg.*) Leasă de nuiele sau poliță sprijinită pe furci înalte, pe care se pune cașul să se scurgă. **7** (*pop.*) Culcuș improvizat din paie, din frunze, din fîn etc. (în aer liber sau într-o încăpere) care servește pentru dormit. *Mitrea doarme acolo, cu boii, pe un pătul de paie* (SADOV.). ◆ Ext. Pat rudimentar (și de dimensiuni mici). • pl. *-e.* /cf. lat. **patubulum* = *patibŭlum, -i.*

pătulí *vb. IV. tr.* (*pop.*) **1** A călca în picioare (culcînd la pămînt). ◆ Ext. A turti, a strivi, a presa. ◆ (*refl.; despre ierburi, semănături etc.*) A se apleca, a se culca la pămînt. *Grînele se culcă ori se pleacă sau se pătulesc de vînt cu ploaie* (PER.). **2** (*compl. indică cereale, produse agricole*) A strînge, a depozita în pătule, în hambare. **3** A apăsa, a bate, a bătători (cu lingura sau cu un alt instrument) ca să se așeze bine, ca să se netezească; (*reg.*) a păturі. *Să nu pătulești mămăliga!* • prez.ind. *-esc.* /***pătul***[1] + *-i.*

pătulíre *s.f.* (*pop.*) Acțiunea de *a* (*se*) *pătuli* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***pătuli.***

pătulít, -ă *adj.* (*pop.; despre iarbă, flori, culturi agricole etc.*) Care este călcat în picioare; care este culcat la pămînt. *Miroasă iarba pătulită a sînziană și-a sulcină* (ANG.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***pătuli.***

pătură *s.f.* **1** (*țes.*) Bucată dreptunghiulară dintr-o țesătură (deasă și groasă) de lînă, de fire sintetice, de bumbac, care servește mai ales la învelit. *În curte, mormane de saltele și păturі, rufe întinse la uscat* (BRĂ.). <> Fig. *Toate păcatele grele I-au fost păturі și saltele* (ARGH.). **2** (*înv., reg.*) Foaie. *Cîteva păturі de hîrtie lipite una peste alta cu său de lumînare topit pe lîngă foc* (CR.). **3** (*culin.; reg.*) Foaie de aluat, pentru plăcintă, tăiței etc. **4** (*de obicei urmat de determ. introduse prin prep. „de”*) Strat dintr-o substanță, dintr-o materie etc., care acoperă ceva (în mod uniform); fiecare dintre straturile suprapuse care alcătuiesc un tot. *De pe pereții-ngălbeniți Se dezlipește-n păturі varul* (GOGA). <> (*adv.; mai ales la pl., repet.*) *Fumul de țigară plutea în aer păturі, păturі.* <> (*bot.*) *Pătură vie* = totalitatea plantelor mici (licheni, mușchi, ierburi, arbuști) care cresc într-o pădure. *Pătură moartă* = strat format din resturi vegetale (descompuse) care acoperă suprafața solului în pădure sau sub o vegetație bogată de fineață. (*fiz.*) *Pătură superficială* = strat de la suprafața unui fluid, de grosime egală cu raza de acțiune a moleculelor fluidului. <> Compar. *A căzut o brumă groasă, ca o pătură lată de zahăr alburiu* (CA. PETR.). <> Fig. *Îți trebuia răbdare, credință și putere, Să-nlături așternutul de păturі de mistere* (ARGH.). ◆ (*geol.*) Strat. **5** (*ind. text.*) Semifabricat produs în filaturile de bumbac, care se prezintă ca un strat din material fibros, continuu și care se înfășoară în jurul unui ax rotitor. **6** Fig. (și *pătură socială*) Categorie, clasă socială. <> *Pătură suprapusă* v. suprapus. ◆ Ext. Oamenii care alcătuiesc o asemenea categorie, clasă socială. • pl. *-i.* /lat. **pittŭla*, dim. lui **pĭtta.*

păturí *vb. IV. tr.* **1** (*pop.*) A împături. *Lua rochiile una cîte una, le desfăcea, pe urmă le păturea și le punea la loc* (GÎRL.). **2** (*reg.*) A pătuli. • prez.ind. *-esc.* /***pătură*** + *-i.*

păturícă *s.f.* Dim. al lui *pătură.* • pl. *-ele.* /***pătură*** + *-ică.*

păturít, -ă *adj.* (*pop.*) Care este împăturit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***păturі.***

păturós, -oásă *adj.* (*geol.; înv.; despre terenuri, roci, minereuri*) Care este stratificat. • pl. *-oși, -oase.* /***pătură*** + *-os.*

pătúț *s.n.* Dim. al lui *pat*; pătișor, pătuc, (*pop.*) pătucean, (*înv., reg.*) pătucel, (*înv.*) păticean, (*reg.*) păteac, pătui. ◆ Spec. Pat de copil. *Am cumpărat un pătuț pentru fetița noastră.* • pl. *-uri.* /***pat***[1] + *-uț.*

pățánie *s.f.* Întîmplare (neplăcută) ieșită din comun, neașteptată sau neobișnuită (pe care o trăiește cineva); (*pop.; fam.*) pătăranie, (*pop.*) pățeală, (*înv., reg.*) pățire, (*reg.*) pățitanie. ◆ Ext. (*la pl.*) Peripeții, aventuri. *Pe cînd Abu-Hasan își povestea foarte aprins pățaniile, negustorul a pufnit de rîs* (CAR.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*reg.*) *pățénie s.f.* /***păți*** + *-anie.*

pățeálă *s.f.* (*pop.*) Pățanie. *Un basm, o pățeală, - și iată un proverb* (HASD.). • pl. *-eli.* /***păți*** + *-eală.*

pățénie *s.f.* v. pățanie.

păți *vb. IV. tr.* **1** A i se întîmpla cuiva ceva (neplăcut) ieșit din comun, neașteptat sau neobișnuit. *Își spuse istoria și ce păți pînă să ajungă la dînsele* (ISP.). <> *Zic. De-ar ști omul ce-ar păți, dinainte s-ar păzi* (CR.). <> (*intr.*) *Astfel păți și cioara, în rîs ea fu luată* (ALEX.). <> Expr. *A o păți* = a avea neplăceri, a intra într-un bucluc. *Cît pe ce s-o pățească tovarășul meu din pricina mușteților* (HOG.). *A o păți cu cineva* = a întîlni pe cineva care îți produce neplăceri. *Îți spun prietenește că cu mine ai s-o pățești urît de tot* (PRED.). *Din pățite* = din experiență. *A fi pățit multe* = a fi trecut prin multe necazuri; a avea experiență. (*fam.*) *Ce-ai pățit?* = ce ți s-a întîmplat de faci așa ceva? *Dar ce-ai pățit, măi pahonțule, de te-ai sculat cu noaptea-n cap?* (CR.). *A păți o alagea* v. alagea. *A o păți bună* v. bun. **2** (*înv., pop.; compl. indică chinuri fizice sau morale, necazuri, nenorociri etc.*) A suferi, a pătimi, a îndura. *Dacă dumnia-ta știai românește și ascultai la basmul meu, nu erai să pați atîtea nevoi* (ODOB.). <> Expr. *A păți o boață* v. boață. *A păți cinstea mîței la oala cu smîntînă* v. mîță. *A păți nevoie* v. nevoie. *A păți* (*o* sau *vreo*) *rușine* v. rușine. • prez.ind. *-esc,* (*pop.*) *pat, pați.* /lat. ***pati.***

pățíre *s.f.* (*înv., reg.*) Pățanie. *Groaza domni în Constantinopole cînd se auzi de pățirea lui Sinan* (BĂLC.). • pl. *-i.* /v. ***păți.***

pățít[1] *s.n.* Faptul de *a păți*; întîmplare sau șir de întîmplări (neplăcute) pe care le trăiește cineva. *Asta mi-a folosit: umblatu și pățitu, că acum pot zice că nu mă tem de nime pe lume* (CE. PETR.). • /v. ***păți.***

pățít[2]**, -ă** *adj.* **1** Care a trecut prin multe încercări în viață, care a văzut și a trăit multe; ext. cu experiență, încercat, experimentat. *Crede-mă pe mine, cumătre, că-s mai bătrîn, mai pățit* (ALECS.). <> (*subst.*) *Tot pățitu-i priceput* (SADOV.). <> Expr. (*A fi*) *Stan pățitul* = (a fi) om cu experiență. **2** (*înv.*) Care suferă, care îndură chinuri (fizice); chinuit, torturat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***păți.***

pățitánie *s.f.* (*reg.*) Pățanie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***pățit***[1] + *-anie.*

păují *vb. IV. tr.* (*reg.*) A purta de grijă; a îngriji. *El m-a crescut ca copil de suflet și m-a păujit atîta timp!* (POP.). • prez.ind. *-esc.* /etimol. nec.

păulă *vb. I. tr.* (*reg.*) A suferi, a îndura. *Vai și amar de zilele mele..., ce păulez eu cu el!* (POP.). • prez.ind. *-ez.* /etimol. nec.

păún *s.m.* **1** (*ornit.*) Pasăre domestică mare, din ordinul galiformelor, originară din India, al cărei mascul are un penaj viu colorat, albăstrui-verzui cu reflexe metalice, cu coada foarte lungă, pe care o poate ridica și răsfira în formă de evantai (*Pavo cristatus*). *Se laudă păunul cu penele-i plăcute* (C. NEGR.). <> Expr. *A fi mîndru ca un păun* = a fi îngîmfat, înfumurat; a se mîndri, a se îngîmfa. *A se îmbrăca cu* (sau *în*) *pene de păun* = a se lăuda cu meritele altuia. <> Compar. *Dacă*

nu mi-ai părea prost ca un păun, aș putea lua asta drept obrăznicie (CA. PETR.). **2** Pană (din coada) de păun. *Peste masa largă mișcă evantalii de păun* (MACED.). ◆ (*pop.*) Podoabă făcută din una sau din mai multe pene de păun, pe care flăcăii o poartă la pălărie. *Aveau păuni, mărgele și oglingioare la pălărie* (SADOV.). ◆ (*reg.*) Motiv ornamental asemănător cu penele de păun. • pl. *-i.* /lat. ***pavónem***.

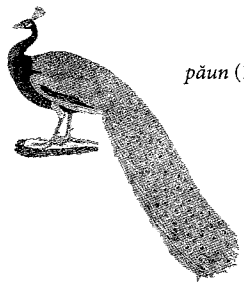

păun (1)

păunăr *s.n.* Loc unde se cresc sau se țin păuni. • sil. *pă-u-*. pl. *-e.* /***păun*** + *-ar*.

păunáș *s.m.* (*ornit.*) Dim. al lui *păun*; păunel. *Parc-a știut pofta duduiei... să aibă un păunaș alb* (CE. PETR.). ◆ Epitet dezmierdător dat unui tînăr frumos, mîndru, voinic. *Trebuie să vie acuș, păunașul tatii* (ALECS.). ◇ (*pop.*) *Păunașul codrilor* = haiduc tînăr, frumos și voinic. • sil. *pă-u-*. pl. *-i.* /***păun*** + *-aș*.

păúnă *s.f.* (*ornit.*) Păuniță. • pl. *-e.* /***păun*** + *-ă*.

păunăríe *s.f.* Colect. Mulțime de păuni. • sil. *pă-u-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***păun*** + *-ărie*.

păunél *s.m.* (*ornit.*) Păunaș. • sil. *pă-u-*. pl. *-ei.* /***păun*** + *-el*.

păuní *vb. IV. refl.* (*pop.*) A se îngîmfa, a se împăuna. *Dar ce înveți tu? – Elinește, am răspuns păunindu-mă* (C. NEGR.). • sil. *pă-u-*. prez.ind. *-esc.* /***păun*** + *-i*.

păunițá *s.f.* **1** (*ornit.*) Femela păunului; păună. *Își cumpărase niște păuni. Vreo șapte sau opt, cu păunițe* (E. BAR.). **2** (*entom.*; *reg.*) Numele mai multor specii de insecte înrudite cu libelula. ◆ Insectă cu corpul subțire și cu aripile strălucitoare, albastre la mascul și verzi la femelă (*Callopteryx splendens*). • sil. *pă-u-*. pl. *-e.* /***păun*** + *-iță*.

păuzá *vb. I. intr.* (*latin. înv.*) A se odihni, a se repauza. • sil. *pă-u-*. prez.ind. *-ez.* /<lat. ***pausare***.

păuzăre *s.f.* (*înv.*, *reg.*) **1** Odihnă, repaus. **2** Pauză. *După șapte ani de păuzare, ne aflăm încă tot în plină sesiune congresuală* (SB.). • sil. *pă-u-*. /v. ***păuza***.

păúză *s.f.* (*reg.*) **1** Fiecare dintre prăjinile care, legate împreună la unul dintre capete, se așază pe vîrful stogului sau pe acoperișurile din paie, pentru a le apăra de vînt. **2** Sperietoare de păsări. • pl. *-e.* /etimol. nec.

păzeálă *s.f.* (*reg.*) **1** Pază. **2** Expr. *A-i fi* (cuiva) *de păzeală* = a fi grăbit. **3** Mîncare gătită. ◆ Spec. Rîntaș. • /***păzi*** + *-eală*.

păzí *vb. IV.* **1** *tr.* A fi însărcinat sau a-și propune să supravegheze ca ceva sau cineva să fie în siguranță, să nu fugă, să nu dispară etc.; a străjui, a proteja. *Nu l-au păzit cumsecade și l-au lăsat să scape* (CAR.). ◇ Zic. *N-am păzit porcii împreună*, se spune despre cineva care-și permite o prea mare și nejustificată familiaritate față de cineva. ◇ (*intr.*) *Strejile ce păzeau împrejur o prinseră* (ODOB.). ◇ Expr. (*fam.*) *Ce păzești (aici)?* = ce urmărești? ce faci? cu ce-ți pierzi timpul? *Noi ce păzim aici? S-a înserat, toată lumea a plecat* (REBR.). *A păzi bobocii* v. boboc. ◇ Fig. *La poartă, doi paltini mari păzesc intrarea* (BASS.). **2** *tr.* A avea grijă, a se ocupa (de cineva sau de ceva); a îngriji; a supraveghea. *Aveau numai o fată și o păzeau* (ISP.). ◇ (*intr.*) *De vreme ce te-ai grăbit de l-ai bătut, nu-l lăsa viu. Păzește de-l omoară* (NEC.). ◇ Expr. *A-și păzi gura* (sau *limba*) = *a)* a-și impune tăcere; a tăcea; *b)* a vorbi cu prudență, a nu spune ceea ce nu trebuie. *Știu că înveți carte, dar de ce nu-ți păzești gura?* (DELAVR.). *A păzi ca (pe) lumina ochilor* v. lumină. *A păzi pe cineva ca ochii din cap* v. ochi. *A păzi casa cu praștia* v. praștie. ◆ (*înv.*, *pop.*; *compl. indică focul*) A întreține, a alimenta; a înteți. *Păziți voi focul să se facă jăratic, că eu mă sui în pod* (VLAH.). **3** *tr.* A feri de o primejdie; a apăra, a proteja. *Ciobanul îl păzește de cîini* (SADOV.). ◇ Expr. *A-și păzi cojocul* (sau *pielea*) = *a)* a se teme de bătaie; *b)* a se feri să facă ceva (din prudență, de frică etc.). (*abs.*) *Doamne* (*apără și*) *păzește!* sau *păzească* (ori *păzit-a*) *sfîntul!* = *a)* (*ca invocare relig.*) Doamne ferește! vai de mine! *Doamne păzește, cine-a mai văzut așa boală?* (VLAS.); *b)* nicidecum, cu nici un preț, deloc. *Oleu! ce să caut eu între oameni! Doamne păzește! se împotrivi ea* (PRED.). **4** *refl.* A se feri de o primejdie; a se apăra, a se proteja; a fi cu băgare de seamă; a evita, a ocoli. *Scotocea peste tot... în căutare de trape misterioase, păzindu-se chiar de Olimpia* (CĂL.). ◇ Expr. *A se păzi (de cineva) ca de popă tuns* v. popă. ◆ (*la imper., adesea cu val. de interj. și de obicei cu suprimarea pron.refl.*; *pop.*; *fam., în forma „păzea”*) Dă-te la o parte! ferește-te! *Păzea, Achime! striga... Niculaie* (PRED.). *Păzește, că vine trenul.* ◇ Expr. (*fam.*) *Să te păzești, Pîrleo!* = bagă de seamă! ține-te bine! *Rupind-o d-a fuga, să te păzești Pîrleo, că îi sfîrîia călcîile de iute ce se ducea* (ISP.). (*tr.*) *A lua* (pe cineva) *la trei păzește* = a certa, a mustra (pe cineva). *A o lua la trei păzește* = a fugi. **5** *tr.* (*înv.*, *pop.*) A prinde, a observa, a urmări momentul potrivit, sosirea sau trecerea cuiva etc. *Să puie... să păzească pre vrăjmașul său, cînd va trece* (PRAV.). ◇ Expr. *A păzi* (sau *a ține*) *calea* (ori *drumul*) *cuiva* = *a)* a aștepta trecerea cuiva, a ieși în calea cuiva; *b)* (*reg.*) a purta pică (cuiva). (*înv.*) *A păzi vreme* = a aștepta momentul prielnic. *Cu ochii tot păzea vreme... Să dea cu sabia* (PANN). *A păzi poteca cuiva* v. potecă. *A păzi* (*cuiva*) *sîmbetele* v. sîmbătă. **6** *tr.* (*înv.*, *pop.*; *compl. indică porunci, dispoziții, angajamente, hotărîri etc.*) A respecta, a ține, a îndeplini, a urma. *El ținea minte ce-i spusese tătîne-său și se silea să-i păzească cuvintele* (ISP.). ◇ Expr. *A-și păzi treaba* = *a)* a-și vedea de treabă. *Păzește-ți treaba jupînește; șezi binișor unde șezi, că bine șezi* (CR.); *b)* a fi prudent, rezervat. *A-și păzi calea* (sau *drumul*) = a-și vedea de drum; a nu se lăsa ispitit de alte interese. *Să-l lăsăm dormind, iar noi să ne păzim drumul* (POP.). *A păzi cuvîntul cuiva* v. cuvînt. *A păzi drumul* (sau *drumurile*) v. drum. *A păzi hatîrul cuiva* v. hatîr. *A păzi treaba cu praștia* v. praștie. **7** *tr.* (*înv.*) A păstra, a menține (în aceeași stare); a întreține. *Obiceiele nesmentite și nebetejite și le-au păzit* (CANT.). ◇ Expr. *A păzi tăcerea* = a tăcea. *Amîndoi păzeam tăcerea gîndind, el la Olga, eu... la toaleta pentru balul de la club* (C. NEGR.). **8** *tr.* (*înv.*, *reg.*) A se duce des undeva sau la cineva; a frecventa. **9** *refl.*, *intr.* (*înv.*, *reg.*) A se grăbi; a se strădui. • prez. ind. *-esc.* /<sl. veche ПАЗИТИ.

păzíre *s.f.* **1** Acțiunea de *a* (*se*) *păzi* și rezultatul ei. **2** (*înv.*, *pop.*) Respectare, îndeplinire a unei legi, a unei porunci, a cuvîntului dat. *Fericiți strămoșii noștri, prin păzire-acestei legi* (ASACHI). • pl. *-i.* /v. ***păzi***.

păzít[1] *s.n.* Pază, străjuire; pîndă. *Ceilalți s-au înapoiat la păzitul vitelor* (GAL.). • /v. ***păzi***.

păzít[2]**, -ă** *adj.* **1** Care este străjuit, supravegheat (să nu dispară, să nu fugă etc.). **2** Care este apărat, ocrotit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***păzi***.

păzitór, -oáre *s.m., s.f.* **1** *s.m., s.f.* Paznic, supraveghetor. *Păzitorul pragului era mai bine îmbrăcat decît stăpînul locului* (TEOD.). ◇ (*adj.*) *Ceata păzitoare nu mai avea veselia de data trecută și păzi pe bătrîn în tăcere* (CĂL.). **2** *s.f.* (*înv.*) Gardă, străjă. **3** *s.m. pl.* (*înv.*) Închisoare. **4** *s.m., s.f.* (*înv.*) Ocrotitor. *Viu domnul și blagoslovit păzitorul mieu* (BIBLIA 1688). ◇ *Înger păzitor* v. înger. **5** *s.m.* (*înv.*) Persoană care respectă, care nu încalcă o lege, un obicei etc. *Moarte n-au a vedea în veci păzitorii ce-au păzit tare dumnezeiasca învățătură* (COR.). • pl. *-ori, -oare.* /***păzi*** + *-tor*.

păzitúră *s.f.* **1** (*înv.*) Ocrotire, protecție. **2** Respectare a unei legi, a unui obicei, a cuvîntului dat etc. **3** (*reg.*) Mîncare gătită. • pl. *-i.* /***păzi*** + *-tură*.

pe *prep.* **I** (*introduce un circ.*) **1** Introduce un circ. de loc, împreună cu care exprimă: *a)* Contactul cu o suprafață, cu un obiect etc., prin așezarea, situarea undeva. *Trei fluturi... stau ca trei unghiuri echilaterale pe păretele meu* (ARGH.). ◇ (*situarea este localizată într-o parte definită a unei suprafețe*) *Pupu dormea pe partea dreaptă* (GAL.). ◇ Expr. *Pe lume* = în cuprinsul lumii; pretutindeni; în diverse puncte ale globului. *Pe acasă* = *a)* undeva în preajma sau în apropierea casei; *b)* în interiorul casei, la casa în care locuiește cineva sau în sînul familiei sale. *b)* Contactul cu o suprafață, cu un obiect etc., prin acoperirea totală sau parțială. *Toarnă... toată apa cea din fîntînă pe jăratec* (CR.). *c)* Contactul cu o suprafață, cu un obiect etc., prin atașare, suspendare, sprijinire etc. *Vițele se încolăceau pe arbori* (FIL.). *d)* Contactul dintre o suprafață și ceea ce este localizat în imediata apropiere a acestei suprafețe. *Ne oprirăm spre a odihni puțin la un han așezat pe șosea* (HOG.). *e)* Pătrunderea printr-un spațiu. *Vîrî capul pe ușa bibliotecii* (GAL.). ◇ (*pătrunderea printr-un spațiu se face prin intermediul privirii*) *Îl vede privind îngrijorat pe fereastră* (CA. PETR.). *f)* Traseul, cursul unei deplasări. *Apa era condusă din vale pe canale* (AGÂR.). ◇ (*cu o nuanță temporală*) *Ține doi lei de parale, ca să ai ce mînca pe drum* (CAR.). *g)* Direcția, orientarea unei acțiuni față de un reper spațial. *Mălaiul îl turnă p-alături de sită* (DELAVR.). ◇ (*cu o nuanță de aproximație; în loc.prep. „pe la”*) *Glonțul îmi vîjîie pe la ureche* (EMIN.). *h)* Direcția, orientarea unei acțiuni, cu atingerea unei suprafețe. *Capul greu cădea pe bancă* (EMIN.). ◇ (*cu o nuanță de aproximație; în loc.prep. „pe la”*) *M-am oprit pe la bibliotecă.* ◇ (*direcția este o parte a corpului omenesc*) *Dîndu-și căciula pe spate, se scărpină în creștet* (TUD.). ◇ (*direcția, orientarea se stabilește prin intermediul privirii*) *Începu să privească și ea pe cer* (CĂL.). *i)* Mijlocul, intermediul prin care se face transmiterea unei comunicări. *O, mamă, dulce mamă, din negura de vremi Pe freamătul de frunze la tine tu mă chemi* (EMIN.). *j)* Încadrarea unui element într-un ansamblu divizibil. *Sute de dorobanți [erau] aliniați pe două rînduri* (CA. PETR.). *k)* (*formează expr. și loc.*) *Pe cale. Pe din jos de... Pe deasupra. Pe de lături. Pe urma...* **2** Introduce un circ. de timp, împreună cu care exprimă: *a)* Încadrarea într-o unitate de timp, într-o perioadă sau într-o circumstanță desfășurată în timp. *Pe seară ajungem la Sugag, sat de munte* (BLA.). ◇ (*exprimă aproximarea depărtării circumstanței față de un moment actual; în constr. „pe atunci”, „pe vremuri”*) *A fost pe vremuri ceva de capul lui dar acum s-a zaharisit* (M. I. CAR.). ◇ Loc.adv. *Pe mîine* = *a)* în cursul zilei de mîine; *b)* pentru mîine; pînă mîine. ◇ Loc.prep. *Pe după...* = cam după..., aproximativ după... *Pe aproape de...* = (cam) în apropierea..., (cam) înainte de... *b) Pe zi* (sau *pe an*) *ce trece* (ori *ce merge*), exprimă încadrarea treptată în etapele unei perioade în curs de desfășurare. *Ea din ce în ce mai dragă ți-ar cădea pe zi ce merge* (EMIN.). *c) Pe viitor*, exprimă încadrarea într-o perioadă posterioară față de momentul actual. *Ușa îi va fi pe viitor închisă* (OPR.). ◇ (*încadrarea se referă la o dată precisă la care se așteaptă să se desfășoare o acțiune*) *Parcă m-aș repezi pe miercuri să mai stăm de taifas* (CAR.). Δ (*în formule de salut, cu elipsa vb.*) *La revedere, puică, pe mîne seară!* (BRĂT.). ◇ (*încadrarea se referă la o dată precisă sau la o circumstanță pentru care este programată săvîrșirea unei acțiuni*) *Aceasta era o poftire la prînz pe a doua zi* (C. NEGR.). ◇ (*încadrarea se referă la o dată precisă sau la o circumstanță pentru care este amînată săvîrșirea unei acțiuni*) *Lucrul de azi să nu-l lăsăm pe mîne* (SADOV.). *d) Pe urmă*, exprimă încadrarea într-o perioadă ulterioară față de un eveniment. *Nu l-am văzut pe urmă niciodată* (BLA.). *e) Pe la*, exprimă încadrarea în timp a unui eveniment, prin aproximarea apropierii față de un reper temporal în jurul căruia are loc. *Pe la cîntatul cocoșilor... se duc în Pădurea Cerbului* (CR.). *f)* Încadrarea succesivă a aceluiași fapt în unități temporale care se repetă. *Nu-mi ajungeau doi poli pe zi* (BRĂ.). *g)* Vîrsta. *Cînd a răposat, mergea pe optzeci și opt de ani* (M. I. CAR.). *h)* Durata, perioada. *Eu mă tocmesc pe trei ani* (CR.). *i)* Raportul de echivalență între o activitate, un serviciu etc. realizate în timp și valoarea lor pecuniară. *Cîștigă de la o sută pînă la trei sute de lei, de familie, pe lună* (ARGH.). *j)* (*formează expr. și loc.*) *Pe atunci. Pe loc. Pe timpuri. Pe veci. k)* (*în constr. cu part. n. pl. formează loc.adv.*) *Pe-ntunecate. Pe-nserate. Pe-nnoptate.* **3** Introduce un circ. de mod împreună cu care exprimă: *a)* Modul propriu-zis. *Deși vorbești pe înțeles, Eu nu te pot pricepe* (EMIN.). ◆ (*cu o nuanță instr.*) Cu ajutorul..., prin intermediul..., cu..., prin...; în... *Transmitea pe unde scurte.* ◇ Loc.adv. *Pe față* v. față. ◇ Expr. (*pop.*) *Dacă-i pe aceea...* = dacă-i așa..., dacă așa stau lucrurile... ◇ (*cu o nuanță locală*) *Munceau pînă cădeau pe brînci. b)* Măsura. *I-a dat suma datorată pe jumătate. c)* Conformitatea. *Au făcut pe voia lui.* ◇ Expr. (*pop.*) *A rămîne* (sau *a fi*) *pe a cuiva* = a rămîne (sau a fi) pe voia cuiva, a se face după cum dorește (cineva). *d)* Distribuția. *O carte de gospodărie scrisă pe capitole de tot atîția dintre*

colegii mei (BLA.). *e)* Proporția. *Camera este de 3 pe 3 metri.* ◇ Expr. *Pe atît(a)* sau *p-atîta* = (*cu o nuanță cantitativă*) în această măsură, într-atîta, cu atîta, la atîta. *f)* (*formează expr.; în constr. cu part. n. pl. formează loc.adv.*) *Pe apucate. Pe larg. Pe nume. Pe din două. Pe terminate. Pe alese. Pe tăcute. Pe nedorite.* **4** Introduce un circ. de cauză: *a)* Din cauza..., datorită. *Se ceartă pe nimicuri. b)* În urma, ca urmare. *A fost destituit pe spusele unui coleg.* **5** Introduce un circ. de scop., împreună cu care exprimă finalitatea, iminența declanșării sau încetării unui proces, a unui eveniment etc. *Datu-i-au doi mărgăritari... să-și facă cercei din ei pre nunta sa* (ȘINC.). *Făina cea fină e pe isprăvite* (AGÂR.). **II** (*introduce un compl. dr.*) **1** Compl. direct este exprimat printr-un subst. nume propriu sau nume comun care indică o ființă. *Uite pe nenea Petrică!* (REBR.). *Cine n-a auzit în acest loc pe greierul șuierător și pe cosașul răgușit* (HOG.). **2** Compl. direct este exprimat printr-un subst. comun care denumește un lucru. *Cui pe cui se scoate.* **3** Compl. direct este exprimat printr-un pron. person., rel., interog., dem., nehot. sau neg. *Supăr eu pe careva?* (SEBAST.). ◇ Expr. *Unul pe altul* (sau *una pe alta, unii pe alții, unele pe altele*) = reciproc, între ei (sau între ele). **4** Compl. direct este exprimat prin pron. neh. „cîți", „cîte". *Pe cîți i-a văzut, i-a întrebat despre petrecere.* **5** Compl. direct este exprimat printr-un *num.card.*, ord., distrib. *Pe doi îi punea să se bată între ei* (DAN). *Pe al doilea nu l-am văzut.* **6** Compl. direct este exprimat printr-un adj. sau un num. subst., fiind precedat de art. adj. „cel". *I-a invitat pe cei mai buni.* **III** (*introduce un compl. indir.*) **1** În legătură cu..., fiind vorba de... *Sînt curios să aflu ce se spune pe socoteala mea* (CAR.). **2** (*arată opoziția, ostilitatea*) Împotriva, în contra (cuiva). *E pornit pe el.* **3** (*indică obiectul unui schimb*) În schimbul, pentru... *A da vrabia din mînă pe cioara de pe gard.* **4** (*pop.; arată destinația*) *S-au așternut pe mîncate și pe băute.* **IV** Introduce un atr. care exprimă: *a)* Starea sau mișcarea la suprafața unui obiect. *Picturile pe pînză i-au plăcut foarte mult. b)* Momentul unei acțiuni, al unei manifestări etc. *Plimbarea pe ploaie i-a făcut bine. c)* Perioada, durata. *I-a rămas un semn pe viață după accidentul acela. d)* Distribuția. *Repartiția pe categorii de vîrstă e cea mai indicată în acest caz. e)* Instrumentul. *Tragerea pe roată era un supliciu. f)* Aproximația, imprecizia. *Urcușul pe acolo e anevoios.* **V** (*în formule de jurămînt*) *Pe cinstea mea. Pe legea mea. Pe viața mea.* • (*înv., pop.*) *pre prep.* /lat. ***per***.

peáj *s.n.* **1** Taxă percepută la trecerea peste un pod, pe un drum de acces într-un oraș sau la acostarea unei nave la un chei. **2** Drept de a folosi o cale ferată străină pentru transportul de mărfuri cu vehicule proprii. • /<fr. ***péage***.

peán *s.m.* (*în antic. greacă*) Imn închinat zeului Apollo pentru victoria asupra Pitonului. ◆ Ext. Cîntec de luptă, de triumf. *Caragea se apucase... să cînte vestitele peane ale Eteriei grecești* (FIL.). ◆ Cîntec de bucurie, de fericire. • sil. *pe-an.* pl. *-e.* /<fr. ***péan***, ngr. *παιάν*; cf. nm. pr. *Paian, Paion*, epitete ale zeului Apollo.

peână *s.f.* v. pană[1].

peáning *s.m.* (*ist.*) Monedă a cărei valoare a variat în timp și în spațiu, fiind echivalentă cu o groșiță, cu un dinar sau cu un ban. ◆ Gener. Avere (în bani). *Cît bine dobîndesc... oamenii pentru peningii ce dau* (DOC.). • și *péning s.m.* /<sl. veche. *пѣнѧзь*.

peără *s.f* v. pară[2].

peăsnă *s.f.* (*înv.*) Cîntare bisericească; fiecare dintre cele nouă grupuri de imnuri religioase care compun canonul de rugăciune (intonat în cadrul slujbei Utreniei). ◆ Gener. Cîntec. • pl. *-e.* /<slav. *пѣснь*.

pebegáz *s.n.* (Denumirea comercială a unui) amestec de gaze lichefiate, comprimat în butelii speciale, care este folosit drept combustibil. • ***/pe[trol]*** + ***be*** (= Block) + ***gaz***.

pebríná *s.f.* (*med. vet.*) Boală infecțioasă a viermilor-de-mătase, manifestată prin mici pete negre care apar pe pielea acestora, provocată de parazitul *Nosema bombycis*. • pl. *-e.* /<fr. ***pébrine***.

pec[1] *s.m., s.n.* (*reg.*) **1** *s.m.* Brutar. *Asta nu-i pită de casă: e făcută la pec* (POP.). **2** *s.n.* Brutărie. • pl. *m. peci, n.-uri.* /<magh. ***pék***.

pec[2] *subst.* (*reg.*) Smoală. • /<germ. ***Pech***.

pecábil, -ă *adj.* Care este susceptibil de păcat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***peccable***; cf. lat. *peccare* „a păcătui".

pecabilitáte *s.f.* Caracter pecabil. • /<fr. ***peccabilité***.

pecăr *s.m.* (*reg.*) Brutar. • pl. *-i.* ***/pec***[1] + *-ar*.

pecarí *s.m.* (*zool.*) Specie de mamifer înrudit cu porcul sălbatic, fără coadă și bun înotător, care trăiește în America Centrală și de Sud (*Dicotyles tajacu*). • /<fr. ***pécari***; cuv. caraibian.

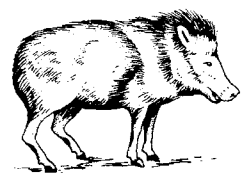

pecari

pecarizá *vb. I. tr.* A determina culoarea unei făini de grîu sau de secară prin comparare cu o făină-etalon. • prez.ind. *-ez.* /<germ. ***pekarisieren***.

pecarizáre *s.f.* Acțiunea de *a pecariza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***pecariza***.

pecárie *s.f.* (*reg.*) Brutărie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* ***/pecar*** + *-ie*.

pecenég, -eágă *s.m., adj.* **1** *s.m.* (*la pl.*) Popor migrator, de neam turcic, originar din Asia Centrală, care a trecut prin E și S-E Europei, între sec. 9 și 11, și care s-a așezat, începînd cu sfîrșitul sec. 9, în Moldova, apoi în Țara Românească, în Dobrogea și în Transilvania, pînă în sec. 13, fiind definitiv asimilat de populația autohtonă românească; (*și la sg.*) persoană care aparține acestui popor; (*înv.*) pacinați, poiovțian. *Pecenegii năvăliră în împărăția lui de la miazănoapte* (SADOV.). *Urme sigure de grai peceneg n-avem în românește decît în toponimie* (PUȘ.). **2** *adj.* Care aparține pecenegilor, care se referă la pecenegi. ◆ (*subst. f.*) Limbă din familia altaică, ramura turcică, vorbită în sec. 9-11, foarte puțin cunoscută, din care s-au păstrat unele cuvinte în română, rusă etc. • pl. *-egi, -ege.* /<germ. ***Petschenege***, fr. ***Petchenègues***, rus. ***печенег***.

pecetár *s.m.* Gravor de peceți. • pl. *-i.* ***/pecete*** + *-ar*.

pecéte *s.f.* **1** Placă (de metal) cu mîner sau montată pe un inel, care are gravată pe fața liberă o monogramă, o emblemă, o efigie etc. și care, aplicată pe ceară roșie sau, cu un tuș, pe un act, pe o scrisoare, pe un colet etc., conferă acestora autenticitate și integritate; (*înv., reg.*) pecetlar, (*înv.*) pecetnic. *Pe degetul mic al mîinii drepte, strălucea un inel mic cu pecete* (PER.). ◇ *Pecetea lui Solomon* = figură în formă de stea cu șase colțuri, compusă din două triunghiuri echilaterale suprapuse, reprezentînd suma cunoștințelor din gîndirea ermetică. ◆ Ext. Ștampilă, sigiliu. *Punea pecetea breslei pe condică* (SLAV.). ◆ (*înv.*) Emblemă, stemă. *Pecetea eteriei reprezenta două cercuri concentrice* (OȚETEA). **2** Ceară roșie sau bucată de plumb (care se aplică sau se leagă de un document, de un pachet etc.) pe care se imprimă, prin apăsare, o pecete; semn imprimat prin aplicarea unei peceți pe un document, pe un obiect etc.; sigiliu. *Nevasta lui nu știa ceti, dar cunoștea pecetea roșie* (AGÂR.). ◇ Expr. *Închis* (sau *ferecat*) *cu șapte peceți* = cu neputință de aflat; de nepătruns; interzis, oprit. *I-a rămas de-acum pentru totdeauna taină ferecată cu șapte peceți* (CE. PETR.). *A pune sub pecete* (sau *peceți*) = *a)* a sigila, a închide; *b)* a interzice. **3** (*înv., reg.*) Aprobare, rezoluție sau ordin în scris, întărit cu o pecete. *Răzășul... are hîrțoage vechi și peceți care nu mai sînt acum, de la domnitori de cei bătrîni* (SADOV.). **4** Fig. Semn caracteristic, trăsătură specifică, distinctivă; amprentă, marcă, urmă. *Am păstrat fiecare cîte ceva din pecetea pe care copilăria o pusese pe chipurile noastre* (HOG.). ◆ Spec. Stigmat. *Purta pe frunte pecetea infamiei* (SADOV.). **5** Compus: (*bot.*) *pecetea-lui-Solomon* = plantă erbacee, perenă, cu florile mici, albe, cu marginea verde, folosită în medicina populară, în cosmetică și în vopsitorie (*Polygonatum odoratum, latifolium* și *multiflorum*). • pl. *-ți.* și *pecétie s.f.* /<slav. *печать*.

pecétie *s.f.* v. pecete.

pecetlár *s.m.* (*înv., reg.*) Pecete. • pl. *-i.* ***/pecetlui*** + *-ar*.

pecetlúi *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică acte, documente, scrisori etc.*) A întări, a autentifica, a confirma prin aplicarea unei peceți; a pune, a aplica o pecete; a sigila. *Banul strînse scrisoarea și o pecetlui* (FIL.). ◇ Fig. *Sărutul morții va pecetlui-o* (CA. PETR.). **2** *tr.* Ext. (*înv., pop.; compl. indică uși, case etc.*) A închide, a zăvorî. *Le sînt pecetluite cramele din porunca divanului* (PER.). ◆ A sigila. *Inspectorul... a cerut lumînare și ceară, a pecetluit casa și a plecat* (CAR.). ◇ Fig. *Vă pecetluiesc cu darul Duhului sfînt* (ANTIM). **3** *tr.* (*înv.; compl. indică îmbrăcămintea condamnaților*) A pune sigiliu, pedepsind astfel prizonierii să nu se poată dezbrăca cît durează condamnarea. *Acest vrednic bărbat muri la Constantinopol cu hainele pecetluite pe dînsul* (ODOB.). **4** *tr.* (*înv.; compl. indică condamnați, delincvenți*) A înfiera, a stigmatiza. *Cela ce va arde gardul viii, să-l pecetluiască în mînă și să-l bată* (PRAV.). ◆ Fig. A stigmatiza, a dezonora. *Părură a se bucura cînd auziră de dumnealui Neculai Racoviță pecetluind cu fier roș fapta ticăloasă* (SADOV.). **5** *tr.* (*în practicile relig. creștine*) A însemna cu hîrletul cele patru colțuri ale gropii înainte de a coborî sicriul în mormînt. **6** *tr.* Fig. A consimți, a consolida; a definitiva, a confirma. *Te-ai dus la dragostea ta pecetluită cu logodnă* (SADOV.). **7** *tr.* (*compl. indică soarta, destinul cuiva*) A decide, a determina, a hotărî. *Soarta mea e ca și pecetluită* (CĂL.). **8** *refl., intr.* Fig. (*despre idei, cuvinte, amintiri etc.*) A se fixa, a se întipări în memorie, în minte etc. *Această impresie a rămas bine pecetluită în mine* (SADOV.). **9** *tr.* A fixa, a înțepeni. *În nou mormînt l-or așeza Și piatra vor pecetlui* (POP.). • sil. *-ce-tlu-.* prez.ind. *-iesc.* /<slav. *печатьлѣти*, magh. ***pecsételni***.

pecetluíre *s.f.* **1** Faptul de *a* (*se*) *pecetlui*; pecetluit, sigilare. **2** Concr. (*înv.*) Rezoluție, act, aprobare întărită cu o pecete. **3** Fig. Consfințire, confirmare a unui act, a unui legămînt etc. *Și-i dă paloșul să-l sărute ca semn de pecetluire a jurămîntului* (CR.). • sil. *-ce-tlu-.* pl. *-i.* /v. ***pecetlui***.

pecetluít[1] *s.n.* **1** Pecetluire. **2** Concr. (*înv.*) Rezoluție, act, aprobare întărită cu o pecete. • sil. *-ce-tlu-it.* pl. *-uri.* /v. ***pecetlui***.

pecetluít[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre acte, documente, scrisori etc.*) Care a fost sigilat, pe care s-a aplicat o pecete. *Mi-a dat un răvaș pecetluit către un negustor* (GAL.). ◆ Ext. Ștampilat. ◆ Ext. (*despre uși, case etc.*) Care a fost închis, zăvorît. ◆ (*pop.*) Care este astupat ermetic cu un dop (sigilat); înfundat. *Patronul... scoase la lumină o butelie pecetluită* (BART). **2** Fig. Care este însemnat, stigmatizat, dezonorat (printr-un semn exterior). *Voi sînteți însemnați și pecetluiți* (DAVID.). **3** Fig. Care este hotărît, stabilit, decis. *Viața și soarta mea păreau pecetluite* (SADOV.). • sil. *-ce-tlu-it.* pl. *-ți, -te.* /v. ***pecetlui***.

pecetluitúră *s.f.* (*înv.*) Rezoluție, act, aprobare întărită cu o pecete. • sil. *-ce-tlu-i-.* pl. *-i.* ***/pecetlui*** + *-tură*.

pecetníc *s.n.* (*înv.*) Pecete. • pl. *-ce.* ***/pecete*** + *-nic*.

péchin *s.n.* v. peching.

pechinéz *s.m.* (*zool.*) Rasă de cîini de apartament, de talie mică, cu ochii exoftalmici, cu botul scurt și turtit, cu urechile lăsate în jos, cu picioarele scurte și cu părul lung și mătăsos; cîine care aparține acestei rase. ◇ (*adj.*) *Luă o cățeluș albă, de rasă pechineză* (CĂL.). • pl. *-i.* /<fr. ***pékinois***.

pechinez

péching *s.n.* **1** (*țes.*) Țesătură din mătase naturală, cu dungi mate și lucioase, făcută din fire de grosimi diferite sau divers colorate. ◆ Țesătură de mătase naturală pictată. **2** (*ornit.*) Rasă de rațe cu penajul de culoare albă, apreciată pentru carne; rață care aparține acestei rase. • scris și *péking*; și *péchin s.n.* /<fr. ***pekin***; cf. nm. pr. *Peking* (Beijing), capitala Chinei.

peci *s.n.* v. peciu.

pécie *s.f.* (*înv., reg.*) Carne macră de vită, de oaie sau de porc (mai ales de pe lîngă șira spinării), care este bună pentru friptură. *Vîrîse în dinții rînjiți un trandafir umplut cu tocătură rumenă de pecie și de mușchi* (DELAVR.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<magh. ***pecsenye***.

pecinginá *vb. I. intr.* (*înv., reg.*) A se acoperi cu pecingine. • prez.ind. *-ez.* /***pecingine*** + *-a*.

pecíngine *s.f.* **1** (*med.*) Nume popular dat mai multor boli de piele contagioase, caracterizate prin erupții, cu băşicuțe, care, uscîndu-se, lasă pete scorțoase ce provoacă mîncărimi. ◆ Gener. Eczemă. ◇ Expr. *A se întinde* (sau *a se răspîndi, a cuprinde*) *ca pecinginea* (ori *ca o pecingine*) = a se propaga foarte mult, nestăvilit, pretutindeni; a se lăți. ◇ Compar. *În inima lui Bologa desperarea rodea ca pecinginea* (REBR.). ◆ Fig. Rău care se extinde repede și nestăvilit. *Pecinginea manelelor se întinde neîncetat.* **2** Fig. Porțiune de teren (într-o semănătură) de pe care plantele au dispărut din cauza unor paraziți sau a unei boli. *Pete rotunde și goale în pămînt arată pecingeni în care n-a mai putut prinde viață nici o iarbă* (CE. PETR.). **3** Fig. Pată de mucegai, de igrasie, de murdărie pe un zid, pe o clădire etc. *Nu vedea bolta gangului afumat, cu slute crăpături și pecingini* (CE. PETR.). • pl. *-i.* /lat. ***petigĭnem***.

pecinginós, -oásă *adj.* Care are pecingine, cu pecingine. • pl. *-oși, -oase.* /***pecingine*** + *-os*.

péciu *s.n.* (*înv.*) Act scris, aprobare, ordin, dovadă, adeverință (întărită cu o pecete). *Mumă Catrino... să meargă moș Vîntură-țară ca să scoată un peci pe numele lui Nițu* (ALECS.). ◆ Spec. Permis sau certificat de căsătorie. *Mergi de-ți scoate peciul... Te-oi cununa chiar eu, băiete* (ALECS.). • pl. *-uri.* și *peci s.n.* /cf. *pecete*.

pecméz *s.n.* (*reg.*) Magiun, dulceață. • pl. *-uri.* /<tc. ***pekmez, petmez***, srb. ***pekmez***, bg. ***пекмез, пемез***.

peco- Elem. de compunere „lînă". • /<fr. ***péco-***; cf. gr. *πέκος* „lînă; blană de miel".

pecopteríde *s.f. pl.* (*paleon.*) Familie de ferigi fosile, care se găsesc mai ales în șisturile de huilă (*Pecopterideae*). • /<fr. ***pécoptéridées***; cf. gr. *πέκω* „a pieptăna", *πτέρις* „ferigă".

pecoptéris *s.m.* (*paleon.*) Ferigă fosilă arborescentă din flora carboniferă și permiană, cu frunzele mari, compuse și lobate. • /<fr. ***pécoptéris***.

pectáză *s.f.* (*biol.*) Enzimă prezentă în fructe, care transformă, coagulînd, pectinele solubile în acizi insolubili. • /<fr. ***pectase***.

pectén *s.m.* (*zool.*) Moluscă bivalvă, comestibilă, din genul scoicii-pieptene. • pl. *-i.* /<fr. ***pecten***.

péctic, -ă *adj.* (*chim.*) Care conține pectină. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***pectique***.

pectíná *s.f.* (*biochim.; la pl.*) Clasă de compuși organici, polizaharide care se găsesc în țesuturile celulelor vegetale și care, datorită faptului că prin fierbere în apă se transformă în gelatine, sînt folosiți în industria alimentară, în cea farmaceutică și în cosmetică; (*și la sg.*) compus organic vegetal, polizaharidă care face parte din această clasă; pectoză. • pl. *-e.* /<fr. ***pectine***; cf. gr. *πηκτός* „închegat, coagulat".

pectinéu *adj., s.m.* (*anat.*) (Mușchi aductor) al coapsei. • /<fr. ***pectiné***.

pectinifórm, -á *adj.* (*despre organe vegetale*) Care este dispus ca dinții unui pieptene. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***pectiniformis*** <*pecten, -inis* „pieptene".

pectinolíză *s.f.* (*biochim.*) Proces de descompunere a pectinei. • /<fr. ***pectinolyse***.

pectizáre *s.f.* Transformare ireversibilă, sub influența acțiunilor exterioare, a substanțelor coloidale în substanțe solubile. • /după fr. *pectisation*.

pectografíe *s.f.* (*chim.*) Metodă de studiere a soluțiilor coloidale pe baza depunerilor produse pe o lamelă de sticlă, după evaporarea acestor soluții. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***pectographie***; cf. gr. *πηκτός* „coagulat".

pectorál, -ă *adj., s.n.* I *adj.* **1** (*anat.*) Care este din regiunea pieptului; care aparține pieptului, care se referă la piept. ◇ *Mușchi pectoral* (și *subst. m.*) = mușchi lat pereche, care se inseră pe primele șase cartilaje costale, pe claviculă și pe humerus. *Angină pectorală* v. angină. **2** (*med.; despre medicamente, tratamente*) Care se folosește ca remediu în bolile de piept. *I-a făcut un ceai pectoral.* **II** *s.n.* (*ist.*) **1** Pieptar de metal care constituia una dintre piesele armurii (romane). **2** Ornament constînd dintr-o bucată de stofă împodobită cu pietre prețioase, pe care îl purtau pe piept faraonii egipteni și marele preot la evrei. **3** Colier masiv de metal prețios, bogat ornamentat, de mari dimensiuni. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***pectoralis, -e***, fr. ***pectoral***.

pectorilocvíe *s.f.* (*med.*) Fenomen ce se observă în timpul auscultației, constînd în faptul că vocea, devenită cavernoasă, dă impresia că vine direct din piept. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***pectoriloquie***.

pectóză *s.f.* (*biochim.*) Pectină. • pl. *-e.* /<fr. ***pectose***.

peculát *s.n.* (*jur.*) Delapidare. • pl. *-uri.* /<fr. ***péculat***, lat. ***pĕcŭlatus, -us***.

peculiár, -ă *adj.* Care ține de peculiu, care se referă la peculiu. • sil. *-li-ar.* pl. *-i, -e.* /<lat. ***pĕcŭliaris, -e***.

pecúliu *s.n.* **1** (*în antic. romană*) Sumă de bani economisită de un sclav pentru a-și răscumpăra libertatea. ◆ Gratificație acordată unui sclav de către stăpînul său sau unui soldat la eliberare. **2** Economie realizată în folosul unui copil minor de către tutorele său, pînă la emancipare. **3** Sumă mică, neînsemnată, economisită prin muncă. **4** Sumă de bani pe care un condamnat o primește după ispășirea pedepsei, pentru munca prestată în timpul detenției. ◆ Ext. Remunerația muncii efectuate de bolnavii psihici în cadrul ergoterapiei. • /<lat. ***pĕcŭlium, -ii***, fr. ***pécule***; cf. lat. *pĕcūnĭa, -ae* „bani".

pecuniár, -ă *adj.* Care constă în bani; care ține de bani, care se referă la bani; bănesc. *Bătrînul înțelegea foarte bine manevrele și ale lui Aglaie și ale lui Stănică și nu se lăsa intimidat sub raport pecuniar* (CĂL.). ◆ Ext. Material. • sil. *-ni-ar.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***pécuniaire***, lat. ***pĕcŭniarĭus, -a, -um*** <*pĕcūnĭa, -ae* „bani".

pecuraráș *s.m.* v. păcurăraș.

ped- Elem. de compunere „copil", „creștere, educație". • și *pedi-, pedio-, pedo-.* /<fr. ***péd(o)-, pédi(o)-***; cf. gr. *παῖς, παιδός* „copil", *παιδεία* „educație".

pedagóg, -ă *s.m., s.f.* **1** (*pedag.*) Specialist în pedagogie; persoană cu pregătire specială, care se ocupă teoretic și practic cu activitatea didactică și educativă; educator. *Profesorul, pedagogul nostru absolut, ascultă pe copiii mahalagioaicelor* (CAR.). **2** (*pedag.*) Persoană însărcinată cu îndrumarea și cu supravegherea elevilor în școală sau în internat, în afara orelor de clasă. *Pe urmă am jucat cărți în dormitor cu pedagogul* (VLAH.). **3** (*în antic.*) Sclav instruit care însoțea pe copiii stăpînului la școală și îi ajuta la pregătirea lecțiilor. • pl. *-gi, -ge.* /<lat. ***paedagōgus, -i***, ngr. ***παιδαγωγός***, fr. ***pédagogue***, germ. ***Pädagog***; cf. gr. *παῖς, παιδός* „copil", *ἀγωγός* „care conduce; însoțitor".

pedagógic, -ă *adj.* (*pedag.*) **1** Care aparține pedagogiei, care se referă la pedagogie; care se ocupă cu pedagogia. *N-am putut niciodată să înțeleg superioritatea acestui sistem pedagogic* (GAL.). ◇ *Consiliu pedagogic* = organ consultativ (format din profesori), care funcționează în cadrul unei instituții de învățămînt și care are diverse sarcini legate de bunul mers al instituției respective. *Psihologie pedagogică* v. psihologie. *Seminar pedagogic* v. seminar. **2** Care corespunde cerințelor și normelor pedagogiei, care respectă regulile pedagogiei; educativ. *Acest princip va da limbii române o scriere simplă, ușoară, conformă... cu cerințele pedagogice în școală* (MAIOR.). • pl. *-ci, -ce.* și (*înv.*) *pedagogicésc, -eáscă adj.* /<fr. ***pédagogique***, germ. ***pädagogisch***.

pedagogicésc, -eáscă *adj.* v. ***pedagogic***.

pedagogíe *s.f.* **1** Știință care se ocupă cu metodele de educație și de instruire a oamenilor, în special a tinerei generații. ◇ *Pedagogie socială* = ramură a pedagogiei care se ocupă cu studiul determinismului social al fenomenelor educaționale, concepute ca procese de formare a omului în, prin și pentru societate. *Pedagogie cibernetică* v. cibernetic. **2** Metodă pedagogică. *Să-mi spui mie efectele pedagogiei tale* (CĂL.). **3** Manual, tratat etc. care are ca obiect de studiu pedagogia. **4** (*fam.; eliptic*) Facultatea care pregătește specialiști în pedagogie. *Un tînăr preparator de la pedagogie* (BEN.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<lat. ***paedagogia***, fr. ***pédagogie***; cf. gr. *παιδαγωγία* <*παῖς, παιδός* „copil", *ἀγωγή* „conducere".

pedagogísm *s.n.* Exagerare în practica pedagogică; manie pedagogică. • /<fr. ***pédagogisme***.

pedagogizá *vb. I. tr.* A aplica (într-o activitate) principiile, metodele și tehnicile pedagogiei. ◆ A folosi excesiv unele norme specifice activității formative. ◆ A extinde preocuparea pentru formarea în mod pedagogic a omului. • prez.ind. *-ez.* /***pedagogie*** + *-iza*.

pedagogizáre *s.f.* Acțiunea de a *pedagogiza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***pedagogiza***.

pedalá *vb. I. intr.* **1** A acționa pedalele unei biciclete, ale unei bărci, ale unui mecanism prevăzut cu pedale, pentru a pune în mișcare mobilul sau mecanismul. ◆ Ext. A merge cu bicicleta. *Vîra mîinile-i vînjoase... în coșul bicicletei sau în sacul din spate și se îndepărta pedalînd* (CĂL.). **2** (*muz.*) A acționa cu piciorul pedala unui pian, a unei orgi sau a unui armoniu pentru a mări, a reduce sau a prelungi intensitatea unui sunet. **3** Fig. A insista asupra unui lucru; a sublinia ceva. *Actorul a pedalat mai cu seamă pe insinuare* (PER.). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***pédaler***.

pedaláj *s.n.* Pedalare. • pl. *-e.* /<fr. ***pédalage***.

pedaláre *s.f.* Acțiunea de *a pedala* și rezultatul ei; pedalaj. • pl. *-ări.* /<v. ***pedala***.

pedálă *s.f.* **1** (*adesea cu determ. care indică domeniul de aplicare*) Pîrghie acționată cu piciorul, care este folosită pentru antrenarea unui mecanism sau pentru efectuarea unei comenzi. *Apăsa cu piciorul pedala. Foalele suflau* (STANCU). ◇ *Pedală de accelerație* v. accelerație. ◇ Expr. *A pune pedala* = a insista asupra unui lucru. *Unii pun pedala pe necesitatea dramatismului în muzica contemporană* (PER.). **2** (*tipogr.*) Presă mică, acționată cu piciorul și folosită pentru imprimarea colilor sau a biletelor cu antet. **3** (*muz.*) Mecanism la unele instrumente muzicale (pian, orgă, armoniu), care, acționat cu piciorul, servește la modificarea timbrului, a duratei și a înălțimii sunetelor. **4** (*muz.*) Sunet prelung și grav, însoțit pe treptele superioare de acorduri variate și care durează mai multe măsuri. *Cîte terțe și cvartete nu s-au masacrat din cauza... corului și a orchestrului în dezacord și fără unitate în tonuri pedale* (FIL.). • pl. *-e.* /<it. ***pédale***, it. ***pedale***, cf. lat. *pēs, pĕdis* „picior".

pedáler *s.n.* v. pedalier.

pedaliér *s.n.* **1** (*la bicicletă*) Mecanism cuprinzînd axa, manivelele și pedalele. **2** (*la orgă*) Ansamblu de pedale care corespund sunetelor grave. **3** Claviatură de pedale conectată la mecanismul unui pian. • sil. *-li-er.* pl. *-e.* și *pedáler s.n.* /<fr. ***pédalier***.

pedalíst *adj.* (*muz.*) *Bas pedalist* = cea mai gravă categorie a vocilor bărbătești. • pl. *-iști.* /<fr. ***pédaliste***.

pedalizáre *s.f.* (*muz.*) Procedeu de amplificare și de reducere a sonorității sunetelor produse la pian, prin folosirea pedalelor acestuia. • pl. *-ări.* /***pedală*** + *-iza*.

pedanalíză *s.f.* (*pedag.*) Curent pedocentrist potrivit căruia educația și instrucția trebuie să se axeze exclusiv pe interesele copilului. • /***ped-*** + ***analiză***.

pedánt, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* (*despre oameni*) Care are pretenții (nejustificate) de erudiție sau de competență deosebită; care este de o minuțiozitate exagerată; (*înv.*) pedantesc, pedantic. *Un profesor pedant și ruginit care inspira teroare* (GAL.). ◆ Ext. (*despre manifestări, acțiuni etc. ale oamenilor*) Care trădează, exprimă pedanterie. *Din aceleași infiltrații provin și atîtea expresii prețioase sau pedante* (VIANU). ◇ (*adv.*) *Începu să vorbească liniștit, stăruind pedant în concepția lui* (CA. PETR.). **2** *s.m., s.f.* Persoană care face (mereu) paradă de erudiția sa și care deranjează prin tonul superior și prin minuțiozitate exagerată în lucruri neînsemnate; persoană deosebit de meticuloasă; meticulos, chițibușar, formalist. *Poate vrun pedant... Aticismul limbii tale o să-l pună la cîntari* (EMIN.). **3** *s.m., s.f.* (*fran. înv.*) Profesor; învățător. *Pedant ignorant și îngîmfat, vrei să învăț buchile tale* (C. NEGR.). • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***pédant***, germ. ***pedant***.

pedanteríe *s.f.* **1** Paradă de erudiție și de competență caracteristică pedantului; meticulozitate, minuțiozitate excesivă (și formală); exagerare în lucruri de mică importanță; pedantism. **2** Exprimare în termeni pretențioși, fără conținut. **3** Gravitate, exagerare dusă pînă la manie în lucruri neimportante. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***pédanterie***.

pedantésc, -ă *adj.* (*înv.*) Care este pedant. *Voi tipări numai pe seama lor... subt un titlu pedantesc și arhaic* (ODOB.). • pl. *-ești.* /<fr. ***pédantesque***, it. ***pedantesco***.

pedántic, -ă *adj.* (*înv.*) Care este pedant. *Am urmat în tonul acela pedantic în care îmi vorbise el* (C. NEGR.). • pl. *-ci, -ce.* /***pedant*** + *-ic*.

pedantísm *s.n.* Pedanterie. *Nu cunoaște pedantismul formulelor germanice* (E. LOV.). • /<fr. ***pédantisme***.

pedeá *s.f.* (*turc. înv.*) Lipie. *Le-au adus bucate minunate..., pedele foarte albe* (BELD.). • pl. *-ele.* /<tc. ***pide***.

pedeápsă *s.f.* **1** Măsură cu caracter disciplinar, educativ, luată împotriva celui care a săvîrșit o greșeală; sancțiune, (înv.) penă. *La vreo pedeapsă... nu mă*

gîndem deloc (CAR.). <> *Lovitură de pedeapsă* v. lovitură. ◆ (*jur.*) Măsură de constrîngere prevăzută de lege (închisoare, confiscarea averii, plata unor sume de bani, decăderea din anumite drepturi civile și politice) care se aplică cuiva de o instanță judecătorească drept sancțiune pentru o infracțiune; condamnare, osîndă. *La proces, Nelu fusese achitat de pedeapsă* (VLAS.). <> *Pedeapsă capitală* v. capital. *Comutarea pedepsei* v. comutare. *Pedeapsă corporală* v. corporal. *Executarea pedepsei* v. executare. <> Expr. *A grada o pedeapsă* v. grada. ◆ Situație în care se află cel pedepsit, condamnat. **2** Fig. Suferință (fizică sau morală) la care este supus ori pe care o îndură cineva; chin, supliciu; necaz, nenorocire. *Cînd e să cază pă capul omului pedeapsa neascultării ș-a lăcomiei, cade* (DELAVR.). **3** (*înv.*) Creștere, educație; instrucție. *Nici din fire vreun dar, nici din pedeapsă și din învățătură vreo vrednicie are* (CANT.). • pl. *-epse.* /de la ***pedepsi***, prin derivare regresivă.

pedél *s.m.* Portar sau om de serviciu la o instituție de învățămînt. *Încă în ziua aceea, pedelul liceului veni să-l poftească pînă la domnul director* (AGÂR.). • pl. *-i.* /<germ. ***Pedell.***

pedepsí *vb. IV.* **1** *tr.* A aplica, a da cuiva o pedeapsă pentru o greșeală. *Mă temeam acum că Budulea Taichii are să fie pedepsit* (SLAV.). ◆ (*jur.*) A condamna pe cineva pentru o infracțiune săvîrșită; a osîndi. *Legea te pedepsește dacă s-o dovedi că ai jurat strîmb* (BRĂT.). **2** *tr., refl.* Fig. (*înv., reg.*) A face să sufere sau a suferi chinuri fizice sau morale; a (se) chinui, a (se) tortura. *Sărăcia te-a pedepsit o jumătate de viață* (DELAVR.). **3** *tr.* (*înv.*) A învăța, a deprinde; a educa; a instrui. *La tot felul de științe, prin școli, l-a pedepsit ea* (PANN). • prez.ind. *-esc.* /<ngr. ***παίδεψα***, aor. lui *παιδεύω.*

pedepsíbil, -ă *adj.* Care poate fi pedepsit (de lege), pasibil de pedeapsă. • pl. *-i, -e.* /***pedepsi*** + *-bil.*

pedepsibilitáte *s.f.* (*jur.*) Faptul de a fi susceptibil de pedeapsă. • /***pedepsibil*** + *-itate.*

pedepsíe *s.f.* (*med.; pop.*) Epilepsie. *La unii le umblau buzele parcă erau cuprinși de pedepsie* (CR.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***epilepsie*** + ***pedeapsă***, prin etimol. pop.

pedepsíre *s.f.* Acțiunea de *a pedepsi* și rezultatul ei; condamnare, osîndire, sancționare. ◆ Ext. Pedeapsă. *Cei ce surpară tronul prin a lor tiranie, Scutiți de pedepsire, trec la noua domnie* (BOL.). • pl. *-i.* /v. ***pedepsi.***

pedepsít, -ă *adj.* **1** Căruia i s-a aplicat o pedeapsă pentru o greșeală, o infracțiune săvîrșită. ◆ Ext. Care este nemulțumit, supărat. *Bunicuțo, de ce stă oare sfîntul, așa, pedepsit?* (GÎRL.). **2** (*înv.*) Care are de îndurat o suferință fizică sau morală. *Arghir au fost crăișorul cel mai pedepsit cu dorul* (BĂR.). **3** (*înv.*) Care este învățat; educat; instruit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***pedepsi.***

pedepsitór, -oáre *adj.* Care pedepsește; care constituie o pedeapsă. *Potop trimis din ceruri cu foc pedepsitor* (ALECS.). • pl. *-ori, -oare.* /***pedepsi*** + *-tor.*

pederást *s.m.* Persoană care practică homosexualitatea; homosexual. ◆ Spec. Pedofil. • pl. *-ști.* /<fr. ***pédéraste***; cf. gr. *παιδεραστής* „care iubește băieții tineri" <*παῖς, παιδός* „copil", *ἐραστής* „îndrăgostit".

pederastíe *s.f.* **1** Atracție sexuală pentru persoane de același sex; homosexualitate. ◆ Spec. Pedofilie. **2** Inversiune sexuală; uranism. **3** Totalitatea practicilor homosexuale. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***pédérastie.***

pedestráș *s.m.* **1** (*milit.; înv., pop.*) Infanterist. *Patru mii pedestrași cu puști* (BĂLC.). **2** (*înv.*) Persoană care merge pe jos. *Copacii... stau foarte deși unul de altul încît nici pedestraș nu poate să străbată* (CANT.). • pl. *-i.* /***pedestru*** + *-aș.*

pedestrí *vb. IV. refl.* (*înv.*) A descăleca; a merge pe jos. *În codru se pedestrește, pe cîmp încalecă iar* (HASD.). • prez.ind. *-esc.* /***pedestru*** + *-i.*

pedestríe *s.f.* (*milit.; înv., pop.*) Infanterie. • g.-d. *-iei.* /***pedestru*** + *-ie.*

pedestríme *s.f.* Colect. (*milit.; înv., pop.*) Infanterie; unitate, mulțime de infanteriști. *Mihai Vodă trămise o seamă de pedestrime cu puști* (BĂLC.). • pl. *-i.* /***pedestru*** + *-ime.*

pedestritáte *s.f.* (*lit.*) Caracter pedestru; prozaicitate. • /***pedestru*** + *-itate.*

pedéstru, -ă *adj., s.m.* **1** *adj.* Care merge, se deplasează, călătorește pe jos. *Unii din vînători pedeștri purtau sănețe* (ODOB.). ◆ (*adv.*) Pe jos, cu piciorul. *Se dădu jos în strada Rahovei și o luă apoi pedestru și iute spre casă* (CĂL.). **2** *adj.* (*despre soldați, trupe etc.*) Care se deplasează sau acționează (în luptă) pe jos; de infanterie. *După călărețiі din frunte, urmau pandurii pedeștri* (CA. PETR.). ◆ (*despre lupte, atacuri etc.*) Care se poartă de către infanteriști, care se desfășoară mergînd pe jos. **3** *s.m.* (*milit.; înv.*) Infanterist. *În genunchi cădeau pedestrii, colo caii se răstoarnă* (EMIN.). **4** *s.m.* (*înv.*) Pieton. *Nici un pedestru nu era pe uliți* (C. NEGR.). **5** *adj.* Fig. (*peior.*) Care este lipsit de inteligență, prost. ◆ (*lit.; despre stil*) Care este fără valoare; simplu, prozaic. • pl. *-eștri, -estre.* /<lat. ***pědester, -tris.***

pedi¹- Elem. de compunere „picior". • și *pedo-.* /<fr. ***pédi-, pédo-***; cf. lat. *pēs, pedis.*

pedi²- v. ped-.

pediátric, -ă *adj.* (*med.*) Care aparține pediatriei, care se referă la pediatrie. • sil. *-di-a-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***pédiatrique.***

pediatríe *s.f.* (*med.*) Ramură a medicinei care se ocupă cu studiul fiziologiei, al patologiei copilului și cu profilaxia bolilor acestuia; medicină infantilă. • sil. *-di-a-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***pédiatrie***; cf. gr. *παῖς, παιδός* „copil", *ἰατρεία* „vindecare; tratament".

pediátru, -ă *s.m., s.f.* (*med.*) Medic specialist în pediatrie; medic de copii. <> (*adj.*) *A consultat un medic pediatru.* • sil. *-di-a-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***pédiatre***; cf. gr. *παῖς, παιδός* „copil", *ἰατρός* „medic".

pedicél *s.n.* (*bot.*) Mic peduncul care susține frunza, floarea etc. • pl. *-e.* /<fr. ***pédicelle***; cf. lat. **pedicellus.*

pedicelár *s.m.* (*zool.; la echinoderme*) Apendice minuscul, în formă de clește cu trei brațe. • pl. *-i.* /<fr. ***pédicellaire.***

pedicelát, -ă *adj.* (*bot.; despre flori, fructe*) Care are pedicel, cu pedicel. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***pédicellé.***

pedichiúr *s.m.* (*înv.*) Pedichiurist. • pl. *-i.* /<fr. ***pédicure.***

pedichiúră *s.f.* Operație de îngrijire a picioarelor, care constă în curățarea, tăierea și lăcuirea unghiilor, în tăierea bătăturilor etc. • scris și (*înv.*) *pedicură.* pl. *-i.* /<fr. ***pédicure***; cf. lat. *pēs, pedis* „picior", *cura* „grijă".

pedichiuríst, -ă *s.m., s.f.* Persoană specializată în pedichiură; (*înv.*) pedichiur. • scris și (*înv.*) pedicurist. pl. *-iști, -iste.* /***pedichiură*** + *-ist*, după engl. *pedicurist.*

pedícul *s.n.* **1** (*anat.*) Parte îngustă sau formație specială, alungită, cu aspect de picior, care conține artera, vena, nervul etc. unui organ și care servește ca suport sau care leagă un organ, o parte a corpului de restul organismului etc., asigurînd relații funcționale importante; peduncul <> *Pedicul hepatic* = cordon format din vena portă, artera hepatică și canalul hepatocoledoc, care leagă duodenul de hilul ficatului. *Pedicul pulmonar* = cordon care conține bronhiile, arterele, venele și nervii pulmonari, la nivelul hilului pulmonar. **2** (*entom.*) Segmentul al doilea al antenei insectelor. • pl. *-e.* /<lat. ***pědĭcŭlus, -i***, fr. ***pédicule***; cf. lat. *pēs, pedis* „picior".

pediculár, -ă *adj.* (*med.*) Care are păduchi; care se referă la păduchi. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***pédiculaire.***

pediculát, -ă *adj.* Care este prevăzut cu pedicul. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***pédiculé.***

pediculóză *s.f.* (*med.*) Totalitatea afecțiunilor provocate de păduchi pe suprafața pielii. • /<fr. ***pédiculose***; cf. lat. *pēdĭcŭlus, -i* „păduche".

pedicúră *s.f.* v. pedichiură.

pedicuríst, -ă *s.m., s.f.* v. pedichiurist.

pedicúță *s.f.* (*bot.*) Brădișor (*Lycopodium selago*). • pl. *-e.* /***piedică*** + *-uță.*

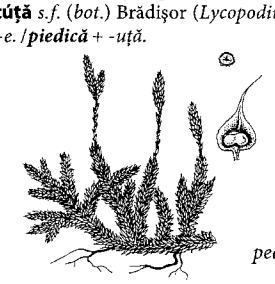

pedicuță

pedifórm, -ă *adj.* Care este în formă de picior. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***pédiforme.***

pedigree *s.n.* v. pedigri.

pedigréu *subst.* v. pedigri.

pedigrí *s.n.* Genealogie a unui animal domestic (reproducător) de rasă (mai ales cai, câini); lista ascendenților unui asemenea animal, întocmită pentru mai multe generații; document care arată originea unui astfel de animal. • scris și *pedigree.* pl. *-uri.* și *pedigríu, pedigréu subst.* /<engl., fr. ***pedigree.***

pedigríu *subst.* v. pedigri.

pedilúviu *s.n.* Baie de picioare (în scop curativ). • pl. *-ii.* /<lat. ***pediluvium***, fr. ***pédiluve.***

pedimán, -ă *adj., s.m., s.f.* (*zool.*) (Animal) cu picioare în formă de mîini, avînd degetul mare opus celorlalte. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***pédimane.***

pediménț *s.n.* **1** (*geomorf.*) Cîmpie de eroziune acoperită cu aluviuni, care se găsește la poalele munților din deșert. **2** (*arhit.*) Fronton triunghiular care încadrează, în partea superioară, portalul. • pl. *-e.* /<fr. ***pédiment***, engl. ***pediment.***

pediment (2)

pedimentáre *s.f.* (*geomorf.*) Proces de formare a pedimentelor. • /după fr. *pédimentation.*

pedio- v. ped-.

pediofíte *s.f. pl.* (*bot.*) Plante care cresc pe podișuri. • sil. *-di-o-.* /<lat. șt. ***pediophytae***; cf. gr. *πεδίον* „cîmpie", *φῠτόν* „plantă".

pediofobíe *s.f.* v. pedofobie.

pediogenéză *s.f.* v. pedogeneză².

pediometríe *s.f.* (*med.*) Măsurare a înălțimii (și a greutății) copiilor mici. • sil. *-di-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***pédiométrie.***

pediométru *s.n.* (*tehn. med.*) Aparat constînd într-o planșetă gradată în cm, cu ajutorul căruia se măsoară înălțimea copiilor mici, pînă la vîrsta de un an. • sil. *-di-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***pédiomètre.***

pediós, -oásă *adj.* (*anat.*) Care aparține piciorului. <> *Arteră pedioasă* = parte terminală a arterei tibiale anterioare. *Mușchi pedios* = mușchi situat pe fața dorsală a piciorului, extensor al degetului mare. • sil. *-di-o-.* pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***pédieux.***

pedipálp *s.m.* (*zool.; la arahnide*) Apendice bucal, situat înapoia chelicerelor, servind masticației. • pl. *-i.* /<fr. ***pédipalpe.***

pediplanáție *s.f.* (*geomorf.*) Proces de formare a unei pediplene. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***pédiplanation.***

pediplénă *s.f.* (*geomorf.*) Cîmpie de eroziune, foarte netedă, specifică zonelor cu climat arid, formată la poalele munților, prin retragerea versanților. • pl. *-e.* /<fr. ***pédiplaine.***

pedo¹- Elem. de compunere „teren, sol". • /<fr. ***pédo-***; cf. gr. *πέδον* „sol, teren".

pedo²- v. ped-.

pedo³- v. pedi¹-.

pedoameliorativ, -ă *adj.* Care se referă la măsurile de ameliorare a solului. • sil. *-li-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***pédo-améliоratif.***

pedobiologíe *s.f.* Disciplină care se ocupă cu studiul biologiei organismelor din sol în condiții naturale sau modificate de om. • sil. *-bi-o-.* g.-d. *-iei.* /***pedo¹-*** + ***biologie.***

pedobiónt *s.n.* (*zool.*) Animal care trăiește în pămînt. • sil. *-bi-ont.* /<germ. ***Pedobiont.***

pedocăl *s.n.* (*pedol.*) Sol caracterizat prin acumulare de carbonați, corespunzător climatelor aride. • /<fr. ***pédocal.***

pedocentrísm *s.n.* (*pedag.*) Orientare care afirmă că centrul activității instructiv-educative îl constituie copilul. • /***pedo²-*** + ***centrism.***

pedocentríst, -ă *adj., s.m., s.f.* (*pedag.*) (Adept) al pedocentrismului. • pl. *-iști, -iste.* /***pedocentr[ism]*** + *-ist.*

pedoclimátic, -ă *adj.* Care se referă la condițiile de sol și de climă. • pl. *-ci, -ce.* /***pedo¹-*** + ***climatic.***

pedoclímax *s.n.* Echilibru către care tinde un sol în absența oricărei transformări ecologice. • /<fr. ***pédoclimax.***

pedodonție *s.f.* (*med.*) Stomatologie infantilă care se ocupă cu asistența medicală dentară privind diagnosticul, terapia și profilaxia. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***pédodontie.***

pedofíl, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care manifestă înclinații pedofile. **2** *adj.* Care ține de pedofilie; care se referă la pedofilie. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***pédophile.***

pedofilíe *s.f.* (*med.*) Perversiune sexuală care constă în atracția sexuală față de copii sau adolescenți (oricare ar fi sexul acestora). • g.-d. *-iei.* /<fr. ***pédophilie***; cf. gr. *παῖς, παιδός* „copil", *φιλέω* „a iubi".

pedofobíe *s.f.* (*psih.*) Fobie determinată de prezența sugarilor sau a păpușilor semănînd cu aceștia, în schizofrenie. • g.-d. *-iei.* și *pediofobíe s.f.* /<engl. ***paedophobia***.

pedogamíe *s.f.* (*biol.*) Contopire a doi gameți produși de același organism; autogamie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***pédogamie***.

pedogenétic, -ă *adj.* (*pedol.*) Care ține de pedogeneză, care se referă la pedogeneză. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***pédogénétique***.

pedogenéză[1] *s.f.* (*pedol.*) **1** Proces de formare și evoluție a solurilor. <> *Fază de pedogeneză* v. fază. **2** Ramură a pedologiei care se ocupă cu studiul formării și al evoluției solurilor. • /<fr. ***pédogenèse***.

pedogenéză[2] *s.f.* (*biol.*) Înmulțire sexuată, în stare larvară, la anelide și la unele insecte, care se face, de obicei, dintr-un ovul nefecundat. • și *pediogenéză s.f.* /<fr. ***pédogenèse***; cf. gr. *παῖς, παιδός* „copil", *γένεσις* „naștere".

pedogénic, -ă *adj.* (*pedol.*) Care este produs de factori edafici. • pl. *-ci, -ce.* /<engl. ***pedogenic***.

pedogeografíe *s.f.* Disciplină care se ocupă cu studiul genezei, evoluției și repartiției solului pe suprafața uscatului; geografia solurilor. • sil. *-ge-o-.* g.-d. *-iei.* /***pedo***[1]*-+* ***geografie***.

pedográf *s.n.* Pedometru înregistrator. • /<germ. ***Pedograph***.

pedolít *s.n.* (*geol.*) Sediment format din material provenit prin erodarea solurilor. • /<fr. ***pédolithe***.

pedológ[1], -ă *s.m., s.f.* (*pedol.*) Geolog specialist în pedologie[1]. • pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***pédologue***.

pedológ[2], -ă *s.m., s.f.* (*pedag.*) Specialist în pedologie[2]. • pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***pédologue***.

pedológic, -ă *adj.* (*pedol.*) Care aparține pedologiei[1], care se referă la pedologie[1]. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***pédologique***.

pedologíe[1] *s.n.* Știință care se ocupă cu studiul formării, evoluției și distribuirii geografice a solurilor, al caracteristicilor fizice, chimice și biologice ale acestora, al clasificării lor, în scopul stabilirii gradului de fertilitate și a posibilităților de ridicare a acesteia; agrogeologie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***pédologie***; cf. gr. *πέδον* „sol", *λόγος* „studiu".

pedologíe[2] *s.f.* **1** (*pedag.*) Curent pedagogic (apărut la începutul sec. 20) care susține că dezvoltarea copilului este determinată de ereditate și de mediul său social, socotit imuabil. ◆ Știință despre copil. **2** (*biol.*) Studiu al caracterelor somatice, determinate de factorii biologici, de ereditate etc. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***pédologie***; cf. gr. *παῖς, παιδός* „copil", *λόγος* „studiu".

pedométru *s.n.* Aparat care înregistrează automat numărul de pași efectuați de un pieton (și viteza de deplasare); podometru. • pl. *-e.* /<fr. ***pédomètre***.

pedomorfóză *s.f.* (*biol.*) Stabilizare a unor structuri primitive sau larvare în stadiul de animal adult. • pl. *-e.* /***pedo***[2]*-+* ***morfoză***.

pedonál, -ă *adj.* Pietonal. • pl. *-i, -e.* /<it. ***pedonale***.

pedonóm *s.m.* (*în Sparta antică*) Magistrat care supraveghea educația. • pl. *-i.* /<fr. ***pédonome***; cf. gr. *παιδονόμος* <*παίδος* „copil", *νόμος* „nume".

pedonosologíe *s.f.* (*med.*) Studiu al bolilor caracteristice copilăriei. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***pedonosologie***.

pedopsihiátric, -ă *adj.* (*med.*) Care aparține pedopsihiatriei, care se referă la pedopsihiatrie. • sil. *-hi-a-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***pédo-psychiatrique***.

pedopsihiatríe *s.f.* (*psih.*) Disciplină medicală care se ocupă cu studiul bolilor psihice ale copilului și adolescentului; psihiatrie infantilă. • sil. *-hi-a-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***pédo-psychiatrie***.

pedopsihiátru *s.m.* (*psih.*) Medic specialist în pedopsihiatrie. • sil. *-hi-a-.* pl. *-i.* /<fr. ***pédo-psychiatre***.

pedosféră *s.f.* (*geol.*) Strat de suprafață al scoarței terestre unde s-au format și se formează solurile. • /<fr. ***pédosphère***, engl. ***pedosphere***; cf. gr. *πέδον* „sol", *σφαῖρα* „sferă".

pedotaxón *s.n.* (*pedol.*) Orizont sau element care servește pentru definirea sau clasificarea solurilor. • /***pedo***[1]*-+* ***taxon***.

pedotehníe *s.f.* (*pedag.*) Ansamblu de tehnici de (re)educare a copilului. • g.-d. *-iei.* /***pedo***[2]*-+ -tehnie*.

pedotríb *s.m.* (*în Grecia antică*) Antrenor de gimnastică pentru copii. • pl. *-i.* /<fr. ***pédotribe***, ngr. *παιδοτρίβης*.

pedúncul *s.m.* **1** (*bot.*) Codiță a unui fruct, a unei flori, a unei inflorescențe. ◆ Piciorul sporogonului sau sporangelui (la mușchi, la ciuperci etc.). **2** (*anat.*) Pedicul. **3** (*anat.*) Nume dat unor formații din creier, cu aspect de cordon, constituite în general din substanță nervoasă albă. <> *Pedunculi cerebrali* = a treia parte a trunchiului cerebral, care ocupă fața anterioară a mezencefalului și se întinde între protuberanță și regiunea subtalamică, formată din două cordoane de substanță albă, care îndeplinește funcția de centru reflex și de conducere a influxului nervos. **4** (*geomorf.*) *Pedunculul meandrului* = porțiune îngustă de teren (în forma unui istm), care leagă lobul meandrului de restul șesului sau de versant. **5** (*zool.*) Organ musculos al corpului brahiopodelor, de formă cilindrică, ce servește la fixarea temporară a acestora de substrat. • pl. *-i.* /<lat. ***pedunculus***, fr. ***pédoncule***.

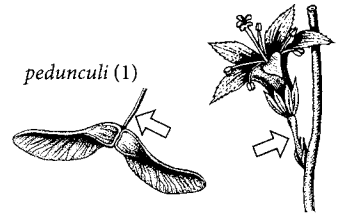

pedunculi (1)

pedunculár, -ă *adj.* (*bot., anat.*) Care aparține pedunculului, care se referă la peduncul. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***pédonculaire***.

pedunculát, -ă *adj.* (*bot.*; *despre plante sau părți ale lor*) Care are peduncul, cu peduncul. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***pédonculé***, după *peduncul*.

pedunculotomíe *s.f.* (*chir.*) Secționare a pedunculului cerebral. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***pédonculotomie***.

peeling ['pilin] *s.n.* (*cosmet.*) Tratament cosmetic care constă în exfolierea unui strat superficial de piele, în scopul atenuării defectelor epidermei (puncte negre, pete etc.). ◆ Gener. Substanță lichidă sau sub formă de cremă, care este folosită pentru eliminarea impurităților pielii, pentru favorizarea unei respirații mai bune a acesteia și pentru ameliorarea aspectului dermei. • /<engl. ***peeling***.

pefelé *s.n.* (*ind. lemnului*) Material lemnos sub formă de plăci aglomerate. • /abr. de la ***p[lacă] fl[ibro]-l[emnoasă]***.

pefugă *vb. I.* v. păfuga.

pegamoíd *s.n.* (*ind. piel.*) Imitație de piele, fabricată dintr-o țesătură de bumbac sau de in, pe suprafața căreia se aplică un strat lăcuit și colorat pe bază de nitroceluloză. *Bagajele... să și le orînduiască singuri în valiza de pergamoid* (CE. PETR.). • și *pergamoíd s.n.* /<fr. ***pégamoïde***.

pegăs *s.m.* **1** (*în mit. greacă*) Cal năzdrăvan cu aripi. ◆ Fig. Inspirație poetică. **2** (*iht.*) Specie de pește care trăiește în Oceanul Indian, cu înotătoarele în formă de aripi, asemănătoare cu cele ale liliacului (*Pegasus draco*). **3** (*astron.*; *și nm. pr.*) Numele unei constelații

pegas (1)

din emisfera boreală, la N de constelația Vărsătorului și de cea a Peștilor, caracterizată prin patru stele strălucitoare, dispuse în forma unui pătrat; (*reg.*) puțul. • acc. și *pégas*. pl. *-și.* /<fr. ***pégase***; cf. nm. pr. *Pegas*, cal înaripat, care a deschis cu o lovitură de picior izvorul sacru al muzelor de pe muntele Helicon.

pegmátic, -ă *adj.* (*despre formații geologice, procese geologice, roci, minerale etc.*) Care are caracter de pegmatit; care este alcătuit din pegmatit; care a condus la formarea pegmatitelor. • pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***pegmatisch***.

pegmatít *s.n.* (*geol.*) Rocă magmatică în care mineralele sînt bine cristalizate și cu structură specifică, formată de obicei din cuarț, feldspat și mică, la care se asociază uneori minerale prețioase, care este folosită în industria ceramicii. • pl. *-e.* și *pegmatítă s.f.* /<fr. ***pegmatite***; cf. gr. *πῆγμα , πήγματος* „corp întărit, solidificat; lucru fixat".

pegmatítă *s.f.* v. pegmatit.

pegomanție *s.f.* Pretinsă artă de a ghici viitorul prin observarea apelor din fîntîni. • /<fr. ***pégomancie***; cf. gr. *πηγή* „izvor".

pégră *s.f.* Lume interlopă, drojdia societății. • /<fr. ***pègre***.

pégulă *s.f.* (*a. plast.*) Materie vîscoasă obținută prin fierberea rășinii de brad, care se folosea în vechea pictură la prepararea vernisului. • /<it. ***pegola***.

pehăr *s.n.* v. pahar.

pehbléndă *s.f.* (*mineral., chim.*) Oxid natural de uraniu, radioactiv, conținînd oxizi de toriu sau de ceriu, compuși ai radiului, precum și toate produsele de dezintegrare radioactivă a uraniului, cristalizat în sistemul cubic, de culoare neagră, cu nuanțe verzui-brune, insolubil în apă, folosit ca sursă principală pentru obținerea uraniului, radiului etc. • /<fr. ***pechblende***, germ. ***Pechblende***.

pehlivăn *s.m.* **1** (*fam.*) (Epitet dat unui) bărbat șiret, șarlatan, escroc. *Omul, deznădăjduit, cînd vedea că a pierdut vita..., își înfingea mîinile în beregata pehlivanului* (CA. PETR.). **2** (*fam.*) Om glumeț, mucalit, poznaș. *Cîte-un pehlivan de băiat se alătura pe la spate și zmac! pe mînile nunului cu niște tărîțe* (SEV.). **3** (*înv.*) Personaj comic (acrobat, jongler, saltimbanc, scamator etc.) în reprezentațiile de circ, la diferite serbări etc.; măscărici. *Pehlivanii arapi și hindii ce-i adusese din țara turcească* (FIL.). • pl. *-i.* /<tc. ***pehlivân***.

pehlivănésc, -eăscă *adj.* (*fam.*) Care aparține pehlivanului, care se referă la pehlivan. • pl. *-ești.* /***pehlivan*** *+ -esc*.

pehlivămíe *s.f.* **1** (*fam.*) Șarlatanie, șmecherie, escrocherie. *I se păru că trebuie să fie vreo pehlivănie la mijloc* (D. ZAMF.). **2** Glumă, poznă; șirengărie, ghidușie. *Ceilalți înțeleg pehlivănia lui Mutafu, rîd zgomotos* (GAL.). **3** (*înv.*) Reprezentație dată de pehlivani. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***pehlivan*** *+ -ie*.

peignoir [pe'ɲwar] *s.n.* Halat de baie; rochie de casă. • /<fr. ***peignoir***.

peiorativ, -ă *adj.* (*despre cuvinte, expresii, afirmații etc.*) Care are sens defavorabil, depreciativ, disprețuitor. *Pot afirma astăzi că n-am fost un politician în înțelesul pejorativ al cuvîntului* (SADOV.). ◆ (*despre sensul cuvintelor, al contextelor etc.*) Care este depreciativ, disprețuitor. ◆ (*despre afixe*) Care dă un sens depreciativ cuvîntului la care se atașează. • sil. *pe-io-.* pl. *-i, -e.* și *pejorativ, -ă adj.* /<fr. ***péjoratif***; cf. lat. *pēior, -oris „mai rău"*.

peisagísm *s.n.* (*a. plast.*) Arta peisajului. • /<fr. ***paysagisme***.

peisagíst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* (*a. plast.*) Pictor specializat în peisaje. ◆ Decorator care compune planuri de parcuri, de grădini. <> *Peisagist floricultor* = specialist care se ocupă cu aranjarea plantelor ornamentale în parcuri, în grădini etc. **2** *s.m., s.f.* Scriitor sau compozitor specializat în descrieri de natură. **3** *adj.* Care aparține peisagistului, care se referă la peisagist. <> *Arhitectură peisagistă* v. arhitectură. • sil. *pe-i-.* pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***paysagiste***.

peisagístic, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* Care aparține peisajului, care se referă la peisaj; cu peisaje. *Convorbirea alunecă asupra arhitecturii peisagistice* (CĂL.). ◆ (*subst. f.*) Peisaj. **2** *adj.* (*despre picturi, opere literare sau muzicale*) Care descrie priveliști din natură. **3** *s.f.* (*a. plast.*) Ramură a picturii care cuprinde genul peisajului. • sil. *pe-i-.* pl. *-ci, -ce.* /***peisagiu*** *+ -istic*, după it. *paesaggistico*.

peiságiu *s.n.* v. peisaj.

peisáj *s.n.* **1** Parte din natură care formează un ansamblu artistic și care poate fi cuprinsă dintr-o singură privire; priveliște; aspect propriu, caracteristic unui teritoriu oarecare, rezultînd din combinarea factorilor naturali cu factorii creați de om. *Numai Ceahlăul stă gol și solitar în peisagiul poetic* (SADOV.). **2** (*a. plast.*) Gen de pictură sau de grafică ce are ca

obiect reprezentarea, cu precădere, a priveliștilor din natură. ◆ Tablou, fotografie care reprezintă un peisaj. *Voise să cumpere un peisaj de Courbet* (CĂL.). **3** (*geogr.*) Tip de mediu care se diferențiază printr-o grupare proprie a elementelor componente (relief, climă, ape, sol, vegetație, faună etc.). **4** (*lit.*) Descriere, reprezentare a naturii într-o operă literară; compoziție literară care descrie tablouri din natură. *S-a spus despre opera lui Hogaș că e un peisagiu neînsuflețit* (E. LOV.). ◆ (*muz.*) Compoziție muzicală care cuprinde o descriere a naturii. **5** Aspect al societății, al literaturii etc. • sil. *pe-i-*. pl. *-e*, (*înv.*) *-uri*. și *peiságiu s.n.* /<fr. ***paysage***, it. ***paesaggio***.

peisajér, -ă *adj.* Care se referă la peisaj; care dă impresia de peisaj; care produce efectul de peisaj. • sil. *pe-i-*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***paysager***.

péjmă *s.f.* (*bot.*) **1** Plantă erbacee, cu tulpina rigidă, ramificată, cu frunzele dințate, cu florile violete-purpurii sau albe, cu miros de mosc (*Amberboa moschata*). **2** Plantă erbacee, cu tulpina rigidă, ramificată, cu frunzele dințate, cu florile galbene, plăcut mirositoare (*Amberboa odorata*). • pl. *-e*. și (*reg.*) *péșmă s.f.* /<magh. ***pézsma***.

pejorativ, -ă *adj.* v. peiorativ.

péking *s.n.* v. peching.

peládă *s.f.* (*med.*) Boală de piele, dermatoză care se manifestă prin căderea, totală sau parțială, a părului de pe cap, pe anumite porțiuni (rotunjite), care, prin extindere, pot fuziona și care poate să apară și la sprîncene, barbă, gene, fără inflamația pielii. • pl. *-e*. /<fr. ***pelade***.

peládic, -ă *adj.* (*med.*) Care aparține peladei, care se referă la peladă. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***peladique***.

pelag[1]**-** Elem. de compunere „mare, marin", „abisal". • și *pelago-*. /<fr. ***pélag(o)***-; cf. gr. *πέλαγος* „mare".

pelág[2] *s.n.* (*hidrol.*; *grec. înv.*) Mare. ◆ Fig. Imensitate. • pl. *-ge*. /<ngr. ***πέλαγος***.

pelagiál, -ă *s.n., adj.* (*hidrol.*) **1** *s.n.* Zonă pelagică. **2** *adj.* Care aparține pelagialului, care se referă la pelagial; pelagic. • sil. *-gi-al*. pl. *-i, -e*. /<germ. ***pelagial***, ***Pelagial***.

pelagián, -ă *adj., s.m., s.f.* (*teol.*) (Adept) al pelagianismului. • sil. *-gi-an*. pl. *-ieni, -iene*. /<fr. ***pélagien***.

pelagianísm *s.n.* (*teol.*) Doctrină eretică creștină, cu tendințe umaniste, fondată de călugărul breton Pelagius, în sec. 5, care nega urmările păcatului originar, susținînd că oamenii pot săvîrși binele fără harul divin. • sil. *-gi-a-*. /<fr. ***pélagianisme***; cf. nm. pr. *Pelagius*, călugăr breton.

pelágic, -ă *adj.* **1** (*hidrol.*) Al mării, propriu mării; referitor la mare; marin. ◇ (*geol.*) *Depozit pelagic* = acumulare de material sedimentar pe fundul mărilor adînci. **2** (*hidrol.*) *Zonă pelagică* = zonă oceanică sau marină care cuprinde masele de apă din larg, situate deasupra zonelor de fund (începînd de la adîncimea de cca 200 m), pe suprafața căreia se află un număr imens de alge verzi și de diatomee în care organismele alcătuiesc planctonul, pleustonul și nectonul; pelagial. **3** (*hidrol.*) Care aparține zonei pelagice, care se referă la zona pelagică. **4** (*despre organisme vegetale și animale*) Care trăiește în zona pelagică. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***pélagique***; cf. lat. *pelagĭcus, -a, -um*, gr. *πελαγικός*.

pelágo- v. pelag-.

pelagofíte *s.f. pl.* (*bot.*) Plante care trăiesc pe suprafața apelor marine. • /<fr. ***pélagophytes***.

pelagoscóp *s.n.* (*hidrol.*) Instrument pentru examinarea fundului apelor marine. • pl. *-oape*. /<fr. ***pélagoscope***.

pelágră *s.f.* (*med.*) Boală cronică endemică, la nivelul grupelor de populație care se hrănesc predominant cu derivate din porumb sau din alte cereale sărace în vitamina PP și în triptofan, care se manifestă prin inflamarea pielii (urmată de descuamare), leziuni pe mucoase, prurit, tulburări gastrointestinale și neuropsihice. *Mălaiul mirosea a moarte și-a pelagră* (VINT.). • pl. *-e*. /<ngr. *πελλάγρα*, fr. ***pellagre***; cf. it. *pelle agra* „piele aspră".

pelagroíd, -ă *adj.* Care seamănă cu pelagra. • pl. *-izi, -ide*. /<fr. ***pellagroïde***.

pelagrós, -oásă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care aparține pelagrei, care se referă la pelagră; care este cauzat de pelagră. **2** *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Persoană) bolnavă de pelagră. • pl. *-oși, -oase*. /<fr. ***pellagreux***.

pelagrozínă *s.f.* Substanță toxică ce se găsește în bobul de porumb alterat. • /<fr. ***pellagrosine***.

peláj *s.n.* Păr, blană a unui animal (sălbatic). ◆ Părul covorului. • /<fr. ***pelage***; cf. lat. *pĭlus, -i* „păr".

pelargónic *adj.* *Acid pelargonic* = acid gras conținut în frunzele de pelargonie. • /<fr. ***pélargonique***.

pelargónie *s.f.* (*bot.*) Nume dat mai multor specii de plante decorative, cu frunzele catifelate și păroase, cu florile albe, roz sau roșii (*Pelargonium zonale, radula, peltatum* și *grandiflorum*); mușcată. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<germ. ***Pelargonie***.

pelăsg, -ă *s.m., adj.* **1** *s.m.* (*la pl.*) Populație tribală care a trăit în partea sudică a Peninsulei Balcanice, pe litoralul vestic al Asiei Mici și în unele insule din Marea Egee pînă la migrația triburilor grecești (mileniul 2 î.Hr.) care au cucerit-o; (*și la sg.*) persoană care făcea parte din această populație. **2** *adj.* Care aparține pelasgilor, care se referă la pelasgi; de la pelasgi; pelasgic. • pl. *-gi, -ge*. /<fr. ***Pélasges***; cf. lat. *Pelasgus*, gr. *Πελασγός*.

pelásgic, -ă *adj.* Pelasg. ◇ *Ziduri pelasgice* = denumire tradițională dată zidurilor ciclopice, mai ales din epoca miceniană. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***pélasgique***; cf. lat. *Pelasgĭcus*, gr. *Πελασγικός*.

peleág, -ă *adj.* (*reg.*) **1** (*despre ființe sau despre părți ale corpului lor*) Care este fără păr. ◆ Spec. Chel. ◆ (*despre păsări*) Care este lipsit de pene; golaș. **2** Fig. (*despre oameni*) Care este sărac. ◆ Care este fără căpătîi; haimana. • pl. *-egi, -ege*. /cf. *pilug*.

pelecăn *s.m.* v. pelican.

pelecanifórme *s.f. pl.* (*ornit.*) Ordin de păsări marine, palmipede, avînd ca tip pelicanul (*Pelecaniformes*). • /<fr. ***pélécaniformes***.

pelecipóde *s.f. pl.* (*zool.*) Clasă de moluște acvatice, acefale, bivalve, cu branhiile lamelare, care au un picior în formă de topor. • /<fr. ***pélécypodes***; cf. gr. *πέλεκυς* „topor".

pelegrín *s.m.* v. peregrin.

pelegrínă *vb. I.* v. peregrina.

pelerín *s.m.* **1** Persoană care face un pelerinaj; (*înv.*) peregrin. *Veniturile sfîntului mormînt sînt... din taxele puse asupra pelerinilor ce vin să se închine în Ierusalim* (BOL.). **2** Persoană care călătorește mult (rătăcind din loc în loc); călător, peregrin. *Un serv anunță sosirea unui pelerin și cererea lui de a fi ospitaliat în castel* (FIL.). • pl. *-i*. /<fr. ***pèlerin***.

pelerináj *s.n.* **1** Călătorie făcută de credincioși (individual sau în grup) într-un loc considerat sfînt; hagialîc. *A fost în pelerinaj la Muntele Sfînt*. **2** Ext. Călătorie făcută într-un loc important din punct de vedere istoric, cultural etc. *Am fost în pelerinaj la mormîntul lui Ștefan cel Mare*. **3** Gener. Călătorie, plimbare (prin diferite locuri îndepărtate). *Mi-am notat cîteva amintiri legate de pelerinajele mele prin Franța și Spania*. **4** Trecere continuă. *Pe șoseaua Jianu... pelerinajul e nesfîrșit* (PER.). • pl. *-e*. /<fr. ***pèlerinage***.

pelerínă *s.f.* **1** Haină largă, de lungimi variabile, fără mîneci, adesea cu glugă, care se poartă peste altă îmbrăcăminte (ca pardesiu sau ca palton). *Alta își caută enervată șalul, lui îi aduce pelerina* (CA. PETR.). **2** Îmbrăcăminte femeiască, în formă de guler mare, care acoperă umerii (și bustul) și care se poartă peste palton sau peste rochie. • pl. *-e*. /<fr. ***pèlerine***.

pelerinúță *s.f.* Dim. al lui *pelerină*. *Merge ghemuită sub pelerinuța veche* (CAZ.). • pl. *-e*. /***pelerină*** + *-uță*.

péleș *s.n.* **1** (*înv., reg.*) Ciucure, franj. **2** (*reg.*) Îndoitura de sus a pantalonilor țărănești, prin care se trece brăcinarul. ◆ Ext. Brăcinar. • pl. *-uri*. /<srb. ***peleš***.

pelétă *s.f.* (*metalurg.*) Granulă de minereu aglomerat, obținută prin peletizare. • pl. *-e*. /<fr., engl. ***pellet***.

peletíc *s.n.* Pensulă specială folosită în olărie. • pl. *-ce*. /etimol. nec.

peletizáre *s.f.* (*metalurg.*) Procedeu de aglomerare mecanică a minereurilor și a concentratelor (umede și) fin măcinate, prin introducerea acestora în tambure rotative, unde particulele se lipesc unele de altele, formînd granule sferice, de dimensiuni diferite. • pl. *-ări*. /după fr. *pellétisation*, engl. *pelletization*.

pelicán *s.m.* (*ornit.*) Pasăre migratoare, acvatică, din familia palmipedelor, de talie mare, lungă de 160 - 180 cm, cu penajul alb, cu ciocul lung, avînd un sac elastic de piele galbenă sub maxilarul inferior, în care adună peștii cu care se hrănește, cu degetele unite printr-o membrană interdigitală, care trăiește în zonele tropicale și temperate, iar în România, în Delta Dunării, fiind monument al naturii (*Pelecanus onocrotalus*); babiță. ◇ *Pelican creț* = pelican cu sacul de sub cioc de culoare roșie și cu penele crețe pe ceafă (*Pelecanus crispus*); babiță roșie. ◇ Compar. *Ce prețuiește o casă bine încălzită și un pat moale și frumos, cînd noi dormim pe picioare ca pelicanii?* (FIL.). • pl. *-i*. și (*înv.*) *pelecán s.m.* /<ngr. *πελεκάν*, lat. ***pelicanus***, ***-i***, fr. ***pélican***.

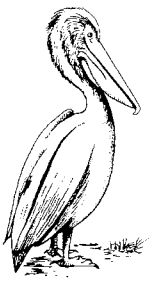

pelican

pelicanól *s.n.* Pastă albă, preparată pe bază de dextrină și de glucoză, folosită pentru lipit hîrtiile sau cartonul. • /<germ. ***Pelikanol***, den. com.

peliculár, -ă *adj.* Care este în formă de peliculă; care ține de peliculă, care se referă la peliculă; care formează o peliculă. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***pelliculaire***.

peliculă *s.f.* **1** Strat care rămîne după uscarea unui sau a mai multe straturi de lacuri ori de vopsele pe un corp oarecare. **2** (*med.*) Scuamă a pielii capului; mătreață. **3** (*fotogr., cinemat.*) Bandă subțire și flexibilă din celuloid sau din material sintetic, acoperită cu un strat subțire de substanță fotosensibilă, folosită în industria fotografică și în cinematografie, pentru înregistrarea imaginii și a sunetului; bandă de film; film. ◇ Compus: *peliculă-document* = film cu valoare de document. • pl. *-e*. /<fr. ***pellicule***, lat. ***pellicŭla***, ***-ae*** <*pellis, -is* „piele".

peliculizáre *s.f.* Aplicare a unei pelicule fine pe suprafața unor obiecte. • pl. *-ări*. /de la ***peliculă***.

peliculizát, -ă *adj.* (*despre obiecte*) Peste care a fost aplicată o peliculă fină. • pl. *-ți, -te*. /de la ***peliculă***.

peliculogén, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* (*despre substanțe organice*) Care, aplicat în stare lichidă pe suprafața unui corp solid, formează pe acesta, după uscare, o peliculă. **2** *s.n.* (*la pl.*) Lacuri, vopsele, emailuri, grunduri care formează pelicule. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***pelliculogène***.

pélie *s.f.* (*pesc.*) Unealtă cu care se fixează și se susțin pripoanele sau năvoadele la pescuit sau pe care se întind plasele pentru uscat și reparat. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /etimol. nec.

pelín *s.m., s.n.* **1** *s.m.* (*bot.*) Plantă erbacee, aromatică, dicotiledonată, din familia compozitelor, cu tulpina înaltă și ramificată, cu frunzele compuse, spintecate, păroase și cenușii, cu florile galbene, dispuse în raceme, folosită în medicină și la prepararea unor băuturi, datorită unei substanțe aromate, amărui, pe care o conține (*Artemisia absinthium*); peliniță. ◇ *Pelin alb* (sau *mic*) = plantă asemănătoare cu pelinul, care are frunzele albe, păroase (*Artemisia austriaca*). *Pelin de mături* = plantă erbacee, din familia compozitelor, cu florile brune-verzui, dispuse în capitule (*Artemisia scoparia*). ◆ Fig. Durere, necaz; amărăciune. *Nu-ți poți imagina pelinul din sufletul meu*. **2** *s.n.* (și *pelin de mai*) Vin cu gust amărui, obținut prin tratarea lui cu pelin. *Știa unde se găsea pelinul cel mai bun și unde se frigea trandafirii cei mai gustoși* (GHICA). **3** *s.n.* Băutură foarte amară, preparată din frunze de pelin și folosită în scopuri curative. *A trebuit să facă omul multă vreme o cură serioasă de rachiu de drojdii cu picături de pelin* (CAR.) ◇ *Ulei de pelin* = ulei eteric extras din pelin, folosit la aromatizarea unor băuturi alcoolice și în farmacie. • pl. *n. -uri*. /<sl. veche **пелинъ**, bg. ***пелин***.

pelinăríță *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee, din familia compozitelor, cu tulpina dreaptă, cu florile galbene, folosită în medicină pentru proprietățile ei tonice (*Artemisia vulgaris*); (*reg.*) peliniță neagră. • pl. *-e*. /***pelin*** + *-ăriță*.

pelináș *s.m., s.n.* Dim. al lui *pelin*. *Dă-ne două pelinașe cu sifon* (BRĂT.). • pl. *-e*. /***pelin*** + *-aș*.

pelinát, -ă *adj.* (*despre băuturi, mai ales despre vinuri*) (Care este preparat) cu pelin. ◆ Ext. Amar. • pl. *-ți, -te*. /***pelin*** + *-at*.

pelíncă *s.f.* (*pop.*; *de obicei la pl.*) **1** Scutec. *Nu e bine să lași pelincile afară după apusul soarelui* (CA.). ◇ Expr. *A ieși* (sau *a fi scos*) *din pelinci* = *a)* a depăși vîrsta alăptării; *b)* ext. a fi foarte tînăr, fără experiență. **2** (*culin.*) *Pelincile Domnului* = turte subțiri și rotunde din aluat nedospit, îndulcite cu miere sau cu zahăr și presărate cu miez de nucă, tradiționale la creștini, în ajunul Crăciunului. • pl. *-ci.* /<magh. ***pelenka***, ucr. ***пеленка***.

pelincúță *s.f.* (*reg.*) Dim. al lui *pelincă*. • pl. *-e.* /***pelincă*** + *-uță*.

peliníță *s.f.* (*bot.*) Nume dat mai multor plante erbacee: *a)* plantă mică, cu frunzele păroase și albicioase, cu florile gălbui (*Artemisia austriaca*); *b)* năfurică (*Artemisia annua*); *c)* plantă cu tulpina dreaptă, cu frunzele alburii pe partea inferioară, cu florile galbene, dispuse în capitule (*Artemisia pontica*); *d)* pelin (*Artemisia absinthium*). ◇ (*reg.*) *Peliniță neagră* = pelinariță (*Artemisia vulgaris*). • pl. *-e.* /***pelin*** + *-iță*.

pelinúță *s.f.* (*bot.*) Mică plantă erbacee din familia compozitelor, cu tulpina și frunzele păroase, alburii, cu florile galbene mirositoare (*Artemisia petrosa*). • pl. *-e.* /***pelin*** + *-uță*.

pelióză *s.f.* (*med.*) Erupție purpurică. • sil. *-li-o-*. /<fr. ***péliose***.

pelít *s.n.* **1** (*geol.*) Material detritic neconsolidat, constituit din particule foarte fine, care formează sedimente, roci sedimentare și soluri. **2** (*mineral.*) Nume generic pentru rocile sedimentare, alcătuite din particule cu dimensiuni mici. • pl. *-e.* /<fr. ***pélite***.

pelític, -ă *adj.* (*geol.*; *despre roci*) Care este format din pelite. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***pélitique***.

peimato-Elem. de compunere „talpa piciorului", „peduncul". • /<engl. ***pelmato-***; cf. gr. *πέλμα, -ατος* „talpă".

pelmatográmă *s.f.* Amprentă plantară înregistrată pe sol. • pl. *-e.* /***pelmato-*** + *-gramă*.

pelo-Elem. de compunere „mîl, noroi", „nămol", „argilă". • /<fr. ***pélo-***; cf. gr. *πηλός* „lut; noroi".

pelobatíde *s.f. pl.* (*zool.*) Familie de animale care se pot afunda în solurile mîloase, avînd ca tip broasca rîioasă (*Pelobatidae*). • /<fr. ***pélobatidés***.

pelobiónt *s.n.* (*biol.*) Organism care trăiește pe un sol mîlos. • sil. *-bi-ont.* /<germ. ***Pelobiont***.

pelofág, -ă *adj.* (*biol.*) Limivor. • pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***pélophage***.

pelofíl, -ă *adj.* (*biol.*; *despre organisme*) Care trăiește pe sau în sol mîlos. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***pélophile***.

pelofítă *s.f.* (*bot.*) Plantă care crește pe soluri noroioase. • pl. *-e.* /<fr. ***pélophyte***.

pelogén, -ă *adj.* Care se formează în mîl. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***pélogène***.

peloíd *s.n.* Substanță care rezultă din procesele geologice și care se găsește, în stare fină, în nămoluri, folosindu-se pentru comprese și băi. • sil. *-lo-id.* pl. *-e.* /<fr. ***péloïde***, germ. ***Peloid***.

peloidoterapíe *s.f.* v. peloterapie.

peloponezián, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.*, Persoană care face parte din populația de bază a Peloponesului sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii Peloponesului. **2** *adj.* Care aparține Peloponesului sau peloponezienilor, care se referă la Pelopones sau la peloponezieni; originar din Pelopones. • sil. *-zi-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***péloponnésien***; cf. nm. pr. *Peloponnes*, peninsulă în S Greciei.

peiopsamogén, -ă *adj.* (*bot.*; *despre plante*) Care crește pe nisipuri argiloase. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***pélopsammogène***.

peloríe *s.f.* (*bot.*) Modificare teratologică a simetriei bilaterale a unei flori în simetrie axială. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***pélorie***; cf. gr. *πέλωρ* „monstru".

pelosól *s.n.* (*pedol.*) Sol format din materiale argiloase. • pl. *-uri.* /<germ. ***Pelosol***.

pelotă *vb. I. tr.* A mîngîia, a dezmierda, a palpa discret și senzual (corpul cuiva). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***péloter***.

pelótă *s.f.* **1** Perniță pentru ace. **2** (*med.*) Pernă destinată a comprima o parte a corpului, în special în bandajele herniare. **3** (*sport*) Joc sportiv, de origine bască, ce se desfășoară între doi jucători, constînd în a arunca o minge din cauciuc brut cu o rachetă într-un perete, de unde, ricoșînd și atingînd pămîntul, este reluată și jucată de partener. ◆ Minge folosită în acest joc. **4** Barcă de piele, cusută și etanșată cu seu de focă, folosită pe apele interioare ale Americii de Sud. • pl. *-e.* /<fr. ***pelote***, sp. ***pelota***; cf. lat. *pĭla, -ae* „minge".

peloterapíe *s.f.* (*med.*) Fangoterapie; tratament cu nămol. • g.-d. *-iei.* și *peloidoterapíe s.f.* /<engl. ***peloterapy***.

pélta *s.f.* (*în Grecia antică*) Mic scut rotund, cu o dublă decupare concavă la partea superioară, caracteristic și amazoanelor, folosit în Tracia și în Asia Mică. • /<fr. ***pelte***, lat. ***pelta***, ***-ae***; cf. gr. *πέλτη*.

peltát, -ă *adj.* (*bot.*; *despre frunze*) Care are limbul rotund, cu nervuri pornite din mijlocul lui și cu pețiolul prins de fața dorsală. • pl. *-ți, -te.* /<lat. ***peltatus, -a, -um***, fr. ***pelté***, it. ***peltato***.

pelteá *s.f.* **1** (*alim.*) Jeleu preparat din suc de fructe fiert cu zahăr pînă devine o masă gelatinoasă, elastică și transparentă. *Un borcănaș cu peltea de gutui, făcut din toamna trecută, pe care-l ținea în gura sobei din salon* (BASS.). ◇ Compar. *Pămîntul nu se întinde ca pelteaua* (REBR.). **2** Fig. Expunere scrisă sau orală, lungă și prolixă, lipsită de consistență; poliloghie, vorbărie goală. *Țin să spun deschis... că pelteaua nu-mi place... nici în literatură* (VLAS.). • pl. *-ele.* și (*reg.*) *belteá s.f.* /<tc. ***pelte***, ngr. ***πελτές***, ***μπελτές***.

pelti-Elem. de compunere „scut"; „peltat"; „radical". • /<fr. ***pelti-***; cf. lat. *pelta, -ae* „scut mic".

peltíc, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care rostește defectuos anumite sunete; care vorbește în vîrful limbii; cepeleag, sîsîit. *Nu mă considera nimeni o fetiță peltică și străvezie* (G. M. ZAMF.). ◆ Ext. (*despre vorbire*) Care trădează o asemenea rostire defectuoasă. *Cu glas cleios și peltic, se adresă lui Sami* (CE. PETR.). ◇ (*adv.*) *Vorbea moale, cam peltic* (SADOV.). ◇ (*subst.*) *Exercițiile de pronunțare făcute în ciuda... gîngavilor și pelticilor* (POP.). ◇ Fig. *Din cuviință și de frică, Mintea mi se face peltică* (ARGH.). • pl. *-ci, -ce.* /<tc. ***peltek***.

pelticăríe *s.f.* Vorbire peltică. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***peltic*** + *-ărie*.

pelticeálă *s.f.* Pelticie. • pl. *-eli.* /***peltici*** + *-eală*.

peltici *vb. IV. refl.* A deveni peltic. ◆ Ext. A vorbi cu greutate, neclar (ca un peltic). • prez.ind. *-esc.* /***peltic*** + *-i*.

pelticíe *s.f.* Defectul omului peltic; pelticeală. • g.-d. *-iei.* /***peltic*** + *-ie*.

peltifórm, -ă *adj.* Care este în formă de scut mic. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***peltiformis***.

peltigéra *s.f.* (*bot.*) Gen de licheni din familia peltigeraceelor, care au talul cu numeroși lobi mari, flexibili, întinși pe substrat, ce conțin metionină, fiind folosit în tratarea bolilor ficatului și, în medicina populară, împotriva turbării (*Peltigera*). • /<it. ***peltigera***.

peltigeracée *s.f. pl.* (*bot.*) Familie de licheni, întîlnită în regiunile montane, care cresc pe mușchi, lemne și pămînt, cuprinzînd genurile *Peltigera, Solorina* și *Solorinella* (*Peltigeraceae*). • /<it. ***peltigeracee***.

peltinérv, -ă *adj.* (*bot.*; *despre frunze peltate*) Care are nervuri ramificate, ca niște raze, de la centru spre periferie. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***peltinerve***.

pelucíd, -ă *adj.* Care este translucid, transparent. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***pellucide***, lat. ***pellucĭdus, -a, -um***.

pelúr *adj.invar. Hîrtie pelur* (și *subst. n.*) = hîrtie foarte subțire, ușor translucidă, folosită pentru cópii la mașina de scris; indigo. • /<fr. ***pelure***.

pelusiác, -ă *adj.* (*mai ales despre un braț al Nilului*) Care trece pe lîngă Pelusa, oraș în Egipt. • sil. *-si-ac.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***péllusiaque***; cf. nm. pr. *Pelusa*, oraș în Egipt.

pelúză *s.f.* **1** Suprafață de teren într-un scuar, într-un parc, într-o grădină etc., plantată cu iarbă deasă, tunsă scurt (și cu flori); gazon. *Un podeț venețian ducea de la peluză către o insulă unde se ridica o biserică* (CĂL.). **2** Parte gazonată a unui teren de curse înconjurat de pistă. **3** Fiecare dintre cele două părți ale tribunelor unui stadion, situate în spatele porților terenului de joc și destinate spectatorilor. • pl. *-e.* /<fr. ***pelouse***; cf. lat. *pīlōsus, -a, -um* „cu păr".

pelv-Elem. de compunere „bazin, pelvis". • și *pelvi-*. /<fr. ***pelv(i)-***; cf. lat. *pelvis, -is* „bazin"; „căldare".

pelvectomíe *s.f.* (*chir.*) Operație care constă în extirparea organelor din bazin. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***pelvectomie***.

pelvi-v. pelv-.

pelvián, -ă *adj.* (*anat., med.*) Care aparține pelvisului, care se referă la pelvis. ◇ *Oase pelviene* = oase care alcătuiesc bazinul vertebratelor superioare. *Centură pelviană* = structură osoasă circulară formată din cele două oase coxale, articulate la sacrum și între ele, care leagă scheletul membrelor inferioare de coloana vertebrală. *Prezentare* (sau *poziție*) *pelviană* = poziție anormală a fătului, la naștere, cu bazinul înainte. *Membre pelviene* = membrele posterioare la nevertebrate. • sil. *-vi-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***pelvien***; cf. lat. *pelvis, -is* „bazin".

pelvicelulítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a țesutului celular al bazinului. • /<fr. ***pelvicellulite***.

pelvifórm, -ă *adj.* În formă de bazin. • pl. *-i, -e.* /<lat. șt. ***pelviformis***.

pelvigrafíe *s.f.* (*med.*) Pelvimetrie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***pelvigraphie***.

pelvilogíe *s.f.* (*med.*) Studiu al pelvisului normal sau patologic. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***pelvilogie***.

pelvimetríe *s.f.* (*med.*) Metodă obstetricală de măsurare a pelvisului; pelvigrafie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***pelvimétrie***.

pelvimétru *s.n.* (*med.*) Instrument medical folosit în pelvimetrie. • pl. *-e.* /<fr. ***pelvimètre***.

pelviperitomíță *s.f.* (*med.*) Inflamație de origine microbiană a peritoneului pelvian. • pl. *-e.* /<fr. ***pelvipéritonite***.

pélvis *s.n.* (*anat.*) Parte a scheletului uman, situată la baza trunchiului, care este formată din cele două oase coxale și din osul sacru; bazin. ◆ Ext. Cavitatea cuprinsă între aceste oase. ◇ *Pelvis renal* = segment superior, dilatat, al căilor urinare, care face legătura dintre hilul renal și ureter; bazinet. • pl. *-uri.* /<lat. ***pelvis, -is***, fr. ***pelvis***.

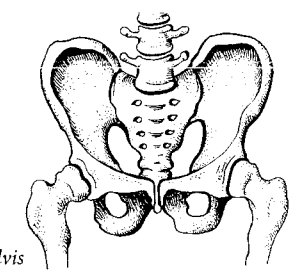

pelvis

pelvisupórt *s.n.* (*med.*) Aparat destinat a susține bazinul în timpul diverselor intervenții chirurgicale sau al aplicării aparatelor ghipsale. • pl. *-uri.* /<fr. ***pelvisuport***.

pelvitomíe *s.f.* (*chir.*) Nume generic pentru operațiile chirurgicale practicate pentru lărgirea temporară a bazinului. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***pelvitomie***.

pembé *subst. invar., adj.invar.* (*înv.*) **1** *subst. invar.* Culoare roșu-deschis sau roz. *Dintre nori, izbucneau vîltori galbene și roșii. Cei a căror înfățișare se schimbă de la o clipă la alta se tigheleau cu pembe* (MACED.). **2** *adj.invar.* Care este de culoare roșu-deschis sau roz; trandafiriu. *Scurteici de catifea pembe și grena* (ARGH.). ◆ Fig. (*fam.*) Care este excentric, extravagant. • /<tc. ***pembe***.

pemfigoíde *s.n. pl.* (*med.*) Denumire generică pentru dermatozele buloase asemănătoare cu pemfigusul. • /<fr. ***pemphigoïdes***.

pémfigus *subst.* (*med.*) (Termen generic pentru orice) dermatoză care se manifestă prin apariția pe piele și pe unele mucoase a unor bășici de diferite mărimi, pline cu lichid, care ulcerează, care provoacă mîncărimi, iar după spargere lasă cruste și eroziuni. • acc. și *pémfigus.* /<fr. ***pemphigus***; cf. gr. *πέμφιξ, -ιγος* „picătură; bășică, pustulă".

pempănt, -ă *adj.* (*fran.*) Care este dichisit, elegant, cochet; atrăgător, seducător. *Pempantă, fardată, cochetă, asta nu cred eu că se pricepe în chimie* (BAR.). • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***pimpant***.

pen-Elem. de compunere „aproximativ, aproape". • și *pene-*. /<fr. ***pen(e)-***; cf. lat. *paene* „aproape".

penă *vb. I. tr.* (*jur.*) A penaliza. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***peiner***.

penáj *s.n.* **1** Colect. Totalitatea penelor unei păsări; penet, (*înv.*) peniș. *Ierunca cu pui... cu penajul de coloarea frunzelor toamnei* (SADOV.). **2** Mănunchi de pene (colorate) folosite ca podoabă la chipiu, la coif etc.; panaș. *Soldații aveau chipiul cu penaj* (SANDU-A.). • pl. *-e, -uri.* /<fr. ***pennage***.

penál, -ă *adj., s.n.* (*jur.*) **1** *adj.* (*despre legi, dispoziții cu caracter de lege etc.*) Care are un caracter represiv; care se referă la infracțiuni și prevede pedepsele care

trebuie aplicate. *Se mulţumi a aplica în toată rigoarea teribila lege penală contra neplatei datoriilor* (HASD.). ◇ *Drept penal* (şi *subst. n.*) = ramură a ştiinţei dreptului care se ocupă cu studiul normelor juridice cu caracter represiv. *Doamna îşi alesese cel mai celebru avocat al timpului în penal* (SADOV.). *Cod penal* = ansamblul principalelor norme juridice care definesc infracţiunile şi stabilesc sancţionarea lor. *Proces penal* sau *acţiune penală* = acţiune în justiţie împotriva unui infractor pentru a obţine pedepsirea lui potrivit legilor în vigoare. *Fapt penal* = infracţiune. *Sancţiune penală* = pedeapsă prevăzută de legile penale. *Antecedent penal* v. antecedent. *Anchetă penală* v. anchetă. *Clauză penală* v. clauză. *Sechestru penal* v. sechestru. *Urmărire penală* v. urmărire. **2** *s.n.* Drept penal. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***pénal***, lat. ***poenalis, -e*** <*poena, -ae* „pedeapsă".

penalicéşte *adv.* (*jur.*) Din punct de vedere penal, sub raport penal; penalmente. • ***/penal*** + *-iceşte.*

penalíst, -á *s.m., s.f.* (*jur.*) Jurist specialist în probleme de drept penal. *Marii penalişti ai baroului* (STANCU). • pl. *-işti, -iste.* /<fr. ***pénaliste***, it. ***penalista***.

penalitáte *s.f.* **1** (*jur.*) Faptul de a fi pasibil de o pedeapsă judiciară. ◆ Ext. Pedeapsă judiciară aplicată cuiva. ◆ Spec. Clauză penală. **2** Faptul de a fi pasibil de o despăgubire. ◆ Ext. Despăgubire (în bani); amendă. **3** (*sport*) Abatere a unui sportiv, în cadrul unei competiţii sportive, sancţionată de arbitru conform regulamentului de joc. ◆ Ext. Sancţiune dată unui sportiv în urma acestei abateri. ◇ *Şut de penalitate* v. şut. • pl. *-ăţi.* /<fr. ***pénalité***.

penalizá *vb. I. tr.* **1** (*jur.*) A prevedea sau a aplica cuiva o anumită sancţiune penală; a pena, a sancţiona. **2** A prevedea sau a cere cuiva o anumită despăgubire băneacă; a amenda. **3** (*sport; compl. indică echipe, jucători etc.*) A sancţiona pentru încălcarea regulamentului jocului. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***pénaliser***.

penalizáre *s.f.* Acţiunea de *a penaliza* şi rezultatul ei; penalizaţie. • pl. *-ări.* /v. ***penaliza***.

penalizatór, -oáre *adj.* Care are caracter de penalizare. • pl. *-ori, -oare.* ***/penaliza*** + *-tor*, după fr. *pénalisateur*.

penalizáţie *s.f.* Penalizare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***pénalisation***.

penalménte *adv.* (*jur.*) Din punct de vedere penal; penaliceşte. • /<fr. ***pénalement***.

penálti *s.n.* (*sport; la fotbal, polo, handbal etc.*) Lovitură de pedeapsă executată dintr-un punct situat aproape de poartă, care se acordă în urma unei greşeli comise în apropierea propriei porţi de echipa aflată în apărare. • scris şi *penalty.* pl. *-uri.* /<fr., engl. ***penalty***.

penálty *s.n.* v. penalti.

penár *s.n.* Cutie (de formă paralelipipedică) în care elevii îşi ţin creioanele, stilourile, pixurile, radierele etc. *I-am făcut un penar în care să-şi ţie creionul* (VLAS.). • pl. *-e.* /<germ. ***Pennal***.

penát, -á *adj.* În formă de pană. ◆ (*bot.; despre frunze*) Care are nervurile secundare aşezate de o parte şi de alta a nervurii principale, ca firele unei pene. ◆ (*bot.; despre frunze compuse*) Care are foliolele dispuse în perechi de o parte şi de alta a unui ax comun, ca firele unei pene. • pl. *-ţi, -te.* /<lat. ***pennatus, -a, -um***, fr. ***penné***.

penati-Elem. de compunere „crestat, penat". • /<fr. ***pennati-***; cf. lat. *pennatus, -a, -um* <*penna, -ae* „pană".

penatifíd, -ă *adj.* (*bot.; despre frunze penate*) Cu diviziuni care ating jumătate din lăţimea limbului. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***pennatifide***.

penatifórm, -ă *adj.* În formă de pană. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***pennatiforme***.

penatilobát, -ă *adj.* (*bot.; despre frunze penate*) Care are crestături lungi. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***pennatilobé***.

penatipartít, -ă *adj.* (*bot.; despre frunze penate*) Cu diviziuni care trec de jumătatea limbului, fără să atingă axa frunzei. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***pennatiparti***.

penatisecát, -á *adj.* (*bot.; despre frunze penate*) Cu diviziuni care ating nervura mediană. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***pennatiséqué***.

penáţi *s.m. pl.* (*în mit. etruscă şi lat.*) Divinităţi protectoare ale casei şi ale familiei. ◆ Fig. Cămin, casă părintească. *Oriunde îşi aşază penaţii, se face linişte şi se bea şvarţ bun* (SADOV.). • /<lat. ***penates***, fr. ***pénates***.

pénă *s.f.* (*înv.*) Pedeapsă. • pl. *-e.* /<lat. ***poena, -ae***, fr. ***peine***.

pence [pens] *s.f.* v. peni[1].

pendánt *s.n.* Obiect care formează, împreună cu altul, o pereche simetrică. • pl. *-e.* /<fr. ***pendant***.

péndel *s.n.* (*cinemat.*) Mod de rulare a unui film în mai multe săli, părţile acestuia fiind proiectate pe rînd. • /<germ. ***Pendel***.

pendeléu *s.m.* (*reg.*) Fustă (din pînză albă) pe care o poartă (pe dedesubt) femeile de la ţară; poale. • pl. *-ee.* /<magh. ***pendely***.

pendént, -ă *adj.* v. pendinte.

pendentív *s.n.* v. pandantiv.

pendínte *adj.invar.* **1** Care este subordonat cuiva (sau la ceva), care depinde de... **2** Care nu a fost soluţionat, care urmează să fie rezolvat. **3** (*jur.; despre litigii*) Care se află în curs de cercetare, care aşteaptă să fie judecat. *Să-i pui procesu-n stare Ce stă pendent la curte* (I. NEGR.). • şi *pendént, -ă adj.* /<lat. ***pendens, -ntis***, fr. ***pendant***.

pendúl *s.n.* **1** Corp solid care poate oscila în jurul unui punct fix sau al unei axe fixe cînd este scos din poziţia sa de echilibru stabil. ◆ Ext. Dispozitiv sau piesă a unui mecanism care prin oscilaţie reglează mişcările unei maşini sau ale unui instrument. ◇ *Pendul fizic* (sau *compus*) = corp solid capabil să oscileze sub acţiunea propriei greutăţi, în jurul unei axe fixe care nu trece prin centrul său de greutate. *Pendul matematic* (sau *simplu*) = pendul teoretic constituit dintr-un punct material suspendat într-un punct fix prin intermediul unui fir neextensibil de masă neglijabilă. *Pendul compresator* = pendul matematic care este în aşa fel construit încît să păstreze aceeaşi lungime, la orice temperatură. *Pendulul lui Foucault* = pendul matematic al cărui punct de suspensie participă la mişcarea de rotaţie diurnă a Pămîntului. *Pendul sincron* = pendul matematic care are aceeaşi perioadă cu un pendul fizic dat. *Pendul electric* = pendul care este folosit ca electroscop. *Pendul balistic* v. balistic. ◇ Compar. *Vinele groase... îi băteau ritmic, ca pendulul unui ceasornic* (PER.). **2** Element de rezemare cu două articulaţii, folosit la poduri. **3** Tip de corp de iluminat suspendat printr-o tijă. **4** (*mai ales în formele „ceas cu pendulă", „pendulă"*) Ceas (mare) de perete (sau de masă) a cărui mişcare este reglată de un pendul şi a cărui forţă de mişcare este dată de un resort sau de o greutate în cădere, care de obicei marchează orele şi jumătăţile de oră prin sunete. *Tablouri puţine, o pendulă florentină* (CA. PETR.). ◇ *Balansierul pendulei* v. balansier. • pl. *-e.* şi *pendúlă s.f.* /<fr. ***pendule***, lat. ***pendŭlus, -a, -um*** „care este suspendat", germ. ***Pendel[uhr]***.

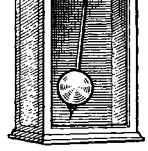

pendul (4)

pendulá *vb. I. intr.* **1** (*despre pendule*) A avea mişcări oscilatorii; a se balansa, a oscila în raport cu poziţia de echilibru. ◆ (*despre organe de maşini*) A avea o mişcare asemănătoare cu aceea a pendulului. **2** (*despre mărimi fizice*) A oscila (lent), a varia în jurul unei valori de referinţă. **3** Ext. A face mişcări alternative, a se clătina într-o parte şi în alta; a se balansa; a oscila. ◆ (*despre fiinţe sau despre părţi ale corpului lor*) A se legăna, a se mişca alternativ într-o parte şi în alta. *Trupul omului spînzurat cu picioarele în sus pendula pe o rază largă* (STANCU). **4** Fig. (*despre oameni*) A trece uşor de la o stare sufletească la alta; a fi nehotărît, instabil. *Cititorul pendulează între bucurie şi teamă* (PER.). • prez.ind. *-ez.* ***/pendul*** + *-a*; cf. it. *pendolare*, fr. *penduler*.

pendulár, -ă *adj.* **1** Care aparţine pendulului, care se referă la pendul; care are o mişcare (ca) de pendul; oscilant, oscilatoriu. **2** Fig. Care trece (periodic) de la o stare la alta. *Nu poate fi vorba astfel de o evoluţie completă, ci numai de o perindare pendulară* (RALEA). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***pendulaire***.

penduláre *s.f.* **1** Oscilaţie a unui pendul sau a unui obiect asemănător cu un pendul faţă de poziţia de echilibru; legănare. **2** Variaţie lentă, oscilantă a valorii unei mărimi în jurul unei valori medii sau al unei valori de referinţă. **3** Fig. Trecere (periodică) de la o stare la alta. *Această pendulare între grav şi comic este oarecum generală* (PER.). • pl. *-ări.* /v. ***pendula***.

pendularíst, -á *s.m., s.f.* Muncitor specializat în secţionarea şi retezarea buştenilor la fierăstrăul mecanic. • pl. *-işti, -iste.* ***/pendula***(*r*) + *-ist*.

pendúlă *s.f.* v. pendul.

pene-v. pen-.

peneág *s.n.* (*reg.*) Parte a cizmei situată deasupra călcîiului, de care se prinde pintenul. *Flăcăii au, pentru sărbători, ciobote cu tureatca strîmtă, răscroite dinapoi, cu pinteni de piele bătuţi în peneag* (PER.). • pl. *-uri.* /etimol. nec.

penél *s.n.* **1** (*a. plast.*) Pensulă mică, cu păr fin şi coadă lungă, folosită pentru a picta. *Nişte sprîncene pe care penelul nu le-ar fi încordat cu atîta delicateţe încoronau ochii ei negri ca mura* (C. NEGR.). **2** Fig. Manieră, mod, stil de a picta; măiestrie artistică (specifică unui pictor). *Sub penelul acestui genial pictor dispar ca prin minune toate formele ascuţite şi ososase ale chipurilor* (HOG.). • pl. *-uri.* /<it. ***pennello***.

penepléná *s.f.* (*geomorf.*) Suprafaţă de teren plană sau uşor ondulată, formată printr-un îndelungat proces de eroziune, care păstrează din loc în loc reliefuri reziduale ce nu au fost nivelate. • pl. *-e.* /<fr. ***péneplaine***.

peneplenizáre *s.f.* (*geomorf.*) Fenomen de reducere a înălţimilor relative ale unor regiuni, de modelare a reliefului pînă la nivelul fundului văilor şi de secţionare a formelor accidentate de relief din partea superioară a acestor înălţimi, pînă la aspectul de peneplenă. • pl. *-ări.* /de la ***peneplenă***, după fr. *pénéplanation*.

penét *s.n.* Colect. Penaj. *Cu penetul ca sideful Străluceşte-o porumbiţă* (EMIN.). • pl. *-uri.* ***/pană***[1] + *-et*.

penetrá *vb. I. tr., intr.* **1** A pătrunde (undeva, la cineva, prin ceva etc.). *Cerneala penetrează creta.* **2** Fig. A influenţa profund. *Semnele semnelor mai preafund penetrîndu-le, cu mintea şi cu gîndul le socoteşte* (MICU). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***pénétrer***, lat. ***penetrare***.

penetrábil, -ă *adj.* **1** (*despre materiale, corpuri etc.*) Care poate fi pătruns (uşor), care lasă să treacă ceva prin sine; care poate fi străbătut dintr-o parte într-alta. **2** (*despre ochi, privire*) Care este ager, pătrunzător. *E o femeie tînără..., cu ochi întunecaţi, penetrabili şi gură senzuală* (CĂL.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***pénétrable***.

penetrabilitáte *s.f.* Însuşirea de a fi penetrabil sau penetrant. • /<fr. ***pénétrabilité***.

penetránt, -á *adj.* **1** Care (poate) pătrunde (adînc) în ceva; pătrunzător. ◆ (*despre corpuri, radiaţii etc.*) Care poate pătrunde (adînc) într-un material; care este capabil să străbată straturi groase de material. ◆ (*despre artere de comunicaţie*) Care merge de la periferie către centrul unui oraş, al unei regiuni sau din spatele spre linia înaintată a unui front militar. ◆ (*med.*) *Plagă penetrantă* = plagă care străbate ţesuturile în profunzime. **2** (*despre mirosuri*) Care este puternic; intens, ascuţit. **3** (*despre ochi, privire*) Care este ager, care dă dovadă de inteligenţă; pătrunzător. **4** Fig. Care produce o impresie puternică. *Păşeau singuri în această melancolie penetrantă a naturii* (VLAH.). • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***pénétrant***.

penetránţă *s.f.* **1** Penetraţie. **2** (*fiz.*) Efect produs prin pătrunderea liniilor de cîmp electric printr-un electrod (la tuburile electronice cu trei sau mai mulţi electrozi). **3** (*genet.*) Frecvenţă cu care o genă sau o familie de gene îşi manifestă efectul în fenotipul purtător. • pl. *-e.* /<fr. ***pénétrance***.

penetráre *s.f.* Acţiunea de *a penetra* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***penetra***.

penetráţie *s.f.* **1** Trecere prin ceva (pînă în partea opusă); pătrundere în adîncime; străpungere, străbatere; penetranţă. ◇ (*comunic.*) *Arteră de penetraţie* = arteră de circulaţie prin care se pătrunde într-o localitate. (*econ.*) *Penetraţie a pieţei* sau *rată de penetraţie* = gradul de pătrundere în consum a unui produs, indicator calculat ca raport între clienţii efectivi şi clienţii potenţiali ai produsului. *Preţ de penetraţie* v. preţ. ◆ Adîncime pînă la care (poate) pătrunde un corp în alt corp. ◆ (*fiz.*) Intersecţie, întrepătrundere a două corpuri sau a două suprafeţe. ◆ Suprafaţa sau linia rezultată din această intersec-

tare. ◇ Fig. *În pictura omului elementar intuiția scriitorului nu este călăuzită de norma penetrației naturaliste, coborînd către instincte* (VIANU). **2** Ext. Infiltrare, extindere sau circulație în spațiu. **3** (*tehn.*) Adîncime la care se scufundă o piesă standard într-o probă de bitum sau de unsoare consistentă, reprezentînd o caracteristică a acesteia. **4** Fig. Pătrundere, perspicacitate. *Un istoric nu greșește prin judecăți înguste, ci prin lipsă de penetrație* (PER.). • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și (*înv.*) *penetrațiúne s.f.* /<fr. ***pénétration***, lat. ***penetratio, -onis***.

penetrațiúne *s.f.* v. penetrație.

penetro- Elem. de compunere „pătrundere, penetrație". • /<fr. ***pénétro-***; cf. lat. *penetrare* „a pătrunde".

penetrologíe *s.f.* (*fiz.*) Studiu al energiei radiante. • g.-d. *-iei*. /***penetro-*** + ***-logie***.

penetrométru *s.n.* (*tehn.*) Aparat pentru determinarea consistenței unui material (sol, bitum, unsori consistente etc.). • pl. *-e*. /<fr. ***pénétromètre***.

péni[1] *s.m.* (*fin.*) Monedă divizionară engleză, care valorează a douăsprezecea parte dintr-un șiling sau a suta parte dintr-o liră sterlină. • pl. *peni*. și *pence s.f.* /<engl. ***penny***.

pení[2] *vb. IV. tr.* (*înv., reg.; compl. indică păsări*) A jumuli. • prez.ind. *-esc*. /***pană***[1] + ***-i***.

penián, -ă *adj.* (*anat.*) Care aparține penisului, care se referă la penis. • pl. *-ieni, -iene*. /<fr. ***pénien***.

penibil, -ă *adj.* **1** Care provoacă o impresie neplăcută, supărătoare; care este greu de suportat; care face pe cineva să se simtă jenat. *Nu se încumeta să meargă din pricina amintirilor penibile despre fiul său* (CĂL.). ◇ (*adv.; ca nm.pred. pe lîngă pers. 3 a vb. „a fi"*) *Mi-e penibil să obțin cel mai neînsemnat sprijin datorită nevestei mele* (CA. PETR.). ◇ (*fam.; despre oameni*) *Măcar taci din gură, că ești penibil!* **2** Care este obositor, dificil. *Calea Victoriei suportă o circulație penibilă de trăsuri și pietoni* (ARGH.). • pl. *-i, -e*. /<fr. ***pénible***.

penibilitáte *s.f.* **1** Caracterul a ceea ce este penibil. **2** (*fam.*) Vorbă sau faptă care are un caracter penibil. *De ce spui astfel de penibilități?* • /<fr. ***pénibilité***.

penicíl *s.n.* (*anat.*) Parte a unui organ a cărui extremitate este dispusă în formă de pensulă. • /<fr. ***pénicille***; cf. lat. *penĭcillum, -i* „pensulă, pămătuf".

penicilát, -ă *adj.* (*anat.; despre extremitățile unor organe*) În formă de penicil. • pl. *-ți, -te*. /<fr. ***pénicillé***.

penicílic *adj.* (*farm.*) *Acid penicilic* = substanță acidă toxică, cu acțiune antibiotică și bacteriostatică puternică, produsă de unele ciuperci (*Penicillium*). • /<fr. ***pénicillinique***.

penicilinázā *s.f.* (*biochim.*) Enzimă produsă de bacterii, care inactivează penicilina, hidrolizînd-o. • pl. *-e*. /<fr. ***pénicillinase***.

penicilínă *s.f.* (*chim.*) Substanță cu acțiune antibiotică, extrasă din culturile unor ciuperci de mucegai (*Penicillium notatum* și *chrysogenum*), folosită în medicină datorită puternicii acțiuni bacteriostatice și bactericide asupra unor germeni din grupa cocilor, ca stafilococul, streptococul, gonococul etc. • pl. *-e*. /<fr. ***pénicilline***, engl. ***penicillin***.

penicilinemíe *s.f.* (*med.*) Prezență a penicilinei în sînge. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***pénicillinémie***.

penicilinorezistént, -ă *adj.* (*despre microbi*) Care, printr-o suită de fenomene de adaptare, și-a pierdut sensibilitatea față de penicilină. • pl. *-ți, -te*. /<fr. ***pénicillino-résistant***.

penicilinorezistență *s.f.* (*med.*) Însușirea unui microb de a fi devenit penicilinorezistent. • /<fr. ***pénicillino-résistance***.

penicilinoterapíe *s.f.* (*med.*) Tratament medical cu penicilină. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***pénicillinothérapie***.

penicíllium *s.m.* (*bot.*) Specie de ciuperci saprofite din clasa ascomicetelor, cu mulți nuclei și cu sporangi în formă de ciucuri, care este cultivată pentru extragerea penicilinei sau pentru prepararea unor specialități de brînză; mucegai. • /<lat. ***penicillium***, fr. ***pénicillium***.

penín *s.n.* (*mineral.*) Silicat de aluminiu, de culoare verde-albastră, constituent al șisturilor cristaline, care formează cristale pe rocile metamorfice și magmatice • pl. *-e*. /<fr. ***pénnine***, germ. ***Pennin***.

peninérv, -ă *adj.* (*bot.; despre frunze*) Care are nervuri penate. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***penninerve***; cf. lat. *penna, -ae* „pană".

péning *s.m.* v. peaning.

peninsulár, -ă *adj.* **1** Care aparține unei peninsule, care se referă la o peninsulă; care se află pe o peninsulă. ◆ (*subst.*) Locuitor al unei peninsule. **2** Spec. Care este caracteristic Peninsulei Italice sau Peninsulei Iberice, italienilor ori spaniolilor. ◆ (*subst.; la pl. m.*) Italian. *Peninsularii, îndeosebi genovezii, venețienii... credeau că pot privi cu dispreț spre soldații de fier ai regelui francez* (SADOV.). **3** Ca o peninsulă; în formă de peninsulă. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***péninsulaire***.

península *s.f.* (*geomorf.*) Porțiune de uscat, de dimensiuni și contururi diferite, care pătrunde adînc în mare, ca o prelungire a uscatului, rămînînd înconjurată din trei părți de apă. • pl. *-e*. /<lat. ***paeninsŭla, -ae***, fr. ***péninsule***, it. ***penisola***; cf. lat. *paene* „aproape", *insŭla, -ae* „insulă".

pénis *s.n.* (*anat.*) Organ genital masculin extern de copulație și de micțiune; falus. • pl. *-uri*. /<fr. ***penis***; cf. lat. *pēnis, -is* „coadă la patrupede".

peníș *s.n.* (*înv.*) **1** Panaș. **2** Colect. Penaj. • pl. *-uri*. /***pană***[1] + ***-iș***.

pemișă *s.f.* (*mar.*) Navă fluvială, asemănătoare cu un șlep, folosită la transportul mărfurilor. • pl. *-e*. /<fr. ***péniche***.

penișoáră *s.f.* Dim. al lui *pană*; peniță. ◆ Spec. Peniță. *Stuhul tău, o penișoară, Ca să scriu o hîrtioară* (POP.). • pl. *-e*. /***pană***[1] + ***-işoară***.

penitenciár, -ă *s.n., adj.* **1** *s.n.* Închisoare. *Penitenciarul e pentru escroci* (VIN.). **2** *adj.* Care aparține penitenciarului, care se referă la penitenciar. *Cititorul nostru s-ar putea dar aștepta a găsi într-aceste pagine vreo disertațiune... asupra sistemelor penitențiare* (ODOB.). • sil. *-ci-ar*. pl. *-i, -e*. și (*înv.*) *penitențiár, -ă adj.* /<fr. ***pénitencier***.

penitént, -ă *s.m., s.f., adj.* (*bis.*) **1** *s.m., s.f.* Credincios care se supune penitenței, regretîndu-și păcatele săvîrșite; pocăit. *Mîinile iertării... se împreunară pe capul penitentei!* (GAL.). ◇ Compar. *Îl urmă, furișîndu-se pe lîngă zid..., desculță ca o penitentă* (TEOD.). **2** *adj.* Care aparține penitentului, care se referă la penitent. *Duce o viață penitentă.* • pl. *-ți, -te*. /<lat. ***paenītens, -ntis***, fr. ***pénitent***.

penitență *s.f.* **1** (*bis.*) Pedeapsă pe care și-o impune cineva sau pe care preotul i-o dă cuiva la spovedanie, pentru ispășirea păcatelor și care constă mai ales în post și rugăciuni; canon. ◇ Expr. *A face penitență* = a executa canonul impus de preotul duhovnic pentru ispășirea păcatelor. **2** Ext. Privațiune (de ordin fizic, material); viață aspră, ascetică pe care și-o impune cineva (în special călugării). ◆ Fig. Abstinență. *Lăsîndu-se de beție și trăind într-o penitență absolută vreme de cinci ani, și-a revenit la o viață nouă* (PER.). ◆ Fig. Sărăcie, privațiuni. **3** Pocăință. *Sunat-a ora și vocea penitenței* (HEL.). • pl. *-e*. /<lat. ***paenitentĭa, -ae***, fr. ***pénitence***, it. ***penitenza***.

penitențiál, -ă *adj., s.n.* (*bis.*) **I** *adj.* Care ține de penitență, care se referă la penitență. **II** *s.n.* **1** Ritual de penitență, utilizat de confesori. **2** Scriere care cuprinde canoane, penitențe. • sil. *-ți-al*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***pénitentiel***, lat. ***paenitentialis***.

penitențiár, -ă *adj.* v. penitenciar.

peniță *s.f.* **1** Dim. al lui *pană*; penișoară. *Porumb alb cu gușa verde, Cu peniță zugrăvite* (POP.). **2** Obiect format dintr-o placă mică și concavă de metal, cu vîrf ascuțit și despicat, montată sau fixată la un toc, care folosește pentru a scrie cu cerneală. *Încercă penița pe unghie, ascuți un creion, adună foițele de lemn pe sugătoare* (CE. PETR.). ◇ *Peniță gotică* v. gotic. *Peniță rondă* v. rond. *Peniță topografică* v. topografic. **3** (*a. plast.*) Procedeu de a executa un desen, de obicei în tuș negru. *Desene în peniță neagră erau tratate de cei doi artiști în ulei de două tonuri* (CĂL.). ◆ Desen executat cu tuș, în peniță. **4** (*bot.*) Numele a două specii de plante erbacee, acvatice, cu florile alburii, dispuse în verticile cu spice, care cresc în ape adînci, stătătoare sau lin curgătoare (*Myriophyllum spicatum* și *verticillatum*). • pl. *-e*. /***pană***[1] + ***-iță***.

pénni *s.f.* (*fin.*) Monedă divizionară finlandeză, valorînd a suta parte dintr-o marcă. • /<germ. ***Penni***; cuv. finlandez.

penologíe *s.f.* (*jur.*) Ramură a criminologiei care se ocupă cu studiul pedepselor pentru infracțiunile penale și cu aplicarea lor. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***pénologie***; cf. lat. *poena, -ae* „pedeapsă".

penón *s.n.* (*în Ev. Med.*) Flamură triunghiulară purtată de cavaleri în vîrful lăncii. • /<fr. ***pennon***.

pensă *vb. I. tr.* **1** (*med.; compl. indică pielea, organe etc.*) A prinde, a apuca (și a strînge) cu pensa. **2** (*cosmet.; compl. indică fire de păr, mai ales, din sprîncene*) A smulge cu penseta. **3** A face pense la un obiect de îmbrăcăminte. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***pincer***.

pensáre *s.f.* Acțiunea de *a pensa* și rezultatul ei. ◆ Ext. (*tehn.*) Strîngere și fixare a unei suduri prin contact cu un dispozitiv special. • pl. *-ări*. /v. ***pensa***.

pénsă *s.f.* **1** Instrument format din două brațe metalice (drepte sau curbe, cu sau fără dinți), care se îmbină la un capăt sau care se articulează între ele în formă de foarfece și care este folosit în medicină, în tehnică etc. pentru a prinde sau a fixa obiecte de dimensiuni mici sau materii care nu pot fi luate cu mîna. **2** Cută scurtă interioară, ascuțită la un capăt sau la amîndouă, făcută la obiectele de îmbrăcăminte, pentru a le da formă și a le face să se muleze pe corp. **3** Extremitate a cleștilor racilor, homarilor sau scorpionilor. • pl. *-e*. /<fr. ***pince*** <*pincer* „a prinde; a strînge".

pensétă *s.f.* Pensă mică. ◇ *Pensetă cu vid* = instrument cu o ventuză la capăt, care prinde piesele mici prin aspirație. • pl. *-e*. /<fr. ***pincette***.

pénsie *s.f.* Sumă de bani care se acordă (lunar) persoanelor care au ieșit din activitate pentru limită de vîrstă, pentru invaliditate sau care și-au pierdut susținătorul și sînt incapabile de muncă. *Acum nu mai aștepta decît pensia* (BART). ◇ *Ieșire la pensie* v. ieșire. ◇ Loc.adj. *La pensie* = care este pensionar. *De doi ani era la pensie* (BART). ◇ Loc.vb. *A ieși* (sau *a scoate pe cineva*) *la pensie* = *a*) a (se) pensiona. *Ieșise la pensie ca judecător* (SADOV.); *b*) (*arg.*) a bate foarte tare pe cineva (aducîndu-l în starea de a nu mai putea lucra). *A slobozi în pensie* v. slobozi. ◆ Spec. Ajutor (periodic) în bani plătit unei persoane, pentru a-i asigura existența. ◇ *Pensie alimentară* (sau *de întreținere*) v. alimentar. ◆ (*înv.*) Subsidiu. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***pension***, germ. ***Pension***, rus. ***пенсия***.

pensioáră *s.f.* (*fam.*) Dim. al lui *pensie*. *S-a retras cu o pensioară de treizeci de lei* (CAR.). • pl. *-e*. /***pensie*** + ***-oară***.

pensión *s.n.* **1** (*înv.*) Instituție particulară de învățămînt de grad elementar sau mediu, în care elevii sînt găzduiți în perioada școlarizării; pensionat. *Vorba aceasta o știa din pension de la o fată de familie* (BASS.). **2** (*arg.*) Închisoare. • sil. *-si-on*. pl. *-oane*. și (*înv.*) *pansión s.n.* /<fr. ***pension***.

pensioná *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică oameni*) A scoate din activitate, acordîndu-i o pensie, în condițiile determinate de lege. *E încă tînăr. Cum o să-l pensioneze?* (STANCU). **2** *refl.* A ieși la pensie, a deveni pensionar. *M-am pensionat acum doi ani.* • sil. *-si-o-*. prez.ind. *-ez*. /<fr. ***pensionner***, germ. ***pensionieren***.

pensionár, -ă *s.m., s.f.* **1** Persoană care primește pensie; (*reg.*) pensionist. *Soția secretarului fusese profesoară și acum era pensionară* (CĂL.). **2** Persoană care primește o subvenție, un subsidiu. *Pensionerii reginei călări și gata de bătălie* (C. NEGR.). **3** Persoană internată, îngrijită într-un azil sau într-un ospiciu. *Ceilalți pensionari ai ospiciului... priveau* (BOGZA). ◆ Animal dintr-o grădină zoologică (expus publicului). **4** Persoană care stă în pensiune la cineva. *Pensionarii casei sînt toți la masă* (CA. PETR.). **5** (*înv.*) Elev al unui pension. *Guvernanta mă duse într-o cămară mare unde pensionarele se jucau* (PER.). **6** Persoană închisă într-o închisoare; deținut. *Printre pensionarii închisorii... există și un individ care cumulează suferințele privațiunii de libertate cu acele ale bolii* (VIANU). • sil. *-si-o-*. pl. *-i, -e*. și *pensionér, -ă s.m., s.f.* /<fr. ***pensionnaire***, germ. ***Pensionär***.

pensionáre *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *pensiona*. *Momentul pensionării poate fi traumatizant.* • sil. *-si-o-*. pl. *-ări*. /v. ***pensiona***.

pensionát[1] *s.n.* Pension. *Căpătase acea umbră dulce de tristețe care-l făcea atît de interesant și irezistibil pentru bobocii pensionatelor* (EMIN.). ◆ Timpul petrecut de cineva într-un pension; mod de viață specific acestui sistem de învățămînt. • sil. *-si-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***pensionnat***, germ. ***Pensionat***.

pensionát[2]**, -ă** *adj.* Care este scos la pensie. • sil. *-si-o-*. pl. *-ți, -te*. /v. ***pensiona***.

pensionér, -ă *s.m., s.f.* v. pensionar.

pensioníst, -ă *s.m., s.f.* **1** (*reg.*) Pensionar. *Pe dumneata, bunule..., te-au scos pensionist cu foaie la mînă* (DAVID.). **2** (*înv.*) Elev al unui pension.

• sil. *-si-o-*. pl. *-işti, -iste.* /***pension*** + *-ist*; cf. germ. *Pensionist.*

pensiúne *s.f.* **1** Găzduire constînd din locuinţă şi masă (sau numai din masă) pe care o primeşte cineva, cu regularitate (într-o casă particulară), în schimbul unei sume de bani. *O familie cu fete îl invitase pe un an întreg, oferindu-i pensiune* (CĂL.). ◆ Găzduire care se acordă elevilor într-un pension. ◇ Loc.adv. *În pensiune* = (*în legătură cu vb. ca „a da", „a intra"*) în gazdă. *Primi... să mă conducă pînă la Nancy, să mă instaleze în pensiune la un profesor alsacian* (BRĂ.). ◆ Concr. Sumă de bani care se dă persoanei care acordă găzduire completă sau numai masă. *Adevărul e că Felix plătea o pensiune scandaloasă* (CĂL.). ◆ Spec. Sumă de bani care se dă într-un pension pentru întreţinerea unui elev. **2** Concr. Casă, restaurant etc. în care se oferă cuiva găzduire completă sau numai masă, în schimbul unei sume de bani. *Credea că nu se va putea îngriji bine într-o pensiune departe de orice oraş* (DEM.). • pl. *-i.* /<fr. ***pension***.

pensulá *vb. I. tr.* **1** A întinde cu pensula pe o suprafaţă un strat de vopsea, de lac etc.; a vopsi, a colora cu pensula. *Rotunjeşte oval unghiile, taie pieliţele, lustruieşte, pensulează cu lac* (CE. PETR.). **2** (*med.*) A badijona cu dezinfectant (cu ajutorul unei pensule). • prez.ind. *-ez.* /***pensulă*** + *-a.*

pensulăre *s.f.* Acţiunea de *a pensula* şi rezultatul ei; pensulaţie. • pl. *-ări.* /v. ***pensula***.

pensulaţie *s.f.* **1** Pensulare. **2** Ext. (*a. plast.*) Trăsătură de penel specifică unui pictor. **3** (*med.*) Badijonare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***pensula*** + *-aţie.*

pénsulă *s.f.* **1** Instrument alcătuit dintr-un mănunchi de fire de păr sau de fibre sintetice prinse într-un mîner de lemn sau de metal, folosit pentru întinderea vopselelor, a lacurilor etc. pe o suprafaţă sau pentru îndepărtarea firelor de praf. *Ornamentele negre de pe aripile de smalţ roşu, simetrice şi desenate cu o pensulă fină de miniaturist* (CE. PETR.). ◇ Loc.vb. *A minui pensula* = a picta. **2** Fig. Pensulaţie. *Ici vezi un tablou de Tizian..., apoi vin cele de pensulă toscană* (FIL.). • pl. *-e.* /<germ. ***Pinsel***.

pent- Elem. de compunere „cinci, de cinci ori". • şi *penta-.* /<fr. ***pent(a)***-; cf. gr. *πέντε* „cinci".

penta- v. pent-.

pentacentenár, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* Care durează de cinci sute de ani. **2** *s.n.* Al cincilea centenar. • pl. *-i, -e.* /***penta-*** + ***centenar***.

pentaclorúră *s.f.* (*chim.*) Clorură a elementelor pentavalente. • pl. *-i.* /<fr. ***pentachlorure***.

pentáclu *s.n.* Talisman care constă într-o pecete magică aplicată pe un pergament din piele de ţap sau gravată pe un medalion din material preţios, în formă de pentagramă, de triunghi etc., pe care sînt desenate litere ebraice, cuvinte latineşti şi caractere cabalistice şi despre care se crede că poate pune în mişcare forţele oculte. • /<fr. ***pentacle***; cf. gr. *πέντε* „cinci".

pentacórd *s.n.* (*muz.*) **1** (*în Grecia antică*) Instrument cu cinci coarde, asemănător unei lire. **2** Sistem de cinci sunete succesive ale unei scări muzicale, formînd o cvintă perfectă. • pl. *-uri, -e.* /<fr. ***pentacorde***, lat. ***pentachordus***; cf. gr. *πέντε* „cinci", *χορδή* „coardă".

pentacrín *s.m.* (*zool.*) Echinoderm cu corpul în formă de potir, pe marginea căruia sînt prinse braţele bifurcate şi penate cu aspect de floare, care duce viaţă sedentară, fiind fixat pe fundurile marine cu ajutorul unui peduncul (*Pentacrinus*); crin-de-mare. • pl. *-i.* /<fr. ***pentacrine***; cf. gr. *κρίνον* „crin".

pentadactíl, -ă *adj., s.m., s.f.* (*zool.*) (Animal) care are cinci degete la membre. ◆ (Membru anterior sau posterior) care are cinci degete. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***pentadactyle***; cf. gr. *πέντε* „cinci", *δάκτυλος* „deget".

pentádă *s.f.* (*climat.*) Perioadă de cinci zile consecutive. • pl. *-e.* /<fr. ***pentade***, germ. ***Pentade***.

pentadecagón *s.n.* (*geom.*) Poligon plan cu cincisprezece laturi şi cu cincisprezece unghiuri. • pl. *-oane.* /<fr. ***pentadécagone***; cf. gr. *πεντηδεκάγονον* <*πέντε καὶ δέκα* „cincisprezece", *γωνία* „unghi".

pentadrăhmă *s.f.* (*în antic.*) Monedă greacă de argint, valorînd cinci drahme. • pl. *-e.* /<fr. ***pentadrachme***; cf. gr. *πενταδραχμία.*

pentaédru *s.n.* (*geom.*) Poliedru cu cinci feţe. • pl. *-e.* /<fr. ***pentaèdre***; cf. gr. *πέντε* „cinci", *ἕδρα* „bază".

pentagón *s.n.* **1** (*geom.*) Poligon cu cinci laturi şi cinci unghiuri. **2** Ministerul şi statul major al Forţelor Armate ale SUA. ◆ Clădirea în care îşi are sediul acest minister. • pl. *-oane.* /<lat. ***pentagonus***, fr. ***pentagone***, germ. ***Pentagon***; cf. gr. *πέντε* „cinci", *γωνία* „unghi".

pentagonál, -ă *adj.* **1** (*despre obiecte, suprafeţe*) Care are formă de pentagon, ca un pentagon. *Scena înfăţişează odaia Ameliei care este de formă pentagonală* (C. NEGR.). **2** (*despre corpuri geometrice*) Care are la bază un pentagon. • pl. *-i, -e.* /***pentagon*** + *-al*; cf. fr. *pentagonal.*

pentagrámă *s.f.* **1** Figură geometrică plană, în formă de stea cu cinci colţuri desenată dintr-o singură trăsătură, considerată ca simbol al perfecţiunii sau al diavolului şi folosită adesea ca talisman. **2** (*muz.*) Portativ de cinci linii. • pl. *-e.* /<fr. ***pentagramme***, it. ***pentagramma***; cf. gr. *πεντάγραμμον.*

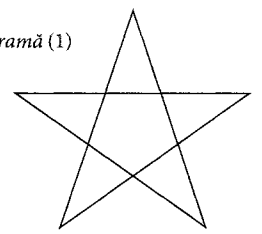

pentagramă (1)

pentagrílă *s.f.* (*electron.*) Tub electronic cu vid, cu un anod, cu un catod şi cu cinci grile. • pl. *-e.* /<engl. ***pentagrid***, după *grilă.*

pentalogíe *s.f.* **1** (*lit.*) Serie de cinci opere literare avînd o idee şi personaje comune. **2** (*med.*) Apariţie simultană a cinci elemente, asociere a cinci simptome. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***pentalogy***.

pentamér, -ă *adj.* **1** (*bot.; despre organe*) Care este format din cinci părţi sau elemente. **2** (*entom.; despre insecte*) Care are tarsul divizat în cinci părţi. **3** (*despre fiinţe sau despre organe ale lor*) Cu simetrie radială în cinci părţi sau elemente. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***pentamère***.

pentameríe *s.f.* (*bot.*) Însuşirea de a fi pentamer. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***pentamérie***.

pentamerón *s.n.* (*lit.*) Operă conţinînd povestirile unor evenimente întîmplate în timp de cinci zile. • /<it. ***pentamerone***; cf. gr. *πέντε* „cinci", *ἡμέρα* „zi".

pentamétru *s.m.* (*în vers. greacă şi latină*) Vers alcătuit din cinci picioare, care formează două emistihuri egale (doi dactili şi o silabă lungă). *Fragment apocrif din Odiseea, în hexametri şi pentametri* (TOPÎR.). ◆ (*în metrica modernă*) Vers cu cinci silabe accentuate. • pl. *-i.* /<gr. ***πεντάμετρος***, lat. ***pentamĕter, -tri***, fr. ***pentamètre***.

pentán *s.m.* (*chim.*) Hidrocarbură saturată aciclică din seria alcanilor, cu cinci atomi de carbon în moleculă. • pl. *-i.* /<fr. ***pentane***.

pentanól *s.m.* (*chim.*) Alcool amilic. • /<fr. ***pentanol***.

pentaoxíd *s.m.* (*chim.*) Oxid a cărui moleculă conţine cinci atomi de oxigen. • pl. *-izi.* /<fr. ***pentoxyde***.

pentapetál, -ă *adj.* (*bot.; despre corolele florilor*) Care are cinci petale. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***pentapétale***.

pentapíl, -ă *adj., s.n.* (*arhit.*) (Edificiu) cu cinci porţi. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***pentapyle***.

pentaploíd, -ă *adj.* (*biol.; despre celule, organisme*) Cu cinci seturi haploide de cromozomi. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***pentaploïde***.

pentaprísmă *s.f.* (*geom.*) Prismă cu cinci feţe laterale. • pl. *-e.* /<germ. ***Pentaprisma***.

pentárh *s.m.* (*în Grecia antică*) Membru al unei pentarhii. • /<fr. ***pentarque***.

pentarhíe *s.f.* **1** (*în antic.*) Colegiu de cinci magistraţi superiori în Cartagina punică. **2** Analog. Guvernămînt de cinci şefi; alianţă de cinci naţiuni. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***pentarchie***; cf. gr. *πενταρχία.*

pentasepál, -ă *adj.* (*despre caliciile florilor*) Care are cinci sepale. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***pentasépale***.

pentasilábic, -ă *adj.* (*despre cuvinte*) Care este format din cinci silabe. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***pentasyllabique***.

pentaspérm, -ă *adj.* (*bot.*) Care are cinci seminţe. • pl. *-i, -e.* /<lat. şt. ***pentaspermus***.

pentastíl, -ă *adj., s.n.* (*arhit.*) (Templu antic) cu cinci coloane. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***pentastyle***.

pentateúh *s.n.* (*bis.*) Parte a *Bibliei* care cuprinde primele cinci cărţi ale *Vechiului Testament*, atribuite, de tradiţie, lui Moise şi cunoscute, în religia ebraică, sub numele de *Tora.* • pl. *-uri.* /<lat. ***pentateuchus***, ngr. ***πεντάτευχος***, fr. ***pentateuque***.

pentatlón *s.n.* (*sport*) **1** Probă sportivă combinată de atletism, alcătuită din cinci probe selecţionate din alergări, aruncări şi sărituri (desfăşurate într-o zi la bărbaţi şi în două zile la femei), clasamentul făcîndu-se prin totalizarea punctelor obţinute la fiecare probă. ◆ (*în Grecia antică*) Complex de cinci jocuri atletice (aruncare cu discul, luptă, salt, alergări, aruncare cu suliţa). **2** *Pentatlon modern* = concurs sportiv complex, care constă în cinci probe diferite (călărie, scrimă, tir, nataţie şi cros), la care participă aceiaşi sportivi, organizate în cinci zile, clasamentul fiind făcut prin totalizarea punctelor obţinute la fiecare probă. • pl. *-oane.* /<fr. ***pentathlon***; cf. gr. *πέντε* „cinci", *ἆθλον* „luptă".

pentatloníst, -ă *s.m., s.f.* (*sport*) Sportiv specializat în probele de pentatlon. • pl. *-işti, -iste.* /***pentatlon*** + *-ist*; cf. fr. *pentathloniste.*

pentatónic, -ă *adj.* (*muz.*) *Gamă pentatonică* = gamă alcătuită din cinci trepte, fără semitonuri, cu tonuri întregi şi terţe mici în cuprinsul unei octave, care stă la baza muzicii folclorice chineze, tătare, scoţiene etc. *Sistem pentatonic* = sistem muzical care se bazează pe o scară alcătuită din cinci sunete cu înălţimi diferite, în cadrul unei octave. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***pentatonique***, germ. ***pentatonisch***.

pentavalént, -ă *adj.* (*despre elemente chimice*) Care are valenţa egală cu cinci. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***pentavalent***.

pentazól *s.n.* (*farm.*) Substanţă incoloră, cristalizată, solubilă în apă, cu gust amărui, folosită ca medicament în afecţiunile cardiace, respiratorii, în tratarea psihozei etc. • /etimol. nec.

penteléu *s.n.* **1** (*alim.; la sg.*) Specialitate de caşcaval (preparată din laptele care se mulge toamna de la oi). **2** (*reg.*) Băţ cu ajutorul căruia se bate laptele pentru a alege untul. **3** (*reg.*) Coastă înclinată şi netedă pe care coboară oile la strungă. • pl. *-ie.* /de la nm. pr. ***Penteleu***, masiv muntos în România, în Carpaţii de Curbură.

pentélică *adj. Marmură pentelică* = marmură albă, fără nervuri, folosită în sculptură şi în arhitectură. • /<fr. ***pentélique***; cf. nm. pr. *Pendelikon*, munte în Grecia, celebru pentru carierele de marmură albă.

pentemimér, -ă *adj.* (*vers.; despre cezuri*) Care se găseşte după a cincea jumătate de picior. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***pentémimère***.

pentéră *s.f.* (*mar.; în Grecia antică*) Navă militară cu cinci rînduri de rame. • pl. *-e.* /<fr. ***pentère***; cf. lat. *penteris*, gr. *πεντήρης.*

penthotál *s.n.* (*farm.*) Derivat barbituric, utilizat pe cale intravenoasă pentru anestezie generală de scurtă durată şi pentru narcoanaliză; pentobarbital. • /<fr. ***penthotal***.

penticostál, -ă *adj., s.m., s.f.* (*relig.*) (Adept) al penticostalismului. • pl. *-i, -e.* /<engl. ***Pentecostal***.

penticostalísm *s.n.* (*relig.*) Sectă creştină, apărută la începutul sec. 20 în SUA şi răspîndită apoi şi în Europa, care acordă o importanţă doctrinară centrală botezului cu Duhul Sfînt şi ai cărei membri practică un misticism exagerat, prin asceză şi prin alţi stimuli psihici, producîndu-şi o stare de extaz şi de convulsii, înşirînd, dezordonat, cuvinte fără nici o semnificaţie. • /***penticostal*** + *-ism*.

penticostár *s.n.* (*bis.*) Carte bisericească ce cuprinde orînduielile slujbelor, pentru cele 50 de zile, dintre Paşti şi prima duminică după Rusalii. *Ştie tipicul pe de rost, zilele de harţi şi de post, Agheasmatarul, Penticostarul* (ARGH.). • pl. *-e.* /<ngr. ***πεντηκοστάριον***.

penticóstă *s.f.* (*bis.*) Sărbătoarea Rusaliilor (care are loc la cincizeci de zile după Paşti). • /<ngr. ***πεντηκοστή*** „a cincizecea".

pentirémă *s.f.* (*milit.; în antic.*) Galeră, navă de război, cu vîslaşi aşezaţi în şiruri de cîte cinci. • pl. *-e.* /<fr. ***pentirème***.

pentobarbitál *s.n.* (*farm.*) Penthotal. • /<engl. ***pentobarbital***.

pentódă *s.f.* (*electron.*) Tub electronic cu cinci electrozi. • pl. *-e.* /<fr. ***pentode***.

pentoxíd *s.m.* (*chim.*) Oxid al unui element pentavalent. • pl. *-izi.* /<engl. ***pentoxide***.

pentozáni *s.m. pl.* (*chim.*) Polizaharide macromoleculare, rezultate prin polimerizarea pentozelor, care însoţesc celuloza în plante. • /<germ. ***Pentosane***.

pentóză *s.f.* (*chim.*) Compus organic din clasa monozaharidelor, cu cinci atomi de carbon în moleculă. • pl. *-e.* /<fr. ***pentose***.

pentozurie *s.f.* (*fiziol.*) Prezența de pentoze în urină. ◆ Cantitate de pentoză prezentă în urină. • /<fr. ***pentosurie***.

péntru *prep.* **I** (*introduce un compl. indir.*) **1** Introduce un compl. indirect împreună cu care denumește: *a*) Persoana, ființa etc. căreia îi este destinată sau i se atribuie o acțiune. *Pregătește o prăjitură pentru copii. b*) Persoana sau obiectul interesat în acțiune. *A făcut pentru noi foarte multe compromisuri. c*) Obiectul unui schimb. *Dau un regat pentru un cal. d*) Echivalența. *Moarte pentru moarte, cumătre, arsură pentru arsură, că bine-o mai plesnișI dinioare cu cuvinte din scriptură!* (CR.). *e*) Substituirea. *Sînteți voi îngăduitori cu dînsul și pentru mine* (REBR.). **2** Introduce un compl. indirect împreună cu care exprimă o nuanță finală: *a*) În interesul..., în (sau spre) folosul..., în favoarea..., în apărarea... *Fiecare trăiește pentru el* (DELAVR.). ◇ (*destinația este o persoană căruia i se adresează un lucru, un fapt etc.*) *Însemnarea aceasta e pentru dumneata* (SADOV.). *b*) Potrivit cu... *Serviciul nu era pentru el.* ◇ (*în constr. eliptice*) *Trei voturi pentru și două contra.* ◆ (Față) de... *Are o grijă deosebită pentru mama lui.* **3** Introduce un compl. indirect împreună cu care exprimă o nuanță cauzală. *Să proslăvim pentru toate pre sfinția ta* (DOS.). ◇ Expr. *Pentru puțin* (sau *nimic*), se folosește ca formulă de răspuns din partea persoanei căreia i se adresează o mulțumire. *Pentru* (*numele lui*) *Dumnezeu!* exclamație care însoțește o cerere sau o rugăminte sau care exprimă uimirea, indignarea cuiva. *Pentru nimic în lume* v. lume. **II** (*introduce un circ.*) **1** Introduce un circ. de cauză. *Pentru obrăznicie a fost pedepsit.* ◇ (*în constr. „pentru aceasta" și „pentru aceea"*) *Pentru aceea, profesorul, deși torturat de cîteva întrebări, nu formulă nici una* (GAL.). ◇ (*în constr. interog. „pentru ce"*) *Dacă ai știut că ai un bunic așa de grobian, pentru ce m-ai îndemnat să mă lupt cu el?* (CR.). ◇ Expr. *Nu pentru alta, ci...* = nu din altă cauză, dar... **2** Introduce un circ. de scop exprimat printr-un subst., supin sau inf., împreună cu care exprimă un raport final. *Mama lor le spunea că-i învață să zboare pentru o călătorie lungă* (BRĂT.). *Se ridicau pentru a oferi curtenitor femeilor jilțurile de paie* (CE. PETR.). ◇ (*finalitatea are sens preventiv*) *A făcut o asigurare a casei pentru cutremur.* ◇ (*finalitatea vizează o destinație efectivă sau virtuală*) *Cere hîrtie și plic pentr-o scrisoare* (SADOV.). **3** Introduce un circ. de timp împreună cu care exprimă un raport temporal. *Părăsi satul și familia ei pentru totdauna* (ODOB.). ◇ Loc.adv. *Pentru moment* v. moment. **4** Introduce un circ. de mod, cu nuanță consecutivă. *Cîteva sugestii doar — suficient pentru a da impresia de dimineață* (SEBAST.). **III** (*Introduce un circ. rel.*) **1** Cu privire..., referitor la..., în legătură cu... *Se știe că Iașii e renumit pentru vin* (SADOV.). ◇ Expr. *Cît pentru...* = în ce privește..., cît despre... **2** Față de...; în raport cu... *Pentru mine a fost un adevărat mentor.* **IV** Introduce un atr. care exprimă: *a*) Destinația. *Autobuzul pentru Brașov este la peron. Medicament pentru răceală. b*) Interesul. *Grija pentru cîini stă în centrul preocupărilor sale.* **V** Introduce un *nm.pred.* care exprimă destinația. *Cadoul este pentru prietena mea.* **VI 1** (*urmat de un inf., are val. de conj., constr. fiind echivalentă cu o prop. consec. neg., cînd regenta e afirm., și invers*) *Subiectul e prea vast pentru a putea fi expus într-o oră.* **2** (*formează conj. compuse*) *Pentru ca* (sau *că*) = fiindcă, deoarece. *Pentru ce* (sau *care*) sau *pentru aceasta* (sau *aceea*) = de aceea; deci, așadar. • ***/pe + întru*** sau lat. ***per + intro***.

pénulă *s.f.* (*latin.*) Manta scurtă de voiaj, fără mîneci. • pl. *-e.* /<lat. ***paenŭla, -ae***.

penúltim, -ă *adj.* Care este înaintea celui din urmă, care precedă pe cel din urmă, al doilea din urmă; prefinal. *Am întîlnit-o... în penultima zi de curse* (CA. PETR.). • pl. *-i, -e.* /<lat. ***paenultĭmus, -a, -um***.

penúmbră *s.f.* **1** (*fiz.*) Zonă incomplet luminată, cuprinsă între zona de umbră și zona luminată din spatele unui corp opac, din care izvorul luminos este observat numai parțial. ◆ Gener. Zonă slab luminată; semiobscuritate. *Comisia de judecată era într-o penumbră gălbuie* (CA. PETR.). ◇ Fig. *Tragediile din trecut rămîn în penumbră* (IBR.). **2** (*a. plast.*) Zonă de trecere între lumină și umbră. • pl. *-e.* /<fr. ***pénombre***, după *umbră*.

penurie *s.f.* Lipsă (extremă) a unor lucruri necesare. ◆ Spec. Lipsă a mijloacelor de existență.; sărăcie, mizerie. *Astfel vorbea bietul român de penuria ce roade poporul* (ODOB.). ◆ Ext. Lipsă a unor materii prime, mijloace energetice etc. *Pe piață e penurie de petrol.* ◇ Fig. *Au o tehnică slabă și o ciudată penurie de idei* (PER.). • acc. și *penúrie*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***pénurie***, lat. ***penūrĭa, -ae***.

peón[1] *s.m.* (*în America Latină*) Muncitor agricol sărac, aflat într-o stare de dependență totală față de proprietar din cauza datoriilor. • sil. *pe-on.* pl. *-i.* /<fr. ***péon***, sp. ***peón***.

peón[2] *s.m.* (*vers.*) Picior de vers clasic solemn, de patru silabe, dintre care una lungă și trei scurte. • sil. *pe-on.* pl. *-i.* /<fr. ***péon***, lat. ***paeon, -onis***; cf. gr. *παιών, παιάν* „imn coral".

peonăj *s.n.* (*econ.; în America Latină*) Sistem de dependență a muncitorilor agricoli săraci față de moșieri, prin avansare de împrumuturi în contul muncilor viitoare. • sil. *pe-o-.* /<fr. ***péonage***.

peónia *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee, cu rădăcinile în formă de tubercul și cu florile mari, plăcut parfumate și colorate de la alb, roz pînă la roșu, utilizată în medicina populară (ca sedativ) (*Paeonia*); bujor. • sil. *pe-o-.* /<lat. ***paeonia, -ae***.

peónic, -ă *adj.* (*despre versuri*) Care este format din peoni. ◇ *Rimă peonică* = rimă cu accentul pe a patra silabă de la sfîrșit. • sil. *pe-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<it. ***peonico***.

pepélea *s.m.* (*pop.*) Om isteț, glumeț și poznaș, care își bate joc de toți. *Ne-o giucat-o pepelea!* (ALECS.). ◇ (*ca epitet, precedînd termenul calificat, de care se leagă prin prep. „de"*) *Din pricina lui pepelea de moș Bodrîngă, Pavel mai nu le putea dovedi de cîrpii* (CR.). ◇ *Cuiul lui Pepelea* v. cui. • /de la nm. pr. ***Pepelea***, personaj din snoavele și povestirile populare românești.

pepenăr *s.m.* Persoană care cultivă sau vinde pepeni. • pl. *-i.* ***/pepene*** + *-ar*.

pepenăș *s.m.* (*bot.*) Dim. al lui *pepene*; (*reg.*) pepenuț. • pl. *-i.* ***/pepene*** + *-aș*.

pepenărie *s.f.* Loc unde se cultivă (sau se vînd) pepeni; bostănărie, bostană, harbuzărie. *Din cînd în cînd, mai fac cîte o recunoaștere prin pepenăriile de lîngă rîu* (GAL.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* ***/pepene*** + *-ărie*.

pépene *s.m.* (*bot.*) **1** Numele a două specii de plante erbacee dicotiledonate, din familia cucurbitaceelor, anuale, cultivate, cu tulpina tîrîtoare, lungă, cu florile unisexuate, monoice, galbene și cu fructul o bacă mare comestibilă: *a*) (și *pepene galben*) plantă originară din Asia tropicală, cu tulpina acoperită cu peri aspri, cu fructul sferic sau oval, cu coaja galbenă sau verzuie, cu miezul alb, verzui sau galben, dulce, parfumat și suculent (*Cucumis melo*); restr. fructul acestei plante; *b*) (și *pepene verde*) plantă originară din S Africii, cu frunzele adînc crestate, cu fructul mare, sferic sau oval, cu coaja verde și miezul roșu sau galben, dulce și foarte zemos (*Citrullus vulgaris*); harbuz, lubeniță, bostan; restr. fructul acestei plante. *Pepene roșu* v. roșu. *Pepene scorțos* v. scorțos. ◇ Expr. *Gras ca pepenele* (sau *ca un pepene*) sau *pepene de gras* (sau *gras pepene*) = foarte gras. (*fam.*) *A-și ieși* (sau *a scoate pe cineva*) *din pepeni* = a-și pierde (sau a face pe cineva să-și piardă) răbdarea, a (se) enerva, a-și ieși (sau a scoate pe cineva) din fire. *Pînă la urmă, ne-am ieșit din pepeni și i-am insultat* (STANCU). *A ieși la pepeni* = a face o proastă afacere, a nu reuși într-o acțiune. *A ajunge la pepeni* = a sărăci. *A da țanc la pepene* v. țanc. ◇ Compar. *Avea tata un brici cu care..., din bărbos, se alegea cu un obraz ca pepenele* (VLAS.). **2** (*reg.*) *Pepene porcesc* = *a*) dovleac (*Cucurbita pepo maxima*); *b*) bostan alb (*Cucurbita pepo melopepo*). **3** (*pop.*) *Pepene rîios* = castravete (*Cucumis sativus*). • pl. *-i.* /lat. **pepīnem = pĕpo, -onis*.

pepeniște *s.f.* (*pop.*) Teren cultivat cu pepeni. • pl. *-i.* ***/pepene*** + *-iște*.

pepenoáică *s.f.* (*bot.*) Specie de pepene verde, de formă lunguiață, cu coaja vărgată cu dungi de culoare verde-închis și verde-deschis; pepenoaie. • pl. *-ce.* ***/pepene*** + *-oaică*.

pepenoáie *s.f.* (*bot.*) Pepenoaică. *Pepenoaia aia sîrbească este patru parale* (CA. PETR.). • pl. *-oaie.* ***/pepene*** + *-oaie*.

pepenói *s.m.* Aug. al lui *pepene*. • pl. *-oi.* ***/pepene*** + *-oi*.

pepenós, -oásă *adj.* (*despre oameni sau despre capul lor*) Care este rotund, sferic, plin (ca un pepene); gras, dolofan. *Copiii lor cresc ca dolofanii, vînjoși, sprinteni și pepenoși* (DELAVR.). • pl. *-oși, -oase.* ***/pepene*** + *-os*.

pepenúț *s.m.* (*bot.; reg.*) Pepenaș. • pl. *-i.* ***/pepene*** + *-uț*.

peperín *s.n.* (*geol.*) Tuf vulcanic, răspîndit în regiunea Romei, folosit ca piatră de construcție. • /<it. ***peperino***.

pepiniéră *s.f.* **1** Teren cultivat cu material săditor viticol, pomicol, forestier, care este rezervat pentru înmulțirea și formarea plantelor erbacee sau lemnoase pînă la plantarea lor pe locul definitiv. **2** Analog. Crescătorie de animale. *Vedea uscătorii de fructe și pepiniere de păstrăvi* (CE. PETR.). ◇ *Pepinieră piscicolă* = amenajare piscicolă destinată producerii puietului de pește în vederea populării bazinelor piscicole naturale. **3** Fig. Instituție, organizație etc. care pregătește persoane în vederea unei profesiuni, a unei activități etc.; colectiv din care se pot recruta astfel de oameni. *Gimnaziile noastre, pepiniere de candidați la funcțiuni* (ODOB.). **4** Fig. Mediu, anturaj. *Pepiniera în care cresc acești inemici ai onoarei și ai tuturor virtuților cetățenești este mai totdeauna casa... bogatului parvenit* (FIL.). • sil. *-ni-e-.* pl. *-e.* /<fr. ***pépinière***.

pepinierie *s.f.* Ocupația pepinieristului. • sil. *-ni-e-.* g.-d. *-iei.* ***/pepinieră*** + *-ie*.

pepinierist *s.m.* Persoană cu pregătire tehnică de specialitate care lucrează într-o pepinieră. • sil. *-ni-e-.* pl. *-iști.* /<fr. ***pépiniériste***.

pepít *adj.invar., s.n.* (Țesătură) cu pătrățele sau romburi mărunte, în două culori, care alternează între ele. *Coborî Pascalopol, îmbrăcat într-un costum pepit* (CĂL.). • și *pepíta, pipít adj.invar., s.n.* /<germ. ***Pepita***.

pepíta *adj.invar., s.n.* v. pepit.

pepítă *s.f.* Bucată masivă de aur (sau de alt metal nobil) nativ. • pl. *-e.* /<fr. ***pépite***; cf. sp. *pepita* „sîmbure".

péplu *s.n.* (*în antic.*) Mantie scurtă, fără mîneci, prinsă pe umeri cu o agrafă și purtată de femei peste tunică. *Peplul îi înfășoară, ca un brîu, talia zveltă* (ODOB.). • pl. *-uri.* și *péplum s.n.* /<lat. ***peplum, -i***, ngr. ***πέπλο[ν]***.

peplu

péplum *s.n.* v. peplu.

peponídă *s.f.* (*bot.*) Fruct cărnos, indehiscent, cu coaja tare și cu semințe numeroase, la cucurbitacee; melonidă. • /<fr. ***péponide***; cf. lat. *pepo, -ōnis*, gr. *πέπων, -ονος* „copt, moale".

pépsi *s.n.* v. pepsi-cola.

pépsic, -ă *adj.* (*biochim.*) Care aparține pepsinei, care se referă la pepsină; peptic. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***pepsique***.

pépsi-cóla *s.f.* (*ind. alim.*) Numele unei băuturi răcoritoare, acidulate, care conține esență de cola și pepsine; băutură care poartă acest nume. • și *pépsi s.n.* /<amer. ***Pepsi Cola***, den. com.

pepsíe *s.f.* (*med.*) Termen folosit pentru a exprima caracterele generale ale digestiei; digestie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***pepsie***.

pepsínă *s.f.* (*biochim.*) Enzimă secretată de mucoasa stomacală a vertebratelor și activată de acidul clorhidric, care hidrolizează proteinele, pînă la peptide. ◆ Ext. Medicament extras din mucoasa stomacală a unor animale, care se administrează în tratamentul bolilor digestive. • pl. *-e.* /<fr. ***pepsine***, germ. ***Pepsin***; cf. gr. *πέψις* „digestie".

pepsinogén *s.n.* (*biochim.*) Substanță cristalină, inactivă enzimatic, care se găsește în sucul gastric și în mucoasa intestinală și care, sub acțiunea autocatalitică a pepsinei formate în mediul acid, se transformă în pepsină activă enzimatic. • /<engl. ***pepsinogen***.

pepsinurie *s.f.* (*fiziol.*) Prezență a pepsinei în urină. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***pepsinurie***.

péptic, -ă *adj.* (*med.*) Care se referă la acțiunea pepsinei; pepsic. ◇ *Ulcer peptic* = ulcer al mucoasei

gastrice sau jejunale, care survine după o intervenție chirurgicală asupra stomacului. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***peptique.***

peptidáză *s.f.* (*biochim.*) Enzimă care catalizează descompunerea peptidelor. • /<fr. ***peptidase.***

peptídă *s.f.* (*biochim.*) Substanță chimică organică, cu caracter de amidă, naturală sau sintetică, rezultată din combinarea a două sau a mai multe molecule de aminoacizi sau din hidroliza parțială a proteinelor. • pl. *-e.* /<fr. ***peptide.***

peptídic, -ă *adj.* (*biochim.*) Care se referă la peptide; de natura peptidelor. • pl. *-ci, -ce.* /***peptidă*** + *-ic.*

peptizánt, -ă *adj., s.n.* (*biochim.*) (Substanță) care produce peptizarea. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***peptisant.***

peptizáre *s.f.* (*biochim.*) Trecere a unei substanțe coloidale din stare de gel în stare de dispersie coloidală. • pl. *-ări.* /după fr. *peptisation.*

peptolíză *s.f.* (*biochim.*) Proces de hidroliză a peptonelor. • pl. *-e.* /<fr. ***peptolyse.***

peptónă *s.f.* (*biochim.*) Substanță organică produsă în timpul procesului de digestie, prin hidroliza proteinelor sub acțiunea pepsinei, care se prezintă ca un amestec de peptide sub formă de pulbere albă-gălbuie, cu miros caracteristic, cu gust amar-sălciu, solubil în apă sau în alcool diluat, asimilabil de organismul uman, folosit în medicină. • pl. *-e.* /<fr. ***peptone***, engl. ***peptone***, germ. ***Pepton***; cf. gr. *πεπτός* „copt; digerabil".

peptonizáre *s.f.* (*biochim.*) Transformare a proteinelor dintr-un mediu de cultură în peptone. • pl. *-ări.* /după fr. *peptonisation.*

peptonurie *s.f.* (*fiziol.*) Prezență a peptonelor în urină. ◆ Cantitate de peptone prezentă în urină. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***peptonurie.***

per[1]-Elem. de compunere *a*) „prin", „foarte"; *b*) (*chim.*) „exces peste cantitatea normală a unui element". • /<fr. ***per-***; cf. lat. *per* „peste".

per[2] *prep.* (*în legătură cu prețul unei mărfi raportat la o unitate de măsură*) Pentru, de fiecare. *De ce aprobă ei 34 de lei per kilo grîu?* (GALAN). • /<it. ***per***, germ. ***per.***

peracíd *s.m.* (*chim.*) Acid care conține mai mult oxigen decît acidul obișnuit corespunzător. • pl. *-izi.* /<fr. ***peracide***, engl. ***peracid.***

peramél *s.m.* (*zool.*) Iepure marsupial din Australia, săritor, rîmător și insectivor, care își sapă vizuini în sol, unde se refugiază la cea mai mică primejdie (*Perameles*). • pl. *-i.* /<fr. ***péramèle***, lat. ***perameles.***

perborát *s.m.* (*chim.*) Produs rezultat prin adiționarea de hidrogen superoxidat unui borat, folosit ca agent de înălbire în industria textilă, în industria detergenților etc. • /<fr. ***perborate.***

percaínă *s.f* (*farm.*) Pulbere albă cristalină, inodoră, solubilă în apă și cu o puternică acțiune anestezică locală. • /<fr. ***percaïne.***

percál *s.n.* (*ind. text.*) Țesătură de bumbac, albă și foarte fină, folosită pentru confecționarea cămășilor. • pl. *-e.* /<germ. ***Perkal***, fr. ***percale.***

percalínă *s.f.* (*ind. text.; înv.*) Pînză de bumbac, ușoară și lucioasă, uneori imprimată, întrebuințată de obicei la căptușitul hainelor. • /<fr. ***percaline.***

percán *subst.* Stofă din păr de cămilă. • /etimol. nec.

perceá[1] *vb. I. tr., refl.* (*reg.*) A (se) păta, a (se) murdări; a (se) împestrița. *Ia uite cum te-ai perceat cu cerneală pe haine!* (POP.). • prez.ind. *-ez.* /etimol. nec.

perceá[2] *s.f.* v. percică.

perceát, -ă *adj.* (*reg.*) **1** Care este murdar, pătat. *Așa s-a născut, perceat la nas* (POP.). **2** Care este pestriț, bălțat, tărcat. *Părul perceat... cu șuvițe albe* (STĂN.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***percea***[1].

percépe *vb. III. tr.* **1** (*compl. indică obiectele și fenomenele lumii înconjurătoare*) A sesiza cu ajutorul simțurilor și al gîndirii prin reflectare nemijlocită; spec. a simți. *Urechea nu percepea la început decît un scîrțîit confuz* (CĂL.). ◆ Ext. A înțelege, a pricepe. *Bănuiala tristei și universalii păcăleli... prea puțini ochi intelectuali pot s-o perceapă* (GAL.). ◆ A observa, a distinge, a sesiza. *Percepuse vag la ea o împotrivire* (SADOV.). **2** (*fin.; compl. indică impozite, taxe etc.*) A strînge, a aduna, a încasa. *Nici un impozit al statului nu se poate stabili și percepe decît numai în puterea unei legi* (HAM.). • prez.ind. *percép.* /<lat. ***percipĕre***, după *pricepe.*

percépere *s.f.* Acțiunea de *a percepe* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***percepe.***

percépt *s.n.* Produs al percepției. • pl. *-e.* /<fr. ***percepte***, lat. ***perceptum.***

perceptíbil, -ă *adj.* **1** Care poate fi perceput cu ajutorul simțurilor și al gîndirii. *Ia să-ți vedem pulsul, domnișoară! Hm! slab, abia perceptibil* (CĂL.). ◆ Care se poate înțelege, simți; care este sesizabil. *Zîmbetul său masca o ironie greu perceptibilă.* **2** (*fin.; despre impozite, taxe etc.*) Care poate fi încasat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***perceptible***, lat. ***perceptibĭlis, -e.***

perceptibilitáte *s.f.* Faptul sau însușirea de a fi perceptibil. • /<fr. ***perceptibilité.***

perceptív, -ă *adj.* Care aparține percepției, care se referă la facultatea de a percepe; care (poate) percepe. *Nu poate fi decît o asemănare de natură perceptivă* (BEN.). ◇ *Impregnație perceptivă* v. impregnație. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***perceptif.***

perceptór *s.m.* (*fin.; în trecut*) Funcționar al fiscului însărcinat cu încasarea impozitelor și a taxelor oficiale; agent de percepție. *Din cînd în cînd se întorcea spre colțul perceptorului* (REBR.). • acc. și *percéptor.* pl. *-i.* /<lat. ***perceptor, -oris***, fr. ***percepteur.***

perceptoriál, -ă *adj.* (*fin.; în trecut*) Care intra în atribuțiile perceptorului, care aparține perceptorului, referitor la perceptor. • sil. *-ri-al-.* pl. *-i, -e.* /***perceptor*** + *-ial.*

perceptuál, -ă *adj.* Care ține de percepție, care se referă la percepție; perceptiv, percepțional. • sil. *-tu-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***perceptuel.***

percéptie *s.f.* **1** (*psih.*) Proces psihic complex, senzorial și cu conținut obiectual, în care se realizează reflectarea directă și unitară a însușirilor și a structurii obiectelor și fenomenelor, distingîndu-se de senzație prin sintetism și complexitate. **2** (*psih.*) *Percepție extrasenzorială* = telepatie. *Percepție interpersonală* = proces de comunicare interpersonală, extralingvistică. **3** (*fin.; înv.*) Instituție financiară care calcula și încasa impozite, taxe, amenzi etc. de la populație. *Percepția tocmai i-a mai acordat o amînare cu birurile* (REBR.). ◇ *Agent de percepție* v. agent. ◆ Ext. Clădire, birou în care își avea sediul această instituție. **4** Încasare a unui impozit, a unei taxe oficiale etc. *Posesorul moșiei își reținea, ca un fel de răsplată pentru munca percepțiunii, cîte o a treia parte* (HASD.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *percepțiúne* s.f. /<lat. ***perceptĭo, -onis***, fr. ***perception.***

percepționál, -ă *adj.* Perceptual; perceptiv. • sil. *-ți-o-.* pl. *-i, -e.* /<engl. ***perceptional.***

percepționalísm *s.n.* (*filos.*) Percepționism. • sil. *-ți-o-.* /<germ. ***Perzeptionalismus.***

percepționísm *s.n.* (*filos.*) Teorie filosofică ce admite cunoașterea structurii lucrurilor prin percepție; percepționalism. • sil. *-ți-o-.* /<fr. ***perceptionnisme.***

percepționíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (*filos.*) (Adept) al percepționismului. • sil. *-ți-o-.* pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***perceptionniste.***

percepțiúne *s.f.* v. percepție.

perchezíție *s.f.* **1** (*jur.*) Cercetare făcută de către organele de urmărire penală sau de procuror asupra unei persoane (bănuite de o infracțiune) sau la domiciliul unei persoane, pentru strîngerea probelor privitoare la o infracțiune sau pentru descoperirea infractorului. *Plutonierul făcu sumedenie de percheziții prin casele oamenilor mai gălăgioși* (REBR.). ◇ *Percheziție corporală* v. corporal. **2** Ext. Cercetare amănunțită; scotocire. *Încredințîndu-se că în casă nu se mai află nici un ban, Aglae suspendă percheziția* (CĂL.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *perchizíție*, (*înv.*) *perchizițiúne* s.f. /<fr. ***perquisition***, lat. ***perquisitĭo, -onis.***

percheziționá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică persoane, locuințe etc.*) A face o percheziție, a supune unei percheziții. *Erau percheziționați atent de gardieni* (SADOV.). **2** Ext. A cerceta amănunțit, a scotoci. *Pachetul... e desfăcut, căci a fost percheziționat la direcție* (CA. PETR.). • sil. *-ți-o-.* prez.ind. *-ez.* și *perchiziționá vb. I.* /<fr. ***perquisitionner.***

percheziționáre *s.f.* Acțiunea de *a percheziționa* și rezultatul ei. • sil. *-ți-o-.* pl. *-ări.* /v. ***percheziționa.***

percheziționíne *s.f.* v. percheziție.

perchizíție *s.f.* v. percheziție.

perchiziționá *vb. I.* v. percheziționa.

perchiziționíne *s.f.* v. percheziție.

perci-Elem. de compunere „biban". • /<fr. ***perci-***; cf. lat. *perca, -ae.*

percícă *s.f.* (*reg.*) Cîrlionț, moț (pe frunte). *Smulge trei fire de păr din percica ta* (POP.). ◆ Smoc de păr pe fruntea cailor. • pl. *-ele.* și *perceá* s.f. /<tc. ***pürçek.***

percíde *s.n. pl.* (*iht.*) Familie de pești teleosteeni, răpitori, ososi, acoperiți cu solzi etenoizi, cuprinzînd bibanul, șalăul, ghiborțul, fusarul etc. (*Percidae*) • /<fr. ***percides.***

percifórme *s.n. pl.* (*iht.*) Ordin de pești teleosteeni cuprinzînd percidele (*Perciformes*). • /<fr. ***perciformes.***

perciún *s.m.* v. perciune.

perciunát, -ă *adj.* Care poartă perciuni, cu perciuni. *Bem un litru, crîșmarul perciunat mai aduce unul* (SADOV.). ◆ (*fam.; iron.; subst. m.*) Epitet depreciativ dat unui evreu. • pl. *-ți, -te.* / de la ***perciune.***

perciúne *s.m.* **1** (*mai ales la pl.*) Fiecare dintre cele două șuvițe de păr (adesea lăsate lungi și răsucite) care se prelungesc lateral pe obraz, lîngă urechi, de la tîmple în jos (la bărbați). *Patriarhul Abraham trecea... cu lunga lui barbă și cu sacrii lui perciuni* (HOG.). **2** (*la pl.*) Favorit. *Va ști să îndruge la minciuni în mod așa categoric Încît citind, îți cresc perciuni* (COȘB.). **3** (*reg.*) Smoc de păr de pe fruntea cailor. *Ca să nu fie deochiați, armăsarilor li se anina și într-un perciun al frunții o funtă înnodată ca o garoafă* (ARGH.). • pl. *-i.* și *perciún* s.m. /<tc. ***perçem.***

perclorát *s.m.* (*chim.*) Sare a acidului percloric, care se folosește în pirotehnie și în industria de explozivi. • pl. *-ți.* /<fr. ***perchlorate.***

perclóric *adj.* (*chim.*) *Acid percloric* = acid oxigenat al clorului în starea de oxidare șapte, obținut din perclorat de potasiu și din acid sulfuric, care se prezintă ca un lichid incolor, foarte caustic, ce fumegă în aer și explodează la încălzire, folosit ca reactiv în laborator. • /<fr. ***perchlorique.***

perclorúră *s.f.* (*chim.*) Clorură care conține cea mai mare cantitate posibilă de clor. • /<fr. ***perchlorure.***

percolá *vb. I. tr.* A supune operației de percolare. • /<it., lat. ***percolare*** „a filtra".

percolăre *s.f.* **1** (*chim.*) Proces de extracție continuă, cu un solvent potrivit, a unei substanțe solubile care este conținută într-un amestec de substanțe. **2** (*metalurg.*) Extragere dintr-un minereu a unor metale sau a unor compuși metalici prin dizolvarea acestora. **3** (*geol.*) Proces de străbatere a solului de sus în jos de către apa din precipitații împreună cu substanțele pe care le conține. • pl. *-ări.* /v. ***percola***, după fr. *percolation.*

percolatór *s.n.* **1** (*tehn.*) Aparat în care se face percolarea. **2** Cafetieră cu filtru pentru preparat cafea în cantitate mare. • pl. *-oare.* /<fr. ***percolateur.***

percusiúne *s.f.* v. percuție.

percutá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică capsele unor cartușe, ale unor focoase etc.*) A lovi cu percutorul pentru a provoca aprinderea încărcăturii. **2** *tr.* (*med.; compl. indică oameni sau părți ale corpului lor*) A examina prin percuție. **3** *tr., intr.* (*fam.*) A reacționa cu promptitudine; a executa (un ordin). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***percuter***, lat. ***percutĕre*** „a lovi puternic".

percutanát, -ă *adj.* (*med.*) Transcutan. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***percutané.***

percutánt, -ă *adj.* **1** (*despre proiectile*) Care explodează în momentul atingerii unui obstacol sau în urma unei percuții. **2** (*miner.*) *Perforator percutant* = perforator mecanic al cărui sfredel acționează prin lovituri. **3** (*fam.; despre argumente, fraze*) Care are o mare putere de pătrundere, care produce un șoc psihologic; zguduitor. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***percutant.***

percutáre *s.f.* Acțiunea de *a percuta* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***percuta.***

percutireácție *s.f.* (*med.*) Reacție cutanată inflamatorie, care servește în cercetarea alergiei tuberculoase. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***percuti-réaction.***

percutór *s.n.* **1** Piesă a unor instalații și agregate tehnice care, prin percuție, pune în mișcare sau oprește diferitele părți ale instalației. **2** (*la armele de foc, proiectile etc.*) Piesă (în formă de cui) a mecanismului de aprindere, care percutează capsa cartușului sau a focosului, producînd aprinderea încărcăturii. ◆ Mecanism de aprindere a amorselor la mine. • pl. *-oare.* /<fr. ***percuteur.***

percúție *s.f.* **1** (*med.*) Metodă de examinare clinică ce constă în producerea unor sunete prin lovirea cu degetele sau cu un instrument special a unei regiuni a corpului și care, prin ascultarea transmiterii unui sunet prin corp sau prin anumite zone examinate,

permite diagnosticarea prezenței unei matități anormale, constatarea măririi unui organ etc. ◆Masaj care constă din aplicarea unor lovituri rapide asupra unei regiuni a corpului. **2** (*tehn.*) Lovire, ciocnire, izbire; șoc, zguduitură. ◆ Spec. Lovire de către percutor a capsei unui cartuș sau a unui focos, pentru a provoca aprinderea încărcăturii. **3** (*fiz.*) Variație bruscă a vitezei unui corp în timpul unei ciocniri a acestuia, din cauza acțiunii de scurtă durată a unei forțe exterioare. **4** (*muz.*) Procedeu de producere a sunetelor prin lovirea cu un ciocănel a unei membrane, a unei lame, a unor plăci metalice sau a unei corzi de la un instrument muzical. ◇ *Instrument de percuție* = instrument muzical care produce sunete prin percuție. ◆ Grupă din orchestră alcătuită din instrumente de percuție. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și *percuțiúne, percusiúne s.f.* /<fr. ***percussion***, lat. ***percussĭo, -onis*** <*percutĕre* „a lovi".

percuționíst *s.m.* (*muz.*) Muzician care asigură acompaniamentul la un instrument de percuție. • sil. *-ți-o-*. pl. *-iști*. /<fr. ***percussionniste***.

percuțiúne *s.f.* v. percuție.

perdáf *s.n.* **1** Radere de jos în sus, în contra direcției în care crește părul. *Amicul meu trăgea perdaful din urmă și-i da voie mușteriului să se scoale* (CAR.). ◇ Expr. *A da* (sau *a trage*) *cuiva un perdaf* = a certa, a mustra foarte aspru pe cineva. *Mama are să ne pună linguri în brîu, pe lîngă că are să ne tragă un perdaf ca acela* (CE. PETR.). **2** (*înv.*) Lustru, luciu. ◆ (*de obicei constr. cu vb. „a da"*) Stropire sau presărare cu o pulbere fină (sau cu un lichid). • pl. *-uri*. /<tc. ***perdah***.

perdánt, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care pierde într-o competiție, într-un proces, la loterie, la joc etc. **2** *adj.* Care duce la pierderi. • pl. *-ți, -te*. /<fr. ***perdant***.

perdăfui *vb. IV. tr., refl.* A (se) rade cu perdaf. *Cum poate un bărbat să se gătească și să se perdăfuiască la fel cu odaliscele și cu actorii?* (GAL.). • prez.ind. *-iesc*. /***perdaf*** + *-ui*.

perdeá *s.f.* **I 1** Obiect confecționat din diferite materiale textile, suspendat în fața unei ferestre, a unei uși etc., în scop decorativ sau pentru a împiedica pătrunderea luminii, pentru a opri vederea din exterior etc. *Văzu la cea mai apropiată fereastră... perdelele mișcîndu-se* (CAR.). ◇ Loc.adj., adv. *Cu perdea* = (care este exprimat, spus, făcut etc.) în mod discret, indirect, pe ocolite. *Mă stăpînesc, adică-i vorbesc cu perdea, nu voi să-i isplic lucru formal, ca să n-o rușinez* (CAR.). *Fără perdea* = (care este exprimat, spus, făcut etc.) pe față, fără înconjur, în mod necuviincios, trivial. *Cîntau mai mult cîntece fără perdea* (CA. PETR.). ◇ Expr. *A se da după perdea* = *a*) a se ascunde, a lucra din umbră; *b*) a se sustrage (de la ceva). *A nu avea nici o perdea* = a nu avea nici o rușine, a depăși măsura. *A avea ceva după perdea* = a tăinui, a ascunde ceva. ◇ Compar. *Fișia de lumină aurie... se scobora, de sub stor, de-a lungul pervazului ferestrei, ca o perdea de fier* (GÎRL.). ◆ Obiect confecționat din șiraguri lungi și dese de mărgele atîrnate în dreptul unei intrări, în loc de ușă. *Perdeaua orientală de mărgele colorate începu să palpite ușor* (BART). ◆ Spec. (*înv.*) Draperia de la ușa de intrare în camera domnitorului sau a vizirului; ext. intrare; anticameră. *Portar-başa ședea la perdeaua domnească zi și noapte* (ALECS.). **2** (*înv.*) Cortină (la teatru). *La ridicarea perdelii, Trahanache este la masa prezidențială în jețul său* (CAR.). ◆ Ext. Scenă sau act (dintr-o piesă de teatru). *A treia perdea* (I. GOL.). **3** Analog. Ceea ce are aspect de perdea; ceea ce acoperă vederea ca o perdea. *Pe ochi perdea de gene din pleoapele subțiri* (MACED.). ◆ Fig. Ceea ce împiedică înțelegerea, perceperea unui fapt, a unui fenomen etc. *Mi-am ridicat greoaiele perdele ale sufletului* (CA. PETR.). ◇ Expr. *A avea perdea la ochi* = a nu pricepe un lucru. *A*(*-i*) *pune* (cuiva) *perdea* (sau *perdele*) *la ochi* = a împiedica (pe cineva) să vadă lucrurile așa cum sînt; a înșela (pe cineva). *A-i lua* sau *a i se ridica, a i se lua* (cuiva) *perdeaua* (sau *o perdea*) *de pe ochi* = a înțelege ceva sau a face (pe cineva) să înțeleagă, să vadă clar. *Din momentul acesta mi s-a luat de pe ochi o perdea, văd limpede și înfrîng sentimentalismul* (CĂL.). *A ridica perdeaua* = a arăta care este adevărul. **II 1** (și *perdea de protecție; de obicei cu determ. care indică specia de copaci, introduse prin prep. „de"*) Șir de copaci sădiți în linie dreaptă, de obicei cu scopul de a proteja culturile agricole (în silvostepă și în stepă) sau pentru protecția șoselelor și a căilor ferate împotriva înzăpezirii. *Vîntul... clătina perdeaua mare de plopi din fundul ariei* (STANCU). ◇ *Perdea forestieră* v. forestier. ◆ Ext. Fîșie de pădure. ◆ Adăpost (de trestie) construit în jurul răsadnițelor timpurii din grădinile de zarzavat, pentru a le proteja împotriva vîntului. **2** (*pop.*) Adăpost (la stînă) construit din stuf, din nuiele etc., de obicei deschis și neacoperit, pentru a proteja oile de vînt, de ploaie etc. *Tălăngi murmurau încet afară, în perdea* (SADOV.). **III** (*med.; pop.*) Cataractă; leucom. *Ochii cei vătămători... înveliți să fie cu perdele albe, Să nu mai privească la obraze dalbe* (POP.). • pl. *-ele*. /<tc. ***perde***.

perdegíu *s.m.* (*ist.*) Slujbaș însărcinat cu paza la ușa de la camera domnitorului sau a înalților demnitari; (*înv.*) perdelegiu. *În clădirea din fund locuiau... beizadelele cu dascălii lor, cu diacii și cu perdagiii* (GAN.). • pl. *-gii*. /<tc. ***perdeci***.

perdelegíu *s.m.* **1** (*înv.*) Perdegiu. *Perdelegiul sau portarul cel mare* (CANT.). **2** Fabricant de perdele. • pl. *-gii*. /***perdea*** + *-giu*.

perdeluí *vb. IV. tr., refl.* A (se) acoperi, a (se) învălui ca într-o perdea. *O grecoaică ne zîmbea dintr-un pridvor perdeluit de iasomie* (M. I. CAR.). • prez. ind. *-iesc*. /***perdea*** + *-ălui*.

perdeluíre *s.f.* Acțiunea de a (*se*) *perdelui* și rezultatul ei. *În fața ferestrei, prin perdeluirea ploii, dealul Călimanului* (CE. PETR.). • pl. *-i*. /v. ***perdelui***.

perdelúit, -ă *adj.* Care este acoperit cu perdele. *Încăpere... cu geamurile perdeluite* (M. I. CAR.). • pl. *-iți, -te*. /v. ***perdelui***.

perdelúță *s.f.* Dim. al lui *perdea*. *O perdeluță de dantelă se mișcă la un ochi de fereastră* (BRĂ.). • pl. *-e*. /***perdea*** + *-uță*.

perdéndosi *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Pierzîndu-se, diminuînd treptat intensitatea. • /<it. ***perdendosi***.

perditánță *s.f.* (*fiz.*) Conductanță electrică a izolației unei linii de telecomunicații ori de transmisiune a energiei electromagnetice. • pl. *-e*. /<fr. ***perditance***.

perdíție *s.f.* Stare de decădere morală în care se află cineva; pierzanie; corupție, desfrîu. *Sînt socotit un fel de geniu al răului și un demon al perdiției* (CE. PETR.). ◆ Ceea ce provoacă decăderea morală a cuiva. *Femeia pentru militar este o perdiție* (CE. PETR.). • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și *perdițiúne s.f.* /<fr. ***perdition***, lat. ***perditĭo, -onis***.

perdițiúne *s.f.* v. perdiție.

peréche *s.f.* **1** (*adesea cu val. de num.card.; uneori urmat de determ. introduse prin prep. „de"*) Grup format din două ființe de același fel, de obicei de sex opus, asociate statornic, temporar sau întîmplător. *Aveți să fiți o pereche încîntătoare* (REBR.). ◆ (*adv.; cu val. de num. distrib.; adesea la pl.; de obicei repet.*) În grup de doi, doi cîte doi, cîte doi. *Ale naibii muieri, tot perechi-perechi stăteau pe la porți* (VLAS.). ◆ Spec. Cuplu de dansatori. *Am trecut printre perechi în sala de bal* (CE. PETR.). ◆ Restr. Grup format din două părți sau din două organe identice și simetrice ale (corpului) unei ființe. *Fiecare pereche de ochi care mă petrece nu e a unui prieten* (SADOV.). ◇ (*O*) *pereche de palme* = două lovituri succesive aplicate cuiva (pe obraz) cu palma. *Îi aplicase pe obraji două răsunătoare perechi de palme* (STANCU). **2** (*de obicei urmat de determ. introduse prin prep. „de"*) Grup de două obiecte de același fel. *O pereche de mititei* (REBR.). ◆ Spec. Grup de două obiecte de același fel, care se folosesc numai împreună, formînd o unitate. *O ordonanță cu o pereche de cizme* (CE. PETR.). **3** Fiecare dintre cele două ființe, două obiecte, două fenomene etc. care formează un grup (unitar), considerate în raport cu cea de-a doua ființă, cu cel de-al doilea obiect etc.; ființă, obiect, fenomen care seamănă (și se potrivește) perfect cu altă ființă, cu alt obiect, cu alt fenomen. *Murmură dor de pereche, Patima cere răspuns* (BLA.). ◇ Loc.adj. *Fără pereche* = unic în felul său; extraordinar. *Era un bețiv fără pereche* (REBR.). ◇ Expr. *A nu-și avea* (sau *afla*) *pereche* = a nu se putea compara cu nimic prin însușirile pe care le posedă; a nu avea seamăn. *Aista e un leneș, care nu credeam să mai fi avînd pereche în lume* (CR.). **4** (*urmat de determ. introduse prin prep. „de", împreună cu care formează numele obiectului*) Obiect alcătuit din două părți identice și simetrice, unite între ele. *O fustișoară, o cămășuță, o pereche de pantalonași* (BRĂ.). ◇ (*O*) *pereche de case* = *a*) corp de case (care formează o unitate). *Boierul acela avea o pereche de case* (CR.); *b*) clădire mare, cu mai multe apartamente. *Pereche de haine* = costum de haine. *Pereche de cărți* = pachet de cărți (de joc) care cuprinde toate cărțile necesare unui joc (de cărți). *Pampon scoate o pereche de cărți și începe să joace cu ele pe genunchi* (CAR.). • pl. *-chi*. și (*reg.*) *păréche s.f.* /lat. **parĭc(ŭ)la*.

perechiúșă *s.f.* Dim. al lui *pereche*. • pl. *-e*. și *părechiúșă s.f.* /***pereche*** + *-ușă*.

peregrín *s.m.* **1** Persoană care călătorește mult (rătăcind din loc în loc); călător, pelerin. *Pasionat peregrin prin bălțile Dunării* (IBR.). ◇ Fig. *[Moartea] e un geniu pacinic și tăcut care dă mîna sufletului, acestui peregrin obosit* (I. NEGR.). **2** (*înv.*) Pelerin. *Monahii aflători în Ierusalim ca peregrini* (ASACHI). ◇ Fig. *Peregrini cucernici mergeam să ne închinăm Frumosului în cetățile liniștii* (M. I. CAR.). **3** (*jur.; în antic. romană*) Nume dat de romani persoanelor libere, care locuiau în provinciile imperiului, nu aveau cetățenie romană și care nu aveau dreptul de a alege și de a fi alese. ◆ Ext. Străin, venetic. • pl. *-i*. și *pelegrín s.m.* /<lat. ***peregrīnus, -a, -um***, fr. ***pérégrin***, it. ***pellegrino***.

peregriná *vb. I. intr.* **1** A merge în pelerinaj într-un loc considerat sfînt. *Ziceau că pelegrinează... și se duc la noua monăstire Neamțu* (ASACHI). **2** A călători, cutreierînd diferite locuri (îndepărtate); a călători prin lume; a colinda, a rătăci, a hoinări. *Fără nici un motiv pleacă în lume, peregrinează în diferite locuri* (RALEA). • prez.ind. *-ez*. și (*înv.*) *pelegrinà vb. I.* /<lat. ***peregrinari***, fr. ***pérégriner***.

peregrinágiu *s.n.* v. peregrinaj.

peregrináj *s.n.* **1** Pelerinaj. *Am simțit în mine cucernica mulțumire ce inspiră credincioșilor un peregrinagiu la locurile sfinte* (ODOB.). **2** Peregrinare. *Îmi pare bine că te-ai întors sănătos din peregrinajele ce ai făcut la munți* (ALECS.). • pl. *-e*. și (*înv.*) *peregrinágiu s.n.* /***peregrin*** + *-aj*; cf. it. *pellegrinaggio*.

peregrináre *s.f.* Acțiunea de *a peregrina* și rezultatul ei; călătorie lungă prin locuri îndepărtate; peregrinaj, peregrinație. *Îi ghicea și pe tinerii din escortă, obosiți de aceste peregrinări spre bariere* (CA. PETR.). ◇ Fig. *Peregrinarea fără sfîrșit a norilor* (BOGZA). • pl. *-ări*. /v. ***peregrina***.

peregrinație *s.f.* Peregrinare. *Întorși din peregrinații îndepărtate, negustorii greci mințeau în povestirile lor* (E. LOV.). • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și (*înv.*) *peregrinațiúne s.f.* /<fr. ***pérégrination***, lat. ***peregrinatĭo, -onis***.

peregrinațiúne *s.f.* v. peregrinație.

pereiá *vb. I. tr.* (*constr.*) A căpătuși un taluz cu pereu. • prez.ind. *-iez*. /<fr. ***perreyer***.

peremptorietáte *s.f.* Caracter peremptoriu. • sil. *-remp-to-ri-e-*. /***peremptoriu*** + *-itate*.

peremptóriu, -ie *adj.* **1** Care nu poate fi tăgăduit, combătut; care nu poate fi pus la îndoială; evident, neîndoielnic. *Argumentul peremptoriu a fost însă undeva înlăuntrul meu* (PER.). **2** (*jur.*) Care aparține perempțiunii, care se referă la perempțiune. • sil. *-remp-to-*. pl. *-ii*. /<lat. ***peremptorius, -a, -um***, fr. ***péremptoire***.

perempțiúne *s.f.* (*jur.*) Stingere a unui proces în fața unei instanțe prin depășirea termenului legal de introducere a acțiunii. • pl. *-i*. /<lat. ***peremptĭo, -onis***, fr. ***péremption***; cf. lat. *perimĕre* „a distruge".

perén, -ă *adj.* **1** (*bot.; în opoz. cu „anual"; despre plante sau despre părți ale lor*) Care trăiește și rodește mai mulți ani de-a rîndul, fără a fi nevoie de o nouă însămînțare; cu rădăcini care persistă în sol mai mulți ani; vivace. **2** Fig. Care are caracter stabil, de lungă durată sau permanent; durabil. *Faima lui rămîne perenă*. • pl. *-i, -e*. /<lat. ***pĕrennis, -e***, fr. ***pérenne***.

perenialísm *s.n.* (*pedag.*) Orientare în pedagogia contemporană americană, care, apreciind că nota specifică a naturii umane rămîne neschimbată, consideră că educația este un fenomen unic, mereu cu aceleași scopuri și funcționalități. • sil. *-ni-a-*. /cf.engl. *perennial* „veșnic".

perenitáte *s.f.* **1** Însușirea de a fi peren. **2** Fig. Durabilitate, persistență. *Luăm cunoștință de perenitatea ființei omenești* (RALEA). • /<lat. ***pĕrennĭtas, -atis***, fr. ***pérennité***.

perenizá *vb. I. refl., tr.* A deveni sau a face să devină peren. • prez.ind. *-ez.* /***peren*** + *-iza.*

perestróika *s.f.* (*polit.*) Doctrină ideologică specific sovietică, inițiată de Mihail Gorbaciov, care preconiza un socialism democratic, cu față umană, de restructurare a sistemului stalinist-brejnevist, caracterizată prin pluripartidism, transparență, proprietate privată, economie centralizată, economie de piață etc. • /<rus. ***nepecmpoйka*** „reconstruire, restructurare".

perestroikíst, -ă *s.m., s.f.* Persoană care a susținut perestroika. • pl. *-iști, -iste.* /***perestroika*** + *-ist.*

peretăr *s.n.* v. păretar.

peréte *s.m.* **1** (*constr.*) Element de construcție așezat vertical (sau puțin înclinat), făcut din zidărie, din lemn, din beton etc., cu grosimea mică în raport cu celelalte dimensiuni, care are rolul de a limita, de a separa sau de a izola încăperile unei clădiri între ele sau de exterior și care susține planșeele, etajele, acoperișurile. *Sînt fixate în perete un barometru și un termometru* (SEBAST.). <> *Gazetă de perete* v. gazetă. <> Loc.adj. *De perete* = care este fixat, prins de perete. *Se uita la un ceas de perete* (CA. PETR.). <> Loc.adj., adv. *Perete în perete* = *a*) cu unul dintre pereți comun sau lipit de cel al încăperii vecine; *b*) ext. (care este) în imediata vecinătate a (locuinței) cuiva. <> Expr. *A da* (sau *a deschide, a lăsa, a izbi, a trînti*) *ușa* (sau *poarta*) *de perete* = a deschide larg, la maximum ușa (sau poarta). *Ușa odăiții se deschide de perete* (CAR.). *A se da* (sau *a se izbi, a se bate*) *cu capul de pereți* (sau *de toți pereții*) = *a*) a fi deznădăjduit. *Se bate și ea cu capul de toți pereții și nu știe ce să facă* (SADOV.); *b*) a regreta enorm o greșeală făcută. *Ai să-ți mușți mîinile..., ai să te dai cu capul de toți pereții* (CA. PETR.). *Pereții au ochi* (sau *urechi*), se spune pentru a atrage cuiva atenția să fie precaut, să se ferească atunci cînd spune ceva (secret). *A vorbi la pereți* = a vorbi zadarnic, fără să fie ascultat. *A bîrnui un perete* v. bîrnui. *Cai verzi (pe pereți)* v. cal. *A îndruga* (sau *a spune*) *cai verzi pe pereți* v. cal. *A bate cu buretele piron în perete* v. burete. *Între patru pereți* v. patru. *A spune* (*sau a scrie*) *muscă pe perete* v. muscă. *De* (sau *pe*) *cînd scria* (sau *se scria*) *musca pe perete* v. muscă. *A* (*o*) *nimeri ca nuca-n perete* v. nimeri. *A se potrivi* (sau *a se lovi, a se nimeri, a se lipi*) *ca nuca-n perete* v. nucă. *A rezema pereții* (*sau peretele*) v. rezema. *A rămîne ca scris pe perete* v. scris. <> Fig. *Mă lovesc zăpăcit de toți pereții gîndului* (CA. PETR.). **2** (*geomorf.*) Masiv pietros, lipsit de vegetație, care se înalță (aproape) vertical. *Apăreau mereu pereți abrupți de stîncă* (CĂL.). **3** Analog. Parte a unui obiect, a unui sistem tehnic etc. care se aseamănă, ca formă sau ca funcție, cu un perete, mărginind, izolînd, protejînd. ◆ Spec. (*tehn.*) Piesă dintr-un sistem tehnic care separă sau care izolează cavitățile unei piese sau spațiile unui sistem tehnic ori sistemul tehnic de spațiile înconjurătoare. **4** (*anat.*) Structură anatomică (membranoasă, musculoasă sau osoasă) care înconjoară o cavitate a corpului sau desparte două cavități. **5** (*bot.*) *Perete celular* = înveliș rigid care acoperă, la exterior, membrana celulelor la plantele superioare. • pl. *-ți.* și (*reg.*) *păréte s.m.* /lat. ***parietem.***

peréu *s.n.* (*constr.*) Strat de piatră sau de beton care căptușește un taluz, un șanț sau o suprafață înclinată de teren, pentru a le proteja împotriva eroziunilor și surpărilor de pămînt. • pl. *-ee.* /<fr. ***perré***; cf. fr. *pierre* „piatră".

perféct, -ă *adj., s.n.* **I** *adj.* **1** Care întrunește toate calitățile cerute; care este desăvîrșit, ireproșabil, impecabil. *Nu fu greu soților Ioanide să observe perfecta îndemînare a lui Filip* (CĂL.). <> (*adv.*) *Perfect ai chibzuit!* (REBR.). <> *Gaz perfect* = gaz (ipotetic) foarte rarefiat, format din molecule perfect elastice, de dimensiuni neglijabile față de distanțele dintre ele, care nu exercită forțe de atracție una asupra alteia și care verifică, la orice temperatură, legile gazelor; gaz ideal. (*mat.*) *Număr perfect* = număr natural întreg egal cu suma divizorilor lui pozitivi. *Pătrat perfect* v. pătrat. **2** Care este deplin, complet; absolut, total. *Are pururea acea fericită, senină, perfectă mulțumire de sine!* (VLAH.). <> (*adv.*) *Se profila perfect între doi copaci* (CE. PETR.). <> (*adv.; ca determ. al unui adj. căruia îi dă val. de super. abs.*) *Erau perfect egali în aceeași infamie* (GAL.). ◆ (*adv.; eliptic*) Foarte bine! excelent! de acord! *Perfect! Atunci să nu mai glumim* (SEBAST.). **II** *s.n.* (*gram.*) Timp al verbului care exprimă o acțiune petrecută și încheiată în trecut. <> *Perfectul compus* = timp trecut care exprimă o acțiune săvîrșită și încheiată în trecut, cu raportare numai la momentul vorbirii (deci cu valoare absolută) și indiferent de caracterul recent sau îndepărtat al acțiunii. *Perfectul simplu* = timp trecut care exprimă o acțiune săvîrșită și încheiată în trecut, indiferent de caracterul recent sau îndepărtat al acestei acțiuni, deosebindu-se, în limba literară, de perfectul compus prin folosiri restrictive de natură stilistică și semantică (în vorbirea directă, în dialog, cu nuanțe speciale de ordin expresiv, exprimînd ironia sau reproșul etc.). *Mai mult ca perfectul* = timp trecut care exprimă o acțiune încheiată înaintea altei acțiuni petrecute tot în trecut. • pl. *-ți, -te.* /<lat. ***perfectus, -a, -um***, germ. ***perfekt.***

perfectá *vb. I. tr.* (*compl. indică înțelegeri, tranzacții, acte, lucrări etc.*) A definitiva, a încheia. • prez.ind. *-ez.* /***perfect*** + *-a.*

perfectáre *s.f* Acțiunea de *a perfecta* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***perfecta.***

perfectíbil, -ă *adj.*, Care poate fi desăvîrșit, perfecționat. *E soluția adoptată de oameni... Nu e ideală, firește, dar e perfectibilă* (CE. PETR.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***perfectible.***

perfectibilitáte *s.f.* Însușirea, faptul de a fi perfectibil. *Orice lucrare este susceptibilă de perfectibilitate* (GHICA). • /<fr. ***perfectibilité.***

perfectísim, -ă *adj., adv.* Extrem de bine. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***perfectissimus, -a, -um.***

perfectív, -ă *adj.* (*gram.; în opoz. cu „imperfectiv"; despre aspectul, sensul verbelor*) Care exprimă acțiunea verbului eliminînd noțiunea de durată și de desfășurare și insistînd asupra începutului și sfîrșitului acțiunii. ◆ (*despre verbe*) Care are acest aspect. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***perfectif***, germ. ***perfektiv.***

perfectivizá *vb. I. tr.* (*gram.; compl. indică verbe*) A face să devină perfectiv. • prez.ind. pers. 3 *-ează.* /***perfectiv*** + *-iza.*

perfectivizáre *s.f.* (*gram.*) Acțiunea de *a perfectiviza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***perfectiviza.***

perfectivizát, -ă *adj.* (*gram.; despre verbe*) Care a devenit perfectiv. • pl. *-ți, -te.* /v. ***perfectiviza.***

perfectizá *vb. tr., refl.* A (se) perfecționa. • prez. ind. *-ez.* /***perfect*** + *-iza.*

perféctum *s.n.* (*lingv.*) Ansamblu de forme verbale latine care indică o acțiune terminată. • /<fr. ***perfectum***; cf. lat. *perfectus* „desăvîrșit, realizat".

perfécție *s.f.* v. perfecțiune.

perfecționá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A (se) face mai bun, mai util; a (se) îmbunătăți calitativ; a(-și) corecta greșelile, defectele; a (se) perfectiza. *Perfecționatu-s-a limba?* (C. NEGR.). **2** *refl.* A-și desăvîrși pregătirea profesională, a se specializa. *Călătoria perfecționa educația profesională și de sentiment* (ARGH.). • sil. *-ți-o-.* prez. ind. *-ez.* /<fr. ***perfectionner.***

perfecționáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *perfecționa* și rezultatul ei; îmbunătățire, desăvîrșire. *Suferința este un bold mai mult către perfecționare* (BĂLC.). • sil. *-ți-o-.* pl. *-ări.* /v. ***perfecționa.***

perfecționát, -ă *adj.* Care a devenit de o mai bună calitate, care a fost îmbunătățit (calitativ); care prezintă un progres. *Procedee nu atît inedite, cît mai ales perfecționate* (VIANU). • sil. *-ți-o-.* pl. *-ți, -te.* /v. ***perfecționa.***

perfecționísm *s.n.* **1** Atitudine hiperexigentă față de sine sau față de alții. **2** (*filos., teol.*) Concepție potrivit căreia scopul vieții este urmărirea unui ideal perfect al caracterului și al comportamentului. **3** (*psih.*) Tendință maladivă de a atinge imposibilul, care poate merge pînă la obsesie. • sil. *-ți-o-.* /<fr. ***perfectionnisme.***

perfecționíst, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** (Adept) al perfecționismului. **2** (Persoană) care suferă de perfecționism. • sil. *-ți-o-.* pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***perfectionniste.***

perfecțiúne *s.f.* **1** Însușirea de a fi perfect; starea a ceea ce este perfect; desăvîrșire. *E în tine o perfecțiune care mă umilește* (CA. PETR.). <> Loc.adv. (*în forma „perfecție"*) *La perfecție* = în mod desăvîrșit; fără cusur, perfect. ◆ (*filos., teol.*) Caracterul a ceea ce este real, neschimbător, etern și autonom, care nu posedă nimic potențial; perspectivă în care răul este considerat simpla absență a binelui; stare de împlinire absolută, de acordare a creației cu Creatorul. **2** Concr. Lucru sau ființă perfectă, desăvîrșită. *O fată, o minune, o perfecțiune sub toate raporturile* (BOL.). **3** (*la pl.*) Calități fizice sau morale deosebite. *Se mira descoperindu-i niște perfecții ce nu le avusese ea* (PER.). • pl. *-i.* și *perfécție s.f.* /<lat. ***perfectĭo, -onis***, fr. ***perfection.***

perfíd, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care, sub o înfățișare binevoitoare sau indiferentă, ascunde răutate, viclenie, necinste; care este lipsit de cuvînt; viclean, fățarnic, prefăcut, ipocrit. *Aveam înaintea mea pe un artist perfid* (GAL.). **2** (*despre manifestări, acțiuni etc. ale oamenilor*) Care, în ciuda aparențelor, trădează răutate, viclenie. *Cerîndu-mi... voie cu un ton perfid* (IBR.). **3** (*despre fenomene, lucruri etc.*) Care, în ciuda aparențelor, este periculos, vătămător; care ascunde un pericol nebănuit. *Sub această liniște de iaz, o adîncime flămîndă și perfidă se ascunde* (BOGZA). • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***perfide***, lat. ***perfidus, -a, -um*** „trădător, înșelător".

perfidíe *s.f.* Caracter perfid; lipsă de loialitate, de cinste; viclenie, fățărnicie, ipocrizie. *Deveni perfect în arta ipocriziei și a perfidiei* (FIL.). ◆ Faptă, manifestare perfidă. *Perfidia lui o scoteau din minți.* • acc. și *perfídie.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***perfidie***, it. ***perfidia.***

perfín, -ă *adj.* (*despre mărci poștale*) Care este perforat de întreprinderi particulare sau instituții în vederea împiedicării sustragerii și folosirii abuzive. • pl. *-i, -e.* /<it. ***perfino.***

perfogrăf *s.n.* (*tipogr.*) Mașină pentru executarea benzilor perforate, necesare comenzii mașinilor automate. • pl. *-e.* /***perfo[ra]*** + *-graf.*

perfoliát, -ă *adj.* (*bot.; despre frunze sau despre peționoli*) Care înfășoară tulpina astfel încît pare străpuns de ea. • sil. *-li-at.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***perfolié.***

perforá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică materiale*) A găuri, a străpunge (cu o unealtă). ◆ Fig. A pătrunde. **2** *tr.* Spec. (*compl. indică bilete, tichete, foi dintr-un registru etc.*) A străpunge (pentru a marca) cu o mașină specială. *Eu întind biletul meu conductorului care mi-l perforează* (CAR.). **3** *tr.* (*miner.*) A face o gaură în mină. **4** *tr.* (*compl. indică părți ale corpului*) A străpunge, a străbate, lăsînd în urmă o gaură. *Un glonț îi perforase plămînul* (PRED.). **5** *refl.* (*med.; despre organe, țesuturi*) A se găuri, a căpăta un orificiu în urma unui proces patologic. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***perforer.***

perforáj *s.n.* Perforare. • pl. *-e.* /<fr. ***perforage.***

perforánt, -ă *adj.* Care perforează. <> *Glonț perforant* v. glonț. **2** (*anat.; despre artere, tendoane etc.*) Care străbate spațiile interosoase. ◆ (*despre mușchi*) Care este străbătut de tendoane, de artere etc. **3** (*med.; despre boli, procese inflamatorii etc.*) Care provoacă perforarea unui organ, a unui țesut etc. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***perforant.***

perforáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *perfora* și rezultatul ei; perforaj, perforat, perforație. • pl. *-ări.* /v. ***perfora.***

perforát[1] *s.n.* Perforare. • /v. ***perfora.***

perforát[2]**, -ă** *adj.* **1** Care este găurit, străpuns (prin lovire, prin sfredelire etc.) cu ajutorul unei unelte sau al unei mașini. <> *Cartelă perforată* v. cartelă. **2** (*med.; despre părți ale corpului*) Care este străpuns de un glonț, de o armă ascuțită (care produce o gaură). *Plămînul perforat, două operații una după alta, abia i-au scos aschiile din coastă* (CE. PETR.). **3** (*med.; despre organe, țesuturi etc.*) Care este găurit, care prezintă orificii apărute în urma unui proces patologic. • pl. *-ți, -te.* /v. ***perfora.***

perforatór, -oáre *subst.* **I** *s.n.* (*tehn.*) **1** Unealtă, aparat, mașină care servește la perforat. <> *Perforator percutant* v. percutant. ◆ (*miner.*) Mașină folosită la forarea găurilor de mină prin sfărîmarea și mărunțirea rocii. ◆ Aparat pentru perforarea burlanelor care căptușesc găurile de sondă în dreptul stratului petrolifer sau gazifer și al canalelor de drenare către sondă a fluidelor din acest strat. **2** (*telec., inform.*) Dispozitiv pentru perforarea unei bande, după un anumit cod, care respectă corespondența dintre perforațiile realizate și un sistem de simboluri. **3** Aparat (în mijloacele de transport) pentru perforarea biletelor de călătorie. **II** *s.m., s.f.* Persoană care se ocupă cu perforarea unei piese, a unui perete de stîncă etc. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***perforateur.***

perforatúră *s.f.* **1** Deschidere în peretele unei găuri de sondă în dreptul stratului productiv, care asigură calea de circulație a fluidelor între strat și gaura de sondă. **2** Sistem de orificii practicate într-o hîrtie sau într-un carton, prin perforare, în scopul detașării unor porțiuni; dantelură. • pl. *-i.* /<it. ***perforatura.***

perforáție *s.f.* **1** Perforare. ◆ Concr. Gaură făcută prin perforare. **2** (*med.*) Găurire a unui organ, a unui țesut, a unei membrane etc. în urma unui proces patologic inflamator, traumatic etc. ◆ Concr. Gaura, orificiul astfel apărut. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *perforațiúne s.f.* /<fr. ***perforation***, lat. ***perforatio, -onis***.

perforațiúne *s.f.* v. perforație.

performánt, -ă *adj.* **1** (*despre sisteme, aparate, mașini etc.*) Care este susceptibil de un randament ridicat. **2** (*econ.; despre produse*) Care este foarte competitiv. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***performant***.

performánță *s.f.* **1** Acțiune care depășește nivelul comun (constituindu-se în record). ◆ Realizare deosebită într-un anumit domeniu de activitate (practică). *Performanțele ei nu păreau numere acrobatice* (CĂL.). **2** (*sport*) Rezultat excepțional obținut de un sportiv sau de o echipă într-o probă sportivă. **3** Cel mai bun rezultat obținut de un sistem tehnic, de o mașină, de un aparat etc. privitor la una dintre caracteristicile lui. **4** (*econ.*) Nivel la care un sector de activitate atinge scopurile sau obiectivele urmărite de companiile care activează în cadrul său. • pl. *-e.* /<fr. ***performance***.

performér, -ă *s.m., s.f.* (*sport*) Sportiv, echipă, cal de curse etc. care a obținut o performanță într-o întrecere. • pl. *-i, -e.* /<engl. ***performer***.

perfuzá *vb. I. tr.* (*med.*) A efectua o perfuzie. • prez. ind. *-ez.* /<engl. ***perfuse***; cf. lat. *perfundĕre* „a stropi".

perfuzábil, -á *adj.* (*med.*) Care poate fi perfuzat. • pl. *-i, -e.* /***perfuza*** + *-bil.*

perfuzát *s.n.* (*med.*) Soluție, suspensie coloidală care servește la irigarea organismului prin perfuzie. • /v. ***perfuza***.

perfúzie *s.f.* (*med.*) Injectare intravenoasă lentă, continuă și prelungită, picătură cu picătură, a sîngelui sau a unei soluții sterile (medicamentoase). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***perfusion***.

perfuzór *s.n.* (*med.*) Instrument folosit pentru perfuzie. • pl. *-oare.* /<fr. ***perfuseur***.

pergamént *s.n.* **1** Piele netăbăcită (de oaie, de vițel etc.) preparată special, folosită, în trecut, în loc de hîrtie, pentru a se putea scrie pe ea. *Foaia cărților e de pergament* (ARGH.). <> Fig. *O adiere caldă... trecea peste fața lui de pergament* (GAL.). **2** Document, text etc. vechi scris pe pergament. *Un pat și o masă plină cu pergamente și hîrtii* (EMIN.). <> Fig. *Eram chemată să șterg pata ce ea pusese pe pergamentul neamului și să-i poleiesc din nou blazonul șters* (VLAH.). **3** Hîrtie de tip special, translucidă, rezistentă și impermeabilă la apă și la grăsimi, cu aspect asemănător pergamentului, folosită mai ales la ambalarea alimentelor; pergamin, hîrtie pergaminată. *Beșici mari de sticlă la gura legate cu pergament* (EMIN.). • pl. *-e.* /<germ. ***Pergament***; cf. lat. *Pergamena charta* „hîrtie de Pergam", de la nm. pr. *Pergam*, oraș în Mysia, faimos printr-o mare bibliotecă.

pergamentár *s.m.* Producător, fabricant de pergament. • pl. *-i.* /<germ. ***Pergamenter***.

pergamentós, -oásă *adj.* Care are aspectul sau consistența pergamentului. *Fața Anichii era... pergamentoasă sub stratul lucios de unsori* (CĂL.). • pl. *-oși, -oase.* /***pergament*** + *-os.*

pergamín *s.n.* Pergament. • /<germ. ***Pergamin***.

pergamináre *s.f.* Operație de obținere a unei hîrtii pergament. • pl. *-ări.* /de la ***pergamin***.

pergaminátă *adj. Hîrtie pergaminată* = pergamin. • pl. *-e.* /<it. ***pergamenato***.

pergamoíd *s.n.* v. pegamoid.

pergamút, -á *adj.* (*bot.*) *Păr pergamut* = varietate de păr cu fructele galbene, zemoase și parfumate. *Pară pergamută* (și *subst. f*) = fructul varietății de păr descrise mai sus. *Cumpărase... niște pere pergamute* (BASS.). • pl. *-ți, -te.* și *bergamót, -ă, bergamút, -ă adj.* /<ngr. *περγαμότο* <tc. *beg armudi* „para principelui", fr. ***bergamote***.

pergelisól *s.n.* (*pedol.*) Permafrost. • pl. *-uri.* /<fr. ***pergélisol***.

perghél *s.n.* **1** Instrument în formă de compas, folosit la măsurarea sau compararea grosimilor; gener. compas. **2** (*înv., reg.*) Cerc; circumferință. *Frînghia își delungea perghelul pocnind mai cu furie capetele uluite* (KLOP.). <> Loc.adv. *În perghel* = circular. *[Movilele] trebuiesc despicate de-a dreptul ori pieziș, în perghel sau în răscruce* (ODOB.). <> Loc.vb. *A da pergheluri* = a înconjura. *Armăsarii dădeau pergheluri nechezînd* (PER.). ◆ Numele unui joc de copii cu arșice. **3** (*arhit.*) Partea concavă a unei bolți; zidărie în formă de arc sau de semicerc. *Uși cu tocuri de piatră nalte și înguste, aduse sus în îndoit perghel* (ODOB.). • pl. *-uri.* /<tc. ***pergel***.

pérgolă *s.f.* (*arhit.*) Construcție ușoară, într-un parc sau într-o grădină, formată dintr-unul sau din mai multe șiruri de stîlpi, de coloane etc. care susțin o rețea de grinzi de lemn, orizontale ori în arc (formînd o galerie deschisă), pe care se ridică plante agățătoare decorative; galerie de plante agățătoare susținute de o astfel de construcție. *Ședea într-un chaise-longue sub o pergolă de trandafiri* (CA. PETR.). • pl. *-e.* /<fr. ***pergola***, it. ***pergola***; cf. lat. *pergŭla, -ae* „boltă".

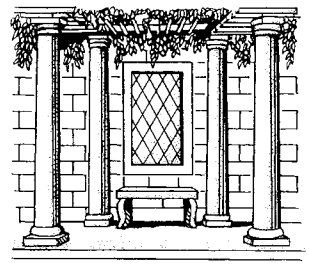

pergolă

perhidról *s.n.* (*chim.*) Soluție de apă oxigenată cu concentrație de 30%, folosită ca dezinfectant (în medicină), în cosmetică și ca decolorant. • /<fr. ***perhydrol***.

peri- Elem. de compunere „în jurul, împrejurul", „deasupra; în afară", „în intervalul dintre". • /<fr. ***péri-***; cf. gr. *περι* „împrejur".

periá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A (se) curăța de praf, de scame, de noroi cu ajutorul periei. *Să-și perie costumul negru* (REBR.). **2** *tr., refl.* A(-și) netezi părul cu peria de cap. *Ea din pat jos că sărea Și pă cap să peria* (POP.). **3** *tr.* A pieptăna fuiorul de în sau de cînepă ieșit din ragilă pentru a-l curăța de cîlți, de impurități; a scărmăna, a pieptăna. *[Inul] îl curăță, îl melițǎ, îl perie* (POP.). **4** *tr.* Fig. (*compl. indică lucrări literare, științifice etc.*) A stiliza, a îndrepta, a îmbunătăți. *Și-a periat lucrarea înainte de publicare.* **5** *tr.* Fig. (*fam.*) A flata, a linguși pe cineva (pentru a obține anumite favoruri). *Ce vrei de la mine? Ce mă tot perii atît?* **6** *tr.* Fig. (*fam.*) A bate, a lovi. *Lelea Nastasia chiar peria pe Ileana c-o despicătură de lemn* (REBR.). • sil. *-ri-a.* prez.ind. *périi.* /***perie*** + *-a.*

periáct *s.n.* **1** Balistă mobilă. **2** (*în teatrul antic grec*) Mașină care permitea schimbarea decorurilor. • sil. *-ri-act.* pl. *-e.* /<fr. ***périacte***, ngr. ***περίακτος***.

periadenítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a țesutului conjunctiv din jurul unui ganglion limfatic. • pl. *-e.* /<fr. ***périadénite***.

periadenoidítă *s.f.* (*med.*) Flegmon al faringelui nazal, dezvoltat în punctul de implantare a vegetațiilor adenoide. • sil. *-no-i-.* pl. *-e.* /<fr. ***périadénoïdite***.

periáj *s.n.* Faptul de a (se) peria, periere. • sil. *-ri-aj.* pl. *-e.* /***peria*** + *-aj.*

periamigdalián, -á *adj.* (*anat.*) Care este situat în jurul amigdalelor. • sil. *-li-an.* pl. *-ieni, -iene.* /***peri-*** + ***amigdalian***; cf. fr. *périamygdalien*.

perianál, -á *adj.* (*anat.*) Care este situat în jurul anusului; circumanal, periproctal. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***périanal***.

periándric, -ă *adj.* (*bot.*) Care înconjoară staminele. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***périandrique***.

perianexítă *s.f.* (*med.*) Inflamație cu aderențe a ovarelor și a trompelor uterine. • pl. *-e.* /<fr. ***périanexite***.

periangeítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a țesutului perivascular. • sil. *-ge-i-.* pl. *-e.* /<fr. ***périangéite***.

periangiocolítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a țesuturilor din jurul canalelor biliare; pericolangită. • sil. *-gi-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***périangiocolite***.

periánt *s.n.* (*bot.*) Înveliș floral, cu rol protector, format dintr-un număr variabil de frunzulițe modificate, libere sau concrescute, adesea colorate, care poate fi simplu (avînd caliciul și corola de aceeași culoare) și dublu (avînd caliciul și corola de culori diferite) și care înconjoară androceul și gineceul. <> *Periant petaloid* v. petaloid. ◆ Învelișul arhegoanelor. • sil. *-ri-ant.* pl. *-e.* /<fr. ***périanthe***, lat. și. ***perianthium***; cf. gr. *περι* „împrejur", *ἄνθος* „floare".

periapendicítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a apendicelui și a țesuturilor învecinate. • pl. *-e.* /<fr. ***periappendicite***.

periapendiculiár, -ă *adj.* (*anat.*) Care este situat în jurul apendicelui. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***périappendiculaire***.

periapicál, -ă *adj.* (*anat.*) Care este situat în jurul vîrfului unei formațiuni anatomice. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***périapical***.

periareolár, -ă *adj.* (*anat.*) Care este situat în jurul areolei. • sil. *-re-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***périaréolaire***.

periartéră *s.f.* (*anat.*) Tunica externă a arterelor. • /***peri-*** + ***arteră***.

periarteriál, -ă *adj.* (*anat.*) Care este situat în jurul unei artere. • sil. *-ri-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***périartériel***.

periarterítă *s.f.* (*med.*) (Boală caracterizată printr-o) inflamație a tunicii externe a arterelor, care se poate extinde la toate straturile peretelui arterial. • pl. *-e.* /<fr. ***périartérite***.

periarticulár, -ă *adj.* (*anat.*) Care este situat în jurul unei articulații. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***périarticulaire***.

periartrítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a țesuturilor periarticulare; periartroză. • pl. *-e.* /<fr. ***périarthrite***.

periartróză *s.f.* (*med.*) Periartrită. • pl. *-e.* /<fr. ***périarthrose***.

periástru *s.n.* (*astron.*) Punct de pe semiaxa mare a unui sistem de stele duble, cel mai apropiat de steaua principală. • /<fr. ***périastre***.

periát[1] *s.n.* **1** Curățare de scame, de praf, de noroi etc. cu ajutorul periei. **2** Netezire a părului cu peria, pentru a se așeza mai bine. **3** Scărmănare a plantelor textile. *Perietul cînepii se face totdeauna la răcoare* (I. ION.). **4** Fig. Îmbunătățire a calității unor opere literare, științifice etc. **5** Fig. (*fam.*) Lingușire. • sil. *-ri-at.* pl. *-uri.* și (*pop.*) *periét s.n.* /v. ***peria***.

periát[2]**, -ă** *adj.* **1** Care este curățat sau netezit cu peria. *Îmbrăca haine vechi, ponosite, însă periate* (STANCU). **2** (*despre păr*) Care este netezit cu peria. **3** (*despre plante textile*) Care este curățat cu peria de fuioare; scărmănat, pieptănat. *Un fuior de cînepă și de in, frumos răghilat și periat* (POP.). **4** Fig. (*fam.*) Care este lingușit. • sil. *-ri-at.* pl. *-ți, -te.* /v. ***peria***.

periaxiál, -ă *adj.* (*anat.*) Care este dispus în jurul axului cerebrospinal. • sil. *-xi-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***périaxial***.

periblastúlă *s.f.* (*embriol.*) Rezultatul segmentării oului la animalele plurivalente. • pl. *-e.* /<fr. ***péri-blastule***.

periblém *s.n.* (*bot.*) Țesut al meristemului unei tulpini sau rădăcini la plantele fanerogame. • pl. *-e.* /<fr. ***périblème***.

periboímă *s.f.* (*geomorf.*) **1** Depresiune naturală produsă sub acțiunea valurilor mării, care separă marea de un lac litoral și prin care apele mării se unesc cu ale lacului. **2** Braț secundar al unui rîu prin care, la inundații, apa acestuia trece spre bălți sau lacuri situate în albia majoră, iar la scăderea nivelului o parte din apa luncii se întoarce în albia minoră. • pl. *-e.* /<fr. ***périboïne***.

periból *s.n.* **1** (*în antic.*) Spațiu sacru în jurul templelor grecești și romane, care era decorat cu statui și monumente votive. **2** Incintă exterioară a unor edificii sacre. • pl. *-uri.* /<fr. ***péribole***, lat. ***peribŏlus***; cf. gr. *περίβολος* „zid; contur".

peribranhiál, -ă *adj.* (*anat.*) Care este situat în jurul branhiilor. • sil. *-hi-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***péribranchial***.

peribronhiál, -ă *adj.* (*anat.*) Care este situat în jurul bronhiilor. • sil. *-hi-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***péribronchial***.

peribronșítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a țesutului conjunctiv peribronhial. • pl. *-e.* /<fr. ***péribronchite***.

pericámbiu *s.n.* (*bot.*) Periciclu. • pl. *-ii.* /<fr. ***péricambium***.

pericárd *s.n.* (*anat.*) **1** Înveliș fibroseros care învelește inima, locul de origine al marilor vase. <> *Pericard fibros* = înveliș exterior al inimii, cu rol protector și de fixare. *Pericard seros* = membrană alcătuită din două foițe, prima parietală, aderentă la pericardul fibros, și a doua viscerală, aderentă de peretele muscular al inimii. **2** Începere în jurul inimii, la moluște și la artropode, derivată, în procesul evoluției, din cavitatea generală. • pl. *-uri, -e.* /<fr. ***péricarde***, lat. ***pericardium***; cf. gr. *περί* „împrejur", *καρδία* „inimă".

pericardectomíe *s.f.* (*chir.*) Rezecție operatorie, parțială sau totală, a foițelor anterioare ale sacului pericardic. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***péricardectomie***.

pericárdic, -ă *adj.* (*anat.*) Care aparţine pericardului, care se referă la pericard. ◇ *Cavitate pericardică* = spaţiu virtual, la vertebrate, mărginit de foiţa parietală şi de foiţa viscerală. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***péricardique.***

pericardio-Elem. de compunere „pericard". • /<fr. ***péricardio-***; cf. gr. *περικάρδιος* „în jurul inimii".

pericardiolíză *s.f.* (*chir.*) Tratament al pericarditei adezive prin liza aderenţilor. • sil. *-di-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***péricardiolyse.***

pericardiorafíe *s.f.* (*chir.*) Sutură a pericardului. • sil. *-di-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***péricardiorrafie.***

pericardiotomíe *s.f.* (*chir.*) Incizie operatorie a pericardului. • sil. *-di-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***péricardiotomie.***

pericardítă *s.f.* (*med.*) Inflamaţie acută sau cronică a pericardului. • pl. *-e.* /<fr. ***péricardite.***

pericarión *s.m.* (*biol.*) Parte a celulei nervoase alcătuită din nucleu, citoplasmă şi membrană plasmatică; corp celular. • sil. *-ri-on.* pl. *-i.* /<fr. ***péricaryone.***

pericárp *s.n.* (*bot.*) Ansamblul straturilor de ţesuturi care alcătuiesc pereţii fructului, cu rol în protejarea seminţelor. • pl. *-uri, -e.* /<fr. ***péricarpe***, lat. şt. ***pericarpium***; cf. gr. *περί* „împrejur", *καρπός* „fruct".

pericarpátic, -ă *adj.* (*geogr.; despre forme de relief, regiuni*) Care este situat în jurul Munţilor Carpaţi. • pl. *-ci, -ce.* /***peri-*** + ***carpatic.***

pericárpic, -ă *adj.* (*bot.*) Care aparţine pericarpului, care se referă la pericarp. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***péricarpique.***

pericecăl, -ă *adj.* (*anat.*) Care este situat în jurul ceculuí. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***péricaecal.***

pericefálic, -ă *adj.* (*anat.*) Care este situat în jurul arterei carotide. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***péricéphalique.***

pericelulár, -ă *adj.* (*biol.*) Care este situat în jurul celulei. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***péricellulaire.***

pericéntric, -ă *adj.* Care este situat în jurul centrului. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***péricentrique.***

pericéntru *s.n.* (*astron.*) Punct pe orbita unui corp ceresc, situat la cea mai mică depărtare de corpul ceresc central în raport cu care se face mişcarea. • /<fr. ***péricentre***, engl. ***pericentre.***

pericerebrál, -ă *adj.* (*anat.*) Care este situat în jurul creierului. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***péricérébral.***

perichistectomíe *s.f.* (*chir.*) Operaţie a ţesutului periparazitar în tratamentul chistului hidatic. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***périkystectomie.***

perichistítă *s.f.* (*med.*) Inflamaţie a cămăşii conjunctive care învelește chisturile. • pl. *-e.* /<fr. ***périkystite.***

pericíclu *s.n.* (*bot.*) Strat extern al cilindrului central al rădăcinii sau al tulpinii plantelor, din care se diferenţiază rădăcinile laterale sau razele medulare şi mugurii adventivi; pericambiu. • pl. *-uri.* /<fr. ***péricycle.***

pericíl *s.n.* (*bot.*) Regiune din jurul cililor unei rădăcini. • /<fr. ***péricil.***

pericimentítă *s.f.* (*med.*) Periodontită. • pl. *-e.* /<fr. ***péricimentite.***

pericístic, -ă *adj.* (*anat.*) Care este situat în jurul vezicii biliare. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***péricystique.***

pericistítă *s.f.* (*med.*) Inflamaţie acută sau cronică a ţesuturilor din jurul canalului cistic. • pl. *-e.* /<fr. ***péricystite.***

periclăz *s.n.* (*chim.*) Oxid natural de magneziu, incolor sau cenuşiu, brun pînă la negru, cristalizat în sistemul cubic sau obţinut sintetic din magnezit, care este folosit la fabricarea produselor magnezice foarte refractare. • /<fr. ***périclase.***

periclín *s.n.* **1** (*bot.*) Totalitatea frunzelor sau bracteelor care formează involucrul florilor din familia compozeelor. **2** (*geol.*) Zonă de apropiere şi de unire a formaţiunilor de pe cele două flancuri ale unei cute. • pl. *-uri.* /<fr. ***péricline.***

periclinál, -ă *adj.* (*geol.*) **1** Care aparţine periclinului, care se referă la periclin. **2** Care este situat în jurul suprafeţei axiale a unei cute anticlinale. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***periclinal.***

periclínic, -ă *adj.* (*bot.*) Care este prevăzut cu un periclin, care constituie periclinul. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***péricliníque.***

periclitá *vb. I. tr.* A pune în pericol; a primejdui. *Să nu izbucnească cumva vreun scandal care să pericliteze viitorul băiatului* (REBR.). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***péricliter***, lat. ***periclitari***; cf. lat. *periculum, -i* „pericol".

periclitánt, -ă *adj.* Care periclitează; primejdios. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***périclitant.***

periclitáre *s.f.* Acţiunea de *a periclita* şi rezultatul ei; primejduire. • pl. *-ări.* /v. ***periclita.***

periclitáte *s.f.* Pericol, primejdie. • ***/pericl[ita]*** + ***-itate.***

pericol *s.n.* Situaţie, stare, întîmplare etc. care (poate) pune în primejdie viaţa, integritatea cuiva sau a ceva; primejdie, ameninţare. ◇ *Pericol social* = caracterul unei acţiuni sau inacţiuni prin care se aduce atingere suveranităţii, independenţei sau unităţii statului, persoanei şi drepturilor acesteia şi, în general, ordinii de drept. ◇ Expr. *A fi în afară de orice pericol* v. afară. ◆ Risc. *În unele lucrări literare există însă pericolul de a rata pînă la urmă rezolvarea conflictului* (PER.). • pl. *-e.* şi *(înv.) perícul s.n.* /<lat. ***perīcŭlum, -i***, it. ***pericolo.***

pericolangítă *s.f.* (*med.*) Periangiocolită. • pl. *-e.* /<fr. ***péricollangite.***

pericolecistítă *s.f.* (*med.*) Inflamaţie a membranei care acoperă vezica biliară şi a ţesutului care o înconjoară. • pl. *-e.* /<fr. ***péricholécystite.***

pericolítă *s.f.* (*med.*) Inflamaţie a peritoneului din jurul colonului. • pl. *-e.* /<fr. ***péricolite.***

pericolpítă *s.f.* (*med.*) Inflamaţie a ţesuturilor perivaginale. • pl. *-e.* /<fr. ***péricholpite.***

pericondrál, -ă *adj.* Care aparţine pericondrului, care se referă la pericondru. • pl. *-i, -e.* /<germ. ***perichondrale.***

pericondrítă *s.f.* (*med.*) Inflamaţie a pericondrului. • pl. *-e.* /<fr. ***périchondrite.***

pericondróm *s.n.* (*med.*) Tumoare benignă a pericondrului. • pl. *-oame.* /<fr. ***périchondrome.***

pericóndru *s.n.* (*biol.*) Membrană conjunctivo-vasculară, care acoperă ţesutul cartilaginos al oaselor, căruia îi asigură nutriţia şi protecţia. • /<fr. ***périchondre.***

pericópă *s.f.* **1** (*bis.*) Pasaj, fragment din *Biblie* (*Evanghelie*) care cuprinde o relatare sau o parabolă şi care se citeşte în cadrul unei slujbe religioase. **2** Definiţie exactă, precisă. • pl. *-e.* /<germ. ***Perikope***, fr. ***péricope***; cf. lat. *pericŏpe*, gr. *περικοπή*.

pericórd *s.n.* (*anat.*) Învelişul notocordului. • /<engl. ***perichord.***

pericordál, -ă *adj.* (*anat.*) Care este situat în jurul notocordului. • pl. *-i, -e.* /<engl. ***perichordal.***

pericorneál, -ă *adj.* (*anat.*) Pericornean. • sil. *-ne-al.* pl. *-i, -e.* /<engl. ***pericorneal.***

pericorneán, -ă *adj.* (*anat.*) Care este situat în jurul corneei; pericorneal. • sil. *-ne-an.* pl. *-eni, -ene.* /<fr. ***péricornéen.***

pericoroidál, -ă *adj.* (*anat.*) Care este situat în jurul coroidei sau al ochiului. • sil. *-ro-i-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***périchoroïdal.***

pericoronarítă *s.f.* (*med.*) Inflamaţie a ţesuturilor moi care înconjoară coroana unui dinte. • pl. *-e.* /<fr. ***péricoronarite.***

pericorticál, -ă *adj.* **1** (*biol.*) Care este situat în jurul învelişului exterior al unui organ animal sau vegetal. **2** (*anat.*) Care este situat în jurul scoarţei cerebrale. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***péricortical.***

pericranián, -ă *adj.* (*anat.*) Care aparţine pericraniului, care se referă la pericraniu. • sil. *-ni-an.* pl. *-ieni, -iene.* /***pericraniu*** + ***-an.***

pericrániu *s.n.* (*anat.*) Periostul suprafeţei externe a craniului. • pl. *-ii.* /<fr. ***péricrâne***, engl. ***pericranium*** sau ***peri-*** + ***craniu***; cf. gr. *περι-κράνιος* „care înconjoară capul", <*περί* „împrejur", *κρανίον* „craniu".

perícul *s.n.* v. pericol.

periculós, -oásă *adj.* Care prezintă sau poate prezenta un pericol; primejdios. *O astfel de agitaţie a spiritelor este periculoasă.* ◇ (*adv.; ca determ. al unui adj. sau adv. căruia îi dă val. de super. abs.*) *Maşina circulă periculos de repede.* ◇ (*fam.; eliptic*) *Cum îmi stă cu rochia asta? – Periculos!* ◇ Expr. *A juca un joc periculos* v. joc. ◆ Ext. (*despre oameni*) În care nu te poţi încrede; ticălos, mîrşav. *Oraşul şi regiunea erau pline de indivizi periculoşi* (STANCU). • pl. *-oşi, -oase.* /<lat. ***perīcŭlōsus, -a, -um***, it. ***pericoloso.***

periculozitáte *s.f.* Însuşirea, faptul de a fi periculos. • pl. *-ăţi.* /***periculos*** + ***-itate***; cf. it. *pericolosità.*

prideferentítă *s.f.* (*med.*) Inflamaţie a ţesuturilor din jurul canalului deferent. • pl. *-e.* ***/peri-*** + ***deferentită.***

peridentál, -ă *adj.* (*anat.*) Care este situat în jurul dintelui. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***péridental.***

peridérm *s.n.* **1** (*anat.*) Partea superficială a epidermei fetale. **2** (*bot.*) Totalitatea ţesuturilor protectoare care înlocuiesc epiderma. • /<fr. ***périderme***; cf. gr. *περί* „împrejur", *δέρμα* „piele".

peridérmic, -ă *adj.* Care aparţine peridermului, care se referă la periderm. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***péridermique.***

peridésm *s.n.* (*biol.*) Parenchim care înfăşoară fasciculele libero-lemnoase şi înconjoară endodermul. • /<fr. ***péridesme.***

peridésmic, -ă *adj.* (*biol.*) Care aparţine peridesmului, care se referă la peridesm. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***péridesmique.***

peridídim *s.n.* (*anat.*) Tunica albuginee a testiculului. • /<fr. ***péridídyme.***

perididimítă *s.f.* (*med.*) Inflamaţie a peridídimului. • pl. *-e.* /<fr. ***péridídymite.***

peridiscăl, -ă *adj.* (*anat., bot.*) Care este situat în jurul unui disc. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***perídiscal.***

peridót *s.n.* (*mineral.*) Silicat natural de magneziu şi de fier din rocile eruptive, cristalizat, verzui-măsliniu, galben sau incolor, cu luciu sticlos; olivină. • pl. *-e.* /<fr. ***péridot.***

peridotít *s.n.* (*mineral.*) Rocă magnetică intruzivă, neagră, în compoziţia căreia predomină peridotul. • pl. *-e.* şi *peridotítă s.f.* /<fr. ***péridotite***, germ. ***Peridotite.***

peridotítă *s.f.* v. peridotit.

peridróm *s.n.* (*arhit.*) **1** Galerie acoperită, situată la nivelul pămîntului, care înconjoară un edificiu, servind ca loc de plimbare. **2** Spaţiu cuprins între peretele exterior al naosului şi coloanele care înconjoară un templu antic. • pl. *-uri.* /<fr. ***péridrome***, ngr. ***περίδρομος.***

periduodemítă *s.f.* (*med.*) Inflamaţie a ţesuturilor din jurul duodenului. • sil. *-du-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***péri-duodénite.***

peridurál, -ă *adj.* (*anat.*) Care este situat în jurul membranei dura mater, extern faţă de creier. ◇ *Anestezie peridurală* v. anestezie. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***péridural.***

peridurografie *s.f.* (*med.*) Punerea în evidenţă pe un film radiografic a zonei peridurale, cu ajutorul unei substanţe de contrast. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* ***/peridur[al]*** + ***grafie.***

périe *s.f.* **1** Obiect făcut dintr-o placă de lemn, de os, de metal etc. în care sînt fixate fire (scurte) de păr de animale, fire textile, de sîrmă, fire sintetice etc. şi care serveşte la frecat, la curăţat etc. manual diverse obiecte. *Nu se ştie dacă întrebuinţează... peria de dinţi* (SADOV.). ◇ Compar. *Erau vreo zece, douăsprezece prăjini de cînepă frumoasă şi deasă cum îi peria* (CR.). ◇ Fig. *Se opri ca să cerceteze un ochi mare de apă neagră, împresurat de o perie deasă de trestii* (SADOV.). ◆ Fig. (*fam., deprec.*) Om linguşitor. **2** Analog. Unealtă sau organ de maşină asemănătoare cu o perie, folosit la curăţarea, netezirea etc. suprafeţei unui corp. **3** Analog. (*tipogr.*) Unealtă asemănătoare cu o perie, cu care se bate hîrtia aşezată pe şpalt, pentru a imprima pe ea textul. ◆ Ext. Text astfel imprimat, folosit pentru corectură. **4** (*electr.*) Piesă componentă a maşinilor electrice, care realizează contactul electric alunecător cu colectorul sau cu inelele de contact. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /cf. sl. veche **перие**.

periéc *s.m.* (*în Sparta antică*) Persoană care aparţinea unei categorii sociale formate din oameni liberi (agricultori, meşteşugari, negustori), care se bucurau de drepturi civile, dar erau lipsiţi de drepturi politice. • sil. *-ri-ec.* pl. *-ci.* /<fr. ***périèque***, ngr. ***περίοικος***; cf. gr. *περί* „împrejur", *οἶκος* „locuinţă", „casă".

periecuatoriál, -ă *adj.* Care este situat în jurul ecuatorului. • sil. *-ri-e-cu-a-*; *-ri-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***périéquatorial.***

perieghéză *s.f.* **1** Călătorie lungă. **2** (*arheol.*) Cercetare arheologică de teren, efectuată pentru identificarea unor vestigii antice. • pl. *-e.* /<fr. ***périegèse.***

perielectrotónus *s.n.* (*anat.*) Zona de creştere a excitaţiei în vecinătatea nervului. • /<fr. ***périélectrotonus.***

periencefalítă *s.f.* (*med.*) Inflamaţie a scoarţei cenuşii, care însoţeşte meningita. • pl. *-e.* /<fr. ***périencéphalite.***

periendotelióm *s.n.* (*med.*) Periteliom. • sil. *-li-om.* pl. *-oame.* /<fr. ***périendothélioma.***

perienterítă *s.f.* (*med.*) Inflamaţie a ţesuturilor din jurul intestinului. • pl. *-e.* /<fr. ***périentérite.***

perienterocolítă *s.f.* (*med.*) Periviscerită abdominală adezivă care afectează în special intestinul subţire şi colonul. • pl. *-e.* /<fr. ***péri-entérocolite.***

periér, -ă *subst.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care confecționează sau vinde perii, pensule, bidinele. **2** *s.n.* Săculeț în care se țin periile. • sil. *-ri-er.* pl. *-i, -e.* /***perie*** + *-ar.*

periére *s.f.* Acțiunea de *a (se) peria* și rezultatul ei; perietură. • sil. *-ri-e-.* pl. *-i.* /v. ***peria.***

periérghie *s.f.* (*înv.*) **1** Curiozitate; interes. *Grigorie cu mare pierierghie cerceta cu amăruntul* (ASACHI). **2** Cercetare; anchetă. *Împăratul..., făcînd pierierghie inelului..., văzu marca cu numele lui Filerot* (DOC.). • sil. *-ri-er-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<ngr. ***περιέργεια.***

periergós, -oásă *adj.* (*grec. înv.*) Care este însetat de a cunoaște, dornic sau curios de a ști. *Mulți sînt aici prea periergoși, așteptînd să să ia de capete ca să vază care vor fi mai tari* (DOC.). • sil. *-ri-er-.* pl. *-oși, -oase.* /<ngr. ***περίεργος.***

perierie *s.f.* Atelier în care se confecționează (și se vînd) perii; magazin de perii. • sil. *-ri-e-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***perier*** + *-ie.*

periesofagián, -ă *adj.* (*anat.*) Care este situat în jurul esofagului. ◇ *Inel periesofagian* = cordon nervos situat în jurul esofagului, la viermii platelminți. • sil. *-gi-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***périoesophagien.***

periesofagítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a țesutului periesofagian. • pl. *-e.* /<fr. ***périoesophagite.***

periét *s.n.* v. periat.

perietór, -oáre *adj.* (*despre unele organe de mașini*) Care curăță, netezește, piaptănă, scarmănă. • sil. *-ri-e-.* pl. *-ori, -oare.* /***peria*** + *-tor.*

perietúră *s.f.* Periere. *Straiele-i erau vechi, curate, roase de perieturi* (SADOV.). ◆ Fig. (*fam.*) Lingușeală. *Mă enervează că umblă cu perieturi pe la profesori.* ◆ Fig. Cizelare, finisare a unei lucrări literare, științifice etc. *Un tînăr poet... dînd ultima perietură unui sonet macabru* (CAR.). • sil. *-ri-e-.* pl. *-i.* /***peria*** + *-tură.*

perifán, -ă *adj.* (*grec. înv.*) Care este vestit, renumit, celebru. *Atunce au prins și pe Ilie Catacuzino cel tare și mare, perifan* (NEC.). • pl. *-i, -e.* /<ngr. ***περιφανής.***

perifaringál, -ă *adj.* (*anat.*) Perifaringian. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***péripharyngal.***

perifaringián, -ă *adj.* (*anat.*) Care este situat în jurul faringelui; perifaringal. ◇ *Inel perifaringian* = inel format din ganglioni nervoși, situat în jurul faringelui, la amfineure. • sil. *-gi-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***péripharyngien.***

perifasciculár, -ă *adj.* **1** (*anat.*) Care este situat în jurul fibrelor musculare, nervoase sau conjunctive. **2** (*bot.*) Care este situat în jurul fasciculului vegetal conducător care străbate tulpinile, ramurile și frunzele plantelor. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***périfasciculaire,*** engl. ***perifascicular.***

periferiál, -á *adj.* Periferic. • sil. *-ri-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***péripherial.***

periféric, -ă *adj., s.n.* **I** *adj.* **1** Care ține de periferie, care se referă la periferie; care este situat la periferie; periferial. *Ajunsese să cînte la restaurante mici și periferice* (BEN.). ◇ *Arie periferică* v. arie. **2** Fig. De mică însemnătate, fără importanță; secundar. *Am o dorință cu totul periferică... privitoare la Biblioteca Academiei* (GAL.). **II** *s.n.* (*inform.*) Dispozitiv situat în afara unității centrale a unui ordinator, servind la introducerea, la memorarea sau la extragerea de date. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***périphérique.***

periférie *s.f.* **1** Ținut, regiune, cartier, zonă, punct situate la margine în raport cu centrul sau cu un punct de referință. *Întîmplările din diferitele locuri de la periferie* (MAIOR.). ◆ Cartier situat la marginea orașului (în raport cu centrul); mahala. *Începu să contemple periferiile orașului* (CĂL.). ◇ Loc.adj. *De periferie* = *a*) provincial. *S-a înscris în centru, în partidul în care domnul Emil Sava e... combatant de periferie* (CE. PETR.); *b*) care aparține sau este specific mahalalei; *c*) fig. de mică importanță; de calitate proastă. *Căpitanul vaporului ne-a recomandat să asistăm... la un teatru negru de periferie* (PER.). **2** (*mat.*) Curbă închisă care limitează o figură geometrică sau o suprafață; circumferință. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<lat. ***peripherīa,*** fr. ***périphérie,*** germ. ***Peripherie***; cf. gr. *περιφέρεια* „rotunjime; circumferință".

periferizá *vb. I. tr.* A marginaliza. • prez.ind. *-ez.* /***perifer[ie]*** + *-iza.*

periferizáre *s.f.* Acțiunea de *a periferiza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***periferiza.***

perifitón *s.n.* (*biol.*) Totalitatea organismelor care trăiesc submerse pe organele plantelor acvatice, pe stînci etc. • /<fr. ***periphyton.***

periflebítă *s.f.* (*med.*) (Boală caracterizată printr-o) inflamație a tunicii externe a venelor, care se poate extinde la țesutul înconjurător; paraflebită. • pl. *-e.* /<fr. ***périphlébite,*** engl. ***periphlebitis.***

perifocál, -ă *adj.* (*med.*) Care este situat în jurul unui focar patologic. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***périfocal.***

perifoliculár, -ă *adj.* (*anat.*) Care este situat în jurul foliculului. ◆ Care aparține foliculului, care se referă la folicul. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***périfolliculaire.***

perifoliculítă *s.f.* (*med.*) Reacție inflamatorie în jurul foliculului pilos. • pl. *-e.* /<fr. ***périfolliculite.***

perifrástic, -ă *adj.* (*stil.; despre enunțuri*) Care este exprimat prin perifrază; care conține perifraze. ◇ (*gram.*) *Formă (verbală) perifrastică* = formă (verbală) compusă cu un verb auxiliar. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***périphrastique,*** germ. ***periphrastisch***; cf. gr. *περιφραστικός.*

perifrazá *vb. I. intr.* A parafraza. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***périphraser.***

perifrázá *s.f.* (*gram., stil.*) Procedeu gramatical și stilistic de exprimare prin mai multe cuvinte a ceea ce poate fi redat, în mod obișnuit, printr-un singur cuvînt (pentru a sublinia anumite semnificații sau pentru a evita echivocul); circumlocuție; grup de cuvinte care înlocuiește un termen unic cu același sens. ◇ *Perifrază verbală* = construcție formată dintr-un verb însoțit de un semiauxiliar de modalitate sau de aspect. • pl. *-e.* /<ngr. ***περίφρασις,*** lat. ***periphrăsis,*** fr. ***périphrase,*** germ. ***Periphrase***; cf. gr. *περί* „împrejur", *φράσις* „vorbire".

perifrenítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a diafragmei și a structurilor învecinate. • pl. *-e.* /<fr. ***périphrénite.***

perigalaxíe *s.f.* (*astron.*) Poziție corespunzătoare celei mai mici distanțe de galaxia noastră. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***périgalaxie.***

periganglionár, -ă *adj.* (*anat.*) Care este situat în jurul ganglionilor; periganglionic. • sil. *-gli-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***périganglionnaire.***

periganglionic, -ă *adj.* (*anat.*) Periganglionar. • sil. *-gli-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<engl. ***periganglionic.***

perigástric, -ă *adj.* (*anat.*) Care este situat în jurul stomacului sau tubului digestiv. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***périgastrique.***

perigastrítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a seroasei stomacului. • pl. *-e.* /<fr. ***périgastrite.***

perigenitál, -ă *adj.* (*anat.*) Care este situat în jurul organelor genitale. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***périgénital.***

perigéu *s.n.* (*astron.*) Punct în care un astru sau un satelit, în mișcarea lor orbitală, se află cel mai aproape de Pământ. ◆ Moment, timp în care un astru sau un satelit se află în acest punct. • pl. *-ee.* /<fr. ***périgée***; cf. gr. *περί* „împrejur", *γῆ* „pământ".

perigín, -ă *adj.* (*bot.*) **1** (*despre corole, stamine*) Care este situat pe caliciu, formînd un cerc în jurul ovarului. **2** (*despre plante*) Care are staminele dispuse în acest fel; periginic. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***périgyne***; cf. gr. *γυνή* „femeie".

perigínic, -ă *adj.* (*bot.; despre plante*) Perigin. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***périgynique.***

perigimíe *s.f.* (*bot.*) Însușirea de a fi perigin; mod de dispunere a staminelor specific plantelor perigine. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***périgynie.***

perigíniu *s.n.* (*bot.*) Înveliș al organelor de reproducere femele. • /<fr. ***périgynium***; cf. gr. *περί* „împrejur", *γυνή* „femeie".

periglaciár, -ă *adj.* (*geomorf.*) **1** *Zonă* (sau *regiune*) *periglaciară* (și *subst. n.*) = regiune situată la periferia ghețarilor pleistoceni și actuali, caracterizată prin climă, procese și forme de relief specifice, determinate de condiții fizico-geografice caracteristice. **2** Care aparține zonei periglaciare, care se referă la zona periglaciară. • sil. *-ci-ar.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***périglaciaire.***

periglandulár, -ă *adj.* (*anat.*) Care este situat în jurul unei glande; periglandulos. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***périglandulaire.***

periglandulós, -oásă *adj.* (*anat.*) Periglandular. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***périglanduleux.***

periglótic, -ă *adj.* (*anat.*) Care este situat în jurul glotei. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***périglottique.***

perigón *s.n.* (*bot.*) Înveliș floral simplu, nediferențiat în caliciu și în corolă. • pl. *-oane.* și *perigóniu s.n.* /<fr. ***périgone,*** lat. șt. ***perigonium.***

perigoniár, -ă *adj.* (*bot.*) Care aparține perigonului, care se referă la perigon. • sil. *-ni-ar.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***périgoniaire.***

perigóniu *s.n.* v. perigon.

perihélie *s.f.* v. periheliu.

perihéliu *s.n.* (*astron.*) Punct în care o planetă, o cometă etc., în mișcarea lor în jurul Soarelui, se află cel mai aproape de acesta. ◆ Moment, timp în care o planetă, o cometă etc. se află în acest punct. *Sîntem în calea orbitei, aproape de perihelie, astfel că... nu se poate ca în astă seară să fie vreme rea* (GAN.). • pl. *-ii.* și (*înv.*) *perihélie s.f.* /<lat. ***perihelium,*** fr. ***périhélie***; cf. gr. *περί* „împrejur", *ἥλιος* „soare".

perihepátic, -ă *adj.* (*anat.*) Care este situat în jurul ficatului. ◆ Care se referă la această regiune. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***périhépatique.***

perihepatítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a învelișului fibros al ficatului cu inflamația porțiunii peritoneului care înconjoară organul. • pl. *-e.* /<fr. ***périhépatite.***

periintestinál, -ă *adj.* (*anat.*) Care este situat în jurul intestinului. ◆ Care se referă la această regiune. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***périintestinal.***

perijejunítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a țesutului din jurul jejunului. • /<fr. ***périjéjunite.***

perína *s.f.* (*bot.*) Plantă anuală, din familia labiatelor, originară din Extremul Orient, păroasă, cu frunzele alungite și cu florile albe, conținînd ulei volatil și gras (*Perilla frutescens*). • /<germ. ***Perilla.***

perilaringál, -ă *adj.* (*anat.*) Perilaringian. • /***peri-*** + ***laringal.***

perilaringián, -ă *adj.* (*anat.*) Care este situat în jurul laringelui. ◆ Care se referă la această regiune; perilaringal. • sil. *-gi-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***périlaryngien.***

perilaringítă *s.f.* (*med.*) Inflamație în jurul laringelui. • pl. *-e.* /<fr. ***périlaryngite.***

perilenticulár, -ă *adj.* (*anat.*) Care este situat în jurul cristalinului sau al ochiului. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***périlenticulaire.***

perilimfátic, -ă *adj.* (*anat.*) Care ține de perilimfă, care se referă la perilimfă. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***périlymphatique,*** engl. ***perilymphatic.***

perilímfă *s.f.* (*anat.*) Lichid care se găsește între labirintul osos și cel membranos al urechii interne; endolimfă. • /<fr. ***périlymphe.***

perílipsis *s.n.* (*înv.*) **1** Pricepere, iscusință. *Au dat și răspunsul cărților măriei sale, scriindu-i cu cinste și cu mult perilipsis* (DOC.). **2** Rezumat; conținut. *S-au dat mai nainte slăvite poronci, a cărora perilipsis să se urmeze* (DOC.). ◇ Loc.adv. *În perilipsis* = pe scurt. *Acele pisanii să nu se scrie în perilipsis, precum au făcut unii, ci întregi, din cuvînt în cuvînt* (DOC.). **3** Dare de seamă, inventar; listă de cheltuieli. *Din perilipsis se vede că sînt bani asupra lui* (Doc). • pl. *-uri.* /<ngr. ***περίληψις.***

perilobulár, -ă *adj.* (*anat.*) Care este situat în jurul unui lob (hepatic, pulmonar etc.). ◇ *Arteră perilobulară* = ramificație a arterei hepatice din care se desprinde o rețea de capilare care pătrund în interiorul lobului hepatic. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***périlobulaire.***

perilobulítă *s.f.* (*med.*) Inflamație (tuberculoasă) a traveelor conjunctive care învelesc lobulii pulmonari. • pl. *-e.* /<fr. ***périlobulite.***

perilunár, -ă *adj.* (*astron.*) Periselenar. • pl. *-i, -e.* /***peri-*** + ***lunar.***

perimá *vb. II. refl.* **1** (*despre idei, concepții, teorii etc.*) A se învechi, a se demoda, a ieși din uz. **2** (*jur.; despre acțiuni, căi de atac, procese, proceduri de executare silită etc.*) A se stinge, a se anula în fața unei instanțe judecătorești din cauza lăsării pricinii în nelucrare o perioadă de timp mai mare decît cea prevăzută de lege. • prez.ind. pers. 3 *-ează.* /<lat. ***perimĕre,*** fr. ***périmer.***

perimamár, -ă *adj.* (*anat.*) Care este situat în jurul sînului. • pl. *-i, -e.* /***peri-*** + ***mamar.***

perimáre *s.f.* Acțiunea de *a se perima* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***perima.***

perimarítim, -ă *adj.* Care este situat în jurul unei mări; de pe malurile mării. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***périmaritime.***

perimát, -ă *adj.* **1** (*despre idei, concepții, teorii etc.*) Care nu mai este actual; învechit, demodat, ieșit din uz. *Ioanide avea într-adevăr și în starea de veghe acest obicei perimat* (CĂL.). **2** (*jur.; despre acțiuni, căi de atac, procese etc.*) Care s-a stins, s-a anulat prin depășirea termenului legal. • pl. *-ți, -te.* /v. ***perima.***

perimaxilítă *s.f.* (*med.*) Periostită a maxilarelor. • pl. *-e.* /<fr. ***périmaxillite.***

perimeningítă *s.f.* (*med.*) Inflamație în jurul meningelui. • /<fr. ***périméningite.***

perimét *s.n.* (*pesc.*) Frînghie, funie de care sînt prinse cîrligele carmacelor de pescuit. • pl. *-e.* /<rus. ***перемёт.***

perimetrál, -ă *adj.* Perimetric. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***périmétral.***

perimétric, -ă *adj.* Care ține de perimetru, care se referă la perimetru; care este cuprins într-un perimetru; care este format de un perimetru; perimetral. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***périmétrique.***

perimetrítă *s.f.* (*med.*) Inflamație (infecțioasă) a țesutului conjuctiv din jurul uterului. • pl. *-e.* /<fr. ***périmétrite.***

perimetroanexítă *s.f.* (*med.*) Perisalpingovarită. • pl. *-e.* /<fr. ***périmétroanexite.***

perimetrosalpingítă *s.f.* (*med.*) Inflamație care afectează uterul și salpingele. • pl. *-e.* /<fr. ***périmétrosalpingite.***

perimétru *s.n.* **1** (*geom.*) Suma tuturor lungimilor laturilor unui poligon sau ale unei figuri geometrice plane închise. **2** Linie închisă care mărginește o suprafață. ◆ Suprafață cuprinsă într-un perimetru. *Rochiile se mai scurtaseră încă de un deget și pălăriile își mai expropiaseră încă din perimetru* (CE. PETR.). **3** Limită a teritoriului unei localități, al unei zone, al unei parcele etc. ◇ *Perimetru construibil* = teritoriu în care este permisă realizarea de locuințe și de alte construcții, delimitată printr-o linie frîntă închisă și care coincide, adesea, cu suprafața ocupată de construcții și de alte dotări din localitatea respectivă și de terenurile aferente acestora. **4** Fig. Sferă, cuprins, domeniu. *Rămîne închis într-un perimetru de preocupări reduse* (PER.). **5** (*med.*) Instrument pentru determinarea cîmpului vizual sau a circumferinței unui dinte. • pl. *-e.* /<fr. ***périmètre***, ngr. ***περίμετρος***, germ. ***Perimeter***; cf. lat. *perimētros*, gr. *περίμετρον* <*περί* „împrejur", *μέτρον* „măsură".

perimísiu *s.n.* (*hist.*) Țesut conjunctiv care învelește fibrele musculare și care se prelungește în grosimea lui prin septuri. • /<fr. ***périmysium***; cf. gr. *περί* „împrejur", *μῦς* „mușchi".

perimontán, -ă *adj.* (*despre forme de relief, regiuni etc.*) Care este situat în jurul munților, la poalele acestora; perimuntos. • pl. *-i, -e.* /***peri-*** + ***montan.***

perimuntós, -oásă *adj.* (*despre forme de relief, regiuni etc.*) Perimontan. • pl. *-oși, -oase.* /***peri-*** + ***muntos.***

perinatál, -ă *adj.* (*med.*) Care se referă la circumstanțele unei nașteri; care are loc în jurul unei nașteri. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***périnatal.***

perinatalitáte *s.f.* (*med.*) Perioadă care precedă sau succedă imediat nașterii. • /<fr. ***périnatalité.***

pérină *s.f.* v. pernă.

perindă *vb. I.* **1** *refl.* A trece sau a veni unul după altul, a se succeda (în timp, în spațiu); ext. a circula (unul după altul). *Prin biroul lui se perindau zilnic deputați, foști deputați și viitori deputați* (STANCU). ◇ Fig. *I se perinda în gînd toată viața lui* (REBR.). Δ (*tr.*) *Era o grea problemă pe care o purtam și o perindam în sufletul meu* (GAL.). **2** *tr.* (*reg.*) A trece de la unul la altul, a lua pe rînd. *Sanda fuge la vîrtelniță, descurcă firele și iarăși părîndă parii* (SLAV.). **3** *tr.* (*reg.*) A cutreiera, a colinda. *Tot bătînd la uși și la ferești... părîndă satul întreg* (POP.). • prez.ind. *perínd.* și (*reg.*) *părîndă vb. I.* /***pe*** + ***rînd*** + *-a.*

perindáre *s.f.* Acțiunea de *a (se) perinda* și rezultatul ei; succesiune. *Am început a urmări perindarea de vîrtej rotitor a peisajului* (SADOV.). • pl. *-ări.* /v. ***perinda.***

perineál, -ă *adj.* (*anat.*) Care aparține perineului, care se referă la perineu. • sil. *-ne-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***périnéal.***

perinefrétic, -ă *adj.* (*anat.*) Perinefritic. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***périnéphrétique.***

perinefrítă *s.f.* (*med.*) (Boală care constă în) inflamația acută a țesuturilor peritoneale care înconjoară rinichiul, manifestată prin febră, durere locală și sensibilitate dureroasă la presiune. • pl. *-e.* /<fr. ***périnéphrite.***

perinefrític, -ă *adj.* (*anat.*) Care este situat în jurul unui rinichi; din regiunea rinichilor. ◆ Care se referă la această regiune; perinefretic. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***périnéphritique.***

perinefrózǎ *s.f.* (*med.*) Colectare de urină aseptică în jurul rinichiului, ca urmare a rupturii traumatice a bazinetului, a unui caliciu sau a ureterului la partea sa superioară. • pl. *-e.* /<fr. ***périnéphrose.***

perineo- Elem. de compunere „perineu". • /<fr. ***périnéo-***; cf. gr. *περίνεος*.

perineocél *s.n.* (*med.*) Hernie perineală. • sil. *-ne-o-.* /<fr. ***périnéocèle.***

perineografíe *s.f.* (*med.*) Radiografie a regiunii perineale, după crearea unui contrast cu aer sau cu gaz. • sil. *-ne-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***périnéographie.***

perineoplastíe *s.f.* (*chir.*) Operație plastică a perineului. • sil. *-ne-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***périneoplastie.***

perineorafíe *s.f.* (*chir.*) Sutură a rupturii de perineu. • sil. *-ne-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***périnéoraphie.***

perineostomíe *s.f.* (*chir.*) Uretrostomie perineală. • sil. *-ne-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***périnéostomie.***

perineotomíe *s.f.* (*chir.*) Incizie a perineului. • sil. *-ne-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***périnéotomie.***

perinérv *s.m.* (*hist.*) Țesut conjunctiv care unește fasciculele secundare ale fibrelor nervoase. • pl. *-i.* /<germ. ***Perinerv***, fr. ***périnerf.***

perinéu *s.n.* (*anat.*) Porțiune cuprinsă între anus și scrot la bărbați și între anus și vagin la femei, închizînd bazinul în partea inferioară. • pl. *-ee.* /<lat. ***perineos***, fr. ***périnée***; cf. gr. *περίνεος*.

perineurál, -ă *adj.* (*anat.*) Care este situat în jurul canalului neural. • sil. *-ne-u-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***périneural.***

perineúrium *s.n.* (*anat.*) Teaca de țesut conjunctiv a unui fascicul de fibre nervoase. • sil. *-ne-u-.* /<fr. ***périneurium.***

perinevrítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a perineului. • pl. *-e.* /<fr. ***périnévrite.***

periníță *s.f.* v. perniță.

perinóc *s.n.* Bucată de lemn fixată deasupra osiei carului sau a căruței, pe care se sprijină dricul. *Păcornițile colbăite atîrnau pe sub perinoacele de dinapoi* (HOG.). • pl. *-oace.* /<rus. ***перено́за*** „stinghie, reazem".

perintról *s.n.* Ulei sulfurat, folosit la spălarea și la piuarea lînii. • /etimol. nec.

perinucleár, -ă *adj.* (*biol.*) Care este situat în jurul nucleului. • sil. *-cle-ar.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***périnucléaire.***

perinúță *s.f.* v. pernuță.

perioádă *s.f.* **I** (*exprimă ideea de timp*) **1** Interval de timp în cursul căruia se desfășoară sau după care se repetă un fenomen, un eveniment; epocă, răstimp. *Cînd se va termina această perioadă de tensiune?* (GAL.). ◇ (*polit.*) *Perioadă electorală* = interval de timp între convocarea electoratului la scrutin și scrutinul propriu-zis, în cursul căruia candidații își fac campania electorală. ◆ Restr. Fază de o durată precis delimitată din viața unui scriitor, a unui artist, a unui compozitor, caracterizată printr-un stil particular. *Admirăm cîteva lucrări ale lui Picasso din perioada roz.* ◆ Gener. Perioadă de timp nedeterminat; vreme, timp. **2** (*geol.*) Subdiviziune a timpului geologic, mai mică decît era, marcată de fenomene geologice, căreia îi corespunde în spațiu un sistem de straturi. ◇ *Perioadă saturniană* v. saturnian. **3** (*bot.*) *Perioadă de vegetație* = interval de timp în care are loc ciclul biologic al plantelor în funcție de factorii climatici și de specificul fiecăreia dintre ele. **4** (*fiz.*) *Perioadă de înjumătățire* = interval de timp în care se descompune jumătate dintr-o cantitate de element radioactiv. **5** (*chim.*) *Perioadă de inducție* = interval de timp în care o reacție în lanț este întîrziată, ca urmare a existenței întîmplătoare sau voite a inhibitorilor. **6** (*econ.*) *Perioadă de recuperare* = metodă tradițională de contabilitate pentru evaluarea proiectelor de investiții. **II** (*exprimă ideea de repetare*) **1** (*astron.*) Interval de timp care se scurge între cele două momente în care se reproduce un fenomen astronomic. ◆ Interval de timp după care un astru, în mișcarea sa, se află în aceeași poziție sau situație relativă față de un anumit reper. ◇ *Perioadă lunisolară* v. lunisolar. *Perioadă de revoluție* v. revoluție. *Perioadă de rotație* v. rotație. *Perioadă sideral*ă v. sideral. *Perioadă sinodică* v. sinodic. **2** (*fiz.*) Interval de timp după care se repetă un fenomen (variabil), reproducîndu-se consecutiv valorile unei mărimi caracteristice acestui fenomen. ◆ Durata fiecăreia dintre succesiunile de stări identice care alcătuiesc un fenomen periodic. **3** (*chim.*) Fiecare dintre cele șapte rînduri orizontale în care sînt aranjate, în ordinea maselor atomice crescătoare, elementele chimice din tabelul periodic al lui Mendeleev. **4** (*mat.*) Intervalul creșterii minime a variabilei independente, după care se reproduc, în aceeași ordine, aceleași valori ale unei mărimi periodice. ◆ Mulțimea numerelor de o cifră care se repetă infinit într-o fracție zecimală. ◆ Cel mai mic număr adăugat argumentului unei funcții numerice care nu schimbă valoarea funcției. **5** Interval de timp dintre două accese ale unei boli. ◇ *Perioadă de latență* = timpul de evoluție ascunsă a unei boli. *Perioadă de incubație* v. incubație. ◆ (*pop.*) Menstruație. **III** (*exprimă ideea de unitate*) **1** (*lingv.*) Frază amplă, cu caracter unitar și armonios, datorat în special simetriei structurii ei. *Fraza și perioadele lui sînt mai grele la citit* (RUSSO). **2** (*muz.*) Parte unitară dintr-o compoziție muzicală, formată de obicei din două sau din mai multe fraze în relație de întrebare – răspuns. • sil. *-ri-oa-.* pl. *-e.* și (*înv.*) *period s.n.* /<lat. ***periodus***, ***-i***, ngr. ***περίοδος***, fr. ***période***; cf. gr. *περίοδος* <*περί* „împrejur", *ὁδός* „drum".

perioculár, -ă *adj.* (*anat.*) Care este situat în jurul ochiului; perioftalmic, perioptic. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***périoculaire.***

periód *s.n.* v. perioadă.

periódic, -ă *adj.* **1** Care revine, care se repetă cu regularitate, după anumite intervale de timp (egale); care constă în parcurgerea repetată a aceleiași succesiuni de stări în intervale de timp egale. *Imensele abuzuri neregulate ale aristocraților... se prefăcură într-un venit periodic al fiscului* (HASD.). ◇ (*adv.*) *Încep să se arate... grădinile curate și inundate periodic cu pompe* (SADOV.). **2** (*geomorf.*) *Vulcani periodici* = vulcani care devin activi la anumite intervale de timp. **3** (*meteor.*) *Ploi periodice* = ploi care cad la intervale regulate de timp sau care cad într-o anumită perioadă a anului. *Vînturi periodice* = vînturi care își schimbă direcția după un anumit interval de timp sau care bat regulat într-o anumită regiune, în anumite perioade ale anului. **4** (*fiz.*) *Mișcare periodică* = mișcare a unei particule, care se repetă după un anumit interval de timp. **5** (*mat.*) *Funcție periodică* = funcție care admite o perioadă. *Fracție* (*zecimală*) *periodică* = fracție zecimală în care, începînd de la un anumit șir, se repetă la infinit o anumită cifră sau un grup de cifre. **6** (*chim.*) *Sistemul periodic al elementelor* = mod de clasificare a elementelor chimice, în care elementele sînt așezate după numărul atomic, rezultînd 18 coloane verticale (grupe), ce conțin elemente asemănătoare din punct de vedere chimic, și 7 șiruri orizontale (perioade). *Tabelul* (sau *tabloul*) *periodic al elementelor* = tabel care cuprinde elementele chimice, dispuse în 7 șiruri orizontale și 18 coloane verticale, potrivit sistemului periodic. **7** (*despre bolț*) Care se manifestă prin accese intermitente ce revin la intervale egale. ◇ *Fluxiune periodică* v. fluxiune. ◆ (*despre manifestări ale bolilor*) Care revine la intervale regulate. **8** (*despre publicații*) Care apare la intervale regulate (săptămînal, bilunar, lunar, trimestrial). *Nu scrie în cărți sau în foi periodice* (CAR.). ◇ (*subst. n.*) *O sală e destinată cercetării periodicelor* (STANCU). **9** (*astron.*) Care se referă la o perioadă; care ține una sau de mai multe perioade. • sil. *-ri-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<lat. ***periodicus***, ***-a***, ***-um***, ngr. ***περιοδικός***, fr. ***périodique.***

periodicitáte *s.f.* **1** Însușire a unui fenomen, a unei acțiuni, a unei mărimi de a fi periodică; repetare periodică a unei acțiuni, a unui fenomen, a valorilor unei mărimi. ◇ *Periodicitate de rodire* sau *periodicitatea rodirii* = proprietate a pomilor fructiferi de a alterna un an de rod bogat cu unul de rod scăzut. **2** (*chim.*) *Legea periodicității* = lege chimică conform căreia proprietățile fizice și chimice ale elementelor chimice variază periodic, în funcție de numărul lor atomic. *Periodicitatea elementelor* = repetare a proprietăților fizice și chimice la elementele chimice cu structură analogă și cu număr atomic diferit, care sînt cuprinse în aceeași coloană din tabelul periodic al elementelor, fiind aranjate în ordinea crescîndă a greutății lor atomice. • sil. *-ri-o-.* pl. *-ăți.* /<fr. ***périodicité.***

periodísm *s.n.* (*biol.*) Proprietate a unor funcții fiziologice de a se repeta la intervale periodice. • sil. *-ri-o-.* /***perioadă*** + *-ism.*

periodiză *vb. I. tr.* A stabili perioade în cadrul unei discipline cu caracter istoric, a împărți pe perioade.

• sil. *-ri-o-*. prez.ind. *-ez.* /***perioadă*** + *-iza*; cf. germ. *periodisieren*.

periodizánt, -ă *adj.* (*stil.*) Care folosește perioada, care este caracterizat prin perioade; periodologic. • sil. *-ri-o-*. pl. *-ți, -te.* /***perioadă*** + *-ant*.

periodizáre *s.f.* Acțiunea de *a periodiza* și rezultatul ei; împărțire pe perioade. • sil. *-ri-o-*. pl. *-ări.* /v. ***periodiza***.

periodmétru *s.n.* Aparat electronic digital, folosit pentru măsurarea perioadelor semnalelor periodice. ◆ Aparat pentru măsurarea perioadei unui reactor nuclear. • sil. *-ri-od-*. pl. *-e.* /<fr. ***périodemètre***.

periodográmă *s.f.* Reprezentare grafică prin care se scot în evidență componentele periodice ale unui proces. • sil. *-ri-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***périodogramme***.

periodológic, -ă *adj.* (*stil.*) Periodizant. • sil. *-ri-o-*. pl. *-ci, -ce.* /de la ***perioadă*** sau ***periodologie***.

periodológie *s.f.* (*stil.*) Arta de a construi perioade lungi. • sil. *-ri-o-*. /de la ***perioadă***.

periodónt *s.n.* (*anat.*) Parodonțiu moale. • sil. *-ri-o-*. pl. *-uri.* /<fr. ***périodonte***.

periodontál, -ă *adj.* (*med.*) Care este situat în jurul unui dinte sau al dinților. ◆ Care se referă la durerile de dinți. • sil. *-ri-o-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***périodontal***.

periodóntic, -ă *adj.* (*anat.*) Care aparține periodontului, care se referă la periodont. • sil. *-ri-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***périodontique***.

periodontítă *s.f.* (*med.*) Inflamație acută a periodontului; parodontită; pericimentită. • sil. *-ri-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***périodontite***.

periodónțiu *s.n.* (*anat.*) Țesut care înconjoară dintele; parodonțiu moale; periodont. • sil. *-ri-o-*. /<engl. ***periodontium***, germ. ***Periodontium***; cf. fr. *périodonte*.

perioftálmic, -ă *adj.* (*anat.*) Periocular. • sil. *-ri-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***périophtalmique***.

periokíe *s.f.* (*med.*) Formă de parazitism în care paraziții se găsesc în microclimatul ambiant al omului (haine, locuințe); periparazitism. • sil. *-ri-o-*. /cf. gr. *περί* „împrejur", *οἶκος* „casă".

perionixíe *s.f.* v. perionixis.

perionýxis *s.n.* (*med.*) Inflamație a pielii din jurul unghiei (provocată de stafilococi sau de ciuperci). • sil. *-ri-o-*, și *perionixíe s.f.* /<fr. ***périonyxis***; cf. gr. *περί* „împrejur", *ὄνυξ* „unghie".

perionýchium *s.n.* (*anat.*) Margine a epidermei care înconjoară unghia. • sil. *-ri-o-*. /<fr. ***périonychium***.

perioofórită *s.f.* (*med.*) Inflamație a regiunii din jurul ovarului. • sil. *-ri-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***périoophorite***.

perioforosalpingítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a regiunii din jurul ovarului și a salpingelui. • sil. *-ri-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***périoophorosalpingite***.

perióptic, -ă *adj.* (*anat.*) Periocular. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***périoptique***.

periorál, -ă *adj.* (*anat.*) Circumoral. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***périoral***.

periorbitál, -ă *adj.* (*astron.*) Circumorbital. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***périorbital***.

periorhítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a tunicii testiculare. • pl. *-e.* /<fr. ***périorchite***.

periórhium *s.n.* (*anat.*) Tunica testiculului. • /<fr. ***périorchium***.

periorisí *vb. IV. tr.* (*înv.*) **1** A restrînge, a limita, a mărgini; a constrînge. *Egumenii... periorisind urmarea ocîrmuirii mănăstirilor numai la a lor voință* (DOC.). **2** A închide, a izola. *Încă să află această boală și pe care ocîrmuirea locală l-au periorisit cu pază* (PER.). • sil. *-ri-o-*. prez.ind. *-esc.* /<ngr. ***περιόρισα***, aor. lui *περιορίζω*.

periorisíre *s.f.* (*înv.*) Acțiunea de *a periorisi* și rezultatul ei. • sil. *-ri-o-*. pl. *-i.* /v. ***periorisi***.

periósť *s.n.* (*anat.*) Membrană conjunctiv-fibroasă, vascularizată și inervată, albicioasă sau alb-sidefie, care învelește osul, cu excepția părților acoperite de cartilaj, la nivelul căreia se realizează creșterea în grosime a osului și formarea calusului, după fracturi. ◇ *Periost alveolar* = țesut conjunctiv-fibros care se află în spațiul dintre alveola dentară și rădăcina dintelui și care fixează rădăcina în alveolă. • sil. *-ri-ost*. pl. *-uri.* <fr. ***périoste***, gr. ***περιόστεον***; cf. gr. *περί* „împrejur", *ὀστέον* „os".

periosteál, -ă *adj.* (*anat.*) Care aparține periostului, care se referă la periost. ◇ *Apoziție periosteală* v. apoziție. • sil. *ri-os-te-al*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***périostéal***.

periosteo- Elem. de compunere „periost". • /<fr. ***périostéo-***; cf. gr. *περιόστεος* „în jurul osului".

periosteogenéză *s.f.* (*anat.*) Proces de formare a osului pornind de la periost. • sil. *ri-os-te-o-*. /<fr. ***périostéogenèse***.

perioșteorafíe *s.f.* (*chir.*) Sutură a periostului. • sil. *ri-os-te-o-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***periosteo-*** + *-rafie*.

perioșteotomíe *s.f.* (*chir.*) Incizie a periostului. • sil. *ri-os-te-o-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<engl. ***periosteotomy***.

periostítă *s.f.* (*med.*) Inflamație acută sau cronică a periostului. ◆ Boală care se manifestă prin această inflamație. • sil. *-ri-os-*. pl. *-e.* /<fr. ***périostite***.

periostóză *s.f.* (*med.*) Inflamație sau îngroșare difuză a periostului în urma unei periostite acute sau cronice. • sil. *-ri-os-*. pl. *-e.* /<fr. ***périostose***.

periostrácum *s.n.* (*zool.*) Epidermă a cochiliilor moluștelor. • sil. *-ri-os-*. /<fr. ***périostracum***, ngr. *περιόστρακον*; cf. *περί* „împrejur", *ὄστρακον* „scoică".

periovarián, -ă *adj.* (*anat.*) Care este situat în jurul ovarului; care se referă la această regiune. • sil. *-ri-o*; *-ri-an*. pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***périovarien***.

periovulár, -ă *adj.* (*anat.*) Care înconjoară ovulul. • sil. *-ri-o-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***périovulaire***.

peripancreátic, -ă *adj.* (*anat.*) Care este situat în jurul pancreasului. • sil. *-cre-a-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***péripancréatique***.

peripancreatítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a țesutului peripancreatic, inclusiv a peritoneului care înconjoară pancreasul. • sil. *-cre-a-*. pl. *-e.* /<fr. ***péripancréatite***.

periparazitár, -ă *adj.* (*med.*) Care ține de periparazitism, care se referă la periparazitism. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***périparasitaire***.

periparazitísm *s.n.* (*med.*) Periokie. • /<fr. ***périparasitisme***.

peripatétic, -ă *adj.* (*filos.*) Care este întemeiat de Aristotel, care urmează doctrina lui Aristotel. ◆ Care aparține peripatetismului, care se referă la peripatetism. ◇ (*adv.*) *La Sibiu, disputa se făcea în doi și de cele mai multe ori peripatetic, pe drumul din jurul Dumbrăvii* (BEN.). ◇ *Școală peripatetică* = școală filosofică, în Grecia antică (sec. 4 î.Hr. -sec. 3 d.Hr.), întemeiată de Aristotel și denumită astfel pentru că acesta purta discuții cu discipolii, plimbîndu-se. ◆ (*subst.*) Adept al peripatetismului; peripatetician. *Primii peripatetici, școlari ai lui [Aristotel]..., introduc judecățile hipotetice* (MAIOR.). • pl. *-ci, -ce.* /<lat. ***peripatetĭcus, -a, -um***, fr. ***péripatétique***; cf. gr. *περιπατητικός* <*περιπατέω* „a se plimba".

peripatetician, -ă *s.m., s.f.* (*filos.*) Adept al peripatetismului. ◆ Ext. Intelectual căruia îi place să discute plimbîndu-se. *Masa o prelungeam pînă spre miezul nopții la vorbă, pe care o urmam la aer liber cutreierînd, calmi peripateticieni, uliță pustii prin mahalale necunoscute* (M. I. CAR.). • sil. *-ci-an*. pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***péripatéticien***.

peripateticísm *s.n.* (*filos.*) Peripatetism. • /<engl. ***peripateticism***.

peripatetísm *s.n.* (*filos.*) Școală filosofică, întemeiată de Aristotel (care obișnuia să poarte convorbiri cu discipolii plimbîndu-se); peripateticism; aristotelism. • /<fr. ***péripatétisme***.

peripatetizá *vb. I. intr.* (*filos.*) A discuta probleme de filosofie, de știință plimbîndu-se, după obiceiul lui Aristotel. • prez.ind. *-ez.* /***peripatet[ic]*** + *-iza*.

peripatetizáre *s.f.* (*filos.*) Acțiunea de *a peripatetiza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***peripatetiza***.

peripáto *s.n.* Plimbare. • /<fr. ***péripato***.

peripetál, -ă *adj.* (*bot.*) Care este dispus în jurul petalelor. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***péripétale***.

peripețíe *s.f.* **1** Întîmplare sau serie de întîmplări, de incidente, de schimbări neprevăzute, impresionante (și neplăcute) prin care trece cineva. *Gogu profită să se plîngă iarăși de peripețiile călătoriei* (REBR.). **2** (*în drama antică*) Schimbare inopinată și accidentală a sorții. ◆ Episod conținînd evenimente imprevizibile și impresionante dintr-o operă literară. *Aceste două opere... nu sînt niște romanțuri în cari să se desfășure peripețiile unei intrigi* (GHICA). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***péripétie***; cf. gr. *περιπέτεια* „eveniment extraordinar, deznodămînt neprevăzut".

peripiisí *vb. IV. tr.* (*înv.*) A îngriji. ◆ Ext. A mîngîia, a alinta, a liniști. *Pă cît veneam de bogat din călătorii, cu atît mai mult mă iubea și mă peripiisea* (GORJ.). • sil. *-pi-i-*. prez.ind. *-esc.* /<ngr. ***περιποίησα***, aor. lui *περιποιώ*.

peripíisis *subst.* (*grec. înv.*) Grijă. ◆ Ext. Afabilitate, curtoazie, politețe. *Acolo am fost primiți cu multă peripiisis și cinste de toți cei mari* (VĂCĂR.). • sil. *-pi-i-*. /<ngr. ***περιποίησις***.

peripilóric, -ă *adj.* (*anat.*) Care este situat în jurul pilorului. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***péripylorique***.

peripíscă *s.f.* (*înv.*) Motiv (de proces); neînțelegere, ceartă. • pl. *-iști, -iște.* /<rus. ***переписка***.

periplásmă *s.f.* (*biol.*) Zonă periferică a citoplasmei. • /<fr. ***périplasme***.

periplegíe *s.f.* (*med.*) Paralizie totală. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***périplégie***.

peripleurítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a țesutului dintre pleura parietală și peretele toracic. • sil. *-ple-u-*. pl. *-e.* /<fr. ***péripleurite***.

periplizón *s.n.* Expr. (*fam.*) *A lua* (pe cineva sau ceva) *în periplizon* = a rîde (de cineva sau de ceva), a lua în rîs (pe cineva sau ceva). *Atunci n-ați mai lua atît de ușuratec în periplizon sentimentul la care s-a înălțat Todiriță* (CE. PETR.). • pl. *-oane.* /<ngr. ***περιπαίζων*** <part. prez. al lui *περιπαίζω*.

períplu *s.n.* Călătorie lungă pe mări și pe oceane; circumnavigație; ext. călătorie lungă (și anevoioasă). *În treizeci de ani de periple, am plutit mai mult poate decît laolaltă toți corăbierii străbuni* (M. I. CAR.). • pl. *-e.* /<fr. ***périple***, lat. ***periplus, -i***, ngr. ***περίπλους***; cf. gr. *περίπλους* <*περιπλέω* „a naviga în jur".

peripneumónic, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Persoană) care suferă de peripneumonie. • sil. *-pne-u-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***péripneumonique***.

peripneumoníe *s.f.* (*med.*) Pneumonie conjugată cu pleurezie. **2** (*med. vet.*) Boală contagioasă la bovine, produsă de un virus, care provoacă depuneri seroase în țesutul conjunctiv pulmonar. • sil. *-pne-u-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***péripneumonie***, lat. ***peripneumonia***, ngr. ***περιπνευμονία***.

peripolár, -ă *adj.* (*anat.*) Circumpolar. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***péripolaire***.

periporítă *s.f.* (*med.*) Inflamație în jurul orificiilor glandelor sudoripare. • pl. *-e.* /<fr. ***périporite***.

peripróct *s.n.* (*zool.*; *la echinide*) Orificiu anal, în partea dorsală și în mijlocul unei plăci madreporice. • /***peri-*** + *-proct*; cf. gr. *περί* „împrejur", *πρωκτός* „anus".

periproctál, -ă *adj.* (*anat.*) Perianal. • pl. *-i, -e.* /<engl. ***periproctal***.

periproctítă *s.f.* (*med.*) Inflamație difuză perirectală. • pl. *-e.* /<fr. ***périproctite***.

periprostátic, -ă *adj.* (*anat.*) Care este situat în jurul prostatei. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***périprostatique***.

periprostatítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a țesutului celular periprostatic, care urmează unei prostatite. • pl. *-e.* /<fr. ***périprostatite***.

peripsoítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a țesutului conjunctiv din jurul mușchiului psoas. • sil. *-so-i-*. pl. *-e.* /<fr. ***peripsoïte***.

periptér *s.n.* (*arheol.*) Edificiu înconjurat pe toate laturile de o galerie de coloane. ◇ (*adj.*) *Templu peripter* (NAUM). • pl. *-e.* /<ngr. ***περίπτερος***, fr. ***périptère***; cf. lat. *periptĕros*, gr. *περίπτερος* <*περί* „împrejur", *πτερόν* „aripă".

perirectál, -ă *adj.* (*anat.*) Care este situat în jurul rectului. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***périrectal***.

perirectítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a țesutului conjunctiv perirectal. • pl. *-e.* /<fr. ***périrectite***.

perirenál, -ă *adj.* (*anat.*) Care este situat în jurul rinichilor. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***périrénal***.

perisábil, -ă *adj.* **1** (*mai ales despre alimente*) Care este supus alterării, degradării etc.; care își păstrează calitățile un timp limitat. **2** Fig. Care este supus dispariției; pieritor. *Multe idei sînt perisabile.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***périssable***.

perisabilitáte *s.f.* **1** Însușirea a ceea ce este perisabil. **2** Scădere cantitativă care se produce, în timp, la unele mărfuri, din cauza evaporării, a uscării etc. • /***perisabil*** + *-itate*.

perisalpingítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a țesuturilor din jurul salpingelui. • pl. *-e.* /<fr. ***périsalpingite***.

perisalpingovarián, -ă *adj.* (*med.*) Care este situat în jurul uterului și al salpingelui. • sil. *-ri-an*. pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***périsalpingovarien***.

perisalpingovarítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a țesutului conjunctiv din jurul uterului și salpingelui; perimetroanexită. • pl. *-e.* /<fr. ***périsalpingovarite***.

periscóp *s.n.* Instrument optic, format dintr-un tub metalic rigid sau telescopic prevăzut cu lentile și prisme cu reflexie totală, în care razele de lumină

sînt deviate de la linia dreaptă și prin care se poate privi peste obstacole sau din submarinele aflate în imersiune. ◇ *Periscop solar* = periscop special cu care se fotografiază poziția față de orizont a discului solar. • pl. *-oape.* /<fr. ***périscope***, germ. ***Periskop***; cf. gr. *περί* „împrejur", *σκοπέω* „a examina".

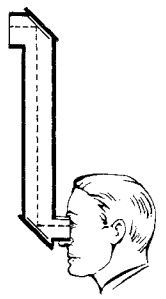

periscop

periscópic, -ă *adj.* (*despre lentile*) Care are una dintre fețe plană sau concavă și cealaltă convexă. ◆ Care aparține unui periscop, care este montat la un periscop. ◆ Care dă cîmpului vizual o mare întindere. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***périscopique***.

periscopicitáte *s.f.* Însușire a unui aparat optic de artilerie de a avea axa obiectivului mai sus decît cea a ocularului. • ***/periscopic*** + *-itate*.

periselenár, -ă *adj.* (*astron.*) Perilunar. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***périsélénaire***.

periseléniu *s.n.* Punct de pe orbita unui satelit care gravitează în jurul Lunii, aflat cel mai aproape de aceasta. • pl. *-ii.* /<fr. ***périsélène***.

perisféră *s.f.* (*geol.*) Înveliș intern al pămîntului, care se întinde de la adîncimea de 100 km pînă la 1200 km și care este constituit, în cea mai mare parte, din compuși ai siliciului și ai magneziului; sima. • /<fr. ***périsphère***; cf. gr. *περί* „împrejur", *σφαῖρα* „sferă".

perisigmoidíta *s.f.* (*med.*) Inflamație a peritoneului ansei sigmoide. • sil. *-mo-i-.* pl. *-e.* /<fr. ***périsigmoïdite***.

perisinoviál, -ă *adj.* (*anat.*) Care este situat în jurul sinoviei. • sil. *-vi-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***périsynovial***.

perisinovíta *s.f.* (*med.*) Abces sau flegmon al tecii conjunctive care înconjoară o sinovială. • pl. *-e.* /<fr. ***périsynovite***.

perisíp *s.n.* (*geomorf.*) Fîșie îngustă de pămînt la malul mării, formată prin acumularea aluviunilor, care închide un liman sau o lagună; lido, cordon litoral. • pl. *-uri.* /<fr. ***perisipe***.

perisístolă *s.f.* (*fiziol.*) Interval de timp între sfîrșitul și începutul sistolei. • pl. *-e.* /<fr. ***périsystole***.

periso- Elem. de compunere „impar"; „superfluu". • /<fr. ***périsso-***; cf. gr. *περισσός* „extraordinar; impar".

perisodactíl *s.n.* (*zool.*; *la pl.*) Ordin de mamifere erbivore cu un număr impar de degete, degetul median fiind mai dezvoltat; imparicopitat; (*și la sg.*) animal care face parte din acest ordin. • pl. *-e.* /<fr. ***périssodactyle***; cf. gr. *περισσός* „excesiv, impar", *δάκτυλος* „deget".

perisologíe *s.f.* **1** (*ret.*) Procedeu retoric de insistare prin repetiție; pleonasm. **2** Greșeală de limbă provocată de ignoranță sau de neglijența în exprimare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***périssologie***.

perisoploíd *s.n.* (*biol.*) Organism al cărui număr de cromozomi în celulele somatice este impar față de numărul haploid de bază. • pl. *-ide.* /<fr. ***périssoploïde***.

perispérm *s.n.* (*bot.*) Țesut vegetal care acumulează substanțele nutritive de origine nucleară aflate în unele semințe ale plantelor și care asigură hrănirea embrionului. • pl. *-e.* /<fr. ***périsperme***.

perispermátic, -ă *adj.* (*bot.*) Care aparține perispermului, care se referă la perisperm; perispermic. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***périspermatique***.

perispermatíta *s.f.* (*med.*) Inflamație a țesuturilor din jurul cordonului spermatic. • pl. *-e.* /<fr. ***périspermatite***.

perispérmic, -ă *adj.* (*bot.*) Perispermatic. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***périspermique***.

perispírit *s.n.* (*în ocultism*) Fluid invizibil, care după moarte păstrează aura fostului corp. • ***/peri-*** + ***spirit***.

perisplanhnítă *s.f.* (*med.*) Periviscerită. • pl. *-e.* /<fr. ***périsplanchnite***.

perisplenítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a capsulei seroase a splinei. • pl. *-e.* /<fr. ***périsplénite***.

perispómen *s.n.* (*lingv.*) Accent circumflex în limba greacă; cuvînt care poartă accent circumflex pe silaba finală. • acc. și *perispomén.* pl. *n. -e,* (*înv.*) *m. -i.* /<fr. ***périspomène***, ngr. ***περισπώμενος***.

perispondilíta *s.f.* (*med.*) Inflamație (reumatică) a țesutului din jurul vertebrelor. • pl. *-e.* /<fr. ***périspondilite***.

perispór *s.m.* (*bot.*) Înveliș extern al sporului. • pl. *-i.* /<fr. ***périspore***.

peristáltic, -ă *adj.* (*fiziol.*) Care aparține peristaltismului, care se referă la peristaltism. ◇ *Mișcare peristaltică* = peristaltism. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***péristaltique***; cf. gr. *περιστέλλω* „a acoperi, a înfășura".

peristaltísm *s.n.* (*fiziol.*) Mișcare de contracție și de relaxare periodică a musculaturii stomacului și a intestinului, care se propagă sub formă de unde, în același sens (de la cardie la pilor), provocînd înaintarea alimentelor în tubul digestiv; mișcare peristaltică. ◆ Ext. Ansamblul mișcărilor altor structuri anatomice tubulare, provocate de contracția ritmică a musculaturii acestora, facilitînd propulsarea conținutului lor. ◆ Mișcare de contracție a mușchilor inimii, care se propagă ondulatoriu. • /<fr. ***péristaltisme***.

peristaltogén, -ă *adj.* (*fiziol.*) Care provoacă contracții peristaltice. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***péristaltogène***.

perístas *s.n.* (*înv.*) Situație, conjunctură, împrejurare, circumstanță; incident. *În tristele peristasis în care se află acum țara* (ODOB.). • acc. și *peristás.* pl. *-uri, -ii.* și *perístasis subst.* /<ngr. ***περίστασις***.

perístasis *subst.* v. peristas.

peristăză *s.f.* (*biol.*) Totalitatea factorilor din mediul ambiant, susceptibili de a influența aspectul unui individ. • /<fr. ***péristase***.

peristíl *s.n.* (*arhit.*) **1** Galerie interioară sau exterioară formată dintr-un șir de coloane sau de stîlpi, care mărginește un edificiu, o grădină etc. sau care împodobește fațada unei clădiri; ansamblul acestor coloane. *Planul lipsit astăzi de peristilul sau tinda deschisă exterioară ce s-a dărîmat* (ODOB.). **2** A doua curte interioară a clădirilor romane, închisă și mărginită de porticuri și rezervată vieții familiale. *La Pompei, coloane suple, susținînd peristilul ori atriumul, alintau cu zvelțețea lor privirea* (RALEA). • pl. *-uri.* /<fr. ***péristyle***; cf. lat. *peristylium*, gr. *περίστυλος* <*περί* „împrejur", *στῦλος* „coloană".

peristílic, -ă *adj.* **1** (*arhit.*) Care ține de peristil, care se referă la peristil. **2** (*bot.*; *despre stamine*) Care este situat în jurul stilului. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***péristylique***.

peristólă *s.f.* (*med.*) Contracție a mușchilor unui organ cavitar. • pl. *-e.* /<fr. ***péristole***, ngr. ***περιστολή***.

peristóm *s.n.* **1** (*zool.*) Orificiu bucal sau regiunea din jurul acestuia, la unele nevertebrate. **2** (*zool.*; *la gasteropode*) Regiune îngroșată din jurul cochiliei, care secretă o substanță din care se formează cochilia. **3** (*zool.*; *la echinide*) Orificiu bucal, mai larg, în partea ventrală și în mijlocul unei plăci madreporice. **4** (*bot.*; *la mușchi*) Marginea superioară a deschizăturii capsulei sau a urnei, prevăzută cu dințișori higroscopici, servind la răspîndirea sporilor. • pl. *-uri.* /<fr. ***péristome***; cf. gr. *περιστόμιον* <*περί* „împrejur", *στόμα* „deschidere", „gură", lat. *peristomium*.

peristomál, -ă *adj.* (*zool.*, *bot.*) Care aparține peristomului, care se referă la peristom. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***péristomal***.

peristomát, -ă *adj.* Care este prevăzut cu peristom. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***péristomé***.

peristón *s.n.* (*med.*) Înlocuitor de plasmă sangvină. • pl. *-uri.* /<germ. ***Periston***, den. com.

peristrumíta *s.f.* (*med.*) Inflamație cu caracter supurativ a țesuturilor din jurul glandei tiroide; peritiroidită. • pl. *-e.* /<fr. ***péristrumite***.

perîș *s.n.* (*reg.*) Loc în care cresc mulți peri. • pl. *-uri.* ***/păr²*** + *-iș*.

perișcolár, -ă *adj.* În afara programului din școală. ◇ *Activitate perișcolară* = activitate care, fără a însemna instruire propriu-zisă, completează educația elevului pe plan fizic, moral sau intelectual, în afara programului de școală (tabere, colonii, cercuri științifice sau distractive etc.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***périscolaire***.

perișoáră *s.f.* **1** Dim. al lui *pară*². **2** (*culin.*; *mai ales la pl.*) Preparat de formă sferică, din carne tocată, amestecată cu orez (și cu alte adaosuri), folosit în alimentație, de obicei fiert. *Ceru o ciorbă de perișoare* (DELAVR.). • pl. *-e.* ***/pară²*** + *-işoară*.

perișór¹ *s.m.* **1** Dim. al lui *păr*¹. *Perișorul subțire și stufos îi cădea pe umeri în unde* (ISP.). **2** (*bot.*) Plantă erbacee din familia gramineelor, cu frunzele ovale, plane pe fața superioară și păroase (*Elymus asper*). **3** (*bot.*) Plantă erbacee cu frunzele late, acoperite cu peri scurți și cu florile mici, roșietice (*Circaea alpina*). **4** (*bot.*) *Perișor absorbant* = fiecare dintre părțile rădăcinii plantelor care ia naștere din celulele rădăcinii și care are rol de absorbție. • pl. *-i.* ***/păr¹*** + *-işor*.

perișór² *s.m.* (*bot.*) **1** Dim. al lui *păr*². **2** Plantă erbacee cu frunzele ovale, cu florile albe-verzui și cu fructul o capsulă (*Pyrola secunda*). **3** Plantă cu florile roz sau albe, cu corola globuloasă, închisă (*Pyrola minor*). • pl. *-i.* ***/păr²*** + *-işor*.

periteág *s.n.* (*pesc.*) Unealtă de pescuit alcătuită din trei perimete. • pl. *-uri.* /<rus. ***перемяжка***.

peritéciu *s.n.* (*bot.*) Organ de fructificație, care produce ascele, la unele ciuperci și la licheni. • /<fr. ***périthèce***, lat. șt. ***perithecium***; cf. gr. *περί* „împrejur", *θήκη* „depozit; teacă".

peritéctic, -ă *adj.*, *s.n.* (*metalurg.*) (Aliaj binar) cu componenți miscibili doar în stare solidă, avînd o temperatură cuprinsă între temperaturile de topire ale componenților. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***péritectique***.

peritelióm *s.n.* (*med.*) Inflamație a țesuturilor din jurul glandei tiroide; periendoteliom. • sil. *-li-om.* pl. *-oame.* /<fr. ***périthéliome***.

peritéliu *s.n.* (*anat.*) Țesut conjunctiv care înconjoară capilarele și vasele mici. • pl. *-ii.* /<fr. ***périthélium***, engl. ***perithelium***.

peritendinéu *s.n.* (*anat.*) Teacă conjunctivă care acoperă fibrele tendoanelor. • pl. *-ee.* /<fr. ***péritendineum***.

peritendinítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a peritendineului. • pl. *-e.* /<fr. ***péritendinite***.

peritendinós, -oásă *adj.* (*anat.*) Care ține de peritendineu, care se referă la peritendineu. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***péritendineux***.

peritenonítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a țesutului peritendinos; paratendinită, paratenonită. • pl. *-e.* /<fr. ***périténonite***.

peritereístru, -ă *adj.* (*geogr.*) Care se află, se petrece în jurul Pămîntului; circumterestru. • pl. *-ștri, -stre.* ***/peri-*** + ***terestru***.

peritiflítă *s.f.* (*med.*) Boală care constă în inflamarea peritoneului din regiunea cecului. • pl. *-e.* /<fr. ***pérityphlite***.

peritiflocoíită *s.f.* (*med.*) Inflamație a peritoneului din jurul cecului și colonului. • pl. *-e.* /<fr. ***périty phlocolite***.

peritiroidítă *s.f.* (*med.*) Peristrumită. • sil. *-ro-i-.* pl. *-e.* /<fr. ***périthyroïdite***.

peritomíe *s.f.* (*chir.*) Excizie a unei porțiuni de conjunctivă din jurul corneei pentru tratamentul panusului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***péritomie***; cf. gr. *περί* „împrejur", *τομή* „tăiere".

peritoneál, -ă *adj.* (*anat.*) Care aparține peritoneului, care se referă la peritoneu. • sil. *-ne-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***péritonéal***.

peritoneo-Elem. de compunere „peritoneu". • /<fr. ***péritonéo-***; cf. gr. *περιτόναιον* „peritoneu".

peritoneocentéză *s.f.* (*med.*) Parasinteză a cavității peritoneale. • sil. *-ne-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***péritonéocentèse***.

peritoneografíe *s.f.* (*med.*) Radiografie a cavității peritoneale. • sil. *-ne-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***péritonéographie***.

peritoneopatíe *s.f.* (*med.*) Afecțiune a peritoneului. • sil. *-ne-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***péritonéopathie***.

peritoneopexíe *s.f.* (*chir.*) Fixare a peritoneului. • sil. *-ne-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***péritonéopexie***.

peritoneoplastíe *s.f.* (*chir.*) Operație de acoperire a unei suprafețe cu peritoneu; peritonizare. • sil. *-ne-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***péritonéoplastie***.

peritoneoscóp *s.n.* (*tehn. med.*) Laparoscop, abdomenoscop. • sil. *-ne-o-.* pl. *-oape.* /<fr. ***péritonéoscope***.

peritoneoscopíe *s.f.* (*med.*) Examen endoscopic al cavității abdominale; ventroscopie, celioscopie, laparoscopie. • sil. *-ne-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***péritonéoscopie***.

peritoneotomíe *s.f.* (*chir.*) Incizie a peritoneului. • sil. *-ne-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***péritonéotomie***.

peritonéu *s.n.* (*anat.*) Membrană seroasă, subțire, care căptușește peretele organelor abdominale și pelvine, constituită dintr-o foiță parietală. • pl. *-ee.* /<lat. ***peritonaeum***, germ. ***Peritoneum***; cf. gr. *περιτόναιον* „peritoneu".

peritonísm *s.n.* (*med.*) Sindrom peritoneal acut (constipație, vomismente, dureri) care imită mani-

festările unei peritonite acute, dar fără inflamația peritoneului. • /<fr. ***péritonisme***.

peritonítă *s.f.* (*med.*) Boală infecțioasă care constă în inflamarea acută, rar cronică, a peritoneului, localizată în jurul viscerelor sau generalizată. *Ca toți cei atinși de peritonită, are mintea extrem de lucidă* (CA. PETR.). • pl. *-e.* /<fr. ***péritonite***.

peritonizáre *s.f.* (*med.*) Peritoneoplastie. • pl. *-ări.* /după fr. *péritonisation*.

peritonsilítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a țesuturilor periamigdaliene. • pl. *-e.* /după engl. *peritonsillitis*.

peritorácic, -ă *adj.* (*anat.*) Care este situat în jurul toracelui. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***périthoracique***.

peritraheál, -ă *adj.* (*anat.*) Care este situat în jurul traheei; peritrahean. • sil. *-he-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***péritrachéal***.

peritraheán, -ă *adj.* (*anat.*) Peritraheal. • sil. *-he-an.* pl. *-eni, -ene.* /<fr. ***péritrachéen***.

peritraheítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a țesuturilor peritraheale. • pl. *-e.* /<fr. ***péritrachéite***.

peritríh, -ă *adj.* (*biol.*) Care are peri, flageli sau cili dispuși în jurul unui organ. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***péritriche***, germ. ***peritrich***.

peritrófic, -ă *adj.* Care se referă la nutriția țesuturilor înconjurătoare. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***péritrophique***.

peritropícal, -ă *adj.* Care este situat în jurul tropicelor. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***péritropical***.

peritumorál, -ă *adj.* Care este situat în jurul unei tumori. • pl. *-i, -e.* /***peri-*** + ***tumoral***.

perițíe *s.f.* Experiență, cunoaștere; dibăcie, talent; competență. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<lat. ***pĕrītĭa, -ae***.

periunghiál, -ă *adj.* (*med.*) Care este situat în jurul unei unghii. *Inflamație periunghială*. • sil. *-ghi-al.* pl. *-i, -e.* /***peri-*** + ***unghie*** + *-al*.

periurbán, -ă *adj.* Care este situat în jurul unui oraș. • pl. *-i, -e.* /***peri-*** + ***urban***, după fr. *périurbain*.

periureterál, -ă *adj.* (*anat.*) Care este situat în jurul ureterelor. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***périuréteral***.

periureterítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a țesutului celular periureteral, cel mai frecvent consecutivă unei leziuni la nivelul canalului uretral. • pl. *-e.* /<fr. ***périurétérite***.

periuretrál, -ă *adj.* (*anat.*) Care este situat în jurul uretrei. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***périurétral***.

periuretrítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a țesuturilor periuretrale. • pl. *-e.* /<fr. ***périurétrite***.

periusíe *s.f.* (*înv.*) Bunuri materiale, avere. *Toată periusia părinteasc*ă (DOC.). • sil. *-ri-u-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<ngr. ***περιουσία***.

periuterín, -ă *adj.* (*anat.*) Care este situat în jurul uterului. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***péri-utérin***.

periúță *s.f.* **1** Dim. al lui *perie*. *Avea grijă de toate cutiuțele, de toate periuțele și prosoapele* (SADOV.). **2** (*peior.*) (Epitet pentru un) om lingușitor. *Se găseau printre noi periuțe, elevi care se așezau ostentativ în banca întîi* (BRĂ.). **3** (*entom.*; *reg.*) Segment al piciorului albinei, acoperit cu fire păroase. • sil. *-ri-u-.* pl. *-e.* /***perie*** + *-uță*.

periuvulár, -ă *adj.* (*anat.*) Care este situat în jurul uvulei. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***périuvulaire***.

perivaginál, -ă *adj.* (*anat.*) Care este situat în jurul vaginului. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***périvaginal***.

perivaginítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a țesutului conjunctiv perivaginal. • pl. *-e.* /<fr. ***périvaginite***.

perivasculár, -ă *adj.* (*anat.*) Care este situat în jurul vaselor sangvine. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***périvasculaire***.

perivascularítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a spațiilor perivasculare. • pl. *-e.* /<fr. ***périvascularite***.

periviscerál, -ă *adj.* (*anat.*) Care este situat în jurul viscerelor. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***périviscéral***.

periviscerítă *s.f.* (*med.*) Inflamație cronică a seroaselor peritoneului care înconjoară viscerele; perisplanhnită. • pl. *-e.* /<fr. ***périviscérite***.

perizóma *s.f.* (*la populații primitive*) Centură, brîu. ◆ Ext. Un fel de fustă scurtă în jurul coapselor și șoldurilor. ◆ Analog. Slip. • /<it. ***perizoma***; cf. lat. *perizoma, -ătis*, gr. *περίζωμα*.

perj *s.m.* (*bot.*; *reg.*) Varietate de prun (*Prunus domestica*). ◆ Gener. Prun. • pl. *-i.* /de la ***perjă***, prin derivare regresivă.

perjár *s.m.* (*reg.*) Persoană care cultivă sau vinde perji. ◆ Gener. Prunar. • pl. *-i.* /***perj*** + *-ar*.

pérjă *s.f.* (*bot.*; *reg.*) Specie de prună a cărei pulpă se desface ușor de pe sîmbure. ◆ Gener. Prună. • pl. *-e.* /<săs. ***piersch, piarsch, piärš***; cf. germ. *Pfirsich*.

perjăríe *s.f.* (*reg.*) Livadă de perji. ◆ Gener. Prunărie, prunet. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *perjerie s.f.* /***perj*** + *-ărie*.

perjeríe *s.f.* v. perjărie.

perl *subst.* (*tipogr.*) Corp de literă avînd mărimea de cinci puncte tipografice. • /<germ. ***Perl***.

perlá *vb. I.* **1** *tr.* A împodobi cu perle. **2** *refl.* (*tipogr.*; *despre suprafața unei tipărituri*) A se acoperi cu mici particule globulare de cerneală. **3** *intr.* A forma picături, a se scurge în formă de picături. *Mărgele de spumă ușoară perlau acum în colțul gurii muribundului* (BRĂ.). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***perler***.

perlăj *s.n.* **1** (*muz.*) Execuție perfectă a unei bucăți muzicale, cîntînd în mod clar și distinct fiecare notă. **2** Degajarea sub formă de bule a gazelor dizolvate în lichide. **3** (*tipogr.*) Defect tipografic constînd în strîngerea cernelii sub formă de mici particule globulare pe suprafața unei tipărituri, rezultînd un tipar neuniform; perlare. • /după fr. *perler*.

perláre *s.f.* Acțiunea de *a se perla* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***perla***.

perlát, -ă *adj.* **1** Care are aspectul sau strălucirea perlelor, ca de perle. *Sclipirea perlată a dinților* (POPOV.). **2** Care este împodobit cu perle. **3** (*muz.*; *despre bucăți, pasaje etc.*) Care este executat cu o claritate perfectă, prin detașarea fiecărei note. **4** *Grevă perlată* = grevă în care muncitorii dintr-o întreprindere întrerup sau încetinesc lucrul la o fază, la un stadiu de producție. **5** (*tipogr.*) *Tipar perlat* = tipăritură cu aspect neuniform, din cauza fenomenului de perlare a cernelii de tipar. **6** (*med.*) *Expectorație perlată* = expectorație eliminată la sfîrșitul unei crize de astmă. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***perlé***.

périă *s.f.* **1** Piatră semiprețioasă, de culoare argintie, cu luciu sidefiu, cu formă sferică și de dimensiuni milimetrice, produsă de anumite scoici în manta, sub cochilie, care este alcătuită din straturi concentrice de sidef, depuse ca o reacție de izolare în jurul unui grăunte de nisip sau al unui parazit și care este folosită ca podoabă; mărgăritar. *Văzu o domnișoară Cu perle și safire, Care l-au scos din fire* (PARAS.). ◇ *Perlă de cultură* (sau *japoneză*) = formațiuni sidefoase, secretate în interiorul unor moluște (*Pinclada mertensi*) productive, ca urmare a intervenției omului, care declanșează debutul procesului de selecție. *Perle adevărate* v. adevărat. *Scoică de perle de mare* v. scoică. ◆ Imitație a acestei pietre, folosită ca podoabă. ◇ Fig. *Toate durerile lumii le-am strîns prea curînd În perlele plînsului, firave, prinse de gene* (LAB.). ◆ (*speol.*; și *perlă de peșteră*) Mică concrețiune calcaroasă, care se formează pe planșeul sau pe pereții unor peșteri prin precipitarea carbonatului de calciu în jurul unui grăunte de nisip sau al unui mic fragment de calcar. ◆ Analog. Dinte foarte alb. **2** (*arhit.*) Element ornamental de formă sferică, folosit la decorarea unor muluri arhitecturale. **3** (*med.*) Formație globuloasă. **4** Fig. Persoană sau lucru de mare valoare, cu calități excepționale. *Georgeta e o perlă, e o fată adorabilă* (CĂL.). **5** Fig. (*iron.*) Eroare grosolană (și ridicolă). *Am extras cîteva perle din tezele elevilor*. **6** (*vit.*) *Perlă de Csaba* = soi timpuriu de viță-de-vie, originar din Ungaria, care are ciorchinii cilindrici sau conici, boabele îndesate, albe-verzui, cu pielița subțire și cu aromă tămîioasă. **7** (*tipogr.*) Corp de literă avînd mărimea de trei puncte tipografice. • pl. *-e.* /<fr. ***perle***, it. ***perla***, germ. ***Perle***.

perléș *s.n.* (*med.*) Afecțiune contagioasă a pielii, la nivelul comisurilor labiale, de origine mecanică, micozică, alergică sau nutrițională. • /<fr. ***perlèche***.

perlicultúră *s.f.* Cultură de scoici cu scopul de a obține perle artificiale. • /***perlă*** + ***cultură***.

perliér, -ă *adj.* **1** Care ține de perle, care se referă la perle. **2** (*despre scoici*) Care secretă perle; perlifer. • sil. *-li-er.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***perlier***.

perlifér, -ă *adj.* (*despre scoici*) Perlier. • pl. *-i, -e.* /<it. ***perlifero***.

perlinguál *adv.* (*despre medicamente*) Care se administrează fiind pus pe limbă sau sub limbă, pentru a fi resorbit imediat de mucoasa linguală și pentru a se asigura o acțiune cît mai rapidă. • sil. *-gu-al.* pl. *-i, -e.* /<fr., germ. ***perlingual***.

perlít *s.n.* **1** (*mineral.*) Rocă vulcanică sticloasă, caracterizată prin existența unui sistem de crăpături sferoidale produse prin răcirea bruscă a lavei. **2** (*constr.*) Material de construcție cu structură spongioasă fină, care se obține din sticlă vulcanică și care este folosit la executarea unor tencuieli termoizolante. • /<fr. ***perlite***, germ. ***Perlit***, rus. ***перлит***.

perlítă *s.f* (*metalurg.*) Constituent al oțelurilor, format prin transformarea austenitei la o temperatură de cca 700° C . • pl. *-e.* /<fr. ***perlite***.

perlític, -ă *adj.* Care ține de perlită, care se referă la perlită; de natura perlitei. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***perlitique***.

perlofíl *s.n.* (*ind. text.*) Fibră textilă sintetică, asemănătoare nailonului, foarte rezistentă. • /***perlo[n]*** + ***fil*** „fir".

perlón[1] *s.m.* (*iht.*) **1** Rechin din Marea Mediterană, cu șapre perechi de branhii (*Squalus cinereus*). **2** Cocoș-de-mare (*Blennius Sanguinolentus*). • pl. *-i.* /<fr. ***perlon***.

perlón[2] *s.n.* (*chim.*, *ind. text.*) Fibră textilă sintetică, obținută prin polimerizarea caprolactamei, din care se fac ciorapi de calitate superioară, textile, plase pescărești etc. ◆ Ext. Material textil confecționat din această fibră. • /<fr. ***perlon***, germ. ***Perlon***, rus. ***перлон***.

permafróst *s.n.* (*pedol.*) Strat de sol înghețat permanent; pergelisol; merzlotă. • /<germ. ***Permafrost***, fr. ***permafrost***.

permalloy *s.n.* v. permaloi.

permalói *s.n.* Aliaj de fier și nichel, cu mare permeabilitate magnetică, folosit la confecționarea de miezuri magnetice pentru aparate de măsură, la amplificatoare magnetice etc. • scris și *permalloy*. /<fr. ***permalloy***, engl. ***permalloy***, germ. ***Permalloy***.

permanént, -ă *adj.* **1** Care există, care durează, care se petrece fără întrerupere un anumit interval de timp sau veșnic, fără a se schimba; stabil, necontenit, neîntrerupt; statornic, imuabil. *Fiul..., în schimbul unei ingrijiri permanente din partea mamei, nu trebuia să iasă de sub tutela ei* (CĂL.). ◇ (*adv.*) *În fața lui stătea o clientă care publica permanent un anunț de șase rînduri* (E. BAR.). **2** *Ondulație permanentă* (și *subst. n.*) = ondulație a părului făcută printr-un procedeu special pentru a se menține mult timp. *Păr permanent* (și *subst. n.*) = păr cu ondulație permanentă. **2** (*în opoz. cu „provizoriu"*; *despre instituții, organizații, comisii etc.*) Care funcționează neîntrerupt o perioadă de timp determinată, exercitînd anumite atribuții. *Își urma cercetările, ajutat de secretarul consiliului permanent* (SADOV.). ◇ *Comisie permanentă* v. comisie. ◆ (*despre salariați*) Care este angajat definitiv în schema unei întreprinderi, a unei instituții etc. ◇ (*milit.*) *Armată permanentă* = armată întreținută neîntrerupt de un stat prin recrutări periodice. *De o armată permanentă nu poate fi vorba la români pînă mai tîrziu* (XEN.). ◆ (*milit.*; *înv.*) Care presta serviciul militar fără întrerupere. *Cînd recruții permanenți au intrat în companie la noiembrie, soldații vechi... i-au primit rîzînd* (SADOV.). **3** (*chim.*; *despre gaze*) Care își conservă starea la toate temperaturile și sub toate presiunile. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***permanent***, lat. ***permanens, -ntis*** <*permanēre* „a rămîne".

permanentizá *vb. I. refl., tr.* A deveni sau a face să devină permanent; a (se) statornici. *Se permanentizează corupția*. • prez.ind. *-ez.* /***permanent*** + *-iza*.

permanentizáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *permanentiza* și rezultatul ei; statornicire. • pl. *-ări.* /v. ***permanentiza***.

permanénță *s.f.* **1** (Stare sau însușire a) ceea ce este permanent, durabil; caracter permanent; durată lungă, neîntreruptă a anumitor lucruri, fenomene etc.; statornicie. *O răsturnare atît de radicală a valorilor sociale a verificat anume permanențe ale sufletului uman* (CĂL.). ◇ Loc.adv. *În permanență* = fără întrerupere, în mod permanent; mereu, continuu. *Deschisese cu cheia pe care o avea în permanență asupra ei* (STANCU). *De permanență* = de serviciu. **2** Concr. Birou sau serviciu care funcționează permanent în anumite instituții sau întreprinderi și care de obicei lucrează cu publicul. • pl. *-e.* /<fr. ***permanence***.

permanganát *s.m.* (*chim.*) Sare a acidului permanganic. ◇ *Permanganat de potasiu* = sare de potasiu a acidului permanganic, cristalină, de culoare roșie-violetă, cu reflexe metalice, solubilă în apă, folosită ca antiseptic în medicină, ca decolorant în industria textilă, ca oxidant în chimia analitică, la sterilizarea apei etc. • pl. *-ți.* /<fr. ***permanganate***.

permangánic, -ă *adj.* (*chim.*) Care se referă la unii compuși ai manganului; care conține unii compuși ai manganului. ◇ *Acid permanganic* = acid oxigenat al manganului în starea de oxidare șapte, stabil numai

în soluții apoase, și care este folosit ca oxidant. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***permanganique***.

permeábil, -ă *adj.* **1** (*despre membrane sau materiale poroase*) Care permite trecerea prin el a unui fluid sau a unui gaz. <> *Strat permeabil* v. strat. **2** Fig. (*despre oameni*) Care este influențabil, receptiv; sensibil. *Este permeabil la sugestii.* • sil. *-me-a-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***perméable***; cf. lat. *permeabilis, -e.*

permeabilitáte *s.f.* **1** Însușire sau proprietate a unei membrane sau a unui material de a fi permeabil. **2** (*fiz.*; și *permeabilitate magnetică*) Mărime caracteristică materialelor magnetice, egală cu raportul dintre inducția magnetică și intensitatea cîmpului magnetic. • sil. *-me-a-.* /<fr. ***perméabilité***.

permeabilizá *vb. I. tr.* A face permeabil. • sil. *-me-a-.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***perméabiliser***.

permeabilizáre *s.f.* Acțiunea de *a permeabiliza* și rezultatul ei. • sil. *-me-a-.* pl. *-ări.* /v. ***permeabiliza***.

permeabilizát, -á *adj.* Care a devenit permeabil. • sil. *-me-a-.* pl. *-ți, -te.* /v. ***permeabiliza***.

permeamétru *s.n.* **1** Instrument pentru măsurarea permeabilității materialelor. **2** Instrument pentru măsurarea diverselor caracteristici magnetice. • sil. *-me-a-.* pl. *-e.* /<fr. ***perméamètre***, germ. ***Permeameter***.

permeánță *s.f.* (*fiz.*) Mărime magnetică egală cu raportul dintre fluxul magnetic care străbate un circuit magnetic și tensiunea magnetică de-a lungul circuitului. • sil. *-me-an-.* /<fr. ***perméance***.

permendúr *s.n.* Aliaj de cobalt și de fier, cu o mare permeabilitate magnetică, folosit în electrotehnică. • /den. com.

permetivitáte *s.f.* v. permitivitate.

permián, -ă *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Ultima perioadă a erei paleozoice, care succedă carboniferului, caracterizată prin dezvoltarea reptilelor și prin declinul plantelor uriașe criptogame vasculare, prin climă caldă, deșertică (care a durat aproximativ 25 de milioane de ani). **2** *adj.* Care aparține permianului, specific permianului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din permian. • sil. *-mi-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***permien***; cf. nm. pr. *Perm*, oraș în Federația Rusă, la V de Munții Ural.

perminvár *s.n.* (*chim.*) Aliaj de nichel și cobalt sau de nichel, cobalt și molibden, cu permeabilitate magnetică mare, folosit în industria electrotehnică. • /<fr. ***perminvar***, den. com.

permís *s.n.* Autorizație oficială scrisă, eliberată de un organ competent, pe baza căreia cineva poate exercita o profesiune, poate beneficia de anumite drepturi etc. *Și-a luat permisul de conducere.* <> *Permis de port-armă* v. armă. • pl. *-e.* /<fr. ***permis***.

permísie *s.f.* v. permisiune.

permisionár *s.m.* (*milit.*) Soldat care se află în permisie. • sil. *-si-o-.* pl. *-i.* /<fr. ***permissionnaire***.

permisiúne *s.f.* **1** Învoire, aprobare (cerută de cineva sau dată cuiva) pentru a face ceva; îngăduință, încuviințare. *Nu-i puteam cere permisiunea să mă lase să cetesc* (IBR.). **2** (*milit.*; *mai ales în forma „permisie”*) Învoire (acordată militarilor) de a părăsi serviciul pe o perioadă scurtă de timp. *Venise în permisie pe cîteva zile* (SADOV.). **3** (*log.*; *în forma „permisie”*) Absență a obligației, a prohibiției de a face (sau nu) ceva, în logica deontică. • sil. *-si-u-.* pl. *-i.* și ***permísie*** *s.f.* /<lat. ***permissio, -onis***, fr. ***permission***.

permisív, -ă *adj.* Care manifestă a mare toleranță față de comportamentul nonconformist; îngăduitor, tolerant. *Trăim într-o societate destul de permisivă.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***permissif***.

permisivitáte *s.f.* Însușirea de a fi permisiv. • /<fr. ***permissivité***.

permíte *vb. III.* **1** *tr.* A lăsa, a accepta, a da voie ca un lucru, un fapt etc. să se facă sau să se producă într-un anumit fel; a încuviința, a îngădui. *Îi permise să examineze biblioteca* (REBR.). <> (*refl. impers.*) *Aici nu se permite fumatul.* **2** *tr.* A da dreptul, libertatea, posibilitatea; a face (ca ceva) să fie posibil. *Poate că ție îți permite punga* (STANCU). <> (*în formule de politețe*) *Permiteți-mi o clipă să vă vorbesc de mine* (CAR.). **3** *refl.* (*constr. cu pron. în dat.*) A-și lua libertatea de a face ceva, a-și îngădui; a îndrăzni. *Pentru ce-și permiteau oamenii ăștia să se poarte așa cu dînsul, decît pentru că îl știau sărac?* (BRĂT.). • prez.ind. *permít.* /<lat. ***permittĕre***, fr. ***permettre***.

permitivitáte *s.f.* (*fiz.*) Mărime care caracterizează proprietățile electrice ale unui mediu, egală cu raportul dintre inducția electrică și intensitatea cîmpului electric; constantă dielectrică. • pl. *-ăți.* și *permetivitáte* *s.f.* /<fr. ***permittivité***.

permutá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A (se) muta în altă parte cu serviciul, cu slujba; a (se) transfera. *Părintele Niță a dorit mult să-l aibă aproape și a izbutit să-l permute aici de acum șase luni* (CAR.). **2** *tr.* (*mat., lingv.*) A efectua o permutare. • prez.ind. *permút.* /<fr. ***permuter***, lat. ***permutare***.

permutábil, -ă *adj.* Care poate fi permutat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***permutable***.

permutabilitáte *s.f.* Caracterul a ceea ce este permutabil; însușirea de a fi permutabil. • /<fr. ***permutabilité***.

permutáre *s.f.* **1** Mutare a cuiva cu serviciul; transferare; transfer, permutație. *Numaidecît învățătorul trebuia să ceară permutarea în alt județ* (CAR.). ◆ Concr. Ordin, dispoziție de transferare. *Un dorobanț îi aduse un plic în care găsi permutarea lui* (C. NEGR.). **2** (*mat., lingv.*; *mai ales la pl.*) Operație prin care se schimbă între ele locurile a două sau mai multe elemente; grupe distincte de obiecte astfel formate; permutație. **3** (*în iluzionism*) Operație prin care se trece un obiect dintr-un loc într-altul. **4** (*muz.*) Reluare a unui fragment muzical pe un alt sunet. • pl. *-ări.* /v. ***permuta***.

permutáție *s.f.* Permutare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *permutațiúne* *s.f.* /<fr. ***permutation***, lat. ***permūtatĭo, -onis***.

permutațiónal, -ă *adj.* Care se referă la permutație, care conține o permutație. • sil. *-ți-o-.* pl. *-i, -e.* /<engl. ***permutational***.

permutațiúne *s.f.* v. permutație.

permutít *s.n.* (*chim.*) Silicat dublu de aluminiu și de sodiu hidratat care se folosește, drept catalizator, la dedurizarea apei (de alimentare a cazanelor de abur) etc. • /<fr. ***permutite***.

pérnă *s.f.* **1** Obiect confecționat din două bucăți dreptunghiulare sau pătrate de țesătură din bumbac, in, lînă etc., cusute între ele, avînd în interior fulgi, puf, lînă, paie etc., pe care de obicei își pune cineva capul cînd se culcă. *Odată se trezește că-i smuncește cineva perna de sub cap* (CR.). <> Zic. *Nu-ntreba pe om la boale: „Voiești să-ți dau pernă moale?”* = nu întreba pe cineva dacă are nevoie de un lucru pe care și-l dorește. <> *Pernă electrică* = obiect în formă de pernă plată, în care se găsesc rezistențe electrice izolate și relee de protecție și care este întrebuințat ca termofor. *Pernă de călcat* = obiect asemănător cu o pernă, care se folosește la călcatul obiectelor de îmbrăcăminte, în special al umerilor, al mînecilor, al piepților. *Față de pernă* v. față. <> Expr. *A crește* (sau *a trăi, pop., a ține*) *în perini de puf* v. puf. <> Fig. *Vînătorii osteniți S-așază-n jur grămadă, Unii pe trunchi, alții lungiți Pe perne de zăpadă* (ALECS.). **2** Obiect de tapițerie format dintr-un fel de sac umplut cu păr, cu iarbă-de-mare etc., adesea prevăzut cu arcuri, care se fixează pe băncile unui automobil, ale unei trăsuri, pe anumite mobile etc. *Treceau prin mintea mea, pe rînd... carete largi cu perne moi* (HOG.). **3** *Pernă de aer* = curent de aer antrenat între două suprafețe aflate în mișcare relativă, care are rol de lubrifiant. **4** (*reg.*) Bucată de lemn pe care se sprijină broasca de la roata morii. **5** Numele unui dans popular care se joacă la nunți (cînd se scoate din casă zestrea miresei). ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-e.* și (*pop.*) *pérină* *s.f.* /<srb. ***perina***.

pernicióș, -oásă *adj.* Care cauzează, care produce un rău, care este dăunător (în special pentru sănătate); nociv, vătămător. *Somnul lung e pernicios* (ALECS.). <> (*med.*) *Anemie pernicioasă* = formă gravă de anemie, cu evoluție foarte rapidă, în care numărul globulelor roșii scade foarte mult, putînd duce la moarte. *Febră pernicioasă* = formă gravă a paludismului. • sil. *-ci-os.* pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***pernicieux***, lat. ***perniciōsus, -a, -um*** <*pernĭcies, -ei* „distrugere, ruină”.

perniciozitáte *s.f.* Faptul sau însușirea de a fi pernicios. • sil. *-ci-o-.* /<fr. ***perniciosité***.

pernioáră *s.f.* (*pop.*) Perniță. *Du-te-n tindă pe lăicioară, Că ți-oi duce-o pernioară* (POP.). • sil. *-ni-oa-.* pl. *-e.* /***pernă*** + *-ioară*.

pernión *s.n.* (*med.*) Tumefiere cutanată la extremități, care apare în urma unor degerături. • sil. *-ni-on.* /<fr. ***pernion***, lat. ***pernio, -onis*** „degerătură”.

pernióză *s.f.* (*med.*) Denumire generică pentru dermatozele caracterizate prin tulburări circulatorii produse de frig. • sil. *-ni-o-.* /<fr. ***perniose***.

pernișoáră *s.f.* (*pop.*) Perniță. • pl. *-e.* /***pernă*** + *-işoară*.

perníță *s.f.* **I 1** Dim. al lui *pernă*; pernuță, (*pop.*) pernioară, pernișoară. *Domnul cel gros... și-a găsit pernița și s-a culcat* (CAR.). **2** (*urmat adesea de determ. „de ace”*) Săculeț de diferite forme, umplut cu cîlți, vată, nisip etc., în care se înfig, pentru a fi păstrate, ace și bolduri; pernuță. *Scoase o rochie de tul cu multe volane..., o perniță de ace și alte nimicuri* (CĂL.). **3** Piesă confecționată din vată de croitorie, care se aplică la umerii unor obiecte de îmbrăcăminte (sacouri, paltoane, taioare) pentru a da îmbrăcămintei respective forma corespunzătoare umărului. **4** (*férov.*) Mică pernă confecționată din țesătură de lînă sau de bumbac, cusută cu sîrmă subțire de cupru, montată în cutia de osie inferioară a vehiculelor de cale ferată, care este folosită la ungerea fusului osiilor. **II** (*în forma „periniță”*) Dans popular în care un băiat iese în centrul horei, își alege din horă o fată cu care îngenunchează (pe o pernă sau pe o batistă) și o sărută, fata urmînd să facă în continuare același lucru cu alt băiat. ◆ Melodie după care se execută acest dans. *Ia ziceți, măi, o periniță* (POP.). • pl. *-e.* și *periníță* *s.f.* /***pernă*** + *-iță*.

pernód *s.n.* (*vit.*) Varietate de vin franțuzesc, care se bea ca aperitiv. • /<fr. ***pernod***.

pernúță *s.f.* **1** Perniță. *Odaia era plină de pernuțe, panglici* (CE. PETR.). **2** Perniță pentru ace. *Fetele mă pun în cutiuțe aurite, mă înfig în perinuțe de mătasă* (CR.). **3** Parte proeminentă și moale a extremității labei la feline. ◆ Ext. (*impr.*) Proeminență situată în partea superioară extremă a copitei calului. • pl. *-e.* și (*reg.*) *perinúță* *s.f.* /***pernă*** + *-uță*.

pero- Elem. de compunere „anomalie, diformitate”. • /<fr. ***péro-***; cf. gr. *πηρός* „mutilat”.

perócă *s.f.* v. perucă.

perocefál *s.m.* (*med.*) Fetus care prezintă malformații ale extremității cefalice. • pl. *-i.* /<fr. ***pérocéphale***.

perodactíl, -ă *adj.* (*med.*) Care prezintă perodactilie. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***pérodactyle***.

perodactilíe *s.f.* (*med.*) Dezvoltare defectuoasă a degetelor de la mîini sau de la picioare. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***pérodactylie***.

peromél *s.m.* (*med.*) Monstru care prezintă peromelie. • pl. *-i.* /<fr. ***péromèle***.

peromelíe *s.f.* (*med.*) Anomalie congenitală constînd în aceea că extremitățile se termină în bont, prin reducerea oaselor mîinii sau piciorului. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***péromélie***.

perón *s.n.* **1** Platformă acoperită sau descoperită, special amenajată într-o gară, de-a lungul liniilor de cale ferată, pentru a ușura urcarea și coborîrea călătorilor din tren. *Ies pe peron, alerg la tren* (CAR.). **2** Platformă (acoperită), situată în fața intrării principale a unei clădiri mari și avînd, atunci cînd aceasta este înaltă, cîteva trepte. *Sosiră iarăși în fața peronului vilei* (CĂL.). • pl. *-oane.* /<fr. ***perron***.

peroneál, -ă *adj.* (*anat.*) Peronier. • sil. *-ne-al.* pl. *-i, -e.* /<engl. ***peroneal***.

peroneotibiál *adj.* (*med.*) Care se referă la peroneu și la tibie. • sil. *-ne-o-; -bi-al.* pl. *-i.* /<fr. ***péronéo-tibial***.

peronéu *s.n.* (*anat.*) Os lung și subțire al scheletului (uman), situat între genunchi și gleznă, articulat cu tibia și cu metatarsul, împreună cu care formează gamba; fibulă. • pl. *-ee.* /<fr. ***péroné***; cf. gr. *περόνη* „peroneu”.

peroniér, -ă (*anat.*) *adj., s.m.* **1** *adj.* Care aparține peroneului, care se referă la peroneu; fibular, peroneal. **2** *adj., s.m.* (Mușchi) care leagă peroneul de metatarsiene. • sil. *-ni-er.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***péronier***.

peronínă *s.f.* (*farm.*) Narcotic obținut din morfină, cu acțiune mai puternică decît aceasta. • /<fr. ***péronine***.

peronísm *s.n.* (*polit.*) Doctrină și practică aparținînd lui Juan Perón, considerată a treia cale, între capitalism și socialism. • /<fr. ***péronisme***; cf. nm. pr. Juan Domingo *Perón*, om politic argentinian.

peroníst, -ă *adj., s.m., s.f.* (*polit.*) (Adept) al peronismului. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***péroniste***.

peronospóra *s.f.* v. peronosporă.

peronosporále *s.f. pl.* (*bot.*) Ordin de ciuperci cuprinzînd peronosporele (*Peronosporales*). • /<fr. ***péronosporales***.

peronospóră *s.f.* (*bot.; la pl.*) Nume dat mai multor ciuperci inferioare din clasa sifonomicetelor, parazite pe plantele fanerogame (*Peronospora*); (*și la sg.*) ciupercă de acest fel. • pl. *-e.* și *peronospóra s.f.* /<lat. ***peronospora***; cf. fr. *péronosporacées*; cf. gr. *περόνη* „fibulă; ax".

perorá *vb. I.* **1** *intr.* A vorbi mult, însufleţit şi cu emfază. *L-am găsit întotdeauna perorînd şi gesticulînd, la răspîntiile cetăţii noastre* (GAL.). **2** *tr.* (*compl. indică probleme, teze, idei etc.*) A dezbate; a susţine cu înflăcărare. *El perora o temă de astronomie* (EMIN.). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***pérorer***; cf. lat. *perorare* „a pleda".

perorál *adv.* (*med.; despre modurile de administrare a unor medicamente*) Pe gură, oral; per os. • /<germ. ***peroral***.

peroránt, -á *s.m., s.f.* Persoană care vorbeşte mult; amator de discursuri. • pl. *-ţi, -te.* /***perora*** + *-ant*.

peroráre *s.f.* Acţiunea de *a perora* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***perora***.

perorăţie *s.f.* Parte finală, concluzie a unui discurs, a unei cuvîntări etc., rostită de vorbitor pe un ton însufleţit (şi emfatic). *Peroraţia lui a fost încheiată cu sentiment adevărat* (SADOV.). ◆ Ext. Vorbire însufleţită (şi emfatică), care caută să convingă. *La această lungă peroraţie, primul procuror... nu dădu nici o replică* (STANCU). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi (*înv.*) *peroraţiúne s.f.* /<lat. ***perōratĭo, -onis***, fr. ***péroration***.

peroraţiúne *s.f.* v. peroraţie.

per os *adv.* (*med.*) Peroral. • /<lat. ***per os***.

perót, -ă *s.m., s.f., adj.* (*înv.*) **1** *s.m., s.f.* Persoană de naţionalitate străină care locuia în suburbia Pera din Istanbul. *Peroţii sînt de origine din toate ţările Europei* (BOL.). **2** *adj.* Care aparţine suburbiei Pera sau peroţilor, care se referă la suburbia Pera sau la peroţi; originar din suburbia Pera. *Damele perote în general nu au gust pentru muzică* (BOL.). • pl. *-ţi, -te.* /<ngr. *περότης*.

perotár *s.n.* v. păretar.

peroxíd *s.m.* (*chim.*) Oxid derivat de la apa oxigenată, rezultat prin înlocuirea hidrogenului acesteia cu metale sau cu radicali organici, care conţine în moleculă gruparea caracteristică -O-O-. ◇ *Peroxid de sodiu* = masă amorfă galben-portocalie, care se descompune în apă, cu formare de apă oxigenată, şi în hidroxid de potasiu, fiind un oxidant puternic, folosit ca agent de albire, pentru îmbunătăţirea aerului în spaţii închise etc. • pl. *-izi.* /<fr. ***peroxyde***, germ. ***Peroxid***.

peroxidáză *s.f.* (*biochim.*) Enzimă care catalizează oxidări, prin intermediul apei oxigenate. • pl. *-e.* /<fr. ***peroxydase***, germ. ***Peroxydase***.

perózá *s.f.* (*med. vet.*) Malformaţie a labei puilor de găină şi de curcă crescuţi în incubator, din cauza unei carenţe alimentare. • pl. *-e.* /<fr. ***pérose***.

perpeleálă *s.f.* v. pîrpăleală.

perpelí *vb. IV.* v. pîrpăli.

perpelíre *s.f.* v. pîrpălire.

perpelít, -á *adj.* v. pîrpălit.

perpendicular, -á *adj., s.f.* **I** *adj.* **1** (*despre drepte, planuri sau,* ext., *despre obiecte, părţi ale lor etc.*) Care formează între ele unghiuri (diedre) adiacente congruente. *Am biruit urcuşul aproape perpendicular* (GAL.). ◇ (*adv.*) *Din strada Negricioasa sosea, perpendicular pe bulevard, un domn* (ARGH.). ◆ (*despre scrieri*) Care are caracterele dispuse vertical. *Scrierea scrisă cu o caligrafie disimulată, perpendiculară, sună astfel* (CĂL.). ◆ (*astron.; despre aştri*) Care se află la zenit. **2** (*arhit.*) *Stil perpendicular* = variantă a stilului gotic creată în Anglia în sec. 16 şi manifestată mai ales în economia bolţilor, care dispar sub mulţimea arcelor, formate dintr-un şir de trunchiuri de copac răsturnate, bogat ornamentate cu muluri decorative. **II** *s.f.* (*geom.*) Dreaptă care este perpendiculară pe altă dreaptă sau pe un plan; (*înv.*) perpendiculă. ◇ *Piciorul unei perpendiculare* v. picior. ◇ Expr. *A ridica o perpendiculară* v. ridica. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***perpendiculaire***, germ. ***perpendikular***, it. ***perpendicolare***, lat. ***perpendicularis, -e*** <*perpendĭcŭlum, -i* „fir cu plumb".

perpendicularicéşte *adv.* (*înv.*) În mod perpendicular. • /***perpendicular*** + *-iceşte*.

perpendicularitáte *s.f.* Faptul sau însuşirea de a fi perpendicular; poziţie perpendiculară. ◇ *Relaţie perpendiculară* = relaţie simetrică între două drepte sau între două planuri perpendiculare. • /<fr. ***perpendicularité***.

perpendículă *s.f.* (*geom. înv.*) Perpendiculară. • pl. *-e.* /cf. *perpendicular*.

pérper *s.m.* **1** Monedă bizantină de aur, care a circulat (bătută cu stemă proprie) şi în ţările române, în sec. 14-15. *Tremise... să-i răscumpere... şi cerea numai cîte un perper pre unul* (MOXA). **2** (*în Ev. Med., în Ţara Rom.; în forma „părpăr"*) Perperit. • şi *părpăr s.m.* /<ngr. ***υπέρπυρον***.

perperít *s.n.* (*în Ev. Med., în Ţara Rom.*) Dare pe produsele comercializate sau pregătite în vederea comercializării (în special pe vii şi pe vin), care se plătea domniei. • /***perper*** + *-it*.

perpétă *s.f.* (*reg.*) Fota din faţă. ◆ Ext. Şorţ purtat de femei (în timpul lucrului). • pl. *-e.* /etimol. nec.

perpetrá *vb. I. tr.* (*jur.; compl. indică crime, atentate etc.*) A comite cu premeditare. • /<fr. ***perpétrer***, lat. ***perpetrare***.

perpetráre *s.f.* (*jur.*) Acţiunea de *a perpetra* şi rezultatul ei; perpetraţie. • pl. *-ări.* /v. ***perpetra***.

perpetrăţie *s.f.* (*jur.*) Perpetrare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***perpétration***, lat. ***perpetratĭo, -onis***.

perpetuá *vb. I. tr., refl.* A dura sau a face să dureze veşnic sau timp îndelungat; a (se) transmite (din generaţie în generaţie), a (se) continua. *Ramura acestuia s-a perpetuat prin patru fii* (ODOB.). • sil. *-tu-a.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***perpétuer***, lat. ***perpetuare***.

perpetuáre *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *perpetua*; dăinuire de-a lungul vremii; perpetuaţie. ◇ *Perpetuarea speciei* = continuarea existenţei unei specii prin reproducere. • sil. *-tu-a.* pl. *-ări.* /v. ***perpetua***.

perpetuáţie *s.f.* Perpetuare. • sil. *-tu-a.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***perpétuation***.

perpetuitáte *s.f.* **1** Caracterul a ceea ce este perpetuu; durată veşnică sau îndelungată. **2** (*econ.*) Promisiune de plată a unei sume constante, în fiecare etapă a unei perioade • sil. *-tu-i-.* /<fr. ***perpétuité***; cf. lat. *perpetuĭtas, -atis*.

perpétuu, -uá *adj.* **1** Care durează veşnic sau vreme îndelungată, care nu încetează, nu se sfîrşeşte niciodată sau se sfîrşeşte după un timp îndelungat; etern, veşnic; permanent, continuu. *Oamenii sînt într-o mişcare perpetuă.* ◇ (*în antic. romană*) *Dictator perpetuu* = dictator pe viaţă. *Împrumut în sistem perpetuu* v. împrumut. *Mişcare perpetuă* v. mişcare. **2** Care revine mereu, necontenit. *E un individ cu nemulţumiri perpetue.* • sil. *-tu-u.* pl. *-i, -e.* /<lat. ***perpĕtŭus, -a, -um***.

perpetuúm *s.n.* Realizare a unei entităţi perpetue. • /<lat. ***perpetuum***.

perpétuum móbile *loc.subst.* **1** Sistem mecanic, termic, electric etc. imaginar (în contradicţie cu legile fizicii), care ar fi capabil să funcţioneze la infinit, producînd energie sau lucru mecanic fără a primi energie din exterior sau consumînd numai din energia termică a unui singur corp, fără a se afla în contact şi cu un alt corp mai rece decît primul. **2** (*muz.*) Denumire dată unor piese muzicale instrumentale de virtuozitate, cu ritm rapid, alcătuite din note scurte şi de valoare egală, a căror succesiune repetată lasă impresia unei mişcări continue. • /<lat. ***perpetuum mobile*** „neîncetat în mişcare".

perpléx, -ă *adj.* (*despre oameni; adesea în legătură cu vb. ca „a rămîne", „a da"*) Care este surprins, uimit, uluit, stupefiat; care este încurcat, dezorientat, năuc, năucit. *Erau vioi şi puţin miraţi sau perpleçşi, fără să-şi dea seama* (TUD.). ◆ (*despre atitudini, manifestări etc. ale oamenilor*) Care arată, exprimă, trădează perplexitate, surprindere, uimire, dezorientare. *Pe faţă i se aşternu un aer perplex.* • pl. *-cşi, -xe.* /<lat. ***perplexus, -a, -um***, fr. ***perplexe***, germ. ***perplex***.

perplexitáte *s.f.* Stare a celui perplex; surprindere, uimire, dezorientare în faţa unei situaţii neaşteptate, dificile, confuze; nedumerire; stupefacţie. *Fericirea mea a dat în perplexitate* (GAL.). • pl. *-ăţi.* /<lat. ***perplexĭtas, -atis***, fr. ***perplexité***.

pers *s.m.* (*mai ales la pl.*) Persan. *A supus China... pînă la perşi şi turcomani* (SADOV.). • pl. *perşi.* /<ngr. *πέρσης*, fr. ***Perse***.

persán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m.* (*la pl.*) Populaţie de origine indo-europeană, stabilită, la sfîrşitul milen. 2 şi începutul milen. 1 î.Hr., în podişul Iran, unde, în sec. 6-4 î.Hr., a pus bazele statului independent Persia; (*şi la sg.*) persoană care aparţinea acestei populaţii; persoană care făcea parte din populaţia de bază a Persiei sau era originară de acolo; pers. *Cai mai strălucit împodobiţi decît la persieni* (SADOV.). **2** *adj.* Care aparţine Persiei sau persanilor, care se referă la Persia sau la persani; originar din Persia; (*înv.*) persesc, persienesc. *Măreţe plafoane de care suspendă candelabre, draperii persane* (GAL.). ◇ *Arta persană* = artă dezvoltată pe teritoriul Persiei (Iran), ale cărei origini ajung pînă în milen. 5 î.Hr. şi care se caracterizează prin palate monumentale, decorate cu stucaturi şi mozaicuri, cu cărămizi smălţuite şi policrome, cu basoreliefuri rupestre, prin arte decorative de o mare fantezie şi o execuţie desăvîrşită, constituind o sinteză a tradiţiilor locale şi a artei arabe. (*zool.*) *Pisică persană* = specie de pisică cu părul lung şi mătăsos, avînd mai multe varietăţi care diferă prin coloraţia ochilor şi a părului. *Covor persan* (şi *subst. n.*) = covor de calitate superioară (la origine confecţionat în Persia), cu bătătura alcătuită din fire înnodate şi tăiate la o anumită lungime pe toată suprafaţa covorului. *Ţineau cu toţii cu mîinile un covor persan* (CĂL.). ◆ (*subst. f.*) Limba neoiraniană vorbită de persani, scrisă cu alfabet arab (care este limba oficială din Iran şi una dintre limbile oficiale din Afghanistan). • pl. *-i, -e.* şi (*înv.*) *persián, -ă s.m., s.f., adj.* /<fr. ***persan***, it. ***persiano***; cf. nm. pr. *Persia*, stat antic în Orientul Mijlociu.

perscrutáţie *s.f.* Cercetare, scrutare profundă, serioasă. *Este ideal cînd contemplarea naturii este însoţită de perscrutaţia tainelor ei.* • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***perscrutation***; cf. lat. *perscrutatio, -onis*.

persecutá *vb. I. tr.* **1** A urmări pe cineva cu perseverenţă pentru a-i pricinui un rău; a nedreptăţi pe cineva; a-i provoca neajunsuri; a prigoni, a asupri, a oropsi. *Cercau... să scape de teribilele baionete ale francezilor, căci ei îi persecutau de aproape* (FIL.). ◆ (*cu sens atenuat*) A provoca necazuri, neajunsuri; a nedreptăţi. *Ştiu că totdeauna l-ai persecutat* (CA. PETR.). **2** A urmări cu perseverenţă, a nu slăbi, a obseda. *Ideea mă persecută de cîteva zile.* • prez.ind. *persecút.* /<fr. ***persécuter***.

persecutánt, -ă *adj.* **1** Care persecută. **2** (*fam.*) Care este agasant, importun. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***persécutant***.

persecutáre *s.f.* Acţiunea de *a persecuta* şi rezultatul ei; prigonire, asuprire, persecuţie. *Persecutarea bărbatului de către femeie, în căsnicii cu copii mulţi, e un fenomen foarte frecvent* (CĂL.). • pl. *-ări.* /v. ***persecuta***.

persecutăt, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care este urmărit sistematic (şi cu perseverenţă) de cineva care vrea să-i provoace un neajuns, un rău; prigonit, asuprit, oropsit. *Într-una din piese, horopsitul, victima persecutată, o ia razna în lume şi fuge în pădure* (CĂR.). • pl. *-ţi, -te.* /v. ***persecuta***.

persecutór, -oáre *s.m., s.f.* Persoană care persecută; prigonitor, asupritor. *Aceşti persecutori ai noştri... vor fi siliţi a se pătrunde de adevăr* (BOLL.). • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***persécuteur***, lat. ***persecutor, -oris***.

persecutóriu, -ie *adj.* De persecuţie. *Excesul de zel al unor magistraţi atinşi de delir persecutoriu* (CE. PETR.). • pl. *-ii.* /după fr. *persécuteur*.

persecúţie *s.f.* Urmărire nedreaptă şi perseverentă a cuiva, cu intenţia de a-i provoca un rău, un neajuns; prigoană; nedreptate repetată cu insistenţă; persecutare. *S-au găsit... agenţii motori ai persecuţiei* (MAIOR.). ◇ *Mania persecuţiei* = idee fixă a cuiva de a se considera persecutat, nedreptăţit de toată lumea. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi (*înv.*) *persecuţiúne s.f.* /<fr. ***persécution***, lat. ***persecutĭo, -onis***.

persecuţiúne *s.f.* v. persecuţie.

perseíde *s.f. pl.* (*astron.*) Ploaie periodică de stele din direcţia constelaţiei Perseu, care se produce la mijlocul lunii august. • /<fr. ***perséides***; cf. nm. pr. *Perseu*, constelaţie în emisfera boreală.

persésc, -eáscă *adj.* (*înv.*) Persan. *Împăratul Alexandru... avînd război şi cu împăratul persesc* (DION.). • pl. *-eşti.* /***pers*** + *-esc*.

perseverá *vb. I. intr.* A urmări cu stăruinţă realizarea unui scop, terminarea unei acţiuni etc. (în ciuda greutăţilor); a stărui, a persista; a rămîne ferm şi constant la o idee, la un sentiment, la o atitudine etc. *A reuşit fiindcă a perseverat* (BAR.). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***persévérer***, lat. ***perseverare*** <*sevērus, -a, -um* „sever".

perseveráre *s.f.* Acțiunea de *a persevera* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***persevera***.

perseverație *s.f.* **1** Perseverență; perseverare. **2** (*psih.*) Statornicie în anumite acte, gesturi, atitudini etc. repetate cu încăpățînare exasperantă. • g.-d. *-iei*. și (*înv.*) *perseverațiúne s.f.* /<fr. ***persévération***, lat. ***perseveratio, -onis***.

perseverațiúne *s.f.* v. perseverație.

perseverént, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care persevează în convingeri, în atitudini, în acțiuni; care nu se descurajează în fața dificultăților; stăruitor, tenace. *Gigi e un om ambițios și perseverent* (CĂL.). **2** (*despre manifestări, acțiuni etc. ale oamenilor*) Care arată, dovedește perseverență, stăruință, tenacitate. *Umblă cu insistențe perseverente.* • pl. *-ți, -te*. /<fr. ***persévérant***.

perseverénță *s.f* Calitate a voinței, caracterizată prin eforturi continui și mereu înnoite în vederea realizării unui scop; însușirea de a fi perseverent; stăruință, statornicie în muncă, în convingeri, în atitudini etc.; neclintire; tenacitate. *Îi lipsea... perseverența* (CĂL.). • pl. *-e*. și (*înv.*) *perseverínță s.f.* /<fr. ***persévérance***, lat. ***perseverantia, -ae***.

perseverínță *s.f.* v. perseverență.

persián, -ă *s.m., s.f., adj.* persan.

persiánă *s.f.* Oblon mobil, de lemn sau de metal, format dintr-un cadru pe care sînt fixate lame înguste, așezate orizontal, putînd fi alipite sau depărtate unele de altele, care protejează o ușă sau o fereastră de lumina prea puternică a soarelui, de ploaie etc.; jaluzea. *În fața casei cu persienele lăsate, Lizuca rămase gînditoare* (SADOV.). • sil. *-si-a-*. pl. *-e*. /<fr. ***persienne***; cf. nm. pr. *Persia*, stat antic în Orientul Mijlociu.

pérsic *adj.* (*arhit.*) *Ordin persic* = ordin arhitectonic în care antablamentul este purtat de figuri de captivi. • /<fr. ***persique***.

persienésc, -eáscă *adj.* (*înv.*) Persan. *Fiind Kalga un om fudul pentru cunoștința limbii persienești* (SADOV.). ◇ *Covor persienesc* = covor persan. *Mincau tolăniți pe cline așternute cu velinți înflorate și covoare persienești* (CE. PETR.). • sil. *-si-e-*. pl. *-ești*. /***persian*** + ***-esc***.

persifla *vb. I. tr.* A lua în bătaie de joc, în rîs pe cineva sau ceva, vorbind pe un ton ironic, a-și bate joc, a lua peste picior; a zeflemisi. ◇ (*abs.*) *Nu știu să joace tenis, nici să călărească..., nici să persifleze* (TEOD.). ◇ (*refl.*) *Vreți să mă fac urîtă, acum* (*persiflîndu-se, declamator*) *„în ceasul despărțirii"?* (SEBAST.). • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***persifler***.

persiflágiu *s.n.* v. persiflaj.

persiflăj *s.n.* Persiflare. *Persiflajul antipatic care trăda o malignitate congenitală îl făcu să ezite și în cele din urmă să renunțe* (CĂL.). • și (*înv.*) *persiflágiu s.n.* /<fr. ***persiflage***.

persiflánt, -ă *adj.* Care persiflează; persiflator, zeflemitor. • pl. *-ți, -te*. /<fr. ***persiflant***.

persiflăre *s.f.* Acțiunea de *a persifla* și rezultatul ei; persiflaj, zeflemisire. *Arma ce li se cuvine nu este cercetarea serioasă, ci persiflarea satirică* (MAIOR.). • pl. *-ări*. /v. ***persifla***.

persiflatór, -oáre *adj.* Care persiflează; persiflant. *Îmi vorbește cu un ton persiflator.* ◆ (*subst. m.*) Zeflemist. • pl. *-ori, -oare*. /***persifla*** + ***-tor***; cf. fr. *persiflateur*.

persistá *vb. I. intr.* **1** A rămîne ferm, neclintit în hotărîrile, în părerile, în atitudinile, în sentimentele etc. sale; a stărui. *Dacă aș persista, poate că aș cîștiga* (STANCU). ◇ (*fam.*) *De ce persiști în prostie?* **2** A continua să existe; a se menține, a dăinui, a dura (mult timp). *Prima impresie continua să persiste* (PRED.). • prez.ind. *persíst*. /<fr. ***persister***, lat. ***persistére*** <*sistére* „a așeza".

persistáre *s.f.* Faptul de *a persista*. • pl. *-ări*. /v. ***persista***.

persistént, -ă *adj.* Care rămîne (multă vreme) neschimbat, care continuă să se mențină, să existe sau să dureze (mult timp); care se menține fără să slăbească în intensitate; durabil; trainic; stăruitor. *Simți dureri insuportabile și persistente în regiunea dorsală* (CĂL.). ◇ (*bot.*) *Frunze persistente* = frunze care rămîn verzi în timpul uneia sau mai multor ierni. • pl. *-ți, -te*. /<fr. ***persistant***.

persisténță *s.f.* Faptul de a persista; caracterul a ceea ce este persistent; însușirea de a fi persistent; stăruință, insistență. *Geniul este persistența copilăriei la maturitate* (CĂL.). ◇ *Persistența imaginilor* = fenomen (pe care se bazează cinematografia) care constă în menținerea senzației vizuale pe retină un anumit timp, după dispariția obiectului din cîmpul vizual. • pl. *-e*. /<fr. ***persistance***.

persoánă *s.f.* **1** Individ al speciei umane considerat prin totalitatea însușirilor sale fizice și psihice; ființă omenească, om, individ, ins. *Omul acesta este o persoană foarte importantă pentru noi* (STANCU). ◇ (*însoțit de un adj.pos. sau de un pron. person. în gen., indică pe cel despre care se vorbește sau care vorbește*) *Nu te lăsa în pace pîn-nu te vedea plin de persoana lui* (VLAH.). ◇ *Persoană de* (*mare*) *încredere* v. încredere. *Persoană publică* v. public. ◇ *În persoană* = *a*) loc.adj., adv. însuși, personal, singur (fără intermediul cuiva). *Fericitul cîștigător e dumnealui în persoană* (SADOV.); *b*) loc.adj. întruchipat, în carne și oase, personificat. *Domnul Ionică Pară era amabilitatea în persoană* (E. BAR.). ◆ (*înv.*) Personaj. *Persoanele ce caut să descriu n-au viață cu adevărat* (DELAVR.). **2** (*filos., etică*) Individ uman rațional, care acționează în concordanță cu valori morale. **3** (*jur.*) *Persoană fizică* = om considerat ca subiect cu drepturi și cu obligații, care participă, în această calitate, la raporturile juridice civile. *Persoană juridică* (sau *morală*) = organizație, instituție etc. care, avînd o alcătuire de sine stătătoare stabilă și un patrimoniu propriu pentru a îndeplini un anumit scop admis de lege, este subiect cu drepturi și cu obligații, deosebit de persoanele fizice care intră în componența ei. **4** (*gram.*) Categorie specifică verbului și unor pronume (personal, reflexiv, posesiv, de întărire) prin care se desemnează vorbitorul, interlocutorul și orice obiect deosebit de interlocutor și de vorbitor; fiecare dintre formele flexionare ale verbului și ale unor pronume prin care se indică raporturile de mai sus. • pl. *-e*. /<lat. ***persŏna, -ae***, fr. ***personne***, it. ***persona***, germ. ***Person***.

personágiu *s.n.* v. personaj.

persóna gráta *loc.subst.* (*jur.*) Persoană agreată de un guvern pe lîngă care este acreditată diplomatic. • /<lat. ***persona grata*** „persoană agreată".

personáj *s.n.* **1** Persoană care deține o funcție importantă în viața politică, socială, culturală; personalitate, figură marcantă. *Personagiul important își șterge bărbița cu batista* (CE. PETR.). **2** Fiecare dintre persoanele care apar într-o operă literară. *Lui Caragiale îi era imposibil să conceapă o operă pînă ce nu știa exact numele tuturor personagiilor* (IBR.). ◆ Erou într-o operă literară, muzicală, cinematografică, plastică etc. *Bunica dumneavoastră trebuie să fie un personaj epic* (H. LOV.). ◇ Compuse: (*lit.*) *personaj-cheie* = personaj foarte important; *personaj-simbol* = personaj cu valoare de simbol; *personaj-surpriză* = personaj cu un comportament surprinzător; *personaj-fundal* = personaj lipsit de personalitate, dar necesar intrigii; *personaj-subiect* = personaj pentru care conștiința constituie realitatea primordială; *personaj-obiect* = personaj care se confundă cu un rol, cu o funcție, cu o mască. **3** Analog. Persoană care are un rol în anumite întîmplări, situații etc. *Ce cărdășie puteam să leg cu un asemenea personaj?* (GAL.). • pl. *-e*. și (*înv.*) *personágiu s.n.* /<fr. ***personnage***, it. ***personaggio***.

personál, -ă *adj., s.n.* I *adj.* **1** Care aparține unei anumite persoane, care se referă la o anumită persoană; individual, propriu. *Nu discutăm chestia din punct de vedere particular, personal* (REBR.). ◇ (*în arte*) *Expoziție personală* (și *subst. f.*) = expoziție a unui singur artist. *Legături personale* = legături de prietenie. *Răspundere personală* = răspundere care îi revine cuiva sau pe care și-o asumă cineva individual. *Fișă personală* v. fișă. *Gardă personală* v. gardă. *Igienă personală* v. igienă. *Stat personal* v. stat. *Statut personal* v. statut. ◆ Original, propriu. *Opera sa este foarte personală.* ◆ Care are o personalitate, o individualitate puternică, marcantă. *Tu ești o forță personală prin talentul tău* (CAR.). ◆ (*adv.; adesea întărit prin „eu", „tu", „el"*) Din punctul de vedere al persoanei care vorbește; direct, în persoană, nemijlocit. *Ce ți-a făcut ție personal omul acesta de te îndîrjești așa împotriva lui?* (CA. PETR.). **2** (*ferov.*) *Tren personal* (și *subst. n.*) = tren de persoane, care circulă cu o viteză mai mică decît un accelerat și care oprește în toate stațiile. *Mai e mult pînă vine personalul?* (SEBAST.). **3** (*gram.*) *Pronume personal* = pronume care desemnează diferitele persoane și care se declină schimbîndu-și forma după persoană, număr și caz. *Mod personal* = mod verbal ale cărui forme se modifică după cele trei persoane. *Gen personal* = categorie gramaticală existentă în unele limbi, care diferențiază persoanele de animale și de lucruri. *Pronume personal de politețe* v. politețe. II *s.n.* **1** Colect. Totalitatea angajaților dintr-o întreprindere, dintr-o instituție etc. *Îi lipsesc medicamentele. Personalul e insuficient* (E. BAR.). ◇ *Personal de îngrijire* v. îngrijire. *Personal navigant* v. navigant. *Personal scriptic* v. scriptic. *Stat de personal* v. stat. ◆ Serviciu într-o întreprindere, într-o instituție etc. care se ocupă cu angajarea personalului, cu evidența lui etc. *Directorul personalului din Ministerul Justiției îi înmînase hîrtia rîvnită* (STANCU). **2** Categorie de angajați din cadrul unei întreprinderi sau instituții stabilită după anumite criterii (pregătire, specializare, sector de activitate). • pl. *-i, -e*. /<lat. ***personalis, -e***, germ. ***personal, personell***, it ***personale***, fr. ***personnel***.

personália *s.f. pl.* Informații complementare în prezentarea persoanei căreia îi este închinată o lucrare. • sil. *-li-a*. /<lat. ***personalia***.

personalísm *s.n.* **1** Atitudine a celui care ia în considerație numai interesele și punctele de vedere personale; subiectivism. **2** (*filos.*) Curent în filosofia contemporană, care pune la baza existenței o pluralitate de entități spirituale, înzestrate cu atributele personalității (voință, conștiință etc.) și subordonate lui Dumnezeu, ca ființă supremă. ◇ *Personalism energetic* = variantă a filosofiei personaliste, creată între cele două războaie mondiale de C. Rădulescu-Motru, cu elemente preluate din teoriile energetiste. • /<fr. ***personnalisme***; cf. germ. *Personalismus*.

personalíst, -ă *s.m., s.f., adj.* (*filos.*) **1** *s.m., s.f.* Adept al personalismului. **2** *adj.* Care aparține personalismului sau personaliștilor, care se referă la personalism sau la personaliști; care manifestă personalism; subiectivist. • pl. *-iști, -iste*. /<fr. ***personnaliste***.

personalitáte *s.f.* **1** Om considerat prin totalitatea trăsăturilor morale, intelectuale și a funcțiilor lui psihice și fizice, aflate într-o unitate indisolubilă; ceea ce este propriu, particular fiecărei persoane și o definește ca individualitate; felul propriu de a fi al cuiva; originalitate, individualitate. *Gemenii au nu numai fizicul identic..., ci și personalitatea* (CA. PETR.). ◇ *Dedublarea personalității* v. dedublare. *Personalitate procesivă* v. procesiv. **2** Individul uman considerat sub raportul dezvoltării depline și al valorificării sociale a însușirilor persoanei. **3** (*jur.*) Calitatea de subiect cu drepturi și obligații. ◇ *Personalitate juridică* = calitatea de a fi persoană juridică. **4** Persoană cu aptitudini și însușiri deosebite (fizice, intelectuale, morale, organizatorice etc.), cu autoritate și cu prestigiu, care aduce o contribuție importantă într-un anumit domeniu de activitate (știință, artă, viață social-politică etc.). *Am observat absența de pe afiș a unor personalități actoricești cunoscute* (PER.). **5** Persoană care deține o funcție importantă în viața politică, socială, culturală; personaj. *A ajuns dintr-o dată o personalitate financiară* (GAL.). ◇ *Personalitate istorică* = conducător al unui stat, al unui popor, al unei națiuni, al unei clase sociale etc., care, prin activitatea sa, exercită o influență importantă asupra destinelor acestora, asupra desfășurării evenimentelor istorice. *Cultul personalității* = cult al reprezentanților (sau al reprezentantului) puterii; atitudine de ploconire în fața conducătorilor (sau conducătorului), tendință de acordare acestora (sau acestuia) a calității de infailibilitate, a unui rol exagerat și exclusiv în făurirea istoriei. **6** (*mai ales la pl.*) Aluzie tendențioasă și jignitoare la adresa unei persoane. *Boierul nostru..., neaflînd argumente, căzu în personalități supărătoare* (BOL.). • pl. *-ăți*. /<fr. ***personnalité***, germ. ***Personalität***.

personalizá *vb. I. tr.* **1** A personifica. *Această transformare... personalizează viața religioasă* (RALEA). ◇ (*refl.*) *Ideile se personalizează și devin idei forțe* (E. LOV.). **2** A individualiza. *Douăzeci de fete din aristocrația napolitană, schițate toate și ușor personalizate prin descripție și dialog* (E. LOV.). • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***personnaliser***.

personalizáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a personaliza* și rezultatul ei. **2** Conștiință a faptului că percepțiile, reprezentările, ideile, sentimentele aparțin propriului eu. • pl. *-ări*. /v. ***personaliza***.

personalizát, -ă *adj.* Care ține de o anumită persoană; care este individualizat. *Un bolnav era produsul unei atmosfere, al unui mediu...; o boală personalizată* (CE. PETR.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***personaliza***.

personálnic, -ă *adj.* (*înv.*) Care este personal. • pl. *-ci, -ce.* /***personal*** + *-nic*; cf. rus. *персональный*.

persóna non gráta *loc.subst.* (*jur.*) Diplomat a cărui rechemare este cerută de guvernul țării pe lîngă care este acreditat. ◆ Gener. Persoană indezirabilă (într-o țară străină). • /<lat. ***persona non grata***.

personát, -ă *adj.* (*bot.; despre plante*) A cărui floare seamănă cu un bot de animal. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***personnée***.

personifică *vb. tr.* **1** (*compl. indică lucruri, animale, fenomene din natură etc.*) A atribui însușiri omenești; a evoca, a înfățișa, a reprezenta sub trăsăturile unei persoane (în opere literare, plastice etc.); a personaliza. ◇ (*refl. pas.*) *Nu se personifică un codru printr-un crîng, nici invers* (GHER.). ◆ Ext. A simboliza. *Fantasmele lui Shakespeare... personifică mustrarea de cuget* (PER.) **2** A găsi expresia concretă în cineva sau în ceva; a exemplifica printr-o persoană sau printr-un personaj care posedă în cel mai înalt grad o calitate, un anumit caracter, un defect; a întruchipa, a întrupa, a încarna. *Toți, pentru el, personificau o umanitate uscată* (CE. PETR.). • prez.ind. *personific.* /<fr. ***personnifier***, it. ***personificare***.

personificánt, -ă *adj.* Care personifică. • pl. *-ți, -te.* /***personifica*** + *-ant*.

personificáre *s.f.* **1** Faptul de *a personifica*; personificație. **2** (*stil.*) Figură de stil prin care se atribuie lucrurilor, animalelor, fenomenelor naturale etc. însușiri omenești. *Personificarea naturii..., cu toată bogăția ei sufletească creată de basme* (IBR.). **3** (*cu determ. în gen.*) Exemplificare printr-o persoană sau printr-un personaj a unei calități, a unui anumit caracter, a unui defect pe care acea persoană sau acel personaj le posedă în cel mai înalt grad; întrupare, întruchipare, încarnare. *Era personificarea fineței și a vicleșugului femeiesc* (FIL.). • pl. *-ări.* /v. ***personifica***.

personificát, -ă *adj.* **1** (*despre lucruri, animale sau fenomene din natură etc.*) Care este reprezentat sub înfățișarea sau cu însușirile unei persoane. *Un lucru este exprimat aici prin alt lucru, dar nu printr-unul personificat* (VIANU). **2** Care exemplifică (prin persoana sa) o calitate, un anumit caracter, un defect pe care îl posedă în cel mai înalt grad. *Această armată va fi confuzia personificată* (C. NEGR.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***personifica***.

personificatór, -oáre *adj.* Care personifică. *Analogia personificatoare a putut deci juca un rol* (VIANU). • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***personnificateur***.

personificăție *s.f.* **1** (*înv.; urmat de determ. în gen.*) Personificare. *Istoria d-lui Ilariu e personificația unui sistem* (RUSSO). **2** (*psih.*) Formă de halucinație constînd în vederea și auzirea simultană a unui om în cadrul unor scene de masă ciudate, întîlnită în cazuri de delir. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***personnification***.

personologíe *s.f.* (*psih.*) Disciplină care se ocupă cu studiul persoanei umane sub toate raporturile. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***personnologie***.

personotróp, -ă *adj.* (*med.; despre tratamente*) Care vizează ceea ce este particular în constituția bolnavului. • pl. *-i, -e.* /***persoană*** + *-trop*.

persórbție *s.f.* Adsorbție pe un material foarte poros. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***persorbtion***.

perspectív, -ă *adj.* (*despre desene, proiecții etc.*) Care reprezintă un obiect, un peisaj etc. în perspectivă; perspectivic. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***perspectif***, lat. ***perspectivus***, ***-a***, ***-um*** <*perspicĕre*, „a privi".

perspectivál, -ă *adj.* Care este propriu unei perspective, de perspectivă. *Scene de bătălie lipsite de adîncime perspectivală* (PER.). • pl. *-i, -e.* /***perspectivă***[1] + *-al*; cf. engl. *perspectival*.

perspectívă[1] *s.f.* **1** (Metodă de) reprezentare tridimensională prin desen, pe o suprafață plană, a unui corp din spațiu; arta de a reprezenta prin desen, pe o suprafață plană, obiectele din spațiu, folosind raze proiectate divergente sau paralele. *E ceva înghețat ca într-un interior cu perspective răsturnate* (CA. PETR.). ◇ *Perspectivă liniară* (sau *cosmică*) = redare a adîncimii și a formelor în funcție de percepția optică. *Perspectivă inversată* = relevarea planurilor de adîncime. *Perspectivă aeriană* = redare a distanței relative a obiectelor prin degradeuri de culori. *Perspectivă cavalieră* v. cavalier. *Perspectivă izometrică* v. izometric. ◇ Loc.adv. *În perspectivă* = respectînd regulile de reprezentare a obiectelor în spațiu, ținînd seama de depărtarea relativă a obiectelor. ◇ Fig. *Dar perspectiva lumei își pierde a ei față* (HEL.). ◆ Disciplină care se ocupă cu studiul metodelor folosite pentru realizarea perspectivei. *Pictorii, studiind anatomia și perspectiva, tind să facă din pictură... o problemă rațională* (OȚETEA). ◆ Analog. Procedeu de compoziție a unei opere literare. *Perspectiva cere gradarea episoadelor* (VIANU). ◆ Fig. Fel particular de a vedea lucrurile, aspect sub care se prezintă lucrurile; punct de vedere. *Ea părea a căuta în perspectiva lui un orizont nețărmurit* (D. ZAMF.). **2** (*geom.*) Reprezentare a unui corp din spațiu pe o suprafață, prin proiecție conică sau prin proiecție paralelă (cilindrică). **3** Privire generală, aspect general asupra unui peisaj, a unei scene sau a unui obiect văzute din depărtare; priveliște. *Nu sînt perspective frumoase care să încînte ochiul* (BART). ◇ *Perspectivă scenică* v. scenic. ◆ Bulevard mare în linie dreaptă. **4** Fig. Posibilitate a realizării sau a desfășurării în viitor a unui plan, a unei activități, a unui fenomen etc. *Era amețit de perspectiva fericirii* (CAR.). ◆ (*de obicei la pl.*) Ceea ce poate ajunge cineva în viitor; posibilitate de dezvoltare a cuiva. *Ca militar ar avea oarecare perspectivă* (GAL.). ◇ Loc.adj., adv. *În perspectivă* = (care este) pe cale sau cu șanse de a se îndeplini în viitor; speranță sau teamă față de un lucru probabil. *Unii dintre ei erau miniștri în perspectivă* (GAL.). • pl. *-e.* /<fr. ***perspective***, germ. ***Perspektive***.

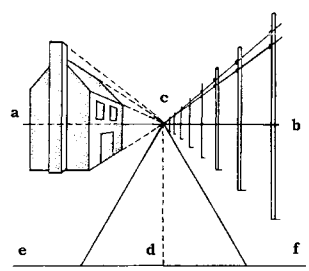

Perspectivă

ab. Orizont. *dc.* Linia privirii.
c. Punctul de fugă. *ef.* Linia pămîntului.

perspectívă[2] *s.f.* (*înv.*) Ochean; binoclu. • pl. *-e.* /<germ. ***Perspektiv***.

perspectívic, -ă *adj.* Perspectiv. • pl. *-ci, -ce.* /***perspectiv*** + *-ic*.

perspectivísm *s.n.* (*filos.*) Concepție filosofică potrivit căreia cunoașterea depinde de punctul de vedere personal, de perspectiva celui care cunoaște. • /<fr. ***perspectivisme***.

perspectivíst, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* (*filos.*) Care aparține perspectivismului, care se referă la perspectivism. **2** *adj., s.m., s.f.* (*a. plast.*) (Pictor) specializat în vederi de oraș; (artist) care utilizează efectele perspectivei. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***perspectiviste***.

perspectivitáte *s.f.* Corespondență între o figură geometrică și imaginea ei, obținută prin perspectivă. • pl. *-ăți.* /***perspectivă*** + *-itate*.

perspectográf *s.n.* **1** Aparat cu ajutorul căruia se transformă în reprezentare concretă o reprezentare descriptivă a unui obiect. **2** Aparat cu ajutorul căruia se redresează fotogramele aeriene care au fost înregistrate pe clișee înclinate față de planul orizontal. ◆ Aparat cu ajutorul căruia se obțin imagini în perspectivă ale curbelor de nivel. • pl. *-e.* /<fr. ***perspectographe***, germ. ***Perspektograph***.

perspicáce *adj.invar.* (*despre oameni*) Care este înzestrat cu o minte ageră, pătrunzătoare; care este capabil să surprindă și să înțeleagă ceea ce scapă majorității; ascuțit (la minte), ager. *Ia să te văd dacă ești perspicace! zise Otilia* (CĂL.). ◆ Ext. (*despre mintea sau manifestările oamenilor*) Care dovedește agerime, pătrundere, subtilitate, istețime, finețe spirituală; pătrunzător. *E cuprins uneori de un perspicace scepticism în privința valorii sale absolute* (GAL.). • /<fr. ***perspicace***, lat. ***perspĭcax***, ***-acis*** <*perspicĕre* „a pătrunde cu privirea".

perspicacitáte *s.f.* Calitate intelectivă, care constă în acuitatea spiritului de observație și mai ales în aptitudinea penetrației operative în esența lucrurilor, prin diferențierea subtilă a semnificațiilor; agerime, ascuțime (a minții), istețime, pătrundere. *Cu perspicacitatea ei, prințesa își dădea seama că se arestase singură* (CĂL.). • /<fr. ***perspicacité***.

perspirație *s.f.* Transpirație ușoară. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***perspiration***.

persuadă *vb. I. tr.* (*compl. indică oameni*) A convinge, a determina (prin insistențe) să gîndească, să creadă sau să (vrea să) facă un anumit lucru. *Cetitorul persuadat pe calea aceasta nu este un cetitor de vitrină* (PERP.). • sil. *-su-a-.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***persuader***; cf. lat. *persuadēre*.

persuasiúne *s.f.* **1** Acțiunea, darul sau puterea de a convinge pe cineva să creadă, să gîndească sau să facă un anumit lucru; (forță de) convingere. *Găsi de cuviință să renunțe la orice operă de persuasiune* (CĂL.). ◇ Fig. *Stranii și pline de o rafinată persuasiune, razele lunii ard* (BOGZA). **2** Credință neclintită, convingere fermă. • sil. *-su-a-.* /<fr. ***persuasion***, lat. ***persuasio***, ***-onis***.

persuasív, -ă *adj.* Care urmărește sau are darul să convingă pe cineva să creadă, să gîndească sau să facă un anumit lucru; care este convingător. *Auzi glasul fără densitate al Aurichii, voit persuasiv* (CĂL.). ◇ (*adv.*) *Declama unele versuri persuasiv în șoaptă* (CĂL.). • scris și *persuaziv.* sil. *-su-a-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***persuasif***.

persuazív, -ă *adj.* v. persuasiv.

persulfát *s.m.* (*chim.*) Sare a acidului sulfuric, folosită mai ales ca agent oxidant în industria vopselelor și a medicamentelor, în galvanoplastie, în panificație etc. • pl. *-ți.* /<fr. ***persulfate***, germ. ***Persulfat***.

perş *s.n.* (*sport*) Prăjină de construcție specială, folosită la sărituri (acrobatice) în înălțime. ◆ Ext. Număr de circ executat cu această prăjină. • pl. *-e.* /<fr. ***perche***.

perşáj *s.n.* (*tehn.*) Dezoxidare a unei topituri metalice, amestecînd baia metalică cu o bucată de lemn verde; barbotaj. • pl. *-e.* /<fr. ***perchage***.

pertinaménte *adv.* În mod pertinent. *A văzut planul, „vă spun pertinamente", s-a exprimat el* (SADOV.). • /<fr. ***pertinemment***.

péртinax *s.n.* Material electroizolant, cu aspect lucios și neted, obținut din straturi suprapuse de hîrtie (cu mare capacitate de absorbție și) impregnată cu rășini sintetice (de tipul bachelitei), care este folosit în industria electrotehnică. • /<fr. ***pertinax***, germ. ***Pertinax***.

pertinént, -ă *adj.* **1** Care are legătură cu obiectul despre care este vorba; care este adecvat pentru ceea ce se demonstrează; care este potrivit, nimerit, convenabil. *La sfîrșitul colocviului, a făcut observații pertinente.* ◆ Ext. Care denotă profunzime, competență. *Considerațiile... sînt, nici vorbă, pertinente* (PER.). ◇ (*adv.*) *S-a discutat pertinent... despre conflicte puternice* (PER.). ◆ (*jur.*) Care raportează exact la chestiune, la fondul cauzei; care este potrivit. *Judecata admite ca concludent, pertinent și tranșant jurămîntul deferit* (KLOP.). **2** (*lingv.; despre elemente*) Care este dotat cu o anumită funcțiune într-un sistem determinat. ◆ (*fon.; despre elemente fonice*) Care servește, într-o limbă dată, la diferențierea semnificațiilor. *Labialitatea consoanelor e pertinentă* (ROSET.). **3** (*inform.; despre sisteme informaționale, stocuri de informații*) Care are calitatea de a satisface cerințele obiective de informare ale unui beneficiar. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***pertinent***, lat. ***pertĭnens***, ***-entis*** „referitor la...".

pertinénță *s.f.* **1** Faptul sau însușirea de a fi pertinent, caracterul a ceea ce este pertinent. **2** (*înv.*) Ceea ce ține de un lucru, ceea ce aparține unui lucru. ◆ Ext. Dependințe; împrejurimi. *Alexandru... leagă, pînă cînd va trăi, orașele Seret și Potcoveț cu toate pertinențele și veniturile lor* (ȘINC.). • pl. *-e.* /<fr. ***pertinence***.

pertofíte *s.f. pl.* (*bot.*) Ciuperci parazite care atacă plantele vii, dar folosesc ca hrană numai țesuturile moarte. • /<fr. ***perthophytes***; cf. gr. *πέρθω* „a devasta; a distruge".

pertractă *vb. I. tr.* (*compl. indică probleme, chestiuni în litigiu etc.*) A trata, a dezbate îndelung; a duce tratative. • prez.ind. *-ez.* /<lat. ***pertractare***.

pertractáre *s.f.* (*mai ales la pl.*) Discuție, dezbatere, tratare (îndelungată, amănunțită) a unei probleme, a unui litigiu etc.; tratative. *După îndelungi pertrac-*

tări... consimți cu regret la asemenea amînare (CE. PETR.). ◇ (*glum.*) *Nici o explicație..., nici o pertractare... pînă nu ne dai să mîncăm* (CA. PETR.). • pl. *-ări.* /v. ***pertracta***.

pertú *adv.* Expr. *A fi* (*la*) *pertu cu cineva* = *a*) a spune cuiva „tu" cînd i te adresezi; a tutui; *b*) a fi prieten apropiat al cuiva. • /după germ. *per du*.

pertuizánă *s.f.* (*milit.; în Ev. Med.*) Armă de infanterie, asemănătoare cu halebarda. • sil. *-tu-i-*. pl. *-e*. /<fr. ***pertuisane***; cf. it. *partigiana*.

perturbá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică ordinea, liniștea, mersul normal al unor fapte, al unor fenomene etc.*) A tulbura; a provoca o perturbație. *Societatea este de interes public... și mersul ei nu trebuie să fie perturbat* (PAS). **2** (*compl. indică funcționarea normală a unui sistem tehnic, a unui organism etc.*) A împiedica. • prez.ind. *pertúrb, -ez*. /<fr. ***perturber***, lat. ***perturbare***.

perturbáre *s.f.* **1** Deranjament, tulburare în starea sau în mersul firesc al unui lucru, al unui fenomen. *Pentru cauză de perturbare a ordinei* (KOGĂL.). **2** Împiedicare, modificare, deranjament în funcționarea normală a unui sistem tehnic, a unui organism etc.; perturbație. *Tensiunea nervoasă provocată de mînie produce perturbări în circulație* (PER.). • pl. *-ări*. /v. ***perturba***.

perturbatív, -á *adj.* Care este perturbator. *Atîta vreme cît nu eliminăm o mulțime de elemente sufletești perturbative forma nu apare* (RALEA). • pl. *-i, -e*. /<it. ***perturbativo***.

perturbatór, -oáre *adj.* Care produce perturbații; care este perturbativ. ◇ (*subst.*) *[Tinerii] sînt adesea... perturbatorii satelor* (MAIOR.). • pl. *-ori, -oare*. /<fr. ***perturbateur***, lat. ***perturbator, -oris***.

perturbáție *s.f.* **1** Tulburare produsă în viața unui individ sau a unei colectivități. **2** Modificare, neregularitate, deranjament în funcționarea unui sistem, a unei mașini, în evoluția unui fenomen etc.; perturbare. ◇ (*meteor.*) *Perturbații atmosferice* = ansamblu de fenomene electrice și magnetice din atmosferă care anunță schimbarea în rău a vremii. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și (*înv.*) *perturbațiúne s.f.* /<fr. ***perturbation***, lat. ***perturbatio, -onis***.

perturbațiúne *s.f.* v. perturbație.

pertússis *s.n.* (*med.*) Tuse convulsivă. • /<engl. ***pertussis***.

perț *s.n.* (*reg.*) Minut; secundă; clipă. *Acuma, în perțu aista îi trecem pe listă.* (POPOV.). • pl. *-uri*. /<magh. ***perc***.

peruán, -ă *s.m., s.f., adj.* Peruvian. • sil. *-ru-an*. pl. *-i, -e*. /nm. pr. (stat în V Americii de Sud) ***Perú*** + *-an*; cf. sp. *peruano*.

perucár *s.m.* (*înv.*) Peruchier. *Nefericitul acela de perucar e deja înștiințat* (PER.). • pl. *-i*. /***perucă*** + *-ar*.

perúcă *s.f.* Obiect confecționat din păr, din lînă, din fire sintetice etc., care se poartă pe cap, peste sau în locul părului natural și care era folosit odinioară de nobili, iar, în prezent, de judecători, actori etc. *Este îmbrăcat sobru..., nu mai poartă perucă* (CA. PETR.). • pl. *-ci, -ce*. și (*înv.*) *perócă s.f.* /<fr. ***perruque***; cf. it. *perrucca*.

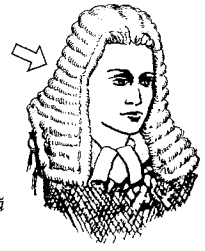

perucă

perucăreásă *s.f.* **1** Femeie care confecționează (și vinde) peruci. **2** Soția peruchierului. • pl. *-ese*. /***perucă*** + *-ăreasă*.

perucherie *s.f.* Atelier în care se confecționează și se vînd peruci, meșe etc. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***perucă*** + *-ărie*.

peruchiér *s.m.* Persoană care confecționează (și vinde) peruci; (*înv.*) perucar. *Peruchierii fabricau peruci din părul spînzuratelor* (STANCU). • sil. *-chi-er*. pl. *-i*. /<fr. ***perruquier***.

perúlă *s.f.* (*bot.*) Înveliș protector (persistent) al mugurilor la arbori. • pl. *-e*. /<fr. ***pérule***, lat. ***perŭla, -ae*** „mic sac".

perúș *s.m.* (*ornit.*) Specie de papagal, cu ciocul lung și cu coada ascuțită. ◆ Gener. Papagal. • pl. *-i*. /<fr. ***perruche***.

peruvián, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m.* (*la pl.*) Veche populație a statului Perú înainte de descoperirea Americii; (*și la sg.*) persoană care făcea parte din această populație. **2** *s.m, s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a statului Perú sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuiește în Perú; locuitorii statului Perú, peruan. **3** *adj.* Care aparține statului Perú sau peruvienilor, care se referă la Perú sau la peruvieni; care este originar din Perú. • sil. *-vi-an*. pl. *-ieni, -iene*. /<fr. ***péruvien***; cf. nm. pr. *Perú*, stat în V Americii de Sud.

peruzeá *s.f.* (*mineral.*) Piatră semiprețioasă opacă (varietate de fosfat de aluminiu natural), de culoare albastră sau albastră-verzuie; turcoază. *Mi-am cumpărat o pereche de cercei cu peruzele.* ◇ Compar. (*sugerează culoarea albastră*) *Cu ochii mari, albaștri ca peruzeaua* (REBR.). ◇ Fig. *Ochii sînt safire și peruzele* (MACED.). ◆ Fig. Culoarea albastră. *Marea... lucie ca o baltă, oglindind... pirozeaua tăriei și mărgăritarul norilor* (M. I. CAR.). • pl. *-ele*. și (*înv.*) *pirozeá s.f.* /<tc. ***peruze***.

pervaneá *s.f.* (*entom.; înv.*) Specie de fluture de noapte. *Tocmai ca o pervenea Se arde inima mea* (VĂCĂR). • pl. *-ele*. și *perveneá s.f.* /<tc. ***pervane***.

perváz *s.n.* **1** Fiecare dintre piesele de lemn, simple sau profilate, fixate pe părțile laterale ale unui toc de ușă sau de fereastră, pentru a acoperi rostul dintre perete și toc. *Pervazurile ușei curate ca un pahar* (DELAVR.). ◇ Fig. *S-a luminat în răsărit pervazul, Zorile-și lipesc de geam obrazul* (BEN.). ◆ Deschizătură în perete în care este situat cadrul unei uși sau al unei ferestre. *În pervazul ferestrei mele parcă vedeam silueta ta* (POPOV.). **2** Partea de jos a tocului unei ferestre; glav. *Pe privazul ferestrei, vîntul mi-a aruncat o floare de zarzăr* (CAZ.). **3** Cercevea (la o fereastră, în formă de ramă sau de cruce). **4** (*reg.*) Ansamblu alcătuit din stîlpii în care se fixează ușa (la casele cu pereții interiori din paiantă). **5** Șipcă sau scîndură îngustă, fixată la marginea dinspre perete a unei pardoseli de lemn, pentru a acoperi rostul dintre pardoseală și perete. ◆ Piesă de lemn așezată la partea superioară a unui lambriu, pentru a forma o cornișă mică. **6** Ramă, cadru (din lemn) pentru un tablou, o oglindă, un instrument etc. *O icoană în stil rusesc... închisă între privazuri late de lemn negru* (HOG.). ◇ Fig. *Frunze verzi, crețe, rotunjite și închise într-un pervaz de lumină nemărginită* (DELAVR.). **7** Fiecare dintre cele două brațe ale fierăstrăului cu coardă. **8** (*reg.*) Borul pălăriei. **9** (*în forma „privaz"*) Șliț la indispensabili. • pl. *-uri, -e*. și (*reg.*) *priváz s.n.* /<tc. ***pervaz***.

pérvă *adj.* (*reg.*) Care este foarte bun, excelent, perfect. *Ce ieșea din mîinile Ilenuții era perva; atît de vrednică era la toate* (POP.). • pl. *-e*. /<rus. ***первый***.

perveneá *s.f.* v. pervaneа.

pervérs, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este înclinat spre fapte reprobabile, spre lucruri imorale, spre corupție; care este gata oricînd să facă rău; care prezintă o deviere de la normal a instinctelor, a judecății, a ideilor etc.; care este descompus din punct de vedere moral; corupt, depravat, imoral. *Perversă familie! – o califică în gînd el* (CĂL.). ◇ (*adv.*) *Petrișor se apăra calm..., amuzîndu-se pervers de zbuciumarea bătrînului* (CĂL.). ◇ (*subst.*) *Este o ipocrită și o perversă* (GAL.). ◆ Spec. Care este anormal din punctul de vedere al comportării în relațiile sexuale. ◆ (*despre manifestări, instincte etc. ale oamenilor*) Care trădează, exprimă, reflectă perversitate. *Lumina albă a zîmbetului făgăduințelor perverse* (KLOP.). **2** (*fam.; cu sens atenuat*) Care nu este sincer; perfid, fățarnic. *De ce ești pervers cu cel mai bun prieten al tău?* • pl. *-și, -se*. /<fr. ***pervers***, lat. ***perversus, -a, -um***.

perversitáte *s.f.* **1** Înclinare (patologică) spre fapte reprobabile, spre lucruri imorale; spre corupție; plăcere înnăscută sau dobîndită de a provoca suferință și de a se bucura de suferința altuia, de a face sau de a încuraja fapte imorale, agresive; deviere de la normal a unei funcțiuni instinctuale, senzoriale, intelectuale; corupție, depravare, imoralitate; perversiune. *Acoperind perversitatea sub masca pietății cristiane, să jefuim pe văduvă și orfani* (FIL.). ◆ Spec. Anomalie sexuală. **2** (*fam.*) Fățărnicie, perfidie, falsitate. *A rămas înmărmurit de atîta mizerie și perversitate omenească* (VLAH.). **3** Faptă, comportare de om pervers. • pl. *-ăți*. /<fr. ***perversité***, lat. ***perversĭtas, -atis***.

perversiúne *s.f.* Perversitate. ◆ Deviere pînă la patologic a unor tendințe sau instincte din cauza unor tulburări psihice. *E poate ceva freudian la mijloc, o perversiune* (VIN.). ◇ *Perversiune sexuală* = săvîrșirea de acte nefirești în legătură cu viața sexuală. • pl. *-i*. /<fr. ***perversion***, lat. ***perversĭo, -onis***.

pervertí *vb. IV. tr., refl.* **1** A face să se schimbe sau a se schimba în rău (sub aspect moral); a (se) deprava, a (se) strica. *Arta... care îmi pervertește inima copilului și sapă sănătatea lui sufletească și trupească trebuie denunțată* (GAL.). **2** A (se) schimba (prin denaturare) funcția normală a unui organ. *Glasul ne era pervertit* (ARGH.). • prez.ind. *-esc*. /<fr. ***pervertir***; cf. lat. *pervertĕre* „a se întoarce, a răsturna, a schimba, a abate".

pervertíre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *perverti* și rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. ***perverti***.

pervertít, -á *adj.* Care s-a schimbat în rău (din punct de vedere moral); stricat, depravat, corupt. • pl. *-ți, -te*. /v. ***perverti***.

pervertitór, -oáre *s.m., s.f.* Persoană care pervertește; corupător. • pl. *-ori, -oare*. /***perverti*** + *-tor*.

pervibráre *s.f.* (*constr.*) Vibrare a betonului în plină masă. • /după fr. *pervibration*.

pervibratór *s.n.* Aparat folosit pentru pervibrare. • pl. *-oare*. /<fr. ***pervibrateur***.

pervitínă *s.f.* (*chim., farm.*) Substanță organică, folosită ca stimulent al sistemului nervos central, pentru a face să dispară senzația de oboseală și de somn și pentru creșterea temporară a energiei organismului. • /<fr. ***pervitine***, germ. ***Pervitin***.

pesác *s.n.* (*reg.*) Pămînt nisipos; nisip; pietriș. *L-a fermecat... cu pesec de la fîntînă* (POP.). • pl. *-uri*. și *peséc s.n.* /<srb. ***pesak***.

pesách *subst.* (*relig.; nm. pr.*) Paștele evreiesc. • pronunț. *pesah* • /<ebr. ***pesach*** „trecere".

pesádă *s.f.* (*echit.*) Mișcare a calului care constă în ridicarea pe picioarele de dinapoi. • /<fr. ***pesade***; cf. it. *posata* „acțiunea de a se sprijini, de a se pune".

pesante [pe'zante] *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Apăsat, ferm; cu gravitate, cu greutate. • /<it. ***pesante***.

pesár *s.n.* (*med.*) Instrument în formă de inel, din cauciuc, metal sau material plastic, care susține unele organe interne. ◆ Tampon. • /<germ. ***Pessar***, fr. ***pessaire***, lat. ***pessarium*** <gr. *πεσσός* „tampon de scamă".

pescadór *s.n.* (*mar.*) Navă specială, construită și amenajată cu instalații de pescuit, de depozitare, de congelare și uneori de preparare a peștelui, folosită pentru pescuitul în largul mării. *Pescadorul străin se lupta cu valurile, gîfîind* (TUD.). • pl. *-oare*. /<sp. ***pescador***, fr. ***pescador***.

pescáj *s.n.* Adîncimea de cufundare în apă a unei nave, măsurată pînă la linia de plutire, care variază în raport cu încărcătura; calaj. ◇ *Indicator de pescaj* v. indicator. • pl. *-e*. /<it. ***pescàggio***.

pescár *s.m.* **1** Persoană care se ocupă cu pescuitul și uneori cu conservarea peștelui pescuit; (*reg.*) păscălar. *Un copil, fiul unui pescar din Sicilia, scăpă cu viață* (BASS.). ◇ Fig. (*bis.*) *Voi face pre voi pescari de oameni* (ANTIM). ◆ (*sport*) Persoană care practică pescuitul sportiv. ◆ Ext. Persoană care vinde pește. **2** (*ornit.; la pl.*) Nume dat unor specii de păsări din familii diferite, care trăiesc pe lîngă ape, în cîrduri mari, și se hrănesc cu pești, dintre care unele sînt de talie mijlocie, cu corpul îndesat, cu gîtul scurt, cu ciocul ascuțit și curbat la vîrf, cu picioarele scurte și degetele anterioare reunite printr-o membrană înotătoare (*Larus*), iar altele au corpul scurt, ciocul mare, penajul colorat în tonuri de cenușiu și albastru-verzui (*Alcedo*); (*și la sg.*) pasăre care aparține fiecăreia dintre aceste familii. • pl. *-i*. /lat. ***piscarius***.

pescărăș *s.m.* **1** Dim. al lui *pescar*. *Pescărașul se-ntorcea Tocmai de la Cladova* (POP.). **2** (*ornit.*) Pasăre de apă, cu corpul mic, cu ciocul lung, conic, cu penajul colorat în tonuri de albastru-verzui (*Alcedo atthis*); pescărel, pescăruș. • pl. *-i*. /***pescar*** + *-aș*.

pescăreásă *s.f.* Vînzătoare de pește. *Virtutea pescăreselor era datorită în parte milei Domnului* (D. ZAMF.). • pl. *-ese*. /***pescar*** + *-easă*.

pescărél *s.m.* (*ornit.*) **1** Pasăre din ordinul paseriformelor, de mărimea unui sturz, cu penele de pe

guşă albe şi cu cele de pe spate brune-negricioase, cu coada scurtă şi ridicată în sus, care trăieşte pe lîngă ape şi se hrăneşte cu peşte (*Cinclus cinclus*). **2** Pescăraş (*Alcedo atthis*). • pl. *-ei.* /***pescar*** + *-el.*

pescărésc, -éască *adj.* Care aparţine meseriei pescarului sau pescarului, care se referă la meseria pescarului sau la pescar. *Făcusem popas într-o cocioabă pescărească* (SADOV.). <> *Ciorbă pescărească* sau *borş pescăresc* = ciorbă preparată într-un mod special din mai multe specii de peşte. *Pantaloni pescăreşti* = pantaloni (de damă) strîmţi, lungi pînă sub genunchi. *E îmbrăcată cu pantaloni pescăreşti şi cu o mare pălărie de pai* (PER.). *Aţă pescărească* = fir de bumbac foarte rezistent, alcătuit din mai multe fire răsucite. *Îşi cusu singur, cu aţă pescărească, un buzunar în interiorul hainei* (PER.). *Stînjen pescăresc* v. stînjen. • pl. *-eşti.* /***pescar*** + *-esc.*

pescăréste *adv.* În felul pescarilor, după obiceiul pescarilor, ca pescarii. *Şi la mal cînd ajungea, Pescăreşte tot cînta* (POP.). • /***pescar*** + *-eşte.*

pescări *vb. IV. intr., tr.* (*reg.*) A pescui. *Luntrile cele mari şi cele mici... vin... pescărind* (D. GOL.). • prez. ind. *-esc.* /***pescar*** + *-i.*

pescărie *s.f.* **1** (*inv., reg.*) Pescuit. *Trăia... ori cu vînătoria ori cu păscăria* (COSTIN). **2** (*com.*) Loc, piaţă, prăvălie unde se vinde peşte. *Cea din urmă [uliţă] se îndrepta către pescăria veche din mahalaua Scaunelor* (FIL.). ◆ Comerţ cu peşte. ◆ Loc unde se aduce (şi se conservă) peştele prins. **3** Colect. Totalitatea peştilor dintr-o apă; mulţime de peşti; pescărime. ◆ (*la pl.*) Diferite soiuri de peşte. *Celor din minister le trimitea pescării şi icre negre în gheaţă* (BRĂ.). **4** (*alim.*) Mîncare preparată din peşte. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi (*inv.*) *păscărie s.f.* /***pescar*** + *-ie.*

pescăríme *s.f.* Colect. Mulţime de peşti; pescărie. • /***pescar*** + *-ime.*

pescărít *s.n.* (*reg.*) Pescuit. *La coliba pescarului a trăit copilul pînă ce-a crescut mare şi-a învăţat şi el meşteşugul pescăritului* (POP.). • /v. ***pescări.***

pescăriţă *s.f.* **I** Femeie care se ocupă cu pescuitul. *Pescăriţa mea era de o armonie şi o frumuseţe care ar fi făcut gloria unui sculptor* (VOIC.). **II** (*ornit.*) **1** Nume dat mai multor păsări sălbatice care trăiesc pe lîngă ape şi care se hrănesc cu peşte: *a*) pasăre cu corpul scurt, cu ciocul mare, cu penajul colorat în tonuri de albastru-verzui (*Alcedo atthis*); *b*) rîndunică-de-mare (*Sterna hirundo*); *c*) (*reg.*) chiră neagră (*Chlidonia nigra*). **2** (*reg.*) Bîtlan (*Ardea cinerea*). **3** (*reg.*) Cufundar (*Gavia arctica*). **4** (*reg.*) Codobatură (*Moticilla alba*). • pl. *-e.* /***pescar*** + *-iţă.*

pescărúş *s.m.* (*ornit.*) Nume dat mai multor specii de păsări de mare, din familii şi ordine diferite, cu aripile lungi şi ascuţite, care zboară la suprafaţa apei pentru a prinde peşte, sau mai multor specii de păsări cu ciocul drept şi ascuţit, care trăiesc pe lîngă ape (curgătoare) şi care se hrănesc cu peşte: *a*) (şi *pescăruş alb*) pasăre cu capul, gîtul şi coada albe, cu restul corpului albastru-cenuşiu, cu picioarele galbene (*Larus argentatus*); *b*) pescăraş (*Alcedo atthis*); *c*) (şi *pescăruş de mare*) pasăre cu partea superioară a capului neagră, cu coada bifurcată şi albă, cu abdomenul alb (*Sterna sandvicensis*); *d*) (şi *pescăruş de baltă*) rîndunică-de-mare (*Sterna hirundo*); *e*) pasăre cu capul brun, cu corpul albastru-sur, cu ciocul şi picioarele roşii (*Larus ridibundus*). • pl. *-i.* /***pescar*** + *-uş.*

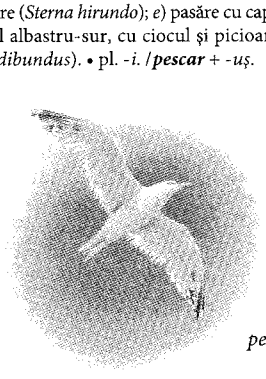

pescăruş

pescós, -oásă *adj.* (*inv., reg.*) Cu (mult) peşte, plin de peşte. • pl. *-oşi, -oase.* /de la ***peşte.***

pescuí *vb. IV.* **1** *intr., tr.* A prinde peşte sau alte animale acvatice (comestibile), de obicei cu ajutorul unor instrumente speciale; a se îndeletnici cu prinderea peştelui sau a altor animale acvatice (comestibile); (*reg.*) a pescări. *Îi place mult să pescuiască* (SLAV.). <> Expr. *A pescui în apă tulbure* v. apă. **2** *tr.* (*compl. indică oameni sau obiecte*) A scoate din apă (pentru a salva, a recupera). *Vei căuta să pescuieşti pe oamenii căzuţi în mare, îi vei lua pe bord şi-i vei ţine... sub bună pază* (GHICA). **3** *tr.* Fig. (*fam.*) A face rost de ceva greu de obţinut. ◆ (*arg.*) A acosta pe cineva; a agăţa. *Măi, tipule, ai pescuit ceva?* (PER.). • prez. ind. *-iesc.* /de la ***peşte,*** după *pescar.*

pescuínă *s.f.* (*inv.*) Lac cu peşte. *Acest împărat avea o pescuină, adecă un heleşteu de peşte foarte mare şi frumos* (POP.). • pl. *-e.* /de la ***peşte.***

pescuíre *s.f.* Acţiunea de *a pescui* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***pescui.***

pescuít *s.n.* **1** Faptul de *a pescui. Cînd pescuitul îi merge bine, gura nu-i mai tace* (DUN.). **2** Meseria pescarului; (*inv., reg.*) pescărie, (*reg.*) pescărit. <> (*sport*) *Pescuit sportiv* = ramură sportivă competiţională şi recreativă, care constă în prinderea peştelui cu undiţa. *Pescuit staţionar* v. staţionar. • /v. ***pescui.***

pescuitór, -oáre *s.m., s.f.* **1** Persoană care pescuieşte. *Un broscoi... ţîşni înapoi în apă, stropind în ochi pe cele două pescuitoare* (PRED.). ◆ Spec. Pescar. <> Expr. *Pescuitor în apă tulbure* = persoană care profită de situaţii încordate, de împrejurări confuze, neclare pentru a trage foloase personale. *Aceşti pescuitori în apă tulbure trebuie să ştie neapărat... că guvernul este hotărît să intervie energic* (CA. PETR.). **2** Fig. (*fam.*) Persoană care urmăreşte cu insistenţă să obţină ceva; vînător. *Pescuitori de amoruri* (ALECS.). • sil. *-cu-i-.* pl. *-ori, -oare.* /***pescui*** + *-tor.*

pescúţ *s.m.* (*reg.*) Peştişor. • pl. *-i.* /***peşte*** + *-uţ.*

peséc *s.n.* v. pesac.

pesémne *adv.* (*pop.; fam.*) Se vede (că)..., se pare (că)...; poate, probabil. *Pesemne că le mersese mai bine în ziua aceea* (GAL.). • /***pe*** + ***semne.***

peséta *s.f.* v. pesetă.

pesétă *s.f.* (*fin.*) Unitatea monetară în Spania, pînă la introducerea monedei europene unice, euro. • pl. *-e.* şi *peséta s.f.* /<sp. ***peseta.***

pesimísm *s.n.* **1** Tendinţă, predispoziţie de a vedea latura nefavorabilă a lucrurilor, a fenomenelor etc.; neîncredere în viitor; atitudine a omului care priveşte cu neîncredere viaţa şi pe semenii săi şi care consideră că toate situaţiile au un deznodămînt fatal. ◆ Stare de deprimare; sentiment de tristeţe, de amărăciune, de neliniştе etc. **2** (*filos.*) Concepţie opusă optimismului, potrivit căreia răul, iluzia, suferinţa, absurdul predomină în lume şi nu pot fi înlăturate (fiind inerente) de către om decît prin renunţarea la orice plăcere. • /<fr. ***pessimisme,*** germ. ***Pessimismus;*** cf. lat. *pessĭmus* „foarte rău".

pesimíst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană predispusă la pesimism. **2** *s.m., s.f.* (*filos.*) Adept al pesimismului. *Nu este romantic, pentru că nu pleacă de la nemulţumirile sale şi pentru că nu este un pesimist* (IBR.). **3** *adj.* (*despre oameni*) Care manifestă pesimism, care este predispus la pesimism (filosofic); care se bazează pe pesimism; care aderă la pesimism (filosofic). *Este ori plin de comunicativă simţire, ori filozof şi anume pesimist* (GAL.). ◆ (*despre manifestări, acţiuni etc. ale oamenilor*) Care exprimă, trădează pesimism. *Oamenii îşi schimbau necontenit... ideile şi impresiile pesimiste* (SADOV.). • pl. *-işti, -iste.* /<fr. ***pessimiste,*** germ. ***Pessimist.***

pesmeciór *s.m.* Dim. al lui *pesmet. Luă un pesmecior şi i-l plimbă în glumă pe sub nas* (BASS.). • pl. *-i.* /***pesmet*** + *-ior.*

pesmét *s.m.* (*alim.*) **1** (*adesea la sg. cu sens de pl.*) Felie de pîine sau de cozonac uscată sau prăjită. *Unii rodeau pesmeţi cu gîndurile aiurea* (BRĂ.). ◆ (*la sg.*) Produs alimentar obţinut prin uscarea şi măcinarea bucăţilor de pîine. **2** Produs alimentar preparat din făină, drojdie, unt, zahăr şi diverse ingrediente, tăiat în diferite forme şi copt la cuptor. *Deseară ne vor da ceai şi pesmeţi* (CA. PETR.). • pl. *-ţi.* /<tc. ***peksimet.***

péso *s.m.* (*fin.*) Unitate monetară principală în Argentina, Chile, Columbia, Cuba, R. Dominicană, Filipine, Mexic, Uruguay. • /<sp. ***peso.***

pesréf *s.n.* v. pestref.

péssimum *s.n.* (*biol.*) Limita minimă şi maximă la care o specie nu mai poate supravieţui condiţiilor unui factor biologic. • /<germ. ***Pessimum.***

péstă *s.f.* **1** (*med.*) Boală infecţioasă acută, gravă, epidemică, provocată de o bacterie, transmisă la om de la rozătoare (în special de la şobolani), care se manifestă prin febră mare, hemoragie, tumori care apar la subsuori şi la gît etc.; ciumă. *Cei ce adusese pesta cu dînşii benchetuiau fără grije gîndind la fericita lor invenţie* (ANG.). <> *Pestă bubonică* v. bubonic. **2** (*med. vet.; de obicei cu determ. care indică felul*) Nume generic pentru un grup de boli contagioase produse de virusuri la bovine, porcine, cabaline şi păsări, care se caracterizează prin evoluţie acută şi prin răspîndire foarte rapidă. • pl. *-e.* /<fr. ***peste;*** cf. lat. *pestis, -is* „epidemie".

péste *prep.* (*semnifică ideea de suprapunere, de aplicare etc., directă sau mediată, prin extensiune*) **I** Introduce un circ. de loc împreună cu care exprimă: *a*) Starea sau mişcarea deasupra, în interiorul sau la suprafaţa unui obiect. *S-aşază bruma peste vii* (EMIN.). *b*) Stivuirea, rînduirea unor obiecte unele peste altele. *Soclul casei este din bolovani de rîu trîntiţi unul peste altul* (CĂL.). *c*) Aplicarea violentă pe o parte a corpului. *O plesni pe femeie peste cap cu toată puterea* (PRED.). *d*) Traversarea, străbaterea unei suprafeţe. *Înaintau grăbiţi peste mirişte* (E. BAR.). <> Loc.adv. *Peste tot* (*locul*) v. loc. ◆ De jur împrejur. *Încinsă peste brîu cu un cordon. e*) Depăşirea, escaladarea unui obstacol. *Fata babei sărea iute peste pîrleaz* (CR.). *f*) Revărsarea dincolo de o limită. *Apele cresc. Au trecut peste maluri* (STANCU). *g*) Depăşirea unui obstacol spaţial prin intermediul privirii. *Privesc peste ulucă la vecini* (BEN.). *h*) Situarea dincolo de obiect. *Ne mutăm la un fierar peste drum* (CR.). **II** Introduce un circ. de timp. **1** (*exprimă momentul viitor*) *Peste o săptămînă începem secerea* (PRED.). **2** (*în legătură cu subst. însoţite de num., adv. sau pron. şi adj.nehot.*) După... *Peste un ceas... ieşi într-un fiacru* (C. NEGR.). **3** (*în legătură cu subst. care exprimă noţiuni de timp durative*) În timpul, în cursul. *Să asculte dascălul pe fiecare de tot ce a învăţat peste săptămînă* (CR.). **4** Mai mult de... *De-atunci au trecut ani peste douăzeci şi cinci* (SADOV.). **III** Introduce un circ. de mod. **1** (*aşezat între două cuvinte identice, exprimă ideea de super.*) *Pune întrebări peste întrebări.* **2** (*în legătură cu num., arată depăşirea unei cantităţi*) Mai mult de... *Peste o mie de oameni.* <> Loc.adv. *Peste puterea* (sau *puterile*) *cuiva* = depăşind puterile, posibilităţile cuiva, foarte greu. **IV** (*introduce un compl. indir.*) Asupra. *Un rege barbar care domnea peste un popor viteaz* (GHICA). **V** Introduce un atr. împreună cu care exprimă depăşirea. *Peste o mie de bolnavi zăceau în camere* (MIR.). • şi (*inv.*) *préste prep.* /***pre***[2] + ***spre.***

pesteálă *s.f.* (*inv.*) Întîrziere. <> Loc.adv. *Fără* (de) *pesteală* = imediat. • pl. *-eli.* şi *apesteálă s.f.* /***pesti***[2] + *-eală.*

pestélcă *s.f.* **1** (*pop.*) Şort de pînză sau de postav pe care îl poartă femeile peste rochie şi care, uneori, se poartă şi de către bărbaţi. *Femeia îşi şterse lacrimile cu poalele pestelcei* (CE. PETR.). ◆ Spec. Fotă (din faţă). **2** (*mar.*) Bucată de pînză triunghiulară, prinsă cu o latură de verga unei corăbii, care protejează burta velei, cînd aceasta este strînsă. • pl. *-ci.* /<bg. ***пръстилка.***

pestelcúţă *s.f.* (*pop.*) Dim. al lui *pestelcă. Se ducea în grădiniţă şi-l chema la parmalîc de-i umplea pestelcuţa cu bucăţi de zahăr* (GÎRL.). • pl. *-e.* /***pestelcă*** + *-uţă.*

pesti[1]- Elem. de compunere „ciumă, pestă". • /<fr. ***pesti-***; cf. lat. *pestis, -is.*

pestí[2] *vb. IV. intr.* **1** (*înv., reg.*) A rămîne, a zăbovi (într-un loc); a întîrzia; a amîna. **2** (*înv.*) A stărui, a persista. *Omul... pesteşte întru păcate* (COR.). **3** (*reg.; despre timp*) A trece, a se scurge. **4** (*reg.*) A suferi, a răbda, a suporta. • prez.ind. *-esc.* /***peste*** + *-i.*

pesticíd *s.n.* (chim.) Substanţă chimică (foarte) toxică, folosită în agricultură pentru distrugerea dăunătorilor. <> (*adj.*) *Foloseşte substanţe pesticide.* • pl. *-e.* /<fr. ***pesticide.***

pestifér, -ă *adj.* **1** (*med.; despre emanaţii, agenţi patogeni etc.*) Pestilenţial. <> Fig. *Chinoviile... convertite în laboratorii ale infernului din care transpiră acel abur pestifer ce înveninează societatea* (FIL.). **2** Fig. (*despre mirosuri*) Care este urît, infect, scîrbos, dezgustător. *Neglijasem miasmele pestifere produse de cînepa topită în lac* (CODRU-D.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***pestifère.***

pestiferá *vb. I. tr.* **1** (*med.*) A contamina cu pestă. **2** Fig. A strica, a infecta. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***pestiférer***.

pestiferát, -ă *adj.* (*despre oameni, regiuni etc.*) Care este contaminat de pestă; ciumat. <> (*subst.*) *Pus la carantină ca un pestiferat, căpitanul Mocanu Alfons... lucra singur în regiment* (BRĂ.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***pestifera***; cf. fr. *pestiféré*.

pestifúg, -ă *adj.* Care alungă pesta. • pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***pestifuge***.

pestilént, -ă *adj.* **1** Care ține de pestă, care se referă la pestă; provocat de pestă; care are caracteristicile pestei. ◆ Ext. Contagios, pestilențial. **2** Fig. Care este primejdios, corupător. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***pestilent***.

pestilénță *s.f.* **1** (*med.*) Ciumă, pestă. ◆ Gener. Molimă. **2** Miros infect. **3** Fig. Învățătură dăunătoare, periculoasă. • /<fr. ***pestilence***, germ. ***Pestilenz***, lat. ***pestilentia, -ae*** <*pestis, -is*.

pestilențiál, -ă *adj.* **1** (*med.; despre emanații, agenți patogeni etc.*) Care răspândește ciumă, care poate infecta cu pestă; pestifer. ◆ Gener. Care este contagios, molipsitor, pestilent. **2** (*med.; despre boli, simptome, epidemii etc.*) Care ține de ciumă sau de altă boală contagioasă, care se referă la ciumă sau la o altă boală contagioasă; care are caracteristicile ciumei sau ale altei boli contagioase; care este provocat de ciumă sau de altă boală contagioasă. **3** Fig. (*despre mirosuri*) Care este urît, infect, scîrbos, dezgustător. *La anume adieri ale vîntului, venea un miros pestilențial* (CĂL.). ◆ Ext. (*despre unele lucruri*) Care răspândește un astfel de miros. *Din maldăre enorme de piei puse la sare, se scurgeau cele mai pestilențiale zemuri* (BOGZA). <> (*adv.*) *În salon... mirosea, ca și curtea, pestilențial* (CĂL.). <> Fig. *Format din cloaca pestilențială a moravurilor de atunci, era robul cîtorva adevăruri elementare* (G. M. ZAMF.). • sil. *-ți-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***pestilentiel***, germ. ***pestilenzialisch***.

pestít, -á *adj.* (*înv.*) **1** Care rămîne, care zăbovește; care întîrzie. **2** Mult. • pl. *-ți, -te.* /v. ***pesti***[2].

pestitór, -oáre *adj.* (*înv.*) Care pestește, care întîrzie. • pl. *-ori, -oare.* /***pesti***[2] + *-tor*.

pestós, -oásă *adj.* (*med.*) Care ține de pestă, care se referă la pestă; care provoacă pestă. • pl. *-oși, -oase.* /***pestă*** + *-os*; cf. fr. *pesteaux*.

pestréf *s.n.* (*în muz. tc.; înv.*) Preludiu, uvertură. ◆ Ext. Compoziție muzicală ușoară, care era cîntată la petreceri. • pl. *-uri.* și *pesref s.n.* /<ngr. ***πεσρέφι*** <tc. *peşrev* <cuv. persan.

pestriciór, -oáră *adj.* (*pop.*) Dim. al lui *pestriț*; (*reg.*) pestrișor. *Năfrămuțe pestricioare, Ciobotele gălbioare* (POP.). • pl. *-ori, -oare.* /***pestriț*** + *-ior*.

pestriciúne *s.f.* (*înv.*) Amestec de culori diferite. • pl. *-i.* /***pestriț*** + *-iciune*.

pestrișór, -oără *adj.* (*reg.*) Pestricior. • pl. *-ori, -oare.* /***pestriț*** + *-işor*.

pestríț, -ă *adj.* **1** Care are pete mici sau picături, stropi de culori diferite (de obicei alb cu negru); ext. cu culori diferite; (*reg.*) pieur. *M-au încîntat căprioarele negre-n poiană, Și pestrițele aripi tremurătoare* (LAB.). <> (*metalurg.*) *Fontă pestriță* = amestec de fontă cenușie cu fontă albă. (*reg.*) *Ouă pestrițe* = ouă încondeiate. (*bis.; reg.*) *Săptămîna pestriță* = cîrneleagă. (*zool.*) *Șarpe pestriț* = viperă (*Pelias berus*). (*bot.*) *Crin pestriț* v. crin. *Stînjeni pestriți* v. stînjen. ◆ (*pop.*) Care este dungat, vărgat. **2** Ext. Care este format din elemente de tot felul, care este amestecat, variat, felurit (și adesea eterogen). *Lumea pestriță de pe la mese... ridica un zgomot continuu* (AGÂR.). **3** Fig. (*pop.; fam.*) Care este prefăcut, ipocrit, viclean, fals; care este răutăcios. *Își strînse moara cea hîrbuită de gură, ca să nu mai iasă prin ea veninul ce-i răscolea inima pestriță* (EMIN.). <> Expr. *A fi pestriț la mațe* (sau *cu mațe pestrițe*) = a fi rău la suflet; a fi foarte zgîrcit. *Nevasta... celui bogat era pestriță la mațe și foarte zgîrcită* (CR.). • pl. *-i, -e.* /<sl. veche **пьстръ**.

pestriță *vb. I. tr.* A împestrița. *În bluzele lor pestrițate de stropi de toate nuanțele posibile și imposibile, ei lucrează cu multă îndemînare* (CAR.). • prez.ind. *-ez.* /***pestriț*** + *-a*.

pestrițát, -ă *adj.* **1** Care este pestriț. *Rîurile, ca un brîu pestrițat, ocolesc cîmpiile* (RUSSO). **2** Care este amestecat. *Atunci era de bun ton a vorbi numai grecește sau o românească pestrițată* (C. NEGR.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***pestrița***.

pestrițătúră *s.f.* Amestec, îmbinare de elemente eterogene, de culori nepotrivite. *Zgomotul uriaș al capitalei, pestrițătura infinită de culori* (CAR.). • pl. *-i.* /***pestriț*** + *-ătură*.

pestrițíu, -íe *adj.* (*înv., reg.*) Care este pestriț. • pl. *-ii.* /***pestriț*** + *-iu*.

peș *s.n.* Loc.adv. (*pop.*) *Într-un peș* = pe o parte, într-o latură, într-o rînă; înclinat; pieziș, oblic. *Pluta izbește-ntr-un peș dunga șuvoiului* (VLAH.). • /<tc. ***peș***.

peșchegíu *s.m.* (*ist.*) Funcționar al seraiului care era însărcinat cu perceperea tributului și cu păstrarea darurilor făcute sultanului. ◆ Ext. Persoană care așteaptă să primească peșcheșuri, care este obișnuită să primească peșcheșuri; ext. chilipirgiu. • pl. *-gii.* /<tc. ***peşkeşci***.

peșchéș *s.n.* **1** (*pop.; fam.*) Plocon, dar, cadou. *Îți voi rămînea tare recunoscător pentru peșcheș* (ODOB.). <> Expr. (*fam.*) *A da* (sau *a duce*) *pe cineva peșcheș* (cuiva) = a preda (sau a duce) pe cineva prins, legat; a preda pe cineva dușmanului. *Îi legase butuc și-i dase peșcheș procurorului* (ALECS.). **2** (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) Dar anual, în bani și în obiecte, pe care domnii țărilor române îl ofereau Porții Otomane (împreună cu haraciul). ◆ Ext. Haraci. ◆ (*la pl.*) Bunurile din care consta acest dar anual. ◆ Spec. Dar oferit de domnii Țărilor Române sultanului sau altor demnitari turci cu ocazia bairamului. • pl. *-uri.* și (*înv.*) *peșchiș s.n.* /<tc. ***peşkeş***.

peșchír *s.n.* (*înv., reg.*) **1** Prosop, ștergar; șervet. *Ai dus peșchire în odaia voiajorilor?* (PER.). <> Fig. *Iată, iarna vine albă, Sunînd țurțurii din salbă... Așternută cu peșchire Și tăceri de mînăstire* (ARGH.). **2** Față de masă. *Un peșchir ca hiacintul masa toată o-nvelește* (MACED.). • pl. *-e.* /<fr. ***peşkir***.

peșchirgíu *s.m.* (*ist.; și peșchirgi-bașa*) Slujbaș al sultanului și al vizirului care era însărcinat cu păstrarea prosoapelor și a șervetelor. <> *Vel-peșchirgiu* = șeful peșchirgiilor. • pl. *-gii.* /tc. ***peşkirci***.

peșchíș *s.n.* v. peșcheș.

peșércă *s.f.* v. poșircă.

peșím *adv.* v. peșin.

peșín *adv.* **1** (*pop.; fam.; de obicei în legătură cu vb. ca „a da", „a plăti"*) În numerar, cu plata pe loc. *Peșin să i se dea întregul honorar* (I. NEGR.). <> (*adj.*) *Bani peșin* v. ban. **2** (*înv.*) Îndată, imediat, numaidecît. *Și așa peșin s-au apucat de lucru* (DRĂGHICI). • și (*înv.*) *peșím adv.* /<tc. ***peşin***.

peșingeá *adv.* (*înv.*) În numerar. *MAI bine peșingea pe ipingea decît cu toptanul și banii la anul* (PANN). <> (*adj.*) *Bani peșingea* = numerar. *Vîndui mai toată marfa ce aveam cu bani peșingea* (GORJ.). • /<tc. ***peşinca***.

peșingíu *s.m.* (*ist.*) Slujbaș care era însărcinat cu strîngerea banilor (din dări). • pl. *-gii.* /***peșin*** + *-giu*.

péșmă *s.f.* v. pejmă.

péște *s.m.* **1** (*iht.; la pl.*) Clasă de animale vertebrate, acvatice, cu corpul de obicei fusiform, cu pielea acoperită cu solzi și bogată în secreții mucoase, cu membrele transformate în înotătoare, cu respirație branhială, cu inima bicamerală și cu fecundație externă (*Pisces*); (*și la sg.; adesea colect.*) animal care face parte din această clasă. <> Zic. *Peștele cel mare înghite pe cel mic. Peștele de la cap se împute.* <> *Pești zburători* = (specii de) pești care pot să sară din apă, zburînd planat cu ajutorul înotătoarelor pectorale. *Pește alb* v. alb. *Făină de pește* v. făină. *Sac de pește* v. sac. *Solz de pește* v. solz. *Ulei de pește* v. ulei. *Untură de pește* v. untură. <> Loc.adv. *La pește* = la pescuit. <> Loc.vb. *A prinde* (sau *a da la*) *pește* = a pescui (cu undița). <> Expr. *Cît ai zice pește* = într-o clipă, imediat, îndată; foarte repede. *Cît ai zice pește l-am prins!* (VIN.). *A tăcea ca peștele* (sau *ca un pește*) = a nu spune nici o vorbă, a nu scoate un cuvînt, a păstra tăcere completă. *Tace ca peștele și tremură ca varga de frică* (CR.). *A trăi* (sau *a se simți, a o duce*) *ca peștele în apă* = a trăi bine, a se simți la largul său; a-i merge bine. *Se purta astfel tocmai fiindcă se simțea ca peștele în apă* (CĂL.). *A trăi* (sau *a o duce, a se zbate etc.*) *ca peștele pe uscat* = a duce o viață foarte grea; a face eforturi disperate (și zadarnice). *Mă zbat și mă frămînt ca peștele pe uscat* (LĂNCR.). *A fi cu borșul la foc și cu peștele în iaz* = a se lăuda înainte de izbîndă; a promite ceva care nu poate fi realizat. *Cînd o prinde mîța pește* = niciodată. (*fam.*) *A da* (*mîncare*) *la pește* (sau *la pești*) = a vomita. *A se uita ca mîța la pește* v. mîță. *Nu prinde pește înaintea mrejii* v. mreajă. *A vinde peștele din baltă* v. vinde. **2** Compuse: (*iht.*) *peș-te-auriu* (sau *-curcubeu, -soare*) = pește de culoare verde-gălbuie, cu pete roșii pe spate și cu dungi albastre pe părțile laterale ale capului (*Eupomotis gibbosus*); *pește-ciocan* = specie de rechin din mările calde, cu capul în formă de ciocan (*Zygaena malleus*); *pește-fierăstrău* = pește din mările calde, cu botul lung, turtit în formă de lamă dințată (*Pristis pristis*); *pește-spadă* (sau *-cu-spadă, -cu-suliță*) = pește mare, cu corpul în formă de fus, fără solzi, cu capul mare și cu falca de sus prelungită ca o sabie ascuțită pe ambele muchii (*Xiphias gladius*); *pește-lup* = avat (*Aspius aspius*); *pește-păun* = pește mic, albastru-verzui, cu reflexe aurii pe jumătatea superioară a corpului și argintii pe cea inferioară (*Coris julis*); *pește-porcesc* = porcușor (*Gobio gobio* și *kessleri*); *pește-de-piatră* = *a*) fusar (*Aspro streber*); *b*) pietrar (*Aspro zingel*); *pește-țigănesc* = *a*) (nume generic pentru diferite specii de) pești mici; *b*) caracudă (*Carassius carassius*); *c*) pălămidă-de-baltă (*Pungitius platygaster*); *d*) lin (*Tinca tinca*); *pește-de-mare* = calcan (*Scophthalmus maeoticus*); (*bot.; reg.*) *pește-de-pădure* = hamei (*Humulus lupulus*). **3** Carne de pește, folosită ca aliment; mîncare preparată din astfel de carne. *Aici se prepară bine, da numai peștele* (BRĂ.). <> (*bis.*) *Dezlegare la pește* = permisiune de a mînca pește în zilele cînd unele sărbători mari cad miercurea și vinerea sau chiar în Postul mare. *[Ziua] de probăjini... dă dezlegare de pește* (HOG.). <> Expr. *A fi tot o mîncare de pește* v. mîncare. *Asta-i altă mîncare* (*de pește*) v. mîncare. **4** (*astron.; nm. pr.*) Numele unei constelații din emisfera boreală. **5** (*astrol.; la pl. art.; nm. pr.*) Una dintre cele douăsprezece zodii ale anului, ultima, cuprinsă între 19 februarie și 20 martie, situată înaintea echinocțiului de primăvară. ◆ Unul dintre cele douăsprezece semne ale zodiacului, reprezentînd de obicei doi pești. ◆ Persoană născută în această zodie. **6** Fig. (*calc după fr. „poisson"*) Bărbat întreținut de o femeie. *Ce să caut eu între atîția pești și excroci?* (CA. PETR.). ◆ Proxenet, codoș. **7** (*pop.*) Partea musculoasă a brațului sau a gambei. • pl. *pești.* /lat. ***pîscem***; cf. și fr. *poisson*.

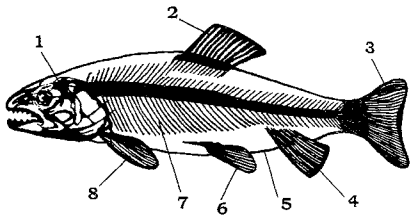

Pește

1. Cutia craniană.
2. Înotătoarea dorsală.
3. Înotătoarea caudală.
4. Înotătoarea anală.
5. Anusul.
6. Înotătoarea ventrală.
7. Coaste.
8. Înotătoarea pectorală.

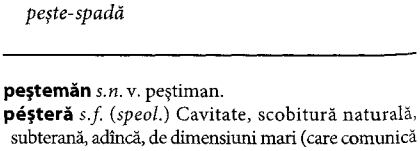

pește-spadă

peștemán *s.n.* v. peștiman.

péșteră *s.f.* (*speol.*) Cavitate, scobitură naturală, subterană, adîncă, de dimensiuni mari (care comunică cu exteriorul printr-una sau prin mai multe deschideri), formată prin dizolvarea unor roci solubile (în special calcare) de către apele de infiltrație; grotă, cavernă. *Din funduri de peșteri vin umbre șirag* (GOGA). <> Fig. *În peștera sufletului meu gem vînturi spărioase* (SADOV.). ◆ Ext. Vizuină, bîrlog. *Intrînd leul în peștera sa* (ȚICHIND.). <> Fig. *Uraganul, scăpat din peștera-i rece, se năpusti asupra lumii mugind* (SADOV.). • pl. *-i,* (*înv.*) *-e.* /<sl. veche **пещера**.

peștimán *s.n.* **1** (*înv., pop.*) Obiect de îmbrăcăminte femeiască confecționat din stambă sau din alt material ușor, care se înfășoară, ca o fustă în jurul trupului. *În loc de rochii... va avea un peștiman curat* (C. NEGR.). ◆ Ext. Șorț de protecție purtat de meseriași. **2** (*reg.*) Legătoare de cap care se poartă pe sub broboadă.

3 (*înv.*) Prosop (mare). • pl. *-e.* și (*reg.*) *peștemán s.n.* /<tc. ***peștimal.***

peștișoáră *s.f.* (*bot.*) **1** Plantă erbacee, acvatică, care are rizomul subțire, frunzele verticale păroase, sporii închiși în capsule membranoase și care plutește la suprafața apelor stătătoare sau a celor care curg lin (*Salvinia natans*). **2** Plantă erbacee, acvatică, cu frunzele alcătuite din patru foliole și cu rădăcinile care se fixează pe fundul apei (*Marsilea quadrifolia*). • pl. *-e.* /***pește*** + *-işoară.*

peștișór *s.m.* **1** (*iht.*) Dim. al lui *pește*; (*reg.*) pescuț. *Numai rar prind cîte un peștișor* (CĂL.). **2** Analog. (*la pl.*) Felii lungi și subțiri de ceapă, de varză sau bucăți subțiri, lunguiețe de carne etc., tăiate pentru gătit. **3** (*art.*) Numele mai multor dansuri populare. ◆ Melodiile după care se execută aceste dansuri. • pl. *-i.* /***pește*** + *-işor.*

peștoáică *s.f.* (*iht.*) Femela peștelui. *În drum spre țărm, ei întîlnesc peștoaicele cu care fac un fel de joc* (VOIC.). • pl. *-ce.* /***pește*** + *-oaică.*

pet *s.n.* (Recipient sub formă de) sticlă din material plastic. • pl. *-uri.* /abr. de la ***polietilen tereftalat***, numele materialului din care se fabrică acest tip de recipient.

petác *s.m.* v. pitac.

petálă *s.f.* (*bot.*) Fiecare dintre frunzișoarele modificate, divers colorate, care formează corola unei flori. *Petale de crizanteme zburînd pe sus* (CĂL.). ◇ Fig. *Petala gurii, desfăcut-abia, Ți-ai țuguiat-o a sărut spre ea* (LAB.). • pl. *-e.* /<fr. ***pétale.***

petali- Elem. de compunere „petală". • și *petalo-.* /<fr. ***pétali-***, ***pétalo-***; cf. gr. *πέταλον* „frunză, petală".

petaliifér, -ă *adj.* (*bot.*) Care este prevăzut cu petale. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***pétalifère.***

petalifórm, -ă *adj.* (*bot.*) Care are formă de petală. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***pétaliforme.***

petalo- v. petali-.

petaloíd, -ă *adj.* (*bot.*) Cu aspect de petală. ◇ *Periant petaloid* = periant în care toate elementele învelișului floral au culoarea petalelor. • pl. *-izi. -ide.* /<fr. ***pétaloïde.***

petalomamíe *s.f.* (*bot.*) Multiplicare teratologică a numărului de petale. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /fr. ***pétalomanie.***

petárdă *s.f.* Încărcătură mică de exploziv, introdusă într-un tub cilindric de carton sau de hîrtie cerată ori smolită, care produce zgomot și fum prin explozie și care este folosită pentru semnalizări (la instrucții militare), pentru marcarea tirului de artilerie, la focuri de artificii etc. *Cu rachete și petarde izbucneau rîsete, glume și zeflemele* (BART). • pl. *-e.* /<germ. ***Petarde***, fr. ***pétard.***

petás *s.n.* (*în Grecia antică*) Pălărie rotundă cu borurile largi. ◆ Spec. Coif cu două aripioare, cu care este reprezentat adesea zeul Mercur. • /<lat. ***pětasus***, ***-i***, ngr. ***πέτασος***.

petaurístă *s.f.* (*zool.*) Veveriță zburătoare din India și din Sri Lanka (*Petaurista*). • /<fr. ***pétauriste***; cf. gr. *πεταυριστής* „acrobat".

peteálă *s.f.* v. beteală.

pétec *s.n.* v. petic.

petecár *s.m.* v. peticar.

pétecă *s.f.* v. petică.

petecí *vb. IV.* v. petici.

petecít, -ă *adj.* v. peticit[2].

petecós, -oásă *adj.* v. peticos.

petecúț *s.n.* v. peticuț.

peteícă *s.f.* (*reg.*) **1** Împletitură, plasă de sfoară, de ață etc. în care se duc vasele cu mîncare (la cîmp). **2** Legătură de frînghie, de metal etc. cu care se prinde, la car, leuca de carîmbul de sus. **3** (*în formă „piteică"*) Încuietoare, zăvor la ușă. **4** (*în formă „peteucă"*) Fișie nedesirabilă care mărginește pe lățime ambele extremități ale unui material textil. • pl. *-ci.* și *piteícă, petéucă s.f.* /<bg. ***петелка***, ucr. ***петелька***, magh. ***petőke.***

petént, -ă *s.m., s.f.* Petiționar. *Aceasta mă informă despre această cerere și-mi ceru deslușiri asupra petentului* (SB.). • pl. *-ți, -te.* /<germ. ***Petent***, lat. ***petens, -ntis*** <*petĕre* „a cere".

peteșie *s.f.* (*med.*; *mai ales la pl.*) Pată de culoare roșie-vișinie, de dimensiuni reduse, care apare pe piele, ca urmare a unei rupturi capilare, în unele boli infecțioase, în purpură etc. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***pétéchie***; cf. it. *petecchia* „pestă".

petetíst, -ă *s.m., s.f.* (*astăzi rar*) Persoană care lucrează la poștă. ◆ Spec. Factor poștal. • pl. *-iști, -iste.* /***p[oștă]*** + ***t[elegraf]*** + ***t[elefon]*** + *-ist.*

petéucă *s.f.* v. peteică.

pétic *s.n.* **1** (*de obicei urmat de determ. introduse prin prep. „de", care indică natura, felul materialului*) Fișie (nu prea mare) tăiată, ruptă sau rămasă dintr-o țesătură, dintr-o bucată de piele, dintr-o hîrtie etc. *Însemnam cu uimire pe-un petic de foaie Cum scapără ceru-n băltoace* (LAB.). ◆ Bucată dintr-un material cu care se repară un obiect de stofă, de piele etc. rupt sau găurit (aplicîndu-se peste ruptură sau peste gaură). *Avea pe el numai un costum de haine gri cu petice* (CĂL.). ◇ Expr. *Și-a găsit sacul peticul* sau *a-și găsi sacul peticul* ori *cum e sacul, și peticul* = a(-și) găsi pe cineva asemănător (în rele). (*A nu se mai ține*) *petic de petic* = (*despre obiecte de îmbrăcăminte*) (a fi) foarte zdrențuit, foarte uzat. *Cămașa... nu se mai poate ținea petec de petec* (SADOV.). *A-și da în petic* = a-și da pe față, a-și arăta, fără voie, anumite cusururi. *Lăutarii iar și-au dat în petec* (STANCU). *A coase petic la* (sau *de*) *petic* = a fi foarte zgîrcit. *De-i merge* (sau *să-i meargă*) *peticele* v. merge. *A-i curge* (*cuiva*) *peticele* v. curge. *A-și da în petic ca țiganul* v. țigan. ◇ Fig. *Și nu te-ai gîndi la nimic, Nici la petecul tău de viață mic* (ARGH.). **2** (*de obicei determ. prin „de pămînt", „de loc", „de moșie"*) Suprafață mică de teren (cultivabil). *Îmi lăsase peticul ăsta de pămînt* (GHICA). **3** Analog. (*de obicei urmat de determ. introduse prin prep. „de"*) Bucată, porțiune mică din ceva (în raport cu întregul). *Prin fereastra deschisă mi-a luat ochii un petic de cer albastru* (BRĂ.). • pl. *-ce.* și *pétec s.n.* /cf. lat. *pittăcium, -ii.*

peticăr *s.m.* **1** Persoană care adună petice, cîrpe, zdrențe. ◆ Negustor ambulant de haine vechi. **2** Cizmar care pune petice la încălțăminte. • pl. *-i.* și *petecár s.m.* /***petic*** + *-ar.*

pétică *s.f.* (*reg.*) Cîrpă, zdreanță, petic. ◇ Expr. *A face* (pe cineva) *petică* = *a)* a ocărî, a certa rău (pe cineva); *b)* a istovi (pe cineva) prin muncă. *A se face* (sau *a fi*) *petică* = *a)* a se înspăimînta, a se înfricoșa; *b)* a rămîne fără vlagă. • pl. *-ce.* și *pétecă s.f.* /***petic*** + *-ă.*

peticăríe *s.f.* Mulțime, grămadă de petice, de cîrpe, de zdrențe sau de materiale textile zdrențuite. *Vei ajunge la onorabilul faliment..., lăsînd pe nerozii tăi creditori... a împărți între dînșii furdalele și peticăria de stambă* (FIL.). ◆ Restr. Totalitatea peticelor cu care s-a cîrpit ceva. ◆ Ext. Diverse feluri de petice. ◇ Fig. *Limba moștenită de la străbuni se cîrpea cu feluri de peticării eterogene* (C. NEGR.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***petic*** + *-ărie.*

peticél *s.n.* Peticuț. *Ia privește numai opincile mele, Că să trențuiră în mici peticele* (PANN). • pl. *-e.* /***petic*** + *-el.*

petici *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică haine rupte, obiecte stricate, uzate etc.*) A pune petice, a repara cu petice; a cîrpi. *Femeia peticea niște rufe* (STANCU). ◇ Fig. *Sub cerul sur și peticit de nouri adoarme satul* (VLAH.). ◆ (*fam.*; *compl. indică aparate, sisteme tehnice etc.*) A repara cu mijloace rudimentare și în mod provizoriu. ◆ A îmbunătăți într-o măsură oarecare un lucru prost făcut. **2** *tr., refl.* A face să rămînă sau a rămîne numai petice; a (se) rupe în bucăți; a (se) zdrențui. ◇ Expr. (*fam.*; *tr.*) *A-i petici* (cuiva) *cojocul* = a bate foarte tare (pe cineva). *Cum, nu ești Pipăruș, ai zis, Că ești, o, bată-te norocul! Eram să-ți petecesc cojocul!* (COȘB.). **3** *tr.* (*compl. indică gropile și spărturile unui drum*) A astupa cu material pietros. • prez. ind. *-esc.* și *petecí vb. IV.* /***petic*** + *-i.*

peticíre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *petici* și rezultatul ei; peticit. • pl. *-i.* /v. ***petici.***

peticít[1] *s.n.* Peticire. *Era mai gata cu petecitul unei ciobote* (POP.). • /v. ***petici.***

peticít[2], -ă *adj.* **1** (*despre obiecte rupte, zdrențuite, uzate etc.*) Care este cîrpit cu petice; plin de petice. *O căciulă veche, peticită, tocită* (STANCU). ◆ (*despre oameni*) Care poartă haine cu petice; zdrențăros, jerpelit. *Toate erau noi pentru mine: stradele, aparii peteciți cu donițele atîrnate de gît și tarabele* (BRĂ.). **2** Care este rupt în bucăți; sfîșiat, zdrențuit. ◇ Fig. (*adv.*) *Zăpada se strînge peticit sub umbra molizilor* (PER.). • pl. *-ți, -te.* și *petecít, -ă adj.* /v. ***petici.***

peticós, -oásă *adj.* (*despre obiecte rupte, zdrențuite, uzate etc.*) Care este peticit, cîrpit cu petice. *Nădragi vineți, frumoși, Abia-i porți de petecoși* (HOG.). ◆ (*subst.*) (Epitet depreciativ pentru o) persoană îmbrăcată prost, cu haine jerpelite. *Afară, nerușinatule, peticosule!* (AGÂR.). • pl. *-oși, -oase* și *petecós, -oasă adj.* /***petic*** + *-os.*

peticúț *s.n.* Dim. al lui *petic*; peticel. *Pe deasupra noastră se găsește un petecuț de cer* (VLAH.). • pl. *-e.* și *petecúț s.n.* /***petic*** + *-uț.*

petílă *s.f.* (*pesc.*; *reg.*) Fiecare dintre sforile cu care sînt suspendate cîrligele carmacului de ana. • pl. *-e.* /cf. sl. veche ***петлѣ***.

petimbroásă *s.f.* (*bot.*; *reg.*) Nume dat mai multor specii de plante din familia compozitelor: *a)* cruciuliță (*Senecio rupester* și *vulgaris*); *b)* bătătarnică (*Senecio crucifolius*); *c)* spălăcioasă (*Senecio vernalis*). • pl. *-oase.* /etimol. nec.

petinét *subst.* (*țes.*; *înv.*) Țesătură foarte subțire; voal. • /etimol. nec.

petít *subst. invar.* (*tipogr.*) Corp de literă cu mărimea de opt puncte tipografice. • /<germ. ***Petit***, fr. ***petit.***

petit-gris [pti'gri] *s.n.* Blană foarte căutată a unei varietăți de veveriță din Siberia. • /<fr. ***petit-gris.***

petitio principii [pe'titsioprin'țipii] *loc.subst.* (*log.*) Eroare logică de a lua ca fundament ceea ce trebuie demonstrat. • /<lat. ***petitio principii.***

petitóriu, -ie *adj.* (*jur.*; *despre acțiuni, cereri etc.*) Care are ca obiect recunoașterea sau apărarea dreptului de proprietate sau a altui drept real. • pl. *-ii.* /<fr. ***pétitoire***, lat. ***petitorius*** <*petĕre* „a cere".

petițár *s.n.* Cilindru mic în care se turna pulberea la armele de foc de tip vechi. • pl. *-e.* /***petiță***[1] + *-ar.*

petíță[1] *s.f.* Capsă care se folosea la armele de foc de tip vechi. *Întîi plesni petița, apoi pocni ca un vreasc pușca* (SADOV.). • pl. *-e.* /<bg. ***немица***, srb. ***petica.***

petíță[2] *s.f.* (*reg.*) Jumătate din claia de cereale păioase formată din snopi dispuși cruciș și al căror număr variază. • pl. *-e.* /etimol. nec.

petíță[3] *s.f.* Dim. al lui *pată*. • pl. *-e.* /***pată*** + *-iță.*

petíție *s.f.* Cerere scrisă, adresată de o persoană sau de un grup de persoane unei instituții, unei organizații, unei autorități în care se solicită ceva, se formulează o revendicare, un punct de vedere etc. *Scoase petiția din buzunar, o despături și i-o întinse* (STANCU). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *petițiúne s.f.* /<fr. ***pétition***, lat. ***petitio, -onis*** <*petĕre* „a cere".

petiționá *vb. I. intr.* A înainta o petiție; a cere, a revendica etc. ceva printr-o petiție. *Dreptul cel mai natural de a cere, de a petiționa* (BARIȚ.). • sil. *-ți-o-.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***pétitionner.***

petiționál, -ă *adj.* Care se referă la petiție, care este făcut prin petiție. • sil. *-ți-o-.* pl. *-i, -e.* /***petiție*** + *-onal.*

petiționár, -ă *s.m., s.f.* Persoană care face o petiție; petent. *Petiționarii se chinuiau încă în ocne poate* (IORGA). • sil. *-ți-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***pétitionnaire.***

petiționáre *s.f.* Acțiunea de *a petiționa* și rezultatul ei; prezentare a unei petiții. *Tu erai din... cei cu adunări, moțiuni, petiționări* (CE. PETR.). • sil. *-ți-o-.* pl. *-ări.* /v. ***petiționa.***

petițiúne *s.f.* v. petiție.

petlíță *s.f.* **1** Fișie de stofă colorată, aplicată pe partea din față a gulerului unei uniforme; bentiță. **2** Bentiță de stofă cu care se încheie nasturii unei haine; cheotoare. • pl. *-e.* /<rus. ***петлица***.

petrarchésc, -ă *adj.* (*lit.*) **1** Care aparține lui Petrarca sau operei sale, care se referă la Petrarca sau la opera sa; care este propriu, caracteristic liricii lui Petrarca. **2** În maniera poeziilor lui Petrarca. • pl. *-ești.* /<it. ***petrarchesco***; cf. nm. pr. Francesco *Petrarca*, poet și umanist italian.

petrarchísm *s.n.* (*lit.*) Manieră literară constînd în imitarea poeziei lui Petrarca, ce sublimează sentimentul erotic prin intermediul unei poetici rafinate, utilizînd metafora, antiteza, hiperbola și jocul subtil de cuvinte. • /<it. ***petrarchismo***, fr. ***pétrarquisme.***

petrarchíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (*lit.*) **1** *adj.* Care aparține lui Petrarca, care se referă la Petrarca; care este în maniera liricii lui Petrarca. **2** *s.m., s.f.* Poet care imită maniera lui Petrarca; poet care cultivă motivele liricii lui Petrarca. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***pétrarquiste.***

petrarchizá *vb. I. intr.* **1** A iubi platonic (așa cum Petrarca o iubea pe Laura). **2** A imita maniera de scris a lui Petrarca. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***pétrarquiser.***

petrarchizánt, -ă *adj.* Care petrarchizează. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***pétrarquisant.***

petrarchizáre *s.f.* Acțiunea de *a petrarchiza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***petrarchiza.***

petréc *s.n.* **1** (*reg.*) Moarte. ◇ Expr. *A-i face* (cuiva) *de petrec* sau *a-i face capului petrec* = a omorî pe cineva. *Ostașii lui se-ntoarseră îndărăt; dar acum mașinile de război și șoimii Sorenilor îi primiră să le facă de petrec* (VIS.). **2** (*art.*; și *de-a petrecul*) Numele mai multor jocuri de copii, jucate în special de băieți. • /de la ***petrece***, prin derivare regresivă.

petrecánie *s.f.* **1** (*înv.*) Moarte. *Să-i lase lui pururea egumenia mînăstirii Snagovului în toate zilele vieții sale, iar după petrecania lui să nu se mai așeze alți străini* (ODOB.). ◇ Expr. (*fam.*) *A(-i) face de petrecanie* = *a)* a lua (cuiva) viața: a omorî, a ucide, a răpune (pe cineva). *Își frămînta cugetul... să puie mîna pe hoț, spre a-i face de petrecanie* (ISP.); *b)* a risipi, a strica, a distruge (un bun, un obiect); a cheltui (tot); a da gata (ceva). *N-a moștenit decît vro cincizeci de mii de franci, cărora le-a făcut iute-iute de petrecanie* (VLAH.). *A i se face* (cuiva) *de petrecanie* = a-i veni (cuiva) pofta să se bage singur în primejdie (de moarte); a(-și) căuta moartea (cu lumînarea). *A-și face de petrecanie* = a se sinucide. *Să nu te ducă dracul să mă înșeli cu altul, că mai bine să-ți faci, fetițo, de petrecanie* (IOV.). **2** (*înv.*) Plecare a cuiva; conducere a cuiva (la plecare). ◆ (*pop.*) Înmormîntare. *Văduva lui Șerban Vodă... mersese cu toți pruncii săi la petrecania bărbatului său* (ȘINC.). **3** (*înv., reg.*) Întîmplare, eveniment; pățanie. *Am citit petrecaniile lui țărănești* (GAL.). **4** (*înv., reg.*) Petrecere, chef. *Urmează o petrecanie foarte veselă* (D. GOL.). **5** (*înv.*) Petrecere a timpului. *Îi lasă rătăciți în căile neștiinții, în petrecanie mai rea decît dobitoacele* (D. GOL.). • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***petrece*** + *-anie*.

petrecăréț, -eáță *adj., s.m., s.f.* (Om) iubitor de petreceri; (persoană) căreia îi place să petreacă mult și des; (om) chefliu, (*înv., reg.*) petrecător. *Se înhăitase o cu seamă de feciori petrecărești* (CA. PETR.). • pl. *-eți, -ețe*. /***petrece*** + *-ăreț*.

petrecătór, -oáre *adj., s.m., s.f.* **1** (*înv., reg.; despre oameni*) Petrecăreț. **2** (*înv.*) (Persoană) care trăiește (undeva sau într-un anumit fel); trăitor. *Un celebru diplomat... petrecător în misiune politică la Viena* (HASD.). **3** (*înv.*) (Persoană) care însoțește, conduce pe cineva. *Trimisă pre părinții mei cu cinste mare, cu mulți petrecători* (DOS.). *Masa din chilie se întoarce cu picioarele în sus pînă la întoarcerea petrecătorilor de la groapă* (PER.). • pl. *-ori, -oare*. /***petrece*** + *-ător*.

petréce *vb. III.* **I 1** *tr., intr.* A-și duce viața sau a-și ocupa timpul (într-un anumit fel, într-un anumit loc, o anumită perioadă); a trăi. *Privirea ta asupra mea se plece, Sub raza ei mă lasă a petrece* (EMIN.). ◇ Expr. (*tr.*) *A(-și) petrece noaptea* (undeva) = a rămîne (undeva) peste noapte pentru a dormi. (*pop.*) *A(-și) petrece* (*ceva*) *prin* (ori *în*) *minte* (sau *în amintire*) = a parcurge cu mintea anumite fapte petrecute, a reconstitui în minte trecutul, a depăna în gînd firul amintirilor; a-și aduce aminte, a-și aminti. *Poetul petrece în amintirea sa aceste fapte și aceste icoane ale trecutului* (SADOV.). (*intr.*) *A petrece ca găina la moară* = a trăi bine, a avea un trai îmbelșugat. *A petrece ca cîinele în car* = a trăi rău. *A petrece* (*tot*) *într-o mîncare și într-o băutură* v. mîncare. *A-și petrece veacul* v. veac. **2** *refl.* (*pop.; despre unități de timp, viață etc.*) A se scurge, a se desfășura, a trece. *Astfel se petrecu un timp destul de lung* (ODOB.). **3** *intr.* (*înv.*) A se menține, a dăinui. *Petrece și pînă astăzi svîntul ei trup neputred* (DOS.). **4** *intr.* A-și duce viața sau a-și ocupa timpul în chip plăcut (înveselindu-se, distrîndu-se, chefuind etc.); a se distra, a se desfăta; a chefui. *Mi-a plăcut să petrec totdeauna cu prietenii* (CAR.). ◆ (*tr.*) A distra, a amuza. *Să spun minciuni ca să petrec mintea ta ușoară* (EMIN.). **5** *tr.* (*înv., reg.*) A suferi, a îndura, a răbda. **6** *refl. unipers.* (*despre evenimente, întîmplări, gînduri, sentimente etc.*) A avea o anumită desfășurare, o anumită evoluție; a se produce într-un anumit fel; a se întîmpla, a se desfășura. *O schimbare adîncă se petrecu din ziua aceea în sufletul bătrînului* (GÎRL.). **7** *refl.* (*înv., pop.*) A se sfîrși, a se termina; a se epuiza; a dispărea. *Mi s-au petrecut puterile* (SADOV.). ◆ (*reg.; refl. pas.; despre mîncăruri, băuturi etc.*) A se consuma. *Mîncările se petrecură și lăutarii își sfîrșiră cîntecele* (SADOV.). ◆ (*reg.; despre plante, flori etc.*) A se vesteji, a se ofili; a fi prea copt. *Florile s-au și petrecut, arse de secetă* (SADOV.). **8** *tr.* (*reg.; compl. indică mărfuri, produse etc.*) A vinde, a desface. *Cum petreceți icrele? ...Scump. Scump* (DELAVR.). **II** *tr.* **1** A trece sau a face să treacă prin..., printre..., pe după..., peste..., pe sub... *Petreceam degetele răschirate prin păr și prin barbă* (DELAVR.). ◆ (*tr., refl.*) A (se) suprapune marginile unei îmbrăcăminți pentru a (se) încheia; ext. a (se) încheia prin suprapunerea celor două margini ale materialului. *Haina e petrecută la piept* (POP.). **2** (*înv., reg.*) A străpunge, a găuri. *Plumbul... a frînt o coastă și, petrecînd inima, a ieșit prin spate* (C. NEGR.). **3** (*înv., reg.*) A înfige. *Știu sabia-m a petrece Și să las pe vrăjmaș rece* (PANN). ◆ (*înv., reg.*) A cerne; a strecura. *A petrecut făina printr-o sită* (SEV.). **4** (*înv., reg.*) A transporta dintr-un loc în altul; a muta, a deplasa. *Au petrecut dintr-un loc într-altul maluri întregi de pămînt* (GALAN). ◇ Expr. *A petrece* (ceva) *din mînă în mînă* = a trece (ceva) de la unul la altul, pe rînd, pe la fiecare. *Petrec din mînă-n mînă cîte-un ulcior de rachiu* (POP.). *A-și petrece ochii la...* = a-și plimba privirea asupra unor lucruri sau ființe, a trece cu privirea de la unul la altul (sau de la una la alta). *Își petrecea ochii la toți, pe rînd, și multe schimbări citea* (CE. PETR.). (*refl.*) *A se petrece din lumea noastră* (sau *din această lume*) = a muri. *Toți ai mei se petrecuseră din lumea aceasta* (SADOV.). **5** (*pop.*) A străbate, a cutreiera, a parcurge, a trece. *Astfel robit de-aceeași jale, Petrec mereu același drum* (EMIN.). **6** (*reg.*) A vizita, a cerceta, a colinda. *Cîte crîșme treci, Toate le petreci* (POP.). ◆ (*refl.*) A se perinda. *Alte oștiri s-au petrecut pe aici, iar acum le albesc ciolanele pe cîmpuri* (CE. PETR.). **7** (*compl. indică lucrări, publicații, notițe etc.*) A parcurge. *Petrec cu ochii-ntreaga carte* (GOGA). **8** (*compl. indică oameni*) A însoți, a conduce la plecare o bucată de drum; ext. a însoți, a întovărăși pe un drum, într-o călătorie, într-o acțiune etc. *Îl petrecu pînă la scară* (C. NEGR.). ◇ Expr. *A petrece* (pe cineva sau ceva) *cu ochii* (sau *cu ochiul, din ochi, cu privirea, cu privirile*) = a urmări cu privirea pe cineva sau ceva care pleacă, trece, se îndepărtează; a observa. *Fata îl petrecea mereu cu privirile* (AGÂR.). ◆ Spec. (*pop.*) A însoți, a conduce la groapă un mort. *Toți-l petrecură pînă la mormînt* (COR.). • prez.ind. *petréc*. și *tretréce vb. III.* /lat. ***pertraicĕre***.

petrécere *s.f.* **I 1** Ducere a vieții sau ocupare a timpului într-un anumit fel, într-un anumit loc, o anumită perioadă; viețuire, trăire. *Mai mult muncit de ciudățenia acestei întîmplări decît de problema petrecerii nopții în necunoscut, Felix mergea în neștire* (CĂL.). ◆ Mod de desfășurare a vieții, fel de viață, fel de a trăi; viață, trai. *Despre petrecerea fiului Smarandei la Socola se știu puține lucruri* (CĂL.). ◆ (*înv.*) Comportare, conduită; atitudine. *Petrecerea lui cu boierii nu se poate scrie* (CRON.). ◆ Ext. (*la pl.*) Fapte săvîrșite de cineva în timpul vieții. **2** (Mod, mijloc de) folosire plăcută a timpului; distracție, amuzament. *Altă petrecere de vară nu era decît circul* (CAR.). ◇ Expr. *Petrecere frumoasă!*, formulă prin care i se urează cuiva, de obicei la despărțire, să petreacă în mod plăcut un anumit timp. **3** Reuniune, întîlnire între prieteni, rude etc. (însoțită de masă mare, de muzică etc.), organizată cu prilejul unei sărbători sau sărbătoriri ori pentru distracție; chef, petrecanie. *Veneau de la vreo petrecere nocturnă* (EMIN.). ◇ Loc.vb. *A da o petrecere* v. da. ◇ Expr. *A fi om de petrecere* = a fi vesel, amuzant, antrenant într-o societate. *Era un om de petrecere* (SADOV.). **II 1** (*înv.*) Moarte. *Cunoscîndu-și mai nainte petrecerea, către Domnul au răposat* (MIN.). **2** Însoțire, întovărășire, conducere a cuiva într-o călătorie. • pl. *-i*. /v. ***petrece***.

petrecút, -ă *adj.* **1** (*înv., reg.; în constr. cu val. de super.*) Care a trecut peste o anumită limită, care a depășit un anumit stadiu. **2** (*reg.*) Care este sfîrșit, trecut, consumat. *Astăzi, om cu viața petrecută, ar vrea să poată plînge* (SLAV.). • pl. *-ți, -te*. /v. ***petrece***.

petrefáct *s.n.* (*paleon.; înv.*) Corp pietrificat; fosilă. *Vom menționa frumoasele colecțiuni de minerale și petrefacte* (ODOB.). • pl. *-e*. /<germ. ***Petrefakt***.

petrél *s.m.* (*ornit.*) Pasăre de mare, albă, cu spatele și cu aripile cenușii, vorace, care se hrănește cu pești și care trăiește în colonii (*Larus canus*). • pl. *-ei*. /<fr. ***pétrel***.

petri- Elem. de compunere „piatră”. • și *petro-*. /<fr. ***pétro-***, ***pétri-***; cf. lat. *pĕtra, -ae*, gr. *πέτρα*.

petrícol, -ă *adj.* (*despre plante, moluște*) Care crește pe pietre sau preferă locurile pietroase. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***pétricole***.

petrificá *vb. I. tr., refl.* **1** A căpăta sau a face să capete aspect de piatră, a deveni sau a face să devină piatră; a (se) acoperi cu o crustă de piatră, de mineral. ◆ Spec. A deveni sau a face să devină fosilă. ◇ Fig. *Căldura creștea... simțeau cum li se petrifică gîtlejurile* (E. BAR.). **2** Fig. A rămîne sau a face să rămînă (mereu) neschimbat; a încremeni sau a face să încremenească într-o anumită stare. *Aceeași natură fizică a petrificat, pentru zecimi de secoli, același trai* (HASD.). **3** (*în basme*) A (se) preface în stană de piatră; a (se) împietri. *Leu îndoia brațele pe care le credea pietrificate și constata cu mirare că sînt flexibile* (CĂL.). • prez.ind. *petrífic*. și *pietrificá vb. I.* /<it. ***p(i)etrificare***, fr. ***pétrifier***, germ. ***petrifizieren***.

petrificáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *petrifica* și rezultatul ei; petrificație. ◆ Spec. Fosilizare. • pl. *-ări*. și *pietrificáre s.f.* /v. ***petrifica***.

petrificát, -ă *adj.* **1** Care a căpătat aspect de piatră, care a fost prefăcut în piatră. *Decoruri de lut pietrificat* (ARGH.). ◆ Spec. Fosilizat. **2** Fig. Care a rămas neschimbat, încremenit în forma inițială. *Primim un alfabet petrificat din secolul II* (MAIOR.). **3** Fig. Care este înmărmurit, împietrit, înlemnit, încremenit (de uimire, de revoltă etc.). *Rămase petrificat de această revoltă atît de neașteptată* (CE. PETR.). • pl. *-ți, -te*. și *pietrificát, -ă adj.* /v. ***petrifica***.

petrificáție *s.f.* Petrificare. *În acest caz mineralul poate fi o incrustație sau o petrificație* (BARA.). • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***pétrification***.

petrisáj *s.n.* Procedeu de masaj cu mîna, constînd din apăsarea și frămîntarea țesuturilor. • /<fr. ***pétrissage***.

petro- v. petri-.

petrobión *s.m.* (*zool.*) Animal care trăiește în crăpăturile rocilor. • sil. *-bi-on*. pl. *-i*. /<germ. ***Petrobiont***.

petrochímic, -ă *adj.* Care ține de petrochimie, care se referă la petrochimie. ◆ (*despre produse*) Care se fabrică din țiței sau din derivatele acestuia. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***pétrochimique***.

petrochimíe *s.f.* **1** Ramură a industriei chimice care prelucrează țițeiul și derivatele lui sau gazele naturale, în scopul transformării lor în produse chimice (semifabricate sau finite) cu valoare mult mai ridicată. **2** Ramură a petrografiei care se ocupă cu studiul chimic complex al rocilor și cu clasificarea lor chimică. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***pétrochimie***.

petrochimíst, -ă *s.m., s.f.* Persoană care lucrează în domeniul petrochimiei; specialist în petrochimie. • pl. *-iști, -iste*. /<fr. ***pétrochimiste***.

petrodolár *s.m.* (*mai ales la pl.*) Fonduri în dolari existente la dispoziția țărilor producătoare și exportatoare de petrol, care depășesc cerințele proprii ale exportatorilor și care se depun în bănci comerciale sau în conturi de depozit. • pl. *-i*. /<fr. ***pétrodollar***.

petroduroscóp *s.n.* (*geol.*) Instrument pentru măsurarea durității rocilor în zăcămînt, pentru determinarea comportării lor la perforare și la prelucrare. • pl. *-oape*. /<germ. ***Petroduroskope***, rus. ***нефтедуроскоп***, fr. ***pétroduroscope***.

petrofíl, -ă *adj.* (*despre plante, animale*) Care se dezvoltă pe stînci, pietre și bolovănișuri. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***pétrophile***.

petrofítă *s.f.* (*bot.*) Plantă care crește pe locuri pietroase și stîncoase. • pl. *-e*. /<fr. ***pétrophyte***.

petrogenétic, -ă *adj.* (*geol.*) Care ține de petrogeneză, care se referă la petrogeneză. • pl. *-ci, -ce*. /<germ. ***petrogenetisch***, engl. ***petrogenetic***.

petrogenéză *s.f.* (*geol.*) Ramură a geologiei care se ocupă cu studiul genezei rocilor, în special a celor endogene și metamorfice. • /<fr. ***pétrogenèse***; cf. gr. *πέτρα* „piatră”, *γένεσις* „naștere”.

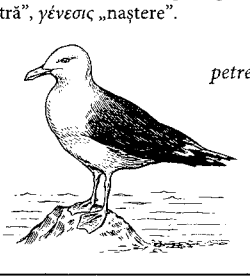

petrel

petroglífă *s.f.* **1** Desen preistoric săpat sau inscripționat pe o rocă. **2** Rocă șlefuită grosolan pe cale naturală sau sculptată rudimentar pe cale manuală. • pl. *-e.* /<fr. ***pétroglyphe***; cf. gr. *πέτρος* „rocă, stîncă", *γλυφή* „gravare, sculptare".

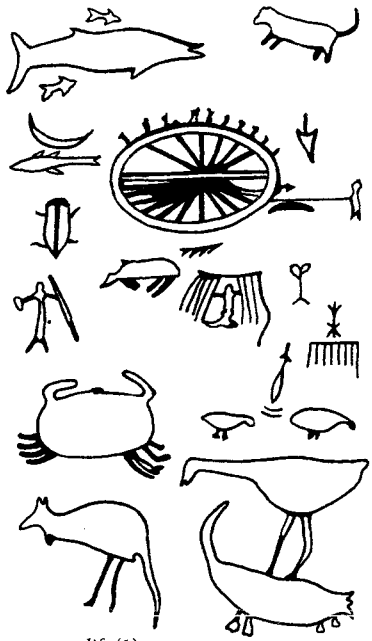

petroglife (1)

petrográf, -ă *s.m., s.f.* (*geol.*) Specialist în petrografie. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***pétrographe***.

petrográfic, -ă *adj.* (*geol.*) Care aparține petrografiei, care se referă la petrografie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***pétrographique***.

petrográfie *s.f* (*geol.*) Ramură a geologiei care se ocupă cu studiul rocilor din scoarța pămîntului, din punctul de vedere al compoziției lor mineralogice și chimice, al formării lor, al transformărilor pe care le suferă, al răspîndirii lor etc.; petrologie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***pétrographie***; cf. gr. *πέτρα* „piatră", *γράφω* „a scrie".

petról I *s.n.* **1** (*chim.*) Rocă sedimentară, bituminoasă, lichidă, uleioasă, de culoare brună-negricioasă, rar gălbuie, cu reflexe albăstrui-verzui, uneori incoloră, cu miros specific, formată dintr-un amestec natural de hidrocarburi și de alți compuși organici, care se extrage din pămînt și care se folosește ca materie primă în industria chimică, ca sursă principală pentru combustibilul energetic lichid, pentru fabricarea lubrifianților; țiței. *Ploieștii era un oraș al petrolului* (STANCU). <> *Petrol sintetic* = amestec de hidrocarburi sintetice, cu proprietăți asemănătoare țițeiului, obținut direct din cărbune sau, pe cale sintetică, din oxid de carbon prin hidrogenare catalitică și care este folosit drept combustibil. *Eter de petrol* v. eter. *Migrațiunea petrolului* v. migrațiune. **2** (și *petrol lampant*) Produs petrolier lichid, izolat la distilarea primară a țițeiului, folosit drept carburant la anumite motoare cu electroaprindere, la iluminatul și la încălzitul casnic, în lămpi cu fitil, ca materie primă la fabricarea unor detergenți etc.; gaz. *Trase un chibrit și aprinse o lampă mică cu petrol* (CAR.). **II** *adj.invar. Bleu petrol* = nuanță de bleu către gri-verde. • /<fr. ***pétrole***, lat. ***petroleum*** <*pĕtra, -ae* „piatră", *oleum, -i* „ulei".

petrolátum *s.n.* (*ind.*) Produs obținut din reziduuri de țiței sau subprodus la rafinarea uleiurilor lubrifiante, constituit din hidrocarburi parafinice, de culoare galbenă, gelatinos, amorf, translucid, insolubil în apă, care este folosit ca materie primă în procesele de cracare și de oxidare, pentru obținerea unor acizi grași, a unor produse farmaceutice, a unor creme etc. • /<fr. ***pétrolatum***, germ. ***Petrolatum***, rus. ***нефтоламум***.

petroliér, -ă *adj.* **1** (*despre produse*) Care ține de petrol, care se referă la petrol; care provine din petrol. ◆ (*despre ramuri industriale, instalații, procese tehnologice etc.*) Care extrage sau prelucrează petrolul. ◆ Care ține de extragerea și de prelucrarea petrolului, care se referă la extragerea și la prelucrarea petrolului. <> *Schelă petrolieră* v. schelă. **2** (și *subst. n.*) *Tren* (sau *vas, tanc*) *petrolier* = tren (sau vas, tanc) special pentru transportul produselor petroliere. *Mă adusese pînă la Constanța un vas petrolier* (STANCU). • sil. *-li-er.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***pétrolier***.

petrolifér, -ă *adj.* (*despre terenuri, formații geologice, zăcăminte etc.*) Care conține petrol; care este bogat în petrol. *Acuma e coproprietar la terenuri petrolifere* (SADOV.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***pétrolifère***.

petrolísm *s.n.* (*med.*) Ansamblu de manifestări patologice, ca urmare a intoxicării cu petrol sau cu derivați ai acestuia. • /<fr. ***pétrolisme***.

petrolíst, -ă *s.m., s.f.* **1** Persoană care lucrează în industria petrolului. **2** Proprietar de terenuri petrolifere; om de afaceri în industria petrolului. *Sofronie dă impresia unui petrolist american* (CONS.). • pl. *-iști, -iste.* /***petrol*** + *-ist.*

petrolizá *vb. I. tr.* A aplica metoda petrolizării. • prez. ind. *-ez.* /***petrol*** + *-iza.*

petrolizáre *s.f.* Metodă de distrugere a larvelor de anofel cu ajutorul petrolului, răspîndit pe suprafața apelor contaminate. • pl. *-ări.* /v. ***petroliza***.

petrológic, -ă *adj.* (*geol.*) Care ține de petrologie, care se referă la petrologie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***pétrologique***.

petrologíe *s.f.* (*geol.*) Petrografie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***pétrologie***.

petromáx *s.n.* Lampă de iluminat cu sită incandescentă, care funcționează cu petrol lampant. *Anghel luă petromaxul de pe masa inginerilor* (PRED.). • /den. com.; cf. *petrol.*

petrosín *s.n.* Lichid incolor, ușor inflamabil, cu miros caracteristic, obținut dintr-un amestec de benzine ușoare, care este folosit mai ales în gospodărie. • /den. com.

petroșeneán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a municipiului Petroșani sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii municipiului Petroșani. **2** *adj.* Care aparține municipiului Petroșani sau petroșenenilor, care se referă la municipiul Petroșani sau la petroșeneni; originar din municipiul Petroșani. • pl. *-eni, -ene.* /nm. pr. (municipiu în județul Hunedoara) ***Petroșani*** + *-ean.*

petroșeneáncă *s.f.* Femeie care face parte din populația de bază a municipiului Petroșani sau este originară de acolo. ◆ Locuitoare din municipiul Petroșani. • pl. *-ence.* /***petroșenean*** + *-că.*

petrozítă *s.f.* (*med.*) Osteită profundă a părții masive a osului temporal, ca urmare a unei otite. • /<fr. ***pétrosite***.

petulánt, -ă *adj.* Care manifestă sau trădează o ardoare exuberantă (bruscă), o vivacitate impetuoasă. *Îi era frică de femeile petulante, de formulă instabilă și cu inițiativa brutală* (CĂL.). ◆ Ext. Îndrăzneț, temerar. *Profesorul a făcut din școlarul petulant din 1897 prietenul anilor ce erau să fie* (GAL.). • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***pétulant***; cf. lat. *petŭlans, -ntis* „certăreț".

petulánță *s.f.* Ardoare exuberantă (bruscă); zburdălnicie, neastîmpăr, vioiciune. ◆ Ext. Îndrăzneală, temeritate. *Stănică spusese aceste cuvinte cu o petulanță în care nu se ghicea nici un soi de depresiune* (CĂL.). • pl. *-e.* /<fr. ***pétulance***.

petún *s.n.* (*bot.*) Tabac (*Nicotina tabacum*). • /<fr. ***pétun***, port. ***petum***; cuv. brazilian.

petúnie *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee, decorativă, din familia solanaceelor, originară din America de Sud, cu florile mari, divers colorate și cu miros plăcut, care au corola în formă de pîlnie (*Petunia hybrida*). *O bancă așezată între două loaze cu rozete, cu petunii și cu verbine* (BRĂT.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<lat. ***petunia***, fr. ***pétunia***; cf. fr. *pétun* „tutun"; cuv. guarani.

petzit [pe'tsit] *s.n.* (*mineral.*) Minereu de aur și argint de culoare cenușie sau neagră. • /<fr. ***pétzite***, germ. ***Petzit***.

peț *s.n.* (*tăbăc.; reg.*) Drog de lemn pe care se întind pieile pentru a fi uscate. • pl. *-uri.* /<magh. ***pecek***.

pețér *s.m.* (*reg.*) Îngrijitor de cîini. • pl. *-i.* /<magh. ***pecer***.

peți *vb. IV. tr.* (*compl. indică fete de măritat*) A cere în căsătorie în numele altcuiva sau pentru sine, de obicei prin intermediul părinților sau al rudelor fetei. *Se hotărî repede, o peți și făcu îndată tocmeala* (REBR.). • prez.ind. *-esc.* /lat. ***petĕre***.

pețiól *s.n.* (*bot.*) Parte a frunzei care susține limbul și care se prinde de tulpină sau de ramuri; codiță. • sil. *-ți-ol.* pl. *-uri.* /<fr. ***pétiole***, lat. ***petiŏlus, -i*** „mic picior".

pețiolár, -ă *adj.* (*bot.*) Care aparține pețiolului, care se referă la pețiol. • sil. *-ți-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***pétiolaire***.

pețiolát, -ă *adj.* (*bot.; despre frunze*) Care are pețiol, cu pețiol. • sil. *-ți-o-.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***pétiolé***.

pețíre *s.f.* Acțiunea de *a peți* și rezultatul ei. *Fiul părintelui Trifan... gîndește la pețire* (I. NEGR.). • pl. *-i.* /v. ***peți***.

pețít *s.n.* Faptul de *a peți*; (*fam.*) pețitorie, (*deprec.*) pețitorlîc. *Cucoane bătrîne, care profesau, neoficial, pețitul* (CĂL.). <> Loc.adv. (*în legătură cu vb. ca „a merge", „a pleca", „a se duce", „a veni"*) *În* (sau *la*) *pețit* = ca să pețească pe cineva. *Hai cu mine în pețit, zise părintele* (CR.). • /v. ***peți***.

pețitór, -oáre *s.m., s.f.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care, în numele unui bărbat, cere în căsătorie o fată adresîndu-se părinților sau rudelor acesteia. **2** *s.m.* (*înv., pop.*) Bărbat care cere (pentru sine) în căsătorie o fată. *Ar trebui să fie mîndră că are un pețitor de seamă* (REBR.). <> Expr. (*glum.*) *Să* (*ne*) *șadă pețitorii*, formulă cu care un musafir este invitat să ia loc sau să (mai) stea. *Poftim de mai ședeți, să ne șadă pețitorii* (CR.). ◆ Ext. (*înv.*) Pretendent (la domnie, la un titlu boieresc, la o demnitate etc.). *Țara Românească are astăzi doi domni sau, cel puțin, doi pețitori de domnie* (FIL.). **3** *s.f.* Femeie (mai în vîrstă) care mijlocește cunoștința a două persoane de sex opus pentru a le înlesni căsătoria. • pl. *-ori, -oare.* /***peți*** + *-tor.*

pețitoríe *s.f.* (*fam.*) Pețit. ◆ Îndeletnicirea pețitoarei. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***pețitor*** + *-ie.*

pețitorlíc *s.n.* (*deprec.*) Pețit. *Mijlocind, pentru bani, slujbe, pețitorlîcuri și tot felul de treburi necurate* (PAS). • pl. *-uri.* /***pețitor*** + *-lîc.*

péveț *s.m.* (*înv., reg.*) Cîntăreț (la biserică). • pl. *-i.* /<slav. **пѣвьць**.

pexíe *s.f.* (*chir.*) Fixare în poziție normală a unui organ căzut. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***pexie***.

peyótl *s.m.* (*bot.*) Specie de cactus din Mexic, fără spini, care produce mescalina (*Lophophora williamsii*). • /<fr. ***peyotl***; cuv. aztec.

pezevénchi *s.m.* **1** (*pop.; fam.*) Om șarlatan, șmecher, escroc, pungaș. *Ai început să devii și tu un pezevenchi* (CE. PETR.). **2** (*înv., reg.*) Proxenet. • pl. *-chi.* și *pezevénghi* *s.m.* /<tc. ***pezevenk***.

pezevenclíc *s.n.* **1** (*pop.; fam.*) Înșelătorie, șarlatanie, șmecherie, escrocherie, pungășie. *Mi-ai umblat cu pezevenclîcuri, domnule..., ai încercat să mă înșeli* (STANCU). **2** (*înv.*) Proxenetism. *Iscusit în samsarlîcuri și pezevenglîcuri, fusese faurul ruinei cîtorva feciori de bani gata și al căderii mai multor femei* (M. I. CAR.). ◆ Ext. Practicarea prostituției. • pl. *-uri.* și (*înv.*) *pezevenglíc, pezeventlíc* *s.n.* /<tc. ***pezevenklik***.

pezevénghi *s.m.* v. pezevenchi.

pezevenglíc *s.n.* v. pezevenclîc.

pezeventlíc *s.n.* v. pezevenclîc.

pfénig *s.m.* (*fin.*) Unitate monetară divizionară germană, care reprezintă a suta parte dintr-o marcă, pînă la intrarea în vigoare a monedei unice europene, euro. • pl. *-gi.* /<germ. ***Pfennig***.

pfi *interj.* **1** (*pronunțat cu „i" prelungit*) Exclamație (redînd fluieratul omului) care exprimă: *a*) Durere fizică. *Pfii! Al dracului mă doare!* (CAR.). *b*) Dezaprobare, nemulțumire; mirare. *Pfiuu! ...De ce, domnilor, de ce?* (BRĂ.). **2** (*în forma „pfiu"; pronunțat cu „u" prelungit*) Cuvînt care redă fluieratul sau șuieratul unui om, al unei mașini etc. • și *pfiu interj.* /onomat.

pfiu *interj.* v. pfi.

pfu *interj.* Exclamație care exprimă: *a*) Un sentiment de neplăcere, de apăsare, o senzație de greutate; uf. *Cînd mă magnetizez, mi-e cald... Pfu!* (CAR.). *b*) Dezgust, dispreț. *Pfu! potaia dracului, nu-i e rușine?* (POP.). • /onomat.

pfui *interj.* (*reg.*) Cuvînt care sugerează acțiunea de a scuipa și care exprimă dispreț, dezgust sau mirare în fața unui lucru sau a unui fapt neașteptat, nepotrivit, nelalocul său. *Ce imaginație! Pfui!* (VIN.). • /<germ. ***pfui***.

pfund *s.m.* **1** (*înv., pop.*) Unitate de măsură a greutății, egală cu circa 0, 5 kg sau cu 0, 25 kg; livră. *Ea-i aduse zestre cinci punți de aur* (AGÂR.). **2** Veche unitate

monetară germană. • pl. *m. pfunzi, n. -uri.* și *fund, funt,* (*reg.*) *punt s.m.* /<germ. ***Pfund***.

pH *subst.* Simbol pentru logaritmul zecimal cu semn schimbat al concentrației ionilor de hidrogen dintr-o soluție, exprimat prin numărul de ioni-gram de hidrogen existenți într-un litru de soluție. • /<fr. ***pH*** <*p* „potențial", *H* „hidrogen".

phi[1] *interj.* (*fam.; adesea pronunțat cu „i" prelungit*) Exclamație care exprimă: *a*) Bucurie, mulțumire, încîntare. *Phii! E un cuceritor de marcă* (CĂL.). *b*) Mirare, surpriză; dezaprobare. *Phii! ...cu ciubotele de fată umbli tu?* (BRĂ.). *c*) Repulsie, dezgust. *Phii, lua-i-ar dracul, mormăi omul* (POP.). • și *phiu, pi interj.* /onomat.

phi[2] [fi] *s.m.* **1** A douăzeci și una literă a alfabetului grecesc. **2** Sunetul notat cu această literă (ocluzivă labială surdă și aspirată). **3** Semn grafic pentru această literă (*Φ, φ,* transcriindu-se prin *ph*). • /<fr. ***phi***.

phiu *interj.* v. phi[1].

pH-metru *subst.* Aparat pentru măsurarea electrometrică a pH-ului unei soluții. • /<fr. ***ph-mètre***.

pi[1] *interj.* (*de obicei repet.*) Exclamație cu care se cheamă puii, găinile sau rațele (la mîncare). • /onomat.

pi[2] *interj.* v. phi[1].

pi[3] *s.m. invar.* **I 1** A șaisprezecea literă a alfabetului grecesc (și neogrec), corespunzătoare literei românești *p*. **2** Sunetul notat cu această literă (ocluzivă bilabială surdă). **3** Semn grafic pentru această literă (π, Π). **Ii** (*mat.*) Simbol reprezentînd raportul dintre perimetrul unui cerc și diametrul său și care este egal cu 3, 14. • /<gr. ***π***, fr. ***pi***.

piacévole *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) În manieră plăcută, agreabilă, grațioasă. • /<it. ***piacevole***.

piafé *s.m.* (*echit.*) Figură de dresaj constînd în trap îngrămădit pe loc, calul tropăind cu picioarele din față. • /<fr. ***piaffé***.

pia mater *loc.subst.* (*anat.*) Membrană fină, constînd într-un plex de vase sangvine, care aderă la suprafața creierului și a măduvei spinării și care constituie cel mai profund înveliș al creierului. • /<lat. ***pia mater*** „mamă blîndă, duioasă".

pián[1] *s.n.* (*muz.*) **1** Instrument muzical, format dintr-o cutie mare de rezonanță, fixată pe trei picioare, cu claviatură și dintr-o serie de coarde metalice, puse în vibrație prin lovirea cu niște ciocănele acționate prin apăsarea unor clape; clavir, pianoforte. *Auzii prin aerul nopții tremurînd notele dulci a unui piano* (EMIN.). ◇ *Pian automat* (sau *electric*) = pian care execută automat, cu ajutorul unui mecanism acționat electric, anumite melodii înregistrate, în prealabil, pe niște suluri speciale de hîrtie introduse în aparat. *Pian cu manivelă* = pian automat care funcționează prin învîrtirea unei manivele. *Se auzeau... arii romantice, cîntate răgușit și alene la un pian cu manivelă* (G. M. ZAMF.). **2** Arta de a interpreta o compoziție muzicală la pian. *O învață franțuzește, pian, de toate* (VLAH.). • pl. *-e.* și *piáno s.n.* /<germ. ***Piano***, fr. ***piano***, it. ***piano***[*forte*].

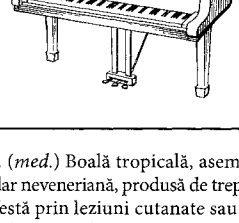

pian (1)

pián[2] *s.n.* (*med.*) Boală tropicală, asemănătoare cu sifilisul, dar nevenerian, produsă de treponemă, care se manifestă prin leziuni cutanate sau viscerale cu aspect de fragă. • /<fr. ***pian***; cuv. brazilian.

piamídă *s.f.* (*med.*) Leziune cutanată a pianului în perioada secundară. • sil. *pi-a-*. pl. *-e.* /<fr. ***pianide***.

pianínă *s.f.* (*muz.*) Pian de dimensiuni mai mici și de sonoritate redusă, care are cutia de rezonanță în formă de paralelipiped și coardele dispuse vertical. *Îi cumpără a doua zi o pianină neagră* (CA. PETR.). • sil. *pi-a-*. pl. *-e.* /<germ. ***Pianino***, it. ***pianino***.

pianíssimo *adv.* (*muz.; în opoz. cu „fortissimo"; indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Cu cea mai slabă intensitate, foarte încet. ◇ (*subst.*) *Trecerea orchestrei de la fortissimo la pianissimo a impresionat.* • /<it. ***pianissimo***.

pianíst, -ă *s.m., s.f.* Persoană care cîntă (cu măiestrie) la pian, care are profesiunea de a cînta la pian. *Să cînte pianistul uvertura* (E. BAR.). • sil. *pi-a-*. pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***pianiste***.

pianístic, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* Care ține de pian sau de arta interpretativă la pian, care se referă la pian sau la arta interpretativă la pian; ca la pian. *A reprezentat cu atîta strălucire școala pianistică românească* (PER.). ◇ (*adv.*) *Nu tamburina cu degetele pe masă, nici nu le răsfira gimnastic sau pianistic* (TEOD.). **2** *s.f.* Atitudine, ansamblu de mișcări ale unui pianist. • sil. *pi-a-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***pianistique***, it. ***pianistico***.

piáno[1] *adv.* (*muz.; în opoz. cu „forte"; indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Cu intensitate scăzută; încet. ◇ *Piano pianissimo* = cît se poate de încet, extrem de slab. *Pian-piano* = mai încet. *Piu piano* v. piu. • /<it. ***piano***.

piáno[2] *s.n.* v. pian.

pianofórte *s.n.* (*muz.*) Pian. *Mormane de note muzicale, de reviste de modă erau aruncate pe jos în jurul negrului pianoforte* (CĂL.). • /<it. ***pianoforte***.

pianóla *s.f.* (*muz.*) Pianină acționată de un mecanism, care execută automat anumite melodii înregistrate, în prealabil, pe suluri speciale de hîrtie introduse în aparat. *Începea să danseze pe o muzică de pianolă* (CĂL.). ◇ Fig. *Orașul, prin ninsoare, noaptea, din pianole va cînta* (BACOV.). • sil. *pi-a-*. pl. *-e.* /<it. ***pianola***.

pianotă *vb. I. intr.* **1** (*fam.*) A cînta la pian. **2** Fig. A lovi nervos cu degetele (coarde imaginare). • sil. *pi-a-*. prez.ind. *-ez.* /<fr. ***pianoter***.

piaríst *s.m.* Membru al unui ordin catolic fundat, la sfîrșitul sec. 16, de Iosif Calasantiu, în Italia, care se ocupa cu educația și învățămîntul gratuit pentru copiii din școlile primare. • sil. *pi-a-*. pl. *-iști.* /<germ. ***Piarist***, fr. ***piariste***.

piartrítă *s.f.* (*med.*) Piartroză. • sil. *pi-ar-*. pl. *-e.* /<fr. ***pyarthrite***.

piartróză *s.f.* (*med.*) Inflamație a unei articulații, cu supurații în cavitatea articulară; piartrită. • sil. *pi-ar-*. pl. *-e.* /<fr. ***pyarthrose***; cf. gr. *πύον* „puroi", *ἄρθρον* „articulație".

piástru *s.m.* **1** Monedă (turcească) de argint, a cărei valoare a variat în decursul timpului și care a circulat și în Țările Române (în sec. 17-18 și în prima jumătate a sec. 19). *Am dat zece mii de piaștri* (CĂL.). **2** Monedă divizionară în Libia, Siria, Sudan, valorînd a suta parte dintr-o liră. • sil. *pi-as-*. pl. *-ștri.* /<germ. ***Piaster***, fr. ***piastre***, it. ***piastra***.

piátră *s.f.* **I 1** (*la sg.*) Nume generic pentru orice rocă solidă, dură și casantă, răspîndită la suprafața sau în interiorul pămîntului; (*și la pl.*) fragment de dimensiuni și de forme diferite dintr-o astfel de rocă. *O clădire veche de piatră... ca o mică cetățuie* (CAR.). ◇ Zic. *Mișcă toate pietrele,* se spune despre un om foarte stăruitor în acțiunile întreprinse. *Ori cu capul de piatră, ori cu piatra de cap,* se spune despre o situație foarte grea, fără ieșire, în care, oricum ai proceda, rezultatul ar fi nefavorabil. *Apa trece, pietrele rămîn.* ◇ *De-a pietrele* sau *în pietre* = numele unor jocuri de copii care se joacă cu pietricele. ◇ Loc.adj. *De piatră* = *a*) neclintit; încremenit. *Jivinile erau ieșite în poieni, din farmecul de piatră al întunericului celui mare* (SADOV.); *b*) greu, profund. *Lungi, sub despletita șatră, Dorm țiganii somn de piatră* (PARAS.); *c*) nesimțitor, insensibil; ext. rău. *Trebuia să aibă cineva o inimă de bronz sau de piatră ca să mai fie vesel în mijlocul atîtor suferințe* (CAR.). ◇ Expr. *A scoate* (sau *a aduce*) (*ceva*) (*și*) *din piatră* (*seacă*) = a face, a realiza, a obține etc. (ceva) cu orice preț, depunînd toate eforturile, trecînd peste toate greutățile. *De nu mi-a aduce sluga mea sălăți de aceste și din piatră seacă, mare lucru să fie* (CR.). *A pune cea dintîi piatră* = a începe, a iniția o acțiune, o lucrare etc. *Încredințează cu atîta ardoare lucrările la care el a pus cea dintîi piatră* (ODOB.). (*A fi*) *piatră* (*de moară*) *în casă* sau *piatra din casă* = (a fi) fată nemăritată (considerată de unii ca o povară pentru familie). *Pentru babă, fata moșneagului era piatră de moară în casă* (CR.). *A călca în piatră seacă* = a se osteni zadarnic; a nu-i merge bine în ceea ce face, a avea ghinion. *A-și pune carul în pietre* = a lua o hotărîre la care nu mai renunță, a rămîne ferm în hotărîrea luată; ext. a se încăpățîna. *Își puse carul în pietri să taie mărul cel mare din grădină* (POP.). *Fuge de scapără pietrele* = fuge foarte repede. (*A fi*) *tare* (sau *sănătos*) *ca piatra* (sau *de piatră*) = (a fi) foarte sănătos și rezistent. *Ai să fii veselă și sănătoasă ca piatra* (ISP.). *A avea* (sau *a i se pune, a-i sta cuiva ca*) *o piatră pe inimă* = a avea un mare necaz, a simți o mare neliniște. *A* (*i se*) *lua* sau *a* (*i se*) *ridica* (cuiva) *o piatră de pe inimă* (sau *de pe suflet, de pe cuget*) = a (se) elibera de o (mare) grijă, de o (mare) teamă; a găsi o soluție care să pună capăt unei situații dificile; a (se) liniști. *Surîde ca un om căruia i s-a luat o piatră de pe inimă* (CA. PETR.). *A nu* (*mai*) *rămîne* (sau *fi, sta, se ține*) (*nici*) *piatră de* (sau *pe*) *piatră* (din ceva) = a nu se (mai) alege nimic (din ceva); a se distruge complet. *Nu mai rămîie piatră pe piatră, grinzi în grinzi* (ARGH.). *A nu mai lăsa* (*nici*) *piatră pe piatră* = a distruge, a nimici; a face praf și pulbere. *A număra pietrele* = a umbla haimana. *A arunca* (*cu*) *piatra* (sau *pietre*) (în cineva) = a acuza, a învinui, a defăima (pe cineva), a aduce acuzații grave cuiva. *A arunca* (*cu*) *piatra* (sau *pietre*) *în grădina cuiva* (sau *a vecinului*) = a ataca indirect pe cineva, prin aluzii. *A scoate apă* (*și*) *din piatră* (*seacă*) v. apă. *Cît ai arunca cu piatra* v. arunca. *A așterne cu piatră* v. așterne. *A azvîrli cu piatra în șatră* v. azvîrli. *Crapă pietrele de ger* ori (*e un*) *ger de crapă pietrele* v. crăpa. *A da cu piatra în Dumnezeu* v. dumnezeu. (*A avea*) *inimă de piatră* v. inimă. *A mișca* (*toate*) *pietrele* (*din loc*) v. mișca. *A mînca piatră* v. mînca. *A scoate lapte din piatră* (*seacă*) v. scoate. *A sfărîma piatra* (*sau pietrele*) v. sfărîma. *A sta piatră* v. sta. ◇ Compar. (*sugerează ideea de duritate, de greutate, de imobilitate, de insensibilitate*) *Limba mi-i ca piatra de ascuțit coasa* (ARGH.). ◇ Fig. *Pe gînduri dus, Sta piatră și tăcea* (COȘB.). **2** Ext. Nume generic dat materialelor fabricate artificial pentru a înlocui piatra naturală. **3** *Epoca de piatră* (sau *pietrei*) = prima perioadă din istoria omenirii, care a durat cîteva sute de mii de ani, caracterizată prin folosirea uneltelor de piatră. **4** (*urmat de determ. care arată felul, întrebuințarea sau modul de prelucrare*) Bucată de piatră prelucrată; obiect făcut dintr-o astfel de bucată. *Se urcă pe o movilă cu piatră de hotar în vîrf* (PRED.). ◇ (*tipogr.*) *Piatră litografică* = piatră de calcar, cu structura foarte fină și densă, care servește, în litografie, la prepararea clișeelor. (*constr.*) *Piatră de talie* = piatră cu forme geometrice regulate, cu toate fețele bine tăiate și cu muchiile perfect drepte, care servește la executarea sau la căptușirea unei zidării. *Piatră de încercare* = *a*) rocă silicioasă foarte dură, folosită (în trecut) la verificarea purității aurului și a argintului; *b*) fig. mijloc, împrejurare etc. prin care se verifică capacitatea, sentimentele, valoarea cuiva; dovadă, indiciu, mărturie. *Această piesă a fost o curioasă piatră de încercare pentru temeinicia și bogăția de resurse a opiniunii noastre critice* (GAL.). *Piatră de temelie* (sau *fundamentală*) = *a*) (*constr.*) piatră care intră în construcția fundației unei clădiri și care adesea este pusă cu prilejul solemnității ce marchează începutul construcției. *Însuși măria sa a așezat cu mîna cea dintîi piatră de temelie* (SADOV.); *b*) fig. principiu sau element de bază, esențial. *Piatră unghiulară* = *a*) (*constr.*) piatră așezată în colțul fundației unei clădiri; *b*) fig. ceea ce este esențial într-o problemă; fundament, bază, temelie. *Triumful limbii naționale, iată piatra unghiulară a edificiului tău, Heliade* (PER.). *Piatră de ascuțit* = bucată de gresie tăiată special pentru a fi folosită la ascuțirea unor obiecte tăioase; cute. *Piatră prețioasă* (sau *scumpă, nestemată*) = mineral cristalizat, cu aspect frumos, în culori variate, cu duritate foarte mare, de valoare deosebită, care se găsește rar în natură și care este folosit la confecționarea bijuteriilor și în industrie. *Pe pieptu-i salbă De pietre scumpe* (EMIN.). Δ Fig. *Și-anină-n haina nopții Boabe mari de piatră scumpă* (EMIN.). *Piatră semiprețioasă* = mineral cristalizat, cu aspect frumos, în culori variate, dur, de mai mică valoare, care se găsește rar în natură și care este folosit la confecționarea bijuteriilor de mai mică valoare și în industrie. *Piatră funerară* = dală paralelipipedică sau trapezoidală, care se așază deasupra unui mormînt. *Piatră de polizor* = produs fasonat, de diferite forme, obținut prin aglomerarea unor granule abrazive (diamant, cuarț, corindon etc.), care este folosit în operații de așchiere, de polizare,

de ascuțire, de lustruire etc. *Piatră de moară* = fiecare dintre cele două discuri de piatră între care se macină semințele într-o moară cu pietre. *Întîlni un alt om cu două petre de moară de picioare* (ISP.). Δ Expr. *A ridica* (sau *a duce*) *pietre de moară* = a face lucruri foarte grele, peste puterile omenești. (*constr.*) *Piatră de construcție* = piatră naturală sau artificială (sub formă de blocuri sau plăci), folosită la executarea construcțiilor de orice fel. *Piatră de lustruit* v. lustrui. *Piatră miliară* v. miliar. *Piatră ponce* v. ponce. *Piatră pucioasă* v. pucios. *Piatră rară* v. rar. ◇ Compus: (*bot.*) *piatră-linte* = plantă erbacee, din familia leguminoaselor, cu florile de culoare albă sau albă-gălbuie, care crește prin pădurile din zona alpină (*Astragalus australis*). **5** Piesă confecționată din piatră, din os, din lemn etc., folosită la unele jocuri de societate. *Sașa întinse tablele pe masă și-i arătă cum se așază pietrele* (D. ZAMF.). ◆ (*la pl.*) Remy. *Hai să aranjăm pietrele, să putem începe jocul!* **6** (*înv., reg.*) Meteorit. *Căzu o piatră den ceriu* (DOC.). **7** (*înv., reg.*) Greutate (de cîntar sau de balanță). **8** (*meteor.; de obicei în legătură cu vb. „a bate", „a da", „a cădea"*) Precipitație alcătuită din particule de gheață, care se formează atunci cînd în interiorul norilor de furtună există curenți ascendenți puternici; grindină. ◆ Restr. Fiecare dintre particulele de gheață care formează această precipitație. **II** Analog. **1** Crustă de săruri minerale care se depune, cu vremea, pe pereții unui vas în care se fierbe apă sau în care se păstrează anumite lichide. **2** Substanță calcaroasă, gălbuie sau negricioasă, care se formează uneori pe suprafața dinților neîngrijiți; tartru dentar. **3** (*med.; de obicei cu determ. care arată organul în care se formează*) Calcul. ◇ *Piatra udului* v. ud. ◆ Ext. Litiază. **4** Compuse: (*chim.*) *piatră-de-var* = carbonat de calciu; *piatră-verde* = sulfat feros; calaican; (*pop.*) *piatră-acră* = sulfat dublu de aluminiu și potasiu; alaun de potasiu; *piatră-vinătă* = sulfat de cupru hidratat; *piatra-iadului* = azotat de argint; *piatră-pucioasă* = sulf (în formă de bucăți); (*înv., reg.*) *piatra-șoricelului* = arsenic; (*reg.*) *piatră-de-țipirig* = clorură de amoniu; (*mineral.*) *piatra-lunii* = varietate de feldspat, cu reflexe albăstrui, care este folosită ca piatră semiprețioasă. **5** *Piatră filosofală* = substanță ipotetică pe care o căutau alchimiștii, menită să le permită transformarea metalelor nenobile în aur. • pl. *pietre*. /lat. ***pĕtra***.

piață *s.f.* **I 1** Loc întins și deschis dintr-o localitate, unde se întîlnesc sau se întretaie mai multe străzi, adesea amenajat cu spații verzi, cu monumente etc. *A căzut furtună mare făcînd stricăciuni în oraș, mai ales în piețele deschise* (CAR.). ◇ *Comandant al pieței* v. comandant. *Comenduirea pieții* v. comenduire. **2** Loc special amenajat unde se face comerț cu mărfuri, mai ales cu produse agroalimentare; tîrg. ◇ *Piață angro pentru produse agroalimentare* = centru comercial agricol unde se realizează concentrarea produselor alimentare, oferite angro și en détail. *Trăsură de piață* = trăsură care transporta, în trecut, contra cost, persoane, bagaje etc. *Piață verde* v. verde. ◇ Expr. *A face piața* = a cumpăra alimentele necesare pentru hrana zilnică. (*fam.*) *A se certa ca la piață* = a se certa violent și folosind cuvinte grosolane. *A scoate pe piață* v. scoate. ◇ Compus: *piață-țintă* (sau *-vizată*) = piață sau segmente de piață care constituie obiectivul acțiunii comerciale a unor firme sau a unor producători. ◆ Preț curent al mărfurilor. *Dacă o fi acolo un șapte-opt, zece lei cîștig peste piață..., să ne întoarcem acasă* (PRED.). **II** (*econ.*) Sferă a circulației mărfurilor; categorie economică a producției de mărfuri în care își găsește expresia totalitatea actelor de vînzare-cumpărare și a relațiilor care se stabilesc în cadrul acestora, într-un spațiu determinat; cererea și oferta de mărfuri. ◇ *Piața valutară* = ansamblul operațiilor de vînzare-cumpărare de valută. *Piață monetară* = ansamblul operațiunilor de atragere și de plasare a banilor (și a instrumentelor de credit pe termen scurt), la nivelurile ratelor dobînzilor determinate liber de intermediarii financiari, în scopul reglării pe termen scurt a deficitelor de lichidități. *Piață de capital* = ansamblul operațiunilor în care se tranzacționează valori mobiliare între emitenții și posesorii lor, în calitate de vînzători, și deținătorii de capital, în calitate de cumpărători. *Piața mondială* = ansamblul relațiilor care se stabilesc între țările participante la circuitul economic mondial. *Piața aurului* = piață în care se comercializează aurul sub formă metalică sau de lingouri. *Piață liberă* = piață în care nu se manifestă intervenția guvernului și unde acționează liber forțele ofertei și ale cererii. *Piața neagră* = ansamblul operațiunilor ilicite, în care oferta de comercializare a unor bunuri se situează sub nivelul cererii. *Piață efectivă* (*sau penetrantă*) = *a*) clientela unei firme la un moment dat; *b*) volumul efectiv al vînzărilor unei firme, într-o anumită perioadă. *Piața produsului* = piață care cuprinde toate produsele interschimbabile sau substituibile. *Piață geografică* = zonă în care sînt localizați agenții economici implicați în piața produsului. *Piață potențială* = *a*) numărul de clienți potențiali ai unui produs; *b*) volumul sau valoarea maximă a vînzărilor unei firme într-o anumită perioadă de timp. *Piața cumpărătorului* = piață unde oferta este mai mare decît cererea. *Piața producătorului* (sau *a vînzătorului*) = piață unde cererea este mai mare decît oferta. *Piață în extindere* (sau *dezvoltare*) = piață în care vînzările de bunuri se află în creștere. *Piață internă* v. intern. • pl. *piețe*. /<it. ***piazza***.

piațétă *s.f.* Piață mică. *Se apropiau de piațeta din fața hotelului* (E. BAR.). • pl. *-e*. /<it. ***piazzetta***.

piáză *s.f.* **1** (*în superstiții, în imprec. sau în formule de urare; de obicei determ. prin „rea" sau „bună"*) Semn prevestitor; întîmplare, eveniment, ființă etc. care se crede că aduce cuiva nenorocire, nenoroc sau noroc. *Cînd pleci, să te-nsoțească piaza bună* (ARGH.). ◇ Expr. (*A porni* sau *a păși*) *în piezi buni* (ori *răi*) = a porni cu dreptul, sub auspicii bune (sau a porni cu stîngul, într-un ceas rău). ◆ (*reg.; la pl.*) Dispoziție, chef; toane. *Cînd nu știai să potrivești din git pe moș Nichifor, nu-l prea vedeai în cheji buni* (CR.). **2** (*înv., reg.; în forma „piez"*) Pantă, povîrniș. ◇ Loc.adv. *În piez* (sau *piezi*) = oblic, pieziș. *Drept în fața muchiei cu întăriturile se deschide, în piez, oblu și prelungit, un tărîm undulos* (ODOB.). ◇ Expr. *A vorbi* (sau *a grăi*) *în piez* = a vorbi cu două înțelesuri; a lua în derîdere, în bătaie de joc. • pl. *pieze*. și (*înv., reg.*) *piez s.m.*, (*reg.*) *chîjă s.f.* /cf. lat. *pĕs, pĕdem* „picior".

pic[1] *interj., s.n.* **I** *interj.* (*adesea repet.*) **1** Cuvînt care imită sunetul produs de căderea picăturilor de apă sau ale altor lichide pe un obiect dur. *Ploaia cade verticală din cerescul alambic Și sfidează pacienta trecătorilor: Pic, pic* (TOPÎR.). **2** Cuvînt care imită zgomotul produs de ciocul păsărilor cînd ciugulesc. **II** *s.n.* **1** Picătură, strop. *Își duse mîna la ochi ștergînd cîțiva picuri ce i se încurcară printre gene* (REBR.). ◇ Expr. (*A fi* sau *a se face*) *pic de apă* (ori *de înădușeală*) = (a fi) foarte asudat. *Eram pic de apă cînd am ajuns la locul de pîndă* (SADOV.). ◇ Fig. *Aducerile-aminte pe suflet cad în picuri, Redeșteptînd în față-mi trecutele nimicuri* (EMIN.). **2** Cantitate, măsură, durată etc. (foarte) mică. *Avea și el dreptul la un pic de odihnă, după atîtea nopți* (BART). ◇ Loc.adj., adv. *Fără* (*un* sau *nici un*) *pic de...* = (care e) lipsit (cu totul) de... *Dondănind foarte răpede, bîlbîit și fără pic de cugetare* (CR.). ◇ Loc.adv. (*Cîte*) *un pic* = *a*) puțin. *Mai stau un pic, a hotărît el* (SADOV.); *b*) (*în constr. neg.*) deloc. *Fără să stăm un pic la îndoială..., am ieșit din odaie* (BRĂ.). *Nici pic* (*de...*) = deloc, cîtuși de puțin. *Nu mai dete nici pic de somn în genele ei pînă dimineață* (ISP.). *Pic cu pic* = puțin cîte puțin, încetul cu încetul. *Anii trec, se scurge vremea pic cu pic, iar tu isprăvești școala, te faci mare* (PĂUN). ◇ Expr. *Stai un pic* v. sta. • pl. *-uri*. și (*reg.*) *pícur s.m.* /onomat.

pic[2] *s.n.* (*tehn.*) Pickhammer. • pl. *-uri*. /<germ. ***Pick[hammer]***.

pic[3] *s.n.* (*nav.*) **1** Bară de lemn sau de metal, vergă așezată oblic pe catargul de la pupă, pe care se leagă partea superioară a unei pînze. ◇ Loc.adj. *La pic scurt* = (*despre ancore*) cu puțin lanț la apă. **2** Compartiment etanș la extremitatea dinspre proră sau dinspre pupă a unei nave. • pl. *-uri*. /<fr. ***pic***.

pic[4] *subst.* Produs obținut dintr-un amestec de talc, acid oxalic și alte substanțe, cu ajutorul căruia se scot petele de cerneală de pe hîrtie, de pe țesături etc. • /de la ***picătură***, prin derivare regresivă.

pic[5] *subst.* v. pichi.

pică[1] *vb. I.* **I** *intr.* **1** (*înv., pop.*) A cădea de la o oarecare înălțime. *O sărmană păsărică a picat moartă sub stejar* (ODOB.). ◇ Expr. (*fam.*) *A pica* (sau *picat*) (*ca*) *din cer* (sau *din lună, din nori, din stele*) = ***a*** a veni pe neașteptate. *Cînd ai venit tu, mă? Picași din cer?* (PER.); *b*) a fi dezorientat, a nu ști ce să facă. *Nu se descurcă deloc, parcă-i picat din lună! A pica cerul pe cineva* v. cer. *Parcă a picat cerul pe mine* (ori *pe el* etc.) v. cer. *Nu pică din cer* v. cer. *A pica cu cărțile pe față* v. față. **2** (*înv., pop.*) A se desprinde, a se desface dintr-un tot, dintr-un ansamblu (căzînd jos, pierzîndu-se etc.). ◇ Expr. *Încă nu i-a picat cașul de la gură* v. caș. *Pică de coaptă!* v. copt. *A-i pica cuiva nasul* v. nas. *Nu-ți pică nasul dacă...* v. nas. *A-i pica para în gură* v. pară. ◆ (*fam.; despre îmbrăcăminte*) A nu se mai ține (pe corp) (din cauza dimensiunilor exagerate). ◆ Ext. A fi numai zdrențe. **3** (*pop.; fam.; despre ființe*) A-și pierde poziția verticală (căzînd la pămînt); a se prăbuși, a se răsturna, a se prăvăli. *N-a apucat să ridice nemernicul mîna și a picat grămadă* (CAR.). ◇ Expr. *A pica de oboseală* = a fi foarte obosit. *A pica în genunchi înaintea cuiva* = a cădea în genunchi înaintea cuiva (pentru a ruga, a implora, a solicita etc.). *Frumos* (sau *frumușel*) *de pică* = foarte frumos, neînchipuit de frumos. *Avea o față... frumoasă de pica* (ISP.). *A pica de somn* v. somn. ◆ (*despre clădiri*) A se dărîma, a se surpa, a se nărui. *Vede picînd într-un minut, edificiul său* (BOL.). ◆ Fig. (*înv., pop.*) A muri (în luptă). ◆ Fig. (*fam.*) A nu reuși la un examen, la un concurs etc. *A picat la matematică*. ◇ (*tr.*) *Profesorul l-a picat la examen*. **II 1** *intr.* (*înv., pop.; despre lichide și picături*) A picura. *Părețiі ei erau umezi și de multe ori pica apă dintr-înșii* (FIL.). ◆ (*pop.; despre materii vîscoase*) A se scurge, a se prelinge. ◇ Expr. *A-i pica* (cuiva) *mierea-n păsat* v. miere. *A-i pica* (*cuiva*) *mucul* (sau *mucii*) *după cineva* v. muc. *A-i pica mucul în strachina cuiva* v. strachină. ◆ (*reg.; despre rouă, brumă*) A se lăsa, a se așterne. *Astă-noapte a picat brumă*. **2** *impers.* A ploua ușor, cu stropi rari. *Dacă la Cozia pică, la Bistrița plouă* (POP.). ◇ Expr. *Dacă* (sau *de*) *nu curge, pică* v. curge. *Dacă nu plouă, măcar pică* v. ploua. **3** *tr.* (*înv., pop.*) A face să cadă în picături (un lichid, o materie topită). *Pică trei picături de sînge peste stăpînul lor și învie* (ISP.). ◇ Expr. *Să-l* (sau *să mă, să ne etc.*) *pici cu ceară* (sau *cu lumînarea*) = orice ai face, pentru nimic în lume, cu nici un preț, nicidecum. *Nu-și astîmpăra gura către mai marii săi, măcar să-l fi picat cu lumînarea* (CR.). *Să-l* (sau *să mă, să ne etc.*) *pici cu smoală* v. smoală. ◆ (*refl., intr., tr.*) A (se) păta, a (se) murdări cu ceva. *O biblie veche picată cu ceară* (ARD.). **III** *intr.* **1** (*fam.*) A intra în posesiunea unui lucru, a dobîndi ceva în mod întîmplător; a cîștiga ceva (în mod ocazional sau ilicit). *Numai lui îi pică toate bucățele bune* (CE. PETR.). ◇ Expr. *A pica în mîna* (sau *în palma, în mîinile*) *cuiva* = a ajunge în puterea, la discreția cuiva. *Eu la mîna-ți am picat, Tu de moarte m-ai scăpat* (ALECS.). *A-i pica* (cuiva) *ceva în mînă* (sau *mîini*) = a ajunge în posesia sau la îndemîna cuiva. **2** (*fam.*) A sosi pe neașteptate; a se ivi, a apărea. *Intru într-o berărie și aștept să pice din moment în moment* (CAR.). ◇ Loc.vb. *A pica la învoială* = a se învoi, a se înțelege. *A-i pica* (cineva) *drag* = a se îndrăgosti (de cineva). ◇ Expr. *A-i pica greu la stomac* = *a*) a avea o indigestie; *b*) a avea dificultăți; a nu-i conveni, a nu-i plăcea ceva. *A-i pica* (*cuiva*) *bine* (*ceva*) = *a*) a-i fi de folos; *b*) a-i plăcea, a-i prii. (*reg.*) *A-i pica* (cuiva) *carte* (sau *hîrtie*) = a primi o scrisoare. *A-i pica cuiva fisa* v. fisă. *A-i pica* (cuiva, ceva) *prin minte* v. minte. *A pica năpasta* v. năpastă. *A-i pica* (*cuiva*) (*cu*) *tronc* (*la inimă*) v. tronc. **3** (*pop.; despre zile, evenimente etc.*) A se nimeri la o anumită dată, într-o anumită perioadă; a cădea, a fi. **4** (*înv., pop.*) A ajunge într-o anumită stare, situație, împrejurare; a cădea în..., a da în..., a fi cuprins de... *Alții au picat în pedantismul cuvintelor* (RUSSO). ◇ Expr. *A pica de fazan* v. fazan. *A pica în vină* v. vină. **IV** *tr.* (*pop.*) A lovi, a atinge pe cineva (țintindu-l cu ceva). *M-a picat cu o piatră în cap* (PER.). ◇ Expr. *A pica sorțul pe cineva* v. soartă. • prez.ind. *pic*. /***pic***[1] + *-a*.

picá[2] *vb. I. intr.* (*despre avioane*) A coborî în picaj. • prez.ind. pers. 3 *-cheză*. /<fr. ***piquer***.

píca[3] *s.f.* (*med.*) Pervertire a gustului, constînd în a prefera substanțele necomestibile (cărbune, pămînt, argilă etc.). • /<fr. ***pica***; cf. lat. *pīca, -ae* „coțofană".

picadór *s.m.* Călăreț care participă la luptele cu tauri, avînd o lance cu ajutorul căreia aduce taurul în fața toreadorului sau matadorului ori intervine cînd viața acestora este în pericol. • pl. *-i*. /<fr. ***picador***, sp. ***picador***.

picáj *s.n.* (*av.*) Coborîre a unui avion pe o traiectorie (aproape) verticală. ◇ Loc.adv. *În picaj* = drept în jos, (aproape) vertical. *Avioanele veniră în picaj asupra convoiului* (SADOV.). • pl. *-e.* /<fr. ***piquage***.

picámăr *s.n.* v. pickhammer.

picánt, -ă *adj.* **1** (*despre mîncăruri, băuturi sau despre gustul lor*) Care este condimentat, pișcător; înțepător, iute. *Aș mînca ceva picant* (CĂL.). **2** Fig. (*despre glume, anecdote etc.*) Care este (ușor) indecent, obscen; piperat. *A povestit cîteva anecdote... picante* (CE. PETR.). **3** Fig. (*despre persoane*) Care este nostim (din cauza ironiei fine, a spiritului satiric etc.). ◆ (*despre femei*) Care este atrăgătoare, seducătoare. ◆ (*despre înfățișarea oamenilor, în special a femeilor*) Care stimulează în mod agreabil interesul, atenția cuiva. *Atina este o brunetă picantă* (BART). • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***piquant***.

picanterie *s.f.* **1** Calitatea de a fi picant. **2** Concr. (*de obicei la pl.*) Mîncare picantă, aliment picant. **3** Concr. Fig. (*de obicei la pl.*) Glumă, anecdotă, vorbă, aluzie (ușor) indecentă. *Comedia avea multe picanterii.* • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<germ. ***Pikanterie***.

picărd, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m, s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Picardiei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) populație care locuiește în Picardia; locuitorii Picardiei. **2** *adj.* Care aparține Picardiei sau picarzilor, care se referă la Picardia sau la picarzi; care este originar din Picardia. ◆ (*subst. f.*) Dialect vorbit în Picardia. • pl. *-zi, -de.* /<fr. ***picard***; cf. nm. pr. *Picardia*, provincie istorică în N Franței.

picáre *s.f.* Acțiunea de *a pica* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***pica***[1].

picarésc, -ă *adj.* (*lit.*) **1** Care aparține picarismului, care se referă la picarism. **2** (*despre genuri, specii, opere literare*) Care, prin intermediul unor personaje aparținînd mediului interlop (aventurieri, vagabonzi, cerșetori etc.), dotate cu un viu spirit de observație, cu umor, vervă satirică, limbaj pitoresc (plin de elemente familiare, argotice etc.) și trecînd printr-o serie întreagă de aventuri, critică medii sociale, moravuri, relații sociale etc. din Spania secolelor 16-17 și, apoi, în sec. 18, din diferite țări europene (reliefînd amănuntul pitoresc și ineditul aventurii). • pl. *-ești.* /<fr. ***picaresque***, sp. ***picaresco*** <*pícaro* „aventurier".

picarisí *vb. IV. refl.* (*înv.*) A se simți jignit, insultat; a se supăra (în urma unei jigniri). • prez.ind. *-esc.* /<ngr. *πικάρισα*, aoristul lui *πικάρω*.

picarísm *s.n.* (*în lit. spaniolă*) Tendință de a zugrăvi personaje ca: aventurieri, cerșetori, intriganți, declasați etc. • /<fr. ***picarisme***.

pícaro *s.m. invar.* Personaj aventurier, intrigant, șmecher din literatura spaniolă din sec. 16-17. • /<sp. ***pícaro*** „derbedeu".

picát[1] *s.n.* Faptul de *a pica*. • /v. ***pica***[1].

picăt[2]**, -ă** *adj.* (*pop.*) Care este pătat, murdărit (cu ceva care a picat). • pl. *-ți, -te.* /v. ***pica***[1].

pícă[1] *s.f.* (*pop.; în legătură cu vb. „a avea", „a prinde"*) Ciudă, pizmă, ranchiună (pe cineva); dușmănie, ură ascunsă. *Avea o veche pică împotriva șefului de vamă* (BART). ◇ Loc.vb. *A purta pică* v. purta. • /<germ. ***Pike***.

pícă[2] *s.f.* **1** Unul dintre cele patru semne distinctive de pe cărțile de joc, de culoare neagră, în formă de inimă ori de frunză, cu vîrful în sus și cu o codiță în partea de jos, sau de vîrf de lance. *Unul taie la carate, celălalt la pici* (BRĂT.). ◇ Fig. *O damă de pică puțin mai încruntată* (BASS.). **2** Ext. Carte de joc care are acest semn. • pl. *pici.* /<germ. ***Pik***, fr. ***pique***.

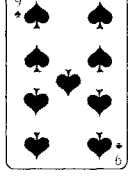

pică[2] (2)

pícă[3] *s.f.* (*med. vet.*) Aberație a gustului la animale, manifestată prin tendința de a consuma obiecte necomestibile, care este simptom al unei boli cauzate de carență în minerale. • /<fr. ***pique***; cf. lat. *pica*.

picătoáre *s.f.* **1** (*fam.*) Pipetă. **2** (*înv., reg.*) Vas de tuci, de lut etc. care se pune sub grătar sau sub frigare ca să se scurgă în el grăsimea; gener. vas de gătit. • pl. *-oare.* /***pica***[1] + *-ătoare*.

picătór *s.n.* Tub mic de sticlă sau din plastic, cu un capăt îngustat și cu celălalt prevăzut cu un tub de cauciuc, care este folosit la administrarea unei soluții (medicamentoase) în picături. • pl. *-oare.* /***pica***[1] + *-ător*.

picătură *s.f.* **1** (*de obicei urmat de determ. precedate de prep. „de"*) Mică sferă de lichid, desprinsă dintr-o masă de lichid care se formează de obicei prin condensarea unui gaz. *Picăturile de ploaie cad ca niște note din coarde obosite* (DEM.). ◆ Ext. Cantitate mică dintr-un lichid; pic, strop. *Aleargă iute și... aduce cele două picături de lapte* (CR.). ◇ Zic. *Ca o picătură de apă în mare*, se spune pentru a arăta lipsa de însemnătate sau inutilitatea unui lucru. ◇ Loc.adv. *Printre picături* = *a*) din cînd în cînd, cîteodată; *b*) ext. în timpul liber, pe apucate. *Un semn de amintire, făcut de mîna mea, așa, printre picături* (SLAV.). *Picătură cu picătură* = puțin cîte puțin, încetul cu încetul; pînă la epuizare. *Cafeaua o sorbea picătură cu picătură* (STANCU). *Cu picătura* = *a*) în cantitate (foarte) mică, cîte puțin; *b*) cu greu, cu încetul. *Pînă la o* (sau *ultima*) *picătură* = tot, complet. ◇ Expr. *A semăna* (cu cineva) *ca două picături* (*de apă*) = a avea exact aceeași înfățișare cu altă persoană, a fi leit. *Seamănă măsii ca două picături de apă* (DELAVR.). *A se* (*strecura*) (sau *a scăpa*) *ca printre picături* = a ieși cu mare greutate dintr-o situație neplăcută. *De bătăi și lovituri, Scăpă printre picături* (PANN). *Pînă la ultima picătură de sînge* = pînă la moarte, pînă la ultima suflare. *A nu mai avea* (*nici*) *o picătură de sînge în obraz* v. sînge. ◇ Fig. *Ca printr-o sită deasă se cerneau... picături de cer albastru* (HOG.). ◆ Ext. Cantitate mică, neînsemnată din ceva; fărîmă. *Cea din urmă picătură a curs din clepsidră* (SADOV.). **2** (*la pl.*) Substanță medicamentoasă lichidă, care se administrează bolnavului sub formă de picături. *Îi aduse o sticluță cu picături și îi numără, în linguriță de ceai, atîtea cîte spunea prescripția* (CE. PETR.). **3** (*tehn.*) Particulă de metal topit, care se desprinde de pe electrod în cursul sudării și care se depune pe suprafața pieselor care se sudează. **4** (*lingv.; înv.*) Semn de punctuație care marchează punctul. ◇ *Jumătate de picătură* = virgulă. • pl. *-i.* /***pica***[1] + *-ătură*.

picăturí *vb. IV. intr.* (*reg.*) A picura. • prez.ind. *-esc.* /***picătură*** + *-i*.

picăturícă *s.f.* **1** Dim. al lui *picătură*. *Nu-i trage tu nici un fum și nu-i sorbi nici o picăturică* (PANN). **2** Pată mică. • pl. *-ele.* /***picătură*** + *-ică*.

picățeá *s.f.* (*la pl.*) Desen format din puncte sau din suprafețe geometrice de dimensiuni mici, repetate simetric pe o țesătură de altă culoare; (*și la sg.*) fiecare dintre aceste elemente ale desenului; picățică. *A pus peste rochie un șorț albastru cu picățele albe* (PER.). ◇ Expr. (*fam., glum.*) (*Nostim și*) *cu picățele* (*roz*) = *a*) (*despre oameni*) plin de haz; atrăgător, picant; *b*) (*despre obiecte*) care este caraghios, ridicol. **2** (*înv., pop.*) Picătură mică dintr-un lichid, dintr-o materie topită (și solidificată) etc. *Oi fi murdară pe undeva? – A, ba da... pe poale... cîteva picățele de ceară* (DELAVR.). • pl. *-ele.* /***picat***[2] + *-ea*.

picățícă *s.f.* Picățea. • pl. *-ele.* /***picat***[2] + *-ică*.

píccolo *s.n.* (*muz.*) **1** Cel mai mic instrument dintr-o familie. ◇ *Flaut piccolo* v. flaut. **2** Registru de orgă. • /<it. *[flauto] piccolo*.

pichér[1] *s.m.* **1** (*constr.*) Tehnician care răspunde de întreținerea unui sector de drum (șosea, linie de cale ferată etc.) și de lucrările de construcție care au loc pe această porțiune. **2** (*cineget.; înv.*) Servitor călare care conducea cîinii la o vînătoare sau care însoțea pe cineva la o vînătoare, într-o călătorie etc. • pl. *-i.* /<fr. ***piquer***.

pichér[2] *s.n.* (*țes.*) Piesă (din piele) la războiul de țesut mecanic, așezată la capetele suveicii, care servește la amortizarea mișcării acesteia; tachet. • pl. *-e.* /<germ. ***Picker***.

píchere *s.f.* (*ornit.; pop.*) Bibilică (*Numida meleagris*). • pl. *-i.* și *píchire* *s.f.* /de la ***pichiri***, prin derivare regresivă.

picherói *s.m.* (*ornit.; reg.*) Bărbătușul bibilicii. • pl. *-oi.* /***pichere*** + *-oi*.

pichét[1] *s.n.* Numele unui joc de cărți care se joacă (în doi) cu 32 de cărți. *Nu era zi în care să nu fi jucat... cel puțin șapte partide de pichet* (BRĂT.). • /<fr. ***piquet***.

pichét[2] *s.n.* (*țes.*) Țesătură deasă de bumbac, de mătase sau din fibre sintetice, făcută cu două urzeli diferite, dintre care cea de la suprafață formează un desen (geometric) în relief. • /<fr. ***piqué***.

pichét[3] *s.n., s.m.* **I** *s.n.* **1** (*milit.*) Subunitate militară însărcinată cu siguranța trupelor aflate în marș sau în staționare. *Cerui generalului măcar un pichet de soldați* (REBR.). **2** (*înv.*; și *pichet de grăniceri*) Subunitate de grăniceri care asigura paza unei porțiuni de frontieră. ◆ Clădire în care își afla sediul această subunitate. **3** Grup organizat (de militari sau de civili) însărcinat cu apărarea sau cu paza unor obiective importante. *Pichete pentru paza centralei telefonice s-au făcut?* (PER.). ◇ *Pichet de incendiu* = subunitate de pompieri organizată în cadrul unei instituții sau întreprinderi. **4** *Pichet de grevă* = detașament de greviști, care, stînd la poarta întreprinderilor sau a instituțiilor, previn pe cei din afară despre declanșarea grevei și împiedică pe spărgătorii de grevă să acționeze. **II** *s.m.* Țăruș de lemn sau de metal care se înfige în pămînt pentru a marca axa unui traseu, un punct al unei alinieri, locul de plantare a unui arbore etc. • pl. *n. -e, m. -ți.* /<fr. ***piquet***, germ. ***Pikett***, rus. ***пикет***.

pichét[4] *s.n.* Rachiu de drojdie îndoit cu apă. ◆ Ext. Vin de calitate proastă, contrafăcut. • /<fr. ***piquette***.

pichetá *vb. I. tr.* **I 1** A forma un pichet de grevă la poarta unei instituții, a unei întreprinderi etc. **2** A manifesta stînd în fața unei instituții, a unei ambasade etc., în semn de protest, pentru a atrage atenția asupra unor revendicări. **II 1** (*compl. indică punctele unui traseu, ale unei alinieri, ale unei măsurători etc.*) A marca prin picheți. *Fiecare șef de coloană... pichetase cu țăruși de mesteacăn calea asaltului* (SADOV.). **2** (*compl. indică picheți*) A bate în pămînt (pentru a marca ceva). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***piquetter***.

pichetáj *s.n.* Ansamblu de picheți care marchează un traseu, o aliniere, un drum etc. • pl. *-e.* /<fr. ***piquetage***.

pichetáre *s.f* Acțiunea de *a picheta* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***picheta***.

pichetáș *s.m.* (*înv.*) Grănicer la un pichet. *Pichetașii austrieni nu i-au lăsat a trece* (I. ION.). • pl. *-i.* /***pichet*** + *-aș*.

píchi *subst.* (*reg.*; și *de-a picul*) Joc de copii care se joacă cu un bețișor care este lovit cu un fel de lopățică. *Jocurile erau din cale afară de nebunești. Șodronul, pichiul, oina* (BRĂ.). ◆ Ext. Țurca. • și *pic subst.* /cf. magh. *bige*.

píchire *s.f.* v. pichere.

píchiri *interj.* (*reg.; adesea repet.*) Cuvînt care imită strigătul bibilicii. • /onomat.

pici[1]-Elem. de compunere „ciocănitoare". • /<fr. ***pici-***; cf. lat. *pīcu, -is*.

pici[2] *s.m.* (*fam.*) Băiat (foarte) tînăr; copil de sex masculin; puști. *Vezi pe cîte un pici de cinci șase ani că se duce cu trei cai să-i scalde* (BRĂT.). • pl. *pici.* /<tc. ***piç***.

piciде *s.f. pl.* (*ornit.*) Familie de păsări piciforme, cuprinzînd ciocănitoarea, ghionoaia, tucanul etc. (*Picidae*). • /<fr. ***picidés***.

picifórm, -ă *s.f., adj.* (*ornit.*) **1** *s.f.* (*la pl.*) Ordin de păsări sedentare și insectivore, avînd ca tip ciocănitoarea, care au degetele îndreptate două înainte și două înapoi pentru agățat și terminate cu gheare ascuțite, coada lungă, formată din pene rigide, ciocul conic, lung, drept și puternic, limba lungă și cleioasă și care se hrănesc cu insecte (*Piciformes*); (*și la sg.*) pasăre care face parte din acest ordin. **2** *adj.* (*despre păsări*) Care seamănă cu ciocănitoarea. • pl. *-e.* /<fr. ***piciforme***, it. ***piciforme***; cf. lat. *pīcu, -is* „ciocănitoare".

piciócă *s.f.* v. picioică.

picioícă *s.f.* (*bot.; reg.*) **1** Cartof. *Vremea e tot uscată: geme toată împărăția de așa secetă: or să se scumpească piciocile* (CAR.). **2** Nap (*Helianthus tuberosus*). • pl. *-ci.* și *piciócă* *s.f.* /<magh. ***pityóka***.

piciór *s.n.* **1** Fiecare dintre cele două membre inferioare ale corpului omenesc, de la șold pînă la vîrful degetelor, și fiecare dintre membrele celorlalte viețuitoare, care servesc la susținerea corpului și la deplasarea în spațiu; restr. labă. *Șchiopătam de un picior. Erau desculți, cu picioare negre, mari și noduroase* (E. BAR.). ◇ Zic. *Unde nu-i cap, vai de picioare!* ◇ (*med.*) *Picior plat* = anomalie congenitală sau dobîndită, care constă în turtirea bolții piciorului la om. ◇ *La picior* = *a*) loc.adj. (*despre vînători*) care vînează animalele în timp ce acestea se odihnesc, mănîncă etc. *Vînătorii la picior fiind așa de puțini, vînatul era de o bogăție neistovită* (SADOV.); *b*) loc.adj., adv. (care are loc) în timp ce animalele se odihnesc,

mănîncă etc. *Primul iepure l-am împușcat vinînd la picior într-un lăstar de pădure* (PER.). <> Loc.adj. *Bun* (sau *iute*) *de picior* (sau *de picioare*) = iute, sprinten. *Ahile cel bun de picioare* (MURNU). <> Loc.adv. *În* (ori *pe*) *picioare* sau, *fam., d(e)-a-n picioarele* = în poziție verticală; sus. *Se scoală în picioare și dispare iar înăuntru* (CAR.). *În vîrful picioarelor* = *a*) cu corpul sprijinit numai pe vîrfurile degetelor de la picioare; *b*) ext. fără a face zgomot; tiptil. *Cu piciorul* (sau *picioarele*) = fără un mijloc de locomoție, pe jos. *Ceva mai încolo, la zece minute cu piciorul, sînt binefăcătoarele izvoare... de la Căciulata* (VLAH.). *Pe picior greșit* = (*la unele jocuri sportive*) nepregătit pentru a para acțiunea adversarului sau, gener., pentru a răspunde unei provocări. *Pe picior* = *a*) neîntîrziat, operativ. *Smărăndache, care se orienta și, pe picior, devenise util funcționarilor dezorientați* (CĂL.); *b*) în grabă, superficial. *Se vedea că era o treabă proastă, făcută pe picior; c*) neoficial; ocazional. *Trăiau din afaceri făcute pe picior* (STANCU). <> Expr. *A sări drept* (sau *ars*) *în picioare* = a se ridica repede, brusc. *Nurorile atunci sar arse în picioare* (CR.). *A fi pe* (sau *în*) *picioare* = *a*) a se însănătoși după o boală (lungă); *b*) a se reface din punct de vedere material. *A vedea* (pe cineva) *pe* (sau *în*) *picioare* = a vedea pe cineva sănătos. *Veghează cu schimbul la căpătîiul bolnavului, pînă ce îl scapă de la moarte și-l văd iar pe picioare* (GAL.). (*glum., iron.*) *Are numai* (atîția...) *ani pe un picior* = are o vîrstă mai mare decît cea pe care o mărturisește. *A pune pe picioare* = *a*) a iniția, a organiza ceva, a face să meargă, să funcționeze. *Se mutară în căsuța lor; Mihai trebălui o săptămînă pînă o puse pe picioare* (POPOV.); *b*) a îngriji un bolnav și a-l însănătoși. *A scula* (sau *a pune*) *în picioare* = a mobiliza în vederea unei acțiuni. *A se topi* (sau *a se usca, a pieri, a se pierde*) *pe* (sau *din, de, pe*) *picioare* ori *d(e)-a-n picioarele* = a slăbi, a se prăpădi cu încetul. *Mă topesc d-a-n picioarele de dorul părinților mei* (ISP.). *A boli* (sau *a duce boala*) *pe picioare* = a fi bolnav (ușor), fără a zăcea la pat. (*A fi*) *cu un picior în groapă* (și *cu unul afară*) = *a*) (a fi) foarte bătrîn, prăpădit, bolnav; *b*) (a fi) aproape de moarte. *Am văzut oameni cu piciorul în groapă, pe care-i condamnau toți doctorii mari și au scăpat* (CĂL.). *A vedea pe cineva cu picioarele înainte* = a vedea pe cineva mort. *A scoate* (*pe cineva*) *cu picioarele înainte* = a scoate pe cineva (pe năsălie) pentru a-l înmormînta. *A sta* (sau *a fi*) *în picioarele cuiva* = a împiedica, a încurca, a deranja pe cineva; a fi inoportun. *A sta* (sau *a rămîne, a fi*) *în picioare* = *a*) a exista sau a continua să existe. *Revista ieșană, cu silințe eroice, stă și astăzi în picioare* (GAL.); *b*) (*despre teorii, planuri, ipoteze etc.*) a corespunde cu realitatea, a fi întemeiat; *c*) (*despre construcții*) a sta, a rămîne intact sau în poziție verticală. *Mai rămăsese un perete pe jumătate surpat și hogegele în picioare* (CE. PETR.); *d*) (*despre oameni*) a nu se da bătut, a rezista. *În picioare* sau *din cap pînă în* (ori *la*) *picioare* = leit, aidoma. *Bucățică ruptă, tată-său în picioare* (CR.). *A sări într-un picior* = a se bucura mult. *Unde ai mai văzut mirese rîzînd și sărind într-un picior?* (GAN.). *Cît te-ai întoarce* (sau *învîrti*) *într-un picior* = repede de tot, într-o clipă. (*fam.*) *A o lua* (sau *a o apuca*) *la picior* = a începe să fugă (repede), a o lua la goană; a încerca să se facă nevăzut prin fugă. *Bucătarul își luă picioarele pe umere și se depărtă* (SLAV.). *A nu-i* (*mai*) *sta* (cuiva) *picioarele* = a nu (mai) sta potolit, liniștit, a alerga de colo-colo; a umbla mult. *A-și bate picioarele* = a umbla mult, a obosi de prea multă alergătură. *Degeaba vă mai bateți picioarele ducîndu-vă* (CR.). *A prinde* (undeva) *picior* = a se așeza, a se stabili undeva. *Arhiereul uscat la față a prins picior... și deci lăsă mătăniile* (CA. PETR.). *A cădea* (sau *a se arunca*) *la picioarele cuiva* sau *a săruta picioarele cuiva* = a se ruga (umil) de cineva; a se umili înaintea cuiva. *A călca* (pe cineva) *pe picior* = *a*) a preveni pe cineva (călcîndu-l pe încălțăminte) să nu facă sau să nu spună ceva; *b*) a face sau a spune (cuiva) ceva supărător. *A vorbi* (sau *a scrie*) *cu picioarele* = *a*) a vorbi (sau a scrie) greșit (logic sau gramatical) ori fără talent; *b*) ext. a scrie urît, a mîzgăli. *Fără cap și fără picioare* = fără logică, lipsit de sens. (*fam.*) *A face* (sau *a căpăta*) *picioare* = (*despre obiecte*) a dispărea. (*A sta* sau *a ședea*) *picior peste picior* = *a*) (a ședea într-o poziție comodă) cu o parte a unui picior ridicată și așezată peste celălalt picior. *Stau pe banchete picior peste picior* (GAL.); *b*) a sta degeaba. *A sta cu picioarele pe pereți* = a nu face nimic. *A călca* (pe cineva sau ceva) *în picioare* = a distruge, a nimici; a disprețui, a desconsidera. *De ce nu mă lovești, de ce nu mă calci în picioare?* (H. LOV.). *A pune* (sau *a așterne, a închina* ceva) *la picioarele cuiva* = a închina, a oferi cuiva (ceva) în semn de supunere, de prețuire, de omagiu. *O iubise și el cîndva, punîndu-i la picioare toată frageda lui tinerețe* (VLAS.). *A bate din picior* = a lovi cu piciorul în pămînt, ca semn de amenințare sau de intimidare ori pentru a-și impune voința; a se răsti, a comanda. *Mama Sultana bătu din*

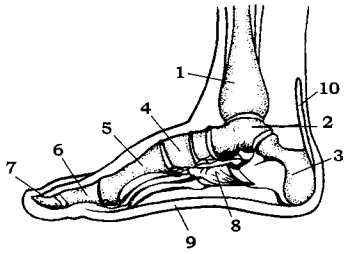

Partea de jos a piciorului uman
(secțiune longitudinală)

1. Tibia.
2. Astragal.
3. Calcaneu.
4. Osul cuneiform medial.
5. Primul metatars.
6, 7. Falangele degetului mare.
8. Ligamentul inferior.
9. Fascia plantară (susține arcada plantară).
10. Tendonul calcanean.

picior: Tînărul să aștepte! (GAN.). *A sta cu picioarele în apă rece* = a se gîndi profund și îndelung la ceva. *Să stai tu cu picioarele în apă rece șase săptămîni, ziua și noaptea, și tot n-ai să pricepi nimic* (PRED.). *A fi* (sau *a se afla*) *pe picior de pace* = a fi (sau a se afla) în stare de pace. *A fi* (sau *a se afla, a se pune, a intra*) *pe picior de egalitate* (sau *pe același picior*) *cu cineva* = a se bucura de aceleași drepturi, a avea aceeași situație cu altcineva. *A*(*-i*) *da* (*cuiva* sau *la ceva*) *cu piciorul* = a respinge sau a lăsa să-i scape un prilej favorabil. *Ai dat cu piciorul la avere* (G. M. ZAMF.). *A trăi pe picior mare* = a duce o viață de belșug, a cheltui mult. *Considerau că intra în obligațiile lor sociale de a trăi pe picior mare* (CĂL.). *Parcă l-a apucat* (sau *l-a prins*) *pe Dumnezeu de* (*un*) *picior,* se spune despre cineva care trăiește o bucurie mare și neașteptată. *A fi* (sau *a sta*) *pe picior de ducă* (sau *de plecare*) = a fi gata de plecare. *Oamenii, după ce-și încheiaseră pregătirile..., stăteau pe picior de ducă* (CA. PETR.). *A*(*-și*) *tăia* (*singur*) *craca* (sau *creanga*) *de sub picioare* = a pierde sau a face să piardă un avantaj; a(-și) periclita situația printr-o acțiune necugetată. *A cădea din* (ori, *pop., de pe*) *picioare* (sau, *pop., de-a-n picioarele*) sau *a nu se* (*mai*) *putea ține, a nu* (*mai*) *putea sta pe picioare, a nu-l* (*mai*) *ține picioarele,* se spune despre un om care și-a pierdut echilibrul, puterile sau care este extrem de obosit. *S-a făcut o mîzgă și un ghețuș, de nu te mai poți de feli ținea pe picioare* (CR.). *A i se tăia* (sau *a i se înmuia*) *cuiva* (*mîinile și*) *picioarele* = a avea o senzație de slăbiciune fizică; a nu se putea stăpîni (de emoție, de durere etc.). *Gîndul că trebuie să dea ochii cu căldărarul făcea să i se taie mîinile și picioarele* (CA. PETR.). (*Nici*) *picior de...* = nimeni, (nici) urmă de..., (nici) țipenie. *N-am lăsat picior de turc în Mehedinți și în Dolj* (GHICA). *Negustorie* (sau *comerț, afaceri* etc.) *pe picior* = negustorie (sau comerț, afaceri etc.) făcute întîmplător, ocazional, fără sediu sau firmă înscrisă. *A sta cu un picior la răsărit și cu altul la apus* v. apus. *A avea aripi la picioare* v. aripă. *A bate din picioare* v. bate. *A da binelui cu piciorul* v. bine. *A cădea în picioare* v. cădea. *A pleca* (sau *a fugi, a ieși, a se duce, a se întoarce*) *cu coada între picioare* v. coadă. *A-i crăpa cuiva pămîntul* (*de sub picioare*) v. crăpa. *A depăna din picioare* v. depăna. *A dormi de-a-n picioarele* (sau *pe picioare*) v. dormi. *A fi dracul în picioare* v. drac. *A călca cu piciorul drept* v. drept. (*A fi*) *cu* (sau *în*) *picioarele goale* v. gol. *A-și pleca grumazul sub piciorul cuiva* v. grumaz. *A pune piciorul pe grumazul cuiva* v. grumaz. *A împleti din picioare* v. împleti. *A i se lega picioarele* v. lega. *A linge picioarele* v. linge. *A-i lua cuiva drumul din picior* v. lua. *A lua* (*pe cineva* sau *ceva*) *peste picior* v. lua. *A da din mîini și din picioare* v. mînă. *A lega cuiva mîinile* (*și picioarele*) sau *a lega* (*pe cineva*) (ori *a fi legat*) *de mîini și de picioare* v. mînă. *A avea picioare moi* v. moale. (*Nu-i*) *nici picior de om* sau *nu-i* (*nici*) *picior de om* v. om. *A-i fugi pămîntul de sub picioare* v. pămînt. *A*(*-i*) *pune* (*cuiva*) *piciorul în* (ori *pe*) *prag* v. prag. *A-și rupe pumnii și picioarele pe cineva* v. pumn. *A pune piciorul* (*undeva* sau *la cineva*) v. pune. *A pune piciorul* (sau *picioarele*) *pe* (ori *la*) *pămînt* (sau *pe uscat, jos etc.*) v. pune. *A pune capul cuiva sub picior* v. pune. *A pune* (*ceva*) *sub picior* v. pune. *A* (*se*) *pune pe* (sau *în*) *picioare* v. pune. *A fi* (sau *a se pune*) *pe picior de război* v. război. *A ridica în picioare* v. ridica. *A se ridica în picioare* v. ridica. *A-și rupe picioarele* v. rupe. *A o rupe la picior* v. rupe. *A-i scăpăra* (*cuiva*) *picioarele* v. scăpăra. *A se sfîrși* (*cineva*) *pe picioare* v. sfîrși. *A*(*-și*) *lua picioarele la spinare* v. spinare. *A-i sta* (*cuiva*) *capul unde-i stau picioarele* v. sta. *A călca cu piciorul stîng* v. stîng. *A ședea în picioare* v. ședea. *A o șterge la picior* v. șterge. *A trage un picior* sau *a trage piciorul* v. trage. *Cît îl țin picioarele* v. ține. *A ține* (*pe cineva*) *sub picior* v. ține. *A-și lua picioarele de-a umeri* (ori *pe umeri, la umăr, a umăr*) v. umăr. <> Fig. *Am ieșit cu capul în jos, simțind pe grumaji piciorul greu și neîndurat al sorții care m-abătea la pămînt* (DELAVR.). <> Compuse: (*bot.*) *piciorul-caprei* = plantă erbacee, din familia umbeliferelor, cu frunzele palmate cu trei diviziuni și cu florile albe sau roșietice (*Aegopodium podagraria*); laba-ursului; *piciorul-cocoșului* = *a*) plantă erbacee, din familia ranunculaceelor, cu frunzele dințate și cu florile galbene, strălucitoare (*Ranunculus acris*); *b*) plantă erbacee, din familia ranunculaceelor, cu frunzele adînc dințate și cu florile galbene (*Ranunculus pedatus*). ◆ Picior de pasăre sau de animal fiert ori fript pentru a fi mîncat. <> Expr. *A mînca numai picioare de găină* v. găină. ◆ Organ musculos al melcilor și al lamelibranhiatelor care servește la deplasare. ◆ Analog. Partea de jos, apropiată de pămînt, a unei plante. *Merii rezemați într-un picior Te-ar îmbia cu freamăte-n grădină* (STANCU). ◆ Analog. Parte a ciupercii care susține pălăria. ◆ Ext. Rădăcină. **2** Proteză (de lemn) a unui picior. *Piciorul de lemn*

piciorul-caprei

și cîrja sună în pietre (CE. PETR.). **3** Analog. Nume dat unor părți de obiecte, de construcții sau unor obiecte, instrumente etc. care seamănă, ca formă, cu un picior și care servesc ca suport, ca element de susținere, de fixare etc.: *a*) (*ind. lemnului*) Fiecare dintre elementele pe care se sprijină partea de jos a unei mobile. *Un scaun pe trei picioare era ca o gadină nemaivăzută* (VLAS.). *b*) Partea de jos, alungită, prevăzută cu un suport, care spijină corpul unor obiecte. *Colonelul ridică în lumină paharul cu piciorul înalt* (CE. PETR.). *c*) (*constr.*) Element de construcție al unui pod, care transmite solului greutatea podului și sarcinile care îl solicită. *d*) (*reg.; la plug*) Regulator. *e*) Mîner fixat de coada unei coase. *Luai coasa de picior Și-n văzduh îi detei zbor* (ALECS.). *f*) (*tipogr.*) Baza paralelipipedului literei. *g*) (*tipogr.*) Bucată de aliaj pe care se montează clișeul de alamă pentru tiparul în relief. *h*) Fiecare dintre lemnele înfipte vertical în oplenele saniei, pentru a sprijini loitra. **4** (*miner.*) *Picior de siguranță* = parte din masivul unui zăcămînt, lăsată neexploatată în scopul protecției unor lucrări sau a unor construcții de la suprafață. **5** Analog. (*constr.*) Element al unei construcții care servește la susținerea și la legarea ei de teren; partea de jos, masivă, a unei construcții, a unui zid etc. *Se oprea la piciorul farului* (BART). **6** Analog. (*geogr.*) Partea de jos a unui munte, a unui deal etc.; zona mai

largă de la baza unei forme de relief înalte. *Pe-un picior de plai, Pe-o gură de rai* (POP.). **7** (*pop.*) Jumătate de claie de cereale păioase, formată dintr-un număr variabil de snopi dispuși cruciș. **8** (*mat.*) *Piciorul unei perpendiculare* (sau *al unei oblice*) = punctul de intersecție al perpendicularei (sau al oblicei) cu dreapta sau cu planul pe (sau față de) care sînt duse. **9** Unitate de măsură (engleză) pentru lungime, egală cu 0, 3048 m. *N-aș putea spune, în adevăr, cu cîte picioare eram deasupra norilor* (HOG.). **10** (*vers.*) Unitate metrică a unui vers, compusă dintr-un număr fix de silabe lungi și scurte (în versificația antică) sau accentuate și neaccentuate (în versificația modernă). • pl. *-oare.* /lat. ***petiolus***.

piciorág *s.n.* (*reg.; de obicei la. pl.*) Fiecare dintre cele două catalige. • pl. *-ge, -ăgii.* /***picior*** + *-ag.*

picioróng *s.n.* **I** (*la pl.*) Catalige. *Își făcu apariția învățătorul Gică B. ..., în picioroange, cu barbă de cîlți* (UL.). **II** (*fam., deprec., glum.; de obicei la pl.*) Picior foarte lung. *Se consumau, pe scaune cu picioroange, whisky și absinth* (ARGH.). **III** (*ornit.*) **1** Pasăre de apă, din ordinul caradriiformelor, cu penajul alb, cu spatele și aripile negre cu reflexe violete-verzui, cu picioarele foarte lungi, roșii și lipsite de degetul posterior, cu ciocul lung și subțiat spre vîrf (*Himantopus himantopus*). **2** (*la pl.*) Nume generic pentru

piciorul-cocoșului

păsările (acvatice) cu picioare înalte, cuprinse în ordine diferite; (*și la sg.*) pasăre cu picioare înalte. • pl. *-oange.* /***picior*** + *-ong.*

picioruș *s.n.* **1** Dim. al lui *picior*; picioruț. *Își vîrî în condur piciorușul* (SADOV.). **2** Punct de lucrătură la o împletitură cu croșeta. **3** (*tehn.*) Organ al mașinii de cusut care presează straturile de material pe placa transportoare, asigurînd deplasarea materialului în timpul coaserii lui. • pl. *-e.* /***picior*** + *-uș.*

piciorúț *s.n.* Picioruș. *Copilul se ține pe picioruțe și-o privi rîzînd* (SADOV.). • pl. *-e.* /***picior*** + *-uț.*

pícker *s.n.* Mașină agricolă pentru recoltarea știuleților de porumb. • /<engl. ***picker***.

pickhammer [pi'kamər] *s.n.* Ciocan de abataj; pic[2]. ◆ Ciocan rotopercutor. • scris și *picamăr.* pl. *-e.* /<germ. ***Pickhammer***.

píckles *s.n.* Conservă de legume, fructe sau sîmburi, grăunțe etc. în oțeturi aromatice, folosită drept condiment. • /<engl. ***pickles***, pl. lui *pickle*, fr. ***pickles***.

pick-up ['pikap] *s.n.* (*electron.*) Aparat care transformă vibrațiile mecanice de pe un disc în vibrații acustice, cu ajutorul dozei de redare. ◆ Restr. Doză de redare; electrofon. • pl. *-uri.* și *pícup s.n.* /<engl. ***pickup***, fr. ***pick-up***.

picláj *s.n.* (*tăbăc.*) Operație de tratare a pieilor cu o soluție acidă (și cu clorură de sodiu) înainte de tăbăcire; piclare. • pl. *-e.* /<fr. ***picklage***.

picláre *s.f.* (*tăbăc.*) Piclaj. • pl. *-ări.* /cf. *piclaj.*

píclá *s.f.* (*reg.*) Sită la moară. <> Loc.adj. *De piclu* = (*despre făină*) care este cernută prin sita morii; care este de cea mai bună calitate. • și *píclu subst.* /<magh. ***pitle***.

píclu[1] *s.n.* Soluție acidă folosită pentru piclare. • /<engl. ***pickle***.

píclu[2] *subst.* v. piclă.

picluí *vb. IV. intr.* (*reg.*) A cerne (foarte fin), spre a obține o făină de calitate superioară. *La masă la Ilișești, Cum pui mîna, picluiești* (POP.). • prez.ind. *-iesc.* /***piclă*** + *-ui*; cf. pol. *pitlowa.*

picluít *adj.* (*reg.; despre făină*) Care a fost cernută fin; care este de cea mai bună calitate. • /v. ***piclui***.

picní *vb. IV. tr.* **1** (*pop.; fam.*) A atinge, a nimeri pe cineva (cu o lovitură bine țintită). *Te-a picnit la moalele capului* (PRED.). <> Expr. *A picni* (pe cineva) *la coada ișlicului* = a supăra (pe cineva) cu vorba, a atinge (pe cineva) unde îl doare mai tare. *Mă picnește, vorba de pe vremuri, la coada ișlicului* (CAR.). <> Fig. *Aici l-a picnit Bucura: vorba asta nu mai putea s-o audă Zamfir* (SLAV.). **2** Fig. (*despre boli, dureri, necazuri etc.*) A veni (și a atinge, a doborî pe cineva) pe neașteptate. *Îl picni cu violență durerea de cap* (PRED.). **3** (*înv.*) A ochi, a ținti, a viza. • prez.ind. *-esc.* /form. expr.

picníc[1] *s.n.* Masă (și petrecere) comună în aer liber (la iarbă verde), de obicei cu contribuția tuturor participanților. • acc. și *píc nic.* pl. *-uri.* /<fr. ***pique-nique***.

picníc[2]**, -ă** *adj., s.m.* (*med.*) Picnomorf. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***pycnique***.

picnídie *s.f.* (*bot.*) Organ de fructificare, în formă de ulcior, la ciuperci și la rugina-grîului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<germ. ***Pyknidie***; cf. lat. *pycnidium*, gr. *πυκνός* „gros, compact, dens".

picnidiofór *s.n.* (*bot.*) Suport al picnidiei. • sil. *-di-o-.* /<fr. ***pycnidiophore***.

picnidiospór *s.m.* (*bot.*) Spor format în picnidie. • sil. *-di-o-.* pl. *-i.* /<fr. ***pycnidiospore***.

picníre *s.f.* Acțiunea de *a picni* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***picni***.

picnisóndă *s.f.* (*hidrol.*) Aparat pentru determinarea densității apei marine la diferite adîncimi. • pl. *-e.* /<fr. ***pycnisonde***.

picnitúră *s.f.* **1** (*pop.*) Lovitură, izbitură. **2** (*reg.*) Toceală, rosătură; ruptură, gaură. • pl. *-i.* /***picni*** + *-tură*.

picno- Elem. de compunere „dens, compact", „densitate", „frecvență". • /<fr. ***pycno-***; cf. gr. *πυκνός* „dens".

picnocárp, -ă *adj.* (*bot.*) Care are fructe dese. • pl. *-i, -e.* /***picno-*** + *-carp*; cf. gr. *πυκνός* „dens", *καρπός* „fruct".

picnolepsíe *s.f.* (*med.*) Varietate de epilepsie manifestată prin crize în timpul cărora bolnavul nu poate nici mișca, nici vorbi fără să-și piardă cunoștința. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***pycnolepsie***.

picnoléptic, -ă *adj.* (*med.*) Care ține de picnolepsie, care se referă la picnolepsie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***pycnoleptique***.

picnométric, -ă *adj.* (*fiz.*) Care ține de picnometrie, care se referă la picnometrie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***pycnométrique***.

picnométrie *s.f.* (*fiz.*) Tehnică de măsurare a densității corpurilor lichide sau solide. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***pycnométrie***.

picnométru *s.n.* (*fiz.*) Recipient de sticlă, cu volum cunoscut, utilizat pentru determinarea densității corpurilor lichide sau solide prin cîntărire. • pl. *-e.* /<fr. ***pycnomètre***; cf. gr. *πυκνός* „dens", *μέτρον* „măsură".

picnomórf, -ă *adj., s.m.* (*med.*) (Tip constituțional) cu trunchiul îndesat, gîtul scurt și membrele subțiri; picnic. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***pycnomorphe***.

picnostíl *s.n.* (*arhit.*) Colonadă în care distanța dintre coloane este egală cu trei module. ◆ Ext. Templu sau edificiu care are coloanele astfel așezate. • /<fr. ***pycnostyle***; cf. gr. *πυκνόστυλος* <*πυκνός* „des", *στῦλος* „coloană".

picnóză *s.f.* (*biol.*) Modificare a nucleului celular, caracterizată prin condensarea cromatinei, care formează o masă omogenă. • /<fr. ***pycnose***; cf. gr. *πύκνωσις* „condensare.

pico- Elem. de compunere „de un bilion de ori mai mic". • /<fr. ***pico-***, germ. ***pico-***; cf. it. *piccolo* „mic".

picocurie [pikoky'ri] *s.m.* (*fiz.*) Unitate de radioactivitate, egală cu a bilioana parte dintr-un curie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***picocurie***.

picofarád *s.m.* (*fiz.*) Unitate (derivată) de măsură pentru capacitatea electrică, egală cu a bilioana parte dintr-un farad. • pl. *-zi.* /<germ. ***Picofarad***.

picogrăm *s.n.* (*fiz.*) Unitate de masă, egală cu a bilioana parte dintr-un gram. • pl. *-e.* /<fr. ***picogramme***.

pícol *s.m.* v. picolo.

picoliță *s.f.* Fată (sau femeie) care este ajutor de ospătar. *Gustau, cu gesturi ostenite, din coniacul adus de către picolițele de serviciu* (E. BAR.). • pl. *-e.* /***picol*** + *-iță*.

pícolo *s.m.* Ajutor de ospătar. *Voi deveni picolo pe un transatlantic* (TEOD.). • pl. *-i.* și *pícol s.m.* /<it. ***piccolo***.

picón *s.n.* Parte a ciocanului de abataj în formă de tijă cilindrică de oțel, ascuțită sau lată la vîrf, acționată de pistonul ciocanului, care servește la despicarea, dislocarea sau la fărîmarea rocilor de minereu. ◆ Gener. Ciocan de abataj. • pl. *-oane.* /<it. ***piccone***.

picosecúndă *s.f.* (*fiz.*) Unitate de timp egală cu a bilioana parte dintr-o secundă. • pl. *-e.* /<fr. ***picoseconde***.

picót *s.m.* **1** (*miner.*) Ciocan ascuțit la un capăt, folosit la săparea galeriilor. **2** (*în forma „picou"*) Bordură de dantelă sau de ceapraz, cu colțuri. ◆ Bulină (pe țesături). • pl. *-ți.* și *picóu s.n.* /<fr. ***picot***.

picotá *vb. I.* v. picoti.

picotáj *s.n.* (*miner.*) Săpare a galeriilor cu ajutorul picoților. • pl. *-e.* /<fr. ***picotage***.

picoteálă *s.f.* Faptul de a picoti; starea celui care picotește; moțăială, somnolență. *După ce mănînci, îți vine așa o greutate, o amețeală, o picoteală* (BRĂ.). • pl. *-eli.* /***picoti*** + *-eală*.

picotí *vb. IV. intr.* A țipi cu intermitențe, șezînd sau stînd în picioare; a dormita, a moțăi. *În mine era cineva care picota de somn* (GAL.). • prez.ind. *-esc.* și *picotá vb. I.* /***pica***[1] + *-oti*.

picotíre *s.f.* Faptul de *a picoti*. • pl. *-i.* /v. ***picoti***.

picóu *s.n.* v. picot.

pícpochet *s.m.* Hoț de buzunare. • pl. *-ți.* /<fr., engl. ***pickpocket***.

picr- Elem. de compunere „amar". • și *picro-.* /<fr. ***picr(o)***-; cf. gr. *πικρός*.

picrát *s.m.* (*chim.*) Compus chimic obținut prin înlocuirea cu metal a hidrogenului din gruparea hidroxil a acidului picric. • pl. *-ți.* /<fr. ***picrate***; cf. gr. *πικρός* „amar".

pícric *adj.* (*chim.*) *Acid picric* = acid coroziv și toxic, în formă de cristale galbene, fără miros și cu gust amar, obținut prin acțiunea acidului nitric asupra fenolului, care se folosește ca exploziv sau la prepararea explozivelor, a unor substanțe colorante, în medicină etc. • /<fr. ***picrique***.

picrít *s.n.* (*geol.*) Rocă magmatică, de origine vulcanică, de culoare verde-închis sau neagră. • /<fr. ***picrite***, germ. ***Pikrit***.

picro- v. picr-.

picronigdálă *s.f.* **1** Migdală amară. **2** (*alim.*) Prăjitură uscată, preparată din albuș de ou, zahăr și migdale sau nuci, alune. *Culai scoate din buzunar două pricomigdale* (DELAVR.). • pl. *-e.* și *pricomigdálă s.f.* /<ngr. ***πικραμύγδαλον***.

picrotoxínă *s.f.* (*farm.*) Substanță vegetală amară, asemănătoare stricninei, întrebuințată în tratamentul intoxicațiilor cu barbiturice, al epilepsiei etc. • /<fr. ***picrotoxine***.

pictă *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică imagini, modele etc.*) A reprezenta pe pînză, pe hîrtie, pe sticlă etc., cu ajutorul pensulei și al culorilor; a zugrăvi. *Paturi cu tăblii, pe care erau pictate scene cîmpenești* (CĂL.). **2** *abs.* A se ocupa cu pictura, a practica pictura. *Duduia veșnic citește, Știe clavirul, pictează* (BACOV.). **3** (*compl. indică obiecte, materiale etc.*) A acoperi sau a împodobi cu picturi. ◆ (*fam.; deprec.; refl.; despre femei*) A se farda (exagerat). **4** (*compl. indică opere de artă*) A crea, a realiza cu mijloacele specifice picturii. *Pictează, cu real talent, icoane pe sticlă* (STANCU). **5** Fig. (*compl. indică ființe, situații, întîmplări, stări sufletești etc.*) A caracteriza (sugestiv), a înfățișa (plastic) prin cuvinte într-o operă literară; a descrie, a zugrăvi. *În pagini ca acestea... pictează și istorisește realități sufletești* (IBR.). ◆ A prezenta pe cineva într-o lumină defavorabilă. *Ce te-a mai pictat cînd l-am întîlnit!* • prez.ind. *-ez.* /de la ***pictor*** sau ***pictură***, prin derivare regresivă.

pictáre *s.f.* Acțiunea de *a picta* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***picta***.

pictát, -ă *adj.* **1** Care este reprodus, care este reprezentat într-o pictură; zugrăvit. **2** (*despre obiecte, materiale etc.*) Pe care s-a executat o pictură. ◆ (*fam.; de obicei deprec.; despre femei*) Care s-a fardat (exagerat). • pl. *-ți, -te.* /v. ***picta***.

picto- Elem. de compunere „pictat". • /<fr. ***picto-***; cf. lat. *pictus* <*pingĕre*.

pictográfic, -ă *adj.* Care aparține pictografiei, care se referă la pictografie. ◆ Spec. (*despre moduri de scriere, semne*) Care redă obiectele și ideile prin pictograme; ideografic. *S-au găsit cîteva documente în scriere pictografică primitivă* (PER.). • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***pictographique***.

pictografíe *s.f.* **1** Sistem primitiv de scriere, în care obiectele, ideile etc. sînt redate prin desene figurative, cu valoare reală sau simbolică; ideografie. *Primul tip istoric de scriere a fost pictografia* (PER.). **2** (*psih.*) Pierdere a capacității de a opera cu idei abstracte, în

favoarea ideilor concrete. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***pictographie***.

pictográmă *s.f.* **1** Desen sau şir de desene figurative, cu valoare reală sau simbolică, prin care sînt redate obiectele şi ideile în unele sisteme primitive de scriere; ideogramă. *Hieroglifele au provenit din existenţa, în vremuri îndepărtate, a pictogramelor* (PER.). **2** Panou mic cu inscripţii, sugestiv. • pl. *-e.* /<fr. ***pictogramme***.

píctor *s.m.* **1** Artist plastic care se ocupă cu pictura. *Un pictor... căruia îi comandă tablouri scumpe* (BRĂ.). **2** Fig. Scriitor care descrie, în mod plastic, fizicul şi caracterul personajelor, scene din viaţă, aspecte din natură etc. *Sadoveanu este un pictor şi un poet al naturii* (IBR.). • pl. *-i.* /<lat. ***pictor, -oris***; cf. it. *pittore*.

pictóric, -ă *adj.* Care aparţine picturii, care se referă la pictură. • pl. *-ci, -ce.* /după lat. *pictorius* „de pictor".

píctoriţă *s.f.* Artistă plastică ce se ocupă cu pictura. • acc. şi *pictoríţă.* pl. *-e.* /***pictor*** + *-iţă*.

picturál, -ă *adj.* Care aparţine picturii, care se referă la pictură; care are caracter sau aspect de pictură; cu plasticitate caracteristică picturii; plastic, pitoresc. *Hogaş nu este... un vizual, deoarece ochiul lui nu vede nuanţele picturale* (E. LOV.). <> (*adv.*) *Sadoveanu zugrăveşte necontenit natura pictural* (IBR.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***pictural***.

picturalitáte *s.f.* Însuşirea de a fi pictural; caracter pictural; plasticitate. • /***pictural*** + *-itate*.

pictúră *s.f.* **1** Ramură a artelor plastice care interpretează realitatea în imagini vizuale, prin forme colorate, bidimensionale, desfăşurate pe o suprafaţă plană. *Muzica, poezia, pictura... place mai mult sau mai puţin fiecărui om* (FIL.). **2** Operă artistică executată de un pictor; tablou, portret; pînză. *În faţă se afla un iablou mare, o pictură de meşter iscusit* (CE. PETR.). <> *Pictură de gang* v. gang. *Pictură murală* v. mural. *Pictură de şevalet* v. şevalet. ◆ Arta de a picta. **3** Ansamblul creaţiilor care definesc personalitatea unui pictor. *Costumele inspirate din pictura lui Botticelli* (PER.). ◆ Ansamblul operelor, stilurilor şi procedeelor specifice pictorilor dintr-o ţară, dintr-o şcoală, dintr-o epocă etc. *Aici se poate vedea pictura olandezilor şi flamanzilor* (SADOV.). <> *Pictură bizantină* v. bizantin. **4** Analog. Fig. Descriere (sugestivă), într-o operă literară, a fizicului şi a caracterelor personajelor, a unor scene din viaţa reală şi din natură etc. *În pictura omului va precumpăni portretul moral, întregit din termeni abstracţi* (VIANU). • pl. *-i.* /<lat. ***pictūra, -ae***.

picúi[1] *s.n.* (*reg.*) Pisc. • pl. *-ie.* /lat. ***piculeus***.

picuí[2] *vb. IV. intr.* (*reg.*) A picura. *Nişte zgomote ciudate îi picuiau pe lîngă ureche* (POPA). • prez.ind. pers. 3 *-ieşte.* /***pic***[1] + *-ui*.

piculéţ *s.n.* (*pop.; de obicei precedat de num.card. „un"*) Dim. al lui *pic*; (*pop.*) picuruş, picuşor, picuş, picuţ. <> Loc.adv. *Nici (măcar) un piculeţ (de...)* = deloc. *N-am închis ochii nici măcar un piculeţ* (STANCU). • pl. *-e.* /***pic***[1] + *-uleţ*.

piculinát, -ă *adj.* (*despre sunete*) Care are un timbru asemănător cu cel al sunetelor emise de piculină. • pl. *-ţi, -te.* /***piculină*** + *-at*.

piculínă *s.f.* (*muz.*) Instrument muzical de suflat, asemănător cu un mic flaut, care emite sunete din registrul acut. *E-o muzică de toamnă Cu glas de piculină* (BACOV.). • pl. *-e.* /<germ. ***Pikoline***.

pícup *s.n.* v. pick-up.

pícur[1] *s.m.* **1** Picătură, strop. **2** (*la sg.*) Faptul de a picura. • /sg. refăcut după ***picuri***, pl. lui *pic*[1].

pícur[2]**, -ă** *adj.* (*reg.*) Pestriţ. *Oaie picură.* • pl. *-i, -e.* /de la ***picura***, prin derivare regresivă.

pícur[3] *s.m.* v. pic[1].

picurá *vb. I.* **1** *intr., tr.* (*despre lichide*) A cădea sau a face, a lăsa să cadă în picături, picătură cu picătură; (*reg.*) a picătura. *Lacrămile îi picurau una după alta* (DELAVR.). <> Expr. *Să-l* (sau *să mă, să ne etc.*) *picuri cu ceară* (ori *cu lumînarea*) = (*întăreşte o prop. neg.*) cu nici un chip, pentru nimic în lume, nicidecum. <> Fig. *O teamă nebună îi picură în suflet* (REBR.). ◆ (*refl., tr.*) A (se) păta, a (se) murdări cu ceva. *Să băgaţi sama, să nu vă picure cineva cu luminările* (SADOV.). **2** *intr.* (*despre corpuri îmbibate sau acoperite cu un lichid*) A lăsa să se scurgă, să se prelingă (în picături). *Deşi nu plouase, tot era ud... ramurile copacilor desfrunziţi picurau* (M. I. CAR.). **3** *intr. impers.* A ploua uşor, cu stropi rari. *Sub mine era umezeală, de deasupra picura rar* (SADOV.). <> Expr. *Dacă nu plouă, măcar picură* v. ploua. **4** *intr.* Fig. A răsuna, a vibra (încet, cu ton scăzut); (*reg.*) a picui. *Cuvintele ei picurau argintii, cîntătoare* (AGÂR.). **5** *intr.* (*înv., reg.; de obicei cu determ. „de somn", „din picioare"*) A moţăi, a picoti. *Mai bine-i, cînd afară-i zloată, Să stai visînd la foc, de somn să picuri* (EMIN.). • prez.ind. *picur.* /***picur*** + *-a*.

picurár *s.n.* (*constr.*) Lăcrimar la acoperiş. • pl. *-e.* /***picura*** + *-ar*.

picuráre *s.f.* **1** Cădere în picături. *Clipele se duc domol ca picurări în mări necunoscute* (SADOV.). **2** Prelingere a unor picături. *Muşchiul stropit neîncetat de picurarea stîncei* (ODOB.). <> Fig. *Fluturul... e o picurare vie din curcubeu* (GÎRL.). **3** Vibrare a unor sunete cu ton scăzut. • pl. *-ări.* /v. ***picura***.

picurát[1] *s.n.* Faptul de *a picura*. • /v. ***picura***.

picurát[2]**, -ă** *adj.* Care este acoperit cu picături. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***picura***.

picurătór *s.n.* Pipetă. • pl. *-oare.* /***picura*** + *-ător*.

picuríş *s.n.* Cădere a apei sub formă de picături; ext. loc unde apa unui izvor curge în picături. *Ş-a dat cu ochii, la picurişul izvoarelor, de năzdrăvani cari adună scînteile din coada licuricilor* (DELAVR.). • /***picuri***, pl. lui *pic* + *-iş*.

picuríu, -íe *adj.* (*reg.*) Pestriţ. *Are o găină picurie.* • pl. *-ii.* /***picuri***, pl. lui *pic*[1] + *-iu*.

picurúş *s.n.* (*pop.*) Piculeţ. *Trebuie să-şi păstreze cu sfinţenie fiecare picuruş de sînge* (CAM.). • /***picur*** + *-uş*.

picúş *s.n.* **I 1** (*pop.*) Piculeţ. *Ascultam picuşurile streşinii în bălţile de apă* (SADOV.). **2** (*fam.*) Băutură alcoolică (în cantitate mică). *Nu zic că nu mi-a plăcut picuşul, ca om şi creştin ce m-am aflat* (G. M. ZAMF.). **3** (*pop.*) Masă lichidă sau solidificată, formată prin picurarea unui lichid sau prin curgerea, picătură cu picătură, a unei materii topite. *Punînd luminarea de ceară în picuşul ei* (SADOV.). **II** (*fam.*) Cîştig mic şi întîmplător, neaşteptat (obţinut prin mijloace ilicite). *Mirarea le-o produceau cifrele, care, comparate cu modestele lor salarii şi picuşuri, le păreau pur şi simplu astronomice* (STANCU). • pl. *-uri.* /***pic***[1] + *-uş*.

picuşór *s.n.* (*pop.*) Piculeţ. • /***pic***[1] + *-uşor*.

picúţ *s.n.* (*pop.*) Piculeţ. *Om sta un picuţ în pridvor* (SADOV.). • /***pic***[1] + *-uţ*.

pidalión *s.n.* (*bis.*) Colecţie de canoane bisericeşti comentate, care a fost alcătuită de monahii atoniţi Agapie şi Nicodim în 1800; pravilă bisericească. • sil. *-li-on.* /<ngr. ***πηδάλιον***.

pídgin *s.n.* Limbă mixtă folosită în relaţiile comerciale maritime din Extremul Orient. • /<fr., engl. ***pidgin***.

pidósnic, -ă *adj., s.m.* **I** *adj.* (*pop.; despre oameni*) Care se comportă ciudat, care face totul pe dos sau altfel decît se face de obicei. *Am văzut-o că este pidosnică şi vroieşte cu orice chip să se adape numai de la un izvor* (CR.). ◆ (*despre acţiuni, manifestări ale oamenilor sau despre obiecte, fenomene etc.*) Care este ieşit din comun, care este contrar aşteptărilor (în sens negativ). *Faptele şi vorbele lui Zaharia Duhu se dovedeau pe fiecare zi mai pidosnice* (CE. PETR.). <> (*adv.*) *Tot ce se întîmpla de la amiază încoace, tot ce săvîrşea el, pidosnic, nu întăreau oare presupunerile lui Vasile Ciovîrf?* (CE. PETR.). **II** *s.m.* (*bot.*) Numele a două specii de plante erbacee, din familia boraginaceelor, cu frunzele lucioase, de culoare verzuie-albăstrie (cu puncte albe sau violacee) şi cu florile galbene (*Cerinthe minor* şi *glabra*); somnoroasă. • pl. *-ci, -ce.* /***pe dos*** + *-nic*.

piédecă *s.f.* v. piedică.

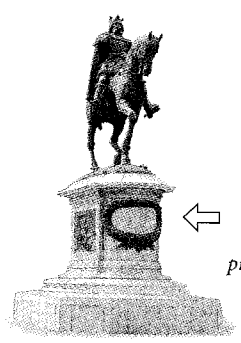

piedestal

piedestál *s.n.* Suport (înalt) pe care se aşază o statuie, o coloană, un obiect decorativ etc. *Se înalţă pe un piedestal închis, o marmoră albă* (MAIOR.). <> Expr. *A urca pe cineva pe un piedestal* = a arăta cuiva o mare admiraţie. <> Fig. *Îţi lipseşte piedestalul de pe care să poţi atrage ochii mulţimii* (ALECS.). • pl. *-e, -uri.* /<fr. ***piédestal***; cf. it. *piedestallo, piedistallo*.

piédică *s.f.* **1** Factor care împiedică realizarea unui ţel, care stă în calea unei acţiuni; stavilă, obstacol, impediment; dificultate, greutate. *Nu i-e frică de piedici* (REBR.). <> Loc.vb. *A pune piedică* (sau *piedici*) = a împiedica. *Se puneau piedici peste tot* (VLAS.). ◆ Greutate în vorbire. *Avea puţină piedică la vorbire* (SADOV.). **2** Mijloc de a face pe cineva să cadă, împiedicîndu-l cu piciorul. *De la el învăţam trînta ciobănească şi piedicile* (SADOV.). <> Loc.vb. *A(-i) pune* (*o*) *piedică* = a pune cuiva piciorul înainte pentru a-l face să se împiedice şi să cadă. *I se pune piedică pe la spate şi cade* (CA. PETR.). **3** Frînghie sau lanţ cu care se leagă picioarele din faţă ale cailor, pentru a-i împiedica să fugă cînd sînt lăsaţi să pască. **4** (*înv.; la pl.*) Cătuşe, obezi, fiare (în care erau prinşi cei arestaţi). **5** Concr. Dispozitiv, instrument, unealtă etc. care serveşte la întreruperea sau la încetinirea mişcării unui sistem tehnic, la blocarea unui organ mobil dintr-un sistem tehnic, la sprijinire sau la susţinere etc. ◆ Frînă care se pune la roata carului. ◆ Dispozitiv care blochează trăgaciul unei arme de foc, spre a evita o descărcare accidentală. *Iată pistolul..., îl ţiu eu, n-ai decît să tragi piedica* (C. NEGR.). ◆ (*reg.*) Curea cu ajutorul căreia cizmarul ţine strînsă pe genunchi încălţămintea la care lucrează. *Muşchea, piedică, hască şi clin... şi tot ce trebuie unui ciubotar* (CR.). **6** Compus: (*bot.*) *piedica-vîntului* = plantă erbacee din familia leguminoaselor, cu frunzele alungite, cu florile albăstrui şi liliachii (*Lathyrus hirsutus*). = pl. *-ci.* şi (*pop.*) *piédecă* s.f. /lat. ***pedĭca***.

piedicúţă *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee cu tulpina lungă şi tîrîtoare, cu ramurile secundare îndreptate în sus, cu frunzele mici dese şi ascuţite, cu inflorescenţa în formă de spic răspîndită în pădurile de conifere şi în păşunile montane, folosită în farmacie (*Lycopodium clavatum*). • pl. *-e.* /***piedică*** + *-uţă*.

piédin *s.n.* (*ţes.; pop.*) Totalitatea firelor de urzeală de la capătul unei pînze, care rămîn neţesute şi care sînt tăiate cînd pînza este scoasă de pe războiul de ţesut; uruioc. • pl. *-e.* /lat. ****pedĭnus***.

pieíre *s.f.* **1** Moarte (violentă, năprasnică); ucidere, masacru, omor; (*înv.*) piericiune, (*reg.*) pieişte. *Acest noroc însă care l-am avut Poate... să-mi aducă pieirea pe cap* (PANN). <> Expr. *A merge la pieire* v. merge. *A-i suna* (*cuiva*) *ceasul pieirii* v. suna. ◆ Spec. Ofilire a unei plante. **2** (*bis.; în opoz. cu „mîntuire", „salvare"*) Pierdere a vieţii veşnice ca urmare a degradării morale şi a căderii în păcat; (*înv.*) piericiune. *Să supunem tainicele porniri ale inimii care... ne duc la vecinică peire* (MARC.). **3** (*înv., reg.*) Pericol, primejdie de moarte. *Cînd mă socoteam în pieire, iată sclipind în faţă-mi o luminiţă* (CAR.). ◆ Ext. Necaz, supărare. **4** Dispariţie; distrugere, nimicire; decădere, ruinare. *Zadarnice falnice palate Sînt în pămînt rădăcinate, Nici o pieire nu s-amînă* (MACED.). **5** Încetare, anulare, suprimare. *Ningea cu smocuri mari de lînă, a căror cădere dădeau o senzaţie de încetineală şi de pieirea oricărui son* (CĂL.). **6** (*înv.*) *Pieirea soarelui* = eclipsă de soare. *Perirea soarelui într-o zi... au ţinut ca două ceasuri* (DOC.). • pl. *-i.* şi (*reg.*) *pierire* s.f. /v. ***pieri***.

pieíşte *s.f.* (*reg.*) **1** Pieire. *Două romînce coborau devale, în sat... Ca să le scape de pieişte, bietul popă a strigat la ele cît a putut* (POP.). **2** Pericol de moarte, primejdie; ext. necaz, supărare. *Tătarii... s-au hotărît să facă altă pieişte pe capul ţărişoarei noastre... Au dat foc holdelor* (POP.). • /***pieri*** + *-işte*.

pieitór, -oáre *adj.* v. pieritor.

piel- Elem. de compunere „pelvis, bazinet". • şi *pielo-.* /<fr. ***pyél(o)***-; cf. gr. *πύελος* „cadă, bazin".

pielár *s.m.* Meseriaş care prelucrează piei, care confecţionează obiecte din piele. ◆ Comerciant, negustor de piei sau de obiecte confecţionate din piele. • pl. *-i.* /***piele*** + *-ar*.

pielărí[1] *s.f.* **1** Atelier sau magazin unde se prelucrează piei sau se vînd piei ori obiecte din piele. **2** Meşteşug de prelucrare a pieilor. ◆ Comerţ cu piei sau cu obiecte de piele. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***pielar*** + *-ie*.

pielărí[2] *s.f.* Colect. Mulţime de piei. ◆ Ext. Obiecte confecţionate din piele. *Struni calul frumos împodobit cu pielării galbene şi alămuri* (SADOV.). • g.-d. *-iei.* /***piele*** + *-ărie*.

pielărít *s.n.* Meseria de pielar. • /***pielar*** + *-it*.

pielcălúță *s.f.* (*reg.*) Pielicică. • pl. *-e*. /*cf. pielcea, pielcuță*.

pielceá *s.f.* v. pielicea.

pielcícă *s.f.* v. pielicică.

pielcúță *s.f.* (*înv., reg.*) Pielicică. *Baba se dezbrăcă în pielcuța goală* (BUD.). • pl. *-e*. /***piele*** + *-icuță*.

piéle *s.f.* **1** Țesut conjunctiv-epitelial care acoperă suprafața întregului corp, la vertebrate și la unele nevertebrate, alcătuit din epidermă, dermă și hipoderm, care are rol de protecție, percepție (tactilă, termică, dureroasă etc.), respirație, transpirație, termoreglare, excreție și care cuprinde papile dermice unde se găsesc anse capilare, arteriole, terminații nervoase, unghiile, perii, glandele sebacee și sudoripare; spec. epiderma omului. *Mi s-a înroșit pielea de frig. Doi cai roșcați, cu pielea lucind în soare, erau frecați cu ceva aspru de către niște copii* (E. BAR.). <> *Piele moartă* v. mort. <> Loc.adj., adv. *În* (sau *cu*) *pielea goală* = complet dezbrăcat; gol, nud. *Eram în pielea goală, încălțat și cu pălăria în cap* (SADOV.). Δ Zic. *A rămas din gol cu pielea*, se spune despre cei săraci care au sărăcit și mai rău. <> Loc.adv. (*Pînă*) *la piele* = în întregime, de tot, complet. *M-am covrigit în clopotniță cu dinții clănțănind și muiat pînă la piele* (EMIN.). <> Expr. *A ști* (sau *a vedea*) *cît îi* (sau *ce-i*) *poate pielea cuiva* = a ști (sau a vedea) de ce e în stare, cît valorează cineva. *Acuma să vedem ce ne poate pielea* (DAVID.). *A nu-i face pielea* (*nici*) *doi bani* (sau *nici o ceapă degerată*) sau *a nu-i plăti pielea* (*nici*) *un ban* = a nu fi bun de nimic, a nu avea nici o valoare. *A nu*(*-și*) *mai încăpea în piele* = *a*) a fi bucuros, fericit etc. *Ei n-au de mămăligă și boierii nu-și încap în piele de petreceri* (REBR.); *b*) a fi foarte îngîmfat. *Adică pentru că tu ai cîteva petece de pămînt, nu-ți mai încapi în piele de fudulie?* (REBR.). *A*(*-i*) *intra* (sau *a i se băga*) (*pe*) *sub piele* sau (*pe*) *sub pielea cuiva* = *a*) a reuși să cîștige încrederea, bunăvoința sau simpatia cuiva (prin lingușiri, insistențe, servicii etc.). *Felix... știa să intre pe sub pielea oamenilor* (CĂL.); *b*) a deveni drag cuiva. *A i se face* (cuiva) *pielea de găină* (sau *de gîscă*) ori *pielea găinii* (sau *a gîștei*) = a i se încreți (cuiva) pielea (de frică, de frig etc.). *A*(*-i*) *lua* (cuiva) (*și*) *pielea* (*de pe el*) sau *nouă piei* = *a*) a exploata pe cineva crîncen; a jecmăni, a estorca de bani. *Nu-i de glumit... căci vor să ne ieie și pielea de pe noi* (ALECS.). *A-i frige cuiva pielea* = a se răzbuna pe cineva, a chinui sau a pedepsi aspru pe cineva. *Mai rabdă, Harap-Alb, căci cu răbdarea îi frigi pielea* (CR.). *A plăti cu pielea* = a suporta o pedeapsă corporală. *Sărăcuța, lelea, plătește cu pielea* (PANN). *A-și lăsa pielea* (pe undeva) sau *a da pielea popii* = a muri (pe undeva). *Apoi n-am gust să-mi dau pielea popii* (ALECS.). *A-și pune pielea în saramură* = *a*) a risca, a se expune; *b*) a-și impune anumite restricții pentru a realiza ceva. *A-și pune pielea pentru cineva* = a se expune la neplăceri pentru cineva; a-și pune viața în primejdie pentru cineva. *A-și ieși din piele* = a fi cuprins de un sentiment foarte puternic (de bucurie, de ciudă etc.). *A-i da* (sau *a-i ieși* cuiva ceva) *prin piele* = a suporta consecințele unui fapt, a o păți, a-i ieși pe nas. *A-și vinde* (*și*) *pielea de pe el* (sau *de pe sine*) = a-și vinde tot, a face orice sacrificiu material (pentru a scăpa de o datorie, de o primejdie etc.). *A-și vinde scump pielea* = a lupta cu înverșunare, provocînd mari neajunsuri adversarului (chiar dacă nu mai sînt sorți de izbîndă). *Oi căuta și eu să-mi vînd pielea cît se poate mai scump ca să nu-mi pară rău pe cea lume c-am fost înșelat* (GAN.). *A rămîne numai cu pielea* = a rămîne foarte sărac. (*A fi*) *vai* (*și amar*) *de pielea cuiva* = (a fi) rău de cineva, (a fi) vai de capul lui. *Dară vai, după toate, de pielea-i!* (SLAV.). *A simți* (ceva) *pe propria* (*sa*) *piele* = a suporta din plin și personal consecințele unei situații. *A fi în pielea cuiva* = a se afla exact în aceeași situație (dificilă) cu altcineva. *Toți am trăit în pielea lui Calistrat Hogaș* (GAL.). *A face ceva pe pielea altuia* = a face ceva în dauna cuiva; a-și satisface gusturi, a-și crea avantaje în dauna altora, aruncînd riscul asupra altora. *Numai pielea lui știe*, se spune despre cel care a răbdat și a suferit multe. *A avea pielea groasă* sau *a fi gros la piele* (sau *cu pielea groasă*) = a fi lipsit de bun-simț, a fi obraznic. *A-i face* (cuiva) *pielea tobă* (sau *burduf*) = a bate pe cineva foarte tare. (*înv., reg.*) *A i-o face* (cuiva) *pe piele* = a contrazice pe cineva, a se opune cuiva; a-i face rău, a se răzbuna pe cineva. *Ți-o fac eu ție pe piele, femeie fără inimă ce mi-ai fost!* (ISP.). *Cît îl încape* (pe cineva) *pielea* sau *cît îi încape* (cuiva) *în piele* = *a*) cît poate îndura (cineva); *b*) mult. *A nu-i fi pielea nici de ciur* v. ciur. *A i se face* (cuiva) *pielea cojoc* v. cojoc. *A-l mînca pielea* (pe cineva) v. mînca. *A nu*(*-i mai*) *face pielea nici două parale* v. para. *Cît* (sau *ce*) *îi poate pielea* v. putea. (*A fi*) *numai piele*(*a*) *și os*(*ul*) (sau *oase, oasele*) v. os. *A se pune în pielea cuiva* v. pune. *A răbda în piele* v. răbda. *A lua* (sau *a scoate*) *șapte piei* (*de pe cineva*) v. șapte. <> Compus: *pieile-roșii* = nume dat populației indiene aborigene din America de Nord; amerindieni. **2** Fig. Ființă, făptură; ext. viață. *Dacă ții la pielea dumitale, să te duci mai degrabă, să ieși curînd din casa asta* (CAR.). **3** (*de obicei cu determ. care indică felul, proveniența*) Piele jupuită de pe un animal (și prelucrată); (*reg.*) pielofeie. *Pe-a lor umeri spînzur roșii piei de tigru și de leu* (EMIN.). <> Expr. *Negustor* (sau *vînzător*) *de piei de cloșcă* v. cloșcă. *Lup îmbrăcat în piele de oaie* sau *lup în pielea oii* v. lup. *A umbla să iei* (sau *să scoți*) *două piei de pe o oaie* v. oaie. *A vinde pielea ursului din pădure* v. vinde. <> Fig. *S-a îmbrăcat sufletește în pielea cu solzi a balaurului din poveste* (GAL.). ◆ Spec. Blană. **4** *Piele de drac* = *a*) (*țes.*) țesătură deasă de bumbac, foarte rezistentă, cu o parte pufoasă (imitînd antilopa). *Avea pantaloni de piele de drac, bufanți* (PRED.); *b*) fig. (*pop.; iron.*) om foarte rezistent. **5** *Pielea draculei* = *a*) percalină. *Iată-l îmbrăcat în pielea draculei* (ALECS.); *b*) fig. (iron.) spinare. • pl. *piei*. g.-d. *pielii, pieii*. /lat. ***pĕllem***.

pielectazíe *s.f.* (*med.*) Dilatație a bazinetului. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***pyélectasie***.

pieiectomíe *s.f.* (*chir.*) Rezecție a unei porțiuni a bazinetului. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***piel***- + *-ectomie*.

piélic, -ă *adj.* (*anat.*) Care ține de bazinet, care se referă la bazinet. • sil. *pi-e-*. pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***pyélique***.

pieliceá *s.f.* Pielicică. • pl. *-ele*. și *pielceá s.f.* /***piele*** + *-icea*.

pielicícă *s.f.* **1** Dim. al lui *piele*; piele fină; pielicea, pielișoară, (*înv., reg.*) pielcuță, (*reg.*) pielcăluță, pielușică. *Cornițele [căpriorului] nouă, necurățite, erau îmbrăcate încă în pielcica lor cenușie* (SADOV.). **2** Blăniță de miel sau, gener., de alt animal (mic). *Își puse în cap gugiuman de pielicică creață* (SADOV.). • pl. *-ele*. și *pielcícă s.f.* /***piele*** + *-icică*.

pielișoáră *s.f.* Pielicică. • pl. *-e*. /***piele*** + *-işoară*.

pielítă *s.f.* (*med.*) Boală care se manifestă prin inflamația mucoasei bazinetului renal. • sil. *pi-e-*. pl. *-e*. /<fr. ***pyélite***.

piéliță *s.f.* **I 1** Piele subțire, fină, delicată. ◆ Spec. Pielea obrazului. *Cînd își dădu seama, Luminița roși, atît cît putea roși sub pielița ciocolatie* (CE. PETR.). <> Expr. *Să-i tai pielița cu un fir de păr*, se spune despre o persoană cu pielea feței delicată, fină. **2** (*mai ales la pl.*) Strat subțire, cornos, care mărginește unghia. *Rotunjește oval unghiile, taie pielițile, lustruiește, pensulează cu lac* (CE. PETR.). **3** (*anat.*) Nume generic pentru țesuturile animale subțiri (și elastice), cu aspect de foiță, lamă sau pînză fină, care căptușesc, îmbracă, susțin, separă sau formează anumite organe sau părți de organe; membrană. *Pelițele de pe lumina ochilor i se roșise ca focul* (EMIN.). **II** (*înv., pop.; calc după sl. veche „плъть”*) Carnea, mușchii corpului omenesc; ext. trup, făptură, ființă. *Eu sînt pieliță de drac* (POP.). <> Loc.vb. (*bis.; înv.*) *A lua* (sau *a primi*) *pieliță* (ori *pielițe*) = a se întrupa. ◆ Colect. (*înv.*) Oameni, lume. *Izbăvitu-ne-au de vrăjmașii noștri... cel ce deade mîncare a toată pelița* (COR.). **III 1** (*bot.*) Țesut vegetal subțire care acoperă, separă sau leagă unele părți ale plantelor, în special fructele sau semințele. *Bătrînul scuipă afară din trăsură o pieliță de alună* (CĂL.). **2** Intestin de animal sau membrană artificială care formează învelișul mezelurilor preparate din tocătură. **3** Pojghiță subțire care se formează pe suprafața unor alimente lichide. *Imaginea unei cești de cafea cu lapte, răcită și cu pielița creață deasupra, în loc să-i apară respingătoare, îi scormoni stomacul* (CE. PETR.). • pl. *-e*, (*înv., pop.*) *-i*. /***piele*** + *-iță*.

pielm *s.n.* **1** (*pop.*) Făină de grîu, de porumb etc. (de cea mai bună calitate). *Te mînai să-mi tai un lemn Pînă cînd să cern un piemn* (POP.). **2** (*înv.*) Aluat, cocă; plămădeală. • pl. *-uri*. și *piemn s.n.* /cf. lat. *pegma* <gr. *πῆγμα* „consistență; materie coagulată".

pielo- v. piel-.

pielocistítă *s.f.* (*med.*) Asociere de pielită și cistită. • pl. *-e*. /<fr. ***pyélocystite***.

pielografíe *s.f.* (*med.*) Radiografie a bazinetului, a ureterelor și a cavităților renale efectuată cu ajutorul unei substanțe radioopace. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***pyélographie***; cf. gr. *πύελος* „bazin", *γράφω* „a scrie".

pielogrămă *s.f.* (*med.*) Imagine obținută prin pielografie. • pl. *-e*. /<fr. ***pyélogramme***.

pielolitotomíe *s.f.* (*chir.*) Deschidere a bazinetului pentru extragerea calculilor. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***pyélolithotomie***.

pielonefrítă *s.f.* (*med.*) Boală inflamatorie, de natură infecțioasă, acută sau cronică, a bazinetului și a rinichilor. • pl. *-e*. g.-d. *-itei*. /<fr. ***pyélonéphrite***; cf. gr. *πύελος* „bazin", *νεφρός* „rinichi".

pielonefrotomíe *s.f.* (*chir.*) Pielotomie combinată cu nefrotomii. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***pyélonéphrotomie***.

pieloplastíe *s.f.* Procedeu de decorare a legăturilor și a lucrărilor de galanterie făcute din piele, prin desenarea în relief a unor figuri, a unor flori etc., în culoarea naturală a pielii sau în culori diferite. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***pyéloplastie***, engl. ***pyeloplasty***.

pielós, -oásă *adj.* (*pop.*) **1** Care are aspectul pielii; elastic și rezistent ca pielea. *Drumurile desfundate se mai întăriră, de pe margini sclipeau cărări netede, pieloase* (AGÂR.). **2** Care are pielea groasă. • pl. *-oși, -oase*. /***piele*** + *-os*.

pieloscopíe *s.f.* (*med.*) Examen radioscopic al ureterului și al bazinetului. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***pyéloscopie***; cf. gr. *πύελος* „bazin", *σκοπέω* „a examina".

pielostomíe *s.f.* (*chir.*) Intervenție pentru devierea spre exterior a urinei din bazinet. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***pyélostomie***; cf. gr. *πύελος* „bazin, *στόμα* „deschidere".

pielotéie *s.f.* (*reg.*) Piele. • pl. *-ei*. /***piele*** + *-oteie*.

pielotomíe *s.f.* (*chir.*) Intervenție care constă în deschiderea bazinetului în caz de abces sau de calculi. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***pyélotomie***; cf. gr. *πύελος* „bazin", *τομή* „tăiere".

pieloureterotomíe *s.f.* (*chir.*) Creare operatorie a unei anastomoze între bazinet și ureter. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***pielo-*** + ***ureterotomie***.

pieluşícă *s.f.* (*reg.*) Pielicică. • pl. *-ele*. /***piele*** + *-uşică*.

piemíe *s.f.* (*med.*) Septicemie. • sil. *pi-e-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***pyémie***; cf. gr. *πύον* „puroi", *αἷμα* „sînge".

piemn *s.n.* v. pielm.

piemónt *s.n.* (*geomorf.*) Formă de relief situată la contactul unei regiuni muntoase cu o cîmpie sau cu o depresiune, formată prin acumularea depunerilor de aluviuni aduse de apele curgătoare la schimbarea de pantă, prin asocierea conurilor de dejecție. <> *Piemont glaciar* = ghețar extins la poala unui munte, cu suprafața convexă și cu marginile bine delimitate, format din una sau din mai multe limbi care vin din munte și care se unesc și se lățesc la poala acestuia. • sil. *pi-e-*. pl. *-uri*. /<fr. ***piémont***; cf. nm. pr. *Piemont*, regiune în N-V Italiei.

piemontán, -ă *adj.* (*geomorf.*) Care aparține piemontului, care se referă la piemont, care alcătuiește un piemont; care prezintă caracteristicile unui piemont. • sil. *pi-e-*. pl. *-i, -e*. /***piemont*** + *-an*; cf. fr. *piémontan*.

piemontéz, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m, s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Piemontului sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) populație care locuiește în Piemont; locuitorii Piemontului. *Domnul Felix Barla este piemontez, supus prin urmare al spadei Italiei* (KOGĂL.). **2** *adj.* Care aparține Piemontului sau piemontezilor, care se referă la Piemont sau la piemontezi; care este originar Piemont. ◆ (*subst. f.*) Dialect italian vorbit în Piemont. • pl. *-i, -e*. /<it. ***piemontese***, fr. ***piémontais***; cf. nm. pr. *Piemonte*, regiune în N-V Italiei.

piéno *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Plin. • /<it. ***pieno***.

piept *s.n., s.m.* **1** *s.n.* (*anat.*) Partea superioară a corpului, la om și la unele animale vertebrate, de la gît pînă la abdomen, care cuprinde cavitatea în care se află inima și plămînii; spec. (*în opoz. cu „spate”*) partea anterioară (și exterioară) a acestei regiuni; restr. organ din interiorul cavității toracice, în special plămînii. <> *Baierul pieptului* v. baieră. *Capul pieptului* v. cap. *Coșul pieptului* v. coș. *Furca pieptului* v. furcă.

Lingura pieptului v. lingură. *Osul pieptului* v. os. ◇ Loc.adj., adv. *Piept la piept* = (care se desfăşoară) în mod direct, din apropiere, corp la corp. *Dorobanţii care luptau piept la piept se traseră iute la capătul şanţului* (SADOV.). *Piept în piept* = (care este) unul contra celuilalt, faţă în faţă, (aproape) ciocnindu-se. *Dacă din întîmplare da piept în piept cu vreunul... acela îşi cerea iertăciune* (CAR.). ◇ Loc.adv. *În piept* = de-a dreptul (în sus), pieptiş. ◇ Expr. *Cu pieptul deschis* = cu curaj, cu demnitate, fără teamă; direct. *Cum ajunge în tîrg se duce cu pieptul deschis drept la palatul împăratului* (CR.). *Cu capul* (sau *cu barba*) *în piept* = cu capul plecat (de ruşine, de supărare etc.). *Te-am iertat, a răspuns Boroiu, cu capul în piept* (REBR.). *Cu mîinile (încrucişate) la* (sau *pe*) *piept* = *a*) în inactivitate. *Stă nemişcat pe spate, cu mîinile la piept* (ARGH.); *b*) mort, decedat; *c*) (*înv.*) cu mîinile împreunate în semn de închinare, smerenie, respect; umil, smerit. *A strînge* (pe cineva) *la piept* = a îmbrăţişa. *Bătrînul o strînse la piept şi o sărută pe frunte* (FIL.). *A da piept cu cineva* (sau *cu ceva*) = a se împotrivi cuiva (sau la ceva); a înfrunta direct pe cineva (sau ceva), a se lupta cu cineva. *Împăraţi şi regi s-adună Să dea piept cu uraganul ridicat de Semilună* (EMIN.). *A lua* (ceva) *în piept* = a înfrunta ceva direct; a lupta pentru a cuceri sau pentru a învinge ceva. *El era unul din rarii oameni cari, punîndu-li-se cruciş o nenorocire, o iau în piept* (AGÂR.). *A ţine piept* (*cuiva* sau *la ceva*) = *a*) a rezista, a nu se da bătut; a se împotrivi, a înfrunta; *b*) ext. a concura cu succes. *Ce cruce de voinic, tot satul nu-i ţinea pept* (DELAVR.). *A*(*-şi*) *pune pieptul* (pentru cineva sau ceva) sau *a apăra cu pieptul* (pe cineva sau ceva) = a apăra din răsputeri, a apăra cu viaţa. *La nevoie vei şti să-ţi pui pieptul* (SADOV.). *A lua în piepturi* (sau *cu pieptul*) = a lua (pe cineva sau ceva) cu forţa, silnic. *Oamenii luară în piepturi pe prizonier şi-l izbiră în sus, pe trepte* (SADOV.). (*înv.*) *A face piept* (*bărbătesc*) = a avea curaj, a da dovadă de bărbăţie. *Fă piept! Eu am avut încredere în tine* (C. NEGR.). *A-şi sparge pieptul* (*strigînd, vorbind etc.*) = a striga din răsputeri, a obosi (strigînd, vorbind etc. zadarnic). (*A fi*) *slab de piept* = (a fi) debil pulmonar, predispus la tuberculoză. *A se bate cu pumnii în piept* v. bate. *A fi cu* (ori *a-i bate cuiva*) *coliva în piept* v. colivă. *A-i creşte cuiva inima* (*în piept*) v. inimă. *A*(*-şi*) *încrucişa braţele* (*pe piept*) v. încrucişa. *A pune* (sau *a încrucişa*) *mîinile pe piept* v. mînă. *A-i juca cuiva coliva în piept* v. juca. *A pune* (*cuiva*) *un glonţ în piept* v. pune. *A i se răsuci cuiva în capul pieptului* v. răsuci. *A* (*i se*) *ridica* (*cuiva*) *pieptul* v. ridica. *A-şi rupe pieptul* v. rupe. *A fi de şapte palme în piept* v. şapte. ◆ (şi *boală de piept*) Tuberculoză pulmonară. *Judecătorul meu suferea de piept* (GAL.). ◆ Fig. Suflet, inimă (ca lăcaş al sentimentelor, al curajului, al vieţii etc.). *În pieptul zbuciumat de doruri Eu simt ispitele cum sapă* (GOGA). **2** *s.n., s.m.* (*mai ales la sg.*) Carne de pe partea anterioară a cavităţii toracice a unor animale şi păsări, folosită ca aliment; mîncare preparată din această carne. *Îndrăzneşte a încerca acest piept de fazan pe care l-a fript, destul de bine, bucătarul nostru* (SADOV.). **3** *s.n.* (*la sg. de obicei cu val. de pl.*) Sîn (al femeii). *De mila copilului, nu mai găsea lapte la peptul ei* (ISP.). ◇ Expr. (*pop.*) *A avea piept* = (*despre femeile cu copii mici*) a avea lapte. *A da piept* = (*despre femeile cu copii mici*) a alăpta, a da să sugă. **4** *s.m.* Penajul de pe partea din faţă a toracelui unei păsări. **5** *s.m.* (*mai ales la pl.; de obicei urmat de determ. în gen.*) Partea din faţă a unui obiect de îmbrăcăminte, care acoperă pieptul. *De-abia atunci văzu că pieptul şi poalele cămăşii erau pătate de sînge* (REBR.). ◇ Expr. *A lua* (pe cineva) *de piept* = a cere cuiva socoteală, a sări la bătaie. *După întîiul moment de surpriză, înhaţă de piept pe agresor* (CAR.). *A se lua* (sau *a se apuca, a se prinde*) *de piept cu cineva* = *a*) a se certa în mod violent cu cineva; *b*) a se împotrivi (cuiva); a se lupta, a se bate cu cineva. *Partizanii unui orator se apucau de piept cu partizanii celuilalt* (GAL.). *A-i pune cuiva mîna în piept* v. mînă. ◇ Fig. *L-au legat şi i-au scos ochii, Ca dovadă de ce suflet stă în pieptii unei rochii* (EMIN.). **6** *s.n.* Analog. (*geomorf.*) Coastă de deal, de munte etc.; povîrniş. *Poteca era practicabilă numai într-o parte, înspre pieptul pietros al muntelui* (CĂL.). ◆ Promontoriu. • pl. *n.* *-uri*, *m.* *-ţi*. /lat. ***pectus***.

pieptăr *s.n.* **1** Obiect de îmbrăcăminte (de postav, de lînă etc.) fără mîneci, care acoperă ca o vestă partea superioară a corpului. *Cocoana este îmbrăcată... cu... rochie şi pieptar de lînă* (CAR.). ◆ Cojocel scurt din blană de miel, adesea ornamentat, fără mîneci, încheiat în faţă sau pe umăr, purtat mai ales de ţărani (în Moldova şi în Transilvania); bundiţă. *Paşi lîngă mort şi-i căută prin buzunarele pieptarului de oaie* (REBR.). ◇ Fig. *Pe-al cerului pieptar Scapără... Sumedenii de luceferi* (ARGH.). ◆ Obiect de lenjerie femeiască sau pentru copii, care acoperă pieptul; brasieră, pieptăraş. **2** Obiect de metal, de zale sau de piele groasă, care acoperea pieptul şi spatele luptătorilor, apărîndu-i de loviturile adversarului; platoşă. *Făurarul zeilor îi dărui cu o platoşe sau peptar de fer nerăzbătut* (ISP.). ◆ Bucată de piele groasă cu care scrimerii îşi acoperă pieptul. *Îmbrăcămintea: pantaloni de scrimă bărbăteşti, pieptar şi mască bombată* (TEOD.). ◆ Echipament de protecţie cu care îşi acoperă pieptul lucrătorii care folosesc ciocane pneumatice. **3** Partea de la piept (scrobită) a unei cămăşi. ◆ Piept de cămaşă bărbătească, scrobit, care se poartă deasupra unei cămăşi obişnuite; plastron. **4** Curea lată la hamuri, care trece pe sub pieptul animalului înhămat. *O pereche de căţelandri... înhămaţi cu pieptare roşii la roatele unui cărucior de copil* (BRĂ.). • pl. *-e*. /***piept*** + *-ar*.

pieptănă *vb. I.* **1** *tr., refl.* (*de obicei constr. cu pron. în dat.*) A(*-şi*) descurca, a(*-şi*) descîlci, a(*-şi*) netezi, a(*-şi*) aranja sau a(*-şi*) curăţa cu pieptenele părul sau barba. *Îi pieptănară barba* (SADOV.). *Începu să se pieptene cu grijă* (PRED.). ◇ Expr. *Casa arde şi baba se piaptănă*, se spune despre cineva care se ocupă de fleacuri, în timp ce în jur se întîmplă lucruri grave. ◆ A (se) coafa. **2** *tr.* (*pop.; compl. indică animale sau părţi ale corpului lor*) A ţesăla. *Puse mîna pe ţesală, începu să pieptene spatele unui bou* (AGÂR.). **3** *tr.* (*compl. indică fibre textile*) A trece prin dinţii unor piepteni, pentru a îndepărta impurităţile, pentru a alege fibrele de cea mai bună calitate etc. *Nu ştia nici fuioru pieptăna* (POP.). ◆ Fig. (*fam.*) A bate zdravăn pe cineva; a scărmăna. **4** *tr., refl.* Fig. (*fam.; compl. indică stilul, scrieri, vorbirea etc.*) A(*-şi*) cizela, a-şi revizui cu atenţie. *Mai piaptănă puţin fraza* (CA. PETR.). • prez.ind. *piéptăn*, *piáptăn*. /lat. ***pectĭnare***.

pieptănár *s.m.* Persoană care face sau vinde piepteni. *Sta lipit de uşa galeriei ce duce la bucătăriile caselor lui... Müller pieptănarul* (FIL.). • pl. *-i*. /***pieptene*** + *-ar*.

pieptănáre *s.f.* Acţiunea de *a* (*se*) *pieptăna* şi rezultatul ei; pieptănat, pieptănătură. • pl. *-ări*. /v. ***pieptăna***.

pieptănăriţă *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee din familia gramineelor, cu tulpina lungă şi subţire, cu inflorescenţele în formă de spiculeţe aşezate pe două rînduri, ca dinţii unui pieptene, spontană sau cultivată ca plantă de nutreţ (*Cynosurus cristatus*). • pl. *-e*. /***pieptene*** + *-ariţă*.

pieptănáş *s.m.* Pieptănuş. • pl. *-i*. /***pieptene*** + *-aş*.

pieptănát[1] *s.n.* Pieptănare. • /v. ***pieptăna***.

pieptănát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre păr, bărbi etc.*) Care este descurcat, netezit, aranjat sau curăţat cu pieptenele. *El pe capu-i poartă mitră şi-i cu barba pieptănată* (EMIN.). ◆ (*despre oameni*) Care are părul descurcat, netezit, aranjat sau curăţat (cu pieptenele). *Nu era însă chip... s-o ţii pieptănată şi cu mîinile curate* (SLAV.). ◇ Fig. *Visul nelămurit al acelei nopţi, cu pădurea de smarald şi de aur, pieptănată ca un parc* (VIN.). **2** (*despre fibre textile*) Care este trecut prin dinţii unor piepteni (pentru a îndepărta impurităţile, a alege fibrele de cea mai bună calitate etc.). • pl. *-ţi*, *-te*. /v. ***pieptăna***.

pieptănătór, -oáre *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Muncitor calificat în pieptănatul fibrelor textile. **2** *s.f., adj.* (Maşină sau parte a unei maşini speciale) care piaptănă fibrele textile. **3** *s.m., s.f.* (*înv., reg.*) Persoană care piaptănă pe cineva, care are calificarea şi meseria de a pieptăna pe cineva. • pl. *-ori*, *-oare*. /***pieptăna*** + *-ător*.

pieptănătoríe *s.f.* (Secţie într-o) întreprindere industrială de filare, în care fibrele textile sînt supuse, în cursul procesului tehnologic, operaţiei de pieptănare. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***pieptănător*** + *-ie*.

pieptănătúră *s.f.* **1** Mod de aranjare a părului; coafură, frizură. *Domni cu pieptănătura proaspătă înclinau mereu din cap* (AGÂR.). **2** Pieptănare. *Nu e bine să arunci în foc părul rămas în urma pieptănăturii* (POP.). **2** (*ind. text.*) Operaţie manuală sau mecanică de trecere a fibrelor textile prin dinţii unor piepteni, pentru a înlătura impurităţile, pentru a alege fibrele de cea mai bună calitate etc. *După pieptănătură, lîna se toarce şi se ţese* (DIAC.). ◆ Concr. Totalitatea deşeurilor care se elimină la pieptănatul fibrelor textile. • pl. *-i*. /***pieptăna*** + *-ătură*.

pieptănúş *s.m.* **1** Dim. al lui *pieptene*; pieptănaş, pieptănuţ, (*pop.*) pieptenel. **2** (*mai ales la pl.*) Pieptene (folosit în industria casnică). *Apucînd pieptănuşii cu amîndouă mîinile, începe a-l blăstăma şi a-i cărăbăni în spinare* (POP.). **3** (*ornit.; reg.*) Codroş (*Phoenicurus phoenicurus*). • pl. *-i*. /***pieptene*** + *-uş*.

pieptănúţ *s.m.* Pieptănuş. • pl. *-i*. /***pieptene*** + *-uţ*.

pieptăráş *s.n.* Dim. al lui *pieptar*; pieptărel, pieptăruţ. *Sărise un bumb de la peptăraşul de catifea neagră* (EMIN.). ◆ Pieptar. *Pe fereastră găsi bonetica, după sobă un pieptăraş* (GÎRL.). • pl. *-e*. /***pieptar*** + *-aş*.

pieptărél *s.n.* Pieptăraş. • pl. *-e*. /***pieptar*** + *-el*.

pieptărúţ *s.n.* (*reg.*) Pieptăraş. • pl. *-e*. /***pieptar*** + *-uţ*.

piépten *s.m.* v. pieptene.

piéptene *s.m.* **1** Obiect de toaletă, din os, metal, material plastic etc., cu dinţi mărunţi pe una sau pe ambele părţi, care serveşte la pieptănat sau pe care îl poartă femeile în păr ca podoabă. *Îşi aşează părul, îl prinse în pieptene* (SADOV.). ◇ Fig. *Umblau lin funigei aninîndu-se în pieptenele cetinilor* (SADOV.). **2** (*mai ales la pl.*) Unealtă cu dinţi metalici, folosită în industria casnică la pieptănarea lînii, a cînepii etc.; pieptănuş. *Aduceţi cu voi... ragila şi pieptenii de pieptănat cînepii* (CR.). ◆ Ext. Element al maşinii industriale de pieptănat fibrele textile. ◇ Expr. (*reg.; glum., iron.*) *A bate din* (sau *în*) *piepteni* ori *a face din pieptene, a face piepteni* = a clănţăni din dinţi (de frig, de emoţie etc.). **3** Analog. Nume dat mai multor obiecte, unelte sau părţi componente ale acestora, care seamănă, ca formă sau ca întrebuinţare, cu un pieptene. • pl. *-i*. şi *piépten s.m.* /lat. ***pectĭnem***.

pieptenél *s.m.* (*pop.*) Pieptănuş. • pl. *-ei*. /***piepten*** + *-el*.

pieptíş *adv.* **1** De-a dreptul (în sus), drept în sus sau înainte; direct. *Dincolo de pîrău se înălţa pieptiş Dealul Morii* (SADOV.). ◆ (*adj.; despre forme de relief, drumuri etc.*) Care are pantă repede, abruptă, care este greu de urcat. *Urcase un clin pieptiş din dreapta* (POPA). **2** Faţă în faţă (aproape ciocnindu-se); piept în piept. *Îşi răschiră un pas înainte-i şi se întoarse să-i ţină calea pieptiş* (CE. PETR.). ◆ (*adj.; despre lupte, încăierări, ciocniri etc.*) Care are loc prin înfruntare directă între combatanţi, care are loc corp la corp, la baionetă. *Nu te mai prinde Singur în luptă peptişă* (MURNU). ◆ (*în legătură cu vb. ca „a se lupta", „a se lua", „a da"*) Corp la corp, piept la piept. *Prinde murgul la fîntînă, Dă peptiş, sare pe şa* (ALECS.). ◇ Fig. *M-am luat cu muntele pieptiş* (BEN.). **3** Fig. Cu curaj, fără teamă; deschis, făţiş. *Le-am biruit pieptiş, că eram sănătoşi şi buni de muncă* (LĂNCR.). • /***piept*** + *-iş*.

pieptişór *s.n.* Dim. al lui *piept*; pieptuţ. • pl. *-oare*. /***piept*** + *-işor*.

pieptós, -oásă *adj.* **1** (*despre oameni sau despre animale*) Care are pieptul lat. *E un om... bine făcut, scurt, pieptos* (SADOV.). ◆ Ext. Care este voinic, puternic, bine legat. ◆ Fig. Care este mîndru, îngîmfat. *Începu să se plimbe pe dinaintea noastră semeţ şi pieptos* (SADOV.). **2** (*despre femei*) Care are sînii mari. • pl. *-oşi*, *-oase*. /***piept*** + *-os*.

pieptoşí *vb. IV. refl.* (*reg.*) A se lăuda, a se făli, a se îngîmfa. • prez.ind. *-esc*. /v. ***pieptos***.

pieptúţ *s.n.* Pieptişor. • pl. *-uri*. /***piept*** + *-uţ*.

piérde *vb. III.* **I** (*predomină ideea de rătăcire, de dezorientare*) **1** *tr.* (*în opoz. cu „a găsi", „a afla"; compl. indică obiecte, bunuri materiale care aparţineau subiectului sau de care acesta răspundea*) A nu mai şti unde a fost pus sau unde se află; a rătăci, a nu mai găsi. *Cînd ai pierdut biletul, Zoe?* (CAR.). ◇ Zic. *Cine umblă pe drum cu gîndul acasă îşi pierde căciula în tîrg* = cine se apucă de o treabă trebuie să fie cu gîndul la ea. *Caută ce n-a pierdut*, se spune despre un om care umblă fără un scop anume. ◇ Expr. *A*(*-şi*) *pierde şirul* (*vorbelor*) = a nu mai avea continuitate în vorbire, în scris, în gîndire; a se încurca, a se zăpăci. *Rîsetele nu se potoliseră de tot şi el îşi pierdu şirul* (CA. PETR.). *A-şi pierde calendarul* (sau *şirul zilelor*) = *a*) a fi dezorientat în privinţa timpului calendaristic în care se află, a nu mai şti data exactă. *Oamenii închişi*

laolaltă pierduseră șirul zilelor (STANCU); *b*) ext. a se încurca în socoteli. *A-și pierde papucii* v. papuc. *Unde și-a pierdut dracul potcoavele* v. drac. ◇ Fig. *Dac-am pierdut o dată un adevăr vital, Îl regăsim mai greu a doua oară* (LAB.). **2** *tr.* (*compl. indică drumuri, cărări, locuri etc.*) A nu mai cunoaște, a nu mai găsi; a greși direcția, a se orienta greșit; a rătăci. ◇ (*refl.; urmat de obicei de determ. care arată locul unde s-a rătăcit cineva sau ființa, grupul de care s-a răzlețit*) *Am plîns ca un copil cînd se pierde de mă-sa* (DELAVR.). ◇ Expr. *A-și pierde* (sau, *refl., a i se pierde*) *urma* (ori *urmele*) = a nu mai putea fi găsit; a se face nevăzut, a dispărea. *A trecut în Transilvania și i s-a pierdut urma* (CĂL.). *A pierde urma* (sau *urmele*) *cuiva* v. urmă. ◇ Fig. (*refl.*) *Cîmpul e coliliu cît să pierde ochiul în zare* (DELAVR.). **3** *refl.* Fig. (*cu determ. introduse prin prep. „în”*) A se lăsa absorbit (de o activitate, de o problemă, de un gînd etc.); a se cufunda, a se adînci în... *Fetele se pierd în visuri plăcute* (EMIN.). ◇ Expr. *A se pierde în vag* v. vag. **4** *refl.* Fig. A fi cuprins, copleșit de un sentiment, de o emoție; a nu mai ști ce să facă; a se fîstîci, a se zăpăci (de emoție). *Zburâ cu mine în vînt atîta de repede, încît mă pierdusem de frică* (GORJ.). **II** *tr.* (*predomină ideea de lipsă, eșec, pagubă*) **1** (*adesea constr. cu dat.*) A nu mai fi în posesia unui lucru, a unui bun etc.; a fi deposedat de..., a rămîne fără..., a nu mai avea; spec. a irosi, a risipi. *Nu pot să mă sufere ființa, grupul de care s-a răzlețit)

scăzută, care este slăbit din cauza depărtării; stins. *Din depărtări se auzi un cucurigu slab, pierdut și răguşit* (REBR.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***pierde***.

pierí *vb. IV. intr.* **1** (*despre ființe*) A înceta să mai trăiască; a-și pierde viața, a muri (de moarte violentă, nefirească). *Dar piară oamenii cu toți, S-ar naște iarăși oameni* (EMIN.). ◇ Zic. *Toată pasărea pe limba ei piere. A pierit păstorul, s-au risipit oile.* ◇ (*în imprec. și descîntece*) *Se piară cei ce clevetesc sufletul meu* (PS.). ◇ Expr. *A pieri după* (sau *pentru*) *cineva* = a fi foarte îndrăgostit (de cineva), a-i plăcea foarte mult. *A-i pieri cuiva musca* v. muscă. *A pieri pe* (sau *din, de pe*) *picioare* ori *d(e)-a-n picioarele* v. picior. ◇ Exager. (*de obicei urmat de determ. modale introduse prin prep. „de"; arată intensitatea maximă a unui sentiment, a unei senzații, gravitatea unei situații*) *El n-are pe nimeni decît pe bietul acest cîne care piere de foame* (SLAV.). ◆ (*înv.; despre părți ale corpului*) A se distruge (desprinzîndu-se de restul corpului); a nu mai avea. ◆ (*înv.; despre oameni sau despre fața lor*) A deveni extrem de palid (din cauza suferinței, a supărării, a emoției etc.). ◇ Expr. *A pieri la față* v. față. ◆ A fi distrus, nimicit; a dispărea; a se ruina. ◇ (*refl. recipr.*) *Dau voinicii să se peară* (ALECS.). ◆ (*despre plante, părți ale lor, vegetație*) A se ofili, a se usca. **2** (*mai ales despre stări, senzații etc.*) A lua sfîrșit; a înceta să se (mai) manifeste, să se (mai) producă. *Răbdarea mi-au perit* (BELD.). ◇ Expr. *A-i pieri* (cuiva) *graiul* (sau *piuitul*) ori *a-i pieri cuvintele de pe buze* = *a*) a nu mai putea scoate o vorbă (de emoție, de uimire, de frică etc.); *b*) a nu mai avea ce spune (din lipsă de argumente), a fi pus în încurcătură, a fi redus la tăcere. *A-i pieri* (*cuiva*) *glasul* v. glas. *A-i pieri* (*cuiva*) *limba* v. limbă. *A-i pieri răsuflarea* v. răsuflare. *A-i pieri țîța* v. țîță. ◆ Spec. (*adesea în imprec.*) A se șterge din amintire, a fi dat uitării. *Peritu-le-ar fi numele să le piară, că au mîncat juvaer de flăcău!* (CR.). ◇ Expr. *A pieri pomenirea* (*cuiva*) *cu sunet* v. pomenire. **3** (*despre sunete, zgomote, lumină etc.*) A-și reduce treptat intensitatea, pînă la dispariția totală; a dispărea treptat. *Era tîrziu, ziua pierise de mult* (PER.). **4** (*înv., pop.; despre bunuri materiale, ființe etc.*) A dispărea fără urmă, fără a mai putea fi găsit. ◇ Expr. *A pieri dintre vii* v. viu. ◆ Spec. (*de obicei constr. cu pron. în dat.*) A i se fura ceva. *Îi pieriseră, afară de zece zloți, toți banii* (AGÂR.). **5** (*de obicei cu determ. locale*) A dispărea (pe neașteptate) din fața cuiva sau de undeva, a ieși (brusc) din cîmpul vizual al cuiva, a se face nevăzut. *S-a rupt din locul lui de sus, Pierind mai multe zile* (EMIN.). ◇ Expr. *Piei din fața mea!* (sau *din ochii mei!, dinaintea mea!*) = pleacă imediat de aici! să nu te mai văd! *Piei din ochii mei! Nu-mi trebuie a ta slujbă!* (C. NEGR.). *Piei drace!* = fir-ar să fie! ◆ Spec. (*despre soare sau alți aștri*) A trece, a dispărea dincolo de orizont; a apune, a asfinți, a scăpăta; a dispărea din cauza norilor, unei eclipse etc.; a se întuneca. *Soarele pierise, lumina se împuținase* (SADOV.). **6** (*despre popoare, țări, orașe, bunuri materiale etc.*) A nu mai exista, a fi redus la nimic (prin moarte, distrugere, ruinare); a se distruge, a se prăpădi. ◇ Expr. *Nu piere lumea* (sau *tîrgul*), se spune pentru a arăta că realizarea unei acțiuni nu este foarte importantă sau urgentă. *Mai pune-ți pofta la o parte, că doar nu piere lumea* (CR.). **7** (*bis.; înv.; despre oameni*) A-și atrage osînda veșnică, pedeapsa divină pentru păcatele săvîrșite. *Cine supune mintea sa poftelor celor rele piere* (ANTIM). • prez.ind. *pier*, (*înv., reg.*) *piei*; imper. pers. 2 *pieri*, (*înv., reg.*) *piei*. /lat. ***perīre***.

piericiós, -oásă *adj.* (*înv.*) Care este vătămător, stricător; care este primejdios, periculos. *Numai dorul de sus stîrpește în pustnic toate patimile piericioase* (CON.). • pl. *-oși, -oase.* /***pieri*** + *-cios*.

piericiúne *s.f.* (*înv.*) **1** Pieire. *Este stăpînitoriul... în primejdie de periciune* (PISC.). ◇ Loc.vb. *A da* (pe cineva) *piericiunii* = a ucide, a omorî. *Fură dați periciunii toți cîți se găsiră răspîndiți prin țară* (ISP.). ◆ Ofilire, uscare (a unei plante sau a unei părți a ei). *Pînă și orzul... poate scăpa de periciune* (I. ION.). **2** (*bis.; în opoz. cu „mîntuire", „salvare"*) Stricăciune; pătimire; pieire; moarte. *Vă mînă egoismul pe calea periciunei* (C. NEGR.). **3** (*mai ales constr. cu vb. „a da", „a supune"*) Decădere, ruinare, distrugere, nimicire. **4** Faptul de a fi trecător, efemer. *Nemuritorii romani... sfidau și periciunea și legile timpului* (BOLL.). **5** Încetare, anulare, suprimare. *Milostenia... și pre pămînt este periciune păcatelor și în cer* (NEAGOE). • pl. *-i.* /***pieri*** + *-ciune*.

pieríde *s.f. pl.* (*entom.*) Familie de fluturi, cu aripile albe sau galbene, pătate mai mult sau mai puțin cu negru (*Pieris*). • /<fr. ***piérides***.

pieríre *s.f.* v. pieire.

pierít, -ă *adj.* **1** (*înv., pop.; despre ființe*) Care este mort (de moarte violentă, nefirească). **2** Care a dispărut, care nu mai există; care a luat sfîrșit, care a încetat. *Vesel de vorbă, cu grija perită, sta bunul Ahates* (COȘB.). **3** (*pop.; despre oameni sau despre fața lor*) Care este lipsit de vigoare, slab; palid, livid, descompus (de durere, de frică etc.). *Și-i dîrdîie dinții și-i galben, pierit!* (COȘB.). ◆ Ext. Fig. (*despre oameni*) Care este descurajat, deznădăjduit; copleșit, distrus; care se află într-o mare primejdie sau într-o situație extrem de grea. ◇ (*pop.; subst. m.*) *Cel pierit* = sifilis. **4** Care a ieșit (brusc) din cîmpul vizual al cuiva, care nu se mai vede, care s-a făcut nevăzut. *Luna pierită zăcea-n întunerec adînc îmbrăcată* (COȘB.). **5** (*înv., pop.; despre bunuri, obiecte etc.*) Care nu se mai găsește, nu se mai știe unde se află; care este rătăcit, dispărut fără urmă. ◆ Ext. Care este ascuns, dosit, furat. **6** (*bis.; înv.*) Care și-a atras osînda veșnică, pedeapsa divină pentru păcatele săvîrșite. • pl. *-ți, -te.* /v. ***pieri***.

pieritór, -oáre *adj.* **1** (*despre ființe, colectivități umane etc.*) Care este supus morții, pieirii, care nu trăiește veșnic; muritor. *Nu știu pentru ce mă bucur că și eu sînt pieritor* (LESN.). ◇ (*subst.*) *Voi peri ca peritorii aceștia ce cred în numele tău* (MIN.). ◇ Expr. *Pieritor de foame* = (*despre oameni*) care este foarte sărac, care nu are nici ce mînca; muritor de foame. *A lăsat pe biata femeie nevinovată pieritoare de foame* (CAR.). ◆ (*înv.*) Care este în primejdie de moarte, gata de a pieri. ◆ (*bot.; reg.; despre plante*) Care nu s-a dezvoltat suficient; care este pipernicit. **2** (*bis.*) Care și-a atras osînda veșnică, pedeapsa divină pentru păcatele săvîrșite. *Prin milă... să mîntuiască lumea cea pieitoare* (DOS.). **3** Care este supus distrugerii, stricăciunii, nimicirii. **4** Care dispare sau se risipește, care nu durează; care este trecător, efemer. *O, tu, umbră pieritoare, cu adîncii triștii ochi* (EMIN.). **5** (*înv.; despre bunuri materiale*) Care poate fi înstrăinat, confiscat, luat din proprietatea cuiva, scos la vînzare. **6** (*înv., reg.; despre bunuri materiale*) Care este dat, luat, vîndut, moștenit etc. pentru totdeauna, veșnic, definitiv. ◇ (*adv.*) *Am cumpărat pieitor două pogoane* (POP.). • pl. *-ori, -oare.* și (*înv., reg.*) *pieitór, -oăre adj.* /***pieri*** + *-tor*.

pieritúră *s.f* **I 1** (*pop.*) Om sau animal slab, lipsit de energie și de vigoare, care abia se mai ține pe picioare; mortăciune, căzătură. *Jupuite-ar de viu călăii, pieritură!* (CAM.). **2** (*reg.*) Semănătură cu plantele rare, pipernicite, rău dezvoltate (din cauza condițiilor nefavorabile). ◆ Ext. Plantele de pe o astfel de cultură. ◇ (*ca epitet, pus înaintea termenului calificat, de care se leagă prin prep. „de"*) *A ieșit în vale o peritură de grîu mic, rar, galben, sfrijit* (POP.). ◆ Teren sărac, neroditor (pe care nu crește nimic). *O peritură de loc, pe unde nici iarba nu crește* (POP.). **II** (*pop.*) Pericol, primejdie de moarte; ext. necaz, supărare, dificultate mare. *Cînd cîntă țarca în apropierea unei case însemnează de multe ori și lucru rău, pentru că ea cîntă și a pieritură* (POP.). • pl. *-i.* /***pieri*** + *-tură*.

pierrot [pie'ro] *s.m.* Personaj din pantomima tradițională, foarte machiat, îmbrăcat în alb și cu o scufie (ascuțită) pe cap. • pl. *-ți.* /<fr. ***pierrot***; cf. nm. pr. *Pierrot*, personaj din comedia franceză.

piérsec *s.m.* v. piersic.

piersecă *vb I.* v. piersica.

piérsecă *s.f.* v. piersică.

piersecíu, -íe *adj.* v. piersiciu.

piérsic *s.m.* (*bot.*) Pom fructifer, din familia rozaceelor, originar din China, înalt de 4-6 m, cu frunzele lungi, asemănătoare cu cele ale migdalului, cu florile trandafirii (care apar înaintea frunzelor), cu fructele mari, sferice, comestibile, din lemnul căruia se confecționează diverse obiecte (*Persica vulgaris*). ◇ Expr. (*fam.*) *A o lua* (sau *a o aduce, a umbla, a se da*) (*pe*) *după piersic* = a spune (ceva) pe ocolite; a căuta un subterfugiu; a se eschiva. *A bate piersic* (pe cineva) = a bate foarte tare (pe cineva). *A da* (ceva) *după piersic* = a ascunde (ceva), a dosi. • pl. *-ci.* și (*înv., reg.*) *piérsec s.m.* /lat. ***pĕrsĭcus***.

piersică *vb. I. tr.* (*pop.; compl. indică oameni, mai ales copii*) A bate tare (provocîndu-i umflături, bășici pe corp). *Fugiți la o parte, diavolilor, că vă piersic* (PER.). ◆ Restr. A urzica, a bășica (cu o plantă urticantă). *Simți cuvintele... ca și cum o piersicase cu urzici grecești* (DELAVR.). ◇ Fig. *Sînt piersicat de ironia fină din cuvintele lui.* • prez.ind. *piérsic.* și (*înv., reg.*) *piersecă vb. I.* /***piersică*** + *-a*.

piérsică *s.f.* (*bot.*) Fructul piersicului, cărnos, suculent și parfumat, de formă aproape sferică, acoperit cu o pieliță pufoasă, de culoare gălbuie sau roșiatică, cu sîmburele dur și brăzdat de șanțuri. ◇ (*urmat de determ. care indică specia sau varietatea*) *Piersică lipicioasă. Piersică roșie.* ◇ Loc.adj. (*reg.*) *În sîmburul piersicii* = (*despre o pînză*) care a fost lucrat cu un anumit model în țesătură (asemenea sîmburelui de piersică). ◇ Compar. (*de obicei cu aluzie la o piele sau un ten catifelat și rumen*) *Purta în suflet... obrazii ei fragezi ca piersica* (REBR.). ◇ Fig. *Cînd unul dintr-a II-a îl luă la bătaie, Andrei înghiți supus piersicile pe care băiatul i le făcea în creștet* (POPOV.). • pl. *-ci,* (*pop.*) *-ce.* și (*înv., reg.*) *piérsecă s.f.* /lat. ***persĭca***.

piersicăríe *s.f.* Cultură de piersici; livadă de piersici. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***piersic*** + *-ărie*.

piersicél *s.m.* (*bot.*) **1** Dim. al lui *piersic*. **2** (*reg.*) Canale (*Impatiens balsamina*) • pl. *-cei.* /***piersic*** + *-el*.

piersiciu, -íe *adj.* Care este de culoarea (verde sau roșiatică a) piersicii. ◆ (*reg.; despre cai sau despre culoarea părului lor*) Șarg. • pl. *-ii.* și (*reg.*) *piersecíu, -íe adj.* /***piersică*** + *-iu*.

pierzánie *s.f* **1** Moarte (năprasnică, violentă); ucidere în masă; (*cu sens atenuat*) primejdie de moarte, nenorocire, suferință mare. *S-au ridicat nenorocitul, luminat în pierzania lui de razele nădejdii din urmă* (CAR.). **2** Decădere, degradare morală; desfrîu, pierzare. *Tren de pierzanie. Plin de jucători de ruletă și femei... ușoare* (SEBAST.). **3** (*pop.*) Avort. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***pierde*** + *-anie*.

pierzáre *s.f.* (*pop.*) **1** Moarte (violentă); ucidere în masă. *Nu-i undă să nu știe cuvintele pierzării* (CERNA). ◇ (*înv., pop.*) *Locul* (*cel*) *de pierzare* = loc de execuție a pedepsei capitale. *S-au dus la locul de pierzare* (PANN). ◇ Loc.vb. *A da pierzării* (sau *la pierzare*) = a ucide sau a lăsa să fie ucis; a executa. *Toți fură într-o glăsuire ca fata să se dea pierzării* (ISP.). ◇ Expr. (*înv.*) *A-și pune viața întru pierzare* = a garanta cu prețul vieții; a-și pune capul. ◆ Concr. (*înv.; la pl.*) Spînzurătoare. *Își postase trupele și tunurile sale... aproape de pierzări* (*furci*) (BARIȚ.). **2** (*bis.; în opoz. cu „mîntuire, salvare"*) Pierdere a vieții veșnice ca urmare a degradării și a căderii în păcat; (*înv.*) pierdere. *Că sufletului celuia necuviosul amară-i iaste pierzarea* (COR.). ◇ (*cu val. de nm. pr.*) *Fiul pierzării* = nume dat în *Biblie* lui Iuda Iscarioteanul, care a vîndut pe Iisus, și lui Anticrist, care s-a dat pe sine drept Dumnezeu. **3** Decădere, degradare morală; desfrîu, pierzanie. *Dacă femeia are caracter slab, cade în haosul pierzării* (FIL.). **4** (*înv.*) Pagubă în vieți sau în bunuri materiale; prăpăd, dezastru. *Dea seama înaintea lui Dumnezeu care este pricina atîtui rău și atîteai pierzări* (CANTAC.). **5** (*înv.*) Decădere, ruinare, distrugere, nimicire. Loc.adj. (*pop.*) *De pierzare* = (*în constr. neg.*) *a*) (*despre unități de timp*) care este risipit în zadar, irosit.; *b*) care este desconsiderat, de neluat în seamă, de lepădat. *Lasă, nu ești de pierzare, te știi încă bine* (POP.). • pl. (*înv.*) *-ări.* /v. ***pierde***.

pierzătór, -oáre *adj.* **1** (*înv., pop.*) Care nimicește, distruge, ucide sau vatămă. *Să te-ajungă Cîte rele pierzătoare* (COȘB.). ◇ (*subst.*) *Avea un țigan călău, adică un pierzător de oameni* (COSTIN). ◆ (*înv.; subst.*) Persoană care provoacă pagube, ruină, distrugere. ◆ (*înv.*) Care provoacă dezordine, răscoală. **2** (*bis.; înv.; adesea determ. prin „de suflet", „la suflet"*) Care duce (în urma păcatelor săvîrșite) la osîndă și la pierderea vieții veșnice. *Niște eretici scornisese o eresă pierzătoare la suflet* (DOS.). ◆ (*subst. m. art.*) Diavolul. **3** (*înv.*) Care cauzează un prejudiciu moral, care duce la pierzanie; care este degradant. *Nu este complice cu cei ce profesează aceste cauze pierzătoare* (BOL.). ◆ (*subst.*) Persoană care încalcă principiile morale sau religioase; om păcătos; om defăimător, batjocoritor. • pl. *-ori, -oare.* /***pierde*** + *-ător*.

pierzătúră *s.f.* (*înv.*) Răutate; vicleni, uneltire. *Toate vrăjmășiile și pierzăturile, dragostea le biruiaște* (COR.). • pl. *-uri.* /***pierde*** + *-ătură*.

piésă *s.f.* **I 1** (*tehn.*) Parte demontabilă a unei mașini, a unui mecanism, a unei construcții etc.; organ de mașină sau element component al unui mecanism, al unui instrument, al unui aparat etc. *Un mecanic... cerea răstit o piesă ajutorului îngenunchеat pe o foaie de cort* (CE. PETR.). <> *Piesă de schimb* = piesă fabricată în serie și livrată separat de sistemele tehnice în componența cărora intră, urmînd a fi montată în locul unei piese similare uzate. (*electron.*) *Piesă de contact* = piesă de alarmă, prevăzută cu un inel ceramic, care se interpune, în scopuri de protecție, între bușonul siguranței fuzibile și contactul soclului. **2** (*anat.*) *Piesă anatomică* = parte dintr-un cadavru, pregătită special pentru disecție sau pentru studii anatomice. *Un lighean de tablă, în care se afla un picior tăiat de sub genunchi; alb ca o piesă anatomică* (CE. PETR.). **3** (*bot.; înv.*) Parte a unei plante, a unei flori. **II 1** Obiect sau ființă care face parte dintr-o categorie, dintr-o serie de obiecte sau de ființe identice sau asemănătoare; exemplar. *Prepelițele se duceau în zbor... N-am mai lovit nici o piesă* (SADOV.). **2** Fiecare dintre obiectele de îmbrăcăminte care fac parte dintr-un ansamblu vestimentar. *Se vor executa... rochii din două piese* (PER.). **3** Fiecare dintre figurile, cu forme caracteristice, ale unor jocuri sportive sau de societate. *Am jucat șah... La a treia partidă pierdută a spulberat piesele* (E. BAR.). **4** (*milit.*) Fiecare dintre armele de artilerie aflate în dotarea unei unități, a unui stat etc. *Armata noastră avea... 140 piese de artilerie* (HASD.). **5** Monedă metalică. ◆ Spec. Monedă în valoare de cinci lei, care a circulat în trecut. *Purta pinteni cu durița lată cît o piesă de cinci lei* (BRĂ.). **6** Fiecare dintre actele, documentele, însemnările cuprinse într-un dosar, într-o colecție etc. (destinate să stabilească un drept sau să facă proba unui fapt). **7** Fiecare dintre obiectele de valoare, dintre operele de artă etc. care sînt expuse într-un muzeu sau care fac parte dintr-o colecție. **8** (*lit.; adesea urmat de determ. ca „de teatru", „teatrală", „dramatică"*) Operă literară, aparținînd genului dramatic, care este compusă în formă de dialog și care este destinată să fie reprezentată pe scenă. *Poftim repertoriul: o sută de piese* (BRĂ.). <> Expr. *A pune o piesă în studiu* v. studiu. <> Fig. *Producerea mărfii pentru care au luptat ei a fost primul act al piesei* (SADOV.). ◆ Gener. Operă literară. **9** (*muz.*) Compoziție muzicală. *Comunica lista pieselor cîntate, reproducîndu-le vocal* (CĂL.). <> *Piesă de caracter* v. caracter. • pl. *-e.* /<fr. ***pièce.***

piescioáră *s.f.* (*lit.*) Piesetă. *Dacă publici piescioara, nu uita a pune în vedere notița: Reproducția oprită* (CAR.). • pl. *-e.* /***piesă*** + *-cioară.*

piesétă *s.f.* (*lit.*) Piesă de teatru de proporții reduse; piescioară. *Niște piesete ale lui luau la vale moravurile poliției* (PAS). • pl. *-e.* /<fr. ***piécette.***

piesúță *s.f.* Dim. al lui *piesă.* • pl. *-e.* /***piesă*** + *-uță.*

pietá *s.n.* (*în arte*) Pictură sau sculptură, care o reprezintă pe Maica Domnului ținîndu-l pe Iisus mort (coborît de pe cruce) pe genunchi sau în brațe, caracteristică artei medievale catolice. • sil. *-pi-e-.* /<it. ***pietà***, fr. ***pietà.***

pietáte *s.f.* **1** Sentiment religios manifestat prin atașament și respect deosebit față de biserică și de practicile ei; evlavie, cucernicie, smerenie. **2** Sentiment de respect profund (amestecat cu iubire sau duioșie) față de cineva sau de ceva; pioșenie. *Duioșia și pietatea pe mormînt lumini aprinde* (ASACHI). **3** (*înv.*) Milă; îndurare, bunăvoință, înțelegere. *Aibi pietate de o nenorocită* (FIL.). <> *Munte de pietate* v. munte. • sil. *pi-e-.* /<fr. ***piété***, lat. ***piĕtas***, ***-atis.***

pietín *s.n.* **1** (*med. vet.*) Boală contagioasă la oi, care se manifestă prin răni dureroase la picioare, pricinuind distrugerea progresivă a unghiilor. **2** (*fitopat.*) Boală a cerealelor, provocată de unele ciuperci, care duce la înnegrirea părții bazale a tulpinilor, la pălirea, îndoirea și căderea plantelor. • sil. *pi-e-.* /<fr. ***piétin.***

pietísm *s.n.* (*relig.*) Doctrină ascetică a unei secte protestante, fundată în 1671 de teologul german Philipp Jakob Spener, care promovează respectarea cu rigurozitate a practicilor religioase, pietatea și ascetismul extrem. ◆ Ext. Comportare, atitudine a adepților acestei secte; exacerbare a manifestării religioase de tip sentimental, neglijînd viața morală și celelalte aspecte legate de cult. • sil. *pi-e-.* /<fr. ***piétisme.***

pietíst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al pietismului. **2** *adj.* Care aparține pietismului sau pietiștilor, care se referă la pietism sau la pietiști. • sil. *pi-e-.* pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***piétiste.***

pietón *s.m.* Persoană care umblă pe jos pe o arteră (cu trotuare) străbătută de vehicule. *Mergeam pe jos la șosea... pe aleea pietonilor* (CA. PETR.). <> (*atribuind calitatea ca un adj.*) *Dragavici se izbi piept în piept cu Gaittany, pieton* (CĂL.). • sil. *pi-e-.* pl. *-i.* /<fr. ***piéton.***

pietonál, -ă *adj.* Care aparține pietonilor, care se referă la pietoni; pedonal, pietonier. *Așteaptă pe refugiul pietonal trecerea mașinilor.* • sil. *pi-e-.* pl. *-i, -e.* /***pieton*** + *-al.*

pietoniér, -ă *adj.* Pietonal. • sil. *pi-e-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***piétonnier.***

pietós, -oásă *adj.* (*înv.*) **1** Care este milos, compătimitor. **2** Care este plin de (afecțiune și de) respect, care este pătruns de venerație (pentru cineva sau pentru ceva). *Cu cea mai pietoasă îngrijire, să nu lăsăm a se izbici... acea bură de nobil sînge românesc* (ODOB.). **3** Care este pios, cucernic, evlavios. *Pe cuvioși îi lasă În rugă pietoasă* (HEL.). • sil. *pi-e-.* pl. *-oși, -oase.* /<it. ***pietoso.***

pietoso [pie'tozo] *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Cu tristețe; cu pioșenie. • /<it. ***pietoso.***

pietrár *s.m.* **I 1** Muncitor calificat care prelucrează piatra (pentru construcții); cioplitor în piatră. *La capătul celălalt... locuia o rudă a pietrarului* (CĂL.). ◆ (*înv.*) Sculptor. **2** (*înv., reg.*) Zidar. **3** Muncitor care pietruiește drumul (cu blocuri cubice de piatră); pavator. *Pietrarii... dregeau pavajul* (BASS.). **II** (*iht.*) **1** Pește dulcicol, răpitor, cu corpul fusiform, de culoare galbenă pe aripioare și brună spre coadă, care trăiește în apele dulci, adînci, cu fundul pietros sau nisipos (*Aspro zingel*). **2** (*reg.*) Porcușor (*Gobio uranoscopus* și *kesleri*). **III** (*ornit.*) Numele a două specii de păsări: *a*) (și *pietrar-de-munte, pietrar mare, pietrar sur comun*) pasăre călătoare, înrudită cu sturzul, cu penajul cenușiu pe partea dorsală, alb pe partea ventrală, galben-ruginiu pe piept, cu cîte o pată neagră pe părțile laterale, care trăiește mai ales în locuri stîncoase și nisipoase, hrănindu-se cu insecte (*Oenanthe oenanthe*); pietroșel sur; *b*) (și *pietrar negru*) pasăre cu aripile și spatele negre și cu abdomenul alb (*Oenanthe pleschanka*). **IV** (*în credințe și superstiții; mai ales la pl.*) Persoană înzestrată cu puterea de a opri sau de a îndepărta grindina. *Pietrarul alungă piatra cu furculița, cuțitul și lingura cu care a cinat el în seara de ajun* (POP.). • pl. *-i.* /***piatră*** + *-ar.*

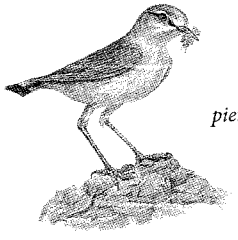

pietrar III

pietrăríe[1] *s.f.* **1** Carieră de piatră. **2** Colect. Grămadă, morman de pietre; loc pietros. ◆ Spec. Grohotiș. *În stînga drumului o îmbulzeală de molozuri, după aceea pietrării risipite* (SADOV.). ◆ Zid, perete construit din piatră; partea din piatră a unui zid, a unui perete. *Pietrăria, cu tencuiala învechită și căzută, se păstra slobodă sub cununile de iederă* (SADOV.). **3** Colect. (*fam.*) Mulțime de pietre prețioase. *Ai pus pe tine cu lopata toată aurăria și pietrăria pe care o posedăm* (STANCU). **4** (*înv.; la pl.*) Îngrășăminte artificiale pentru sol (pe bază de calcar). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***piatră*** + *-ărie.*

pietrăríe[2] *s.f.* Meseria de pietrar. • g.-d. *-iei.* /***pietrar*** + *-ie.*

pietreán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a orașului Piatra-Neamț sau este originară de acolo; (*la pl.*) locuitorii orașului Piatra-Neamț. **2** *adj.* Care aparține orașului Piatra-Neamț sau pietrenilor, care se referă la Piatra-Neamț sau la pietreni; originar din Piatra-Neamț. • pl. *-eni.* /nm. pr. (oraș în România) ***Piatra*** *[-Neamț]* + *-ean.*

pietricéa *s.f.* Pietricică. • pl. *-ele.* /***piatră*** + *-icea.*

pietricícă *s.f.* **1** Dim. al lui *piatră*; pietricea, pietruță. *Copiii... o luau la țintă lovind cu pietricele* (BART). **2** (*bot.; la pl.*) *Pietricele roșii* = garofițe de grădină (*Dianthus barbatus*). • pl. *-ele.* /***piatră*** + *-icică.*

pietrificá *vb. I.* v. petrifica.

pietrificáre *s.f.* v. petrificare.

pietrificát, -ă *adj.* v. petrificat.

pietríș *s.n.* **1** Colect. (*geol.*) Rocă sedimentară, detritică, necimentată, mobilă, alcătuită din fragmente rotunjite de minerale și de roci cu dimensiuni mici, care se formează în albiile apelor curgătoare, pe litoralul mării, în regiunile ocupate de ghețari. ◆ Formație geologică alcătuită din asemenea roci. **2** (*constr.*) Pietriș mai mărunt, provenit din cariere, din albiile rîurilor etc., folosit la obținerea unor betoane, pentru pietruirea drumurilor, ca material de umplutură etc. *Calea era curată, căci pietrișul și nășipul sorbiseră zloata* (SADOV.). **3** (*înv., pop.*) Pămînt pietros sau nisipos, neproductiv, sterp. *Născuseră din petriș sterp... flori cu frunze galbene* (EMIN.). • pl. *-uri.* /***piatră*** + *-iș.*

pietróí *s.n.* Aug. al lui *piatră*; bolovan. *A coborît Pîrîul cu pietroaie mari de munte* (CA. PETR.). <> Expr. (*reg.*) *A-i lua* (cuiva) *pietroiul de pe varză* = a scăpa (pe cineva) de sărăcie. • pl. *-oaie.* /***piatră*** + *-oi.*

pietrós, -oásă *adj.* **I 1** (*despre locuri, drumuri etc.*) Care este plin de pietre, care are multe pietre. *Pămîntul acestui județ este... cam pietros* (D. GOL.). <> Fig. *Față colțuroasă, osoasă avea bunica, voce pietroasă* (STANCU). ◆ (*despre pămînt*) Care conține piatră; care este neproductiv, sterp (din cauza pietrelor). **2** (*înv., reg.; despre obiecte*) Care este alcătuit, făcut, construit din piatră. *El pietroasa ei icoană Nu-ncetează a iubi* (ASACHI). **II 1** (*despre ființe sau despre părți ale corpului lor*) Care are o constituție puternică, care este plin de putere; robust, voinic, rezistent. *Slab de minte, dar pietros de brațe* (CE. PETR.). <> *Antru pietros* v. antru. **2** (*despre fructe*) Care are miezul consistent, tare, cărnos. *Gura cu buzele cărnoase, umede și roșii ca miezul piersicei pietroase* (GÎRL.). <> *Cireșe pietroase* (și *subst. f. pl.*) = varietate de cireșe cu pulpa tare, crocantă. *Nuci pietroase* = varietate de nuci cu coaja foarte tare din care nu se scoate miezul întreg. **III** (*înv., reg.; despre vin și despre unele fructe*) Care are gust astringent, taninos sau amărui. *Vinul ce iesă de la teasc îi petros* (I. ION.). • pl. *-oși, -oase.* /***piatră*** + *-os*; cf. lat *petrosus.*

pietroșél *s.m.* **1** (*iht.*) Numele mai multor specii de pești mărunți: *a*) pește de culoare cafeniu-închis pe spate și galbenă pe burtă, presărat cu pete (*Umbra krameri*); *b*) porcușor (*Gobio uranoscopus*); *c*) pălămidă-de-baltă (*Pungitius platgaster*). **2** (*ornit.*) Numele mai multor păsări migratoare, care trăiesc în locuri pietroase sau printre stînci. <> *Pietroșel cînepiu* = cînepar (*Carduelis cannabina*). *Pietroșel sur* = pietrar (*Oenanthe oenanthe*). • pl. *-ei.* /***pietros*** + *-el.*

pietroșie *s.f.* (*înv.*) Calitatea vinului de a fi pietros. *Vremea scoaterii vinului... din cadă are înrîurire asupra florii, petroșiei și acrimei vinului* (I. ION.). • g.-d. *-iei.* /***pietros*** + *-ie.*

pietruí *vb. IV. tr.* **1** (*compl. indică șosele, străzi, curți etc.*) A acoperi cu piatră. *Drumul era parcă pietruit cu bolovani de sticlă* (CĂL.). ◆ (*compl. indică fîntîni*) A acoperi cu piatră pereții interiori sau exteriori. *În județele dobrogene... toate fîntînile sînt pietruite* (POP.). **2** (*reg.; compl. indică plante*) A stropi cu soluție de piatră-vînătă. • prez.ind. *-iesc.* /***piatră*** + *-ui.*

pietruíre *s.f.* Acțiunea de a *pietrui* și rezultatul ei; pietruit. • pl. *-i.* /v. ***pietrui.***

pietruít[1] *s.n.* Pietruire. • /v. ***pietrui.***

pietruít[2]**, -ă** *adj.* (*despre drumuri, șosele, curți etc.*) Care este acoperit cu piatră. *Suii costișa trăgănată, pe drum pietruit* (SADOV.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***pietrui.***

pietrúță *c.f.* Pietricică. • pl. *-e.* /v. ***piatră*** + *-uță.*

pieţăr *s.m.* (*fam.*) Persoană care vinde diferite produse la tarabele dintr-o piață. *M-am împrietenit cu un pieţar care îmi dă brînză de bună calitate.* ◆ Ext. Persoană care transportă marfă dintr-o localitate pentru a o desface la o piață. *Vin pieţarii de la Galați cu mașinile pline de pepeni.* • pl. *-i.* /***piață*** + *-ar.*

piéz[1] *s.m.* (*fiz.*) Unitate de măsură a presiunii, submultiplu al atmosferei, egală cu presiunea exercitată de o mie de newtoni pe metru pătrat. • pl. *-i.* /<fr. ***pièze.***

piez[2] *s.m.* v. piază.

piezíș, -ă *adj., adv.* **1** (Care este) aplecat într-o parte, oblic, diagonal (față de o dreaptă sau de un plan). *Eu*

zic să mai batem o scîndurică așa, pieziș (CĂL.). ◆ Ext. (Care este) strîmb. *Pe fereastra piezișă privea o pată de soare nemișcată* (REBR.) ◇ Expr. *A zîmbi pieziș* = a zîmbi din colțul gurii cu ironie, cu răutate, cu amărăciune etc. *De aceea –sfîrși căruțașul zîmbind pieziș – nu vrea să-și revizuiască procesul* (SADOV.). *În piezișși-n curmeziș* = în toate părțile; pretutindeni. ◇ Fig. *Tare sînt singur, Doamne, și piezișș!* (ARGH.). **2** (Care se află) în sau cu pantă (foarte) repede. *O scară care se întoarce scurt și urcă piezișș în pridvorul care înconjoară turnul pătrat* (CA. PETR.). **3** Fig. (*în opoz. cu „direct”, „deschis”*) (Care este, se face etc.) în mod ocolit, indirect. *Înșiurirea criticei este cel mult piezișă și generală* (PET.). ◆ Ext. (Care are loc) (pe) ascuns, (pe) furiș, tainic. *Mitrea se strecură în ogradă piezișș, pe portița vitelor* (SADOV.). **4** (*în legătură cu vb. ca „a privi” sau cu subst. ca „privire”, „ochi”*) (Care este, se face etc.) lateral, dintr-o sau într-o parte; (care este) șașiu, cruciș. *Privi piezișș spre fereastră* (SADOV.). ◇ *A se uita* (la cineva) *piezișș* v. uita. ◆ Fig. (În mod) bănuitor, iscoditor sau cu răutate, cu dușmănie, cu rea-voință. *S-a făcut că se domolește și mi-a răspuns privindu-mă piezișș* (GAL.). ◇ Expr. *A vedea* (ceva) *piezișș* = a aprecia (ceva) în mod subiectiv, greșit, denaturat. *E numai întrebarea dacă nu cumva am văzut cam piezișș* (CODRU-D.). • pl. *-i, -e.* /***piez***[2] + *-iș*.

piezo-Elem. de compunere „presiune, comprimare”. • /<fr. ***piézo-***; cf. gr. *πιέζω* „a presa”.

piezobază *s.f.* (*fiz.*) Valoarea psihometrică a unei stimulări liminale a presiunii mecanice, corespunzînd pragului de bază al excitării electrice. • sil. *pi-e-*. pl. *-e.* /***piezo-*** + ***bază***.

piezocerámic, -ă *adj., s.f.* (*electron.*) **1** *adj.* Care se referă la ceramice piezoelectrice. **2** *s.f.* Denumire generică pentru un grup de cristale ceramice piezoelectrice folosite în construcția rezonatoarelor, a dozelor de pick-up, a traductoarelor de ultrasunete etc. • sil. *pi-e-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***piézo-céramique***.

piezoconductibilitáte *s.f.* (*fiz.*) Proprietate a unui mediu de a transmite presiunea. • sil. *pi-e-*. /***piezo-*** + ***conductibilitate***.

piezocristalizáre *s.f.* (*mineral.*) Cristalizare a unor minerale, componente ale unor masive granitice, sub acțiunea forțelor orogenice. • sil. *pi-e-*. /***piezo-*** + ***cristalizare***, după fr. *piézocristallisation*.

piezoeléctric, -ă *adj.* (*fiz.*) Care aparține piezoelectricității, care se referă la piezoelectricitate; care se bazează pe piezoelectricitate. *Ne-am luat un aprinzător piezoelectric.* • sil. *pi-e-zo-e-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***piézo-électrique***.

piezoelectricitáte *s.f.* (*fiz.*) Proprietate a anumitor cristale ionice (cuarț, turmalină etc.) de a se polariza electric sub acțiunea unor deformări mecanice sau de a se deforma sub acțiunea unui cîmp electric exterior. ◆ Totalitatea fenomenelor electrice produse prin presiunea sau prin deformările exercitate asupra unor anumite corpuri. ◆ Modificare a dimensiunilor unui corp sub acțiunea cîmpului electric. • sil. *pi-e-zo-e-*. /<fr. ***piézo-électricité***.

piezográf *s.n.* Aparat folosit în piezografie. • sil. *pi-e-*. pl. *-e.* /<fr. ***piézographe***.

piezografíe *s.f.* Înregistrare grafică a presiunilor sau a solicitărilor vibratorii prin metoda piezoelectrică. • sil. *pi-e-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***piézographie***.

piezográmă *s.f.* (*biol.*) Curbă rezultată din înregistrarea fenomenelor biologice cu ajutorul cristalelor piezoelectrice. • sil. *pi-e-*. pl. *-e.* /<fr. ***piézogramme***.

piezométric, -ă *adj.* (*fiz.*) Care ține de piezometrie, care se referă la piezometrie. • sil. *pi-e-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***piézométrique***.

piezometríe *s.f.* (*fiz.*) **1** Măsurare a presiunilor (ridicate). **2** Ramură a fizicii care se ocupă cu studiul compresibilității lichidelor. • sil. *pi-e-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***piézométrie***.

piezométru *s.n.* (*fiz.*) **1** Instrument pentru măsurarea compresibilității lichidelor sau pentru determinarea presiunii statice a fluidelor. **2** Tub manometric servind la determinarea presiunii statice a fluidului dintr-o conductă. • sil. *pi-e-*. pl. *-e.* /<fr. ***piézomètre***.

piezooscilatór *s.n.* (*electron.*) Oscilator electronic care folosește ca element rezonator un cristal de cuarț. • sil. *pi-e-*. pl. *-oare.* /<it. ***piezooscillatore***.

piezorezistív, -ă *adj.* (*fiz.*) Care prezintă piezorezistivitate. • sil. *pi-e-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***piézorésistif***.

piezorezistivitáte *s.f.* (*fiz.*) Proprietate a unor materiale de a-și varia rezistența la deformările elastice. • sil. *pi-e-*. /<fr. ***piézorésistivité***.

piezoterapíe *s.f.* (*med.*) Aplicarea terapeutică a presiunilor intratoracice în cura afecțiunilor pulmonare. • sil. *pi-e-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***piézothérapie***.

pifán *s.m.* (*fam.; iron.*) Infanterist. *Stagiu militar la un regiment de pifani* (PER.). • pl. *-i.* /***pifă*** + *-an*.

pífă *s.f.* (*fam.; iron.*) Infanterie. *De obicei, pe oameni ca dumneata îi aruncă la pifă* (E. BAR.). • /cf. germ. *Pfiff* „infanterist”.

pifteá *s.f.* v. chiftea.

piftíe *s.f.* (*culin.*) Mîncare preparată din carne, oase și cartilaje de porc, de pasăre etc., fiartă timp îndelungat într-o zeamă (cu usturoi), care, după răcire, se încheagă și devine gelatinoasă; răcituri. *Nu-i prieșteș nici rachiul, Nici pastrama, Nici piftia* (PER.). ◇ Expr. (*reg., fam.*) *A face* (pe cineva) *piftie* = a bate foarte tare (pe cineva), a zdrobi (pe cineva) în bătaie. *Jos căciulele, că vă fac piftie!* (MIR.). ◇ Compar. *Pielea se făcu ca piftia, întrupîndu-se* (ISP.). ◇ Fig. *Avea ochi de piftie, ca peștele* (SADOV.). • acc. și (*reg.*) *píftie*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<bg. ***пухтия***, ngr. ***πηχτή***.

piftiér *s.m.* (*înv.*) Persoană care face și vinde piftie. *Moș Stan piftierul* (M. I. CAR.). • sil. *-ti-er.* pl. *-i.* /***piftie*** + *-ar*.

pigeonográmă *s.f.* Obiect de corespondență transportat cu ajutorul porumbeilor. • sil. *-ge-o-*. pl. *-e.* /cf. fr. *pigeon* „porumbel”.

pigmalionísm *s.n.* v. pygmalionism.

pigment[1]-Elem. de compunere „pigment”. • și *pigmento-*. /<fr. ***pigment-***; cf. lat. *pigmentum, -i* „culoare”.

pigmént[2] *s.m.* **1** (*biol.; adesea cu determ. care indică felul, originea*) Substanță organică, colorată, prezentă în organism, sintetizată în unele celule și țesuturi, care colorează țesuturile, organele și lichidele organice și care are rol asimilator (în respirație, în fotosinteză), rol biocromatic (la pigmenții biliari, în colorarea urinei) etc. ◇ Fig. *Pardoseala de ciment cu pigmenți negri, pietricele de pietriș* (E. BAR.). **2** (*chim.*) Substanță colorată (naturală sau de sinteză), solidă, folosită pentru colorare în industria lacurilor și a vopselelor, a materialelor plastice, la fabricarea sticlei colorate, a glazurii pentru produsele ceramice etc. • pl. *-ți.* /<fr. ***pigment***.

pigmentá *vb. I.* **1** *refl.* (*biol.; despre celule, țesuturi, părți ale plantelor și ale animalelor*) A se colora datorită prezenței sau depunerii de pigmenți; care se formează prin acțiunea soarelui, în urma unor tulburări funcționale etc. *Moșierul cu portofoliul plin și obrajii pigmentați de soare, abia sosit de la moșie* (TEOD.). **2** *tr.* (*compl. indică fibre textile, țesături etc.*) A colora cu pigmenți. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***pigmenter***.

pigmentár, -ă *adj.* Care ține de pigmenți, care se referă la pigmenți. ◆ (*despre celule, țesuturi etc.*) Care este pigmentat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***pigmentaire***.

pigmentáre *s.f.* Faptul de a (*se*) *pigmenta*; pigmentație. • pl. *-ări.* /v. ***pigmenta***.

pigmentát, -ă *adj.* (*despre celule, țesuturi etc.*) Care este colorat într-un anumit fel prin pigmenți; care conține pigmenți. • pl. *-ți, -te.* /v. ***pigmenta***.

pigmentáție *s.f.* Pigmentare. ◆ Mod specific în care apar colorate celulele, țesuturile etc. în urma pigmentării. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *pigmentațiúne* *s.f.* /<fr. ***pigmentation***.

pigmentațiúne *s.f.* v. pigmentație.

pigmento-v. pigment[2].

pigmentofagíe *s.f.* (*biol.*) Proces de înglobare a pigmentului de către unele celule. • g.-d. *-iei.* /după engl. *pigmentophage*.

pigmentogén, -ă *adj.* (*fiziol.; despre celule*) Care produce pigmenți. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***pigmentogène***.

pigmentogenéză *s.f.* (*fiziol.*) Proces fiziologic de formare a pigmenților. • /<engl. ***pigmentogenesis***.

pigmentolíză *s.f.* (*biol.*) Descompunere a pigmenților de către substanța celulară. • pl. *-e.* /<fr. ***pigmentolyse***.

pigmentolizínă *s.f.* (*biol.*) Enzimă care distruge pigmentul. • pl. *-e.* /<fr. ***pigmentolysine***.

pigméu, -ée *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care aparține unor populații africane (batua, bakwa, bambuti-bakongo, efe, aka), care trăiesc izolate în pădurile tropicale din Africa Centrală, din bazinul fluviului Congo și care au o înălțime medie sub un metru și jumătate, capul mare în raport cu trunchiul, pielea de culoare brun-roșietică și constituția îndesată, cu picioarele scurte; pitic. ◆ Gener. Persoană de statură foarte mică; pitic. **2** *adj.* Care aparține pigmeilor, care se referă la pigmei. **3** *s.m., s.f.* (*în mit. greacă*) Persoană care făcea parte dintr-o populație de pitici despre care se credea că au trăit fie în Etiopia, fie în India, fie în nordul legendar (și cu care ar fi luptat Hercule). **4** *s.m., s.f.* Fig. Persoană lipsită de orice valoare, de calități, de merite sau care nu are nici o putere. *Între pigmei toți sînt cei mai mici, Mai slabi, mai fără de suflet, mai mișei* (EMIN.). • pl. *-ei, -ee.* /<fr. ***pygmée, Pygmées***, lat. ***Pygmaeus***; cf. gr. *Πυγμαῖος* <*πυγμή* „pumn”.

pigo-Elem. de compunere „fesă”. • /<fr. ***pygo-***; cf. gr. *πυγή*.

pigomél *s.m.* (*med.*) Monstru care are unu sau două membre în plus în regiunea hipogastrică. • pl. *-i.* /<fr. ***pygomèle***.

pigopág *s.m.* (*med.*) Cuplu de monștri uniți în regiunea feselor. • pl. *-gi.* /<fr. ***pygopage***.

piguleálă *s.f.* (*pop.*) Faptul de a piguli. ◆ Ext. Lucru care se face cu migală, pe încetul. *N-avea băiatul nici apucătură din ochi la lucru de piguleală* (CAR.). • pl. *-eli.* /***piguli*** + *-eală*.

piguli *vb. IV. tr.* (*pop.*) **1** (*despre păsări*) A ciuguli. *Două turturele mîndre și drăgălașe... piguleau cîte un fir de grăunte pe holde* (MERA). ◇ (*refl. recipr.*) *Găinile picoteau sau se piguleau* (MACED.). ◇ Analog. *Pisicuța se duse și ea p-acolo să mai pigule ceva* (PER.). Δ (*fam.; glum.*) *La masă mai mult a pigulit cîte ceva.* **2** (*compl. indică materii*) A lua (din cînd în cînd) cîte puțin din ceva. ◆ (*compl. indică obiecte mărunte*) A lucra cu migala la ceva; a aduna, a strînge cu migala ceva; a migăli. *Îl piguli de scame cu grijă* (PRED.). ◆ Fig. (*pop., fam.*) A fura sau a înșela cu încetul, pe nesimțite. *L-a pigulit la pocher.* • prez.ind. *-esc*, pers. 3 *-ește, pigule.* /cf. *ciuguli*.

pihení *vb. IV. refl.* (*reg.*) A se odihni. • prez.ind. *-esc.* /<magh. ***pihen***.

pihotáș *s.m.* (*înv., reg.*) Infanterist. *Între uniformele lor verzii, făceau pete cazaci și pihotași ruși* (SADOV.). • pl. *-i.* /***pihotă*** + *-aș*.

píhotă *s.f.* Colect. (*înv., reg.*) (Unitate militară de) infanterie. • pl. *-e.* și *píotă* *s.f.* /<pol. ***piechota***, ucr. ***nixoma***, rus. ***nexoma***.

pijamá *s.f.* Îmbrăcăminte comodă de casă formată din pantaloni și bluză, folosită mai ales pentru dormit. *N-avea nimic pe ea, Nici măcar o pijama* (MINUL.). • pl. *-ale.* /<fr. ***pyjama***, engl. ***pyjamas***; cuv. persan.

pil[1] *interj.* Strigăt cu care vînătorii îndeamnă cîinele să se arunce asupra vînatului; apucă! prinde! • /<fr. ***pille***.

pil[2] *interj.* (*de obicei repet.*) Cuvînt care imită strigătul caracteristic al sitarilor. ◇ (*subst.*) *Auzi desluși „pil-pil-pil”-ul caracteristic al sitarului care se ridică în lăstăriș* (PER.). • /onomat.

pil[3] *s.m.* (*biol.*) Formație epidermică filiformă, cu forme și funcții variate. • pl. *-i.* /<lat. ***pīlus, -i***, „[fir de] păr”.

pil[4] *s.n.* (*reg.*) Bici cu codirișca scurtă, făcut din curele (împletite) sau din vînă de bou. *Este Iorgovan copilul, Ce bate turcii cu pilul* (POP.). ◆ Ext. Lovitură dată cu acest bici. • pl. *-uri.* /etimol. nec.

pil[5] *s.n.* (*farm.; înv.*) Pilulă. *Vă rog să-mi mai trimiteți piluri... să mă mai curăț de venin* (DOC.). • pl. *-uri.* /<germ. ***Pille***.

pilăci, -ce *adj.* (*fam.; despre oameni*) Care se îmbată des, căruia îi place să bea; beției. *Dascălul Iordache, fiind cam chilaci, a început a ne ridica de urechi* (CR.). • pl. *-ci, -ce.* /***pili*** + *-aci*.

pilăf *s.n.* (*culin.*) Mîncare de orez (sau arpacaș) fiert, gătită de obicei cu carne (de pasăre) sau cu legume, ciuperci etc. *Intrară... cu tablale încărcate cu mîncare: pilaf și fripturi de batal* (SADOV.). ◇ Expr. (*fam.*) *A face* (pe cineva) *pilaf* = *a*) a bate (pe cineva) foarte tare; a a zdrobi (pe cineva) în bătaie; *b*) a uimi peste măsură, a ului. • pl. *-uri.* /<tc. ***pilâv***, ngr. ***πιλάφι***.

pilafcíu *s.m.* v. pilafgiu.

pilafgíu *s.m.* **1** (*glum.*) Persoană căreia îi place pilaful. ◆ (*înv.*) Epitet dat turcilor. *Românul... numi... pe turci pilafcii și salepcii* (FIL.). **2** (*înv.*) Persoană care vindea sau făcea pilaf. • pl. *-gii.* și *pilafcíu* *s.m.* /***pilaf*** + *-giu*.

pilangioáică *s.f.* (*fam.*) Femeie beției. • pl. *-ce.* /***pilangiu*** + *-oaică*.

pilangíu *s.m.* (*fam.*) Persoană beţivă. • pl. *-gii.* /***pili*** + *-angiu.*

pilár *s.m.* (*reg.*) Negustor (ambulant, de zarzavaturi). • pl. *-i.* /<srb. ***piljar***.

pilástru *s.m.* (*arhit.*) Stîlp paralelipipedic (prevăzut cu bază şi cu capitel), care serveşte ca element decorativ sau de consolidare a unui zid, a unui perete de lemn etc. (cu care face corp comun). *Aştepta nerăbdător, sprijinit de un pilastru al balconului* (SADOV.). • pl. *-ştri.* /<fr. ***pilastre***, it. ***pilastro***.

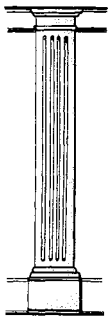

pilastru

pilă[1] *s.f.* Unealtă de oţel călit, de forme diferite, avînd una sau mai multe feţe prevăzute cu dinţi mărunţi şi ascuţiţi, care este folosită la ajustarea manuală sau mecanică a suprafeţelor unor piese dure. <> Expr. (*pop.*) *A linge pila* = *a)* a îndura neajunsuri, a duce lipsa unui lucru. *Lingeţi voi pila, cînd n-o mai fi mama* (POP.); *b)* a se face de ruşine. *Ce făcuşi, mă, la examen? Ai lins pila!* (POP.). *A umbla cu pila în tureatcă* v. tureatcă. ◆ Ustensilă metalică, în formă de lamă cu suprafaţa crestată, folosită la netezirea unghiilor (după tăierea lor). *Se trînti în jilţ răsucind pe gînduri o pilă de unghii* (CE. PETR.). • pl. *-e.* /<sl. veche **пила**.

pilă[2] *s.f.* **1** (şi *pilă electrică*) Dispozitiv care produce curent electric continuu prin transformarea directă a energiei chimice, luminoase sau termice în energie electrică. <> *Pilă fotovoltaică* v. fotovoltaic. **2** *Pilă atomică* = ansamblu de instalaţii care serveşte la producerea treptată şi reglabilă a fisiunii nucleare în lanţ; reactor (nuclear). **3** *Pilă de gaz* = pilă electrică, formată din doi electrozi cu gaz, cufundaţi într-o soluţie care conţine ioni ai gazului din electrod. **4** (*înv.*) Teanc, grămadă formată din lucruri de acelaşi fel puse unele peste altele. *Pune-i pe deasupra şi o pilă de o mie de lei* (CE. PETR.). **5** (*constr.*) Picior de pod, executat din zidărie, din piatră, din beton sau din metal; contrafort de beton care întăreşte un baraj.

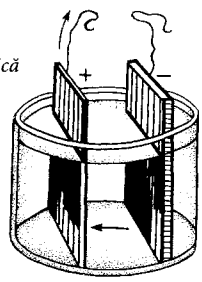

pilă electrică

6 (*fam.*) Sprijin, ajutor (ilegal) dat cuiva de o persoană (influentă) pentru a obţine un avantaj. <> Expr. (*fam.*) *A pune* (sau *a băga*) *o pilă* = a interveni (în mod abuziv) în favoarea cuiva sau pentru sine, a solicita o protecţie (ilegală) pentru cineva sau pentru sine. *A avea pile* = a se bucura de protecţia cuiva. *Se spune că a trecut examenul pentru că avea pile.* ◆ Persoană care beneficiază de acest fel de sprijin, de ajutor. *Elevul era pila profesorului de matematică.* • pl. *-e.* /<fr. ***pile***.

pilăriţă *s.f.* (*reg.*) **1** Negustoreasă (ambulantă, de zarzavaturi). *Cîţiva călători de ocazie: pilăriţe, copii şi un domn cam pretenţios îmbrăcat* (PER.). **2** (Epitet pentru un) om rău de gură, mahalagiu. *A trebuit să sărut mîna doamnii, pilăriţa aceea* (POPOV.). • pl. *-e.* /***pilar*** + *-iţă*.

pilc *s.n.* (*tipogr.*) Val de uns literele cu cerneală. • pl. *-uri.* /<pol. ***pilka***, ucr. ***пилка***.

pîldă *s.f.* **1** (*adesea în legătură cu vb. ca „a lua", „a da", „a urma"*) Ceea ce poate servi cuiva drept învăţătură, drept model de urmat, drept termen de comparaţie; ceea ce poate servi ca obiect de imitaţie sau de inspiraţie în privinţa formei, a aspectului etc.; model, exemplu. *Pilda călărimei fu urmată de toate celelalte oşti* (BĂLC.). <> Loc.adv. *De(-o sau spre, pentru, într-o) pildă* sau (*reg.*) *ca o pildă* = de exemplu, bunăoară, cum ar fi, să zicem. *Dumneata te poţi mulţumi, spre pildă, cu nectar* (HOG.). <> Expr. *A lua pildă* = a imita exemplul cuiva. ◆ Caz sau fapt tipic care serveşte drept argument sau dovadă (concretă); probă, indiciu. *Pilde nenumărate şi din toate zilele... înaintea ochilor ne stau* (CANTAC.). ◆ Pedeapsă sau măsură drastică, menită să servească drept avertisment şi pentru alţii. *Pilda la vremea ei prinde loc de dascăl bun* (POP.). **2** Povestire alegorică cu un cuprins religios sau moral; producţie literară cu caracter moralizator, cu o structură apropiată de fabulă; parabolă; ext. maximă, sentinţă; proverb, zicală; semnificaţie, tîlc cuprins într-o asemenea povestire, maximă, zicală sau într-o acţiune oarecare, într-o faptă etc. *Cuvinte cioplite şi sub pilde oarecum acoperite* (CANT.). <> Loc.adv. (*înv.*) *În pildă* = sub pretext, chipurile. <> Loc.prep. (*înv., reg.*) *În pilda...* = cu aluzie la..., referitor la..., pentru... *În pilda mea o spui asta, răzăşule?* (ALECS.). ◆ Fabulă. *Cînte lupii şi urşii în pilde cît le place* (ALEX.). **3** (*înv.*) Reprezentare sau reproducere (plastică), de obicei la scară redusă, a unui obiect, a unei lucrări artistice, a unei construcţii etc.; machetă. ◆ Ext. Plan. • pl. *-e,* (*reg.*) *-uri.* /<magh. ***példa***.

pilduí *vb. IV.* (*înv.*) **1** *refl.* A lua model, exemplu de la cineva sau de la ceva; a trage o învăţătură de la cineva sau de la ceva. *Din aceasta dar vă puteţi pildui, feţii mei, cîtă vătămare aduce lenevirea* (DRĂGHICI). ◆ (*tr.; compl. indică oameni*) A învăţa sau a îndruma prin exemple. *Diversa lui intuiţie poate să ne pilduiască şi să ne instruiască* (GAL.). **2** *tr.* A aplica cuiva o pedeapsă severă (care să servească drept pildă şi altora); ext. a bate. *Am dreptul să-l pilduiesc pe acest nemernic* (CAR.). **3** *tr.* A exemplifica, a ilustra. *Obiceiul, pilduit de atîţia fii ai visului..., era regulă şi nobil semn de breaslă* (GAL.). • prez.ind. *-iesc.* /***pildă*** + *-ui*.

pilduíre *s.f.* (*înv.*) **1** Acţiunea de *a* (*se*) *pildui* şi rezultatul ei. **2** Povestire cu tîlc. *La vatră răzimat, spunea O pilduire din Isop* (GOGA). **3** Pedeapsă (aspră). *Cerem o pilduire severă* (CAR.). • pl. *-i.* /v. ***pildui***.

pilduitór, -oáre *adj.* **1** (*despre activităţi, atitudini ale oamenilor sau despre întîmplări, evenimente etc.*) Care serveşte sau poate servi drept model de urmat, drept învăţătură, drept exemplu. *O purtare pilduitoare* (MARC.). ◆ (*despre povestiri cu sens alegoric, proverbe, maxime etc.*) Care are caracter moralizator. *Versuri scurte, glumeţe şi pilduitoare* (VLAH.). <> (*subst.*) *Ei sînt pilduitorii de lege în popor* (DON.). **2** (*mai ales despre acţiuni ale oamenilor*) Care este grăitor, elocvent, ilustrativ; convingător. *E pilduitor gestul dumneavoastră* (GALAN). • sil. *-du-i-.* pl. *-ori, -oare.* /***pildui*** + *-tor*.

pile- Elem. de compunere „orificiu, perforaţie". • /<fr. ***pyle-***; cf. gr. *πύλη* „poartă".

pileálă *s.f.* (*fam.*) Faptul de a consuma băuturi alcoolice; îmbătare, (*fam.*) pilire. ◆ Concr. Băutură alcoolică. *Mustul să dea în fiert..., să aibă putere şi haz mai mult ca pileală* (POP.). ◆ Ext. Petrecere cu băuturi alcoolice. *A fost la o pileală cu colegii.* • pl. *-eli.* /***pili***[3] + *-eală*.

pileát[1] *s.m.* (*ist.*) Nume dat de romani nobililor daci (care purtau pe cap o căciulă de lînă sau de pîslă); tarabostes. • sil. *-le-at.* pl. *-ţi.* /<lat. ***pileati*** <*pīleus, -i* „bonetă", „căciulă", „cuşmă".

pileát[2]**, -ă** *adj.* (*bot.; despre ciuperci*) Care are un organ în formă de pălărie. • sil. *-le-at.* pl. *-ţi, -te.* /<lat. ***pileatus***, ***-a***, ***-um*** „care poartă bonetă".

pileflebítă *s.f* (*med.*) Inflamaţie a venei porte. • pl. *-e.* /<fr. ***pyléphlébite***.

piletrombóză *s.f.* (*med.*) Tromboză a venei porte. • pl. *-e.* /<fr. ***pyléthrombose***.

piléus *s.n.* **1** Bonetă conică din stofă moale, purtată de greci şi mai ales de nobilii daci, ca semn distinctiv al rangului lor. **2** (*bot.*) Pălăria ciupercilor, care poartă dedesubt organele de fructificaţie. • pl. *-uri.* /<fr. ***pileus***, lat. ***pīleus***, ***-i***.

pili[1]**-** Elem. de compunere „păr, pilozitate". • şi *pilo-*. /<fr. ***pili-***; cf. lat. *pīlus, -i* „(fir de) păr".

pilf[2] *vb. IV. tr.* **1** (*compl. indică obiecte dure, de obicei metalice*) A ajusta, a fasona, a finisa prin aşchiere cu ajutorul pilei. *Pilea lăcătul unei prăvălii ca s-o spargă pe la miezul nopţii* (POP.). **2** Fig. (*înv., reg.; compl. indică persoane*) A face să devină rafinat, manierat; a şlefui. • prez.ind. *-esc.* /***pilă***[1] + *-i*.

pilí[3] *vb. IV.* (*fam.*) **1** *tr.* (*compl. indică băuturi alcoolice*) A bea, a consuma (în exces). *Nădăjduiesc că îţi chili vîrtos în sănătatea isprăvnicesei d-lor voastre* (ALECS.). <> Expr. *A-şi pili măseaua* v. măsea. **2** *refl.* (*despre oameni*) A se îmbăta (uşor), a se ameţi de băutură. *A refuzat băutura, spunînd că nu vrea să se pilească.* • prez.ind. *-esc.* /cf. ţig. *pilo*.

piliér *s.n.* **1** (*miner.*) Porţiune de zăcămînt dintr-o exploatare, delimitată de lucrări miniere sau de accidente tectonice şi subîmpărţită în panouri. **2** (*sport; la rugbi*) Fiecare dintre cei doi înaintaşi din prima linie, care încadrează pe taloner într-un meleu. **3** (*arhit.*) Coloană de piatră, de lemn sau de metal avînd pictate pe capitel figuri de animale. • sil. *-li-er.* pl. *-e, -i.* /<fr. ***pilier***.

piliférᵉ, -ă *adj.* (*bot.*) Care are perişori. <> *Zonă piliferă* = porţiune din rădăcină (sau din ramificaţiile ei) care are perişori absorbanţi. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***pilifère***.

píling *s.n.* Nodulet care se formează pe suprafeţele expuse frecării ale îmbrăcămintei confecţionate din ţesături poliamidice. • pl. *-uri.* /<germ. ***Pilling***.

pilíre[1] *s.f.* Acţiunea de *a pili* şi rezultatul ei; pilit. ◆ Roadere, erodare. • pl. *-i.* /v. ***pili***[2].

pilíre[2] *s.f.* (*fam.*) Pileală, îmbătare. • pl. *-i.* /v. ***pili***[3].

pilít[1] *s.n.* Pilire. • /v. ***pili***[2].

pilít[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre obiecte dure, de obicei metalice*) Care este ajustat, fasonat, finisat prin aşchiere cu pila; care rezultă în urma pilirii. **2** (*reg.; despre oameni*) Care este slab. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***pili***[2].

pilít[3]**, -ă** *adj.* (*fam.; despre oameni*) Care este (uşor) beat, ameţit de băutură; care a consumat băuturi alcoolice; cherchelit. *Piliţi cum sînt şi foarte zgomotoşi* (PER.). • pl. *-ţi, -te.* /v. ***pili***[3].

pilitúră *s.f.* Colect. (*de obicei urmat de determ. introduse prin prep. „de" care indică felul*) Ceea ce se desprinde dintr-o piesă sau dintr-un obiect (de metal) în urma pilirii. *Pe degetele murdare de cărbune şi de pilitură de fier, unsoarea pusese reflexe metalice* (CE. PETR.). • pl. *-i.* /***pili***[2] + *-tură*.

pillatián, -ă *adj.* **1** Care ţine de ION Pillat sau este propriu (operei) lui, care se referă la ION Pillat sau la opera sa. **2** În maniera poeziilor lui ION Pillat. • sil. *-ti-an.* pl. *-ieni, -iene.* /nm. pr. (poet român) *Ion* ***Pillat*** + *-ian*.

pilo- v. pili-.

pilocárp *s.m.* (*bot.*) Arbore originar din America de Sud, cu florile mari, ale cărui frunze conţin pilocarpină (*Pilocarpus jaborandi*). • /<fr. ***pilocarpe***, lat. ***pilocarpus***; cf. gr. *πῖλος* „pîslă".

pilocarpínă *s.f.* **1** (*chim.*) Alcaloid extras din frunzele pilocarpului, care este folosit în medicină, ca sudorific şi ca antidot al atropinei. **2** (*farm.*) Medicament preparat pe baza acestui alcaloid. • /<fr. ***pilocarpine***.

pilón *s.m.* **1** (*constr.*) Stîlp puternic care susţine o construcţie sau o parte a unei construcţii, un arc de pod etc. ◆ Element decorativ în formă de stîlp prismatic, aşezat la capătul unui pod (de o parte şi de alta), la intrarea într-un parc, într-o expoziţie etc. **2** (*arhit.*) Construcţie masivă de o parte şi de alta a intrării unui templu sau a unui monument. ◆ (*în Egiptul antic*) Construcţie care precedă curtea interioară a templelor şi care este formată din două masive de zidărie, acoperite cu piatră şi decorate cu reliefuri, cu hieroglife etc. **3** Suport de metal, de beton armat sau de lemn, care serveşte la susţinerea conductelor şi izolatoarelor liniilor electrice aeriene, a antenelor electromagnetice etc. • pl. *-i.* /<fr. ***pylône***, ngr. ***πυλών*** „portal; pilon".

pilonà *vb. I. tr.* (*compl. indică pămîntul, materiale granulare etc.*) A îndesa cu maiul sau cu o placă grea. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***pilonner***.

pilonáre *s.f.* Acţiunea de *a pilona* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***pilona***.

pilor[1]**-** Elem. de compunere „pilor". • /<fr. ***pylor(o)***-; cf. lat. *pylorus*, gr. *πυλωρός* „portar".

pilór[2] *s.n.* (*anat.*) Orificiu (format dintr-un muşchi inelar) prin care stomacul comunică cu duodenul. • acc. şi *pílor.* pl. *-e.* /<fr. ***pylore***, lat. ***pylorus***; cf. gr. *πυλωρός* „care păzeşte poarta".

pilorectomíe *s.f.* (*chir.*) Rezecţie a sfincterului piloric. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***pylorectomie***.

pilóric, -ă *adj.* (*anat.*) Care aparține pilorului; care se referă la pilor. ◇ *Glandă pilorică* = glandă situată în pereții pilorului și care secretă mucus, pepsină, lipază. *Antru pilloric* v. antru. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***pylorique.***

pilorísm *s.n.* (*med.*) Tendință la spasm a musculaturii pilorului. • /<fr. ***pylorisme.***

pilorítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a mucoasei pilorice. • pl. *-e.* /<fr. ***pylorite.***

piloríză *s.f.* (*bot.*) Caliptră. • pl. *-e.* /<fr. ***pylorise.***

piloroclazíe *s.f.* (*med.*) Dilatare a pilorului cu degetul. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***pyloroclasie.***

piloroduodenítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a mucoasei pilorului și duodenului. • sil. *-du-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***pyloroduodénite.***

piloroduodenostomíe *s.f.* (*chir.*) Duodenectomie cu anastomozarea pilorului la duoden. • sil. *-du-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***piloro-*** + ***duodenostomie.***

piloroplastíe *s.f.* (*chir.*) Intervenție de lărgire a sfincterului piloric prin incizia longitudinală și sutura transversală a pilorului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***pyloroplastie.***

pilorospásm *s.n.* (*med.*) Spasm al pilorului. • pl. *-e.* /<fr. ***pylorospasme.***

pilorostenóză *s.f.* (*med.*) Strîmtare patologică a sfincterului piloric. • pl. *-e.* /<fr. ***pylorosténose.***

pilorostomíe *s.f.* (*med.*) Fistulă gastrică, practicată la nivelul pilorului pentru a remedia o stenoză esofagiană. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***pylorostomie.***

pilorotomíe *s.f.* (*chir.*) Incizie a pilorului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***pylorotomie.***

pilós[1], -oásă *adj.* (*anat.*) Care aparține părului, care se referă la păr; care are păr. ◇ *Bulb pilos* v. bulb. *Folicul pilos* v. folicul. ◆ (*bot.; despre organe*) Care este acoperit cu păr. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***pileux***, lat. ***pilōsus, -a, -um*** „păros".

pilós[2], -oásă *adj.* (*pop.; despre ființe*) Care este tare, puternic, rezistent (la muncă, la greutăți sau la condiții nefavorabile). ◆ Ext. (*despre oameni*) Care este răbdător; tenace. *Femeile rabdă mai mult, sînt mai piloase decît bărbații* (CAR.). ◆ (*fam.*) Care are pile, relații; pentru care pune cineva o vorbă bună. • pl. *-oși, -oase.* /***pilă*** + *-os.*

pilót[1] *s.m.* **1** (*av.*) Persoană calificată care conduce o aeronavă în zbor. *Avionul lui Vlaicu nu era mai prejos de pilotul său* (PER.). ◇ *Pilot de încercare* = persoană specializată care testează în zbor o aeronavă înainte de a fi fabricată în serie sau înainte de a fi introdusă în trafic. *Pilot automat* (*de comandă*) v. automat. **2** (*mar.*) Persoană specializată care manevrează cîrma unei nave (în regiuni în care navigația este dificilă). *Nava plutea ușurel, fără pilot* (TOPÎR.). ◆ Fig. Călăuză, îndrumător, conducător. *Pilotul tragic care-și duce camarazii despicînd cu pieptul furtuna* (GAL.). **3** (*ferov.*) Persoană care conduce sau ajută la conducerea unor vehicule feroviare prin locuri dificile. **4** (*sport*) Conducător al unui automobil de curse. **5** *Știință-pilot* = știință care orientează, prin noțiunile și metodele ei, alte discipline. *Stație-*(sau *instalație-*)*pilot* = instalație experimentală, dotată cu aparatajul necesar, în care se fabrică de probă un anumit produs înainte de fabricarea în serie. ◇ *Vas-pilot* = pilotină. *Oscilator pilot* v. oscilator. • pl. *-ți.* /<fr. ***pilote,*** it. ***pilota.***

pilót[2] *s.m.* (*constr.*) Stîlp de oțel, de beton (armat) etc., care se introduce în pămînt, vertical sau înclinat, pentru a transmite la straturile de teren rezistent greutatea construcțiilor de la suprafață sau pentru a consolida terenul; stîlp de susținere. *Deasupra rîpii a ridicat pe piloți, sub streașină de șindrilă, clopotnița* (SADOV.). • pl. *-ți.* /<fr. ***pilot,*** germ. ***Pilot.***

pilotá *vb. I.* **I** *tr.* **1** (*compl. indică nave, aeronave, locomotive etc.*) A conduce, a manevra sau a ajuta să conducă, să manevreze în calitate de pilot. **2** (*compl. indică vehicule, nave etc.*) A conduce în condiții speciale. ◆ Fig. A călăuzi, a îndruma, a conduce. *Dar în trei chestii să te lași pilotat de mine* (CE. PETR.). ◆ Fig. (*despre științe*) A orienta o disciplină prin noțiunile și metodele proprii. **II** *intr.* (*despre nave, aeronave, trenuri etc.*) A-și încetini viteza (din cauza nesiguranței parcursului); a face manevre (încetinind viteza). *Trupele veneau valuri, aeroplanele pilotau* (BRĂ.). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***piloter.***

pilotáj[1] *s.n.* **1** Faptul de a conduce o navă, o aeronavă, o locomotivă în calitate de pilot. *Am încercat trei recorduri cu avionul numai după trei ani de pilotaj* (CA. PETR.). ◆ Știința și tehnica acestei conduceri. **2** Încetinire a mersului unui vehicul aerian sau terestru din cauza unor condiții speciale (porțiuni periculoase ale traseului, intrări în porturi, vizibilitate scăzută etc.). • pl. *-e.* /<fr. ***pilotage.***

pilotáj[2] *s.n.* Construcție hidrotehnică alcătuită din piloți bătuți în albia unui curs de apă flotabil, servind la dirijarea plutitului liber. • pl. *-e.* /<fr. ***pilotage.***

pilotáre *s.f.* Acțiunea de *a pilota* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***pilota.***

pílotă *s.f.* **1** Un fel de plapumă călduroasă, de forma unei perne mari umflate, umplută cu fulgi sau cu puf; ext. saltea, așternut de puf. *Au rădicat-o și au pus-o într-un pat cu pilote și perini de mătase* (POP.). **2** (*reg.*) Bagaj, calabalîc. *D-apoi a fi avînd chilotă multă, cum e treaba d-stră, jupîne* (CR.). • acc. și *pilótă.* pl. *-e.* și *chílotă* s.f. /cf. germ. *Phül* „pernă umplută cu pene".

pilotínă *s.f.* (*nav.*) Ambarcație care conduce navele ce intră sau ies din port și care aduce pilotul la bordul acestor nave; vas-pilot. *Pilotina... girează în jurul colosului potolit* (BART). • pl. *-e.* /<fr. ***pilotin,*** it. ***pilotina.***

pilozitáte *s.f.* **1** (*anat.*) Prezența a părului pe față, pe corpul și pe membrele unei persoane, care constituie unul dintre caracterele ei sexuale secundare. **2** (*text.*) Prezență a capetelor de fibră pe suprafața unui material textil; proprietate a firelor de a avea aspect pufos. • pl. *-ăți.* /<fr. ***pilosité.***

pilúg *s.n.* **1** Pisălog (pentru pisat ceva în piuliță sau în piuă). **2** Expr. (*fam.*) *A tunde* (pe cineva) *pilug* = a tunde (pe cineva) pînă la piele. *Profesorul a stat lîngă noi pînă ce ne-a tuns chilug* (CR.). (*adv.*) *A rămîne* (sau *a fi*) *gol* (*pilug*) = *a*) a rămîne (sau a fi) complet dezbrăcat; *b*) a rămîne (sau a fi) foarte sărac, fără nimic. **3** (*bot.; reg.*) Păpădie (*Taraxacum officinale*). • pl. *-ge.* și (*reg.*) *chilúg* s.n. /cf. *piuă.*

pilug (1)

pilulár, -ă *adj.* **1** Care este în formă de pilulă. **2** Care se referă la pilulele anticoncepționale. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***pilulaire.***

pilúlă *s.f.* (*farm.*) Preparat farmaceutic, de formă sferică sau circulară, care se administrează pe cale bucală; hap, bulin, drajeu, (*înv.*) pil. *Înghiți pilula și-și mai turnă puțin ceai* (PRED.). ◇ Expr. *A înghiți o pilulă* = a fi nevoit să suporte un lucru neplăcut. ◆ Contraceptiv luat pe cale orală. ◇ *Pilula de a doua zi* = pilulă contraceptivă care se ia de urgență, la un interval scurt de timp după actul sexual, pentru a preveni o posibilă sarcină. • pl. *-e.* /<lat. ***pilŭla, -ae,*** dim. lui *pila, -ae* „minge", fr. ***pilule.***

pilulizá *vb. I. tr.* (*fam.*) A transforma în pilule. ◆ Fig. A reduce, a comprima. • prez.ind. *-ez.* /***pilulă*** + *-iza.*

pílum *s.n.* (*în antic. romană*) Suliță scurtă de aruncat a legionarilor romani. • /<lat. ***pīlum, -i,*** fr. ***pilum.***

pimelóză *s.f.* (*med.*) Obezitate. • /<it. ***pimelosi***; cf. gr. *πιμελή* „grăsime".

pímniță *s.f.* v. pivniță.

pin[1] *s.m.* (*bot.*) Arbore din familia pinaceelor, înalt pînă la 40 m, cu scoarța roșcată, exfoliată, cu frunzele persistente aciculare, lungi de 4-7 cm, cu inflorescența sub formă de conuri, al cărui lemn rezistent este folosit în construcții și ale cărui muguri și frunze sînt utilizate în industria farmaceutică, la prepararea unor siropuri cu proprietăți antibronșitice, antiseptice, antidiuretice etc. (*Pinus sylvestris*). ◇ *Pin strob* (sau *-moale, -american, -mirositor*) = arbore înalt, cu coroana regulată, piramidală, cu scoarța de culoare verzuie-cenușie, cu frunzele dispuse cîte cinci (*Pinus strobus*). *Pin maritim* = varietate de pin, cu lemnul poros și bogat în rășină, plantat pentru fixarea dunelor mișcătoare (*Pinus maritima*). • pl. *-i.* /lat. ***pīnus.***

pin[2] *s.m.* (*electron.*) Terminal al unui circuit integrat. • pl. *-i.* /<engl. ***pin.***

pin[3] *s.n.* **1** (*fin.*) Numărul personal al unui proprietar de card, care permite accesul la contul bancar al acestuia. **2** (*telec.*) Cod de acces cerut la deschiderea unui telefon mobil, pentru a putea accesa informațiile de pe cartela SIM și rețelele de telefonie. • pl. *-uri.* /abr. de la engl. ***p[ersonal] i[dentification] n[umber].***

pin[4] *prep.* v. prin.

pinacée *s.f.* (*bot.; la pl.*) Familie de arbori rășinoși, monoici, din încrengătura gimnospermelor, cu tulpina în general dreaptă, cu frunzele aciculare, persistente la majoritatea speciilor, cu florile unisexuate, grupate în conuri (*Pinaceae*); (*și la sg.*) arbore care face parte din această familie; abietacee. • pl. *-cee.* /<fr. ***pinacées***; cf. lat. *pīnus, -i* „pin".

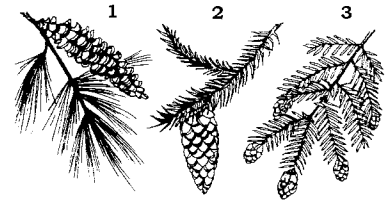

Pinacee
1. Pin alb. *2.* Molid. *3.* Brad.

pináclu *s.n.* **1** (*arhit.*) Partea cea mai înaltă a unui edificiu. **2** (*arhit.*) Coronamentul unui contrafort. **3** (*constr.*) Element de construcție, de formă piramidală sau conică alungită, care este așezat în partea superioară a unui contrafort, pentru a-i mări stabilitatea. **4** Spec. Formă înălțată dintr-o rocă dură, cu marginile abrupte. • /<fr. ***pinacle,*** lat. ***pinnacŭlum*** <*pinna, -ae* „crenel".

pinacotécă *s.f.* Colecție (mare) de tablouri; muzeu în care se expune și se păstrează o astfel de colecție. *Pinacoteca cuprinde... o prețioasă colecție de tablouri* (PER.). • pl. *-ci.* /<fr. ***pinacothèque,*** germ. ***Pinakothek,*** lat. ***pinacŏthēca, -ae***; cf. gr. *πινακοθήκη* <*πίναξ, -ακος* „tablou", *θήκη* „depozit".

pinásă *s.f.* (*mar.*) **1** Mică navă cu vele din sec. 13-18, lungă și ușoară, foarte rapidă, folosită pentru patrulare și escortarea navelor comerciale. ◆ Barcă folosită în marina militară. **2** Ambarcațiune cu motor, cu fundul plat, folosită la pescuitul sardelelor. • pl. *-e.* /<fr. ***pinasse***; cf. sp. *pinaza* „vapor din lemn de pin".

pinatifíd, -ă *adj.* (*bot.; despre frunze*) Care are crestături adînci, pînă la jumătatea limbului. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***pennatifide.***

pinatilobát, -ă *adj.* (*bot.; despre frunze*) Cu crestături largi. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***pennatilobé.***

pinatipartít, -ă *adj.* (*bot.; despre frunze*) Cu crestături adînci, care trec de jumătatea limbului. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***pennatipartite.***

pinatisecát, -ă *adj.* (*bot.; despre frunze*) Care are crestături care ajung pînă la nervura mediană. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***pennatisequé.***

pínax *s.n.* **1** (*a. plast.*) Tablou pictat. ◆ Ext. Obiect de ceramică cu desene pictate. ◆ Mic vas cu capac, în care se păstrau fardurile. **2** (*grec. înv.*) Tablă de materii, cuprins. • pl. *-uri.* /<ngr. ***nínaχ.***

pínă *s.f.* Element de coronament, la monumentele funerare, în formă de con de pin, sculptat în piatră. • /<lat. ***pīna, -ae*** „scoică de mare (cu spini)".

pince-nez [pens'ne] *s.n.* Ochelari care se prind de nas cu ajutorul unui arc; lornion. • /<fr. ***pince-nez.***

pincóps *s.n.* (*țes.*) Țesătură mică la războiul de țesut, cu firul de bătătură înfășurat pe ea, care se introduce în suveică. • /<germ. ***Pinkop,*** engl. ***pincop.***

pindáric, -ă *adj.* (*lit.; despre poezii, versuri etc.*) Care este scris în genul, în maniera poetului antic Pindar. ◇ *Odă pindarică* = formă de poezie cu strofe liber organizate, pline de elan, cu construcții lexicale îndrăznețe. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***pindarique***; cf. nm. pr. *Pindar*, poet antic grec.

pindarísm *s.n.* (*lit.*) Imitație a liricii lui Pindar. ◆ Lirism obscur, emfatic și artificios, în genul creației lui Pindar. • /<fr. ***pindarisme.***

pindarizá *vb. I. intr.* (*lit.;*) A imita stilul pindaric. ◆ A practica un lirism pretențios. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***pindariser.***

pineal- Elem. de compunere „glanda pineală". • și *pinealo-.* /<fr. ***pinéal(o)-***; cf. lat. *pinealis* „ca un con de pin".

pineálă *adj.* (*anat.*) *Glandă pineală* (și *subst. f.*) = mică glandă situată în diencefal, care determină prin secreția ei dezvoltarea caracterelor sexuale; epifiză. *Decusație pineală* = încrucișare în formă de X a două fascicule simetrice de fibre nervoase din glanda pineală. • sil. *-ne-a-*. pl. *-e.* /<fr. ***pinéale***; cf. lat. *pīnea* <*pīneus* „fruct al pinului".

pinealectomíe *s.f.* (*chir.*) Extirpare a glandei pineale. • sil. *-ne-a-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***pinéalectomie***.

pinealo-v. pineal-.

pinealoblastóm *s.n.* (*med.*) Tumoare malignă a glandei pineale. • sil. *-ne-a-*. pl. *-oame.* /<fr. ***pinéaloblastome***.

pinealocít *s.n.* (*hist.*) Celulă principală epitelială a glandei pineale. • sil. *-ne-a-*. pl. *-e.* /<fr. ***pinéalocyte***.

pinealóm *s.n.* (*med.*) Tumoare a glandei pineale. • sil. *-ne-a-*. pl. *-oame.* /<fr. ***pinéalome***.

pinén *s.m.* (*chim.*) Hidrocarbură terpenică, ce formează partea principală a esențelor terebentinei și care este folosită ca dizolvant pentru lacuri și vopsele și ca materie primă la fabricarea camforului sintetic. • /<fr. ***pinène***.

pinét *s.n.* Colect. Plantație, pădure de pini. • pl. *-uri.* /<it. ***pineta***, fr. ***pinède***; cf. lat. *pinetum* <*pinus* „pin".

pingălí *vb. IV. tr.* (*reg.*) A picta. • prez.ind. *-esc.* /<magh. ***pingál***.

pingălít, -ă *adj.* Care este pictat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***pingăli***.

pingeá *s.f.* Bucată de talpă folosită pentru a înlocui sau pentru a dubla partea anterioară a tălpilor uzate (uneori și tocurile); pingică. ◆ Ext. Partea anterioară a tălpii încălțămintei, pe care se calcă. ◇ Expr. (*fam.*) *A-i pune* (cuiva) *pingeaua* = a păcăli, a amăgi, a înșela pe cineva. *A ține* (la cineva) *ca la pingele* = a nu avea (pentru cineva) decît foarte puțină afecțiune, a nu ține deloc la cineva. *A bate la pingea* = a cheltui, a risipi bani. ◆ Fig. (*fam.*) Frîptură tare. • pl. *-ele.* /<tc. ***pençe***.

pingelí *vb. IV. tr.* (*compl. indică obiecte de încălțăminte sau tălpile încălțămintei*) A pune, a bate sau a face să pună, să bată pingele; a tălpui. *Mai bine îți pingeleai bocancii* (IOV.). ◆ Fig. (*fam.*; *compl. indică oameni*) A păcăli. *Blestemații aceia... se luaseră amîndoi după mine cu hohote de rîs, pentru că mă pingeliseră* (PER.). • prez.ind. *-esc.* /***pingele***, pl. lui *pingea* + *-i*.

pingelíre *s.f.* Acțiunea de *a pingeli* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***pingeli***.

pingelít, -ă *adj.* (*despre încălțăminte*) Căruia i s-au pus pingele. • pl. *-ți, -te.* /v. ***pingeli***.

pingícă *s.f.* **1** Pingea. **2** (*reg.*) Bucată de leaț. **3** (*la moară*) Scîndură care susține jgheabul sau teascul. • pl. *-ele.* /***pingea*** + *-ică*.

píngo *s.n.* (*geomorf.*) Sol înghețat permanent sau temporar. • /<fr. ***pingo***; cuv. eschimos.

ping-póng *s.n.* (*sport*) Tenis de masă. ◇ Expr. (*fam.*) *A juca ping-pong cu cineva* = a trimite pe cineva de la o persoană la alta pentru a rezolva o problemă. • /<fr. ***ping-pong***, engl. ***Ping-Pong***, germ. ***Pingpong***.

ping-pongíst, -ă *s.m., s.f.* Persoană care practică ping-pongul. • pl. *-iști, -iste.* /***ping-pong*** + *-ist*.

pinguín *s.m.* (*ornit.; la pl.*) Nume dat mai multor genuri de păsări palmipede marine, ihtiofage, din ordinul înotătoarelor, care au corpul în poziție verticală pe uscat, mersul legănat, ciocul lung, aripile scurte, negre și improprii pentru zbor, servind ca înotătoare, picioarele scurte cu patru degete prevăzute cu gheare și cu membrană interdigitală, situate la extremitatea posterioară a trunchiului, penajul alb pe piept și pe abdomen și negru pe spate și care trăiesc pe țărmurile Antarcticii (*Aptenodytes, Spheniscus, Pygoscelis*); (*și la sg.*) pasăre care aparține fiecăruia dintre aceste genuri. ◇ Compar. *Îmbrăcat în frac arată ca un pinguin.* • sil. *-gu-in.* pl. *-i.* /<fr. ***pingouin***; cuv. olandez.

pinguin imperial

pinifér, -ă *adj.* Care produce pini. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***pinifère***; cf. lat. *pinifer*.

pinínă *s.f.* Substanță zaharoasă, extrasă dintr-o specie de pin, folosită în farmacie. • /<fr. ***pinine***.

pinión *s.n.* **1** (*tehn.*) Roată dințată cu un număr mic de dinți, care intră în componența unui angrenaj, servind la punerea în mișcare a altor roți din angrenajul respectiv. **2** (*arhit.*) Partea superioară a unui perete exterior, de obicei de formă triunghiulară, cuprinsă între planșeul podului și cele două versante ale acoperișului, încheind la partea superioară zidul unui edificiu; fronton. • sil. *-ni-on.* pl. *-oane.* /<fr. ***pignon***; cf. fr. *peigne* „pieptene".

pinipéd *s.n.* (*zool.*; *la pl.*) Ordin de mamifere placentare, carnivore, acvatice din regiunile polare, care au corpul fusiform și membrele transformate în înotătoare și care vin pe uscat pentru odihnă, pentru reproducere și alăptarea puilor, fiind vînate pentru carne, grăsime și piele (*Pinnipedia*); (*și la sg.*) animal care face parte din acest ordin. • pl. *-e.* /<fr. ***pinnipèdes***; cf. lat. *pinna, -ae* „pană", *pēs, pedis* „picior".

pino-Elem. de compunere „absorbire, înglobare". • /<fr. ***pino-***; cf. gr. *πίνω* „a bea".

pinocít *s.n.* (*hist.*) Celulă epifizară, macrofagă, care înglobează particule tisulare lichide. • /<fr. ***pinocyte***.

pinólă *s.f.* (*tehn.*) Axul păpușii mobile de strung în care se fixează fie un vîrf de susținere al piesei de prelucrat, fie o sculă de găurire sau de filetare. • pl. *-e.* /<germ. ***Pinole***.

pinot [pi'no] *s.n.* (*vit.*) Nume dat mai multor soiuri de viță-de-vie nobilă, originare din Franța, cu ciorchinii mici, cilindrici, cultivate mai ales pentru obținerea unor vinuri superioare; fiecare dintre aceste soiuri. ◆ Vin obținut din strugurii acestor soiuri de viță-de-vie. • pl. *-uri.* /<fr. ***pinot***.

pinscher ['pinʃər] *s.m.* (*zool.*) Rasă de cîini de agrement, constituind o formă pitică de doberman; cîine care aparține acestei rase. • pl. *-i.* /<germ. ***Pinscher***.

pint *s.m.* Unitate anglo-saxonă de măsură pentru capacități, egală cu 0, 568 l în Marea Britanie și cu 1, 136 l în Canada. • și ***píntă*** *s.f.* /<engl. ***pint***.

pínta *s.f.* (*med.*) Boală endemică din regiunile (sub)tropicale ale Americii și Africii, provocată de treponemă, care debutează printr-un șancru, urmat de erupții secundare generalizate. • /<fr. ***pinto***, sp. ***pinto***.

pintadéră *s.f.* Ustensilă din lut în formă de ștampilă, cu o placă sigilară rotundă sau dreptunghiulară, gravată cu motive geometrice, caracteristică neoliticului, utilizată și astăzi de indienii din America de Sud pentru a-și împodobi trupul cu picturi. • pl. *-e.* /<sp. ***pintadera***.

píntă *s.f.* v. pint.

pínten *s.m.* **I 1** (*mai ales la pl.*) Obiect de metal în formă de potcoavă, prevăzut cu o rotiță dințată, cu un vîrf etc., pe care călărețul îl prind la călcîiul cizmelor pentru a îmboldi calul la mers, la alergare sau la săritură. *Pinteni lucesc, la lună săbiile scînteiază* (ALEX.). ◇ Expr. *A bate din pinteni* = (*mai ales despre militari*) a lovi călcîiele unul de altul, făcînd să sune pintenii, și a lua poziția (reglementară) de drepți. *A bate* (sau *a da*) *din pinteni* (*de bucurie*) = a-și manifesta bucuria în chip zgomotos. ◆ Ext. Lovitura dată calului cu pintenul. ◇ Expr. *A da pinteni* (*cuiva*) sau *a strînge în pinteni* (*pe cineva*) = *a)* a împunge, a îmboldi un animal de călărie cu pintenii pentru a-l face să meargă mai repede. *Apoi, dînd pinteni calului, pornește* (CR.); *b)* a (se) zori, a (se) grăbi; *c)* a sili (pe cineva) să facă ceva; a obliga, a forța (pe cineva) să recunoască ceva. *A lua* (*în*) *pinten* (*pe cineva*) = a-și bate joc (de cineva). *A primi pinteni de la cineva* = a afla vești, noutăți (de la cineva). **2** Fig. Stimulent, impuls, îmbold. *Inima mea începuse să bată subt pintenul dureros sau dulce al amintirilor* (HOG.). **II** Analog. **1** (*ornit.; la unele păsări, mai ales la cocoși*) Formație cornoasă situată în partea de dinapoi și de jos a piciorului, deasupra labei. **2** Protuberanță situată în partea de dinapoi și de jos a piciorului calului sau al boului, deasupra gleznei. ◇ *Părul pintenului* v. păr. **3** (*bot.*) Numele unor părți de plante sau al unor plante care prezintă de obicei proeminențe, protuberanțe, excrescențe etc. ◆ Prelungire a petalei superioare, la floarea de toporaș, avînd formă de cornet. **4** (*tehn.*) Proeminență pe o piesă care servește la limitarea cursei altei piese în mișcare sau ca punct de articulație. **5** (*apic.*) Unealtă cu care apicultorii fixează fagurii de ramă. **6** (*constr.*) Construcție sau element de construcție care de obicei iese în afara liniei ansamblului și care susține sau întărește o zidărie, un terasament, consolidează un mal etc. **7** (*geomorf.*) Porțiune alungită de munte sau de podiș care înaintează ca o peninsulă în interiorul unei regiuni mai joase; vîrf mic, culme care se desprinde dintr-un ansamblu deluros sau muntos unitar. **8** Întăritură făcută pentru a consolida malul unui rîu sau pentru a-i îndrepta cursul. **III** (*reg.*) Năframă. • pl. *-i.* /<sl. veche ПАТЬНЪ, ПАТЬНО.

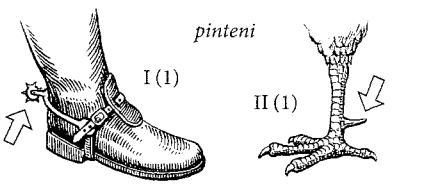

pintenáș *s.m.* **1** Dim. al lui *pinten.* **2** (*bot.*) Nemțișor-de-cîmp (*Delphinium consolida*). • pl. *-i.* /***pinten*** + *-aș*.

pintenăt, -ă *adj.* **1** (*despre încălțăminte*) Care are pinteni, cu pinteni. ◆ Fig. (*subst. m.*; *fam.*; *iron.*) Ofițer sau gradat. ◆ Ext. (*subst. m.*) Om de nimic; lichea. **2** (*despre păsări*) Care are pinteni; pintenog. ◆ Ext. În formă de pinten. ◆ (*subst. m.*) Cocoș. *Ți-oi da eu ție de cheltuială, măi crestatule și pintenatule!* (CR.). **3** (*despre plante sau părți ale lor*) Care are pinten sau care are aspect de pinten. • pl. *-ți, -te.* /***pinten*** + *-at*.

pintenóg, -oăgă *adj., s.f.* **1** *adj.* (*despre animale, mai ales despre cai*) Care are pete de altă culoare (de obicei albe) în partea inferioară a picioarelor, în special în jurul gleznei. *Cît de bine îi ședea călare pe bidiviul său cel roib și pintenog* (FIL.). ◇ (*subst.*) *Sub copita pintenogului pietrele scăpărau* (ODOB.). **2** *adj.* (*despre păsări*) Care are pinteni; pintenat. **3** *adj.* Fig. (*înv., reg.*; *despre oameni*) Care este răutăcios; obraznic. **4** *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee din familia compozeelor, cu florile galbene (*Carthamus lanatus*). • pl. *-ogi, -oage.* /<sl. veche ПЪТОНОГЪ.

píntre *prep.* v. printre.

pínță *s.f.* (*zool.*; *reg.*) Popîndău (*Citellus citellus*). • pl. *-e.* /etimol. nec.

pințălúș *s.n.* (*reg.*) Briceag sau cuțit mic. • pl. *-e, -uri.* /<magh. ***penicilus***.

pințétă *s.f.* (*în iluzionism*) Ciupitură. • pl. *-e.* /<fr. ***pincette***.

pințochiér *s.m.* (*relig.*) Călugăr care aparține unui ordin franciscan. • sil. *-chi-er.* pl. *-i.* /<it. ***pinzochero***.

pinúlă *s.f.* **1** (*topogr.*) Placă metalică în care este tăiată o fantă în a cărei axă se află un fir de vizare și care, montată la capetele unei alidade, servește la determinarea aliniamentelor de teren. **2** Pană mică, aripioară, aripă. **3** (*bot.*) Fiecare dintre foliolele care formează o frunză de ferigă. • pl. *-e.* /<fr. ***pinnule***.

pinup girl ['pinapgərl] *subst. invar.* Fată cu înfățișare atrăgătoare, care apare în fotografii pe coperțile revistelor, la reclame etc. • /<engl. ***pinup girl***.

pínxit *s.n.* (*a. plast.*) **1** Formulă cu semnificația „a pictat", săpată pe o placă de gravură alături de numele pictorului după care gravorul și-a făcut lucrarea. **2** Inscripție care însoțea numele artistului, pe unele tablouri, pentru a atesta originalitatea operei. • /<lat. ***pinxit*** <*pingĕre*.

pinyín *subst.* Sistem oficial de transliterare a ideogramelor chineze în alfabetul latin. • /<fr. ***pinyin***; cuv. chinez.

pinzgau ['pintsgau] *subst.* **1** Rasă de bovine, de culoare roșie-castanie, cu o dungă albă de-a lungul spinării, formată în Austria și crescută pentru producția de lapte și de carne; bovină care aparține acestei rase. **2** Rasă de cai grei (750-850 kg) de tracțiune, care în România se cresc (în număr restrîns) în Transilvania și în Banat; cal care aparține acestei rase. • /<germ. ***Pinzgau***.

pio-Elem. de compunere „puroi, supurație". • /<fr. ***pyo-***; cf. gr. *πύον*.

piobacilóză *s.f.* (*med. vet.*) Infecție provocată de un bacil piogen la porci și la rumegătoare. • sil. *pi-o-*. /<fr. ***pyobacillose***.

piocefalíe *s.f.* (*med.*) Răspîndire de lichid purulent în ventriculii cerebrali. • sil. *pi-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***pyocéphalie***.

piocél *s.n.* (*med.*) Colecție purulentă în jurul testiculului. • sil. *pi-o-*. /<fr. ***pyocèle***.

piocelulítă *s.f.* (*med.*) Celulită supurantă. • sil. *pi-o-*. pl. *-e.* /***pio-*** + ***celulită***.
piocít *s.n.* (*med.*) Celulă de puroi rezultată din degenerarea vacuolară a unui granulocit. • sil. *pi-o-*. /<fr. ***pyocyte***.
piocolecíst *s.n.* (*med.*) Veziculă biliară inflamată care conține puroi. • sil. *pi-o-*. /<fr. ***pyocholécyste***.
piocolecistítă *s.f.* (*med.*) Colecistită supurantă. • sil. *pi-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***pyocholécystite***.
piocolpocél *s.n.* (*med.*) Inflamație supurativă a peretelui superior al vaginului. • sil. *pi-o-*. /<fr. ***pyocolpocèle***.
piocólpos *s.n.* (*med.*) Colecție purulentă intravaginală. • sil. *pi-o-*. /<fr. ***pyocolpos***.
piodermíe *s.f.* (*med.*) Piodermită. • sil. *pi-o-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***pyodermie***.
piodermítă *s.f.* (*med.*) Inflamație supurativă a pielii, provocată de stafilococi și de streptococi; foliculită, furunculoză; piodermie. • sil. *pi-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***pyodermite***; cf. gr. *πύον* „puroi", *δέρμα* „piele".
piofagíe *s.f.* (*med.*) Deglutiție de puroi provenit din cavitatea bucală sau din căile respiratorii. • sil. *pi-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***pyophagie***.
pioftalmíe *s.f.* (*med.*) Acumulare de puroi pe fundul ochiului; hipopion. • sil. *pi-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***pyophtalmie***.
piogén *adj.* (*med.; despre răni*) Care produce puroi. ◆ (*despre agenți patogeni*) Care determină producerea puroiului. • sil. *pi-o-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***pyogène***; cf. gr. *πύον* „puroi", *γίγνομαι* „a lua naștere".
piogenéză *s.f.* (*med.*) Piogenie. • sil. *pi-o-*. /<fr. ***pyogenèse***.
piogeníe *s.f.* (*med.*) Producere de puroi; piogeneză. • sil. *pi-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***pyogénie***.
pioíd, -ă *adj.* (*med.*) Care are aspect de puroi. • sil. *pi-o-*. pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***pyoïde***.
piolét *s.m.* Instrument asemănător cu un tîrnăcop mic, folosit de alpiniști (la escaladări de zone acoperite cu gheață). • sil. *pi-o-*. pl. *-ți.* /<fr. ***piolet***.
piometríe *s.f.* (*med.*) Piometrită. • sil. *pi-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***pyométrie***.
piometrítă *s.f.* (*med.*) Acumulare de puroi în cavitatea uterină; piometrie. • sil. *pi-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***pyométrite***.
pión *s.m.* **I 1** (*sport; la jocul de șah*) Fiecare dintre cele șaisprezece piese, de cea mai mică valoare. *Vîntură, dîntr-o mînă într-alta, pionii* (BRĂT.). ◇ Fig. *Micile state de care vorbește... au fost niște pioni neputincioși pe tabla de șah a diplomației marilor puteri* (PER.). **2** Fig. Luptător pentru o cauză, pentru o idee nouă etc. **II** (*fiz.*) Particulă subatomică, avînd proprietatea de a descărca energie asupra unui punct precis; mezon. • sil. *pi-on.* pl. *-i.* /<fr. ***pion***.
pionefrítă *s.f.* (*med.*) Infecție a rinichiului cu infiltrații purulente difuze; nefrită purulentă. • sil. *pi-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***pyonéphrite***; cf. gr. *πύον* „puroi", *νεφρός* „rinichi".
pionefrózã *s.f.* (*med.*) Formare de puroi în cavitatea renală. • sil. *pi-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***pyonéphrose***.
pionér, -ă *s.m., s.f.* v. pionier.
pionéză *s.f.* v. piuneză.
pioniér, -ă *s.m., s.f., adj.* **I** *s.m., s.f.* **1** Persoană care face parte dintr-un grup (de coloniști sau de emigranți) care pătrunde pentru prima oară într-un ținut nelocuit, punînd bazele unei vieți civilizate. *Pionierii care au răzbit în acel pămînt al minunilor au avut a trece prin aspre încercări* (SADOV.). **2** Fig. Persoană care lucrează prima într-un domeniu nou, încă necercetat, care pune bazele unei activități noi, unei metode noi etc.; deschizător de drumuri noi în știință, în tehnică etc. *Alecsandri... este unul dintre pionierii culturii noastre* (SADOV.). **3** (*ist., polit.*) Membru al unei organizații de masă a elevilor (de 8-14 ani) îndrumată de partidul comunist român, organizație care a existat pînă în 1989 și care avea ca scop educarea elevilor în spiritul concepției comuniste. **II** *s.m.* (*milit.*) Militar care face parte dintr-o unitate de geniu pregătită special pentru a executa construcții necesare operațiilor militare, baraje de mine, culoare prin baraje de mine, fortificații etc. **III** *adj.* (*bot.*) *Plante pioniere* = plante care apar în locurile unde vegetația a fost înlăturată din cauze naturale sau pe terenuri nou apărute, reprezentînd prima etapă a procesului natural de refacere a covorului vegetal sau de colonizare cu vegetație a noii suprafețe. • sil. *pi-o-ni-er.* pl. *-i, -e.* și (*pop.*) *pionér, -ă* *s.m., s.f.* /<fr. ***pionnier***, germ. ***Pionier***, rus. ***пионер***.
pionierát *s.n.* Misiunea sau sarcina de pionier; activitate de pionier. • sil. *pi-o-ni-e-*. pl. *-e.* /***pionier*** + *-at*.
pionieresc, -eáscă *adj.* Care aparține pionierilor, care se referă la pionieri; pentru pionieri. • sil. *pi-o-ni-e-*. pl. *-ești.* /***pionier*** + *-esc*.
piopericárd *s.n.* (*med.*) Acumulare de puroi în cavitatea pericardică. • sil. *pi-o-*. /<fr. ***pyopéricarde***.
piopneumopericárd *s.n.* (*med.*) Acumulare de puroi și de aer în cavitatea pericardică. • sil. *pi-o-pne-u-*. /<fr. ***pyopneumopéricarde***.
piopneumotorăx *s.n.* (*med.*) Prezența de puroi și de gaz în cavitatea pleurală. • sil. *pi-o-pne-u-*. /<fr. ***pyopneumothorax***.
piorée *s.f.* (*med.*) Scurgere purulentă dintr-un focar infecțios. ◇ *Pioree alveolară* = parodontoză. • sil. *pi-o-*. /<fr. ***pyorrhée***; cf. gr. *πύον* „puroi", *ῥέω* „a curge".
piós, -oásă *adj.* (*despre oameni*) Care se manifestă prin sentimente de adîncă credință (religioasă) sau prin afecțiune plină de respect; evlavios, cuvios. ◆ (*despre manifestări, acțiuni, creații etc. ale oamenilor*) Care exprimă, denotă evlavie sau o afecțiune plină de respect; care este determinat de evlavie sau de o afecțiune respectuoasă. *De la fereastră trimitea lui Dan, în privirile ei calde, cuvinte dulci, pioase ca o rugăciune* (VLAH.). • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***pieux***; cf. lat. *pĭus, -a, -um*.
piosalpingítă *s.f.* (*med.*) Piosalpinx. • sil. *pi-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***pyosalpingite***.
piosálpinx *s.n.* (*med.*) Inflamație purulentă a trompei uterine; piosalpingită. • sil. *pi-o-*. /<fr. ***pyosalpinx***.
piosclerózã *s.f.* (*med.*) Inflamație purulentă asociată cu o hiperplazie a țesutului conjunctiv. • sil. *pi-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***pyosclérose***.
piosepticemíe *s.f.* (*med. vet.*) Boală infecțioasă foarte gravă, la mînji, viței, miei etc. • sil. *pi-o-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***pyosepticémie***.
piospermíe *s.f.* (*med.*) Prezența a numeroase leucocite în spermă. • sil. *pi-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***pyospermie***.
piostercorăl, -ă *adj.* (*med.*) Care conține puroi în excremente. • sil. *pi-o-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***pyostercoral***.
pioșénie *s.f.* Pietate. • sil. *pi-o-; -ni-e.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***pios*** + *-enie*.
píotă *s.f.* v. pihotă.
pioterapíe *s.f.* (*med.*) Folosirea terapeutică în injecții subcutanate de puroi sterilizat. • sil. *pi-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***pyothérapie***.
piotorăx *s.n.* (*med.*) Boală care constă în formarea și în acumularea de puroi în cavitatea pleurală; pleurezie purulentă. • sil. *pi-o-*. /<fr. ***pyothorax***.
pipá *vb. I. intr., tr.* (*pop.*) A fuma (cu pipa). *Stam și pipam așa, cu palma-n mînă* (E. BAR.). • prez.ind. *-ez, pip.* /***pipă*** + *-a*.
pipărcă *s.f.* (*reg.*) **1** (*bot.*) Ardei (*Capsicum annuum*). ◆ Restr. Fructul acestei plante. **2** (și *piparcă roșie*) Boia (de ardei). • pl. *-ărci.* /cf. *piper*.
pipăt *s.n.* (*reg.*) Faptul de *a pipa*. • /v. ***pipa***.
pípă *s.f.* **1** Obiect format dintr-o parte mai groasă și scobită la capăt, în care se pune și se aprinde tutunul și dintr-un tub (curbat) prin care se trage fumul; lulea. *Ca totdeauna, pipa-i este în gură* (SLAV.). ◆ Restr. Partea mai groasă și scobită a acestui obiect. *Își îndeasă tutun în pipă.* ◆ Ext. (Cantitatea de) tutun care intră în această parte a obiectului. *Să-mi dai o pipă de tabac!* (COȘB.). **2** (*tehn.*) Conductă cu secțiunea de ieșire sau de intrare mai mare decît cea curentă. ◆ (*electrotehn.*) Piesă de porțelan curbată la un capăt, asemănătoare ca formă cu o pipă, care servește la protecția conductoarelor electrice exterioare împotriva pătrunderii apei de ploaie, la intrarea acestora în pereții unei clădiri. **3** (*mec.*) Piesă rotitoare la capul de distribuție al unui motor cu electroaprindere, cu ajutorul căreia se închid succesiv circuitele de înaltă tensiune ale bujiilor motorului. **4** (*geol.*) Coloană cilindrică verticală, plină cu un material magmatic efuziv, reprezentînd, uneori, gazda unor acumulări importante de minereuri metalifere. • pl. *-e.* /<magh. ***pipa***, engl. ***pipe***, fr. ***pipe***.
pipăí *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică obiecte, ființe sau părți ale lor*) A atinge (ușor și repetat) cu degetele sau cu palma pentru a constata prezența, forma, consistența, calitatea etc.; a cerceta, a examina tactil. *Pipăie pînza șezlongului* (SEBAST.). ◇ (*refl.*) *Se pipăi să vază, nu care cumva doarme încă?* (ISP.). ◇ Loc.adv. *Pe pipăite* = atingînd, punînd mîna (pe obiectul în cauză). ◇ Fig. *Tu pipăi infinitul cu palme de gîndiri* (LAB.). ◆ (*compl. indică femei sau părți ale corpului lor*) A mîngîia atingînd (ușor și repetat) cu degetele sau cu palma. *Cu-a mea mînă al tău braț rotund îl pipăi* (EMIN.). ◆ Analog. A atinge cu laba, cu botul, cu tentaculele etc. pentru a percepe ceva. *Dihaniile dau de ele și le pipăie cu mustățile* (SADOV.). **2** *tr.* (*med.*) A palpa. *Pipăi pe bolnav și se uită la el cu luare-aminte* (SADOV.). ◆ A lua pulsul. ◇ *A pipăi pulsul* v. puls. **3** *tr.* (*compl. indică drumuri, terenuri etc.*) A se deplasa, a merge cu nesiguranță, fără să vadă (bine), ajutîndu-se de mîini, de baston etc.; a orbecăi. *Pipăi terenul în toate direcțiile* (CĂL.). ◇ Loc.adv. *Pe pipăite* = cu nesiguranță, pe dibuite, bîjbîind. *Înaintai cu chibzuială și pe pipăite* (HOG.). ◆ (*compl. indică obiecte*) A căuta cu mîna, pe nevăzute; a dibui, a bîjbîi. *Intrase cineva și căuta pipăind ușa casei* (SLAV.). **4** *tr.* Fig. A încerca să afle ceva, a sonda, a tatona; a bănui, a intui că există (într-un anumit fel). *S-a dus la Nicolaie Golescu... ca să pipăie mai de aproape lucrurile* (CA. PETR.). ◇ Expr. *A pipăi terenul* v. teren. **5** *tr., refl. recipr.* (*înv., reg.*) A (se) atinge. *Să nu pipăiți nici un lucru necurat* (COR.). • prez.ind. *pípăi.* și *apipăí vb. IV.* /<sl. veche **пипати**.
pipăiálă *s.f.* Pipăire. • pl. *-ieli.* /***pipăi*** + *-eală*.
pipăíbil, -ă *adj.* (*fam.*) Palpabil. *Lui să-i vorbești despre lucrări pipăibile* (CE. PETR.). • sil. *-pă-i-*. pl. *-i, -e.* /***pipăi*** + *-bil*.
pipăíre *s.f.* **1** Atingere (ușoară și repetată) cu degetele sau cu palma a unui obiect (ori a unei ființe) pentru a constata prezența, forma, consistența, calitatea etc.; cercetare, examinare tactilă; pipăială, pipăitură. *Se auzea o mobilă trosnind ori în tavan o pipăire ușoară, un scîrțîit prelung* (SADOV.). ◇ Fig. *Ca într-un adevărat tezaur de medalii antice, te cufunzi în pipăirea acestor medalii literare* (GAL.). **2** (*med.*) Palpare. **3** Deplasare, mers nesigur, fără să vadă (bine), ajutîndu-se de mîini, de baston etc.; orbecăire. **4** Fig. Sondare, tatonare. *Orice pipăire cu gîndul în viitor întuneca pe Nicoară* (SADOV.). • sil. *-pă-i-*. pl. *-i.* /v. ***pipăi***.
pipăít[1] *s.n.* **1** Faptul de *a (se) pipăi. Geme și oftează măsurîndu-și cu pipăitul zgîrciul rotund ce s-a ivit în păr* (ARGH.). **2** Unul dintre cele cinci simțuri, cu ajutorul căruia, atingînd corpurile cu suprafața sensibilă a pielii, luăm cunoștință de calitățile lor palpabile (formă, consistență, umiditate etc.). *Ea zîmbea cu un sentiment de nefericire acută, care părea că o pătrunde pînă în ramificațiunile nervilor pipăitului* (D. ZAMF.). • /v. ***pipăi***.
pipăít[2]**, -ă** *adj.* Care este palpabil; evident; concret, material. *Cum să dai banul pe care-l ai în mîna ta, cînd nu capeți pentru el ceva hotărît, pipăit?* (SLAV.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***pipăi***.
pipăitúră *s.f.* Pipăire. *Se simțiră pipăiturile cu care omul de afară măsura distanța pe lemn* (CAR.). • sil. *-pă-i-*. pl. *-i.* /***pipăi*** + *-tură*.
pipărá *vb. I.* v. pipera.
pipărát, -ă *adj.* v. piperat.
pipărătúră *s.f.* (*culin.*) Mîncare piperată, picantă. • pl. *-i.* /***pipăra*** + *-ătură*.
pipărúș *s.m.* **1** *s.m.* (*bot.; pop.*) Ardei (*Caspicum annuum*). ◆ Restr. Fructul acestei plante. ◇ Fig. *De ger i se făcuse nasul pipăruș* (ALECS.). **2** *art.* *Numele* unui dans popular care se joacă mai ales la nunți. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-i.* /***piper*** + *-uș*.
pipe line ['paiplain] *s.n.* **1** Conductă (magistrală) pentru transportul la distanță al gazelor, al petrolului etc.; oleoduc. **2** (*inform.*) Tehnologie care permite un tratament ultrarapid, constînd în aceea că ieșirea unui program constituie intrarea unui alt program. • /<engl. ***pipe line***.
pipér *s.m.* **1** (*bot.*) Plantă tropicală, din familia piperaceelor, originară din Orientul Mijlociu și Extremul Orient, cu tulpina lungă și subțire, tîrîtoare sau agățătoare, ale cărei fructe mici, verzi la început, apoi roșii, iar la maturitate negre, în formă de boabe, sînt folosite (ca atare sau pisate) drept condiment (*Piper nigrum*). ◆ Restr. Colect. Fructul acestei plante. ◆ Boabele pisate ale acestei plante. *Presăra sare și piper din belșug, înainte de a gusta* (CE. PETR.). ◇ Loc.adj. *Cu piper* = (*despre glume, anecdote etc.*) piperat, ușor indecent, picant. *Nașul spunea o glumă mai cu piper și finii rîdeau ca la comandă* (POP.).

◇ Loc.vb. *A da piper* v. da. ◇ Expr. (*fam.*) *A avea* (sau *a fi cu*) *piper pe limbă* = a fi ironic, răutăcios, caustic. *Vreo doi... mai cu piper pe limbă, dădură drumul vorbii* (POP.). *A i se sui* (sau *a-i veni cuiva*) *piperul la nas* = a se supăra, a se mînia. *A da* (cuiva) *cu piper* (*pe*) *la nas* = a supăra, a mînia, a ofensa (pe cineva); a face (cuiva) aluzii răutăcioase. *A face* (pe cineva) *cu sare și cu piper* = a dojeni, a mustra aspru (pe cineva). *A-i sta* (cuiva) *ca piperu-n nas* = a-i fi (cuiva) nesuferit; a-i sta ca sarea-n ochi. *A pune piper și în iaurt* v. iaurt. ◆ Fig. Element dinamic, înviorător sau plin de haz. *Toba cu grupetele ei în contratimp, asta e piperul marșului* (CAR.). **2** (*bot.*; *reg.*) Ardei (*Caspicum annuum*). ◆ Restr. Fructul acestei plante. *Ți-am trimis o traistă de piper să-l mănînci* (ALEXAN.). ◇ *Piper roșu* = boia de ardei. *Lăutarilor li curgeau ochii... după bucățile de slănină afumată presărată cu piper roșu* (BUJ.). ◇ Compar. *Bătrînu-i sănătos și iute ca piperul* (VLAH.). **3** Compuse: (*bot.*; *reg.*) *piperul-apelor* = silnic (*Glechoma hederacea*); *piperul-lupului* = pochivnic (*Asarum europaeum*). **4** *art.* Numele unui dans popular care se joacă la nunți. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-i.* /<ngr. *πιπέρι*, slav. **пиперь**.

piperul-bălții (*Poligonum hidropipes*)

piperă *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică mîncăruri, băuturi etc.*) A pune piper sau, ext., alte condimente (iuți). *Am piperat friptura.* **2** A ustura, a pișca (în urma consumării unui aliment puternic condimentat). ◇ Fig. *Un miros amar pipăra nările lui Suhopan* (GÎRL.). • prez.ind. *-ez.* și *pipără vb. I.* /***piper*** + *-a.*

piperacée *s.f.* (*bot.*; *la pl.*) Familie de plante dicotiledonate, erbacee sau lemnoase, uneori liane, cu frunzele simple, alterne, cu florile bisexuate mici, dispuse în amenți lungi și cu fructul în formă de boabe (bacă sau drupă), care au proprietăți aromatice (*Piperaceae*); (*și la sg.*) plantă care face parte din această familie. • pl. *-cee.* /<lat. ***piperaceae***, fr. ***pipéracées.***

piperále *s.f. pl.* (*bot.*) Ordin de plante cu flori, cuprinzînd piperaceele și familiile înrudite. • /<fr. ***pipérales.***

piperáre *s.f.* Acțiunea de *a pipera* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***pipera.***

piperát, -ă *adj.* **1** (*despre mîncăruri, băuturi*) În care s-a pus (prea mult) piper sau, ext., alte condimente (iuți); condimentat, picant, aromat. *Pastrama foarte pipărată... sfîrîie îndelung pe grătarul cu jar* (SADOV.). ◇ Fig. *Începu o someșană piperată, în care se amestecară bătrînii cu tinerii* (REBR.). ◆ Fig. (*despre miresme, mirosuri etc.*) Care este înțepător, pătrunzător. *Pe-a icoanei policioară, busuioc și mint-uscată Împlu casa-ntunecoasă de-o mireazmă pipărată* (EMIN.). ◇ (*adv.*) *Miroase pipărat a cimbru și a mintă* (SADOV.). ◆ Fig. (*despre vorbe*) Care este caustic, sarcastic, răutăcios. **2** Fig. (*fam.*; *despre prețuri, dobînzi etc.*) Foarte ridicat, exagerat de mare. *E un preț cam piperat pentru această casă.* ◆ (*despre obiecte, mărfuri*) Care costă mult; scump. *Hainele erau cam pipărate.* **3** Fig. (*despre anecdote, glume etc.*) Care este (ușor) indecent, picant, obscen. *După plecarea lui începuseră cîntece pipărate cu vorbe pe șleau* (CA. PETR.). • pl. *-ți, -te.* și *pipărát, -ă adj.* /v. ***pipera.***

piperazínă *s.f.* (*chim., farm.*) Compus organic heterociclic, cu șase atomi în ciclu, cristalin, higroscopic, fiind o bază tare, cu proprietățile unei diamine secundare alifatice, care este folosit în medicină la tratamentul gutei, împotriva nisipului din urină etc. • /<fr. ***pipérazine***, germ. ***Piperazin.***

piperímă *s.f.* (*chim.*) Alcaloid care se găsește în piper. • /<fr. ***pipérine.***

piperménț *s.n.* (*ind. alim.*) Băutură preparată din alcool, sirop de zahăr și esență de mentă; lichior de mentă. *Îl îndemn la un pahar de piperment* (BART). • pl. *-uri.* /<fr. ***pippermint***, engl. ***peppermint.***

pipernicéală *s.f.* Faptul de a se pipernici; aspect pipernicit. • pl. *-eli.* /***pipernici*** + *-eală.*

pipernicí *vb. IV. refl.* (*despre ființe, plante sau despre părți ale lor*) A nu mai crește, a nu se mai dezvolta normal, a degenera din punct de vedere biologic, din cauza unor condiții neprielnice. • prez.ind. pers. 3 *-ește.* /etimol. nec.

pipernicíe *s.f.* Stare sau aspect pipernicit. *Întemeindu-se pe lipsa de mustață, pe pipernicia trupului și pe ascuțimea vocii, susținea că are cel mult cinsprezece ani* (BRĂT.). • g.-d. *-iei.* /***pipernici*** + *-ie.*

pipernicíre *s.f.* Faptul de *a se pipernici.* • pl. *-i.* /v. ***pipernici.***

pipernicít, -ă *adj.* (*despre ființe, plante sau părți ale lor*) Care s-a oprit din creștere, din dezvoltare sau a degenerat din punct de vedere biologic (din cauza unor condiții neprielnice). *Era un moșneag trecut de șaizeci, pipernicit și prăpădit* (REBR.). ◇ (*subst.*) *Cocoșat, pipernicitul era ieftin la cîntar* (ARGH.). ◇ Fig. *Peste drum, se afla o căsuță mică și pipernicită* (PRED.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***pipernici.***

pipérniță *s.f.* **1** Vas ori cutie mică în care se ține piperul. **2** Piuliță (de lemn) sau rîșniță mică în care se pisează piperul (sau ardeiul). • pl. *-e.* /<bg. ***пиперница.***

piperonál *s.n.* (*chim., farm.*) Heliotropină. • /<fr. ***pipéronal.***

piperúță *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee cu florile albe-albăstrii, cu vinișoare verzi pe dinafară și cu numeroase semințe negre (*Nigella arvensis*); negrușcă. • pl. *-e.* /***piper*** + *-uță.*

pipétă *s.f.* Tub mic de sticlă (gradat), subțiat la un capăt, prevăzut cu o pară de cauciuc la celălalt capăt, folosit pentru a lua, a picura sau a măsura o cantitate exactă de lichid; (*fam.*) picătoare. • pl. *-e.* /<fr. ***pipette.***

pípi *subst. sg.* (*fam.*) Urină. • acc. și *pipí.* /<fr. ***pipi.***

pipiríg *s.m.* (*bot.*) Nume dat mai multor plante erbacee, care cresc pe malul apelor sau prin locuri umede și mlăștinoase: *a*) plantă cu tulpina înaltă, cilindrică, de culoare verde și cu florile brune-roșcate, adunate în spice la vîrful tulpinii (*Schoenoplectus lacustris*); *b*) plantă cu tulpina formată din trei muchii, cu frunzele late, cu florile de culoare verde-închis (*Scirpus silvaticus*); *c*) plantă cu tulpina aspră și rigidă, de culoare cenușie-verzuie sau albăstruie, terminată cu un spic care are la capăt un vîrf ascuțit (*Equisetum hiemale*); *d*) plantă erbacee, perenă, cu tulpina triunghiulară, plină pe dinăuntru, cu frunzele liniare, cu nervuri paralele și cu inflorescențele compuse din 1-4 globușoare (*Holoschoenus vulgaris*). • pl. *-gi.* /etimol. nec.

pipirigúț *s.m.* (*bot.*) Plantă erbacee, cu rizomul tîrîtor și cu tulpina cilindrică, terminată cu un spic de flori brune-verzui (*Heleocharis palustris*). • pl. *-i.* /***pipirig*** + *-uț.*

pipistáș, -ă *s.m., s.f., adj.* v. papistaș.

pipít *adj.invar. s.n.* v. pepit.

pipíță *s.f.* (*fam.*) Femeie de moravuri ușoare; (*fam.*) pițipoancă. • pl. *-e.* /form. expr.

pípotă *s.f.* Stomac musculos la unele păsări; rînză. *Celui mai mare îi dete capul găinei, celui mijlociu, pipota și celui mic, inima* (ISP.). ◆ (*fam.*; *iron.*) Stomac de om. *Pentru mulțumirile pipotei însă, era neînduplecat* (I. BOT.). ◇ Expr. (*fam.*) *A i se umfla* (cuiva) *pipota* = *a*) a se mînia; *b*) a fi foarte fudul, mîndru. *A-i crăpa* (sau *a-i arde*) (cuiva) *pipota* (*de nerăbdare*) = a fi foarte nerăbdător. *Ne-ar crăpa pipota de nerăbdare, curioase să știm ce s-a mai întîmplat* (G. M. ZAMF.). *A-și umple* (sau *a-și îneca*) *pipota* = a se îmbăta. • pl. *-e,* (*reg.*) *-ți.* /etimol. nec.

pipotós, -oásă *adj.* (*reg.*; *despre oameni*) **1** Care se înfurie ușor, care este dușmănos, răzbunător; care este arțăgos; care este înfumurat. **2** Care este inimos, întreprinzător. • pl. *-oși, -oase.* /***pipotă*** + *-os.*

pir[1] -Elem. de compunere „foc, căldură". • și *piro-.* /<fr. ***pyr***(***o***)-; cf. gr. *πῦρ, πυρός* „foc".

pir[2] *s.m.* (*bot.*) Plantă erbacee perenă, din familia gramineelor, cu rizomul tîrîtor, cu frunzele liniare, aspre și cu florile verzi, grupate în spice, care crește spontan prin lanuri, fînețe etc., împiedicînd dezvoltarea plantelor de cultură (*Agropyrum repens*). ◇ *Pir păduret* = specie înaltă de pir, care ajunge pînă la 1 m, cu frunzele aspre, cenușii-verzui și cu spicul lung și subțire (*Agropyrum caninum*). ◇ Expr. *A se întinde ca pirul* = a fi obraznic. ◇ Compus: *pir-gros* = mică plantă erbacee din familia gramineelor, cu tulpina ramificată, cu frunzele păroase pe fața interioară și cu florile dispuse în spice, la vîrful tulpinii (*Cynodon dactylon*). • pl. *-i.* /<bg. ***пир.***

pirăia *s.f.* v. piranha.

piramidál, -ă *adj., s.m.* I *adj.* **1** Care are forma unei piramide, ca o piramidă. ◇ (*anat.*) *Celulă piramidală* sau *neuron piramidal* = celulă nervoasă a substanței cenușii din creier. *Fascicul piramidal* = unul dintre fasciculele nervoase ale măduvei spinării. *Mușchi piramidal* (și *subst. m. art.*) = mușchi al abdomenului. *Plop piramidal* v. plop. ◆ (*tehn.*; *subst. n.*) Mecanism special al unor mașini de tricotat, cu ajutorul căruia se realizează, la ciorapii fini, porțiunile întărite (talonul, talpa etc.). **2** Fig. De proporții foarte mari; enorm, uriaș. *Dascălul acesta lua în ochii mei un chip măreț, academic, piramidal* (C. NEGR.). ◆ Ext. Foarte important, măreț; extraordinar, uimitor. *Spectacolul a avut un succes piramidal.* II *s.m.* (*anat.*; și *adj., os piramidal*) Unul dintre cele opt oase mici care formează capul. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***pyramidal***; cf. lat. *pyramidalis, -e.*

piramídă *s.f* **1** (*geom.*) Poliedru cu baza poligonală și cu fețele triunghiulare, care se unesc într-un vîrf comun. ◇ *Piramidă regulată* = piramidă cu baza un poligon regulat și a cărei înălțime trece prin centrul bazei. *Piramidă patrulateră* v. patrulater. ◇ Fig. *Ale stejarilor vîrfuri, piramide de verdeață* (ALEX.). **2** Monument (funerar) gigantic de piatră, în formă de piramidă (ridicat pentru faraonii Egiptului antic). ◆ Gener. Edificiu arhitectonic monumental, avînd forma unei piramide. ◇ Expr. *A ajunge* (sau *a fi, a se afla etc.*) *în vîrful piramidei* = a ajunge (sau a fi, a se afla etc.) pe treapta cea mai înaltă a unei ierarhii (sociale, politice, științifice etc.). **3** (*geomorf.*) *Piramidă coafată* = formă de relief rezultată prin eroziune și șiroire în materiale eterogene, friabile, compuse din argile, nisipuri, pietriș, bolovăniș, conservate în formă de coloane, care susțin în vîrf blocuri de rocă dură. **4** (*sport*) Exercițiu de gimnastică acrobatică, executat de mai multe persoane, care se așază în rînduri suprapuse, tot mai înguste pe măsură ce se apropie de vîrf, în formă de piramidă. ◆ Grup de persoane astfel așezate. **5** Grămadă (mare) de materiale, de lucruri etc. aranjate în formă de piramidă. *Călătorii purceși în vilegiatură, cu piramidele lor de bagaje* (CE. PETR.). **6** (*milit.*) Formă de așezare a armelor, în care tălpile patului sînt dispuse circular pe sol, iar vîrfurile țevilor se sprijină unele de celelalte. ◆ Grup de arme astfel așezate. *Soarele lumină deodată... piramide de arme lucitoare* (BRĂ.). **7** (*pom.*) Formă de coroană de pom cu ax principal. ◆ (*vit.*) Sistem de susținere a viței-de-vie portaltoi, alcătuit dintr-un stîlp înalt din vîrful căruia pornesc 6-8 sîrme fixate cu cîte un țăruș lîngă fiecare butuc de viță. **8** (*anat.*) Formație anatomică asemănătoare unei piramide. ◇ *Piramidă bulbară* = fiecare dintre proeminențele cordoanelor anterioare ale măduvei spinării, la nivelul bulbului rahidian. *Piramide Malpighi* = formațiuni conice din zona medulară a parenchimului renal, prin care se scurge urina. ◆ Proeminență osoasă din interiorul cavității timpanice. **9** (*biol.*) *Piramidă trofică* = diagramă care prezintă, schematic, raporturile cantitative dintre organismele care trăiesc într-o unitate spațială, la fiecare nivel al lanțului trofic. **10** (*statist.*) *Piramida vîrstelor* = diagramă prin care se reprezintă, simetric pentru cele două sexe, numărul de locuitori, pe grupe de vîrstă, dintr-o anumită unitate administrativă. • pl. *-ide,* (*înv.*) *-izi.* /<gr. ***πυραμίς, -ίδος***, lat. ***pyrămis, -idis***, fr. ***pyramide.***

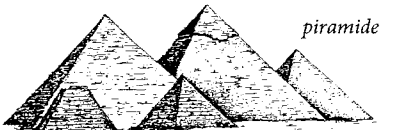

piramide

piramidón *s.n.* (*farm.*) Preparat farmaceutic, derivat al antipirinei, sub formă de (comprimate din) pulbere cristalină albă, fără miros, solubilă în apă, care este folosit împotriva febrei, a durerii de cap, a nevralgiilor etc.; amidopirină. • pl. *-oane.* /<fr. ***pyramidon***; den. com.

piramidotomíe *s.f.* (*chir.*) Secționare chirurgicală a tracturilor piramidale ale măduvei spinării. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***pyramidotomie***.

pirándă *s.f.* (*pop.*) Țigancă. ◆ Nevastă de țigan. • pl. *-e.* /<țig. ***pirando***.

pirandellián, -ă *adj.* (*lit.*) Care aparține (operei) lui Pirandello, care se referă la concepția artistică și la opera lui Pirandello. • sil. *-lli-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<it. ***pirandelliano***, fr. ***pirandellien***; cf. nm. pr. Luigi *Pirandello*, scriitor italian.

pirandellísm *s.n.* (*lit.*) Caracteristică a teatrului lui Luigi Pirandello, a cărui problematică și mod de rezolvare sparg tiparele clasice, introducînd inovații moderne și îndrăznețe și experiențe ale tehnicii dramatice (monologul interior, dedublarea actorului etc.). • /<it. ***pirandellismo***.

pirandellizá *vb. I. tr.* (*lit.*) A imita maniera teatrului lui Pirandello. • prez.ind. *-ez.* /***pirandell[ian]*** + *-iza.*

piranha [pi'rana] *s.m.* (*iht.*) Pește de pradă, foarte feroce, care trăiește în bancuri mari, în fluviile din America de Sud, avînd gura cu dinți ascuțiți (*Roseveliella piraya*). • și *piráia s.f.* /<fr. ***piraya***; cuv. tupi.

piranográf *s.n.* (*meteor.*) Piranometru. • pl. *-e.* /<fr. ***pyranographe***.

piranométru *s.n.* (*meteor.*) Instrument pentru măsurarea intensității radiației solare globale și a celei difuze pe unitatea de suprafață orizontală; piranograf, solarimetru. • pl. *-e.* /<fr. ***pyranomètre***; cf. gr. *πῦρ* „foc", *ἄνω* „deasupra, peste, sus", *μέτρον* „măsură".

pirargirít *s.n.* (*mineral.*) Minereu de argint de culoare roșu-închis pînă la negru și cu luciu diamantin, care se găsește în unele filoane argentifere hidrotermale. • /<fr. ***pyrargyrite***, germ. ***Pyrargyrit***.

pirát *s.m.* **1** Persoană care săvîrșește acte de piraterie; care se îndeletnicește cu pirateria; hoț de mare, corsar. *Un vestit cap de pirați... fusese prins* (BART). ◆ *Pirat al aerului* = persoană care comite o piraterie aeriană. *Pirat informatic* = spărgător de cod. ◆ Fig. Persoană care se îmbogățește prin jaf, prin tîlhărie etc. **2** *Stație-pirat* = stație radiofonică clandestină. *Navă-pirat* = navă armată al cărei echipaj săvîrșește acte de piraterie. • pl. *-ți.* /<fr. ***pirate***, lat. ***pīrata, -ae***, ngr. ***πειρατής***.

piraterésc, -eáscă *adj.* Care aparține piraților, care se referă la pirați; piraticesc. • pl. *-ești.* /***piraterie*** + *-esc.*

pirateríe *s.f.* **1** Acțiune, faptă prin care membrii echipajului unui vas răpesc, prin amenințări, prin violență, un alt vas sau bunurile ori persoanele aflate la bordul lui, cu scopul de a jefui, de a captura sau pentru realizarea în acest mod a unor interese politice sau economice. ◆ (*jur.*) Infracțiune care constă în această acțiune, faptă. ◇ *Piraterie aeriană* = (infracțiune constînd în) acte de amenințare și de violență săvîrșite de o persoană sau de un grup înarmat asupra echipajului unui avion, în scopul schimbării rutei avionului. (*inform.*) *Piraterie informatică* = utilizarea sau copierea ilicită a produselor „soft"; piratică. **2** Fig. Jaf, tîlhărie, hoție, abuz. *Se practică pirateria intelectuală.* • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***piraterie***.

pirátică *s.f.* (*inform.*) Piraterie informatică. • /<fr. ***piratique***.

piraticésc, -eáscă *adj.* (*înv.*) Pirateresc. *Vitejii piraticești* (GHICA). • pl. *-ești.* /***pirat*** + *-icesc.*

pirazól *s.m.* (*chim.*) Compus heterociclic cu caracter aromatic, derivat din pirol, folosit în sinteza unor medicamente și pentru obținerea de materii colorante. • /<fr. ***pyrazole***.

piré *s.n.* v. piure.

pireneán, -ă *adj.* Din munții Pirinei; care aparține munților Pirinei, care se referă la munții Pirinei. • sil. *-ne-an.* pl. *-eni, -ene.* /<fr. ***pyrénéen***; cf. nm. pr. *Pirinei*, sistem muntos în S-V Europei.

pireno- Elem. de compunere „sîmbure, nucleu, corpuscul". • /<fr. ***pyréno-***; cf. gr. *πυρήν* „sîmbure".

pirenofór *s.m.* (*hist.*) Parte a citoplasmei care conține nucleul. • pl. *-i.* /<fr. ***pyrenophore***.

pirenoíd, -ă *adj., s.m. pl.* **1** *adj.* Care are formă de sîmbure osos. **2** *s.m. pl.* (*biol.*) Plastide granulare globuloase, incolore, din cromatofori, la alge. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***pyrénoïde***.

pirenomicétă *s.f.* (*bot.*; *la pl.*) Ordin de ciuperci, din clasa ascomicetelor, cu miceliul compartimentat și cu periteciul în formă de butelie sau de sferă (*Pyrenomycetes*); (*și la sg.*) ciupercă din acest ordin. • pl. *-e.* /<fr. ***pyrénomycètes***.

pirenozóm *s.m.* (*biol.*) Corpuscul plastidic din pirenoide. • pl. *-i.* /<fr. ***pyrénosome***.

piret- Elem. de compunere „febră; stare febrilă". • și *pireto-.* /<fr. ***pyrét(o)***-; cf. gr. *πυρετός* „febră".

pirétic, -ă *adj.* (*med.*) Care provoacă febră; care ține de febră, care se referă la febră. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***pyrétique***; cf. gr. *πυρετός* „febră".

pireto- v. piret-.

piretogén, -ă *adj.* (*med.*) Care produce febră. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***pyrétogène***.

piretologíe *s.f.* (*med.*) Parte a patologiei care se ocupă cu studiul bolilor febrile. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***pyrétologie***.

piretoterapíe *s.f.* (*med.*) Procedeu terapeutic utilizat în anumite afecțiuni, care constă în provocarea artificială a unei stări febrile cu diverse mijloace (substanțe chimice, preparate de proteine sau de lapte, vaccinuri etc.), pentru a ridica potențialul de apărare la boală al organismului. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***pyrétothérapie***.

piretrínă *s.f.* Substanță insecticidă, extrasă din piretru, netoxică pentru oameni. • /<fr. ***pyréthrine***.

pirétru *s.m.* **1** (*bot.*) Vetricea (*Chrysanthemum alpinum*). **2** Pulbere insecticidă fină, obținută din florile uscate de piretru. • /<fr. ***pyrèthre***.

piréu *s.n.* v. piure.

pírex *s.n.* Sticlă rezistentă la variații bruște de temperatură, din care se fac mai ales aparate de laborator. • scris și *pyrex.* /<fr. ***pyrex***, den. com.

pirexíe *s.f* (*med.*) Stare febrilă provocată de o infecție. ◆ Ext. Nume generic pentru bolile cu temperatură (ridicată). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***pyrexie***; cf. gr. *πύρεξις* „acces de febră".

pirexiofobíe *s.f.* (*psih.*) Teamă nejustificată, exagerată de a face febră. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***pyrexeophobia***.

pirgeométru *s.n.* (*meteor.*) Aparat pentru măsurarea intensității radiației calorice terestre. • sil. *-ge-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***pyrogéomètre***.

pirheliográf *s.n.* (*meteor.*) Pirheliometru înregistrator. • sil. *-li-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***pyrhéliographe***.

pirheliométru *s.n.* (*meteor.*) Aparat pentru măsurarea intensității radiației solare directe, pe baza determinării cantității de căldură rezultate prin absorbția acestei radiații. • sil. *-li-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***pyrhéliomètre***, germ. ***Pyrheliometer***.

píri *interj.* (*reg.*) Strigăt cu care se cheamă sau se alungă păsările de curte. • /onomat.

píric[1] *s.m.* (*vers.*) Picior de vers greco-latin, opus spondeului, format din două silabe scurte. • pl. *-ci.* /<fr. ***pyrrhique***, gr. ***πυρρίχιος***.

píric[2]**, -ă** *adj.* Care se referă la foc, la ardere și îndeosebi la focurile de artificii. • pl. *-ci, -ce.* /<it. ***pirico***.

piridímă *s.f.* (*chim.*) Substanță organică heterociclică, cu caracter bazic, cu ciclu de șase atomi (heteroatomul fiind atomul de azot), izolată din gudroane de cărbuni, care se prezintă sub formă de lichid incolor, inflamabil, toxic, cu miros caracteristic, solubilă în apă, în alcool, în eter, în anumite uleiuri și care este folosită la fabricarea unor medicamente, a unor coloranți, ca solvent pentru săruri minerale anhidre etc. • /<fr. ***pyridine***.

piridoxímă *s.f.* (*chim., farm.*) Substanță organică ce se găsește în drojdia de bere, în grîu, ficat, rinichi etc., jucînd un rol important în menținerea integrității structurale și funcționale a multor țesuturi și organe; vitamina B_6, adermină. • /<fr. ***pyridoxine***, engl. ***pyridoxine***.

piridoxinoterapíe *s.f.* (*med.*) Folosirea terapeutică a piridoxinei. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***pyridoxinothérapie***.

piridoxinuríe *s.f.* (*med.*) Prezență a piridoxinei în urină. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***pyridoxinurie***.

pirifórm, -ă *adj.* Care are formă de pară. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***piriforme***; cf. lat. *pīrum, -i* „pară", *forma, -ae* „formă".

pirimidínă *s.f.* (*chim.*) Bază azotată din molecula acizilor nucleici, cu o structură similară benzenului, formată dintr-un heterociclu de șase atomi, dintre care patru de carbon și doi de azot care înlocuiesc atomii corespunzători de carbon. • /<germ. ***Pyrimidine***.

pirimidínic, -ă *adj.* (*chim.*) Care provine din pirimidină. ◇ *Bază pirimidinică* = bază azotată, care intră în componența moleculei acizilor nucleici din materia vie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***pyrimidinique***.

pirítă *s.f.* (*mineral., chim.*) Disulfură naturală de fier, cristalizată în sistemul cubic, de culoare galbenă cu luciu metalic, care se folosește la fabricarea acidului sulfuric și, uneori, pentru extragerea sulfului. • pl. *-e.* /<fr. ***pyrite***; cf. lat. *pyrites*, gr. *πυρίτης*.

pirititífer, -ă *adj.* Care conține pirită. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***pyritifère***.

piritizáre *s.f.* (*geol.*) Fenomen caracteristic zonelor neaerisite, bogate în hidrogen sulfurat, care constă în înlocuirea carbonatului de calciu din cochiliile fosile prin pirită. • pl. *-ări.* /***pirită*** + *-iza.*

piritós, -oásă *adj.* (*despre minereuri, substanțe chimice etc.*) Care conține (multă) pirită, bogat în pirită; de natura piritei. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***pyriteux***.

piro- v. pir-.

piroágă *s.f.* v. pirogă.

pirobalístică *s.f.* (*milit.*) Disciplină care se ocupă cu studiul lansării proiectilelor prin guri de foc. • /<fr. ***pyrobalistique***.

pirocatechínă *s.f.* (*chim.*) Compus organic din clasa fenolilor, care se prezintă ca o substanță cristalină, solubilă în apă și în coloranți organici (benzen, eter, alcool etc.) și care este folosit ca revelator în tehnica fotografică, la fabricarea unor coloranți pentru păr, pentru blănuri etc. • /<fr. ***pyrocathechine***.

piroclástic, -ă *adj.* (*geol.*; *despre formații geologice, roci sau despre părțile lor componente*) Care este alcătuit din piroclastite, care se referă la piroclastite. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***pyroclastique***.

piroclastít *s.n.* (*geol.*) Rocă mixtă, vulcanogenă, sedimentară, formată prin acumularea materialului expulzat în timpul exploziilor vulcanice. • pl. *-e.* /<fr. ***pyroclastite***; cf. gr. *πῦρ* „foc", *κλαστός* „sfărîmat".

pirodinámică *s.f.* (*fiz.*) Parte a dinamicii care se ocupă cu studiul modului de acțiune a pulberii în gurile de foc. • /<fr. ***pyrodynamique***.

piroeléctric, -ă *adj.* (*fiz.*) Care ține de piroelectricitate, care se referă la piroelectricitate. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***pyro-électrique***.

piroelectricitáte *s.f.* (*fiz.*) Proprietate a unor substanțe cristaline de a se polariza electric sub acțiunea unei variații de temperatură sau de a-și modifica temperatura sub acțiunea unui cîmp electric exterior variabil. • /<fr. ***pyro-électricité***.

pirofíl, -ă *adj., s.m., s.f.* **I** *adj., s.m., s.f.* (*psih.*) (Persoană) care suferă de pirofilie. **II** *adj.* **1** Care nu se alterează în contact cu focul. **2** (*despre plante*) Care crește, se dezvoltă (bine) pe terenuri arse. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***pyrophile***, it. ***pirofilo***; cf. gr. *πῦρ* „foc", *φιλέω* „a iubi".

pirofilíe *s.f.* **1** (*psih.*) Atracție patologică către foc. **2** Calitatea a ceea ce nu se alterează în contact cu focul, a ceea ce este pirofil. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***pyrophilie***.

pirofilít *s.n.* (*chim.*) Silicat hidratat de aluminiu din grupa talcului, alb sau ușor colorat, sticlos sau sidefos, gras, care se folosește în industria hîrtiei, a ceramicii, a cauciucului, a materialelor refractare, în electrotehnică etc. • /<fr. ***pyrophyllite***.

pirofít, -ă *adj., s.m., s.f.* (Plantă, arbore cu scoarța groasă) care rezistă incendiilor din păduri. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***pyrophyte***.

pirofób, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (*psih.*) (Persoană) care suferă de pirofobie. **2** *adj.* (*despre plante*) Care nu crește, nu se dezvoltă pe terenuri arse. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***pyrophobe***.

pirofobíe *s.f.* (*psih.*) Stare patologică ce se caracterizează prin frică de foc, de incendii. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***pyrophobie***, engl. ***pyrophobia***; cf. gr. *πῦρ* „foc", *φόβος* „frică".

pirofór *s.m.* **1** (*chim.*) Material fin divizat, care se aprinde spontan în contact cu oxigenul sau cu aerul (prin ciocnire sau prin frecare), formînd o ploaie de scîntei. **2** (*entom.*; *la pl.*) Gen de insecte coleoptere care emit lumină fosforescentă (*Pyrophorus*); (*și la sg.*) insectă care aparține acestui gen. • pl. *-i.* /<fr. ***pyrophore***; cf. gr. *πῦρ* „foc", *φέρω* „a purta".

pirofóric, -ă *adj.* (*despre substanțe, materiale, corpuri etc.*) Care are proprietățile unui pirofor. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***pyrophorique***.

pirofosfát *s.m.* (*chim.*) Sare a acidului pirofosforic. • /<fr. ***pyrophosphate***.

pirofosfóric *adj.* (*chim.*) *Acid pirofosforic* = acid obținut prin încălzirea acidului fosforic. • /<fr. ***pyrophosphorique***.

pirogălic *adj.* (*chim.*) *Acid pirogalic* = pirogalol. • /<fr. ***pyrogallique***.

pirogalól *s.m.* (*chim.*) Substanță organică, din clasa fenolilor, obținută din taninuri, care se prezintă sub

formă de cristale de culoare albă, inodoră, cu gust amar, solubilă în apă, în eter, în alcool, toxică și care este folosită în medicină (ca antiseptic), în tehnica fotografică (drept revelator), în industrie etc.; acid pirogalic. • /<fr. ***pyrogallol***.

pirógă *s.f.* Ambarcație rudimentară, lungă și îngustă, cu vîsle sau cu pînze, făcută dintr-un trunchi de copac scobit, din scoarță de copac, din piei cusute etc., folosită mai ales de indienii din America de Nord și de populația insulelor din Oceanul Pacific. • pl. *-gi*. și *piroágă s.f.* /<fr. ***pirogue***, it. ***piroga***; cf. sp. *piragua*; cuv. caraib.

pirogén, -ă *adj.* **1** Care este produs de foc. **2** (și *subst. n.*) Care provoacă o stare febrilă. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***pyrogène***; cf. gr. *πῦρ* „foc", *γίγνομαι* „a lua naștere".

pirogenáre *s.f.* (*chim.*) Transformare sau reacție chimică accelerată prin temperaturi relativ mari, de obicei 500° C . • pl. *-ări*. /cf. fr. *pyrogénation*, it. *pirogenare*.

pirogenétic, -ă *adj.* (*despre combustibili solizi*) La care descompunerea se face prin încălzire în absența aerului. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***pyrogénétique***.

pirogenéză *s.f.* (*petrogr.*) Producere a căldurii. • /<fr. ***pyrogenèse***.

pirognostíe *s.f.* (*chim.*) Metodă de analiză chimică a calității unei substanțe chimice, cu ajutorul flăcării și al suflătorului, identificarea făcîndu-se prin colorarea caracteristică a flăcării, prin coloratiile obținute pe cărbune de lemn, care este folosită mai ales pentru determinarea metalelor dintr-un mineral. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***pyrognostie***; cf. gr. *πῦρ* „foc", *γνωστική* „cunoaștere".

pirográf *s.n.* Aparat electric folosit în pirogravură, care are un vîrf ascuțit, ce se înroșește. • pl. *-e*. /<fr. ***pyrographe***, engl. ***pyrograph***.

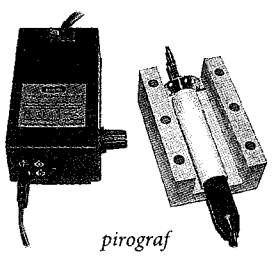

pirograf

---

pirogravá *vb. I. tr.* A grava desene pe un obiect de piele, de os, de lemn etc. cu ajutorul unui vîrf de metal înroșit în foc sau cu un termocauter. *Am poruncit la un tîmplar o ramă pe care s-o pirogravez* (BRĂT.). • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***pyrograver***.

pirogravăre *s.f.* Acțiunea de *a pirograva* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***pirograva***.

pirogravát, -ă *adj.* **1** (*despre obiecte de lemn, os, piele etc. sau despre părți ale lor*) Care este decorat cu pirogravuri. *O masă joasă pirogravată* (CĂL.). **2** (*despre desene, ornamente, inscripții etc.*) Care este executat prin pirogravare. • pl. *-ți, -te*. /v. ***pirograva***.

pirogravór *s.m.* Persoană care execută lucrări de pirogravură; specialist în pirogravură. • pl. *-i*. /<fr. ***pyrograveur***.

pirogravúră *s.f.* **1** Tehnică de ornamentare a suprafeței unor obiecte de lemn, de os, de piele etc., care constă în incizarea unui desen cu un instrument metalic ascuțit la vîrf și înroșit în foc sau cu un termocauter. ◆ Arta de a decora prin această tehnică. **2** Gravură, desen decorativ executat prin pirogravare. ◆ Ext. Obiect pirogravat. • pl. *-uri*. /<fr. ***pyrogravure***.

piról *s.m.* (*chim.*) Compus heterociclic nesaturat azotat, izolat din fracțiunea de ulei, ușor rezultată la distilarea gudroanelor de cărbune de pămînt, care se prezintă ca o substanță lichidă, incoloră, cu miros de cloroform, puțin solubilă în apă, foarte solubilă în alcool, în eter, în benzen și care este constituent important al unor compuși naturali (clorofilă, indigou, hem, aminoacizi, proteine. • /<fr. ***pyrrol***.

pirolacée *s.f.* (*bot.; la pl.*) Familie de plante dicotiledonate, erbacee sau subarbustive, cu frunzele întregi, florile mici, cu patru sau cinci petale, originare din Europa, Asia și America de Nord (*Pyrolaceae*); (*și la sg.*) plantă care face parte din această familie. • pl. *-cee*. /<fr. ***pyrolacées***.

pirolagnie *s.f.* (*psih.*) Excitație sexuală produsă de provocarea sau contemplarea incendiilor. • g.-d. *-iei*. /<engl. ***pyrolagnia***.

pirolatríe *s.f.* (*la populațiile primitive*) Cult al focului. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***pyrolâtrie***; cf. gr. *πῦρ* „foc", *λατρεία* „cult".

pirolátru, -ă *s.m., s.f.* Adorator al focului. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***pyrolâtre***.

pirolignós *adj.* (*chim.*) *Acid pirolignos* = fracțiune lichidă obținută la distilarea uscată a lemnului, de culoare brună sau neagră, cu miros specific, din care se extrag acidul acetic, alcoolul metilic și acetona. • /<fr. ***pyroligneux***; cf. lat. *lignosus* „lemnos".

pirolíză *s.f.* (*chim.*) Proces de descompunere termică a substanțelor organice. • pl. *-e*. /<fr. ***pyrolyse***; cf. gr. *πῦρ* „foc", *λύσις* „descompunere".

piroluzít *s.n.* (*chim.*) Dioxid natural de mangan, cu aspect metalic, opac, de culoare cenușie sau neagră, folosit la extragerea manganului, în industria sticlei, a vopselelor de ulei etc. • pl. *-e*. și *piroluzítă s.f.* /<fr. ***pyrolusite***.

piroluzítă *s.f.* v. piroluzit.

piromán, -ă *s.m., s.f.* (*psih.*) Persoană care suferă de piromanie. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***pyromane***.

piromanie *s.f.* (*psih.*) Formă de tulburare psihică în care bolnavul simte impulsul nestăpînit de a da foc, de a distruge prin foc, de a provoca incendii și de a contempla obsesiv focul. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***pyromanie***; cf. gr. *πῦρ* „foc", *μανία* „nebunie".

pirománt, -ă *s.m., s.f.* Persoană care practică piromanția. • pl. *-ți, -te*. /<it. ***piromante***.

piromanție *s.f.* Practică ce constă în încercarea de a prevedea viitorul prin observarea și interpretarea focului sau a flăcărilor, utilizată în Grecia antică. • g.-d. *-iei*. /fr. ***pyromancie***; cf. gr. *πῦρ* „foc", *μαντεία* „divinație".

pirometalurgíe *s.f.* (*metalurg.*) Procedeu de bază pentru obținerea metalelor, constînd în topirea minereurilor în cuptoare metalurgice cu ajutorul căldurii produse prin arderea unor combustibili. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***pyrométalurgie***.

pirometamorfísm *s.n.* (*geol.*) Metamorfism al rocilor din cauza temperaturii înalte a corpurilor eruptive fierbinți din vecinătatea lor. • /<fr. ***pyrométamorphisme***.

pirométric, -ă *adj.* (*fiz.*) Care aparține pirometriei, care se referă la pirometrie; piroscopic. ◇ *Con pirometric* v. con. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***pyrométrique***.

pirometríe *s.f.* **1** (*metalurg.*) Ansamblu de procedee pentru determinarea temperaturilor înalte ale corpurilor. **2** Ramură a fizicii care se ocupă cu studiul problemelor legate de măsurarea temperaturilor înalte. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***pyrométrie***.

pirométru *s.n.* **1** (*metalurg.*) Instrument folosit pentru măsurarea temperaturilor înalte. ◇ *Pirometru ceramic* = corp de formă piramidală, compus din diferite amestecuri de materiale ceramice care se înmoaie la o anumită temperatură; indicator piroscopic. **2** Dispozitiv folosit pentru punerea în evidență a dilatării liniare a solidelor. • pl. *-e*. /<fr. ***pyromètre***; cf. gr. *πῦρ* „foc", *μέτρον* „măsură".

piromorfísm *s.n.* (*geol.*) Modificare a structurii și a compoziției rocilor determinată de o temperatură înaltă. • /<fr. ***pyromorphisme***; cf. gr. *πῦρ* „foc", *μορφή* „formă".

piromorfít *s.n.* (*geol.*) Minereu de plumb format în zona de oxidare a zăcămintelor bogate în plumb; clorofosfat natural de plumb. • /<germ. ***Pyromorphit***.

pirón *s.n.* Cui lung și gros (de oțel), curbat (în unghi drept) la unul dintre capete, care este folosit la îmbinarea pieselor unor construcții de lemn, la fixarea pe perete a unor obiecte grele etc; gener. cui mare. *Poarta veche de stejar, ferecată cu piroane* (GAL.). ◇ Expr. (*fam.*) *A face* (*la*) *piroane* (*și cuie*) = a clănțăni din dinți din cauza frigului; a dîrdîi. *Acum tremurau de frig de le clănțăneau dinții în gură și făceau la piroane și la cuie* (ISP.). (*fam.*) *A tăia* (*la*) *piroane* = *a*) a tremura de frig; *b*) a spune minciuni. ◇ Fig. *Am niște bănuieli care-mi bat în țeastă piroanele nebuniei* (GAL.). • pl. *-oane*, (*reg.*) *m. -i*. /<ngr. *περόνη, πηρούνι*, slav. *пиронъ*.

pironí *vb. IV. tr.* **1** A bate, a prinde, a înțepeni, a fixa cu (sau în) piroane. ◆ Spec. (*înv., pop.*) A răstigni. *L-ar fi pironit părintele Oșlobanu pe cruce* (CR.). **2** Fig. (*adesea cu determ. „loculuí"*) A împiedica pe cineva sau ceva să se miște; a imobiliza, a fixa, a înțepeni. *Copilul rămase pironit loculuí, cu ochii pofticioși* (REBR.). **3** Fig. (*compl. indică ochii, privirea, atenția etc.*) A-și fixa, a-și îndrepta, a-și concentra într-o anumită direcție; a ținti. *El rămîne cu ochii pironiți acolo, rătăcind în altă lume* (CAR.). ◆ A privi sau a fixa cu ochii sau cu privirea. *Simțeam doi ochi care mă pironeau drept în mijlocul frunții* (DELAVR.). • prez.ind. *-esc*. /***piron*** + *-i*.

pironián, -ă *adj., s.m., s.f.* (*filos.*) **1** (Adept) al pironismului. **2** Sceptic. • sil. *-ni-an*. pl. *-ieni, -iene*. /<fr. ***pyrrhonien***.

pironíre *s.f.* Acțiunea de *a pironi* și rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. ***pironi***.

pironísm *s.n.* (*filos.*) **1** Doctrina filosofului Pyrrhon care susținea că nici o afirmație nu poate fi socotită mai îndreptățită decît alta, lucrurile fiind incognoscibile. **2** Scepticism. • /<fr. ***pyrrhonisme***; cf. nm. pr. *Pyrrhon*, filosof antic grec.

pironít, -ă *adj.* **1** Care este bătut, înțepenit, fixat în piroane. ◆ Spec. Care este răstignit. *Cu mîinile și picioarele pironite, Hristos zîmbește... din mijlocul bisericii* (GÎRL.). **2** Fig. Care este imobil, nemișcat, încremenit. *S-au întors și au rămas pironiți, cu ochii înghețați de furie* (GALAN). ◆ (*despre ochi, privire etc.*) Care este fixat, ațintit, concentrat asupra cuiva sau a ceva. *Năucă de-aceste vedenii Stete cu ochi pironiți* (COȘB.). • pl. *-ți, -te*. /v. ***pironi***.

piróp *s.n.* (*mineral.*) Silicat de magneziu și de aluminiu, din grupa granatului, de culoare roșie, roșiatică sau neagră, cu luciu sticlos, cristalizat în sistemul cubic, folosit ca piatră semiprețioasă. • /<fr. ***pyrope***, germ. ***Pyrop***.

piroparafínă *s.f.* (*chim.*) Parafină bine cristalizată, ca urmare a încălzirii. • /<fr. ***pyroparaffine***.

pirоplasmóză *s.f.* (*med. vet.*) Nume generic pentru un grup de boli parazitare ale taurinelor, cabalinelor și ovinelor, provocate de paraziți monocelulari ce atacă globulele roșii din sînge și produce febră mare. • pl. *-e*. /<fr. ***pyroplasmose***.

piroscáf *s.n.* (*înv.*) Navă acționată de un motor cu aburi. • pl. *-e*. /<fr. ***pyroscaphe***, it. ***piròscafo***.

piroscóp *s.n.* (*fiz.*) Instrument sau dispozitiv pentru determinarea aproximativă a temperaturilor înalte. • pl. *-oape*. /<fr. ***pyroscope***; cf. gr. *πῦρ* „foc", *σκοπέω* „a examina".

piroscópic, -ă *adj.* (*fiz.*) Pirometric. ◇ *Indicator piroscopic* = pirometru ceramic. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***pyroscopique***.

pirosféră *s.f.* (*geol.*) Zonă din interiorul pămîntului, cu o temperatură foarte ridicată, situată între barisferă și litosferă, unde se presupune că materia este în stare lichidă sau fluidă și care reprezintă sediul activității vulcanice, fiind alcătuită predominant din silicați de fier și de magneziu; sima. • /<fr. ***pyrosphère***; cf. gr. *πῦρ* „foc", *σφαῖρα* „sferă".

pirostát *s.n.* Aparat de supraveghere și de menținere constantă a temperaturii în camera de ardere a unui focar de cazan sau de cuptor industrial. • pl. *-e*. /<fr. ***pyrostat***.

pirostíe *s.f.* v. pirostrie.

pirostríe *s.f.* **1** (*mai ales la pl.*) Ustensilă de gospodărie făcută dintr-un cerc sau dintr-un triunghi de fier, sprijinit pe trei picioare, pe care se pun căldarea, ceaunul sau oala la foc. **2** (*reg.; la pl.*) Cunună care se pune pe capetele mirilor în timpul oficierii căsătoriei religioase; cununie. ◇ Expr. (*glum.*) *A*(*-și*) *pune pirostriile* (*în sau pe cap*) = a (se) căsători. *Mergem la popa să vă pună pirostriile pe cap* (IOV.). • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și (*înv., reg.*) *pirostíe s.f.* /<ngr. ***πυρωστιά***, bg. ***пирострия***.

pirosulfúric *adj.* (*chim.*) *Acid pirosulfuric* = acid obținut prin încălzirea acidului sulfuric. • /<fr. ***pyrosulfurique***.

pirószcă *s.f.* (*culin.; reg.; mai ales la pl.*) Colțunaș umplut cu carne, cartofi, brînză, marmeladă etc. • pl. *-ște, -ști*. /<rus. ***пирожок***, ucr. ***пиріжок***.

piroteálă *s.f.* **1** Faptul de a piroti; stare a celui care pirotește; picoteală, moțăială, somnolență. *Nu se pot ține pe picioare de piroteala ce-i apucă* (ISP.). ◇ Fig. *Glumele căzeau în piroteala nopții* (D. ZAMF.). **2** (*med.; pop.*) Boală care se manifestă prin somnolență și prin dureri de oase. • pl. *-eli*. /***piroti*** + *-eală*.

pirotéhnic, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* Care aparține pirotehniei, care se referă la pirotehnie; produs prin pirotehnie. **2** *s.f.* Pirotehnie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***pyrotechnique***.

pirotehnician *s.m.* Specialist în pirotehnie; pirotehnist. • sil. *-ci-an.* pl. *-ieni.* /<fr. ***pyrotechnicien***.

pirotehníe *s.f.* **1** Tehnică a fabricării și a utilizării unor materiale și a unor dispozitive care servesc la aprinderea muniției, a armelor de foc, a unor explozive, a artificiilor etc.; pirotehnică. **2** Concr. Fabrică de muniții. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***pyrotechnie***; cf. gr. *πῦρ* „foc", *τέχνη* „artă, meșteșug".

pirotehníst *s.m.* Pirotehnician. • pl. *-iști.* /<engl. ***pyrotechnist***.

pirotérmic, -ă *adj.* (*despre procese, instalații etc.*) Care dezvoltă căldură prin ardere. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***pyrothermique***.

pirotí *vb. IV. intr.* **1** A fi toropit de somn; a moțăi, a dormita, a ațipi. *Adesea ies la soare, las capul jos pe nisip și pirotesc* (CĂL.). <> Fig. *Sta și pirotea bătrîna Ogră între somn și viață* (VLAS.). **2** A fi abătut și fără vlagă; a tînji, a lîncezi (de boală, de bătrînețe etc.). *Pirotea la soare ca un om prins de friguri* (SANDU-A.). ◆ Ext. A zăcea, a boli. • prez.ind. *-esc.* /cf. ngr. *πηρός* „slab, infirm", *πηρόω* „a amorți".

pirotínă *s.f.* (*chim.*) Sulfură naturală de fier, cristalizată în sistemul hexagonal, de culoare galben-închis cu reflexe roz-brune, care se folosește, alături de pirită, la prepararea acidului sulfuric. • /<fr. ***pyrrhotine***.

pirotíre *s.f.* Faptul de *a piroti*. • pl. *-i.* /v. ***piroti***.

piroxén *s.m.* (*chim.; la pl.*) Grup de silicați naturali de fier, magneziu, calciu, aluminiu, sodiu etc., cristalizați în sistemul monoclinic sau rombic, de culoare verde-măslinie pînă la negru, cu luciu sticlos, care sînt constituenți importanți ai unor roci eruptive și metamorfice; (*și la sg.*) silicat care face parte din acest grup. • pl. *-i.* /<fr. ***pyroxène***.

piroxénic, -ă *adj.* (*mineral.*) De natura piroxenului, care conține piroxen. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***pyroxénique***.

piroxenít *s.n.* (*mineral.*) Rocă magmatică intruzivă bazică, alcătuită mai ales din piroxeni, care se găsește de obicei asociată cu peritoditele și gabrourile. • pl. *-e.* /<fr. ***pyroxénite***.

piroxíl *s.n.* (*chim.*) Produs rezultat din acțiunea acidului nitric asupra unei materii celulozice (lemn, hîrtie etc.). • /<fr. ***pyroxyle***.

piroxilínă *s.f.* (*chim.*) Amestec de esteri nitrici ai celulozei, folosit la fabricarea explozivilor, a colodiului, a celuloidului, a lacurilor, a emailurilor etc. • pl. *-e.* /<fr. ***pyroxyline***.

piróză *s.f.* (*med.*) Senzație de arsură care urcă din stomac prin esofag, asociată cu un gust acru, provocată în special de iritația esofagului, de hiperaciditate. • /<fr. ***pyrosis***; cf. gr. *πύρωσις* „arsură".

pirozeă *s.f.* v. peruzea.

pirpiríu, -íe *adj.* **1** (*despre ființe*) Care și-a încetat dezvoltarea normală sau a degenerat; care este mic, firav, pipernicit. *E un omuleț pirpiriu, uscat* (PER.). **2** (*înv., pop.; despre oameni*) Care este lipsit de avere; care este sărac. <> (*subst.*) *N-ar fi rău să vă gîndiți la o afacere cu niște gospodari mai bogați. Dascălul Iov e un pirpiriu* (SADOV.). **3** (*despre oameni*) Care este îmbrăcat sărăcăcios, jerpelit sau cu haine subțiri. *Înainte de amiazi, intră în băcănie un funcționăraș foarte pirpiriu, deși afară era destul de ger* (CAR.). **4** (*despre îmbrăcăminte, încălțăminte*) Care este prea subțire, nepotrivită cu vremea friguroasă. *Bătu talpa mai apăsat să-și dezmorțească vîrful degetelor în pantofii pirpirii* (CE. PETR.). • pl. *-ii.* /<tc. ***pirpiri***.

piruetá *vb. I. intr.* A executa, a face piruete. *Se agita pe undele muzicii, legănîndu-se, piruetînd, fluierînd în surdină* (CĂL.). • sil. *-ru-e-.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***pirouetter***.

piruétă *s.f.* **1** Rotire (rapidă) a corpului în jurul axei sale pe un singur picior, pe vîrf sau pe călcîi, pe loc sau în deplasare (în baletul clasic, în patinaj și în gimnastica artistică sau la aruncarea discului, a ciocanului etc.). ◆ Figură de dans care constă în această rotire a unui dansator. *Făcea piruete cu brațele întinse drept, valsînd cu un partener imaterial* (CĂL.). ◆ (*echit.*) Mișcare de întoarcere a calului pe picioarele de dinapoi. **2** Fig. Schimbare bruscă de atitudine, de părere. *A făcut o piruetă politică.* • sil. *-ru-e-.* pl. *-e.* /<fr. ***pirouette***.

piruí *vb. IV. intr.* (*despre păsări*) A cînta în triluri; a ciripi. *Păsările, în trecere..., piruiau* (G. M. ZAMF.). • prez.ind. pers. 3 *píruie.* /form. expr.

piruít *s.n.* Faptul de *a pirui*. ◆ Concr. Cîntec în triluri al păsărilor; ciripit. *E un ciripit, un piruit, spre seară, de te crezi în rai* (GÎRL.). • /v. ***pirui***.

pis *interj.* (*adesea repet.*) Strigăt cu care se cheamă pisica. <> Expr. *A nu* (sau *fără a*) *zice* (*nici*) *pis* = a nu spune nimic, a nu scoate nici o vorbă, a tăcea chitic. *Fără să zică nici pis, a început s-o sărute* (DELAVR.). • și *pîs interj.* /onomat.

pisá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică substanțe, corpuri solide etc.*) A zdrobi, a sfărîma prin loviri repetate (cu pisălogul, cu ciocanul etc.), pentru a mărunți, pentru a preface în praf ori în pastă; (*fam.*) a pisăgi, (*reg.*) a pisăza. *Frige, măi nevastă, bine crapu și pisează o scăfiță de mujdei* (SADOV.). <> Expr. *A pisa apa în piuă* (*să se aleagă unt sau untul*) v. apă. **2** (*compl. indică zăpada, pămîntul etc.*) A bătători, a bătuci, a frămînta cu picioarele. *Flăcăul a străbătut mulțimea pisînd zăpada cu pași mărunți* (GALAN). ◆ Ext. A dansa, a juca. <> Expr. *A pisa pămîntul* = a juca, a dansa (cu frenezie). **3** Fig. (*fam.*) A bate tare, a snopi în bătaie. *Să nu-mi mai calci în casă, că mă pui de te pisez* (PANN). **4** Fig. A plictisi, a sîcîi, a bate la cap pe cineva, insistînd exagerat asupra unui lucru; a pisălogi. *De zece ani mă pisezi cu genealogiile* (CE. PETR.). • prez.ind. *-ez.* /lat. ***pī(n)sare***.

pisánie *s.f.* **1** Inscripție (votivă) sculptată în piatră, în metal sau pictată la intrarea într-o biserică, pe lespezile unor morminte etc., care cuprinde o invocație religioasă, numele ctitorului, motivarea zidirii, date asupra monumentului respectiv etc. *Îndată ni s-au înfățișat... amintirile trecutului legate de ziduri vechi, pisanii și morminte* (SADOV.). **2** (*glum.*) Scriere, scrisoare. *Logofătul Stoica nu apucase încă să toarne pe hîrtie ieroglificele sale pisanii* (ODOB.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<slav. **писанїе**.

pisăr *s.m.* (*în trecut*) Dregător al cancelariei domnești în Moldova, care se ocupa cu întocmirea sau copierea unor acte, documente, scrisori etc. și care adesea avea și alte obligații administrative. • pl. *-i.* și *pisér s.m.* /<slav. **писарь**, pol. ***pisarz***.

pisáre *s.f.* Acțiunea de *a pisa* și rezultatul ei; pisat, (*fam.*) pisăgeală. • pl. *-ări.* /v. ***pisa***.

pisát[1] *s.n.* Pisare. • /v. ***pisa***.

pisát[2]**, -á** *adj.* **1** Care este mărunțit, zdrobit sau prefăcut în pulbere prin pisare. *Îl udau cu un fel de saltă compusă din vin amestecat cu usturoi pisat și cu sare* (FIL.). <> Expr. *Cu oasele pisate* = foarte obosit, mort de oboseală, extenuat. *Vine în goana cailor, pe brînci, o zi, o noapte și o dimineață și sosește în București cu oasele pisate pe la 11* (CAR.). **2** Fig. (*fam.; despre oameni*) Care este bătut tare, snopit în bătaie. *M-am pomenit cu fata acasă, bătută, pisată* (BRĂT.). ◆ Care este lipsit de fantezie, de umor; care este bătut în cap, încuiat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***pisa***.

pisăgeálă *s.f.* (*fam.*) **1** Pisare. **2** Fig. Bătaie zdravănă. *Deunăzi, după atîta pisăgeală, se culcase fără să se plîngă de șale și dormise ca o buturugă* (CAR.). **3** Fig. Cicăleală, sîcîială, pisălogeală. **4** Fig. Toceală, buchiseală. *Toată spoiala enciclopedică cu care iese înzestrat din cei patru ani de pisogeală* (VLAH.). • pl. *-eli.* și *pisogeálă s.f.* /***pisăgi*** + *-eală*.

pisăgí *vb. IV. tr.* **1** (*fam.*) A pisa. *Se aud în salon bufnituri înfundate, parc-ar pisăgi cineva ceva pe o masă* (CAR.). **2** Fig. A snopi în bătaie. *S-a repezit asupra fratelui dumneavoastră și cu o sticlă în mînă a încălecat pe el și a început să-l pisăgească* (PRED.). **3** Fig. A toci, a buchisi. • prez.ind. *-esc.* și *pisogí vb. IV.* /de la ***pisa***.

pisălóg, -oágă *subst., adj.* **1** *s.n.* Unealtă casnică (de lemn, de metal, de piatră etc.), de obicei rotunjită ca o măciucă la un capăt sau la ambele capete, care este folosită pentru pisat ceva în piuliță sau în piuă; pilug, (*reg.*) pisoi. *Pisăm în găvan - pisăm cu pisălogul - trei căpățîni de usturoi* (STANCU). **2** *s.m., s.f., adj.* Fig. (*fam.*) (Persoană) care plictisește pe cineva, insistînd exagerat asupra aceluiași lucru. *Femeie pisăloagă ca tine nici n-am pomenit* (VIN.). • pl. *-ogi, -oage.* /***pisa*** + *-álog*.

pisălogeálă *s.f.* (*fam.*) Faptul de a pisălogi; vorbire care plictisește; sîcîială, cicăleală. • pl. *-eli.* /***pisălogi*** + *-eală*.

pisălogí *vb. IV. tr.* (*fam.*) A plictisi pe cineva cu repetarea aceluiași lucru, cu insistențele; a pisa. *Uneori îl pisălogea cu întrebări* (GALAN). • prez.ind. *-esc.* /***pisálog*** + *-i*.

pisăríe *s.f.* (*în trecut*) Funcția de pisar. • g.-d. *-iei.* /***pisar*** + *-ie*.

pisăză *vb. I. tr.* (*reg.*) A pisa. *Carnea pentru cîrnați o pisăzăm* (POP.). • prez.ind. *-ez.* /***pisa*** + *-eza*.

pisc[1] *interj.* (*adesea repet.*) Cuvînt care imită strigătul caracteristic al unor păsări, mai ales al puilor de pasăre. • /onomat.

pisc[2] *s.n.* **1** Vîrf ascuțit (și colțuros), de obicei fără vegetație, caracteristic regiunilor muntoase (și deluroase), cu pante repezi, care domină o vale sau o depresiune; (*reg.*) picui, piscan. *Îmi închipui ce plăcere va simți cînd va cuceri cel mai înalt pisc al Alpilor* (CA. PETR.). <> Fig. *Oameni care erau socotiți piscuri ale timpului nostru* (BOGZA). ◆ Gener. Munte. ◆ Restr. Deal. **2** Capătul din față, ascuțit și încovoiat în sus, al unei ambarcații. *Pusese umărul în piscul luntrii, o împinsese la adînc* (SANDU-A.). **3** (*pop.*) Parte a carului sau a saniei de care se fixează protapul. **4** (*țes.; reg.*) Defect de țesătură care face ca una dintre marginile materialului țesut să aibă un colț mai înaintat decît cealaltă. • pl. *-uri.* /<sl. veche **пискъ**.

piscán *s.m.* (*reg.*) Pisc. • pl. *-e.* /***pisc***[2] + *-an*.

piscălău *s.n.* (*reg.*) Cociorvă (pentru jar sau pentru cenușă). • pl. *-aie.* /<magh. ***piszkáló***.

pisci- Elem. de compunere „pește". • /<fr. ***pisci-***; cf. lat. *piscis, -is* „pește".

piscícol, -ă *adj.* Care ține de pești sau de piscicultură, care se referă la pești sau la piscicultură. <> *Pepinieră piscicolă* v. pepinieră. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***piscicole***.

piscicultór *s.m.* Specialist în piscicultură. • pl. *-ori.* /<fr. ***pisciculteur***.

piscicultúră *s.f.* Ramură a zootehniei care se ocupă cu creșterea, reproducerea, recoltarea peștilor în apele naturale, în heleșteie, în iazuri etc., precum și cu ansamblul măsurilor pentru sporirea rezervelor piscicole. • /<fr. ***pisciculture***; cf. lat. *piscis, -is* „pește", *cultūra, -ae* „cultură".

piscifórm, -ă *adj.* În formă de pește. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***pisciforme***.

piscínă *s.f.* **1** Bazin de înot, acoperit sau în aer liber. ◆ Clădire sau complex sportiv în care se află un astfel de bazin. **2** Bazin cu pești, amenajat în scop decorativ (într-o grădină, într-un parc etc.) sau în scop productiv (într-o întreprindere, într-o fermă etc.). *Piscinele de marmură... răcoreau zilele toride de vară* (RALEA). • pl. *-e.* /<fr. ***piscine***, lat. ***piscīna***, ***-ae***.

piscivór, -ă *adj.* Care se hrănește cu pește. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***piscivore***; cf. lat. *piscis, -is* „pește", *vorare* „a mînca".

piscói, -oáie *s.m., s.f.* (*reg.*) **1** *s.m.* (*muz.*) Tub sonor care intră în componența unor instrumente muzicale populare. *Lăutarul își strunea coardele, cimpoiețul își potrivea piscoiul* (SLAV.). **2** *s.f.* Fluier mic (pentru copii) din lemn de soc sau de salcie. **3** *s.m., s.f.* (*la moară*) Vrană. **4** *s.m.* (Epitet pentru un) om mic de statură, sfrijit, pipernicit. *Naica Floare își da toată truda să arate că numai niște piscoi sînt toți pe lîngă Bujor* (SLAV.). • pl. *-oi, -oaie.* /cf. sl. veche **пискъ**.

piscóș, -ă *adj.* (*reg.*) Care este murdar. • pl. *-i, -e.* /<magh. ***piszkos***.

piscuí *vb. IV. intr.* (*reg.; despre păsări*) A ciripi, a piui. ◆ Fig. (*intr., refl.; despre oameni*) A vorbi cu voce subțire. • prez.ind. *-iesc,* pers. 3 *-iește.* /***pisc***[1] + *-ui*.

piscuíre *s.f.* (*reg.*) Acțiunea de *a piscui* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***piscui***.

piscuít *s.n.* (*reg.*) Faptul de *a piscui*. /v. ***piscui***.

pisculéț *s.n.* Dim. al lui *pisc*[2]; piscușor. *Într-un vîrf de pisculeț Mi-a crescut un nuculeț* (POP.). • pl. *-e.* /***pisc***[2] + *-uleț*.

piscușór *s.n.* Pisculeț. • pl. *-oare.* /***pisc***[2] + *-ușor*.

pisér *s.m.* v. pisar.

pisétă *s.f.* (*chim.*) Recipient de laborator, format dintr-un balon (de sticlă) și dintr-un tub de stropire, folosit pentru proiectarea unui jet subțire de lichid cu care se spală precipitatele de pe vasele de laborator (în care s-a efectuat precipitarea) sau de pe un filtru. • pl. *-e.* /<fr. ***pisette***.

pisi- Elem. de compunere „mazăre". • și *piso-.* /<fr. ***piso-***, ***pisi-***; cf. lat. *pīsum, -i,* gr. *πίσος* „mazăre".

pisíc *s.m.* (*zool.; pop.*) Pisoi. • pl. *-ci.* /de la ***pisică***, prin derivare regresivă.

pisícă *s.f.* **I 1** (*zool.*) Mamifer domestic, carnivor, din familia felidelor, care are corpul suplu, acoperit cu blană moale, deasă, de diferite culori, capul rotund, botul scurt, maxilarele puternice și ghearele ascuțite, retractile, și care prezintă un număr mare de rase și de varietăți (comună, siameză, angora, chinezească etc.) (*Felis domestica*); spec. femela acestui animal; (*pop.; fam.*) mîță. *Cucoana Adela avea o pisică roșă* (SADOV.). ◇ Zic. *Ce iese din pisică șoareci mănîncă. Pisica blîndă zgîrîie rău. Cînd pisica nu-i acasă, joacă șoarecii pe masă. Pisica cu clopoței nu prinde șoareci.*

pisică siameză

◇ *Pisică sălbatică* = animal de pradă, lung de cca 70 cm, cu blana cenușie-gălbuie și cu vîrful cozii negru, care trăiește în pădure (*Felis silvestris*). *Pisică persană* v. persan. *Sarea pisicii* v. sare. *Pisică siameză* v. siamez. ◇ Loc.adj. *De pisică* = specific pisicii, în felul pisicii, ca al pisicii. *Începu să coboare cu o repeziciune de pisică* (CE. PETR.). ◇ Expr. *A umbla cu pisica-n traistă* = a căuta să înșele, să păcălească pe cineva. *A cumpăra pisica în traistă* = a se înșela la cumpărături (luînd marfa pe nevăzute). *A cădea în picioare, ca pisica* = a ieși cu bine din orice încurcătură. *A rupe pisica* (*de la început*) = a fi energic, hotărît, a ști să-și impună voința. *A avea ochi de pisică* = *a*) a avea privire ageră; *b*) a fi viclean. *A avea*

pisică sălbatică

nouă suflete (sau *nouă vieți*) *ca pisica* = a fi rezistent, a avea o mare vitalitate. *A fi* (sau *a sta ca*) *pisică plouată* = a fi abătut, descurajat, fără chef; a arăta prost, a avea o ținută necorespunzătoare. *A se spăla ca pisica*, se spune: *a*) despre cei care se spală superficial; *b*) ext. despre cei neglijenți. *Piere* (sau *moare*) *pisica*, se spune pentru a arăta că se petrece ceva neobișnuit, de importanță deosebită. *A trage pisica de coadă* = a trăi greu, a fi strîmtorat, a fi sărac. (*A fi*) *pisică blîndă* = (a fi) prefăcut, ipocrit, fățarnic. *A se uita ca pisica-n calendar* v. calendar. *A trăi* (sau *a se înțelege, a se iubi*) *ca cîinele cu pisica* v. cîine. *A cădea ca pisica în puț* v. puț. *A trăi* (sau *a se înțelege, a se iubi, a se avea*) *ca șoarecele cu pisica* v. șoarece. *A se juca* (sau *a glumi*) (cu cineva) *ca pisica cu șoarecele* v. șoarece. *Cînd se va împrieteni șoarecele cu pisica* v. șoarece. *A se uita ca pisica în tigaie* v. tigaie. ◇ Compar. *Sări ca o pisică... peste prag* (ISP.). **2** Blană de pisică prelucrată. *O scurteică mitocănească de plisă, căptușită cu pisică* (CAR.). **3** Compus: (*iht.*) *pisică-de-mare* = specie de pește marin, cu scheletul cartilaginos, lung de 60-100 cm, cu corpul turtit romboidal, lipsit de solzi, și cu coada, în formă de bici, terminată cu un spin lung, ascuțit și veninos (*Trygon pastinaca*). **II** (*tehn.*) Nume dat unor obiecte, instrumente, dispozitive, unor părți ale acestora etc., care prind sau trag ceva, care se înfig în ceva etc. **1** Dispozitiv de agățare și de desprindere a berbecului din capătul cablului de ridicare de la sonetele cu cădere liberă. **2** Cărucior deplasabil pe o grindă sau pe un pod rulant, prevăzut cu un mecanism de ridicare a sarcinilor; cărucior de macara. **3** Mănunchi de sîrme de oțel, folosit pentru curățarea de noroi sau de pămînt a utilajelor de foraj. **4** Cîrlig, clamă pentru prins perdeaua. • pl. *-ci.* /***pis*** + *-ică.*

pisicări *vb. IV. refl.* (*fam.*) A se linguși (cu viclenie) pe lîngă cineva. • prez.ind. *-esc.* /***pisică*** + *-ări.*

pisiceálă *s.f.* (*fam.*) Alintare. • pl. *-eli.* /***pisici*** + *-eală.*

pisicésc, -eăscă *adj.* Care ține de pisică, care se referă la pisică. • pl. *-ești.* /***pisică*** + *-esc.*

pisicéște *adv.* Ca pisica; încet, pe nesimțite. *Intră în pivniță pisicește* (CĂL.). ◆ Ext. Cu viclenie. • /***pisică*** + *-ește.*

pisicí *vb. IV. refl.* (*fam.*) A se alinta; a se linguși. • prez.ind. *-esc.* /***pisică*** + *-i.*

pisicós, -oásă *adj.* Cu apucături de pisică, asemănător cu pisica; felin. *Chiar pantera pisicoasă, însă crudă ca femeia, Se trăgea din a lui cale* (MACED.). ◆ Fig. (*fam.*) Căruia îi place să se alinte. • pl. *-oși, -oase.* /***pisică*** + *-os.*

pisicúț *s.m.* Dim. al lui *pisic*; pisoiaș. • pl. *-i.* /***pisic*** + *-uț.*

pisicúță *s.f.* **1** (*zool.*) Dim. al lui *pisică*. **2** (*bot.*) Mițișor, ament (la salcie, stejar, alun). *Copii cîntînd din tilinci cu pisicuțe de sălcii la pălării* (POP.). • pl. *-e.* /***pisică*** + *-uță.*

pisifórm, -á *adj., s.n.* (Os al carpului) de forma bobului de mazăre. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***pisiforme.***

piso- v. pisi-.

pisoár *s.n.* Vas de faianță, de metal etc., montat pe un perete sau pe o construcție independentă special amenajată, care servește bărbaților pentru urinat. ◆ Ext. Parte a closetului public unde sînt instalate astfel de vase. • pl. *-e.* /<fr. ***pissoir.***

pisogeálă *s.f.* v. pisăgeală.

pisogí *vb. IV.* v. pisăgi.

pisói[1] *s.m.* (*zool.*) **1** Pui (mascul) de pisică; pisic. *De după sobă scoaseră capetele, să asculte, trei pisoi mici* (DELAVR.). **2** Masculul pisicii; motan, cotoi. *Am în grădină cinci pisici Din care două sînt pisoi* (ARGH.). • pl. *-oi.* /***pis*** + *-oi.*

pisói[2] *s.m.* (*arg.*) Monedă de cinci lei. *Oameni disperați, domnule, cari pentru un pisoi omoară pe tat-său* (CAR.). • pl. *-oi.* /***piesă*** + *-oi.*

pisói[3] *s.n.* (*reg.*) Pisălog. *Muncindu-se și izbutind în sfîrșit să ucidă cu pisoiul un cățel mai îndărătnic de usturoi* (HOG.). • pl. *-oaie.* /***pisa*** + *-oi.*

pisoiáș *s.m.* Dim. al lui *pisoi*; pisicuț. • pl. *-i.* /***pisoi***[1] + *-aș.*

pisolít *s.n.* (*mineral.*) **1** Grăunte de minerale (carbonat de calciu, oxid de fier și de mangan etc.), de mărimea unui bob de mazăre, care se depune în apele termale cu un conținut concentrat de bicarbonat de calciu. **2** Rocă compusă din pisolite. • pl. *-e.* /<fr. ***pisolithe***; cf. gr. *πίσος* „mazăre", *λίθος* „piatră".

pisolític, -ă *adj.* (*despre roci*) Care este format din pisolite. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***pisolithique.***

pistárd *s.m.* (*sport*) Ciclist specializat în concursuri de pistă, de velodrom. • pl. *-zi.* /<fr. ***pistard.***

pístă *s.f.* **1** Fîșie de teren amenajată ca drum și rezervată unei circulații speciale. **2** Fîșie de teren, dreaptă sau circulară, amenajată pentru antrenamente și competiții sportive. **3** Spațiu, loc rezervat pentru dans într-un local public; ring. *Acum ce se poate vedea într-un dancing? ...Pe o pistă, cîteva perechi... învîrtindu-se, agitîndu-se* (CE. PETR.). **4** Fîșie de teren amenajată pentru rularea avioanelor la decolare sau la aterizare. ◇ *Tur de pistă* v. tur. **5** Fig. Direcție, curs, făgaș (care conduce spre un anumit țel). *Grigore îi sfătui să suspende deocamdată interogatoriile... și să pornească pe altă pistă cercetările* (REBR.). **6** (*adesea determ. prin „sonoră"*) Fîșie îngustă, dispusă lateral de-a lungul unei pelicule cinematografice, pe care sînt înregistrate dialogul și muzica filmului sub forma unei succesiuni de dungi paralele de diferite grosimi. ◆ Fiecare dintre traseele înguste și paralele ale unei benzi magnetice care servesc ca suport al imprimării. • pl. *-e.* /<fr. ***piste***, it. ***pista.***

pistíl[1] *s.n.* **1** (*bot.*) Organ de reproducere femel al plantelor fanerogame, așezat în partea centrală a florii, care este format din ovar, stil și stigmat; gineceu. **2** Piesă cilindrică de sticlă, de porțelan etc. cu care se sfărîmă, se pulverizează sau se omogenizează în mojar substanțe chimice sau farmaceutice; pisălog. • pl. *-uri, -e.* /<fr. ***pistil***; cf. lat. *pistillus, -i* „pisălog"

pistíl[2] *s.n.* (*alim.*) Pastă consistentă de fructe, uscată în formă de foaie groasă. *Babeta se înduplecă și scoate cornulețele cu alune, pistil de caise, zahăr de gheață* (TEOD.). ◆ (*la pl.*) Diferite varietăți de această pastă. • pl. *-uri.* /<tc. ***pestil.***

pistofón *s.n.* (*fiz.*) Instrument pentru măsurarea presiunii acustice. • pl. *-oane.* /<fr. ***pistophone.***

pistól[1] *s.m.* Veche monedă de aur (franceză, italiană, engleză etc.) a cărei valoare a variat după epoci. *Scoase o pungă plină cu pistoli de aur* (FIL.). • pl. *-i.* /<fr. ***pistole.***

pistól[2] *s.n.* **1** Armă de foc de dimensiuni mici, mînuită cu o singură mînă; revolver. *La brîu două lungi pistoale ghintuite* (ODOB.). ◇ *Pistol-mitralieră* = armă automată ușoară, cu țeava scurtă și cu bătaie mai mică decît a puștii-mitralieră; automat. *Pistol de semnalizare* (sau *-rachetă, de rachetă*) = pistol cu ajutorul căruia se trag rachetele de semnalizare. *Pistol-portbandulă* = pistol cu țeavă lungă care aruncă o bandulă purtătoare a unei parîme pentru salvarea naufragiaților sau o parîmă de remorcă. *Pistol cu dopuri* = jucărie în formă de pistol, care, încărcată cu dopuri speciale de plută (cu praf de pușcă), produce o pocnitură puternică. *Pistol de soc* = *a*) jucărie rudimentară formată dintr-o țeavă de soc în care un piston, prin comprimarea aerului, împinge un dop (de plută, de cîlți etc.), producînd o pocnitură; *b*) restr. bețișorul care împinge dopul. ◇ Expr. *Gol* (sau *îmbrăcat*) (*ca un*) *pistol* = *a*) gol de tot, în pielea goală. *Băiatul rămase adumbrit într-un crînguleț verde, căci era gol pistol* (ISP.); *b*) ext. sărac. *Tocmai atunci... îmi rămăsese punga plină de întunerec și lăzile pline de vînt, casa îmbrăcată pușcă și eu îmbrăcat pistol* (POP.). *Sărac* (sau *golan*) *pistol* = foarte sărac. ◆ Ext. Foc, glonț tras cu pistolul. *N-ai tras nici un pistol?* (GAL.). **2** (*sport*) (Denumire pentru o) probă de tir care se execută cu pistolul asupra unor ținte mișcătoare sau fixe. **3** Analog. (*tehn.*) Aparat portativ, de forma pistolului, care este folosit pentru diferite operații tehnologice (vopsit, nituit etc.). ◇ *Pistol de metalizare* (sau *de metalizat*) = aparat portativ pentru metalizarea suprafeței obiectelor metalice sau nemetalice, prin împroșcare cu metal topit. *Pistol de vopsit* (sau *de zugrăvit*) = aparat pulverizator pentru vopsirea (sau zugrăvirea) prin stropire a suprafețelor. *Pistol de nituit* = aparat folosit la nituire. *Pistol de sudură* = aparat de sudură. *Pistol cu aer comprimat* = perforator pneumatic. **4** Analog. Eufem. (*reg.*) Penis. • pl. *-oale.* /<ngr. *πιστόλι*, germ. ***Pistol.***

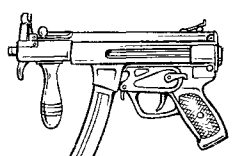

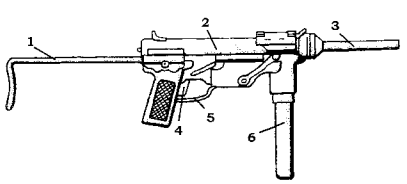

Pistoale-mitralieră

1. Pat metalic rabatabil.
2. Capacul cutiei mecanismelor.
3. Țeavă.
4. Trăgaci.
5. Garda trăgaciului.
6. Încărcător.

pistolár *s.m.* **1** Specialist în tragerea cu pistolul; (*peior.*) pistolard. **2** (*sport*) Sportiv specializat în probele de tir cu pistolul. **3** Persoană care folosește pistolul cu multă îndemînare și care, în perioada cuceririi vestului de către americani, își cîștiga existența mai ales jefuind și ucigînd, devenind personaj în filmele western. **4** (*peior.*) Persoană care folosește (în mod ilegal) pistolul în scopuri ilegale. • pl. *-i.* /***pistol***[2] + *-ar*, după sp., it. *pistolero.*

pistolárd *s.m.* (*peior.*) Pistolar. • pl. *-zi.* /***pistol***[2] + *-ard.*

pistoláș *s.n.* Dim. al lui *pistol*. • pl. *-e.* /***pistol***[2] + *-aș.*

pistolét *s.n.* **1** Armă de foc portativă, semiautomată, de dimensiuni mici, scurtă și ușoară, avînd magazia de cartușe cu încărcătorul montată în pat, care permite tragerea cu o singură mînă. **2** Instrument de desen,

din lemn, celuloid sau tablă, folosit pentru trasarea liniilor curbe; florar. • pl. *-e.* /<fr. ***pistolet***.

pistón *s.n.* **1** (*tehn.*) Organ de mașină sau parte a unor aparate, a unor instrumente etc. care efectuează o mișcare de translație alternativă într-un cilindru (înfundat la unul sau la ambele capete) cu un fluid sub presiune și care contribuie la transformarea energiei fluidului din cilindrul motorului termic în energie mecanică sau invers, la pompe, compresoare etc. *Un zgomot ritmat de roți și pistoane se apropie, devine asurzitor* (SEBAST.). <> Compar. *Amenința, repezindu-și în sus brațul ca un piston* (SADOV.). **2** (*muz.*) Instrument muzical de suflat din alamă, asemănător cu o trompetă. ◆ Clapă mobilă care închide sau deschide un orificiu la unele instrumente muzicale de suflat. • pl. *-oane.* /<fr. ***piston***.

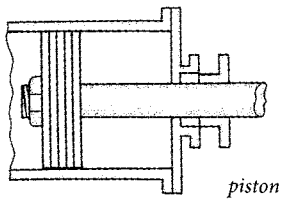

piston (1)

pistoná *vb. I. tr.* **1** (*ind. extract.; compl. indică lichide, mai ales țiței*) A extrage dintr-o sondă cu ajutorul unui piston special. **2** Fig. (*fam.*) A insista, a stărui pe lîngă o persoană, pentru a afla sau a obține ceva; a plictisi cu insistențele. *Îl pistonează mereu cu tot felul de întrebări.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***pistonner***.

pistonáj *s.n.* (*ind. extract.*) **1** Extragere a țițeiului dintr-o sondă cu ajutorul unui piston special. **2** Crearea unei depresiuni în spațiul situat sub garnitura de foraj a unei sonde. • pl. *-e.* /<fr. ***pistonnage***.

pistonáre *s.f.* Acțiunea de *a pistona* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***pistona***.

pistonfón *s.n.* (*electron.*) Dispozitiv de etalonare a microfoanelor în domeniul frecvențelor joase. • pl. *-oane.* /<fr. ***pistonphone***.

pistórnic *s.n., s.m.* **1** *s.n.* Sigiliu de piatră, de lemn sau de lut, cu ajutorul căruia se imprimă pe prescuri semnul crucii și inițialele rituale. *De dalac unele babe descîntă cu un cuțit, cu un pistornic și un fir de mătură* (POP.). **2** *s.m.* (*bot.*) Plantă erbacee din familia malvaceelor, cu tulpina înaltă, cu frunzele stelate și păroase, cu florile galbene, ale cărei fructe se întrebuințează ca sigiliu pentru însemnat prescurile (*Abutilon theophrasti*). • pl. *n. -ce, m. -ci.* și (*reg.*) *pristólnic s.m., priscórnic, prescórnic s.n.* /cf. sl. veche **пѣстовникъ** <**пѣста** „ștampilă", rom. *prescură*.

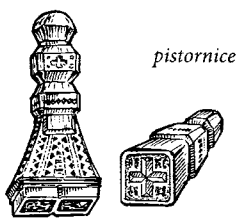

pistornice (1)

pistoseálă *s.f.* (*reg.*) Obiect (mai ales aliment) zdrobit, sfărîmat, terciuit. *Mi s-au făcu ouăle pistoseală în coș* (POP.). • pl. *-eli.* /***pistosi*** + *-eală*.

pistosí *vb. IV. tr.* (*reg.*) **1** (*compl. indică oameni*) A zdrobi, a sfărîma, a măcelări. *Pe turci îi pistosea Pînă scrumul rămînea* (POP.). **2** (*compl. indică fructe, legume etc.*) A strivi, a terciui; a făcălui. *Mai pistosiește prunele în butie cu parul, ca să fiarbă mai iute* (POP.). ◆ Fig. A bate tare, a snopi în bătaie. *L-au prins furînd și l-au pistosit în bătaie* (POP.). • prez.ind. *-esc.* /etimol. nec.

pistreálă *s.f.* (*înv.*) **1** Distanță pînă la care poate ajunge o săgeată, un proiectil etc. ◆ Ext. Distanță de pe sol corespunzătoare bătării unei săgeți, a unui proiectil etc. **2** Loc special amenajat pentru întreceri, alergări etc. • pl. *-ele, -e.* /<slav. **пръстрѣлъ**.

pístru, -ă *adj.* (*reg.; despre oi*) Care are pete (negre) pe bot. ◆ (*subst. f.*) Pînză groasă cu dungi colorate, întrebuințată la confecționarea saltelelor. *O saltea subțire îmbrăcată cu pistră vărgată cu roș* (HOG.). • pl. *-i, -e.* /<sl. veche **пьстръ**.

pistrúi, -ie *s.m., adj.* **I** *s.m.* (*mai ales la pl.*) Pată mică, brună sau gălbuie, care apare pe pielea unor oameni (sub acțiunea razelor solare sau a vîntului). *Soldatul cu obrazul stropit de pistrui se opri* (CE. PETR.). <> Fig. *Numai ici-colo poposeau cîrduri de ciori punctînd cu pistrui negri obrazul pămîntului* (REBR.). **II** *adj.* **1** (*înv., reg.; despre animale*) Care este pestriț. **2** (*despre oameni*) Care este pistruiat. *Flăcăiașul cel subțiratic, cu gîtul lung și cu obraz pistrui* (SADOV.). • pl. *-ui, -uie.* /***pistru*** + *-ui*.

pistruiá *vb. I. tr., refl.* A căpăta sau a face să capete pistrui. ◆ Fig. A (se) păta. • prez.ind. *-iez.* /***pistrui*** + *-a*.

pistruiálă *s.f.* **1** Colect. Pistrui. **2** Însușirea de a fi pestriț. • pl. *-ieli.* /***pistrui*** + *-eală*.

pistruiát, -á *adj.* **1** (*despre oameni*) Care are pistrui, cu pistrui. *Privirile lui întîlnirâ o fetiță pistruiată* (STANCU). **2** Care este pestriț, împestrițat. *Grămezi de ouă pistruiate, ascunse de pichere sub tufele de mătrăgună* (BRĂ.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***pistruia***.

pistuí *vb. IV. intr.* A spune „pst" pentru a atrage atenția cuiva, pentru a chema (pe cineva) încet și discret. • prez.ind. *-iesc.* /***pst*** + *-ui*.

pișĭ[1] *interj.* (*mai ales repet.*) Cuvînt care imită sunetul produs de șoaptele spuse la urechea cuiva. *Pișpăitorul cu piș-piș la ureche se hrănește* (POP.). • și *pîș interj.* /onomat.

pișĭ[2] *interj., subst.* (*pop.*) **1** *interj.* (*adesea repet.*) Cuvînt care imită zgomotul produs de cel care se urinează. **2** *subst.* Urină. • /de la ***pișa***, prin derivare regresivă.

pișá *vb. I.* (*pop.*) **1** *refl.* A urina. <> Expr. *A nu ști pe unde se pișă găina* = a fi (încă) neștiutor, naiv, fără experiență. *A se pișa împotriva vîntului* = *a)* a se răzvrăti; *b)* a-și cauza singur un neajuns, vrînd să lovească în alții. **2** *tr.* A uda, a stropi cu urină. *Motanul a pișat canapeaua.* <> Expr. *A-și pișa ochii* = a plînge (repede și ușor). • prez.ind. *piș.* /lat. ***pissiare***.

pișáre *s.f.* (*pop.*) Faptul de *a* (*se*) *pișa*; (*pop.*) pișat. • pl. *-ări.* /v. ***pișa***.

pișát[1] *s.n.* (*pop.*) **1** Pișare. **2** Concr. Urină. **3** Fig. (*fam., peior.*) Băutură alcoolică de calitate inferioară. ◆ Ext. Băutură (răcoritoare) caldă, lipsită de gust. • pl. *-uri.* /v. ***pișa***.

pișát[2]**, -ă** *adj.* (*pop.*) Care este stropit, murdărit cu urină. • pl. *-ți, -te.* /v. ***pișa***.

pișăcĭós, -oásă *adj.* (*pop.; mai ales despre copii*) Care urinează des (și mult). • pl. *-oși, -oase.* /***pișa*** + *-ăcios*.

pișălău *s.n.* (*pop.*) **1** Pișat (în cantitate mare). **2** Zeamă cu urină din gunoiul vitelor. • /***pișa*** + *-ălău*.

pișătoáre *s.f.* (*înv., reg.*) **1** Closet. **2** Organ genital (al femeii sau al bărbatului). • pl. *-ori.* /***pișa*** + *-ătoare*.

pișcá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică ființe*) A prinde pielea cuiva cu vîrful degetelor sau cu unghiile, ridicînd-o sau strîngînd-o, producînd astfel o senzație de durere; a ciupi. *Trezește-ți copilul din somn... pe urmă pișcă-l tot cîte oleacă și el are să înceapă a țipa* (CR.). <> Expr. *Pișcat la limbă* v. limbă. <> Fig. *Frusina pișca inima tuturor bărbaților* (GAL.). ◆ (*compl. indică coardele unor instrumente muzicale*) A apuca cu degetele, ridicîndu-le puțin și dîndu-le drumul, pentru a le face să vibreze. <> Fig. *Au pișcat struna glumeață a anecdotelor* (TEOD.). **2** *tr.* A rupe sau a tăia puțin cîte puțin din ceva (cu vîrful degetelor, cu gura etc.). *Hm! cugetam eu, pișcînd din mămăligă și sorbind... borșul* (HOG.). ◆ Fig. (*fam.; intr.*) A se alege cu ceva. *De nu curge, măcar picură și cine mișcă, tot pișcă* (CR.). ◆ Fig. (*fam.*) A fura cîte puțin, pe nesimțite; a șterpeli. *Era silit a se băga prin cămări, a-și pișca cevași de mîncare* (BĂR.). **3** *refl.* (*despre obiecte de îmbrăcăminte*) A se găuri ușor, a se roade puțin (din loc în loc). **4** *tr.* (*despre insecte*) A înțepa, a mușca (cu ajutorul unui organ bucal sau abdominal special adaptat). <> Expr. *Ca* (*și*) *cum* (sau *cît*) *te-ar pișca un purice* = *a)* foarte puțin, aproape deloc; *b)* se spune despre un lucru de mică importanță. *Parcă m-ar* (sau *te-ar, l-ar etc.*) *pișca un purice* v. purice. ◆ (*despre animale, păsări*) A apuca cu dinții, cu ciocul, producînd o senzație dureroasă, fără a răni. ◆ Ext. A mînca. ◆ (*despre plante urticante*) A urzica. **5** *tr.* Fig. (*despre vînt, frig etc.*) A provoca o senzație neplăcută, dureroasă; a înțepa, a arde. ◆ (*despre brumă, ger etc.; compl. indică plante sau părți ale lor*) A strica, a vătăma (parțial). *Toamna tîrziu, după ce bruma pișcase frunzele, ea ședea cu Anca la fereastră* (SLAV.). **6** *tr.* (*despre băuturi alcoolice, condimente, mîncăruri condimentate, mirosuri etc.*) A provoca o senzație de arsură, de usturime, de înțepătură (pe limbă, în nări); a ustura. *Te pișca de nas un iz înțepător ce răzbea de sub dușumelele putrede* (I. BOT.). **7** *tr.* (*fam., glum.*) A lovi, a atinge ușor, a șfichiui pe cineva. *Am pișcat roibul cu harapnicul* (SADOV.). ◆ Ext. A bate. ◆ Fig. A înțepa cu vorba; a ironiza, a tachina. *Circotaș de voie, nu se putea să nu piște el într-un chip pe oricine întîlnea* (ISP.). **8** *refl.* Fig. (*pop.; despre lună și lumina ei*) A începe să scadă, să descrească. *Noi dintr-un ceaslov putem ști ziua lunii și ceasul cînd se pișcă* (C. NEGR.). • prez.ind. *pișc.* /cf. lat. *piccĭcāre*.

pișcáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *pișca* și rezultatul ei; • pl. *-ări.* /v. ***pișca***.

pișcát[1] *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *pișca*. <> Expr. (*pop.*) *Pișcatul lunii* (sau *pișcat de lună, pișcatul luminii*) = fază a lunii în care aceasta începe să descrească. ◆ (*muz.*) Mod de execuție a unei bucăți muzicale la un instrument cu coarde, fără a folosi arcușul, ci numai ciupind coardele. • /v. ***pișca***.

pișcát[2]**, -á** *adj.* Cu pișcături; ciupit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***pișca***.

pișcă *s.f.* (*mar.*) Dispozitiv format dintr-o parîmă de sîrmă legată de mal, care este folosit la întoarcerea navelor fluviale la coturile pronunțate ale apei. • pl. *-ște.* /etimol. nec.

pișcăcĭós, -oásă *adj.* (*despre mîncăruri, băuturi, condimente, mirosuri etc.*) Care pișcă, care înțeapă (la limbă); iute, picant. • pl. *-oși, -oase.* /***pișca*** + *-ăcios*.

pișcănfloáre *s.m.* (*ornit.; reg.*) Grangur (*Oriolus oriolus*). • /***pișcă*** + ***în*** + ***floare***.

pișcătór, -oáre *adj.* **1** (*entom.; despre insecte*) Care pișcă, care înțeapă; înțepător. ◆ Fig. Care conține o critică tăioasă; șfichiuitor, mușcător. *A făcut o observație pișcătoare.* **2** Fig. (*despre ger, vînt*) Care provoacă o senzație neplăcută, de arsură. **3** (*despre băuturi, alimente, condimente, mirosuri etc.*) Care ustură; iute, picant. *Mirosul tare, pișcător al buruienilor... plutește în toată împrejurimea* (AGÂR.). **4** (*fam.; despre oameni*) Care șterpelește, care fură. • pl. *-ori, -oare.* /***pișca*** + *-ător*.

pișcătúră *s.f.* **1** Pișcare a pielii; ciupitură. **2** Înțepătură, mușcătură de insectă. *Își înălța nasul... încreștind obrazul la pișcăturile mușteloi* (SADOV.). **3** Fig. Vorbă usturătoare; ironie. *Nu putea suferi pișcăturile lui* (SCR.). **4** Bucățică sau cantitate mică ruptă din ceva; fărîmă. ◆ Urmă rămasă la locul din care s-a scos o bucățică. *Cine a făcut pișcătura în caș?* **5** (*pop.*) Crestătură făcută la urechile unor animale, pentru a le însemna. • pl. *-i.* /***pișca*** + *-ătură*.

pișcót *s.n.* (*alim.*) Produs de patiserie, obținut prin coacerea unui aluat moale și pufos făcut din făină, ouă, zahăr, ingrediente etc., avînd de obicei o formă alungită, subțiată la mijloc și îngroșată la capete. *A îmbătrînit... vînzînd hapuri și pișcoturi* (STANCU). • pl. *-uri.* /<magh. ***piskóta***.

pișichér, -ă *s.m., s.f., adj.* (*fam.*) (Om) care este șiret, priceput la șmecherii; sforar, șarlatan. *Dar și dumneata ești mare pișicher* (REBR.). • pl. *-i, -e.* /<tc. ***pișekâr***.

pișicherlíc *s.n.* (*fam.*) Șiretenie, șmecherie, șarlatanie. *Șoapte și intrigi de culise, sfori și sforicele... pișicherlîcuri pe la spate* (CAR.). • pl. *-uri.* /<tc. ***pișekârlık***.

pișleág *s.n.* (*pop.*) Cui de lemn care unește obezile roților de la car. • pl. *-ege.* /<germ. ***Beschlag*** „întărire; garnitură de metal".

pișoálcă *s.f.* v. pișoarcă.

pișoárcă *s.f.* (*pop.*) **1** Persoană care urinează des (în pat). **2** Urină. **3** Băutură (alcoolică) proastă. **4** Vreme ploioasă, umedă; ploaie măruntă, deasă și de durată. • pl. *-orci.* și *pișoálcă s.f.* /***pișa*** + *-oarcă*.

pișpăí *vb. IV. intr.* (*înv.*) A cleveti; a face intrigi. *Cel ce pișpăiește, otravă din gură-i țîșnește* (POP.). • prez. ind. *-iesc.* /de la ***pișĭ***[1].

pișpăitór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (*înv.*) (Persoană) care pișpăiește; (om) clevetitor, intrigant. • sil. *-pă-i-*. pl. *-ori, -oare.* /***pișpăi*** + *-tor*.

pișpéc *s.m.* (*bis.; reg.*) Episcop. • pl. *-ci.* /<magh. ***pispek***.

pișpirícă *s.m., s.f.* (*pop.; fam.*) Persoană mică de statură, slabă. • pl. *-ci.* /form. expr.

pîștă *s.f.* (*înv.*) Hrană, mîncare. *Ferice cel ce... dă pîștă flămînzilor* (PS.). ◆ Fig. Desfătare, delectare, încîntare. • pl. *-e.* /<slav. **пища**.

piștélniță *s.f.* (*înv.*) Mlaștină, smîrc; baltă mică, bălțuță. • pl. *-e.* /cf. srb. *pištalinica.*

piștí *vb. IV. intr.* (*înv., reg.*) **1** (*despre lichide*) A curge încet; a se scurge; a picura. ◆ Ext. A izvorî, a țîșni, a ieși la suprafață. **2** (*despre recipiente, terenuri, găuri etc.*) A lăsa să picure. • prez.ind. *-esc.* /<slav. **пищати**.

pișulícă *s.n.* (*pop.; fam.*) Dim. al lui *piș*[2]. • ***/piș*[2]** + *-ulică.*

pitác[1] *s.m.* **1** Monedă rusească de aramă valorînd 5 copeici. **2** Monedă austriacă de aramă, care a circulat în țările române, în sec. 18, avînd valori variabile (5 sau 7 creițari). **3** Gener. (*pop.; fam.*) Ban, monedă (de mică valoare). *Femeia își numără pitacii în palma stîngă* (SADOV.). • pl. *-ci.* și (*înv.*) *patácă s.f., petác s.m.* /<rus. ***пятак***, srb. ***petak***.

pitác[2] *s.n.* (*înv.*) **1** Act domnesc de ridicare la rang boieresc; diplomă de boierie. *Făcu să cază în mîinile lui pitacul domnesc prin care îl numea vel cămăraș* (FIL.). **2** Act oficial, poruncă scrisă provenind de la un domn sau de la un înalt demnitar; ordonanță, dispoziție. *Sta așezată pintre hrisoave... și printre felurite pitace domnești* (ODOB.). **3** Scrisoare, răvaș. **4** Reclamație, plîngere. *Plătești banii cu binele sau fac pitac la isprăvnicie* (FIL.). • pl. *-ce, -uri.* /<slav. **пътакъ**, ngr. ***πιττάκιον***.

pitagoréic, -ă *adj., s.m.* (*filos.*) **1** *adj.* Care aparține pitagorismului sau lui Pitagora, care se referă la pitagorism sau la Pitagora; pitagoric. **2** *s.m.* Adept al pitagorismului; pitagorician. • sil. *-re-ic.* pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***pythagoreisch***.

pitagoreísm *s.n.* v. pitagorism.

pitagóric, -ă *adj.* (*filos.*) Pitagoreic. ◇ (*mat.*) *Numere pitagorice* = trei numere naturale (a, b, c) care satisfac teorema lui Pitagora ($a^2 = b^2 + c^2$). • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***pythagorique***, it. ***pitagorico***.

pitagoricián *s.m.* (*filos.*) Adept al pitagorismului. • sil. *-ci-an.* pl. *-ieni.* /<fr. ***pythagoricien***.

pitagorísm *s.n.* (*filos.*) Curent filosofic (și școală matematică), întemeiat de Pitagora în Grecia antică (în sec. 6 î.Hr.), care susține că esența, principiul tuturor lucrurilor sînt numerele, simbolurile, că întregul univers constituie o armonie de numere. • și *pitagoreísm s.n.* /<fr. ***pythagorisme***; cf. nm. pr. *Pitagora*, filosof și matematician antic grec.

pitán *s.n.* (*înv., reg.*) Pîine (necrescută, cleioasă). *Mîncau zoriți și cu urechea la pîndă, pitan greu de orz* (SADOV.). • pl. *-e.* ***/pită*** + *-an.*

pitár *s.m.* **1** (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) Titlu dat boierului care se ocupa cu aprovizionarea cu pîine a curții domnești (și a oștirii) și cu supravegherea brutarilor domnești. ◆ Boier care avea acest titlu. ◇ *Mare* (sau *vel*) *pitar* = boier de divan însărcinat cu supravegherea brutăriei domnești, cu îngrijirea cailor și a caleștilor domnești, care avea în subordine mai mulți pitari. *Marele pitar primea proviziile și le împărțea pe la cete* (BĂLC.). **2** (*reg.*) Brutar. *El a fost unul din robii noștri, țigan lingurar de soiul lui, însă pitar de meserie* (ALECS.). • pl. *-i.* ***/pită*** + *-ar.*

pitárcă *s.f.* (*bot.; reg.*) **1** Ciupercă comestibilă, cu pălăria cenușie, brună sau portocalie, cu carnea albă, care devine albăstruie în contact cu aerul după rupere (*Boletus scaber*). **2** Ciupercă comestibilă sau necomestibilă, cu pălăria brună-măslinie sau roșiatică, cu carnea gălbuie, care devine albăstruie în contact cu aerul după rupere (*Boletus luridus*). • pl. *-árci.* și *chitárcă s.f.* ***/pită*** + ***mînătarcă***, prin contaminare.

pitarcă (1)

píță *s.f.* **I** (*înv., reg.*) **1** Pîine. *De m-ar lua pe mine feciorul âla de boier... eu i-aș sătura curtea cu o pită* (ISP.). ◇ Expr. *A fi mîncat pită din multe cuptoare* v. mînca. **2** Fig. Hrană necesară pentru trai; mijloace de existență. *Munca e blagoslovită, Cînd te ții de ea ai pită* (PANN). ◆ Ext. Slujbă, funcție, post. **II** Compuse: (*bot.*) *pita-vacii* = ciupercă comestibilă, cu pălăria roșcată-cenușie, cu piciorul cilindric și cu carnea albă, care devine albastră în contact cu aerul (*Boletus bovinus*); pitoancă; *pita-lui-Dumnezeu* = rîșcov (*Lactarius deliciosus*). • pl. *-e.* /<m. gr. ***πίτ(τ)α***, bg. ***numa***, srb. ***pita***.

pitărcúță *s.f.* (*bot.*) Ciupercă comestibilă, cu pălăria emisferică, roșie-cărămizie, cu piciorul gros și cu carnea albă (*Boletus versipellis*). • pl. *-e.* și *chitărcúță s.f.* ***/pitarcă*** + *-uță.*

pităreásă *s.f.* **1** Soția pitarului. **2** (*reg.*) Brutăreasă. • pl. *-ese.* ***/pitar*** + *-easă.*

pitărél *s.m.* (*în Ev. Med, în Țările Rom.*) Titlu în ierarhia boierească, mai mic decît acela al pitarului. ◆ Boier care avea acest titlu. • pl. *-ei.* ***/pitar*** + *-el.*

pitărie *s.f.* **1** (*în Ev. Med, în Țările Rom.*) Dregătoria pitarului; rang de pitar. **2** (*înv., reg.*) Brutărie. *Înființase în Piatra... pitării și căsăpii* (HOG.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* ***/pitar*** + *-ie.*

pitchpine ['piʧpain] *s.m.* (*bot.*) Arbore exotic, din familia coniferelor, cu lemnul dur, de culoare galbenă cu vine roșietice, folosit în industria mobilei de lux și la construcția vaselor maritime (*Pinus palustris*). • pl. *-i.* /<engl. ***pitch pine***.

pitec- Elem. de compunere „maimuță". • și *piteco-.* /<fr. ***pithéc(o)***-; cf. gr. *πίθηκος*.

pitecantróp *s.m.* (*antrop.*) Nume dat omului fosil descoperit în Java, care a trăit cu cca 700 000 de ani în urmă, în pleistocenul inferior, și care avea caractere intermediare între maimuțele antropoide și omul primitiv (*Pithecanthropos erectus*). • pl. *-i.* /<fr. ***pithécanthrope***; cf. gr. *πίθηκος* „maimuță", *ἄνθρωπος* „om".

pitecō- v. pitec-.

pitecoíd, -ă *adj.* Care este asemănător cu maimuța. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***pithécoïde***.

piteícă *s.f.* v. peteică.

piteșteán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a orașului Pitești sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii orașului Pitești. **2** *adj.* Care aparține Piteștiului sau piteștenilor, care se referă la Pitești sau la piteșteni; originar din Pitești. • pl. *-eni, -ene.* /nm. pr. (oraș în România) ***Pitești*** + *-ean.*

piteșteáncă *s.f.* Femeie născută și crescută în orașul Pitești. ◆ Locuitoare din orașul Pitești. • pl. *-ence.* ***/piteștean*** + *-că.*

píthos *s.n.* (*ist.*) Vas mare de lut, de dimensiunile unui butoi, în care se păstrau lichide sau grîne. • /<gr. ***πίθος***.

pití *vb. IV. tr., refl.* (*pop.*) A (se) ascunde, a (se) pitula (ghemuind sau ghemuindu-se); a (se) adăposti. *Porunci copilului... să arate ce a pitit în sîn* (VOIC.). ◇ Fig. *Se abătu pe la circiuma din colțul fundăturii în care se pitea căscioara lui* (REBR.). • prez.ind. *-esc.* /cf. *pitic*[2].

pitiádă *s.f.* (*în Grecia antică*) Interval de timp de patru ani, care se scurgea între serbările pitice. • sil. *-ti-a-.* pl. *-e.* /<fr. ***pythiade***.

pitiátic, -ă *adj., s.m., s.f.* (*psih.*) (Persoană) care suferă de pitiatism. • sil. *-ti-a-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***pithiatique***.

pitiatísm *s.n.* (*psih..*) Ansamblu de tulburări nervoase (isterice) care se pot vindeca prin sugestie sau prin autosugestie. • sil. *-ti-a-.* /<fr. ***pithiatisme***; cf. gr. *πείθω* „a persuada", *ἰατός* „vindecabil".

pític[1] *adj.* (*în Grecia antică*) *Jocuri pitice* = jocuri organizate la Delfi, din patru în patru ani, în amintirea luptei zeului Apollo cu șarpele Piton, care constau în concursuri literare, în întreceri atletice etc. • pl. *-ce.* /<fr. *[jeux]* ***pythiques***.

pitíc[2]**, -ă** *s.m., s.f., adj.* **I 1** *s.m., s.f* Pigmeu. **2** *s.m., s.f.* Persoană a cărei înălțime este mult inferioară celei mijlocii (din cauza unor tulburări endocrine, a unor leziuni nervoase, renale, cardiace etc.). ◇ Compar. *Era mărunt de stat, aproape ca un pitic* (STANCU). ◆ Gener. Persoană de statură (foarte) mică. **3** *s.m.* (*în Ev. Med.*) Bărbat de statură foarte mică, întreținut la curțile suveranilor sau ale seniorilor pentru a distra pe cei din jur; bufon. *Murat al III-lea... trăia înconjurat... de muieri, de pitici și de nebuni* (BĂLC.). **4** *s.m.* Personaj de basm, mic de statură, caracterizat prin istețime și vioiciune. *Era... nu cu mult mai înalt decît piticii celei Albă-ca-Zăpada* (TEOD.). **5** *s.m.* Fig. Persoană lipsită de calități, de merite, de valoare. *Cununa mea de laur Poate-ar fi vrut ei să mi-o deie... Dară De la pitici eu nu primesc nimica* (EMIN.). **6** *s.f.* (*astron.*) *Pitică albă* = stea aflată în stadiul relativ final al evoluției sale, caracterizată printr-o densitate mare, prin luminozitate mică și prin scăderea treptată a temperaturii, fiind lipsită de surse de energie internă. *Pitică roșie* = stea aflată în stadiul absolut final al evoluției sale, caracterizată prin temperaturi coborîte și prin luminozitate foarte mică. **II** *adj.* **1** (*despre oameni*) Care are o înălțime mult inferioară celei mijlocii. *Își coborî ochii spre uncheșul pitic de lîngă el* (SADOV.). **2** (*despre animale, plante*) Care este de înălțime (foarte) mică. ◆ Ext. Care a rămas nedezvoltat. ◆ Care aparține unor specii, unor soiuri etc. scunde, mici. ◇ (*după un nume de plantă sau de animal, indică specii sau rase ale acestora*) *Culegem mere pitice. Ienupăr pitic. Mesteacăn pitic.* **3** (*despre obiecte*) Care nu atinge înălțimea normală sau mijlocie; de dimensiuni reduse; mic, minuscul. *Am deschis ș-am închis cu fereală o ușă pitică* (SADOV.). **III** *s.m.* (*reg.; în forma „chitic"*) Nume generic pentru diferite specii de pește mărunt; pește care nu a ajuns la maturitate. ◇ Expr. *A tăcea ca chiticul* sau (*adv.*) *a tăcea chitic* = a nu spune nici un cuvînt, a tăcea mîlc. (*adv.*) *A sta* (sau *a rămîne*) *chitic* = a nu se mișca, a sta neclintit. *Stăi chitic și să nu te clintești pîn' ce nu-i auzi cîntînd din cimpoi* (ALECS.). • pl. *-ci, -ce.* /cf. slav. **пътькъ**.

piticéi *s.m.* Dim. al lui *pitic*; piticuți. • pl. *-ei.* ***/pitic*[2]** + *-el.*

pitici *vb. IV. tr., refl.* A (se) micșora, a (se) închirci. *Toți și toate se ticăloșesc, se piticesc* (HASD.). • prez. ind. *-esc.* ***/pitic*[2]** + *-i.*

piticíre *s.f.* Acțiunea de *a (se) pitici* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***pitici***.

piticúț *s.m.* Piticel. • pl. *-i.* ***/pitic*[2]** + *-uț.*

pítie *s.f.* **1** (*în mit. greacă*) Preoteasă a zeului Apollo la templul din Delfi. **2** (*fam.*) Ghicitoare, prezicătoare. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***pythie***; cf. nm. pr. *Pitia*, preoteasa zeului Apollo la templul din Delfi.

píting *s.n.* (*tehn.*) Uzură a unei piese, care se prezintă sub forma unei ciupituri pe suprafața de contact. • scris și *pitting* /<engl. ***pitting***.

pitíre *s.f.* (*pop.*) Acțiunea de *a (se) piti* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***piti***.

pitiriázá *s.f.* v. pitiriazis.

pitiriázic, -ă *adj.* (*med.*) Care ține de pitiriazis, care se referă la pitiriazis. • sil. *-ri-a-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***pityriasique***.

pitiriázis *s.n.* (*med.*) Denumire generică pentru dermatozele de origine micotică, manifestate prin erupții fine care, uscîndu-se, formează o coajă ce produce mîncărimi și descuamarea pielii. • sil. *-ri-a-.* și *pitiriáză s.f.* /<fr. ***pityriasis***; cf. ngr. *πιτυρίασις* <*πίτυρον* „tărîțe".

pitíș *adv.* (*pop.; uneori repet.*) Tiptil; pe furiș, pe ascuns. *Pitiș, Dima s-a îndepărtat de zid cu cîțiva pași* (GALAN). • ***/piti*** + *-iș.*

pitișoáră *s.f.* (*înv., reg.*) Dim. al lui *pită*. • pl. *-e.* ***/pită*** + *-işoară.*

pitít, -á *adj.* (*pop.*) Care este ascuns (spre a nu fi văzut, găsit, prins). ◆ (*subst. f. art.*) *De-a pitita* = numele unui joc de copii în care unul dintre ei trebuie să-i găsească pe ceilalți care s-au ascuns. • pl. *-ți, -te.* /v. ***piti***.

pitoáncă *s.f.* (*bot.; reg.*) Numele mai multor specii de ciuperci: *a*) mînătarcă (*Boletus edulis*); *b*) pita-vacii (*Boletus bovinus*); *c*) ciupercă-de-gunoi (*Agaricus campestris*); *d*) burete roșu (*Agaricus coccineus*). • pl. *-ce.* ***/pită*** + *-oancă.*

pitoáșcă *s.f.* (*bot.; reg.*) Specie de ciupercă comestibilă, înrudită cu mînătarca (*Boletus granulatus*). • pl. *-oaște.* ***/pită*** + *-oaşcă.*

pitói *s.n.* (*reg.*) Aug. al lui *pită*. *Șapte pite și-un pitoi, Ș-un găvan De usturoi* (POP.). • pl. *-oaie.* ***/pită*** + *-oi.*

pitón[1] *s.m.* (*zool.; la pl.*) Gen de șerpi neveninoși, răspîndiți în regiunile tropicale din Africa și din S Asiei, în general arboricoli, cu o lungime între 4 și 10 m și cu o greutate de aproximativ 100 kg, care se

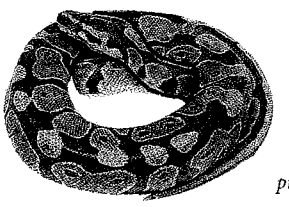

piton[1]

hrănesc cu mamifere mici și cu păsări (pe care le omoară prin sufocare, încolăcindu-se în jurul lor) (*Python*); (*și la sg.*) șarpe care aparține acestui gen. • pl. *-i.* /<fr. ***python***; cf. nm. pr. *Piton*, șarpe fabulos ucis de Apolo, care avea darul profeției.

pitón² *s.n.* Instrument metalic, în formă de țăruș, de țeavă, de lamelă, de teu etc., de diferite dimensiuni, având la un capăt un inel prin care se introduce coarda și care servește la asigurarea alpiniștilor în timpul escaladărilor (periculoase) pe stînci. • pl. *-oane.* /<fr. ***piton***.

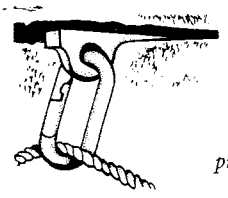

piton²

pitonísă *s.f.* **1** (*în antic.*) Femeie care pretindea că poate ghici viitorul. **2** Fig. (*iron.*) Ghicitoare. • pl. *-e.* /<lat. ***pythonissa***; cf. gr. *πυθώνισσα*.

pitorésc, -eáscă *adj., s.n.* **I** *adj.* **1** (*despre medii naturale și sociale, fenomene, obiecte etc.*) Care, prin armonie, farmec, așezare, aspect, formă, colorit, este potrivit ca subiect pentru o pictură. **2** Care impresionează plăcut prin ineditul elementelor componente, prin varietatea formelor și bogăția coloritului, prin originalitate, frumusețe etc. (fiind potrivit ca subiect pentru o pictură); încîntător, minunat, impresionant (ca aspect). **3** (*despre stil, limbă*) Care este bogat în imagini; expresiv, variat, plastic. *Aud o limbă armonioasă, pitorească și cu totul străină de jargonul cărților* (RUSSO). ◆ (*despre opere literare*) Care înfățișează ființele, lucrurile, fenomenele în imagini expresive. ◆ (*despre personaje*) Care impresionează prin originalitate și farmec în comportament, în maniere etc. ◆ Ext. (*despre persoane*) Care este original, extravagant, bizar. *Prietenul său este un tip pitoresc.* **4** Care reprezintă specificul unei țări, al unei regiuni, al unei categorii sociale etc.; care place prin caracterul specific, original. *Frumoasele noastre țări sînt destul de mari, obiceiurile noastre destul de pitorești* (KOGĂL.). **II** *s.n.* Ceea ce este pitoresc. *Te-a obosit pitorescul arhitectonic al orașelor* (CAR.). • pl. *-ești.* /<it. ***pittoresco***, fr. ***pittoresque***.

pitpalác *s.m., interj.* **1** *s.m.* (*ornit.*) Prepeliță (*Coturnix coturnix*). **2** *interj.* Cuvînt care imită strigătul prepeliței. *Departe... strigătul înnăbușit: pitpalac, pitpalac! abia se auzea* (SADOV.). • pl. *-ci.* și *pitpălác s.m.* /onomat.

pitpalácă *s.f.* (*ornit.*) Femela pitpalacului. *I se părea ciocîrliei că se mai aude glasul pitpalacei* (GÎRL.). ◆ Fig. Femeie flecară, guralivă. • pl. *-ce.* și *pitpălácă s.f.* /***pitpalac*** + *-ă*.

pitpalác *s.m.* v. pitpalac.

pitpalácă *s.f.* v. pitpalacă.

pitpalácói *s.m.* (*ornit.*; *reg.*) Pitpalac mascul. • pl. *-i.* /***pitpalac*** + *-oi*.

pitrocí *vb. IV.* v. pritoci.

pítting *s.n.* v. piting.

pituitár, -ă *adj., s.f.* (*anat.*) **1** *adj.* Care secretă pituită; pituitiv. <> *Glandă pituitară* = hipofiză. **2** *s.f.* Mucoasă a cavității nazale, constituită dintr-un epiteliu cilindric, cu cili vibratili, care cuprinde elementele senzoriale ale mirosului. • sil. *-tu-i-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***pituitaire***; cf. lat. *pituitarius*.

pituítă *s.f.* (*med.*) Lichid lipicios alcătuit din apă, diferite săruri și mucină, secretat de celulele mucoase din glande sau din membrane mucoase, având rolul de a le menține umede; mucus; mucozitate. • pl. *-e.* /<lat. ***pituita***, ***-ae***, fr. ***pituite***.

pituitív, -ă *adj.* (*med.*) Pituitar. • sil. *-tu-i-.* pl. *-i, -e.* /***pituită*** + *-iv*.

pituitós, -oásă *adj.* (*med.*) Care conține pituită; care seamănă cu pituita. • sil. *-tu-i-.* pl. *-oși, -oase.* /<lat. ***pituitōsus***, ***-a***, ***-um***, fr. ***pituiteux***.

pituitrínă *s.f.* (*biochim., farm.*) Hormon extras din lobul anterior al hipofizei, cu acțiune vasopresoare și antidiuretică. • sil. *-tu-i-.* /<fr. ***pituitrine***.

pitulá *vb. I. refl., tr.* **1** (*pop.*) A (se) piti, a (se) ascunde (ghemuind sau ghemuindu-se). *Dacă nu vrei să nu te muște cîinii... să te tupilezi jos la pămînt* (CR.). <> Fig. *Schitul se tupila după dese și înalte pîlcuri de verdeață* (HOG.). **2** Fig. (*înv.*) A (se) disimula, a (se) camufla, a (se) ascunde. *Văzînd Sigismund că nu i se plinește voia, ș-au pitulat mînia* (ȘINC.). • prez.ind. *-ez.* și (*pop.*) *tupilá vb. I., tupilí vb. IV.* /de la ***piti***.

pitulăre *s.f.* (*pop.*) Acțiunea de *a (se) pitula* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* și (*pop.*) *tupiláre s.f.* /v. ***pitula***.

pitulát, -ă *adj.* (*pop.*) Care este pitit. *Toată vremea stătuse pitulată pe prispă* (REBR.). ◆ Fig. Care este tăinuit, secret. *Zilele trec pitulate, reci* (BEN.). • pl. *-ți, -te.* și (*pop.*) *tupilát, -ă, tupilít, -ă adj.* /v. ***pitula***.

pitulíce *s.f.* (*ornit.*) Numele mai multor păsări cîntătoare: *a)* pasăre cîntătoare mică, cu ciocul ascuțit, cu penele brun-ruginii pe spate și cenușii-albicioase pe pîntece (*Troglodytes troglodytes*); ochiul-boului, (*reg.*) piț; *b)* pasăre migratoare cîntătoare, insectivoră, mai mică decît vrabia, cu penele brune-verzui pe spate și cenușii pe pîntece (*Phylloscopus collybita*); *c)* purcelușă (*Sylvia curruca*); *d)* purcelușă (*Sylvia hortensis*). • pl. *-ci.* /***pitula*** + *-ice*.

pitulíci *s.m.* (*ornit.*) Bărbătușul pitulicii. • pl. *-ci.* /de la ***pitulice***.

pitulíș *adv., s.n.* (*pop.*) **1** *adv.* Pe furiș, pe neobservate; (*pop.*) pituluș. *Mă ridic în grabă, o iau pituliș pe lîngă uluci* (CAR.). **2** *s.n.* Ascunziș. *Se tolăni în pituliș la mijloc Și-asupră-i movili un strat de frunze* (MURNU). • /***pitula*** + *-iș*.

pitulúș *adv.* (*pop.*) Pe furiș, pe ascuns; (*pop.*) pituliș. *Se desfăcu de stîlpul pe care-l îmbrățișase, pornind tupiluș pe sub ziduri* (SADOV.). • și *tupilúș adv.* /***pitula*** + *-uș*.

pitură *vb. I. tr.* (*mar.*; *compl. indică nave, ambarcațiuni etc.*) A vopsi cu pitură. • prez.ind. *-ez.* /<it. ***pitturare***.

piturăre *s.f.* (*mar.*) Acțiunea de *a pitura* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***pitura***.

pitúră *s.f.* Vopsea specială pentru nave sau ambarcații, care conține substanțe anticorozive și antivegetative, pe bază de ulei de in sau de rășini. • pl. *-i.* /<it. ***pittura***.

pitușcă *s.f.* (*înv., reg.*) Dim. al lui *pită*. *Douăzeci pituști pentru masă* (FIL.). • pl. *-uști.* /***pită*** + *-ușcă*.

piț *s.m.* (*ornit.*; *reg.*) Pitulice (*Troglodytes troglodytes*). • pl. *-i.* /form. expr.

píță *s.f.* (*reg.*) Carne (friptă). • pl. *-e.* /etimol. nec.

pițărău *s.m.* (*reg.*) **1** Obiceiul de a umbla cu colindul (în ajunul Crăciunului). ◆ Ext. Colind. <> Expr. *A merge* (sau *a umbla*) *în pițărăi* (sau *cu pițărăii*) = a colinda. **2** (*pop.*) Colindător. • pl. *-ăi.* /etimol. nec.

piți̦gă *vb. IV. tr.* (*reg.*) A pișca. • prez.ind. *piți̦g.* /etimol. nec.

piți̦găi *vb. IV.* v. piți̦găia.

piți̦găia *vb. I. tr.* (*compl. indică voci, glasuri etc.*) A face să devină mai subțire, mai ascuțit, mai strident. *Parcă d-abia-și dibuie rostul cuvintelor, așa-și tărăgănează, își piți̦găiește și își alintă vorbele* (VLAH.). ◆ (*refl.*) A vorbi cu glas subțire, ascuțit, piți̦găiat. *Unul, se dă cu părerea, piți̦găindu-se* (CE. PETR.). • prez. ind. *-iez.* și *piți̦găi vb. IV.* /de la ***piți̦găiat***, prin derivare regresivă.

piți̦găiálă *s.f.* Faptul de a (se) piți̦găia. • sil. *-gă-ia-.* pl. *-ieli.* /***piți̦găi*** + *-eală*.

piți̦găiát, -ă *adj.* **1** (*despre voci, sunete etc.*) Care este subțire, ascuțit; strident. *Se auzi un glas piți̦găiat* (ISP.). <> (*adv.*) *Copiii vagabonzi, mînuind pușțile, cîntau piți̦găiat* (BRĂ.). **2** (*despre ființe*) Care este slab, plăpînd, firav. *Fu foarte mirat cînd văzu intrînd un fel de omușor păros, scund, piți̦găiat* (D. ZAMF.). • pl. *-ți, -te.* și *piți̦găít, -ă adj.* /***piți̦goi*** + *-at*.

piți̦găít, -ă *adj.* v. piți̦găiat.

piți̦goáie *s.f.* (*reg.*) Tilincă făcută din coajă de salcie, din cotorul frunzei de dovleac sau din pană de gîscă. • pl. *-oaie.* /de la ***piți̦goi***.

piți̦gói *s.m.* (*ornit.*) Pasăre insectivoră, sedentară și rătăcitoare, vioaie, din ordinul paseriformelor (mai mică decît vrabia), cu ciocul conic, scurt și gros, cu penajul variat colorat, de obicei negru pe piept și pe cap, albastru-verzui și cenușiu pe spate, galben pe abdomen (*Parus major*); (*reg.*) piți̦guș. <> Compuse: *piți̦goi-codat* = pasăre cu coada lungă, ascuțită la vîrf, cu penajul alb pe cap și pe corp și roșcat pe laturi (*Aegithalos caudatus*); *piți̦goi-bărbos* (sau *-mustăcios*) = pasăre cu ciocul galben, cu picioarele negre, cu bărbia, gîtul și pieptul albe, cu spatele brun-deschis și cu laturile corpului roz-palid (*Panurus biarmicus rusicus*). ◆ (Epitet dat unui) copil. ◆ (*deprec.*) (Epitet pentru un) om slab și deșirat sau mic de statură. • pl. *-oi.* /etimol. nec.

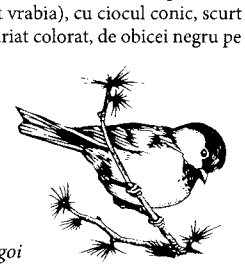

piți̦goi

piți̦gúș *s.m.* (*reg.*) Piți̦goi (*Parus major*). • pl. *-i.* /***piți̦g[oi]*** + *-uș*.

piți̦poáncă *s.f.* (*fam.*) Femeie de moravuri ușoare; (*fam.*) pipiță. • pl. *-ce.* /form. expr.

piți̦úlă *s.f.* Monedă austro-ungară, în valoare de zece creițari, care a circulat și în Transilvania și Bucovina (pînă în 1918). ◆ (*fam.*) Monedă de valoare mică; gologan, para. *Unde naiba să găsim niște piți̦ule?* (PER.). • pl. *-e.* /<magh. ***picula***.

piu¹ *adv.* (*muz.*) Mai. <> *Piu piano* = mai încet. *Piu allegro* = mai repede. • /<it. ***più***.

piu² *interj.* (*adesea repet.*) Cuvînt care imită piuitul puilor de pasăre. • /onomat.

piu³, píe *adj.* (*latin.*) Care este pios. *Prin biserici, pii preoți au aprins Făcliile de ceară din sfeșnicele-aurite* (COȘB.). • pl. *pii.* /<lat. ***pius***, ***-a***, ***-um***.

piuă *vb. I. tr.* A da o țesătură de lînă la piuă. • sil. *pi-ua.* prez.ind. *-ez.* /***piuă*** + *-a*.

piuăr *s.m.* Persoană care posedă, conduce sau îngrijește o piuă; muncitor care lucrează la o piuă. • sil. *pi-uar.* pl. *-i.* /***piuă*** + *-ar*.

piuáre *s.f.* Acțiunea de *a piua* și rezultatul ei. • sil. *pi-ua-.* pl. *-ări.* /v. ***piua***.

píuă *s.f.* **1** Vas de lemn, de metal sau de piatră, de diferite forme și mărimi, cu pereții și cu fundul gros, în care se pisează diverse substanțe sau corpuri solide. <> Expr. *A bate* (sau *a pisa*) *apa în piuă* (*să se aleagă unt* sau *untul*) v. apă. **2** (*ind. text.*) Instalație sau mașină folosită pentru împîslirea într-un mediu cald și umed a țesăturilor de lînă, prin frecarea și presarea lor între doi cilindri rotitori și prin lovirea lor cu ciocane de lemn, pentru a le face mai compacte. <> Loc.vb. *A trage* (*o țesătură*) *la piuă* v. trage. **3** Parte a șteampului în care se zdrobește un minereu. **4** Scobitură în piesa unei instalații, care servește la fixarea sau la rotirea altei piese din instalația respectivă. **5** (*milit.*; *înv., reg.*) Tun primitiv. ◆ Ext. Mortier. **6** Expr. (*pop.*) *A se pune piua* (sau *piuă*) = *a)* a se ghemui pentru a servi ca treaptă cuiva care vrea să ajungă la un loc înalt sau pentru a lua pe cineva în cîrcă. *Credinciosul lui puindu-se piuă, Făt-Frumos se urcă pe dînsul; d-aci pe coama zidului și sări în grădină* (ISP.); *b)* a sprijini pe cineva într-o acțiune. • pl. *pive, piue.* și (*înv., reg.*) *pívă s.f.* /lat. ****pilla***.

piuí *vb. IV. intr.* **1** (*despre păsări, mai ales despre puii păsărilor*) A scoate sunete (ascuțite) caracteristice speciei; a scoate piuituri; a piscui. *Pasărea pestriță piui, scuturîndu-și aripele* (CE. PETR.). **2** (*despre corpuri care străbat cu viteză aerul*) A produce un sunet șuierător caracteristic; a șuiera, a țiui. *Mi-a slăbit arcul și săgețile nu se mai duc piuind* (DELAVR.). • sil. *pi-u-.* prez.ind. pers. 3 *píuie.* /***piu²*** + *-i*.

piuiálă *s.f.* Piuitură. • sil. *pi-u-ia-.* pl. *-ieli.* /***piui*** + *-eală*.

piuít *s.n.* **1** Strigăt caracteristic scos de păsări, mai ales de puii acestora; piuitură. *Se auzeau de afară greierii..., piuitul piculinat al curcilor* (TEOD.). <> Expr. *A-i pieri* (cuiva) *piuitul* = *a)* a-i pieri cuiva pofta de vorbă; *b)* a-și pierde curajul (de uimire, de spaimă etc.); *c)* (*reg.*) a muri, a fi pe moarte. *A-i lua* (sau *a-i tăia, a-i curma*) (cuiva) *piuitul* = *a)* a reduce (pe cineva) la tăcere; a lăsa (pe cineva) perplex. *Mă ascultară tăcuți și uimiți că le luasem piuitul* (STANCU); *b)* a ucide pe cineva; *c)* (*reg.*) a istovi, a slăbi (pe cineva). **2** Sunet subțire și ascuțit; piuitură, țiuitură. *Andrei se apleca instinctiv, ori de cîte ori auzea piuitul gloanțelor* (POPOV.). • sil. *pi-u-.* pl. *-uri.* și *piuíta s.f. art.* /v. ***piui***.

piuíta *s.f. art.* v. piuit.

piuitór, -oáre *adj.* **1** (*despre păsări*) Care piuie. ◆ (*despre cîntecul păsărilor*) Care este subțire, piți̦găiat; scurt și ascuțit. **2** Ext. (*despre obiecte*) Care produce sunete ascuțite, cu rezonanțe metalice. *Înlocui nicovalele și baroasele cu unele mari și piuitoare care se auzeau pînă departe* (PRED.). • sil. *pi-u-i-.* pl. *-ori, -oare.* /***piui*** + *-tor*.

piuitúră *s.f.* **1** Strigăt caracteristic scos de păsări, mai ales de puii de pasăre; piuială, piuit. *Aleargă... împrăștiind zboruri de hulubi, gîgîituri, măcăituri, miorlăituri, piuituri și lătrături* (TEOD.). **2** Sunet subțire, ascuțit; piuit, piuială, țiuitură. *Paharele ciocnite între ele răsună pripit a bani de argint trîntiți pe piatră ș-a piuitură limpede de cristal* (DELAVR.). • sil. *pi-u-i-*. pl. *-i.* /***piui*** + *-tură*.

piulíță *s.f.* **1** Vas mic de metal, de lemn etc., întrebuințat în gospodărie, în laborator etc., în care se pisează cu pisălogul diverse substanțe; piuă mică. *Ceru usturoiul, boabe de piper, rădăcină de păpădie, le pisă în piuliță* (BRĂ.). **2** (*tehn.*) Piesă metalică (sau nemetalică) prevăzută axial cu o gaură filetată, care servește, împreună cu un șurub, la asamblarea, la fixarea etc. (demontabilă) a altor piese sau la transmiterea unei forțe, a unei mișcări. • sil. *pi-u-*. pl. *-e.* /***piuă*** + *-uliță*.

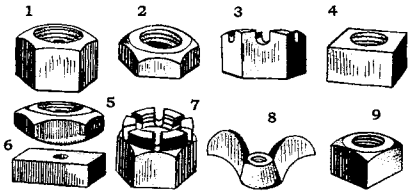

Piulițe (2)

1. Hexagonală înaltă.
2. Contrapiuliță hexagonală.
3. Hexagonală cu caneluri.
4. Pătrată.
5. Hexagonală teșită.
6. De cuplare.
7. Crenelată.
8. Tip fluture.
9. Pătrată teșită.

piunéză *s.f.* Cui cu capul rotund și plat și cu vîrful scurt, folosit pentru a fixa desene, hîrtii, planuri etc. pe perete, în lemn etc. *O hartă a României bătută cu piuneze pe un perete* (REBR.). • sil. *pi-u-*. pl. *-e.* și *pionéză s.f.* /<fr. ***punaise***.

piuré *s.n.* (*culin.*) Preparat din legume sau din fructe fierte (ori crude), trecute prin sită sau zdrobite (cu adaos de unt, de lapte etc.), folosit de obicei ca garnitură. • pl. *-uri.* și *piréu, piré s.n.* /<fr. ***purée***.

piuríe *s.f.* (*med.*) Stare patologică provocată de infecția căilor urinare și caracterizată prin prezența puroiului, a leucocitelor și a germenilor microbieni în urină. • sil. *pi-u-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***pyurie***.

pívă *s.f.* v. piuă.

pivnicér *s.m.* **1** Persoană care are sub supravegherea sa o pivniță cu vinuri; chelar. *Porunci pivnicerilor să iasă și să-l lase singur cu logofătul* (ODOB.). **2** (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) Titlu dat micului dregător care avea în grijă viile și pivnițele domnești. ◆ Persoană care avea acest titlu. ◇ *Mare pivnicer* = șeful pivnicerilor. • pl. *-i.* /***pivniță*** + *-ar*.

pivnicerít *s.n.* (*în Țările Rom.*) **1** Dare care se plătea de către producătorii de vinuri, pentru pivnițele unde se depozitau și se comercializau băuturi alcoolice. **2** Dreptul de a încasa pivniceritul. • /***pivnicer*** + *-it*.

pivnicioáră *s.f.* Dim. al lui *pivniță*. *Vinul din pivnicioara lui... se dădea cu înlesnire la băut în niște pocaluri mari* (SADOV.). • pl. *-e.* /***pivniță*** + *-ioară*.

pívniță *s.f.* Încăpere sau grup de încăperi subterane, zidite de obicei dedesubtul unei clădiri și destinate depozitării unor materiale (lemne, cărbuni etc.) sau a unor produse alimentare; beci. ◇ Loc.adv. *Din pod în pivniță* = complet, în întregime. ◇ Expr. *A ieși* (sau *a se auzi*) *ca din* (sau *dintr-o*) *pivniță* = (*despre voci*) a ieși (sau a se auzi) de departe sau cu timbrul scăzut, profund, grav. *Strigă, vesel și trist, cu o voce groasă ce ieșea ca dintr-o pivniță* (DELAVR.). *A vorbi* (*ca*) *din pivniță* = a vorbi cu ton scăzut, profund, grav. *Părea că un actor vorbește din pivniță și altul din podul casei* (CAR.). • pl. *-e,* (*pop.*) *-i.* și (*înv., reg.*) *pímniță s.f.* /<slav. **пивьница**.

pivót *s.m., s.n.* **I 1** *s.m.* (*tehn.*) Fus de formă cilindrică, tronconică sau conică, montat într-un lagăr de alunecare sau de rostogolite și având o mișcare de rotație sau de oscilație. **2** *s.n.* (*bot.*) Rădăcină principală, verticală, în formă de fus, a unor plante, care de obicei se ramifică. **3** *s.n.* (*med.*) Suport al unui dinte artificial, fixat în rădăcina dintelui natural. **4** *s.n.* Fig. Element central, punct de sprijin esențial, care asigură sau în jurul căruia are loc desfășurarea unei acțiuni, a unei activități, a unui proces. *Prezența dumitale e capitală, ești pivotul serii* (CĂL.). **5** *s.n.*

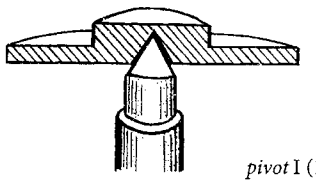

pivot I (1)

(*sport*) Întoarcere pe un picior la baschet pentru a se plasa cu spatele spre adversarul atacant. **II** *s.m.* **1** (*milit.*) Militar (sau punct de reper) în raport cu care se execută mișcarea, deplasarea unei formații. **2** (*sport*) Jucător (înalt) cu atribuții bine precizate în unele sporturi cu mingea, care acționează ca vîrf de atac, la baschet sub panoul advers, iar, la handbal, în semicercul de șase metri. • pl. *m. -ți, n. -uri.* /<fr. ***pivot***.

pivotă *vb. I. intr.* **1** (*tehn.; despre două corpuri în contact*) A se roti în jurul unui ax perpendicular pe un plan tangent, comun celor două corpuri în punctul de contact; a se învîrti ca în jurul unui pivot, a se întoarce (ca) pe un pivot. ◇ Fig. *Să-și ridice odată un monument fundamental în jurul căruia să pivoteze orașul* (CĂL.). **2** (*milit.*) A executa o mișcare de rotație în jurul unui militar, al unei formații etc. **3** (*despre oameni*) A-și răsuci (brusc) corpul. *Se ridică în pat, pivotă pe șezut, își dibui papucii cu picioarele* (VIN.). ◆ (*sport*) A se răsuci pe un singur picior (pentru a manevra mingea). **4** Fig. (*despre acțiuni, fenomene, procese etc.*) A se axa pe ceva; a se desfășura în jurul a ceva. *Filmul pivotează... pe experiența individuală a celor doi eroi* (PER.). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***pivoter***.

pivotánt, -ă *adj.* **1** (*tehn.*) Care poate pivota. **2** (*bot.; despre rădăcinile unor plante*) Care s-a dezvoltat mult, avînd formă aproximativ conică și pătrunzînd adînc, vertical, în sol. ◆ (*despre plante*) Care are rădăcina formată dintr-un pivot. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***pivotant***.

pivotáre *s.f.* Acțiunea de *a pivota* și rezultatul ei; pivotație. • pl. *-ări.* /v. ***pivota***.

pivotáție *s.f.* Pivotare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***pivotation***.

pix *s.n.* Creion cu mină sau cu o pastă specială, acționat printr-un dispozitiv mecanic. • pl. *-uri.* /etimol. nec.

pixél *s.m.* (*fotogr., inform., telec.*) Cel mai mic element (punctual) în care se poate descompune o imagine obținută prin fotografiere (inclusiv prin teledetecție), prin tipărire sau creată pe un ecran. • acc. și *píxel.* pl. *-i.* /<engl. ***pixel***.

pixídă *s.f.* **1** (*arheol.*) Cofret sau vas cu capac, în care se păstrau de obicei bijuterii. *Sclavii și sclavele strîngeau în saci oglinzile, pixidele și tot ce trebuise curtezanei* (GAL.). **2** (*bis.*) Mic vas de metal care servea la păstrarea împărtășaniei. *Într-o pixidă de aur sau de argint se păstrează sfînta cuminecătură* (NAUM). **3** (*bot.*) Tip de fruct, în formă de capsulă, care se deschide, după coacere, printr-un căpăcel situat la partea superioară sau prin ruperea în două. • pl. *-e.* /<fr. ***pyxide***; cf. gr. *πυξίς, -ίδος* „sipet".

pízdă *s.f.* **1** (*pop.; fam.*) Organ genital feminin (extern) la femeie sau la femelele mamiferelor. ◇ Expr. (*vulg.*) *A da în pizda mă-sii* = a înjura pe cineva, exprimîndu-și dezaprobarea, disprețul, respingerea față de acea persoană; a nu-și bate capul cu persoana respectivă; a nu-i da atenție. *Du-te în pizda mă-tii!* = du-te dracului! dispari! *Dat în pizda mă-sii* = care este demn de admirație pentru tupeul său, pentru curajul său, pentru impertinența sa etc. **2** Fig. (*vulg.*) Femeie tînără și foarte atrăgătoare. ◆ Ext. Fată (sau femeie). **3** Compus: (*bot.; pop.*) *pizda-țigăncii* = mică plantă erbacee din familia labiatelor, cu miros neplăcut, cu florile purpurii, roz sau albe (*Lamium purpureum*); sugel. • pl. *-e.* /<sl. veche **пизда**.

Lamium purpureum

pizdí *vb. IV. tr.* (*vulg.*) A înjura pe cineva făcînd aluzie la organul genital feminin. ◇ Expr. (*glum.*) *A o pizdi* = a ajunge într-o încurcătură, a o încurca. *Dacă ne prind polițaii, am pizdit-o!* • prez.ind. *-esc.* /***pizdă*** + *-i*.

pizdós, -oásă *adj.* (*vulg.*) **1** (*iron.; despre oameni*) Care este arțăgos, bătăios; care este dur, ferm, cu tupeu. ◆ (*despre femei*) Care are temperament. ◆ (*despre femei*) Căreia îi plac bărbații. **2** Care este demn de invidiat, de admirat; deosebit. *Ai văzut ce mașină pizdoasă și-a luat?* • pl. *-oși, -oase.* /***pizdă*** + *-os*.

pizdui *vb. IV. tr.* (*vulg.*) A certa tare. ◆ A înjura folosind cuvîntul „pizdă". • prez.ind. *-iesc.* /***pizdă*** + *-ui*.

pizmáș, -ă *s.m., s.f., adj.* (*pop.*) **1** *s.m., s.f., adj.* (Persoană) care poartă pizmă cuiva; (om) răutăcios, invidios; ext. (om) plin de ură, potrivnic, dușmănos, vrăjmaș; (*pop.*) pizmuitor, pizmătăreț, pizmăreț, (*înv., reg.*) pizmătar, pizmătareț. *Nevestele și babele pizmașe de tinerețe grăbesc la portiță* (SLAV.). **2** *adj.* (*despre acțiuni, manifestări etc. ale oamenilor*) Care exprimă, trădează ură, dușmănie, invidie. *În urechile-i surde auzi glasuri pizmașe* (DELAVR.). • pl. *-i, -e.* /***pizmă*** + *-aș*.

pízmă *s.f.* **1** (*pop.*) Invidie; ranchiună; ext. ură, dușmănie. *Veștile îi arătau de la vecini gînd rău și pizmă* (SADOV.). **2** (*înv., reg.*) Ciudă; necaz; nemulțumire. *Am deschis, ca să-i fac lui pizmă, fereastra* (SLAV.). ◇ Loc.prep. *În pizma...* = cu intenția de a supăra pe cineva; în necazul, în pofida cuiva. *Omenirea care fu în pizma noastră zidită* (BUD.). ◇ Loc.vb. *A arunca pizmă* v. arunca. ◇ Expr. *A se pune* (sau *a se lua*) *în pizmă* (*cu cineva*) = a ajunge la ceartă cu cineva. • pl. *-e.* /<m.gr. ***πεῖσμα***, slav. **пизма**.

pizmăréț, -eáță *adj.* (*pop.*) Pizmaș. *Să nu crezi însă că era un om morocănos, rău sau pizmăreț* (GAN.). • pl. *-eți, -ețe.* /***pizmă*** + *-ăreț*.

pizmătár, -ă *adj., s.m., s.f.* (*înv., reg.*) Pizmaș. *Babă pizmătară de-ale lumei veselii* (ALECS.). • pl. *-i, -e.* /<ngr. ***πεισματάρης***.

pizmătăreț, -ă *adj.* (*înv., reg.*) Pizmaș. *Oamenii erau buni și drepți, nu... zavistici, pizmătăreți, clevetitori* (HOG.). • pl. *-i, -e.* /***pizmătar*** + *-areț*.

pizmătăréț, -eáță *adj.* (*pop.*) Pizmaș. • pl. *-eți, -ețe.* /***pizmătar*** + *-ăreț*.

pizmí[1] *vb. IV. intr.* (*înv.; de obicei constr. cu dat.*) A urî, a dușmăni; a invidia. • prez.ind. *-esc.* /<srb. ***pizmiti***.

pizmí[2] *vb. IV. tr.* (*înv.*) A scrie. • prez.ind. *-esc.* /cf. rus. *письмо* „scrisoare".

pizmós, -oásă *adj.* (*înv., reg.*) Care este pizmaș. *Părinții veseli, surorile pizmoase, cumnatul îmi face semne* (AGĂR.). • pl. *-oși, -oase.* /***pizmă*** + *-os*.

pizmuí *vb. IV.* **1** *tr.* (*pop.*) A avea pizmă; a invidia pe cineva; ext. a dușmăni, a urî pe cineva. *Drept să-ți spun îți pizmuiesc fericirea* (CAR.). **2** *refl.* (*înv.*) A se încăpățîna; a persista, a stărui. • prez.ind. *-iesc.* /***pizmă*** + *-ui*.

pizmuíre *s.f.* (*pop.*) Faptul de *a pizmui. Au prins să roadă viermii nesațiului și ai pizmuirii* (CE. PETR.). • pl. *-i.* /v. ***pizmui***.

pizmuít, -ă *adj.* (*pop.*) Care este invidiat. ◆ Ext. Care este dușmănit, urît. • pl. *-ți, -te.* /v. ***pizmui***.

pizmuitór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (*pop.*) Pizmaș. • sil. *-mu-i-*. pl. *-ori, -oare.* /***pizmui*** + *-tor*.

pizza ['pitsa] *s.f.* (*culin.*) Mîncare de origine italienească, sub formă de tartă preparată dintr-un aluat special, cu garnitură variată (roșii, ciuperci, cașcaval, șuncă, pește, condimente etc.), coaptă în cuptor. • pl. *-e.* /<it. ***pizza***.

pizzerie *s.f.* [pitse'rie] Local în care se vinde și se consumă pizza. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<it. ***pizzeria***.

pizzicato [pitsi'kato] *adv., s.n.* (*muz.*) **1** *adv.* (*indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Ciupind coardele unui instrument muzical, fără a folosi arcușul. ◆ (*subst. n.*) Mod de a cînta la un instrument muzical cu coarde prin ciupirea acestora, fără a folosi arcușul. ◇ Fig. (*adj.*) *Din ierburile înflorite, se ridica concertul în pizzicato al atîtor greieri de noapte, ca mii de viori*

mărunte (TOPÎR.). **2** *s.n.* Fragment, bucată muzicală (compusă pentru a fi) executată în acest fel. • /it. ***pizzicato***.

pîc *interj.* (*adesea repet.*) Cuvînt care redă: *a*) Sunetul exploziv surd produs de fumători cînd trag fumul din lulea sau din ţigară. *Moş Nichifor îşi aprinde luleaua... şi pîc, pîc! pîc, pîc! din lulea* (CR.). *b*) Sunetul produs de o lovitură dată cu un corp tare; pac, poc. *Pîc! la tîmpla dracului cea dreaptă, una!* (CR.). *c*) Sunetul produs de un fir de aţă, de o sfoară, de o coardă etc. cînd se rupe. *Cînd să strîngă nodul, pîc! se rupse aţa* (ISP.). • /onomat.

pîcálă *s.m.* v. păcală.

pîcăí *vb. IV.* v. pîcîi.

pîcîí *vb. IV. intr.* **1** A fuma, a trage din lulea, producînd un sunet caracteristic; a pufăi. *Toader Căpăţînă pîcîia zdravăn din lulea* (REBR.). **2** (*despre flăcările lămpilor de petrol*) A pîlpîi cu zgomot. • prez.ind. *pîcîi*. şi (*reg.*) *pîcăí vb. IV.* /***pîc*** + *-îi*.

pîcîlí *vb. IV.* v. păcăli.

pîcîlíci *s.m.* v. păcălici.

pîclă *s.f.* **1** (*meteor.; la pl. cu val. de sg.*) Ceaţă deasă, care apare de obicei dimineaţa şi seara; negură. *Toamnă; tristeţi şi pîclă* (ARGH.). ◇ Compar. *Poate să fie şi o durere străveche care apasă sufletele ca o pîclă năbuşitoare* (REBR.). ◇ Fig. *Simţea că are o pîclă pe creier.* Δ (*cu determ. cu sens temporal, care indică depărtarea în trecut*) *Numai cu încetul s-a lămurit, din pîcla de ani, amintirea* (CE. PETR.). ◆ Fig. (*înv.*) Întuneric (mare); neştiinţă, ignoranţă. *Misiunea criticei... de a deştepta tinerimea încă prea amorţită de pîcla trecutului* (MAIOR.). **2** Văl atmosferic determinat de suspensia în atmosferă a unor particule solide, fine, invizibile cu ochiul liber, care dau aerului un aspect tulbure, opalescent (albăstrui sau galben-cenuşiu) şi care este provocat de refracţia inegală a luminii în straturile de aer cu temperaturi diferite, încălzite de suprafaţa pămîntului. *Peste dumbravă se întindea o uşoară pîclă viorie, abia văzută* (SADOV.). ◆ Fig. Strat dens, pînză de fum. *Bănuia aşezări omeneşti, sub pîcle de fum* (SADOV.). **3** Strat de aer foarte încălzit, care produce zăpuşeală. *O pîclă de arşiţă învăluia zarea* (SADOV.). **4** (*geol.*) Vulcan mic din care erup gaze, ape sărate, uneori şi petrol; pufnă, vulcan noroios. • pl. *-e*. /<slav. **пьклъ** „păcură; smoală".

pîclíş, -ă *adj.* (*reg.*) Care este morocănos, posomorît. • pl. *-i, -e*. /***pîclă*** + *-iş*.

pîclişít, -ă *adj.* (*reg.*) Care este morocănos, posomorît. *Era om hursuz şi pîclişit popa Oşlobanu* (CR.). ◆ Ext. Care este rău, ticălos. ◆ Care este foarte zgîrcit. • pl. *-ţi, -te*. /***pîcliş*** + *-it*.

pîclós, -oásă *adj.* Care este plin de pîclă; neguros, ceţos. *Era toamnă, o zi posomorîtă, pîcloasă* (VLAH.). • pl. *-oşi, -oase*. /***pîclă*** + *-os*.

pîhav, -ă *adj.* v. puhav.

pîinăr *s.m.* (*înv.*) Brutar. • pl. *-i*. /***pîine*** + *-ar*.

pîine *s.f.* **1** (*alim.*) Aliment preparat dintr-un aluat de făină (de grîu, de secară etc.) şi ingrediente, afînat prin fermentaţia drojdiei, frămîntat cu apă, dospit şi copt în cuptor; (*înv., reg.*) pită. *Avea o jumătate de pîine neagră într-un sac de pînză* (CE. PETR.). *Pîine (de) graham* v. graham. *Pîine integrală* v. integral. ◇ Expr. *A ieşi înaintea cuiva* sau *a întîmpina, a primi* (pe cineva) *cu pîine şi (cu) sare* = a întîmpina (pe cineva) cu deosebită cinste. *A avea (şi) pîinea şi cuţitul* sau *a avea* (ori *a ţine, a fi cu*) *pîinea şi cuţitul în mînă, a pune mîna pe pîine şi pe cuţit* = a avea la îndemînă toată puterea, toate mijloacele; a dobîndi putere absolută; a avea putere de decizie. (*A fi*) *bun ca pîinea* (*cea*) *caldă* (sau *bună*) sau *pîinea lui Dumnezeu* = (a fi) foarte bun, cumsecade, milos. *Era bun la inimă ca pîinea caldă* (CA. PETR.). *A mînca o pîine albă* = a avea o situaţie materială bună, a o duce bine. *Se caută* (sau *se vinde*) *ca pîinea* (*cea*) *caldă*, se spune despre o marfă foarte căutată şi care se vinde foarte uşor. *A mînca pîinea degeaba* = a fi nefolositor. *A fi pîine şi caş* (cu cineva) v. caş. *A mînca pîinea cuiva* v. mînca. *A* (*nu mai*) *mînca* (*pîine şi sare*) *dintr-un* (sau *de pe un*) *talger* (ori *dintr-un blid*) *cu cineva* v. mînca. *A fi mîncat pîine din multe cuptoare* v. mînca. **2** Aluat de făină frămîntat în vederea facerii pîinii. *Eu, bădiţă, aş ieşi, Da-s cu mînile în pîne* (POP.). ◆ Spec. (*înv.*; şi *pîine nedospită*) Azimă folosită la săvîrşirea unor ritualuri religioase. **3** Ceea ce este necesar pentru trai; hrană; ext. mijloace materiale necesare vieţii; existenţă. *Pîinea cea de toate zilele greu se agoniseşte şi cu multă sudoare* (REBR.). ◇ Expr. *O bucată* (sau *un codru*) *de pîine* sau *pîinea zilnică, pîinea cea de toate zilele* = mijloace de existenţă. *A lua* (cuiva) *pîinea de la gură* = a lăsa pe cineva fără mijloace de trai, a lua (cuiva) toate posibilităţile de existenţă. *Pîine amară* v. amar. *A-şi scoate pîinea* v. scoate. ◇ Fig. *Literatura este pîinea zilnică a unui neam* (RUSSO). ◆ Fig. Agoniseală. **4** Slujbă, funcţie, post. *Nu eşti vrednic d-a mea pîine, fugi!* (PANN). ◇ Expr. *A pune* (sau *a băga*) *în pîine* (pe cineva) = a face cuiva rost de o slujbă, a angaja (pe cineva) într-o slujbă. *Iată, pe masa divanului, dovezi fără greş a unor dregători ai noştri, pe care i-am pus în pîne* (SADOV.). *A fi în pîine* (sau *a mînca o pîine*) = a avea o slujbă. *A scoate* (sau *a da afară*) *din pîine* = a da pe cineva afară din serviciu. *Dăscăliţa îl urî mai mult zicîndu-şi că, după ce a scos pe Herdelea din pîine, acuma se mai şi preface* (REBR.). *A-şi pierde pîinea* = a fi dat afară, a fi concediat dintr-o slujbă. **5** Colect. (*reg.*) Cereale, recoltă de cereale, grîne. *Era în luna lui august, pe la strînsul pînei* (GAN.). ◆ Restr. Grăunţe de cereale (mai ales de grîu). **6** Compuse: (*bot.; reg.*) *pîinea-pădurii* = rîşcov (*Lactarius deliciosus*); *pîinea-porcului* = plantă erbacee din familia primulaceelor, cu frunzele zimţate mărunt şi cu florile purpurii sau trandafirii cu miros plăcut (*Cyclamen europaeum*); *pîinea-paştelui* = floarea-paştelui (*Anemone nemorosa*); *pîinea-oii* = muşeţel (*Matricaria chamomilla*). • pl. *-i*. /lat. ***panem***.

pîinícă *s.f.* Pîinişoară. • pl. *-ci*. /***pîine*** + *-ică*.

pîinişoáră *s.f.* **1** Dim. al lui *pîine*; pîinică, pîiniţă. *În pachet pui fripţi, ouă răscoapte..., pînişoare mici şi roiunde de casă* (HOG.). ◆ Spec. Chiflă. **2** (*bot.*) Nume dat mai multor specii de ciuperci comestibile şi necomestibile: *a*) ciupercă comestibilă, cu pălăria cărnoasă, de culoare roşie-violacee, cu gust dulce şi cu miros plăcut, care creşte prin pădurile de stejar şi de fag (*Russula lepida*); *b*) ciupercă cu pălăria de culoare roşie sau galbenă-roşiatică, cu gust dulce, care creşte prin pădurile de brad (*Russula integra*); *c*) (*reg.; la pl.*) hulubiţă (*Russula aurata*); *d*) rîşcov (*Lactarius deliciosus*). • pl. *-e*. /***pîine*** + *-işoară*.

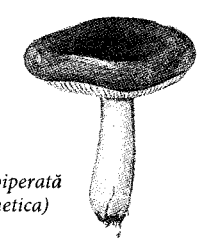

pîinişoară-piperată (Russula emetica)

pîiníţă *s.f.* Pîinişoară. *O pîiniţă mică în chipul unei sticluţe de cerneală, din făină neagră nedospită* (I. BOT.). • pl. *-e*. /***pîine*** + *-iţă*.

pîj *s.m., s.n.* (*reg.*) **1** *s.n.* Cui de lemn cu care se fixează între ele obezile unei roţi de lemn. ◆ Ext. Capăt ascuţit, proeminent al unui stîlp, al unei bucăţi de lemn etc. **2** *s.m.* Stîlp. • pl. *n. -uri, -e, m. -i*. /etimol. nec.

pîl *interj.* (*adesea repet.*) Cuvînt care imită bătaia din aripi a păsărilor; fîl. • /onomat.

pîlc *s.n.* **1** (*de obicei urmat de determ. introduse prin prep. „de", care arată felul, componenţa*) Grup mic şi neorganizat de oameni. *De la gîrlă-n pîlcuri dese Zgomotoşi copiii vin* (COŞB.). ◆ Ext. Grup mic de animale, de păsări, de plante. *În lungul cîmpiei arse, pustii, se înalţă doar un singur pîlc de salcii* (GÎRL.). ◇ (*adv.*) *Oile rumegau adunate pîlc la marginea drumului* (VLAS.). ◇ Loc.adv. *În pîlcuri* sau *pîlcuri-pîlcuri* = în grup. *Pîlcuri, pîlcuri vin din toate părţile* (CAR.). ◇ Compar. *Asupra ţării s-au azvîrlit ca un pîlc negru de corbi* (EMIN.). ◆ Grămadă mică, adunătură de lucruri (de acelaşi fel). *Pîlcuri de case cu învălişul de şindrilă se zăreau ici şi colo* (AGÂR.). **2** (*milit.; în Ev. Med., în Ţările Rom.*) Unitate militară corespunzătoare unui regiment, formată dintr-un număr mic de ostaşi; stol, ceată. *Mihai... nimici pîlcurile de turci* (ISP.). ◆ Ext. Loc unde era cantonată o astfel de unitate militară. • pl. *-uri*. /<sl. veche **плъкъ**.

pîlcuí *vb. IV. refl.* (*înv., reg.*) A se aduna, a se strînge laolaltă. • prez.ind. *-iesc*. /***pîlc*** + *-ui*.

pîlculéţ *s.n.* Pîlcuşor. • pl. *-e*. /***pîlc*** + *-uleţ*.

pîlcuşór *s.n.* Dim. al lui *pîlc*; pîlculeţ. • pl. *-oare*. /***pîlc*** + *-uşor*.

pîlnie *s.f.* **1** Obiect de metal, de sticlă, de porţelan etc., de forma unui con gol, prelungit în partea de jos printr-un tub îngustat, care serveşte la turnarea lichidelor în vase cu gura strîmtă; leică. *Pune pîlnia mare şi toarnă cu vedriţa* (ODOB.). ◇ Expr. *A-şi face* (sau *a-şi duce*) *palmele pîlnie* (*la gură* sau *la ureche*) = a-şi aşeza mîinile ca o pîlnie în dreptul gurii sau al urechii pentru a fi auzit sau a auzi mai bine. *Striga cu mîna pîlnie la gură* (SEBAST.). *A face burta butie şi gura pîlnie* v. bute. *A face gura pîlnie* v. gură. ◇ Compar. *Priveam acoperişul ca o pîlnie întoarsă cu gura în jos* (SADOV.). **2** Analog. Nume dat unor obiecte sau unor părţi ale unor obiecte în formă de pîlnie, care amplifică (sau captează) sunetele: *a*) Parte a gramofonului folosită pentru a amplifica sunetele. ◆ Tub cu secţiunea transversală continuu variabilă, asociat unei surse sonore, folosit pentru mărirea suprafeţei de radiaţie a acesteia şi a dirijării ei. *b*) (şi *pîlnia telefonului, pîlnia receptorului*) Receptor telefonic. *Gheorghe se ridică în picioare, acoperi pîlnia receptorului cu palma* (PRED.). *c*) (*tehn.*) Rezervor, locaş etc. mai larg în partea de sus decît în cea de jos, amenajat pe un sistem tehnic, pentru a înlesni introducerea sau evacuarea unui material. **3** (*geomorf.*) Depresiune de teren de formă conică, formată în soluri solubile. ◆ Spec. Plan înclinat care leagă galeria superioară cu cea inferioară a unui tunel în curs de excavare. ◆ Spec. Groapă făcută în pămînt de un proiectil de artilerie sau de o bombă. *Au umblat... pînă ce-au dat în pîlnia unei gropi de obuz* (SADOV.) **4** Loc în care se adună buştenii înainte de a fi coborîţi pe jilip. **5** (*zool.*) Organ în formă de tub, care serveşte la mişcare unor animale cefalopode. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<sl. veche **плъннıе**.

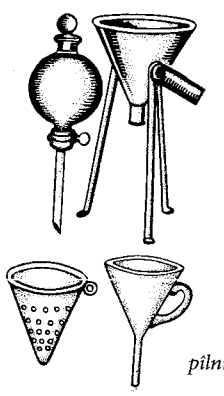

pîlnii (1)

pîlnioáră *s.f.* Dim. al lui *pîlnie*. • sil. *-ni-oa-*. pl. *-e*. /***pîlnie*** + *-ioară*.

pîlpîí *vb. IV. intr.* **1** (*despre flăcări*) A creşte şi a descreşte în intensitate în cursul arderii; a se mişca, a tremura producînd un pocnet uşor caracteristic. *Flăcările de paie pîlpîiau în culori... galbene* (PRED.). ◆ (*despre materiale combustibile sau despre foc*) A arde cu o flacără tremurătoare, pîlpîitoare. *O rădăcină cioturoasă pîlpîia pe foc sub ceaun* (D. ZAMF.). ◆ (*despre lumină*) A creşte şi a descreşte în intensitate în mod intermitent. *Luminiţa slabă a candelei... pîlpîia galbenă* (BRĂ.). ◆ (*despre surse de lumină*) A produce o lumină care creşte şi descreşte în intensitate în mod intermitent. *Lumina peronul un felinar în care pîlpîia o lampă cu gaz* (STANCU). ◇ Fig. *Se simţea că pîlpîie în el un firişor palid de viaţă* (VOIC.). **2** (*despre păsări, insecte etc.*) A mişca lin din aripi, producînd un zgomot uşor, caracteristic; a fîlfîi. *Deodată, nişte aripi pîlpîiră undeva într-un prun* (PRED.). ◆ Analog. A tremura uşor, a se mişca, a se clătina uşor. *Mini rîse puţin pîlpîind din pleoape* (CĂL.). • prez.ind. pers. 3 *pîlpîie*. /form. expr.; cf. *pîl*.

pîlpîiálă *s.f.* Pîlpîire. *Mahalaua e cufundată în deplină tăcere, nici o mişcare alta decît pîlpîiala rarelor becuri de gaz* (CAR.). • pl. *-ieli*. /***pîlpîi*** + *-eală*.

pîlpîíre *s.f.* **1** Mişcarea tremurată a focului, a flăcărilor, a luminii; pîlpîială, pîlpîit, pîlpîitură. *Se vedea bine pîlpîirea lumînării* (CĂL.). ◇ Fig. *Mai simţea pîlpîirea unei fărîme de nădejde* (REBR.). **2** Filfîire. *Porneau pe apă pîlpîiri grăbite de aripi* (SADOV.). • pl. *-i*. /v. ***pîlpîi***.

pîlpîít *s.n.* Pîlpîire. *Îi plăcea să audă pîlpîitul flăcării și năruirea jăraticului* (CĂL.). • /v. ***pîlpîi***.
pîlpîitór, -oáre *adj.* Care pîlpîie; tremurător. *La lumina pîlpîitoare, chipul lui aspru părea tăiat în piatră* (SADOV.). • sil. *-pî-i-*. pl. *-ori, -oare.* /***pîlpîi*** + *-tor*.
pîlpîitúră *s.f.* Pîlpîire. • sil. *-pî-i-*. pl. *-i.* /***pîlpîi*** + *-tură*.
pîn *prep.* v. prin.
pînă *prep., conj.* **A** *prep.* (*împreună cu adv. și cu alte prep. formează adv. comp., loc.prep.*). **I** (*introduce un circ.*) **1** Introduce un circ. de loc împreună cu care exprimă limita unei distanțe, a unui spațiu etc. în funcție de o determinare locală: *a*) (*urmat de un adv.*) *Pînă departe se vedeau columnele acestea albe* (AGĂR.). *b*) (*urmat de prep. cu care formează prep. comp. care arată că delimitarea spațială sau a unei deplasări se face în funcție de atingerea reperului spațial, de situarea într-un spațiu, de planul de perspectivă față de un reper spațial etc.*) Pînă la. *Eu mă tîrîiam cum puteam pînă la fîntînă* (CR.). Pînă în. *Oile lui albeau izlazul pînă în zare, ca omătul* (GAL.). Pînă spre. *Cîteva străzi cu grădini plouate, cu parfum de toamnă, pînă spre casă* (BACOV.). Pînă lîngă. *[Marea] se mișca urcîndu-și apele pînă lîngă un boschet de chiparos* (EMIN.). Pînă sub. *Își înfundau boturile pînă sub ochi* (CAM.). ◇ (*corel.*) *Cîțiva călăreți acoperiți din cap pînă-n picioare în sîrmă* (CĂL.). **2** Introduce un circ. de timp împreună cu care exprimă limita unei extensiuni temporale, încetarea duratei unei acțiuni sau a unei stări în funcție de o determinare temporală: *a*) (*urmat de adv.*) *Să știi că pînă azi nici un muritor n-a cutezat să calce hotarele mele* (ISP.). *b*) (*urmat de prep. cu care formează prep. comp. care arată că momentul încetării unei acțiuni, a unei stări etc. este precizat prin raportare la o anumită unitate de timp, la un eveniment, la un anumit termen de datare etc.*) Pînă după. *Venea la noi să șadă în fiecare iarnă, pînă după Paști* (BRĂ.). Pînă la. *Bucata de pîine îi ținea de foame pînă la prînz* (E. BAR.). Pînă în. *Cu ce trăiască pînă în iarnă?* (CĂL.). Pînă spre. *Lucrez pînă spre toamnă* (STANCU). Pînă pe. *Pînă pe seară să termini ce ai de făcut.* ◇ Loc. adv. *Pînă una-alta* = pentru moment, deocamdată. *Pînă una, alta, ascunde-te, vai de mine!* (ISP.). *c*) (*urmat de prep. „a”, precedă un vb. la forma neg.*) *Des-de-dimineață păn-a nu fi ziuă, cucoșul cînta asupra bordeiului* (EMIN.). **3** Introduce un circ. de mod împreună cu care exprimă valoarea maximă a intensității de manifestare a unei stări, a unei situații etc. în funcție de o limită care nu mai poate fi depășită: *a*) (*urmat de prep. cu care formează prep. comp.*) Pînă la. *Rămase atins pînă la suflet* (CAR.). Pînă peste. *Ți se pare că dînșii nu-mi sînt pînă peste cap!* (REBR.). Pînă în. *M-am săturat pînă-n gît* (CR.). Pînă cînd. *Pînă cînd am să stau pe capul altora?* (CĂL.). *b*) (*urmat de „chiar”, „și”, „chiar și”, „acolo”, formează loc.adv. care exprimă depășirea tuturor așteptărilor*) *Pînă și privirea crîncenă a învățătorului se îmblînzise* (SADOV.). *Pînă chiar și el a acceptat să meargă la spectacol.* **II** (*urmat de adv.*) Introduce un atr. împreună cu care exprimă: *a*) Locul. *Drumul pînă acolo este ușor. b*) Timpul. *Studiul pînă tîrziu este un obicei pentru cei mai mulți studenți.* **B** *conj.* **I** Introduce o prop. circ. de loc arătînd limita în spațiu, delimitarea unei întinderi sau a unei deplasări. *Noroc că are acolo niște cunoscuți de la care ar putea împrumuta ceva, ca să răzbească pînă unde are asemenea interes* (SADOV.). **II** Introduce o prop. circ. de timp. **1** (*stabilește un raport de posterioritate, exprimînd încetarea duratei unei acțiuni, a unei stări etc. concomitent cu momentul încetării duratei altei acțiuni, altei stări etc.*) *Așteaptă cuviincios pînă ce isprăvește dascălul cu tusa* (REBR.). *Pînă cînd n-au ieșit cinci clienți, n-a plecat* (STANCU). *Mai luăm un pahar cu vin, pînă răsuflă puțin caii* (CA. PETR.). *Pînă să ajungă el, craiul pe de altă parte și ajunsese acasă* (CR.). **2** (*urmat de o negație, stabilește un raport de anterioritate, exprimînd că încetarea manifestării unui fapt este condiționată de îndeplinirea altuia care îl anticipează*) Mai înainte ca..., mai înainte de... *Nu voiește să-l iubească pînă nu-i va aduce erghelia ei de iepe* (ISP.). **3** (*stabilește un raport de simultaneitate*) Atîta timp cît..., cîtă vreme..., cît... *Te voi urma pînă voi avea viață în mine* (ISP.). **III** Introduce o prop. circ. de mod care indică atingerea unei limite ce nu mai poate fi depășită. *Rîde pînă li se duce gura la urechi* (CR.). *Lăutarii cîntă pînă nădușesc* (STANCU). • /lat. ***pane-ad***.
pîndáci, -ce *adj.* Care stă la pîndă; care este înclinat să iscodească. *Tîlharii pîndaci au profitat de somnul lor* (PER.). • pl. *-ci, -ce.* /***pîndă*** + *-aci*.
pîndár *s.m.* **1** Persoană care păzește o pădure, o vie, o holdă, o livadă, un teren de semănături etc.; paznic, jitar. *Într-o noapte, pîndarul a sărit în lătrăturile pornite ale cîinilor* (POPA). ◆ (*milit.; pop.*) Strajă, santinelă. *Pîndarii de pe măguri zăriră dinspre Giurgiu un nor mare de praf* (VLAH.). **2** (*milit.*) Militar din artileria antiaeriană, însărcinat cu supravegherea spațiului aerian. • pl. *-i.* /<sl. veche пждарь.
pîndáș *s.m.* (*înv., reg.*) Persoană care stă la pîndă. *Crudul Crai a pus În preabătul grădinii pîndaș* (COȘB.). • pl. *-i.* /***pîndă*** + *-aș*.
pîndă *s.f.* (*de obicei, în legătură cu vb. „a ședea”, „a se pune”, precedat de prep. „la”, „în”*) Faptul de a pîndi. *Dadaca stătuse o vreme de pîndă, în tindă* (SADOV.). ◇ Loc.vb. *A sta la* (sau *de*) *pîndă* v. sta. ◆ Loc ascuns de unde se poate pîndi. *Acolo bate capra neagră... Care din voi e mai stăpîn pe el însuși să ia pînda aceea* (DELAVR.). • pl. *-e.* /v. ***pîndi***.
pîndărít *s.n.* (*reg.*) Ocupație a pîndarului; muncă făcută de pîndar. • /***pîndar*** + *-it*.
pîndí *vb. IV.* **1** *tr., intr.* A observa, a urmări cu atenție dintr-un loc ascuns sau pe ascuns (pentru a prinde, a ataca, a surprinde etc. pe cineva sau ceva); a aștepta într-un loc ascuns și cu atenția încordată trecerea sau sosirea cuiva (pentru a-l prinde, a-l ataca etc.); a spiona, a urmări. *Sclipirea unor ochi fioroși de fiară ce pîndește în noapte* (GÎRL.). ◆ A urmări cu privirea pe ascuns. *Rudele pîndeau nelinișiite, din casă, ulița aglomerată* (E. BAR.). ◇ Expr. *A pîndi cu urechea* = a asculta cu atenție, a trage cu urechea. ◇ Ext. *Ne pîndesc tot felul de erori* (PRED.). **2** *tr.* A studia sau a urmări gesturile, manifestările cuiva pentru a-i ghici gîndurile, intențiile. *Îi pîndea vorbele, ca să se convingă că nu mai era supărat.* **3** *tr.* A dori, a rîvni să obțină, să-și însușească ceva; a aștepta prilejul de a acapara, de a răpi ceva. *Pîndea... la magazinul de artă o capodoperă reprezentativă* (CĂL.). **4** *tr., intr.* A aștepta (cu nerăbdare, cu atenția încordată) un moment favorabil. *Pîndesc... momentul să-i cer o favoare* (CA. PETR.). ◇ Expr. (*înv., reg.; tr.*) *A pîndi vreme* (*cu prilej*) = a aștepta ocazia potrivită. *Cumătrul caprei... de mult pîndea vreme cu prilej ca să pape iezii* (CR.). **5** *intr.* A face serviciul de pîndar. ◆ A sta de strajă. • prez.ind. *-esc.* /<sl. veche пждѣти.
pîndíș *adv.* Ca la pîndă, încet și fără zgomot; pe ascuns, pe furiș. *În amurgul serii, copii, fete și flăcăi umblă pîndiș prin curte* (EMIN.). • /***pîndă*** + *-iș*.
pîndít *s.n.* Faptul de a pîndi. • /v. ***pîndi***.
pînditór, -oáre *adj.* Care pîndește, care iscodește. *Sluga îl privea cu ochi pînditori* (SADOV.). • pl. *-ori, -oare.* /***pîndi*** + *-tor*.
pîngár, -ă *adj., s.m., s.f.* (*reg.*) **1** *adj., s.m., s.f.* (Om) ticălos. **2** *s.f.* Rușine, dezonoare. *Să-mi rad pîngara asta de pe nume* (POP.). • pl. *-i, -e.* /de la ***pîngări***, prin derivare regresivă.
pîngă *prep.* (*reg.; exprimă contactul cu un plan, indicînd orientarea prin alăturarea față de un reper*) *Nu face pîngă noi cale* (POP.). • /***pe*** + ***lîngă***.
pîngărí *vb. IV. tr.* **1** A trata fără respectul cuvenit, cu dispreț, cu violență ceva considerat sfînt; a nu respecta, a știrbi cinstea unei ființe sau a unui lucru venerabil; a face (printr-o acțiune nedemnă) să nu mai fie demn de stimă, de respect; a profana. ◆ Spec. A viola. *Luau turcii pe atunci fete și muieri în robie, le pîngăreau* (STANCU). ◇ Expr. *A pîngări așternutul cuiva* = a avea relații de dragoste nepermise cu cineva; a păcătui în căsnicie. **2** Fig. A mînji, a murdări, a întina. *Patru coșuri înalte... își împrăștie fumul negru și gros pîngărind albul zăpezilor și verdele copacilor* (PAS). • prez.ind. *-esc.* /de la ***păgîn***.
pîngăríre *s.f* Acțiunea de *a pîngări* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***pîngări***.
pîngărít, -ă *adj.* **1** Care a fost dezonorat, care a fost necinstit, batjocorit. *N-am tîrît niciodată în vîrtejul de dragoste pîngărită... pe acest înger nefericit* (HOG.). **2** (*înv., reg.*) Care este ticălos, nemernic, păcătos. *Vă spurcați buzele pe așa mîini pîngărite* (ODOB.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***pîngări***.
pîngărítor, -oáre *adj.* Care pîngărește; profanator, defăimător, dezonorant, batjocoritor. ◇ (*subst.*) *Amîndoi erau pîngăritorii căsniciei* (GAL.). • pl. *-ori, -oare.* /***pîngări*** + *-tor*.
pîntec *s.n.* v. pîntece.
pîntecăre *s.f.* (*reg.*) Diaree. • pl. *-ări.* /***pîntec*** + *-are*.
pîntecăráie *s.f* (*pop.*) Diaree. • sil. *-ra-ie.* g.-d. *-iei*, și (*reg.*) *pînticărâie s.f.* /***pîntec*** + *-ăraie*.
pîntecăríe *s.f.* (*pop.*) Diaree. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***pîntec*** + *-ărie*.
pîntece *s.n.* (*pop.*) **I 1** Parte a corpului, la om și la unele animale, situată între torace și bazin, formată dintr-o cavitate în care se află stomacul, intestinele, organele de reproducere etc.; abdomen, burtă, (*pop.*) foale, vintre. *A rămas lîngă ușă cu mîinile încrucișate pe pîntece* (GALAN). ◇ Expr. *A-i face* (cuiva) *pîntecele cobză* = a bate (pe cineva) foarte tare. *Să-i faci chica topor, spinarea dobă și pîntecele cobză* (CR.). *Parcă are oase în pîntece*, se spune despre cineva care se apleacă foarte greu. *A fi cu pîntecele la gură* = (*despre femei*) a fi însărcinată. *A face pîntece* v. face. *A face* (cuiva) *coastele pîntece* v. face. *A face gîtul leică* (sau *gura*) *și pîntecele balercă* v. leică. *A se ține cu mîinile de pîntece de*(*-atîta*) *rîs* v. mînă. *A avea* (sau *a fi cu*) *osîncă* (*la pîntece*) v. osîncă. *A face* (cuiva) *pîntecele tobă* v. tobă. ◇ Fig. *Un fulger a spart pîntecele cerului* (TOPÎR.). **2** Restr. Stomac. *Numai să fi avut pîntece unde să pui coliva și bucatele* (CR.). ◇ Expr. *Cu pîntecele lipit de coaste* (sau *de spate*) = *a*) foarte flămînd; *b*) foarte slab. *A se închina pîntecelui* = a fi peste măsură de lacom, a trăi numai pentru mîncare. (*Cele*) *ale pîntecelui* = probleme legate de hrană, de asigurarea mijloacelor de existență. *A-i cînta broaștele în pîntece* v. broască. *A i se lipi coastele de pîntece* v. coastă. *A pune lumea în pîntece* v. pune. *A-și umple pîntecele* v. umple. **3** Ext. (*pop.*) Uter. *Simțise mișcîndu-se în pîntecele ei o nouă suflare, un nou prunc* (DELAVR.). ◇ Loc.adv. *Din pîntecele mamei* = înainte de a se naște. *Grația celui ce mă deosebise din pîntecele mamei mele... voia într-un fel* (GAL.). ◇ Expr. *A lua* (sau a *avea, a purta*) *în pîntece* = (*despre femei*) a rămîne sau a fi însărcinată. *A trăi* (sau *a fi, a se simți*) *ca în pîntecele mamei* = a se simți foarte bine și în siguranță. **4** Ext. (*înv.*) Inima considerată ca sediu al sentimentelor. **II** Analog. **1** Partea bombată, ieșită în afară a unor obiecte, forme de relief etc.; interiorul acestei părți. *În pîntecul vaporului pachete de mizerabili dormeau cu capul pe saci* (BRĂ.). **2** Partea interioară a unui obiect, a unei încăperi etc. *Scobi în pîntecele acelui munte o mulțime de cămări și cămăruțe* (ISP.). ◆ (*muz.*) Cutie de rezonanță la unele instrumente cu coarde. • pl. *-ce*, și *pîntec, pîntice s.n.* /lat. ***panticem***.
pîntecél *s.n.* Dim. al lui *pîntece*; pîntecuț. • pl. *-e.* /***pîntece*** + *-el*.
pîntecós, -oásă *adj.* **1** (*despre ființe*) Cu pîntecele mare, proeminent; burtos. *Era scund, îndesat, puțin cam pîntecos* (GAL.). ◇ Fig. *Iacă se înfățoșează o plăcintă pîntecoasă* (C. NEGR.). **2** Analog. (*despre obiecte*) Cu pereții rotunjiți în afară, bombat. *Ducea un ulcior mare, pîntecos, plin cu vin* (SADOV.). • pl. *-oși, -oase.* /***pîntec*** + *-os*.
pîntecúț *s.n.* Pîntecel. • pl. *-e.* /***pîntec*** + *-uț*.
pînticărâie *s.f.* v. pîntecăraie.
pîntice *s.n.* v. pîntece.
pîntre *prep.* v. printre.
pînzár *s.m.* (*înv., reg.*) Țesător sau negustor de pînzeturi. *Eu... sînt feciorul unui pînzar* (POP.). • pl. *-i.* /***pînză*** + *-ar*.
pînzát, -ă *adj.* **1** *Hîrtie pînzată* = hîrtie obținută prin lipirea și prin presarea pe una sau pe ambele fețe ale unei benzi de hîrtie a unei țesături fine ori rare, cu scopul măririi rezistenței și durabilității hîrtiei. *Locotenentul Roșca se apropiase de harta din perete, lipind aproape petromaxul de hîrtia pînzată* (E. BAR.). **2** (*despre obiecte*) Care este căptușit, dublat, întărit cu pînză. *Hartă pînzată.* • pl. *-ți, -te.* /***pînză*** + *-at*.
pînză *s.f.* **I 1** (*țes.; adesea cu determ. care arată materialul, felul*) Țesătură făcută din fire de bumbac, de in, de cînepă etc., din care se confecționează lenjerie de corp, de pat, cămăși etc.; bucată din această țesătură. *A scos o bucată grea de pînză de olandă* (BASS.). ◇ *Pînză de casă* = pînză țesută la războiul manual; pînză țărănească. *Avea... la gît o legătură de pînză de casă, vopsită albastru* (CA. PETR.). *Pînză tare* v. tare. ◇ Loc.adv. *Pînă în pînzele albe* = fără încetare, pînă la capăt; pînă la ultima limită; necruțător. *Eu cu*

asemenea oameni aș merge pînă-n pînzele albe (CE. PETR.). ◇ Expr. (*pop.*) *A pune pînză* = a țese. *Pîn-am fost la maica fată, Nici n-am tors, nici am pus pînză* (POP.). *A zări ca printr-o pînză* = a vedea numai conturul obiectelor, fără a distinge bine forma și culoarea; a vedea neclar, a deslușì cu greu. *Abia zăresc ca printr-o pînză* (VLAH.). *Ține-te* (sau *să te ții*) *pînză* (*să nu te rupi*), se spune pentru a arăta că este vorba de o acțiune grea și de durată, de un lucru care se desfășoară cu mare intensitate și care, pentru a fi rezolvat, cere curaj, răbdare etc. *Apuca trăsnetele și fulgerile în mînă, și apoi, să te ții pînză să nu te rupi!* (ISP.). *A i se ridica* (sau *a-i cădea, a i se lua* cuiva) *pînză de pe ochi* = a începe să înțeleagă limpede lucrurile, a înceta să mai privească eronat un anumit lucru, o anumită situație. (*adv.*) *A curge pînză* = (*despre ploi, ape*) a curge fără întrerupere. *Nu trecu mult și ploaia, amestecată cu grindină mare... curgea pînză ca șivoiul* (PER.). *A*(-*și*) *țese pînzele* = a face intrigi. *A* (*i*) *se încurca* (cuiva) *pînza* = a nu-i reuși planurile făcute, luînd o turnură neplăcută, neprevăzută. *Trei coți de pînză* v. cot. *A da pînza pe fuioare* v. fuior. *A lega gura pînzei* v. gură. *A prins pînza gură* v. gură. *A pune pînza în stative cu cineva* v. stativă. ◇ Compar. *Tristețea i se așază pe suflet ca o pînză subțire* (AGÂR.). ◇ Fig. *Ea tăcea, pierdută cu ochii în pînza orizontului* (D. ZAMF.). ◆ (*pesc.; pop.*) Plasă deasă de pescuit. ◆ Fig. Șir, rînd (de oameni). ◆ Fig. Șuviță; fascicul. *Sub o pînză de lumină lunca pare adormită* (ALECS.). **2** Analog. Plasă țesută de păianjen din firele produse prin secretarea de către glandele sericigene a unui lichid vîscos, care se solidifică în prezența aerului și pe care o folosește la prinderea prăzii. *Păianjenii își întinseseră pînzele în toate părțile* (E. BAR.). ◇ Compar. *Cămașe de borangic, galbenă ca spicul și subțire ca pînza păianjenului* (ODOB.). **3** Țesătură sau împletitură specială din fire textile sau metalice, folosită în industrie, în laboratoare etc. ◇ *Pînză de calc* = pînză subțire și transparentă pe care se desenează planuri tehnice. **II** (*țes.*) Bucată de pînză cu diferite întrebuințări: **1** Țesătură cu care se acoperă fața sau trupul mortului; giulgiu. ◇ Expr. *Parcă i-a luat pînza de pe obraz* (sau *de pe ochi, de pe față*), se spune: *a*) despre cineva foarte palid. *Vorbele lui atîta îi amețise încît, de spaimă, parcă le luase pînza de pe ochi și se perduseră cu totul* (ISP.); *b*) despre cineva foarte slab. **2** (*mar.; la pl.*) Bucată mare de țesătură rezistentă care se fixează de vergelele catargelor unui vas și care, împinsă de vînt, face să înainteze vasul; velă. *A pornit vasul cu pînzele umflate* (CAR.). ◇ Fig. *Pe marea vieții, cînd te duce vîntul, Fie-ți cîrma cugetarea de ți-e pînza simțimîntul* (DAV.). **3** Bucată de țesătură deasă fixată pe un cadru, pe care se pictează. *A creat pe pînza goală pe Madona Dumnezeie* (EMIN.). ◆ Ext. Pictură pe pînză; tablou. *O notă specială, dureroasă și revoluționară strigă în pînzele lui* (GAL.). ◇ *Pînză albă* v. alb. **4** Bucată de pînză specială, albă, dreptunghiulară sau pătrată, pe care se proiectează imagini de la un aparat de proiecție; ecran. *Dacă s-ar putea cinematografia și fotografia conținutul unui roman, am vedea pe pînză figurile personagiilor* (IBR.). **5** (*mai ales la pl.*) Cearșaf. *Te-ntinzi leneșă-n răcoarea dulce-a pînzelor curate* (VLAH.). ◆ Gener. Așternut de pat. **6** *Pînză de cort* = foaie de cort. **III 1** Lama sau tăișul de metal al unor instrumente. ◇ *Pînză de fierăstrău* = tăișul de metal al unui fierăstrău. **2** (*geol.*) *Pînză de șariaj* = *a*) unitate tectonică constituită din formații geologice mai vechi, deplasate și întinse, prin mișcările tectonice, peste altele mai noi pe distanțe de zeci sau de sute de kilometri; *b*) suprafața pe care are loc deplasarea unor mase de roci în procesul de șariaj. *Pînză eruptivă* = zăcămînt de roci vulcanice, formată prin consolidarea curgerilor de lavă. *Pînză de apă subterană* = strat acvifer. **3** Desiș (de copaci) lung și îngust (crescut de-a lungul unui drum, al unei ape curgătoare etc.); perdea. *Înaintea fugarilor se ridica o pînză de trestii* (SADOV.). **4** (*înv.*) Zid de întărire al unei cetăți; fortificație la o cetate. *S-a mai întărit cetatea Chilia, trăgîndu-i și alte pînze* (ȘINC.). • pl. *-e*. /cf. lat. **pandia*.

pînzăríe *s.f.* **1** Cantitate mare de pînză sau de articole confecționate din pînză; pînzet. *Pe a treia stradă era un lung magazin cu pînzărie* (GAL.). **2** Atelier sau fabrică unde se țes pînzeturi. ◆ Magazin de pînzeturi. *Încercară să incendieze o dugheană și două pînzării din gura oborului* (STANCU). • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***pînză*** + *-ărie*.

pînzătúră *s.f.* **1** (*înv., reg.; de obicei la pl.*) (Bucată de) pînză. *În fabrici se țes fel de fel de pînzături* (CR.). **2** Obiect confecționat din pînză sau dintr-o țesătură asemănătoare. ◆ (*reg.*) Broboadă, basma; năframă. ◆ (*înv., reg.*) Față de masă. *Strîngea cu mare grijă firimiturile de pîine în pînzătură, scuturîndu-le* (REBR.). ◆ (*înv., reg.*) Lenjerie de pat sau de corp. • pl. *-i*. /***pînză*** + *-tură*.

pînzét *s.n.* **1** (*mai ales la pl.*) Pînză sau obiect confecționat din pînză; pînzărie, albituri, rufărie. *Pănura, pînzeturile, le cumpărau gata* (AGÂR.). **2** Cantitate mare de pînză. • pl. *-uri*. /***pînză*** + *-et*.

pînzícă *s.f.* (*țes.*) Pînză subțire (de calitate inferioară). • pl. *-ci*. /***pînză*** + *-ică*.

pînzíș *s.n.* Ceea ce seamănă cu o pînză; văl. *Coamele dealurilor din față... se desenau din ce în ce mai lămurit pe pînzișul cenușiu al văzduhului* (REBR.). • /***pînză*** + *-iș*.

pînzișoáră *s.f.* Dim. al lui *pînză*; (*reg.*) pînzucă, pînzuță. *Pînză, pînzișoara mea, Să-ți spun cînd te-am început* (POP.). • pl. *-e*. /***pînză*** + *-işoară*.

pînzúcă *s.f.* (*reg.*) Pînzișoară. • pl. *-ci*. /***pînză*** + *-ucă*.

pînzuí *vb. IV. tr.* (*reg.*) **1** A înfășura, a acoperi cu o pînză mortuară, cu un giulgiu. **2** (*compl. indică tăișul unei securi, al unui topor etc.*) A oțeli. • prez.ind. *-iesc*. /***pînză*** + *-ui*.

pînzulíță *s.f.* Porțiune de talpă care îmbracă tocul (înalt) la încălțămintea pentru femei. • pl. *-e*. /***pînză*** +*-uliță*.

pînzúță *s.f.* (*reg.*) Pînzișoară. • pl. *-e*. /***pînză*** + *-uță*.

pîr[1] *interj.* (*adesea pronunț. cu „r" prelungit*) Cuvînt care imită zgomotul sau trosnetul produs de un corp solid care se rupe sau se despică, de arderea lemnelor, de presiunea exercitată asupra zăpezii etc. *Bocănește el cît bocănește, cînd, pîr! cade copacul peste car de-l sfarmă* (CR.). • /onomat.

pîr[2] *s.m.* (*reg.*) Persoană care pîrăște; reclamant. • pl. *-i*. /de la ***pîri***, prin derivare regresivă.

pîrâ *s.f.* **1** Plîngere făcută împotriva cuiva; reclamație; act pentru care se cere deschiderea unui proces. *Se grăbise de scrise pîra lui Simion* (REBR.). ◆ Motiv de judecare. **2** (*jur.; înv., reg.*) Proces, judecată. *Și-a pus bătrînul alt avocat și pîra mergea înainte* (VLAS.). ◇ Loc.vb. *A avea pîră* (*cu cineva*) sau *a se băga în pîri* = a se judeca cu cineva. *Acești trei oameni avea pîră pentru un mînz* (POP.). *A face* (*o*) *pîră* (*asupra cuiva*) sau *a da în* (sau *la*) *pîră* (*pe cineva*), *a pune pîră* (*pe cineva*), *a băga pîră* (*după cineva*) = a da în judecată. *El m-a dat în pîră ca să mă scoată din Ciobotești* (SLAV.). **3** (*pop.; adesea în legătură cu vb. ca „a aduce", „a face", „a porni"*) Acuzație, învinuire. *Cum să cercetăm pîra ce i s-aduce?* (DELAVR.). ◇ Expr. *A se ridica cu pîră* (*asupra cuiva*) v. ridica. **4** Denunț. *Începu s-o mai rărească cu... pîra pe la dascăli* (BASS.). **5** (*înv.*) Neînțelegere, dispută, ceartă. **6** (*pop.*) Calomnie, defăimare; clevetire, bîrfeală. *Se miră cu ce pîre să mă clevetească* (PANN). • pl. *-e, pîri*. și (*înv., reg.*) *pâră s.f.* /de la ***pîri***, prin derivare regresivă.

pîrâí *vb. IV.* v. pîrîi.

pîrâiáș *s.n.* v. pîrîiaș.

pîrâitoáre *s.f.* v. pîrîitoare.

pîrâu *s.n.* v. pîrîu.

pîrâuáș *s.n.* v. pîrîiaș.

pîrâúț *s.n.* v. pîrîuț.

pîrcăláb *s.m.* **1** (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) Titlu dat dregătorului care lua parte la sfatul domnesc, conducea un județ, un ținut, o cetate, exercitînd însemnate atribuții militare, administrative și judecătorești și reprezentînd pe domn în teritoriul supus autorității lui. ◆ Dregător care avea acest titlu. *Ei plecară într-o trăsură cu opt cai de poștă, pregătită de pîrcălabul de Galați* (GAN.). **2** (*în Ev. Med., în Țara Rom.*) Administrator al tîrgurilor și satelor boierești și mănăstirești; (*mai tîrziu*) primar (rural) cu atribuții administrative și judecătorești. *Nu-l primise-n sat și el întreba de casa pîrcălabului* (PANN). **3** (*reg.*) Strîngător de biruri, perceptor rural. *De nuntă, din pricina sărăciei nu mai putea fi vorba acum cînd pîrcălabul le luase porcul* (CA. PETR.). **4** (*reg.*) Comandant al unei închisori; temnicer. • pl. *-i*. și (*înv.*) *pîrcăláb s.m.* /<magh. ***porkoláb***.

pîrcălăbésc, -eáscă *adj.* Care aparține pîrcălabului, care se referă la pîrcălab. ◇ *Gloaba pîrcălăbească* = taxă pe care trebuia să o plătească răufăcătorii prinși. • pl. *-ești*. /***pîrcălab*** + *-esc*.

pîrcălăbíe *s.f.* (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) **1** Demnitatea sau funcția pîrcălabului acordată sau vîndută de către domn. *Domnul trimisese meșteri la Chilia ca să ridice, din piatră, cetate nouă, întărind în pîrcălăbie pe Ivașcu și Maxim* (SADOV.). ◆ Perioadă de timp în care cineva îndeplinea funcția de pîrcălab. *O inscripție arată întocmirea porții celei mari sub părcălăbia lui Luca Gherman* (XEN.). **2** Instituția pe care o conducea pîrcălabul. *Proprietarul, care era prevestit de mai-nainte de părcălăbie, îi primi cu mare alai* (GAN.). ◆ Sediul acestei instituții. **3** Dare, taxă vamală, amendă care se plăteau pîrcălabului. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și (*înv.*) *părcălăbíe s.f.* /***pîrcălab*** + *-ie*.

pîrci[1] *s.m.* **1** (*înv., pop.*) Țap de prăsilă (în perioada împerecherii). ◆ Gener. Țap. ◆ Analog. Berbec (de prăsilă). **2** (*pop.*) Miros caracteristic pe care îl emană țapii în perioada împerecherii. **3** (*reg.*) (Epitet pentru un) om (tînăr) ușuratic, desfrînat. • pl. *pîrci*. /<sl. veche **пръчь**, bg. ***пръч***; cf. srb. *prč*.

pîrci[2] *vb. IV. refl recipr.* (*reg.; despre capre și oi*) A se împreuna (în vederea reproducției). • prez.ind. pers. 6 *-esc*. /***pîrci***[1] + *-i*.

pírco *adv.* (*reg.*) De-a curmezișul; curmeziș. • /cf. srb. *prkos* „încăpățînare".

pîrdálnic, -ă *adj.* (*pop.; fam.; de obicei precedă cuv. determ.*) **1** Care este afurisit, blestemat. *Să avem și noi o mîngîiere pentru pîrdalnicele de bătrînețe* (ISP.). ◇ (*în imprec.; subst. f.*) *Eu știu ce vra să zică durerea de inimă bat-o pîrdalnica s-o bată!* (CR.). ◆ Eufem. (*în imprec.; subst. m. art.*) Diavol. *M-au spăriet niște ieniceri..., mînca-i-ar pîrdalnicu!* (ALECS.). ◇ Expr. *Lasă-l pîrdalnicului* (sau *la pîrdalnicul*) = lasă-l încolo! dă-i pace! **2** Îndrăcit. • pl. *-ci, -ce*. /cf. *prădalnic*.

pîrg *s.n.* v. pîrgă.

pîrgár *s.m.* **1** (*în organizarea administrativă feudală a Țărilor Rom.*) Fiecare dintre membrii Sfatului administrativ al unui oraș sau al unui tîrg (compus din 6 pînă la 12 persoane). *Aceiași cercetași duceau scrisori la cetatea Brașov, îndemnînd... pe cinstiții pîrgari să fie mijlocitori* (SADOV.). **2** (*în vechea organizare administrativă a țării; reg.*) Vătășel (la primărie). *Intră un pîrgar de la primărie și-i puse pe masă un teanc de scrisori* (AGÂR.). **3** (*înv.*) Orășean, tîrgoveț; concetățean. • pl. *-i*. /<magh. ***polgár***; cf. germ. *Bürger*.

pírgav, -ă *adj.* (*reg.; despre fructe*) Care se coace mai repede decît altele (din același gen); timpuriu, văratic. *Trebuia să aștepte pînă ce vin strugurii pîrgavi* (SLAV.). • pl. *-i, -e*. /***pîrgă*** + *-av*.

pírgă *s.f.* **1** Fază de început a coacerii unor fructe, legume sau cereale, înainte de maturizare; stare a fructelor, legumelor și a cerealelor în această fază. ◇ Loc.adj. *În pîrgă* = aproape copt. *Un smochin cu roadele, unele în mugur, altele în floare, altele în pîrg* (ISP.). ◇ Expr. *A da în pîrgă* = a începe să se coacă, să se pîrguiască. *Vara cînd dau în pîrg cireșele* (STANCU). **2** Colect. (*înv., reg.*) Cele dintîi fructe sau roade dintr-un an; roade timpurii. • și *pîrg s.n.* /<sl. veche **пръгъ, пръгавъ**.

pîrgălí *vb. IV.* v. părgălui.

pîrgăluí *vb. IV.* v. părgălui.

pírghie *s.f.* **1** (*tehn.*) Bară rigidă, de lemn sau de metal, care se sprijină pe un punct de articulație fix și asupra căreia se exercită o forță motoare și o forță rezistentă, aceasta din urmă avînd punctul de aplicație, direcția, sensul și mărimea diferite de ale forței motoare; bară care servește la ridicarea sau la mișcarea unei greutăți. **2** Fig. Forță morală prin care se dă impuls unei activități sau care ajută la realizarea unei acțiuni; punct de sprijin, element de susținere. *Ziarul este o pîrghie a vieții moderne* (GAL.). **3** Analog. Nume dat unor

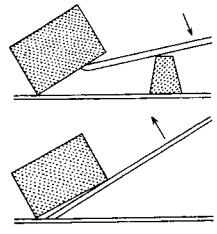

pîrghii (1)

obiecte sau unor părți de obiecte asemănătoare prin formă și prin funcție cu pîrghia: *a*) Braț de balanță. *b*) Fiecare dintre părțile leagănului (de joacă) în care se fixează scaunele. *c*) Parte a joagărului de tăiat bușteni, cuprinsă între talpa și acoperișul acestuia. *d*) Drug de lemn cu care se rotește moara de vînt pentru a aduce aripile în poziția optimă spre a fi acționate de curentul de aer. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /cf. lat. *pergŭla*, *-ae*.

pîrgui *vb. IV.* **1** *refl.* (*despre fructe, legume, cereale*) A se afla în faza de pîrgă; a începe să se coacă. ◆ (*despre plante*) A avea fructele ajunse la maturitate, pe cale de a se coace. **2** *tr. fact.* A face să dea în pîrgă, a face să se rumenească. ◇ Fig. (*tr.*) *În partea răsăritului, cerul își pîrguise bolta cu o paloare galbenă* (MIH.). • prez.ind. pers. 3 *-iește*. /***pîrgă*** + *-ui*.

pîrguiálă *s.f.* Prima fază de coacere a fructelor, cînd acestea încep să-și schimbe culoarea și cînd crește conținutul lor în zahăr. ◇ Loc.vb. *A da în pîrguială* = a începe să se coacă. • pl. *-ieli*. /***pîrgui*** + *-eală*.

pîrguíre *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *pîrgui*; timpul cînd se pîrguiesc fructele sau cerealele; pîrguit. *Se recoltează... prunele și strugurii pudrați cu bruma pîrguirii* (ARGH.). • pl. *-i*. /v. ***pîrgui***.

pîrguít[1] *s.n.* Pîrguire. *Pe la pîrguitul strugurilor s-a despărțit... de singura odraslă a casii* (VLAH.). • /v. ***pîrgui***.

pîrguít[2]**, -ă** *adj.* (*despre fructe, legume, cereale*) Care a ajuns la maturitate și începe să se coacă, care a dat în copt. *Rămăsese luminoasă și senină ca o poamă pîrguită* (CA. PETR.). ◇ Fig. *Irina era o fată... pîrguită ca o cireașă de munte* (BRĂ.). ◆ (*despre plante*) Care are fructele ajunse la maturitate, pe cale de a se coace. *Am văzut în grădină copacul pîrguit.* • pl. *-ți, -te*. /v. ***pîrgui***.

pîrî *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică oameni*) A se plînge de faptele cuiva; a reclama; a acuza, a învinui. *Fierbea împotriva lui Ion care a cutezat să-l pîrască* (REBR.). **2** *tr.* A da pe față (în mod răutăcios și adesea tendențios, exagerînd sau minținд) faptele cuiva; a vorbi de rău; a da în vileag; a trăda; a denunța. *Să nu mă pîrăști boierului* (SADOV.). ◇ (*refl. recipr.*) *Nu ne pîram între noi* (BRĂ.). **3** *tr.* (*înv., reg.; compl. indică oameni; adesea cu determ. „la județ”, „la judecător”*) A da pe cineva în judecată, a intenta (cuiva) proces. ◆ (*înv.; intr.*) A cere (cu insistență), a pretinde, a reclama ceva în baza unui drept; a revendica. **4** *refl. recipr.* (*înv., reg.*) A se judeca cu cineva, a fi în proces cu cineva. **5** *tr.* (*înv.*) A nu recunoaște; a contesta. ◇ (*refl. pas.*) *Am dat... această carte... ca de această pîră să nu se mai pîrească* (DOC.). • prez.ind. *-ăsc*. /<sl. veche пьрѣти.

pîrîcios, -oásă *adj., s.m., s.f* (*fam.*) (Persoană) care pîrăște, care are obiceiul să pîrască; pîrîtor. *Copiii mici sînt pîrîcioși.* • pl. *-oși, -oase*. /***pîrî*** + *-cios*.

pîrîciúne *s.f.* (*pop.*) Plîngere, reclamație făcută (cu răutate, cu rea-voință) împotriva cuiva. ◆ Ext. Calomnie, clevetire, bîrfă. *Femeia asta se ține numai de pîrîciuni.* • pl. *-i*. /***pîrî*** + *-ciune*.

pîrîi *vb. IV. intr.* **I** (*indică o acțiune momentană*) **1** (*despre corpuri tari, dure, neelastice*) A produce un zgomot surd, ușor prelungit, prin rupere, frîngere, tăiere, zdrobire etc.; a trosni, a pocni; a crăpa, a plesni. *Brazii pîrîiau în codri, dărîmați ca sub lovituri de secure* (RUSSO). ◆ (*despre metale topite*) A sfîrîi în contact cu apa rece. *Răstoarnă... în strachină plumbul topit. Plumbul pîrîie, plesnește* (STANCU). ◆ (*despre obiecte de îmbrăcăminte*) A plesni ușor, prin ruperea materialului, desfăcîndu-se la cusăturile prin întinderea exagerată a cusăturii; a pocni. *Își îmbrăcă apoi haina lui strîmtă, făcînd-o să pîrîie la cusături* (PER.). ◇ Expr. *A-i pîrîi* (*cuiva*) *turul* v. tur. **2** (*despre încheieturi*, ext., *despre oase; adesea în prop. consec. urmînd după vb. ca „a se întinde”, „a se strînge”, indicînd intensificarea maximă a acțiunii din regentă*) A produce prin întindere un zgomot asemănător cu cel produs prin frîngerea unui corp dur; a trosni, a pocni. *Se întinse de-i pîrîiră toate încheieturile* (HOG.). ◇ (*tr. fact.*) *Strînse o dată pe zmeu..., de-i pîrîiră oasele* (ISP.). ◇ Expr. *Îi pîrîie fălcile*, se spune despre cineva care cască cu zgomot, deschizînd la maximum gura. *Auzeam cum îi pîrîiau fălcile* (STANCU). ◆ (*despre pepeni ajunși la maturitate*) A produce un trosnet ușor prin strîngere în mîini; a trosni. *Încercase ca toată lumea pepenele strîngîndu-l în palme... ca să vadă dacă pîrîie* (CA. PETR.). **II** (*indică o acțiune durativă sau iterativă*) **1** (*despre scînduri uscate, podele vechi etc.*, analog., *despre corpuri metalice sau despre obiecte prevăzute cu inele, arcuri, balamale etc.*) A produce un zgomot strident prin apăsare, prin lovire sau prin frecare; a scîrțîi. *Duşumeaua pîrîi uşor* (CĂL.). ◆ (*despre obiecte din lemn*) A începe să se desfacă din încheieturi cu un zgomot caracteristic, sub acțiunea forței exercitate de un corp care apasă cu putere, care se trîntește sau cade brusc; a trosni, a pocni. *Uşile pîrîiau din balamale* (CAM.). ◆ Analog. (*despre zăpadă*) A produce zgomote specifice, surde, prin presare. *Lămpile chioare pîlpîiau deasupra zăpezii ce începea să pîrîie la îngheț* (E. BAR.). **2** (*reg.; despre foc sau despre corpuri inflamabile care ard*) A produce pocnete scurte și repetate; a sfîrîi. *Pe o vatră veche de foc ardeau bucăți mari de mesteacăn, a căror coajă pîrîia* (SADOV.). **3** (*despre arme de foc*, ext., *despre proiectile*) A produce un zgomot ritmic prin declanșări succesive ori simultane; a bubui, a păcăni, a răpăi, a șuiera. *Ghiuleli pîrîiau, pocneau* (POP.). **4** (*reg.; despre obiecte în mișcare*) A produce un zgomot caracteristic (prelungit) provocat de viteza mișcării sau a rostogolirii; a durăi. *Odată încep iepele a fugi de pîrîiau roatele* (CR.). ◇ Expr. *A fugi* (sau *a merge*) *de-i pîrîie călcîiele* v. călcîi. **5** (*despre ploaie, picături de ploaie, grindină*) A se izbi de o suprafață tare, producînd zgomote dese, scurte și ritmice; a răpăi, a ropoti. *Ploaia căzînd bate Preste ferestre pîrîind* (C. NEGR.). **6** (*despre ciocane*) A produce zgomote ritmice, prelungi, prin lovirea într-un obiect dur; a bocăni. **7** (*despre motoare, motociclete etc.*) A produce zgomote sacadate și intense (în timpul funcționării). *O motocicletă se oprise în stradă și continua să pîrîie* (PRED.). **8** (*despre pămînt, construcții, părți sau elemente de construcție etc.*) A se zgudui, a se cutremura, a bubui din cauza unor lovituri puternice, repetate; a dudui. *Fuga și el afară și începe a toca în stative de pîrîie păreții casei* (CR.). ◆ (*despre spații, locuri etc.*) A se umple de sunete puternice; a răsuna, a vui. ◇ Fig. *Nu vezi cum se precipită lucrurile, cum pîrîie ceva?* (REBR.). • prez. ind. pers. 1, 2, *pîrîi*, pers. 3 *pîrîie*, (*reg.*) *-iește*. și (*reg.*) *pîrăi vb. IV.* /***pîr***[1] + *-ii*.

pîrîiáș *s.n.* Dim. al lui *pîrîu*; pîrîuț. ◆ Fig. Zbîrcitură, rid. *Obrajii palizi i se umplură de părăiașe adînci* (AGÂR.). ◆ Fig. Cantitate dintr-un lichid care curge, se scurge etc. sub forma unui fir subțire. *Un pîrăuaș îngust de sînge se strecura pe sub tunică* (SADOV.). • sil. *-rî-iaș*. pl. *-e*. și (*reg.*) *părăiáș, pîrăiáș, pîrăuáș, pîrîuáș s.n.* /***pîrîu*** + *-aș*.

pîrîíre *s.f.* Acțiunea de *a pîrîi* și rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. ***pîrîi***.

pîrîít *s.n.* **1** Zgomot caracteristic, surd, de durată relativ scurtă, produs de un corp tare, dur, neelastic, prin rupere (forțată), prin frîngere sau prin tăiere (bruscă), prin zdrobire, prin crăpare sau în urma plesniturilor provocate de o presiune puternică ori de variații bruște de temperatură, prin întindere etc.; pîrîitură, trosnet. *Auzii în urmă... pîrîitul crengilor* (DUN.). **2** Zgomot (prelung, ascuțit și strident) produs prin apăsare, lovire, frecare etc. *Se auzi pîrîitul unui chibrit* (CE. PETR.). **3** Filfiit (de aripi). *Vînătorul îi aude pîrîitul zborului, se întoarce și trage* (BRĂT.). **4** Răpăit (de ploaie). *Să asculte... vaietul vijeliei și pîrîitul de halice al ploii* (SADOV.). • pl. *-uri*. /v. ***pîrîi***.

pîrîitór, -oáre *s.f., adj.* **1** *adj.* Care pîrîie. *Urcară amîndoi pe scara pîrîitoare* (CĂL.). **2** *s.f.* Aparat rudimentar de lemn, prevăzut cu aripioare, care, mișcate de vînt, produc un zgomot strident și alungă păsările din semănături, livezi, vii etc.; zbîrnîitoare. **3** *s.f.* Fîșie de hîrtie care se leagă de cele două capete de sus ale spetezelor zmeului și care, la înălțarea acestuia, produce un pîrîit puternic; zbîrnîitoare. **4** *s.f.* (*entom.*) Specie de lăcustă de culoare cafenie sau neagră, care, în timpul zborului, produce un fel de pîrîituri (*Psophus stridulus*). • sil. *-rî-i-*. pl. *-ori, -oare*. și (*reg.*) *pîrăitoáre s.f.* /***pîrîi*** + *-toare*.

pîrîitúră *s.f* **1** Zgomot caracteristic surd, de durată relativ scurtă, produs de un corp tare, dur, neelastic, prin rupere (forțată, bruscă), prin frîngere sau prin tăiere (bruscă), prin zdrobire, prin crăpare sau în urma plesniturilor provocate de o presiune puternică ori de variații bruște de temperatură, prin întindere etc.; pîrîit, trosnet. *Casa nu era prea solidă și lui Felix i se păru într-o noapte că aude pîrîituri* (CĂL.). **2** Zgomot sau sunet ascuțit, strident, care se produce prin apăsare, lovire, frecare etc.; scîrțîitură. *Scara începu să scîrțîie... Provocatorul acestor grozave pîrîituri fu jos* (CĂL.). **3** Zgomot specific produs de ceva care arde. *Pîrîitura arderii producea o simfonie greu de analizat* (CĂL.). **4** Zgomot specific, sacadat și intens, produs (în timpul funcționării) de un motor, de o motocicletă etc. *Motocicleta izbucni în pîrîituri* (PRED.). **5** Succesiune de zgomote scurte și dese; răpăit, șuierătură. *Pîrîiturile puștilor curgeau slăbite de departe* (SADOV.). • sil. *-rî-i-*. pl. *-i*. /***pîrîi*** + *-tură*.

pîrîre *s.f.* (*înv.*) **1** Acțiunea de *a pîrî* și rezultatul ei. **2** Judecată, proces. **3** Plîngere, reclamație făcută împotriva cuiva. • pl. *-i*. /v. ***pîrî***.

pîrîș, -ă *s.m., s.f.* **1** *s.m., s.f.* (*înv., reg.*) Persoană care se plînge de faptele cuiva, care reclamă, acuză, învinuiește pe cineva. *Să aibă pîrîș înaintea înfricoșatului județ pre cuviosul Natanail, păgubașul* (SADOV.). ◆ Ext. Om potrivnic, dușman, vrăjmaș. ◇ Fig. *Facerile mele de bine să-ți fie pîrîșul cel mai grozav la orice nenorocire a ta!* (POP.). ◆ (*înv.; adj.*) Care este dușmănos, potrivnic, ostil. *Mitriston văzînd că pîrîșe-i vor fi faptele la împăratul..., s-au adăpat cu salepul morții și au murit* (DION.). **2** *s.m.* (*jur.; înv., reg.*; și *pîrîșul mic, pîrîșul de jos*) Împricinat; pîrît (la un proces); parte (într-un proces). • pl. *-i, -e*. /***pîrî*** + *-îș*.

pîrît[1] *s.n.* Faptul de *a pîrî*; spec. plîngere, reclamație; denunț. • /v. ***pîrî***.

pîrît[2]**, -á** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) împotriva căreia își îndreaptă reclamantul (în procesul civil) plîngerea, cererea; (persoană) care este reclamată. *Pîrîtul trebuie să se ducă la tîrg* (STANCU). • pl. *-ți, -te*. /v. ***pîrî***.

pîrîtór, -oáre *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care pîrăște, care are obiceiul să pîrască; (*fam.*) pîrîcios. ◆ (Persoană) care denunță pe cineva sau ceva; delator, trădător. *Se ciocni piept în piept cu Traian Măreș, pîrîtorul clasei* (POPOV.). **2** *s.m., s.f.* (*jur.; înv., reg.*) Reclamant (la un proces); acuzator. • pl. *-ori, -oare*. /***pîrî*** + *-tor*.

pîrîtúră *s.f.* (*înv.*) Pîră; obicei de a pîrî; acuzație, învinuire. • pl. *-i*. /***pîrî*** + *-tură*.

pîrîu *s.n.* **1** (*hidrol.*) Apă curgătoare, permanentă sau temporară, de mică dimensiune, avînd, în general, sub 50 km lungime; rîu mic. *Pîraie lucii curgeau pe sub sălcii tăcute* (SADOV.). **2** Fig. (*mai ales la pl.; adesea urmat de determ. introduse prin prep. „de”*) Cantitate mare (dintr-un lichid); șuvoi. *Ascultau cu uimire și înfricoșare aceste vorbe, trecîndu-le îndărăt în pîraie de murmure* (SADOV.). ◆ (*adv.; pe lîngă vb. de mișcare*) În cantitate mare. *De-ar curge sîngele pîrău, Nebiruit e brațul tău* (COȘB.). **3** Șiroi de apă (provenit din ploi sau din topirea zăpezilor). ◆ Ext. Șanț săpat de ape pe pantele de scurgere. ◆ Urmă lăsată de un lichid care s-a prelins pe ceva; dîră. *Pe pereții umezi sînt pîraie de ploaie* (VLAH.). **4** Analog. (*reg.*) Jgheab la teascul de stors struguri. • pl. *-áie*. și (*reg.*) *părău, pîrău s.n.* /cf. alb. *përrua*, rom. *rîu*.

pîrîuáș *s.n.* v. pîrîiaș.

pîrîuț *s.n.* Pîrîiaș. *Un pîrăuț aproape invizibil exista deja sub actualul său nume* (HASD.). ◆ Fig. Zbîrcitură, rid. • pl. *-e*. și (*reg.*) *părăúț, pîrăúț s.n.* /***pîrîu*** + *-uț*.

pîrjoálă *s.f.* (*culin.; reg.*) **1** Chiftea mare, de formă ovală, fragedă și pufoasă, dată prin pesmet sau prin făină și prăjită în ulei sau în grăsime. *Cînd o văd că cere vin curat și pîrjoale, știu că n-are nimic* (C. NEGR.). **2** Bucată de carne sau de pește friptă la grătar; friptură la grătar. *Poate să ne deie, pe lîngă crap, și niște pîrjoale de clean* (SADOV.). • pl. *-e*. /<bg. ***пържола***, ngr. ***μπριζόλα***, tc. ***pırzola***.

pîrjól *s.n.* **I 1** Foc mare și iute (izbucnit mai ales pe vreme de secetă și arșiță mare); incendiu violent și mistuitor. *Bisericuța văruită și pustie după pîrjolul de anul trecut* (CE. PETR.). ◇ (*în imprec.*) *Arde-te-ar pîrjolul, să te arză!* (POP.). ◇ (*adv.; urmat de adj. „rău”, „beat”, de care se leagă prin prep. „de”, exprimă super. abs.*) *Era pîrjol de beată.* ◇ Loc.adv. *Cu pîrjol* sau *cu* (*mare*) *foc și* (*cu*) *pîrjol* = foarte repede și cu intensitate. *Fulgerile cădea cu mare foc și pîrjol peste varvari* (CANT.). *Foc și pîrjol* = cu înverșunare, înverșunat, îndîrjit, aprins, aprig. *A venit acasă la femeie, foc și pîrjol* (POP.). ◇ Expr. *A face pîrjol* = *a)* a nimici (tot) (prin foc), a face ravagii; a produce pagube mari; *b)* ext. a face victime. *Faci pîrjol în societate* (C. NEGR.). *A da pîrjol* = a da foc, a distruge (prin foc); a incendia. *Zise nepotului său să dea pîrjol unei păduri* (ISP.).

A plînge cu foc și pîrjol = a plînge cu disperare, a plînge în hohote. *A se face foc și pîrjol* = a-și ieși din fire, a se înfuria, a se supăra foarte tare. *A purta ferul și pîrjolul* = a nimici, a distruge cu forța armată. ◇ Compar. (*sugerînd de obicei ideea de iuțeală, de propagare*) *Boala... s-a întins ca un pîrjol peste toată fața pămîntului* (POP.). ◆ Restr. Parte luminoasă, mobilă (și dogoritoare) care se înalță dintr-un corp aprins; flacără vie care se întinde repede și arde ierburile uscate, mirișteа etc.; văpaie, vîlvătaie. ◆ (*adv.; pe lîngă vb. de mișcare*) Foarte repede, în mare grabă. *Feciorul și baba, tăcuți și îngîndurați, îl urmară pîrjol* (REBR.). ◆ Fig. Ext. Dezlănțuire de forțe provocată de om sau de elementele naturii, pricinuind mari distrugeri de bunuri sau de vieți omenești; calamitate, prăpăd, potop, pustiire, dezastru, urgie. *Peste grădina ta să nu se-abată Păsări de pradă, moarte și pîrjol* (HOREA). ◇ (*întărit prin „și foc", „și prăpăd"*) *De-o-nvinge Vogoride, atunci pîrjol și foc!* (MACED.). **2** Căldură mare și înăbușitoare (în timpul verii); arșiță, zăpușeală, zăduf (care distruge vegetația). *După o primăvară de secetă și pîrjol, vara acelui an se vestea sub semnul ropotelor de grindină* (CE. PETR.). **3** (*înv., reg.*) Loc (în pădure) ars de pîrjol. **II** Fig. **1** Nenorocire mare, pacoste, năpastă care se abate asupra cuiva; chin, necaz, suferință îndurată de cineva. *Pîrjol nemiluit va cădea pe capul grecului* (DELAVR.). **2** Sentiment puternic, pornire violentă care copleșește pe cineva, întunecîndu-i adesea judecata; furie (nestăvilită), pasiune nestăpînită. • pl. *-uri*, (*înv., reg.*) *-oale*. /de la ***pîrjoli***, prin derivare regresivă.

pîrjoli *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică așezări omenești, terenuri cultivate, păduri, fînețuri etc.*) A da foc sau a pune foc cu scopul de a distruge; a pustii prin foc. *Slujitorii săi anumiți pîrjoleau holdele* (SADOV.). ◇ Fig. *Domnia ți-or pîrjoli, Palaturi ți-or pustii* (POP.). ◆ (*înv.; compl. indică obiecte*) A pune pe foc, a arunca în foc pentru a fi ars. ◆ Gener. A distruge, a pustii, a devasta. *Am pîrjolit lumea și am trimis curate, lui Dumnezeu, nouăzeci de suflete* (GAL.). **2** *tr.* (*înv., reg.; compl. indică ființe*) A arde, a mistui în flăcări, a preface în cenușă; a arde de viu, a omorî prin ardere. *Focul îi va pîrjoli pe acei care se vor apropia de hotarele noastre* (STANCU). ◆ (*reg.; refl.*) A muri în urma opărelii. *A căzut într-un cazan cu holircă ce clocotea și acolo s-a pîrjolit de viu* (POP.). ◆ (*reg.; refl.*) A muri prin ardere, a fi mistuit de foc. *Șarpe prin foc se băga, Tare rău se pîrjolea, Ochii din cap îi sărea* (POP.). **3** *intr.* (*despre soare*) A încălzi peste măsură, a răspîndi o căldură puternică; a arde, a dogori. *Soarele de primăvară pîrjolise cu putere* (SADOV.). ◆ (*refl.; despre oameni*) A se expune la soare pentru a se bronza. *Răcni la un țînc care se pîrjolea la soare* (SADOV.). **4** *tr.* (*despre soare; compl. indică vegetații, plante*, ext., *pămînturi cu vegetație etc.*) A ofili, a veșteji, a usca din cauza arșiței prea mari. *Se deschide un peisaj arid... cu palmieri pitici, unde soarele pîrjolește totul* (PER.). ◇ (*refl.*) *Au murit ierburile, s-au ofilit florile, s-au pîrjolit pajiștile* (GAL.). Δ Fig. *Pe unde calcă urîtul, Se pîrjolește pămîntul* (POP.). ◆ (*înv.; refl.; despre materii organice*) A se usca, zbîrcindu-se și înnegrindu-se sub acțiunea îndelungată și puternică a razelor solare. **5** *tr.* (*compl. indică ființe sau părți ale corpului lor*) A provoca arsuri. *Fu bătut cu toiage și obrazul pîrjolit cu foc* (DOS.). ◆ Fig. (*tr., refl.*) A provoca sau a avea mari frămîntări sufletești; a (se) chinui. *De două săptămîni se pîrjolea și se frămînta* (PER.). **6** *tr.* (*înv.; cu compl. „părul"*) A pîrli. *Le-au pîrjolit părul cu un fier aprins* (CANTAC.). ◇ (*reg.; compl. indică animale tăiate*) *Porcii fură pîrjoliți* (REBR.). ◆ (*pop.; compl. indică alimente*) A prăji, a rumeni, a frige, a coace la repezeală (și superficial). **7** *tr.* Fig. A păgubi (prin înșelăciune), a înșela; a pricinui cuiva o pierdere. *Ai pîrjolit mai deunezi la cărți pe sărdarul Cuculeț* (ALECS.). • prez.ind. *-esc*. /<magh. ***pörzsölni, perzselni***.

pîrjolíre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *pîrjoli* și rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. ***pîrjoli***.

pîrjolít[1] *s.n.* Faptul de *a pîrjoli*. ◆ Spec. Pîrlire a porcului tăiat și curățat (în vederea arderii perilor rămași). *Slănina se topea înainte de pîrjolitul porcului* (VLAS.). • /v. ***pîrjoli***.

pîrjolít[2]**, -ă** *adj.* **1** Care este ars, nimicit, mistuit de foc, de pîrjol. ◆ Gener. Care este prefăcut în pustiu; devastat, pustiit. *Natura... ștersese rănile pămîntului pîrjolit* (E. BAR.). ◆ (*despre săgeți*) Care este înroșit (în foc); încins. **2** (*reg.; despre oameni sau despre părți ale corpului lor*) Care este pîrlit prin foc, care este bronzat. ◆ (*reg.; despre păr, mustață, sprîncene*) Care este de culoare închisă. *Du-te, du-te, urgisite, Cu mustețe pîrjolite* (POP.). • pl. *-ți, -te*. /v. ***pîrjoli***.

pîrlăci *s.m.* (*înv., reg.*) Șarlatan, hoțoman. • pl. *-ci*. /***pîrli*** + *-aci*.

pîrláz *s.n.* v. pîrleaz.

pîrlea *s.m.* **1** (*fam.*) Persoană înșelată, escrocată. ◇ Expr. *Ține-te* (sau *să te ții, să te păzești*) *pîrleo!* sau *să te cam mai duci pîrlea!, du-te pîrlii!* = aleargă cît poți de tare (ca să n-o pățești)!, ia-o la fugă! pe aici ți-e drumul! *Dară lupul, să te ții, pîrleo! lungi pasul, lupește* (ISP.). *Întinde-o (la drum)* (sau *tunde-o*), *pîrleo!* = pleacă repede și imediat! să nu te mai văd! ia-o din loc! *Și atunci... tunde-o, pîrleo! Peste garduri sărea iute și fugea* (PER.). **2** Eufem. Dracul. ◇ (*în imprec.; în legătură cu vb. ca „a se duce", „a lua"*) *Da du-te pîrlii, soruțule, cu țîrlîitoarea asta!* (ALECS.). ◇ Expr. *A se duce pîrlii* = a pleca departe fără gînd sau posibilitate de întoarcere, a pleca încotro îl duc pașii, în lumea largă; a dispărea fără urmă. *Dusu-s-au pîrlii ca vîrtejul de toamnă* (ALECS.). • g.-d. *-ei, -ii*. /de la ***pîrli***, prin derivare regresivă.

pîrleálă *s.f.* **1** Arsură ușoară, superficială a pielii, a suprafeței unui obiect, a unor haine etc., provocată de atingerea cu un corp incandescent, cu o flacără sau în urma expunerii îndelungate la soare; pîrlitură. ◆ Fum provenit din arderea (mocnită a) unor ierburi. *Toate popoarele Scitiei... se afumau cu pîrleală de săbiuță* (ODOB.). **2** Fig. (*fam.*) Păcăleală, înșelătorie; pagubă, pierdere. ◇ Expr. (*fam.*) *A-și scoate pîrleala* = a-și găsi o compensație, a se despăgubi (de o pagubă materială, de o osteneală etc.). • pl. *-eli*. /***pîrli*** + *-eală*.

pîrleáz *s.n.* **1** Trecătoare îngustă peste un gard (la țară), făcută din una sau din mai multe scînduri (ca niște trepte), care se sprijină, la extremități, pe cîte un țăruș bătut în pămînt, astfel încît să poată trece numai oamenii. *Trecu încet pîrleazul de lîngă gard* (REBR.). ◇ Expr. *A-i părea gardul pîrleaz* v. gard. **2** (*înv., reg.*) Loc pe unde intră oile în strungă și care se închide apoi cu răzlogi. • pl. *-uri*. și *pîrláz s.n.* /<bg. ***прелез***, srb. ***prelaz***.

pîrlí *vb. IV.* **1** *tr., refl.* A (se) arde ușor la suprafață cu ajutorul flăcării, al unui corp de metal incandescent sau foarte încins. *Un tăciune fierbinte îmi pîrli glezna piciorului* (PER.). ◇ Expr. (*tr.*) *A o pîrli la* (sau *de*) *fugă* = a fugi repede pentru a nu păți ceva. *Noi atunci am pîrlit-o la fugă* (CR.). ◇ Fig. *Gelozia și deznădăjduirea au pîrlit lacrimile din ochii mei* (C. NEGR.). ◆ (*reg.; refl.; despre mîncăruri*) A se afuma. **2** *tr.* (*compl. indică animale tăiate pentru hrană*) A trece prin foc pentru a distruge, prin ardere, părul sau puful rămas pe suprafața pielii; a pîrpăli, a pîrjoli. *Paraschiva pîrlea rațe și găini* (SADOV.). ◇ (*refl. pas.*) *[Prepelițele] se pîrlesc repede la flacără de spirt* (S. MARIN). ◆ (*compl. indică fibre textile, țesături*) A distruge prin carbonizare fibrele ieșite în afara firului sau a țesăturii, pentru a se obține o suprafață netedă. **3** *tr., refl.* A (se) înnegri (ca urmare a acțiunii soarelui); a (se) bronza. *Stăteam așa și mă pîrlea soarele* (SADOV.). **4** *tr., refl.* (*despre plante sau părți ale lor*) A (se) ofili, a (se) veșteji, a (se) usca (din cauza acțiunii soarelui, a brumei etc.). *Vremea vremuiește, floarea se pîrlește* (ALECS.). ◆ (*reg.; refl.; despre pămînt*) A rămîne lipsit de vegetație. **5** *tr., refl.* Fig. (*fam.*) A induce în eroare prin viclenie sau minciună, pentru a trage un folos sau pentru a se amuza; a (se) păcăli, a (se) înșela, a (se) amăgi. *Infama întreprindere... a fost pîrlită cu o așa de frumoasă sumă rotundă* (CAR.). *Cine se pripește, se pîrlește* (ISP.). **6** *tr.* (*fam.*) A fura. • prez.ind. *-esc*. /<bg. ***пърля***; cf. srb. *pripaljiti*.

pîrlíre *s.f.* **1** Acțiunea de *a* (*se*) *pîrli* și rezultatul ei. **2** (*ind. text.*) Operație de îndepărtare prin carbonizare a fibrelor ieșite în afara firului sau a țesăturii, pentru a se obține o suprafață netedă. • pl. *-i*. /v. ***pîrli***.

pîrlít[1] *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *pîrli*. *Stăpînă! Mie îmi miroase a pîrlit!* (ISP.). • /v. ***pîrli***.

pîrlít[2]**, -ă** *adj.* **1** Care este ars ușor, numai la suprafață, de flacără sau de un corp de metal incandescent sau foarte încins. *În toată casa mirosea a cauciuc pîrlit.* ◆ (*despre haine, țesături etc.*) Care este ars superficial la călcat sau la dogoarea focului. **2** (*despre oameni sau despre părți ale corpului lor*) Care are pielea înnegrită de soare; bronzat. *Era voinic, cu fața pîrlită* (PRED.). **3** (*despre plante sau despre părți ale lor*) Care este ofilit, vestejit, uscat din cauza soarelui prea puternic, a brumei etc. *Dete de o cîmpie... pe de o parte cu iarba înflorită, iară pe de altă parte pîrlită* (ISP.). **4** Fig. (*fam.; despre oameni*) Care trăiește de azi pe mîine, care este sărac, nevoiaș; necăjit, amărît. *Ce ți-am spus? E pîrlit tare* (I. NEGR.). ◆ (*subst.*) Om nevoiaș. *Eu sînt un pîrlit, cînd puteam să fiu milionar* (CĂL.). ◆ Ext. (*subst.*) Om care nu are nici un rost, care este fără căpătîi; om de nimic, neisprăvit, prăpădit. *Mă, pîrlitule, ai luat piatră-n gură cînd ai intrat înăuntru?* (CAR.). • pl. *-ți, -te*. /v. ***pîrli***.

pîrlitúră *s.f.* **1** Pîrleală. ◇ Expr. (*înv.*) *A da* (pe cineva) *pe* (sau *prin*) *pîrlitură* = *a*) a necăji (pe cineva), a face (cuiva) zile fripte; a demasca. *Am dat pe pîrlitură o mulțime de hoți ce se încuibaseră în acea dregătorie* (FIL.); *b*) a ironiza, a lua (ceva) în rîs. *Dar este oare vreo idee pe care spiritul glumeț al francezului să n-o fi dat, –cum am zice noi, –pe pîrlitură?* (ODOB.). ◆ (*înv.*) Arșiță, dogoare (a soarelui). **2** Ofilire, vestejire, uscare a plantelor (din cauza soarelui, a vîntului, a brumei etc.) **3** Concr. (*reg.*) Loc ars de foc; porțiune de pădure cu copacii arși. • pl. *-i*. /***pîrli*** + *-tură*.

pîrloágă *s.f.* **1** Teren arabil (invadat de buruieni), lăsat nelucrat unul sau mai mulți ani, pentru refacerea (fertilității) lui (și folosit în această perioadă ca pășune). *A pus în circulație terenuri care înainte erau pîrloage* (REBR.). **2** Colect. Ierburi crescute pe un teren arabil nelucrat. *S-au mutat în niște pîrloage din marginea lăstarului* (BRĂT.). ◆ Ext. Brazda cosită de pe un asemenea loc. • pl. *-oage*. și *pîrlóg s.n.* /<bg. ***пrepлoг***, srb. ***parlog***.

pîrlóg *s.n.* v. pîrloagă.

pîrlogí *vb. IV. tr., refl.* A (se) preface în pîrloagă. ◆ Ext. A (se) părăgini. • prez.ind. pers. 3 *-ește*. /***pîrloagă*** + *-i*.

pîrlogíre *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *pîrlogi*. • pl. *-i*. /v. ***pîrlogi***.

pîrlogít, -ă *adj.* (*despre terenuri agricole*) Care a devenit pîrloagă. ◆ Ext. Care este părăginit, înțelenit. • pl. *-ți, -te*. /v. ***pîrlogi***.

pîrluí *vb. IV. tr.* (*reg.; compl. indică rufe, fire de cînepă etc.*) A fierbe, a opări cu leșie (pentru a spăla sau pentru a albi). • prez.ind. *pîrluí, -iese*. /<magh. ***parol*** „a fierbe ceva la foc înnăbușit".

pîrnáie *s.f.* **1** (*reg.*) Oală mare de pămînt, lărgită în partea de sus, cu capacitatea de 4-5 pînă la 12 litri, folosită în gospodăria țărănească pentru gătit sau pentru păstrat alimente. ◆ Conținutul unei asemenea oale. *Midas... bău o pîrnaie de sînge de taur* (ISP.). **2** (*fam.*) Închisoare, temniță. *Am stat la pîrnaie doi ani* (PRED.). • pl. *-ăi*. /etimol. nec.

pîrnăiáș *s.m.* (*fam.*) Deținut. • pl. *-i*. /***pîrnaie*** + *-aș*.

pîrpálác *s.n.* (*pop.*) Frigere a cărnii pe jeratic sau în frigare. ◆ Concr. Carne friptă astfel. *Mieii întregi se întorc în țepe de lemn; pîrpălacul umple pădurea de miros* (RUSSO). • pl. *-ce*. /***pîrpăli*** + *-ac*.

pîrpăleálă *s.f.* Frigere a cărnii, a porumbului etc., la frigare, pe jeratic sau la para focului, pentru a fi mîncate. ◇ Loc.adj. (*reg.*) *De perpeleală* = care este expus la acțiunea rapidă a focului, care este fript numai pe deasupra. ◇ Loc.adv. *La perpeleală* = rapid, repede, la repezeală. ◇ Expr. *A-i trage* (sau *a-i da*) *o pîrpăleală* (*bună*) = *a*) a lucra, a acționa cu mare grabă; a-i da zor; *b*) a face un lucru superficial. ◆ Fig. Așteptare plină de nerăbdare, de frămîntări și de înfrigurare. • pl. *-eli*. și *perpeleálă s.f.* /***pîrpăli*** + *-eală*.

pîrpálí *vb. IV.* **I** *tr.* (*compl. indică animale tăiate sau bucăți de carne*) A frige la frigare, pe jeratic sau la para focului, pentru a mînca. *Părpălind niște pui tineri la frigare și-apoi tăvălindu-i prin unt, cheamă pe mătușa Măriuca* (CR.). ◇ (*refl.*) *După ce începu a se părpăli, băiatul luă frigarea din mîna surorâ-sei* (ISP.). ◆ (*compl. indică alimente, în special porumb*) A pune la foc iute sau a trece prin flacără pentru a se coace sau a se prăji la repezeală; a arde pe deasupra; a încălzi la repezeală. *Adunase jar la marginea vetrei și pîrpîlea bucăți de slănină, în țăpușă* (SADOV.). **2** *refl.* A se încălzi la dogoarea focului sau la soare. *Soldații se pîrpăleau la flacără* (D. ZAMF.). ◇ (*tr.*) *Turcii suflau zgomotos și-și pîrpîleau la flăcări mîinile și picioarele* (SADOV.). **3** *tr.* (*pop.; compl. indică părul animalelor tăiate pentru hrană*) A distruge prin atingere cu o sursă de căldură sau, uneori, prin opărire. ◆ Ext. (*compl. indică animale*) A pîrli. **II** *refl.* (*mai ales*

în forma „perpeli”) **1** A face mișcări spasmodice (pricinuite de o durere puternică); a se zvîrcoli, a se zbate, a se tăvăli (de durere). *Începu să se perpelească pe jos de durere* (VIS.). <> Expr. *A se perpeli de rîs* = a rîde cu mare poftă; a se tăvăli (sau a se prăpădi) de rîs. *A se perpeli de ceasul morții* = a depune eforturi disperate pentru a realiza ceva. <> Fig. *I-a aprins la căpătîi o lumînare, a cărei flacără se perpelea între ferestrele sfărîmate* (REBR.). **2** Fig. A se frămînta, a se chinui, a se zbuciuma (din cauza unei situații grele). *Se perpelește că n-are nici un ban* (POP.). <> (*tr.*) *Gîndurile îl perpelesc.* **3** A se răsuci (în așternut), a se întoarce de pe o parte pe alta, fără a-și găsi locul (din cauza unei stări fizice sau psihice chinuitoare); a se foi. *Se perpeli în pat, frămîntat numai de presimțiri rele* (REBR.). • prez.ind. *-esc.* și *perpelí, pîrpîlí vb. IV.* /<bg. **пърля, пърпаля**, srb. ***pripaliti***.

pîrpălíre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *pîrpăli* și rezultatul ei. • pl. *-i.* și *perpelíre s.f.* /v. ***pîrpăli***.

pîrpălít, -ă *adj.* **1** Care este fript sau prăjit în pripă, numai pe deasupra (la frigare, pe jeratic sau la para focului). **2** Fig. (*fam.*; *despre oameni*; *în forma „perpelit”*) Care este sărăcăcios, jerpelit. • pl. *-ți, -te.* și *perpelít, -ă adj.* /v. ***pîrpăli***.

pîrpără *s.f* v. pîrpor.

pîrpăriță *s.f.* **1** Piesă mică metalică, fixată în piatra alergătoare de la moară, în care intră capătul de sus al fusului. **2** (*reg.*) Cilindru care susține pietrele morii și care este pus în mișcare prin acțiunea roții cu măsele. **3** Gaură în mijlocul pietrei alergătoare de la moară, în care cad grăunțele din teică pentru a fi măcinate. **4** (*reg.*) Jgheab sau scîndură prin care curge făina de sub piatra morii, după măcinat. • acc. și *pîrpăriță.* pl. *-e.* și (*înv., reg.*) *părpăriță s.f.* /<sl. veche **пръприца**; cf. bg. *пъприца*, ucr. *перепелиця*.

pîrpîlí *vb. IV.* v. pîrpăli.

pîrpor, -ă *s.m., s.f.* **1** *s.m., s.f.* (*reg.*) Foc de paie; căldură. **2** *s.f.* (*în forma „pîrpără”*; *adesea determ. prin „de ploaie”*) Aversă. **3** *s.f.* Fig. Stare de agitație; zbucium, avînt, entuziasm. <> Expr. *A da în pîrpăra însuratului* v. da. • pl. *-i, -e.* și *pîrpără s.f.* /<srb. ***prpor***.

pîrș *s.m.* (*zool.*) Nume dat mai multor specii de mamifere rozătoare, cu aspect intermediar între veveriță și șoarece, lungi de circa 20 de cm, cu coada lungă și stufoasă, cu blana moale și bogată, cu ochii mari și cu botul ascuțit, care trăiesc mai ales prin păduri, cățărate în copaci: *a*) (și *pîrș cenușiu*) animal cu blana cenușie, cu nuanțe cafenii-negricioase pe spate și albicioasă pe burtă, care duce o viață nocturnă și care se hrănește cu semințe, fructe, insecte, păsărele și ouă (*Glis glis*); *b*) (și *pîrș roșu*) animal cu înfățișare de maimuță, cu blana galbenă-roșcată pe spate și albă pe piept, care se hrănește în special cu alune (*Muscardinus avellanarius*); *c*) (și *pîrș-de-stejar*) animal cu blana cenușie, cu cîte o pată neagră pe obraji, cu coada pufoasă numai la vîrf, care se hrănește mai ales cu insecte, melci, păsărele și șoareci (*Eliomys quercinus*); *d*) (și *pîrș mic*) animal cu blana cenușie-roșcată și albă pe pîntece, cu coada lungă, stufoasă, cu botul asemănător celui de șoarece, cu urechile mari, care se hrănește cu fructe, semințe, insecte și șoareci (*Dryomus netedula*). • pl. *-i.* și *pîș s.m.* /<slav. **плъхъ**.

pîrș

pîrșcău *s.n.* v. prășcău[1].

pîrte *s.f.* v. pîrtie.

pîrtie *s.f.* **1** Cărare sau drum făcut prin zăpadă. *Pe pîrtia făcută de argați, zăpadă scîrțîia sub picioare* (GAL.). <> Expr. *A deschide* (sau *a rupe, a croi, a tăia etc.*) *pîrtie* = *a*) a face ceva pentru prima dată; *b*) a-și croi (singur) drum în viață. *M-ați lăsat să-mi tai pîrtie în lume* (ARD.). <> Fig. *O pîrtie palidă se deschidea departe, undeva, în jos - cerul* (PER.). **2** (*sport*) Culoar amenajat (și marcat) prin zăpadă, pe care trebuie să-l parcurgă fiecare concurent sau sportiv amator în unele probe sportive (bob, schi etc.). <> (*la vocat., ca avertizare a altor sportivi de a se da la o parte, de a face loc*) *Înainte de a-și da drumul cu schiurile, a strigat: Pîrtie!* **3** Ext. Loc de trecere printre oameni. *Oamenii se feriră, lăsînd pîrtie pînă acolo* (SADOV.). **4** (*pop.*) Drum deschis prin semănături, printr-un desiș de pădure etc.; cărare. *O luară apoi pe o pîrtie pînă ce văzu că se deschide o poieniță* (ISP.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*reg.*) *pîrte s.f.* /<sl. veche **прътъ**; cf. srb. *prt, prtina*.

pîrtioară *s.f.* Dim. al lui *pîrtie*. • sil. *-ti-oa-*. pl. *-e.* /***pîrtie*** + *-ioară*.

pîrț *interj., s.n.* (*pop.*) **1** *interj.* Cuvînt care imită zgomotul produs de gazele eliminate din organism prin orificiul anal. **2** *s.n.* Emanație gazoasă care se elimină cu zgomot din intestinul gros prin orificiul anal; (*pop.*) bășină. • pl. *-uri.* /onomat.

pîrțag *s.n.* (*pop.*; *fam.*) Acces de furie; gust de ceartă. *Îi dă să știe că din întîmplare Și el fără voia-i un pîrțag mic are* (PANN). <> Expr. *A-l apuca pîrțagul* v. apuca. *Tot arțagul își găsește pîrțagul* v. arțag. <> Ext. Capriciu, toană; defect, nărav. • pl. *-uri.* /***pîrț*** + *-ag*.

pîrțîí *vb. IV. refl.* (*pop.*; *fam.*). A elimina cu zgomot gaze din intestinul gros, prin orificiul anal. • prez.ind. *pîrțîi.* /***pîrț*** + *-îi*.

pîrțotínă *s.f.* (*înv., reg.*) Femeie depravată. • pl. *-i, -e.* /cf. *pîrț*.

pîrv, -ă *adj.* (*reg.*; *despre oi*) Care are lînă puțină, scurtă și creață. • pl. *-i, -e.* /etimol. nec.

pîs *interj.* v. pis.

pîslăr *s.m.* (*mai ales la pl.*) Cizmă sau papuc de pîslă, care se pune, adesea, peste încălțăminte. *Își scutura de zăpadă pîslarii* (SADOV.). <> Papuc de casă confecționat din pîslă. • pl. *-i.* /***pîslă*** + *-ar*.

pîslă *s.f.* (*ind. text.*) Material textil obținut din fibre de lînă sau de păr de animal netoarse, bătute la piuă, întrebuințat la confecționarea pălăriilor, a încălțămintei călduroase, ca izolant etc. • / slav. **плъсть**.

pîslí *vb. IV. refl.* A se îndesi, a se face ca pîsla. • prez. ind. pers. 3 *-ește.* /***pîslă*** + *-i*.

pîslít, -ă *adj.* (*pop.*) Pîslos. • pl. *-ți, -te.* /v. ***pîsli***.

pîslós, -oásă *adj.* Care are aspectul și consistența pîslei; care este des ca pîsla; îndesat, aspru, bătucit; (*pop.*) pîslit. *Le e părul îmbîcsit, pîslos și des, nevoie mare* (ISP.). • pl. *-oși, -oase.* /***pîslă*** + *-os*.

pîș[1] *interj.* (*de obicei repet.*) Cuvînt care redă zgomotul ușor produs de pașii cuiva, de mersul în vîrful picioarelor etc. *Pîș, pîș ca o mîță... se apropie încetișor de Făt-Frumos* (ISP.). • /onomat.

pîș[2] *interj.* v. piș[1].

pîș[3] *s.m.* v. pîrș.

pîșín, -ă *adj.* (*reg.*; *despre oameni*) **1** Care este mîndru, semeț, trufaș. **2** Care este blajin, liniștit; timid. *O vezi cît e de pîșină, dar și asta are două coaste de drac într-însa* (CR.). <> (*adv.*) *Merse pîșin, ținînd laturile pînă la poartă, și numai de-acolo o zbughi* (CE. PETR.). • pl. *-i, -e.* și *pășín, -ă adj.* /<ucr. ***пишний***, rus. ***пышный***.

plac *s.n.* Plăcere, gust, voie. *Decît să-și bată joc de ea, mai bine îi învîrtea dînsa cum îi era placul* (GÎRL.). <> Loc.adv. *Pe* (sau *după*) *plac* (ori *placul cuiva*) = după voia, după gustul (cuiva). *Du-te acuma și caută să-mi faci întocmai pe plac* (CAR.). *După bunul plac* (*al cuiva*) = după capriciul (cuiva). <> Expr. *A fi la bunul plac al cuiva* = a fi la discreția, la cheremul cuiva. *A-i ieși* (*cuiva ceva*) *după plac* v. ieși. • /de la ***plăcea***, prin derivare regresivă.

placă *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică obiecte, piese, elemente de construcție etc.*) A acoperi suprafața exterioară cu un strat de material de altă natură (metal prețios, furnir, melamină etc.), pentru a proteja, a înfrumuseța aspectul etc. **2** (*sport*; *la rugby*) A opri un jucător să pătrundă spre poarta adversă, imobilizîndu-l cu mîinile. **3** (*înv.*) A părăsi, a abandona. *M-ai placat alaltăseară și te-am așteptat pînă la miezul nopții* (CE. PETR.). **4** (*muz.*) A executa viguros deodată, la pian, toate notele unui acord. **5** (*av.*) A ateriza pe verticală. • prez.ind. *-chez.* /<fr. ***plaquer***.

placágiu *s.n.* v. placaj[1].

placáj[1] *s.n.* **1** Semifabricat de lemn, format prin încleierea sub presiune a unui număr (impar) de foi de furnir, așezate astfel încît direcția fibrelor lemnoase (longitudinală și transversală) să alterneze, care este folosit în industria mobilei, a ambalajelor, a ambarcațiilor etc. *Descoperi o casă de bani ascunsă și încuiată sub placajul spart al unui dulap în perete* (PRED.). <> (*constr.*) Căptușeală, înveliș de piatră, de cărămidă, de faianță, de sticlă etc., care se face în scop decorativ sau pentru protecție contra agenților exteriori. **2** Acoperire a suprafeței exterioare a unui obiect, a unei piese etc. cu un strat de material de altă natură, pentru a proteja, a înfrumuseța. • pl. *-e.* și (*înv.*) *placágiu s.n.* /<fr. ***placage***, ***plaquage***.

placáj[2] *s.n.* (*sport*; *la rugbi*) Procedeu tehnic prin care un jucător poate opri drumul adversarului purtător de balon, imobilizîndu-l cu mîinile. • pl. *-e.* /<fr. ***plaquage***.

placajíst, -á *s.m., s.f.* Muncitor specializat în confecționarea placajului. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***placagiste***.

placándo *adv.* (*muz.*; *indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Potolind, stingîndu-se. • /<it. ***placando***.

placardá *vb. I. tr.* A afișa, a pune o placardă. *Publicațiile oficiale placardate la primării și prefecturi* (SADOV.). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***placarder***.

placardáre *s.f.* Acțiunea de *a placarda* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***placarda***.

placárdă *s.f.* Bucată de carton, de lemn, de tablă etc. pe care este scrisă o lozincă, o înștiințare etc.; pancartă, placat. *La capătul aleii de castani își înalță fruntea o placardă strîmbă* (SAHIA). • pl. *-e.* /<fr. ***placard***.

placáre *s.f.* Acțiunea de *a placa* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***placa***.

placát[1] *s.n.* Anunț, afiș; placardă. *Ulițele sînt pline de placaturi și afișuri* (KOGĂL.). • pl. *-e,* (*înv.*) *-uri.* /<germ. ***Plakat***.

placát[2]**, -á** *adj.* **1** (*despre elemente de construcție, obiecte etc.*) Care are suprafața acoperită cu un strat de alt material (de calitate superioară). **2** (*sport*; *despre jucătorii de rugbi*) Care este oprit (prin imobilizare cu mîinile) să pătrundă spre poarta adversă. • pl. *-ți, -te.* /v. ***placa***.

plăcă *s.f.* **1** (*de obicei urmat de determ. care indică materia, destinația*) Bucată de material cu fețele plane și cu o grosime uniformă și mult mai mică decît celelalte două dimensiuni. *Citi ordinul dintr-o aruncătură de ochi și-l puse sub o placă de sticlă neagră* (CE. PETR.). <> *Placă aglomerată* = placă obținută prin presarea așchiilor de lemn sau a deșeurilor de la exploatarea și industrializarea lemnului. *Placă tombală* = placă funerară. *Placă comemorativă* = placă de marmură, de metal etc., cu o inscripție care celebrează amintirea unei personalități sau a unui eveniment important, așezată în locul în care a trăit acea personalitate sau în care s-au petrecut faptele celebrate. (*fotogr.*) *Placă fotografică* = bucată de sticlă pe care se află un strat dintr-o substanță sensibilă la acțiunea luminii și care este folosită pentru obținerea imaginilor fotografice. (*geol.*) *Placă continentală* = bucată relativ independentă a scoarței terestre, de forma unei calote sferice, care se mișcă în raport cu altele. (*constr.*) *Placă de fundație* = fundament de beton al unei clădiri. (*electron.*) *Placă de acumulator* = fiecare dintre electrozii unui acumulator, pe care se află o pastă de materie activă. *Placă avertizoare* = placă fixată pe ușile stațiilor electrice, pe stîlpii liniilor electrice de înaltă tensiune, pentru a semnala pericolul de electrocutare. (*inform.*) *Placă de bază* = suportul fizic dintr-un computer care conține circuitele și componentele de bază ale acestuia. *Placă de fax* v. fax-modem. *Placă funerară* v. funerar. *Placă reflectorizantă* v. reflectorizant. *Placă turnantă* v. turnant. <> Fig. *Plăci de lumină crestează fața apei* (DUN.). **2** Disc de ebonită pe care se imprimă vibrațiile vocii sau ale unui instrument muzical, spre a fi apoi reproduse cu ajutorul gramofonului, al patefonului, al pick-upului. *Să-mi trimiți... plăci noi de patefon* (CA. PETR.). <> Expr. (*fam.*) *A schimba placa* = a schimba subiectul unei discuții (care a ajuns să plictisească, să enerveze) sau atitudinea față de cineva. *Schimbă placa! Să vorbim despre altceva!* (VIN.). *A pune placa*, se spune despre cineva care are obiceiul de a vorbi foarte mult sau de a repeta mereu aceleași lucruri. **3** (*înv.*) Tăbliță de ardezie pe care învățau să scrie școlarii începători. *Trecu pe la o librărie, își cumpără o placă de piatră, un condei de piatră* (ARGH.). **4** (*tipogr.*) Foaie de metal pe care se imprimă literele. **5** (*med.*) Proteză dentară mobilă. <> *Placă*

bacteriană (sau *dentară*) = strat subțire de substanță organică ce acoperă suprafața dinților, alcătuit din glucide și bacterii, care eliberează acizii ce atacă smaltul dinților. *Scleroză în plăci* v. scleroză. **6** (*zool.*) *Placă osoasă* = *a*) placă de natură osoasă care acoperea corpul peștilor placodermi fosili, apăruți la sfîrșitul perioadei cambriene; *b*) placă de origine dermică, dispusă la nisetru pe cinci șiruri longitudinale pe suprafața corpului; *c*) placă de straturi cornoase de origine epidermică, ce formează carapacea broaștelor țestoase. • pl. *plăci*. /<fr. ***plaque***; cf. germ. *Platte*.

placébo *s.n.* (*farm.*) **1** Medicament (sau preparat) inactiv, prescris pentru a-i face plăcere pacientului. **2** Medicament (sau preparat) inactiv, prescris în scopuri experimentale unui lot martor, pentru a studia efectele farmaceutice ale medicamentului activ asupra altui lot și reacțiile psihice ale pacientului. • /<fr. ***placebo***, engl. ***placebo***; cf. lat. *placebo*, viit. lui *placēre* „a plăcea".

placentár, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* (*biol.*) Care aparține placentei, care se referă la placentă. <> *Barieră placentară* v. barieră. *Retenție placentară* v. retenție. **2** *s.n.* (*zool.*; *la pl.*) Subclasă de mamifere care cuprinde animale cu placentă (*Placentalia*); (*și la sg.*) animal care face parte din această subclasă. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***placentaire***.

placentáție *s.f.* (*biol.*) Mod în care sînt expuse placentele în ovar. <> *Placentație axilară* = placentație în care placentele sînt dispuse pe axul ovarului. *Placentație centrală* = placentație în care placenta pe care sînt prinse ovulele se află în mijlocul ovarului. *Placentație parietală* v. parietal. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***placentation***.

placéntă *s.f.* **1** (*anat.*) Organ musculos și spongios, vascular, dublu, care se formează din unirea țesuturilor fetale și materne în perioada de gestație la majoritatea mamiferelor și care face legătura între mamă și embrion, servind la nutriția și la respirația acestuia, eliminîndu-se din uter la naștere; (*reg.*) casă, căiță, cămașă, loc. <> *Placentă previa* = placentă anormală, dezvoltată în partea inferioară a uterului. **2** (*bot.*) Parte sau porțiune din pereții ovarului, rezultată din unirea marginilor carpelelor, pe care se fixează ovulele. • pl. *-e*. /<lat. ***placenta***, ***-ae***, fr. ***placenta***.

placentítă *s.f* (*med.*) Inflamație a placentei. • pl. *-e*. /<fr. ***placentite***.

placentofagíe *s.f.* Tendință a animalelor de a-și consuma placenta. • g.-d. *-iei*. /***placentă*** + *-fagie*.

placentóm *s.n.* (*med.*) Tumoare care provine din placentă. • pl. *-oame*. /<fr. ***placentome***.

plácer *s.n.* (*geol.*) Zăcămînt sedimentar detritic, adesea aluvial, din regiunea de plajă înaltă. • /<fr. ***placer***.

plachétă *s.f.* **1** Volum mic (cu foi puține), cu conținut literar, în special culegere de versuri; broșurică. **2** Medalie de metal, pătrată sau dreptunghiulară, care de obicei are o singură față modelată cu desene, basoreliefuri sau inscripții și care se execută cu ocazia unor evenimente importante, în onoarea unei personalități sau care se oferă ca premiu în competițiile sportive. <> Fig. *Cărticica lui Caragiale 1907 – această plachetă de bronz pusă la picioarele operei lui nemuritoare –îmi este martoră* (GAL.). **3** (*biol.*) *Plachetă sangvină* = trombocită. • pl. *-e*. /<fr. ***plaquette***.

plachetopoiézá *s.f.* (*biol.*) Formare de plachete sangvine. • sil. *po-ie-*. pl. *-e*. /<fr. ***plaquettopoïèse***.

plachéu *s.n.* v. blacheu.

plachíe *s.f.* **1** (*culin.*) Mîncare de pește cu multă ceapă, untdelemn, roșii și mirodenii, rumenită la cuptor. *Și bucatele cu cheltuială: ...iahniile, plachiile* (CE. PETR.). <> Fig. *Știam pe de rost nesărata plachie de sfaturi și de dojane* (M. I. CAR.). **2** (*reg.*) Un fel de pilaf preparat din orez sau din păsat, cu carne, cu pește, cu ciuperci sau numai cu grăsime. *Vom face plachie cu costițe de porc* (CR.). **3** (*fam.*) (Epitet depreciativ pentru un) om moale, leneș, tembel. • acc. și (*reg.*) *pláchie*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<ngr. ***πλακί***.

placíd, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care manifestă lipsă de interes față de cineva sau de ceva. ◆ (*despre înfățișarea oamenilor sau despre manifestările lor*) Care exprimă, trădează, indică indiferență, nepăsare, apatie; calm, potolit, blajin; indiferent, flegmatic, apatic, pasiv. *Sub înfățișarea întotdeauna placidă și de atîtea ori morocănoasă, eu am avut prilej să aflu ce ascundea* (CE. PETR.). <> (*adv.*) *Polițaiul se așeza placid la masă* (D. ZAMF.). <> Analog. *Întinderea uniformă a cîmpiei, cu gîrla placidă alături, i se păru de un farmec nespus* (D. ZAMF.). <> Fig. *Placidă în clepsidră nimicnicia curge* (LAB.). **2** Care este lipsit de zgomot, de agitație, liniștit; ext. monoton, banal. *Le luă locul o viață de provincie, placidă, monotonă* (D. ZAMF.). **3** Care nu are elan, nerv; care este șters. *Clasicul e placid, romanticul poate fi hieratic* (CĂL.). • pl. *-izi*, *-ide*. /<fr. ***placide***, it. ***plàcido***, lat. ***placidus***, ***-a***, ***-um*** <*placēre* „a se complăcea".

placiditáte *s.f.* Faptul sau starea de a fi placid; impasibilitate, indiferență, pasivitate. *Cum se potrivesc asemenea trăsături cu placiditatea sa manifestă în relațiile cu oamenii?* (PER.). ◆ Lipsă de zgomot, de agitație; liniște. • /<lat. ***placiditas***, ***-atis***, fr. ***placidité***.

placo-Elem. de compunere „plat, plan", „placă". • /<fr. ***placo-***; cf. gr. *πλάξ*, *πλακός* „suprafață plată".

placodérm *s.m.* (*paleon.*; *la pl.*) Subclasă de pești fosili, paleozoici, cu scheletul cartilaginos, care aveau capul și partea anterioară a corpului acoperite cu plăci osoase, fiind primele vertebrate cu maxilar inferior; (*și la sg.*) pește care face parte din această subclasă. • pl. *-i*. /<fr. ***placodermes***, germ. ***Plakoderm***; cf. gr. *πλάξ* „placă", *δέρμα* „piele".

placodónți *s.m. pl.* (*paleon.*; *zool.*) Ordin de reptile marine din triasic și din jurasicul inferior, cu maxilarele și cu bolta palatului căptușite cu dinți groși în formă de plăci (*Placodontia*). • /<lat. ***placodontia***.

placofóre *s.f. pl.* (*zool.*) Moluște marine inferioare, ale căror cochilii sînt acoperite cu plăci calcaroase (*Placophora*). • /<fr. ***placophores***.

placoízi *s.m. pl.* (*iht.*) Pești cu solzi formați dintr-o placă osoasă, de pe care se ridică un ghimpe cu vîrful îndreptat înapoi, dintre care caracteristici sînt rechinii și calcanii. • /<germ. ***Plakoiden***, fr. ***placoïdes***.

plafár *s.n.* (*com.*) Magazin în care se vînd plante farmaceutice. • pl. *-e*. /arb. de la ***pla[nte] far[maceutice]***.

plafón *s.n.* **1** Suprafața interioară a planșeului superior al unei încăperi; tavan, (*înv.*) bagdadie. *Ce plafoane, ce lustre, ce șufragerie!* (CĂL.). <> Fig. *Culege frumosul din aurora, din flori și din ochii femeii și toarce, sub plafonul acestei lumi, păienjenișul artei* (GAL.). ◆ Peretele superior, orizontal, al unei mine, al unei peșteri, al unui tunel etc. **2** (*fin.*) Limită valorică (maximă) în cadrul unor operații financiare, care nu poate fi depășită. <> *Plafon de casă* = limita pînă la care se pot păstra în permanență într-o casierie sume pentru efectuarea unor plăți curente. **3** Nivel maxim al unei mărimi (viteză, turație etc.) pe care îl poate atinge un sistem tehnic. **4** (*meteor.*) Înălțime la care se găsește, la un moment dat, suprafața inferioară a norilor față de sol. **5** (*av.*) Altitudine maximă la care poate urca o aeronavă. • pl. *-oane*. și (*înv.*) *plafónd* *s.n.* /<fr. ***plafond***, germ. ***Plafond***, it. ***plafone***.

plafoná *vb. I.* **1** *tr.* (*fin.*) A fixa limita maximă a unor sume de bani în cadrul unei operații financiare. **2** *refl.* Fig. (*despre oameni*) A se limita la un anumit nivel de cunoștințe; a nu progresa, a rămîne pe loc, a nu depăși un anumit stadiu; a se limita. *Începuse să se plafonească de cînd nu mai ieșea din casă și nu mai frecventa cercurile de prieteni.* • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***plafonner***.

plafonáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *plafona* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***plafona***.

plafonát, -ă *adj.* **1** (*fin.*; *despre fonduri bănești, credite etc.*) Care poate merge numai pînă la o anumită limită. **2** Fig. Care este mărginit, limitat. *Mintea voastră este atît de plafonată, încît nici nu vă dați seama de zădărnicia goanei voastre* (CA. PETR.). • pl. *-ți*, *-te*. /v. ***plafona***.

plafónd *s.n.* v. plafon.

plafonétă *s.f.* Platformă suspendată în cabluri de plafon, servind drept suport pentru manevrarea aparatelor de iluminat într-un platou de filmare. • pl. *-e*. /***plafon*** + *-etă*.

plafoniér *s.m.* Meseriaș care face plafoane. • sil. *-ni-er*. pl. *-i*. /după fr. *plafonneur*.

plafoniéră *s.f.* Corp de iluminat fixat pe plafonul unei încăperi, al unui vehicul etc. *Plafonierele erau aprinse* (TEOD.). • sil. *-ni-e-*. pl. *-e*. /<fr. ***plafonnier***.

plagá *vb. I. tr.* (*latin. înv.*) A răni. • prez.ind. *-ghez*. /<lat. ***plagare***.

plagál, -ă *adj.* (*în muz. bizantină și gregoriană*) *Mod plagal* = mod plasat la o cvartă inferioară sau la o cvintă superioară față de modul autentic. *Cadență plagală* = succesiune de acorduri, la sfîrșitul unei fraze sau perioade, bazate pe tonică și pe dominantă. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***plagal***; cf. lat. *plagalis*, gr. *πλάγιος* „oblic".

plagát, -ă *adj.* (*înv.*) Care este rănit. • pl. *-ți*, *-te*. /v. ***plaga***.

plágă *s.f.* **1** (*med.*) Leziune a țesuturilor corpului, provocată accidental (arsură, tăietură etc.) sau pe cale operatorie; rană. *Întreb dacă i s-a vindecat plaga de glonț de la piept* (CA. PETR.). <> *Plagă penetrantă* v. penetrant. <> Fig. *Deși sufletu-mi s-apasă, Viu pătruns d-al plagei foc* (MUR.). **2** Fig. Situație nenorocită, calamitate (a unei colectivități), nenorocire, flagel. *Trebuie să lichidăm odată plaga analfabetismului* (PRED.). ◆ (*reg.*) Neplăcere, necaz, belea, bucluc care se abate asupra unei persoane. ◆ Cusur, defect, neajuns. *Poeții... arată plagele societății* (HEL.). • pl. *plăgi*. /<lat. ***plaga***, ***-ae***, germ. ***Plage***.

plagi-Elem. de compunere „oblic, pieziș". • și *plagio-*. /<fr. ***plagi(o)-***, engl. ***plagi-***; cf. gr. *πλάγιος* „oblic".

plagía *vb. I. tr.* (*compl. indică idei, opere etc. ale cuiva sau autorii lor*) A copia (integral sau parțial), prezentîndu-le drept creație personală; a comite un furt literar, artistic sau științific. *Tony descoperea că Ascanio-Olănescu plagiase nu știu pe cine* (GAL.). <> (*refl. impers.*) *La început se plagiază în știință pe o scară întinsă, după cum se plagiază și-n literatură* (IBR.). ◆ A reproduce întocmai, mecanic; a imita. *Nu pot plagia realitatea* (TEOD.). • sil. *-gi-a-*. prez. ind. *-iez*. /<fr. ***plagier***.

plagiát[1] *s.n.* Plagiere. ◆ Concr. Operă literară, artistică sau științifică a altcuiva, însușită (integral sau parțial) și prezentată drept creație personală. *S-a stabilit că lucrarea de doctorat este un plagiat.* <> Fig. *Să lăsăm la o parte istoria, care e ceva mai mult decît un etern plagiat* (RALEA). • sil. *-gi-at*. pl. *-e*. /<fr. ***plagiat***, germ. ***Plagiat***.

plagiát[2]**, -ă** *adj.* (*despre opere literare, artistice sau științifice*) Care a fost însușit (integral sau parțial) de la altcineva și prezentat drept creație personală. <> Fig. *Dorința noastră de necunoscut, atunci cînd nu e un plagiat snobism, e desigur și ea reală* (ARGH.). • sil. *-gi-at*. pl. *-ți*, *-te*. /v. ***plagia***.

plagiatór, -oáre *s.m., s.f.* Persoană care plagiază. *Nu vor fi decît plagiatori, mai mult ori mai puțin dibaci* (GHER.). • sil. *-gi-a-*. pl. *-ori*, *-oare*. /<lat. ***plagiator***, ***-oris***, germ. ***Plagiator***.

plagiatúră *s.f.* Plagiat. • pl. *-i*. /<***plagia*** + *-tură*.

plagiére *s.f.* Acțiunea de *a plagia* și rezultatul ei; plagiat; plagiatură. • sil. *-gi-e-*. pl. *-i*. /v. ***plagia***.

plagio-v. plagi-.

plagiocefál, -ă *adj., s.m., s.f.* (*antrop., med.*) (Individ) care prezintă plagiocefalie. • sil. *-gi-o-*. pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***plagiocéphale***.

plagiocefalíe *s.f.* (*antrop., med.*) Conformație asimetrică a craniului. • sil. *-gi-o-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***plagiocéphalie***; cf. gr. *πλάγιος* „oblic", *κεφαλή* „cap".

plagiocláz *s.m.* (*mineral.*) Grup de aluminosilicați naturali de natriu și calciu din categoria feldspaților, cristalizați în sistemul triclinic, de culoare albă, cenușie-albăstruie, cu reflexe și cu luciu sticlos, foarte răspîndiți în scoarța terestră, folosiți ca materie primă în industria ceramicii, ca piatră semiprețioasă sau de ornament etc. • sil. *-gi-o-*. pl. *-i*. /<fr. ***plagioclase***; cf. gr. *πλάγιος* „oblic", *κλάσις* „spargere" <*κλάω* „a sparge".

plagiofototropísm *s.n.* (*bot.*) Tropism cu dispunere oblică față de razele de lumină. • sil. *-gi-o-*. /<fr. ***plagiophototropisme***.

plagiopsíe *s.f.* (*med.*) Iluzie vizuală constînd în perceperea eronată a obiectelor, care apar ca înclinate. • sil. *-gi-o-*. g.-d. *-iei*. /***plagio-*** + *-opsie*.

plagiostóm *s.m.* (*iht.*; *la pl.*) Subclasă de pești cu schelet cartilaginos, cu gura în formă de deschizătură transversală și cu orificiile branhiale deschise direct la exterior (*Plagiostomata*); (*și la sg.*) pește care face parte din această subclasă. • sil. *-gi-o-*. pl. *-i*. /<fr. ***plagiostome***; cf. gr. *πλάγιος* „oblic", *στόμα* „gură".

plagiotróp, -ă *adj.* (*bot.*; *despre plante, organe vegetale etc.*) Care are orientare oblică sau orizontală față de direcția excitației; tîrîtor; plagiotropic. • sil. *-gi-o-*. pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***plagiotrope***; cf. gr. *πλάγιος* „oblic", *τρόπος* „direcție".

plagiotrópic, -ă *adj.* (*bot.*) Plagiotrop. • sil. *-gi-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***plagiotropique***, engl. ***plagiotropic***.

plai *s.n.* **1** (*gemorf.*) Versant al unui munte sau al unui deal; creastă, culme, vîrf al unui munte sau al unui deal. *Văzură cum coboară Pe cărări de plai, ciobanii* (TOPÎR.). ◆ Gener. Munte. *Trece peste plai, în Moldova.* ◆ Deal mare. **2** Regiune de munte sau de deal aproape plană, acoperită de obicei cu pășuni. *Din codrii Găvanelor ieșim pe-ntinsoare de plaiuri, spre răsărit* (VLAH.). **3** Drum sau cărare care urmează o culme sau care face legătura dintre poala și creasta unui munte; potecă. *O duceam într-un cîntec, strîngînd viorele și toporași de pe lîngă plai* (CR.). **4** (*mai ales la pl.*) Regiune, ținut; meleaguri. *Băteam multe drumuri prin codrii și pe plaiurile țării* (GAL.). **5** (*în Ev. Med., în Țara Rom.*) Loc de trecere peste munte, păzit de plăieși. <> *Vătaf de plai* ori *vătaful plaiului* v. vătaf. **6** (*în Ev. Med., în Țara Rom.*) Subîmpărțire administrativă a județelor și a ținuturilor (de la munte); plasă. *Moșia Sănduleștilor... ținea mai bine de-o jumătate de plai* (BRĂT.). <> *Vătășie de plai* v. vătășie. ◆ Ext. Reședință a acestei subîmpărțiri. • pl. *-uri.* /cf. lat.pop. *plagius.*

plaibás *s.n.* v. plaivaz.

pláinic, -ă *adj.* (*reg.*) Care este supus, ascultător; liniștit, calm; impasibil, nepăsător. *Îmi place de Niculăiță că-i un plainic fecior* (PER.). <> Expr. *A se da plainic* = a înceta să mai lupte, să mai reziste, a se da învins; a ceda. • pl. *-ci, -ce.* /etimol. nec.

plaisancian, -ă [plezanțî'an] *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Etajul inferior al pliocenului. **2** *adj.* Care aparține plaisancianului, specific plaisancianului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din plaisancian. • sil. *-ci-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***plaisancien***; cf. nm. pr. *Plaisance*, numele francez al orașului *Piacenza* din Italia.

plaivăs *s.n.* v. plaivaz.

plaiváz *s.n.* (*pop.; fam.*) Creion. *Pe mescioara mea, un plaivaz și-un petic de hîrtie vînătă* (DELAVR.). <> Fig. *Îi văzuse venind și-i notase cu plaivazul gîndului, care la el nu da greș* (CA. PETR.). • pl. *-e, -uri.* și *plaibás, plaivás s.n.* /<germ. ***Bleiweiss***, magh. ***plajbász***, srb. ***plajvaz***.

plájă *s.f.* **1** (*geomorf.*) Întindere plată la țărmul mării sau al unui lac, acoperită cu nisip și cu pietriș pe care se fac de obicei băi de soare. ◆ Ext. Loc (nisipos) pe malul unei ape unde se fac băi de soare. *Lume amestecată, alungată de pe plajele și din stațiile balneare cosmopolite* (CE. PETR.). ◆ Expunere a corpului la acțiunea soarelui (în scop curativ). *A avut un atac de insolație, la plajă, astă-vară* (I. BOT.). <> Expr. *A face plajă* = a face băi de soare. *Dacă faci plajă mîine dimineață, te privesc de la geam* (VLAS.). **2** (*nav.*) Porțiune degajată a punții la prova și la pupa unei nave. **3** (*telec.*) *Plajă de modulație* = domeniu de modulație. **4** Suprafață delimitată (a unui obiect, a unui corp etc.). <> Fig. *În domeniul construcțiilor există o plajă mare de acțiune.* **5** Distanță, interval între două măsuri, două dimensiuni, două posibilități. *S-a mărit plaja între industrie și agricultură.* ◆ (*mat.*) Domeniu, interval de valori pe care le poate lua o mărime oarecare. <> *Plajă numerică* = domeniu de valori pe care poate să-l ia o variabilă numerică. **6** (*fiz.*) Fiecare dintre cele două regiuni luminoase ale fotometrelor de comparație, ale căror luminozități trebuie aduse la egalitate. • pl. *-e.* /<fr. ***plage***.

plan, -ă *s.n., adj.* **I** *s.n.* **1** (*mai ales la pl.*) Proiect elaborat cu anticipare, care cuprinde o suită ordonată de operații, de acțiuni etc., destinate să ducă la atingerea unui scop; program (de lucru). *Vezi un rege Ce-mpînzește globu-n planuri pe un veac* (EMIN.). <> *Advertising plan* v. advertising. *Plan calendaristic* v. calendaristic. *Plan cavalier* v. cavalier. *Plan desfășurat* v. desfășurat. *Rezerve de plan* v. rezervă. *Plan șesenal* v. șesenal. <> Expr. *A-și face planul ca țiganul* = a-și propune lucruri irealizabile, proiecte fanteziste etc. *Cu un plan subțire* v. subțire. **2** Distribuție metodică a părților componente ale unei lucrări științifice, literare, ale unei expuneri etc.; formă abreviată a unei astfel de lucrări, de expuneri etc., care cuprinde ideile ei esențiale; proiect, alcătuire. *Trebuia să-și facă și un plan al conferinței* (MIH.). **3** (*geom.*) Suprafață care conține, în întregime, orice dreaptă care trece prin două puncte oarecare ale ei. <> *Plan de proiecție* = plan pe care se obține imaginea unui corp printr-un procedeu de proiecție oarecare. *Plan bisector* v. bisector. *Plan de incidență* v. incidență. *Plan mediator* v. mediator. *Plan normal* v. normal. *Plan orizontal* v. orizontal. *Plan radical* v. radical. *Plan secant* v. secant. **4** (*astron.*) *Plan meridian* = plan determinat de verticala locului și paralela axei de rotație a pămîntului. *Plan galactic* v. galactic. **5** Fiecare dintre planurile, de obicei verticale, perpendiculare pe direcția privirii, în care se găsește sau pare că se găsește un obiect sau o ființă și care reprezintă adîncimea sau depărtarea în perspectivă. *În primul plan, în dreapta, o masă cu două locuri* (CA. PETR.). <> *Plan de profil* v. profil. ◆ Spec. Element al filmării, care reprezintă poziția de apropiere sau de depărtare a obiectului față de aparatul de filmat. <> *Primul* (sau *întîiul*) *plan* = *a*) partea cea mai apropiată de public a unei scene; *b*) partea unui tablou care dă impresia de a fi cea mai apropiată de privitor; *c*) fig. locul de frunte (al unei serii). ◆ Fig. Domeniu, sector; loc (într-o ierarhie). *Omul... a pus viața socială pe alt plan* (SADOV.). <> Loc.adv. *Pe plan* = *a*) în domeniul. *Se discută acum pe plan matematic*; *b*) din punct de vedere, în ceea ce privește. *O ducem prost pe plan material.* <> Loc.prep. *Pe planul...* = în domeniul...; la nivelul... *Dragostea lui Tristan și a Isoldei depășește jugul destinului, se realizează pe planul ideilor platonice* (H. LOV.). <> Expr. *A fi* (sau *a sta, a pune*) *pe* (sau *în*) *prim(ul) plan* = a avea (sau a considera că are) importanță primordială. *A fi* (sau *a sta, a pune, a trece*) *pe plan secund* sau *pe planul al doilea* (ori *al treilea*) = a fi (sau a considera că este) de importanță secundară, minimă; a juca un rol de mică însemnătate. **6** (*cinemat.*) Element al montajului care reprezintă porțiunea de peliculă imprimată într-o singură filmare, între momentul pornirii aparatului de filmare și cel al opririi lui. ◆ Mod de încadrare a subiectului filmat ori a diverselor sale elemente sub aspect dimensional. <> *Plan american* = plan care cuprinde omul încadrat pînă la genunchi. *Plan semigeneral* = plan care cuprinde persoana în toată înălțimea sa. *Prim-plan* = plan care cuprinde bustul pînă sub umeri. *Gros-plan* = plan care cuprinde capul unei persoane. **7** Suprafață netedă, fără asperități, fără inegalități, a unui corp, a unui obiect etc.; corp, obiect etc. care are suprafața netedă. <> *Plan de aripă* = *a*) suprafață de susținere în aer a unei aeronave; *b*) ext. aripă. *Plan înclinat* = dispozitiv simplu de forma unei rampe înclinate, alcătuit dintr-un corp cu o suprafață plană (sau din două bare paralele) care formează un unghi cu planul orizontal și care este folosit pentru a ridica corpuri prin rostogolire sau prin împingere, folosindu-se forțe mai mici decît greutatea corpurilor respective. *Plan barlong* v. barlong. *Plan latitudinal* v. latitudinal. **8** (*anat.*) Suprafață care secționează imaginar corpul omenesc sau o anumită incidență. **9** Desen tehnic care cuprinde reprezentarea grafică, la o anumită scară, a unui teren (pe baza ridicărilor topografice sau aerofotogramelor), a unei construcții, a unei mașini etc. *Nu era încă gata planul casei mari* (SLAV.). <> Expr. *A ridica un plan* v. ridica. **10** (*econ.*) Instrument de conducere a producției sociale, constînd într-un sistem de indicatori prin care se stabilesc prioritățile, direcțiile principale ale activității unor structuri economice într-o perioadă dată, repartiția resurselor între sectoarele interdependente, în vederea atingerii unor obiective determinate. **11** (*înv.*) Etaj. *Fabrica aceasta de bere este așezată într-un palat vechi cu patru planuri* (FIL.). **12** (*reg.*) Ogor, parcelă. **II** *adj.* **1** (*despre suprafețe*) Care nu are asperități, inegalități. *O stea din cer albastru Trecu a ei icoană Din fața apei plană În fundul diafan* (EMIN.). ◆ (*despre corpuri, obiecte etc.*) Care are suprafața netedă; plat, neted, drept. **2** Care aparține unui plan, care se referă la un plan; care reprezintă un plan. <> *Unghi plan* = porțiune dintr-un plan care este cuprinsă între două semidrepte (cu aceeași origine) ale planului. *Figură plană* = figură care poate fi așezată cu toate punctele pe același plan. *Geometrie plană* = ramură a geometriei care se ocupă cu studiul figurilor ale căror elemente sînt așezate în același plan. *Suprafață plană* = suprafață pe care o dreaptă poate fi aplicată în orice sens. *Trigonometrie plană* v. trigonometrie. **3** (*tipogr.*) *Mașină plană* = mașină care imprimă coli separate. *Tipar plan* v. tipar. • pl. *n. -uri, adj. -i, -e.* /<lat. ***planus, -a, -um***, fr. ***plan***, germ. ***Plan, plan***.

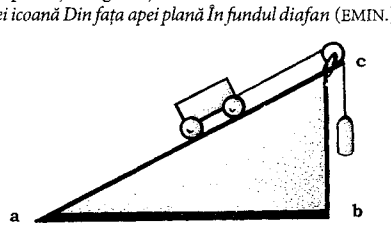

Plan înclinat

ab. Bază. *ac.* Plan înclinat.
bc. Înălțime. *bac.* Unghiul planului înclinat.

plană[1] *vb. I. intr.* **1** (*despre păsări, insecte etc.*) A se menține (mișcîndu-se lin) la un anumit nivel în văzduh, cu aripile întinse, (aproape) nemișcate. *Acvila plană pe sus în zbor* (BOLL.). <> Fig. *Cuvinte de o înduioșare neasemuită planau peste capul lui* (ANG.). <> (*tr. fact.*) *Erau văzuți mereu... planîndu-și pe deasupra lor un zîmbet larg* (CAM.). ◆ (*despre planoare*) A pluti în aer pe o traiectorie care face un unghi mic cu orizontala. ◆ (*despre avioane*) A zbura cu motorul oprit sau a coborî cu motorul redus ori oprit pe o traiectorie cu pantă mică și cu viteză redusă. *Avionul fusese văzut planînd pe deasupra lacului.* ◆ (*despre ambarcațiuni*) A naviga cu mare viteză, avînd prova jumătate ieșită din apă. **2** A întrece prin înălțime lucrurile sau ființele înconjurătoare; a domina. *Deasupra noastră Măgura planează uriaș* (CA. PETR.). ◆ Fig. A domina prin importanță, prin superioritate, prin însemnătate etc. *Eminescu planează asupra acestor nimicuri ale vieții* (PER.). **3** Fig. A amenința să se întîmple; a constitui o prezență apăsătoare, primejdioasă, supărătoare; a fi iminent. *Demnitatea mea îmi comandă să nu las să planeze calomnia asupra ei* (CĂL.). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***planer***; cf. lat. *planus, -a, -um* „care este la același nivel".

plană[2] *vb. I. tr.* (*compl. indică suprafețe ale unor obiecte, ale unor piese etc. sau, ext., obiecte, piese etc.*) A prelucra prin așchiere sau prin deformare plastică pentru a le face netede, plane. ◆ (*compl. indică terenuri*) A nivela, a netezi. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***planer***; cf. lat. *planare* „a netezi".

planăr, -ă *adj.* (*mat.*) Care prezintă planaritate. • pl. *-i, -e.* /<engl. ***planar***.

planáre[1] *s.f.* Acțiunea de *a plana*[1] și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***plana***[1].

planáre[2] *s.f.* Acțiunea de *a plana*[2] și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***plana***[2].

planárie *s.f.* (*zool.*) Gen de vierme platelmint de apă dulce, din clasa turbelariatelor, cu corpul oval-alungit, lung de 1-2 cm și cu mare putere de regenerare, care trăiește mai ales în rîuri de munte și de deal (*Planaria*); vierme care aparține acestui gen. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<lat. ***planaria***, fr. ***planaire***.

planaritáte *s.f.* (*mat.*) Proprietatea de a fi plan. • /<fr. ***planarité***, germ. ***Planarität***.

planát, -ă *adj.* (*despre zborul păsărilor sau al avioanelor*) Care se face fără a mișca din aripi sau fără a folosi motorul. ◆ Ext. Care este lin, potolit. <> (*av.*) *Zbor planat* = zbor executat pe o pantă în coborîre, cu pierdere uniformă de înălțime, de către aeronave autopropulsate (cu motorul cu viteză redusă) sau de către planoare. <> Fig. (*adv.*) *Un fel de pălărie de pînză ale cărei colțuri flutură planat, deasupra urechilor* (PER.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***plana***[1]; cf. fr. *plané*.

planatór *s.n.* **1** Parte componentă a unei matrițe pentru ambutisarea tablei, în formă de placă sau de inel, rigidă sau elastică, ce apasă marginea piesei de prelucrat pentru a evita formarea cutelor în timpul prelucrării ei. **2** Ciocan cu o formă specială, folosit pentru a face plană suprafața unui obiect. • pl. *-oare.* /***plana***[2] + *-tor*.

planație *s.f.* (*geol.*) Proces de netezire a reliefului înalt și accidentat al scoarței, ca rezultat al acțiunii de eroziune. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***planation***, engl. ***planation***.

pláncă *s.f.* **1** Drum în pantă podit cu prăjini sau cu trunchiuri de copac și mărginit pe laturi, pe care se transportă, prin alunecare, sub acțiunea greutății proprii, bușteni și alte feluri de lemn; uluc. ◆ Ext. (*reg.*) Jilip. <> *Plancă într-o ureche* = jilip cu o margine construită și cu cealaltă înlocuită de înclinația pantei. *Plancă moartă* = uluc construit în mod provizoriu

de-a lungul unui torent. **2** Podea (făcută din butuci) pe care se depozitează buștenii înainte de a fi antrenați la vale pe jilip sau înainte de a ajunge la fierăstrău, într-o fabrică de cherestea. • pl. *-ci.* /<germ. ***Planke,*** ucr. ***планка***.

planconcáv, -ă *adj.* Care are o față plană și alta concavă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***plan-concave***.

planconvéx, -ă *adj.* Care are o față plană și alta convexă. • pl. *-cși, -xe.* /<fr. ***plan-convexe***.

plancto-Elem. de compunere „plancton". • și *planctono-*. /<fr. ***plancto-***, ***planctono-***; cf. gr. *πλαγκτός, -όνος* „rătăcitor, flotant".

planctofág, -ă *adj.* (*despre animale acvatice*) Care se hrănește cu plancton. • pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***planctophage***.

planctofítă *s.f.* (*biol.*) Organism vegetal care face parte din plancton. • pl. *-e.* /<fr. ***planctophyte***.

planctologíe *s.f.* (*biol.*) Ramură a biologiei care se ocupă cu studiul microorganismelor acvatice din care este alcătuit planctonul; planctonologie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***plancton***, după *bacteriologie, ihtiologie etc.*

planctón *s.n.* (*biol.*) Totalitatea organismelor animale și vegetale (microscopice) care trăiesc în apă pînă la adîncimea de 200 m și care plutesc libere în pătura superficială a apelor, constituind hrana peștilor sau a altor animale acvatice. ◆ *Plancton atmosferic* = ansamblul microorganismelor (polen, spori, bacterii, insecte mici etc.) care se găsesc, în suspensie, în atmosferă. • pl. *-uri.* /<fr. ***plancton***, germ. ***Plankton***; cf. gr. *πλαγκτόν* „rătăcitor".

planctónic, -ă *adj.* Care ține de plancton, care se referă la plancton; care alcătuiește planctonul. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***planctonique***.

planctono-v. plancto-.

planctonofág, -ă *adj.* (*despre animale acvatice*) Care se hrănește cu plancton. • pl. *-gi, -ge.* /***plancto-no-*** + *-fag*, după *ihtiofag, bacteriofag etc.*; cf. fr. *planctophage*.

planctonológ, -ă *s.m., s.f.* (*biol.*) Specialist în planctonologie. • pl. *-gi, -ge.* /de la ***planctonologie***, prin derivare regresivă.

planctonológic, -ă *adj.* (*biol.*) Care aparține planctonologiei, care se referă la planctonologie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***planctonologique***.

planctonologíe *s.f.* (*biol.*) Planctologie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***planctonologie***.

planctonométru *s.n.* Aparat pentru capturarea organismelor planctonice din apele curgătoare. • pl. *-e.* /***planctono-*** + ***metru***.

planctónt *s.n.* (*biol.*) (Micro)organism din compunerea planctonului. • /<germ. ***Planktont***.

planeitáte *s.f.* (*tehn.*) Proprietate a unor suprafețe de a fi plane, netede; netezime. • sil. *-ne-i-.* pl. *-ăți.* /<fr. ***planéité***.

planét *s.m.* v. planetă.

planetár, -ă *adj.* **1** (*astron.*) Care aparține planetelor, care se referă la planete; care este alcătuit din planete. ◇ *An planetar* v. an. *Ocean planetar* v. ocean. *Sistem planetar* v. sistem. ◆ Mondial, universal. **2** (*fiz.*) *Model planetar* = model al structurii atomului inspirat de cel al sistemului planetelor, care consideră nucleul drept element central, iar electronii orbitînd în jurul acestuia. **3** (*tehn.*; și *subst. f.*) *Mecanism planetar* = mecanism în care una sau mai multe roți dințate se învîrtesc în jurul axelor proprii și în același timp în jurul axei altei roți dințate. *Arbore* (sau *ax*) *planetar* ori *axă planetară* = axul care mișcă roata motoare a unui automobil, primind mișcarea de la diferențial. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***planetarius***, fr. ***planétaire***, it. ***planetario***; cf. lat. *planetarius, -ii* „astrolog".

planetáriu *s.n.* (*astron.*) Construcție specială, în formă de cupolă, pe care se înfățișează, cu un aparat de proiecție special, aspectul bolții cerești cu stelele și constelațiile, precum și deplasarea aparentă a acestora, a planetelor, a soarelui și a lunii etc. • pl. *-ii.* /<fr. ***planétarium***.

planétă *s.f.* **1** (*astron.*) Corp ceresc fără lumină proprie, satelit al soarelui, cu o orbită eliptică, care se vede pe cer sub forma unui punct luminos din cauza reflectării luminii solare. *Păşesc ca pe-o altă Planetă, imensă, străină şi grea* (LAB.). ◇ Fig. *Spinarea mea e-un arc subpămîntean Ce-azvîrle lumii Planetele de fier şi de cărbuni* (JEB.). ◆ Restr. Pământ. *Era... cel mai nefericit comandant de regiment de pe planetă* (CE. PETR.). ◆ Orice corp ceresc fără lumină proprie, satelit al unei stele. **2** Zodie (în care se naște cineva); prezicere astrologică bazată pe zodia în care se găsea Soarele în momentul nașterii cuiva. *S-a născut sub o planetă norocoasă.* ◇ *Planetă regentă* v. regent. ◆ Bilet care conține preziceri naive de viitor și pe care îl vînd flașnetarii sau alți ambulanți, extrăgîndu-l la întîmplare dintre altele de același fel (cu ajutorul unui papagal sau al unui șoarece dresat). *Pe urmă trag toți planeta de la o italiancă cu papagalul* (CAR.). • pl. *-e.* și (*înv.*) *planét s.m., planít s.n.* /<fr. ***planète***, lat. ***planēta, -ae***, ngr. ***πλανήτης***.

planeto-Elem. de compunere „planetă". • /<fr. ***planéto-***; cf. gr. *πλανήτης* „rătăcitor".

planetoíd *s.m.* (*astron.*) **1** Planetă mică din sistemul solar; asteroid. **2** Satelit artificial. • pl. *-izi.* /<fr. ***planétoïde***.

planetologíe *s.f.* Ramură a astrofizicii care se ocupă cu studiul structurii planetelor și al sateliților. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***planétologie***.

planet-trén *s.n.* Tren planetar al viitorului, imaginat să circule în tuneluri subterane. • pl. *-uri.* /engl. <***planet train***.

planéză *s.f* (*geomorf.*) Interfluviu înclinat, de bazalt, cu contur triunghiular, delimitat de văi înguste, format pe pantele conurilor vulcanice. • pl. *-e.* /<fr. ***planèze***.

planfílm *s.n.* Suport semirigid, transparent, confecționat din material sintetic neinflamabil, pe care se află o emulsie fotosensibilă. • pl. *-e.* /<germ. ***Plan-film***, fr. ***plan-film***.

plani-Elem. de compunere „plan, neted, întins". • /<fr. ***plani-***; cf. lat. *planus, -a, -um*.

plánic, -ă *adj.* Care se referă la un plan; conform unui plan dinainte stabilit. • pl. *-ci, -ce.* /***plan*** + *-ic*.

planiédru, -ă *adj.* (*despre cristale*) Care are suprafețe plane. • sil. *-ni-e-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***planièdre***.

planificá *vb. I. tr.* **1** A întocmi un plan; a programa, a organiza, a coordona și a conduce pe bază de plan; a organiza o activitate, întocmind planul după care să se desfășoare diferitele ei faze; a face o planificare. **2** (*compl. indică materiale, materii prime, fonduri etc.*) A determina cantitatea necesară pentru o anumită activitate (pe o anumită perioadă de timp). ◆ A repartiza timpul de muncă (pe diferite ramuri de activitate). ◆ (*tr., refl.*) A(-și) folosi timpul de muncă potrivit unui plan. **3** A prevedea, a include într-un plan. • prez.ind. *planífic.* /<fr. ***planifier***.

planificáre *s.f.* Acțiunea de *a planifica* și rezultatul ei; activitatea de programare, organizare, coordonare a unei activități pe bază de plan. ◇ (*econ.*) *Planificare economică* = coordonare constituțională a activităților economice. *Planificarea dezvoltării* = planificare cu un set larg de obiective formulat în scopul dezvoltării potențialului economic și social sau al unei economii sau al unei anumite zone. ◆ Concr. Document care conține o asemenea activitate. *Profesorul şi-a făcut planificările semestriale.* • pl. *-ări.* /v. ***planifica***.

planificát, -ă *adj.* Care a fost supus unei planificări; care se execută conform unei planificări, unui plan. ◆ Care a fost inclus într-un plan de muncă, de producție, de aprovizionare etc. ◇ (*adv.*) *Proiectul se desfăşoară planificat.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***planifica***.

planificátor, -oáre *adj., subst.* **1** *adj.* Care planifică. **2** *s.m., s.f.* Specialist în întocmirea planurilor de producție. **3** *s.n.* (*inform.*) Program specializat al sistemului de operare al unui calculator, destinat alocării resurselor sistemului, în vederea desfășurării unor activități. • pl. *-ori, -oare.* /***planifica*** + *-tor*.

planiglób *s.n.* (*geogr.*) Reprezentare pe o suprafață plană a celor două emisfere ale pământului; hartă a globului terestru în care cele două emisfere sînt reprezentate pe o suprafață plană; planisferă, mapamond. • pl. *-uri.* /<germ. ***Planiglob, Planiglobium***.

planigráf *s.n.* **1** Instrument pentru copiat desene prin varierea dimensiunilor. **2** (*med.*) Tomograf. • pl. *-e.* /<fr. ***planigraphe***.

planimetrá *vb. I. tr.* (*topogr.*) A efectua operația de măsurare a unei suprafețe, fie prin calcul (cunoscînd dimensiunile principale), fie cu ajutorul unui planimetru. • prez.ind. *-ez.* /***planimetru*** + *-a*.

planimetráre *s.f.* (*topogr.*) Acțiunea de *a planimetra* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***planimetra***.

planimétric, -ă *adj.* (*topogr.*) Care ține de planimetrie, care se referă la planimetrie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***planimétrique***.

planimetríe *s.f.* **1** (*topogr.*) Parte a topografiei care se ocupă cu studiul metodelor și al instrumentelor necesare reprezentării pe o hartă sau pe un plan a proiecției orizontale a elementelor de pe suprafața pământului (ape, drumuri, țărmuri, păduri, așezări omenești etc.). ◆ Reprezentare pe o hartă sau pe un plan a proiecției orizontale a obiectelor de pe suprafața pământului **2** (*geom.*) Parte a geometriei care se ocupă cu măsurarea suprafețelor plane; geometrie plană. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***planimétrie***.

planimétru *s.n.* (*topogr.*) Instrument utilizat în planimetrie pentru măsurarea suprafețelor plane (hărți și planuri topografice) prin parcurgerea conturului acestora. • pl. *-e.* /<fr. ***planimètre***.

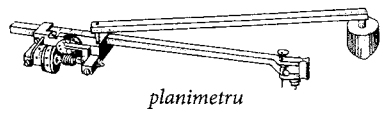

planimetru

planisféră *s.f.* (*geogr.*) Hartă a globului terestru în care cele două emisfere sînt reprezentate pe o suprafață plană; planiglob, mapamond. • pl. *-e.* /<fr. ***planisphère***, germ. ***Planisphäre***.

planisféric, -ă *adj.* (*geogr.*) Care aparține planisferei, care se referă la planisferă. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***planisphérique***.

planisí *vb. IV. tr.* (*înv., reg.*) A ademeni, a amăgi, a înșela pe cineva pentru a-l supune voinței sale; a încînta, a seduce. *Cumplit ceas afurisit Acel ce m-au planisit* (MUM.). ◆ Ext. (*reg.*) A îndupleca. ◆ (*refl.*) A se supune voinței cuiva, a se lăsa ademenit, sedus. *Umbla să o dea în cap să se planisească lui* (ISP.). • prez. ind. *-esc.* /<ngr. ***πλάνησα***, aor. lui *πλανῶ*.

planít *s.n.* v. planetă.

planning ['plenin] *s.n.* **1** Program de fabricație într-o întreprindere; plan de muncă, de producție. **2** *Planning familial* = control al nașterilor, practicat voluntar de un cuplu familial. • /<engl. ***planning***, fr. ***planning***.

plano[1]-Elem. de compunere „plan, organizare". • /<fr. ***plano-***; cf. lat. *planus, -a, -um* „neted, întins".

plano[2]-Elem. de compunere „care migrează", „care plutește". • /<fr. ***plano-***; cf. gr. *πλάνος* „rătăcitor".

planocít *s.n.* (*biol.*) Celulă migratoare. • pl. *-e.* /<fr. ***planocyte***.

planogamét *s.m.* (*biol.*; *la alge*) Gamet mobil prevăzut cu flageli sau cili. • pl. *-ți.* /<fr. ***planogamète***.

planografíe *s.f.* (*tipogr.*) Procedeu de reproducere tipografică la care se folosesc forme de tipar din piatră litografică, aluminiu etc.; tipar înalt. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***planographie***.

planográmă *s.f.* Grafic care indică organizarea planificată a operațiilor din cadrul unui ciclu. • pl. *-e.* /<germ. ***Planogramm***.

planór *s.n.* (*av.*) **1** Aparat de zbor fără motor, a cărui deplasare se face folosind curenții ascendenți provocați de relief (zbor de pantă) sau de temperatura solului. *Flutură... ca aripile unui planor în derută* (PER.). **2** Osatură generală a unei aeronave, care cuprinde în special organele asupra cărora se exercită forțele aerodinamice. • pl. *-oare.* /<fr. ***planeur***.

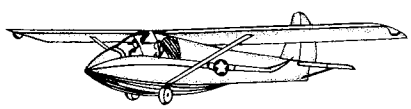

planor (1)

planórbis *s.m.* (*zool.*) Moluscă gasteropodă de apă dulce, cu cochilia spiralată într-un singur plan și cu respirație pulmonară (*Planorbis*). • /<lat. ***Planorbis***, den. ș.t.; cf. fr. *planorbe* „melc", lat. *orbis, -is* „bulă, sferă".

planorísm *s.n.* **1** (*sport*) Sport care se practică cu planorul. **2** Îndeletnicirea de a construi planoare. • /***planor*** + *-ism*; cf. rus. *планеризм*.

planoríst, -ă *s.m., s.f.* **1** (*sport*) Sportiv care practică planorismul. **2** Constructor sau pilot de planoare. **3** (*milit.*) Militar din unități transportate cu planorul. • pl. *-iști, -iste.* /***planor*** + *-ist*.

planospór *s.m.* (*biol.*) Spor ciliat mobil. • pl. *-i.* /<fr. ***planospore***.

planotopochinezíe *s.f.* (*med.*) Pierdere a simțului orientării spațiale și a integrării spațiale a obiectelor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***planotopokinésie.***

planozigót *s.m.* (*biol.*; *la alge*) Zigot mobil. • pl. *-ți.* /<fr. ***planozygote.***

plánșă *s.f.* **1** Foaie de hîrtie (mai groasă) pe care sînt reproduse desene, fotografii sau picturi, folosită ca ilustrație într-o carte; carton cu desene sau cu fotografii, care servește ca material didactic. *Pe mese și pe pereți erau înșirate mari planșe* (STANCU). ◆ Coală, foaie mare de hîrtie pe care s-a executat un desen tehnic, o hartă etc. ◆ Desen tehnic executat pe astfel de coală. **2** Placă de metal sau de lemn în care se sapă litere, note muzicale etc. spre a fi folosită în gravură. **3** Fiecare dintre plăcile de beton ale pavajului unei șosele, limitată de rosturile de dilatație longitudinale și transversale. **4** Placă de lemn, de obicei de formă dreptunghiulară și nu prea groasă, avînd diferite întrebuințări. **5** (*sport*) Bandă specială de lemn, în formă de schi mai scurt, care permite unei persoane deplasarea, prin tractare, pe suprafața apei. • pl. *-e.* /<fr. ***planche***; cf. lat. *planca, -ae.*

planșétă *s.f.* **1** Placă dreptunghiulară făcută din lemn sau din metal, uneori montată pe un suport care permite fixarea ei în diferite poziții, folosită ca suport pentru desen sau pentru diferite lucrări tehnice. *O fetiță lăsase secera și venise lîngă planșetă* (GHICA). **2** (*topogr.*) *Planșetă topografică* = aparat utilizat pentru trasarea pe un plan, fără calcule prealabile, a unor figuri asemenea celor de pe teren. **3** (*mar.*) *Planșetă de vînt* = instrument folosit la bordul unei nave pentru a determina direcția și viteza vîntului. **4** *Planșeta șnururilor* = placă orizontală, perforată, făcută din lemn tare, folosită la unele războaie de țesut mecanice pentru repartizarea cocleților pe întreaga lățime a țesăturii. **5** Placă lată din lemn pe care se întind (cu sucitorul, cu făcălețul, cu melesteul) foile de aluat. **6** (*înv.*; *la pl.*) Dușumele. *Stam de vorbă așezați grecește pe planșete* (BOL.). • pl. *-e.* /<fr. ***planchette.***

planșéu *s.n.* **1** (*constr.*) Element de construcție de lemn, de beton armat sau de metal, care servește ca suport (orizontal) pentru fixarea unor instalații, utilaje, care separă etajele unei clădiri, care formează partea carosabilă a unui pod etc. *Vila nu fusese finisată, un mare salon la etaj rămăsese numai tencuit, însă fără parchet deasupra planșeului* (CĂL.). **2** Planul inferior al unei cavități subterane. **3** (*anat.*) Perete muscul-os care delimitează la bază o cavitate. • pl. *-ee.* /<fr. ***plancher.***

plantá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică puieți, răsaduri, material săditor viticol, pomicol sau forestier etc.*) A fixa cu rădăcinile în pămînt, la locul definitiv; a sădi. *Bărbați și femei plantau arbuști* (CĂL.). ◇ Fig. *Dorinți nemărginite plăntînd într-un atom* (EMIN.). **2** (*compl. indică stîlpi, pari etc.*) A fixa în pămînt. ◆ (*compl. indică decoruri*) A instala în scenă, pe un platou de filmare. ◇ Expr. (*refl.*) *A se planta în fața cuiva* = a se opri în mod inoportun sau ostentativ în fața cuiva. **3** (*milit.*; *compl. indică mine*) A pune în pămînt sau în apă la locurile stabilite, pentru a exploda; a mina. **4** Fig. A fixa cu insistență. **5** Fig. (*fam.*) A părăsi brusc pe cineva. *Cu Otilia, dacă ai bani, bine, dacă nu, te plantează* (CĂL.). **6** Fig. A pune un obiect, un document etc. într-un anumit loc, pentru a fi găsit în cazul unei anchete, al unei cercetări judiciare, cu scopul de a induce în eroare, de a dezinforma sau de a incrimina pe cineva. • prez.ind. *-ez.* și (*înv.*) *plîntă vb. I.* /<lat. ***plantare***, fr. ***planter.***

plantaginacée *s.f.* (*bot.*; *la pl.*) Familie de plante erbacee, cu frunzele întregi, mai rar lobate, dispuse de obicei în rozetă bazală, cu florile hermafrodite, rar unisexuate, grupate în spice sferice sau cilindrice și cu fructele capsule sau nucule și avînd ca tip pătlagina (*Plantaginaceae*); (*și la sg.*) plantă care face parte din această familie. • pl. *-cee.* /<fr. ***plantaginacées.***

plantăgină *s.f.* v. pătlagină.

plantágo *s.m.* (*bot.*) Nume generic pentru speciile de pătlagină (*Plantago*). • /<fr. ***plantago***, lat. ***plantago, -inis.***

plantáj *s.n.* (*hort.*) Plantație de arbori ameliorați, izolată de polenul străin, inferior, și îngrijită intensiv în scopul obținerii de semințe ușor recoltabile. ◆ Arbore dintr-o astfel de plantație. • pl. *-e.* /<fr. ***plantage.***

plantalgíe *s.f.* (*med.*) Durere în regiunea tălpilor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***plantalgie.***

plantár, -ă *adj.* (*anat.*) Care aparține tălpii piciorului, care se referă la talpa piciorului; care este din regiunea tălpii piciorului. ◇ *Mușchi plantar* (și *subst. m.*) = mușchi situat în talpa piciorului, care pune în mișcare degetele de la picioare. *Susținător plantar* v. susținător. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***plantaire.***

plantáre *s.f.* Acțiunea de *a planta* și rezultatul ei; plantat. • pl. *-ări.* /v. ***planta.***

plantát *s.n.* Plantare. • /v. ***planta.***

plantatór, -oáre *subst.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care se ocupă cu plantarea răsadurilor, a puieților, a viței-de-vie etc. sau care îngrijește o plantație; săditor. **2** *s.m.* Proprietar al unei plantații. **3** *s.n.* Unealtă agricolă, din lemn sau din metal, în formă de baston scurt, ascuțit la un capăt și îndoit la celălalt, folosită la plantarea răsadurilor, a puieților etc. **4** *s.n.* Utilaj pentru plantarea mecanizată a minelor. **5** *s.f.* Mașină agricolă care servește la plantarea diverselor plante de cultură; mașină de plantat. • pl. *-ori, -oare.* /***planta*** + *-tor.*

plantáție *s.f* **1** (*de obicei urmat de determ. introduse prin prep. „de", care indică plantele cultivate*) Totalitatea plantelor de același fel cultivate, după o anumită metodă, pe un teren amenajat în acest scop. *Porniră pe poteca prăfoasă, printre plantațiile firave de salcîmi* (CE. PETR.). ◆ Teren cultivat cu aceste plante. ◇ *Plantație de protecție* = plantație de arbori sau de arbuști făcută pentru a apăra un teren de cultură împotriva secetei, a vîntului etc. **2** Unitate de producție agricolă caracterizată prin monocultura unor plante tehnice și alimentare (bumbac, cauciuc, cafea etc.) în condiții speciale de climă (tropicală și subtropicală). **3** (*în teatru*) Plan după care se așază în scenă elementele decorului și ale mobilierului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) ***plantațiúne*** *s.f.* /<lat. ***plantatio, -onis***, fr. ***plantation.***

plantațiúne *s.f.* v. plantație.

plántă[1] *s.f.* (*bot.*) Nume generic dat organismelor vegetale cu o organizare mai simplă decît cea a animalelor, care trăiesc în general fixate în sol, de unde își extrag apa și sărurile minerale, care au nutriție autotrofă (cu excepția saprofitelor și parazitelor) și care se caracterizează prin prezența clorofilei, prin alcătuirea membranei celulei din celuloză și, în cazul speciilor superioare, prin constituirea corpului din rădăcină, tulpină și frunze; restr. vegetală (erbacee) cultivată de om sau care crește în mod natural și este utilă omului. ◇ *Plante tehnice* (sau *industriale*) = plante cultivate pentru a fi utilizate ca materie primă în diferite ramuri industriale. ◇ *Plantă agățătoare* v. agățător. *Plante carnivore* v. carnivor. *Plante citrice* v. citric. *Plantă nevasculară* v. nevascular. *Plantă vasculară* v. vascular. ◇ Compus: *plantă-mamă* = plantă cultivată pentru a genera alte plante. • pl. *-e.* /<lat. ***planta, -ae***, fr. ***plante.***

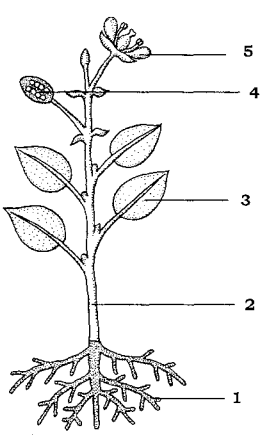

Organele plantei
(desen-schemă)

1. Rădăcină.
2. Tulpină.
3. Frunze.
4. Fruct.
5. Floare.

plántă[2] *s.f.* (*anat.*) Fața inferioară a piciorului, ușor boltită, care ia contact cu solul; talpa piciorului. • pl. *-e.* /<lat. ***planta, -ae***, fr. ***plante.***

plantigrád, -ă *adj., s.n.* (*zool.*) (Mamifer) care merge călcînd pe toată talpa piciorului. • pl. *-zi, -de.* /<fr. ***plantigrade***; cf. lat. *planta, -ae* „talpă", *gradi* „a păși".

plantográmă *s.f.* (*med.*) Amprentă a tălpii piciorului în poziție ortostatică. • pl. *-e.* /<fr. ***plantigramme.***

plantón *s.n.* (*milit.*) Serviciu de pază a armamentului și materialelor unei subunități, în interiorul cazărmilor sau al clădirilor militare, executat de ostași neînarmați. ◇ Loc.vb. *A sta de planton* v. sta. ◆ Ostaș care execută un schimb în serviciul de pază. *Plantonul îl băgă în odaia mare în care se găsea colonelul* (PAS). ◆ Gener. Persoană care face de pază într-un loc. *Puneam totdeauna două plantoane: unul la ușa clasei și altul în capul coridorului* (I. BOT.). ◇ Loc.adv. *De planton* = de pază, de strajă. *De planton ședeau doi soldați* (CĂL.). • pl. *-oane.* /<fr. ***planton.***

plantulăție *s.f.* (*bot.*) Dezvoltare a embrionului vegetalelor în timpul germinației. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***plantulation.***

plantúlă *s.f.* (*bot.*) Plantă mică, tînără, nedezvoltată, rezultată din sămînță germinată. • pl. *-e.* /<fr. ***plantule***, lat. ***plantula.***

planturós, -oásă *adj.* (*despre oameni sau despre părți ale corpului lor*) Cu forme pline, gras; voinic, zdravăn, masiv. *Un nud de femeie planturoasă* (CA. PETR.). • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***plantureux.***

plápomă *s.f.* v. plapumă.

plápumă *s.f.* Obiect confecționat din două bucăți de țesătură (mătase, pînză, stofă etc.), de formă dreptunghiulară, între care se introduce și se fixează, prin matlasare, un strat de lînă, de puf, de vată etc. și care se folosește ca învelitoare, la dormit. *Plapoma era ridicată pînă peste bărbie* (SADOV.). ◇ *Față de plapumă* v. față. ◇ Expr. *Întinde-te cît ți-e* (sau *cît te ține*) *plapuma!* = nu acționa decît în limitele posibilităților tale. ◇ Fig. *Un titlu trebuie să fie, pe cît cu putință, o plapumă caldă și bine potrivită pentru subiectul învelit* (GAL.). • pl. *plăpumi.* și (*înv., pop.*) *plápomă s.f.* /<ngr. ***πάπλωμα.***

plasá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică bani, capital etc.*) A investi într-o marfă, într-o afacere etc. pentru un cîștig sau pentru a le păstra valoarea; a aloca. *Căuta să-și plaseze banii în valori stabile* (CĂL.). **2** *tr.* (*compl. indică mărfuri, lucruri etc.*) A vinde. ◆ A distribui, a repartiza ceva în schimbul unei sume de bani. **3** *tr.* (*compl. indică cuvinte, glume etc.*) A spune la timpul sau la locul potrivit, într-o discuție, într-o relatare etc. *Ne-a plasat cîteva ironii, care nu au supărat pe bătrîn* (CA. PETR.). **4** *tr., refl.* A (se) așeza, a (se) situa, a (se) stabili într-un anumit loc, într-un anumit spațiu, într-o anumită funcție etc. **5** *tr.* A procura cuiva o slujbă, o situație (bună); a instala pe cineva într-un post. *Te asigur că... după ce sosesc în București, tînărul va fi plasat* (REBR.). ◆ A introduce pe cineva într-un grup, într-o categorie superioară. ◆ (*refl.*) A se situa pe o anumită poziție. *La preselecție s-a plasat pe primele locuri.* ◆ Ext. (*refl.*) A lua o anumită atitudine. *S-au plasat împotriva reducerii fondului social.* **6** *tr.* (*sport*; *compl. indică mingi*) A trimite, a îndrepta către un punct determinat sau către un anumit jucător. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***placer.***

plasamént *s.n.* **1** Investire de bani, de capital etc. într-o afacere, într-o întreprindere etc., cu scopul de a le păstra valoarea sau de a obține un cîștig. *Au găsit plasament în niște întreprinderi... cu beneficii fabuloase* (CE. PETR.). **2** Faptul de a găsi, de a procura cuiva o slujbă, un post. ◆ Ext. Postul, serviciul, slujba, locul în care cineva este plasat. **3** (*sport*) Așezare, situare pe teren a unui jucător în locul cel mai potrivit pentru a face față cu ușurință și eficacitate la acțiunile adversarului. **4** (*jur.*) Măsură de protecție a copilului, care poate fi luată atunci cînd securitatea, dezvoltarea sau integritatea morală a copilului sînt periclitate din motive independente de voința părinților, constînd în darea acestuia spre îngrijire unei instituții specializate sau unei familii. • pl. *-e.* /<fr. ***placement.***

plasáre *s.f.* **1** Investire. **2** Așezare, stabilire, instalare. *Plasarea subiectului în Moldova se cunoaște după limba personagiilor* (IBR.). • pl. *-ări.* /v. ***plasa.***

plasatór, -oáre *s.m., s.f.* Persoană care plasează sau vinde mărfuri, bunuri etc. ◆ Spec. Persoană care

plasează pe spectatori la locurile lor în sălile de spectacole. *O plasatoare vru să-i arate drumul cu lanterna* (E. BAR.). • pl. *-ori, -oare.* /***plasa*** *+ -tor.*

plásă[1] *s.f.* **I 1** Împletitură din fire textile, metalice sau din material plastic, cu ochiuri mari, din care se fac diferite obiecte. ◆ Obiect confecționat dintr-o astfel de împletitură; fileu. ◆ (*pesc.*; și *plasă pescărească*) Unealtă de pescuit, formată dintr-o rețea de fibre textile sau din material plastic în care se adună peștele. *Erau bărcile mici și negre ale pescarilor ce se duceau la plasele și cîrligele așezate departe în mare* (BART). ◇ Expr. *A prinde* (pe cineva) *în plasă* = a înșela, a amăgi, a seduce (pe cineva). *A cădea în plasă* = a intra într-o încurcătură; a fi înșelat, amăgit. *A lua* (*o*) *plasă* (sau *plasa*) = a fi păcălit, înșelat. *A-i întinde* (cuiva) *o plasă* = a încerca să înșele, să amăgească pe cineva. ◇ Fig. *În plasa gîndurilor mele de lumină, Ți-am prins imaginea* (TOPÎR.). **2** (*sport*) Împletitură cu ochiuri (din sfoară, sîrmă etc.) care se așază în spatele porților de joc (la fotbal, handbal, polo etc.), pentru a opri mingea, pucul etc. și pentru a evidenția marcarea punctului; spațiul porții delimitat de această împletitură. *Portarul a scos mingea din plasă.* ◇ Expr. *A trimite mingea în plasă* = a marca gol. ◆ Rețea de frînghie groasă, de sîrmă etc. prinsă la partea inferioară a coșului de baschet prin care cade mingea. ◆ Împletitură din sfoară sau din alte materiale, de formă dreptunghiulară, bine întinsă și fixată între doi stîlpi, între două suporturi etc., care desparte în două terenul de joc la volei, la baschet, la tenis etc.; fileu. **3** Cursă pentru prins păsări, animale etc., făcută dintr-o împletitură de sfoară, de sîrmă etc. *Cerbul, după ce a izbutit Ochiul plasei să-l desfacă, inima o să-și ascută* (OLLĂN.). **4** Un fel de poliță făcută din împletitură de sfoară sau de sîrmă groasă, pe care se așază bagajele în tren, în autobuz etc. *Ea continua... să-și întoarcă geamantanul în plasa de deasupra canapelei* (ARGH.). **5** Obiect (împletit) în formă de săculeț cu toarte, cu ajutorul căruia se transportă în mînă diferite greutăți (mărfuri, obiecte etc.). *Mama, cu plasa încărcată cu alimente, o luă spre bucătărie* (PRED.). **6** Împletitură de nuiele, de scînduri, de metal etc. din care se fac garduri. ◆ Gard făcut dintr-o astfel de împletitură. **7** Pînză (de păianjen). *Abia întinde păianjenul plasa, și firul s-a și rupt, adiat de o frunză* (ARGH.). **II** (*în Ev. Med., în Țara Rom.*) **1** Parte dintr-o moșie, cuvenită unui proprietar. **2** (*în vechea organizare administrativă a țării*) Subdiviziune a unui județ, condusă de un pretor; ocol. *Pînă zilele trecute student în medicină și astăzi doctor de plasă* (CAR.). **III** Limbă de cuțit; tăiș. • pl. *-e,* (*pop.*) *plăși.* /<sl. veche пласа.

plásă[2] *s.f.* **1** (*înv., reg.*) Categorie, clasă, gen. *Nu mai încetau a cere reforme de toată plasa* (BARIȚ.). **2** (*reg.*) Fel de mîncare (care se servește la masă). *Multe plese nu mîncăm, fiind nelacomi* (SADOV.). • pl. *-ese.* /<ngr. *πλάση.*

plasm- Elem. de compunere „plasmă". • și *plasma-, plasmo-.* /<fr. ***plasm****(****o****)-,* ***plasma****-*; cf. gr. *πλάσμα* „obiect modelat".

plasma- v. plasm-.

plasmaferéză *s.f.* (*med.*) Îndepărtare a plasmei sangvine după separarea elementelor figurate. • pl. *-e.* /<fr. ***plasmaphérèse.***

plasmagén, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* Care produce plasmă. **2** *s.f.* (*genet.*) Genă din citoplasmă, care se crede că ar avea însușiri ereditare. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***plasmagène.***

plasmalémă *s.f.* (*bot.*) Pelicula fină, semipermeabilă a protoplasmei, care se află sub membrana celulozică și care reglează schimburile dintre celulă și mediu. • pl. *-e.* /<fr. ***plasmalemma.***

plasmaterapíe *s.f.* (*med.*) Folosirea terapeutică a plasmei sangvine. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***plasmathérapie.***

plasmátic, -ă *adj.* (*biol.*) **1** Care aparține plasmei, care se referă la plasmă; format din plasmă; plasmic. **2** Care aparține citoplasmei. **3** Care este puțin închegat, conturat; difuz, imprecis. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***plasmatique.***

plasmatrón *s.n.* v. plasmotron.

plásmă[1] *s.f.* **1** (*biol., med.*) Parte lichidă a sîngelui, a limfei sau a lichidului seminal, ușor alcalină, formată din apă (90%), săruri minerale, protide, lipide, glucide, anticorpi etc. (10%). ◇ *Plasmă germinativă* v. germinativ. **2** (*fiz.*) Substanță aflată într-o stare de agregare asemănătoare celei gazoase, puternic ionizată, alcătuită din particule neutre (atomi și molecule) și dintr-o însemnată cantitate de purtători de sarcină liberi (electroni, ioni negativi și ioni pozitivi), care emite radiații electromagnetice, îndeosebi lumină, și care este considerată cea de a patra stare de agregare a materiei. ◇ *Motor cu plasmă* v. motor. • pl. *-e.* /<fr. ***plasma,*** lat. med. ***plasma***; cf. gr. *πλάσμα* <*πλάσσω* „a modela, a forma".

plásmă[2] *s.f.* (*înv.*) Plăsmuire, creație. • pl. *-e.* /<ngr. *πλάσμα,* lat. ***plasma.***

plásmic, -ă *adj.* (*bot.*) Plasmatic. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***plasmique.***

plasmídă *s.f.* (*biol.*) Formațiune de acid dezoxiribonucleic prezentă în citoplasma celulelor, folosită în ingineria genetică, în clonare etc. • pl. *-e.* /cf. fr. *plasmine.*

plasmínă *s.f.* (*biol.*) Enzimă din plasmă, care are proprietatea de a degrada fibrinogenul din plasma sangvină. • pl. *-e.* /<fr. ***plasmine.***

plasminogén *s.n.* (*biol.*) Enzimă din plasma sangvină, care poate fi transformată în fibrinoliză sub acțiunea unei chimaze. • pl. *-e.* /<fr. ***plasminogène.***

plasmo- v. plasm-.

plasmoblást *s.n.* (*biol.*) Celulă de trecere între elementul reticular și plasmocitul diferențiat. • /<fr. ***plasmoblaste.***

plasmochímic, -á *adj.* Care ține de plasmochimie, care se referă la plasmochimie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***plasmochimique.***

plasmochimíe *s.f.* Ramură a chimiei care se ocupă cu studiul reacțiilor chimice ale plasmei. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***plasmochimie.***

plasmochínă *s.f.* (*chim.*) Compus organic din clasa chininei, utilizat ca medicament de sinteză în tratamentul malariei. • pl. *-e.* /<fr. ***plasmochine.***

plasmocít *s.n.* (*biol.*) Celulă de tip limfoid, secretînd globuline-anticorpi, cu rol important în mecanismul de apărare umorală a organismului față de agenți infecțioși sau nocivi. • pl. *-e.* /<fr. ***plasmocyte.***

plasmocítom *s.n.* (*biol., med.*) Mielom în care predomină plasmocitele. • /<fr. ***plasmocytome.***

plasmocitosarcóm *s.n.* (*biol., med.*) Plasmocitom format din plasmocite atipice, cu evoluție malignă. • pl. *-oame.* /<fr. ***plasmocytosarcome.***

plasmocitóză *s.f.* (*biol., med.*) Prezență în sînge sau în organele hematopoietice a unui număr mai mare sau mai mic de plasmocite. • /<fr. ***plasmocytose.***

plasmodérmă *s.f.* (*biol.*) Zonă citoplasmatică, periferică hialină, la organismele unicelulare. • /<fr. ***plasmoderme.***

plasmodésme *s.f.pl.* (*hist.*) Prelungiri citoplasmatice care străbat membrana celulară și care unesc celulele între ele, facilitînd și schimburile de substanță dintre ele. • /<fr. ***plasmodesmes***; cf. gr. *πλάσμα* „formație", *δέσμα* „legătură".

plasmodíe *s.f.* v. plasmodiu.

plasmódiu *s.n.* (*biol.*) **1** Masă pretoplasmatică cu mai multe nuclee, care nu are ca înveliș decît o membrană albuminoidă; gimnoplast. **2** Hematozoar al paludismului. • pl. *-ii.* și *plasmodíe* *s.f.* /<lat. ***plasmodium,*** fr. ***plasmodium.***

plasmofág, -ă *adj.* (*despre paraziți*) Care absoarbe substanțele citoplasmatice din planta gazdă. • pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***plasmophage.***

plasmogamíe *s.f.* (*biol.*) Prima fază a procesului de fecundație, în care are loc fuzionarea citoplasmelor celor doi gameți. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***plasmogamie.***

plasmogenéză *s.f.* (*biol.*) Formare a citoplasmei; plasmogonie. • /<fr. ***plasmogenèse.***

plasmogoníe *s.f.* (*biol.*) Plasmogeneză. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***plasmogonie.***

plasmoíd *s.m.* (*fiz.*) Formație luminoasă de plasmă, de formă convexă și de dimensiuni variabile, stabilă pentru scurt timp și numai în anumite condiții. • pl. *-izi.* /<fr. ***plasmoïde.***

plasmolític, -ă *adj.* (*biol.*) Care este rezultat din plasmoliză. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***plasmolytique.***

plasmolíză *s.f.* (*bot.*) Fenomen de contracție și de desfacere a citoplasmei de pe membrana celulară, cauzat de pierderea (prin osmoză a) apei din țesutul vegetal viu, determinînd veștejirea țesuturilor plantei. • pl. *-e.* /<fr. ***plasmolyse***; cf. gr. *πλάσμα* „formație", *λύσις* „descompunere".

plasmóm *s.n.* (*med.*) Granulom. • /<fr. ***plasmome.***

plasmometríe *s.f.* (*bot.*) Măsurare a micșorării volumului celulelor în timpul plasmolizei. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***plasmométrie.***

plasmón *s.m.* **1** (*fiz.*) Particulă fictivă cu ajutorul căreia se face descrierea mișcării de ansamblu a purtătorilor de sarcină (electroni sau ioni) dintr-o plasmă. **2** (*genet.*) Plasmotip. • pl. *-i.* /<germ. ***Plasmon,*** fr. ***plasmon.***

plasmonémă *s.f.* (*biol.*) Filament protoplasmatic care comunică cu plastidele. • pl. *-e.* /<fr. ***plasmonème.***

plasmoragíe *s.f.* (*med.*) Pierdere de plasmă din circuitul sangvin (în cazul unor arsuri). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***plasmorrhagie***; cf. gr. *πλάσμα* „formație", *ῥήγνυμι* „a țîșni".

plasmosféră *s.f.* Centura de plasmă a globului terestru. • /<engl. ***plasmosphere.***

plasmotíp *s.n.* (*genet.*) Totalitatea materialului genetic situat în afara nucleului celulei; plasmon. • /<fr. ***plasmotipe.***

plasmotomíe *s.f.* (*biol.*) Divizare a plasmodiului în două sau în mai multe părți nucleate. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***plasmotomie.***

plasmotrón *s.n.* (*fiz.*) Generator de plasmă, realizat dintr-un arc electric într-o atmosferă de gaz, care dezvoltă temperaturi foarte mari, folosit pentru tăierea rapidă a metalelor, pentru sudare etc. • pl. *-oane.* și *plasmatrón* *s.n.* /<fr. ***plasmotron.***

plasmozóm *s.n.* (*biol.*) Nucleol. • /<fr. ***plasmosome.***

plast[1]**-** Elem. de compunere „modelare, formare", „plasticitate". • și *plasti-, plasto-.* /<fr. ***plast****(****i****)-,* ***plasto****-*; cf. gr. *πλαστός* „modelat" <*πλάσσω* „a modela, a forma".

plast[2] *s.n.* (*biol.*) Organit al celulelor vegetale, încărcat cu diverse substanțe nutritive (amidon) sau pigmenți (clorofilă). • /<fr. ***plaste.***

plăstă *s.f.* (*pop.*) Claie de fîn. • pl. *-e.* /<bg. ***пласт,*** srb. ***plast.***

plastbetón *s.n.* (*constr.*) Beton în care se folosesc drept lianți mase plastice. • /den. com.

plasti- v. plast[1]-.

plástic[1] *s.n.* **1** Amestec de cauciuc nevulcanizat, folosit la repararea anvelopelor etc. **2** Masă de exploziv fabricat dintr-un amestec de cauciuc sintetic și un plastifiant. • /<fr. ***plastic,*** engl. ***plastic.***

plástic[2]**, -ă** *adj., s.n., s.f.* **I** *adj.* **1** (*despre materiale*) Care poate fi (ușor) deformat fără a crăpa, fără a se sfărîma sau fără a se rupe, păstrîndu-și deformația și după încetarea acțiunii forțelor exterioare; care are calitatea de a fi modelat, fasonat; căruia i se poate da, prin modelare, forma dorită. ◇ *Deformație plastică* = deformație a unui material sub acțiunea unei solicitări peste limita lui de elasticitate, care crește chiar dacă solicitarea rămîne constantă. **2** (*despre obiecte*) Care este făcut, realizat sau reprodus după un anumit model, prin modelarea unor materiale. **3** Care se referă la sculptură și la pictură; care aparține sculpturii sau picturii; care se face prin sculptură sau prin pictură; care se ocupă cu aceste arte; care este asemănător cu o sculptură sau cu o pictură, care sugerează o sculptură sau o pictură; ext. pictural. *Surprinsesem frumusețea ei în forma ei cea mai plastică și mai divină* (EMIN.). ◇ *Artă plastică* (și *subst. f.*) = (*mai ales la pl.*) artă al cărei specific este exprimarea prin imagini vizuale (pictură, sculptură, grafică etc.); artă a formelor vizuale. *În artele de pură creație, cum sînt artele plastice și muzica, femeile sînt și mai slab reprezentate* (IBR.). *Artist plastic* = creator din domeniul artelor plastice. *Prin el, preocupările artistului plastic se îmbogățesc cu un domeniu nou* (OPR.). **4** (*despre idei, imagini, realizări literare, muzicale etc.*) Care are multă putere de evocare; care este expresiv, evocator, sugestiv, viu. *Limba devine plastică în mîinile sale* (VIANU). ◇ (*adv.*) *O lume vie pe care poetul o vede desluși... și de aceea ne-o descrie așa de plastic* (VLAH.). **5** (*biol.*) Care este formativ, care este capabil de a se schimba, de a lua o formă. **6** (*chir.*) *Chirurgie plastică* v. chirurgie. **II 1** *adj. Material plastic* sau *masă plastică* = produs sintetic de natură organică, anorganică sau mixtă, care are anumite particularități de structură și fizico-mecanice și care poate fi modelat ușor, la cald sau la rece, cu sau fără presiune, prezentînd, în faza de prelucrare, o anumită plasticitate; material din polimeri. *Și-a cumpărat o pelerină din material plastic.* **2** *s.n.* Obiect făcut dintr-un material plastic. *A adunat*

toate plasticurile de pe peluză. **III** *s.f.* **1** Tehnica executării unor obiecte de artă prin fasonarea, modelarea unor substanțe plastice maleabile; arta de a sculpta sau de a picta; domeniul artelor plastice. *Ceea ce-l interesează mai presus de toate e plastica figurii omenești* (OȚETEA). **2** Totalitatea calităților de aspect exterior și de volum ale unei lucrări de arhitectură, de urbanistică, de artă decorativă etc. **3** Parte din studiul unei opere de artă care se ocupă cu raportul armonios al volumelor și al reliefului. • pl. *adj.* *-ci, -ce, n. -uri.* /<fr. ***plastique***, lat. ***plasticus, -a, -um***; cf. gr. *πλαστικός* „maleabil, plastic".

plasticá *vb. I. tr.* A detona cu plastic. • prez.ind. *-chez.* /<fr. ***plastiquer***.

plasticatór *s.m.* Autor al unui atentat cu ajutorul bombelor cu plastic. • pl. *-i.* /după fr. *plastiqueur*.

plasticián, -ă *s.m., s.f.* **1** (*a. plast.*) Artist plastic. **2** (*med.*) Medic specialist în chirurgie plastică. • sil. *-ci-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***plasticien***.

plasticitáte *s.f.* **1** Proprietate a unui material consistent de a fi plastic; starea a ceea ce este plastic. ◆ Proprietate a unor materii prime ceramice de a forma cu apa o pastă care își menține coeziunea după ce a fost frământată și uscată. ◇ (*tehn.*) *Teoria plasticității* = disciplină care se ocupă cu studiul repartiției tensiunilor și a deformațiilor dintr-un corp supus modificărilor plastice. ◆ (*anat.*) Proprietate a țesuturilor de a se forma sau reforma după distrugere. **2** Însușire a unei opere literare, a stilului, a unei expresii, a unui cuvînt etc. de a evoca ceva în mod viu, sugestiv. *Trebuie relevat caracterul adesea viguros al muzicii... pregnanța și plasticitatea imaginilor* (PER.). **3** (*psih.*) Caracteristică a structurilor neuropsihice de a se transforma cu suplețe în vederea adecvării la cerințele activității și la solicitările externe. • /<fr. ***plasticité***.

plasticizá *vb. I. tr.* **1** A face ca un material să devină plastic, să poată fi modelat; a aduce un material în stare plastică. **2** A exprima (ceva) prin imagini plastice, expresive, evocatoare; a reda realitatea în mod sugestiv. • prez.ind. *-ez.* /***plastic***[2] + *-iza*.

plasticizánt, -ă *adj.* Care plasticizează. • pl. *-ți, -te.* /***placticiza*** + *-ant*.

plasticizáre *s.f.* Acțiunea de *a plasticiza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***plasticiza***.

plastídă *s.f.* (*biol., bot.*) Constituent celular al plantelor (superioare), care posedă, pigmenți colorați (cloroplaste, cromoplaste) sau necolorați (leucoplaste), avînd rol important în procesele biochimice sau de sinteză și formînd substanțe organice din cele anorganice. • pl. *-e.* /<fr. ***plastide***, germ. ***Plastide***, engl. ***plastid***.

plastídic, -ă (*biol., bot.*) Care aparține plastidei, care se referă la plastidă. • pl. *-ci, -ce.* /***plastidă*** + *-ic*.

plastidóm *s.n.* (*bot.*) Totalitatea plastidelor incluse în citoplasma celulei. • pl. *-uri.* /<fr. ***plastidome***.

plastíe *s.f.* (*chir.*) Intervenție prin care se înlocuiește o porțiune de țesut cu un alt țesut (luat fie de la același individ, fie de la un altul), în scopul corectării unui defect anatomic; grefă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***plastie***; cf. gr. *πλάσσω* „a forma, a modela".

plastifiá *vb. I. tr.* A supune operației de plastifiere; a trata cu un plastifiant. • sil. *-fi-a.* prez.ind. *-iez.* /<fr. ***plastifier***.

plastifiánt *s.m.* (*chim.*) Substanță (lichidă, solidă) sau amestec de substanțe care au proprietatea de a mări plasticitatea unor produși macromoleculari solizi cu care sînt amestecate, pentru a le îmbunătăți unele proprietăți fizico-mecanice (plasticitatea, flexibilitatea, alungirea etc.), ușurînd capacitatea lor de a fi prelucrați. • sil. *-fi-ant.* pl. *-ți.* /<fr. ***plastifiant***.

plastifiére *s.f.* (*chim.*) Acțiunea de *a plastifia* și rezultatul ei; mărire a plasticității unui material prin adăugare de substanțe cu molecula mică sau macromoleculare ori prin copolimerizare. • sil. *-fi-e-.* pl. *-i.* /v. ***plastifia***.

plastilínă *s.f.* Material ușor maleabil, constituit dintr-un amestec de caolin, substanțe grase, ceară, rășini naturale sau sintetice etc., colorat cu diferiți pigmenți și folosit la mici lucrări de modelare. • pl. *-e.* /<germ. ***Plastilin***.

plastiscóp *s.n.* Aparat care permite reglarea deschiderii unei fante. • pl. *-oape.* /<fr. ***plastiscope***.

plastisféră *s.f.* (*geol.*) Zonă internă a litosferei, formată din roci plastice. • /***plasti-*** + ***sferă***.

plasto- v. plast[1]-.

plastochimíe *s.f.* Știința și tehnica producerii materiilor plastice. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***plastochimie***.

plastodésmă *s.f.* (*bot.*) Formație fibrilară din plastide. • pl. *-e.* /<fr. ***plastodesme***.

plastográf, -ă *s.m., s.f.* Persoană care plastografiază, care falsifică acte, documente, semnături etc., prezentîndu-le drept autentice. *Cum putem noi să punem candidatura unui plastograf?* (CAR.). • pl. *-i, -e.* /<ngr. ***πλαστογράφος***; cf. gr. *πλαστός* „fictiv, falsificat", *γράφω* „a scrie".

plastografáre *s.f.* Plastografiere. • pl. *-ări.* /de la ***plastográf***.

plastografiá *vb. I. tr.* (*compl. indică acte, documente, semnături etc.*) A falsifica, prezentîndu-le drept autentice. *Fănică are în mînă o poliță ale cărei giruri le-ai plastografiat, ca să ridici cinci mii de lei de la societate* (CAR.). • sil. *-fi-a.* prez.ind. *-iez.* /***plastografie*** + *-a*.

plastografiát, -ă *adj.* (*despre acte, documente, semnături etc.*) Falsificat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***plastografia***.

plastografíe *s.f.* Falsificare a unui act, a unui document, a unei semnături etc.; fals în acte publice. *Mi-au furat iscălitura, pentru ca să facă o plastografie cu gînd de a mă calici* (ALECS.). ◆ Concr. Document, act etc. falsificat. *Bancherul... vede plastografia, oprește hîrtiile* (C. NEGR.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<ngr. ***πλαστογραφία***.

plastografiére *s.f.* Acțiunea de *a plastografia* și rezultatul ei. • sil. *-fi-e-.* pl. *-i.* /v. ***plastográfia***.

plastomér *s.m.* **1** (*chim.*) Produs molecular care, în anumite condiții de temperatură, poate suferi deformații permanente. **2** (*biol.*) Conținutul de plastide al citoplasmei. • pl. *-i.* /<fr. ***plastomère***; cf. gr. *πλαστός* „modelat", *μέρος* „parte".

plastométru *s.n.* **1** Aparat pentru determinarea plasticității corpurilor. **2** Instrument pentru determinarea calității glutenului umed. • pl. *-e.* /<fr. ***plastomètre***.

plastotíp *s.n.* (*paleon.*) Formă a tipului original la plantele fosile. • /<fr. ***plastotype***.

plastrón *s.n.* **1** Partea din față (apretată) a unei cămăși bărbătești. *În incintă străluceau plastroanele, cheliile și decorațiile* (REBR.). ◆ Partea din față (detașabilă) a unei bluze, a unei rochii etc., care constituie o garnitură. **2** (*înv.*) Un fel de cravată lată care acoperă pieptul. **3** Piesă de piele groasă, căptușită, care protejează pieptul jucătorilor de scrimă. ◆ Partea din față a unei platoșe; pieptar. **4** (*zool.*) Partea ventrală, formată din plăci osoase (constituind un fel de plasă), a carapacei broaștelor țestoase. **5** (*med.*) Regiune dură la palpare. • pl. *-oane.* /<fr. ***plastron***.

plástur *s.m.* v. plasture.

plásture *s.m.* (*farm.*) Fișie îngustă de pînză pe care s-a întins o pastă medicinală densă și lipicioasă, obținută dintr-un amestec de săruri de plumb, rășini, cauciuc, medicamente, care se aplică pe o rană pentru a o proteja contra infecțiilor sau cu care se fixează un pansament; emplastru. *Un ochi era acoperit cu plasture negru* (TEOD.). ◆ (*pop.*) Cataplasmă. *Pune pe pieptul bolnavului un plasture de ceapă* (POP.). • pl. *-i.* și *plástur*, (*înv.*) *blástor s.m.* /<ngr. ***μπλάστρι***, lat. (***em***)***plastrum, -i***, germ. ***Pflaster***.

plăşcá[1] *s.f.* **1** (*pesc.; reg.*) Un fel de plasă de pescuit, asemănătoare cu prostovolul. **2** (*înv.*) Pelerină lungă, mantie, hlamidă. *Ești îmbrăcat cu plașcă mohorîtă* (VARL.). • pl. *plăști.* /<slav. **плащь**.

plăşcă[2] *s.f.* (*înv.*) Răsplată, recompensă. *Va primi plașca vitejiei* (DOS.). • pl. *-ce, plășci.* /<slav. **плащ**.

plat[1] *s.n.* Fiecare dintre felurile de mîncare ale unui meniu. • /<fr. ***plat***.

plat[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre obiecte*) Care are o suprafață plană; care este lățăreț, turtit. *Uriașul scoase din buzunarul paltonului o sticlă plată de coniac* (CE. PETR.). ◇ (*med.*) *Picior plat* = malformație congenitală a piciorului omului care are talpa prea puțin scobită; platfus. ◆ (*despre terenuri*) Care este întins, neted, plan. *Cîmpia era așa de plată și de întinsă încît nu i se zărea nici o margine* (CĂL.). **2** Fig. (*despre stil, opere literare etc.*) Lipsit de expresivitate sau de culoare; searbăd, fad. *Părintele Potra răspundea chinuitoarelor sale întrebări prin predici plate* (POPOV.). ◆ (*despre modul de viață al oamenilor, despre mediul înconjurător etc.*) Care este lipsit de varietate; care este monoton. *Pe dumneata te jignește atmosfera aceasta de provincie plată* (SADOV.). ◆ (*despre oameni*) Care este lipsit de personalitate; fără valoare, fără imaginație; prost. *Eu sînt un tip... plat* (SEBAST.). **3** (*sport; despre alergări de viteză*) Care se desfășoară pe un teren neted, special amenajat. **4** *Apă plată* v. apă. • pl. *-ți, -te.* /fr. ***plat***.

platán[1] *s.m.* (*bot.; la pl.*) Gen de arbori exotici, cu frunzele palmate, cu scoarța trunchiului verde, cu fructele compuse, sferice și persistente, rămînînd în timpul iernii pe arbori, care se cultivă ca arbori ornamentali (*Platanus*); (*și la sg.*) arbore care face parte din acest gen. • pl. *-i.* /<lat. ***platanus, -i***, ngr. ***πλάτανος***, fr. ***platane***.

platán[2] *s.n.* Fiecare dintre cele două suporturi plane ale unei balanțe, pe care se așază corpurile de cîntărit și greutățile; taler. ◆ Piesă din tablă de oțel laminat, care servește la întărirea tălpilor unor grinzi. • pl. *-e.* /cf. fr. *plateau*, germ. *Platte(n)*.

plátă *s.f.* **1** Ceea ce se plătește cuiva pentru munca depusă, pentru prestarea unui serviciu etc. *Lăutarii... se scularâ, cerînd plata de la George* (REBR.). **2** Ceea ce se achită (în bani sau în natură) pentru un bun obținut sau cumpărat, pentru o consumație, pentru folosința unui lucru etc. *Trimetea toamna, cu plată bună, un car de păpușoi pentru păsări* (BRĂ.). ◆ Chirie, taxă pentru folosirea unui lucru. *Portarul îi ceru plata camerei înainte* (CE. PETR.). ◇ Expr. *A fi bun* (sau *rău*) *de plată* = a (nu)-și onora la timp datoriile, a (nu) fi bun platnic. *A-și face* (sau *a i se face cuiva*) *plată* = a se despăgubi (sau a fi despăgubit). ◆ Mod, sistem după care se plătește. ◇ *Plată electronică* = sistem de plată la distanță, efectuat prin rețeaua informatică. *Plată în acord* v. acord. *Plată în aur* v. aur. *Plată cash* v. cash. **3** Răsplată, recompensă (morală) dată cuiva pentru faptele sale bune; pedeapsă care se dă cuiva pentru faptele sale rele. *Nu e nici o faptă fără plată* (C. NEGR.). ◇ Expr. *A-și lua plata* = a-și primi pedeapsa cuvenită. *Așa și-au luat plata după fapta lui* (NEC.). *A se duce* (sau *a pleca, a merge*) *în plata Domnului* (sau *a lui Dumnezeu*) = a se duce (sau a pleca, a merge) unde vrea, unde știe, unde-i place. *A lăsa* (sau *a da, a părăsi*) (pe cineva) *în plata Domnului* (sau *a lui Dumnezeu*) = a nu se mai ocupa de cineva, a lăsa în voia sorții. *Să se ducă în plata lui Dumnezeu* (CR.). **4** Faptul de a plăti; achitare. *N-aveți nimic de plată!* (CĂL.). ◇ *Acord de plăți* v. acord. *Aviz de plată* v. aviz. *Balanță de plăți* v. balanță. *Capacitate de plată* v. capacitate. *Facilitate de plată* v. facilitate. *Notă de plată* v. notă. *Ordin de plată* v. ordin. *Ordonanță de plată* v. ordonanță. *Stat de plată* v. stat. ◇ Expr. *A da gherlă la plată* v. gherlă. ◆ (*art.; cu val. de interj.*) Cuvînt cu care, într-un restaurant, bufet etc., clientul cheamă pe cel însărcinat să primească banii pentru consumația făcută; cuvînt cu care cineva cere să i se plătească pentru un serviciu. • pl. *plăți.* /de la ***plăti***, prin derivare regresivă.

platbánd *s.n.* v. platbandă.

platbándă *s.f.* **1** Fișie îngustă de teren, de obicei plantată cu iarbă, cu flori sau cu arbuști, care mărginește despărțiturile unei grădini, ale unui parc etc. **2** (*tehn.*) Semifabricat de oțel, cu secțiune dreptunghiulară, obținut prin laminare. ◆ Piesă de tablă de oțel laminat, utilizată la grinzi, pentru întărirea tălpilor acestora. **3** Traversă sau grindă orizontală, formată dintr-o bucată de piatră sau din mai multe bucăți acoperite cu un parament; lintou. **4** (*arhit.*) Mulură plată, netedă sau puțin proeminentă. ◆ Arhitravă formînd o bandă fără ornamente. • pl. *-e.* și *plátband s.n.* /<fr. ***plate-bande***.

plătcă[1] *s.f.* Partea de sus a unei cămăși bărbătești, a unei rochii, a unei bluze etc., care acoperă umerii, croită separat de rest și de care se prinde gulerul. *Mor păduchii înțesați în cămașă, în platcă, la brîu* (STANCU). • pl. *plătci.* /<rus. ***платка***.

plátcă[2] *s.f.* Expr. (*înv.*) *A intra* (*în*) *platcă* = *a*) a pierde o partidă la jocul de cărți; *b*) a trebui să plătească o datorie. *A pune* (sau *a face* pe cineva) *platcă* = *a*) a face (pe cineva) să piardă la jocul de cărți; *b*) a păcăli (pe cineva). *A rămîne platcă* = a rămîne de rușine, a se face de rîs. • /<srb. ***platka***, pol. ***platka***.

plateláj *s.n.* (*constr.*) **1** Planșeu al unei șarpante. **2** Element de rezistență al suprastructurii unui pod, care susține nemijlocit calea și transmite sarcinile și încărcările mobile la grinzile podului. • pl. *-e.* /<fr. ***platelage***.

platelmínt *s.m.* (*zool.; la pl.*) Încrengătură de viermi (paraziți și hermafroditi), cu corpul lat, turtit,

nesegmentat, lipsit de aparat respirator şi circulator, cu un singur aparat buco-anal (*Plathelminthes*); (*şi la sg.*) vierme care face parte din această încrengătură. ◆ (*adj.*) Care aparţine platelmin̦ţilor. • pl. *-ţi.* /<fr. ***plathelminthe***; cf. gr. *πλατύς* „lat", *ἔλμινς*, *-ινθος* „vierme (intestinal)".

platerésc *adj.* (*arhit.*) *Stil plateresc* (şi *subst. n.*) = stil în arhitectură şi în decoraţie, specific Renaşterii spaniole, caracterizat prin ornamente baroce, amintind de stilul manuelin. • /<fr. ***plateresque***, sp. ***plateresco*** <*plata* „argint".

platformáre[1] *s.f.* (*chim.*) Procedeu de reformare pe catalizator de platină, cu recirculare de hidrogen, aplicat în scopul măririi cifrei octanice a benzinelor de distilare primare sau cu cracare, pentru producerea de hidrocarburi aromatice. • /den. com.; cf. engl. *platforming*.

platformáre[2] *s.f.* (*mar.*) Deplasare pe apă a ambarcaţiilor fără deplasament. • /de la ***platformă***.

platfórmă *s.f.* **I 1** Suprafaţă de teren plană, orizontală, amenajată în vederea folosirii în diferite scopuri. ◇ *Platformă industrială* = zonă în care sînt concentrate mai multe unităţi industriale cu profiluri diferite sau asemănătoare. *Platformă de încercare* = spaţiu amenajat şi instalaţiile necesare pentru încercările unor maşini şi aparate în scopul verificării caracteristicilor tehnice şi calitative ale acestora. *Platformă de lansare* = suport plan, orizontal de pe care decolează vertical rachetele teleghidate; rampă de lansare. ◆ Construcţie plană, orizontală, amenajată pe o asemenea suprafaţă. **2** Construcţie sau suprafaţă de teren plană amenajată pentru efectuarea unor lucrări cu caracter tehnic, pentru instalarea unui utilaj, pentru verificarea unor maşini sau aparate, pentru depozitarea unor materiale etc. **3** Planşeu mobil sau fix al unui vehicul, al unui dispozitiv de ridicat etc. pe care se încarcă mărfuri, animale etc. ◆ Ext. Vagon sau camion deschis, fără pereţi şi fără acoperiş, utilizat pentru transporturi (de mărfuri). **4** Parte a unui tramvai, a unui autobuz, a unui vagon de cale ferată etc., orizontală şi plană, mai înălţată sau mai coborîtă faţă de rest, situată la cele două capete ale vehiculului, pe unde se urcă sau se coboară. *În tramvai... un grup de studenţi urcară gălăgioşi şi rămaseră pe platformă, nevoind să scoată bilete* (PRED.). ◆ Locul unde stă mecanicul de locomotivă. **5** Loc rezervat la bordul unor nave pentru apuntarea avioanelor şi a elicopterelor. **6** Element plan al unei construcţii. *Pe platforme, sus, străjerii, cu cască şi halebardă, privegheau măreţi lumea paşnică* (SADOV.). ◆ Palier al unei scări (într-o construcţie, într-o clădire). *La întîia platformă a scării, se afla statuia în mărime naturală a unei amazoane* (CĂL.). **7** Teren, de cele mai multe ori plan, situat la diferite înălţimi. **8** (*sport*) Instalaţie orizontală, rigidă, de 2-6 m lungime, acoperită cu un strat antiderapant (fixată la o înălţime de 5 m, 6, 50 m, 7, 50 m sau 10 m), de pe care se execută sărituri în apă. **9** (*geol.*) Porţiune întinsă, rigidă (şi mai ridicată) a scoarţei terestre, alcătuită dintr-un fundament cristalin cutat şi o cuvertură sedimentară subţire, orizontală, care este afectată numai de mişcări epirogenetice. ◇ *Platformă de abraziune* = zonă plană, care se formează în lungul ţărmurilor marine sau lacustre, ca rezultat al acţiunii valurilor. *Platformă continentală* = regiune a fundului bazinelor oceanice cuprinsă între linia de ţărm şi povîrnişul continental; şelf. ◆ Formă de relief plană, situată la o altitudine oarecare. **10** *Platformă de foraj marin* = instalaţie industrială pe mare, sub formă de platformă, pentru extragerea petrolului din subsolul mării. **11** *Platformă spaţială* = satelit artificial de mari dimensiuni, care constituie o bază permanentă pentru cercetarea spaţiului cosmic şi pentru lansarea navelor interplanetare. **II 1** Program, expunere de principii a unui partid politic, a unei grupări, a unui om politic etc. *Ar fi dat guvernului o mai bună platformă electorală* (MAIOR.). ◆ Bază teoretică. *Un specialist cu o bună platformă.* **2** Obiectul, problemele, punctul de vedere al unei discuţii. *Ambii adversari aleg şi recunosc deopotrivă platforma discuţiunii* (GAL.). • pl. *-e.* /<fr. ***plate-forme***.

plátfus *s.n.* (*med.*) Malformaţie congenitală a piciorului, la care talpa este prea puţin scobită; picior plat; platipodie. • /<germ. ***Plattfuss***.

plati[1]**-** Elem. de compunere „plat, turtit, larg". • /<fr. ***platy-***; cf. gr. *πλατύς* „larg, lat, plan".

pláti[2] *s.m.* (*iht.*) Peşte de acvariu, vivipar, originar din Mexic şi Guatemala, de obicei de culoare verde-gălbuie, cu două pete mai întunecate spre vîrful cozii (*Xiphophorus maculatus*). • pl. *-i.* /<germ. ***Platy***.

platibázic, -ă *adj.* (*med.*; *despre cranii*) Care prezintă platibazie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***platybasique***.

platibazíe *s.f.* (*med.*) Malformaţie congenitală a craniului, la care baza este plată şi largă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***platybasie***.

platicefál, -ă *adj.* (*med.*) Care prezintă platicefalie. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***platycephale***.

platicefalíe *s.f.* (*med.*) Diformitate care constă din turtirea cutiei craniene. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***platycéphalie***.

platicnémic, -ă *adj.* (*med.*) Care se referă la platicnemie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***platycnémique***.

platicnemíe *s.f.* (*med.*) Turtire mediolaterală pronunţată a tibiei la unele rase umane, fosile sau actuale. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***platycnémie***.

platimétric, -ă *adj.* (*med.*) Care se referă la platimerie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***platymérique***.

platimeríe *s.f.* (*med.*) Turtire anteroposterioară a femurului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***platymérie***.

platină *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică obiecte metalice sau alte materiale*) A acoperi cu un strat subţire de platină; a sufla cu platină. **2** (*compl. indică părul capului*) A decolora prin mijloace chimice, dîndu-i o nuanţă de blond-argintiu. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***platiner***.

platinare *s.f.* Acţiunea de *a platina* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***platina***.

platinăt, -ă *adj.* **1** (*despre metale*) Care este acoperit cu un strat subţire de platină; care este suflat cu platină. *Dinţii ca seminţele de floarea-soarelui, pe alocuri tărcaţi de plombe platinate* (CE. PETR.). **2** (*despre păr*) Care are o culoare foarte deschisă, cu luciu de platină. *Ochii... rîdeau cu nevinovăţie sub pletele de un blond platinat* (CĂL.). ◆ (*despre femei*) Care are părul decolorat, blond-argintiu. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***platina***.

plătină *s.f.* **1** (*chim.*) Element chimic, metal preţios din grupa metalelor tranziţionale, de culoare albă-cenuşie, lucioasă, dur, foarte maleabil şi ductil, inoxidabil şi foarte rezistent la căldură şi la acţiunea acizilor, care este folosit la fabricarea unor ustensile de laborator, a unor instrumente de precizie, a termometrelor electrice cu rezistenţă, a termoelementelor, a unor obiecte de valoare, a bijuteriilor, drept catalizator, în tehnica dentară etc. (*Pt*). *Observă că dansatorul Anei poartă la mîna stîngă un lanţ subţire de platină* (CE. PETR.). ◇ *Negru de platină* = platină sub formă de pulbere, folosită în industrie. **2** (*fiz.*) Piesă de formă plană, fabricată cu (sau din) platină ori avînd luciul platinei, care intră în construcţia unor aparate sau pe care se aşază obiectele studiate. **3** (*la pl.*) Dispozitiv prevăzut cu contacte electrice care comandă aprinderea în motoarele cu explozie. **4** (*metalurg.*) Laminat semifabricat plat, cu secţiune dreptunghiulară, cu dimensiuni mici, care se foloseşte ca materie primă la laminarea tablei subţiri. • pl. *-e.* /<fr. ***platine***.

platínic, -ă *adj.* (*chim.*) Care conţine platină, care aparţine grupului platinei; platinifer, platinos. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***platinique***.

platinifér, -ă *adj.* (*chim.*) Platinic. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***platinifère***.

platinirídiu *s.n.* (*chim.*) Aliaj de platină şi iridiu. • /<fr. ***platiniridium***.

platimít *s.n.* (*chim.*) Aliaj de oţel cu conţinut mare de nichel, avînd coeficientul de dilataţie termică egal cu cel al platinei, din care se fac legăturile la electrozii becurilor electrice, la unele piese de radio etc. • /<fr. ***platinite***, germ. ***Platinit***.

platinoíd *s.n.* (*chim.*) Aliaj de cupru, zinc şi nichel cu adaos de wolfram sau mangan şi fier, cu aspect şi duritate de platină, întrebuinţat în electrotehnică sau pentru ornamentaţii. • pl. *-e.* /<fr. ***platinoïde***, germ. ***Platinoid***.

platinós, -oásă *adj.* (*chim.*) Platinic. • pl. *-oşi, -oase.* /<fr. ***platineux***.

platinotipíe *s.f.* (*fotogr.*) Procedeu de imprimare fotografică bazat pe acţiunea luminii asupra sărurilor de platină. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***platinotypie***.

plationichíe *s.f.* (*med.*) Afecţiune congenitală constînd în turtirea unghiilor (de la picioare). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***platyonychie***.

platipodíe *s.f.* (*med.*) Platfus. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***platypodie***.

platirín *s.n.* (*zool.*; *la pl.*) Subordin de primate inferioare, cu septul nazal lăţit şi turtit, cu coada prehensilă şi cu degetele cu gheare, care trăiesc în America de Sud şi Centrală; (*şi la sg.*) maimuţă care face parte din acest subordin. • pl. *-e.* /<engl. ***platyrrhine***.

platiriníe *s.f.* (*med.*) Diformitate caracterizată prin nas larg şi plat. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***platyrhinie***.

platispondílie *s.f.* (*med.*) Diformitate congenitală caracterizată prin turtirea vertebrelor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***platyspondylie***.

platitúdine *s.f.* Faptul de a fi plat; banalitate, mediocritate. *Opera ca atare... nu e decît o platitudine incomparabilă* (CAR.). ◆ (*la pl.*) Vorbe, idei etc. banale, comune. *Vorbeşte mult, platitudini încălecate, asociate la întîmplare* (CA. PETR.). • pl. *-i.* /<fr. ***platitude***.

plătnic, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană fizică sau juridică) care face o plată, care trebuie să plătească; plătitor. *Le cade şi lor, din cînd din cînd, cîte o fărămitură... din slabul prisos a două-trei reviste platnice* (GAL.). ◇ Expr. *Bun* (sau *rău*) *platnic* = persoană (fizică sau juridică) care îşi îndeplineşte bine (sau rău) obligaţiile băneşti, care plăteşte uşor şi la timp (sau greu şi cu întîrziere). *Trebuie să ştii că eu sînt un bun platnic* (SADOV.). **2** *s.m., s.f.* (*înv.*) Datornic, debitor. ◇ Expr. *A da* (pe cineva) *platnic* = a obliga pe cineva să plătească o datorie; a declara dator. *A se da platnic* = a se recunoaşte dator, a fi de acord să plătească o datorie. **3** *adj.* (*înv.*; *despre divinitate*) Care răsplăteşte sau pedepseşte pe cineva pentru faptele sale. *Domnul Hristos... sufleteşte mare şi îndurat platnic este* (DOC.). • pl. *-ci, -ce.* /***plată*** + *-nic.*

platonián, -ă *adj.* (*filos.*) Platonic. • sil. *-ni-an.* pl. *-ieni, -iene.* /nm. pr. (filosof grec) ***Platon*** + *-ian.*

platónic, -ă *adj.* **1** (*filos.*) Care aparţine platonismului, care se referă la platonism; platonian, platonician. **2** (*despre sentimente*) Care este pur, ideal, curat; spiritualizat; care nu se concretizează, care rămîne nefinalizat fizic. *Un amor platonic şi perfect* (HEL.). ◇ (*adv.*) *Ea ştie că o iubeşti platonic* (CĂL.). **3** (*despre manifestări, reacţii etc.*) Care are un caracter teoretic; care nu se concretizează; care nu poate fi pus în practică; formal, abstract. *Nu se putea însă linişti cu asemenea consolări platonice.* • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***platonique***.

platonicián, -ă *s.m., s.f., adj.* (*filos.*) **1** *s.m., s.f.* Adept al platonismului. *Erik... era un platonician de modă nouă* (VLAS.). **2** *adj.* Platonic. *Golescu se ridică pînă la speculaţia de idei în dialoguri de tip platonician* (CĂL.). • sil. *-ci-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***platonicien***.

platonísm *s.n.* **1** (*filos.*) Concepţie filosofică a lui Platon şi a adepţilor săi, potrivit căreia singura realitate obiectivă este lumea ideilor, lumea materială fiind o copie sensibilă şi schimbătoare a celei dintîi. **2** Iubire platonică. • /<fr. ***platonisme***; cf. nm. pr. *Platon*, filosof antic grec.

platonizá *vb. I. intr.* A se manifesta, a reacţiona la modul platonic. • prez.ind. *-ez.* /***platon[ic]*** + *-iza.*

platonizánt, -ă *adj.* (*filos.*) Care aparţine platonismului, care se referă la platonism. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***platonisant***.

plátoşă *s.f.* (*în antic., în Ev. Med.*) Armură de zale, de fier, de piele etc., sub formă de pieptar, folosită de ostaşi, pentru a se apăra de loviturile duşmanilor; cuirasă. *Sub platoşa ta, d-ar fi şi de 50 de oca, stă un suflet bun şi moleşit* (DELAVR.). ◇ Compar. *Frica, asemenea unei platoşe cu ţepi, se aşază între el şi gloanţe* (CAM.). ◇ Fig. *Noi culegem... vîrfurile prea depărtate*

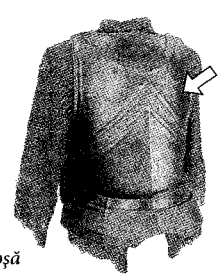

platoşă

ale plopilor, frînte de greutatea platoşelor de stele (ARGH.). • pl. *-e.* /cf. lat. med. *plata* „cuirasă".

platóu *s.n.* **1** (*geomorf.*) Formă de relief cu aspect de regiune întinsă, aproape plană, mai mică şi mai netedă decît podişul, situată la o altitudine relativ mare, care este despărţită de regiunile din jur prin văi lungi, putînd face parte dintr-un munte sau dintr-un podiş; ext. podiş. *Toate dealurile, toate platourile sînt pleşuve şi roşcate* (GAL.). ◇ *Platou continental* v. continental. **2** (*anat.*) Suprafaţă (netedă) pe o porţiune mai înălţată a unei formaţii anatomice. **3** (*milit.*) Cîmp amenajat pentru instrucţie şi exerciţii militare. *Pe platou... au ieşit recruţii la inspecţie* (SADOV.). **4** (*adesea urmat de determ. „de filmare"*) Încăpere special amenajată pentru filmare într-un studio cinematografic sau de televiziune, în care se fac filmări cu actori în decoruri adecvate scenariului, filmări combinate etc. **5** (*tehn.*) Dispozitiv în formă dreptunghiulară sau circulară, cu o faţă plană, pe care se fixează mecanic, magnetic sau electromagnetic piese în vederea prelucrării lor. ◆ Semifabricat în formă de placă pentru laminarea tablei subţiri neferoase. **6** Tavă mare, întinsă, de porţelan, de metal etc., pe care se aşază mîncăruri, prăjituri etc., pentru a fi servite la masă. *Fursecurile le lăsă pe platou să se servească fiecare* (PRED.). • pl. *-uri.* /<fr. ***plateau***.

plătru *s.n.* Soluţie densă de ghips, folosită pentru mulaje. • /<fr. ***plâtre***.

plaţ *s.n.* (*reg.*) **1** Loc pe care se poate construi o casă; loc de casă; loc împrejmuit în jurul unei clădiri; curte, ogradă. *Plaţul cel mare al ţarcului era gol.* **2** Piaţă. **3** Răspîntie, răscruce (de drumuri). • pl. *-uri.* /<germ. *Platz*, pol. ***plac***, ucr. ***плац***.

pláur *s.m.* Formaţie vegetală acvatică, compactă, constituită din rădăcini, rizomi de stuf şi din diferite elemente organice şi minerale, care pluteşte la suprafaţa apei; ext. plavie; (*reg.*) plav. *Aştepta zadarnic... ivirea insulelor de plaur* (GALAN). • sil. *pla-ur.* pl. *-i.* /sg. refăcut după ***plavuri***, pl. lui *plav*[1].

plauzíbil, -ă *adj.* Care pare adevărat, care pare a corespunde realităţii; care se poate admite, crede; verosimil, admisibil. • sil. *pla-u-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***plausible***, lat. ***plausibĭlis***, ***-e*** <*plaudĕre* „a aproba".

plauzibilitáte *s.f.* Însuşirea de a fi plauzibil; verosimilitate. ◆ (*inform.*) Probabilitate pentru un singur subansamblu informaţional de a nu fi atins de eroare. • sil. *pla-u-.* /<fr. ***plausibilité***.

plav[1] *s.n.* (*reg.*) Plaur. • pl. *-uri.* /<ucr. ***плав***.

plav[2]**, -ă** *adj.* (*reg.; despre animale*) Care are părul de culoare albă sau albă-gălbuie. • pl. *-i, -e.* /<srb. ***plav***.

plávă *s.f.* (*pesc.*) Reţea simplă, cu ochiuri mari, făcută din aţă subţire, folosită, pe Dunăre, la pescuitul scrumbiilor. • pl. *-e.* /<bg. ***плава***.

plăvcă *s.f.* (*pesc.*) **1** Lotcă folosită la pescuitul scrumbiilor de Dunăre. **2** (*reg.*) Loc mai înalt pe malul unei ape, unde se atîrnă năvoadele ca să se usuce. • pl. *-ce.* /cf. *plavă, plavie*.

plávie *s.f.* Insulă mică plutitoare sau fixată de malul apei, formată din stuf, rizomi, ierburi, rădăcini de arbori etc., intrate în putrefacţie şi amestecate cu nămol; plaur. *Sîntem... pe o plavie mişcătoare deasupra apei* (SADOV.). ◇ Expr. *A se lăsa* (sau *a se lungi*) *plavie* = a se întinde la pămînt. *Pernele umplute cu paie i se păreau prea tari... şi fata cerea să i se ia şi se lăsa iar plavie* (SANDU-A.). *A face* (pe cineva sau ceva) *plavie* = a doborî. *A pluti* (sau *a merge*) *plavie* = a aluneca pe suprafaţa unei ape. • pl. *-ii,* (*pop.*) *plăvii.* g.-d. *-iei.* /<sl. veche **плавь**; cf. ucr., rus. *плавня* „stufăriş".

pláya *s.f.* (*geomorf.*) Formă de relief care se formează la partea inferioară a pedimentului, prin acumularea şi împrăştierea materialelor transportate. • /<sp. ***playa***.

play-back ['pleibek] *subst.* **1** Redare, reproducere a unei înregistrări pe bandă electromagnetică sau pe disc. **2** Dublare a vocii unui actor, a unui cîntăreţ de muzică uşoară etc. **3** Interpretare mimată a unei înregistrări anterioare. **4** (*cinemat.*) Tehnică, inversă dublajului, prin care înregistrarea sunetului precedă pe aceea a imaginii; sincronizare a unei imagini cu sunetul imprimat pe o bandă. • pl. *-uri.* /<engl. ***playback***.

play-boy ['pleiboi] *s.m.* Tînăr elegant, cu fizic plăcut, care duce o viaţă uşoară şi care are succes la femei (profitînd de acestea). • pl. *play-boy.* /<engl. ***playboy***.

player ['plejər] *s.n.* Aparat pentru redarea înregistrărilor play-back. • pl. *-e.* /<engl. ***player***.

play-girl ['pleigərl] *subst.* Tînără elegantă, cu fizic atrăgător, care se bucură de mare trecere în cercurile bărbaţilor (de care profită). • /<engl. ***play-girl***.

play-list ['pleilist] *subst.* Succesiune a melodiilor alese pentru a fi difuzate într-un program sau într-o emisiune muzicală de radio sau de televiziune. • /<engl. ***playlist***.

plaz *s.n.* **1** Piesă de sprijin la plugul cu brăzdar, aşezată în spatele cormanei, care serveşte la asigurarea stabilităţii plugului în timpul aratului; talpă. *Mi s-a rupt plazul şi bîrsa* (POP.). **2** (*reg.*) Talpă la sanie. **3** (*la pl.*) Lemnele groase care alcătuiesc patul sau trupul războiului de ţesut. • pl. *-uri.* /<bg. ***плаз***, srb. ***plaz***.

plăceá *vb. II.* **I** *intr., tr.* (*cu sub. logic în dat.*) **1** A fi agreat, simpatizat sau a agrea, a simpatiza (pe cineva sau ceva); a simţi sau a avea un sentiment de mulţumire, de satisfacţie etc. *Babei îi plăcea... să povestească istorii* (SADOV.). ◇ Expr. *Ştii că-mi placi?* sau *ştii că) mi-ai plăcut!?* sau *asta-mi place!*, exprimă mirarea, dezaprobarea în faţa unei propuneri, a unei afirmaţii etc. care nu-ţi convine, cu care nu eşti de acord etc. *Ei, ştii că-mi placi? Auzi vorbă... Cum n-o să mă intereseze?* (SEBAST.). *Îmi place să cred că...* = sper să... ◆ (*intr.*) A fi în asentimentul, a fi pe voia cuiva; a corespunde cerinţelor, dorinţelor cuiva. *Îi plăcea mai bine să rămîie, aşa cum e, redactor* (VLAH.). **2** A avea sau a trezi un sentiment de admiraţie, de plăcere, de simpatie, de iubire faţă de o persoană (de sex opus) sau faţă de ceea ce aparţine unei persoane (de sex opus); a fi îndrăgit (de cineva) sau a îndrăgi (pe cineva). *Bărbatul, ca să placă muierii, nu trebuie să fie numaidecît frumos şi tînăr* (SADOV.). ◇ (*pop.; constr. cu prep. „de"*) *Mi-am dat seama că-mi place de ea* (PRED.). ◇ (*refl. recipr.*) *Ei cum se văzură se şi plăcură* (ISP.). **3** A găsi, a crede de cuviinţă; a vrea, a dori; a pofti. *Are... în mînă şi pînea şi cuţitul şi taie de unde vrea şi cît îi place* (CR.). **II** (*reg.; în forma „placă"; cu val. de interj.*) Poftim! Fii bun! • prez.ind. *plac.* şi *pláce vb. III.* /lat. ***placēre***.

plăcére *s.f* **1** Stare afectivă fundamentală, determinată de satisfacerea unor tendinţe, a unor cerinţe vitale etc.; sentiment sau senzaţie de mulţumire, de bucurie, de încîntare produse de ceva care satisface gustul sau dorinţa cuiva. *Mi-ai făcut plăcerea să mă inviţi la dumneata acasă* (STANCU). ◇ (*cu determ. care indică obiectul, cauza, felul plăcerii*) *Dumneata nefiind vînător, bineînţeles că n-o să pricepi plăcerea vînătorii* (BRĂT.). ◇ Loc.adv. *Cu plăcere* = *a*) (*în formule de politeţe*) cu drag, bucuros, din toată inima. *Cu plăcere te ascult, domnişoară* (E. BAR.); *b*) formulă de răspuns la mulţumirile exprimate de cineva pentru un serviciu. *Fără plăcere* = în silă, fără voie. ◇ Expr. *Fă-mi plăcerea...* = fii bun..., te rog... **2** (*mai ales la pl.*) Distracţie, petrecere; desfătare, veselie. *În priviri ceteam o vecinicie De-ucigătoare visuri de plăcere* (EMIN.). **3** Dorinţă, voinţă, voie; poftă, chef, gust. *Ştim noi că musafirii nu vin... de plăcere pe la bordeile noastre* (CE. PETR.). ◇ Loc.adv. *După* (sau *de*) *plăcere* = pe plac, după voie, după gust. • pl. *-i.* /v. ***plăcea***.

plăcintăr *s.m.* Persoană care face sau vinde plăcinte. • pl. *-i.* /***plăcintă*** + *-ar*.

plăcíntă *s.f.* (*alim.; adesea urmat de determ. introduse prin prep. „cu" sau „de", care indică natura umpluturii*) Preparat de patiserie, făcut din aluat (în foi suprapuse) şi umplut cu brînză, carne, fructe, nuci etc. *Aurica întrebă pe Felix dacă îi place plăcinta cu cireşi* (CĂL.). ◇ (*Plăcintă cu*) *poale* (sau *cu poalele*)*-n brîu* v. poală. *Sîmbăta plăcintelor* v. sîmbătă. *Plăcintă turnată* v. turnat. ◇ Expr. *A-i veni* (sau *a-i pregăti*) (cuiva) *o plăcintă* = a-i veni (sau a-i pregăti) cuiva o surpriză neplăcută, un necaz. *A găsi plăcinta gata* = a se folosi de munca altuia, a-i veni totul de-a gata. *Se vinde ca plăcinta caldă* = se vinde repede, este foarte căutat. *A număra foile la* (sau *din*) *plăcintă* = a-şi face prea multe socoteli, a despica firul în patru. *A aştepta* (pe cineva) *cu plăcinte calde* = a aştepta (pe cineva) cu mare bucurie. *A sta ca o plăcintă* = a fi pasiv, comod, nesimţit. *La plăcinte înainte, la război înapoi*, se spune despre cei care fug de lucruri complicate, dificile sau de răspundere. ◆ Fig. (*glum.*) Bătaie (dată cu palma). **2** Compus: (*bot.*) *plăcinta-porcului* = talpa-ursului (*Heracleum palmatum*). • pl. *-e.* /lat. ***placenta***.

plăcintăríe[1] *s.f.* Local în care se fac, se vînd şi se consumă plăcinte sau alte produse de patiserie. *Plăcintării, mustării, simigerii cu uşile deschise, cu tarabe puse la ieală, te ademeneau să guşti din toate* (VLAS.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***plăcintar*** + *-ie*.

plăcintăríe[2] *s.f.* Colect. Diverse sortimente de plăcinte. *Halal, zău, de cine ştie, Să facă plăcintărie* (ALECS.). • g.-d. *-iei.* /***plăcintă*** + *-ărie*.

plăcintúţă *s.f.* Plăcinţică. • pl. *-e.* /***plăcintă*** + *-uţă*.

plăcinţícă *s.f.* **1** Dim. al lui *plăcintă*; plăcintuţă. *Deschide-te, punguliţă, Să plăteşti plăcinţelele* (ODOB.). **2** (*bot.; reg.; la pl.*) Bulbuci (*Trollius europaeus*). • pl. *-ele.* /***plăcintă*** + *-ică*.

plăcút, -ă *adj.* **1** Care place. *Sorbi paharul încet, ca o otravă ucigaşă, dar plăcută* (CE. PETR.). ◇ (*adv.*) *O să petrecem plăcut toţi împreună* (REBR.). ◆ (*despre oameni sau despre înfăţişarea, vocea etc. ale lor*) Care este atrăgător, agreabil. *Avea un nepot de frate, june plăcut, mîndru şi bine învăţat* (ODOB.). ◆ (*despre băuturi, mîncăruri*) Care este gustos, delicios, apetisant. *Ele, de bucurie, gătiră o cină plăcută numai în vase de aur* (ISP.). **2** Care este pe voia, pe gustul, în asentimentul cuiva. *Cu ce-aş putea fi plăcut şi folositor iubitului meu oaspete?* (SADOV.). • pl. *-ţi, -te.* /v. ***plăcea***.

plăcúţă *s.f.* Dim. al lui *placă*. • pl. *-e.* /***placă*** + *-uţă*.

plăieş *s.m.* **1** (*în Ev. Med., în Ţara Rom.*) Locuitor de la graniţă, însărcinat cu paza frontierei ţării în regiunile de munte; străjer. ◆ Ext. Grănicer. **2** Locuitor de la munte; muntean. *Plăieşii spuneau că n-au mai apucat aşa primăvară devreme* (CR.). • sil. *plă-ieş.* pl. *-i.* /***plai*** + *-aş*.

plăieşie *s.f.* (*în Ev. Med., în Ţara Rom.*) Corpul plăieşilor. *Codrii era odată aşezare de apărare ca plăieşia munţilor* (RUSSO). • sil. *plă-ie-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***plăieş*** + *-ie*.

plăişór *s.n.* Dim. al lui *plai*. • sil. *plă-i-.* pl. *-oare.* /***plai*** + *-işor*.

plămădă *s.f.* **1** Plămădeală. ◇ Fig. *Nu bănuisem în jurul meu plămada aceasta a nenorocirii* (SADOV.). ◆ Substanţă care fermentează. **2** Fig. Ceea ce dă naştere la ceva; sămînţă, germen. *Din plămada sîngelui strămoşilor a crescut o rasă nouă* (D. ZAMF.). ◇ *Fagure cu plămadă* v. fagure. ◆ Ext. Alcătuire, structură. *Aceia din subordinea dumitale sînt din plămadă slabă* (STANCU). ◆ Odraslă, progenitură. *E fericită bătrîna. Plămada ei a ajuns cineva* (STANCU). • pl. *-ezi.* /de la ***plămădi***, prin derivare regresivă.

plămădeálă *s.f.* Amestec de făină, apă şi drojdie, folosit la fermentarea aluatului; bucată de aluat dospit, folosit în loc de drojdie la prepararea pîinii; plămădă. • pl. *-eli.* /***plămădi*** + *-eală*.

plămădí *vb. IV.* **1** *intr.* A pregăti o plămădeală. ◆ Ext. A frămînta, manual sau mecanic, aluatul împreună cu plămădeala sau cu drojdia în vederea obţinerii unui aluat omogen. *Mîni, pe vremea asta, zise ea, plămădesc de pîne* (SADOV.). ◆ Ext. (*tr.*) A face un amestec în vederea obţinerii unui preparat; a pregăti, a prepara alimente (prin amestecare. *Cucoana Marghioala plămădea... gogoşi de ristic* (CAR.). **2** *tr.* Fig. A zămisli, a procrea, a concepe; a crea, a făuri. *De ce ai plămădit din lut acest sărman ulcior al făpturii noastre?* (GAL.). ◇ (*refl.*) *Sufletele mari se plămădesc în valurile răstriştei* (ODOB.). • prez.ind. *-esc.* /<sl. veche **помладити** „a întineri".

plămădíre *s.f.* Acţiunea de a (*se*) *plămădi* şi rezultatul ei; plămădit. • pl. *-i.* /v. ***plămădi***.

plămădít[1] *s.n.* Plămădire. • /v. ***plămădi***.

plămădít[2]**, -ă** *adj.* (*despre aluaturi*) Care este preparat din făină, apă şi drojdie; fermentat. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***plămădi***.

plămîn *s.m.* (*anat.*) Fiecare dintre cele două organe anatomice principale situate simetric în cavitatea toracică, cu aspect spongios, înconjurate de pleură, cu ajutorul cărora se face respiraţia la om şi la vertebratele superioare; pulmon, (*pop.*) bojoc. *La canonicie nu trebuiesc cine ştie ce plămîni puternici* (AGÂR.). ◇ (*med.*) *Plămîn de oţel* = aparat folosit pentru respiraţia artificială. • pl. *-i.* /<lat. ***pulmōne(m)***, ngr. ***πλεμόνι***.

plămînáre *s.f.* (*bot.; reg.*) Plămînărică (*Pnemonaria officinalis*). • pl. *-ări.* /***plămîn*** + *-are*.

plămînărícă *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee cu rizomul orizontal şi cu florile roşii, violete sau, rar, albe (*Pulmonaria officinalis*); plămînăriţă, cuscrişor, (*reg.*)

plămînare. • pl. *-ele.* și *plumînărică s.f.* /***plămîn*** + *-ărică*.

plămînăríță *s.f.* (*bot.*) Plămînărică (*Pulmonaria officinalis*). • pl. *-e.* /***plămîn*** + *-ăriță*.

plăntúță *s.f.* Dim. al lui *plantă*; plantă mică, tînără. *Boabele... nu pierd facultatea germinativă, dar plăntuțele pe care le produc sînt mici, pipernicite* (SĂV.). • pl. *-e.* /***plantă*** + *-uță*.

plănuí *vb. IV. tr.* A face un plan, un proiect în vederea atingerii unui scop; a avea intenția, a-și propune să facă ceva, să procedeze într-un anumit mod etc. *Plănuise să meargă în Scandinavia* (CĂL.). ◆ Ext. A pune la cale, a unelti, a urzi. *Boierii au plănuit înlăturarea domnitorului.* ◆ A determina, a preciza, a stabili, a hotărî. *Bietul meu tovarăș... plănuia, cu mintea și cu ochiul, un loc unde să-și poată și el așeza imensa sa persoană* (HOG.). • prez.ind. *-iesc.* /***plan*** + *-ui*.

plănuíre *s.f.* Acțiunea de *a plănui* și rezultatul ei. *După o scurtă plănuire, ne rînduirăm în front în fața mînăstirii* (BRĂ.). • pl. *-i.* /v. ***plănui***.

plănuít, -ă *adj.* Care este pregătit pentru viitor; care este pus la cale, uneltit, urzit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***plănui***.

plăpînd, -ă *adj.* **1** (*despre ființe sau despre părți ale corpului lor*) Care este lipsit de rezistență fizică, de vitalitate; care are o dezvoltare fizică sub cea normală; debil, firav. *Mi se pare că Petrișor e cam plăpînd* (REBR.). ◆ Ext. Gingaș, delicat, fin. *Mă atrage ființa ei plăpîndă.* ◇ Fig. *În zboru-i molatic, plăpîndul meu vis M-atinge cu aripa lui* (GOGA). **2** (*despre plante sau despre părți ale lor*) Care este nedezvoltat, lipsit de sevă. ◆ Ext. Fragil. *Plăpînde fricele în mănunchi Spre cer ridică frunzulițe vii* (D. BOT.). **3** Fig. (*despre oameni*) Care este sensibil; care se lasă ușor impresionat. ◆ (*despre voce*) Puțin intens; duios, suav. *Glasul lor cel dulce, plăpînd, melodios, Ți-a mîngîiat auzul* (C. NEGR.). • pl. *-zi, -de.* /lat. **palpabundus*.

plăpomár *s.m.* v. plăpumar.

plăpumár *s.m.* Persoană care face (și vinde) plăpumi. *I-au tăiet bietului plăpumar funia pe care întinsese cîteva fețe de plapomă* (GÎRL.). • pl. *-i.* și (*înv., pop.*) *plăpomár s.m.* /***plapumă*** + *-ar*.

plăpumăreásă *s.f.* Femeie care face (și vinde) plăpumi. ◆ Soție de plăpumar. • pl. *-ese.* /***plăpumar*** + *-easă*.

plăpumărie[1] *s.f.* Meseria plăpumarului. • g.-d. *-iei.* /***plăpumar*** + *-ie*.

plăpumărie[2] *s.f.* Atelierul, prăvălia plăpumarului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***plapumă*** + *-ărie*.

plăpumioáră *s.f.* Dim. al lui *plapumă*; plăpumiță • pl. *-e.* /***plapumă*** + *-ioară*.

plăpumíță *s.f.* Plăpumioară. • pl. *-e.* /***plapumă*** + *-iță*.

plășeá *s.f.* (*mai ales la pl.*) Fiecare dintre cele două părți de metal, de os, de lemn etc. care acoperă mînerul unui cuțit, al unei săbii, al unui pumnal etc. ◆ Ext. Mîner al unui cuțit, al unui briceag, al unui pumnal etc. *Chimirul îngust, din care ieșeau plășelele groase ale unui cuțit* (SLAV.). • pl. *-ele.* și *prășeá s.f.* /***plasă*** + *-ea*.

plăsmuí *vb. IV. tr.* **1** A crea, a produce, a făuri, a alcătui, a înfăptui; a da formă, ființă. *A lui Adam urzitor Plăsmui din altă coastă o femeie cu credință* (ASACHI). ◇ Fig. *Rînduiala domnitoare e de meșter plăsmuită* (MACED.). **2** A inventa, a născoci, a scorni. *Priviți-i... reduși la nimicie Prin chinuri plăsmuite de-a voastră mișelie* (ALECS.). **3** A falsifica, a contrazice. *Cunoșteai că a fost plăsmuită iscălitura?* (SADOV.). • prez. ind. *-iesc.* și *plăzmuí vb. IV.* /***plasmă***[2] + *-ui*.

plăsmuíre *s.f.* **1** Creare, făurire. *Moartea e vrăjmaș silnic carele strică plăsmuirea trupului omenesc* (MAI.). **2** Imaginare, inventare, născocire, scornire. *Viața lui întreagă se scurge într-o vecinică plăsmuire de întîmplări neîntîmplate* (VLAH.). **3** Falsificare, fals, contrafacere. *Corespondența dintre Ștefan cel Mare și patriarhul Ohridei e o plăzmuire tîrzie* (PER.). • pl. *-i.* și *plăzmuíre s.f.* /v. ***plăsmui***.

plăsmuít, -ă *adj.* **1** Care este creat; inventat, născocit. *O simplă propoziție literară, mai mult sau mai puțin plăsmuită* (CA. PETR.). **2** Care este falsificat, fals. • pl. *-ți, -te.* și *plăzmuít, -ă adj.* /v. ***plăsmui***.

plăsmuitór, -oáre *adj., s.m., s.f.* **1** (Persoană) care plăsmuiește; creator, făuritor. **2** Inventator, născocitor. *Bunica l-a numit atunci plăsmuitor de miraje* (H. LOV.). **3** Falsificator. • sil. *-mu-i-.* pl. *-ori, -oare.* și *plăzmuitór, -oáre s.m., s.f.* /***plăsmui*** + *-tor*.

plătăgină *s.f.* v. pătlagină.

plăti *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică bunuri obținute, cumpărate sau folosite, consumații etc.*) A achita contravaloarea (în bani sau în natură). *Aduce piatra la mine și i-o plătesc cît nu face* (CR.). ◇ Expr. *A plăti cu capul* (sau *cu viața*) = a fi omorît pentru o greșeală, o îndrăzneală, o faptă necugetată etc. *A plăti cu* (sau *în*) *aur* v. aur. *A plăti cu bucata* (sau *la bucată*) v. bucată. *A(-i) plăti* (*cuiva*) *cu dobîndă* v. dobîndă. *A plăti greu* v. greu. *A plăti cu aceeași monedă* v. monedă. *A plăti oalele sparte* v. oală. *A plăti cu pielea* v. piele. *A plăti* (*cuiva*) *polița* v. poliță. *A plăti tributul morții* (sau *naturii*) v. tribut. *A-și plăti urechea* v. ureche. ◆ A da o despăgubire (în bani sau în natură) pentru o pagubă făcută, pentru o stricăciune etc. *Stricăciunea se făcuse și vinovatul trebuia să plătească* (CR.). **2** *tr.* A da cuiva o sumă de bani (dinainte stabilită) pentru o muncă depusă, pentru un serviciu prestat etc.; a retribui, a remunera. *Era plătit cu zece ori cincisprezece lei pe lună* (SADOV.). **3** *tr.* (*compl. indică taxe, impozite, datorii etc.*) A achita. *Datoria să ți-o plătești la timp* (SLAV.). ◆ (*refl.*) A se achita de o obligație (morală) față de cineva. *Eu îi sînt dator lui Costică o scrisoare; sper să mă plătesc săptămîna asta* (CAR.). **4** *intr.* (A răsplăti, a recompensa pe cineva (pentru faptele sale). *Și tu, Moldovă, plătești cu bine, La toți aceia care-ți fac rău* (ALECS.). ◆ (*tr., intr.*) A suporta consecințele (nefaste) ale unei fapte, ale unei atitudini (proprii) etc. *Mavrogheni plătise cu rușinea învingerii nesocotitul său devotament către turci* (ODOB.). **5** *intr.* (*pop.*) A avea sau a reprezenta o anumită valoare; a valora, a prețui. *Viața nu plătește nimic dacă nu vom face noi să prețuiască ceva* (EMIN.). ◇ Expr. *A nu plăti* (*nici*) *o ceapă* (*degerată*) = a nu avea nici o valoare. *Toată istețimea lui nu plătește o ceapă degerată dacă n-are și el pămînt* (REBR.). *A nu plăti un ban* (*chior*) sau *doi bani* v. ban. *A nu plăti un baraboi* v. baraboi. *A și cît îi plătește* (*cuiva*) *osul* v. os. *A nu plăti* (*nici*) *două parale* v. para. *A nu-i plăti pielea* (*nici*) *un ban* v. piele. *A nu plăti nici un zlot* (*rău*) *în ochii cuiva* v. zlot. • prez.ind. *-esc.* /<sl. veche ПЛАТИТИ.

plătíbil, -ă *adj.* Care este de plată, care trebuie plătit, care poate fi plătit. *Prețul televizorului e plătibil în rate.* • pl. *-i, -e.* /***plăti*** + *-bil*.

plătícă[1] *s.f.* (*iht.*) Pește teleosteean de apă dulce, din familia ciprinidelor, cu corpul plat, turtit lateral, acoperit cu solzi mari și moi, cu capul mic și scurt (*Abramis brama*). *A-ncălecat spunînd argatului că merge pînă la Snagov după plătică proaspătă* (CAR.). • pl. *-ci.* /<bg. ***платика***.

plătícă[2] *s.f.* (*bot.*) Arbore din familia leguminoaselor, originar din America de Nord, înrudit cu salcîmul, cu coroana rară și cu spinii mari, ramificați pe ramuri, cu frunzele compuse din foliole mici, cu florile mici, verzi, grupate în panicule, cultivat pentru a forma garduri vii, perdele de protecție etc. (*Gleditschia triacanthos*); glădiță. • pl. *-ci.* /etimol. nec.

plătíre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *plăti* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***plăti***.

plătitór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (Persoană fizică sau juridică) care efectuează o plată, care plătește; platnic. *De la un rău plătitor primește și un sac de paie* (BARO.). • pl. *-ori, -oare.* /***plăti*** + *-tor*.

plăvăi, -áie *adj.* **1** . (*pop.; despre animale, mai ales despre oi*) Care are părul sau lîna de culoare albă-gălbuie sau albă-cenușie. *Pe o costișă de un verde metalic, au apărut oi plăvăi* (SADOV.). ◆ (*despre părul sau lîna animalelor*) Care este de culoare albă-gălbuie sau albă-cenușie. **2** (*bot.*) *Poamă plăvaie* (și *subst. f.*) = (strugure) care are boabele sferice și bătute, de culoare albă sau albă-verzuie, folosit mai ales pentru producerea vinului. • pl. *-ăi.* /***plav***[2] + *-ai*.

plăván, -ă *adj.* (*pop.; despre bovine*) Care are părul de culoare albă-gălbuie sau albă-cenușie. ◆ (*despre părul bovinelor*) Care este de culoare albă-gălbuie sau albă-cenușie. ◆ (*subst. m.*) Bou. *Bătrînii au adunat, printre plăvani, Sudoarea muncii sutelor de ani* (ARGH.). ◆ (*subst. m.*) Epitet depreciativ pentru un om voinic și prost. • pl. *-i, -e.* /***plav***[2] + *-an*.

plăvioáră *s.f.* (*pop.*) Dim. al lui *plavie. Păsărică pestricioară, Ce te sui pe plăvioară?* (POP.). • sil. *-vi-oa-.* pl. *-e.* /***plavie*** + *-ioară*.

plăvíț, -ă *adj.* **1** (*despre părul sau lîna animalelor*) De culoare albă-gălbuie sau albă-cenușie. ◆ Ext. (*despre animale*) Care are părul sau lîna de culoare albă-gălbuie sau albă-argintie. **2** (*pop.; despre oameni*) Cu pielea albă și cu părul blond. ◆ (*despre părul oamenilor*) Care este blond. **3** (*vit.; reg.*) *Viță plăviță* = varietate de viță-de-vie care face struguri cu boabele de culoare foarte deschisă. • pl. *-i, -e.* /***plav***[2] + *-iț*.

plăvíu, -íe *adj.* (*înv., reg.; despre oameni*) Care este blond. *Cine mi l-a deochiat? Sora Ana cea plăvie?* (BOL.). ◆ (*înv.*) Care este palid. *Ea desface vălul, fața-i e plăvie* (BOL.). • pl. *-ii.* /***plav***[2] + *-iu*.

plăzmuí *vb. IV.* v. plăsmui.

plăzmuíre *s.f.* v. plăsmuire.

plăzmuít, -ă *adj.* v. plăsmuit.

plăzmuitór, -oáre *s.m., s.f.* v. plăsmuitor.

plăzuí *vb. IV. tr.* (*înv., reg.; compl. indică de obicei împrejurări nefaste*) A prevesti, a prezice, a prooroci. *Alerga asupra lui Solomon, plăzuind că-l vor scoate din minte muierile* (DOS.). • prez.ind. *-iesc.* /***plaz*** + *-ui*.

pleáftură *s.f.* v. praftură.

plean *s.n.* (*înv., pop.*) **1** Pradă, captură (de război). *Tătarii se mulțumiră cu robii și pleanul* (SADOV.). **2** Rechiziție. ◆ Ext. Jaf. **3** Grup de oameni (luați ca pradă de război, ca robi sau ca prizonieri). • pl. *-uri.* /<slav. ПЛѢНЬ.

pleasc *interj.* Cuvînt care imită zgomotul produs de limbă cînd se desprinde brusc de cerul-gurii (cînd se mănîncă cu lăcomie). • /onomat.

pleásnă *s.f.* **1** (*pop.*) Șfichi. *Ardea mereu cu pleasna lungă, ardea cu furie trupurile pline de noroi înspumate ale cailor* (AGÂR.). ◇ Expr. *A aduce* (pe cineva) *în pleasnă de bici* = a aduce (pe cineva) cu mare grabă, în cel mai scurt timp. *A lua* (pe cineva) *în pleasnă* (sau *în pleasna biciului*) = a ironiza, a satiriza (pe cineva). ◆ Ext. Bici. ◆ Zgomot produs de plesnirea biciului. ◆ Lovitură, plesnitură de bici. **2** (*pesc.; reg.*) Fir de care se prinde cîrligul undiței la capătul sforii de pescuit. **3** (*med.; pop.; de obicei la pl.*) Iritație a mucoasei limbii și a cerului-gurii (mai ales la copiii mici); afte. • pl. *-esne.* /de la ***plesni***, prin derivare regresivă.

pleáșcă *s.f.* **1** (*pop.; fam.*) Noroc, cîștig neașteptat (și nemeritat), obținut foarte ușor; chilipir. *Tu ce-ai făcut, năucule, cînd ți-a căzut pe cap atîta pleașcă?* (GALAN). ◇ (*adv.*) *Din paisprezece pogoane, auziți, nu e în stare să plătească loturile pe care i le-a dat statul, pleașcă* (PRED.). ◇ Loc.adv. *De* (sau *pe*) *pleașcă* = de pomană, fără bani. *Cei care au băut pe pleașcă de la mine se vor fi gîndind: Bre! cumplit s-a îmbătat!* (SADOV.). ◇ Expr. *A umbla în* (sau *cu, după*) *pleașcă* sau *a căuta pleașcă* = a vîna situațiile avantajoase. **2** (*înv.*) Pradă (de război), jaf, captură; rechiziție. *Apoi se risipiră pe plaiul românesc... după haraci și după pleașcă* (GAL.). • pl. *-ești, plășci, -așce.* /<bg. ***плячка***, srb. ***pljačka***.

pleátă *s.f.* **1** (*mai ales la pl.*) Părul capului (unei femei), lăsat să crească lung (pînă pe umeri) și adesea purtat liber pe spate. *Și plîng și eu, și tremurînd Pe umeri pletele-i resfir* (BACOV.). ◇ Expr. *A umbla cu pletele în vînt* = *a*) a purta părul (lung) lăsat pe umeri; a fi cu capul descoperit; *b*) a căuta cu înfrigurare, a se agita. ◇ Fig. *Pomule cu multe plete și cu alb veșmînt de flori* (COȘB.). ◆ Gener. Păr (lung nearanjat, necoafat). *Veni un vîntișor lin și ușor, de-i răsfiră pletele* (ISP.). ◆ Ext. Coadă (din păr împletit). *Erau țigănci... Cu galbeni prinși în plete* (PARAS.). **2** (*reg.*) Mănunchi de fuior. **3** Compus: (*bot.*) *pletele-muierii* = lichen filamentos, de culoare cenușie-verzuie, care crește mai ales pe brazi, atîrnat de ramurile acestora, ca niște mănunchiuri de firișoare (*Usnea barbata*); mătreața-bradului. • pl. *-ete.* /<sl. veche ПЛЕТЬ.

pleávă *s.f.* **I 1** Colect. Resturi de spice, de paie, de păstăi etc. rezultate după treieratul cerealelor sau al leguminoaselor. *Se și văzu... măturînd cheiul Dunării de pleavă și de bălegar* (STANCU). **2** Fig. Ceea ce este lipsit de valoare, de importanță; lucru de nimic. *Erai cît o fărîmă de fulg și de nimic, O coajă de tărîțe, o țandără, o pleavă* (ARGH.). ◇ Expr. *A vorbi* (sau *a spune, a grăi, a vorovi*) *pleve* = a spune fleacuri, prostii sau minciuni. **3** Fig. Om de nimic; lepădătură. *Pleava tavernei niciodată nu îndrăznea să ocupe vrun scaun la masa din fund* (BART). **4** (*bot.; înv.*) Neghină (*Agrostema githago*). **II** (*iht.*) Plevușcă (*Leucaspius delineatus*). • pl. (*înv., reg.*) *-eve, -e.* /<sl. veche ПЛѢВА.

plébe *s.f.* **1** (*în antic. romană*) Categorie socială de oameni liberi, care se bucurau de libertate personală, dar care erau lipsiți de drepturi politice. **2** (*în Ev. Med.,*

în Europa apuseană) Pătura cea mai săracă a populației orășenești, aflată în afara ierarhiei feudale, care, alături de țărănime, a avut un rol important în revoluțiile din sec. 16-18. **3** Pătură socială fără drepturi, asuprită și exploatată. ◆ Ext. Mulțime, gloată. *Se cățărase pe scara tramvaiului, făcîndu-și loc cu coatele... prin plebea remorcei* (CE. PETR.). ◇ Fig. (*peior.*) Categorie socială declasată; drojdia societății. *Spuma asta-nveninată, astă plebe, ăst gunoi, Să ajungă-a fi stăpînă și pe țară și pe noi!* (EMIN.). • /<lat. ***plebs, -bis***, fr. ***plèbe***.

plebeián, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (*în antic. romană*) Plebeu. *Să aducă înapoi pe plebeieni, ce să trăseseră în muntele Aventin* (HEL.). **2** *adj.* Care aparține plebei, care se referă la plebe; plebeic. **3** *adj.* Care aparține plebeilor, care se referă la plebei. ◆ Fig. (*peior.*) *Maniere plebeiene.* • sil. *-be-ian.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***plébéien***.

plebeianísm *s.n.* Comportament de plebeu; aer de plebeu; plebeism. • sil. *-ble-ia-.* /***plebeian*** + *-ism.*

plebeiát *s.n.* Starea, calitatea de plebeu. • sil. *-be-iat.* /***plebeu*** + *-iat*, după *patriciat.*

plebéic, -ă *adj.* Care aparține plebei, care se referă la plebe; plebeian. • sil. *-be-ic.* pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***plebejisch***.

plebeísm *s.n.* Plebeianism. • /<it. ***plebeismo***.

plebéu, -ée *adj., s.m., s.f.* **1** (*în antic. romană*) (Persoană) care făcea parte din plebe, care aparținea plebei; plebeian. *Patricii, ca și plebeii, au egal drept la vot, cu restricțiunea că în comițiile tribute votează numai patricii* (MAIOR.). **2** (Om) sărac, umil. *Costea dădu din umeri, cu ostilitate de plebeu pentru toată umanitatea din clasa întîi* (CE. PETR.). **3** Ext. (Om) de rînd, lipsit de distincție, vulgar, grosolan. *Cu tot monoclul lui, un aer de plebeu îi sta întipărit pe față* (D. ZAMF.). ◇ (*adv.*) *Toți rîdeau cu* ***hohote, grosolan, plebeu*** (CA. PETR.). • pl. *-ei, -ee.* /<lat. ***plebēius, -a, -um***.

plebícol, -ă *adj., s.m.* (Persoană) care flatează, măgulește mulțimea; demagog. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***plébicole***, lat. ***plēbicŏla, -ae***.

plebiscít *s.n.* **1** (*în antic. romană*) Decizie, lege făcută și votată de plebe. *Plebea în parte cîștigă puterea legislativă, plebiscitele devin legi* (MAIOR.). **2** Consultare (prin vot) a cetățenilor dintr-o țară, care urmează să se pronunțe prin „da" sau „nu" asupra unui proiect de lege, asupra unui act de stat de importanță deosebită, asupra unei chestiuni de interes general; referendum. ◇ Compar. *Un popor întreg, ca la un plebiscit* (CAR.). • pl. *-e, -uri.* și (*formă coruptă*) *plebicíst s.n.* /<lat. ***plebiscītum, -i***, fr. ***plébiscite***.

plebiscitár, -ă *adj.* Care aparține plebiscitului, care se referă la plebiscit; care are loc în urma unui plebiscit. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***plébiscitaire***.

plebiscitarísm *s.n.* Sistem politic care acordă poporului dreptul de a-și numi conducătorii. • /***plebiscitar*** + *-ism.*

plecá *vb. I.* **I 1** *refl., tr.* A (se) înclina (într-o parte sau în jos); a (se) îndoi, a (se) încovoia, a (se) coborî, a (se) apleca. *Cîteva sălcii își plecau ramuri subțiri, în vîrf cu canafuri cenușii* (CE. PETR.). ◇ Expr. (*tr.*) *A-și pleca capul* (sau *fruntea, genunchiul*) = a (se) supune, a (se) umili; a se simți rușinat, umilit; a se da învins. *A (nu) avea unde să(-și) plece capul* (ori *trupul, oasele*) = a (nu) se (putea) odihni, a (nu) avea unde să se odihnească. *Sub brazi, la rădăcină, bolnavul cap să-l plecí!* (COȘB.). *A(-și) pleca inima* = *a)* a da ascultare păsului, suferințelor cuiva; *b)* a arăta smerenie, evlavie față de cineva; *c)* a (se) dedica, a (se) închina. *Au cine-i zeul cărui plecăm a noastre inimi?* (EMIN.). *A(-și) pleca urechea* = *a)* a asculta cu atenție, a lua în considerare; *b)* a da crezare vorbelor de nimic, bîrfelilor. *Focul juneții și simplitatea creșterii sale o făcură să plece urechea la măgulirile desfrînaților* (C. NEGR.). *A-și pleca genunchii* = a îngenunchea. *A pleca cerbicea cuiva* v. cerbice. *A-și pleca capul* (*sănătos* sau *teafăr, zdravăn* etc.) *sub evanghelie* v. evanghelie. *A-și pleca grumazul în fața* (sau *sub piciorul*) *cuiva* v. grumaz. *A(-și) pleca nasul* v. nas. **2** *refl.* A se înclina în fața cuiva în semn de respect, de admirație, de devotament, de supunere etc.; a se închina. *Cum intră la împăratul îndată i s-a plecat Cu respect, cu cuviință și mîna i-a sărutat* (PANN). **3** *tr.* (*compl. indică genele, ochii, privirea*) A lăsa în jos, a coborî ca urmare a unui sentiment de jenă, de sfială, pentru a-și ascunde privirea etc. sau din cauza oboselii. *Bătrînul pleacă geana și iar rămîne orb* (EMIN.). **4** *tr., refl.* A (se) culca la pămînt, a (se) răsturna. *Stîlpii din față... s-au plecat spre răbdătorul pămînt, trăgînd după sine întreaga alcătuială* (SLAV.). **5** *refl.* (*despre aștri*) A coborî (spre apus), a apune. ◇ Expr. *A se pleca spre apus* = (*despre persoane, despre forța, gloria, prestigiul lor*) a fi în declin. ◆ Fig. (*înv.*) A decădea. *Puterea colosală a romanilor începu a se pleca spre apus* (C. NEGR.). **II 1** *tr.* A supune unei influențe, unei puteri; a subjuga. *Murad... Vrea sub călcîi Să plece pe omenirea întreagă?* (ALECS.). **2** *refl.* A ceda în fața unei forțe; a se supune; a da ascultare; a se preda. *Mai bine așa decît să se plece în fața tîlharului și să-i dea moșia* (REBR.). ◆ (*tr., refl.*) A (se) supune preceptelor religiei (creștine); a avea sau a face să aibă o atitudine smerită, cucernică în fața lui Dumnezeu. *Apostolii au învățat lumea și atîta au plecat oamenii cît nice moartea n-au socotit* (VARL.). **3** *tr., refl.* (*înv., pop.*) A (se) îndupleca; a se milostivi. *Părintele Tihon se plecă sfatului* (SADOV.). **4** *refl.* (*înv.*) A înclina (spre)..., a fi gata să..., a fi dispus să (sau la)... *Noi ne plecăm a crede... că fără dreptate a fost el azvîrlit după tron în temniță* (BĂLC.). **III 1** *intr.* A se pune în mișcare pentru a se îndepărta (de un loc), părăsind ceva sau pe cineva spre a se duce în altă parte; a porni; a se îndrepta spre..., a se duce în altă parte. *Tînărul, de cînd plecase conductorul, se uita pe fereastra vagonului* (REBR.). ◇ Expr. *Plecat cu sorcova* = (*despre oameni*) *a)* aiurit, neatent; *b)* (*puțin*) nebun. *A pleca cu coada între picioare* (sau *vine*) v. coadă. *A pleca englezește* v. englezește. *A pleca glonț* v. glonț. *A pleca în lume* (sau *în toată lumea, în lumea largă*) v. lume. *A pleca în plata Domnului* (sau *a lui Dumnezeu*) v. plată. *A pleca ca din pușcă* sau *pușcă* v. pușcă. *A pleca strună* v. strună. ◆ A părăsi o slujbă, o instituție (unde era angajat) etc., pentru a se duce în altă parte. *A plecat de la universitate, pentru a se angaja în cercetare.* ◆ (*sport*) A porni într-o cursă sportivă. **2** *intr.* Eufem. A muri. *Oare cine dintre oameni căutătura sa duioasă, Păn' să plece, nu aruncă peste lumea cea frumoasă?* (ASACHI). **3** *intr.* A avea punctul de pornire; a lua ca punct inițial; a lua ca ipoteză. *Netezea cutele dese ce plecau de la un guleraș încondeiat* (DELAVR.). ◇ Fig. *Pleca mereu de la pilda soției* (GAL.). **4** *tr.* (*înv., reg.*) A îndrepta, a duce, a trimite. *Turcii cum îl legară, La temniță că-l plecară* (POP.). **5** *intr.* (*înv., reg.*) A fi pe punctul de a..., a începe..., a porni (să)... • prez.ind. *plec.* /lat. ***plĭcare***.

plecáre *s.f.* **1** Îndreptare în jos sau într-o parte a ceva flexibil; îndoire, încovoiere, aplecare. **2** (*înv., pop.*) Supunere, ascultare; consimțire. ◆ (*bis.*) Smerenie, umilință. *Vin la pocăință cu plecare și cu fapte bune* (VARL.). **3** (*înv.*) Înclinație, atracție, predispoziție. *Inima mea n-are plecare a se robi* (C. NEGR.). ◇ Expr. *A fi* (sau *a-i veni*) *în plecare* = a fi gata să... *Mîndica era în plecare să se deie în dragoste cu... Pepelea* (ALECS.). **4** Deplasare dintr-un loc pentru a se duce în altă parte; pornire. *Măcar că-i era dragă mama, parcă avea acum necaz pe ea că-i prea întîrziată plecarea* (CAR.). ◇ *Punct de plecare* v. punct. ◇ Loc.adj., adv. *Gata de plecare* = pe punctul de a porni. *La plecare* = în momentul pornirii. ◇ Expr. *A fi* (sau *a sta*) *pe picior de plecare* v. picior. ◆ (*sport*) Moment în care se dă pornirea într-o cursă; start. **5** (*gram.; înv.*) Flexiune. ◆ Spec. Declinare. • pl. *-ări.* /v. ***pleca***.

plecát[1] *s.n.* Faptul de *a pleca*. • /v. ***pleca***.

plecát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre lucruri flexibile, părți flexibile ale unor lucruri, ființe sau părți ale lor*) Care este îndreptat în jos sau într-o parte; încovoiat, curbat; aplecat. *Vîntul spune crengilor plecate Povestea ta* (GOGA). ◇ *Salcie plecată* v. salcie. ◇ Loc.adj. *Cu capul plecat* v. cap. ◆ (*despre gene, ochi, pleoape, priviri etc.*) Care este lăsat în jos, coborît (ca urmare a unui sentiment de jenă, de sfială, pentru a-și ascunde privirea etc. ori din cauza oboselii). *Rideam de dînsul că șede ca o fată mare cu ochii plecați* (REBR.). ◆ Care este lăsat într-o parte; înclinat, povîrnit. **2** (*despre oameni*) Care este supus, ascultător; modest, respectuos. *De ce atîta osîndă la niște nevinovați, Cînd ei nu rădică arme și cu toții sînt plecați?* (BELD.). ◇ (*în formule de politețe*) *Ca o slugă plecată a înălțimii tale voi asculta* (FIL.). ◆ (*peior.*) Care este supus cuiva în mod exagerat; servil. *Buni și străbuni, toți ciocoi zăcași și răi, slugi plecate-s tuturor puternicilor* (GHICA). ◆ (*bis.*) Care este smerit, umil, cucernic, evlavios; care arată, exprimă smerenie, umilință, evlavie. **3** (*înv., pop.*) Care simte atracție pentru cineva sau pentru ceva; care este înclinat spre cineva sau spre ceva. **4** Care este pornit dintr-un loc; absent. ◆ Fig. Care este dus pe gînduri. *Elencuța se uită la el. Părea plecat* (D. ZAMF.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***pleca***.

plecăciúne *s.f.* Îndoire, înclinare a capului și a trupului în fața cuiva în semn de respect, de salut, de venerație etc. *Răspunse doar cu o înclinare din cap, plecăciunii studentului* (REBR.). ◇ (*în formule de salut*) *Plecăciune, cucoană!* (C. NEGR.). ◆ Ext. (Act, manifestare de) supunere, ascultare, reverență, respect, devotament (față de cineva); modestie. *Îl ascultă atent, cu plecăciune.* ◆ (*bis.*) Smerenie, umilință. • pl. *-i.* /***pleca*** + *-ăciune*.

plecățél, -eá *adj.* **1** (*înv., reg.*) Dim. al lui *plecat*[2]; puțin plecat într-o parte; (*reg.*) plecățică. **2** (*reg.; despre miei*) Care este dat să sugă la altă oaie decît cea care l-a fătat. *Alege-mi d-un mieluțel La două oi plecățel* (POP.). • pl. *-ei, -ele.* /***plecat***[2] + *-el, -ea*.

plecățícă *adj.* (*reg.*) Plecățea. *La căsuța tulpițică Cu streșina plecățică, Zace-un voinic de se strică* (POP.). • pl. *-ele.* /***plecat***[2] + *-ică*.

plecoptér *s.n.* (*entom.; la pl.*) Ordin de insecte cu aripile membranoase, avînd nervuri dese, ca o rețea, cu corpul lățit, terminat cu două filamente lungi (*Plecoptera*); (*și la sg.*) insectă care face parte din acest ordin. • pl. *-e.* /<fr. ***plécoptère***; cf. gr. *πλέκω* „a împleti", *πτερόν* „aripă".

plect- Elem. de compunere „împletit, reunit, sudat". • și *plecto-.* /<fr. ***plect(o)***-; cf. gr. *πλεκτός* „împletit".

plectenchím *s.n.* (*bot.; la ciupercile superioare și la licheni*) Țesut fals al aparatului vegetativ, format din hife micehene întrețesute. • /<fr. ***plectenchyme***.

plectenchimátic, -ă *adj.* (*bot.*) Care ține de plectenchim, care se referă la plectenchim. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***plectenchymatique***.

plecto- v. plect-.

plectognáți *s.m. pl.* (*iht.*) Ordin de pești osoși, mari, cu maxilarele mai mult sau mai puțin sudate într-un cioc. • /<fr. ***plectognathes***.

pléctru *s.n.* (*muz.*) Placă mică de metal, de os, de plastic etc., ascuțită la un capăt, cu care se ciupesc coardele unor instrumente muzicale; pană. • pl. *-e.* /<fr. ***plectre***, lat. ***plectrum, -i***; cf. gr. *πλῆκτρον*.

pled *s.n.* Bucată dreptunghiulară dintr-o țesătură (deasă și ușoară) de lînă, de fire sintetice etc., care servește la învelit; pătură ușoară. *Aruncă pledul și șuba cît colo* (BRĂ.). • pl. *-uri.* /<fr., engl. ***plaid***, germ. ***Plaid***.

pledá *vb. I. intr.* **1** (*jur.*) A vorbi în fața unei instanțe judecătorești, ca avocat, pentru a apăra cauza uneia dintre părțile implicate în proces. *Pledam într-un proces mare la Casație* (VLAH.). ◇ Expr. *A pleda cauza cuiva* v. cauză. *A pleda pro domo* (*sua*) v. pro. **2** (*urmat de determ. introduse prin prep. „pentru" sau „în"*) A susține o cauză, o idee etc.; a milita pentru ceva. *Și motivele estetice și cele morale pledează pentru el* (IBR.). ◆ (*despre stări de fapt, acțiuni, realizări etc.*) A constitui o dovadă, un argument. *Am lăsat manuscrisul să pledeze în numele meu* (CE. PETR.). ◆ A fi în avantajul cuiva sau a ceva. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***plaider***.

pledánt, -ă *adj.* (*jur.*) Care pledează, care este autorizat să pledeze o cauză în fața unei instanțe judecătorești. ◇ *Avocat pledant* v. avocat. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***plaidant***.

pledáre *s.f.* Acțiunea de *a pleda* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***pleda***.

pledoaríe *s.f* **1** (*jur.*) Expunere orală, făcută de un avocat în fața unei instanțe judecătorești pentru apărarea cauzei uneia dintre părțile implicate în proces. *După pledoaria fără convingere a unui apărător din oficiu, îl condamna la cîteva luni închisoare* (BRĂ.). **2** Apărare, susținere orală sau scrisă, argumentare a unei cauze, a unei idei, a unei teze etc. *O pledoarie pentru o stăpînire absolutistă* (BLA.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***plaidoirie***.

pléftură *s.f.* v. praftură.

plefturí *vb. IV. tr.* (*reg.*) A ocărî. • prez.ind. *-esc.* /***pleaftură*** + *-i-*.

pleiádă *s.f.* **1** (*astron.; la pl. art.*) Grup de stele din constelația Taurului; cloșca-cu-pui. *Cînd ies femeile romane, seara, Pleiadele pe ceruri se ascund* (BRAD). ◆ (*în mit. greacă; și nm. pr.*) Fiecare dintre cele șapte nimfe, fiicele lui Atlas și ale Pleionei, transformate de

Zeus, după moarte, într-o constelație. **2** Grup de oameni (ilustri) care activează de obicei în același domeniu și care sînt legați între ei prin concepții, preocupări, năzuințe etc. comune. *Măreția zilelor noastre... poate că va fi interpretată, dincolo de mormintele noastre, de o pleiadă de artiști* (GAL.). ◆ Grup de șapte poeți greci din Alexandria. ◆ Grup de poeți francezi din sec. 16, dominat de Ronsard. **3** (*chim.*) Grup de elemente chimice din sistemul periodic al elementelor, care au proprietăți chimice asemănătoare între ele. ◆ Totalitatea izotopilor aceluiași element chimic. **4** Fig. Mulțime, totalitate. *Are o pleiadă de probleme.* • sil. *ple-ia-*. pl. *-e.* /<fr. ***pléiade***, lat. ***Pleiades, -um***; cf. gr. *Πλειάδες* „șapte fiice ale lui Atlas; constelație de șapte stele".

plein-air [plen'er] *subst.* (*a. plast.*) Pictură practicată în aer liber, în scopul sugerării atmosferei, luminii și al obținerii efectelor cromatice specifice peisajului natural. • /<fr. *[en]* ***plein air*** „(în) plin aer".

pleio-v. pleo-.

pleiocáziu *s.n.* (*bot.*) Inflorescență cimoasă, la care de sub floarea terminală pornesc trei sau mai multe axe florale laterale de aceeași lungime și înălțime și dispuse în verticil; policaziu. • sil. *ple-io-*. /<fr. ***pléiochasium***; cf. gr. *χάσις* „diviziune".

pleiocíclic, -ă *adj.* (*biol.*) **1** Cu mai multe verticile. **2** Cu mai multe cicluri de viață; peren. • sil. *ple-io-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***pléiocyclique***.

pleiocloruríe *s.f.* (*med.*) Eliminare mai abundentă de cloruri prin rinichi. • sil. *ple-io-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***pléiochlorurie***.

pleiocromíe *s.f.* (*anat.*) Exces de materie colorantă într-un lichid organic, în special în bilă. • sil. *ple-io-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***pléiochromie***.

pleiofág, -ă *adj.* (*biol.*) Omnivor. • sil. *ple-io-*. pl. *-gi, -ge.* /<lat. ***pleiophagus, -a, -um***.

pleiomórf, -ă *adj.* (*biol.*; *despre organisme*) Care prezintă mai multe aspecte morfologice în cursul dezvoltării ontogenetice. • sil. *ple-io-*. pl. *-i, -e.* /<lat. ***pleiomorphus, -a, -um***.

pleiotaxíe *s.f.* (*biol.*) Multiplicare anormală a verticilelor foliare sau florale. • sil. *ple-io-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***pléiotaxie***.

pleiotróp, -ă *adj.* (*biol.*) Care prezintă pleiotropie; pleiotropic. • sil. *ple-io-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***pléiotrope***.

pleiotrópic, -ă *adj.* (*biol.*) Pleiotrop. • sil. *ple-io-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***pléiotropique***.

pleiotropíe *s.f.* (*biol.*) Capacitate a unei gene de a condiționa apariția concomitentă a mai multe caractere ereditare; pleiotropism. • sil. *ple-io-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***pléiotropie***.

pleiotropísm *s.n.* (*biol.*) Pleiotropie. • sil. *ple-io-*. /<fr. ***pléiotropisme***.

pleioxén, -ă *adj.* (*despre paraziți*) Care poate trăi pe mai multe gazde. • sil. *ple-io-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***pléioxène***.

pleisto-v. pleo-.

pleistocén, -ă *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Prima epocă a cuaternarului, caracterizată prin alternări de glaciații cu perioade calde, prin răspîndirea în regiunile temperate a unor specii de mamifere ca elefanții, rinocerii etc. și, mai ales, prin apariția omului; glaciar, diluviu, cuaternar inferior. **2** *adj.* Care aparține pleistocenului, specific pleistocenului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din pleistocen. • sil. *ple-is-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***pléistocène***; cf. gr. *πλεῖστος* „numeros", *καινός* „nou".

pleistoseístă *s.f.* (*geol.*) Suprafață limitată de izoseiste de intensitate maximală, în timpul unei mișcări tectonice. • sil. *ple-is-*. /***pleisto-*** + ***seistă***.

plen *s.n.* Totalitatea membrilor unei organizații sau ai unei adunări constituite. ◆ Ext. Adunare la care sînt prezenți toți membrii. *Un subaltern nedisciplinat... își permitea să-i sfideze chiar în plenul consiliului* (VIN.). • pl. *-uri.* /<lat. ***plenum***.

plenár, -ă *adj.* **1** (*despre ședințe, adunări, reuniuni etc.*) Care se ține cu participarea tuturor membrilor. *Trebuie sîmbătă să țin... o conferință în ședință plenară* (CAR.). ◆ (*subst. f.*) Ședință, adunare la care participă toți membrii unui for de conducere, ai unei organizații, instituții etc. <> *Plenară lărgită* = ședință la care participă și persoane care nu fac parte din forul de conducere, din organizația etc. respectivă. **2** Care este întreg, complet; desăvîrșit; total; plenitudinar. *Este cu neputință a distinge toate tipurile formate ale metaforei cîtă vreme nu obținem conceptul ei plenar* (VIANU). • pl. *-i, -e.* /<lat. ***plenarius, -a, -um***.

pleni-Elem. de compunere „plin". • /<it. ***pleni-***; cf. lat. *plēnus, -a, -um* „compact".

plenilocvénță *s.f.* (*psih.*) Tulburare de limbaj manifestată prin folosirea unor cuvinte grandilocvente și prin redundanță. • /***pleni-*** + ***[e]locvență***.

plenipotént *s.m., adj.* (*înv.*) Plenipotențiar. • pl. *-ți.* /<lat. ***plenipōtens, -ntis***.

plenipotență *s.f.* Împuternicire, putere deplină dată cuiva pentru a acționa într-o anumită problemă de stat, de obicei în probleme care interesează două state. ◆ Concr. Act prin care se dă o astfel de împuternicire. • pl. *-e.* /<it. ***plenipotenza***.

plenipotențiár *s.m., adj.* ((Persoană) care reprezintă, în anumite situații, conducerea unui stat pe lîngă guvernele altor țări și care are, în această calitate, puteri depline; (*înv.*) plenipotent. *Președinții plenipotențiari ai divanurilor Vlahiei și Moldovei* (BOL.). <> *Ministru plenipotențiar* = diplomat cu rang imediat inferior ambasadorului, învestit cu puteri depline de către autoritatea competentă a statului pe care îi reprezintă. *Nu pot să plătesc conturile personale ale miniștrilor plenipotențiari* (CĂL.). • sil. *-ți-ar.* pl. *-i.* /<lat. ***plenipotentiarius, -a, -um***, fr. ***plénipotentiaire***.

plenisón, -ă *adj.* (*fon.*; *în opoz. cu „semison"*; *despre vocale*) Care are caracter silabic. • pl. *-i, -e.* /***pleni-*** + ***son***, după fr. *plein son*.

plenisomíe *s.f.* (*fon.*) Polnoglasie. • g.-d. *-iei.* /***plenison*** + ***-ie***.

plenitudinár, -ă *adj.* Care este întreg, complet; plenar. • pl. *-i, -e.* /***plenitudine*** + ***-ar***.

plenitúdine *s.f.* Starea sau calitatea a ceea ce este deplin, complet, întreg; deplinătate, desăvîrșire, plinătate, totalitate. *Renașterea s-a dezvoltat în toată plenitudinea ei... în Italia* (OȚETEA). <> *Plenitudine vocalică* = perceptibilitate sau audibilitate a unei vocale, putere sonoră a unei vocale. • /<lat. ***plenitūdo, -inis***, fr. ***plénitude***.

plenuí *vb. IV. tr.* (*înv., pop.*) A face plean; a jefui, a prăda. *Arseră orașul și plenuiră țara împrejur* (BĂLC.). • prez.ind. *-iesc.* /***plean*** + ***-ui***.

pleo-Elem. de compunere „mai mult", „numeros". • și *pleio-, pleisto-, plio-.* /<fr. ***pléo-***, ***pléio-***, ***pléisto-***, ***plio-***; cf. gr. *πλέον, πλεῖον, πλεῖστος* „(foarte) numeros".

pleoápă *s.f.* **1** (*anat.*) Fiecare dintre cele două cute mobile ale pielii, mărginite de gene, care acoperă și protejează partea anterioară a globului ocular. *Să-nghețe sub pleoape a ochilor lumini* (EMIN.). <> Expr. *A nu (i) se lipi* (ori *atinge*) *somnul de pleoape* v. somn. <> Fig. *Întinderile Dobrogei... se stinseră încet sub pleoapele amurgului* (GAL.). **2** (*înv., pop.*) Capac (la sicriu). *Mergeau cerniți... ținînd pe mîni plioapa pe care stau încrucișate sabia și buzduganul domnesc* (ODOB.). • pl. *-e.* și (*înv.*) *plioápă s.f.* /cf. bg. *поклопка*.

pleocitóză *s.f.* (*biol.*) Abundență de celule. • sil. *ple-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***pléocytose***.

pleocroísm *s.n.* (*fiz.*) Fenomen de modificare a culorii anumitor cristale (rubin, turmalină etc.) cînd sînt privite, prin transparență, din diferite direcții (din cauza absorbției inegale a celor două raze difractate); policroism. • sil. *ple-o-*. /<fr. ***pléochroïsme***; cf. gr. *πλέον* „plin", *χρόα* „tentă; ten".

pleomorfísm *s.n.* (*biol.*) **1** Polimorfism. **2** Concepție care susține variabilitatea morfologiei bacteriilor. • sil. *ple-o-*. /<fr. ***pléomorphisme***.

pleonásm *s.n.* (*lingv.*) Greșeală de exprimare, care constă în folosirea alăturată a unor cuvinte, expresii, propoziții etc. care repetă în mod inutil aceeași idee. • sil. *ple-o-*. pl. *-e.* /fr. ***pléonasme***, lat. ***pleonasmus***; cf. gr. *πλεονασμός* „supraabundență, exces".

pleonást *s.n.* (*mineral.*) Mineral de culoare neagră, care se prezintă sub formă de mase granulare sau în cristale cu multe fețe și care are un conținut bogat de fier. • sil. *ple-o-*. /<fr. ***pléonaste***.

pleonástic, -ă *adj.* Care conține un pleonasm; care constituie un pleonasm. • sil. *ple-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***pléonastique***.

pleonosteóză *s.f.* (*med.*) Osificare prematură și excesivă. • sil. *ple-o-*; *-te-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***pléonostéose***.

pleosc *interj.* Cuvînt care redă zgomotul produs de căderea unui corp moale (în apă) sau de lovirea unui corp (moale sau elastic) de un altul. *Pleosc! peste falcă, de-i sare un dinte* (POP.). <> (*în corel. cu „trosc", „jart" etc.*) *N-apuc să răspunz, domnule, și șart! part! trosc! pleosc! patru palme* (CAR.). • /onomat.; cf. sl. veche **плєскъ**.

pleoscăí *vb. IV. intr.* A plescăi. • prez.ind. *pleóscăi, -iesc* și (*reg.*) *pleoșcăí vb. IV.* /***pleosc*** + ***-ăi***.

pleoscăíre *s.f.* Acțiunea de *a pleoscăi* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***pleoscăi***.

pleoscáit *s.n.* **1** Faptul de *a pleoscăi*. **2** Plescăit. *Nu se auzea decît pleoscăitul cadențat al valurilor lovite de chei* (BART). • pl. *-uri.* /v. ***pleoscăi***.

pleoscăitúră *s.f.* Plescăit. • sil. *-că-i-*. pl. *-i.* /***pleoscăi*** + ***-tură***.

pleoșcăí *vb. IV.* v. pleoscăi.

pleoștí *vb. IV.* **1** *tr., refl.* A (se) lăsa în jos sau într-o parte (sub o greutate); a (se) deforma, a (se) lăbărța; a (se) turti, a (se) strivi. *Sprîncenele... se pleoștiră pe ochi* (GALAN). **2** *refl.* Fig. (*fam.*; *despre oameni*) A deveni abătut, deprimat; a-și pierde elanul, buna dispoziție; a se dezumfla. *Tînărul se pleoștí, parcă ar fi primit un duș rece* (REBR.). • prez.ind. *-esc.* /<srb. ***pljoštiti***.

pleoștíre *s.f.* Acțiunea de *a (se) pleoști* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***pleoști***.

pleoștít, -ă *adj.* **1** Care este lăsat într-o parte sau în jos; deplasat, deformat; turtit, strivit. *Ridea trist..., cu mustățile ude, pleoștite* (SADOV.). ◆ Care este aplecat prin dărăpănare, distrugere, năruire. *Într-un fund de mahala văd o cocioabă veche, pleoștită* (VLAH.). **2** Fig. (*fam.*; *despre oameni*) Care este abătut, deprimat, descurajat, dezumflat. *Se întorceau pleoștiți, zgribuliți de frig* (REBR.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***pleoști***.

pleróm *s.n.* **1** (*filos.*) Concept al filosofiei gnostice care denumește divinitatea din care ar proveni toate lucrurile spirituale. **2** (*bot.*) Zonă internă a meristemului, din care se formează cilindrul central al rădăcinii și tulpinii. • /<fr. ***plérome***; cf. lat. *plērōma, -atis*, gr. *πλήρωμα* „umplere".

plescăiță *s.f.* v. plescaviță.

plescăviță *s.f.* (*pop.*) **1** (*med.*) Numele unor boli de piele care se manifestă prin bube, răni, erupții; spuzeală. **2** (*bot.*; *în forma „plescaiță"*) Plantă erbacee, cu frunzele ovale, cu florile albe, care crește prin locuri umede și umbroase (*Malachium aquaticum*). • pl. *-e.* și *plescáiță s.f.* /<srb. ***pljuskavice***.

plescăí *vb. IV. intr.* **1** A scoate un sunet caracteristic prin desprinderea bruscă a limbii de cerul-gurii sau a buzelor una de alta; a pleoscăi. *Sorbi un gît de vin, plescăi din limbă și-mi făcu cu ochiul* (SADOV.). ◆ Ext. A mînca cu zgomot. **2** A scoate un sunet caracteristic prin pocnirea sau plesnirea unui corp solid de un alt corp solid sau prin lovirea de ceva tare; a pleoscăi. *Opincile lui plescăiau pe ulița uscată* (REBR.). ◆ A aplauda. **3** (*despre lichide, substanțe vîscoase etc.*) A se lovi sau a fi lovit de sau cu un corp tare, producînd un zgomot caracteristic; a pleoscăi, (*reg.*) a plescăni. *Valul cade plescăind pe-o lespede lată de piatră* (VLAH.). • prez.ind. *pléscăi*, (*pop.*) *-iesc.* /***pleasc*** + ***-ăi***.

plescăíre *s.f.* Acțiunea de *a plescăi* și rezultatul ei. • sil. *-că-i-*. pl. *-i.* /v. ***plescăi***.

plescáit *s.n.* **1** Zgomot făcut de cineva cu gura, cînd mănîncă repede și lacom; clefăit. ◆ Sunet produs prin desprinderea bruscă a limbii de cerul-gurii sau a buzelor una de alta, prin care se exprimă mirarea, plăcerea, admirația etc. *Îndemna iepele arar cu un plescăit de limbă energic* (REBR.). **2** Zgomot produs de un lichid sau de o substanță vîscoasă care se lovește sau care este lovită de un corp tare; pleoscăit, plescăitură. *S-aude plescăitul mării la țărmuri* (SADOV.). **3** Pocnet. *Cîte-un plescăit de copită răsuna ca-ntr-o catedrală* (VLAH.). • pl. *-uri.* /v. ***plescăi***.

plescăitúră *s.f.* Plescăit. *Se dezvelise o boltă roșie... rumenind toată fața orașului îngenunchеat sub plescăiturile reci ale ploii* (REBR.). • sil. *-că-i-*. pl. *-i.* /***plescăi*** + ***-tură***.

plescăní *vb. IV. intr.* **1** A pocni. **2** (*reg.*) A plescăi. *Picurau mereu stropi grei în bălțile de jos, plescănind* (AGÂR.). • prez.ind. *-esc.* /***pleasc*** + ***-ăni***.

plesi-Elem. de compunere „percuție". • /<fr. ***plessi-***; cf. gr. *πλήξις* „lovitură" <*πλήσσω* „a lovi".

plesimétric, -ă *adj.* (*med.*) Care ține de plesimetrie, care se referă la plesimetrie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***plessimétrique***.

plesimetríe *s.f.* (*med.*) Folosire a plesimetrului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***plessimétrie***.

plesimétru *s.n.* (*med.*) Instrument folosit pentru practicarea percuției. • pl. *-e.* /<fr. ***plessimétre***.

plesio-Elem. de compunere „vecin", „aproape". • /<fr. ***plésio-***; cf. gr. *πλησίος* „apropiat".

plesiobiótic, -ă *adj.* (*biol.*; *despre organisme*) Care trăiește în vecinătatea altui organism. • sil. *-si-o-bi-o.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***plésiobiotique***.

plesiomórf, -ă *adj.* (*biol.*; *despre organisme*) Care este asemănător morfologic cu un alt organism. • sil. *-si-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***plésiomorphe***.

plesiotíp *s.n.* (*biol.*) Specie înrudită cu un genotip. • sil. *-si-o-.* pl. *-uri.* /<fr. ***plésiotype***.

plesiozáur *s.m.* (*paleon.*; *la pl.*) Gen de reptile marine, fosile, din era mezozoică, cu capul mic, cu gîtul lung, șerpuitor, cu trunchiul gros, cu numeroase vertebre cervicale și cu membrele foarte dezvoltate, transformate în palete înotătoare (*Plesiosauri*); (*și la sg.*) reptilă care face parte din acest gen. • sil. *-si-o-*; *-za-ur.* pl. *-i.* și *pleziozáur s.m.* /<lat. ***plesiosaurus***, fr. ***plésiosaure***.

plesneálă *s.f.* Plesnitură. <> Loc.adv. (*fam.*) *La plesneală* = la nimereală, la întîmplare. • pl. *-eli.* și *plezneálă s.f.* /***plesni*** + *-eală*.

plésnet *s.n.* **1** Zgomot (de mare intensitate) de scurtă durată, produs de ceva care izbește aerul sau alte corpuri; plesnitură. *Se învîrtea sfîntul Ilie încurajîndu-și armăsarii cu tunete și cu plesnete* (ODOB.). **2** Zgomot produs de un obiect care se sparge sau crapă. **3** Lovitură (dată cu palma). *L-a luat la plesnete* (POP.). • pl. *-e.* /***plesni*** + *-et*.

plesní *vb. IV.* **1** *intr.* A crăpa, a se sparge, a se despica brusc și cu zgomot în urma unei presiuni interioare, a unei lovituri, a unei variații de temperatură etc.; spec. a exploda. *O pocnitură grozavă îl trezi... plesnise cauciucul* (BRĂ.). <> (*despre oameni, despre animale sau despre părți ale corpului lor*) *Fracul îl strînge de-i plesnesc ochii* (C. NEGR.). Δ (*în imprec.*) *Nia d-acolo, plesni-ți-ar ochii* (PRED.). <> Expr. *A plesni de...* = a nu mai putea de..., a fi (prea) plin de... *Cînd a văzut unele ca aestea..., plesnea de ciudă* (CR.). *A-i plesni cuiva capul* (*de durere*) v. cap. *A-i plesni creierii* (*în cap*) v. creier. *A-i plesni* (*cuiva*) *fierea de mînie* (ori *de ciudă, de necaz etc.*) v. fiere. *A(-i) plesni* (*cuiva*) *maiul în el* (*de ciudă, de necaz etc.*) v. mai. *A plesni* (*în cineva*) *rînza* (*de ciudă, de necaz etc.*) v. rînză. ◆ (*despre muguri, boboci*) A începe să se desfacă. *În noaptea asta călduță, de primăvară, plesnesc pe rînd mugurii* (CA. PETR.). ◆ (*despre abcese*) A se deschide, a se desface, a se sparge. **2** *intr.* A crăpa producînd fisuri; a căpăta fisuri, crăpături. <> Expr. *A-i plesni* (*cuiva*) *buza* (*de* sau *după ceva*) v. buză. *A-i plesni cuiva obrazul* (*de rușine*) v. obraz. **3** *intr.* A se rupe (prin întindere, suprasolicitare, prin uzură etc.), producînd fisuri, crăpături. *Două coarde îi plesniră una după alta* (DELAVR.). <> Expr. *A întinde coarda pînă plesnește* v. coardă. ◆ (*despre haine*) A fi foarte strîns pe corp și a începe să se rupă de obicei de-a lungul unei cusături. *La subsuori, jacheta-i plesni* (AGÂR.). **4** *intr., tr.* A izbi un obiect (sau aerul) cu un corp elastic, în special cu un bici, producînd un zgomot caracteristic; a pocni cu zgomot două obiecte unul de altul. *O porniră spre orizont plesnind din bice* (CĂL.). ◆ (*intr.*) A pocni, a trosni, a produce un zgomot caracteristic în urma unei explozii, a unei arderi etc. *Plesnește arar un foc de armă* (CE. PETR.). **5** *tr.* A izbi, a lovi, a bate, a pocni cu mîna sau cu un obiect, producînd un zgomot caracteristic. *Dacă-l plesneam, poate-l omoram și înfundam temnițele* (REBR.). ◆ Spec. A pălmui. *Palma grea a tatii a plesnit cu sete obrazul bătrînului* (VORN.). <> (*refl.*) *Se plesni cu mîna peste frunte* (STANCU). <> Expr. (*fam.*) *Unde-o plesnești și unde crapă*, se spune atunci cînd se obține cu totul alte rezultate decît cele așteptate. (*intr.*) *A-i plesni* (*ceva*) *în* (sau *prin*) *cap* (sau *în minte, prin gînd*) = a-i veni pe neașteptate o idee năstrușnică; a-i trece (deodată) prin minte. *Nici în cap i-a plesnit vreodată d-a se îndoi de buna credință a amicului său* (HASD.). *Cum îi plesnește în* (sau *prin*) *cap* = cum se pricepe, cum știe, cum crede. *A plesni* (pe cineva) *în pălărie* v. pălărie. ◆ Fig. (*fam.*; *constr. cu pron. „o" cu val. neutră*) A o nimeri, a o potrivi. *Bine-o mai plesnișsi dinioare cu cuvinte din scriptură* (CR.). ◆ A lovi ușor, a împinge, a așeza. *Și-a plesnit pălăria pe cap.* ◆ Fig. A imputa cu forță, cu hotărîre; a spune răspicat în față (reproșînd, condamnînd, demascînd). *Îi plesnește în față cele mai strașnice acuzații.* ◆ (*intr.*; *în corel. cu „a trînti", „a trăsni"*) A-și exterioriza nemulțumirea manifestîndu-se zgomotos; a produce zgomot (din cauza mîniei) *Se sculă cu noaptea în cap și începu a trînti și a plesni prin casă* (CR.). ◆ (*refl.*) A se izbi cu zgomot de un obiect. **6** *intr.* (*cu determ. ca „din palme", „din degete", „din buze"*) A lovi cu zgomot unul de altul pentru a chema pe cineva, pentru a atenționa, pentru a-și exprima veselia, nerăbdarea etc. *Zicînd aceste, plesni de trei ori din palme* (ISP.). <> Expr. (*intr.*) *Cît ai plesni din palme* (sau *din bici*) = foarte repede, într-o clipă, pe dată, imediat. **7** *intr.* Fig. (*pop.*; *fam.*) A muri. *De apă sfințită plesnește împieliatul* (CĂL.). • prez.ind. *-esc.* și *plezní vb. IV.* /<sl. veche **плєснѫти**.

plesníre *s.f.* **1** Acțiunea de *a plesni* și rezultatul ei. **2** (*tehn.*) Rupere bruscă produsă în pereții unui vas, ai unui tub sau ai unei piese, ca efect al presiunii interioare, al unei variații de temperatură etc. • pl. *-i.* și *plezníre s.f.* /v. ***plesni***.

plesnít[1] *s.n.* Faptul de *a plesni.* • și *pleznít s.n.* /v. ***plesni***.

plesnít[2]**, -ă** *adj.* **1** Care este crăpat; care s-a spart, care s-a despicat. ◆ Care are crăpături, fisuri. *Îl durură buzele umflate și plesnite* (STANCU). **2** Care s-a rupt din cauza întinderii, a suprasolicitării, a uzurii etc. *Purta pe umeri un cojoc vechi și plesnit* (BOGZA). • pl. *-ți, -te.* și *pleznít, -ă adj.* /v. ***plesni***.

plesnitoáre *s.f.* **1** Jucărie care produce un zgomot puternic, prin învîrtire, lovire, atingere etc. **2** (*înv., reg.*) Disc, verigă care se pune între capătul osiei carului și roată, pentru a împiedica frecarea acestora. **3** (*reg.*) Șfichiul biciului; pleasnă. **4** (*bot.*) Plantă erbacee din familia cucurbitaceelor, cu florile galbene și cu fructele care, ajunse la maturitate, plesnesc cu zgomot, aruncînd în afară semințele (*Ecballium elaterium*); pocnitoare. • pl. *-ori.* și *pleznitoáre s.f.* /***plesni*** + *-toare*.

plesnitúră *s.f.* **1** Faptul de a plesni; lovire, izbire; zgomot produs de anumite lovituri; plesneală. *Inima îi bătea atît de năvalnic că nici nu simțea plezniturile ploaiei* (REBR.). **2** Zgomot produs de ceva care izbește aerul sau alte corpuri. *O pereche de hulubi sălbatici s-au înălțat cu plesnituri de aripi* (SADOV.). **3** Crăpătură, fisură. • pl. *-i.* și *pleznitúră s.f.* /***plesni*** + *-tură*.

pleș, pleáșă *adj., s.f.* **1** *adj.* (*înv., pop.*; *despre oameni*) Care este chel, pleșuv. *Era pleș la cap ca un genunchi* (GAN.). <> (*despre cap, creștet, frunte*) *Un popă... smolit în față, cu capul pleș* (CR.). **2** *adj.* Analog. (*despre dealuri, munți, soluri etc.*) Care este lipsit de vegetație; sterp, gol. *Trebuia... să ocolească dîmburile pleșe* (GAL.). **3** *s.f.* (*pop.*) Porțiune a muntelui lipsită de vegetație; pleșuvie. *Ici-colea tot se mai văd pleșuri neacoperite cu verdeață* (PER.). • pl. *pleși, -e.* /<sl. veche **плѣшь**.

pleșcán *s.m.* (*fam.*) Jefuitor. • pl. *-i.* /***pleașcă*** + *-an*.

pleșcár *s.m.* (*fam.*) Persoană care umblă după chilipiruri; (*fam.*) chilipirgiu, pleșcaș. • pl. *-i.* /***pleașcă*** + *-ar*.

pleșcáș *s.m.* (*fam.*) **1** Jefuitor. *Acești pleșcași stingheri... nu erau așa cruzi* (GAL.). **2** Pleșcar. • pl. *-i.* /***pleașcă*** + *-aș*.

pleșcuí *vb. IV. intr.* **1** (*reg.*) A umbla după chilipir, după cîștig ușor, după pleașcă. **2** (*înv., reg.*) A prăda, a jefui. • prez.ind. *-iesc.* /***pleașcă*** + *-ui*.

pleșcuít *s.n.* (*reg.*) Faptul de *a pleșcui*; chilipir. *Vezi... cîtu-i de-a dracului lumea asta? numai după pleșcuit umblă* (CR.). • /v. ***pleșcui***.

pleșúg, -ă *adj.* v. pleșuv.

pleșúv, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care nu are păr pe cap; care este chel. *Gros și pleșuv, avea totuși părul de după urechi adus cu măiestrie* (HOG.). <> (*despre cap, creștet, frunte*) *Fruntea largă care se pierdea în creștetul pleșuv și lucitor* (REBR.). **2** Analog. (*despre soluri, dealuri, munți etc.*) Care este hpsit (total) de vegetație. *Peste coastele pleșuve ale dealurilor, haina iernii era... imaculată* (AGÂR.). ◆ (*despre ogoare*) Care este fără semănături. ◆ Ext. Care este uscat, sterp, arid. ◆ (*despre arbori*) Care este fără frunze; desfrunzit. • pl. *-i, -e.* și (*reg.*) *pleșúg, -ă adj.* /<bg. ***плешив***.

pleșuví *vb. IV.* **1** *intr.* (*despre oameni*) A rămîne fără păr; a cheli. *De-acu am să pleșuvesc de istov* (SADOV.). <> (*refl.*; *despre cap, creștet, frunte*) *Capul i s-a pleșuvit de mult.* **2** *refl.* (*despre munți, dealuri, soluri etc.*) A rămîne fără vegetație. *Toamna bătea la ușă... Hotarul se pleșuvea mereu* (REBR.). • prez.ind. *-esc.* /***pleșuv*** + *-i*.

pleșuvíe *s.f* **1** Lipsă a părului de pe cap, ca urmare a căderii lui. ◆ Boală care pricinuiește această cădere. *Flăcăii loviți prea de timpuriu de pleșuvie își întăresc rădăcina părului cu fierturi* (PER.). **2** Porțiune a capului rămasă fără păr; chelie. *Bătrînul mă asculta... mîngîindu-și pleșuvia arsă de soare* (SADOV.). **3** Porțiune a unui munte lipsită de vegetație. *Deslușeam... proeminențele Ceahlăului, pleșuviile Ciungilor* (GAL.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***pleșuv*** + *-ie*.

pleșuvíre *s.f.* Acțiunea de *a (se) pleșuvi* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***pleșuvi***.

pleșuvít, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care a devenit pleșuv; chel. • pl. *-ți, -te.* /v. ***pleșuvi***.

pleteáncă *s.f.* (*reg.*) Panglică îngustă sau fir de lînă, cu care de obicei femeile își împletesc și își împodobesc părul. • pl. *-ence.* /***pleată*** + *-eancă*.

pléter *s.n.* **1** Împletitură de nuiele. *Mai trage două-trei pletere peste mărăcini, ca să-i întărească* (POP.). **2** (*pesc.*) Gard pescăresc, construit din stuf, din nuiele de salcie sau de alun, care este instalat de-a lungul malurilor, în albia majoră a rîurilor etc., pentru a opri ieșirea peștelui dintr-o anumită zonă. • pl. *-e.* /<srb. ***pleter***.

pletíná *s.f.* (*nav.*) Navă mică remorcată, destinată transportului mărfurilor pe căi de navigație cu adîncimi mici. • acc. și *plétină.* pl. *-e.* /cf. *pilotină*.

pletismo-Elem. de compunere „variație, modificare". • /<fr. ***pléthysmo-***; cf. gr. *πληθυσμός* „multiplicare, abundență".

pletismográf *s.n.* (*med.*) Aparat folosit în pletismografie. • pl. *-e.* /<fr. ***pléthysmographe***.

pletismografíe *s.f.* (*med.*) Metodă de explorare a circulației periferice bazată pe înregistrarea variațiilor pulsului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***pléthysmographie***.

pletismográmă *s.f.* (*med.*) Curbă obținută la pletismograf. • pl. *-e.* /<fr. ***pléthysmogramme***.

plétoră *s.f.* **1** (*med.*) Cantitate de sînge sau de umori care depășește valorile normale din întreg organismul sau din anumite părți ale lui; stare anormală caracterizată prin creșterea cantității de sînge în organism sau în anumite părți ale acestuia, care se manifestă prin supraîncărcarea inimii și prin distensiunea anormală a vaselor sangvine, ceea ce determină roșeața pielii și a mucoaselor, prin palpitații, puls accelerat, respirație scurtă etc. ◆ Creștere excesivă a oricărui lichid al corpului. **2** Cantitate (prea) mare, număr mare de ființe sau de lucruri fără valoare; prisos, surplus; exces. *În săli e o pletoră de candidați.* <> (*lingv.*) *Pletoră semantică* = aglomerare (excesivă) de sensuri la unele cuvinte. • acc. și *pletóră.* /<fr. ***pléthore***; cf. gr. *πληθώρα* <*πλήθω* „a (se) umple, a fi plin".

pletóric, -á *adj.* **1** (*despre oameni*) Care are prea mult sînge; sangvin. **2** Care este în număr prea mare; numeros, supraabundent, excesiv. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***pléthorique***.

pletorísm *s.n.* Caracter pletoric. • /***pletor[ic]*** + *-ism*.

pletós, -oásă *adj.* **1** (*despre oameni sau despre capul lor*) Cu păr lung și bogat; cu plete mari. *Auzi bine vocea țăranului pletos de-afară* (REBR.). ◆ Ext. (*peior.*; *despre bărbați*) Care are părul lăsat să crească excesiv de lung. <> (*subst.*) *Pletosul slinos se mai învîrti de cîteva ori* (STANCU). ◆ (*despre unele animale*) Care are coamă lungă și bogată. *Are un cîrd pletos de zimbri în codri de arini* (ALECS.). **2** (*despre plante*) Care are tulpinile, ramurile sau frunzele lungi, dese, aplecate în jos. <> *Salcie pletoasă* v. salcie. • pl. *-oși, -oase.* /***pleată*** + *-os*.

pleu *s.n.* (*reg.*) Tinichea. • pl. *-uri.* și *plev s.n.* /<magh. ***pléh***, srb. ***pleh***.

pleur-Elem. de compunere „pleură". • și *pleuro-.* /<fr. ***pleur(o)***-; cf. gr. *πλευρά* „coastă; latură".

pleurál, -ă *adj.* (*anat.*) Care aparține pleurei, care se referă la pleură. • sil. *ple-u-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***pleural***.

pléură *s.f.* (*anat.*) Membrană seroasă care învelește plămînii și căptușește pereții cavității toracice. • sil. *ple-u-.* pl. *-e.* /<lat. ***pleura***, ngr. ***πλευρά***, fr. ***pleure***, it. ***pleura***; cf. gr. *πλευρά* „coastă".

pleurectomíe *s.f.* (*chir.*) Rezecție parțială a pleurei. • sil. *ple-u-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***pleurectomie***.

pleurétic, -á *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care suferă de pleurezie. • sil. *ple-u-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***pleurétique***.

pleurezíe *s.f.* (*med.*) Boală care constă în inflamația acută sau cronică a pleurei pulmonare, însoțită adesea de o abundentă secreție de lichid seros, purulent sau hemoragic în cavitatea pleurală. <> *Pleurezie purulentă* = piotorax. • sil. *ple-u-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***pleurésie***; cf. lat. *pleurīsis, -is*.

pleurítă *s.f.* (*med.*) Boală care constă în inflamația uscată a pleurei pulmonare, fără apariția lichidului în cavitatea pleurală; pleurezie uscată. • sil. *ple-u-*. pl. *-e*. /<fr. ***pleurite***; cf. lat. *pleurīsis*.

pleurític, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) **1** *adj.* Care este specific pleureziei; care este cauzat de pleurezie. **2** *s.m., s.f.* Persoană care suferă de pleurezie. • sil. *ple-u-*. pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***pleurétique***.

pleuro- v. pleur-.

pleurocél *s.n.* (*med.*) Hernie a plămânului și a pleurei. • sil. *ple-u-*. /<fr. ***pleurocèle***.

pleurodinie *s.f.* (*med.*) Durere acută, de natură inflamatorie, în regiunea nervilor intercostali. • sil. *ple-u-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***pleurodynie***; cf. gr. *πλευρά* „coastă", *ὀδύνη* „durere".

pleurolíză *s.f.* (*chir.*) Tăiere a aderențelor pleurale care unesc cele două foițe ale pleurei. • sil. *ple-u-*. pl. *-e*. /<fr. ***pleurolyse***.

pleuróm *s.n.* (*med.*) Mezoteliom pleural. • sil. *ple-u-*. pl. *-oame*. /<fr. ***pleurome***.

pleuronectíde *s.n. pl.* (*iht.*) Familie de pești osoși, cu corpul plat, care trăiesc culcați pe o parte, cuprinzînd cambula, calcanul, limanda etc. (*Pleuronectidae*). • sil. *ple-u-*. /<fr. ***pleuronectidés***.

pleuropericardítă *s.f.* (*med.*) Inflamație simultană a pleurei și a pericardului. • sil. *ple-u-*. pl. *-e*. /<fr. ***pleuropéricardite***.

pleuroperitonítă *s.f.* (*med.*) Inflamație simultană a pleurei și a peritoneului. • sil. *ple-u-*. pl. *-e*. /<fr. ***pleuropéritonite***.

pleuropneumectomíe *s.f.* (*chir.*) Rezecție în același timp a pleurei și a plămânului subiacent. • sil. *ple-u-*; *pne-u-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***pleuropneumectomie***.

pleuropneumoníe *s.f.* (*med.*) Pneumonie care afectează și pleura adiacentă zonei pulmonare bolnave. • sil. *ple-u-*; *-pne-u-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***pleuropneumonie***.

pleuropneumopatíe *s.f.* (*med.*) Afecțiune simultană a pleurei și a plămânului. • sil. *ple-u-*; *-pne-u-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***pleuropneuomopathie***.

pleuropulmonár, -ă *adj.* (*anat.*) Care aparține pleurei și plămânului, care se referă la pleură și la plămân. • sil. *ple-u-*. pl. *-i, -e*. /<engl. ***pleuropulmonary***.

pleuroragíe *s.f.* (*med.*) Acumulare de sînge în cavitatea toracică. • sil. *ple-u-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***pleurorragie***.

pleuroscóp *s.n.* (*med.*) Instrument cu ajutorul căruia se examinează vizual cavitatea pleurală. • sil. *ple-u-*. pl. *-oape*. /<fr. ***pleuroscope***.

pleuroscopíe *s.f.* (*med.*) (Metodă de) explorare vizuală a cavității pleurale cu ajutorul pleuroscopului; toracoscopie. • sil. *ple-u-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***pleuroscopie***; cf. gr. *πλευρά* „coastă", *σκοπέω* „a examina".

pleurót *s.m.* (*bot.*) Specie de ciupercă comestibilă, din familia agaricaceelor, care crește pe trunchiul arborilor (*Pleurotus*). • sil. *ple-u-*. /<fr. ***pleurote***.

pleurotomíe *s.f.* (*chir.*) Deschidere a cavității pleurale pentru evacuarea puroiului colectat în această cavitate sau pentru explorarea acesteia. • sil. *ple-u-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***pleurotomie***.

pleurototónus *s.n.* (*med.*) Poziție pe care o ia corpul în tetanos, constînd în încovoierea laterală a trunchiului, din cauza contractării unilaterale a musculaturii. • sil. *ple-u-*. /<fr. ***pleurothotonus***; cf. gr. *πλευρόθεν* „dintr-o parte, lateral", *τόνος* „întindere".

pleustón *s.n.* (*bot.*) Biocenoză alcătuită din taluri pluricelulare și din alge roșii sau brune, care plutesc pe suprafața apei. • sil. *ple-us-*. /<fr. ***pleuston***, germ. ***Pleuston***; cf. gr. *πλέω* „a pluti", „a naviga".

plev *s.n.* v. pleu.

plevăíță *s.f.* (*bot.*) Numele a două plante erbacee, din familia compozitelor, cu tulpina lînoasă și ramificată de la bază, cu florile mici roz-violacee sau roșii-purpurii, care cresc în regiunile de stepă și de silvostepă (*Xeranthemum annuum* și *foetidum*); imortelă, (*reg.*) măturice, pleviță. • sil. *-va-i-*. pl. *-e*. /cf. *pleviță*[2].

pleví *vb. IV.* v. plivi.

plevílă[1] *s.f.* (*bot.*; *înv., reg.*) Neghină (*Agrostema githago*). ◆ Gener. Buruiană. • pl. *-e*. /<bg. *плевел*.

plevílă[2] *s.f.* (*înv., reg.*) Plivire. • pl. *-e*. /***plevi*** + *-ilă*.

pléviță[1] *s.f.* (*pop.*) **1** Placă de fier care îmbracă partea de jos a leucii. **2** Bucată de fier care se bate în cuie sau în nituri pentru a acoperi o crăpătură la vase, la albii etc. • pl. *-e*. /***plev*** + *-iță*.

pléviță[2] *s.f.* (*bot.*; *reg.*) Plevaiță (*Xeranthemum annuum* și *foetidum*). • pl. *-e*. /***pleavă*** + *-iță*.

plevúșcă *s.f.* **1** (*iht.*) Pește de baltă, din familia ciprinidelor, lung de 6-10 cm, cu corpul acoperit cu solzi mărunți, de culoare galbenă-verzuie, cu luciu metalic, avînd o dungă albastră pe laturi (*Leucaspius delineatus*); pleavă. ◆ Gener. Nume dat peștilor mărunți de orice specie. **2** Fig. Grup de oameni fără importanță. *Ofițerii de rînd, plevușca, trăiau ceva mai bine* (PAS). • pl. *-ști, -ște*. /***pleavă*** + *-ușcă*.

plex *s.n.* (*anat.*) Țesut anatomic format din fibre nervoase sau din vase sangvine, împletite nesistematizat între ele, care se află în diferite puncte ale organismului. <> *Plex solar* = plex al sistemului simpatic, situat în partea superioară a cavității abdominale, lîngă stomac. • pl. *-uri*. /<fr. ***plexus***, lat. ***plexus*** <*plectĕre* „a împleti".

plexalgíe *s.f.* (*med.*) Nevralgie a unui plex nervos sau simpatic. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***plexalgie***.

plexi- Elem. de compunere „care se îndoaie". • /<fr. ***plexi-***; cf. lat. *plexus* <*plectĕre* „a se îndoi".

pléxiglas *s.n.* (*chim.*) Masă plastică transparentă, incasabilă, folosită ca înlocuitor al sticlei, din care se fac diferite obiecte rezistente la șocuri și la trepidații; sticlă organică, stiplex, polimetacrilat. • acc. și *plexiglás*. /<germ. ***Plexiglas***, fr. ***plexiglas***.

plexíta *s.f.* (*med.*) Inflamație a unui plex nervos. • pl. *-e*. /<fr. ***plexite***.

plexulár, -ă *adj.* (*anat.*) Care aparține plexului rahidian, care se referă la plexul rahidian. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***plexulaire***.

plezanteríe *s.f.* Lucru amuzant; discuție ușoară; glumă. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***plaisanterie***.

pleziozáur *s.m.* v. plesiozaur.

piezír[1] *s.f.* Plăcere. • pl. *-uri*. /<fr. ***plaisir***.

plezír[2] *s.n.* (*alim.*) Prăjitură rulată în formă de cornet. • /<fr. ***plaisir***.

plezneálă *s.f.* v. plesneală.

plezní *vb. IV.* v. plesni.

plezmíre *s.f.* v. plesnire.

plezníț[1] *s.n.* v. plesnit[1].

plezníț[2]**, -ă** *adj.* v. plesnit[2].

plezniț oáre *s.f.* v. plesnitoare.

plezniț úră *s.f.* v. plesnitură.

pliá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică țesături, hîrtii etc.*) A îndoi suprapunînd părțile într-o anumită ordine; a împături. **2** *tr.* (*compl. indică table*) A îndoi cu 180° de-a lungul unei linii drepte sau curbe. **3** *intr.* Fig. A ceda, a se supune. ◆ A se orienta, a se îndrepta într-o anumită direcție. *Producția s-a pliat pe cererea pieței*. • prez. ind. *-iez*. /<fr. ***plier***.

pliábil, -ă *adj.* **1** Care poate fi pliat, care este ușor de pliat. **2** Fig. Care este docil, supus. • sil. *pli-a-*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***pliable***.

pliáj *s.n.* **1** Pliere. **2** Operație de împachetare a parașutei în vederea lansării; pliere. • sil. *pli-aj*. pl. *-e*. /<fr. ***pliage***.

pliánt, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* (*despre obiecte*) Care poate fi îndoit și împăturit (micșorîndu-și suprafața). *Un scaun pliant foarte comod* (SADOV.). **2** *s.n.* Tipăritură care conține informații, fotografii, prospecte, cataloage, reclame etc. imprimate pentru reclamă și care este îndoită de mai multe ori pentru comoditatea utilizării. • sil. *pli-ant*. pl. *-ți, -te*. /<fr. ***pliant***.

plevăiță

pliát, -ă *adj.* Care este îndoit, împăturit. • sil. *pli-at*. pl. *-ți, -te*. /v. ***plia***.

plic *s.n.* Obiect confecționat din hîrtie împăturită și lipită pe trei părți, în care se introduc scrisori, acte etc. (în vederea expedierii lor). <> *Plic ministerial* v. ministerial. ◆ Obiectul împreună cu ceea ce conține. *Du plicul ăsta la poștă, te rog!* • pl. *-uri*. /<ngr. ***πλίκος***, it. ***plico***.

plícă *s.f.* **1** (*anat.*) Cută a pielii sau a mucoaselor pereților anatomici. **2** Manșetă obținută prin îndoire înăuntru. • pl. *-ce*. /<lat. ***plica, -ae***, fr. ***plique***.

plici[1] *interj.* Cuvînt care imită zgomotul produs de apă cînd se lovește de un obiect solid, de o lovitură (aplicată cuiva pe piele) etc.; pleosc. *Două lacrimi... au picat făcînd plici!* (BRĂT.). • /onomat.

plicí[2] *vb. IV. intr.* A pliciui. *Nu mai auzi... nici picurii de ploaie care pliceau în geamuri* (REBR.). <> (*tr. fact.*) *Plicii limba în cerul gurii* (G. M. ZAMF.). • prez. ind. *-esc*. /***plici***[1] + *-i-*.

pliciuí *vb. IV. intr.* A face plici; a plici. *Limbi de pară se ridicau furioase, trosnind și pliciuind* (CĂL.). • prez. ind. *-iesc*. /***plici***[1] + *-ui-*.

pliciuíre *s.f.* Acțiunea de *a pliciui* și rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. ***pliciui***.

plicticós, -oásă *adj.* **1** Care produce plictiseală. *Situația... i se părea mai mult plicticoasă decît tristă* (REBR.). **2** Care supără, care enervează; agasant. *Ce plicticos ești cînd îți iei aere de astea* (VLAH.). • pl. *-oși, -oase*. /<ngr. ***πληκτικός***.

plictís *s.n.* (*înv., fam.*) Plictiseală. *Indiferență și plictis boieresc* (ARGH.). • acc. și *plictis*. /de la ***plictisi***, prin derivare regresivă.

plictiseálă *s.f.* **1** Stare sufletească apăsătoare, provocată de singurătate, de lipsa de ocupație, de o activitate lipsită de interes, de monotonie etc.; gol sufletesc, urît, (*înv.; fam.*) plictis. *Se uită lung, cu plictiseală, la pereții de bîrne* (CE. PETR.). **2** Stare de enervare, de agasare. *Rîse cu o ușoară plictiseală* (CĂL.). • pl. *-eli*. /***plictisi*** + *-eală*.

plictisí *vb. IV.* **1** *refl.* A suferi, a fi cuprins de plictiseală, a avea un gol sufletesc; a-i fi urît, a lîncezi. ◆ A se sătura (de cineva sau de ceva), a nu-i mai face plăcere. *Nu e bine ca soții să aibă aceeași vîrstă... bărbații se plictisesc repede* (CĂL.). **2** *tr.* A supăra, a enerva, a irita, a agasa (pe cineva). *M-ai plictisit cu filozofiile tale de adolescent* (H. LOV.). • prez.ind. *-esc*. /<ngr. ***έπληξα***, aor. lui *πλήσσω*.

plictisíre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *plictisi* și rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. ***plictisi***.

plictisít, -ă *adj.* **1** Care este cuprins, stăpînit de plictiseală. *Se simțea obosit și mai ales plictisit* (REBR.). ◆ Care exprimă sau manifestă plictiseală. *Zeflemisea cu înfățișarea plictisită și obosită* (CE. PETR.). ◆ Care este dezgustat (de ceva sau de cineva). *Plictisit, avocatul repetă de cîteva ori vorba „bine"* (VLAH.). **2** Care este enervat, agasat, supărat. *Par plictisiți că i-am trezit din somn* (RALEA). • pl. *-ți, -te*. /v. ***plictisi***.

plictisitór, -oáre *adj.* **1** Care plictisește; ext. neinteresant, searbăd, anost. *Nimic nu este mai plictisitor decît un individ care înlătură din convorbire tot ce nu e despre el* (CĂL.). **2** Care supără; enervant, agasant. *Ploaia... țîrîia cu o monotonie plictisitoare* (REBR.). • pl. *-ori, -oare*. /***plictisi*** + *-tor*.

plicuí *vb. IV. tr.* (*înv.; compl. indică scrisori, acte etc.*) A pune, a închide într-un plic. *Plicui și pecetlui această scrisoare* (FIL.). • prez.ind. *-iesc*. /***plic*** + *-ui-*.

pliculéț *s.n.* Dim. al lui *plic*; plicușor. • pl. *-e*. /***plic*** + *-uleț*.

plicușór *s.n.* Pliculeț. *În alt plicușor mai mic, tot sigilat, numele autorului* (CAR.). • pl. *-oare*. /***plic*** + *-ușor*.

plié *s.n.* (*cor.*) Îndoire lentă a picioarelor cu genunchii în afară, urmată de întinderea lor. • pl. *-uri*. /<fr. ***plié***.

pliére *s.f.* **1** Operație manuală sau mecanizată de îndoire și așezare în pliuri a hîrtiei sau a materialelor textile; pliaj. **2** Îndoire cu 180° a unei table de-a lungul unei linii drepte sau curbe. **3** Operație de împachetare a parașutei în vederea lansării; pliaj. • sil. *pli-e-*. pl. *-i*. /v. ***plia***.

plimb *s.n.* v. plimbă.

plimbá *vb. I.* **1** *refl.* A merge (pe jos, în mașină etc.), a se deplasa fără grabă, dintr-un loc în altul, pentru a se recrea, pentru a face mișcare, pentru agrement etc.; (*înv.*) a se promena. *Mă plimbam încet pe Calea*

Victoriei (CAR.). ◇ Expr. (*fam.*) *Du-te de te plimbă* = vezi-ți de treabă, du-te și lasă-mă-n pace. *A se plimba apostolicește* v. apostolicește. *A se plimba ca vodă prin* (ori *în*) *lobodă* v. vodă. ◇ Fig. *Dunărea se plimba capricios printre dealuri și lunci* (SADOV.). **2** (*tr.*; *compl. indică oameni sau animale*) A duce, a purta cu sine; a scoate și a însoți la plimbare. *Mini fu plimbată peste tot* (CĂL.). ◇ Expr. *Plimbă ursul!* = pleacă! du-te și-ți vezi de treabă! **3** *tr.* A mișca ceva încoace și încolo, a trece dintr-o parte în alta; a deplasa. *Silion îi plimbă pe sub nas tabachera sa deschisă* (VIN.). ◇ (*constr. cu dat.*; *compl. indică părți mobile ale corpului*) *Își preumblă iute ochii săi albicioși pe toată întinderea* (HOG.). • prez.ind. *plimb.* și (*reg.*) *preumblă*, *primblă vb. I.* /lat. ***perambŭlare***.

plimbăre *s.f.* **1** Acțiunea de *a* (*se*) *plimba* și rezultatul ei; mers în voie pentru a se recrea, a lua aer etc.; promenadă. *A ieșit cu copiii Agatei la plimbare* (SLAV.). ◇ Expr. (*fam.*) *A trimite* (pe cineva) *la plimbare* = *a*) a se dispensa de serviciile cuiva, a se descotorosi de cineva. *Fiecare își cunoaște socotelile lui... A trebuit să-l trimit la plimbare* (CA. PETR.); *b*) a nu sta la discuție (cu cineva), a da afară; a concedia. *Îl trimiteam la plimbare c-o vorbă scurtă* (SADOV.). ◆ Călătorie (de agrement), drum; peregrinare, umblătură. *O plimbare în toată Pocuția* (DELAVR.). **2** Concr. (*înv.*) Loc de promenadă. *Sînt multe, frumoase piețe și primblări* (KOGĂL.). • pl. *-ări*. și (*reg.*) *preumbláre*, *primbláre s.f.* /v. ***plimba***.

plimbát *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *plimba*. • /v. ***plimba***.

plímbă *s.f.* (*reg.*) **1** Partea de deasupra a unei balustradei, a unei scări. *O femeie scoboară scările... O mînă îi alunecă pe plimbul scării* (DELAVR.). ◆ Ext. Balustradă. **2** Nume dat unor obiecte sau părți ale acestora care servesc la fixare, la susținere, la sprijinire. • pl. *-e*. și *plimb s.n.* /de la ***plimba***, prin derivare regresivă.

plimbăréț, -eáță *adj.* (*adesea peior.*) Căruia îi place să se plimbe (mult), să meargă (fără rost), să hoinărească. *Un nor de vară... vărsînd din el o ploaie... peste plimbăreața lume* (MACED.). ◇ (*subst.*) *Plimbăreții... se opriseră* (CA. PETR.). • pl. *-eți, -ețe*. /***plimba*** + *-ăreț*.

plimbărícă *s.f.* (*fam.*) Dim. al lui *plimbare*. *Vremea, de ieri seară, este splendidă: ...senin, calm, căldurică, tocmai bine de plimbărică* (CAR.). • pl. *-ci*. /***plimbare*** + *-ică*.

plin, -ă *adj., s.n.* **I** *adj.* **1** (*despre vase, recipiente, spații, încăperi etc.*) Care este umplut cu ceva pînă la limită, în care se află ceva pînă la limită; care conține toată cantitatea pe care o poate cuprinde. *Trecu prin antret... cu două cofe pline* (BRĂ.). ◇ Expr. *Plin ochi* = umplut pînă la limita capacității. *Cu gura plină* = cu mîncare în gură. *Vorbea cu gura plină* (CE. PETR.). *A fi plin de sine* (sau *de el*) = a avea o părere foarte bună despre sine, a fi încrezut, îngîmfat. *A venit într-o zi profesorul meu... om foarte plin de sine* (VLAS.). ◇ Fig. *Un suspin neîntrerupt se revărsa din adîncul inimei sale pline* (ODOB.). ◆ (*despre arme de foc*) În care au fost introduse cartușe; încărcat. *E plin? întrebă deodată Florea cu vocea limpede, arătînd revolverul* (AGÂR.). **2** Care este fără goluri în interior; compact, masiv. *Dezlegă gura unui sac... să poată lua un pumn și să laude bobul plin* (SLAV.). ◆ Care este întreg, deplin, neștirbit. *Nu se codi să scrie patru pagini pline* (BASS.). ◇ *Profesor plin* = profesor universitar titular, cu toate titlurile și drepturile prevăzute de lege. *Catedră plină* = catedră care are numărul integral de ore prevăzut de lege. **3** (*de obicei urmat de determ. introduse prin prep. „de”*) Care cuprinde, conține sau posedă ceva în cantitate sau în număr mare. *Le era casa plină de musafiri* (GAL.). ◇ Ext. (*adesea cu val. de super.*) *Iară cornul plin de jale Sună dulce, sună greu* (EMIN.). ◆ (*despre ochi*; *de obicei cu determ. „de lacrimi”*) Care este năpădit, inundat de lacrimi. *Fata, cu ochii plini de lacrămi, îi mulțumi* (ISP.). ◇ Ext. *Te iubeam cu ochi păgîni Și plini de suferinți* (EMIN.). **4** (*urmat de determ. introduse prin prep. „de”, „cu”*) Care este acoperit, umplut, încărcat total sau parțial cu ceva. *Straiele lui erau pline de păr de urs* (STANCU). ◇ Expr. *A fi plin de bani* v. ban. *A fi plin de parale ca cîinele de purici* v. purice. *A fi plin de noroc ca porcul de rapăn* v. rapăn. ◆ Murdar, mînjit, uns (cu ceva). *E plin de pete negre pe tot obrazul* (CAR.). **5** (*despre ființe, despre corpul lor sau despre părți ale corpului*) Cu forme rotunde; durduliu, grăsuț. *Obrajii erau plini și înfloriți* (AGÂR.). **6** Care are amploare, intensitate, profunzime deplină; desăvîrșit. *Lumina plină a lunei* (EMIN.). ◇ *Voce plină* = voce sonoră, cu volum. *Lună plină* v. lună. ◇ Expr. *În plin(ă)...* = în mijlocul..., în miezul..., în toiul... *Nu poți să rămîi așa, în rochia asta, în plină zi* (SEBAST.). *A fi făcut la lună plină* v. lună. *A fi ca o lună plină* v. lună. **II** *s.n.* **1** Ceea ce umple un vas, o cavitate, un spațiu etc.; conținut, cuprins. *S-a risipit pe drumuri Plinul pivnițelor tale* (GOGA). ◇ *Plinul conductei* = cantitate de fluid care rămîne în permanență într-o conductă de transport. ◇ Loc.adj., adv. *În plin* = în centru, la țintă. *Lovit în plin, tramvaiul se răsturnă* (PER.). ◇ Loc.adv. *Din plin* = din abundență, din belșug. *Nu-i încă ora odihnei din plin meritată* (LAB.). ◇ Loc.prep. *În plinul... = a*) în mijlocul... *Cînd aduse gîrbaciul îl plesni pe cel călare în plinul obrazului* (CA. PETR.); *b*) ext. în toiul... *S-au temut apoi, în plinul ospățului, să nu se năpustească o ceată de călăi* (CE. PETR.). ◇ Expr. *A-i merge cuiva în* (sau *din*) *plin* = a-i merge cuiva bine, a avea succes, a reuși, a izbîndi. *Fără muncă, fără zbucium, Toate cele-i merg în plin* (VLAH.). *A da o lovitură* (sau *a lovi, a nimeri*) *în plin* = a nimeri bine ținta vizată, a-și ajunge scopul. *A-i ieși cuiva cu plin(ul)* = a-i ieși cuiva în cale cu un vas plin, fapt care este considerat în credința populară ca semn prielnic. *Cînd... se întîlnea dimineața cu popa Tonea, era ca și cum i-ar fi ieșit cu plin* (GAL.). *A face plinul* = a umple cu benzină pînă la refuz rezervorul unei mașini. (*fam.*) *A-și face plinul* = a mînca (și a bea) pe săturate. **2** Suprafață compactă, fără goluri în interior. *Nu totdeauna există un echilibru între plinuri și goluri* (PER.). • pl. *-i, -e*. /lat. ***plēnus, -a, -um***.

plinătáte *s.f.* Starea sau calitatea a ceea ce este deplin, complet, întreg; integritate, plenitudine, totalitate. *Lucian regăsea uneori senzația de plinătate, încercată* (POPOV.). • /***plin*** + *-ătate*; cf. lat. *plenitas, -tatem*.

plíni *vb. IV.* **1** *tr.* (*înv., reg.*) A face să fie întreg; a întregi. *Ți-om plini pînă la trei!* (POP.). **2** *tr., refl.* (*înv., pop.*) A aduce sau a ajunge la îndeplinire; a (se) îndeplini. *Sînt robul măriei tale, am zis, ș-am să plinesc întocmai porunca* (SADOV.). ◆ (*înv.*; *tr.*; *compl. indică dorințe*) A satisface, a realiza. *Iacă primăvara lină Dorul nostru e plinit* (ASACHI). **3** *tr.* (*înv., reg.*; *compl. indică timpul, termenul exprimat prin ani, zile etc.*) A ajunge, a atinge un anumit număr, termen. *Al doilea an plinește* (PANN). **4** *tr.* (*înv., reg.*; *compl. indică datorii, obligații bănești etc.*) A achita, a plăti. **5** *refl.* (*pop.*; *despre proorociri, prevestiri etc.*) A se realiza, a se adeveri. *Dacă se plinește voia lui Dumnezeu atunci domnița se duce* (SADOV.). **6** *tr.* (*înv.*) A face, a săvîrși. *Dumnezeu... toate le plinește și de toate are mai înainte știință* (DRĂGHICI). • prez.ind. *-esc*. /***plin*** + *-i*.

plinire *s.f.* (*înv.*) Acțiunea de *a* (*se*) *plini* și rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. ***plini***.

plinișór, -oáră *adj.* Plinuț. • pl. *-ori, -oare*. /***plin*** + *-işor*.

plíntă *s.f.* **1** (*constr.*) Piesă, brîu de lemn, de piatră, de mozaic, de material plastic etc., care se aplică la partea de jos a pereților unei încăperi, pentru a-i apăra împotriva loviturilor și a umezelii sau pentru a acoperi rostul dintre pardoseală și perete. **2** Partea de jos a unei clădiri, a unei sobe, a unui zid, ieșită în afară, care formează un mic soclu. **3** Bloc paralelipipedic de piatră sau de zidărie, pe care se sprijină o coloană sau un piedestal. • pl. *-e*. /<fr. ***plinthe***.

plinúț, -ă *adj.* Dim. al lui *plin*; plinișor. *Un săcușor mic, dar rotund și plinuț* (ALECS.). *O femeie nostimă... cu forme mlădioase și plinuțe* (REBR.). • pl. *-ți, -țe*. /***plin*** + *-uț*.

plio- v. pleo-.

plioápă *s.f.* v. pleoapă.

pliocén, -ă *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* A doua epocă a neogenului, situată între miocen și cuaternar, reprezentată, în partea de V a Europei, prin depozite marine, iar în cea de E, prin depozite lacustre, care ține pînă la apariția primelor indicii de climat rece și în care au apărut forme ale genului *Australopithecus*, precursori primitivi ai omului. **2** *adj.* Care aparține pliocenului, specific pliocenului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din pliocen. • sil. *pli-o-*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***pliocène***; cf. gr. *πλείων* „mai mult, mai mare”, *καινός* „recent”.

pliopitéc *s.m.* (*paleon.*) Maimuță antropomorfă fosilă, cu caractere apropiate de cele ale gibonului actual (*Pliopithecus*). • sil. *pli-o-*. pl. *-ci*. /<lat. ***pliopithecus***.

pliór *s.m.* Persoană care pliază (parașute). • sil. *pli-or*. pl. *-i*. /<fr. ***plieur***.

plirexusiótită *s.f.* (*grec. înv.*) Putere deplină; împuternicire. *Se pornise dumnealui vornicul Samurcaș cu desăvîrșita plirexusiotita* (DOC.). • sil. *-si-o-*. /<ngr. ***πληρεξουσιότητα***.

pliroforíe *s.f.* (*grec. înv.*) Informație; lămurire, deslușire; veste, știre. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<ngr. ***πληροφορία***.

pliroforisí *vb. IV. tr., refl.* (*grec. înv.*) A (se) lămuri, a (se) documenta. ◆ Ext. A (se) convinge. • prez. ind. *-esc*. /<ngr. ***πληροφόρησα***, aor. lui *πληροφορώ*.

plisá *vb. I. tr.* (*compl. indică țesături, hîrtii etc.*) A îndoi, a călca în cute regulate și dese, în pliseuri. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***plisser***.

plisáj *s.n.* Pliseu. • pl. *-e*. /<fr. ***plissage***.

plisáre *s.f.* Acțiunea de *a plisa* și rezultatul ei. ◆ Spec. Călcare cu (sau în) pliuri. • pl. *-ări*. /v. ***plisa***.

plisát, -ă *adj.* (*despre țesături, confecții*) Care are pliseuri. *Știe să calce... și rochii plisate* (TEOD.). • pl. *-ți, -te*. /v. ***plisa***.

plísă[1] *s.f.* (*reg.*) Loc adînc (și liniștit) în albia unui rîu. *Pentru tine, struț de tisă, Fost-am să m-arunc în plisă* (POP.). • pl. *-e*. /<ucr. ***плесо***.

plísă[2] *s.f.* (*înv.*) Țesătură de bumbac asemănătoare cu catifeaua, avînd părul mai lung pe față. *Pe cap o căciuliță de plisă cu fireturi* (DELAVR.). • pl. *-e*. /<rus. ***плюс***.

plisc *s.n.* **1** (*ornit.*) Partea anterioară, lunguiață și cornoasă, a gurii păsărilor; cioc, ciont. *Rațele... întoarseră pliscurile spre omul care venea* (SADOV.). ◆ Fig. (*peior.*) Gură (la om). *Baba ridică pliscul în sus* (DUN.). ◇ Expr. *A nu ridica pliscul* v. ridica. **2** Analog. Capătul ascuțit sau lunguieț, în formă de cioc, al unui obiect; vîrf. *Trase spre el pliscul cimpoiului* (SADOV.). **3** Compus: (*bot.*) *pliscul-cocorului* (sau *-cucoarei, -berzei*) = mică plantă erbacee, din familia geraniaceelor, cu tulpina întinsă pe pămînt, cu florile roșii sau albe și cu fructul ascuțit ca un cioc de barză (*Erodium cicutarium*). • pl. *-uri*. /cf. *plescăi*.

pliscăriță *s.f.* (*bot.*; *reg.*) **1** Pălăria-cucului (*Geranium phaeum*). **2** Ciocul-berzei (*Geranium lucidum*). • pl. *-e*. /***plisc*** + *-ariță*.

pliscușór *s.n.* Dim. al lui *plisc*. • pl. *-oare*. /***plisc*** + *-uşor*.

pliséu *s.n.* Cută sau grup de cute înguste, paralele sau în formă de raze, regulate și dese, obținute prin plisare; plisaj. • pl. *-uri*. /<fr. ***plissé***.

plítă *s.f.* **1** Placă de fontă, cu ochiuri acoperite cu rotițe, care constituie partea de deasupra a unei mașini de gătit. ◆ Ext. Mașină de gătit. **2** Dispozitiv metalic, în formă de plită, fixat pe un postament, care servește la prepararea mîncării, la încălzirea unor lichide etc. cu ajutorul gazului metan sau al curentului electric. ◆ Spec. Aparat electric de laborator, care servește la încălzirea directă a vaselor de sticlă cu fund plat; încălzitor electric de laborator. • pl. *-e*. /<rus. ***плита***, ceh. ***plita***, ucr. ***плита***; cf. sl. veche ***плита, плитъ***.

plíu *s.n.* **1** Cută adîncă făcută la un obiect de îmbrăcăminte pentru a-i da lărgime, lejeritate și o formă oarecare, deosebită de pliseu prin faptul că îndoiturile țesăturii se presează mai puțin. ◆ Pliseu. **2** (*anat.*) Cută a unei formații anatomice. **3** (*geol.*) Ondulație a terenului (anticlinal și sinclinal). • pl. *-uri*. /<fr. ***pli***.

pliurd, -ă *adj.* (*reg.*; *despre oameni*) Care este lipsit de judecată; prost; zăpăcit. *Să nu dea foc la casă, cîtu-i de pliurd și tăntălău* (CE. PETR.). • pl. *-zi, -de*. /form. expr.

plivi *vb. IV. tr.* **1** (*compl. indică terenuri cultivate, culturi etc.*) A curăța de buruieni, folosind mijloace manuale, mecanice sau chimice. ◇ (*abs.*) *În fiecare zi plivea, răsădea în straturile din grădină* (AGÂR.). ◆ (*compl. indică buruieni*) A smulge, a stîrpi. *În vacanță, pierdea vremea... plivind cîte o buruiană* (REBR.). **2** (*compl. indică plante de cultură sau părți ale lor*) A rupe sau a tăia cîrceii, lăstarii sau frunzele de prisos de la viță-de-vie sau de la pomi, folosind mijloace manuale, mecanice sau chimice. *Să plivească trandafirii și pomii* (SLAV.). • prez.ind. *-esc*. și *pleví vb. IV.* /<sl. veche ***плѣво, плѣвєши***; cf. bg. *плевя*.

plivíre *s.f.* Acțiunea de *a plivi* și rezultatul ei; plivit, (*înv., reg.*) plevilă. • pl. *-i*. /v. ***plivi***.

plivít[1] *s.n.* Plivire. • pl. *-uri.* /v. ***plivi.***

plivít[2]**, -ă** *adj.* **1** *(despre terenuri sau plante cultivate)* Care este curățat de buruieni. **2** *(despre pomi, vie, plante etc.)* Care este curățat de lăstarii, de cîrceii, de frunzele etc. care sînt de prisos. • pl. *-ți, -te.* /v. ***plivi.***

plivitór, -oáre *s.m., s.f.* Persoană care plivește. • pl. *-ori, -oare.* /***plivi*** + *-tor.*

plivitúră *s.f.* Concr. Mulțime de buruieni plivite și adunate grămadă. • pl. *-i.* /***plivi*** + *-tură.*

plîngăcíos, -oásă *adj.* *(adesea deprec.)* Plîngăreț. • pl. *-oși, -oase.* /***plînge*** + *-ăcios.*

plîngăréț, -eáță *adj.* **1** *(adesea deprec.)* Care plînge ușor; care este totdeauna gata să plîngă; care se vaită, se plînge mereu; plîngăcios, plîngător. *Nu e lucru mai urît decît femeia plîngăreață* (SLAV.). **2** *(despre sunete, voce, glas etc.)* Care este tînguitor, trist, jalnic; plîngător. *Se auzi chemat de o voce plîngăreață* (CĂL.). ◇ *(adv.) Deodată bătrînul strigă plîngăreț* (CĂL.). • pl. *-eți, -ețe.* /***plînge*** + *-ăreț.*

plîngătór, -oáre *adj.* **1** Plîngăreț. *Să nu mă lași ginditoare, După tine plîngătoare* (POP.). ◆ *(reg.; subst. f.)* Bocitoare. **2** *(despre sunete, voce, glas etc.)* Care este tînguitor, trist, jalnic; plîngăreț. *Răspunde atunci cu glas plîngător* (CR.). **3** *(despre arbori)* Cu ramurile lungi, foarte flexibile, lăsate în jos. ◇ *Salcie plîngătoare* v. salcie. • pl. *-ori, -oare.* /***plînge*** + *-ător.*

plînge *vb. III.* **1** *intr.* *(despre oameni)* A vărsa lacrimi (de durere, de întristare, de emoție sau de bucurie); a lăcrima. *Povestea și plîngea* (REBR.). ◇ Zic. *Cine nu învață la tinerețe, va plînge la bătrînețe. Copilul pînă nu plînge, țîță nu suge. Cu un ochi rîde și cu altul plînge.* ◇ *(cu compl. intern)* *Parcă... își plînsese toate lacrimile* (CA. PETR.). ◇ Expr. *A plînge cu hohot* (ori *hohote*) v. hohot. *A plînge ca o mireasă* v. mireasă. *A plînge în pumni* v. pumn. *Plînge de sare cămașa de pe el* v. sări. ◇ Fig. *Casa voastră, unde-n umbră, Plîng doinele și rîde hora* (GOGA). **2** *tr.* A boci, a jeli o persoană moartă, un lucru pierdut, o situație dureroasă, vărsînd lacrimi, tînguindu-se. *De-o să mor la primăvară, să mă plîngeți, tu și mama* (GOGA). ◆ A regreta o ființă sau un lucru pierdut (vărsînd lacrimi). *Înger venit din ceriuri, oi plînge al tău nume* (EMIN.). ◆ *(compl. indică păcate, greșeli etc. proprii)* A se căi de... *Îmi plîng greșelile tinereții.* ◆ *(compl. indică lucruri, ocazii etc. pierdute)* A regreta (vărsînd lacrimi). *Nu cumva acum își plîngea propria ei viață?* (STANCU). ◆ A avea milă de cineva, a deplînge pe cineva sau ceva; a compătimi. *Nimeni nu te crede, nimeni nu te plînge* (SADOV.). ◇ Expr. *(intr.) A-i plînge* (cuiva) *de milă* = a-i părea foarte rău de nenorocirea, de durerea cuiva. **3** *refl.* A-și arăta prin vorbe nemulțumirea, necazul, durerea; a se văita, a se tîngui, a se lamenta, a se căina. *N-a zis nimic, nu s-a plîns nimănui* (REBR.). ◇ Fig. *Zbuciumat se plînge fluierul de fag* (LAB.). ◆ A face o reclamație, a înainta o plîngere; a reclama. *Am să mă plîng căpitanului* (SADOV.). • prez.ind. *plîng.* /lat. ***plangĕre.***

plîngere *s.f.* **1** Plîns, jeluire, tînguire. *Ascultă-a noastre plîngeri... O, Maică prea curată* (EMIN.). ◇ *Valea plîngerii* = *a)* *(relig.)* lumea, pămîntul (considerate ca loc de suferință). *Alții, mai fericiți, s-au înapoiat la ceruri, evadînd din această vale a plîngerii* (GAL.); *b)* *(în basme)* loc al suferinței, unde domnește plînsul și jalea. ◇ Fig. *Vîntul căzu și plîngerea pădurii conteni* (SADOV.). **2** Sesizare a unui organ de jurisdicție în vederea exercitării controlului asupra unui act al administrației de stat ori a refuzului unui organ de a-și îndeplini atribuțiile legale. ◇ Expr. *A așterne o plîngere* v. așterne. ◆ Exprimare a unei nemulțumiri, a unei revendicări etc. adresate unei autorități. ◆ Concr. Act prin care se face această încunoștințare; reclamație, jalbă, cerere. *A înaintat o plîngere către toate subprefecturile din țară* (GALAN). **3** Sesizare adresată de către o persoană unui organ de urmărire penală ori procurorului cu privire la săvîrșirea unei acțiuni care îi aduce prejudicii. • pl. *-i.* /v. ***plînge.***

plîngerós, -oásă *adj.* *(înv.)* Care este jalnic, trist, tînguitor; melancolic. *Vocea sa era frîntă, plîngeroasă... și amorțită de durere* (EMIN.). • pl. *-oși, -oase.* /***plîngere*** + *-os.*

plîns[1] *s.n.* Faptul de *a (se) plînge*; vărsare de lacrimi (din cauza unei dureri, a unei supărări, a unei emoții etc.); tînguire; lamentare; zgomot produs de cel care plînge. ◇ Loc.adj. *De plîns* = care provoacă milă, vrednic de milă; jalnic. *Orașul se afla într-o stare de plîns* (SADOV.). ◇ Expr. *Plîns cu arțag* v. arțag. *A-l bufni plînsul* v. bufni. *A-și înghiți plînsul* v. înghiți. *A ține tot un plîns* v. ține. ◇ Fig. *Plînsul streșinii suspină ca un cîntec de vioară* (TOPÎR.). ◆ Concr. Lacrimi; plînset, plînsoare. *Tainic genele le plec, Căci mi le împle plînsul* (EMIN.). ◆ *(înv.)* Rugăciune. *Chinuindu-și trupul cu post și cu plînsuri și cu jale* (DOS.). • pl. *-uri.* /v. ***plînge.***

plîns[2]**, -ă** *adj.* *(despre oameni)* Care a plîns de curînd, care mai păstrează urma lacrimilor în ochi sau pe obraz. *Mă aștepta, sărmana..., plînsă și deznădăjduită* (GAL.). ◆ *(despre ochii, fața oamenilor)* Care arată, trădează pe cel care a plîns de curînd. *A văzut ochii cei plînși ai văduvei* (SLAV.). ◆ *(despre voce, glas)* Care este tînguitor, trist; jalnic. • pl. *-și, -se.* /v. ***plînge.***

plînset *s.n.* Vărsare de lacrimi ca urmare a unei dureri, a unei suferințe; tînguire, lamentare; zgomot produs de cel care plînge; regret; căință; supărare, tristețe; plînsoare. *Izbucni în plînsete mari* (AGÂR.). ◆ Concr. Lacrimi. *Cu ochii plini de plînset Privea gloata cum se duce* (COȘB.). • pl. *-e.* /***plîns***[1] + *-et.*

plînsoáre *s.f.* **1** Plînset. *Se omora de plînsoare și nencetat suspina* (PANN). ◇ Fig. *Vine Iarna cu plînsori de piculine* (BACOV.). **2** *(înv., reg.)* Cerere, jalbă. *S-au mai ascultat alte plînsori și reclamațiuni parțiale* (BARIȚ.). **3** *(pop.)* Nume dat unor boli (de copii) care provoacă insomnii și plînset necontenit. • pl. *-ori.* /***plîns***[1] + *-oare.*

ploáie *s.f.* **1** *(meteor.)* Precipitație atmosferică sub formă de picături de apă, provenite din condensarea vaporilor din atmosferă. *Sorbea cu lăcomie... mireasma pajiștei tinere, a pămîntului umezit de ploaie* (AGÂR.). ◇ *Ploaie mocănească* v. mocănesc. *Ploi periodice* v. periodic. ◇ Loc.adv. *Pe ploaie* = în timp ce plouă. *Gogu și Eugenia plecară pe ploaie* (REBR.). *În* (sau *sub*) *ploaie* = în bătaia ploii. *În căciuli de stuh și paie, Stupii stau pitiți în ploaie* (ARGH.). ◇ Expr. *(fam.)* *Apă de ploaie*, se spune despre o afirmație lipsită de conținut și de temei, despre o acțiune neserioasă etc. *Ordinul dat de dumneavoastră e apă de ploaie* (CA. PETR.). *A(-și) aranja ploile* = a(-și) pregăti terenul, a(-și) face atmosferă favorabilă, a(-și) rezolva treburile, afacerile. *A se lumina a ploaie* = *(despre cer, văzduh)* a căpăta o lumină difuză care anunță venirea ploii. *A răsări ca ciupercile după ploaie* v. răsări. ◇ Compar. *Palme ce curgeau ca ploaia* (BRĂ.). ◆ Picătură de ploaie. **2** Analog. *(de obicei urmat de determ. introduse prin prep. „de" sau în gen.; adesea prin exager.)* Ceea ce cade în cantitate mare (pe neașteptate); ceea ce se revarsă (intempestiv); ceea ce este abundent. *O ploaie de scîntei* (CA. PETR.). ◇ *(adv.) Atunci loviturile mașneagului înfuriat curseră ploaie* (GÎRL.). ◇ *(astron.) Ploaie de stele* = abundență de stele căzătoare, venind din aceeași parte a cerului. Δ Compar. *Nouri de scîntei se împrăștiau... licărind în văzduh ca o ploaie de stele căzătoare* (REBR.). ◇ Fig. *A plecat grăbit de sub ploaia de rîsete* (CAR.). **3** Alice cu diametrul sub 1 mm, utilizată în vînătoarea de păsări și de animale mici. *Spuneai că ai tras o dată cu ploaie într-însa și n-ai nimerit-o bine* (PER.). • sil. *ploa-ie.* pl. *ploi.* /lat. ***plŏvia*** = ***plŭvia, -ae.***

plocádă *s.f.* v. pocladă.

plocăt *s.n.* v. pocladă.

plocón *s.n.* **1** *(în Ev. Med., în Țările Rom.)* Dar ocazional care intra în obligațiile vasalilor către Poartă, ale supușilor către domn sau către stăpînul moșiei. ◇ Expr. *A duce* (sau *a aduce, a trimite etc.* pe cineva) *plocon* (cuiva) = a prezenta pe cineva cuiva, a pune pe cineva în fața cuiva. *Ostașii îl prinseră și-l aduseră la Mihai plocon* (ISP.). **2** Gener. *(în Ev. Med., în Țările Rom.; și plocon de nume)* Denumire dată unor dări sau unor daruri, devenite apoi obligații curente ale tuturor categoriilor de contribuabili, proporționale cu veniturile. **3** Dar care se dă nașilor (la nuntă, la botez sau în anumite ocazii), miresei sau tinerilor căsătoriți (la nuntă). *În ziua de logodnă... veneau plocoanele de la ginere* (MARL.). **4** *(fam., peior.)* Ceea ce se dă cuiva în schimbul unui serviciu făcut sau pentru a obține un privilegiu, o favoare; mită. *Nu numai că nu cerea, dar nici nu luau ploconul care li se aducea de bunăvoie* (CA. PETR.). **5** *(înv.)* Jertfă, ofrandă. • pl. *-oane.* și *poclón s.n.* /<slav. **поклонъ.**

ploconáș *s.n.* Dim. al lui *plocon.* • pl. *-e.* /***plocon*** + *-aș.*

ploconeálă *s.f.* **1** Plecăciune, închinăciune. *Aga... se prezenta grav, cu ploconeli rituale* (BRĂ.). **2** Atitudine, manifestare care arată servilism față de cineva sau de ceva; lingușire, umilire. *Cînd e vorba de pîinea lor, de voința lor, nu mai umblă cu ploconeală* (PAS). • pl. *-eli.* /***ploconi*** + *-eală.*

ploconí *vb. IV.* **1** *refl.* A se înclina, a se pleca cu respect, cu supunere etc. în fața cuiva; a saluta cu politețe (exagerată). *Întorcîndu-se către un domn îmbrăcat bine, se ploconi zîmbind* (REBR.). **2** *refl.* *(peior.)* A arăta supunere, umilință, admirație (exagerată și interesată) față de cineva sau de ceva; a se linguși, a se umili, a se căciuli. *Cu toții se ploconeau la flăcăianul cu coama neagră* (DELAVR.). **3** *tr.* *(înv.; în forma „pocloni")* A aduce jertfă, ofrandă, prinos (divinității); a jertfi, a sacrifica. *Acum noi să poclonim pre el* (COR.). • prez.ind. *-esc.* și *(înv.) pocloni vb. IV.* /<slav. **поклонѣтн.**

ploconíre *s.f.* Acțiunea de *a (se) ploconi* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***ploconi.***

plod *s.m., s.n.* **1** *s.m., s.n.* *(pop.; astăzi mai ales peior.)* Copil (mic), prunc. *Ce-ți pui mintea cu un plod* (BRĂ.). **2** *s.n.* *(înv.)* Germen, embrion, sămînță. **3** *s.n.* *(înv.)* Capacitate de procreare; fecunditate. ◇ Loc.adj. *Fără plod* = sterp. **4** *s.n.* Colect. *(bot.; înv.)* Rod, fruct. **5** *s.n.* *(reg.)* Nume dat organelor genitale feminine interne. • pl. *m. plozi, n. -uri.* /<sl. veche **плодъ.**

plodí *vb. IV. tr., refl.* *(înv., pop.)* A (se) naște; a (se) prăsi; a (se) înmulți (prin naștere). ◇ Fig. *Primăvara-i de tine făcută Să plodească roua roadă multă* (DOS.). • prez.ind. *-esc.* /<sl. veche **плодѣтн.**

plofír *s.n.* v. profir[1].

ploicícă *s.f.* Dim. al lui *ploaie*; ploaie puțină și de scurtă durată; ploiță, ploișoară. *E nevoie de-o ploicică... măcar așa să se mai umezească prafu'* (MIH.). • sil. *plo-i-.* pl. *-ele.* /***ploaie*** + *-icică.*

ploiér *s.n., s.m.* **1** *s.n.* *(reg.)* Umbrelă. *Porni cu ploierul în mînă, deși nu era nici cel mai vag semn de vreme rea* (BEN.). **2** *s.m.* *(ornit.)* Pasăre călătoare, de mărimea unei turturele, cu fruntea bombată, cu penele negre și albe, cu picioarele lungi, prevăzute numai cu trei degete, lipsite de degetul posterior, care trăiește în stoluri la marginea bălților (*Charadrius apricarius*). • pl. *n. -e, m. -i.* /***ploaie*** + *-ar.*

ploieștíean, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Ploieștiului sau este originară de acolo; *(la pl. m.)* locuitorii Ploieștiului. **2** *adj.* Care aparține Ploieștiului sau ploieștenilor, care se referă la Ploiești sau la ploiești; originar din Ploiești. • pl. *-eni, -ene.* /nm. pr. (oraș în România) ***Ploiești*** + *-ean.*

ploieștíancă *s.f.* Femeie născută și crescută în orașul Ploiești. *Ai uitat că sînt ploieștíancă* (CAR.). ◆ Locuitoare din orașul Ploiești. • pl. *-ce.* /***ploieștíean*** + *-că.*

ploínte *adj.* Care este ploios. ◆ *(subst.)* Ploaie multă și deasă; ext. timp ploios. *A se vedea în care luni ale anului o să fie secetă, în care plointe* (PAM.). • /lat. ***plovĕntem.***

ploiós, -oásă *adj.* **1** Cu (multă) ploaie; în care plouă (mult), favorabil ploilor. *O seară ploioasă de început de toamnă* (GAL.). **2** Care aduce ploi. *Vînt ploios.* • pl. *-oși, -oase.* /***ploaie*** + *-os.*

ploișoáră *s.f.* Ploicică. • pl. *-e.* /***ploaie*** + *-işoară.*

ploíță *s.f.* **1** Dim. al lui *ploaie*; ploaie puțină și de scurtă durată; ploicică. *O ploiță n-ar strica* (SLAV.). ◇ Compar. *Lumina lunii începu a curge în poieni ca o ploiță* (SADOV.). **2** Model de lucrătură la dantelele făcute cu croșeta; dantelă croșetată cu un astfel de model. **3** Colect. *(reg.)* Bomboane mici colorate, folosite la ornatul colivei. *Muierea lui Cotelici așteptа... cu un colac mare și frumos, învîrfuit cu colivă plină cu ploiță și bomboane* (PRED.). • sil. *plo-i-.* pl. *-e.* /***ploaie*** + *-iță.*

plombă *vb. I. tr.* **1** *(med.; compl. indică carii dentare)* A trata și a închide cu o plombă, a pune o plombă. ◇ Ext. *(compl. indică dinți)* *Și-a plombat doi dinți.* **2** A construi un imobil între două construcții, completînd spațiul gol dintre ele. **3** A astupa gropile dintr-o îmbrăcăminte rutieră cu agregate minerale, legate de obicei cu un liant bituminos. • pl. *-ez.* /<fr. ***plomber.***

plombagínă *s.f.* **1** Grafit. **2** Hîrtie acoperită cu grafit, folosită pentru multiplicarea textelor la mașina de scris; indigo. • pl. *-e.* și *(înv.) plumbagínă s.f.* /<fr. ***plombagine.***

plombáj *s.n.* Plombare. • pl. *-e.* /<fr. ***plombage.***

plombáre *s.f.* Acțiunea de *a plomba* și rezultatul ei; plombaj. <> (*med.*) *Plombare osoasă* = umplere a unei cavități osoase cu material organic sau anorganic. ◆ Astupare a găurilor dintr-o îmbrăcăminte rutieră. • pl. *-ări.* /v. ***plomba***.

plómbă *s.f.* **1** (*med.*) Lucrare executată de dentist pentru a astupa o carie dentară (după ce dintele cariat a fost tratat). ◆ Concr. Material special alcătuit din amalgam, porțelan etc., folosit pentru această lucrare. *Dinții lungi și lați... pe alocuri tarcați de platina plombelor* (CE. PETR.). **2** Analog. Construcție care completează spațiul gol dintre două construcții. ◆ Material cu ajutorul căruia se acoperă găurile apărute într-o îmbrăcăminte rutieră. **3** Ext. Parte din interiorul unei lucrări, introdusă ulterior. *A completat studiul cu două plombe.* • pl. *-e.* /<germ. ***Plombe***.

plombemíe *s.f.* (*med.*) Prezență a plumbului în sânge. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***plombémie***.

plombínă *s.f.* (*topogr.*) Fir cu plumb folosit la măsurătorile topografice subterane. • pl. *-e.* /<***plombino***.

plomburíe *s.f.* (*med.*) Prezența plumbului în urină. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***plomburie***.

plonj *s.n.* (*geol.*) Afundare a unei cute din scoarța pământului într-o anumită direcție; plonjeu. • /<fr. ***plongée***.

plonjá *vb. I. intr.* **1** A executa un plonjon; a sări în apă (de la trambulină), efectuînd un plonjon. **2** A coborî la fundul unei ape; a se scufunda. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***plonger***.

plonjáre *s.f.* Acțiunea de *a plonja* și rezultatul ei; plonjeu. • pl. *-ări.* /v. ***plonja***.

plonjéu *s.n.* **1** Plonjare; plonjon. **2** Parte a parapetului unei lucrări de fortificație peste care apărătorul poate trage asupra dușmanului; taluz superior al unui parapet. **3** (*cinemat.*). Secvență realizată prin înclinarea axei pe care este fixat aparatul de filmat, filmarea dirijată de sus în jos creînd o impresie de strivire. **4** (*geol.*) Plonj. • pl. *-ee, -uri.* /<fr. ***plongée***.

plonjón *s.n.* **1** (*sport*) Formă specială de salt, cu sau fără obiect de joc, practicată în unele sporturi (fotbal, handbal, volei etc.). **2** Plonjare în apă, de pe trambulină. • pl. *-oane.* /<fr. ***plongeon***.

plonjór, -oáre *s.m., s.n.* **1** *s.m.* Scafandru. **2** *s.n.* Aparat electric, din oțel inoxidabil, în formă de spirală, care servește la încălzirea rapidă, prin efect electrocaloric, a unei cantități de lichid, prin imersiune în acel lichid; fierbător, termoplonjor. • pl. *m. -ori, n. -oare.* /<fr. ***plongeur***.

plop *s.m.* (*bot.; la pl.*) Nume dat mai multor specii de arbori înalți, din familia salicaceelor, cu scoarța albă-cenușie, netedă, cu frunzele simple, zimțate pe margini, argintii pe partea inferioară, cu pețiolul lung și cu florile dispuse în amenți, care apar înaintea frunzelor, cu fructul o capsulă având multe semințe prevăzute cu un smoc de perișori albi, mătăsoși și cu lemnul moale, fără duramen, care se folosește în industria chibriturilor, a furnirelor și a celulozei (*Populus*); (*și la sg.*) arbore care aparține fiecăreia dintre aceste specii. *Vedea și casa parohială... înconjurată cu plopi înalți, drepți ca lumînările* (AGÂR.). <> Zic. *Cînd va face plopul pere și răchita micșunele.* <> (*urmat de determ. care indică specia sau varietatea*) *Plop alb. Plop argintiu. Plop negru. Plop tremurător. Plop-de-munte.* <> *Plop piramidal* = plută (*Populus piramidalis*). <> Expr. *Mătușă* (sau *unchi, văr* etc.) *de plop* = rudă îndepărtată. *Cucoana Savastița, mătușă de plop a lui Andrei* (HOG.). • pl. *-i.* /lat. *pop.* **plōppus* = ***pōpŭlus***.

plopăr *s.m.* (*entom.*) Scripcar (*Saperda carcharias*). • pl. *-i.* /***plop*** + *-ar*.

plopárie *s.f.* Plopiș. *După ce turma se statornicea în poienițele din plopărie, mă întorceam la baltă singur* (CAM.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***plop*** + *-ărie*.

plopíș *s.n.* Pădure de plopi; loc cu plopi; plopărie, (*reg.*) plopiște. *Plopișul de luncă își tremură podoaba de argint în lina suflare a vîntului* (CIOCÎRL.). • pl. *-uri.* /***plop*** + *-iș*.

plopíște *s.f.* (*reg.*) Plopiș. • pl. *-i.* /***plop*** + *-iște*.

plopovăț *s.n.* (*pesc.; reg.*) Un fel de mreajă ai cărei ochi, împletiți cu lațuri, se strîng cînd intră peștele înăuntru. • pl. *-e.* /<ucr. ***поплавець***.

plopșór *s.m.* v. plopușor.

plopușór *s.m.* (*bot.*) Dim. al lui *plop*; (*reg.*) plopuț. *A fost odată ca niciodată... de cînd făcea plopșorul pere și răchita micșunele* (ISP.). • pl. *-i.* și ***plopșór*** *s.m.* /***plop*** + *-ușor*.

plopúț *s.m.* (*bot.; reg.*) Plopușor. • pl. *-i.* /***plop*** + *-uț*.

ploscár *s.m.* **1** Persoană care lucrează sau vinde plopți. *Era un ploscar în tîrg, cu fel de fel de plopți* (POP.). **2** (*în Ev. med., în Țările Rom.*) Mic dregător cu funcția de ajutor de paharnic; cupar. **3** (*reg.*) Vornicel (la nuntă). **4** Palavragiu, flecar; (*reg.*) ploscaș. • pl. *-i.* /***ploscă*** + *-ar*.

ploscáș *s.m.* (*reg.*) Ploscar. *Înțeleptul face și tace... În toată vremea au fost ploscași* (BOLL.). • pl. *-i.* /***ploscă*** + *-aș*.

plóscă[1] *s.f.* **1** Vas de lemn, de lut ars, de metal, de piele etc., cu capacitate mică, rotund și plat, cu gîtul scurt și strîmt, în care se ține apă sau alte băuturi și care se poartă de obicei atîrnat de o curea; gener. vas în care se ține băutură. *Soldații o început... a bea dintr-o ploscă* (ALECS.). <> Expr. *A umbla cu* (sau *a purta*) *plosca* (*cu minciuni*) = a colporta minciuni, a duce vorbe, bîrfeli de la unii la alții. *Am și eu o calitate - eu sînt discret, ...nu-mi place să umblu cu plosca* (CAR.). *A mîngîia plosca* v. mîngîia. ◆ Ext. Cantitatea de lichid dintr-un astfel de vas. *Cei doi au băut toată plosca.* **2** (*înv.*) Vas în care vînătorul își ține praful de pușcă. **3** Vas de sticlă, de material plastic, de tablă smălțuită etc., cu o deschidere largă în partea de sus, folosit de bolnavii imobilizați în pat pentru nevoile fiziologice. *Surorile... cărau ploștile de sub paturi* (PAS). • pl. *plosti.* /<bg. ***лоска***, srb. ***ploska***.

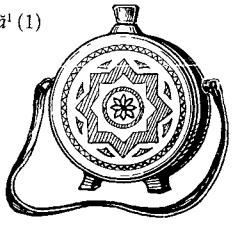

ploscă[1] (1)

plóscă[2] *s.f.* (*reg.*) Căpiță (de fîn). • pl. *plosti.* /cf. srb. *plast*.

ploschíță *s.f.* Ploscuță. *Bea vinul Cu vedrița, Rachiul cu ploschița* (POP.). • pl. *-e.* /***ploscă***[1] + *-iță*.

ploscoánă *s.f.* (*reg.*) Căpiță joasă (de fîn). • pl. *-e.* /***ploscă*** + *-oană*.

ploscúță *s.f.* Dim. al lui *ploscă*; ploschiță. *Onuță trase de la șold o tașcă de piele... și scoase din ea o ploscuță lată de sticlă* (SADOV.). • pl. *-e.* /***ploscă***[1] + *-uță*.

plośniță *s.f.* (*entom.*) **1** Insectă parazită, din ordinul heteropterelor, de culoare roșie, cu corpul turtit, care se hrănește cu sîngele omului, cu miros urît caracteristic, care trăiește prin crăpăturile pereților sau ale mobilelor (*Cimex lectularius*); păduche-de-lemn. *Noaptea luptam cu plośnițele* (E. BAR.). <> Expr. *A sta plośniță* (sau *ca plośnița*) = a sta degeaba, a trîndăvi. *I-a fătat plośnițele*, se spune despre cineva care are ceva avere, dar este risipitor. **2** Compuse: *plośniță-de-pom* = numele a două insecte de culoare măslinie pe spate, cu antenele în dungi negre și galbene, care trăiesc pe fragi, pe zmeură, pe căpșuni etc. (*Pentatoma baccarum* și *Dolycoris baccarum*); *plośniță-de-apă* = *a*) insectă care înoată pe spate la suprafața apei și care are un ac otrăvitor (*Notonecta glanea*); *b*) răcușor (*Nepa cinerea*); *c*) cornățar (*Naucoris cimicoides*); *plośniță-de-grădină* = insectă de culoare albăstrie, cu miros usturător, foarte dăunătoare legumelor (*Syrachia oleracea*); *plośniță-sură* = insectă de culoarea bronzului, cu aripi înguste și cu capul în formă de cub, care împrăștie un miros aromatic (*Syromastes marginatus*); *plośnița-cerealelor* = insectă dăunătoare, de culoare brună, care atacă boabele de grîu în spic (*Eurygaster maura*); *plośniță-de-cîmp* = insectă parazită, verzuie pe spate, castanie pe aripi și roșiatică pe burtă, care trăiește pe fructe și pe legume (*Palomena prasina*); *plośnița-verzei* = insectă dăunătoare, de circa 8 mm lungime, de culoare roșie cu pete negre, care atacă varza și conopida (*Euryderma ornata*). • pl. *-e.* /<sl. veche ***площица***, ***площьница*** „turtit", cf. pol. *ploszczyca*, rus. *площица*, ceh. *ploštice*.

plośnițăríe *s.f.* Colect. Mulțime de plośnițe. ◆ Ext. Încăpere plină de plośnițe. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***plośniță*** + *-ărie*.

plośnițoásă *s.f.* (*bot.; reg.*) Specie de poroinic (*Orchis coriophora*). • pl. *-e.* /***plośniță*** + *-oasă*.

plośteáncă *s.f.* (*înv., reg.*) Unitate de măsură pentru pămînt. ◆ Bucată de pămînt. • pl. *-ence.* /cf. *ploștină*.

plóștină *s.f.* (*reg.*) **1** Teren umed și mocirlos; mlaștină. *Se zice că ploștina neagră a înghițit pe feciorul popii* (CAM.). **2** Izlaz, pășune (situată în apropierea unei ape). • pl. *-e.* /<srb. ***ploština***.

plot *s.n.* **1** (*electrotehn.*) Piesă de contact electric, constituită dintr-un cilindru sau dintr-o prismă metalică, fixată într-o placă de material electroizolant sau pe suprafața acesteia, legată la un circuit electric. **2** Placă turnantă la încrucișarea unei căi ferate de mină. **3** (*geol.*) Suprafață de separație între două formațiuni geologice. • pl. *-uri.* /<fr. ***plot***.

plotón *s.n.* v. pluton.

plotonér *s.m.* plutonier.

plotoniér *s.m.* v. plutonier.

plotter ['plotər] *s.n.* (*inform.*) Periferic al unui calculator pentru executat desene liniare definite prin coordonate; înregistrator grafic; graf-plotter; trasator. • pl. *-e.* /<engl., fr. ***plotter***.

plotún *s.m.* (*reg.*) Cerb (*Cervus elaphus*). • pl. *-i.* /<slav. ***плотунъ***.

plouá *vb. I.* **1** *intr. impers.* A cădea ploaie, a fi ploaie. *Afară plouă mărunțel* (CAR.). <> Expr. *Dacă nu plouă, măcar picură* (sau *pică*) = chiar dacă cîștigul (suplimentar) nu este mare, tot te alegi cu ceva. *Parcă tot îi ninge și-i plouă*, se spune despre o persoană posomorîtă și mereu nemulțumită. *A se face că plouă* = a da impresia că nu observă un lucru sau un fapt neplăcut. *Plouă cu broaște* v. broască. (*Plouă de*) *toarnă cu ciutura* v. ciutură. *Plouă cu doniță* v. doniță. *A ploua cu cofa* (sau *ca din cofă*) v. cofă. *A ploua cu găleata* v. găleată. *A ploua mereuț* v. mereuț. *A ploua ca prin sită* v. sită. *A ploua cu țuțuroi* v. țuțuroi. *Plouă de varsă* v. vărsa. ◆ (*intr. unipers.; despre ploaie*) A cădea, a curge (în stropi). ◆ (*tr. impers.; compl. indică ființe sau lucruri*) A-l uda, a-l bate ploaia. *Mi-a plouat finul la moară Și otava pe hotară* (POP.). ◆ (*înv.; tr.*) A da, a trimite ploaie. **2** *intr.* Analog. A cădea (de sus) sau a veni, a se produce, a lăsa să cadă ceva în cantitate sau în număr mare și neîntrerupt; a curge. *Flori albe plouă din cireși* (SADOV.). <> Expr. *A ploua cu cîrnați* v. cîrnat. ◆ A arunca, a trimite fără întrerupere, a vărsa ploaie de... *Începea să ploaie asupra lor vorbe de batjocură* (AGÂR.). <> (*intr.*) *Iaca leșii se suie pe scări! ...Plouați cu bolovani peste dînșii!* (ALECS.). • sil. *plo-ua.* prez.ind. pers. 3 *plóuă*; conjunct. prez. și (*reg.*) *să ploaie.* /lat. ***plŏvĕre*** = ***pluĕre***.

plouát, -ă *adj.* **1** Care este udat, stropit, muiat de ploaie. *Intră... cu căciula plouată și cu bunda întoarsă pe dos* (SADOV.). <> Expr. (*glum.*) *A fi* (sau *a sta, a umbla*) *ca o curcă* (sau *ca o găină*) *plouată* sau *ca un cîine* (ori *ca un mîț, ca un motan*) *plouat* = a fi trist, abătut, descurajat, dezorientat, zăpăcit; a arăta necăjit, fără vlagă, fără chef. (*A fi*) *mîță plouată* v. mîță. *A fi* (*sau a sta ca*) *pisică plouată* v. pisică. **2** Fig. (*despre oameni*) Care este fără chef, prost dispus, descurajat, deprimat, abătut. *N-a venit plouat, ci cu punga plină de la tîrg* (SLAV.). ◆ (*despre aspectul, fizionomia oamenilor*) Care trădează indispoziție sufletească, descurajare. *Andrei are o mutră plouată de tot* (CA. PETR.). • sil. *plo-uat.* pl. *-ți, -te.* /v. ***ploua***.

plug *s.n.* **I 1** Unealtă agricolă (cu tracțiune animală sau mecanică) folosită la arat, la lucrări de dezmiriștire, de desfundare etc. *N-aveau nici plug, nici boi, nici sapă* (DELAVR.). <> *Plug reversibil* v. reversibil. <> Expr. *De la coarnele plugului* = de la țară. *A băga* (sau *a-și pune*) *boii, vitele etc. la* (sau *în*) *plug cu cineva* sau *a* (*se*) *pune în plug cu altul, a* (*se*) *pune amîndoi în plug* = *a*) a se asocia, a se întovărăși (pentru lucrările agricole sau ale păstoritului); *b*) ext. a-și face de lucru cu cineva, a avea relații ostile cu cineva. *Cu mai marele tău în plug să nu te pui* (POP.). *A fi la coarnele plugului* sau *a duce plugul de coarne* v. corn. <> Fig. *Am auzit... de poieni întinse scormonite de „plugul" mistreților* (PER.). **2** Faptul de a ara; arat, plugărie, plugărit. *Tocmai înjuga boii să pornească la plug* (REBR.). ◆ Îndeletnicirea, ocupația plugarului; plugărie, plugărit. *Ceilalți s-au înapoiat la păzitul vitelor, la plug și la seceră* (GAL.). <> Expr. *Acesta* (sau *acela*) *mi-i plugul* = aceasta (sau aceea) îmi este meseria, ocupația. *Trebuie să mă duc mort, copt, că acesta mi-i plugul* (CR.). ◆ Fig. Ogor, pămînt; patrie, țară. *În timpul*

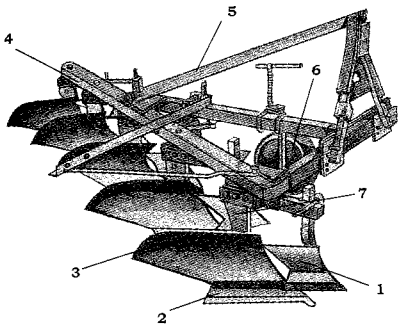

Componentele unui plug cu tracțiune mecanică
1. Antetrupiță.
2. Brăzdar.
3. Cormană.
4. Cadru.
5. Dispozitiv de suspendare.
6. Roată.
7. Bîrsă.

voievozilor din trecut își purtau laolaltă războaiele îndîrjite, spre apărarea plugului (AD.). **3** (*reg.*) Pluguşor. *Unul zice plugul, ceilalți copii sună clopoțeii* (POP.). **II** (*tehn.*) **1** *Plug de cărbune* = agregat (prevăzut cu lame sau cuțite) pentru dislocarea materialului, folosit la executarea mecanizată a operațiilor de abataj și de încărcare a cărbunilor. *Plug nivelator* = mașină formată dintr-un șasiu cu patru roți și o lamă tăietoare lungă, înclinabilă, folosită la nivelarea terenurilor și la împrăștierea unui material pe o șosea sau pe un teren. *Plug pentru șanțuri* = mașină de lucru cu cuțite speciale, folosită la săparea șanțurilor. *Plug de zăpadă* = vehicul echipat cu un dispozitiv pentru curățarea zăpezii de pe o cale de comunicație, în vederea menținerii sau restabilirii circulației. **2** Piesă metalică montată transversal pe o bandă de transport, pentru a face ca materialul transportat să cadă alături de bandă. **III** (*sport*) Procedeu de frînare a schiurilor sau de reducere a vitezei în coborîre, care constă în apropierea vîrfurilor schiurilor, cu presare în canturile interioare. • pl. *-uri.* /<sl. veche плоугъ.

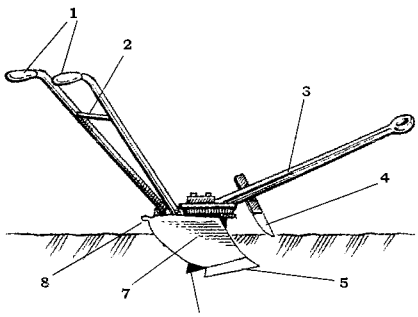

Componentele unui plug cu tracțiune animală
1. Coarnele plugului.
2. Brăcinar.
3. Grindei.
4. Cuțit sau fierul lung.
5. Brăzdar sau fierul lat.
6. Plaz.
7. Cormană.
8. Cormana mică.

plugár *s.m.* **1** Persoană care trăiește în mediul rural și a cărei ocupație de bază este agricultura; agricultor; gener. țăran. *Nu se interesează de soarta plugarilor* (REBR.). ◆ (*reg.*) Persoană angajată de un țăran înstărit pentru muncile agricole sau pentru treburile gospodărești; băiat care mînă vitele la arat. **2** (*reg.*) Flăcău care merge cu pluguşorul în ajunul Anului Nou. *Orășelul vuia de zgomotele plugarilor* (SADOV.). • pl. *-i.* /***plug*** + *-ar.*

plugăraș *s.m.* Dim. al lui *plugar.* • pl. *-i.* /***plug*** + *-aș.*

plugărésc, -eáscă *adj.* Care aparține plugarului sau plugăriei, care se referă la plugar sau la plugărie. *Prietenul lor, rămas la portul și la treburile plugărești, îngăima cîteva cuvinte umile* (CE. PETR.). • pl. *-ești.* /***plugar*** + *-esc.*

plugărește *adv.* Ca un plugar, în felul plugarului. • /***plugar*** + *-ește.*

plugări *vb. IV. intr.* **1** A lucra pămîntul cu plugul; a se îndeletnici cu munca cîmpului (în calitate de plugar). *Populațiile care plugăreau... au plecat către ei grumazul* (SADOV.). ◇ Fig. *Și gîndirea-i arătură, Peste care boi de zgură plugăresc* (ARGH.). **2** (*reg.*) A prăși. • prez.ind. *-esc.* /***plugar*** *+-i.*

plugărie *s.f.* **1** Faptul de a lucra pămîntul cu plugul. **2** Îndeletnicire, ocupație de plugar. *A făcut plugărie* (CE. PETR.). • g.-d. *-iei.* /***plugar*** + *-ie.*

plugăríme *s.f.* Colect. Mulțime de plugari; totalitatea plugarilor; gener. țărănime. *Răscoala plugărimii lor nu le e pe plac* (ARGH.). • /***plugar*** + *-ime.*

plugăríre *s.f.* Acțiunea de *a plugări*; plugărit. • /v. ***plugări.***

plugărít *s.m.* Plugărire. *Nu era om rău! – Rău nu era, dar nu-i plăcea plugăritul* (VLAS.). • /v. ***plugări.***

plugăríță *s.f.* (*reg.*) Țărancă. *Știi să te porți și ca o doamnă și ca o plugăriță* (POPOV.). ◆ (*înv.*) Soție de plugar. *Pe Mili ar fi voit să o mărite după vreun plugar, fiindcă Livia îl încredințase că nu e lucru mai frumos decît a fi plugăriță* (SLAV.). • pl. *-e.* /***plugar*** + *-iță.*

plúgniță *s.f.* (*reg.*) Plug mic, rariță. • pl. *-e.* /***plug*** + *-niță.*

pluguléț *s.n.* (*pop.*) Pluguşor. • pl. *-e.* /***plug*** + *-uleț.*

pluguşór *s.n.* **1** Dim. al lui *plug*; (*pop.*) pluguleț, (*reg.*) pluguț. **2** (*mai ales art.*) Plug împodobit cu hîrtie colorată, cu flori etc., cu care umblă flăcăii în ajunul Anului Nou, recitind colinde, sunînd din clopoței, făcînd urări etc.; ext. urare tradițională de Anul Nou (care descrie succesiunea muncilor agricole), făcută de flăcăii care însoțesc acest plug (acompaniată de instrumente muzicale și pocnete de bici); (*pop.*) pluguleț, (*reg.*) plug. *Umblă băieții și flăcăii strașnic cu pluguşorul* (SADOV.). • pl. *-oare.* /***plug*** + *-uşor.*

plugúț *s.n.* (*reg.*) Pluguşor. • pl. *-e.* /***plug*** + *-uț.*

plumb[1]-Elem. de compunere „plumb". • și *plumbo-*. /<germ. ***plumbo-***, engl. ***plumb-***; cf. lat. *plumbum, -i.*

plumb[2] *s.n., s.m.* **1** *s.n.* (*chim.*) Element chimic, metal moale și greu, cu luciu cenuşiu-albăstrui (care în aer dispare repede), slab conducător de căldură și de electricitate, cu duritate mică, ductil, maleabil, deformîndu-se plastic uşor la temperatura obișnuită, toxic, care se găsește în natură, în special sub formă de sulfuri, și care se întrebuințează la fabricarea țevilor de canalizare, a cablurilor pentru căptuşirea pereților unor aparate din industria chimică, la fabricarea unor aliaje, la confecționarea plăcilor de acumulatoare etc. (*Pb*). ◇ *Apă de plumb* = soluție bazică de acetat de plumb, cu gust dulce, întrebuințată în medicină, în industria textilă etc. *Alb de plumb* v. alb. *Cromat de plumb* v. cromat. *Fir cu plumb* v. fir. *Oxid de plumb* v. oxid. *Sulfat de plumb* v. sulfat. *Zahăr de plumb* v. zahăr. ◇ Loc.adj. *De plumb* = *a*) care este plumburiu, închis, întunecat; *b*) care dă o puternică senzație de greutate, de apăsare; ext. care este profund, adînc. *Simți cum se strecoară un somn de plumb prin toate vinele lui* (EMIN.); *c*) prin care nu se poate răzbate, pătrunde; care este impenetrabil. *Se izbi de tăcerea de plumb a bătrînului* (PER.). ◇ Expr. *A pune plumb (topit) în capul cuiva* v. pune. ◇ Compar. (*cu referire la greutatea metalului*) *Îl cuprinse, grea ca plumbul, neliniștea* (STANCU). **2** *s.m.* (*pop.*; *adesea la sg. cu sens colect.*) Glonț, proiectil. *Își cercetă plumbul din cartușierul cu care era încins* (D. ZAMF.). ◇ Compar. *Au căzut două [rațe] ca plumbii pe mal* (SADOV.). **3** *s.n.* (și *plumb de garanție*) Disc mic de plumb, cu una sau mai multe găuri, cu care se sigilează colete, vagoane, saci etc.; pecete de plumb. *Unul din cele două plumburi cu care vin pecetluite la vamă bucățile de postav* (ISP.). **4** *s.n.* Greutate (de plumb) de diferite forme, folosită pentru îngreunarea firului de pescuit, în scopul imersiunii rapide a cîrligului și menținerii lui la un anumit nivel; ext. greutate de diferite forme, folosită ca lest. *Plumbul se agață mereu de pietrele de pe fundul apei.* **5** *s.n.* (*înv, reg.*; și *condei de plumb*) Creion. *Nu mă mai săturam privind schița de plan trasă c-o margine de scîndură și cu un plumb de stoler* (SADOV.). ◆ (*reg.*; și *plumb de placă*) Condei special cu care se scria pe tăbliețele de ardezie. • pl. *n. -uri, m. -i.* /lat. ***plumbum.***

plumbaginacée *s.f. pl.* (*bot.*) Familie de plante dicotiledonate, gamopetale, avînd ca tip plumbago (*Pulmbaginaceae*). • /<fr. ***plombaginacées.***

plumbagínă *s.f.* v. plombagină.

plumbágo *s.m.* (*bot.*) Plantă ornamentală, din S Australiei, cu florile albastre (*Plumbago*). • /<lat. ***plumbago, -inis.***

plumbăt *s.m.* (*chim.*) Sare a plumbului tetravalent, care se descompune la cald, se aprinde cu substanțe combustibile și care este folosit la fabricarea chibriturilor, ca pigment în vopsitorie etc. • pl. *-ți.* /<germ. ***Plumbat.***

plúmbic, -ă *adj.* Plumbifer. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***plombique***, după *plumb.*

plumbifér, -ă *adj.* Care conține plumb; de natura plumbului; plumbic; plumbos. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***plombifère***, după *plumb.*

plumbișór *s.m.* Dim. al lui *plumb.* • pl. *-i.* /***plumb***[2] + *-işor.*

plumbiță *s.f.* Capsulă de plumb pentru sticle. • pl. *-e.* /***plumb***[2] + *-iță.*

plumbo-v. plumb-.

plumbós, -oásă *adj.* Plumbifer. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***plombeux.***

plumboterapíe *s.f.* (*med.*) Folosire a plumbului în scop terapeutic. • g.-d. *-iei.* /***plumbo-*** + ***terapie.***

plumbotipíe *s.f.* (*tipogr.*) Tipar folosit pentru obținerea hîrtiilor decorative marmorate. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***plombotypie***, după *plumb*[2].

plumbuí *vb. IV. tr.* **1** A sigila cu plumb. **2** (*compl. indică suprafața unor obiecte de metal*) A acoperi, prin procedee fizice sau electrochimice, cu un strat subțire de plumb sau de aliaj de plumb, pentru a proteja împotriva coroziunii, a agenților chimici etc. ◆ Fig. A întuneca, a mohorî. *Un nor dușman plumbuise văzduhul peste tot* (BASS.). • prez.ind. *-iesc.* /***plumb***[2] + *-ui.*

plumbuíre *s.f.* Acțiunea de *a plumbui* și rezultatul ei; plumbuit. • pl. *-i.* /v. ***plumbui.***

plumbuít[1] *s.n.* Plumbuire. • sil. *-bu-i-.* /v. ***plumbui.***

plumbuít[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre colete, vagoane, saci etc.*) Care este sigilat cu plumb. *Stătuseră două zile și-o noapte într-un vagon plumbuit* (GALAN). **2** (*despre piese metalice*) Care este acoperit cu un strat de (aliaj de) plumb. ◆ Fig. Care este întunecat, mohorît. ◆ Care este întărit sau prevăzut cu (bucățele de) plumb ca să atîrne greu. • pl. *-ți, -te.* /v. ***plumbui.***

plumburíu, -íe *adj.* Care este de culoarea plumbului; cenuşiu, sur. *Apa se vedea în negură, opacă, plumburie* (CE. PETR.). ◆ Ext. (*despre cer, văzduh*) Care este întunecat, încețoșat, închis, mohorît. ◇ (*subst.*) *Albul nesfîrșit al cîmpului se îmbina cu plumburiul cerului* (ARD.). • pl. *-ii.* /***plumb***[2] + *-uriu.*

plumetítă *s.f.* Material textil cu aspect de broderie, care are desene în relief. • pl. *-e.* /cf. fr. *plumetis.*

plumiér *s.n.* v. plumieră.

plumiéră[1] *s.f.* (*fran.*) Penar. • sil. *-mi-e-.* și ***plumiér*** *s.n.* /<fr. ***plumier.***

plumiéră[2] *s.f.* (*bot.*; și *plumieră albă*) Nufăr (*Nymphaea alba*). • sil. *-mi-e-.* pl. *-e.* /etimol. nec.

plumînărícă *s.f.* v. plămînărică.

plumós, -oásă *adj.* **1** Care are aspect de pene. **2** (*entom.*) *Antene plumoase* = antene ale insectelor, ramificate ca penele păsărilor. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***plumeux.***

plúmpox *s.n.* (*bot.*) Boală a prunilor și a altor pomi fructiferi, provocată de un virus, care se manifestă prin apariția pe frunze a unor pete galbene, iar pe fructe a unor gropițe în dreptul cărora pulpa se întărește și se colorează în ruginiu. • /<engl. ***plum pox.***

plumúlă *s.f.* (*bot.*) Parte a embrionului vegetal care constituie rudimentul părților aeriene ale unei plante. • pl. *-e.* /<lat. ***plumula***, fr. ***plumule.***

plúnger *s.n.* (*tehn.*) Piesă rotundă de șamotă la alimentatoarele automate cu sticlă topită, care ajută la formarea picăturii de sticlă. • pl. *-e.* /<fr., engl. ***plunger.***

plurál, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* (*gram.*; *despre număr*, ext., *despre persoană, părți de vorbire etc.*) Care indică două sau mai multe ființe, lucruri, fenomene etc. de același fel. ◆ Fig. Multilateral. *Lipsește complicația încordărilor dintre caractere variate și, deci, interesul plural* (CONST.). ◇ *Atenție plurală* = atenție distributivă. **2** *s.n.* Categorie gramaticală care arată că este vorba de două sau de mai multe ființe, lucruri, fenomene

etc. de același fel. ◇ *Pluralul autorității* (sau *al maiestății*) = persoana 1 a pluralului, folosită în locul singularului în vechile acte oficiale, cînd autoritățile vorbeau despre ele însele. *Pluralul autorului* = persoana 1 a pluralului, folosită în locul singularului în opere științifice, publicistice și oratorice. *Pluralul modestiei* = plural de referire la persoana proprie, în discuția cu cineva considerat superior, folosit mai ales în vorbirea populară, în locul singularului. *Pluralul politeții* (sau *al reverenței*) = pluralul folosit în locul singularului, ca formă de adresare respectuoasă către cineva. *Plural inclusiv* v. inclusiv. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***plūralis, -e***, it. ***plurale***, germ. ***Plural, Pluralis***, fr. ***pluriel***.

plurale tántum *adj.* (*despre substantive*) Care este folosit numai la plural, care este defectiv de singular; care are numai formă de plural. • pl. *pluralia tantum.* /<lat. ***plurale tantum***.

pluralísm *s.n.* **1** (*filos.*) Concepție filosofică, opusă monismului, potrivit căreia universul este format dintr-o pluralitate de realități independente, care nu pot fi considerate forme de manifestare ale unei singure substanțe. **2** Ext. Concepție eclectică ce admite acțiunea, într-un domeniu determinat, a unei multiplicități de factori echivalenți, de principii care nu pot fi reduse la unitate; stare de lucruri caracterizată prin existența unei multiplicități de elemente. **3** (*polit.*) Principiu al democrației care preconizează menținerea mai multor forțe social-politice (partide, sindicate, organizații religioase etc.) interpuse între indivizi și stat, ca o condiție și o garanție a limitării puterii acestuia, a funcționării democrației; stare a ceea ce se caracterizează prin existența unei asemenea multiplicități. • /<fr. ***pluralisme***.

pluralíst, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care aparține pluralismului; care se referă la pluralism. **2** *s.m., s.f.* Adept, partizan al pluralismului. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***pluraliste***.

pluralitáte *s.f.* **1** Faptul sau însușirea de a fi în număr sau în cantitate mare; număr, cantitate mare de elemente, de ființe, de lucruri; diversitate, multiplicitate, pluritate. **2** Numărul cel mai mare, partea cea mai mare a membrilor unei colectivități; majoritate. • pl. *-ăți.* /<lat. ***pluralĭtas, -atis***, fr. ***pluralité***.

pluri- Elem. de compunere „mai mulți, numeroși". • /<fr. ***pluri-***, it. ***pluri-***; cf. lat. *plus, pluris*.

pluriaxiál, -ă *adj.* Multiaxial. • pl. *-i, -e.* /<engl. ***pluriaxial***.

pluricarpelár, -ă *adj.* (*bot.; despre ovare și fructe*) Care este format din mai multe carpele. • pl. *-i, -e.* /***pluri-*** + ***carpelă*** + *-ar*, după fr. *pluricarpellaire*.

pluricavitár, -ă *adj.* Care are mai multe caverne pulmonare. • pl. *-i, -e.* /***pluri-*** + ***cavitar***.

pluricelulár, -ă *adj.* (*biol.; despre organisme*) Care este constituit din mai multe celule; policelular. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***pluricellulaire***.

plurideterminăre *s.f.* Determinare cu factori multipli. • pl. *-ări.* /***pluri-*** + ***determinare***.

pluridimensionál, -ă *adj.* Care are mai multe dimensiuni; multidimensional, polidimensional. • sil. *-si-o-.* pl. *-i, -e.* /***pluri-*** + ***dimensional***.

pluridimensionalitáte *s.f.* Faptul sau însușirea de a fi pluridimensional. • sil. *-si-o-.* /***pluridimensional*** + *-itate*.

pluridisciplinár, -ă *adj.* (*despre domenii științifice*) Care se referă la mai multe discipline; care este fundamentat pe transfer de concepție și metodologie (adaptată) din mai multe discipline; interdisciplinar, multidisciplinar. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***pluridisciplinaire***.

pluridisciplinaritáte *s.f.* Caracter pluridisciplinar; interdisciplinaritate, multidisciplinaritate. • /<fr. ***pluridisciplinarité***.

pluridotát, -ă *adj.* Care are mai multe calități deosebite; care este înzestrat cu mai multe calități. • pl. *-ți, -te.* /***pluri-*** + ***dotat***.

plurienál, -ă *adj.* (*bot.; despre plante*) **1** Care durează mai mulți ani; peren. **2** Care înflorește numai după mai mulți ani. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***pluriennal***.

plurifactoriál, -ă *adj.* Care este determinat de mai mulți factori. • sil. *-ri-al.* pl. *-i, -e.* /***pluri-*** + ***factorial***.

pluriflór, -ă *adj.* (*bot.; despre plante*) Care are mai multe flori; multiflor. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***pluriflore***.

plurifórm, -ă *adj.* Care are sau poate avea mai multe forme, înfățișări; multiform. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***plurĭformis, -e***.

plurifuncționál, -ă *adj.* Multifuncțional. • pl. *-i, -e.* /***pluri-*** + ***funcțional***.

plurigemelár, -ă *adj.* Care are mai mulți gemeni. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***plurigémellaire***.

pluriglandól *subst.* (*farm.*) Medicament preparat din extractul mai multor glande. • /***pluri-*** + ***glandă*** + *-ol*.

pluriglandulár, -ă *adj.* (*biol., med.*) Care aparține mai multor glande; care se referă la mai multe glande; care afectează mai multe glande; poliglandular. • pl. *-i, -e.* /***pluri-*** + ***glandular***, după fr. *pluriglandulaire*.

pluriglandularítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a mai multe glande. • pl. *-e.* /***pluriglandular*** + *-ită*.

plurilaterál, -ă *adj.* Multilateral. • pl. *-i, -e.* /***pluri-*** + ***lateral***; cf. fr. *plurilatéral*.

plurilíngv, -ă *adj.* Multilingv; poliglot. • pl. *-i, -e.* /***pluri-*** + *-lingv*, după engl. *plurilingual*.

plurilingvísm *s.n.* Multilingvism. • /<fr. ***plurilinguisme***.

pluriloculár, -ă *adj.* (*biol.; despre ovare, fructe*) Cu mai multe loje; multilocular. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***pluriloculaire***.

plurimilenár, -ă *adj.* Multimilenar. • pl. *-i, -e.* /***pluri-*** + ***milenar***.

plurimoleculár, -ă *adj.* Care are mai multe molecule; multimolecular. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***plurimoléculaire***.

plurinaționál, -ă *adj.* (*despre state, țări, orașe etc.*) Care este multinațional. • sil. *-ți-o-.* pl. *-i, -e.* /***pluri-*** + ***național***.

plurinucleár, -ă *adj.* (*biol.; despre celule*) Care are mai multe nuclee; multinuclear, polinuclear. • sil. *-cle-ar.* pl. *-i, -e.* /***pluri-*** + ***nuclear***.

piuriovuiár, -ă *adj.* (*despre ovare*) Care are numeroase ovule. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***pluriovulaire***.

pluripartínic, -ă *adj.* Care este multipartinic; pluripartit. • pl. *-ci, -ce.* /***pluri-*** + ***partinic***.

pluripartísm *s.n.* (*polit.*) Sistem politic pluripartit; coaliție guvernamentală formată din mai multe partide; democrație parlamentară; multipartitism, pluripartitism. • /<fr. ***pluripartisme***.

pluripartít *adj.* (*polit.; despre sisteme politice*) Care admite coexistența mai multor partide; pluripartinic. • /***pluri-*** + ***partid***.

pluripartitísm *s.n.* (*polit.*) Pluripartism. • /***pluripartit*** + *-ism*.

pluripersonál, -ă *adj.* (*gram.; despre verbe*) Care are forme la cele trei persoane gramaticale; tripersonal. • pl. *-i, -e.* /***pluri-*** + ***personal***.

pluriseculár, -ă *adj.* Care este multisecular. • pl. *-i, -e.* /***pluri-*** + ***secular***.

plurisemántic, -ă *adj.* (*lingv.*) Polisemantic. • pl. *-ci, -ce.* /***pluri-*** + ***semantic***.

plurisenzoriál, -ă *adj.* Polisenzorial. • sil. *-ri-al.* pl. *-i, -e.* /***pluri-*** + ***senzorial***; cf. fr. *polysensoriel*.

pluritáte *s.f.* Pluralitate. • pl. *-ăți.* /<lat. ***pluritas, -atis***.

plurivalént, -ă *adj.* **1** (*despre substanțe*) Care are mai multe valențe; polivalent. ◆ Fig. Care este multilateral. **2** (*biol.*) Care are mai mulți cromozomi reuniți. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***plurivalent***.

plurivalență *s.f.* Însușirea de a fi plurivalent; polivalență. ◆ Fig. Multilateralitate. • pl. *-e.* /***pluri-*** + ***valență***, după fr. *plurivalence*.

plurivóc, -ă *adj.* (*lingv.; despre cuvinte, propoziții, fraze etc.*) Care are mai multe înțelesuri. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***plurivoque***; cf. lat. *plus* „mai mult", *vox* „voce".

plurivocitáte *s.f.* Caracter plurivoc. • /***plurivoc*** + *-itate*.

plurivór, -ă *adj.* **1** Care are nutriție variată; omnivor. **2** (*biol.; despre paraziți*) Care trăiește pe mai multe gazde. **3** (*bot.; despre plante*) Care se dezvoltă pe mai multe substraturi. • pl. *-i, -e.* /***pluri-*** + *-vor* <lat. *vorare*.

plus[1] Elem. de compunere „mai mult", „în plus". • /de la ***plus***[2].

plus[2] *s.n., adv.* **I** *s.n.* **1** Ceea ce depășește o cantitate dată, prisos; gener. ceea ce depășește o limită (intensivă, temporală, calitativă etc.) dată. *Se spune că literatura e un plus al vorbirii* (BACOV.). ◇ *Plus de casă* v. casă. ◇ Loc.adj., adv. *În plus* = (care este) peste ceea ce există în mod obișnuit, (care este) mai mult decît atît; (care este) pe lîngă aceasta, pe deasupra. *Spuse... cu aceeași voce limpede, avînd însă ceva în plus, implacabil și inconștient* (PRED.). ◇ Loc.adv. (*fam.*) *Plus de asta* = în afară de asta, pe lîngă asta, pe deasupra. ◇ Loc.conj. *Plus că...* = pe lîngă că..., în afară de faptul că... *Plus că aveam grajduri de construit* (PER.). **2** (*mat.*) Semn grafic în formă de cruce (+), care indică operația de adunare (a mărimilor între care se găsește) sau care caracterizează numerele sau mărimile pozitive. ◇ (*cu val. de prep.*) *Cinci plus trei fac opt.* ◇ *Plus infinit* = simbol matematic care arată creșterea nelimitată a numerelor pozitive. ◆ Semn grafic în formă de cruce care se pune pe lîngă o notă dată elevilor, pentru a-i mări valoarea cu jumătate de punct. **3** (*fiz., electron.*) Semn grafic, identic cu cel din matematică (+), care indică mărimile pozitive (temperatura, sarcina electrică, electrozii pozitivi etc.). **II** *adv.* Mai mult, pe deasupra, și încă; peste o anumită limită pozitivă (luată ca etalon de măsură). *O scrisoare pierdută ține cîteva zile, se petrece la Trahanache, plus întrunirea* (IBR.). • pl. *-uri.* /<lat. ***plus***, germ. ***Plus***, fr. ***plus***.

plusá *vb. I. intr.* **1** (*la jocul de cărți*) A miza mai mult decît cei dinainte; a mări miza. **2** A da mai mult decît este necesar. • prez.ind. *-ez.* /***plus***[2] + *-a*.

plusáre *s.f.* Acțiunea de *a plusa* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***plusa***.

plusprodús *s.n.* (*econ.*) Produs creat în sfera producției materiale peste produsul necesar, în timpul de muncă suplimentar și prin cheltuire de muncă suplimentară. • pl. *-e, -uri.* /***plus***[1]- + ***produs***.

plusvaloáre *s.f.* (*econ. pol.; în concepția marxistă; ieșit din uz*) **1** Valoare nou-creată de către muncitorii salariați în procesul de producție, peste echivalentul valorii forței lor de muncă, și însușită gratuit de către patroni. ◇ *Plusvaloare absolută* = formă a plusvalorii, obținută prin prelungirea zilei de muncă peste timpul de muncă necesar sau prin intensificarea muncii. *Plusvaloare relativă* = formă a plusvalorii care rezultă prin reducerea timpului de muncă necesar și prin mărirea corespunzătoare a timpului de supramuncă în urma creșterii productivității muncii. *Legea plusvalorii* = lege economică fundamentală, care exprimă scopul și mobilul determinant al producției. *Rata plusvalorii* = raportul dintre plusvaloare și capitalul variabil. **2** Excedent al încasărilor față de cheltuieli; beneficiu. • pl. *-ori.* /***plus***[1]- + ***valoare***, după fr. *plus-value*.

pluș *s.n.* Țesătură de lînă, de mătase, de bumbac etc., asemănătoare cu catifeaua, dar mai groasă decît aceasta și cu firul mai lung, folosită mai ales în tapițerie; bucată din această țesătură. *În semiobscuritate se zărea o canapea de pluș roșu* (CĂL.). ◇ Fig. *Zac gîngavele gînduri în plușurile țestei* (LAB.). ◆ (*la pl.*) Varietăți din această țesătură. • pl. *-uri.* /<germ. ***Plüsch***, fr. ***p(e)luche***, rus. ***плюш***.

plușá *vb. I. tr.* A lustrui fața pieilor de mănuși și de haine cu un pluș (aplicat pe un tambur rotativ), pentru a obține un luciu mătăsos. • prez.ind. *-ez.* /***pluș*** + *-a*.

plușáre *s.f.* Operație finală prin care se obține un luciu mătăsos pe fața pieilor de mănuși și de haine, prin frecarea lor cu un pluș aplicat pe un tambur rotativ. • pl. *-ări.* /v. ***plușa***.

plușát, -ă *adj.* **1** (*despre mobile*, ext., *despre obiecte*) Care este tapisat cu pluș. **2** (*despre țesături*) Care are fire lungi pe una sau pe ambele fețe. *Era o imitație de Tebriz, bine plușată* (CĂL.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***plușa***; cf. fr. *peluché*.

plutáș[1] *s.m.* Persoană care face sau conduce plute. • pl. *-i.* /***plută*** + *-aș*.

plutáș[2] *s.m.* (*bot.*) Plută (*Populus pyramidalis*). • pl. *-i.* /***plută*** + *-aș*.

plútă[1] *s.f.* Ambarcație ușoară, sub formă de platformă plutitoare, construită din trunchiuri de copaci prinse împreună, care este folosită la transportul buștenilor pe apele curgătoare sau ca ambarcație ușoară. *Sprinten se aruncă pe plută* (VLAH.). ◇ Expr. *A face pluta* = (*despre oameni*) a înota plutind orizontal (pe spate). *Fana călca apa și știa să facă pluta* (G. M. ZAMF.). *A fi dus cu pluta* = a fi smintit, țicnit. (*pop.*) *A cădea de-a pluta* = a cădea întins la pămînt. *Luneca și cade de-a pluta pe pămînt* (COȘB.). ◆ Platformă de lemn, plutitoare, folosită pentru salvare pe apă. ◇ *Plută-far* = plută mare echipată cu o baliză din panouri și cu o instalație de semnale de ceață, care este folosită pentru orientare. ◆ (*înv., reg.*) Dispozitiv alcătuit din două prăjini sau din doi răzlogi legați la capete, pe care se așază mănușile de in sau de cînepă la topit. *Se cearcă starea topitului scoțînd din plută un smoc subțire de in sau de cînepă* (I.-ION.). • pl. *-e.* /<sl. veche **плъть**.

plútă[2] *s.f.* (*bot.*) **1** Specie de plop ale cărui ramuri cresc aproape de baza trunchiului, dînd coroanei o

formă de piramidă lungă și îngustă (*Populus pyramidalis*); plutaș. *Era o plută uriașă, cu brațe groase cît omul și scoarța crăpată* (CA. PETR.). **2** Țesut vegetal de protecție, neted, poros, elastic, format din celule moarte, cu membrane impermeabile și cu lumenul gol sau plin cu substanțe tanante ori cu rășini, care se formează pe diferite părți ale unor plante (rădăcini, tulpini, fructe etc.) și care se folosește ca material izolant (în construcția avioanelor), la confecționarea colacilor de salvare, la fabricarea dopurilor etc.; suber. *Un dop de plută* (PONI). ◆ Dop confecționat din plută. *Alege o plută, o șterge cu cîrpa, o apasă încet și mai șterge o dată flaconul întreg* (CE. PETR.). ◆ Bucățică de plută sau de lemn ușor în care se înfige fitilul candelei. ◆ Bucățică de plută sau de lemn, de material plastic etc. care se leagă de firul undiței pentru a menține cîrligul în apă la adîncimea dorită și pentru a observa cînd mușcă peștele. *Făceam plute dintr-o bucățică de strujan și rîmele le căutam pe lac* (SADOV.). • pl. *-e.* /<bg. ***плюмо***; cf. srb. ***pluta***, ***pluto***.

plutări *vb. IV. intr.* **1** A merge cu pluta pe apă. *Ziua să vînăm, să pescuim, să plutărim* (GAN.). **2** A practica meseria de plutaș; a transporta bușteni pe apă (legați în plute). • prez.ind. *-esc.* /***plută***[1] + *-ări.*

plutărie[1] *s.f.* **1** Transportul pe apă al buștenilor (legați în plute); plutărit. *Ajutorul cîrmaciului la plutărie... stă în partea opusă cîrmei* (PER.). **2** Îndeletnicirea plutașului; plutărit, plutășie. *Învățai de la Halunga... toate șiriclicurile plutăriei* (HOG.). • g.-d. *-iei.* /***plută*** + *-ărie.*

plutărie[2] *s.f.* Mulțime de plute. • g.-d. *-iei.* /***plută***[1] + *-ărie.*

plutărít *s.n.* **1** Transportul pe apă al buștenilor (legați în plute); plutărie. **2** Îndeletnicirea plutașului; plutărie. • /v. ***plutări.***

plutășie *s.f.* Plutărie. • g.-d. *-iei.* /***plutaș*** + *-ie.*

plutéț, -eață *adj.* (*înv.*) **1** (*despre ape curgătoare*) Care este navigabil. **2** (*despre nave*) Care poate naviga. *Da-ți-mi mie-un vas pluteț pe mare* (MURNU). • pl. *-eți, -ețe.* /***plută***[1] + *-eț.*

plutéu *s.n.* **1** (*milit.*; *în antic.*) Mașină de război, în formă de paravan semicircular, folosită pentru a proteja pe asediatori în timpul atacului zidurilor unei cetăți asediate. **2** (*bis.*) Panou de marmură sau de lemn, care protejează altarul, corul sau prezbiteriul bisericilor catolice. ◆ Ladă sau scrin pentru păstrarea lucrurilor prețioase. • /<lat. ***plúteum***, ***-i*** „perete de apărare".

plutéus *s.m.* (*zool.*) Larva echinodermelor. • /<germ. ***Pluteus.***

plutí *vb. IV. intr.* **1** (*despre nave, ambarcații, corpuri plutitoare etc.*) A se menține la suprafața unui lichid prin cufundare parțială în volumul acestuia; a aluneca, a se deplasa, a se mișca pe suprafața unui lichid. *Corabia din zare plutește lin* (COȘB.). ◇ Expr. *A pluti în apele cuiva* v. apă. *A pluti plavie* v. plavie. ◇ Fig. *Pe marea lină, stelele toate plutesc ușor* (ALECS.). ◆ (*despre oameni*) A călători cu o navă, cu o ambarcație, cu un obiect plutitor. ◆ (*tr. fact.*) A face să se deplaseze pe suprafața unei ape. *Făceau negoț cu lemnul de construcție pe care-l pluteau pe Bistrița* (OȚETEA). ◆ (*despre mîncăruri sau despre părți solide ale unor mîncăruri*) A avea foarte mult sos sau grăsime. *Mîncări grecești... pluteau în unt* (C. NEGR.). **2** (*despre păsări, insecte etc.*) A se menține (mișcîndu-se lin) la un anumit nivel în văzduh, cu aripile întinse, (aproape) nemișcate. *Un vultur... pluti cîtva timp în aer pe deasupra taberii* (BĂLC.). ◇ Expr. *A pluti în aer* = *a)* (*despre fenomene sau evenimente*) a fi gata să se dezlănțuie, a presimți apariția. *Plutește în aer ceva înnoitor* (PER.); *b)* (*despre afirmații, situații etc.*) a nu se sprijini pe realitate. ◇ Analog. (*despre corpuri ușoare sau mai ușoare decît aerul*) *I se părea că un nor plutea înaintea lui* (PER.). ◇ Fig. *Aș vrea... Să plutesc deasupra nopții* (MACED.). ◆ (*despre corpuri cerești, aștri etc.*) A se deplasa (aparent) pe bolta cerească. *Pe cerul nopții plutea... luna* (GAL.). ◆ (*înv.*) A atîrna. *Un candelabru plutea în mijlocul salonului* (DELAVR.). ◆ (*despre sunete sau despre mirosuri*) A se împrăștia, a se extinde, a se răspîndi (lin) în atmosferă. *Peste tot plutea un miros pătrunzător de arături întoarse* (BRĂ.). **3** Fig. A se menține sau a se mișca lin într-un spațiu sau într-un mediu real sau imaginar. ◆ A dăinui, a stărui, a predomina. *Peste grădini plutea o pace religioasă* (SADOV.). ◆ A se observa, a se vedea, a ieși (ușor, vag) în evidență. *O întunecime mare plutea în ochii lui* (SADOV.). • prez.ind. *-esc.* /<sl. veche ***плоути*** sau ***plută***[1] + *-i.*

plutíbil, -ă *adj.* (*despre ape*) Pe care se poate naviga; navigabil. *De la Tisovița, Dunărea este plutibilă în orice timp* (I. ION.). • pl. *-i, -e.* /***pluti*** + *-bil.*

plutícă *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee, acvatică, din familia gențianaceelor, cu rizomul lung, cu florile galbene, cu frunzele lucitoare, care plutesc la suprafața apei (*Nymphoides peltata*). • pl. *-ci.* /***plută***[1] + *-ică.*

plutínd, -ă *adj.* **1** Care plutește, care se leagănă. *Velele plutinde* (BOL.). ◆ Fig. (*despre oameni*) Care este oscilant, schimbător; ezitant, nehotărît. **2** Care flîfîie, care flutură în vînt. *Coama plutindă* (BOL.). • pl. *-zi, -de.* /v. ***pluti.***

plutíre *s.f.* **1** Menținere sau mișcare a unui corp pe suprafața unui lichid sau în masa unui fluid; călătorie cu o navă, cu o ambarcație, cu un obiect plutitor. *Plutiri peste adîncimi mai mari de două mii de metri* (PER.). ◇ *Linie de plutire* v. linie. ◇ Expr. *A fi* (sau *a se menține*) *pe linia de plutire* v. linie. **2** Transport organizat de mărfuri sau de persoane care se face pe o navă; trafic pe apă; navigație. *Caută un grec... și fă legămînt cu el pentru plutirea pe mare* (SADOV.). **3** Menținere sau deplasare lină prin văzduh (cu ajutorul aripilor). *Plutirea liniștită a vulturului* (CAZAB.). ◇ Fig. *Plete Lăsate-n vînt plutirii!* (COȘB.). • pl. *-i.* /v. ***pluti.***

plutít[1] *s.n.* Faptul de *a pluti.* ◆ Transportare a lemnului prin menținerea lui la suprafața unei ape curgătoare. • /v. ***pluti.***

plutít[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre lemne, bușteni*) Care este adus pe cursul unei ape. *Lemnul plutit are o valoare coborîtă* (SADOV.). **2** (*despre zborul păsărilor*) Care se efectuează fără a mișca din aripi; planat. *Berzele veneau în zbor plutit* (SADOV.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***pluti.***

plutitór, -oáre *adj., s.n., s.f.* **1** *adj.* Care poate pluti la suprafața unui lichid; care este flotabil. *Ne îmbarcă în două vase plutitoare* (BOL.). ◇ *Pod plutitor* = platformă care servește la transportul persoanelor sau lucrurilor de la un mal la celălalt al unei ape; bac. *Trecem de partea cealaltă a Oltului, pe un pod plutitor* (VLAH.). *Insulă plutitoare* sau *ostrov plutitor* = formație compactă de pămînt, nisip, nămol, resturi vegetale, care plutesc pe un curs de apă, avînd aspectul unei insule; plaur. *E vorba de un ostrov plăpînd, înfiripat încet și greu din acele ostroave plutitoare* (GAL.). *Doc plutitor* v. doc. *Ghețar plutitor* v. ghețar. ◆ (*înv.*; *despre ape curgătoare*) Care este navigabil. **2** *adj.* (*despre păsări, insecte etc.*) Care se menține (mișcîndu-se lin) la un anumit nivel în văzduh (cu ajutorul aripilor). ◇ Analog. (*despre corpuri ușoare sau mai ușoare decît aerul*) *Un nor tainic, plutitor* (ALECS.). ◇ Fig. *Pradă unui vis plutitor* (RALEA). ◆ (*despre mers*) Care este ușor (ca și cînd ar zbura). *Băietanul avea un mers plutitor și nesigur* (GAL.). **3** *s.n.* Corp care plutește la suprafața unui lichid și care, fiind legat printr-un sistem de pîrghii, cabluri etc., indică și, uneori, reglează nivelul lichidului dintr-un recipient; flotor. ◆ Corp alcătuit dintr-un material cu densitate mai mică decît a apei, care servește la măsurarea vitezei unui curent de apă. **4** *s.m.* (*nav.*) Construcție care plutește, prevăzută cu un echipament cu ajutorul căruia poate îndeplini unele servicii de semnalizare sau de transport. **5** *s.f.* (*bot.*) Plantă acvatică, cu tulpina culcată, cu inflorescențele în formă de spiculețe, cu fructele dulci, comestibile (*Glyceria fluitans*); rourică. **6** *s.f.* (*bot.*) *Plutitoare dulce* = plantă erbacee, cu florile mici, liliachii (*Glycyrhiza echinata*); lemn-dulce. • pl. *-ori, -oare.* /***pluti*** + *-tor.*

pluto- Elem. de compunere „bogăție". • /<fr. ***plouto-***; cf. gr. *πλοῦτος* „bogăție".

plutocrát, -ă *s.m., s.f.* (*polit.*) Persoană care, datorită averii de care dispune, participă la conducerea statului și a treburilor publice. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***ploutocrate.***

plutocrátic, -ă *adj.* (*polit.*) Care aparține plutocrației, care se referă la plutocrație. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***ploutocratique.***

plutocrație *s.f.* (*polit.*) **1** Formă de guvernare în care puterea aparține celor cu averi mari; concentrare a puterii în mîinile unor astfel de persoane. **2** Totalitatea persoanelor care, cu ajutorul averii, impun plutocrația, acaparînd conducerea statului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***ploutocratie***, germ. ***Plutokratie***; cf. gr. *πλοῦτος* „bogăție", *κράτος* „putere".

plutomaníe *s.f.* (*psih.*) Atracție morbidă către bogății. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<engl. ***plutomania.***

plutón[1] *s.n.* **1** (*milit.*) Subunitate militară mai mică decît compania, alcătuită din trei sau patru grupe (de infanterie, de alte arme sau echipaje de tancuri ori servanți la tunuri); ext. persoanele care formează această unitate. *Autoritățile scoaseră două plutoane de jandarmi* (STANCU). ◇ *Pluton de execuție* = unitate militară care execută prin împușcare pe cei condamnați la moarte. *Căpitane, ia comanda plutonului de execuție* (STANCU). *Încheietor de pluton* v. încheietor. **2** Analog. Grup de persoane cu preocupări sau cu ocupații comune. *Se desfăceau în lături, făcînd loc unui pluton de lachei auriți* (KLOP.). ◆ Ext. (*în forma „ploton"*) Stol, pîlc. *Se înalță în aer plotoane colțurate de rațe sălbatice* (ODOB.). **3** (*sport*) Grup compact și omogen de sportivi care se află într-o anumită poziție pe parcursul unei curse (de alergări, ciclism, caiac-canoe etc.). *Biciclistul din frunte se depărtase mult de pluton.* • pl. *-oane.* și (*înv., pop.*) *plotón s.n.* /<fr. ***peloton***, it. ***plotone.***

plutón[2] *s.n.* (*geol.*) Corp de roci magmatice, intruzive, de dimensiuni foarte mari, care este fixat, prin intruziune, în masa unor straturi sedimentare. • pl. *-i.* /<fr. ***pluton***, germ. ***Pluton.***

plutonáș *s.n.* Dim. al lui *pluton*[1]. *Un plutonaș de oameni în toată firea... trecu grăbit* (BRĂ.). • pl. *-e.* /***pluton***[1] + *-aș.*

plutonér *s.m.* v. plutonier.

plutonián, -ă *adj., s.m., s.f.* **I** *adj.* **1** Care se referă la zeul Pluton. **2** Care aparține planetei Pluton. **3** (*geol.*) Plutonic. **II** *adj., s.m., s.f.* (Adept) al plutonismului; plutonist. • sil. *-ni-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***plutonien***, cf. nm. pr. *Pluton*, zeul infernului la romani.

plutónic, -ă *adj.* (*geol.*) Care s-a format prin acțiunea vulcanilor; care are loc în adîncul scoarței terestre; plutonian. ◇ *Rocă plutonică* = rocă abisală și intruzivă. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***plutonique***; cf. nm. pr. *Pluton*, zeul infernului la romani.

plutonier *s.m.* (*milit.*) Grad militar de subofițer, care pe scară ierarhică este superior gradului de sergent-major și inferior plutonierului major; persoană care poartă acest grad. *Un plutonier se apropie de mine* (CA. PETR.). ◇ *Plutonier-major* = grad de subofițer imediat superior gradului de plutonier; persoană care are acest grad. *Plutonier adjutant* = cel mai mare grad de subofițer, imediat superior gradului de plutonier-major; persoană care are acest grad. • sil. *-ni-er.* pl. *-i.* (*pop.*) *plotonér, plotoniér, plutonér s.m.* /***pluton*** + *-ier.*

plutonieréasă *s.f.* **1** Soție de plutonier. **2** Femeie care are grad de plutonier. • sil. *-ni-e-.* pl. *-ese.* /***plutonier*** + *-easă.*

plutonísm *s.n.* (*geol.*) **1** Totalitatea fenomenelor și proceselor geologice legate de formarea topiturilor magmatice la mari adîncimi în scoarța terestră și de mișcările acestora. **2** Curent în geologie care susține că formarea tuturor rocilor s-a realizat numai pe cale magmatică. • /<fr. ***plutonisme***, germ. ***Plutonismus.***

plutoníst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Adept) al plutonismului; plutonian. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***plutoniste.***

plutoníte *s.f. pl.* (*geol.*) Roci magmatice care s-au consolidat în adîncurile scoarței terestre. • /de la ***pluton***[2]; cf. germ. *Plutonit.*

plutóniu *s.n.* (*chim.*) Element chimic transuranic, sintetic, radioactiv, metal obținut din uraniu în pila atomică, care prezintă numeroși izotopi, dintre care cel mai important este izotopul cu masa atomică 239, fisionabil prin captare de electroni, capabil să întrețină reacții nucleare în lanț și folosit la obținerea energiei nucleare prin bombardare cu neutroni (*Pu*). • /<fr. ***plutonium***, germ. ***Plutonium.***

plutuí *vb. IV. tr.* (*ind. piel.*; *compl. indică pieile tăbăcite*) A supune unei operații de finisare, tratîndu-le cu săruri de crom și rulîndu-le pe o scîndură rotunjită, acoperită cu plută, în urma căreia acestea capătă moliciune sau un desen caracteristic. • prez.ind. *-iesc.* /***plută***[2] + *-ui.*

plutuíre *s.f.* (*ind. piel.*) Acțiunea de *a plutui* și rezultatul ei; plutuit. • pl. *-i.* /v. ***plutui.***

plutuít *s.n.* (*ind. piel.*) Plutuire. • /v. ***plutui.***

pluviál, -ă *adj., s.n., s.f.* **I** *adj.* **1** (*despre ape*) De ploaie; care este provenit din ploaie, care este produs de ploaie. **2** (*bot.*) *Pădure pluvială* = pădure mare din regiunile ecuatoriale. (*hidrol.*) *Regim pluvial* = regim

al unui curs de apă, alimentat predominant prin ape provenite din ploaie. **II** (*geol.*) **1** *s.n.* Interval de timp din perioada cuaternară, caracterizată printr-o climă cu precipitații abundente, printr-o accelerare a eroziunii și printr-o lărgire a suprafețelor de vegetație. **2** *adj.* Care aparține pluvialului, specific pluvialului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din pluvial. **III** *s.f.* **1** (*bis.*) Mantie largă cu glugă pentru ploaie, care era folosită de preoții catolici ca veșmînt ecleziastic în timpul procesiunilor și care din sec. 13 a fost transformată într-un veșmînt liturgic cu marginile brodate cu fir de aur. **2** (*constr.*) Conductă verticală din poliester armat cu fibră de sticlă, în interiorul sau în afara construcțiilor, care permite scurgerea apei de ploaie adunată pe terase, pe acoperișuri etc. • sil. *-vi-al.* pl. *-i, -e.* /<lat. ***plŭvialis, -e***, fr. ***pluvial***, it. ***pluviale***.

pluvio- Elem. de compunere „ploaie". • /<fr. ***pluvio-***; cf. lat. *pluvia, -ae*.

pluviodenudáre *s.f.* (*geomorf.*) Pluvidenudație. • sil. *-vi-o-.* pl. *-ări.* /***pluvio-*** + ***denudare***, după fr. *pluvio-dénudation*.

pluviodenudáție *s.f.* (*geomorf.*) Eroziune a terenurilor înclinate lipsite de vegetație, determinată de scurgerea apelor provenite din precipitații; pluviodenuclare. • sil. *-vi-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***pluviodénudation***.

pluviográf *s.n.* (*meteor.*) Pluviometru care înregistrează automat cantitatea și intensitatea precipitațiilor atmosferice. • sil. *-vi-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***pluviographe***; cf. lat. *pluvia* „ploaie", gr. *γράφω* „a scrie".

pluviográmă *s.f.* (*meteor.*) Diagramă obținută la pluviograf. • sil. *-vi-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***pluviogramme***; cf. lat. *pluvia* „ploaie", gr. *γράμμα* „linie, desen".

pluviométric, -ă *adj.* **1** (*meteor.*) Care se referă la ploi, la precipitații. **2** Care ține de pluviometru, care se referă la pluviometru. **3** Care ține de pluviometrie, care se referă la pluviometrie. • sil. *-vi-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***pluviométrique***.

pluviometríe *s.f.* (*meteor.*) Măsurare a cantității de precipitații căzute într-un interval de timp pe o anumită suprafață. • sil. *-vi-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***pluviométrie***.

pluviométru *s.n.* (*meteor.*) Aparat utilizat pentru determinarea cantității de precipitații atmosferice căzute într-un anumit interval de timp pe o anumită suprafață. • sil. *-vi-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***pluviomètre***; cf. lat. *pluvia* „ploaie", gr. *μέτρον* „măsură".

pluviós, -oásă *adj.* (*fran.*) Care este abundent în ploi; ploios. *Marea... agasantă, muntele... pluvios* (TEOD.). • sil. *-vi-os.* pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***pluvieux***.

pluvioscóp *s.n.* (*meteor.*) Aparat care înregistrează ora, durata și cantitatea ploii căzute într-o anumită regiune. • sil. *-vi-o-.* pl. *-oape.* /<fr. ***pluvioscope***.

pluviose [plyvi'oz] *s.f.* A cincea lună din calendarul republican francez (20 ianuarie–18 februarie). • sil. *-vi-oz.* /<fr. ***pluviôse***.

pluviozitáte *s.f.* (*meteor.*) Cantitatea de ploaie căzută pe un anumit loc într-un timp dat. • sil. *-vi-o-.* /<fr. ***pluviosité***.

plymouth ['plimәs] *subst.* (*zootehn.*) Rasă englezească de găini, crescută pentru carne și ouă; găină care aparține acestei rase. • /<engl. ***Plymouth***.

pneu *s.n.* Partea de cauciuc formată din anvelopă și din camera cu aer comprimat a roții anumitor vehicule; restr. anvelopă. *La pîrîitul surd al pneurilor, fetele ar fi întors capul cu invidie* (CĂL.). • pl. *-uri.* /<fr. ***pneu***, germ. ***Pneu***.

pneum- Elem. de compunere „aer, gaze, respirație", „plămîn". • și *pneumat-, pneumato-, pneumo-.* /<fr. ***pneum(o)-***, ***pneumat(o)-***; cf. gr. *πνεῦμα, -ατος* „suflu, respirație, spirit", *πνεύμων* „plămîn", *πνέω* „a sufla, a respira".

pneumalergén *s.n.* (*med.*) Alergen capabil să declanșeze reacții alergice la nivelul aparatului respirator. • sil. *pne-u-.* pl. *-e.* /<fr. ***pneumallergène***.

pneumartrografíe *s.f.* (*med.*) Radiografie a unei articulații după injectarea unui gaz în sinovială. • sil. *pne-u-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***pneumarthrographie***.

pneumartrózǎ *s.f.* (*med.*) Infiltrație de gaze într-o cavitate articulară, prin traumatism sau efectuată în scopul unei explorări radiografice. • sil. *pne-u-.* pl. *-e.* /<fr. ***pneumarthrose***.

pneumat- v. pneum-.

pneumátic, -ă *adj., s.f.* **I** *adj.* **1** (*despre mașini, aparate, utilaje etc.*) Care funcționează cu aer comprimat. <> *Ciocan pneumatic* v. ciocan. *Ciocan pneumatic de abataj* v. ciocan. *Saltea pneumatică* v. saltea. **2** Care este folosit la comprimarea, evacuarea sau deplasarea aerului. <> *Motor pneumatic* v. motor. **II** *s.f.* (*fiz.*) Parte a fizicii care se ocupă cu studiul proprietăților aerului și ale altor gaze. • sil. *pne-u-.* pl. *-ci, -ce.* /<lat. ***pneumaticus, -a, -um***, fr. ***pneumatique***, it. ***pneumatico***.

pneumatísm *s.n.* (*med.*) Concepție medicală veche care atribuie cauza vieții și a bolilor unui suflu, unei emanații a sufletului universal. • sil. *pne-u-.* /<fr. ***pneumatisme***.

pneumato- v. pneum-.

pneumatocél *s.n.* (*med.*) Tumoare gazoasă intrapulmonară. • sil. *pne-u-.* pl. *-ei.* /<fr. ***pneumatocèle***; cf. gr. *πνεῦμα, ατος* „respirație", *κήλη* „tumoare".

pneumatocíst *s.n.* (*med.*) Vezicule plină cu aer care ușurează plutirea plantelor. • sil. *pne-u-.* /<fr. ***pneumatocyste***.

pneumatofór *s.m.* **1** (*bot.*) Rădăcină metamorfozată, aeriană, cu rol în respirație, în care predomină țesutul lax, cu spații intercelulare și cu geotropism negativ și care este întîlnită la plantele din zona tropicală umedă. **2** (*bot.*) Vezicule plină cu aer pe talul unor plante inferioare, care ajută la plutire sau la menținerea în poziție verticală. **3** (*zool.*) Individ din colonia de sifonofore, situat la capătul superior al stolonului, care are forma unei vezicule pline cu aer și rolul de plutitor al coloniei. • sil. *pne-u-.* pl. *-i.* /<fr. ***pneumatophore***; cf. gr. *πνεῦμα, ατος* „respirație", *φέρω* „a purta".

pneumatolítă *s.f.* (*geol.*) Rocă magmatică ale cărei minerale sînt formate prin fenomenul de pneumatoliză. • sil. *pne-u-.* pl. *-e.* /<fr. ***pneumatolyte***.

pneumatolític, -ă *adj.* (*geol.*) Care aparține pneumatolizei, care se referă la pneumatoliză. <> *Fază pneumatolitică* = etapă în procesul de diferențiere magmatică, în care topiturile magmatice se caracterizează printr-un conținut bogat în componenți volatili, cărora le conferă o mare fluiditate. • sil. *pne-u-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***pneumatolytique***.

pneumatolíză *s.f.* (*geol.*) Etapă a procesului magmatogen de formare a mineralelor și a rocilor, care cuprinde totalitatea fenomenelor provocate de acțiunea emanațiilor gazoase dezvoltate din magmă asupra rocilor înconjurătoare cu care ajung în contact. • sil. *pne-u-.* /<fr. ***pneumatolyse***.

pneumatologíe *s.f.* Știința fenomenelor spirituale, ca cercetare relativă a principiilor vitale. • sil. *pne-u-.* g.-d. *-iei.* /<it. ***pneumatologia***, germ. ***Pneumatologie***; cf. gr. *πνεῦμα, -ατος* „spirit, principiu vital", *λόγος* „studiu".

pneumatóză *s.f.* (*med.*) Acumulare de gaze în cavitățile naturale, în organe sau țesuturi. • sil. *pne-u-.* pl. *-e.* /<fr. ***pneumatose***.

pneumaturíe *s.f.* (*med.*) Emisiune de urină amestecată cu gaze de fermentație. • sil. *pne-u-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***pneumaturie***.

pnéumă *s.f.* (*în filos. stoicilor*) Spiritul divin care animă lumea, ordonînd-o și dirijînd-o. • sil. *pne-u-.* /<fr. ***pneuma***; cf. gr. *πνεῦμα* „spirit, viață".

pneumectomíe *s.f.* (*med.*) Excizie a unei părți a plămînului; pneumonectomie. • sil. *pne-u-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***pneumectomie***; cf. gr. *πνεύμων* „plămîn", *ἐκτομή* „excizie".

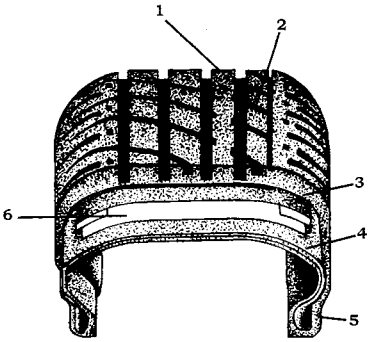

Pneu

1. Bandă de rulare (profil).
2. Profil antiderapant.
3. Baza benzii de rulare.
4. Carcasă.
5. Talon.
6. Straturi protectoare.

pneumo- v. pneum-.

pneumobacíl *s.m.* (*med.*) Bacil care nu intervine decît în mod secundar în pneumonie, dar care este agentul unor bronhopneumonii, pleurezii și al multor supurații. • sil. *pne-u-.* pl. *-i.* /<fr. ***pneumobacille***.

pneumobacilemíe *s.f.* (*med.*) Infecție generalizată provocată de pneumobacil. • sil. *pne-u-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***pneumobacillémie***.

pneumocefalíe *s.f.* (*med.*) Pneumocraniu. • sil. *pne-u-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***pneumocéphalie***.

pneumocél *s.n.* (*med.*) Hernie a plămînului. • sil. *pne-u-.* pl. *-ei.* /<fr. ***pneumocèle***; cf. gr. *πνεῦμα* „respirație", *κήλη* „tumoare, hernie".

pneumochistografíe *s.f.* (*med.*) Metodă radiologică de punere în evidență a unui chist prin injectarea de aer. • sil. *pne-u-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***pneumocistographie***.

pneumocistografíe *s.f.* (*med.*) Radiologie a vezicii urinare cu ajutorul unei substanțe de contrast gazoase. • sil. *pne-u-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***pnenmocystographie***.

pneumocóc *s.m.* (*med.*) Bacterie sferică, imobilă, patogenă, care provoacă la oameni pneumonia și alte infecții ale aparatului respirator, iar la animale septicemia. • sil. *pne-u-.* pl. *-ci.* /<fr. ***pneumocoque***; cf. gr. *πνεύμων* „plămîn", *κόκκος* „sîmbure, boabă".

pneumocócic, -ă *adj.* (*med.*) Care aparține pneumococilor, care se referă la pneumococi; care este provocat de pneumococi. • sil. *pne-u-.* pl. *-ci, -ce.* /***pneumococ*** + *-ic*; cf. fr. *pneumococcique*.

pneumococíe *s.f.* (*med.*) Ansamblu de accidente morbide provocate de pneumococ. • sil. *pne-u-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***pneumococcie***.

pneumococóză *s.f.* (*med.*) Boală produsă de un pneumococ. • sil. *pne-u-.* pl. *-e.* /<fr. ***pneumococcose***.

pneumocolíe *s.f.* (*med.*) Prezența aerului sau a gazelor de fermentație în colon. • sil. *pne-u-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***pneumocolie***.

pneumoconióză *s.f.* (*med.*) Boală pulmonară cronică cu caracter profesional, cu evoluție lentă, care este consecința a iritației provocate de inhalarea masivă, îndelungată și fixarea pe plămîni a unor pulberi (de azbest, cărbune, bioxid de siliciu, de fier etc.), care determină inflamația și apoi sclerozarea lor. • sil. *pne-u-; -ni-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***pneumoconiose***; cf. gr. *πνεύμων* „plămîn", *κόνις* „praf".

pneumocránіu *s.n.* (*med.*) Acumulare de aer în cavitatea craniană; pneumocefalie, pneumoencefal. • sil. *pne-u-.* /<fr. ***pneumocrâne***.

pneumoencefál *s.n.* (*med.*) Pneumocraniu. • sil. *pne-u-.* /<fr. ***pneumoencéphale***.

pneumoencefalografíe *s.f.* (*med.*) Procedeu radiologic de explorare a sistemului nervos central, folosind aerul ca mediu de contrast; encefalografie gazoasă. • sil. *pne-u-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***pneumoencéphalographie***.

pneumoenterítă *s.f.* (*med. vet.*) Pneumonie contagioasă la porci, provocată de un microb, care la debut se manifestă ca o complicație a pestei porcine; pasteureloză. • sil. *pne-u-.* pl. *-e.* /<fr. ***pneumo-entérite***.

pneumoftiziológ, -ă *s.m., s.f.* (*med.*) Medic specialist în pneumoftiziologie. • sil. *pne-u-; -zi-o-.* pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***pneumo-phtisiologue***.

pneumoftiziologíe *s.f.* (*med.*) Studiul bolilor de plămîni și în special al tuberculozei pulmonare. • sil. *pne-u-; zi-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***pneumo-phtisiologie***.

pneumogástric, -ă *adj.* (*med.*) Care este comun plămînilor și stomacului. <> *Nerv pneumogastric* (și *subst. n.*) = nerv cranian pereche, care inervează cavitatea toracică și abdominală; nerv vag. • sil. *pne-u-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***pneumogastrique***; cf. gr. *πνεύμων* „plămîn", *γαστήρ* „stomac".

pneumogastrografíe *s.f.* (*med.*) Radiografie a cavității gastrice după introducerea de aer în stomac. • sil. *pne-u-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***pneumogastrographie***.

pneumográf *s.n.* (*med.*) Aparat cu ajutorul căruia se înregistrează amplitudinea și frecvența mișcărilor respiratorii ale toracelui. • sil. *pne-u-.* pl. *-e.* /<fr. ***pneumographe***, germ. ***Pneumograph***.

pneumografíe *s.f.* (*med.*) **1** Înregistrare a mișcărilor respiratorii cu ajutorul pneumografului. **2** Radiografie a unei regiuni anatomice după injectarea unui gaz.

• sil. *pne-u-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***pneumographie***; cf. gr. *πνεύμων* „plămîn", *γράφω* „a scrie".

pneumográmă *s.f.* (*med.*) Imagine obținută prin pneumografie. • sil. *pne-u-*. pl. *-e*. /<fr. ***pneumogramme***.

pneumolít *s.n.* (*med.*) Concrețiune solidă care se poate găsi în parenchimul pulmonar. • sil. *pne-u-*. /<fr. ***pneumolithe***, engl. ***pneumolith***; cf. gr. *πνεύμων* „plămîn", *λίθος* „piatră".

pneumolízĂ *s.f.* (*chir.*) Eliberare chirurgicală a plămînului prin secționarea aderențelor pleurale. • sil. *pne-u-*. pl. *-e*. /<fr. ***pneumolyse***.

pneumológ, -ă *s.m., s.f.* (*med.*) Medic specialist în pneumologie. • sil. *pne-u-*. pl. *-gi, -ge*. /<fr. ***pneumologue***.

pneumológic, -ă *adj.* (*med.*) Care aparține pneumologiei, care se referă la pneumologie. • sil. *pne-u-*. pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***pneumologique***.

pneumología *s.f.* (*med.*) Ramură a medicinei care se ocupă cu studiul bolilor plămînului și cu tratamentul lor; pneumonologie. • sil. *pne-u-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***pneumologie***; cf. gr. *πνεύμων* „plămîn", *λόγος* „studiu".

pneumomastografíe *s.f.* (*med.*) Radiografie a unui sîn după injectarea de aer într-o cavitate chistică. • sil. *pne-u-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***pneumomastographie***.

pneumomediastín *s.n.* (*med.*) Prezența de aer în celulele mediastinului. • sil. *pne-u-*; *-di-a-*. /<fr. ***pneumomediastin***.

pneumométru *s.n.* (*med.*) Manometru respirator. • sil. *pne-u-*. pl. *-e*. /<fr. ***pneumomètre***.

pneumomicózĂ *s.f.* (*med.*) Dezvoltarea de ciuperci în plămîn. • sil. *pne-u-*. pl. *-e*. /<fr. ***pneumomycose***.

pneumonectomíe *s.f.* (*med.*) Pneumectomie. • sil. *pne-u-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***pneumonectomie***.

pneumónic, -ă *adj.* (*med.*; *înv.*) Care aparține bolilor de plămîni, care se referă la bolile de plămîni. • sil. *pne-u-*. pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***pneumonique***.

pneumoníe *s.f.* (*med.*) Inflamație a unui lob sau a unui segment pulmonar, provocată de pneumococ, de virusuri sau avînd alte cauze, care se manifestă prin frisoane, febră, junghiuri, tuse și expectorații; boală pulmonară caracterizată prin această inflamație. *A fost o pneumonie foarte serioasă* (CA. PETR.). <> *Dublă pneumonie* = pneumonie care afectează ambii plămîni. • sil. *pne-u-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***pneumonie***; cf. gr. *πνεύμων* „plămîn", *πνευμονία* „boală a plămînilor".

pneumonologíe *s.f.* (*med.*) Pneumologie. • sil. *pne-u-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***pneumonologie***.

pneumopaludísm *s.n.* (*med.*) Complicație pulmonară a malariei. • sil. *pne-u-*. /<fr. ***pneumopaludisme***.

pneumopatíe *s.f.* (*med.*) Nume generic dat afecțiunilor pulmonare. • sil. *pne-u-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***pneumopathie***; cf. gr. *πνεύμων* „plămîn", *πάθος* „afecțiune".

pneumopericárd *s.n.* (*med.*) Pătrundere de aer sau gaz în cavitatea pericardică. • sil. *pne-u-*. pl. *-uri*. /<fr. ***pneumopéricarde***.

pneumoperitonéu *s.n.* (*med.*) **1** Pătrundere (accidentală) a aerului sau a altor gaze în cavitatea peritoneală. **2** Introducere de oxigen sau de alt gaz în cavitatea peritoneală, în scop terapeutic sau pentru stabilirea unui diagnostic. • sil. *pne-u-*. pl. *-ee*. /<fr. ***pneumopéritoine***.

pneumopexíe *s.f.* (*chir.*) Fixare chirurgicală a plămînului la peretele toracic. • sil. *pne-u-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***pneumopexie***; cf. gr. *πνεύμων* „plămîn", *πῆξις* „fixare", „bază, fund".

pneumopielografíe *s.f.* (*med.*) Radiografie a bazinetului și a rinichiului după insuflația cu aer printr-o sondă ureterală. • sil. *pne-u-*; *-pi-e-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***pneumopyélographie***.

pneumopleurezíe *s.f.* (*med.*) Boală care afectează deopotrivă plămînii și pleura. • sil. *pne-u-*; *-ple-u-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***pneumopleurésie***.

pneumoragíe *s.f.* (*med.*) Hemoragie pulmonară, care survine în diferite boli de inimă. • sil. *pne-u-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***pneumorragie***; cf. gr. *πνεύμων* „plămîn", *ῥήγνυμι* „a țîșni, a izbucni".

pneumorahíe *s.f.* (*med.*) Introducere de aer prin puncții lombare în canalul rahidian, în scopul explorării acestuia și a ventriculilor cerebrali. • sil. *pne-u-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***pneumorachie***.

pneumosclerózĂ *s.f.* (*med.*) Scleroză pulmonară. • sil. *pne-u-*. /<fr. ***pneumosclérose***.

pneumosépt *s.n.* (*farm.*) Medicament dezinfectant al aparatului respirator și excitant al centrilor respiratori. • sil. *pne-u-*. /den. com.

pneumostóm *s.m.* (*biol.*) Orificiu respirator la gasteropodele pulmonate. • sil. *pne-u-*. pl. *-i*. /<fr. ***pneumostome***.

pneumotahográf *s.n.* (*med.*) Aparat folosit în pneumotahografie. • sil. *pne-u-*. pl. *-e*. /<fr. ***pneumotachographe***.

pneumotahografíe *s.f.* (*med.*) Înregistrare a frecvenței și amplitudinii respirației în funcție de timp. • sil. *pne-u-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***pneumotachographie***.

pneumotahográmă *s.f.* (*med.*) Curbă obținută la pneumotahograf. • sil. *pne-u-*. pl. *-e*. /<fr. ***pneumotachogramme***.

pneumoterapíe *s.f.* (*med.*) Metodă de tratament în bolile pulmonare, care constă în inspirarea aerului comprimat sau rarefiat în camera pneumatică sau cu ajutorul unor aparate speciale. • sil. *pne-u-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***pneumothérapie***; cf. gr. *πνεύμων* „plămîn", *θεραπεία* „tratament".

pneumotomíe *s.f.* (*chir.*) Secționare a unui plămîn în vederea extragerii puroiului sau a unui tumori aflate în interiorul lui. • sil. *pne-u-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***pneumotomie***; cf. gr. *πνεύμων* „plămîn", *τομή* „tăiere".

pneumotór *s.n.* (*med.*) Aparat care se aplică unui bolnav ameninţat cu oprirea respiraţiei, pentru a mări amplitudinea acesteia. • sil. *pne-u-*. pl. *-oare*. /***pneumo-*** + ***[mo]tor***.

pneumotoráx *s.n.* (*med.*) **1** Acumulare de gaze sau de aer în cavitatea pleurală, din cauza perforării plămînului sau a peretelui toracic. *Pneumotorax spontan. Pneumotorax accidental.* **2** Metodă de tratament a tuberculozei, care constă în introducerea artificială a aerului în cavitatea pleurală pentru a comprima și a imobiliza plămînul bolnav, pînă la însănătoșire. *Pneumotorax artificial.* • sil. *pne-u-*. /<fr. ***pneumothorax***; cf. gr. *πνεύμων* „suflu, respirație", *θώραξ* „piept".

pneumotróp, -ă *adj., s.m.* **1** *adj.* (*biol.*; *despre microorganisme*) Care manifestă o afinitate specială pentru țesutul pulmonar. **2** *s.m.* (*med., med. vet.*) Virus care provoacă leziuni în aparatul respirator (la om și la animale). • sil. *pne-u-*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***pneumotrope***; cf. gr. *πνεύμων* „plămîn", *τρέπω* „a întoarce".

pnigofobíe *s.f.* (*psih.*) Teamă patologică de a nu fi sufocat, sugrumat. • g.-d. *-iei*. /<engl. ***pnigophobia***; cf. gr. *πνῖγος* „sufocare".

po- Elem. de compunere care servește la formarea unor adjective și a unor substantive, cu rolul de a întări sensul exprimat de acestea. • /<bg. ***no-***.

poálă *s.f.* **I 1** (*de obicei la pl.*) Partea de jos a unui veșmînt femeiesc, a unei cămăși țărănești sau a unor obiecte de îmbrăcăminte încheiate în față; marginea de jos, tivitura unui obiect de îmbrăcăminte; partea de la talie în jos, mai largă, a unor veșminte; ext. (*pop.*) fustă (țărănească). *Își spălă mîinile și le șterse de poala cămășii* (HOG.). <> Loc.adv., prep. (*în legătură cu vb. ca „a depune", „a închina", „a veni", „a cădea"*) *La poala* (sau *la poalele*) *cuiva* ori, adv., *la poale* = *a*) înaintea, la picioarele cuiva; *b*) la voia, la bunul plac al cuiva; sub autoritatea cuiva. *Iartă-mi să viu la tine, Să-ți cad cu lacrimi la poale!* (CON.). *Să vie aici, la poalele slăvitei măriri, să arate* (SADOV.). <> Expr. *A se ține de poala* (sau *poalele*) *cuiva* = *a*) (*despre copii*) a sta în preajma sau sub ocrotirea mamei, a nu se depărta de dînsa; *b*) a urmări cu insistență pe cineva, a se ține scai de cineva. *A-l trage* (pe cineva) *copiii de poale* = a avea copii mici, familie numeroasă; a avea greutăți familiale. *Mai îngăduiește puțin, tartarule, că nu te trag copiii de poale* (CR.). (*fam.*) *A ține* (pe cineva) *la* (sau *de*) *poala* (sau *poalele*) *ei* = a nu-i lăsa (cuiva) prea multă libertate de acțiune, a-l ține din scurt, a dispune de cineva. *L-a fi fărmecat, și-l ține legat de poalele ei* (ALECS.). *A-și da poalele peste cap* sau *a-și lua* (ori *a-și pune*) *poalele în cap* = a nu mai ține socoteală de nimic, a depăși orice limită (a bunei-cuviințe), a pierde orice rușine; a da pe față un caracter josnic, imoral. *Pentru că inima cere, nu-și pune cineva poalele în cap* (DELAVR.). *A săruta poala* (sau *poalele*) *cuiva* = a săruta partea de jos a hainei unui suveran în semn de supunere și respect, potrivit unui obicei azi ieșit din uz; a se închina; ext. a se prosterna, a se umili. *Trebuiește să meargă să sărute poala împărătească* (CRON.). (*înv.*) *A fi vrednic de poala cuiva* = a fi pe măsura cuiva; a fi demn de... *Răposatul n-a fost vrednic De poala ta, bătrîne crai* (GOGA). *A-și aprinde poalele* v. aprinde. <> Fig. *Șerpii roșii rupeau poala trăsnind poala neagră a norilor* (EMIN.). ◆ (*alim.*) (*Plăcintă cu*) *poale* (sau *poalele*)*-n brîu* = plăcintă (cu brînză) făcută din bucăți (pătrate) de aluat, ale cărei colțuri se întorc peste umplutură, formînd un fel de plic. *Într-un chersin aducea plăcinte cu poalele-n brîu* (SADOV.). **2** Partea din față a îmbrăcămintei, care acoperă corpul de la brîu pînă la genunchi, împreună cu partea corespunzătoare a corpului, la o persoană cînd stă jos; partea din față a unui șorț, a unei fuste etc. ridicată cu mîna sau prinsă în brîu, formînd o adîncitură pentru a ține sau a duce anumite lucruri. *Rămînea deseori cu mîinile în poală și cu ochii în gol* (REBR.). <> (*la pl. cu val. de sg.*) *Ședeam lungit seri întregi cu capu-n poalele ei* (EMIN.). <> Loc.adv. *Cu poala* = în cantitate mare, mult. <> Expr. *A duce pe cineva în poală* = a ocroti, a proteja, a favoriza pe cineva. *Că domnii ăștia sau te duc în poală Sau te-alungă-n pielea goală* (ARGH.). (*înv.*) *A-și lua capul în poală* = *a*) a porni (orbește) la fugă, a o lua la sănătoasa; *b*) a se preface că nu vede sau nu aude nimic. (*Merge* ori *calcă*) *parcă are ouă-n poală* v. ou. ◆ Cantitate de lucruri care pot fi duse într-o poală. *Venii și eu c-o poală de gogoși* (DELAVR.). <> Fig. *Timpul cel adevărat Vine-n aripi împrejur Și pe capul meu plecat Varsă poale de azur* (ARGH.). ◆ (*înv.*; *în relig. creștină*; și *poala lui Avram, poala lui Dumnezeu*) Raiul; loc plin de fericire (în care trăiesc creștinii credincioși după moarte). *Vor răposa în poala lui Avraam* (COR.). **3** (*de obicei la pl.*) Bucată de pînză frumos lucrată, cu care se împodobește o icoană sau cu care se acoperă masa din altar. *Erau mai cu seamă... iconostase sau poale de altare* (ODOB.). **4** Partea marginală a unei piei jupuite de pe un animal (care acoperea abdomenul și picioarele acestuia). **II** Analog. **1** (*de obicei urmat de determ. în gen.*) Margine a unei păduri, care este situată de obicei mai în vale. *La poalele unui codru, numai iaca ce vede o dihanie de om* (CR.). **2** (*de obicei urmat de determ. în gen.*) Linie care reprezintă intersecția aparentă a suprafeței pămîntului cu bolta cerească; orizont, zare. *Poala cerului prinde ființă parcă* (GÎRL.). **3** (*în opoz. cu „vîrf"; de obicei la pl. și adesea urmat de determ. în gen.*) Zonă mai largă de la baza unei forme de relief înalte (munte, deal, pisc etc.); picior. *La poalele dealurilor, sat se-nșiră de sat* (SLAV.).<> Analog. *La poalele grămezii de cărbuni, un mușețel rătăcit... crește* (BASS.). ◆ Partea de jos (masivă și ieșită mai în afară) a unei clădiri, a unui zid etc.; bază, temelie. *În curte, la poalele casei, sînt acareturile* (CA. PETR.). ◆ Partea de jos a coroanei unui copac. **4** (*de obicei urmat de determ. în gen.*) Parte din lungul marginii inferioare a versanților unui acoperiș; jgheabul streșinii. *Tărcuș nu se afla în locul știut, sub poala de acoperiș a bordeiului* (SADOV.). ◆ (*reg.*) Partea de jos a unei șire sau a unui stog de grîu, puțin bombată, spre a împiedica scurgerea apei la baza lor; parte a clăii de fîn rămasă după ce s-a luat din ea partea de sus; partea de mijloc, mai umflată, a clăii de fîn; latură a unei șire de grîu, ridicată ca un perete. *Lîngă peretele șurii era o claie de fîn, smulsă pe la poale și bătucită de vitele care se frecau acolo* (PER.). **III** Compuse: (*bot.*) *poala-rîndunicii* (sau *-Maicii-Domnului*) = volbură (*Convolvulus arvensis*); *poala-Sfintei-*(sau *-Sîntei-*) *Marii* sau, *reg.*, *poala-Sîntă-Măriei* = plantă erbacee din familia labiatelor, cu tulpina înaltă, dreaptă, cu frunzele mici, aromate și cu florile albe, dispuse în verticile (*Nepeta nuda*); *poala-Maicii-Precista* = mic arbust ornamental, din familia labiatelor, cu frunzele pețiolate și cu florile albastre (*Plectranthus fruticosus*). **IV** (*med.*; *pop.*) *Poală albă* sau *poale albe* = leucoree. *Poală-roșie* = menstruație. • pl. *poale*. /<sl. veche **пола**.

poámă *s.f.* **I 1** (*bot.*) Fructul comestibil al pomilor fructiferi; gener. fructul oricărei plante. <> Colect. *La fiecare dintre ei belșugul bate Cu brațele-ncărcate de poamă și bucate* (DEȘ.). <> Expr. *Poamă acră* = persoană urîcioasă, cicălitoare, rea. *Soacră, soacră, poamă acră* (POP.). *Poamă rea* v. rău. <> Compar. *Rămăsese luminoasă și senină ca o poamă pîrguită* (CA. PETR.). <> Fig. *Să fiți umpluți cu poama dreptății* (COR.). ◆ Fruct fals, cărnos, indehiscent, cu endocarpul membranos și mezocarpul cărnos, provenit

din dezvoltarea și din modificarea receptaculului florii, caracteristic mărului, părului și gutuiului. **2** (*bot.*; *la pl.*) Fructe tăiate felii, uscate la soare sau în cuptoare (speciale) pentru a fi păstrate pentru iarnă. *Sînt pe alte tablale... roșcove, poame din pere și mere uscate, stafide* (CA. PETR.). ◆ Spec. (*reg.*; *mai ales la pl.*; și *poamă de strugure*) Stafidă. **3** (*bot.*; *înv., reg.*; și *poamă de struguri*; *la sg. adesea cu sens colect.*) Struguri. *Dulce ca boabele de poamă stafidite* (TEOD.). ◇ (*cu determ. care indică specia*) *Cel mai bun vin alb se face din poama galbenă, păsărească și sainâ* (I. ION.). ◇ *Poamă boierească* v. boieresc. *Poamă plăvaie* v. plăvai. *Poamă ulcică* v. ulcea. *Poamă de vie* (sau *din vie*) v. vie. ◆ Ext. (*reg.*) Viță-de-vie. ◆ Spec. (*reg.*) Prună. *Am mîncat mere, nuci și poame* (PER.). ◆ (*la pl.*) Coacăz. **4** (*anat.*; *reg.*; și *poama lui Adam, poama grumazului, poama de la grumaz*) Mărul lui Adam. ◆ (*reg.*) *Poama obrazului* = pometi. **5** Fig. (*fam.*) Persoană lipsită de seriozitate și de caracter; om de nimic, ticălos, derbedeu, desfrînat; haimana. *Las-că știu eu ce poamă ești tu!* (REBR.). ◆ Femeie de moravuri ușoare. *Cea mai morală dintre ai ei era o mătușă, care fusese o poamă în tinerețea ei* (CA. PETR.). ◇ (*cu determ. care întăresc sensul*) *A dracului poamă femeia! zise el voios* (SLAV.). ◇ Expr. *Poamă bună* v. bun. ◆ (*prin lărgirea sensului*) Lucru, fapt lipsit de trăinicie, de seriozitate, care nu prezintă garanție. *Nevestele... știu ce poamă bună-i măritatul* (POP.). **II** Compuse: (*bot.*; *reg.*) *poama-cîinelui* = *a*) verigar (*Rhamnus cathartica*); *b*) barba-caprei (*Tragopogon dubius*); *poama-vulpii* = *a*) dalac (*Paris quadrifolia*); *b*) remf (*Aristolochia clematitis*); *poame-de-runc* = zmeur (*Rubus idaeus*); *poamele-mîței* = arăriel (*Cynoglossum officinale*); *poama-momiței* = vuietoare (*Empetrum nigrum*); *poame-de-pămînt* = cartof (*Solanum tuberosum*). • pl. *-e*. /lat. ***pōma***, pl. lui *pōmum*.

poansón *s.n.* **1** Unealtă alcătuită dintr-o tijă de oțel sau de alt metal dur, de formă conică, triunghiulară etc., cu vîrful gravat în relief, care servește la perforarea sau la marcarea prin presare a unor obiecte de metal, la confecționarea unor matrițe, la baterea medaliilor etc. ◆ Instrument ascuțit din oțel, folosit în tehnica gravurii. **2** (*tipogr.*) Piesă a unei matrițe, cu un contur cu muchii tăietoare sau cu o suprafață de lucru plană sau profilată, care servește la decupare, detașare, imprimare etc. prin deformare plastică. **3** Unealtă cilindrică de os, cu vîrful ascuțit, cu care se perforează pînza și se dă formă rotundă unor puncte de broderie cu găuri. **4** Pămătuf (pentru bărbierit). • pl. *-oane, -uri*. /<fr. ***poinçon***; cf. lat. *punctum* <*pungĕre* „a înțepa".

poansoná *vb. I. tr.* A găuri, a perfora sau a marca cu un poanson. ◆ A grava cu poansonul. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***poinçonner***.

poansonáj *s.n.* Poansonare. • pl. *-e*. /<fr. ***poinçonnage***.

poansonáre *s.f.* Acțiunea de *a poansona* și rezultatul ei; poansonaj, poansonat. • pl. *-ări*. /v. ***poansona***.

poansonát *s.n.* Poansonare. • /v. ***poansona***.

poansonatór, -oáre *s.m., s.f.* Muncitor specializat în poansonare. • pl. *-ori, -oare*. /după fr. *poinçonneur*.

poansonéză *s.f.* Mașină de poansonat; presă de perforat. • pl. *-e*. /<fr. ***poinçonneuse***.

poántă *s.f.* **1** Momentul culminant, partea cea mai hazlie, de efect a unei glume, a unei anecdote etc.; ceea ce dă expresie, vioiciune unei opere literare sau artistice. *Am pierdut o poantă grozavă* (PER.). **2** (*anat.*) Extremitatea anterioară a labei piciorului; locul de articulare a degetelor; vîrf. ◆ Porțiune a piciorului cuprinsă între gleznă și degete. **3** (*coregr.*) Poziție în baletul clasic, executată de obicei de femei, care constă în ridicarea și deplasarea pe vîrful degetelor și cu falangele bine întinse, cu ajutorul unor pantofi speciali. **4** (*la pl.*) Papuci speciali, cu vîrful ascuțit și întărit, pe care îi poartă balerinele, legați de glezne. • pl. *-e*. /<fr. ***pointe***.

poánter *s.m.* (*zool.*) Rasă de cîini de vînătoare, de origine engleză, cu talia înaltă, cu picioarele lungi, cu urechile lungi, aplecate și cu părul scurt și neted; cîine care face parte din această rasă; brac englez. • scris și *pointer*. pl. *-i*. /<fr., engl. ***pointer***.

poantilísm *s.n.* v pointillism.

poantilíst, -ă *adj., s.m., s.f.* v. pointillist.

poantóu *s.n.* (*tehn.*) Ac de reglare a accesului combustibilului în carburatorul unui autovehicul. • pl. *-uri*. /<fr. ***pointeau***.

poáră *s.f.* (*reg.*) Ceartă, vrajbă, gîlceavă. ◇ Loc.adv. *În poară* = împotrivă, în contra, în ciudă. *Ea-mi sare-n drum că doară-doară M-apuc să-i spun o vorbă-n poară* (COȘB.). ◇ Expr. *A se pune în poară* (cu cineva) = a se contrazice cu cineva, a se împotrivi cuiva, a se lua la ceartă. *De ne-om pune în poară cu el pînă la sfîrșit, ne vîră sub masă* (HOG.). • pl. *-e*. /<sl. veche **пора**.

poárcă *s.f.* **1** (*zool.*; *pop.*) Scroafă. **2** (*de obicei art.*; și *de-a poarca*) Joc de copii, la care unul dintre jucători, numit porcar, împinge cu un băț spre o groapă o minge, o bilă etc., în timp ce ceilalți jucători încearcă să-i oprească trecerea. *Puneam cărțile în ghiozdan... ș-o tuleam la poarcă, la arșice și la zmeu* (DELAVR.). ◆ Ext. Minge, bilă etc. cu care se joacă acest joc. ◇ Expr. *A bate poarca* = a juca jocul descris mai sus. *Se jucau cu arșice, ori bătuseră poarca pe maidan* (CA. PETR.). • pl. *-ce*. /lat. ***porca***.

poárnă *s.f.* (*înv., reg.*) Pornire, curgere năvalnică, impetuoasă. • pl. *-e*. /postverbal de la ***porni***.

poártă *s.f.* **1** Deschidere amenajată într-un zid, într-un gard etc. pentru a permite accesul din interior în exterior și invers, împreună cu panoul sau cu panourile mobile care o închid; restr. panoul sau panourile care închid deschizătura. *Am ținut două zile orașul cu porțile închise* (CA. PETR.). ◇ Loc.adv. *Poartă-n poartă cu cineva* = față în față, vizavi, peste drum. ◇ Expr. *Poartă de scăpare* = mijloc de a ieși dintr-o situație dificilă. *A bate la toate porțile* (sau *la porțile cuiva*) = a se adresa tuturor, solicitînd sprijin, ajutor într-o împrejurare grea. *A sta* (sau *a rămîne, a se uita*) *ca vițelul* (ori *ca boul*) *la poarta nouă* = a sta (sau a rămîne, a se uita) uimit, nedumerit, dezorientat (în fața unei situații noi și neașteptate, căreia nu-i poți face față); a nu pricepe nimic. *A lăsa poarta deschisă pentru...* v. deschis. *A-și închide porțile* v. închide. *A da* (sau *a deschide, a lăsa, a izbi, a trînti*) *poarta de perete* v. perete. ◇ Fig. (*de obicei urmat de determ. în gen.*) *Nu mai simțeam în mine... voința categorică și onestă să stau la poarta conștiinței mele* (GAL.). ◆ Locul de acces, intrarea într-o cetate, într-un oraș. *Ajunse la porțile Bucureștiului* (GHICA). ◆ Regiune periferică din jurul unui oraș, al unui ținut, al unei țări; margine, hotar. *A războit la Marea Caspiei, de acolo la Volga și la poarta stepei* (SADOV.). ◇ *Vornic de poartă* v. vornic. ◆ Fig. Cale de acces; posibilitate de a realiza ceva; mijloc. *Nici o poartă, spre mărire, Pentru el închisă nu-i* (VLAH.). **2** Ușă mare, monumentală, la intrarea principală sau în interiorul unei clădiri. *S-au întîlnit drept în poarta clubului* (BRĂT.). ◆ Ext. (*înv., reg.*) Casă, gospodărie. *Să vii să slujești și la poarta mea, că nu ți-a fi rău* (CR.). ◇ Expr. *Din poartă în poartă* = din casă în casă, dintr-un loc într-altul. **3** Arc pe care îl formează o conductă de aer comprimat traversînd galeria unei mine. **4** (*sport*) Cadru format din două bare verticale, unite la capetele superioare printr-o bară orizontală (de care se prinde o plasă), instalat pe un teren de sport (la fotbal, handbal, hochei, polo etc.), în care se urmărește introducerea mingii sau a pucului. ◇ *Aut de poartă* v. aut. **5** Compus: (*electron.*) *circuit-poartă* = circuit electric folosit pentru comanda automată a funcționării altor circuite, format dintr-un tub electronic (sau dintr-un tranzistor), care, în funcție de polarizarea electrodului de comandă, lasă să treacă sau oprește semnalul. **6** Vale îngustă prin care o apă își taie drumul printre două șiruri de munți; defileu, pas, trecătoare. *Pe la poarta munților calul îi iese înainte* (CR.). ◆ Loc îngust între pereții de stîncă ai vîrfurilor de munte, prin care se trece pe alt versant. **7** (*în Ev. Med.*; și *ca nm. pr.*) Reședința, curtea sultanului sau a unui pașă din Imperiul Otoman. ◆ Ext. (și *ca nm. pr.*) Imperiul Otoman. *Poarta începu a numi singură domnii* (BĂLC.). ◇ *Sublima Poartă* v. sublim. • pl. *porți*. /lat. ***pŏrta***.

poáșcă *s.f.* (*reg.*) Vin de proastă calitate. • pl. *-ște*. /cf. lat. *posca*.

pobedí *vb. IV. tr.* (*înv.*) A învinge; a supune; a cuceri. • prez.ind. *-esc*. /<slav. **побѣдити**.

pobedít *s.n.* (*chim.*) Carbură de wolfram și cobalt, cu duritate foarte mare. • pl. *-ți*. /<rus. ***победит***.

póblic *s.n.* v. public.

pobrájeni *s.f.* v. preobrajenie.

poc *interj.* (*adesea repet. sau în corel. cu alte interj.*) Cuvînt care redă un sunet (înfundat) produs de lovirea cu (sau de) un obiect tare, de o izbitură, de descărcarea unei arme, de ceva care plesnește sau crapă, de bătăile (repetate) în ușă etc. *Numai ce-l vedeai pe popă că ridică pușca la ochi și, poc!* (VLAS.). • /onomat.

pocaănie *s.f.* v. pocaianie.

pocaiánie *s.f.* **1** (*înv.*) Pocăință. ◆ (*bis.*; *art.*) Una dintre cele șapte taine ale bisericii creștine. **2** Dezlegare de păcate; iertare. *Dumnezeu să le dea... pocaanie* (COR.). **3** (*înv., reg.*) Penitență pentru ispășirea păcatelor; ext. pedeapsă, suferință, chin. *Își așează mărăcinii de jur împrejur, ca pe un cuib de barză, și... acolo, între ei, își făcea pocania* (VIS.). • sil. *-ca-ia-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și (*înv., reg.*) *pocánie*, (*înv.*) *pocaánie s.f.* /<slav. **покаяние**.

pocal

pocál *s.n.* Vas de metal, de sticlă, de lut etc., de diferite forme și mărimi, cu deschizătura largă, folosit mai ales pentru băut. *Erau... la masa lor de belșug, cu pocale de aur și tipsii de argint* (CE. PETR.). ◇ Expr. *A ridica un pocal* v. ridica. ◆ Conținutul unui pocal. *Să-mi dai un bocal de bani* (POP.). • pl. *-e, -uri*. și *bocál s.n.* /<germ. ***Pokal***, srb. ***bokal***.

pocánie *s.f.* v. pocaianie.

pocái *vb. IV. refl.* **1** (*bis.*) A-și mărturisi păcatele săvîrșite, a se căi și a căuta să obțină iertare prin post și rugăciuni. *Vreau să mă pocăiesc și să mă fac călugăr* (GAL.). ◆ A manifesta părere de rău, a avea remușcări, a se căi pentru o faptă, o greșeală etc. *Eu de-oi hi fost vinovat, m-am pocăit* (D. ZAMF.). ◆ (*tr. fact.*) A face pe cineva să-și mărturisească păcatele sau greșelile și să se căiască de ele. *Pe toate le-ai norocit, Pe mine m-ai pocăit* (POP.). **2** A deveni adept al anumitor secte religioase creștine. • prez.ind. *-iesc*. /<slav. **покаяти сѧ**.

pocăiálă *s.f.* Pocăință. • sil. *-că-ia-*. pl. *-ieli*. /***pocăi*** + *-eală*.

pocăínță *s.f.* **1** (*bis.*) Căință pentru păcatele săvîrșite; pocăială. *Prin pocăință s-au mîntuit vameșul* (DRĂGHICI). **2** Regret pentru o faptă rea, o greșeală etc.; pocăială. *Nu-i timp de pocăință și remușcări!* (LAB.). **3** Dezlegare de păcate. *Tu cauți pocăința și vrei să începi cu o fărădelege?* (GAL.). • pl. *-e*. /***pocăi*** + *-ință*.

pocáire *s.f.* Faptul de *a se pocăi*. *Leagă-l cobză și-l pune pe capră la pocăire, a strigat părintele egumen la vizitiu* (AD.). • pl. *-i*. /v. ***pocăi***.

pocáit, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* (*bis.*) Care și-a mărturisit păcatele săvîrșite (duhovnicului) și care, pentru a le ispăși, se supune unor canoane, pedepse etc.; care se căiește. **2** *adj.* Care manifestă regret pentru o faptă rea, o greșeală etc. *Mergeau pocăite, cu capul în jos, gîndindu-se cum o să înceapă vorba* (DELAVR.). **3** *s.m., s.f.* Adept al unei secte creștine, apărute în Ungaria în jurul anului 1825, care consideră pocăința mai presus de orice virtute; gener. adept al oricărei secte religioase creștine; sectant. *S-a însurat cu o pocăită și s-a liniștit* (LĂNCR.). • pl. *-ți, -te*. /v. ***pocăi***.

pocáni *vb. IV.* v. pocni.

pocămíre *s.f.* v. pocnire.

pocănít *s.n.* v. pocnit.

pocănitúră *s.f.* v. pocnitură.

pócăr *s.n.* v. poker.

pocărăș *s.n.* v. pokeraș.

poceálă *s.f.* **1** Urîțenie fizică mare; sluțenie. *Domnița... nu i-a mai luat seama la poceala trupului și la sluțenia chipului* (CAR.). ◇ Expr. (*arg.*) *A lua la poceală* (pe cineva) = a bate foarte tare pe cineva (desfigurîndu-l). **2** (*med.*; *pop.*) Boală la oameni, manifestată prin deformări fizice, paralizii etc. (despre care se crede că ar fi provocată de duhuri rele). ◆ Spec. Epilepsie. • pl. *-eli*. /***poci*** + *-eală*.

pocher *s.n.* v. poker.

pocheráș *s.n.* v. pokeraș.

pocheríst, -ă *s.m., s.f.* v. pokerist.

pochí *vb. IV. tr.* (*reg.*; *compl. indică ființe*) A lovi în cap; a bate, a lovi grav. ◆ Ext. A ucide. • prez.ind. *-esc*. /cf. srb. *pokikati*.

pocí *vb. IV.* **1** *tr., refl.* A(-și) schimba în rău înfățișarea sau forma; a deveni sau a face să devină urît, respingător (sub aspect fizic); a (se) schimonosi, a (se) strîmba, a (se) urîți. *O convulsie epileptică începu a-i*

poci și a-i tortura fața chinuită (DELAVR.). **2** *tr.* (*în credințe pop.; sub. este o ființă imaginară, un duh rău etc.; compl. indică oameni*) A lovi cu un mare rău, cu o boală etc., sluțind, desfigurînd, paralizînd etc.; a face să-și piardă chipul de om; spec. a deochea. *Pe cei ce nu mănîncă usturoi spre Andrii îi pocesc strigoii* (POP.). **3** *tr.* A face vrăji, farmece asupra unui lucru, pentru a deveni vătămător. *Nu se lasă nici un lucru din casă afară, că pe urmă îl potcește Rusaliile* (POP.). • prez.ind. *-esc.* și (*reg.*) *potcí vb. IV.* /***potcă*** + *-i.*

pócie *s.f.* (*reg.*) **1** Arac. *Pocii de la fasole.* **2** (*la pl.*) Pari cu care se împrejmuiește un loc; pari subțiri cu un mănunchi de iarbă în vîrf, cu care se delimitează unele parcele, porțiuni de teren etc. **3** Bățul undiței. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /etimol. nec.

pocinóc *s.n.* v. pocinog.

pocinóg *s.n.* **1** Întîmplare rea, neplăcută; bucluc, belea; boroboață. *Ne-a făcut el pocinogu, dar și eu am să-l joc să mă pomenească* (REBR.). **2** (*pop.*) Început (de bun augur); saftea. *Ia, poftim de încalecă pe Bălan, jupînească..., să facem pocinog sfîntului Nicolai din cui* (CR.). • pl. *-oage.* și *pocinóc s.n.* /<slav. **почнокъ**.

pocíre *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *poci.* ◆ Concr. Defect fizic; handicap. • pl. *-i.* /v. ***poci***.

pocít, -ă *adj.* **1** (*despre ființe*) Care este diform, slut, urît, desfigurat. *Pe cît de frumoasă era fata cealaltă, pe atîta fata ei era de pocită și schiloadă* (POP.). ◇ (*subst.*) *Unde vrea să știe pocitul de toate astea!* (ISP.). **2** (*despre lucruri, fenomene, manifestări etc.*) Care se abate de la ceea ce este normal, firesc; care este deformat, caraghios; care este ciudat, bizar. *Începea să spună vorbe pocite pe ungurește* (AGÂR.). **3** (*în credințe pop.*) Care este nefast, funest; ext. care este supărător, rău, cu ghinion. *13, număr fatal, număr pocit!* (ALECS.). ◇ Expr. *A avea gură pocită* sau *a fi pocit la gură* = a prevesti lucruri neplăcute, a face pronosticuri nefavorabile; a cobi. • pl. *-ți, -te.* /v. ***poci***.

pocitánie *s.f.* **1** Ființă diformă, slută, hidoasă, desfigurată; ext. monstru; pocitură, sluțenie. *O rupse de fugă d-acolo strigînd că ce pocitanie mai este și acela* (VIS.). **2** Lucru bizar, ciudat; bazaconie, ciudățenie. *Cumplită tortură este pentru șeful statului să fie silit a asculta... asemenea pocitanii* (C. NEGR.). **3** (*înv., reg.*) Vorbă de duh, de șagă; glumă; ext. istorisire. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***pocit*** + *-anie.*

pocitór, -oáre *s.m., s.f.* (*în credințele pop.*) Ființă imaginară, duh rău etc. care pocește oamenii și animalele; pocitură. • pl. *-ori, -oare.* /***poci*** + *-tor.*

pocitúră *s.f.* **1** Faptul de a poci sau de a fi pocit; schimonosire, desfigurare. *Dregerile lui Manole au fost mai mult pociturí* (ODOB.). **2** Pocitanie. *Și deasupra tuturora, oastea să și-o recunoască, Își aruncă pocitura bulbucații ochi de broască* (EMIN.). ◇ (*ca epitet, precedînd termenul calificat, de care se leagă prin prep. „de”*) *Ce să vezi, o pocitură de om ca pădurarul nu poate să-i fie piedică* (AGÂR.). **3** Pocitor. *Pociturilor tuturora Dumnezeu le-a dat slobozenie asupra nopții* (SADOV.). **4** (*pop.*) Nume dat mai multor boli care se manifestă îndeosebi prin sluțirea, paralizarea oamenilor sau a unor părți ale corpului lor. • pl. *-i.* /***poci*** + *-tură.*

pociúmb *s.m.* **1** (*înv., pop.*) Fiecare dintre parii lungi care servesc la susținerea sau la fixarea unui gard, a unui perete, a unor plante etc.; țăruș, stîlp. *Birtașul bătu pociumbi, înțepeni deasupra scînduri albe de brad* (AGÂR.). ◆ Spec. Lemnul în jurul căruia se rotește vîrtelnița. **2** (*înv., reg.*) Trunchi de copac rămas în pămînt după tăiere; butuc. • pl. *-i.* /etimol. nec.

pocîlti *vb. IV. refl.* (*înv., reg.*) A slăbi foarte mult; a fi istovit de foame. • prez.ind. *-esc.* /etimol. nec.

pocîltíre *s.f.* (*înv., reg.*) Faptul de *a se pocîlti.* • pl. *-i.* /v. ***pocîlti***.

pocîltít, -ă *adj.* (*înv., reg.*) Care este slăbit (de foame); foarte flămînd, hămesit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***pocîlti***.

pocînzéu *s.m.* (*reg.*) Persoană care are anumite atribuții în timpul unei nunți țărănești; vornicel. • pl. *-i.* /etimol. nec.

poclád *s.n.* v. pocladă.

poclădă *s.f.* (*reg.*) Țesătură de casă din lînă (nevopsită) mițoasă, folosită ca pătură sub șaua calului, ca învelitoare, ca așternut etc. *În lipsă de covoare de Persia, așternui pe jos poclada de subt șa* (HOG.). • pl. *-ăzi.* și *plocádă s.f., plocát, poclád s.n.* /<slav. **покладъ**.

poclău *s.n.* (*pesc.*) Unealtă de pescuit, în formă de sac cu deschizătura foarte largă și cu capetele fixate de două prăjini lungi cu ajutorul cărora plasa este purtată prin apă de doi oameni. *A purces devale, la baltă, ca să prindă pește cu poclăul* (SADOV.). • pl. *-aie.* /etimol. nec.

poclít *s.n.* (*reg.*) Coșul trăsurii. ◆ Coviltir (la car, căruță etc.). *Un poclit de rogojini oprea și soarele și ploaia de a răzbate în căruța lui moș Nichifor* (CR.). • pl. *-uri.* /etimol. nec.

poclón *s.n.* v. plocon.

pocloní *vb. IV.* v. ploconi.

pocneálă *s.f.* Faptul de a pocni. ◆ Ext. Pocnet. • pl. *-eli, -ele.* /***pocni*** + *-eală.*

pócnet *s.n.* **1** Zgomot surd (și puternic) produs de o lovitură, de izbitura unui corp, de o explozie, de descărcarea unei arme de foc etc.; pocnitură. *Descărca toate gloanțele ca să se bucure la auzul pocnetelor* (STANCU). **2** Zgomot caracteristic produs de spargere, de crăpare etc. *S-auzea un pocnet mărunt și cioburile zornăiau la piciorul mesei* (CAM.). • pl. *-e.* /***pocni*** + *-et.*

pocní *vb. IV.* **1** *intr.* A produce un zgomot scurt (și puternic) prin lovire, izbire, batere, apăsare etc.; a lovi, a izbi, a bate etc., producînd un zgomot caracteristic. *Dopul pocni și vinul începu să gîlgîie* (CĂL.). ◆ (*despre uși, ferestre etc.*) A se izbi, a se trînti cu putere și cu zgomot. *Zăvorul era slab și ușa pocni în lături* (GAL.). **2** *intr.* A produce un zgomot caracteristic în urma exploziei, a descărcării unei arme etc.; a detuna; a exploda. *Împușcătura pocni sec* (POPOV.). **3** *intr.* A produce un zgomot caracteristic în urma arderii; a arde cu zgomot. *Ardea focul, pocneau crengile uscate* (ISAC). **4** *intr.* (*despre încheieturi, oase, degete*) A trosni (prin întindere sau prin răsucire). *Se întinse de cîteva ori de-i pocniră oasele* (REBR.). ◇ Expr. *A-i pocni cuiva fălcile* = a-i trosni cuiva fălcile. **5** *tr., intr.* A lovi scurt și cu putere. *Să nu minți că te pocnesc!* (BRĂ.). ◇ Expr. (*tr.*) *A pocni* (*pe cineva*) *la coada ișlicului* v. ișlic. *A pocni* (*pe cineva*) *în pălărie* v. pălărie. ◇ Fig. *La orice împrejurare te pocnea cu o anecdotă despre marele scriitor* (SADOV.). ◆ (*în limbajul elevilor, al studenților; tr.; despre profesori; compl. indică elevi, studenți*) A asculta pe neașteptate; a da o notă proastă. ◆ (*tr.*) A lovi drept în țintă. *În cap l-a pocnit glonțul* (REBR.). **6** *intr.* A se sparge, a se crăpa, a plesni (cu violență și cu zgomot) din cauza lovirii, apăsării, a unei presiuni interioare etc.; spec. a crăpa la suprafață, făcînd fisuri. *Nu știu ce face, de-i pocnește lui Dănilă un ochi în cap* (CR.). ◆ A se rupe (prin întindere, suprasolicitare, uzură etc.). *Pocni sabia zmeului în două* (POP.). **7** *intr.* Fig. A izbucni pe neașteptate, a se declanșa. *Cum intră ea, pocnește în tot teatrul un rîs* (CAR.). • prez.ind. *-esc.* și (*reg.*) *pocăní vb. IV.* /***poc*** + *-(ă)ni.*

pocníre *s.f.* Acțiunea de *a pocni.* • pl. *-i.* și (*reg.*) *pocăníre s.f.* /v. ***pocni***.

pocnít[1] *s.n.* (*pop.*) Faptul de *a pocni.* • pl. *-uri.* și (*reg.*) *pocănít s.n.* /v. ***pocni***.

pocnít[2]**, -ă** *adj.* **1** Care a primit o lovitură; izbit. **2** Care este crăpat, plesnit, fisurat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***pocni***.

pocnitoáre *adj., s.f.* **I** *adj.* Care pocnește, care produce un pocnet. **II** *s.f.* **1** Numele mai multor obiecte sau jucării care pocnesc prin lovire, prin mișcare, prin atingere. **2** Șfichi (la bici). **3** (*bot.*) Plesnitoare (*Ecballium elaterium*). **III** *s.f.* (*arg.*) Prostituată. • pl. *-ori.* /***pocni*** + *-toare.*

pocnitúră *s.f.* **1** Pocnet. *Se auzi o pocnitură ca de pușcă* (DELAVR.). **2** Lovitură. *Strașnică pocnitură de bardă!* (SADOV.). • pl. *-i.* și *pocănitúră s.f.* /***pocni*** + *-tură.*

póco *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Puțin. ◇ *Poco a poco* = încetul cu încetul, treptat. • /<it. ***poco***.

pocolí *vb. IV.* (*reg.*) **1** *tr.* A împacheta. **2** *intr., refl.* A sta liniștit; a se stabili undeva. • prez.ind. *-esc.* /<magh. ***pakol***.

pocríș *s.n.* (*reg.*) **1** Capac de metal sau de lut ars, folosit pentru vasele de bucătărie. **2** Învelitoare, cergă, coviltir. • pl. *-uri, -e.* /<ucr. ***покришка*** „acoperămînt”.

pocróv *s.n.* **1** (*bis.; înv.*) Pocrovăț. **2** (*înv.*) Țesătură fină, ca un voal, folosită pentru a acoperi capul. ◆ Ext. Voal de mireasă. **3** (*reg.*) Acoperămînt pentru diverse obiecte; pătură; scoarță. • pl. *-oave.* /<slav. **покровъ**.

pocrovăț *s.n.* **1** (*bis.*) Bucată de pînză folosită pentru acoperirea unor obiecte de cult; (*înv., reg.*) pocrov. **2** (*bis.; în forma „procovăț”*) Obiect de cult, compus din două bucăți de stofă fină, brodate cu cruci din fir, cu care se acoperă potirul și discul, precum și dintr-o bucată mai mare (aerul) care acoperă ambele vase. **3** (*înv., reg.*) Pătură care se pune sub șaua calului. • pl. *-e.* și *procovăț s.n.* /<slav. **покровець**.

pod[1]**-** Elem. de compunere „picior; peduncul; suport”. • și *podo-.* /<fr. ***pod***(*o*)*-*; cf. gr. *πούς, ποδός* „picior”.

pod[2] *s.n.* **1** Construcție de lemn, de piatră, de beton, de metal etc., care susține o cale de comunicație terestră (șosea sau cale ferată), legînd între ele malurile unei ape sau marginile unei depresiuni de pămînt și asigurînd continuitatea căii peste un obstacol natural sau artificial. *La capătul podului îl și întîmpinară un urs mormăind* (CR.). ◇ *Pod de gheață* = strat continuu de gheață (peste care se poate trece), care acoperă în întregime suprafața unui rîu sau a unui lac, ca urmare a unei perioade îndelungate de temperatură scăzută a aerului. *Gerul face c-o suflare pod de gheață între maluri* (ALECS.). *Pod carstic* = porțiune a tavanului unei peșteri rămasă suspendată în urma prăbușirii acestuia. *Pod plutitor* v. plutitor. *Pod suspendat* v. suspendat. *Pod transbordor* v. transbordor. *Pod* v. umblător. ◇ Expr. *A face pod cu palma mîinii* = a pune mîna streașină la ochi pentru a putea vedea mai bine. (*sport*) *A face podul* = a face o figură caracteristică de gimnastică, prin îndoirea corpului pe spate în semicerc, cu sprijin pe mîini și pe picioare. *A bate podurile* v. bate. ◇ Fig. *Frunzele încep să tremure, un pod de întuneric s-așterne în văzduh* (VLAH.). ◆ Pod demontabil, format dintr-un șir de bărci sau de plute legate de ancore, de piloți etc. sau dintr-o platformă așezată peste un lanț de bărci, de plute etc. *În maluri dormea Murășul, pe el trosnea de căruțe podul de luntri* (EMIN.). ◆ Punte suspendată (mobilă) la o cetate sau la un castel medieval, construită peste un șanț (cu apă). *Poarta castelului era deschisă, podul lăsat* (SADOV.). **2** (*tehn.*) Platformă care are forma asemănătoare cu a unui pod și care servește ca loc de lucru, ca element de protecție, ca stativ de vizare etc.; spec. macara cu scheletul în formă de pod, pe care se deplasează aparatul de ridicare și de transportare a greutăților. ◇ *Pod rulant* = macara mobilă, alcătuită dintr-o platformă metalică

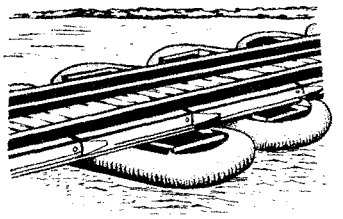

pod de pontoane

ce se deplasează pe o cale de rulare la oarecare înălțime deasupra solului și care se folosește în ateliere, în hale de montaj, în turnătorii etc., pentru ridicarea unor sarcini și pentru deplasarea lor pe direcție orizontală. *Pod basculant* = pod metalic mobil, destinat circulației vagonetelor între rampele puțurilor de mină și colivia de extracție. *Podul sondei* = platformă folosită ca rampă pentru materialul tubular care se introduce sau se extrage din sondă. *Pod de siguranță* = platformă prevăzută cu deschideri pentru trecere, montată din loc în loc într-un puț de mină, pentru a opri căderea unei persoane care ar aluneca pe scări sau pentru a reține o rocă desprinsă din pereți. *Pod-basculă* = basculă prevăzută cu o platformă pe care se cîntăresc în stațiile de cale ferată vagoanele încărcate cu marfă. **3** (*în practicile religiei creștine ortodoxe*) Bucată de pînză îngustă și lungă, prosop etc. care se așterne, din loc în loc, în drumul cortegiului mortuar. *Începură... a vorbi despre... năsălie, poduri, paraua din mîna mortului* (CR.). ◆ Ext. Pomană care constă în bucăți de pînză, prosoape, covoare etc. și care se dă la fiecare oprire a convoiului mortuar. ◇ *Podul mortului* = pînza de pe fața mortului. **4** Spațiul închis între acoperiș și planșeul superior al unei construcții. *Se tîrî pînă la gura podului și coborî în ogradă* (REBR.). ◇ Loc.adv. *Din pod în pivniță* = în întregime, complet. ◇ Expr. *A se uita* (*ca*) *din pod*, se spune despre un om plin de sine, îngîmfat, încrezut. *Directorul zîmbi, uitîndu-se ca din pod spre funcționarul său* (DELAVR.). *A cădea ca din pod* = a rămîne surprins, uimit, dezorientat,

buimac. *A călca ca din pod* = a merge cu pași nesiguri, greu. *A ajunge din pod în glod* v. ajunge. *A călca din pod* v. călca. *A coborî milităria din pod* v. militărie. *Și cu curechiul uns, și cu slănina-n pod* v. slănină. ◆ Ext. Tavan, plafon. *În această dulce pace Îmi ridic privirea-n pod* (EMIN.). **5** Porțiune de teren cuprinsă între două văi învecinate, situată într-o regiune de podiș. **6** (*înv.*) Pavaj de scînduri groase (de stejar) cu care se podeau străzile; ext. stradă, uliță pavată cu asemenea scînduri. **7** (*înv.*) Puntea vasului; spec. covertă. *Mulțime de oameni erau pe podul vaporului* (BOL.). **8** Analog. *Podul palmei* = partea interioară a palmei, de la încheietura cu antebrațul pînă la degete, care se poate închide ca un căuș. *Unghiile îi tăiau pielea groasă și aspră în podul palmelor* (REBR.). *Podul mîinii* (sau *de mînă*) = dosul mîinii. **9** (*med.*) Lucrare protetică dentară, metalică sau mixtă, folosită în scop terapeutic. • pl. *-uri*. /<sl. veche **подъ**.

podágră *s.f.* (*med.*) Gută localizată la membrele inferioare, afectînd îndeosebi degetul mare al piciorului. *Podagra-n veci îl năcăjea* (COȘB.). • pl. *-e*. /<lat. ***pŏdagra, -ae***, ngr. ***ποδάγρα***.

podagrós, -oásă *adj., s.m, s.f.* (*med.*) (Persoană) care suferă de podagră. • pl. *-oși, -oase*. /***podágră*** + *-os*.

podalgíe *s.f.* (*med.*) Senzație de durere în picior; pododinie. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***podalgie***.

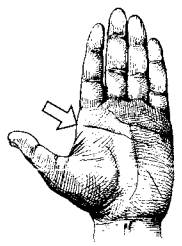

podul palmei

podăn *s.m.* (*înv.*) Persoană care era supusă la bir. ◆ Restr. Clăcaș; șerb. *Țăranii din locuitori liberi s-au prefăcut în rumâni, vecini, iobagi, podani* (KOGĂL.). • pl. *-i*. /<pol. ***poddany***.

podánie *s.f.* (*în trecut*) Dare care se percepea de la cei care posedau sau aveau în folosință un pod umblător. • pl. *-ii*. /***pod***[2] + *-anie*.

podár *s.m.* **1** Persoană care conduce un pod umblător. *Ca să nu-l mai scol pe podar, am căutat un loc pe unde apa era mai mică* (VLAS.). ◆ Ext. Persoană care încasează taxa de trecere peste un pod. ◆ Persoană care avea în pază un pod. *Trecură pe lîngă podar... și se opriră pe podul de lemn* (SADOV.). **2** (*milit.; înv.*) Pontonier. *Podari pedeștri cu topoarele pe umeri* (FIL.). **3** Constructor de poduri. ◆ Persoană care lucrează la un pod. **4** (*înv.*) Măturător de stradă. • pl. *-i*. /***pod***[2] + *-ar*.

podára *s.f.* (*geom.*) Locul geometric al picioarelor perpendicularelor coborîte dintr-un punct dat pe tangentele la o curbă sau pe planurile tangente la o suprafață. • pl. *-e*. /<fr. ***podaire***; cf. gr. *πούς, ποδός* „picior".

podărít[1] *s.n.* (*în trecut*) **1** Dare care se percepea de la cei care posedau sau aveau în folosință un pod umblător. **2** Taxă care se percepea pentru trecerea peste un pod sau pentru transportul cu un pod umblător. • pl. *-uri*. /***pod***[2] + *-ărit*.

podărít[2] *s.n.* Ocupația podarului. • /***podar*** + *-it*.

podăríță *s.f.* Femeie care conduce un pod umblător. • pl. *-e*. /***podar*** + *-iță*.

podbál *s.m.* (*bot.*) Plantă mică erbacee, din familia compozitelor, cu rizomul cărnos și cu florile galbene, care apar înaintea frunzelor, folosită în medicină și, uneori, în alimentație (*Tussilago farfara*). *S-a întors c-o frunză mare de podbal făcută coșfei* (SADOV.). • pl. *-i*. și *podbeál, pótbal s.m.* /<bg. ***подбел***, srb. ***podbel***.

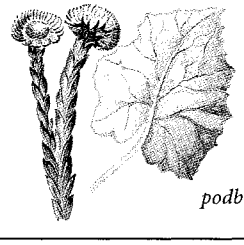

podbal

podbeál *s.m.* v. podbal.

podeá *s.f.* **1** Înveliș (de scîndură, de piatră etc.) care acoperă planșeul unei încăperi; pardoseală, dușumea; fiecare dintre scîndurile, dalele etc. folosite la pardositul unei încăperi, al unei construcții etc; (*reg.*) podilă. *Jucam pînă ce asudau podelele și ne săreau talpele de la ciubote* (CR.). ◇ Expr. *A trimite* (*adversarul*) *la podea* v. trimite. ◆ Înveliș care acoperă partea de jos a interiorului unui vehicul. *Tușea mărunt și se uita absent la podeaua autobuzului* (E. BAR.). **2** (*înv., reg.*) Tavan, plafon (de scînduri); fiecare dintre scîndurile care formează tavanul unei case. *Tovarășul meu se lungise cu fața-n sus... și stătea nemișcat, cu ochii în podele* (HOG.). **3** (*înv.*) Pavaj (de scînduri); fiecare dintre scîndurile folosite la pavarea unei străzi, a unei curți, a unui pod etc. • pl. *-ele, -eli*. și *podeálă s.f.* /sg. refăcut după ***podeale***, pl. lui *podeală*.

podeálă *s.f.* v. podea.

podeáță *s.f.* Platformă, estradă, podium. • pl. *-e*. /***pod***[2] + *-eață*.

podencefál *s.m.* (*med.*) Monstru la care encefalul este situat în parte în afara cutiei craniene, fiind legat de aceasta printr-un pedicul. • /<fr. ***podencéphale***.

poderéi *s.n.* (*reg.*) Platou. • pl. *-eie*. /de la ***pod***[2].

podést *s.n.* Platformă orizontală, amenajată pe parcursul unei scări, pentru odihnă și pentru a asigura accesul în încăperile unui etaj; palier. • /<germ. ***Podest***.

podestát *s.m.* (*în Ev. Med., în Italia*) Primar, guvernator al unui oraș. • /<it. ***podestà***, fr. ***podestat***.

podéț *s.n.* **1** Dim. al lui *pod*; poduleț, podișcă, (*înv., reg.*) podișor, (*reg.*) podiș, podurel, poduț. *Stejarii cei rupți sînt podețe pe rîuri* (EMIN.). ◆ Scîndură, pod mic, rudimentar, așezat peste șanțul de la marginea drumului (pentru a permite accesul în curte); podișcă. *Se opri pe podețul din dreptul porții* (REBR.). **2** (*pop.*) Pod mic la șură, la grajd etc., unde de obicei se păstrează finul. *Zenobia se sui în podețul cu fîn* (REBR.). • pl. *-e*. /***pod***[2] + *-eț*.

podghiáz *s.n.* v. poghiaz.

podgoreán, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* (*vit.*) Care aparține unei regiuni de podgorii, care se află într-o regiune de podgorii; care se referă la podgorii sau la o regiune de podgorii. **2** *s.m., s.f.* (*vit.*) Persoană care posedă o podgorie sau care se ocupă cu cultivarea viței-de-vie; viticultor. *Oier, plugar, pescar, podgorean - fiecare știe că-și primește dreptul său în bani buni* (SADOV.). **3** *adj.* Care este așezat la poalele unui deal sau ale unui munte. *Sate podgorene*. • pl. *-eni, -ene*. /***podgorie*** + *-ean*.

podgoreáncă *s.f.* (*vit.*) Podgoreană. • pl. *-ence*. /***podgorean*** + *-că*.

podgórie *s.f.* **1** (*vit.*) Regiune întinsă, de obicei deluroasă, cultivată cu plantații de viță-de-vie (care asigură producerea unui anumit tip de vin); regiune viticolă; parcelă, suprafață limitată (dintr-o regiune de deal) cultivată cu viță-de-vie; ext. plantele cultivate pe aceste suprafețe. *În județul meu erau podgorii nu celebre, dar destul de bune* (GAL.). **2** (*înv.*) Regiune care se află la poalele unui deal sau ale unui munte. *Să ne așteptați la podgorie, că vom ieși la voi cu război* (ALEXAN.). • acc. și *podgoríe*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<sl. veche **подъгорие**.

podgoríu, -íe *adj.* (*despre terenuri, regiuni etc.*) Care este acoperit cu vii, care este bogat în podgorii. *Din colnice podgorii... Au plecat în cete, cete* (ALECS.). • pl. *-ii*. /***podgorie*** + *-iu*.

podhoádă *s.f.* v. podvadă.

podí *vb. IV. tr.* **1** A pune podea, a acoperi sau a căptuși cu scînduri; a pardosi. *Schelele se-nfundă în podul grajdului; podul nu-i podit pînă acum* (CAR.). **2** A acoperi (provizoriu) cu scînduri un șanț sau o săpătură (pentru a înlesni trecerea oamenilor și a vehiculelor). • prez.ind. *-esc*. /***pod***[2] + *-i*.

podiatríe *s.f.* (*med.*) Tratament al bolilor piciorului. • sil. *-di-a-*. g.-d. *-iei*. /<engl. ***podiatry***.

podidí *vb. IV. tr.* **1** (*despre rîsete și, mai ales, despre plîns*) A cuprinde (pe cineva) cu putere, năvalnic (și în mod nestăpînit); a năpădi. *Îl podidi un plîns de nu se mai putea sfîrși* (ISP.). ◆ (*despre dor, somn, griji etc.*) A copleși, a răzbi. *Se vede că somnul îl podidise* (ODOB.). **2** (*despre lacrimi, sînge etc.*) A porni să curgă brusc și cu putere (pe nas sau pe gură); a țîșni, a izbucni, a năpădi. *L-au podidit și pe el lacrimile* (STANCU). • prez.ind. *-esc*. /<slav. **подъитн, подъидж**.

podílă *s.f.* (*reg.*) Podea. • pl. *-e, -i*. /***pod***[2] + *-ilă*.

pódină *s.f.* **1** Pardoseală (de scînduri) la casă, la pod etc.; fiecare dintre scîndurile care alcătuiesc o pardoseală, un tavan, un pavaj, un pod etc. *Se lipea cînd de zidurile odăiței, cînd de tavanul scund sau de podina încăperii* (ARD.). ◆ (*în Ev. Med.; la pl.*) Obligație a negustorilor de a întreține străzile din București pavate cu scînduri. ◆ (*în Ev. Med.; la pl.*) Taxă care se percepea la Iași pe carele cu produse care intrau în oraș, pentru întreținerea străzilor (pavate cu scînduri). ◆ (*înv., reg.*) Tavan. *Fata... închină apoi străchinile... masa, șervetul, podina, pereții* (VIS.). **2** Analog. (*pop.*) Suport pe care se clădește claia sau stogul de fîn pentru a le feri de umezeală. ◆ Partea de jos a stogului. **3** Analog. (*reg.*) Platformă de scînduri înălțată deasupra pămîntului pentru a servi ca loc de observație, de pază etc. *Irimia Dorobanțu le-a făcut de pe podina lui un semn de liniște* (SADOV.). ◆ Platformă pe care sînt fixate pietrele morii de apă. **4** (*reg.*) Regiune de șes (mai înalt). • pl. *-i*. /<rus. ***подина***, srb. ***podina***, ucr. ***подина***.

podíre *s.f.* Acțiunea de *a podi* și rezultatul ei; podit. • pl. *-i*. /v. ***podi***.

podíș *s.n.* **1** (*geomorf.*) Formă majoră a reliefului terestru, formată din suprafețe interfluviale largi sau mai înguste, situate aproximativ la aceeași altitudine, străbătută de văi adînci și avînd înălțimi care depășesc 200-300 m.; platou. *Soarele era aproape de asfințit cînd au ajuns deasupra, pe podiș* (BOGZA). **2** (*reg.*) Podeț. *Vijîiau apele limpezi, repezindu-se de sub podișul de gheață* (SADOV.). • pl. *-uri*. /***pod***[2] + *-iș*.

podíșcă *s.f.* **1** Podeț. *Trecu șanțul pe o podișcă* (GÎRL.). ◆ Punte suspendată (mobilă) la o cetate sau la un castel medieval. ◆ (*pop.*) BAC. **2** Platformă de scînduri care servește ca loc de lucru, de observație etc. *Acum umbla... pe podișca meterezelor de către miazăzi* (SADOV.). ◆ Estradă. ◆ Palier. • pl. *-iști*. /***pod***[2] + *-ișcă*.

podișór *s.n.* (*înv., reg.*) Podeț. *Din cerdacul de din dos stăpînii comunicau, pe un podișor de scînduri, cu bucătăria* (SADOV.). ◆ (*reg.*) Dulap sau stelaj pentru vase, acte etc. • pl. *-oare*. /***pod***[2] + *-işor*.

podít[1] *s.n.* Podire. • /v. ***podi***.

podít[2]**, -ă** *adj.* (*despre încăperi*) Care are pardoseală. *Odaia din față era mai mare, poditâ* (REBR.). ◆ (*despre străzi*) Care este pavat (cu scînduri). • pl. *-ți, -te*. /v. ***podi***.

poditúră *s.f.* (*înv, reg.*) Podea, pardoseală. • pl. *-i*. /***podi*** + *-tură*.

pódium *s.n.* **1** Platformă (de scînduri) înălțată față de nivelul terenului sau al pardoselii unei încăperi, care servește ca postament pentru diferite obiecte. *Se găsea pe podium... un mare pian negru* (CA. PETR.). **2** Estradă demontabilă, amenajată într-o sală sau în aer liber, în vederea unei conferințe, a unui spectacol etc. *În fund, pe patru butoiașe de bere, un podium pentru muzicanți* (PAS). ◆ (*sport*) Mică instalație mobilă, în formă de platformă cu trepte, pe care stau sportivii învingători în momentul înmînării premiilor. **3** (*în antic. romană*) Platformă înălțată față de arena unui teatru sau a unui circ roman. ◆ Treaptă, platformă îngustă și scundă la casele romane, pe care se așezau diferite obiecte casnice, urne funerare etc. • sil. *-di-um*. pl. *-uri*. /<lat. ***pŏdium, -ii***, fr. ***podium***, germ. ***Podium***.

podîncít, -ă *adj.* v. potîngit.

podmét *s.n.* (*înv., reg.*) Momeală, nadă. • pl. *-uri, -e*. /<slav. **подъметъ**.

podmól *s.n.* (*pop.*) **1** Aluviune, mîl, nămol adus de ape și depus pe malurile lor, pe terenuri inundabile etc.; ext. teren mîlos. *Apa... se bălțește și aruncă podmol* (SLAV.). ◆ Analog. Cantitate mare; grămadă. ◇ (*adv.*) *Perișor cel gălbior, Cum șede pe jos potmol!* (POP.). **2** Mal înalt, abrupt, ros de ape. *Cînd te uitai pe podmolul dinspre apus, vedeai jos... spinarea argintie a Mureșului* (DAN). **3** (*reg.*) Prispă, pridvor (de pămînt). *Norodul a cuprins podmolul Lîngă frăgarul din uliță* (GOGA). **4** Vatră de lut sau de cărămidă pe care este clădit cuptorul în unele case țărănești; ext. suprafață plană în prelungirea vetrei sau a cuptorului (și de-a lungul pereților), care servește ca loc de dormit, de stat etc. • pl. *-uri, -oale*. și *potmól s.n.* /<sl. veche **подъмолъ**; cf. bg. *подмол*, magh. ***padmaly***.

podnóg *s.m.* (*pop.*) Fiecare dintre cele două pedale așezate în partea de jos a războiului de țesut, cu ajutorul cărora se schimbă ițele; ext. fiecare dintre sforile cu care sînt legate aceste pedale. • pl. *-gi*. și *potnóg s.n.* /<bg. ***поднога***.

podnójă *s.f.* v. podnojie.

podnójie *s.f.* **1** (*reg.*) Perniță sau preș pus sub picioare, pentru a le feri de frig. ◆ (*reg.*) Ștergătoare de picioare din papură. *Acuma încep a avea preț podnojele și rogojinile* (SADOV.). **2** (*bis.; înv.*) Scăunel scund folosit de obicei ca sprijin pentru picioare. *Șezu gios pre podnojie* (DOS.). • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și (*reg.*) *podnójă s.f.* /<slav. **подножіе**, bg. ***подножие***, srb. ***podnožje***, rus. ***подножие***, ucr. ***підніжжя***.

podoábă *s.f.* **I 1** Ceea ce servește pentru a înfrumuseța, a împodobi ceva sau pe cineva; găteală, ornament; ext. lucru de preț, de valoare; odor, bijuterie, giuvaier. *Ea îmbrăcase albele podoabe și vălul de betelă* (ODOB.). ◆ (*la pl.*) Obiecte cu care se împodobește pomul de iarnă, pomul de nuntă sau de înmormîntare. **2** Fig. (Ceea ce constituie o) calitate (deosebită). *Părintele Vavila era înzestrat de la fire cu toate podoabele unei adevărate frumuseți bărbătești* (HOG.). **3** (Ceea ce constituie un motiv de) fală, mîndrie, cinste, strălucire (prin calitățile sale deosebite). *Porecla ta de odinioară... azi este o podoabă și o victorie* (GAL.). **4** (*pop.*) Nume dat unor boli venerice sau de piele. **5** Eufem. (*pop.; glum.*) Nume dat unor insecte parazite care trăiesc pe organismul uman și animal. *Moșneagul... îl bagă în traistă, așa plin de glod și de alte podoabe* (CR.). **II** (*înv.*) Înfățișare, chip, aspect. *Ești frumos cu podoaba* (ANTIM). • pl. *-e*. /<slav. **подоба**.

podobí *vb. IV.* **1** *tr., refl.* (*înv., reg.*) A (se) împodobi. *Ferice este-eroul cu fruntea podobită De lauri glorioase* (BOL.). **2** *refl.* (*înv.*) A se asemăna. **3** *tr.* (*înv.*) A considera demn...; a învrednici. • prez.ind. *-esc*. /<slav. **подобити сѧ**.

podobíe *s.f.* **1** (*bis.*) Melodie cu caracter specific, care se intonează, la sărbătorile mai importante, și care servește ca model pentru alte cîntări bisericești. *Să cunoști cele opt glasuri și podobiile* (SLAV.). **2** (*înv.*) Înfățișare, chip, aspect. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<sl. veche **подобиѥ**.

podobít, -ă *adj.* (*înv., reg.*) Care este împodobit. • pl. *-ți, -te*. /v. ***podobi***.

podóbnic, -ă *adj.* (*înv.*) Care este asemănător, similar. *Podobnic este omului ce-și zidește casa lui la pămînt fără temei* (COR.). • pl. *-ci, -ce*. /<sl. veche **подобьнъ**.

podobromhidrózā *s.f.* (*med.*) Transpirație urît mirositoare a picioarelor. • pl. *-e*. /<fr. ***podobromhidrose***.

podocárp, -á *adj., s.m.* (*bot.*) **1** *adj.* Care are ovar pedicelat. **2** *s.m.* Arbore fructifer, ornamental, originar din America de Sud, Africa și Australia, cu frunzele persistente și cu fructele drupe, de forma unor prune. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***podocarpe***, lat. ***podocarpus***.

pododermatítă *s.f.* (*med. vet.*) Inflamație a membranei cheratogene a copitei ecvinelor. • pl. *-e*. /***podo-*** + ***dermatită***.

pododínie *s.f.* (*med.*) Podalgie. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***pododynie***.

podofilínă *s.f.* (*farm.*) Substanță rășinoasă care se extrage din rizomul plantei *Podophyllum peltatum* și care se folosește în medicină pentru calitățile sale purgative. • /<fr. ***podophylline***.

podofilotoxínă *s.f.* Substanță care se găsește în podofilină, avînd o acțiune foarte iritantă asupra ochilor. • /<engl. ***podophyllotoxin***.

podolián, -ă *s.m., adj.* **1** *s.m.* (*la pl.*) Populație care locuia în Podolia; (*și la sg.*) persoană care aparține acestei populații. **2** *adj.* Care aparține Podoliei sau podolienilor, care se referă la Podolia sau la podolieni; originar din Podolia. • sil. *-li-an*. pl. *-ieni, -iene*. și *podolién, -ă s.m., adj.* /nm. pr. (regiune în E Ucrainei) ***Podolia*** + *-ean*.

podolién, -ă *s.m. adj.* v. podolian.

podológ, -ă *s.m., s.f.* (*med.*) Medic specialist în podologie. • pl. *-gi, -ge*. /<fr. ***podologue***.

podológic, -ă *adj.* (*med.*) Care aparține podologiei, care se referă la podologie. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***podologique***.

podológie *s.f.* (*med.*) Ramură a medicinei care se ocupă cu studiul și tratamentul afecțiunilor piciorului. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***podologie***; cf. gr. *πούς, ποδός* „picior", *λόγος* „studiu".

podométric, -ă *adj.* Care se referă la podometru. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***podométrique***.

podométru *s.n.* **1** Instrument de măsură a vitezei de deplasare sau a distanței (aproximative) parcurse de un pieton, prin înregistrarea numărului de pași făcuți de acesta; odometru, pedometru. **2** (*med.*) Aparat medical care înregistrează dimensiunile piciorului. • pl. *-e*. /<fr. ***podomètre***; cf. gr. *πούς, ποδός* „picior", *μέτρον* „măsură".

podopunctúră *s.f.* (*med.*) Metodă terapeutică ce constă în masarea și apăsarea unor puncte cu activitate biologică deosebită din talpa piciorului. • /***podo[logie]*** + ***[acu]punctură***.

podorójnă *s.f.* (*înv.*) Ordin scris pentru a i se pune cuiva la dispoziție cai de poștă. *Mi s-a dat de hatîr un surugiu cu șase cai în loc de opt scrișî în podorojnă* (GHICA). • pl. *-e*. /rus. ***подорожная***.

podotéhnică *s.f.* Tehnica potcovitului. • /***podo-*** + ***tehnică***.

podpolcóvnic *s.m.* (*rus. înv.*) Locotenent-colonel. *Pe atunci... oficerii se numeau... polcovnici* (GHICA). • pl. *-ci*. /<rus. ***подполковник***.

podrúm *s.n.* (*reg.*) Pivniță. • pl. *-uri*. /<srb. ***podrum***.

podscárb *s.m.* Titlu în ierarhia nobiliară poloneză, corespunzător aceluia de vistiernic sau de cămăraș. ◆ Nobil care avea acest titlu. *Au trimis la craiul pe podscarbul lui* (UR.). • pl. *-i*. /<pol. ***podsarby***.

poduléț *s.n.* Podeț. • pl. *-e*. /***pod***[2] + *-uleț*.

podurél *s.n.* (*reg.*) Podeț. • pl. *-e*. /***pod***[2] + *-urel*.

podúșcă *s.f.* (*înv.*) Canal de scurgere a unei ape curgătoare, folosit adesea pentru irigații. • pl. *-uște*. /***pod***[2] + *-ușcă*.

podúț[1] *s.m.* (*iht.; reg.*) Scobar (*Chondrostoma nasus*). • pl. *-i*. /<magh. ***paduc***.

podúț[2] *s.n.* (*reg.*) Podeț. *La podu-ț Sighetului L-o așteptat pizmașii* (POP.). • pl. *-uri*. /***pod***[2] + *-uț*.

podvádă *s.f.* (*în Ev. Med., în provinc. rom.*) **1** Obligație la care erau supuși țăranii dependenți în folosul domniei (mai ales în timp de război) și care consta în prestații (transport, cărăușie) sau în rechiziții ale animalelor de tracțiune; ext. transport, cărăușie (cu plată). *Locuitorii obosiți de podvezi, angarale și biruri grele* (ISP.). **2** Încărcătură (transportată în cadrul podvezii). *Iese preotul cu preoteasa să vadă de unde le vin podhoadele* (SEV.). • pl. *-ezi*. și *podvoádă*, (*reg.*) *podhoádă s.f.* /<slav. **подъвода**.

podvál *s.n.* (*reg.*)**1** Fiecare dintre căpătîiele de lemn pe care se așază butoaiele în pivniță; ext. suport de lemn sau de piatră. **2** Fiecare dintre cele două bîrne care se află la capetele carului la joagăr și care au rol de sprijinire și de fixare a bușteanului. • pl. *-e, -uri*. /<srb. ***podvala***, bg. ***подвал***, ***пъдвала***.

podvíg *s.n.* (*înv.*) Penitență. *Să aibă a petrece podvigul călugăresc* (AX.). • pl. *-uri*. /<slav. **подвигъ**.

podviguí *vb. IV. refl.* (*înv.*) A-și impune un canon; a se pocăi; ext. a se trudi, a se strădui, a munci din greu. *Zidindu-și... o căscioară, să podviguia întru dînsa călugărește* (DOS.). • prez.ind. *-iesc*. /***podvig*** + *-ui*.

podvoádă *s.f.* v. podvadă.

podvodár *s.m.* (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) Persoană care organiza sau supraveghea o podvadă; persoană care îndeplinea o podvadă (cu căruța). *Am văzut de la căruță... pe Sultan Mehmet; mi l-au arătat podvodarii creștini* (SADOV.). • pl. *-i*. /***podvadă*** + *-ar*.

podzól *s.n.* (*geol.*) Sol lutos și nisipos, sărac în elemente nutritive, de culoare cenușie, cu reacție acidă și cu fertilitate slabă, care se formează sub vegetația de pădure, într-un climat umed și rece. • pl. *-uri*. /<fr. ***podzole***, rus. ***подзол***, germ. ***Podsol***.

podzólic, -ă *adj.* (*geol.; despre soluri*) Care conține lut și nisip, care este sărac în calciu; care este format din podzol; care este specific podzolului; care are caracteristicile podzolului. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***podzolique***.

podzolíre *s.f.* (*geol.*) (Proces de) formare a podzolului. • pl. *-i*. /de la ***podzol***, după fr. *podzolisation*.

podzolít, -ă *adj.* (*geol.; despre soluri*) Care are proprietăți podzolice, cu caracter de podzol. • pl. *-ți, -te*. /de la ***podzol***.

poém *s.n.* **1** (*lit.*) Specie a poeziei epice, de dimensiuni ample, cu caracter eroic, filosofic, mitologic, legendar, istoric etc. *Din acest moment intrăm în fondul poemei* (MACED.). ◇ *Poem în proză* = specie literară în proză, care aparține genului liric (cultivată din a doua jumătate a sec. 19). *Prețiozitatea irizantă a poemului în proză* (TEOD.). *Poem dramatic* = scriere dramatică (în versuri) cu un pronunțat caracter poetic, liric. *Poem eroicomic* v. eroicomic. *Poeme orfice* v. orfic. **2** (*muz.*) Compoziție muzicală instrumentală, vocală sau vocal-simfonică, de construcție liberă, cu caracter liric sau liric-narativ. ◇ *Poem simfonic* = lucrare orchestrală amplă, în formă liberă sau de sonată, rondo etc., avînd de obicei un conținut programatic. • pl. *-e*. și *poémă s.f.* /<lat. ***pŏēma, -atis***, fr. ***poème***, germ. ***Poem***, gr. ***ποίημα*** <*ποιέω* „a face".

poemátic, -ă *adj.* Care ține de poem; care are caracter de poem. • sil. *po-e-*. pl. *-ci, -ce*. /***poem*** + *-atic*.

poematizá *vb. I. tr.* A da caracter poematic. • prez. ind. *-ez*. /***poemat[ic]*** + *-iza*.

poémă *s.f.* v. poem.

poesíe *s.f.* v. poezie.

poét, -ă *s.m., s.f.* **1** Persoană care compune poezii; autor de poezii. *Cînd soarele-n ocean s-aruncă, Încep poeții a lor muncă* (CĂL.). ◇ (*atribuind calitatea ca un adj.*) *Se putea, oare, ca acest doctor poet să nu-și aleagă o soție pe potrivă?* (GAL.). ◇ *Poet aulic* v. aulic. *Poet dramatic* v. dramatic. *Poeți gnomici* v. gnomic. **2** Persoană înzestrată cu fire, imaginație și sensibilitate de poet. **3** (Epitet pentru o) persoană distrată, lipsită de simț practic. *E cam poet, nici nu vede ce se întîmplă în jurul lui.* • pl. *-ți, -te*. /<lat. ***pŏēta, -ae***, ngr. ***ποιητής***, it. ***poeta***, fr. ***poète***.

poetárd *s.m.* (*deprec.*) Poetastru. ◇ (*adj.*) Care face poezii mediocre; care se referă la poezii mediocre. • sil. *po-e-*. pl. *-arzi*. /***poet*** + *-ard*.

poetástru *s.m.* (*deprec.*) Poet mediocru, lipsit de talent; poetaș, poetard. *Nu mai pomeni de poetaștri noștri* (CAR.). • sil. *po-e-*. pl. *-ștri*. /<fr. ***poétastre***, it. ***poetastro***.

poetáș *s.m.* **1** Dim. al lui *poet*. **2** Ext. (*deprec.*) Poetastru. • sil. *po-e-*. pl. *-i*. /***poet*** + *-aș*.

poetésă *s.f.* Poetă. *Poetesa lesbiană Safo a cîntat pe Adonis* (ODOB.). ◆ (*deprec.*) Poetă mediocră, lipsită de talent. *Citise-ntîmplător un critic într-o revistă cunoscută O laudă exagerată a unei proaste poetese* (ANG.-IOS.). • sil. *po-e-*. pl. *-e*. /<fr. ***poétesse***.

poétic, -ă *adj., subst.* **I** *adj.* **1** Care aparține poeziei sau poetului, care se referă la poezie sau la poet. *S-a pomenit într-adevăr cu o inspirație și s-a oprit s-o toarne într-o formă poetică* (REBR.). ◇ *Artă poetică* v. artă. *Licență poetică* v. licență. *Sintactică poetică* v. sintactic. *Sintaxă poetică* v. sintaxă. **2** Care poate inspira pe poeți; care poate fi motiv de inspirație pentru poeți; ext. expresiv, plastic, sensibil, liric, emoționant. *Să văd... A codrului tenebră, poetic labirint* (EMIN.). **II** *s.f.* **1** (*lit.*) Tratat despre creația poetică; ramură a teoriei literare care se ocupă de creația poetică. *Sîntem mulțumiți însă... că aducem un serviciu poeticii românești* (MACED.). **2** Sistem de forme și de principii poetice specifice unei epoci, unui curent literar etc. ◆ Ansamblul trăsăturilor definitorii pentru creația unui poet; maniera de creație caracteristică unui poet. *Poetica și estetica lor sînt una la antipodul celeilalte* (OPR.). **3** (*lingv.*) Parte constitutivă a lingvisticii care se ocupă cu raporturile dintre funcția poetică și celelalte funcții ale limbajului. **III** *s.n.* (*estet.*) Categorie estetică desemnînd genul poetic. **IV** *s.m.* (*înv.*) Poet. *Descrieri mai cu samă fac oratorii și poeticii* (MICU). • sil. *po-e-*. pl. *-ci, -ce*. și (*înv.*) *poeticésc, -eáscă adj.* /<ngr. ***ποιητικός, ποιητική***, lat. ***pŏētĭcus, -a, -um, pŏētĭca, -ae***, it. ***poetico, poetica***, fr. ***poétique***, germ. ***Poetik***.

poeticésc, -eáscă *adj.* v. poetic.

poeticéște *adv.* (*înv.*) În manieră poetică. • /***poet*** + *-icește*.

poetician, -ă *s.m., s.f.* Specialist în poetică. • sil. *po-e-; -ci-an*. pl. *-ieni, -iene*. /***poetică*** + *-ian*.

poeticitáte *s.f.* Caracter poetic. • sil. *po-e-*. /***poetic*** + *-itate*.

poetizá *vb. I. tr.* (*compl. indică lucruri, ființe, evenimente, idei etc.*) A atribui însușiri deosebite; a da un caracter poetic, liric, idealist; a înfrumuseța, a idealiza. *Stilul colorat are funcțiunea de a poetiza fondul* (IBR.). • sil. *po-e-*. prez.ind. *-ez*. /<fr. ***poétiser***.

poetizánt, -ă *adj.* Care are trăsături poetice; care poetizează. • sil. *po-e-*. pl. *-ți, -te*. /***poetiza*** + *-ant*, du pă fr. *poétisant*.

poetizáre *s.f.* Acțiunea de *a poetiza* și rezultatul ei; idealizare. • sil. *po-e-*. pl. *-ări*. /v. ***poetiza***.

poezeá *s.f.* Dim. al lui *poezie*. ◆ Ext. (*deprec.*) Poezioară. *Spune, te rog, poezeaua aceea, pe franțuzește* (POPOV.). • sil. *po-e-*. pl. *-ele*. /***poezie*** + *-ea*.

poezíe *s.f.* **1** (*lit.*) Modalitate artistică ce exprimă, prin multitudinea de sensuri și de valori sugestive ale cuvîntului, prin limbaj concentrat, metaforic, adesea prin ritm (și rimă), o cunoaștere specifică, afectivă

a esențelor lumii reale; arta de a scrie versuri; creație literară în versuri. *Îți sînt dator de multă vreme, amicul meu, o poezie* (MACED.). <> *Poezie ermetică* v. ermetic. *Poezie esențială* v. esențial. ◆ Colect. Totalitatea compozițiilor în versuri ale unui poet, ale unei epoci, ale unui popor etc. *Vara este triumful soarelui în poezia lui Coșbuc* (IBR.). <> *Poezie alexandrină* v. alexandrin. *Poezie crepusculară* v. crepuscular. *Poezia eolică* v. eolic. *Poezie macaronică* v. macaronic. **2** Fig. Caracter poetic al unei opere literare, al unui pasaj, al unei situații, al unei întîmplări etc.; farmec, frumusețe, încîntare. *Ceea ce este nou este... poezia severă din mai toate pînzele* (OPR.). • sil. *po-e-*. scris și *poesie*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<lat. ***pōēsis***, ***-is***, fr. ***poésie***, it. ***poesia***, germ. ***Poesie***; cf. gr. *ποίησις* „creație".

poezioară *s.f.* Dim. al lui *poezie*. ◆ Ext. (*deprec.*) Poezie silabă, fără valoare; poezea. *Recitam, cu obrajii dogoriți de rușine, poezioare franțuzești* (BRĂ.). • sil. *po-e-zi-oa-*. pl. *-e*. /***poezie*** + *-ioară*.

pofálă *s.f.* v. pohfală.

pofidă *s.f.* (*pop.*) Ciudă, necaz. *Ce putea să spună însă mai mult decît putea să gîndească el, Felix, în clipe de pofidă?* (CĂL.). <> Loc.prep. *În pofida cuiva* (sau *a ceva*) = în ciuda, în necazul cuiva (sau a ceva), cu intenția de a supăra pe cineva; înfruntînd împotrivirea cuiva (sau a ceva). *El se făcea că nu înțălege vorbele aruncate în pofida lui* (ISP.). • pl. *-e*. /cf. pol. *pochyba*.

pófil *s.n.* v. povilă.

pófilă *s.f.* v. povilă.

póftă *s.f.* **1** Dorință (puternică) de a face sau de a obține ceva; năzuință, aspirație; dispoziție, chef. *N-am cea mai mică poftă de mărire și sînt foarte mulțumit cu soarta mea* (CAR.). <> Loc.adv. *Cu poftă* = manifestînd multă plăcere, cu plăcere. *Mirele și mireasa rîd cu poftă* (CA. PETR.). <> Expr. *Pe* (sau *după*) *poftă* (sau *pofta sufletului, voii* etc.) = pe placul sau pe gustul cuiva, conform cu dorința cuiva, spre mulțumirea cuiva. *A-și* (*mai*) *pune pofta în cui* v. cui. **2** Senzație de foame, de sete etc., însoțită de dorința de a mînca, de a bea etc.; plăcere pe care o are cel flămînd, cel însetat etc. atunci cînd mănîncă, cînd bea etc. *I-au venit poftă de o bucățică de friptură* (DRĂGHICI). <> *Poftă de mîncare* v. mîncare. <> Expr. *De poftă* sau (*ca*) *să-și prindă pofta* = în cantitate foarte mică, numai cît să guste. *Dă-mi oleacă de brînză, măcar de poftă* (POP.). *Poftă bună* (sau *mare*)! = urare adresată unei persoane care mănîncă sau care merge la masă. **3** Dorință, impuls sexual; ext. dorință exagerată, patimă, viciu. *Un fățarnic dat la poftele trupești* (C. NEGR.). **4** (*înv.*) Lăcomie. **5** (*înv., reg.*) Invitație, poftire; cerere; rugăminte. • pl. *-e*. și (*înv., reg.*) *póhtă* *s.f.* /de la ***pofti***, prin derivare regresivă.

poftăréț, -eáță *adj.* (*reg.*; *despre oameni*) Pofticios. • pl. *-eți, -ețe*. /***poftă*** + *-ăreț*.

pofteálă *s.f.* Faptul de a simți poftă de ceva. • pl. *-eli*. /***pofti*** + *-eală*.

poftí *vb. IV.* **1** *tr., intr.* A dori (puternic) să facă, să obțină, să fie sau să se întîmple ceva; a jindui, a rîvni. *Ai masă să scrii pe ea cît pofțești* (CĂL.). <> Expr. *A-i pofti cuiva sufletul ceva* v. suflet. ◆ (*înv., reg.*; *tr.*) A cere, a solicita (ceva). *Vitoria a poftit o garafă de vin și-a cerut și-al treilea pahar* (SADOV.). ◆ (*cu val. de interj. interog.*; *în forma „poftim"*) Cuvînt de politețe cu care se răspunde cînd nu s-a auzit sau cînd nu s-a înțeles ce a spus cineva și prin care se cere repetarea celor spuse. *Poftim? Repetați, vă rog! Nu am fost atentă!* **2** *tr.* A invita, a chema pe cineva să vină, să stea, să se prezinte undeva sau la cineva. *Am venit să-ți spun că te pofțește coana Diamandula* (D. ZAMF.). ◆ (*refl. recipr.*) A se îmbia, a se îndemna; a se invita (unul pe altul). **3** *tr.* (*înv., pop.*) A face cuiva o urare; a dori cuiva ceva de bine. *Baciu îi pofti noapte bună* (REBR.). <> Expr. *A pofti cuiva bună ziua* (sau *ziua bună*) v. zi. **4** *tr.* (*uneori cu sens imper.*) A ruga (pe cineva ceva); a soma pe cineva să facă, să respecte etc. un anumit lucru. *Bade Stane, te poftesc să nu te amesteci în conversația noastră* (ALECS.). **5** *tr.* (*cu o nuanță de politețe*) A avea bunăvoința, amabilitatea etc. să... *Socrul roagă-n capul mesei să poftească să se pună Nunul mare, mîndrul soare* (EMIN.). ◆ (*intr.*) A îndrăzni să vină, să meargă, să intre undeva. *Mai poftească de-acum și alți leneși în satul acela, dacă le dă mîna* (CR.). ◆ (*cu val. de interj.*; *de obicei în forma „poftim"*) Cuvînt de politețe care se folosește: *a*) pentru a da ceva cuiva; ia, na, ține. *Iată, poftim scrisoarea prin care mi se notifică trimiterea cecului* (CAR.); *b*) pentru a invita o persoană să vină sau să se așeze undeva. *Poftim, șezi!* (GÎRL.); *c*) pentru a îndemna la acțiune; *d*) (*adesea precedat de exclamația „ei"*) pentru a exprima dezamăgire, uimire, nemulțumire, indignare, revoltă etc.; asta-i bună, na, uite. *Poftim, tocmai cin' s-a găsit!* (DELAVR.). <> Expr. *Poftim* (*poftiți*) *la masă* v. masă. • și (*înv., reg.*) *pohtí* *vb. IV.* /<sl. veche **похотѣти**.

pofticiós, -oásă *adj.* (*despre oameni*) Care dorește puternic ceva; lacom, doritor; poftitor, (*reg.*) poftăreț. *Mușneagul, pofticios și hapsîn, se ia după gura babei* (CR.). ◆ (*despre ochi, privire etc.*) Care exprimă poftă, dorință, lăcomie. *Copilul rămase pironit locului, cu ochii pofticioși la rachiu* (REBR.). ◆ (*despre mîncăruri, mirosuri etc.*) Care atîță pofta; apetisant. *Mirosul acesta cald și pofticios îi stîrnise din nou lihneala atipită* (CE. PETR.). • pl. *-oși, -oase*. /***pofti*** + *-icios*.

poftíre *s.f.* Acțiunea de *a pofti* și rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. ***pofti***.

poftít, -ă *adj.* **1** Care este dorit, rîvnit; jinduit. *Loc ce-i de locuit De dragoste, de trufie și de tot lucrul poftit* (CON.). **2** Care este invitat, chemat. • pl. *-ți, -te*. /v. ***pofti***.

poftitór, -oáre *adj.* **1** Care pofțește, care invită (pe cineva). **2** Care dorește puternic ceva; pofticios. *Unii din boieri, poftitori de slavă, umblară să turbure poporul* (ISP.). ◆ (*despre ochi, privire, gesturi etc.*) Care exprimă, care denotă lăcomie, poftă, dorință. *Nu știu ce este zavistia și ochiul poftitor la norocul vecinului* (GAL.). • pl. *-ori, -oare*. /***pofti*** + *-tor*.

poftorí *vb. IV. tr.* (*înv.*) **1** (*și abs.*) A repeta, a reaminti. *Astfel poftorindu-și unele ca acestea, aide, aide ajunge la curtea împărătească* (ISP.). **2** A ura, a dori ceva (cuiva). *Cucoană Caliopi, îți poftoresc s-ajungi... ghinărăreasă* (ALECS.). **3** A ruga pe cineva (ceva). *O poftoream ca să se îndure de flacăra unui muritor* (ALECS.). • prez.ind. *-esc*. /<slav. **повъторити**.

poftoríre *s.f.* (*înv.*) Acțiunea de *a poftori* și rezultatul ei; invitație; insistență. *Rugat cu poftorire să nu se atingă de dînsul* (ISP.). • pl. *-i*. /v. ***poftori***.

pogáce *s.f.* (*pop.*) Turtă de mălai coaptă în cuptor; turtă din aluat de făină de grîu, preparată de obicei cu jumări de porc. *Un plăcintar s-a dus cu o pohace s-o vîndă* (C. NEGR.). • pl. *pogăci*. și *poháce* *s.f.* /<srb. ***pogača***, magh. ***pogácsa***, germ. dial. ***Pogatsche***.

pogán, -ă *adj.* **1** (*reg.*; *despre ființe*) Care este mare, voinic, vînjos. *De cînd nu ți-am văzut fata, s-o făcut pogană* (POP.). **2** (*reg.*; *despre stări, acțiuni*) Care este intens, în toi; strașnic, grozav. *Numai de nutreț și de vite le era vorba, și de iarna cea pogană* (AGÂR.). <> (*adv.*) *Ploaia pogan a plouat* (POP.). **3** (*reg.*; *despre oameni*) Care este urît, slut, hidos. *Aceste pogane și hide fățuri* (PER.). ◆ (*adv.*) Stîlcit, stricat. *Se vede că vorbim pogan și rău de tot* (CR.). **4** (*reg.*) Care este iute la mînie; care este fără milă, rău, crud. *Se duce el, zmeul, c-o falcă-n cer, cu alta-n pămînt...*, *atîta era de pogan* (PER.). **5** (*înv., reg.*; *adesea subst.*) (Om) păgîn. *Ziseră între pogăni* (PS.). • acc. și *pógan*. pl. *-i, -e*. /<slav. **поганъ**, magh. ***pogány***.

pogăceá *s.f.* (*reg.*) Dim. al lui *pogace*; (*reg.*) pogăcioară. • pl. *-ele*. /***pogace*** + *-ea*.

pogácioáră *s.f.* (*reg.*) Pogăcea. • pl. *-e*. /***pogace*** + *-ioară*.

pogheáz *s.n.* v. poghiaz.

poghiáz *s.n.* **1** (*înv., reg.*) Unitate militară trimisă într-o țară străină ca să prade, să jefuiască; ceată de jefuitori. *Am văzut că pogheazurile pradă și din pricina lor vin și alte oști pe capetele noastre* (SADOV.). <> Expr. *A umbla în poghiazuri* = a umbla fără rost; a hoinări. *Ai purtat ciubotele atîta amar de vreme, umblînd toată ziua în podgheazuri... acum ai vrea să-ți dau și banii înapoi?* (CR.). **2** (*reg.*; *la pl.*) Ripe, coclauri. • scris și *pogheaz*. pl. *-uri*. și *podghiáz* *s.n.* /<pol. ***podjazd***.

poghibálă *s.f.* (*reg.*) Om de nimic, secătură, pușlama. *Bine v-au mai făcut, poghibale spurcate ce sînteți!* (CR.). • pl. *-e*. /<ucr. ***погибель***, rus. ***погибель***.

poghírc *s.n.* v. poghircă.

poghírcă *s.f* **1** (*pop.*; *mai ales la pl.*) Fire de cînepă răsărite tîrziu sau care au rămas după recoltat. **2** Ext. (*reg.*) Cereale, fructe, legume etc. slab dezvoltate. **3** (*reg.*) (Epitet dat unui) om mic de statură, pipernicit. • pl. *-ci*. și (*reg.*) *poghírcă* *s.n.* /<bg. ***побирък***, srb. ***pabirak***.

poghircí *vb. IV. tr.* (*înv., reg.*; *compl. indică cereale, fructe rămase după cules*) A aduna, a strînge. • prez. ind. *-esc*. /<bg. ***побиркам***, srb. ***pabirčiti***.

pogodí *vb. IV. refl. recipr.* **1** (*pop.*) A cădea de acord (asupra unei acțiuni); a se înțelege, a se învoi. *Ne-am pogodit să plecăm deseară* (POP.). **2** A se înțelege bine, a se potrivi ca preocupări și mentalitate. *Așa se pogodesc ca două surori* (POP.). **3** (*reg.*) A se tocmi, a se învoi. *Mai întîi se pogodesc de preț, apoi se scrie contractul* (POP.). • prez.ind. *-esc*. /<srb. ***pogoditi [se]***.

pogón *s.n.* **1** Unitate de măsură pentru suprafețe de teren agricol, a cărei mărime a variat, după epoci și regiuni, în jurul unei jumătăți de hectar. *E lot de șapte pogoane* (STANCU). **2** Bucată de pămînt (agricol) de un pogon; teren cultivat, plantație care are această suprafață. *Nouă sute de pogoane de pădure* (BRĂT.). ◆ Cantitate de produse obținute de pe un pogon. *Am cumpărat coceni. – Mulți? – Două pogoane* (BRĂ.). • pl. *-oane*. /<bg. ***погон***.

pogonár *s.m.* (*înv.*) Lucrător agricol plătit după numărul de pogoane lucrate. • pl. *-i*. /***pogon*** + *-ar*.

pogonáș *s.n.* Dim. al lui *pogon*. • pl. *-e*. /***pogon*** + *-aș*.

pogonărít *s.n.* (*ist.*) Impozit care se plătea în țările române, în favoarea domniei, pentru fiecare pogon de pămînt cultivat mai ales cu viță-de-vie, cu tutun sau cu porumb. *Vor fi îndatoriți a plăti... pogonăritul pe sămănăturile de tutun* (DOC.). • /***pogon*** + *-ărit*.

pogoneáscă *adj.* (*reg.*) *Prăjină pogonească* = unitate de măsură pentru suprafețe de teren (agricol), egală cu șase prăjini. • pl. *-ești*. /***pogon*** + *-esc*.

pogoní *vb. IV. tr.* (*înv.*) A goni, a alunga. • prez. ind. *-esc*. /<slav. **погонити**.

pogonící *s.m.* (*pop.*) Băiat care mînă vitele (înjugate la plug cînd se ară). *Viorelele începuseră a se ivi pe ogoare și pogonicii le rupeau și le puneau la pălării* (SADOV.). ◆ (*reg.*) Persoană care ține coarnele plugului cînd se ară. • pl. *-ci*. /<bg. ***погоних***, srb. ***pogonić***.

pogonofór, -á *s.m., adj.* **1** *s.m.* (*zool.*; *la pl.*) Grup de nevertebrate marine, superioare, vermiforme, cilindrice, cu corpul lung și subțire, care se hrănesc prin absorbția hranei capturate și digerate la nivelul tentaculelor situate la partea anterioară și care trăiesc în tuburi formate dintr-o substanță chitinoasă (*Pogonophora*); (*și la sg.*) animal care face parte din acest grup. **2** *adj.* Care este prevăzut cu un smoc de peri lungi. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***pogonophore***; cf. gr. *πώγων, -ωνος* „barbă".

pogorî *vb. IV.* v. coborî.

pogorîre *s.f.* v. coborîre.

pogorîș *s.n.* v. coborîș.

pogrăzní *vb. IV. intr., refl.* (*înv.*) A se cufunda în apă; a se îneca în apă. • prez.ind. *-esc*. /<slav. **погрѫзнѫти (сѧ)**.

pogrebánie *s.f.* (*înv.*) **1** Înmormîntare. *Cîțiva dintre boierii pribegiți... sosise călări chiar în ziua pogribaniei domnului* (ODOB.). **2** Slujba și ceremonia religioasă a înmormîntării. *Pogrebania provodului creștinesc* (DOS.). • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și *pogribánie* *s.f.* /<sl. veche **погрѣбѣнїе**.

pogribánie *s.f.* v. pogrebanie.

pogróm *s.n.* Masacrare a unui grup minoritar, național sau rasial, organizată de elemente ultranaționaliste, șovine, reacționare. *Niște oameni... au asistat la pogromul din noaptea trecută* (GALAN). • pl. *-uri*. /<rus. ***погром***.

pogromíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care organizează sau participă la pogromuri. • pl. *-iști, -iste*. /***pogrom*** + *-ist*.

poháce *s.f.* v. pogace.

pohár *s.m.* (*reg.*) Băiat angajat ca ajutor al ciobanului la diferite munci la stînă. • pl. *-i*. și *prohár* *s.m.* /etimol. nec.

pohfálă *s.f.* (*înv.*) **1** Laudă, slavă, preamărire; proslăvire. *Multe laude și pohfale făcea împăratului* (DOC.). **2** Pompă, fast, strălucire. *Nuntiră 3 săptămîni cu mare pofăli și podoabe* (NEC.). **3** Mîndrie, trufie, orgoliu. *Eu te-am crezut... bogat mai mult în vorbe și-n pofală* (SADOV.). • pl. *-e, -ăli*. și *pofálă* *s.f.* /<slav. **похвала**.

pohfălí *vb. IV. tr.* (*înv.*) A lăuda, a slăvi, a preamări, a proslăvi. • prez.ind. *-esc*. /<slav. **похвалити**.

pohîrmíș *s.n.* v. povîrniș.

pohód *s.n.* v. povod.

pohódnic *s.m.* v. povodnic.

pohói *s.n.* v. puhoi[1].

pohoiálă *s.f.* **1** (*pop.; mai ales la pl.*) Nume dat mai multor boli de ochi: cataractă, leucom, epiloră, urdoare, conjunctivită. **2** (*înv., reg.*) Membrană care învelește diferite organe interne ale corpului, în special stomacul și intestinele. • sil. *-ho-ia-*. pl. *-iele*. și (*reg.*) *povoiálă, puhoiálă, puhuiálă s.f.* /cf. *puhoi*[2].

pohónț *s.m.* v. pahonț.

pohóț, -oáță *s.m., s.f.* (*reg.*) Persoană ticăloasă, nemernică; persoană destrăbălată, imorală; codoș. *Pohoața de babă o cheamă iarăși la dînsa prin slujnică* (CR.). • pl. *-oți, -oațe*. /de la ***hoț***.

póhtă *s.f.* v. poftă.

pohtí *vb. IV.* v. pofti.

poi *adv.* v. apoi.

poiádă *s.f.* v. poiede.

poiáde *s.f.* v. poiede.

poiánă *s.f.* Suprafață de teren fără arbori, în interiorul unei păduri, de obicei acoperită cu iarbă și cu flori; luminiș. *Trecînd printr-un codru foarte întunecos, dă de o poiană foarte frumoasă* (CR.). • sil. *po-ia-*. pl. *-ieni, -iene*. /<sl. veche **полана**.

poiás *subst.* (*bis.; înv.*) Brîu cu care se încingeau preoții ortodocși peste stihar, în timpul oficierii serviciului religios. *Un poias de argint* (DOC.). • sil. *po-ias*. /<slav. **поясъ**.

poiátă *s.f.* (*reg.*) **1** Grajd. **2** Coteț (pentru păsările de curte). *Baba se duce în poiată, găbuiește găina, o apucă de coadă și o ia la bătaie* (CR.). **3** Adăpost pentru oameni, la cîmp sau la stînă. ◆ Bucătărie de vară. *Ședea singură la războiul pus în o poiată din fața casei* (SLAV.). • sil. *po-ia-*. pl. *-ieți*. /<sl. veche **стоѩтн**, srb. ***pojata***, magh. ***pojta***.

poichilo- Elem. de compunere „variat", „felurit", „neregulat". • /<fr. ***poïkilo-***; cf. gr. *ποικίλος* „pestriț, împestrițat".

poichiloblást *s.n.* (*biol.*) Eritroblast cu formă variabilă. • sil. *po-i-*. /<fr. ***poïkiloblaste***; cf. gr. *ποικίλος* „pestriț, variat", *βλαστός* „germen".

poichilocít *s.n.* (*med.*) Globulă roșie cu aspect piriform, care apare în unele anemii. • sil. *po-i-*. /<fr. ***poïkilocyte***; cf. gr. *ποικίλος* „împestrițat", *κύτος* „recipient".

poichilocitóză *s.f.* (*med.*) Prezența poichilocitelor în sînge. • sil. *po-i-*. pl. *-e*. /<fr. ***poïkilocytose***.

poichilodermíe *s.f.* (*med.*) Afecțiune cutanată caracterizată prin atrofii reticulare și pigmentații, care dau pielii un aspect pestriț. • sil. *po-i-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***poïkilodermie***; cf. gr. *ποικίλος* „împestrițat", *δέρμα* „piele".

poichilodinámic, -ă *adj.* (*biol.; despre hibrizi*) La care lipsește caracterul unuia dintre părinți. • sil. *po-i-*. pl. *-ci, -ce*. /<germ. ***poikilodynamisch***.

poichilohídric, -ă *adj.* (*bot.; despre plante*) Care are un regim de apă variabil. • sil. *po-i-*. pl. *-ci, -ce*. /***poichilo-*** + ***hidric***.

poichilosindéză *s.f.* (*biol.*) Fuziune neregulată a cromozomilor cu valențe variabile, în cazul meiozei unui hibrid. • sil. *po-i-*. pl. *-e*. /<fr. ***poïkilosyndèse***.

poichilotérm, -ă *adj., s.m., s.f.* (*zool.*) (Animal) care are temperatura corpului variabilă, în funcție de temperatura mediului ambiant. • sil. *po-i-*. pl. *-i, -e*. <fr. ***poïkilotherme***; cf. gr. *ποικίλος* „variat", *θερμός* „cald".

poichilotermíe *s.f.* (*zool*) Proprietate a unor animale de a fi poichiloterme. • sil. *po-i-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***poïkilothermie***.

poichilotimíe *s.f.* (*psih.*) Dispoziție afectivă instabilă, caracteristică personalității de tip isteric. • sil. *po-i-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***poichilo-*** + ***-timie***.

poichiloxerofítă *s.f.* (*bot.*) Plantă xerofită care, în perioadele de uscăciune îndelungată, trece în stare de anabioză. • sil. *po-i-*. pl. *-e*. /<fr. ***poïkiloxérophyte***.

poiéde *s.f* **1** (*înv., pop.*) Mulțime, grămadă, puzderie. *Au venit împăratul fără oaste, negrijit, să să bată cu veziriul și cu poiedea oștii turcești* (NEC.). **2** (*înv.; în formele „poiadă", „poiade"*) Năvală, incursiune, invazie. *Pe vremea... lui Ștefan Vodă, domnul Moldovii, au mai fost și alte poiade de tătari* (CANT.). • sil. *po-ie-*. pl. *-iedii, -iezi*. și (*înv.*) *poiádă, poiáde s.f.* / etimol. nec.

poieníță *s.f.* Dim. al lui *poiană*. *Oamenii au folosit fiecare poiană și poieniță pentru a-și clădi case* (STANCU). • sil. *po-ie-*. pl. *-e*. /***poiană*** + ***-iță***.

poiețícă *s.f.* Dim. al lui *poiată*. • sil. *po-ie-*. pl. *-ci*. /***poiată*** + ***-ică***.

póimîine *adv.* **1** În ziua care va urma după mîine. *Te așteptăm poimîine, joi, la ora cinci seara* (GAL.). ◇ (*cu determ. care indică momentul din ziua următoare celei de mîine*) *Se va întoarce înapoi mîine seară sau poimîine dimineață* (PRED.). ◇ (*reg.*) *Poimîinea ailaltă* (sau *cealaltă*) = răspoimîine. ◇ Expr. *Ca mîine(-poimîine)* sau *mîine-poimîine* v. mîine. **2** (*în corel. cu „mîine"*) În viitorul apropiat, curînd; în viitor, cîndva. *Să nu te aud mîine, poimîine că-ți lipsește ceva* (BRĂ.). • /lat. ***post*** + ***mane***.

pointer[1] ['pointər] *s.n.* (*inform.*) Element reprezentînd o adresă, pe baza căreia pot fi legate componentele unei structuri; indicator de adresă. • pl. *-e*. /<engl. ***pointer***.

pointer[2] *s.m.* v. poanter.

pointillism [pwanti'ism] *s.n.* (*a. plast.*) **1** Procedeu folosit în pictura modernă impresionistă, care constă în descompunerea culorii în puncte și în liniuțe de culori pure, ca un mozaic, din al căror amestec optic rezultă tonul dorit; divizionism. **2** Școală de pictură modernă, care folosește poantilismul. • scris și *poantilism*. /<fr. ***pointillisme***; cf. fr. *point* „punct".

pointillist, -ă [pwanti'ist] *s.m., s.f., adj.* (*a. plast.*) **1** *s.m., s.f.* Adept al poantilismului; pictor care practică poantilismul. **2** *adj.* Care aparține poantilismului sau poantiliștilor, care se referă la poantilism sau la poantiliști. • scris și *poantilist*. pl. *-iști, -iste*. /<fr. ***pointilliste***.

poise [pwaz] *s.m.* (*fiz.*) Unitate de măsură a viscozității dinamice, reprezentînd viscozitatea unui fluid în care, pentru a deplasa tangențial cu viteza de 1 cm /s o suprafață plană de 1 cm^2, este necesară o forță de o dină (*P*). • /<fr. ***poise***; cf. nm. pr. Jean Louis Marie *Poiseuille*, medic și fiziolog francez.

pojár *s.n.* **I** (*med.*) Boală contagioasă (la copii), caracterizată prin apariția unor pete roșii pe piele; rujeolă. *De multe ori ai mei au crezut că am pojar* (DELAVR.). **II** (*înv., reg.*) Foc mare; incendiu. *Pojarul de la 20 iulie prefăcuse în cenușă mai mult de jumătate a orașului* (C. NEGR.). ◇ Loc.vb. ***A da pojar*** = a incendia. ***A dat pojar finului și finațelor*** (C. NEGR.). ◇ Expr. *A slobozi pojar* v. slobozi. ◆ Ext. Calamitate, pacoste, năpastă, nenorocire. **III** Analog. **1** Lumină roșie, incandescentă, a soarelui din zorii zilei sau din amurg. *Creștea pojarul răsăritului* (SADOV.). **2** Căldură mare înăbușitoare; arșiță, canicula. *O ploaie zdravănă să stingă pojarul* (CAR.). **3** Fig. Ardoare, înflăcărare, patos; patimă, pasiune; suferință, chin (produs de o patimă, de o pasiune etc.). *Porni iar glas beizade, cu același pojar în priviri* (SADOV.). • pl. *-uri*. /<sl. veche **пожаръ**.

pojárnic *s.m.* (*înv., reg.*) Pompier. *Am adormit, jucîndu-mă cu rozetele de la pintenii ghintuiți și ferecați ai pojarnicului* (BRĂ.). • pl. *-ci*. /<rus. ***пожарник***.

pojárniță *s.f.* (*bot.; pop.*) Plantă erbacee, perenă, cu tulpina dreaptă și ramificată, cu frunzele opuse, cu florile galbene ale căror sepale și petale conțin uleiuri eterice, tanin, vitamina C, rășină etc., care este folosită în tratamentul unor boli de ficat, ca antiseptic și cicatrizant etc. (*Hypericum perforatum*); sunătoare. *Avea poruncit să-l ungă, sara și dimineața, cu oloi de pojarniță* (SADOV.). • pl. *-e*. /***pojar*** + ***-niță***.

pojarniță

pojárnicie *s.f.* (*înv., reg.*) Post de pompieri. *Izbucni deodată semnalul prelung și spăimîntat al trîmbiții de la pojărnicie* (SADOV.). • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***pojarnic*** + ***-ie***.

pojghíță *s.f* **1** (*de obicei urmat de determ. care arată felul*) Strat subțire care se formează pe suprafața unui lichid (prin răcire, prin închegare etc.); strat subțire care se formează sau se depune pe suprafața unui obiect. *Curgea apa unui pîrău... printre pojghiți de gheață* (SADOV.). **2** Înveliș subțire (exterior) al unor legume sau fructe; coajă, scoarță a unor copaci sau a unor fructe. *Arțarii cu pojghițe roșii... și teii cresc amestecați* (ODOB.). **3** (*înv., reg.*) Piele subțire, membrană care acoperă unele țesuturi sau organe ale corpului; pieliță. ◆ Spec. Crustă formată pe suprafața unei răni care începe să se cicatrizeze. ◇ Fig. *Mintea lui doarme, pentru școală, și pe deasupra s-așterne un lustru, o pojghiță, care crapă și cade* (VLAH.). • acc. și *pójghiță*. pl. *-e*. /<srb. ***pokožica***.

pojíjie *s.f.* (*reg.*) **1** Colect. Totalitatea bunurilor dintr-o gospodărie; situația celui avut; avere. *Casa bătrînească cu toată pojijia ei... și multe păseri alcătuiau gospodăria babei* (CR.). **2** Familie, neam. *Nu mă iartă pojijia să mă-nsor decît c-o fată de boier* (ALECS.). • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /cf. ucr. *пожежа*, rus. *пожива*.

pokemón *s.m.* Personaj de desene animate, mic și rău. • pl. *-i*. /de la engl. ***pocke[t] mon[ster]*** „monstru de buzunar".

poker ['pokər] *s.n.* Numele unui joc de cărți în care fiecare jucător are cinci cărți cu care poate să cîștige dacă posedă combinația cea mai puternică sau dacă reușește să-și convingă adversarii de acest lucru. *Într-un salon mare s-au așezat trei mese de pocker* (CA. PETR.). • pl. *-e*. și (*fam.*) *pócăr, pócher s.n.* /<fr. ***poker***, engl. ***poker***.

pokeráș *s.n.* Dim. al lui *poker*. *Poate că facem și un pocheraș și mai ciupesc ceva!* (REBR.). • pl. *-e*. și (*fam.*) *pocăráș, pocheráș s.n.* /***poker*** + ***-aș***.

pokeríst, -ă *s.m., s.f.* Jucător de poker. • pl. *-iști, -iste*. și (*fam.*) *pocheríst, -ă s.m., s.f.* /***poker*** + ***-ist***.

pol[1] *s.n.* **1** (*geogr.*) Fiecare dintre cele două puncte situate la capetele axei de rotație a pămîntului, unde se reunesc toate meridianele geografice; ext. regiunea din jurul acestor puncte. *Busola drumul la pol i-arată* (ALEX.). ◇ *Pol nord magnetic* = punct extrem nordic al pămîntului, unde unul dintre capetele axei de rotație a pămîntului atinge suprafața terestră, situat la 74°9′ lat. nordică și 101° long. vestică, în insula Prințul de Wales. *Pol sud magnetic* = punct extrem sudic al pămîntului, unde unul dintre capetele axei de rotație a pămîntului atinge suprafața terestră, situat la 67°2′ lat. sudică și 142° long. estică, în Antarctida, la E de stațiunea Dumont D 'Urville. *Pol ceresc* = fiecare dintre cele două puncte de intersecție a axei pămîntului cu sfera cerească, în jurul cărora are loc mișcarea diurnă, aparentă, a stelelor. *Pol magnetic terestru* v. magnetic. **2** (*mat.*) Fiecare dintre cele două puncte în care un diametru al sferei intersectează sfera. **3** (*fiz.*) Fiecare dintre cele două puncte sau regiuni ale unui corp opuse una celeilalte din punctul de vedere al unei anumite proprietăți fizice. ◇ *Pol electric pozitiv* (sau *negativ*) = regiune a unui corp electrizat în care există o lipsă (polul pozitiv) sau un surplus (polul negativ) de electroni. **4** (*fiz.*) Zonă a miezului feromagnetic al unui circuit magnetic pe unde fluxul magnetic principal sau util trece din materialul feromagnetic în aer sau invers. ◇ *Pol magnetic* v. magnetic. **5** (*mat.*) Punct fix la care se raportează coordonatele unui punct într-un sistem de coordonate polare. **6** (*tehn.*) Parte componentă a unei mașini electrice, care contribuie la magnetizarea circuitului magnetic al mașinii. **7** (*fiz.*) Piesă a unei pile galvanice care stabilește contactul cu circuitul exterior. **8** (*biol.*) Extremitate a fusului celular, către care migrează cromozomii. **9** Fig. Fiecare dintre punctele, stările, situațiile, însușirile etc. aflate la două extremități opuse. *Faust și Mefisto sînt doi poli ai existenței* (RALEA). • pl. *-i*. /<lat. ***pōlus***, ngr. ***πόλος***, fr. ***pôle***; cf. gr. *πολέω* „a (se) roti".

pol[2] *s.m.* **1** Monedă sau bancnotă valorînd douăzeci de lei, care a circulat în România. *Nu-mi ajungeau doi poli pe zi* (BRĂ.). **2** Nume dat unor monede rusești și franțuzești (de aur) care au circulat și în țările române, în sec. 19; napoleon. • pl. *-i*. /<rus. ***пол***.

pol[3] *subst.* (*slav. înv.*) Jumătate (dintr-un întreg, dintr-o unitate). • /<slav. **полъ**.

polábă *adj.* (*lingv.*) *Limbă polabă* (și *subst. f*) = limbă indo-europeană, din familia limbilor slave de apus, care s-a vorbit pînă în prima jumătate a sec. 18 pe un teritoriu situat pe cursul inferior al Elbei, fiind treptat înlocuită cu germana. • /<fr. ***polabe***; cf. nm. pr. *Labe* „Elba", rîu în Germania.

polachiuríe *s.f.* (*med.*) Urinare frecventă (în cistite). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***pollakiurie***; cf. gr. *πολλάκις* „deseori", *οὖρον* „urină".

polán *s.n.* Fibră textilă poliamidică, folosită pentru țesături. • /după *rolan.*

polár, -ă *adj., s.f.* I *adj.* **1** Care se referă la cei doi poli ai Pământului; de la poli; care este caracteristic polilor; care este din regiunea sau din zona polilor. *Lin, zornăind zurgălăii, s-a dus Iarna, spre-ntinse banchize polare* (LAB.). ◇ *Zonă polară* = zonă cuprinsă între latitudinile de 75° și poli. *Noapte polară* = noapte de iarnă care se întîlnește în regiunile situate dincolo de cercul polar și care poate dura pînă la o jumătate de an. (*astron.*) *Steaua polară* = steaua principală din constelația Carul-mic, situată pe prelungirea boreală a axei pămîntului, care servește ca mijloc de orientare și după care se poate stabili direcția nordului. *Iar steaua cea polară i-arată a lui cale* (EMIN.). *Aurora polară* v. aurora. *Cerc polar* v. cerc. *Iepure polar* v. iepure. *Urs polar* v. urs. **2** (*fiz.*) Care se referă la polii unui magnet sau ai unei pile electrice. ◆ Care se referă la un corp sau la un mediu care prezintă polaritate. **3** (*mat.*) *Coordonate polare* = coordonate al căror sistem de referință este format dintr-un punct (pol) și o semiaxă care pornește din acel punct; numere reale care determină poziția unui punct în plan. **4** (*chim.*) *Moleculă polară* = moleculă în care centrul de greutate a sarcinilor electrice pozitive nu coincide cu centrul de greutate a sarcinilor electrice negative. *Lichid polar* = lichid format din molecule polare. **5** (*filos.*) Care se află într-un raport de polaritate; care prezintă polaritate. II *s.f.* (*mat.*) Loc geometric al punctelor conjugate armonic cu un punct dat, în raport cu cele două puncte în care o dreaptă variabilă care trece prin punctul dat intersectează conica dată. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***polaris***, ***-e***, fr. ***polaire***, it. ***polare***.

polari-Elem. de compunere „polarizare". • și *polaro-.* /<fr. ***polari-***, ***polaro-***; cf. lat. *pōlus*, gr. *πόλος* „pol".

polarimétric, -ă *adj.* (*fiz.*) Care aparține polarimetriei, care se referă la polarimetrie; de polarimetrie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***polarimétrique***.

polarimetríe *s.f.* (*fiz.*) Metodă de analiză cantitativă a substanțelor optic active, bazată pe măsurarea unghiului cu care o substanță optic activă rotește planul de polarizare a luminii, cu ajutorul polarimetrului. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***polarimétrie***.

polarimétru *s.n.* (*fiz.*) Instrument optic pentru măsurarea unghiului de rotație cu care o substanță optic activă rotește planul de polarizare a luminii. • pl. *-e.* /<fr. ***polarimètre***.

polariscóp *s.n.* (*fiz.*) Instrument optic folosit pentru studiul calitativ al efectelor de polarizare produse asupra luminii la trecerea ei printr-o substanță. • pl. *-oape.* /<fr. ***polariscope***.

polaritáte *s.f.* **1** (*fiz.*) Stare prezentată de unele substanțe în molecula cărora există o separare parțială a sarcinilor electrice negative și pozitive, o distanță între centrele de greutate a sarcinilor electrice pozitive sau negative, care poate fi naturală (în cazul moleculelor polare) sau indusă, provocată de acțiunea unui cîmp electic extern. **2** (*filos.*) Specie de opoziție, care constă în relația dintre doi termeni, care se presupun reciproc, unul neputînd fi conceput fără celălalt. ◆ Puncte care definesc relația dintre doi termeni de opoziție, dar care se presupun reciproc. **3** (*biol.*) Însușire a structurii unui organism vegetal sau animal ori a unei părți din el de a forma două puncte de creștere, cu proprietăți diferite, unul la porțiunea bazală a plantei (din care cresc rădăcinile) și altul la vîrful ei (din care cresc ramurile cu frunze, florile etc.). **4** (*psih.*) Dispoziție a activității nervoase și psihice de opunere a trăsăturilor individuale sub formă de opuși contradictorii, care se presupun reciproc, după modelul electricității, unde cei doi poli (pozitiv și negativ) se resping reciproc, dar nu pot exista unul fără celălalt. • pl. *-ăți.* /<fr. ***polarité***.

polarizá *vb. I.* **1** *tr.* (*fiz.*) A transforma lumina naturală prin fenomene de reflexie, refracție, birefringență etc. în lumină polarizată, în care vectorul cîmp electric și vectorul cîmp magnetic prezintă direcții preferențiale de oscilație. **2** *intr., refl.* (*fiz.*) A dobîndi proprietatea de a avea poli electrici sau magnetici; a aduce în stare de polarizație. **3** *tr., refl.* Fig. A (se) aduna, a (se) concentra în jurul său. *Timpul ne polarizează aspirațiile spre adevăr* (E. LOV.). **4** *refl.* (*filos.*) A da naștere unei polarități, a forma extreme opuse care se condiționează reciproc. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***polariser***; cf. gr. *πόλος* „pol".

polarizábil, -ă *adj.* (*fiz.; despre medii*) Care poate fi (ușor) polarizat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***polarisable***.

polarizabilitáte *s.f.* (*fiz.*) Însușirea a ceea ce este polarizabil. • /<fr. ***polarisabilité***.

polarizánt, -ă *adj.* (*fiz.*) Care poate produce o polarizare; care polarizează; polarizator; polarizor. ◇ *Microscop polarizant* = microscop care folosește lumina polarizată și care se utilizează la studiul mineralelor. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***polarisant***.

polarizáre *s.f.* **1** (*fiz.*) Transformare a luminii naturale în lumină polarizată, prin fenomene de reflexie, refracție, birefrigență etc. ◆ Mărime vectorială care caracterizează starea de polarizare a unui corp sau a unui mediu. **2** (*fiz.*) Proces prin care un corp sau un sistem fizic dobîndește proprietatea de polaritate; stare a unui corp sau a unui sistem fizic care a suferit un astfel de proces. ◇ *Polarizare electrică* = obținere a unei asimetrii în distribuția sarcinilor electrice pozitive și negative ale unui mediu, ale unui corp sau ale unui sistem fizic (atom, moleculă etc.). *Polarizare magnetică* = magnetizare. *Polarizare electrochimică* (sau *electrolitică*) = acumularea la electrozi a ionilor care realizează conducția prin soluția electrolitului într-o bară electrolitică sau într-o pilă galvanică, micșorînd, prin aceasta, intensitatea curentului. *Polarizare cromatică* = ansamblul figurilor de interferență, viu colorate, obținute la cercetarea în lumină polarizată a unui cristal birefringent cu ajutorul unui polariscop; polarizație cromatică. *Polarizare rotatorie* = fenomen de rotire a planului de polarizație al luminii liniar polarizate la trecerea ei printr-o substanță activă din punct de vedere optic. ◆ Proces fizic prin care un sistem capătă proprietăți preferențiale după o anumită direcție; stare a unui sistem care a suferit un astfel de proces. **3** (*lingv.*) Dezvoltare în direcții opuse a sensurilor unui cuvînt, nediferențiate la origine. **4** (*filos.*) Formare a unor termeni opuși polari; realizare a unei polarități. **5** (*med.*) Metodă terapeutică prin folosirea curentului electric de foarte mică intensitate, trecut prin electrozi fixați cu polul pozitiv pe arcadele orbitare, iar cu cel negativ la nivelul picioarelor. • pl. *-ări.* /v. ***polariza***.

polarizát, -ă *adj.* (*fiz.*) Care a fost supus acțiunii de polarizare. ◇ *Lumină plan* (sau *liniar*) *polarizată* = fascicul de lumină în care vectorul electric (sau magnetic) are un plan unic (sau o direcție unică) de oscilație. *Lumină polarizată* v. lumină. • pl. *-ți, -te.* /v. ***polariza***.

polarizatór, -oáre *adj.* Care polarizează; polarizant. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***polarisateur***.

polarizáție *s.f.* (*fiz.*) **1** Stare a unui corp sau a unui sistem fizic care prezintă proprietatea de polaritate sau care a suferit o polarizare. ◆ Stare a unui mediu ale cărui proprietăți sînt descrise local de mărimi vectoriale. ◇ *Polarizația luminii* = stare a unui fascicul luminos în care toate radiațiile electromagnetice componente au aceeași direcție de oscilație; totalitatea fenomenelor legate de producerea și de efectele luminii polarizate. *Polarizație electrică* = stare a unui corp sau a unui sistem fizic care posedă cel puțin doi poli electrici (plus și minus). *Polarizație cromatică* = polarizare cromatică. **2** Ext. Mărime vectorială care caracterizează starea de polarizație a unui corp sau a unui mediu. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *polarizațiúne s.f.* /<fr. ***polarisation***.

polarizațiúne *s.f.* v. polarizație.

polarizór, -oáre *adj., s.n.* (*fiz.*) **1** *adj.* Care poate produce polarizarea luminii; polarizant. **2** *s.n.* Dispozitiv optic folosit pentru polarizarea luminii. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***polariseur***.

polaro-v. polari-.

polarográf *s.n.* (*fiz.*) Aparat folosit în polarografie pentru înregistrarea grafică sau fotografică a curbei curent de difuziune-tensiune, folosit în analiza electrochimică. • pl. *-e.* /<fr. ***polarographe***, germ. ***Polarograph***, engl. ***Polarograph***.

polarográfic, -ă *adj.* (*fiz.*) Care aparține polarografiei, care se referă la polarografie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***polarographique***.

polarografíe *s.f.* (*fiz., chim.*) Metodă de analiză electrochimică, ce se bazează pe electroliza soluției de analizat, cu un electrod picurător de mercur, și pe interpretarea curbei de variație a intensității curentului în funcție de variația tensiunii aplicate la electrozi. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***polarographie***; cf. gr. *πόλος* „pol", *γράφω* „a scrie".

polarográmă *s.f.* (*fiz.*) Curbă care redă valoarea intensității unui curent în funcție de polarizarea relativă a unei măsuri polarografice. • pl. *-e.* /<fr. ***polarogramme***.

polaroíd *s.m.* **1** Placă sau peliculă polarizoare, confecționată dintr-un material care prezintă dicroism, folosită la fabricarea farurilor și a parbrizelor de automobile (reducînd efectul de orbire a conducătorilor care circulă noaptea, în sensuri opuse, cu farurile aprinse). **2** (*fotogr.*) Procedeu fotografic care permite obținerea automată a fotografiei, imediat după expunere, cu materiale fotosensibile speciale. ◆ Aparat fotografic construit pe baza acestui procedeu. • pl. *-izi.* /<fr. ***polaroïde***.

polarón *s.m.* **1** (*fiz.*) Particulă fictivă, cu ajutorul căreia se face descrierea mișcării unui electron printr-un dielectric cristalin ionic, în care electronul creează o polarizare locală. **2** (*genet.*) Unitate genetică (secvență de nucleotide) în care conversiunea genică este polarizată. • pl. *-i.* /<germ. ***Polaron***.

poiátă *s.f.* **1** (*reg.*) Încăpere mică pe lîngă o casă țărănească, servind ca magazie pentru unelte și obiecte de gospodărie. *Înaintea hanului o polată încăpătoare* (BRĂT.). **2** (*reg.*) Streașină. **3** (*înv., reg.*) Palat. ◆ Restr. Sală mare (într-un palat). ◆ Ext. Curte domnească. *Pentru toată polata și curtea lui... să ne rugăm* (DOS.). • pl. *-e.* și *polátră s.f.* /<bg. ***полата***.

polátră *s.f.* v. polată.

polc *s.n.* (*milit.; la sfîrșitul Ev. Med., în Țările Rom.*) Unitate militară corespunzătoare regimentului de mai tîrziu. *Un polc de călăreți s-arătă în capul Măgurei* (DELAVR.). • pl. *-uri.* /<ucr. ***полк***, rus. ***полк***.

pólcă[1] *s.f.* (*reg.*) Haină (sau jachetă) pe care o poartă femeile, la țară, confecționată din stofă (căptușită sau îmblănită), de diferite lungimi, care este croită pe talie. *În fiece duminică se înființa... cu fustă verde, cu polcă roșie* (HOG.). • pl. *polci.* /<rus. ***полка*** „poală a hainei".

pólcă[2] *s.f.* Dans popular de perechi, originar din Boemia, în ritm binar, sprinten, care a devenit unul dintre cele mai răspîndite dansuri de bal din a doua jumătate a sec. 19. *Am învățat la pansion... și polca și mazurca* (ALECS.). ◆ Melodie după care se execută acest dans. *A plecat fredonînd o polcă poloneză* (STANCU). • pl. *polci.* /<fr. ***polka***, rus. ***полька***.

polcóvnic *s.m.* (*milit.*) **1** Vechi grad militar, corespunzător colonelului de astăzi; persoană care avea acest grad și care conducea un polc. *Au găsit pe polcovnicul Solomon* (LĂC.). **2** Comandant al unei formații militare de pază a ordinii publice. *Polcovnicul de poduri cu polcovnicul de ciocli* (FIL.). • pl. *-ci.* /<ucr. ***полковник***, rus. ***полковник***.

polcovnicésc, -eáscă *adj.* Care aparține polcovnicului, care se referă la polcovnic; care se afla sub comanda unui polcovnic. *Avangarda se compunea din brasla agiei, alcătuită din călăreți polcovnicești* (FIL.). • pl. *-ești.* /***polcovnic*** + *-esc.*

polcovnicíe *s.f.* Funcția de polcovnic; autoritatea, instituția reprezentată printr-un polcovnic. *N-am putut s-o slujesc de frica polcovniciei* (DELAVR.). • g.-d. *-iei.* /***polcovnic*** + *-ie.*

polcúță *s.f.* (*reg.*) Dim. al lui *polcă*[1]. *Își îmbrăcă o polcuță* (GÎRL.). • pl. *-e.* /***polcă***[1] + *-uță.*

pólder *s.n.* Nume dat în Olanda unei porțiuni joase de uscat smulsă mării sau unui lac maritim prin îndiguire și drenare, pentru a fi redată agriculturii; marșă. • pl. *-e.* /<germ. ***Polder***.

poleác, -ă *s.m., s.f., adj.* (*înv., reg.*) Polonez. • pl. *-ci, -ce.* /<pol. ***Polak***, ucr. ***поляк***, rus. ***поляк***, srb. ***Poljak***.

poledíță *s.f.* (*înv., reg.*) Polei. ◆ (*reg.*) Zăpadă. • pl. *-e.* /<bg. ***поледица***, srb. ***poledica***.

poléi[1] *s.m. sg.* (*bot.; reg.*) Busuiocul-cerbilor (*Mentha pulegium*). • /lat. ***puleium***.

poléi[2] *s.n.* **1** Strat subțire de gheață, continuu și neted, format pe suprafața solului, pe arbori sau pe alte obiecte, prin înghețarea apei provenite din ploaie sau din topirea zăpezii; (*înv., reg.*) poledință, (*reg.*) policie. *Să aluneci pe poleiul de pe ulițele ninse* (EMIN.). ◆ (*reg.*) Promoroacă, chiciură. **2** Fig. Strălucire, lustru, luciu. *Lumina lunii se schimbă în polei rumeniu* (DELAVR.). • pl. *-uri.* /de la ***polei***[3], prin derivare regresivă.

polei[3] *vb. IV*. **1** *tr.* (*compl. indică obiecte*) A acoperi cu un strat subțire de aur sau de argint în scopul protejării sau al înfrumusețării; a sufla cu aur sau cu argint. ◆ A înveli într-o foiță subțire de staniol, de hîrtie colorată etc. ◆ Fig. A cizela, a perfecționa; a dezvolta. *Convenția nu are de scop a reforma societatea, ci a o polei* (BOL.). **2** *tr., refl.* Fig. A străluci sau a face să strălucească; a (se) învălui într-o lumină aurie sau argintie. *Iată lacul. Luna plină, Poleindu-l, îl străbate* (EMIN.). ◆ (*tr.; compl. indică situații, aspecte, idei, împrejurări etc.*) A prezenta într-o lumină strălucitoare; a înfrumuseța. *A poleit un pic situația.* • prez.ind. *-esc.* /<sl. veche полѣ́ти.

poleială *s.f.* **1** Faptul de a polei; concr. strat subțire de metal (prețios) cu care se poleiește un obiect (în scop decorativ); (*înv.*) poleitură. *Pereții erau numai oglinzi, tavanurile numai poleială* (POP.). ◆ Foaie subțire de staniol cu care se învelesc diferite articole din comerț. ◆ Fig. Ceea ce încearcă să dea un aspect bun, frumos, valoros unor lucruri lipsite de valoare; strălucire aparentă; lustru, spoială. **2** Cizelare, șlefuire, lustruire a unui obiect sau, fig., a unei opere literare, științifice etc. ◆ Fig. Strălucire aparentă; spoială, lustru. *Ura din convingere așa-numitele convenienețe și poleiala lumii* (CAR.). **3** Lumină aurie sau argintie care învăluie ceva. *Privirea lui întîlni peste drum școala ungurească... strălucind într-o poleială de raze* (REBR.). • sil. *-le-ia-*. pl. *-ieli*. /***polei***[3] + *-eală*.

poleiér *s.m.* Persoană care poleiește diferite obiecte; poleitor. • sil. *-le-ier*. pl. *-i* /***polei***[3] + *-er*.

poleíre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *polei* și rezultatul ei; poleit. • pl. *-i*. /v. ***polei***[3].

poleít[1] *s.n.* Poleire. • /v. ***polei***[3].

poleít[2]**, -ă** *adj.* **1** Care este acoperit (în scop decorativ) cu un strat subțire de metal (prețios) sau cu un praf de bronz; care este făcut să strălucească. *Îl duseră de subțiori pînă la strana poleită* (ODOB.). ◆ Fig. (*despre oameni, comportamentul lor etc.*) Care este cultivat, cizelat, instruit. *Îl jigneau manierele poleite ale avocatului* (SADOV.). ◆ Fig. (*despre stil, limbă, exprimare etc.*) Care este cizelat, îngrijit. *Vei fi întotdeauna îndestul de polit în vorbele tale* (BREZ.). **2** Fig. Care este învăluit într-o lumină strălucitoare (aurie sau argintie). *Sub norii subțiri și dezlînați, cu margini poleite, abia se desenează pe bolta purpurie o linie frîntă* (BART). • pl. *-ți, -te*. și (*înv.*) *polít adj.* /v. ***polei***[3].

poleitór *s.m.* Persoană care poleiește. • sil. *-le-i-*. pl. *-i*. /***polei***[3] + *-tor*.

poleitúră *s.f.* (*înv.*) Poleială. • pl. *-i*. /***polei***[3] + *-tură*.

poléjnic, -ă *adj.* (*reg.; despre terenuri*) Care este întins, plan, neted. • pl. *-ci, -ce*. /cf. bg. *полезник*, srb. *polèzati* „a sta culcat".

polemárh *s.m.* (*în Grecia antică*) Conducător de oști; ofițer însărcinat cu treburi administrative în timpul războiului. *Intră în palat... Alexie, polemarh cu bun nume între oștenii împărătești* (SADOV.). • pl. *-i*. /<fr. ***polémarque***; cf. gr. *πολέμαρχος* <*πόλεμος* „război", *ἄρχω* „a conduce".

polemarhíe *s.f.* Demnitatea, funcția de polemarh. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***polémarchie***.

polémic, -ă *s.f., adj.* **1** *s.f.* Discuție în contradictoriu; controversă, luptă de idei cu privire la o problemă literară, științifică, politică etc. *Manuscrisul unei mereu atîtate polemici* (TEOD.). **2** *adj.* Care are caracter de controversă; care presupune o atitudine critică; care aparține polemicii; critic, combativ, contradictoriu. *Nu urmărește cîștigarea unei biruințe polemice, ci stabilirea unor adevăruri* (SADOV.). • pl. *-ci, -ce*. /<ngr. ***πολεμική***, fr. ***polémique***, it. ***polemico, polemica***; cf. gr. *πολεμικός* <*πόλεμος* „război".

polemísm *s.n.* Caracter polemic. • /<it. ***polemismo***.

polemíst, -á *s.m., s.f.* Persoană care polemizează, care susține o polemică. *Fiecare dintre polemiști a rămas să împărtășească... opinia sa proprie* (CAR.). • pl. *-iști, -iste*. /<fr. ***polémiste***.

polemizá *vb. I. intr.* A face polemică, a susține o polemică; a discuta în contradictoriu. *Era în vervă. Polemiza cu Potra* (POPOV.). • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***polémiser***.

polemizáre *s.f.* Faptul de *a polemiza*. • pl. *-ări*. /v. ***polemiza***.

polemológ, -ă *s.m., s.f.* (*polit.*) Specialist în polemologie. • pl. *-gi, -ge*. /<fr. ***polémologue***.

polemológic, -ă *adj.* (*polit.*) Care aparține polemologiei, care se referă la polemologie. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***polémologique***.

polemología *s.f.* (*polit.*) Ramură a științelor politice care are ca obiect de studiu războaiele ca fenomene sociale, cauzele, efectele, forțele motrice, obiectivele și funcțiile lor, precum și condițiile și posibilitățile de realizare a păcii. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***polémologie***; cf. gr. *πόλεμος* „război", *λόγος* „studiu".

polén *s.n.* (*bot.*) Pulbere de formă sferică, de culoare gălbuie, formată din grăuncioare microscopice, produsă de anterele staminelor fanerogamelor, reprezentînd celulele reproducătoare mascule. *Polenul cade peste noi, În preajmă galbene troiene Alcătuiește-un aur fin* (BLA.). • pl. *-uri*. /<lat. ***pŏllen, -inis***, fr. ***pollen***, germ. ***Pollen***.

poléncă *s.f.* Imagine de animal, figură statuară sacră sau profană care se sculpta ca ornament pe prora navelor. • /<it. ***polena***.

poleni- Elem. de compunere „polen". • /<fr. ***pollini-***; cf. lat. *pŏllen, -inis*.

polénic, -ă *adj.* v. polinic.

poleníe *s.f.* v. polinie.

polenifér, -ă *adj.* v. polinifer.

poleniză *vb. I. tr.* (*compl. indică flori*) A transporta polenul de pe anterele staminelor pe stigmatul pistilului pentru a produce fecundația; a face polenizarea unei flori. • prez.ind. *-ez*. /***polen*** + *-iza*.

polenizáre *s.f.* Acțiunea de *a poleniza* și rezultatul ei; proces care constă în transportul, natural sau artificial, al polenului de pe anterele staminelor pe stigmatul pistilului pentru a produce fecundația; proces de fecundație la flori, polenizație. • pl. *-ări*. și *polinizáre s.f.* /v. ***poleniza***.

polenizatór, -oáre *s.m., adj.* **1** *s.m.* (*bot.*) Plantă al cărei polen fecundează florile altor soiuri de plante din aceeași specie sau din specii diferite, asigurînd fertilitatea acestora. **2** *adj. Agent polenizator* = orice factor (vînt, apă, animale etc.) care realizează polenizarea. • pl. *-ori, -oare*. și *polinizátor s.m.* /***poleniza*** + *-tor*; cf. fr. *pollinisateur*.

polenizáție *s.f.* Polenizare. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și *polinizáție s.f.* /<fr. ***pollinisation***.

polénta *s.f.* Mămăligă. ◆ Fiertură din mălai sau din făină, obișnuită în Italia. • /<it. ***polenta***.

pole-position [polpo'ziʃən] *s.n.* Prima poziție la startul unei curse de mașini. • /<engl. ***pole position***.

poli- Elem. de compunere *a*) „mai mult"; „numeros"; „multiplu"; *b*) (*chim.*) „caracter de polimer sau de produs de policondensare". • /<fr. ***poly-***; cf. gr. *πολύ* „mult".

poliacánt, -ă *adj.* (*bot.*) Care are spini numeroși. • sil. *-li-a-*. pl. *-ți, -te*. /<lat. ***polyacanthus***; cf. gr. *πολύ* „mult", *ἄκανθα* „spin".

poliacetát *s.m.* (*chim.*) *Poliacetat de vinil* = produs macromolecular obținut prin polimerizarea în masă, în soluție sau în amestec a acetatului de vinil, întrebuințat la fabricarea lacurilor și a vopselelor, a adezivilor, a alcoolului polivinilic etc. • sil. *-li-a-*. /***poli-*** + ***acetat***.

poliachénă *s.f.* (*bot.*) Fruct compus din mai multe achene. • sil. *-li-a-*. pl. *-e*. /<fr. ***polyakène***.

poliacíd *s.m., adj.* (*chim.*) **1** *s.m.* Acid care conține în moleculă mai mulți atomi de hidrogen înlocuibili cu atomi de metal. **2** *adj.* (*despre baze*) Care conține în moleculă mai mulți ioni hidroxil, pe care molecula bazei îi poate pune în libertate în soluție apoasă. • pl. *-izi*. /<fr. ***polyacide***.

poliacrilonitríl *s.m.* (*chim.*) Polimerul nitrilului acrilic, obținut prin polimerizare în soluție apoasă sau în alți solvenți, în prezența de inițiatori, care se folosește în special la fabricarea fibrelor sintetice, prin filarea unei soluții în diferiți solvenți. • sil. *-li-a-*. pl. *-i*. /<germ. ***Polyakrylnitril***.

poliádă *adj.* (*în antic.*) *Divinitate poliadă* = divinitate care proteja în mod special o cetate. • sil. *-li-a-*. pl. *-zi, -de*. /<fr. ***poliade***; cf. gr. *πολιάς, -άδος* „protectoarea orașului".

poliadenítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a mai multor ganglioni. • sil. *-li-a-*. pl. *-e*. /<fr. ***polyadénite***.

poliadenóm *s.n.* (*med.*) Tumoare benignă a glandelor. • sil. *-li-a-*. /<fr. ***polyadénome***.

poliadenopatíe *s.f.* (*med.*) Adenopatie care afectează mai multe glande și ganglioni limfatici. • sil. *-li-a-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***poli-*** + ***adenopatie***.

poliadíție *s.f.* (*chim.*) Reacție de adiție și polimerizare între anumite substanțe difuncționale sau polifuncționale, din care rezultă polimeri cu proprietăți speciale. • sil. *-li-a-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***polyaddition***.

polialcoól *s.m.* (*chim.; la pl.*) Compus organic care conține în moleculă două sau mai multe grupări hidroxil legate de o catenă alifatică. • sil. *-li-a-*. pl. *-i*. /<fr. ***polyalcool***.

polialgorítm *s.m.* (*mat.*) Ansamblu de algoritmi selectabili pe parcursul și în scopul rezolvării unei probleme. • pl. *-i*. /***poli-*** + ***algorithm***.

poliamíd *s.n.* v. poliamidă.

poliamídă *s.f.* (*chim.*) Produs macromolecular obținut prin condensarea aminoacizilor între ei, a diaminelor cu acizi dibazici, a amidelor ciclice între ele și prin polimerizarea lactamelor aminoacizilor, solubil în puțini solvenți, rezistent la lumina soarelui și la radiații ultraviolete, puternic hidrofob, care se întrebuințează ca fibre sintetice și ca mase de presare. • sil. *-li-a-*. pl. *-e*. și *poliamíd s.n.* /<fr. ***polyamide***.

poliamídic, -ă *adj.* (*chim.*) Care aparține poliamidelor, care se referă la poliamide; care se face din poliamide. • sil. *-li-a-*. pl. *-ci, -ce*. /***poliamídă*** + *-ic*.

poliándră *adj., s.f.* **1** (*bot.*) (Floare) care are mai multe stamine. **2** (Femeie) căsătorită în același timp cu mai mulți bărbați. • sil. *-li-an-*. pl. *-e*. /<fr. ***polyandre***.

poliándric, -ă *adj.* Care aparține poliandriei, care se referă la poliandrie. • sil. *-li-an-*. pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***polyandrique***.

poliandríe *s.f.* **1** Formă (istorică) de organizare a familiei în care femeia poate avea, în același timp, mai mulți soți; stare, situație a unei femei care are mai mulți soți. *Pe temeiul unor pretinse legi ale firii se combate poliandria* (BLA.). ◆ (*apic.*) Împerechere a mătcii albinelor cu mai mulți trîntori. **2** (*bot.*) Caracteristică a unor plante de a avea mai multe stamine pe pistil, de a fi poliandre. • sil. *-li-an-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***polyandrie***; cf. gr. *πολύς* „mult, numeros", *ἀνήρ, ἀνδρός* „bărbat".

poliarhíe *s.f.* (*polit.*) Formă de guvernămînt în care conducerea statului este exercitată de mai multe persoane concomitent. • sil. *-li-ar-*. g.-d. *-iei*. /<ngr. ***πολυαρχία***, fr. ***polyarchie***; cf. gr. *πολύς* „mult", *ἄρχω* „a conduce".

poliarterítă *s.f.* (*med.*) Arterită care afectează mai multe segmente ale sistemului arterial. • sil. *-li-ar-*. pl. *-e*. /<fr. ***polyartérite***.

poliarticulár, -ă *adj.* (*med.*) Care aparține mai multor articulații, care se referă la mai multe articulații; care afectează mai multe articulații. • sil. *-li-ar-*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***polyarticulaire***.

poliartrítă *s.f.* (*med.*) Inflamație acută sau cronică a mai multe articulații concomitent și care este de natură reumatismală, tuberculoasă, bacilară etc. <> *Poliartrită cronică evolutivă* = formă de reumatism cronic deformant, cu evoluție progresivă, care afectează mai întîi articulațiile extremităților. • sil. *-li-ar-*. pl. *-e*. /<fr. ***polyarthrite***; cf. gr. *πολύς* „mult, numeros", *ἄρθρίτις* „încheietură, articulație".

poliartropatíe *s.f.* (*med.*) Afecțiune constînd din mai multe artropatii. • sil. *-li-ar-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***polyarthropathie***.

poliartróză *s.f.* (*med.*) Reumatism cronic cu caracter degenerativ al mai multor articulații. • sil. *-li-ar-*. pl. *-e*. /<fr. ***polyarthrose***.

poliateromatóză *s.f.* (*med.*) Ansamblu de manifestări multiple și succesive ale ateromatozei. • sil. *-li-a-*. pl. *-e*. /<fr. ***polyathéromatose***.

poliatión *s.n.* (*sport*) Complex de mai multe probe din diferite discipline sportive, practicat la o competiție, în sportul de mase. • sil. *-li-a-*. pl. *-oane*. /<fr. ***polyathlon***.

poliatómic, -ă *adj.* (*chim.; despre radicali sau despre molecule*) Care conține doi sau mai mulți atomi identici sau diferiți. • sil. *-li-a-*. pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***polyatomique***.

polibază *s.f.* (*chim.*) Corp care posedă mai multe funcții bază. • pl. *-e*. /<fr. ***polybase***.

polibázic, -ă *adj.* (*despre acizi*) Care conține în moleculă mai mulți atomi de hidrogen care pot fi înlocuiți cu atomi metalici. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***polybasique***.

polibrăzdár *s.n.* Plug cu mai multe brăzdare. • pl. *-e*. /***poli-*** + ***brăzdar***.

polibutadiénă *s.f.* (*chim.*) Polimer sintetic, obținut prin polimerizarea butadienei, care se prezintă ca o substanță solidă, solubilă în solvenți organici, stabilă la o gamă largă de agenți chimici, folosit, în tehnică, sub formă de cauciuc sintetic. • sil. *-di-e-*. /<fr. ***polybutadiène***.

policalificá *vb. I. refl., tr.* A (se) califica în mai multe specialități. • prez.ind. *policalífic*. /***poli-*** + ***califica***.

policalificáre *s.f.* Acțiunea de *a (se) policalifica*; calificare care creează posibilitatea ca cineva să poată fi utilizat în prestarea mai multor tipuri de activități profesionale. • pl. *-ări*. /v. ***policalifica***.

policalificát, -ă *adj.* Care este calificat în mai multe specialități. • pl. *-ți, -te*. /***poli-*** + ***calificat***.

policándru *s.n.* Candelabru cu mai multe brațe. *Iarna-i aducea aminte de policandrele saloanelor cu parchetul lustruit* (VLAH.). • pl. *-e*. /<ngr. ***πολυκάνδηλον***.

policaprolactámă *s.f.* (*chim.*) Compus macromolecular din clasa poliamidelor, rezultat prin policondensare, la cald, a caprolactamei, care se prezintă ca o substanță solidă, incoloră și care este folosit la fabricarea fibrelor sintetice, comercializate sub denumirea de relon. • pl. *-e*. /<fr. ***polycaprolactame***.

policár *s.m.* **1** Degetul gros de la mînă; police. *Rămăsei cu policarul drept acățat în cheutoarea de la clapa din dreapta a surtucului meu* (HOG.). ◆ Analog. Unul dintre degetele picioarelor la păsări. **2** (*înv.*) Unitate de măsură a lungimii și a lățimii, egală cu aproximativ 3 cm. • pl. *-i*. /<lat. ***pollicaris, -e***.

policarburánt *adj.* (*tehn.*) *Motor policarburant* = motor care poate funcționa cu întreaga gamă de combustibil. • /<fr. ***polycarburant***.

policariocít *s.n.* (*anat.*) Celulă polinucleată din măduva osoasă. • sil. *-ri-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***polycaryocyte***.

policarión *s.n.* (*biol.*) Nucleu cu mai mulți centrozomi. • sil. *-ri-on*. /<lat. ***polycaryon***.

policarióticc, -ă *adj.* (*biol.; despre celule*) Cu mai multe nuclee. • sil. *-ri-o-*. pl. *-ci*. /<fr. ***polycaryotique***.

policárp, -ă *adj.* (*bot.; despre fructe*) Policarpic. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***polycarpe***.

policárpic, -ă *adj.* (*bot.*) **1** (*despre plante*) Care are numeroase fructe. ◆ Care înflorește și fructifică de mai multe ori în cursul ciclului de dezvoltare. **2** (*despre fructe*) Care este compus din mai multe carpele; policarp. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***polycarpique***; cf. gr. *πολύς* „mult, numeros", *καρπός* „fruct".

policăziu *s.n.* (*bot.*) Pleiocaziu. • /cf. *pleiocaziu*.

pólice *s.n.* Policar. • /<lat. ***pollex, -icis***.

policefál, -ă *adj.* (*med.; despre monștri*) Care are mai multe capete. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***polycéphale***.

policelulár, -ă *adj.* (*biol.; despre organisme*) Care este pluricelular. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***polycellulaire***.

policeman [po'lismən] *s.m.* Agent de poliție. • scris și *polisman*. /<engl. ***policeman***.

policéntric, -ă *adj.* **1** (*polit.*) Care are mai multe centre de conducere. **2** (*biol.; despre cromozomi*) Care are mai multe centromere; multicentric. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***polycentrique***.

policentrísm *s.n.* (*polit.*) Existența mai multor centre de conducere într-un sistem. • /<fr. ***polycentrisme***.

policheiríe *s.f.* (*med.*) Anomalie constînd în prezența de mîini supranumerare. • sil. *-che-i-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<engl. ***polycheiria***.

polichét *s.n.* (*zool.; la pl.*) Clasă de viermi inelați, marini, care se caracterizează prin parapode bine dezvoltate cu numeroși peri chitinoși și care trăiesc pe fundul apei marine, în mîl sau în nisip (*Polychaeta*); (*și la sg.*) vierme care face parte din această clasă. • pl. *-e*. și *polichétă s.f.* /<lat. ***polychaeta***, fr. ***polychète***; cf. gr. *πολύς* „numeros", *χαίτη* „păr".

polichétă *s.f.* v. polichet.

polichimioterapíe *s.f.* (*med.*) Folosirea simultană a mai multor medicamente diferite, înrudite chimic și înzestrate cu proprietăți farmacologice identice, administrate în doze slabe. • sil. *-mi-o-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***polychimiothérapie***.

polichinelie *s.m.* v. polișinel.

polichístic, -ă *adj.* (*med.*) Care prezintă numeroase chisturi. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***polykystique***.

polichistóm *s.n.* (*med.*) Tumoare polichistică. • /<fr. ***polykystome***.

policíclic, -ă *adj.* **1** (*electr.*) Care prezintă mai multe fenomene periodice de frecvență diferită. **2** (*chim.; despre compuși organici*) Care conține în moleculă mai multe cicluri formate din lanțuri închise de atomi. **3** (*bot.; despre flori*) Care are mai multe verticile. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***polycyclique***, engl. ***polycyclic***.

polície *s.f.* (*reg.*) Polei. • /cf. *polei*.

policiér *s.n.* v. polisier.

policioárá *s.f.* **1** Dim. al lui *poliță*. *Pe-a icoanei policioară, busuioc și mint-uscată* (EMIN.). **2** (*reg.*) Partea de jos a jugului, pe care se sprijină gîtul boilor. • pl. *-e*. /***poliță*** + *-ioară*.

policitáție *s.f.* Promisiune, ofertă făcută, dar neacceptată încă. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***pollicitation***, lat. ***pollicitatio, -onis***.

policitemíe *s.f.* (*med.*) Poliglobulie. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***polycythémie***.

policitózá *s.f.* (*biol.*) Abundență de elemente celulare într-un lichid organic. • pl. *-e*. /<fr. ***polycytose***.

policizáre *s.f.* (*chir.*) Operație chirurgicală de înlocuire a policelui amputat cu halucele sau cu un alt deget. • pl. *-ări*. /de la ***police***, după fr. *pollicisation*.

policlínic, -ă *s.f., adj.* (*med.*) **1** *s.f.* Unitate medicală de consultații și de tratament ambulatoriu, organizată teritorial și cuprinzînd principalele specialități medicale; clădire în care se află o astfel de instituție. **2** *adj.* Care aparține policlinicii, care se referă la policlinică, de policlinică. • pl. *-ci*. /<fr. ***policlinique***.

policlonía *s.f.* (*biol.*) Serie de clonii succesive. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***polyclonie***.

policloroprén *s.n.* (*chim.*) Polimer sintetic, obținut prin polimerizarea cloroprenului, elastic, stabil la uleiuri și la acțiunea căldurii, neinflamabil, folosit în tehnică drept cauciuc sintetic, sub denumirea de neopren. • /<fr. ***polychloroprène***.

policlorúră *s.f.* (*chim.*) *Policlorură de vinil* = compus macromolecular, sub formă de pulbere albă, inodor și insipid, obținut prin polimerizarea clorurii de vinil, foarte rezistent la acțiunea agenților chimici și a căldurii, solubil în cetone, în esteri etc., termoplastic, care este prelucrat (în amestec cu materiale inerte de umplutură, coloranți etc.) sub formă de foi, plăci, covoare, țevi etc. și care este folosit în electrotehnică, în construcții etc.; clorură de polivinil. • /<fr. ***polychlorure***.

policolíe *s.f.* (*med.*) Secreție abundentă de fiere. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***polycholie***; cf. gr. *πολύ* „mult", *χολή* „fiere".

policolór, -ă *adj.* Policrom. • pl. *-i, -e*. /***poli-*** + ***color***.

policondensáre *s.f.* (*chim.*) Obținere de compuși macromoleculari prin reacții consecutive între molecule de reactanți într-o macromoleculă, cu eliminarea concomitentă a unor produși secundari (apă, amoniac, acid clorhidric etc.). • pl. *-ări*. /***poli-*** + ***condensare***, după fr. *polycondensation*, engl. *polycondensation*, germ. *Polykondensation*.

poiicoríe[1] *s.f.* (*bot.*) Răspîndire a fructelor, semințelor, sporilor pe mai multe căi. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***polycorie***.

policoríe[2] *s.f.* (*med.*) Anomalie congenitală constînd în existența mai multor pupile. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***polycorie***.

policoríe[3] *s.f.* (*med.*) Acumulare patologică de substanțe de rezervă (glicogen, lipide) într-un organ. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***polycorie***; cf. gr. *πολύς* „mult", *κόρος* „sațietate".

polícră *s.f.* v. poreclă.

policristalín, -ă *adj.* Care este format din mai multe cristale. • pl. *-i, -e*. /***poli-*** + ***cristalin***.

policroísm *s.n.* (*fiz.*) Fenomen de absorbție selectivă a luminii la unele cristale colorate; pleocroism. • sil. *-cro-ism*. /<fr. ***polychroïsme***.

policróm, -ă *adj.* Care este executat în mai multe culori; care are mai multe culori; policromic, multicolor; policolor. *Ei trăiesc acuma ca într-un vis de lumini policrome* (SADOV.). • pl. *-i, -e*. /<fr. ***polychrome***; cf. gr. *πολύς* „mult, numeros", *χρῶμα* „culoare".

policromát, -ă *adj.* Care este executat din materiale de diferite culori, care este policrom. • pl. *-ți, -te*. /***policrom*** + *-at*, după engl. *polychromatic*.

policromatísm *s.n.* **1** Policromie. **2** Teorie care afirmă existența în analizatorul optic a mai mult de trei elemente sensibile la tonuri cromatice fundamentale. • /***policromat*** + *-ism*.

policromatofíl, -ă *adj.* (*biol.; despre celule*) Care se colorează ușor în nuanțe diferite. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***polychromatophile***.

policromatofilíe *s.f.* (*med.*) Modificare sangvină în care globulele roșii pot lua mai multe culori diferite; policromazie. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***polychromatophilie***.

policromazíe *s.f.* (*med.*) Policromatofilie. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***polychromasie***.

policrómic, -ă Policrom. • pl. *-ci, -ce*. /<engl. ***polychromic***.

policromíe *s.f.* **1** Calitatea de a fi policrom; policromatism. *Un loc care răsfrîngea cerul cîteodată albastru și policromia țărmurilor* (SADOV.). ◆ Caracter policrom al unei lucrări de artă. **2** Procedeu de pictură, de decorație picturală, de imprimare, de vopsire etc. la care se folosesc mai multe culori. **3** (*tipogr.*) Lucrare tipografică executată în mai multe culori. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***polychromie***; cf. gr. *πολύ* „mult", *χρῶμα* „culoare".

policromozómic, -ă *adj.* (*biol.*) Care are mai mulți cromozomi. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***polychromosomique***.

policultúră *s.f.* (*agric.*) Cultivare pe același sol a mai multe soiuri de plante. • pl. *-i*. /<fr. ***polyculture***.

polidactíl, -ă *adj.* **1** (*med.*) Care prezintă polidactilie; multidactil, multidigitat. **2** (*bot.; despre frunze*) Cu mai multe diviziuni digitiforme. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***polydactyle***.

polidactilíe *s.f.* (*med.*) Malformație congenitală caracterizată prin prezența unui număr mai mare de degete (la mîini sau la picioare) decît cel normal. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***polydactylie***; cf. gr. *πολύ* „mult", *δάκτυλος* „deget".

polidimensionál, -ă *adj.* Care are multe dimensiuni; pluridimensional. • sil. *-si-o-*. pl. *-i, -e*. /***poli-*** + ***dimensional***.

polidimensionalitáte *s.f.* Faptul de a fi polidimensional; starea, însușirea a ceea ce este polidimensional. • sil. *-si-o-*. /***polidimensional*** + *-itate*.

polidimít *s.n.* (*chim.*) Sulfură naturală de nichel, de culoare cenușie, cristalizată în sistemul cubic. • /<fr. ***polydymite***, germ. ***Polydymit***.

polidipsíe *s.f.* (*med.*) Sete excesivă, patologică, care se manifestă în unele boli ca diabetul zaharat, diabetul insipid, în unele boli psihice sau febrile etc. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***polydipsie***; cf. gr. *πολύ* „mult", *δίψα* „sete".

polidísc *s.n.* Mașină agricolă, prevăzută cu mai multe discuri metalice ascuțite, folosită în lucrările de dezmiriștire, la sfărîmarea bulgărilor de pămînt etc. • pl. *-uri*. /***poli-*** + ***disc***.

polidisplazíe *s.f.* (*med.*) Prezența mai multor malformații la același individ. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***polydysplasie***.

polidistrofíe *s.f.* (*med.*) Tulburare de nutriție care afectează mai multe organe. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***polydystrophie***.

polidizendocrinie *s.f.* (*med.*) Disfuncție simultană a mai multor glande endocrine. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***polydysendocrinie***.

polidrúpă *s.f* (*bot.*) Tip de fruct format din mai multe drupe. • pl. *-e*. /***poli-*** + ***drupă***; cf. fr. *polydrupe*.

poliedrál, -ă *adj.* Poliedric. • sil. *-li-e-*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***polyédral***, engl. ***polyhedral***.

poliédric, -ă *adj.* **1** Care are forma unui poliedru; poliedral. **2** Multilateral. • sil. *-li-e-*. pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***polyédrique***.

poliedríe *s.f.* (*med. vet.*) Boală virotică, infectocontagioasă, a viermilor de mătase și a unor insecte, produsă de un virus, care se manifestă prin inflamarea viermilor și prin colorarea lor în galben, din cauza apariției în celule și în lichidele interne a unor corpusculi cu aspect de poliedru; graserie. • g.-d. *-iei*. /de la ***poliedru***, după germ. *Polyedrose*.

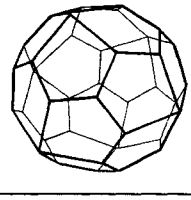

poliedru (1)

poliédru *s.n.* **1** (*geom.*) Corp geometric mărginit de mai multe fețe plane poligonale (ale căror intersecții se numesc muchii, iar intersecțiile muchiilor se numesc vîrfuri). ◇ *Poliedru regulat* v. regulat. ◇ (*adj.*)

Unghi poliedru = figură geometrică formată de mai multe planuri care trec prin același punct (vîrf), mărginite de intersecțiile lor succesive (muchii), cuprinzînd o porțiune de spațiu infinită într-un sens. **2** Obiect care are forma unui poliedru. • sil. *-li-e-*. pl. *-e.* /<fr. ***polyèdre***; cf. gr. *πολύ* „mult", *ἕδρα* „bază".

polieléu *s.n.* (*bis.*) Cîntare bisericească ortodoxă, alcătuită din anumiți psalmi, care se intonează înaintea liturghiei, în timpul utreniei etc., la anumite sărbători. *Va avea polieleu miercurea* (PRAV. GOV.). • sil. *-li-e-*. și *poliléu s.n.* /<slav. **ПОЛИЕЛЕЙ**.

poliembrioníe *s.f.* (*biol.*) Dezvoltare a mai mulți embrioni din același ovul. • sil. *-li-em-bri-o-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***polyembryonie***.

poliéne *s.f. pl.* (*chim.*) Substanțe organice care conțin mai multe legături duble în moleculă. • /<fr. ***polyénes***.

poliestér *s.m.* (*chim.*) Compus macromolecular, cu structură filiformă, solid, incolor, cu rezistență chimică, mecanică și termică bună, care obținut prin policondensarea unui acid dicarboxilic cu un alcool care conține două sau mai multe grupări hidroxil în moleculă, care se folosește mai ales la fabricarea fibrelor sintetice, a materialelor plastice armate etc. • sil. *-li-es-*. pl. *-i*. /<fr. ***polyester***.

poliestéric, -ă *adj.* (*chim.*) Care este făcut din poliesteri, care conține poliesteri. • sil. *-li-es-*. pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***polyestérique***.

poliestezíe *s.f.* (*psih.*) Tulburare de sensibilitate în care aceeași excitație produce senzații multiple. • sil. *-li-es-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***polyesthésie***.

polietilénă *s.f.* (*chim.*) Polimer solid, obținut prin polimerizarea etenei, de culoare albă, rezistent la apă, solvenți, acizi și baze, care este folosit ca material anticoroziv și dielectric, la fabricarea foilor și peliculelor pentru ambalaje, a unor obiecte tehnice și de uz casnic. • sil. *-li-e-*. /<fr. ***polyéthylène***, germ. ***Polyäthylen***.

polifág, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (*zool.*) (Animal) care se hrănește atît cu substanțe vegetale, cît și cu substanțe animale; (animal) care are nutriție variată; (animal) omnivor. **2** *adj.* (*despre organisme*) Care parazitează mai multe specii de plante sau de animale. • pl. *-gi, -ge*. /<fr. ***polyphage***; cf. gr. *πολύ* „mult", *φαγεῖη* „a mînca".

polifagíe *s.f.* **1** (*med.*) Simptom caracteristic diabetului zaharat, care se manifestă printr-o foame exagerată, patologică, urmată de consumare excesivă de alimente. **2** (*biol.*) Mod de nutriție a organismelor polifage. ◆ Proprietate a unor paraziți de a ataca viețuitoare-gazdă din specii și din familii diferite. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***polyphagie***; cf. gr. *πολύ* „mult", *φαγεῖη* „a mînca".

polifalangíe *s.f.* (*med.*) Prezență supranumerară a falangelor la un deget de la mînă sau de la picior. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<germ. ***Polyphalangie***.

polifazát, -ă *adj.* (*electron.; despre sisteme de tensiuni sau de curenți electrici alternativi*) Care are fazele inițiale diferite. • pl. *-ți, -te*. /<fr. ***polyphasé***.

polifazíe *s.f.* (*biol.*) Prezență în aceeași stațiune a mai multor varietăți distincte ale unei specii. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***polyphasie***.

polifemíe *s.f.* **1** (*med.*) Manifestare sub forme diferite a aceleiași anomalii. **2** (*biol.*) Existență într-o populație a mai multe fenotipuri. • g. -d. *-iei*. /<fr. ***polyphénie***.

polifenól *s.m.* (*chim.*) Compus organic din clasa fenolilor, care are mai multe grupări hidroxil legate de un radical aromatic. • pl. *-i*. /<fr. ***polyphénol***.

polifibromatóză *s.f.* (*med.*) Fibromatoză generalizată. • pl. *-e*. /<fr. ***polyfibromatose***.

polifíl, -ă *adj.* (*bot.*) Multifoliat. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***polyphylle***; cf. gr. *πολύ* „mult", *φύλλον* „frunză".

polifilétic, -ă *adj.* Referitor la polifiletism. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***polyphylétique***.

polifiletísm *s.n.* **1** (*biol.*) Concepție asupra hematopoiezei, care admite pentru fiecare serie celulară din sîngele circulant o celulă cap de serie proprie. **2** Poligenism. • /<fr. ***polyphylétisme***.

polifilogemíe *s.f.* Filogenie din mai multe linii de descendenți. • g.-d. *-iei*. /***poli-*** + ***filogenie***.

poliflór, -ă *adj.* (*despre miere, polen*) Care provine de la mai multe specii de flori. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***polyflore***; cf. gr. *πολύς* „mult", lat. *flos, floris* „floare".

polifolículă *s.f.* (*bot.*) Fruct multiplu, format din mai multe folicule derivate dintr-o singură floare. • pl. *-e*. /<fr. ***polyfolicule***.

polifón, -ă *adj.* Polifonic. • pl. *-i, -e*. /<germ. ***polyphon***.

polifonemátic, -ă *adj.* (*fon.; despre consoane*) Care are valoarea mai multor foneme. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***polyphonématique***.

polifónic, -ă *adj.* Care aparține polifoniei, care se referă la polifonie; care este bazat pe polifonie; de natura polifoniei; polifon. ◇ Fig. *O asemenea sistematică și polifonică tăcănire producea... o somnolență plăcută* (CĂL.). • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***polyphonique***.

polifoníe *s.f.* **1** (*muz.*) Artă și tehnică a suprapunerii armonice coordonate a două sau a mai multe părți vocale sau instrumentale, a căror dezvoltare este în același timp orizontală (contrapunctul) și verticală (armonia), fiecare păstrîndu-și, în ansamblu, individualitatea melodică; folosire simultană a mai multe instrumente, melodii care nu-și pierd individualitatea în acest ansamblu. ◆ Restr. Contrapunct. ◆ Artă și știință care se ocupă cu această suprapunere. ◇ Fig. *Vreau aer, vreau lumină, vreau polifonia furtunoasă a simțurilor* (PET.). **2** Halucinație auditivă, constînd în perceperea simultană a mai multe voci inexistente. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***polyphonie***; cf. gr. *πολύ* „numeros", *φωνή* „sunet".

polifoníst *s.m.* (*muz.*) Compozitor de lucrări muzicale bazate pe polifonie. • pl. *-iști*. /***polifonie*** + ***-ist***.

polifonizáre *s.f.* (*muz.*) Realizare a unei polifonii. • pl. *-ări*. /***polifonie*** + ***-iza***.

polifonizát, -ă *adj.* (*muz.*) Care se prezintă sub forma unei polifonii. • pl. *-ți, -te*. /de la ***polifonizare***.

polifórm, -ă *adj.* Care are mai multe forme. • pl. *-i, -e*. /***poli-*** + ***formă***.

polifrazíe *s.f.* (*psih.*) Locvacitate patologică. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***polyphrasie***.

poiifuncționái, -ă *adj.* Multifuncțional. • sii. *-ți-o-*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***polyfunctionnel***.

polifuncționalitáte *s.f.* Caracter polifuncțional. • sil. *-ți-o-*. /***polifuncțional*** + ***-itate***.

poligalacée *s.f. pl.* (*bot.*) Familie de plante erbacee, perene sau subarbuști, avînd ca tip poligala (*Polygalaceae*). • /<fr. ***polygalacées***.

poligalactíe *s.f.* (*med.*) Secreție excesivă de lapte. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***polygalactie***.

poligálă *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee perenă sau subarbust, din familia poligalaceelor, cu florile dialipetale, din ale cărei rădăcini se extrage un ulei folosit în farmacie pentru ajutarea expectorației (*Polygala*); amăreală. • pl. *-e*. /<lat. ***polygala***, fr. ***polygale***.

poligám, -ă *s.m., adj.* **1** *s.m.* Bărbat care este căsătorit cu mai multe femei în același timp. **2** *adj.* (*bot.; despre plante*) Care are atît flori unisexuate, cît și flori hermafrodite. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***polygame***; cf. gr. *πολύ* „mult", *γαμός* „căsătorie".

poligámic, -ă *adj.* Care se referă la poligamie. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***polygamique***.

poligamíe *s.f.* (*în opoz. cu „monogamie"*) Formă de căsătorie apărută odată cu sclavia patriarhală, întîlnită și astăzi la unele popoare de religie mahomedană, în care un bărbat are dreptul să se căsătorească în același timp cu mai multe femei; situație în care se găsește un poligam. *În unele țări din Orient se mai practică poligamia* (PER.). ◆ Infracțiune comisă de bărbatul căsătorit în același timp cu mai multe femei. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***polygamie***, lat. ***polygamia***; cf. gr. *πολύ* „mult", *γαμός* „căsătorie, concubinaj".

poliganglionár, -ă *adj.* (*biol.*) Care este compus din mai mulți ganglioni. • sil. *-gli-o-*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***polyganglionnaire***.

poligastrografíe *s.f.* (*med.*) Metodă de diagnostic constînd în expuneri radiologice succesive ale stomacului opacizat cu bariu. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***poli-*** + ***gastrografie***.

poligéná *adj.* (*mat.*) *Funcție poligenă* = funcție a unei variabile complexe care admite mai multe derivate pentru o valoare dată a variabilei. • pl. *-e*. /<fr. ***polygène***.

poligenétic, -ă *adj.* **1** Care se referă la poligeneză. **2** Care are o geneză complexă; poligenic. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***polygénétique***.

poligenézá *s.f.* **1** Concepție potrivit căreia fenomenele biologice, sociale, lingvistice etc. nu derivă dintr-un izvor comun, ci au origini multiple. **2** Descendență din mai multe linii parentale. • /<fr. ***polygénèse***; cf. gr. *πολύ* „numeros", *γένεσις* „origine".

poligénic, -ă *adj.* **1** Poligenetic. ◆ (*geol.; despre soluri*) Care s-a format în condiții bioclimatice succesive diferite. **2** Care se referă la poligenism. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***polygénique***.

poligeníe *s.f.* Poligenism. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***polygénie***.

poligenísm *s.n.* Doctrină antropologică potrivit căreia diferitele rase umane provin din mai multe tipuri primitive, considerate ca specii; polifiletism, poligenie. • /<fr. ***polygénisme***.

poligeníst, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *s.m., s.f.* Adept al poligenismului. **2** *adj.* Care aparține poligenismului sau poligeniștilor, care se referă la poligenism sau la poligeniști. • pl. *-iști, -iste*. /<fr. ***polygéniste***.

poligím, -ă *adj.* Care prezintă poligenie. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***polygyne***.

poliginíe *s.f.* **1** (*bot.*) Însușire a unei plante de a avea mai multe pistile sau de a fi poligamă. **2** (*entom.*) Caracterul societăților de insecte care au mai multe regine. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***polygynie***.

poliginíe *s.f.* (*med.*) Prezența unor circumvoluțiuni supranumerare pe suprafața creierului. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<engl. ***polygyria***.

poliglandulár, -ă *adj.* (*med.*) Care se referă la mai multe glande; care afectează mai multe glande; pluriglandular. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***polyglandulaire***.

poliglás *s.n.* Material flexibil și transparent folosit ca înlocuitor al sticlei. • /***poli-*** + germ. ***Glass*** „sticlă".

poliglobulíe *s.f.* (*med.*) Boală caracterizată prin creșterea anormală a numărului de globule roșii din sînge (cauzată de scăderea presiunii atmosferice și a dioxidului de carbon din aer), care se manifestă prin roșeața pielii, prin creșterea tensiunii arteriale, prin mărirea splinei; eritremie; policitemie. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***poliglobulie***; cf. gr. *πολύ* „mult", lat. *globulus* „globul".

poliglót, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care vorbește (bine) mai multe limbi. *Un poliglot în toată puterea cuvîntului* (CAR.). **2** *adj.* (*despre scrieri, opere etc.*) Care este scris în mai multe limbi; care are în vedere mai multe limbi; plurilingv. *Crișan a compus și el un dicționar poliglot, român-latin-unguresc* (IORGA). **3** *adj.* (*înv.; despre țări, regiuni etc.*) În care se vorbesc mai multe limbi. • pl. *-ți, -te*. /<fr. ***polyglotte***; cf. gr. *πολύ* „mult", *γλῶττα* „limbă".

poliglotíe *s.f.* Calitatea de a vorbi mai multe limbi. • g.-d. *-iei*. /***poliglot*** + ***-ie***.

poligmí *vb. IV.* **1** *tr.* (*înv.; compl. indică persoane, trupuri omenești*) A trînti la pămînt; ext. a ucide, a omorî (trîntind la pămînt, călcînd în picioare). *Lovind viteaza oștioară În turcime, trupuri polignește* (BUD.). **2** (*reg.; refl.; despre cereale, plante textile etc.*) A se culca sau a se apleca la pămînt. • prez.ind. *-esc*. /<bg. ***полегна***.

polignít, -ă *adj.* **1** (*înv.; despre oameni*) Care este doborît, trîntit la pămînt. **2** (*reg.; despre cereale, plante textile etc.*) Care este culcat sau aplecat la pămînt. • pl. *-ți, -te*. /v. ***poligni***.

poligón *s.n.* **1** (*geom.*) Suprafață plană mărginită de mai multe segmente de linii drepte, numite laturi. ◇ (*fiz.*) *Regula poligonului* = regulă potrivit căreia suma mai multor vectori este vectorul care închide conturul poligonal format din așezarea cap la cap a acestora. *Poligon inscriptibil* v. inscriptibil. *Poligon regulat* v. regulat. ◆ Desen ornamental în formă de poligon. **2** (*milit.; uneori urmat de determ. „de tragere"*) Porțiune de teren special amenajată pentru executarea tragerilor de instrucție cu arme de foc și pentru verificarea tehnicii de luptă. *Făceau exerciții de tragere la poligon* (STANCU). ◆ (*sport*) Teren special amenajat și dotat cu instalațiile necesare pentru probe de trageri cu arma sau cu pistolul pentru exerciții de tragere cu arma de vînătoare. *Deși pășește... întîia oară în poligon, trage foarte bine* (PER.). **3** Teren special amenajat pentru învățarea conducerii autovehiculelor. **4** Suprafață plană pe care se realizează, în condiții de șantier, elemente de beton armat prefabricat. • pl. *-oane*. /<fr. ***polygone***, lat. ***polygōnum***; cf. gr. *πολύ* „mult", *γωνία* „unghi".

poligonácee *s.f.* (*bot.; la pl.*) Familie de plante fanerogame, dicotiledonate, apetale, cuprinzînd măcrișul, spanacul, troscotul etc. (*Polygonaceae*); (*și la sg.*) plantă care face parte din această familie; poligonee. • pl. *-cee*. /<fr. ***polygonacées***, lat. ***polygonaceae***.

poligonál, -ă *adj.* Care aparține poligonului, care se referă la poligon; care are formă de poligon; care formează un poligon. *Nu s-au uitat firidele, care s-au*

croit însă aici poligonale (IORGA). ◇ *Linie poligonală* sau *contur poligonal* = mulțime de segmente închise (care formează un poligon). *Centură poligonală* v. centură. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***polygonal***.

poligonáție *s.f.* (*topogr.*) Poligonometrie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***polygonation***.

poligonée *s.f.* (*bot.*) Poligonacee. • pl. *-ee.* /<fr. ***polygonnée***.

poligonometríe *s.f.* **1** Capitol al geometriei aplicate care se ocupă cu studiul poligoanelor. **2** (*topogr.*) (Tehnică de) ridicare topografică cu ajutorul unor rețele de poligoane închise, pe care se sprijină ridicările de detaliu pentru planimetria unei porțiuni mici de teren; poligonație. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***polygonométrie***.

poligráf *s.m., s.n.* **I** *s.m.* Autor de opere care aparțin unor genuri variate; gener. autor care a scris mult. *N. Zaharia, poligraful ignorat de critica lui Chendi, s-a spînzurat* (E. LOV.). ◇ (*adj.*) *Savantul poligraf și polivalent rămîne un personaj de comedie* (CĂL.). **II** *s.n.* **1** (*tipogr.*) Aparat cu ajutorul căruia se reproduce un manuscris în mai multe exemplare. **2** (*med.*) Aparat care permite înregistrarea simultană a mai mule constante biologice (puls, respirație etc.). • pl. *m. -i, n. -e.* /<fr. ***polygraphe***; cf. gr. *πολύ* „mult", *γράφω* „a scrie".

poligráfic, -ă *adj.* (*tipogr.*) Care aparține poligrafiei, care se referă la poligrafie; care este folosit în poligrafie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***polygraphique***.

poligrafíe *s.f.* **1** (*tipogr.*) Ramură a tehnicii care se ocupă cu procedeele de reproducere grafică, de tipărire și de multiplicare a unui text sau a unei figuri, precum și cu fabricarea diverselor materiale specifice industriei grafice; tehnică grafică. **2** (*tipogr.*) Ansamblul de întreprinderi care se ocupă cu imprimarea și cu răspîndirea cărților sau a altor imprimate; industrie poligrafică. **3** (*med.*) Metodă de înregistrare radiologică permițînd efectuarea mai multor expuneri pe același film în diferite momente funcționale ale organului respectiv. **4** Totalitatea lucrărilor unui poligraf; calitatea de poligraf a unui scriitor; caracteristică a operelor scrise de un poligraf. *Acestea sînt premisele melodramatice și fantastice de la care pornește poligrafia autorului* (CĂL.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***polygraphie***, germ. ***Polygraphie***; cf. gr. *πολύ* „mult", *γράφω* „a scrie".

poligrafíst, -ă *s.m., s.f., adj.* (*tipogr.*) (Persoană) specializată în poligrafie. • pl. *-iști, -iste.* /***poligrafie*** + *-ist*.

polihaploíd, -ă *adj.* (*biol.*; *despre organisme*) Care este rezultat din două specii poliploide. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***polyhaploïde***.

polihibríd *s.m.* (*biol.*) Hibrid rezultat prin polihibridare. • pl. *-izi.* /<fr. ***polyhybride***.

polihibridáre *s.f.* (*biol.*) Hibridare între două forme biologice ereditar deosebite, care diferă între ele prin mai multe caractere specifice; polihibridism. • pl. *-ări.* /***poli-*** + ***hibridare***, după fr. *polyhybridisme*.

polihibridísm *s.n.* (*tipogr.*) Polihibridare. • /<fr. ***polyhybridisme***.

polihístor *s.m.* Persoană care are cunoștințe în mai multe specialități. • pl. *-i.* /<germ. ***Polyhistor***.

poliizoprén *s.n.* (*chim.*) Compus macromolecular, cu structură filiformă, obținut prin polimerizarea izoprenului și ale cărui proprietăți sînt asemănătoare cu acelea ale cauciucului natural. • /<fr. ***polyisoprène***.

poliléu *s.n.* v. polieleu.

polilíngv, -ă *adj.* Multilingv. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***polylingue***; cf. gr. *πολύ* „mult", lat. *lingua* „limbă".

polilingvísm *s.n.* Folosire curentă și în egală măsură a mai mult de două limbi de către o persoană sau de către un grup social. • /<fr. ***polylinguisme***.

polilobát, -ă *adj.* Care are mai mulți lobi. ◇ (*arhit.*) *Arc polilobat* = arc divizat de mai mulți lobi. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***polylobé***.

poliloghíe *s.f.* (*deprec.*) Expunere, relatare etc. excesiv de amplă și de încărcată de amănunte nesemnificative și plictisitoare; vorbărie. *Ca să-i povestesc tot, se înșiră o poliloghie* (CE. PETR.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *polologhíe* *s.f.* /<ngr. ***πολυλογία***.

polimastíe *s.f.* (*med.*) Anomalie congenitală constînd în existența mai multor mamele. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***polymastie***; cf. gr. *πολύ* „mult", *μαστός* „mamelă".

polimelíe *s.f.* (*med.*) Monstruozitate caracterizată prin prezența unui număr mai mare de membre decît cel normal. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***polymélie***.

polimenorée *s.f.* (*med.*) Apariție a ciclului menstrual la intervale mai scurte decît cele normale. • /<fr. ***polyménorrhée***.

polimér, -ă *adj., s.m.* **1** *adj.* (*biol.*; *despre organe, organisme*) Care are mai multe părți sau diviziuni. **2** *s.m.* (*chim.*) Compus organic cu moleculă mare, format din mai multe unități structurale. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***polymère***; cf. gr. *πολύ* „mult", *μέρος* „parte".

polimeríe *s.f.* **1** Stare a unui corp polimer. **2** (*biol.*) Condiționare a unui caracter de mai mulți factori. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***polymérie***.

polimerísm *s.n.* (*med.*) Monstruozitate constînd în existența de organe suplimentare. • /<fr. ***polymérisme***.

polimerizá *vb. I. tr.* (*chim.*) A transforma monomeri ai unor substanțe nesaturate în polimeri, fie prin reacții în lanț, macromoleculele rezultate avînd aceeași compoziție elementară ca și monomerii. • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***polymériser***.

polimerizábil, -ă *adj.* (*chim.*) Care se poate polimeriza. • pl. *-i, -e.* /***polimeriza*** + *-bil*.

polimerizáre *s.f.* (*chim.*) Acțiunea de *a polimeriza* și rezultatul ei. ◇ *Promotor* (sau *inițiator*) *de polimerizare* = substanță care pune în libertate, prin descompunere termică sau fotochimică, radicali liberi, care inițiază reacțiile în lanț în procesele de polimerizare. • pl. *-ări.* /v. ***polimeriza***.

polimetacrilát *s.m.* Polimer sau copolimer de acid acrilic și metacrilic, precum și ester al acestor acizi sau al nitrilului acrilic, care este transparent pentru radiații luminoase. ◇ *Polimetacrilat de metil* = produs macromolecular obținut prin polimerizarea metacrilatului de metil, care se prezintă sub formă de masă sticloasă, transparentă, termoplastică, avînd caracteristici optice remarcabile, rezistență din punct de vedere mecanic și chimic și care se folosește la fabricarea sticlei organice, în chirurgia ortopedică (pentru înlocuirea diferitelor oase), la confecționarea protezelor dentare etc. • pl. *-ți.* /<fr. ***polyméthacrylat***.

polimetálic, -ă *adj.* (*geol.*; *despre minerale, minereuri, zăcăminte etc.*) Care conține mai multe metale; din care se pot extrage mai multe metale; multimetalic. • pl. *-ci, -ce.* /***poli-*** + ***metalic***.

polimetríe *s.f.* (*muz.*) Suprapunere de măsuri care evoluează simultan în muzica scrisă pentru două sau mai multe voci și care se caracterizează prin faptul că timpii tari, inițiali, ai măsurilor nu coincid întotdeauna. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<it. ***polimetria***; cf. gr. *πολύ* „mult", *μέτρον* „măsură".

polimétru *s.n.* (*lit.*) Operă poetică cu metrică variată. • pl. *-e.* /<it. ***polimetro***.

polimialgíe *s.f.* (*med.*) Durere localizată simultan în mai mulți mușchi. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***polymyalgie***.

poliminerál, -ă *adj.* (*geol.*; *despre roci*) Care este alcătuit din mai multe minerale. • pl. *-i, -e.* /***poli-*** + ***mineral***.

polimiozíta *s.f.* (*med.*) Boală rară a mușchilor, caracterizată prin prezența unor noduli inflamatori dureroși. • sil. *-mi-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***polymyosite***; cf. gr. *πολύς* „numeros", *μῦς, μυός* „mușchi".

polimixínă *s.f.* (*chim., farm.*; *mai ales la pl.*) Nume generic pentru antibioticele izolate din mediile de cultură ale diferitelor tulpini de *Bacillus polymyxa*, care au proprietăți chimice și biologice similare, fiind folosite în tratarea infecțiilor. • pl. *-e.* /<fr. ***polymixine***.

polimodalísm *s.n.* (*muz.*) Suprapunere a două sau a mai multe melodii aparținînd fiecare unui mod diferit. • /după fr. *polimodalité*.

polimoleculár, -ă *adj.* (*chim.*) Care este format din mai multe molecule. • pl. *-i, -e.* /<engl. ***polymolecular***.

polimórf, -ă *adj.* **1** (*mineral.*; *despre minerale cristalizate*) Care se prezintă în mai multe forme cristaline deosebite, cu proprietăți fizice și chimice deosebite; care prezintă polimorfism; multiform. **2** (*biol.*; *despre unele specii de plante sau de animale*) Care are proprietatea de a exista sub mai multe aspecte morfologice. **3** Fig. (*despre obiecte sau ființe*) Care poate lua mai multe forme, aspecte fără a-și schimba esența. *Acești doi eroi simbolici și polimorfi se ciocnesc astfel într-o piesă de construcție solidă* (E. LOV.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***polymorphe***.

polimorfíe *s.f.* (*chim.*) Polimorfism. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***polymorphie***.

polimorfism *s.n.* **1** (*chim.*) Proprietate a unei substanțe chimice solide (element sau compus) de a exista în mai multe forme cristaline distincte, cu proprietăți fizice și chimice diferite; polimorfie, pleomorfism. **2** (*biol.*) Proprietate a unor specii de plante sau de animale de a se prezenta sub mai multe aspecte morfologice. ◇ *Polimorfism foliar* = existență a două forme de frunze. *Polimorfism radicular* = existență a două sau a mai multe feluri de rădăcini. ◆ Variabilitate pronunțată în cadrul unei specii care cuprinde numeroase rase. **3** (*lingv.*) Coexistența mai multor forme, fonetice sau gramaticale, cu aceeași funcție în sistem, într-un anumit grai sau într-un idiolect. **4** Fig. Calitate a unor obiecte de a lua mai multe forme, aspecte, fără a-și schimba esența. • /<fr. ***polymorphisme***; cf. gr. *πολύ* „mult", *μορφή* „formă".

polimorfocelulár, -ă *adj.* (*biol.*) Care are celule de forme diferite. • pl. *-i, -e.* /<engl. ***polymorphocellular***.

polimorfonucleár, -ă *adj.* Care are nuclee de forme diferite. ◇ *Celulă polimorfonucleară neutrofilă* v. neutrofil. • pl. *-i, -e.* /<engl. ***polymorphonuclear***.

polindróm *s.n.* Variantă a palindromului, constînd în găsirea unui cuvînt care citit normal are un sens, iar citit invers un alt sens. • /după fr. *palindrome*.

polinevrítă *s.f.* (*med.*) Boală a nervilor periferici, de natură infecțioasă, toxică, alergică sau carențială, care se manifestă prin tulburări de sensibilitate, prin paralizii și atrofii musculare bilaterale (la extremitățile membrelor). • pl. *-e.* /<fr. ***polynévrite***; cf. gr. *πολύ* „mult", *νεῦρον* „nerv".

polinezián, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Polineziei sau este originară de acolo; (*la m. pl.*) popor care s-a format, care locuiește în Polinezia (și care, din punct de vedere antropologic, reprezintă o tranziție între australoizi și mongoloizi, fiind amestecați cu elemente negroide); locuitorii Polineziei. **2** *adj.* Care aparține Polineziei sau polinezienilor, care se referă la Polinezia sau la polinezieni, care este originar din Polinezia. ◆ (*subst. f.*) Limbă aparținînd grupului de limbi malaio-polineziene, vorbită de polinezieni. • sil. *-zi-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***polynésien***; cf. nm. pr. *Polinezia*, grup insular în partea centrală a Oceanului Pacific.

polínic, -ă *adj.* (*bot.*) Polenic. ◇ *Sac polinic* = sac polenic. *Cameră polinică* v. cameră. *Tub polinic* v. tub. • pl. *-ci, -ce.* și *polénic, -ă adj.* /<fr. ***pollinique***.

polimé[1] *s.f.* (*nav.*) Canal navigabil printre ghețurile marine. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***polynie***.

poliníe[2] *s.f.* (*bot.*) **1** Anteră; formație de polen aglutinat cu o materie cleioasă; polenie. **2** Organ floral format din unirea staminelor, la fanerogame. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei* și *polenie* *s.f.* /<fr. ***pollinie***.

polinífer, -ă *adj.* (*bot.*) Care conține polen. • pl. *-i, -e.* și *polenifér, -ă.* /<fr. ***pollinifère***.

polinizáre *s.f.* v. polenizare.

polinizátor *s.m.* v. polenizator.

polinizáție *s.f.* v. polenizație.

polinóm *s.n.* (*mat.*) Expresie algebrică redată printr-o sumă finită de mai multe monoame care nu sînt asemenea și care sînt legate între ele prin semnul plus sau minus; suma algebrică a mai multe monoame. ◇ *Polinom ireductibil* v. ireductibil. *Polinom omogen* v. omogen. • pl. *-oame.* /<fr. ***polynôme***; cf. gr. *πολύς* „numeros", *νομός* „repartiție, parte".

polinomiál, -ă *adj.* (*mat.*) Care are forma unui polinom; care se poate scrie ca un polinom; care se referă la un polinom; polinomic. • sil. *-mi-al.* pl. *-i, -e.* /***polinom*** + *-ial*; cf. engl. *polynomial*.

polinómic, -ă *adj.* (*mat.*) Polinomial. • pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***polynomisch***.

polinóză *s.f.* (*med.*) Criză alergică de origine polenică. • pl. *-e.* /<fr. ***pollinose***.

polinucleár, -ă *adj.* (*despre celule, protoplasmă etc.*) Care are mai multe nuclee; plurinuclear. ◇ *Fibră musculară polinucleară* = fibră musculară striată ale cărei nuclee sînt situate în sarcoplasma care le înconjoară. *Leucocită polinucleară* = granulocit. • sil. *-cle-ar.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***polynucléaire***.

polinucléic, -ă *adj.* (*despre celule, spori, fragmente de citoplasmă*) Care are mai multe nuclee. • sil. *-cle-ic.* pl. *-ci, -ce.* /după fr. *polynucléé*.

polinucleotidáză *s.f.* (*med.*) Enzimă secretată de mucoasa intestinală, care descompune acizii nucleici și nucleotidele. • sil. *-cle-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***polynucléotidase***.

polinucleóză *s.f.* (*med.*) (Boală care se manifestă prin) creşterea, peste valorile normale, a numărului leucocitelor polinucleare din sînge, care apare în infecţii, intoxicaţii etc. • sil. *-cle-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***polynucléose***.

polinucúlă *s.f.* (*bot.*) Fruct uscat indehiscent, format din mai multe nucule. • pl. *-e.* /***poli-*** + ***nucúlă***.

polio-Elem. de compunere „cenuşiu; materie cenuşie". • /<fr. ***polio-***; cf. gr. *πολιός* „cenuşiu".

poliódă *s.f.* (*electron.*) Element neliniar multipolar, de circuit electric. ◆ Tub electronic care are mai mult de doi electrozi. • sil. *-li-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***polyode***.

poliodónt, -ă *adj.* (*med.*) Care prezintă poliodontie. • sil. *-li-o-*. pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***polyodonte***.

poliodontíe *s.f.* (*med.*) Prezenţa de dinţi supranumerari. • sil. *-li-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***polyodontie***.

polioencefalítă *s.f.* (*med.*) Inflamaţie a substanţei cenuşii a encefalului. • sil. *-li-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***polioencéphalite***.

polioencefalomalacíe *s.f.* (*med.*) Encefalopatie degenerativă caracterizată prin necrozarea substanţei cenuşii a cortexului cerebral şi prin sindromuri de depresie nervoasă. • sil. *-li-o-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***polio-*** + ***encefalomalacie***.

poliomielítă *s.f.* (*med.*) Boală infecţioasă, epidemică sau contagioasă, provocată de un virus specific, care produce leziuni anatomice în substanţa cenuşie a măduvei spinării, atingînd celulele nervoase motorii şi care se manifestă prin febră, tulburări digestive, somnolenţă, dureri în muşchii membrelor şi prin paralizia membrelor (inferioare); paralizie infantilă. • sil. *-li-o-mi-e-*. pl. *-e.* /<fr. ***poliomyélite***; cf. gr. *πολιός* „cenuşiu", *μυελός* „măduvă".

poliomielític, -ă *adj.* (*med.*) Care aparţine poliomielitei, care se referă la poliomielită; de natura poliomielitei; provocat de poliomielită. ◆ Care este folosit împotriva poliomielitei. *Vaccin poliomielitic.* • sil. *-li-o-mi-e-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***poliomyélitique***.

poliomieloencefalítă *s.f.* (*med.*) Polionevraxită. • sil. *-li-o-mi-e-*. pl. *-e.* /<fr. ***poliomyéloencéphalite***.

polionevraxítă *s.f.* (*med.*) Boală a sistemului nervos central, ale cărui leziuni sînt localizate în substanţa cenuşie; poliomieloencefalită. • sil. *-li-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***polionévraxite***.

poliopíe *s.f.* (*med.*) Tulburare a vederii, constînd în perceperea multiplicată a unui obiect; vedere multiplă; poliopsie. • sil. *-li-o-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***polyopie***; cf. gr. *πολύς* „numeros", *ὄψ, ὀπός* „vedere".

polioplăsmă *s.f.* (*biol.*) Partea internă, granulară, netransparentă, a citoplasmei, situată sub hialoplasmă şi ectoplasmă. • sil. *-li-o-*. /<fr. ***polyoplasme***.

poliopsíe *s.f.* (*med.*) Poliopie. • sil. *-li-op-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***polyopsie***.

poliorexíe *s.f.* (*med.*) Foame excesivă; bulimie. • sil. *-li-o-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***polyorexie***.

poliorhidíe *s.f.* (*med.*) Anomalie congenitală caracterizată prin existenţa a mai mult de două testicule. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***polyorchidie***; cf. gr. *πολύς* „numeros", *ὄρχις* „testicul".

poliovulát, -ă *adj.* (*despre ovare*) Care are mai multe ovule. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***polyovulé***.

polioximetiléna *s.f.* (*chim.*) Compus obţinut prin polimerizarea formaldehidei, care se prezintă sub formă de pulbere albă, microcristalină, insolubilă în apă şi în solvenţi organici. • sil. *-li-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***polyoxyméthylène***, germ. ***Polyoxymethylene***.

polip[1]-Elem. de compunere „polipi". • şi *polipo-*. /<fr. ***polyp(o)***-; cf. gr. *πολύπους* „excrescenţă".

políp[2] *s.m.* **1** (*zool.*; *la pl.*) Nume generic dat celenteratelor fixate (marine), care au corpul moale, în formă de sac, prevăzut la un capăt cu orificiu buco-anal înconjurat de tentacule, iar la celălalt capăt cu un disc pentru fixare de un suport, care se reproduc prin înmugurire sau prin diviziune şi care trăiesc solitar sau în colonii; (*şi la sg.*) celenterat care face parte din acest grup. **2** (*med.*) Excrescenţă epitelială pedunculată, benignă, cărnoasă sau fibroasă, care se formează printr-o tumefiere sau printr-o hipertrofie cronică inflamatorie, pe unele mucoase. *Vorbeam pe nas din pricina unor polipi* (I. BOT.). • pl. *-i.* /<lat. ***pŏlypus, -i***, fr. ***polype***, germ. ***Polyp***; cf. gr. *πολύπους* <*πολύς* „mult, numeros", *πούς* „picior".

polipatíe *s.f.* (*med.*) Stare a cuiva atins simultan de mai multe boli. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***polypathie***.

polipectomíe *s.f.* (*chir.*) Extirpare a polipilor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***polypectomie***; cf. gr. *πολύς* „numeros", *ἐκτομή* „excizie".

polipeptidáză *s.f.* (*biochim.*) Enzimă capabilă să hidrolizeze peptidele. • pl. *-e.* /<fr. ***polypeptidase***.

polipeptidazemíe *s.f.* (*med.*) Prezenţa de polipeptidază în sînge. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***polypeptidasémie***.

polipeptídă *s.f.* (*chim.*) Compus macromolecular, cu structură amidică, rezultat din mai multe molecule de aminoacizi, prin eliminare de apă. • pl. *-e.* /<fr. ***polypeptide***.

polipeptidemíe *s.f.* (*med.*) Prezenţa polipeptidelor în serul sangvin. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***polypeptidémie***.

polipeptídic, -ă *adj.* (*chim.*) Care este format din polipeptide. • pl. *-ci, -ce.* /***polipeptidă*** + *-ic*.

polipeptidorahíe *s.f.* (*med.*) Prezenţa polipeptidelor în lichidul cefalorahidian. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***polypeptidorachie***.

polipeptiduríe *s.f.* (*med.*) Prezenţa polipeptidelor în urină. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***polypeptidurie***.

polipetál, -ă *adj.* (*bot.*; *despre flori, corole*) Care are mai multe petale; (*despre plante*) care are florile alcătuite din mai multe petale. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***polypétale***.

polipiér *s.m.* (*zool.*) Masă calcaroasă alcătuită din scheletul calcaros al polipilor din aceeaşi colonie. ◆ Colonie de polipi. • sil. *-pi-er.* pl. *-i.* /<fr. ***polypier***.

polipirén, -ă *adj.* (*despre fructe*) Care are mai mulţi sîmburi. • pl. *-i, -e.* /***poli-*** + *-piren*; cf. gr. *πολύς* „numeros", *πυρήν* „sîmbure".

poliploíd, -ă *adj.*, *s.m.* (*biol.*) **1** *adj.* (*despre organisme sau nuclee*) Care prezintă fenomenul de poliploidie. **2** *s.m.* Exemplar dintr-o specie, cu un număr de cromozomi mai mare decît cel care se găseşte de obicei la specia respectivă. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***polyploïde***, germ. ***Polyploid***.

poliploidíe *s.f.* (*biol.*) (Fenomen de) creştere (naturală sau provocată de agenţi fizici) a numărului de cromozomi în celulele organismelor animale şi vegetale inferioare faţă de numărul de cromozomi caracteristic speciei respective şi care se manifestă prin mărirea dimensiunilor organismului sau ale unor organe ale acestuia. • sil. *-plo-i-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***polyploïdie***, germ. ***Polyploidie***; cf. gr. *πολύς* „mult".

poliploidizá *vb. I. tr.* (*biol.*) A face poliploid, sporind numărul cromozomilor. • sil. *-plo-i-*. prez.ind. *-ez.* /<fr. ***polyploïdiser***.

polipnée *s.f.* (*med.*) Creştere a frecvenţei respiraţiei peste limitele normale în urma unui efort fizic, a unei emoţii puternice, a unor afecţiuni cardiace, pulmonare etc. • /<fr. ***polypnée***; cf. gr. *πολύς* „mult, numeros", *πνέω* „a respira".

polipód, -ă *adj.*, *s.m.* **I** *adj.* (*entom.*) Care are mai multe picioare. *Insecte polipode.* **II** *s.m.* (*bot.*) Nume generic dat mai multor specii de plante erbacee, cu frunze adînc lobate, ale căror rădăcini se prind de baza trunchiurilor arborilor pe lîngă care cresc (*Polypodium*). **III** *s.f.* (*bot.*) Feriga stejarului. • pl. *-zi, -de.* /<fr. ***polypode***; cf. gr. *πολύς* „numeros", *πούς, ποδός* „picior".

polipodiácee *s.f.* (*bot.*; *la pl.*) Familie de plante care cuprinde o parte din ferigile terestre (*Polypodiaceae*); (*şi la sg.*) plantă care face parte din această familie. • pl. *-cee.* /<fr. ***polypodiacées***.

polipodíe *s.f.* (*med.*) Malformaţie congenitală constînd în prezenţa unui număr mai mare de picioare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***polypodie***.

polipoíd, -ă *adj.* Care are aspect de polipi. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***polypoïde***.

polipór *s.m.* (*bot.*) Ciupercă din familia poliporaceelor, cu numeroşi pori, cărnoasă, care creşte pe arbori. • pl. *-i.* /<fr. ***polypore***.

poliporácee *s.f.* (*bot.*; *la pl.*) Familie de ciuperci basidiomicete, cu pori, anuale sau perene, comestibile sau necomestibile, în formă de cruste, de console, de copită sau de pălărie cu picior (*Polyporaceae*); (*şi la sg.*) ciupercă din această familie; poliporee. • pl. *-cee.* /<fr. ***polyporacées***.

poliporée *s.f.* (*bot.*) Poliporacee. • pl. *-ee.* /<fr. ***polyporées***.

polipós, -oásă *adj.* (*med.*) Care este de natura polipilor. • pl. *-oşi, -oase.* /<fr. ***polypeux***.

polipotóm *s.n.* (*chir.*) Instrument chirurgical pentru ablaţiunea polipilor. • /<fr. ***polypotome***.

polipóză *s.f.* (*med.*) Boală caracterizată prin dezvoltarea mai multor polipi pe aceeaşi mucoasă. • pl. *-e.* /<fr. ***polypose***.

poliпragmazíe *s.f.* (*med.*) Situaţie în care i se prescriu bolnavului prea multe medicamente. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<germ. ***Polypragmasie***.

poliprismátic, -ă *adj.* Care este în formă de prismă multiplă. • pl. *-ci, -ce.* /***poli-*** + ***prismatic***.

polipropilénă *s.f.* Material plastic rezistent la temperaturi ridicate, la acizi minerali concentraţi şi la cea mai mare parte a agenţilor chimici, obţinut prin polimerizarea catalitică a propilenei, care este folosit la fabricarea conductelor, a unor recipiente, a unor obiecte de menaj etc. • pl. *-e.* /<fr. ***polypropylène***.

poliptíc *s.n.* (*a. plast.*) Pictură executată pe mai multe panouri (articulate), care cuprind, fiecare, cîte o scenă a compoziţiei prea ansamblu. • pl. *-uri.* /<fr. ***polyptique***; cf. gr. *πολύς* „numeros", *πτύξ, -υχός* „cută".

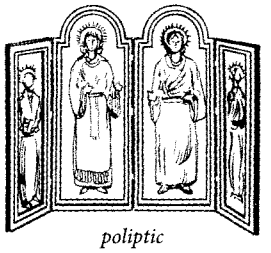

poliptic

poliptotón *s.n.* (*ret.*) Figură de stil constînd în reluarea aceluiaşi cuvînt sub diverse forme flexionare. Ex. *De-i vezi murind, să-i laşi să moară, căci moartea e menirea lor* (COŞB.). • /<fr. ***polyptoton***.

poliradiculonevrítă *s.f.* (*med.*) Afecţiune caracterizată prin inflamarea rădăcinilor nervilor rahidieni sau cranieni. • pl. *-e.* /<fr. ***polyradiculonévrite***.

polirémă *s.f.* (*nav.*) Corabie cu mai multe rînduri de vîsle. • pl. *-e.* /<fr. ***polyrème***.

polirítmic, -ă *adj.* (*despre versuri*) Care are mai multe ritmuri; care are ritm variat. • pl. *-ci, -ce.* /<engl. ***polyrhythmic***.

poliritmíe *s.f.* (*muz.*) Combinaţie simultană a două sau a mai multe linii melodice cu structuri ritmice diferite, în care timpii tari (iniţiali) coincid. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***polyrythmie***; cf. gr. *πολύς* „numeros", *ῥυθμός* „ritm".

pólis *s.n.* (*în Grecia antică*) Formă de organizare statală sclavagistă; cetatea întărită a conducătorului militar, care s-a transformat în centru economic şi politic; oraş-stat care avea independenţă economică şi politică. • pl. *-uri.* /<fr. ***polis***, ngr. ***πόλις***; cf. gr. *πόλις* „cetate".

polisarcíe *s.f.* **1** (*med.*) Dezvoltare excesivă a grăsimii, a muşchilor. **2** (*bot.*) Dezvoltare anormală a unor plante, provocată de excesul de suc nutritiv. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***polysarcie***.

polisemántic, -ă *adj.* (*lingv.*; *despre cuvinte sau unităţi frazeologice*) Care are mai multe sensuri. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***polysémantique***; cf. gr. *πολύς* „numeros", *σημαντικός* „semnificativ".

polisemantísm *s.n.* (*lingv.*) Polisemie. • /<fr. ***polysémantisme***.

polisémic, -ă *adj.* (*lingv.*) Care aparţine polisemiei; care se referă la polisemie; care are polisemie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***polysémique***.

polisemíe *s.f.* **1** (*lingv.*) Calitate a unui cuvînt sau a unei unităţi frazeologice de a avea mai multe sensuri; polisemantism. **2** (*estet.*) Proprietate a operei de artă de a avea pentru contemplator mai multe sensuri, care se dezvăluie succesiv, în funcţie de contextul social-cultural, de momentul istoric în care este receptată opera etc. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***polysémie***; cf. gr. *σῆμα* „semn".

polisemizáre *s.f.* (*lingv.*) Faptul de a da unui cuvînt caracter de polisemie. • pl. *-ări.* /***polisem[ic]*** + *-iza*.

polisensibilizáre *s.f.* (*med.*) Sensibilizare a organismului la mai mulţi antigeni. • pl. *-ări.* /***poli-*** + ***sensibilizare***, după fr. *polysensibilisation*.

polisenzoriál, -ă *adj.* Care priveşte simultan mai multe simţuri; plurisenzorial. • sil. *-ri-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***polysensoriel***.

polisepál, -ă *adj.* (*bot.*; *despre caliciul florilor*) Care are mai multe sepale; (*despre plante*) cu caliciul format din mai multe sepale. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***polysépale***.

poliserítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a mai multe seroase. • pl. *-e.* /<fr. ***polysérite.***

polisialíe *s.f.* (*med.*) Ptialism. • sil. *-si-a-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***polysialie***; cf. gr. *πολύς* „mult", *σίαλον* „salivă".

polisiér *s.n.* (*fran.*) Roman sau film polițist. • sil. *-si-er.* scris și *policier.* pl. *-e.* /<fr. ***policier.***

polisígmă *s.f.* (*lingv.*) Aliterație constînd în repetarea consoanei *s.* • pl. *-e.* /<lat. ***polysigma***; cf. lat. ***polysigma*** <gr. *πολύς* „mult", *σίγμα* numele literei „s".

polisilăb, -ă *adj.* (*lingv.*) Polisilabic. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***polysyllabe.***

polisilăbic, -ă *adj.* (*lingv.*) **1** (*despre cuvinte*) Care este format din două sau mai multe silabe. **2** (*despre limbi*) Care are, în general, cuvinte polisilabice. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***polysyllabique.***

polisilogísm *s.n.* (*log.*) Raționament deductiv complex, format din două sau mai multe silogisme unite astfel încît concluzia silogismului anterior (*prosilogism*) devine una dintre premisele silogismului următor (*episilogism*). • pl. *-e.* /<fr. ***polysyllogisme.***

polisilogístic, -ă *adj.* (*log.*) Care se referă la polisilogism; care prezintă polisilogism. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***polysyllogistique.***

polisimétric, -ă *adj.* Care prezintă polisimetrie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***polysymétrique.***

polisimetríe *s.f.* Simetrie multilaterală, cu mai multe plane. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***polysymétrie.***

polisindét *s.n.* v. polisindeton.

polisíndeton *s.n.* (*ret.*) Figură de stil care constă în întrebuințarea repetată a unei conjuncții (de obicei „și") la începutul fiecăreia dintre părțile coordonate ale unei fraze sau înaintea fiecăruia dintre termenii unei enumerări, pentru a da discursului mai multă forță și energie. • și *polisíndet s.n.* /<fr ***polysyndéton***; cf. gr. *πολυσύνδετον* „legătură multiplă".

polisinodíe *s.f.* (*polit.*) Guvernare în care fiecare ministru este înlocuit printr-un consiliu. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***polysynodie***; cf. lat. *synŏdus, -i,* gr. *σύνοδος* „adunare".

polisintétic, -ă *adj.* (*lingv.; despre unele limbi*) Care are frazele formate dintr-un singur termen, ca rezultat al unirii tuturor părților frazei într-un singur cuvînt compus lung; incorporant. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***polysynthétique***, germ. ***polysyntetisch.***

polisintetísm *s.n.* (*lingv.*) Caracteristică a unei limbi de a fi polisintetică; caracter polisintetic al unei limbi. • /<fr. ***polysynthéthisme.***

polisintéză *s.f.* (*în limbile polisintetice*) Folosire a unui singur cuvînt lung și complex pentru mai multe cuvinte. • pl. *-e.* /<fr. ***polysynthèse.***

polismăn *s.m.* v. policeman.

polisoár *s.n.* Instrument pentru lustruit unghiile. • pl. *-oare.* /<fr. ***polissoir.***

polisomatíe *s.f.* (*biol.*) Prezență a celulelor diploide și poliploide într-un țesut sau organ. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***polysomatie.***

polispérm, -ă *adj.* **1** (*biol.*) Care prezintă polispermie. **2** (*bot.; despre fructe*) Care are mai multe semințe. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***polysperme.***

polispermíe *s.f.* (*biol.*) Fecundare a ovulului de către mai mulți gameți masculi. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***polyspermie***, engl. ***polyspermy***; cf. gr. *πολύς* „mai mulți", *σπέρμα* „sămînță".

polispór *s.m.* (*biol.*) Celulă reproducătoare care se divide în mai mulți spori. • pl. *-i.* /<fr. ***polyspore.***

polisportív, -ă *adj., s.m., s.f.* (Sportiv) care practică mai multe sporturi (și este capabil să obțină în toate rezultate meritorii). • pl. *-i, -e.* /***poli-*** + ***sportiv***; cf. it. *polisportivo.*

polistelíe *s.f.* (*bot.*) Prezență la unele ferigi a mai multe stiluri, avînd fiecare pericicilul și endodermul său. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***polystélie.***

polistemón, -ă *adj.* (*bot.; despre flori*) Care are numeroase stamine. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***polystémone.***

polistemonie *s.f.* (*bot.*) Prezență în floare a numeroase verticile de stamine. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***polystémonie.***

polistétic, -ă *adj.* (*bot.*) Care prezintă polistelie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***polystétique.***

polistíl, -ă *adj.* (*arhit.; despre edificii*) Care are numeroase coloane. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***polystile.***

polistirén *s.m.* Material plastic solid, incolor sau gălbui, transparent, solubil în benzen, rezistent chimic și electric, obținut prin polimerizarea stirenului, care se folosește ca material electroizolant, în radiotehnică și în televiziune, la fabricarea unor obiecte casnice etc. • pl. *-i.* /<fr. ***polystyrène***, engl. ***polystyrene.***

polistografíe *s.f.* (*med.*) Metodă de diagnostic constînd în expuneri radiologice succesive, pe același film, a vezicii urinare umplute și golite. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***poli-*** + ***cistografie.***

polisubstituít, -ă *adj.* (*chim.; despre derivați*) Care este obținut prin substituirea mai multor atomi ai unei molecule. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***polysubstitué.***

polisulfúră *s.f.* (*chim.*) Compus chimic obținut prin topirea sulfurilor cu sulf sau prin dizolvarea sulfului în soluție de sulfuri, colorat de la galben pînă la roșu, care este întrebuințat în chimia analitică și la combaterea paraziților plantelor. • pl. *-i.* /<fr. ***polysulfure.***

póliș *s.m.* (*alim.; fam.*) Sortiment de cîrnați proaspeți, preparați din carne de vită și de porc tocată, afumată la cald și apoi fiartă; cîrnat polonez. • pl. *-i.* /<engl. ***polish*** *[sausage]*, germ. ***polish*** *[Wurst].*

polișinél *s.m.* **1** Personaj caraghios din comedia bufă. ◆ Marionetă cu cocoașă în spate. **2** Fig. Persoană care face pe alții să rîdă prin glume, prin gesturi caraghioase etc.; persoană care este considerată în societate ca un bufon. ◆ Persoană lipsită de o linie fermă de conduită și de o opinie personală constantă. ◇ *Secretul lui polișinel* = secret cunoscut de toată lumea; ceea ce toată lumea știe, dar se ține secret. • scris și *polichinelle.* /<fr. ***polichinelle***; cf. nm. pr. *Pulcinella*, personaj din *commedia dell'arte.*

politéhnic, -ă *adj.* Care cuprinde mai multe specialități tehnice; care se referă la mai multe specialități tehnice. ◇ *Institut politehnic* (și *subst. f.*) = instituție de învățămînt superior care pregătește specialiști în diferite domenii ale științelor tehnice. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***polytechnique***; cf. gr. *πολύς* „mult, numeros", *τέχνη* „artă; meșteșug".

politehniciăn, -ă *s.m., s.f., adj.* (*fam.*) (Persoană) care studiază sau predă la un institut politehnic; politehnist. • sil. *-ci-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***polytechnicien.***

politehnicísm *s.n.* Caracter politehnic (exagerat). • ***/politehnic*** + *-ism.*

politehníst, -ă *s.m., s.f.* Politehnician. • pl. *-iști, -iste.* ***/politehn[ic]*** + *-ist.*

politehnizáre *s.f.* Orientarea învățămîntului (de cultură generală) spre dezvoltarea cunoștințelor tehnice și spre formarea unor deprinderi practice în diverse ramuri ale tehnicii. • pl. *-ări.* ***/poli-*** + ***tehnizare***, după rus. *политехнизация.*

politeísm *s.n.* (*relig.*) Religie care admite existența mai multor divinități; credință în mai multe divinități. *Platon... a atacat politeismul, fără a lovi totuși în divin* (E. LOV.). • /<fr. ***polythéisme***; cf. gr. *πολύς* „mult", *θεός* „zeu".

politeíst, -ă *s.m., s.f., adj.* (*relig.*) **1** *s.m., s.f.* Adept al politeismului. **2** *adj.* Care aparține politeismului sau politeiștilor, care se referă la politeism sau la politeiști. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***polythéiste.***

politelíe *s.f.* (*med.*) Existența mai multor mameloane pe o singură mamelă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***polythélie.***

politemátic, -ă *adj.* (*muz.*) Care are mai multe teme. ◆ Care se referă la politematism. • pl. *-ci, -ce.* /<it. ***politematico.***

politemátism *s.n.* (*muz.*) Principiu de compoziție care presupune existența a două sau a mai multor teme, supuse unui proces de dezvoltare. • ***/poli-*** + ***tematism.***

politéță *s.f.* v. politeță.

politéțe *s.f.* **1** Atitudine, comportare care se caracterizează prin bună-cuviință, respect și amabilitate în relațiile cu ceilalți oameni. *El mă primi cu acea aleasă politețe* (C. NEGR.). ◇ *Pronume* (*personal* sau *posesiv*) *de politețe* = pronume care se folosește în vorbirea cu sau despre o persoană căreia i se cuvine respect sau pentru a-i impune respect. *Formulă de politețe* v. formulă. ◇ Loc.adj. *De politețe* = *a)* care exprimă politețe; amabil, politicos. *El îmi zice cîteva cuvinte de politețe* (PER.); *b)* protocolar. *Nu strică să-i mai aducă aminte cu prilejul unei vizite obligatorii de politețe* (REBR.). ◇ Loc.adv. *Din* (sau *de*) *politețe* = obligat de anumite cerințe (formale) de conduită, de etichetă; în mod formal, pentru a salva aparențele. *Clătină din cap cu regret, de politețe* (SADOV.). ◆ Ansamblu de reguli de comportament potrivit cerințelor bunei-cuviințe, ale amabilității și ale respectului reciproc. *Politețea ne oprește a o numi* (MAIOR.). **2** (*fam.; la pl.*) Cuvinte sau gesturi care exprimă politețea (exagerată a) cuiva față de cineva. *Aprobam tot, întrecîndu-ne în politeți* (BRĂ.). • pl. *-i, -uri.* și *politéță s.f.* /<fr. ***politesse.***

polític, -ă *s.f., adj.* (*polit.*) **I** *s.f.* **1** Știința și arta de a guverna un stat; formă de organizare și de conducere a unei comunități umane prin care se instituie și se menține o anumită ordine internă și se garantează, se asigură securitatea externă; activitate, orientare, acțiune a unei clase sociale, a unor partide, a unor grupări sociale (în raport cu statul), determinată de interesele și de scopurile lor (în domeniul conducerii treburilor interne și externe); activitate, orientare, acțiune a organelor puterii și conducerii într-un stat, care reflectă orînduirea socială și structura economică a țării; ideologie care reflectă această activitate, orientare, acțiune. *Politică, religie, moarte, cîntec... nimic nu era străin de mintea lui* (VLAH.). ◇ *Politică economică* = totalitatea principiilor, normelor, măsurilor, mijloacelor folosite de stat pentru realizarea unor obiective economice. *Politică internă* = forma de organizare, de activitate și de conducere a unei comunități umane în limitele teritoriului național, potrivit unui program care reflectă ideologia, idealurile unei (sau unor) clase. *Politică externă* = totalitatea obiectivelor și a acțiunilor pe care și le asumă un stat pe planul relațiilor internaționale; totalitatea metodelor și a mijloacelor prin care statul acționează pentru realizarea obiectivelor asumate. *Politică colonială* v. colonial. *Politică de mînă forte* v. mînă. ◇ Expr. *A face politică* = a lua parte în mod activ la discutarea și rezolvarea treburilor statului. *Nu mai vreau eu să faci politică* (CA. PETR.). **2** (*fam.*) Tactică, comportare (abilă) folosită de cineva pentru a atinge un scop. *Asta fu politica: să se mai astîmpere gura lumii* (SADOV.). **3** (*înv.*) Ceremonial, etichetă. *Chiar și politica cere să mergem să-l salutăm* (PANN). **II** *adj.* **1** Care aparține politicii, de politică, care se referă la politică; politicesc. *Nu se pronunță definitiv pentru nici o doctrină politică* (FIL.). ◇ *Drepturi politice* = drepturi de participare a cetățenilor la conducerea statului. *Nivel politic* = grad de pregătire a cuiva în probleme de politică generală; orientare justă în astfel de probleme. *Om politic* (și, *înv., subst. m.*) = persoană care are un rol important în activitatea politică, care își desfășoară activitatea în domeniul politicii. *Alianță politică* v. alianță. *Animal politic* v. animal. *Azil politic* v. azil. *Culoare politică* v. culoare. *Geografie politică* v. geografie. ◆ (*subst. n.*) (Aspect al sistemului social care cuprinde) conștiința politică, relațiile, instituțiile și organizațiile politice etc.; viață politică. **2** Care are sau care exprimă o comportare abilă, diplomatică; dibaci, șiret. *Ș-a pus toată silința cu un politic mijloc* (PANN). **3** (*înv.; în forma „politicesc"*) Juridic; civil; cetățenesc. **4** (*înv.; în forma „politicesc"*) Laic, profan. *Cîte soboare... de fețe bisericești și politicești... n-au trecut prin satul nostru spre mănăstiri?* (CR.) • pl. *-ci, -ce.* și (*înv.*) *politicésc, -eáscă* *adj.* /<lat. ***politĭcus, -a, -um,*** ngr. ***πολιτικός***, fr. ***politique***; cf. gr. *πόλις* „oraș".

politícă *s.f.* (*fam.; mai ales la pl., în forma „politicale"*) **1** Problemă politică; noutate politică. *Sînt și eu om de stat ca oricine și pot să ridic în spinare sarcina politicalelor* (ALECS.). ◆ (*adj.*) Care aparține politicii, care se referă la politică. *Socot că popii trebui să-și caute de slujbă, Iar nu să se îndese în trebi politicale* (C. NEGR.). **2** Mijloc folosit pentru atingerea unui scop; stratagemă. • pl. *-ale.* /<ngr. ***πολιτική.***

politicárd *s.m.* (*peior.*) Persoană care face o politică personală lipsită de valoare și se complace în intrigi; adept al unei politici neprincipiale. • pl. *-zi.* /<fr. ***politicard.***

politicăstru *s.m.* (*peior.*) Om politic lipsit de orizont, preocupat de interese meschine; politician de duzină, lipsit de valoare. *Era, în adevăr în Ploiești, pe atunci, o mînă de politicaștri, cari se numeau moderați* (CAR.). • pl. *-ștri.* ***/politic*** + *-astru*, după *poetastru.*

politicárie *s.f.* (*fam., peior.*) Politicianism. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* ***/politică*** + *-ărie.*

politicésc, -eăscă *adj.* v. politic.

politicéște *adv.* (*polit.*) Din punct de vedere politic. *Dacă nu politicește, măcar prietenește cred că meritățm un răspuns* (BĂLC.). • ***/politic*** + *-ește.*

politichíe *s.f.* (*înv.*) Abilitate, isteține, dibăcie. *Avem și noi o țîră de politichie* (ALECS.). • g.-d. *-iei.* /<ngr. ***πολιτική.***

politicí *vb. IV.* (*înv.*) **1** *intr., tr.* A conduce din punct de vedere politic. ◆ (*intr., refl.*) A face politică; a discuta politică. *Îi eram vecin și petreceam zile întregi la Balta Liman, politicind cu dînsul* (GHICA). **2** *refl. pas.* A se obișnui, a se practica; a se folosi. *Numărul arăpesc... să politicește acum împreună cu numărul moldovenesc* (AMF.). **3** *tr.* (*compl. indică prețuri sau procente*) A stabili, a fixa. *Socotindu-se cu prețurile politicite în această parte a județului* (I. ION.). **4** *tr., refl.* Fig. A (se) civiliza, a (se) cultiva, a face să progreseze sau a progresa. • prez.ind. *-esc.* / ***politic*** *+ -i*; cf. fr. *politiquer*.

politician *s.m.* **1** (*polit.*) Om politic; persoană care face politică (în interes personal, de grup etc.); persoană care deține un rol important în politică. *Îi recunoștea pe toți politicienii și diplomații* (GAL.). **2** (*peior.*) Persoană care face din politică un mijloc (abil și) demagogic pentru realizarea intereselor personale, pentru obținerea de foloase personale. • sil. *-ci-an.* pl. *-ieni.* /<fr. ***politicien***.

politicianism *s.n.* (*polit.*) Activitate politică bazată pe practici imorale și demagogice și orientată spre realizarea unor anumite interese personale, de grup sau de partid; (*fam., peior.*) politicărie. *[De] cîte intrigi și de cîte presiuni uzează politicianismul chiar în justiție* (CE. PETR.). ◆ Conduită, atitudine specifică politicianului. • sil. *-ci-a-.* /***politician*** *+ -ism*.

politicianíst, -ă *s.m., adj.* (*polit.*) **1** *s.m.* Persoană care face politică în scopul realizării intereselor personale; adept al politicianismului. **2** *adj.* Care aparține politicianismului, care se referă la politicianism, care este propriu, caracteristic politicianismului sau politicianistului. *Filozofia sa socială pune mai presus construcția decît formalismul politicianist* (CĂL.). • sil. *ci-a-.* pl. *-iști, -iste.* /***politician*** *+ -ist*.

politicít, -ă *adj.* (*înv.; despre popoare, oameni etc.*) **1** Care este civilizat. **2** Care este educat. • pl. *-i, -e.* /v. ***politici***.

politicós, -oásă *adj.* (*despre oameni*) Care se poartă cuviincios, respectuos, delicat cu cei din jur; care are o atitudine binevoitoare, amabilă, îndatoritoare față de cineva; cuviincios, bine-crescut, manierat, civilizat, curtenitor. *Politicos, domnișorul s-a ridicat în picioare* (STANCU). ◆ (*despre gesturi, manifestări etc. ale oamenilor*) Care arată, demonstrează politețe. <> (*adv.*) *Conductorul salută politicos și trece mai departe* (CAR.). • pl. *-oși, -oase.* /<ngr. ***πολιτικός***.

politíe *s.f.* (*înv.*) **1** Activitate, practică politică, afaceri politice. *Alesără o comisie Din cei mai procopsiți cărturari, Știuți în lucru de politie* (BUD.). **2** Oraș, cetate. *Sate mici..., mărindu-se, se-nformă tîrguri și politii* (SĂU.). <> *Vornic de politie* (sau *al politiei*) v. vornic. **3** Comportare, conduită. **4** Ceremonial; alai; protocol. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<ngr. ***πολιτεία***.

politíp *s.n.* (*tipogr.*) Grup de cuvinte sau de semne tipografice turnate într-o singură bucată și folosite mai ales la titluri. • pl. *-uri.* /<fr. ***polytype***.

politípic, -ă *adj.* (*biol.; despre specii*) Care prezintă populații, rase, subspecii diferite. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***polytypique***.

politizá *vb. I. tr.* (*polit.*) A da caracter politic; a orienta ceva în sens politic; a prezenta ceva sub raport politic; a interpreta politic. • prez.ind. *-ez.* /<germ. ***politisieren***, fr. ***politiser***.

politizáre *s.f.* (*polit.*) Acțiunea de *a politiza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***politiza***.

politológ, -ă *adj. s.m., s.f.* (*polit.*) (Persoană) care este specialist în politologie. • pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***politologue***.

politológic, -ă *adj.* (*polit.*) Care ține de politologie, care se referă la politologie. <> *Formalism politologic* v. formalism. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***politologique***.

politologíe *s.f.* (*polit.*) Ramură a științelor sociale, care se ocupă cu studiul activităților, relațiilor, instituțiilor politice, fenomenului politic în ansamblul său; știință politică. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***politologie***; cf. gr. *πόλις* „cetate, oraș", *λόγος* „știință".

politóm, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* (*biol.; despre organe*) Care este divizat în mai multe părți. **2** *s.n.* (*med.*) Tomograf cu trei tipuri de deplasare a tubului. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***polytome***; cf. gr. *πολύς* „mult", *τομή* „tăiere".

politomíe *s.f.* (*log.*) Diviziune în mai multe părți, grupe, specii etc. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***polytomie***; cf. gr. *πολύς* „mult", *τομή* „tăiere".

politonál, -ă *adj.* (*muz.*) Care aparține politonalității, care se referă la politonalitate; care prezintă politonalitate. • pl. *-i, -e.* /<germ. ***polytonal***, engl. ***polytonal***.

politonalísm *s.n.* (*muz.*) Combinație simultană de elemente melodice care aparțin unor tonalități diferite; politonalitate. • /<fr. ***polytonalisme***.

politonalitáte *s.f.* (*muz.*) Politonalism. • /<germ. ***Polytonalität***, fr. ***polytonalité***.

politóp, -ă *adj.* (*biol.*) Care este format pe areale diferite. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***polytope***.

politópic, -ă *adj.* (*med.; despre afecțiuni*) Care are localizări multiple. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***polytopique***.

politopíe *s.f.* **1** (*med.*) Localizare a unei boli în mai multe organe sau țesuturi. **2** (*biol.*) Diversificare a mai multor populații locale în funcție de condițiile de biotop. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***polytopie***.

politraumatísm *s.n.* (*med.*) Traumatism cu leziuni multiple. • pl. *-e.* /<fr. ***polytraumatisme***.

politraumatizát, -ă *adj.* (*med.; despre răniți*) Care are mai multe leziuni în urma aceluiași accident. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***polytraumatisé***.

politrichíe *s.f.* (*med.*) Hipertricoză. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***polytrichie***.

politríh, -ă *adj.* (*biol.; despre organisme*) Care are mai mulți peri, cili sau flageli. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***polytrique***, lat. ***polytrichum***.

politróf, -ă *adj.* (*biol.*) Care prezintă politrofie. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***polytrophe***.

politrofíe *s.f.* (*biol.*) **1** Exces de nutriție. **2** Capacitate de adaptare la nutriție diferențiată. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***polytrophie***; cf. gr. *πολύς* „numeros", *τροφή* „hrană".

politróp, -ă *adj., s.f.* **I** *adj.* **1** Care prezintă politropism. **2** *Transformare politropă* = transformare de stare a unui sistem fizico-chimic fluid, în timpul căreia variază toți (sau unii dintre) parametrii fluidului, căldura specifică rămînînd constantă și independentă de presiune și de volumul specific. **II** *s.f.* Curbă care reprezintă o transformare politropă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***polytrope***, germ. ***polytrop***.

politropísm *s.n.* (*biol.*) Mare capacitate de adaptare. • /<germ. ***Polytropismus***.

politrúc *s.m.* Instructor, îndrumător politic în armata sovietică. ◆ (*deprec.*) Activist politic (în armată, în cultură etc.). • pl. *-ci.* /<rus. ***политрук***.

poliță *s.m.* **1** (*adm.; în vechea organizare a țării*) Șef al poliției într-un oraș de provincie sau într-o circumscripție a unui oraș; polițmaistru. *Un polițai s-apropie și dă ofițeriului o hîrtie* (C. NEGR.). ◆ (*înv.*) Sergent de stradă sau agent de poliție. **2** (*fam.*) Agent de poliție; polițist. • pl. *-ai.* /<germ. ***Polizei***.

póliță[1] *s.f.* **1** Suport (de scîndură) fixat orizontal pe un perete, într-un dulap etc., pe care se țin diferite obiecte, alimente etc. *Cărțile zac neatinse pe polițe* (CE. PETR.).◆ Ext. Obiect de mobilier prevăzut cu asemenea suporturi. **2** Nume dat unor obiecte, unelte etc. asemănătoare cu o poliță. **3** (*geomorf.*) Formă de relief îngustă, pe versanții văilor erodate dintr-o regiune cu structură tabulară, care apare ca o treaptă la o anumită înălțime deasupra fundului văii. • pl. *-e, -i.* /<sl. veche ***полица***.

póliță[2] *s.f.* **1** (*fin.*) Act prin care o persoană dispune debitorului ei să plătească o sumă de bani unei alte persoane sau la ordinul acesteia (la data stabilită); trată. *O poliță rămăsese ascunsă în vreo mobilă* (CĂL.). <> *Poliță de încărcare* = conosament. *Poliță în alb* = poliță pe care nu figurează numele beneficiarului. <> Expr. (*fam.*) *A plăti* (cuiva) *polița* = a se răzbuna (pe cineva). **2** *Poliță de asigurare* = document emis de o instituție de asigurare prin care se certifică încheierea unui contract de asigurare a vieții sau a bunurilor materiale ale unei persoane. • pl. *-e.* /<ngr. ***πόλιτσα***, it. ***polizza***.

poliție *s.f.* **1** Organ de stat care este însărcinat cu asigurarea ordinii publice și cu reprimarea infracțiunilor. <> *Poliție judiciară* = secție a poliției care se ocupă cu urmărirea infractorilor de drept penal pentru a fi deferiți instanțelor judecătorești. *Poliție sanitară* = instituție sanitară care supraveghează și controlează aplicarea în practică a metodelor de ocrotire a sănătății oamenilor, a animalelor domestice etc. *Poliție rurală* = (*înv.*) instituție care se ocupa cu paza terenurilor agricole. *Poliție comunitară* = departament de poliție care se ocupă cu asigurarea ordinii și liniștii publice, cu paza obiectivelor și a bunurilor de interes public sau privat. *Poliție de proximitate* = grup de persoane cu atribuții polițienești care asigură securitatea, liniștea locuitorilor din anumite zone, cartiere etc. *Agent de poliție* v. agent. *Comisar de poliție* v. comisar. *Poliția criminală* v. criminal. *Prefect de poliție* (sau *al poliției*) v. prefect. *Poliție de siguranță* v. siguranță. ◆ Colect. Totalitatea polițiștilor care fac parte din acest organ de stat; reprezentanții poliției. *Străzile erau blocate de poliție.* **2** Local în care se află sediul poliției. *Alerg la poliție* (ALECS.). **3** Control și supraveghere a ordinii publice. <> Expr. *A face poliție* = a menține ordinea într-un mod sever și autoritar; a supraveghea. ◆ Pază, supraveghere (a ordinii, disciplinei). *E trebuincios a se înființa un vas militar de poliție* (DOC.). **4** (*înv.*) Regulament de ordine internă stabilit de o adunare, de o societate. • sil. *-ți-e.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) ***polițiúne*** *s.f.* /<rus. ***полиция***, fr. ***police***, germ. ***Polizei***; cf. lat. *polītia, -ae*.

polițienésc, -eáscă *adj.* **1** Care aparține poliției sau polițistului, care se referă la poliție sau la polițist; polițist. *Urma să puie o ordine de natură polițienească* (DOC.). <> (*înv.*) *Medicină polițienească* = medicină legală. *Aparat polițienesc* v. aparat. **2** (*despre state sau regimuri politice*) A căror putere se bazează pe poliție și pe jandarmerie. • sil. *-ți-e-.* pl. *-ești.* /***poliție*** *+ -enesc*.

polițienéște *adv.* În felul polițiștilor, ca polițiștii. ◆ Ext. În mod excesiv de sever, de autoritar. • sil. *-ți-e.* /***poliție*** *+ -ește*.

polițísm *s.n.* **1** (*deprec.*) Fel de a fi, de a gîndi, de a acționa în spirit polițienesc, excesiv de sever, de autoritar, violent. *Polițismul îi repugna* (REBR.). **2** Activitate efectuată de poliție, pentru menținerea ordinii. *Polițismul e egal de sever cu toată lumea* (RALEA). • /***poliție*** *+ -ism*.

polițíst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Agent de poliție, funcționar de poliție. <> *Polițist de proximitate* = persoană care face parte din poliția de proximitate. **2** *adj.* Care aparține poliției sau polițistului, care se referă la poliție sau la polițist; polițienesc. ◆ (*despre romane, filme* etc.) În care sînt înfățișate fapte criminale, misterioase, a căror enigmă este dezlegată de un polițist sau de un detectiv. *Pasiunea sa erau filmele polițiste.* • pl. *-iști, -iste.* /<germ. ***Polizist***.

polițiúne *s.f* v. poliție.

polițmáistru *s.m.* (*înv.*) Șef de poliție. ◆ Polițai. • pl. *-ștri.* /<rus. ***полицмейстер***, germ. ***Polizmeister***.

poliuretán *s.n.* (*chim.*) Compus macromolecular obținut prin polimerizarea unor compuși chimici cu glicoli, care se folosește la fabricarea materialelor plastice, a lacurilor, a adezivilor etc. • pl. *-i.* /<fr. ***polyuréthane***, engl. ***polyurethane***, germ. ***Polyurethane***.

poliuretánic, -ă *adj.* (*chim.*) Care este alcătuit din poliuretan. *Spumă poliuretanică.* • pl. *-ci, -ce.* /***poliuretan*** *+ -ic*.

poliuríe *s.f.* (*med.*) Eliminare de urină în cantitate mai mare decît cea normală; hiperureză. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***polyurie***; cf. gr. *πολύς* „numeros", *οὖρον* „urină".

polivalént, -ă *adj.* **1** (*chim.; despre elemente chimice*) Care poate prezenta în compușii pe care îi formează valențe diferite; multivalent, plurivalent. <> *Alcool polivalent* = polialcool. **2** (*med.; despre seruri, vaccinuri*) Care este eficient împotriva mai multor specii de bacterii. **3** Care îndeplinește mai multe funcții, mai multe posibilități de funcționare. <> *Cuvînt polivalent* = cuvînt care are mai multe semnificații. *Logica polivalentă* v. logic. ◆ (*despre clădiri*) Care este utilizat în mai multe scopuri. *Sală polivalentă.* **4** Fig. (*despre oameni*) Care are calități, valori multiple. *Un artist polivalent.* • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***polyvalent***; cf. gr. *πολύς* „mult, numeros", lat. *valere* „a valora".

polivalénță *s.f.* **1** (*chim.*) Însușirea elementelor chimice de a prezenta valențe diferite în combinațiile pe care le formează; însușirea de a fi polivalent. **2** Capacitatea operei de artă de a fi receptată ca valoare estetică în etape succesive. **3** Fig. Însușirea de a fi polivalent. *Publicul nu poate admite polivalența talentului* (E. LOV.). • pl. *-e.* /<fr. ***polyvalence***.

polivinil *s.n.* Masă plastică foarte rezistentă, obținută prin polimerizarea acetatului de vinil, a clorurii de vinil etc., care se folosește la fabricarea lacurilor și a vopselelor, ca material în construcție etc. • /<fr. ***polyvinyle***.

polivinílic *adj.* (*chim.*) ◇ *Alcool polivinilic* = compus macromolecular obținut industrial prin hidroliza cu hidroxid de sodiu a poliacetatului de vinil, folosit în industria materiilor plastice, a fibrelor sintetice, lacurilor etc. • /<fr. ***polyvinylique***.

poliviscerál, -ă *adj.* (*med.*) Care interesează mai multe organe. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***polyviscéral***.

polivitamínă *s.f.* (*farm.*) Preparat farmaceutic care conține mai multe tipuri de vitamine. • pl. *-e.* /***poli-*** + ***vitamină***; cf. fr. *polyvitamine*.

polivitamínic, -ă *adj.* (*farm.*) Care conține mai multe tipuri de vitamine; care este de natura polivitaminei. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***polyvitaminique***.

polivoltím, -ă *s.n.* (*zool.; despre insecte, viermi-de-mătase*) Care prezintă însușirea de a avea mai multe generații pe an. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***polyvoltin***; cf. gr. *πολύς* „numeros", lat. *volvere* „a desfășura".

polivoltísm *s.n.* (*zool.*) Însușire de a avea mai multe generații în același an. • /<fr. ***polyvoltisme***.

polixén[1] *s.n.* Varietate nativă de platină, care conține până la 11% fier. • /<fr. ***polyxène***.

polixén[2]**, -ă** *adj.* (*despre paraziți*) Care poate trăi pe mai multe gazde. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***polyxenus***.

polizá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică piese sau suprafața lor*) A prelucra prin așchiere cu ajutorul polizorului. ◇ *Mașină de polizat* = polizor. **2** (*compl. indică foi de tablă*) A lamina la rece. **3** (*compl. indică fire textile*) A netezi și a subția. • prez.ind. *-ez.* /***polizor*** + *-a*.

polizaharídă *s.f.* (*chim.*) Compus macromolecular foarte răspândit în natură, rezultat prin policondensarea unor monozaharide. • pl. *-e.* /<fr. ***polysaccharide***.

polizaharídic, -ă (*chim.*) Care aparține polizaharidei, referitor la polizaharidă. • pl. *-ci, -ce.* /***polizaharidă*** + *-ic*.

polizáj *s.n.* Polizare. • pl. *-e.* <fr. ***polissage***.

polizáre *s.f.* Acțiunea de *a poliza* și rezultatul ei; polizaj, polizat. • pl. *-ări.* /v. ***poliza***.

polizát[1] *s.n.* Polizare. • /v. ***poliza***.

polizát[2]**, -ă** *adj.* Care este prelucrat cu polizorul. • pl. *-ți, -te.* /v. ***poliza***.

polizatór, -oáre *s.m., s.f.* Muncitor specializat în polizarea pieselor; polizor. • pl. *-ori, -oare.* /***poliza*** + *-tor*, după fr. *polisseur*.

polizóm *s.m.* **1** (*med.*) Monstru cu mai multe capete. **2** (*biol.*) Ansamblu de mai mulți ribozomi. • pl. *-i.* /<fr. ***polysome***.

polizómic, -ă *adj.* (*biol.; despre nuclee*) Care prezintă polizomie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***polysomique***.

polizomíe *s.f.* **1** (*biol.*) Prezența într-o celulă sau într-un organism a unui număr mai mare de cromozomi față de numărul normal. **2** (*med.*) Monstruozitate prezentă la polizomi. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<engl. ***polysomia***.

polizór[1] *s.n.* (*tehn.*) Mașină-unealtă folosită la prelucrarea prin așchiere a pieselor (metalice) sau a suprafețelor acestora cu ajutorul unei pietre abrazive în formă de disc, de cilindru, de trunchi de con etc. ◇ *Polizor unghiular* = polizor electric manual, prevăzut cu un disc abraziv sau dințat, înclinat față de suport, folosit pentru a lustrui, a poliza sau a tăia metale și alte materiale dure; flex. • pl. *-oare.* /<fr. ***polissoir***.

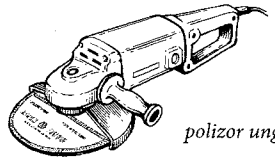

polizor unghiular

polizór[2]**, -oáre** *s.m., s.f.* Muncitor specializat în polizarea pieselor; polizator. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***polisseur***.

poljé *s.f.* (*geomorf.*) Mare depresiune închisă din regiunile carstice, cu fundul plat, formată de obicei prin prăbușirea tavanelor peșterilor. • pl. *-e.* /<fr. ***poljé***.

poli *s.n.* **1** Listă electorală. **2** Urnă în care se strâng voturile. **3** Număr de voturi rezultat în urma alegerilor. **4** Ext. Consultare a cetățenilor în scopul aflării părerii acestora într-o anumită problemă. ◆ Sondaj de opinie. • /<engl. ***poll***.

polmăr *subst.* (*tehn.*) Dispozitiv utilizat pentru oprirea extinderii unei marei negre. • /<fr. ***poll[ution] mar[itime]***.

polnoglasíe *s.f.* (*lingv.*) Fenomen lingvistic specific limbilor slave de est, care constă în prezența grupurilor de sunete „oro", „olo", „ere" între consoane, corespunzînd grupurilor „ra", „la", „re", „le" din vechea slavă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<rus. ***полногласие***.

pólo *s.n.* (*sport*) **1** (și *polo pe apă*) Joc sportiv practicat într-un bazin cu apă, în care jucătorii celor două echipe trebuie să marcheze goluri prin aruncarea mingii cu mîna în poarta adversarilor. **2** Joc sportiv de echipă, practicat călare, în care jucătorii lovesc mingea cu crose speciale. • /<fr., engl. ***polo*** <cuv. tibetan.

polobóc *s.n.* **1** (*pop.*) Butoi. ◆ (Epitet dat unui) om gras. ◇ Expr. (*reg.*) *Moș poloboc*, se spune despre un om gras și bețiv. **2** (*reg.*) Nivelă cu bulă de aer. • pl. *-oace*, (*înv.*) *-oci.* și (*reg.*) *bolobóc s.n.* /<ucr. ***полубок***.

polobocél *s.n.* (*pop.*) Dim. al lui *poloboc*; butoiaș. • pl. *-e.* și (*reg.*) *bolobocél s.n.* /***poloboc*** + *-el*.

polóc *s.n.* v. polog.

pológ[1] *s.n.* **1** (*pop.*) Mănunchi de fire de păioase sau de iarbă cosite sau secerate dintr-o singură mișcare de coasă sau de seceră. ◆ Expr. (*adv.*) *A sta* (sau *a zăcea, a cădea*) *polog* = a sta (sau a zăcea, a cădea) grămadă, culcat la pământ. *A pune polog* = a doborî la pământ; a omorî. ◆ Ext. (*reg.*) Șir de mănunchiuri de păioase secerate sau cosite, legate sau întinse pe cîmp la uscat. *Adunăm poloagele, legăm snopii* (STANCU). ◆ Spec. Fin uscat pe cîmp. ◆ (*reg.; mai ales la pl.*) Grămadă alcătuită din patru-cinci poloage. *Tulpinele se strîng în poloage.* ◆ Fig. Mulțime de oameni. *Pologul de tătari se apropie* (POP.). **2** (*reg.*) Întoarcere sau împrăștiere a fînului cosit pentru a se usca. **3** (*reg.*) Iarbă sau alte plante bune de cosit. *N-apucă să doboare pologul* (POP.). • pl. *-oage.* și (*reg.*) *polóc s.n.* /<bg. ***полог***, srb. ***polog***.

pológ[2] *s.n.* **1** (*țes.*) Țesătură fină, folosită mai ales ca perdea sau draperie. *Un polog de bumbac în ochiuri* (DOC.). ◆ Ext. Baldachin. *Un pat cu pologuri nu s-a văzut niciodată pe aceste meleaguri* (SADOV.). ◇ Fig. *Pologul de mătase al cerului înstelat* (G. M. ZAMF.). **2** (*țes.*) Țesătură țărănească groasă (impermeabilă) din lînă, în sau cînepă, folosită pentru a acoperi cerealele, căruțele etc. *Înnoda colțurile pologului două cîte două* (PER.). ◇ Fig. *Petele alburii tărcau năutiul rumenit al pologului de frunze uscate* (PER.). **3** Apărătoare specială, confecționată din pînză rară sau din plasă de sîrmă, folosită împotriva țînțarilor, a muștelor etc. *Nu putea închide ochii nici în polog din pricina țînțarilor* (SANDU-A.). • pl. *-oage.* /<rus. ***полог***.

pologár *s.m.* (*reg.*) Muncitor care întoarce și adună fînul cosit; (*reg.*) pologaș. • pl. *-i.* /***polog*** + *-ar*.

pologăș *s.m.* (*reg.*) Pologar. • pl. *-i.* /***polog*** + *-aș*.

pologí *vb. IV. tr.* **1** (*pop.; compl. indică iarbă, păioase etc.*) A tăia, a cosi, a secera. *Cu dreapta trăgea, Cu stînga pologea* (POP.). ◆ Ext. A întoarce, a strînge în grămezi mai multe poloage. *Feciorii să o cosească, Fete mari s-o polojească* (POP.). **2** A culca, a încovoia, a așterne la pământ. *O priponii în zmeurișul pologit încă de ploile nopții* (HOG.). ◇ (*refl.*) *Sărjoaca... nu să pologește* (I. ION.). ◆ Ext. (*reg.; refl.; despre obiecte sau părți ale unor obiecte*) A-și schimba poziția, a se înclina, a se strîmba. **3** Fig. (*înv., reg.; compl. indică ființe*) A pune la pământ, a distruge, a răpune. *De-acum pologi-vom pe-Ahei la corăbii* (MURNU). ◆ (*reg.; refl.*) A cădea bolnav la pat. • pl. *-esc.* /***polog*** + *-i*.

pologíre *s.f.* Acțiunea de a *pologi* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***pologi***.

pologít *s.n.* (*pop.*) Faptul de *a pologi*. • /v. ***pologi***.

poloíst *s.m.* (*sport*) Jucător de polo. • pl. *-iști.* /<engl. ***poloist***, fr. ***poloïste***.

polologhíe *s.f.* v. poliloghie.

polón, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Polonez. **2** *adj.* Polonez, leșesc. *E văduva unui nobil polon* (C. NEGR.). ◆ (*subst. f.*) Limba vorbită de poloni. • pl. *-i, -e.* /<lat. med. ***Polonus***.

polonéz, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Poloniei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuiește în Polonia; locuitorii Poloniei; polon. **2** *adj.* Care aparține Poloniei sau polonezilor, care se referă la Polonia sau la polonezi; care este originar din Polonia; polon. *Se numea Olga și era poloneză* (C. NEGR.). ◇ *Covrig polonez* (și *subst. m.*) = produs de patiserie, de forma unui covrig, îmbibat în sirop de zahăr (și presărat cu nucă). ◆ (*subst. f.*) Limba indo-europeană, din familia slavă, grupul occidental, vorbită de polonezi; polona. **3** *s.f.* Dans de origine poloneză, în tempo moderat, cu ritm viguros și cu caracter maiestuos, solemn, asemănător marșului. *Balurile începeau prin poloneză* (FIL.). ◆ Melodie după care se execută acest dans. ◆ Compoziție muzicală instrumentală în trei timpi, cultivată mai ales de compozitorii romantici. *Polonezele lui Chopin.* **4** *s.m.* (*alim.*) Sortiment de cîrnați proaspeți, preparați din carne de vită și de porc tocată, afumată la cald și apoi fiartă. **5** *s.f.* Haină sau rochie femeiască, strînsă pe talie, purtată în trecut. ◆ (*înv.*) (Nume al unui tip de) material textil subțire. *Fusta e căptușită cu poloneză* (PER.). **6** *s.f.* (*în trecut; la pl.*) Ghete de damă cu carîmbul înalt. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***polonais***.

poloníc *s.n.* Lingură mare și adîncă, cu coadă lungă, din metal sau din lemn, cu care se scoate supa sau ciorba din oală sau din castron pentru a o turna în farfurie. *Apuca polonicul și își umplea strachina* (SADOV.). ◇ Expr. *A da cu polonicul* = a oferi ceva cu generozitate. ◆ Lingură mare și adîncă și cu numeroase găuri, folosită la stînă pentru a separa urda sau cașul de zer. • pl. *-ce.* /<ucr. ***полонник***, srb. ***polovnik***.

polóniu *s.n.* (*chim.*) Element chimic radioactiv, asemănător cu telurul, care se găsește, alături de radiu, în pehblendă (*Po*). • /<fr. ***polonium***.

polonizá *vb. I. tr., refl.* A (se) asimila felului de viață, limbii și obiceiurilor poporului polonez. • prez.ind. *-ez.* /***polon*** + *-iza*.

polonizáre *s.f.* Acțiunea de a (se) poloniza și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***poloniza***.

polonizát, -ă *adj.* Care s-a asimilat felului de viață, obiceiurilor etc. specifice poporului polonez. ◇ (*subst.*) *Miron Costin, un „polonizat"* (IBR.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***poloniza***.

polóște *s.f.* (*reg.*) Loc (împrejmuit) unde stau vitele și oile (după muls) sau unde dorm în timpul verii. ◆ Ext. Stînă. • acc. și *póloște.* pl. *-oști.* /cf. srb. *pološke* „stînd culcat".

polovțián, -ă *s.m., adj.* (*înv.*) Peceneg. • pl. *-ieni, -iene.* /<rus. ***половцы***.

poltiníc *s.m.* Veche monedă rusească de argint, echivalentă cu o jumătate de rublă, care a circulat și în țările române, în sec. 18-19. • acc. și *poltínic.* pl. *-ci.* /<rus. ***полтинник***.

poltrón, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care nu are curaj sau simțul onoarei; (om) fricos, laș. *Ești un poltron!* (SADOV.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***poltron***, it. ***poltrone***.

poltroneríe *s.f.* Însușirea de a fi poltron; atitudine, faptă de poltron; lașitate, poltronism. *Neputînd să sufere lașitatea și poltronia grecului, îi zise să se rădice* (FIL.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* <fr. ***poltronnerie***.

poltronísm *s.n.* Poltronerie. • /***poltron*** + *-ism*.

polturác *s.m.* Nume dat unor monede divizionare (din argint sau din aramă) de emisiune poloneză și austriacă, care au circulat și în țările române, în sec. 17-18. • *-ci.* /<pol. ***półturak***.

poluá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică mediul înconjurător, ape, aer etc.*) A face să devină nociv, rău, din cauza unor reziduuri (chimice), deșeuri, a gazelor de eșapament etc.; a vicia. **2** *refl.* (*despre mediul înconjurător, ape, aer etc.*) A deveni nociv, a se altera. **3** *tr.* Fig. A profana, a murdări. • sil. *-lu-a.* prez. ind. *-ez.* /<fr. ***polluer***, lat. ***polluĕre*** „a păta".

poluánt, -ă *adj., s.m.* (*despre substanțe chimice, deșeuri, gaze de eșapament etc.*) Care poluează, care infestează apa, aerul etc. ◇ (*subst. m.*) *Echiparea proceselor de producție generatoare de poluanți* (PER.). • sil. *-lu-ant.* pl. *-ți, -te.* /***polua*** + *-ant*; cf. fr. *polluant*.

poluáre *s.f.* Faptul de *a (se) polua*; viciere. *Instalații împotriva poluării* (PER.). ◇ Fig. *Bătălia împotriva „poluării pe plan spiritual"* (PER.). ◆ Complex de fenomene nocive mediului înconjurător, care perturbă echilibrul ecologic natural. *Poluare fonică.* • sil *-lu-a-.* pl. *-ări.* /v. ***polua***.

poluát, -ă *adj.* (*despre aer, ape, mediul înconjurător etc.*) Care a devenit nociv prin contactul cu materii chimice reziduale, cu deșeuri, cu gaze toxice etc. • sil. *-lu-at.* pl. *-ți, -te.* /v. ***polua***.

polunóșniță *s.f.* (*bis.*) Slujbă religioasă care se face la mănăstire, după miezul nopții, între pavecerniță

și utrenie. *Toacă de polunoșniță* (HOG.). • pl. *-e.* /<sl. veche **полоунощница**.

polúșcă *s.f.* Veche monedă rusească divizionară, din aramă, care a circulat și în țările române, în prima jumătate a sec. 19. • pl. *-uște.* /<rus. ***полушка***.

polúție *s.f.* (*med.*) Scurgere spontană, adesea nocturnă, a lichidului seminal la bărbați. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *poluțiúne* *s.f.* /<fr. ***pollution***; cf. lat. *pollūtio, -onis* „pată".

poluțiúne *s.f.* v. poluție.

pom *s.m.* (*bot.*) **1** (*adesea determ. prin „fructifer", „roditor"*) Nume generic pentru un arbore sălbatic sau cultivat care produce fructe comestibile; gener. copac, arbore. *Pomii din livadă se uscaseră.* ◇ *Pom de Crăciun* (sau *de iarnă*) = brad (sau alt conifer) împodobit cu ocazia Crăciunului și a Anului Nou cu ornamente, bomboane etc. *Pomul-mortului* (sau-*raiului*) = *a*) copăcel (mai ales brad) sau ramură împodobită cu fructe, cu covrigi, cu bomboane etc. (care se dau de pomană la cimitir), care se poartă înaintea cortegiului mortuar (la morții necăsătoriți) pînă la cimitir unde se înfige în mormînt; *b*) restr. un fel de colac în formă de cruce, care se dă de pomană în amintirea morților. (*bis.*) *Pomul vieții* (sau *raiului, cunoștinței binelui și răului*) = pom care se află în mijlocul raiului din ale cărui fructe Dumnezeu a cerut, prin poruncă lui Adam și Evei să nu guște. *Pom sălbatic* (sau *rău, nealtoit*) = portaltoi. (*pop.*) *Pom de cununie* (sau *pomul ospățului*) = ramură de măr, de brad sau copăcel, brad împodobit, cu rol în ceremonialul nunții. ◇ Expr. (*fam.*) *A fi în pom* = *a*) a se afla într-o situație dificilă; *b*) a fi fără bani; *c*) a fi într-o situație dificilă din cauza necunoașterii unor lucruri. ◇ Compuse: (*bot.; reg.*) *pom-alb* (sau *pomul-raiului*) = lămîiță (*Philadelphus coronarius*); *pomul-vieții* = tuia (*Thuja occidentalis*); *pom-de-mandulă* = migdal (*Amigdalus communis*); *pom-jitraiu* = dud (*Morus alba*); *pom-cotei* = gutui (*Cydonia oblonga*); *pom-nărod* = cenușer (*Ailanthus altissima*); *pomul-ursului* = scoruș (*Sorbus aucuparia*). **2** Restr. (*reg.*) Prun (*Prunus domestica*). ◇ *Pom alb* = varietate de prun cu fructe albe. • pl. *-i.* /lat. ***pōmus***.

pomacéu, -ée *s.f., adj.* **1** *s.f.* (*bot.; la pl.*) Subfamilie de arbori și arbuști fructiferi, din familia rozaceelor; (*și la sg.*) arbore sau arbust care face parte din această subfamilie. **2** *adj.* Care se referă la mere; care este de culoarea verde a merelor. • pl. *-cee.* /<fr. ***pomacées***.

pomádă *s.f.* **1** (*cosmet.*) Produs cosmetic, preparat din diferite substanțe grase, folosit pentru îngrijirea părului, bărbii, mustăților sau a pielii. *Se dau cu pomadă lipindu-și părul* (TEOD.). **2** (*farm.*) Preparat farmaceutic, obținut dintr-o materie grasă în care s-au încorporat substanțe medicamentoase, care este folosit pentru tratarea diferitelor boli ale pielii; alifie, unguent. *Sfatul avea loc... între rafturile cu pomezi și spirturi* (SADOV.). ◇ *Pomadă de dafin* v. dafin. • pl. *-ezi.* /<fr. ***pommade***.

pomanagioáică *s.f.* (*mai ales peior.*) Femeie care cere de pomană, care vrea să i se ofere cît mai multe avantaje materiale (nemeritate). • pl. *-ce.* /***pomanagiu*** + *-oaică*.

pomanagíu *s.m.* (*mai ales peior.*) Persoană care cere de pomană, care trăiește din pomana altora, care vrea să i se ofere cît mai multe avantaje materiale (nemeritate). *Nu scăpau de pomanagiii de peste drum* (G. M. ZAMF.). ◇ (*adj.*) *Nu uit să zic din toată inima, ca un reintegrat în lista abonaților pomanagii* (CAR.). • pl. *-gii.* /***pomană*** + *-agiu*.

pománă *s.f.* **I 1** (*bis.*) Dar oferit cuiva ca act de cult, servind la iertarea păcatelor, la mîntuirea sufletului sau în amintirea morților. *Trăia din pomana tuturora* (DELAVR.). ◇ Loc.adj., adv. *De pomană* = *a*) (care este) dăruit pentru iertarea păcatelor sau în amintirea morților; *b*) (în mod) gratuit sau la un preț foarte mic; *c*) (în mod) inutil, zadarnic; degeaba. ◇ Loc.vb. *A(-și) pune pomană* v. pune. ◇ Expr. *A da de pomană* = a da pe degeaba, a dărui (pentru pomenirea morților sau pentru mîntuirea sufletului). *A cere de pomană* = a cere cuiva ajutor (material); a cerși. *A trăi din pomana* (cuiva) = a trăi din mila cuiva, din ceea ce îi dă cineva. *A-și face* (*milă și*) *pomană cu cineva* = a ajuta pe cineva, a face (cuiva) un bine. *A arde gazul de pomană* v. arde. *A-și bate limba* (*-n gură*) *de pomană* v. limbă. **2** (*bis.*) Praznic care se face după o înmormîntare sau după un parastas (cînd se dăruiesc diverse obiecte care au aparținut mortului). *Să cumpărăm o vacă și să le facem pomană* (STANCU). ◇ Expr. *Ca la pomană* = în număr foarte mare, grămadă. (*reg.*) *A ridica o pomană* = a organiza ceremonialul și masa unde se dau de pomană bucate și obiecte pentru sufletul celui mort. *Lung* (sau *mare*) *cît pomana țigănească* = foarte lung (în timp sau spațiu). *Mînca-ți-aș la pomană*, se spune cînd dorești moartea cuiva. *A se înghesui* (*ca*) *la pomană* v. înghesui. *A se întinde ca o pomană țigănească* v. întinde. *A i se bate limba-n gură* (*ca calicii la pomană*) v. limbă. *A sta ca o pomană țigănească* v. țigănesc. ◆ Concr. Ceea ce se dă la acest praznic. *Ați pregătit pomenile?* **3** (*bis.*) Slujbă pentru pomenirea morților; parastas. **4** (*înv., reg.*) Colac (de diferite forme) care se dă de pomană la înmormîntări sau parastase. **5** *Pomana porcului* = masă care se face, mai ales la țară, după tăierea porcului, înainte de sărbătorile de iarnă, cînd se mănîncă preparate numai din carnea lui. **6** (*fam.*) Ocazie binevenită, foarte avantajoasă (sub raport material). ◇ Expr. *A umbla după* (sau *a căuta*) *pomană* = a umbla după avantaje materiale nemeritate. **II 1** (*înv., reg.*) Amintire, pomenire. *S-au stins pomana ta de pre pămînt* (BIBLIA 1688). ◇ Expr. (*reg.*) *Nici pomană* = deloc, nici urmă de... ◆ Concr. (*înv.*) Lucru, semn care este făcut pentru a aminti de ceva sau de cineva. *Nu lăsă în uitare pomana sa, mănăstirea Galata* (N. COST.). ◆ (*înv.*) Mențiune. **2** (*înv., reg.*) Tradiție, obicei moștenit din moși-strămoși. *De atunci au ieșit acea pomană în țară* (N. COST.). ◇ Loc.adv. *Din pomană* = de demult, din moși-strămoși. • pl. *-eni.* /de la ***pomeni***, prin derivare regresivă.

pomastí *vb. IV.* v. pomosti.

pomáto *subst.* (*bot.*) Hibrid între roșie și cartof. • /engl. ***po[tato]*** + ***[to]mato***, prin contaminare; cf. fr. *pomate*.

pomatomíde *s.n. pl.* (*iht.*) Familie de pești marini, răpitori, cu corpul alungit și turtit lateral, avînd ca tip lufarul. • /<lat. ***pomatomidae***.

pomădá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A (se) unge, a (se) da cu pomadă, a (se) pomădui. *Își pomăda mustățile* (PER.). ◆ Ext. A (se) parfuma. ◆ Ext. A (se) aranja, a (se) ferchezui. **2** *tr.* Fig. A flata, a linguși, a măguli. *Numele tău îl Pomădează flaști alcoolici* (LAB.). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***pommader***.

pomádát, -ă *adj.* **1** (*despre păr, barbă, mustăți*) Care este uns cu pomadă. **2** (*despre oameni*) Care are părul, barba sau mustățile date cu pomadă; pomăduit. *Tînărul acesta... ras, pudrat și pomădat* (CE. PETR.). ◆ Ext. Care este ferchezuit, aranjat. *L-am văzut la teatru, dichisit, pomădat* (VLAH.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***pomăda***.

pomăduí *vb. IV. tr., refl.* A (se) da cu pomadă; a (se) pomăda. • prez.ind. *-iesc.* /***pomadă*** + *-ui*.

pomăduít, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care este dat cu pomadă; pomădat. *Fecioru-său e un fante frumos, pomăduit* (SADOV.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***pomădui***.

pomărít *s.n.* (*pop.*) Pomicultură. • /***pom*** + *-ărit*.

pombé *s.n.* Rachiu de banane. • /<fr. ***pombé***.

pomélă *s.f.* Balama (la o ușă ușoară). • pl. *-e.* /<fr. ***paumelle***.

pomélnic *s.n.* **1** (*bis.*) Listă cu numele persoanelor, în viață sau decedate, care urmează să fie rostite de preot în timpul unor slujbe sau în unele rugăciuni. ◆ Spec. Listă cu numele ctitorilor unei biserici sau ai unei mănăstiri, pe care o citește preotul în timpul slujbei. *În sfîntul pomelnic să-l pomenească cu sfinții ctitori* (ODOB.). ◆ Ext. Totalitatea acestor nume de pe listă. ◆ Citirea numelor dintr-o asemenea listă. *A intrat în biserică în timpul pomelnicului.* ◆ Scîndură pe care sînt scrise pe o parte numele celor vii, iar pe cealaltă numele morților dintr-o familie. *Icoanele și pomelnicile vor fi fost... zugrăvite* (POP.). **2** (*fam., iron.*) Listă sau enumerare lungă de nume. *Auzise din gura viitorului ei socru pomelnicul neamului* (REBR.). ◆ Ext. Enumerare lungă, plictisitoare de vorbe, de fapte etc. • pl. *-ce.* /<sl. veche **помѣньникъ**.

pomeneálă *s.f.* Expr. *Nici pomeneală* (*de...* sau *să...*) = *a*) nici vorbă (despre una ca asta); în nici un caz, cu nici un chip. *Nici pomeneală nu era să fiu și eu poftit* (ISP.); *b*) nici urmă, nimic. *Nici pomeneală de dilijență* (CAR.). • pl. *-eli.* /***pomeni*** + *-eală*.

pomeneátă *s.f.* v. pomneată.

pomení *vb. IV.* **1** *intr., tr.* A aminti, a vorbi de cineva sau de ceva (în treacăt), a menționa; a aduce (intenționat) vorba despre cineva sau despre ceva. *Am pomenit domnia lui Grigore Vodă* (GHICA). ◇ (*refl. pas.*) *Locul... să nu să pomenească* (N. COST.). ◇ Loc.vb. *A pomeni de rău* = a cobi. ◆ (*refl. impers.*) A se aminti ceva care se transmite (oral sau în scris) din generație în generație; a se menționa, a se cita. *Acel oaspe ce din vechi se pomenește* (EMIN.). ◇ Expr. *Nici că se pomenește!* sau *unde se pomenește?* = nu a mai existat așa ceva; nici vorbă, nici pomeneală. **2** *tr., intr.* A ține minte, a-și aminti. *Fieștecare... binele nu-l pomenește* (PANN). ◇ Fig. *Adierea vîntului... ne pomenește numele lor* (BĂLC.). ◆ (*pop.; tr.*) A comemora. *Pomenim pe Caragiale* (GAL.). **3** *tr.* (*bis.; compl. indică persoane, mai ales decedate*) A rosti numele cuiva, a-l menționa în cadrul unui serviciu religios. *Să mă pomenești Domnului în rugăciunile frăției tale* (GAL.). ◇ Expr. *A pomeni mortul* = a da de pomană în amintirea unui mort. **4** *refl.* (*despre oameni*) A se găsi pe neașteptate într-un anumit loc; a ajunge într-o situație neprevăzută sau în fața cuiva pe neașteptate. *Se pomeni în mijlocul mării* (ISP.). ◇ Expr. *Te pomenești că...* = poate că..., e posibil să..., nu cumva... *Te pomenești că dăm și într-o rîpă* (SADOV.). **5** *tr.* A apuca să vezi ceva (important); a trăi în timpul unui eveniment sau într-o anumită perioadă. *A pomenit și perioada în care legumele creșteau fără îngrășăminte și aveau gust bun.* **6** *refl.* A fi, a exista, a dăinui de multă vreme sau dintotdeauna așa cum este acum. *Te-ai pomenit în huzur și-n răsfăț de cum ai deschis ochii* (VLAH.). ◆ (*tr.*) A ști (ceva sau pe cineva) de multă vreme sau din totdeauna într-un anumit fel. *Așa îl pomenise satul* (GOGA). **7** *refl.* (*pop.; adesea cu determ. „din somn"*) A se trezi (din somn). *E grozav lucru să ie pomeneșii din somn cu casa aprinsă* (SLAV.). ◇ (*tr.*) *Cine-aicea o venit Și tu nu m-ai pomenit?* (POP.). **8** *refl. unipers., impers.* (*mai ales la perf. c., de obicei în forma neg. sau interog.*) A se întîlni în realitate; a exista cu adevărat. *Nu s-a pomenit Un timp mai fericit* (ALEX.). ◇ (*tr.*) *În tinerețea ei n-a pomenit asemenea lucruri* (REBR.). • prez.ind. *-esc.* /<sl. veche **помнѣтн, помѣнатн**.

pomeníre *s.f.* **1** Aducere aminte, amintire. *Pentru pomenire s-ar fi clădit această movilă* (SADOV.). ◇ Expr. *A pieri* (sau *a se stinge*) *pomenirea* (cuiva) *cu sunet* = a fi dat uitării. ◆ Faimă; semn, urmă care amintește de ceva. *Pomenirea bună după moarte încă va rămînea* (DOC.). ◆ (*înv.*) Memorie. *Unde este legat gîndul cu minuțioasa pomenire?* (CON.). **2** Ceremonie (religioasă) în cadrul căreia se comemorează amintirea unei persoane decedate sau a unui eveniment din trecut. *Să se facă pomenirea sfinților aleși* (COR.). ◇ *Veșnica* (*lui* sau *ei, lor*) *pomenire* v. veșnic. **3** Mențiune, relatare despre ceva sau cineva. *Un cuvînt, o pomenire n-am putut afla* (COSTIN). • pl. *-i.* /v. ***pomeni***.

pomenít, -ă *adj.* Care a fost amintit, menționat, citat. *Cine-i mă rog stăpînul pomenitului balaur?* (ALECS.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***pomeni***.

pomeránță *s.f.* (*bot.; înv., reg.*) Portocală. • pl. *-e.* /<germ. ***Pomeranze***.

pomérium *s.n.* (*în trecut*) Brazdă, val sau zid care delimita spațiul consacrat al unei cetăți de terenul înconjurător, destinat agriculturii, păstoritului și îngropării morților. • /<lat. ***pōm(o)erĭum, -ii***, fr. ***pomoerium***.

pomét[1] *s.n.* Grădină cu pomi fructiferi; livadă. *Nu mai mergi la grădini..., la pometuri* (DOC.). ◆ Colect. Mulțime de pomi fructiferi. • pl. *-uri,* (*reg.*) *-e,* (*înv.*) *m. -ți.* /lat. ***pōmētum***.

pomét[2] *s.n.* Colect. Mulțime de fructe; diverse varietăți de fructe. *Bătrîna... a adus pometuri* (CAR.). ◆ Recoltă de fructe. • pl. *-uri,* (*înv.*) *m. -ți.* /***poamă*** + *-et*.

pométe *s.m.* v. pomeți.

poméți *s.m. pl.* (*adesea cu determ. „obrazului" sau „obrajilor"*) Partea proeminentă (osoasă) a obrajilor; umerii obrajilor. *Aveau pomeții obrajilor... înnegriți* (STANCU). • și *pométe* *s.m.* /<fr. ***pommette***.

pomi- Elem. de compunere „pom fructifer". • /<fr. ***pomi-***; cf. lat. *pōmum, -i* „fruct".

pomícol, -ă *adj.* (*pom.*) **1** Care aparține pomiculturii, care se referă la pomicultură; de pomicultură. **2** Care este specializat în pomicultură; care lucrează în pomicultură. • pl. *-i, -e.* /de la ***pom***, după *agricol, viticol* etc.

pomicultór, -oáre *s.m., s.f.* (*pom.*) Persoană specializată în cultivarea și îngrijirea pomilor fructiferi. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***pomiculteur***.

pomicultúră *s.f.* (*pom.*) Ramură a științelor agricole care se ocupă cu studiul biologiei și al agrotehnicii pomilor și arbuștilor fructiferi, cu ameliorarea lor și cu studierea caracteristicilor diferitelor specii sau soiuri; (ramură a științelor agricole care se ocupă cu) cultura pomilor și arbuștilor fructiferi; (*pop.*) pomărit ◆ Restr. Pomologie. • /<it. ***pomicoltura***, fr. ***pomiculture***.

pomiéră *s.f.* Fructieră. • sil. *-mi-e-.* pl. *-e.* /<fr. ***pommière***.

pomifér, -ă *adj.* (*despre pomi fructiferi*) Care produce fructe pomacee. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***pomifère***.

pomifórm, -ă *adj.* Care are forma merelor. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***pomiforme***.

pómină *s.f.* **1** Amintire, memorie. *Să-ți rămîie-n lume pomină ucigașă* (ALECS.). **2** Veste, faimă care se răspîndește mult (și pînă departe) despre un anumit lucru sau despre o faptă, o întîmplare deosebită. *Se-mpînzise pomina-n lume despre grozava lui zgîrcenie* (VLAH.). ◇ (*adv.; cu val. de super.*) *Avea o mîndrețe de grădină de era pomină* (BRĂT.). ◇ Loc.adj. *De pomină* = *a*) care este vestit, renumit; *b*) care este grozav, extraordinar. Loc.adv. *Nici pomină* = deloc, nici vorbă. ◇ Expr. *A* (*i*) *se duce* (sau *a-i merge*) *pomina* = a se răspîndi vestea în lume, a fi foarte cunoscut, a fi considerat extraordinar, neobișnuit. *A ajunge* (sau *se face*) *de pomină* = a se face de rîs, a se compromite. (*reg.*) *A fi de pomină* = a fi uimitor, surprinzător. *A rămîne de pomină* v. rămîne. • /de la ***pomeni***, prin derivare regresivă.

pominóc *s.n.* (*înv.*) Dar făcut unei persoane care îți face un serviciu, unui superior etc. • pl. *-oace.* /<slav. ПОМИНЪКЪ.

pomisí *vb. IV. refl.* (*reg.*) **1** (*despre oameni*) A se zgîrci. **2** (*despre ființe sau despre părți ale corpului lor*) A slăbi foarte mult; a se usca, a se zbîrci. • prez.ind. *-esc.* /etimol. nec.

pomisít, -á *adj.* (*reg.*) **1** Care este avar, zgîrcit. ◇ (*subst.*) *De la pomisitu-ăla nici moartea n-are ce lua* (POP.). **2** (*despre ființe sau despre părți ale corpului lor*) Care este uscat, care este îmbătrînit înainte de vreme; care este slăbit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***pomisi***.

pomișoáră *s.f.* (*bot.*) Coacăz (*Ribes rubrum*). ◆ Coacăză. • pl. *-e.* /***pom*** + *-ișoară*.

pomișór *s.m.* (*bot.*) **1** Dim. al lui *pom.* **2** (*reg.*) Coacăz (*Ribes rubrum*). • pl. *-i.* /***pom*** + *-ișor*.

pomíște *s.f.* Colect. Mulțime de pomi. *Se năpusti asupra pomiștii* (POPOV.). • /***pom*** + *-iște*.

pomițár *s.m.* (*bot.; reg.*) Dud (*Morus*). • pl. *-i.* și *pomnițár s.m.* /***pomiță*** + *-ar*.

pomíță *s.f.* **1** (*bot.*) Dim. al lui *poamă.* ◇ *Pomiță de sînger* v. sînger. ◆ Spec. *a*) fragă (*Fragaria vesca*); *b*) dudă; *c*) mură. **2** (*bot.; reg.*) Coacăz (*Ribes rubrum*). **3** Compuse: (*bot.; reg.*) *pomiță-de-baltă* = răchițele (*Vaccinium oxycoccos*); *pomiță-de-înger* = salbă-moale (*Evonymus europaeus*). **4** Fig. (*fam.*) Persoană lipsită de seriozitate și de caracter; om de nimic. ◆ Femeie imorală, ușuratică. • pl. *-e.* și *pomnițá s.f.* /***poamă*** + *-iță*.

pomivitícol, -ă (*pom.*) *adj.* Care se referă la pomicultură și la viticultură, care aparține pomiculturii și viticulturii. • pl. *-i, -e.* /***pomi-*** + ***viticol***.

pomneátă *s.f.* **1** (*pop.*) Șervet, batistă sau fîșie de pînză albă, avînd legate la unul din capete un ban, iar la celălalt o lumînare, care se pune în mîna mortului sau care se dă de pomană celor care participă la înmormîntare. *Mi se mai dăruie la îngropare o pomneată* (STANCU). **2** (*reg.*) Colac (împletit) care se dă de pomană la înmormîntări. • pl. *-ete.* și (*reg.*) *pomeneátă s.f.* /cf. sl. ПАМѦТЬ, srb. *pamet*.

pomnițár *s.m.* v. pomițar.

pomnițá *s.f.* v. pomiță.

pomo- Elem. de compunere „pom fructifer". • /<fr. ***pomi-***; cf. lat. *pōmum, -i* „fruct".

pomójnic *s.m.* (*în trecut*) Funcționar administrativ care conducea o plasă sau ajuta la conducerea ei. *Trămitea... pomojnici ca să ridice satele* (ODOB.). • pl. *-ci.* și (*reg.*) *pomósnic s.m.* /<rus. ***помощник***.

pomológ, -ă *s.m., s.f.* (*pom.*) Specialist în pomologie. ◆ Ext. Pomicultor. • pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***pomologue***.

pomológic, -ă *adj.* (*pom.*) Care aparține pomologiei, care se referă la pomologie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***pomologique***.

pomológie *s.f.* (*pom.*) Disciplină științifică din cadrul pomiculturii, care se ocupă cu studiul pomilor și al arbuștilor fructiferi din punct de vedere morfologic și agrobiologic. ◆ Ext. Cultivarea pomilor și a arbuștilor fructiferi. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***pomologie***; cf. lat. *pomus* „pom", gr. *λόγος* „studiu".

pomóst *s.n.* (*reg.*) **1** Loc (cu ieșire la drum) pe care se poate construi o casă. **2** Avere (formată din pămînturi arabile cultivate și din livezi). • pl. *-uri, -oaste.* /<srb. ***pomost***.

pomosteálă *s.f.* **1** Faptul de a pomosti; concr. pămînt bătătorit care umple golurile dintre temelie și podea, la construcțiile țărănești, și care, uneori, ține locul pardoselii. *Închină... pereții, pomosteala de jos* (VIS.). ◆ (*reg.*) Pămînt frămîntat cu care se construiesc sau se lipesc pereții caselor țărănești. **2** Ridicătură de pămînt în regiunile inundabile ale cursurilor de apă și în delte, pe care se construiesc clădiri de exploatare sau de pază, depozite etc. • pl. *-eli.* /***pomosti*** + *-eală*.

pomostí *vb. IV.* (*reg.*) **1** *tr.* (*compl. indică partea de jos, pe care se calcă, a unei încăperi*) A astupa, a nivela cu pămînt bătătorit. *Camerele sînt pomastite cu pămînt pe jos* (DOC.). ◇ Fig. *Avea gîtul așa de însetat... parcă i-l pomostise Domnul... cu nisip ars de soare* (IOV.). **2** *intr.* (*despre ape*) A depune aluviuni; a se împotmoli. • prez.ind. *-esc.* și *pomastí vb. IV.* /<srb. ***pomostiti***.

pomóstină *s.f.* **1** (*reg.*) Parte a carului sau a căruței formată din cîteva scînduri alăturate, care alcătuiesc platforma de jos a vehiculului. *Pomoștina căruței* (CR.). ◆ Fiecare dintre aceste scînduri. **2** (*înv.*) Pardoseală. • pl. *-e.* și (*reg.*) *pomóștină s.f.* <ucr. ***помостина***; cf. sl. veche ПОМОСТЪ.

pomósnic *s.m.* v. pomojnic.

pomóștină *s.f.* v. pomostină.

pomóu *s.n.* **1** Bilă mică situată la capătul minerului unei spade sau al unei săbii. **2** Capăt al unui levier, al unei manete etc. adaptat pentru a fi ținut în pumn. ◆ Mîner al unui pistolet. • pl. *-uri.* /<fr. ***pommeau***.

pompá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică fluide*) A împinge sau a aspira cu ajutorul unei pompe. *Trebuie să pompeze ziua și noaptea apa* (BART.). ◇ (*abs.*) *Oamenii pompează cît pot* (SANDU-A.). ◇ (*refl. pas.*) *Se pompează aer pînă la plesnire* (ION.-MUSC.). ◇ Expr. *A pompa bani* (de undeva) = a obține bani (de undeva) fără încetare, cu ușurință. *A pompa bani cuiva* = a da cuiva bani întruna. ◇ Fig. *Toți pompează bani înspre Olanda* (SADOV.). **2** Fig. (*fam.; compl. indică oameni*) A presa, a insista pe lîngă cineva; a interveni (pentru a obține ceva). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***pomper***.

pompadour [pompa'dur] *adj. Stil pompadour* = stil de decorații interioare și de mobilier, caracterizat prin prezența de linii curbe, ondulate, care era la modă în Franța pe timpul domniei lui Ludovic al XV-lea. • /<fr. ***pompadour***; cf. nm. pr. Madame de *Pompadour*, favorita regelui Ludovic al XV-lea.

pompagíu *s.m.* Muncitor care lucrează la o pompă sau la o stație de pompare. • pl. *-gii.* /***pompă*** + *-agiu*.

pompáj *s.n.* **1** Pompare. ◇ (*ind. petrol.*) *Pompaj de adîncime* = metodă de extracție a țițeiului din sonde, folosind pompe speciale instalate în partea de jos a găurii de sondă, sub nivelul lichidului. **2** *Pompaj optic* = excitare a atomilor sau a ionilor activi ai unui laser, efectuat în scopul ridicării acestora pe un nivel energetic superior. **3** Fenomen constînd în proasta funcționare sau oprire a debitării gazului și în deplasarea acestuia în sens contrar, care apare în funcționarea compresoarelor centrifugale sau axiale, ca urmare a desprinderii fileurilor de aer de pe palete. • pl. *-e.* /<fr. ***pompage***.

pompáre *s.f.* Acțiunea de *a pompa* și rezultatul ei; pompaj. • pl. *-ări.* /v. ***pompa***.

pómpă[1] *s.f.* **1** Mașină sau aparat, alcătuite de obicei dintr-un cilindru cu piston, manevrate cu mîna sau acționate mecanic, care servesc la deplasarea sau la comprimarea unui fluid. *Pompe care deșartă în canaluri apa de prisos* (SADOV.). ◇ *Pompă de incendiu* = aparat cu care se aruncă apă la distanță, folosit pentru stingerea incendiilor. *Pompe de incendiu cu motor de aburi* (NICA). *Casa pompelor* v. casă. *Pompă centrifugă* v. centrifug. *Pompă aspiratoare-respingătoare* v. respingător. ◆ Spec. (*adesea cu determ. „de apă"*) Aparat de pompare adaptat mai ales la puțuri. *Pompa din fîntînă făcea un zgomot ciudat.* ◆ Ext. Cișmea din care se scoate apa prin apăsarea pe un mîner legat de un aparat de pompare. *În mijlocul curții o pompă de apă* (STANCU). **2** Aparat format dintr-un cilindru cu piston, cu o garnitură de piele sau de cauciuc, manevrat manual, care este folosit la umflarea camerelor de cauciuc ale roților de mașină, de bicicletă, de motocicletă, a mingilor etc. **3** Obiect format dintr-o emisferă de cauciuc atașată la un mîner, care este folosit pentru desfundarea chiuvetelor. **4** Numele unor aparate sau dispozitive (medicale), care seamănă de obicei cu o pară și care au diferite întrebuințări: *a*) Aparat din cauciuc, în formă de pară, cu o prelungire tubulară îngustă, folosit pentru efectuarea clismelor. *b*) (*adesea determ. prin „de lapte"*) Obiect din sticlă, de forma unei ventuze, prevăzut cu o pară de cauciuc, folosit pentru aspirarea laptelui din sînul mamei. *c*) (*adesea determ. prin „de salivă"*) Canulă metalică sau de sticlă, adaptată la aparatul stomatologic, folosită pentru aspirarea salivei în timpul tratamentului dentar. • pl. *-e.* /<fr. ***pompe***.

pómpă[2] *s.f.* **1** Ceremonial somptuos, fastuos. *Cu pompă mare l-au adus în scaun* (DOC.). ◇ Expr. *A face pompă de ceva* = a exagera importanța unui lucru, a face caz de ceva. ◆ Alai, suită, cortegiu sărbătoresc. *Cu pompă mare spre palat pornesc* (BOL.). ◇ Fig. *Un maiestuos samovar, cu toată pompa lui de cești* (GAL.). ◆ Ext. Fast, strălucire, lux. *Se obișnuise cu pompa de la curte.* **2** (*la pl.*) *Pompe funebre* = serviciu care se ocupă cu efectuarea înmormîntărilor și cu organizarea ceremoniei corespunzătoare. **3** (*înv.*) Obligație protocolară, de etichetă, de ținută etc. a unei persoane oficiale, în funcție de rangul său. *Lefi potrivite cu pompa rangului fieștecăruia post* (DOC.). • pl. *-e.* /<fr. ***pompe***, lat. ***pompa***, ***-ae***, ngr. ***πομπή*** „cortegiu fastuos".

pompeián, -á *adj.* Care este caracteristic orașului antic Pompei, care se referă la Pompei, care este din Pompei. *Ruinele pompeiene.* ◆ (*arhit.; despre arte, fresce, stiluri arhitectonice etc.*) Care este executat în stilul frescelor descoperite la Pompei. ◇ *Roșu pompeian* = pigment roșu obținut din oxid de fier; roșu venețian. • sil. *-pe-ian.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***pompéien***; cf. nm. pr. *Pompei*, oraș roman distrus în anticitate de erupția vulcanului Vezuviu.

pompiér[1] *s.m.* **1** Bărbat care face parte dintr-un corp special (militar sau civil), organizat pentru stingerea incendiilor. *Pompierii au intervenit imediat.* ◇ (*adj.*) *O luptă... între avangarda otomană și între 150 soldați pompieri* (BOL.). ◇ (*fam.*) *Muncă de pompier* = muncă făcută repede și bine. ◆ (*la pl.*) Unitate militară sau civilă care se ocupă cu (prevenirea și) stingerea incendiilor. *În tîrg se afla un corp al pompierilor* (SADOV.). **2** (*în trecut*) Persoană care se ocupa cu stropitul străzilor, al caldarîmului etc. • sil. *-pi-er.* pl. *-i.* /<fr. ***pompier***.

pompiér[2] *s.m., adj.invar.* **1** *s.m.* Scriitor, pictor sau, gener., artist care tratează subiecte clasice într-o manieră academică sau prețioasă. **2** *adj.invar.* Fig. (*despre stil, vorbire*) Care este pretențios, emfatic. • sil. *-pi-er.* pl. *-i.* /<fr. ***pompier***.

pompierésc[1]**, -eáscă** *adj.* Care aparține pompierilor, care se referă la pompieri. *Uniforma pompierească.* • sil. *-pi-e-.* pl. *-ești.* /***pompier***[1] + *-esc*.

pompierésc[2]**, -eáscă** *adj.* (*despre stil, vorbire*) Care este pretențios, emfatic. • sil. *-pi-e-.* pl. *-ești.* /***pompier***[2] + *-esc*.

pompierí*e* *s.f.* Unitate de pompieri; cazarmă sau sediu al pompierilor. *Pe ce stradă e pompieria?* ◆ Serviciul de pompier. *Își bătu joc... de pompierie* (CA. PETR.). • sil. *-pi-e-.* pl. *-ii.* -g.-d. *-iei.* /***pompier***[1] + *-ie*.

pompierísm *s.n.* Stil emfatic, pretențios, bombastic; stil pompieristic. • sil. *-pi-e-.* /<fr. ***pompiérisme***.

pompieríst[ic]**[1], -ă** *adj.* Care aparține pompierilor, care se referă la pompieri. • sil. *-pi-e-.* pl. *-ci, -ce.* /***pompier***[1] + *-istic*; cf. it. *pompieristico*.

pompieríst[ic]**[2], -ă** *adj.* (*despre stil*) Care este emfatic, pompos. ◆ Care este convențional, banal. ◆ Ext. (*despre acțiuni, realizări etc.*) Care este făcut în grabă, superficial. • sil. *-pi-e-.* pl. *-ci, -ce.* /***pompier***[2] + *-istic*; cf. it. *pompieristico*.

pompieríz*ă* *vb. I. tr. fact.* (*compl. indică stilul sau vorbirea*) A da un caracter pompieristic. • sil. *-pi-e-.* prez.ind. *-ez.* /***pompier***[2] + *-iza*.

pompíst, -ă *s.m., s.f.* Persoană care mînuieşte o pompă (de benzină). *Lucrase trei ani ca pompist.* • pl. *-işti, -iste.* /***pompă*** + *-ist*; cf. it. *pompista.*

pompiţă *s.f.* Dim. al lui *pompă.* ◇ *Pompiţă de lapte* = obiect din sticlă, de forma unei ventuze, prevăzut cu o pară de cauciuc, folosit pentru aspirarea laptelui din sînul mamei. • pl. *-e.* /***pompă*** + *-iţă.*

pompón *s.n.* **1** Ciucure alcătuit din fire de lînă, de mătase, din panglici, pene etc., folosit ca ornament (vestimentar). ◇ Fig. *S-au depărtat [păunii] clătinîndu-şi capetele cu pampon* (PAS). ◆ (*în trecut*) Mănunchi de pene sau ornament din lînă, de formă sferică, purtat mai ales de ofiţeri la chipiul uniformelor de paradă; panaş. ◆ Mănunchi mare executat din fire sau panglici, mînuit de majoretele care încurajează o echipă de sport în timpul competiţiei. *Pampoanele se asortau cu costumele fetelor.* **2** *Roz pompon* = (*calc. după fr. „rose pompon", specie de trandafiri; prin confuzie cu „roz-bombon"*) nuanţă de roşu-deschis, specifică unei specii de trandafiri. • pl. *-oane.* şi *pampón s.n.* /<fr. ***pompon***, germ. ***Pompon***, rus. ***помпон***.

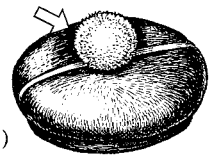

pompon (1)

pomponá *vb. I.* **1** *tr.* A împodobi cu pompoane. **2** *tr., refl.* (*compl. indică pers.*) A (se) găti, a (se) aranja. • prez.ind. *-ez.* /***pompon*** + *-a*; cf. fr. *pomponner.*

pompós, -oásă *adj.* **1** Care este luxos, plin de pompă, de strălucire, magnific. *Ridici pompoasa cetate* (COŞB.). ◇ (*adv.*) *Din bolta ferestrei, arcată pompos, S-aude vibrînd mandolină* (EMIN.). **2** (*despre stil, vorbire, nume, titluri etc.*) Care este plin de emfază, de afectare; care este înflorit, încărcat, preţios. *Îi dezvoltă în fraze pompoase nişte principii* (REBR.). • pl. *-oşi, -oase.* /<fr. ***pompeux***, lat. ***pomposus, -a, -um***.

pomposo [pom'pozo] *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăţi muzicale*) În mod pompos, măreţ. • /<it. ***pomposo***.

pompozitáte *s.f.* Faptul, însuşirea de a fi pompos. • /***pompos*** + *-itate*; cf. it. *pomposità.*

pomuléţ *s.m.* Dim. al lui *pom.* • pl. *-i.* /***pom*** + *-uleţ.*

pomuşoáră *s.f.* (*bot.; reg.*) **1** Coacăz (*Ribes rubrum*). ◆ Restr. Coacăză. **2** Păltior (*Ribes petraeum*). • pl. *-e.* /***poamă*** + *-uşoară.*

ponc, poáncă *adj., s.m., s.f* (*reg.*) **I 1** *adj.* (*despre forme de relief*) Care este foarte abrupt, foarte înclinat. ◆ (*despre poziţia unor obiecte*) Care este aproape vertical. ◆ (*subst. f.*) Pantă foarte abruptă. ◇ Loc.adv., adj. *În poancă* = (care este) oblic, înclinat, pieziş. *Căruţa stă în poancă.* ◆ Fig. (*despre afirmaţiile cuiva*) Care este direct, care este făţiş. **2** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care se uită cruciş, saşiu. **3** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) proastă, credulă, nătîngă. *Toţi o ştiau de poancă.* **II** *s.f.* **1** (*la pl.*) Ceartă, neînţelegere. ◇ Loc.adv. *În ponce* = în contradictoriu, împotrivă. **2** Organ genital femeiesc. • pl. *-ci, -ce.* /<magh. ***ponk*** „deal".

ponce [pons] *adj.invar. Piatră ponce* = rocă vulcanică, foarte uşoară, spongioasă, întrebuinţată la şlefuire, curăţare etc. ◆ Bucată din această rocă, folosită ca material abraziv la curăţatul petelor de pe mîini, la îndepărtarea pielii îngroşate etc. *Piatra ponce e în baie?* ◆ Ext. Obiect făcut din această rocă. • /<fr. *[pierre] ponce.*

poncho

poncho ['pontʃo] *s.n. invar.* Pelerină (scurtă), de formă pătrată, cu o deschizătură la mijloc prin care se introduce capul, care se poartă în America de S. • pl. *-uri.* /<sp. ***poncho***; cuv. amerindian.

poncíf *s.n.* **1** (*a. plast.*) Foaie de hîrtie cu un desen al cărui contur este înţepat cu un ac, care se aplică pe o hîrtie, pe o pînză etc. şi se presară cu o pudră colorată specială, pentru a reproduce desenul. **2** Lucrare artistică sau literară banală, fără originalitate. *Aşa-zisele poezii erau de fapt nişte poncifuri.* ◆ Afirmaţie, judecată lipsită de originalitate; clişeu. *Discursul său era încărcat de poncifuri.* • pl. *-uri.* /<fr. ***poncif***.

poncíş, -ă *adj., adv.* (*reg.*) **I** *adj.* **1** (*despre terenuri, forme de relief*) Care este abrupt, pieziş. *Cărarea urca tot mai poncişă* (SADOV.). ◇ Expr. (*adv.*) *A spune* (ceva) *ponciş* = a spune (ceva) în mod direct, fără menajamente. ◆ (*înv.*) Strîmb. ◇ (*adv.*) *Haina stă pe el suciş, Batista la gît ponciş* (MUM.). **2** (*despre ochi, privire*) Care este saşiu, încrucişat. **II** *adv.* **1** De-a curmezişul, pieziş. *Sprincenile i se-ngrămădiră ponciş spre mijlocul feţei* (MIR.). ◇ Expr. *A se pune ponciş* sau (*subst.*) *a sta de-a poncişul* = a se opune, a fi împotrivă. ◆ Fig. (*înv.*) Ostil, împotrivă. **2** (*în legătură cu vb. ca „a privi", „a căuta"*) Cruciş, chiorîş. ◇ Expr. *A se uita* (la cineva) *ponciş* v. uita. ◆ Fig. Cu ciudă, cu răutate, cu duşmănie. *Se uită boieroaicele ponciş... ca la o duşmancă* (SADOV.). • pl. *-i, -e.* /***ponc*** + *-iş.*

pond *s.n.* (*înv.*) Greutate, masă. ◆ Fig. Importanţă, valoare. *Puneau foarte mult pond pe promisiunile Vienei* (BARIŢ.). • pl. *-uri.* /<lat. ***pondus, -eris***, germ. ***Pond***; cf. it. *pondo.*

ponderá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică lucruri, situaţii etc.*) A face să se echilibreze; a cumpăni. **2** *tr., refl.* A face să devină sau a deveni mai cumpătat; a (se) stăpîni, a (se) domoli, a (se) tempera. *A învăţat să-şi pondereze sentimentele.* **3** *tr.* (*înv.; în forma „a ponderi"*) A cîntări. • prez.ind. *-ez.* şi (*înv.*) *ponderí vb. I.* /<fr. ***pondérer***, lat. ***ponderare***.

ponderábil, -ă *adj.* **1** Care are greutate, masă. ◆ Care poate fi cîntărit. *Acestea nu sînt lucruri ponderabile.* ◇ (*glum.*) *Am slăbit... cu două ponderabile kilograme* (TEOD.). **2** Care nu poate (fi făcut) să devină temperat, cumpătat. *Ştiau toţi că nu este un tip ponderabil.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***pondérable***, lat. ***ponderabilis, -e***.

ponderabilitáte *s.f.* Calitatea sau starea unui corp de a avea greutate, de a fi ponderabil. ◆ Stare a corpurilor la care se manifestă forţa de gravitaţie. *Alcoolul îi dădea senzaţia că îşi pierde ponderabilitatea.* • /<fr. ***pondérabilité***.

ponderál, -ă *adj.* Care aparţine greutăţii, care se referă la greutate. *Creşterea ponderală a copilului.* ◆ Care are greutate. ◆ Care serveşte la măsurarea greutăţii corpurilor. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***pondéral***.

ponderáre *s.f.* **1** Acţiunea de *a* (*se*) *ponderа* şi rezultatul ei. **2** (*statist.*) Operaţie de înmulţire a ponderii cu valoarea variantei. • pl. *-ări.* /v. ***pondera***; cf. fr. *pondération.*

ponderát, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care este cumpătat, moderat, echilibrat, temperat (în comportare, în vorbe etc.). *Om ponderat şi cu scaun la cap* (REBR.). ◆ (*despre manifestări, acţiuni etc. ale oamenilor*) Care exprimă cumpătare, echilibru. ◇ (*adv.*) *Explică obiectiv şi ponderat situaţia.* • pl. *-ţi, -te.* /v. ***pondera***; cf. fr. *pondéré.*

ponderatór, -oáre *adj.* Care face să se menţină echilibrul între două sau mai multe forţe, tendinţe etc.; care ponderează. *Senatul trebuia să fie un corp... ponderator* (MAIOR.). • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***pondérateur***, lat. ***ponderator, -oris***.

ponderáţie *s.f* **1** Echilibru între două sau mai multe forţe, tendinţe etc. (opuse). *Intră în perioada organică, perioada de echilibru şi de ponderaţie* (BOL.). **2** Moderaţie, cumpătare, măsură; echilibru. *Totdeauna a dat dovadă de ponderaţie şi cumpătenie.* **3** (*mat.*) Afectaţie a unei variabile, a unui coeficient, a termenului unei funcţii. • şi *ponderaţiúne s.f.* /<fr. ***pondération***, lat. ***ponderatio, -onis***.

ponderaţiúne *s.f.* v. ponderaţie.

póndere *s.f.* **1** Greutate. ◆ Spec. Greutate specifică. *Pondere moleculară.* ◆ Fig. Importanţă, valoare (între mai multe elemente). *Cuvîntul său nu avea nici o pondere.* **2** (*statist.*) Numărul unităţilor existente într-o grupă a unei colectivităţi, căruia îi corespunde o valoare a variabilei. ◆ Frecvenţă. **3** (*fiz.*) Coeficient care afectează fiecare dintre valorile unei mărimi determinate experimental, indicînd probabilitatea de obţinere a valorii respective. • pl. *-i.* /<lat. ***pondus, -eris*** „greutate".

ponderitáte *s.f.* (*fiz.*) Greutate specifică. • pl. *-ăţi.* /<lat. ***ponděritas, -atis***.

ponderós, -oásă *adj.* (*latin. înv.; despre fiinţe, obiecte etc.*) Care are o greutate mare. ◆ Fig. Care este hotărîtor, decisiv. ◆ Care este grav. *Trimetrul este cel mai ponderos* (EMIN.). ◆ Fig. Care are înţeles adînc. *Cuvînt greu, cuvînt ponderos* (EMIN.). ◆ Fig. Care este competent; care are prestigiu. ◆ Fig. (*despre state*) Care este puternic, mare, important. *Statele cele mai ponderoase ale Europei* (HASD.). • pl. *-oşi, -oase.* /<fr. ***pondéreux***, lat ***ponderosus***.

ponderozitáte *s.f.* Calitatea de a fi ponderos. ◆ Fig. Valoare mare, importanţă, însemnătate. *Naraţiunea-i oferă toată ponderositatea unei mărturie oculare* (HASD.). • scris şi *ponderositate.* /***ponderos*** + *itate.*

poneávă *s.f.*(*reg.*) Ţesătură groasă, de lînă, de bumbac, de fuior etc. din care se fac macaturi, covoare, cearşafuri etc. ◆ Obiect confecţionat dintr-o astfel de ţesătură. • pl. *-evi.* /<srb. ***ponjava***; cf. slav. **понява**, magh. *ponyva.*

ponegreálă *s.f.* Ponegrire. • pl. *-eli.* /***ponegri*** + *-eală.*

ponegrí *vb. IV. tr.* **1** (*compl. indică oameni, fapte, creaţii ale acestora etc.*) A vorbi de rău, a pune într-o lumină defavorabilă; a bîrfi, a defăima, a calomnia. *Cu atît venin ponegrise pe tata* (HOG.). ◇ (*refl. recipr.*) *Se ponegreau cu orice ocazie.* **2** (*înv.*) A înnegri. *Faţa i-au ponegrit* (DOC.). • prez.ind. *-esc.* /***po-*** + ***negru*** + *-i.*

ponegríre *s.f.* Acţiunea de *a ponegri*; bîrfire, defăimare, calomniere, ponegreală. *Moş Costache se arătă atins de ponegrirea Otiliei* (CĂL.). • pl. *-i.* /v. ***ponegri***.

ponegrít, -ă *adj.* **1** Care este vorbit de rău, defăimat, denigrat, bîrfit. **2** (*înv.*) Care este înnegrit. ◆ Ext. Care este întunecat. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***ponegri***.

ponegritór, -oáre *adj.* Care ponegreşte, care denigrează, defăimează pe cineva sau ceva. *Vorbe ponegritoare.* ◆ (*subst.*) Persoană care ponegreşte, denigrează, calomniază; calomniator. *Un aspru ponegritor al duşmanilor* (IORGA). • pl. *-ori, -oare.* /***ponegri*** + *-tor.*

ponégru, -eágră *adj.* (*înv., reg.; adesea în corelaţie cu „negru"*) Foarte negru. *Nouă armasari negri Ponegri* (POP.). ◇ Fig. *Poneagră de dinluntru era de pizmă şi de mînie* (CANT.). ◆ (*subst. f.*) (Epitet pentru o) femeie rea. • pl. *-i, -e.* /***po-*** + ***negru***.

pónei *s.m.* (*zool.; la pl.*) Rasă de cai de talie redusă şi greutate mică, originară din regiunile cu climat rece şi cu vegetaţie săracă ale Angliei şi ale Peninsulei Scandinave, folosită pentru munci uşoare, sport sau agrement; (*şi la sg.*) cal care aparţine acestei rase. *La aniversarea de şapte ani a primit un ponei.* • acc. şi *ponéi.* pl. *-i.* /<fr. ***poney*** <engl. *pony.*

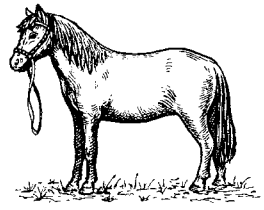

ponei

pongíde *s.n. pl.* (*zool.*) Familie de maimuţe superioare, reprezentate prin gorilă, cimpanzeu, urangutan, gibon, iar, după cercetări recente, numai prin urangutan (*Pongidae*). • /<fr. ***pongidés***.

póngo *s.m. invar.* (*zool.*) Nume al unei specii de urangutan (*Pongo*). • /<fr., it. ***pongo*** <congolez. *mpungu* „maimuţă".

ponihós, -oásă *adj.* v. ponivos.

ponít *s.n.* (*geol.*) Carbonat natural de mangan, cristalizat, cu un conţinut redus de fier, care se găseşte în zăcămintele de mangan din N Moldovei. • /de la nm. pr. *Petru* ***Poni***, mineralog român.

ponivós, -oásă *adj., s.m., s.f.* (*pop.*) **1** (Om) care nu vede bine, care este chior. ◆ Gener. (Fiinţă) care are un defect de vedere. ◆ Restr. (*înv., reg.*) (Om) care are strabism, care este saşiu. **2** (Om) prost, leneş. ◆ Ext. (Om) rău, urîcios. ◆ (*reg.; deprec.; în forma „punihos"*) (Om) gras. • pl. *-oşi, -oase.* şi *ponihós, -oásă adj.* /***poneavă*** + *-os.*

ponór *s.n.* **1** (*geomorf.*) Formă de relief, rezultată prin asocierea mai multor doline, care dă terenurilor

calcaroase un aspect alveolar. *Se duce tot înainte pe niște ponoare* (CR.). **2** (*geomorf.*) Adîncitură sau coastă abruptă formată în urma eroziunii, a prăbușirii sau a alunecării terenului; puț carstic absorbant, existent într-o polie, vale sau dolină. *Se desfăcea o pădurice către o ruptură de văi cu ponoare înfricoșate* (SADOV.). <> Loc.adv. (*reg.*) *În ponor* = brusc, în formă de cascadă, vertical. ◆ Teren rîpos, accidentat. *Acolo nu se seamănă nimic, căci este ponor.* **3** Fig. (*reg.*) Supărare, necaz. <> (*în imprec.*) *Mîncate-ar ponorul!* • pl. *-oare.* /<bg. ***понор***, srb. ***ponor***.

ponorí *vb. IV.* v. ponorî.

ponorít, -ă *adj.* v. ponorît.

ponorî́ *vb. IV.* **1** *refl.* (*pop.; despre terenuri, forme de relief, construcții etc.*) A se prăbuși, a se surpa. *Malul... se ponorîse* (PER.). <> (*tr. fact.*) *Cutremuru a ponorît locurile* (SCR.). **2** *tr.* (*înv.*) A arunca, a prăvăli, a rostogoli (într-o rîpă, într-un ponor). <> (*refl.*) *Să se ponorască în adînci prăpăstii* (STAM.). • prez.ind. *-ăsc.* și (*pop.*) *ponorí vb. IV.* /***ponor*** + *-î.*

ponorît, -ă *adj.* **1** (*pop.; despre terenuri, forme de relief, construcții etc.*) Care este prăbușit, surpat. *Era mai ponorit malul* (N. COST.). ◆ Care este foarte înclinat, abrupt, aproape vertical. *Pe o cărare ponorîtă... coborîrăm din șosea la vale* (SADOV.). **2** (*înv.*) Care este aruncat, care este prăvălit (pe o coastă prăpăstioasă, într-o rîpă, într-un ponor). • pl. *-ți, -te.* și (*pop.*) *ponorít, -ă adj.* /v. ***ponorî***.

ponós *s.n.* **1** (*pop.; adesea constr. cu vb. ca „a trage", „a purta", „a duce"*) Consecință neplăcută pe care o are cineva în urma unor acțiuni, fapte. *Eu sînt cu ponosul și tu cu folosul* (CR.). ◆ Ext. Necaz, supărare, nemulțumire. *Noi de abia scăpărăm de un ponos* (PER.). <> Expr. *A-i purta* (cuiva) *ponos* = a fi supărat, a dușmăni pe cineva. *A-și face ponos cu cineva* = a avea neplăceri, a fi supărat din cauza cuiva. *A se arăta cu ponos* = a fi supărat. **2** (*înv.*) Defăimare, bîrfă. *Auzi-vor atîtea ocări și ponoase de mine* (MURNU). ◆ Injurie, insultă. ◆ Dezonoare, rușine. **3** (*reg.*) Poreclă, nume rău. *A avut... felurite nume, porecle și ponoase* (GAL.). **4** (*reg.; adesea constr. cu vb. ca „a găsi", „a scoate", „a arunca"*) Greșeală, vină; cusur. *Ai furat banii statului aruncînd ponosul pe niște nevinovați* (STANCU). <> Expr. *A pune* (cuiva) *ponos* sau *a pune* (pe cineva) *în ponos* = a acuza pe cineva. **5** (*reg.*) Plîngere, reclamație. *Om băga ponos și lăcrămare la Pilat* (POP.). **6** (*reg.*) Glumă, șotie; poznă. *Cîte ponturi și ponoase nu da dintr-însul* (CR.). • pl. *-oase.* /<slav. ***поносъ***.

ponosí *vb. IV.* **1** *tr., refl.* A face să-și piardă sau a-și pierde aspectul și culoarea inițială, degradîndu-se (prin vechime, uzură etc.). *Biserica s-au stricat și odăjdiile s-au ponosit* (DOC.). ◆ Ext. A (se) uza, a (se) degrada, a (se) strica. *Șapte șei am ponosit* (POP.). **2** *tr.* (*înv., reg.; compl. indică oameni*) A ponegri, a defăima, a discredita, a bîrfi. *Nu ponosi oamenii* (POP.). **3** *refl.* (*reg.; despre fața oamenilor*) A se urîți (din cauza oboselii, a suferinței etc.). *Fața mi s-a ponosit* (POP.). • prez.ind. *-esc.* /***ponos*** + *-i.*

ponosíre *s.f.* (*pop.*) Acțiunea de *a (se) ponosi* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***ponosi***.

ponosít, -ă *adj.* **1** (*pop.; despre pînzeturi, vestimentație etc.*) Care și-a pierdut aspectul și culoarea inițială. ◆ Ext. Care este uzat, deteriorat (din cauza întrebuințării îndelungate), care este sărăcăcios. **2** (*înv.*) Care este rușinat, care este supărat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***ponosi***.

ponóslu *s.n.* **1** (*înv., reg.*) Plîngere, reclamație; pîră. *Mare ponoslu au trimis leșilor* (COSTIN). <> Expr. *A merge* (sau *a se duce, a veni* la cineva) *pe ponoslu* = a veni (la cineva) cu o plîngere, cu o reclamație. *A pune* (pe cineva) *în ponoslu* = a acuza (pe cineva). **2** (*înv.*) Defăimare; dezonoare, rușine. • pl. *-uri.* /de la ***ponoslui***, prin derivare regresivă.

ponosluí *vb. IV.* (*înv., reg.*) **1** *tr., intr., refl.* A pîrî, a reclama; a se plînge. *Am auzit... cum m-a ponosluit* (POP.). **2** *tr., intr.* A defăima; a dezonora; a certa, a mustra. *I-au ponosluit pentru feciorii lui* (DOC.). ◆ (*înv., reg.; tr.; compl. indică oameni*) A porecli. • prez.ind. *-iesc.* /<magh. ***panaszol***.

ponosluíre *s.f.* (*înv., reg.*) Acțiunea de *a ponosluí* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***ponosluí***.

ponosluitór, -oáre *s.m., s.f* **1** (*înv., reg.*) Persoană care face o reclamație. **2** (*înv.*) Persoană care calomniază, care defăimează. • sil. *-lu-i-.* pl. *-ori, -oare.* /***ponosluí*** + *-tor.*

ponóu *s.n.* v. ponov.

ponóv *s.n.* (*reg.*) **I 1** Teren arabil. ◆ Spec. Porumbiște. **2** Muncă agricolă, cultivare a pămîntului. **3** Recoltă, bucate ale cîmpului. **II** (*în forma „ponou"*) Inundație. • pl. *-oave.* și *ponóu s.n.* /cf. srb. *ponova* „înnoire".

pont[1] *s.n., s.m.* **I** *s.n.* **1** (*la unele jocuri de cărți*) Numele uneia dintre cărțile de joc (considerată de obicei cu cea mai mare valoare). ◆ Ext. Ocazie favorabilă (la joc). *A știut să profite de pontul acesta.* <> Expr. *A-i face* (cuiva) *pontul* = a înșela (pe cineva), a-i face cuiva o figură. (*fam.*) *A-i vinde* (cuiva) *pontul* = a spune (cuiva) un secret cu ajutorul căruia poate obține un avantaj, un profit. **2** (*fam.*) Aluzie răutăcioasă, ironie. <> Expr. *A vorbi în ponturi* = a da să se înțeleagă; a sugera; a vorbi în pilde. *A bate* (cuiva) *pontul* sau *a da ponturi* = a face aluzie la ceva, a-i da (cuiva) să înțeleagă ceva, a face apropouri. **II** *s.m.* (*la unele jocuri de noroc*) Persoană care pontează; pontator. *Ponți ghinioniști la masa verde* (TEOD.). **III** *s.n.* (*înv.*) **1** Punct (în spațiu sau în timp); limită. <> Loc.adv. *La pont* = la momentul potrivit, la timp, la țanc. *Ne putem scula dimineața la pont* (CAR.). <> Expr. *A pune pont* = a hotărî, a fixa locul potrivit pentru ceva. *A(-i) veni la pont* v. veni. **2** Articol, paragraf dintr-o lege, dintr-o convenție etc. ◆ Ext. Lege, convenție etc. **3** Condiție de învoială agricolă, impusă țăranilor în trecut. **4** Problemă dintr-o discuție; idee, principiu care stă la baza unei discuții; punct. *La pontul acesta nu mă unesc cu părerea domniei tale* (FIL.). • pl. *n. -uri, m. -ți.* /<fr. ***ponte***, it. ***punto***, fr. ***point***; cf. *punct.*

pont[2] *s.n.* v. punct.

pontá[1] *vb. I. tr., intr., refl.* A(-și) înregistra prezența la locul de muncă, în vederea calculării salariului. *Deși a lipsit, l-a pontat.* ◆ (*tr.*) A înregistra timpul de muncă sau volumul muncii efectuate, în vederea plății. • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***pointer***.

pontá[2] *vb. I. intr.* (*la unele jocuri de noroc*) A miza o sumă de bani; a juca pe o anumită sumă de bani. *Rupeau de necaz cărțile cu cari pontau* (VLAH.). <> (*tr.*) *Pontează 100.000 de lei.* <> Expr. *A ponta pe mîna cuiva* = a miza folosind cartea altcuiva, fără a participa efectiv la joc. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***ponter***.

pontá[3] *vb. I. intr.* (*despre cîinii de vînătoare*) A se opri în loc pentru a adulmeca sau a ținti vînatul. ◆ (*tr.; compl. indică animalul urmărit*) A ținti cu privirea (pentru a-l prinde). *O cățelușă... a pontat îndelung un sitar* (PER.). • prez.ind. pers 3 *-ează.* /<fr. ***pointer*** <fr. *pointe* „vîrf".

pontáj[1] *s.n.* Operație prin care se înregistrează prezența lucrătorilor, angajaților etc. la locul de muncă, cantitatea produselor realizate într-un anumit interval de timp sau timpul folosit pentru efectuarea unei lucrări, în vederea calculării plății; pontare. *Astăzi nu s-a făcut pontajul.* <> *Fișă de pontaj* = document în care se înregistrează prezența individuală la lucru. *Ceasornic de pontaj* v. ceasornic. • pl. *-e.* /<fr. ***pointage***.

pontáj[2] *s.n.* (*med.*) Operație prin care se restabilește circulația arterială obliterată. • pl. *-e.* /<fr. ***pontage***.

pontáre[1] *s.f.* Acțiunea de *a ponta*[1] și rezultatul ei; pontaj. • pl. *-ări* /v. ***ponta***[1].

pontáre[2] *s.f.* Acțiunea de *a ponta*[2] și rezultatul ei; mizare. • pl. *-ări* /v. ***ponta***[2].

pontáre[3] *s.f.* (*milit.*) Operație de instalare a suporturilor unui pod militar. • pl. *-ări* /după fr. *pontage.*

pontáș *s.m.* (*înv.*) Pontator. • pl. *-i.* /***ponta***[2] + *-aș.*

pontát *s.n.* Faptul de *a ponta*[2]. • /v. ***ponta***[2].

pontatór[1]**, -oáre** *s.m., s.f.* Persoană care înregistrează prezența muncitorilor la locul de muncă sau calitatea și cantitatea produselor efectuate de aceștia într-un anumit interval de timp. • pl. *-ori, -oare.* /***ponta***[1] + *-tor*; cf. fr. *pointeur.*

pontatór[2] *s.m.* Persoană care pontează la jocurile de noroc; pont, (*înv.*) pontaș. • pl. *-i.* /***ponta***[2] + *-tor.*

pontatór[3]**, -oáre** *adj.* (*despre cîini de vînătoare*) Care pontează. • pl. *-ori, -oare.* /***ponta***[3] + *-tor.*

póntă *s.f.* (*zool.*) Proces de eliminare și de depunere a icrelor la pești și a ouălor la păsări, la insecte, la reptile etc. ◆ Concr. Icre sau ouă eliminate și depuse în urma acestui proces. • pl. *-e.* /<fr. ***ponte***.

pontéfice *s.m.* v. pontifice.

póntic, -ă *adj.* Care aparține Pontului Euxin, care se referă la Pontul Euxin; care este din zona Pontului Euxin. *În acea copleșitoare amiază pontică totul încremenise* (TEOD.). • pl. *-ci, -ce.* /<lat. ***pontĭcus, -a, -um***, fr. ***pontique***; cf. nm. pr. *Pontus* Euxinus „mare ospitalieră", numele antic al Mării Negre.

pontíf *s.m.* **1** (*în antic. romană*) Membru al colegiului sacerdotal suprem, care supraveghea cultul religios, întocmea calendarul și listele consulare etc.; pontifice. *Se înclinară în fața marelui pontif.* ◆ Gener. Persoană cu grad înalt în ierarhia sacerdotală, la diferite popoare necreștine. **2** (*în Biserica Catolică*) Cel mai înalt demnitar ecleziastic; pontifice. ◆ (*și suveranul pontif, pontiful Romei, pontiful roman*) Șeful suprem al Bisericii Catolice; papă. *Suveranul pontif a vizitat spitalul.* **3** Fig. (*adesea iron.*) Persoană care este considerată sau se consideră a fi o autoritate infailibilă într-un anumit domeniu. *A pătruns întreaga tactică a pontifului ieșean* (PER.). • pl. *-i.* /<fr. ***pontife***; cf. lat. *pontifex, -icis.*

pontificá *vb. I. intr.* **1** (*în Biserica Catolică*) A oficia o slujbă religioasă, în calitate de pontif. **2** Fig. (*fam.*) A acționa cu emfază; a lua o atitudine solemnă. • prez.ind. *pontífic.* /<fr. ***pontifier***.

pontificál, -ă *adj., s.n., s.f.* (*bis.*) **I** *adj.* (*în Biserica Catolică*) Care aparține pontifului, care se referă la pontif. <> *Scaunul Pontifical* v. scaun. ◆ Spec. Care aparține papei, care se referă la papă; papal. *Declarațiile pontificale au fost publicate.* **II** *s.f.* Carte care cuprinde ritualul oficierii serviciului religios pe care trebuie să-l îndeplinească un episcop. **III 1** *s.n.* Ritual al hirotonisirii episcopilor. **2** *s.f.* Cronică papală. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***pontifical***, lat. ***pontificalis, -e***.

pontificáre *s.f.* (*bis.*) Acțiunea de *a pontifica* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***pontifica***.

pontificát *s.n.* (*în Biserica Catolică*) **1** Demnitatea de pontif. ◆ Spec. Demnitatea de papă. **2** Perioadă în care un pontif sau un papă deține această demnitate. • pl. *-e.* /<fr. ***pontificat***, lat. ***pontificatus, -us***.

pontífice *s.m.* Pontif. • pl. *-ci.* și *pontéfice s.m.* /<lat. ***pontĭfex, -icis***, it. ***pontefice***.

pontíl *s.m.* (*mar.*) Pilon vertical de susținere, amplasat între punte și structurile inferioare ale unei nave, destinat transmiterii sarcinilor de pe punte la osatura fundului navei. • pl. *-e.* /cf. fr. *épontille.*

pontiláre *s.f.* Întărire a compartimentelor unei nave cu ajutorul pontilelor. • pl. *-ări.* /de la ***pontil***; cf. fr. *épontillage.*

pontón *s.n.* **1** Pod plutitor improvizat, a cărui platformă (de trecere) este susținută de obicei pe ambarcații legate între ele. *Dunărea a fost traversată pe un pod lung de pontoane* (PER.). ◆ Fiecare dintre ambarcațiile care susțin platforma unui astfel de pod. *Printre pontoanele podului era loc de puteau trece și o sută de luntrițe* (SLAV.). **2** Ambarcație (în formă de platformă), de obicei fixă, folosită pentru a ușura acostarea navelor, pentru a susține o instalație etc. *Un chei cu pontoane* (STANCU). **3** (*mar.*) Vas fără motor și fără punte (remorcat de un vas cu motor) cu care se transportă mărfuri dintr-un port sau se ancorează vasele mai mari. **4** Compus: *ponton-dormitor* = ponton amenajat ca dormitor. • pl. *-oane.* /<fr. ***ponton***.

pontoniér *s.m.* **1** (*milit.*) Militar (din trupele de geniu) specializat în construirea pontoanelor sau a altor lucrări necesare trecerii unei armate peste o apă. **2** Persoană care face serviciul la un ponton. **3** Spec. Marinar care ajută la manevra de plecare și de sosire a navelor ce acostează la ponton. • sil. *-ni-er.* pl. *-i.* /<fr. ***pontonnier***.

pontós, -oásă *adj., s.m., s.f.* (*fam.*) (Persoană) glumeață, căreia îi place să facă șotii. • pl. *-oși, -oase.* /***pont***[1] + *-os.*

ponțián, -ă *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Al doilea etaj al pliocenului din bazinul dacic, care este reprezentat în România prin marne argiloase cenușii. **2** *adj.* Care aparține ponțianului, specific ponțianului, care se referă la ponțian. **3** Serie de straturi geologice din ponțian. • sil. *-ți-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***pontien***; cf. nm. pr. *Pontus* Euxinus „mare ospitalieră", numle antic al Mării Negre.

pool [pul] *s.n.* **1** (*econ.*) Convenție monopolistă prin care se fixează prețuri pentru unele mărfuri sau se influențează cursul hîrtiilor de valoare. **2** *Pool metabolic* = depozit comun de substanțe intermediare în metabolism. ◆ Cantitate totală disponibilă de substanțe de un anumit fel. **3** Grupare de mai mulți producători. • /<engl. ***pool***; cf. it., fr. *pool.*

pop[1] *s.m.* **I 1** Prăjină, proptea folosită pentru a sprijini un gard, crengile unui pom etc. *Crengile trebuiseră*

să fie sprijinite cu popi (SADOV.). **2** Stîlp sau bîrnă groasă de lemn cu care se susține sau se consolidează un zid, un planșeu, un acoperiș etc. (la casele țărănești). *Sprijinit pe un pop de brad se ridica un horn mic* (HOG.). ◇ Expr. (*reg.*; *adv.*) *A sta pop* = *a*) (*despre oameni*) a sta (drept) în picioare; *b*) (*despre lucruri*) care este uimitor de bine făcut. **3** Fiecare dintre stîlpii unei prispe sau ai unui pridvor, care susțin streașina acoperișului. **4** (*reg.*) Stîlp folosit pentru a susține un gard sau o poartă. **5** Nume dat unor piese sau unor obiecte de lemn ori unor părți ale acestora, asemănătoare cu un stîlp, cu o bîrnă, cu o prăjină, cu rol de susținere, de sprijin etc. **6** Bețișor așezat în cutia de rezistență a unor instrumente cu coarde. **7** (*reg.*) Bețișor ascuțit la un capăt, cu care se joacă copiii. **8** Piesă de lemn din componența teascului, care presează strugurii sau semințele plantelor oleaginoase. **9** (*reg.*) Fus (la vîrtelniță). **II 1** Mănunchi de plante (cînepă, in, coceni de porumb etc.) așezate în picioare, în formă de con, pentru a se usca. **2** (*reg.*) Snop de grîu care se pune, pieziș, în vîrful unei clăi sau al unei grămezi de snopi, formînd o apărătoare de ploaie. • pl. *-i*, (*reg.*) n. *-uri*. /<bg. ***non***.

pop[2] *subst.* Curent artistic, manifestat mai ales în SUA și Anglia, în a doua jumătate a sec. 20, apărut ca protest față de unele forme ale culturii contemporane. ◇ (*adj., invar.*) *Cultura pop este o cultură de masă.* ◆ Restr. (*muz.*) Gen de muzică apărută în Europa, la mijlocul sec. 20 și răspîndită apoi în SUA, care s-a desprins de schemele muzicale tradiționale, acordînd o mare importanță ritmului și adaptînd motive inspirate din folclor și din muzica americană, îmbinate cu elemente de jazz, blues, rock. ◇ (*adj.invar.*) *Era la modă muzica pop.* • /<engl. ***pop*** <*pop[ular music]* „muzică populară".

pop[3] *s.m.* v. popă.

pop-art *s.n.* Curent artistic contemporan, afirmat mai ales în SUA și Anglia, care postulează demistificarea artei, întoarcerea spre o nouă orientare realistă, introducînd în compoziții colaje, obiecte de uz cotidian, rezultate ale producției de masă, de tehnică modernă, obiecte găsite în natură, elemente de creație folclorică, de publicitate etc. • /<fr. ***pop' art*** <engl. *pop-art* „artă populară".

popás *s.n.* **1** (*adesea în legătură cu vb. „a face"*) Oprire (scurtă) pentru odihnă în timpul unei călătorii; (*înv.*) poprire. ◇ Loc.adv., adj. *Fără popas* = fără încetare, fără întrerupere. ◇ Loc.adv. *În popasuri* = agale, cu întreruperi. ◇ Expr. *A nu avea* (*nicăieri*) *popas* (sau *popasuri*) = a nu avea (nicăieri) liniște, a nu avea astîmpăr. *Șapte poște și un popas* v. șapte. ◇ Fig. *În scurtul popas al vieții, vreau multe schimbări de decor* (TOPÎR.). ◆ Ședere mai îndelungată într-un loc (în timpul unei deplasări). *Făceau popasuri lungi prin gări singuratece* (SADOV.). ◆ (*bis.*; *pop.*) Oprire a procesiunii mortuare în drum spre cimitir, pentru a se citi din *Evanghelie*. **2** (*pop.*) Odihnă. *Ș-o venit vremea de popas* (POP.). **3** Loc destinat pentru oprire, pentru repaos, odihnă a călătorilor. *Era un popas la marginea pustiei* (SADOV.). ◆ (*reg.*) Distanță parcursă între două opriri. *Au mers cale de un popas.* • pl. *-uri*, (*reg.*) *-e*. /<slav. **попасъ**, ucr. ***nonac***; cf. pol. *popas*.

popáz *s.m.* (*bot.*) **1** Plantă erbacee, tropicală, din familia liliaceelor, cu frunzele lungi și înguste (*Sabadilla officinalis*). **2** Colect. Semințele acestei plante, de culoare negricioasă, otrăvitoare, în formă de seceră, folosite în medicină. • pl. *-ji*. /<tc. ***papaz***.

pópă *s.m.* **I 1** (*pop.*; *fam.*) Preot. *Ion asculta ca prin vis cîntecele popii* (REBR.). ◇ Zic. *Parc-ai fi fost popă*, se spune unei persoane care a prevăzut corect o situație, care a ghicit un gînd etc. *Popa nu toacă de două ori pentru o babă surdă*, se spune cuiva neatent, care cere interlocutorului să repete ce a spus. *Popa era călare pe bălană și întreba de iapă* v. bălan. ◇ *Popa belea* = nenorocire. *Popă mirean* v. mirean. ◇ Loc.adv. *Ca popa* = fără doar și poate, în mod sigur. (*pop.*) *Ca fuiorul popii* = inutil, degeaba. ◇ Expr. *A-i ședea popa la cap* = a fi pe moarte. *A plăti ca popa* = a plăti sigur și în întregime. *A* (*i*) *se duce* (sau *a-i merge*) *cuiva vestea* (sau *buhul*) *ca de popă tuns* = *a*) a stîrni vîlvă cu o faptă neobișnuită; a se face mare zarvă în jurul cuiva sau a ceva; *b*) a se răspîndi foarte repede o veste rea despre cineva. *A fugi* (sau *a se păzi*) *ca de popă tuns* = a evita foarte mult pe cineva. *A-și găsi popa* = a găsi pe cineva care să-i vină de hac; a i se înfunda cuiva. *A-i fi* (cuiva) *popa* = a cumînți, a domina pe cineva, a-i veni (cuiva) de hac. *A călca a popă* = *a*) (*mai ales la forma neg.*) a fi serios, a inspira încredere; *b*) a-și da aere, ifose, a face pe grozavul (fără motiv). *A se ține după cineva ca dracu de* (sau *după*) *popă* = a se ține scai de cineva, a nu lăsa în pace pe cineva. *A trăi ca dracul cu popa* = a nu se înțelege cu cineva, a trăi rău cu cineva. *A-i cînta popa la cap* v. cînta. *A dormi ca un popă* v. dormi. *A căuta francul popii* v. franc. *A mînca ca un popă* v. mînca. *A*(*-și*) *da ortul popii* v. ort. *A se uita* (la cineva) *ca dracu la popa* (sau *popă*) v. uita. **2** Numele uneia dintre cărțile de joc, care are imprimată pe una dintre părți o imagine asemănătoare cu a unui preot; rigă, rege. *Îi mai trebuia un popă ca să cîștige.* ◇ *Popa prostul* = *a*) numele unui joc de cărți în care pierde jucătorul care rămîne cu cartea care are figura unui popă; *b*) jucătorul care pierde la acest joc. **3** Numele celei mai mari dintre piesele de la jocul de popice, în jurul căreia sînt așezate, într-o anumită ordine, celelalte piese. **II** (*iht.*; *reg.*) Zglăvoacă (*Cottus gobio*). **III** (*bot.*; *reg.*; *la pl.*) Crăiță (*Tagetes erecta*). **IV** (*entom.*; *reg.*) **1** Cosaș. **2** Bărbătușul unui cărăbuș sau al altei insecte. • pl. *popi*. și (*înv.*) *pop s.m.*, (*reg.*) *poápă s.f.* /<sl. veche **попъ**, slav. **попа** <m. gr. *πάπας*; cf. lat. *popa* „ajutor de preot".

popărít *s.n.* (*în trecut*) Dare plătită de preoți. • /***po-pă*** + *-ărit*.

pop-corn *s.n.* Floricele de porumb. • pl. *-uri*. /<engl. amer. ***popcorn***.

popénchi *s.m.* (*bot.*; *la pl.*) Numele a două specii de ciuperci comestibile, din familia agaricaceelor (*Coprinus atramentarius* și *comatus*); (*și la sg.*) fiecare dintre aceste ciuperci. • pl. *-i*. /<ucr. dial. ***пуодненьки***; cf. *підненьки*.

popésc, -eáscă *adj.* **1** (*pop.*; *fam.*) Care aparține unui popă, care este specific unui popă; preoțesc. *Își puse haine popești și înșela lumea.* ◇ *Slovă* (sau *literă*) *popească* = literă chirilică. ◆ (*pop.*) Care se trage din neam de preot. *Am drăguț fecior popesc* (POP.). ◆ Fig. (*despre voce*) Care are timbru nazal, ușor cîntat, specific preoților. **2** Fig. (*adesea iron.*) Care este de dimensiuni foarte mari, care este foarte intens. *Trage Ivan un somn de cele popești* (CR.). ◇ (*bot.*; *reg.*) *Mere popești* = soi de mere dulci și gustoase. *Pere popești* = soi de pere dulci. *Bureți popești* = nume dat mai multor specii de ciuperci. *Prună popească* = soi de prune mari. • pl. *-ești*. /***popă*** + *-esc*.

popéște *adv.* (*pop.*; *fam.*) În felul popilor, ca popii. *Mergeam cîntînd popește, pe nas* (CĂL.). ◇ Expr. *A călca popește* = a fi mîndru (fără motiv), a face pe grozavul. *A dormi* (sau *a mînca*) *popește* = a dormi (sau a mînca) mult, bine. • /***popă*** + *-ește*.

popí *vb. IV.* (*pop.*; *fam.*) **1** *tr. fact., refl.* A (se) hirotonisi, a (se) preoți. *S-a popit la îndemnul mamei sale.* ◇ (*glumeț*) *Să popim pe toți aceia Cari fac vinului ocară* (COȘB.). ◇ Fig. *De mă voi îndrepta, pre mulți am să popesc și eu* (C. NEGR.). **2** *intr.* A exercita funcția de preot. *Nici vor mai popi, nici vor dăscăli în toată viața lor* (BARIȚ.). • prez.ind. *-esc*. /***popă*** + *-i*.

popíc *s.n.* **1** Dim. al lui *pop*[1]; bucată mică de lemn, cu diferite întrebuințări. **2** Fiecare dintre cele nouă piese de lemn lunguiețe, folosite la jocul de popice. ◆ (*la pl.*) Joc distractiv și sportiv care constă în încercarea de a doborî, cu ajutorul unor bile, a cît mai multe dintre cele nouă popice. *Am jucat popice la Crasan* (DELAVR.). **3** (*reg.*) Băț scurt, cu un capăt ascuțit, cu care se joacă copiii, lovindu-l cu alte bețe. **4** (*la pl.*) Popicărie. • pl. *-ce*, (*reg.*) *-uri*. și (*reg.*) *popícă s.f.* /***pop***[1] + *-ic*.

popicăr, -ă *s.m., s.f.* Persoană care joacă popice. • pl. *-i, -e*. /***popic*** + *-ar*.

popícă *s.f* v. popic.

popicărie *s.f.* Loc unde se joacă popice. ◆ Teren sau clădire special amenajate pentru jocul de popice (împreună cu toate piesele necesare jocului). *Întîlnirea este la unu, în fața popicăriei.* • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***popic*** + *-ărie*.

popíci *s.m.* (*reg.*) Butuc de lemn cu trei ramificații, care formează scaunul vîrtelniței. • pl. *-ci*. /***popí*** + *-ici*.

popíe *s.f.* (*pop.*; *fam.*) Preoție. *El era popă și trebuia să-și caute de popie* (SLAV.). • g.-d. *-iei*. /***popă*** + *-ie*.

popílnic *s.m.* (*bot.*) **1** Mică plantă erbacee, cu miros de piper, cu tulpina scurtă și cu două frunze mari, în formă de rinichi, avînd o floare de culoare roșu-închis, folosită în medicina populară (*Asarum europeum*). **2** (și *popilnic-iepuresc*) Mică plantă erbacee, din familia ranunculaceelor, cu florile de obicei violacee (*Anemone hepatica*). • acc. și *pópilnic*. și (*reg.*) *popîlnic s.m.* /cf. ucr. *копишник*, srb. *kopitnik*.

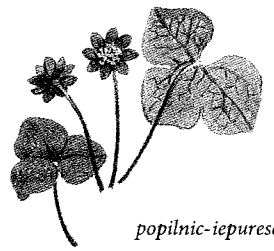

popilnic-iepuresc

popíme *s.f.* Colect. (*pop.*; *fam.*) Mulțime de popi; preoțime. *Popimea de toate confesiunile* (BARIȚ.). • /***popă*** + *-ime*.

popínă *s.f.* (*geomorf.*) **1** Movilă; platou; gorgan. **2** Grădiște (în lunca unei ape curgătoare). • pl. *-e*. /***pop***[1] + *-ină*.

popíncă *s.f.* (*bot.*) Numele a două specii de ciuperci comestibile, unele cu pălăria galbenă-roșiatică sau brună, cu piciorul curbat și răsucit (*Pholiota mutabilis* și *squarrosa*), alta cu pălăria brună sau roșcată, cu piciorul alb, acoperit cu mici fibre cenușii sau negre (*Pluteus cervinus*). • pl. *-ci*. /***pop***[1] + *-incă*; cf. *popenchi*.

popistrá *vb. I. tr.* **1** (*înv.*) A stropi. ◆ Ext. A împestrița (prin împroșcare). **2** (*reg.*) A broda. • prez ind. *-ez*. și *popistrí vb. IV.* /cf. bg. ***попъстря***.

popistrí *vb. IV.* v. popistra.

popîc *interj.* (*pop.*; *fam.*) Exclamație care exprimă surprinderea sau mirarea produse de apariția neașteptată a cuiva. *Poate să-ți iasă înainte vrun iepure, ceva... și popîc! m-oi trezi cu tine acasă* (CR.). • /onomat.

popîlní *vb. IV. tr.* (*reg.*; *compl. indică vase*) A umple pînă la refuz. • prez.ind. *-esc*. /<bg. ***попълня***.

popîlnic *s.m.* v. popilnic.

popîndăc *s.m.* (*mai ales la pl.*) Ridicătură la suprafața unei ape, cu aspect de insulă mică, alcătuită din rogoz (și din alte plante), în mlaștinile sau în bălțile din cîmpie. • pl. *-ci*. și *popînzác s.m.* /cf. *popîndău*.

popîndău *s.m.* **1** (*zool.*) Specie de mamifer rozător mic, de stepă, cu ochii mari, cu corpul lung pînă la 20 cm, cu blana de culoare galbenă-cenușie și cu coada scurtă și stufoasă, care trăiește în galerii subterane (*Citellus citellus*); (*reg.*) popîndeț, popîndoc. ◇ (*glum.*; *ca epitet pentru o persoană de talie mică, legat prin prep. „de" de subst. determ.*) *Întrebă un popîndău de nevastă* (LUNG.). ◇ Expr. (*adv.*) *A sta popîndău* = a sta drept, nemișcat (în fața sau în drumul cuiva). ◇ Compar. *Au rămas în mijlocul ocolului, ca doi popîndăi* (POPOV.). **2** (*pop.*) Sperietoare de păsări; momîie. **3** (*reg.*) (Epitet depreciativ pentru un) om leneș. • pl. *-ăi*. /cf. *pop*[1].

popîndéț *s.m., s.n.* (*reg.*) **1** *s.m.* (*zool.*) Numele a două specii de rozătoare: *a*) șoarece-de-cîmp (*Microtus arvalis*); *b*) popîndău (*Citellus citellus*). ◇ (*glum.*; *ca epitet pentru o persoană de talie mică, legat prin prep. „de" de subst. determ.*) *Un popîndeț de flăcău* (POP.). **2** *s.n.* Momîie, sperietoare de păsări. *Era un popondeț!* (CAR.). • pl. *m. -i, n. -e*. și *popondéț s.m.* /***popîndău*** + *-eț*.

popîndí *vb. IV.* (*reg.*) **1** *tr.* A îmbrînci. **2** *refl.* A se înstrăina, a pleca departe de familie sau de locul de baștină. *S-a dus de s-a popîndit și acum nu mai știu de el* (POP.). • prez.ind. *-esc*. /cf. bg. ***попъдя***.

popîndóc, -oăcă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m.* (*zool.*; *reg.*) Numele a două specii de rozătoare: *a*) șoarece-de-cîmp (*Microtus arvalis*); *b*) popîndău (*Citellus citellus*). ◇ (*glum.*; *ca epitet pentru o persoană de talie mică, legat prin prep. „de" de subst. determ.*) *Se vedea venind un popîndoc de om.* ◇ Expr. (*adv.*) *A sta popîndoc* = a sta drept, în picioare (în fața cuiva). ◇ Compar. *Ieșit, ca un popîndoc, din ascunzătoare* (SADOV.). **2** *s.m.* (*fam.*; *glum.*) (Epitet pentru un) copil mic. *Nu este casă care să n-aibă trei-patru popîndoci de toate vîrstele* (GÎRL.). **3** *adj., s.m, s.f.* (*fam.*) (Persoană) care este mică de statură, scundă. • pl. *-oci, -oace*. și *popondóc s.m.* /cf. *popîndău, pop*[1], magh. *vakondoc*.

popînzác[1] *s.m.* (*reg.*) **1** (*zool.*) Şoarece (*Apodemus sylvaticus*). <> Expr. (*adv.*) *A sta* (sau *a se aşeza*) *popînzac* = a sta drept, în picioare (în faţa cuiva). **2** Sperietoare (de păsări). • pl. *-ci.* /*cf. popîndău.*

popînzác[2] *s.m.* v. popîndac.

popînzói *s.m.* (*reg.*) **1** (*zool.*) Şoarece (*Apodemus sylvaticus*). <> Expr. (*adv.*) *A sta* (sau *a se aşeza*) *popînzoi* = a sta drept, în picioare (în faţa cuiva). **2** Sperietoare (de păsări). • pl. *-oi.* /*cf. popîndac.*

popîrdă *s.f.* (*reg.*) **1** (*zool.*) Cîine. **2** (*deprec.*) (Epitet pentru un) om leneş. **3** (*glum.*) (Epitet pentu o) fată obraznică şi guralivă. **4** Fig. Gură (considerată ca organ al vorbirii). • pl. *-e.* /*cf. popîndău.*

popîrlán *subst.* (*reg.*) Horă care se execută în ritm lent. ◆ Melodie după care se execută această horă. • /***po-pă*** + *-îrlan.*

popîrţác[1] *s.m.* **1** (*fam., peior.*) Preot. **2** (*iron.*) Preot tînăr şi fără experienţă; popoiac. • pl. *-ci.* /de la ***popă***.

popîrţác[2] *s.n., s.m.* (*reg.*) **1** *s.n.* Par, prăjină cu diferite întrebuinţări. **2** *s.m.* Epitet glumeţ pentru o persoană mică de statură. • pl. *n.-ce, m. -ci.* /de la ***pop***[1].

poplín *s.n.* (*ind. text.*) Ţesătură subţire, lucioasă, de bumbac mercerizat (sau de mătase), folosită mai ales pentru confecţionarea de cămăşi bărbăteşti sau de îmbrăcăminte uşoară femeiască. *Purta cămaşă de poplin* (PRED.). ◆ (*la pl.*) Sortimente din astfel de ţesătură. *Zeci de mii de metri de dejalină şi poplinuri* (PER.). • pl. *-uri.* /<fr. ***popeline***, germ. ***Popelin***, rus. ***поплин***.

poplitéu, -ée *adj.* (*anat.; despre muşchi, artere, nervi*) Care este situat în partea posterioară a genunchiului. • pl. *-ei, -ee.* /<fr. ***poplité***; cf. lat. *pŏples, -itis* „jaret".

pop-music [pop'mjuzik] *s.n.* Muzică pop. • /<engl. ***pop music***.

popoále *s.f.* (*înv., reg.*) Soţie de preot. • sil. *-poa-ie.* pl. *-oaie.* /***popă*** + *-oaie.*

popoiác *s.m.* (*reg.; adesea iron.*) Preot tînăr, fără experienţă (şi cam dichisit). • sil. *-po-iac.* pl. *-ci.* /***popă*** + *-oiac.*

pópol *s.m.* v. popor.

popoláţie *s.f.* v. populaţie.

poponár *s.m.* (*fam., peior.*) Bărbat care întreţine relaţii sexuale cu bărbaţi; pederast, homosexual. • pl. *-i.* /***popou*** + *-ar*, prin apropierea de *poponeţ*[3].

popondéţ *s.m.* v. popîndeţ.

popondóc *s.m.* v. popîndoc.

poponeáţă *s.f.* v. poponeţ[2].

poponél[1] *s.m.* (*entom.; reg.*) Greier (*Gryllus campestris*). • pl. *-ei.* /*cf. popă.*

poponél[2] *s.n.* (*fam.*) Şezut. • /***popou*** + *-el*, prin apropierea de *poponeţ*[3].

poponéte *s.m.* v. poponeţ[1].

poponéţ[1] *s.m., s.n.* **I** *s.m.* (*bot.*) **1** Plantă din familia gramineelor, cu frunzele subţiri şi cu spicul vertical în vîrful tulpinii, asemănător cu acela al grîului, care creşte în zonele de baltă (*Alopecurus aequalis*). **2** (*pop.*) Volbură (*Convolvulus arvensis*). **II** *s.n.* **1** (*pop.*) Feştilă, fitil (de opaiţ). *Doar nu-s poponeţ să m-aprind şi să mă sting?* (ALECS.). ◆ Gener. Opaiţ. *Clipea, mijind, un capăt de lumînare de său într-un poponeţ de lut* (HOG.). ◆ Sfeşnic. **2** (*reg.*) Par, prăjină de susţinere (a unui gard, a unui zid, a unui acoperiş). **III** *s.m.* (*reg.*) **1** (*zool.*) Numele a două specii de animale rozătoare: *a*) şoarece-de-cîmp (*Microtus arvalis*); *b*) şoarece-de-pădure (*Apodemus sylvaticus*). ◆ (*fam.; adv.; pe lîngă vb. ca „a se aşeza", „a sta", „a şedea"*) În picioare, drept şi nemişcat (ca un popîndău); în mod provocator. *Un fedeleş de vin stătea poponeţ alături* (SADOV.). ◆ (*fam.; adv.; pe lîngă vb. de mişcare*) Deodată, brusc (în faţa cuiva). *Oamenii tăcură, dar crîşmăriţa sări poponeţ* (GÎRL.). <> Expr. *A veni poponeţ* = a veni pe neaşteptate; a da buzna (peste cineva). **2** Sperietoare (de păsări). • pl. *m. -i, n. -e.* şi (*pop.*) *poponéte s.m.* /***pop***[1] + *-oneţ*; cf. srb. *poponac*, ucr. *опонець*.

poponéţ[2] *s.n.* (*fam.*) Şezut, dos (de copil). • pl. *-e.* şi *poponeáţă s.f.* /***popou*** + *-oneţ.*

popór *s.n.* **1** (*în antic. şi în Ev. Med.*) Formă istorică de comunitate umană, superioară tribului şi anterioară naţiunii, ai cărei membri locuiesc pe acelaşi teritoriu, vorbesc aceeaşi limbă şi au aceleaşi tradiţii culturale. *Avea admiraţie pentru poporul grec.* **2** Totalitatea locuitorilor unei ţări, populaţia unei ţări, cetăţenii unui stat; naţiune, neam, norod. *S-a vorbit despre bunele relaţii cu poporul bulgar.* <> *Artist al poporului* v. artist. *Avocatul poporului* v. avocat. *Comisar al poporului* v. comisar. *Comisariat al poporului* v. comisariat. *Tribun al poporului* v. tribun. <> Analog. (*adesea urmat de determ. introduse prin prep. „de", care indică felul, componenţa*) *Zburau popoare întregi de fluturi* (PET.). <> Fig. (*urmat de determ. introduse prin prep. „de", arată cantităţi mari, un număr mare, neprecizat*) *Doresc cu popoare de stele Să merg drumul mare din cer* (EMIN.). ◆ (*înv.*) Populaţia unei cetăţi, a unui oraş, a unui sat, a unui cătun sau a unei unităţi teritoriale (formate din mai multe sate). *Să fie alături de poporul bucureştean* (CA. PETR.). ◆ (*înv.; adesea urmat de determ.*) Parte a unei moşii mari, corespunzînd de obicei terenurilor situate lîngă un sat, o mănăstire. *Această mare moşie este împărţită în patru păpoare* (I. ION.). **3** Marea majoritate a populaţiei (cu venituri mici a) unei ţări; grosul populaţiei. *Ei chemau poporul la vigilenţă* (STANCU). <> Loc.adj. *Din popor* = care face parte din pătura de jos a populaţiei, din grosul populaţiei; care este de origine socială modestă. ◆ Spec. Ţărănime. *Îl jeliră boierii, îl jeliră şi poporul* (ISP.). **4** Colect. Mulţime mare de oameni strînşi la un loc; gloată. *Trecurăm printr-o mare de popor* (BOL.). **5** (*înv.*) Totalitatea credincioşilor dintr-o ţară, dintr-o regiune sau dintr-o parohie care aparţineau aceluiaşi cult. *Episcopilor li se cade să înveţe poporul în toate zilele* (DOC.). ◆ (*înv., pop.*) Parohie. *Popa Iancu, preot de la Sf. Sava, în poporul căruia locuieşte moş Zaharia* (PER.). <> Expr. *A umbla în popor* = (*despre preoţi*) a merge în casele credincioşilor din parohie, în ajunul Bobotezei. • pl. *-oare.* şi (înv.) *pópol, pópul s.m., păpór s.n.* /<lat. ***pŏpŭlus, -i***, it. ***popolo***.

poporá *vb. I.* (*înv.*) **1** *intr.* A păstori, a îndruma (conform cu legile bisericii). **2** *tr.* A popula. <> Analog. *Ruine... poporate de cobi nocturne* (CODRU-D.). • prez. ind. *-ez.* şi *poporí vb. IV.* /***popor*** + *-a.*

poporál, -ă *adj.* (*înv.*) Care este popular. *Poeziile poporale... sînt comori nepreţuite* (ALECS.). • pl. *-i, -e.* /***popor*** + *-al.*

poporán, -ă *adj., s.m., s.f.* **I** *adj.* **1** Care aparţine poporului, care se referă la popor; care provine din popor. ◆ Care este creat de popor, care este caracteristic unui popor şi culturii lui. *Se vădeşte toată însemnătatea poeziei poporane* (ODOB.). **2** (*despre curente literare, scriitori etc.*) Care aparţine poporanismului, care se referă la poporanism, care este adept al poporanismului. *Curentul poporan.* **3** (*înv., pop.*) Care este popular. *S-au alcătuit sholi poporane şi săteşti* (ASACHI). **II** *s.m., s.f.* **1** (*înv.*) Persoană care făcea parte din grosul populaţiei. ◆ Spec. Ţăran. *Toţi sătenii şi poporenii* (POP.). <> (*adj.*) *S-au arătat la comisiile lăcuitorii poporeni* (DOC.). **2** (*înv., reg.*) Enoriaş, credincios dintr-o anumită eparhie sau parohie. *Biserica era plină de poporani* (D. ZAMF.). • pl. *-i, -e.* /***popor*** + *-an.*

poporaneitáte *s.f.* Caracter popular. • sil. *-ne-i-.* /***poporan*** + *-eitate*, după *contemporaneitate*.

poporanísm *s.n.* **1** Curent social-politic, apărut în România la sfîrşitul sec. 19 şi începutul sec. 20, care considera masa ţărănească drept elementul cel mai important pentru dezvoltarea socială şi pentru crearea culturii naţionale. ◆ Curent literar care susţinea crearea de opere care să aibă ca temă viaţa ţărănimii, privită idilic sau realist. *Convertire a lui Ibrăileanu către poporanism* (RALEA). **2** Sentiment de dragoste, de grijă faţă de popor. **3** (*la pl.*) Expresii, cuvinte populare. *Scria cu poporanisme numeroase.* • pl. *-e.* /***poporan*** + *-ism*, după rus. *народничество*.

poporaníst, -ă *s.m., s.f., adj.* **I** *s.m., s.f.* Adept al poporanismului. **II** *adj.* **1** Care aparţine poporanismului sau poporaniştilor, care se referă la poporanism sau la poporanişti, care susţine poporanismul. **2** Care se referă la popor, care susţine poporul şi aspiraţiile acestuia; care se face în favoarea poporului. • pl. *-işti, -iste.* /***poporan*** + *-ist.*

poporáţie *s.f.* (*înv.*) **1** Populaţie. *Să ne gîndim mai întîi la chestia poporaţiunii* (CAR.). **2** Colect. Mulţime de oameni. *O poporaţie de precupeţi veniţi de la ţară* (ALECS.). • şi *poporaţiúne s.f.* /de la ***popor***, după lat. *populatĭo, -onis*, fr. *population*.

poporíme *s.f.* **1** (*înv., reg.*) Populaţie. *Ciuma ce bîntuia biata poporime* (ISP.). **2** (*înv.*) Mulţime de oameni. *Alerga poporimea în toate părţile* (ISP.). • /***popor*** + *-ime.*

poporí *vb. IV.* v. popora.

poporós, -oásă *adj.* (*înv.*) **1** (*despre cetăţi, oraşe, teritorii etc.*) Care este populat. **2** (*despre popoare*) Care este numeros. • pl. *-oşi, -oase.* /***popor*** + *-os.*

poposí *vb. IV.* **1** *intr.* (*despre oameni*) A se opri undeva (pentru scurt timp) pentru a se odihni în cursul unei plimbări, al unei călătorii, al unui marş. *Poposii la casa unui răzeş bătrîn* (C. NEGR.). <> Analog. (*tr.*) *Îmi poposeam privirea asupra unor cărţi.* <> Ext. (*despre animale*) *Poposeau cîrduri de ciori* (REBR.). <> (*despre vehicule*) *Un tren domol... poposeşte îndelung prin staţiile Bărăganului* (SADOV.). <> Fig. *Dorul... nicăiri nu poposeşte Pînă unde mă găseşte* (POP.). ◆ Gener. A se opri. ◆ Spec. A rămîne undeva peste noapte. *A poposit în noaptea aceea la vestitul han.* **2** *intr., refl.* (*înv.; despre fiinţe*) A se odihni. *Lupu poposeşte pe labe în hăţişuri* (GÎRL.). • prez.ind. *-esc.* /***popas*** + *-i.*

poposíre *s.f.* Acţiunea de *a poposi* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***poposi***.

popotár *s.m.* (milit.) Militar însărcinat cu administrarea unei popote. • pl. *-i.* /***popotă*** + *-ar.*

popótă *s.f.* (*milit.*) Cantină pentru ofiţeri şi subofiţeri. *Furase nu ştiu ce de la popota ofiţerilor* (E. BAR.). ◆ Clădire care adăposteşte o astfel de cantină. *Popota era o baracă de scînduri* (CE. PETR.). • pl. *-e.* /<fr. ***popote***.

popoţá[1] *vb. I.* **1** *tr., refl.* (*reg.*) A (se) cocoţa. *Iar te-ai popoţat în copaci?* <> Fig. *Cu gîndurile popoţate pă piscul minţii* (JIP.). **2** *tr.* (*reg.; compl. indică oameni*) A incita, a întărîta împotriva cuiva. *Cine l-o fi popoţat de nu ne mai ascultă* (POP.). • prez.ind. *-ez, popóţ.* /***pop***[1] + ***cocoţa***, prin contaminare.

popoţă[2] *vb. I. tr., refl.* (*reg.*) A (se) împopoţona. • prez. ind. *-ez.* /cf. *împopoţona, împopoţa, împupăza, pupăză.*

popóu *s.n.* (*fam.*) Şezut, dos, fund. • pl. *-uri.* /din germ. ***Popo***.

popreá *s.f.* v. popreală.

popreálá *s.f.* **I 1** (*pop.*) Reţinere (provizorie); arest (la domiciliu); închisoare. *Va fi făcut vreo poznă. Stă la popreală* (SADOV.). <> Loc.vb. *A pune la popreală* (pe cineva) = a aresta, a închide (pe cineva). **2** (*înv., reg.*) Interdicţie, opreliştе. *Vînătorilor li se impune pedeapsa poprelii* (ODOB.). ◆ Piedică, obstacol în calea unei acţiuni. **II** (*în formele „poprea", „propea"*) Sprijin, proptea. *Aţi mai văzut Gard înalt fără propele?* (POP.). <> Expr. *Propeaua gardului* = om leneş sau urît. ◆ (*reg.*) Piedică (la căruţă, la car). *Un car... pe care-l trăgea cu mînele, la vale cu propelele* (CR.). • pl. *-i, -e.* şi (*reg.*) *popreá, propeá s.f.* /***popri*** + *-eală.*

poprélişte *s.f.* (*înv.*) Interdicţie, opreliştе. • pl. *-i.* /***popri*** + *-eliştе.*

poprí *vb. IV.* **1** *tr.* (*înv., pop.; compl. indică oameni*) A reţine cu forţa, a sechestra. *Pe boieri... i-au poprit în tabără* (COSTIN). ◆ A aresta. ◆ A reţine, a face să rămînă undeva. *Ar fi putut să-l poprească la sine şi să nu-l trimeată la curte* (SADOV.). ◆ (*compl. indică bunuri, bani etc.*) A opri. ◆ (*jur.*) A face o poprire; a aresta. **2** *tr.* (*înv., reg.; compl. indică acţiuni în desfăşurare, fenomene ale naturii, fiinţe în mişcare etc.*) A împiedica, a interzice, a opri din mers. *Un servitor... poprеşte în loc un alt cal* (ODOB.). **3** *refl.* (*înv.; adesea însoţit de determ. locale*) A se opri. *Au ajuns la cetatea Beligradului şi acolo s-au poprit* (NEC.). **4** *tr.* (*înv.*) A interzice. *Propeşti pe rudeniile, pe surorile mele ca să vie să mă vadă* (KOGĂL.). <> (*refl.*) *Să se poprească toate tîrgurile* (DOC.). **5** *tr.* (*reg.*) A sprijini, a propti, a rezema. ◆ A imobiliza, a împiedica să se mişte. *I se puse în faţă poprindu-l cu braţele încordate* (SADOV.). • prez.ind. *-esc.* şi (*înv., reg.*) *propí, proprí vb. IV.* /<sl. veche **попрѣти**.

popríre *s.f.* **1** (*jur.*) Măsură prin care o instanţă judecătorească hotărăşte reţinerea unei sume de bani sau a unor bunuri ale debitorului de către o persoană care să pună la dispoziţia creditorului aceşti bani sau aceste bunuri. ◆ Reţinere care se operează din retribuţia cuiva în contul unei datorii. *Mie mi s-a pus poprire pe leafă* (E. BAR.). ◆ Ext. Sechestru. **2** (*înv.*) Popas. *Popririle le făceam mai mult pentru cai* (SADOV.). **3** (*înv.*) Impediment, obstacol. *Toate nevoirile şi popririle... nimic să le socotim* (MUM.). **4** (*înv.*) Imobilizare, ţinere pe loc. *Nu ţin în poprire nici funii Vasele-acolo* (COŞB.). • pl. *-i.* /v. ***popri***.

poprít, -ă *adj.* (*înv.*) **1** (*despre oameni*) Care este reţinut, închis. ◆ (*jur.; despre bani, bunuri*) Pe care s-a aplicat o poprire. **2** Care este interzis (a fi folosit).

Fericire! ...rod poprit pentru flămînzii muritori! (MARC.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***popri***.

popritór, -oáre *adj., s.f.* **1** *adj.* (*jur.*) Care oprește, care sechestrează, care are putere de sechestru. **2** *s.f.* (*reg.*) Frînghie, lanț, scîndură sau alt obiect folosit pentru a opri, a împiedica sau a propti ceva. • pl. *-ori, -oare.* /***popri*** + *-tor.*

popritúră *s.f.* (*reg.*) **1** Pădure tăiată în care este interzis accesul oamenilor. **2** Pășune sau porțiune dintr-o pășune în care este interzis pășunatul. • pl. *-i.* /***popri*** + *-tură.*

pop-rock *s.n.* (*muz.*) Stil de muzică ce combină elementele din muzica pop cu cele din muzica rock. • /<engl. ***pop-rock.***

popșór *s.m.* v. popușor.

pópul *s.m.* v. popor.

populá *vb. I. tr.* A aduce, a așeza locuitori pe un teritoriu; (*înv.*) a popora. ◇ (*compl. indică spații limitate*) *Se aflau acolo și cîteva bănci populate de o asistență ciudată* (CĂL.). ◆ A aduce (sau a mări numărul de) animale, plante într-o regiune, într-un spațiu delimitat etc. ◇ Fig. *Vedenii populau marginile zării* (SADOV.). • prez.ind. *-ez.* /<it. ***popolare***; cf. fr. *peupler.*

populaméntˌ *s.n.* Colect. (*silv.*)Arboret de aceeași vîrstă sau din aceeași specie. ◆ Arboret din mai multe specii. • pl. *-e.* /<fr. *peuplement.*

popular, -ă *adj.* **1** Care aparține poporului, care se referă la popor; care provine din popor; care este realizat sau creat de popor. *Muzica populară nu mai are impact printre tineri.* ◇ *Artă populară* v. artă. *Asesor popular* v. asesor. *Democrație populară* v. democrație. *Etimologie populară* v. etimologie. *Latina populară* v. latin. *Literatură populară* v. literatură. *Mase populare* v. masă. *Putere populară* v. putere. *Sfat popular* v. sfat. **2** Care este făcut pentru popor și pentru necesitățile acestuia. ◇ *Universitate populară* v. universitate. ◆ (*despre lucrări, expuneri, prelegeri*) Care poate fi înțeles cu ușurință de oricine; care este accesibil celor mai mulți. *În prelegeri populare idealele le apăr* (EMIN.). **3** Care este iubit de popor, care este simpatizat, respectat de opinia publică. *A concediat pe miniștrii populari.* ◆ Ext. Care este cunoscut de toți. *Poeziile sale l-au făcut imediat popular printre muncitori.* ◆ Care are o comportare prietenoasă, atentă față de oamenii simpli. *Părea popular și în stare să se acomodeze oricărei situații* (CĂL.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***populaire***, lat. ***popŭlaris***, *-e.*

populáre *s.f.* Acțiunea de *a popula* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***popula.***

popularitáte *s.f.* Calitatea de a fi popular, de a fi simpatizat, stimat de mulți. *Lingușea pe toți... ca să-și facă popularitate* (FIL.). ◆ Ext. Faimă, renume. *Se bucura de popularitate încă din facultate.* • /<fr. ***popularité***, lat. ***popŭlaritas***, *-atis.*

popularizá *vb. I. tr.* (*compl. indică idei, opere, evenimente, persoane etc.*) A face popular, cunoscut maselor largi. *Este de trebuință a popularizа... aceste idei* (BĂLC.). ◇ (*refl. pas.*) *Nici o poezie germană... nu s-a putut populariza în mijlocul nostru* (MACED.). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***populariser.***

popularizánt, -ă *adj.* Care popularizează, care face cunoscut; popularizator. • pl. *-ți, -te.* /***popularizа*** + *-ant.*

popularizáre *s.f.* Acțiunea de *a popularizа* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***popularizа.***

popularizát, -ă *adj.* Care a fost făcut cunoscut, răspîndit în masele largi. *Ideile popularizate au fost acceptate de alegători.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***popularizа.***

popularizatór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (Persoană, acțiune etc.) care popularizează, care face cunoscut; popularizant. • pl. *-ori, -oare.* /***popularizа*** + *-tor.*

populát, -ă *adj.* (*despre teritorii, așezări etc.*) Care este locuit; care are (multă) populație. • pl. *-ți, -te.* /v. ***popula.***

populáție *s.f.* **1** Totalitatea locuitorilor unei țări, ai unei regiuni, ai unui oraș etc., într-o anumită perioadă de timp; (*înv., reg.*) poporime, (*înv.*) poporație. *Este un oraș mare, populație are puțină* (D. GOL.). ◇ *Populație activă* = totalitatea persoanelor apte de muncă. *Populație ocupată* = totalitatea persoanelor, din ansamblul populației active, care au un loc de muncă, care exercită diverse activități profesionale. *Populație statistică* = ansamblu de indivizi supuși unui studiu statistic. ◆ Ext. Grup mare de oameni, mulțime de oameni. *Și-și repezi calul înainte prin freamătul populației* (SADOV.). **2** (*biol.*) Grup de indivizi înrudiți, dar genotipic diferiți, ai unei specii, delimitat în timp și spațiu. ◆ Ansamblu de organisme ale unei specii de animale sau de plante care coexistă în aceeași arie geografică. ◇ *Populație de plante* = vegetație. **3** (*astron.*) *Populație de stele* = ansamblu de stele grupate după vechime, poziție, compoziție chimică etc. • pl. *-ii,* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *popoláție, populațiúne* *s.f.* /<fr. ***population***, lat. ***populatio***, *-onis.*

populațiónal, -ă *adj.* Care aparține populației, care se referă la populație. • sil. *-ți-o-.* pl. *-i, -e.* /***populație*** + *-onal.*

populațiónist, -ă *adj.* **1** Care aparține populației, care se referă la populație. **2** Care favorizează creșterea populației. • sil. *-ți-o-.* pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***populationniste.***

populațiomístică *s.f.* (*înv.*) Știință care se ocupă cu studiul condițiilor, situației și dezvoltării populației. *Fazele populaționisticei universale* (EMIN.). • sil. *-ți-o-.* /***populațiune*** + *-istică*, după germ. *Populationstheorie, Bevölkerungstheorie.*

populațiúne *s.f.* v. populație.

populísm *s.n.* **1** (*ist.*) Mișcare politică, socială și artistică, apărută în Rusia, la sfîrșitul sec. 19, care susținea dezvoltarea unei societăți socialiste, opuse industrialismului occidental. ◆ Ideologie a acestei mișcări care considera poporul un model etic și social. **2** Ext. Concepție (politică) bazată pe metode demagogice, pentru a influența masele. • /<fr. ***populisme.***

populíst, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** (Persoană) care practică populismul. **2** (*polit.*) (Persoană) care are o atitudine demagogică (în politică). ◆ (*adj.*) Care are caracter demagogic. *Măsuri populiste luate de guvern.* • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***populiste.***

popústă *s.f.* (*reg.*) Frînghie verticală, mai lungă decît adîncimea apei, care ține carmacele în poziția lor în timpul pescuitului. • pl. *-e.* /<ucr. ***nonycma.***

popușói *s.m., s.n.* v. păpușoi.

popușóiște *s.f.* v. păpușoiște.

popușór *s.m.* (*reg.*) Dim. al lui *pop*[1]. ◇ Expr. (*adv.*) *A sta* (sau *a se ține*) *popușor* = a sta sau a se ține drept; a sta în picioare. • pl. *-i.* și *popșór* *s.m.* /***pop***[1] + *-ușor.*

por[1]-Elem. de compunere „por, orificiu, canal". • și *pori-, poro-.* <fr. ***por***(***o***)-, ***pori***-; cf. gr. *πόρος*, lat. *pŏrus, -i.*

por[2] *s.m.* **1** (*anat.*) Mic orificiu pe suprafața pielii, care comunică cu canalul excretor al glandelor sudoripare și sebacee. *Parcă prin toți porii lui răsufla ura* (SADOV.). ◇ *Por gustativ* = mic orificiu prin care canalul gustativ comunică cu exteriorul. ◇ Analog. *Vîntul creștea și... începu să mă pătrundă cu frigul lui prin toți porii vechilor mele haine* (EMIN.). **2** (*biol.*) Orificiu în membrana primară a celulelor vegetale sau în membrana nucleului celular, prin care se asigură schimbul de apă, de gaze și de substanțe nutritive. **3** Spațiu gol, de dimensiuni mici, în masa unui corp solid. *Piesele cu pori sînt considerate rebuturi.* **4** (*bot.*) Orificiu în vîrful ascelor (la ciuperci) sau în vîrful capsulelor unor plante cu flori, prin care se pun în libertate semințele. **5** (*zool.*) *Por excretor* = mic orificiu la capătul canaliculelor excretoare ale aparatului excretor nefridian, la viermi. • pl. *-i.* /<fr. ***pore***, lat. *pŏrus, -i*; cf. gr. *πόρος* „ieșire".

poracéu, -ée *adj.* Care este de culoare verde, ca prazul. • pl. *-ei, -ee.* /<fr. ***porracé.***

poránic[1] *s.m.* (*reg.*) Copil. • pl. *-ci.* /etimol. nec.

poránic[2] *s.m.* v. poroinic.

poráv, -ă *adj.* (*reg.*) **1** (*despre oameni*) Care este certăreț, care este iute, aprig (la mînie). ◆ (*despre animale*) Care nu poate fi domolit, stăpînit. ◆ Spec. (*despre cai*) Care este nărăvaș. **2** (*despre oameni*) Care este foarte harnic, care este vrednic. • pl. *-i, -e.* /***poară*** + *-av.*

porc *s.m.* **1** (*zool.*) Mamifer domestic, omnivor, din ordinul paricopitatelor, familia suinelor, cu capul de formă conică, cu botul alungit, cu caninii foarte dezvoltați, cu corpul acoperit cu păr aspru și scurt, crescut pentru carnea și grăsimea lui (*Sus scrofa domestica*). ◇ *Porc sălbatic* = mistreț (*Sus scrofa*). *Porc mistreț* v. mistreț. *Porc sîrbesc* v. sîrbesc. ◇ Expr. *A tăcea ca porcul în păpușoi* (sau *în cucuruz*) = *a*) a tăcea prefăcîndu-se că este preocupat de altceva, pentru a nu răspunde la aluzii sau la învinuiri; *b*) a tăcea spre a nu se da de gol. *A mîna porcii* (*la jir* sau *la Brașov*) = a sforăi tare în somn. *Se așterne pe somn și unde nu începe a mîna porcii la jir* (CR.). *A face* (pe cineva) *albie* (sau *troacă*) *de porci* = a certa foarte tare (pe cineva); a insulta, a batjocori pe cineva cu vorbe grele. *N-am păzit* (sau *n-am păscut*) *porcii împreună*, se spune cuiva pentru a-i atrage atenția că-și permite gesturi de familiaritate, că este obraznic. *A da năvală ca porcul* = a fi foarte îndrăzneț, a fi obraznic. *A trăi ca cîinii cu porcii* = a trăi foarte rău, a nu se înțelege bine unii cu alții. *A nu-i fi* (cuiva) *porcii acasă* sau *a nu fi în porcii săi* (sau *în toți porcii*) = a fi trist, a fi supărat. *A avea norocul porcului* = a avea noroc mult și nemeritat. *A îngrășa porcul în ajun* v. îngrășa. *Nu se* (*mai*) *îngrașă porcul în ajun* (sau *la ignat*) v. îngrășa. *A pune uitătura porcului* v. uitătură. ◆ Restr. Carne de porc. *Pîrjoale de porc.* **2** (*deprec.*) (Epitet pentru un) bărbat obraznic, grosolan, nesimțit, ticălos. *Porcule! îi zise Felix* (CĂL.). ◇ Expr. *Porc de cîine* = om de nimic, netrebnic, șarlatan, ticălos. **3** (*astron.; pop.; art.; nm. pr.; de obicei la pl.*) Numele Hyadelor, ansamblu de stele dispuse în formă de V, din constelația zodiacală a Taurului. ◇ Expr. *A se naște* (sau *a fi născut, a se afla*) *în zodia porcului* = a avea foarte mult noroc. ◇ Compus: *luceafărul-porcului* (sau *-porcilor*) = Aldebaran, steaua principală din constelația Taurului. **4** Compuse: (*zool.*) *porc-spinos* (sau *-ghimpos*) = (*la pl.*) gen de mamifere rozătoare, sălbatice, de talie mijlocie, cu spatele și părțile laterale acoperite de spini lungi, puternici și cu pieptul și abdomenul prevăzute cu peri tari (*Hystrix*); (*și la sg.*) animal care face parte din acest gen; (*iht.*) *porc-de-mare* = pește marin, de culoare neagră, cu corpul acoperit de solzi ascuțiți, veninoși (*Scorpaena scrofa*); *porcul-apelor* = clean (*Leuciscus cephalus*). • pl. *-ci.* /lat. ***porcus [porcus].***

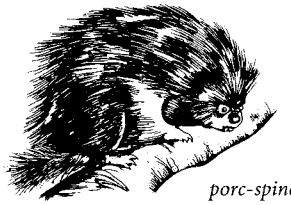

porc-spinos

porcán *s.m., s.n.* **1** *s.m.* (*reg.*) Aug. al lui *porc.* **2** *s.m.* Fig. (*deprec.*) (Epitet pentru un) bărbat grosolan, nesimțit, obraznic, lacom. *Stăi, măi porcane, că te căpușește ea Mărioara acuș!* (CR.). **3** *s.m.* (*iht.; reg.*) Porcușor (*Gobio gobio*). **4** *s.m.* (*bot.*) Ciupercă comestibilă, cu pălăria cărnoasă, de culoare brună-cenușie, și cu piciorul scurt (*Hydnum imbricatum*). **5** *s.m., s.n.* (*pop.*) Grămadă de fîn, de paie; purcoi, căpiță. • pl. *m. -i, n. -e.* /***porc*** + *-an.*

porcár[1] *s.m.* Persoană care păzește (și îngrijește) porcii. *Pentru o fată de porcar e numai de ajuns să fie dăscăliță* (POPOV.). • pl. *-i.* și (*pop.*) *purcár* *s.m.* /***porc*** + *-ar*; cf. lat. *porcarius, -ii.*

porcár[2] *s.m.* (*pop.; la unele jocuri cu mingea*) Jucător care trebuie să prindă mingea aruncată de adversari și să-i lovească cu ea. • pl. *-i.* și *purcár* *s.m.* /***poarcă*** + *-ar.*

porcáș *s.m.* (*iht.; reg.*) Porcușor (*Gobio gobio*). • pl. *-i.* /***porc*** + *-aș.*

porcăí[1] *vb. IV.* (*fam.*) **1** *tr., refl. recipr.* A (se) insulta în mod grosolan; (*reg.*) a porcări[2]. *L-a porcăit fără motiv.* **2** *refl.* A se purta ca un porc, ca un nerușinat, ca un ticălos. *Se porcăia cu sălbăticie, ca să se poată pocăi apoi* (PER.). • prez.ind. *-iesc.* /***porc*** + *-ăi.*

porcăí[2] *vb. IV. intr.* (*reg.; la unele jocuri cu mingea*) A prinde mingea aruncată de adversari și a-i lovi cu ea; a fi porcar; (*reg.*) a porcări[1]. • prez.ind. *-iesc.* /***porcă*** + *-ăi.*

porcăráș[1] *s.m.* **1** Dim. al lui *porcar*; (*reg.*) a porcări. *Un purcăraș... porcii că i-a pierdut* (POP.). **2** (*ornit.*) Numele mai multor păsări: *a*) (*pop.*) ploier (*Charadrius apricarius*); *b*) (*reg.*) ploier de munte (*Charadrius morinellus*); *c*) (*reg.*) fluierar (*Calidris arenaria*). • pl. *-i.* și (*reg.*) *purcăráș* *s.m.* /***porcar***[1] + *-aș.*

porcăráș[2] *s.m.* **1** Dim. al lui *porcar.* • pl. *-i.* /***porcar***[2] + *-aș.*

porcăreáță *s.f.* **1** (*pop.*) Cocină (de porci). **2** (*reg.*) Pășune unde pasc porcii. • pl. *-e țe.* /***porc*** + *-ăreață.*

porcări[1] *vb. IV. tr.* (*reg.*) A porcăi[2]. • prez.ind. *-esc.* /*poarcă* + *-ări*.

porcărí[2] *vb. IV. tr.* (*reg.*) A porcăi[1]. • prez.ind. *-esc.* /*porc* + *-ări*.

porcărie *s.f.* **1** Crescătorie de porci. **2** Fig. (*fam.*) Loc sau lucru murdar. ◆ Murdărie mare. *N-am să vă tot rînesc porcăriile din urmă!* (CE. PETR.). ◆ Faptă sau vorbă urîtă, necinstită, grosolană. *Cînd se îmbăta, spunea numai porcării.* ◆ Ext. Lucru de proastă calitate. *Cartea aia e o porcărie.* ◇ (*ca epitet, pus înaintea termenului calificat, de care se leagă prin „de”*) *Porcăriile de haine ce le vînd la țărani* (BEN.). **3** Colect. (*reg.*) Preparate din carne de porc. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /*porc* + *-ărie*.

porcărime *s.f.* Colect. Mulțime de porci. • /*porc* + *-ărime*.

porcărít *s.n.* (*în trecut*) Impozit care se plătea pe porci. • /*porc* + *-ărit*.

porcelán *s.n.* v. porțelan.

porcésc, -eáscă *adj.* **1** Care aparține porcului, care se referă la porc. ◇ (*reg.*) *Ploaie porcească* = ploaie măruntă și de lungă durată. *Luceafărul porcesc* v. luceafăr. ◇ Expr. (*înv.*) *A face pe cineva* (*ca pe o*) *albie porcească* = a certa (pe cineva) foarte tare (cu vorbe urîte). (*fam.*) *A avea noroc porcesc* v. noroc. **2** (*despre unele specii, varietăți de fructe, legume etc.*) Care este de calitate inferioară; care este pentru porci. ◇ *Pepene porcesc* v. pepene. **3** Care este ca de porc. ◆ Fig. Care este murdar; care este grosolan; care este indecent. *Și așa petrecînd omul viață porcească* (VARL.). • pl. *-ești.* /*porc* + *-esc*.

porcéște *adv.* Ca porcii. ◆ Fig. În mod grosolan, indecent, josnic. • /*porc* + *-ește*.

porcí *vb. IV.* (*reg.*) **1** *tr., refl. recipr.* A (se) insulta în mod grosolan. **2** *refl.* A se purta ca un porc, ca un nerușinat; a se obrăznici. • prez.ind. *-esc.* /*porc* + *-i*.

porcíe *s.f.* (*fam.*) Faptă sau vorbă urîtă, grosolană, mîrșavă. *Nu de omenie, ci de porcie s-au apucat* (CANT.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /*porc* + *-ie*.

porcín[1]**, -ă** *s.f., s.m.* I *s.f.* (*pop.*) Carne de porc. ◆ Ext. Preparate din carne de porc. II *s.m.* (*bot.; înv., reg.*) **1** Iarbă-grasă (*Portulaca oleracea*). **2** Troscot (*Polygonum aviculare*). • pl. *-i, -e.* /lat. *porcīnus, -a, -um*.

porcín[2]**, -ă** *s.f., adj.* **1** *s.f.* (*la pl.*) Nume generic dat subfamiliei de mamifere paricopitate din care fac parte porcii sălbatici și domestici; (*și la sg.*) animal care face parte din această subfamilie. *Lucrează într-o fermă de porcine.* **2** *adj.* Care aparține porcilor, care se referă la porci. *Pesta porcină.* ◆ Care este asemănător porcului; ca de porc. *Obiceiuri porcine.* • pl. *-i, -e.* /<lat. *porcīnus, -a, -um*, fr. *porcines*.

porcói *s.m., s.n.* **1** *s.m.* Aug. al lui *porc.* **2** *s.m.* (*iht.; pop.*) Porcușor (*Gobio gobio*). **3** *s.n.* Grămadă de fîn, de paie etc. (de diferite dimensiuni). ◆ Spec. Căpiță; claie; șiră. *Sub copaci se zăreau purcoaiele de frunze moarte* (E. BAR.). ◇ (*adv.; adesea întărit prin repetiție*) *Privea căderea frunzelor... și stringea purcoaie-purcoaie straturile uscate* (E. BAR.). ◆ (*reg.*) Colibă făcută din fîn, paie, stuf etc., în formă de stog, în care se adăpostesc țăranii în perioada cositului. **4** *s.n.* Gener. (*adesea urmat de determ. introduse prin prep. „de”*) Cantitate mare, număr mare de obiecte, ființe (de același fel) îngrămădite unele peste altele. *Purcoi de napoleoni* (CE. PETR.). ◇ (*adv.*) *Toți prundenii... erau acum purcoi în fața primăriei* (PAS). • pl. *m. -oi, n. -oaie.* și *purcói s.m., s.n.* /*porc* + *-oi*.

porcoiáș *s.n., s.m.* **1** *s.n.* Dim. al lui *porcoi.* **2** *s.m.* (*iht.; reg.;* și *porcoiaș de vad*) Porcușor (*Gobio gobio*). • pl. *n. -e, m. -i.* /*porcoi* + *-aș*.

porcomán, -ă *s.m., s.f., adj.* (*fam., deprec.*) (Persoană) care se poartă, vorbește grosolan, vulgar, indecent sau dă dovadă de nesimțire, de necinste etc. • pl. *-i, -e.* /*porc* + *-oman*, după *hoțoman, cleptoman* etc.

porcós, -oásă *adj.* (*despre oameni*) Care se poartă, care vorbește ca un bărbat grosolan, nesimțit, indecent. *După cîteva pahare de vin devenea porcos.* ◆ (*despre cuvinte, expresii, purtare etc.*) Care este indecent, necuviincios, vulgar, obscen. *Piesa o șocă prin cuvintele porcoase pe care le pronunțau actorii.* ◇ (*adv.*) *Vorbește porcos.* • pl. *-oși, -oase.* /*porc* + *-os*.

porcșór *s.m., s.n.* v. porcușor.

porculéț *s.m., s.n.* **1** *s.m.* Dim. al lui *porc*; porcușor. **2** *s.m.* (*iht.; reg.*) Porcușor (*Gobio gobio*). **3** *s.n.* Grămadă de fîn sau de paie; purcoi. • pl. *m. -i, n. -e.* /*porc* + *-uleț*.

porcușór *s.m., s.n.* **1** *s.m.* Dim. al lui *porc*; porculeț. **2** *s.m.* (*iht.*) Specie de pește mic, dulcicol, din familia crapului, cu corpul în formă de fus, de culoare deschisă, cu un șir de pete întunecate pe laturi și cu două mustăți în colțul gurii (*Gobio gobio*); (*pop.*) porcoi, (*reg.*) porcaș, porcoiaș, porcuț. **3** *s.m.* (*ornit.; reg.*) Ploier de munte (*Charadrius morinellus*). **4** *s.m., s.n.* Grămadă de fîn sau de paie; purcoi. **5** *s.n.* (*adesea urmat de determ. introduse prin prep. „de”*) Număr mare, cantitate mare de lucruri sau ființe. • pl. *m. -ori, n. -oare.* și (*pop.*) *porșór,* (*reg.*) *porcșór s.m., s.n.* /*porc* + *-ușor*.

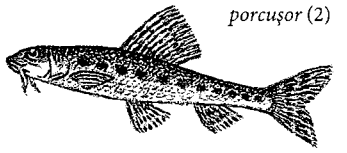

porcușor (2)

porcúț *s.m.* (*reg.*) **1** (*iht.*) Porcușor (*Gobio gobio*). **2** (*zool.*) Orbeț (*Spalax microphthalmus*). **3** Grămadă de fîn sau de paie; purcoi. • pl. *-i.* /*porc* + *-uț*.

poréclă *s.f.* **1** Supranume dat, adesea în bătaie de joc, unei persoane, de obicei în legătură cu o trăsătură (negativă) care îl caracterizează. *Meritase porecla de „Cioban”* (ODOB.). ◆ Gener. Supranume. *Celui mai scund dintre toți i-au dat porecla „Mititelul”.* ◇ Loc.vb. *A pune poreclă* v. pune. **2** (*înv., reg.*) Nume (de familie). *Ce-ar zice moșul meu cînd ar afla că mi-am schimbat porecla familiei?* (ALECS.). • pl. *-e.* și (*reg.*) *polícră, poríclă s.f.* /<sl. veche **порекъло**.

porecleálă *s.f.* (*reg.*) Poreclire. • pl. *-eli.* /*porecli* + *-eală*.

porecli *vb. IV. tr.* **1** A da o poreclă cuiva. *Era poreclit Lenc, adică Șchiopul* (SADOV.). ◆ Gener. A califica, a da un epitet. *Ei îl porocleau zicîndu-i căscăundul satului* (ISP.). **2** (*înv., reg.*) A da cuiva un nume. *Și cum ești poreclit? – Ion* (ARGH.). • prez.ind. *-esc.* și (*reg.*) *policrí, porocli vb. IV.* /*poreclă* + *-i*.

poreclíre *s.f.* Faptul de *a porecli.* ◆ Ext. Poreclă. *Dădeau tuturor porecliri.* • pl. *-i.* /v. *porecli*.

poreclít, -ă *adj.* Care are o poreclă, căruia i s-a dat o poreclă. ◆ Gener. Căruia i s-a dat un supranume. • pl. *-ți, -te.* și (*reg.*) *porocłít, -ă adj.* /v. *porecli*.

poreclitór, -oáre *adj.* (*reg.*) Care poreclește ceva sau pe cineva. • pl. *-ori, -oare.* /*porecli* + *-tor*.

porencefalíe *s.f.* (*med.*) Afecțiune neurologică la copii caracterizată prin existența unor cavități în formă de con la nivelul emisferelor cerebrale. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. *porencéphalie*.

porfir[1]-Elem. de compunere „purpură”. • /<fr. *porphyr*(*o*)-; cf. gr. *πορφύρα*.

porfír[2] *s.n.* **1** (*geol.*) Rocă vulcanică, foarte dură, formată din cristale mari de cuarț, ortoză, mică, hornblendă, înglobate într-o masă de feldspat măruntă sau sticloasă, de obicei de culoare roșie sau verzuie, care se folosește ca piatră de construcție și ca piatră ornamentală. ◇ Fig. *Țiganca-și leagănă... Păru roșu, de porfir* (PARAS.). ◆ Gener. Nume dat unor roci dure, cu structură asemănătoare celei descrise mai sus. ◆ Spec. (Bucată de) marmură de diferite culori. **2** Cameră a palatului imperial bizantin, lambrisată cu marmură roșie, unde năștea împărătesele. • pl. *-e.* și *porfíră s.f.* /<ngr. *πορφύρ*, fr. *porphyre*; cf. gr. *πορφύρα* „purpură”.

porfír[3] *s.n.* v. porfiră[1].

porfíră[1] *s.f.* **1** (*înv.*) Stofă scumpă vopsită cu purpură. *Îmbrăcat în haine scumpe de porfir* (HER.). ◆ Ext. Veșmînt făcut din acest material. *Un bărbat în porfiră îmbrăcat* (DOS.). ◆ Spec. Mantie roșie purtată de împărați, regi etc. ◆ Fig. Putere politică, guvernare, conducere. *Se lepădase de porfira Romei* (ASACHI). **2** Culoare roșu-închis; purpură. **3** (*înv., pop.; în formele „profir”, „prohiră”;* și *vin profir*) Varietate de vin de culoare roșu-deschis. *O cană de vin profir* (GÎRL.). ◆ Varietate de struguri cu boabele roșietice. • pl. *-e.* și (*reg.*) *porfír, profír s.n., prohíră s.f.* /<ngr. *πορφύρα*.

porfíră[2] *s.f.* v. porfir[2].

porfíric, -ă *adj.* (*geol.; despre rocile eruptive*) Care conține porfir; care are compoziția sau structura porfirului. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. *porphyrique*.

porfíríe *s.f.* (*med.*) Afecțiune ereditară provocată de tulburări în metabolismul pigmentului sangvin, caracterizată prin producerea excesivă de porfirine, care se elimină în cantități mari prin urină. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. *porphyrie*; cf. gr. *πορφύρα* „purpură”.

porfirín, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* (*înv.*) De porfir. **2** *s.f.* (*biochim.*) Substanță organică ce intră în structura de bază a hemoglobinei și clorofilei. • pl. *-i, -e.* /<fr. *porphyrine*.

porfirinemíe *s.f.* (*med.*) Prezența porfirinei în sînge. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. *porphyrinémie*.

porfirinuríe *s.f.* (*med.*) Prezența porfirinei în urină. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. *porphyrinurie*.

porfirít *s.n.* (*geol.*) Rocă vulcanică, cu aspect de porfir, formată din cristale de plagioclaz, andezit, piroxen etc., prinse într-o masă sticloasă sau fin cristalizată, de obicei în culori închise, folosită mai ales la pavaj. ◆ Ext. Rocă intruzivă sau efuzivă, cu cristale mari, înglobate într-o masă măruntă. • pl. *-e.* /<fr. *porphyrite*, germ. *Porphyrit*.

porfirític, -ă *adj.* (*geol.; despre roci*) Care conține porfirit; care este format din porfirit. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. *porphyritique*.

porfiríu, -íe *adj.* Care este de culoare roșu-aprins, care este purpuriu. *Își alesese culoarea porfirie, care o prindea.* ◆ (*subst. n.*) Vin de culoare roșu-deschis. *O oca de profiriu turbat!* (SANDU-A.). • pl. *-ii.* și *profiríu, -íe,* (*reg.*) *prohiríu, -íe adj.* /*porfíră*[1] + *-iu*.

porfirizá *vb. I. tr.* (*compl. indică substanțe*) A pisa foarte mărunt. • prez.ind. *-ez.* /<fr. *porphyriser*.

porfirizáre *s.f.* Acțiunea de *a porfiriza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. *porfiriza*.

porfiro-Elem. de compunere „purpură”. • /<fr. *porphyro-*; cf. gr. *πορφύρα*.

porfiroblást *s.n.* (*mineral.*) Mineral din componența rocilor metamorfice cu cristale mai mari decît celelalte minerale asociate. • pl. *-e.* /<fr. *porphyroblaste*.

porfiroblástic, -ă *adj.* (*geol.; despre roci metamorfice*) Care conține porfiroblaste. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. *porphyroblastique*.

porfirogenét, -ă *s.m., s.f.* Titlu dat prinților bizantini născuți în timpul domniei tatălui lor. ◆ Persoană care avea acest titlu. *A putut alcătui corpul de gardă al porfirogeniților* (SADOV.). • pl. *-ți, -te.* și *porfirogenít, -ă s.m., s.f.* /<fr. *porphyrogénète*, ngr. *πορφυρογέννητος*; cf. gr. *πορφυρογέννητος* „născut în purpură”.

porfirogenít, -ă *s.m., s.f.* v. porfirogenet.

porfiroíd, -ă *adj.* **1** Care este de natura porfirului, care este asemănător porfirului. **2** (*geol.; despre șisturi cristaline*) Care are cristale mari de feldspat. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. *porphyroïde*.

pori-v. por[1]-.

poricále *s.f. pl.* (*reg.*) Fructe, poame (de diferite feluri). *N-am mîncat poricale* (KOGĂL.). • și *puricále s.f. pl.* /<ngr. *οπωρικά*, pl. lui *οπωρικό* „fruct”.

poricíd, -ă *adj.* (*bot.; despre capsule, antere etc.*) Care se deschide prin pori. • pl. *-izi, -ide.* <fr. *poricide*.

poríclă *s.f.* v. poreclă.

porifér, -ă *adj.* (*chim.; despre materiale, substanțe*) Care, amestecat cu un produs, are proprietatea de a produce pori în masa acestuia; porigen. • pl. *-i, -e.* /<fr. *poriphère*.

porifére *s.n. pl.* (*zool.*) Spongieri. • /<germ. *Poriferen*.

porifórm, -ă *adj.* Care are forma unui por. • pl. *-i, -e.* /<fr. *poriforme*.

porigén, -ă *adj.* (*chim.*) Porifer. • pl. *-i, -e.* /<fr. *porigène*; cf. gr. *πόρος* „por”, *γίγνομαι* „a lua naștere”.

poriomaníe *s.f.* (*psih.*) Simptom la unii bolnavi psihic, manifestat printr-un impuls irezistibil de a călători, de a vagabonda; dromomanie. • sil. *-ri-o-.* g.-d. *-iei.* /<germ. *Poriomanie*; cf. gr. *πορεία* „mers, călătorie”, *μανία* „nebunie”.

porîncít, -ă *adj.* v. poruncit.

porneálă *s.f.* I (*pop.*) **1** Pornire, plecare (la drum). ◇ Expr. *A o lua la porneală* = a pleca, a porni. *A fi în porneală* = a fi plecat (de) undeva. **2** (*adesea precedat de prep. „de”*) Mînare, ducere a oilor (sau a altor animale domestice) la păscut. ◇ Expr. *A o lua în porneală* v. lua. ◆ (*reg.*) Loc de pășune rezervat oilor cu lapte. ◆ Interval de timp în care pasc oile. II Faptul de a începe o acțiune; pornire. ◆ Spec. Fixare a prețului unei mărfi. *S-a făcut porneală la prețuri* (POP.). III Îndemn, imbold dat cuiva sau simțit de cineva; avînt. *Supuindu-să... pornelelor celor dobitocești* (VARL.-IO.). • pl. *-eli.* /*porni* + *-eală*.

porní *vb. IV.* **1** *intr., refl.* (*despre ființe*) A pleca, a se pune în mișcare din locul unde se află pentru a se duce undeva, pentru a se îndrepta spre ceva. *Porni*

luceafărul. Creşteau în cer a lui aripe (EMIN.). ◇ Expr. *(intr.) A o porni de jos* = a ajunge la o situaţie materială sau socială bună în urma muncii proprii, prin meritele sale. *A porni cu stîngul* = a eşua, a întîmpina greutăţi într-o acţiune. *A porni în bici* v. bici. *A porni cu dreptul (înainte)* v. drept. *A porni cu Dumnezeu* v. dumnezeu. *A o porni din loc* v. loc. ◆ *(despre vehicule, nave etc.)* A se deplasa din locul în care se află într-un alt loc (situat mai jos); a se pune în mişcare. *Trenul porni din gară* (GAL.). ◆ Ext. *(despre lucruri)* A se deplasa dintr-un loc în altul (situat mai jos), prin rostogolire, prin cădere etc. *Bolovanul porni cu viteză la vale.* ◆ *(despre fenomene ale naturii)* A începe să se dezlănţuie; a se declanşa. *Iar s-a pornit ninsoarea.* ◆ *(cu determ. ca „înapoi", „îndărăt")* A reveni de unde s-a plecat; a se întoarce. *Porni înapoi, să-şi caute ochelarii.* ◆ *(cu determ. ca „în sus", „la ceruri")* A se deplasa dintr-un loc spre un altul situat mai sus; a urca. *Bejeniile porneau la munte* (SADOV.). ◆ *(cu determ. ca „în jos", „la vale")* A se deplasa spre un loc situat mai jos decît cel de plecare; a coborî. *Porni în jos, pe poteca îngustă* (CA. PETR.). **2** *tr. fact. (compl. indică fiinţe)* A determina, a face să înceapă o acţiune. *Însă Aeneas... grabnic porneşte pe-Ahates la flotă* (COŞB.). ◆ A face să se revolte, să se ridice, să fie împotriva cuiva. *L-am pornit şi mai grozav în contra societăţii* (VLAH.). ◆ *(adesea urmat de vb. la conjunct.)* A îndemna, a determina să facă ceva; a stimula. *Simţea un avînt neînstrunat ce-l pornea să meargă supus* (ODOB.). ◆ A face să se abată, să cadă asupra cuiva. *Cuvintele sale au pornit ura vecinilor.* ◆ *(pop.; tr.)* A conduce, a duce la... *Nu mă mai boci atîta, că doar nu mă porneşti la groapă* (VLAH.). ◆ Ext. *(înv.; tr.; compl. indică lucruri, bunuri etc.)* A trimite (către cineva). **3** *tr.* A face începutul; a pune în practică; a realiza ceva. *Inamicul porneşte un foc tăios de mitralieră* (CA. PETR.). ◇ *(urmat de vb. la conjunct. sau la inf.)* *Am pornit a urca pe jos* (SADOV.). ◇ *(intr.)* *A pornit s-alerge-n zbor acest cuvînt* (COŞB.). ◇ *(refl.)* *Alţii s-au pornit să moară* (TOPÎR.). ◇ *(refl.; cu val. intensivă sau durativă)* *Se pornea pe vorbă* (VLAH.). ◇ Loc.vb. *(pop.)* *A porni pîră* (sau *jalbă*) = a reclama, a revendica ceva (printr-un act scris). *(înv.)* *A porni pîră de vinovăţie* (sau *de învinovăţire*) = a acuza, a învinovăţi în faţa justiţiei. *A porni surghiun* v. surghiun. ◇ Expr. *A fi pornit* sau *a se porni pe...* = a fi dispus să..., a avea chef să... *(pop.)* *A porni grea* = a rămîne însărcinată. *A porni hîrtiile* = a înainta actele necesare pentru a se căsători. *(înv.)* *A porni pîră mincinoasă* = a defăima, a calomnia (printr-un act scris). *A porni rostul* v. rost. *(refl.)* *A se porni pe rîs* v. rîs. *A se porni pe o toană de plîns* v. toană. ◇ Fig. *Biet suflet gata să-şi pornească zborul* (IOSIF). ◆ *(jur.; pop.; compl. indică acţiuni judecătoreşti)* A intenta. *Porneşte un proces la tribunalul din Arad* (I. NEGR.). ◆ *(constr. cu pron. „o" cu val. neutră)* A repeta, a relua o discuţie, o ceartă etc. de la capăt. *Am discutat asta şi ieri. Iar o porneşti?* **4** *tr. fact. (compl. indică motoare, instalaţii mecanice etc.)* A face să funcţioneze, a pune în funcţiune. *Porni motorul cu îndemînarea unui profesionist.* ◇ Fig. *Mînia îi porni limba* (REBR.). ◆ *(intr., refl.)* A începe să funcţioneze. *Ventilatorul se porneşte singur cînd e cald.* **5** *intr. (înv., reg.; despre muguri, flori etc.)* A apărea, a se deschide, a se dezvolta (spre stadiul de maturizare). **6** *intr., refl.* A începe să se producă brusc şi cu putere; a se dezlănţui. *S-a pornit furtună şi o ploaie cu piatră.* **7** *intr., refl. (despre sînge, lacrimi etc.)* A începe să curgă (cu putere şi în cantitate mare). *Ştia că sudoarea odată pornită nu-l iartă* (STANCU). • prez.ind. *-esc.* /<sl. veche **порнѧти**.

porníre *s.f.* **1** Deplasare dintr-un loc, pentru a ajunge într-altul; plecare. *Eram gata de pornire* (DRĂGHICI). ◇ *Punct de pornire* v. punct. ◆ Ext. Moment cînd cineva pleacă de undeva. *În ora de pornire, cu toţii împreună, Doresc la tale pasuri călătorie bună* (ALECS.). ◆ Spec. Start, plecare într-o cursă sportivă. *Atletul chinez a ratat pornirea.* ◆ *(înv.)* Fel de a merge al cuiva; mers. *Răpedea şi mîndra pornire a mersului zeiţei* (ODOB.). **2** Faptul de a începe o acţiune; început al unei acţiuni. *O pornire de plîns îi înecase suflarea* (CE. PETR.). ◇ Expr. *(înv.)* *A face pornire* = a începe războiul (cu cineva). **3** Punere în funcţiune, în mişcare, declanşare a unui mecanism, aparat etc.; declanşare. *Se ocupa de pornirea maşinilor şi de supravegherea lor.* ◇ *Pornire slobodă* v. slobod. **4** Impuls, imbold. *Cum să rezist pornirii inimii mele?* (ALECS.). ◆ Ext. Avînt, elan. *Cuprins de-o veselă şi fecioreasc pornire, merge sprinten* (SLAV.). ◆ Preocupare, interes pentru ceva. *Cîştigul fără muncă, iată singura pornire* (EMIN.). ◆ Intenţie, dorinţă de a face ceva. *Ironicul bătrîn a văzut sinceritatea, naivitatea acestei porniri* (GAL.). ◆ *(adesea urmat de determ. care indică felul)* Izbucnire violentă de furie, de mînie împotriva cuiva sau a ceva; supărare, furie. *Adeseori îl apuca o pornire de turbare* (SLAV.). ◆ *(în legătură cu fenomene ale naturii)* Violenţă, furie. *Apele negre cu pornire le izbea* (C. NEGR.). **5** Înzestrare naturală pentru ceva; aptitudine, înclinare, predispoziţie. *Mai de frică, mai din vreo pornire firească, copilul învăţase carte* (BASS.). **6** Aversiune, dușmănie, înverşunare (împotriva cuiva). *Toată fiinţa lui... era plină de neîncredere, de pornire asupra ciocoiului* (SADOV.). **7** *(înv.)* Expediere, trimitere (de bani, de bunuri etc.) către cineva. • pl. *-i.* /v. ***porni***.

pornít[1] *s.n.* Faptul de *a porni*. • /v. ***porni***.

pornít[2]**, -ă** *adj.* **1** *(despre oameni)* Care are înclinaţie pentru cineva sau ceva, care este predispus, aplecat (spre...). ◆ Care este hotărît. **2** *(despre oameni)* Care este supărat, furios, înverşunat împotriva cuiva sau a ceva. **3** Care pleacă, care se deplasează dintr-un loc în altul. *Cum să coboare din trenul pornit?* **4** *(pop.; despre lucruri)* Care este înclinat, care este lăsat într-o parte. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***porni***.

pornitór, -oáre *s.n., adj.* **1** *s.n.* Aparat, mecanism care serveşte la pornirea unei maşini, a unui dispozitiv etc. ◆ Spec. Demaror. **2** *adj. (reg.)* Care declanşează fenomene violente ale naturii. *De tămîie fuge dracul pornitor al furtunii* (POP.). • pl. *-ori, -are.* /***porni*** + *-tor*.

pornitúră *s.f.* **1** *(înv., pop.)* Alunecare de teren, surpare. ◆ Porţiune de teren deplasată prin alunecare. *O moară ce au făcut-o... deasupra porniturilor* (DOC.). **2** *(înv., reg.)* Parte înclinată a unui obiect, care în mod normal are o poziţie verticală sau orizontală. **3** *(înv.)* Furie, supărare mare. • pl. *-uri.* /***porni*** + *-tură*.

porno[1]**-** Elem. de compunere „obscen, trivial"; „prostituţie". • /<fr. ***porno***-; cf. gr. *πόρνη* „prostituată".

pórno[2] *adj.invar.* Care are caracter pornografic. *Filme porno.* • /<fr., engl. ***porno***.

pornocraţíe *s.f.* Dominaţie a obscenităţilor cu caracter sexual într-o societate. • /***porno***[1]**-** + *-craţie*; cf. gr. *κράτος* „putere".

pornográf *s.m.* **1** Autor de scrieri pornografice. **2** Persoană amatoare de obscenităţi, de lucruri imorale. • pl. *-i.* /<fr. ***pornographe***, germ. ***Pornograph***.

pornográfic, -ă *adj.* Care conţine pornografii; care este considerat obscen, indecent, imoral. *O mahalagioaică frumoasă... spunea anecdote pornografice* (CA. PETR.). • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***pornographique***.

pornografíe *s.f.* Ceea ce are caracter obscen; ceea ce depăşeşte în mod flagrant limitele bunei-cuviinţe. ◆ Atitudine, faptă, vorbă, scriere, fotografie, desen, gravură etc. care are acest caracter. *Au fost interzise revistele cu pornografii.* • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***pornographie***; cf. gr. *πόρνη* „prostituată", *γράφω* „a scrie".

pornografomaníe *s.f (psih.)* Preferinţă (patologică) pentru scrieri, filme etc. cu caracter obscen, trivial. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***pornographomanie***.

pornokitsch [porno'kiţ] *s.n.* (Termen care desemnează) literatura obscenă (occidentală) scrisă în epoca contemporană. • /***porno***[1]**-** + ***kitsch***.

pornolagníe *s.f.* Preferinţă de a întreţine relaţii sexuale cu prostituatele. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***pornolagnie***.

pornomagazín *s.n.* Magazin unde se vînd obiecte pornografice. • pl. *-e.* /***porno***[1]**-** + ***magazin***.

pornostár *s.n.* Vedetă a filmelor sau revistelor pornografice. • pl. *-uri.* /***porno***[1]**-** + ***star***.

pornoşág *s.n. (fam.)* Film (sau secvenţă de film) porno. • pl. *-uri.* /***porno***[1]**-** + *-şag*.

poro- v. por[1]-.

porobóc *s.m. (înv., reg.)* Copil mic, prunc. *Să dea Dumnezeu noroc Şi viaţă la poroboc* (POP.). • pl. *-ci.* /<slav. **паробокъ**; cf. ucr. *паробок*.

porobotí *vb. IV. (reg.)* **1** *refl.* A începe ceva, a se apuca de ceva cu seriozitate, în mod temeinic. **2** *intr., refl.* A se înghesui, a se îngrămădi; a da buzna, a năvăli. ◆ *(tr.; compl. indică obiecte)* A deplasa dintr-un loc într-altul. **3** *refl.* A se certa cu cineva (neîncetat sau fără motiv); a se supăra (pe cineva). • prez.ind. *-esc.* şi *poropodí, poropotí vb. IV.* /***po-*** + ***roboti***.

porocheratóză *s.f. (med.)* Afecţiune caracterizată prin prezenţa de leziuni cheratozice rotunde la nivelul glandelor sudoripare ale palmelor şi tălpii picioarelor. • pl. *-e.* /<fr. ***porokératose***.

poroclí *vb. IV.* v. porecli.

poroclít, -ă *adj.* v. poreclit.

porodíţă *s.f. (reg.)* **1** Neam, spiţă. ◆ Soi, specie. ◇ Fig. *Ai grijă, porodiţă rea, că-ţi sucesc capul* (VLAS.). **2** Urmaş, descendent. • pl. *-e.* /<srb. ***porodica***.

porogamíe *s.f. (biol.)* Fecundaţie în care tubul polenic pătrunde în ovul prin micropil. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***porogamie***.

porogánie *s.f. (reg.)* Păţanie, întîmplare sau poveste (hazlie). *Începe a-i spune toată porogania* (POP.). ◆ *(reg.)* Palavră. • pl. *-ănii, -ii.* g.-d. *-iei.* /<rus. ***порузание***.

poróinic *s.m., adj.* **1** *s.m. (bot.)* Numele mai multor plante erbacee din familia orhideelor: *a)* (şi, *reg., poranic bun*) plantă cu rădăcinile cărnoase, cu tulpina neramificată, cu numeroase frunze alungite şi înguste, cu florile purpurii, grupate în spic, cu fructul o capsulă cu multe seminţe (*Orchis mascula*); *b)* plantă cu florile mari, roşii-purpurii, plăcut mirositoare, cu frunzele mari, ascuţite, lucioase şi cărnoase (*Orchis militaris*); *c) (reg.)* untul-vacii (*Orchis morio*); *d) (reg.)* gemăniţă (*Orchis papilionacea*); *e)* plantă cu florile mari, roşii-brune cu puncte roşii-purpurii (*Orchis purpurea*). ◇ Compus: *(reg.) poroinic-alb* = stupiniţă (*Platanthera bifolia*). **2** *adj. (reg.; în forma „puroinic")* Albastru; liliachiu. • pl. *-ci.* şi *(reg.) poránic s.m., puróinic, -ă s.m., adj.* /etimol. nec.

poróm *s.n. (med.)* Indurație inflamatorie. • /cf. gr. *πωρῶ* „a (se) întări".

porométru *s.n. (med.)* Instrument pentru măsurarea dimensiunilor stomatelor. • pl. *-e.* /<fr. ***poromètre***.

poróncă *s.f.* v. poruncă.

poronceálă *s.f.* v. porunceală.

poroncí *vb. IV.* v. porunci.

poroncitór, -oáre *adj.* v. poruncitor.

poroplást *s.n. (chim.)* Material plastic poros, folosit pentru confecţionarea bureţilor de toaletă, a saltelelor etc. şi în construcţie, ca material izolant. • /***poro[s]*** + ***plast[ic]***.

poropodí *vb. IV.* v. poroboti.

poropotí *vb. IV.* v. poroboti.

poropsíe *s.f. (med.)* Afecţiune oculară constînd în perceperea deformată a obiectelor, a poziţiei şi a raporturilor spaţiale dintre ele. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<germ. ***Porropsie***; cf. gr. *πόρρω* „înainte, departe".

porós, -oásă *adj.* Care are pori, care are mici orificii în masa sa. *Ulcelele poroase... erau duse la gură* (ARGH.). ◆ *(despre pămînt)* Care are o consistenţă redusă; care este afînat. • pl. *-oşi, -oase.* /<fr. ***poreux***, it. ***poroso***.

poroscopíe *s.f.* Metodă de identificare dactiloscopică, prin studierea orificiilor sudoripare de la nivelul liniilor papilare. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***poroscopy***.

porozău *s.n. (reg.)* **1** Nisip (fin). ◆ Ext. *(în trecut)* Praf, cenuşă care se presăra pe hîrtiile proaspăt scrise, pentru a absorbi cerneala. **2** Nisip fin, provenit din albia sau de pe malul rîurilor, care, amestecat cu var, se foloseşte la spoit. • pl. *-uri.* /<magh. ***porzó***.

porozimetríe *s.f.* Măsurare a porozităţii materialelor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***porosimétrie***.

porozimétru *s.n.* Aparat pentru măsurarea porozităţii. • pl. *-e.* /<fr. ***porosimètre***.

porozitáte *s.f.* **1** Proprietate a unui corp solid de a avea pori în masa sa, de a fi poros. ◆ Defect al unei piese (metalice) turnate, care constă în prezenţa unor goluri în masa ei. **2** Mărime caracteristică a materialelor poroase utilizate în acustică, egală cu raportul dintre volumul de aer din pori şi volumul total al materialului. **3** Proprietate a hîrtiei, dată de volumul de aer care trece printr-o suprafaţă determinată a unei probe de hîrtie, într-un anumit interval de timp, la o presiune şi la o temperatură dată. **4** *(geol.)* Proprietate a unor roci sau a unor pămînturi de a avea în masa lor spaţii libere, de mărimi variabile. • pl. *-ăţi.* /<fr. ***porosité***.

porridge ['porid͡ʒ] *s.n. (culin.)* Mîncare preparată din fulgi de ovăz sau de porumb, care constituie una dintre mîncărurile naţionale engleze. • /<engl. ***porridge***.

porşór *s.m., s.n.* v. porcuşor.

port¹- Elem. de compunere „purtător de...", „susținător de..."; „purtare de...". • /<fr. ***porte-***; cf. fr. *porter* „a purta".

port² *s.n.* **1** Faptul de a purta, de a folosi, de a avea cu sine (ceva). *Poți să-l învinuiești de port ilegal de armă?* (PRED.). **2** Îmbrăcăminte, încălțăminte a unui om. *Îmbrăcă port bărbătesc* (DOS.). ◆ Îmbrăcăminte specifică unui popor, unei regiuni, unei epoci etc. *Tabloul redă un domnitor în portul epocii fanariote.* ◆ Îmbrăcăminte folosită la anumite ocazii. *L-am văzut în port preoțesc* (GAL.). **3** Atitudine, ținută; fel de a fi. *Trupul ei era înalt, portul ei drept și falnic* (ODOB.). ◇ Expr. (*pop.*) *A-i purta portul cuiva* = a se asemăna cu cineva, a fi la fel cu cineva; a se adapta la felul de a fi al cuiva. **4** (*înv.*) Aspect, înfățișare. *A luat-o pe lîngă casele cu port turcesc* (GAL.). • pl. *-uri.* /de la ***purta***, prin derivare regresivă.

port³ *s.n.* **1** Loc la malul unei ape navigabile, amenajat pentru staționarea navelor, pentru traficul de mărfuri și de pasageri, pentru executarea reparațiilor etc. *Rodos avea două porturi minunate* (BART). ◇ *Port deschis* v. deschis. *Port franc* v. franc. ◇ Fig. *Eu mi-am găsit un port și-am ancorat* (LAB.). **2** Ext. Oraș care este și port. *Întîmplările l-au dus cu tot cu tovarăși în portul Galaților* (SADOV.). • pl. *-uri.* /<fr. ***port***, lat. ***pŏrtus***, ***-us***, it. ***porto***.

portábil, -ă *adj.* **1** (*despre obiecte*) Care poate fi transportat cu ușurință, care poate fi purtat cu sine. *Mi-am cumpărat un radio portabil.* ◇ *Panou portabil* v. panou. **2** (*despre îmbrăcăminte*) Care mai poate fi purtat, care nu este uzat. *Haine... scoase de la năftalină, dar portabile* (CĂL.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***portable***.

portabilitáte *s.f.* **1** Însușirea de a fi portabil. **2** (*inform.*) Calitate a unui limbaj de programare, scris pentru o anumită mașină, de a putea fi utilizat pe o altă mașină. • /<fr. ***portabilité***, engl. ***portability***.

portáj *s.n.* (*nav.*) Parte a unui fluviu, unde, navigația fiind imposibilă, ambarcațiile sînt transportate pe uscat. • pl. *-e.* /<fr. ***portage***.

portál¹ *s.n.* **1** Intrare monumentală într-un edificiu, avînd un ancadrament de piatră, de zid sau de lemn, bogat ornamentat. *Deasupra portalului subt care intraseră era scris cu litere mari, aurite* (SADOV.). ◇ Fig. *Surpă bolți de ramuri albe Cu portaluri de argint* (TOPÎR.). ◆ Construcție masivă în fața unui monument egiptean. **2** Construcție din piatră sau din metal la intrările într-un tunel, executată cu scopul de a sprijini terenul și taluzul de deasupra. ◆ Deschidere din piatră sau din metal la intrarea unor mari poduri de cale ferată. **3** Panou suspendat, care indică automobiliștilor, pe drumurile publice, direcția de mers către principalele localități. **4** Deschidere a unei scene de teatru. **5** (*geomorf.*) Microrelief de forma unui arc, care se formează pe țărmurile cu faleză calcaroasă. **6** (*inform.*) Site web care oferă o multitudine de servicii și informații (e-mail, forum, motor de căutare, știri etc.). • pl. *-uri, -e.* /<germ. ***Portal***, it. ***portale***.

*portal*¹ (1)

portál², -ă *adj.* (*anat.*) Care aparține sistemului venei porte, care se referă la vena portă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***portal***.

portaltói *s.n.* Plantă pe care se altoiește și crește un soi valoros de pomi fructiferi, de trandafiri, de viță-de-vie. • pl. *-oaie.* /***port¹-*** + ***altoi***, după fr. *porte-greffe*.

portamént *s.n.* (*muz.*) Mod de executare a unei bucăți muzicale, constînd în alunecare lină de la un sunet la altul. ◆ Șir de note sau de măsuri pus sub un singur arc de legato, care se execută la un instrument în continuare. • pl. *-e.* /<it. ***portamento***.

portánt, -ă *adj., s.m.* I *adj.* (*tehn.*) Care este construit astfel încît să suporte încărcături. ◇ *Forță portantă* = portanță. II *s.m.* **1** Dispozitiv, la unele ambarcații cu rame, fixat în afara bordului, care sprijină furcheții. **2** Dispozitiv de susținere a decorurilor, a reflectoarelor, în teatru. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***portant***.

portánță *s.f.* Forță care asigură sustentația unui corp în mișcare, cufundat într-un fluid. ◆ Ext. Cea mai mare sarcină pe care o poate suporta un teren, un sistem tehnic etc. ◆ Forță care asigură sustentația unui avion în zbor. • pl. *-e.* /<fr. ***portance***.

portár *s.m.* **1** Persoană însărcinată cu paza intrării într-o instituție, întreprindere, casă etc.; (*înv.*) portier. *Portarul chemase liftul* (STANCU). **2** (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) Titlu dat dregătorului însărcinat cu paza porții domnești (și cu alte treburi administrative sau de protocol). ◆ Boier care avea acest titlu. *Preda vornic vinde lui Mitrea portar pe mai mulți rumâni* (PAN.). ◇ *Vel portar* (sau *mare portar, portar mare*) = dregător care îndeplinea la curtea domnească rolul de maestru de ceremonii, cerceta pricini legate de stăpînirea pămîntului, de încălcarea de hotare etc. (*Vel*) *portar de Suceava* (sau *al Sucevei*) = titlu purtat de boierul însărcinat cu apărarea capitalei și a curții domnești moldovene; boier care purta acest titlu. *Se adăogi hatmanului și demnitatea de portar al Sucevei* (IORGA). **3** (*sport*) Jucător care apără poarta unei echipe la diferite jocuri sportive (fotbal, handbal, hochei etc.). *Portarul a primit cartonaș galben.* • pl. *-i.* /***poartă*** + ***-ar***.

portármă *s.f.* Deținere, posesie a unei arme de foc. • pl. *-e.* /***port¹-*** + ***armă***, după fr. *porte-arme*.

portatív¹ *s.n.* (*muz.*) Sistem de cinci linii orizontale, paralele și egal distanțate, pe care și între care se scriu notele muzicale. *S-a oprit din zbor o cioară... Suspendată ca o notă Pe un portativ gigant* (TOPÎR.). ◇ Fig. *În poezia descriptivă, acestea sînt puse pe un portativ sufletesc* (IBR.). ◆ Gener. Liniatură. • pl. *-e.* /<germ. ***Portativ*** „mică orgă portabilă".

portatív², -ă *adj.* (*despre obiecte*) Care poate fi purtat sau transportat cu ușurință; care este portabil, transportabil. *Își razimă picioarele pe aceste mici sobe portative* (SADOV.). ◇ *Dicționar portativ* = dicționar de format mic, cu un număr mic de cuvinte și sensuri, ușor de mînuit. (*Aparat de*) *radio portativ* = aparat de radio cu tranzistori, de dimensiuni mici. ◆ Care este de dimensiuni reduse, mic. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***portatif***.

portáto *s.n.* (*muz.*) Mod de interpretare riguros, ritmic, egal și prelung din punctul de vedere al dinamicii. • /<it. ***portato***.

portavión *s.n.* Navă militară, de tonaj mare, a cărei punte permite transportul, decolarea și aterizarea avioanelor de luptă. • sil. *-vi-on.* pl. *-oane.* /<fr. ***porte-avions***.

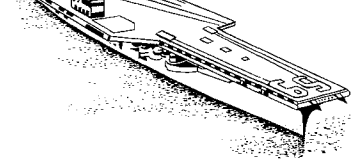

portavion

portavóce *s.n.* Tub metalic, în formă de pîlnie, sau ansamblu alcătuit dintr-un microfon, un amplificator și un difuzor, avînd aspectul unei pîlnii, folosit (pe o navă) la transmiterea unor informații, unor comenzi etc. la distanță. *De la liziera pădurii, prin portavoce, cineva strigă* (POPOV.). ◆ Gener. Megafon. • pl. *-e.* /<it. ***portavoce***.

pórtă *adj.* (*anat.*) *Venă portă* = venă care colectează sîngele încărcat cu substanțe nutritive de la organele digestive și îl transportă la ficat. • pl. *-e.* /<fr. ***[veine] porte***.

portăreásă *s.f.* Femeie care păzește intrarea unui edificiu public sau particular; portăriță. *Nu deschidem, hotărî portăreasa prudentă* (VOIC.). ◆ Soția portarului. • pl. *-ese.* /***portar*** + ***-easă***.

portărél *s.m.* **1** Dim. al lui *portar*. **2** Fiecare dintre feciorii care, în cadrul nunții țărănești, închid porțile curții unde are loc nunta și îi lasă pe tinerii căsătoriți să iasă de acolo contra unei plăți. *Portărei făleți Poarta deschideți* (POP.). **3** (*jur; în Țările Rom.*) Funcționar însărcinat cu executarea unor sentințe judecătorești. *Venea însoțit de comisar și de un portărel* (SLAV.). • pl. *-ei.* /***portar*** + ***-el***.

portăríță *s.f.* (*înv.*) Femeie care păzește intrarea într-un imobil, într-o instituție etc; portăreasă. • pl. *-e.* /***portar*** + ***-iță***.

portbagáj *s.n.* Loc pe sau într-un vehicul amenajat pentru transportul bagajelor. • pl. *-e.* /<fr. ***porte-bagages***.

portbaionétă *s.f.* Dispozitiv din piele atașat la o centură militară, în care se fixează și se poartă baioneta. • pl. *-e.* /<fr. ***porte-baïonnette***.

port-bebé *s.n.* Suport de forma unui rucsac, în care este pus copilul purtat pe spatele sau pe pieptul persoanei care îl duce. • pl. *-uri.* /<fr. ***port-bébé***.

portbilét *s.n.* Portofel mic în care se păstrează bancnote. *Scoase restul bancnotelor din portbilet* (CE. PETR.). • pl. *-e.* /<fr. ***porte-billets***.

portbobínă *s.f.* Suport pentru bobinele de cablu telefonic de campanie • pl. *-e.* /<fr. ***porte-bobine***.

portbrancárdă *s.f* Cărucior care servește la susținerea unei brancarde. • pl. *-e.* /<fr. ***porte-brancard***.

portbuletín *s.n.* Portofel mic, toc în care se păstrează buletinul sau cartea de identitate. • pl. *-e.* /***port¹-*** + ***buletin***.

portburghíu *s.n.* Piesă a unei mașini-unelte în care se fixează burghiul. • pl. *-uri, -e.* /***port¹-*** + ***burghiu***.

portcárt *s.n.* **1** Mic portofel în care se țin actele de identitate, cardurile, cărțile de vizită etc. **2** Porthartă • pl. *-uri.* /<fr. ***porte-cartes***.

portchéi *s.n.* Inel de metal pe care se țin cheile. ◆ Ext. Toc de piele, lanț de metal sau alt obiect, la care este atașat un inel de metal în care se prind cheile. • pl. *-i.* /***port¹-*** + ***chei***, după fr. *porte-clefs*.

portchibrítură *s.n. pl.* Suport din porțelan, din metal etc. pentru cutii de chibrituri. • /***port¹-*** + ***chibrituri***.

portclișéu *s.n.* (*fotogr.*) Casetă de lemn sau de metal în care se introduce placa pe care se fotografiază. • pl. *-ee.* /***port¹-*** + ***clișeu***.

portcontáiner *s.n.* Navă cu care se transportă mărfuri în containere. • pl. *-e.* /<fr. ***porte-conteiners***.

portcópie *s.f* Suport care menține un document astfel încît cel care îl copiază la mașină să îl citească mai ușor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***porte-copie***.

portcreión *s.n.* Mic tub din metal, plastic etc., în care se introduce capătul unui creion, pentru a-i proteja vîrful sau pentru a-l prelungi. • pl. *-oane.* /<fr. ***porte-crayon***.

portcuțít *s.n.* Dispozitiv al unei mașini-unelte, în care se fixează unul sau mai multe cuțite în poziția necesară prelucrării pieselor. • pl. *-e.* /***port¹-*** + ***cuțit***, după fr. *porte-couteau*.

portdrapél *s.m., s.n.* **1** *s.m.* Persoană care poartă drapelul unei unități militare, al unei asociații sportive, al unei țări etc. ◆ Fig. Persoană care este în fruntea unei mișcări, a unei organizații, a unui curent etc. ◆ Ext. Idee călăuzitoare. **2** *s.n.* Toc de piele prins de o curea, în care se fixează drapelul pentru a putea fi purtat mai ușor; portstindard. • pl. *n. -e.* /***port¹-*** + ***drapel***, după fr. *porte-drapeau*.

porte-bonheur [portbo'nœr] *s.n.* Obiect considerat ca aducător de noroc celui care-l poartă; amuletă, talisman. • pl. *-uri.* /<fr. ***porte-bonheur***.

portelectród *s.m.* Piesă pe care se fixează un electrod. • pl. *-zi.* /***port¹-*** + ***electrod***, după fr. *porte-electrode*.

portelicoptér *s.n.* Navă purtătoare de platforme și hangare pentru elicoptere. • pl. *-e.* /<fr. ***porte-hélicoptères***.

pórter¹ *s.m.* Persoană care cară cu spatele greutăți (materiale de construcție, alimente etc.). • pl. *-i.* /<fr. ***porteur***.

pórter² *s.m. sg.* Bere (englezească) neagră, foarte tare și amăruie. *Ar fi preferat o oală de porter* (HEL.). • /<engl., fr. ***porter***.

portetichétă *s.f.* Suport de metal, fixat pe capacul unui sertar, care poartă o etichetă referitoare la conținutul sertarului. • pl. *-e.* /<fr. ***porte-étiquette***.

portfárd *s.n.* Un fel de poșetă mică în care femeile păstrează fardurile (și alte produse cosmetice). • pl. *-uri.* /***port¹-*** + ***fard***.

portfiliéră *s.f.* Clupă. • pl. *-e.* /***port¹-*** + ***filieră***.

portfíltru *s.n.* Dispozitiv în care se fixează un filtru de lumină în fața unui proiector, a unui aparat de filmat, de iluminat etc. • pl. *-e.* /***port¹***-+ ***filtru***.

port-fránc *s.n.* v. porto-franco.

porthárt *s.n.* v. porthartă.

porthártă *s.f.* Geantă din piele sau alt material, care se poartă pe șold sau agățată de umăr, în care se păstrează ori se transportă hârți, regulamente etc.; portcart. • pl. *-hârți.* și *porthárt s.n.* /***port¹***-+ ***hartă***, după fr. *porte-carte*.

portíc *s.n.* **1** Galerie deschisă, mărginită de o colonadă, construită de-a lungul unei clădiri, în jurul unei piețe, al unei grădini etc. *Marchiza... așteaptă în gondolă sub portic* (CA. PETR.). **2** Instalație de gimnastică, formată dintr-un cadru (metalic) și o serie de aparate. • acc. și *pórtic.* pl. *-uri, -ce.* /<fr. ***portique***, lat. ***porticus, -us***.

porticát *s.n.* Portic (lung și larg). • <it. ***porticato***.

portiér *s.m.* (*înv.*) Portar. • sil. *-ti-e-.* pl. *-i.* /<it. ***portiere***.

portiéră *s.f.* **1** Ușă prevăzută cu geam, la un automobil, la o trăsură închisă etc. *Deschise portierele să poată coborî boierii* (REBR.). **2** Draperie atîrnată deasupra unei uși (pentru a o masca). *Portiera de sub catapeteasmă se mișcă ușor* (PRED.). • sil. *-ti-e.* pl. *-e.* /<fr. ***portière***.

portiță *s.f.* **1** Dim. al lui *poartă. Stătu la portița unei căsuțe* (C. NEGR.). ◇ Expr. *Portiță de scăpare* sau *de ieșire* = modalitate de a scăpa, de a ieși dintr-o situație dificilă. **2** (*geomorf.*) Deschidere într-un cordon litoral, prin care apele unei lagune sau ale unui liman comunică cu marea. • pl. *-e.* /***poartă*** + *-iță*.

portjalón *s.n.* Dispozitiv metalic, utilizat pentru susținerea verticală a jaloanelor. • pl. *-oane.* /***port¹***-+ ***jalon***, după fr. *porte-jalon*.

portjartiér *s.n.* Obiect de lenjerie feminină, executat dintr-un material textil (elastic), de care se prind jartierele. • sil. *-ti-er.* pl. *-e.* /***port¹***-+ ***jartieră***, după fr. *porte-jarretelles*.

portlánd *s.n.* (și *ciment portland*) Ciment obținut prin arderea unui amestec omogen de calcar și argilă, după un anumit dozaj, de culoare verde, a cărui rezistență este mai mare decît a cimentului. • /<fr. ***portland***.

portlandián, -ă *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Ultimul etaj al jurasicului, caracterizat prin faună de amoniți, lamelibranhiate, gasteropode, corali etc. **2** *adj.* Care aparține portlandianului, specific portlandianului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din portlandian. • sil. *-di-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***portlandien***; cf. nm. pr. *Portland*, peninsulă pe coasta de sud a Angliei.

portlunétă *s.f.* Dispozitiv de metal care susține luneta pe scheletul aparatului de observație. • pl. *-e.* /<fr. ***porte-lunette***.

portmagnét *s.m.* Suport de magnet. • pl. *-ți.* /***port¹***-+ ***magnet***.

portmantóu *s.n.* Suport pe care se atîrnă hainele, pentru a nu se șifona; umeraș. • pl. *-uri.* /<fr. ***porte-manteau***.

portmanuscrís *s.n.* (*tipogr.*) Clește de lemn care susține pagina manuscrisului în fața culegătorului tipograf. • pl. *-e.* /***port¹***-+ ***manuscris***.

portmonéu *s.n.* Obiect de piele sau dintr-un alt material, în care se țin de obicei banii mărunți. ◆ Ext. Portofel. • pl. *-ee.* /<fr. ***porte-monnaie***.

porto¹-Elem. de compunere „vena portă". • /<fr. ***porto-***; cf. lat. *pŏrta, -ae* „orificiu".

porto² *subst.* Taxă percepută pentru expedierea prin poștă a unei scrisori, a unui pachet, a unei sume de bani etc. • /<it. ***porto***.

pórto³ *subst.* (*vit.*) **1** Varietate de struguri, cu boabele bătute, negre-albăstrui. **2** Vin roșu, negru sau alb, foarte tare și foarte dulce, produs în Portugalia. *Luați cîte un pahar de porto* (VIN.). • /<fr. ***porto***; cf. nm. pr. *Porto*, oraș în Portugalia.

portocál *s.m.* (*bot.*) Pom fructifer, mediteraneean și subtropical, originar din Asia, înalt de 2-4 m, cu frunzele persistente, cu florile albe și parfumate, cu fructele sferice, comestibile (*Citrus aurantium*). *Avea în curte portocali, lămîi, smochini.* • pl. *-i.* și (*înv.*) *portocálă s.f.* /de la ***portocală¹***, prin derivare regresivă.

portocálă¹ *s.f.* **1** Fructul portocalului, de formă sferică, învelit într-o coajă de culoare galbenă-roșiatică, aromat și zemos, cu gust dulce-acrișor. *O portocală roșie ca un apus de soare* (TEOD.). ◇ Compar. *Pămîntu-i rotund ca o portocală* (SADOV.). **2** Luminare lungă și subțire, răsucită ca un ghem, pentru a putea fi ținută mai ușor în mînă. *Scoate din buzunar o portocală, îi trage coada și ia... lumină* (CAR.). • pl. *-e.* și (*reg.*) *potrocálă, protocálă s.f.* /<ngr. ***πορτοκάλι***.

portocálă² *s.f.* v. portocal.

portocaliu, -íe *adj., s.n.* **1** *adj.* Care are culoarea portocalei coapte; care este galben-roșiatic. *Era îmbrăcată într-o rochie portocalie* (PRED.). ◇ (*adv.*) *Pereți vopsiți albastru sau portocaliu.* **2** *s.n.* Culoarea portocalie, a doua dintre culorile fundamentale ale spectrului solar, situată între roșu și galben; galben-roșiatic. *Portocaliul și galbenul sînt culorile sale preferate.* • pl. *-ii, -ie.* /***portocală¹*** + *-iu*.

pórto-căvă *adj.* (*anat.*) Care aparține venei porte și venei cave. • /<fr. ***porto-cave***.

portochelári *s.m.* Toc de piele, de material plastic etc. în care se țin ochelarii. • pl. *-i.* /***port¹***-+ ***ochelari***.

portofói *s.n.* v. portofel.

portofél *s.n.* **1** Obiect din piele, din material plastic etc., de obicei în formă dreptunghiulară, cu mai multe despărțituri interioare, în care se păstrează bani, acte etc.; (*înv.*) pontofoliu. *Scoase din portofelul său un bilet de vizită* (SLAV.). **2** (*înv.*) Mapă, servietă în care se păstrau acte, hîrtii de valoare. • pl. *-e.* și (*înv.*) *portofói s.n.* /<fr. ***portefeuille***.

portofóliu *s.n.* **1** (*adesea urmat de determ.*) Funcție, titlu de ministru. *Avocatul scund... deținea portofoliul justiției* (STANCU). ◇ *Ministru fără portofoliu* = persoană care are funcția de ministru într-un guvern, fără a fi însă titularul unui minister. ◆ Ext. Minister, departament ministerial. **2** (*econ.*) Ansamblul acțiunilor, efectelor de comerț, al titlurilor de valoare etc. aflate în evidența operativă a unei bănci. ◇ *Investiție de portofoliu* v. investiție. **3** Totalitatea lucrărilor manuscrise aflate la dispoziția unei edituri, pentru a fi publicate. **4** Mapă, servietă în care se păstrează acte, manuscrise, proiecte etc; portofel. *Instrucțiunile ce aducea erau consemnate în portofoliul său* (GHICA). **5** (*înv.*) Portofel. *Dau să plătesc, să scot portofoliul* (REBR.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<it. ***portafoglio***.

porto-fránc *s.n.* v. porto-franco.

porto-fránco *s.n.* Port sau regiune situată pe litoral, în care, în urma unei convenții, mărfurile importate, exportate sau aflate în tranzit sînt scutite de taxele vamale și de formalități fiscale. • și *porto-fránc,* (*înv.*) *port-fránc s.n.* /<it. ***porto-franco***.

portografíe *s.f.* (*med.*) Radiografie a venei porte cu ajutorul unei substanțe de contrast. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***portographie***.

portohepatografíe *s.f.* (*med.*) Radiografie a venei porte și a ficatului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* <fr. ***porto-hépatographie***.

portolác *s.m.* v. portulacă.

portór¹ *s.n.* (*nav.*) Șaland autopropulsat care transportă materialul dragat. • pl. *-oare.* /<fr. ***porteur***.

portór² *s.n.* Varietate de marmură neagră cu vine galbene. • /<fr. ***portor***.

portoricán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a insulelor Porto Rico sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuiește în Porto Rico; locuitorii din insulele Porto Rico. **2** *adj.* Care aparține insulelor Porto Rico sau portoricanilor, care se referă la Porto Rico sau la portoricani; care este originar din insulele Porto Rico. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***portoricain***; cf. nm. pr. *Porto Rico*, stat în America Centrală insulară.

portpăgină *s.f.* (*tipogr.*) Suport de hîrtie sau de carton pe care se așază zațul tipografic al unei pagini pentru a fi transportat. • pl. *-i.* /***port¹***-+ ***pagină***, după fr. *porte-page*.

portpérie *s.f.* **1** Dispozitiv metalic pe care sînt fixate periile unei mașini electrice. **2** Suport pe care se țin periile. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***port¹***-+ ***perie***, după fr. *portebalais*.

portprosóp *s.n.* Suport pentru prosoape. • pl. *-oape.* /***port¹***-+ ***prosop***.

portrét *s.n.* **1** (*a. plast.*) Desen, pictură, fotografie, sculptură etc. care reprezintă chipul unei persoane. *Să vii să-mi faci portretul* (STANCU). ◇ Compuse: *portret-robot* = portret al unei persoane căutate, realizat după semnalmentele furnizate de informatori; *portret-vorbit* = procedeu de identificare criminalistică bazat pe descrierea semnalmentelor infractorului de către victimă sau de către martori; *portret-cadru* = portret schițat în linii mari pentru identificarea unei persoane. ◆ Ext. Schemă umană; imagine-tip. *A făcut portretul tipului coleric.* ◆ Ext. (*înv.*) Față, chip. ◆ Fig. Persoană care seamănă foarte mult cu o alta. *Fetița era portretul bunicii.* **2** (*lit.*) Prezentare a aspectului fizic și moral al unui personaj într-o operă literară. *În cinci litere, îți sintetizează un portret întreg* (HOG.). ◆ Specie literară care cultivă acest fel de prezentare. ◆ Gener. Înfățișare a unei epoci, a unei societăți etc. *Romanul prezintă portretul epocii fanariote.* • pl. *-e,* (*înv.*) *-uri.* /<fr. ***portrait***.

portret (1)

portretá *vb. I. tr.* (*înv.*) A realiza un portret; a înfățișa într-un portret. • prez.ind. *-ez.* /***portret*** + *-a*, după fr. *portraiturer*, germ. *porträtieren*.

portretár *s.m.* (*înv.*) Portretist. ◆ Gener. Pictor. • pl. *-i.* /***portret*** + *-ar*.

portretíst, -ă *s.m., s.f.* **1** Artist plastic specializat în realizarea de portrete; (*înv.*) portretar. **2** Scriitor specializat în portrete. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***portraitiste***.

portretístic, -ă *adj., s.f.* **1** (Ramură a artelor plastice, a fotografiei etc.) al cărei obiect este portretul. *S-a specializat în portretistică.* **2** (Procedeu literar sau specie literară) care folosește portretul. *Arta portretistică este grea* (E. LOV.). • pl. *-ci, -ce.* /***portret*** + *-istică*.

portretizá *vb. I. tr.* A realiza un portret; a reprezenta printr-un portret. • prez.ind. *-ez.* /***portret*** + *-iza*.

portretizáre *s.f.* Acțiunea de *a portretiza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***portretiza***.

portsábie *s.f.* Dispozitiv din piele, din metal etc., atașat la centura militară sau la șa, în care se fixează și se poartă sabia. • pl. *-săbii.* g.-d. *-iei.* /***port¹***-+ ***sabie***, după fr. *porte-épée, porte-glaive*.

portsárt *s.n.* (*nav.*) Platformă fixată pe bordajul lateral al unei nave, care servește la fixarea sarturilor catargelor. • pl. *-uri.* /***port¹***-+ ***sart***.

portsatelít *s.m.* Element de legătură între un element central al unui mecanism planetar și sateliții săi. • pl. *-ți.* /***port¹***-+ ***satelit***.

portschí *s.n.* Dispozitiv pentru transportarea schiurilor. ◆ Suport fixat pe capota autoturismelor pentru transportarea schiurilor. • pl. *-uri.* /***port¹***-+ ***schi***.

portscúlă *s.f.* Dispozitiv de prindere a unei scule, în vederea mînuirii acesteia; portunealtă. • pl. *-e.* /***port¹***-+ ***sculă***, după fr. *porte-outil*.

portsemnál *s.n.* Dispozitiv instalat pe un vehicul, care susține felinarele de semnalizare. • pl. *-e.* /***port¹***-+ ***semnal***.

portstindárd *s.n.* Portdrapel. • pl. *-e.* /***port¹***-+ ***stindard***.

porttabác *s.n.* Tabacheră. • pl. *-uri.* /***port¹***-+ ***tabac***.

porttorpílă *s.f.* Suport pe care se montează o torpilă pentru a fi transportată. • pl. *-e.* /<fr. ***porte-torpille***.

portțigár *subst.* Tabacheră. *Scoate un portțigar din buzunar* (ALECS.). • /<fr. ***porte-cigare***.

portțigarét *s.n.* **1** Cutie paralelipipedică, plată, de metal, de lemn etc., în care se păstrează țigările; tabacheră. *Îl îmbia cu un portțigaret de lemn* (VIN.). **2** Tub mic din diferite materiale, în care se fixează țigara pentru a fi fumată. *Fumează dintr-un portțigaret lung de două palme* (CA. PETR.). • pl. *-e.* și *portțigarétă s.f.* /<fr. ***porte-cigarette***.

portțigarétă *s.f.* v. portțigaret.

portuár, -ă *adj., s.m.* **1** *adj.* Care aparține portului, care se referă la un port. *A îndeplinit formalitățile portuare.* ◇ *Bazin portuar* v. bazin. ◆ (*despre orașe, localități etc.*) Care are port. **2** *s.m.* Muncitor într-un port. • sil. *-tu-ar.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***portuaire***.

portughéz, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Portugaliei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuiește în Portugalia; locuitorii Portugaliei. *La cazinoul din Constanța apare o portugheză* (VIANU). **2** *adj.* Care aparține Portugaliei sau portughezilor, care se referă la Portugalia sau la portughezi; care este originar din Portugalia. ◆ (*subst. f.*) Limba

indo-europeană din familia romanică, grupul ibero-romanic, vorbită de portughezi. *S-a descurcat de minune, chiar dacă nu știa portugheza.* • pl. *-i, -e, m. -ji.* /<it. ***portoghese***, germ. ***Portugiese***, fr. ***portugais***; cf. nm. pr. *Portugalia*, stat în V Europei.

portulác *s.m.* v. portulacă.

portulácă *s.f.* (*bot.; pop.*) **1** Plantă erbacee, cu tulpina ramificată, cu frunzele cilindrice, cărnoase, cu florile mari, viu colorate, care se deschid numai la soare, cultivată ca plantă ornamentală (*Portulaca grandiflora*); agurijoară. *Un drum... îngropat în ierburi și în flori de portulac* (GAL.). **2** (și *portulacă vulgară*) Iarbă-grasă (*Portulaca oleracea*). • pl. *-ce.* și *portolác, portulác s.m.* /<lat. ***portŭlaca, -ae***, germ. ***Portulak***, fr. ***portulaca***.

portulán *s.n.* **1** (*în Ev. Med.*) Hartă de navigație. **2** Publicație-ghid a unei regiuni sau a unui port, conținînd date necesare pentru navigație, informații geografice, istorice, economice și politice despre zona respectivă. • pl. *-e.* /<fr. ***portulan***.

portuneáltă *s.f.* Dispozitiv de prindere a unei unelte, în vederea mînuirii acesteia; portsculă. • pl. *-elte.* /***port***[1]*-*+ ***unealtă***, după fr. *porte-outil*.

portuníde *s.f. pl.* (*iht.*) Familie de crabi cu fruntea proeminentă, mai mult sau mai puțin trilobați (*Portunidae*). • /<fr. ***portunidés***.

portvizít *s.n.* Obiect din piele sau din alt material, în care se păstrează de obicei cărți de vizită, acte etc.; portofel. *Scoase dintr-un portvizit o scrisoare* (VIN.). • pl. *-e.* /<fr. ***portevisite***.

porțelán *s.n.* **1** Material ceramic translucid, alb sau alb-albăstrui, obținut prin arderea, la temperaturi înalte, a unui amestec de cuarț, de caolin și de feldspat cu alți componenți, folosit la fabricarea de vase industriale sau de laborator, de izolatoare electrice, de obiecte tehnico-sanitare, de vase pentru uz casnic, de obiecte decorative etc. *Sorbea din ceașca de porțelan* (SADOV.). <> Fig. *Otilia, așezată pe genunchii bătrînului, îi mîngîia chelia de porțelan* (CĂL.). ◆ (*înv.*) Faianță. *Pereții de porțelan, ușile de cristal* (C. NEGR.). **2** Obiect făcut din porțelan. *Mese încărcate D-argint, de porțelanuri* (BOLL.). • pl. *-uri, -e.* și (*înv.*) *porcelán*, (*pop.*) *porțolán s.n.* /<germ. ***Porzellan***.

porțelănărie *s.f.* Magazin de obiecte din porțelan. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***porțelan*** + *-ărie*.

pórție *s.f.* **1** Cantitate determinată dintr-un material, dintr-o substanță, dintr-o mîncare, destinată a fi utilizată dintr-o dată sau într-un anumit interval de timp. *Aceasta-i porția mea!* (CE. PETR.). <> Expr. *A-și lua* (sau *primi*) *porția* = a fi certat sau bătut (după cum merită). <> Fig. *A mai primit o porție de pumni la prefectură* (PAS). ◆ Spec. Cantitate de mîncare servită cuiva. *Aș vrea o porție de cartofi prăjiți.* ◆ Doză. *O porție de marijuana.* **2** (*în forma „porțiune”*) Parte, bucată, segment dintr-un tot (divizat). *Tavanul se desfăcea la mijloc pe o mică porțiune* (STANCU). <> (*bis.*) *Porțiune canonică* = bucată de teren care se acorda preoților pentru a fi cultivată. (*jur.*) *Porțiune virilă* v. viril. **3** (*tipogr.*) Cantitate de zaț pe care o poate lua o dată lucrătorul, pentru a o pune în pagină. **4** (*înv., reg.*) Impozit, bir. *Porții mari au pus pe boieri, pe mănăstiri* (ȘINC.). **5** (*reg.*) Măsură de capacitate, de circa un decilitru, folosită pentru vînzarea băuturilor. ◆ Conținutul acestei măsuri. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *porțiúne s.f.* /<fr. ***portion***, lat. ***portio, -onis***, germ. ***Portion***, magh. ***porció***.

porțioáră *s.f.* Dim. al lui *porție*. *Porțioara lui de vin* (SADOV.). • pl. *-e.* /***porție*** + *-ioară*.

porționá *vb. I. tr.* (*compl. indică alimente*) A tăia, a împărți în porții. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***portionner***.

porționáre *s.f.* Acțiunea de *a porționa* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***porționa***.

porțiúne *s.f.* v. porție.

porțolán *s.n.* v. porțelan.

porúcic *s.m.* (*înv.*) Locotenent. ◆ Gener. Ofițer (rus). • pl. *-ci.* și *parúcic s.m.* /<rus. ***поручик***.

porúmb, -ă *s.m., s.n., adj.* **I** (*bot.*) **1** *s.m.* Plantă din familia gramineelor, cu tulpina înaltă, cu frunzele lungi și ascuțite la vîrf și cu inflorescența un spic sau un panicul, cultivată ca plantă alimentară, industrială, medicinală și furajeră (*Zea mays*); (*reg.*) păpușoi. *Frunzele porumbului sfîrîiau răsucindu-se în arșiță* (REBR.). <> (*urmat de determ. care indică specia*) *Porumb colțat. Porumb tomnatic.* <> *Porumb mocănesc* v. mocănesc. *Porumb turcesc* v. turcesc. <> Compuse: *porumbul-cucului* = *a*) rodul-pămîntului (*Arum maculatum*); *b*) mama-pădurii (*Lathraea squamaria*); *c*) porumbel (*Muscari botryoides*); *porumbul-șarpelui* = rodul-pămîntului (*Arum maculatum*). **2** *s.m.* Restr. Fructul, știuletele porumbului împreună cu boabele de pe el. *Mînca un porumb copt* (CĂL.). ◆ Boabele desprinse de pe știulete. <> Expr. *A lua* (cuiva) *porumbul de pe foc* = a zădărnici planurile (cuiva), a-i juca (cuiva) o festă. **3** *s.n.* Semănătură cu porumb, lan de porumb. *Străbătînd porumburi neculese* (SADOV.). **II** *s.m.* (*ornit.; pop.*) Porumbel (*Columba*). *Porumbii tăi albi au luat cîmpii* (EMIN.). <> (*urmat de determ. care indică specia*) *Porumb sălbatic.* <> Compuse: *porumb-țigănesc* = stăncuță (*Coloeus monedula*); *porumb-rîzător* = turturică (*Streptopelia risorius*). **III** *adj.* (*pop.*) Care este de culoare cenușie-albăstruie, care este porumbiu. ◆ (*despre animale și păsări*) Care are părul, lîna, penele de culoare cenușie-albăstruie; care este porumbiu. *Zburdau prin soare viteluși porumbi* (SADOV.). • pl. *-i, -e. n. -uri.* /lat. ***palumbus***.

porumb I (1)

porumbác, -ă *adj., s.m.* **1** *adj.* (*pop.; despre păsări și animale sau despre penele, blana lor*) Care este de culoare cenușie, care este pestriț. *Un cal mîndru porumbac* (POP.). <> (*subst.*) *Porumbaca era cea mai blîndă.* <> Ext. *Cămașă... Cu guleru porumbac* (POP.). **2** *s.m.* (*entom.*) Fluture mare de noapte, cu aripile din față galbene cu dungi cafenii și cu cele din spate multicolore (*Sphinx euphorbiae*). • pl. *-ci, -ce.* /***porumb*** + *-ac*.

porumbár[1] *s.m.* (*bot.*) Arbust sălbatic, din familia rozaceelor, cu ramurile spinoase, cu florile albe și cu fructele sferice, negre-vinete, cu gust astringent (*Prunus spinosa*); porumbel. • pl. *-i.* /***porumbă***[1] + *-ar*.

porumbár[2] *s.n., s.m.* **I** *s.n.* **1** Adăpost pentru porumbei; hulubărie, (*reg.*) porumbărie. ◆ Crescătorie de porumbei. **2** Construcție din nuiele sau din șipci în care se depozitează știuleții de porumb; coșar, pătul. **II** *s.m.* **1** (*ornit.; reg.*; și *uliu porumbar*) Uliul găinilor (*Accipiter gentilis*). **2** Persoană care se ocupă cu creșterea sau cu vînzarea porumbeilor • pl. *n. -e, m. -i.* /***porumb*** + *-ar*.

porumbar[2] (1)

porumbáș *s.m.* (*ornit.; pop.*) Dim. al lui *porumb*. *Pe deasupra de oraș A zburat un porumbaș* (ALECS.). • pl. *-i.* /***porumb*** + *-aș*.

porúmbă[1] *s.f.* (*bot.*) Fructul porumbarului, sferic, de culoare neagră-vineție, cu gust acru. *Două garduri mari de porumbe negre* (CA. PETR.). <> Compar. *Fata... cea cu ochii ca porumba* (SADOV.). • pl. *-e.* /lat. ***palumba***.

porúmbă[2] *s.f.* (*ornit.; pop.*) Porumbiță. • pl. *-e.* /***porumb*** + *-ă*.

porumbărie *s.f.* **1** (reg.) Porumbar (pentru porumbei). ◆ (*înv.*) Galerie într-un teatru. **2** Crescătorie de porumbei. **3** Mulțime de porumbei. **4** Colect. (*reg.*) Cantitate mare de porumb. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***porumb*** + *-ărie*.

porumbél, -eá *s.m., s.f., adj.* **I** (*ornit.*) **1** *s.m.* Nume dat mai multor specii de păsări sălbatice sau domestice, din familia columbiformelor, de talie mijlocie sau mică, cu ciocul scurt, cu penajul colorat variat (*Columba*); (*și la sg.*) pasăre aparținînd uneia dintre aceste specii; hulub, (*pop.*) porumb. <> *Porumbel călător* (sau *de poștă, voiajor*) = porumbel dresat să se întoarcă la locul de unde a fost trimis, folosit pentru transmiterea mesajelor. <> Expr. *A trăi* (sau *a se iubi*) *ca porumbeii* (sau *ca doi porumbei*) = (*adesea despre soți*) a trăi în dragoste și în bună înțelegere. <> Compuse: *porumbel-rîzător* (sau *-turcesc*) = guguștiuc (*Streptopelia decaocta*); *porumbel-sălbatic* sau, *reg. porumbelul-lui-Noe* = pasăre înrudită cu porumbelul, de talie mai mică, cu penele de pe spate cenușii-roșcate, cu gîtul scurt și coada lungă (*Streptopelia turtur*); turturea; *porumbel-de-mare* = *a*) pescar (*Larus*); *b*) carabas (*Larus ridibundus*); (*reg.*) *porumbel-mic* = pițigoi-codat (*Aegithalos caudatus*). ◆ (*la pl.*) Denumire dată îndrăgostiților. *Cînd au plecat porumbeii în vacanță?* ◆ (*hipocor.*) Termen de adresare către persoana iubită. ◆ (*la pl. art.*) *De-a porumbeii* = numele unui joc de copii. **2** *s.f.* (*pop.*) Porumbiță. **II** (*bot.*) **1** *s.m.* Știulete de porumb cu boabele încă necoapte, în lapte, care se mănîncă fierte sau coapte în spuză. *O vînzătoare de porumbiel fierbinte* (CA. PETR.). **2** *s.f.* Fructul porumbarului, sferic, de culoare neagră-vineție, cu gust acru, astringent; porumbă. **3** *s.m.* Porumbar (*Prunus spinosa*). *Tufișuri de porumbrei* (SADOV.). **4** *s.m.* (*la pl.*) Plantă erbacee din familia liliaceelor, cu florile albastre, care crește prin vii și livezi (*Muscari botryoides*); porumb. **III** *adj.* (*reg.*) Care este porumbiu; care este de culoare cenușie-albăstrie. • pl. *-ei, -ele.* și (*înv., reg.*) *porumbrél, (reg.) porumbiél s.m.* /***porumb*** + *-el*.

porumbiél *s.m.* v. porumbel.

porumbín *s.n.* (*ind. alim.*) Produs alimentar dietetic, constînd într-un amestec de griș de porumb cu amidon de cartofi. • /de la ***porumb***.

porumbíște *s.f.* Loc semănat cu porumb, lan de porumb. *Intrară orbiș în porumbiște* (POPOV.). ◆ Loc de pe care s-a cules porumbul și poate fi folosit ca pășune. *O luă de-a dreptul peste porumbiști* (PRED.). • pl. *-iști.* /***porumb*** + *-iște*.

porumbíță *s.f.* (*ornit.*) Femela porumbului, hulubiță, (*pop.*) porumbă. <> Compar. *Rîdea și Agata urcînd ca o porumbiță* (SLAV.). ◆ (*hipocor.*) (Epitet pentru o) fată, femeie iubită. *Ce să-ți spun, porumbițo, așa caz n-am întîlnit* (CĂL.). • pl. *-e.* /***porumb*** + *-iță*.

porumbíu, -íe *adj.* Care este de culoare cenușie ca penele sau ca gușa porumbelului. ◆ (*despre animale și păsări*) Care are părul, lîna sau penele de culoare cenușie. • pl. *-ii.* /***porumb*** + *-iu*.

porumbrél *s.m.* v. porumbel.

porúncă *s.f.* **1** (*adesea în legătură cu vb. „a da”, „a primi”*) Dispoziție (orală sau scrisă) dată de către o autoritate sau de către o persoană cu autoritate și care trebuie executată; ordin. *Pascalopol dădea porunci liniștite, hotărîte* (CĂL.). <> *La porunci* = (*în trecut*) nume dat unor comunicări publice ale autorităților comunale. <> Loc.adv. *La poruncă* = imediat, foarte repede. *De poruncă* = prin constrîngere, în silă. <> Loc.vb. *A da poruncă* v. da. <> Expr. (*înv.*) *A avea* (pe cineva) *sub* (sau *la*) *porunca sa* = a avea (pe cineva) la dispoziția sa, sub comanda sa; a dispune (de cineva) după plac. *Care-i porunca?* = ce dorești? ◆ (*cu val. de imper.*) Porunceste! Porunciți! ◆ (*reg.*) Ordin de chemare în armată. **2** (*adesea la pl.*) Lege morală sau religioasă; precept. *Acestea cuprind poruncile lui Dumnezeu* (BIBLIA 1688). <> (*relig.*) *Cele zece porunci* = cele zece norme etice și religioase care au fost revelate de Dumnezeu lui Moise; decalogul. • pl. *-ci.* și (*pop.*) *poróncă s.f.* /din ***porunci***, prin derivare regresivă.

porunceálă *s.f.* Loc.adj., adv. (*pop.*) *De* (sau *pe, după*) *porunceală* = *a*) (făcut sau acceptat) din ordin, (impus) cu forță; ext. (făcut) în silă, de mîntuială; *b*) (făcut) de (sau la, după) comanda, indicațiile cuiva. • pl. *-eli.* și (*reg.*) *poronceálă s.f.* /***porunci*** + *-eală*.

porunci *vb. IV.* **1** *tr.* A dispune cu autoritate, a da poruncă să se facă ceva (întocmai); a ordona. *N-am obicei să poruncesc un lucru de două ori* (HOG.). <> (*refl. impers*) *Se porunci ca în toate provinciile... să se pună un trunchi sau cutie la ușa bisericilor* (BĂLC.). ◆ (*înv.*) A încredința cuiva îndeplinirea unei sarcini.

Paharnicul... este poroncit a umbla de-a valma cu neferii (DOC.). **2** *tr.* A cere să i se aducă ceva pentru a fi folosit, consumat (imediat); a comanda. *Poruncise o ulcică de rachiu* (CA. PETR.). ◇ (*intr.*) *Gruia vadra o prindea Şi dintr-un sorbit o bea... După alta poruncea* (POP.). ◇ (*refl. impers.*) *Ni se porunci un borş* (HOG.). **3** *tr.* A dispune să se fabrice, să se confecţioneze ceva. *Am poruncit un monument frumos* (DELAVR.). **4** *tr.* (*înv., pop.*) A trimite vorbă, a comunica ceva cuiva; a vesti. **5** *intr.* A fi stăpîn, a conduce (şi a decide) în calitate de stăpîn. *În satul orbilor chiorul porunceşte* (POP.). • prez.ind. *-esc.* şi (*reg.*) *poroncí vb. IV.* /<sl. veche **порѫчити**.

poruncíre *s.f.* (*înv.*) Faptul de *a porunci*; puterea de a porunci. • pl. *-i.* /v. ***porunci***.

poruncít, -ă *adj., s.f.* **I** *adj.* **1** Care este cerut printr-o poruncă, care este ordonat. *Umblă monahii... pentru canon ori slujbe poruncite* (SADOV.). **2** Care a fost făcut în urma unei comenzi, care a fost comandat. *Podul cu toate cele poruncite era gata* (CR.). **II** *s.f.* (*înv.*) Lege morală sau religioasă; poruncă. • pl. *-ţi, -te.* şi (*înv., reg.*) *porîncít, -ă adj., s.f.* /v. ***porunci***.

poruncitór, -oáre *adj.* **1** (*despre oameni*) Care porunceşte, ordonă; căruia îi place să-şi impună cu orice preţ hotărîrile, să domine. *Tu eşti, după port, un poruncitor* (ARGH.). ◇ (*adv.*) *Dormi! Zise poruncitor* (EMIN.). **2** (*despre vocea, privirea, atitudinea sau acţiunile oamenilor*) Care exprimă, trădează o poruncă; care este autoritar. *Mişcările lui repezi şi poruncitoare zoreau lucrul* (ANG.). • pl. *-ori, -oare.* şi (*reg.*) *poroncitór, -oáre adj.* /***porunci*** + *-tor.*

porúşnic *s.m.* **1** (*milit.; înv., reg.*) Locotenent. *Un căpitan „ce-au fost şi porucşnic"* (DOC.). ◆ Gener. Ofiţer rus. **2** (*reg.*) Tînăr care îndeplineşte anumite sarcini de protocol în cadrul ceremonialului nunţii. • pl. *-ci.* /<pol. ***porucznik***.

posác, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care este prost dispus; care este tăcut, necomunicativ, nesociabil. ◇ (*subst.*) *Posacul... se silește a împărtăşi şi celorlalţi posomorîrea sa* (MARC.). ◆ (*despre înfăţişarea sau manifestările oamenilor*) Care trădează un om posac, tăcut. *Şade posac şi tăcut* (PANN). ◆ (*despre vreme, peisaje etc.*) Care inspiră (prin aspect) dezolare; care este deprimant. *O! Priveliște posacă!* (MACED.). • pl. *-ci, -ce.* /etimol. nec.

posád *s.n.* (*în trecut*) Impozit care se plătea pentru întreţinerea garnizoanei unui oraş. • pl. *-uri.* /cf. *posadă*[1].

posádă[1] *s.f.* **1** (*înv.*) Pichet (de grăniceri); (punct de) vamă. *Posada avea o singură cameră* (BOL.). **2** (*pop.*) Trecătoare (îngustă) în munţi. ◆ (*în Ev. Med.*) Obligaţie a ţăranilor dependenţi de a face de strajă la trecătorile din munţi. ◆ Loc întărît în mod natural (care servea ca punct de vamă). **3** (*pop.*) Curătură (în pădure). ◆ Loc neted pe un deal sau pe un munte unde a fost o aşezare omenească. ◆ Loc de odihnă pentru călători. • pl. *-e.* /<srb. ***posada***.

posádă[2] *s.f.* (*pop.*) Pîrghie cu ajutorul căreia se reglează înălţimea pietrelor de la morile de apă sau de vînt, pentru a se obţine calitatea dorită a făinii. • pl. *-e.* /<ucr. ***nocad***.

posádnic *s.m.* (*înv.*) Slujbaş, dregător cu atribuţii militare. • pl. *-ci.* /<slav. **посадьникъ**.

posádnică *s.f.* (*înv. reg.*) Concubină. • pl. *-ce.* /<slav. **посадьница**.

posăceálă *s.f.* Stare de posomoreală. ◆ Vreme urîtă, mohorîtă. • pl. *-eli.* /***posac*** + *-eală*.

posăcíe *s.f.* Faptul de a fi posac, tăcut. *Norocul unde se duce Posăcia cu el se duce* (PANN). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***posac*** + *-ie*.

poscóniţă *s.f.* Pleavă (amestecată cu sămînţă şi floare) rămasă de la bătutul sau vînturatul cînepii, folosită adesea ca hrană pentru oi. ◆ (*reg.*) Floarea cînepii de vară. ◆ (*reg.*) Vrejuri şi teci care rămîn după ce se bate fasolea. • pl. *-e.* /cf. slov. *poskonica*, magh. *paszkonca*, ucr. *п(л)оскуонь*, pol. *pliskon*, srb. *poskon*.

posedá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică bunuri materiale, drepturi etc.*) A avea în proprietate; a deţine. *Posed şi eu un cortel stricat* (SADOV.). ◇ Ext. (*compl. indică însuşiri, bunuri morale etc.*) *Poseda însă o scînteie de amor în inima sa* (FIL.). **2** (*compl. indică discipline ştiinţifice, limbi etc.*) A cunoaşte foarte bine, a şti. *Mister pe care l-au posedat poate magii egipteni* (EMIN.). **3** (*despre sentimente, idei etc.; compl. indică oameni*) A fi dominat, a fi stăpînit. *Era posedat de o dorinţă imperioasă* (CĂL.). **4** (*despre bărbaţi; compl. indică femei*) A întreţine raporturi sexuale. • prez. ind. *poséd.* /<fr. ***posséder***.

posedánt, -ă *adj.* Care posedă, are în stăpînire ceva. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***possédant***.

posedáre *s.f.* Faptul de *a poseda*. • pl. *-ări.* /v. ***poseda***.

posedát, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) stăpînită de obsesii, dominată de ceva sau de cineva. ◆ (*pop.*) (Persoană) care ar fi în stăpînirea demonilor. ◆ Nebun. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***poseda***; cf. fr. *possédé*.

posésie *s.f.* v. posesiune.

posesionái, -ă *adj.* Care marchează posesiunea. • sil. *-si-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***possessionnel***.

posesiúne *s.f.* **1** Faptul de a poseda; stăpînire a unui lucru, a unui bun sub nume de proprietar. *Trebuie... să intri în posesia averii lui Nicu* (CĂL.). ◇ (*jur.*) *Punere în posesie* = acordarea titlului de posesor al unui bun, în urma unei hotărîri judecătoreşti. *A intra în posesie* v. intra. *Intrare în posesie* v. intrare. ◆ Dreptul de a folosi, de a dispune de ceva care îi aparţine. *Posesiunea casei îi dădea siguranţă.* **2** (*înv.*) Proprietate (de pămînt); moşie. *Îţi trebuia, milordule, moşii bune, posesii bune* (C. NEGR.). **3** Ţară aflată sub dominaţia unui stat mai puternic; colonie. *Deveni o însemnată posesie romană* (XEN.). **4** (*adesea în constr. cu vb. ca „a lua", „a da"*) Arendă. *De mult ţii moşia asta-n posesie?* (ALECS.). **5** Faptul de a poseda, de a avea relaţii sexuale cu o femeie. *Fu o posesiune scurtă, stîngace* (BRĂ.). • sil. *-si-u-.* şi *posésie s.f.* /<fr. ***possession***, lat. ***possessio, -onis***.

posesív, -ă *adj.* **1** (*gram.; despre pronume, adjective, articole sau despre cazurile genitiv şi dativ*) Care exprimă sau cu ajutorul căruia se indică o relaţie de apartenenţă, un raport de posesiune. *Pronume posesiv de politeţe* v. politeţe. **2** (*despre oameni*) Care se manifestă, care acţionează ca un posesor. ◆ (*despre manifestări, sentimente etc.*) Care exprimă, trădează spirit de posesor, de stăpînitor. *O enerva iubirea lui posesivă.* ◆ Ext. Care este autoritar. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***possessīvus, -a, -um***, fr. ***possessif***.

posesivitáte *s.f.* Caracter posesiv. • /***posesiv*** + *-itate*.

posesór, -oáre *s.m., s.f.* **1** Persoană care posedă ceva; persoană care deţine ceva. ◆ Ext. Persoană care are o însuşire, o calitate. *Posesorul unui „simţ muzical"* (VIANU). **2** (*înv., reg.*) Arendaş. *Are să încapă biata moşioara noastră pe mîna posesorului* (ALECS.). • pl. *-ori, -oare.* şi (*înv.*) *posesóriu s.m.* /<fr. ***possesseur***, lat. ***possessor, -oris***.

posesóriu[1] *s.m.* v. posesor.

posesóriu[2]**, -ie** *adj.* (*despre acţiuni judiciare*) Prin care se urmăreşte apărarea posesiunii. • pl. *-ii.* /<fr. ***possessoire***, lat. ***possessorĭus, -a, -um***.

poséur, -ă *s.m., s.f., adj.* v. pozeur.

posíbil, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* Care poate exista, care se poate întîmpla sau realiza; care e cu putinţă. *M-am bucurat, dorindu-ţi tot binele posibil* (SADOV.). **2** *s.n.* Ceea ce conţine un real, virtual potenţial. ◇ Expr. *A face* (*tot*) *posibilul să* (*sau ca să*)... = a face tot ce se poate într-o împrejurare, a face totul pentru a ajunge la rezultatul scontat. *A face* (*posibilul şi*) *imposibilul să* (*sau ca să*)... v. imposibil. • pl. *-i, -e.* /fr. ***possible***, lat. ***possibilis, -e***.

posibilísm *s.n.* Mişcare socialistă moderată, apărută în Franţa, în sec. 19, care urmărea să abată proletariatul de la metodele revoluţionare de luptă, propunînd reforme mărunte şi colaborarea cu burghezia, adică ceea ce ar fi „posibil" în condiţiile capitalismului. • /<fr. ***possibilisme***.

posibilíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Adept) al posibilismului. • pl. *-işti, -iste.* /<fr. ***possibiliste***.

posibilitáte *s.f.* **1** Faptul de a fi posibil, de a se putea realiza. *Posibilitatea îi apărea din ce în ce mai evidentă* (SADOV.). **2** (*filos.*) Categorie filosofică ce desemnează premisele obiective ale unei realităţi viitoare. **3** Modalitate de a realiza ceva; capacitate de a face; putinţă. *Vor să-l înconjoare, să-i ia orice posibilitate de mişcare* (CAR.). ◇ *Posibilităţi materiale* = mijloace materiale. ◇ Expr. *În măsura* (sau *limita*) *posibilităţilor* = atît cît este posibil. ◆ (*la pl.*) Calităţi, însuşiri ale cuiva (şi care se pot dezvolta). *Simţea născînd în el rezerve şi posibilităţi* (SADOV.). • pl. *-ăţi.* /<fr. ***possibilité***, lat. ***possĭbilĭtas, -atis***.

positív *s.n.* Orgă mică, montată într-un loc fix. • /<germ. ***Positiv***.

posiánie *s.f.* (*înv.*) Scrisoare sau carte care conţinea îndrumări pentru credincioşi. *Poslania cea către rîmleni* (DOS.). ◆ Gener. Scrisoare, epistolă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<slav. **посланиѣ**.

poslăduí *vb. IV.* v. posledui.

posleduí *vb. IV. tr.* (*înv.*) **1** A respecta întocmai. *Să posleduiţi... urma lui* (COR.). **2** (*compl. indică copii, traduceri etc.*) A compara, a confrunta, a colaţiona. ◇ (*refl. pas.*) *Copia aceasta posleduindu-se din cuvînt în cuvînt* (DOC.). • prez.ind. *-iesc.* şi *poslăduí vb. IV.* /<slav. **послѣдовати**.

posléţ, -eáţă *s.n., adj.* **1** *s.n.* Rachiu de calitate inferioară, cu un procent redus de alcool, care se scurge din alambic la începutul şi la sfîrşitul distilării. **2** *adj.* (*reg.; despre oameni*) Care este leneş. • pl. *-eţi, -eţe, n.-uri.* /<rus. ***послѣдки*** „resturi de mîncare"; cf. sl. veche **послѣдъ**.

posleţí *vb. IV. refl. unipers.* (*despre rachiu*) A deveni apătos (la scurgerea din alambic). • prez.ind. pers. 3 *-eşte.* /***posleţ*** + *-i*.

poslújnic *s.m.* v. poslușnic.

poslușánie *s.f.* (*înv.*) **1** Ascultare, supunere. **2** (*în Ev. Med., în Ţările Rom.*) Muncă efectuată pe domeniile bisericeşti sau mănăstireşti, mai tîrziu şi pe moşiile boiereşti. ◆ Gener. Muncă, serviciu, slujbă. ◆ Slujbă religioasă. *Să facă sfînta poslușanie* (DOC.). **3** Aprobare, îngăduinţă; dezlegare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi *pozlușánie, poslușénie s.f.* /<slav. **послоушание**.

poslușénie *s.f.* v. poslușanie.

poslușí *vb. IV. intr.* (*înv.*) A sluji, a se afla în serviciul cuiva (adesea la o mănăstire sau biserică). ◆ A oficia slujba religioasă. *Mă rog să primiţi şi să poslușiţi Maicăi Precistei* (DOC.). • prez.ind. *-esc.* /<slav. **послоушати** „a asculta de cineva, a i se supune".

poslușíre *s.f.* (*înv.*) Acţiunea de *a sluji* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***poslușí***.

poslușitór, -oáre *s.m., s.f., adj.* (*înv.*) (Persoană) care slujea cuiva. *Necredinţa poslușitorilor... îi azvîrlă în feluri de neodihni* (MARC.). • pl. *-ori, -oare.* /***poslușí*** + *-tor*.

poslușnic *s.m.* **1** (*în Ev. Med., în Ţările Rom.*) Ţăran scutit de dări şi prestaţii către domnie, în favoarea unor biserici sau mănăstiri; (în sec. 18) ţărani scutiţi de obligaţii fiscale faţă de domnie în schimbul prestării de munci efective pe moşii sau la curţi boiereşti. *Poslușnicul care e închis în temniţă* (MIN.). ◆ Gener. (*înv.*) Slujitor, servitor. **2** Spec. (*înv.*) Infirmier. • pl. *-ci.* şi (*înv.*) *poslújnic s.m.* /<slav. **послоушьникъ**.

posmág *s.m.* (*reg.*) Pîine uscată (tăiată felii). *Eu am acolo un hambar plin cu posmagi* (CR.). ◆ (*la sg.*) Pesmet. *Pisează gospodinele posmag* (SADOV.). • pl. *-gi.* /<slav. **посмагъ**.

posmăgí *vb. IV.* (*reg.*) **1** *tr.* (*compl. indică bucăţi de carne, de peşte etc.*) A presăra cu pesmet, înainte de a le frige. **2** *refl.* Fig. (*despre oameni sau părţi ale corpului omenesc*) A slăbi foarte tare, a se usca ca un posmag. *Rău te-ai mai posmăgit, măi fato* (POP.). **3** (*despre fructe*) A se usca, a se stafidi. ◆ (*despre plante*) A se ofili, a se veşteji. • prez.ind. *-esc.* /***posmag*** + *-i*.

posmăgít, -ă *adj.* (*reg.; despre oameni sau părţi ale corpului lor*) Care este foarte slab, care este uscat (ca un posmag). ◇ (*subst.*) *Ce s-o fi ales de posmogitu-ăla bătrînu?* (POP.). ◆ Fig. (*despre oameni*) Care este supărat, trist. ◆ (*despre plante*) Care este veştejit, ofilit. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***posmăgi***.

posológic, -ă *adj.* (*med.*) Care aparţine posologiei, care se referă la posologie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***posologique***.

posológie *s.f.* (*farm.*) Parte a farmacologiei şi a terapeuticii care se ocupă cu indicaţiile referitoare la dozele medicamentelor şi cu modul în care trebuie administrate, în raport cu vîrsta, sexul, constituţia etc. bolnavului. • g.-d. *-iei.* şi *pozológie s.f.* /<fr. ***posologie***; cf. gr. *πόσος* „cît", *λόγος* „studiu".

posomorálă *s.f.* v. posomoreală.

posomoreálă *s.f.* Tristeţe, melancolie; indispoziţie. *Văzînd posomorala lui George, rînji şi-i spuse* (POPOV.). ◆ Fig. Vreme întunecată, mohorîtă; timp ploios. *Pe aici vremea e urîtă... e posomoreală* (CAR.). • pl. *-eli.* şi *posomorálă s.f.* /***posomorî*** + *-eală*.

posomorí *vb. IV.* v. posomorî.

posomorî *vb. IV.* **1** *refl.* (*despre oameni*) A se întrista, a se întuneca la faţă (din cauza unui necaz, a unei

nemulțumiri etc.). *Bătrînul se cam posomorește* (C. NEGR.). ◆ (*despre fața, privirea etc. ale oamenilor*) Care exprimă tristețe, proastă dispoziție. *Fețele mesenilor se posomorîră* (EMIN.). ◇ (*intr.*) *Ochii ei posomoresc* (CON.). ◆ (*tr. fact.*) A cauza cuiva tristețe. *Necazul de a o lua de la capăt îl posomorî* (CĂL.). ◇ Fig. *Toată bucuria se posomorî* (CE. PETR.). **2** *refl.* (*despre cer*) A se înnora, a se întuneca. *Cerul... se posomorî ca o funingine* (SADOV.). ◆ (*despre nori*) A aduce vreme urîtă, precipitații. ◆ (*despre vreme*) A se strica, a deveni urîtă. ◇ Fig. *A simțit că viitorul i s-a posomorît.* **3** *tr., refl.* Fig. A da sau a căpăta o notă de tristețe, de dezolare. *Hainele i s-au posomorît.* • prez.ind. *-ăsc.* și (*reg.*) *posomorí vb. IV.* /cf. rus. *насмуреть* „a se întuneca", magh. *szomorú* „trist".

posomorîre *s.f.* Faptul de a (*se*) *posomorî.* • pl. *-i.* /v. ***posomorî.***

posomorît, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este trist, rău dispus, posac. *Vornice Moțoace, ești trist, posomorît* (ALECS.). ◆ (*despre fața sau privirea oamenilor*) Care exprimă tristețe, proastă dispoziție. *Arătînd fața ta posomorîtă* (ANTIM). ◇ (*adv.*) *Porunci el scurt, gros și posomorît* (HOG.). ◇ Ext. *O nuntă posomorîtă e ca o babă gîrbovită* (POP.). **2** (*despre obiecte, peisaje etc.*) Care este de culoare închisă. *Zugrăvește pînze posomorîte* (EMIN.). ◆ Ext. Care este dezolant, sumbru. *Au plecat repede, din cauza peisajului posomorît.* **3** Fig. (*despre cer*) Care este înnorat. *Un cer posomorît îl învăluie cu plumb* (GAL.). ◆ Ext. (*despre timp*) Care este urît, ploios. • pl. *-ți, -te.* /v. ***posomorî.***

pospái *s.n.* **1** Pulbere fină de făină, obținută în timpul măcinatului, care se depune pe pereți și pe toate obiectele din moară. **2** Gener. (*adesea urmat de determ. introduse prin prep. „de" sau în gen.*) Pulbere albă, strat subțire care acoperă ceva. *Pospaiul subțire de zăpadă se topea* (CE. PETR.). ◇ Fig. *Holdele scăldate în pospaiul lunii* (MIR.). ◆ Cantitate mică de ceva. ◆ Fig. Superficialitate, aparență. ◇ Concr. *Nu este o lucrare serioasă, ci un pospai.* **3** Pleavă rămasă după vînturarea grîului. • pl. *-ie.* /<ngr. ***πάσπάλη***, srb. ***paspalj.***

pospăí *vb. IV.* **1** *tr.* A acoperi un obiect cu un strat subțire (de pospai); a așterne un strat subțire; a presăra. *Semănătura... cea puțină ce e pospăită, deasupra zace* (COR.). ◆ Fig. A face ceva de mîntuială, superficial. *Numai a pospăit lucrarea.* ◆ (*înv.*) A învăța, a se pregăti în mod superficial. ◆ (*compl. indică alimente*) A mînca puțin, în silă. **2** *refl.* Fig. (*reg.*) A se îmbrăca sumar sau cheltuind bani puțini. • prez.ind. *-iesc.* /***pospai*** + *-i.*

pospăiálă *s.f.* **1** Faptul de a pospăi. ◆ Concr. Strat subțire dintr-o materie care acoperă un obiect. **2** Fig. Aparență, superficialitate (în acțiunea cuiva). ◇ Concr. *Rezultatul său era o pospăială.* pl. *-ieli.* /***pospăí*** + *-eală.*

pospăít, -ă *adj.* Care este acoperit cu un strat subțire dintr-o materie. ◆ Fig. (*despre oameni sau însușiri, manifestări ale acestora*) Care are o aparență înșelătoare de cultură, de civilizație etc.; care este fals, superficial. *Nu-i un cuconaș pospăit numai, care umblă după averi* (RUSSO). • pl. *-ți, -te.* /v. ***pospăi.***

pospolít, -ă *s.f. adj.* (*în trecut*) **1** *s.f.* (Numele unui) corp de armată format din nobili polonezi. **2** *adj.* Care aparținea acestui corp de armată, care ținea de acest corp de armată. • pl. *-ți, -te.* /<pol. ***pospolity.***

possíbile *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Cît se poate de..., la maximum. • /<it. ***possibile.***

post[1]*-* Elem. de compunere „după", „ulterior". • /<lat. ***post***, fr. ***post-.***

post[2] *s.n.* **1** Loc în care se exercită o anumită activitate; funcție, slujbă. *Toate-ar merge bine în țară, Ei dacă ar prinde cîte un post* (ALECS.). ◇ (*urmat de determ. care arată felul funcției*) *Prefer postul de secretară* (CA. PETR.). ◇ *Post de* (*mare*) *încredere* v. încredere. ◇ Loc.adv. *La post* sau *la postul meu* (ori *tău* etc.) = prezent la datorie pentru îndeplinirea sarcinilor (de serviciu). ◇ Expr. *A fi pe post de...* = a exercita pentru o perioadă scurtă de timp, în locul altcuiva, rolul de... *Dimineața era pe post de mamă. A avea un post* v. avea. ◇ Compus: *post-cheie* = funcție foarte importantă. **2** Loc în care stă (de pază) un planton, o santinelă sau o formație militară (restrînsă). *Santinela în postu-i privegheză* (BOLL.). ◇ Ext. *Baruri de care, cu părere de rău, ca de ultimul post înaintat al civilizației..., trebuia să se rupă a doua zi* (CE. PETR.). ◇ Fig. *Pe-aceste mîndre țărmuri... Neamul nostru... în veghe necurmată Stă pe loc la postul său* (ALECS.). ◆ Ext. Plantonul, santinela, subunitatea militară respectivă. *Două posturi din miliția românească... ar fi trecut Dunărea* (PER.). ◆ Loc amenajat în scopul executării unei misiuni. ◇ *Post de comandă* v. comandă. **3** Unitate de poliție sau de jandarmi care menține ordinea într-o comună, într-un sat. *Ar fi putut ajunge șeful unui post* (BOGZA). ◆ Ext. Clădire în care funcționează o astfel de unitate. *Școala este lîngă post.* ◆ Loc unde stă un agent de circulație pentru a dirija circulația pe străzi. **4** Instalație utilată cu aparatura necesară pentru executarea anumitor operații tehnice. *Post de transformare.* ◆ Loc amenajat pentru desfășurarea unei activități practice; loc pe care îl ocupă o persoană în timpul efectuării unei asemenea activități. *Cîntătorii erau la posturile lor* (PER.). ◇ *Post de mișcare* = loc pentru deservirea circulației trenurilor. *Post* (*sanitar*) *de* (*prim-*) *ajutor* = ansamblul încăperilor, al mijloacelor tehnico-sanitare și al personalului sanitar, special organizat pentru acordarea primelor îngrijiri medicale. ◆ Totalitatea aparatelor necesare unei transmisiuni radio sau televizate; loc de unde se transmit astfel de emisiuni. *Postul de radio își reluă emisiunea* (STANCU). ◇ *Post emițător* v. emițător. **5** (*meteor.*) *Post meteorologic* (sau *pluviometric*) = stație meteorologică, de rang inferior, unde se efectuează observații numai asupra precipitațiilor, grosimii stratului de zăpadă și fenomenelor atmosferice. **6** (*contab.*) Categorie în care sînt înscrise, într-o evidență contabilă, sume de bani, materiale etc. ◆ Element dintr-un bilanț. ◆ Rubrica corespunzătoare dintr-un registru de contabilitate. • pl. *-uri* /<fr. ***poste***, germ. ***Posten***; cf. lat. *ponĕre.*

post[3] *s.n.* (*bis.*) **1** Restricție de a mînca unele alimente (de origine animală), prescrisă credincioșilor în anumite zile, părți ale zilei, perioade ale anului etc. *Am stat trei zile în post și în rugăciune* (SADOV.). ◇ *Post negru* v. negru. ◇ *De post* = *a)* loc.adj., adv. (pregătit) numai din alimentele permise în timpul postului (fără carne, grăsimi animale, ouă, produse din lapte, băuturi alcoolice etc.); ext. care este fără carne sau grăsimi animale; *b)* loc.adj. (*despre zile sau perioade de timp*) în care se postește; fig. în care se rabdă de foame. ◇ Loc.vb. *A ține post* = a posti. ◇ Expr. (*Mare*) *cît o zi de post* = foarte mare, foarte lung, foarte înalt. ◆ Mîncare gătită doar din alimente îngăduite în perioada de post. ◆ (*înv.*; și *post limpede*) Dietă, regim. ◆ (*fam.*) Abstinență. *Să nu ajung în iad Pentru post de sărutat* (POP.). **2** Perioadă de timp (de cîteva zile sau săptămîni) care precedă o sărbătoare și în care se postește. *Așa zice popa nost, să nu mergi la fete-n post* (POP.). ◇ (*cu determ. care indică durata, sărbătoarea pe care o precedă etc.*) *Postul Crăciunului.* ◇ *Postul* (*cel*) *Mare* = postul care precedă sărbătoarea Paștilor. *Postul patruzecilor* v. patruzeci. ◇ Expr. *Martie din post nu lipsește* sau *ca în martie postul*, se spune despre cineva care e nelipsit dintr-un loc sau de la o activitate de unde poate obține un avantaj. *Ca nunta în post*, se spune despre ceva care nu se potrivește cu o anumită situație. ◆ Perioadă de timp în care cineva este obligat să rabde de foame. • pl. *-uri.* /<slav. **постъ.**

postá *vb. I. tr., refl.* A (se) așeza, a (se) plasa undeva (spre a supraveghea, a urmări sau a păzi). *Ce te-ai postat în mijlocul camerei?* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***poster.***

postabdomén *s.n.* (*zool.*) Parte posterioară a abdomenului unor artropode, terminată printr-un ac veninos. • /<fr. ***postabdomen.***

post-abórtum *s.n.* (*med.*) Perioadă care urmează după un avort. • /<fr. ***post-abortum***; cf. lat. *abortus, -us* „avort".

postacțiúne *s.f.* (*med.*) Stare de excitare nervoasă care persistă timp de cîteva secunde după încetarea acțiunii unui stimul. • pl. *-i.* /***post***[1]*-* + ***acțiune.***

postacút, -ă *adj.* (*med.; despre stări maladive*) Care a depășit stadiul critic. • pl. *-ți, -te.* /***post***[1]*-* + ***acut.***

postadolescénță *s.f.* **1** Vîrstă, între 18 și 20 de ani, care urmează adolescenței propriu-zise. **2** Perioada care corespunde acestei vîrste. • /***post***[1]*-* + ***adolescență.***

postái *s.m.* (*înv., reg.; adesea la pl.*) Un fel de încălțăminte din piele. ◆ Gener. Pantof. • pl. *-i.* /<tc. ***postal***, bg. ***nocmaн.***

postambúl *s.n.* (*inform.*) Partea finală (a unui mesaj). ◆ Șir de biți pe o bandă magnetică, înregistrați la sfîrșitul fiecărui bloc, pentru a permite sincronizarea cînd se face citirea înapoi. • pl. *-uri.* /<engl. ***postamble.***

postaménт *s.n.* Suport de piatră, de metal sau de lemn, care servește ca bază de susținere sau de fixare a unei mașini, a unui aparat, a unei statui, a unei coloane etc.; soclu, piedestal. *Postamentul grupului statuar este din marmură.* ◆ Estradă (de catedră). • pl. *-e.* /<germ. ***Postament.***

postámp *s.n.* Serviciu de publicitate, constînd în aplicarea de mesaje cu caracter publicitar pe plicurile care trec printr-un oficiu poștal. • /***poșt[ă]*** + ***[șt]amp[ilă]***, prin contaminare.

postapríndere *s.f.* (*tehn.*) Aprindere întîrziată a combustibilului în cilindrii unui motor cu ardere internă. • pl. *-i.* /***post***[1]*-* + ***aprindere.***

postáș *s.m.* v. poștaș.

postátă *s.f.* (*pop.*) **1** Porțiune de teren cultivată, lucrată de unul sau de mai mulți lucrători într-un anumit timp. *Nu ne dădeai apă pînă nu terminam postața care ziceai tu* (PRED.). ◆ Porțiune dintr-o pădure de unde se taie copacii. *Îi arată o postață de pădure* (STANCU). ◆ Strat de legume sau de flori. **2** (*adesea cu determ. „bună", „bunicică"*) Bucată de drum; distanță. *Ai o postată bună pînă acasă* (REBR.). • pl. *-e.* și (*reg.*) *postáță s.f.* /<bg. ***nocmam***; cf. srb. *postat.*

postáță *s.f.* v. postată.

postáv *s.n.* **1** (*țes.*) Țesătură de lînă groasă, adesea păroasă, din care se confecționează uniforme militare, îmbrăcăminte, pături etc. *Șezură pe o sofa de postav roșu* (FIL.). ◇ Compar. *Iarba este ca postavul.* **2** (*la pl.*) Diferite sortimente de postav sau de confecții efectuate din această țesătură. *Au cu ei postavuri de cel puțin șaizeci de galbini* (SADOV.). • pl. *-uri, -e.* /<slav. **поставъ.**

postávă *s.f.* (*pop.*) **1** Albie, covată. ◆ Vas din lemn, asemănător albiei. *Luă postava de sub pat și o umplu cu apă fierbinte* (PER.). **2** Ladă în care curge făina rezultată în urma măcinatului. *Un gospodar încărca o lopățică de făină din postavă* (SADOV.). • pl. *-ăvi, -e.* /<srb. ***postava*** „căptușeală", bg. ***nocmae.***

postaxiál, -ă *adj.* (*anat.; despre părți ale corpului*) Care este situat înapoia axului corpului sau al unui segment. • sil. *-xi-al.* pl. *-i, -e.* /<engl. ***postaxial.***

póstă[1] *s.f.* (*arhit.*) Ornament sculptat constituit dintr-un lanț de spirale. • /<fr. ***postes.***

póstă[2] *s.f.* v. poștă[1].

postávar *s.m.* Persoană care face sau vinde postavuri. • pl. *-i.* /***postav*** + *-ar.*

postávăreásă *s.f.* Soția postăvarului. ◆ Femeie care face sau vinde postavuri. • pl. *-ese.* /***postávar*** + *-easă.*

postávărie *s.f.* Atelier, fabrică sau prăvălie de postavuri. ◆ Colect. (*înv.*) Postavuri. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***postav*** + *-ărie.*

postávior *s.n.* Dim. al lui *postav.* ◆ Postav subțire sau de calitate inferioară. • pl. *-oare.* /***postav*** + *-ior.*

postbélic, -ă *adj.* Care aparține perioadei de după un război, care se referă la această perioadă; care este din această perioadă; care este caracteristic acestei perioade. *Industria textilă postbelică era falimentară.* • pl. *-ci, -ce.* /***post***[1]*-* + ***belic***, după it. *postbellico*; cf. lat. *post* „după", *bellum* „război".

postbíblic, -ă *adj.* Care s-a petrecut ulterior evenimentelor relatate în *Biblie.* • pl. *-ci, -ce.* /***post***[1]*-* + ***biblic.***

postcălcul *s.n.* **1** Calculare a prețului de cost efectiv, luînd în considerare cheltuielile efectuate; postcalculație. **2** Serviciu, birou contabil într-o instituție care calculează prețul de cost efectiv. • pl. *-e.* /***post***[1]*-* + ***calcul.***

postcalculáție *s.f.* Calculare a prețului de cost efectiv pe baza tuturor cheltuielilor făcute; postcalcul. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***post***[1]*-* + ***calculație***, după fr. *postcalculation.*

postcapilár *s.n.* (*anat.*) Parte terminală a unei rețele capilare, care comunică cu o venulă. • pl. *-e.* /***post-*** + ***capilar.***

postcávă *s.f.* (*anat.*) Vena cavă inferioară sau ascendentă. • pl. *-e.* /<engl. ***postcava.***

postceaușíst, -ă *adj.* (*polit.*) Care urmează perioadei ceaușiste. • pl. *-iști, -iste.* /***post***[1]*-* + ***ceaușist.***

postclásic, -ă *adj.* Care este posterior clasicismului. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***postclassique.***

postclimactériu *s.n.* Perioadă de involuție care urmează climacteriului. • pl. *-ii.* /***post***[1]*-* + ***climacteriu.***

postcombústie *s.f.* Combustie suplimentară de carburant, efectuată într-un turboreactor cu scopul

măririi propulsiei. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***post combustion***.

postcomunísm *s.n.* (*polit.*) Perioadă ulterioară căderii comunismului. • /***post***[1]*-*+ ***comunism***.

postcomuníst, -ă *adj.* Care aparține perioadei de după căderea comunismului, care se referă la această perioadă; care este din această perioadă; care este caracteristic acestei perioade. • pl. *-iști, -iste.* /***post***[1]*-*+ ***comunist***.

postcondíție *s.f.* (*inform.; în programare*) Asertiune care se aplică într-un punct, urmînd, imediat în secvența de execuție normală, o parte a programului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<engl. ***post-condition***.

postcuratív, -ă *adj.* Care urmează după o cură (balneară). *Să nu renunțați la repausul postcurativ.* • pl. *-i, -e.* /***post***[1]*-*+ ***curativ***.

postcúră *s.f.* Perioadă de repaus, recomandată după efectuarea unei cure (balneare). • pl. *-e.* /<fr. ***post-cure***.

postdatá *vb. II. tr.* (*compl. indică documente, scrisori etc.*) A data cu o dată ulterioară redactării. • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***postdater***.

postdatáre *s.f.* Acțiunea de *a postdata* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***postdata***.

postdatát, -ă *adj.* A cărui dată este posterioară celei a redactării. • pl. *-ți, -te.* /v. ***postdata***.

postdátă *s.f.* Dată posterioară celei reale. • pl. *-e.* /<fr. ***postdate***.

postdecembríst, -ă *adj.* Care aparține perioadei de după Revoluția din decembrie 1989 din România, care se referă la această perioadă. • pl. *-iști, -iste.* /***post***[1]*-*+ ***decembrist***[2].

postdeterminánt *s.m.* (*gram.*) Determinant situat după elementul determinat, enclitic. • pl. *-ți.* /***post***[1]*-* + ***determinant***.

postdiluvián, -ă *adj.* Care a avut loc după diluviu; care se referă la această epocă. • sil. *-vi-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***postdiluvien***; cf. lat. *post* „după", *diluvium* „potop".

postefect *s.n.* Efect de variație în timp a deformației unui corp, cînd starea lui de tensiune este menținută constantă. • /***post***[1]*-*+ ***efect***.

postelectorál, -ă *adj.* Care are loc după alegeri; care ține de perioada de după alegeri. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***postélectoral***.

postélnic *s.m.* **1** (*în Ev. Med., în Țările Rom.*; și *mare postelnic*) Titlu dat unui mare dregător, membru al sfatului domnesc, care avea în grijă camera de dormit a domnului și care organiza audiențele la domn, ceremoniile la curte, era intermediar și negociator cu trimișii statelor străine etc. ◇ *Postelnic al doilea* sau *al treilea* = titlu dat fiecăruia dintre subalternii, de rangul al doilea sau al treilea, ai marelui postelnic. ◆ Boier care avea acest titlu. *Sta în scara caselor marelui postelnic* (FIL.). ◆ (*în timpul Regulamentului Organic*; și *marele postelnic*) Ministru de externe. ◆ Titlu dat unui boier de țară subordonat marelui postelnic (care avea și atribuții administrative). ◆ Boier care purta acest titlu. *Postelnicul Manolache Prejbeanu înfie pe toți copiii Sașei* (CĂL.). **2** Gener. Titlu onorific dat boierilor care nu aveau atribuții speciale. ◆ Boier care purta acest titlu. • pl. *-ci.* /<slav. **постѣльникъ**.

postelniceásă *s.f.* (*în trecut*) Soția postelnicului. *Din ietacul postelnicesei se deschise o galerie* (C. NEGR.). • pl. *-ese.* /***postelnic*** + *-easă*.

postelnicél *s.m.* (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) Titlu dat unui boier, unui slujbaș de la curtea domnească sau unui ostaș care se afla sub comanda postelnicului. ◆ Persoană care avea acest titlu. *Au trimes un postelnicel de i-au căutat în toată țara* (NEC.). • pl. *-ei.* /***postelnic*** + *-el*.

postelnicíe *s.f.* (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) **1** Rangul sau funcția de postelnic. ◆ Perioadă de timp în care cineva exercita această funcție. **2** Instituție administrativă condusă de un postelnic. ◆ Localul în care se afla această instituție. ◆ (*în timpul Regulamentului Organic*) Ministerul afacerilor externe. • pl. *-cii.* g.-d. *-iei.* /***postelnic*** + *-ie*.

Posteminesciăn, -ă *adj.* Care aparține perioadei care a urmat epocii eminesciene, care se referă la această perioadă. • sil. *-ci-an.* pl. *-ieni, -iene.* /***post***[1]*-*+ ***eminescian***.

póster *s.n.* **1** (Manieră de) prezentare a unei comunicări științifice sub formă de afișe. **2** Afiș decorativ, reclamă reprezentînd diverse imagini, portrete etc. • pl. *-e.* /<engl., fr. ***poster***.

posteriór, -oáră *adj.* **1** Care urmează, care se petrece, care se află după cineva sau ceva. *Probabil că e un cuvînt posterior clasicității* (CAR.). ◆ (*adv.*) Mai tîrziu; ulterior. *Au demonstrat că testamentul era posterior morții unchiului lor.* **2** Care este situat în partea dinapoi. *Nu-i plăcea forma părții posterioare a mașinii.* ◇ *Tren posterior* v. tren. ◆ (*subst.*) Partea dorsală, de dinapoi a ceva. ◆ Eufem. (*subst.*) Fund, șezut. **3** (*fon.; despre sunete*) Care se articulează în partea de dinapoi a cavității bucale. • sil. *-ri-or.* pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***postérieur***, lat. ***posterior, -oris***.

posterioritáte *s.f.* Calitatea de a fi posterior, starea a ceea ce este posterior. • sil. *-ri-o-.* pl. *-ăți.* /<fr. ***postériorité***.

posteritáte *s.f.* **1** Succesiune de generații viitoare (considerată în raport cu înaintașii); urmași. *Numai așa ar dobîndi cinstirea posterității* (CA. PETR.). **2** Colect. Succesiune de persoane care descind din aceeași familie; urmași, descendenți. *Cu martirul lui Ianake Văcărescu nu se stinse posteritatea lui* (ODOB.). • /<fr. ***postérité***, lat. ***posteritas, -atis***.

postero- Elem. de compunere „urmaș". • /<fr. ***postéro-***; cf. lat. *posterus, -a, -um* „care vine apoi".

posteroinferiór, -oáră *adj.* (*anat.*) Care este situat în partea de dinapoi și de jos a unui organ. • sil. *-ri-o-.* pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***postéro-inférieur***.

posterolinguál, -ă *adj.* (*fon.; despre sunete*) Care are baza de articulație la rădăcina limbii. ◆ (*subst. f.*) Sunet care are baza de articulație la rădăcina limbii. • sil. *-gu-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***postéro-lingual***.

posteromanie *s.f.* (*psih.*) Dorință patologică de a avea urmași. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***postéromanie***.

postéucă *s.f.* (*pop.*) Bucată de lemn pe care se sprijină osia carului, în timp ce se unge. • pl. *-ci.* /<bg. ***подставка, поставка***, rus. ***подставка***, ucr. dial. ***підставка***.

postfață *vb. I. tr.* A scrie o postfață. • prez.ind. *-ez.* /***postfață*** + *-a*.

postfațát, -ă *adj.* Care este urmat de o postfață. ◆ Ext. Care este urmat de ceva. • pl. *-ți, -te.* /v. ***postfața***.

postfațatór, -oáre *s.m., s.f.* Autor al unei postfețe. • pl. *-ori, -oare.* /***postfață*** + *-tor*.

postfáță *s.f.* Text explicativ adresat cititorilor, așezat la sfîrșitul unei cărți. • pl. *-ețe.* /***post***[1]*-*+ ***față***, după fr. *postface*.

post festum *loc.adv.* Prea tîrziu. • /<lat. ***post festum*** „după sărbătoare".

postgaranție *s.f.* Perioadă de după expirarea garanției unui produs. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***post***[1]*-*+ ***garanție***.

postgenerál, -ă *adj.* (*despre forme de învățămînt*) Care urmează școlii generale. • pl. *-i, -e.* /***post***[1]*-*+ ***general***.

postglaciár, -ă *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Perioada de timp care începe odată cu retragerea definitivă a gheților cuaternari; holocen. **2** *adj.* Care aparține acestei perioade; care se referă la postglaciar; care este specific acestei perioade. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din postglaciar. • sil. *-ci-ar.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***postglaciaire***; cf. lat. *post* „după", *glacies* „gheață".

postglosatóri *s.m. pl.* (*ist.*) Nume dat glosatorilor din sec. 13. ◆ Persoane care purtau acest nume. • /<fr. ***postglossateurs***.

posthipofíză *s.f.* (*anat.*) Lobul posterior al hipofizei; neurohipofiză. • pl. *-e.* /<fr. ***posthypophyse***.

posthoméric, -ă *adj.* (*despre poeți greci*) Care a urmat lui Homer. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***post-homérique***.

postí *vb. IV. intr.* **1** A respecta posturile prescrise de o anumită religie, a se abține de a mînca alimentele interzise, de a păcătui etc. *Cînd postești fă și bine* (PANN). ◇ (*tr.; cu compl. intern*) *Cerul să slăvești, Posturi să postești* (POP.). ◇ (*tr.*) *Cele patruzeci de zile Ce le-am postit* (POP.). **2** A răbda de foame, a mînca puțin sau deloc, a flămînzi. *Masa se prelungește... sub ochii celor ținuți să postească* (CE. PETR.). ◆ Fig. A se abține de la ceva, a se opri de la ceva. *Lasă-mă să mă-nfrupt c-o sărutare că-i demult de cînd postesc* (ALECS.). • prez.ind. *-esc.* /<slav. **постити**.

postilión *s.m.* (*înv.*) Surugiu care conducea un poștalion. • sil. *-li-on.* pl. *-i.* /<fr. ***postillon***.

postimágine *s.f.* Imagine senzorială care se menține și după ieșirea obiectului din cîmpul perceptiv. • pl. *-i.* /***post***[1]*-*+ ***imagine***.

postimpresionísm *s.n.* (*a. plast.*) Teoria, practica și metodele unui grup de pictori de la sfîrșitul sec. 19 (Cézanne, Van Gogh, Gaugain), care s-au îndepărtat de impresionism, urmărind eliberarea de percepția naturalistă și plasînd emfaza deasupra subiectivității punctului de vedere al artistului sau deasupra stilului de pictură. • sil. *-si-o-.* /***post***[1]*-*+ ***impresionism***; cf. engl. *postimpresionism*.

postimpresioníst, -ă *s.m., s.f., adj.* (*a. plast.*) **1** *s.m., s.f.* Adept al impresionismului. **2** *adj.* Care aparține postimpresionismului sau postimpresioniștilor, care se referă la postimpresionism sau la postimpresioniști. • sil. *-si-o-.* pl. *-iști, -iste.* /***post***[1]*-* + ***impresionist***; cf. engl. *postimpresionist*.

postindustriál, -ă *adj.* Care urmează erei industriale. • sil. *-tri-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***postindustriel***.

postíre *s.f.* Acțiunea de *a posti* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***posti***.

postíș, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* (*despre păr, gene, sprîncene etc.*) Care este fals, artificial; care este adăugat. **2** *s.f.* Păr fals adăugat la părul natural; meșă. ◆ (*în teatru, cinema; la pl.*) Elemente care se lipesc pe față (barbă, mustăți etc.) pentru a modifica înfățișarea unui personaj. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***postiche***; cf. it. *posticcio*.

postítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a prepuțului. • pl. *-e.* /<fr. ***posthite***.

postitór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (*înv.*) (Persoană) care postește, care ține posturile. ◆ (Persoană) care rabdă de foame. ◆ (*înv.; adj.; despre trai, viață*) În care se postește. *Viața cea postitoare este asemănare vieții cei nestricate ce va să fie* (ANTIM). • pl. *-ori, -oare.* /***posti*** + *-tor*.

postîmpí *vb. IV. intr.* (*înv.*) **1** (*adesea urmat de determ. introduse prin prep. „către"*) A se îndrepta (către...), a se apropie (de...). **2** (*adesea urmat de determ. introduse prin prep. „de"*) A se îndepărta (de cineva), a pleca (de undeva). • prez.ind. *-esc.* /<slav. **постѫпити**.

postkantián, -ă *adj.* (*filos.*) Care este posterior lui Kant. • sil. *-ti-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***post-kantien***.

postliceál, -ă *adj.* (*despre forme de învățămînt*) Care urmează liceului; pe care îl urmează cei care au absolvit liceul. • sil. *-ce-al.* pl. *-i, -e.* /***post***[1]*-*+ ***liceal***.

postlimínium *s.n.* (*jur.*) **1** (*în dreptul roman*) Redobîndire retroactivă a drepturilor cetățenești de către o persoană înstrăinată (prin captivitate, exil etc.), la înapoierea în patrie. **2** Drept pe baza căruia bunurile și toate raporturile juridice, modificate în urma ocupării teritoriului de către un stat inamic, sînt repuse, după încetarea acesteia, în starea de mai înainte. • sil. *-ni-um.* /<lat. ***postlīminium, -ii***.

postlúdiu *s.n.* (*muz.*) Episod final, instrumental sau orchestral, al unei compoziții muzicale, în care se reiau unele teme din cuprinsul ei. ◆ Lucrare pentru orgă care se execută la încheierea unei ceremonii religioase. • pl. *-ii.* /<germ. ***Postludium***, fr. ***postlude***; cf. lat. *post* „după", *ludus* „joc".

postmarxísm *s.n.* **1** Încercare de a reformula doctrina marxistă din perspectiva realităților recente. **2** Respingere a doctrinei marxiste în favoarea unei doctrine socialiste recente. • /***post***[1]*-*+***marxism***.

postmenstruál, -ă *adj.* (*med.*) Care urmează menstruației. • sil. *-stru-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***postmenstruel***.

postmeridián, -ă *adj.* Care este situat sau care are loc în cursul după-amiezii; de după-amiază. *Făcură o adevărată reuniune postmeridiană* (CĂL.). ◇ (*subst.*) *Ziua se împărțea în „antemeridiane, amiaza și postmeridiane"* (SADOV.). • sil. *-di-an.* scris și *post-meridian.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***postméridien***; cf. lat. *post* „după", *meridies* „amiază".

postmodérn, -ă *adj.* Care aparține postmodernismului; postmodernist. • pl. *-i, -e.* /<engl. ***postmodern***.

postmodernísm *s.n.* **1** Tendință artistică, apărută în deceniul șase al sec. 20, în SUA și răspîndită în Europa, inițial în arhitectură și apoi în literatură și artă în general, caracterizată prin excluderea noului și a ineditului, prin refuzul ideii de progres și prin recuperarea unor soluții formale tradiționale (reîntoarcerea la decorații și simetrie, utilizarea culorii, valorizarea specificului local etc.). **2** Postmodernitate. • /<engl. ***postmodernism***.

postmoderníst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al postmodernismului. **2** *adj.* Care aparține postmodernismului sau postmoderniștilor, care se referă la postmodernism sau la postmoderniști; care se caracterizează prin postmodernism. • pl. *-iști, -iste.* /<engl. ***postmodernist***.

postmodernitáte *s.f.* Perioadă care urmează celei moderne; postmodernism. • /***post***[1]-+***modernitate***.

post-mortem *adv., adj* (*în legătură cu titluri, distincții acordate cuiva*) După moarte. *Eminescu a fost proclamat membru de onoare post-mortem al Academiei* (SADOV.). • /<lat. ***post mortem*** <*post* „după", *mors* „moarte".

postnatál, -ă *adj.* Care urmează după naștere; de după naștere. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***postnatal***.

postnodulár, -ă *adj.* (*anat.*) Care este situat sub nodulul cerebelului. • pl. *-i, -e.* /***post***[1]-+ ***nodular***.

postnominál *adj., s.n.* (*lingv.*) (Cuvînt) care este format în urma derivării dintr-o formație nominală. • pl. *-i, -e.* /***post***[1]-+ ***nominal***, după fr. *postnominal*.

postnóvă *s.f.* (*astron.*) Nova a cărei strălucire, după explozie, se reduce la valoarea inițială (prenovă); exnovă. • pl. *-e.* /<germ. ***Postnova***.

postnucleár, -ă *adj.* Care are loc după o explozie nucleară. • sil. *-cle-ar.* pl. *-i, -e.* /***post***[1]-+ ***nuclear***.

postoperatóriu, -ie *adj.* (*med.*) Care apare în urma unei intervenții chirurgicale. • pl. *-ii.* /<fr. ***postopératoire***.

postoroáncă *s.f.* v. postoroncă.

postoróncă *s.f.* (*reg.*) **1** Funie, lanț sau curea legate de crucea căruței și de hamuri, cu ajutorul cărora calul trage vehiculul; funie sau lanț care leagă leuca de carîmb. ◆ Gener. Funie, ștreang. **2** (Epitet dat unui) om de nimic. • pl. *-onci.* și *postoroáncă, postorúncă s.f.* /<ucr. ***посторонок***.

postorúncă *s.f.* v. postoroncă.

postpalatál, -ă *adj., s.n.* (*fon.*) (Sunet) articulat în partea posterioară a vălului palatului. • pl. *-e.* /<fr. ***postpalatal***.

post-partum *s.n., adj., invar.* (*med.*) **1** *s.n.* Perioadă care urmează imediat nașterii. ◆ Stare a lăuzei în această perioadă. **2** *adj.invar.* (*despre boli*) Care apare în urma unei nașteri. • /<fr. ***post-partum***; cf. lat. *post* „după", *partus, -us* „naștere".

postpașoptíst, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care aparține generației de după revoluția de la 1848 din țările române. **2** *s.m., s.f.* Scriitor din această generație. **3** *adj.* Care aparține perioadei de după revoluția de la 1848 din țările române sau postpașoptiștilor, care se referă la această perioadă sau la postpașoptiști. • pl. *-iști, -iste.* /***post***[1]-+ ***pașoptist***.

postpozitív, -ă *adj.* (*gram.; înv.; despre silabe, cuvinte*) Postpus. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***postpositif***.

postpozíție *s.f.* (*lingv.*) Postpunere. ◆ Stare a cuvintelor, a particulelor postpuse. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *postpoziíúne s.f.* /<fr. ***postposition***.

postpoziíúne *s.f.* v. postpoziție.

postprandiál, -ă *adj.* Care este după masa de prînz. • sil. *-di-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***postprandial***, it. ***postprandiale***; cf. lat. *post prandium*.

postprocesáre *s.f.* Procesare ulterioară a unei înregistrări pe bandă magnetică. • pl. *-ări.* /***post***[1]-+ ***procesare***.

postprocesór *s.n.* (*inform.*) Program care transformă datele de ieșire ale procesorului în program de lucru efectiv. • pl. *-oare.* /<engl. ***postprocessor***.

postprodúcție *s.f.* (*econ.*) Ceea ce se realizează după producție. • pl. *-ii.* g. *-d. -iei.* /***post***[1]-+ ***producție***.

postpseudoinsurecționái, -ă *adj.* Care urmează unei false insurecții. • sil. *-pse-u-; -ți-o-.* pl. *-i, -e.* /***post***[1]-+ ***pseudo-***+ ***insurecțional***.

postpuberál, -ă *adj.* Care are loc după pubertate; postpubertar. • pl. *-i, -e.* /***post***[1]-+ ***puberal***.

postpubertár, -ă *adj.* Care are loc după pubertate; postpuberal. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***postpubertaire***.

postpúne *vb. III. tr.* (*gram.*) A pune, a așeza după...; a folosi procedeul postpunerii. • prez.ind. *-pun.* /***post***[1]-+ ***pune***, după fr. *postposer*.

postpúnere *s.f.* **1** Acțiunea de *a postpune* și rezultatul ei. **2** (*gram.*) Procedeu prin care anumite părți de vorbire cu rol de determinant se plasează în frază după părțile de vorbire pe care le determină; postpoziție. ◆ Atașare a unui cuvînt, a unei silabe sau a altui element neaccentuat la cuvîntul precedent. • pl. *-i.* /v. ***postpune***.

postpús, -ă *adj.* (*gram.; despre silabe, cuvinte*) Care este atașat cuvîntului precedent ; (*înv.*) postpozitiv. ◆ (*despre părți de vorbire*) Care este așezat, în frază, după părțile de vorbire pe care le determină; enclitic. • pl. *-și, -se.* /v. ***postpune***.

post-restánt *s.n. invar.* Serviciu poștal special, care păstrează corespondența la oficiul poștal pentru a fi ridicată personal de destinatar. ◆ Ext. Specificare, menționare scrisă pe plic pentru acest fel de corespondență. • /<fr. ***poste-restante***.

postrevoluționár, -ă *adj.* Care are loc după o revoluție; care aparține perioadei de după o revoluție, care se referă la această perioadă. *În perioada postrevoluționară nu a mai scris nimic.* • sil. *-ți-o-.* pl. *-i, -e.* /***post***[1]-+ ***revoluționar***.

postríg *subst.* (*bis.; înv.*) Ceremonia intrării cuiva în rîndurile călugărilor. ◇ Loc.adj. *De postrig = a*) (*despre cărți bisericești*) care conțin texte care se citesc la o astfel de ceremonie; *b*) (*despre oameni*) care aparține, după călugărire, de o mănăstire. ◆ Ext. Tagma călugărească. • /<slav. ***постригъ***.

postromántic, -ă *adj.* Care are loc după perioada romantică, care se referă la această perioadă. *Desconsidera întru totul literatura postromantică.* • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***postromantique***.

postrúngă *s.f.* (*reg.*) Strungăreață (la dinți). ◆ Analog. Crestătură făcută la urechea animalelor, ca semn de recunoaștere. • pl. *-gi.* /cf. *strungă*.

postscénium *s.n.* Parte a unui teatru antic situată în spatele scenei. • sil. *-ni-um.* pl. *-uri.* /<lat. ***postscaenium, -ii***.

post-scríptum *s.n.* Text care se adaugă uneori la sfîrșitul unei scrisori, după semnătură (abr. *P.S.*). • /<lat. ***post scriptum***, fr. ***post-scriptum***.

postsincrón *s.n.* (*cinemat.*) Înregistrare în studio a dialogurilor, a cuvintelor, a zgomotelor etc. unui film, în concordanță cu imaginea filmată în prealabil; postsincronizare. • pl. *-uri.* /v. ***postsincroniza***.

postsincronizá *vb. I. tr.* (*cinemat.*) A efectua un postsincron. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***postsynchroniser***.

postsincronizáre *s.f.* (*cinemat.*) Postsincron. • pl. *-ări.* /v. ***postsincroniza***.

postsincronizát, -ă *adj.* (*cinemat.; despre filme*) În care muzica, dialogurile, zgomotele etc. înregistrate în studio au fost sincronizate cu imaginea. • pl. *-ți, -te.* /v. ***postsincroniza***.

poststructuralísm *s.n.* Mișcare în filosofia, teoria literară și științele sociale, apărută la sfîrșitul sec. 20, care cuprinde reacții la structuralism. • /<fr. ***poststructuralisme***.

postșcolár, -ă *adj.* Care urmează după absolvirea unei școli. • pl. *-i, -e.* /***post***[1]-+ ***școlar***, după fr. *postscolaire*.

posttónic, -ă *adj.* (*fon.; despre silabe, sunete*) Care este așezat după o silabă tonică sau după un sunet accentuat. • pl. *-ce.* /<fr. ***posttonique***.

posttotalitár, -ă *adj.* (*polit.*) Care urmează unei epoci totalitare. *Ezitările posttotalitare.* • pl. *-i, -e.* /***post***[1]-+ ***totalitar***.

posttraumátic, -ă *adj.* Care apare după un traumatism; care se face după un traumatism. • sil. *-tra-u-.* pl. *-ci, -ce.* /***post***[1]-+ ***traumatic***, după engl. *posttraumatic*.

postulá *vb. I. tr.* **1** A solicita, a cere (insistent). *A postulat postul de director.* **2** (*log.*) A da unei afirmații sau unei demonstrații caracter de postulat. *Ambele spețe de metafore postulează o anumită identitate între două obiecte* (VIANU). ◆ A formula normele unei teze, unei teorii etc. ca evidente și fără a fi necesară o demonstrație. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***postuler***, lat. ***postulare***.

postulánt, -ă *s.m., s.f.* Persoană care solicită un post, care vrea să obțină o slujbă etc. *Postulantul nu cunoaște limbagiul diplomației ciocoiești* (FIL.). • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***postulant***.

postulantísm *s.n.* (*deprec.*) Interes pentru funcții sau posturi. • /***postulant*** + ***ism***.

postuláre *s.f.* Acțiunea de *a postula* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***postula***.

postulát *s.n.* **1** (*log.*) Enunț exprimînd un adevăr fundamental, care nu are nevoie de demonstrație. *Nenumărate postulate de acest gen au fost răsturnate* (PRED.). ◆ Axiomă, premisă. **2** (*mat.*) Principiu recunoscut ca adevărat fără demonstrație. **3** Cerere; condiție. • pl. *-e.* /<fr. ***postulat***, lat. ***postŭlatum, -i***.

postulatív, -ă *adj.* Care se referă la un postulat; care are caracter de postulat. • pl. *-i, -e.* /***postulat*** + ***-iv***.

postulație *s.f.* (*jur.*) Drept de a pleda pentru altcineva în fața unei instanțe judiciare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***postulation***, lat. ***postulatĭo, -onis***.

postúm, -ă *adj.* **1** (*despre opere științifice, literare, muzicale etc.*) Care a fost descoperit sau publicat pentru prima dată după moartea autorului. *Un geamantan cu opere postume* (TOPÎR.). ◇ (*subst.*) *Culegere de postume.* ◆ (*despre aprecieri, distincții etc.*) Care se acordă cuiva după moarte. **2** Ext. Care a avut loc după moartea cuiva. *Recunoaștere postumă.* **3** (*jur.; despre copii*) Care s-a născut după moartea tatălui. *Își crește nepotul postum* (E. LOV.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***posthume***, lat. ***postŭmus, -a, -um***.

postumitáte *s.f.* Caracterul a ceea ce este postum, calitatea de a fi postum. *Se aplică aproape dubla postumitate a autorului* (E. LOV.). ◆ Perioadă care urmează după moartea cuiva. • /***postum*** + ***-itate***.

postuniversitár, -ă *adj.* (*despre forme de învățămînt*) Care urmează după absolvirea universității; pe care îl urmează absolvenții unei universități. *Cursuri postuniversitare de drept public și privat.* • pl. *-i, -e.* /***post***[1]-+ ***universitar***.

posturál, -ă *adj.* **1** Care aparține poziției corpului, care se referă la poziția corpului. **2** (*psih.*) Care se referă la atitudine. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***postural***.

posturalitáte *s.f.* Poziția corpului; ansamblul distribuției încordărilor și relaxărilor în sistemul osteomuscular. • /***postural*** + ***-itate***.

postúră *s.f.* **1** Situație în care se află cineva la un moment dat. *Acum sînt în postura tragică de a nu-mi putea hrăni familia* (CĂL.). ◇ Expr. *A se pune în postura cuiva* v. pune. **2** Poziție a corpului. ◆ Atitudine, stare. • pl. *-i.* /<fr. ***posture***, it. ***postura***.

postvelár, -ă *adj., s.f.* (*fon.*) (Fonem) care are punctul de articulație situat în partea posterioară a palatului moale. • pl. *-e.* /<fr. ***postvélaire***.

postverbál, -ă *adj., s.n.* (Cuvînt) care s-a format de la un verb (prin derivare regresivă). • pl. *-e.* /<fr. ***postverbal***.

poș[1] *s.n.* Cornet din pînză densă, prevăzut la un cap cu șpriț de metal, folosit în bucătărie pentru turnarea unor compoziții. • pl. *-uri.* /<fr. ***poche***.

poș[2] *s.n.* (*înv., reg.*) Turban de mătase neagră (brodată cu fir). *Peste poșul cel din cap Tu ți-ai pune un calpac* (POP.). ◆ Ext. Basma; șal. • pl. *-e, -uri.* și (*reg.*) *póșă s.f.* /<bg. ***nou***, srb. ***poša***.

poș[3] *s.n.* (*reg.*) Alică folosită la vînătoare. • pl. *-uri.* /cf. *poștă*[3].

poș[4] *s.n.* (*reg.*) v. poșă[1].

poșádă *s.f.* **1** (*a. plast.*) Pictură executată la repezeală. **2** (*lit.*) Operă literară scrisă de mîntuială, fără valoare. • pl. *-e.* /<fr. ***pochade***.

poșárcă *s.f.* v. poșircă.

póșă[1] *s.f.* (*reg.*) Obiect cilindric făcut din papură, folosit de pescari pentru susținerea sculelor de pescuit la suprafața apei. • pl. *-e.* și *poș s.n.* /cf. fr. *poche*.

póșă[2] *s.f.* v. poș[2].

poșétă *s.f.* **1** Geantă mică de piele sau din alt material, în care femeile țin bani, acte, obiecte mărunte de toaletă etc. *Umblă în poșetă, scoase o batistă albă* (STANCU). **2** (*filat.*) Plic confecționat dintr-un material transparent (pe una din fețe), în care se montează mărcile poștale și alte piese filatelice. • pl. *-e.* /<fr. ***pochette***.

poșidíc, -ă *subst.* (*reg.*) **1** *s.m., s.f.* Copil mic, slab dezvoltat. *Să dăm poșîndicul ăsta pe mîna unei femei* (CAR.). ◆ Persoană scundă, slabă, urîtă; ext. om de nimic, netrebnic. **2** *s.n.* Colect. Mulțime, gloată de copii. ◆ Ext. Mulțime de animale mici. *Nu băga în seamă poșidicul de vînat ce-i tot ieșea înainte* (ISP.). • pl. *-ci, -ce, n. -uri.* și *poșîndíc, poșodíc s.n., s.m.* /<magh. ***posodék***.

poșírcă *s.f.* (*pop.; fam.*) **1** Băutură alcoolică slabă și de proastă calitate. *După ce că e poșircă, vinul ăsta mai e și călduț* (PRED.). ◇ Fig. *Vehemența și agresivitatea stilului își diluau veninul în poșirca generalităților* (VIN.). **2** Prune fermentate pentru a fi folosite la fabricarea țuicii. • pl. *-ci.* și (*reg.*) *poșárcă, poșércă s.f.* /de la ***poașcă***; cf. *pișoarcă*.

poșîndíc *s.n., s.m.* v. poșidic.

poșlinár *s.m.* (*în trecut, în Mold.*) Persoană care încasa poșlina. • pl. *-i.* /***poșlină*** + ***-ar***.

póșlină *s.f.* (*în trecut, în Mold.*) Taxă percepută pentru cerealele și vitele exportate. • pl. *-e.* /<rus. ***пошлина***.

poșoár *s.n.* Placă de carton, de metal etc., pe care a fost decupat un ornament, o literă sau o cifră, folosită ca șablon. • pl. *-e.* /<fr. ***pochoir***.

poșodíc *s.n., s.m.* v. poșidic.

poșovăí *vb. IV. intr.* (*reg.*) A glumi. ◆ A minți. • prez. ind. *-iesc.* /cf. srb. *pošavaliti se*.

poșovoáică *s.f.* (*reg.*) **1** (*art.*) Numele mai multor dansuri populare românești, asemănătoare cu brîul,

cu hațegana sau cu călușarii, cu mișcare în general vioaie. ◆ Melodie după care se execută acest dansuri. **2** Glumă. ◆ Minciună. ◇ Loc.vb. *A umbla cu poșovoaica* = a minți, a înșela. • /cf. *poșovăi*.

poștál, -ă *adj.* Care aparține poștei, care se referă la poștă, care este folosit de poștă. ◇ *Carte poștală* (și, *înv., subst., f.*) = bucată de carton dreptunghiulară, cu indicații de adresă și de francare imprimate pe ea, folosită la corespondența scurtă, prin poștă; ext. conținutul corespondenței scrise pe acest carton. *Pachet poștal* = colet trimis prin poștă. *Căsuță poștală* v. căsuță. *Cod poștal* v. cod. *Factor poștal* v. factor. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***postal***, după *poștă*[1].

poștalión *s.n., s.m.* **1** *s.n.* Trăsură mare, închisă, trasă de mai mulți cai, folosită, mai ales înainte de introducerea căilor ferate, la transportul persoanelor, al bagajelor și al corespondenței. *A așteptat o oră să vină poștalionul cu vești.* ◆ Ext. Trăsură mare, caleașcă. *Drumul era plin de care și de poștalioane* (GAL.). **2** *s.m.* Surugiu la un poștalion. *E de prisos a promite poștalionului un frumos Trinkgeld* (FIL.). **3** *s.m.* Cal folosit la poștalion. *Spune surugiilor să înhame poștalionii* (ALECS.). • sil. *-li-on.* pl. *n. -oane, m. -i.* /<rus. ***почтальон***.

poștár *s.m.* (*pop.*) Factor poștal; poștaș. • pl. *-i.* /***poștă***[1] + *-ar*.

poștáș *s.m.* **1** Angajat al poștei care duce la domiciliul destinatarilor corespondența, presa; factor poștal, (*pop.*) poștar. *Dădu cu ochii de scrisoarea lăsată de poștaș* (BART). **2** (*înv.*) Surugiu la o trăsură de poștă. *Poștașul pocnea din bici necontenit* (ALECS.). • pl. *-i.* și *postáș s.m.* /***poștă***[1] + *-aș*.

póștă[1] *s.f.* **1** Instituție publică ce asigură primirea, transportul și distribuirea corespondenței, a coletelor etc. *Funcționarii poștei... fac socoteli și scripte* (ARGH.). ◇ Loc.adj. *De poștă* = poștal. ◆ Clădirea în care funcționează această instituție. *Stau lîngă poștă.* ◆ Totalitatea angajaților acestei instituții. *Poșta a intrat în grevă.* ◆ (*înv.*) Serviciu de transport cu poștalionul pentru călători, bagaje și corespondență, folosit mai ales înainte de introducerea căilor ferate. *Se sui într-o căruță de poștă* (C. NEGR.). ◇ *Căruță de poștă* = poștalion. ◆ Loc amenajat pe parcursul unui drum, unde se găseau vehicule de transport și cai de schimb pentru acestea. *La prima poștă este și han.* ◆ Poștalion. *Poșta în acest minut să pornește* (KOGĂL.). ◇ *Cal de poștă* = cal folosit doar la transportul cu poștalionul sau călare. Δ Expr. *A fi* (sau *a ajunge*) *cal de poștă* = a fi întrebuințat la toate, a fi solicitat (să facă multe treburi mărunte); a alerga mult. ◇ Loc.adv. *În cai de poștă* = cu ajutorul poștalionului sau al cailor schimbați la fiecare poștă. ◆ Transport de corespondență; corespondență; ext. veste. *Ne vine poșta la două zile o dată* (CE. PETR.). ◇ *Porumbel de poștă* v. porumbel. ◆ *Poșta redacției* = rubrică specială într-un ziar, în programul unei emisiuni de radio, de televiziune etc., în care se răspunde la întrebările cititorilor, ascultătorilor sau telespectatorilor. ◆ (*inform.*) *Poștă electronică* = rețele utilizate pentru a transmite și a recepționa mesaje; e-mail. *Adresă de poștă electronică* v. adresă. ◆ (*în trecut*) Unitate de măsură de lungime care a variat (în timp și după regiuni) între 10 și circa 22 km.; ext. distanță nedeterminată. *Mergem două poște în trei ceasuri* (CA. PETR.). ◇ Expr. *Cale de o poștă* sau *de la o poștă* = de (sau până) foarte departe, (de) la o distanță (relativ) mare. *Dacă-i omul viță de boier mare..., se cunoaște cale de-o poștă* (ISP.). ◆ (*înv.*) Poștaș. ◆ Persoană care umblă cu minciuni; ext. minciună, intrigă. ◇ Expr. *A umbla cu poșta* sau *a duce* (ori *a purta*) *poșta* = a răspîndi secrete, zvonuri; a bîrfi. ◆ Ext. (*fam.*) Întreținere de relații sexuale cu mai mulți parteneri deodată. ◇ Expr. *A face* (pe cineva) *poștă* = a determina pe cineva (prin constrîngere) să întrețină relații sexuale cu mai mulți parteneri deodată. **2** Echipă de muncitori (zilieri) folosită la încărcarea vapoarelor acostate la chei. *Se alcătuiau în fiecare dimineață echipele - poștele - de hamali* (BART). **3** (și *poșta merge*) Numele unui joc de copii în care jucătorii se așază alături și se lovesc succesiv unul pe altul spunînd „poșta merge". • pl. *-e.* și (*înv., reg.*) *postă, póștie*[1] *s.f.* /<germ. ***Post***, fr. ***poste***.

póștă[2] *s.f.* (*pop.*) Bucată de hîrtie, unsă cu grăsime, care se lipește pe talpa unui om adormit și care apoi este aprinsă pentru a-l speria. • pl. *-e.* /<germ. dial. ***Poschten***, magh. ***posta***.

póștă[3] *s.f.* (*reg.*) Alică de dimensiuni mari, folosită la vînătoare; (*reg.*) poș. • pl. *-e.* și *póștie s.f.* /<magh. ***posta***.

poștăríță *s.f.* Funcționară la un oficiu poștal; femeie care distribuie destinatarilor corespondența, presa etc. • pl. *-e.* /***poștar*** + *-iță*.

póștie[1] *s.f.* v. poștă[1].

póștie[2] *s.f.* v. poștă[3].

pot[1] *s.n.* Sumă rezultată din mizele strînse într-un tur al unui joc de cărți. *Ghenea culese potul* (CE. PETR.). ◇ Expr. *A umfla potul* = a obține un cîștig prin viclenie, înșelîndu-și partenerii. ◆ Fig. (*fam.*) Mizăr. *A făcut o afacere cîștigînd potul cel mare.* • pl. *-uri.* /<fr. ***pot***.

pot[2] *s.n.* Vas de ceramică, porțelan sau metal de uz casnic; oală. *Primise drept cadou un pot.* • pl. *-uri.* /<fr. ***pot***.

potábil, -ă *adj.* (*despre lichide*) Care este bun de băut, care se poate bea. *Din cauza secetei, apa din fîntînă nu mai este potabilă.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***potable***, lat. ***potabĭlis, -e***.

potabilitáte *s.f.* Calitate a unui lichid de a fi potabil. • /<fr. ***potabilité***.

potagér, -ă *adj.* (*despre plante*) Care este folosit ca legumă. ◆ (*despre terenuri, grădini*) În care se cultivă zarzavat și legume. • pl. *-i.* /<fr. ***potager***.

potáie *s.f.* **1** (*deprec.*) Ciine slab, neîngrijit sau leneș; javră. ◆ Gener. Ciine. ◇ (*ca epitet, precedînd termenul determ., de care se leagă prin prep. „de"*) *Trebuie să fie o potaie de lup!* (GAL.). ◇ Fig. *Și-asmute moartea mea potaia, Să-mi latre sufletul calic* (LESN.). ◆ (Epitet dat unui) om lipsit de caracter, josnic sau slab, pipernicit. *Cine s-a bătut la Plevna, potaie?* (SADOV.). ◇ (*precedă termenul calificat, de care se leagă prin prep. „de"*) *Potaia asta de mocan vă dă vin de pomană* (STANCU). **2** Colect. (*reg.*) Haită (de cîini, de lupi). *A intrat prin bariera Sărăriei o potaie de lupi* (CAR.). • sil. *-ta-ie.* pl. *-ăi.* /cf. *cotaie*.

potámo- Elem. de compunere „fluviu", „rîu". • /<fr. ***potamo-***; cf. gr. *ποταμός*.

potamobiologíe *s.f.* Disciplină care se ocupă cu studiul faunei ce populează rîurile și fluviile. • sil. *-bi-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***potamologie***, germ. ***Potamologie***.

potamobotánică *s.f.* Disciplină care se ocupă cu studiul florei apelor curgătoare. • /<fr. ***potamobotanique***.

potamodróm, -ă *adj.* (*iht.; despre pești*) Care migrează dintr-un rîu într-altul. • pl. *-i, -e.* /***potamo-*** + ***-drom***.

potamofíl, -ă *adj.* (*bot.; despre plante*) Care crește în ape curgătoare. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***potamophile***.

potamofítă *s.f.* (*bot.*) Plantă de apă curgătoare. • pl. *-e.* /<fr. ***potamophyte***.

potamofobíe *s.f.* (*psih.*) Teamă patologică de cursuri de apă. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***potamophobie***; cf. gr. *ποταμός* „rîu", *φόβος* „teamă".

potamogetón *s.m.* (*bot.*) Plantă monocotiledonată erbacee, acvatică, cu frunzele în parte flotante, în parte submerse (*Potamogeton*). • pl. *-i.* /<fr. ***potamogeton***; cf. gr. *ποταμός* „rîu", *γείτων* „vecin".

potamografíe *s.f.* (*geogr.*) Descriere a unei regiuni geografice prin apele curgătoare ce o străbat. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***potamo-*** + ***grafie***.

potamológ, -ă *s.m., s.f.* (*hidrol.*) Specialist în potamologie. • pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***potamologue***.

potamológie *s.f.* (*hidrol.*) Ramură a hidrologiei care se ocupă cu studiul apelor curgătoare. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***potamologie***; cf. gr. *ποταμός* „rîu", *λόγος* „studiu".

potamoplanctón *s.n.* Planctonul apelor curgătoare. • pl. *-oare, -uri.* /<fr. ***potamoplancton***.

potásă *s.f.* (*chim.*) Carbonat de potasiu. ◇ *Potasă caustică* = hidroxid de potasiu. • scris și *potassă.* /<fr. ***potasse***, lat. ***potassa***, germ. ***Pottasche***.

potasemíe *s.f.* Kaliemie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***potassémie***.

potásic, -ă *adj.* (*chim.*) Care conține potasiu; de potasiu. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***potassique***.

potásiu *s.n.* (*chim.*) Metal din grupa metalelor alcaline, cu luciu metalic, alb-argintiu, moale, foarte reactiv, bun conducător de căldură și de electricitate și cu bune proprietăți radioactive, care se găsește în natură numai sub formă de combinații, în minereuri, și care este folosit la obținerea unor aliaje, la fabricarea celulelor fotoelectrice etc. (*K*); kaliu. ◇ *Azotat de potasiu* v. azotat. *Bicromat de potasiu* v. bicromat. *Bromură de potasiu* v. bromură. *Hipoclorit de potasiu* v. hipoclorit. *Permanganat de potasiu* v. permanganat. *Sulfat de potasiu* v. sulfat. *Sulfat de aluminiu și de potasiu* v. sulfat. • /<fr. ***potassium***.

potatóric, -ă *adj.* Care se referă la băutură, la chef. • pl. *-ci, -ce.* /<engl. ***potatory***; cf. lat. *pōtator, -oris* „băutor".

potbál *s.m.* v. podbal.

potcap (1)

potcáp *s.n.* **1** (*bis.*) Acoperămînt al capului, de formă cilindrică, fără bor, purtat de preoții și călugării ortodocși; (*înv., reg.*) potcapoc. *Ridică ciomagul și poc! în potcapul popii* (SADOV.). ◇ Expr. *A pune potcapul în cap* = a se călugări. *A pune potcapul în par* = a(-și) părăsi viața monahală. ◇ Compus: (*bot.*) *potcapul-călugărului* = plantă erbacee din familia compozitelor, cu frunze le păroase, dispuse în rozetă bazală, și cu florile galbene, dispuse în capitule (*Leontodon hispidus*). **2** (*reg.*) Rugăciune sau text din *Evanghelie* citit de preot în timp ce este condus mortul la groapă. • pl. *-uri.* /<slav. ***подъкапъ***.

potcápic *s.n.* v. potcapoc.

potcapiér *s.m.* Persoană care confecționează sau care vinde potcapuri. • sil. *-pi-er.* pl. *-i.* /***potcap*** + *-ier*.

potcápoc *s.n.* (*înv., reg.*) Potcap. ◇ Compus: (*bot.; reg.*) *potcapicul-popii* = păpălău (*Physalis alkekengi*). ◆ Fig. (*în forma „potcapic"*) Post, slujbă de preot. *Eu ți-am și ochit un potcapic* (CR.). • pl. *-ce.* și *potcápic s.n.* /<slav. ***подъкапокъ***.

potcáș, -ă *adj., s.m., s.f.* (*pop.*) **1** (Om) care face glume, ghiduș. **2** (Om) certăreț, supărăcios, arțăgos. ◆ (Om) șiret, viclean. • pl. *-i, -e.* /***potcă*** + *-aș*.

pótcă *s.f.* **1** (*pop.*) Ceartă, supărare, încurcătură, necaz. ◇ Loc.adj. *De potcă* = (*despre oameni*) care este certăreț. ◇ Expr. *A da de potcă* = a da de necaz, a i se întîmpla ceva neplăcut. **2** (*pop.; în credințe*) Deochi; boală provocată de deochi. *Potca se vindecă prin descîntec* (POP.). ◇ (*în imprec.*) *A, bată-te potca!* (D. ZAMF.). ◆ Duh rău care provoacă necazuri, supărări, ceartă. **3** (*deprec.*) (Epitet pentru o) persoană nedezvoltată fizic, urîtă sau schiloadă. *Da' tu, mă, potcă, ce căști gura aci?* (PET.). ◇ Compus: *potca-pădurii* = mama-pădurii. ◆ Ext. (*deprec.*) (Epitet pentru o) persoană fără caracter; (epitet pentru un) copil obraznic. *Potca de negustor... s-a pierdut în lume* (ARGH.). **4** Eufem. (*înv., reg.*) Organ genital (feminin) la oameni sau animale. • pl. *-ci.* /<sl. veche ***потъка***.

potcí *vb. IV.* v. poci.

potcoávă *s.f.* **1** Piesă de oțel, în formă de semicerc, care se fixează în cuie pe copitele animalelor de tracțiune, pentru a le proteja. *Bate Surul din potcoavă Drum de iarnă* (TOPÎR.). ◇ Loc.adv. *În potcoavă* = în formă de semicerc. ◇ Expr. *A-și lepăda* (sau *a sta să-i pice*) *potcoavele* = a muri sau a fi pe moarte. *Potcoave de cai morți* = lucruri fără valoare sau inexistente. *A-i suna* (cuiva) *potcoavele în piept.* v. suna. *A căuta* (sau *a umbla după*) *potcoave de cai morți* ori *a căuta* (sau *a umbla după*) *cai morți* (*să le ia potcoavele*) v. cal. **2** Piesă de oțel, asemănătoare cu potcoava, care se fixează pe tocurile unor obiecte de încălțăminte pentru a împiedica tocirea lor sau pentru a evita alunecarea. *Tu ai potcoave la ciubote?* (VLAH.). **3** (*nav.*) Piesă metalică, în formă de potcoavă, de care se poate agăța, cu ajutorul unui cîrlig, o macara pentru trecerea scotei velei mari, la anumite iahturi. **4** Obiect, construcție, parte a unui obiect care are forma unei potcoave. **5** (*reg.*) Literă chirilică. *Trecuse vremea slovelor pe care acum le numeau potcoave* (SLAV.). • pl. *-e.* /<bg. ***подкова***, srb. ***potkovica***.

potcovár *s.m., s.n.* **1** *s.m.* Persoană care face potcoave și potcovește animalele de tracțiune. *Eu îs fierar și potcovar* (SADOV.). **2** *s.n.* (*reg.; în forma „potcover"*) Ciocan mic pentru potcovit. • pl. *-i, -e.* și (*reg.*) *potcovér s.m.* /***potcoavă*** + *-ar*.

potcovărie *s.f.* **1** Atelier unde se fac potcoave și unde se potcovesc animalele de tracțiune. *În față se afla o*

potcovărie (STANCU). **2** Meseria potcovarului. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***potcovar*** + *-ie*.

potcoveálă *s.f.* **1** Potcovire. **2** Fig. Păcălire, înșelare. • pl. *-eli*. /***potcovi*** + *-eală*.

potcovér *s.m.* v. potcovar.

potcovi *vb. IV. tr.* **1** (*compl. indică animale de tracțiune*) A pune, a fixa potcoave. *Un individ potcovea un cal* (CĂL.). ◇ Expr. (*refl. pas.*) *De* (sau *pe*) *cînd se potcovea puricele* (*la un picior cu nouăzeci și nouă de oca de fier*) = (*formulă de introducere în basme*) *a*) niciodată; *b*) foarte demult. **2** Fig. (*fam.*; *compl. indică persoane*) A înșela, a trage pe sfoară. *Luați seama: vrea să ne potcovească!* (CAR.). **3** (*fam.*; *compl. indică persoane*) A învăța minte; a bate zdravăn. *L-a prins pe dușmanul lui și l-a potcovit.* • prez.ind *-esc*. /***potcoavă*** + *-i*.

potcovíre *s.f.* Acțiunea de *a potcovi* și rezultatul ei; potcoveală. • pl. *-i*. /v. ***potcovi***.

potcovít[1] *s.n.* Faptul de *a potcovi*. • /v. ***potcovi***.

potcovít[2]**, -ă** *adj.* (*despre animale de tracțiune sau despre copitele lor*) Care are potcoave, cu potcoave. *Boi cu... copite potcovite* (ALECS.). ◆ (*despre încălțăminte*) Care are potcoave la tocuri. • pl. *-ți*, *-te*. /v. ***potcovi***.

potecáș *s.m.*, *adj.* **1** *s.m.* (*în trecut, în Țara Rom.*) Locuitor din satele de la graniță, care trebuia să supravegheze potecile, regiunile de graniță etc. aflate între două puncte străjuite de ostași. **2** *adj.* (*reg.*; *despre cai*) Care poate urca potecile abrupte de munte. • pl. *-i*, *-e*. /***potecă*** + *-aș*.

potécă *s.f.* Drum îngust de țară, de munte etc., pe care se poate merge numai pe jos; cărare. *Pe potica dinspre codri cine oare se coboară?* (EMIN.). ◇ Expr. *Pe toate potecile* = peste tot, pretutindeni. *A ști toate potecile* = a ști foarte bine un loc sau un lucru. *A păzi poteca cuiva* = a prinde pe cineva. *A-i ști cuiva potecile* = a cunoaște secretele cuiva. *A merge pe două* (sau *pe zece*) *poteci*, se zice despre un om beat. *A veni* (sau *a umbla*) *pe drum, nu pe potecă* = a fi sincer, a vorbi deschis. *A aduce pe cineva la potecă* = a aduce pe cineva pe drumul cel bun, a-l determina să se îndrepte. *A nu-și vedea poteca* = a fi foarte supărat. ◇ Fig. *Să arăți poeților din viitorime poteca cea bună* (ODOB.). ◆ Ext. Loc de trecere printre oameni; drum, cale. • pl. *-ci*. și (*reg.*) *potícă* *s.f.* /<bg. ***пътека***.

poteceá *s.f.* (*pop.*) Potecuță. *Ce mi-e drag pe lume, Poteceaua din pădure* (POP.). ◇ Expr. (*reg.*) *A lua poteceaua înapoi* = a se întoarce de unde a plecat. • pl. *-ele*. /***potecă*** + *-ea*.

potecúță *s.f.* Dim. al lui *potecă*; (*pop.*) potecea. *Plecară pe potecuță să se ducă la palat* (PANN). ◇ Expr. *A lua potecuța* (*casei*) = a se întoarce (acasă), a face calea întoarsă. • pl. *-e*. /***potecă*** + *-uță*.

potén *s.n.* (*med.*) Aparat folosit pentru extragerea de lichid pleural în cazuri de pleurezie. • /de la nm. pr. *Pierre Carl Edouard* ***Potain***, medic francez.

potént, -ă *adj.* **1** Care este puternic, în putere. **2** (*despre bărbați*) Care este viril. • pl. *-ți*, *-te*. /<lat. ***pŏtens***, ***-ntis***, it. ***potente***.

potentát *s.m.* Suveran sau șef de stat atotputernic, despotic. *Potentații pămîntului strivesc sub jugul sclaviei pe frații lor* (FIL.). ◆ Ext. Om puternic, influent (datorită poziției sale politice ori sociale). • pl. *-ți*. /<fr. ***potentat***, lat. ***pŏtentatus***, ***-us*** <*pŏtens*, *-ntis* „puternic".

potență *vb. I. tr., refl.* A (se) amplifica, a (se) mări, a (se) accentua, a (se) intensifica. *Neînțelegerile dintre cele două state s-au potențat.* • prez.ind. *-ez*. /<it. ***potenziare***.

potențáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *potența* și rezultatul ei. *Sînt în „Ion" și cîteva momente de potențare simbolică* (VIANU). • pl. *-ări*. /v. ***potența***.

potențát, -ă *adj.* Care este amplificat, mărit, intensificat. *El vrea o existență potențată, ascendentă* (BLA.). • pl. *-ți*, *-te*. /v. ***potența***.

poténță *s.f.* Putere, forță. *Ce au urmat și ce au fost aicea nu are potențe pana se scrie* (ȚICHIND.). ◆ Posibilitate de dezvoltare, de afirmare. *Metafora... ne conduce către o potență superioară a vieții* (VIANU). ◆ Virilitate. ◆ (*mat.*; *înv.*) Putere. • pl. *-e*. și (*înv.*) *poténție* *s.f.* /<lat. ***potentĭa***, ***-ae***, it. ***potenza***.

potențiál, -ă *s.n.*, *adj.* **I** *s.n.* **1** (*fiz.*) Mărime fizică a cărei variație caracterizează un cîmp fizic și permite determinarea acestuia. ◇ *Potențial electric* = mărime a cărei variație caracterizează cîmpul electric. *Potențial de electrod* = diferența de potențial dintre un metal și o soluție electrolitică în contact cu acesta. *Potențial de ionizare* = diferența de potențial necesară accelerării unui electron pentru a căpăta energia necesară, astfel încît, prin ciocnire cu un atom sau cu o moleculă, să provoace ionizarea acestora. *Potențial de descărcare* = potențial electric minim, care trebuie aplicat unui electrod, în procesul de electroliză, pentru a produce o depunere a ionilor în jurul său. *Barieră de potențial* v. barieră. *Groapă de potențial* v. groapă. *Relief potențial* v. relief. **2** Capacitate de muncă, de producție, de desfășurare a unei activități; nivel. *Băiatul are potențial, dar e cam leneș.* ◆ Forță, putere. ◇ (*milit.*) *Potențial de război* = capacitatea militară a unui stat. **3** (*biol.*) *Potențial de înmulțire* = capacitate a unor organisme vegetale sau animale de a fi prolifice. **4** (*astrol.*) *Potențial terestru* = geopotențial. **5** (*psih.*) *Potențial uman* = potențial care se alimentează din sfera culturii, nereprezentînd o mărime dată definitiv, ci una care sporește mereu, cu fiecare progres al personalității. *Potențial de acțiune* = totalitatea modificărilor de potențial bioelectric apărute consecutiv unei stimulări. *Potențial de repaus* = diferență de potențial creată prin repartizarea inegală a sarcinilor electrice de o parte și de alta a membranei neurale, predominant pozitive la exterior și predominant negative în interiorul neuronului. **6** (*econ.*) Complex de resurse materiale, financiare, umane, științifice și tehnologice de care dispune o economie la un moment dat, care exprimă posibilitățile de dezvoltare și de progres ale acesteia. **II** *adj.* **1** Care îndeplinește condițiile esențiale pentru a se realiza; care există ca posibilitate. ◇ *Energie potențială* = energie pe care o poate dezvolta un corp prin mișcarea sa liberă din poziția în care se află pînă la un nivel de referință. *Piață potențială* v. piață. ◆ (*adv.*) În mod virtual; presupus posibil. *A apreciat că, potențial, experiența va fi un eșec.* **2** (*gram.*; *despre moduri, propoziții etc.*) Care prezintă o acțiune ca posibilă, fără a preciza dacă aceasta se realizează sau nu. • sil. *-ți-al*. pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***potentiel***.

potențialitáte *s.f.* **1** Însușirea, caracterul a ceea ce este potențial. **2** Lucru posibil, potențial. • sil. *-ți-a-*. pl. *-ăți*. /<fr. ***potentialité***.

potențializá *vb. I. tr.* (*farm.*) A face să crească acțiunea unui medicament prin altul, care este lipsit de acțiunea respectivă. • sil. *-ți-a-*. prez.ind. *-ez*. /<fr. ***potentialiser***.

potențializáre *s.f.* Acțiunea de *a potențializa* și rezultatul ei. • sil. *-ți-a-*. pl. *-ări*. /v. ***potențializa***.

poténție *s.f.* v. potență.

potențiométric, -ă *adj.* Care aparține potențiometriei, care se referă la potențiometrie. • sil. *-ți-o-*. pl. *-ci*, *-ce*. /<fr. ***potentiométrique***.

potențiométrie *s.f.* (*chim.*) Metodă de analiză chimică cantitativă volumetrică, ce folosește ca indicator pentru observarea sfîrșitului reacției variația potențialului electric al unui electrod cufundat în soluția de analizat; electrometrie. • sil. *-ți-o-*. g. -d. *-iei*. /<fr. ***potentiométrie***.

potențiométru *s.n.* (*fiz.*) **1** Aparat pentru măsurarea diferențelor de potențial și a tensiunii electromotoare. **2** Rezistor reglabil pentru divizarea tensiunii electrice. • sil. *-ți-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***potentiomètre***.

poterăș *s.m.*, *s.n.* **I** *s.m.* (*în trecut, în Țările Rom.*) Persoană înarmată care făcea parte dintr-o poteră. *50 poterași sub un căpitan* (DOC.). **II** (*reg.*) **1** *s.m.* Arac pentru susținerea viței-de-vie încărcate cu struguri. **2** *s.m.*, *s.n.* Ceea ce rămîne în pămînt (din rădăcină și din tulpină) după secerat sau după treieratul porumbului. • pl. *m.* *-i*, *n.* *-e*. și (*reg.*) *potiráș* *s.m.* /***poteră*** + *-aș*.

póteră *s.f.* (*în trecut, în Țările Rom.*) Grup, detașament de oameni (în special arnăuți) înarmați, aflați în slujba stăpînirii, care trebuiau să urmărească și să prindă pe tîlhari, haiduci etc. • pl. *-e*, *-i*. și (*reg.*) *pótere*, *pótiră* *s.f.* /<bg. ***nomepa***, srb. ***potera***.

pótere *s.f.* v. poteră.

poteríe *s.f.* Colect. Olărie. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***poterie***.

potérnă *s.f.* **1** Intrare, poartă secretă a fortificațiilor castelelor, care dădea spre șanțul împrejmuitor. **2** Galerie, comunicație subterană. • pl. *-e*. /<fr. ***poterne***.

potestáte *s.f.* (*latin.*) Putere, autoritate. *Episcopii să aibă potestate absolută preste toată preoțimea* (BARIȚ.). ◇ *Potestate legislativă* = putere legislativă. *Potestate publică* = putere de stat. • pl. *-ăți*. /<lat. ***pŏtestas***, ***-atis***.

potestatív, -ă *adj.* (*jur.*) Care depinde de una dintre părțile contractante. ◇ *Condițiune potestativă* = condiție de care depinde încheierea și respectarea unei convenții. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***potestatif***.

poticálă *s.f.* (*înv.*, *pop.*) **1** Întîmplare neplăcută, supărare, necaz; obstacol (în calea realizării a ceva). *Dedei de poticală, mi se scrînti mîna* (POP.). **2** Înfrîngere (în luptele armate). • pl. *-e*. /cf. *poticni*.

poticár *s.m.* v. apotecar.

poticáreș *s.m.* v. poticăraș.

poticáriș *s.m.* v. poticăraș.

potícă[1] *s.f.* v. apotecă.

potícă[2] *s.f.* v. potecă.

poticăli *vb. IV. tr.* (*înv.*, *reg.*) A înșela, a păcăli; a corupe. • prez.ind. *-esc*. /***poticală*** + *-i*.

poticăráș *s.m.* (*înv.*, *reg.*) Farmacist. • pl. *-i*. și *poticáreș*, *poticáriș* *s.m.* /<magh. ***patikarus***.

poticneálă *s.f.* Faptul de a (se) poticni; împiedicare. • pl. *-eli*. /***poticni*** + *-eală*.

poticní *vb. IV.* **1** *refl., intr.* A face un pas greșit, a se lovi cu piciorul de ceva, pierzîndu-și echilibrul (pentru o clipă); a se împiedica. *Călca orbește prin gropi ..., se poticnea prin rădăcini* (BART). ◆ A cădea (în urma loviriі de ceva). *Se poticni în prag și se prăvăli pe-o coastă* (SADOV.). **2** *refl.* Fig. A întîmpina o dificultate sau a nu reuși în desfășurarea unei acțiuni. *M-am poticnit la pagina 26* (CA. PETR.). ◆ A pronunța cu dificultate cuvintele; a vorbi cu greutate, cu întreruperi. *Se poticneau în vorbă* (POPOV.). **3** *refl.* (*pop.*) A șchiopăta. **4** *refl.* Fig. (*înv.*) A se abate de la buna comportare, de la calea morală dreaptă. • prez. ind. *-esc*. și (*înv.*, *pop.*) *potigní vb. IV.* /<sl. veche ПОТЪКНѢТИ.

poticnire *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *poticni* și rezultatul ei. *Avu o poticnire ca o gloabă care se opintește din toate puterile să urnească din loc căruța* (REBR.). ◇ (*înv.*) *Piatră de poticnire* sau *piatra poticnirii* = dificultate, necaz, greutate. ◇ Fig. *Răspundea cu poticniri la întrebările profesorului.* • pl. *-i*. /v. ***poticni***.

poticnít[1] *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *poticni*. • /v. ***poticni***.

poticnít[2]**, -ă** *adj.* **1** Care se poticnește; care este împiedicat (la mers). ◇ (*adv.*) *Clempăneau poticnit și mîrțoagele căruțelor* (CE. PETR.). **2** Fig. (*despre vorbe, vorbire etc.*) Care este articulat sau spus cu dificultate, cu întreruperi etc. • pl. *-ți*, *-te*. /v. ***poticni***.

poticnitór, -oáre *adj.* (*înv.*) Care se poticnește. ◆ (*despre mers*) Care este șovăielnic. • pl. *-ori*, *-oare*. /***poticni*** + *-tor*.

potigní *vb. IV.* v. poticni.

potilát *s.n.* (*reg.*) Pînză subțire, voal pe care îl poartă de obicei femeile tinere de la țară și miresele. *Ș-am avut un potilat Și ăla că i l-am dat* (POP.). • pl. *-e*. /<magh. ***patyolat***.

potír *s.n.* **1** Cupă de metal (prețios) cu gura largă (și cu marginile răsfrînte). ◆ Ext. Conținutul unei astfel de cupe (împreună cu vasul respectiv). ◆ Spec. (*bis.*) Pahar de aur sau de argint, cu picior, în care se păstrează vinul pentru împărtășanie. *Clopotul se topi împreună cu argintul potirului* (ALECS.). ◇ Compar. *Frumoasă ca un sfînt potir P-al schitului pristol* (COȘB.). **2** Analog. (*bot.*) Parte a unei flori, alcătuită din corolă și caliciu. *Sorb limpedea rouă din a florilor potire* (ALECS.). • pl. *-e*. /<slav. ПОТИРЬ, m. gr. ***ποτήρι(ον)***.

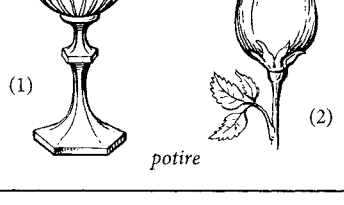

potire

potiráș[1] *s.n.* **1** Dim. al lui *potir*. **2** (*bot.*) Mică plantă erbacee, cu florile albastre-violete, în formă de clopot, răspîndită în regiunile muntoase (*Soldanella major*). • pl. *-e*. /***potir*** + *-aș*.

potiráș[2] *s.m.* v. poteraș.

pótiră *s.f.* v. poteră.

potíng, -ă *s.n.*, *adj.* **1** *s.n.* Lanț care leagă plugul de cotigă. **2** *adj.* (*reg.*) Cocoșat; strîmb, pocit. • pl. *-gi*, *-ge*,

n. -uri. /<sl. veche **потълъ**, bg. dial. ***nomezu***, magh. ***pating***.

potîngí *vb. IV.* (*reg.*) *tr.* **1** A coase prost; a cîrpi. **2** A (se) cocoșa. **3** A bate zdravăn; a schilodi în bătaie. **4** A asupri. • prez.ind. *-esc.* și *potînji vb. IV.* /***potîng*** + *-i*; cf. *otînji*.

potîngít, -ă *adj.* (*reg.*) **1** Care este cusut prost; care este cîrpit. **2** Care este cocoșat, gheboșat. **3** Care este schilodit în bătaie. **4** Care este asuprit. • pl. *-ți, -te.* și *podîncít, -ă adj.* /v. ***potîngi***.

potînji *vb. IV.* v. potîngi.

potîrníc *s.m.* (*ornit.*) Bărbătușul potîrnichii. • pl. *-chi.* /de la ***potîrnică***, prin derivare regresivă.

potîrnícă *s.f.* v. potîrniche.

potîrníche *s.f.* (*ornit.*) Pasăre sălbatică, de mărimea unui porumbel, cu penele brune-cenușii, care trăiește în stoluri mici prin holde și tufișuri (*Perdix perdix*). *Trimise sluga la bucătărie să-i frigă două potîrnichi* (ISP.). <> Expr. *A se răspîndi* (sau *a se risipi, a se împrăștia*) *ca potîrnichile* = a fugi, a se împrăștia repede, în toate părțile, în toate direcțiile. • pl. *-chi.* și (*pop.*) *potîrnícă s.f.* /lat. ****perturnícula*** *<per[dix, -icis]+ *[co]turnícula*, dim. al lui *cŏturnix, -icis*.

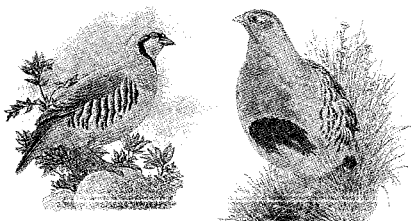

potîrniche-de-stîncă (Alectorys graeca)

potîrniche

potîrniche-albă (Lagopus lagopus)

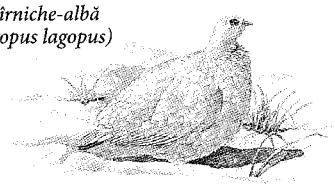

potloágă *s.f.* v. potlog.

potlóg *s.n.* **1** Bucată de piele cu care se cîrpește încălțămintea; petic. *Tălpile opincilor... erau potlogite cu potloage mari* (STANCU). <> Expr. *A-i pune* (cuiva) *potlog pe nas* = a certa pe cineva, a-l face de rușine. *A nu avea potlog pe nas* = a nu avea rușine. *A-și pune potlog pe gură* = a-și impune să tacă. ◆ (*reg.*) Obiect vechi, uzat (de îmbrăcăminte, de încălțăminte etc.). <> (*ca epitet, precedînd determ. de care se leagă prin prep. „de”*) *Mai ia potloaga aia de cojoc* (POP.). ◆ (*adv.*) Foarte uzat, zdrențuit. **2** (*pop.*) (Epitet pentru un) om netrebnic, ticălos, decăzut moral. *Rîd ciinii de tine, potloagă bătrînă* (TEOD.). **3** (*reg.*) (Epitet pentru un) animal (mai ales cal) bătrîn și slab. • pl. *-oage.* și (*reg.*) *potloágă s.f.* /<bg. ***подлога***, srb. ***podlog***.

potlogár *s.m.* **1** (*reg.*) Persoană care pune potloage la încălțăminte. ◆ Ext. Cizmar nepriceput; cîrpaci. **2** Fig. (*fam.*) Pungaș, escroc, șarlatan. *Stăi, potlogarule, că te împușc ca pe un cîne!* (SADOV.). • pl. *-i.* /***potlog*** + *-ar*.

potlogărésc, -eáscă *adj.* (*fam.*) Care aparține potlogarului, care se referă la potlogar; de potlogar. • pl. *-ești.* /***potlogar*** + *-esc*.

potlogăréște *adv.* (*fam.*) Ca potlogarii, în felul potlogarilor. • /***potlogar*** + *-ește*.

potlogări *vb. IV. intr., tr.* (*fam.*) A face potlogării; a escroca. ◆ (*reg.*) A face prost un lucru. • prez. ind. *-esc.* /***potlogar*** + *-i*.

potlogăríe *s.f.* (*fam.*) Pungășie, hoție, escrocherie; fraudă. *Cu toate potlogăriile și relele lui... era strașnic de fioros* (SADOV.). ◆ (*reg.*) Lucru făcut fără pricepere. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***potlogar*** + *-ie*.

potlogărít *s.n.* (*fam.*) Faptul de *a potlogări*. *Era meșter... în de-ale potlogăritului!* (PER.). • /v. ***potlogări***.

potlogí *vb. IV. tr.* (*pop.*; *compl. indică încălțăminte sau părți ale ei*) A pune potloage pentru a repara; a peteci, a pingeli (cu potloage). • prez.ind. *-esc.* /***potlog*** + *-i*.

potmól *s.n.* v. podmol.

potmoí *vb. IV. refl.* (*înv., pop.*) A se împotmoli. *Stă podmolit în ninsoare* (MACED.). <> Fig. *Nesiguranța... potmolise... toate izvoarele curate ale sufletului* (D. ZAMF.). • prez.ind. *-esc.* și *podmolí vb. IV.* /***potmol*** + *-i*.

potmolíre *s.f.* Acțiunea de *a (se) potmoli* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***potmoli***.

potmolít, -ă *adj.* Care s-a împotmolit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***potmoli***.

potnóg *s.m.* v. podnog.

poto- Elem. de compunere „băutură”. • /<fr. ***poto-***; cf. gr. *ποτόν* „băutură”, *πότος* „de băut, potabil”.

potól *s.n.* **1** (*fam.*) Mîncare, hrană. *Dă-i potol, să tacă.* **2** (*reg.*; *adesea în legătură cu vb. „a avea”*) Liniște, astîmpăr. <> Loc.adv. *Fără potol* = continuu, fără încetare. • pl. *-oale.* /de la ***potoli***, prin derivare regresivă.

potoleálă *s.f.* Potolire. • pl. *-eli.* /***potoli*** + *-eală*.

potolí *vb. IV.* **1** *refl., tr.* A pierde sau a face să-și piardă din intensitate, din viteză etc.; a (se) domoli, a (se) calma. *Tusea s-a mai potolit, febra a scăzut.* ◆ (*despre ființe*) A se calma, a (se) liniști, a se cumpăni. *Potolește-te sau te pedepsesc!* ◆ A înceta sau a face să înceteze o acțiune în desfășurare etc.; a (se) încheia, a (se) termina. *Credea că lesne va putea potoli rebeliunea unui dușman așa de slab* (BĂLC.). <> Fig. *Pădurea se mai potolește puțin* (CĂL.). ◆ (*tr.*; *compl. indică deplasarea sau ritmul de deplasare a unei ființe*) A face să devină mai puțin repede; a încetini. *Obosit, și-a potolit alergarea.* **2** *refl.* (*despre foc sau despre materii care ard*) A arde mocnit. *Cele din urmă focuri de popas se potoleau* (SADOV.). • prez.ind. *-esc.* /<sl. veche **потолнти**; cf. srb. *potuliti*, bg. *nomуля*.

potolíre *s.f.* Acțiunea de *a (se) potoli* și rezultatul ei; domolire, calmare, potoleală. • pl. *-i.* /v. ***potoli***.

potolít, -ă *adj.* (*despre ființe*) Care este liniștit, calm; temperat, blînd. *Ea a fost totdeauna o femeie potolită* (CĂL.). <> (*adv.*) *Plînse mult, potolit* (GÎRL.). ◆ (*despre elemente ale naturii*) Care și-a pierdut din intensitate, din tărie; care s-a domolit. *O ninsoare potolită.* <> (*adv.*) *Ploaia cade potolit* (CAZ.). ◆ (*despre mers*) Care este lent, fără grabă. *Urmă înainte cu pas potolit* (CAR.). ◆ (*despre foc*) Care arde mocnit, fără vîlvătăi; care este stins. *Focul era cam potolit* (DOC.). ◆ (*despre lumină*) Care este palid, difuz. ◆ (*despre sunete, zgomote etc.*) Care este slab, stins. *Vorbele veneau potolite, obosite* (GÎRL.). ◆ (*despre ape*) Care este fără valuri (mari); lin. • pl. *-ți, -te.* /v. ***potoli***.

potolitór, -oáre *adj.* Care potolește; care este liniștitor, calmant. • pl. *-ori, -oare.* /***potoli*** + *-tor*.

potológic, -ă *adj.* (*vit.*) Care se referă la potologie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***potologique***.

potologíe *s.f.* (*vit.*) Tratat despre băuturi. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***potologie***.

potomán, -ă *adj., s.m., s.f.* (*psih.*) (Persoană) care suferă de potomanie. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***potomane***.

potomaníe *s.f.* (*psih.*) Necesitate patologică de a bea băuturi alcoolice în exces; dipsomanie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***potomanie***; cf. gr. *πότος* „beție”, *μανία* „pasiune”.

potométru *s.n.* Aparat pentru măsurarea cantității de apă absorbită de plante. • pl. *-e.* /<fr. ***potomètre***.

potóp *s.n.* **1** (*în Biblie*) Revărsare mare de ape care a devastat Pămîntul (timp de 150 de zile), făcînd să piară toate viețuitoarele, cu excepția acelora de pe arca lui Noe; diluviu. *Uriașii care au locuit acest pămînt înaintea potopului* (SADOV.). <> Loc.adv. (*reg.*) *Din alte potoape* = de demult. <> Expr. *După noi potopul* = nu ne interesează ce se va întîmpla după noi, după plecarea noastră. **2** Exager. Ploaie mare, torențială; revărsare mare de ape. *Afară e-o mișelie și-un potop, de parcă vine sfîrșitul lumii* (SADOV.). <> (*adv.*) *Ploaia curge potop* (CE. PETR.). <> Compar. *Tot veneau a țării steaguri, Ca potop ce prăpădește* (EMIN.). <> Fig. *Deodată se aude... Un tropot de cuvinte, potop ropotitor* (ALECS.). **3** Calamitate (naturală sau produsă de om) care provoacă mari distrugeri de bunuri sau de vieți; prăpăd, urgie. *Mare foc și potop a căzut pe capul nostru* (CR.). <> Loc.adv. (*înv.*) *Cu foc și potop* = în mod arzător, disperat. **4** Analog. (*adesea urmat de determ. introduse prin prep. „de”*) Cantitate imensă; număr foarte mare de ființe sau de lucruri; mulțime. *Alt potop de rîsete și de aplauze* (CAR.). • pl. *-uri.* /<slav. **потопъ**.

potopénie *s.f.* Calamitate, prăpăd, urgie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<***potop*** + *-enie*; cf. sl. veche **потопление**.

potopí *vb. IV.* (*pop.*) **1** *tr.* A inunda, a îneca. *Ploile potopeau pămîntul* (CAM.). <> Fig. *Am văzut pe Mitrița ștergîndu-și... obrazul potopit de apele ochilor* (SADOV.). ◆ (*refl.*) A se îneca. *Și aceia se potopesc în mare* (DOC.). **2** *intr.* (*despre ploaie sau despre apa de ploaie*) A cădea în cantitate mare, cu putere, vijelios (înundînd). *Apa potopește de sus gîrlă* (CE. PETR.). **3** *tr.* Fig. A copleși, a invada. *Zăpezile au venit și-au potopit munții* (STANCU). <> (*intr.*) *Din ușa unui restaurant potopi miros de mîncăruri calde* (CE. PETR.). **4** *tr.* A distruge, a nimici. *A bătut și a potopit un corp de 1800 unguri* (BĂLC.). <> (*în imprec.*) *Potopi-te-ar Dumnezeu!* (CIAUȘ.). <> Fig. *Gura ta mă arde așa, Cum mă arde și luna; Sprîncenele mă topesc, Obrajii mă potopesc* (POP.). • prez.ind. *-esc.* /<slav. **потопити**.

potopíre *s.f.* (*pop.*) Acțiunea de *a potopi*; pustiire, distrugere. • pl. *-i.* /v. ***potopi***.

potopít, -ă *adj.* (*pop.*) **1** Care este inundat, înecat. ◆ Fig. Care este copleșit, covîrșit. **2** Care este distrus; pustiit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***potopi***.

potopitór, -oáre *adj.* (*pop.*) **1** Care potopește, care inundă, care distruge. **2** Fig. Care copleșește. *Afară era un soare potopitor* (I. BOT.). • pl. *-ori, -oare.* /***potopi*** + *-tor*.

potór *s.m.* (*în trecut*) Monedă de aramă, a cărei valoare a variat între o jumătate de ban și zece bani sau între o jumătate de groș și doi groși, care a circulat mai ales în Transilvania. • pl. *-i.* și (*reg.*) *potóră s.f.* /<pol. ***poltora***.

potóră *s.f.* v. potor.

potoríță *s.f.* (*reg.*) **1** Nume dat unei vechi monede, cu valoare de 10 sau de 20 de bani. **2** Unitate de măsură pentru volume, egală cu o jumătate de metru cub. • pl. *-e.* /***potor*** + *-iță*.

potóu *s.n.* Linie de plecare și de sosire la alergările de cai sau, gener., la alte curse sportive. • pl. *-uri.* /<fr. ***poteau***.

potpurí *s.n.* v. potpuriu.

potpuríu *s.n.* **1** (*muz.*) Aranjament muzical, alcătuit din fragmente extrase din diferite opere, operete sau melodii cunoscute, fără o strînsă legătură între ele. *Sînt la modă potpuriurile de melodii ale anilor optzeci.* **2** Fig. Amestec de diferite lucruri; amalgam. *Nu știu cît ținu acest potpuri de vedenii* (C. NEGR.). • pl. *-uri.* și *potpurí s.n.* /<fr. ***pot-pourri***.

potrebí *vb. IV.* (*înv.*) **1** *tr., intr.* A (se) distruge, a (se) prăpădi. **2** *tr.* (*bis.*; *compl. indică obiecte de cult*) A sfinți. • prez.ind. *-esc.* /<slav. **потрѣбити**.

potricálă *s.f.* (*înv., reg.*) Unealtă de oțel, cu vîrful ascuțit, cu care se fac găuri la curele, la opinci, în urechile oilor etc. *I-au pătruns și picioarele cu o potricală de her* (DOS.). ◆ Gaură făcută cu această unealtă. • pl. *-e.* și (*înv.*) *petrecálă s.f.* /<rus. ***протыкало***.

potricálí *vb. IV.* (*înv., reg.*) **1** *tr.* A face găuri (cu potricala); a găuri, a perfora. **2** *tr., refl.* Fig. A (se) prăpădi, a (se) distruge. *Mulți voinici se potricăliseră* (ISP.). • prez.ind. *-esc.* /***potricală*** + *-i*.

potricălíre *s.f.* (*înv., reg.*) Acțiunea de *a (se) potricăli* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***potricăli***.

potricălít, -ă *adj.* (*înv., reg.*) Care a fost găurit (cu potricala). • pl. *-ți, -te.* /v. ***potricăli***.

potrívă *s.f., adv.* **1** *s.f.* (*adesea constr. cu vb. ca „a găsi”, „a avea”, „a fi”*) Ființă, obiect etc. care seamănă (și se potrivește) perfect cu cineva sau cu ceva. *Nu și-a găsit în nimenea potrivă* (VLAH.). <> Loc.adj., adv. *Pe* (sau *de*) *potriva...* = pe măsura, asemănător cu..., potrivit cu... <> Loc.adv. (*înv.*) *Într-o potrivă* = la fel, în egală măsură. (*înv.*) *Din potrivă* = din partea opusă, din cealaltă parte. **2** *adv.* (*înv., reg.*) În contra, în opoziție, împotrivă. • și (*înv.*) *protívă s.f.* /<sl. veche **противъ**.

potrivéală *s.f.* (*pop.*) **1** Asemănare, potrivire; concordanță. *Prietenia... își face loc, după potriveala sufletelor* (SADOV.). <> Loc.adj. *Cu potriveală* = care este potrivit, nimerit. <> Expr. *A fi pe potriveala cuiva* = a fi indicat cuiva, a se potrivi cu cineva. **2** Fixare, aranjare a unui obiect într-un anumit fel, pentru a-l face să stea, să fie cum trebuie. **3** Fasonare, ajustare, punere la punct. **4** Coincidență, potrivire. *Potriveala asta... n-a fost la întîmplare* (MIR.). **5** (*tipogr.*) Operație premergătoare tiparului, prin care forma de tipar este reglată și rectificată astfel încît să asigure un tipar

uniform pe întreaga suprafață. **6** Chibzuială, cumpăneală. • pl. *-eli.* /***potrivi*** + *-eală*.

potrivi *vb. IV.* **1** *refl. (recipr.), tr.* A avea sau a face să aibă însușiri comune cu cineva sau cu ceva; a fi sau a face să fie la fel, asemănător etc. cu cineva sau cu ceva; a corespunde unul cu altul. *Potriviți lucrul cu cele ce sînt cunoscute pruncilor* (PETROV.). *Îmi pare bine că ne potrivim și de data asta la gusturi* (CAR.). ◇ Expr. *Ce se potrivește!* = ce are a face! nu se poate!; nu ai dreptate! ◆ A (se) compara pentru a stabili însușirile comune, asemănătoare etc. *De ce... ne chema pe noi, să ne potrivească cu sluga și s-o aleagă mai de preț pe ea?* (VIS.). ◆ *(refl.)* A fi conform cu specificul, felul, cerințele, posibilitățile etc. cuiva sau a ceva. *Să citească ceea ce se potrivea cu predispunerea sa sufletească* (EMIN.). **2** *tr. (compl. indică obiecte)* A pune la locul firesc, nimerit, indicat sau în cel mai bun loc; a pune în poziția cea mai bună; a aranja într-un mod considerat adecvat. *Ridica singură pianul..., ca să potrivească covorul* (BRĂ.). ◇ Fig. *Potrivim șirul de gînduri pe-o sistemă oarecare* (EMIN.). ◆ A împodobi, a dichisi, punînd la locul nimerit, aranjînd cît mai adecvat etc. *Lasă-mă, soro, să te potrivesc* (CAR.). **3** *tr. (compl. indică vorbe, glume etc.)* A spune în locul, la timpul sau în situația (considerată) adecvată. ◇ Zic. *Surdul n-aude, dar le potrivește* v. surd. ◇ Expr. *A o potrivi (ca Irimia* or *ca Ivan)* cu *oiștea-n gard* v. oiște. **4** *refl., tr. (despre obiecte de îmbrăcăminte)* A fi sau a face pe măsura cuiva; a-i veni sau a face să vină bine; a fi sau a face să fie cum se cere. ◆ *(refl.)* A se armoniza, a fi în concordanță cu cineva sau cu ceva. ◇ Expr. *A se potrivi ca mireasa la moară* (sau *ca musca-n lapte, ca scripca cu iepurele*) = a fi nepotrivit; a fi deplasat. *A se potrivi ca nuca-n perete* (sau *în gard*) v. nucă. **5** *tr.* A da forma adecvată, cerută, dorită etc.; a modifica, a transforma (pentru a corespunde cerințelor). *Ziditoriul... le-a potrivit făptura* (CON.). ◆ *(fam.; adesea deprec.)* A alcătui în grabă; a ticlui, a improviza. *Potriveau versurile cu oarecare ușurință* (VLAS.). **6** *tr. (compl. indică de obicei sisteme tehnice)* A face să corespundă pentru a funcționa; a da după...; a regla. *Potrivește ocheanul și se uită* (STANCU). ◆ *(compl. indică instrumente muzicale)* A acorda. *Lăutarii își potriveau zgomotos instrumentele* (REBR.). **7** *tr. (compl. indică substanțe, alimente etc.)* A da proporțiile necesare, cuvenite, cerute; a doza cît trebuie pentru a fi bun. *Ca să iasă pîinea gustoasă toate trebuie să fie potrivite cu chibzuială* (STANCU). ◇ *(refl. pas.) Mîncarea se gustă, se potrivește de sare.* **8** *tr.* A acționa în așa fel încît să ajungă la rezultatul urmărit, dorit; ext. a calcula, a chibzui, a socoti. *Să potrivești totdeauna, cînd este crai nou, să ai parale în pungă* (POP.). ◇ Expr. *A potrivi din gît pe cineva* v. gît. **9** *refl. (constr. cu dat. sau cu determ. introduse prin prep. „la")* A face pe voia cuiva; a se lua după cineva sau după ceva; a da crezare cuiva, a lua în serios pe cineva. *Nu te potrivi... gazetelor* (CAR.). *Sătenii se potriveau la laudele lui* (POP.). **10** *refl. impers.* A se nimeri, a se întîmpla să fie într-un anumit fel. *S-a potrivit să ne înțelegem destul de bine* (SEBAST.). **11** *refl. (înv., reg.)* A se împotrivi, a se opune. • prez. ind. *-esc.* și *(înv.) protiví vb. IV.* /***potrivă*** + *-i*.

potrivíre *s.f.* Acțiunea de *a (se) potrivi* și rezultatul ei. ◇ Loc.vb. *A ridica potrivire* v. ridica.• pl. *-i.* și *(înv.) protivíre s.f.* /v. ***potrivi***.

potrivít[1] *s.n.* Faptul de *a (se) potrivi*. • /v. ***potrivi***.

potrivít[2]**, -ă** *adj.* **1** Care se aseamănă cu altcineva sau cu altceva; care are însușiri comune cu altcineva sau cu altceva; care se armonizează cu cineva sau cu ceva (sau între ei). *Ați fi o pereche cum nu se poate mai potrivită* (REBR.). **2** Care este adecvat, corespunzător, nimerit scopului urmărit; care corespunde în bune condiții unor cerințe, unei situații etc. *Simți că ai ceva de spus și nu găsești forma potrivită* (VLAS.). ◆ *(adv.; de obicei urmat de determ. în dat. sau introduse prin prep. „cu")* Conform cu..., în concordanță cu... *Să ne dea ospitalitatea potrivit cu poziția noastră socială* (BOL.). ◇ *Potrivit datinei* v. datină. ◆ Care este bine ales, indicat, nimerit. *Nu era momentul potrivit pentru a interveni în discuție.* **3** Care este pus, așezat la locul firesc, nimerit, indicat sau în cel mai bun loc; care este aranjat într-un mod considerat adecvat; care este alcătuit, făcut, întocmit conform dorințelor, necesităților etc. *Văzu un moșneag... cu barba potrivită scurt și sură* (CE. PETR.). **4** Care are dimensiunea, intensitatea, valoarea etc. aflate între limita superioară și cea inferioară; care este moderat, temperat, bine proporționat; mijlociu, de mijloc. *Era o femeie naltă..., cu gura mică, cu nasul drept și potrivit* (HOG.). **5** *(despre alimente)* Care este dozat cît trebuie, care este proporționat just. **6** *(înv., reg.)* Care este împărțit în două sau în mai multe părți (egale). • pl. *-ți, -te.* /v. ***potrivi***.

potrivitór, -oáre *adj. (înv.; despre oameni, colectivități umane etc.)* Potrivnic. • pl. *-ori, -oare.* /***potrivi*** + *-tor*.

potrívnic[1]**, -ă** *adj., s.m., s.f. (înv., pop.)* (Persoană) care se aseamănă, se potrivește cu cineva. • pl. *-ci, -ce.* și *(înv.) protívnic, -ă adj., s.m., s.f.* /***potrivă*** + *-nic*.

potrívnic[2]**, -ă** *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană, colectivitate, stat etc. care manifestă împotrivire, rivalitate, adversitate, ură față de cineva sau de ceva, care se află în dispută cu cineva; adversar, dușman, rival. ◆ Persoană, colectivitate, stat etc. care se află în stare de război cu cineva; inamic, vrăjmaș. *Troia e-n mîni la potrivnici* (COȘB.). **2** *adj. (despre oameni, colectivități umane etc.)* Care se împotrivește, se opune; care manifestă o atitudine de adversitate, de dușmănie, de ură față de cineva sau de ceva; *(înv.)* potrivitor. *Stăteau amîndouă supărate și potrivnice* (PRED.). ◆ *(despre colectivități umane, armate, state)* Care se află în stare de război cu cineva. **3** *adj. (despre vreme, fenomene ale naturii etc.)* Care este neprielnic, nefavorabil; care produce neajunsuri; care este greu de suportat. **4** *adj. (despre stări, situații, concepții etc.)* Care este opus, contrar (altei stări, altei situații, altei concepții etc.). *Părerile autorului sînt în unele privinți protivnice părerilor noastre* (GHER.). **5** *adj. (despre locuri, drumuri, străzi etc.)* Care se află în direcție contrară.• pl. *-ci, -ce.* și *(înv.) protívnic s.m., s.f., adj.* /<sl. veche **противьникъ**.

potrivnicíe *s.f.* **1** Împrejurare nepotrivită; obstacol, piedică. *Socotise că e mai bine... să înfrunte de la început toate protivniciile* (CE. PETR.). ◆ Adversitate, ostilitate. **2** Contradicție, opoziție. **3** *(înv.)* Împotrivire, rezistență. ◆ Constrîngere. • pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* și *(înv.) protivnicíe s.f.* /***potrivnic***[2] + *-ie*.

potroácă[1] *s.f. (bot.)* **1** Plantă erbacee, cu tulpina simplă, cu frunzele ovale, cu florile roșietice, dispuse în corimbe, ale cărei vîrfuri florale, amare, sînt folosite în medicină (*Centaurium minus*); fierea-pămîntului, *(pop.)* potrocea, potrocuță. ◇ Expr. *(adv.) A fi potroacă* = a fi foarte supărat. **2** *(reg.)* Albăstriță (*Centaurea cyanus*). **3** *(reg.)* Veninariță (*Gratiola officinalis*). **4** *(reg.)* Ghințură (*Gentiana cruciata* și *punctata*). • pl. *-ce.* și *(reg.) petroácă s.f.* /cf. *potroc*.

potroácă[2] *s.f.* v. potroc.

potróc *s.n.* **1** *(la pl.)* Mărunțaie de pasăre. **2** *(mai ales la pl.)* Ciorbă preparată din mărunțaie de pasăre, acrită cu borș sau cu zeamă de varză. **3** *(în forma „potroacă")* Mîncare prea (ori foarte) acră sau prea (ori foarte) sărată. ◆ *(adj., adv.)* (Care este) foarte acru sau sărat. *Această mîncare este potroacă. Varza s-a făcut potroacă.* **4** *(reg.; în forma „potroacă")* Vin acru. • pl. *-oace.* și *potroácă s.f.* /<rus. ***nompox***, magh. ***patroh***.

potroceá *s.f. (bot.; pop.)* Potroacă (*Centaurium minus*). • pl. *-cele.* /***potroacă***[1] + *-ea*.

potrocí *vb. IV.* v. potroși.

potrocúță *s.f. (bot.; pop.)* Potroacă (*Centaurium minus*). • pl. *-e.* /***potroacă***[1] + *-uță*.

potrónic *s.m.* Monedă poloneză de argint, care a circulat și în țările române, mai ales în Moldova, în sec. 17-18. • pl. *-ci.* /<pol. ***potrójnik***.

potropóp *s.m.* v. protopop.

potropopeásă *s.f.* v. protopopeasă.

potrós *s.n.* v. potroz.

potroși *vb. IV. (reg.)* **1** *tr.* A distruge, a nimici; ext. a omorî. **2** *tr. (în forma „potroci")* A face să dispară. **3** *tr.* A amesteca; a prelucra prin amestecare. **4** *intr.* A trăi greu. • prez.ind. *-esc.* și *potrocí vb. IV.* /<bg. ***nompoша***, ucr. ***nompowumu***.

potróz *s.n.* **1** *(înv., reg.)* Asemănare, potrivire. ◆ Chip, aspect, înfățișare. **2** *(reg.)* Fotografie. • pl. *-uri.* și *potrós s.n.* /etimol. nec.

potsdamián *s.n., adj. (geol.)* **1** *s.n.* Perioadă superioară a cambrianului, tipică Munților Apalași din SUA. **2** *adj.* Care aparține potsdamianului, specific potsdamianului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din potsdamian. • sil. *-mi-an.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***potsdamien***.

poturéi *s.m. pl. (înv., pop.)* Dim. al lui *poturi*. • /***poturi*** + *-ei*.

potúri *s.m. pl.* **1** *(înv., pop.)* Pantaloni largi în partea de sus și strînși pe pulpe (cu obiele), împodobiți cu găitane, purtați, în trecut, de arnăuți și haiduci, iar astăzi de țărani, în unele regiuni ale țării. **2** *(reg.)* Pantaloni țărănești, confecționați din piele tăbăcită de oaie sau de miel. • /<tc. ***potur***.

poțín, -ă *adj., adv.* v. puțin.

poținél, -eă *adj., adv.* v. puținel.

poțiúne *s.f. (farm.)* Medicament lichid care se ia (în doze mici) pe cale bucală. • pl. *-i.* /<fr. ***potion***, lat. ***potio, -onis***.

poucénie *s.f. (bis.; înv.)* **1** Învățătură (religioasă); predică; cazanie. **2** Act, decret (de hirotonire a preoților). • sil. *po-u-.* pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* și *paucénie s.f.* /<slav. **поученіе**.

pound [paund] *s.n.* Livră. • /<engl. ***pound***.

povără *s.f.* **1** Greutate mare (obiect, ființă, grup de obiecte sau de ființe), purtată de cineva sau de ceva; încărcătură, sarcină. *În lumina vînătă se înșira convoiul cu poveri* (CE. PETR.) ◇ Loc.adj. *De povară* = *a)* *(despre animale)* care cară poveri; care este folosit pentru cărat poveri; *b)* *(despre vehicule)* care este destinat transportului de mărfuri. ◇ Expr. *A-și duce povara* = a-și duce greutățile vieții; a-și duce crucea. *(reg.) A-și face povară* = a se sătura. ◆ Spec. *(reg.)* Greutate pe care o simte femeia însărcinată în ultimele luni de graviditate. **2** Fig. Stare, situație etc. care reprezintă o greutate fizică sau morală pentru cineva; obligație, datorie care împovărează situația cuiva. *A dus pe umeri povara ocupației străine* (GAL.). *Fă să nu mai simtă povara disprețului tău* (CA. PETR.). ◆ Muncă (fizică) istovitoare pentru cineva. *Răbdăm poveri, răbdăm nevoi Și ham de cai și jug de boi* (COȘB.). ◆ Spec. Sarcină, misiune grea care impune multe eforturi. ◆ Serviciu greu, care cere muncă deosebită. **3** Fig. Suferință morală; apăsare sufletească. *Povara apăsătoare pe care o purtase în inimă se topi* (PER.). **4** Veche unitate de măsură pentru greutăți, care a variat între 100 și 125 de ocale. **5** *(înv.)* Sumă de o mie (sau de zece mii) de galbeni. **6** *(pesc.; reg.; determ. prin „de sus" sau „de jos")* Sfoară subțire trecută prin ochiurile de la extremitatea oriei. • pl. *-eri,* *(înv., reg.) -ări.* și *(înv., reg.) povoáră s.f.* /cf. slav. **подъвора** „targă".

povarnagíu *s.m. (pop.)* Persoană care lucrează la o povarnă; proprietar al unei poverne; *(înv.)* povîrnar. • pl. *-gii.* /***povarnă***[1] + *-agiu*.

povárnă[1] *s.f.* **1** *(reg.)* Instalație pentru fabricarea rachiului, a țuicii, a spirtului. ◆ Restr. Cazan în care se fabrică rachiu, țuică, spirt. ◆ Ext. Clădire în care se află această instalație. **2** *(înv.; de obicei urmat de determ. introduse prin prep. „de", care arată felul)* Fabrică. *2 poverne de ulei* (DOC.) • pl. *-e, -erne, -erni.* /<bg. ***поварня***.

povárnă[2] *s.f. (reg.)* **1** Acoperiș înclinat al colibei de la stînă. **2** Casă dărăpănată. • /de la ***povîrni***, prin derivare regresivă.

povărnic, -ă *adj. (înv., reg.)* **1** Care are greutate mare; care cîntărește mult. ◆ Fig. Care este o povară pentru cineva. **2** *(despre animale)* Care cară poveri; care este folosit pentru cărat poveri. • pl. *-ci, -ce.* /***povară*** + *-nic*.

povățá *s.f.* **1** Sfat, îndemn dat cuiva sau primit de la cineva, în rezolvarea unei situații (dificile), în adoptarea unei atitudini, în luarea unei hotărîri, pentru atingerea unui scop etc.; povățuire, *(înv.)* povățuială. *Leneșul... Altora le dă poveți, Dar pe sine nu se-nvață* (PANN). ◇ Loc.adj., adv. *De povață* = (care servește cuiva) ca sfat, ca îndemn. ◇ Expr. *(reg.) A pune* (pe cineva) *la povață* = a îndemna (pe cineva) la rău. ◆ *(înv.)* Exemplu, model. **2** *(înv.)* Conducător care îndrumă, sfătuiește; călăuzitor, îndrumător, sfătuitor. ◆ Spec. Călăuză, ghid. **3** *(înv.)* Conducere; comandă; directivă. **4** *(înv.)* Lege; normă cu caracter obligatoriu. • pl. *-e.* și *(pop.) -eți.* /<pol. ***powozié*** „a conduce".

povărós, -oásă *adj. (înv.)* Care este împovărător; copleșitor. • pl. *-oși, -oase.* /***povară*** + *-os*.

povățuí *vb. IV. tr.* **1** A da un sfat în legătură cu rezolvarea unei situații (dificile), cu adoptarea unor atitudini, cu luarea unei hotărîri, pentru atingerea unui scop etc. *O povățuiește pe doamna să se păzească pe drum de răceală* (CAR.). **2** *(înv.; compl. indică oameni)* A călăuzi, a conduce, a îndruma (în viață). ◆ Spec. A

călăuzi pe un drum, într-un loc, la cineva. *Dumnezeu... m-a povățuit de-am nimerit la casa d-tale* (CR.). **3** (*înv.; compl. indică unități militare*) A comanda. **4** (*înv.; compl. indică vehicule, mecanisme etc.*) A manevra, a dirija. **5** (*înv.*) A ordona, a impune; a da o dispoziție. • prez.ind. *-iesc.* /***povață*** + *-ui.*

povățiálă *s.f.* (*înv.*) Povață. • sil. *-ți-ia-*. pl. *-ieli.* /***povățui*** + *-eală.*

povățuíre *s.f.* **1** Faptul de *a povățui.* **2** Concr. Povață. • pl. *-i.* /v. ***povățui.***

povățuitór, -oáre *s.m., s.f.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care povățuiește; îndrumător; sfătuitor; sfetnic. *A avut un povățuitor bun în demersurile lui.* ◆ Fig. Ceea ce servește cuiva drept îndrumător, sfătuitor. **2** *s.m.* (*înv.*) Călăuză (pe un drum, într-un loc, la cineva). **3** *s.m.* (*înv.*) Comandant (de unități militare). *S-au adunat povățuitorii meșterilor cei mari* (DION.). • sil. *-ți-i-*. pl. *-ori, -oare.* /***povățui*** + *-tor.*

povedí *vb. IV.* **1** *refl.* (*înv., reg.*) A-și pierde echilibrul; a merge clătinîndu-se, fiind pe punctul de a cădea. ◆ (*reg.*) A cădea de oboseală. **2** *tr.* (*reg.; despre lacrimi, sînge; compl. indică oameni*) A podidi. • prez.ind. *-esc.* și *povidí vb. IV.* /<sl. veche **подъвести, -ведѫ**.

poveleánie *s.f.* v. povelenie.

povelénie *s.f.* (*înv.*) Ordin, poruncă; dispoziție; lege; regulă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *poveleánie, povolénie s.f.* /<slav. **повелѣнiе**.

povelí *vb. IV. tr.* (*înv.*) A ordona, a porunci; a dispune. ◆ A decide, a hotărî. • prez.ind. *-esc.* /<slav. **повелѣти**.

povéscă *s.f.* (*rus. înv.*) Raport. • /<rus. ***повестка***.

povestár *s.m.* (*înv., reg.*) Povestitor. • pl. *-i.* /***poveste*** + *-ar.*

povestáș *s.m.* (*înv., reg.*) Povestitor. • pl. *-i.* /***poveste*** + *-aș.*

povéste *s.f.* **1** Relatare, expunere a unui eveniment, a unui șir de fapte sau de evenimente, într-o desfășurare gradată; spec. narațiune literară. *Ne place a asculta povești frumoase din vremurile trecute* (C. NEGR.). ◇ Expr. *A sta* (sau *a se apuca*) *de* (sau *la*) *povești* (ori *poveste*) sau *a se pune la povești, pop., fam., a sta* (sau *a umbla*) *în povești* (ori *de-a poveștile*) = a sta de vorbă cu cineva (îndelung sau prea mult timp) despre lucruri mărunte, puțin importante. *A ajunge* (sau *a fi, a se face, a rămîne*) *de poveste* (*în țară*) = *a*) a ajunge (sau a fi, a se face, a rămîne cunoscut, renumit, vestit pentru o faptă (reprobabilă) ieșită din comun; *b*) a se face de rîs. *Nici poveste* = *a*) nici vorbă, nici pomeneală; *b*) nu este adevărat. *A-i merge* (sau *a i se duce cuiva*) *vestea și povestea* = a i se duce faima; a deveni cunoscut printr-un fapt (deosebit, ieșit din comun, negativ etc.). (*înv.*) *A fi de poveste și de veste* = a deveni renumit; a fi demn de povestit. *A nu zice nici vorbă, nici poveste* = a nu spune nimic. *A face* (pe cineva) *de poveste* v. face. ◇ Fig. *Tihnit, ascult a gîndului poveste* (VLAH.). ◆ Spec. Expunere a unor fapte, evenimente istorice, în ordine cronologică; cronică, letopiseț. **2** (*de obicei urmat de determ. în gen.*) Relatare a faptelor, a întîmplărilor etc. din viața cuiva; întîmplare, șir de întîmplări, de fapte din viața cuiva. *De trei zile își spune povestea vieții-ntrege* (EMIN.). **3** Ceea ce se discută, se relatează, se povestește; ext. fapt, întîmplare; eveniment; problemă. *E o poveste foarte nostimă cu telegrama aceasta* (CE. PETR.). *E o poveste veche și pe care n-o știe nimeni* (H. LOV.). ◇ *Poveste cu cocoșul roșu* v. cocoș. ◇ Expr. *Ce* (*mai*) *veste-poveste?* sau *ce veste? ce poveste?* = ce mai e nou? ce se aude? *Așa e* (sau *ți-e, ți-a fost*) *povestea?* = (*de obicei interog.*) așa stau lucrurile? asta e situația? **4** (*lit.*) Specie în proză a epicii (populare), în care se relatează întîmplări fantastice ale unor personaje imaginare (transfigurate din viața reală). ◇ Expr. *Ca în* (sau *din*) *poveste* (ori *povești*) = foarte frumos; minunat; miraculos. ◇ Fig. *Izvoarele povești ne-au spus, Țesute-n mreji de lună* (PILL.). ◆ Himeră, iluzie, vis. **5** Fapt, întîmplare, afirmație născocită, inventată, neadevărată; născocire, scornitură. *Voi povesti lucru cum este Și vă încredințez că nu-i poveste* (BUD.). **6** (*pop.*) Proverb, zicătoare. ◇ *Povestea vorbei* (sau *a cîntecului, reg., ăluia, celuia*) = *a*) expresie des folosită, devenită proverbială; *b*) vorba ceea, cum se spune. • pl. *-ești.* /<slav. **повѣсть**.

povestí *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică fapte, întîmplări, basme, anecdote etc.*) A expune, a relata, a face cunoscut detailat și într-o desfășurare gradată; a istorisi, a nara. ◇ (*intr.*) *Mi-au povestit luptătorii... despre acest cîmp al Mărășeștilor* (SAHIA). ◇ (*refl. impers.*) *A fost odată ca niciodată, că de n-ar fi nu s-ar mai povesti* (ISP.). *Se povestesc despre tine minuni* (VIN.). ◇ (*refl. recipr.*) *Cîte nu ne povestirăm Stînd alături la masă?* (GOGA). ◇ Expr. *A povesti din fir pînă-n ață* v. ață. ◇ Fig. *Norii... povestesc încet, cîte o întreagă după-amiază, o singură întîmplare de dragoste* (BOGZA). ◆ A înfățișa, a ilustra prin imagini. **2** *intr.* (*pop.; fam.*) A sta de vorbă cu cineva; a sta la taifas; a conversa, a discuta, a pălăvrăgi. **3** *tr.* (*pop.; compl. indică oameni*) A ponegri, a defăima, a denigra. **4** *tr., intr.* (*înv., reg.*) A face cunoscut. ◆ (*bis.*) A propăvădui; a predica. **5** *intr.* (*reg.*) A prevesti (de rău); a cobi. • prez.ind. *-esc.* /***poveste*** + *-i.*

povestioáră *s.f.* Dim. al lui *poveste.* • sil. *-ti-oa-*. pl. *-oare.* /***povesti*** + *-ioară.*

povestíre *s.f.* **1** Acțiunea de *a povesti* și rezultatul ei. **2** (*lit.*) Narațiune literară de dimensiuni relativ reduse, în care structura epică se construiește pe un fond liric. ◇ *Povestire cu cheie* v. cheie. ◆ Basm. **3** (*bis.; reg.*) Predică. • pl. *-i.* /v. ***povesti.***

povestít *s.n.* Faptul de *a povesti.* • /v. ***povesti.***

povestitór, -oáre *s.m., s.f* **1** Persoană care povestește ceva; persoană care știe să povestească frumos; narator, (*înv., reg.*) povestar, povestaș. **2** Autor de povești. • pl. *-ori, -oare.* /***povesti*** + *-tor.*

povestuí *vb. IV.* (*înv.*) **1** A arăta, a indica. **2** (*bis.*) A propovădui; a predica. • prez.ind. *-iesc.* /***poveste*** + *-ui.*

povidí *vb. IV.* v. povedi.

povídlă *s.f.* (*alim.; reg.*) Magiun. • pl. *-e.* /<ucr. ***повидло***, pol. ***powidła***.

póvilă *s.f.* **1** Curea care trece pe sub coada calului, fixînd șaua sau hamul. **2** (*reg.; în formele „pofil", „pofilă"*) Funie cu care se leagă capul unui animal domestic de picior, pentru a nu fugi. • pl. *-e, -i.* și (*reg.*) *pófil s.n., pófilă s.f.* /<ucr. ***повiле***; cf. pol. *pochyla.*

povinuí *vb. IV. refl.* (*înv.*) A se supune cuiva. • prez. ind. *-iesc.* /<slav. **повиновати сѧ**.

povîrnár *s.m.* (*înv.*) Povarnagiu. • pl. *-i.* /***povarnă***[1] + *-ar.*

povîrneálă *s.f.* (*reg.*) **1** Înclinare într-o parte, aplecare cu tendință de prăbușire. **2** Pantă a acoperișului unei case. ◆ Acoperiș înclinat al unei colibe, al unei stîne etc. **3** Adăpost la stînă, unde se mulg oile. • pl. *-eli.* /***povîrni*** + *-eală.*

povîrní *vb. IV.* **1** *refl.* (*mai ales despre obiecte*) A se lăsa într-o parte (din poziția verticală); a se apleca, a se înclina. *Trăsura... se povîrni și se răsturnă* (BOL.). **2** *refl.* (*mai ales despre oameni*) A se îndoi de la mijloc (înainte de a cădea). ◆ A se încovoia de bătrînețe; a se gîrbovi. **3** *refl.* A cădea (brusc, cu violență, cu zgomot) de la o înălțime oarecare, rostogolindu-se, rănindu-se etc.; a se prăbuși, a se prăvăli. **4** *refl.* (*despre terenuri, forme de relief, drumuri etc.*) A se întinde sau a coborî în pantă. *Grădina... se povîrnea pînă într-o baltă de trestii* (MACED.). **5** *intr.* Fig. (*reg.; despre oameni; urmat de determ. numerice introduse prin prep. „pe", „la"*) A merge pe... *Să m-adăști la patru ani; Cînd oi povîrni pe zece Să-ți fie inima rece!* (POP.). • prez.ind. *-esc.* și (*înv., reg.*) *pohîrní vb. IV.* /<srb. ***povrnuti.***

povîrníre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *povîrni* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***povîrni.***

povîrníș *s.n.* (*geomorf.*) Parte înclinată sau abruptă a unei înălțimi; coastă (de deal sau de munte) abruptă; loc în pantă; pantă, (*pop.*) prăvăliș, (*înv.*) povîrnitură. • pl. *-uri.* și (*înv., reg.*) *pohîrníș, povîrș s.n.* /***povîrni*** + *-iș.*

povîrnít, -ă *adj.* **1** (*mai ales despre obiecte*) Care este lăsat într-o parte (din poziția verticală); care este aplecat, înclinat. *Se vedea gîrliciul povîrnit al pivniței* (ODOB.). **2** (*despre terenuri, forme de relief, drumuri etc.*) Care este orientat în pantă; care formează un povîrniș. *La locurile povîrnite, boii alunecau învălmășindu-se* (SADOV.). • pl. *-ți, -te.* și (*înv., reg.*) *pohîrnít, -ă adj.* /v. ***povîrni.***

povîrnitúră *s.f.* (*înv.*) **1** Povîrniș. **2** Loc prăpăstios. • pl. *-i.* și *pohîrnitúră s.f.* /***povîrni*** + *-tură.*

povîrș *s.n.* v. povîrniș.

povîrtí *vb. IV.* (*reg.*) **1** *tr.* (*compl. indică funii, sfori*) A înfășura sau a lega în jurul unui par, unui lemn. **2** *tr.* A apleca, a înclina. **3** *intr.* Fig. (*urmat de determ. numerice introduse prin prep. „pe"*) A merge pe... • prez.ind. *-esc.* și *povortí vb. IV.* /<bg. ***повъртя***.

povoáră *s.f.* v. povară.

povód[1] *s.n.* Loc.adj. (*reg.*) *În* (sau *de*) *povod* = (*despre cai*) care este dus de căpăstru; care este prins (la căruță) alături de calul de la oiște. ◇ Expr. *A lua vitele în pohod* = a mîna vitele, ducîndu-le de frînghie. *A lua* (pe cineva) *în povod* = a-și bate joc de cineva. • pl. *-uri.* și *pohód s.n.* /<rus. ***повод***, srb. ***povod***.

povód[2] *s.n.* (*înv.*) Cauză, motiv, pricină. • pl. *-uri.* /<rus. ***повод***.

povódnic *s.m.* (*înv., reg.*) **1** Cal dus de căpăstru. **2** CAL rotaș. **3** Cal de călărie. • pl. *-ci.* și *povólnic, pohódnic,* (*înv.*) *povótnic s.m.* /***povod***[1] + *-nic*; cf. srb. *povodnik.*

povói[1] *s.n.* v. puhoi[1].

povoí[2] *s.n vb. IV.* v. puhoi[2].

povoiáiă *s.f.* v. pohoială.

povolénie *s.f.* v. povelenie.

povólnic *s.m.* v. povodnic.

povortí *vb. IV.* v. povîrti.

povótnic *s.m.* v. povodnic.

poxvírus *s.n.* (*biol.*) Familie de virusuri care conțin ADN și infectează omul, animalele, păsările și insectele. • pl. *-uri.* /<fr., engl. ***poxvirus***.

pozá *vb. I.* **1** *intr.* A-și impune o anumită atitudine, comportare (studiată, afectată), pentru a face impresie, pentru a epata. *Tăcea, pozînd în om superior* (TEOD.). **2** *intr.* A sta într-o poziție favorabilă, expresivă, pentru a fi pictat, fotografiat etc. *Toate prietenele și cunoscutele se îmbulzeau să-mi pozeze* (CA. PETR.). **3** *tr., refl.* (*fam.*) A (se) fotografia. *Ne-am pozat în fața cascadei.* **4** *intr.* (*tehn.*) A așeza; a dispune; a monta. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***poser***.

pozáre *s.f.* Acțiunea de *a poza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /<v. ***poza***.

pozát, -ă *adj.* (*fran.; despre oameni*) Care este calm, măsurat. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***posé***.

pózǎ *s.f.* **1** Atitudine, comportare (studiată, afectată) pe care cineva și-o impune pentru a face impresie, pentru a epata; gener. atitudine; ținută; poziție specifică. *Toată semeția lui e pozǎ și minciunǎ* (CA. PETR.). ◆ Spec. Mod specific de a sta. *Profesorii stau jos, după poza turcească, pe dalele de marmoră* (RALEA). **2** Poziție favorabilă, expresivă pe care o are modelul care pozează. **3** (*fam.*) Fotografie. *Pozele din rame vechi au întinerit* (PILL.). **4** (*pop.*) Ilustrație; reproducere. *Primești... cărți poștale cu poze de amor* (CAR.). **5** (*constr.*) *Poza căii* = mod de construcție a suprastructurii liniei de cale ferată, în funcție de tipul șinei, de lungimea panourilor, de felul și de numărul de traverse ale unui panou; ansamblul operațiilor de așezare a traverselor pe patul căii ferate și de fixare a șinelor pe traverse. *Poza cablului* = ansamblul operațiilor de așezare (în pămînt sau pe fundul unei ape) a unui cablu de linie electrică. • pl. *-e.* /<fr. ***pose***.

pozeur, -ă [po'zœr] *s.m., s.f., adj.* (*fran.*) (Persoană) care pozează, care caută să epateze sau să se evidențieze printr-o atitudine, comportare studiată, afectată. • pl. *-i, -e.* și *poséur, -ă s.m., s.f., adj.* /<fr. ***poseur***.

pozitív, -ă *adj., s.n.* **I** *adj.* **1** (*mat.; despre numere, mărimi scalare etc.*) Care este mai mare decît zero (sau egal cu zero); care se notează în scris cu semnul plus (+). ◇ *Semn pozitiv* = semnul plus (+), care este folosit pentru caracterizarea numerelor, mărimilor scalare etc. pozitive. **2** (*despre electricitate, sarcini electrice*) Care este de același fel cu sarcina nucleelor atomice sau cu sarcina dobîndită de un baston de ebonită prin frecare cu o bucată de postav. ◆ (*despre polii unei surse electrice*) Prin care iese curentul electric. ◇ *Pol electric pozitiv* v. pol. ◆ (*despre electrozii sau bornele receptoarelor electrice*) Care se leagă la polul pozitiv al sursei electrice. **3** Care se întemeiază pe fapte, pe date concrete, pe realități, pe observații, pe constatări; care este autentic, cert, sigur; adevărat, real. ◇ *Științe pozitive* = științe experimentale. *Religie pozitivă* = religie acceptată oficial într-o țară și existentă ca atare. (*jur.*) *Drept pozitiv* = totalitatea normelor juridice scrise, caracteristice unei formațiuni sociale, unei epoci, unei țări, emanate de organele statului. **4** (*despre oameni*) (Care dovedește simț) practic, realist; care face dovadă de realism; care se bazează pe practică. *Era o femeie bună la suflet, însă pozitivă, luînd viața așa cum este, incapabilă de a o înfrumuseța cu drame* (CĂL.). **5** Care exprimă, conține o afirmație sau o aprobare; care afirmă ceva; care are (sau conferă) un

sens afirmativ. **6** (*în opoz. cu „negativ”*) Care are însușiri bune; care nu produce rău; care se recomandă prin calitățile sale; care este demn de imitat, de urmat; care este folositor, valoros. *Cred că Taine exagerează și partea pozitivă și cea negativă a lui Balzac* (GHER.). ◇ (*adv.*) *Îl influențează pozitiv în tot ce face.* **7** (*gram.*) *Grad pozitiv* (și *subst. n.*) = formă a adjectivului sau a adverbului cu ajutorul căreia se exprimă însușirea unui obiect sau a unui proces privite izolat, fără referire la alte obiecte sau procese. **8** (*chim., biol.; despre unele reacții ale anticorpilor*) Care se produce în prezența antigenului sub influența și în prezența căruia a luat naștere. **9** (*med.; despre analize medicale*) Care confirmă prezența în organism a unui anumit agent (patogen). **II** *s.n., adj.* (Imagine fotografică) la care distribuția luminii și a umbrei corespunde celei reale; ext. (placă, film, hîrtie fotografică) pe care s-a obținut o asemenea imagine. *Pozitiv fotografic.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***positif***, lat. ***positīvus, -a, -um***.

pozitivísm *s.n.* **1** (*filos.*) Sistem filosofic din sec. 19-20, întemeiat de A. Comte, care consideră că toate activitățile filosofice și științifice trebuie să aibă loc numai în cadrul analizei faptelor reale, verificate prin experiență. **2** (*log.*) *Pozitivism logic* = spectru de idei caracteristic Cercului de la Viena, avînd trăsătură distinctivă sistematizarea empirismului conceptual oferit de cercetările moderne din logică și matematică. **3** (*jur.*) Curent în știința dreptului contemporan, care admite numai existența dreptului pozitiv, combătînd orice tendință metafizică. **4** (*lit.*) Denumire dată acelor tendințe critice care adoptă metodele scientiste în cercetarea literară. ◆ Modalitate de creație literară care tinde să reproducă realitatea în faptele ei concrete, adesea în stare brută, netipizată. **5** Interes exagerat pentru problemele practice, materiale; tendință de a lua în considerare și de a urmări numai avantajele imediate (și personale). • /<fr. ***positivisme***.

pozitivíst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al pozitivismului. **2** *adj.* Care aparține pozitivismului sau pozitiviștilor, care se referă la pozitivism sau la pozitiviști. **3** *adj.* Care este legat de realitatea concretă, de fapte; realist. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***positiviste***.

pozitivitáte *s.f.* Caracter pozitiv. ◇ Loc.adv. (*înv.*) *Cu pozitivitate* = în mod sigur, cu exactitate. • /<fr. ***positivité***.

pozitrón *s.m.* (*fiz.*) Particulă elementară, întîlnită rar în natură, care are masa egală cu a electronului și a cărei sarcină electrică este pozitivă și egală în valoare absolută cu sarcina electronului. • pl. *-i.* /<fr. ***positron***, germ. ***Positron***.

pozitróniu *s.n.* (*fiz.*) Formație instabilă, alcătuită dintr-un electron și un pozitron, care gravitează împreună în jurul centrului de masă comun. • /<fr., engl. ***positronium***.

poziție *s.f.* **1** Mod, fel în care este așezat, situat cineva sau ceva în spațiu (în raport cu altcineva sau altceva); concr. loc, punct etc. în care este așezat sau situat cineva sau ceva, (*înv.*) pusătură, pusoare. *Poziția unei vile.* ◆ Spec. (*muz.*) Loc pe portativ ocupat de o notă sau de o cheie; loc în care sînt atinse cu degetele coardele unui instrument. ◆ Spec. (*econ.*) Fiecare dintre operațiile înscrise într-un cont contabil; loc pe care îl ocupă aceste operații în cont. ◆ Spec. (*lingv.*) Loc pe care îl ocupă un sunet sau un grup de sunete într-un cuvînt. ◇ *Poziție moale* v. moale. ◆ Spec. Loc, unghi din care cineva sau ceva este sau poate fi privit; unghi. *O privi a doua oară din altă poziție* (SADOV.). ◆ Raport, relație care există între două obiecte, ființe, fenomene etc. **2** (*milit.*) Teren, loc pe care sînt așezate trupele pe front sau vasele de război pe mare, care este ales ca bază de atac sau ca linie de apărare. ◇ *Poziție de tragere* = loc (special amenajat) de unde o subunitate de infanterie sau de artilerie, de aruncătoare de mine, de mitraliere navale etc. execută tragerile. *Poziție-cheie* = poziție strategică foarte importantă. ◆ Ext. Loc desemnat fiecărui vînător la vînătoarea cu hăitași. **3** Ținută a corpului sau a unei părți a lui; mod, fel în care se stă cu corpul sau cu o parte a lui. *Poziția ideală a transportului unui accidentat este cea culcată* (BEL.). ◇ *Poziție de tragere* = *a*) mod în care stă trăgătorul în timpul (sau în vederea) tragerii; *b*) fel în care trăgătorul își orientează gura de foc în vederea unei trageri eficiente. (*med.*) *Poziție ortostatică* v. ortostatic. *Poziție pelviană* v. pelvian. ◆ Spec. (*mai ales în legătură cu vb. „a lua”*) Atitudine dreaptă și nemișcată a corpului, cu mîinile lipite de trup, care este reglementară în armată, în anumite sporturi etc. ◆ Spec. Fiecare dintre atitudinile principale ale corpului, prevăzute de regulamentele militare (de instrucție). ◇ Expr. *A lua* (sau *a sta, a se ține în*) *poziția de drepți* v. drept. **4** Situație, stare, împrejurare în care se găsește cineva sau ceva. *Nu păreau jigniți de poziția umilitoare în care se aflau* (SADOV.). ◆ Spec. Situație (înaltă) pe care o deține cineva în ierarhia socială; rang, treaptă (înaltă). *Ministerul nu a putut trece cu vederea poziția socială a lăuzei fostului său slujbaș* (KLOP.). **5** Fig. Mod de a reacționa, de a se comporta etc. într-o împrejurare dată. *În discuții a avut o poziție prea categorică.* ◇ Expr. *A lua poziție* = a-și exprima ferm punctul de vedere. *A sta* (sau *a rămîne, a se menține*) *pe poziție* = a-și menține cu fermitate opiniile, hotărîrile. *A se găsi pe poziții opuse* (sau *pe aceeași poziție*) = a fi de păreri contrare (sau de aceeși părere). **6** Loc.adj. (*pop.*) *În poziție* = (*despre femei*) care este gravidă. **7** *Control de poziție* v. control. • pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* și (*înv.*) *poziții*úne *s.f.* /<fr. ***position***, lat. ***positĭo, -onis***, germ. ***Position***.

poziționá *vb. IV. tr.* (*compl. indică obiecte, scule etc.*) A așeza într-o anumită poziție, direct sau prin intermediul unui sistem tehnic. • sil. *-ți-o-.* prez. ind. *-ez.* /<fr. ***positionner***.

poziționál, -ă *adj.* **1** Care aparține poziției, care se referă la poziție. **2** (*lingv.; despre sunete sau grupuri de sunete*) Care are o anumită poziție într-un cuvînt. • sil. *-ți-o-.* pl. *-i, -e.* ***/poziț*iune** + *-al*.

poziționáre *s.f.* Acțiunea de *a poziționa* și rezultatul ei. • sil. *-ți-o-.* pl. *-ări.* /v. ***poziționa***.

poziționér *s.n.* (*tehn.*) Dispozitiv care permite orientarea și menținerea ansamblelor de piese metalice într-o anumită poziție. • sil. *-ți-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***positionner***.

pozițiúne *s.f.* v. poziție.

poslușánie *s.f.* v. poslușanie.

poznáș, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Căruia îi place să facă farse, glume, pozne; glumeț, mucalit, șugubăț. *Dar poznașă mai ești la vorbă! Vorbești numai în tîlcuri, să nu te mai priceapă nimeni* (POP.). ◇ (*subst.*) *Doamne, mare poznaș îi, cît îi de bătrîn* (ALECS.). ◆ (*despre manifestări, acțiuni etc. ale oamenilor*) Care provoacă hazul; amuzant, hazos, nostim. ◆ (*adv.*) În mod amuzant, nostim. **2** Care iese din comun; bizar, ciudat, curios, straniu. *Ce idei poznașe ai cîteodată, madam Franț!* (ALECS.). ◆ Ext. Care este interesant. ◆ Care produce neplăceri; buclucaș. **3** (*înv., reg.; despre bărbați*) Care este afemeiat, ușuratic. **4** (*reg.*) Care este periculos, primejdios. • pl. *-i, -e.* ***/poznă*** + *-aș*.

póznă *s.f.* **1** Faptă, vorbă, situație, întîmplare etc. care stîrnește veselie, haz, rîs. **2** Situație, întîmplare, faptă etc. care iese din comun; bizarerie, ciudățenie, curiozitate. *De cînd maica m-a făcut n-am văzut așa poznă* (SADOV.). ◇ Expr. (*reg.*) *A face poznă* = a face senzație; a face o impresie deosebită. **3** Întîmplare, situație regretabilă, care produce cuiva un rău, un necaz, un neajuns, o nenorocire; belea, bucluc. *De pădurea cea bătrînă să nu te-atingi, că-i poznă* (CR.). **4** (*de obicei constr. cu vb. „a face”*) Faptă nesocotită (cu consecințe lipsite de gravitate) făcută cuiva; greșeală, boroboață, trăsnaie. *Patru polițiști au arestat... pe un necăjit care a făcut o poznă la un cinematograf* (SADOV.). **5** Păcăleală (cu consecințe lipsite de gravitate) făcută cuiva; farsă jucată cuiva. *Nică era băiat de tot hazul, știa să facă o mulțime de pozne* (SLAV.). • pl. *-e.* /<germ. ***Possen***.

pozní *vb. IV.* (*reg.*) **1** *tr., refl.* A (se) nenoroci (în urma unui accident). **2** *refl.* A se face de rîs. **3** *intr.* A face scandal. **4** *refl.* A se uimi, a se minuna. • prez.ind. *pozn, -esc.* ***/poznă*** + *-i*.

pozologíe *s.f.* v. posologie.

pozométru *s.n.* (*fotogr.*) Exponometru. • pl. *-e.* /<fr. ***posomètre***.

pozunár *s.n.* v. buzunar.

pozvolénie *s.f.* (*înv., reg.*) Permisiune, încuviințare. • pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* /<pol. ***pozwolenie***, rus. ***позволение***.

pozvolí *vb. IV. tr.* (*înv., reg.*) A permite, a încuviința, a îngădui. • prez.ind. *-esc.* /<pol. ***pozwolić***, ucr. ***позволити***, rus. ***позволить***.

pr *interj.* (*de obicei pronunț. cu „r” prelungit*) **1** Cuvînt care imită zgomotul, trosnetul produs de un corp, de un material etc. care se rupe. **2** (*pop.*) Cuvînt cu care se opresc (sau se pornesc) caii sau se strigă la oi. • /onomat.

pracrít *s.n.* (*lingv.*) Fiecare dintre limbile comune, derivate din sanscrită și vorbite în vechea Indie, din care s-au format limbile indo-ariene. • /<fr. ***prakrit***; cf. sanscr. *prakrita* „popular”.

práctic, -ă *adj., s.f.* **I** *adj.* **1** Care se poate executa sau efectua în mod concret (corespunzător nevoilor reale ale existenței); care se verifică în realitate; care se poate aplica în viață; care se bazează pe experiența vieții reale; care este legat de realitate, de nevoile concrete ale vieții de fiecare zi. *Fusese destinat să facă studii fără nici o utilitate practică* (CĂL.). ◇ *Adevăr practic* v. adevăr. *Ateism practic* v. ateism. ◆ Care este ingenios, eficace, util, servind necesităților zilnice; care este ușor de întrebuințat; care este comod sau economicos. *Aparatele electrice casnice sînt deosebit de practice.* **2** (*despre oameni*) Care știe să aplice cunoștințele tehnice dobîndite în viața de fiecare zi; care are simțul realității, capacitatea de a se adapta la situații concrete (pentru a-și apăra interesele materiale, pentru a trage foloase etc.). *Teodor, care era practic, a propus să luăm tramvaiul* (BRĂ.). ◆ Care este îndemînatic, priceput. ◆ (*despre manifestări, acțiuni etc. ale oamenilor*) Care vădește, trădează pe omul practic. ◇ *Sens practic* v. sens. *Simț practic* v. simț. **3** (*înv.; despre oameni*) Care practică o meserie. **II** *s.f.* **1** Activitate prin care se execută, se aplică ceva în mod concret (corespunzător nevoilor reale ale existenței); aplicare a cunoștințelor teoretice în viața de fiecare zi; ext. experiență (de viață) acumulată în urma unei asemenea activități; aplicare experimentală a unei teorii; praxis. *Medicina e practică, nu teorie* (CĂL.). ◇ Loc.adv. *În practică* = în mod concret, în realitate. ◇ Expr. *A pune în practică* = a aplica. ◆ Deprindere, pricepere, îndeminare (obținută prin exerciții, uz etc.). **2** Activitate concretă (pe teren) de verificare și de completare a cunoștințelor teoretice dobîndite într-un domeniu oarecare. ◆ Stagiu pe care un student sau un elev îl face într-o întreprindere, într-o instituție, pe teren etc., pentru a se perfecționa (dobîndind cunoștințe practice) sau pentru a-și îmbogăți cunoștințele acumulate. **3** Exercitare a unei profesiuni; predare a unei discipline. **4** Procedeu folosit pentru a realiza efectiv un lucru sau pentru a atinge un scop. ◆ (*jur.*) Procedură. ◇ *Practică judiciară* = ansamblu al soluțiilor date de instanțele judecătorești în rezolvarea unor litigii concrete sau în activitatea de îndrumare a instanțelor judecătorești subordonate. **5** (*mai ales la pl.*) Ceremonie, manifestare exterioară care este specifică unui cult, unei credințe, unor uzanțe etc. *Practici religioase.* • pl. *-ci, -ce.* /<lat. ***practĭcus, -a, -um***, ngr. ***πρακτικός, πρακτική***, fr. ***pratique***, germ. ***Praktik, praktisch***.

practicá[1] *s.f.* (*înv.*) **1** Proces-verbal. **2** (*nav.*) Permisiune de trafic dată unui vapor; autorizație de a face negoț (cu navele). • pl. *-ale.* /<ngr. (*tá*) ***πρακτικά*** „acte”, pl. lui *πρακτικόν* „proces-verbal”.

practicá[2] *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică teorii, concepții, cunoștințe etc.*) A pune în aplicare; ext. a folosi, a utiliza. *Vulgariza... ceea ce alții au descoperit și practicat* (I. ION.). **2** (*compl. indică meserii, profesii, îndeletniciri etc.*) A se ocupa cu...; a exercita, a profesa. *Încercase... să practice avocatura* (BRĂT.). ◇ (*refl. pas.*) *Se mai practicau... vînătorile cu ogari* (SADOV.). ◇ Expr. *A practica sportul...* v. sport. **3** A face, a executa; a efectua. *Intervenția neurochirurgicală practicată la timp poate fi salvatoare.* **4** (*compl. indică ceremonii, dogme, cerințe de cult*) A respecta (cu strictețe). • prez.ind. *práctic.* /<fr. ***pratiquer***, după *practică*.

practicábil, -á *adj., s.n.* **1** *adj.* Care se poate folosi, executa sau realiza în mod concret; de care cineva se poate folosi efectiv. ◆ (*despre idei, metode etc.*) Care poate fi pus în practică. **2** *adj.* (*despre locuri, drumuri etc.*) Pe unde se poate merge sau trece (relativ) ușor (fără pericol sau dificultăți); accesibil. **3** *s.n.* Podium mobil pe care se poate sta sau pe care se poate trece, folosit pentru a realiza pe o scenă o diferență de nivel. ◆ (*cinemat.*) Platformă mobilă pe care sînt instalate camera de luat vederi și proiectoarele care înregistrează un spectacol, o scenă de film etc. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***practicable***, germ. ***praktikabel***.

practicabilitáte *s.f.* Calitatea de a fi practicabil. • /*practicabil* + *-itate.*

practicánt, -ă *s.m., s.f.* **1** Persoană care îndeplinește un stagiu de practică, lucrînd ca începător într-o întreprindere, într-o instituție etc. (pentru a se perfecționa într-o profesie, prin completarea cunoștințelor teoretice cu noțiuni practice). **2** Cea mai mică funcție administrativă în vechea ierarhie a funcționarilor începători. ◆ Salariat care execută o muncă de ajutor pe lîngă un specialist. **3** Persoană care practică o meserie, o profesie etc. <> (*adj.*) *Avocat practicant.* • pl. *-ți, -te.* /<germ. ***Praktikant.***

practicáre *s.f.* Acțiunea de *a practica* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***practica.***

practician, -ă *s.m., s.f.* **1** Specialist (mai ales medic) care dovedește o pregătire practică foarte bună, avînd o experiență îndelungată. **2** Persoană care are înclinare mai mult spre latura practică a meseriei sau a specialității sale. • sil. *-ci-an.* pl. *-cieni, -ciene.* /<fr. ***praticien,*** după *practică.*

practicísm *s.n.* **1** Simț, spirit practic. **2** Înclinare (exagerată) spre activitatea practică. • /***practică*** + *-ism.*

practicíst, -ă *adj.* Care aparține practicismului, care se referă la practicism. • pl. *-iști, -iste.* /***practic*** + *-ist.*

practicitáte *s.f.* Înclinare spre activitatea practică. • /***practic*** + *-itate.*

practicós, -oásă *adj.* (*înv.; despre oameni*) Care are multă practică într-o meserie, într-o profesie etc.; care este experimentat. • pl. *-oși, -oase.* /<ngr. ***πρακτικός.***

practisí *vb. IV. intr.* (*înv.*) A face practică (pentru a acumula cunoștințe). • prez.ind. *-esc.* /***practică*** + *-isi.*

practisít, -ă *adj.* (*înv.; despre oameni*) Care are multă practică într-o meserie, într-o profesie etc.; care este experimentat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***practisi.***

prádă *s.f.* **1** Jefuire (prin devastare, prin distrugere), deposedare de bunuri (prin mijloace violente); furt, jaf. **2** Concr. Totalitatea bunurilor (materiale) luate prin jaf, în timp de război; captură. *După prada Troadei, Enia... se mută... în Țara Veneției* (MOXA). *Împărți între ostași bogata pradă surprinsă în tabăra inamicului* (HASD.). <> Loc.vb. (*înv.*) *A face pradă* = a prăda. ◆ Gener. Orice bun (material) obținut cu forța de la cineva. *Prada a fost mai mare, căci oamenii au luat și-un butoiaș cu țuică* (PAS). ◆ Colect. (*înv.*) Robi de război. ◆ (*înv.*) Stare, condiție de rob de război. **3** Persoană luată, răpită, care a ajuns în puterea cuiva. *Dă-mi fata! am zis turbat, e prada mea* (CĂL.). <> Expr. *Pradă* (sau *prada, în prada*) *cuiva* (ori *a ceva*) = în stăpînirea cuiva sau, ext., a unui sentiment, a unei idei etc.; dominat de cineva (sau de ceva); la discreția cuiva (sau a ceva). *A arunca* (pe cineva) *pradă mizeriei* (ori *foamei*) v. arunca. **4** Acțiune a animalelor (sălbatice) carnivore sau a păsărilor răpitoare de a prinde anumite vietăți pentru hrană; concr. vietate prinsă în acest mod. *Se ridică leul... Și-așteaptă prada mîndru, cu nările în vînt* (IOSIF). <> *Pasăre de pradă* = pasăre răpitoare <> Fig. *Potera... tot de supt nucul vostru își ochește prada* (GÎRL.).. **5** (*reg.*) Risipă; cheltuială inutilă. • pl. *prăzi,* (*înv.*) *prade.* g.-d. *prăzii.* /lat. ***praeda.***

praf *s.n.* **1** Materie formată din particule foarte fine și ușoare de pămînt (care pot fi antrenate de vînt, rămînînd în suspensie în aer, care se pot depune pe obiecte etc.); gener. orice amestec pulverulent de corpusculi proveniți din fărîmițarea unor corpuri solide, din unele procese biologice ale viețuitoarelor etc. (care se pot menține în suspensie în aer); pulbere, (*pop.*) colb. *Oamenii merseră repede prin praful... șoselei* (SADOV.). <> Expr. *Praf în ochi* = înșelătorie, șmecherie. *A da* (sau *a arunca cuiva cu*) *praf în ochi* = a înșela pe cineva, a induce în eroare, a da cuiva iluzia că lucrurile sînt altfel decît în realitate. (*fam.*) *A face praf* (*pe cineva* sau *ceva*) = *a)* a distruge; a sfărîma în bucăți; *b)* (*cu privire la bunuri materiale*) a cheltui fără rost; a irosi; *c)* a vorbi inutil; a spune minciuni; *d)* a combate pe cineva cu argumente puternice, convingătoare; *e)* a învinge pe cineva într-o discuție în contradictoriu; a desființa, a distruge; *f)* a uimi, a impresiona profund, prin argumentație, cunoștințe, judecată etc. *A se alege praful* (ori *praful și pulberea, pop., praful și țărîna*) *de ceva* sau *de cineva* ori *a nu se* (*mai*) *alege* (sau *rămîne*) *nici* (ori *decît*) *praf* (sau *praful, praful și pulberea*) = *a)* a fi (complet) distrus, nimicit, zdrobit; *b)* a fi ucis; *c)* a nu mai rămîne nimic; *d)* a fi complet irosit, risipit. *A* (*se*) *face* (sau *a fi, a rămîne*) *praf și pulbere* (ori, *pop., praf și țărînă*) sau *a* (*se*) *preface în praf* = *a)* (*despre obiecte, bani, bunuri materiale*) a (se) distruge complet; a (se) irosi, a (se) risipi în totalitate; *b)* (*despre ființe*) a fi zdrobit, nimicit, distrus. (*pop.*) *A se face praf pentru cineva* = a-i purta cuiva o mare grijă. *A-i scutura* (*cuiva*) *nădragii de praf* = a bate pe cineva. *A trage un praf cuiva* = a mustra sau a critica pe cineva; a trage cuiva un perdaf. *A o face praf* = *a)* a nu realiza nimic; *b)* a suferi un eșec. *A face pulberea praf* v. pulbere. *Praful de pe tobă* v. tobă. *A avea avere cît praful de pe tobă* v. tobă. *Praf și țărînă* v. țărînă. *A face țărîna praf* v. țărînă. *A zvîrli praf în ochii lumii* v. zvîrli. **2** Analog. (*de obicei urmat de determ. care arată felul, materia etc.*) Nume dat unor materii solide, aflate în stare de particule foarte fine care sînt utilizate în diferite scopuri. *Praf de cretă. Praf de sticlă. Praf de cărămidă.* <> *Praf de spumă* (sau *de spumant*) = amestec de pulberi de bicarbonat de sodiu, de saponină și de sulfat de aluminiu, care, în contact cu apa, produce o spumă folosită pentru stingerea incendiilor. *Praf de bronz* = pulbere metalică, avînd culori și jocuri de lumină variate, obținută din metale simple sau din aliaje, care, în amestec cu ulei sau cu lac, formează vopsele ce imită metalul. *Praf de copt* = preparat chimic sub formă de pulbere, care, în contact cu umezeala sau cu căldura, degajă dioxid de carbon și care este folosit în patiserie pentru a face să crească aluatul. *Praf de mătase* = pulbere cu aspect lucios, obținută din mică, care este folosită la zugrăveli. *Praf de lipit* = material pulverulent, care este folosit la lipituri și la sudură, pentru a împiedica formarea oxizilor. *Praf hidrofob* = pulbere neinflamabilă, imputrescibilă în contact cu apa, obținută din cenușa de la termocentrale, cu adaos de păcură, care este folosită pentru hidroizolări. *Praf de pușcă* = pulbere formată din azotat de potasiu, sulf și mangan, care este folosită la fabricarea explozibililor; pulbere neagră. *Praf englezesc* v. englezesc. <> Expr. *Miroase a praf de pușcă* = se simte atmosfera de război. **3** Spec. Substanță medicamentoasă sau toxică, în formă de pulbere; doză din această substanță. <> *Praf alb* = cocaină. *Praf de strănutat* v. strănutat. **4** (*precedat de art. nehot. „un"*) Cantitate mică dintr-o materie care se prezintă sub formă de pulbere. **5** (*pop.*) Polen. • pl. *-uri.* și (*înv., reg.*) *prah, prau, prav s.n.* /<sl. veche **прахъ.**

práftoră *s.f.* v. praftură.

praftorí *vb. IV. tr.* A lovi cu praftura (sau cu un obiect asemănător acesteia). • prez.ind. *-esc.* și *plefturí vb. IV.* /***praftoră*** + *-i.*

prăftoriță *s.f.* **1** (*pop.*) Praftură. <> Expr. *A da cu praftura* (*pe la nas*) = *a)* a vorbi mult; *b)* a supăra pe cineva. **2** (*reg.*) Ușă rudimentară, din nuiele împletite, la unele bordeie. **3** (*arg.; la jocul de cărți*) Popă. • pl. *-e.* (*pop.*) *pláftoriță s.f.* /***praftoră*** + *-iță.*

práftură *s.f.* **1** Pămătuf din păr, din cîlți, din zdrențe, din fișii de rafie etc., fixat într-o coadă lungă, care este folosit în fierărie, pentru a stropi fierul sau cărbunii încinși ori în gospodărie, pentru a scoate spuza din cuptorul de pîine; (*pop.*) praftoriță. <> Expr. *A face pe cineva praftură* sau *a-i face* (ori *a-i da, a-i trage*) *cuiva o praftură* = *a)* a certa aspru pe cineva; *b)* a face de rîs pe cineva. **2** (*reg.*) (Epitet pentru un) om de nimic. • pl. *-i.* și (*pop.*) *pleáftură, práftoră,* (*reg.*) *pléftură s.f.* /etimol. nec.

prag *s.n.* **I 1** Partea de jos, orizontală, a unui toc de ușă sau a unei porți, mai ridicată față de rest, peste care se trece. *Un prag de piatră... marca intrarea* (DAIC.). <> Expr. *A*(*-i*) *păși* sau *a*(*-i*) *trece, a*(*-i*) *călca* (*cuiva*) *pragul* (*casei*) = a se duce la cineva în vizită; a frecventa, a vizita. *A*(*-i*) *pune* (*cuiva*) *piciorul în* (ori *pe*) *prag* = *a)* a lua o atitudine hotărîtă (față de cineva). *Numai de teama amintirei lui se sfiește să puie piciorul în prag* (BASS.); *b)* a se opune în mod energic (cuiva); *c)* a obliga, a soma pe cineva să facă ceva, să ia o anumită hotărîre. *A se pune prag* = *a)* a se așeza în calea cuiva (împiedicîndu-l să treacă); *b)* a zădărnici acțiunile cuiva. *A fi pragul casei* = a fi susținătorul, sprijinul casei. (*reg.*) *A trăi la praguri* = a trăi din mila altora; a cerși. *A roade cuiva pragul* v. roade. *A veni la pragul* (*cuiva*) v. veni. ◆ (*adesea determ. prin „de sus"*) Partea de sus, orizontală, a tocului ușii, situată între cele două părți laterale. <> Expr. *A se da* (sau *a se lovi, a se izbi*) *cu capul de prag* (sau *de pragul de sus*) = a trage învățăminte dintr-o experiență neplăcută. **2** Spațiu din imediata apropiere a unei uși (sau a unei porți); cadrul unei uși (sau al unei porți); ușă, poartă; ext. casă, locuință; cămin, familie. *Tot la praguri de străini Îți trăiești oftarea* (NECUL.). *Trupul uriaș al notarului apăru în prag* (AGÂR.). <> Expr. *A bate pragurile* = a umbla de colo pînă colo (pe la multe case), fără rost; a fi haimana. ◆ Fig. (*înv., pop.*) Treaptă socială, rang; stare, situație. *Traista popei se potrivea cu pragul poporenilor* (SLAV.). **3** Fig. (*de obicei precedat de prep. „în", „din", „de la", „pe", „de"*) Limită, margine care desparte ceva de altceva (în spațiu sau în timp); apropiere imediată (în spațiu sau în timp); început al unei situații noi. *Nu se gîndi că mamă-sa se simțea în pragul sărăciei* (AGÂR.). **II** Analog. **1** (*geomorf.*) Ridicătură naturală a fundului albiei unei ape; banc de nisip, de pietriș etc., care se formează prin depunere pe fundul albiei unei ape. <> *Prag suboceanic* = treaptă mai înaltă pe fundul unui bazin oceanic sau marin, care separă două depresiuni oceanice. *Prag glaciar* = proeminență în profilul longitudinal al unei văi glaciare, care separă o treaptă glaciară superioară de alta inferioară. ◆ Perete de stîncă peste care trece o apă, formînd o cascadă; ext. cădere de apă; cascadă. **2** Ridicătură de teren, în formă de prag; porțiune de teren mai înaltă decît cele din jur. **3** (*tehn.*) Proeminență în formă de treaptă, formată (prin uzură) sau executată pe suprafața (sau muchia) unei piese. **4** Bucată de lemn (de abanos), de fildeș etc. pe care se sprijină coardele unor instrumente muzicale. **5** Mică ridicătură sau linie de demarcație, amenajată pe un teren de sport, pentru a indica limita de la care se efectuează săriturile atletice de lungime și triplu salt. **6** (*reg.*) Fișie îngustă de pămînt care a rămas nearată între brazde. **7** (*anat.; înv., pop.*) Bazin. ◆ (și *osul pragului*) Arcada pubiană. **8** (*pop.*) Fiecare dintre dungile (late), de diferite culori, ale țesăturilor învîrstate. **9** (*reg.*) Bîrnă groasă (folosită în construcții). **10** (*pesc.; reg.*) *Pragul lesei* = grindă transversală, care ține fixat capătul de dinapoi al coșului de fundul albiei. **11** (*reg.*) *Pragul osiei* = parte a osiei care trece pe sub car sau căruță. **III 1** (*fiz.*) Valoare minimă sau maximă a unei mărimi caracteristice a unui fenomen, sub care sau deasupra căreia fenomenul nu se poate produce. **2** (*fiziol.*) Valoare minimă pe care trebuie să o aibă un factor pentru a determina apariția și desfășurarea unui fenomen fiziologic. <> *Prag de excitabilitate* = intensitate minimă a unui excitant, capabilă să provoace o stare de excitație într-o celulă sau într-un complex de celule nervoase. *Prag absolut* = limita inferioară și superioară pînă la care funcționează sensibilitatea de o anumită modalitate. *Prag diferențial* = variație (în plus sau în minus) a unui stimul, pentru a determina o senzație deosebită. *Prag dinamic* = variantă a unui prag senzorial care ia în considerare atît intensitatea stimulului, cît și variația intensității în timp. • pl. *-uri.* /<slav. **прагъ.**

praghéz, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a orașului Praga sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii Pragăi. **2** *adj.* Care aparține Pragăi sau praghezilor, care se referă la Praga sau la praghezi; originar din Praga. • pl. *-i, -e.* /nm. pr. (capitala Cehiei) ***Praga*** + *-ez.*

pragmátic, -ă *adj., s.f.* **I** *adj.* **1** Care privește acțiunea, aspectul, succesul practic; care urmărește utilitatea; care ia în considerație eficacitatea practică (a ceva); care poate avea aplicare practică; a cărei valoare se măsoară în eficacitatea practică; a cărui acțiune se manifestă în sens practic. <> *Istorie pragmatică* = (lucrare de) istorie limitată la fapte, la evenimente (politice și militare); istorie care urmărește să tragă din cercetarea trecutului concluzii practice pentru prezent și viitor. **2** (*peior.*) Care judecă, acționează etc. în funcție de conjunctură, de utilitate nemijlocită, în dauna obiectivității. **3** Care aparține pragmatismului sau pragmatiștilor, care se referă la pragmatism sau la pragmatiști; pragmatist. **II** *s.f.* **1** (*lingv.*) Disciplină care se ocupă cu studiul limbii, privită nu ca sistem de semne, ci ca acțiune și interacțiune comunicativă. **2** (*inform.*) Ansamblul de relații dintre caractere sau grupe de caractere și semnificația atribuită acestora în contextul în care sînt utilizate. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***pragmatique***; cf. gr. *πραγματικός* „referitor la afaceri".

pragmátie *s.f.* v. pramatie.

pragmatísm *s.n.* **1** (*filos.*) Curent filosofic (epistemologic), inițiat și dezvoltat în SUA (la sfîrșitul sec. 19 și începutul sec. 20), care consideră drept criteriu al adevărului valoarea practică, spiritul practic, făcînd din metoda probării și eficienței model de lucru în activitate. **2** Concepție, atitudine care are în vedere eficacitatea, utilitatea practică. **3** Spirit practic; prioritate acordată aspectelor practice, utile, concrete ale unei acțiuni, întreprinderi, idei etc. • /<fr. ***pragmatisme***; cf. gr. *πράγμα, -ατος* „afacere, acțiune".

pragmatíst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al pragmatismului. **2** *adj.* Care aparține pragmatismului sau pragmatiștilor, care se referă la pragmatism sau la pragmatiști; pragmatic. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***pragmatiste.***

prah *s.n.* v. praf.

prahághiță *s.f.* v. prahaiță.

praháiță *s.f.* (*bot.*) Ciupercă cu carnea albă și comestibilă în prima fază de dezvoltare, apoi măslinie și brună-roșcată, care la maturitate se deschide la vîrf lăsînd să iasă sporii în formă de praf (folosit în medicina populară) (*Bovista plumbea*). • pl. *-e.* și (*reg.*) *prahághiță s.f.* /<bg. ***прахавица***.

prahoveán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a regiunii de pe Valea Prahovei sau a județului Prahova ori este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii din aceste locuri. **2** *adj.* Care aparține Văii Prahovei, județului Prahova sau prahovenilor, care se referă la Valea Prahovei, la județul Prahova sau la prahoveni; originar din Valea Prahovei sau din județul Prahova. • pl. *-eni, -ene.* /nm. pr. (județ în S României) ***Prahova*** + *-ean.*

prahoveáncă *s.f.* **1** Femeie care face parte din populația de bază a regiunii de pe Valea Prahovei sau a județului Prahova; femeie care este originară din aceste locuri. **2** *art.* Numele mai multor dansuri populare românești (de tipul sîrbei, horei și învîrtitei). ◆ Melodie după care se execută aceste dansuri. • pl. *-ce.* /***prahovean*** + *-că.*

prairial [preri'al] *s.n.* A noua lună în calendarul republican francez (de la 20 sau 21 mai pînă la 19 ori 20 iunie). • sil. *-ri-al.* /<fr. ***prairial.***

praj *s.m.* v. praz.

pralínă *s.f.* Bomboană umplută cu cremă de nuci sau de migdale și cu înveliș de ciocolată ori de zahăr. • pl. *-e.* /<fr. ***praline.***

pramátie *s.f.* (*fam.*) Persoană lipsită de caracter, cu purtări rele; canalie, destrăbălat, escroc, pușlama. • pl. *-ii.* g.-d.-*iei.* și (*reg.*) *pragmátie, prămátie s.f.* /<ngr. ***πραγματεία*** sau ***πραμάτεια*** „marfă; produs comercial".

prandiál, -ă *adj.* Care se referă la masa de prînz. • sil. *-di-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***prandial***; cf. lat. *prandium* „prînz".

prănic *s.n.* (*reg.*) Obiect de lemn (în formă de lopățică), cu care se bat mai ales rufele, cînd se spală. • pl. *-ce.* /<ucr. ***праник***.

prápor *s.m.* v. prapur.

prapórcic *s.m.* (*milit.; înv.*) Sublocotenent (în armata rusă). ◆ Ext. Portdrapel (în armata rusă). • acc. și *praporcíc.* pl. *-ci.* și *prapórgic, prapúrgic s.m.* /<rus. ***прапорщик***.

prăpore *s.m.* v. prapur.

prapórgic *s.m.* v. praporcic.

prápur *s.m.* **1** (*în Țările Rom.*) Steag ostășesc (prins în vîrful unei lănci); material din care era făcut acest steag. **2** (*bis.*) Steag bisericesc, cu imagini de sfinți sau cu scene biblice, care este purtat la procesiuni religioase. ◆ (*reg.*) Brad verde, împodobit cu flori, cu panglici etc., care se face la moartea unei fete sau a unui tînăr necăsătorit. **3** (*pop.*) Membrană care învelește diferite organe interne ale corpului, în special stomacul și intestinele; peritoneu. • pl. *-i, n. -e.* și (*pop.*) *prápor, prápore, (reg.) prăpure s.m.* /<slav. ***прапоръ, прапорьць***.

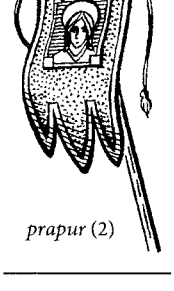

prapur (2)

prapúrgic *s.m.* v. praporcic.

praseodím *s.m.* (*chim.*) Element chimic, metal, din familia lantanidelor (*Pr*). • sil. *-se-o-.* /<germ. ***Praseodym***, fr. ***praséodyme.***

prásnic *s.n.* v. praznic.

prăşă *s.f.* (*pop.*) Prășit. • pl. *-e.* /de la ***prăși***, prin derivare regresivă.

praşcău *s.m.* (*pop.; adesea deprec.*) Adolescent, flăcău (strengar sau destrăbălat). • pl. *-ăi, prăşcăi.* /etimol. nec.

prăşilă *s.f.* (*pop.*) Prășit. *Și-l scot dator cu două fălci de arat, una de praşilă* (VLAH.). • pl. *-e.* și (*reg.*) *prășilă s.f.* /cf. *praşă, prăși.*

prăştie *s.f.* **1** Armă rudimentară de luptă, formată dintr-o bucată de piele legată cu două sfori, cu care se aruncau pietre la distanță; (*curent*) obiect alcătuit dintr-una sau din două fîșii elastice (legate de o crăcană sau de un băț despicat) avînd la capăt o bucată de curea, de elastic, în care se pune o pietricică pentru a fi azvîrlită (spre o anumită țintă), folosit de copii; (*reg.*) proașcă. ◇ Loc.adv. *Ca din praştie* = *a)* foarte repede, cu mare viteză; *b)* cu putere, în mod violent; *c)* în dezordine; răsfirat. ◇ Expr. (*fam.*) *A fi lovit cu praştia* (sau *de praştie*) = a fi (cam) nebun, țicnit. *A da cu praştia în* (sau *prin*) *ceva* = *a)* a se repezi la ceva; *b)* a da iama prin ceva; *c)* a fura, a șterpeli. *A da* (sau *a merge*) *cu praştia* (*pe*) *undeva* = a merge pe undeva foarte rar. *A învăța carte cu praştia* = a învăța carte puțin. *A păzi casa cu praştia* = a sta puțin pe acasă. *A păzi treaba cu praştia* = a lucra foarte puțin. *A-şi face praştia* = a-și face voia, gustul, plăcerea. ◆ Analog. Legătură sau pansament care seamănă ca formă cu despicătura praștiei. **2** Aruncătură de praștie; distanță pe care o poate străbate o piatră aruncată cu praștia. ◇ Expr. *Ca de o praştie* sau *cît dai* (sau *ajungi*) *cu praştia* = *a)* la distanță mică; *b)* puțin. **3** Bucată de funie care se leagă de leucă sau de capătul osiei pentru a prinde un cal lăturaș. ◇ Expr. *A-şi lua praştia şi hamul* = *a)* a-și căuta de lucru; *b)* a se apuca de o treabă. **4** Căpăstru sau frînghie de care se ține calul pentru a-l dresa. ◇ Expr. *A da un cal la praştie* = a dresa un cal, ținîndu-l legat cu o frînghie și făcîndu-l să alerge împrejurul dresorului. **5** (*reg.*) Chimir, șerpar. **6** Unealtă în formă de prăjină, cu ajutorul căreia se culeg fructele din copaci. **7** (*reg.*) Cosoroabă a casei. • pl. *-ii,* (*pop.*) *prăştii.* g.-d.-*iei.* /<slav. ***праща***.

prăştină *s.f.* v. prăștină[2].

prat *s.n.* (*reg.*) **1** Fîneață (naturală). **2** Livadă. • pl. *-uri.* /<lat. ***pratum, -i.***

prau *s.n.* v. praf.

prav *s.n.* v. praf.

prăvăț *s.n., s.m.* **1** *s.n.* (*înv., reg.*) Drum drept (pe coama unui deal). ◆ Direcție în care este orientat cineva sau ceva în spațiu. ◇ Expr. *În prăvățul vîntului* = dincotro bate vîntul. **2** *s.n.* (*înv.*) Scop, țel, țintă. **3** *s.n.* (*înv., reg.*) Loc de observație sau de urmărire. **4** *s.n.* (*înv.*) Învățătură, normă etc. care servește drept îndrumător. **5** *s.n.* (*reg.*) Fier în formă de unghi drept, la rotițele unui plug. **6** *s.m.* (*reg.; în forma „prăviț"*) Nuia de salcie sau de tei cu care se leagă snopii de grîu. • pl. *-e, -uri.* și (*reg.*) *práveț, práviț subst., prăviț s.m.* /<sl. veche ***правьць***, srb. ***pravac.***

prăveț *subst.* v. prăvăț.

právilă *s.f.* **1** (*bis.*) Normă, îndatorire prescrisă de biserică; ext. carte, scriptură în care sînt cuprinse astfel de norme, de îndatoriri. *Dreptatea dumnezeieştilor pravili* (CON.). ◆ Ansamblul rugăciunilor personale pe care credinciosul este dator să le rostească seara și dimineața. ◆ (*înv.*) Pedeapsă dată (în rugăciuni) celor care încălcau dogmele bisericești; canon. ◆ (*înv.*) Rugăciune spusă de preoți sau de călugări, după un anumit tipic bisericesc (la vecernie sau la utrenie). **2** (*jur.*) Lege, corp de legi; dispoziție, regulament; ext. (*mai ales la pl.*) culegere, carte care conține legi. ◇ *Pravilă împărătească* sau *pravilele împărăteşti* = corp de legi și de dispoziții juridice, întocmit inițial în timpul împăratului Iustinian, care au fost folosite (cu unele adaptări) și în Țările Române. ◇ Loc.adj., adv. (*înv.*) *După* (sau *pe, ca pe*) *pravilă* ori *cu pravilă* = *a)* (care este) conform legii; *b)* (care este) drept, just. (*înv.*) *Peste pravilă* = (care este) ilegal. ◇ Expr. *A pune* (sau *a rîndui*) *pravilă* = a stabili o regulă. **3** Lege a firii; destin. *E scris în pravila lumii cu toate că n-o ştiu sloveni* (CE. PETR.). **4** Normă, regulă etc. după care se produce, se alcătuiește ceva; ext. lucrare care conține aceste reguli, norme etc. *Noua pravilă ortografică este vrednică de studiat* (GAL.). ◆ Spec. Normă de conduită, de comportament. *Omule..., Dai pravili inimei tale?* (CON.). **5** Obicei, datină, tradiție. *El... au mulțămit lui Dumnezău după pravila ce avea* (DRĂGHICI). • pl. *-e, -i.* /<slav. ***правило***.

pravilicésc, -eáscă *adj.* (*jur.; înv.*) **1** Care este legal. **2** Care cuprinde pravile. • pl. *-eşti.* /***pravilă*** + *-icesc.*

pravilicéşte *adv.* (*jur.; înv.*) Conform pravilei, după pravilă. • /***pravilă*** + *-iceşte.*

pravihíst *s.m.* (*înv.*) Persoană care cunoștea (și întocmea) pravilele. • pl. *-işti.* /***pravilă*** + *-ist.*

pravílnic, -ă *adj.* (*înv.*) **1** (*jur.*) Care este legal. **2** (*despre oameni*) Care este major. • pl. *-ci, -ce.* /***pravilă*** + *-nic;* cf. rus. *правильный.*

pravilnicésc, -eáscă *adj.* (*jur.; înv.*) Care este legal. • pl. *-eşti.* /***pravilnic*** + *-esc.*

pravilnicéşte *adv.* (*jur.; înv.*) Conform pravilei, după pravilă. • /***pravilnic*** + *-eşte.*

práviț *subst.* v. prăvăț.

pravosláv *s.m.* (*înv.*) Ortodox. • pl. *-i.* /de la ***pravoslavie***, prin derivare regresivă.

pravoslavíe *s.f.* (*bis.*) **1** Ortodoxie. **2** Comunitate de adepți ai ortodoxiei; lumea ortodoxă. • acc. și *pravoslávie.* g.-d.-*iei.* și *pravoslăvíe s.f.* /<slav. ***православие***.

pravoslávnic, -ă *s.m., s.f., adj.* (*bis.*) **1** *s.m., s.f., adj.* (Persoană) de credință ortodoxă; gener. creștin; (om) credincios, evlavios. ◆ Ext. Bigot. **2** *adj.* Care aparține religiei ortodoxe, care se referă la religia ortodoxă. ◇ *Biserică Pravoslavnică* = Biserica Ortodoxă (Răsăriteană). • pl. *-ci, -ce.* /<slav. ***православьнъ***.

pravoslavnicíe *s.f.* (*înv.*) Religie creștină ortodoxă; ortodoxie. • g.-d.-*iei.* /***pravoslavnic*** + *-ie.*

pravoslăvíe *s.f.* v. pravoslavie.

práxă *s.f.* v. praxis.

praxeologíe *s.f.* v. praxiologie.

prăxeu *s.n.* v. praxiu.

praxíe *s.f.* (*med.*) Coordonare normală a mișcărilor, în vederea executării unor acte motorii în mod adecvat scopului propus. • pl. *-ii.* g.-d.-*iei.* /<fr. ***praxie***; cf. gr. *πρᾶξις* „acțiune".

prăxim *s.n.* v. praxis.

práxin *s.n.* v. praxis.

praxio- Elem. de compunere „acțiune", „practică". • /<fr. ***praxio-***; cf. gr. *πρᾶξις* „acțiune".

praxiológic, -ă *adj.* Care aparține praxiologiei; care se referă la praxiologie. • sil. *-xi-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***praxiologique.***

praxiologíe *s.f.* Disciplină filosofică și științifică ce se ocupă cu studiul structurii și al eficienței acțiunilor umane. • sil. *-xi-o-.* g.-d.-*iei.* și *praxeologíe s.f.* /<fr. ***praxiologie***; cf. gr. *πρᾶξις* „acțiune", *λόγος* „studiu".

práxis *s.n.* **1** Practică. **2** (*filos.*) Categorie filosofică a practicii social-istorice. **3** Fel de a proceda (conform legii, tradiției etc.); acțiune organizată în vederea unui anumit scop. **4** Act, document. • și (*înv.*) *práxă s.f., práxim, práxin s.n.* /<ngr. ***πράξις***, lat. ***praxis, -is,*** germ. ***Praxis***; cf. gr. *πρᾶξις* „acțiune".

práxiu *s.n.* (*bis.*) Carte de ritual bisericesc ortodox, care cuprinde lecturi din faptele apostolilor și din scrierile apostolice. • pl. *-iuri.* și (*înv.*) *práxeu s.n.* /<ngr. ***πράξεις*** [*των Αποστόλων*].

praz *s.m.* **1** (*bot.*) Plantă erbacee, legumicolă, din familia liliaceelor, înrudită cu ceapa, cu tulpina cilindrică, groasă și înaltă, cu frunzele lanceolate și cu bulbul cărnos (*Allium porrum*). ◇ Expr. (*fam.*) *A mînca praz* = *a)* a spune minciuni; *b)* a bîrfi, a cleveti. *Adio şi-un praz verde*, se spune pentru a arăta indiferența totală față de cineva sau de ceva; poți pleca, nu regret! **2** Mîncare pregătită din tulpina prazului. **3** (*bot.*; și *prazul-iepurelui*) Aiul-șarpelui (*Allium scorodoprasum*). • pl. *praji.* și (*reg.*) *praj s.m.* /<bg. ***праз***.

prăzdnic *s.n.* v. praznic.

práznic *s.n.* **1** (*bis.*) Sărbătoare bisericească; celebrare a unui eveniment religios (important); comemorare a unui sfînt. ◇ Loc.adj. (*înv.*) *De praznic* = (*despre îmbrăcăminte*) care se poartă în zilele de sărbătoare. ◆ Spec. (*pop.*) Hram. ◆ (*pop.*) Sărbătorire a patronului casei, a sfîntului care ocrotește casa. ◆ (*înv.*) Aniversare a zilei de naștere a cuiva; sărbătoare cu acest prilej. **2** (*pop.*) Masă mare (cu joc și lăutari),

organizată cu ocazia unui praznic, a unui eveniment important etc. ◆ Gener. Ospăț, petrecere, chef. **3** Masă mare sau ospăț după înmormîntare ori după parastas (la care se dăruiesc diverse obiecte care au aparținut celui decedat); prăznuire. ◇ Expr. *La dracu-n praznic* v. drac. *A ridica* (cuiva) *praznic* v. ridica. ◆ Concr. Ceea ce se dă, cu această ocazie, în amintirea mortului. • pl. *-ce*. și (*înv.*) *prásnic, prázdnic s.n.* /<slav. **празьникъ**.

prăbușeálă *s.f.* Prăbușire. • pl. *-eli.* /***prăbuși*** + *-eală*.

prăbuși *vb. IV.* **1** *refl., tr.* A cădea sau a face să cadă de la o înălțime oarecare, brusc, cu violență, cu zgomot (sfărîmîndu-se, distrugîndu-se, rănindu-se etc.); a (se) dărîma, a (se) prăvăli. *Fata se prăbuși sub ploaia de lovituri* (REBR.). *Malul și opustul se prăbușiră* (SADOV.). *O vijelie grea A prăbușit un uriaș stejar în calea mea* (BEN.). ◇ Expr. *A se prăbuși grămadă* v. grămadă. ◇ Fig. *În vaiete se prăbușește o lume Clădită pe minciuni* (VLAH.). **2** *refl.* (*despre ape*) A cădea de la înălțime; a curge cu repeziciune pe un loc abrupt. **3** *refl.* (*med.; despre tensiunea arterială*) A coborî, a scădea brusc. **4** *refl.* (*despre oameni*) A se repezi spre cineva sau asupra cuiva. **5** *refl.* Fig. (*despre oameni*) A decădea brusc. *Acum, cînd toți se prăbușiră, nimeni nu voia să audă de genealogia lui* (CĂL.). • prez.ind. *-esc.* /<bg. ***пробуша*** (***се***), srb. ***probušiti***.

prăbușíre *s.f.* **1** Acțiunea de *a* (*se*) *prăbuși* și rezultatul ei; prăbușeală. **2** (*astron.*) *Prăbușire gravitațională* = comprimare bruscă a unei stele din cauza propriei forțe de gravitație, însoțită de o mare cantitate de energie; colaps gravitațional. **3** Fig. Deznădejde, deprimare; ext. Decădere. • pl. *-i.* /v. ***Prăbuși***.

prăbușít, -ă *adj.* **1** Care a căzut de la o înălțime oarecare, cu violență, cu zgomot (sfărîmîndu-se, distrugîndu-se, rănindu-se etc.); dărîmat, prăvălit. ◆ Care este căzut, întins la pămînt. **2** (*despre ochi*) Care este intrat, cufundat în orbite. **3** Fig. (*despre oameni*) Care este deznădăjduit, deprimat, descurajat; ext. care este decăzut. • pl. *-ți, -te.* /v. ***prăbuși***.

prăbușitúră *s.f.* **1** Loc în care s-a prăbușit un teren, o construcție etc.; surpătură. **2** Ceea ce s-a prăbușit; dărîmătură. • pl. *-i.* /***prăbuși*** + *-tură*.

prădă *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică țări, ținuturi, localități etc.*) A jefui, mai ales în timp de război (devastînd, distrugînd). *Astă negură de turci va prăda... țara* (C. NEGR.). **2** (*compl. indică oameni*) A deposeda de bunuri, prin furt. *A cutreierat munții, prădînd tot de la călugări* (CĂL.). ◆ Ext. A ruina, a sărăci prin biruri, amenzi etc. copleșitoare. **3** (*compl. indică bunuri, obiecte posedate de cineva*) A lua cuiva cu forța, prin violență. ◆ (*înv., reg.; compl. indică averi, bani, bunuri materiale etc.*) A irosi, a risipi; ext. a cheltui. **4** (*despre animale sălbatice carnivore* sau *despre păsări răpitoare*) A-și procura hrană (vie); a prinde, a vîna. **5** (*înv.*) A subjuga, a înrobi. ◆ (*bis.; cu compl. „iadul”*) A înfrînge, a zdrobi. • prez.ind. *prad, -ez.* /lat. ***praedare***.

prădălícă *s.f.* (*în sec. 15-16, în Țara Rom.*) Nume dat moșiei care, în momentul stingerii descendenței pe linie masculină, trecea în stăpînirea domniei; drept al domniei de a lua averea celor morți fără urmași de sex masculin. • pl. *-ce.* /<slav. **прьданикъ**.

prădálnic, -ă *adj.* **1** Care pradă, jefuiește, deposedează; jefuitor. ◆ (*despre acțiuni ale oamenilor*) Care are caracter de jaf. **2** (*despre animale sălbatice carnivore sau despre păsări răpitoare*) Care trăiește din pradă. ◆ (*despre acțiuni, manifestări etc. ale animalelor sau ale păsărilor răpitoare*) Care are caracter de pradă. *Prădalnice zboruri de păsări sosesc* (MACED.). • pl. *-ci, -ce.* /***pradă*** + *-alnic*.

prădáre *s.f.* Acțiunea de *a prăda* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***prăda***.

prădát[1] *s.n.* Faptul de *a prăda*. • /v. ***prăda***.

prădát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre țări, ținuturi, localități etc.*) Care a fost jefuit. **2** (*despre oameni*) Care a fost deposedat de bunuri, prin furt. • pl. *-ți, -te.* /v. ***prăda***.

prădăciúne *s.f.* (*înv., pop.*) **1** Jefuire. **2** Hoție; furt. **3** Exploatare (sau înșelăciune) care duce la ruinarea cuiva. • pl. *-i.* /***prăda*** + *-ăciune*.

prădătór, -oáre *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f., adj.* (*înv., pop.*) (Persoană, colectivitate umană, armată etc.) care pradă. **2** *s.m., s.f., adj.* (Persoană) care deposedează pe cineva de bunuri, prin furt. ◆ (*înv.*) (Om) hrăpăreț. **3** *adj.* (*despre animale sau păsări*) Care pradă; răpitor. **4** *adj.* (*reg.; despre oameni*) Care risipește, irosește averi, bani, bunuri materiale etc.; risipitor, cheltuitor. • pl. *-ori, -oare.* /***prăda*** + *-ător*.

prăfărăie *s.f.* Colect. Prăfărie. • sil. *-ra-ie.* /***praf*** + *-ăraie*.

prăfărie *s.f.* **1** Colect. Cantitate mare de praf; prăfăraie, (*pop.*) colbărie. **2** (*înv.*) Loc unde se fabrica sau se depozita praful de pușcă. ◆ Praf de pușcă. • pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* /***praf*** + *-ărie*.

prăfós, -oásă *adj.* **1** Care este acoperit cu (un strat de) praf, care este plin de praf; prăfuit. **2** (*despre materii*) Care se prezintă sub formă de pulbere; care are aspect de praf; pulverulent. • pl. *-oși, -oase.* și (*înv., reg.*) *prăhós, -oásă, prăvós, -oásă adj.* /***praf*** + *-os*.

prăfuí *vb. IV.* **1** *tr., refl.* A (se) acoperi cu (un strat de) praf, a (se) umple de praf. *Pe drum ghetele i se prăfuiseră* (REBR.). ◆ (*tr.*) A împrăștia, a răspîndi praf. ◆ (*reg.; tr.*) A ridica, a stîrni praful. ◆ (*refl.*) A se așeza ca praful peste tot. **2** *tr., refl.* A (se) transforma în praf (sau în părți foarte mici). ◇ *Mașină de prăfuit* = mașină cu ajutorul căreia se împrăștie pulberi insecticide sau fungicide pe culturile de cîmp sau forestiere. **3** *tr.* (*pop.*) A scutura, a curăța de praf. • prez.ind. *-iesc, prăfui.* și (*înv., reg.*) *prăhuí, prăvuí vb. IV.* /***praf*** + *-ui*.

prăfuíre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *prăfui* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***prăfui***.

prăfuít, -ă *adj.* **1** Care este acoperit cu (un strat de) praf; care este plin de praf; prăfos, prăfuros, (*pop.*) colbăit. **2** Care este transformat în praf; care are aspect de praf. **3** Fig. Care este perimat, vechi; ext. care este banal. • pl. *-ți, -te.* și (*înv., reg.*) *prăvuít, -ă adj.* /v. ***prăfui***.

prăfuitór, -oáre *adj.* (*înv.*) Care se transformă în praf. • sil. *-fu-i-.* pl. *-ori, -oare.* /***prăfui*** + *-tor*.

prăfuléț *s.n.* Dim. al lui *praf*; prăfurel, prăfușor. • pl. *-e.* /***praf*** + *-uleț*.

prăfurél *s.n.* Prăfuleț. • pl. *-e.* /***praf*** + *-urel*.

prăfuríu, -íe *adj.* Care are culoarea prafului; cenușiu. • pl. *-ii.* /***praf*** + *-uriu*.

prăfurós, -oásă *adj.* Prăfuit. • pl. *-oși, -oase.* /***praf*** + *-uros*.

prăfușór *s.n.* **1** Prăfuleț. **2** Medicament sub formă de pulbere. • pl. *-oare.* /***praf*** + *-ușor*.

prăgár *s.n.* (*reg.*) **1** Grindă care formează pragul de sus al ușii. **2** Fiecare dintre grinzile așezate de-a curmezișul pe temelia unei case, pentru a delimita încăperile. • pl. *-e.* /***prag*** + *-ar*.

prăgșór *s.n.* v. prăgușor.

prăgușór *s.n.* **1** Dim. al lui *prag*; (*pop.*) prăguț. **2** Pervaz mic. **3** Suport mic pe care se așază tacîmurile la masă. • pl. *-oare.* și (*pop.*) *prăgșór s.n.* /***prag*** + *-ușor*.

prăgúț *s.n.* (*pop.*) Prăgușor. • pl. *-e.* /***prag*** + *-uț*.

prăhós, -oásă *adj.* v. prăfos.

prăhuí *vb. IV.* v. prăfui.

prăjeálă *s.f.* **1** Faptul de a prăji. ◆ Fig. (*fam.*) Păcăleală, înșelătorie. **2** Concr. Făină prăjită (cu ceapă) în ulei, grăsime etc. sau ceapă prăjită, folosită la pregătirea unor mîncăruri; (*înv., reg.*) prăjitură. **3** Concr. Aliment prăjit în ulei, grăsime etc.; mîncare pregătită în ulei sau grăsime încinsă; (*reg.*) prăjitură. • pl. *-eli.* /***prăji*** + *-eală*.

prăjí *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică alimente*) A prepara, supunînd acțiunii focului (în ulei sau grăsime încinsă), pentru a deveni comestibil. ◇ Expr. (*fam.*) *A i-o prăji* = a-i pune cuiva gînd rău. ◆ (*tr., refl.*) A (se) degrada, a (se) distruge prin acțiunea focului; a (se) arde. ◇ Expr. *A i se prăji* (*cuiva*) *creierii* (sau *circuitele*) (*în cap*) = a nu (mai) putea judeca limpede, a nu (mai) înțelege, a nu (mai) pricepe (ceva); a nu mai avea randament. ◆ (*pop.; fam.; refl.; despre vegetație*) A se usca, a se ofili din cauza arșiței. *Cîmpiile și holdele se prăjeau în arșiță* (SADOV.). ◆ Fig. (*tr., refl.*) A face să sufere sau a suferi o durere sufletească violentă; a (se) chinui, a (se) frămînta. *Kir Ianulea... o iubea... I-a dat în cap cocoanei să-ntoarcă foaia, să-l prăjească* (CAR.). ◆ Fig. (*fam.; tr., refl.*) A (se) păcăli, a (se) înșela. *M-a prăjit la rest* (POP.). **2** *tr.* (*înv.*) A tortura, a ucide cu focul. **3** *refl.* (*fam.; despre oameni*) A se expune căldurii focului sau razelor soarelui (pentru a se încălzi, a se bronza etc.). ◇ Expr. (*tr.*) *A-și prăji burta la soare* = a nu face nimic; a lenevi. ◆ (*înv., reg.*) A se usca, a se zvînta (la soare). **4** *tr.* (*tehn.; compl. indică minereuri, produse metalurgice etc.*) A încălzi, în cuptoare speciale, la temperaturi inferioare temperaturii de topire, pentru a le usca, a le purifica sau a le face mai ușor de tratat prin operații ulterioare. • prez.ind. *-esc.* /<sl. veche **пражити**.

prăjinár *s.m.* Persoană care făcea măsurători cu prăjina. • pl. *-i.* /***prăjină*** + *-ar*.

prăjínă *s.f.* **I 1** Lemn lung și subțire, folosit pentru a fixa, a susține sau a sprijini ceva; (*reg.*) prăștină. *Oamenii răscoleau iazul cu prăjini și cu năvoade* (VLAH.). ◇ Expr. *A lua pe cineva cu prăjina* = a alunga, a goni pe cineva. (*glum., iron.*) *A încăleca prăjina* = a pleca. *Călare pe prăjină*, se spune despre un om fără căpătîi. *A* (*o*) *apuca înainte ca curva* (*cu*) *prăjina* v. apuca. *A nu-i* (*mai*) *ajunge cuiva* (*nici*) *cu prăjina la nas* v. ajunge. *A paște pe cineva cu prăjina* v. paște. ◇ Comp. (*sugerează ideea de înălțime mare*) *Era înalt cît o prăjină* (AGÂR.). ◆ (*deprec.*) (Epitet pentru o) persoană foarte înaltă și slabă. **2** (*de obicei urmat de determ. care arată felul, modul de folosire etc.*) Tijă lungă (de metal) cu diverse utilizări (tehnice). **3** (*sport*) Bară de lemn, de bambus, de metal, de fibre sintetice etc., cu lungimi și diametre variabile, folosită la săriturile în înălțime. **4** Parte a cumpenei fîntînii, cu ajutorul căreia se cufundă găleata în apă. **5** (*pesc.*) Băț lung de cîțiva metri, avînd, la un capăt, o proeminență scobită, cu care se lovește apa, pentru a goni peștele spre plasele de pescuit. **6** (*pesc.*) Coada undiței. **7** (*reg.*) Bară lungă, așezată orizontal și legată de grinzile tavanului, pe care se pun rufele la uscat, se atîrnă hainele etc. **8** (*reg.*) Funie care leagă strîns protapul de restul saniei. **9** (*reg.*) Cantitate de fîn pe care o poate duce doi oameni, purtată pe prăjini. **II 1** Prăjină de lungimi variabile, folosită ca unitate de măsură agrară. **2** (și, *înv., reg., prăjină fălcească* sau *mare, domnească, legiuită*) Unitate agrară de lungime, care a variat, în timp și după regiuni, de la 5, 8995 m pînă la 6, 6900 m; distanță egală cu această unitate de măsură. ◇ *Prăjină stînjenească* v. stînjenească. **3** (și, *înv., reg., prăjină fălcească* sau *pătrată*) Unitate de măsură pentru suprafețele de teren arabil, care a variat, în timp și după regiuni, de la patru pînă la șase stînjeni pătrați sau de la 179, 025 m^2 pînă la 208, 82 m^2; suprafață de teren egală cu această unitate de măsură. ◇ *Prăjină pogonească* v. pogonească. **4** (*în trecut*) Instrument cu care se făcea măsurătoarea acestor lungimi și suprafețe. • pl. *-i.* /<bg. ***пръжина***.

prăjinícă *s.f.* (*reg.*) Prăjinuță. • /***prăjină*** + *-ică*.

prăjinioáră *s.f.* (*reg.*) Prăjinuță. • pl. *-oare.* /***prăjină*** + *-ioară*.

prăjiníș *s.n.* (*reg.*) Arboret tînăr, care este format din copaci cu trunchiul drept. • pl. *-uri.* /***prăjină*** + *-iș*.

prăjinúță *s.f.* Dim. al lui *prăjină*; (*reg.*) prăjinică, prăjinioară. • pl. *-e.* /***prăjină*** + *-uță*.

prăjíre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *prăji* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***prăji***.

prăjít[1] *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *prăji*. • /v. ***prăji***.

prăjít[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre alimente*) Care a fost supus acțiunii focului (în ulei sau în grăsime încinsă) pentru a deveni comestibil. ◇ Expr. (*fam.*) *Răbdări prăjite* v. răbdare. *A mînca coaste prăjite* v. coastă. *A mînca răbdări prăjite* v. răbdare. ◆ (*despre vegetație*) Care s-a uscat, s-a ofilit din cauza arșiței. **2** (*despre oameni*) Care s-a înnegrit, s-a ars de soare. • pl. *-ți, -te.* /v. ***prăji***.

prăjitór, -oáre *subst.* **1** *s.m., s.f.* Muncitor calificat care lucrează la cuptoarele unde se prăjesc minereuri sau produse metalurgice. **2** *s.f.* Încăpere, secție, instalație într-o fabrică, unde se execută operații de prăjire a minereurilor sau a produselor metalurgice. **3** *s.n., s.f.* Aparat casnic, folosit pentru prăjirea (fără grăsime) a unor alimente (pîine, cafea). • pl. *-ori, -oare.* /***prăji*** + *-tor*.

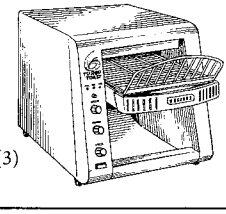

prăjitor (3)

prăjitúră *s.f.* **1** (*alim.*) Produs alimentar dulce, preparat din făină, zahăr, grăsimi, ouă, cremă, fructe etc., care se consumă ca desert. **2** (*înv., reg.*) Prăjeală. **3** (*reg.*) Prăjeală. • pl. *-i.* /***prăji*** + *-tură*.

prăjiturică *s.f.* Dim. al lui *prăjitură*. • pl. *-ci.* /***prăjitură*** + *-ică*.

prămătie *s.f.* v. pramatie.

prămîndí *vb. IV.* **1** *intr.* (*înv.*) A trăi, a vieţui (undeva); a sta, a locui. **2** *tr.* (*înv.*) A amîna, a întîrzia. **3** *tr.* (*înv.*) A neglija, a omite. **4** *tr.* (*reg.; compl. indică animale de tracţiune*) A nu pune la muncă. • prez.ind. *-esc.* şi (*înv.*) *premîndă vb. I.* /<slav. **прѣмѫдити**.

prăpaste *s.f.* v. prăpastie.

prăpástie *s.f.* **1** Povîrniş adînc, abrupt, lipsit de vegetaţie (într-o regiune muntoasă); abis, genune, (*pop.*) hău, (*înv., reg.*) prăpăstenie, (*înv.*) precipiţiu. *Pe buza unei prăpăstii, un brad începe să se clatine* (BOGZA). ◇ Expr. *A fi* (sau *a se afla*) *pe* (ori *la*) *marginea prăpastiei* = a se afla în primejdie, într-o situaţie extrem de critică. *A duce* (sau *a împinge, a băga pe cineva*) *în prăpastie* = a face pe cineva să ajungă într-o situaţie dezastruoasă (şi fără ieşire). *A spune* (sau *a vorbi*) *numai prăpăstii* = *a*) a spune lucruri care înfricoşează; *b*) a spune lucruri lipsite de logică, de raţiune. *A se căsca o prăpastie* (*între două persoane, grupuri etc.*) v. căsca. *A ajunge la marginea prăpastiei* v. margine. ◆ (*înv.; în forma „prăpaşte”*) Iad, infern. **2** (*înv., pop.*) Adînc imens al unei ape (stătătoare); noian de ape. **3** Fig. Nenorocire, dezastru; primejdie mare. *Femeia asta... m-a aruncat în prăpastia tuturor viciilor* (BOL.). • pl. *prăpăstii, -ii.* g.-d.*-iei.* şi (*înv., reg.*) *prăpáste, prăpáşte, prepástie* *s.f.* /<sl. veche **пропасть**.

prăpáşte *s.f.* v. prăpastie.

prăpád *s.n.* **1** Dezlănţuire de forţe (naturale) care provoacă mari distrugeri de bunuri sau de vieţi; ext. distrugere de mari proporţii provocată de o astfel de dezlănţuire de forţe; element (al naturii) care produce o astfel de distrugere; (*înv., pop.*) prăpădenie, (*reg.*) prăpăstenie, prohab. *De ce atîta ruinare de prisos, atît prăpăd, atîtea vieţi?* (CE. PETR.). ◇ Expr. *Prăpădul pămîntului* (sau *Domnului, lui Dumnezeu*), se spune despre o nenorocire îngrozitoare, copleşitoare. **2** (*de obicei urmat de determ. introduse prin prep. „de”*) Cantitate foarte mare; mulţime imensă; puhoi; (*reg.*) prăpădenie. *Ce vorbă! să te sminteşti cînd ai vedea înainte-ţi prăpăd de comori şi de odoare* (GAL.). • pl. *-uri.* /de la ***prăpădi***, prin derivare regresivă.

prăpădénie *s.f.* **1** (*înv., pop.*) Prăpăd. ◇ Loc.adv. *De prăpădenie* = *a*) în cantitate mare şi producînd mari pagube; *b*) (şi *de prăpădenia pămîntului*) extrem de tare, de puternic; îngrozitor. ◆ Situaţie grea, primejdie ameninţătoare (care poate avea urmări nefaste). ◆ Concr. Cauză care distruge, nimiceşte. *Se vede că acesta-i prăpădenia apelor, vestitul Setilă, fiul secetei* (CR.). **2** (*reg.*) Prăpăd. • pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* /***prăpădi*** + *-enie*.

prăpădí *vb. IV.* **1** *tr., refl.* A face să dispară sau a dispărea (prin violenţă) de pe faţa pămîntului; a distruge sau a fi distrus. *Focul arde şi prăpădeşte toate* (PETROV.). *Neştiinţa săpătorilor face că se prăpădesc cele mai multe lucruri* (BOLL.). ◆ (*refl.; despre clădiri, construcţii etc.*) A se dărîma, a se nărui; a se ruina; a se strica. ◆ (*tr.; compl. indică bani, averi, bunuri materiale etc.*) A pierde; a risipi; a irosi. *I-am prăpădit zestrea ei, două mii de galbeni* (BRĂT.). ◇ Ext. (*compl. indică perioade de timp sau noţiuni temporale*) *Un minut n-am prăpădit Ca să viu să-ţi dau de ştire* (BELD.). ◆ (*tr.; compl. indică oameni*) A face să ajungă într-o situaţie nenorocită; a duce la pierzanie. *[Deşărtăciunea] îl prăpădeşte cu totul [pe om]* (BELD.). **2** *tr.* (*pop.; compl. indică fiinţe*) A omorî, a ucide. *Turcii din cetăţile Dunării... s-au întors asupra lui Vlad Voievod şi l-au prăpădit* (SADOV.). ◇ Expr. *A prăpădi pe cineva în bătaie* (sau *în bătăi, cu bătaia*) = a bate pe cineva foarte tare. ◇ Exager. *Vasilică, bre, m-a prăpădit! Strașnică femeie, bre Vasile... M-a fript la inimă, m-a gătit* (SADOV.). *Gîndeşte, mîndro, gîndeşte, Că dorul mă prăpădeşte* (POP.). **3** *refl.* (*despre fiinţe*) A înceta să mai trăiască, a-şi pierde viaţa; a muri. *Ne temem să nu se prăpădească în somn* (STANCU). ◇ (*însoţit de determ. precedate de prep. „de”, „după”, „în”, „cu” etc. sau în constr. consec. exprimă ideea de intensitate maximă, de super.*) *Rîdea de se prăpădea cînd făceau alţii glume* (SLAV.). *Eu, de la o vreme, mă prăpădesc de frică* (STANCU). ◇ Expr. *A se prăpădi de plîns* (sau *de ruşine*) = a plînge (sau a se ruşina) foarte tare. *A se prăpădi după cineva* (sau *ceva*) = a-i plăcea foarte mult cineva sau ceva. *A se prăpădi de dorul cuiva* = a-i fi foarte dor de cineva. *A se prăpădi cu firea* = *a*) a se agita foarte mult; a-şi face foarte multe griji; *b*) a fi foarte afectat; *c*) a se consuma foarte mult, a pune la inimă. *A se prăpădi de rîs* v. rîs. ◆ (*pop.; despre oameni*) A se sinucide. ◆ (*înv., pop.; despre stări, situaţii etc.*) A înceta să mai existe; a dispărea. **4** *tr.* (*pop.; fam.; compl. indică obiecte, bunuri, fiinţe etc.*) A pierde, a rătăci. *Mă apucă, aşa, o părere de rău că mi-am prăpădit cînele* (SADOV.). ◇ Expr. *A prăpădi călciiele* = a fugi foarte tare. ◆ (*compl. indică facultăţi fizice sau intelectuale, sentimente etc.; de obicei constr. cu dat. pron.*) A nu mai avea, a rămîne (parţial sau integral) fără... *Liniştea mi-am prăpădit!* (ALECS.). **5** *tr.* (*pop.; fam.; compl. indică drumuri, cărări etc.*) A pierde, a rătăci, a nu mai găsi. **6** *tr.* (*pop.; întărit prin „din ochi”*) A nu mai vedea (din cauza depărtării, a unui obstacol etc.); a nu mai avea sub observaţie. ◇ Expr. *A prăpădi pe cineva* (sau, *refl. recipr., a se prăpădi*) *din ochi* = a iubi pe cineva (sau a se iubi unul cu altul) foarte mult. ◆ (*refl.*) A se face nevăzut; a dispărea. • prez. ind. *-esc.* /<sl. veche **пропасти, -падѫ**.

prăpădíre *s.f.* Acţiunea de *a* (*se*) *prăpădi* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***prăpădi***.

prăpădít, -ă *adj.* **1** (*despre bunuri, obiecte etc.*) Care este distrus, nimicit; care este foarte uzat, deteriorat; care se află într-o stare mizerabilă; ext. care este de (foarte) proastă calitate. *Purta aproape zilnic aceeaşi rochie prăpădită.* ◆ (*despre clădiri, construcţii etc.*) Care este dărăpănat; (*despre aşezări*) care are clădiri dărăpănate, sărăcăcioase, mizere. *Aveau doi cai prăpădiţi* (PRED.). ◆ (*despre bani, averi*) Care a fost consumat în mod excesiv sau fără rost; irosit, risipit. **2** (*despre fiinţe*) Care şi-a pierdut forţele fizice în urma unui efort excesiv şi prelungit, a unei boli etc.; care este extenuat, sfîrşit, vlăguit. ◆ (*despre oameni*) Care este sărac, nevoiaş; care este amărît, nenorocit; ext. care este chinuit, nefericit. *Un ăla..., un prăpădit de amploiat, n-are chioară în pungă* (CAR.). **3** (*despre oameni*) Care este lipsit de scrupule, care are un caracter josnic; care este nemernic, netrebnic, mizerabil, ticălos. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***prăpădi***.

prăpăditór, -oáre *adj.* (*înv., pop.*) Care distruge, nimiceşte; distrugător, nimicitor. ◆ Care ucide; ucigător. • pl. *-ori, -oare.* /***prăpădi*** + *-tor*.

prăpăsténie *s.f.* **1** (*înv., reg.*) Prăpastie. **2** (*reg.*) Prăpăd. • pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* /***prăpastie*** + *-enie*.

prăpăstiáş, -ă *adj.* (*înv.; despre terenuri, regiuni etc.*) Prăpăstios. • sil. *-ti-aş.* pl. *-i, -e.* /***prăpastie*** + *-aş*.

prăpăstiós, -oásă *adj.* **1** (*despre terenuri, regiuni etc.*) Care are prăpăstii, care are pante abrupte; ext. care este foarte accidentat; (*înv.*) prăpăstiaş. *Coastele muntelui... erau tot mai prăpăstioase* (AGÂR.). **2** Fig. (*despre acţiuni, elemente ale naturii etc.*) Care este vijelios, vertiginos; care este năprasnic. *Vînt prăpăstios.* ◆ Care este înspăimîntător, groaznic. *Tresărea ca dintr-un vis prăpăstios* (VLAH.). **3** Fig. Care este de necrezut, de neînchipuit; care este bizar, ciudat. *Era o prăpăstioasă deosebire de idei şi de simţiri* (HOG.). ◆ Care se bazează pe închipuire; care este plăsmuit; mincinos. *Nu împrăştiaţi prăpăstioasele vorbe născocite sau de vicleşug sau de frică* (MARC.). **4** Fig. (*despre oameni*) Care exagerează în rău, care vede totul în negru. ◆ (*despre manifestări ale oamenilor*) Care trădează, arată pe omul prăpăstios. • sil. *-ti-os.* pl. *-oşi, -oase.* /***prăpastie*** + *-os*.

prăpăstuí *vb. IV.* **1** *refl., tr.* (*pop.*) A (se) rostogoli la mare adîncime. **2** *tr.* (*pop.; compl. indică obiecte, fiinţe etc.*) A arunca, a azvîrli într-un loc adînc. *Au stropşit-o şi-au prăpăstuit-o în fîntînă* (SADOV.). **3** *refl.* (*înv., reg.; despre oameni*) A se năpusti. • prez.ind. *-iesc.* /***prăpastie*** + *-ui*.

prăpăstuíre *s.f.* Acţiunea de *a* (*se*) *prăpăstui*. • sil. *-tu-i-.* pl. *-i.* /v. ***prăpăstui***.

prăplăzmuí *vb. IV. tr.* (*înv.*) A preface, a schimba. • prez.ind. *-iesc.* /***pre***[1] + ***plăzmui***.

prăpure *s.m.* v. prapur.

prăsád, -ă *adj.* (*înv., reg.; despre pomi fructiferi*) Care este altoit. • pl. *-zi, -de.* /<rus. ***nepecàda*** „altoi”.

prăseá *s.f.* v. plăsea.

prăsí *vb. IV.* **1** *refl.* (*despre animale*) A se reproduce, a se înmulţi; a face pui. ◆ (*înv., reg.; refl., intr.; despre femei*) A naşte. ◆ Fig. A deveni mai numeros, a creşte ca număr; a se înmulţi. *La sat şi la oraşe, pungaşii s-au prăsit* (MACED.). **2** *refl.* (*înv., reg.; despre oameni* sau *animale*) A se naşte. ◆ (*tr.; compl. arată copii*) A zămisli; a naşte. ◆ Fig. (*despre oameni*) A se pripăşi (undeva). **3** *tr.* (*compl. indică animale*) A creşte, a îngriji (pentru a se înmulţi); a face să se înmulţească. *Prăsiseră în fiecare an şi porc şi găini* (CA. PETR.). ◆ Fig. (*fam.; compl. indică bunuri, averi, bani*) A aduna, a strînge, a agonisi. **4** *tr.* (*compl. indică plante*) A cultiva, a planta şi a îngriji pentru a se înmulţi; a răspîndi prin cultură. **5** *refl.* (*despre plante*) A creşte şi a se înmulţi; a se răspîndi, a se extinde (spontan sau prin cultivare) pe un anumit teritoriu. • prez.ind. *-esc.* /<bg. ***npacu ce***, srb. ***prasiti se***.

prăsílă *s.f.* **1** Faptul de a se prăsi; reproducere (dirijată) de animale (de rasă). *Vaci mari..., alese de prăsilă* (JIP.). ◇ Loc.adj. *De prăsilă* = (*despre animale domestice*) care este selecţionat pentru reproducere; care este bun pentru reproducere. ◆ (*înv.*) Creşcătorie de animale (de reproducere). **2** Concr. Animal tînăr, pui (păstrat pentru reproducere); spec. animal domestic de rasă, bun pentru reproducere; (*înv.*) prăsitură. ◆ Descendent al unui animal de rasă; ext. animal de rasă ameliorată. ◆ (*fam.*) Copil; urmaş, descendent. **3** Rasă, soi de animale. *Naşul... îi dă... de obicei o vită de o deosebită prăsilă* (POP.). • pl. *-e, -i.* /***prăsi*** + *-ilă*.

prăsíre *s.f.* Acţiunea de *a* (*se*) *prăsi* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***prăsi***.

prăsít[1] *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *prăsi*. • /v. ***prăsi***.

prăsít[2]**, -ă** *adj.* (*înv., reg.*) **1** (*despre animale*) Care a fătat de curînd. ◆ (*despre femei*) Care a născut de curînd. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***prăsi***.

prăsítor, -oáre *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* (*despre animale*) Care se prăseşte, care face pui; care este folosit pentru înmulţire. ◆ Ext. Care se înmulţeşte mult. **2** *s.m.* (*pop.*) Animal (domestic) mascul care este selecţionat pentru înmulţire. **3** *s.m.* Persoană care se ocupă cu creşterea, îngrijirea etc. animalelor (domestice) în vederea înmulţirii, a valorificării lor. **4** *s.f.* Clocitoare pentru icre. • pl. *-ori, -oare.* /***prăsi*** + *-tor*.

prăsitúră *s.f.* (*înv.*) **1** Prăsilă. **2** (*în forma „prăstură”*) Femelă (a unor animale). • pl. *-i.* şi *prăstúră* *s.f.* /***prăsi*** + *-tură*.

prăstăgălí *vb. IV.* v. prăstăvăli.

prăstălí *vb. IV.* v. prăstăvăli.

prăstăvălă *s.f.* Loc.adv. (*reg.*) *De-a prăstăvala* = de-a rostogolul, dînd(u-se) peste cap. • /de la ***prăstăvăli***, prin derivare regresivă.

prăstăvălí *vb. IV. tr., refl.* (*reg.*) A (se) rostogoli. • prez. ind. *-esc.* şi *prăstăgălí, prăstălí, prestăvălí, prestevălí, prostovoli vb. IV.* /etimol. nec.; cf. srb. *strovaliti* „a îngrămădi”.

prăstúră *s.f.* v. prăsitură.

prăşcár *s.m.* (*reg.*) Prăştiaş. • pl. *-i.* /cf. bg. *прашка*.

prăşcău *s.n.* (*reg.*) Ninsoare rară (cu fulgi mari), care se topeşte repede. • pl. *-uri.* şi *pîrşcău* *s.n.* /cf. bg. *пръска* „picătură”.

prăşí *vb. IV. tr.* **1** (*compl. indică terenuri cultivate cu plante agricole*) A săpa (cu sapa sau cu mijloace mecanice) solul dintre rîndurile distanţate ale unor plante de cultură, pentru a distruge buruienile, pentru a afîna pămîntul etc. **2** (*compl. indică plante agricole*) A curăţa de buruieni, a rări etc. prin săpare. **3** (*compl. indică suprafeţe de teren*) A curăţa de plante, mai ales de buruieni. • prez.ind. *-esc.* şi (*reg.*) *prăşuí vb. IV.* /<bg. ***прашя***, srb. ***prašiti***.

prăşílă *s.f.* v. prăşilă.

prăşíre *s.f.* Acţiunea de *a prăşi* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***prăşi***.

prăşít[1] *s.n.* Faptul de *a prăşi*; (*pop.*) prăşitură. • /v. ***prăşi***.

prăşít[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre terenuri cultivate cu plante agricole*) Care a fost săpat pentru a distruge buruienile, pentru a afîna solul etc. **2** (*despre plante agricole*) Care a fost curăţat de buruieni prin săpare; care a fost rărit prin săpare. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***prăşi***.

prăşitór, -oáre *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* (*despre plante agricole*) Care se prăşeşte; care se cultivă în rînduri distanţate, permiţînd prăşirea spaţiului dintre rînduri. **2** *adj.* (*despre unelte sau maşini agricole*) Cu care se prăşeşte. **3** *s.f.* Unealtă sau maşină agricolă cu care se prăşeşte. **4** *s.m., s.f.* Persoană care prăşeşte. **5** *s.f.* (*reg.*) Loc prăşit. • pl. *-ori, -oare.* şi (*reg.*) *prăşuitór, -oáre* *s.m., s.f.* /***prăşi*** + *-tor*.

prăşitúră *s.f.* **1** (*pop.*) Prăşit. **2** (*reg.*) Cîmp, ogor prăşit. **3** Colect. (*reg.*) Buruieni şi gunoi adunate de pe un teren care a fost prăşit. • pl. *-i.* /***prăşi*** + *-tură*.

prăştiáş *s.m.* **1** (*înv., reg.*) Persoană care aruncă cu praştia; (*reg.*) prăşcar. **2** (*reg.*) Cal lăturaş. • sil. *-ti-aş.* pl. *-i.* /***praştie*** + *-aş.*

prăştiér *s.m.* (*reg.*) Cal lăturaş. • sil. *-ti-er.* pl. *-i.* /***praştie*** + *-ar.*

prăştílă *s.f.* (*pop.*) Şindrilă. • pl. *-e, -i.* /cf. bg. *npocmuла.*

prăştínă[1] *s.f.* (*reg.*) **1** Prăjină. ◇ Expr. *A-i cădea cuiva prăştina* = a înceta să mai fie îngîmfat. *A-i da* (cuiva) *cu prăştina pe la nas* = a-şi bate joc de cineva. **2** Fiecare dintre prăjinile sau crengile legate cîte două cruciş, care se aşază pe acoperişurile de stuf sau de paie, pe stogurile, cîlăile de fîn etc., pentru a le proteja împotriva vîntului. **3** (*pesc.*) Coada undiţei. **4** Parte a cumpenei fîntînii cu ajutorul căreia se cufundă găleata în apă. **5** Nuia care se aşază pe cînepa pusă la topit, pentru a nu o ridica apa. • pl. *-i, -e.* /cf. *prăjină.*

prăştínă[2] *s.f.* (*pop.*) **1** Ceea ce rămîne după stoarcerea strugurilor; tescovină. **2** Băutură alcoolică obţinută prin fermentarea prăştinii. ◇ Expr. (*reg.*) *A lua* (unei fete, unei femei) *prăştina* = a necinsti, a viola. • pl. *-i.* şi *prăştină s.f.* /etimol. nec.

prăştiúţă *s.f.* Dim. al lui *praştie.* • sil. *-ti-u-.* pl. *-e.* /***praştie*** + *-uţă.*

prăşuí *vb. IV.* v. prăşi.

prăşuitór, -oáre *s.m., s.f.* v. prăşitor.

prătár *subst. sg.* (*pop.*) Luna mai. • /***prat*** + *-ar.*

prăvál *s.n.* **1** (*geomorf.; în formele „preval", „prival"*) Depresiune naturală, puţin adîncă, ce face legătura între bălţi sau între acestea şi rîuri; spec. gîrlă din regiunea inundabilă a Dunării, care face legătura între braţele Dunării sau între acestea şi bălţi. **2** (*reg.*) Porţiune pe cursul unei ape curgătoare unde apa curge foarte repede (formînd o cascadă mică); ext. curs de apă. ◆ Cascadă mică. **3** (*reg.*) Povîrniş, coastă. ◇ Loc.adv. *D(e)-a prăvala* = de-a dura, de-a rostogolul. ◇ Expr. *A da prăval pe cineva* = a doborî pe cineva. ◆ *adv.* De-a rostogolul. ◆ Fig. (*în forma „prăvală"*) Nenorocire; calamitate. **4** (*reg.*) Împinsătură (pentru a deplasa ceva). **5** (*reg.*) Zar (la jocurile de noroc). • pl. *-uri, -e.* şi *prevál, privál s.n., prăválă s.f.* /cf. bg. *прeвал,* rus. *провал,* rom. *prăvăli.*

prăválă *s.f.* v. prăval.

prăvălác *s.n.* **1** (*înv.*) Povîrniş, pantă. **2** (*înv., reg.*) *De-a prăvălacul* = de-a rostogolul, de-a dura. • pl. *-ce.* /***prăval*** sau ***prăvăli*** + *-ac.*

prăvălát, -ă *adj.* v. prăvălit.

prăvălátec, -ă *adj.* v. prăvălatic.

prăvălátic, -ă *adj.* (*pop.*) **1** (*despre locuri, terenuri etc.*) Care este abrupt, povîrnit; care este accidentat. **2** Care se răstoarnă, se rostogoleşte; care vine la vale. • pl. *-ci, -ce.* şi *prăvălátec, -ă adj.* /***prăvăli*** + *-atic.*

prăvălí *vb. IV.* **1** *refl., tr.* A se lăsa sau a face să se lase într-o parte (din poziţia verticală); a (se) apleca, a (se) înclina într-o parte; a cădea sau a face să cadă (cu violenţă, cu zgomot) de la o înălţime oarecare, rostogolindu-se, sfărîmîndu-se, rănindu-se etc.; ext. a (se) rostogoli; a (se) distruge. *Brazdele se prăvăleau, drepte, grele, mirositoare* (REBR.). *Prăvăleşte deasupră-i nămetele tencuit pe zid în sus* (GAL.). ◇ Fig. *Peste copaci se prăvăli şi se sparse în ţăndări luna* (STANCU). ◆ A (se) surpa, a (se) nărui, a (se) dărîma, a (se) prăbuşi. ◆ (*refl.; despre ape*) A curge cu repeziciune pe un loc abrupt; a cădea de la înălţime (formînd o cascadă). ◆ (*refl.*) A coborî într-o parte; a veni în jos; ext. a cădea, a aluneca (într-o parte). *Trandafirii... se prăvălesc de-a lungul zidurilor* (MACED.). ◆ Fig. (*refl.*) A se întinde, a se împrăştia de sus în jos (deodată). *Odată cu seara se prăvălise peste lume întuneric adînc* (STANCU). ◆ Fig. (*înv.*) A dispărea sau a face să dispară (brusc, cu violenţă). *Lumea veche se prăvăleşte şi pe a ei dărîmituri slobozenia se înalţă!* (RUSSO). **2** *refl.* (*despre fiinţe*) A se culca, a se întinde, a se tolăni (pentru a se odihni). **3** *tr.* (*pop.; compl. indică fiinţe*) A culca la pămînt într-o luptă, într-o bătaie; ext. a învinge în luptă (doborînd la pămînt). **4** *refl.* (*despre fiinţe*) A se repezi spre cineva sau asupra cuiva; a se îndrepta în goană (la vale, în jos). **5** *refl.* (*despre fenomene ale naturii*) A se produce cu violenţă (de sus în jos); a se dezlănţui. **6** *tr., refl.* (*înv.*) A (se) preface, a (se) transforma. • prez.ind. *-esc,* pers. 3 şi *prăvále;* conjunct. pers. 2 şi *să prăvăli,* pers. 3 *să prăvále.* /<sl. veche **проваліти (ся)**; cf. bg. *провaля (се).*

prăvăliár *s.m.* Prăvăliaş. • sil. *-li-ar.* pl. *-i.* /***prăvălie*** + *-ar.*

prăvăliáş, -ă *s.m., s.f.* Persoană care are şi vinde într-o prăvălie; vînzător într-o prăvălie; prăvăliar. • sil. *-li-aş.* pl. *-i, -e.* /***prăvălie*** + *-aş.*

prăvălíe *s.f.* **1** Local în care se expun şi se vînd diferite mărfuri. ◇ (*în trecut*) *Băiat de prăvălie* v. băiat. *Prăvălie modistă* v. modist. ◆ Negustorie; comerţ. *Nu prea merge prăvălia în ultimul timp.* **2** (*înv., reg.*) *Prăvălie drăcească* (sau *a diavolului*) = persoană despre care se crede că este stăpînită de diavol. • pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* /<slav. **привилиѥ, привилиꙗ** „privilegiu".

prăvălioáră *s.f.* Dim. al lui *prăvălie;* prăvăliuţă. • sil. *-li-oa-.* pl. *-e.* /***prăvălie*** + *-ioară.*

prăvălíre *s.f.* Acţiunea de *a (se) prăvăli* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***prăvăli.***

prăvăliş *s.n.* (*pop.*) Povîrniş. • pl. *-uri.* /***prăvăli*** + *-iş.*

prăvălít, -ă *adj.* **1** Care a căzut de la o înălţime oarecare, brusc, cu violenţă, cu zgomot (sfărîmîndu-se, distrugîndu-se, rănindu-se etc.); dărîmat, prăbuşit. *Pe piatra prăvălită pun crucea drept pecete* (EMIN.). ◆ Care s-a surpat, s-a năruit, s-a dărîmat, s-a prăbuşit. **2** (*despre fiinţe*) Care este culcat, întins, tolănit (pentru a se odihni). **3** (*înv., reg.; despre locuri, terenuri etc.; în forma „prăvălat"*) Care este abrupt, accidentat. • pl. *-ţi, -te.* şi (*înv., reg.*) *prăvălát, -ă adj.* /v. ***prăvăli.***

prăvăliúţă *s.f.* Prăvălioară. • sil. *-li-u-.* pl. *-e.* /***prăvălie*** + *-uţă.*

prăvíţ *s.m.* v. pravăţ.

prăvós, -oásă *adj.* v. prăfos.

prăvuí *vb. IV.* v. prăfui.

prăvuít, -ă *adj.* v. prăfuit.

prăzdnuí *vb. IV.* v. prăznui.

prăznicár *s.n.* (*bis.*) ? (*înv., reg.*) Icoană care înfăţişează o imagine legată de o sărbătoare religioasă sau de un eveniment bisericesc. ◆ Ext. Catapeteasmă. **2** (*pop.*) Spaţiu amenajat pe lîngă biserici pentru organizarea de praznice. (*înv.; în forma „prăznicer"*) Carte care cuprinde slujbele diferitelor sărbători sau praznice bisericeşti. • pl. *-e.* şi (*înv.*) *prăznicér s.n.* /***praznic*** + *-ar.*

prăzniceán *s.m.* (*înv.*) Persoană care respectă sărbătorile, praznicele bisericeşti. • pl. *-eni.* /***praznic*** + *-ean.*

prăznicér *s.n.* v. prăznicar.

prăznicí *vb. IV. tr.* (*înv., reg.; compl. indică sărbători religioase, aniversări etc.*) A sărbători prin slujbe, mese etc. • prez.ind. *-esc.* /***praznic*** + *-i.*

prăznuí *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică evenimente* sau *personalităţi religioase*) A celebra, a sărbători. *Prăznuia şi Paştele evreiesc şi pe cel românesc* (PAS). ◇ (*refl. pas.*) *Să fi văzut ce era aici la Sfîntul Ilie, cînd se prăznuia hramul bisericii* (VLAH.). ◇ (*intr.*) *Să prăznuiţi în post şi în rugă* (COR.). ◆ Gener. A serba; a aniversa; ext. a lăuda, a slăvi. *Ele ne-au prăznuit voioase în cîntece ţigăneşti, ţopăind şi pocnind din palme* (VOIC.). **2** *intr.* A petrece participînd la o masă, la un chef. *O să-i cînt să-l veselesc şi să prăznuiesc* (ŢICHIND.). • prez.ind. *-iesc.* şi (*înv.*) *prăzdnuí vb. IV.* /<slav. **праздьновати, празновати.**

prăznuíre *s.f.* Acţiunea de *a prăznui* şi rezultatul ei. **2** Masă mare (cu joc şi lăutari), care este organizată cu ocazia unei sărbători religioase, a aniversării unui eveniment religios, a unui sfînt sau a unui eveniment important. ◆ Gener. Ospăţ, petrecere. **3** Praznic. • sil. *-nu-i-.* pl. *-i.* /v. ***prăznui.***

prăznuitór, -oáre *adj.* (*înv.*) Care (se) celebrează, (se) sărbătoreşte. • sil. *-nu-i-.* pl. *-ori, -oare.* /***prăznui*** + *-tor.*

prăzulíu, -íe *adj.* (*pop.*) Care este de culoarea prazului; verzui. • pl. *-ii.* /***praz*** + *-uliu.*

pre[1]- Elem. de compunere „înainte", „anterior". /<fr. ***pré-***; cf. lat. *prae „înainte".*

pre[2] *prep.* v. pe.

prea *adv.* **I** (*determ. un vb., un adj., un adv., o loc.adj. sau adv., exprimînd o nuanţă de exager., în plus sau în minus*) **1** (*determ. un vb., arătînd că acţiunea are un grad mai mare decît este necesar, de dorit etc.*) Peste măsură, excesiv de mult, din cale afară de mult. (*în constr. afirm., precedă vb., punînd accentul în frază*) *Prea v-aţi arătat arama, sfîşiind această ţară* (EMIN.). ◇ (*ca determ. al unui vb. refl.*) *Dar ştii că te prea întreci cu şaga, Ivane?* (CR.). ◆ (*în constr. neg., aşezat între negaţie şi vb., indică o nuanţă de exagerare în minus*) Nu... peste măsură de mult, nu... excesiv de mult, nu... din cale afară de mult. *El nu se prea grăbise a veni în ajutorul lui Sinan* (BĂLC.). **2** (*determ. un adj., un adv., o loc.adj. sau adv., pe care le precedă*) Mai mult (sau mai puţin) decît este necesar, peste măsură de..., excesiv de... *E mărunţel de trup şi are un cap prea lunguieţ* (VLAH.). *De stă prea mult, eu cum să-i spui?* (COŞB.). ◇ Expr. (*A fi*) *prea de tot* (sau *prea din cale afară, prea-prea*) = a depăşi limita, a întrece măsura. *A fi prea de oaie* = a fi prea de tot; a nu putea fi îngăduit, acceptat, permis. *A nu şti prea multe* = a fi supărăcios, irascibil; a nu şti de glumă. *Mult prea...* = exagerat, excesiv. *Nu prea...* = nu tocmai atît (sau aşa) de..., nu chiar. ◆ (*repet.; cu val. adj.*) Care întrece măsura; exagerat, tare. ◇ Expr. *Nici... prea-prea* = nici peste măsură de..., nici grozav de... *Ori prea-prea, ori foarte-foarte* = ori una, ori alta. (*fam.*) *Nici prea-prea, nici foarte-foarte* = potrivit, aşa şi aşa; moderat. **II** (*înv., pop.; precedă un adj., un adv., o loc.adj. sau adv., servind la formarea super. abs.*) Foarte. *A fost odată ca-n poveşti, A fost ca niciodată, Din rude mari împărăteşti O prea frumoasă fată* (EMIN.). *Îi plăceau prea mult răspunsurile ce primea la întrebările lui* (ISP.). **III** Elem. de compunere „foarte", „peste măsură". • /<slav. **пр҃ѣ.**

preabatáj *s.n.* (*miner.*) **1** Galerie într-o mină, executată în vederea începerii abatajului. **2** Operaţie care precedă operaţia de abataj. • pl. *-e.* /***pre***[1]- + ***abataj.***

preábăt *subst.* (*reg.*) Preajmă. • /etimol. nec.

preabún, -ă *adj., s.m. art.* (*înv.*) **1** *adj.* Foarte bun. **2** *s.m. art.* (*bis.; nm. pr.*) Dumnezeu. • scris şi *prea bun.* pl. *-i, -e.* /***prea*** + ***bun,*** după slav. **пр҃ѣдобъръ.**

preacinstít, -ă *adj., s.f. art.* **1** *adj.* (*înv., pop.; de obicei cu val. de calificativ dat sfinţilor, reprezentanţilor clerului etc.*) Care este foarte cinstit, venerat; care este vrednic de cinste, de tot respectul. **2** *s.f. art.* (*bis.; nm. pr.*) Maica Domnului. • scris şi *prea cinstit.* pl. *-ţi, -te.* /***prea*** + ***cinstit,*** după slav. **пр҃ѣчистъıи.**

preacîntá *vb. I. tr.* (*înv.*) A preamări. • prez.ind. *preacînt.* /***prea*** + ***cînta.***

preacîntát, -ă *adj.* (*înv.*) Care este preamărit. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***preacînta.***

preacucérnic, -ă *adj.* (*mai ales ca termen de reverenţă pentru clerici*) Foarte cucernic, extrem de evlavios. • pl. *-ci, -ce.* /***prea*** + ***cucernic.***

preacurát, -ă *adj., s.f. art.* **1** *adj.* (*de obicei cu val. de calificativ dat Maicii Domnului sau unor fiinţe ori lucruri considerate sfinte*) Care este de o curăţenie morală ireproşabilă, care este cu totul lipsit de păcate; care reflectă, trădează curăţenie morală desăvîrşită. *Maică Preacurată Fecioară, nu mă lăsa să mă prăpădesc!* (C. NEGR.). *Simt plutind prin fumul de tămîie Sfinţenia cîntării preacurate* (GOGA). **2** *s.f. art.* (*nm. pr.*) Maica Domnului. • scris şi *prea curat, prea-curat.* pl. *-ţi, -te.* /***prea*** + ***curat,*** după slav. **пр҃ѣчистъ.**

preacurvár, -ă *s.m., adj.* (*înv.*) **1** *s.m.* Bărbat adulter; bărbat foarte afemeiat. **2** *adj.* (*despre oameni*) Care comite un adulter, care este extrem de desfrînat. ◆ (*despre manifestări, fapte ale oamenilor*) Care trădează un om foarte desfrînat, depravat. • scris şi *prea curvar.* pl. *-i, -e.* /***prea*** + ***curvar,*** după slav. **пр҃ѣлюбодѣıць.**

preacúrvă *s.f.* (*înv.*) Femeie adulteră; femeie foarte desfrînată. *Ce s-a întîmplat cu preacurva nu se ştie* (BARIŢ.). • scris şi *prea curvă.* pl. *-e.* /***prea*** + ***curvă,*** după slav. **пр҃ѣлюбодѣıца.**

preacurví *vb. IV. intr.* (*înv.*) A comite un adulter; a trăi în desfrîu, a duce o viaţă extrem de imorală. ◆ (*tr. fact.*) A atrage în desfrîu. • scris şi *prea curvi.* prez.ind. *-esc.* /***prea*** + ***curvi,*** după slav. **пр҃ѣлюбодѣıнтн.**

preacurvíe *s.f.* (*înv.*) Adulter; viaţă extrem de imorală; faptă comisă de un om foarte desfrînat. • scris şi *prea curvie, prea-curvie.* pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* /***prea*** + ***curvie,*** după slav. **пр҃ѣлюбодѣıнство.**

preacuvíos, -oásă *adj.* **1** (*mai ales în titulatura dată unor clerici*) Care este foarte cuvios, evlavios. ◇ (*subst.*) *N-o să ne rătăcim, preacuvioase, în bezna asta de pădure? Călugărul m-a privit cu ochi ciudaţi* (GAL.). **2** (*înv.; cu val. de calificativ dat sfinţilor*) Sfînt. • scris şi *prea cuvios.* sil. *-vi-os.* pl. *-oşi, -oase.* /***prea*** + ***cuvios,*** după slav. **пр҃ѣподобьнъ.**

preacuvioşie *s.f.* (*urmat de un adj.pos.*) Termen de reverenţă pentru clerici (de rang superior). *Prea cuvioşia sa era în strana lui* (SADOV.). • sil. *-vi-o-.* scris şi *prea cuvioşie.* sil. *-vi-o-.* pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* /***prea*** + ***cuvioşie.***

preadaptáre *s.f.* (*biol.*) Posibilitate a unui organism de a se adapta la mediul înconjurător datorită unor mutații preexistente. • pl. *-ări.* /***pre¹-*** + ***adaptare***, după fr. *préadaptation.*

preadolescént, -ă *s.m., s.f., adj.* (Copil) care nu a ajuns încă în perioada adolescenței. • pl. *-ți, -te.* /***pre¹-*** + ***adolescent***.

preadolescénță *s.f.* Etapă din viața unui om situată între pubertate și adolescență, de la 11-12 la 14-15 ani, caracterizată printr-o profundă restructurare a organismului și printr-o viguroasă creștere a forțelor morale și intelectuale. • /***pre¹-*** + ***adolescență***.

preadúlce *adj.* (*înv.; de obicei cu val de calificativ dat divinității*) Deosebit de bun, de milostiv, de îngăduitor. *Derept noi blăstemul fu, ca pre noi, den blăstem și den păcate să ne slobozească preadulcele Dumnezeul nostru, Hristos* (COR.). • /***prea*** + ***dulce***.

preafericít, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* (*mai ales în titulatura dată patriarhilor sau întîistătătorilor bisericilor autocefale*) Care este preamărit, foarte slăvit. *Un consiliu compus din preafericiți patriarhi și episcopi* (C. NEGR.). **2** *s.m., s.f.* Sfînt. *Maica Filofteia m-a primit fiică sufletească, fie-i odihna între prea fericiți* (SADOV.). • scris și *prea fericit.* pl. *-ți, -te.* /***prea*** + ***fericit***, după slav. **прѣблажєнъ**.

preafrumós, -oásă *adj.* (*înv.*) Care este foarte frumos; minunat. *A fost odată ca-n povești... O preafrumoasă fată* (EMIN.). • scris și *prea frumos.* pl. *-oși, -oase.* /***prea*** + ***frumos***, după slav. **прѣкрасьнъ**.

preafúnd *adv.* (*înv.*) Foarte adînc. • /***prea*** + ***afund***.

preagreși *vb. IV. intr.* (*înv.*) A face o greșeală foarte mare. • prez.ind. *-esc.* /***prea*** + ***greși***, după slav. **прѣгрѣшити**.

preaiubí *vb. IV. tr.* (*înv.*) A iubi foarte mult. • prez. ind. *-esc.* /***prea*** + ***iubi***.

preaiubíre *s.f.* (*înv.*) Adulter; viață extrem de imorală. *Nu ucide, nu preaiubire face, nece fura* (COR.). • /***prea*** + ***iubire***, după slav. **прѣлюбъ**.

preaiubít, -ă *adj.* Care este deosebit de drag; care este extrem de iubit. *Cum i-a ales împăratul dascăl fiului său prea iubit Ferid* (SADOV.). • scris și *prea iubit.* pl. *-ți, -te.* /***prea*** + ***iubit***, după slav. **прѣлюбимъ**.

preaiubitór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (*înv.*) **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care iubește foarte mult. **2** *s.m., s.f.* Persoană care comite un adulter, care trăiește în desfrîu. • pl. *-ori, -oare.* /***prea*** + ***iubitor***.

preaînált, -ă *adj.* **1** (*bis.*) Dumnezeiesc, divin. *Ce voie prea înaltă, ce lege porunci Căderea dopotrivă cu înălțarea a fi?* (ALEX.). ◆ (*subst. m.; nm. pr.*) Dumnezeu. **2** (*înv.*) Care vine de la o autoritate supremă. • scris și *prea înalt.* pl. *-ți, -te.* /***prea*** + ***înalt***, după slav. **прѣвышьний, прѣвыше**.

preaînălță *vb. I.* (*înv.*) **1** *refl., tr.* A (se) înălța cu mult deasupra (material sau spiritual). *Bazaconiile meale preanălțară-se capul mieu* (COR.). **2** *tr.* A preamări. **3** *refl.* (*despre oameni*) A se îngîmfa; a se mîndri. • prez. ind. *preaînálț*, și *preanălță vb. I.* /***prea*** + ***înălța***, după slav. **прѣвъзнєсти**.

preaînălțát, -ă *adj.* **1** (*mai ales în titulatura dată divinității, suveranilor sau prelaților*) Care este preamărit. *Prea înălțate împărate* (CR.). **2** (*înv.; despre oameni*) Care este îngîmfat. • scris și *prea înălțat.* pl. *-ți, -te.* /v. ***preaînălța***.

preaînmulțíme *s.f.* (*înv.*) Cantitate foarte mare, număr foarte mare; mulțime, abundență de...; (*înv.*) preamulțime. • pl. *-i.* /***prea*** + ***înmulțime***, după slav. **прѣмножьство**.

preaînțelepciúne *s.f.* (*înv.*) Înțelepciune foarte mare (a divinității). • scris și *prea înțelepciune.* /***prea*** + ***înțelepciune***, după slav. **прѣмждрость**.

preaînțelépt, -eáptă *adj.* (*înv.*) **1** (*despre divinitate sau despre oameni*) Care este foarte înțelept. *Prea înțeleptul Solomon* (BIBLIA 1688). ◇ (*subst.*) *Roaba va să vie la timpul său, prea înțelepte* (SADOV.). **2** (*despre acțiuni, manifestări, cuvinte etc. ale divinității sau ale oamenilor*) Care denotă, trădează multă înțelepciune; care este plin de înțelepciune. *Unde sînt cuvintele tale prea înțelepte* (GAL.). • scris și *prea înțelept.* pl. *-ți, -te.* /***prea*** + ***înțelept***, după slav. **прѣмждръ**.

preaînvățát, -ă *adj.* (*înv.; despre oameni*) Care este foarte învățat, care este deosebit de cultivat. • scris și *prea învățat.* pl. *-ți, -te.* /***prea*** + ***învățat***.

preajm *s.n.* v. preajmă.

preájmă *s.f.* (*astăzi mai ales în loc.*) Spațiu care se află împrejurul cuiva sau a ceva, care înconjoară pe cineva sau ceva; loc, regiune din vecinătatea, din apropierea cuiva sau a ceva; (*reg.*) preabăt. *Lupii... căutau mai ales preajmă de sate* (SADOV.). ◇ Loc.adj. *Din* (sau *de prin*) *preajmă* = *a*) care este din (sau de prin) jur; care este din (sau de prin) apropiere; care este din (sau de prin) vecinătate. *Un iz slab, amestecat cu mirosul desișurilor din preajmă ne învăluia* (SADOV.); *b*) care este din ajun; care este dintr-un timp apropiat. ◇ Loc.adv. *În* (sau *prin*) *preajmă* = în (sau prin) jur; în (sau prin) apropiere; în (sau prin) vecinătate. *Începeau prin preajmă să cadă picături rare și mari* (PRED.). ◇ Loc.prep. *De* (sau *de prin*) *preajma...* = *a*) (*local*) din (sau de prin) jurul...; din (sau de prin) apropierea...; din (sau de prin) vecinătatea...; *b*) (*temporal*) din ajunul...; din vremea care precedă cu puțin... *Documentul datează din preajma anului 1200. În* (sau *prin*) *preajma...* = *a*) (*local*) în (sau prin) jurul...; în (sau prin) apropierea...; în (sau prin) vecinătatea...; *Vor arde-n preajma mea luminile-n dealuri* (EMIN.); *b*) (*temporal*) în ajunul...; în timpul apropiat de... *Mi-a purtat o grijă neadormită pînă hăt, departe, în preajma doctoratelor* (GAL.). ◇ Expr. *A umbla în* (sau *prin*) *preajma cuiva* = a umbla după cineva, a da tîrcoale cuiva. • și (*înv., reg.*) *préjmă, príjmă* s.f. /<sl. veche **прѣждьнии**.

prealábil, -ă *adj.* Care trebuie spus, făcut, analizat, pregătit înainte de începerea unei acțiuni; care precedă; anterior, preliminar. *Străzile înguste... dovedesc lipsa unui plan prealabil* (TUD.). ◇ *Chestiune prealabilă* = (*în trecut, în sistemul parlamentar*) discutare a oportunității unui proiect de lege înainte de a începe dezbaterea propriu-zisă. *Comandament prealabil* v. comandament. ◇ Loc.adv. *În prealabil* = mai întîi, înainte de... *În prealabil e obligat să ia contact cu amicii politici* (REBR.). • sil. *pre-a-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***préalable***.

prealármă *s.f.* Alarmă care anunță o alarmă adevărată. • sil. *pre-a-.* pl. *-e.* /<it. ***preallarme***.

prealbíre *s.f.* Albire prealabilă. • sil. *pre-al-.* pl. *-i.* /***pre¹-*** + ***albire***.

prealiáj *s.n.* Aliaj folosit numai la elaborarea aliajelor (ne)feroase. • sil. *pre-a-.* pl. *-e.* /<fr. ***préalliage***.

prealuminát, -ă *adj.* (*înv.*) **1** Care degajă, răspîndește foarte multă lumină; foarte luminos; extrem de strălucitor. **2** (*în titulatura dată divinității, suveranilor sau clericilor*) Care este mărit, slăvit, preamărit. ◆ (*subst. f. art.; nm. pr.*) Maica Domnului. **3** Fig. (*despre oameni*) Care este foarte înțelept; care demonstrează înțelepciune. • scris și *prea luminat.* pl. *-ți, -te.* /***prea*** + ***luminat***.

preamărí *vb. IV.* **1** *tr.* A ridica în slavă pe cineva sau ceva; a glorifica, a elogia, a lăuda, a slăvi; a preaslăvi, (*înv.*) a preacînta, a preaînălța. *Scriitorii romantici preamăreau titanii* (BLA.). **2** *refl.* (*înv.; despre oameni*) A se îngîmfa; a se mîndri. • scris și *prea mări.* prez. ind. *-esc.* /***prea*** + ***mări***.

preamărire *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *preamări* și rezultatul ei. *Aripile-ți cîntă un imn de preamărire* (MINUL.). • pl. *-i.* /v. ***preamări***.

preamărít, -ă *adj.* (*mai ales în titulatura dată divinității, suveranilor sau clericilor*) Care este vrednic de toată cinstea, lauda, slava (datorită calităților sale); preaînălțat, preaslăvit. *Sîntem făloși de domnia preamăritului nostru împărat* (BRĂ.). • scris și *prea mărit.* pl. *-ți, -te.* /v. ***preamări***.

preambalá *vb. I. tr.* (*compl. indică mărfuri*) A ambala înainte de a pune în vînzare. • sil. *pre-am-.* prez. ind. *-ez.* /***pre¹-*** + ***ambala***.

preambalare *s.f.* Acțiunea de *a preambala* și rezultatul ei. • sil. *pre-am-.* pl. *-ări.* /v. ***preambala***.

preambalát, -ă *adj.* (*despre mărfuri*) Care este ambalat înainte de a fi pus în vînzare. • sil. *pre-am-.* pl. *-ți, -te.* /v. ***preambala***.

preambúl *s.n.* **1** Parte introductivă a unui discurs, a unei scrieri, în care sînt expuse, pe scurt, ideile care vor fi dezvoltate ulterior; introducere. *Bănuiam că vorbele acestea nu erau decît un preambul* (SADOV.). ◆ Ext. Ceea ce constituie partea premergătoare a unei acțiuni, a unei manifestări etc. *Lucrul s-a întîmplat fără preambul logic, deodată și din senin: ca în vis* (TEOD.). **2** Parte introductivă a unui act important, a unui tratat internațional etc., care lămurește utilitatea lui sau care prezintă sumar dispozițiile lui generale; expunere de motive (a unui proiect de lege). • sil. *pre-am-.* pl. *-uri.* /<fr. ***préambule***.

preambulár, -ă *adj.* Care servește ca preambul; care se referă la preambul. • sil. *pre-am-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***préambulaire***.

preamilostív, -ă *adj.* (*înv.*) Care este foarte milos; care este foarte îndurător. *Prea milostivului și de bun neam al meu stăpîn* (FIL.). • scris și *prea milostiv.* pl. *-i, -e.* /***prea*** + ***milostiv***.

preamîndríe *s.f.* (*înv.*) Putere de înțelegere profundă; înțelepciune deosebită. ◆ Ext. Faptă, manifestare etc. plină de înțelepciune. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***prea*** + ***mîndrie***, după slav. **прѣмждрость**.

preamplificatór *s.n.* (*telec.*) Amplificator care este folosit într-un lanț de transmisie înaintea unui amplificator principal, pentru a ridica nivelul semnalului de intrare al amplificatorului principal și pentru a realiza adaptarea de impedanță necesară. • sil. *pre-am-.* pl. *-oare.* /***pre¹-*** + ***amplificator***, după fr. *préamplificateur.*

preamulțíme *s.f.* (*înv.*) Preaînmulțime. pl. *-i.* /***prea*** + ***mulțime***, după slav. **прѣмножьство**.

preanălță *vb. I.* v. preaînălța.

preandropáuză *s.f.* (*biol.*) Ansamblu de tulburări care precedă andropauza. • sil. *-pre-an-.* /***pre¹-*** + ***andropauză***.

preanestezíe *s.f.* (*med.*) Pregătire a bolnavului în vederea anesteziei propriu-zise, prin administrare de medicamente hipnotice și analgezice; prenarcoză. • sil. *pre-a-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***pre¹-*** + ***anestezie***.

preanevinovátă *adj.* (*bis.; despre Fecioara Maria*) Neprihănită, castă. ◆ (*subst. f. art.; nm. pr.*) Fecioara Maria. • /***prea*** + ***nevinovată***, după slav. **прѣневинна**.

preanotá *vb. I. intr.* (*înv.*) A naviga. • scris și *prea nota.* prez.ind. *preanót.* și *preanotá vb. I.* /***prea*** + ***nota***, după slav. **прѣплоути**.

preanutá *vb. I.* v. preanota.

preapărí *vb. IV. tr.* (*înv.*) A învăța, a sfătui, a convinge. • prez.ind. *-esc.* /<slav. **прѣпьрѣти**.

preaplecát, -ă *adj.* (*înv.; în formule de respect*) Care este foarte supus; extrem de ascultător. *Sînt al d-tale prea plecat și supus fiu* (KOGĂL.). • scris și *prea plecat.* pl. *-ți, -te.* /***prea*** + ***plecat***.

preaplín[1] *s.n.* **1** Ceea ce depășește (cu mult) un anumit nivel, o anumită măsură; ceea ce este prea mult, prea abundent. *Dar din dar să dea din preaplinul lui să se libereze* (VIN.). **2** Dispozitiv de evacuare automată a lichidului care depășește un anumit nivel într-un bazin, într-un rezervor etc. ◆ Ext. Conținutul unui rezervor de apă. • scris și *prea plin, prea-plin.* pl. *-uri.* /***prea*** + ***plin***, după fr. *trop-plein.*

preaplín[2]**, -ă** *adj.* (*înv.*) Care este din abundență, din belșug. • pl. *-i, -e.* /***prea*** + ***plin***, după slav. **прѣпълънъ**.

preapodóbie *s.f.* (*înv.*) Cucernicie, evlavie, smerenie. *Să slujască lui cu preapodobie* (COR.). • g. -d. *-iei.* /<slav. **прѣподовние**.

preapodóbnă *adj.* (*bis.; cu val. de calificativ dat Sfintei Paraschiva*) Sfîntă; cuvioasă, cucernică. • /<slav. **прѣподовьнъ**.

preapodóbnic *adj., s.m.* (*înv.*) **1** *adj.* (*cu val. de calificativ dat lui Dumnezeu*) Sfînt. *Dereptu și preapodobnic Domnul* (COR.). **2** *s.m.* Sfînt; cleric, om foarte cuvios, evlavios. • pl. *-ci.* /<slav. **прѣподовьникъ**.

preaprețiós, -oásă *adj.* Care este foarte prețios, foarte valoros. • sil. *-ți-os.* pl. *-oși, -oase.* /***prea*** + ***prețios***.

preapríndere *s.f.* Aprindere prematură (și însoțită de detonații) a combustibilului în cilindrii unui motor cu ardere internă, care este produsă de apariția incidentală a unor puncte supraîncălzite în interiorul cilindrului. • sil. *-pre-a-.* pl. *-i.* /***pre¹-*** + ***aprindere***.

preaputérnic, -ă *adj.* (*mai ales în titulatura dată divinității, suveranilor, înalților demnitari*) Care are puteri foarte mari sau nelimitate; care este foarte puternic. *Veți cîștiga cu încredințare favorul preaputernicului... părinte* (DRĂGHICI). ◆ (*subst. m. art.; nm. pr.*) Dumnezeu. • *scris și prea puternic.* pl. *-ci, -ce.* /***prea*** + ***puternic***, după slav. **прѣснльнъ**.

preásenă *s.f.* v. presenă.

preasfínția *s.f. art.* (*urmat de un adj.pos.*) Termen de respect cu care cineva se adresează prelaților sau cu care se vorbește despre ei. *Vodă și înalt prea sfințiia sa mitropolitul intrară* (SADOV.). • scris și *prea sfințiia.* pl. *-iile.* /***prea*** + ***sfinție***, după slav. **прѣсвщєньство**.

preasfințít, -ă *adj., s.m.* **1** *adj.* (*mai ales în titulatura dată prelaților*) Care a primit harul divin; care este

vrednic de întreaga sfințenie. *Prea sfințitul vlădică de Roman a cîntat slujbă mare* (SADOV.). **2** *s.m.* Termen de respect cu care cineva se adresează prelaților sau cu care se vorbește despre ei. **3** *adj.* (*pop.; despre sărbători relig.*) Care are o mare importanță (pentru biserică). • scris și *prea sfințit*. pl. *-ți, -te.* /***prea*** + ***sfințit***, după slav. **пр҃ѣсвѧщенъ, пр҃ѣосвѧщенъ**.

preasfînt, -ă *adj., s.f. art.* **1** *adj.* (*în titulatura dată clericilor, călugărilor, sfinților, mai ales Maicii Domnului*) Care a primit harul divin; care este vrednic de întreaga sfințenie. *Săbiile mării sale la prea sfîntul părinte de la Roma* (SADOV.). **2** *s.f. art.* (*nm. pr.*) Maica Domnului. **3** Termen de respect cu care cineva se adresează prelaților sau cu care se vorbește despre ei. • scris și *prea sfînt*. pl. *-ți, -te.* /***prea*** + ***sfînt***, după slav. **пр҃ѣсватъ**.

preaslăví *vb. I. tr.* A preamări. • prez.ind. *-esc.* /***prea*** + ***slăvi***, după slav. **прославити**.

preaslăvít, -ă *adj.* (*mai ales în titulatura dată divinității, suveranilor sau clericilor*) Care este preamărit. *Prea slăvite crai, nu-i poruncă; e rugăminte* (SADOV.). ◆ (*subst..f.*) Minune. • scris și *prea slăvit*. pl. *-ți, -te.* /***prea*** + ***slăvit***, după slav. **пр҃ѣславьнъ**.

preastimát, -ă *adj.* (*mai ales în formele de adresare*) Care este foarte stimat, foarte respectat. • scris și *prea stimat*. pl. *-ți, -te.* /***prea*** + ***stimat***.

preastrălucít, -ă *adj.* **1** (*mai ales în titulatura dată suveranilor*) Mărit, slăvit. **2** (*despre oameni*) Care este extrem de înzestrat (intelectual și spiritual). • scris și *prea strălucit*. pl. *-ți, -te.* /***prea*** + ***strălucit***.

preătcă *s.f.* v. pretcă.

preatómic, -ă *adj.* Care este anterior descoperirii și folosirii energiei atomice. • sil. *pre-a-*. pl. *-ci, -ce.* /***pre***[1]*-*+ ***atomic***.

preautonomíe *s.f.* Statut provizoriu care pregătește autonomia. • sil. *-a-u-*. pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* /***pre***[1]*-*+ ***autonomie***.

preavíz *s.n.* Înștiințare prealabilă de concediere făcută unui angajat. ◆ Ext. Interval de timp cît un angajat mai lucrează după primirea acestei înștiințări; retribuție care se cuvine celui concediat de la primirea înștiințării pînă la concedierea lui. *Ai cincisprezece zile preaviz: ești concediat* (VIN.). • sil. *pre-a-*. pl. *-uri, -e.* /<fr. ***préavis***.

preavizá *vb. I. tr.* **1** A aviza în prealabil. **2** Spec. (*compl. indică salariați, angajați*) A da preaviz. • sil. *pre-a-*. prez.ind. *-ez.* /<fr. ***préaviser***.

prebaróc, -ă *adj.* Care a precedat barocul. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***prébaroque***.

prebéndă *s.f.* (*bis.*) Venit fix acordat unui titlu ecleziastic catolic; ext. titlul însuși. • pl. *-e.* /<fr. ***prébende***, lat. ***praebenda*** <*praebĕre* „a oferi".

prebiótic, -ă *adj.* Care este anterior apariției vieții. • sil. *-bi-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<engl. ***prebiotic***.

preburghéz, -ă *adj.* Care este anterior apariției burgheziei, care datează din epoca premergătoare burgheziei. • pl. *-i, -e.* /***pre***[1]*-*+ ***burghez***.

precalculá *vb. I. tr.* (*compl. indică venituri, cheltuieli etc.*) A calcula în prealabil. • prez.ind. *-ez.* /***pre***[1]*-*+ ***calcula***.

precaiculát, -ă *adj.* (*despre venituri, cheltuieli etc.*) Care este calculat în prealabil. • pl. *-ți, -te.* /v. ***precalcula***.

precambrián *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Prima eră din istoria pămîntului, anterioară paleozoicului, caracterizată prin apariția primelor viețuitoare, care a durat circa 4, 5 miliarde de ani și care corespunde timpului scurs de la consolidarea scoarței terestre pînă la apariția trilobiților în primele straturi de roci. **2** *adj.* Care aparține precambrianului, specific precambrianului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din precambrian. • sil. *-bri-an*. pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***précambrien***; cf. lat. *prae* „înainte".

precáncer *s.n.* (*med.*) Fază premergătoare apariției cancerului. • /<fr. ***précancer***.

precancerós, -oásă *adj.* (*med.*) Care există din perioada de dinaintea apariției cancerului; care se referă la precancer; premalign. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***précancereux***.

precancerózá *s.f.* (*med.*) Vegetații veneriene abundente, dezvoltate pe o mucoasă sau pe un tegument, care evoluează în neoplasm. • /<fr. ***précancérose***.

precapitalíst, -ă *adj.* Care este anterior apariției capitalismului, care datează din epoca premergătoare capitalismului. • pl. *-iști, -iste.* /***pre***[1]*-*+ ***capitalist***.

precár, -ă *adj.* **1** Care este lipsit de siguranță, de trăinicie; care este dependent de voința cuiva sau de împrejurări neprevăzute; care este nesigur, instabil. *Este cunoscută tuturor starea precară mai ales a funcționarilor mărunți* (BRĂ.). ◆ Ext. Care este necorespunzător, nesatisfăcător. **2** (*despre construcții, clădiri etc.*) Care este lipsit de rezistență; șubred. **3** (*despre judecăți, teorii etc.*) Care este lipsit de profunzime, de temei, de sens. **4** (*jur.*) Care este provizoriu, temporar; care deține ceva în mod provizoriu. *Posesiune precară.* • pl. *-i, -e.* și *precáriu, -ie adj.* /<fr. ***précaire***, it. ***precario***.

precária *s.f.* (*în antic. și în Ev. Med. timpuriu, în Europa apuseană*) Drept de posesiune asupra unui lot de pămînt care se acorda de către proprietarul funciar, în schimbul prestării unor obligații față de acesta. • sil. *-ri-a.* /<lat. ***precaria***.

precaritáte *s.f.* Caracterul a ceea ce este precar. *Mă dezgustă micimea, precaritatea poftelor voastre* (CA. PETR.). • /<fr. ***précarité***.

precăriu, -ie *adj.* v. precar.

precarpátic, -ă *adj.* (*geogr.*) Subcarpatic. • pl. *-ci, -ce.* /***pre***[1]*-*+ ***carpatic***.

precáut, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care prevede și preîntîmpină un pericol posibil, o neplăcere, un necaz etc.; care acționează cu deosebită atenție, luînd toate măsurile de prevedere pentru a înlătura orice pericol, orice neplăcere, orice neajuns; circumspect, prevăzător, prudent. *Precaut, ofițerul de gardă îi retrase scaunul din cale* (CE. PETR.). **2** (*despre vorbe, gesturi, manifestări etc. ale oamenilor*) Care dovedește, trădează prudență; plin de prudență. *Începu să se plimbe cu pași precauți și înăbușiți* (GAL.). • sil. *-ca-ut.* acc. și *precaút*. pl. *-ți, -te.* /<lat. ***praecautus, -a, -um***.

precaúție *s.f.* Însușirea de a fi precaut; atitudine, comportare precaută; (*adesea constr. cu vb. „a lua"*) măsură de prevedere pentru a preîntîmpina un pericol, o neplăcere, un necaz etc. *Luă toate precauțiunile necesare* (FIL.). ◇ Loc.adj. *De precauție* = care preîntîmpină sau încearcă să preîntîmpine un pericol, o neplăcere, un necaz etc. *Măsuri de precauție.* ◇ Loc.adv. *Cu precauție* = cu băgare de seamă, în mod prudent, cu grijă. • sil. *-ca-u-*. pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* și (*înv.*) *precauțiúne s.f.* /<lat. ***praecautio, -onis***, fr. ***précaution***.

precauțiúne *s.f.* v. precauție.

precădére *s.f.* **1** Prioritate, întîietate, preferință acordată unei persoane, unei acțiuni, unei probleme etc. (față de altele). *Amesteca mereu numele actuale cu cele antice, dînd precădere celor din urmă* (CĂL.). ◇ Loc.adj., adv. *Cu precădere* = (care se face sau trebuie făcut, preferat) în primul rînd, înainte de orice; (care se face sau trebuie făcut) în (mod) special, mai ales, îndeosebi. **2** (*înv.*) (Faptul de a fi în) superioritate față de altcineva sau față de altceva. • /***pre***[1]*-*+ ***cădere***.

precedá *vb. I. tr.* **1** A fi, a exista, a se afla înaintea cuiva sau a ceva (în timp și în spațiu); a premerge. *Un mic număr de persoane pot găsi loc, iar cea mai mare parte sînt obligate a sta în coridorul ce precede sacristia* (ALECS.). *Veacul trecut și generația care ne-a precedat ne-au transmis o icoană măreață a lui Alecsandri* (SADOV.). ◆ A (se) pune, a (se) așeza înaintea cuiva sau a ceva (în spațiu). *Dintre atributele pronominale ar fi de amintit cele demonstrative, care preced uneori substantivul* (IORD.). **2** A se petrece, a se întîmpla, a avea loc, a se produce înainte (de...); a premerge. *Licitația fusese precedată de consfătuiri în ambele tabere* (CĂL.). **3** A merge, a veni înaintea cuiva sau a ceva (în timp sau în spațiu); a premerge. *Ieși... precedat de picoli care-i deschideau ușile* (BRĂ.). **4** (*compl. indică oameni*) A întrece în funcție, în rang, în grad. **5** A anticipa; a depăși. *Cîțiva oameni deosebiți au precedat cu mult timpul lor* (IORGA). • prez.ind. *precéd, -ez,* pers. 3, 6 *precédă, precéde,* pers. 6 și *precéd.* și *precéde vb. III.* /<fr. ***préceder***, lat. ***praecedĕre***.

precedánt, -ă *adj.* v. precedent.

precedátor, -oáre *adj.* v. precezător.

precéde *vb. III.* v. preceda.

precedént, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* Care este, există, se află înaintea cuiva sau a ceva (în timp sau în spațiu); care se petrece, se întîmplă, are loc, se produce înainte (de...); care a fost amintit mai înainte; (*înv.*) precezător. *Rezultatul dobîndit din analizarea precedentă a amănuntelor* (MAIOR.). *Fuseseră angajați anul precedent și alți băieți* (ARGH.). **2** *s.n.* Situație, soluție, fapt etc. anterior care servește ca exemplu sau ca justificare pentru situațiile, soluțiile, faptele etc. următoare analoage. *Cazul nu era lipsit de precedente* (ARGH.). ◇ Loc.adj. *Fără precedent* = *a)* care este așa cum nu a mai fost, cum nu s-a mai întîmplat pînă în prezent; *b)* ext. nemaiîntîlnit, nemaipomenit, extraordinar. *Procesul avea să fie și el fără precedent* (STANCU). • pl. *-ți, -te.* și (*înv.*) *precedánt, -ă adj.* /<fr. ***précédent***.

precedénță *s.f.* Faptul de a preceda pe cineva sau ceva (în timp sau în spațiu); concr. lucru care precedă alt lucru de aceeași natură; situație, soluție, fapt etc. anterior care servește ca exemplu sau ca justificare pentru situațiile, soluțiile, faptele etc. următoare analoage. ◇ *Caz de precedență* = situație premergătoare unui fapt, unui eveniment etc. care este invocată pentru justificarea unei hotărîri, unei dispoziții. • pl. *-e.* /<fr. ***précédence***, it. ***precedenza***.

precépt *s.n.* **1** Principiu, normă, formulă care stă la baza unei doctrine (morale); regulă de conduită într-un anumit domeniu. *La Aristoteles cercetările logice sînt împreunate cu precepte retorice* (MAIOR.). *Se poate semnala și intenția autorilor... de a transmite bunele precepte morale* (VIANU). **2** Recomandare, sfat (într-un domeniu practic). *Eu am și preceptele mele higienice* (SADOV.). • pl. *-e, -uri.* /<fr. ***précepte***, lat. ***praeceptum, -i***.

preceptíst, -ă *s.m., s.f.* Autor de precepte. • pl. *-iști, -iste.* /***precept*** + *-ist*, după it. *precettista*.

preceptístic, -ă *adj., s.f.* **I** *adj.* Care se bazează pe precepte. **II** *s.f.* **1** Arta de a formula precepte, de a învăța pe alții prin precepte. **2** Totalitatea preceptelor morale. **3** Tratat despre precepte morale. • pl. *-ci, -ce.* /***precept*** + *-istic*, după it. *precettistica*.

preceptór *s.m.* Persoană angajată într-o familie (bogată) pentru educarea și instruirea unui copil sau a unui tînăr. *Carte a învățat în casă, cu preceptor* (SADOV.). • acc. și *precéptor*. pl. *-i.* /<lat. ***praeceptor, -oris***, fr. ***précepteur***.

precésie *s.f.* v. precesiune.

precesiúne *s.f.* **1** (*fiz.*) Deplasare lentă a axei de rotație a unui corp care se rotește rapid și care are doar un punct fix. **2** (*astron.*; și *precesiunea echinocțiilor*) Deplasare lentă, în sens retrograd, a punctelor echinocțiale (punctul vernal și punctul autumnal) pe ecliptică, datorită atracției exercitate de Soare și de Lună asupra Pămîntului (în zona ecuatorului și a regiunilor lipsite de omogenitate structurală). • sil. *-si-u*. pl. *-i.* și *precésie s.f.* /<lat. ***praecessio, -onis***, fr. ***précession***.

précestă *adj.* v. precista.

precezătór, -oáre *adj.* (*înv.*) Precedent. • pl. *-ori, -oare* și *precedátor, -oáre adj.* /***preceda*** + *-ător*.

precheleán, -ă *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Primul subetaj al paleoliticului inferior, care este anterior cheleanului. **2** *adj.* Care aparține precheleanului, specific precheleanului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din prechelean. • sil. *-le-an*. pl. *-eeni, -eene.* /<germ. ***Prächelleen***.

precíncție *s.f.* Fiecare dintre scările unui amfiteatru roman. • pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* /<lat. ***praecinctio, -onis***.

precipíciu *s.n.* v. precipițiu.

precipitá *vb. I.* **1** *tr.* (*chim.; compl. indică substanțe aflate în soluție*) A trece în stare solidă, sub formă cristalină, amorfă sau de gel. ◆ (*refl., intr.; despre substanțe dizolvate într-un lichid*) A se separa, a se depune sub formă de precipitat. **2** *tr., refl.* A face să se desfășoare, să se declanșeze sau a se desfășura, a se declanșa într-un timp mai scurt decît cel obișnuit, așteptat sau dorit; a (se) grăbi. *Nu simți cum se precipită lucrurile, cum pîrîie ceva?* (REBR.). **3** *refl.* (*despre oameni*) A acționa cu (mare) grabă (și în dezordine); ext. a se agita. *Se precipită spre Corina, de parcă ar vrea s-o salveze de la înec* (SEBAST.). ◆ (*despre ființe; de obicei urmat de determ. introduse prin prep. „asupra"*) A se năpusti, a tăbărî (cu intenții agresive). **4** *tr., refl.* A (se) arunca, a (se) azvîrli (cu forță) dintr-un loc înalt. • prez.ind. *precípit.* /<fr. ***précipiter***, lat. ***praecipitare***.

precipitábil, -ă *adj.* (*chim.; despre anumite substanțe*) Care (se) poate precipita; care poate fi precipitat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***précipitable***.

precipitándo *adv.* (*muz.*; *indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Iuțind (brusc) mișcarea. • /<it. ***precipitando***.

precipitánt *s.m.* (*chim.*) Produs chimic care, introdus într-o soluție, provoacă precipitarea parțială sau totală a substanțelor pe care le conține soluția. • pl. *-ți*. /<fr. ***précipitant***.

precipitáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a (se) precipita* și rezultatul ei. ◆ Grabă, agitație. *Nu-și poate înfrînge precipitarea* (CE. PETR.). **2** (*biol.*) Tip de reacție antigen-anticorp. • pl. *-ări*. /v. ***precipita***.

precipitát[1] *s.n.* (*chim.*) Substanță greu solubilă, cristalină, amorfă sau sub formă de gel, care se separă dintr-o soluție. • pl. *-e*. și (*înv.*) ***prețipitát*** *s.n.* /<fr. ***précipité***, lat. ***praecipitatum***, germ. ***Präzipitat***.

precipitát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*chim.*; *despre substanțe dizolvate într-un lichid*) Care s-a depus, s-a separat în masa soluției, prin precipitare. **2** (*despre oameni*) Care acționează cu (prea) mare grabă, sub impresia momentului, silit de împrejurări. ◇ (*adv.*) *Doamna... porni precipitat spre șosea* (TEOD.). ◆ (*despre manifestări, acțiuni ale oamenilor, evenimente, fenomene etc.*) Care se produce cu (prea) mare grabă; care arată, exprimă, trădează o (prea) mare grabă. *Evită orice pas precipitat, orice zgomot* (CAR.). • pl. *-ți, -te*. /v. ***precipita***.

precipitáție *s.f.* **1** (*meteor.*; *mai ales la pl.*; și *precipitații atmosferice*) Produs al condensării vaporilor de apă din atmosferă care cad pe suprafața Pământului sub formă de ploaie, burniță, brumă, grindină, zăpadă etc. **2** Grabă (prea) mare, iuțeală, zor; pripă, agitație. *Porni pe poartă cu precipitație* (CĂL.). • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și (*înv.*) *precipitațiúne s.f.* /<fr. ***précipitation***, lat. ***praecipitatĭo***, ***-onis***.

precipitațiúne *s.f.* v. precipitație.

precipitínă *s.f.* (*biol.*) Tip de anticorp care provoacă coagularea antigenului dintr-o soluție. • pl. *-e*. /<fr. ***précipitine***.

precipitrón *s.n.* Dispozitiv electrostatic folosit pentru purificarea aerului dintr-o încăpere prin dirijarea prafului spre unul dintre electrozi. • pl. *-oane*. /<fr. ***précipitron***.

precipițiu *s.n.* (*înv.*) **1** Prăpastie. **2** Cădere de la înălțime. **3** Fig. Dezastru, ruină. • pl. *-ii*. și *precipíciu s.n.* /<lat. ***praecipĭtium***, ***-ii***.

precipút *s.n.* (*jur.*) Drept acordat unei persoane de a lua o anumită parte dintr-un bun, înainte de partaj. • pl. *-uri*. /<fr. ***préciput***.

preciróză *s.f.* (*med.*) Stare morbidă a ficatului, constînd într-un ansamblu de semne care precedă pe acelea ale cirozei. • /<fr. ***précirhose***.

precís, -ă *adj.* **1** (*despre informații, date, cunoștințe etc.*) Care este limpede, clar, lămurit, concis; care este categoric, sigur. *Am instrucțiuni precise să trimet tabele* (PRED.). ◇ (*adv.*) *Aș vrea să știu precis ce a căutat ea aici?* (CA. PETR.). **2** (*despre mărimi, unități de măsură, de timp etc.*) Care este exact, fix. **3** (*despre instrumente fizice, ceasornice, balanțe etc.*) Care funcționează cu mare precizie; care indică valori (foarte apropiate de cele) exacte. **4** (*despre expresii lingvistice*) A cărei semnificație este univocă. • pl. *-și, -se*. /<fr. ***précis***, lat. ***praecīsus***, ***-a***, ***-um***.

precístă *adj., s.f. art.* **1** *adj.* (*mai ales art.*; *cu val. de calificativ dat Fecioarei Maria*; *adesea în componența unui nm. pr.*) Care este cu totul lipsită de păcate, care este fără nici o vină; care este de o curățenie morală ireproșabilă, desăvîrșită. *Cristos și Maica Precista – atîta mîngîiere ne-a mai rămas nouă în viață* (GALAN). **2** *s.f. art.* (*nm. pr.*) Fecioara Maria, Maica Domnului. *M-oi ruga la Precista* (POP.). • și (*pop.*) *précestă adj.* /<slav. **пръчиста**.

precitát, -ă *adj.* Care este citat, menționat, amintit anterior. • pl. *-ți, -te*. /<fr. ***précité***.

precizá *vb. I. tr.* **1** A stabili, a indica, a determina (ceva) în mod precis; ext. a clarifica, a elucida. *Mi-am precizat crezul meu artistic* (GAL.). ◇ (*refl. pas.*) *Diagnosticul se precizează prin găsirea toxinei*. **2** A contura, a da o formă precisă; a delimita. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***préciser***.

precizábil, -ă *adj.* Care poate fi precizat. • pl. *-i, -e*. /<it. ***precisabile***.

precizaménte *adv.* În mod precis. • /<it. ***precisamente***, fr. ***précisément***.

precizáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a preciza* și rezultatul ei. **2** Concr. Ceea ce precizează cineva. *Mîine vom veni cu noi precizări*. • pl. *-ări*. /v. ***preciza***.

precízie *s.f.* **1** (*adesea precedat de prep. „cu”, „de”, „la”*) Faptul de a fi precis; calitatea de a măsura, de a determina, de a indica precis. *Am... spectacolul uluitoarei preciziuni a artileriei românești* (CA. PETR.). ◇ Loc.adj. *De precizie* = (*despre instrumente, aparate de măsură*) care funcționează cu (cea mai) mare exactitate; ext. care este de calitate. ◆ Spec. Însușire a unui instrument sau aparat de măsură de a da indicații cît mai exacte. **2** (*fiz.*) Eroare maximă (în plus sau în minus) admisă la efectuarea unui calcul, a unei măsurări sau la realizarea unui produs; proprietate a unui produs de a avea valorile mărimilor sale caracteristice cuprinse într-un interval cît mai mic în jurul valorii dorite. **3** (*în forma „preciziune”; la pl.*) Informație, lămurire, indicație precisă; ceea ce este precis, exact. *Putea fi și o tactică de fată șireată, de a ocoli preciziunile* (CĂL.). • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și *preciziúne s.f.* /<fr. ***précision***, lat. ***praecīsĭo***, ***-onis***.

preciziúne *s.f.* v. precizie.

precít *adv.* (*pop.*; *mai ales în corelație cu „atît”, „tot atît”, „tot pe atît”*) După cum, după cît. *Iarna, care, precît era de încîntătoare, părea a'fi rece* (ALECS.). • ***/pre***[2] **+ *cît***.

preclásic, -ă *adj., s.m.* **1** *adj.* (*mai ales despre opere artistice*) Care este anterior perioadei clasice, care datează din epoca premergătoare clasicismului. **2** *s.m.* Scriitor sau creator de artă din epoca premergătoare clasicismului. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***préclassique***.

preclasicísm *s.n.* Perioadă din istoria literaturii sau artei, premergătoare clasicismului. ◆ Spec. Perioadă din istoria muzicii în care au creat maeștrii muzicii vocale și instrumentale din sec. 17-18 și care precedă apariția clasicismului vienez. • ***/preclasic*** + ***-ism***.

preclimactériu *s.n.* (*biol.*) Perioadă anterioară climacteriului. • ***/pre***[1]**-+ *climacteriu***; cf. lat. *prae* „înainte”, *climactĕricus*, *-a*, *-um* „climacteriu”.

preciínic, -ă *adj.* (*med.*) De dinaintea internării în clinică. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***préclinique***.

precóce *adj.* **1** (*despre oameni, mai ales despre copii*) Care se dezvoltă fizic și psihic înainte de vîrsta normală; care își anticipează, prin anumite manifestări, vîrsta; care este mai matur în comparație cu cei de aceeași vîrstă. *E un copil precoce; știe să socotească încă de la patru ani*. ◆ (*despre facultăți biologice sau psihice, despre însușiri etc. ale oamenilor*) Care apare sau se manifestă mai devreme. ◇ *Demență precoce* v. demență. **2** (*despre plante sau fructe*) Care ajunge la maturitate foarte devreme; care înfrunzește, înflorește devreme sau se coace repede. **3** (*despre animale*) A cărui dezvoltare se termină într-un timp mai scurt decît media speciei sau a rasei. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***précoce***, lat. ***praecox***, ***-cis*** „care se coace mai devreme”.

precocitáte *s.f.* **1** Însușirea de a fi precoce. **2** Stare a unei plante precoce. **3** (*zootehn.*) Calitate a animalelor de carne de a realiza sporuri în greutate, cu o valorificare mai mare a hranei în timpul îngrășării. • /<fr. ***précocité***.

precogníție *s.f.* (*parapsih.*) Percepție extrasenzorială în care anumite anticipări, vise, presimțiri etc. preced împlinirea ei. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. ***/pre***[1]**-+ *cogniție***.

precolumbián, -ă *adj.* (*despre civilizație, artă etc.*) Care aparține Americii sau istoriei Americii înainte de descoperirea ei de către Cristofor Columb (1492); care se referă la America din această perioadă. • sil. *-bi-an*. pl. *-ieni, -iene*. /<fr. ***précolumbien***.

precomándă *s.f.* Comandă făcută pentru o marfă înainte de a fi fabricată sau pusă în vînzare. ◇ *Buletin de precomandă* v. buletin. • pl. *-e*. ***/pre***[1]**-+ *comandă***.

precomatós, -oásă *adj.* (*med.*) Care aparține precomei, care se referă la precomă. • pl. *-oși, -oase*. ***/pre***[1]**-+ *comatos***.

precómă *s.f.* (*med.*) Fază inițială de comă, în cursul căreia cunoștința se menține (în parte) trează. • pl. *-e*. /<fr. ***précoma***.

precombústie *s.f.* (*tehn.*) Fază a funcționării unui motor cu ardere internă, care precedă aprinderea combustibilului. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***précombustion***.

precompetițional, -ă *adj.* (*sport*) De dinaintea unei competiții. • sil. *-ți-o-*. pl. *-i, -e*. ***/pre***[1]**-+ *competițional***.

precompilatór *s.n.* (*inform.*) Program care prelucrează un text-sursă, înainte de faza de compilație. • pl. *-oare*. /<fr. ***précompilateur***.

precomprimáre *s.f.* (*constr.*) Operație prin care se aplică, inițial, unui element de construcție din beton armat, eforturi unitare de compresiune, pentru a-i mări rezistența. • pl. *-ări*. ***/pre***[1]**-+ *comprimare***.

precomprimát, -ă *adj.* (*constr.*) Care a fost supus operației de precomprimare. • pl. *-ți, -te*. ***/pre***[1]**-+ *comprimat***.

preconcentráre *s.f.* Operație de îmbogățire a unei substanțe minerale prin înlăturarea unei părți din steril. • pl. *-ări*. ***/pre***[1]**-+ *concentrare***, după fr. *préconcentration*.

preconcentrát *s.n.* (*miner.*) Produs minier îmbogățit în substanțe utile prin operații preliminare, urmate de operații de preparare propriu-zisă. • pl. *-e*. ***/pre***[1]**-+ *concentrat***.

preconcépție *s.f.* **1** Prejudecată. **2** (*psih.*) Fază incipientă în procesul ontogenetic de însușire și de formare a conceptelor, la copil. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și *preconcepțiúne s.f.* /<fr. ***préconception***.

preconcepțiúne *s.f.* v. preconcepție.

preconcepút, -ă *adj.* (*despre idei, păreri, concepții etc.*) **1** Care este conceput fără o examinare atentă și fără a fi experimentat. **2** Care este admis, adoptat dinainte, fără o cercetare sau o experimentare prealabilă. • pl. *-ți, -te*. ***/pre***[1]**-+ *conceput***.

precondíție *s.f.* (*inform.*) Aserțiune care se aplică într-un punct precedînd imediat în secvența de execuție normală o parte a programului. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<engl. ***precondition***.

preconferínță *s.f.* Conferință preliminară unei conferințe mai importante. • pl. *-e*. ***/pre***[1]**-+ *conferință***.

preconiză *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică măsuri, metode, ipoteze etc.*) A propune, a indica, a recomanda drept cele mai oportune, cele mai eficace etc. (la un moment dat); ext. a proiecta, a prevedea, a emite; a iniția ceva. *Acei autori... preconizau metoda științifică* (RALEA). **2** (*în Biserica Catolică*) A confirma, în cadrul consistoriului, un episcop numit de șeful statului. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***préconiser***; cf. lat. *praeco* „anunțător public”.

preconizáre *s.f.* Acțiunea de *a preconiza* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***preconiza***.

preconizát, -ă *adj.* (*despre măsuri, metode, ipoteze etc.*) Care este propus, indicat, recomandat (ca cea mai oportună, mai eficace etc. la un moment dat); ext. care este proiectat, prevăzut. • pl. *-ți, -te*. /v. ***preconiza***.

preconsolidáre *s.f.* (*geol.*) Fază de consolidare naturală a unui strat de pămînt argilos supus, în trecut, unei sarcini geologice mai mari decît cea actuală. • pl. *-ări*. ***/pre***[1]**-+ *consolidare***.

preconsonántic, -ă *adj.* (*fon.*) Care precedă o consoană. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***préconsonantique***.

preconstituít, -ă *adj.* Care a fost constituit, stabilit înainte. ◇ *Înscris preconstituit* v. înscris. • pl. *-ți, -te*. ***/pre***[1]**-+ *constituit***.

preconsultáre *s.f.* Consultare prealabilă. • pl. *-ări*. ***/pre***[1]**-+ *consultare***.

preconștiént *s.n.* (*psih.*; *la Freud*) Sistem al organizării psihice care cuprinde cunoștințe și amintiri neactualizate. • /<fr. ***préconscient***, după *conștient*.

precontráct *s.n.* Contract provizoriu. • pl. *-e*. ***/pre***[1]**-+ *contract***; cf. engl. *precontract*.

precontractuál, -ă *adj.* De dinaintea semnării unui contract. • sil. *-tu-al*. pl. *-i, -e*. ***/pre***[1]**-+ *contractual***.

precopéț, -eáță *s.m., s.f.* v. precupeț.

precordiál, -ă *adj.* (*anat.*) Care se află în regiunea anterioară a toracelui; care este din dreptul inimii. • sil. *-di-al*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***précordial***.

precordialgíe *s.f.* (*med.*) Durere localizată în regiunea precordială. • sil. *-di-al-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***précordialgie***.

precoréctor, -oáre *s.m., s.f.* Persoană care face operația de precorectură. • acc. și *precorectór*. pl. *-ori, -oare*. ***/pre***[1]**-+ *corector***.

precorectúră *s.f.* Corectură a unui manuscris care se face înainte de a-l da la tipar. • pl. *-i*. ***/pre***[1]**-+ *corectură***.

precósmic, -ă *adj.* Care este anterior exolorării spațiului cosmic. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***précosmique***.

precovîrși *vb. IV. tr.* A întrece, a depăși, a fi mai presus de... • prez.ind. *-esc*. ***/pre***[1]**-+ *covîrși***.

precreștín, -ă *adj.* Care este anterior apariției creștinismului. • pl. *-i, -e*. ***/pre***[1]**-+ *creștin***, după fr. *préchrétien*.

precreştinísm *s.n.* Perioada anterioară apariţiei creştinismului. • /***pre***¹- + ***creştinism***.

precrític, -ă *adj.* (*med.*) Care precedă o criză (de epilepsie). • pl. *-ci, -ce.* /după engl. *precritical.*

precúm *conj., adv.* **I** *conj.* **1** (*introduce o prop. de mod*) Cum, aşa cum, după cum. *Nu sînt eu vinovat, sărmană copilă, dacă nu te iubesc, precum meriţi* (C. NEGR.). ◇ Loc.adj., adv. *Precum se cade* = cum trebuie (să fie). **2** (*introduce o prop. compar.*) Tot astfel cum, ca şi. *Precum o santinelă, pe dealul depărtat, Domneşte mănăstirea* (ALEX.). ◇ (*stabileşte un raport de compar. între prop. cu acelaşi pred.*) *Eu mă ţineam în urma lui cuminte, Precum se ţine puiul după mamă* (TOPÎR.). ◇ (*stabileşte un raport de compar. între prop. cu pred. diferite*) *Cînd unul trece, altul vine În astă lume a-l urma, Precum cînd soarele apune, El şi răsare undeva* (EMIN.). **3** (*urmat de conj. „şi", stabileşte un raport cop. în cadrul aceleiaşi prop.*) Ca (şi), cît (şi); cum (şi). *Orice act însemnat al cîrmuirii, precum şi orice danie, trebuia să fie făcut cu învoirea sfatului* (BĂLC.). **4** (*introduce prop., adesea incidente, care cuprind o afirmaţie, o observaţie etc. sigură, concluzivă*) După cum, aşa cum. ◇ Expr. (*fam.; de obicei exclam.*) *Precum vezi* = aşa-i, asta-i (situaţia). *Precum urmează*, formulă prin care se anunţă o enumerare, o completare etc. (a unei expuneri, a unei explicaţii, a unei relatări). **5** (*înv., pop.; urmat de conj. „ca să", introduce o prop. de scop*) Pentru (ca să...). *El dase sfară în ţara lui şi în ţările streine, precum ca să se ştie că...* (ISP.). **6** (*pop.; fam.; urmat de conj. „că", introduce o prop. compl. directă*) Că. *[Fata] au mărturisit precum că toate sînt adevărate, cîte le spune el* (POP.). **II** *adv.* Ca de exemplu, ca de pildă. • şi (*înv.*) *pecúm conj., adv.* /***pre***² + ***cum***.

precumpáni *vb. IV.* **1** *intr.* A avea mai multă putere, greutate, pondere, valoare, prestigiu, importanţă, influenţă etc. decît altcineva sau altceva; a constitui elementul hotărîtor; a prepondera. *În romanul său precumpănesc preocupările sociale şi morale.* ◆ Ext. A birui, a triumfa asupra altei idei, altei soluţii etc. **2** *tr.* A ţine în cumpănă, în echilibru. *Un vînt... precumpănea arşiţa ucigătoare a aerului înfiăcărat* (HOG.). ◆ Ext. Fig. A contrabalansa, a cumpăni; a compensa. • prez.ind. *-esc.* şi (*înv., pop.*) *precumpení vb. IV.* /***pre***² + ***cumpăni***, după lat. *praeponderare.*

precumpănire *s.f.* Faptul de *a precumpăni*. • pl. *-i.* /v. ***precumpăni***.

precumpănitór, -oáre *adj.* Care precumpăneşte în ceea ce priveşte puterea, greutatea, ponderea, valoarea, prestigiul, importanţa, influenţa etc.; care constituie elementul hotărîtor; preponderent. *Are un rol precumpănitor în mişcarea de reînnoire a teatrului* (PER.). • pl. *-ori, -oare.* /***precumpăni*** + *-tor.*

precumpărát *adj. Bilet* (sau *tichet*) *precumpărat* = bilet (sau tichet) cumpărat înaintea urcării într-un mijloc de transport în comun. • pl. *-e.* /***pre***¹-+ ***cumpărat***.

precumpení *vb. IV.* v. precumpăni.

precupéţ, -eáţă *s.m., s.f.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care cumpără de la producător legume, fructe, ouă, păsări etc. şi le revinde cu un preţ mai ridicat. ◆ Producător individual (de legume, fructe etc.) care îşi vinde produsele pe piaţă. ◇ *Precupeţ cu ridicata* v. ridicata. **2** *s.m.* (*înv.*) Zaraf. **3** *s.m.* Geambaş. • pl. *-eţi, -eţe.* şi (*înv.*) *precopéţ, -eáţă s.m., s.f.* /<bg. ***прекупец***, ***прекупвач***.

precupeţésc, -eáscă *adj.* Care ţine de meseria precupeţului; care aparţine precupeţului, care se referă la precupeţ. • pl. *-eşti.* /***precupeţ*** + *-esc.*

precupeţéşte *adv.* În felul precupeţilor, ca precupeţii. • /***precupeţ*** + *-eşte.*

precupeţí *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică mărfuri*) A cumpăra şi a revinde, în calitate de precupeţ, pentru a realiza un profit; (*înv., reg.*) a precupi. ◆ Spec. (*compl. indică mărfuri*) A vinde cu preţ de speculă; a specula. ◆ (*compl. indică bunuri valorificabile*) A valorifica în mod avantajos (prin vînzare). **2** *intr.* A practica meseria de precupeţ; (*înv., reg.*) a precupi. **3** *tr., refl. recipr.* A discuta asupra preţului unei mărfi; a conveni asupra preţului unei mărfi; a (se) tîrgui, a (se) tocmi. **4** *tr.* Fig. (*în prop. neg.*) A face tot ce este posibil (pentru reuşita cuiva sau a ceva); a nu face nici un rabat. *Nu am precupeţit nimic şi am venit pînă aici* (E. BAR.). • prez.ind. *-esc.* /***precupeţ*** + *-i.*

precupeţíe *s.f.* **1** Meseria de precupeţ; (*înv.*) precupie. **2** Comerţ (ambulant) făcut de precupeţ; ext. comerţ (ambulant) de mărunţişuri; (*înv.*) precupie. • pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* /***precupeţ*** + *-ie.*

precupeţíre *s.f.* Acţiunea de *a (se) precupeţi* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***precupeţi***.

precupí *vb. IV.* (*înv., reg.*) **1** *tr.* (*compl. indică mărfuri*) A precupeţi. **2** *intr.* A practica meseria de precupeţ; a precupeţi. • prez.ind. *-esc.* /<sl. veche ***прькупити***.

precupíe *s.f.* (*înv.*) Precupeţie. • pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* /***precupi*** + *-ie.*

precurmá *vb. I. tr., refl.* (*înv.*) A (se) întrerupe, a (se) opri, a (se) sfîrşi (brusc). *Aici autorul îşi precurmă povestea* (ODOB.). • prez.ind. *precúrm, -ez.* /***pre***¹-+ ***curma***.

precurmáre *s.f.* (*înv.*) Acţiunea de *a (se) precurma* şi rezultatul ei. ◇ Loc.adv. *Fără precurmare* = neîntrerupt, neîncetat; permanent, tot timpul. • pl. *-ări.* /v. ***precurma***.

precurmát, -á *adj.* (*înv.*) Care a fost întrerupt, oprit, sfîrşit (brusc). • pl. *-ţi, -te.* /v. ***precurma***.

precurmătór, -oáre *adj.* (*înv.*) Care întrerupe, opreşte (brusc). • pl. *-ori, -oare.* /***precurma*** + *-ător.*

precursór, -oáre *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care desfăşoară o activitate creatoare total nouă într-un anumit domeniu, pregătind terenul pentru o dezvoltare ulterioară a acesteia mai largă; înaintaş, deschizător de drumuri (într-un anumit domeniu); premergător, (*înv.*) prodrom. *Arăta importanţa lui Negruzzi, ca... precursor* (SADOV.). **2** *adj.* Care precedă, premerge pe cineva sau ceva; premergător. *Simptomele precursoare ale bronşitei sînt: înfundarea nasului, strănutul, durerile de gît.* • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***précurseur***, lat. ***praecursor, -oris***.

precuvîntá *vb. I. tr.* (*înv.*) **1** (*compl. indică opere scrise*) A prefaţa. **2** (*compl. indică discursuri*) A ţine. • prez. ind. *-ez.* /***pre***¹-+ ***cuvînta***.

precuvîntáre *s.f.* (*înv.*) **1** Prefaţă. **2** Discurs. • pl. *-ări.* /v. ***precuvînta***.

predá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică obiecte, bunuri etc.*) A da cuiva pentru a intra în posesia lui sau pentru a răspunde de el; a încredinţa, a înmîna, a remite. *Grîul trebuia predat în două săptămîni* (CE. PETR.). ◆ (*înv.*) A transmite; a expedia. *A preda complimente, salutări* (IORD.). **2** *refl.* A se declara învins, a se pune la dispoziţia urmăritorului, a duşmanului etc. *Generalul s-a predat armatei cotropitoare.* ◆ (*tr., refl.*) A (se) pune la dispoziţia unui organ de cercetare, unei autorităţi etc. *Casierul urmărit s-a predat poliţiei.* **3** *tr.* (*compl. indică oameni*) A da pe mîna cuiva, ca să dispună cum vrea de el. *Căuta să-l prindă şi să-l predea turcilor* (GHICA). **4** *tr.* (*compl. indică cunoştinţe, învăţături etc.*) A expune, a transmite în mod sistematic (în cadrul unui program de învăţămînt). *Preda limba franceză la copiii unui avocat* (VLAS.). ◆ A expune o lecţie. • prez.ind. *predáu*; conjunct. pers. 3 şi (*pop.*) *să predéie.* /***pre***¹-+ ***da***; cf. sl. veche ***прьдати***.

predábil, -á *adj.* Care poate fi predat; care este gata de a fi predat. • pl. *-i, -e.* /***preda*** + *-bil.*

predánie *s.f.* (*înv.*) **1** Trădare. **2** Faptul de a preda. • pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* /<sl. veche ***прьдание***.

predáre *s.f* Acţiunea de *a (se) preda* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***preda***.

predeál *s.n.* (*geomorf.*) Ridicătură de teren mai mică decît dealul, dar mai mare decît movila, aflată în preajma unei regiuni deluroase. • pl. *-uri.* /***pre***¹-+ ***deal***.

predecedát, -ă *adj.* (*jur.; despre oameni*) Care a decedat înainte de... • pl. *-ţi, -te.* /***pre***¹-+ ***decedat***.

predecesór, -oáre *s.m., s.f.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care a precedat pe cineva într-o activitate, într-un post, într-o funcţie etc., considerată în raport cu aceasta; antecesor, înaintaş. **2** *s.m. pl.* Strămoşi; înaintaşi. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***prédécesseur***, lat. ***praedēcessor, -oris***.

predefiní *vb. IV. tr.* (*inform.*) A stabili o condiţie iniţială, în aşa fel încît ansamblul valorilor de control ale unei bucle (sau valoarea unui parametru) să fie fixate. • prez.ind. *-esc.* /***pre-*** + ***defini***, după engl. *preset.*

predéiă *s.f.* (*a. plast.*) Partea inferioară a unui tablou, a unui poliptic, reprezentînd scene în legătură cu subiectul principal din tablou sau din poliptic. • pl. *-e.* /<it. ***predella***, fr. ***prédelle***.

predestiná *vb. I. tr.* **1** (*despre divinitate* sau *despre forţe supranaturale; compl. indică oameni*) A hotărî dinainte soarta, situaţia etc.; a hărăzi, a meni, a sorti; a predetermina. **2** A prevedea destinul. • prez.ind. *-ez.* /<lat. ***praedestinare***, fr. ***prédestiner***.

predestináre *s.f.* **1** Acţiunea de *a predestina* şi rezultatul ei; predestinaţie, predeterminaţie. **2** Ceea ce îi este sortit cuiva (în bine sau în rău). **3** Concepţie teologică sau filosofică idealistă, potrivit căreia divinitatea sau o forţă supranaturală hotărăşte dinainte destinul fiecărui om. • pl. *-ări.* /v. ***predestina***.

predestinát, -ă *adj.* (*despre oameni*) A cărui soartă este dinainte hotărîtă (de divinitate); hărăzit, menit, sortit. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***predestina***; cf. fr. *prédestiné.*

predestinaţíe *s.f.* Predestinare. • pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* /<fr. ***prédestination***.

predeterminá *vb. I. tr.* (*despre divinitate sau despre forţe supranaturale; compl. indică oameni*) A predestina. • prez.ind. pers. 3 *predetérmină.* /<fr. ***prédéterminer***.

predeterminánt, -ă *adj.* Care determină, decide dinainte. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***prédéterminant***.

predetermináre *s.f.* Acţiunea de *a predetermina* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***predetermina***.

predeterminát, -á *adj.* (*despre acţiuni, acte de voinţă etc.*) Care este determinat dinainte (de către divinitate). • pl. *-ţi, -te.* /v. ***predetermina***.

predeterminaţíe *s.f.* Predestinare. • pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* şi *predeterminaţiúne s.f.* /<fr. ***prédétermination***.

predeterminaţiúne *s.f.* v. predeterminaţie.

predeterminísm *s.n.* (*filos.*) Concepţie care consideră că actele de voinţă ale oamenilor, comportarea lor şi întreaga desfăşurare a evenimentelor istorice sînt de mai înainte determinate de către divinitate sau de o cauză anterioară. • /<fr. ***prédéterminisme***.

predezvoltáre *s.f.* (*biol.*) Dezvoltare prealabilă. • pl. *-ări.* /***pre***¹-+ ***dezvoltare***.

prediabét *s.n.* (*med.*) Stare care precedă diabetul. • /<fr. ***prédiabète***.

prediál, -ă *adj.* (*jur.*) Care se referă la o moştenire. • sil. *-di-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***prédial***; cf. lat. *praedium, -ii* „moştenire".

predicá *vb. I.* **1** *intr.* (*bis.; despre clerici*) A rosti o predică; a explica (în biserică) un text biblic, un fapt religios etc., extrăgînd din ele o învăţătură (morală); a propăvădui o credinţă religioasă. ◇ Expr. *A predica în pustiu* (sau *în deşert*) = a vorbi în zadar. **2** *tr.* (*compl. indică idei, concepţii, doctrine etc.*) A recomanda cu insistenţă (şi pretutindeni); a propaga, a răspîndi. *Girolamo predică întărirea credinţei* (ION.-R.). • prez. ind. *prédic.* /<lat. ***praedicare***.

predicábil, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* Care poate fi predicat, propăvăduit. **2** *s.n.* (*filos.*) Noţiune universală. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***prédicable***, it. ***predicabile***, lat. ***praedicābilis, -e***.

predicabilitáte *s.f.* Însuşirea de a fi predicabil. • /<engl. ***predicability***.

predicamént *s.n.* (*filos.*) Categorie, noţiune fundamentală. • pl. *-e.* /<fr. ***prédicament***, it. ***predicamento***.

predicánt, -ă *adj.* (*despre ton, voce*) De predică. • pl. *-ţi, -te.* /***predică*** + *-ant.*

predicáre *s.f.* Acţiunea de *a predica* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***predica***.

predicát *s.n.* **1** (*gram.*) Parte principală de propoziţie, care arată o acţiune, o stare sau o însuşire a subiectului. ◇ *Predicat verbal* = predicat exprimat printr-un verb predicativ la un mod personal, printr-o locuţiune verbală, printr-un adverb predicativ sau printr-o interjecţie predicativă. *Predicat nominal* = predicat exprimat printr-un verb copulativ la un mod personal şi unul sau mai multe nume predicative. **2** (*log.*) Termen al unei judecăţi, care afirmă sau neagă ceva despre subiectul judecăţii. ◇ *Calculul predicatelor* v. calcul. *Cuantificarea predicatului* v. cuantificare. ◆ (*în log. simbolică*) Element constitutiv al funcţiilor specifice calculului cu predicate, care indică o extensiune. **3** (*mat.*) Enunţ care depinde de una sau de mai multe variabile şi căruia, pentru orice valoare dată variabilelor, îi corespunde o propoziţie (adevărată sau falsă); propoziţie cu variabile. • pl. *-e.* /<fr. ***prédicat***, lat. ***praedicatum***, germ. ***Prädikat***.

predicatív, -ă *adj.* **1** (*gram.*) Care formează sau poate forma un predicat; care se referă la predicat; care conţine un predicat; care are valoare de predicat. ◇ *Verb predicativ* = verb care poate constitui singur predicatul unei propoziţii. *Nume predicativ* = cuvînt care împreună cu un verb copulativ la un mod personal formează predicatul unei propoziţii. *Element*

predicativ suplimentar = parte secundară de propoziție, cu dublă subordonare, care însoțește un verb sau o interjecție predicativă, exprimînd o caracteristică sau o acțiune (simultană în raport cu acțiunea principală) referitoare la un substantiv sau pronume cu diverse funcții pe lîngă verb ori interjecție (de obicei subiect sau complement direct). *Propoziție predicativă* (și *subst. f.*) = propoziție care îndeplinește în frază rolul de nume predicativ al unei propoziții regente. **2** (*log.*) Care aparține predicatului, care se referă la predicat; care formează un predicat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***prédicatif***.

predicativitáte *s.f.* (*gram.*) Însușire a unui cuvînt de a (putea) avea funcție de predicat. • ***/predicativ*** + *-itate*.

predicativizá *vb. I. tr.* (*compl. indică un vb. la un mod neperson.*) A transforma în predicat. • prez.ind. *-ez.* ***/predicativ*** + *-iza*.

predicatór *s.m.* **1** (*bis.*) Persoană care predică. ◆ Conducător al unei comunități religioase (baptiste). **2** Persoană care propagă idei, concepții, doctrine etc.; persoană care predică. • pl. *-i.* /<lat. ***praedicator, -oris***, fr. ***prédicateur***.

predicatoriál, -ă *adj.* **1** (*bis.*) Care aparține predicii sau predicatorului, care se referă la predică ori la predicator. **2** (*de obicei peior.*) Care dojenește. • sil. *-ri-al.* pl. *-i, -e.* /după it. *predicatorio*.

predicáție[1] *s.f.* **1** Faptul de a enunța ceva despre un fapt, despre un lucru etc.; act de raportare la realitate a unor reprezentări din conștiința vorbitorului, realizat cu mijloace lingvistice. **2** (*log.*) Atribuire a unei calități sau a unui atribut unui subiect într-o propoziție. ◇ *Judecată de predicație* = judecată care reflectă raportul dintre un obiect și o însușire a lui. • pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* și *predicațiúne s.f.* /<lat. ***praedicatio, -onis***, fr. ***prédication***; cf. și rus. *предикация*.

predicáție[2] *s.f.* (*înv., reg.*) Predică. • pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* /<lat. ***praedicatio, -onis***, magh. ***prédikáció***.

predicațiúne *s.f.* v. predicație[1].

prédică *s.f.* **1** (*bis.*) Cuvîntare rostită de preot (în biserică), axată pe un text biblic, pe un fapt religios, pe o temă spirituală etc., care cuprinde o învățătură (morală); predicație. *Asculta grav predica pastorului* (SADOV.). ◇ Expr. *A ține predică* v. ține. **2** (*adesea peior.*) Expunere scrisă sau orală care are un conținut moralizator; ext. dojană, mustrare. *S-a pus să-mi ție predici* (COȘB.). **3** Faptul de a propaga, de a propovădui. • pl. *-ci.* /<it. ***predica***.

predictábil, -ă *adj.* Care poate fi pronosticat pe baza unei generalizări științifice. • pl. *-i, -e.* /<engl. ***predictable***.

predictabilitáte *s.f.* Calitatea a ceea ce este predictabil. • ***/predictabil*** + *-itate*.

predictív, -ă *adj.* Care permite a prevedea anumite lucruri, pornind de la elemente cunoscute, conținute în acestea. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***prédictif***, engl. ***predictive***.

predictór *s.n.* (*psih.*) Probă care are valoare diagnostică de evaluare a unei anumite variabile psihice, dar și cu valoare de anticipare a reușitei în activitatea ulterioară. • /<engl. ***predictor***.

predícție *s.f.* **1** Operație rațională de anticipare a producerii unui eveniment, a unui fenomen, a unei acțiuni etc.; prevedere, pronostic. **2** Prevedere a conduitei ulterioare a unei persoane sau a liniei ei de evoluție. • pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* și (*înv.*) *predicțiúne s.f.* /<fr. ***prédiction***, lat. ***praedictio, -onis***.

predicțiúne *s.f.* v. predicție.

predigéstie *s.f.* Totalitatea fenomenelor care pregătesc digestia. • pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* /<fr. ***prédigestion***.

prediléct, -ă *adj.* Care este preferat, favorit. *Fusei eu cu adevărat elevul predilect și speranța rectorului meu?* (GAL.). • pl. *-ți, -te.* /<it. ***prediletto***, după *predilecție*.

predilécție *s.f.* Faptul de a prefera o ființă, un obiect, o situație etc., atunci cînd există posibilitatea de a alege între mai multe ființe, obiecte, situații etc.; înclinație, atracție, simpatie deosebită pentru cineva sau pentru ceva; preferință. *Sculptorii florentini au păstrat... predilecția pentru tehnica bronzului* (OȚETEA). ◇ Loc.adj. *De predilecție* = *a*) care este preferat, favorit; *b*) care este frecvent, obișnuit. ◇ Loc.adv. *Cu* (sau *de*) *predilecție* = îndeosebi, mai ales. *A studiat cu predilecție lingvistica.* • pl. *-ii.* și (*înv.*) *predilecțiúne s.f.* /<lat. *****praedilectio, -onis***, fr. ***prédilection***.

predilecțiúne *s.f.* v. predilecție.

predispozánt, -ă *adj.* (*despre ființe*) Care este predispus la o boală; care este sensibil față de (anumite) boli. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***prédisposant***.

predispozíție *s.f.* **1** (*psih.*) Înzestrare înnăscută, care constituie, în anumite condiții, o premisă favorabilă dezvoltării unei aptitudini sau unui talent. **2** (*med.*) Sensibilitate deosebită sau receptivitate (ereditară ori dobîndită) a organismului față de (anumite) boli. • pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* și (*înv.*) *predispozițiúne s.f.* /<fr. ***prédisposition***.

predispozițiúne *s.f.* v. predispoziție.

predispúne *vb. III. tr.* **1** (*compl. indică oameni*) A face să încline către...; a face să dispună la ceva; a determina o anumită stare de spirit, o anumită dispoziție sufletească. *Fug de orice peisaj care predispune la contemplație* (CĂL.). **2** (*med.*) A face să aibă o deosebită sensibilitate sau receptivitate față de anumite boli. • prez.ind. *predispún.* /<fr. ***prédisposer***, după *dispune*.

predispúnere *s.f.* Faptul de *a predispune*. • pl. *-i.* /v. ***predispune***.

predispús, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care are înzestrare înnăscută spre ceva. **2** (*despre ființe*) Care are o sensibilitate deosebită sau o receptivitate (ereditară ori dobîndită) a organismului față de (anumite) boli. • pl. *-și, -se.* /v. ***predispune***.

predítéci *s.m.* (*bis.; înv.; de obicei ca atribut dat unor sfinți*) Predecesor, antecesor. • pl. *-ci.* /<slav. **прѣдътеча**.

prédiu *s.n.* (*înv., reg.*) Latifundiu, domeniu (feudal); (mare) proprietate. *Cu toți sosiră în... prediul Buciumului* (BARIȚ.). • pl. *-ii, -uri.* /<lat. ***praedium***.

predlojénie *s.f.* (*înv.*) **1** Propunere. **2** (*bis.*) Proscomidie. • pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* /<slav. **прѣдъложение**.

predmét *s.n.* (*înv.*) Chestiune, problemă; cauză; afacere. ◇ Loc.prep. *În predmetul...* = relativ la..., în ceea ce privește. • pl. *-uri.* /<rus. ***предмет***.

predomină *vb. I. intr.* A se impune față de cineva sau față de ceva prin extindere, dimensiune, cantitate, valoare, intensitate, autoritate, influență, număr etc.; a avea ascendent, influență, întîietate, preponderență față de cineva sau de ceva; (*înv.*) predomni. *În rîurile numite predomină păstrăvii.* • prez.ind. *predómin.* /<fr. ***prédominer***.

predominánt, -ă *adj.* Care predomină, care are cea mai mare extindere, dimensiune, cantitate, valoare, intensitate, autoritate, influență, cel mai mare număr etc.; predominator, (*înv.*) predomnitor. *Culorile predominante sînt albastrul și verdele.* • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***prédominant***.

predominánță *s.f.* Superioritate pe care o are cineva sau ceva asupra altcuiva sau a ceva în ceea ce privește extinderea, dimensiunea, cantitatea, valoarea, intensitatea, autoritatea, influența, numărul etc. *Oamenii bătrîni au în temperamentul lor oarecare predominanță melancolică* (BARA.). • pl. *-e.* /<fr. ***prédominance***.

predominăre *s.f.* Faptul de *a predomina*; predominație. • pl. *-ări.* /v. ***predomina***.

predominátor, -oáre *adj.* Predominant. • pl. *-ori, -oare.* ***/predomina*** + *-tor*.

predominație *s.f.* Predominare. • pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* și (*înv.*) *predominațiúne s.f.* /<fr. ***prédomination***.

predominațiúne *s.f.* v. predominație.

predomní *vb. IV. intr.* (*înv.*) A predomina. *În totul predomnește o sfîntă poezie* (MACED.). • prez.ind. *-esc.* ***/pre***[1]*-* + ***domni***, după fr. *prédominer*.

predomníre *s.f.* (*înv.*) Faptul de *a predomni*. • pl. *-i.* /v. ***predomni***.

predomnitór, -oáre *adj.* (*înv.*) Predominant. • pl. *-ori, -oare.* ***/predomni*** + *-tor*.

predoslóv *s.m.* (*înv.*) Autor de predoslovii. • pl. *-i.* /de la ***predoslovie***, prin derivare regresivă.

predoslovíe *s.f.* (*înv.*) Prefață. • acc. și *predoslóvie.* pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* /<slav. **прѣдъсловие, прѣднсловие**.

preduceá *s.f.* (*pop.*) **1** Potricală cu care se străpunge pielea pentru a face găuri la curele, la opinci, la ciur, la urechea oilor și caprelor etc. **2** Gaură făcută cu acest instrument în urechea oilor și a caprelor, ca semn de recunoaștere. • pl. *-ele.* /cf. bg. *predupcja*.

preducí *vb. IV. tr.* (*reg.*) A găuri cu preduceaua. • prez. ind. *-esc.* ***/preducea*** + *-i*.

predúf *s.n.* v. produf.

preelectorál, -ă *adj.* Care se întîmplă, se petrece, se face înainte de alegeri; care precedă alegerile. • sil *pre-e-*. pl. *-i, -e.* ***/pre***[1]*-* + ***electoral***.

preeminént, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care este mai presus decît alții ca valoare, merite, importanță, demnitate, rang etc.; care este superior altora (în valoare, merite, importanță, demnitate, rang etc.). • sil. *pre-e-*. pl. *-ți, -te.* /<fr. ***prééminent***.

preeminénță *s.f.* Superioritate (în valoare, merite, importanță, demnitate, rang etc.) a cuiva sau a ceva. • sil. *pre-e-*. pl. *-e.* /<fr. ***prééminence***.

preempțiúne *s.f.* v. preemțiune.

preemțiúne *s.f.* (*jur.*; și *drept de preemțiune*) Drept pe care îl are cineva, printr-un contract sau printr-o lege, la o vînzare-cumpărare, de a fi, în condiții egale, cel preferat dintre mai mulți cumpărători. • sil. *pre-em-*. pl. *-i.* și *preempțiúne s.f.* /<fr. ***préemption***; cf. lat. *prae* „înainte", *emptio* „cumpărare".

preexistá *vb. I. intr.* A exista înainte de..., a exista de mai înainte. • sil. *pre-e-*. prez.ind. pers. 3 *preexístă.* /<fr. ***préexister***.

preexistént, -ă *adj.* Care există de mai înainte; care preexistă. • sil. *pre-e-*. pl. *-ți, -te.* /<fr. ***préexistant***.

preexisténță *s.f.* **1** Faptul de a preexista; existență anterioară. **2** Doctrină filosofică sau religioasă care admite existența sufletului înainte de existența trupului, precum și reincarnarea sufletelor. • sil. *pre-e-*. /<fr. ***préexistence***.

prefabricá *vb. I. tr.* (*constr.; compl. indică elemente de construcție prefabricate*) A face, a fabrica (în serie) într-o fabrică sau într-un atelier, urmînd a fi ulterior montat sau asamblat în altă parte. • prez.ind. *prefábric.* /de la ***prefabricat***, prin derivare regresivă.

prefabricáre *s.f.* Acțiunea de *a prefabrica* și rezultatul ei; prefabricație. • pl. *-ări.* /v. ***prefabrica***.

prefabricát, -ă *adj., s.n.* (*constr.*) (Element sau parte de construcție dintr-un ansamblu tehnic) care este executat (în serie), într-o fabrică sau într-un atelier, înainte de a fi dus la locul de montare sau de asamblare; (produs) care rezultă dintr-un proces industrial și care servește ca material pentru executarea unui produs industrial finit. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***préfabriqué***.

prefabricáție *s.f.* Prefabricare. • pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* /<fr. ***préfabrication***.

prefáce *vb. III.* **I 1** *tr., refl.* (*adesea urmat de determ. precedate de prep. „în"*) A lua sau a face să ia o formă, un aspect, un conținut etc. nou; a (se) modifica, a (se) transforma. *Spaima se prefăcu în bucurie* (ASACHI). *Anii prefac copilul nebunatic în omul cu mintea coaptă* (RUSSO). ◇ Expr. *A* (*se*) *preface în cenușă* v. cenușă. *A se preface în moaște* v. moaște. ◆ (*tr.*) A da pentru a obține altceva în loc. **2** *tr.* (*compl. indică obiecte de îmbrăcăminte, obiecte casnice, construcții etc.*) A repara, a reface, schimbînd (în bine) aspectul, înfățișarea. *S-a hotărît să prefacă... vila lui* (GAL.). **3** *tr.* (*compl. indică băuturi alcoolice*) A contrafface, a falsifica (amestecînd cu apă). **4** *tr.* (*înv., reg.; compl. indică alimente, băuturi etc.*) A prepara, a pregăti. ◆ (*reg.; compl. indică aluatul, pîinea*) A plămădi; a frămînta. ◆ (*reg.; compl. indică aluatul de pîine, de cozonac*) A da forma pentru copt. ◆ (*reg.; compl. indică mămăliga*) A amesteca în timpul preparării. **II 1** *refl.* (*despre oameni*) A da sau a încerca să dea o impresie falsă, schimbîndu-și expresia feței, comportarea, atitudinea, etc., pentru a induce în eroare pe cineva; a simula. *M-am prefăcut că-mi place și am zîmbit amar* (ALEX.). **2** *tr.* (*compl. indică glasul, vocea; constr. cu dat.*) A schimba pentru a nu fi recunoscut sau pentru a imita pe cineva. *Prefăcîndu-și glasul, începe a căina pe fiul craiului* (CR.). **3** *tr., refl.* (*pop.*) A (se) travesti. • prez.ind. *prefác.* ***/pre***[2] *+* ***face***, după slav. **прѣтворити**.

prefácere *s.f.* **1** Acțiunea de *a* (*se*) *preface* și rezultatul ei; (*înv.*) prefăcătură. **2** Schimbare, transformare (în bine); evoluție. • pl. *-i.* /v. ***preface***.

prefață *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică opere scrise*) A scrie prefața; (*înv.*) a precuvînta. **2** (*compl. indică evenimente culturale, manifestări artistice etc.*) A inaugura cu un discurs. **3** A se afla la început; a deschide. *Clădirea teatrului prefațează bulevardul principal al orașului.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***préfacer***.

prefațát, -ă *adj.* (*despre opere scrise*) Care are prefață. • pl. *-te.* /v. ***prefața***.

prefațátor, -oáre *s.m., s.f.* Persoană care scrie prefața unei cărți (a altcuiva); prefațier. • pl. *-ori, -oare.* ***/prefața*** + *-tor*.

prefáță *s.f.* Text preliminar la începutul unei cărți, cu explicații asupra cărții sau autorului respectiv; (*înv.*) precuvîntare, predoslovie. *Fabula cu care începem ține loc de prefață* (ARGH.). • pl. *-e*. /<fr. ***préface***, lat. ***praefatio, -onis***.

prefațiér *s.m.* Prefațator. • sil. *-ți-er*. pl. *-i*. /***prefață*** + *-ier*.

prefăcătór, -oáre *adj.* (*înv.*) **1** Care transformă, înnoiește. **2** (*despre oameni*) Care este prefăcut. • pl. *-ori, -oare*. /***preface*** + *-tor*.

prefăcătoríe *s.f* Mod de comportare, de manifestare a unei persoane, lipsit de sinceritate, pentru a induce în eroare sau a înșela; fățărnicie, ipocrizie, (*înv.*) prefăcătură. *Ai fost excelent în prefăcătoria dumitale* (CA. PETR.). • pl. *-ii*. g.-d.*-iei*. /***prefăcător*** + *-ie*.

prefăcătúră *s.f.* (*înv.*) **1** Prefacere. **2** Prefăcătorie. • pl. *-i*. /***preface*** + *-tură*.

prefăcút, -ă *adj.* **1** Care este transformat, modificat, schimbat. **2** (*despre obiecte de îmbrăcăminte, obiecte casnice, construcții etc.*) Căruia i s-a schimbat (în bine) aspectul, înfățișarea, prin reparare, refacere. **3** (*despre băuturi alcoolice*) Care a fost contrafăcut, falsificat (amestecînd cu apă). **4** (*despre oameni*) Care se preface; care încearcă să inducă în eroare printr-o comportare, manifestare etc. ce ascunde adevăratele gînduri, sentimente etc.; care este lipsit de sinceritate; fals, ipocrit. ◇ (*subst.*) *Pătimași... aproape toți erau niște prefăcuți* (CAR.). ◆ (*despre atitudini, sentimente, acțiuni etc. ale oamenilor*) Care arată, trădează pe omul prefăcut; care este simulat, fals, mincinos. *Fata dete din cap cu silnicie prefăcută* (D. ZAMF.). • pl. *-ți, -te*. /v. ***preface***.

prefect *s.m.* **1** (*în antic. romană*) Demnitar care conducea o prefectură. ◆ (*în Ev. Med.*) Demnitar care conducea diverse unități teritoriale în unele state feudale. **2** (*în antic. romană*) Comandant al unei armate, al unei legiuni etc. ◇ *Prefect al pretoriului* v. pretoriu. **3** Șef administrativ și politic într-un județ sau, în trecut, într-un district, care este (sau era) reprezentant al conducerii centrale în teritoriu. ◇ (*înv.*) *Prefect de poliție* (sau *al poliției*) = șeful poliției în orașele mari ale țării. **4** (*în vechea organizare a învățămîntului din Imperiul Austro-Ungar*) Supraveghetor și îndrumător însărcinat cu instruirea și cu educarea copiilor într-o școală, într-un seminar, într-o familie nobiliară etc. **5** (*în trecut*) Elev într-un colegiu (religios) care era responsabil cu disciplina. • pl. *-ți*. /<lat. ***praefectus, -i***, germ. ***Präfekt***; cf. și fr. *préfet*.

prefféctor *s.m.* (*în trecut*) Persoană care conducea o biserică catolică. • pl. *-i*. /<lat. ***praefectus, -i***.

prefectorál, -ă *adj.* Care aparține prefectului sau prefecturii, care se referă la prefect sau la prefectură. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***préfectoral***.

prefectúră *s.f.* **1** (*în antic. romană*) Oraș sau municipiu lipsit de dreptul de a-și alege magistrații, care era condus de un prefect. ◆ Funcția sau demnitatea de prefect. **2** Instituție care constituie forul administrativ și politic suprem dintr-un județ sau, în trecut, dintr-un district, și care este condusă de un prefect. ◇ Expr. (*A confunda* sau *ce are a face, ce legătură are*) *sula cu prefectura* v. sulă. ◆ Ext. Clădire în care își are sediul această instituție. ◆ (*în trecut; în vechea organizare administrativă a țării*) Unitate administrativă, provincie etc. condusă de un prefect. **3** Funcția și demnitatea de prefect. **4** Timp, perioadă în care un prefect își exercită această funcție. • pl. *-i*. /<lat. ***praefectūra, -ae***, fr. ***préfecture***.

preferá *vb. I. tr.* A da prioritate (în raport cu altcineva sau cu altceva) unui obiect, unei persoane, unei situații etc., din motive sentimentale sau din interes; a alege pe cineva sau ceva, considerînd că este mai bun, mai valoros, mai important etc., din motive sentimentale sau din interes; a considera mai bun, mai valoros, mai important (în raport cu altceva sau cu altcineva). *Decît să asist la asemenea barbarii, prefer să mă retrag* (REBR.). ◇ Loc.adj., adv. *De preferat* = (care este) preferabil. • prez.ind. *prefér*. și (*înv.*) *preferí vb. IV.* /<fr. ***préférer***; cf. lat. *praeferre*.

preferábil, -ă *adj.* Care merită să fie ales din mai multe posibilități. *A considerat că este preferabil un concediu toamna, nu vara*. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***préférable***.

preferáns *s.n.* Numele unui joc de cărți. *Rămîi la club și joci preferans* (CE. PETR.). • pl. *-uri*. și (*înv.*) *preferánț s.n., preferánță s.f.* /<rus. ***преферанс***, fr. ***préférence***.

preferánț *s.n.* v. preferans.

preferánță *s.f.* v. preferans.

preferát, -ă *adj.* Care este apreciat, dorit, ales înaintea altuia, fiind considerat mai bun, mai valoros, mai important etc.; pentru care cineva are o preferință; favorit. ◆ (*subst.*) Ființă pe care cineva o preferă, o iubește mai mult. *Ea era preferata tantei Matilda* (CE. PETR.). • pl. *-ți, -te*. și (*înv.*) *preferít, -ă adj.* /v. ***prefera***.

preferénță *s.f.* v. preferință.

preferențiál, -ă *adj.* Căruia i se dă întîietate; care presupune o favoare; care se acordă cu preferință; de favoare. *Nu e vorba de o ierarhizare preferențială* (PER.). ◇ *Regim preferențial* v. regim. • sil. *-ți-al*. pl. *-i, -e*. și *preferințiál, -ă adj.* /<fr. ***préférentiel***.

preferențialísm *s.n.* (*econ.*) Sistem preferențial. • sil. *-ți-a-*. /<engl. ***preferentialism***.

preferențiát, -ă *adj.* Care este preferat. • sil. *-ți-at*. pl. *-ți, -te*. /de la ***preferențial***, cu schimbare de suf.

preferénție *s.f.* v. preferință.

preferí *vb. IV.* v. prefera.

preferínță *s.f.* **1** Faptul de a prefera o ființă, un obiect, o situație etc., atunci cînd există posibilitatea de a alege între mai multe ființe, obiecte, situații etc.; înclinație, atracție, simpatie deosebită pentru cineva sau pentru ceva; predilecție. *Valorifică oamenii în raport cu preferințele lui* (VIANU). ◇ Loc.adv. *De* (sau *cu*) *preferință* = îndeosebi, mai ales. **2** (*jur.*) *Drept de preferință* = drept recunoscut creditorilor titulari ai unor garanții reale (ipotecă, gaj) sau ai unor privilegii de a fi plătiți din prețul obținut prin vînzarea silită a unor lucruri ale debitorilor lor înaintea altor creditori. • pl. *-e*. și (*înv.*) *preferénță, preferénție s.f.* /<lat. ***praeferentia***, fr. ***préférence***.

preferințiál, -ă *adj.* v. preferențial.

preferít, -ă *adj.* v. preferat.

prefeudál, -ă *adj.* Care precedă feudalismul, care există înainte de feudalism, anterior feudalismului. • sil. *-fe-u-*. pl. *-i, -e*. /***pre***[1]*-* + ***feudal***.

prefíce *s.f. pl.* (*la romani*) Bocitoare tocmite pentru a plînge morții și a le proslăvi meritele. • /<lat. ***praeficae***.

prefigurá *vb. I. tr.* A prezenta, a schița, în linii mari, caracteristicile unui lucru, ale unui fenomen etc. care va avea loc; a înfățișa cu anticipație. *O poezie... prefigurează drumul său realist în viitor* (PER.). • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***préfigurer***.

prefiguráre *s.f.* Acțiunea de *a prefigura* și rezultatul ei; prefigurație. • pl. *-ări*. /v. ***prefigura***.

prefiguratív, -ă *adj.* Care prefigurează. ◆ (*subst. n.*) Element care prefigurează. • pl. *-i, -e*. /***pre***[1]*-* + ***figurativ***.

prefiguráție *s.f.* Prefigurare. • pl. *-ii*. g.-d.*-iei*. /<fr. ***préfiguration***.

prefilatelíe *s.f.* (*filat.*) Ramură a filateliei care se ocupă cu studiul materialelor și al documentelor din perioada premergătoare apariției mărcilor poștale. • g.-d.*-iei*. /<germ. ***Präphilatelie***.

prefiltráre *s.f.* Filtrare prealabilă a apei printr-un prefiltru. • pl. *-ări*. /***pre***[1]*-* + ***filtrare***, după fr. *préfiltration*.

prefiltru *s.n.* Filtru cu un strat filtrant de nisip cu granule mari, care este amplasat înaintea filtrului principal al instalației de tratare a apei. • pl. *-e*. /***pre***[1]*-* + ***filtru***.

prefinál, -ă *adj.* **1** Penultim. **2** (*telec.*) *Etaj prefinal* = etaj de amplificare care este situat înaintea etajului final. • pl. *-i, -e*. /***pre***[1]*-* + ***final***.

prefirá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică materii, obiecte etc.*) A lăsa să treacă printre degete; a lua în mînă unul cîte unul; a cerceta ceva cu atenție, pe rînd. *Prefiram în buzunar banii* (BRĂ.). ◆ (*compl. indică filele unei cărți*) A răsfoi. **2** *refl., tr.* A se deplasa, a se desfășura sau a face să se deplaseze, să se desfășoare rînd pe rînd, unul după altul; a se deplasa, a se desfășura, a se așeza sau a face să se deplaseze, să se desfășoare, să se așeze în direcții, în locuri etc. diferite; a (se) împrăștia. *Privea mîhnit... cum se prefira cenușa de țigări asupra cristalelor* (VORN.). ◆ A (se) derula prin fața ochilor, prin minte etc. *Această măiastră melopee... prefiră în inima omului... și dorul și veselia* (ODOB.). **3** *refl.* A se deplasa, a-și face loc încetul cu încetul; a se furișa, a se strecura. • prez.ind. *prefír*. /***pre***[2] + ***fir*** + *-a*.

prefiráre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *prefira* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***prefira***.

prefirát, -ă *adj.* Care este împrăștiat, răsfirat, răspîndit. • pl. *-ți, -te*. /v. ***prefira***.

prefíx *s.n.* **1** (*lingv.*) Afix care se atașează rădăcinii sau temei unui cuvînt pentru a forma un alt cuvînt. **2** (*telec.*) Indicator de apel; număr care indică, în telefonia interurbană automată, o anumită localitate sau țară și se formează înaintea numărului de telefon al abonatului. • pl. *-e*. /<fr. ***préfixe***.

prefixá *vb. I. tr.* (*lingv.*) A atașa un prefix unui cuvînt pentru a forma un derivat. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***préfixer***.

prefixál, -ă *adj.* (*lingv.; despre cuvinte*) Care este format cu un prefix, care conține un prefix. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***préfixal***.

prefixáre *s.f.* (*lingv.*) Acțiunea de *a prefixa* și rezultatul ei; prefixație. • pl. *-ări*. /v. ***prefixa***.

prefixát, -ă *adj.* (*lingv.; despre cuvinte derivate*) Care este format cu un prefix. • pl. *-ți, -te*. /v. ***prefixa***.

prefixáție *s.f.* (*lingv.*) Prefixare. • pl. *-ii*. g.-d.*-iei*. /<fr. ***préfixation***.

prefixoíd *s.n.* (*lingv.*) Element de compunere sau cuvînt cu ajutorul căruia se formează (în compunerea savantă) mai ales termeni științifici și tehnici; pseudoprefix. • pl. *-ide*. /<it. ***prefissoide***, după *prefix*.

prefixoidál, -ă *adj.* (*lingv.*) Care formează un prefixoid; care aparține prefixoidului; care este format cu ajutorul unui prefixoid. • sil. *-xo-i-*. pl. *-i, -e*. /***prefixoid*** + *-al*.

preflorație *s.f.* (*bot.*) Mod de așezare a sepalelor și petalelor într-un mugur. • pl. *-ii*. g.-d.*-iei*. /după fr. *préfloraison*.

prefoliație *s.f.* Mod de așezare a frunzelor într-un mugur. • pl. *-ii*. g.-d.*-iei*. /<fr. ***préfoliation***.

preforjáre *s.f.* (*tehn.*) Operație de forjare preliminară, aplicată unei piese înainte de a i se da forma definitivă. • pl. *-ări*. /***pre***[1]*-* + ***forjare***.

preformáre *s.f.* Operație prin care pîslele sub formă de con sînt trase pe calapod pentru a obține un format apropiat de aspectul pălăriilor bărbătești, cu calotă și cu bor. • pl. *-ări*. /***pre***[1]*-* + ***formare***.

preformáție *s.f.* (*biol.*) Formație care precedă altă formație; conformație moștenită. • pl. *-ii*. g.-d.*-iei*. /<fr. ***préformation***.

preformísm *s.n.* (*biol.*) Concepție biologică, formulată inițial de Anaxagora și predominantă pînă în sec. 18, care susține că organismul adult este complet constituit în germen, în miniatură, dezvoltarea ontogenică constînd doar în creșteri de volum. • /<germ. ***Präformismus***.

preformíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Adept) al preformismului. pl. *-iști, -iste*. /<germ. ***präformist***.

pregătí *vb. IV.* **1** *tr.* A face ca ceva să fie gata, să se producă, în vederea unui scop, unei acțiuni etc.; a crea sau a aranja din timp condițiile în vederea unui scop, unei acțiuni etc.; a prepara. *Marinarii pregăteau acostarea* (BRĂ.). ◇ Loc.adv. *Pe nepregătite* = fără a fi pregătit; deodată, pe neașteptate. *Vizita lui m-a luat pe nepregătite*. ◇ Expr. *A pregăti terenul* = a crea condiții prielnice pentru...; a acționa cu menajamente pentru... ◆ (*refl.; urmat de un vb. la conjunct. sau la inf.*) A fi pe punctul de a..., a fi gata să... *Înțelese că se pregătește să povestească ceva și fu nerăbdător* (CE. PETR.). **2** *tr., refl.* A determina sau a-și crea o stare sufletească necesară pentru a putea accepta, suporta etc. o anumită situație (neplăcută). *Era pregătit la asemenea primire* (CE. PETR.). **3** *tr.* (*compl. indică oameni*) A face să învețe, să studieze, să se instruiască, transmițînd sistematic (și în cadru organizat) cunoștințele necesare, în scopul de a se cultiva, de a face apt pentru desfășurarea unei activități etc.; spec. a medita; a prepara. ◆ (*compl. indică lecții, obiecte de studiu etc.*) A-și însuși, a asimila prin studii sistematice. *Pregătea... lecțiile lor de la școală* (GAL.). **4** *tr.* (*compl. indică mîncăruri, băuturi etc.*) A face, a prelucra prin fierbere, prăjire, fermentare, amestecare etc., în vederea consumării; a prepara. ◇ Expr. *A-i pregăti* (*cuiva*) *o plăcintă* v. plăcintă. • prez.ind. *-esc*. /***pre***[1]*-* + ***găti***, după lat. *praeparare*.

pregătíre *s.f.* **1** Creare a condițiilor necesare pentru atingerea unui scop, pentru o acțiune ulterioară. ◇ *Pregătire de artilerie* = trageri de artilerie care precedă declanșarea atacului propriilor trupe. ◆ Spec. Ansamblu de operații sau fază de lucru premergătoare unui proces de exploatare, de fabricație etc. **2** Determinare, creare a unei stări sufletești

necesare pentru ca cineva să poată accepta, suporta etc. o anumită situație (neplăcută). **3** Transmitere sau însușire sistematică (și în cadru organizat) de cunoștințe în scopul de a (se) instrui, de a putea desfășura o anumită activitate etc.; spec. meditație. ◆ Ext. Ansamblu sau nivel de cunoștințe pe care le posedă cineva (și care îi sînt necesare pentru desfășurarea unei activități). **4** Prelucrare a unui aliment, a unei băuturi etc. prin fierbere, prăjire, fermentare, amestecare etc. pentru a fi consumate. • pl. *-i.* /v. ***pregăti***.

pregătít, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care are multe cunoștințe (într-un anumit domeniu), care are o cultură temeinică; cult, instruit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***pregăti***.

pregătitór, -oáre *adj.* **1** Care pregătește, aranjează ceva din timp; preparator. **2** Care servește pentru pregătire; care instruiește; preparator. *Școală pregătitoare.* <> *An pregătitor* = an preparator. • pl. *-ori, -oare.* /***pregăti*** + *-tor*.

pregenéric *s.n.* (*cinemat.*) Parte a unui film cinematografic premergătoare genericului. • pl. *-ce.* /***pre***[1]*-* + ***generic***.

préget *s.n.sg.* (*pop.; mai ales în constr. neg.*) **1** Șovăială, ezitare; întîrziere; amînare. *Oricît să-ți pară de rău, nu-ți face tu preget acolo... Lasă-le toate!* (COȘB.). <> Loc.adv. *Fără (de) preget* = neîntîrziat. **2** Răgaz, tihnă; repaus, odihnă. <> Loc.adj., adv. *Fără preget* = *a*) (care este, se desfășoară, are loc etc.) fără întrerupere, neîncetat, continuu; *b*) (care este) fără odihnă, neobosit; *c*) (care este) prompt. • /de la ***pregeta***, prin derivare regresivă.

pregetá *vb. I.* (*mai ales în prop. neg.*) **1** *intr.* A sta pe gînduri înainte de a face, de a începe ceva; a ezita, a șovăi; ext. a amîna, a întîrzia (efectuarea unei acțiuni); a sta inactiv. *Nu pregetai să descarc a doua oară arma* (SADOV.). **2** *tr.* (*pop.*) A cruța, a menaja. *Turcii pricepură importanța acestei cetăți și nu pregetară nici o jertfă spre a o dobîndi* (BĂLC.). • prez.ind. *préget.* și (*înv.*) *pregítá vb. I.* /lat. **prīgītare*.

pregetáre *s.f.* Faptul de *a pregeta*. • pl. *-ări.* /v. ***pregeta***.

pregetoáre *s.f.* v. prigitoare.

pregítá *vb. I.* v. pregeta.

pregiudéț *s.n.* v. prejudeț.

pregiúr *prep., adv.* v. prejur.

preglaciár *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Prima parte a cuaternarului, de dinaintea instalării ghețarilor, care a avut o climă relativ caldă. **2** *adj.* Care aparține preglaciarului, specific preglaciarului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din preglaciar. • sil. *-ci-ar.* pl. *-i, -e.* /***pre***[1]*-* + ***glaciar***.

pregnánt, -ă *adj.* Care iese în evidență prin trăsături specifice, prin expresivitate, importanță, semnificație, claritate. *Ibrăileanu dă acestei idei o formulare pregnantă* (RALEA). ◆ (*adv.*) În mod evident, cu claritate. *Personajele scenice se impun pregnant* (PER.). • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***pregnant***, germ. ***prägnant***.

pregnánță *s.f.* Calitatea de a fi pregnant, de a se impune, de a ieși în evidență prin trăsături specifice, expresivitate, importanță, semnificație, claritate. • /<fr. ***prégnance***, germ. ***Prägnanz***; cf. it. *pregnanza*.

pregustá *vb. I. tr., refl.* (*înv., reg.*) A gusta, a mînca sau a bea puțin. <> Expr. (*refl.*) *Nici cît să te pregușți* = foarte puțin. • prez.ind. *pregúst.* /***pre***[2] + ***gusta***.

pregustáre *s.f.* (*înv., reg.*) Acțiunea de *a pregusta* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***pregusta***.

prehensíl, -ă *adj.* (*despre organe, părți etc. ale unor animale*) Care are însușirea de a apuca. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***préhensile***.

prehensiúne *s.f.* Acțiune a mîinii de a apuca, de a prinde cu ajutorul degetelor, al unei pense etc. • sil. *-si-u-.* pl. *-i.* /<fr. ***préhension***.

prehensór, -oáre *adj.* Care servește la prehensiune. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***préhenseur***.

prehoméric, -ă *adj.* (*despre poeții greci*) Care este anterior lui Homer. • pl. *-ci, -ce.* /***pre***[1]*-* + ***homeric***.

prehominiéni *s.m.pl.* (*antrop.*) Grup de hominieni, intermediar între om și maimuțele antropoide. • /<fr. ***préhominiens***.

preimperialíst, -ă *adj.* Care este anterior imperialismului. • sil. *-ri-a-.* pl. *-iști, -iste.* /***pre***[1]*-* + ***imperialist***.

preimprimá *vb. I. tr.* A imprima, în prealabil, ilustratele în culori pentru un ziar. • prez.ind. *preimprím.* /<fr. ***préimprimer***.

preindexáre *s.f.* (*inform.*) Proces de calcul al unei adrese în care indexarea se face înaintea evaluării adresei. • pl. *-ări.* /***pre***[1]*-* + ***indexare***, după engl. *preindexing*.

preindustriál, -ă *adj.* Care este anterior revoluției industriale. • sil. *-tri-al-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***préindustriel***.

preindustrializáre *s.f.* (*ind. text.*) Prelucrare primară a materialelor textile, pînă în faza cînd pot fi supuse procesului de filare. • sil. *-tri-a-.* pl. *-ări.* /***pre***[1]*-* + ***industrializare***, după fr. *préindustrialisation*.

preinfárct *s.n.* (*med.*) Insuficiență coronariană care se manifestă prin aspecte intermediare între anghina pectorală și infarctul miocardic propriu-zis. • pl. *-e.* /<germ. ***Präinfarkt***.

preislámic, -ă *adj.* Care este anterior islamismului. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***préislamique***.

preistóric, -ă *adj.* **1** Care aparține preistoriei, care se referă la preistorie. <> *Artă preistorică* = artă apărută în paleolitic și neolitic. **2** Fig. (*glum.*) Foarte vechi. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***préhistorique***.

preistórie *s.f.* **1** Perioadă din istoria omenirii de la originea omului pînă la apariția primelor documente scrise. **2** Parte a istoriei care se ocupă cu studiul preistoriei. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***préhistoire***.

preîncălzí *vb. IV. tr.* (*compl. indică materiale, fluide etc.*) A încălzi în prealabil, în scopul ameliorării unui proces termic, a unui proces de prelucrare etc. • prez.ind. *-esc.* /***pre***[1]*-* + ***încălzi***.

preîncăizíre *s.f.* Acțiunea de *a preîncălzi* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***preîncălzi***.

preîncălzítor *s.n.* Instalație care servește la preîncălzire. • pl. *-oare.* /***preîncălzi*** + *-tor*.

preîncărcá *vb. I. tr.* (*inform.*) Execuție a unui preîncărcător al sistemului. • prez.ind. pers. 3 *preîncárcă.* /***pre***[1]*-* + ***încărca***.

preîncărcătór *s.n.* (*inform.*) Secvență de instrucțiuni a căror execuție implică încărcarea și executarea altor instrucțiuni pînă cînd întregul program pentru calculator este încărcat în memorie. • pl. *-oare.* /***preîncărca*** + *-tor*.

preînnoí *vb. IV. tr.* (*înv.*) **1** (*compl. indică monumente, clădiri etc.*) A restaura, a renova. **2** A reînnoi; a relua; a repeta. • prez.ind. *-iesc.* /***pre***[2] + ***înnoi***.

preînnoíre *s.f.* (*înv.*) Acțiunea de *a preînnoi* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***preînnoi***.

preînregistráre *s.f* (*cinemat.*) Procedeu de filmare cu sunet, la care înregistrarea sunetului se efectuează în prealabil. • pl. *-ări.* /***pre***[1]*-* + ***înregistrare***.

preînregistrát, -ă *adj.* (*cinemat.; despre sunet*) Care a fost înregistrat în prealabil. • pl. *-ți, -te.* /***pre***[1]*-* + ***înregistrat***.

preîntîmpiná *vb. I. tr.* (*compl. indică neplăceri, primejdii etc.*) A evita, a împiedica, a opri etc., luînd din timp măsurile necesare; a preveni. *Se mulțumea să preîntîmpine orice pornire de sfadă* (REBR.). • prez. ind. *preîntîmpin.* /***pre***[1]*-* + ***întîmpina***.

preîntîmpinăre *s.f.* Acțiunea de *a preîntîmpina* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***preîntîmpina***.

préjmă *s.f.* v. preajmă.

préjmet *s.n.* (*înv.*) Împrejurime, preajmă. • acc. și *prejmét.* /***preajmă*** + *-et*.

prejmuí *vb. IV. tr.* (*reg.; compl. indică terenuri, spații etc.*) A împrejmui. • prez.ind. *-iesc.* /***preajmă*** + *-ui*.

prejmuíre *s.f.* **1** (*înv.*) Împrejurime, preajmă. **2** (*reg.*) Împrejmuire, îngrădătură (în jurul unui stog). • sil. *-mu-i-.* pl. *-i.* /v. ***prejmui***.

prejós *adv.* Loc.adv. *Mai prejos* = în stare de inferioritate, de subordonare față de cineva sau de ceva; mai puțin bun, mai puțin tare, mai puțin capabil etc. (decît altcineva sau altceva); mai slab, mai prost (decît altcineva sau altceva). <> Expr. *A nu rămîne mai prejos* v. rămîne. • /***pre***[2] + ***jos***.

prejudecá *vb. I. tr.* (*înv.*) **1** A gîndi, a judeca cu anticipație. **2** (*compl. indică probleme, fenomene etc.*) A aprecia înainte de a fi făcut o examinare atentă. • prez.ind. *prejúdec.* /***pre***[1]*-* + ***judeca***.

prejudecáre *s.f.* (*înv.*) Acțiunea de *a prejudeca* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***prejudeca***.

prejudecátă *s.f.* Idee, părere preconcepută (adevărată sau eronată) asupra unui lucru, unei probleme etc., făcută fără cunoașterea directă sau temeinică a lucrului, a problemei etc. respective; preconcepție, prevenție, (*înv.*) prejudeț, prejudiciu. *Prejudecăți menținute de starea generală de ignoranță* (OȚETEA). • pl. *-ăți.* /***pre***[1]*-* + ***judecată***, după fr. *préjugé*.

prejudéț *s.n.* (*înv.*) Prejudecată. • pl. *-e.* și *pregiudéț* *s.n.* /***pre***[1]*-* + ***județ***, după lat. *praeiūdicĭum, -ii*.

prejudiciá *vb. I. tr.* A cauza cuiva un prejudiciu; a leza, a vătăma. • sil. *-ci-a.* prez.ind. *-iez.* și (*înv.*) *prejudițiá vb. I.* /<fr. ***préjudicier***.

prejudiciábii, -ă *adj.* Care poate aduce prejudicii; vătămător. • sil. *-ci-a-.* pl. *-i, -e.* și (*înv.*) *prejudițiábil, -ă adj.* /<fr. ***préjudiciable***.

prejudiciál, -ă *adj.* Care precedă o judecată. ◆ Gener. Preliminar. • sil. *-ci-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***préjudiciel***.

prejudiciát, -ă *adj.* Care a suportat un prejudiciu; care a fost lezat, vătămat. • sil. *-ci-at.* pl. *-ți, -te.* /v. ***prejudicia***.

prejudiciére *s.f.* Acțiunea de *a prejudicia* și rezultatul ei. • sil. *-ci-e-.* pl. *-i.* /v. ***prejudicia***.

prejudíciu *s.n.* **1** Pagubă, daună materială, morală etc. adusă cuiva; spec. atingere adusă onorei, prestigiului, reputației cuiva. *I-a provocat mari prejudicii morale și materiale.* **2** (*înv.*) Prejudecată. *Nu am prejudiții* (EMIN.). • pl. *-cii.* și (*înv.*) *prejudíții s.n.* /<lat. ***praeiūdicĭum, -ii***, fr. ***préjudice***.

prejudițiá *vb. I.* v. prejudicia.

prejudițiábil, -ă *adj.* v. prejudiciabil.

prejudíțiu *s.n.* v. prejudiciu.

prejúr *prep., adv.* (*înv.*) **1** *prep.* (și *în forma „prejurul”*) Împrejur. Compuse: *prejur-gură* (*subst. f.*) = răscroială la gîtul hainei; *prejur-piept* (*subst. n.*) = parte a hainei care înfășoară pieptul. **2** *adv.* Împrejur. **3** *adv.* Aproximativ, cam. • și *pregiúr prep., adv.* /***pre***[2] + ***jur***.

prelansáre *s.f.* (*econ.*) Testare a unui produs nou prin introducerea acestuia pe piață în cantități mici. • pl. *-ări.* /***pre***[1]*-* + ***lansare***.

prelárg *s. n.* (*înv.*) Întindere vastă, spațiu întins. <> Loc.prep. *În prelargul...* = în largul..., pe întinsul... • /***pre***[2] + ***larg***.

prelát *s.m.* (*bis.*) Înalt demnitar ecleziastic. *Cardinalul și prelații se așezară* (SADOV.). • pl. *-ți.* /<lat. ***praelatus***, fr. ***prélat***, germ. ***Prelat***.

prelátă *s.f.* Bucată de pînză groasă, deasă și impermeabilă, cu care se acoperă platforma unui camion, a unui autovehicul care staționează mai mult, diverse obiecte și materiale care trebuie ferite de umezeală etc. • pl. *-e.* /<fr. ***prélart***, sub influența lui *lat.*

prelată

prelatín, -ă *adj.* Care este anterior civilizației și limbii latine. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***prélatin***.

prelatúră *s.f.* (*bis.*) Demnitate de prelat. • pl. *-i.* /<fr. ***prélature***.

prelécție *s.f.* (*înv.*) Prelegere. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *prelecțiúne s.f.* /<lat. ***praelectio, -onis***.

prelecțiúne *s.f* v. prelecție.

prelégere *s.f.* **1** Curs, lecție în învățămîntul superior; (*înv.*) prelecție. *Ascultase cu admirație prelegerea de astronomie a dascălului* (CE. PETR.). **2** Conferință publică (aparținînd unui ciclu). • pl. *-i.* /cf. lat. *praelegĕre* „a citi cu voce tare”.

prelevá *vb. I. tr.* A lua, a extrage, a ridica (cu anticipație) o anumită cantitate, o porțiune etc. dintr-un tot, dintr-un ansamblu. • prez.ind. *prelév, -ez.* /<fr. ***prélever***.

prelevăre *s.f.* Acțiunea de *a preleva* și rezultatul ei; prelevație. • pl. *-ări.* /v. ***preleva***.

prelevăție *s.f.* Prelevare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***prélevation***.

prelimină *vb. I. tr.* A calcula, a aprecia, a evalua, a fixa cu anticipație. • prez.ind. *-ez.* /de la ***preliminar***, prin derivare regresivă.

preliminár, -ă *s.n., adj.* **1** *s.n.* (*la pl.*) Acțiune premergătoare (specială) făcută pentru a asigura reușita a ceva; ceea ce precedă și pregătește ceva; preparative. *Aceste preliminarii țin patru zile* (SADOV.). **2** *s.n.* Spec. (*la pl.*) Parte introductivă a unui act important, a unei legi sau a unui tratat internațional, în care se expun motive, se justifică utilitatea etc.; ext. parte introductivă a unui discurs, a

unei scrieri, a unei convorbiri etc., în care de obicei sînt expuse rezumativ probleme care trebuie cunoscute înainte de a fi dezbătute, dezvoltate ulterior. **3** *s.n.* (*la pl.*) Etapă dintr-o competiție sportivă în care sînt selecționați participanții la faza finală a competiției. **4** *adj.* Care precedă sau pregătește o acțiune, o operație, un fenomen etc.; care servește ca introducere la ceva; ext. prealabil. *Instrumentele orchestrei începeau să emită acel haos în surdină, preliminar începutului* (CĂL.). • pl. *-ii, -i, -e.* și *preliminariu, -ie adj.* /<fr. ***préliminaire***; cf. lat. *prae* „înainte", *limen* „prag".

preliminăre *s.f.* **1** Acțiunea de *a prelimina* și rezultatul ei. **2** (*contab.*) Includere treptată în cheltuielile curente a unor sume care reprezintă cheltuieli viitoare, pentru a evita creșterea excesivă a cheltuielilor din perioadele următoare. • pl. *-ări.* /v. ***prelimina***.

preliminariu, -ie *adj.* v. preliminar.

preliminát, -ă *adj.* Care este calculat, fixat cu anticipație. • pl. *-ți, -te.* /v. ***prelimina***.

prelínge[1] *vb. III.* **1** *refl.* (*despre lichide*) A se scurge foarte încet, picătură cu picătură (pe marginea unui vas, a unui obiect etc.); a curge încet, alunecînd în jos. *Se prelingeau vine subțiri de apă* (REBR.). ◆ (*tr.; compl. indică lichide*) A lăsa să se prelingă. *Ochii ei lacrimi lungi către tîmplele slabe au prelins* (LESN.). ◆ (*despre vase*) A avea o (mică) crăpătură, spărtură prin care lichidul se (poate) scurge. ◆ Fig. A se lăsa în jos; a atîrna. *Barba lui căruntă... se prelingea spre pămînt* (HOG.). **2** *refl.* (*despre lumină, ceață, mirosuri etc.*) A pătrunde încet undeva. **3** *tr., refl.* Fig. A trece, a (se) deplasa încet (alunecînd) de-a lungul... *O clipă, peste fața omului se prelinse o cută crîncenă* (PRED.). **4** *refl.* Fig. (*fam.; despre ființe*) A se furișa, a se strecura. *S-a prelins pe lîngă zid și a fugit.* • prez.ind. *prelíng.* /***pre***[2] + ***linge***.

prelínge[2] *vb. III. tr.* (*pop.*) A linge prelung, a netezi bine cu limba. • prez.ind. *prelíng.* /***pre***[1]- + ***linge***.

prelíngere *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *prelinge* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***prelinge***[1].

prelíns[1]**, -ă** *adj.* **1** (*despre lichide*) Care s-a scurs foarte încet, picătură cu picătură; care a curs încet, alunecînd în jos. ◆ (*despre vase*) Pe care se prelinge un lichid. **2** Fig. (*despre mers, deplasare etc.*) Care este furișat. • pl. *-și, -se.* /v. ***prelinge***[1].

prelíns[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre păr, blană, pene*) Care este neted, care este lipsit de ondulații. **2** (*despre ființe*) Care are părul, blana, penele netede, lipsite de ondulații. • pl. *-și, -se.* /v. ***prelinge***[2].

prelípcă *s.f.* (*reg.*) Încăpere alipită unei case țărănești, care servește ca magazie, ca adăpost pentru vite, ca șopron etc. • pl. *-ci.* /***pre***[2] + ***lipcă***.

prelógic, -ă *adj.* **1** Care precedă logica. **2** (*despre gîndire, mentalitate*) Care nu se conformează normelor logicii; care este dominat de emoții. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***prélogique***.

preluá *vb. I. tr.* A lua asupra sa; a lua în primire. *Afacerea a fost preluată de un francez.* • sil. *-lu-a.* prez. ind. *preiáu.* /***pre***[2] + ***lua***.

preluáre *s.f.* Acțiunea de *a prelua* și rezultatul ei. • sil. *-lu-a-.* pl. *-ări.* /v. ***prelua***.

prelúcă *s.f.* **1 1** (*geomorf.*) Poiană mică, înconjurată de munți sau de dealuri, pe valea unei ape etc.; gener. poiană. **2** (*reg.*) Loc cultivat înconjurat de o pădure sau de un teren sterp. **3** (*reg.*) Imaș, izlaz. **4** (*reg.*) Vale îngustă. **5** (*reg.*) Spărtură, gaură (în gheață, în gard etc.). **6** (*reg.*) Staul pentru oi. • pl. *-ci, -ce.* și *prelúncă s.f.* /<srb. ***preluka***, ucr. ***прилука***.

prelucrá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică materiale brute*) A lucra modificînd forma, dimensiunile, aspectul, constituția etc., pentru a obține produse finite, materii prime etc. **2** (*compl. indică opere științifice, artistice etc.*) A reface, a modifica; spec. a adapta unor scopuri determinate. **3** (*compl. indică documente, rezoluții, articole etc.*) A analiza, a explica, a expune în fața unei adunări. **4** (*compl. indică oameni*) A căuta să convingă, să lămurească, să facă, să recunoască ceva etc. ◆ A arăta greșelile pentru a le îndrepta. • prez. ind. *-ez.* /***pre***[2] + ***lucra***, după germ. *verarbeiten*.

prelucrábil, -ă *adj.* (*despre materiale*) Care se poate prelucra. • pl. *-i, -e.* /***prelucra*** + *-bil*.

prelucrabilitáte *s.f.* Calitatea de a fi prelucrat cu ușurință. • /***pre***[1]- + ***lucrabilitate***.

prelucráre *s.f.* **1** Acțiunea de *a prelucra* și rezultatul ei. **2** Concr. Operă literară sau științifică, expunere, melodie etc. realizate pe baza unui izvor cunoscut. **3** (*inform.*) Totalitatea operațiilor care se execută între primirea datelor și producerea rezultatelor. • pl. *-ări.* /v. ***prelucra***.

prelucrát, -ă *adj.* (*despre materiale*) Care a fost modificat (și finisat) în urma operației de prelucrare. • pl. *-ți, -te.* /v. ***prelucra***.

prelucratív, -ă *adj.* Care are caracter de prelucrare. • pl. *-i, -e.* /***prelucra*** + *-tiv*.

prelucrătór, -oáre *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care prelucrează; al cărui obiectiv este prelucrarea materialelor. *Întreprinderi prelucrătoare.* **2** *s.m., s.f.* Persoană care prelucrează, transformă, adaptează o operă literară, științifică etc. • pl. *-ori, -oare.* /***prelucra*** + *-tor*.

preludá *vb. I.* **1** *tr.* (*muz.*) A-și încerca vocea sau instrumentul înainte de a cînta sau de a executa; ext. a începe să cînte. **2** *intr.* A face o acțiune premergătoare; a executa o operație preliminară. • prez.ind. *-ez.* și *preludiá vb. I,* (*înv.*) *prelúde vb. III.* /<fr. ***préluder***, lat. ***praeludĕre***, it. ***preludiare***.

preludáre *s.f.* Acțiunea de *a preluda* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***preluda***.

prelúde *vb. III.* v. preluda.

preludiá *vb. I.* v. preluda.

preludíu *s.n.* **1** (*muz.*) Exercițiu muzical pregătitor pentru acordarea și încercarea instrumentului, pentru antrenarea mîinilor sau a vocii; ext. improvizație muzicală (preliminară). **2** (*muz.*) Parte introductivă a unei compoziții muzicale (instrumentale); bucată muzicală instrumentală care are rolul de a introduce o bucată muzicală mai amplă. ◆ Piesă muzicală care precedă o fugă, un coral (sau o suită). **3** (*muz.*) Compoziție muzicală instrumentală independentă, cu formă liberă. **4** Fig. Ceea ce anunță, precedă sau pregătește o acțiune, un eveniment, un fenomen; acțiune premergătoare. *Poetul începe cu un preludiu tragic* (PER.). • pl. *-ii.* /<fr. ***prélude***, it. ***preludio***, germ. ***Präludium***; cf. lat. *prae* „înainte", *ludus* „cîntec".

prelúncă *s.f.* v. prelucă.

prelúng, -ă *adj.* **1** Care are o formă alungită; care se prelungește în spațiu, care este întins în spațiu. *Răsai din nou... Tu, fată cu ochi limpezi și prelungi* (LAB.). *Văi prelungi și terasate, terminate cu căldări glaciare* (PER.) **2** Care ține, durează mult timp; îndelungat. *De sub munte se auzi un strigăt prelung* (E. BAR.). ◆ (*adv.*) (Mai) mult timp; îndelungat. *Păstorii... chiuiră prelung* (BOGZA). • pl. *-gi, -ge.* /lat. ***perlongus, -a, -um***.

prelungă *vb. I.* v. prelungi.

prelungí *vb. IV.* **1** *tr., refl.* A (se) face mai lung; a (se) continua în lungime; a (se) lungi. **2** *tr., refl.* A (se) continua în timp (mai mult decît ar fi fost normal, de așteptat, de dorit etc.); a face să dureze sau a dura (mai) mult timp. *Petrecerea s-a prelungit pînă la ora unu.* **3** *tr.* (*înv.*) A amîna pe altă dată (față de cea convenită inițial) îndeplinirea unei obligații, a unei datorii (față de cineva) sau realizarea unui lucru făgăduit, propus, necesar. ◆ Spec. (*curent; compl. indică termene, scadențe, obligații financiare*) A amîna; a fixa o altă dată. **4** *refl. impers.* (*înv.; despre noțiuni de timp*) A trece, a se scurge. • prez.ind. *-esc.* și (*înv.*) *prelungá vb. I.* /***prelung*** + *-i*.

prelungíre *s.f.* **1** Acțiunea de *a* (*se*) *prelungi* și rezultatul ei. **2** Concr. Timp acordat cuiva peste un anumit termen inițial stabilit. ◆ Durată mai lungă a unei acțiuni, a unei stări. **3** Concr. Parte a unui obiect care constituie o extindere, o continuare a lui. *Era o casă... învelită cu țiglă și în afară... cu prelungire de acoperiș* (PRED.). ◇ Loc.prep. *În prelungirea...* = în imediata continuare a..., lîngă, lipit de... • pl. *-i.* /v. ***prelungi***.

prelungít, -ă *adj.* **1** Care se prelungește în spațiu; care este întins în spațiu; care are o formă alungită; la care s-a adăugat ceva care îl face mai lung. **2** Care se prelungește în timp; care ține, durează mult timp. • pl. *-ți, -te.* /v. ***prelungi***.

prelungitór, -oáre *s.n., adj.* **1** *s.n.* Obiect sau fragment dintr-un obiect care servește la prelungirea altor obiecte; spec. obiect în formă de tub, care se fixează la capătul neascuțit al creionului pentru a face creionul mai lung. **2** *adj.* Care se prelungește (în timp sau în spațiu). • pl. *-ori, -oare.* /***prelungi*** + *-tor*.

prelúxație *s.f.* (*anat.*) Stare a unei articulații, caracterizată prin malformații congenitale osoase, care predispune la luxație. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***préluxation***.

premagnetizáre *s.f.* (*fiz.*) Magnetizare suplimentară constantă a unor circuite magnetice destinate a funcționa în curent alternativ. • pl. *-ări.* /***pre***[1]- + ***magnetizare***.

premalígn, -ă *adj.* (*med.*) Precanceros. • pl. *-i, -e.* /***pre***[1]- + ***malign***.

premaritál, -ă *adj.* Care aparține perioadei de dinaintea căsătoriei, care precedă viața conjugală. • pl. *-i, -e.* /***pre***[1]- + ***marital***.

premarxíst, -ă *adj.* Care precedă marxismul, care este imediat anterior marxismului. • pl. *-iști, -iste.* /***pre***[1]- + ***marxist***.

prematrimoniál, -ă *adj.* Care precedă căsătoria. • sil. *-ni-al.* pl. *-i, -e.* /***pre***[1]- + ***matrimonial***.

prematúr, -ă *adj., s.m.* **1** *adj.* Care se întîmplă, se produce, apare, se desfășoară înainte de vreme ori prea devreme. *Pînă la luarea Azovului..., speranțele acestea erau premature* (IORGA). *O bătrînețe prematură.* **2** *adj., s.m.* (*med.*) (Copil) născut înainte de termen. ◆ (Pui) ieșit înainte de vreme, (pui) scos mai devreme decît este normal. **3** *adj.* Care este precoce. *Minte prematură.* • acc. și *prémătur.* pl. *-i, -e.* /<lat. ***praematūrus, -a, -um***.

prematuráre *s.f.* (*ind. text.*) Operație în procesul de fabricare a fibrelor de viscoză. • pl. *-ări.* /de la ***prematur***.

prematuráție *s.f.* (*med.*) Naștere prematură a unui copil. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***prématuration***.

prematuritáte *s.f.* **1** Faptul sau însușirea de a fi prematur. **2** (*med.*) Naștere prematură a unui copil. • /<fr. ***prématurité***.

premaxilár *s.n.* (*anat.*) Fiecare dintre cele două oase situate în fața și în spatele maxilei și care fuzionează cu aceasta. • pl. *-i.* /***pre***[1]- + ***maxilar***, după engl. *premaxilla*.

premedicáție *s.f.* (*med.*) Administrare de medicamente înaintea unei intervenții chirurgicale, pentru calmarea bolnavului, pentru pregătirea acțiunii anestezicelor etc. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***prémédication***.

premeditá *vb. I. tr.* (*compl. indică acțiuni de obicei reprobabile*) A pregăti, a chibzui cu atenție, cu grijă, cu prudență (pentru a izbuti). *Întreaga comportare a amicului tău e premeditată* (PRED.). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***préméditer***.

premeditáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a premedita* și rezultatul ei; (*înv.*) premeditație. ◇ Loc.adj., adv. *Cu premeditare* = (în mod) intenționat. **2** (*jur.*) Circumstanță agravantă în săvîrșirea în mod deliberat a unei infracțiuni. • pl. *-ări.* /v. ***premedita***.

premeditát, -ă *adj.* (*mai ales despre acțiuni reprobabile*) Care este pregătit, plănuit dinainte; care este săvîrșit în mod deliberat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***premedita***.

premeditáție *s.f.* (*înv.*) Premeditare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *premeditațiúne s.f.* /<fr. ***préméditation***, lat. ***praemĕditatĭo, -onis***.

premeditațiúne *s.f.* v. premeditație.

prememorá *vb. I. tr.* (*inform.*) A memora datele necesare unui program pentru calculator, unui subprogram sau unei rutine, înainte de a începe execuția sa. • prez.ind. pers. 3 *-ează.* /***pre***[1]- + ***memora***.

premeneálă *s.f.* v. primeneală.

premení *vb. IV.* v. primeni.

premenire *s.f.* v. primenire.

premenít[1] *s.n.* v. primenit[1].

premenít[2]**, -ă** *adj.* v. primenit[2].

premenopáuză *s.f.* (*biol.*) Ansamblu de tulburări care precedă menopauza. • sil. *-pa-u-.* /<fr. ***préménopause***.

premenstruál, -ă *adj.* (*biol.*) Care precedă menstruația. • sil. *-stru-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***prémenstruel***.

premergátor, -oáre *adj., subst.* **1** *adj.* (*de obicei constr. cu dat.*) Care premerge, precedă pe cineva sau ceva; precursor. *Țara... se află în fața complicațiilor premergătoare Congresului de la Berlin* (MAIOR.). **2** *s.m., s.f.* Precursor. **3** *s.f.* (*bot.*) Plantă care se cultivă

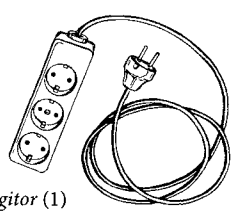

prelungitor (1)

pe un teren înaintea alteia. **4** *s.n.* Suport mobil alcătuit dintr-un scăunel fixat pe un schelet cu roți și care este folosit pentru a ajuta copiii mici să-și păstreze echilibrul cînd învață să meargă. • pl. *-ori*, *-oare*. /*pre*[1]*-* + ***mergător***, după fr. *précurseur*.

premérge *vb. III.* **1** *intr.* A fi, a exista, a se afla înaintea cuiva sau a ceva (în timp sau în spațiu); a preceda. **2** *intr.* A se petrece, a se întîmpla, a avea loc, a se produce înainte (de...); a preceda. **3** *tr.* A merge, a veni înaintea cuiva sau a ceva (în timp sau spațiu); a preceda. • prez.ind. *premérg*. /***pre***[1]*-* + ***merge***.

premiá *vb. I. tr.* (*compl. indică persoane*) A acorda, a decerna un premiu. • sil. *-mi-a*. prez.ind. *-iez*. /<lat. ***praemiare***, it. ***premiare***.

premiál, -ă *adj.* De premii, care se referă la premii; pentru premii. ◇ (*econ.*) *Sistem premial* = instrument economic cu ajutorul căruia se asigură sporirea cointeresării materiale a personalului; parte a sistemului de salarizare sau de retribuție care se referă la condițiile de acordare a premiilor și a primelor. • sil. *-mi-al*. pl. *-i*, *-e*. /***premiu*** + *-al*.

premiánt, -ă *s.m., s.f.* **1** Elev(ă) care a obținut un premiu la sfîrșitul anului școlar. **2** Persoană care a obținut un premiu la un concurs, la o întrecere etc. • sil. *-mi-ant*. pl. *-ți*, *-te*. /***premia*** + *-ant*.

premiát, -ă *adj.* Căruia i s-a acordat un premiu. • sil. *-mi-at*. pl. *-ți*, *-te*. /v. ***premia***.

prémie *s.f.* v. premiu.

premiér, -ă *s.f., s.m.* **1** *s.f.* Prima reprezentație a unei piese de teatru, a unei opere, a unui film etc.; piesă de teatru, operă, film etc. care se joacă pentru prima dată. *Publicul... la premieră n-a fost prea numeros* (GAL.). ◆ Inaugurare a unei activități; ext. activitate care nu are precedent. *Premieră aviatică*. **2** *s.m.* Prim-ministru. **3** *s.f.* (*înv.*) Femeie care supraveghea sau executa probele într-un atelier de croitorie sau de lenjerie ori într-o casă de mode. • sil. *-mi-er*. pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***premier***, ***-ière***.

premiére *s.f.* Acțiunea de *a premia* și rezultatul ei. • sil. *-mi-e-*. pl. *-i*. /v. ***premia***.

premilitár, -ă *adj., s.m.* **1** *adj.* Care aparține premilitariei, care se referă la premilitarie. **2** *s.m.* Tînăr care făcea parte din premilitarie. • pl. *-i*, *-e*. /***pre***[1]*-* + ***militar***; cf. fr. *prémilitaire*.

premilitárie *s.f.* Pregătire militară pe care o făceau, obligatoriu, înainte de cel de al Doilea Război Mondial, tinerii între 18 și 21 de ani, înainte de recrutare. ◆ Organizație a tinerilor care făceau această pregătire. • g.-d.-*iei*. /***pre***[1]*-* + ***militărie***.

premísă *s.f.* **1** (*log.*) Fiecare dintre propozițiile inițiale ale unui raționament, din care se deduce concluzia. ◇ *Premisă majoră* = (*într-un silogism categoric*) premisa care conține termenul major al silogismului. *Premisă minoră* = (*într-un silogism categoric*) premisa care conține termenul minor. **2** Punct de plecare (al unei acțiuni, al unei argumentații, al unei inițiative etc.); idee de bază. *Pentru mine... moartea este premisa de la care pornesc* (CĂL.). ◆ Condiție de bază. • pl. *-e*. și *premíză s.f.* /<lat. ***praemissio***, ***-onis***, germ. ***Prämisse***, fr. ***prémisse***.

prémiu *s.n.* **1** Distincție, însoțită de o recompensă, acordată la sfîrșitul anului școlar elevilor care au obținut cele mai bune rezultate la învățătură sau care s-au distins în mod deosebit la o disciplină. **2** (*adesea însoțit de determ. care arată felul*) Distincție, recompensă (materială) acordată cuiva sau obținută (prin concurs) pentru merite și succese deosebite într-un domeniu de activitate. ◇ *Premiu austriac* v. austriac. • pl. *-ii*, (*înv.*) *-uri*. și (*înv.*) *prémium s.n., prémie s.f.* /<lat. ***praemium***, ***-ii***, germ. ***Prämie***.

prémium *s.n.* v. premiu.

premixáj *s.n.* (*cinemat.*) **1** Grupare pe o singură bandă, prin mixaj, a unor componente sonore ale unui film. **2** Fonogramă obținută în urma acestei operații. • pl. *-e*. /***pre***[1]*-* + ***mixaj***.

premíză *s.f.* v. premisă.

premíndă *s.f.* **1** (*înv., reg.*) Retribuție în alimente dată lucrătorilor agricoli. ◆ (*bis.; reg.*) Parte din pomeni cuvenită cîntăreților bisericești. **2** (*reg.*) Hrană pe care o ia cineva cînd pleacă la lucru sau la drum. ◆ Hrană care se gătește pentru o familie, într-o zi. • pl. *-e*. /<magh. ***prémonda***, ***prëmonda***.

premodérn, -ă *adj.* Care este anterior epocii moderne. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***prémoderne***.

premolár *s.m.* (*anat.*) Fiecare dintre dinții situați între canini și molari. • pl. *-i*. /<fr. ***prémolaire***.

premonitóriu, -ie *adj.* **1** Care are caracter de premoniție; prevestitor. **2** (*med.; despre simptome*) Care precedă o anumită boală. • pl. *-ii*. /<fr. ***prémonitoire***.

premoníție *s.f.* (Fenomen de) presimțire a unor fapte viitoare (fără motivare rațională); premuniție. • pl. *-ii*. g.-d.-*iei*. /<fr. ***prémonition***.

premonopolíst, -ă *adj.* Care precedă monopolismul, care aparține primului stadiu al capitalismului, care se referă la acest stadiu. • pl. *-iști*, *-iste*. /***pre***[1]*-* + ***monopolist***.

premontáj *s.n.* **1** (*constr.*) Montaj prealabil. **2** (*cinemat.*) Prima asamblare a scenelor și a planurilor individuale ale unui film; prima formă de montaj a filmului final. • pl. *-e*. /***pre***[1]*-* + ***montaj***.

premontán, -ă *adj.* (*geogr.; despre relief*) Care se află la marginea unui lanț de munți. • pl. *-i*, *-e*. /***pre***[1]*-* + ***montan***, după fr. *avant-mont*.

premunitív, -ă *adj.* (*med.*) Care conferă premuniție. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***prémunitive***.

premuníție *s.f.* **1** (*med.*) Stare de rezistență la orice infecție bacteriană sau virală a unui organism deja infectat; imunitate la infecție. **2** Premoniție. **3** (*ret.*) Figură de stil retorică, ce constă într-o precauție menită să pregătească auditoriul față de ceea ce ar putea să-i displacă. • pl. *-ii*. g.-d.-*iei*. /<fr. ***prémunition***, lat. ***praemunītĭo***, ***-onis*** „apărare".

prenadéz *s.n.* (*chim.*) Adeziv pe bază de elastomeri sintetici și solvenți organici. • /den. com.; cf. *adeziv*.

prenarcóză *s.f.* (*med.*) Preanestezie. • pl. *-e*. /<fr. ***prénarcose***.

prenatál, -ă *adj.* Care precedă nașterea, care are loc înainte de naștere. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***prénatal***.

prenoí *vb. IV. tr.* **1** (*înv.*) A înnoi. **2** (*înv., reg.*) A renova; a restaura. • prez.ind. *-iesc*. /***pre***[2] + ***noi***[3].

prenotă *vb. I. tr.* (*compl. indică oameni*) A înscrie dinainte pe o listă, într-un registru etc., pentru a-l avea în evidență. • prez.ind. *-ez*. /***pre***[1]*-* + ***nota***.

prenotáre *s.f.* Acțiunea de *a prenota* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***prenota***.

prenotifică *vb. I. tr.* A notifica în prealabil. • prez.ind. *prenotífic*. /***pre***[1]*-* + ***notifica***.

prenotificáre *s.f.* Acțiunea de *a prenotifica* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***prenotifica***.

prenoțiúne *s.f.* Noțiune prealabilă. • pl. *-i*. /<fr. ***prénotion***.

prenóvă *s.f.* (*astron.*) Nova care, înaintea unei explozii interne, se prezintă ca o stea mică, albastră. • pl. *-e*. /<germ. ***Prănova***.

prenumără *vb. I.* **1** *tr., refl.* A (se) număra printre..., a (se) considera printre..., a (se) încadra printre... **2** *refl.* (*înv.*) A se abona (la o publicație periodică); a plăti cu anticipație (o carte care trebuie să apară). • prez.ind. *prenúmăr*. și (*înv.*) *prenumeră vb. I.* /***pre-*** + ***număra***, după germ. *pränumerieren*.

prenumăránt *s.m.* v. prenumerant.

prenumăráre *s.f.* Faptul de *a prenumăra*. • pl. *-ări*. și (*înv.*) *prenumeráre s.f.* /v. ***prenumăra***.

prenúme *s.n.* Nume care se dă unui om la naștere (spre deosebire de numele de familie care este moștenit); nume de botez. • pl. *-e*. /<fr. ***prénom***, lat. ***praenōmen***, ***-inis***, după *nume*.

prenumeră *vb. I.* v. prenumăra.

prenumeránt *s.m.* (*înv.*) Abonat (la o publicație periodică sau la o carte care încă nu a apărut). ◆ Ext. Persoană care contribuia la o listă de subscripție. • pl. *-ți*. și *prenumăránt s.m.* /<lat. ***praenumerans***, ***-ntis***.

prenumeráre *s.f.* v. prenumărare.

prenupțiál, -ă *adj.* Care este prealabil căsătoriei. ◇ *Certificat prenupțial* = certificat medical eliberat persoanelor care vor să se căsătorească, prin care se atestă că starea sănătății acestora este corespunzătoare pentru întemeierea unei familii. • sil. *-ți-al*. pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***prénuptial***.

preobliterát, -ă *adj.* (*despre mărci poștale*) Care este obliterat înainte de punerea în circulație, pentru a simplifica operațiile poștale de expediere. • pl. *-ți*, *-te*. /***pre***[1]*-* + ***obliterat***.

preobrajénie *s.f.* **1** (*înv.*) Schimbare, prefacere (a înfățișării cuiva sau a ceva); înfățișare nouă a cuiva sau a ceva. **2** (*bis.; reg.; nm. pr.*) Sărbătoare religioasă ortodoxă, care se ține la 6 august; Schimbarea la Față. • sil. *pre-o-*. pl. *-ii*. g.-d.-*iei*. și (*reg.*) *pobrájeni, probájeni, probájini s.f.* /<slav. **прѣображєнїє**.

preobrăzí *vb. IV.* (*înv.*) **1** *refl.* A se schimba (la față). **2** (*compl. indică oameni*) A mustra (aspru). • sil. *pre-o-*. prez.ind. *-esc*. /<slav. **прѣобразити**.

preocupá *vb. I. tr.* **1** (*despre idei, probleme, imagini etc.; compl. indică oameni*) A domina, a stăpîni, a urmări, stăruind neîntrerupt în minte, punînd stăpînire pe gînduri, absorbind complet. *O vorbă, un vis o preocupa zile întregi* (EMIN.). ◆ A produce o stare de neliniște, de îngrijorare, de încordare (stăruitoare); a neliniști, a îngrijora (foarte tare). *Nu sînt deloc preocupat de soarta lui* (PRED.). **2** (*compl. indică ființe sau acțiuni, manifestări etc. ale acestora*) A face să fie în centrul atenției; a trezi interesul, curiozitatea. *De ce-l preocupau așa vizitele doamnei Cornea?* (VLAH.). ◆ (*refl.*) A se interesa în mod deosebit de cineva sau de ceva; ext. a-i păsa de cineva sau de ceva. *Trăiește-ți viața, fără să te preocupi de mine* (CĂL.). ◆ Spec. A deștepta interesul, curiozitatea, dorința de a pătrunde înțelesul, tainele unei probleme. *Îl preocupă astrologia*. **3** (*înv.; compl. indică oameni*) A face să urmărească o anumită idee; a face să-și îndrepte atenția și gîndurile către un anumit lucru. • sil. *pre-o-*. prez.ind. *preocúp*. /<fr. ***préocuper***.

preocupáre *s.f.* **1** Interes (deosebit) pentru cineva sau pentru ceva; faptul de a activa (constant, stăruitor) într-un anumit domeniu, de a se îndeletnici cu ceva; (*înv.*) preocupație. *E solicitat și chinuit de preocupările lui literare* (SADOV.). **2** Stare de neliniște, de îngrijorare, de încordare (stăruitoare), provocată de ceva care preocupă. ◆ Concr. Ceea ce constituie un motiv de neliniște, de îngrijorare, de încordare (stăruitoare); (*înv.*) preocupație. *Preocuparea lui era doar cum să-și cîștige existența* (CĂL.). • sil. *pre-o-*. pl. *-ări*. /v. ***preocupa***.

preocupát, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care este îngrijorat, neliniștit, copleșit de ceva. ◆ (*despre manifestări, acțiuni ale oamenilor sau despre fața, ochii etc. ale lor*) Care exprimă, trădează preocupare, concentrare, îngrijorare etc. • sil. *pre-o-*. pl. *-ți*, *-te*. /v. ***preocupa***.

preocupáție *s.f.* (*înv.*) Preocupare. • pl. *-ii*. g.-d.-*iei*. și (*înv.*) *preocupațiúne s.f.* /<fr. ***préocupation***.

preocupațiúne *s.f.* v. preocupație.

preolímpic, -ă *adj.* Care are loc înaintea jocurilor olimpice. • pl. *-ci*, *-ce*. /***pre***[1]*-* + ***olimpic***.

preomologáre *s.f.* Fază preliminară omologării. • pl. *-ări*. /***pre***[1]*-* + ***omologare***.

preoperatóriu, -ie *adj.* (*med.*) Care precedă o operație chirurgicală. • sil. *pre-o-*. pl. *-ii*. /<fr. ***préopératoire***.

preopiná *vb. I. intr.* A lua atitudine, a opina înaintea altei persoane. • sil. *pre-o-*. prez.ind. *-ez*. /<fr. ***préopiner***.

preopinént, -ă *s.m., s.f.* **1** Persoană care își exprimă o părere înaintea alteia; persoană care ia cuvîntul la o adunare înaintea altora, considerată în raport cu acestea. **2** Adversar de opinii. • sil. *pre-o-*. pl. *-ți*, *-te*. /<fr. ***préopinant***.

preorășenésc, -eáscă *adj.* Care este, care se află în apropierea orașului. • sil. *pre-o-*. pl. *-ești*. /***pre***[1]*-* + ***orășenesc***.

préot *s.m.* (*relig.*) Persoană care săvîrșește ritualurile unui cult religios; spec. (*în bis. creștină*) persoană din cler care oficiază serviciile religioase și îndeplinește toate formele cultului creștin; (*pop.; fam.*) popă. ◇ *Mare preot* = conducătorul cultului. *Preot mirean* v. mirean. **2** Fig. Cel care slujește un ideal, o învățătură; apostol. • pl. *-ți*. /lat. pop. ***prĕbĭter*** <*prĕsbyter*, *-i*.

preoteásă *s.f.* **1** Soție de preot. *Preoteasa... ieșí în prag* (SADOV.). **2** (*în antic.*) Femeie care îndeplinea funcții sacerdotale. **3** (*înv.; la jocul de cărți*) Damă. • sil. *pre-o-*. pl. *-ese*. /***preot*** + *-easă*.

preoțél *s.m.* Dim. al lui *preot*. • sil. *pre-o-*. pl. *-ei*. /***preot*** + *-el*.

preoțésc, -eáscă *adj.* Care aparține preotului, care se referă la preot; (*pop.; fam.*) popesc. ◆ Care este format din preoți. • sil. *pre-o-*. pl. *-ești*. și (*înv., pop.*) *preuțésc, -eáscă adj.* /***preot*** + *-esc*.

preoțéște *adv.* În felul preoților, ca preoții. • sil. *pre-o-*. și (*înv., pop.*) *preuțéște adv.* /***preot*** + *-ește*.

preoți *vb. IV.* **1** *tr., refl.* A (se) face preot; a (se) hirotonisi, (*pop.; fam.*) a (se) popi. **2** *intr.* A exercita funcția de preot, a sluji în calitate de preot. • sil. *pre-o-*. prez.ind. *-esc*. și (*înv., pop.*) *preuți*, (*reg.*) *priuți vb. IV.* /***preot*** + *-i*.

preoție *s.f.* **1** Calitatea, demnitatea, funcția de preot; dar cu care este învestit un preot; sacerdoțiu, (*pop.*; *fam.*) popie. ◇ Expr. (*înv.*) *A lepăda din* (sau *de*) *preoție* = a răspopi. **2** Colect. (*înv.*) Preoțime. ◆ Ext. Instituție reprezentată de preoți. • sil. *pre-o-*. pl. *-ii*. g.-d.*-iei*. și (*înv., pop.*) *preuție* *s.f.* /***preot*** + *-ie*.

preoțíme *s.f.* Colect. Tagma preoților; mulțime de preoți; totalitatea preoților; (*înv.*) preoție. • sil. *pre-o-*. și (*înv., pop.*) *preuțíme* *s.f.* /***preot*** + *-ime*.

prepalatál, -ă *adj., s.f.* (Consoană) care se articulează în partea anterioară a palatului. • sil. *-e*. /<fr. ***prépalatal***.

prepará *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică mîncăruri, băuturi etc.*) A face, a prelucra prin fierbere, prăjire, fermentare etc., în vederea consumării; a pregăti. **2** A face ca ceva să fie gata, să se producă; a crea sau a aranja din timp condițiile în vederea unui scop, unei acțiuni etc.; a pregăti. *O să am eu grijă să-i prepar și garnitura spectaculoasă* (STANCU). ◆ (*refl.; urmat de un vb. la inf. sau la conjunct.*) A fi pe punctul de a..., a fi gata să... **3** (*compl. indică persoane*) A determina o stare sufletească necesară pentru a putea accepta, suporta etc. o anumită situație (neplăcută). ◇ (*refl.*) *Se pregătește pentru orice situație.* **4** (*compl. indică oameni*) A face să învețe, să studieze, să se instruiască, transmițînd, predînd sistematic (în cadru organizat) cunoștințele necesare, în scopul de a se cultiva, de a face apt pentru desfășurarea unei activități etc.; spec. a medita; a pregăti. *Eu zic că pînă atunci să-l prepare cineva, ca să fim mai siguri* (CĂL.). ◆ (*compl. indică lecții, obiecte de studiu etc.*) A-și însuși, a asimila prin studii sistematice. **5** (*compl. indică materii prime, produse etc.*) A efectua operațiile tehnologice necesare pentru a obține un produs nou sau pentru a îmbunătăți calitatea unui material. ◆ Spec. (*compl. indică produse chimice, farmaceutice*) A face, a realiza, a fabrica prin combinare de diverse substanțe, prin macerare etc. ◆ (*compl. indică animale vînate*) A împăia; a conserva. • prez.ind. *prepár*. /<fr. ***préparer***.

preparánd *s.m.* (*înv., reg.*) Preparandist. • pl. *-zi*. /<germ. ***Präparand***.

preparandálă *adj.* (*înv., reg.*) *Școală preparandală* (și *subst. f.*) = școală normală v. normal. • pl. *-e*. /***preparand*** + *-al(ă)*, după germ. *Präparanden[schule]*.

preparándă *s.f.* v. preparandie.

preparandiál, -ă *adj.* (*înv., reg.*) Care aparține unei preparandii, care se referă la o preparandie. • sil. *-di-al*. pl. *-i*, *-e*. /***preparandie*** + *-al*.

preparándie *s.f.* (*înv., reg.*) Școală normală v. normal. • pl. *-ii*. g.-d.*-iei*. și *preparándă* *s.f.* /<lat. ***praeparandia***, germ. ***Präparanden[schule]***.

preparandíst *s.m.* (*înv., reg.*) Elev al unei preparandii; (*înv., reg.*) preparand. • pl. *-iști*. /***preparandie*** + *-ist*.

preparáre *s.f.* Acțiunea de *a prepara* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***prepara***.

preparát[1] *s.n.* **1** Faptul de *a prepara*. **2** Concr. Produs (alimentar) rezultat dintr-o operație de preparare. • pl. *-e*. /v. ***prepara***.

preparát[2]**, -á** *adj.* **1** (*despre mîncăruri, băuturi etc.*) Care a fost făcut, prelucrat prin fierbere, prăjire, fermentare etc., în vederea consumării. **2** Care este aranjat, creat din timp, în vederea unui scop, a unei acțiuni etc. **3** (*despre oameni*) Care este pregătit; competent. • pl. *-ți*, *-te*. /v. ***prepara***.

preparatív, -á *s.f. pl., adj.* **1** *s.f. pl.* Acțiune premergătoare (specială) făcută pentru a asigura reușita a ceva; ceea ce precedă și pregătește ceva; preliminarii. **2** *adj.* (*înv.*) Cu ajutorul căruia se prepară ceva. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***préparatif***.

preparatór, -oáre *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care pregătește, aranjează ceva din timp; pregătitor. **2** *adj.* Care servește pentru pregătire; care instruiește; pregătitor. ◇ *An preparator* = *a*) primul an de studiu la unele instituții de învățămînt superior, între cele două războaie mondiale (cînd liceul avea șapte clase); *b*) primul an de facultate pentru studenții străini, în care aceștia învață limba țării în care își fac studiile. **3** *s.m., s.f.* Membru al corpului didactic universitar care ocupă prima treaptă în ierarhia universitară; titlu purtat de această persoană. *Prietenul nostru este preparator la Litere.* **4** *s.m., s.f.* Persoană care meditează pe cineva. **5** *s.m., s.f.* Persoană care prelucrează, combină, amestecă anumite materiale, alimente etc. pentru a obține un produs nou, pentru a îmbunătăți calitatea unor produse etc. • pl. *-ori*, *-oare*. și *preparatóriu*, *-ie* *adj.* /***prepara*** + *-tor*, după fr. *préparateur*.

preparatóriu, -ie *adj.* v. preparator.

preparáție *s.f.* **1** Pregătire în vederea unei acțiuni. **2** Faptul de a prepara materii prime, produse etc.; mod de a prepara. **3** Concr. Produs obținut astfel. ◆ Spec. Substanță cu care pictorii îmbibă pînza înainte de a picta cu ulei. **4** Faptul de a prepara mîncăruri, băuturi etc. **5** Pregătire a unui elev în particular. • pl. *-ii*. g.-d.*-iei*. și (*înv.*) *preparațiúne* *s.f* /<fr. ***préparation***.

preparațiúne *s.f.* v. preparație.

prepașoptíst, -ă *s.m., s.f., adj.* (Scriitor) care aparține generației de dinainte de 1848. • pl. *-iști*, *-iste*. /***pre***[1]*-* + ***pașoptist***.

prepeleác *s.n.* **I 1** Par lung și gros, înfipt în pămînt, având, din loc în loc, crăcane scurte, în care se atîrnă diferite obiecte gospodărești ca să se scurgă, să se usuce etc. ◇ Expr. *A fi gol prepeleac* = *a*) a fi neîmbrăcat; *b*) a fi foarte sărac. *Cu mustățile răsucite și întoarse în sus, în furculiță.* **2** (*pop.*) Prăjină cu crăcane pe care se clădesc căpițele (de fîn). ◆ Căpiță (de fîn) clădită pe o astfel de prăjină. **3** (*reg.*) Prăjină crăpată la vîrf în patru sau în opt, cu care se culeg din pom fructele.

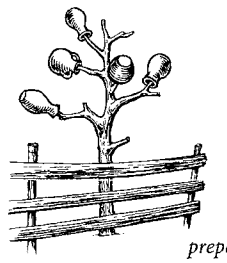

prepeleac I (1)

4 (*reg.*) Scară formată dintr-un stîlp în care sînt bătute cuie lungi de lemn care servesc ca puncte de sprijin pentru ca cineva să poată urca și coborî. **5** (*reg.*) Betișor pe care se înșiră fructe sau flori. **6** (*reg.*) Foișor sau platformă de lemn, înălțată pe stîlpi, care servește ca loc de pază (la vie, la cîmp etc.). **7** (*reg.*) Construcție rudimentară, care servește ca adăpost ciobanilor și țăranilor la cîmp. **8** (*reg.*) Dispozitiv prevăzut cu cîrlige de care se agață carnea (într-o măcelărie). **II** (*entom.; reg.*) Molie-de-casă (*Oniscus murarius*). **III** (*deprec.*) **1** (Epitet pentru o) persoană înaltă. **2** (Epitet pentru un) tînăr ușuratic. **3** (Epitet pentru un) om neputincios, bleg. • pl. *-ece*, (*reg.*) *-uri*, *m. -eci*. și (*pop.*) *prepeleág*, *prepeléci* *s.n.* /cf. sl. veche **прѣпѣлюсъ**.

prepeleág *s.n.* v. prepeleac.

prepeléci *s.n.* v. prepeleac.

prepelicár *s.m.* (*zool.*) Rasă de cîini de vînătoare, de talie mare, cu urechile mari, lăsate în jos, folosiți mai ales la vînatul prepelițelor, al potîrnichilor etc.; cîine care face parte din această rasă. • pl. *-i*. /***prepeliță*** + *-ar*.

prépeliță *s.f.* (*ornit.*) Pasăre călătoare, de cîmpie, din ordinul galiformelor, mai mare decît o vrabie, de culoare brună, cu dungi albe și negre pe spate, care este vînată pentru carne (*Coturnix coturnix*); pitpalac. ◇ Expr. (*pop.*) *A se înțelege ca gîsca cu prepelița* = a nu se înțelege deloc. *A prinde prepelița de coadă* v. coadă. ◆ Ext. (*la pl.*) Vînătoare de prepelițe. *Mergem mîine la prepelițe?* • acc. și (*reg.*) *prepelíță*. pl. *-e*, (*reg.*) *-i*. /<bg. ***пренелица***, srb. ***prepelica***.

prepeliță-de-pustiu (*Lophortyx californicus*)

prepelițói *s.m.* (*ornit.; pop.*) Bărbătușul prepeliței. • pl. *-oi*. /***prepeliță*** + *-oi*.

preponderá *vb. I. intr.* A precumpăni. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***prépondérer***, lat. ***praeponderare*** „a cîntări greu”.

preponderánt, -ă *adj.* v. preponderent.

preponderánță *s.f.* v. preponderență.

preponderánție *s.f.* v. preponderanță.

preponderént, -ă *adj.* Care precumpănește în ceea ce privește numărul, ponderea, extinderea, greutatea, puterea, influența, prestigiul, importanța etc.; precumpănitor. *Bisericile roșii sînt în cărămidă aparentă, cu zone late și uneori preponderente de mortar* (CĂL.). • pl. *-ți*, *-te*. și (*înv.*) *preponderánt*, *-ă* *adj.* /<fr. ***prépondérant***.

preponderénță *s.f.* Calitatea a ceea ce este preponderent; superioritate pe care cineva sau ceva o are asupra altcuiva în ceea ce privește numărul, ponderea, extinderea, greutatea, puterea, influența, prestigiul, importanța etc. • pl. *-e*. și *preponderánță*, (*înv.*) *preponderánție*, *preponderínță* *s.f.* /<fr. ***prépondérance***, germ. ***Präponderanz***.

preponderínță *s.f.* v. preponderență.

prepotént, -á *adj.* (*despre oameni*) Care este puternic, autoritar; care este foarte influent. • pl. *-ți*, *-te*. /<lat. ***praepotentia***, ***-ae***, fr. ***prépotence***.

prepotrivíre *s.f.* (*poligr.*) Operație de ajustare a formei pentru tipar, înainte de a fi introdusă în mașina de tipar pentru potrivire. • pl. *-i*. /***pre***[1]*-* + ***potrivire***.

prepózit *s.m.* **1** (*în Imperiul Roman*) Reprezentant al puterii, aflat, temporar, în fruntea unei colectivități sau a unui oficiu special. **2** (*în Imperiul Bizantin*) Mare maestru al palatului imperial. **3** (*în Biserica Catolică*) Cleric de rang înalt, care îndeplinește o funcție administrativă importantă în organizarea bisericească. • pl. *-ți*. /<lat. ***praepŏsĭtus***, ***-i***, germ. ***Präpositus***.

prepozitív, -ă *adj.* (*gram.; despre cuvinte* sau *particule*) **1** Proclitic. **2** Care se întrebuințează ca prepoziție. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***prépositif***.

prepozitúră *s.f.* **1** (*în Biserica Catolică*) Demnitatea de prepozit. **2** Funcție de conducere în anumite congregații religioase. • pl. *-i*. /<lat. ***praepositūra***, ***-ae***.

prepozíție *s.f.* (*gram.*) Parte de vorbire neflexibilă, care exprimă raporturi sintactice de dependență între părțile unei propoziții, legînd de obicei atribute și complemente de cuvintele determinate de ele. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și *prepozițiúne*, (*înv.*) *prepusețiúne* *s.f.* /<fr. ***préposition***, lat. ***praepŏsĭtĭo***, ***-onis***.

prepoziționál, -ă *adj.* (*gram.; despre anumite construcții gramaticale*) Care este construit cu ajutorul unei prepoziții. • sil. *-ți-o-*. pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***prépositionnel***.

prepoziționalizá *vb. I. tr.* (*gram.*) A trece, prin conversiune, un adverb, un substantiv, un participiu sau un gerunziu la prepoziție. • sil. *-ți-o-*. prez.ind. *-ez*. /***prepozițional*** + *-iza*.

prepozițiúne *s.f.* v. prepoziție.

preprínt *s.n.* Text multiplicat, difuzat separat înainte de apariția sa într-o publicație. • /<engl. ***preprint***.

preprocesór *s.n.* (*inform.*) Program general al unui ordinator care operează un tratament preliminar. • pl. *-oare*. /<engl. ***preprocessor***, fr. ***préprocesseur***.

prepsihóză *s.f.* (*psih.*) Ansamblu de stări psihopatologice, care lasă să se întrevadă o evoluție psihotică ulterioară. • pl. *-e*. /<fr. ***prépsychose***.

prepuberál, -ă *adj.* (*biol.*) Prepubertar. • pl. *-i*, *-e*. /<engl. ***prepuberal***.

prepubertár, -ă *adj.* (*biol.*) Care aparține prepubertății, care se referă la prepubertate; prepuberal, prepubescent. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***prépubertaire***.

prepubertáte *s.f.* (*biol.*) Perioadă care precedă pubertatea. • /<fr. ***prépuberté***.

prepubescént, -ă *adj.* (*biol.*) Prepubertar. • pl. *-ți*, *-te*. /<engl. ***prepubescent***.

prepuiélnic, -ă *adj.* (*înv., reg.; despre oameni*) Care este bănuitor, suspicios. *Primarul... era mereu prepuielnic* (AGÂR.). • sil. *-pu-iel-*. pl. *-ci*, *-ce*. /***prepune*** + *-elnic*.

prepuitór, -oáre *adj., s.n.* (*înv.*) **1** *adj.* (*despre oameni*) Care este bănuitor, suspicios. ◆ (*despre manifestări, atitudini etc. ale oamenilor*) Care trădează, exprimă suspiciune. **2** *s.m.* Denunțător, delator. **3** *adj.* (*despre acte, scrisori etc.*) Care dovedește vinovăția cuiva. • sil. *-pu-i-*. pl. *-ori*, *-oare*. /***prepune*** + *-ător*.

prepúne *vb. III. tr.* **1** (*pop.*) A presupune; ext. a bănui; a suspecta. *Din împăcarea aceasta nu aștepta vreun bine, nici prepunea vreun rău* (C. NEGR.). ◆ (*înv., reg.*)

A prevesti. **2** (*înv., pop.; compl. indică oameni*) A investi cu o anumită funcție, misiune; a numi într-un post. **3** (*înv., reg.; compl. indică oameni*) A cunoaște de mai înainte. **4** (*înv.*) A pune, a așeza înainte. ◆ (*reg.*) A adăuga, a înnădi. ◆ Fig. (*reg.*) A întreba. **5** (*înv.; compl. indică opere scrise, texte etc.*) A traduce (în altă limbă). **6** (*reg.; compl. indică cereale*) A semăna a doua oară. • prez.ind. *prepún, prepúi*, pers. 2 *prepúi*; prez. conjunct. pers. 2 *să prepúi*, pers. 3, 6 și *să prepúie*; ger. *prepuínd*. și (*înv., reg.*) *pripúne vb. III.* /lat. ***praeponĕre***.

prepúnere *s.f.* (*înv., pop.*) Faptul de *a prepune*. • pl. *-i.* /v. ***prepune***.

prepús[1] *s.n.* (*înv., pop.; adesea în constr. cu vb. ca „a fi", „a face", „a cădea", „a intra"*) Presupunere; ext. bănuială; suspiciune. *A intrat în prepus că eu aș fi trecut în castrele ungurești* (BARIȚ.). *Cine te vede te privește chiorîș... și te cercetează cu prepus* (TEOD.). • pl. *-uri*. și (*înv., reg.*) *pripús s.n.* /v. ***prepune***.

prepús[2]**, -ă** *adj., s.m.* **I** *adj.* **1** Care este pus, așezat, adăugat înainte. **2** (*înv., pop.*) Care este presupus; ext. care este bănuit, suspectat. ◆ Care ascunde intenții răuvoitoare. **II** *s.m.* (*jur.*) Persoană care încheie un act juridic sau îndeplinește o funcție determinată după directivele și sub controlul altei persoane și în interesul acesteia. • pl. *-și, -se.* /v. ***prepune***.

prepús[3] *s.n.* v. prepuț.

prepusețíune *s.f.* v. prepoziție.

prepúț *s.n.* (*anat.*) Cută a pielii care acoperă extremitatea anterioară a penisului (și care se excizează la operația de circumcizie). • pl. *-uri*. și *prepúții, u* (*înv.*) *prepús s.n.* /<lat. ***praepūtĭum, -ii***, fr. ***prépuce***.

prepuțiál, -ă *adj.* (*anat., med.*) Care aparține prepuțului, care se referă la prepuț. • sil. *-ți-al-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***préputial***.

prepúții *s.n.* v. prepuț.

prerafaelísm *s.n.* **1** (*a. plast.*) Curent artistic, apărut în Anglia, la mijlocul sec. 19, ca reacție împotriva academismului, care, considerînd că momentul culminant din istoria picturii a fost cel al înaintașilor lui Rafael, milita pentru întoarcerea la puritatea artei acestora; prerafaelitism. **2** (*lit.*) Curent estetizant în literatura sec. 19, care condamna poezia decadentă, preferînd literatura înaintașilor. • sil. *-fa-e-*./<fr. ***préraphaélisme***; cf. nm. pr. *Rafael*, pictor italian.

prerafaelít, -ă *adj., s.m., s.f.* (Adept) al prerafaelismului. • sil. *-fa-e-*. pl. *-ți, -te.* /<fr. ***préraphaélite***.

prerafaelitísm *s.n.* (*a. plast.*) Prerafaelism. • sil. *-fa-e-*. /<engl. ***Pre-Raphaelitism***.

prerafináre *s.f.* Rafinare prealabilă. • pl. *-ări.* /***pre***[1]*-* + ***rafinare***.

prerepartizáre *s.f.* Repartizare prealabilă. • pl. *-ări.* /***pre***[1]*-* + ***repartizare***.

prerevoluționár, -ă *adj.* Care a existat, s-a întîmplat înainte de o revoluție; care caracterizează perioada dinaintea unei revoluții. • sil. *-ți-o-*. pl. *-i, -e.* /***pre***[1]*-* + ***revoluționar***.

preriál, -ă *adj.* (*bot.; despre plante*) Care crește în prerii. • sil. *-ri-al*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***prairial***.

prerie *s.f.* (*biol., geogr.*) Asociație vegetală, formată din ierburi, caracteristică pentru regiunea centrală a SUA și pentru regiunea central-sudică a Canadei, cu relief de cîmpii ușor vălurite și cu podișuri netede, cu clima temperat-continentală; regiune de stepă care are o asemenea vegetație. • pl. *-ii*. g.-d.*-iei.* /<fr. ***prairie***.

prerogatívă *s.f* Privilegiu, avantaj acordat în exclusivitate, prin lege sau prin uz, șefului unui stat sau unui demnitar. • pl. *-e.* /<fr. ***prérogative***, lat. ***praerōgātiva, -ae***.

preromăn, -ă *adj.* Care a existat înainte de apariția romanilor pe un anumit teritoriu; care aparține acestei perioade. • pl. *-i, -e.* /***pre***[1]*-* + ***roman***.

preromántic, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al preromantismului. **2** *adj.* Care aparține preromantismului sau preromanticilor, care se referă la preromantism sau la preromantici. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***préromantique***.

preromantísm *s.n.* Curent artistic, apărut în a doua jumătate a sec. 18, care prefigurează romantismul, afirmîndu-se ca o încercare de scoatere a artei de sub rigorile dogmatice și raționaliste ale clasicismului și neoclasicismului și adoptînd cultul sensibilității și al naturii, prin gustul pentru pitoresc și exotic. • /<fr. ***préromantisme***.

presá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică materiale, obiecte etc.*) A comprima pentru a da o anumită formă, pentru a reduce volumul, pentru a extrage sau pentru a îndepărta lichidul conținut etc. ◇ (*refl. pas.*) *După ce se adaugă foile, prăjitura se presează bine, așezînd-o sub o planșetă.* ◆ Spec. (*compl. indică plante sau părți ale lor*) A strînge, a apăsa între foi de hîrtie (sugativă) pentru a usca și a conserva. ◆ A apăsa. **2** Fig. (*compl. indică oameni*) A forța, a împinge, a constrînge, a sili să acționeze într-un anumit fel, împotriva dorinței, a convingerilor etc. sale (prin presiune, violență etc.). *Acum nu pot să te iau pe lîngă mine subsecretar de stat. Mă presează familia pentru ginere-meu* (STANCU). ◆ (*despre timp, evenimente, circumstanțe etc.*) A nu da răgaz; a grăbi, a zori. *Pe artist timpul îl presează altfel decît pe noi* (PER.). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***presser***.

presáj *s.n.* **1** Presare. **2** Operație de prelucrare prin deformare plastică, cu ajutorul presei. • /<fr. ***pressage***.

presaláriu *s.n.* (*în unele țări din Occident*) Alocație acordată absolvenților unei facultăți pe timpul cît nu sînt angajați și în care nu primesc salariu. • pl. *-ii.* /<fr. ***présalaire***.

presánt, -ă *adj.* Care exercită o presiune. ◆ Fig. Care impune, care cere o rezolvare imediată, care nu poate fi amînat; urgent, grabnic. *Întîlnirea a fost datorită unei telegrame presante* (TIT.). • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***pressant***.

presár *s.m.* **1** Muncitor calificat care lucrează la o presă; presator. **2** (*arg.*) Polițist. *Vreo zece presari au coborît în cartierul Teiului* (E. BAR.). • pl. *-i.* /***presă*** + *-ar*.

presáre *s.f.* Acțiunea de *a presa* și rezultatul ei; presat, presaj. • pl. *-ări.* /v. ***presa***.

presát[1] *s.n.* Presare. • /v. ***presa***.

presát[2]**, -ă** *adj.* (*despre obiecte, materiale etc.*) Care a fost supus unei presiuni, care a fost comprimat, îndesat. *Am luat special în buzunare, presați, purcei de mare, uscați* (SOR.). ◇ *Carton presat* v. carton. ◆ (*despre plante sau părți ale lor*) Care a fost conservat prin apăsare și uscare între foi de hîrtie (sugativă). • pl. *-ți, -te.* /v. ***presa***.

presatór, -oáre *s.m., s.f.* Muncitor care este specializat în presarea materialelor; presor. • pl. *-ori, -oare.* /***presa*** + *-tor*.

présă *s.f.* **I 1** (*adesea urmat de determ. care arată felul*) Dispozitiv de lucru sau mașină care servește la comprimarea unui material, la deformarea lui plastică, la extragerea prin strivirea unor materii vegetale a lichidului conținut în acestea. ◇ *Presă hidraulică* v. hidraulic. ◆ Teasc. **2** (*tipogr.*) Mașină simplă de tipărit, cu ajutorul căreia se imprimau texte sau figuri, prin presarea hîrtiei pe zațul acoperit cu un strat de cerneală tipografică sau de imprimat în gravură. *I-a cerut și o presă pentru ca să tipărească proclamații românești* (BĂLC.). **II** Totalitatea ziarelor, revistelor, buletinelor periodice etc. dintr-o țară sau din lume, dintr-un domeniu, dintr-o epocă etc. prin care se realizează informarea, educarea etc. publică. *Am cercetat toată presa din anii trecuți* (H. LOV.). ◇ *Presa scrisă* = ansamblul mijloacelor de informare scrise. *Presă gratuită* = buletine, fluturași publicitari sau electorali distribuiți gratuit în cutiile de scrisori, în locurile publice, în instituții etc. *Presa vorbită* = informațiile radio. *Presa audiovizuală* = jurnalul televizat. *Presa electronică* = publicații, reviste electronice (one-line). *Agenție de presă* v. agenție. *Campanie de presă* v. campanie. *Conferință de presă* v. conferință. *Telegramă de presă* v. telegramă. ◇ Expr. *A avea presă bună* (sau *proastă*) = a se bucura de o apreciere (publică) bună (sau rea), a avea o reputație bună (sau proastă). ◆ Activitatea sau profesiunea de gazetar, de publicist; gazetărie, publicistică. *A plecat din urbea natală să-și facă o strălucită carieră în presă* (CE. PETR.). ◆ Colect. Totalitatea persoanelor care activează în domeniul gazetăriei, al publicisticii. *Mi-am adus aminte pe urmă că-l văzusem la Cameră, în tribuna presei* (VLAH.). • pl. *-e.* /<fr. ***presse***.

presădí *vb. IV. tr.* (*pop.; compl. indică plante*) A răsădi, a transplanta. *Are de plivit o buruiană..., de presădit o floare* (BRĂT.). • prez.ind. *-esc.* /<sl. veche **прѣсадити**.

presădíre *s.f.* (*pop.*) Acțiunea de *a presădi* și rezultatul ei; răsădire, transplantare. • pl. *-i.* /v. ***presădi***.

presădít, -ă *adj.* (*pop.; despre plante, răsaduri*) Care este răsădit, transplantat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***presădi***.

presărá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică materii în formă de pulbere, granule etc.*) A pune, a arunca cîte puțin, din loc în loc (pentru a forma un strat subțire); a împrăștia, a răspîndi, a risipi pe deasupra. ◇ (*abs.*) *Un om ia cu un căuș din varul pregătit și presară peste grîu* (I. ION.). ◆ (*compl. indică obiectul asupra căruia se face acțiunea*) A acoperi cu un strat subțire dintr-o materie pulverulentă, granulată etc. ◇ Fig. *Cina fu scurtă și presărată cu glume* (HOG.). **2** A semăna, a pune ici și colo. • prez.ind. *presár.* și (*înv., pop.*) *presurá vb. I.* /***pre***[2] + ***sărа***.

presăráre *s.f.* Acțiunea de *a presăra* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***presăra***.

presărát[1] *s.n.* Faptul de *a presăra*. ◇ Fig. *Faci dintr-un împărat Nici praf cît într-un presărat* (ARGH.). • /v. ***presăra***.

presărát[2]**, -ă** *adj.* (*despre materii în formă de pulbere, granule etc.*) Care a fost împrăștiat, răspîndit cîte puțin, din loc în loc peste ceva (pentru a forma un strat subțire). ◆ (*despre obiecte*) Care a fost acoperit cu un strat subțire dintr-o materie pulverulentă, granulară etc. • pl. *-ți, -te.* /v. ***presăra***.

presărátură *s.f.* Ceea ce se presară peste ceva. ◇ Compar. *Zăpada izbea ca o presărătură măruntă în fețele flăcăilor* (SANDU-A.). • pl. *-i.* /***presăra*** + *-ătură*.

preschimbá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică obiecte, valori etc.*) A da, a ceda, a transmite în schimbul altuia (de același fel, de aceeași natură etc.); a face schimb. *Ne-am decis cu Ion Ghica să preschimbăm un șir de scrisori amintitoare de timpurile trecute* (ALECS.). ◇ Expr. *A preschimba cuvinte* = a sta de vorbă; a vorbi. *A preschimba glume* = a-și spune glume; a glumi. *Eu, cîte fete le întîlnesc, Preschimb cu ele glume ușoare* (ALECS.). ◇ Fig. *Cerul și pămîntul preschimbă sărutări* (ALECS.). **2** *tr., refl.* A face să ia sau a lua o formă, un aspect, un conținut etc. nou; a (se) transforma, a (se) schimba, a (se) preface. *Acest om original, al cărui nume l-am preschimbat aici puțin, mai pe urmă și-a pierdut mințile* (FIL.). *Pregătirile de nuntă se preschimbară în pregătiri de război* (SADOV.). • prez. ind. *preschimb.* /***pre***[2] + ***schimba***.

preschimbáre *s.f.* **1** Cedare, transmitere a unui obiect, a unei valori etc. în locul alteia (de același fel, de aceeași natură etc.); schimbare. *Sînt poliți destul de mari care vin necontenit la preschimbare* (SADOV.). **2** Prefacere, schimbare, modificare, transformare. *Materia a suferit în decursul secolelor numeroase preschimbări* (MAR.). • pl. *-ări.* /v. ***preschimba***.

preschimbát, -ă *adj.* Care este transformat, modificat. *Forma supraviețuitoare a unui fond preschimbat* (GHER.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***preschimba***.

presciént, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care este înzestrat cu capacitatea de a ști dinainte ce urmează; prevăzător. • sil. *-sci-ent.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***prescient***, engl. ***prescient***.

presclerózа *s.f.* (*med.*) Stare morbidă care precedă sclerozarea unui țesut. • pl. *-e.* /<fr. ***présclérose***.

prescórnic *s.n.* v. pistolnic.

prescríe *vb. III.* **I 1** *tr.* A stabili cu precizie, a indica, a recomanda ceea ce se cere sau trebuie să se facă; a dispune, a hotărî. *Drumul pe unde avea să treacă Dunărea la termenul ce i-ar fi prescris* (OȚETEA). ◆ (*med.; compl. indică medicamente sau tratamente medicale*) A sfătui să ia, să respecte sau să facă pentru a se însănătoși; a recomanda (unui bolnav). *Doftoria mea ți-o poate prescrie și moșneagul ista* (SADOV.). **2** *tr.* Spec. (*despre oameni, autorități competente, autorizate etc.*, ext., *despre acte normative, dispoziții etc. elaborate de persoane sau de autorități competente*) A hotărî, a dispune, a decide, a ordona, a prevedea (un anumit lucru care trebuie respectat în mod obligatoriu). *Se vinduseră probabil mai multe bilete decît prescrie regulamentul* (CAR.). ◇ Ext. *Nu trebuie a părăsi maximile străbune care prescriau d-a nu lăsa... alianța* (BĂLC.). **3** *tr.* (*înv.; compl. indică texte*) A transcrie, a copia; a reproduce în scris. *Mergi de-ți îndreptează hîrtia, ticălosule, și prescri-o bine* (HEL.). ◇ (*refl. pas.*) *Boierii cărturari puneau să li se prescrie vechile letopisețe* (IORGA). **II** *refl.* (*jur.; despre pedepse penale, drepturi la acțiune, drepturi de proprietate etc.*) A se stinge prin prescripție, a-și pierde valabilitatea. *Sper că s-a prescris vina mea contra monarhiei* (CAR.). • prez.ind. *prescríu.* /<lat. ***praescrībĕre***, fr. ***prescrire***, după *scrie*.

prescríere *s.f.* Acțiunea de *a prescrie* și rezultatul ei. • sil. *-scri-e-*. pl. *-i.* /v. ***prescrie***.

prescript *s.n.* (*înv.*) Prescripție. *În afară de prescriptele legii, condamnatul Adrian Vornicul a fost pus în fiare* (ARD.). • pl. *-e, -uri.* /<lat. ***praescriptum***.

prescriptibil, -ă *adj.* (*jur.*) Care este supus prescripției, care se poate prescrie. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***prescriptible***.

prescriptibilitate *s.f.* Însușirea, starea de a fi prescriptibil. • /<fr. ***prescriptibilité***.

prescriptivism *s.n.* Teorie despre judecățile morale, potrivit căreia funcția primordială a acestora constă în a prescrie direcții de acțiune. /<fr. ***prescriptivisme***.

prescripție *s.f.* **1** Obligație, dispoziție, prevedere, hotărîre, indicație înscrisă într-un act normativ, printr-o lege, printr-un regulament, stabilită prin uz, prin tradiție; (*înv.*) prescript. *Cer să fiu judecată și pedepsită conform prescripțiilor legii* (CA. PETR.). ◇ Ext. *La început, prescripția grupului către o ordine conformistă e singura regulă morală existentă* (RALEA). **2** (*med.*) Recomandație, indicație de tratament, dietă etc. dată de un medic unui bolnav; recomandație de folosire a unui medicament; ext. rețetă, aviz medical. *Îi aduse o sticlă cu picături și îi numără, în linguriță de ceai, atîtea cîte spunea prescripția* (CE. PETR.). **3** (*jur.*) Stingere a unui drept la acțiune sau la executarea unei hotărîri, prin neexercitarea lui în termenul prevăzut de lege, sau dobîndire a dreptului de proprietate asupra unui lucru, prin posedarea lui, cu bună-credință, un anumit timp (în termenul prevăzut de lege); (*înv.*) paragrafie. ◇ *Prescripție achizitivă* v. achizitiv. **4** (*tehn.*) *Prescripție tehnică* = totalitatea normelor scrise privind condițiile tehnice care trebuie respectate la proiectarea, verificarea, executarea, montarea, întreținerea unui sistem tehnic. ◆ Gener. Totalitatea normelor scrise care trebuie respectate la păstrarea, folosirea, prepararea etc. unui obiect, a unei substanțe etc. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *prescripțiúne* *s.f.* /<fr. ***prescription***, lat. ***praescriptio, -onis*** „determinare dinainte".

prescripțiúne *s.f.* v. prescripție.

prescrís, -ă *s.f.* **1** (*jur.*; *despre pedepse penale, drepturi de proprietate etc.*) Care și-a pierdut valabilitatea prin prescripție. **2** (*med.*; *despre medicamente, terapii, tratamente etc.*) Care a fost indicat de un medic. • pl. *-și, -se.* /v. ***prescrie***.

prescúră *s.f.* (*bis.*) Pîinișoară făcută din aluat dospit, de obicei rotundă sau în formă de cruce, purtînd pecetea IS-HS-NI-KA (Iisus Hristos Biruitorul) din care se pregătește cuminecătura și se taie anafura la biserică și din care se împart credincioșilor ortodocși bucățele la sfîrșitul liturghiei sau după împărtășanie. *Postea necontenit, mîncînd mai mult prescuri decît mîncare adevărată* (CA. PETR.). ◆ Ext. Un fel de colac care se împarte la înmormîntări, parastase etc. • acc. și *préscură*. pl. *-i.* /<slav. **проскꙋра, просфора**.

prescurárie *s.f.* (*bis.*) Încăpere (într-o mănăstire) în care se face prescura. *Am făcut cu el două clase..., într-o odaie rece, cu ziduri groase, care fusese prescurăria unei foste mănăstiri* (GAL.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***prescură*** + ***-ărie***.

prescuriță *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee, cu frunzele dispuse în rozetă și cu florile albe-gălbui (*Sempervivum soboliferum*). • pl. *-e.* /***prescură*** + ***-iță***.

prescurtá *vb. I. tr.* (*compl. indică texte, expuneri, narațiuni etc.*) A reduce dimensiunile (suprimînd ideile sau părțile neesențiale), a face mai scurt. *Trebuie să prescurtez povestea acestor începuturi pentru că este lungă* (GAL.). ◆ Spec. (*compl. indică cuvinte, titluri etc.*) A abrevia. ◆ (*înv.*) A scurta. *Acești oameni singuri-și prescurtează viața* (BARA.). • prez.ind. *-ez.* /***pre***[1]*-*+ ***scurta***.

prescurtáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a prescurta* și rezultatul ei; rezumare; abreviere, abreviație. ◆ Concr. Cuvînt, titlu, text etc. abreviat. **2** Rezumat, compendiu. *O prescurtare de legi ce el a publicat este și astăzi căutată* (C. NEGR.). • pl. *-ări.* /v. ***prescurta***.

prescurtát, -ă *adj.* (*despre texte, expuneri, narațiuni etc.*) Al cărui volum a fost redus (prin suprimarea ideilor sau părților neesențiale). ◆ (*despre cuvinte, titluri etc.*) Care a fost abreviat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***prescurta***.

preseără *s.f.* (*înv., pop.*) Seara din ajun (a unei sărbători, a unui eveniment etc.). *În preseara Bobotezei se adună feciorii și fetele la un loc* (POP.). • pl. *-eri.* /***pre***[1]*-*+ ***seară***.

preseísmic, -ă *adj.* (*geol.*) Care precedă mișcările seismice. • sil. *-se-is-.* pl. *-ci, -ce.* /***pre***[1]*-*+ ***seismic***.

preselectá *vb. I. tr.* A selecționa, a selecta în prealabil. • prez.ind. *-ez.* /***pre***[1]*-*+ ***selecta***.

preselectáre *s.f.* Acțiunea de *a preselecta* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***preselecta***.

preselectát, -ă *adj.* Care a fost selecționat, selectat în prealabil. • pl. *-ți, -te.* /v. ***preselecta***.

preselectór *s.n.* **1** (*tehn.*) Dispozitiv care pregătește dinainte condițiile necesare unei schimbări de viteză. **2** (*telec.*) Mecanism de comutație din ansamblul unui schimbător telefonic automat, cu preselecție directă pentru fiecare abonat chemător. **3** (*telec.*) Circuit oscilant montat la intrarea unui radioreceptor pentru mărirea selectivității acestuia. • pl. *-oare.* /<fr. ***présélecteur***.

preselécție *s.f.* **1** Selecționare prealabilă, printr-un examen, înainte de selecția definitivă; preselecționare. **2** (*telec.*) Operație de căutare a unui selector într-o instalație telefonică automată cu grupări de selectare. **3** (*tehn.*) Operație preliminară care permite, în unele cutii de viteză, determinarea unei combinații alese dinainte. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *preselecțiúne* *s.f.* /<fr. ***présélection***, it. ***preselezione***, engl. ***preselection***.

preselecționá *vb. I. tr.* A selecționa în prealabil. • sil. *-ți-o-.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***présélectionner***.

preselecționáre *s.f.* Preselecție. • sil. *-ți-o-.* pl. *-ări.* /v. ***preselecționa***.

preselecțiúne *s.f.* v. preselecție.

presemnál *s.n.* Orice semnal care în timp sau în spațiu precedă un altul, avertizînd asupra acestuia. • pl. *-e, -uri.* /***pre***[1]*-*+ ***semnal***, după it. *presegnale*.

presemnalizá *vb. I. tr.* A semnaliza în prealabil. • prez. ind. *-ez.* /***pre***[1]*-*+ ***semnaliza***.

presemnalizáre *s.f.* Acțiunea de *a presemnaliza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***presemnaliza***.

présen *s.n.* v. presenă.

présenă *s.f.* (*reg.*) Curea a hamului ori a șeii, care trece pe sub pieptul calului. • pl. *-e.* și *présen s.n., preásenă* *s.f.* /<srb. ***prsina***.

presenescénță *s.f.* (*biol.*) Perioadă care precedă senescența. • /<fr. ***présénescence***.

presenil, -ă *adj.* (*biol.*) Care se referă la presenilitate, care este în stadiul presenilității. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***présénile***.

presenilitáte *s.f.* (*biol.*) Perioadă care precedă senilitatea. • /<fr. ***présénilité***.

presentimént *s.n.* Faptul de a presimți; sentiment vag și instinctiv pe care cineva îl încearcă cu privire la un eveniment viitor despre care nu poate afla încă nimic în mod direct; presimțire. *Mă cuprind presentimentele rele* (TOPÎR.). ◇ Ext. *Părtuns parcă de un presentiment, [cîinele] se opunea cu îndîrjire* (BART). • pl. *-e.* /<fr. ***pressentiment***.

presérie *s.f.* Cantitate de bunuri produse în număr limitat înainte de a se trece la producția în serie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***présérie***.

presesiúne *s.f.* Perioadă în care se dau examene înaintea sesiunii propriu-zise. *Claudiu spunea că nu vine pentru că deja intraseră în presesiune.* • pl. *-i.* /***pre***[1]*-*+ ***sesiune***.

presetúpă *s.f.* (*tehn.*) Presgarnitură. • sil. *-se-tu.* pl. *-e.* /<fr. ***presse-étoupe***.

presezón *s.n.* Perioadă dinaintea sezonului de referință. • pl. *-oane, -uri.* /***pre***[1]*-*+ ***sezon***.

presgarnitúră *s.f.* (*tehn.*) Garnitură de etanșare a unui organ mobil al unei mașini, constituită în general dintr-un manșon metalic căptușit cu azbest, piele, cauciuc etc. și dintr-un inel de presiune; presetupă. • pl. *-i.* /<fr. ***presse-garniture***.

presimțămînt *s.m.* (*înv.*) Presimțire. *Presimțămîntul meu era adevărat: tu nu mă iubești* (BOL.). • pl. *-inte.* /***presimți*** + ***-ămînt***, după fr. *pressentiment*.

presimți *vb. IV. tr.* (*compl. indică evenimente, întîmplări, fapte viitoare, despre care nu se poate afla nimic încă în mod direct*) A prevedea, a simți dinainte (vag, instinctiv) că urmează să se întîmple, să se producă etc. *Avea să ne facă martorii unei întîmplări pe care nici unul dintre noi nu o presimțise* (STANCU). ◇ (*refl. pas.*) *Germania se presimte înainte de a ajunge la frontieră* (RALEA). • prez.ind. *presímt.* /***pre***[1]*-*+ ***simți***, după fr. *pressentir*, lat. *praesentīre*.

presimțire *s.f.* Faptul de *a presimți*; sentiment vag și instinctiv pe care cineva îl încearcă cu privire la un eveniment viitor despre care nu poate afla nimic în mod direct; presentiment, (*înv.*) presimțămînt. *Dînsul avea o presimțire* (CAR.). ◇ Loc.vb. *A avea presimțiri* v. avea. ◇ Ext. *Lebedele au din fire O ciudată presimțire* (ALEX.). ◇ Fig. *În aer e presimțirea primăverii* (BOGZA). • pl. *-i.* /v. ***presimți***.

présing *s.n.* (*sport*) Sistem tactic practicat în jocurile sportive prin care fiecare component al unei echipe aflate în apărare își supraveghează în permanență adversarul direct, pentru a-i anihila acțiunile ofensive. ◆ Predominare în inițiativa de joc; presiune exercitată asupra adversarului. • pl. *-uri.* /<engl. ***pressing***.

presinterizáre *s.f.* (*tehn.*) Tratament termic al unei probe solide, la o temperatură inferioară temperaturii maxime de sinterizare, pentru a obține calitățile dorite. • pl. *-ări.* /***pre***[1]*-*+ ***sinterizare***.

presiográf *s.n.* (*tehn.*) Presiometru înregistrator. • sil. *-si-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***pressiographe***.

presiométru *s.n.* (*tehn.*) Manometru. • sil. *-si-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***pressiomètre***.

presioná *vb. I. tr.* A presa. • sil. *-si-o-.* prez.ind. *-ez.* /***pres[iune]*** + ***-iona***.

presístolă *s.f.* (*med.*) Fază din diastolă care precedă sistola. • pl. *-e.* /<fr. ***présystole***.

presistólic, -ă *adj.* (*med.*; *despre zgomote ale inimii*) Care coincide cu contracția auriculelor și precedă sistola ventriculară. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***présystolique***.

presiúne *s.f.* **1** (*fiz.*) Mărime fizică egală cu raportul dintre intensitatea unei forțe care apasă perpendicular (și uniform) pe suprafața unui corp și aria acelei suprafețe; forță care apasă (perpendicular și uniform) pe unitatea de suprafață ori pe suprafața unui corp; apăsare. ◇ (*geogr.*) *Presiune atmosferică* = forță cu care apasă aerul atmosferic pe unitatea de suprafață orizontală, care este egală cu greutatea coloanei atmosferice ce se întinde pe verticală din punctul de măsurare pînă la limita superioară a atmosferei. *Presiune standard* = presiune atmosferică egală cu 760 mm Hg. *Presiune osmotică* v. osmotic. *Presiune statică* v. static. ◇ Loc.adv. *Sub presiune* = gata de a începe să funcționeze, de a se pune în mișcare sub acțiunea presiunii. **2** (*fiziol.*) *Presiune arterială* = tensiune. **3** (*bot.*) *Presiune radiculară* = presiune care apare în celulele vii ale rădăcinii unei plante și care determină împingerea apei în sus prin lemnul tulpinii. **4** (*econ.*) *Presiune fiscală* = sarcină sau obligație a contribuabililor de a plăti impozitele. **5** Fig. Constrîngere (morală, economică, politică, socială) exercitată asupra cuiva (spre a face ceva împotriva voinței, dorinței, preferinței etc. sale). *Făceau intervenții și presiuni* (STANCU). ◆ Stare de apăsare sufletească. • sil. *-si-u-.* pl. *-i.* /<lat. ***pressĭo, -onis***, fr. ***pression***.

presocialíst, -ă *adj.* Care este anterior socialismului. • sil. *-ci-a-.* pl. *-iști, -iste.* /***pre***[1]*-*+ ***socialist***.

presocrátic, -ă *adj., s.m. pl.* (*filos.*) **1** *adj.* Care este anterior lui Socrate. **2** *s.m. pl.* (Nume dat unui) grup de filosofi greci, care, înaintea lui Socrate, au constituit sisteme ce încercau să explice lumea, natura și ai cărui reprezentanți principali sînt: școala din Milet, Heraclit, pitagoreicii, eleații, Anaxagora, Empedocle, Leucip, Democrit. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***présocratique***, engl. ***pre-Socratic***, germ. ***presokratisch***.

presométru *s.n.* (*tehn.*) Aparat pentru măsurat presiuni; manometru. • pl. *-e.* /<fr. ***préssiomètre***.

presopunctór *s.m.* (*med.*) Medic specialist în presopunctură. • pl. *-i.* /de la ***presopunctură***, prin derivare regresivă.

presopunctúră *s.f.* (*med.*) Acupresură. • /***presa*** + ***[acu]punctură***.

presór, -oáre *subst., adj.* **1** *s.n.* Dispozitiv la mașina de cusut, alcătuit dintr-o tijă verticală cu picioruș, care apasă materialul de cusut pe placa mașinii și permite deplasarea materialului. **2** *s.m., s.f.* Muncitor calificat care lucrează la o presă; presator. **3** *adj.* Care face să crească presiunea. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***presseur***.

presoreceptór *s.m.* (*fiziol.*) Terminație nervoasă senzitivă, situată în peretele unui vas sangvin, care este sensibilă la variațiile de presiune a sîngelui din interiorul vasului; baroreceptor. • pl. *-i.* /<fr. ***presso-récepteur***; cf. lat. *pressio* „apăsare", *receptor* „care primește".

presortáre *s.f.* Sortare prealabilă în vederea sporirii calității în sortarea propriu-zisă. • pl. *-ări.* /***pre***[1]*-* + ***sortare***.

presostát *s.n.* Aparat pentru măsurarea, controlul și reglarea presiunii unui fluid dintr-o încăpere închisă,

dintr-o incintă. • pl. *-e.* /<fr. ***pressostat***; cf. lat. *pressĭo, -onis* „presiune".

prespán *s.n.* (și *carton prespan*) Carton dur, rezistent, cu luciu pe ambele fețe, impregnat cu ulei sau cu lac și satinat, fabricat din mai multe straturi de celuloză, de obicei de culoare brună-portocalie și care are multiple întrebuințări în industria electrotehnică (ca izolator), în poligrafie etc. • pl. *-uri.* și *preșpán s.n.* /<fr. ***presspahn***, germ. ***Presspan***.

prespapier [prespapi'e] *s.n.* Obiect greu de birou (executat artistic), care se așază peste hîrtii pentru a le împiedica să se împrăștie. • sil. *-pi-er.* pl. *-uri.* /<fr. ***presse-papiers***.

prespălâre *s.f.* **1** Spălare prealabilă în scopul ameliorării spălării propriu-zise. **2** Introducere a unui material (de blugi) în coloranți, după o anumită tehnologie, pentru obținerea unui colorit neuniform. • pl. *-ări.* /***pre***[1]*-* + ***spălare***.

prespălát, -ă *adj.* (*mai ales despre obiecte de îmbrăcăminte*) Care a fost supus operației de prespălare. • pl. *-ți, -țe.* /***pre***[1]*-* + ***spălat***.

prestá *vb. I. tr.* (*compl. indică diverse feluri de munci, activități, servicii etc.*) A executa, a îndeplini, a desfășura, a depune (în mod sistematic, organizat). *Tinerii au deseori de prestat o muncă extenuantă* (PER.). ◇ Expr. *A presta* (*un*) *jurămînt* = a depune un jurămînt în condițiile prevăzute de lege (sau de uz). *Expertul va presta legiuitul jurămînt* (KLOP.). *A presta omagiu* (sau *jurămînt de credință*) = (*despre vasali*) a depune jurămîntul de credință și supunere către suzeranul său. *Va veni să presteze la Colomeea jurămînt de credință regelui său* (SADOV.). • prez.ind. *-ez.* /<lat. ***praestare*** „a furniza", it. ***prestare***.

prestabíli *vb. IV. tr.* A fixa, a stabili, a rîndui dinainte, cu anticipație. *Proporțiile unui edificiu sînt prestabilite* (CĂL.). • prez.ind. *-esc.* /***pre***[1]*-* + ***stabili***, după fr. *préétablir*.

prestabilít, -ă *adj.* Care este stabilit, fixat dinainte, cu anticipație. *Călătorise aproape un an, după un itinerar prestabilit* (CĂL.). ◇ (*filos.*) *Armonie prestabilită* v. armonie. • pl. *-ți, -te.* /v. ***prestabili***.

prestánt, -ă *adj.* Care are prestanță. • pl. *-ți, -te.* /<it. ***prestante***.

prestánță *s.f.* Ținută, înfățișare, atitudine impunătoare, demnă, plină de gravitate a unei persoane; efect produs asupra cuiva de aceste însușiri. *Prestanța lui trupească și morală îmi umplea inima* (GAL.). • /<lat. ***praestantĭa, -ae***, fr. ***prestance***, it. ***prestanza***.

prestáre *s.f.* Acțiunea de *a presta* și rezultatul ei; prestație. ◇ (*milit.*) *Prestarea jurămîntului* = depunere a jurămîntului în condițiile prevăzute de lege (sau de uz). *Prestări de servicii* = activitate constînd în operațiuni de confecționare, reparare, întreținere a unor bunuri materiale, precum și în efectuarea unor servicii în scopul satisfacerii unor nevoi de consum. • pl. *-ări.* /v. ***presta***.

prestatál, -ă *adj.* Care este anterior existenței unui stat, care se referă la perioada ce precedă existența statului. *Aceste uniuni de obști formînd organizații prestatale se pot deosebi și pe teritoriul țării noastre înainte de formarea statelor feudale* (PAN.). • pl. *-i, -e.* /***pre***[1]*-* + ***statal***.

prestatór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (Persoană, întreprindere) care prestează o muncă, o activitate, un serviciu. • pl. *-ori, -oare.* /***presta*** + *-tor*.

prestáție *s.f.* **1** Prestare. ◇ (*milit.*) *Prestație de jurămînt* = prestarea jurămîntului **2** Muncă de scurtă durată (și gratuită), efectuată pentru lucrări de interes public; sumă de bani care reprezintă contravaloarea acestei munci. **3** Formă de impozit, constînd în efectuarea unei cantități de muncă sau în predarea unor produse ori a unei sume de bani în folosul proprietarului unui teren, pentru realizarea unor lucrări de interes public etc.; muncă, produse, bani care constituie această formă de impozit. *Au venit cu încasările pentru prestații* (SADOV.). ◆ Gener. Obligație materială. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *prestațiúne s.f.* /<fr. ***prestation***, lat. ***praestatĭo, -onis***.

prestațiúne *s.f.* v. prestație.

préste prep. v. peste.

prestelăr, -ă *adj.* (*astron.*) Care a existat înainte de a fi luat naștere stelele. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***préstellaire***, engl. ***prestellar***.

prestéță *s.f.* (*fran.*) Promptitudine și agilitate într-o acțiune. *La semnalul soneriei răsărise ca din pămînt... lunecînd cu prestață pe luciul parchetului* (TEOD.). • /<fr. ***prestesse***.

prestidigitátor *s.m.* **1** Specialist în prestidigitație; scamator. *Nici cred că domnitorul ar fi medaliat pe un prestidigitator* (ALECS.). **2** Fig. Persoană care posedă o mare agilitate a mîinilor. *Degetele unui prestidigitator al pianului* (IBR.). • pl. *-i.* /<fr. ***prestidigitateur***.

prestidigitáție *s.f.* **1** Arta și tehnica de a face scamatorii, de a produce iluzii (optice) prin mișcări abile și rapide ale mîinilor; scamatorie; ext. iluzie (optică) provocată de prestidigitator cu ajutorul acestei tehnici. **2** Fig. Agilitate deosebită a mîinilor pe care o posedă cineva. • g.-d. *-iei.* și *prestidigitațiúne s.f.* /<fr. ***prestidigitation***; cf. it. *presti-digiti* „iuțeală de mînă".

prestidigitațiúne *s.f.* v. prestidigitație.

prestigiós, -oásă *adj.* Care are un mare prestigiu, care se bucură de un mare prestigiu, de admirație, de apreciere; care se impune, impresionează, încîntă etc. prin calități deosebite (de ordin moral, spiritual etc.). *Statuia aceasta prestigioasă ținea în mîna dreaptă un sceptru* (CA.). • sil. *-gi-os.* pl. *-oși, -oase.* <fr. ***prestigieux***, lat. ***praestigiōsus, -a, -um***.

prestígiu *s.n.* **1** Autoritate, apreciere deosebită de care se bucură cineva sau ceva datorită însușirilor sale morale, cunoștințelor, talentului, situației sociale, unor trăsături specifice pregnante etc.; vază, importanță, considerație. *Prestigiul lui Eminescu s-a înălțat tot mai sus* (E. LOV.). ◇ Loc.adj. *De prestigiu* = care onorează, care aduce glorie, considerație; important, valoros; prestigios. *Numeroasele realizări de prestigiu îi conferă fără îndoială un nivel artistic general ridicat* (PER.). **2** Fig. Aspect seducător, fermecător, încîntător; ceea ce seduce, farmecă, încîntă. *Intra oare, în turburarea mea, și ceva din prestigiul acelui obraz atît de drag?* (GAL.). **3** (*înv.*) Iluzie atribuită magiei, vrăjilor, farmecului, unor cauze supranaturale etc. *Rătăcitul călător Se scoate de sub prestigiul unui vis amăgitor* (ALECS.). • /<fr. ***prestige***; cf. lat. *praestigĭum, -ii.*

prestimóniu *s.n.* (*bis.*) Venit afectat întreținerii unui preot catolic. • /cf. fr. *prestimonie.*

prestíssimo *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) În tempo foarte rapid. ◆ (*subst. n.*) Compoziție sau parte dintr-o compoziție muzicală executată în acest tempo. *Cînd orchestra a trecut la prestissimo, am simțit un fior de exaltare.* • /<it. ***prestissimo***.

présto *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) În tempo rapid. ◆ (*subst. n.*) Compoziție sau parte dintr-o compoziție muzicală executată în acest tempo. *Adagio din partea a patra se bazează pe... presto-ul care va interveni cu tonica* (PER.). • /<it. ***presto***.

prestól *s.n.* v. pristol.

presupozíție *s.f.* Supoziție prealabilă, presupunere ce implică fie un adevăr necesar, fie unul contingent. *Presupunea din partea domnișoarei presupoziția că el nu înțelegea* (CĂL.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***présupposition***.

presupunctúră *s.f.* (*med.*) Variantă a acupuncturii, care constă în masarea și presarea unor puncte ale tegumentului cu activitate biologică deosebită. • și *presopunctúră s.f.* /***pres[iune]*** + ***[ac]upunctură***, prin contaminare.

presupúne *vb. III. tr.* **1** (*de obicei urmat de o prop. compl. introdusă prin conj. „că"*) A admite (în mod provizoriu) că ceva este real, posibil, adevărat; a face supoziția că...; a fi de părere, a crede, a socoti; a bănui, a-și imagina. *Ei sînt mult mai deștepți decît îi presupunem* (VLAH.). ◇ (*abs.*) *De știut n-am de unde să știu, pot cel mult să presupun* (STANCU). ◇ (*refl. pas.*) *Cestia dinastică nu putea avea loc după cum s-a presupus de istorici* (BĂLC.). ◇ (*refl.*) *În imaginație se presupunea tînăr* (CĂL.). ◇ (*refl. impers.*) *Se presupunea că ar fi sabia lui Atila* (BĂLC.). **2** A avea ca premisă existența prealabilă a unui lucru; a fi condiționat de...; a implica. *O discuție presupune și asentimentul celuilalt* (H. LOV.). • prez.ind. *presupún.* /***pre***[1]*-* + ***supune***, după fr. *présupposer*.

presupúnere *s.f.* Faptul de *a presupune*, de a admite (în mod provizoriu) că ceva este real, posibil, adevărat; ceea ce este admis în mod prealabil drept real, posibil, adevărat; supoziție, ipoteză, presupus, presupunere, presupoziție. *Se simți dezamăgit de presupunerea Otiliei* (CĂL.). • pl. *-i.* /v. ***presupune***.

presupús[1] *s.n.* (*pop.; fam.*) Presupunere. *Îi fulgerau prin cap o mie de presupusuri* (VORN.). ◇ Loc.vb. (*fam.*) *A-și da cu presupusul* = a presupune. *Ascultătorii își dau cu presupusul* (POPOV.). *A intra la presupus* v. intra. • pl. *-uri.* /v. ***presupune***.

presupús[2]**, -ă** *adj.* (*de obicei precedînd subst.*) Despre care există presupunerea că este (într-un anumit fel); prezumtiv. *Ai vorbit adineaori de o presupusă vină a d-tale.* (CA. PETR.). • pl. *-și, -se.* /v. ***presupune***.

présură[1] *s.f.* (*ornit.*) Nume dat mai multor păsări din familia fringilidelor, de mărimea unei vrăbii, cu coada lungă și bifurcată și cu ciocul conic, scurt și ascuțit: *a*) (și *presură galbenă, presură-de-cîmp*) pasăre cîntătoare, cu capul și cu pîntecele de culoare galbenă-aurie, cu coada și vîrful aripilor negre (*Emberiza citrinella*); *b*) (și *presură sură, presură mare*) pasăre migratoare, cu partea superioară a corpului de culoare ruginie și cu pîntecele galben, presărat cu pete cafenii (*Emberiza calandra*); *c*) (și *presură-cu-mustăți*) pasăre cu ciocul albastru-sur, cu corpul brun cu striații negre (*Emberiza cia*); *d*) (și *presură-cu-barbă, presură bărboasă*) pasăre cu partea superioară a corpului de culoare măslinie și cu spatele roșcat (*Emberiza cirlus*); *e*) (și *presură-de-trestie, presură-de-stuf*) pasăre migratoare, cu capul și cu gușa de culoare neagră și cu aripile dungate în negru, ruginiu și alb (*Emberiza schoeniclus*); *f*) (și *presură-de-grădină, presură-de-vară*) pasăre migratoare, cu penele de culoare brună-roșcată, cu capul cenușiu-gălbui, cu gușa gălbuie (*Emberiza hortulana*); *g*) (și *presură-cu-cap-negru, presură căciulată*) pasăre cu gușa, pieptul și pîntecele de culoare galbenă și cu capul și aripile de culoare neagră (*Emberiza melanocephala*). • pl. *-i.* /etimol. nec.

presură-de-iarnă (Plectrophenax nivalis)

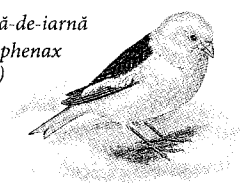

presúră[2] *s.f.* Cheag (folosit la coagularea laptelui). • /<fr. ***présure***.

presurizá *vb. I. tr.* A menține o presiune normală în interiorul unei incinte (interiorul unui avion ce zboară la înălțimi mari, cabina unei nave cosmice etc.). ◆ (*compl. indică elemente închise ermetic ale unui sistem*) A face să aibă, să-și mențină o anumită presiune (cu scopul de a mări rezistența mecanică). • prez.ind. pers. 3 *-ează.* /<fr. ***pressuriser***.

presurizáre *s.f.* Faptul de *a presuriza.* • pl. *-ări.* /v. ***presuriza***.

presurizát, -ă *adj.* (*despre incinte etanșe*) În care este menținută o presiune normală. • pl. *-ți, -te.* /v. ***presuriza***.

presurizátor *s.n.* Aparat, instalație de presurizare. • pl. *-oare.* /***presuriza*** + *-tor*; cf. fr. *pressuriseur*.

presús *adv.* (*de obicei la compar., urmat de constr. introduse prin prep. „de", „decît"*) În partea imediat superioară, peste ceva, deasupra; fig. mai mult (sau mai mare, mai important) decît..., în mai mare măsură ca...; la un nivel superior. *Deși sărac, se ținea mai presus de bogatul său vecin* (SLAV.) ◇ Expr. *A fi mai presus de orice critică* v. critic. *A se ridica mai presus de orice critică* v. ridica. ◆ (*urmat de „orice", „toate", „orișice" etc., de care se leagă prin prep. „de", exprimă super. abs.*) În gradul cel mai înalt, de o importanță maximă, fără egal, deasupra tuturor. *Pentru el iubirea... era mai presus de toate* (SADOV.). ◆ (*înv.; adj.*) Suprem. *Priimi și comanda mai presus a armatei* (BĂLC.). • /***pre***[2] + ***sus***.

presústvie *s.f.* (*înv.*) Sală de judecată (în incinta unui tribunal); gener. tribunal, judecătorie. *M-ai lăsat în locul tău și nu te îndoiești de sîrguința mea... prin presustvii* (*tribunaluri*) (C. NEGR.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<rus. ***прucymcmвue***.

preș *s.n.* **1** Covor lung și îngust (confecționat din materiale de calitate inferioară, deșeuri etc.) care se pune pe jos, într-o încăpere, pe un coridor, pe treptele unei scări etc. *Bate covoarele, dacă se pot numi așa*

niște prețuri roase (CĂL.). ◇ Expr. (*fam.*) *A duce* (pe cineva) *cu preșul* = a păcăli, a înșela, a purta (pe cineva) cu vorba. *De ce încerci să mă duci cu preșul?* (STANCU). ◆ Covoraș pentru șters talpa încălțămintei la intrarea într-o casă. **2** (*înv., reg.*) Un fel de fotă (la costumul femeiesc popular). *Văzîndu-și nevasta goală, Fără preș și fără poală* (POP.). • pl. *-uri.* /etimol. nec.

preșcolár, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Copil) care nu a împlinit încă vîrsta școlară. *Văzusem o carte pentru desenat destinată preșcolarilor.* **2** *adj.* Care aparține copiilor de vîrstă preșcolară, care se referă la vîrsta, educarea etc. preșcolarilor; care se referă la învățămîntul preșcolarilor. *În sala de învățătură preșcolară e o vitrină cu jucărioare de plastilină* (I. BOT.). • pl. *-i, -e.* /*pre*[1]*-* + *școlar*, după fr. *préscolaire.*

președínte, -ă *s.m., s.f.* (*de obicei urmat de determ. care arată felul, instituția etc.*) **1** Persoană care conduce un organ de stat, o instituție, o organizație, o asociație, o societate publică sau privată etc.; prezident. *Ar fi bine să pună pe cineva să îmblînzească pe președintele tribunalului* (REBR.). ◇ *Președinte de vîrstă* v. vîrstă. ◆ Persoană care conduce dezbaterile unei ședințe, lucrările unei comisii etc. **2** Persoană care conduce o regiune, o provincie etc. **3** Denumire oficială dată șefului statului în unele republici. *Spunea, cînd avea chef de vorbă, că e președinte de republică* (SADOV.). ◆ Persoană care poartă această denumire. • pl. *-ți, -te.* /fr. *président*, lat. ***praesidĕns, -ntis***, după *ședea.*

președințiál, -ă *adj.* Care aparține unui președinte, care emană de la un președinte; prezidențial. • sil. *-ți-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***présidentiel***, după *președinte.*

președínție *s.f.* Instituția, funcția și activitatea de președinte; prezidență, (*înv.*) prezidiu. *Se pomeni subsecretar de stat la președînție* (STANCU). ◆ Grup alcătuit din președinte și din personalul care îl asistă și îl ajută în îndeplinirea atribuțiilor sale. *Președînția a dat un comunicat de presă.* ◆ Perioadă în care un președinte își exercită funcția; munca de conducere îndeplinită de un președinte. ◆ Ext. Sediul, localul în care își exercită activitatea un președinte și unde funcționează serviciile organizatorice-administrative aflate în subordine; prezidență. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***președinte*** + *-ie.*

preșpân *s.n.* v. prespan.

preștí *vb. IV. tr.* (*înv.*) A prevedea. *Totul s-a împlinit cum a preștiut* (CE. PETR.). • prez.ind. *preștíu.* /***pre***[1]*-* + ***ști***.

preștiință *s.f.* Previziune; conștiință (generală) preliminară; cunoștință perfectă a tot ce se va întîmpla în viitor, atribuită de teologi divinității. *Tomșa, român cu preștiință, A spus demult că Despot nu-i țării de știință* (ALECS.). • /***pre***[2]*-* + ***știință***, după fr. *prescience.*

preștiințífic, -ă *adj.* Care este anterior constituirii științei. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***préscientifique***.

pretá *vb. I. refl.* **1** (*de obicei urmat de determ. introduse prin prep. „la”*) A consimți să facă sau a face ceva nelegal, incorect, reprobabil, nedemn. *Am refuzat hotărît să mă pretez la orice combinație!* (CA. PETR.). **2** A se potrivi la..., a se armoniza cu...; a fi apt de..., a fi bun la... *Femeia nu se pretează la comic ca bărbatul* (IBR.). ◆ A se lua după..., a considera întemeiat, bun. *S-ar fi pretat falselor demonstrații de libertinaj ale fetei dacă n-ar fi auzit trîntitul unei uși* (CĂL.). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***prêter***.

pretábil, -ă *adj.* Care se pretează la ceva. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***prêtable***.

pretabilitáte *s.f.* Însușirea a ceea ce este pretabil. ◆ Măsura în care un teren este apt pentru o anumită folosință. • /***pretabil*** + *-itate.*

pretăbăcíre *s.f.* (*ind. piel.*) Tăbăcire prealabilă. • pl. *-i.* /***pre***[1]*-* + ***tăbăcire***.

pretcár *s.n.* (*reg.*) Sfredel cu diametru mic, folosit în dulgherie. *O borticică dată cu pretcarul* (HOG.). • pl. *-e.* /***pretcă*** + *-ar.*

prétcă *s.f.* (*apic.; reg.; mai ales la pl.*) Fiecare dintre bețișoarele (așezate în formă de cruce) care susțin fagurii, în interiorul stupului. • pl. *-ce.* și *preátcă s.f.* /<srb. ***pritka***.

pretendelui *vb. IV. tr.* (*înv.*) A pretinde. *În 10 ani... pierde dreptu de a le pretendelui* (NICHIF.). • prez. ind. *-iesc.* /<magh. ***pretendál***, germ. ***prätendieren***.

pretendént, -ă *s.m., s.f.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care aspiră să ajungă la ceva sau care pretinde ceva în baza unor drepturi pe care le are sau pe care le pretinde că le are; spec. persoană (dintr-o familie domnească) care pretinde tronul unei țări. *Domnia Țării Românești... era bîntuită de pretendenți* (SADOV.). **2** *s.m.* Bărbat care are intenția să ceară în căsătorie o femeie sau care aspiră să ia în căsătorie o femeie. *Spune-i pretendentului că eu nu mă mărit* (CĂL.). • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***prétendant***, germ. ***Prätendent***, it. ***pretendente***.

pretenderisí *vb. IV.* v. pretinde.

pretensionáre *s.f.* (*tehn.*) Operație prin care se realizează o stare inițială de întindere sau de comprimare în materialul unei piese, într-o piesă, într-un material de construcție etc., înainte de aplicarea sarcinilor funcționale. • sil. *-si-o-.* pl. *-ări.* /***pre***[1]*-* + ***tensionare***, după engl. *pretension.*

pretensionát, -ă *adj.* (*tehn.*) Care a fost supus pretensionării. • sil. *-si-o-.* pl. *-ți, -te.* /***pre***[1]*-* + ***tensionat***.

pretenție *s.f.* **1** Revendicare a unui drept sau a unui privilegiu de către cel căruia i se cuvine sau de către cel care pretinde că i se cuvine; drept pe care și-l revendică cineva. *Din partea boierului nu este nici o pretenție* (SADOV.). ◇ Loc.vb. *A ridica pretenție* (sau *pretenții*) v. ridica. ◆ (*jur.*) Cerere formulată înaintea unui organ de jurisdicție. **2** Convingere (nejustificată), părere, susținere (exagerată, supraevaluată) pe care o are cineva despre sine însuși sau despre acțiunile sale; cerință ca această convingere sau această părere, susținere să fie împărtășită și de alții. *A rîs și a biciuit adesea pretenția fără talent* (IBR.). ◆ Opinie, părere, afirmație, idee (nedovedită, neîntemeiată) despre cineva sau ceva. *Cinismul tău în fața vieții și a morții era o simplă pretențiune filozofică* (GAL.). **3** Intenție, dorință, năzuință, aspirație (ambițioasă ori nejustificată), ambiție (nejustificată); (*la pl.*) aere de superioritate, fumuri, ifose. *Efectul comic rezultă din contrastul dintre pretenții... și fapte* (IBR.). ◇ Loc.adj., adv. *Cu pretenții* (sau *pretenție*) = *a)* (care este) cu aere de superioritate, cu infatuare. *A cîntat la pian, cu pretențiune, dar fără talent* (BRĂ.); *b)* care dă o (falsă) impresie de rafinament. *Restaurantul era doar o circiumă cu pretenții* (PER.). ◇ Loc.adj. *Fără pretenții* = modest, simplu, natural, potrivit (ca ample, valoare etc.). *Un om cu maniere nobile, fără pretenții* (C. NEGR.). *Cu pretenție de...* = care vrea să pară..., care ar vrea să fie... *Înzestrați la cap c-o sculă Minusculă cu pretenție de nas* (TOPÎR.). ◇ Ext. *O caricatură care avea pretenția să înfățișeze pe poetul Cincinat* (GAL.). **4** Exigență, severitate; cerință, necesitate. *Pretențiile asistenților erau exagerate.* • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *pretențiúne s.f.* /<lat. ***praetensio, -onis***, germ. ***Prätension***, fr. ***prétention***.

pretențiós, -oásă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care pretinde mult de la alții, care este greu de mulțumit; exigent; ext. care este mofturos, capricios, năzuros. *Slugile-s mai pretențioase și viața-i mai scumpă* (SADOV.). ◆ Care este înfumurat, încrezut. ◆ (*despre plante și animale*) Care necesită îngrijiri deosebite, condiții de dezvoltare speciale. **2** (*despre manifestări, creații etc. ale oamenilor*) Care este făcut cu scopul de a da impresia de ceva deosebit, ales (fiind în realitate lipsit de valoare, de bun-gust); care vrea să impresioneze cu orice preț prin formă, prin modul de exprimare etc.; care dă o falsă impresie de cultură, de rafinament. *O limbă trivială sau extravagantă, greoaie sau pretențioasă* (ODOB.). **3** Care denotă exigență, rafinament, care este de valoare, prețios, de bun-gust. *Mobila pretențioasă a vechilor proprietari* (BAR.). ◇ (*adv.*) *Se îmbrăca pretențios în bluze albe și foi negre* (CĂL.). **4** Care este greu de înțeles, de pătruns, de stăpînit; a cărui înțelegere necesită o pregătire sau cunoștințe prealabile, un efort deosebit; dificil, greu. *Ce de mai note muzicale și tot lucruri pretențioase* (CĂL.). • sil. *-ți-os.* pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***prétentieux***, it. ***pretenzioso***.

pretențiozitáte *s.f.* Faptul de a avea pretenții exagerate, de a fi pretențios; manifestare pretențioasă. *Totul se reduce deci la o simplă chestiune de ipocrizie și la o pretențiozitate ridicolă* (MACED.). • sil. *-ți-o-.* /***pretențios*** + *-itate*; cf. it. *pretenziosità.*

pretențiúne *s.f.* v. pretenție.

preterintențiónal, -ă *adj.* (*jur.; despre infracțiuni*) Care depășește intenția făptașului; al cărui rezultat depășește scopul urmărit. • sil. *-ți-o-.* pl. *-i, -e.* /lat. ***praeter*** „în afară de” + ***intențional***.

preterít *s.n.* (*gram.*) Timp al verbului prin care se exprimă, în unele limbi, o acțiune trecută; spec. perfect simplu sau imperfect. *Mai-mult-ca-perfectul trebuie să atragă, în unitatea aceleiași expuneri, și alte forme ale preteritului* (VIANU). • pl. *-e.* /<fr. ***prétérit***, germ. ***Präterit***, lat. ***praeterītum, -i*** „trecut”.

preteríție *s.f.* (*ret.*) Simulare a trecerii sub tăcere a unor lucruri asupra cărora, dimpotrivă, se atrage astfel și mai mult atenția; paralipsă, pretermisie. Ex. *Nu mai zîmbi! A ta zîmbire Mi-arată cît de dulce ești* (EMIN.). • pl. *-ii.* g. *-d. -iei.* și *preterițiúne s.f.* /<fr. ***prétérition***; cf. lat. *praetĕrītio, -onis* „omisiune”.

preterițiúne *s.f.* v. preteriție.

pretermísie *s.f.* (*ret.*) Preteriție. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *pretermisiúne s.f.* /<lat. ***praetermissio, -onis***, fr. ***prétermission***.

pretermisiúne *s.f.* v. pretermisie.

pretéxt *s.n.* **1** Motiv aparent invocat de cineva pentru disimularea motivului adevărat al unei acțiuni, al unui plan, sau pentru a justifica o anumită atitudine, comportare etc.; (*grec. înv.*) profasis. *Aș fi încîntat să găsesc un pretext și să ne apropiem din nou* (CE. PETR.). ◇ Loc.conj. *Sub pretext* sau *sub pretextul că...* = pretinzînd că..., pe motiv că..., spre a..., pentru a... *Sub pretextul de a-i arăta ceva special, îl chema în odaia ei* (CĂL.). **2** Ceea ce constituie mobilul unei acțiuni; impuls, stimulent. *Visurile noastre umanitare erau pretext de poezie* (GAL.). • pl. *-e.* /<fr. ***prétexte***, lat. ***praetextum, -i***.

pretextá *vb. I. tr.* A invoca un pretext, a se folosi de un pretext pentru a justifica o acțiune, o atitudine etc.; (*grec. înv.*) profasisi. *Obținuse o permisie pretextînd o boală gravă a mamei sale* (BEN.). ◇ (*refl.*) *Felix se pretextă bolnav* (CĂL.). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***prétexter***.

pretextáre *s.f.* Faptul de *a pretexta*; concr. pretext. • pl. *-ări.* /v. ***pretexta***.

pretéxtă *adj.* (*în Roma antică*) *Togă pretextă* (și *subst. f.*) = togă albă, tivită cu o panglică de purpură, pe care o purtau copiii pînă la vîrsta de 16 ani și magistrații la ceremoniile oficiale. • /<lat. ***[toga] praetexta***.

pretimpuríu, -íe *adj.* Care apare, se întîmplă, se produce sau se desfășoară înainte de vreme sau prea devreme; prematur. *Prea multe și pretimpurii experiențe* (CE. PETR.). ◇ (*adv.*) *Pe figura pretimpuriu veștedă, trecu o lumină de destindere* (CE. PETR.). • pl. *-ii.* /***pre***[1]*-* + ***timpuriu***.

pretínde *vb. III. tr.* **1** A cere în mod insistent (considerînd că este îndreptățit, că i se cuvine), a ridica pretenții; a reclama, a revendica, (*înv.*) a pretendelui. *Domnia ta pretinzi să n-o mai văd* (SADOV.). ◇ Fig. *Dintre numele de învățați ai timpului, patru sînt acelea care pot pretinde... a fi luate în considerare* (VIANU). ◆ (*refl.*) A-și atribui o calitate (pe care nu o are), a avea despre sine o părere mai bună (în privința posibilităților intelectuale, a însușirilor fizice etc.) decît s-ar cuveni; a se supraevalua, a se supraestima. *Se pretinde intelectual rafinat.* ◆ A aspira, a năzui, a dori. *Nu pretinde ca să facă cu canarii un concert* (ASACHI). ◇ (*intr.*) *Un om însurat are drepturi în societate la care un neînsurat... nu poate nicicum pretinde* (C. NEGR.). ◆ (*unipers.*) A impune ca o necesitate, a face necesar; a necesita. *Era furios în sinea lui împotriva Facultății de Medicină care pretinde atîția ani de studiu* (CĂL.). **2** (*de obicei urmat de determ. introduse prin conj. „că”*) A susține, a declara, a afirma cu tărie, ferm; a avea convingerea (nejustificată) că... *E vorba de o afacere, pretinde el, de la care ar atîrna viitorul lui* (CAR.). ◇ (*refl. impers.*) *Se pretinde că făptuitorii vor fi urmăriți și dați judecății* (CAR.). • prez. ind. *pretínd.* și (*înv.*) *pretenderisí vb. IV.* /<lat. ***praetendĕre***, fr. ***prétendre***.

pretíndere *s.f.* Acțiunea de *a pretinde* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***pretinde***.

pretíns, -ă *adj.* (*despre oameni; precedă cuv. pe care îl determ.*) Care trece sau vrea să treacă drept ceea ce nu este; fals, aparent. *Pentru nimicuri, trimise martori pretinșilor insultători* (CĂL.). • pl. *-și, -se.* /v. ***pretinde***.

pretónic, -ă *adj.* (*fon.; despre silabe, vocale atone*) Care precedă o silabă accentuată. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***prétonique***.

prétor *s.m.* **1** (*în antic. romană*) Magistrat cu rang imediat inferior consulului, avînd atribuții judecătorești (și care adesea guverna o provincie romană); guvernator al unei provincii romane. *[Tacit] devine..., sub Domițian, pretor* (E. LOV.). **2** (*milit.; în vechea organizare a armatei*) Persoană numită pe lîngă marile comandamente ale armatei, în timp de război sau de mobilizare, cu atribuții în poliția administrativă și

judiciară. **3** (*în vechea organizare administrativ-teritorială a României*) Reprezentant al conducerii centrale într-o plasă, subordonat prefectului, cu atribuții administrative și de poliție. *A dat pe importuni pe mîna pretorilor* (GAL.). • pl. *-i.* /<lat. ***praetor, -oris***, fr. ***préteur***.

pretorát *s.n.* (*milit.; în vechea organizare a armatei*) Autoritate militară condusă de un pretor. ◆ Ext. sediul acestei autorități. *Întreabă la dom' colonel, la pretorat* (CAM.). • pl. *-e.* /***pretor*** + *-at*.

pretoriál, -ă *adj.* Care aparține pretorului, care se referă la pretor. • sil. *-ri-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***prétorial***.

pretorián, -ă *adj., s.m.* **I** *adj.* **1** Care constituia (sau care făcea parte din) garda personală a unui monarh. *La centru era pedestrimea, atît cea pretoriană, cît și a săcuilor* (BĂLC.). ◇ *Gardă* (sau *cohortă*) *pretoriană* = gardă pentru paza personală a împăratului, înființată de împăratul Augustus. *La gradele tronului se afla și căpitanul gardei pretoriane* (BARIȚ.). **2** Care aparține unui pretor (roman), care provine de la un pretor, care se referă la un pretor. *Regulele codului serveau de busol magistraturei pretoriane* (PER.). ◇ *Provincie pretoriană* = provincie administrată de un pretor. **II** *s.m.* (*în antic. romană*) Soldat roman din garda pretoriană. • sil. *-ri-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<lat. ***praetōrianus, -a, -um***; cf. fr. *prétorien*.

pretorian II

pretorianísm *s.n.* (*în antic. romană*) Situație în care pretorienii aveau o influență predominantă. • sil. *-ri-a-.* /<fr. ***prétorianisme***.

prétoriță *s.f.* Soția pretorului. • pl. *-e.* /***pretor*** + *-iță*.

pretóriu *s.n.* **1** (*în antic. romană*) Instituție condusă de un pretor; construcție de plan dreptunghiular, precedată de porticuri și prevăzută cu o sală în care pretorul locuia și își exercita funcția; ext. sală de judecată într-un tribunal. ◇ *Prefect al pretoriului* = comandant al gărzii pretoriene. ◆ Loc dintr-o tabără (romană) unde era așezat cortul comandantului. *Îl prinseră și-l duseră la pretoriul prințului* (BĂLC.). **2** (*înv.*) Sală de judecată (în incinta unui tribunal); gener. tribunal. *Să fie convocați la pretoriu membrii fiecărui municipiu* (BARIȚ.). ◇ Fig. *Răspundă ministeriul dinaintea pretoriului opiniunei publice* (ALECS.). **3** (*în Ev. Med., în Țara Rom.*) Sfat domnesc cu caracter restrîns, format din sfetnicii apropiați ai domnului. • pl. *-ii.* /<lat. ***praetōrium, -ii***; cf. fr. *prétoire*.

pretórt *s.n.* Semifabricat din lînă obținut prin cardarea tortului, care are forma unor fire groase sau a unor benzi înguste, îndesate și sucite și din care, prin filare, se obțin firele de țesut stofele. • /***pre***[1]*-* + ***tort***.

pretrofób, -ă *s.m., s.f.* Persoană stăpînită de un puternic sentiment anticlerical. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***prêtrophobe***.

pretuberculós, -oásă *adj.* (*med.*) Care prezintă o fază de debut a tuberculozei. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***prétuberculeux***.

pretúră *s.f.* **1** (*în antic. romană*) Demnitate, funcție de pretor. **2** (*în vechea organizare administrativ-teritorială a României*) Instituție în care își exercita funcția un pretor; serviciul, funcția pretorului; local în care acesta își exercita funcția. *Vor fi niște slujbași de la pretură* (AGÂR.). • pl. *-uri.* /<lat. ***praetūra, -ae***, fr. ***préture***.

pretutíndenea *adv.* v. pretutindeni.

pretutíndeni *adv.* În toate părțile, peste tot, în tot locul, oriunde. *Au înflorit pretutindeni mălinii și cireșii* (SADOV.). ◇ (*precedat de prep. „de", care indică de obicei punctul de iradiație, de răspîndire etc.*) *Începuseră să sosească tineri de pretutindeni* (POP.). • și *pretutíndenea adv.* /lat. ***per*** + ***totum*** + ***inde***.

preț *s.n.* **1** (*econ.*) Expresie bănească a valorii unei mărfi; sumă de bani care se cere sau care se plătește pentru o marfă, pentru o lucrare, pentru un serviciu, pentru folosința unui bun etc.; sumă de bani care reprezintă valoarea unui bun; spec. tarif. *Deschide o prăvălie și vinde mărfuri cu preț fix* (SADOV.). ◇ (*econ.*) *Preț cu amănuntul* = preț la care se vînd către populație bunurile de consum, alimentare și nealimentare. *Preț de livrare* = preț la nivelul căruia circulă produsele între unități. *Preț al pieței* (sau *de piață*) = preț care se formează pe piață în urma fluctuației cererii și ofertei. *Preț de cost* = totalitatea cheltuielilor efectuate pentru producerea, ambalarea și desfacerea unei unități de produs. *Preț de acceptabilitate* = nivel al prețului unui produs pentru care există cerere. *Preț de penetrație* = fixarea unui preț de vînzare scăzut cu scopul vînzării unor cantități mari de produse. *Preț de prestigiu* = preț de vînzare ridicat pentru un produs, mai ales dacă acesta este introdus pentru prima dată pe piață. *Preț de producție* = preț care înglobează costul produsului și beneficiul. *Preț de vînzare* = prețul unui produs oferit spre vînzare pe piață. *Preț mondial* = preț al unei mărfi pe piața mondială. *Preț promoțional* = tehnică de promovare a vînzărilor, asociată cu o reducere temporară a prețului. *Preț psihologic* = preț impar, cu o valoare imediat inferioară unui preț rotund (ex. 999 de lei față de 1000 de lei). *Preț special* = preț promoțional practicat (o perioadă limitată) cu scopul atragerii unui număr cît mai mare de cumpărători. *Preț maximal* v. maximal. *Preț minimal* v. minimal. *Preț negru* v. negru. *Preț pausal* v. pausal. *Preț cu ridicata* v. ridicata. ◇ Loc.adj. *De (mare) preț* = care este (foarte) valoros, prețios (din punct de vedere material). *N-am să-ți dăruiesc nimica de preț* (CAR.). ◇ *Fără (de) preț* = *a)* loc.adj., adv. (care este, care se vinde etc.) (mult) sub valoarea reală; ieftin. *Negoțul se vindea fără preț* (POP.); *b)* loc.adj. care nu poate fi prețuit în bani, care are valoare foarte mare, care este extrem de scump; neprețuit. *Stîlpii cei fără preț, marmurile cele scumpe* (CANT.). (*înv., reg.*) *Cu (mare) preț* = *a)* loc. adv. (foarte) scump (în bani). *Le-au vîndut mai cu preț și cu cîștig* (BĂR.); *b)* loc.adj. care este foarte valoros, foarte prețios (sub aspect material). *Bobul de mărgăritar e mai mare și mai cu preț decît bobul de orez, dar sparge dinții* (ODOB.). ◇ Expr. *Preț (ca) de...* (sau *ca la...*) = *a)* (reprezentînd) contravaloarea a..., valorînd... *Am cheltuit preț de-o vacă* (VLAS.); *b)* (*de obicei urmat de determ. temporale*) un interval de timp de circa... *Așteaptă-mă preț de-o clipă numai* (SADOV.). *A pune preț pe ceva* (sau *cineva*) = *a)* a oferi un preț mare; *b)* ext. a socoti că ceva (sau cineva) este (foarte) prețios, important, valoros, merituos, necesar; a ține mult la ceva (sau la cineva). *Pun mare preț pe rezultatul acestei inspecții* (BRĂ.). *A avea (un) preț* = *a)* (*despre mărfuri, bunuri materiale*) a se vinde bine, cu preț ridicat, a avea căutare, a se cere mult. *Toate au avut preț și s-au vîndut* (GAL.); *b)* a avea o valoare ridicată, a valora mult (sub aspect material). *N-au luat tot ce li s-a părut că ar avea preț* (STANCU). *A ajunge la preț* = a ajunge să fie căutat, apreciat. *A se învoi la* (sau *din*) *preț* sau, reg., *a se ajunge din preț* = a încheia o tranzacție căzînd de acord asupra prețului. *Nu ne învoim la preț* (CĂL.). *A ține la preț* sau *a se ține greu la preț* = a nu reduce nimic din suma cerută la o vînzare. *Se făcu însă mai năzuros în tîrg, ținu mai la preț* (ISP.). *La preț* (sau *la prețul*) *de...* v. la. *A ridica prețul* v. ridica. ◆ Sumă încasată dintr-o vînzare. *S-au pus să bea prețul hainelor mortului* (C. NEGR.). ◆ Concr. Bucată de hîrtie, de carton, de lemn etc. pe care este indicat costul unei mărfi; cifră care indică valoarea în bani a unei mărfi (înscrisă pe obiectul de mai sus). *Îi smulse eticheta cu prețul și o rupse în două* (CE. PETR.). **2** Ceea ce se dă cuiva sau primește cineva pentru o muncă prestată, pentru un serviciu făcut; ext. răsplată, recompensă. *Această pradă bogată nu fu prețul vitejiei lor* (BĂLC.). ◇ Loc.adv. *În preț* = drept compensație a unei datorii. ◆ Tarif. *Care este prețul unei curse, vă rog?* **3** Ceea ce se cheltuiește, se pierde pentru a dobîndi ceva; fig. jertfă, sacrificiu. *O, cere-mi, Doamne, orice preț, dar dă-mi o altă soarte* (EMIN.). ◇ Loc.adv. *Cu orice preț* = cu oricîte eforturi, cu oricîte sacrificii, cu orice risc, în orice condiții; neapărat, obligatoriu. *E... ușor de[-a] fi fericit cînd lumea nu caută a te face cu orice preț fericit* (EMIN.). *Respectam dorința lui de a-și urma drumul cu orice preț* (VLAS.). *Cu nici un preț* = pentru nimic în lume, în nici un caz, orice s-ar întîmpla. *Mama n-ar fi ieșit din vorba lui cu nici un preț* (VLAS.). ◇ Loc.prep. *Cu prețul...* = *a)* în schimbul... (unei contravalori materiale); *b)* fig. cu sacrificiul..., cu riscul..., cu efortul... *Reușì să termine și ultimul capitol, cu prețul unei nopți de muncă.* **4** Fig. Valoare, importanță, însemnătate, semnificație. *Prețul integral al vieții îl dă numai moartea* (IBR.). ◇ Loc.adj. *Fără (de) preț* = care este foarte important, extrem de însemnat. *Să nu-și piardă timpul lui fără de preț cu ele* (CA. PETR.). **5** (*mat.; înv.*) Valoarea unei variabile. **6** (*muz.; înv.*) Durata absolută sau relativă a unei note sau a unei pauze; valoare. • pl. *-uri.* /lat. ***prētium***.

prețăluí *vb. IV. tr.* (*înv., pop.; compl. indică bunuri care pot fi vîndute*) A evalua. *Ceilalți stăteau... prețăluind mereu valoarea porcilor* (REBR.). • prez. ind. *-iesc.* /***preț*** + *-ălui*.

prețăluíre *s.f.* (*înv., pop.*) Faptul de *a prețălui*; evaluare. *Oferă un preț sau face o prețăluire* (CE. PETR.). • pl. *-i.* /v. ***prețălui***.

prețăluitór *s.m.* (*înv., pop.*) Persoană care apreciază prețul sau valoarea unui obiect, a unui bir. • sil. *-lu-i-.* pl. *-i.* /***prețălui*** + *-tor*.

prețiós, -oásă *adj.* **1** (*despre bunuri, mărfuri etc.*) Care reprezintă o valoare materială; care costă mult datorită valorii materiale ridicate; valoros. *Banii și lucrurile prețioase... nu fuseseră găsite de făptaș* (SADOV.). ◇ *Metal prețios* v. *metal. Piatră prețioasă* v. *piatră.* **2** Care are valoare, care prezintă importanță, interes deosebit (pentru cineva) datorită unor calități de utilizare, de raritate, de vechime etc. sau din cauza unor considerente afective, morale, intelectuale etc.; la care cineva ține mult (datorită calităților sale). *Orice cunoștință era prețioasă* (CĂL.). ◆ (*înv.; subst. f. pl.*) Bijuterii. **3** (*despre oameni*) Care este capabil, talentat, merituos; care este dotat cu calități morale și intelectuale deosebite (fiind apreciat de cei din jur). *Tînărul s-a arătat a fi un colaborator prețios pentru colectiv.* **4** (*despre oameni sau despre manifestările lor*) Care este lipsit de naturalețe și de simplitate; care este de un rafinament afectat, pedant, exagerat, căutat. *Prețios și subtil în arta sa de sfîrșit de Renaștere, el e firesc și spontan în proză* (E. LOV.). ◇ (*glum.*) *Un motan vînăt pîndește ceva în iarbă într-o atitudine prețioasă și artificială* (CAZ.). ◆ (*subst.*) Persoană care are un stil, o vorbire, o comportare etc. afectată, căutată, pedantă. *Acțiunile... erau înlocuite de prețioși prin cîte o metaforă* (VIANU). ◆ Fig. Care este rafinat, delicat, fin. • pl. *-oși, -oase.* /<lat. ***prētiōsus, -a, -um***, fr. ***précieux***, it. ***prezioso***.

prețiozísm *s.n.* Prețiozitate. • sil. *-ți-o-.* /<it. ***preziosismo***.

prețiozitáte *s.f.* Faptul de a fi prețios. ◆ Lipsă de naturalețe și de simplitate, rafinament afectat, căutat, pedant în comportare, exprimare etc.; ext. comportare, exprimare etc. afectată, căutată, pedantă; prețiozism. *Fără a atinge prețiozitatea, bucuriile rustice nu depășesc bunul gust* (CĂL.). • sil. *-ți-o-.* /<fr. ***préciosité***.

prețipitát *s.n.* v. precipitat[1].

prețuí *vb. IV. tr.* **1** *intr.* (*despre bunuri, mărfuri etc.*) A avea un anumit preț sau o anumită valoare materială; a valora, a face. *O asemenea salbă singură prețuia o avere* (CA. PETR.). ◇ Expr. *A ști cît prețuiește* (*cineva* sau *ceva*) = *a)* a aprecia la justa valoare (pe cineva sau ceva); *b)* a nu-și face iluzii (cu privire la cineva sau la ceva), a ști (din experiență) că nu trebuie să contezi (pe cineva sau pe ceva). *Știa din încercare cît prețuiește și credința eunucilor* (FIL.). ◆ A avea pentru cineva (o mare) valoare, importanță datorită unor însușiri legate de utilitate, de raritate, de vechime sau datorită unor considerente afective, morale, intelectuale etc. *Am vrut numai să văd cît prețuiți fiecare-n parte* (GÎRL.). **2** *tr.* A recunoaște importanța sau meritul, justețea cuiva sau a ceva; a lua în considerare, a pune mare preț pe...; a aprecia. *Comandanții noștri prețuiesc foarte mult atacul la baionetă* (CA. PETR.). ◇ (*refl.*) *Se prețuia ca plin de haz, pentru că era guraliv* (CA. PETR.). **3** *tr.* (*înv., pop.; compl. indică bunuri care pot fi vîndute*) A stabili prețul, a determina valoarea în bani; a evalua. *Costa mai mult vinul, după cum l-au prețuit* (PANN). • prez. ind. *-iesc.* /***preț*** + *-ui*.

prețuíre *s.f.* **1** Recunoaștere, apreciere a importanței, a valorii, a meritelor etc. cuiva sau a ceva. *Găseam acum, în inima lui Ibrăileanu, prietenia și prețuirea* (GAL.). ◇ Expr. *A ține* (*pe cineva* sau *ceva*) *la* (*ori în*) *mare*

prețuire v. ține. **2** (*inv., pop.*) Determinare (aproximativă) a prețului, a valorii (în bani a) unui bun care poate fi vîndut. *Urmează apoi prețuirea și măcelărirea* (SLAV.). • sil. *-țu-i.* pl. *-i.* /v. ***prețui***.

prețuít, -á *adj.* (*despre oameni*, ext., *despre însușirile, creațiile etc. ale lor*) Care este apreciat, stimat (pentru calitățile sale). *Această femeie devotată... era un tovarăș prețios și prețuit* (GAL.). • sil. *-țu-it.* pl. *-ți, -te.* /v. ***prețui***.

prețuitór, -oáre *s.m., s.f.* Expert care apreciază prețul sau valoarea unui obiect, a unui bun; persoană care poate aprecia valoarea sau importanța unui lucru. *A devenit pentru acești prețuitori... cu desăvîrșire inapt de a face doi pași* (CĂL.). <> (*adj.*) *Criticul se vede silit să facă oarecum meseria de comisar prețuitor* (PET.). <> Fig. *Aveam în față un artist, prețuitor fin al detaliilor* (CONST.). • sil. *-țu-i-.* pl. *-i.* /***prețui*** + *-tor*.

preumán, -ă *adj.* Care a existat înainte de apariția omului pe Pămînt; care aparține acelei perioade. • sil. *pre-u-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***préuhumain***, it. ***preumano***.

preumblá *vb. I.* v. plimba.

preumblăre *s.f.* v. plimbare.

preuniversitár, -ă *adj.* (*despre forme de învățămînt*) Care precedă universitatea. • pl. *-i, -e.* /***pre***[1]- + ***universitar***.

preurmá *vb. I. tr.* (*înv.*) **1** A preceda, a premerge. *Această... virtute fiind preurmată de nenorociri..., începuse iarăși a să așăza în sînul familiilor* (MARC.). **2** (*compl. indică oameni*) A urmări. *Tătarii ne preurmă în număr foarte mare* (BOL.). • sil. *pre-ur-.* prez.ind. *preúrm.* /***pre***[1]- + ***urma***.

preursí *vb. IV. tr.* A predestina. *Al lumii plan simbolic d-atuncea preursit* (HEL.). • prez.ind. *-esc.* /***pre***[1]- + ***ursi***, după fr. *prédestiner*.

preuscáre *s.f.* Uscare prealabilă. • pl. *-ări.* /***pre***[1]- + ***uscare***.

prevalá *vb. I.* **1** *intr.* A avea întîietate, preponderență; a trece înaintea altuia; a fi mai presus de...; a se dovedi superior. *Importanța personală a neamului, prevalînd asupra ordinei ierarhice* (PER.). **2** *refl.* (*urmat de determ. introduse prin prep. „de”*) A se folosi, a face uz de o situație, de un drept etc. în vederea realizării unui anumit scop. *Mama poate să se prevaleze de dreptul de uzufruct* (CĂL.). • prez.ind. *-ez.* /<lat. ***praevalēre***, fr. ***prévaloir*** „a valora mai mult”.

prevaláre *s.f.* Faptul de *a (se) prevala*; prevalență. • pl. *-ări.* /v. ***prevala***.

prevalént, -á *adj.* Care prevalează; care are importanță majoră. ◆ Predominant. • pl. *-ți, -te.* /<lat. ***praevalens, -ntis***, engl. ***prevalent***.

prevalénță *s.f.* Prevalare. • /<lat. ***praevalentia, -ae***, engl. ***prevalence***.

prevaporizáre *s.f.* (*tehn.*) Încălzire a apei de alimentare a unei căldări de abur înainte de a fi introdusă în aceasta. • /***pre***[1]- + ***vaporizare***.

prevaporizátor *s.n.* (*tehn.*) Instalație pentru prevaporizarea apei. • pl. *-oare.* /***prevaporiza***[re] + *-tor*.

prevaricá *vb. I. intr.* A se abate, prin rea-credință, abuz, fraudă, de la îndatoririle și obligațiile de serviciu. ◆ A trăda o cauză sau interese care ar trebui apărate. • prez.ind. *-chez.* /<fr. ***prévariquer***, lat. ***praevaricare***.

prevaricátor, -oáre *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care comite o prevaricațiune. *În fabulă vezi pe judecătorul prevaricator, pe dregătorul nedrept* (C. NEGR.). • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***prévaricateur***, lat. ***praevaricator, -oris*** „trădător”.

Prevaricațiúne *s.f.* Abatere de la îndatoririle de serviciu. ◆ Abuz, delict comis de un funcționar aflat în exercițiul funcțiunii. ◆ Trădare a unei cauze, a unor interese pe care cineva ar trebui să le apere. • pl. *-i.* /<fr. ***prévarication***, lat. ***praevaricatio, -onis***.

prevăzátor, -oáre *adj.* **1** (*despre oameni*) Care prevede și preîntîmpină un pericol, care ia măsurile necesare pentru a preîntîmpina ceea ce prevede că s-ar putea întîmpla; care dovedește prudență; prudent, precaut, grijuliu, prescient. *Se credea o ființă prevăzătoare și cu judecată* (SADOV.). <> (*subst.*) *Domnul Costică este doar un prevăzător* (CĂL.). **2** (*despre manifestări, acțiuni sau creații ale oamenilor*) Care dovedește, exprimă, trădează prudență, precauție, circumspecție; precaut, prudent, circumspect. *Se culcă atent, cu mișcări prevăzătoare* (SAHIA). <> (*adv.*) *Se uită prevăzător în toate părțile, apoi traversă strada.* • pl. *-ori, -oare.* /***pre***[1]- + ***văzător***, după fr. *prévoyant*.

prevăzút, -ă *adj.* **1** Care este dedus din fapte, fenomene, date etc. precedente. **2** Care este prescris, specificat de o lege, de un regulament etc. **3** Care este înzestrat cu cele necesare. • pl. *-ți, -te.* /v. ***prevedea***.

prevedeá *vb. II.* **I** *tr.* **1** A deduce evoluția, realizarea, producerea etc. unor evenimente, procese, fapte viitoare (din analiza unor fapte sau a unor situații prezente); a intui, a anticipa cele ce s-ar putea întîmpla; a întrezări, a bănui; a presimți, (*înv.*) a presăi, a provedea. *Prevăzuse întocmai ceea ce avea să se mai petrecă* (STANCU). <> (*refl. pas.*) *Împărăteasa avea să sufere... durerile de naștere, care să prevedeau a fi* (POP.). **2** A organiza dinainte. *A prevăzut toate momentele festivităților.* **3** (*mai ales despre acte normative, dispoziții etc. elaborate de persoane sau autorități competente*) A stabili, a specifica, a menționa (ceva ce trebuie respectat, dus la îndeplinire etc.). *Donația prevedea și o superbă limuzină* (CĂL.). <> (*refl. impers.*) *Se prevede amenajarea unui spațiu special* (PER.). **4** A înzestra, a dota sau a echipa cu ceva (necesar). *Era îmbrăcat în haine de doc cafeniu, vestonul fiind prevăzut cu patru mari buzunare* (CĂL.). <> (*refl.*) *Amatorii de veselii... s-ar fi prevăzut cu un aparat fotografic* (ARGH.). **II** *refl.* (*inv., reg.*) A se vedea prin ceva; a se întrezări. *Țărmul... se prevedea nedeslușit* (PER.). <> Exager. *Un tînăr subțire și uscat de te prevezi printr-însul* (GAN.). ◆ Spec. (*înv.*) A cuprinde (dintr-o privire). *Trebuie să prevedem o mulțime de litere deodată* (PETROV.). ◆ A se oglindi, a se reflecta. *Cerul se prevede în valea înflorită* (BOL.). • prez.ind. *prevăd.* /***pre***[1]- + ***vedea***, după lat. *praevidēre*, fr. *prévoir, pourvoir*.

prevedére *s.f.* **1** Facultatea, putința de a deduce, de a-și da seama de ceea ce urmează să se întîmple (din analiza unor fapte sau a unor situații prezente); întrezărire, bănuială; concr. (*mai ales la pl.*) fapt, lucru prevăzut, presupus sau anticipat. *Îndemnat de prevederea stăpînei... se întoarse în scurt* (SADOV.). **2** (*mai ales la pl.*) Obligație, dispoziție, îndrumare, prescripție, indicație înscrisă într-un act normativ, într-un tratat etc. *Prevederi sociale* = sistem de măsuri privitoare la acordarea de asistență socială persoanelor care și-au pierdut, temporar sau definitiv, capacitatea de muncă, ori celor rămași fără susținător în familie. ◆ Evaluare estimată (pe baze științifice) a unui obiectiv care urmează să fie îndeplinit. **3** Băgare de seamă, circumspecție, precauție, prudență (legate de evenimente, fenomene etc. de obicei neplăcute, ce s-ar putea deduce); decizie, măsură luată pentru a preveni producerea unui eveniment, a unui fenomen etc. (neplăcut). *Nu trece-n lumea aceasta nimic peste prevederea femeii care e mumă și are fată* (SLAV.). <> Loc.adj., adv. *De* (sau *ca*) *prevedere* = (care servește) pentru a preveni un lucru neplăcut care s-ar putea întîmpla. *Aceasta am luat-o ca prevedere* (GAL.). <> Loc.adv. *Cu prevedere* = în mod precaut, cu atenție și cu prudență. *Își strînge cu prevedere paltonul* (SAHIA). • pl. *-i.* /v. ***prevedea***.

prevelár, -á *adj., s.f.* (*fon.*) (Consoană) al cărei punct de articulare se situează în partea anterioară a palatului moale. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***prévélaire***.

prevení *vb. IV. tr.* **1** (*compl. indică instituții, persoane, colectivități etc.*) A avertiza pe cineva de ceea ce s-ar putea întîmpla (neplăcut) în viitor; a face atent, a atrage atenția; a informa în prealabil; a avertiza, (*înv., pop.*) a prevesti. *Te-am prevenit că papa e un om ciudat* (CĂL.). **2** (*compl. indică dificultăți, neplăceri, primejdii etc.*) A lua din timp măsurile necesare pentru a evita, a împiedica, a opri, a înlătura, a preîntîmpina. *Mijloace... de a preveni acest rău* (MAIOR.). <> (*intr.*) *N-au întîrziat a preveni cugetării poporului* (POP.). **3** (*compl indică dorințele, intențiile etc. ale cuiva*) A împlini cu solicitudine înainte de a fi formulat de cineva; a anticipa. • prez.ind. *previn.* /<fr. ***prévenir***, lat. ***praevenīre***.

preveníre *s.f.* **1** Avertizare dată cuiva în legătură cu ceea ce s-ar putea întîmpla (neplăcut) dacă nu va proceda într-un anumit fel. **2** Evitare, împiedicare etc. a unei dificultăți, a unei neplăceri, a unei primejdii etc. prin luarea din vreme a unor măsuri; preîntîmpinare. **3** Solicitudine, amabilitate (manifestate în îndeplinirea dorințelor, intențiilor etc. cuiva înainte ca acestea să fi fost formulate). • pl. *-i.* /v. ***preveni***.

prevenít, -ă *s.m., s.f.* (*jur.*) Persoană împotriva căreia s-a luat măsura arestului preventiv. *Un prevenit în justiție pretextează un ulcer stomacal* (VIANU). • pl. *-ți, -te.* /v. ***preveni***; cf. fr. *prévenu*.

prevenitór, -oáre *adj., s.n.* **1** *adj.* (*despre oameni și manifestările lor*) Care este plin de solicitudine, gata (oricînd) să satisfacă dorințele, intențiile cuiva; îndatoritor, curtenitor, serviabil, amabil. *Originalul personaj a fost prevenitor și galant cu doamnele* (IBR.). ◆ (*adv.*) Cu precauție. *Față de rivalii săi s-a purtat prevenitor.* **2** *s.n.* (*ind. extract.*) *Prevenitor de erupție* = dispozitiv instalat la gura sondei, în timpul operațiilor de foraj sau de reparație, pentru a putea închide etanș și rapid spațiul dintre coloanele de tubaj și garnitura de prăjini de foraj sau de țevi de extracție în cazul unei erupții libere, necontrolate a sondei, cînd se forează sub presiune etc. • pl. *-ori, -oare.* /***preveni*** + *-tor*.

preventív, -á *adj.* Care servește pentru a preveni producerea unui lucru neplăcut, periculos, care are drept scop preîntîmpinarea săvîrșirii unei infracțiuni, unui rău, împiedicarea apariției sau a răspîndirii unei boli etc. *Nu avem un tratament curativ, dar avem unul preventiv* (BART). <> (*adv.*) *Luați chiar preventiv una, culcați-vă și dormiți* (PRED.). <> (*med.*) *Medicină preventivă* = ramură a medicinei care se ocupă cu mijloacele de apărare a organismului împotriva bolilor și de combatere a condițiilor care favorizează apariția acestora. (*jur.*) *Arest preventiv* sau *detențiune preventivă* = *a)* măsură privativă de libertate, luată în cursul soluționării unui proces penal, în scopul de a preveni fie dispariția infractorului, înainte de pronunțarea hotărîrii penale, fie influențarea martorilor, de către inculpat; *b)* ext. loc în care se execută detenția prevăzută de această măsură. *Perspectivele unei vieți între tribunal și arestul preventiv* (VIN.). *Concordat preventiv* v. concordat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***préventif***.

preventóriu *s.n.* (*psih.*) Instituție medicală în care sînt internate și tratate în mod preventiv persoanele cu o stare de debilitate fizică, predispuse la anumite boli grave și de lungă durată, în special la tuberculoză. *Ea lucra acolo la un preventoriu* (PRED.). • pl. *-ii.* /<fr. ***préventorium***.

prevénție *s.f.* **1** (*jur.*) Măsură privativă de libertate, luată în cursul soluționării unui proces penal, în scopul de a preveni fie dispariția infractorului, înainte de pronunțarea hotărîrii penale, fie influențarea martorilor de către inculpat; ext. perioadă cît cineva este supus arestului preventiv; loc în care se execută această detenție. *L-o băgat în prevenție..., se pregătește un proces* (VLAS.). <> *Computarea prevenției* v. computare. **2** Ansamblu de măsuri menite să evite apariția unei boli, a unui accident etc. **3** Prejudecată. *Prevențiunile uneia față de cealaltă nu sînt deloc noi* (VIANU). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *prevențiúne* s.f. /<lat. ***praeventio, -onis***, fr. ***prévention***, it. ***prevenzione***.

prevențiúne *s.f.* v. prevenție.

prevérb *s.n.* (*lingv.*) Prefix care se atașează la verbe. • pl. *-e.* /<fr. ***préverbe***.

preverbáție *s.f.* (*gram.*) Derivare cu ajutorul preverbelor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***préverbation***.

preverbiáj *s.n.* Limbaj spontan și individual, onomatopeic, al copilului. • sil. *-bi-aj.* /<fr. ***préverbiage***.

prevernál, -á *adj.* De primăvară timpurie; primăvăratic. • pl. *-i, -e.* /<it. ***prevernale***.

prevestí *vb. IV. tr.* **1** (*compl. indică evenimente, fenomene etc.*) A anunța, a vesti apariția, producerea în viitor; a prezice, a proroci, a profeți. *Cerul prevestea o noapte furtunoasă* (HOG.). <> (*refl.*) *Se prevestiră zorile* (PER.). **2** A prevedea. *Se putea prevesti de pe acum primirea ce avea să i se facă* (CĂL.). **3** (*înv., pop.; compl. indică oameni*) A preveni. *Să prevestească cineva pe Banoveți* (ODOB.). • prez.ind. *-esc.* /***pre***[1]- + ***vesti***.

prevestíre *s.f.* Acțiunea de *a prevesti* și rezultatul ei; prezicere, prorocire, profeție; semn prevestitor. *Clopotele vuiau... ca o prevestire de moarte* (SADOV.). <> Fig. *Și prin aerul cu soare trece-o vie prevestire* (ALECS.). • pl. *-i.* /v. ***prevesti***.

prevestít, -ă *adj.* (*despre evenimente, fenomene etc.*) A cărei apariție, producere în viitor a fost anunțată, vestită. • pl. *-ți, -te.* /v. ***prevesti***.

prevestitór, -oáre *adj.* (*de obicei urmat de determ. în gen. sau introduse prin prep. „de”*) Care prevestește, care anunță dinainte ceva; care constituie un indiciu al unor întîmplări viitoare. *Era vocea lui, dramatică,*

prevestitoare parcă de schimbări tragice (PRED.). ◇ (*subst.*) *Rîndunica, prevestitoare de bunuri* (ODOB.). • pl. *-ori, -oare.* /*prevesti* + *-tor.*

previre *s.f.* v. privire.

previzíbil, -ă *adj.* Care se poate prevedea, care poate fi anticipat. *Un om cu suflet coerent, și deci cu purtări previzibile* (CĂL.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***prévisible.***

previzibilitáte *s.f.* Caracter previzibil. • /<fr. ***prévisibilité.***

previzionà *vb. I. tr.* A prevedea. • sil. *-zi-o-.* prez. ind. *-ez.* /***previziune*** + *-a.*

previzionál, -ă *adj.* (*despre gîndire*, ext., *despre mașini cibernetice*) Care ține de previziune; care are capacitatea de a prevedea. ◆ Care face obiectul unui calcul anterior unui eveniment. • sil. *-zi-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***prévisionnel.***

previziomíst, -ă *s.m., s.f.* Specialist în previziuni economice. • sil. *-zi-o-.* pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***prévisionniste.***

previziúne *s.f.* **1** Prevedere întemeiată pe cunoașterea unor legi sau legități obiective, a unor fenomene existente, dar neconstatate încă experimental, a unor fenomene și evenimente care urmează să se producă sau a tendinței generale de dezvoltare a unui proces sau sistem; enunțare a unor judecăți sau teorii bazate pe astfel de prevederi; ceea ce prevede cineva. *Evenimentele au confirmat pe deplin această previziune* (PER.). ◇ Loc.prep. *În previziunea...* = avînd în vedere..., în cazul..., dacă s-a întîmpla... *Eu, în previziunea că nu mi se va acorda cererea, îmi procurasem un pașaport* (BĂLC.). **2** (*econ.*) Precizare anticipată asupra evoluției fenomenelor și proceselor economice făcute pe baza analizei științifice a realității, ținînd seama de legile obiective ale dezvoltării economice și sociale, de rezultatele estimate ale măsurilor preconizate prin politica economică. **3** (*fran.*) Obligație, dispoziție, îndrumare, prescripție, idicație înscrisă într-un act normativ, într-un tratat etc. • sil. *-zi-u-.* pl. *-i.* /<fr. ***prévision***, it. ***previsione.***

prevocălic, -ă *adj.* (*fon.*) Care precedă o vocală. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***prévocalique.***

prezbi- Elem. de compunere „bătrîn; senil". • și *prezbio-.* /<fr. ***presby(o)***-; cf. gr. *πρέσβυς.*

prezbiacuzíe *s.f.* (*med.*) Slăbire a auzului la oamenii în vîrstă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***presbyacousie***; cf. gr. *πρέσβυς* „bătrîn", *ἄκουσις* „auz".

prezbiestezíe *s.f.* (*med.*) Scădere a sensibilității cutanate la bătrîni. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***présbyesthésie.***

prezbio- v. prezbi-.

prezbiofreníe *s.f.* (*psih.*) Formă de demență senilă, caracterizată prin angoasă, tulburări grave de memorie, halucinații euforice însoțite de mimică. • sil. *-bi-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***présbyophrénie***; cf. gr. *πρέσβυς* „bătrîn", *φρήν, φρενός* „minte".

prezbióp, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Persoană) care suferă de prezbiopie. • sil. *-bi-op.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***presbyope.***

prezbiopíe *s.f.* (*med.*) Prezbitism. • sil. *-bi-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***presbyopie***; cf. gr. *πρέσβυς* „bătrîn", *ὤψ* „vedere".

prezbít, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care suferă de prezbitism. *Cu mîna întinsă - căci e prezbit - citește de departe* (BASS.). **2** *adj.* (*despre ochi*) Care prezintă semne de prezbitism; care arată, reflectă, trădează prezbitismul. *Ochii afunzi aveau cochetăria să pară prezbiți* (TEOD.). • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***presbyte***; cf. gr. *πρεσβύτης* „prezbit".

prezbíter *s.m.* (*bis.*) Titlu (onorific) pentru o persoană care face parte din cinul bisericesc; persoană care face parte din acest cin; spec. preot. • pl. *-i.* și *prezvíter s.m.* /<germ. ***Presbyter***, fr. ***presbytère***, lat. ***presbyter, -is***, gr. ***πρεσβύτερος*** „bătrîn; străbun".

prezbiterál, -ă *adj.* (*bis.*) Care se referă la prezbiteriu. • pl. *-i, -e.* /<germ. ***presbyterial.***

prezbíteră *s.f.* v. prezviteră.

prezbiterián, -ă *s.m., s.f., adj.* (*bis.*) **1** *s.m., s.f.* Adept al prezbiterianismului. *Secta numeroasă a prezbirienilor nu voiește să știe nici de așa-numitul superintendent* (BARIȚ.). **2** *adj.* Care aparține prezbiterianismului sau prezbiterienilor, care se referă la prezbiterianism sau la prezbiterieni; care este în spiritul prezbiterianismului sau al prezbiterienilor. • sil. *-ri-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***presbytérien***, it. ***presbiteriano***, engl. ***Presbyterian.***

prezbiterianísm *s.n.* (*bis.*) **1** Confesiune protestantă, desprinsă din anglicanism, înființată în 1555 de reformatorul scoțian John Knox, care recunoaște numai autoritatea religioasă a preoților, înlăturînd ierarhia episcopală. **2** Sistem ecleziastic preconizat de Jean Calvin, care conferea conducerea bisericii unui corp mixt de pastori și laici. • sil. *-ri-a-.* /<fr. ***presbytérianisme***, engl. ***Presbyterianism***; cf. lat. *presbyter, -is* „preot".

prezbitériu *s.n.* (*bis.*) **1** Parte a unei biserici creștine (între naos și altar, la ortodocși, și între nava centrală și absidă, la catolici) unde stau clericii în timpul oficierii slujbei religioase. **2** Sfatul preoților unei comunități creștine. ◆ (*la prezbiterieni*) Consiliul membrilor bisericii. **3** Casa unde locuiește parohul sau superiorul unei biserici (împreună cu alți preoți). *O bibliotecă tăcută și caldă, de vechi prezbiteriu* (ARGH.). • pl. *-ii.* /<lat. ***presbyterium, -ii***, fr. ***presbytère***; cf. lat. med. *presbyterium* „colegiu de preoți", gr. *πρεσβυτέριον* „consiliul bătrînilor".

prezbitísm *s.n.* (*med.*) Tulburare de vedere care apare în special la vîrsta medie, caracterizată prin diminuarea capacității de acomodare a cristalinului, astfel încît obiectele mai îndepărtate apar mai clare decît cele apropiate; prezbiopie, prezbiție. • /<fr. ***presbytisme.***

prezbiție *s.f.* Prezbitism. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***presbytie.***

prezént[1] *s.n.* (*înv.*) Dar, cadou. *Bogatele prezente ce priimi de la principesa* (FIL.). • pl. *-e.* /<fr. ***présent***, engl. ***present.***

prezént[2]**, -ă** *adj., s.n.* **I** *adj.* **1** (*în opoz. cu „trecut" sau cu „viitor"; despre fenomene, procese, unități de timp etc. sau despre manifestări ori acțiuni ale oamenilor*) Care se petrece, se produce, se desfășoară, există etc. în timpul vieții vorbitorului sau în epoca la care acesta se referă; care se petrece, se desfășoară chiar acum, în momentul de față; de astăzi, actual, contemporan. *Obrazuri placide mulțumite că trăiesc clipa prezentă* (SADOV.). ◇ *Participiu prezent* v. participiu. *Prezent tabular* v. tabular. ◆ Despre care este vorba acum; de față. ◆ (*despre acte normative, documente administrative etc.*) Care este în vigoare (începînd de astăzi. ◇ (*subst. f.*) *Eliberăm prezenta pentru a-i servi la medicul de familie.* **2** (*în opoz. cu „absent"; despre oameni*) Care se află în același loc cu vorbitorul sau în locul la care se referă acesta și despre care se vorbește; de față. *Era prezentă la toate botezurile și înmormîntările* (CĂL.). ◇ (*subst.*) *Cei prezenți au rupt rîndurile* (VLAS.). ◆ (*cu val. de interj.*) Cuvînt prin care cel strigat răspunde la un apel nominal. *El răspunse: prezent! și se roși foarte tare* (PRED.). ◆ Care este atent, activ. *Nu vorbea mult, dar era foarte prezent* (VLAS.). **3** (*mai ales despre abstracte*) De care cineva este conștient; la care cineva se gîndește; pe care îl simte sau care îl preocupă la un moment dat. *Parfumul Adinei era atît de viu și de prezent în jurul lui* (TEOD.). **II** *s.n.* **1** (*în opoz. cu „trecut" sau cu „viitor"*) Perioadă de timp variabilă, concepută ca o durată distinctă între trecut și viitor; timpul actual, epocă actuală; contemporaneitate; ext. situație actuală. *Prezentul li s-a părut ceva fără farmec și foarte trist* (ION.-R.). ◇ Loc.adv. *În* (sau *de*) *prezent* = în momentul de față, în zilele noastre; azi, acum. *În prezent cugetătorul nu-și oprește a sa minte* (EMIN.). **2** (*gram.*) Timp al verbului care arată că o acțiune este în curs de desfășurare, simultană cu momentul vorbirii sau de durată. ◇ *Prezent istoric* = prezent cu valoare de perfect, care se întrebuințează, mai ales în narațiuni, pentru a da operei o forță de evocare mai pregnantă. *Începe a nara și faptele lui la prezentul istoric* (VIANU). *Prezent gnomic* = prezent care arată că o acțiune se îndeplinește indiferent de timp. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***présent***, lat. ***praesens, -ntis***, it. ***presente.***

prezentà *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică cereri, memorii, rapoarte etc. sau*, ext., *diferite obiecte*) A înainta, a înmîna cuiva (pentru a lua, pentru a informa, pentru a rezolva etc.); a oferi, a da (pentru a lua, pentru a servi, pentru a consuma etc.). *Am prezentat petiția la primărie* (CA. PETR.). ◆ (*cu compl. „omagii", „complimente", „salutări" sau cu un echivalent al acestora*) A exprima, în mod oral și direct; a transmite. *Te rog să-i prezinți omagiile mele* (CĂL.). ◇ Expr. (*milit.*) *A prezenta arma* = a mînui arma după anumite reguli militare, fixînd-o într-o poziție stabilită, pentru a da onorul unui superior, unei personalități sau la o ceremonie. *Un soldat de santinelă ne prezintă arma izbind-o cu patul în pămînt* (BART). *A prezenta scuze* v. scuză. **2** *tr.* (*compl. indică oameni sau creații, manifestări ale lor, aspecte ori rezultate ale unei activități, spectacole etc.*) A înfățișa, a arăta sau a reprezenta, a susține (înaintea cuiva) pentru a lua cunoștință, pentru a hotărî etc.; a face cunoscut, a aduce la cunoștință (cuiva). *Un fabricant prezintă unor vizitatori o mașină* (CE. PETR.). ◇ (*refl.*) *Tabloul ce s-a prezentat la ochii scriitorului a fost măreț* (ODOB.). ◇ (*refl. pas.*) *Te întrebi de ce s-a prezentat piesa* (PER.). ◇ Expr. *A prezenta toate chezășiile* v. chezășie. *A prezenta garanție* v. garanție. *A prezenta ceva* sau *pe cineva într-o lumină oarecare* v. lumină. ◆ A reprezenta; a fi reprezentantul a... *Ermil prezintă o forță colectivă* (CĂL.). ◆ (*compl. indică oameni*) A desemna. *E prezentat pentru anul ăsta de candidat la prezidența Camerei* (PER.). **3** *refl.* (*despre oameni*) A se duce, a apărea, a se înfățișa (din proprie inițiativă sau chemat anume) înaintea cuiva sau undeva pentru a răspunde unei anumite obligații sau pentru a oferi ori a solicita ceva; spec. a participa la un concurs, la un examen, la o întrecere etc. *Cînd a sunat mobilizarea... s-a prezentat la corp* (SADOV.). ◇ Expr. *A se prezenta în fața justiției* v. justiție. *A se prezenta la raport* v. raport. *A se prezenta la start* v. start. **4** *tr., refl.* A(-și) spune celor de față numele, titlurile, ocupația etc., cînd face cunoștință cu cineva; a (se) recomanda. *Să-mi dați voie să vă prezint mai întîi pe directorul nostru* (CE. PETR.). *Se prezentă cumpărătoarei, îi sărută mîna* (CĂL.). **5** *refl.* A-i veni ori a-i reveni în minte, în amintire. *Cîte suvenire plăcute și triste i se prezentau* (BOL.). **6** *tr.* A avea, a constitui un anumit aspect, o anumită caracteristică, o anumită valoare, o anumită importanță etc. *Bolnavul prezintă febră și dureri de cap.* **7** *refl.* A avea înfățișarea (reală sau aparentă) de..., a se înfățișa ca... *Bacilul se prezintă subt formă de baston* (TOPÎR.). • prez.ind. *prezint.* /<fr. ***présenter***, lat. ***praesentare.***

prezentábil, -ă *adj.* **1** (*mai ales despre oameni*) Care are o înfățișare plăcută, agreabilă, atrăgătoare; care se prezintă bine, frumos, îngrijit. *Da, prezentabil mai ești, șefule!* (CONS.). **2** (*despre abstracte, cantități etc.*) Care merită sau trebuie, poate fi prezentat, luat în considerație (prin importanță, semnificație etc.). *Vor forma o cîtime prezentabilă* (ALECS.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***présentable.***

prezentáre *s.f.* **1** Înfățișare, arătare a aspectelor unei activități, a rezultatelor unei cereri, a unui program etc.; descriere, zugrăvire a ceea ce s-a întîmplat, a ceea ce își imaginează cineva etc. *Toată arta lui Caragiale tinde către prezentarea directă a omului* (VIANU). **2** Înfățișare înaintea cuiva sau undeva (cu un anumit scop). **3** Faptul de a(-și) spune, celor de față, numele, titlurile, ocupația etc., cînd face cunoștință cu cineva; recomandare, (*înv.*) recomandație, prezentație. *Sfîrșind prezentarea, părăsi brațul lui Felix* (CĂL.). **4** Înaintare, înmînare, predare a unei cereri, a unui act, a unui bun etc. • pl. *-ări.* /v. ***prezenta.***

prezentăt, -ă *adj.* **1** Care este cunoscut celor de față prin nume, ocupație, grad de rudenie etc. **2** (*despre spectacole, activități, cercetări etc.*) Care este înfățișat publicului, specialiștilor etc. **3** Care este înfățișat ca..., avînd aparența de... • pl. *-ți, -te.* /v. ***prezenta.***

prezentatív, -ă *adj., s.n.* (*lingv.*) (Cuvînt, expresie) care servește pentru a desemna pe cineva sau ceva. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***présentatif.***

prezentatór, -oáre *s.m., s.f.* Persoană care prezintă (publicului) programul unui spectacol, al unei emisiuni radiofonice, de televiziune, un interpret al unui asemenea spectacol sau al unei asemenea emisiuni etc. *Prezentatorul găsește mijloace ingenioase de a trezi interesul ascultătorului* (PER.). • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***presentateur.***

prezentăție *s.f.* **1** (*med.*) Parte a fătului care ia prima contact cu partea superioară a bazinului la naștere. **2** (*înv.*) Prezentare. *Putea să mai aștepte Magda cu marafeturile prezentațiilor* (HOG.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *prezentațiúne s.f.* /<fr. ***présentation.***

prezentațiúne *s.f.* v. prezentație.

prezentificáre *s.f.* (*psih.*) Caracteristică a timpului trecut, văzut ca prezent și integrat ca atare în memorie. • /după fr. *présentification.*

prezentísm *s.n.* (*filos.*) Tendință în filosofie care neagă posibilitatea unei cunoașteri istorice obiective și autentice, reducînd știința istoriei la o proiectare în trecut a mentalității și năzuințelor prezentului. • /<engl. ***presentism.***

prezénță *s.f.* (*în opoz. cu „absență”*) Faptul de a fi prezent undeva; existență a cuiva sau a ceva într-un anumit loc sau timp. *Simpla prezență a unui bărbat... o emoționa* (CĂL.). ◇ *Listă* (sau *caiet, condică*) *de prezență* = listă (sau caiet, condică) în care semnează cei prezenți la un curs, la serviciu etc. *Jeton de prezență* v. jeton. ◇ Loc.prep. *În prezența* (*cuiva*) = fiind de față cineva, în fața, înaintea cuiva. *Făcea apelul recruților... în prezența căpitanului* (BRĂ.). ◇ Expr. (*A avea*) *prezență de spirit* = (a avea) însușirea de a acționa repede și la timp în împrejurări dificile și neprevăzute; (a avea) sînge rece. *Eroul pozitiv este deci inteligent, plin de prezență de spirit, brav* (CĂL.). *A face act de prezență* v. act. ◆ Manifestare a unei personalități (de prestigiu); concr. persoană care se remarcă, care prezintă interes prin prestigiu, personalitate, talent etc. *Nu e remarcabilă nici o prezență actoricească* (PER.). • pl. *-e.* /<fr. ***présence***, it. ***presenza***, lat. ***praesentĭa***, *-ae*.

prezervá *vb. I. tr., refl.* A (se) feri, a (se) păzi, a (se) apăra de un rău (fizic sau moral). *Voia să-și prezerveze spiritul de preocupări supărătoare* (CĂL.). • prez.ind. *prezérv, -ez.* /<lat. ***praeservare***, fr. ***préserver***.

prezerváre *s.f.* Acțiunea de *a prezerva* și rezultatul ei; prezervație. *Instinctul de prezervare* (IORGA). • pl. *-ări.* /v. ***prezerva***.

prezervatív, -ă *adj., s.n.* **1** *adj., s.n.* (Remediu, soluție etc.) care servește la preîntîmpinarea unui inconvenient (mai ales a unei boli); care prezervă; apărător. **2** *s.n.* Mic tub elastic închis la un capăt, folosit de bărbați, în timpul contactului sexual, ca mijloc de protecție împotriva bolilor venerice, ca anticonceptional etc.; condom. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***préservatif***, germ. ***Präservativ***.

prezervățíe *s.f.* Prezervare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***préservation***.

prezicătór, -oáre *s.m., s.f.* Persoană care se îndeletnicește cu ghicitul viitorului cuiva în cărți, în cafea, în palmă etc.; ghicitor. *Am chemat prezicătorii egipteni* (CĂL.). • pl. *-ori, -oare.* /***prezice*** + *-(ă)tor*.

prezíce *vb. III. tr.* A arăta, a anunța dinainte ce se va întîmpla, orientîndu-se după anumite indicații prezente, după intuiție, raționament etc.; spec. a profeți, a proroci, a prevesti. *Nu m-a criticat nimeni, cum îmi prezisese doctorul Munteanu* (PRED.). ◇ (*refl. pas.*) *Perioadele proaste se pot prezice după anumite semne.* ◆ Spec. (*în superstiții; compl. indică soarta, destinul, viitorul etc. al cuiva*) A ghici în cafea, în cărți, în palmă etc. *Deși nu sînt Mafalda, prezic* (STANCU). • prez.ind. *prezic.* /***pre***[1]- + ***zice***, după fr. *prédire*.

prezícere *s.f.* Acțiunea de *a prezice* și rezultatul ei; anunțare a ceea ce urmează să se întîmple; ceea ce prezice cineva. *Dovedi temeinicia prezicerilor lui Mache Petrescu că nu face de avocat* (BRĂT.). • pl. *-i.* /v. ***prezice***.

prezidá *vb. I. tr.* (*compl. indică ședințe, dezbateri, adunări etc.*) A conduce în calitate de președinte, șef etc.; (*înv.*) prezidui. *Saferian... părea a prezida o adunare* (CĂL.). ◇ Fig. *Există o unitate de concepție a autorului, care prezidă toate ipostazele lui epice* (PERP.). ◆ A ocupa locul de onoare la o masă, la un dineu etc. *Mamaia știa să primească..., să prezideze o masă* (BRĂ.). ◆ (*intr., tr.*) A fi prezent, a fi martor, a asista (avînd un cuvînt hotărîtor). *Bătrînul vizir prezida la facerea podului* (BĂLC.). • prez.ind. *-ez.* /<lat. ***praesidĕre***, fr. ***présider***.

prezidáre *s.f.* Acțiunea de *a prezida*. • pl. *-ări.* /v. ***prezida***.

prezidént *s.m.* Președinte. *Dumnealui e magistrat, are să fie în curînd prezident* (BRĂ.). • pl. *-ți.* /<lat. ***praesĭdens, -ntis***, germ. ***Präsident***, fr. ***président***.

prezidențiábil *s.m.* Politician susceptibil de a deveni președinte. • sil. *-ți-a-.* pl. *-i.* /<it. ***presidenziabile***.

prezidențiál, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* Care aparține unui președinte, care se referă la un președinte; care este propriu unui președinte; care emană de la un președinte; președințial. *Pătrunse cel dintîi în biroul prezidențial* (VIN.). ◇ *Ordonanță prezidențială* v. ordonanță. **2** *s.f. pl.* Alegeri prezidențiale. • sil. *-ți-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***présidentiel***.

prezidențíe *s.f.* **1** Președinție. **2** (*ist.*) Veche diviziune teritorial-administrativă din India, în perioada cînd aceasta era posesiune engleză. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***prezident*** + *-ie*, după it. *presidenza*.

prezidiál, -ă *adj.* Care se referă la prezidiu, care emană de la prezidiu. • sil. *-di-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***présidial***.

prezídiu *s.n.* **1** Organ colectiv de conducere a unor instituții, organizații, consilii, partide, adunări, ședințe etc.; grup de persoane ales pentru conducerea unei ședințe solemne, a unor adunări, întruniri etc. *Mi-a comunicat că prezidiumul mă roagă să iau și eu cuvîntul la acel dineu* (GUS.). ◆ Organ colegial exercitînd funcția de șef al statului în unele țări (în timpul regimului comunist). **2** (*înv.*) Fortăreață, garnizoană (întărită); ext. comandă, conducere (a unei garnizoane, a unei fortărețe, a unei cetăți). *Au luat ungurii prezidiile cetăților în mîna lor* (CRON.). **3** (*înv.*) Președinție. *O comisie cercetătoare sub prezidiul măritului domn* (PER.). • pl. *-ii.* și *prezídium* *s.n.* /<lat. ***praesĭdĭum, -ii***, germ. ***Präsidium***, rus. ***президиум***.

prezídium *s.n.* v. prezidiu.

prezidui *vb. IV. tr.* (*înv.; compl. indică ședințe, dezbateri, adunări etc.*) A prezida. *Rînduit... a prezidui această obștească adunare* (AX.). ◇ Fig. *Dumnezeu care pe ziditi preziduește* (CON.). ◆ (*intr.*) A fi prezent, a fi martor, a asista (avînd un cuvînt hotărîtor). *Au prezidut însuși la acea operație* (PER.). • prez.ind. *-iesc.* /***prezídiu*** + *-ui*.

prezís[1]**, -ă** *adj.* Care a fost arătat, anunțat că se va întîmpla, orientîndu-se după anumite indicații prezente, după intuiție, raționament etc. • pl. *-și, -se.* /v. ***prezice***.

prezís[2]**, -ă** *adj.* (*înv.*) Care este sus-citat, sus-amintit, sus-pomenit. *Al șaselea an după prezisa biruință* (ȘINC.). • scris și *pre-zis.* pl. *-și, -se.* /***pre***[1]- + ***zis***.

prezíuă *s.f.* (*constr. cu prep. „în”, „din”; de obicei art.*) Zi care precedă un eveniment, o întîmplare, un fapt; ziua precedentă; ajun; ext. zi (sau perioadă) din trecut, foarte apropiată de prezent sau de un eveniment, de o întîmplare etc. *Din clara preziuă de toamnă Tu adormiseși pătrunsă de soare* (BLA.). ◇ Loc.prep. *În* (sau *din*) *preziua...* = în decursul a 24 de ore care precedă începutul unei anumite zile sau momentul producerii unui anumit eveniment; în ajunul..., cu o zi înainte de...; ext. cu puțin timp înainte de... *Un neastîmpăr mare, ca în preziua unei catastrofe* (GAL.). • sil. *-zi-uă.* pl. *-zile.* /***pre***[1]- + ***ziuă***.

prezumá *vb. I.* A presupune; a estima. *Aș putea prezuma... că niște motive personale te fac a dori să intri în posesia acestor scrisori* (PER.). • prez.ind. *prezúm.* /<fr. ***présumer***.

prezumábil, -ă *adj.* Care este de presupus, care poate fi presupus. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***présumable***.

prezumáre *s.f* Presupunere, estimare. *Prezumarea făcută de institutul de sondaj a fost corectă.* • pl. *-ări.* /v. ***prezuma***.

prezumát, -ă *adj.* Care este presupus. *Furia subită... l-a cuprins în fața asasinului prezumat* (PER.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***prezuma***.

prezúmpt, -ă *adj.* (*înv.*) Care este presupus. • pl. *-ți, -te.* /<lat. ***praesumptus, -a, -um***.

prezumptiv, -á *adj.* v. prezumtiv.

prezumtív, -ă *adj.* **1** Despre care există presupunerea că este, că se află (într-un anumit fel); considerat ca probabil, ipotetic. *Prezumtiva descoperire a acestora era chiar mîndria ei cea mai mare* (BLA.). ◇ (*gram.*) *Modul prezumtiv* (și *subst. n.*) = mod al verbului care prezintă o acțiune ipotetică (în trecut sau în viitor). *De cele mai multe ori viitorul anterior are valoare de prezumtiv perfect.* **2** (*despre succesori*) Care urmează să moștenească, în mod firesc sau conform legii, un bun, un drept, o funcție etc. *S-a scris și la arhiducele Francisc ca clironom prezumtiv* (BARIȚ.). • pl. *-i, -e.* și *prezumptív, -ă adj.* /<fr. ***présomptif***, lat. ***praesumptivus, -a, -um***.

prezúmție *s.f.* **1** Faptul de a admite în mod provizoriu că ceva este real, posibil, adevărat; ceea ce este admis în mod prealabil drept real, posibil, adevărat; presupunere, supoziție. *Didacticismul devine inutil și, prin prezumție, primejdios* (E. LOV.). **2** (*jur.*) Concluzie trasă de lege sau de un organ de jurisdicție asupra existenței unui fapt necunoscut și care nu poate fi dovedit direct, ci cu ajutorul altor fapte cunoscute și conexe. ◆ Recunoaștere a unui fapt ca autentic din punct de vedere juridic, pînă la proba contrară. ◇ *Prezumție de nevinovăție* = considerare a unui cetățean acuzat și implicat într-un proces penal ca nevinovat și tratat ca atare, pînă la pronunțarea sentinței judecătorești (definitive). **3** Părere exagerată despre sine, încredere neîntemeiată în propriile forțe sau merite, într-un sprijin venit din afară, într-un noroc etc.; înfumurare, aroganță, infatuare, suficiență. *Scriem... nu pentru că avem neapărat prezumția de a atinge în lucrările noastre desăvîrșirea* (PER.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *prezumțiúne* *s.f.* /<fr. ***présomption***, lat. ***praesumptĭo, -onis*** „reprezentare anticipată”.

prezumțiós, -oásă *adj.* (*despre oameni*) Care are o părere foarte bună despre sine, o încredere exagerată în calitățile, în forțele proprii (și care disprețuiește ajutorul și experiența altora); înfumurat, încrezut, arogant. *Ești prezumțios și cu toate astea uneori parcă ți-e rușine de tine însuți* (CĂL.). • sil. *-ți-os.* pl. *-oși, -oase.* /<lat. ***praesumptuosus, -a, -um***, fr. ***présomptueux***, după *prezumție*.

prezumțiozitáte *s.f.* Înfumurare, aroganță. • sil. *-ți-o-.* /***prezumțios*** + *-itate*, după it. *presumtuosità*.

prezumțiúne *s.f.* v. prezumție.

prezvíter *s.m.*. v. prezbiter.

prezvíteră *s.f.* Soția prezbiterului; preoteasă. • pl. *-e.* și *prezbíteră* *s.f.* /<ngr. ***πρίαπος***.

priabonián *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Etaj superior al eocenului din regiunile alpină și mediteraneeană, caracterizat prin numuliți, echinide, lamelibranhiate, gasteropode etc. **2** *adj.* Care aparține priabonianului, specific priabonianului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din priabonian. • sil. *pri-a-.*; *-ni-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***priabonien***.

prián, -ă *adj.* (*pop.; despre vite*) Care are părul cu dungi sau cu pete de altă culoare (de obicei albe). *De departe să părea că este prian* (POP.). • sil. *pri-an.* pl. *-i, -e* /etimol. nec.

priáp *s.m.* Membru viril în erecție. • sil. *pri-ap.* pl. *-i.* /<fr. ***priape***, ngr. ***πρίαπος***; cf. nm. pr. *Priap*, zeu grec care simboliza fecunditatea naturii și senzualitatea iubirii.

priapésc, -ă *adj.* (*med.*) Priapic. • sil. *pri-a-.* pl. *-ești.* /<germ. ***priapeisch***.

priapéu, -ée *adj., s.n.* **I** *adj.* Care se referă la Priap; priapic. **II** *s.n.* **1** Formă de vers antic, considerat ca o juxtapoziție a două versuri. **2** Poezie (antică) cu conținut obscen sau licențios. • sil. *pri-a-.* pl. *-ei, -ee.* /<lat. ***priapeus***, it. ***priapeo***; cf. nm. pr. *Priap*, zeu grec, care simboliza fecunditatea naturii și senzualitatea iubirii.

priápic, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Priapeu. **2** *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Persoană) care suferă de priapism; priapesc. • sil. *pri-a-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***priapique***.

priapísm *s.n.* (*med.*) Stare de erecție a penisului prelungită anormal, dureroasă, apărută fără apetit sexual și adesea neurmată de ejaculare. ◇ Fig. *Mă tulbură că nici măcar cuvîntul „înșelăciune” nu caracterizează starea de priapism dezgustător a cetățenilor tăi* (ARGH.). • sil. *pri-a-.* /<fr. ***priapisme***.

pribeág, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care pribegește din loc în loc; (persoană) care a venit din altă parte și s-a stabilit într-un (anumit) loc; hoinar; străin, venetic. *Semăna cu o țigancă pribeagă* (PRED.). ◇ Analog. *Ciinii pribegi rătăceau în amurg* (FRU.). ◇ Fig. *Pribege seri de primăvară* (BACOV.). ◆ Refugiat, emigrant; exilat. *Niște domni și boieri pribegi din Țara Românească* (BĂLC.). **2** *adj.* (*despre ființe sau grupuri de ființe*) Care s-a desprins de colectivitate; care este izolat, răzleț. *Vacile... pasc pribege* (ODOB.). ◆ (*despre lucruri, plante etc.*) Care este izolat sau situat la distanță de altul ori de alții; răzleț. *Povestea bradului pribeag* (BASS.). **3** *adj.* (*despre viață, modul de trai*) Care este specific omului pribeag, care se desfășoară mereu în altă parte, din loc în loc. *Era... Strînși țiganii cu mic și cu mare, Părăsindu-și viața pribeagă* (BUD.). **4** *s.m.* (*reg.*) Haiduc. *Duce-m-aș să fiu pribeag* (POP.). • pl. *-egi, -ege.* /<sl. veche ***прѣбѣгъ***.

pribegí *vb. IV. intr.* **1** A fi pribeag; a rătăci, a colinda din loc în loc (neavînd o așezare statornică); a umbla de colo pînă colo; a hoinări. *După sfatul medicilor, a pribegit prin cîteva localități climaterice* (GAL.). ◇ Analog. *Puține vite... pribegeau ziua pe malurile gîrlei* (ODOB.). ◇ Fig. *Mă văd fără veste pribegind pe răzoarele literaturii* (ODOB.). **2** A-și părăsi sau a fi obligat să-și părăsească familia, rudele, locul natal, țara, pentru a se refugia în alt loc, în altă țară; a trăi într-un loc străin, într-o țară străină, unde a fost obligat

să se refugieze; a se refugia, a emigra, a se exila. *Şahul cel tînăr a pribegit la Bizanţ* (SADOV.). ◇ Ext. *Cînd s-a putut tîrîi, a pribegit din sat* (SADOV.). • prez. ind. *-esc.* /***pribeag*** + *-i.*

pribegíe *s.f.* **1** Faptul de a rătăci, de a colinda din loc în loc (neavînd o aşezare statornică), de a umbla de colo pînă colo; ext. timpul cît cineva rătăceşte astfel; viaţă, stare a pribeagului; hoinăreală, pribegire, vagabondare. *Firea mea nestatornică şi iubitoare de pribegie* (HOG.). **2** Părăsire a locului natal, stabilire într-un loc străin, în altă ţară; pribegire, emigrare, exil, refugiu. *Femeile cîntau patria depărtată şi durerea pribegiei* (RUSSO). • pl. *-ii.* g.-d *-iei.* /***pribeag*** + *-ie.*

pribegíre *s.f.* **1** Faptul de a rătăci, de a colinda din loc în loc (neavînd o aşezare statornică), de a umbla de colo pînă colo; ext. timpul cît cineva rătăceşte astfel; viaţă, stare a pribeagului; hoinăreală, pribegie, vagabondare. *Parcă i se liniştiseră gîndurile de pribegire* (SADOV.). **2** Pribegie. *Pribegirea domnului Dimitrie Cantemir* (C. NEGR.). • pl. *-i.* /v. ***pribegi.***

pribegít, -ă *adj.* **1** Care rătăceşte, care colindă din loc în loc (neavînd o aşezare statornică). *O ceată pribegită, Copii săraci şi sceptici* (EMIN.). **2** Care îşi părăseşte (sau este nevoit să-şi părăsească) familia, rudele, locul natal, ţara, pentru a se refugia în alt loc, în altă ţară; care trăieşte într-un loc străin, într-o ţară străină, unde a fost obligat să se refugieze. *Sosirea boierilor pribegiţi* (ODOB.). ◇ Analog. *Căzură greu ca stoluri de păsări pribegite* (PET.). • pl. *-ţi, -te.* /v. ***pribegi.***

pribegitór, -oáre *adj.* Rătăcitor; hoinar. ◇ Fig. *Un vînt pribegitor* (COŞB.). • pl. *-ori, -oare.* /***pribegi*** + *-tor.*

pribói[1] *s.n.* **1** Unealtă de oţel, în formă de bară, cu unul dintre capete conic, care serveşte la perforarea sau la lărgirea găurilor în tablă, plăci metalice, cercle etc.; dorn. **2** (*pesc.*) Unealtă în formă de băţ lung, terminat la unul dintre capete cu un fel de măciulie, cu care se bat icrele pentru a le curăţa de pieliţe. **3** (*bot.*) Plantă erbacee perenă, din familia geraniaceelor, cu frunzele plăcut mirositoare, cu florile mari, roşii, rar albe, şi cu fructele cu valve, care creşte în locuri pietroase, fiind cultivată uneori ca plantă decorativă şi folosită ca plantă medicinală (*Geranium macrorrhizum*). **4** Numele unui dans popular. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-oaie.* /<bg. ***пробой.***

priboí[2] *vb. IV. tr.* A perfora sau a lărgi o gaură cu ajutorul priboiului. • prez.ind. *-iesc.* /***priboi***[1] + *-i.*

priboiáş *s.n.* Dim. al lui *priboi.* • sil. *-bo-iaş.* pl. *-e.* /***priboi***[1] + *-aş.*

priboíre *s.f.* Acţiunea de *a priboi.* • sil. *-bo-i.*-pl. *-i.* /v. ***priboi***[2].

priboíi *vb. IV. refl.* (*reg.*) A se vindeca, a se însănătoşi; a se întrema, a se înzdrăveni; a se imuniza. *Trebuie să-l priveghem pînă ce se priboleşte* (SADOV.). ◇ Fig. *După ce se va priboli lumea de lingoarea în care se află* (SADOV.). • prez.ind. *-esc.* /<slav. **прѣболѣти.**

pribólnic *s.m.* (*bot.*) Plantă erbacee din familia orhideelor, cu tulpina înaltă şi dreaptă, cu florile mari, roşii, care creşte pe terenuri calcaroase (*Orchis simia*). • pl. *-ci.* /*cf. priboi*[1].

pricăz *s.n.* (*înv., pop.; de obicei în credinţe şi superstiţii*) Lucru, întîmplare care pricinuieşte cuiva necaz, pagubă, nenorocire; semn rău, piază rea. *Vineri nu se toarce pentru că se face pricaz* (POP.) ◇ Expr. *A face* (cuiva sau la ceva) *pricaz* = a atrage (asupra cuiva sau a ceva) rău, nenorocirea. ◆ Ext. Pagubă însemnată (în vite), suportată de cineva. • pl. *-uri.* /de la ***pricăji,*** prin apropiere de *necaz.*

pricăjí *vb. IV.* **1** *refl.* (*pop.; fam.*) A se sfriji, a se pipernici; a slăbi. **2** *refl.* (*înv.*) A se îmbolnăvi de lepră; gener. a se îmbolnăvi (de o boală ruşinoasă). **3** *refl.* (*reg.*) A se murdări. **4** *refl., tr.* Fig. A (se) pîngări; a (se) necinsti; a (se) păta. • prez.ind. *-esc.* /<slav. **прокажати.**

pricăjít, -ă *adj.* **1** (*pop.; fam.; despre fiinţe şi plante ori despre părţi ale lor*) Care a rămas mic, nedezvoltat; care este insuficient dezvoltat; care s-a oprit din creştere sau a regresat, a degenerat din punct de vedere biologic (din cauza unor condiţii neprielnice); chircit, închircit, pirpiriu, sfrijit, pipernicit. *În uliţă am văzut un om pricăjit şi mititel* (POPA). ◇ Analog. *Ţepii pricăjiţi dintr-o barbă de spîn* (CE. PETR.). **2** (*înv.; despre oameni*) Care este bolnav de lepră. **3** Care are un aspect sărăcăcios, amărît; care duce o viaţă grea, chinuită, amărîtă. *Erau pantalonii unui contabil pricăjit* (PER.). ◇ (*subst.*) *Pricăjitul din casa de sub deal era de nerecunoscut.* **4** (*reg.*) Care este afurisit, blestemat. *Lucru ăsta gîndeşti că-i pricăjit* (POP.). • pl. *-ţi, -te.* /v. ***pricăji.***

príce *s.f.* **1** (*înv., reg.; adesea constr. cu vb. „a avea”*) Neînţelegere, ceartă; ext. ură, duşmănie. *Fiind price între dînşii* (IORGA). ◇ Loc.adj. *De price* = *a*) care se împotriveşte; care este opozant, potrivnic. *Să prinză... pe mulţi alţi boiarnici de price* (ODOB.); *b*) care constituie prilej de neînţelegere, de dispută. ◇ Expr. *A se pune în* (sau *de, cu*) *price* (cu cineva) = a se împotrivi cuiva, a contrazice pe cineva; a combate (pe cineva). *Să pun în price cu domnul* (NEC.). **2** (*pop.; în constr. cu vb. „a face”*) Supărare, necaz (pricinuit cuiva). *Voinice, voinice, Nu-mi mai face price* (POP.). **3** (*înv., reg.*) Pricină, proces, judecată. *Am avut cu omul cesta o price* (POP.). • pl. *prici.* /<slav. **прича.**

priceásnă *s.f.* (*bis.*) Cîntare religioasă ortodoxă, care se cîntă în biserică, la liturghie, în timp ce se împărtăşeşte preotul sau, gener., un credincios (de vază). *Cînd se cînta priceasna abia mai erau în biserică vreo douăzeci de bărbaţi* (AGÂR.). • pl. *-esne.* / <slav. **причастьнъ.**

pricepătór, -oáre *adj.* (*înv.; despre oameni*) Care este priceput, competent. *Demetrescu era... destul de pricepător al artei* (CAR.). • pl. *-ori, -oare.* /***pricepe*** + *-ător.*

pricépe *vb. III.* **1** *tr.* A înţelege, a pătrunde ceva cu mintea; a izbuti să cunoască, să afle; a-şi da seama, a-şi face o idee. *Nu i-au priceput deloc vorbele* (CAR.). ◇ (*refl. pas.*) *Lăsa să se priceapă unele lucruri* (SADOV.). ◇ Expr. *A nu pricepe nici bechiu* v. bechiu. *A nu pricepe* (*nici*) *o boabă* ori (*nici*) *două boabe legănate* v. boabă. *A nu pricepe* (*nici*) *o boacă* v. boacă. *A nu pricepe bob* v. bob. *A bate şaua* (*ca*) *să priceapă iapa* v. iapă. *A pricepe jocul cuiva* v. joc. *A pricepe cum vine vorba cuiva* (sau *vorba asta*) v. veni. ◆ (*înv., reg.; refl.*) A se dumeri, a se lămuri (asupra unui lucru). *Şi plîngea durerea-n mine Că tu nu te-ai priceput* (COŞB.). ◆ A distinge, a desluşi, a vedea. *Se făcuse senin în juru-mi şi pricepeam mai bine ce mă împresura* (SADOV.). **2** *tr., intr.* A avea cunoştinţă (despre ceva). *Nu pricep deloc ce are* (CĂL.). ◇ Fig. *Nici o vioară nu mai pricepe să mai sune* (ARGH.). **3** *refl.* (*adesea cu determ. introduse prin prep. „la”, „în”, care arată domeniul*) A avea cunoştinţe temeinice într-un anumit domeniu; a dovedi iscusinţă, îndemînare, experienţă, competenţă într-o activitate, într-o acţiune, într-o meserie etc.; a fi capabil, în stare să facă ceva. *Afaceri şi politică nu se pricepe să discute* (BRĂT.). ◇ Expr. *A se pricepe ca mîţa-n calendar* v. mîţă. **4** *tr.* A lua cunoştinţă, a prinde de veste; a afla. *Au priceput cine e vinovatul* (H. LOV.). **5** *tr.* (*înv.*) A constata, a vedea; a ajunge la concluzia că..., a trage concluzia. *Pricepu că este peste putinţă a urma asedierea* (BĂLC.). ◇ Analog. (*refl.*) *Bietele raţe năucite nu se pricepeau de unde le vine acest potop de foc* (GAN.). • prez.ind. *pricép.* /lat. ***percipĕre.***

pricépere *s.f.* **1** Facultatea de a izbuti să cunoască, să afle, să înţeleagă; înţelegere; ext. judecată, inteligenţă. *Ţi s-ar deschide mai bine priceperea* (SADOV.). ◇ Fig. *Am îngenuncheat din voinţa şi priceperea muşchilor de la picioare* (DELAVR.). **2** Pregătire, cunoaştere temeinică într-un domeniu oarecare; îndemînare, iscusinţă, abilitate, dibăcie într-o activitate, într-o acţiune, într-o meserie etc. *Întrebuinţau cu pricepere limba slavonă* (IBR.). • pl. *-i.* /v. ***pricepe.***

pricepút, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care are cunoştinţe numeroase, care are o pregătire temeinică într-un domeniu; care este capabil; iscusit, abil. *Am văzut că dumneata eşti foarte priceput în medicină* (CA. PETR.). ◆ Care exprimă pricepere, înţelepciune. **2** Care poate fi (uşor) înţeles, pătruns cu mintea; accesibil inteligenţei. *N-a fost lume pricepută şi nici minte s-o priceapă* (EMIN.). **3** (*despre oameni*) Care pătrunde cu mintea, care înţelege, care pricepe ceva; inteligent. ◆ (*despre manifestări, acţiuni etc. ale oamenilor*) Care trădează, exprimă pricepere. *Svatul lui cel drept şi priceput* (BĂLC.). • pl. *-ţi, -te.* /v. ***pricepe.***

pricestánie *s.f.* (*bis.; înv., pop.*) Împărtăşanie; concr. cuminecătură. *Vinul pentru pricestanie* (CAM.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<slav. **причащение.**

pricestuí *vb. IV. refl.* (*înv., pop.*) A se împărtăşi, a se cumineca. *Să mă pricistuiesc cu sfînta cuminecătură* (KOGĂL.). ◆ (*tr.; despre preoţi; compl. indică credincioşi creştini*) A împărtăşi, a cumineca. ◇ (*refl.*) *M-am pricistuit, după ce m-am ispovedit* (KOGĂL.). • prez. ind. *-iesc.* şi (*înv., reg.*) *pricistuí vb. IV.* / <slav. **причастити.**

prichíci *s.n.* (*pop.*) Margine îngustă, în formă de poliţă, ieşită în afară, la horn, la cuptor sau la vatra ţărănească, pe care se aşază de obicei obiecte casnice. *Motănaşul ţupăi delicat pe horn, pe prichici şi jos* (SADOV.). ◆ (*de obicei urmat de determ. „ferestrei”*) Marginea de jos a ferestrei, ieşită în afară ca o streaşină; partea de jos a tocului unei ferestre. *Cineva aşează pe prichiciul ferestrei... o lumină* (SADOV.). ◆ (*reg.; la casele ţărăneşti*) Prelungire sub formă de pat a sobei ori a cuptorului, sau laviţă pusă lîngă aceasta, pe care se doarme. *Pe prichiciul cuptorului moş Costan şade pipernicit şi tăcut* (REBR.). • pl. *-uri.* /<ucr. ***припічок.***

prichindél, -eă *subst., adj.* **1** *s.m., s.f., adj.* (Persoană matură) de statură mică; spec. (personaj din basmele populare) imaginat ca o persoană de statură foarte mică, deosebit de isteţ şi de vioi. *E un prichindel, scurt, cu nişte picioare subţiri şi strîmbe* (VLAH.). ◆ Analog. Animal sau obiect de dimensiuni mici. *Jap era un prichindel!* (GAL.). **2** *s.m.* Apelativ pentru un băiat (foarte) tînăr, zglobiu, sprinten (şi scund); pici. *Cu toate că eram un prichindel, colindam ziua întreagă pădurea* (GÎRL.). **3** *s.n.* (*reg.*) Cleşte de cuie. • pl. *-ei.* /etimol. nec.

prichindícă *s.f., adj.* Prichindea. • pl. *-ele.* /***prichindel*** + *-ică.*

prici[1] *s.n.* (*reg.*) Pat rudimentar; spec. pat (de scînduri) pentru un număr mare de persoane, folosit în dormitoarele comune. • pl. *-uri.* /<germ. ***Pritsche.***

prici[2] *vb. IV.* **1** *refl. recipr.* (*înv., reg.*) A se certa; a se afla în conflict; a se afla în proces, a se judeca. *Dederă a să prici între sine* (BUD.). **2** *tr.* (*înv.*) A obiecta; a riposta; a protesta. • prez.ind. *-esc.* /***price*** + *-i.*

pricináş, -ă *s.m., s.f., adj.* (*pop.*) **1** *s.m., s.f, adj.* (Om) certăreţ, arţăgos, gîlcevitor. *Măriuca a lui Moş Andrei ne e arătată ca femeie pricinaşă* (CĂL.). **2** *s.m., s.f.* Împricinat, inculpat; făptaş, vinovat. *Se aflau alţi pricinaşi care aşteptau* (SADOV.). • pl. *-i, -e.* /***pricină*** + *-aş.*

prícină *s.f.* **1** Ceea ce determină apariţia unui fenomen, cauza a ceva, raţiunea pentru care se întîmplă sau se face ceva; motiv. *Înţelegea pricina care o silea să devie atît de blîndă cu dînsul* (FIL.). ◇ Loc.adv. *Fără* (*nici o*) *pricină* = fără justificare, nemotivat. *De ce deodată, ascultînd, te-ai întristat fără pricină?* (CE. PETR.) ◇ Loc.conj. *Din pricină că...* = pentru că..., deoarece, fiindcă. *I se spunea Jupuitul din pricină că, atunci cînd se bărbierea, faţa lui părea jupuită* (PRED.). ◇ Loc.prep. *Din pricina...* = ca urmare a..., avînd drept motiv; din vina... *Din pricina groazei lui de risipă, nu putea să sufere pe slugile alelalte* (BRĂT.). ◇ Expr. (*înv.*) *A pune pricină* = a invoca motive, pretexte pentru justificarea unei acţiuni. **2** (Motiv de) ceartă, (de) neînţelegere; problemă litigioasă, conflict; problemă care îşi aşteaptă rezolvarea; spec. proces, judecată. *De treizeci de ani judec... lume după lume, cu fel de fel de pricini* (CAR.). ◇ Expr. (*pop.*) *A se pune de pricină* (*cu cineva*) = *a*) a se împotrivi, a se opune. *Cela nu se pune de pricină: dă capra şi ia carul* (CR.); *b*) a căuta ceartă, a face gură; a se lua la harţă, la bătaie. *Nu se putea pune cu el de pricină pentru că era tovarăş viteaz* (SADOV.). *A-i căuta* (cuiva) *pricină* (*cu lumînarea*) = a căuta (cuiva) motiv de ceartă; a provoca gîlceavă, ceartă cu orice preţ. *Căuta pricină flăcăului întruna* (SADOV.). *A-i găsi* (cuiva) *pricină* = a găsi un pretext pentru a certa pe cineva. *Într-o zi... îmi găsi pricină de la te mieri ce* (GAN.). (*pop.*) *A avea* (sau *a fi în*) *pricină* (cu cineva) = a fi certat (cu cineva); a fi în proces, a se judeca (cu cineva). *La biserică se închina pe la icoane şi, cînd avea pricină cu cineva, umbla după împăciuire* (CĂL.). ◆ (*înv.*) Act în care este consemnată hotărîrea luată într-un proces. ◆ Prilej, ocazie, pretext (neîntemeiat). *Cu ce pricină pe-aici?* (VLAH.). **3** (*înv.*) Învinuire, acuzaţie; ext. vină, vinovăţie. *De li se întîmplă şi surpare, şi cădere, înţelepţii nu le dau atîta vină şi pricină cu sudalme* (CANTAC.). ◇ Loc.adj. *De* (sau *cu*) *pricină* = vinovat. *Astfel dar pe strugur l-au găsit cu vină Şi că însuşi numai este de pricină* (PANN). ◇ Expr. *A arăta pricină* v. arăta. **4** (*înv., reg.*) Întîmplare (neplăcută); chestiune; necaz, supărare. *Ţăranii îşi spun pricina* (VLAH.). **5** Problemă; afacere. *Sînta pricină a independenţei naţionale* (BĂLC.). ◇ Loc.adj.

Cu pricina = despre care este vorba, respectiv. *Împăratul, cum auzi că a venit păstorul cu pricina, îl chemă înaintea lui* (ISP.). • acc. și *pricină*. pl. *-i, (înv.) -e.* /<slav. **прнчнна**.

pricinuí *vb. IV.* **1** *tr.* A fi pricina, cauza, mobilul a ceva; a cauza, a da naștere, a produce, a determina, a provoca, a prilejui. *De urmări va răspunde acela care prin nesocotita-i purtare a pricinuit această ruptură* (CAR.). **2** *refl. recipr. (înv., reg.)* A se certa, a se lua la harță; spec. a se judeca. **3** *tr. (înv.)* A pretexta, a invoca, a motiva. *Bathori, pricinuind că castelul e prea departe de Ardeal, ...porunci să-l dărîme* (BĂLC.). • prez. ind. *-iesc.* /**pricină** + *-ui*.

pricinuíre *s.f.* **1** Cauzare, provocare. **2** *(înv.)* Pretext, motiv. **3** *(înv.)* Nemulțumire; ext. protest. • sil. *-nu-i-*. pl. *-i.* /v. ***pricinui***.

pricinuitór, -oáre *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care produce, provoacă, prilejuiește, dă naștere la ceva. **2** *s.m., s.f. (înv.)* Persoană care face, inițiază, produce ceva. *Pricinuitor al morții lor* (FIL.). • sil. *-nu-i-*. pl. *-ori, -oare.* /***pricinui*** + *-tor*.

pricíre *s.f. (înv., reg.)* Faptul de *a se prici*; ceartă, sfadă. • pl. *-i.* /v. ***prici***[2].

pricistuí *vb. IV.* v. pricestui.

pricolíci *s.m. (în superstiții și în credințe populare)* Ființă imaginară în care se preface, după moarte, un bărbat, un animal (care a mîncat oameni) etc., luînd diferite înfățișări (mai ales de animale), sub care pricinuiește tot felul de neplăceri celor pe care îi întîlnește. *Stafii și pricolici n-am văzut niciodată* (GAL.). ◆ Gener. Strigoi. ◆ (Epitet dat unui) copil neastîmpărat. • pl. *-ci.* și *tricolíci s.n.* /etimol. nec.

pricomigdálă *s.f.* v. picromigdală.

pricopseálă *s.f. (pop.)* **1** Cîștig, profit, folos (adesea obținut prin mijloace abuzive, incorecte); (faptul de a obține o) situație materială bună; bogăție, bunăstare (prin mijloace adesea abuzive, incorecte, fără efort etc.). *Vor urca, prin copii, nepoți și strănepoți, toate treptele pricopselii* (G. M. ZAMF.). **2** *(înv.)* Știință de carte, învățătură. *S-au mirat singur vezirul de procopseala și turceasca lui* (KOGĂL.). ◇ Expr. *A lua* (sau *a avea, a da*) *pe cineva pe* (sau *spre*) *pricopseală* = a lua (sau a avea, a da) pe cineva ca ucenic, ca elev. *Se găsea acum luat pe procopseală de frate-său* (CAR.). **3** *(adesea iron.; în constr. exclam.; de obicei cu determ. ca „mare", „puțină", „nicio")* Acțiune, faptă dusă pînă la capăt; rezultat al unei acțiuni, consecință a unui fapt. *Dacă este așa, iată îți dau și ție voie, să vedem ce procopseală a să-mi faci* (ISP.). • pl. *-eli.* și *procopseálă s.f.* /***pricopsi*** + *-eală*.

pricopsí *vb. IV.* **1** *refl. (pop.; fam., adesea iron.)* A ajunge la o situație (materială) bună, a realiza un cîștig (fără a munci); a se îmbogăți. *Dacă ne reușește lovitura, ne pricopsim* (STANCU). ◆ *(tr.)* A face pe cineva bogat, fericit. *Eu sînt cel care mă hotărîi într-o zi să mă duc la morarul Călifar ca să mă procopsească?* (GAL.). **2** *refl. (înv., reg.)* A învăța, a se instrui. *Să înveți carte grecească multă, ca să te procopsești, să te faci om* (FIL.). **3** *intr. (înv.)* A avansa, a progresa. *Cugetînd în sfintele cuvinte și procopsind într-adîncul cunoștinței* (DOS.). • prez.ind. *-esc.* și *procopsí vb. IV.* /<ngr. *πρόκοψα*, aor. lui *προκόβω*.

pricopsíre *s.f. (pop.)* Faptul de *a se pricopsi*. • pl. *-i.* și *procopsíre s.f.* /v. ***pricopsi***.

pricopsít, -ă *adj.* **1** *(pop.; fam., adesea iron.)* Care a ajuns la o situație materială bună; îmbogățit (fără muncă); ajuns, căpătuit. *Nerăbdător să mă văz și pe mine procopsit* (GAL.). ◆ *(subst.)* (Epitet dat unui) om nechibzuit, care nu e bun de nimic. *Și nu știți voi care să fie procopsiții care se dau la averile oamenilor?* (SADOV.). **2** *(înv., reg.)* Care este instruit, învățat. • pl. *-ți, -te.* și *procopsít, -ă adj.* /v. ***pricopsi***.

prididí *vb.* IV. *(pop.)* **1** *tr., intr. (mai ales în constr. neg.)* A reuși (cu eforturi) să duci ceva la îndeplinire, la bun sfîrșit; a scoate la capăt; a răzbi. *Nu pridideam comenzile de filme* (VOIC.). **2** *tr.* A năpădi, a asalta, a copleși pe cineva cu ceva. *Ovăzurile și imașurile prididesc șoseaua* (GAL.). **3** *tr.* A supune, a cuceri, a subjuga. ◆ *(înv.)* A birui, a învinge într-o luptă. ◆ Fig. A stăpîni; a opri. *Nu-și mai putu prididi plînsul* (DELAVR.). • prez.ind. *-esc.* /<sl. veche **прѣдати**.

pridvór *s.n.* **1** Galerie exterioară, deschisă sau închisă, cu acoperișul sprijinit pe stîlpi, așezată în partea din față sau de jur-împrejurul unei clădiri; cerdac. *Erau... așezați la capătul pridvorului* (CA. PETR.). ◇ Fig. *Coastele și pridvoarele Ceahlăului* (GAL.). **2** *(bis.)* Încăpere închisă sau deschisă (cu arcade sprijinite pe stîlpi) de la intrarea unei biserici, care precedă pronaosul. **3** Prima încăpere (de trecere) în unele case țărănești; tindă. • pl. *-oare.* /<slav. **прнтворъ**.

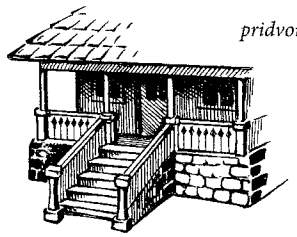

pridvor (1)

priélnic, -ă *adj.* Care favorizează apariția sau desfășurarea unei acțiuni, a unui fenomen, a unui eveniment; favorabil, avantajos; potrivit, oportun; *(înv.)* priitor. *N-am mai nimerit ceasul prielnic pentru vizita cuvenită* (GAL.). • sil. *pri-el-*. pl. *-ci, -ce.* /***prii*** + *-elnic*.

priér *s.m. (înv., pop.)* Luna aprilie. *Soarele de prier* (BOLL.). • sil. *pri-er.* /lat. ***Aprīle(m)***.

priéten, -ă *s.m., s.f.* Persoană de care cineva este legat prin relații afective reciproce (dragoste, stimă, devotament, încredere, fidelitate etc.) sau prin idei ori principii comune; ext. amic; aliat; *(fam.)* prietnar. *Îți voi fi prieten, frate* (ALEX.). ◇ *(fam.; la vocat., ca termen de adresare) Poftește, prietene* (JEB.). ◇ *A fi prieten unghie și carne cu cineva* v. carne. *Prieten la cataramă* v. cataramă. ◇ Fig. *Și de-aceea tot ce mișcă-n țara asta, rîul, ramul, Mi-e prieten numai mie* (EMIN.). ◆ Iubit(ă), amant(ă). • sil. *pri-e-*. pl. *-i, -e.* și *(reg.) priétin, -ă s.m., s.f.* /<bg. ***приятен, приятел***.

prietenár *s.m. (fam.)* Prieten. • pl. *-i.* /***prieten*** + *-ar*.

prietenésc, -éască *adj.* Care aparține prietenilor, care se referă la prieteni; amical. *Medii familiare ori prietenești* (RALEA). ◆ *(despre oameni sau, ext., despre acțiunile, manifestările lor)* Care este plin de prietenie, de afecțiune, de amabilitate. *Ar fi vrut să spuie poate ceva bun și prietinesc lui Toma* (SADOV.). • sil. *pri-e-*. pl. *-ești.* și *(reg.) prietinésc, -éască adj.* /***prieten*** + *-esc*.

prietenéște *adv.* Ca un prieten, cu prietenie; cu bunăvoință; amical. *Întinse mîna prietenește* (DELAVR.). • sil. *pri-e-*. și *(reg.) prietenește adv.* /***prieten*** + *-ește*.

prieteníe *s.f.* Sentiment de simpatie, de stimă, de devotament, de încredere, de fidelitate etc. care leagă reciproc pe prieteni; relație de încredere, de fidelitate etc. care leagă reciproc pe prieteni; relație care se stabilește între prieteni pe baza acestor sentimente; amiciție, *(înv., pop.)* prieteșug. *Seară cu seară prietenia lor crește* (BRĂT.). ◆ Atitudine, comportare prietenoasă, plină de afecțiune, de amabilitate față de cineva. ◇ Loc.adv. *Cu prietenie* = în mod amabil, binevoitor, prietenos. *Mă asculta cu prietenie* (GAL.). ◆ Legătură între grupuri sociale, între popoare, între țări bazată pe aspirații, năzuințe, interese comune. • sil. *pri-e-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *(reg.) prietiníe s.f.* /***prieten*** + *-ie*.

prietenós, -oásă *adj.* **1** *(despre oameni)* Care este plin de afecțiune, de prietenie, de amabilitate; binevoitor, afabil, amical. *Era obișnuit de acasă să fie prietenos cu țăranii* (REBR.). ◆ *(despre acțiunile, manifestările oamenilor)* Care exprimă, care denotă prietenie, afecțiune, amabilitate, bunăvoință; prietenesc, amical. *O femeie... cu un zîmbet prietenos pe buze* (SLAV.). ◆ *(adv.)* Cu prietenie, cu afecțiune, cu amabilitate, cu bunăvoință. *Începu să rîdă prietenos* (GAL.). **2** Care este plăcut, agreabil, atrăgător. *Încăperea părea mai mică și mai prietenoasă* (CE. PETR.). • sil. *pri-e-*. pl. *-oși, -oase* .și *(reg.) prietinós, -oásă adj.* /***prieten*** + *-os*.

prieteșúg *s.n. (înv., pop.)* Prietenie. *Au legat prieteșug cu actorii* (CAR.). ◆ *(înv.)* Dragoste, iubire. *E scump prieteșugul ce-nsuflă o femeie* (ALEX.). • sil. *pri-e-*. pl. *-uri.* și *(reg.) prieteșúg s.n.* /***prieten*** + *-șug*.

priétin, -ă *s.m., s.f.* v. prieten.

prietinésc, -éască *adj.* v. prietenesc.

prietinéște *adv.* v. prietenește.

prietiníe *s.f.* v. prietenie.

prietinós, -oásă *adj.* v. prietenos.

prietișúg *s.n.* v. prieteșug.

prigitoáre *s.f. (reg.)* Fotă formată dintr-o singură bucată de țesătură, petrecută în jurul corpului. • pl. *-ori.* și *pregetoáre s.f.* /cf. *pregiur*.

prigoánă *s.f.* **1** Urmărire aprigă, pornire împotriva cuiva; măsuri represive luate de o autoritate împotriva cuiva; asuprire, persecuție, prigonire. *Hotărîse pentru el oprelițe și prigoană* (SADOV.). **2** Neînțelegere, ceartă, dispută. *Luteranii și calvinii... au mari prigoane și întrebări* (CRON.). • pl. *-e.* /de la ***prigoni***, prin derivare regresivă.

prigoáre *s.f. (ornit.)* Nume dat mai multor păsări migratoare cu penajul viu colorat, care se hrănesc cu insecte: *a)* pasăre zveltă, de mărimea unei turturele, viu colorată pe corp cu roșu, galben, negru și albastru-verzui, cu ciocul lung și curbat, cu coada lungă și ascuțită, care trăiește prin malurile lutoase ale unor ape și care se hrănește mai ales cu viespi și cu albine (*Merops apiaster*); *b)* gușă-roșie (*Erithacus rubecula*); *c)* viespar (*Pernis apivorus*). ◇ Compar. *Eram ca prigoria care se lasă legănată de soare* (SADOV.). • pl. *-ori.* și *prigórie s.f.* /de la ***prigori***, prin derivare regresivă.

prigoare

prigón *s.n. (reg.)* Tînjelar (pentru plug). ◇ Loc.adj. *Din* (sau *în, de la, la*) *prigon* = *(despre animale de tracțiune)* care este prins (înhămat sau înjugat) de tînjală, la mijloc (cînd sînt mai multe perechi). ◇ Expr. *A pune la prigon* = a înhăma (sau a înjuga) un animal la mijloc (între o pereche aflată în față și una în spate). • pl. *-oane.* și *progón s.n.* /<ucr., rus. ***прогон***.

prigoní *vb. IV.* **1** *tr. (compl. indică oameni, grupuri sau comunități sociale)* A urmări cu perseverență și pe nedrept pentru a provoca necazuri, necazuri, nedreptăți; a trata cu ură, cu dușmănie; spec. *(despre autorități)* a lua (împotriva cuiva) măsuri represive. **2** *tr.* A izgoni, a fugări pe cineva. *Ea sărea gardul după el, prigonindu-l pînă în uliță* (SADOV.). ◆ Fig. *(despre abstracte)* A urmări, a obseda; a chinui. *Multă vreme l-a prigonit amintirea acelei împrejurări* (VLAH.). **3** *refl. recipr. (înv.)* A se certa; spec. a se judeca. *S-au prigonit multă vreme pentru acești munți* (DOC.). • prez.ind. *-esc.* /<sl. veche **прогонити, прнгонѣтн**.

prigoníre *s.f.* **1** Persecuție, împilare, asuprire. *Toate prigonirile ce i-ar fi venit din partea stăpînului său* (FIL.). ◇ Fig. *Ei doar au stele cu noroc Și prigoniri de soarte* (EMIN.). **2** *(înv.)* Neînțelegere, ceartă, dispută, conflict; spec. proces, judecată. *Era între dînșii o veche prigonire* (ALEX.). • pl. *-i.* /v. ***prigoni***.

prigonít, -ă *adj. (despre oameni, grupuri sau comunități sociale)* Care este persecutat, asuprit, oprimat, oropsit. *Alungați, prigoniți, silniciți pe unde-i nimereau biruitorii* (ODOB.). ◇ *(subst.) Un prigonit politic* (VIN.). ◇ Fig. *Azilul prigonitei limbi* (C. NEGR.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***prigoni***.

prigonitór, -oáre *s.m., s.f.* **1** Persoană care prigonește; asupritor. *Dușmănia prigonitorilor* (SADOV.). ◇ *(adj.) Corabia prigonitoare* (VLAH.). ◇ Ext. *Admiratori din țară s-au preschimbat în prigonitori ai cărților lui* (GAL.). **2** *(jur.; înv.)* Persoană care are calitatea de reclamant (într-un proces). *Se puse între părțile prigonitoare* (BĂLC.). • pl. *-ori, -oare.* /***prigoni*** + *-tor*.

prigorí *vb. IV. tr., refl. (înv., reg.)* A (se) expune la căldura focului sau a soarelui, a (se) încălzi foarte tare. *Toată noaptea visează că se prigorește la un foc mare* (DELAVR.). ◆ Fig. *(refl.; de obicei cu determ. introduse prin prep. „de")* A se frămînta, a se chinui, a se zbuciuma. *Se prigorea de sete* (BASS.). • prez.ind. *-esc.* /<sl. veche **пригорѣти**.

prigórie *s.f.* v. prigoare.

prigorít, -ă *adj. (înv., reg.)* Care este expus la căldura focului ori a soarelui, care este încălzit foarte tare sau ars. *Pustiile prigorite ale Africii* (ODOB.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***prigori***.

prihánă *s.f.* **1** Vină morală, faptă care încalcă morala și îl face pe om păcătos; necinste; păcat. *Tîlharul se cutremură și știința atîtor fapte rele și a prihanei lui învie în el, întîia oară* (GAL.). <> Loc.adj., adv. *Fără (de) prihană* = (care este) fără nici o vină morală, lipsit de păcate; spec. curat, pur, nevinovat; cast. *Se scutura de viața curată, liniștită și fără prihană, pe care ar fi putut-o duce aici* (BRĂT.). **2** (*înv.*) Acuzare, învinuire; reproș. • pl. *-e.* /cf. ucr. *прuгана*, pol. *przygana*.

prii *vb. IV.* **1** *intr.* (*constr. cu dat.*) A-i fi cuiva prielnic, favorabil, folositor; a-i fi de folos, de ajutor. *Urmase timp de opt ani o viață tihnită care-i priia de minune* (BRĂT.). **2** *intr.* (*înv.*; *constr. cu dat.*) A-i fi cuiva binevoitor, îngăduitor, protector. **3** *tr.* (*înv.*; *cu compl. „bine", „sănătate", „fericire" etc.*) A dori, a ura cuiva; a vrea (un lucru bun) pentru cineva. *Bine priindu-le dînsul așa cuvîntează* (MURNU). • prez.ind. pers. 3 *-eşte.* /<sl. veche **пр҃ѣлъстнти**.

priimí *vb. IV.* v. primi.

priincíos, -oásă *adj.* (*pop.*) Prielnic, favorabil, folositor. *O revistă... are nevoie de o atmosferă priincioasă* (IBR.). • sil. *pri-in-*. pl. *-oși, -oase.* /***priință*** + *-ios*.

priínță *s.f.* **1** (*înv.*) Atitudine favorabilă; bunăvoință, simpatie, prietenie. *Născu din partea ei o priință duioasă* (ASACHI). <> Expr. *A(-i) fi* (cuiva) *cu priință* = a fi devotat, credincios cuiva, a fi de partea cuiva. **2** (*înv., reg.*) Devotament; fidelitate; credință; supunere, respect. *El nu se prea încredea în priința firtaților săi* (POP.). <> Loc.adv. *Cu priință* = devotat, credincios. *Ceilalți sfetnici nu mi-au fost cu priință* (SADOV.). **3** (*înv.*) Folos, ajutor, serviciu. *Cerere... de obștească priință și folosință* (DOC.). <> Loc.adj. *De* (sau *cu*) *priință* = folositor. • sil. *pri-in-*. pl. *e.* /***prii*** + *-iință*.

priitór, -oáre *adj.* (*înv.*) **1** Care prieste. *Îl știu eu cît e de priitor și de darnic la spatele altora* (CR.). **2** Prielnic. • sil. *pri-i-*. pl. *-ori, -oare.* /***prii*** + *-tor*.

príjmă *s.f.* v. preajmă.

prilăstí *vb. IV.* v. prilesti.

priléj *s.n.* **1** (*de obicei în legătură cu vb. ca „a căuta", „a găsi", „a da"*) Ocazie, împrejurare care provoacă, permite sau ușurează săvîrșirea unei acțiuni; moment oportun, favorabil. *Nu-ți voi da niciodată prilej să te mai superi pe mine* (BOL.). <> Loc.adv. (*înv.*) *La prilej* = cînd vine momentul potrivit; în fața situației. *La prilej, îți voi comunica și d-tale motivul meu* (CAR.). <> Loc.vb. *A da prilej* v. da. <> Expr. *A apuca prilejul* v. apuca. *A avea prilejul* v. avea. *A prîndi vreme* (*cu prilej*) v. prîndi. *Vreme cu prilej* v. vreme. **2** (*adesea urmat de determ. introduse prin prep. „de"*) Rațiune, cauză pentru care se întîmplă sau se face ceva; imbold, mobil; motiv aparent invocat de cineva pentru a ascunde mobilul real al unei acțiuni sau pentru a justifica o anumită atitudine, comportare etc.; pretext, motiv. *După atîta clădăraie de bunătăți, de ce prilej să te tînguiești?* (DELAVR.). **3** (*înv., reg.*) Avere, bogăție; stare materială bună. • pl. *-uri.* /<bg. ***прилеж***.

prilejí *vb. IV.* **1** *refl. impers.* (*înv.*) A se întîmpla, a se petrece. *Lui i se prileji aceeași nenorocire ce întîmpină vestitul biruitor de la Canne* (HASD.). <> Expr. *A i se prileji* (cuiva) *moarte(a)* = a muri. **2** *tr.* A pricinui, a prilejui. *Prilejea niște scene de tot comice* (ALECS.). **3** *refl.* (*înv., reg.*; *despre oameni*) A se nimeri. • prez. ind. *-esc.* /***prilej*** + *-i*.

prilejuí *vb. IV. tr.* **1** A permite, a determina, a constitui o ocazie (nimerită, favorabilă) pentru ceva; a îngădui să se facă, să se întîmple etc. ceva; a favoriza. ◆ (*refl. impers.*) A i se întîmpla cuiva ceva, a i se ivi o ocazie. **2** A provoca, a pricinui, a cauza. *Toate acestea... ar putea prilejui un spectacol greoi* (PER.). • prez. ind. *-iesc.* /***prilej*** + *-ui*.

prilestí *vb. IV. tr., refl.* (*înv., reg.*) A (se) amăgi, a (se) înșela. *Muierea Eva de șarpe fu prilăstită* (VARL.). • prez.ind. *-esc.* și (*înv.*) *prilăstí vb. IV.* /<slav. **пр҃ѣлъстнти**.

prilestít, -ă *adj.* **1** (*înv.*) Care este amăgit, înșelat; spec. ademenit. **2** (*înv., reg.*) Care este aiurit, zăpăcit, năuc. • pl. *-ți, -te.* /v. ***prilesti***.

prim[1]- Elem. de compunere „primul, cel dintîi". • /<fr. ***prim-***; cf. lat. *prīmus, -a, -um*.

prim[2] *s.n.* (*reg.*) **1** Garnitură din blană (neagră, de miel) aplicată pe marginea căciulilor, a pieptarelor, a hainelor. *Îl tivesc cu primă... mierie* (POP.). **2** (*în forma „primă"*) Panglică ce se pune la pălărie sau pe care o prind fetele în păr, la haine etc. *Să mă văd la maica fată, Știu-aș prima cum se poartă* (POP.). • pl. *-uri.* și *prímă s.f.* /<magh. ***prim***.

prim[3]**, -ă** *num.ord., adj.* **1** *num.ord.* (*cu val. adj.*) Care se află la început, înaintea tuturor sau în fruntea unei serii; întîi (în spațiu ori în timp). *Succesul primei ediții a întrecut toate așteptările editorilor* (CAR.). <> *Prima tinerețe* = perioadă a tinereții care urmează imediat copilăriei. *Mulți scriitori, ajunși mai tîrziu romancieri mari, au tipărit, în prima tinerețe, romane, pe care apoi nu le-au lăsat uitate* (IBR.). *Primă audiție* = executare a unei bucăți (muzicale) pentru prima oară în fața publicului. *Prim-ajutor* = ajutor medical imediat, care se dă unui bolnav sau unui accidentat la fața locului. *Răniții veneau foarte grăbiți la posturile de prim ajutor* (SADOV.). *Prim-plan* = cadru cinematografic în care interpreții sînt filmați aproape. *Materie primă* = produs natural sau material semifabricat destinat prelucrării în vederea fabricării unui produs finit sau transformării în alte produse. *Li se distribuie materie primă care le creează timpi morți* (PRED.). *Îl întrebă pe directorul fabricii dacă poate să-i furnizeze materia primă pentru a-și construi casa. Număr prim* v. număr. *Factor prim* v. factor. *Prima instanță* v. instanță. <> Loc.adv. *În primul rînd* (sau *loc*) = înainte de toate, mai întîi. *Ca tovarăș trebuie, în prîmul rînd, să înveți să taci* (STANCU). ◆ (*fam.*; *adv.*; *la f.*) Mai întîi; primo. *Eu, dacă vrai să știi, puteam să fiu prima polițist* (DAVID.). **2** *adj.* Care este înaintea tuturor în ceea ce privește calitățile, însemnătatea etc.; important, principal. *La mine, aceste articole sînt de primă calitate* (SADOV.). <> (*fam.*; *la f. art.*; *cu val. de super.*) *Clondirul cu trei chile mastică prima* (CAR.). <> *Prim-amorez* v. amorez. *June prim* v. june. <> Loc.adj. *De prim(ul) rang* = de calitate superioară; excelent. *De primă mînă* v. mînă. *De prim* (sau *primul*) *ordin* v. ordin. ◆ (*precedă nume de grade sau de funcții ierarhice*) Care este întîiul în categoria respectivă. *Fusese numit prim-secretar la ambasada din Constantinopol* (GHICA). *Mă duc de scol din somn pe primul-procuror* (GAL.). <> *Prim-ministru* = premier. *Prim-balerin* sau *primă-balerină* = balerin sau balerină care deține rolul principal într-un balet. *Prim-solist* = cîntăreț sau instrumentist care este interpretul principal într-o orchestră, într-un ansamblu muzical. (*în vechea organizare administrativă a României*) *Prim-pretor* = funcționar mai mare în grad decît pretorul. ◆ (*muz.*; *despre instrumente, voci, instrumentiști*) Care execută melodia principală, dominantă. *A auzit... un cvartet compus din violină primă, secundă, flaut și violoncel* (CĂL.). <> *Vioara primă* v. vioară. ◆ (*subst.*) Persoană, acțiune, fenomen etc. care se află înaintea tuturor; cel dintîi. **3** *adj.* Originar, inițial. *Fondul prim al caracterului său a fost... optimismul* (GHER.). **4** *adj.* (*mat.*; *despre unele simboluri*) Marcat printr-un semn în formă de accent, care deosebește două cantități corelative notate prin același simbol. ◆ (*subst.*) Semn în formă de accent, care deosebește două cantități corelative reprezentate prin același simbol. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***prīmu(m)***, ***-a(m)***, fr. ***prime***.

primá *vb. I. intr.* A avea întîietate, a fi pe primul plan. *Interesul părinților prima față de fericirea copiilor* (GAN.). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***primer***.

primachínă *s.f.* (*farm.*) Tip de medicament antimalaric. • /<fr. ***primaquine***.

primadónă *s.f.* Prima solistă a unui teatru de operă sau de operetă (care interpretează roluri principale). *Cîntau... primadona Bianchi și baritonul* (CAR.). • pl. *-e.* /<it., fr. ***prima donna***.

primáj *s.n.* **1** (*nav.*) Stimulent procentual, bonificație, la frahtul maritim, care se acordă armatorului sau căpitanului unei nave comerciale, împreună cu navlul, pentru efectuarea în bune condiții a transportului mărfurilor. **2** (*tehn.*) Antrenarea apei dintr-un cazan de către aburul produs. • pl. *-e.* /<fr. ***primage***.

primár, -ă *adj., s.m., s.n.* I *adj.* **1** Care se află la început, înaintea tuturor sau în fruntea unei serii; inițial, primordial, originar; ext. de prim grad, de primă importanță, de bază. *Cînd omul se-ndoiește de un princip primar, nimica nu mai crede, căci nu mai înțelege* (BOL.). <> *Curs primar* = primul ciclu școlar. *Clasă primară* (și *subst. f.*) = clasă din cursul primar. *Acolo și-a făcut el cele patru clase primare* (VLAH.). *Învățămîntul primar* = învățămînt cu caracter obligatoriu, în care se predau elementele de bază ale celor mai importante discipline. *Școală primară* (și *subst. f.*) = școală de învățămînt primar; curs primar; clădire în care se preda această formă de învățămînt. *Are doi nepoți la școala primară* (CA. PETR.). *Cale primară* = prima vizită pe care o fac tinerii căsătoriți (și părinții mirelui) părinților miresei, la cîteva zile după nuntă. *Întîiași dată venise ea la Neamț, de cale primară, ...cum se zice la noi* (CR.). *Văr primar* (sau *vară primară*) = persoană considerată în raport cu copiii fraților și surorilor părinților ei. *Acolo fiind și Bădica comisul, văr primare cu Preda* (DOC.). (*geol.*) *Era primară* = era paleozoică. *Medic* (sau *doctor*) *primar* (și *subst. m.*) = cea mai înaltă treaptă în ierarhia medicală, superioară medicului specialist, care se obține prin concurs; persoană care are acest grad. *Doctorul primar mi-e prieten* (CĂL.). *Impuls primar* v. impuls. *Lemn primar* v. lemn. ◆ (*med.*) Care constituie prima fază în evoluția unei boli. **2** (*lingv.*; *despre cuvinte*) Care provine direct din rădăcină și care poate servi ca element de bază pentru formarea de derivate cu ajutorul sufixelor sau al prefixelor; primitiv. **3** (*econ.*) *Sector primar* = ansamblu de activități economice producător de materii prime (agricultura și industriile extractive). ◆ (*med.*; *despre simptome*) Care apare în prima fază a unei boli. <> *Complex primar* v. complex. **4** (*psih.*; *în caracterologie*) În care predomină primul ecou al reprezentărilor. **5** (*chim.*; *despre elemente și compuși chimici*) Care are o singură valență satisfăcută de un anumit element sau radical. **6** Care este simplu, elementar, rudimentar; ext. (*peior.*) care este neevoluat, rudimentar, simplist. *Situația este... mai complicată decît se judecă în mod primar de către lume* (CA. PETR.). II *s.m.* Șef al unei administrații municipale, orășenești, comunale, cu atribuții administrative și de poliție. *Primarul pare foarte afectat... și scandalizat el însuși* (CĂL.). III *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Paleozoic. **2** *adj.* Care aparține primarului, specific primarului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din primar. • pl. *-i, -e.* și (*pop.*) *primáre s.m.* /<lat. ***prīmārius***, ***-a***, ***-um***, fr. ***primaire***.

primáre *s.m.* v. primar.

primariát *s.n.* **1** Funcție, titlu de primar. *N-a vrut să se facă liberal pentru a candida la primariat* (PER.). ◆ Perioadă de timp în care cineva exercită această funcție. **2** (*med.*) Examen susținut de un medic pentru obținerea titlului de medic primar. • sil. *-ri-at.* pl. *-e.* /***primar*** + *-iat*.

primaritáte *s.f.* (*psih.*) Caracter dominant îndreptat spre prezent și spre viitorul imediat. • /<fr. ***primarité***.

primáș *s.m.* (*reg.*) Primul viorist într-un taraf. *Cei șapte țigani, cari rămăseseră, cîntau bine și fără primaș* (AGÁR.). • pl. *-i.* /<magh. ***primás***.

primát[1] *s.m.* (*bis.*) Cel mai înalt grad în ierarhia Bisericii Ortodoxe și Catolice. <> (*adj.*) *Mitropolit primat* = titlu dat primului mitropolit al unei țări; persoană care deține acest titlu; patriarh. *Oare mitropolitul primat nu poate să dea dezlegare de căsătorie între o nepoată și un unchi?* (CĂL.). *Cardinal primat* = titlu dat primului dintre cardinali; persoană care deține acest titlu. • pl. *-ți.* /<lat. ***prīmas***, ***-tis***, fr. ***primat***.

primát[2] *s.n.* Importanță primordială pe care o are sau trebuie să o aibă cineva sau ceva în raport cu altcineva sau cu altceva; situație, stare a ceva ce are întîietate, faptul de a fi primordial, de a avea o importanță primordială; întîietate, primordialitate; superioritate. *Era vorba de afirmarea primatului culturii românești* (E. LOV.). • /<lat. ***prīmatus***, ***-us***, fr. ***primat***, germ. ***Primat***.

primát[3] *s.n.* (*la pl.*) Ordin de mamifere superioare, cu mamele pectorale, plantigrade, cu degetul mare opozabil, arboricole și omnivore, deosebite de celelalte mamifere prin dezvoltarea mare a creierului, din care fac parte lemurienii, maimuțele și omul (*Primates*); (*și la sg.*) animal care aparține acestui ordin. • pl. *-e.* /<fr. ***primate***.

primatológ, -ă *s.m., s.f.* Specialist în primatologie. • pl. *-gi, -ge.* /de la ***primatologie***, prin derivare regresivă.

primatologíe *s.f.* Studiu științific al primatelor. • g.-d. *-iei.* /<germ. ***Primatologie***.

prímă[1] *s.f.* **1** Recompensă suplimentară (în bani sau obiecte), oferită cuiva ca încurajare pentru executarea la timp, în bune condiții, a unor sarcini, a unor

angajamente, pentru efectuarea unor servicii etc. ◆ Spor adăugat la retribuția persoanelor care prestează munci primejdioase, în condiții cu un anumit grad de periclitate. **2** (și *primă de asigurare*) Sumă care se plătește inițial sau periodic de către asigurat unei societății de asigurare (asiguratorului), pentru asigurarea unor mărfuri, persoane sau bunuri. *Dobînda trebuie sporită cu o primă de asigurare* (TIT.). **3** Recompensă acordată de stat pentru încurajarea unei activități comerciale sau industriale. ◇ *Primă de export* = primă, în bani sau sub forma unor scutiri de taxe și impozite, acordată de stat exportatorilor, pentru încurajarea exportului anumitor mărfuri. *Primă de economie* = sumă plătită deponenților de către unele case de economii, peste nivelul ratei dobînzii. **4** (*sport*) Prima poziție sau gardă la scrimă. **5** (*muz.*) Cel mai mic interval posibil, format între două trepte de aceeași înălțime prin repetarea notei date. ◆ Treapta întîi de la o treaptă dată. • pl. *-e.* /<fr. ***prime***.

primă[2] *s.f.* v. prim[1].

primăreăsă *s.f.* Primăriță. *Spune-i și primăresii că primaru ține cu moșneagu* (GÎRL.). • pl. *-ese.* /***primar*** + *-easă*.

primărie *s.f.* **1** Instituție, organ local al puterii administrative în municipii, orașe și comune în care își exercită funcția primarul. *A doua zi, numai ce mă pomenesc cu un ordin de la primărie* (BRĂ.). ◆ Ext. Clădire în care își are sediul această instituție. ◆ Funcționarii acestei instituții. **2** Primariat. *Isprăvile lui Finuleț din vremea primăriei lui, acum douăzeci și patru de ani* (BRĂT.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***primar*** + *-ie*.

primărîță *s.f.* **1** Soția primarului, primăreasă. *Primărița era o gospodină zîmbitoare* (SADOV.). **2** Femeie care îndeplinește funcția de primar; primăreasă. • pl. *-e.* /***primar*** + *-iță*.

primăriu, -ie *adj.* (*reg.; despre fructe*) Care se coace devreme; timpuriu. • pl. *-ii.* /***primar*** + *-iu*.

prímăvară *s.f.* **1** Anotimp care succedă iernii și precedă vara, cuprinzînd (în emisfera nordică) intervalul dintre echinocțiul de la 21 martie și solstițiul de la 21 iunie. *Peste o lună dă primăvara* (CE. PETR.). ◇ Loc.adj. *De primăvară* = *a*) (*despre plante sau părți ale lor*) care crește, care se dezvoltă în timpul primăverii. *Grîu de primăvară.*; *b*) (*despre sămînța plantelor*) care se seamănă în timpul primăverii; din care cresc plantele primăvăratice; *c*) care se efectuează, care are loc în timpul primăverii. *Era un martie ploios și trebuiau să înceapă arăturile de primăvară* (CA. PETR.); *d*) (*despre îmbrăcăminte*) care este potrivit primăvara. *Ar fi vrut haine de primăvară* (CĂL.). ◇ Loc.adv. *În primăvară* = *a*) în timpul primăverii; în fiecare primăvară. *Dragostea noastră a început în primăvară* (PARAS.); *b*) în cursul primăverii trecute. *Pe urmă, în primăvară, apăruse din cine știe ce rătăciri* (CE. PETR.); *c*) în cursul primăverii următoare. *Din această pieire au scăpat puțini jurînd să vie cu putere și mai mare în primăvară* (SADOV.). *La primăvară* = în cursul primăverii viitoare. *Veni-vor rîndunelele din nou la primăvară* (COȘB.). *Astă-primăvară* = în primăvara trecută. *Astă-primăvară, era în martie, mă-ntorceam de la lucru* (SEBAST.). *Spre primăvară* = cînd se apropie primăvara. *Spre primăvară, broscuțele trezite de umezeală străbăteau peluzele cu salturi mici* (E. BAR.). ◆ (*adv.; în forma „primăvara”*) În cursul primăverii; în fiecare primăvară. *Primăvara vin cocorii și-nfloresc zambilele* (VLAH.). **2** Fig. Vîrsta sau perioada tinereții cuiva. **3** Fig. (*la pl.*) Ani ai unei persoane tinere; ext. vremuri, timpuri frumoase, fericite. • acc. și *primăvără*. pl. *-veri.* /lat. ***primavēra*** <*prīmo vēre* „la începutul primăverii”.

primăvără *vb. I.* **1** *refl. impers.* (*pop.; fam.*) A se desprimăvăra. **2** *intr.* (*fam.*) A-și petrece primăvara undeva. • prez.ind. *-ez.* /***primăvară*** + *-a*.

primăvărát *s.n.* (*pop.*) Scoatere a oilor și a vitelor la pășune, primăvara. *I-am dat... 3 oi să le ție pînă la timpul primăvăratului* (CAM.). • /de la ***primăvară***.

primăvărátec, -ă *adj.* v. primăvăratic.

primăvărátic, -ă *adj.* **1** Care este de primăvară, care este caracteristic primăverii, care se manifestă primăvara; care anunță primăvara, asemănător primăverii; specific sau adecvat primăverii; prevernal, (*înv.*) primăvăros. *Vremea ne plăcea pentru că traversam o iarnă plăcută, primăvăratică* (E. BAR.). ◆ Fig. Care este tineresc; gingaș, fraged, tînăr. **2** Spec. (*despre culturi, vegetație, plante sau părți ale lor*) Care crește, care se dezvoltă în timpul primăverii. *Porumbiștile primăvăratice erau o podoabă* (DELAVR.). • pl. *-ci, -ce.* și *primăvărátec, -ă adj.* /***primăvară*** + *-atic*.

primăvăríță *s.f.* (*bot.; pop.*) Ghiocel (*Galanthus nivalis*). • pl. *-e.* /***primăvară*** + *-iță*.

primăvăros, -oásă *adj.* (*înv.*) Primăvăratic. *Zi primăvăroasă* (HEL.). • pl. *-oși, -oase.* /***primăvară*** + *-os*.

primblă *vb. I.* v. plimba.

primblăre *s.f.* v. plimbare.

priméjdie *s.f.* Întîmplare, situație, ființă care amenință liniștea, siguranța sau existența cuiva sau a ceva, care constituie un pericol pentru cineva sau ceva; ext. necaz, supărare. *Asta înseamnă că și Amara e în primejdie, și deci Nadina* (REBR.). ◇ Loc.adj. *De primejdie* = *a*) extrem de primejdios. *Era acolo un vechi loc de primejdie pe care-l cunoștea bine plutașii* (SADOV.); *b*) care vestește un mare pericol. *Curînd se auzi bătînd la biserică clopotul de primejdie* (SADOV.). ◇ Loc.vb. *A da de primejdie* v. da. *A pune în primejdie* (*pe cineva* sau *ceva*) v. pune. ◇ Expr. *A-și pune capul în primejdie* sau (*înv.*) *a se pune* (ori *a se băga, a cădea*) *la* (sau *în*) *primejdie* = a se expune pericolului; a-și risca viața. *Nu-ți pune capul în primejdie* (CR.). *A-și pune viața în primejdie* v. viață. ◆ Risc. *Mă tulbură lipsa de pasiune, absența... curajului și a primejdiei din actele elitei tale presupuse* (ARGH.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<sl. veche ***прѣмєждиє***.

primejdiós, -oásă *adj.* Care constituie, prezintă sau poate prezenta o primejdie, o amenințare pentru cineva sau pentru ceva, care expune pe cineva sau ceva unei primejdii, care poate pricinui mult rău; periculos. *Ce primejdioasă ispită pentru un talent mai tînăr* (VLAH.). ◆ Riscant. ◆ (*adv.*) În mod riscant. *Conduce primejdios.* • sil. *-di-os.* pl. *-oși, -oase.* /***primejdie*** + *-os*.

primejdui *vb. IV. tr.* A constitui o primejdie pentru cineva sau pentru ceva; a pune în pericol, a expune primejdiei; a periclita. *Prin nepăsarea lui criminală îi primejduiește slujba și cinstea* (REBR.). ◆ (*refl.*) A-și risca liniștea, securitatea, libertatea sau viața; a se expune. *Peste puțin ai să te primejduiești, și de vei scăpa de această primejdie, vei să fii vezir* (VĂCĂR.). • prez. ind. *-iesc.* /***primejdie*** + *-ui*.

primejduíre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *primejdui*; periclitare. • sil. *-du-i-.* pl. *-i.* /v. ***primejdui***.

primejduít, -ă *adj.* Care este expus primejdiei; care se află în primejdie. *Și a început atunci pentru Jap viața grelei și mult primejduitei libertăți!* (GAL.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***primejdui***.

primeneáiă *s.f.* **1** Primenire, înlocuire, schimbare. **2** Schimbare a rufăriei, a lenjeriei murdare cu alta curată. *Te rog să-mi dai bani de cheltuială, haine de primeneală* (CR.). ◆ Concr. (*la pl.*) Rufe, albituri curate, de schimb. *Se vedeau... primenele de borangic* (ODOB.). **3** Fig. Înviorare, împrospătare. • pl. *-eli, -ele.* și (*reg.*) *premeneálă s.f.* /***primeni*** + *-eală*.

primení *vb. IV.* **1** *refl., tr.* A înlocui sau a fi înlocuit (parțial sau total) cu altceva (nou), a (se) reînnoi; a face să ia sau a lua o formă, un aspect, un conținut etc. nou; a (se) modifica, a (se) preface. *Mereu se primenește frumoasa noastră limbă* (PER.). ◇ Fig. *Veniți să primeniți izvorul Nădejdii mele de mai bine* (GOGA). ◆ (*tr.*) A împrospăta aerul (dintr-o incintă). *O răcoreală dulce, venită de pe Dunăre, primenea aerul* (DUN.). **2** *refl., tr.* A(-și) schimba lenjeria purtată (și murdară) cu alta curată; a(-și) schimba hainele (cu altele curate, curățate, bune); spec. a (se) îmbrăca îngrijit, frumos. *Primenit în straie curate... părea gînditor, cu ochii duși* (SADOV.). ◆ (*tr.; compl. indică obiecte de îmbrăcăminte, rufărie de pat, de masă etc.*) A înlocui cu altul (curat). *Porunci jupînesei să spoarească cina cu o prăjitură de casă și primeni rufăria mesei* (GAL.). **3** *tr.* (*pop.; compl. indică cabaline*) A pune potcoave noi. **4** *tr., refl.* (*înv.*) A face să revină sau a reveni la o anumită stare, la un anumit sentiment; a face să renunțe sau a renunța la o anumită stare. *Ai premenit pre Izrail de la înșelăciunea lui Vaal* (DOS.). • prez.ind. *-esc.* și (*reg.*) *premení vb. IV.* /<sl. veche ***прѣмѣнити***.

primeníre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *primeni* și rezultatul ei; primenit. • pl. *-i.* și (*reg.*) *premeníre s.f.* /v. ***primeni***.

primenít[1] *s.n.* Primenire. • pl. *-uri.* și (*reg.*) *premenít s.n.* /v. ***primeni***.

primenít[2]**, -ă** *adj.* **1** Care a suferit modificări (parțiale sau totale), transformări (pozitive); care s-a înnoit, s-a împrospătat. *Să trăiești într-o lume nouă, primenită! Ah, cum aș lua de la capăt viața!* (H. LOV.). **2** Care s-a îmbrăcat cu lenjerie curată. *D. Lefter, spălat și primenit, suie treptele ministerului* (CAR.). ◇ Fig. *Dimineața, satul de pe coastă, spălat, primenit, ieșea vesel din ceața ce trîndăvea în pături rare... pe acoperișuri* (BRĂ.). • pl. *-ți, -te.* și (*reg.*) *premenít, -ă adj.* /v. ***primeni***.

primét *s.n.* Primul exemplar dintr-o carte intrată în bibliotecă. • /<lat. ***prīmus, -a, -um***, după *dublet*.

prime-time ['praimtaim] *s.n.* Ora de audiență maximă în televiziune, care este în mijlocul serii. • /<engl. ***prime-time***.

primi[1]-Elem. de compunere „întîi, inițial”. • și *primo-*. /<fr. ***primi-***, ***primo-***; cf. lat. *prīmus, -a, -um* „primul”.

primí[2] *vb. IV. tr.* **I 1** (*compl. indică bunuri materiale*) A intra în posesia sau în folosința a..., a lua (în stăpînire, în folosință); a obține; ext. a accepta să ia, să intre în posesia..., să folosească. ◇ Expr. *A primi paharul morții* (ori *de moarte*) v. pahar. ◆ Spec. (*compl. indică sume de bani*) A încasa. *Cum te poți oare aștepta să primești împrumuturi care nu vor ajuta la nimic?* (CĂL.). ◇ Expr. *A primi în mînă* v. mînă. ◆ (*compl. indică scrisori*) A ajunge în mîna cuiva, la adresa indicată etc. ◇ Ext. (*compl. indică bunuri spirituale, morale, intelectuale etc.*) *El primi o educație de prinț* (CĂL.). ◇ Loc.vb. *A primi pieliță* (ori *pielițe*) v. pieliță. ◆ A-i fi atribuit un titlu, un rang. etc. ◆ A fi obiectul spre care se îndreaptă o acțiune sau care suferă efectele ei. **2** (*compl. indică nume, titluri, ranguri etc.*) A deveni deținătorul, titularul etc. a...; a-i fi atribuit. *Peste puțin... priimi iarăși cinstea și dregătoria sa* (BĂLC.). **3** A lua mărfuri în inventar, în fondul destinat vînzării etc. ◇ (*refl. pas.*) *Magazinul e închis. Se primește marfă.* **4** (*compl. indică știri, informații, dispoziții, ordine etc.*) A lua ori a i se aduce la cunoștință de..., a fi înștiințat despre..., a afla; ext. a se bucura, a beneficia de avantajul, de privilegiul de a lua cunoștință, de a afla etc.; a prelua de la cineva. *După ce-a primit deslușirile, bunica se întoarce* (BRĂT.). ◇ Expr. *A primi un telefon* v. telefon. **5** A suporta efectele (negative ale) unei acțiuni, circumstanțe etc. *Chipul lui palid se rumeni deodată la amintirea pumnului primit, ca o piatră* (VLAH.). ◇ Expr. *A primi pinteni de la cineva* v. pinten. *A-și primi porția* v. porție. **6** (*compl. indică fenomene fizice*) A veni în contact cu..., a fi atins de...; spec. a recepta. *Privirea ta tîrîșă și-mpiedicată-n tină Primi din depărtare întîia ei lumină* (ARGH.). **II 1** (*compl. indică oaspeți, solicitanți etc.*) A ieși în întîmpinarea a..., a întîmpina (adesea în mod festiv, protocolar), a se preocupa de...; ext. a oferi ospitalitate, găzduire; a accepta în casă, a accepta să găzduiască. *Regele o priimi cu cel mai mare alai* (ODOB.). ◇ Loc.vb. *A primi în gazdă* v. gazdă. ◇ Expr. *A primi* (pe cineva) *cu brațele deschise* v. braț. *A primi de mas* v. mas. *A primi* (pe cineva) *cu pîine și* (*cu*) *sare* v. pîine. ◇ Fig. *Cerul și soarele te-au primit sărbătorește* (CE. PETR.). ◆ (*abs.*) A avea oaspeți (pe care îi tratează cu mîncare, băutură, dulciuri etc.); a da o petrecere. *Mamaia știa să primească, să întrețină... o conversație ușoară* (BRĂ.). **2** A accepta vizita cuiva (în interes profesional, personal etc.); a acorda o audiență. *Spunea că ține numaidecît să te vadă. Trebuie să-l primești* (H. LOV.). ◇ Loc.vb. *A primi în audiență* v. audiență. **3** A admite, a include, a încadra pe cineva într-un anumit cerc, în cadrul unei organizații, al unei instituții, într-o anumită funcție etc. *Vedeam că mă primește în tovărășia lui* (SADOV.). **4** (*despre divinitate; compl. indică oameni*) A acorda milă, iertare; a ierta de păcate; a fi bun, îndurător. **5** (*înv.; despre oameni; compl. indică divinitatea*) A da ascultare; a se supune. *Au căzut taina sufletului celuia ce pre Domnul său vrea a-l priimi și scaunul măririi acestuia a i să face* (DOC.). **6** A îngloba, a include, a cuprinde (în sine). *Acest oraș primi în sînu-i o colonie din Atena* (BOL.). **III 1** A fi de acord cu...; a consimți la..., a se învoi să... ori la...; a accepta, a admite. *Nu pot primi să fiu trimis la bucătărie a linge talerele ca un nepoftit* (CAR.). ◇ Expr. *A primi de...* = a considera ca... sau drept..., a lua de... *Primea de bune... toate argumentările conștiinței sale* (AGÂR.). *A primi* (de la

cineva) *scuze* (sau *scuzele cuiva*) v. scuză. ◆ (*jur.*) A acorda credit, a admite ca veridic, ca legitim. **2** (*compl. indică legi, teorii, doctrine, concepții religioase etc.*) A îmbrățișa, a adera la..., a se ralia la... *Pe la anul 865, bulgarii... primesc religia creștină* (BĂLC.). ◇ Ext. (*compl. indică botezul, împărtășania, comuniunea etc.*) *Catecumena primi botezul, în mod excepțional, în pat* (CĂL.). **3** (*urmat de determ. care indică atitudinea subiectului*) A avea o anumită atitudine (de acceptare, negare, respingere, indiferență etc.), a manifesta un anumit sentiment față de ceva. *Abatele primi cu îndoială prognosticul* (SADOV.). ◆ Spec. A manifesta bunăvoință, înțelegere, plăcere (față de ceva); a accepta cu bunăvoință, cu înțelegere, cu plăcere (ceva). *Primea Dumnezău jărtva lui Avel* (N. COST.). • prez.ind. *-esc.* și (*înv.*) *priimí vb. IV.* /<sl. veche **пріимѫ**.

primicér *s.m.* **1** (*în Roma antică*) Cel dintîi dintr-un corp, dintr-o grupare. **2** Căpetenie a anumitor congregații sau fraternități religioase. **3** (*înv.*) Superiorul cîntăreților bisericești; ajutor al unui prelat, în timpul slujbei bisericești. *Serghie era primichiri la școala gentililor* (DOS.). **4** (*reg.*) Conducător al unui dans. ◆ Spec. Căpetenia călușarilor. • pl. *-i.* și (*înv.*) *primichír s.m.* /<lat. ***primicērius, -ii***; cf. și fr. *primicier*.

primiceriál, -ă *adj.* Care se referă la primiceriat, de primicer. • sil. *-ri-al.* pl. *-i, -e.* /<it. ***primiceriale***.

primiceriát *s.n.* Demnitatea de primicer. • sil. *-ri-at.* /<it. ***primiceriato***.

primichír *s.m.* v. primicer.

primigéstă *adj., s.f.* (*med.*) (Femeie) care este pentru prima oară gravidă. • pl. *-e.* /<fr. ***primigeste***.

primínă *s.f.* (*bot.*) Integument extern al ovulului. • pl. *-e.* /<fr. ***primine***.

primipáră *adj., s.f.* (*med.*) (Femeie) care naște pentru prima oară. • pl. *-e.* /<fr. ***primipare***; cf. lat. *primus* „naștere", *parere* „a naște".

primipíl *s.m.* (*milit.*; *în antic. romană*) Cel mai înalt grad între centurioni; centurion care comanda prima centurie din primul manipul al primei cohorte; primipilar. • pl. *-i.* /<lat. ***prīmipīlus, -i***, fr. ***primipile***.

primipilár *s.m.* (*milit.*; *în antic. romană*) Primipil. • pl. *-i.* /<lat. ***prīmipilāris, -is***; cf. fr. *primipilaire*.

primíre *s.f.* **1** Luare în posesiune a unui bun care ți-a fost oferit, dat, datorat. *Ia semnează mătăluță ici de primire și mănîncă-i sănătos* (PER.). ◇ Expr. *A da* (cuiva ceva) *în primire* = *a*) a preda, a încredința (cuiva ceva). *Cheile le-au fost puse grămadă pe masă și date în primire* (ARGH.); *b*) (*fam.*) a muri. *A lua* (ceva) *în primire* = a primi un lucru, asumîndu-și răspunderea pentru buna lui păstrare; a prelua (ceva), a recepționa. *Pornisem și eu să-mi iau în primire dispensarul* (H. LOV.). *A lua* (pe cineva) *în primire* = *a*) a lua (pe cineva) în grija sa, sub supravegherea sa (pentru a-l îndruma), a purta de grijă. *L-au luat medicii iarăși în primire și i-au hotărît că nu-l lasă pînă ce nu-l vindecă deplin* (SADOV.); *b*) (*fam.*) a certa pe cineva, a-i face reproșuri. *De cum a intrat pe ușă, l-a luat în primire bunica, certîndu-l pentru întîrziere.* **2** Faptul de a întîmpina pe cineva; acceptare, admitere a unui vizitator, a unui solicitator; modul de a-l întîmpina, de a-l trata. *Primirea acestui înalt funcționar mi-a dat curaj* (GAL.). ◇ Loc.adj. *De primire* = *a*) (*despre ore, zile*) în care este permis accesul publicului într-un loc. *Asta e ziua mea de primire; dumnealui e totdeauna binevenit!* (SADOV.); *b*) (*despre încăperi*) care este destinat vizitatorilor, solicitatorilor. *O încăpere mare, ce servește și de cameră de primire* (H. LOV.). **3** Manifestare a unei anumite atitudini față de ceva. **4** Admitere a cuiva într-un cerc, într-o instituție, într-o organizație etc. **5** Aprobare, consimțămînt. • pl. *-i.* /v. ***primi***.

primít, -ă *adj.* **1** (*despre bunuri materiale, mărfuri etc.*) Care a fost luat în primire. **2** Care a fost acceptat, admis. • pl. *-ți, -te.* /v. ***primi***.

primiteá *s.f.* (*reg.*) Mătură cu coada lungă, făcută din nuiele sau din fire de mătură, cu care se mătură pleava. • pl. *-ele.* /de la ***primiteală***, prin derivare regresivă.

primiteáiă *s.f.* (*reg.*) Acțiunea de a primiti; înlăturare, măturare a plevei unor cereale cu primiteaua. • pl. *-ele.* /***primiti*** + *-eală*.

primití *vb. IV. tr.* (*reg.*) **1** A da la o parte, a curăța. **2** A mătura. • prez.ind. *-esc.* /<bg. ***пременя***.

primitív, -ă *adj., s.m., s.f.* **I 1** *adj.* Care se află la începutul istoric al omenirii sau al unei comunități sociale, care este străvechi; care este la originea existenței cuiva sau a ceva. *Acum avea însușite... părerile despre cele două vieți ale filozofilor primitivi ai Asiei* (SADOV.). ◇ *Comuna primitivă* v. comună. *Hoardă primitivă* v. hoardă. ◆ Care se află pe cea dintîi treaptă a dezvoltării (sociale). **2** *adj.* Care este primul (într-o succesiune temporală), în prima fază, care a fost la început, care este cel mai vechi, de la origine. *S-au făcut afară din obiceiul țării și cu nesocotința voințelor primitive ale ctitorilor* (ODOB.). **3** *adj.* Care este primar, de bază. ◇ *Culori primitive* = cele șapte culori ale spectrului solar. ◆ (*lingv.*; și *cuvînt primitiv*) Care provine direct din rădăcină și poate servi ca element de bază pentru formarea de derivate cu ajutorul sufixelor sau al prefixelor. *Cuvintele de la care formăm altele prin derivare și compunere se numesc primitive* (GRAUR). **4** *adj.* Care are un caracter simplu, rudimentar. *Mă așteaptă nepotu-meu să-i aduc acest vehicul primitiv* (CE. PETR.). ◆ (*despre oameni și despre manifestările lor*) Care este necultivat, necivilizat, necioplit, grosolan; ext. stîngaci, neîndemînatic. ◇ (*adv.*) *Se manifestă primitiv.* ◇ (*subst.*) *Și-a dat seama curînd că cel cu care vorbea era un primitiv.* **5** *adj., s.m. pl.* (Pictori și sculptori) care precedă perioada Renașterii. **II** *s.f.* **1** (*mat.*) *Primitivă* (*a unei funcții*) = funcție a cărei derivată este egală cu funcția inițială. **2** (*inform.*) Operație elementară indivizibilă, neinterferabilă cu altă operație de același gen. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***primitif***, germ. ***primitiv***, lat. ***prīmitīvus, -a, -um*** „care s-a născut întîi".

primitivísm *s.n.* **1** Faptul de a fi primitiv; calitatea, starea a ceea ce este primitiv; perioadă primitivă; primitivitate. *Această evoluțiune..., dacă n-ar fi dus la primitivism și la analfabetismul ceasloavelor, ar fi dat roade strălucite* (MACED.). **2** Tendință în creația spirituală, manifestată în Evul Mediu și în epoca modernă, de a conserva sau de a resuscita calitățile operelor create în primele faze ale dezvoltării societății. **3** (*a. plast.*) Școală de pictură care, din atenție pentru fond, înlătură tot ce e adăugat de civilizație, sub pretextul de a descoperi autenticitatea naturii în simplitatea ei originară; imitarea cu bună știință a „primitivilor". **4** Falsă naivitate sau simulare a naivității în creația literar-artistică. • /<fr. ***primitivisme***.

primitivíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (*a. plast*) (Adept) al primitivismului. • pl. *-iști, -iste.* /***primitiv*** + *-ist*.

primitivitáte *s.f.* Primitivism. • /<fr. ***primitivité***.

primitivizá *vb. I. tr.* A aduce în stare de primitivism, a face să fie primitiv. • prez.ind. *-ez.* /***primitiv*** + *-iza*.

primitivizáre *s.f.* Acțiunea de *a primitiviza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***primitiviza***.

primitór, -oáre *adj.* **1** Care primește, înglobează, include, cuprinde (în sine); spec. în care încape ceva. *Bibliotecă primitoare.* **2** Care primește cu plăcere, cu căldură oaspeți; ospitalier. *Era o femeie plină de bunătate, primitoare, veșnic veselă* (REBR.). ◆ (*despre locuințe, orașe, țări etc.*) În care cineva este bine primit; care atrage, îmbie, place (prin aspect). *Castelul... alb cu o vastă verandă primitoare* (REBR.). ◇ Fig. *Și cei buni și cei răi au coborît în primitorul pămînt* (SADOV.). **3** Care acceptă, admite, aprobă; care aderă, se raliază la...; care este receptiv la... *Să fim primitori față de cuvîntul necunoscut părinților noștri sau să-i închidem ușile?* (GAL.). • pl. *-ori, -oare.* /***primi*** + *-tor*.

primo[1]- v. primi-.

prímo[2] *adv., adj.* **1** *adv.* În primul rînd, mai întîi. ◇ (*fam.*) *Primo, nu știu ce s-a întîmplat, secundo, nu mă interesează!* **2** *adj.* (*muz.*) Primul, prima; (*în notele pentru pian la patru mîini*) notație pentru partea acută. • /<it. ***primo***, fr. ***primo***.

primogénit, -ă *adj., s.m., s.f.* (Copil) care s-a născut primul (într-o familie regală, princiară, nobiliară etc.). • pl. *-ți, -te.* /<lat. ***primogenītus, -a, -um***, it. ***primogenito***; cf. lat. *primus, -a, -um* „întîi", *gignĕre* „a naște".

primogenitúră *s.f.* Întîietate, prioritate pe care o are (în unele țări) cel dintîi născut dintre frați (în familiile domnitoare, princiare, nobiliare etc.), în dobîndirea anumitor drepturi, a unor avantaje; calitatea de a fi primul născut dintre mai mulți frați. *Moștenitor al împărăției numai prin faptul primogeniturii..., Voie-Bună primește pe duhovnic* (E. LOV.). • /<fr. ***primogéniture***; cf. lat. *prīmus, -a, -um* „întîi", *gignĕre* „a naște".

primoinfécție *s.f.* (*med.*) Ansamblul manifestărilor clinice, umorale și anatomice ale unui organism care suportă pentru prima oară pătrunderea unui microb. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***primo-infection***.

primordiál, -ă *adj.* **1** Care este primul (într-o succesiune temporală), care este cel mai vechi, în prima fază, care a fost la început, de la origine, inițial, primar, originar. *Aici, din păcate..., plutim în haosul primordial* (GAL.). **2** Care este de cea mai mare importanță; de prim ordin; principal, esențial. *Dialogul are... un rol primordial în teatrul de idei* (PER.). • sil. *-di-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***primordial***; cf. lat. *primordialis, -e* <*primordium, -ii* „început".

primordialitáte *s.f.* Importanță primordială pe care o are sau trebuie să o aibă cineva sau ceva în raport cu altcineva sau cu altceva; situație, stare a ceva care are întîietate; faptul de a fi primordial, de a avea o importanță primordială; întîietate, prioritate; superioritate. *În lucrarea de față, am plecat de la primordialitatea naturii ca de la o axiomă* (RALEA). • sil. *-di-a-.* /<fr. ***primordialité***.

primórdie *s.f.* (*biol.*) Frunză în prima fază a formării din celulele situate la periferia conului de creștere. • pl. *-ii.* g. -d *-iei.* și *primórdiu s.n.* /<lat. ***primordia***, fr. ***primordium***, germ. ***Primordium***.

primórdiu *s.n.* v. primordie.

primovaccináre *s.f.* (*med.*) Prima administrare a unui vaccin, în special antivariolic, care trebuie să fie făcută înaintea vîrstei de un an. • /***primo-*** + ***vaccinare***, după fr. *primovaccination*.

primprejúr *adv., prep.* **1** *adv.* Prin apropiere, din (sau în) vecinătate; în jur, împrejur. *Primprejur tăcerea era așa de mare că flăcăul auzea cum cad în noroi fulgii* (REBR.). ◇ Loc.adj. *De primprejur* = care se află în jur; învecinat. *Toată suflarea și făptura de prinprejur îi țineau hangul* (CR.). **2** *prep.* (*în forma „primprejurul"*) În jurul..., (de jur) împrejurul... *Și rîse de plăcere gîdilat de un început de stuf somnoros primprejurul genelor lui codate* (ARGH.). • /***prin*** + ***pre*** + ***jur***.

primulacée *s.f.* (*bot.*; *la pl.*) Familie de plante erbacee, dicotiledonate, cu florile gamopetale, de obicei cu frunzele dispuse în rozetă și cu fructul capsulă, avînd ca tip primula (*Primulaceae*); (*și la sg.*) plantă care face parte din această familie. • pl. *-cee.* /<fr. ***primulacées***.

prímulă *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee ornamentală, din familia primulaceelor, cu florile purpurii sau liliachii (*Primula obconica*); ciubotica-cucului. • acc. și *primúlă*. pl. *-e.* /<lat. ***primula***, fr. ***primula***.

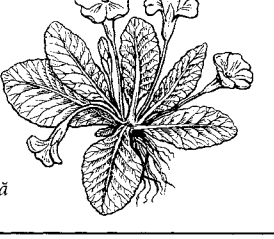

primulă

primulínă *s.f.* (*chim.*) Substanță galbenă, solubilă în apă, folosită drept colorant direct pentru bumbac, care se diazotează și se developează pe fibră, culoarea depinzînd de developant. • pl. *-e.* /<fr. ***primuline***.

prímus *s.n.* Lampă specială de gătit care folosește drept combustibil benzina sau petrolul lampant. *Se auzea un sfîrîit de primus* (CE. PETR.). • pl. *-uri.* /<germ. ***Primus***[*kocher*].

prin *prep.* (*semnifică ideea de includere a unei realități între limitele unui element gîndit ca totalitate de aspecte componente nediferențiale delimitativ sau între limitele fiecăruia dintre componentele unei multitudini de elemente identice*) **I** (*introduce un circ. de loc*) **1** (*compl. arată spațiul pe care îl străbate sau pe unde pătrunde ceva*) *O răcoreală dulce pătrunde prin ferestrele deschise* (EMIN.). **2** (*compl. arată spațiul în interiorul căruia se desfășoară sau are loc o acțiune*) În, pe undeva. *Hai să mergem prin sat* (PRED.). *Începu să umble atît prin odaie* (SADOV.). ◆ (*compl. arată spațiul dintre două sau mai multe obiecte identice*) Printre. **II** (*introduce un circ. de timp*) În..., în cursul... în timpul... *Prin martie, Cănuță își vesti părinții că are de gînd să se-nsoare* (BASS.). ◆ Cam în..., aproape

de... *Prin preajma Anului Nou s-a întors acasă.* **III** (*introduce un circ. instr.*) Cu..., cu ajutorul..., pe calea..., utilizînd... *Împăratul a dat de știre, prin crainicii săi, în toată lumea* (CR.). *I s-a transmis informația prin telefon.* ◆ Datorită. ◆ De către, de. **IV** (*introduce un circ. de mod, în constr. infinitivale cerute de obicei de vb. „a începe", „a sfîrși") A început prin a ne reproșa neimplicarea.* ◇ Loc.conj. *Prin urmare* = în consecință, deci. **V** (*precedat de prep. „de", formează loc.prep. prin care se exprimă timpul, locul aproximativ*) *De prin iulie a început să se gîndească la plecare.* • și (*reg.*) *pîn, pin prep.* /***pre²*** + ***în***.

prince-de-galles [prensdə'gal] *s.n.* (*țes.*) Țesătură de lînă, cu linii fine, încrucișate care formează carouri într-o tentă uniformă, pe un fond deschis. • /<fr. ***prince-de-galles***.

prínceps *adj.invar., s.m. invar.* **I** *adj.invar.* Care se află pe primul loc (într-o ierarhie). *Vrei să fii întîiul, princeps?* (CĂL.). ◇ *Ediție* (sau *operă*) *princeps* = prima ediție a operei unui autor (clasic). *Am opera lui Chateaubriand în ediția princeps* (SADOV.). **II** *s.m. invar.* (*ist.*) Împărat în Imperiul Roman. ◇ *Princeps senatus* = magistrat suprem în Roma antică, învestit cu conducerea supremă a armatei, cu publicarea legilor, cu administrarea Romei și a provinciilor, cu încheierea tratatelor internaționale, dispunînd de vistieria statului. • /<lat. ***princeps, -ipis***.

princiár, -ă *adj.* **1** Care aparține unui principe, care se referă la un principe; care emană de la un principe; în care au domnit principii. *Curteni, ostași, fețe bisericești... înnoadă și deznoadă o dramă princiară* (GAL.). **2** Fig. Care este demn de un principe; ext. care impresionează prin aspect, proporții, bogăție, lux etc.; somptuos, bogat, măreț, îmbelșugat. *Șerica trecea din odaie în odaie, îmbrăcată cu rochii lungi, princiare* (CĂL.). • sil. *-ci-ar.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***princier***.

princíp *s.n.* v. principiu.

principál, -ă *adj., s.n.* **I** *adj.* **1** Care este (cel mai) însemnat, de o importanță deosebită, de bază, de căpetenie, de frunte. *Clădirea... avea o singură intrare principală* (REBR.). ◇ Loc.adv. *În principal* = în special, mai ales. **2** (*gram.*) *Propoziție principală* (și *subst. f.*) = propoziție de sine stătătoare, care nu depinde gramatical de altă propoziție din frază și care comunică o judecată sau o idee cu caracter afectiv sau volițional. *Fondul lexical principal* sau *fondul principal* (*de cuvinte*) v. fond. *Lexic principal* v. lexic. **II** *s.n.* (*art.*) Ceea ce constituie un lucru (foarte) important, fundamental, ceea ce este esențial. *Principalul e că se simte bine și e fericită* (SADOV.). • pl. *-i, -e.* /<lat. ***principalis, -e***, fr. ***principal***, it. ***principale***, germ. ***Prinzipal***.

principát *s.n.* **1** (*adesea urmat de determ., de obicei în gen., care indică numele teritoriului*) Teritoriu condus de un suveran care poartă titlul de principe. *Alte izvoare posterioare mai adaugă un al patrulea principat* (XEN.). ◆ (*la pl.; de obicei determ. prin „române" sau „dunărene"*) Nume purtat de Țara Românească și Moldova. *Vor pleca și agenții diplomatici pentru principatele danubiene* (GHICA). **2** Demnitatea de principe. ◆ Timp în care un principe conduce un principat. **3** (*în antic. romană*) Sistem de guvernare în primele două secole ale Imperiului Roman, instaurat de August, la sfîrșitul războaielor civile, în care împăratul împărțea cu senatul, de origine republicană, puterea militară, civilă și religioasă. ◆ Domnia unui împărat roman. • pl. *-e.* și (*înv.*) *prințipát s.n.* /<fr. ***principat***, lat. ***principatus, -us***.

príncipe *s.m.* **1** Titlu de noblețe purtat de conducătorul unui principat și de membrii unor familii princiare, regale sau imperiale; prinț. ◆ Persoană care are acest titlu; prinț. *Solii convocau pe toți principii Germaniei la o adunare generală* (BĂLC.). ◇ *Principe ereditar* v. ereditar. **2** Titlu purtat de împărații romani, de primii regi ai Franței etc. ◆ Persoană care avea acest titlu. **3** Mare feudal din Germania medievală, care deținea puterea în stat. **4** (*la pl.*) Soldați veterani care formau a doua linie în formația de luptă a unei legiuni romane. • pl. *-i.* /<it. ***principe***, lat. ***princeps, -ipis***.

principésă *s.f.* Titlu de noblețe purtat de conducătoarea unui principat și de descendentele unei familii imperiale sau regale; prințesă. ◆ Nobilă care poartă acest titlu. ◆ Soție, fiică de principe; prințesă. *Grădina, în care se plimbă principesa, E frumoasă* (CA. PETR.). • pl. *-e.* /<it. ***principessa***.

principiál, -ă *adj.* **1** Care este conform cu un principiu, care decurge dintr-un principiu, potrivit unui principiu, unei convingeri; consecvent, ferm. *Naturalismul francez alunecat uneori la reproducerea principială a banalității* (E. LOV.). **2** (*despre oameni*) Care are principii, care se conduce (strict) după anumite principii. ◆ (*adv.*) În principiu, în linii generale, în fond, din punct de vedere teoretic. *Am rămas, principial, nedespărțiți* (GAL.). • sil. *-pi-al.* pl. *-i, -e.* /***principiu*** + ***-al***.

principialitáte *s.f.* Caracteristică morală care constă în autoconducere consecventă și stabilă după idei fundamentale, după norme și principii esențiale. *Recunosc tipul: robustețe, optimism..., principialitate* (H. LOV.). • sil. *-pi-a-.* /***principial*** + ***-itate***, după rus. *принципиальность*.

princípiu *s.n.* **1** Cauză inițială, izvor primordial (și principal), punct de plecare a lumii fizice și spirituale; element esențial al materiei; bază, fundament; forță naturală, energie, însușire cuprinsă în constituția unui lucru. *Principiul rău, Nedreptul și minciuna al lumii duce frîul* (EMIN.). ◇ (*chim.*) *Principiu activ* = substanță existentă într-un produs de origine vegetală sau animală, care imprimă un caracter specific acelui produs. *Principiu vital* v. vital. **2** (*adesea cu determ. care indică domeniul, felul*) Element fundamental, idee, lege de bază conform căreia se desfășoară fenomenele din natură, pe care se întemeiază o teorie, un sistem, o normă de conduită etc.; noțiune, teză de bază a unei științe; conținutul teoretic al unui sistem, al unui meșteșug, al unei arte etc. *Din acest joc a născut cel mai generos principiu de drept* (SADOV.). ◇ *Principiu al autorității* v. autoritate. *Principiu banking* v. banking. *Principiul cauzalității* v. cauzalitate. *Principiu ciclic* v. ciclic. *Principiul excluziunii* v. excluziune. *Principiul identității* v. identitate. *Principiul indiferenței* v. indiferență. *Principiul intuiției* v. intuiție. *Principiul neretroactivității* v. neretroactivitate. *Principiul oficialității* v. oficialitate. *Principiu silabic* v. silabic. ◇ Loc.adj. *De principiu* = care are caracter teoretic, general (și preliminar). *Să lăsăm chestiile de principiu. Știi de ce am venit la dumneta?* (CAR.). ◇ Loc.adv. *În principiu* = din punct de vedere teoretic, în linii generale, în fond. *Nu există, în principiu, prostie nesinceră* (CA. PETR.). *Din principiu* = conform unui punct de vedere (general), hotărît (o dată pentru totdeauna). *Bacșiș nu dă din principiu* (BRĂ.). ◆ (*log.*) Propoziție folosită ca punct de plecare în demonstrarea unei clase de propoziții (și care nu este deductibilă din acestea). ◇ *Principiul bivalenței* v. bivalență. **3** Spec. (*la pl.*) Totalitatea legilor și noțiunilor de bază ale unei discipline. ◆ Concr. (*cu determ. care indică domeniul*) Lucrare, tratat care cuprinde astfel de legi și noțiuni. *Principii de filosofie.* **4** Regulă sau normă de acțiune, de comportare, de apreciere etc. căreia i se conformează (sau ar trebui să i se conformeze) un individ sau un grup social. *Avea ca principiu al vieții de a da mereu din coate* (CĂL.). ◇ *Principii didactice* = norme generale, întemeiate practic și justificate științific, pentru organizarea și desfășurarea procesului instructiv. ◇ Loc.adj. *Cu* (sau *de, fără*) *principii* = (*despre oameni*) cu (sau fără) păreri sau convingeri ferme, cu (sau fără) norme de conduită precise. **5** Convingere intimă, punct de vedere propriu. ◇ *Om de* (sau *fără*) *principii* = om cu (sau fără) păreri sau convingeri (morale) ferme. *Sînt un om cu principii și nu înțeleg să renunț la ele* (H. LOV.). • pl. *-ii.* și (*înv.*) *princíp, prințíp s.n.* /<lat. ***principium, -ii***, germ. ***Prinzip***, fr. ***principe***, it. ***principio***.

prínde *vb. IV.* **I** (*predomină ideea de apucare, de luare, de înșfăcare*) **1** *tr.* (*despre oameni și animale; compl. indică ființe și lucruri*) A lua, a apuca, a înșfăca (cu mîna, cu dinții, cu ghearele, cu ajutorul unui instrument etc.) pentru a ține, a duce cu sine, a trece dintr-un loc în altul etc. *Nilă... scoase un muget cumplit și îl prinse pe comandant de guler* (PRED.). ◇ Expr. *Parcă (l-)a prins pe Dumnezeu de (un) picior,* se spune cînd cineva are o bucurie mare, neașteptată. *A prinde* (pe cineva) *de o aripă* v. aripă. *A prinde ciocîrlanul de coadă* v. ciocîrlan. *A prinde pe cineva (ca) în clește* v. clește. *A prinde prepelița* (sau *purceaua*) *de coadă* v. coadă. *A prinde un fir* v. fir. *A prinde foc cu gura* v. foc. *A prinde iepurele cu mîna* v. iepure. *A prinde luna cu mîna* v. lună. *A prinde pe cineva de nas* v. nas. *A prinde luleaua neamțului* (*cu zale cu tot*) v. neamț. *A prinde pe cineva de obraz* v. obraz. *A prinde pe cineva de subsuoară* (ori *de subsuori*) sau *subsuoară* (ori *subsuori*) v. subsuoară. *A prinde taurul de coarne* v. taur. ◇ Fig. *Cată a-ți răcori inima la izvorul naturii primăvăroase și prinde inspirația de coadă* (ALECS.). **2** *refl.* (*urmat de determ. introduse prin prep. „de", care indică locul de care se apucă*) A-și încleșta mîna sau mîinile, ghearele etc. de cineva sau de ceva pentru a se sprijini. *Ea se prinde de grumazu-i cu mînuțele-amîndouă* (EMIN.). ◇ Expr. *A se prinde cu mîinile de vatră* v. mînă. **3** *tr.* (*compl. indică oameni; de obicei urmat de determ. „în brațe", „cu brațele", „la piept"*) A-și petrece ori a-și întinde mîinile (sau o mînă) pe după... pentru a aduce mai aproape; gener. a îmbrățișa. *Doctorul Taifun, zguduit și torturat, a prins-o în brațe* (GAL.). ◇ (*refl. recipr.*) *Ieșind pe ușă, iute, ei s-au prins de subsoară* (EMIN.). ◇ Expr. *A prinde pe cineva de* (ori *pe*) *după cap* (sau *gît, grumaz*) v. după. (*refl. recipr.*) *A prinde pe cineva ca din oală* v. oală. *A se prinde de păr cu cineva* v. păr. *A se prinde de piept cu cineva* v. piept. **4** *refl.* (*de obicei urmat de determ. „în joc", „la joc", „în horă"*) A se lua, a se ține de mînă cu cineva pentru a forma un cerc, o horă etc. și a dansa; a intra în horă, într-un dans (alături de alții); a începe să danseze. *Se prinsese lîngă el în horă și se agăța acuma de brațul lui* (REBR.). ◇ (*refl. recipr.*) *Se prind de mîini și se desprind, S-adună cerc și iar se-ntind* (COȘB.). ◇ Expr. *A se prinde în horă* (sau *în joc*) = *a*) (*reg.*) a participa pentru prima dată la hora, la dansul etc. din sat; ext. a ajunge la vîrsta cînd poate ieși la horă, la dans etc. *Frate-meu s-a prins în horă mai înainte, anul trecut* (STANCU); *b*) a se lăsa antrenat într-o acțiune, a se lăsa atras de mersul evenimentelor. *Apoi s-au prins în joc feudalii, și poate că acolo, în Orient, au simțit și ambiția de cuceritori* (CĂL.). ◇ Fig. *Azi flăcările... pe niște cărți în danț s-or prinde* (LAB.). **II** *tr.* (*predomină ideea de cuprindere cu mintea, cu privirea, cu urechea etc.*) **1** (*despre oameni sau despre minte, rațiune etc.*) A percepe; a înțelege; a intui, a sesiza; a reține, a acumula în memorie; a învăța. *Ochiul care prinde ridicolul omenesc... înfățișează o putere sufletească excepțională* (GAL.). ◇ Expr. *A prinde mișcarea* v. mișcare. *A prinde pulsul* (*unei situații*) v. puls. **2** Spec. (*compl. indică obiceiuri, deprinderi, meserii etc.*) A-și însuși; a învăța, a deprinde. *Știam... că și eu trebuie să mă fac odată ca Huțu și pentru aceea îi prindeam apucăturile* (SLAV.). **3** (*despre ființe; de obicei cu determ. „cu ochii", „cu privirea", „în priviri"*) A cuprinde cu privirea. *Prinde cu ochii al doilea codru, pe a doua cută* (DELAVR.). ◆ (*despre telescoape, aparate de fotografiat etc. sau despre obiectivul acestor aparate*) A cuprinde în raza sa de acțiune în timpul funcționării. *Telescopul acesta e... atît de îngust că nu prinde decît cîte o stea la capătul tubului* (CA. PETR.). ◆ (*despre fotografi, reporteri etc.*) A face să intre în cîmpul vizual al obiectivului unui aparat pentru a fotografia ori a filma. *Reporterii se traseră îndărăt, luară distanță, și-i prinseră în obiective* (STANCU). **4** (*despre pictori, scriitori, critici etc. sau despre diverse domenii ale artei sau științei*) A sesiza și a prezenta prin mijloace caracteristice. *Poetul cercetează și prinde corelațiile subtile dintre sufletul omului și lucruri* (PER.). **5** (*despre ființe; compl. indică cuvinte, sunete, zgomote*) A deslușì, a distinge, a percepe cu ajutorul auzului; a auzi. *Prind din șoaptele tinerei perechi* (CAR.). ◇ (*despre ureche, ca organ al auzului*) *Urechea căuta să prindă cel mai ușor zgomot* (SADOV.). ◇ Expr. (*intr.*) *A prinde de veste* sau *a prinde veste* v. veste. **III** *tr.* (*predomină ideea de capturare, de oprire, de ajungere din urmă, de ținere pe loc*) **1** (*compl. indică ființe care sînt în mișcare, aleargă, zboară etc.*) A opri, a reține (cu forța), a pune mîna pe... *Pre Borilă l-au prins din fugă și i-au scos ochii* (ȘINC.). ◇ (*refl. pas.*) *Musca se prinde numaidecît* (CĂL.). ◆ Spec. (*compl. indică animale sălbatice, păsări etc.*) A captura; a vîna. *Păianjenul... lucrează singur, făcîndu-și mari pînze, prinzînd greu o muscă mai proaspătă* (CĂL.). ◆ Spec. (*compl. indică oameni*) A lua cu forța; a aresta persoane urmărite, răufăcători; a face prizonier. *N-am fost prinși împreună?! - nu împreună am stat închiși?!* (SLAV.). ◇ Expr. *A* (*se*) *prinde în capcană* (sau *în laț* ori, *înv., în lațe*) = a face să intre sau a intra (din greșeală) într-o

încurcătură. *[O văduvă] îl prinde în capcană și-l face să-i ceară mîna* (BASS.). *A prinde cu arcanul* v. arcan. *A prinde (pe cineva) (ca) din strachină* v. strachină. **2** A ajunge din urmă; a ajunge la timp pentru a mai întîlni pe cineva sau pe ceva (aflat pe punctul de a pleca). *Eram în cofetărie și te-am văzut trecînd... am alergat să te prinz* (CA. PETR.). **3** (*compl. indică obiecte sau ființe în mișcare*) A opri, a reține cu mîinile (sau cu ceva ținut în mînă), a ține pe loc. *Prinde mingea, o aruncă* (STANCU). **4** (*compl. indică vehicule care sînt gata de plecare*) A sosi la timp sau în ultima clipă pentru a putea lua, folosi etc. (un vehicul gata de plecare). *Pînă la prînz aveam încă timp să prindem trenul* (CE. PETR.). **5** (*compl. indică ocazii, împrejurări favorabile etc.*) A putea sau a ști să folosească, să valorifice, să exploateze, a nu lăsa să-i scape. <> Expr. *A prinde momentul* v. moment. *A prinde (pe cineva) la strîmt* v. strîmt. **6** (*compl. indică epoci sau evenimente*) A trăi sau a apuca să trăiască în perioada respectivă. *Timpuri pe veci moarte pe care eu le-am prins* (LAB.). **IV** (*predomină ideea de fixare, de atașare, de legare la sau de ceva*) **1** *tr.* (*compl. indică obiecte sau părți ale acestora*) A fixa de ceva sau unul de altul (în cuie, în ace, într-o închizătoare, cosînd, legînd etc.). *Două rîndunele s-au hotărît... să-și prindă cuibul de casa noastră* (ARGH.). <> Expr. (*pop.*) *A(-și) prinde o* (sau *vreo*) *nevoie* = a face față unei nevoi, a-și satisface o trebuință (materială). *Cu banii, cîți s-au dat, pe ici pe colea, își prindea tata altă nevoie* (CR.). ◆ (*compl. indică obiecte de îmbrăcăminte sau părți ale acestora*) A coase, a cîrpi; a îmbina, a însăila. *Ea prindea bluza unde s-a rupt.* **2** *tr.* (*compl. indică obiecte de îmbrăcăminte, podoabe etc.*) A pune, a fixa, a strînge în jurul (sau pe o parte a) corpului, capului etc. (înnodînd, prinzînd într-o închizătoare etc.). *Pune colierul... Stai că ți-l prind eu* (H. LOV.). **3** *tr.* (*compl. indică părul, șuvițe de păr etc.*) A strînge la un loc, a aranja părul, buclele etc. într-o anumită pieptănătură. *Tinerele-i plete... ea le prinde mănunchi în alba-i mînă* (COȘB.). **4** *tr.* (*compl. indică cai, boi etc.*) A pune la ham, în jug etc. *Strigă surugiilor săi să prindă caii la rădvan* (POP.). **5** *tr.* (*compl. indică obiecte*) A (se) agăța de ceva; a lega (lăsînd să cadă, să atîrne). *Icoanele prinse în cuie au început să se legene* (PER.). <> Fig. (*refl.*) *Toate durerile lumii le-am strîns... În perlele, firave, prinse de gene* (LAB.). **6** *refl.* (*despre plante parazite sau agățătoare*) A se fixa, a se agăța de..., a crește pe... *Un mucegai verde se prinsese de var* (EMIN.). **V** (*predomină ideea de lipire, de sudare, de aderare la ceva, de pătrundere în ceva*) **1** *tr., refl.* A (se) uni prin atingere, a (se) lipi (cu o materie cleioasă sau prin alte mijloace). *Irina se lăsă moale în brațele tînărului și-și prinse pătimaș gura de gura lui* (DELAVR.). <> Expr. *A prinde lipici de cineva* v. lipici. **2** *refl.* (*despre țesuturi, despre părți ale corpului etc.*) A se lipi la un loc, a se reuni cu ansamblul. *El presupunea că... numai din tîmplare i s-au prins picioarele la loc* (POP.). **3** *intr., refl.* A face priză cu..., a adera la... *Varul nu se prinde pe perete.* <> Expr. *A nu se prinde somnul de cineva* = a nu putea dormi. *Zadarnic m-am răsucit în așternut. Nu se prindea somnul de mine* (CE. PETR.). *A i se prinde* (cuiva) *privirile* (sau *ochii, ochiul*) *de* (ori *pe*) *cineva* (sau *de ceva*) = a se opri cu privirea pe..., a reține privirea, atenția; a alege cu privirea. *De nici unul nu i se prindeau ochii, deși erau armășarii și caii cei mai buni* (ISP.). *A nu se prinde lucrul de cineva,* se spune cînd cineva nu are chef să lucreze. *Toată ziua am fost indispus. Nu se prindea lucrul de mine* (CE. PETR.). **4** *intr.* (*de obicei folosit cu dat. și cu determ. „bine”*) A(-i) fi folositor, util. *Dă-mi drumul în apă, că mult bine ți-oi prinde* (ISP.). ◆ (*inv., reg.; tr.; constr. cu dat. și urmat de determ. ca „foamea”, „setea”, „pofta”*) *Dă-mi și mie niște ouă, ca să-mi prind pofta măcar* (CR.). ◆ (*inv.; despre mîncare; de obicei în formă neg.*) A-i prii. *Mîncarea nu se prindea de dînsul* (CR.). **5** *tr.* (*despre îmbrăcăminte, podoabe, pieptănătură etc.,* ext., *despre gesturi, atitudini, manifestări ale oamenilor*) A-i ședea (cuiva) bine, a fi adecvat (pentru cineva); spec. a se potrivi. *Învălită într-o scurteică blănită, care-o prindea de minune* (EMIN.). <> Expr. *A-l prinde pe cineva la față* v. față. **6** *intr., refl., tr.* (*inv., pop.; despre arme, unelte tăioase, proiectile*) A pătrunde, a intra, a se înfige în... *Nici un fel de armă nu-l prinde* (CR.). **VI** (*predomină ideea de dobîndire, de cîștigare, de obținere*) **1** *tr.* (*inv.; compl. indică bunuri materiale*) A intra în posesia..., a dobîndi, a obține. *Pe perje prind sume mari de bani* (ALECS.). <> Expr. *A prinde putere* (sau *puteri, forță*) = *a*) (*despre ființe*) a începe să capete sau a căpăta forță, vitalitate, a începe să devină sau a deveni mai puternic. *Stai... să iau un chil de vin să prindem și noi putere* (STANCU); *b*) (*despre lucruri în mișcare, despre fenomene fizice etc.*) a începe să-și întețească sau a-și înteți activitatea; a începe să se intensifice sau a se intensifica. *Focul prindea puteri* (STANCU). *A (mai) prinde inimă* sau (*intr.*) *a (mai) prinde la inimă* = *a*) a scăpa de senzația de slăbiciune după ce a mîncat; a se (mai) întrema; a-și veni în fire; *b*) a căpăta (din nou) putere, curaj, a se îmbărbăta; a nu-i mai fi teamă. *Mi-a dat vin bun, ca să prind la inimă* (SADOV.). *A prinde viață* sau *a prinde la viață* = a-și reveni în simțiri; a se înviora. *Mă-ntorc spre cer să prind viață* (CĂL.). *A prinde ființă* (sau *viață*) = a se naște, a se isca, a se ivi, a apărea. *Nici chipul, nici trupușorul nu puteau prinde viață* (GÎRL.). *A prinde rădăcini* (sau *rădăcină*) = *a*) (*despre oameni*) a se fixa într-un loc, a căpăta stabilitate, forță, putere. *Iar eu... Putea-voi rădăcină să prind în loc vreodată?* (ALECS.); *b*) (*despre acțiuni, deprinderi, idei etc. ale oamenilor*) a începe să găsească sau a găsi un mediu prielnic; a începe să se dezvolte, să se extindă, să se manifeste. *Credeau acum că norocul lui Iosif Rodean a prins rădăcini adînci* (AGÂR.). *A prinde burtă* = a se îngrășa. *Observă că a început să prindă burtă* (CE. PETR.). *A prinde glas* = a căpăta curaj, a îndrăzni să vorbească; a-i veni chef să vorbească. *Vartolomeu a prins glas și veselie* (CE. PETR.). *A prinde minte* (sau *la minte*) = a cîștiga experiență, a deveni mai înțelept. *Veți plăti cu capul obrăznicia... ca să prinză și alții la minte, văzînd de patima voastră* (CR.). *A prinde aripi* v. aripă. *A (mai) prinde suflet* v. suflet. **2** *tr.* (*despre suprafețele corpurilor*) A căpăta un strat de..., a se acoperi cu... *Zăpada-i cît gardu Și-a prins promoroacă și clampa* (BACOV.). <> Expr. *A lua* (*sau a prinde*) *apă* v. apă. *A prinde mucegai* sau *a-i prinde inima mucegai* v. mucegai. **3** *tr.* (*inv., pop.; despre femei; de obicei cu determ. „grea”*) A rămîne însărcinată. <> Expr. *A prinde în zgău* v. zgău. **4** *refl.* (*despre plante, semințe*) A-și forma rădăcini (dezvoltîndu-se normal); (*despre plante*) a începe să se hrănească prin rădăcini; a se adapta în locul unde a fost răsădit; a da mugur. *Nu-mi prea vine să cred c-o să se prindă via pe dealul nucului* (GÎRL.). <> Expr. *A prinde colț* v. colț. *A prinde ruda* v. rudă. **5** *refl., intr.* Fig. A se consacra, a se impune; a începe sau a izbuti să fie adoptat. *Numele a prins, însă disciplina nu a progresat* (CĂL.). **6** *refl., intr.* Fig. (*despre manifestări sau acțiuni ale oamenilor*) A găsi ascultare, crezare, a fi luat în considerație (drept bun); a-și ajunge scopul urmărit. *Stratagema mea a prins* (CAR.). **7** *tr.* (*compl. indică boli*) A se îmbolnăvi de... *A prins un guturai.* **VII** (*predomină ideea de ocupare, de luare în stăpînire, de acaparare, de dominare*) **1** *tr.* (*inv.; compl. indică teritorii, locuri strategice, construcții, așezări etc.*) A pune stăpînire pe..., a cuceri. *Romanii... au prins toate ieșirile* (BELD.). <> Expr. *A prinde locul* v. loc. *A prinde stăpînire pe ceva* sau *pe* (ori *peste*) *cineva* v. stăpînire. ◆ Fig. A antrena, a atrage. *Pe om îl prinde viața îndată* (CE. PETR.). **2** *tr.* Fig. (*despre stări fiziologice, psihice, afective etc.*) A cuprinde (pe neașteptate). *Pe Adrian îl prinsese melancolia* (BASS.). <> Loc.vb. *A prinde drag de* (sau *pe*) *cineva* v. drag. *A prinde dragoste de* (sau *pentru, față de*) *cineva* (sau *ceva*) v. dragoste. *A-l prinde rușinea* v. rușine. *A-l prinde pe cineva scîrbă* (sau *o scîrbă*) v. scîrbă. <> Expr. *A prinde mirarea* = a se mira, a se minuna. *Mă prinde mirarea că de aproape o lună n-am primit... nici o știre* (CAR.). *A-l prinde pe cineva gustul să...* v. gust. *A prinde ură* (*asupra cuiva*) v. ură. **3** *tr., refl.* Fig. (*despre boli,* ext., *despre farmece, blesteme, descîntece etc.*) A se abate asupra cuiva; a afecta, a vătăma. *Găsiră pe Elena prinsă de friguri, slabă și palidă* (BOL.). **4** *tr., refl.* A face să fie sau a fi imobilizat, reținut, oprit într-un anumit loc, a face să nu se mai poată sau a nu se mai putea mișca. *Au rămas pe loc prinși pe colțuri de stîncă* (CA. PETR.). <> Fig. *Își apăsă tîmplele prinse într-un cerc dureros* (CE. PETR.). ◆ A exercita o presiune asupra unui corp, strivind, zdrobind. *Mașina l-a prins dedesubt.* **5** *tr.* A recepționa, a capta. *Încercă să prindă iarăși postul, fără să izbutească* (CĂL.). **6** *tr.* (*pop.; compl. indică locuri în spațiu, suprafețe*) A ocupa. *Toată partea ulității mari... era prinsă numai de prăvăliile lui* (BRĂ.). <> Expr. *A prinde loc* = a se bucura de considerație, de prețuire. *Nimic alta nu mai putea prinde loc în sufletul ei* (GÎRL.). *A prinde* (*undeva*) *picior* v. picior. *A prinde vadul cu nebunul* (sau *cu nerodul*) v. vad. **VIII** (*predomină ideea de aflare, de descoperire, de surprindere*) **1** *tr.* (*compl. indică oameni*) A surprinde asupra unui fapt; a descoperi că a săvîrșit o neregulă, o faptă reprobabilă. *M-a prins mîncînd pe stradă* (BRĂ.). <> Expr. *A prinde* (pe cineva) *cu minciuna* = a descoperi că cineva a mințit. *A prinde* (pe cineva) *în fapt* (sau *asupra faptului*) v. fapt. *A prinde pe cineva cu fofîrlica* v. fofîrlica. *A prinde pe cineva cu mîna în sac* (sau *în traistă, în sîn*) v. mînă. *A prinde pe cineva cu mîța-n sac* v. mîță. *A prinde* (pe cineva) *cu ocaua* (*mică*) v. oca. *A prinde în ofsaid* v. ofsaid. *A prinde* (pe cineva) *cu rața în traistă* v. rață. **2** *tr., refl.* (*inv., pop.; fam.*) A (se) încurca în ceea ce spune, a urmări să se dea sau a se da de gol; ext. a se pune într-o situație dificilă, fără ieșire. *Eu cu asta mă prinsei și nu știam ce răspuns să-i dau* (POP.). **3** *tr.* (*compl. indică ființe*) A da (pe neașteptate, într-un anumit loc) de sau peste...; a întîlni, a găsi. *Papa e cam ursuz și nu-l prinzi pe-acasă* (CĂL.). **4** *tr.* (*compl. indică obiecte ascunse, secrete etc.*) A da de urma..., a pune mîna pe..., a descoperi, a găsi (în mod neașteptat sau nedorit). *Acest roman, cu aparența unei corespondențe prinse pe apă, are o puternică și meșteșugită structură* (GAL.). <> Expr. *A prinde limbă* v. limbă. **5** *tr.* (*despre unități de timp, elemente sau fenomene ale naturii etc.*) A veni, a cădea, a se abate (pe neașteptate și în mod nedorit) asupra cuiva sau a ceva; a surprinde într-un anumit loc. *Rar se întîmplă să mă prindă pe mine furtuna în larg* (SEBAST.). **6** *refl.* (*inv.*) A se întîmpla, a se produce deodată, contrar așteptărilor, dorințelor etc. *Pre Veniamin... nu l-au tremis cu frații lui... să nu i să prinză slăbiciune pre cale* (BIBLIA 1688). <> Expr. *A nu-l prinde pe cineva vremea în loc* = a fi ocupat tot timpul, a nu sta nici o clipă neocupat. *A nu-l mai prinde starea* v. stare. **IX** (*predomină ideea de angajare, de acceptare, de învoire*) **1** *refl.* (*inv., pop.*) A-și lua obligația, angajamentul (de a face ceva), a se învoi sau a fi de acord să..., a promite, a făgădui să... *Feciorul meu se prinde că i-a face podul* (CR.). <> Expr. *A se prinde chezaș* (pentru cineva) = a garanta (pentru cineva). ◆ A paria. *Mă prind că asta este opera lui Stănică* (CĂL.). <> Expr. *Pe cît te prinzi?* v. cît. **2** *refl.* (*inv., pop.; cu determ. introduse prin prep. „de”, „la”, „în”*) A se angaja, a se apuca, a începe să facă ceva. *Ei aveau cel puțin cursuri, se prindeau de ceva și le trecea timpul* (VLAS.). <> Expr. (*refl. recipr.*) *A se prinde* (cu cineva) *la* (sau *în*) *vorbă* v. vorbă. **3** *refl., tr.* (*pop.*) A (se) angaja, a (se) tocmi într-o slujbă. *Muncitorii cu palmele... se prind armangii la armanul boieresc* (GAL.). **4** *tr.* (*urmat de vb. la inf. sau la conjunct., are val. de vb. semiauxil.*) A începe să... *Am prins numaidecît a ne mișca, a ne da cu coatele* (STANCU). **5** *refl.* (*recipr.*) (*urmat de determ. introduse prin prep. „cu”*) A se compara (cu cineva) din punctul de vedere al forței fizice, al capacității intelectuale, al stării materiale etc.; a se lua la întrecere, a concura. *Auzi, tu! Să se prindă ea cu mine!* (COȘB.). <> Expr. *A-și prinde mintea* (*cu cineva*) = a lua în serios pe cineva, a-și pune mintea cu cineva. **6** *refl., tr.* (*inv., pop.; de obicei cu determ. care precizează sensul*) A se asocia sau a face să se asocieze, a se întovărăși sau a face să se întovărășească cu cineva (în vederea unei acțiuni comune); spec. a intra sau a face să intre în relații de rudenie, de dragoste, de prietenie cu cineva. *Sfarmă-Piatră... se roagă de iertare și zice că se prinde frate de cruce cu Fiul Iepei* (CR.). <> Expr. *A prinde sîmbră* v. sîmbră. *A se prinde surate* v. surată. **X** (*predomină ideea de formare, de constituire, de trecere dintr-o stare în alta*) **1** *refl.* (*despre laptele dulce*) A se transforma în lapte acru sau în iaurt, căpătînd un aspect consistent; (*despre unele preparate culinare*) a căpăta consistență. *Am descoperit o serie de oale negre cu lapte de vacă pus la prins* (BRĂ.). <> Expr. *A prinde cheag* v. cheag. **2** *refl.* (*despre unele mîncăruri*) A forma o crustă la fundul vasului ori a căpăta un gust neplăcut de aliment ars, afumat, în urma expunerii excesive la acțiunea focului. **3** *intr.* A suferi efectul unei acțiuni exercitate asupra

lui. • prez.ind. *prind*, (*pop.*) *prinz*; perf. smp. *prinsei*; part. *prins*. /lat. ***prendĕre***.

prindere *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *prinde* și rezultatul ei; prins. • pl. *-i*. /v. ***prinde***.

prinós *s.n.* **1** (*în antic.*) Dar oferit unei divinități (în semn de veneraţie, de mulțumire, pentru realizarea unui scop etc.); ofrandă, jertfă. *N-ai găsit prinoase s-aduci nici unui zeu* (ARGH.). <> Fig. *Multe neamuri au depus prinoasele închipuirii și măiestriii lor pe acest pământ* (ODOB.). **2** Fig. Sacrificiu făcut în slujba unei cauze, a unei idei. *Pentru morți și-al lor prinos, noi vrem pământ!* (COȘB.). **3** Fig. Omagiu adus cuiva în semn de devotament, de admirație, de recunoștință; contribuție adusă în slujba unei cauze. *Ca prinos indestructibilei noastre prietenii... m-a proclamat, pe frontispiciu, codirector* (GAL.). **4** Ext. Dar, plocon oferit unui stăpînitor. **5** (*înv., reg.*) Ceea ce se dăruiește în amintirea morților; pomană; spec. colac oferit preotului (sau credincioșilor) la înmormîntări, la parastase sau la anumite sărbători religioase. *Prinoasele aduse pentru ușurarea sufletului răposatului, precum: colaci, alămâi, smochine, colivă* (PER.). • pl. *-uri*, (*înv.*) *-oase*. /<slav. **принось**.

prins[1] *s.n.* Faptul de a (se) prinde. <> *De-a prinsul* sau *de-a prinselea* = numele unui joc de copii în care un jucător aleargă să prindă pe alții care fug. *Cîrdurile de copii... se jucau de-a prinsul* (SADOV.). • /v. ***prinde***.

prins[2]**, -ă** *adj.* **1** Care a căzut în mîinile cuiva, care este lipsit de libertate; captiv. <> (*subst.*) *Numărul prinșilor era încă de samă* (XEN.). <> Expr. *A se da prins* = a se recunoaște învins, a se preda. *Nu dați, fraților, nu ne omoriți! Ne dăm prinși* (SADOV.). **2** Care este atașat, fixat de ceva. **3** (*despre oameni*) Care este ocupat cu diverse treburi, care este copleșit de treburi. **4** Care este cuprins, copleșit de o stare fiziologică, de o boală, de o stare sufletească etc.; spec. îndrăgostit. **5** (*pop.; despre încheieturi, articulații etc.*) Care este anchilozat. **6** (*fam.*) Care este ocupat. **7** (*despre lapte dulce*) Care este închegat, coagulat; bătut. <> *Lapte prins* v. lapte. • pl. *-și, -se*. /v. ***prinde***.

prinsoáre *s.f.* **1** (*înv., pop.*) Faptul de a fi captiv, prizonier; ext. concr. închisoare. *Un prieten genovez... stă la un mîrzac în prinsoare așteptînd banii de la țara lui, ca să se răscumpere* (SADOV.). <> Fig. *Vă țîi în inema mea, într-aceastâ prinsoare a mea* (COR.). ◆ Capcană pentru animale. **2** (*înv.*) Prindere, capturare. *Atunce, la prinsoarea acelor turci, s-au timplat de-au perit unu turcu* (NEC.). **3** (*reg.*) Avere. *Umblă racul să se-nsoare Şi n-are nici o prinsoare* (POP.). **4** Nume dat mai multor obiecte sau părți ale acestora care servesc pentru a prinde, a fixa, a sprijini etc. **5** (*pop.; fam.; în legătură cu vb. „a face”, „a pune”*) Rămășag, pariu. *Fac prinsoare că iar e vorba de o carte* (SEBAST.). <> Expr. *A se lua la prinsoare* v. lua. • pl. *-ori*. /***prins***[2] + *-oare*.

print *s.n.* (*inform.*) Listare. ◆ Program, document etc. listat. • pl. *-uri*. /de la ***printa***, prin derivare regresivă.

printá *vb. I. tr.* (*inform.*) A lista. • prez.ind. *-ez*. /<engl. ***print*** „a imprima”.

príntre *prep.* **1** În mijlocul...; între. *În saloane, printre rochii, E copilul răsfățat* (VLAH.). ◆ Spec. În spațiul dintre mai multe ființe sau obiecte. *Înaintăm printre călători* (BRĂ.). *Printre plopi se vede fumul Hanului* (TOPÎR.). **2** În intervalul dintre două etape, două momente ale unei acțiuni, ale unui fenomen etc. *Printre suspine, bătrîna o lămuri* (BASS.). **3** În mijlocul unui grup, al unei colectivități. *Primarul..., aflat acolo printre alți oameni, îi zise domol* (REBR.). • și (*pop*) *píntre, píntre prep.* /***pre***[2] + ***íntre***.

príntru *prep.* Prin. • /***pre***[2] + ***íntru***.

prinț *s.m.* Principe. *Mi-a spus că are să se mărite după un prinț* (AGÂR.). <> *Prinț moștenitor* v. moștenitor. <> Expr. *A trăi ca un prinț* = a trăi o viață extrem de îmbelșugată. • pl. *-i*. /<germ. ***Prinz***, fr. ***prince***, rus. ***принц***.

prințésă *s.f.* Principesă. *Nu merită să fie prințesă* (STANCU). • pl. *-e*. /<germ. ***Prinzess[in]***, fr. ***princesse***, după *prinț*.

prințíp *s.n.* v. principiu.

prințipát *s.n.* v. principat.

prințișór *s.m.* Dim. al lui *prinț*. *Era un prințișor fraged și subțirel; abia trecuse de zece ani* (SADOV.). • pl. *-i*. /***prinț*** + *-işor*.

prinzătór, -oáre *adj., s.f., s.n.* **1** *adj.* Care prinde, care apucă, care înhață etc. ◆ (*subst.*) Persoană care prinde, capturează pe cineva sau ceva. *A făcut rost de un sticlete de la prinzătorii cu clei* (CĂL.). **2** *s.f.* Cursă de prins păsări sau alte animale; unealtă sau loc special amenajat pentru prinderea peștilor. *Veghea temeliile prinzătorii numai din părțile de către gîrlă* (VOIC.). **3** *s.n.* (*tehn.*) Mașină sau instalație folosită pentru separarea anumitor impurități dintr-un material. • pl. *-ori, -oare*. /***prinde*** + *-ător*.

príor[1] *s.m., adj.invar.* **I** *s.m.* Titlu dat unui înalt magistrat în vechile orașe-republici italiene (Florența, Roma etc.). ◆ Persoană care purta acest titlu. **II** *adj.invar.* Cel dintîi (în timp sau în spațiu). • pl. *-i*. /<it. ***priore***, lat. ***prior, -oris***.

príor[2]**, -ă** *s.m., s.f.* Conducător al unei mănăstiri catolice sau al unei congregații de călugări catolici. • pl. *-i, -e*. /<lat. ***prior, -oris***, fr. ***prieur***, germ. ***Prior***.

priór[3] *adj.* v. proor.

priorát *s.n.* Funcția, demnitatea de prior; timpul cît cineva exercită această funcție. • sil. *pri-o-*. /<lat. ***prioratus, -us***, germ. ***Priorat***.

prioritár, -ă *adj.* Care are sau trebuie să aibă prioritate. *Proiectul nostru este prioritar, nu uita asta!* • sil. *pri-o-*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***prioritaire***.

prioritáte *s.f.* **1** Însușirea sau faptul de a fi primul (într-o succesiune temporală); importanță primordială pe care o are sau trebuie să o aibă cineva sau ceva în raport cu altcineva sau cu altceva; drept de a ocupa primul loc ca importanță, ca valoare, ca demnitate; întîietate, precădere, primordialitate. *Prioritatea esteticului este totuna cu autonomia lui* (PER.). <> Loc.vb. *A da prioritate* v. da. **2** (*jur.*) Preferință. **3** Posibilitate pe care o are inventatorul sau autorul unei mărci de fabrică înregistrate într-o țară, într-un anumit termen, de a-și valorifica drepturile de creație intelectuală, fără ca o altă înregistrare a unei aceleiași invenții sau mărci, făcute în altă țară în cadrul aceluiași termen, să-i fie opozabilă. **4** (și *prioritate de trecere*) Întîietate și ordine de trecere printr-o intersecție nedirijată a unui vehicul în raport cu celelalte care sosesc în același timp din direcții diferite. • sil. *pri-o-*. pl. *-ăți*. /<fr. ***priorité***; cf. lat. *prior* „mai înainte”.

pripás *s.n.* **1** (*înv., pop.*) Pui de animal domestic; ext. copil. **2** Loc.adj. (*pop.*) *De pripas* = *a*) (*despre animale domestice*) care rătăcește de colo pînă colo, fără stăpîn; ext. care este luat drept zălog, drept garanție (pînă la recuperarea pagubei produse în semănături străine). *Îi plăcu și lui un așa dobitoc... Mai cu seamă că era și de pripas* (ISP.); *b*) (*despre copii*) care este părăsit, abandonat; ext. nelegitim. *Băiat din flori și de pripas* (EMIN.) Δ *Copil de pripas* v. copil; *c*) (*despre oameni*) care este venit din altă parte; străin, venetic. *Altă viață nu e pentru un om de pripas ca dînsul* (SLAV.). **3** (*reg.*) Despăgubire plătită pentru o vită care a produs stricăciuni în semănături străine. *Sătenii... aleargă Să se plîngă... De pagube, de ispasuri, De pierderi și de pripasuri* (PANN). • pl. *-uri*. /<sl. veche **припасъ**.

prípă *s.f.* Grabă mare, zor. *Am luat încetinel depeșa și, fără pripă nervoasă, am deschis-o* (CAR.). <> Loc.adv. *În* (sau, *înv., cu*) *pripă* = grabnic, repede, iute. *Mihai făcu ce putu în pripă, adună pe tinerii ce se mai găsiră* (ISP.). *Fără pripă* = fără grabă, pe îndelete. *Să te gîndești fără pripă la viața ta* (PRED.). <> Loc.prep. *În pripa...* = în graba momentului. *În pripa de a părăsi casa, îi rămăsese jurnalul agățat de căptușeala surtucului* (GHICA). • /de la ***pripi***, prin derivare regresivă.

pripăși *vb. IV.* (*pop.*) **1** *refl.* (*despre ființe*) A se stabili undeva sau pe lîngă cineva (venind din altă parte); a se oploși, a se adăposti, a se aciua. *Pe lîngă țeara numită Nemeea se pripășise un leu* (ISP.). <> Ext. *Era tăcută și plăpîndă ca o floare sfioasă, pripășită într-un pămînt străin* (REBR.). **2** *tr.* (*compl. indică ființe venite din altă parte*) A lua și a ține pe lîngă sine, a oferi cuiva adăpost (și cele necesare traiului); a adăposti. *De unde l-ai mai pripășit și pe stricatul ăsta?* (BASS.). • prez.ind. *-esc*. /***pripas*** + *-i*.

pripășíre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *pripăși* și rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. ***pripăși***.

pripășít, -ă *adj.* (*despre ființe*) **1** (*pop.*) Care s-a stabilit undeva sau pe lîngă cineva (venind din altă parte); aciuat. **2** (*reg.*) Care s-a rătăcit. *Știe să afle urechea grăsunului pripășit, chiar și din oala cu varză* (SLAV.). • pl. *-ți, -te*. /v. ***pripăși***.

pripeálă[1] *s.f.* **1** Grabă mare; precipitare. *Cel mult dincoace poate fi vorba de pripeală* (GALAN). <> Loc.adv. *Fără pripeală* = pe îndelete, fără grabă. *Trifon Guju spunea fără pripeală, rece, liniștit* (REBR.). **2** (*înv., reg.*) Căldură mare și dogoritoare; arșiță. • pl. *-eli*. /***pripi*** + *-eală*.

pripeálă[2] *s.f.* (*bis.*) Vers sau refren care se cîntă după psalmi, înaintea stihurilor sau laudelor închinate unui sfînt. • pl. *-ele*. /<slav. **припѣло**.

prípec *s.n.* (*înv.*) Canicula, arșiță. *Ia ulei bun... și-l pune în tipsie întinsă și scoate-o în pripec, ca să se fiarbă din căldura soarelui* (DOC.). • /<bg. ***припек***.

pripélnic, -ă *adj.* (*înv., reg.; despre oameni sau despre acțiuni, manifestări ale lor*) Care este pripit. *E un copil „pripelnic”* (CĂL.). • pl. *-ci, -ce*. /***pripă*** + *-elnic*.

pripí *vb. IV.* **1** *refl.* A face un lucru în grabă și adesea fără chibzuială, a acționa în pripă. *Nu te pripești la cele politicești... pentru cinstea domniei* (ANTIM). ◆ (*înv.; intr.*) A se grăbi, a se zori. *S-au pripit la scris* (DELAVR.). **2** *tr.* (*compl. indică acțiuni, deplasări etc.*) A accelera, a iuți ritmul. *Pripește cîțiva pași înaintea sa* (DELAVR.). **3** *intr.* (*înv.; mai ales despre unități militare*) A se îndrepta, a se deplasa către un loc; a veni, a sosi repede. *Mihai Vodă cu un trup de oaste... pripește de le iese înainte* (BĂLC.). **4** *tr.* (*înv.; compl. indică oameni*) A urmări de aproape pentru a pune pe fugă, pentru a prinde, pentru a învinge etc. *Lovindu-i pe fugă, Ștefan... pășește înainte, pripindu-i pînă la Vaslui* (PER.). **5** *tr.* (*înv.*) A constrînge, a forța, a sili (să facă ceva în grabă). *De se culca să doarmă, îl pripea să sară ca turbat din pat* (MAL.). **6** *tr.* (*înv., reg.*) A surprinde; spec. a surprinde asupra faptului. *Purcesesă și Vasilie Costache vornicul, ce, pripindu-l moartea acolo, s-au săvîrșit* (N. COST.). **7** *tr.* (*înv., reg.*) A încălzi (puternic), a înfierbînta, a încinge (la foc). <> (*refl.*) *Văzură într-un colț al casei, stînd și pripindu-se la foc, o pisică* (POP.). **8** *tr.* (*compl. indică alimente*) A coace sau a frige repede (și superficial), la un foc (prea) repede. **9** *intr.* (*înv., pop.; despre soare*) A dogori, a arde. *Soarele pripește, Curele zgîrcește* (POP.). **10** *tr.* (*reg.; compl. indică cereale sau fructe*) A face să ajungă la maturitate înainte de vreme, a coace prematur. • prez.ind. *-esc*. /<sl. veche **пръспѣти**.

pripíre *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *pripi*. • pl. *-i*. /v. ***pripi***.

pripít, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care se mișcă sau acționează prea repede și adesea fără chibzuială. ◆ (*despre acțiuni, manifestări ale oamenilor*) Care se face sau se spune prea repede, adesea fără o suficientă chibzuială. *În fața asalturilor lui pripite și zgomotoase se ridicase veșnic indiferența surdă, formidabilă a lumii* (VLAH.). <> (*adv.*) *Crezi asta? întrebă pripit Ion Florea* (AGÂR.). **2** (*despre mîncăruri*) Care este fiert sau copt în grabă (la suprafață), la un foc (prea) iute. <> *Mămăligă pripită* = mămăligă mestecată pe măsură ce se adaugă mălaiul în apa clocotită. • pl. *-ți, -te*. /v. ***pripi***.

pripón *s.n.* **1** Frînghie, funie, odgon etc. de care se leagă vitele la păscut. ◆ Ext. Țăruș, par de care se prinde această frînghie, această funie, acest odgon etc. *Pisicuța ar fi în stare să smulgă priponul și să se ia după mine* (HOG.). **2** Funie care servește la legarea de mal sau la tragerea la mal a unei ambarcații; țăruș de care se leagă o ambarcație la țărm, cu care se fixează un cort etc. *Călăuzul nostru a dezlegat luntrea din pripon* (SADOV.). **3** (*pesc.; mai ales la pl.*) Unealtă de pescuit, formată din mai multe cîrlige cu nadă, prinse din loc în loc de o funie care se așază pe fundul sau la suprafața apei și ale cărei capete sînt fixate de țăruși. *Am ajutat pescarilor din Greaca... să-și puie pripoanele cu cîrlige* (VOIC.). • pl. *-oane*. /<sl. veche **пръпонъ**; cf. srb. *pripon*.

priponáș *s.m.* Dim. al lui *pripon*. • pl. *-e*. /***pripon*** + *-aș*.

priponí *vb. IV. tr.* **1** (*compl. indică animale*) A lega de (sau cu) un pripon. *Intră în grajdul vacilor, le scoase pe rînd în bătătură, le priponi de niște stîlpi* (PRED.). ◆ A pune piedică la picioarele animalelor (ca să nu poată fugi). **2** (*mar.; compl. indică ambarcații*) A lega de un pripon. *Sute de șlepuri sînt ancorate de-a lungul malurilor, priponite cu parîme groase de sîrmă împletită* (BART). ◆ Analog. (*compl. indică diverse obiecte*) A imobiliza cu ajutorul unei frînghii, al unui dispozitiv. *Ființe omenești, încinse la brîu în cătușe și priponite cu belciuge groase ca pe mînă* (DELAVR.). **2** Gener. (*compl. indică diverse obiecte*) A fixa (prin legare); a lega. *Damigeana de vin... era legată cruciș și priponită de leuci* (SADOV.). • prez.ind. *-esc*. /***pripon*** + *-i*.

priponíre *s.f.* Acțiunea de *a priponi* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***priponi***.

priponít, -ă *adj.* (*despre animale, ambarcații etc.*) Care este legat cu sau de un pripon ori de un obiect solid. *Vitele păsteau priponite* (SANDU-A.). *Valurile mici veneau la mal săltînd cu putere bărcile priponite* (DUN.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***priponi***.

pripór *s.n.* **1** (*geomorf.*) Coastă de deal sau de munte, pantă abruptă; ruptură de pantă în lungul unui drum. *Știe unde are să vie vreun pripor mai greu de urcat* (AGÂR.). **2** (*reg.*) Adăpost de iarnă pentru oi, făcut din împletitură de nuiele sau din stuf și acoperit cu paie, trestie, cetină de brad etc. • pl. *-oare.* /<bg. ***npunop***; cf. ucr. *npunip*.

priporós, -oásă *adj.* (*reg.; despre terenuri*) Care este abrupt, povîrnit, prăpăstios. *Am privit valea Oltului..., munții grei și priporoși* (GAL.). • pl. *-oși, -oase.* /***pripor*** + *-os*.

prisácă *s.f.* **1** (*apic.*) Loc unde se cresc albine, unde sînt așezați stupii; totalitatea stupilor așezați pe acest loc; stupină. *Vedeai moară, prisacă și livadă* (I. NEGR.). ◆ Colect. Totalitatea albinelor dintr-o stupărie. *Prisaca sună ca murmurul de coasă* (ARGH.). **2** (*ist. milit.*) Întăritură din lemn și pămînt construită în scopul apărării unui punct de trecere. • pl. *prisăci.* /<sl. vechi **прѣсѣкъ**.

prisăcár *s.m.* (*apic.*) Persoană care se ocupă de îngrijirea prisăcii și cu creșterea albinelor (pentru a obține miere și ceară); albinar, apicultor, stupar. • pl. *-i.* /***prisacă*** + *-ar*.

prisăcăríe *s.f.* (*apic.*) Ocupația prisăcarului; albinărit, apicultură, stupărit, (*reg.*) prisăcărit. *Uncheșul m-a împărtășit... din vechea lui învățătură într-ale prisăcăriei* (SADOV.). • g.-d. *-iei.* /***prisăcar*** + *-ie*.

prisăcărít *s.n.* **1** (*apic.; reg.*) Prisăcărie. **2** (*în trecut, în Mold.*) Impozit care se plătea pe prisăci. *Au ridicat... morăritul și prisăcăritul și circiumăritul, care le scornisă Mihai Vodă* (NEC.). • /***prisăcar*** + *-it*.

prisăcăríță *s.f.* Femeie care se ocupă cu prisăcăria. • pl. *-e.* /***prisăcar*** + *-iță*.

priscilliamísm *s.n.* (*relig.*) Doctrină religioasă a lui Priscillius, care susținea teze de tip maniheist, îmbinate cu panteism. • sil. *-lli-a-.* /<fr. ***priscillianisme***; cf. nm. pr. *Priscillius*, eretic spaniol din sec. 4.

priscillianíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (*relig.*) (Adept) al priscillianismului. • sil. *-lli-a-.* pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***priscillianiste***.

priscórnic *s.n.* v. pistornic.

prislóp *s.n.* (*geomorf.*) Pas în formă de șa, situat la înălțime. • pl. *-oape.* /<sl. vechi **прѣслопъ**; cf. bg. *преслап*.

prismátic, -ă *adj.* Care este în formă de prismă, ca o prismă; care cristalizează în formă de prismă. *Strivește între degete tulpina prizmatică a unei narcise* (CAZ.). • pl. *-ci, -ce.* și *prizmátic, -ă adj.* /<fr. ***prismatique***.

prismatín *s.n.* (*mineral.*) Minereu compus îndeosebi din silicat de aluminiu și de magneziu. • /<fr. ***prismatine***, germ. ***Prismatin***.

prismatoíd, -ă *adj., s.n.* **I** *adj.* **1** Care are o formă apropiată de aceea a unei prisme. **2** (*despre minerale*) Care derivă dintr-o prismă. **II** *s.n.* (*geom.*) Poliedru cu două fețe poligonale paralele (baze) și cu celelalte triunghiuri, trapeze sau paralelograme. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***prismatoïde***; cf. gr. *πρῖσμα, ατος* „prismă", *εἶδος* „aspect".

prísmă *s.f.* **1** (*geom.*) Poliedru cu două fețe paralele și egale (baze) și cu celelalte fețe (laterale) în formă de paralelogram; corp solid care are forma acestui poliedru. <> *Prismă dreaptă* v. drept. *Prismă patrulateră* v. patrulater. **2** (*fiz.*) Piesă din sticlă, din cuarț sau din alt material transparent, de formă poliedrică, în special prismatică, folosită la aparatele optice pentru

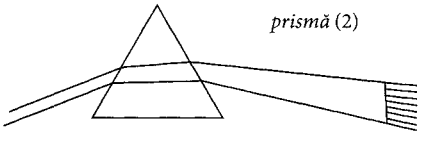

prismă (2)

descompunerea sau polarizarea luminii, pentru reflexia razelor luminoase etc. <> Loc.prep. *Prin* (sau *sub*) *prisma...* = din punctul de vedere..., potrivit cu..., în lumina... *Spiritul de aventură concepe totul sub prisma hazardului* (RALEA). • pl. *-e.* /<lat. ***prisma***, germ. ***Prisma***, fr. ***prisme***, ngr. ***πρίσμα***; cf.gr. *πρίω* „a tăia".

prísnă *s.f.* v. prisne.

prísne *adv., adj.invar., s.f.* **1** *adv.* (*înv., reg.*) În întregime, cu totul. **2** *adj.invar.* (*reg.*) Curat, pur, neamestecat; veritabil. **3** *s.f.* (*înv.; în forma „prisnă"*) Candelă (la biserică). *Cu alte multe odăjdii, spre vînzare încărcați, Prisne cu trei ipostaze* (DOS.). • pl. *-e.* și (*înv.*) *prisnă s.f.* /<slav. **прѣснѣ**.

prisnél *s.n.* v. prîsnel.

prisós *s.n.* **1** Ceea ce depășește necesarul, ceea ce întrece o anumită cantitate sau o anumită limită, reprezentînd un spor sau un plus (inutil); ext. abundență, belșug; excedent, prisosire, prisosință, surplus, (*înv., pop.*) prisoseală, (*înv.*) prisosit. *Din vreme veche nu să pomenise atîta prisos de bucate* (DELAVR.). <> Loc.adj., adv. *De prisos* = (care este) din belșug, din plin, mult, abundent; (care este) în plus, mai mult decît trebuie; ext. (care este) fără rost, inutil, zadarnic, superfluu. *Este cu totul de prisos ca să te cerci a-i dovedi cum că se amăgește* (ODOB.). <> Loc.adv. *Cu prisos* = în plus; din plin, din belșug. *Bani, argintării, mătăsuri erau cu prisos în mîinile fiecăruia* (ISP.). **2** (*în Ev. Med., în Țările Rom.; la pl.; în forma „prisoase"*) Teren agricol care prisosea moșierului și pe care acesta îl arenda țăranilor (direct sau prin mijlocirea arendașilor). • pl. *-uri,* (*înv.*) *-oase.* /<ngr. ***περισσός***.

prisoseálă *s.f.* (*înv., pop.*) Prisos. • pl. *-eli.* /***prisosi*** + *-eală*.

prisosélnic, -ă *adj.* Care prisosește; ext. care este inutil, nefolositor. *Balta... începe să-și răstoarne apele prisoselnice în cealaltă imensă bășică, Dunărea* (VOIC.). • pl. *-ci, -ce.* /***prisosi*** + *-elnic*.

prisosi *vb. IV. intr.* **1** A fi, a exista, a se afla în cantitate mai mare decît este necesar sau decît îi trebuie cuiva; a fi sau a rămîne în plus, disponibil, în surplus (după ce s-a consumat cît era necesar). *Învățătorul... îi spuse că oamenii vor pămînt și că nu mai pot trăi din ceea ce prisosește boierilor* (REBR.). **2** (*înv.*) A crește, a spori (ca număr, cantitate, ca intensitate, calitate etc.). *După trebuința vremii de acum cînd și norodul s-au înmulțit... și trebuința de acest lucru au pristosit* (DOC.). • prez.ind. *-esc.* și (*înv.*) *pristosí vb. IV.* /***prisos*** + *-i*.

prisosínță *s.f.* Prisos. *Prisosința să îmbie în toate; nimica nu lipsește* (BUD.). <> Loc.adv. *Cu prisosință* = din belșug, din plin; fig. în mod ireproșabil, dovedind un zel deosebit. *Cîteva sute de lei, din care și-ar fi putut plăti cu prisosință pensiunea* (CĂL.). • pl. *-e.* /***prisosi*** + *-ință*.

prisosíre *s.f.* Faptul de *a prisosi*; prisos. *Vedeam prisosirea răutății sale* (BELD.). <> Loc.adv. *Cu prisosire* = cu prisosință. *Ce de animale... să ascund cu prisosire sub acea velință nemărginită* (DELAVR.). • pl. *-i.* /v. ***prisosi***.

prisosít *s.n.* (*înv.*) Prisos. <> Loc.adj., adv. *De prisosit* = de prisos. • /v. ***prisosi***.

prisositór, -oáre *adj.* (*înv.*) Care prisosește; inutil. • pl. *-ori, -oare.* /***prisosi*** + *-tor*.

príspă *s.f.* **1** Parte exterioară a unei case (țărănești), ca un fel de terasă îngustă (și acoperită în partea de sus), construită din lut sau din pămînt bătătorit, din lemn sau din piatră, de-a lungul peretelui din față (și al celor laterali), adesea mărginită de o balustradă de lemn sau de zidărie și de stîlpi care susțin streașina. *Noi stam pe prispă strînși în sfat* (GOGA). **2** (*geomorf.*) Porțiune de teren cu suprafața plană, fără denivelări (situată la diferite altitudini), care provine din vechi glacisuri de eroziune. *Malul din dreapta se pleacă dezvălind prispe largi de pajiște sub poalele brădetului* (VLAH.). **3** Dig rudimentar de pămînt sau de lemn folosit pentru a menține nivelul apei în bălți. • pl. *-e.* /<bg. ***препса***, rus., ucr. ***присна***.

prispișoáră *s.f.* Prispuliță. • pl. *-e.* /***prispă*** + *-işoară*.

prispulíță *s.f.* Dim. al lui *prispă*; prispișoară, prispușoară. • pl. *-e.* /***prispă*** + *-uliță*.

prispușoáră *s.f.* Prispuliță. • pl. *-e.* /***prispă*** + *-uşoară*.

pristandă *s.f.* (*reg.*) Numele unui dans popular asemănător cu brîul. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-ale.* /etimol. nec.

pristăniște *s.f.* (*înv.*) Port. *Se ascunseră întru-în ostrov. Troienii ieșiră și văzură pristaniștea pustie* (MOXA). • pl. *-i.* /<slav. **пристанище**.

pristáv *s.m., s.n.* **1** *s.m.* (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) Persoană care anunța populației știrile oficiale; crainic. *La o răspîntie..., un pristav, cu o chivără mare de hîrtie, striga din fundul bojocilor* (CAR.). ◆ Funcționar administrativ; ispravnic. **2** *s.m.* (*în epoca modernă*) Vătaf, logofăt pe moșia unui boier. **3** *s.m.* (*înv.; de obicei urmat de determ. care arată felul*) Supraveghetor; administrator; paznic. *Sînt pristav la pădurile mănăstirii* (AD.). **4** *s.m.* (*înv.*) Persoană însărcinată cu supravegherea unui grup de oameni care lucrează la o construcție. *Acel turn ș-au schimbat numele... pre numele unui pristav la lucrul lui* (COSTIN). **5** *s.m.* (*înv.*) Persoană care făcea parte din consiliul de conducere al unei comune. *Pot s-ajung și pristav!* (ALECS.). **6** *s.n.* (*înv.*) Comunicare oficială, ordonanță, poruncă. *Bătuse pristav că acelui care va omorî pe balaur... îi va da bogății nenumărate* (POP.). • pl. *m. -i, n. -uri.* /<slav. **пристав**ъ.

pristăní *vb. IV.* **1** *intr.* (*înv.*) A fi sau a se ridica împotriva cuiva. *Nebunului să nu pristănești, că mai rău iaste* (PS. H.). **2** *intr.* (*înv., reg.*) A face pe voia cuiva, a ține partea cuiva; a urma exemplul cuiva. **3** *intr.* (*înv.*) A se învoi, a accepta, a adera. *Prinseră de viu pe căpitanul de lipscani, de lege turc, și pristănisă a ținea cu creștinii* (N. COST.). **4** *intr., tr.* (*înv., reg.*) A îngădui, a permite, a tolera. • prez.ind. *-esc.* și *pristíní vb. IV.* /<slav. **пристати, -стаю**.

pristănire *s.f.* Acțiunea de *a pristăni* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***pristăni***.

pristăví *vb. IV. refl.* (*înv., reg.*) A muri. • prez.ind. *-esc.* /<slav. **пристави**тн сѧ.

pristăvíre *s.f.* (*înv.*) Faptul de *a se pristăvi*; moarte. *Hotărîrea împărătesei era lămurită. Să nu văduvească împăratul, după pristăvirea ei* (ISP.). • pl. *-i.* /v. ***pristăvi***.

pristăvít, -ă *adj.* (*înv.*) Care este mort. • pl. *-ți, -te.* /v. ***pristăvi***.

pristăvoáie *s.f.* Soția pristavului. • sil. *-voa-ie.* pl. *-oaie.* /***pristav*** + *-oaie*.

pristíní *vb. IV.* v. pristăni.

pristól *s.n.* (*bis.*) Masa din mijlocul altarului, pe care se țin obiectele necesare oficierii serviciului religios; creștin; gener. altar. *Am jurat ca peste dînșii să trec falnic, fără păs, Din pristolul de la Roma să dau calului ovăs* (EMIN.). • pl. *-uri.* și (*înv., reg.*) *prestól.* /<slav. **прѣстолъ**.

pristoleáncă *s.f.* Numele unui dans popular. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • /etimol. nec.

pristólnic, -ă *adj.* v. pistornic.

pristosí *vb. IV.* v. prisosi.

prișléț *s.m.* (*înv.*) Străin, venetic; pribeag. *Lumea nemerniciei ne este și într-însa prișleți sîntem* (CANT.). • pl. *-i.* /<slav. **пришлѣць**.

prîșníț *s.n.* v. prișniță.

prîșníță *s.f.* (*med.*) Compresă. *Miklos a bolit o săptămînă, învelit în prîșnițe* (POPOV.). • pl. *-e.* și *prîșníț s.n.* /<germ. ***Priessnitz***.

pritán *s.m.* (*în Grecia antică*) **1** Magistrat principal; fiecare dintre cei cincizeci de delegați ai fiecărui trib, care formau, la Atena, Sfatul celor cinci sute. **2** Fiecare dintre delegații de trib care formau sfatul celor cinci sute la Atena. • pl. *-i.* /<fr. ***prytane***; cf. gr. *πρύτανις* „șef".

pritanéu *s.n.* (*în Grecia antică*) Edificiu public în care avea loc Sfatul pritanilor, unde se adunau pritanii pentru diverse treburi politice sau religioase și unde erau găzduiți invitații statului, ambasadorii altor state și învingătorii la jocurile olimpice. • pl. *-ee.* /<fr. ***prytanée***; cf. gr. *πρυτανεῖον*.

pritánie *s.f.* (*în antic. greacă*) Timpul în care pritanii celor zece triburi erau în funcție. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***prytanie***; *cf.* gr. *πρυτανεία*.

pritoácă *s.f.* (*reg.*) Vas de lemn (în formă de cadă), în care se transportă strugurii la teasc ori acasă, după culesul viei. • pl. *-ce.* /de la ***pritoci***, prin derivare regresivă.

pritóc *s.n., adj.* **1** *adj.* (*pop.*) Pritocire. *L-am dat la drojdii, să-l facem rachiu, iar scăzămîntul pînă la pritoc a fost de aproape două sute de vedre* (STĂN.). **2** *adj.* (și *subst. n.*) Vin care este tras de pe drojdie (prin cep). *O bute s-a măsurat vinul pritoc* (DOC.). • pl. *-uri.* /de la ***pritoci***, prin derivare regresivă.

pritoceálă *s.f.* Pritocire. • pl. *-eli.* /***pritoci*** + *-eală*.

pritocí *vb. IV. tr.* **1** (*compl. indică vinul*) A turna dintr-un butoi în altul, după fermentație, pentru a-l limpezi (prin separarea de drojdia care s-a așezat la fund). *Mai avem de pritocit un antal de rubiniu* (VOIC.). ◆ Gener. (*compl. indică lichide*) A turna

dintr-un vas într-altul. *Pitrocind un rest dintr-o sticlă, în călimară* (CE. PETR.). **2** (*compl. indică zeama dintr-un vas cu murături, cu varză acră*) A scoate și a turna la loc, de mai multe ori la rînd, pentru a amesteca și a dizolva sarea depusă pe fundul vasului. **3** Fig. (*compl. indică materii, obiecte etc.*) A muta dintr-un loc în altul. • prez.ind. *-esc.* și (*reg.*) *pitrocí vb. IV.* /<bg. ***npemoчa***, srb. ***pretočiti***.

pritocíre *s.f.* Acțiunea de *a pritoci* și rezultatul ei; pritoceală, pritocit, (*pop.*) pritoc. • pl. *-i.* /v. ***pritoci***.

pritocít[1] *s.n.* Pritocire. • /v. ***pritoci***.

pritocít[2]**, -ă** *adj.* (*despre vin, zeama de varză sau de murături etc.*) Care a fost supus pritocirii. • pl. *-ți, -te.* /v. ***pritoci***.

privá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A (se) lipsi de un avantaj, de un drept care i se cuvine, de ceva necesar; a renunța la ceva sau a împiedica pe cineva să beneficieze de ceva. *Te-ai privat de cel mai delicios festin al intelectului* (CĂL.). **2** *tr.* Expr. (*jur.*) *A priva de libertate* (pe cineva) = a lipsi o persoană de libertate în urma unei hotărîri judecătorești sau a reține în mod ilegal pe cineva, împotriva voinței acestuia. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***priver***, lat. ***privare***.

privál *s.n.* v. prăval.

priváre *s.f.* Faptul de *a (se) priva*. • pl. *-ări.* /v. ***priva***.

privát, -ă *adj., s.f., s.m.* **1** *adj.* Care este particular; care aparține unui particular; individual, personal. *Scrierea aceasta... o urmă mai mult ca un jurnal al său privat* (ODOB.). <> *Cancelaria privată a domnului* v. cancelarie. *Rețea virtuală privată* v. rețea. **2** *s.f.* (*pop.*) Closet. *A fost găsit în agonie pe scaunul privății* (ARGH.). **3** *s.m.* (*fam.*; *mai ales la pl.*) Persoană care are o afacere, o societate comercială etc. proprie; (*fam.*) privatizat. • pl. *-ți, -te.* /<lat. ***privatus, -a, -um***, germ. ***privat***, fr. ***privé***.

privatív, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* Care privează pe cineva de ceva; care lipsește pe cineva de un avantaj, de un drept care i se cuvine, de ceva necesar; care arată o privațiune, care exclude ceva. *Pedeapsă privativă de libertate.* **2** *adj., s.n.* (*lingv.*) (Afix) care exprimă lipsa, excluderea, dînd cuvîntului derivat un sens opus celui de bază. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***privatif***, lat. ***privatīvus, -a, -um***.

privatizá *vb. I.* **1** *tr.* (*econ.*) A trece din proprietatea statului în proprietate particulară, a încredința sectorului privat activități, întreprinderi, regii, bunuri publice, servicii publice etc. care mai înainte au aparținut sectorului public, în scopul rentabilizării sau creșterii rentabilității economico-sociale și pentru democratizarea vieții politice. **2** *refl.* A(-și) înființa o întreprindere particulară; a iniția o afacere. *S-a privatizat nu cu mult timp după ce s-a întors din Asia.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***privatiser***.

privatizáre *s.f.* Trecere în proprietate particulară a unei întreprinderi, a unei regii, a unui bun public etc.; politica de trecere a acestor proprietăți către persoane fizice sau juridice private. • pl. *-ări.* /v. ***privatiza***; cf. engl. *privatization*, fr. *privatisation*.

privatizát, -ă *adj., s.m.* **1** *adj.* Care a trecut din proprietatea statului în proprietate particulară. **2** *s.m.* (*fam.*) Privat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***privatiza***.

privațiúne *s.f.* (*mai ales la pl.*) Faptul de a (se) priva de un avantaj, de un drept care i se cuvine, de ceva necesar; abținere voită de la ceva. <> Ext. (*de obicei la pl.*) Lipsă, sărăcie, mizerie. *Strîngerea acestei sume s-a făcut cu privațiuni și cu vinzări de obiecte de preț* (PRED.). • pl. *-i.* /<fr. ***privation***, lat. ***privatĭo, -onis***.

priváz *s.n.* v. pervaz.

privătár *s.m.* (*înv.*) Negustor, cămătar. • pl. *-i.* /<lat. ***privatarius***.

priveálă *s.f.* (*înv., reg.*) **1** Privit. *Viforiia, mai jos de Golgota, e ferită de priveala lumii* (VLAH.). <> Loc.vb. *A sta* (sau *a ieși*) *în priveală* = a privi. *Își înalță harapnicul alungîndu-și neamul care ieșise în priveală* (SADOV.). <> Inspecție. **2** Priveliște, peisaj. *Am văzut încîntătoarea priveală ce se întinde de pe vîrful muntelui* (C. NEGR.). **3** Aspect, înfățișare. *Mai frumoasă priveală și mai cuviosă adunare... nici cunosc a fi alta* (ANTIM). • pl. *-eli.* /***privi*** + *-eală*.

privéghe *s.f.* v. priveghi.

Privegheá *vb. I.* (*pop.*) **1** *intr.* (*bis.*) A petrece (noaptea) în rugăciuni, în reculegere și în meditații. **2** *tr.* A sta de veghe noaptea la mort, a sta la priveghi (potrivit unor practici religioase). *Mortul rămăsese numai cu Ichim, cu Profira și cu Mărioara să-l privegheze* (REBR.). **3** *intr.* A sta treaz noaptea, a nu dormi. *Noaptea întreagă am stat priveghind* (LAB.). **4** *intr.* A sta, a face de pază, de strajă; a păzi. *Ș-apoi vecinic privighează, Sentinelă mult viteză* (ALECS.). <> (*tr.*) *L-au găsit în foișor, cu ferestrele deschise, priveghindu-și averile* (SADOV.). <> Fig. *Stîlpi de umbră privegheză* (MACED.). <> (*tr.*) A pîndi, a urmări. *Astfel armia întreagă veghe înarmată toată noaptea, puind în toate părțile streji spre a priveghea mișcările turcilor* (BĂLC.). **5** *intr., tr.* A supraveghea, a îngriji (pe cineva sau ceva), a fi atent, grijuliu, a urmări cu atenție; a avea grijă să... *Priveghea la descărcatul unui car cu fin* (SADOV.). • prez.ind. *-ez.* și (*reg.*) *privigheá vb. I.* /lat. ***pervigĭlare***.

privegheálă *s.f.* (*reg.*) (Stare de) veghe, trezire. • pl. *-eli.* și (*reg.*) *privigheálă s.f.* /***priveghea*** + *-eală*.

priveghér *s.n.* (*bis.*) Carte bisericească cuprinzînd rînduiala slujbei privegherii. • pl. *-e.* /***priveghi*** + *-er*.

priveghére *s.f.* (*pop.*) **1** (*bis.*) Serviciu religios care se face în noaptea sau în seara din ajunul unei sărbători, într-o mănăstire sau într-o biserică; gener. serviciu religios de noapte care se oficiază în diverse împrejurări speciale. *Aude clopote și întreabă pe un arnăut... ce sărbătoare e a doua zi, de se face priveghere mare* (CAR.). **2** (*bis.*) Petrecere (a nopții) în rugăciune, în reculegere și în meditații. *Privigheri și rugăciuni* (MOLN.). **3** (*bis.*) Priveghi. **4** Străjuire, pază, veghe. *Turnul clopotniței... slujea pentru priveghere de foc* (C. NEGR.). <> Supraveghere, control; grijă, atenție. *Pretindea că fratele ei trebuie să stea acolo, sub privegherea ei* (CĂL.). <> Loc.adj., adv. *Cu priveghere* = (care este) cu luare aminte, cu grijă, cu atenție. *Cu priveghere împăratul ascultînd* (PANN). <> Expr. *A nu* (*mai*) *slăbi* (*pe cineva* sau *ceva*) *din priveghere* v. slăbi. **5** Faptul de a sta treaz noaptea, de a nu dormi; (*reg.*) privegheală. *Nimic nu îndeamnă mai mult spre întristare decît tocmai privegherea între cei ce dorm* (SLAV.). • pl. *-i.* și (*reg.*) *privighére s.f.* /v. ***priveghea***.

priveghetór, -oáre *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* (*pop.*) Persoană care privegheză la un mort. **2** *adj.* (*înv.*) Care privegheză, care stă treaz noaptea. **3** *adj.* (*înv.*) Care privegheză, care stă de pază; ext. care este atent. *Să fim în tot ceasul privighetori asupra purtării noastre* (MARC.). **4** *s.m.* (*pop.*) Persoană care privegheză, păzește; spec. supraveghetor. **5** *s.m.* (*înv., reg.*) Subprefect. *După dînșii veni catihetul, apoi privighetorul de ocol* (GAN.). • pl. *-ori, -oare.* și (*reg.*) *privighetór, -oáre, privighitór, -oare s.m., s.f., adj.* /***priveghea*** + *-tor*.

privéghi *s.n.* (*pop.*) **1** Veghere a unui mort, în noaptea ce precedă înmormîntarea lui (potrivit unor practici religioase); priveghere. *Rămaseră în priveghi feciorii holtei, bărbații de seama mortului, dar mai ales rubedeniile de toată sama* (DAN). <> Loc.vb. *A ședea în* (sau *la*) *priveghi* v. ședea. **2** (*bis.*) Serviciu religios care se face în noaptea sau în seara din ajunul unei sărbători, într-o biserică sau într-o mănăstire; gener. serviciu religios de noapte care se oficiază în diverse împrejurări speciale. *În săptămîna deniilor... erau în biserica cernită priveghiuri din ce în ce mai lungi* (SADOV.). **3** Faptul de a sta treaz noaptea, de a nu dormi. *Vă ținea de urît, ție și Axiniei, de cumva avea gustul să faceți priveghi în ias' noapte* (HOG.). **4** Veghe, pază, strajă. <> Fig. *Tăcerea orașelor adormite sub privegheiul cuminte al lunii* (BAR.). • pl. *-uri.* și (*reg.*) *privéghe s.f.* /de la ***priveghea***, prin derivare regresivă.

privéliște *s.f.* **1** Aspect din natură (care formează un ansamblu estetic) cuprins dintr-o singură privire (sau cît poate fi cuprinsă dintr-o privire); aspect propriu unui teritoriu, rezultat din îmbinarea unor factori naturali și acțiunea omului; teritoriu care are acest aspect; tablou; peisaj, (*înv., reg.*) priveală. *O priveliște frumoasă, de parcă ți se primenește sufletul uitîndu-te la ea* (BRĂT.). **2** Aspect, înfățișare; spectacol, fapt, fenomen etc. (interesant, neobișnuit etc.) care se înfățișează, care este oferit cuiva. *Privelștea... vrednică de milă a nemerniciei și stricăciunii omenești* (HOG.). **3** (*înv.*) Faptul de a privi. *Izbeliștea Care ne-ntunecă Veșnic priveliștea* (LESN.). <> Loc.adv. *În priveliște* = în văzul tuturor, la vedere, în public. **4** (*înv.*) Spectacol, reprezentație (teatrală, de circ, de bîlci etc.).; ext. loc în care se desfășura această reprezentație. *Nu este nici tragedie, nici comedie, ci jalnică priveliște cu jocuri și cîntece* (FIL.). • pl. *-i.* /***priveală*** + *-iște*.

priveștí *vb. IV. tr.* **1** (*reg.*; *mai ales despre lichide*) A acoperi, a trece peste...; a se revărsa peste margini. **2** (*reg.*; *compl. indică țesături, materiale textile, obiecte din materiale textile etc.*) A tivi îndoind materialul. **3** (*pop.*; *compl. indică șindrilă, șiță, scînduri etc.*) A fixa, a așeza (parțial) una peste alta într-un anumit fel. • prez.ind. *-esc.* /lat. ****pervestire*** sau ****perviescire*** <*viescere*.

priví *vb. IV.* **1** *tr., intr.* A-și îndrepta ochii, privirea spre cineva sau ceva pentru a vedea; a se uita. *Toți privirăspre deal* (GÎRL.). <> (*întărit prin „cu ochii" sau „cu ochiul"*) *Privesc cu ochii plini de speranță plicul* (CAR.). <> Expr. (*tr.*) *A nu privi cu ochi buni* = a dezaproba, a nu admite. *A privi spre* (sau *către*)... = (*despre clădiri sau despre fațadele lor*) a fi situat cu fața spre..., a fi orientat către... *Casa doctorului... privea spre mare* (GAL.). *A privi cu gura căscată* v. căscat. *A privi chiorîș* v. chiorîș. *A privi cu coada ochiului* v. coadă. *A privi* (*pe cineva*) *în față* v. față. *A privi printre gene* v. geană. *A privi pe cineva cu ochi buni* (sau *răi*) v. ochi. *A privi strîmb* v. strîmb. *A privi fără* (*de*) *țintă* v. țintă. *A privi țintă* v. țintă. *A privi peste umăr* v. umăr. *A privi în zare la ceva* v. zare. **2** *tr., refl.* A (se) examina, a (se) cerceta cu privirea, ext., cu mintea. *Cînd privesc zilele de-aur a scripturilor române, Mă cufund ca într-o mare de visări dulci și senine* (EMIN.). <> Expr. *A privi lung* (*la cineva* sau *la ceva*) v. lung. *A privi pe cineva de sus pînă jos* (ori *de jos în sus*) v. sus. <> Spec. (*refl.*) A-și cerceta propria imagine în oglindă. *Se întoarse și se privi în oglindă* (SADOV.). <> Fig. *În preajma unei păduri străvechi, se privea în iaz moara lui Călifar* (GAL.). **3** *tr.* (*de obicei urmat de determ. introduse prin prep. „ca"*) A considera, a aprecia drept... sau într-un anumit fel. *Era deprins să-i privească pe toți aproape ca pe niște lucruri ale lui* (SADOV.). <> Expr. *A privi ceva* sau *pe cineva într-o lumină oarecare* v. lumină. *A privi* (*ceva*) *în roz* v. roz. *A privi pe cineva de sus* v. sus. **4** *tr.* (*la pers. 3*) A fi în legătură cu..., a se referi la cineva sau la ceva, a interesa, a implica pe cineva, a fi de competența cuiva, a intra în obligațiile cuiva. *Titu se mîndrea ca și cînd lauda l-ar fi privit direct pe dînsul* (REBR.). <> Expr. *În* (*ceea*) *ce privește...* = în privința..., cu privire la..., relativ la... *În ce privește pe Emma, ea intrase în căsătorie cu deziluzia unui amor nenorocit* (BRĂ.). **5** *intr.* (*înv.*; *cu determ. introduse prin prep. „la" sau „către"*) A urmări, a tinde, a ținti. *Cele ce ispitim nu putem a le înțălege, nici a le ști către ce sfîrșit privesc* (DRĂGHICI). • prez.ind. *-esc.* /<slav. **ПРАВИТИ**.

privigheá *vb. I.* v. priveghea.

privigheálă *s.f.* v. privegheală.

privighére *s.f.* v. priveghere.

privighetoáre *s.f.* (*ornit.*) Numele a două specii de păsări călătoare, insectivore din ordinul paseriformelor, de talie mijlocie, care cîntă foarte frumos: *a*) pasăre cu spinarea brun-sur-roșcat-închis, cu gîtul alb mărginit de un gri șters, cu partea superioară a pieptului sur-închis (*Luscinia luscinia*); *b*) pasăre cu spinarea sură-roșcată-gălbuie, cu gîtul și mijlocul pieptului albe, cu coada ruginie (*Luscinia megarhynchos*); filomelă. *Tace, ca s-asculte cîntecul privighetorilor* (VLAH.). • pl. *-ori.* și (*reg.*) *privighitoáre s.f.* /***priveghea*** + *-toare*.

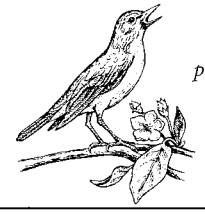

privighetoare

privighetór[1] *s.m.* (*ornit.*) Bărbățușul privighetorii. • pl. *-i.* /de la ***privighetoare***, prin derivare regresivă.

privighetór[2]**, -oáre** *s.m., s.f.* v. priveghetor.

privighitoáre *s.f.* v. privighetoare.

privighitór, -oáre *s.m., s.f.* v. priveghetor.

privilegiá *vb. I. tr.* **1** A acorda cuiva un privilegiu, o favoare; a părtini, a favoriza pe cineva. **2** (*jur.*) A supune unui privilegiu sau unei preferințe de altă natură. *Era preferata tantei Matilda și deci ea va fi privilegiată în dispozițiunile testamentului* (CE. PETR.). • sil. *-gi-a.* prez.ind. *-iez.* /<fr. ***privilégier***, it. ***privilegiare***.

privilegiál, -ă *adj.* Care se referă la privilegiu, care prevede un privilegiu. • sil. *-gi-al.* pl. *-i, -e.* /***privilegiu*** *+ -al.*

privilegiát, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană, grup, clasă socială) care se bucură de un privilegiu, de o favoare, de un avantaj. *Era dator fiecare stăpîn de vie să dea, din zece vedre una, afară de privilegiați și scutiți cu hrisoave domnești* (FIL.). **2** *adj.* Gener. Care este favorizat, avantajat de cineva, de împrejurări etc. ◇ (*subst.*) *Înfățișarea trufașilor privilegiați ai destinului* (CE. PETR.). ◇ Fig. *Pentru conștiința literară a epocii pe care o străbatem, proza lui Tudor Arghezi ocupă, fără îndoială, un loc privilegiat* (VIANU). **3** *adj.* Fig. Care este înzestrat de la natură cu talent, cu har. **4** *adj.* (*înv.*) Autorizat. *O ruletă, coțcă privilegiată care scurge pungile străinilor* (C. NEGR.). • sil. *-gi-at.* pl. *-ți, -te.* /v. ***privilegia***; cf. fr. *privilégié*.

privilegiativ, -ă *adj.* Care conferă privilegii. • sil. *-gi-a-.* pl. *-i, -e.* /de la ***privilegiu***.

privilegiére *s.f.* Acțiunea de *a privilegia* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***privilegia***.

privilégiu *s.n.* **1** Avantaj, scutire de obligații; drept sau distincție socială care se acordă, în anumite perioade sau în situații speciale, unei persoane, unui grup social, orașelor, mănăstirilor etc.; concr. act, document prin care se acordă un asemenea avantaj, un asemenea drept, o asemenea distincție; (*înv.*) pronomion. *Am ajuns în țara unguească ș-am desfăcut mărfuri cerînd privilegiu să întemeiem și iarmaroace* (SADOV.). ◆ Gener. Drept, avantaj, libertate, favoare de care se bucură cineva sau pe care și le ia cineva (datorită unor circumstanțe determinate). *Mulțimea celor de rînd crede că plăcerile materiale ale vieții sînt privilegiul lor exclusiv* (CAR.). **2** (*jur.*) Drept conferit de lege unui creditor de a fi preferat celorlalți creditori ai aceleiași persoane în satisfacerea creanței sale. • pl. *-ii,* (*înv.*) *-uri.* /<fr. ***privilège***, lat. ***privilēgium, -ii*** „favoare".

privínță *s.f.* Părere, opinie; considerent, punct de vedere; aspect, înfățișare. *Tinde să modifice condițiile de viață ale oamenilor în privințe precise* (GUS.). ◇ Loc.adv. *În această privință* ori *în multe privințe* = dintr-un anumit punct de vedere, sub acest aspect; referitor la cineva sau la ceva, raportat la cineva sau la ceva. *În această privință, numele lui poate fi alăturat de acel al marelui înaintaș* (VIANU). ◇ Loc.prep. *În privința...* = *a)* referitor la..., raportat la..., cu privire la..., în ceea ce privește. *Numai în privința vîrstei ei s-au încins controverse mai îndelungate* (REBR.); *b)* sub aspectul..., din punct de vedere..., sub raportul... *În privința aceasta rămăsese și acum o țărancă* (AGÂR.). • pl. *-e.* /***privi*** *+ -ință*.

privíre *s.f.* **1** Faptul de *a privi*; funcția organică a ochilor, văz; fel de a privi, căutătură, uitătură. *Aruncă celor care fac haz priviri de ucigaș peste ochelari* (BRĂT.). ◇ *Privire acvilină* v. acvilin. *Privire de vultur* v. vultur. ◇ Expr. *A-(și) arunca privirea* sau *a arunca o privire* v. arunca. *A căuta privirile cuiva* v. căuta. *A coborî privirea* v. coborî. *A-și încrucișa privirile* v. încrucișa. *A-și îndrepta privirile spre cineva* sau *spre ceva* v. îndrepta. *A înfrunta privirea* (sau *privirile*) *cuiva* v. înfrunta. *A petrece* (*pe cineva* sau *ceva*) *cu privirea* (ori *cu privirile*) v. petrece. *A pune privirea în pămînt* v. pune. *A schimba priviri* (sau *o privire*) v. schimba. *A nu* (*mai*) *slăbi* (*pe cineva* sau *ceva*) *din priviri* v. slăbi. *A susține privirea cuiva* v. susține. ◇ Fig. *Vreau cu Noaptea să rămîn, Ca să-i sărut privirile de rouă* (BEN.). ◆ Concr. Ochii (ca organ al vederii); expresie a ochilor. *Privirile albastre ale oamenilor zbîrliți se îmblînziseră* (SADOV.). **2** Examinare, cercetare, apreciere, considerare (fugară, de ansamblu) cu ajutorul văzului sau, ext., cu ajutorul minții. *La o privire superficială, s-ar părea că Eminescu este un junimist* (IBR.). ◇ Expr. (*înv.*) *A avea* (sau *a lua*) *în privire* = a avea în vedere, a lua în considerație, a ține seamă. *Luînd în privire sperarea viitoarelor lor venituri, li se puse condiții* (BĂLC.). *A măsura pe cineva* (*cu privirea*) *de sus pînă jos* (*și de jos pînă sus*) v. sus. **3** (*înv.*) Observație, remarcă, părere. ◇ Loc.adv. *În această privire* ori *într-o* (*oarecare*) *privire* sau *în multe priviri* = din acest sau dintr-un anumit punct de vedere; sub acest aspect. *Neștiind eu singur această taină..., nu te pot sfătui în această privire* (EMIN.). ◇ Loc.prep. *Cu privire la...* sau (*înv.*) *în privirea...* = *a)* referitor la..., în privința...; avînd în vedere. *Putem răspunde cu privire la trecutul nostru literar* (GAL.); *b)* sub aspectul..., din punctul de vedere... *Științele pozitive trebuiesc înfățișate din privirea teoriei* (ODOB.). ◇ Expr. *Punct de privire* v. punct. **4** (*înv.*) Spectacol, reprezentație (teatrală, de circ etc.). *Mulțimea carea venise la acea previre* (N. T. 1648). **5** (*înv.*) Priveliște. *E deprinsă de mult Roma cu asemene privire* (ASACHI). • pl. *-i.* și (*înv.*) *prăvíre, previre* s.f. /v. ***privi***.

privít *s.n.* Faptul de *a privi*; (*înv., reg.*) priveală. ◇ Expr. *A nu* (*mai*) *slăbi* (*pe cineva* sau *ceva*) *din privit* v. slăbi. • /v. ***privi***.

privítă *s.f.* **1** (*înv., reg.*) Nuia (flexibilă, răsucită, folosită la legarea unei sarcini de lemne, de fîn etc.). **2** (*reg.*) Nume dat unor (părți de) obiecte care au rolul de a fixa, de a lega. • pl. *-e, -ți.* /cf. srb. *previjati* „a lega; a suci".

privití *vb. IV. tr.* (*înv.*) A saluta (închinîndu-se și manifestîndu-și bucuria). *Vornicul Lupul... i-au ieșit înainte și l-au privitat cu căzută închinăciune* (N. COST.). • prez.ind. *-esc.* /<pol. ***przywitać***.

privitór, -oáre *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care privește, care se uită la cineva sau la ceva. *La locul întîmplării se și adunase o roată neagră de privitori* (CE. PETR.). ◇ Loc.prep. *Privitor la...* = referitor la..., relativ la..., raportat la..., în ceea ce privește..., în privința... *Am o dorință... privitoare la Biblioteca Academiei* (GAL.). **2** *s.m., s.f.* Persoană care asistă la un spectacol artistic sau, ext., la o adunare, la o ceremonie etc.; spectator. *Ca privitor liniștit al acestui spectacol animat, stă călare regele* (ODOB.). • pl. *-ori, -oare.* /***privi*** *+ -tor*.

priză[1] *vb. I. tr.* (*compl. indică tutun, droguri etc.*) A trage, a aspira pe nas. *Priza din cînd în cînd tabac* (SADOV.). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***priser***.

priză[2] *vb. I. tr.* A aprecia, a prețui; a stima. *Deși Pomponescu nu priza pe Ioanide, absența sa îl blesă* (CĂL.). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***priser***.

príză *s.f.* **1** (*tehn.*; și *priză electrică, priză de curent*) Dispozitiv care permite conectarea, branșarea la o rețea electrică a unui aparat, a unui instrument etc. prin intermediul unei fișe de curent; restr. orificiu, cu un dispozitiv de obturare sau de reglare, făcut în peretele unei încăperi, al unui generator etc., care realizează legătura electrică. *Cîteva rînduri de becuri electrice minuscule, puse în legătură cu priza de la căpătîi* (VIN.). ◇ *Priză de pămînt* = ansamblu de conductoare metalice prin care se realizează o legătură electrică conducătoare directă cu pămîntul a unei rețele electrice, a carcaselor metalice, a utilajelor acționate electric etc., pentru a se obține anumite circulații de curenți sau pentru asigurarea protecției contra pericolului de electrocutare. *Priză aeriană* (*de curent*) = priză în formă de bară, de liră etc. prin care se realizează legătura dintre o rețea electrică aeriană și un tramvai, un troleibuz, o locomotivă electrică. *Priză șuco* v. șuco. ◆ Derivație dintr-o înfășurare electrică prin care se poate realiza o legătură electrică suplimentară. **2** Angrenare a două roți dințate într-un mecanism. ◇ *Priză directă* (sau *constantă*) = cuplare directă între arborele principal al unui schimbător de viteză și arborele de la care primește sau căruia i se transmite mișcarea. **3** Orificiu, piesă, dispozitiv sau construcție cu ajutorul cărora se absoarbe sau se captează un fluid (aer, abur, apă etc.) dintr-o conductă, dintr-un recipient etc., în scop utilitar. ◆ Construcție hidrotehnică pentru captarea apei. **4** (*constr.*; *mai ales în legătură cu vb. „a face"*) Fenomen de transformare din stare plastică în stare rigidă a amestecurilor hidratate de lianți care se folosesc în construcții. **5** *Priză de aer* = orificiu prin care se aerisesc unele încăperi, prin care aerul pătrunde într-un motor sau într-o canalizație. **6** (*av.*) *Priză de aterizare* (sau *de teren*) = ansamblul manevrelor executate de pilot pentru a ateriza exact în punctul dorit. **7** Fig. (*fam.*) Trecere, influență, simpatie de care se bucură cineva. ◇ Expr. (*fam.*) *A avea* (sau *a fi cu*) *priză* (*la cineva* sau *asupra cuiva*) = a avea trecere (la cineva), influență (asupra cuiva), a trezi interesul (cuiva). *Are o mare priză asupra studenților și tinerilor* (CĂL.). **8** Capacitate de intuiție, de înțelegere a realității; viziune. *Lipsit de priză asupra lumii externe... a trebuit să-și întoarcă, întreagă, puternica sa inteligență asupra sufletului său* (IBR.). **9** Cantitate mică de tutun care se prizează. *Îmi prezentă o priză de tabac* (C. NEGR.). **10** (*med.*) Doză (mică) de medicament. **11** (*sport*) Poziție a mîinilor în momentul în care se prinde sau se aruncă mingea de handbal, de baschet, de rugbi etc.; poziție a mîinilor unui portar de fotbal la prinderea sau la aruncarea mingii; mod în care atleții țin sulița sau prăjina, tenismenii racheta sau paleta etc. ◆ (*la judo, lupte etc.*) Manieră de a prinde adversarul. **12** (*cinemat.*) *Priză directă* = tehnică de înregistrare a dialogului sincron cu filmarea, asigurînd veridicitatea interpretării actoricești. ◇ *Priză de sunet* (sau *de imagine*) = înregistrare a sunetului sau a imaginii pe film. **13** Asperitate, proeminență pe care un alpinist o folosește pentru a escalada o stîncă. **14** Navă militară sau comercială capturată de la inamic. **15** Stare a unei piese de șah pe care adversarul este în drept să o ia. • pl. *-e.* /<fr. ***prise***.

prizări *vb. IV. refl.* (*pop.; fam.; despre animale și plante*) A deveni sau a rămîne mic, nedezvoltat; a se pipernici, a se chirci. • prez.ind. pers. 3 *-ește.* /<slav. **прѣзрѣти (сѧ)**.

prizărít, -ă *adj.* **1** (*pop.; fam.; despre oameni, animale și plante*) Care nu s-a dezvoltat bine, care a rămas mic, nedezvoltat, pipernicit; firav. *Un băiat prizărit, cu privirea subțire și bolnavă* (CAZ.). **2** (*pop.; despre oameni*) Care duce o viață modestă, grea; amărît. ◇ (*subst.*) *Românul... nu se lăsa... călcat în picioare de orice venetic ticăit și flămînd și de cîți prizăriți și bătuți de Dumnezeu* (POP.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***prizări***.

prizmátic, -ă *adj.* v. prismatic.

prizográf *s.n.* Prizometru înregistrator. • pl. *-e.* /<fr. ***prisographe***.

prizométru *s.n.* Aparat pentru determinarea începutului și sfîrșitului prizei unui ciment. • pl. *-e.* /<fr. ***prisomètre***.

prizón *s.n.* (*tehn.*) Tijă metalică, filetată la ambele capete, folosită ca element mobil de îmbinare a două sau a mai multe piese (de mașini sau de construcție); șurub-prizonier. • pl. *-oane.* /<fr. ***prison***, germ. ***Prison***.

prizoniér, -ă *s.m., s.f., adj.* **I** *s.m., s.f.* **1** (*adesea în legătură cu vb. ca „a lua", „a face", „a cădea"*) Militar luat în captivitate de inamic în timpul unui război și reținut de acesta pentru a fi împiedicat să participe la ostilități; gener. persoană căzută în mîinile unui dușman, ale unui bandit, ale unui răpitor etc. și rămasă în puterea acestuia; captiv. *Am fost înconjurați de echipajul unei șalupe bulgare..., dezarmați, făcuți prizonieri* (CAR.). **2** Persoană lipsită de libertate, ținută închisă, arestată, întemnițată; deținut. *O cămară boltită cu ferestre strîmte, care servea spre schingiuirea prizonierilor* (C. NEGR.). ◇ (*adj.*) *O ținea prizonieră pe Madala într-o cameră de la Curtea Iloveanului* (CE. PETR.). ◇ Expr. *A se constitui prizonier* v. constitui. ◇ Compar. *Tîrziu am aflat că mama trăia ca o prizonieră în casa asta* (VLAH.). ◆ Fig. Persoană lipsită de libertate de acțiune, de liniște sufletească. *Am înțeles că sînt prizonierul unor puteri necunoscute, irațională, înfricoșate* (GAL.). **II** *adj.* (*tehn.*) *Șurub prizonier* = prizon. • sil. *-ni-er.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***prisonnier***.

prizonierát *s.n.* Starea, situația de prizonier; ext. perioadă de timp cît cineva este prizonier; captivitate. *Nimeni nu poate ști ce s-a petrecut în lagărul în care a stat după ce a fost eliberat din prizonieratul german* (H. LOV.). • sil. *-ni-e-.* /***prizonier*** *+ -at*.

prînz *s.n.* **1** (și, *reg., prînzul mare, prînzul cel mare*) Masă principală care se ia la amiază; dejun; timpul cînd se ia această masă; gener. oricare dintre mesele (principale ale) zilei; spec. ospăț, banchet. *Acum e timpul cînd are să vină la prînz* (ISP.). ◇ Expr. *A uda prînzul* v. uda. **2** Concr. Ceea ce se pregătește sau se mănîncă la un prînz. *N-ar fi bine să vă duc prînzul sus?* (CA. PETR.). **3** (și, *reg., prînzul mic, prînzul cel mic*) Prima masă care se ia în cursul dimineții, în momente care variază după regiuni și după anotimp (la cîmp); timpul zilei cînd se ia această masă. ◇ *Prînzul* (*cel*) *mare* = a doua masă pe care o iau țăranii; masa de la amiază; timpul zilei cînd se ia această masă. **4** Mijlocul zilei, corespunzător aproximativ orei 12 (cînd se ia prînzul); ext. interval de timp (care variază după regiuni și anotimpuri) cuprins între răsăritul soarelui și amiază. *Plecasem din zori, cu sloboada, cu gînd să ne întoarcem pe la prînz* (HOG.). ◇ Loc.adv. *Înainte de prînz* = în prima jumătate a zilei, înainte de amiază. *Arăta în fiecare zi, înainte de prînz, hîrtiile pe care le primise* (CĂL.). *După prînz* = în a doua jumătate a zilei, între amiază și seară; după masă; în fiecare după-amiază. *După prînz ne vin iar cîțiva*

prieteni (BRĂT.). **5** (și, *reg.*, *prînzul cel mare*, *prînzul cel bun*) Loc pe bolta cerească în care se află soarele la prînz. *Soarele era la prînz cînd ajunserăm în Panaci* (HOG.). • pl. *-uri*. /lat. ***prandium***.

prînzá *vb. I.* v. prînzi.

prînzăre *s.f.* v. prînzire.

prînzí *vb. IV. intr.* A lua masa de prînz, a mînca de amiază; a dejuna; gener. a mînca în oricare dintre momentele principale ale zilei. *Se făcuse de știre tuturor boierilor... să vie să prînzească la curte* (C. NEGR.). • prez.ind. *-esc*. și (*pop.*) *prînzá vb. I.* /***prînz*** + *-i*; cf. lat. *prandĕre*.

prînzíre *s.f.* (*pop.*) Acțiunea de *a prînzi*; concr. masă, mîncare (de la prînz). *Doi casi... să ne fie de prînzare* (SADOV.). • pl. *-i*. și (*pop.*) *prînzáre s.f.* /v. ***prînza***.

prînzișór *s.n.* **1** (*înv., pop.*) Dim. al lui *prînz*; (*pop.*) prînzuleț, prînzuț. **2** (*pop.*) Prima masă care se ia în cursul dimineții; prînzul (cel) mic; moment al zilei cînd se ia masa de dimineață. *Am ajuns... în poiană tocmai pe la vremea prînzișorului* (SADOV.). **3** (*reg.*) Loc de pe bolta cerească în care se află soarele la prînzișor. *Pîn se-ncalță la picior, Soarele-i la prînzișor* (POP.). • pl. *-oare*. /***prînz*** + *-işor*.

prînzít *s.n.* Faptul de *a prînzi*. • /v. ***prînzi***.

prînzitór *s.n.* (*înv., reg.*) Sufragerie. *Ea îl lua de mînă, îl conducea în micul prînzitor unde cinaseră* (AGÂR.). • pl. *-oare*. /***prînzi*** + *-tor*.

prînzuléț *s.n.* (*pop.*) Prînzișor. • pl. *-e*. /***prînz*** + *-uleț*.

prînzúț *s.n.* (*pop.*) Prînzișor. • pl. *-e*. /***prînz*** + *-uț*.

prîslea *s.m. art.* Fratele cel mai mic dintr-o familie, mezinul; gener. (apelativ sau epitet pentru un) copil mic sau cel mai mic dintre mai mulți copii; prichindel. *A sărutat cu toată căldura pe iubitul ei prîslea* (CAR.). • /<bg. ***пръст***; cf. *prîsnel*.

prîsnél *s.n.* **1** Parte (conică) sau șaibă terminată cu un vîrf ascuțit de la capătul inferior al fusului de tors, care, prin greutatea ei, face ca fusul să se învîrtească mai ușor în timpul torsului. **2** Jucărie mică, făcută din lemn, din os, din metal, cu un vîrf ascuțit, care se rotește pe o suprafață plană; titirez, sfîrlează. ◇ (*adv.*) *Umblă prîsnel și-i povățuiește pe oameni să se judece* (STANCU). ◇ Expr. (*Sprinten* sau *iute*) *ca prîsnelul* (sau *ca un prîsnel*) = foarte iute, sprinten, ager. *Mișneagul iute ca un prîsnel, așterne țolul* (CR.). *A se învîrti ca un prîsnel* v. învîrti. ◆ (Epitet pentru un) copil sau, ext., om mic de statură și foarte vioi. *Taci, că te-aude și te vîră-n tolbă, prîsnelul naibii* (HOG.). **3** Partea inferioară a fusului morii, fixată într-una din pietrele acesteia. **4** (*bot.*; *înv., reg.*) Peniță. • pl. *-e*. și *prisnél s.n.* /<slav. **пръстень, пръстєнь**.

prîsní *vb. IV. tr.* (*înv., reg.*) A batjocori; a insulta; a nesocoti. • prez.ind. *-esc*. /<slav. **пръснѫти**, srb. ***prsnuti***.

pro[1]-Elem. de compunere: *a*) „pentru...", „în favoarea...", „în sprijinul..."; *b*) „înainte", „dinainte". • /<lat. ***pro*** „care stă înainte, în loc de", fr. ***pro***-; cf. ngr. *πρό* „înainte", „în favoarea".

pro[2]-Elem. de compunere: *a*) „din nou", „iar"; *b*) „foarte", „în cel mai înalt grad". • /cf. slav. **про**-.

pro[3] *prep.* Pentru..., în favoarea..., în sprijinul... ◇ Loc.adv. *Pro și contra* v. contra. • /<lat. ***pro***.

proaccelerínă *s.f.* (*fiziol.*) Substanță din plasma normală care accelerează coagularea. • /<fr. ***proaccélérine***.

proactív, -ă *adj.* (*psih.*) Care are efect asupra unui alt lucru. ◆ (*despre inhibiție*) Care duce la uitare, care este exercitată de cunoștințele actuale asupra celor ce urmează să fie recepționate. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***proactif***.

proacțiúne *s.f.* (*psih.*; *în analiza comportamentului unui grup restrîns*) Manifestare socială a activității unui membru al grupului. • sil. *-ți-u-*. /<fr. ***proaction***.

proafricán, -ă *adj.* (*despre oameni sau despre manifestările lor*) Care este favorabil africanilor, care susține pe africani, care este de partea africanilor. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***pro***[1]***-africain***.

proamericán, -ă *adj.* (*despre oameni sau despre manifestările lor*) Care este favorabil americanilor (din SUA), care susține pe americanii (din SUA), care este de partea americanilor (din SUA). • pl. *-i, -e*. /***pro***[1]*-*+ ***american***; cf. it. *pro-americano*.

proáspăt, -ă *adj.* **1** (*despre alimente sau produse alimentare*) Care este pregătit, obținut, recoltat recent; ext. care n-a fost supus unui procedeu de conservare; care nu este conservat. *Nu se mai satură privind coșurile de cătină încărcate pînă în buze cu pește proaspăt* (DELAVR.). ◆ (*despre plante*) Care este culeș, rupt, recoltat etc. de curînd; neofilit. *Pe uliță venea încet Ion, cu o pală de fîn proaspăt agățată de coasă* (REBR.). ◆ (*despre apă*) Care este adus, scos etc. de curînd de la sursă; ext. rece. *Oi clătări plosca bine ș-oi umple-o cu apă proaspătă, ca să avem la drum* (CĂL.). ◆ (*despre aer*) Care este curat, pur, oxigenat; nepoluat. *Îi făcea bine și aerul rece și proaspăt* (STANCU). ◆ Ext. (*despre mirosuri*) Care este plăcut, înviorător. **2** Fig. (*despre oameni*) Care este tînăr, fraged. *A apărut în fața lor... proaspătă și veselă*. ◆ Care are sau care păstrează calități de strălucire, de vitalitate, de tinerețe; care exprimă tinerețe, sănătate etc. *Obrazul tău e proaspăt... Ca mărul abia rupt* (CĂL.). **3** Care există sau a luat ființă de puțină vreme, care a fost făcut, creat etc. de curînd; de dată recentă, nou. *E o căldură năbușitoare înăuntru și miroase a vopsea cu terpentin proaspătă* (CAR.). ◇ (*adv.*) *Veni cu un ulcior cu apă rece, proaspăt scoasă din puț* (CA. PETR.). ◇ Loc.adv. (*reg.*) *Din proaspăt* = de curînd. *Am mai tăiet gustul de popie unuia care venise în gazdă la noi din proaspăt* (CR.). ◆ (*despre oameni*) Care se află într-o anumită situație sau care are o calitate de puțină vreme. *Proaspăt proprietar al moșiei cumpărate de la un nobil ungur* (VORN.). ◆ (*despre acțiuni, fapte etc.*) Care s-a produs de curînd. ◇ (*adv.*) *Erau el, Ileana, nea Costache, un țăran proaspăt angajat* (PRED.). ◆ Care este de strictă actualitate, viu. *Unii citeau ziarele de dimineață cu cele mai proaspete știri* (E. BAR.). ◆ Spec. Care își păstrează noutatea, care este încă viu, actual (în memorie). *După această scenă, urmează îndată, în amintirea mea, a doua - tot vie și proaspătă* (SADOV.). **4** (*despre plante sau despre părți ale lor ori*, gener., *despre vegetație*) Care este încă în plină dezvoltare, care este (încă) tînăr, fraged, crud; ext. gingaș, delicat. *Castani bătrîni umbreau cărările cu frunza lor proaspătă, fragedă de april* (AGÂR.). **5** Care își păstrează vitalitatea, tinerețea. *Era proaspăt în privire și culoarea vie a obrajilor săi frumoși îi dădea un aer de flăcău* (CA. PETR.). **6** (*despre ființe*) Care are forțe noi; odihnit. *Oamenii lor încalică cai proaspeți și noi încălecăm aceiași cai de cînd am pornit* (SADOV.). **7** Fig. Curat, pur; limpede. *Cerul albăstrea proaspăt* (REBR.). • pl. *-eți, -ete*. /<ngr. ***πρόσφατος***.

proáșcă *s.f.* **1** (*înv.*) Țintă (în care se ochește), punct de ochit. **2** (*înv.*) Distanță (variabilă) egală cu aceea parcursă de o săgeată aruncată cu arcul. *Au șezut în preajma lui departe ca o proașcă de arc* (BIBLIA 1688). **3** Expr. *A face* (sau *a da*) *proașca* (sau *proașcă*) (*în* sau *între, prin...*) = a face prăpăd, a se năpusti, a da năvală, a da iama (în sau între, prin, printre...); a distruge, a nimici. *Fac proașcă în cei mai scumpi viteji ai lui* (VLAH.). **4** (*reg.*) Praștie. **5** (*pop.*; *urmat de determ. introduse prin prep. „de"*) Cantitate de apă, de noroi etc. care țîșnește de undeva și împroașcă. *Călcînd de-a dreptul cu talpa, vîrtos, în gîrlele de unde țîșneau proaște de apă lutoasă* (CE. PETR.). • pl. *-ște*. /de la ***[îm]proșca***.

prob, -ă *adj.* Care este cinstit, integru, onest, loial. *Didacticismul lui e prob* (CĂL.). • pl. *-i, -e*. /<fr. ***probe***, lat. ***prŏbus, -a, -um***.

probá *vb. I. tr.* **1** A arăta cu argumente, cu probe materiale, prin rezultate etc. că cineva sau ceva este într-un anumit fel, are anumite trăsături; a dovedi, a demonstra ceva cu probe, a pune în evidență. *Reușita unui plan e oarecum examenul exterior care probează meritul* (RALEA). **2** (*folosit și abs.*) A supune ceva sau pe cineva la o încercare, la o probă pentru a vedea dacă corespunde scopului, cerințelor etc.; restr. a încerca o haină, o pereche de pantofi etc. *Căută o cheie potrivită, o pili, o probă, pînă ce aceasta se învîrti în una din broaștele cutiilor* (CĂL.). • prez.ind. *-ez*. și (*reg.*) *prubá vb. I.* /<lat. ***probare***; cf. fr. *prouver*.

probábil, -ă *adj., adv.* **1** *adj.* Care se poate întîmpla, produce, petrece; care se scontează să se producă. ◇ *Timpul probabil* = condițiile meteorologice care se prevăd pentru zilele următoare. **2** *adj.* (*adesea precedat de „mai"*) Care pare a corespunde (cel mai bine) realității, care merită să fie luat în considerație ca adevărat, temeinic (deși nu există argumente certe pentru el). *Anume zvonuri auzite de Stănică fac mai probabilă o altă ipoteză* (CĂL.). **3** *adv.* După cît se pare, după toate probabilitățile; poate. *Un buchet de flori, culese probabil în timpul plimbării* (SEBAST.). ◇ Expr. *Este probabil că...* = este posibil, există posibilitatea că... *Mă gîndesc cu bucurie că m-am înșelat. Că e probabil că femeia te iubește* (CA. PETR.). *Mai mult decît probabil* v. mult. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***probable***, it. ***probabile***, lat. ***probabilis, -e*** „demn de crezare".

probabiliorísm *s.n.* Orientare etică potrivit căreia din două opinii morale trebuie urmată numai aceea care este mai probabilă. • sil. *-li-o-*. /<it. ***probabiliorismo***; cf. lat. *probabilior*, compar. al lui *probabĭlis, -e*.

probabilísm *s.n.* **1** (*filos.*) Concepție potrivit căreia nu se poate stabili cu certitudine dacă o afirmație este sau nu adevărată, orice enunț avînd numai un oarecare grad de probabilitate. **2** (*în sociologia neopozitivistă*) Noțiune care definește caracterul probabil, statistic al fenomenelor și proceselor sociale și a cărei menire este aceea de a înlocui explicarea lor deterministă, cauzală, sau de a respinge valabilitatea acestor principii. **3** (*bis.*) Sistem catolic de teologie morală, apărut în sec. 17, în perioada jansenismului, potrivit căruia, atunci cînd există un conflict între o normă și libertate, o acțiune contra normei este permisă dacă ea se desfășoară conform unei opinii probabile și suficiente pentru a o justifica. • /<fr. ***probabilisme***.

probabilíst, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care aparține probabilismului, care se referă la probabilism. **2** *adj.* (*mat.*) Care folosește calculul probabilităților. ◆ Probabilistic. **3** *s.m.* Matematician specialist în calculul probabilităților. • pl. *-iști, -iste*. /<fr. ***probabiliste***.

probabilístic, -ă *adj.* **1** Cu caracter de probabilitate. **2** (*mat.*) Care se referă la teoria probabilităților, la calculul probabilităților; probabilist. • pl. *-ci, -ce*. /***probabil*** + *-istic*; cf. it. *probabilistico*.

probabilitáte *s.f.* **1** Caracterul sau însușirea a ceea ce este probabil; fapt, întîmplare probabilă, posibilă; mijloc, modalitate ca ceva să se poată realiza, să fie posibil. *Aveam totuși, limpede, impresia unei probabilități de vindecare* (CA. PETR.). ◇ Expr. *După toate probabilitățile* = după cît se pare, probabil. *După toate probabilitățile voi fi în Iași peste vreo zece zile* (CAR.). **2** (*mat.*) Mulțime numerică prin care se exprimă caracterul aleatoriu (posibil sau nesigur) al unui eveniment, al unui fenomen. ◇ *Calculul* (sau *teoria*) *probabilităților* (sau *probabilității*) = calcul matematic care permite să se aprecieze dacă un eveniment complex se va întîmpla sau nu, în funcție de eventualitatea unor evenimente mai simple, presupus cunoscute; capitol al matematicii care se ocupă cu studiul probabilităților producerii unui fenomen sau eveniment dintr-un complex de fenomene ori evenimente de același fel. • pl. *-ăți*. /<fr. ***probabilité***, lat. ***probabilitas, -atis***.

probăjeni *s.f.* v. preobrajenie.

probájini *s.f.* v. preobrajenie.

probánd[1] *s.m.* (*biol.*) Individ care constituie punctul de plecare al unei cercetări genetice. • pl. *-zi*. /<germ. ***Proband***.

probánd[2]**, -ă** *s.m., s.f.* (*bis.*) Persoană care cere să fie primită într-un ordin religios (catolic). • pl. *-zi, -de*. /<it. ***probando***, lat. ***probandus***.

probandát *s.n.* (*relig.*) Perioadă de probă la care sînt supuși aspiranții la anumite ordine de călugări (catolici). • /<it. ***probandato***.

probánt, -ă *adj.* Care probează, dovedește, certifică; edificator, concludent. *Ce valoare probantă poate să aibă această scrisoare?* (CA. PETR.). ◇ *Forță probantă* v. forță. • pl. *-ți, -te*. /<fr. ***probant***.

probár *s.n.* (*tipogr.*; și *probar de litere*) Album care cuprinde modele de litere, ornamente, linii, cifre etc. de care dispune o tipografie. ◆ Album de imprimate, în special de accidente executate într-o tipografie. • pl. *-e*. /***probă*** + *-ar*, după germ. *Probenbuch*.

probáre *s.f.* Acțiunea de *a proba* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***proba***.

probát, -ă *adj.* **1** Care este încercat, verificat, experimentat. **2** Care este dovedit, arătat, demonstrat. • pl. *-ți, -te*. /v. ***proba***.

probatór, -oáre *adj.* Care are calitatea de a dovedi ceva, care poate servi drept dovadă, care probează; probatoriu. *Experiență foarte probatoare despre aceasta* (BARA.). • pl. *-ori, -oare*. /<fr. ***probatoire***.

probatóriu, -ie *s.n., adj.* **1** *s.n.* (*jur.*) Procedură de culegere a probelor în justiție; totalitatea probelor adunate și prezentate într-un litigiu. *Judecătorul de instrucție nu dispune de un probatoriu complet* (VIANU). **2** *adj.* Care are calitatea de a dovedi ceva,

care poate servi drept dovadă, care probează; probator. • pl. *-ii.* /<lat. ***probatōrius, -a, -um***.

probáție *s.f.* v. probațiune.

probațiúne *s.f.* **1** (*jur.*) Dovedire; concr. dovadă. **2** Timp pentru noviciat. • pl. *-i.* și *probație s.f.* /<fr. ***probation***, lat. ***probatĭo, -onis*** „probă".

próbă *s.f.* **1** Confirmare, dovedire, demonstrare a unui adevăr, a unui fapt, a unei afirmații etc.; concr. dovadă, semn, mărturie, argument etc. în sprijinul (sau împotriva) cuiva sau a ceva ori pentru confirmarea unui fapt, a unei afirmații, a unei presupuneri. *Niciodată reclamanții n-au probe. Judecata a început numai pe bănuieli* (STANCU). ◇ (*jur.*) *Probă cu martori* = susținere, dovedire cu martori a unei afirmații, a unei situații etc. în fața instanțelor de judecată. *Probă concludentă* v. concludent. *Probă de forță* v. forță. *Probă testimonială* v. testimonial. *Proba veritații* v. veritate. ◇ Loc.vb. *A da probă* (sau *probe*) *de...* = a proba, a dovedi. ◇ Expr. *A administra o probă* v. administra. **2** (*de obicei în legătură cu vb. „a face"*) Acțiune, cercetare, analiză etc. întreprinsă pentru a constata dacă ceva sau cineva îndeplinește condițiile cerute, corespunde scopului, cerințelor etc.; încercare; verificare. *Îi răsuci instrumentul pe amîndouă fețele, apoi, cu arcușul, făcu o probă* (CĂL.). ◇ *Banc de probă* v. banc. ◇ Loc.adj., adv. *De probă* = (care servește) ca încercare; de încercare, de verificare. *A descoperit ceva mai bun: să ceară abonamente de probă* (REBR.). ◇ Loc.vb. *A pune* (*pe cineva* sau *ceva*) *la probă* v. pune. ◆ Spec. Încercare a unei mașini, a unui aparat, a unui material, a unui obiectiv tehnic etc. pentru a verifica buna lor funcționare ori însușirile lor tehnice, funcționalitatea lor. *Am asistat... la proba practică a unui tractor* (PER.). ◇ *Stand de probă* v. stand. ◆ Spec. Încercare a unui obiect de îmbrăcăminte (care este în lucru) pentru a vedea dacă se potrivește pe purtător. *Vor să meargă împreună la probă la croitoreasă* (CA. PETR.). ◆ Spec. Fiecare dintre părțile din care constă un examen; gener. examen. *La proba de aplicație reușiți fără emoții* (PRED.). ◆ Spec. Fiecare dintre întrecerile sportive organizate într-o competiție mai largă, în cadrul unui concurs. *Probă de ski.* **3** Repetiție (făcută în vederea unei reprezentații artistice). *Niște copii... făceau probă de urătură* (SADOV.). ◆ Număr dintr-un spectacol, prezentat ca reclamă. **4** Spec. (*de obicei în legătură cu vb. „a face"*) Verificare a exactității unui calcul matematic. *Proba scăderii se face prin adunare.* **5** Obiect dintr-o serie de obiecte identice sau cantitate mică dintr-un material, care poate să servească la determinarea anumitor caracteristici ale obiectelor respective sau ale întregului material din care face parte; eșantion, mostră. ◇ *Corp de probă* = eprubetă. *Arbore de probă* = arbore ales după criterii determinate, apoi doborît, tăiat și stivuit, astfel ca din volumul obținut să se poată deduce volumul unei specii de arbori sau al unui arboret. **6** (*med.*) Analiză medicală; observare, cercetare, analiză a funcției unui organ în vederea stabilirii unui diagnostic. **7** (*chim.*) Analiză chimică; observare, cercetare, analiză a rezultatului în vederea definirii unei proprietăți. **8** Ceea ce servește drept model demn de urmat, pentru a ilustra ceva; pildă; exemplu tipic; mostră. **9** (*fotogr.*) Copie pozitivă pe hîrtie fotografică. • pl. *-e.* și (*înv., pop.*) *prúbă s.f.* /<lat. ***pröba, -ae***, germ. ***Probe***, it. ***prova***, pol. ***próba***, magh. ***probá***, fr. ***preuve, épreuve***.

probájení *vb. IV. refl.* (*reg.; despre frunze, iarbă, vegetație etc.*) A se îngălbeni, a se vești. • prez.ind. pers. 3 *-ește.* /***probajeni*** + *-i.*

probăluí *vb. IV. tr.* **1** (*înv., reg.*) A încerca, a căuta să facă, să realizeze ceva; a face tentative. *Pescari veniți din felurite colțuri ale pămîntului... se uită în jurul lor și pipăie oarecum locurile, prubuluind ca să găsească colțuri fericite și îmbelșugate* (SADOV.). **2** (*înv., reg.*) A supune ceva sau pe cineva la o probă, la o încercare, pentru a vedea dacă este corespunzător anumitor cerințe, unui anumit scop etc.; a încerca, a verifica, a experimenta, a proba. *Trompeții se urcară pe parapetul cupolei prubuluindu-și încet trompetele* (SANDU-A.). **3** (*înv., reg.*) A dovedi, a adeveri, a confirma, a proba. *Vreu ca să probălească* (POPOV.). **4** (*reg.*) A chibzui, a socoti; a presupune. *Prubului, socoti, se coborî, își umplu pieptul cu tot văzduhul nopții și se aruncă* (VOIC.). • prez.ind. *-iesc.* și (*înv., reg.*) *prubului vb. IV.* /***probă*** + *-ălui*; cf. magh. *próbál.*

probăluíre *s.f.* (*înv., reg.*) Acțiunea de *a probălui* și rezultatul ei. • sil. *-lu-i-.* pl. *-i.* /v. ***probălui***.

probélă *s.f.* (*nav.*) Navă cu propulsie mecanică. • pl. *-e.* /după engl. *propeller*.

probiónt *s.m.* (*biochim.*) Nume dat compușilor biochimici formați pe Pămînt, premergători primelor celule. • sil. *-bi-ont.* pl. *-ți.* /<germ. ***Probiont***.

probiótic, -ă *adj.* (*biol.; despre unele specii*) Care stimulează activitatea altor specii. • sil. *-bi-o-.* pl. *-ci, -ce.* /***pro***[1]*-* + ***biotic***.

probitáte *s.f.* Cinste, integritate, onestitate. *Acestea erau omenia, mila, probitatea, ocrotirea, pe care o biată fată orfană și săracă le găsea* (GAL.). • /<lat. ***probĭtas, -atis***, fr. ***probité***.

problém *s.n.* v. problemă.

problemátic, -ă *adj., s.f.* **I** *adj.* **1** Care are caracter de problemă, care necesită (unele) lămuriri, precizări, care se pretează la discuții (pentru a fi lămurit, soluționat); care ridică probleme. *Așa este... imaginea lui Thersit, eroul problematic al lui Homer* (VIANU). **2** Care provoacă îndoieli, care pare puțin probabil; îndoielnic, nesigur, ipotetic. *Recunoaște și el că succesul în țară e problematic* (CĂL.). ◇ (*log.*) *Judecată problematică* = judecată în care raportul dintre termenii ei este doar posibil. ◆ Ext. Care este dubios, suspect, necurat. **3** Care constituie o problemă, o enigmă; enigmatic. **II** *s.f.* Ansamblu de preocupări care caracterizează un anumit domeniu al cunoașterii, o disciplină, o operă, activitatea cuiva etc.; tematică. *Gravurile lui... atacă o problematică mare, de ascuțită contemporaneitate* (PER.). • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***problématique***, germ. ***problematisch***.

problematizá *vb. I. intr.* **1** A face din orice lucru o problemă; a complica inutil lucrurile. **2** A crea, a formula probleme. **3** A sistematiza pe probleme. • prez.ind. *-ez.* /***problemat[ic]*** + *-iza.*

problematizánt, -ă *adj.* Care dezbate sau ridică probleme; care stimulează gîndirea. • pl. *-ți, -te.* /***problematiza*** + *-ant.*

problematizáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a problematiza* și rezultatul ei. **2** (*pedag.*) Metodă de învățămînt de tip euristic, care constă în a crea probleme cu scopul de a declanșa activitatea independentă a elevului sau a studentului, gîndirea și efortul personal al acestora. • pl. *-ări.* /v. ***problematiza***.

problémă *s.f.* **1** Chestiune (teoretică sau practică) care prezintă aspecte dificile, neclare, discutabile, care necesită o lămurire, o precizare, care se pretează la discuții, care impune o rezolvare. *Care ar fi problema asupra căreia vrei dumneata să te oprești, inspectore?* (STANCU). ◇ Expr. *A agita o problemă* v. agita. *A arunca lumină* (*într-o problemă*) v. arunca. *A pune problema...* (sau *problemele...*) v. pune. *A ridica o problemă* v. ridica. **2** Spec. (*adesea cu determ. care explicitează importanța*) Chestiune importantă care constituie o sarcină, o preocupare (majoră) și care cere o soluționare (imediată). *O problemă gravă nu se limpezește între un șnițel vienez și o plăcintă cu mere* (REBR.). ◇ Expr. *A pune probleme* v. pune. *A ridica o problemă* (sau *probleme*) v. ridica. **3** Spec. (*adesea urmat de determ. care indică domeniul*) Chestiune care intră în sfera preocupărilor, cercetărilor cuiva; obiect principal al preocupărilor cuiva; temă, materie. *Interesul prealabil pentru materia și problemele tratate este imperios cerut* (CĂL.). **4** (*mat.*) Chestiune ori situație în care, fiind date anumite ipoteze, se cere să se determine alte date cu ajutorul metodelor specifice matematice. *Cu cerneală apoasă, pe paginile cu liniatură de pătrățele violete, probleme de aritmetică* (CE. PETR.). **5** Dificultate pe care o întîmpină cineva și care trebuie rezolvată pentru a obține un anumit rezultat; greutate, impas. *Celelalte probleme ale mele de trai, deși erau puține, erau, însă, destul de grele* (HOG.). **6** Lucru dificil, greu de înțeles, de explicat, de aflat sau de rezolvat; mister, enigmă. *Ce are să fie peste un ceas, ce poate să se întîmple mîine, sînt probleme pe cari... nu prea-mi bat capul să le descurc* (VLAH.). **7** (*înv.*) Întrebare; chestionare. **8** (*înv.; adesea constr. cu vb. „a face"*) Propunere; ext. cerere, petiție care conține o propunere, o doleanță. *Nu te ameți atît cu gînduri ca aceste, Că problema vrăjmașului mult spre bine îți este* (PANN). **9** (*înv., reg.; în formele „provlimă", „provnimă"*) Pricină; spec. proces. *Pîrîșul nu poate să sileasc pre pîrît să dovedească provlima pentru care el jăluiaște* (CARAG.). • pl. *-e.* și (*înv.*) *problém s.n., provlimă, provnimă s.f.* /<lat. ***problēma, -atis***, fr. ***problème***, germ. ***Problem***, ngr. ***πρόβλημα***.

problemíst, -ă *s.m., s.f.* Specialist în elaborarea de probleme în domeniul șahului, al matematicii etc. • pl. *-iști, -iste.* /***problemă*** + *-ist.*

problemúță *s.f.* Dim. al lui *problemă. Rezolvînd însă problemele mari, rezolvi zeci și zeci de problemuțe* (PER.). • pl. *-e.* /***problemă*** + *-uță.*

proboscídă *s.f.* (*înv.*) Trompă a elefantului. ◆ Ext. Trompă a unor insecte diptere. • pl. *-e.* /<lat. ***prŏboscis, -idis***, fr. ***proboscide***; cf. gr. *προβοσκίς, -ίδος* „trompă".

proboscidián *s.m.* (*zool.; la pl.*) Ordin de mamifere mari, din care face parte elefantul, caracterizate prin trompa lungă, mobilă (folosită ca organ tactil, olfactiv și de apucare) și prin caninii transformați în defense (*Proboscidea*); (*și la sg.*) animal care face parte din acest ordin. ◇ Compar. *Guță Mereuță aștepta într-adevăr trist, cu un nas prelung de proboscidian* (CE. PETR.). • sil. *-di-an.* pl. *-ieni.* /<fr. ***proboscidien***.

probozeálă *s.f* (*înv., reg.; fam.*) Faptul de a probozi; mustrare. *O asemenea probozeală încă nu i se mai întîmplase să primească de la careva* (PER.). • pl. *-eli.* /***probozi*** + *-eală.*

probozí *vb. IV.* **1** *tr.* (*înv., reg.; fam.*) A mustra, a dojeni, a certa pe cineva; a face de rușine; a ocărî. *Sînt acum ostenit de a mă vide probozit pentru lucruri nevinovate* (KOGĂL.). **2** *refl.* (*reg.*) A începe să se ofilească, să se îngălbenească. *Codrul se probozește* (POP.). • prez.ind. *-ește.* /<slav. ***прообразнти, прѣобразнти*** (***сѧ***).

probozíre *s.f* (*înv., reg.; fam.*) Acțiunea de *a probozi*; mustrare. *Probozirea lui Ion în biserică a dezlănțuit un potop de mînie în casa Herdelea împotriva preotului* (REBR.). • pl. *-i.* /v. ***probozi***.

procaímă *s.f.* (*farm.*) Substanță cu proprietăți asemănătoare novocainei. • /<fr. ***procaïne***.

procămbiu *s.n.* (*biol.*) Țesut meristematic primar, din celule alungite, care dă naștere țesutului conducător. • /<fr. ***procambium***.

procariót *s.n.* (*biol.; la pl.*) Grup de organisme primitive unicelulare, cu structură simplă; (*și la sg.*) organism care face parte din acest grup. • sil. *-ri-ot.* pl. *-e.* /<fr. ***procaryote***, engl. ***procaryote***.

procatalépsă *s.f.* (*stil.*) Figură de stil care constă în dislocarea și anticiparea unui membru al propoziției subordonate, îndeosebi a subiectului, și introducerea lui în propoziția regentă, ca obiect direct sau indirect al acesteia. • pl. *-e.* /<ngr. ***προκατάληψις*** „anticipare".

procatóh *s.m.* (*grec. înv.*) Predecesor. • pl. *-i.* /<ngr. ***προκάτοχος***.

procátor *s.m.* (*reg.*) Avocat. • pl. *-i.* /<magh. ***prókátor***.

procedá *vb. I. intr.* **1** A acționa într-un anumit fel, prin anumite mijloace (în săvîrșirea unei acțiuni, pentru atingerea unui scop etc.); a lucra după o anumită metodă. *Nu mi-ai spus cum procedezi ca să fii fericit* (SEBAST.). ◇ Expr. *A proceda prin eliminare* v. eliminare. **2** A trece la..., a începe să... *Au procedat la o cercetare mai amănunțită* (SADOV.). • prez. ind. *-ez.* și (*înv.*) *procéde vb.* III. /<lat. ***procedĕre***, it. ***procedere***, fr. ***procéder***.

procedáre *s.f.* Acțiunea de *a proceda* și rezultatul ei. Procedeu. *Eu nu pot considera această procedare decît ca o șicană* (BART). • pl. *-ări.* /v. ***proceda***.

procéde *vb. III.* v. proceda.

procedéu *s.n.* **1** Mijloc, cale folosită pentru a ajunge la un anumit rezultat, pentru a obține un anumit lucru; mod de a acționa pentru realizarea unui scop; modalitate, procedură. *Pe viitor să piară pofta și altora de a mai recurge la asemenea procedee* (CA. PETR.). ◇ (*log.*) *Procedee euristice* = sisteme deschise de operare în continuă elaborare și modificare, întegrate într-o infralogică și ocupîndu-se de creația științifică. **2** Spec. Soluție tehnică, tehnologică etc. adoptată sistematic pentru efectuarea sau producerea unui lucru. ◇ *Procedeu agfacolor* v. agfacolor. • pl. *-ee,* (*înv.*) *-uri.* /<fr. ***procédé***.

procedíbil, -ă *adj.* (*jur.; despre procese, judecăți*) Care poate avea ulterior curs; care poate fi deschis ca procedură. • pl. *-i, -e.* /<it. ***procedibile***.

procedibilitáte *s.f.* Punere în mișcare a procedurii judiciare. • /<it. ***procedibilità***.

procedurál, -á *adj.* (*jur.*) Care este în conformitate cu procedura, care aparține procedurii, care se referă la procedură, de procedură; procesual. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***procédural***.

procedúră *s.f.* **1** (*jur.*) Manieră de a proceda juridic; serie de formalități după care se realizează justiția. *Am amînat pentru un clenci de procedură procesul unuia* (BRĂT.). <> *Procedură acuzatorială* v. acuzatorial. *Procedură contencioasă* v. contencios. *Procedură grațioasă* v. grațios. ◆ Totalitatea actelor și a formelor îndeplinite într-o instanță judecătorească. **2** (*jur.*) Ramură a dreptului care se ocupă cu studiul procedurii. *Cod de procedură penală*. **3** Mod de a proceda; metodă, modalitate, procedeu. *O procedură nouă de analiză*. **4** (*med.; mai ales la pl.*) Tratament special efectuat în unități sanitare pentru tratarea diverselor boli. **5** Metodă folosită în psihologie, sociometrie etc. **6** (*inform.*) Metodă de rezolvare a unei probleme, defalcată în etape succesive; funcție executată de un subprogram, făcînd parte din sintaxa limbajelor evoluate. • pl. *-uri*. și (*înv.*) ***proțedúră*** *s.f.* /<lat. ***procesura***, fr. ***procédure***, germ. ***Prozedur***; cf. lat. *procedĕre*.

proceduríst *s.m.* (*jur.*) Specialist în drept procesual, în procedură judiciară. *Se da pe față, la trebuință..., un procedurist nu mai puțin de temut ca învățatul său părinte* (M. I. CAR.). • pl. *-iști*. /***procedură*** + *-ist*.

procelariifórme *s.f. pl.* (*ornit.*) Ordin de păsări marine, de culori deschise, cu ciocul format din mai multe plăci alăturate, cuprinzînd albatrosul și petrelul (*Procellariiformes*). • /<fr. ***procellariiformes***; cf. lat. *procellaria* <*prŏcella, -ae* „furtună".

proceleusmátic, -ă *adj.* (*vers.; despre picioare*) Care este compus din patru silabe scurte. • sil. *-le-us-*. pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***procéleusmatique***, ngr. ***προκελευσματικός***.

procént *s.n.* **1** Număr raportat la o sută; număr care arată cîte unități sînt luate în considerație pentru fiecare sută dintr-o sumă; număr care exprimă raportul dintre o parte dintr-o cantitate și întreaga cantitate considerată ca reprezentînd o sută; a suta parte dintr-o cantitate; sutime, procentaj. *Tablourile sinoptice... reprezintă, de-o pildă, procentul știutorilor de carte din România alături de procentul Germaniei* (CE. PETR.). <> *Procent de armare* = raportul, exprimat în procente, dintre aria secțiunii transversale a armăturii și aria totală a secțiunii transversale a piesei de beton armat. ◆ Semn special alăturat unui număr care indică procentul. **2** (*fin.*) Dobîndă calculată la o sută de lei (sau la o sută de alte unități monetare) pe intervalul de un an, de o lună, de trei sau de șase luni; gener. dobîndă. *Trepădase toată ziua după cămătar; îl găsise, din norocire; luase iar bani cu procente orbești* (CAR.) • pl. *-e*. și (*înv.*) *proțént s.n.* /<lat. ***pro cento***, germ. ***Prozent***, rus. ***процент***.

procentáj *s.n.* Procent. *Se va mărgini să obțină un acord asupra cîtorva principii, cum ar fi: ...sporirea procentajului acordat Franței* (TIT.). ◆ Calcul făcut pentru stabilirea procentului; cifra obținută prin acest calcul. *Folosindu-se de o cretă groasă, înșira pe tejghea coloane lungi și încîlcite de cifre, adunări, înmulțiri, procentaje* (GALAN). • pl. *-e*. /***procent*** + *-aj*, după fr. *pourcentage*.

procentuál, -á *adj.* Care este calculat, exprimat în procente; care reprezintă un anumit procent dintr-o cantitate. *Femeile de gazdă... primesc plata după un tarif fix, - asupra căruia desigur are un drept procentual și călăuzul guraliv* (SADOV.). • sil. *-tu-al*. pl. *-i, -e*. /<germ. ***prozentual***, fr. ***procentuel***.

procés *s.n.* **1** (*jur.*) Acțiune în justiție făcută pentru soluționarea unui diferend între două părți care sînt în litigiu sau pentru constatarea și sancționarea încălcării legilor; acțiune judecătorească; judecată; concr. totalitatea actelor, documentelor adunate în vederea acestei acțiuni. *Te asigur că am să cîștig procesul de la cea dintîi instanță* (HOG.). <> Expr. *A face* (sau *a intenta*) *cuiva proces* = a chema pe cineva în fața instanțelor de judecată, a da pe cineva în judecată. *A face procesul cuiva* sau *a ceva* = a critica, a ataca (pe cineva sau ceva). *Acum fratele îi făcea procesul unei pălării care nici măcar nu era un model* (CE. PETR.). *A-i face cuiva proces de intenție* = a învinui pe cineva de intenții reprobabile (pe care nu poți dovedi că le-a avut). **2** Succesiune de stări, etape, stadii prin care trec, în desfășurarea lor temporală, diverse obiecte, ființe, fenomene etc.; evoluție a unui fenomen, a unui eveniment, a unui sistem etc.; șir de operații, de fenomene etc. prin intermediul cărora se efectuează o lucrare, o transformare, se obține un produs etc. *Cu siguranță că sîntem contemporanii celui mai interesant proces social* (GAL.). <> *Proces chimic* = proces de transformare a unor substanțe ca urmare a reacțiilor chimice prin care trec. *Proces de producție* = *a*) proces social în cadrul căruia oamenii intră în relații reciproce determinate și acționează, cu ajutorul uneltelor de producție, asupra obiectului muncii, pentru a crea bunurile materiale; *b*) totalitatea procedeelor folosite pentru transformarea materiilor prime și a semifabricatelor în produse finite. *Proces de excitație* v. excitație. *Proces hidrotermal* v. hidrotermal. *Proces magmatic* v. magmatic. **3** Compus: *proces-verbal* = *a*) înscris, act (cu caracter oficial) în care se consemnează un fapt de natură juridică; *b*) act (cu caracter oficial) în care se consemnează discuțiile purtate într-o ședință, hotărîrile unei adunări etc. *În procesul-verbal de ședință... se vorbește... de avizul consultativ* (TIT.). **4** (*psih.*) *Proces afectiv* = proces psihic prin care se reflectă atitudinea omului față de obiectele și fenomenele realității. *Procese psihice* = modalități ale conduitei, specializate sub raportul conținutului informațional, al structurilor operaționale și al formei de realizare subiectivă. *Proces de conștiință* = analiză critică a unei situații conflictuale. Δ Expr. *A-și face proces(e) de conștiință* = a regreta, a-și reproșa anumite atitudini sau acțiuni. *Proces ideomotor* v. ideomotor. **5** (*de obicei cu determ. care arată felul*) Maladie, boală (a unui organ sau a întregului organism) considerată în evoluția sa. *La vîrfurile pulmonilor are un proces și se pare că și mai jos* (CĂL.). • pl. *-e*, (*înv.*) *-uri*. și (*înv.*) *proțés s.n.* /<lat. ***prōcessus, us***, germ. ***Prozess***, fr. ***procès***, it. ***processo***.

procesá *vb. I. tr.* (*inform.*) A prelucra semnalele prin intermediul unui procesor, într-un sistem de calcul. • prez.ind. *-ez*. /<engl. ***process***.

procesáre *s.f.* (*inform.*) Acțiunea de *a procesa* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***procesa***.

procesát, -ă *adj.* (*inform.*) Care a fost prelucrat prin intermediul unui procesor. • pl. *-ți, -te*. /v. ***procesa***.

procésie *s.f.* v. procesiune.

procesionál, -á *adj.* Care se referă la procesiune, de procesiune; care formează o procesiune. • sil. *-si-o-*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***processionnel***.

procesionár, -á *s.m., adj.* **1** *s.m.* Persoană care participă la o procesiune religioasă. **2** *adj.* (*despre omizi*) Care merg în șir. • sil. *-si-o-*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***processionnaire***.

procesiúne *s.f.* **1** (*relig.*) Ceremonie religioasă în timpul căreia credincioșii, precedați de slujitorii bisericii, merg în convoi, purtînd adesea diferite obiecte de cult, cîntînd imnuri religioase și rostind rugăciuni, pentru a cere ajutorul ori a mulțumi divinității într-o anumită împrejurare. *Ar fi nimerit, taică, să facem o procesiune, să ne rugăm pentru ploaie* (STANCU). **2** Gener. Șir lung de oameni care merg într-o anumită ordine, în aceeași direcție și cu același scop; cortegiu, convoi, alai. *Pe măsură ce inspecția înaintează, suita crește în urma generalului, se transformă într-o adevărată procesiune* (BRĂ.). **3** (*teol.*) Origine, emanație a unei ființe. • pl. *-ii*. și (*înv.*) *procésie s.f.* /<fr. ***procession***, germ. ***Prozession***, lat. ***prōcessĭo, -onis*** „înaintare".

procesív, -ă *adj.* **1** Care constituie un factor de progres social. **2** (*psih.*) *Personalitate procesivă* = personalitate cu tendințe de ceartă, de dispută, de a intenta procese repetate și interminabile. **3** (*înv.*) Care este circotaș, șicanator. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***processif***.

procesomán, -ă *s.m., s.f.* Persoană care are mania de a intenta procese juridice fără să aibă motive serioase. • pl. *-i, -e*. /***proces*** + *-man*.

procesomaníe *s.f.* Mania de a intenta (nejustificat) procese. • g.-d. *-iei*. /***procesoman*** + *-ie*.

procesór *s.n.* (*inform.*) **1** Cip care are rolul de unitate centrală de control și de calcul într-un calculator și care interpretează și execută instrucțiunile. **2** Aparat electronic sau circuit integrat specializat pentru operații complexe sau pentru transformarea esențială a semnalelor înregistrate pe bandă magnetică. **3** Program general al unui sistem de exploatare care execută o funcție complexă omogenă. • pl. *-oare*. /<engl. ***processor***, fr. ***processeur***.

procesuál, -ă *adj.* **1** (*jur.*) Care aparține unui proces, procedurii unui proces, modului de executare a hotărîrilor într-un proces etc., care se referă la proces, la procedura lui etc.; procedural. <> *Drept procesual* = *a*) ansamblul normelor juridice care reglementează procedura de rezolvare a litigiilor civile sau penale, precum și de executare a hotărîrilor pronunțate în aceste litigii; *b*) disciplină care se ocupă cu studiul acestei proceduri. *Calitate procesuală* v. calitate. **2** Care se desfășoară în etape specifice dezvoltării fenomenului; treptat, gradat. • sil. *-su-al*. pl. *-i, -e*. /<it. ***processuale***.

procesualitáte *s.f.* Caracter procesual. • sil. *-su-a-*. /***procesual*** + *-itate*.

procetí *vb. IV.* v. prociti.

procheilíe *s.f.* (*med.*) Situație în care o buză este mai ieșită în afară. • sil. *-che-i-*. g.-d. *-iei*. /<engl. ***procheilia***; cf. r. *прохейлос* „cu buze proeminente".

prochéstor *s.m.* (*în antic. romană*) Magistrat care exercita funcții financiare în provincii, recrutat în general dintre foștii chestori. • pl. *-i*. /<lat. ***pro quaestōre***.

prochímen *s.n.* **1** (*bis.*) Nume dat versetelor din psalmi care se cîntă înainte de a se citi un pasaj din *Biblie* sau înainte de o rugăciune ori de o cîntare. **2** (*înv.*) Chestiune, problemă care formează obiectul unei discuții, care este sau trebuie dezbătută. <> Expr. *A veni la prochimen* = a reveni la subiect, după o digresiune. *A aduce* (pe cineva) *la prochimen* = a îndrepta, a aduce (pe cineva) pe calea cea bună. *Dac-ai vrea tu să-l aduci la prochimen... sara..., cînd îți despletești părul... știi? ...tertip femeiesc* (ALECS.). • pl. *-e*. /<ngr. ***προκείμενον***.

prochinéză *s.f.* (*biol.*) Stadiu primar al diviziunii celulare. • /<fr. ***prokinèse***.

proci *adv.* (*slavon. înv.; de obicei precedat de „i"*) Și așa mai departe. *Acesta este fiul meu prea iubit i proci* (ANTIM). • /<slav. ***прочь***.

procidéнță *s.f.* (*med.*) Coborîre sau deplasare din locul său a unui organ sau a unei părți mobile dintr-un organ; prolaps. • pl. *-e*. /<fr. ***procidence***; cf. lat. *procidere* „a cădea".

procitánie *s.f.* (*înv.*) **1** Recitire. **2** Repetiție, repetare. **3** Examinare (recapitulativă) a elevilor. *Băieții schimbau tabla în toate zilele și sîmbăta procitanie* (CR.). • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<rus. ***прочитание***.

procití *vb. IV. tr.* **1** (*înv.; compl. indică acte, cărți, texte etc.*) A citi. *Îmi procitea stihurile (viersurile) cele de dînsul alcătuite, și-mi da cele de unii vestiți poeți... întocmite* (MAL.). **2** (*înv., pop.; compl. indică acte, cărți, texte etc.*) A reciti. *Procitea neîncetat poruncile legii* (BELD.). **3** (*înv., reg.; compl. indică lucruri citite, cunoscute, presupuse etc.*) A repeta. *Să teme a răspunde numele acesta pe care el cu atîta dragoste îl procetea în mintea sa* (BELD.). **4** (*înv., pop.; compl. indică elevi*) A examina (recapitulativ). *Sîmbăta un școlar mai mare, un monitor, îi procitea pe ceilalți* (CĂL.). **5** (*pop.; compl. indică oameni*) A certa, a mustra; a cicăli. *Am să te las acolo nemîncat, îl procitea maică-sa* (VOIC.). • prez.ind. *-esc*. și *procetí vb. IV.* /<slav. ***прочитати***.

procitíre *s.f.* Acțiunea de *a prociti* și rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. ***prociti***.

proclamá *vb. I. tr.* **1** A anunța ceva în mod solemn și oficial; a aduce la cunoștință publică (printr-o proclamație) un fapt de mare importanță și de interes general; a hotărî (în mod public) să pună în practică, să realizeze ceva. *Ăi de la Islaz au proclamat revoluția* (CA. PETR.). <> (*refl. pas.*) *Aci... li se proclamă în tabără libertatea lor* (BĂLC.). **2** (*compl. indică oameni*) A acorda în mod oficial o împuternicire, un titlu, un drept, o calitate. *Camera și Senatul s-au reunit în ședință solemnă și l-au proclamat rege* (STANCU). <> (*refl.*) *Tudor s-a proclamat domn pentru a salva ce se mai putea din autoritatea publică ce se năruia* (OȚETEA). **3** A stabili cu fermitate; a institui. *Poliția streină, vrînd a pune capăt acestor ucideri, proclamă legea marțială* (FIL.). **4** A susține ceva deschis, cu convingere; a afirma cu tărie. *Vînătorii proclamă că nimic pre pămînt nu se poate asămui cu plăcerile vînătoriei* (ODOB.). **5** A considera sau a califica în mod deschis, într-un anumit fel. *Urîțenia mea ar fi fost proclamată picantă și provocatoare* (GAL.). • prez. ind. *proclám*, (*înv.*) *-ez*. /<fr. ***proclamer***, lat. ***proclamare*** „a striga".

proclamáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a (se) proclama* și rezultatul ei. **2** Concr. (*înv.*) Proclamație. *Dete Tudor o proclamare* (BOLL.). • pl. *-ări*. /v. ***proclama***.

proclamatív, -ă *adj.* Care are caracter de proclamație; care proclamă ceva cu ostentație, demagogic. *Lipsită de exuberanța proclamativă, fericirea lor căpătase o sobrietate, o reculegere care-i dădea ceva religios* (TEOD.). • pl. *-i, -e*. /***proclama*** + *-ativ*.

proclamatór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care face o proclamație, care proclamă ceva în public. • pl. *-ori, -oare*. /<fr. ***proclamateur***.

proclamáție *s.f.* Comunicare oficială prin care se aduce la cunoștința publică un fapt de o mare importanță și de interes general; declarație scrisă prin care se face un apel către mase în vederea unei acțiuni importante; ext. document, afiș etc. care cuprinde o astfel de comunicare; (*înv.*) proclamare. *Dă o proclamație, chemînd tot poporul la luptă* (CA. PETR.). • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și (*înv.*) ***proclamațiúne*** *s.f.* /<fr. ***proclamation***, lat. ***proclamatio, -onis***.

proclamațiúne *s.f.* v. proclamație.

proclét, -ă *adj.* **1** (*bis.; înv.; despre oameni; adesea în imprec.*) Care a fost excomunicat, anatemizat, blestemat; eretic; ext. păgîn, necredincios. *Ce, să nu hiu creștin, ce să hiu proclet, de am dat în lături vrunul din cai* (DOC.). ◇ (*subst.*) *Păsați de luați pe acea proclетă de o îngropați... că și ea fată de împărat au fost* (NEAGOE). **2** (*pop.; despre oameni*) Care este ticălos, rău, păcătos, ipocrit; (*despre manifestările oamenilor*) care vădește ticăloșie, răutate, ipocrizie, fățărnicie. *„Procletă muiere!" ziceau oamenii uitîndu-se după dînsa* (SLAV.). ◇ (*subst.*) *Să se aleagă unul dintre voi, care să meargă și să afurisească pe acest proclet și vrăjmaș cumplit* (CR.). ◇ (*ca epitet, precedînd termenul determ., de care se leagă prin prep. „de"*) *Procleta de cioară cum văzu fata, îi puse gînd rău* (ISP.). **3** (*reg.*) Care este grozav, strașnic, cumplit. *Însăși doamna Herdelea, cît era de procletă la supărare, îl cruță* (REBR.). ◇ (*adv.*) *Auzindu-l, Ion răcni și mai proclet* (REBR.). • acc. și *próclet*. pl. *-ți, -te*. /<slav. **проклетъ** < **проклѧтъ** „a blama; a detesta".

proclețénie *s.f.* (*bis.; înv.*) Anatemă, afurisenie; ext. blestem; faptă rea. *Oriunde e muncă streină acolo nu e blagoslovenie, ci proclețenie* (ȚICHIND.). • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***proclet*** + *-enie*.

proclețí *vb. IV. tr.* (*bis.; înv.*) A excomunica, a anatemiza; ext. a blestema; a condamna. *La... pomeni cei sătui se îmbuibă, și unde de multă beție încep a sudui, a proclеți pomana* (ȚICHIND.). • prez.ind. *-esc*. /***proclet*** + *-i*.

proclețíre *s.f.* (*bis.; înv.*) Acțiunea de *a proclеți* și rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. ***proclеți***.

proclític, -ă *adj.* (*gram.; în opoz. cu „enclitic"; despre unele articole și pronume*) Care nu are accent propriu și este așezat înaintea altui cuvînt cu care face corp fonetic comun. ◇ (*adv.*) *Se întrebuințează numai proclitic* (IORD.). • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***proclitique***.

proclív, -ă *adj.* (*zool.; despre incisivii inferiori ai mamiferelor*) Care este înclinat către înainte (împiedicînd tăierea alimentelor). • pl. *-i, -e*. /<fr. ***proclive***; cf. lat. *proclīvis, -e* „înclinat".

proclíză *s.f.* (*gram.; în opoz. cu „enclíză"*) Așezare a unui cuvînt proclitic. • pl. *-e*. /<fr. ***proclise***, germ. ***Proklis***.

procomuníst, -ă *adj.* (*polit.*) Care este favorabil comunismului, care susține pe comuniști. • pl. *-iști, -iste*. /***pro***[1]*-* + ***comunist***.

procónsul *s.m.* (*în Roma antică*) Magistrat care, după terminarea consulatului, era însărcinat cu guvernarea unei provincii; guvernator al unei provincii. • pl. *-i*. /<lat. ***proconsul, -is***, fr. ***proconsul***.

proconsulár, -ă *adj.* Care aparține proconsulului; care se referă la proconsul; care este guvernat de un proconsul. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***proconsulaire***, lat. ***proconsŭlaris, -e***.

proconsulát *s.n.* (*în Roma antică*) Funcția de proconsul; timp în care un proconsul își exercita atribuțiile. • pl. *-e*. /<lat. ***proconsŭlatus, -us***, fr. ***proconsulat***.

proconvertínă *s.f.* (*fiziol.*) Substanță din plasma sîngelui, care intervine în convertirea protrombinei în trombină. • /<fr. ***proconvertine***, engl. ***proconvertin***.

procópie *s.m.* (*bis.; mai ales la pl.*) Sărbătoare bisericească populară, care se ține la 8 iulie, în cinstea mucenicului Procopie. *De asemeni se serbează și procopiile* (PAM.). • /de la nm. pr. ***Procopie***, mucenic ortodox.

procopseálă *s.f.* v. pricopseală.

procopsí *vb. IV.* v. pricopsi.

procopsíre *s.f.* v. pricopsire.

procopsít, -ă *adj.* v. pricopsit.

procovắț *s.n.* v. pocrovăț.

procreá *vb. I. intr., tr.* (*despre femei*) A rămîne însărcinată; a da naștere, a da viață; a zămisli; a concepe. *Cînd o femeie nu procrează, decade din drepturile ei* (CĂL.). ◆ (*despre femele*) A fi fecundată urmînd să fete. • sil. *-cre-a*. prez.ind. *-ee*. /<fr. ***procréer***, lat. ***procreare***.

procreáre *s.f.* Acțiunea de *a procrea* și rezultatul ei; procreație. *Simți nevoia imperioasă a procreării* (CĂL.). • sil. *-cre-a-*. pl. *-ări*. /v. ***procrea***.

procreatív, -ă *adj.* Procreator. *Femeia apare și ea ca posesoarea unei forțe procreative deopotrivă cu a bărbatului* (VIANU). • sil. *-cre-a-*. pl. *-i, -e*. /<engl. ***procreative***.

procreátor, -oáre *adj.* Care procreează; care servește la procreație; procreativ. ◇ (*subst.*) *Are el ceva broscoid în fenologia lui, dar numai atît cît trebuie unui observator sagace ca să descopere pe procreator* (GAL.). • sil. *-cre-a-*. pl. *-ori, -oare*. /***procrea*** + *-tor*; cf. fr. *procréateur*.

procreáție *s.f.* Concepție, zămislire, procreare; înmulțire, reproducere; ext. faptul de a naște. *Scopul căsătoriei este procreația* (CĂL.). • sil. *-cre-a-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și (*înv.*) ***procreațiúne*** *s.f.* /<fr. ***procréation***, lat. ***procreatio, -onis***.

procreațiúne *s.f.* v. procreație.

proct- Elem. de compunere „anus". • și *procto-*. /<fr. ***procto-***; cf. gr. *πρωκτός*.

proctalgíe *s.f.* (*med.*) Nevralgie anală; rectalgie. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***proctalgie***; cf. gr. *πρωκτός* „anus", *ἄλγος* „durere".

proctectazíe *s.f.* (*med.*) Dilatație a anusului sau a rectului. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***proctectasie***; cf. gr. *πρωκτός* „anus", *ἔκτασις* „dilatație".

proctectomíe *s.f.* (*med.*) Rezecție a unei părți din peretele rectal. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***proctectomie***; cf. gr. *πρωκτός* „anus", *ἐκτομή* „extindere, excizie".

proctítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a anusului; rectită. • pl. *-e*. /<fr. ***proctite***.

proctológ, -ă *s.m., s.f.* (*med.*) Medic specialist în proctologie. • pl. *-gi, -ge*. /<fr. ***proctologue***.

proctológic, -ă *adj.* (*med.*) Care se referă la proctologie. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***proctologique***.

proctologíe *s.f.* (*med.*) Parte a medicinei care se ocupă cu afecțiunile anusului și ale rectului. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***proctologie***; cf. gr. *πρωκτός* „anus", *λόγος* „studiu".

proctopexíe *s.f.* (*chir.*) Fixare chirurgicală a rectului de osul sacru sau de ligamentul sacrosciatic. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***proctopexie***.

proctoplastíe *s.f.* (*chir.*) Operație de creare sau de refacere a orificiului anal. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***proctoplastie***; cf. gr. *πρωκτός* „anus", *πλάσσω* „a forma".

próctor *s.m.* Fiecare dintre funcționarii însărcinați cu supravegherea disciplinei în universitățile engleze de la Oxford și Cambridge. • pl. *-i*. /<engl. ***proctor***, fr. ***proctor***.

proctorafíe *s.f.* (*med.*) Sutură a rectului. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***proctorraphie***.

proctoragíe *s.f.* (*med.*) Rectoragie. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***proctorrhagie***; cf. gr. *πρωκτός* „anus", *ῥήγνυμι* „a țîșni, a izbucni".

proctorée *s.f.* (*med.*) Scurgere mucoasă prin anus. • pl. *-ee*. /<fr. ***proctorrhée***.

proctoscóp *s.n.* (*med.*) Rectoscop. • pl. *-oape*. /<fr. ***proctoscope***.

proctoscopíe *s.f.* (*med.*) Rectoscopie. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***proctoscopie***, engl. ***proctoscopy***; cf. gr. *πρωκτός* „anus", *σκοπή* „observare".

proctotomíe *s.f.* (*med.*) Secționare chirurgicală a anusului. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***proctotomie***; cf. gr. *πρωκτός* „anus", *τομή* „tăiere".

procúbitus *s.n.* (*med.*) Poziție a corpului culcat pe burtă; decubit ventral. • /<fr. ***procubitus***.

procumbént, -ă *adj.* (*bot.; despre tulpini*) Care stă culcată pe pămînt, avînd numai vîrful îndreptat în sus și fără să formeze rădăcini adventive. • pl. *-ți, -te*. /<lat. ***procumbens, -ntis*** <*procumbĕre* „a se înclina".

procurá *vb. I. tr.* **1** (*adesea constr. cu pron. în dat.*) A face rost (de ceva sau de cineva) pentru a utiliza; a obține, a achiziționa. *Am această carte... de cîțiva ani. Am văzut-o la un prieten și mi-am procurat-o și eu* (GAL.). **2** (*compl. indică situații, acțiuni, sentimente etc.*) A fi pricina, cauza, mobilul a ceva; ext. a determina, a crea; a produce, a pricinui. *Apropierea Georgetei îi procura o plăcere voluptoasă* (CĂL.). • prez. ind. *procúr*. /<fr. ***procurer***, lat. ***procurare***.

procuráre *s.f.* Acțiunea de *a procura* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***procura***.

procuratór *s.m.* **1** (*în antic. romană*) Magistrat imperial cu atribuții financiare și administrative. *Găsim în Dacia un procurator special al împăratului, pentru minele de aur* (XEN.). **2** (*în Ev. Med.*) Înalt magistrat în republicile italiene Veneția și Genova. **3** (*înv.*) Nume dat mai multor înalți funcționari împuterniciți (în numele altora) cu atribuții administrative, politice și (îndeosebi) juridice. ◆ Persoană care acționează în numele cuiva, pe baza de procură; mandatar. *Votez prin procurator* (MAIOR.). • pl. *-i*. /<fr. ***procurateur***, lat. ***procurator, -oris*** „administrator, mandatar".

procuratorlán, -ă *adj.* Care se referă la procuratorii romani. • sil. *-ri-an*. pl. *-ieni, -iene*. /<fr. ***procuratorien***.

procuratúră *s.f.* **1** Organ de stat care exercită activitatea de supraveghere a aplicării și executării corecte a legilor, care asigură trimiterea infractorilor în fața justiției, susținerea acuzării înaintea instanțelor judiciare, reprezentarea intereselor statului în instanță etc.; ext. clădire în care își are sediul acest organ. *Foarte bine, ar trebui într-adevăr ca procuratura să fie sesizată* (PRED.). **2** (*înv.*) *Procuratură financiară* = organ care avea atribuția să supravegheze respectarea legalității în activitățile financiare. **3** (*înv.*) Avocatură. • pl. *-i*. /<germ. ***Prokuratur***, rus. ***прокуратура***.

procurátie *s.f.* (*jur.; înv.*) Procură. *D. Grant a venit de la Londra împuternicit cu act de procurație* (DOC.). • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și ***procurațiúne*** *s.f.* /<lat. ***procuratio, -onis***, fr. ***procuration***.

procurațiúne *s.f.* v. procurație.

procúră *s.f.* (*jur.*) Împuternicire legalizată, oficială, prin care cineva poate reprezenta o persoană fizică sau juridică și acționa în numele ei, în anumite limite (specificate expres); concr. act prin care se dă această împuternicire; mandat, (*înv.*) procurație. *Avocatul cere cinci sute de lei ca să prezinte magistratului o procură* (BRĂ.). • pl. *-i*. /<fr. ***procure***, germ. ***Prokura***.

procuríst *s.m.* Persoană care acționează în numele cuiva pe bază de procură, în special în domeniul economic-comercial. *A făcut actul de vînzare-cumpărare cu un procurist al lor* (SADOV.). ◆ Gener. Mandatar (de orice fel). ◆ Ext. Avocat (al unei întreprinderi economice). • pl. *-iști*. /<germ. ***Prokurist***.

procurór *s.m.* **1** (*jur.*) Magistrat, membru al parchetului, care are rolul de a exercita acțiunea penală și de a susține acuzarea; membru al procuraturii care supraveghează justa aplicare și respectare a legilor, care decide trimiterea infractorilor în fața justiției, susține acuzarea înaintea instanțelor judiciare, reprezintă interesele statului într-un proces etc. *Procurorul... poruncește aprodului să aducă pe inculpat* (BRĂT.). ◇ *Procuror general* = șeful parchetului de pe lîngă o curte de apel sau de pe lîngă Curtea de Casație. *Mi-a comunicat la telefon că e vorba să-mi dea delegație de procuror general* (CE. PETR.). *Prim-procuror* = șeful parchetului de pe lîngă un tribunal. **2** (*în Țările Rom.*) Dregător care avea atribuții (judecătorești) în Divan (în perioada Regulamentului Organic). ◇ *Procuror general* (sau *crăiesc*) = (*în trecut, în Franța*) nume dat unor înalți funcționari (cu grad militar) însărcinați să apere interesele regelui și ale maselor în fața parlamentului. *Hîrtiile plastografe sînt acum în mîinile procurorului crăiesc* (C. NEGR.). • pl. *-i*. /<fr. ***procureur***.

procustá *vb. I. tr.* A lungi sau a scurta, după împrejurări. • prez.ind. *-ez*. /nm. pr. (tîlhar mitologic grec, ce pretindea trecătorilor înălțimea potrivită pentru patul în care îi așeza, în caz contrar ucigîndu-i) ***Procust*** + *-a*.

procustián, -ă *adj.* Care se referă la legenda lui Procust. • sil. *-ti-an*. pl. *-ieni, -iene*. /nm. pr. (tîlhar mitologic grec, ce pretindea trecătorilor înălțimea

potrivită pentru patul în care îi așeza, în caz contrar ucigîndu-i) ***Procust*** + *-ian*.

procustianism *s.n.* Confruntare între doi termeni care se măsoară, definindu-se reciproc, unul prin mărimea celuilalt. • sil. *-ti-a-*. /***procustian*** + *-ism*.

prodecán *s.m.* **1** Titlu dat membrului corpului profesoral universitar care are funcția de locțiitor de decan. ◆ Persoană care are acest titlu. **2** (*în vechea organizare judecătorească*) Avocat care avea funcția de locțiitor al decanului baroului. • pl. *-i*. /<germ. ***Prodekan***, it. ***prodecano***.

prodenție *s.f.* (*med.*) Orientarea spre înainte a dinților. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<germ. ***Prodentie***; cf. lat. *pro* „înainte", *dens* „dinte".

prodíg, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care este risipitor, cheltuitor; care este (excesiv de) generos. ◆ (*despre bacșișuri*) Care este excesiv de mare. *Ce grațios aruncă bacșișul prodig la sfîrșitul mesei!* (CE. PETR.). • pl. *-gi*, *-ge*. /<fr. ***prodigue***, lat. ***prodigus***, ***-a***, ***-um***.

prodigá *vb. I. tr.* (*înv.*) A acorda, a da cu generozitate; a folosi din plin; a risipi. *Literatorul a prodigat elogiul acestui poet* (MACED.). • prez.ind. *prodíg*. /<fr. ***prodiguer***.

prodigalitáte *s.f.* Risipă, dărnicie, generozitate (excesivă); cheltuire exagerată a banilor; ext. folosire din plin, cu dărnicie. *Fanariotului îi plăcu naivitatea ciocoiului, iar mai cu seamă pompoasele titluri ce-i da cu atîta prodigalitate* (FIL.). ◆ (*la pl.*) Fapte de om risipitor. *Pentru ale lui prodigalități era neavut* (SĂU.). • pl. *-ăți*. /<fr. ***prodigalité***.

prodigiós, -oásă *adj.* Care este ieșit (cu totul) din comun (prin bogăție, cantitate, calitate, varietate, efecte etc.); uimitor, uluitor, extraordinar. *Prodigioasa sumă de idei ce ne străbat... mintea* (MAIOR.). ◇ (*adv.*) *A venit un timp cînd crinii s-au înmulțit prodigios pe masa mea* (GAL.). • sil. *-gi-os*. pl. *-oși*, *-oase*. /<fr. ***prodigieux***, lat. ***prodigiōsus***, ***-a***, ***-um***.

prodigiozitáte *s.f.* Însușirea de a fi prodigios. • sil. *-gi-o-*. /<fr. ***prodigiosité***.

prodígiu *s.n., s.m.* **1** *s.n.* Eveniment extraordinar, cu caracter magic sau supranatural; minune, miracol. **2** *s.m.* Persoană extraordinară prin talentul, prin virtuțile sau viciile sale. • pl. *-ii*. /<lat. ***prodĭgium***, ***-ii***, fr. ***prodige***.

proditór, -oáre *adj.* (*înv.*) Trădător (de patrie, al unei cauze etc.). • pl. *-ori*, *-oare*. /<lat. ***prodĭtor***, ***-oris***.

prodíție *s.f.* (*înv.*) Trădare. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<lat. ***prodĭtio***, ***-onis***.

pro domo (sua) *loc.adv.* Pentru propria cauză. ◇ Expr. *A pleda pro domo* = a-și susține propria cauză. • /<lat. ***pro domo*** *[sua]* „pentru casa sa".

prodosí *vb. IV. tr.* (*înv.*) A trăda. *Enric... agiunse a fi urît... și, în sfîrșit, prodosit de înșii fiii* (SĂU.). • prez. ind. *-esc*. /<ngr. ***πρόδωσα***, aor. lui *προδίδω*.

prodosíe *s.f* (*înv.*) Trădare. *I-au imputat prodosia sa și nemulțămirea pentru mîntuirea vieței sale* (ASACHI). • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<ngr. ***προδοσία***.

prodót *s.m.* (*înv.*) Trădător. • pl. *-ți*. /<ngr. ***προδότης***.

prodróm *s.n., s.m.* **1** *s.n.* (*med.*) Simptom care precedă sau anunță apariția unei boli sau a unei stări patologice. **2** *s.m.* (*înv.*) Precursor. **3** *s.n.* (*înv.*) Introducere în studiul unei științe. • pl. *n. -uri*, *-m. -i*. /<fr. ***prodrome***; cf. gr. *πρόδρομος* „premergător".

prodromái, -ă *adj.* (*despre simptome*) Prodromic. • pl. *-i*, *-e*. /<engl. ***prodromal***.

prodrómic, -ă *adj.* **1** Premergător, care anunță ceva; simptomatic; prodromal. **2** (*despre poezie*) Care este ocazional; care este scris într-o limbă savantă, cu procedee retorice. • pl. *-ci*, *-ce*. /<fr. ***prodromique***, it. ***prodromico***.

producătór, -oáre *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care produce ceva; care este cauza, care dă naștere la ceva. **2** *s.m., s.f.* (*în opoz. cu „consumator"*) Persoană, unitate economică etc. care produce anumite bunuri materiale, valori artistice sau științifice etc. *Cui între aceste două categorii de producători intelectuali să le acordăm știința?* (CAR.). ◇ *Piața producătorului* v. piață. **3** *s.m.* Persoană, societate, întreprindere care asigură finanțarea și turnarea unui film cinematografic. • pl. *-ori*, *-oare*. /***produce*** + *-tor*, după fr. *producteur*.

produce *vb. III.* **1** *tr.* (*compl. indică bunuri materiale, valori științifice sau artistice etc.*) A realiza prin muncă, a crea printr-o activitate oarecare; spec. a fabrica. *Nu mi-a dat prin cap să țin zi cu zi socoteala de data și de natura lucrărilor mele, de împrejurările în care le-am produs* (CAR.). **2** *tr.* (*despre pămînt, terenuri etc.; compl. indică plante, plantații etc.*) A face să crească, să se dezvolte, să rodească. *Au fost ani grei, cînd moșiile n-au produs nimic sau aproape nimic și țăranii totuși nu s-au agitat* (REBR.). ◇ (*abs.*) *Pămîntul produce atunci cînd este bine lucrat.* **3** *tr.* (*compl. indică profituri, venituri etc.*) A realiza, a aduce prin muncă, prin investiții etc. *Talentul lui de poet nu-i producea nimica* (CAR.). **4** *tr.* A fi pricina, cauza, mobilul a ceva; a da naștere; a pricinui, a cauza; a provoca. *Sosirea mea produce senzație* (CAR.). ◇ Expr. *A produce impresie* (asupra cuiva) v. impresie. *A produce impresia că...* v. impresie. *A produce* (cuiva) *silă* v. silă. **5** *refl. unipers.* (*despre evenimente, fenomene, acțiuni etc.*) A avea loc, a se întîmpla, a se petrece, a se realiza. *Nu înțeleg, nu pot să pricep cum s-a produs o asemenea greșeală* (E. BAR.). **6** *refl.* A se prezenta în fața spectatorilor cu un program artistic, sportiv etc. *Vreau să mă produc și eu cu o bucată de Mozart* (CĂL.). **7** *tr.* (*despre oameni; compl. indică acte, declarații etc.*) A aduce (în instanță, la o instituție etc.) acte, declarații etc. ca dovadă în sprijinul celor susținute, a face dovada documentară; gener. a arăta. *Sudiții au produs atunci declarații scrise că lemnul exportat e de proveniență austriacă și îl tranzitează numai prin Moldova* (OȚETEA). • prez.ind. *produc*. /<lat. ***producĕre***; cf. și fr. *produire*.

producer [pro'djusər] *s.m.* Producător (de filme). • pl. *-i*. /<engl. ***producer***.

producére *s.f.* **1** Acțiunea de *a (se) produce* și rezultatul ei. **2** (*înv.*) Realizare, creare a unor bunuri materiale, a unor valori științifice, artistice etc. *Producerea mărfii pentru care au luptat ei a fost primul act al piesei* (SADOV.). **3** (*înv.*) Operă, producție artistică, literară. *Ăsta este lucrul pe care n-ar trebui să-l uităm niciodată cînd vorbim despre produceri intelectuale* (CAR.). • pl. *-i*. /v. ***produce***.

product *s.n.* (*înv.*) **1** Operă de artă, literară, științifică etc. *Poeziile de iubire ale lui Eminescu se înșiră printre cele mai înalte producte de anul acesta* (AGĂR.). **2** Produs; marfă. *I-oi arăta prețul curent a productelor* (KOGĂL.). **3** (*mat.*) Produs. *Înmulțirea algebrică este o operațiune care are de scop... a găsi o a treia cantitate numită product* (CUL.). • pl. *-e*. /<germ. ***Produkt***, lat. ***prōductum*** <*producĕre*.

productíbil, -ă *adj.* Care poate fi produs. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***productible***.

productibilitáte *s.f.* (*înv.*) Productivitate. • /<fr. ***productibilité***.

productícă *s.f.* Totalitatea echipamentelor informatice utilizate în producția industrială. • /<fr. ***productique***.

productív, -ă *adj.* **1** (*econ.; despre oameni sau despre activitățile lor, despre mijloace ori unități de producție etc.*) Care creează, realizează, fabrică etc. ceva; care servește la producerea unor bunuri. ◇ *Capital productiv* v. capital. *Consum productiv* v. consum. ◆ (*despre comerț, activități lucrative etc.*) Care produce venit, care aduce cîștig, beneficii; care dă randament. ◇ *Rasă (de animale) productivă* = rasă fecundă, prolifică. ◆ (*despre întreprinderi, meserii etc.*) Care este rentabil, bănos. **2** (*despre pămînt, ținuturi etc.*) Care este favorabil pentru culturi, care dă recolte bogate. ◇ *Strat productiv* v. strat. **3** (*lingv.; despre sufixe, prefixe, elemente de compunere etc.*) Care formează numeroase derivate, compuse etc. ◆ (*despre cuvinte*) Care are numeroase derivate. ◆ (*despre conjugări*) Care se îmbogățește mereu cu noi verbe. **4** Care se referă la producție, de producție. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***productif***.

productivísm *s.n.* Mișcare artistică în URSS, de esență constructivistă, care, combătînd ideea „neutralismului" în artă, își propunea să participe, cu mijloacele acesteia, la viața colectivității. • /<rus. *продуктивизм*.

productivíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Adept) al productivismului. • pl. *-iști*, *-iste*. /<rus. *продуктивист*.

productivitáte *s.f.* **1** Capacitatea sau însușirea de a fi productiv; capacitatea de a produce (mult); eficiență concretă, materială (a muncii productive); randament, (*înv.*) productibilitate. ◇ *Productivitatea muncii* = eficiență a muncii exprimată prin raportul dintre cantitatea de produse obținute în procesul muncii de un lucrător într-o perioadă de timp determinată și într-un sector determinat al activității sociale și volumul de muncă consumat. **2** (*lingv.*) Capacitatea unor sufixe, prefixe, elemente de compunere etc. de a forma (numeroase) derivate, compuse etc. ◆ Capacitatea unor cuvinte de a forma (multe) sensuri sau derivate noi. ◆ Capacitatea unor conjugări de a se îmbogăți mereu cu verbe noi. • /<fr. ***productivité***.

productométru *s.n.* Înregistrator automat de producție. • pl. *-e*. /cf. germ. *Produktionsmesser*.

producție *s.f.* **1** (*econ.*) Procesul creării bunurilor materiale necesare existenței și dezvoltării societății; activitate socială în cursul căreia oamenii (cu ajutorul mijloacelor de producție) exploatează, transformă sau adaptează elemente din natură potrivit trebuințelor lor. *Nu e admisibil ca producția să sufere pentru că nu știu cine favorizează nu știu de ce cutare sector în dauna altora* (PRED.). ◇ *Producție de mărfuri* = formă de organizare a economiei sociale, în care produsele muncii sînt create de către diferiți producători independenți, autonomi unii față de alții, specializați fiecare dintre ei în obținerea unui produs oarecare, astfel încît pentru satisfacerea nevoilor sociale este necesară vînzarea-cumpărarea de produse pe piață. *Mica producție de mărfuri* = formă de economie bazată pe proprietatea privată și pe munca personală a proprietarului mijloacelor de producție, în care produsele obținute sînt pentru vînzare. *Producție marfă* = producție în expresie bănească, realizată de un agent economic, într-o anumită perioadă de timp, livrată sau destinată desfacerii. *Producție netă* = valoarea producției marfă minus cheltuielile de producție. *Producție globală* = totalitatea rezultatelor din activitatea economică în expresie bănească, realizată la un anumit nivel, într-un interval dat. *Unelte de producție* = parte principală a mijloacelor de muncă, cu ajutorul cărora omul acționează asupra obiectului muncii în procesul creării de bunuri materiale. *Producție pe* (sau *în*) *bandă* (*rulantă*) v. bandă. *Producție în flux* v. flux. *Forță de producție* v. forță. *Mijloace de producție* v. mijloc. *Mod de producție* v. mod. ◇ Expr. *A fi în producție* = a lucra într-un anumit domeniu de activitate; a fi în cîmpul muncii. **2** (*econ.*) Rezultat direct, concret și util al unui proces de muncă; totalitatea produselor, a bunurilor obținute în procesul muncii într-o perioadă de timp determinată și într-un anumit sector. ◇ *Capacitate de producție* v. capacitate. **3** Operă literară, științifică sau artistică; totalitatea operelor unui scriitor, ale unui om de știință sau ale unui artist; totalitatea operelor create într-un anumit gen, într-o anumită epocă etc. *E nemulțumit de nepăsarea publicului și de tăcerea care a acoperit producțiile sale literare* (VLAH.). **4** Creare a unui film. ◆ Filmul însuși. **5** Spectacol organizat la sfîrșitul unui an sau al unui ciclu școlar în institutele de artă teatrală și cinematografică, în școlile de muzică, de coregrafie etc. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și (*înv.*) *producțiúne* *s.f.* /<fr. ***production***, it. ***produzione***.

producțiúne *s.f.* v. producție.

produ *s.n.* v. produh.

produh *s.n.* **1** (*înv., pop.*) Gaură, copcă făcută în gheață formată deasupra unei ape. *Să zvîrlă pă cărbuni niște carași prinși în noaptea asta la produfuri* (SADOV.). **2** (*reg.; în forma „preduf"*) Vrană (la butoi). *Unul puse ochiul la preduf și privi în pîntecul balercii* (VOIC.). • pl. *-uri*. și (*reg.*) *produf* *s.n.* /<sl. veche ***продоухъ***.

produs *s.n.* **1** (*econ.; de obicei urmat de determ. care indică proveniența, scopul, felul etc.*) Bun material rezultat prin muncă; totalitatea unor bunuri materiale obținute (prin prelucrarea unor materii prime) în procesul de producție; bun, product. ◇ *Produs brut* = material obținut (dintr-o exploatare), înainte de tratare sau de prelucrare (finită). *Produs finit* = produs care, avînd procesul de fabricație încheiat, corespunde întocmai condițiilor tehnice stabilite și este apt pentru folosire. *Produs de schimb* = marfă. *Produs necesar* = parte a produsului creat de lucrătorii din sfera producției materiale care este necesară pentru asigurarea reproducției forței de muncă. *Produs global* = totalitatea bunurilor materiale create într-o ramură din sfera productivă. *Produs net* = parte a produsului global care reprezintă valoarea nou-creată; ext. venitul național. *Produs social total* = indicator macroeconomic reprezentînd totalitatea bunurilor materiale create, în decursul unei perioade de timp, de lucrătorii ocupați în sfera productivă; suma valorii produsului global din toate ramurile economiei, într-o perioadă

dată. *Produs intern brut* = indicator sintetic al economiei naționale, care reprezintă valoarea monetară a tuturor bunurilor și serviciilor finale furnizate de agenții economici care-și desfășoară activitatea pe teritoriul unei țări (*PIB*). *Produs național brut* = indicator macroeconomic format din produsul intern brut la care se adaugă producția finală brută a agenților naționali care își desfășoară activitatea în străinătate și din care se scade producția finală a agenților economici străini realizată în interiorul țării. *Produs de apel* (sau *de atracție*) = produs destinat atragerii unui segment de piață sau realizat cu ocazia unui eveniment special (salon comercial, lansare, sărbătoare). *Produse complementare* = produse care se comercializează separat, dar care pot fi utilizate numai dacă sînt împreună (mingi de tenis și rachete de tenis). *Produse substituibile* = produse care pot fi înlocuite unul cu altul. *Produs alimentar* v. alimentar. *Produse de artizanat* v. artizanat. *Produs de papetărie* v. papetărie. *Produs zaharos* v. zaharos. **2** Rezultat material al unui proces social sau natural, al unui proces fiziologic, chimic, de creație etc.; rezultat material al unui complex de fenomene sau de acțiuni; gener. urmare, efect, consecință (concretă). *Rațiunea e un produs social* (CĂL.). **3** Corp sau substanță obținută pe cale naturală sau preparată în laborator. **4** (*mat.*) Rezultatul înmulțirii a doi factori (numere, mărimi scalare, vectoriale etc.); ext. înmulțire; (*înv.*) product. **5** (*psih.*) *Produs psihic* = rezultat secvențial sau final al unei desfășurări psihice procesuale. **6** (*chim.*) Mărime care caracterizează un compus chimic. • pl. *-e.* /v. ***produce***, după fr. *produit*.

proédru *s.m.* (*în antic. greacă*) Fiecare dintre cei nouă cetățeni din Atena aleși prin tragere la sorți ca să prezideze adunările Sfatului celor cinci sute și adunările populare. • sil. *pro-e-*. pl. *-i.* /<fr. ***proèdre***, ngr. ***πρόεδρος***; cf. gr. *πρό* „înainte", *ἕδρα* „scaun".

proegúmen *s.m.* (*înv.*) Călugăr care a avut funcția de egumen; ajutor de egumen. • pl. *-i.* /<ngr. ***προηγούμενος***.

proeminént, -ă *adj.* Care iese mult în relief, care este (cu mult) mai ridicat decît suprafața înconjurătoare. *E nalt, cu nas proeminent, voce puternică* (SADOV.). ◆ (*despre oameni sau acțiunile, realizările lor*) Care iese din comun prin valoare, calități; remarcabil, excepțional, eminent. *Trebuia să supraveghez personal toată punerea în scenă, mai ales acolo unde apăreau personalitățile proeminente* (VOIC.). • sil. *pro-e-*. pl. *-ți, -te.* /<fr. ***proéminent***, germ. ***proeminent***, lat. ***proeminens, -ntis***.

proeminénță *s.f.* Faptul de a fi proeminent; concr. ridicătură, ieșitură (în relief); ext. înălțime. *Își mîngîia acum bărbia cu două ușoare proeminențe gemene* (CA. PETR.). • sil. *pro-e-*. pl. *-e.* /<fr. ***proéminence***, germ. ***Proeminenz***.

proén *adj.* v. proin.

proenzímă *s.f.* (*biol.*) Proferment. • pl. *-e.* /<fr. ***proenzyme***.

proeresí *vb. IV.* proerisi.

proéresis *s.n.* (*grec. înv.*) Bunăvoință; intenție bună; generozitate; favoare, voie, plac. <> Expr. *Din* (sau *cu*) *bun proeresis* ori *de bun proeresul* (*cuiva*) = de bunăvoie, din inițiativă proprie, nesilit de nimeni. *Boierii, din bun proeresis, vor ajuta la plata de doctor* (DOC.). *A lăsa la* (*bun*) *proeresisul* (*cuiva*) = a da (cuiva) libertatea să procedeze cum dorește. • /<ngr. ***προαίρεσις***.

proeresít, -ă *adj.* (*înv.*) Care este voit, intenționat. • sil. *pro-e-*. pl. *-ți, -te.* /v. ***proeresi***.

proerisí *vb. IV. refl.* (*grec. înv.*) A se milostivi, a se îndura; a-și manifesta bunăvoința, generozitatea. • sil. *pro-e-*. prez.ind. *-esc.* și *proeresí vb. IV.* /<ngr. ***προαίρησα***, aor. lui *προαιρούμαι*.

proerisít *s.n.* (*înv.*) Bunăvoință. • sil. *pro-e-*. /v. ***proerisi***.

proést *s.m.* v. proestos.

proestoášă *s.f.* (*înv.*) Stareță. • pl. *-oase.* /de la ***proestos***.

proestós *s.m.* (*înv.*) **1** Călugăr sau preot cu cel mai înalt rang în ierarhia unei mănăstiri sau a unei biserici. **2** Șef al unei bresle, al unei corporații etc.; staroste. *Proestii breslei* (DOC.). **3** Șef al unui serviciu public, al unei instituții. • pl. *-oși.* și *proést, proistós s.m.* /<ngr. ***προεστός***.

prof, -ă *s.m., s.f.* (*în limbajul elevilor și al studenților*) Profesor. • pl. *-i, -e.* și *proáfă s.f.* /abr. de la ***profesor***; cf. fr. *prof*.

profáce *vb. III. tr.* (*reg.*) A face din nou. • prez.ind. *profác.* /***pro***[2]*-* + ***face***.

profág *s.m.* (*biol.*) Bacteriofag atenuat, care trăiește în simbioză cu o bacterie, dar care își poate recăpăta brusc virulența. • pl. *-gi.* /<fr. ***prophage***.

profán, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care este străin de religie, aflat în afara religiei; care aparține lumii laice. <> (*subst.*) *Eu voi intra în rai Zburînd printre profani* (CĂL.). ◆ Ext. Păgîn. **2** *adj.* Care este împotriva religiei, a canoanelor ei; care contrazice, nesocotește religia stabilită, canoanele ei, principiile ei morale. *În disprețul legii, credința lui profană Din paraclis făcut-a capelă luterană* (ALECS.). ◆ Ext. Care nesocotește lucrurile considerate sacre; necredincios. **3** *s.m., s.f., adj.* Fig. (Persoană) care este neinițiată într-un domeniu al cunoașterii, într-o problemă de viață etc.; ignorant, neștiutor, nepriceput. *Toate au fost utopii, respinse nu de profani, ci mai cu seamă de oamenii de știință* (CE. PETR.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***profane***, lat. ***prŏfanus, -a, -um*** „din afara templului".

profaná *vb. I. tr.* A trata fără respectul cuvenit, cu dispreț, cu violență ceva considerat sfînt; a batjocori, a spurca. *O moschee e profanată și un imam omorît* (OȚETEA). ◆ Gener. (*compl. indică cinstea, curățenia unei ființe, a unui lucru etc.*) A știrbi, a vătăma, a nu respecta; a batjocori, a necinsti; a pîngări, a terfeli. *Acei scriitori exploatează atenția tinerimii și profanează una din cele mai frumoase aspirații ale ei* (MAIOR.). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***profaner***, lat. ***profanare***.

profanáre *s.f.* Acțiunea de *a profana* și rezultatul ei; (*înv.*) profanație. *Aceste creștine procesiuni se termină în profanări păgîne* (RALEA). • pl. *-ări.* /v. ***profana***.

profanát, -ă *adj.* Care este tratat fără respectul cuvenit, care este batjocorit, dezonorat, necinstit; pîngărit. *În temple profanate au năvălit barbarii* (PILL.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***profana***.

profanatór, -oáre *s.m., s.f., adj.* (Persoană) care profanează; pîngăritor. *Formule de afurisenie la adresa profanatorilor de morminte* (DAIC.). • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***profanateur***, lat. ***profanator, -oris***.

profanáție *s.f.* v. profanațiune.

profanațiúne *s.f.* (*înv.*) Profanare. • sil. *-ți-u-*. pl. *-i.* și *profanáție s.f.* /<fr. ***profanation***, lat. ***profanatĭo, -onis***.

profascíst, -ă *adj.* Care este favorabil fascismului, care susține pe fasciști, care este de partea fasciștilor. • pl. *-iști, -iste.* /***pro***[1]*-* + ***fascist***.

prófasin *subst.* v. profasis.

prófasis *subst.* (*grec. înv.*) Pretext. • și *prófasin subst.* /<ngr. ***πρόφασις***.

profasisí *vb. IV. tr.* (*grec. înv.*) A pretexta. • prez. ind. *-esc.* /<ngr. ***προφασίζομαι***.

profáză *s.f.* (*biol.*) Prima fază a meiozei sau a mitozei, în care are loc formarea cromozomilor. • pl. *-e.* /<fr. ***prophase***; cf. gr. *πρό* „înainte", *φάσις* „apariție, fază".

profectície (*înv.*) Zestre, dotă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<lat. ***profectĭcius, -a, -um*** <*profectus*, part. lui *proficisci* „a pleca".

profemimíst, -ă *adj.* (*despre legi, hotărîri etc.*) Care susține drepturile femeilor, care este favorabil femeilor. *Campaniile profeministe din ziarele și periodicele înaintate* (PER.). ◆ (*despre oameni*) Care are o atitudine favorabilă femeilor. ◆ Ext. (*despre atitudinea oamenilor*) Care denotă, care trădează atașament pentru cauza femeilor. • pl. *-iști, -iste.* /***pro***[1]*-* + ***feminist***.

proferá *vb. I. tr.* (*compl. indică de obicei injurii, blesteme, amenințări etc.*) A spune, a rosti (cu voce tare). *Nu voi profera blesteme în contra soartei și a oamenilor* (CAR.). • prez.ind. *-ez, profér.* și (*înv.*) *proferí, proferisí vb. IV.* /<fr. ***proférer***, ngr. ***προφέρω***; cf. lat. *proferre* „a purta înainte".

proferáre *s.f.* Acțiunea de *a profera* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***profera***.

proferí *vb. IV.* v. profera.

proferisí *vb. IV.* v. profera.

proferméntt *s.m.* (*biol.*) Substanță proteică inactivă, care se transformă cu ușurință într-un ferment activ în prezența coenzimei; proenzimă. • pl. *-ți.* /<fr. ***proferment***.

profés *s.m.* v. profesor.

profesá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică meserii, profesiuni etc.*) A practica, a exercita, a se ocupa cu... *Hergot profesa medicina infantilă* (CĂL.). <> (*abs.*) *N-a profesat din motive politice* (PER.). ◆ Spec. (*compl. indică discipline de învățămînt*) A preda metodic. **2** (*compl. indică atitudini, convingeri, concepții, păreri etc.*) A manifesta public, a susține public. *Profesează un optimism definitiv* (E. LOV.). • prez.ind. *-ez.* și (*înv.*) *profesí, profesuí vb. IV.* /<fr. ***professer***, it. ***professare***; cf. lat. *professus*, part. al lui *profitēri* „a declara deschis".

profesáre *s.f.* Acțiunea de *a profesa* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***profesa***.

profesí *vb. IV.* v. profesa.

profésie *s.f.* v. profesiune.

profesio- Elem. de compunere „profesiune, ocupație". • /<germ. ***professio-***; cf. lat. *professĭo, -onis* „meserie".

profesiográmă *s.f.* Reprezentare cronologică detaliată a caracteristicilor unei activități profesionale sub aspectul solicitărilor fizice, psihice și al repausului într-o zi de muncă. • sil. *-si-o-*. pl. *-e.* /<germ. ***Professiogramm***; cf. lat. *professĭo, -onis* „meserie", gr. *γράμμα* „linie, semn scris".

profesiologíe *s.f.* Studiu al condițiilor sociale, psihice și tehnice privind necesitățile orientării și selecției profesionale. • *si-o-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***profesie*** + *-logie*.

profesionái, -ă *adj.* Care aparține unei profesiuni, care se referă la o profesiune. <> (*adv.*) *Directorul uzinei... era bine pregătit profesional* (PER.). <> *Boală profesională* = boală determinată de acțiunea unor factori chimici, fizici sau biologici nocivi ori de suprasolicitare a unor aparate, sisteme etc., care intervin în exercitarea anumitor profesiuni. *Secret profesional* = informație pe care o deține cineva datorită profesiunii sale și pe care nu are dreptul să o divulge. *Școală profesională* (și *subst. f.*) = instituție de învățămînt care pregătește muncitori calificați. *Învățămînt profesional* = învățămînt pentru pregătirea (și pentru specializarea) muncitorilor calificați. *Conștiință profesională* v. conștiință. *Deformație profesională* v. deformație. *Dermatoze profesionale* v. dermatoză. *Etică profesională* v. etic. *Migrație profesională* v. migrație. *Mobilitate profesională* v. mobilitate. *Obsolescență profesională* v. obsolescență. *Orientare profesională* v. orientare. ◆ (*adv.*) Cu obișnuința unui profesionist. *Jean zîmbi onctuos, scuturînd profesional colțul mesei cu șervetul* (CE. PETR.). • sil. *-si-o-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***professionnel***.

profesionalísm *s.n.* **1** Practicare a unei îndeletniciri ca profesionist; activitate a unei persoane care face un lucru datorită meseriei pe care o are și pe care o stăpînește foarte bine; însușire, calitate a unui profesionist; profesionalitate, profesionism. ◆ Conștiință profesională. **2** Cuvînt (cu caracter tehnic) care aparține unui limbaj profesional. *Rolul stilistic al diferitelor straturi lexicale, și anume: arhaismele..., barbarismele, profesionalismele* (PER.). • sil. *-si-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***professionnalisme***.

profesionalitáte *s.f.* Profesionalism. ◆ Conștiință profesională. • sil. *-si-o-*. pl. *-ăți.* /<it. ***professionalità***.

profesionalizá *vb. I. tr., refl.* A da sau a căpăta un caracter profesional; a face să devină sau a deveni o profesiune. • sil. *-si-o-*. prez.ind. *-ez.* /***profesional*** + *-iza*.

profesionalizáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *profesionaliza* și rezultatul ei. • sil. *-si-o-*. pl. *-ări.* /v. ***profesionaliza***.

profesionalménte *adv.* Din punct de vedere profesional. *Profesionalmente e indiferent* (ARGH.). • sil. *-si-o-*. /după fr. *professionellement*.

profesionísm *s.n.* Profesionalism. ◆ Ext. Ramură a artei, a sportului etc. practicată ca profesiune. • sil. *-si-o-*. /***profesion[ist]*** + *-ism*.

profesioníst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f., adj.* (Persoană) care lucrează într-un anumit domeniu de activitate, avînd pregătirea corespunzătoare și fiind remunerat pentru aceasta. *N-avem încă critici profesioniști* (GHER.). <> *Liber profesionist* v. liber. ◆ Spec. (Sportiv) care practică un sport și este plătit pentru aceasta. **2** *s.f.* (*fam.*) Femeie de moravuri ușoare, care practică prostituția; prostituată. **3** *adj.* (*despre activități, profesiuni etc.*) Care este practicat de persoane de profesie; care activează cu persoane de profesie. *Există... 19 teatre profesioniste de păpuși* (PER.). • sil. *-si-o-*. pl. *-iști, -iste.* /<it. ***professionista***, germ. ***Professionist***.

profesiúne *s.f.* **1** Activitate cu caracter permanent pe care o desfășoară cineva pe baza unei calificări; complex de cunoștințe teoretice și de deprinderi practice de un anumit gen și de un anumit grad care

definesc pregătirea cuiva pentru exercitarea unei ocupații; meserie. ◇ *Profesiune liberă* v. liber. *Profesiune liberală* v. liberal. ◇ Loc.adj. *De profesie* = care este profesionist. *Oficia... cu solemnitate și credință ritualul seducătorului tenebros de profesie* (PER.). ◆ Complex de cunoștințe teoretice și de deprinderi practice care definesc pregătirea cuiva. **2** *Profesiune de credință* = declarație publică pe care o face cineva asupra principiilor sau convingerilor sale (morale, politice, estetice etc.). • sil. *-si-u-*. pl. *-i.* și *profésie s.f.* /<fr. ***profession***, lat. ***professĭo, -onis***.

profésor, -oáră *s.m., s.f.* Persoană cu o pregătire specială într-un anumit domeniu de activitate, care predă o materie de învățământ (într-o școală sau într-o instituție de învățământ superior), care pregătește pe cineva într-un domeniu al cunoașterii, al artei etc. *Voia să se facă profesor de gimnaziu* (SLAV.). ◇ *Profesor universitar* = cel mai înalt grad didactic în învățământul superior; persoană care are acest grad didactic. *Profesor agregat* v. agregat. *Profesor consultant* v. consultant. *Profesor definitiv* v. definitiv. *Profesor emerit* v. emerit. *Profesor particular* v. particular. *Profesor plin* v. plin. *Profesor secundar* v. secundar. *Sfatul profesorilor* v. sfat. ◆ (*impr.*) Învățător. *Am să iau nepotul cu mine și am să-l duc... la profesorul Nicolae Nanu, de la școala lui Baloș* (CR.). ◆ Gener. Persoană care îndrumă, educă, învață pe cineva. *El era profesorul celor mulți.* • acc. și *profesór.* pl. *-ori, -oare.* și (*reg.*) *profés s.m., profisór, -oárа s.m., s.f.* /<lat. ***prŏfessor, -ris***, fr. ***professeur***, germ. ***Professor***.

profesorál, -á *adj.* Care aparține profesorilor, care se referă la funcția de profesor; (*înv.*) profesoresc. ◇ *Sală profesorală* = sală într-o școală servind ca loc de adunare a cadrelor didactice; cancelarie. ◆ Care este alcătuit din profesori. *Corpul profesoral.* ◇ *Consiliu profesoral* v. consiliu. ◆ (*deprec.; despre comportamentul, atitudinile, mimica etc. oamenilor*) Care exprimă prețiozitate, solemnitate, gravitate; pedant. *Le place să rîdă de mersul lui grav, profesoral* (PER.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***professoral***.

profesoráș *s.m.* (*deprec.*) Dim. al lui *profesor. Profesorașul cu ochelari părăsi biroul* (VIN.). • pl. *-i.* /***profesor*** + *-aș*.

profesorát *s.n.* Cariera, funcția de profesor; (*înv., reg.*) profesură. ◆ Timpul cît cineva exercită această profesiune. • /<fr. ***professorat***, germ. ***Professorat***.

profesoreásă *s.f.* (*înv.*) Profesoară. • pl. *-ese.* /***profesor*** + *-easă*.

profesorésc, -eásă *adj.* (*înv.*) Profesoral. • pl. *-ești.* /***profesor*** + *-esc*.

profesoríme *s.f.* Totalitatea profesorilor. ◆ Mulțime de profesori. • /***profesor*** + *-ime*.

profesoríță *s.f.* Dim. al lui *profesoară.* • pl. *-e.* /***profesoară*** + *-iță*.

profesuí *vb. IV.* v. profesa.

profesúră *s.f.* (*înv., reg.*) Profesorat. ◆ (*reg.*) Studii care pregătesc pe cineva pentru a deveni profesor. *Încet, încet isprăvi și copilul al doilea drepturile, al treilea medicina și al patrulea profesura* (POP.). • /<germ. ***Professur***.

profét *s.m.* **1** (*bis.*) Persoană inspirată de divinitate, care vorbește în numele acesteia și prezice viitorul. *Nimeni nu este profet în țara lui.* ◆ (*în Vechiul Testament*) Cel care, vorbind în numele lui Dumnezeu, a dezvăluit poporului lui Israel intențiile acestuia, conducîndu-l pe calea hotărîtă de el. *Dumnezeu vorbește prin profeți.* ◆ Persoană inspirată de Sfîntul Duh. ◇ *Profet mincinos* = *a*) profet fals care pretinde că vorbește în numele lui Dumnezeu; *b*) ext. persoană care îi înșală pe ceilalți, profitînd de buna lor credință. ◆ (*relig. musulmană; art.; nm. pr.*) Nume dat lui Mahomed de credincioșii musulmani. **2** Persoană care ghicește evenimentele din viitor. *Preot deșteptării noastre, semnelor vremii profet* (EMIN.). • pl. *-ți.* și (*înv.*) *profít s.m.* /<fr. ***prophète***, lat. ***prophēta, -ae***; cf. gr. *προφήτης*.

profetá *vb. IV.* v. profeți.

profeteásă *s.f.* v. profetesă.

profetésă *s.f.* Femeie înzestrată cu darul de a prooroci. • pl. *-e.* și *profeteásă s.f.* /<fr. ***prophétesse***, it. ***profetessa***.

profétic, -ă *adj.* **1** Care aparține profetului, care se referă la profet. ◆ Ca de profet. *Mihăiță avea... aerul misterios și profetic* (GAN.). **2** Ext. Care anunță, care prevestește ceva. *Creațiunea lui Eminescu era profetică* (GHER.). ◆ Care are caracter de profeție; prezicător. *Și cuvîntul lor profetic, inspirata lor privire... Splendidă-naintea noastră să ne-arate-o lume nouă* (VLAH.). • pl. *-ci, -ce.* și (*înv.*) *profític, -ă adj.* /<fr. ***prophétique***, ngr. *προφητικός*.

profetísm *s.n.* **1** (*relig.*) Sistem religios fondat pe învățătura profeților. **2** Caracter profetic; profeție. • /<fr. ***prophétisme***.

profetizá *vb. I. tr.* A prooroci, a prezice. ◇ Ext. (*abs.*) *Eliad profetiza, făcea comentarii ale „Bibliei"* (IORGA). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***prophétiser***, lat. ***prophetizare***.

profetizáre *s.f.* Acțiunea de *a profetiza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /*v.* ***profetiza***.

profeți *vb. IV. tr.* A face profeții, a prezice viitorul (în calitate de profet); a prooroci, a profetiza, a prevesti. • prez.ind. *-esc.* și (*înv.*) *profetá vb. IV.* /***profet*** + *-i*.

profeție *s.f.* Ceea ce profețește cineva; prorocire, prezicere, prevestire. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *profíție s.f.* /<fr. ***prophétie***, lat. ***prophetĭa, -ae***.

profezmíe *s.f.* v. protesmie.

profil *s.n.* **1** Contur, aspect, reprezentare a feței cuiva, privită dintr-o parte. *O fată trece c-un profil Rotund și dulce de copil* (EMIN.). ◇ Loc.adv. *Din profil* = dintr-o parte. *Se opri și o privi din profil* (STANCU). ◆ Gener. Contur al unui obiect, privit dintr-o parte. **2** Reprezentare, vedere laterală, dintr-o parte sau aspect al unui lucru în care trăsăturile și contururile se detașează; contur al unui lucru, al unei forme de relief etc. *Profilul caselor este în general admirabil* (CĂL.). ◆ Gener. Înfățișare, aspect, formă. *Cele patru zeci și cinci de biserici... schițează Iașilor un profil venerabil și auster* (GAL.). **3** Fig. Ansamblu de trăsături caracteristice unei persoane. *Are profilul unui diplomat.* ◇ (*psih.*) *Profil psihologic* = scurtă prezentare obținută prin analizarea rezultatelor înregistrate la un set de teste de personalitate administrate aceluiași subiect. ◆ Caracter predominant, propriu unei ființe, unui lucru, unui fenomen etc. *În unele țări romanice au apărut o serie de noi atlase lingvistice cu profil regional* (PER.). **4** Conturul unei secțiuni plane a unui element de construcție, al unui corp geometric etc.; contur al unui plan, al unui proiect. *Cantemir a întocmit mai multe lucrări, hărți și profile pentru Constantinopol* (PER.). **5** Desen care reprezintă o secțiune verticală făcută într-o construcție, într-un obiect, în sol etc. pentru a evidenția distribuția elementelor sau structura acestora. ◇ (*geol.*) *Profil geologic* = reprezentare grafică, în plan vertical, a structurii geologice a unei porțiuni din scoarța terestră. (*geogr.*) *Profil morfologic* = reprezentare grafică în plan vertical, la o anumită scară, a reliefului unei regiuni. (*meteor.*) *Profilul vîntului* = curbă reprezentînd variația vitezei vîntului cu înălțimea, în stratul din imediata apropiere a Pămîntului. ◆ Secțiune în plan vertical a straturilor geologice. *Exploatația... sărei... se va întinde în adîncime..., precum arată mai cu seamă profilurile* (DOC.). **6** Domeniu de specializare a unei întreprinderi, instituții etc., căruia îi corespunde un anumit mod de organizare, de dotare materială etc. *În această broșură, facultățile își definesc profilurile.* ◆ Structură organizatorică ce corespunde acestui obiectiv. ◇ Loc.adj. *De profil* = care aparține unei anumite specialități; de specialitate. **7** (*arhit.*) Piesă decorativă, în relief, folosită la ornamentarea unei clădiri, la consolidări aparente, la îmbunătățirea acusticii unei săli etc.; elementele de decor care ies din planul general al fațadei unei construcții. ◇ *Plan de profil* = plan perpendicular pe două plane de proiecție și pe linia de pămînt. **8** (*ind. metalurg.*) Produs laminat din oțel ori din alte metale sau mase plastice, de diferite forme. • pl. *-uri, -e.* /<fr. ***profil***, germ. ***Profil***.

profilá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A (se) înfățișa din profil. ◆ Fig. (*refl.*) A ieși în evidență (prin trăsăturile generale); a se reliefa, a se contura. *În centrul romanului se profilează chipul ofilit al eroului principal* (PER.). **2** *refl.* A se specializa într-un anumit domeniu. **3** *tr.* (*compl. indică instituții, întreprinderi etc.*) A stabili obiectivul de bază al producției sau al activității, impunînd o anumită organizare. *Instituție medicală special profilată pentru tratarea în staționar... a bolnavilor* (PER.). ◇ (*refl. pas.*) *Pentru realizarea acestor utilaje, se vor profila în această direcție un număr de întreprinderi* (PER.). **4** *tr.* (*compl. indică bare metalice*) A lamina dînd un profil uniform în lungime. ◆ Gener. (*compl. indică obiecte, materiale etc.*) A fasona pentru a da un anumit profil. • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***profiler***.

profiláctic, -ă *adj.* (*med., farm.*) Care aparține profilaxiei, care se referă la profilaxie. ◆ (*despre atitudini, măsuri etc.*) Care se ocupă cu mijloacele de apărare a organismului împotriva bolilor, de combatere a condițiilor care favorizează apariția acestora; preventiv. ◆ (*despre remedii, medicamente etc.*) Care ferește, apără organismul de boli. • pl. *-ce, -ci.* /<fr. ***prophylactique***.

profiláre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *profila* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /*v.* ***profila***.

profilatór, -oáre *s.m., s.f.* Muncitor specializat în profilarea lemnului, cauciucului etc. după anumite dimensiuni și forme. • pl. *-ori, -oare.* /***profila*** + *-tor*.

profilaxíe *s.f.* (*med.*) Ansamblu de măsuri medico-sanitare (vaccinare, dezinfecție, deparazitare etc.), destinate a preveni apariția și propagarea bolilor contagioase. ◆ Ramură a medicinei care se ocupă cu studierea și aplicarea măsurilor profilactice. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *profilaxis subst.* /<fr. ***prophylaxie***; cf. gr. *προφύλαξις* „protecție".

profílaxis *subst.* v. profilaxie.

profílă *s.f* (*bot.*) Bracteolă. • pl. *-e.* /<fr. ***profile***.

profiler [pro'failər] *s.m.* (*psih.*) Psiholog specializat în efectuarea profilului psihologic al unor infractori, mai ales criminali. • pl. *-i.* /<engl. ***profiler***.

profilográf *s.n.* Profilometru care depistează și înregistrează (sau măsoară) denivelările suprafeței unui drum, a unui teren sau neregularitățile, asperitățile de pe suprafața unei piese (prelucrate). • pl. *-e.* /<fr. ***profilographe***.

profiliográmă *s.f.* Înregistrare grafică a asperităților de pe suprafața unei piese (prelucrate), obținută cu profilograful. • pl. *-e.* /<fr. ***profilogramme***.

profilométru *s.n.* Aparat pentru măsurarea gradului de netezime a unei piese (prelucrate), a unui teren etc. • pl. *-e.* /<fr. ***profilomètre***.

profimíe *s.f.* v. protimie.

profír[1] *s.n.* (*înv.*) Fișie (de blană) cusută ca ornament pe marginea unei haine. • pl. *-uri.* și *plofír s.n.* /<it. ***profilo***.

profír[2] *s.n.* v. porfiră[1].

profiríu, -íe *adj.* v. porfiriu.

profisór, -oárа *s.m., s.f.* v. profesor.

profít[1] *s.n.* **1** Ceea ce reprezintă un cîștig (material sau spiritual) pentru cineva sau ceva; avantaj, folos, beneficiu. ◇ Loc.prep. *În profitul...* = în interesul, spre binele, în folosul (material sau spiritual al) (cuiva). *A ordinat... să se vîndă în profitul urmașilor săi* (C. NEGR.). ◇ Loc.vb. *A trage un profit* v. trage. ◇ Expr. (*fam.*) *Un ce profit* = un oarecare beneficiu, avantaj, folos. *Ba nu zic asta; puteai trage un ce profit* (CAR.). **2** (*econ. polit.*) Beneficiu reprezentînd diferența dintre activul și pasivul unei întreprinderi comerciale; plusvaloarea privită ca un rezultat al întregului capital investit. ◇ *Profit comercial* = parte a plusvalorii creată în sfera productivă. *Profit mijlociu* = parte a plusvalorii creată în societate, care revine fiecărui capitalist, proporțional cu mărimea capitalului avansat. *Rata profitului* v. rată. *Rata medie a profitului* v. rată. • pl. *-uri, -e.* /<fr. ***profit***, it. ***profitto***, germ. ***Profit***.

profít[2] *s.m.* v. profet.

profitá *vb. I. intr.* (*de obicei cu determ. introduse prin prep. „de"*) A trage un profit, un avantaj, un folos din ceva; a cîștiga. *De indulgența mea acum să profitați* (ALEX.). ◆ (*deprec.*) A urmări un folos în orice împrejurare, a căuta să obțină un cîștig personal indiferent de mijloace și fără a ține cont de interesele celorlalți. *Editorii sînt liberi... să profite de munca și de pe urma sărmanului pierdut cît pot* (CAR.). ◆ Eufem. (*compl. indică mai ales femei*) A silui, a necinsti, a viola. • prez.ind. *profít.* /<fr. ***profiter***.

profitábil, -ă *adj.* Care aduce profit; rentabil. *Era onest, nu se amesteca în afaceri suspecte și profitabile* (CĂL.). ◆ Ext. Care este util, avantajos. *Mai profitabile apar experiențele care tind spre universalitatea eroului* (PER.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***profitable***, it. ***profittabile***.

profitabilitáte *s.f.* Însușirea de a fi profitabil. • /***profitabil*** + *-itate*.

profitáre *s.f.* Acțiunea de *a profita* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /*v.* ***profita***.

profiteról *s.n.* (*culin.*) Prăjitură făcută din mai multe gogoși mici, umplute cu cremă și ornate cu înghețată și frișcă. • pl. *-uri.* /<fr. ***profiterole***.

profític, -ă *adj.* v. profetic.
profitór, -oáre *s.m., s.f., adj.* (Persoană) care caută să obțină un cîștig din orice împrejurare (neținînd seama de interesele altora); (persoană) care urmărește un folos din munca (sau în dauna) altora. *Dacă se va duce mereu la Georgeta, va fi un profitor* (CĂL.). ◆ Restr. Afacerist, speculant. *Au alungat și continuă să alunge pe profitori* (CĂL.). • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***profiteur***.
profiție *s.f.* v. profeție.
profónd, -ă *adj.* v. profund.
profóndo *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) În mod profund, grav. • /<it. ***profondo***.
profónt *s.n.* (*înv.*) Pîine de calitate inferioară, care se prepara pentru militarii din Imperiul Austro-Ungar. • pl. *-uri.* /<magh. ***prófont***.
proforá *s.f.* (*înv.*) Dicție; pronunțare (după anumite norme). • pl. *-ale.* /<ngr. ***προφορά***.
proforisí *vb. IV. tr.* (*înv.; compl. indică litere, sunete, silabe etc.*) A pronunța, a rosti. <> (*refl. pas.*) *Literile să proforisă* (ASACHI). • prez.ind. *-esc.* /***profora*** + *-isi*.
pro forma *loc.adv.* Formal. • /<lat. ***pro forma***.
profórmă *s.f.* (*econ.*) Document conținînd toate elementele unei facturi valabile în operații bancare, vamale etc. • pl. *-e.* /<engl. ***pro forma***, it. ***proforma***; cf. lat. *pro forma*.
profrázá *s.f.* (*lingv.*) Element lingvistic care ține locul unei propoziții sau al unei fraze. • pl. *-e.* /***pro***[1]*-* + ***frază***.
proftaxí *vb. IV.* (*grec. înv.*) **1** *tr.* A procura, a pregăti (din timp). *A proftaxi o sumă pentru făcutul acestui pod* (DOC.). **2** *tr.* A satisface, a acoperi. *Nici visteria neavînd stare de a proftacsi această mare trebuință* (DOC.). **3** *tr.* A grăbi, a urgenta. *S-a făcut porunca... să proftacsească a trimite banii școalelor epitropiei* (DOC.). **4** *intr.* A sosi, a veni, a ajunge. **5** *tr.* A prinde. *Amîndoi au proftaxit hoțul* (DOC.). **6** *tr.* A trimite, a expedia; a transmite. • scris și *proftacsi, profthacsi.* prez.ind. *-esc.* /<ngr. ***πρόφτασα***, aor lui *προφτάνω*.
proftaxíre *s.f.* (*înv.*) Acțiunea de *a proftaxi*. • pl. *-i.* /v. ***proftaxi***.
profúm *s.n.* v. parfum.
profumá *vb. I.* v. parfuma.
profumáre *s.f.* v. parfumare.
profumát, -ă *adj.* v. parfumat.
profúnd, -ă *adj.* **I 1** (*despre ape, cavități, excavații, obiecte concave etc.*) Al cărui fund se află la o distanță (foarte) mare față de marginea de sus, de suprafață, de un reper dat; adînc. *În peșteri profunde-i esilat?* (MUR.). ◆ (*despre zone, regiuni etc.*) Care se află la (mare) adîncime. **2** (*despre plăgi, infecții etc.*) Care pătrunde ori se află, este localizat adînc în interior. *Rănile profunde se vindecă mai greu.* **3** (*despre respirație, suspine etc.*) Care vine sau pare că vine din interiorul corpului. <> (*adv.*) *Profesorul își ridică pieptul și respiră profund* (GAL.). **II 1** (*despre oameni*) Care este înzestrat cu o mare adîncime a judecății, cu o deosebită putere de pătrundere, de înțelegere, cu o cultură temeinică etc.; care analizează temeinic lucrurile; pătrunzător, perspicace. *Un om profund ar fi fost mîhnit de mediocritatea lui* (CĂL.). <> (*adv.*) *Caragiale a fost un om profund gînditor* (SADOV.). ◆ (*despre gîndurile, judecățile, cunoștințele etc. ale oamenilor*) Care denotă multă inteligență, cultură, pregătire, seriozitate. *Supun aceste gînduri profundei dumitale meditări* (GAL.). ◆ (*despre acțiuni ale oamenilor*) Care este făcut cu multă seriozitate, competență, pătrundere. *Conflictul... exprimă o profundă investigare psihologică* (PER.). ◆ (*despre creații ale oamenilor*) Care are o mare valoare, care este încărcat de semnificații. *Nuvelele alcătuiesc un profund jurnal intim* (PER.). ◆ (*despre popoare, țări etc.*) Care reflectă tendințele majore și mentalitatea cotidiană. **2** (*despre stări fiziologice sau psihice, despre însușiri ori manifestări morale etc.*) Care este (foarte) puternic, care are o mare intensitate. *Surîsul era... de o profundă melancolie* (EMIN.). <> (*adv.*) *A demonstrat că poate analiza profund orice situație.* **III 1** (*despre culori*) Care este (foarte) intens. *Negru profund, noian de negru* (BACOV.). **2** (*despre saluturi, reverențe etc.*) Care se face înclinînd foarte mult capul, corpul. ◆ Ext. Care exprimă respect, considerație. <> (*adv.*) *Am onoarea să salut profund francheța dumneavoastră* (GAL.). **3** (*despre voce, sunete, zgomote etc.*) Cu tonul (cel mai de) jos; grav, adînc. *Tremolo de bas profund* (HOG.). **4** (*despre ochi, privire*) Care exprimă, care sugerează sentimente adînci, însușiri morale deosebite. *Ascuns de toată lumea, de ochii mei profunzi* (ARGH.). **5** (*despre procese, modificări etc. fizice, sociale*) Care are caracter radical, esențial; care duce la schimbări esențiale; care se deosebește în mod esențial de altceva sau de ceea ce fusese înainte. *Între limba vorbită și cea scrisă sînt deosebiri profunde* (IORD.). • pl. *-zi, -de.* și (*înv.*) *profónd, -ă adj.* /<lat. ***prŏfundus, -a, -um***, fr. ***profond***.
profundaménte *adv.* (*înv.*) În mod profund. • /după fr. *profondément*.
profundáre *s.f.* (*tehn.*) Ambutisare a unui obiect în formă de cupă, cu adîncime mare în raport cu diametrul. • pl. *-ări.* /<it. ***profondare***.
profúndă *s.f.* Buzunar cusut pe partea interioară a cozii fracului, care servește, în iluzionism, pentru ascunderea unor obiecte. • pl. *-e.* /<fr. ***profonde***.
profundimétru *s.n.* Aparat pentru indicarea adîncimii (apei). • pl. *-e.* /***profund*** + ***metru***.
profunditáte *s.f.* Profunzime. • pl. *-ăți.* /<lat. ***prŏfundĭtas, -atis***.
profundór *s.n.* (*av.*) Partea posterioară, mobilă a ampenajului orizontal, care servește pentru a asigura echilibrul și mobilitatea longitudinală a avionului. • pl. *-oare.* /<fr. ***profondeur***, după *profund*.
profunzíme *s.f.* **1** Distanță, punct, loc etc. considerate de la suprafața unui lucru, de la un reper dat pînă la o distanță (mare) spre interior; însușirea, capacitatea, calitatea de a fi profund; adîncime, profunditate. *Departe-n cine știe ce profunzimi de mări* (MINUL.). <> (*fotogr.*) *Profunzime de cîmp* = intervalul spațial în care se poate găsi un obiect, astfel ca imaginea lui pe filmul unui aparat fotografic să fie clară. <> Fig. *Din ce profunzimi... ale lumei sosește licoarea plină de fantezie* (BOGZA). **2** Capacitatea sau calitatea de a judeca și de a înțelege lucrurile în esența, în adîncimea lor; profunditate. *Vastitatea și profunzimea cunoașterilor lui Shakespeare* (VIANU). ◆ (*mai ales la pl.*) Substanțialitate, consistență. *Din această perspectivă, opera are profunzimi nebănuite.* • pl. *-i.* /***profund*** + *-ime*.
profúz, -ă *adj.* Care este abundent. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***profus***.
profúzie *s.f.* v. profuziune.
profuziúne *s.f.* Cantitate (foarte) mare, abundență. *Profuziune de flori pe masă* (BRĂ.). <> Loc.adv. *Cu profuziune* = din abundență, din belșug. ◆ Risipă. • pl. *-i.* și (*înv.*) *profúzie s.f.* /<fr. ***profusion***, lat. ***profūsio, -onis*** <*profundĕre* „a risipi".
progádie *s.f.* (*reg.*) Curte a unei biserici folosită ca cimitir; ext. cimitir (pe lîngă o biserică). *Nevastă-sa demult dormea în progadia satului* (POP.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<slav. ***подъградие***.
progamét *s.m.* (*biol.*) Celulă în curs de diviziune, care devine gamet. • pl. *-ți.* /<fr. ***progamète***.
progén *s.m.* (*biol.*) Descendent, purtător al unei gene. • pl. *-i.* /<engl. ***progeny***.
progenéză *s.f.* (*biol.*) Dezvoltare a celulelor germinale înainte de fecundație. ◆ Ajungere a unui organism la maturitate sexuală înainte de dezvoltarea completă. • pl. *-e.* /<fr. ***progenèse***.
progenézic, -ă *adj.* (*biol.*) Care este anterior fecundației. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***progénésique***.
progeníe *s.f.* (*anat.*) Prognatism. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<germ. ***Progenie***; cf. gr. *προγένειος* „cu bărbia proeminentă".
progenitúră *s.f.* Totalitatea puilor unui animal; pui de animal. ◆ Totalitatea copiilor unui om; copil, odraslă; urmaș, descendent. <> Ext. *O!, te-admir, progenitură de origine romană!* (EMIN.). • pl. *-i.* /<fr. ***progéniture***.
progerie *s.f.* (*med.*) Maladie congenitală foarte rară, constînd în îmbătrînirea prematură a țesutului cutanat, care poate apărea la copii în primele luni de viață; bătrînețe prematură. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***progérie***; cf. gr. *πρό* „înainte", *γεραιός* „bătrîn".
progestatív, -ă *s.n., adj.* (*biol.*) (Hormon) care produce modificări caracteristice ale uterului, favorizînd nidația oului și gestația. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***progestatif***.
progesterón *s.n.* (*biochim.*) Compus organic din clasa steroidelor, cristalin, insolubil în apă, solubil în alcool, acetonă, acid sulfuric concentrat, hormon secretat de ovar, care are proprietatea de a transforma mucoasa uterină, favorizînd nidația oului fecundat; luteină. ◆ (*farm.*) Medicament preparat cu acest hormon. • și (*înv.*) *progesteróná s.f.* /<fr. ***progestérone***.
progesteróná *s.f.* v. progesteron.
proglótă *s.f.* (*zool.*) Fiecare dintre segmentele unui vierme inelat. • pl. *-e.* /<fr. ***proglottis***.
prognăt, -ă *adj.* (*anat.; despre oameni*) Care prezintă prognatism. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***prognathe***; cf. gr. *πρό* „înainte", *γνάθος* „falcă".
prognatísm *s.n.* (*anat.*) Conformație particulară a feței omului, care constă în proeminența anterioară (în formă de bot) a maxilarelor sau a arcadelor dentare ale acestora; progenie. • pl. *-e.* /<fr. ***prognathisme***.
prognostíc *s.n.* v. pronostic.
prognostician, -ă *s.m., s.f.* Specialist în prognoză; prognozist. • sil. *-ci-an.* pl. *-ieni, -iene.* /***prognostic*** + *-ian*.
prognosticón *s.n.* v. prognostic.
prognoză *vb. I. tr.* A elabora o prognoză; a prevedea. • prez.ind. *-ez.* /***prognoză*** + *-a*, după germ. *prognostisieren*.
prognozábil, -ă *adj.* Care poate fi prognozat. • pl. *-i, -e.* /***prognoza*** + *-bil*.
prognóză *s.f.* **1** Estimare a apariției și a desfășurării în timp a unui fenomen, a unui proces etc., bazată pe studiul împrejurărilor care îi determină apariția și evoluția. ◆ Estimare a valorilor probabile pe care le vor lua în viitor anumite mărimi nesigure, inconstante din prezent. ◆ Ext. Pronostic. ◆ (*meteor.*; și *prognoza vremii*) Mesaj concis privind evoluția probabilă a vremii într-un anumit interval de timp. **2** Parte a științei conducerii, reprezentînd activitatea pregătitoare pentru planificare, care constă în determinarea tendințelor și perspectivelor dezvoltării diferitelor sfere de activitate socială (tehnologie, știință, economie, relații sociale etc.). **3** (*med.*) Prevedere a evoluției unei boli în conformitate cu diagnosticul, forma clinică și stadiul acesteia; pronostic. • pl. *-e.* /<fr. ***prognose***, germ. ***Prognose***; cf. gr. *πρόγνωσις* <*προγιγνώσκω* „a cunoaște dinainte".
prognozíst, -ă *s.m., s.f.* Prognostician. • pl. *-iști, -iste.* /***prognoză*** + *-ist*.
progón[1] *s.n.* (*înv.*) Plată, taxă pentru transportul cu căruța (de poștă). • pl. *-oane.* /<rus. ***прогон***.
progón[2] *s.n.* v. prigon.
prograđáre *s.f.* (*geol.*) **1** Proces de lărgire și de înălțare a unei plaje prin acumulare de nisip. **2** Transformare a solurilor de pădure, constînd în mărirea concentrației în carbonați și alte săruri sub influența vegetației sau a altor factori (ridicarea nivelului apei freatice, activitate biologică mai intensă etc.). • pl. *-ări.* /după fr., engl. *progradation*; cf. lat. *progrĕdi* „a înainta".
prográm *s.n.* **1** Plan de activitate cuprinzînd etapele propuse pentru o anumită perioadă; desfășurarea activității după un anumit plan. *Deșteptarea după program era la patru* (SADOV.). ◆ Concr. Orar. *Programul magazinului este afișat pe ușă.* ◆ Spec. (*subst. f.; de obicei cu determ. „școlară", „analitică"*) Document școlar care stabilește volumul cunoștințelor și sistemul lor de predare pentru o anumită clasă ori an de studii și la un anumit obiect de studiu, în cursul unui an de învățămînt. **2** Ansamblul părților care alcătuiesc o ceremonie, o serbare, un spectacol etc., o emisiune de radio ori de televiziune (în ordinea desfășurării acestora). *Privește cu un surîs de beatitudine alt număr din program* (CE. PETR.). ◆ Ext. (și *program artistic*) Spectacol, ceremonie, serbare etc. *Programul artistic... a durat pînă dincolo de miezul nopții* (STANCU). ◆ Emisiune de radio sau de televiziune. *La televizor nu era program* (PRED.). **3** Concr. Imprimat (foaie de hîrtie, broșură etc.) distribuit la începutul unui spectacol, care cuprinde informații legate de derularea acestuia, de numele interpreților etc. ◆ Revistă (broșură) cu apariții săptămînale, care prezintă, pe zile și pe canale de televiziune sau de radio, ordinea în care se desfășoară emisiunile. *Cumpăra în fiecare vineri programul TV.* **4** Declarație de intenții, expunere a proiectelor unui individ, ale unui grup, ale unei organizații etc. ◆ (*polit.*; și *program politic*) Expunere (scrisă) a principiilor, a țelurilor urmărite și a mijloacelor preconizate pentru realizarea lor ale unui partid politic, ale unui guvern etc. *Le înfățișai, pe înțelegerea lor, programul partidului* (STANCU). **5** Ansamblu de proiecte, măsuri cu un scop (umanitar, cultural, social

etc.) bine determinat și cu finanțare (publică) asigurată de organisme publice. **6** (*inform.*) Set algoritmic de instrucțiuni codificate utilizat de un computer pentru rezolvarea unei probleme. ◇ *Program grafic* = program care poate fi utilizat pentru a crea sau modifica desene sau alte tipuri de imagini. *Linie de program* v. linie. **7** (*muz.*) *Muzică cu program* = muzică programatică. • pl. *-e, -uri.* și (*înv.*) *prográmă s.f.* /<fr. ***programme***, germ. ***Programm***, ngr. *πρόγραμμα*, it. ***programma***, rus. ***программа***, lat. ***prŏgramma, -atis*** „scriere publică".

programá *vb. I. tr.* **1** A stabili un program; a fixa un program pe baza căruia urmează să se desfășoare o activitate. ◆ Gener. A planifica. *Mi-am programat o plimbare pentru după-amiază.* ◆ (*compl. indică acțiuni, activități etc.*) A organiza potrivit unui program. *Au programat o serie de vizite în instituții de caritate.* **2** (*compl. indică persoane*) A include într-un program. *Fetița este programată cu o poezie, la serbare.* **3** (*compl. indică acțiuni, activități etc.*) A planifica la o anumită dată. *Intervenția chirurgicală este programată pentru ultima săptămînă a lunii.* ◆ (*compl. indică persoane*) A planifica la o anumită dată și oră pentru rezolvarea unei probleme. **4** (*inform.*) A întocmi programul operațiilor care trebuie efectuate la un computer pentru rezolvarea unei probleme (complexe). ◆ A introduce un program într-un calculator. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***programmer***.

programábil, -ă *adj.* (*despre calculatoare, operații etc.*) Care poate fi programat. ◇ *Automat programabil* v. automat. • pl. *-i, -e.* /<fr., engl. ***programmable***.

programabilitáte *s.f.* Însușirea de a fi programabil. • /***programabil*** + *-itate*.

programáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a programa* și rezultatul ei. **2** (*inform.*) Operația de elaborare a programului în vederea rezolvării unei probleme la computer. ◆ (Listă de) instrucțiuni într-un anumit limbaj realizate pentru a fi executate de un computer. ◇ *Definire a limbajelor de programare* v. limbaj. ◆ Spec. Hîrtie prin care se atestă că s-a programat ceva. **3** (*mat.*) Ramură a matematicii aplicate care se ocupă cu studiul principiilor și metodelor de rezolvare pentru probleme de optimizare ce apar în planificare. ◇ *Programare liniară* = cea mai simplă formă a programării matematice, care se ocupă cu studiul problemelor de maximizare sau minimizare a unei funcții liniare cu mai multe variabile. **4** (*psih.*) *Programare neurolingvistică* = sistem terapeutic care, bazindu-se pe un set de modele de comportament, are ca finalitate definirea eficienței personale. • pl. *-ări.* /v. ***programa***.

programát, -ă *adj.* **1** Care este rezultatul unei programări, al unui program. **2** (*inform.; despre procese*) Care este comandat algoritmic printr-un program. ◇ *Comandă programată* v. comandă. **3** (*pedag.*) *Învățămînt programat* = metodă de învățămînt constînd în adaptarea materiei de studiat la ritmul receptării fiecărui elev, după un program care împarte materia în elemente scurte, ușor asimilabile. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***programmé***.

programatécă *s.f.* (*inform.*) Bibliotecă de programe informatice. • pl. *-ci.* /<fr. ***programmathèque***.

programátic, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* Care cuprinde un program sau este cuprins într-un program, care se referă la un program, care se desfășoară conform unui program. ◇ (*adv.*) *Neologismul începe să fie cultivat programatic* (PER.). ◇ (*muz.*) *Muzică* (sau *lucrare, compoziție etc.*) *programatică* = muzică (sau lucrare, compoziție etc.) care își propune să ilustreze, să urmărească (explicit) o temă dată. **2** *s.f.* (*inform.*) Știința programării informatice. **3** *adj.* (*inform.*) Care aparține programaticii, care se referă la programatică. • pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***programatisch***, engl. ***programmatic***, fr. ***programmatique***.

programatísm *s.n.* (*muz.*) Structură componistică, în sec. 19, dezvoltată prin transpunerea în muzica instrumentală a unor imagini inspirate de natură, arte plastice, de texte poetice ori dramatice etc. *Enescu a frecventat destul de rar programatismul descriptiv* (PER.). ◆ Curent care promovează muzica programatică. • /***programat*** + *-ism*.

programatór[1] *s.n.* **1** Aparat, echipament ale cărui semnale de ieșire comandă executarea unei suite de operații corespunzătoare unui program. **2** Hîrtie, tabel conținînd o programare (pentru un concurs etc.). • pl. *-oare.* /<fr. ***programmateur***.

programatór[2]**, -oáre** *adj., s.m., s.f.* **1** (*inform.*) (Persoană) care este specializată în întocmirea programului unui calculator. **2** (*cinemat., telev.*) (Persoană) care stabilește un program de cinema, tv. etc. • pl. *-ori, -oare.* /***programa*** + *-tor*, după engl. *programmer*.

progredиént, -ă *adj.* Progresiv. ◆ (*psih.; despre evoluția unor boli psihice*) Care prezintă o dezvoltare continuă, lentă a simptomatologiei. • sil. *-di-ent.* pl. *-ți, -te.* /<germ. ***progredient***; cf. lat. *progrĕdi* „a înainta".

progrediénță *s.f.* (*psih.*) Caracter progredient al unei boli. • sil. *-di-en-.* pl. *-e.* /<germ. ***Progredienz***.

progrés *s.n.* (*adesea cu determ. care indică felul, natura etc.*) Mișcare evolutivă (în spațiu, în timp, într-un proces, într-o stare de lucruri etc.), dezvoltare în linie ascendentă, de la simplu la complex, de la inferior la superior; apariție și consolidare a noului. *Am făcut progrese la clavecin* (CĂL.). ◇ Loc.adj. (*înv.*) *De progres* = (*despre oameni*) care este progresist. *Bărbat de progres* (PER.). ◇ Expr. *A face* (sau *a realiza*) *un progres* (sau *progrese*) = a obține un succes într-un domeniu; a progresa, a înainta. *N-am făcut nici un progres în această artă* (ODOB.). ◆ Spec. Dezvoltare, schimbare favorabilă datorită căreia se ajunge la un rezultat scontat ori se atinge un anumit scop. *Starea actuală a convalescentului reprezintă un real progres în comparație cu primele ore de după accident.* ◇ (*econ.*) *Progres tehnic* = element care sporește nivelul producției chiar în condițiile în care capitalul și aportul de forță de muncă nu au fost majorate sau au scăzut. • pl. *-e, -uri.* /<lat. ***prŏgressus, -us***, it. ***progresso***, fr. ***progrès***.

progresá *vb. I. intr.* **1** A trece de la o stare sau de la o formă inferioară de dezvoltare la una superioară; a urma o linie ascendentă de dezvoltare; a face progrese; a înainta, a avansa, a prospera, a propăși. *Cum vrei să progreseze o țară unde nu este egalitate?* (GHICA). ◇ (*refl. impers.*) *La noi, astăzi, se progresează în toate domeniile* (SAHIA). **2** (*med.; despre boli*) A căpăta amploare, a evolua, a se agrava, a se intensifica. • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***progresser***.

progrésie *s.f.* **1** (*mat.*) Șir finit de numere ai cărui termeni se deduc unul din altul după un anumit procedeu progresiv cu ajutorul unui număr fix. ◆ Ext. Cantitate corespunzătoare acestui șir. ◇ *Progresie aritmetică* = șir de numere a cărui proprietate constă în faptul că fiecare termen al său, în afară de primul, se obține din precedentul, prin adăugarea la el a aceluiași număr constant, numit rație. *Progresie geometrică* = șir de numere a cărui proprietate constă în faptul că fiecare termen al său, în afară de primul, se deduce din cel care îl precedă, prin multiplicarea lui cu același număr constant, numit rație. *Progresie ascendentă* v. ascendent. **2** (*înv.*) Progres. **3** (*muz.*) Secvență. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *progresiúne s.f.* /<fr. ***progression***, lat. ***prŏgressĭo, -onis***.

progresíf, -ă *adj.* v. progresiv.

progresísm *s.n.* (*polit.*) Doctrină, atitudine politică progresistă. • pl. *-e.* /<fr. ***progressisme***.

progresíst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Partizan al progresului pe plan politic, social, economic, cultural etc. ◆ Persoană care are o atitudine înaintată (în epoca sa). *Era socotit un progresist* (CA. PETR.). **2** *adj.* Care aparține progresului sau progresiștilor, care se referă la progres sau la progresiști; (*înv.*) progresiv. ◆ (*despre oameni*) Care promovează progresul, care este favorabil progresului, care are o atitudine înaintată (pentru epoca respectivă). *Nouă ofițeri progresiști au fost spînzurați* (CA. PETR.). ◆ Ext. (*despre creațiile oamenilor*) Care are un caracter avansat (pentru epoca respectivă) *Ziarele progresiste au protestat împotriva discriminării rasiale.* ◆ (*despre atitudinea, ideile etc. ale oamenilor*) Care denotă, care trădează atașament pentru progres, pentru nou. *În poeziile lui are tendințe liberale, progresiste* (GHER.). ◆ (*despre măsuri, hotărîri etc. politice, sociale*) Care are un caracter avansat (pentru epoca respectivă). • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***progressiste***.

progresiúne *s.f.* v. progresie.

progresív, -ă *adj.* **1** Care progresează, care crește sau se dezvoltă treptat, care exprimă o progresie, o dezvoltare graduală și continuă; progredient. *Încălzirea se face în mod progresiv și uniform.* ◇ (*adv.*) *Dezvoltarea economică se produce progresiv.* ◇ (*econ.*) *Impozit progresiv* = impozit care crește procentual, pe măsura creșterii venitului, averii cuiva. (*lingv.*) *Derivare progresivă* = derivare care are loc prin adăugare de sufixe (sau, mai rar, prin substituție de terminație). **2** (*înv.*) Progresist. *Unitatea falsă... trebui să se sfarme ca să facă loc unei organizări progresive* (BĂLC.). • pl. *-i, -e.* și (*înv.*) *progresíf, -ă adj.* /<fr. ***progressif***.

progresiveménte *adv.* (*fran. înv.*) În mod progresiv, încetul cu încetul. • /<fr. ***progressivement***.

progresivísm *s.n.* (*pedag.*) Curent în pedagogia contemporană care identifică fenomenul educativ cu un proces de creștere, de dezvoltare continuă. • /<engl. ***progressivism***.

progresivíst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al progresivismului. **2** *adj.* Care aparține progresivismului sau progresiviștilor, care se referă la progresivism sau la progresiviști. • pl. *-iști, -iste.* /<engl. ***progressivist***.

progresivitáte *s.f.* Calitatea de a fi progresiv, caracter progresiv. • /<fr. ***progressivité***.

progróm *s.n.* v. pogrom.

prohăb *s.n.* **1** (*pop.*) Șlițul, deschizătura din față a pantalonilor (bărbătești). ◇ Expr. *A descoase* (pe cineva) *din toate prohaburile* = a încerca cu orice preț să afle secretele cuiva. *Curios..., ținea să-și descoase tovarășul din toate prohaburile* (GAN.). ◆ Ext. Despicătură, în dreptul taliei, a rochiei sau a fustei. **2** (*reg.*) Haină ruptă; zdreanță. **3** (*reg.*) Încrețitură la fustă. **4** (*reg.*) Motiv ornamental în cojocărie format din motive de broderie. **5** (*reg.*) Prăpăd. *Pă unde merea Novac Tăt făcea numai prohab* (POP.). • pl. *-uri, -e,* (*reg.*) *m. -i.* /<bg. ***прохаб***.

prohár *s.m.* v. pohar.

prohibí *vb. IV. tr.* (*compl. indică producerea, vînzarea, exportul sau importul anumitor produse*) A interzice, a opri, printr-o măsură de ordin administrativ, prin lege. ◇ (*refl. pas.*) *Stupefiantele s-au prohibit.* • prez. ind. *-esc.* și (*înv.*) *proibí vb. IV.* /<fr. ***prohiber***, lat. ***prohibēre*** „a împiedica", germ. ***prohibieren***.

prohibíre *s.f.* Acțiunea de *a prohibi* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***prohibi***.

prohibít, -ă *adj.* (*despre mărfuri*) A căror producere, vînzare, export sau import sînt interzise. *Arme prohibite.* ◆ Gener. Care este interzis. *Confrații săi... se opriseră ca în fața unui prag prohibit* (BLA.). • pl. *-ți, -te.* și (*înv.*) *proibít, -ă adj.* /v. ***prohibi***.

prohibitív, -ă *adj.* Care aparține prohibiției, care se referă la prohibiție; prohibitoriu. ◇ *Tarif prohibitiv* = taxe vamale mari, fixate pentru a face imposibilă pătrunderea și concurența produselor străine pe piața internă. ◆ (*despre legi, măsuri, hotărîri etc.*) Care oprește, interzice ceva în mod legal. ◆ (*despre acțiuni, activități etc.*) Care aplică prohibiția. ◆ Care exprimă o interdicție. • pl. *-i, -e.* și (*înv.*) *proibitív, -ă adj.* /<fr. ***prohibitif***, germ. ***prohibitiv***.

prohibitóriu, -ie *adj.* Prohibitiv. ◇ (*jur.; în antic.*) *Edict prohibitoriu* = edict prin care pretorul interzicea anumite lucruri. • pl. *-ii.* /<fr. ***prohibitoire***, lat. ***prŏhibitōrĭus, -a, -um***.

prohibíție *s.f.* Interdicție. *Prohibițiunea nu era îndreptată numai asupra elementului românesc* (BARIȚ.). ◆ Spec. Măsură prin care se interzice, printr-un temei legal, producția, circulația sau comercializarea anumitor produse. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *prohibițiúne, proibíție s.f.* /<fr. ***prohibition***, lat. ***prŏhibitĭo, -onis***.

prohibiționísm *s.n.* (*polit.*) Curent social care susține prohibiția (alcoolului). ◆ Gener. Interdicție. ◆ Atitudine favorabilă prohibiției. • sil. *-ți-o-.* /<fr. ***prohibitionnisme***.

prohibiționíst, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care aparține prohibiționismului, care se referă la prohibiționism. ◆ Care susține, care aplică prohibiția. **2** *s.m., s.f.* Adept, susținător al prohibiționismului. • sil. *-ți-o-.* pl. *-iști, -iste.* și (*înv.*) *proibiționíst, -ă adj., s.m., s.f.* /<fr. ***prohibitionniste***.

prohibițiúne *s.f.* v. prohibiție.

prohíră *s.f.* v. porfiră[1].

prohíriu, -ie *adj.* v. porfiriu.

prohód *s.n.* (*bis.*) **1** Slujbă religioasă la înmormîntările creștine. *Se vedea un grup negru de femei și bărbați... ascultînd prohodul* (CE. PETR.). ◇ Fig. *Vîntul îi cîntă-n evlavii prohodul* (NECUL.). **2** Gener. Înmormîntare.

L-au și îngropat cu foarte mare pompă, mergînd și Mihai Vodă la prohodul lui (ȘINC.). ◇ Compar. *Are o figură ca de prohod.* **3** Spec. Slujbă religioasă făcută în vinerea Paștilor, în care se reface simbolic drumul crucii, răstignirea, moartea și punerea în mormînt a lui Hristos. *Să cînte prohodul în Sf. Vineri* (C. NEGR.). • pl. *-oade, -uri.* și (*înv., reg.*) *provód s.n.* /<slav. **проводъ**.

prohodí *vb. IV. tr.* **1** A oficia (pentru cineva) slujba prohodului. ◇ (*abs.*) *Preoții prohodesc, făcliile ard liniștit* (VLAH.). ◇ (*glum.*) *Băieții... m-au înmormîntat în năsip și m-au prohodit cum știau ei* (CR.). ◇ Fig. (*abs.*) *Vîntul geme prohodind departe* (IOSIF). ◆ Gener. A duce la groapă; a îngropa. *Săpîndu-i groapă de viu l-au prohodit* (ȘINC.). **2** A plînge, a boci. *De-ar ști vorbi surata bună, Amar te-ar prohodi la groapă* (GOGA). **3** (*reg.*) A ura. *Cinstită gazdă din loc, Vă poftesc mult bine și noroc... Duhul Sfînt m-a pornit Să viu să vă provodesc* (POP.). **4** (*reg.*) A popi. *P-un țigan să prohodească Și să-l ducă la icoane* (POP.). • prez. ind. *-esc,* (*înv.*) *prohód.* și (*înv., reg.*) *provodí vb. IV.* /<slav. **проводнтн**.

prohodíre *s.f.* Acțiunea de *a prohodi* și rezultatul ei; prohodit. • pl. *-i.* /v. ***prohodi.***

prohodít[1] *s.n.* Prohodire. *N-aibă locșor în pămînt, Nici popă la prohodit* (POP.). • pl. *-uri.* /v. ***prohodi.***

prohodít[2]**, -ă** *adj.* (*despre persoane decedate*) Căruia i s-a oficiat prohodul. ◆ Gener. Care este îngropat. ◇ Fig. *N-am apucat așa codrul niciodată... Parcă-i pustiu și prohodit* (SADOV.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***prohodi.***

prohorisí *vb. IV. intr.* (*grec. înv.*) A prospera, a progresa. *Hei! ...cînd m-aș însura... ce-aș mai prohorisi în astă lume!* (ALECS.). ◆ (*despre boli*) A evolua. • prez.ind. *-esc.* /<ngr. ***προχώρησα***, aor. lui *προχωρώ.*

prohorisíre *s.f.* (*grec. înv.*) Acțiunea de *a prohorisi* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***prohorisi.***

proibí *vb. IV.* v. prohibi.

proibít, -ă *adj.* v. prohibit.

proibitív, -ă *adj.* v. prohibitiv.

proibíție *adj.* v. prohibiție.

proibiționíst, -ă *adj.* v. prohibiționist.

proidí *vb. IV. tr.* (*înv.*) A străbate, a trece (cu putere, cu forța). • sil. *pro-i-.* prez.ind. *-esc.* /<slav. **пронти, -ндж**.

proidíre *s.f.* (*înv.*) Acțiunea de *a proidi* și rezultatul ei. • sil. *pro-i-.* pl. *-i.* /v. ***proidi.***

proidít *s.m.* (*înv.*) Venetic, străin pribeag. • sil. *pro-i-.* pl. *-ți.* /v. ***proidi.***

proiéct *s.n.* **1** Plan, intenție de a întreprinde ceva, de a organiza, de a face ceva în viitor. *Eu am pe cap proiecte grele* (TOPÎR.). ◇ (*med.*) *Proiect terapeutic* = ansamblu de măsuri cu caracter terapeutic destinate a ameliora starea unui pacient cu tulburări de natură psihologică sau psihiatrică. *Proiect social* = plan cuprinzînd o serie de acțiuni, măsuri și activități, avînd ca scop îmbunătățirea situației psihosociale a unor grupuri sau categorii sociale defavorizate (minorități, persoane cu deficiențe psihice etc.). ◆ Concr. Înscris, document care conține un asemenea plan, o asemenea intenție. *Proiectele trebuie trimise în dublu exemplar.* ◆ (*psih.*) Construcție mintală anticipativă, care poate fi obiectivată verbal, grafic, în modele materiale etc. **2** Formă pregătitoare, premergătoare a unei lucrări, a unei redactări etc. (care urmează să fie definitivată); prima formă a unui plan (economic, politic, social etc.), a unei legi etc., care urmează să fie discutată, îmbunătățită și aprobată pentru a primi caracter oficial și pentru a fi pusă în aplicare. *Documente autentice.... rămase în stare de proiecte* (OPR.). ◇ *Proiect de lege* = text provizoriu al unei legi, însoțit de expunere de motive, care este supus dezbaterii organului legiuitor pentru a deveni efectiv lege. *Proiect de fezabilitate* v. fezabilitate. **3** Lucrare tehnică, întocmită pe baza unei teme date, care cuprinde calculele tehnico-economice, desenele, instrucțiunile etc. necesare pentru justificarea utilității obiectului proiectat, amplasarea și executarea unei construcții, unei mașini etc. *Vă uitați la căsuța mea? ...Proiectul l-a făcut unchiul meu* (PRED.). ◇ *Proiect de diplomă* = lucrare cu caracter tehnic, aplicativ, pe baza căreia studenții institutelor politehnice, institutelor de arhitectură etc. obțin diploma la sfîrșitul studiilor. • pl. *-e,* (*înv.*) *-uri.* și (*înv.*) *projéct, projét s.n.* /<germ. ***Projekt,*** fr. ***projet,*** it. ***progetto,*** lat. ***proiectum*** <*proicĕre* „a arunca înainte".

proiectă *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică acțiuni*) A face, a pregăti, a întreprinde, a organiza în vederea atingerii unui scop în viitor; a-și propune, a avea intenția de a face în viitor ceva, într-un anumit fel. *Cartea... a fost altfel proiectată decît se prezintă publicului acum* (MAIOR.). **2** *tr.* (*compl. indică proiecte tehnice*) A elabora, a face. *Întreaga instalație... a fost proiectată și fabricată în țară* (PER.). **3** *tr.* (*mat.; compl. indică drepte, unghiuri etc.*) A efectua o proiecție. ◇ (*refl. pas.*) *Dreapta AB se proiectează pe planul orizontal.* **4** *tr.* (*fiz.; compl. indică fascicule de radiații sau de particule*) A trimite pe suprafața unui obiect (ecran). ◆ (*cinemat.; compl. indică filme*) A trimite pe ecran succesiunea de cadre ale unui film, concomitent cu reproducerea înregistrării de pe pista sonoră. **5** *refl., tr.* A ieși sau a scoate în evidență; a (se) reflecta, a (se) profila; a (se) contura. ◇ Fig. *Această limbă s-ar fi proiectat pe zarea mai profundă a unei limbi originare* (BLA.). **6** *tr.* (*compl. indică obiecte, corpuri solide*) A arunca (cu forță) într-o anumită direcție. *Din crater sînt proiectate roci* (PER.). ◆ (*compl. indică pulberi, corpuri lichide etc.*) A împrăștia sub presiune; a pulveriza. • prez. ind. *-ez.* și (*înv.*) *projectá, projetá vb. I.* /<fr. ***projeter,*** după *proiect.*

proiectábil, -ă *adj.* Care poate fi proiectat. • pl. *-i, -e.* /***proiecta*** + *-bil,* după engl. *projectable.*

proiectánt, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care servește la proiecție, de proiecție. ◇ *Dreaptă proiectantă* (și *subst. f.*) = dreaptă dusă prin fiecare punct al unui obiect, al unei figuri etc. cărora li se construiește proiecția pe o dreaptă, pe un plan, pe o suprafață. **2** *s.m., s.f.* Persoană calificată care face proiecte tehnice. ◇ (*adj.*) *Inginer proiectant.* • pl. *-ți, -te.* /<germ. ***Projektant,*** fr. ***projetant.***

proiectáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *proiecta* și rezultatul ei. ◇ *Temă de proiectare* v. temă. • pl. *-ări.* /v. ***proiecta.***

proiectát, -ă *adj.* Care a fost plănuit, prevăzut să fie făcut în viitor. • pl. *-ți, -te.* /v. ***proiecta.***

proiectíl *s.n.* (*milit.*) Corp metalic exploziv, de formă cilindrică-ogivală, aruncat în spațiu de o armă de foc sau lăsat să cadă asupra unei ținte cu scopul de a o distruge. ◇ *Avion proiectil* v. avion. ◇ Compus: *proiectil-rachetă* = rachetă compusă dintr-un proiectil obișnuit prevăzut, în partea de dinapoi, cu un motor-rachetă pentru a-i asigura propulsia. ◆ Gener. Orice corp greu care poate fi aruncat cu forță în spațiu. *Proiectilele de cărămizi, lemne și pietroaie* (BEN.). • pl. *-e.* și (*înv.*) *projectíl s.n.* /<fr. ***projectile.***

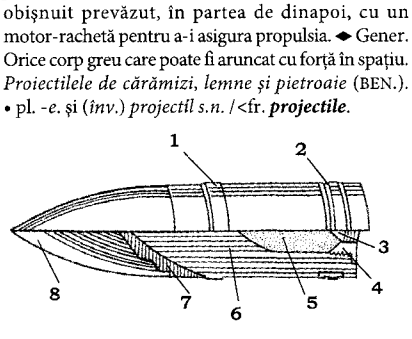

Proiectil perforant

1. Brîu director.
2. Brîu forțator.
3. Focos.
4. Capac.
5. Încărcătură explozivă.
6. Corp.
7. Cap perforant.
8. Cămașă.

proiectív, -ă *adj.* Care aparține proiectării sau proiecției, care se referă la proiectare sau la proiecție. ◆ (*mat.; despre figuri*) Care își păstrează proprietățile cînd sînt proiectate pe un plan. ◇ *Geometrie proiectivă* = geometrie care se ocupă cu studiul proprietăților proiective ale figurilor. ◆ (*psih.; despre tehnici, teste etc.*) Care permite obținerea unei reprezentări obiective a intervenției personalității unui individ într-o anumită activitate. • pl. *-i, -e.* /<engl. ***projective.***

proiectivitáte *s.f.* Ansamblu de proprietăți funcționale ale unui sistem de a se proiecta sau reflecta în altul. • /<engl. ***projectivity.***

proiectór *s.n.* Dispozitiv alcătuit dintr-o sursă de lumină și un sistem de oglinzi, lentile sau prisme, care servește la concentrarea luminii și la obținerea unui flux luminos intens și care se folosește pentru semnalizări luminoase ori pentru luminare la autovehicule, pe aeroporturi, în săli de spectacole. ◇ (*adj.*) *Dispozitiv proiector.* ◆ (*cinemat.*) Aparat pentru proiectarea imaginilor pe un ecran cinematografic, compus dintr-o sursă luminoasă și dintr-un sistem optic. • pl. *-oare.* și (*înv.*) *projectór s.n.* /<fr. ***projecteur.***

proiécție *s.f.* **1** (*mat.*) Operație de reprezentare a unui corp geometric pe un plan sau a unei figuri plane pe o dreaptă. ◇ (*geogr.*) *Proiecție cartografică* = procedeu matematic de reprezentare în plan (pe o hartă) a suprafeței Pămîntului sau a unei porțiuni din suprafața Pămîntului, în care fiecărui punct de pe glob îi corespunde un punct de pe planul de proiecție. *Proiecție conformă* v. conform. *Proiecție ortogonală* v. ortogonal. *Proiecție stereografică* v. stereografic. ◆ Concr. Corp, figură astfel reprezentate. *Catetele reprezintă media geometrică dintre ipotenuză și proiecția lor pe ipotenuză.* **2** Fig. Emitere de raze luminoase. ◆ Concr. Fascicul de lumină, traiectorie luminoasă. ◇ Fig. *Făpturile sînt luminate și înfrumusețate de proiecția unei lumini divine* (OȚETEA). **3** Fig. Mod în care este reflectat, reprezentat un anumit fenomen, un anumit obiect etc. din realitatea obiectivă. *În Simfonia a IX-a se produce... actul de proiecție profetică, acea viziune... ajunsă, prin iubire, la libertate și bucurie* (PER.). ◆ Concr. Fenomen, obiect etc. astfel reflectate, reprezentate. *Ieronim... e proiecția idealizată a lui Eminescu însuși* (E. LOV.). **4** (*cinemat.*) Reproducere pe un ecran a imaginilor înregistrate pe un film, cu ajutorul unui fascicul luminos. *De ce se fac pauze în proiecție cînd ți-e lumea mai dragă* (PER.). ◆ Concr. Imagine obținută pe ecran prin această operație. ◇ *Aparat de proiecție* = aparat care servește la proiectarea pe un ecran a imaginilor de pe o peliculă cinematografică și la reproducerea sunetelor înregistrate pe pista sonoră. *Cabină de proiecție* v. cabină. **5** (*psih.*) Mecanism prin care ființa umană transpune în activitățile sale propria personalitate. ◆ Mecanism de apărare prin care bolnavul percepe în lumea exterioară propriile impulsii, idei, intenții, conflicte interioare sau le atribuie, în mod inconștient, unei alte persoane. **6** (*geomorf.*) *Proiecție vulcanică* = aruncare în aer a unor fragmente de lavă, de mărimi variabile, în timpul unei emanații violente de gaze dintr-un vulcan. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *projécție, projecțiúne s.f.* /<fr. ***projection,*** lat. ***prōiectio, -onis.***

proiecționíst, -ă *s.m., s.f.* Tehnician însărcinat cu efectuarea de proiecții luminoase. ◆ (*cinemat.*) Operator de cinema. • sil. *-ți-o-.* pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***projectionniste.***

proímion *s.n.* (*înv.*) **1** Parte introductivă a unui discurs. ◆ Prefață. *N-au făcut proimios la începutul scrierii lui* (DOC.). **2** Prevestire. *Un fericit proimiu a biruințelor următoare* (CANT.). • sil. *-mi-on.* pl. *-oane.* și *proímios, proímiu s.n.* /<ngr. ***προοίμιον.***

proímios *s.n.* v. proimion.

proímiu *s.n.* v. proimion.

próin *adj.* (*înv.*) Care a avut o calitate, o funcție etc. pe care nu le mai are; fost. *Ianache, proin vătaf* (DOC.). • pl. *-i.* și *proén adj.* /<ngr. ***πρώην.***

proistós *s.m.* v. proestos.

projéct *s.n.* v. proiect.

projectá *vb. I.* v. proiecta.

projectíl *s.n.* v. proiectil.

projectór *s.n.* v. proiector.

projécție *s.f.* v. proiecție.

projecțiúne *s.f.* v. proiecție.

projét *s.n.* v. proiect.

projetá *vb. I.* v. proiecta.

prolabáre *s.f.* (*med.*) Deplasare în sus sau în jos a unui organ. • pl. *-ări.* /după fr. *prolabé;* cf. lat. *prolābi* „a luneca în jos".

prolactínă *s.f.* (*biochim.*) Hormon lactogen, secretat de lobul anterior al hipofizei, care stimulează funcția corpului galben ovarian și lactația; luteotropină. • pl. *-e.* /<fr. ***prolactine.***

prolalíe *s.f.* (*ret.*) Compliment adresat auditorilor înainte de începerea unui discurs. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***prolalie;*** cf. gr. *προλαλία.*

prolamíne *s.f. pl.* (*biochim.*) Proteine simple care se găsesc în semințe de cereale și care, prin scindare enzimatică sau cu acizi, dau numai aminoacizi. • /<fr. ***prolamines.***

prolán *s.m.* **1** (*fiziol.*) Hormon gonadotrop, secretat de hipofiza femeii și de placentă în timpul sarcinii, pe a cărui prezență în urina femeilor gravide se bazează

unele reacții pentru stabilirea diagnosticului sarcinii. **2** (*med.*) Preparat hormonal utilizat în combaterea sterilității. • /<fr. ***prolan***.

prolanemíe *s.f.* (*fiziol.*) Prezență a prolanului în sînge. ◆ Cantitate de prolan existentă în sînge. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***prolanémie***.

prolanuríe *s.f.* (*fiziol.*) Prezență a prolanului în urină. ◆ Cantitate de prolan existentă în urină. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***prolanurie***.

prólaps *s.n.* (*med.*) Deplasare în jos a unui organ sau a unei părți a unui organ din poziția normală ori ieșirea în afara cavității în care se află, din cauza slăbirii mijloacelor de fixare; procidență. • pl. *-uri*. /<lat. ***prōlapsus***, ***-us***, fr. ***prolapsus***.

prolațiúne *s.f.* **1** (*lingv.*) Pronunțare. **2** Discurs, vorbire. • sil. *-ți-u-*. pl. *-i*. /<fr. ***prolation***, it. ***prolazione***, lat. ***prōlatĭo***, ***-onis*** „prezentare".

prolegát *s.m.* (*în antic. romană*) Magistrat care înlocuia un legat. • pl. *-ți*. /<lat. ***prolegatus***, fr. ***prolégat***.

prolegómen *s.n.* v. prolegomene.

prolegómena *s.f.* v. prolegomene.

prolegómene *s.f. pl.* Parte introductivă care precedă expunerea propriu-zisă într-o operă științifică. ◆ Ext. Ansamblu de noțiuni preliminare aparținînd unui domeniu științific. • și (*înv.*) *prolegómen s.n.*, *prolegómena s.f.* /<fr. ***prolégomènes***, ngr. ***προλεγόμενα*** „lucruri spuse înainte".

prolémă *s.f.* (*log.*) Propoziție sau serie de propoziții care servesc ca bază unei leme. • pl. *-e*. /<fr. ***prolemme***.

prolépsă *s.f.* (*ret.*) **1** Figură de stil constînd în enunțarea într-un discurs retoric a unor obiecții pe care un adversar ar putea să le ridice și în combaterea lor anticipată. ◆ Ext. Evocare în avans a unui eveniment ulterior. **2** Procedeu constînd în plasarea unui cuvînt în propoziția care precedă pe cea în care ar trebui să fie. • pl. *-e*. /<fr. ***prolepse***; cf. gr. *πρόληψις* „anticipare".

proléptic, -ă *adj.* (*ret.*) Care aparține prolepsei, care se referă la prolepsă, care formează o prolepsă. • pl. *-ci*, *-ce*. /<fr. ***proleptique***.

proletár, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* (*în filos. marxistă*) Persoană care aparține proletariatului; muncitor. ◇ *Proletar intelectual* = persoană care-și cîștigă existența exclusiv printr-o activitate intelectuală. **2** *adj.* Care aparține proletariatului, care se referă la proletariat; proletarian. *Se-auzea de-afară Viața proletară* (BACOV.). ◇ *Internaționalism proletar* v. internaționalism. ◇ Fig. *Albina proletară distilează mierea* (GAL.). **3** *s.m., s.f.* (*în Roma antică*) Cetățean sărac, liber, ale cărui bunuri nu depășeau o limită foarte scăzută, care era considerat util doar pentru copiii pe care îi avea. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***prolétaire***, lat. ***proletarĭus***, ***-a***, ***-um*** <*prōles*, *-is* „neam, copil".

proletarián, -ă *adj.* Proletar. • sil. *-ri-an*. pl. *-ieni*, *-iene*. /<fr. ***prolétarien***.

proletariát *s.n.* **1** (*în filos. marxistă*) Una dintre cele două clase fundamentale ale societății capitaliste, considerată drept clasa socială revoluționară și creatoare de valori. ◇ *Proletariat agricol* = totalitatea muncitorilor agricoli lipsiți de pămînt. ◆ Totalitatea proletarilor din lume, dintr-o țară etc.; mulțime de proletari. ◆ Condiție de proletar. **2** (*în Roma antică*) Masele sărace ale cetățenilor liberi, lipsiți de mijloace de producție. • sil. *-ri-at*. pl. *-e*. /<fr. ***prolétariat***.

proletarizá *vb. I. tr., refl.* A aduce sau a ajunge în starea de proletar; ext. a sărăci, a (se) pauperiza. • prez. ind. *-ez*. /v. ***proletariza***.

proletarizáre *s.f.* Acțiunea de *a (se) proletariza* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /<fr. ***prolétarisation***.

proletcultísm *s.n.* Curent cultural apărut în Uniunea Sovietică după Revoluția din Octombrie, care respingea întreaga moștenire culturală a trecutului, promovînd ideea creării unei culturi noi pur proletare. • /după rus. *пролеткультъ*.

proletcultíst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al proletcultismului. **2** *adj.* Care aparține proletcultismului sau proletcultiștilor, care se referă la proletcultism sau la proletcultiști. • pl. *-iști*, *-iste*. /după rus. *пролеткультовец*.

proli- Elem. de compunere „copil, lăstar". • /<fr. ***proli-***; cf. lat. *prōles*, *-is* „vlăstar, rod".

prolifér, -ă *adj.* **1** (*despre ființe*) Prolific. **2** (*bot.; despre plante sau despre părți ale lor*) Care generează (accidental) un nou organ (suplimentar). **3** (*biol.; despre celule*, ext., *despre țesuturi celulare*) Care se înmulțește prin diviziune (celulară). • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***prolifère***.

proliferá *vb. I. intr.* **1** (*biol.; despre celule*, ext., *despre țesuturi celulare*) A se înmulți (în mod anormal sau suplimentar). **2** (*biol.; despre ființe, organisme etc.*) A se reproduce; a procrea. **3** Fig. A se înmulți, a se dezvolta (exagerat de rapid, nefiresc, inutil, nociv). *Pe liniile schițate de Macedonski... a proliferat un întreg curent literar* (VIANU). • prez.ind. pers. 3 *-ează*. /<fr. ***prolifére***r; cf. lat. *prōles*, *-is* „copil", *ferre* „a purta".

proliferánt, -ă *adj.* Proliferativ. • pl. *-ți*, *-te*. /***prolifera*** + *-ant*.

proliferáre *s.f.* **1** (*biol.*) Înmulțire, sporire (anormală și suplimentară) a numărului celulelor unui țesut; ext. înmulțire a țesuturilor celulare dintr-un organism prin diviziune celulară; proliferație. **2** Fig. Înmulțire, răspîndire rapidă. • pl. *-ări*. /v. ***prolifera***.

proliferát, -ă *adj.* (*biol.; despre celule*) Care s-a înmulțit (anormal sau excesiv) prin diviziune; ext. (*despre țesuturi celulare*) care prezintă celule înmulțite (anormal sau excesiv) prin diviziune. • pl. *-ți*, *-te*. /v. ***prolifera***.

proliferatív, -ă *adj.* Care are tendințe de proliferare; proliferant. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***prolifératif***.

proliferáție *s.f.* (*biol.*) Proliferare. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***prolifération***.

prolífic, -ă *adj.* **1** (*despre ființe*) Care se înmulțește foarte repede; prolifer. ◆ Care are facultatea de a se înmulți. **2** Fig. (*despre scriitori, artiști etc.*) Care creează mult (și cu ușurință). ◆ (*despre perioade de timp*) În care se creează mult și cu ușurință; fecund, bogat, abundent. • pl. *-ci*, *-ce*. /<fr. ***prolifique***.

prolifică *vb. I. intr.* (*bot.; despre plante*) A încolți, a se înmulți. • prez.ind. pers. 3 ***prolifică***. /***prolific*** + *-a*.

prolificáre *s.f.* (*bot.*) Apariție a unui lujer cu frunze din floare. ◆ Stare a unui organ prolifer. • /după fr. *prolification*.

prolificitáte *s.f.* Însușirea de a fi prolific. ◇ Analog. *Sufixul verbal... „-iza"... se bucură de o răspîndire și o prolificitate extraordinară* (PER.). ◆ Spec. Indice care reprezintă numărul total de pui născuți la o fătare de femelele mamiferelor multipare. ◆ Gener. Capacitatea (unor animale) de a se înmulți ușor și repede. • /<fr. ***prolificité***.

proligér, -ă *adj.* (*biol.*) Care este purtătorul unui germen. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***proligère***.

proligerăție *s.f.* (*biochim.*) Proliferare. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***proligération***.

prolinázã *s.f.* (*biochim.*) Enzimă din clasa hidrolizelor, peptidază care produce scindarea unei molecule de prolină de la marginea catenei peptidelor. • pl. *-e*. /<engl. ***prolinase***.

prolínă *s.f.* (*biochim.*) Aminoacid heterociclic, obținut prin hidroliza proteinelor. • pl. *-e*. /<fr. ***proline***.

prolinemíe *s.f.* (*med.*) Prezență a prolinei în sînge. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***prolinémie***.

prolíx, -ă *adj.* (*despre vorbire, stil, scrieri etc.*) Care folosește cuvinte, construcții, fraze întortocheate și neclare; care este lipsit de concizie; care este prea complicat; care este încărcat cu detalii inutile. ◇ (*adv.*) *Se exprimă prolix.* ◇ Fig. (*glum.*) *Un boier... mînca cu lăcomie șerbet, mîngîindu-și barba prolixă* (CĂL.). ◆ Care este greoi, neclar, confuz. ◆ Ext. (*despre oameni*) Care se exprimă cu prea multe cuvinte (adesea inutile), complicat sau confuz. • pl. *-icși*, *-ixe*. /<fr. ***prolixe***, lat. ***prōlixus***, ***-a***, ***-um*** „larg, întins".

prolixitáte *s.f.* Caracterul a ceea ce este prolix; lipsă de concizie și de claritate. • /<fr. ***prolixité***, lat. ***prōlixĭtas***, ***-atis***.

prológ[1] *s.m.* (*în Roma antică*) Actor care recita prologul unei piese de teatru. • pl. *-i*. /<lat. ***prōlŏgus***, ***-i***, fr. ***prologue***.

prológ[2] *s.n.* **1** (*în antic.*) Parte a unei piese de teatru, care se prezenta înainte de intrarea corului în scenă și în care se expunea subiectul și se făcea apel la bunăvoința spectatorilor. ◆ (*ret.*) Parte introductivă a unui discurs. **2** Parte introductivă a unei opere literare, muzicale sau dramatice, care prezintă evenimentele ce premerg acțiunea, facilitînd astfel înțelegerea acesteia. ◆ Ext. Introducere. ◇ Fig. *Întîmplarea aceasta... nu era decît prologul unei drame* (SADOV.). • pl. *-uri*, *-oage*. /<ngr. ***πρόλογος***, lat ***prologus***, fr. ***prologue***, it. ***prologo***; cf. gr. *πρόλογος* <*πρό* „înainte", *λόγος* „vorbire".

prológ[3] *s.n.* (*bis.*) (Carte care cuprinde) viețile sfinților. ◆ Restr. Biografie a unui sfînt. • pl. *-oage*. /<slav. *прологъ*.

prolongáție *s.f.* **1** Alungire. **2** Prelungire (în timp). ◆ (*muz.*) Poziție a unei note care, făcînd parte dintr-un acord, se continuă și în acordurile următoare. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***prolongation***, lat. ***prōlongatĭo***, ***-onis***.

proluviál, -ă *adj.* Care aparține inundațiilor, care se referă la inundații. • sil. *-vi-al*. pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***proluviale***.

prolúviu *s.n.* (*geol.*) Depozit sedimentar detritic, friabil, format la baza pantelor sub acțiunea torenților și acumulat sub formă de conuri de dejecție. • pl. *-ii*. /<lat. ***prōluvĭum***, ***-ii***, germ. ***Proluvium***.

proluziúne *s.f.* **1** Cuvînt introductiv; introducere. **2** Lecție de deschidere ținută de un profesor universitar atunci cînd a obținut o catedră. • sil. *-zi-u-*. pl. *-i*. /<fr. ***prolusione***, lat. ***prolūsĭo***, ***-onis*** „exersare", it. ***prolusione***.

pro memoria *loc.adj.* (*despre documente diplomatice*) Care conține expunerea unor fapte sau textele ce privesc obiectul unei convorbiri și pe care un diplomat îl înmînează celeilalte părți. • /<lat. ***pro memoria*** „pentru memorie".

promená *vb. I. refl.* (*înv.; despre oameni*) A se plimba. • prez.ind. *-ez*. /<germ. ***promenieren***, fr. ***promener***.

promenádă *s.f.* **1** Plimbare. **2** Concr. Loc (special amenajat) pentru plimbare. *Se vede pînă în ziua de astăzi pe promenadă bustul împăratului* (BARIȚ.). • pl. *-e*. și (*înv.*) *prominádă s.f.* /<fr. ***promenade***, germ. ***Promenade***.

promenoár *s.n.* v. promenuar.

promenór *s.m.* (*fran.*) Persoană care frecventează o promenadă. *Promenorii noștri dintre Capșa și Palat* (GAL.). • pl. *-i*. /<fr. ***promeneur***.

promenuár *s.n.* (*fran.*) Foaier, parte a unei săli de spectacol unde publicul stă în picioare. • sil. *-nu-ar*. pl. *-e*. și *promenoár s.n.* /<fr. ***promenoir***.

promésă *s.f.* (*înv.*) Chitanță, bilet care dă drept de participare la tragerea unei loterii. • pl. *-e*. /<fr. ***promesse***.

prometazínă *s.f.* (*farm.*) Produs de sinteză, cu acțiune sedativă, antihistaminică și antiemetică. • pl. *-e*. /<fr. ***prométhasine***.

prometeián, -ă *adj.* Prometeic. • pl. *-ieni*, *-iene*. /<fr. ***prométhéen***, engl. ***promethean***.

prometéic, -ă *adj.* **1** Care aparține (mitului) lui Prometeu, care se referă la (mitul lui) Prometeu; prometeian. *[Omenirea] e nevrednică de sacrificiul prometeic* (PER.). **2** Fig. (*despre acțiuni, creații etc. ale oamenilor*) Care exprimă o revoltă, sortită eșecului, împotriva unei autorități. *Preocuparea prometeică pentru semeni* (PER.). ◆ (*despre oameni*) Care crede în oameni, care este dornic de a acționa pentru ei; uman, generos. **3** Fig. Măreț, grandios. *Natura imensă și omul prometeic se întîlnesc într-un univers de grandoare și armonie* (PER.). • sil. *-te-ic*. pl. *-ci*, *-ce*. /<germ. ***prometheisch***; cf. nm. pr. *Prometeu*, titan din mitologia greacă, care a furat focul zeilor și l-a dăruit oamenilor.

prometeísm *s.n.* Atitudine, spirit de revoltă. *Prometeismul nu mai e o atitudine, ci o permanență* (PHIL.). ◆ Concepție legată de mitul lui Prometeu. • /***promete[ic]*** + *-ism*.

prométiu *s.n.* (*chim.*) Element chimic, metal din familia lantanidelor, obținut pe cale artificială (*Pm*). • /<fr. ***prométhéum***, germ. ***Promethium***.

promielocít *s.n.* (*med.*) Mielocit tînăr care derivă din mieloblast. • sil. *-mi-e-*. pl. *-te*. /<fr. ***promyélocyte***.

promíl *s.n.* v. promilă.

promílă *s.f.* A mia parte dintr-o cantitate dată; proporție raportată la o mie; miime. ◆ Spec. Sumă pe care un debitor o plătește creditorului (pe un an) la 1000 de lei împrumut primit. • pl. *-e*. și *promíl s.n.* /<germ. ***Promille***.

promís, -ă *adj.* Care constituie obiectul unei promisiuni; făgăduit. • pl. *-și*, *-se*. /v. ***promite***.

promiscuitáte *s.f.* Amestec eterogen, nepotrivit, nesănătos, imoral etc. de persoane; amestec de indivizi foarte diferiți pe care îi reunește un mod de viață mizerabil, dubios, imoral și contradictoriu. ◆ Conviețuire în condiții de mizerie, de imoralitate a mai multe persoane (de sex diferit). ◆ Concr. Locuință, loc, mediu etc. în care se trăiește în promiscuitate. *Dar unde stăm? În promiscuitatea asta nu se poate*

sta (E. LOV.). ◆ Ext. Mizerie sau imoralitate dintr-un astfel de loc. *Cunoscuse promiscuitatea înaintea curăţeniei* (PER.). • sil. *-cu-i-*. pl. *-ăţi*. /<fr. ***promiscuité***.

promíscuu, -uă *adj.* Care are caracter de promiscuitate. • sil. *-cu-u*. pl. *-ui, -ue*. /<lat. ***prōmiscŭus, -a, -um***, fr. ***promiscue***.

promísie *s.f.* v. promisiune.

promisiúne *s.f.* Angajament prin care cineva se obligă să facă ceva (pentru altul); făgăduială. ◆ Fig. Perspectivă promiţătoare, favorabilă. *Perioada de care ne ocupăm e mai bogată în promisiuni decît în realizări* (OŢETEA). • sil. *-si-u-*. pl. *-i*. şi (*înv.*) *promísie s.f.* /<fr. ***promission***, lat. ***prōmissĭo, -onis***.

promisóriu, -ie *adj.* Prin care se promite ceva. ◆ (*jur.; despre jurăminte*) Care se face în vederea aducerii la îndeplinire a unor fapte viitoare. • pl. *-ii*. /<fr. ***promissoire***.

promíte *vb. III. tr.* **1** A-şi lua obligaţia de a face ceva; a se angaja, a făgădui; a face promisiuni, a da asigurări. *Îmi juri că nu i-ai promis nimic în schimb?* (E. LOV.). ◇ Expr. *A promite cerul şi pămîntul* v. cer. *A promite (şi) luna de pe cer* v. lună. *A promite cîte-n lună şi-n stele* (sau *în soare*) v. lună. ◆ Fig. A sorti. *Un general înfrînt şi fugărit, promis degradării şi exilului* (CA. PETR.). **2** Fig. A da speranţe; a oferi perspective favorabile, temeinice, certe; a da speranţe. *Crescut în şcoala părintelui său, promitea a-i semăna* (ODOB.). ◇ (*abs.*) *Este un june plin de talent..., o stea care promite* (CAR.). • prez.ind. *promít*. /<lat. ***promittĕre***, fr. ***promettre***.

promítere *s.f.* (*înv.*) Promisiune, făgăduială. *Mi-ai promis o schiţă... această promitere foarte preţioasă pentru mine* (ALECS.). • pl. *-i*. /v. ***promite***.

promíthie *s.f.* v. promitie.

promítie *s.f.* (*grec. înv.*) **1** Pronie, providenţă. **2** Comision contabil, remiză. • scris şi *promithie*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<ngr. ***προμήθεια***.

promiţătór, -oáre *adj.* Care îndreptăţeşte o speranţă, care deschide perspective favorabile. *În cadrul diferitelor edituri au apărut... colecţii cu titluri promiţătoare* (PER.). • pl. *-ori, -oare*. /***promite*** + *-ător*.

promontór *s.n.* v. promontoriu.

promontóriu *s.n.* **1** (*geomorf.*) Fîşie de uscat înaltă, stîncoasă şi abruptă care înaintează în mare, pornind din continent sau dintr-o insulă; cap. **2** (*anat.*) Proeminenţă osoasă. ◆ Proeminenţă formată de unghiul dintre ultima vertebră lombară şi osul sacru. • pl. *-ii*. şi (*înv.*) *promontór s.n.* /<lat. ***prōmontorĭum, -ii***, it. ***promontorio***, fr. ***promontoire***.

promoroácă *s.f.* (*meteor.*) Strat subţire de gheaţă care se formează iarna pe copaci şi pe case, din vapori de apă sau din picături de ploaie; chiciură. • pl. *-ce*. /cf. ucr. *приморозок*, rus. *поморок*.

promotion [pro'moʃən] *subst.* (*englez.*) Publicitate. • /<engl. ***promotion***.

promotór, -oáre *subst.* **1** *s.m., s.f.* Iniţiator, animator al unei acţiuni, al unui curent etc. ◇ (*econ.*) *Promotor al vînzărilor* = responsabil comercial care se ocupă de promovarea produselor unei firme. **2** *s.n.* (*chim.*) Substanţă care pune în libertate radicali liberi, capabili să iniţieze o reacţie în lanţ; iniţiator. ◇ *Promotor de polimerizare* v. polimerizare. ◆ Substanţă care măreşte eficacitatea unui catalizator. ◇ (*adj.*) *Catalizatorul are o acţiune promotoare*. **3** *s.n.* (*med.*) Agent care ar interveni în procesul cancerigen, accentuînd dezvoltarea tumorilor. • pl. *-ori, -oare*. /<fr. ***promoteur***, lat. ***promotus*** <*promovēre* „a împinge înainte".

promóţie *s.f.* **1** Serie de absolvenţi ai unei şcoli; totalitatea celor care absolvesc în acelaşi an un ciclu de învăţămînt. ◆ Gener. Totalitatea persoanelor ridicate în acelaşi timp la o demnitate, la un grad etc. ◆ Spec. Totalitatea militarilor care primesc gradul de ofiţer în acelaşi timp. ◆ Spec. Totalitatea persoanelor căsătorite într-o anumită perioadă de timp. **2** (*înv.*) Ridicare la o demnitate mai mare, înaintare în grad. ◆ Ext. Trecere a unui elev într-o clasă superioară. **3** Campanie publicitară, însoţită de oferte promoţionale, reduceri de preţuri etc. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. şi (*înv.*) *promoţiúne s.f.* /<fr. ***promotion***, engl. ***promotion***, lat. ***promōtio, -onis*** <*promovere* „a promova".

promoţionál, -á *adj.* Care se referă la creşterea vînzărilor, care vizează sau care favorizează creşterea vînzărilor unei firme. ◇ (*adv.*) *La lansarea unui produs se fac, promoţional, reduceri importante de preţ*. ◇ Ax *promoţional* v. ax. *Preţ promoţional* v. preţ. • sil. *-ţi-o-*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***promotionnel***.

promoţiúne *s.f.* v. promoţie.

promová *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică cicluri de studii, clase, ani de învăţămînt etc.*) A termina, trecînd într-o clasă sau într-un an superior, în urma rezultatelor obţinute la învăţătură. ◇ (*intr.*) *De cînd promovase în clasa opta, purta inel* (TEOD.). ◇ (*refl. impers.*) *Studenţii ştiu că se promovează oricum* (PER.). ◆ (*compl. indică elevi, studenţi etc.*) A declara absolvent al unui an şcolar sau al unui ciclu de învăţămînt, în urma rezultatelor obţinute la învăţătură, permiţîndu-i să treacă în clasa sau în anul următor. **2** (*compl. indică persoane*) A ridica, a înainta, a numi într-o funcţie mai înaltă, într-o demnitate, într-un post de răspundere etc. **3** (*compl. indică acţiuni, idei, curente etc.*) A (iniţia şi a) susţine, făcînd să progreseze, să se dezvolte. *Toţi criticii literari... au promovat un curent* (VIANU). ◆ (*compl. indică produse comerciale*) A face publicitate, în scopul creşterii vînzărilor. • prez.ind. *-ez*. /<lat. ***promovēre***; cf. fr. *promouvoir*.

promovábil, -ă *adj.* (*despre persoane*) Care poate fi promovat, care are calitatea de a fi promovat. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***promouvable***.

promovabilitáte *s.f.* Însuşirea, calitatea de a fi promovabil; promovare. • /***promovabil*** + *-itate*.

promováre *s.f.* Acţiunea de *a promova* şi rezultatul ei. ◆ Spec. Campanie publicitară pentru un produs, destinată a spori vînzările. • pl. *-ări*. /v. ***promova***.

promovát, -ă *adj.* (*despre elevi, studenţi etc.*) Care a absolvit o clasă sau un an de învăţămînt. ◇ (*subst.*) *La liceul nostru, procentul de promovaţi a fost anul acesta superior anului 2003*. • pl. *-ţi, -te*. /v. ***promova***.

promovatór, -oáre *s.m., s.f., adj.* (Persoană) care promovează (pe cineva), care susţine pe cineva făcînd să progreseze. • pl. *-ori, -oare*. /***promova*** + *-tor*.

prompt, -ă *adj.* (*despre fapte, acţiuni etc. ale oamenilor*) Care se produce repede, fără întîrziere (şi la timpul oportun). *Serviciu prompt şi regulat* (GAN.). ◇ (*adv.*) *Chelnerii... servesc prompt şi fără greş* (SADOV.). ◆ (*despre oameni*) Care acţionează repede şi la timp; expeditiv. • pl. *-ţi, -te*. /<fr. ***prompt***, lat. ***promptus, -a, -um***.

prómpter *s.n.* **1** (*inform.*) Şir de caractere afişate pe primele poziţii ale liniei curente de pe ecranul unui calculator. **2** (*telev.*) Monitor pe ecranul căruia se derulează o serie de texte care sînt citite de un prezentator aflat în faţa unei camere de televiziune. • pl. *-e*. /<engl. ***prompter***.

promptitúdine *s.f.* Însuşirea de a fi prompt şi de a acţiona repede; rapiditate, punctualitate în executarea unui lucru. ◇ Loc.adv. *Cu promptitudine* = în mod prompt, repede şi oportun. *Vei fi slujit cu promptitudine* (STANCU). • /<fr. ***promptitude***, lat. ***promptitudo, -inis***.

promptuár *s.n.* Manual prescurtat. • sil. *-tu-ar*. pl. *-e*. /<fr. ***promptuaire***.

promulgá *vb. I. tr.* (*polit.; compl. indică legi, decrete, hotărîri etc.*) A da caracter executoriu, prin publicarea în organul oficial al statului; a face să intre în vigoare. ◇ (*refl. pas.*) *Promulgîndu-se convenţiunea încheiată la Paris* (I. ION.). • prez.ind. *promúlg*, (*înv.*) *-ghez*. /<fr. ***promulguer***, lat. ***promulgare***.

promulgáre *s.f.* Act prin care şeful unui stat dispune publicarea şi intrarea în vigoare a unui proiect de lege votat de organul legislativ; promulgaţie. • pl. *-ări*. /v. ***promulga***.

promulgáţie *s.f.* Promulgare. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. şi (*înv.*) *promulgaţiúne s.f.* /<fr. ***promulgation***, lat. ***prōmulgatio, -onis***.

promulgaţiúne *s.f.* v. promulgaţie.

pronáos *s.n.* **1** (*bis.*) Parte a bisericilor creştine ortodoxe (situată la intrare) care precedă naosul. **2** (*în antic. greacă*) Încăpere a unui templu, situată în faţa sanctuarului şi servind drept vestibul. • sil. *-na-os*. pl. *-uri*. /<ngr. ***πρόναος***; cf. gr. *πρόναος* <*πρό* „înainte", *ναός* „templu".

pronatór *s.m., adj.* (*anat.*) (Muşchi) care permite mişcarea de pronaţie. • pl. *-i*. /<fr. ***pronateur***.

pronáţie *s.f.* (*anat.*) Mişcare de rotaţie pe care mîna şi antebraţul le execută din afară către corp (cu podul palmei în jos), în jurul axei longitudinale; poziţie aplecată. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***pronation***; cf. lat. *pronatus* <*pronare* „a apleca înainte".

pronazíst, -ă *adj.* Care este favorabil nazismului; care simpatizează sau susţine nazismul. • pl. *-işti, -iste*. /***pro***[1]- + ***nazist***, după fr., sp. *pronazi*.

pronefrós *s.n.* (*biol.*) Prima etapă embrionară în dezvoltarea rinichilor. • /<fr. ***pronéphros***.

prónie *s.f.* (*bis.*) Purtare de grijă a lui Dumnezeu faţă de creaţie; (*nm. pr.*); Dumnezeu. ◇ Poet. *Scriitorii dăruiţi de pronie cu umor* (GAL.). • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<ngr. ***πρόνοια***.

pronómie *s.f.* v. pronomion.

pronominál, -ă *adj.* (*gram.*) Care aparţine pronumelui, care se referă la pronume; cu valoare de pronume; care este exprimat prin pronume. ◇ (*subst. n.*) *S-a dezvoltat tot mai mult funcţia relativă a fostului pronominal „qualis"* (PER.). ◆ (*despre propoziţii sau părţi de vorbire*) Care este introdus sau însoţit de un pronume; care este construit cu un pronume; cu valoare de pronume; provenit dintr-un pronume. ◇ *Adjectiv pronominal de întărire* v. întărire. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***pronominal***, lat. ***pronominālis, -e***.

pronominalizá *vb. I. tr.* (*gram.; compl. indică părţi de vorbire*) A transforma în pronume. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***pronominaliser***.

pronominalizáre *s.f.* (*gram.*) Acţiunea de *a pronominaliza* şi rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***pronominaliza***.

pronómion *s.n.* (*înv.*) Privilegiu. *Dînd această fabrică ca un pronomion la casa dumnealui dvornicul Manolache* (DOC.). • pl. *-uri, -ii*. şi *pronómie s.f.* /<ngr. ***προνόμιον***.

pronospórt *s.n.* Sistem de loterie în care jucătorii trebuie să indice rezultatele unor meciuri (de fotbal) ce urmează a fi disputate. • /***prono[stic]*** + ***sport***.

pronostíc *s.n.* Ipoteză, previziune referitoare la desfăşurarea unor evenimente, a unor acţiuni, competiţii viitoare etc. ◇ Fig. *Al ceasului de-agată pronostic E-un mărunţel tic-tic, tic-tic, tic-tic* (CĂL.). ◆ (*med.*) Previziune a evoluţiei şi a duratei unei boli. *Un prognostic bun să poate face numai prin un bun diagnostic* (BIANU). ◆ Ext. Diagnostic. ◇ (*adj.*) *Semnele prognostice ale bolii*. ◆ Ext. Prognoză; semn prevestitor. *Cele mai favorabile pronosticuri prevedeau un cîştig de 20 de deputaţi* (PER.). • pl. *-uri*, (*înv.*) *-ce*. şi (*înv.*) *prognostíc, prognosticón s.n.* /<fr. ***pronostic***, germ. ***prognostisch, Prognostik***; cf. lat. *prognosticum*, gr. *προγνωστικόν* <*προγιγνώσκω* „a cunoaşte dinainte".

pronosticá *vb. I. tr., intr.* A face un pronostic; a prezice. *Toţi aşteptau cu nerăbdare Pronosticîndu-mi un deces* (ANG.-IOS.). • prez.ind. *-chez*. /<fr. ***pronostiquer***.

pronosticáre *s.f.* Faptul de *a pronostica*. • pl. *-ări*. /v. ***pronostica***.

prontozíl *s.n.* (*farm.; ieşit din uz*) Medicament din clasa sulfamidelor, puţin solubil în apă, cu acţiune directă asupra streptococilor. • /<germ. ***Prontosil***.

pronuciéu *s.m.* (*biol.*) Corp nuclear haploid, mascul sau femel, prezent în oul de curînd fecundat, care prin fuziune dă naştere nucleului germinal. • sil. *-nu-cleu*. pl. *-i*. /<fr. ***pronucléus***.

pronúme *s.n.* **1** (*gram.*) Parte de vorbire flexibilă care ţine locul unui substantiv. ◇ *Pronume arătător* v. arătător. *Pronume demonstrativ* v. demonstrativ. *Pronume de întărire* v. întărire. *Pronume nehotărît* v. nehotărît. *Pronume personal* v. personal. *Pronume (personal sau posesiv) de politeţe* v. politeţe. *Pronume reflexiv* v. reflexiv. *Pronume relativ* v. relativ. *Pronume de reverenţă* v. reverenţă. **2** (*înv., reg.*) Nume de familie (provenit din poreclă). ◆ Ext. Poreclă. *Spătarul Dimache Pingelescu... se silea să nu desmînţă pronumele său* (FIL.). • pl. *-e*. /<lat. ***pronōmen, -inis***, fr. ***pronom***, după *nume*.

pronumí *vb. IV. tr.* (*înv.*) A supranumi. *Pentru evlavia sa esemplară fu pronumit: cel sînt* (ASACHI). • prez. ind. *-esc*. /***pro***[1]- + ***numi***.

pronumíre *s.f* (*înv.*) Supranume. • pl. *-i*. /v. ***pronumi***.

pronumít, -ă *adj.* (*înv.*) Supranumit. *Radu al III-lea, pronumit Prasnaglava* (XEN.). • pl. *-ţi, -te*. /v. ***pronumi***.

pronunciá *vb. I.* v. pronunţa.

pronunciament [pronunsja'ment] *s.n.* (*polit.*) **1** Lovitură de stat organizată de militari în ţările Americii Latine. ◆ Acţiune ilegală prin care o grupare politică, o armată etc. ajunge la putere; puci militar. **2** Declaraţie, manifest, acţiune prin care este exprimat protestul faţă de un sistem politic, social etc. • pl. *-e*. /<it., fr. ***pronunciamento***, sp. ***pronunciamiento***.

pronunță *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică sunete, silabe, cuvinte etc.*) A rosti, a articula, a emite cu ajutorul organelor vorbirii. ◇ (*refl. pas.*) *Un sunet deplin..., care... să se pronunțe cu o scoatere de voce* (CR.). ◇ (*abs.*) *Este necesar ca toți vorbitorii să ajungă să pronunțe aproximativ la fel* (GRAUR). ◆ Ext. A spune, a zice. *Dumnealui pronunță o vorbă infamă către unul din membri* (BOL.). ◆ (*compl. indică discursuri, cuvîntări etc.*) A ține, a rosti, a prezenta prin viu grai unui auditoriu. *Profesorul va pronunța discursul inaugural.* **2** *tr.* (*jur.; compl. indică sentințe, hotărîri etc.*) A decide în urma unor dezbateri și a comunica (în mod public); a declara în virtutea autorității cu care cineva este învestit. ◇ (*refl. pas.*) *Divorțul să se pronunțe în favoarea dumneavoastră* (CĂL.). **3** *refl.* A-și spune părerea sau intenția asupra unei probleme; a opina; a-și da avizul, a lua atitudine într-o problemă. *Nu pot să mă pronunț pînă nu fac examenul amănunțit al bolnavului* (CĂL.). • prez. ind. *pronúnț.* și (*înv.*) *pronunțiá, pronunciá vb. I.* /<lat. ***pronuntiare***, fr. ***prononcer***.

pronunțábil, -á *adj.* (*despre sunete, silabe, cuvinte etc.*) Care poate fi pronunțat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***prononçable***, după *pronunța*.

pronunțăre *s.f.* **1** Emitere, articulare, rostire a sunetelor, a silabelor, a cuvintelor etc. cu ajutorul organelor vorbirii; prolațiune, (*înv.*) pronunțiație. ◆ Mod specific de a articula cuvintele, sunetele etc. **2** (*jur.*) Rostire de către un organ de jurisdicție, în ședință, a hotărîrii luate pentru soluționarea unui litigiu. ◆ Decizie într-un litigiu comunicată părților de către autoritatea competentă care a luat-o. • pl. *-ări.* /v. ***pronunța***.

pronunțát, -á *adj.* Care este accentuat, scos în evidență, reliefat, evidențiat; care are un caracter evident. *Un pronunțat accent nemțesc* (SADOV.). ◇ (*adv.*) *Eteria a luat o formă tot mai pronunțat franceză* (OȚETEA). • pl. *-ți, -te.* /v. ***pronunța***.

pronunțiá *vb. I.* v. pronunța.

pronunțiáție *s.f.* (*înv.*) Pronunțare. • sil. *-ți-a-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***prononciation***.

pronúnție *s.f.* Emitere, articulare, rostire a sunetelor, silabelor, cuvintelor etc. cu ajutorul organelor vorbirii. ◆ Fel, mod (specific) de a pronunța sunetele, cuvintele etc. *Pronunția sa englezească este foarte bună.* • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<it. ***pronunzia***; cf. lat. *pronuntiare*.

próor *s.n., adj.* (*reg.*) **1** *s.n.* Timpul zilei (de obicei dis-de-dimineață) cînd pleacă oile la pășune. ◇ Expr. *A da oile în prior* = a duce oile la pășune, înainte de mulsul de dimineață. *În prour de...* = la începutul zilei; ext. la începutul unui anotimp. **2** *adj.* (*despre miei*) Care este născut în prima perioadă a anului. *Îi aducea pe cel mai frumos dintre mieii priori* (SLAV.). **3** *s.n.* Ajunul sărbătorii Sfîntului Gheorghe. • și *próur s.n., priór s.n., adj.* /<ngr. ***πρόωρος***.

proorá *vb. I. tr.* (*reg.; compl. indică oi, capre etc.*) A porni, a duce la pășune. • sil. *-pro-o-.* prez.ind. *-ez.* /***proor*** + *-a*.

prooróc *s.m.* v. proroc.

proorocésc, -eáscă *adj.* v. profetesc.

proorocéște *adv.* v. profetește.

proorocí *vb. IV.* v. profeți.

proorocíe *s.f.* v. profeție.

proorocíre *s.f.* v. profețire.

proorogá *vb. I.* v. prorogа.

proorogáre *s.f.* v. prorogare.

propagá *vb. I.* **1** *refl.* (*despre epidemii, infecții, microbi etc.*) A se răspîndi, a se transmite de la un individ la altul. ◆ (*fiz.; despre unde electromagnetice, căldură etc.*) A se transmite din aproape în aproape, în spațiu și în timp, cu viteză finită. ◇ Fig. (*tr.*) *Limbi [de clopot] bronzate graiul ritmic îl propagă împrejur* (MACED.). **2** *tr.* (*compl. indică idei, principii, teorii, metode etc.*) A recomanda cu insistență (și pretutindeni); a face să se răspîndească la (tot mai) mulți oameni; a propovădui, a populariza. ◇ (*refl. pas.*) *Ideea se propagă din ce în ce mai insistent* (REBR.). ◇ (*abs.*) *Aici veni sfîntul Pavel și Luca, care propagau la Troada* (BOL.). • prez.ind. *propág, -ghez.* /<fr. ***propager***, lat. ***propagare***.

propagándă *s.f.* Activitate organizată, desfășurată sistematic, de răspîndire a unor idei care prezintă și susțin o teorie, o concepție, un partid politic, cu scopul de a convinge și de a cîștiga adepți. • pl. *-e.* /<fr. ***propagande***.

propagandíst, -ă *s.m., s.f.* **1** Persoană care face propagandă. **2** (*în regimul comunist*) Activist de partid care conducea un cerc de învățămînt politic. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***propagandiste***, rus. ***пропагандист***.

propagandístic, -ă *adj.* Care are caracter de propagandă. • pl. *-ci, -ce.* /***propagandist*** + *-ic*, după rus. ***пропагандистский***.

propagáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *propaga* și rezultatul ei; propagație. ◆ (*fon.*) Fenomen fonetic care constă în transmiterea parțială a vibrațiilor unui sunet dintr-un cuvînt și în repetarea sunetului în cuvînt. • pl. *-ări.* /v. ***propaga***.

propagatór, -oáre *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care propagă o idee, o concepție, o doctrină etc. ◆ Spec. Persoană care face propagandă; propagandist, propovăduitor. **2** *adj.* Care (se) propagă. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***propagateur***, lat. ***propagator, -oris***.

propagăție *s.f.* Propagare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *propagațiúne s.f.* /<fr. ***propagation***, lat. ***propagatio, -onis*** „extindere".

propagațiúne *s.f.* v. propagație.

propagúlă *s.f.* (*bot.*) Formație de celule filamentoase sau frunzoase, care asigură înmulțirea vegetativă la mușchi și la alge. • pl. *-e.* /<fr. ***propagule***.

propán *s.m.* (*chim.*) Hidrocarbură aciclică, saturată, gazoasă, din seria metanului, cu trei atomi de carbon în moleculă, extrasă din gazele de sondă sau de cracare, care este folosită în unele sinteze organice și, împreună cu butanul, drept combustibil. • /<fr. ***propane***.

propanól *s.n.* (*chim.*) Alcool propilic. • /<fr. ***propanol***.

propanóná *s.f.* (*chim.*) Acetonă. • /<fr. ***propanone***.

proparoxitón *s.n., adj.* (*fon.*) (Cuvînt) care are accentul pe silaba antepenultimă. • pl. *-e.* /<fr. ***proparoxyton***; cf. gr. *προπαροξύτονος*.

proparoxitonie *s.f.* (*fon.*) Însușirea unui cuvînt de a fi proparoxiton. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***proparoxiton*** + *-ie*.

propăși *vb. IV. intr.* **1** (*înv.*) A merge înainte; a înainta. ◇ Fig. *Vîrstele veciei... spre veacuri propășesc* (HEL.). ◆ Spec. (*despre incendii*) A se extinde. **2** Fig. A progresa, a prospera, a se dezvolta. • prez.ind. *-esc.* /***pro***[1]*-* + ***păși***, după lat. *progrĕdi*.

propășíre *s.f.* Acțiunea de *a propăși* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***propăși***.

propășitór, -oáre *adj.* Care face să progreseze, să se dezvolte; înaintat, avansat, progresist. • pl. *-ori, -oare.* /***propăși*** + *-tor*.

propăvăduí *vb. IV.* v. propovădui.

propăvăduíre *s.f.* v. propovăduire.

propeá *s.f.* v. propeală.

propedeútic, -ă *s.f., adj.* **1** *s.f.* Disciplină care constituie o introducere în studiul unei alte discipline. ◆ Spec. Învățămînt pregătitor care cuprinde elementele de bază ale unei științe. ◆ (*med.*) Ramură a medicinei avînd ca obiect învățămîntul pregătitor clinic. **2** *adj.* Care aparține propedeuticii, care se referă la propedeutică, care este bazat pe propedeutică. • pl. *-ci, -ce.* /<ngr. ***προπαιδευτικός***, fr. ***propédeutique***, germ. ***Propädeutik***; cf. gr. *προπαιδεύω* „a învăța înainte", *προπαιδεία* „învățămînt pregătitor".

propédică *s.f.* (*mat.; înv.*) Operația de înmulțire. • pl. *-ce.* /cf. *propedie*.

propédie *s.f.* (*înv.*) Studiu pregătitor; parte introductivă a unui studiu. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<ngr. ***προπαιδεία***.

propelánt *s.m.* Amestec de combustibil și de oxidant necesar arderii acestuia, folosit pentru motoarele unei rachete sau ale unui avion care zboară la mare înălțime. • pl. *-ți.* /<engl. ***propellant***.

propenál *s.n.* (*chim.*) Acroleină. • /<germ. ***Propenal***.

propénă *s.f.* (*chim.*) Hidrocarbură alifatică, cu trei atomi de carbon în moleculă, gaz incolor care se găsește în gazele de cracare izolate din petrol și care se folosește ca materie primă la fabricarea glicerinei, a acetonei, a alcoolului izopropilic etc.; propilenă. • /<fr. ***propène***.

propénsie *s.f.* v. propensiune.

propensiúne *s.f.* Înclinare (a unui corp) către un punct sau către alt corp. ◆ Fig. Înclinație, tendință, dispoziție naturală către ceva. *Avea o mare propensiune către studiu.* • sil. *-si-u-.* pl. *-i.* și (*înv.*) *propénsie s.f.* /<fr. ***propension***, lat. ***prōpensĭo, -onis*** „înclinare".

properdínă *s.f.* (*biol.*) Proteină din plasma sangvină, cu activitate antibacteriană și antivirotică nespecifică. • pl. *-e.* /<fr. ***properdine***.

propergól *s.m.* (*chim.*) Produs constituit din unul sau din mai mulți ergoli, fie separați, fie compuși, pentru a forma un amestec sau un compus capabil să furnizeze, printr-o reacție chimică, energia de propulsie a unui motor pentru rachete. • /<fr. ***propergol***.

propí[1] *vb. IV.* v. popri.

propí[2] *vb. IV.* v. propti.

propíce *adj.invar.* (*despre momente, împrejurări etc.*) Care este favorabil, prielnic; nimerit, potrivit. • /<fr. ***propice***.

propicitáte *s.f.* Faptul de a fi propice. • /***propice*** + *-itate*.

propíl *s.m.* (*chim.*) Radical chimic monovalent, considerat că derivă formal de la propan, prin îndepărtarea unui atom de hidrogen. • pl. *-i.* /<fr. ***propyle***, engl. ***propyl***.

propilée *s.f. pl.* (*arhit.; în antic.*) Intrare monumentală a unui edificiu, formată din mai multe încăperi și porți legate între ele prin porticuri și scări. ◆ Spec. Vestibulul Acropolei din Atena. • /<fr. ***propylées***; cf. gr. *προπύλαιον* „pridvor".

propiléná *s.f.* (*chim.*) Propenă. • /<fr. ***propylène***.

propílic *adj.* (*chim.*) *Alcool propilic* = alcool aciclic saturat, primar, cu catenă liniară, care se izolează din reziduul de distilare al etanolului de fermentație și care este folosit ca dizolvant și ca intermediar în sinteza organică; propanol. • /<fr. ***propylique***.

propilít *s.n.* (*mineral.*) Porfirit alterat, format din caolin, hornblendă, calciu etc. • pl. *-te.* /<fr. ***propylite***.

propilitizáre *s.f.* (*mineral.*) Proces de transformare a profiritelor în propilite. • pl. *-ări.* /după fr. *propylitisation*.

própilon *s.n.* (*arhit.*) Mic edificiu compus din doi pereți delimitînd un scurt culoar, întrerupt la mijloc cu un al treilea perete străpuns de o trecere. • pl. *-oane.* /<engl. ***propylon***; cf. gr. *πρόπυλον*.

propiná *vb. I. tr.* (*latin. înv.*) A da, a insufla. • prez. ind. *propín.* /<lat. ***propinare***.

propinație *s.f.* (*latin. înv.*) Comerț cu băuturi alcoolice. ◆ Concr. (*reg.*) Cîrciumă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /cf. lat. *propinatĭo, -onis* „întrecere între băutori".

propionát *s.m.* (*chim.*) Sare sau ester al acidului propionic. • sil. *-pi-o-.* /<engl. ***propionate***.

propiónic *adj.* (*chim.*) *Acid propionic* = acid saturat, monocarboxilic, cu catenă liniară, cu trei atomi de carbon în moleculă, lichid incolor, solubil în apă, care este folosit în unele sinteze organice. • sil. *-pi-o-.* /<fr. ***propionique***.

propís *s.n.* (*reg.*) Caiet. ◆ Hîrtie liniată special, folosită de elevi la orele de caligrafie. ◆ Scrisoare. *Să-mi trimită un propis, Dar nu cu cerneală scris* (POP.). • acc. și *própis.* pl. *-uri, -e.* /<srb. ***propis***.

propitár *s.m.* v. proprietar.

própiu, -ie *adj.* v. propriu.

proplastídă *s.f.* (*bot.*) Stadiu premergător plastidelor. • pl. *-e.* /<fr. ***proplastide***.

propólis *s.n.* **1** (*apic.*) Substanță cleioasă, prelucrată de albine din polen și din mugurii plantelor, folosită la astuparea fisurilor stupului, la lipitul fagurilor de rame etc. **2** (*farm.*) Preparat farmaceutic pe bază de propolis. • /<fr., engl. ***propolis***.

proponiмént *s.n.* (*înv.*) Curs, prelegere (universitară). • pl. *-e.* /<it. ***proponimento*** „hotărîre, rezoluție".

propórție *s.f.* **1** Raport între dimensiunile unor obiecte, între dimensiunile părților unui întreg (ori ansamblu de elemente) sau între (fiecare dintre aceste) părți și întreg (sau ansamblu). *Statul e dator a ridica..., după proporția poporului, școli mai mari* (BĂLC.). ◇ (*econ.*) *Proporții economice* = raporturile necesare dintre două sau mai multe sectoare, ramuri, activități, procese etc. din cadrul economiei sub aspectul utilizării unor părți din munca socială în concordanță cu nevoia socială. ◇ Expr. *A păstra proporțiile* = a respecta o anumită limită în afirmații; a nu exagera. ◆ Procent. *Numărul copiilor... să afle peste toate proporțiile... cunoscute în statistică* (PER.). ◆ Gener. Raport, relație (adecvată, echilibrată) între ființe, lucruri, fenomene, noțiuni etc. (care se completează reciproc). *Sfera și conținutul noțiunilor stau în proporție inversă* (MAIOR.). ◇ Loc.adv. *În proporție cu...* = proporțional cu..., potrivit cu... ◇ Loc.prep. *În proporția...* =

proporţional cu..., potrivit cu... **2** (*mat.*) Egalitate a două rapoarte, avînd patru elemente constitutive. **3** (*la pl.*) Dimensiune, mărime; extindere (mare), amploare. ◇ Loc.adj. *De proporţii atomice* v. atomic. ◇ Expr. *A lua proporţii* = *a*) a se dezvolta, a creşte foarte mult. *Este mulţumit că a scăpat de grijile care astă-noapte luaseră proporţii* (REBR.); *b*) (*fam.*) a se îngrăşa. *După ce a trecut de 30 de ani, a cam luat proporţii.* ◆ Cantitate, măsură. *Proporţia de substantive abstracte creşte* (GRAUR). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi (*înv.*) *proporţiúne s.f.* /<lat. ***prōportĭo, -onis,*** germ. ***Proportion,*** it. ***proporzione,*** fr. ***proportion.***

proporţioná *vb. I. tr.* A stabili anumite proporţii (în raport cu ansamblul, cu o circumstanţă, cu un reper, cu un anumit scop etc.); a stabili un raport just (între elementele unui ansamblu). ◇ (*refl.*) *Valoarea criticului se proporţionează cu sfera sensibilităţii estetice* (E. LOV.). • sil. *-ţi-o-.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***proportionner,*** lat. ***proportionare.***

proporţionál, -ă *adj.* Care corespunde unei anumite proporţii. ◇ (*fin.*) *Impozit proporţional* = impozit stabilit în raport cu venitul cuiva. (*mat.*) *Medie proporţională* = rădăcina pătrată a produsului dintre două cantităţi; medie geometrică. ◆ (*adv.*) Într-o anumită proporţie cu..., în raport, comparativ cu... *Nici o capitală n-are proporţional o mişcare de limuzine luxuoase mai intensă* (ARGH.). • sil. *-ţi-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***proportionnel,*** lat. ***prōportionālis, -e,*** germ. ***proportionel.***

proporţionalitáte *s.f.* **1** Proprietate a elementelor unui ansamblu, a unor lucruri, a unor fenomene, a unor noţiuni etc. de a fi proporţionale între ele sau de a forma o proporţie; faptul de a fi proporţional; însuşirea de a avea elementele componente echilibrate, armonioase. ◆ (*econ.*) Stare în care se înfăptuiesc (toate) proporţiile economice necesare asigurării echilibrului economic şi dezvoltării social-economice. **2** (*mat.*) Raport între (două) mărimi care variază proporţional; raport între două proporţii. • sil. *-ţi-o-.* pl. *-ăţi.* /<fr. ***proportionnalité,*** lat. ***proportionalitas, -atis.***

proporţionáre *s.f.* Acţiunea de *a proporţiona* şi rezultatul ei. • sil. *-ţi-o-.* pl. *-ări.* /v. ***proporţiona.***

proporţionát, -ă *adj.* **1** Care se află într-un anumit raport de proporţionalitate; care urmează, respectă, reprezintă anumite proporţii. **2** Care are proporţii armonioase, echilibrate, care se potriveşte cu celelalte elemente sau cu ansamblul din care face parte. *În faţă e făptura puternică, dar atît de zveltă şi de proporţionată a bisericii celei mari* (GAL.). • sil. *-ţi-o-.* pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***proportionné,*** lat. ***proportionatus, -a, -um.***

proporţiúne *s.f.* v. proporţie.

propósit *s.n.* v. propozit.

propósta *s.f.* (*muz.*) Prima voce într-un canon, care expune tema. • /<it. ***proposta.***

propovăduí *vb. IV. tr.* **1** (*compl. indică învăţături morale, concepţii, doctrine etc.*) A răspîndi, a propaga; a predica, (*înv., reg.*) a propovedi. ◇ (*abs.*) *Mult s-au ostenit... propoveduind oamenilor* (DOC.). ◆ (*înv.; intr.; despre clerici*) A predica. *Preotul citea Şi propoveduia* (ALEX.). **2** Gener. (*compl. indică idei, principii, teorii etc.*) A recomanda cu insistenţă, a populariza. *El va propovădui frăţia între oameni* (PER.). ◇ (*abs.*) *Răpind împărăţiile din tiranie, acestea... n-au propoveduit cu limba?* (MOLN.). **3** (*înv.*) A face cunoscut; a revela, a dezvălui. **4** (*înv.*) A considera, a socoti; a alege, a numi. *Îndată fu propoveduit împărat* (VĂCĂR.). ◇ (*refl.*) *Mehmed... s-au propoveduit împărat* (VĂCĂR.). • prez.ind. *-iesc.* şi (*înv.*) *propovedui, propăvăduí vb. IV.* /<slav. **проповѣдовати.**

propovăduíre *s.f.* Acţiunea de *a propovădui* şi rezultatul ei; (*înv.*) propovedanie. • sil. *-du-i-.* pl. *-i.* şi (*înv.*) *propoveduíre, propăvăduíre s.f.* /v. ***propovădui.***

propovăduít, -ă adj. (*despre concepţii, doctrine, idei etc.*) Care este recomandat cu insistenţă (pentru a fi răspîndit). • pl. *-ţi, -te.* şi (*înv.*) *propoveduít, -ă adj.* /v. ***propovădui.***

propovăduítor, -oáre *s.m., s.f.* Persoană care propovăduieşte; propagator, predicator. • sil. *-du-i-.* pl. *-ori, -oare.* şi (*înv.*) *propoveduitór, -oáre s.m., s.f.* ***/propovădui*** + *-tor.*

propoveadánie *s.f.* v. propovedanie.

propovedánie *s.f.* (*înv.*) **1** Oraţie funebră. *Început-am a tipări cîteva propovedanii, pentru îngrupăciunea morţilor* (DOC.). **2** Propovăduire; predică. *Propovedania evangheliei* (COR.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi *propoveadánie s.f.* /<slav. **проповѣданиѥ.**

propovedí *vb. IV. tr.* (*înv., reg.*) A propovădui. • prez. ind. *-esc.* /<slav. **проповѣдати.**

propoveduí *vb. IV.* v. propovădui.

propoveduíre *s.f.* v. propovăduire.

propoveduít, -ă *adj.* v. propovăduit.

propoveduitór, -oăre *s.m., s.f.* v. propovăduitor.

propózit *s.n.* (*înv.*) Plan, intenţie, scop. • scris şi *proposit.* /<lat. ***prōpositum, -i.***

propozíţie *s.f.* **1** (*lingv.*) Cea mai simplă unitate sintactică prin care se comunică o judecată, o idee. **2** (*log., mat.*) Enunţ al unei judecăţi a cărui valoare de adevăr este întemeiată pe bază de reguli explicit arătate. ◆ Îmbinare de cuvinte care exprimă o idee completă. **3** (*mat.*) Teoremă ajutătoare care serveşte demonstraţiei unei teoreme mai importante sau stabilirii unui rezultat fundamental. **4** Expresie care are un înţeles într-un anumit domeniu. ◆ (*inform.*) Formă prepoziţională alcătuită din simboluri terminale. **5** (*muz.*) Cea mai mică construcţie muzicală, care se încheie printr-o cadenţă oarecare. **6** (*înv.*) Propunere. *Sau primeşte sau refuză propoziţia* (BOL.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi (*înv.*) *propoziţiúne, propoziţióne s.f.* /<fr. ***proposition,*** it. ***proposizione,*** lat. ***prōpositĭo, -onis*** <*proponĕre* „a expune".

propoziţionál, -ă *adj.* **1** Care aparţine propoziţiilor, care se referă la propoziţii. **2** Care are funcţie de propoziţie. • sil. *-ţi-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***propositionnel,*** engl. ***propositional.***

propoziţióne *s.f.* v. propoziţie.

propoziţiúne *s.f.* v. propoziţie.

proprétor *s.m.* (*în antic. romană*) Magistrat (de obicei fost pretor) delegat cu guvernarea unei provincii, care îndeplinea în această calitate, funcţia de pretor; locţiitor al unui pretor. • pl. *-i.* /<fr. ***propréteur,*** lat. ***prōpraetor, -oris.***

propretúră *s.f.* (*în antic. romană*) Demnitatea, funcţia de propretor; durata acesteia. • pl. *-i.* /<fr. ***propréture.***

proprí *vb. IV.* v. popri.

proprietăr, -ă *s.m., s.f.* Persoană care deţine dreptul de proprietate asupra unui bun; stăpîn. ◇ *Mare proprietar* = latifundiar. *Proprietar riveran* v. riveran. ◆ Spec. Persoană care posedă un bun imobil (considerat în raport cu chiriaşii săi). ◇ *Asociaţie de proprietari* v. asociaţie. • sil. *-pri-e-.* pl. *-i, -e.* şi (*înv.*) *proprietáriu, propitár, apropitár s.m.* /<fr. ***propriétaire,*** lat. ***prōprietarĭus, -ii.***

proprietaricésc, -eáscă *adj.* (*înv.*) Proprietăresc. • sil. *-pri-e-.* pl. *-eşti.* şi *proprietăricésc, -eáscă adj.* ***/proprietar*** + *-icesc.*

proprietáriu *s.m.* v. proprietar.

proprietáte *s.f.* **1** Trăsătură predominantă (sau ansamblu de trăsături dominante) care caracterizează o fiinţă, un lucru, un fenomen etc. şi care diferenţiază o fiinţă de alta, un lucru de altul etc. **2** Calitate a unui cuvînt, a unui termen, a stilului etc. de a reda exact noţiunea sau ideea exprimată, de a fi adecvate. *Acest stil este de o proprietate desăvîrşită* (E. LOV.). **3** (*adesea cu determ. care arată felul, natura*) Stăpînire deplină asupra unui bun, în baza unui drept recunoscut (sau impus). *Ele sînt mai toate numai acte de proprietate* (IORGA). ◇ *Proprietate literară* (sau *artistică*) = drept de care se bucură un autor de a dispune după voie de operele sale literare sau artistice, putîndu-le edita, reproduce etc. ◆ Concr. Bun material (îndeosebi imobil sau pămînt) aflat în deplină stăpînire a cuiva. *Proprietatea răzăşească... era... mai veche decît descălecarea* (XEN.). ◇ *Proprietate nudă* v. nud. *Proprietate teritorială* v. teritorial. *Titlu de proprietate* v. titlu. • sil. *-pri-e-.* pl. *-ăţi.* /<lat. ***prōprietas, -atis,*** it. ***proprietà,*** fr. ***propriété.***

proprietăreásă *s.f.* Soţia unui proprietar; deţinătoare a unui bun, în special a unui imobil (considerată în raport cu chiriaşii ei). • sil. *-pri-e-.* pl. *-ese.* ***/proprietar*** + *-easă.*

proprietărésc, -eáscă *adj.* Care aparţine proprietarului, de proprietar; (*înv.*) proprietaricesc. *Casa proprietărească din dreapta* (MACED.). • sil. *-pri-e-.* pl. *-eşti.* ***/proprietar*** + *-esc.*

proprietăricésc, -eáscă *adj.* v. proprietaricesc.

proprietăríme *s.f.* Totalitatea proprietarilor (de pămînt); mulţime de proprietari. • sil. *-pri-e-.* ***/proprietar*** + *-ime.*

proprioceptív, -ă *adj.* (*biol.; despre senzaţii provenite din corp*) Care informează asupra mişcărilor, echilibrului etc. • sil. *-pri-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***proprioceptif.***

proprioceptór *s.m.* (*biol.*) Formaţie nervoasă senzitivă care culege stimulii de la diferite organe în legătură cu mişcarea, echilibrul etc. • sil. *-pri-o-.* pl. *-i.* /<fr. ***propriocepteur.***

propriocépţie *s.f.* (*biol.*) **1** Activitate a sensibilităţii proprioceptive; rezultatul acesteia. **2** Percepţie de sine. • sil. *-pri-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***proprioception.***

própriu, -ie *adj.* **1** Care aparţine în mod exclusiv cuiva, care este numai a lui; personal. *Cu propriii mei ochi văd largul zării* (LAB.). ◇ *Nume* (sau *substantiv*) *propriu* = nume care se dă unui lucru sau unei fiinţe spre a le deosebi de alte lucruri sau fiinţe din aceeaşi categorie şi care se scrie cu literă iniţială mare. **2** Care aparţine în exclusivitate cuiva, constituind o trăsătură specifică a sa. *Limbajul articulat este propriu omului.* ◆ Ext. Care constituie o particularitate a cuiva sau a ceva; caracteristic, specific. *Limba... evoluează după legi proprii naturii ei* (MACR.). **3** Care este bun..., potrivit..., indicat pentru..., care este capabil, în stare să... *Pămîntul... era propriu agriculturii* (SADOV.). **4** (*lingv.; despre cuvinte, îmbinări de cuvinte, limbaj etc.*) Care redă exact ideea ce trebuie exprimată, care este (cel mai) adecvat; care aparţine limbajului nefigurat. *Termeni proprii, comparaţii şi metafore* (VIANU). ◇ *Propriu-zis* = *a*) loc.adj., adv. (care este sau trebuie luat, considerat) în sensul strict al cuvîntului, în sensul exact. *Nu avusese niciodată o profesie propriu-zisă* (CĂL.); *b*) loc.adv. la drept vorbind, de fapt, în realitate. *Radu nu-şi lua propriu-zis un angajament* (CA. PETR.). ◇ Loc.adv. *La propriu* = (*adesea în corel. cu „la figurat"*) în mod real, concret, obiectiv. *Scrisul devine dificil, la propriu ca şi la figurat* (TUD.). ◆ Care are un caracter exact, strict, delimitativ. *Cultură naţională în sensul propriu al cuvîntului* (IORD.). ◆ (*despre sensuri*) De bază, prim. • pl. *-ii.* şi (*înv., pop.*) *própiu, -ie adj.* /<lat. ***prōprĭus, -a, -um,*** fr. ***propre,*** it. ***proprio.***

propt *s.n.* v. proptă.

proptár *s.n.* Piesă la războiul de ţesut ţărănesc, făcută dintr-o scîndură cu crestături, care opreşte rotirea înapoi a sulului pe care sînt înfăşurate iţele ori pe care se află pînza ţesută. • pl. *-e.* ***/proptă*** + *-ar.*

próptă *s.f.* (*reg.*) Proptea. ◇ Loc.prep. *În propta* = în contra, împotriva (cuiva sau a ceva). *Cîrmaciul înşfăcă vîsla şi-o împlîntă piepţiş în propta torentului* (VLAH.). ◇ Expr. *A se pune proptă* sau *a sta în propta cuiva* = a se opune, a se împotrivi. *Nu te pune proptă, că faci rău* (POP.). ◆ Fig. Ajutor, sprijin, protecţie, favoare. *Doară avea şi ea o proptă la a ei bătrîneţă* (PER.). • pl. *-e.* şi (*reg.*) *propt s.n.* /de la ***propti,*** prin derivare regresivă.

propteá *s.f.* **1** Lemn, par, stîlp, scîndură cu care se sprijină un gard, un zid, o poartă etc. ◇ Expr. (*pop.*) *Propteaua gardului* (sau *gardurilor*) = *a*) persoană leneşă (şi urîtă); *b*) copil nelegitim. *Gardul cu proptele nu se îmburdă* v. îmburda. **2** Fig. Ajutor, sprijin; protecţie; favoare (nemeritată). ◆ Ext. Persoană care acordă cuiva un sprijin (nemeritat). ◇ Expr. *A avea proptele* = a se bucura de protecţie nemeritată, a fi protejat. *Atît părintele..., cît şi fratele meu au bune proptele la Bucureşti* (STANCU). **3** Fig. (*înv.*) Argument, argumentare. *Aceste trei proptele aruncă problema într-un labirint* (HASD.). • pl. *-ele, -eli.* /sg. refăcut după ***proptele,*** pl. lui *propteală.*

propteálă *s.f.* Faptul de a (se) propti. ◆ Concr. Proptea. • pl. *-ele.* ***/propti*** + *-eală.*

propti *vb. IV.* (*pop.*) **1** *tr.* (*compl. indică garduri, ziduri etc.*) A sprijini cu o proptea, a pune o proptea (sau mai multe), pentru a împiedica să cadă. *Cîteva clăiţe proptite cu pari* (REBR.). ◇ (*refl. pas.*) *Fieştecare cu treizăci de grinzi să proptesc* (DOC.). ◇ Fig. *Macaralele... Proptesc cu umerii zările-afunde* (BRAD). ◆ Fig. (*înv.*) A argumenta (în susţinerea unui lucru). *Discurs... proptit cu argumente luate chiar şi de la adversari* (BARIŢ.). **2** *tr.* A rezema, a sprijini de ceva. *Propti săcurea de un butuc* (PER.). ◇ (*refl.*) *Înfipse sabia în pămînt, se propti într-însa* (ISP.). ◆ A apăsa, a împinge cu putere (pentru a împiedica intrarea sau ieşirea cuiva). *Propteşte-ţi spatele uşii Ca să nu mai*

iasă turcii (POP.). ◆ Gener. A imobiliza, a fixa. *Propteşte sticla între picioare şi trage* (PER.). **3** *refl.* A se sprijini cu toată forţa de un punct de reazem pentru ducerea la bun sfîrşit a unei acţiuni care cere efort (susţinut). ◇ (*tr.*) *Şi-a proptit palmele în obrazul meu şi m-a respins* (SADOV.). ◇ (*refl. recipr.*) *Mulţimea de oameni care împingeau proptindu-se unul de altul* (PER.). ◆ A se înţepeni într-un loc, sprijinindu-se. ◇ (*tr.*) *Şi-n zădar proptea Picioarele-n nisip* (COŞB.). ◇ Fig. *În fundul răsăritului se proptiseră nori grei* (SADOV.). ◆ Ext. Fig. A se înţepeni, în mod provocator, în faţa cuiva. *Cucoşul... se proptise gata de luptă* (GÎRL.). • prez.ind. *-esc.* şi (*pop.*) *propí vb. IV.* /cf. sl. veche **подъпрѣтн**.

proptíre *s.f.* Acţiunea de *a* (*se*) *propti* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***propti***.

proptíş[1] *adv.* Sprijinit. • ***/propti*** + *-iş*.

proptíş[2] *s.n.* **1** Barieră făcută la marginea unei rîpe sau a unui rîu, pentru a opri căderea oamenilor sau a animalelor. **2** Balustrada la o scară. • pl. *-uri.* ***/propţă*** + *-iş*.

proptitór, -oáre *adj.* Care sprijină, susţine, propteşte. ◆ Spec. (*reg.; subst. f.*) Bîrnă care se pune deasupra uşorilor uşii şi deasupra ferestrei pentru a întări peretele. • pl. *-ori, -oare.* ***/propti*** + *-tor*.

proptitúră *s.f.* (*reg.*) Întăritură, sprijin (cu ajutorul unei proptele). • pl. *-i.* ***/propti*** + *-ură*.

propuitór, -oáre *s.m., s.f., adj.* v. propunător.

propulsá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică vehicule, obiecte, corpuri etc.*) A imprima o mişcare de înaintare (cu ajutorul unui propulsor). ◆ Ext. A împinge, a arunca, a proiecta departe, cu violenţă. ◇ Fig. *Ambiţia l-a propulsat în funcţii înalte.* **2** Fig. A stimula, a da avînt. *Lectura l-a propulsat către sferele înalte ale cunoaşterii.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***propulser***, lat. ***propulsare***.

propulsánt, -ă *adj., s.n., s.m.* (*tehn.*) **1** *adj., s.n.* (Organ de maşină, aparat) care joacă rol de propulsor. **2** *s.m.* Substanţă în stare gazoasă sau de plasmă, ejectată din motoarele cu reacţie, care asigură forţa de tracţiune. • pl. *n. -te, m. -ţi.* ***/propulsa*** + *-ant*.

propulsáre *s.f.* Acţiunea de *a propulsa* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***propulsa***.

propúlsie *s.f.* Exercitare a unei forţe de împingere sau de tracţiune asupra unui vehicul, a unui sistem tehnic etc., pentru a provoca înaintarea lui; acţiune de deplasare înainte a unui vehicul, a unui sistem tehnic etc. prin exercitarea acestei forţe asupra lor. ◇ (*cu determ. care arată tipul*) *Propulsie electrică.* ◇ *Organ de propulsie* v. organ. ◇ Fig. *Chemarea ei de sirenă ne poate îmbia cu forţa de propulsiune a unei pasiuni* (RALEA). ◆ Sistem tehnic prin care se realizează propulsarea unui vehicul. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi (*înv.*) *propulsiúne s.f.* /<fr. ***propulsion***, lat. ***propulsio, -onis*** <*propulsus*.

propulsiúne *s.f.* v. propulsie.

propulsív, -ă *adj.* Care produce o propulsie. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***propulsif***.

propulsór, -oáre *s.n., adj.* (Organ de maşină sau aparat) care creează şi întreţine forţa de propulsie. ◇ (*adj.*) *Aparat propulsor.* • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***propulseur***.

propunătór, -oáre *s.m., s.f., adj.* (Persoană) care face o propunere. ◆ Spec. (*înv.*) (Elev la un liceu cu profil pedagogic) care preda, în cadrul practicii pedagogice, lecţii demonstrative. • pl. *-ori, -oare.* şi (*înv.*) *propuitór, -oáre s.m., s.f., adj.* ***/propune*** + *-ător*.

propúne *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică păreri, soluţii, proiecte etc.*) A supune discuţiei, aprobării sau hotărîrii. *Să mergem la Secu, propuse el* (SADOV.). ◆ (*mat.*) A oferi spre a introduce într-un calcul, într-o demonstraţie. ◆ (*compl. indică acţiuni, manifestări etc.*) A da (cuiva) un sfat, o sugestie, o soluţie; a îndemna. **2** *tr.* (*compl. indică persoane*) A recomanda pentru un post, o funcţie, o misiune etc. *Iată de ce, Tomşo, propun un domn străin* (ALECS.). ◇ (*refl. pas.*) *Subprefectul, care se propusese... pentru partea literară* (BRĂ.). **3** *tr., refl.* A (se) hotărî (să facă ceva), a(-şi) fixa un ţel. *O mască oarecare în care-mi propun să cred* (RALEA). **4** *tr.* (*compl. indică produse, mărfuri, servicii etc.*) A pune la dispoziţie, a oferi, a recomanda pentru a fi cumpărat, utilizat etc. ◇ (*refl. pas.*) *Ţi se propune acest inel spre cumpărare* (CĂL.). ◇ (*refl.*) *Se propune ca ginere pe la toate fetele bogate* (FIL.). **5** *tr.* (*înv.*) A preda o materie într-o instituţie de învăţămînt. *Profesorul cel nou, care ne propunea cosmografia* (GAL.). • prez.ind. *propún,* (*pop.*) *propúi.* /<lat. ***proponĕre***, fr. ***proposer***, după *pune*.

propúnere *s.f.* **1** Sugestie, idee, soluţie supusă discuţiei, aprobării sau hotărîrii cuiva; (*înv.*) predlojenie, propoziţie. *Notez propunerile făcute la adunare* (PER.). **2** Recomandare pentru numirea cuiva într-un post, într-o demnitate etc. *Propunerea ca profesorul să fie numit în consiliul de conducere a fost primită cu entuziasm.* **3** (*înv.*) Predare a unei materii de studiu. ◆ Ext. Curs, oră. *O bancă la mijlocul salei de propunere* (AGÂR.). • pl. *-i.* /v. ***propune***.

propús *s.n.* (*înv.*) **1** Expunere, prezentare, relatare. *Vreau să intru îndată în propusul meu* (HEL.). **2** (*înv., reg.*) Plan, intenţie. *Mîna la el... întinde cu propus ca să-l omoare* (MUR.). • pl. *-uri.* /v. ***propune***.

próră *s.f.* (*mar.*) Partea din faţă a unei nave; (*înv.*) pruă. ◆ Restr. Extremitatea din faţă a acestei părţi, unde se află postul de comandă; bot. *E cineva în picioare la proră* (H. LOV.). • pl. *-e.* şi *próvă s.f.* /<it. ***prora***, lat. ***prōra, -ae***, ngr. ***πρώρα***.

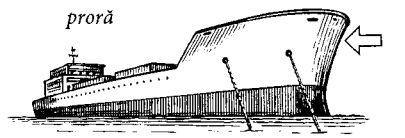
proră

proréctor *s.m.* Membru al corpului didactic universitar, care are funcţia de locţiitor al rectorului. ◆ Titlu purtat de această persoană. • pl. *-i.* /<germ. ***Prorektor***, engl. ***prorector***.

proróc *s.m.* **1** (*relig.*) Persoană care este interpret al voinţei lui Dumnezeu, capabilă să prezică viitorul. **2** Gener. Persoană care prevede evenimentele viitoare; profet. *E proroc şi-ţi ştie spune Tot ce-o fi şi-o da* (COŞB.). • pl. *-ci.* şi *prooróc s.m.* /<slav. **пророкъ**.

prorocésc, -eáscă *adj.* (*relig.; înv.*) Care aparţine proroculuí, care se referă la proroc; profetic. • pl. *-eşti.* şi *proorocésc, -eáscă adj.* ***/proroc*** + *-esc*.

prorocéşte *adv.* (*înv.*) În felul profeţilor, ca un proroc. • şi *proorocéşte adv.* ***/proroc*** + *-eşte*.

prorocí *vb. IV. tr.* **1** (*relig.*) A prezice voinţa divină. *Sfîntul David au prorocit de Hristos* (COR.). **2** Gener. A prevedea şi a anunţa evenimente viitoare; a profetiza, a prevesti. ◇ (*abs.*) *Mama proorocise ca o buhă pe clopotniţă* (G. M. ZAMF.). • prez.ind. *-esc.* şi *proorocí vb. IV.* /v. ***proroc***.

prorocíe *s.f.* (*relig.*) Prorocire. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi *proorocíe s.f.* ***/proroci*** + *-ie*.

prorocíre *s.f.* Acţiunea de *a proroci* şi rezultatul ei; concr. ceea ce prorocesţe cineva; prorocie, prezicere, profeţie, prevestire. • pl. *-i.* şi *proorocíre s.f.* /v. ***proroci***.

prorocitór, -oáre *s.m., s.f., adj.* (*relig.; înv.*) (Persoană) care prorocesţe. • pl. *-ori, -oare.* ***/proroci*** + *-tor*.

prorocíţă *s.f.* Femeie care prorocesţe. ◆ Ext. Ghicitoare. *La noi toate babele fiind prorocíţe..., i-a spus o bunică de-a sa... că el n-are să piară de ţreang* (SADOV.). • pl. *-e.* /<slav. **пророчица**.

prorogă *vb. I. tr.* (*compl. indică adunări legislative*) A amîna (din oficiu) pentru o dată ulterioară. ◇ (*refl. pas.*) *Dieta s-a prorogat pînă la 2 iulie* (BĂLC.). ◆ (*compl. indică tratate*) A prelungi în timp. ◆ Ext. A amîna, a suspenda (pentru un anumit timp). *Arhitectul prooroga mereu acţiunea şi căuta să cîştige timp* (CĂL.). • prez.ind. *proróg.* şi *prooróg vb. I.* /<fr. ***proroger***, lat. ***prorogare*** „a prelungi".

prorogáre *s.f.* **1** Acţiunea de *a proroga* şi rezultatul ei; (*înv.*) prorogaţie. ◆ Concr. Act prin care se amînă sau se suspendă activitatea unui corp constituit, a unei adunări legislative etc. **2** Extindere a competenţei unui organ de jurisdicţie în temeiul unei dispoziţii normative. • pl. *-ări.* şi *proorógare s.f.* /v. ***proroga***.

prorogăt, -ă *adj.* (*înv.*) Care a fost prelungit sau amînat. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***proroga***.

prorogatív, -ă *adj.* (*înv.; despre adunări legislative, tratate etc.*) Care se poate proroga; care are caracter de amînare, de prelungire. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***prorogatif***.

prorogáţie *s.f.* (*înv.*) Prorogare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi *prorogaţiúne s.f.* /<fr. ***prorogation***, lat. ***prōrogatio, -onis*** „amînare".

prorogaţiúne *s.f.* v. prorogaţie.

prorúmpe *vb. III.* v. prorupe.

prorúpe *vb. III.* **1** *intr.* (*înv., reg.; despre oameni*) A începe brusc să vorbească, să ţipe, să rîdă etc. *Prorumpînd într-un rîs sardonic, îi zise* (FIL.). ◆ Ext. (*înv.; despre mişcări sociale*) A se declanşa, a izbucni. *La doi ani... a prorupt revoluţiunea* (BARIŢ.). **2** *refl.* (*reg.; despre zgomote, sunete etc.*) A înceta. *S-o prorupt larma* (POP.). • prez.ind. *prorúp.* şi (*înv.*) *prorúmpe vb. III.* /<lat. ***prorumpĕre***, după *rupe*.

prorúpere *s.f.* (*înv.*) Acţiunea de *a* (*se*) *prorupe* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***prorupe***.

proscalesí *vb. IV.* v. proscalisi.

proscalisí *vb. IV. tr.* (*înv.; compl. indică oameni*) A invita, a pofti. • prez.ind. *-esc.* şi *proscalesí vb. IV.* /<ngr. ***προσκάλεσα***, aor. lui *προσκαλώ*.

proscéniu *s.n.* Parte a unui teatru antic, corespunzătoare scenei şi avanscenei. ◆ (*în teatrul modern*) Avanscenă. • şi *proscénium s.n.* /<lat. ***prosc(a)enĭum, -ii***, fr. ***proscenium***, germ. ***Proscenium***.

proscénium *s.n.* v. prosceniu.

proschinitár *s.n.* (*bis.; înv.*) Pupitru înalt pe care se află o icoană şi care se aşază în mijlocul bisericii. ◆ Scăunel pe care se îngenunchează pentru rugăciune. • pl. *-e.* şi *proschinitáriu s.n.* /<ngr. ***προσκυνητάρι***.

proschinitáriu *s.n.* v. proschinitar.

proscomédie *s.f.* v. proscomidie.

proscomidí *vb. IV. tr.* (*bis.; compl. indică pîinea şi vinul*) A oficia rînduiala proscomidiei. • prez. ind. *-esc.* /de la ***proscomidie***, prin derivare regresivă.

proscomídie *s.f.* (*bis.*) **1** Rînduiala premergătoare slujbei liturghiei în care preotul pregăteşte, în vederea sfinţirii, pîinea şi vinul pentru împărtăşanie; (*înv.*) predlojenie. **2** Masă sau firidă în peretele de nord al altarului, unde se săvîrşeşte proscomidia şi unde se află pregătite sfintele daruri. • acc. şi *proscomídie.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi (*înv., reg.*) *proscomédie s.f.* /<slav. **проскомидиа**.

proscomidít, -ă *adj.* (*bis.; înv.; despre pîine sau vin*) Care a fost pregătit pentru a fi consacrat la liturghie. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***proscomidi***.

proscríe *vb. III. tr.* **1** A lua măsuri represive (privative de libertate) împotriva cuiva, în special pentru motive politice. ◆ A scoate de sub protecţia legilor. ◇ (*refl. pas.*) *Toţi înavuţiţii să proscrisă, pentru a li să jăfui averea* (SĂU.). ◆ A îndepărta în mod forţat din patrie; a exila. ◇ (*refl.*) *Din ţară singuri s-au proscris* (MACED.). ◇ (*refl. impers.*) *Se proscriu din ţară... atît iezuiţii, cît şi călugării din oricare ordin* (BARIŢ.). **2** Ext. (*compl. indică acţiuni*) A interzice, a opri. *Uitaráţi că proscrise Sînt orişice dueluri?* (MACED.). **3** (*în antic. romană; compl. indică persoane*) A condamna la moarte (pentru infracţiuni politice) fără forme judiciare, publicînd pe o listă numele persoanei condamnate pe care oricine putea s-o omoare. • prez.ind. *proscríu.* /<fr. ***proscrire***, după *scrie*.

proscríere *s.f.* Acţiunea de *a proscrie* şi rezultatul ei. • sil. *-scri-e-.* pl. *-i.* /v. ***proscrie***.

proscríptor *s.m.* Persoană care hotăra proscripţiile. • pl. *-i.* /<lat. ***proscriptor, -oris***, fr. ***proscripteur***.

proscripţie *s.f* **1** Pedeapsă la care autoritatea publică supunea pe cineva (pentru o vină politică). ◇ *Listă de proscripţie* v. listă. ◆ Izgonire, exil, surghiun. **2** (*în antic. romană*) Punere în afară de lege sau condamnare la moarte fără forme judiciare, de obicei pentru infracţiuni politice. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi (*înv.*) *proscripţiúne s.f.* /<lat. ***proscriptĭo, -onis***, fr. ***proscription***.

proscripţiúne *s.f.* v. proscripţie.

proscrís, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f., adj.* (Individ) care a fost scos de sub protecţia legii. ◆ Exilat. *Proscris, în a mea ţară eu nu mă voi rentoarce* (BOL.). **2** *adj.* (*despre idei, acţiuni etc.*) Care este interzis, oprit. *Despotismul proscris* (BOL.). • pl. *-şi, -se.* /v. ***proscrie***.

prosecretínă *s.f.* (*biol.*) Substanţă specifică a mucoasei duodenale, care, în prezenţa unui acid, se transformă în secretină. • /<fr. ***prosécrétine***.

prosectór *s.m.* (*med.*) Persoană specializată în efectuarea disecţiilor şi autopsiilor. ◆ Persoană însărcinată să prepare piesele anatomice necesare la cursul unui profesor, în examenele de laborator. • acc. şi *proséctor.* pl. *-i.* /<fr. ***prosecteur***, germ. ***Prosektor***, lat. ***prōsector, -oris*** <*prosecare* „a tăia".

prosectúră *s.f.* (*med.*) Morgă (în care se depun cadavrele, se efectuează autopsiile etc.). ◆ Încăpere în care se pregătesc piesele anatomice necesare cursului

unui profesor la facultatea de medicină. • pl. *-i.* /<germ. ***Prosektur.***

proselític, -ă *adj.* v. prozelitic.

proseúc *s.m.* (*în antic.*) Orator public al evreilor din Alexandria. • pl. *-ci.* /<fr. ***proseuque***; cf. gr. *προσευχή* „rugăciune".

proséxic, -ă *adj.* (*psih.*) Care aparține prosexiei, care se referă la prosexie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***prosexique.***

prosexíe *s.f.* (*psih.*) Atenție concentrată. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***prosexis.***

prosferisí *vb. IV.* v. prosforisi.

prosforá[1] *s.f.* (*înv.*) Dar, cadou. *Altă nemică mîncînd, fără prosfora ce-i aducea* (DOS.). ◆ Ext. Ofrandă, jertfă. *Răscumpără azi păcatele părintelui prin o prosfora* (ASACHI). • pl. *-ale.* /cf. ngr. *προσφορά.*

prosforá[2] *vb. I. tr.* (*înv., reg.*) A oferi, a dărui. *Ducea înaintea sa coroana de emir, spre a o prosfora miresei* (ASACHI). • prez.ind. *-ez, prosfór.* /<ngr. ***προσφορώ.***

prosforát, -á (*înv.*) Care a fost primit în dar, dăruit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***prosfora.***

prosforisí *vb. IV. tr.* (*înv.*) A oferi. ◇ (*refl. pas.*) *De la casa școalelor a se prosforisi cît de puțin ajutor nu este mijloc* (DOC.). • prez.ind. *-esc.* și *prosferisí vb. IV.* /<ngr. ***προσεφόρησα***, aor. lui *προσφορώ .*

prósie *s.f.* (*pop.*) Ogor arat și semănat pentru prima dată, după ce a fost necultivat doi sau trei ani. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /cf. slav. **просиѣ** „cultură de mei".

prosilogísm *s.n.* (*log.*) Silogism dintr-un șir de silogisme, a cărui concluzie servește ca premisă a silogismului următor. • pl. *-e.* /<fr. ***prosyllogisme***; cf. gr. *προσυλλογισμός.*

prosilogístic, -á *adj.* (*log.*) Care are caracterul unui prosilogism. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***prosyllogistique.***

prosimián *s.m.* (*zool.*; *la pl.*) Lemurieni; (*și la sg.*) animal din această specie. • sil. *-mi-an.* pl. *-ieni.* /<fr. ***prosimiens.***

prosit ['prozit] *interj.* Urare care se face cînd se închină un pahar de vin la un toast etc. și care înseamnă „să vă fie cu noroc!". • /<germ. ***Prosit***, lat. ***prosit*** <*prodesse* „a fi folositor".

proskinezíe *s.f.* (*psih.*) Simptom, reprezentînd opusul negativismului, care constă în faptul că orice impuls exterior generează reacții motorii. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /cf. gr. *πρός* „spre", *κίνησις* „mișcare".

proslávă *s.f.* (*înv.*) Glorie, slavă. • /<srb. ***proslava.***

proslávnic, -ă *adj.* (*înv.*) Mărit, slăvit. *Proslavnice bălaur mare! Te rog, aibi milă și-ndurare* (COȘB.). • pl. *-ci, -ce.* /<ucr., rus. ***православен.***

proslăví *vb. IV.* **1** *tr.* A ridica în slavă; a slăvi, a preamări, a glorifica. ◇ (*refl. pas.*) *Dumnezeu... în trei fețe se proslăvește* (DOC.). ◇ Fig. *Banu-n lume azi domnește... Pîn' și hoți el proslăvește* (ALECS.). **2** *refl.* (*înv., reg.*) A se simți bine, a-i merge bine, a fi mulțumit, satisfăcut. ◆ A se odihni în voie; a se răsfăța. *Gazda, robotind zi și noapte, se proslăvea pe cuptor* (CR.). • prez.ind. *-esc.* /<slav. **прославити.**

proslăvíre *s.f.* Acțiunea de *a (se) proslăvi* și rezultatul ei; preamărire, glorificare, adorare; laudă, (*înv.*) proslăvitură. • pl. *-i.* /v. ***proslăvi.***

proslăvít, -ă *adj.* Care este vrednic de laudă, cinste, slavă; preamărit, preaînălțat. ◆ Fig. Luminat, înseninat, transfigurat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***proslăvi.***

proslăvítor, -oáre *s.m., s.f.* Persoană care proslăvește. • pl. *-ori, -oare.* /***proslăvi*** + *-tor.*

proslăvitúră *s.f.* (*înv.*) **1** Proslăvire. **2** Ajutor dat cuiva; binefacere. • pl. *-i.* /***proslăvi*** + *-tură.*

prosociál *adj.* (*psih.*) *Comportament prosocial* = comportament orientat spre ajutorarea celorlalte persoane, fără așteptarea unei recompense, spre susținerea, conservarea și promovarea valorilor sociale dominante, înalt umaniste. • sil. *-ci-al.* pl. *-e.* /***pro***[1]*-*** + ***social.***

prosódic, -ă *adj.* v. prozodic.

prosodicésc, -eáscă *adj.* v. prozodic.

prosodíe *s.f.* v. prozodie.

prosóp[1] *s.n.* Obiect format dintr-o bucată de țesătură, de obicei flaușată, folosit la șters mîinile, fața, corpul, după spălare sau ca obiect de podoabă (în casele țărănești). ◆ Țesătură de bumbac, de obicei flaușată, folosită pentru halate de baie, ștergare, articole de lenjerie pentru copii. • pl. *-oape, -uri.* /<ngr. ***πρόσωπον*** „față", ***προσόψι*** „ștergar".

prosop[2]*-* v. proz-.

prosopél *s.n.* Dim. al lui *prosop.* • pl. *-e.* /***prosop***[1] + *-el.*

prosoplegíe *s.f.* v. prozoplegie.

prosopo- v. proz-.

prosopografíe *s.f.* v. prozopografie.

prosopologíe *s.f.* v. prozopologie.

prosopométru *s.n.* v. prozopometru.

prosopopée *s.f.* v. prozopopee.

prosoposcopíe *s.f.* v. prozoposcopie.

prosopospásm *s.n.* v. prozopospasm.

prosoviétic, -ă *adj.* Care este adept al sistemului sovietic. • sil. *-vi-e-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***prosoviétique.***

prospătáș *s.m., adj.* (*înv.*) (Pescar) care vindea pește proaspăt (prin sate). • pl. *-i.* /***proaspăt*** + *-aș.*

prospătáte *s.f.* (*înv.*) Calitatea de a fi proaspăt. • /***proaspăt*** + *-ate.*

prospătúră *s.f.* **1** (*pop.*) Aliment proaspăt, marfă alimentară proaspătă. **2** (*fam., glum.*) Fată tînără, atrăgătoare. **3** (*pop.*) Amestec din făină, apă și drojdie comprimată, omogenizat și fermentat, folosit la prepararea plămădelii. • pl. *-i.* /***proaspăt*** + *-ură.*

prospéct[1] *s.n.* **1** Afiș, anunț, scrisoare, pliant sau broșură în care se prezintă sumar planul unei lucrări (în curs de apariție), calitățile, condițiile de vînzare și de folosire ale unui produs, intențiile unor instituții sau ale unor întreprinderi. **2** (*constr.*) Distanța în plan orizontal dintre fronturile a două construcții situate față în față. • pl. *-e.* /fr. ***prospectus***, germ. ***Prospekt***; cf. lat. *prospectus, -us* „vedere, perspectivă".

prospéct[2] *s.n.* Magistrală, bulevard larg. • pl. *-e.* /<rus. ***проспект.***

prospectá *vb. I. tr.* **1** (*geol.*; *compl. indică terenuri*) A cerceta pentru a descoperi depozite naturale de minerale sau de metale prețioase. ◇ Fig. *Filozofia prospectează, creează, inventează* (PER.). **2** (*econ.*; *compl. indică piața comercială*) A cerceta în vederea încheierii de contracte. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***prospecter.***

prospectáre *s.f.* Acțiunea de *a prospecta* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***prospecta.***

prospectív, -ă *s.f., adj.* **1** *s.f.* (*econ., sociol.*) Cercetare sistematică a viitorului, pornind de la analiza influenței conjugate a cauzelor de ordin tehnic, științific, economic, social etc. care accelerează dezvoltarea lumii moderne; futurologie. ◆ Ext. Atitudine ideologică, politică, culturală etc., mod de gîndire și de acțiune cu caracter previzional, orientat spre explorarea viitorului. **2** *s.f.* (*psih.*) Latură a gîndirii ce prevede viitorul; funcție definitorie a imaginației de a elabora imagini concrete asupra viitorului. **3** *adj.* Care aparține prospectivei, care se referă la prospectivă; cu privire la viitor. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***prospectif, prospective***, engl. ***prospective.***

prospectivíst, -ă *s.m., s.f.* Specialist în prospectivă. • pl. *-iști, -iste.* /***prospectivă*** + *-ist.*

prospectologíe *s.f.* Știință care se ocupă cu studiul perspectivelor de viitor. • g.-d. *-iei.* /***prospecta*** + *-logie.*

prospectór, -oáre *s.m., s.f.* Specialist în prospecțiuni. ◆ Fig. Persoană care explorează, caută să descopere. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***prospecteur.***

prospécție *s.f* v. prospecțiune.

prospecțiúne *s.f.* **1** (*geol.*) Ansamblul cercetărilor efectuate (pe teren și în laborator) pentru a descoperi și a localiza zăcămintele minerale utile dintr-o regiune; prospectare. ◇ *Baghetă de prospecțiune* v. baghetă. *Prospecțiune seismică* v. seismic. **2** (*econ.*) Cercetare economică. • pl. *-i.* și *prospécție* *s.f.* /<fr. ***prospection.***

prospér, -ă *adj.* Care se dezvoltă sau se află în condiții extrem de prielnice, favorabile, de maximă înflorire; căruia îi merge bine; înfloritor. ◆ (*despre regiuni, localități, întreprinderi etc.*) Care dovedește, arată, trădează o stare bună, favorabilă, înfloritoare. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***prospère***, lat. ***prospĕrus, -a, -um.***

prosperá *vb. I. intr.* A se afla, a se dezvolta în condiții extrem de prielnice; a înflori. *Copilăria e ca un arbore june ce prosperă liber în aer* (ALECS.). • prez.ind. *prospér, (înv.) -ez.* /<fr. ***prospérer.***

prosperáre *s.f.* Acțiunea de *a prospera* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***prospera.***

prosperitáte *s.f.* Stare prosperă, fericită, înfloritoare a unei întreprinderi, a unei instituții, a vieții unui individ sau a unei colectivități, a unei așezări, a unei regiuni etc.; bunăstare, belșug. • /<fr. ***prosperité***, lat. ***prosperitas, -atis.***

prospețél, -eá *adj.* Dim. al lui *proaspăt.* • pl. *-ei, -ele.* /***proaspăt*** + *-el.*

prospețíme *s.f.* Calitatea de a fi sau de a părea proaspăt, nou, tînăr, viu, fraged etc. • /***proaspăt*** + *-ime.*

prospiciá *vb. I. intr.* (*latin.*) A prevedea. • sil. *-ci-a.* prez.ind. *-iez.* și *prospițiá vb. I.* /<lat. ***prospicĕre*** „a privi departe".

prospiciént, -ă *adj.* Care dă, privește, răspunde către un anumit loc; care este orientat într-un anumit fel, către ceva. • sil. *-ci-ent.* pl. *-ți, -te.* <it. ***prospiciente***, lat. ***prospicĭens, -ntis*** „prevăzător".

prospiciére *s.f.* Acțiunea de *a prospicia* și rezultatul ei. • sil. *-ci-e-.* pl. *-i.* /v. ***prospicia.***

prospițiá *vb. I.* v. prospicia.

prost, proástă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f., adj.* (Om) care este lipsit de inteligență, fără judecată, fără istețime; nătărău, nerod, tont, prostănac. ◇ Expr. *A face pe prostul* sau (*reg.*) *a se face prost* = a se preface că nu înțelege, a simula prostia. *A fi un prost și jumătate* sau *a fi prost ca noaptea, reg., a fi prost în dungi* = a fi foarte prost. *Prost ca o cizmă* v. cizmă. *Prost ca noaptea* v. noapte. ◇ Compar. *Rîzi ca prostul și nu m-asculți deloc* (CAR.). ◆ (Om) care este credul, naiv. *Doamne, cît de proastă am fost să cred că te vei îndrepta!* ◇ Loc.adv. (*reg.*; *subst.*) *A proasta* sau *a (de-a) prostul* = degeaba, în zadar. *Ne porți de-a prostul pe toți!* (COȘB.). ◇ Expr. *A-și găsi prostul* = a-și găsi omul pe care să-l poată înșela ușor, pe care să-l poată duce de nas. **2** *adj.* Care este lipsit de pricepere; nepriceput, nepregătit, neîndemînatic într-o meserie, într-o profesiune etc. *Dintotdeauna a fost prost la matematică.* ◆ Spec. Care este lipsit de talent (într-un domeniu al artei). *Tu ești cel mai prost poet În Siracuza* (COȘB.). **3** *adj.* (*despre persoane*) Care este fără (multă) știință de carte, care este lipsit de învățătură; ignorant. *Sînt o fată proastă; nu știu să vorbesc* (BOL.). ◆ (*înv.*; *despre popoare*) Care este înapoiat. *Să cunoaștem cît sîntem mai îndărăt decît celelalte neamuri... ce le socotim mai proaste decît noi* (DOC.). ◆ Care este lipsit de rafinament; simplu. *După cum și norodul cel prost zice: vinul e bun și la bucurie, și la scîrbă* (SADOV.). **4** *adj.* (*înv., pop.*) Care este de condiție socială modestă, din popor, de jos, de rînd. *Sînt din neam mare, nu prost* (MUM.). ◇ (*subst. m.*) *Atîta se știe că l-a luat de jos, din proști* (BASS.). ◇ (*în trecut*) *Soldat prost* = ostaș fără grad; soldat. ◆ Spec. (*înv.*; *subst.*) Iobag. ◆ (*înv.*; *despre limbă*) Care este vorbit de marea majoritate a unei colectivități naționale; popular. *Am scris și această svîntă carte, de o am tălmăcit... pre limbă proastă* (DOS.). **5** *adj.* Care este obișnuit, banal. *Nu simțiți că-n proaste lucruri voi vedeți numai minuni?* (EMIN.). **6** *adj.* (*despre obiecte materiale*) Care este necorespunzător sau insuficient de corespunzător pentru un anumit scop. *A tutun prost duhnea* (STANCU). ◆ Care este modest, simplu, sărăcăcios (ca aspect); care este (făcut din materiale) de calitate modestă, inferioară. *S-au îmbrăcat în haine proaste* (ȘINC.). ◇ (*adv.*) *Văz că-mi scrii pentru sacul de bumbac... că ar fi ieșit prost* (DOC.). ◆ (*despre creații, manifestări ale spiritului etc.*) Care este lipsit de valoare; care este de calitate inferioară; ordinar. *Pasaje de teatru prost* (CA. PETR.). ◇ Loc.adj. *De prost gust* v. gust. ◆ (*despre stări, situații, manifestări etc.*) Care se află sub nivelul dorit, așteptat, normal; care are un aspect necorespunzător, rău, care ia o turnură rea. *Teatrul nostru național și literatura dramatică au ajuns într-o stare proastă* (CAR.). ◇ (*adv.*) *Iată o săptămînă prost începută* (VLAH.). Δ Expr. *A se simți prost* = a încerca un sentiment de jenă, a fi stînjenit. *A fi prost dispus* v. dispus. *A(-i) sta (cuiva) prost* v. sta. *A sta prost cu țara* v. țară. ◆ (*adv.*; *în legătură cu vb. „a vorbi", „a pronunța"*) În mod incorect. ◆ (*despre sănătatea, starea fizică a cuiva, stări fiziologice etc.*) Care lasă de dorit. *De mult nu m-am mai aflat în așa stare proastă.* **7** *adj.* Care are efecte nefavorabile; care este nefavorabil, rău. ◇ (*adv.*) *Lupul... prost nemeri* (CANT.). ◇ Expr. *A pica prost* = a sosi într-un moment nepotrivit. *A face un prost serviciu cuiva* v. serviciu. ◆ (*despre vești, întîmplări etc.*) Care produce mîhnire, supărare, durere; neplăcut. ◆ (*despre trai, stare materială etc.*) Care este plin de lipsuri, de privațiuni, de greutăți. *M-am săturat de... trai prost* (PER.). **8** *adj.* (*despre vorbe, cuvinte, afirmații*) Care este defăimător; jignitor; care este fără sens, fără conținut. *Porunci să-l bată peste față Pentru vorba proastă și îndrăzneață* (BUD.). ◆ Ext. Care este vulgar, grosolan, trivial. ◇ *Glumă proastă* (sau *de prost gust*) = glumă fără de haz, care supără, jignește. *Vorbă proastă* v. vorbă. ◆ (*despre obiceiuri, deprinderi, apucături etc.*) Care

merită să fie dezaprobat; care trebuie îndreptat (pentru că se abate de la normele obișnuite). *Mă lungisem, după prostul meu obicei, pe iarbă* (STANCU). **9** *adj.* (*despre vreme*) Care se caracterizează prin condiții meteorologice defavorabile; urît, rău, neprielnic. *Vîntul... Bate din coastă A vreme proastă* (DEȘ.). • pl. *prósti, proáste.* /<sl. veche **простъ**.

prostác, -ă *s.m., s.f., adj.* (*înv.*) **1** *s.m., s.f.* Om prost. **2** *adj.* Care este prost, simplu, modest. • pl. *-ci, -ce.* /<pol. ***prostak***, ucr. ***простак***.

prostaglandínă *s.f.* (*biol.*) Substanță asemănătoare hormonilor, prezentă în lichidul seminal, care se poate extrage din prostată sau din diverse țesuturi. • /<fr. ***prostaglandine***, engl. ***prostaglandin***.

prostán, -á *s.m., s.f., adj.* (*înv., reg.*) Prostănac. • pl. *-i, -e.* /***prost*** + *-an*.

prostat-Elem. de compunere „prostată". • și *prostato-*. /<fr. ***prostat(o)***-; cf. gr. *προστάτης* „care stă înainte".

prostátă *s.f.* (*anat.*) **1** Organ musculos și glandular, de forma unei castane, care înconjoară porțiunea inițială a uretrei, la aparatul genital masculin. **2** (*med.; impr.*) Prostatită. • pl. *-e.* și (*înv.*) *prostráță, prostáte* *s.f.* /<fr. ***prostate***; cf. gr. *προστάτης* „care stă înainte".

prostáte *s.f.* v. prostată.

prostatectomíe *s.f.* (*chir.*) Ablațiune chirurgicală a prostatei. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***prostatectomie***.

prostátic[1], -ă *adj.* (*înv.*) **1** (*despre atitudini, comportament, manifestări etc. ale oamenilor*) Prostesc. **2** Care este simplu, nevinovat, naiv. ◇ (*subst.*) *Prostaticii ce țin dereptatea Sînt cu mine-n toată greutatea* (DOS.). • pl. *-ci, -ce.* /***prost*** + *-atic*.

prostátic[2], -ă *adj., s.m.* (*med.*) ▮ *adj.* Care aparține prostatei, care se referă la prostată. **2** *s.m.* Persoană care suferă de prostatită. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***prostatique***.

prostatísm *s.n.* (*med.*) Ansamblu de accidente determinate de hipertrofia prostatei. • pl. *-e.* /<fr. ***prostatisme***.

prostatítă *s.f.* (*med.*) Inflamare a prostatei, manifestată prin durere locală și micțiuni dificile. • pl. *-e.* /<fr. ***prostatite***.

prostato-v. prostat-.

prostatocél *s.n.* (*med.*) Hernie a prostatei. • pl. *-e.* /<fr. ***prostatocèle***.

prostatolít *s.n.* (*med.*) Calcul al prostatei. • pl. *-e.* /<fr. ***prostatolithe***.

prostatomegalíe *s.f.* (*med.*) Hipertrofie a prostatei. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***prostatomégalie***.

prostatorée *s.f.* (*med.*) Scurgere pe uretră a lichidului prostatic. • pl. *-ei.* /<fr. ***prostatorrhée***.

prostatotomíe *s.f.* (*chir.*) Incizie a prostatei. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***prostatotomie***.

prostatoveziculítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a prostatei și a veziculelor seminale. • pl. *-e.* /<engl. ***prostatovesiculitis***.

prostatoveziculotomíe *s.f.* (*chir.*) Ablațiune a prostatei și a veziculelor seminale. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***prostato-*** + ***veziculotomie***.

prostăție *s.f.* v. prostrație.

prostălán, -ă *adj.* v. prostolan.

prostălău *s.m., adj.* Aug. al lui *prost*. • pl. *-ăi.* /***prost*** + *-ălău*.

prostănác, -ă *s.m., s.f., adj.* (Om) care este prost, nătîng, bleg; (*fam.*) prostolan, prostovan, (*înv., reg.*) prostan. ◆ (*adj.; despre figuri, fețe etc. omenești*) Care denotă prostie. • pl. *-ci, -ce.* /***prostan*** + *-ac*.

prosteálă[1] *s.f.* Faptul de a (se) prosti[1]. ◆ Înșelare sau încercare de a înșela; amăgire, păcăleală. • pl. *-eli.* /***prosti[1]*** + *-eală*.

prosteálă[2] *s.f.* (*înv., reg.*) Cerșetorie. *Baba mergea mereu în prosteală* (ISP.). • pl. *-eli.* /***prosti[2]*** + *-eală*.

prosternă *vb. I. refl.* (*despre oameni*) A se înclina (pînă la pămînt); a îngenunchea (în semn de venerație, supunere, umilință etc.). ◇ Fig. *Prosternîndu-se în fața „activității" de asimilare duse de nemți în Cehia* (PER.). • prez.ind. *prostérn, -ez.* și (*înv.*) *proștérne vb. III.* /<fr. ***prosterner***, lat. ***prosternĕre***.

prosternáre *s.f.* Acțiunea de *a se prosterna* și rezultatul ei; prosternație. ◇ Fig. *Atmosfera de prosternare față de cultura grecească* (PER.). • pl. *-ări.* /*v.* ***prosterna***.

prosternáție *s.f.* Prosternare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***prosternation***.

prostésc, -eáscă *adj.* **1** (*despre atitudini, comportament, manifestări etc. ale oamenilor*) Care trădează prostie, lipsă de logică sau de rațiune; (*înv.*) prostatic. **2** (*înv.*) Care este de calitate inferioară, fără valoare, de rînd. • pl. *-ești.* /***prost*** + *-esc*.

prostéște *adv.* Ca un prost; în mod prostesc. ◇ Expr. *A rîde prosteșteе* = a rîde fără motiv sau atunci cînd nu trebuie. ◆ Spec. (*înv.*) În limba simplă, în limba populară. *Cîntecele prostești* (CANT.). • /***prost*** + *-este*.

prostétic, -ă *adj.* v. protetic.

prostétică *adj.* (*chim.*) *Grupare prostetică* = componentă neproteică legată de o proteină în molecula proteidelor. • pl. *-ce.* /<fr. ***prosthétique***.

prostéză *s.f.* v. proteză.

prostí[1] *vb. IV.* **1** *refl.* (*despre oameni*) A-și pierde puterea de gîndire, inteligența; a deveni prost; a se tîmpi. *Mă prostesc între patru pereți* (BRĂ.). ◆ Ext. (*fam.*) A se purta neserios, afectat, fandosit. *Stai și mănîncă, nu te prosti* (PRED.). **2** *refl., tr.* (*cu sens atenuat*) A-și pierde sau a face să-și piardă cumpătul, dreapta judecată; a (se) zăpăci. *Cînd se sperie se prostește de tot.* **3** *refl.* (*despre lucruri*) A-și pierde din calități, din valoare, a nu mai corespunde scopului. **4** *tr.* (*fam.; compl. indică oameni*) A induce în eroare; a duce cu vorba; a păcăli, a înșela, a amăgi. *Pe cine vreai tu să prosteștiе?* (PRED.). ◇ Expr. *A prosti* (*pe cineva*) *de la obraz* v. obraz. • prez.ind. *-esc.* /***prost*** + *-i*.

prostí[2] *vb. IV.* **1** *tr.* (*înv.; compl. indică oameni*) A ierta, a scuti de o pedeapsă. **2** *refl.* (*despre oameni*) A renunța la o slujbă, a-și da demisia. ◆ Spec. A abdica. ◇ (*refl. pas.*) *Pașa... s-au prostit, adică s-au mazilit* (DION.). **3** *intr.* (*pop.*) A cerși. • prez. ind. *-esc.* /<slav. **простити**.

prostíc, -ă *adj.* (*reg.*) Prostuț. • pl. *-ci, -ce.* /***prost*** + *-ic*.

prosticél, -eă *adj.* Prostuț. • pl. *-cei, -cele.* /***prost*** + *-icel, -icea*.

prosticícă *adj.* Prosticea. • pl. *-ele, -ici.* /***prost*** + *-icică*.

prostíe *s.f.* **1** Starea celui lipsit de inteligență; starea omului prost. *Știu bine că nu-ți pasă... de prostia lumii* (GAL.). ◇ Expr. *Monument de prostie* v. monument. ◇ Fig. *Străbunii tăi... Văzură prostia și lenea cum pradă* (LAB.). ◆ Starea celui lipsit de învățătură, a celui fără știință de carte; ignoranță. *Tu o să mori în prostie* (PANN). **2** Concr. (*mai ales la pl.*) Faptă, comportare, vorbă care denotă lipsă de inteligență. *Prostiile spuse de student cu atîta seninătate l-au revoltat.* ◆ Vorbă, faptă prostească, lucru lipsit de seriozitate, de importanță; fleac; absurditate, inepție. *Nu-l interesează prostiile pe care le aude la ceilalți.* ◇ Loc.adv. (*fam.*) *În prostie* = fără măsură, în neștire. ◆ Spec. (*cu sens atenuat*) Boroboață, poznă. *Ai grijă de copil, să nu facă vreo prostie* (VLAS.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***prost*** + *-ie*.

prostigmínă *s.f.* (*chim., farm.*) Substanță medicamentoasă de sinteză, care este utilizată în tratamentul atoniei intestinale și vezicale. • pl. *-e.* /<fr. ***prostigmine***.

prostíl *s.n., adj.* (*arhit.*) (Edificiu antic) care are coloane numai la fațada principală. • pl. *-uri.* /<fr. ***prostyle***.

prostíme *s.f.* **1** Colect. (*înv.*) Oameni de rînd; mulțime, norod, sărăcime, gloată. **2** (*înv.*) Simplitate, modestie, sărăcie. *Prostimea îmbrăcămintei* (MARC.). **3** (*înv.*) Neștiință, ignoranță. • /***prost*** + *-ime*.

prostíre[1] *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *prosti*[1]. • /*v.* ***prosti[1]***.

prostíre[2] *s.f.* (*reg.*) Cearșaf. • pl. *-i.* /<ucr. ***простирадло***.

prostít, -á *adj.* **1** (*despre oameni*) Care și-a pierdut facultățile intelectuale; îndobitocit. ◆ Ajuns sau adus într-o stare de uluială; uluit, zăpăcit, dezorientat. ◆ (*despre privirea sau*, ext., *despre ochii oamenilor*) Care denotă, trădează prostie sau, ext. năuceală, uluire. *Se uita cu ochii prostiți la Hleba* (SADOV.). **2** Care a fost indus în eroare, amăgit. *Sudoarea prostitului popor* (EMIN.). • pl. *-ți, -te.* /*v.* ***prosti[1]***.

prostituá *vb. I.* **1** *refl.* (*despre oameni*) A trăi în desfrîu; a practica prostituția. **2** *tr.* (*compl. indică oameni*) A sili să practice prostituția. **3** *tr., refl.* Fig. A (se) dezonora, a (se) înjosi, a (se) necinsti, a (se) pîngări printr-o întreprindere nedemnă. *[I]și prostituie junețea la pierdutele femei* (MACED.). • sil. *-tu-a.* prez.ind. *-ez.* și (*înv.*) *prostituí vb. IV.* /<fr. ***prostituer***, lat. ***prostituĕre***.

prostituáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *prostitua* și rezultatul ei. ◇ Fig. *Prostituirea unor talente* (PER.). • sil. *-tu-a-.* pl. *-ări.* și (*înv.*) *prostituíre s.f.* /*v.* ***prostitua***.

prostituát, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* (*despre oameni*) Care se prostituează. **2** *s.m., s.f.* Bărbat sau (mai ales) femeie care practică prostituția. • sil. *-tu-at.* pl. *-ți, -te.* și (*înv.*) *prostituít, -ă adj., prostitútă s.f.* /<fr. ***prostituée***.

prostituí *vb. IV.* v. prostituare.

prostituíre *s.f.* v. prostituare.

prostituít, -ă *adj.* v. prostituat.

prostitútă *s.f.* v. prostituată.

prostitúție *s.f.* **1** Faptul de a întreține relații sexuale în scopul procurării mijloacelor de existență. ◆ (*jur.*) Fapta comisă de persoana care se prostituează. *Vagabondajul, prostituția n-au de-a face cu crimele* (ION.-R.). ◆ Ocupația persoanei care se prostituează. *Copila... o smulsesem din ghearele prostituției* (BOL.). ◇ *Casă de prostituție* = bordel. **2** Ext. Stare în care membrii societății duc o viață sexuală instabilă, schimbîndu-și partenerii. *Acești revoltați pudici ocrotesc prostituția, adulterul* (DEMETR.). **3** Fig. Înjosire, folosire degradantă a propriilor calități, a propriului talent. *Prostituție intelectuală.* • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *prostituțiúne s.f.* /<fr. ***prostitution***, lat. ***prostitutĭo***, ***-onis***.

prostituțiúne *s.f.* v. prostituție.

prostogól *s.n.* v. prostovol.

prostolán, -ă *adj.* (*fam.*) Prostănac. ◇ (*subst.*) *Degeaba mai căutai în el pe prostălanul motolog din care putea orișicine să facă ce vrea* (SLAV.). • pl. *-i, -e.* și *prostălán, -ă adj.* /***prost*** + *-olan*.

prostológ *s.n.* v. prostovol.

prostolój *s.n.* v. prostovol.

prostoválă *s.f.* v. prostovol.

prostovăn, -ă *adj.* (*fam.*) Prostănac. ◇ (*subst.*) *Numai un prostovan îl putea confunda cu fratele meu.* • pl. *-i, -e.* /***prost*** + *-ovan*.

prostovól *s.n.* (*pesc.*) Unealtă de pescuit formată dintr-o plasă conică, prevăzută la marginea exterioară cu greutăți de plumb care o trag la fundul apei și o strîng, formînd în apă un sac în care e prins peștele; năpastă. • pl. *-oale, -uri.* și (*reg.*) *prostoválă s.f., prostogól, prostológ, prostolój, plostovól, postovól, plostrovól s.n.* /cf. srb. *prostrica*.

prostrát, -ă *adj.* **1** (*bot.; despre tulpini*) Care este culcat la pămînt. **2** (*despre oameni*) Care se află într-o stare de prostrație. ◆ Fig. Care este lipsit de energie morală; abătut, istovit. ◆ (*despre însușiri sau manifestări ale organismului uman*) Care este extrem de scăzut, de diminuat. *Respirația... e scurtă..., apetita prostrată* (ÎNVĂȚ.). • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***prostré***, lat. ***prostratus***, ***-a***, ***-um*** <*prosternĕre*.

prostrátă *s.f.* v. prostată.

prostrăție *s.f.* (Stare patologică de) indiferență totală față de lumea înconjurătoare, cauzată de o slăbire extremă a forței fizice și psihice; imposibilitate de a reacționa la excitațiile externe; apatie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *prostáție, (înv.) prostrațiúne s.f.* /<lat. ***prostratĭo***, ***-onis***, fr. ***prostration***.

prostrațiúne *s.f.* v. prostrație.

prostuléț *adj.* Prostuț. ◇ (*subst.*) *Știu că mă privești... ca pe un prostuleț* (ALECS.). • pl. *-i.* /***prost*** + *-uleț*.

prostúț, -ă *adj.* Dim. al lui *prost*; prosticel, prostuleț. ◇ (*subst.*) *Prostuțule, tu nu vezi c-ai plecat fără surtuc?* (TEOD.). • pl. *-i, -e.* /***prost*** + *-uț*.

prosumátor, -oáre *s.m., s.f.* Producător și consumator (în același timp). • pl. *-i, -e.* /***pro***[*ducător*] + [*con*]***sumator***.

proștérne *vb. III.* v. prosterna.

prot[1]-Elem. de compunere: *a*) „primul (din punct de vedere spațial; în ordinea importanței, a demnității)"; *b*) „preistoric"; *c*) (*lingv.*) „foarte vechi, anterior (unui grup etnic, unui stadiu al unei limbi)"; *d*) (*biol.*) „primitiv, simplu, de început". • și *proto-*. /<fr., it. ***prot(o)***-; cf. gr. *πρῶτος* „cel dintîi".

prot[2] *s.m.* (*tipogr.; înv.*) Șef al lucrărilor dintr-o tipografie; directorul unei tipografii. • pl. *proți.* /<fr. ***prote***.

prot[3] *s.m.* (*înv.*) Conducătorul comunității monahale de la muntele Athos. *Gavril protul, adică mai marile sfetagorii* (DOC.). • pl. *proți.* /<slav. **протъ**.

protactíniu *s.n.* (*chim.*) Element chimic, metal din familia actinidelor, alb-cenușiu, strălucitor, radioactiv, izotop al uraniului (*Pa*). • /<fr. ***protactinium***, germ. ***Protaktinium***.

protagoníst, -ă *s.m., s.f.* **1** Actor care interpretează rolul principal (ori unul dintre rolurile principale) într-o piesă de teatru, într-un film, într-un spectacol de operă. ◆ Ext. Persoană principal (într-o operă literară). **2** Reprezentant de frunte al unei mișcări, al unei teorii etc.; promotor. *Protagoniștii lirismului postpașoptist* (PER.). **3** Persoană care joacă rolul principal într-o acțiune, într-o afacere. *Protagoniștii crimei.* • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***protagoniste***; cf. gr.

πρωταγωνιστής <*πρῶτος* „primul", *ἀγωνιστής* „luptător; actor".

protál *s.n.* (*bot.*) Corp vegetal în formă de frunză, rezultat din germinarea sporului la ferigi, care poartă anterozoizii și arhegoanele. • pl. *-e.* /<fr. ***prothalle***.

protamínă *s.f.* (*biochim.*) Proteină bazică având o compoziție relativ simplă, care conține aminoacizi și care este prezentă în cantități mari în celulele seminale ale peștilor. • pl. *-e.* /<fr. ***protamine***.

protándric, -ă *adj.* (*biol.*) Proterandric. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***protandrique***.

protandríe *s.f.* (*biol.*) Proterandrie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***protandrie***.

protándru, -ă *s.m., s.f., adj.* (*biol.*) (Plantă, animal hermafrodit) la care organele reproducătoare masculine ajung la maturitate înaintea celor feminine. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***protandre***.

protanóp, -ă *adj.* (*med.*; *despre ochi*) Care prezintă protanopie. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***protanope***.

protanopíe *s.f.* (*med.*) Incapacitate a ochiului de a percepe culoarea roșie; daltonism. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***protanopie***, engl. ***protanopia***; cf. gr. *πρῶτος* „primul (roșul, prima dintre culorile spectrului)".

protargól *s.n.* (*farm.*) Antiseptic sub formă de pulbere fină, galbenă sau galbenă-brună, format din azotat de argint și o soluție alcalină de proteine, folosit în tratamentul mucoaselor, la guturai, la boh de ochi etc. • /<germ. ***Protargol***, fr. ***protargol***.

prótas *s.n.* v. protază.

protásă *s.f.* v. protază.

prótasis *s.f.* v. protază.

protáză *s.f.* **1** Prima parte a unei perioade condiționale, care cuprinde propoziția secundară sau grupa propozițiilor secundare și care îndreaptă atenția cititorului ori ascultătorului asupra consecințelor pe care le enunță în apodază. **2** Partea de început a unei drame antice, care cuprinde expunerea subiectului. **3** (*înv.*) Premisă. ◇ *Protase părtnicești* = premise particulare (afirmative sau negative). *Protase adeveritoare* = premise afirmative. • pl. *-e.* și (*înv.*) *prótas s.n., protásă, prótasis s.f.* /<fr. ***protase***; cf. lat. *prōtasis, -is*, gr. *πρότασις*.

proteázã *s.f.* (*chim.*) Enzimă care catalizează descompunerea protidelor din aminoacizi. • sil. *-te-a-.* pl. *-e.* /<fr. ***protéase***.

protectá *vb. I. tr.* (*înv.*) A proteja. • prez.ind. *-ez.* /de la ***protector***, prin derivare regresivă.

protectív, -ă *adj.* Care are rol de protecție; protector. • pl. *-i, -e.* /<engl. ***protective***.

protectór, -oáre *adj., subst.* **1** *adj.* Care are rolul de a proteja; protectiv. *Asta nu se face atît prin legi protectoare, cît prin trezirea conștiinței tuturor* (SADOV.). ◆ Spec. (*despre manifestări ale oamenilor*) Care arată intenția de a proteja. *Puteți dormi fără grije! repetă... cu un zîmbet protector și liniștitor* (REBR.). ◆ Ext. (*despre atitudinea, comportamentul etc. ale oamenilor*) Care este binevoitor, condescendent. *Avea o atitudine protectoare* (BRĂT.). ◇ (*adv.*) *O îmbrățișează protector.* **2** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care protejează, care apără, care păzește, ocrotește, sprijină, favorizează, ferește etc. pe cineva sau ceva; proteguitor, (*înv.*) protectrice. *Cei doi fac pe protectorii lui* (AGÂR.). ◇ Fig. *O simt [steaua] aici la fereastră, vie, protectoare, atentă* (SEBAST.). ◆ Spec. Bărbat mai în vîrstă care oferă unei tinere protecție și bani în contra unor favoruri (sexuale). *Dorind să-și măsoare puterea de seducție, bărbatul de 50 de ani se făcuse protectorul unei tinere studente.* **3** *adj.* (*polit.*; *despre state*) Care exercită un protectorat asupra unei țări, a unui teritoriu. **4** *s.n.* (*telec.*) Dispozitiv de protecție a instalațiilor de telecomunicație contra supratensiunilor și supracurenților cu ajutorul fuzibililor și al blocurilor de descărcare. • acc. și *protéctor.* pl. *-ori, -oare.* și (*înv.*) *protictór s.m.* /<lat. ***prōtector, -oris***, fr. ***protecteur***.

protectorát *s.n.* (*polit.*) (Formă de) dependență politică a unui stat sau a unui teritoriu față de un stat străin, în virtutea unor convenții potrivit cărora statul protector conduce politica externă a statului ori a teritoriului protejat, acestea păstrîndu-și (integral sau parțial) autonomia internă proprie. ◆ Conducere exercitată de statul protector. ◆ Stat, teritoriu caracterizat printr-o astfel de formă de dependență. • pl. *-e.* /<fr. ***protectorat***.

protectríce *s.f., adj.* (*înv.*) **1** *s.f., adj.* Protectoare. **2** *adj.* (*despre state*) Care este protector. *Împotriva drepturilor curții suzerane și protectrice* (GHICA). • pl. *-ce.* și *protectríță, protictríță s.f.* /<fr. ***protectrice***.

protectríță *s.f.* v. protectrice.

protécție *s.f.* **1** Sprijin, ajutor, ocrotire acordată cuiva sau cerută de cineva. *Boierii Țării Românești cugetară la ajutoare și protecții străine* (BĂLC.). ◇ *Protecția muncii* = ansamblu de măsuri tehnico-organizatorice, sanitare etc. care au drept scop prevenirea îmbolnăvirilor profesionale și a accidentelor în timpul procesului de producție, precum și asigurarea celor mai bune condiții de muncă. *Protecția mediului înconjurător* v. mediu. ◇ Loc.adj. *De protecție* = care protejează; protector. *Îmbrăcăminte de protecție.* **2** Sprijin, ajutor (nemeritat, neprincipial etc.) acordat cuiva de o persoană influentă pentru obținerea unui avantaj. *Fericirea unui popor stă în libertatea tuturor, iar nu în protecțiunea unora și în apăsarea altora* (GHICA). ◆ Ext. Persoană care acordă acest sprijin, acest ajutor. *Cu atîtea protecții mari, ministru trebuie să ajungi!* (REBR.). ◇ Loc.adj. *Cu protecție* = care este influent. *N-avem printre noi pe cineva cu protecție* (VLAS.). **3** Sprijin (politic, militar) acordat sau cerut de un stat ori de un teritoriu altui stat, de obicei în schimbul unor compensații pretinse de statul protector. *Serbia nu mai are lipsă de protecțiunea Rusiei* (PER.). ◆ (*înv.*) Protectorat. **4** (*tehn.*) Totalitatea dispozitivelor și a mijloacelor prin care se suprimă, se limitează sau se semnalizează efectele dăunătoare pentru persoane, materiale, instalații etc. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *protecțiúne s.f.* /<lat. ***prōtectio, -onis***, fr. ***protection***.

protecționísm *s.n.* (*econ.*) Sistem și politică economică ale unui stat, de protejare și de promovare temporară, parțială sau totală, ale unor activități economice indigene prin măsuri de îngrădire a drepturilor concurenților externi pe piața internă și de mărire a puterii producătorilor autohtoni. ◇ Fig. *Un protecționism cultural... împins pînă la fobie* (E. LOV.). • sil. *-ți-o-.* /<fr. ***protectionnisme***.

protecționíst, -ă *s.m., s.f., adj.* (*econ.*) **1** *s.m., s.f.* Adept al protecționismului. **2** *adj.* Care aparține protecționismului sau protecționiștilor, care se referă la protecționism sau la protecționiști. ◆ (*despre state*) Care aplică protecționismul. • sil. *-ți-o-.* pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***protectionniste***.

protecțiúne *s.f.* v. protecție.

protége *vb. III.* v. proteja.

protegiáre *s.f.* v. protejare.

protegiát, -ă *s.m., s.f., adj.* v. protejat.

proteguí *vb. IV. tr.* (*înv.*) A proteja. • prez.ind. *-iesc.* /***protege*** + *-ui.*

proteguíre *s.f.* Acțiunea de *a protegui* și rezultatul ei; protejare. • sil. *-gu-i-.* pl. *-i.* /v. ***protegui***.

proteguitór, -oáre *s.m., s.f., adj.* Protector. ◇ (*adv.*) *Îl bătu proteguitor pe umăr* (CE. PETR.). • sil. *-gu-i-.* pl. *-ori, -oare.* și (*înv.*) *proteguitóriu, -oáre s.m., s.f., adj.* /***protegui*** + *-tor.*

proteguitóriu, -oáre *s.m., s.f., adj.* v. proteguitor.

protéic, -ă *adj.* **1** (*biochim.*) Care aparține proteinelor sau protidelor, care se referă la proteine sau la protide. **2** (*despre unele substanțe*) Care își schimbă necontenit forma. ◇ Fig. *Existența proteică a actorului* (PER.). • sil. *-te-ic.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***protéique***.

proteídă *s.f.* (*biochim.*) Substanță organică naturală, rezultată din combinarea unei proteine cu o componentă neproteică. • pl. *-e.* /<fr. ***protéide***.

proteidemíe *s.f.* (*biochim.*) Proteinemie. • sil. *-te-i-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***protéidémie***.

proteidolíe *s.f.* (*psih.*) Tulburare de percepție constînd în iluzii senzoriale cu caracter elementar, dar deosebit de vii. • sil. *-te-i-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***protéidolie***.

proteifórm, -ă *adj.* Care are formă variabilă. • sil. *-te-i-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***proteiforme***.

protein- v. proteo-.

proteínă *s.f.* (*biochim.*) Produs organic natural, cu structură macromoleculară, component esențial al celulelor vii animale și vegetale, care se deosebește de celelalte componente ale celulelor prin proprietăți unice, neîntîlnite la alte clase de combinații. • sil. *-te-i-.* pl. *-e.* /<fr. ***protéine***.

proteinemíe *s.f.* (*biochim.*) Prezența de proteine în sînge; proteidemie. • sil. *-te-i-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***protéinémie***.

proteínic, -ă *adj.* (*biochim.*) Proteic. • sil. *-te-i-.* pl. *-ci, -ce.* /***proteină*** + *-ic.*

proteino- v. proteo-.

proteinogrămă *s.f.* (*med.*) Examen de laborator care determină prezența, cantitatea proteinelor în sînge. ◆ Concr. Buletin care conține rezultatul unui astfel de examen de laborator. • sil. *-te-i-.* pl. *-e.* /<fr. ***protéinogramme***.

proteinoterapíe *s.f.* (*med.*) Metodă de tratament care constă în injectarea în organism a unor proteine în scopul stimulării proceselor biologice de apărare împotriva infecțiilor. • sil. *-te-i-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***protéinothérapie***.

proteinóză *s.f.* (*med.*) Afecțiune rară caracterizată prin acumularea unei substanțe proteice în alveolele pulmonare. • sil. *-te-i-.* pl. *-e.* /<fr. ***protéinose***.

proteinuríe *s.f.* (*med.*) Prezența proteinelor în urină; albuminurie. • sil. *-te-i-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***protéinurie***.

proteiprív, -ă *adj.* (*med.*) Care este provocat de lipsa proteinelor. • sil. *-te-i-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***protéiprive***.

proteísm *s.n.* **1** (*med.*) Capacitatea unor organisme inferioare de a-și modifica forma corpului. ◆ Ext. Tendința de a lua forme diferite; comportare de proteu; proteitate. • pl. *-e.* /<fr. ***protéisme***; cf. nm. pr. *Proteus*, zeu marin în mitologia greacă, având capacitatea de a lua mereu alte înfățișări.

proteitáte *s.f.* (*med.*) Proteism. • sil. *-te-i-.* pl. *-ăți.* /***prote[ic]*** + *-itate.*

protejá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A (se) apăra de acțiuni vătămătoare, de un pericol; a (se) păzi, a (se) feri. *M-am furișat afară, protejat de umbra lui popa Grecu* (BRĂ.). ◆ Spec. (*tr.*) A apăra materiale, instalații tehnice etc. de acțiuni externe dăunătoare. **2** *tr.* (*compl. indică persoane*) A ocroti, a ajuta înlesnind reușita, rezolvarea unei situații etc., prin recomandări, sprijin material sau moral, prin crearea unor circumstanțe favorabile etc.; (*înv.*) a protecta, a proteguí. *Ducele... protegea pe Tasso* (GHER.). ◇ (*refl. pas.*) *Ioan Calvin... se alesese, se pusese și se proteja de prinți* (EPI.). ◆ Spec. A favoriza, a părtini, a susține; a încuraja. *Se vede că te protejează Eugenia* (REBR.). • prez.ind. *-ez.* și (*înv.*) *protége vb. III.* /<fr. ***protéger***, it. ***proteggere***, lat. ***protegĕre***.

protejáre *s.f.* Acțiunea de *a (se) proteja* și rezultatul ei; ocrotire, apărare; favorizare. • pl. *-ări.* și (*înv.*) *protegiáre s.f.* /v. ***proteja***.

proteját, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f., adj.* (Persoană) care se bucură de protecția cuiva; spec. (persoană) care este favorizată, părtinită, avantajată de cineva; (om) care este agreat, simpatizat de o persoană influentă. *Acuma am nevoie să știu numele protejatului matale* (CAR.). **2** *adj.* Care este apărat, ferit (de ceva dăunător). ◇ *Sex protejat* = act sexual în care se folosește prezervativul, ca mijloc de contracepție și de prevenire a bolilor cu transmitere sexuală. ◆ (*despre sisteme tehnice, instalații etc.*) Care este înzestrat cu un sistem de protecție. • pl. *-ți, -te.* și (*înv.*) *protegiát, -ă s.m., s.f., adj.* /v. ***proteja***.

protenchím *s.n.* (*bot.*) Țesut vegetal fundamental. • pl. *-e.* /<fr. ***protenchyme***.

proteo- Elem. de compunere „(referitor la) proteină, de proteine, proteic". • și *protein-, proteino-.* /<fr. ***protéo-, protéin(o)-***; cf. gr. *πρωτεῖον* „preeminență".

proteohidrolíză *s.f.* (*biochim.*) Proces de hidrolizare a proteidelor. • sil. *-te-o-.* pl. *-e.* /***proteo-*** + ***hidroliză***.

proteolític, -ă *adj.* (*biol.*) Care aparține proteolizei, care se referă la proteoliză. • sil. *-te-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***protéolytique***.

proteolíză *s.f.* (*biol.*) Descompunere a proteinelor sub acțiunea enzimelor. • sil. *-te-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***protéolyse***.

proteopexíe *s.f.* (*biochim.*) Fixare a proteinelor în organism. • sil. *-te-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***protéopexie***.

proteoplást *s.n.* (*biochim.*) Plastidă generatoare de substanțe proteice. • sil. *-te-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***protéoplaste***.

proteosintéză *s.f.* (*biochim.*) Sinteză a proteidelor. • sil. *-te-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***protéosynthèse***.

proteózã *s.f.* (*biochim.*) Polipeptidă cu greutate moleculară mare, care rezultă din hidroliză enzimatică incompletă a proteidelor. • pl. *-e.* /<fr. ***protéose***.

proteozómi *s.m. pl.* (*biochim.*) Picături granulare prezente în celule, produse de alcaloizi. • sil. *-te-o-.* /<fr. ***protéosomes***.

proter-Elem. de compunere „anterior, timpuriu". • şi *protero-*. /<fr. ***protér(o)***-; cf. gr. *πρότερος* „primul".

proterándric, -ă *adj.* (*biol.*) Care prezintă proterandrie; protandric. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***protérandrique.***

proterandríe *s.f.* (*biol.*) **1** Dezvoltare a organelor reproducătoare mascule înaintea celor femele la organismele hermafrodite; protandrie. ◆ (*bot.*) Maturizare a staminelor înaintea stigmatelor în cadrul aceleiaşi flori. **2** Caracter al speciilor animale la care acelaşi individ este mai întîi mascul, apoi femelă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***protérandrie***; cf. gr. *πρότερος* „primul", *ἀνήρ, ἀνδρός* „bărbat".

protérimă *s.f.* (*grec. înv.*) Avantaj, privilegiu; superioritate; calităţi, însuşiri superioare. *Pentru proterimele... cu care prea sfinţia sa este împodobit* (DOC.). • pl. *-e, -i.* /<ngr. ***προτέρημα.***

protero-v. proter-.

proterogín, -ă *adj.* (*biol.*) Care prezintă proteroginie; protogin. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***protérogyne.***

proteroginíe *s.f.* (*biol.*) **1** Dezvoltare a organelor reproducătoare femele înaintea celor mascule la organismele hermafrodite. **2** Caracter al speciilor de animale la care acelaşi individ este mai întîi femelă, apoi mascul. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***protérogynie***; cf. gr. *πρότερος* „primul", *γυνή* „femeie".

proterotíp *s.n.* (*biol.*) Tip primar, originar al unui taxon. • pl. *-uri.* /<fr. ***protérotype.***

proterozóic, -ă *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Eră geologică căreia îi sînt atribuite formaţiile dintre arhaic şi paleozoic şi care conţine urme de organisme şi cărbuni; algonkian. **2** *adj.* Care aparţine proterozoicului, specific proterozoicului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din proterozoic. • sil. *-zo-ic.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***protérozoïque,*** engl. ***Proterozoic***; cf. gr. *πρότερος* „primul", *ζωή* „viaţă".

protérv, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care este arogant şi insolent în mod sfidător. • pl. *-i, -e.* /<it. ***protervo,*** lat. ***prŏtervus, -a, -um.***

protesmíe *s.f.* (*înv.*) Termen, soroc; răgaz. • pl. *-i.* g.-d. *-iei.* şi (*înv.*) *protezmíe, protizmíe, profezmíe* *s.f.* /<ngr. ***προθεσμία.***

protést *s.n.* **1** Faptul de a protesta; manifestare energică (în atitudine, în scris sau oral) de dezaprobare, nemulţumire, opoziţie etc. faţă de o stare de fapt, faţă de o măsură etc. considerată nejustă, abuzivă, dăunătoare; (*înv.*) protestaţie. *Gest jenat, de protest* (SEBAST.). ◆ Concr. Act scris prin care se exprimă o asemenea manifestare. *Toţi angajaţii au semnat protestul adresat conducerii.* **2** (*polit.*) *Notă de protest* = act al unui guvern prin care acesta îşi manifestă dezacordul privind anumite măsuri luate de guvernul altui stat, pe care le consideră contrare prevederilor unui tratat sau normelor internaţionale. **3** (*jur.*) Act public prin care organele judecătoreşti constată neplata la termen a unei polite. *Uită-te, iar protesturi, hîrtii de tribunal* (C. NEGR.). • pl. *-e,* (*înv.*) *-uri.* /<it. ***protesto, protesta.***

protestă *vb. I.* **1** *intr.* A-şi manifesta în mod energic (prin atitudine, în scris sau oral) dezaprobarea, nemulţumirea, opoziţia etc. faţă de o stare de fapt, faţă de o măsură etc. considerată nejustă, abuzivă, dăunătoare. ◇ Fig. *Ciocane, pile... protestau ascuţit* (SADOV.). ◆ (*înv., tr.*) A contesta; a dezaproba, a condamna. *Sta în puterea direcţiei teatrale să protesteze pe artiştii cei răi* (FIL.). **2** *tr.* (*jur.; compl. indică polite, cecuri etc.*) A stabili (pe cale judiciară) neplata la scadenţă, pentru a se lua măsurile de rigoare. ◇ (*refl. pas.*) *N-ar putea lăsa să i se protesteze polita* (REBR.). • pl. *-ez.* /<fr. ***protester,*** it. ***protestare,*** lat. ***protestari,*** magh. ***protestálni.***

protestán *s.m.* v. protestant.

protestánt, -ă *s.m., s.f., adj.* (*relig.*) **1** *s.m., s.f.* Adept al protestantismului. **2** *adj.* Care aparţine protestantismului sau protestanţilor, care se referă la protestantism sau la protestanţi. ◇ *Biserica Protestantă* = termen generic pentru bisericile creştine care îşi însuşesc doctrina protestantismului. • pl. *-ţi, -te.* şi (*înv.*) *protestán s.m.* /<fr. ***protestant.***

protestantísm *s.n.* (*relig.*) Confesiune religioasă creştină, care s-a desprins de catolicism prin mişcarea Reformei din sec. 16 şi care înglobează bisericile luterană (evanghelică), reformată (calviniştii, zwinglienii), anglicană, anabaptistă, unitariană, metodistă, congregaţionalistă şi numeroase secte. ◆ Totalitatea popoarelor sau ţărilor protestante; totalitatea protestanţilor. • /<fr. ***protestantisme.***

protestáre *s.f.* Acţiunea de *a protesta* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***protesta.***

protestatár, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f., adj.* (Persoană) care protestează într-o împrejurare oarecare, de obicei cu implicaţii sociale largi. *Hogaş este un protestatar şi un denunţător al alcătuirii sociale din zilele lui* (GAL.). ◆ (Persoană) care aderă la o acţiune de protest. *Protestatarii continuă greva foamei.* **2** *adj.* (*despre manifestări, creaţii, idei etc. ale oamenilor*) Care conţine sau trădează un protest; de protest. *Cu pumnul strîns răsucit, în acelaşi gest protestatar* (G. M. ZAMF.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***protestataire.***

protestáţie *s.f.* (*înv.*) **1** Protest. **2** Declaraţie, asigurare. *Prinţul răspunse... cu protestaţii de credinţă către padişahul* (BĂLC.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi *protestaţiúne* *s.f.* /<lat. ***protestatio, -onis,*** fr. ***protestation.***

protestaţiúne *s.f.* v. protestaţie.

protétic[1], -ă *adj.* **1** (*med.*) Care aparţine protezei, care se referă la proteză. ◆ Care serveşte ca proteză; care reprezintă o proteză. **2** (*fon.; despre sunete*) Care a apărut, care a fost adăugat prin proteză. **3** *s.f.* (*med.*) Disciplină medicală care se ocupă cu studiul protezelor. • pl. *-ci, -ce.* şi (*înv.*) *prostétic, -ă adj.* /<fr. ***prothétique.***

protétic[2], -ă *adj.* (*grec. înv.*) Care este proiectat, plănuit. • pl. *-ci, -ce.* /<ngr. ***προθετικός.***

protéu *s.m.* **1** (*zool.*; şi *proteu de peşteră*) Animal amfibiu, care trăieşte în apele din regiunile carstice din S-E Europei, cu pielea albă şi cu branhiile externe, care se menţin şi la adult (*Proteus anguinus*). **2** (*biol.*) Bacterie în formă de bastonaş, polimorfă, care conţine elemente bacilare, foarte mobilă datorită cililor cu care este prevăzută, întîlnită de obicei în produsele de putrefacţie animală (*Proteus*). **3** Fig. Persoană cu un caracter nestatornic, care îşi schimbă mereu părerile, atitudinile. *Satan, proteu ce eşti ascuns în toate* (MACED.). • pl. *-i.* şi *protéus s.m.* /<fr. ***protée,*** lat. ***prōteus***; cf. nm. pr. *Proteus*, zeu marin în mitologia greacă, avînd capacitatea de a lua mereu alte înfăţişări.

protéus *s.m.* v. proteu.

proteză *vb. I. tr.* (*chir.; compl. indică membre sau organe ale corpului*) A înlocui chirurgical cu o proteză. • prez.ind. *-ez.* /***proteză*** + *-a.*

protezáre *s.f.* (*chir.*) Acţiunea de *a proteza* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***proteza.***

protézã *s.f.* **1** (*med.*) Aparat sau piesă medicală care înlocuieşte un organ, un membru al corpului sau un segment de membru, un conduct natural etc. sau pe care se fixează o dantură falsă. ◇ *Proteză dentară* = proteză pe care se fixează dantura falsă. ◆ (*chir.*) Operaţie chirurgicală prin care se înlocuieşte un organ, un membru al corpului etc. printr-o proteză. **2** (*fon.*) Fenomen fonetic constînd în apariţia accidentală a unei vocale (mai rar a unei consoane) la începutul unui cuvînt (care începe cu o consoană) fără a se schimba sensul cuvîntului respectiv. • pl. *-e.* şi (*înv.*) *prostéză s.f.* /<fr. ***prothèse***; cf. lat. *prothĕsis, prosthĕsis*, gr. *πρόσθεσις* „adăugare".

protezmíe *s.f.* v. protesmie.

prothímisis *s.n.* v. protimisis.

próthimos *adj.* v. protimos.

protictór *s.f.* v. protector.

protictríţă *s.f.* v. protectrice.

protídă *s.f.* (*chim.*) (Denumire generică pentru) orice substanţă organică azotată (proteine, protide, aminoacizi, polipeptide) care, prin desfacere hidrolitică, eliberează aminoacizi. • pl. *-e.* /<fr. ***protide.***

protídic, -ă *adj.* (*chim.*) Care conţine protide. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***protidique.***

protíe *s.f.* (*înv.*) Întîietate, prioritate (în raport cu alţii). ◆ (*jur.*) Drept de prioritate (al primului născut, al soţiei etc.) în ceea ce priveşte răscumpărarea averii (tatălui, respectiv a soţului) etc. • g.-d. *-iei.* /<ngr. ***πρωτεία.***

prótim *adj.* v. protimos.

protimíe *s.f.* (*înv.*) Zel, silinţă, rîvnă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi *profimíe, pratimíe* *s.f.* /<ngr. ***προθυμία.***

protimisí *vb. IV. tr.* (*înv.*) A acorda întîietate; a prefera, a privilegia. ◇ (*refl. pas.*) *La vînzarea cea dintîi să se protimisească megieşul* (DOC.). ◇ (*refl.*) *Mi se pare că am dreptate să mă protimisesc* (DOC.). • prez. ind. *-esc.* /<ngr. ***προτίμησα***, aor. lui *προτιμώ*.

protimisíre *s.f.* (*înv.*) Acţiunea de *a protimisi* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* şi *protemisíre* *s.f.* /v. ***protimisi.***

protímisis *s.n.* (*grec. înv.*) Preferinţă, predilecţie. ◆ (*jur.*) Drept de prioritate. *Răzăşia le dă protimisis a cumpăra* (DOC.). • scris şi *prothímisis.* pl. *-uri.* /<ngr. ***προτίμησις.***

prótimos *adj.* (*grec. înv.; despre oameni*) Care dă dovadă de promptitudine. *Protimos şi grabnic... era spre poruncile împărăteşti* (DOC.). • scris şi *próthimos.* şi *prótim* *adj.* /<ngr. ***πρόθυμος.***

protipendádă *s.f.* Marea aristocraţie care se bucura, în societatea feudală, de privilegii speciale; vîrfurile clasei privilegiate din epoca modernă. ◆ Ext. Elită (socială). *M-am prezentat cîtorva directori din protipendada administrativă* (GAL.). • pl. *-e.* /<ngr. (***τῆς***) ***πρώτης πεντάδος*** „prima din cinci", întrucît vechea aristocraţie se împărţea în cinci categorii.

protipendár, -ă *s.m., s.f.* (*înv.*) Protipendist. ◇ Fig. (*adj.*) *Protipendarii curcani... se revoltau* (MACED.). • pl. *-i, -e.* /***protipenda*** + *-ar.*

protipendíst, -ă *s.m., s.f.* (*înv.*) Protipendist. ◇ (*adj.*) *Credeam eu vreodată, protipendad boier, Că o să vie timpul să fii şi tu vistier?* (BOL.). • pl. *-ţi, -te.* /***protipenda*** + *-ist.*

protipendíst, -ă *s.m., s.f.* (*înv.*) Boier care făcea parte din protipendadă; (*înv.*) protipendar, protipendat. • pl. *-işti, -iste.* /***protipenda*** + *-ist.*

protirón *s.n.* (*arhit.*) **1** (*în antic. greacă*) Vestibul al unei case. **2** Construcţie de mici dimensiuni, adăugată peretelui de intrare într-o biserică, portalului sau pronaosului, constînd într-o boltă în formă de baldachin, sprijinită de perete şi susţinută, în faţă, de două coloane. • pl. *-oane.* /<ngr. ***πρόθυρον***; cf. gr. *πρό* „înainte", *θύρα* „poartă".

protíst *s.n.* (*biol.*) Microorganism unicelular primitiv, care are caractere vegetale (protofite) şi animale (protozoare); protobiont. • pl. *-e.* şi (*înv.*) *protístă* *s.f.* /<fr. ***protiste***; cf. gr. *πρώτιστος* „cel dintîi".

protístă *s.f.* v. protist.

protistología *s.f.* (*biol.*) Disciplină care se ocupă cu studiul protistelor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /fr. ***protistologie.***

protíu *s.n.* (*chim.*) Atom de hidrogen uşor, al cărui nucleu se compune dintr-un singur proton. • /<fr., engl. ***protium.***

protívă *s.f.* v. potrivă.

protivi *vb. IV.* v. potrivi.

protivíre *s.f.* v. potrivire.

protívnic[1], -ă *adj., s.m., s.f.* v. potrivnic[1].

protívnic[2], -ă *adj., s.m., s.f.* v. potrivnic[2].

protivnicíe *s.f.* v. potrivnicie.

protizmíe *s.f.* v. protesmie.

proto-v. prot-.

protoamíbă *s.f.* (*paleont.*) Amibă primitivă alcătuită dintr-o globulă simplă de albumină, fără nucleu. • pl. *-e.* /***proto-*** + ***amibă.***

protoascomicéte *s.f. pl.* (*bot.*) Subclasă de ciuperci din clasa ascomicetelor. • /***proto-*** + ***ascomicete.***

protobiología *s.f.* (*biol.*) Ramură a biologiei care se ocupă cu studiul formelor de viaţă mai mici decît bacteriile. • sil. *-bi-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***protobiologie***; cf. gr. *πρῶτος* „întîiul", *βίος* „viaţă", *λόγος* „studiu".

protobiónt *s.n.* (*biol.*) Protist. • sil. *-bi-ont.* pl. *-ţi.* /<germ. ***Protobiont.***

protobitúmen *s.n.* (*chim.*) Bitumen în stare de formare, care reprezintă prima fază de transformare a materiei organice în ţiţei. • /<germ. ***Protobitumen.***

protoblást *s.n.* (*biol.*) **1** Celulă lipsită de membrană. **2** Celulă primordială a embrionului. • pl. *-e.* /<fr. ***protoblaste***; cf. gr. *πρῶτος* „întîiul", *βλαστός* „germene".

protobromúră *s.f.* (*chim.; înv.*) Sare rezultînd din combinaţia unui corp simplu cu cea mai mică cantitate de brom. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***protobromure.***

protocálă *s.f.* v. portocală.

protocarbonát *s.m.* (*chim.; înv.*) Sare a acidului carbonic, conţinînd cantitatea cea mai mică posibilă de carbon. • pl. *-ţi.* /<fr. ***protocarboné.***

protocarburát, -ă *adj.* (*chim.; înv.*) Care formează o protocarbură; în stare de protocarbură. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***protocarburat.***

protocarbúră *s.f.* (*chim.; înv.*) Combinaţia cea mai săracă în carbon pe care un corp simplu o poate forma cu acesta. • pl. *-i.* /<fr. ***protocarbure.***

protocariochinéză *s.f.* (*biol.*) Formă intermediară de cariochineză între amitoză și mitoză. • sil. *-ri-o-*. /<fr. ***protocaryocinèse***.

protocarión *s.m.* (*biol.*) Nucleu primitiv format dintr-o masă de cromatină în suspensie în sucul nuclear. • sil. *-ri-on*. pl. *-i*. /<germ. ***Protokaryon***.

protocăli *vb. IV.* v. protocoli.

protocăluí *vb. IV.* v. protocoli.

protoclorofílă *s.f.* (*bot.*) Pigment conținînd carotină și xantofilă, prezent în frunzele îngălbenite. • /<fr. ***protochlorophylle***.

protoclorurát, -ă *adj.* (*chim.*; *înv.*) Care formează o protoclorură; care se află în stare de protoclorură. • pl. *-ți, -te*. /<fr. ***protochloruré***.

protoclorúră *s.f.* (*chim.*; *înv.*) Sare rezultînd din combinația unui corp simplu cu cea mai mică cantitate de clor. • pl. *-i*. /<fr. ***prolochlorure***.

protocóc *s.m.* (*bot.*) Algă microscopică, care trăiește pe scoarța arborilor. • pl. *-ci*. /<fr. ***protococcus***.

protococálă *s.f.* (*bot.*; *la pl.*) Ordin de alge verzi unicelulare, lipsite de flageli, care trăiesc în scoarța arborilor; (*și la sg.*) algă care face parte din acest ordin. • pl. *-e*. /<fr. ***protococcales***.

protocól *s.n.* **1** Ansamblu de forme și practici pe care guvernele și reprezentanții lor le aplică în relațiile diplomatice, precum și la adoptarea tratatelor și a altor acte diplomatice. *Ambasadorul Rusiei la Berlin... a ajuns, la 14 martie, să încheie cu... ministrul de externe al Prusiei un protocol* (OȚETEA). ◆ Acord internațional în formă simplificată și avînd ca obiect explicarea, completarea și prelungirea termenului unui alt acord, sau cu caracter de sine stătător. ◆ Concr. Document în care se consemnează aceste forme, practici, acorduri etc. *Protocolul ședinței poartă concluziunile acestei dezbateri* (ODOB.). **2** Act, document în care sînt consemnate rezoluțiile unei ședințe, ale unei conferințe (internaționale), ale unui congres, ale unei convorbiri diplomatice. ◆ Act suplimentar al unui tratat prin care se stabilește modul de aderare la un acord preexistent, sînt formulate anumite rezerve sau interpretări, se stipulează prelungirea ori modul de aplicare a unui acord existent etc. **3** (*înv., reg.*) Formular oficial folosit pentru acte publice; registru, catastif. *După ce îi cununa, îi scria pe cei tineri la protocol* (PT.). ◇ Expr. (*reg.*) *A se pune la protocol* = a se înscrie în registrele stării civile și parohiale în vederea căsătoriei și a cununiei. *Tinerii s-au pus la potrocol* (POP.). **4** Totalitatea formelor și practicilor de ceremonial care se aplică la acte solemne, la festivități oficiale, la diferite reuniuni (diplomatice), la relațiile dintre diplomați și funcționarii țării de reședință. *Fostul aghiotant domnesc... știe desigur regulile protocolului* (CA. PETR.). ◆ Gener. Totalitatea regulilor de conduită care trebuie respectate (în societate) într-o anumită situație. ◆ Serviciu însărcinat cu fixarea și cu respectarea dispozițiilor privitoare la ceremonial. *Primi... o hîrtie de la direcția protocolului* (CĂL.). **5** (*inform.*) Convenție hardware și software de schimb a informațiilor între două sisteme. • pl. *-oale, -uri*, (*înv.*) *-e*, *m. -i*. și (*înv., reg.*) *potrocól s.n.* /<fr. ***protocole***, germ. ***Protokoll***, lat. ***protocollum***, it. ***protocollo***; cf. gr. *πρωτόκολλον* <*πρῶτος* „cel dintîi", *κολλῶ* „a lipi".

protocolá *vb. I.* v. protocoli.

protocolár, -ă *adj.* Care ține de regulile protocolului, potrivit protocolului, care este impus de protocol. ◆ (*despre oameni*) Care are un comportament ceremonios. *Nae, mai protocolar ca oricînd..., se înclinase în unghi drept* (TEOD.). ◆ (*despre manifestările, comportamentul etc. ale oamenilor*) Care este ceremonios, reverențios, solemn. *Avea... un rîs protocolar* (CĂL.). ◇ (*adv.*) *Lacheul se înclină protocolar* (CA. PETR.). • pl. *-i, -e*. /<fr. ***protocolaire***, germ. ***protokollarisch***.

protocolí *vb. IV. tr.* (*înv.*) **1** (*compl. indică acte, documente etc.*) A autentifica, a legaliza. ◇ (*refl. pas.*) *Cărțile acestor slujbe... să se protocăluiască de vel-logofătul* (DOC.). **2** (*compl. indică date, informații etc.*) A trece, a înregistra în protocol. ◆ Spec. (*compl. indică procese-verbale de constatare*) A încheia, a redacta. *A protocoli sumele... și hîrtiile* (DOC.). **3** A verifica (prin confruntare); a colaționa. ◇ (*refl. pas.*) *Să se protocolească numele lor cu catastișele vistieriei* (DOC.). • prez.ind. *-esc* și *protocolá vb. I.*, *protocălí, protocăluí vb. IV.* /<germ. ***protokollieren***, ngr. *πρωτοκολλώ*.

protocolíst, -ă *s.m.* (*înv.*) Persoană care redacta un proces-verbal. ◆ Ext. Secretar (al unei comisii, al unei adunări, al unei instituții etc.). • pl. *-iști, -iste*. /<germ. ***Protokollist***.

protocordát *s.n.* (*zool.*; *la pl.*) Încrengătură de animale marine care prezintă notocord și fante branhiale persistente în timpul întregii vieți a individului (*Protocordata*); (*și la sg.*) animal care face parte din această încrengătură. • pl. *-e*. /<fr. ***protocordés***, engl. ***protochordate***.

protocórm *s.n.* (*bot.*) Aparat vegetativ al briofitelor superioare, format din tulpiniță, frunzișoare și rizoizi. • pl. *-e*. /<fr. ***protocorme***.

protocromozóm *s.m.* (*biol.*) Granulație cromatofilă formată în cursul mitozei la bazidiomicete. • pl. *-i*. /<fr. ***protochromosome***.

protocroníe *s.f.* Protocronism. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /*protocron[ism]* + *-ie*, după *sincronie*.

protocronísm *s.n.* Curent de idei preocupat să pună în valoare elementele naționale de prioritate în afirmarea unei idei, teme etc. în istoria culturii (la nivel universal); protocronie. • /*proto-* + *[sin]cronism*.

protocroníst, -á *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al protocronismului. **2** *adj.* Care aparține protocronismului sau protocroniștilor, care se referă la protocronism sau la protocroniști. • pl. *-iști, -iste*. /*protocron[ism]* + *-ist*.

protodérmă *s.f.* (*biol.*) Strat celular extern al meristemului primar din regiunea apicală a organelor radiculare, care dă naștere epidermei. • pl. *-e*. /<fr. ***protoderme***.

protodiácon *s.m.* (*bis.*; *înv.*) Arhidiacon. • sil. *-di-a-*. pl. *-i*. /<slav. **протодиаконъ**, ngr. *πρωτοδιάκονος*.

protodiaconíe *s.f.* (*bis.*; *înv.*) Calitatea sau rangul de arhidiacon. • sil. *-di-a-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /*protodiacon* + *-ie*.

protodiástolă *s.f.* (*anat.*) Prima fază a diastolei cardiace. • sil. *-di-a-*. pl. *-e*. /<fr. ***protodiastole***.

protodiastólic, -ă *adj.* (*anat.*) Care aparține protodiastolei, care se referă la protodiastolă. • sil. *-di-a-*. pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***protodiastolique***.

protodóric, -ă *adj.* (*arhit.*) Care aparține fazei de elaborare a doricului primar grec, din sec. 7-6 î.Hr. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***protodorique***; cf. gr. *πρῶτος* „întîiul", *Δορίσκος* „doric".

protofít *s.n.* (*bot.*) Organism vegetal unicelular sau colonial, care stă la baza evoluției regnului vegetal (*Protophyta*). • pl. *-e*. /<fr. ***protophyte***; cf. gr. *πρῶτος* „primul", *φυτόν* „plantă".

protogalaxíe *s.f.* (*astron.*) Materie gazoasă pulverulentă, interstelară, de la care se formează o galaxie. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***protogalaxie***.

protogamíe *s.f.* (*biol.*) Combinare a gameților fără fuziune nucleară. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***protogamie***.

protogénă *s.f.* (*genet.*) Genă sau alelă dominantă. • pl. *-e*. /<engl. ***protogen***.

protogenétic, -ă *adj.* (*bot.*) Care aparține protogenezei, care se referă la protogeneză. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***protogénétique***.

protogenéză *s.f.* (*bot.*) **1** Reproducere prin înmugurire. **2** Stadiu inițial al embrionului. • pl. *-e*. /<fr. ***protogenèse***.

protogénic, -ă *adj.* (*bot.*; *despre structuri vegetale*) Care există încă din primele stadii de diferențiere. • pl. *-ci, -ce*. /*proto-* + *-genic*.

protogín, -ă *adj., s.f.* **1** (*biol.*) Proterogin. **2** *s.f.* (*geol.*) Rocă granitică cu structură de șist. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***protogyne***.

protoginíe *s.f.* (*biol.*) Proteroginie. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***protogynie***.

protoiereú *s.m.* (*bis.*) Preot care conduce o protoierie; protopop. • pl. *-ei*. /<ngr. *πρωτοιερεύς*.

protoieríe *s.f.* (*bis.*) Protopopie. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /*protoiereu* + *-ie*.

protoiodúră *s.f.* (*chim.*) Sare rezultînd din combinația unui corp simplu cu cantitatea cea mai mică posibilă de iod. • pl. *-i*. /<fr. ***protoiodure***.

protoistóric, -ă *adj.* Care aparține protoistoriei, care se referă la protoistorie. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***protohistorique***.

protoistoricián, -ă *s.m., s.f.* (*ist.*) Specialist în protoistorie. • sil. *-ci-an*. pl. *-eni, -ene*. /după fr. *protohistorien*.

protoistórie *s.f.* (*ist.*) Epocă din istoria omenirii cuprinsă între preistorie și istorie, corespunzînd epocii fierului. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***protohistoire***, după *istorie*.

protoleucocítă *s.f.* (*biol.*) Celulă limfoidă mică, prezentă în măduva osoasă roșie și în splină. • sil. *-le-u-*. pl. *-e*. /*proto-* + ***leucocită***.

protolíză *s.f.* (*bot.*) Descompunere a clorofilei cu disocierea dioxidului de carbon sub influența luminii. • pl. *-e*. /<fr. ***protolyse***.

protómă *s.f.* (*a. plast., arheol.*) Figurină în formă de bust de animal sau de om, care constituie ornament al unui obiect metalic sau ceramic. • pl. *-e*. /<fr. ***protome***.

protomédic *s.m.* (*înv.*) Medic șef. • pl. *-ci*. și *protomédicos s.m.* /*proto-* + ***medic***.

protomédicos *s.m.* v. protomedic.

protomeșter *s.m.* (*înv.*) Conducător al unei bresle; staroste. • pl. *-i*. /*proto-* + ***meșter***.

protón[1] *s.m.* (*fiz.*) Particulă elementară stabilă, cu masa mult mai mare decît a electronului și cu sarcina electrică egală în valoare absolută cu a acestuia, dar pozitivă, care intră în compoziția nucleului atomilor tuturor elementelor. • pl. *-i*. /<fr. ***proton***, germ. ***Proton***.

protón[2]**, -ă** *adj.* (*fon.*; *despre sunete*) Protonic. *„A" inițial proton* (PUȘ.). • pl. *-i, -e*. /cf. *protonic*.

protonefridián, -ă *adj.* (*zool.*) Care aparține protonefridiei, care se referă la protonefridie. • sil. *-di-an*. pl. *-ieni, -iene*. /***protonefridie*** + *-an*.

protonefrídie *s.f.* (*zool.*) Aparat excretor caracteristic viermilor lați, format din foarte multe tuburi mici reunite pe un canal median, ce se deschide printr-un por la capătul posterior al corpului. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***proto-*** + ***nefridie***.

protonéma *s.f.* v. protonemă.

protonémă *s.f.* (*bot.*) Organ filamentos la briofite, licheni și alge, din care ia naștere corpul vegetativ al plantei. • pl. *-e*. și *protonéma s.f.* /<fr. ***protonéma***; cf. gr. *πρῶτος* „întîiul", *νῆμα* „fir, filament".

protoneurón *s.m.* (*anat.*) Primul neuron pe traseul unei căi nervoase. • sil. *-ne-u-*. pl. *-i*. /<fr. ***protoneurone***.

protónic[1]**, -ă** *adj.* (*fiz.*) Care aparține protonului, care se referă la protoni; care conține protoni. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***protonique***.

protónic[2]**, -ă** *adj.* (*fon.*; *despre sunete și silabe*) Care precedă silaba accentuată. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***protonique***.

protonotár *s.m.* (*înv.*) Prelat de pe lîngă curia romano-catolică, însărcinat să primească actele consistoriilor și ale proceselor de beatificare. ◆ Prim-cancelar și secretar al curiei imperiale; arhicancelar. • pl. *-i*. și *protonotáriu s.m.* /<it. ***protonotario***, fr. ***protonotaire***.

protonotariát *s.n.* Funcția și demnitatea de protonotar. • sil. *-ri-at*. pl. *-e*. /<it. ***protonotariato***.

protonotáriu *s.m.* v. protonotar.

protopaleolític, -ă *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Prima perioadă a paleoliticului. **2** *adj.* Care aparține protopaleoliticului, care este specific protopaleoliticului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din protopaleolitic. • sil. *-le-o-*. pl. *-ci, -ce*. /***proto-*** + ***paleolitic***.

protoparenchím *s.n.* (*anat.*) Parenchim primar. • pl. *-uri*. /<fr. ***protoparenchyme***.

protopátic, -ă *adj.* (*med.*) Care aparține protopatiei, care se referă la protopatie, de natura protopatiei. ◇ *Sensibilitate protopatică* = denumire dată funcțiilor senzoriale caracterizate printr-o sensibilitate difuză, redusă, dar cu puternice repercusiuni afective. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***protopathique***.

protopatíe *s.f.* (*med.*) Afecțiune care nu este consecința unei alte afecțiuni. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***protopathie***.

protopărínte *s.m.* (*înv.*) Strămoș, străbun. *Datinile antice ale protopărinților* (MARI.). • pl. *-ți*. /***proto-*** + ***părinte***.

protoplanétă *s.f.* (*astron.*) Planetă în formare. • pl. *-e*. /<fr. ***protoplanète***, engl. ***protoplanet***.

protoplasmátic, -ă *adj.* (*biol.*) Care aparține protoplasmei, care se referă la protoplasmă; compus din protoplasmă; protoplasmic. ◇ *Arborizație*

protoplasmatică v. arborizație. *Curenți protoplasmatici* v. curent. • pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***protoplasmatisch***; cf. fr. *protoplasmique.*

protoplasmatologíe *s.f.* (*biol.*) Studiu științific al protoplasmei. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***protoplasmatologie.***

protoplásmă *s.f.* (*biol.*) Substanță albuminoidă complexă având aspectul unei mase vîscoase, incolore, semifluide, care alcătuiește baza celulei vii. • pl. *-e.* /<fr. ***protoplasma.***

protoplásmic, -ă *adj.* (*biol.*) Protoplasmatic. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***protoplasmique.***

protoplást *s.n.* (*biol.*) Totalitatea corpurilor plasmatice ale celulei, cu incluziunile sale, cu excepția membranei. • pl. *-e.* /<engl. ***protoplast***; cf. gr. *πρῶτος* „întîiul", *πλαστός* „modelat".

protopóp *s.m.* (*bis.*) Preot ortodox care îndeplinește funcția de superior al preoților dintr-un teritoriu determinat, conducînd o protopopie; protoiereu, (*înv.*) protoprezbiter. ◆ Rang, funcție deținută de acest preot. • pl. *-i.* și (*pop.*) *potopóp,* (*înv.*) *potopópa s.m.* /<slav. **протопопъ**.

protopopeásă *s.f.* Soția unui protopop; protopopoaie, (*înv.*) protoprezbiteră. • pl. *-ese.* și (*pop.*) *potopopeásă s.f.* /***protopop*** + *-easă.*

protopopésc, -eáscă *adj.* Care aparține protopopului, care se referă la protopop. • pl. *-ești.* /***protopop*** + *-esc.*

protopopiát *s.n.* (*bis.; înv.*) Protopopie. • sil. *-pi-at.* pl. *-e.* /***protopopie*** + *-at.*

protopopíe *s.f.* (*bis.*) **1** Rangul sau funcția de protopop; timpul cît cineva funcționează ca protopop; protoierie, protopopiat. *Popă mare te făcui Că ți-am dat protopopie* (POP.). **2** Unitate administrativă bisericească ortodoxă, formată din mai multe parohii, condusă de un protopop. ◆ Reședința unui protopop; protoierie, protopopiat. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***protopop*** + *-ie.*

protopopoáie *s.f.* Protopopeasă. • pl. *-oaie.* /***protopop*** + *-oaie.*

protoporfirínă *s.f.* (*biochim.*) Colorant organic care, prin legarea unui ion de fier divalent, formează hemul, ce reprezintă gruparea prosteticâ a hemoglobinei. • pl. *-e.* /<fr. ***protoporphyrine.***

protoporfirinemíe *s.f.* (*biol.*) Prezența protoporfirinei în sînge. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***protoporphyrinémie.***

protoprezbíter *s.m.* (*înv.*) Protopop • pl. *-i.* și *protoprezvíter s.m.* /<ngr. ***πρωτοπρεσβύτερος***.

protoprezbíteră *s.f.* (*înv.*) Protopopeasă. • pl. *-e.* /***protoprezbiter*** + *-ă.*

protoprezvíter *s.m.* v. protoprezbiter.

protopsált *s.m.* (*înv.*) Prim cîntăreț la o biserică. • pl. *-ți.* și *protopsáltis s.m.* /<ngr. ***πρωτοψάλτης***.

protopsáltis *s.m.* v. protopsalt.

protoptér *s.m.* (*iht.*) Pește care trăiește în rîurile și mlaștinile din Africa tropicală, respirînd prin branhii și plămîni. • pl. *-i.* /<fr. ***protoptère.***

protoráce *s.n.* (*entom.*) Primul segment al toracelui insectelor, pe care este fixată prima pereche de picioare. • pl. *-e.* și *protoráx s.n.* /<fr. ***prothorax.***

protoráx *s.n.* v. protorace.

protorogenéză *s.f.* (*biol.*) **1** Prefigurare în timpul filogeniei a formelor adulte sau de mai tîrziu. **2** Prezență a caracterelor speciale din linia filogenetică mai întîi în stadiile ontogenetice timpurii, iar apoi în cursul schimbărilor filogenetice de formă. • pl. *-e.* /<fr. ***protérogenèse.***

protoromână *s.f.* (*lingv.*) Limba română comună vorbită între sec. 6 și 13, în nordul și sudul Dunării. • /***proto-*** + ***română.***

prótos *s.m. invar., num.ord.* **1** *s.m. invar.* (*fam.; la jocul de cărți*) Cel care are dreptul să deschidă jocul. **2** *num.ord.* (*înv.*) Cel dintîi, primul (într-o ierarhie). ◇ (*adj.*) *Dascăl protos al școalei* (DOC.). • și *prótus s.m. invar.* /<ngr. ***πρώτος***.

protosínghel *s.m.* (*bis.*) Grad monahal superior singhelului și inferior arhimandritului. *Împodobit cu rangul de protosinghel* (CĂL.). ◆ Monah care are acest grad. *Fratele său, protosinghelul Neofit* (C. NEGR.). • pl. *-i.* și (înv.) *protosíncel s.m.* /<ngr. ***πρωτοσύγκε(λ)λος***.

protosístolă *s.f.* (*fiziol.*) Prima fază a sistolei cardiace. • pl. *-e.* /<fr. ***protosystole.***

protosistólic, -ă *adj.* (*fiziol.*) Care aparține protosistolei, care se referă la protosistolă. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***protosystolique.***

protosíncel *s.m.* v. protosinghel.

protospătár *s.f.* (*în Ev. Med.*) Comandant general al oastei, în special al călărimii. • pl. *-i.* /<ngr. ***πρωτοσπαθάριος***.

protospór *s.m.* (*biol.*) Spor uninucleat din prima generație. • pl. *-i.* /<fr. ***protospore.***

protosteá *s.f.* (*astron.*) Stea în fază de formare, care evoluează relativ repede, în cîteva sute de mii de ani. • pl. *-ele.* /***proto-*** + ***stea***, după engl. *protostar,* fr. *protoétoile.*

protosulfúră *s.f.* (*chim.; înv.*) Cel mai sărac în sulf dintre derivații sulfurați ai unui corp simplu. • pl. *-i.* /<fr. ***protosulfure.***

prototerián *s.n.* (*zool.; la pl.*) Subclasă de mamifere primitive, ovipare, avînd un singur orificiu pentru rect, conducte urinare și genitale (ornitorincul și echidna); monotreme; (*și la sg.*) individ făcînd parte din această subclasă. • sil. *-ri-an.* pl. *-ieni.* /<fr. ***protothériens.***

prototíp *s.n.* **1** Model reprezentînd tipul original după care se efectuează sau se realizează ceva. *El privea legea... ca prototipul sistemului fiecărei legislații bine regulate* (PER.). ◆ (*tehn.*) Produs unicat sau primul exemplar dintr-un lot de produse ce urmează a fi fabricate în serie. *În magazinele de mobilă... se află expus prototipul unui model de bibliotecă-mobilă* (PER.). **2** Exemplar originar, formă originară (care stă la baza altui exemplar, a altei forme). *Forma moldovenească se apropie de prototipul latinesc* (IORD.). ◆ Manuscris original (după care se fac cópii). **3** Exemplar (din ceva) care reprezintă un model ilustrativ (pozitiv sau negativ). *Neuitatul Mitică...,* *prototipul micului burghez al epocii* (PER.). ◆ Spec. Model desăvîrșit, model care servește ca etalon. *Chip de înger, dar femeie, Căci femeia-i prototipul îngerilor din senin* (EMIN.). • pl. *-uri.* /<fr. ***prototype,*** germ. ***Prototyp.***

prototípic, -ă *adj.* Care este caracteristic pentru ceva sau cineva; prototipistic. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***prototypique,*** germ. ***prototypisch.***

prototipístic, -ă *adj.* Prototipic. • pl. *-ci, -ce.* /***prototip*** + *-istic.*

prototróf, -á *adj.* (*biol.; despre microorganisme*) Care trăiește pe substraturi nutritive lipsite de compuși organici. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***prototrophe.***

prototrofíe *s.f.* (*biol.*) Mod primitiv de nutriție, la unele tulpini microbiene. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***prototrophie.***

protovistiár *s.m.* v. protovistier.

protovistiér *s.m.* (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) Titlu care se dădea boierului de rang întîi, superior vistierului, însărcinat cu administrarea vistieriei sau a tezaurului țării. *Cutărui boier i se zice protovistier pentru a se deosebi de alți vistieri mai mici* (IORGA). ◆ Persoană care purta acest titlu. ◆ Gener. Vistier. *I se dă titlul de protovistier, care nu înseamnă însă mai mult decît vistier* (PER.). • sil. *-ti-er.* pl. *-i.* și (*înv.*) *protovistiár s.m.* /<ngr. ***πρωτοβεστιάριος***.

protoxíd *s.m.* (*chim.*) *Protoxid de azot* = oxidul azotului în stare de oxidare unu, gaz incolor, cu gust dulceag, care, inspirat odată cu aerul, produce o stare de euforie și care este folosit ca anestezic local și general; gaz ilariant. • /<fr. ***protoxyde.***

protozigót *s.m.* (*anat.*) Zigot care, prin clivaj, formează două celule identice. • pl. *-ți.* /<fr. ***protozygote.***

protozoár *s.n.* (*zool.; la pl.*) Încrengătură de animale microscopice inferioare, unicelulare, cu cea mai simplă structură anatomică (*Protozoa*); (*și la sg.*) animal care face parte din această încrengătură. • sil. *-zo-ar.* pl. *-e.* /<fr. ***protozoaire***; cf. gr. *πρῶτος* „primul", *ζῷον* „animal".

protozoológie *s.f.* (*zool.*) Ramură a zoologiei care se ocupă cu studiul morfologic și biologic al organismelor unicelulare. • g.-d. *-iei.* /<germ. ***Protozoologie,*** fr. ***protozoologie,*** engl. ***protozoology.***

protpí *vb. IV.* v. propti.

protractíl, -ă *adj.* Care poate fi întins către înainte. • pl. *-i.* /<fr. ***protractile.***

protractór, -oáre *s.m., adj.* (*anat.*) (Mușchi) care are rolul de a întinde un membru sau o parte a corpului spre înainte. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***protracteur.***

protráctie *s.f.* Mișcare, tracțiune spre înainte. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***protraction.***

protréptic, -ă *s.f., adj.* (*psih.*) **1** *s.f.* Procedeu psihoterapic sugestiv prin mijloace fizico-pedagogice susceptibile de a exercita o influență puternică asupra bolnavului nevrotic. **2** *adj.* Care aparține protrepticii, care se referă la protreptică. • pl. *-ci, -ce.* /<engl. ***protreptic.***

protritón *s.m.* (*paleon.; la pl.*) Gen de amfibieni din carboniferul superior permian, din grupa stegocefalilor, asemănător cu salamandra, care trăia în mlaștini; (*și la sg.*) animal care făcea parte din acest gen. • pl. *-i.* /<fr. ***protriton.***

protrombínă *s.f.* (*biol.*) Substanță inactivă din plasma sangvină care, sub influența trombochinazei, se transformă în trombină; trombogen. • pl. *-e.* /<fr. ***prothrombine,*** engl. ***prothrombin.***

protrombinemíe *s.f.* (*med.*) Prezența protrombinei în sînge. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***prothrombinémie.***

protrúzie *s.f.* (*anat.*) Proeminență anterioară, foarte pronunțată, a unei formații anatomice. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *protruziúne s.f.* /<fr. ***protrusion.***

protruziúne *s.f.* v. protruzie.

protuberá *vb. I. intr.* A se umfla, a crește în afară. • prez.ind. pers. 3 *-ează.* /<it. ***protuberare.***

protuberánt, -ă *adj.* Care formează o protuberanță; proeminent. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***protubérant,*** lat. ***protuběrans, -ntis*** <*protuberare* <*tūber, -is* „excrescență".

protuberánță *s.f.* **1** (*anat.*) Formație anatomică, constînd într-o ridicătură pe suprafața unui organ. ◇ *Protuberanță inelară* = segment al encefalului, situat între bulb, pedunculii cerebrali și cerebel. ◆ Gener. Parte a unui obiect ieșită în afară. *Cîteva fotolii de lemn... cu prea multe protuberanțe ornamentale* (DEM.). **2** (*astron.*) Nor de gaze incandescente care se formează la marginea discului solar, în forma unor limbi de foc. • pl. *-e.* și *protuberénță s.f.* /<fr. ***protubérance***; cf. lat. *pro* „înainte", *tūber, -is* „excrescență", „tumoare".

protuberanțiál, -ă *adj.* Care prezintă numeroase protuberanțe. • sil. *-ți-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***protuberantiel.***

protuberénță *s.f.* v. protuberanță.

protúră *s.f.* (*entom.; la pl.*) Ordin de insecte inferioare, fără aripi, antene și ochi, cu rudimente de picioare și cu armătură bucală pentru supt și mestecat; (*și la sg.*) insectă din acest ordin. • pl. *-e.* /<fr. ***protoures.***

prótus *s.m. invar.* v. protos.

protutór, -oáre *s.m., s.f.* (*jur.*) Persoană numită să administreze bunurile unui minor (aflate în afara țării în care acesta este stabilit). • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***protouteur.***

proțáp *s.n.* **1** Prăjină groasă de lemn, bifurcată la un capăt, care se fixează la dricul carului și de care se prinde jugul; rudă. *S-așezară... pe proțapul căruței să mai răsufle* (MIR.). **2** Prăjină cu vîrful despicat, în care se înfigea în trecut o reclamație prezentată domnitorului, pe deasupra capetelor mulțimii. *Voi merge iar cu proțapul, o să vorbesc cu domnia Doară va da sfîntuleț să-mi întoarcă răzășia* (HASD.). ◇ Expr. *A umbla* (sau *a merge, a veni, a purta, a se înfățișa*) *cu jalba* (*în proțap*) v. jalbă. ◆ Gener. Prăjină lungă. ◆ Fig. (*adv.*) Drept, țeapăn. *Deteră drumul lui Azor, care ridică coada proțap* (PER.). ◇ Expr. *A sta proțap* = a sta drept, nemișcat. **3** Prăjină despicată la un capăt, cu care se culeg fructele, cu care se prind racii etc. ◆ Fiecare dintre cele două bețe, despicate în formă de furcă și înfipte în pămînt, lîngă jar, între care se fixează peștele întreg pentru a se frige. **4** Pîrghie la moara de vînt sau la fîntînă. • pl. *-uri,* (*înv.*) *-e.* și (*reg.*) *proțiáp s.n.* /<sl. veche ***прощѣпъ***; cf. bg. *прощен* (dial. *прощан*).

proțăpeálă *s.f.* (*fam.*) Faptul de a (se) proțăpi. • pl. *-eli.* /***proțăpi*** + *-eală.*

proțăpí *vb. IV.* **1** *refl.* (*despre oameni sau despre animale*) A se sprijini, a se propti, a se ține cu putere. *Se proțăpi în dreptul ușii, între doi stîlpi ai cerdacului* (REBR.). **2** *tr., refl.* A (se) înțepeni, a (se) fixa. *Cumpăna parcă era proțăpită acolo sus* (ISP.). **3** *tr.* (*compl. indică obiecte*) A pune o pană de lemn pentru a face să rămînă deschis. **4** *refl.* (*fam.; despre oameni*) A se opri (provocator, cu îndrăzneală etc.) în fața cuiva. *M-am proțăpit înaintea lui cu mîinile în buzunar* (PER.). ◇ Fig. *A răsărit luna. S-a proțăpit gură-cască deasupra castelului cu turnulețe* (PER.). • prez.ind. *-esc.* și (*reg.*) *proțopí vb. IV.* /***proțap*** + *-i.*

proțăpíre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *proțăpi* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***proțăpi.***

proțăpít, -ă *adj.* **1** Care este fixat, nemișcat, țeapăn. **2** Fig. (*fam.; despre oameni*) Care este sigur de sine; îngîmfat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***proțăpi***.
proțedúră *s.f.* v. procedură.
proțént *s.n.* v. procent.
proțés *s.n.* v. proces.
proțiáp *s.n.* v. proțap.
proțopí *vb. IV.* v. proțăpi.
proudhonian, -ă [prudoni'an] *adj., s.m., s.f.* (*econ.*) Proudhonist. • sil. *-ni-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***proudhonien***.
proudhonism [prudo'nism] *s.n.* (*econ.*) Doctrină inițiată de Pierre Joseph Proudhon, care preconiza menținerea și întărirea micii producții și a micii proprietăți. • /<germ. ***Proudhonismus***, fr. ***proudhonisme***; cf. nm. pr. Pierre Joseph *Proudhon*, filosof și economist francez.
proudhonist, -ă [prudo'nist] *s.m., s.f., adj.* (*econ.*) **1** *s.m., s.f.* Adept al proudhonismului; proudhonian. **2** *adj.* Care aparține proudhonismului sau proudhoniștilor, care se referă la proudhonism sau la proudhoniști; care aderă la proudhonism. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***proudhoniste***.
próur *s.n.* v. proor.
proustian, -ă [prusti'an] *adj.* (*lit.*) **1** Care aparține (operei) lui Proust, care este propriu (operei) lui Proust, care se referă la (opera) lui Proust. **2** Care imită maniera lui Proust. • sil. *-ti-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***proustien***; cf. nm. pr. Marcel *Proust*, scriitor francez.
proustianism [prustia'nism] *s.n.* (*lit.*) Imitare a romanului lui Proust, operă de analiză psihologică și de observație socială, puternic influențată de bergsonism, care reconstituie trecutul pe baza fluxului memoriei afective. • sil. *-ti-a-.* /***proustian*** + *-ism*.
provansál, -ă *s.m., s.f., adj.* v. provensal.
próvă *s.f.* v. proră.
provedeă *vb. II. tr.* (*înv.*) A înzestra pe cineva sau ceva cu cele necesare; a prevedea. • prez.ind. *provăd.* /<it. ***provvedere***, lat. ***providēre***.
provedénță *s.f.* v. providență.
provedínță *s.f.* v. providență.
proveditór *s.m.* (*ist.*) Înalt funcționar în vechea republică a Veneției, însărcinat cu inspectarea sau comanda unei flote, fortificații sau provincii. • pl. *-i.* /<it. ***provveditore***, fr. ***provéditeur***.
provéi *s.n.* v. proverb.
provenánță *s.f.* v. proveniență.
provení *vb. IV. intr.* A lua naștere, a-și avea originea, a se trage, a rezulta din ceva sau de undeva. *Atunci își dădu Filip seama de unde proveneau țipetele* (CĂL.). • prez.ind. *provín.* /***pro-*** + ***veni***, după fr. *provenir*.
proveniénță *s.f.* Loc, sursă, persoană etc. de unde vine sau provine cineva sau ceva; provenire. *Un alt manuscris... de proveniență cantacuzinească* (HASD.). ◆ Ext. Origine. *Folosirea unui cuvînt... de proveniență cultă* (VIANU). • sil. *-ni-en-.* pl. *-e.* și (*înv.*) ***provenínță***, *provenánță s.f.* /<fr. ***provenance***, it. ***provenienza***, germ. ***Provenienz***.
provenínță *s.f.* v. proveniență.
proveníre *s.f.* Proveniență. • pl. *-i.* /v. ***proveni***.
provensál, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a provinciei Provence sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii regiunii Provence. **2** *adj.* Care aparține provinciei Provence sau provensalilor, care se referă la Provence sau la provensali; care este originar din Provence. ◆ (*subst. f.*) Limba romanică vorbită de provensali. ◆ Ext. (*subst. f.*) Limba romanică vorbită în mai multe provincii din S Franței. • pl. *-i, -e.* și (*înv.*) *provențál, -ă, provansál, -ă s.m., s.f., adj.* /<fr. ***provençal***; cf. nm. pr. *Provence*, provincie istorică în S-E Franței.
provențál, -ă *s.m., s.f., adj.* v. provensal.
provérb *s.n.* **1** Expresie populară succintă, de obicei ritmică și uneori rimată, adesea metaforică, cuprinzînd o învățătură, o experiență de viață. ◇ Expr. *A fi* (sau *a se face*) *de proverb* = a fi (sau a se face) de rîs. ◇ Compar. *Pan, finul Pepelei, cel isteț ca un proverb* (EMIN.). **2** Mică piesă de salon din sec. 17- 19, jucată fără decor, avînd ca pretext un proverb. • pl. *-e,* (*înv.*) *-uri.* și (*înv.*) *provérbie s.f., provérbiu s.n., provórbă s.f.,* (*reg.*) *provél s.n.* /<fr. ***proverbe***, lat. ***prōverbĭum, -ĭi***.
proverbiál, -ă *adj.* **1** Care ține de proverb, care se referă la proverb; cu caracter de proverb. ◇ (*adv.*) *Harpagon era proverbial de avar.* **2** Despre care s-a dus vestea, care este extrem de cunoscut, care este știut de toată lumea; ext. extrem de mare, de intens etc., de pomină. *Ospitalitatea română, ce era... proverbială* (C. NEGR.). • sil. *-bi-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***proverbial***.
provérbie *s.f.* v. proverb.
provérbiu *s.n.* v. proverb.
proviánt *s.n.* (*înv.*) Provizii, alimente (pentru armată). ◇ Compus: (*mare-*) *proviant-maistru* = șeful aprovizionării armatei. • sil. *-vi-ant.* pl. *-uri.* și (*înv.*) *privánt, priviánt s.n.* /<pol. ***prowiant***, rus. ***провиант***, germ. ***Proviant***.
providénță *s.f.* **1** (*teol.*) Înțelepciune supremă cu care divinitatea conduce lumea; puterea de a predetermina evenimentele spre binele oamenilor; ext. (*art.; nm. pr.*) Divinitatea însăși, Dumnezeu. *Dumnezeiasca providență care te-au povățuit* (VĂCĂR.). *Îngerul păzitor pe care providința l-a dat fiecărui om nu este decît femeia* (C. NEGR.). ◆ Ext. Grijă, milă, îndurare ca atribute ale divinității. *Din providența celui puternic... am scăpat din gura unui crocodil* (POP.). **2** Fig. Persoană sau împrejurare miraculoasă care contribuie la salvarea sau la fericirea cuiva. *Domnule doctor, sînteți providența noastră* (CĂL.). • și (*înv.*) *providéntie, provedínță, provedénță s.f.* /<fr. ***providence***, lat. ***providentĭa, -ae*** <*providēre* „a prevedea".
providențiál, -ă *adj.* (*teol.*) Care aparține providenței, care ar fi trimis, hotărît, dat de providență. ◆ Ext. Care contribuie (în mod cu totul neașteptat, miraculos) la salvarea, la fericirea cuiva, la rezolvarea unei situații dificile ce părea de nerezolvat etc; care apare la momentul potrivit printr-o întîmplare favorabilă ieșită din comun. *Heliade..., bărbat providențial* (HASD.). ◇ (*adv.*) *Cîrmuiește providențial universul* (PER.). • sil. *-ți-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***providentiel***.
providențialísm *s.n.* (*filos.*) Doctrină filosofică, cu tendințe finaliste, după care tot ceea ce se întîmplă este hotărît și condus de către Dumnezeu pentru binele ființelor create de El. • sil. *-ți-a-.* /<fr. ***providentialisme***.
providențialíst, -ă *s.m., s.f., adj.* (*filos.*) **1** *s.m., s.f.* Adept al providențialismului. **2** *adj.* Care aparține providențialismului sau providențialiștilor, care se referă la providențialism sau la providențialiști; care aderă la providențialism. • sil. *-ți-a-.* pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***providentialiste***.
providénție *s.f.* v. providență.
provider [pro'vaidər] *s.n.* (*econ.*) Furnizor. • pl. *-i.* /<engl. ***provider***.
provinciál, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f., adj.* (Persoană) care locuiește în provincie sau care este originară de acolo; (*înv.*) provincialist. ◆ Ext. (*deprec.*) (Persoană) care se comportă sau reacționează cu stîngăcie, în mod greoi, naiv. *Ai ticuri de provincială* (SEBAST.). **2** *adj.* Care aparține provinciei, care se referă la provincie; care se găsește în provincie. ◆ Spec. (*despre vorbire*) Dialectal, regional. *Vorbirea provincială* (*regională, dialectală*) *se deosebește de limba comună* (IORD.). • sil. *-ci-al.* pl. *-i, -e.* și (*înv.*) *provințiál, -ă s.m., s.f., adj.* /<lat. ***provincialis, -e***, fr. ***provincial***.
provincialísm *s.n.* **1** Fel de a se purta și de a gîndi propriu unei anumite provincii, în discordanță cu restul țării și în detrimentul acesteia. *Provincialismul și fanatismul ucid știința* (HASD.). **2** Atitudine, comportare de provincial; parohialism. **3** Fapt de limbă (cuvînt, expresie, pronunțare etc.) existent numai într-o anumită regiune, caracteristic pentru un anumit grai. *Provincialismele nu pot avea aceeași valoare în limbă ca vorbele elementare cu care operăm zilnic* (PUȘ.). • sil. *-ci-a-.* pl. *-e.* și (*înv.*) *provințialism s.n.* /<fr. ***provincialisme***.
provincialíst, -ă *s.m., s.f., adj.* (*înv.*) **1** *s.m.* Persoană care nu făcea parte din cadrele armatei. **2** *s.m., s.f., adj.* Provincial. • sil. *-ci-a-.* pl. *-iști, -iste.* și (*înv.*) *provințialíst, -ă s.m., s.f., adj.* /***provincial*** + *-ist*.
provincializă *vb. I. refl., tr.* A căpăta sau a face să capete trăsături specifice celor din provincie. • sil. *-ci-a-.* prez. ind. *-ez.* /***provincial*** + *-iza*.
provincializáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *provincializa* și rezultatul ei. • sil. *-ci-a-.* pl. *-ări.* /v. ***provincializa***.
províncie *s.f.* **1** Parte delimitată dintr-o țară, constituind o unitate geografică, administrativă sau geografic-administrativă; regiune, ținut. ◆ (*la sg.*) Teritoriu sau localitate dintr-o țară situate în afara capitalei. ◇ Loc.adj. *De provincie* = care este situat în provincie, care este specific provinciei. **2** (*în antic.*) Teritoriu cucerit de romani din afara Italiei, administrat de un magistrat (proconsul, pretor, legat) și supus legilor și organizării romane. ◇ *Provincie pretoriană* v. pretorian. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *provínție, provínță s.f.* /<lat. ***prōvincĭa, -ae***, fr. ***province***.
provincioáră *s.f.* Dim. al lui *provincie*. • pl. *-e.* /***provincie*** + *-ioară*.
provínță *s.f.* v. provincie.
provințiál, -ă *s.m., s.f., adj.* v. provincial.
provințialísm *s.n.* v. provincialism.
provințialíst, -ă *s.m., s.f., adj.* v. provincialist.
provínție *s.f.* v. provincie.
provírus *s.n.* (*biol.*) Stare a unor virusuri care cresc cu aceeași viteză ca celula parazitată, fără a o distruge. • pl. *-uri.* /<fr. ***provirus***.
provitamínă *s.f.* (*biochim.*) Substanță inactivă din alimente, pe care organismul o transformă în vitamină activă. • pl. *-e.* /<fr. ***provitamine***.
provivasí *vb. IV. tr.* (*înv.; compl. indică oameni*) A numi într-o demnitate sau într-o funcție. ◆ Ext. A avansa, a promova. ◇ (*abs.*) *Eu, pe temeiul înaltei puteri date mie..., spre a provivasi în ranguri* (DOC.). • prez.ind. *-esc.* /<ngr. ***προβίβασα***, aor. lui *προβιβάζω*.
provivasíre *s.f.* (*înv.*) Acțiunea de *a provivasi* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***provivasi***.
provízer *s.m.* v. provizor[1].
provízie *s.f.* Rezervă de produse necesare întreținerii, alimentării unei gospodării, unui oraș, unei armate, unei nave etc. pe o anumită perioadă de timp. ◇ Fig. *Provizia de termeni ai regiunii în care copilărise* (VIANU). • pl. *-ii* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *proviziúne s.n., proviziúne s.f.* /<fr. ***provision***, germ. ***Provision***, lat. ***provisĭo, -onis*** <*providēre* „a prevedea".
provizión[1] *s.n.* (*econ.*) Remunerație procentuală dată celui care a mijlocit o afacere comercială; comision, remiză. • sil. *-zi-on.* pl. *-oane.* /<germ. ***Provision***.
provizión[2] *s.n.* v. provizie.
provizionatór *s.m.* v. aprovizionator.
proviziúne[1] *s.f.* (*econ.*) **1** Valoare de orice natură reprezentînd echivalentul sumei de bani prevăzută într-o cambie. **2** Depozit în bani sau credit deschis, pe baza căruia se poate emite un cec. • sil. *-zi-u-.* pl. *-i.* /<fr. ***provision***.
proviziúne[2] *s.f.* v. provizie.
provízor[1] *s.m.* (*în trecut*) Persoană care se ocupa cu îngrijirea și cu administrarea unei instituții, a unei moșii. • acc. și *provizór.* pl. *-i.* și *provízer s.m.* /<lat. ***provisor, -oris***, germ. ***Provisor***.
provizór[2], -oáră *adj.* v. provizoriu.
provizorát[1] *s.n.* (*în trecut*) Funcția provizorului. • pl. *-e.* /***provizor*** + *-at*.
provizorát[2] *s.n.* (Starea a) ceea ce este provizoriu. ◆ Lucru, fapt, situație provizorie. ◆ Timp cît cineva sau ceva este provizoriu. • pl. *-e.* /<fr. ***provisorat***.
provizóriu, -ie *adj., adv.* **1** *adj.* Care durează sau este destinat să dureze numai un anumit timp, după care urmează să fie înlocuit; care se face pe un termen limitat; temporar, vremelnic. *O infirmerie provizorie* (UL.). ◇ *Comitet provizoriu* v. comitet. *Execuție provizorie* v. execuție. ◆ (*înv.; subst. n.*) Provizorat. *În tot timpul acesta al provizoriului măsurile militare să fie luate cu mare grijă* (BARIȚ.). ◆ Care nu are un caracter definitiv. *O măsură provizorie s-au hotărît la Constantinopoli* (DOC.). **2** *adv.* Deocamdată. *Otilia se hotărî să ducă provizoriu pianul la o prietenă* (CĂL.). • pl. *-ii.* și *provizór, -oáră adj.* /<lat. ***provisorius***, fr. ***provisoire***.
provlímă *s.f.* v. problemă.
provnímă *s.f.* v. problemă.
provocá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică persoane*) A îndemna, a stimula printr-un act de sfidare, printr-un gest șocant, deplasat etc. să reacționeze (în mod adecvat); a atîța, a întărîta, a incita pe cineva. *Apucat de groază la ideea că nenorocitul ar încerca să mă provoace* (CAR.). ◆ (*jur.*) A aduce (prin acte de violență, prin lezarea demnității sau prin alte fapte ilicite) într-o stare de surescitare favorabilă comiterii unei infracțiuni. **2** A chema, a invita, a obliga la o întrecere, la o competiție, la o luptă, la un duel etc. *Au fost provocați la arme prin manifeste* (BARIȚ.). ◇ Fig. *[Muntele] pîndește norii... și îi provoacă la luptă* (BOGZA). **3** A avea drept urmare; a determina, a constitui, a cauza, a prilejui, a pricinui. *Deznădejdea*

dumitale îmi provoacă milă (CA. PETR.). ◆ Spec. (*compl. indică evenimente, procese, fenomene etc.*) A produce intenționat; a stîrni. *Între țărani știrea provocă o mișcare* (REBR.). ◇ (*refl. pas.*) *Se provoacă vărsături, se dau purgative* (BEL.). • prez.ind. *provóc.* /<fr. ***provoquer***, lat. ***provocare***.

provocánt, -ă *adj.* Provocator. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***provocant***.

provocáre *s.f.* **1** Întărîtare, aţîţare, instigare. *Dușmanii noștri... se dedau la provocări, aţîţă oamenii* (LĂNCR.). ◆ (*jur.*) Aducere a cuiva, prin diverse acțiuni ilicite, într-o stare de surescitare favorabilă comiterii unei infracțiuni. **2** Chemare, invitare sau obligare la o întrecere, la o competiție, la o luptă, la un duel etc. *Mă pomenesc cu încă patru provocări la duel* (STANCU). ◆ Concr. Somație scrisă, citație. *Îi sosiră din oraș provocări pentru plata ălor cîteva sute de zloți* (AGÂR.). **3** (*med.*) Producere artificială a unei boli (folosită uneori în medicină ca mijloc terapeutic împotriva altei boli). • pl. *-ări.* /v. ***provoca***.

provocát, -ă *adj.* Pe care cineva sau ceva îl provoacă. • pl. *-ți, -te.* /v. ***provoca***.

provocatór, -oáre *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care provoacă, întărîtă, aţîţă, atrage atenția, șochează, sfidează (prin aspect, conținut, comportări etc.). *Închina mereu... cu o trufie provocătoare pe față* (REBR.). ◇ (*adv.*) *Fata se îmbrăca foarte provocator.* **2** *adj.* Care constituie cauza a ceva; care determină, care pricinuiește, care produce ceva. **3** *s.m., s.f.* Persoană care instigă la producerea unui act reprobabil, care provoacă. *Provocatorii vor fi puși la locul lor* (STANCU). • pl. *-ori, -oare.* și (*pop.*) *provocătór, -oáre adj.* /<fr. ***provocateur***, lat. ***provocātor, -oris***.

provocăție *s.f.* Provocare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *provocațiúne s.f.* /<fr. ***provocation***, lat. ***provocatĭo, -onis***, germ. ***Provision***.

provocațiúne *s.f.* v. provocație.

provocătór, -oăre *adj.* v. provocator.

provód *s.n.* v. prohod.

provodí *vb. IV.* v. prohodi.

provórbă *s.f.* v. proverb.

proxémică *s.f.* (*psih.*) Direcție de cercetare în psihologia ambianței apropiate, care se ocupă cu studiul relațiilor cauzale și condiționale din spațiu (ca dimensiune a ambianței), al evenimentelor specifice diferitelor categorii de spațiu, al stărilor psihice și comportamentale specifice etc. • pl. *-ci.* /cf. *proximitate*.

proxén *s.m.* (*în antic. greacă*) Magistrat însărcinat cu primirea oficială a ambasadorilor, a oaspeților cetăților etc. • pl. *-i.* /<fr. ***proxène***; cf. gr. *πρόξενος* <*πρό* „pentru, în favoarea", *ξένος* „străin".

proxenét, -ă *s.m., s.f.* Persoană care mijlocește prostituția, care îndeamnă sau constrînge pe cineva să practice prostituția, care înlesnește practicarea prostituției (pentru a trage foloase materiale personale); codoș. ◇ Fig. *Proxeneții patriotismului, pe care-l prostituează cui oferă mai mult* (BRĂ.). • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***proxénète***, lat. ***proxenēta, -ae***; cf. gr. *προξενητής* „mijlocitor".

proxenetísm *s.n.* Ocupația proxenetului. ◆ Faptul de a trage foloase materiale din practicarea prostituției de către o altă persoană. • pl. *-e.* și *proxenitísm s.n.* /<fr. ***proxénétisme***.

proxenitísm *s.n.* v. proxenetism.

próxim, -ă *adj.* Cel mai apropiat (în timp și spațiu). ◇ (*log.*) *Gen proxim* = primul termen relevant al unei definiții, care se referă la noțiunea în sfera căreia intră obiectul definit. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***proxĭmus, -a, -um***.

proximál, -ă *adj.* Care este situat aproape de un punct de origine. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***proximal***.

proximitáte *s.f.* Apropiere imediată (în spațiu sau în timp); vecinătate. ◇ *Detector de proximitate* v. detector. *Poliție de proximitate* v. poliție. *Polițist de proximitate* v. polițist. • pl. *-ăți.* /<lat. ***proximĭtas, -atis***, fr. ***proximité***.

proz- Elem. de compunere „față, figură umană". • și *prozo-, prozop-, prozopo-, prosop-, prosopo-.* /<fr. ***pros(o)***-, fr., it. ***prosop(o)***-; cf. gr. *πρόσωπον* „față".

prozăic, -ă *adj.* **1** (*lit.*) Care aparține prozei, care se referă la proză; prozastic. **2** Fig. (*despre opere literare, stil etc.*) Care este lipsit de calități artistice, de valoare stilistică. *Cu voce tare, orice poezie pare prozaică* (VLAS.). ◆ Gener. Banal, comun, vulgar. *Planul său era mult mai prozaic* (HASD.). ◇ (*adv.*) *Se comportă prozaic.* **3** (*despre scriitori*) Care este lipsit de talent. *Poeților prozaici le plac mult versurile libere* (HEL.). • sil. *-za-ic.* scris și *prosaic.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***prosaïque***, lat. ***prosaicus, -a. -um***.

prozaicitáte *s.f.* Prozaism. • sil. *-za-i-.* /***prozaic*** + *-itate*.

prozaísm *s.n.* Caracterul a ceea ce este prozaic; prozaicitate. ◆ Ext. Platitudine, banalitate; vulgaritate. • pl. *-e.* /<fr. ***prosaïsme***.

prozaíst *s.m.* (*înv.*) Prozator. • pl. *-iști, -iste.* /<germ. ***Prosaist***.

prozaizá *vb. I. tr.* A da un caracter prozaic, a lipsi de calități poetice. • sil. *-za-i-.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***prosaïser***.

prozaizánt, -ă *adj.* Care prozaizează. • sil. *-za-i-.* pl. *-ți, -te.* /***prozaiza*** + *-ant*.

prozaizáre *s.f.* Faptul de *a prozaiza.* • sil. *-za-i-.* pl. *-ări.* /v. ***prozaiza***.

prozapodóză *s.f.* (*ret.*) Figură retorică ce constă în adăugarea la argumentație a unei probe scurte care s-o întărească; epanadiploză. • pl. *-e.* /<fr. ***prosapodose***; cf. gr. *προσαπόδοσις* „repetiție la sfîrșit".

prozástic, -ă *adj.* (*lit.*) Care aparține prozei, care se referă la proză; prozaic. ◆ (*despre opere literare*) Care este scris în proză. • pl. *-ci, -ce.* /<it. ***prosastico***.

prozatór, -oáre *s.m., s.f.* (*lit.*) Autor de opere literare scrise în proză; scriitor de proză; (*înv.*) prozaist. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***prosateur***.

prozaurián *s.m.* (*paleont.*; *la pl.*) Ordin de reptile primitive, de talie mică, terestre și acvatice; (*și la sg.*) reptilă care aparține acestui ordin. • sil. *-za-u-.* pl. *-i.* /<fr. ***prosaurien***.

próză *s.f.* **1** (*lit.*) Modalitate de exprimare a literaturii care nu se supune normelor de versificație și care folosește forma obișnuită, liberă, firească a vorbirii. *Prefer să spun în proză ce gîndesc* (BEN.). ◆ Concr. Compunere literară care folosește acest mod de exprimare. ◇ *Poem în proză* v. poem. **2** Totalitatea operelor în proză aparținînd unui scriitor, unui popor, unei culturi, unei epoci, unui curent sau întregii literaturi universale. *Marele maistru al prozei noastre* (SADOV.). **3** Fig. Fapte sau lucruri mărunte, comune, cotidiene, aparținînd realității de fiecare zi. *Mizeriile și proza vieții* (GHER.). ◆ Ext. Platitudine, banalitate (în exprimare, în tratarea unei teme). *Să trecem la călduța proză a căsătoriei lui Ion Vodă cu fata marelui boier Lupea Huru* (HASD.). • pl. *-e.* /<fr. ***prose***, lat. ***prōsa, -ae***.

prozelít, -ă *s.m., s.f.* Persoană convertită de curînd la o credință, la o ideologie, la o doctrină etc.; adept nou (și înflăcărat) al unei ideologii, al unei doctrine, al unei credințe etc. *Luxul, acum, își avea proseliții săi în toate clasele societății* (FIL.). • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***prosélyte***, lat. ***prosēlytus***; cf. gr. *προσήλυτος* „nou-venit".

prozelític, -ă *adj.* Care aparține proseliților, care se referă la prozelitism. • scris și *proselític, -ă adj.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***prosélytique***.

prozelitísm *s.n.* **1** Preocupare de a face proseliți, rîvnă, strădanie de a face proseliți. ◆ Spec. Acțiunea de recrutare de proseliți. **2** Devotament fanatic față de o religie, ideologie, doctrină de curînd adoptată. • pl. *-e.* /<fr. ***prosélytisme***.

prozencefál *s.n.* (*anat.*) Vezicula anterioară a creierului embrionar. • pl. *-e.* /<fr. ***prosencéphale***.

prozenchím *s.n.* (*bot.*) Țesut vegetal, format din celule alungite, care rezultă din împletirea hifelor miceliene. • pl. *-e.* /<fr. ***prosenchyme***, it. ***prosenchima***, germ. ***Prosenchym***; cf. gr. *πρός* „lîngă"; *ἔγχυμος* „suculent".

prozenchimátic, -ă *adj.* (*bot.*) Care aparține prozenchimului, care se referă la prozenchim. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***prosenchymatique***.

prozo- v. proz-.

prozodém *s.n.* (*lit.*) Element prozodic cu rol distinctiv. • pl. *-e.* /<fr. ***prosodème***.

prozódic, -ă *adj.* (*lit.*) Care aparține prozodiei, care se referă la prozodie. ◇ (*adv.*) *Această deosebire de inspirație se traduce, prozodic, prin folosirea ritmului trohaic* (PER.). • pl. *-ci, -ce.* și (*înv.*) *prosódic, -ă, prosodicésc, -eáscă adj.* /<fr. ***prosodique***.

prozodíe *s.f.* (*lit.*) **1** Parte a poeticii care se ocupă cu studiul versificației și al normelor ei sub raportul structurii versurilor, al numărului accentelor sau al cantității vocalelor unui vers; (mod de) aplicare a acestor norme în compunerea unei lucrări poetice. ◆ Ext. Pronunțare ritmică a cuvintelor. **2** (*înv.*) Punctuație. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *prosodíe s.f.* /<fr. ***prosodie***, ngr. *προσωδία*.

prozodíst, -ă *s.m., s.f.* (*lit.*) Specialist în prozodie. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***prosodiste***.

prozop- v. proz-.

prozopagnozíe *s.f.* (*psih.*) Pierdere a facultății de a recunoaște fizionomiile. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***prosopagnosie***.

prozopalgíe *s.f.* (*med.*) Nevralgie facială. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***prosopalgie***; cf. gr. *πρόσωπον* „față", *ἄλγος* „durere".

prozoplăsmă *s.f.* (*bot.*) Țesut vegetal patologic provocat de paraziți. • pl. *-e.* /<fr. ***prosoplasme***.

prozoplazíe *s.f.* (*med.*) Hiperplazie cu caractere histologice și activități funcționale noi. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***prosoplasie***.

prozoplegíe *s.f.* (*med.*) Paralizie facială. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *prosoplegíe s.f.* /<fr. ***prosoplégie***.

prozopo- v. proz-.

prozopoém *s.n.* (*lit.*) Poem în proză. • pl. *-e.* /***proză*** + ***poem***.

prozopografíe *s.f.* **1** Întocmire de liste, lucrări, repertorii privitoare la personajele istorice de seamă dintr-o epocă dată. **2** (*lit.*) (Figură de compoziție constînd în) descrierea trăsăturilor exterioare, a ținutei unui om sau animal. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *prosopografíe s.f.* /<fr. ***prosopographie***; cf. gr. *πρόσωπον* „față", *γράφω* „a scrie".

prozopologíe *s.f.* (*psih.*) Studiu al mimicii spontane a feței, considerată ca expresie a personalității psihice. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *prosopologíe s.f.* /<fr. ***prosopologie***.

prozopométru *s.n.* Instrument pentru măsurarea diferențelor diametrelor feței și ale craniului. • pl. *-e.* și *prosopométru s.n.* /<fr. ***prosopomètre***.

prozopomórf, -ă *adj.* Care are formă de figură umană stilizată. • pl. *-i, -e.* /***prozopo-*** + *-morf*.

prozopopée *s.f.* (*ret.*) Figură retorică prin care autorul se adresează lucrurilor neînsuflețite, unui absent sau unui mort, făcîndu-le să vorbească asemenea unor ființe vii. • pl. *-ei.* și *prosopopée s.f.* /<fr. ***prosopopée***, lat. ***prosōpopoeĭa, -ae***; cf. gr. *πρόσωπον* „față", *ποιέω* „a face".

prozoposcopíe *s.f.* (*med.*) Studiul aspectului feței și al modificărilor pe care i le imprimă bolile. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *prosoposcopíe s.f.* /<fr. ***prosoposcopie***; cf. gr. *πρόσωπον* „față", *σκοπέω* „a examina".

prozospăsm *s.n.* (*med.*) Crampă musculară a feței. • pl. *-e.* și *prosospásm s.n.* /<engl. ***prosospasm***.

prozopotoracopág *s.m.* (*med.*) Monstru format din doi indivizi uniți lateral prin torace și gît și, uneori, prin maxilare. • pl. *-gi.* /<engl. ***prosopothoracopagus***.

prozorlív, -ă *adj.* (*înv.*; *despre oameni*) Care este pătrunzător, perspicace. • pl. *-i.* /<slav. **прозорливъ**.

prozorlivíe *s.f.* (*înv.*) Pătrundere, perspicacitate. • /***prozorliv*** + *-ie*.

prozórnică *s.f.* (*bot.*; *reg.*) Sunătoare. • pl. *-e.* /cf. ucr. dial. *прозорник*.

prr *interj.* Cuvînt folosit pentru a opri caii din mers. • /onomat.

pru *interj.* v. ptru.

prúă *s.f.* (*mar.*; *înv.*) Proră. • pl. *-e.* /<it. ***prua***, fr. ***proue***.

prubă *vb. I.* v. proba.

prúbă *s.f.* v. probă.

prubului *vb. IV.* v. probălui.

prud, -ă *adj.* (*fran.*; *despre oameni*) Pudibund. • pl. *pruzi, -de.* /<fr. ***prude***.

prudént, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care prevede și preîntîmpină un pericol, o neplăcere, un necaz etc. posibil, care acționează cu băgare de seamă și ia toate măsurile de prevedere pentru a înlătura orice pericol, orice neplăcere, orice neajuns; care este prevăzător, circumspect, precaut. *Nu deschidem, hotărî portăreasa prudentă* (VOIC.) ◇ (*adv.*) *Bărbatul se retrase prudent lîngă nevastă-sa* (BRĂ.). ◆ (*despre manifestări, acțiuni sau creații ale oamenilor*) Care exprimă, dovedește, trădează prudență, precauție, circumspecție. *Păstrarea... o rezervă prudentă* (SADOV.). • pl. *-ți, -te.* și (*înv.*) *prudénte adj.* /<fr. ***prudent***, it. ***prudente***, lat. ***prūdens, -ntis***.

prudénte, -ă *adj.* v. prudent.

prudénță *s.f.* Calitatea de a fi prudent; trăsătură de caracter prin care se realizează un echilibru între curaj și teamă; prevedere, precauție, circumspecție. ◇ Loc.adj., adv. *Cu prudență* = (care acționează, se manifestă etc.) în mod prudent. *Experiența aceasta trebuie făcută cu prudență* (MARIN). • pl. *-e.* și (*înv.*)

prudénție, prudínță s.f. /<fr. ***prudence***, it. ***prudenza***, lat. ***prūdentia, -ae***.

prudénție *s.f.* v. prudență.

pruderíe *s.f.* (*fran. înv.*) Atitudine afectată de austeritate, de falsă virtute; prefăcută prudență. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***pruderie***.

prudínță *s.f.* v. prudență.

prufní *vb. IV. intr.* (*reg.*) A scoate sunete asemănătoare buhaiului. • prez.ind. *-esc*. /form. expr.

pruinăt, -ă *adj.* (*despre frunze, fructe, elitrele unor coleoptere etc.*) Care este acoperit cu pruină. • sil. *pru-i-*. pl. *-ți, -te*. /<fr. ***pruiné***; cf. lat. *pruinōsus, -a, -um*.

pruínă *s.f.* (*biol.*) Materie ceroasă, incoloră sau violacee, care acoperă unele frunze sau fructe, elitrele unor coleoptere etc. • pl. *-e*. /<fr. ***pruine***, lat. ***prūina, -ae***.

prujálnic, -ă *adj.* (*reg.*) Care este glumeț. • pl. *-ci, -ce*. /***prujă*** + *alnic*.

prújă *s.f.* (*reg.*) Glumă; snoavă, anecdotă; (*reg.*) prujitură. • pl. *-i*. /de la ***pruji***, prin derivare regresivă.

prují *vb. IV. intr.* (*reg.*) A glumi; a spune anecdote, snoave. *Dumitale îți vine a pruji, ca întotdeuna* (SADOV.). • prez.ind. *-esc*. /<ucr. ***пружити*** „a încînta".

prujitúră *s.f.* (*reg.*) Prujă. • pl. *-i*. /***pruji*** + *-tură*.

prumutá *vb. I. tr.* (*înv., reg.*) A împrumuta. • prez. ind. *prumút*. /lat. **promutuare*.

prumutív, -á *adj.* (*înv.*) Care este mutual, reciproc. • pl. *-i, -e*. /cf. *prumuta*.

prun *s.m.* (*bot.*) Pom fructifer, din familia rozaceelor, înalt de 6-10 m, cu frunzele eliptice, cu florile albe-verzui, cultivat pentru fructele sale comestibile, drupe sferice alungite, de obicei de culoare vînătă sau gălbuie (*Prunus domestica*). <> (*urmat de determ. care indică specia sau varietatea*) *Prun albișor. Prun călugăresc. Prun dulce. Prun gras. Prun tomnatic. Prun vărătic. Prun vînăt.* <> Expr. *A umbla cu mintea prin pruni* = a nu avea minte. <> Compuse: (*reg.*) *prun gogoneț* = goldan (*Prunus insititia*); *prun-sălbatic* = *a*) mălin (*Prunus padus*); *b*) goldan (*Prunus insititia*). • pl. *-i*. /lat. ***prūnus***.

prunár[1] *s.m.* (*entom.*) Insectă mică, de culoare cafenie, acoperită cu peri moi, care atacă prunele și cireșele (*Rhynchites cupreus*); firezar. • pl. *-i*. și (*reg.*) *prunáriu s.m.* /***prună*** + *-ar*.

prunár[2] *s.m.* Cultivator de pruni. • pl. *-i*. /***prun*** + *-ar*.

prunáriu *s.m.* v. prunar[1].

prúnă *s.f.* (*bot.*) Fructul prunului, drupă de formă alungită, de culoare vînătă sau gălbuie, cu sîmbure mare. <> (*urmat de determ. care indică specia sau varietatea*) *Prune albe. Prune bistrițene. Prune călugărești. Prune grase. Prune de toamnă. Prune vărătice. Prune vinete.* <> Expr. (*reg.*) *A fi cu pruna în gură*, se spune despre proști. *Parcă are prune* (sau *o prună*) *în gură* ori *este cu prune* (sau *cu pruna*) *în gură*, se spune despre cineva care vorbește neclar, care pronunță cuvintele nedeslușit. *A vorbi* (sau *a răspunde*) *cu pruna-n gură* = a mormăi, a vorbi, a răspunde neinteligibil. (*fam.*) *Rahat cu prune* = fleacuri. *Zeamă de prune* sau *nu e nici de zeama prunelor*, se spune despre ceva sau despre cineva fără valoare. <> Compus: (*reg.*) *prună-pădureață* = porumbă, fructul porumbarului. ◆ Ext. Țuică de prune. *Hai să bem și noi o prună!* • pl. *-e*. /lat. ***prūna*** <*prūnus*.

prunăríe[1] *s.f.* Ocupația prunarului. • g.-d. *-iei*. /***prunar***[2] + *-ie*.

prunăríe[2] *s.f.* Livadă sau grădină de pruni; prunet. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***prun*** + *-ărie*.

prunc *s.m.* **1** (*înv., pop.*) Copil (indiferent de vîrstă sau sex). <> *Prunc horghidan* v. orghidan. <> Fig. *Bucuria vrea să zămislească prunci Care să-i semene* (JEB.). ◆ Ext. Copil în primele luni de viață. *Au născut un prunc zdravăn* (BĂR.). **2** (*înv., reg.*) Copil (de sex bărbătesc) în raport cu părinții săi; fiu. *Murind Ioan, ceru sultan Suleiman să facă moștenitor pe pruncul său* (VĂCĂR.). • pl. *prunci*. /probabil lat. **puerunculus*.

pruncár *s.m.* (*înv.*) Copil (de sex masculin). • pl. *-i*. /***prunc*** + *-ar*.

pruncatéu *s.m.* (*reg.*) Băiețandru. • pl. *-i*. /de la ***prunc***.

prúncă *s.f.* (*înv., reg.*) **1** Copil de sex feminin. <> Fig. (*adj.*) *E omenirea pruncă Ce are și viață și viitor-nainte* (HEL.). **2** Fată tînără. *Haide, bade, de mă ia Pîn' ce-s prunca tinerea* (POP.). **3** Fiică. *I-a fost ucis pe pruncii și pe pruncile d-sale* (ODOB.). • pl. *-ce*. /***prunc*** + *-ă*.

pruncésc, -eáscă *adj.* (*înv.*) Care aparține pruncului, care se referă la prunc; copilăresc. ◆ Fig. Care este lipsit de seriozitate, de temei; copilăresc. *Au pornit asupra... domnului Valahiei, pentru prunceească pricină* (ȘINC.). • pl. *-ești*. /***prunc*** + *-esc*.

pruncí *vb. IV. intr.* (*reg.*) A copilări. • prez.ind. *-esc*. /***prunc*** + *-i*.

pruncíe *s.f.* (*înv., pop.*) Copilărie. <> Loc.adj. *Căzut în pruncie* = care a dat în mintea copiilor; senil. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***prunc*** + *-ie*.

pruncíme *s.f.* Colect. (*înv.*) Mulțime de copii. • /***prunc*** + *-ime*.

pruncotăn *s.m.* v. pruncotean.

pruncoteán *s.m.* (*reg.*) Băiețandru. • pl. *-i*. și *pruncotán s.m.* /***prunc*** + *-otean*.

pruncșór *s.m.* v. pruncușor.

pruncucídere *s.f.* (*jur.*) Infracțiune care constă în uciderea copilului nou-născut, imediat după naștere, mai ales de către mamă; infanticid. • pl. *-i*. /***prunc*** + ***ucidere***.

pruncucigáș, -ă *s.m., s.f., adj.* (*jur.*) (Persoană, mai ales mamă) care își ucide propriul copil (nou-născut). • pl. *-i, -e*. /***prunc*** + ***ucigaș***.

prunculéț *s.m.* (*pop.*) Pruncușor. *Prunculeți de-i mititei Ca și niște îngerei* (POP.). • pl. *-i*. /***prunc*** + *-uleț*.

pruncuíță *s.f.* (*reg.*) Dim. al lui *pruncă*; (*reg.*) pruncuță. • pl. *-e*. /***prunică*** + *-uliță*.

pruncușór *s.m.* (*pop.*) Dim. al lui *prunc*; prunculeț, (*înv., reg.*) pruncuț. • pl. *-i*. și *pruncșór s.m.* /***prunc*** + *-ușor*.

pruncúț *s.m.* (*înv., reg.*) Pruncușor. • pl. *-i*. /***prunc*** + *-uț*.

pruncúță *s.f.* (*reg.*) Prunciță. • pl. *-e*. /***prunică*** + *-uță*.

prund *s.n.* **1** Pietriș mărunt amestecat cu nisip, care se găsește pe fundul și pe malul apelor sau, în straturi, în scoarța pămîntului; (*reg.*) prundar. ◆ Ext. (*pop.*) Albie, fund de apă (cu pietriș). *Mă dusei la prundul sec, Dorul mîndrei să-l înec* (POP.). ◆ Pietriș mărunt care se așterne pe drumuri sau pe șosele; prundiș. *Pașii săi... nu răsuna defel pe pietrișul și prundul cel mărunt* (EMIN.). **2** Mal, țărm, teren acoperit cu pietriș; prundiș; teren format din pietriș. <> Expr. *A bate prundurile* v. bate. **3** (*geomorf.*) Insulă mică, fără vegetație, formată din aluviuni, pe cursul unui rîu. • pl. *-uri*. și (*înv., reg.*) *prunt s.n.* /<sl. veche **прѫдъ**.

prundăr[1] *s.m.* **1** (*ornit.*) Numele mai multor păsări mici, care trăiesc pe lîngă ape: *a*) prundăraș (*Charadrius dubius curonicus*); *b*) codobatură (*Motacilla alba*); *c*) lăstun (*Delichon urbica*). **2** (*iht.*) Fusar (*Aspro streber*). • pl. *-i*. /***prund*** + *-ar*.

prundár[2] *s.n.* (*reg.*) Prund. ◆ Îngrămădire de lemne, bușteni, crengi etc. aduse de apă și oprite la cotitura apelor curgătoare. ◆ Teren nisipos. • pl. *-e*. /***prund*** + *-ar*.

prundáș *s.m.* (*ornit.; reg.*) **1** Fluierar (*Calidris*). <> (*cu determ. care indică specia, genul*) *Prundaș de limanuri. Prundaș de mare. Prundaș islandic. Prundaș mare.* **2** Codobatură (*Motacila alba*). • pl. *-i*. /***prund*** + *-aș*.

prundăráș *s.m.* (*ornit.*) Numele mai multor păsări călătoare, care trăiesc de obicei pe malul apelor: *a*) pasăre brună-roșcată pe spate și albă pe pîntece, cu cîte o dungă neagră transversală pe piept și pe părțile laterale ale capului (*Charadrius dubius curonicus*); prundar; *b*) ploier (*Charadrius aricarius*). <> (*cu determ. care indică specia, genul*) *Prundăraș-de-mare. Prundăraș pestriț. Prundăraș gulerat. Prundăraș-de-munte.* <> Compus: (*reg.*) *prundăraș-lobat* = notățiță (*Phalaropus lobatus*). • pl. *-i*. și (*reg.*) *pruntăráș s.m.* /***prund*** + *-ăraș*.

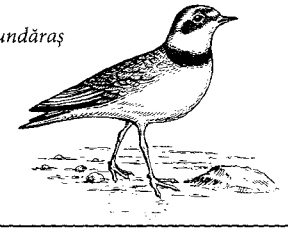
prundăraș

prundărie *s.f.* Teren format din prund aluvionar; loc de unde se scoate prund. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***prund*** + *-ărie*.

prundí *vb. IV. tr.* (*reg.; compl. indică drumuri, terenuri etc.*) A prundui. ◆ Gener. A acoperi cu un strat de... *Cărăușă prin pădure... prundită cu alune* (POP.). • prez.ind. *-esc*. /***prund*** + *-i*.

prundíș *s.n.* **1** Mal, țărm acoperit cu prund; îngrămădire de pietriș și de nisip în albia unei ape. *Creșteau cum crește răchita-n prundișul apătos* (SLAV.). **2** Pietriș folosit la pietruirea drumurilor sau în construcții. *Tropotul cailor pe prundiș produse larma* (ALECS.). <> Fig. *Din Calea Robilor am luat prundiș, Suind în cer cărarea pe furiș* (ARGH.). • pl. *-uri*. și (*reg.*) *pruntíș s.n.* /***prund*** + *-iș*.

prundișór *s.n.* Prunduleț. • pl. *-oare*. /***prund*** + *-ișor*.

prundít *adj.* (*despre șosele, drumuri, alei etc.*) Pe care s-a așternut prund; prunduit. *Curtea mare, prundită* (REBR.). • pl. *-ți, -te*. /v. ***prundi***.

prundói *s.n.* (*geomorf.; reg.*) Insulă plutitoare în Delta Dunării, alcătuită din nămol, papură și rădăcini; plaur. • pl. *-oaie*. /***prund*** + *-oi*.

prundós, -oásă *adj.* (*despre terenuri*) Care este acoperit cu prund, alcătuit din prund. *Am găsit într-un loc prundos niște pietre* (DRĂGHICI). • pl. *-oși, -oase*. /***prund*** + *-os*.

prunduí *vb. IV. tr.* (*compl. indică drumuri, terenuri etc.*) A acoperi cu prundiș, a așterne un strat de prund; a pietrui cu prund; a prundi. *Strade drepte, largi, bine prunduite* (GAN.). • prez.ind. *-iesc*. /***prund*** + *-ui*.

prunduiáș *s.n.* (*pop.*) Prunduleț. • pl. *-e*. /***prund*** + *-uiaș*.

prunduít, -ă *adj.* (*despre drumuri, terenuri etc.*) Pe care s-a așternut prundiș. *Prin mijlocul satului se întinde ulița prunduită* (GÎRL.). • pl. *-ți, -te*. /v. ***prundui***.

prunduléț *s.n.* Dim. al lui *prund*; prundișor, prundurel, (*pop.*) prunduiaș, prunduț. • pl. *-e*. /***prund*** + *-uleț*.

prundurél *s.m.* (*ornit.; reg.*) Numele mai multor păsări care trăiesc de obicei pe malul apelor: *a*) prundăraș (*Charadrius dubius curonicus*); *b*) (și *prundurel-de-pădure*) codobatură (*Motacilla cinerea*); *c*) sticlete (*Carduelis carduelis*); *d*) pescăruș (*Alcedo atthis*); *e*) fugaci (*Calidris*). • pl. *-ei*. /***prundar*** + *-el*.

prunduréle *s.n. pl.* (*pop.*) Dim. al lui *prund*. • /***prunduri***, pl. lui *prund* + *-el*.

prunduț *s.n.* (*pop.*)Prunduleț. • pl. *-uri*. /***prund*** + *-uț*.

prunélă[1] *s.f.* (*text.*) Stofă de lînă, neagră, cu fir foarte strîns, din care se făceau articole casnice extrem de trainice. • /<fr. ***prunelle***.

prunélă[2] *s.f.* (*anat.; fran. înv.*) Pupilă. • pl. *-e*. /<fr. ***prunelle***.

prunét *s.n.* Livadă, grădină de pruni; prunărie, pruniște, pruniș. • pl. *-uri, -e*. /***prun*** + *-et*.

pruníș *s.n.* Prunet. • pl. *-uri*. /***prun*** + *-iș*.

prunișoáră *s.f.* Dim. al lui *prună*. ◆ Ext. Gogonea în formă de prună. *Pătlăgele verzi* (*prunișoare* sau *gogonele*) (BOT. S.). • pl. *-e*. /***prună*** + *-işoară*.

prunișór *s.m.* Dim. al lui *prun*; prunuț. • pl. *-i*. /***prun*** + *-ișor*.

pruníște *s.f.* Prunet. • pl. *-i*. /***prun*** + *-işte*.

prunt *s.n.* v. prund.

pruntăráș *s.m.* v. prundăraș.

pruntíș *s.n.* v. prundiș.

prunúț *s.m.* Prunișor. • pl. *-i*. /***prun*** + *-uț*.

prurigén, -ă *adj.* (*med.*) Care provoacă prurigo. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***prurigène***.

pruriginós, -oásă *adj.* (*med.*) Care provoacă mîncărime; care este de natura bolii prurigo. • pl. *-oși, -oase*. /<fr. ***prurigineux***.

prurígo *s.n.* (*med.*) Nume dat mai multor afecțiuni cutanate caracterizate prin apariția unor leziuni superficiale persistente în formă de vezicule mărunte, însoțite de mîncărimi intense; dermatoză alergică. • /<fr. ***prurigo***; cf. lat. *prurīgo, -inis* „mîncărime".

prurít *s.n.* (*med.*) Mîncărime intensă a pielii sau a altor mucoase, care apare în diferite boli de piele și în cursul unor afecțiuni generale (în icter, boala lui Hodgkin etc.). • pl. *-uri*. /<fr. ***prurit***, lat. ***prurītus, -us***.

prus[1] *s.m.* (*entom.; reg.*) Gîndac-de-bucătărie (*Phyllodromia germanica*). • pl. *pruși*. /<ucr. ***пруси***.

prus[2] *s.m., adj.* **1** *s.m., adj.* (*înv.*) Prusac. **2** *s.m.* (*la pl.*) Triburi indo-europene care populau în antichitate și în Evul Mediu ținutul de sud al Mării Baltice, dintre cursul inferior al rîurilor Vistula și Niemen; (*și la sg.*) persoană care aparținea unuia dintre aceste triburi. • pl. *pruși, prusi, -se*. /<pol. ***Prus***.

prusác, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care făcea parte din populația de bază a Prusiei sau era originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuia în Prusia; prusian. **2** *adj.* Care aparține Prusiei sau prusacilor, care se referă la Prusia sau la prusaci, originar din Prusia; prusian, (*înv.*) prusăcesc, prusienesc. *Soldatul prusac își ștergea de glod cizma*

(CAM.). • pl. *-ci, -ce.* şi *(înv.) prosác, -ă s.m., s.f., adj.* /<rus. **прусак**, pol. ***Prusak***; cf. nm. pr. *Prusia*, regat şi stat german, desfiinţat în 1947.

prusácésc, -eáscă *adj.* *(înv.)* Prusac. • pl. *-eşti.* /***prusac*** + *-esc.*

prusián, -ă *s.m., s.f., adj.* Prusac. • sil. *-si-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***prussien.***

prusianésc, -eáscă *adj.* v. prusienesc.

prusianizá *vb. I. tr., refl.* A (se) asimila cu populaţia prusacă. • sil. *-si-a-.* prez.ind. *-ez.* /***prusian*** + *-iza.*

prusiát *s.m.* *(chim.; înv.)* Sare a acidului prusic. • sil. *-si-at.* /<fr. ***prussiate.***

prúsic *adj.* *(chim.; înv.)* *Acid prusic* = acid cianhidric. • /<fr. ***prussique.***

prusienésc, -eáscă *adj.* *(înv.)* Prusac. • sil. *-si-e-.* pl. *-eşti.* şi *prusianésc, -eáscă adj.* /***prusian*** + *-esc.*

prúsluc *s.n.* *(reg.)* Laibăr, vestă, pieptar. • acc. şi *pruslúc.* pl. *-e, -uri.* /<srb. ***prsluk***, ***prusluk***, magh. ***pruszlik.***

prust *subst.* *(miner.)* Perete de cărbune la care se lucrează în abataj cu ciocanul de abataj. • /<germ. ***Brust.***

prustár *s.n.* *(miner.)* Sfredel scurt de formă hexagonală, folosit de mineri pentru a găuri stînca. • acc. şi *prústar.* pl. *-e.* şi *(înv.) prustáriu s.n.* /***prust*** + *-ar*; cf. magh. *prusztoló.*

prustáriu *s.n.* v. prustar.

prustulí *vb. IV. tr.* *(compl. indică rocile dure din mine)* A găuri cu prustarul. • prez.ind. *-esc.* /<magh. ***prusztol.***

psalm *s.m.* *(muz.)* **1** Imn religios biblic, cîntat, la vechii evrei, cu acompaniament de harpă sau rostit (şi cîntat) la creştini, de psalţi, de preoţi, de credincioşi etc. ◆ *(la pl.)* Culegere formată din 151 de astfel de imnuri sacre (cele mai multe atribuite regelui David), care alcătuieşte *Psaltirea* şi este cuprinsă în *Vechiul Testament*. *David compuse... psalmii ca nişte ode* (SĂU.). **2** Cîntec (de factură religioasă). *Timpul e frumos, ca lumea să poată veni... cîntînd psalmi* (SLAV.). ◆ Ext. Cîntec, imn de proslăvire; poezie (lirică), alcătuită după modelul psalmilor bisericeşti. *Să-ngîn pe nas, îngîndurat, Un psalm de tinereţe* (IOSIF). ◇ Fig. *Psalmul triumfal al ciocîrlanului* (CAR.). • pl. *-i,* *(înv.) -e.* şi *(înv.) psálom s.n.* /<slav. **псалъмъ**.

psálmic, -ă *adj.* *(muz.)* Care aparţine psalmilor, care se referă la psalmi; psaltic. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***psalmique.***

psalmíst *s.m.* **1** Autor de psalmi. ◆ *(art.; nm. pr.)* Nume dat regelui evreu David, considerat autorul majorităţii psalmilor biblici. *Cele mai frumoase cîntări ale Psalmistului David* (MUM.). **2** Ext. Cîntăreţ de psalmi. *Nu mai ridic la nouri lăuta de psalmist* (PER.). • pl. *-işti, -iste.* şi *(înv.) psalmísta s.m.* /<fr. ***psalmiste***, lat. ***psalmista***, ***-ae.***

psalmísta *s.m.* v. psalmist.

psalmodiá *vb. I. tr.* **1** *(compl. indică psalmi, rugăciuni, cîntări religioase etc.)* A cînta sau a recita (în biserică, după un anumit tipic). ◇ *(abs.)* *Două maici... începură să psalmodieze cu o psaltire înainte* (CĂL.). **2** Ext. A cînta, a citi sau a reciti ceva cu glas monoton, uniform, neexpresiv (ca şi cînd ar cînta, ar recita etc. psalmi). *Vorbea ca un şcolar care psalmodiază o lecţie din care nu înţelege nimic* (PRED.). ◇ Fig. *Psalmodiau... dureri reale sau imaginare* (MACED.). • sil. *-di-a.* prez.ind. *-iez.* /<fr. ***psalmodier.***

psalmodiáre *s.f.* v. psalmodiere.

psalmódic, -ă *adj.* Care aparţine psalmodiei, care se referă la psalmodie. ◇ *(adv.)* *Sub el psalmodic versul silabele să-şi joace* (VLAH.). • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***psalmodique.***

psalmodíe *s.f.* **1** *(muz.)* Melodie bisericească monotonă, tărăgănată pe care se cîntă (după un anumit tipic) psalmii şi, gener., alte cîntări religioase. ◆ Fel de a cînta această melodie. *Glasul fără psalmodie poate... să pice în slava fanteziei* (VÎRN.). **2** Ext. Cîntare, recitare, citire sau rostire cu glas monoton, uniform, neexpresiv. *Inimi reci ca vîntul iernii, psalmodii pe-acelaşi metru* (MACED.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***psalmodie***, ngr. ***ψαλμωδία.***

psalmodiére *s.f.* Acţiunea de *a psalmodia* şi rezultatul ei. ◆ Mod specific de a psalmodia. • sil. *-di-e-.* pl. *-i.* şi *(înv.) psalmodiáre s.f.* /v. ***psalmodia.***

psálom *s.n.* v. psalm.

psalt *s.m.* Cîntăreţ de strană în biserică; dascăl, cantor. ◇ Fig. *Psaltii naturei* (MUR.). • pl. *-ţi.* /<ngr. ***ψάλτης.***

psalterión *s.n.* *(muz.)* Vechi instrument cu coarde, de formă triunghiulară, folosit pînă în Evul Mediu. • sil. *-ri-on.* acc. şi *psaltérion.* pl. *-oane.* şi *psaltériu s.n.* /<fr. ***psaltérion***, lat. ***psaltērium***, ***-ii***; cf. gr. *ψαλτήριον.*

psaltériu *s.n.* v. psalterion.

psáltic, -ă *adj.* *(muz.)* Care aparţine psalmilor, care se referă la psalmi; psalmic. ◇ *Muzică psaltică* = muzică bizantină bisericească, ce foloseşte sistemul de notaţie introdus prin reforma lui Hrysant de Madit (începutul sec. 19). • pl. *-ci, -ce.* /***psalt*** + *-ic.*

psaltichíe *s.f.* *(muz.)* **1** Muzică vocală bisericească, specifică ritului ortodox. *M-a dat să învăţ psaltichie* (CR.). ◆ Lucrare care conţine o asemenea muzică (cu îndrumări de execuţie). *Porni a zice cîntări din psaltichie* (SADOV.). **2** Metodă de învăţare a muzicii psaltice. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi *(înv., reg.) psaltichíe s.f.* /<ngr. ***ψαλτική.***

psaltíre *s.f.* *(bis.)* Carte bisericească de ritual, din *Vechiul Testament*, care cuprinde o culegere de 151 de psalmi, atribuiţi în cea mai mare parte regelui David. • pl. *-i.* şi *(înv., pop.) saltíre, săltíre s.f.,* *(înv.) psăltíre, pseltíre s.f.* /<slav. **псалтыр'ь, псалтнр'ь, пъсалътнр'ь.**

psam-Elem. de compunere „(referitor la) nisip, de nisip, nisipos". • şi *psamo-.* /<fr. ***psamm(o)-***; cf. gr. *ψάμμος* „nisip".

psamít *s.n.* *(mineral.)* **1** Material detritic, alcătuit din fragmente de minerale, roci sau organisme cu dimensiuni pînă la 2 mm şi care alcătuiesc unele roci sedimentare. **2** Denumire generală dată nisipurilor şi gresiilor. • pl. *-e.* /<fr. ***psammite.***

psamític, -ă *adj.* *(mineral.; despre roci)* Care este format din psamite. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***psammitique.***

psamo-v. psam-.

psamofil, -ă *adj.* **1** *(biol.; despre organisme)* Care creşte sau trăieşte pe soluri nisipoase. **2** *(iht.; despre peşti)* Care depune icrele pe un substrat nisipos. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***psamophile.***

psamofít, -ă *s.f., adj.* (Plantă) care creşte în locuri nisipoase. • pl. *-ţi, -te.* /<germ. ***psammophyt***, fr. ***psammophytes***; cf. gr. *ψάμμος* „nisip", *φυτόν* „plantă".

psamogén, -ă *adj.* *(mineral.; despre roci)* Care produce nisip prin dezagregare. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***psammogène.***

psamografíe *s.f* Studiul fizico-chimic al nisipurilor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<it. ***psammografia***, fr. ***psammographie.***

psamóm *s.n.* *(med.)* Tumoare conţinînd granule asemănătoare nisipului, localizată la nivelul sistemului nervos. • /<fr. ***psammome***; cf. gr. *ψάμμος* „nisip".

psamón *s.n.* *(biol.)* Asociaţie de animale de nisip. • /<fr. ***psammône.***

psamoterapíe *s.f.* *(med.)* Tratament medical cu ajutorul băilor sau săculeţelor cu nisip încălzit. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***psammothérapie***; cf. gr. *ψάμμος* „nisip", *θεραπεία* „tratament".

psáltire *s.f.* v. psaltire.

psef-Elem. de compunere „alegere, selecţiune". • şi *psefo-.* /cf. gr. *ψῆφος* „pietricică, vot".

psefít *s.n.* *(mineral.)* **1** Material detritic alcătuit din fragmente de minerale, roci sau organisme cu dimensiuni mai mari de 2 mm şi care alcătuiesc unele roci sedimentare. **2** Nume generic dat rocilor sedimentare detritice grosiere. • pl. *-e.* /<fr. ***pséphite.***

psefític, -ă *adj.* *(mineral.; despre roci)* Care este format din psefite. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***pséphitique.***

psefo-v. psef-.

psefologíe *s.f.* *(sociol.)* Ramură a sociologiei care se ocupă cu studiul atitudinii politice şi al comportamentului grupurilor de alegători, pentru a detecta factorii ce-i influenţează în deciziile luate; sociologie electorală. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***psephology***; cf. gr. *ψῆφος* „pietricică introdusă de greci în urna de vot", *λόγος* „studiu".

psela-Elem. de compunere „a pipăi, a palpa". • /<fr. ***psela-***; cf. gr. *ψηλαφῶ* „a pipăi".

pselafobíe *s.f.* *(psih.)* Teamă patologică de contactul cu obiectele. • g.-d. *-iei.* /<it. ***pselafobia***; cf. gr. *ψηλάφησις, εως* „a pipăi", *φόβος* „teamă".

pseltíre *s.f.* v. psaltire.

pseud-Elem. de compunere *a)* „fals, (aparent) asemănător, înşelător, neadevărat, pretins"; *b)* *(chim.)* „izomerie sau altă relaţie cu compusul al cărui nume este asociat". • şi *pseudo-,* *(înv.) psevdo-.* /<fr. ***pseud(o)-***; cf. gr. *ψευδής* „fals, înşelător".

pseudartróză *s.f.* *(med.)* Proces patologic care apare mai ales la bătrîni, din cauza lipsei de consolidare a capetelor osoase ale unei fracturi, care are drept consecinţă crearea unei false articulaţii. • sil. *pse-u-.* pl. *-e.* /<fr. ***pseudarthrose***; cf. gr. *ψευδής* „fals", *ἄρθρον* „articulaţie".

pseudencefál *s.m.* *(med.)* Monstru care prezintă pseudencefalie. • sil. *pse-u-.* pl. *-i.* /<fr. ***pseudencéphale.***

pseudencefalíe *s.f.* *(med.)* Malformaţie congenitală caracterizată prin absenţa craniului, înlocuit de o tumoare vasculară. • sil. *pse-u-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***pseudo-encéphalie.***

pseudo-v. pseud-.

pseudoacíd *s.m.* *(chim.)* Substanţă care prezintă izomerie ionică, una dintre forme avînd proprietăţi acide. • sil. *pse-u-.* pl. *-izi.* /***pseudo-*** + ***acid.***

pseudoacuzíe *s.f.* *(med.)* Inversare a originii aparente a unui sunet sau zgomot situat lateral. • sil. *pse-u-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***pseudo-*** + ***acuzie.***

pseudoafíx *s.n.* *(lingv.)* Afixoid. • sil. *pse-u-.* pl. *-e.* /***pseudo-*** + ***afix.***

pseudoalélă *s.f.* *(genet.)* Genă care se comportă asemenea alelelor, manifestîndu-se însă ca o singură unitate funcţională. • sil. *pse-u-.* pl. *-e.* /<engl. ***pseudoallele.***

pseudoanacreóntic, -ă *adj.* *(lit.; despre opere literare)* Care dă impresia că este scris în genul anacreontic, cu aparenţă anacreontică. • sil. *pse-u-; -cre-on-.* pl. *-ci, -ce.* /***pseudo-*** + ***anacreontic.***

pseudoanglicísm *s.n.* *(lingv.)* Anglicism aparent, creat în alte limbi prin combinarea unor teme şi elemente formative de origine engleză. • sil. *pse-u-.* pl. *-e.* /<fr. ***pseudo-anglicisme.***

pseudoantíc, -ă *adj.* Care este fals antic, cu aparenţă antică. • sil. *pse-u-.* pl. *-ci, -ce.* /***pseudo-*** + ***antic.***

pseudoapendicítă *s.f.* *(med.)* Boală ce se manifestă prin dureri abdominale, care dau impresia unei apendicite. • sil. *pse-u-.* pl. *-e.* /<engl. ***pseudoappendicitis.***

pseudoapogamíe *s.f.* *(bot.)* Formare a sporofitului din celule vegetative fuzionate. • sil. *pse-u-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***pseudo-apogamie.***

pseudoaristocrátic, -ă *adj.* Care este fals aristocratic, cu aparenţă aristocratică. • sil. *pse-u-.* pl. *-ci, -ce.* /***pseudo-*** + ***aristocratic.***

pseudoarmónic, -ă *adj.* *(mat.; despre funcţii)* Care are calitatea de a fi egală cu produsul unei funcţii armonice printr-o funcţie neperiodică de aceeaşi variabilă. • sil. *pse-u-.* pl. *-ci, -ce.* /***pseudo-*** + ***armonic.***

pseudoártă *s.f.* Falsă artă. • sil. *pse-u-.* pl. *-e.* /***pseudo-*** + ***artă.***

pseudoartíst, -ă *s.m., s.f.* Fals, pretins artist. • sil. *pse-u-.* pl. *-işti, -iste.* /***pseudo-*** + ***artist.***

pseudoautonomíe *s.f.* Autonomie falsă, aparentă. • sil. *pse-u-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***pseudo-*** + ***autonomie.***

pseudoautosindéză *s.f.* *(genet.)* Fuziune ulterioară a cromozomilor fără o conjugare prealabilă, în diviziunea reducţională. • sil. *pse-u-; -a-u-.* pl. *-e.* /<fr. ***pseudoautosyndèse.***

pseudobácă *s.f.* *(bot.)* Bacă falsă, la cucurbitacee, la soc etc. • sil. *pse-u-.* pl. *-e.* /***pseudo-*** + ***bacă***; cf. gr. *ψευδής* „fals", lat. *ba(c)ca, -ae* „bacă".

pseudoblepsíe *s.f.* Iluzie optică. • sil. *pse-u-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***pseudoblepsie***; cf. gr. *ψεῦδος* „fals", *βλέψις* „vedere".

pseudobúlb *s.m.* *(bot.)* Tubercul aerian, îngroşare bulbiformă pe tulpinile aeriene, servind ca organ de rezervă sau de înmulţire la orhidee. • sil. *pse-u-.* pl. *-i.* /<fr. ***pseudobulbe.***

pseudobulbár, -ă *adj.* *(med.)* *Paralizie pseudobulbară* = paralizie a buzelor, limbii şi laringelui, fără leziunea bulbului, provocată de leziunile bilaterale ale căilor nervoase motorii. • sil. *pse-u-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***pseudo-bulbaire.***

pseudobunătáte *s.f.* Bunătate falsă, aparentă. *Gesturi şi acte de pseudobunătate* (CA. PETR.). • sil. *pse-u-.* pl. *-ţi.* /***pseudo-*** + ***bunătate.***

pseudocárp *s.n.* *(bot.)* Fruct fals la formarea căruia participă, în afară de ovar, şi alte părţi florale. • sil. *pse-u-.* pl. *-uri.* /***pseudo-*** + ***-carp***; cf. gr. *ψευδής* „fals", *καρπός* „fruct".

pseudocarpíe *s.f.* (*bot.*) Formare a fructului în urma unei polenizări de excitație, fără a se forma semințe. • sil. *pse-u-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***pseudocarpie***.

pseudocárst *s.n.* (*geomorf.*) Proces și formă de relief asemănătoare celor carstice, dar care se dezvoltă pe argile, loess, gresii, conglomerate și aglomerate vulcanice. • sil. *pse-u-*. pl. *-uri*. /<fr. ***pseudo-karst***.

pseudocălugăr *s.m.* Fals călugăr. • sil. *pse-u-*. pl. *-i*. /***pseudo-*** + ***călugăr***.

pseudocelebritáte *s.f.* Falsă celebritate. ◆ Concr. Persoană care se bucură de o falsă celebritate. • sil. *pse-u-*. pl. *-ăți*. /***pseudo-*** + ***celebritate***.

pseudochitinós, -oásă *adj.* Care are aspect fals de chitină. • sil. *pse-u-*. pl. *-oși, -oase*. /***pseudo-*** + ***chitinos***.

pseudocilíndru *s.m.* (*biochim.*) Formație cu aspect cilindric, alcătuită din aglutinări de celule (neînglobate într-o materie proteică), din conglomerate de cristale sau de săruri amorfe etc., prezentă, uneori, în urină și putînd fi confundată cu cilindrii adevărați. • sil. *pse-u-*. pl. *-i*. /***pseudo-*** + ***cilindru***, după engl. *pseudocylindroid*.

pseudocíst *s.n.* (*biol.*) Formație protoplasmatică verde, fără membrană celulară delimitată. • sil. *pse-u-*. pl. *-uri*. /<fr. ***pseudocyste***.

pseudococaínă *s.f.* (*med.*) Ester obținut, pe lîngă cocaină, din frunzele arbustului *Erytroxylon coca*, folosit ca anestezic local. • sil. *pse-u-*. /<engl. ***pseudococaine***.

pseudocócs *s.n.* (*ind. extract.*) Produs obținut din cărbuni neaglutinați, cu proprietăți mecanice, chimice și tehnice asemănătoare cocsului; cocs brichete. • sil. *pse-u-*. /***pseudo-*** + ***cocs***.

pseudocód *s.n.* (*inform.*) Limbaj utilizat în proiectarea și documentarea programelor, obținut prin grefarea unor reguli sintactice pe limbaj natural. • sil. *pse-u-*. pl. *-uri*. /<engl. ***pseudo-code***.

pseudocoloíd *s.m.* (*chim.*) Sistem dispers eterogen, care cuprinde, pe lîngă particule mai mari, vizibile cu ochiul liber sau la microscop, și particule coloide. • sil. *pse-u-*. pl. *-izi*. /<engl. ***pseudocolloid***.

pseudoconcépt *s.n.* (*filos.*) **1** Concept iluzoriu, idee falsă, căreia nu-i corespunde ceva existent în mod real; pseudoidee. **2** Reprezentare, grup de reprezentări teoretizate de Benedetto Croce, care nu ajung la adevărata universalitate sau la o autentică înțelegere a vieții determinate de spirit, distingîndu-se prin aceasta de adevăratele concepte. • sil. *pse-u-*. pl. *-e*. /<it. ***pseudoconcetto***.

pseudoconglomerát *s.n.* (*mineral.*) Formă rotunjită care apare la unele roci sub influența proceselor de alterare superficială și care se poate confunda cu conglomeratele autentice. • sil. *pse-u-*. pl. *-e*. /***pseudo-*** + ***conglomerat***.

pseudocoxalgíe *s.f.* (*med.*) Inflamație juvenilă deformantă a oaselor și articulațiilor coxofemurale. • sil. *pse-u-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<engl. ***pseudocoxalgia***.

pseudocreáție *s.f.* Creație falsă, fără valoare. • sil. *pse-u-*; *-cre-a-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***pseudo-*** + ***creație***.

pseudocredínță *s.f.* Credință falsă. • sil. *pse-u-*. pl. *-e*. /***pseudo-*** + ***credință***.

pseudocrítică *s.f.* Critică falsă și fără valoare. • sil. *pse-u-*. pl. *-ci*. /***pseudo-*** + ***critică***.

pseudocrónică *s.f.* Cronică falsă sau fără valoare. • sil. *pse-u-*. pl. *-ci*. /***pseudo-*** + ***cronică***.

pseudocrúp *s.n.* (*med.*) Crup fals. • sil. *pse-u-*. pl. *-uri*. /***pseudo-*** + ***crup***.

pseudocuadrofoníe *s.f.* (*muz.*) Obținere a efectului cuadrofonic prin prelucrarea, cu diferite mijloace, a unui semnal stereofonic. • sil. *pse-u-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***pseudoquadrophonie***.

pseudocultúră *s.f.* Cultură falsă, aparentă. • sil. *pse-u-*. pl. *-i*. /***pseudo-*** + ***-cultură***.

pseudocvadrifoníe *s.f.* Obținere a efectului cvadrifonic prin prelucrarea, cu diferite mijloace, a unui semnal stereofonic. • sil. *pse-u-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /fr. ***pseudo-quadriphonie***.

pseudodebilitáte *s.f.* (*psih.*) Eficiență redusă a capacităților operațional-cognitive, fără determinare congenitală sau dobîndită. • sil. *pse-u-*. pl. *-ăți*. /***pseudo-*** + ***debilitate***.

pseudodemență *s.f.* (*psih.*) Afecțiune rară constînd într-o diminuare pînă la dispariție a capacității intelectuale, însoțită de tulburări de memorie, dezorientare, după care bolnavul revine la normal. • sil. *pse-u-*. pl. *-e*. /<fr. ***pseudo-démence***.

pseudodemocrát, -ă *adj.* Care este fals democrat; pseudodemocratic. • sil. *pse-u-*. pl. *-ți, -țe*. /***pseudo-*** + ***democrat***.

pseudodemocrátic, -ă *adj.* Pseudodemocrat. • sil. *-pse-u-*. pl. *-ci, -ce*. /***pseudo-*** + ***democratic***.

pseudodemocrație *s.f.* Democrație falsă, aparentă. • sil. *pse-u-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***pseudo-*** + ***democrație***.

pseudodiptér *s.n.* (*arhit.*; *în antic.*) Templu antic, în care distanța dintre colonadă și pereții cellei era egală cu distanța a două intercolonamente plus o grosime de coloană. • sil. *pse-u-*. pl. *-e*. /<fr. ***pseudodiptère***.

pseudodrămă *s.f.* Dramă falsă, aparentă. • sil. *pse-u-*. pl. *-e*. /***pseudo-*** + ***dramă***.

pseudoencefál *s.m.* (*med.*) Monstru care prezintă pseudoencefalie. • sil. *pse-u-*. pl. *-i*. /<fr. ***pseudoencéphale***.

pseudoencefalíe *s.f.* (*med.*) Malformație congenitală, caracterizată prin absența encefalului, care este înlocuit de o tumoare vasculară. • sil. *pse-u-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***pseudoencéphalie***; cf. gr. ψευδής „fals", ἐγκέφαλος „creier".

pseudoepigráf, -ă *s.n., adj.* (*filol.*) (Text) care este atribuit pe nedrept unui anumit autor. • sil. *pse-u-*. pl. *-e*. /***pseudo-*** + ***epigraf***.

pseudoereditáte *s.f.* (*genet.*) Transmitere la urmași, în special pe linie maternă, a unor infecții sau antitoxine prezente în organismele parentale. • sil. *pse-u-*. /<fr. ***pseudohérédité***.

pseudoestét, -ă *s.m., s.f.* Fals estet. • sil. *pse-u-*. pl. *-ți, -te*. /***pseudo-*** + ***estet***.

pseudoestétic, -ă *adj.* Care are aparență estetică. • sil. *pse-u-*. pl. *-ci, -ce*. /***pseudo-*** + ***estetic***.

pseudoestezíe *s.f.* (*psih.*) Senzație căreia nu-i corespunde nici o vibrație care să fi fost prinsă de organele senzoriale și transmisă centrilor nervoși pentru prelucrarea ei în conștiință. • sil. *pse-u-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***pseudoesthésie***.

pseudoetimológic, -ă *adj.* (*lingv.*) Care aparține pseudoetimologismului, care se referă la pseudoetimologism; fals, aparent etimologic. • sil. *pse-u-*. pl. *-ci, -ce*. /***pseudo-*** + ***etimologic***.

pseudoetimologísm *s.n.* (*lingv.*) Sistem ortografic intermediar, care își însușește, parțial, principii ale sistemului etimologic și ale celui fonetic. • sil. *pse-u-*. pl. *-e*. /***pseudo-*** + ***etimologism***.

pseudofecundáre *s.f.* (*bot.*) Partenogeneză în care polenul nu intervine decît ca excitant al țesuturilor ovulare. • sil. *pse-u-*. pl. *-ări*. /după fr. *pseudo-fécondation*.

pseudofilosofíe *s.f.* Falsă filosofie. • sil. *pse-u-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<it. ***pseudofilosofia***.

pseudofolclór *s.n.* Folclor fals. • /***pseudo-***+***folclor***.

pseudofón *s.n.* Aparat folosit pentru studiul relației dintre impresiile vizuale și cele auditive, în vederea localizării surselor sonore. • sil. *pse-u-*. pl. *-oane*. /***pseudo-*** + *-fon*.

pseudofonétic, -ă *adj.* (*lingv.*) Care aparține pseudofonetismului, care se referă la pseudofonetism. • sil. *pse-u-*. pl. *-ci, -ce*. /<it. ***pseudofonetico***.

pseudofonetísm *s.n.* (*lingv.*) Sistem ortografic propus de Aron Pumnul, care se caracterizează prin întrebuințarea unui anumit semn pentru un anumit sunet, în mod independent de sunetul originar din care provine cel românesc. • sil. *pse-u-*. /<fr. ***pseudo-phonétisme***.

pseudofranțuzísm *s.n.* (*lingv.*) Franțuzism aparent, format prin combinarea unor teme și elemente formative de origine franceză. • sil. *pse-u-*. pl. *-e*. /***pseudo-*** + ***franțuzism***.

pseudogamíe *s.f.* (*bot.*) **1** Dezvoltare a embrionului din ovulul nefecundat în urma excitației produse de polenizarea stigmatului. **2** Fuzionare a două nuclee vegetative. • sil. *pse-u.* pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***pseudogamie***.

pseudogénă *s.f.* (*genet.*) Secțiune de ADN care, aparent, nu are nici o funcție. • sil. *pse-u-*. pl. *-e*. /<engl. ***pseudogene***.

pseudogleizáre *s.f.* (*pedol.*) Proces de pedogeneză constînd în reducerea oxizilor datorită condițiilor de anaerobioză temporară, create de stagnarea prelungită a apei deasupra unui orizont impermeabil sau slab permeabil. • sil. *pse-u-*; *-gle-i-*. pl. *-ări*. /***pseudo-*** + ***gleizare***, după fr. *pseudoglaisation*.

pseudoglobulínă *s.f.* (*biol.*) Globulină aparentă. • sil. *pse-u-*. pl. *-e*. /<engl. ***pseudoglobulin***.

pseudohalucinație *s.f.* (*psih.*) Percepție fără obiect, care nu trece prin căile senzoriale, trăită în interiorul psihicului bolnavului. • sil. *pse-u-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<engl. ***pseudohallucination***.

pseudohemofilíe *s.f.* (*med.*) Denumire dată unor sindroame hemoragice asemănătoare hemofiliei. • sil. *pse-u-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***pseudohémophilie***.

pseudohermafroditísm *s.n.* (*med.*) Hermafroditism fals, cauzat de degenerarea unuia dintre organele sexuale; androginie. • sil. *pse-u-*. pl. *-e*. /<fr. ***pseudo-hermaphroditisme***.

pseudohibríd *s.m.* (*biol.*) Hibrid fals, care nu posedă decît caracterele unuia dintre părinți. • sil. *pse-u-*. pl. *-izi*. /<fr. ***pseudohybride***.

pseudohibridáre *s.f.* (*biol.*) Hibridare la care descendentul este identic cu unul dintre părinți. • sil. *pse-u-*. pl. *-ări*. /***pseudo-*** + ***hibridare***, după fr. *pseudo-hybridation*.

pseudohipertrofíe *s.f.* (*biol.*) Hipertrofie falsă. • sil. *pse-u-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***pseudo-hypertrophie***.

pseudoidée *s.f.* (*filos.*) Pseudoconcept. • sil. *pse-u-*. pl. *-i*. /***pseudo-*** + ***idee***.

pseudoinginér *s.m.* Fals inginer. • sil. *pse-u-*. pl. *-i*. /***pseudo-*** + ***inginer***.

pseudoinstrucțiúne *s.f.* (*inform.*) Instrucțiune destinată a furniza informații referitoare la rezervarea unor zone de memorie și a le inițializa cu valori specifice. • sil. *pse-u-*. pl. *-i*. /<fr., engl. ***pseudo-instruction***.

pseudoinstrumént *s.n.* (*muz.*) Fals instrument. • sil. *pse-u-*. pl. *-e*. /***pseudo-*** + ***instrument***.

pseudoinvalíd, -ă *s.m., s.f., adj.* (Individ) care este fals invalid. • sil. *pse-u-*. pl. *-izi, -ide*. /***pseudo-*** + ***invalid***.

pseudoistóric *s.m.* Fals istoric. • sil. *pse-u-*. pl. *-ci*. /<fr. ***pseudohistorique***.

pseudolatín, -ă *adj.* Care este fals latin, care este aparent latin. • sil. *pse-u-*. pl. *-i, -e*. /***pseudo-*** + ***latin***.

pseudolatinísm *s.n.* (*lingv.*) Latinism aparent, format prin combinarea unor teme și elemente formative de origine latină. • sil. *pse-u-*. pl. *-e*. /***pseudo-*** + ***latinism***.

pseudoliberalísm *s.n.* (*econ.*) Fals, pretins liberalism. *Vechea prejudecată de a-l prezenta pe Caragiale drept un critic al pseudoliberalismului* (PER.). • sil. *pse-u-*. /***pseudo-*** + ***liberalism***.

pseudolingvíst, -ă *s.m., s.f.* Fals, pretins lingvist. • sil. *pse-u-*. pl. *-iști, -iste*. /***pseudo-*** + ***lingvist***.

pseudoliterát, -ă *s.m., s.f.* Fals, pretins literat. *Acești pseudoliterați i-au făcut impresia unor bucătari care încălzesc mîncări* (DEMETR.). • sil. *pse-u-*. pl. *-ți, -te*. /***pseudo-*** + ***literat***.

pseudoliteratúră *s.f.* Literatură lipsită de valoare. • sil. *pse-u-*. pl. *-i*. /***pseudo-*** + ***literatură***.

pseudologíe *s.f.* (*psih.*) Tendință patologică spre denaturarea adevărului; mitomanie. • sil. *pse-u-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<engl. ***pseudologia***.

pseudomédic *s.m.* Fals medic. • sil. *pse-u-*. pl. *-i*. /<it. ***pseudomedico***.

pseudomelíe *s.f.* (*psih., med.*) **1** Percepere a unor extremități sau regiuni anatomice în plus. **2** Percepere falsă a unui (segment de) membru amputat al corpului. • sil. *pse-u-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***pseudo-*** + ***-melie***.

pseudomembránă *s.f.* (*med.*) Membrană falsă, care se formează la suprafața unor organe în cazul unor afecțiuni microbiene (difterie, anghina, enterită etc.). • sil. *pse-u-*. pl. *-e*. /<fr. ***pseudo-membrane***.

pseudometáforă *s.f.* (*lit.*) Falsă metaforă. • sil. *pse-u-*. pl. *-e*. /***pseudo-*** + ***metaforă***.

pseudomilitár *s.m.* Fals militar; persoană lipsită de aptitudini militare. • sil. *pse-u-*. pl. *-i*. /***pseudo-*** + ***militar***.

pseudomixíe *s.f.* (*bot.*) Înmulțire prin copularea a două celule vegetative. • sil. *pse-u-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***pseudomixie***.

pseudomnezíe *s.f.* (*psih.*) Memorie falsă, constînd în imposibilitatea de a recunoaște împrejurările în care s-au format anumite idei și impresii venite din subconștient în lumina conștiinței, acestea fiind socotite ca noi. • sil. *pse-u-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***pseudomnésie***.

pseudomórf, -ă *adj.* (*mineral.*; *despre minerale*) Care prezintă pseudomorfoză. • sil. *pse-u-*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***pseudomorphe***.

pseudomorfísm *s.n.* (*mineral.*) Transformare a unui mineral în altul, care păstrează aceeași formă

cristalografică inițială; pseudomorfoză. • sil. *pse-u-*. pl. *-e.* /<fr. ***pseudomorphisme.***

pseudomorfóză *s.f.* (*mineral.*) Pseudomorfism. ◇ Fig. *Cultura ruseasc㠄 se exprimă încă în forme străine de sufletul său (pseudomorfoză)* (BLA.). • sil. *pse-u-*. pl. *-e.* și (*inv.*) *psevdomorfóză s.f.* /<fr. ***pseudomorphose.***

pseudonegáție *s.f.* (*lingv.*) Cuvînt sau locuțiune care se apropie semantic de o negație. • sil. *pse-u-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***pseudo-*** + ***negație.***

pseudoneuroptéră *s.f.* v. pseudonevropteră.

pseudonevróm *s.n.* (*med.*) Îngroșare cicatricială, limitată la un trunchi nervos, care aderă la țesuturile învecinate. • sil. *pse-u-*. pl. *-oame.* /<fr. ***pseudonévrome.***

pseudonevroptéră *s.f.* (*entom.*; *la pl.*) Familie de insecte nevroptere, cu aripile membranoase egale și cu metamorfoza incompletă, avînd un aparat bucal adaptat pentru tăiat și sfărîmat; (*și la sg.*) insectă care face parte din această familie. • sil. *pse-u-*. pl. *-e.* și *pseudoneuroptéră s.n.* /<fr. ***pseudonévroptères.***

pseudoním *s.n.*, *adj.* **1** *s.n.* Nume fictiv pe care îl adoptă mai ales scriitorii, artiștii etc., pentru a-și ascunde adevărata identitate, pentru a da numelui o anumită rezonanță, semnificație etc. *L-am cunoscut... numai din romanticul său pseudonim* (GAL.). ◆ Ext. (*subst. m.*) Persoană care poartă un pseudonim. *Intră, plouat..., tînărul și simpaticul nostru colaborator literar, pseudonimul Piccolino* (CAR.). **2** *adj.* (*despre persoane*) Care are un nume fictiv; care este scris, iscălit, publicat sub pseudonim; care este pe nedrept atribuit unui anumit autor. *Articulii anonimi și pseudonimi* (PĂR.). • sil. *pse-u-*. pl. *-e.* și (*inv.*) *psevdoním s.m.* /<fr. ***pseudonyme***; cf. gr. ψευδής „fals", ὄνομα „nume".

pseudonoțiúne *s.f.* Noțiune aparentă, falsă. • sil. *pse-u-*. pl. *-i.* /***pseudo-*** + ***noțiune.***

pseudoocultíst, -ă *adj.* Care este fals, aparent ocultist. • sil. *pse-u-*. pl. *-iști, -iste.* /***pseudo-*** + ***ocultist.***

pseudoorientál, -ă *adj.* Care este fals, aparent oriental. • sil. *pse-u-*; *-ri-en-*. pl. *-i, -e.* /***pseudo-*** + ***oriental.***

pseudoparalizíe *s.f.* (*med.*) Neputință motrică nedureroasă a unuia sau a mai multor membre, determinată de osteită, opteocondrită, periostită sau fracturi. • sil. *pse-u-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***pseudo-paralysie.***

pseudoparaplegíe *s.f.* (*med.*) Afecțiune de natură reumatismală sau neurologică care prezintă semne senzitivo-motorii, fără leziunea sistemului nervos central. • sil. *pse-u-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<engl. ***pseudoparaplegia.***

pseudoparazít *s.m.* (*biol.*) Organism care trăiește pe un alt organism fără a se hrăni în dauna acestuia. • sil. *pse-u-*. pl. *-ți.* /<fr. ***pseudo-parasite***, engl. ***pseudoparasite.***

pseudoparazitísm *s.n.* (*biol.*) Parazitism fals, condiție de pseudoparazit. • sil. *pse-u-*. pl. *-e.* /<fr. ***pseudoparasitisme.***

pseudoparenchím *s.n.* (*biol.*) Țesut fals, asemănător parenchimului, prezent la unele talofite evoluate. • sil. *pse-u-*. pl. *-e.* /<fr. ***psudoparenchyme.***

Pseudopatriót, -ă *s.m.*, *s.f.* Fals, pretins patriot. • sil. *pse-u-*. pl. *-ți, -te.* /***pseudo-*** + ***patriot.***

Pseudopatriótic, -ă *adj.* Care are un pretins caracter patriotic. • sil. *pse-u-*. pl. *-ci, -ce.* /<it. ***pseudopatriottico.***

Pseudopeládă *s.f.* (*med.*) Dermatoză caracterizată prin mici zone de alopecie cicatricială pe pielea capului. • sil. *pse-u-*. pl. *-e.* /<fr. ***pseudo-pelade.***

Pseudoperiptér *s.n.* (*arhit.*; *în antic.*) Templu (roman) înconjurat de coloane, dintre care cele laterale ies doar parțial din nivelul zidului. • sil. *pse-u-*. pl. *-e.* /<fr. ***pseudopériptère.***

Pseudoplanctón *s.n.* (*biol.*) Plancton fals, care plutește numai ocazional. • sil. *pse-u-*. /<fr. ***pseudoplancton.***

Pseudopód *s.n.* (*zool.*) Prelungire temporară și mobilă a protoplasmei unor protozoare rizopode sau a unor celule (ca leucocitele), care servește la locomoție și la prinderea prăzii. • sil. *pse-u-*. pl. *-e.* /<fr. ***pseudopode***; cf. gr. ψευδής „fals", πούς, ποδός „picior".

pseudopoezíe *s.f.* Poezie lipsită de calitățile adevăratei poezii. • sil. *pse-u-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<it. ***pseudopoesia.***

Pseudopoliploidíe *s.f.* (*genet.*) Multiplicare a numărului de bază al cromozomilor, fără creșterea corespunzătoare a materialelor genetice. • sil. *pse-u-*; *-plo-i-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***pseudopolyploïdie.***

pseudoprefíx *s.n.* (*lingv.*) Element de compunere sau cuvînt cu ajutorul căruia se formează (în compunerea savantă) mai ales termeni științifici și tehnici; prefixoid. • sil. *pse-u-*. pl. *-e.* /<fr. ***pseudopréfixe.***

pseudoprefixá *vb. I. tr.* A forma un nou cuvînt cu ajutorul unui pseudoprefix. • sil. *pse-u-*. prez.ind. *-ez.* /***pseudoprefix*** + ***-a.***

pseudoprefixáre *s.f.* Acțiunea de *a pseudoprefixa* și rezultatul ei. • sil. *pse-u-*. pl. *-ări.* /v. ***pseudoprefixa.***

pseudoprefixát, -ă *adj.* (*despre cuvinte*) Care este format cu ajutorul unui pseudoprefix. • sil. *pse-u-*. pl. *-ți, -te.* /v. ***pseudoprefixa.***

pseudoproblémă *s.f.* Falsă, pretinsă problemă. • sil. *pse-u-*. pl. *-e.* /<fr. ***pseudoproblème.***

pseudoprofésor *s.m.* Fals, pretins profesor. • sil. *pse-u-*. pl. *-i.* /***pseudo-*** + ***profesor.***

pseudoproróc *s.m.* Fals, pretins proroc. • sil. *pse-u-*. pl. *-ci.* /***pseudo-*** + ***proroc.***

pseudopsihologíe *s.f.* (Ansamblu de) orientări îndoielnice și concluzii neștiințifice oferite de autodidacți sau de șarlatani care pozează în psihologi profesioniști. • sil. *pse-u-*. g.-d. *-iei.* /***pseudo-*** + ***psihologie.***

pseudoptialísm *s.n.* (*med.*) Hipersalivație aparentă, la schizofrenici, în stările catatonice. • sil. *pse-u-*. pl. *-e.* /***pseudo-*** + ***ptialism.***

pseudoreminiscénță *s.f.* (*psih.*) Reproducere (deformată) a unor evenimente trăite în trecut, pe care bolnavul le situează în prezent. • sil. *pse-u-*. pl. *-e.* /***pseudo-*** + ***reminiscență.***

pseudoreumatísm *s.n.* (*med.*) Manifestare (semi)articulară care simulează infecția reumatismală. • sil. *pse-u-*. pl. *-e.* /***pseudo-*** + ***reumatism.***

pseudosavánt *s.m.* Fals, pretins savant. • sil. *pse-u-*. pl. *-ți.* /***pseudo-*** + ***savant.***

pseudoscleróză *s.f.* (*med.*) Afecțiune neurologică degenerativă, rară, cu etiologie virotică, ce apare în presenilitate. • sil. *pse-u-*. pl. *-e.* /<fr. ***pseudo-sclérose.***

pseudoscóp *s.n.* (*med.*) Aparat care permite inversarea imaginilor percepute în mod normal cu ambii ochi. • sil. *pse-u-*. pl. *-oape.* /***pseudo-*** + ***-scop.***

pseudoscopíe *s.f.* (*med.*) Percepție vizuală care, prin inversarea lentilelor unui stereoscop, produce o inversare a imaginilor celor doi ochi. • sil. *pse-u-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***pseudo-*** + ***-scopie.***

pseudoscórpie *s.f.* (*entom.*; *la pl.*) Subclasă de arahnide cu apendicele în formă de clește, legat de o glandă secretoare; (*și la sg.*) insectă care face parte din această subclasă. • sil. *pse-u-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***pseudo-*** + ***scorpie.***

pseudoscorpión *s.m.* (*etom.*) Insectă asemănătoare cu scorpionul, care nu are coadă și nu este veninoasă. • sil. *pse-u-*; *-pi-on.* pl. *-i.* /***pseudo-*** + ***scorpion.***

pseudoscriitór *s.m.* Fals scriitor. • sil. *pse-u-*. pl. *-i.* /***pseudo-*** + ***scriitor.***

pseudosféră *s.f.* (*mat.*) Suprafață de rotație generată de o traiectorie care se rotește în jurul asimptotei ei. • sil. *pse-u-*. pl. *-e.* /<fr. ***pseudo-sphère.***

pseudosincópă *s.f.* (*med.*) Pierdere a conștiinței de scurtă durată (în special la femei), de tip isterie. • sil. *pse-u-*. pl. *-e.* /***pseudo-*** + ***sincopă.***

pseudosmíe *s.f.* (*med.*) Falsă senzație olfactivă. • sil. *pse-u-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***pseudosmie***; cf. gr. ψευδής „fals", ὀσμή „miros".

pseudospérm *s.n.* (*bot.*) Sămînță falsă. • sil. *pse-u-*. pl. *-e.* /<fr. ***pseudo-sperme.***

pseudostereofoníe *s.f.* Procedeu de reproducere a sunetelor, care imită efectul stereofonic și care constă în trimiterea sunetelor din toate părțile, nefiind posibilă localizarea sursei sonore. • sil. *pse-u-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***pseudo-*** + ***stereafonie.***

pseudosufíx *s.n.* (*lingv.*) Element de compunere sau cuvînt folosit ca sufix în compunerea savantă de termeni științifici și tehnici; sufixoid. • sil. *pse-u-*. pl. *-e.* /<fr. ***pseudo-suffixe.***

pseudoștiínță *s.f.* Falsă știință, pretinsă cunoaștere a realității. • sil. *pse-u-*. pl. *-e.* /***pseudo-*** + ***știință.***

pseudoștiințífic, -ă *adj.* Care este lipsit de bază științifică; aparent științific. • sil. *pse-u-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***pseudo-scientifique.***

pseudotábes *s.n.* (*psih.*) Tulburări nervoase asemănătoare tabesului, cauzate de o neurastenie sau de o nevrită periferică. • sil. *pse-u-*. /<fr. ***pseudo-tabès.***

pseudotalént *s.n.* Fals, pretins talent. • sil. *pse-u-*. pl. *-e.* /***pseudo-*** + ***talent.***

pseudotuberculóză *s.f.* (*med.*) Grup de boli care, prin aspect macroscopic, amintesc de tuberculoză. • sil. *pse-u-*. pl. *-e.* /<fr. ***pseudotuberculose.***

pseudotumoáre *s.f.* (*med.*) Aspect macroscopic tumoral avînd la bază un proces inflamator. • sil. *pse-u-*. pl. *-i.* /<fr. ***pseudo-tumeur.***

pseudouremíe *s.f.* (*psih.*) Complex de simptome neurologice, în afecțiuni renale, asemănătoare uremiei. • sil. *pse-u-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***pseudo-*** + ***uremie.***

pseudovaloáre *s.f.* Falsă, pretinsă valoare. • sil. *pse-u-*. pl. *-i.* /***pseudo-*** + ***valoare.***

pseudoverticíl *s.n.* (*bot.*) Verticil fals, compus din perechi de cime opuse. • sil. *pse-u-*. pl. *-e.* /<fr. ***pseudo-verticille.***

pseudovulcăn *s.m.* (*geomorf.*) Depresiune de forma unui crater, a unui con, care nu este însoțită de manifestări vulcanice recente. • sil. *pse-u-*. pl. *-i.* /<fr. ***pseudo-volcan.***

pseudoxantóm *s.n.* (*med.*) Alterare specială a țesutului elastic, ducînd la apariția de plăci gălbui. • sil. *pse-u-*. pl. *-e.* /<fr. ***pseudo-xanthome.***

pseudoxerofíță *s.f.* (*bot.*; *mai ales la pl.*) Plantă xerofită care are sensibilitate mai redusă față de umezeală. • sil. *pse-u-*. pl. *-e.* /<fr. ***pseudo-xérophytes.***

pseudozigospór *s.m.* (*bot.*) Spor partenogenetic, rezultat din dezvoltarea nemijlocită a unui gamet, în lipsa procesului de conjugare. • sil. *pse-u-*. pl. *-i.* /<fr. ***pseudo-zygospore.***

pseudozoăr *s.n.* (*bot.*; *la pl.*) Grup de plante care se aseamănă cu animalele; (*și la sg.*) plantă din această categorie. • sil. *pse-u-*. pl. *-e.* /<fr. ***pseudozoaires.***

psevdo-v. pseudo-.

psevdomorfóză *s.f.* v. pseudomorfoză.

psevdoním *s.m.* v. pseudonim.

psi *s.m. invar.* **I 1** A douăzeci și treia literă a alfabetului grecesc, corespunzînd sunetelor *ps*. **2** Sunetul notat cu această literă. **3** Semn grafic pentru această literă (Ψ, ψ). **II 1** A patruzecea literă a alfabetului chirilic, corespunzînd sunetelor *ps* și avînd valoarea numărului 700. **2** Sunetul notat cu această literă. **3** Semn grafic pentru această literă (ѱ). • /<gr. ***ψῖ***, fr. ***psi.***

psichológ, -ă *s.m.*, *s.f.* v. psiholog.

psichológic, -ă *adj.* v. psihologic.

psichologíe *s.f.* v. psihologie.

psicológ *s.m.* v. psiholog.

psicológic, -ă *adj.* v. psihologic.

psicologíe *s.f.* v. psihologie.

psicro-v. psihro-.

psicroalgíe *s.f.* v. psihroalgie.

psicroestezíe *s.f.* v. psihroestezie.

psicrofíl, -ă *adj.* v. psihrofil.

psicrofít, -ă *s.f.*, *adj.* v. psihrofit.

psicrometríe *s.f.* v. psihrometrie.

psicrométru *s.n.* v. psihrometru.

psicroterapíe *s.f.* v. psihroterapie.

pslf *s.n.* (*inv.*) Alegere (prin vot) sau numire în funcție (a unui mitropolit). • pl. *-uri.* și *psífos s.n.* /<ngr. ***ψήφος.***

psifisí *vb. IV. tr.* (*inv.*) A alege (prin vot) sau a numi într-o funcție înaltă. ◇ (*ref. pas.*) *Capul cămilii... în epitropia leului să se psifisască* (CANT.). • prez.ind. *-esc.* /<ngr. ***ψήφισα***, aor. lui ψηφίζω.

psífos *s.n* v. psif.

psih-Elem. de compunere „(referitor la) psihic, suflet; spiritual". • și *psiho-*. /<fr. ***psych(o)-***; cf. gr. ψυχή „suflet, spirit".

psihagóg, -ă *s.m.*, *s.f.* (*psih.*) Specialist în psihagogie. • pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***psychagogue.***

psihagógic, -ă *adj.* (*psih.*) Care aparține psihagogiei, care se referă la psihagogie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***psychagogique.***

psihagogíe *s.f.* (*psih.*) **1** Subramură a psihopedagogiei care cuprinde un ansamblu de acțiuni și tehnici educative ce urmăresc (re)modelarea conduitei morale a individului, potrivit cerințelor mediului social. **2** Psihoterapie prin metode educative. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***psychagogie***; cf. gr. ψυχή „suflet", ἀγωγή „călăuzire, educare".

psihalgíe *s.f.* (*psih.*, *med.*) Formă rară de nevralgie, în care predomină elementul psihopatic. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***psychalgie***; cf. gr. ψυχή „suflet", ἄλγος „durere".

psihanalíst, -ă *s.m., s.f.* (*psih.*) Persoană care se ocupă cu psihanaliza, specialist (medic sau psiholog) în psihanaliză. ◆ Adept al psihanalizei. • pl. *-işti, -iste.* /<fr. ***psyhanalyste***.

psihanalític, -ă *adj.* (*psih.*) Care aparţine psihanalizei, care se referă la psihanaliză. ◆ Care se bazează pe psihanaliză. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***psychanalytique***.

psihanalizá *vb. I. tr., refl.* (*psih.*) A (se) supune psihanalizei. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***psychanaliser***.

psihanalíză *s.f.* (*psih.*) **1** Ansamblul concepţiilor lui Freud privind viaţa psihică conştientă şi inconştientă, după care tendinţele sau dorinţele profunde ale individului vin în conflict cu convingerile sale morale şi sînt reprimate în subconştient, de unde tind să reapară sub o formă travestită. **2** Metodă de analiză psihologică şi de tratament al bolilor neuropsihice, care îşi propune, prin diverse probe (asociaţii de cuvinte, relatări de vise, interpretări de figuri confuze etc.), să descopere cauzele nevrozelor şi psihozelor, a căror conştientizare poate conduce la vindecarea acestor boli. • pl. *-e.* /<fr. ***psychanalyse***; cf. gr. *ψυχή* „suflet", *ἀνάλυσις* <*ἀναλύω* „a analiza".

psihasténic, -ă *s.m., s.f., adj.* (*psih.*) (Individ) care suferă de psihastenie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***psychasthénique***.

psihasteníe *s.f.* (*psih.*) Formă de nevroză, care se manifestă prin stări de nehotărîre extremă, obsesii şi fobii, agitaţie, nesiguranţă, crize etc. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***psychasthénie***; cf. gr. *ψυχή* „suflet", *ἀσθένεια* „slăbiciune".

psíhe *s.f.* Oglindă mobilă, de mari proporţii, în care cineva se poate vedea în întregime. • pl. *-e.* /<fr. ***psyche***.

psihedélic, -ă *adj.* (*psih.*) **1** Care aparţine psihedelismului, care se referă la psihedelism. ◆ (*despre stări sufleteşti*) Care rezultă din folosirea de halucinogene. **2** Care evocă viziuni, vise ale unei asemenea stări. ◆ (*despre muzică, pictură*) Care se caracterizează prin efecte de lumină, culoare, atmosferă sonoră etc. ce evocă viziuni, halucinaţii, vise produse prin drog. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***psychédélique***, engl. ***psychedelic***; cf. gr. *ψυχή* „suflet", *δηλόω* „a arăta".

psihedelísm *s.n.* (*psih.*) Stare de visare trează, specifică, provocată de unele halucinogene. • /<fr. ***psychédélisme***; cf. gr. *ψυχή* „suflet", *δηλόω* „a arăta".

psihiátric, -ă *adj.* (*psih.*) Care aparţine psihiatriei, care se referă la psihiatrie. ◆ Care se bazează pe psihiatrie. ◇ *Expertiză psihiatrică* (*legală*) v. expertiză. • sil. *-hi-a-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***psychiatrique***.

psihiatríe *s.f.* (*psih.*) Disciplină medicală care se ocupă cu studiul bolilor psihice, în scopul tratării şi prevenirii lor. ◇ *Spital de psihiatrie* v. spital. • sil. *-hi-a-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***psychiatrie***; cf. gr. *ψυχή* „suflet", *ἰατρεία* „vindecare".

psihiatrizá *vb. I. intr.* A interpreta un eveniment oarecare în termeni psihiatrici. • sil. *-hi-a-.* prez. ind. *-ez.* /<fr. ***psychiatriser***.

psihiátru, -ă *s.m., s.f.* (*psih.*) Medic specialist în psihiatrie; alienist. • sil. *-hi-a-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***psychiatre***; cf. gr. *ψυχή* „suflet", *ἰατρός* „medic".

psíhic, -ă *s.n., adj.* **1** *s.n.* Ansamblu de stări, însuşiri, fenomene şi procese subiective ce depind cu necesitate de mecanismele cerebrale şi de interacţiunea cu lumea, îndeplinind funcţii de raportare la lume şi la sine, prin orientare, reflectare, planificare mentală. **2** *adj.* Care aparţine psihicului, care se referă la psihic; sufletesc. ◇ *Baraj psihic* v. baraj. *Blocaj psihic* v. blocaj. *Cecitate psihică* v. cecitate. *Climat psihic* v. climat. *Masturbaţie psihică* v. masturbaţie. *Surditate psihică* v. surditate. ◆ (*adv.*) Din punctul de vedere al psihicului. *Vorbea ca o persoană puternică psihic.* ◇ *Labil psihic* v. labil. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***psychique***, germ. ***psychisch***; cf. gr. *ψυχικός* „sufletesc"<*ψυχή* „suflet".

psihísm *s.n.* (*psih.*) Totalitatea fenomenelor psihice proprii unui individ sau unei colectivităţi. ◆ Viaţă psihică. ◆ Manifestare psihică. • pl. *-e.* /<fr. ***psychisme***.

psiho- v. psih-.

psihoactív, -ă *s.n., adj.* (*psih., farm.*) Psihotrop. • pl. *-i, -e.* /<engl. ***psychoactive***.

psihoafectív, -ă *adj.* (*psih.*) Care ţine de orice proces mental ce face să intervină afectivitatea. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***psychoaffectif***.

psihoanaléptic, -ă *adj., s.n.* (*farm.*) (Substanţă psihotropă) care are acţiune psihotonică, euforizantă. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***psychoanaleptique***.

psihoanaigezíe *s.f.* (*psih.*) Calmare a senzaţiilor dureroase prin psihoterapie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***psychoanalgésie***.

psihobiografíe *s.f.* (*psih.*) Analiză psihologică a personalităţii, incluzînd şi dezvoltarea biologică. • sil. *-bi-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***psiho-*** + ***biografie***.

psihobiográmă *s.f.* (*psih.*) Examen al dezvoltării personalităţii în raport cu dezvoltarea biologică. ◆ Concr. Buletin cuprinzînd rezultatul unui astfel de examen. • sil. *-bi-o-.* pl. *-e.* /***psiho-*** + ***biogramă***.

psihobiologíe *s.f.* (*psih.*) Ştiinţă care se ocupă cu studiul aspectelor biologice ale psihologiei. ◆ Abordare multilaterală a personalităţii, susţinînd plurideterminarea conduitei umane. • sil. *-bi-o-.* g.-d. *-iei.* /<engl. ***psychobiology***.

psihochinezíe *s.f.* (*psih.*) Mişcare comandată psihic, fără contact. • scris şi *psihokinezíe.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***psychokinesie***.

psihochirurgíe *s.f.* (*psih., chir.*) Metodă de tratament al bolilor psihice prin intervenţii chirurgicale asupra creierului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***psychochirurgie***.

psihocibernétică *s.f.* Ştiinţă interdisciplinară care se ocupă cu studiul mecanismelor neurocibernetice ce stau la baza diferitelor procese psihice. • /***psiho-*** + ***cibernetică***.

psihocomportamentál, -ă *adj.* (*psih.*) Care ţine de orice proces mental ce influenţează comportamentul. • pl. *-i, -e.* /***psiho-*** + ***comportamental***.

psihocrític, -ă *s.f., s.m.* (*lit.*) **1** *s.f.* Metodă de critică literară, inspirată de psihanaliză, care se ocupă cu studiul frecvenţei şi al structurii temelor ce definesc personalitatea unui creator. **2** *s.m.* Critic care utilizează psihocritica. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***psychocritique***.

psihocronometríe *s.f.* (*psih.*) Studiu ştiinţific al timpilor de reacţie psihică. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***psiho-*** + ***cronometrie***.

psihodiagnóstic, -ă *s.n., adj.* (*psih.*) **1** *s.n.* Rezultat al psihodiagnozei. ◆ (*impr.*) Psihodiagnoză. **2** *adj.* Care aparţine psihodiagnozei, care se referă la psihodiagnoză; cu caracter de psihodiagnoză. • sil. *-di-ag-.* pl. *-ci, -ce.* /<it. ***psicodiagnostico***, fr. ***psychodiagnostique***, engl. ***psychodiagnostic***.

psihodiagnóză *s.f.* (*psih.*) Metodă de explorare a personalităţii indivizilor sau a grupurilor, prin intermediul tehnicilor psihologice. • sil. *-di-ag-.* pl. *-e.* /<fr. ***psychodiagnose***, engl. ***psychodiagnosis***.

psihodinámic, -ă *s.f., adj.* (*psih.*) **1** *s.f.* Studiu al proceselor psihice apărute de-a lungul existenţei individului, din punct de vedere dinamic. **2** *adj.* Care aparţine psihodinamicii, care se referă la psihodinamică. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***psychodynamique***.

psihodisléptic, -ă *s.n., adj.* (*psih.*) (Substanţă psihotropă) care produce tulburări psihice asemănătoare psihozelor. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***psychodysleptique***.

psihodométru *s.n.* (*psih.*) Aparat pentru măsurarea timpilor de reacţie psihică în condiţii diferite. • pl. *-e.* /<fr. ***psychodomètre***.

psihodramátic, -ă *adj.* (*psih.*) Care aparţine psihodramei, care se referă la psihodramă; care are caracter de psihodramă. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***psychodramatique***.

psihodramatíst *s.m.* (*psih.*) Medic sau psiholog care foloseşte metoda psihodramei. • pl. *-işti.* /<fr. ***psychodramatiste***.

psihodrámă *s.f.* **1** (*psih.*) Metodă psihoterapeutică modernă (creată de J. L. Moreno), care foloseşte improvizaţia jocului dramatic, pe o temă dată, ca mijloc de exteriorizare a trăirilor şi a gîndurilor bolnavilor şi de dezvoltare a spontaneităţii acestora. **2** (*sociol.*) Test folosit ca mijloc de selecţie a candidaţilor pentru anumite posturi care necesită multă dezinvoltură în relaţiile cu publicul. • pl. *-e.* /<fr. ***psychodrame***.

psihoeducaţionál, -ă (*psih.*) Care ţine de metodele psihologice folosite pentru evaluarea abilităţilor de învăţare. • sil. *-ţi-o-.* pl. *-i, -e.* /***psiho-*** + ***educaţional***.

psihoendocrinologíe *s.f.* (*med.*) Ramură a endocrinologiei care se ocupă cu studiul influenţei sistemului endocrin asupra vieţii psihice. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***psycho-endocrinologie***.

psihoenergétică *s.f.* (*psih.*) Disciplină biofizică ce se ocupă cu studiul fenomenelor energetice ale psihismului. • /<fr. ***psycho-énergétique***.

psihoenergizánt, -ă *s.n., adj.* (*psih., farm.*) Psihotonic. • pl. *-ţi, -te.* /***psiho-*** + ***energizant***.

psihofarmacológic, -ă *adj.* (*farm.*) Care aparţine psihofarmacologiei, care se referă la psihofarmacologie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***psychopharmacologique***.

psihofarmacológie *s.f.* (*farm.*) Ramură a farmacologiei care se ocupă cu studiul acţiunii medicamentelor asupra comportamentului psihologic. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***psychopharmacologie***.

psihofízic, -ă *s.f., adj.* (*psih.*) **1** *s.f.* Curent psihologic care se ocupă cu studiul, pe cale experimentală, al raporturilor dintre fenomenele psihice şi fizice pe bază de observaţie şi de experiment. **2** *adj.* Care aparţine psihofizicii, care se referă la psihofizică; de natură psihofizică. ◇ *Paralelism psihofizic* v. paralelism. **3** *adj.* Care aparţine atît psihicului, cît şi fiziculuí. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***psychophysique***, germ. ***Psychophysik***.

psihofizician, -ă *s.m., s.f.* (*psih.*) Specialist în psihofizică. • sil. *-ci-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***psychophysicien***.

psihofiziológ, -ă *s.m., s.f.* (*psih.*) Specialist în psihofiziologie. • sil. *-zi-o-.* pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***psychophysiologue***.

psihofiziológic, -ă *adj.* (*psih.*) Care aparţine psihofiziologiei, care se referă la psihofiziologie. ◇ *Paralelism psihofiziologic* v. paralelism. • sil. *-zi-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***psychophysiologique***.

psihofiziológie *s.f.* (*psih.*) Ramură a psihologiei experimentale care se ocupă cu studiul proceselor psihologice în raport cu procesele fiziologice din organism, în special cu cele din sistemul nervos central. • sil. *-zi-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***psychophysiologie***.

psihogalvanométru *s.n.* (*psih.*) Dispozitiv pentru determinarea, prin măsurarea rezistenţei electrice a pielii, a modificărilor stării psihice. • pl. *-e.* /<engl. ***psychogalvanometer***.

psihogén, -ă *adj.* (*psih.*) **1** (*despre factori de ordin psihic*) Care este susceptibil a perturba echilibrul mintal. **2** (*despre boli, halucinaţii etc.*) Care apare din cauze de natură psihică. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***psychogène***.

psihogenétic, -ă *adj.* (*psih.*) Care aparţine psihogenezei, care se referă la psihogeneză. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***psychogénétique***.

psihogenéză *s.f.* (*psih.*) **1** Studiu al apariţiei şi dezvoltării vieţii psihice. **2** Procesul apariţiei unei boli din cauze psihice. • /<fr. ***psychogenèse***; cf. gr. *ψυχή* „suflet", *γένεσις* „naştere".

psihogeníe *s.f.* (*psih.*) Ansamblu de tulburări psihotice şi nevrotice determinate de factori psihogeni; boală psihogenă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***psychogénie***.

psihognóstic, -ă *s.f., adj.* (*psih.*) **1** *s.f.* Studiu al omului, bazat pe metode psihologice. **2** *adj.* Care aparţine psihognosticii, care se referă la psihognostică. • pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***psyckognostisch***, ***Psychognostik***.

psihográfic, -ă *adj.* (*psih.*) Care aparţine psihografiei, care se referă la psihografie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***psychographique***.

psihografíe *s.f.* (*psih.*) **1** Descriere a aptitudinilor şi trăsăturilor biopsihologice şi a atitudinilor sociale pe care le cere o profesiune. **2** Psihologie descriptivă. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***psychographie***.

psihográmă *s.f.* (*psih.*) Prezentare grafică a variabilelor psihice presupuse de o anumită activitate profesională. ◆ Concr. Buletin care cuprinde o astfel de caracterizare. • pl. *-e.* /<fr. ***psychogramme***.

psihoigiénă *s.f.* (*psih.*) Domeniu al psihiatriei care se ocupă cu studiul măsurilor de igienă impuse de anumite activităţi; igienă mintală. • sil. *-gi-e-.* /***psiho-*** + ***igienă***.

psihoimunológie *s.f.* (*psih.*) Ramură ştiinţifică interdisciplinară care urmăreşte să stabilească posibile corelaţii între sistemul imun şi cel neuropsihic. • g.-d. *-iei.* /***psiho-*** + ***imunologie***.

psihokinezíe *s.f.* v. psihochinezie.

psiholamarckísm *s.n.* (*biol.*) Curent în biologie care exagerează ideea lamarckistă a tendinţei interioare spre perfecţiune, considerînd adaptarea directă drept o capacitate înnăscută, iar evoluţia ca o desfăşurare a psihicului, a unei ierarhii de suflete (molecular, celular etc.) care o dirijează. • /***psiho-*** + ***lamarckism***.

psiholepsíe *s.f.* (*psih.*) Scădere bruscă, de scurtă durată, a tensiunii psihologice, manifestată prin suspendarea proceselor intelectuale. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***psycholepsie***.

psiholéptic, -ă *s.n., adj.* (*psih., farm.*) (Medicament psihotrop) care are acţiune hipnotică, sedativă şi neuroleptică. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***psycholeptique***.

psiholexíe *s.f.* (*psih.*) Totalitatea metodelor de determinare calitativă a proceselor psihice. • g.-d. *-iei.* /*psiho-* + *-lexie.*

psiholingvíst, -ă *s.m., s.f.* (*lingv., psih.*) Specialist în psiholingvistică. • pl. *-işti, -iste.* /<fr. ***psycholinguiste***, engl. ***psycholinguist***.

psiholingvístic, -ă *s.f., adj.* (*lingv., psih.*) **1** *s.f.* Disciplină care se ocupă cu studiul mecanismului psihic al limbajului; psihologia limbajului. **2** *adj.* Care aparţine psiholingvisticii, care se referă la psiholingvistică. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***psycholinguistique***.

psiholoágă *s.f.* v. psiholog.

psihológ, -ă *s.m., s.f.* (*psih.*) Persoană a cărei activitate profesională se exercită în unul dintre domeniile psihologiei. ◆ Ext. Persoană dotată cu însuşirea de observator fin, cu capacitatea de a sesiza şi de a analiza viaţa sufletească a cuiva; bun cunoscător al sufletului uman, al psihologiei omeneşti. *Adîncul psiholog Caragiale* (VIANU). • scris şi *psicholog.* pl. *-gi, -ge.* şi *psiholoágă s.f.*, *(înv.) psicológ s.m.* /<fr. ***psychologue***.

psihológic, -ă *adj.* (*psih.*) Care aparţine psihologiei, care se referă la psihologie sau la fenomenele care fac parte din domeniul ei de cercetare; sufletesc. ◇ (*adv.*) *Un număr de indivizi diferenţiaţi psihologic* (E. LOV.). ◇ *Moment psihologic* = moment potrivit pentru a influenţa pe cineva, pentru a determina producerea unui anumit fapt, soluţionarea unei probleme etc.; moment de tensiune în aşteptarea producerii unui fapt. *Analiză psihologică* v. analiză. *Asistenţă psihologică* v. asistenţă. *Cîmp psihologic* v. cîmp. *Profil psihologic* v. profil. *Război psihologic* v. război. • scris şi *psichologic.* pl. *-ci, -ce.* şi *(înv.) psicológic, -ă adj.* /<fr. ***psychologique***.

psihologicéşte *adv.* Din punct de vedere psihologic; sufleteşte. • /***psihologic*** + *-eşte.*

psihología *s.f.* (*psih.*) **1** Ştiinţă care se ocupă cu studiul psihicului, cu legile proceselor psihice şi cu particularităţile psihice individuale (caracter, temperament etc.). ◇ *Psihologie generală* = ramură a psihologiei care se ocupă cu studiul proceselor, al sistemelor şi al însuşirilor psihice, integrînd şi problematica generică a personalităţii. *Psihologia persoanei* = parte a psihologiei generale care se ocupă cu studiul sistemului psihic al personalităţii. *Psihologia copilului* = ramură a psihologiei care pune accentul pe caracteristicile psihice de vîrstă ale copilului şi adolescentului. *Psihologia popoarelor* = ramură a psihologiei care are ca obiect studiul particularităţilor psihice distinctive ale popoarelor şi naţiunilor. *Psihologie pedagogică* = ramură a psihologiei care se ocupă de fundamentarea psihologică a procesului instructiv-educativ. *Psihologia muncii* = ramură a psihologiei care are ca principal obiectiv studiul compatibilităţii om-maşină-mediu şi selecţia profesională. *Psihologie animală* = ramură a psihologiei care se ocupă cu studiul genezei şi al stadiilor de dezvoltare ale psihicului la animale; etologie, zoopsihologie. *Psihologie fiziologică* = ramură a psihologiei care combină metodele psihologice cu cele fiziologice pentru a stabili mecanismele neurologice şi fiziologice corespunzătoare diferitelor fenomene psihice, precum şi influenţa activităţii psihice asupra funcţiilor neurovegetative. *Psihologie socială* = ramură a psihologiei care se ocupă cu studiul fenomenelor psihice legate de relaţiile şi interacţiunile indivizilor, de comportamentele lor în cîmp social, de influenţele acestuia asupra indivizilor în relaţiile dintre ei. *Psihologie socială şcolară* = ramură a psihologiei sociale care studiază fenomenele de psihism colectiv şi relaţiile psihosociale din şcoli. *Psihologia publicităţii şi reclamei* = ramură a psihologiei care studiază, exploatează şi ameliorează sistemul de comunicaţie, la nivelul pieţii, dintre întreprinderile cu produsele sau serviciile oferite şi public, în vederea promovării şi accelerării vînzărilor. *Psihologie aplicată* = sistem de utilizare a cunoştinţelor psihologice teoretice la soluţionarea unor probleme practice. *Psihologie cibernetică* = ştiinţă interdisciplinară care se ocupă cu precizarea mecanismelor neurocibernetice ce stau la baza diferitelor procese psihice, cu ajutorul sistemelor informaţionale. *Psihologie funcţională* = curent şi şcoală de psihologie care au drept concept central *funcţia*, considerată în unitatea elementelor ei fiziologice şi psihice. *Psihologie medicală* = ramură a psihologiei care studiază psihologia bolnavului şi a relaţiilor lui cu ambianţa, cu personalul medico-sanitar şi cu familia. *Psihologie abisală* v. abisal. *Psihologie experimentală* v. experimental. *Psihologie industrială* v. industrial. *Psihologie organizaţională* v. organizaţional. **2** Ansamblu de procese psihice care caracterizează un individ, o colectivitate. ◆ (*cu determ. care indică domeniul*) Ansamblu de procese psihice care sînt determinate, generate de un fenomen, de un proces etc. sau care condiţionează o anumită activitate. *Nu cunoaşteţi nimic din psihologia dragostei* (CA. PETR.). • scris şi *psichologie.* g.-d. *-iei.* şi *(înv.) psicologíe s.f.* /<fr. ***psychologie***; cf. gr. *ψυχή* „suflet", *λόγος* „studiu".

psihologísm *s.n.* (*psih.*) Orientare, tendinţă, concepţie psihologică ce extinde cauzalitatea psihologică la interpretarea unor fenomene din alte domenii ale realităţii sau care exagerează rolul factorului psihologic în diferite sfere ale activităţii omeneşti. ◆ Spec. Exagerarea importanţei factorului psihologic în literatură. ◇ (*lingv.*) *Psihologism lingvistic* = curent iniţiat de Steinthal în Germania şi de Potebnea în Rusia, după care unicul obiect de studiu al lingvisticii ar trebui să fie actul individual al vorbirii, înţeles ca un proces psihic, fără nici o legătură cu viaţa socială. • /<fr. ***psychologisme***.

psihologíst, -ă *s.m., s.f., adj.* (*psih.*) **1** *s.m., s.f.* Adept al psihologismului. **2** *adj.* Care aparţine psihologismului sau psihologiştilor, care se referă la psihologism sau la psihologişti. • pl. *-işti, -iste.* /<fr. ***psychologiste***.

psihologíză *vb. I. tr.* (*compl. indică discipline, ştiinţe etc.*) A interpreta de pe poziţiile psihologismului. ◇ (*refl.*) *Totul se psihologizează la un moment dat: logica, estetica, morala, teoria cunoaşterii* (PER.). ◆ A acorda o importanţă exagerată. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***psychologiser***.

psihologizánt, -ă *adj.* (*psih.; despre persoane*) Care aplică psihologismul. ◆ (*despre discipline, ştiinţe, domenii etc.*) Care acordă o importanţă exagerată factorului psihologic. *Scria o literatură psihologizantă* (PER.). • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***psychologisant***.

psihologizáre *s.f.* (*psih.*) Acţiunea de *a psihologiza* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***psihologiza***.

psihomanţíe *s.f.* Artă de a ghici viitorul prin invocarea spiritelor celor morţi. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***psychomancie***; cf. gr. *ψυχή* „suflet", *μαντεία* „ghicit".

psihométric, -ă *adj.* (*psih.*) Care aparţine psihometriei, care se referă la psihometrie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***psychémetrique***.

psihometrician, -ă *s.m., s.f.* (*psih.*) Specialist în psihometrie. • sil. *-ci-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***psychométricien***.

psihometríe *s.f.* (*psih.*) Cuantificare şi măsurare a fenomenelor psihice, a capacităţilor intelectuale, prin utilizarea metodelor experimentale standardizate şi etalonate. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***psychométrie***; cf. gr. *ψυχή* „suflet", *μέτρον* „măsură".

psihomotór, -oáre *adj.* (*psih.*) Care se referă la funcţiile motrice realizate prin activitatea nervoasă superioară; care este determinat de aceste funcţii. ◇ *Centru psihomotor* = regiune a scoarţei cerebrale care intră în acţiune sub influenţa unei excitări nervoase, ca răspuns la un stimul fizic. *Întîrziere psihomotorie* v. întîrziere. • pl. *-ori, -oare.* şi *(înv.) psihomotóriu, -ie adj.* /<fr. ***psychomoteur***.

psihomotóriu, -ie *adj.* v. psihomotor.

psihomotricitáte *s.f.* (*psih.*) Integrare a funcţiilor motrice cu cele psihice, ca efect al educaţiei şi al dezvoltării sistemului nervos. • pl. *-ăţi.* /<fr. ***psychomotricité***.

psihonevrótic, -ă *s.m., s.f., adj.* (*psih.*) (Individ) care suferă de psihonevroză. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***psychonévrotique***.

psihonevróză *s.f.* (*psih.*) Denumire generică a tulburărilor de natură psihică (isterie, fobie, obsesie, unele psihoze). ◆ Gener. Nevroză. • pl. *-e.* /<fr. ***psychonévrose***.

psihopát, -ă *s.m., s.f., adj.* (*psih.*) (Persoană) care suferă de psihopatie. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***psychopathe***.

psihopátic, -ă *adj.* (*psih.*) Care aparţine psihopatiei, care se referă la psihopatie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***psychopathique***.

psihopatíe *s.f.* (*psih.*) Denumire generică pentru bolile psihice. ◇ *Psihopatie anancastică* v. anancastic. *Psihopatie paranoică* v. paranoic. *Psihopatie paranoidă* v. paranoid. ◆ Spec. Stare morbidă caracterizată prin tulburări de afectivitate, de comportament sau de caracter. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***psychopathie***; cf. gr. *ψυχή* „suflet", *πάθος* „afecţiune".

psihopatoíd, -ă *adj.* (*psih.; despre afecţiuni psihice*) Care seamănă cu psihopatia, deosebindu-se doar prin circumstanţele etiologice. • sil. *-to-id.* pl. *-izi, -ide.* /***psiho-*** + ***patoid***.

psihopatológ, -ă *s.m., s.f.* (*psih.*) Specialist în psihopatologie. • pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***psihopatologue***.

psihopatológic, -ă *adj.* (*psih.*) Care aparţine psihopatologiei, care se referă la psihopatologie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***psychopathologique***.

psihopatológie *s.f.* (*psih.*) Ramură a psihologiei care se ocupă cu studiul aspectelor patologice ale activităţii psihice; patologia psihicului. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***psychopathologie***; cf. gr. *ψυχή* „suflet", *πάθος* „afecţiune", *λόγος* „studiu".

psihopedagóg, -ă *s.m., s.f.* (*psih., pedag.*) Specialist în psihopedagogie. • pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***psychopédagogue***.

psihopedagógic, -ă *adj.* (*psih., pedag.*) Care aparţine psihopedagogiei, care se referă la psihopedagogie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***psychopédagogique***.

psihopedagogíe *s.f.* (*psih., pedag.*) Aplicare a metodelor psihologiei experimentale în pedagogie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***psychopédagogie***.

psihoplasticitáte *s.f.* (*psih.*) Tendinţă, capacitate la unii bolnavi de a simula unele sindroame patologice (crize, atitudini pervertite etc.) sub influenţa reprezentărilor psihice. • pl. *-ăţi.* /<fr. ***psychoplasticité***.

psihoplégic, -ă *adj.* (*psih.*) Care aparţine psihoplegiei, care se referă la psihoplegie. • pl. *-ci, -ce.* /<engl. ***psychopiegic***.

psihoplegíe *s.f.* (*psih.*) Pierdere temporară a conştiinţei; leşin psihic. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***psychoplégie***.

psihopómp, -ă *adj.* (*în mit. antic.; despre Caron, Apollo şi Orfeu*) Care conducea sufletele morţilor. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***psychopompe***, cf. gr. *ψυχή* „suflet", *πομπός* „călăuză".

psihoprofesiográmă *s.f.* (*psih., sociol.*) Profesiogramă cuprinzînd aptitudinile şi trăsăturile psihologice specifice unei persoane. • sil. *-si-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***psycho-professiogramme***.

psihoprofiláctic, -ă *adj.* Care aparţine psihoprofilaxiei, care se referă la psihoprofilaxie. • pl. *-ci, -ce.* /***psiho-*** + ***profilactic***.

psihoprofilaxíe *s.f.* (*psih.*) Tratament psihic preventiv pentru un pacient care urmează să suporte încercări psihice sau dureri foarte mari. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***psychoprophylaxie***.

psihorigíd, -ă *s.m., s.f., adj.* (*psih.*) (Individ) care suferă de psihorigiditate. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***psychorigide***.

psihorigiditáte *s.f.* (*psih.*) Caracteristică de comportament a unui bolnav care perseverează în propriile idei şi convingeri, care este lipsit de dinamism adaptativ. • pl. *-ăţi.* /<fr. ***psychorigidité***.

psihortopedíe *s.f.* (*psih.*) Metodă de psihoterapie constînd în tratamente care urmăresc reluarea modului de viaţă şi a comportării anterioare a bolnavilor cu sechele ortopedice. • g.-d. *-iei.* /***psiho-*** + ***ortopedie***.

psihosenzoriál, -ă *adj.* (*psih.*) Care se referă în acelaşi timp la domeniul intelectual şi la cel senzorial. • sil. *-ri-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***psychosensoriel***.

psihosexológie *s.f.* (*psih.*) Psihologia sexelor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***psychosexologie***.

psihosexuál, -ă *adj.* (*psih.*) Care se referă la fenomenele psihice legate de sexualitate. • sil. *-xu-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***psychosexuel***.

psihosféră *s.f.* (*sociol.*) Denumire dată geosferei, alcătuită din „totalitatea personalităţilor umane", privite ca înveliş al planetei; sociosferă. • /***psiho-*** + ***sferă***.

psihosociál, -ă *adj.* (*psih.*) Care aparţine psihologiei sociale, care se referă la psihologia socială. • sil. *-ci-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***psychosocial***.

psihosociológ, -ă *s.m., s.f.* (*psih.*) Specialist în psihosociologie. • sil. *-ci-o-.* pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***psychosociologue***.

psihosociológic, -ă *adj.* Care aparţine psihologiei sociale, care se referă la psihosociologie. • sil. *-ci-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***psychosociologique***.

psihosociológie *s.f.* (*psih., sociol.*) Studiul psihologic al fenomenelor sociale. • sil. *-ci-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***psychosociologie***.

psihosomátic, -ă *s.f., adj.* (*med., psih.*) **1** *s.f.* Orientare în medicină care explică maladiile fizice, tulburările morbide ca răsunet somatic al unor disfuncții sau al unor cauze externe stresante și preconizează posibilitatea folosirii mijloacelor psihologice în terapie. **2** *adj.* Care aparține psihosomaticii, care se referă la psihosomatică; somatopsihic. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***psychosomatique***; cf. gr. *ψυχή* „suflet", *σῶμα* „corp".

psihosomaticiăn, -ă *s.m., s.f.* (*med., psih.*) Medic specialist în psihosomatică. • sil. *-ci-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***psychosomaticien***.

psihostimulánt, -ă *s.n., adj.* (*farm., psih.*) (Medicament psihotrop) stimulator al sistemului nervos central. • pl. *-ți, -te.* /***psiho-*** + ***stimulant***.

psihotaxíe *s.f.* (*psih.*) Tendință de adaptare a omului prin căutarea situațiilor agreabile și evitarea celor penibile. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***psiho-*** + ***-taxie***.

psihotéhnic, -ă *s.f., adj.* (*psih.*) **1** *s.f.* Ramură a psihologiei care se ocupă cu studiul problemelor activității oamenilor sub aspect practic, aplicativ (orientarea profesională, organizarea muncii etc.), utilizînd un ansamblu de metode ale psihometriei (teste, aparate etc.). **2** *adj.* Care aparține psihotehnicii, care se referă la psihotehnică. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***psychotechnique***.

psihotehnician, -ă *s.m., s.f.* (*psih.*) Specialist în psihotehnică. • sil. *-ci-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***psychotechnicien***.

psihoterapeút, -ă *s.m., s.f.* (*psih., med.*) Psiholog sau medic specialist în psihoterapeutică. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***psychothérapeute***, germ. ***Psychotherapeut***.

psihoterapeútic, -ă *s.f., adj.* (*psih., med.*) **1** *s.f.* Psihoterapie. **2** *adj.* Care aparține psihoterapiei, care se referă la psihoterapie; psihoterapic. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***psychothérapeutique***, germ. ***Psychotherapeutik***.

psihoterápic, -ă *adj.* (*psih., med.*) Psihoterapeutic. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***psychothérapique***.

psihoterapíe *s.f.* (*psih., med.*) Metodă de tratare a bolnavilor prin influențarea psihicului lor, utilizîndu-se persuasiunea, hipnoza, sugestia etc. psihoterapeutică. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***psychothérapie***; cf. gr. *ψυχή* „suflet", *θεραπεία* „tratament".

psihotést *s.n.* (*psih.*) Test psihologic. • pl. *-e.* /***psiho-*** + ***test***.

psihótic, -ă *s.m., s.f., adj.* (*psih.*) (Individ) care suferă de psihoză. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***psychotique***.

psihoticísm *s.n.* (*psih.*) Tendință psihotică latentă. • pl. *-e.* /***psihotic*** + ***-ism***.

psihotónic, -ă *s.n., adj.* (*psih., farm.*) (Medicament, substanță) care are o acțiune stimulatoare asupra psihicului; psihoenergizant. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***psychotonique***.

psihotrónic, -ă *s.f., adj.* **1** *s.f.* Disciplină biofizică ce se ocupă cu studiul interacțiunilor la distanță între diferiți subiecți senzitivi, între aceștia și obiecte materiale sau alte organisme vii. **2** *adj.* Care aparține psihotronicii, care se referă la psihotronică. • pl. *-ci, -ce.* /<engl. ***psychotronics***.

psihotróp, -ă *s.n., adj.* (*psih., farm.*) (Medicament) care acționează asupra psihicului; psihoactiv. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***psychotrope***.

psihóză *s.f.* (*psih.*) **1** Boală psihică ce se manifestă prin grave tulburări ale comportamentului, gîndirii și afectivității, de care bolnavul nu este conștient și care impun izolarea acestuia de mediul social. <> *Psihoză paranoică* v. paranoic. ◆ Gener. Boală mintală. **2** (*adesea cu determ. care arată cauza*) Stare de spirit bolnăvicioasă, adesea cu caracter colectiv, caracterizată printr-o surescitare obsedantă și contagioasă, creată de cauze (șocante) exterioare. *Psihoza cancerului.* <> *Psihoză alcoolică* = ansamblu de stări patologice cauzate de consumul mare de alcool, mai ales de intoxicațiile cronice, însoțite de grave tulburări mentale și de comportament. ◆ Ext. Obsesie, idee fixă. *Era invadat... de psihoza migrației* (CĂL.). • scris și *psichoză*. pl. *-e.* /<fr. ***psychose***.

psihozofíe *s.f.* (*psih.*) Totalitatea speculațiilor pretiințifice care rezultă din aplicația psihologică. • g.-d. *-iei.* /***psiho-*** + ***-zofie***.

psihro-Elem. de compunere „rece, frig". • și *psicro-*. /<fr. ***psychro-***; cf. gr. *ψυχρός* „rece".

psihroalgíe *s.f* (*med.*) Senzație dureroasă la rece; psihroestezie. • sil. *-cro-al-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *psicroalgíe s.f.* /<fr. ***psychroalgie***; cf. gr. *ψυχρός* „rece", *ἄλγος* „durere".

psihrocleistogamíe *s.f.* (*bot.*) Tip de cleistogamie produsă de o temperatură scăzută. • sil. *-cle-is-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***psychrocléistogamie***.

psihroclinie *s.f.* (*bot.*) Curbare spre pămînt a frunzelor și a tulpinii anumitor plante sub influența temperaturii joase. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***psychroclinie***.

psihroestezíe *s.f.* (*med.*) Psihroalgie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *psicroestezíe s.f.* /<fr. ***psychroesthésie***; cf. gr. *ψυχρός* „rece", *αἴσθησις* „senzație".

psihrofíl, -ă *adj.* (*biol.; despre microorganisme*) Care se dezvoltă la temperaturi scăzute; criofil. • pl. *-i, -e.* și *psicrofíl, -ă adj.* /<fr. ***psychrophile***; cf. gr. *ψυχρός* „rece", *φιλέω* „a iubi".

psihrofít, -ă *s.f., adj.* (*bot.*) (Plantă) care crește la umiditate și la frig; criofit. • pl. *-ți, -te.* și *psicrofít, -ă s.f., adj.* /<fr. ***psychrophite***, germ. ***Psychrophyt***.

psihrofobíe *s.f.* (*psih.*) Criofobie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<engl. ***psychrophobia***.

psihrofór *s.n.* (*med.*) Aparat bazat pe principiul sifonului, folosit pentru răcirea și spălarea anumitor cavități ale organismului. • pl. *-oare.* /<engl. ***psychrophore***.

psihrometríe *s.f.* (*meteor.*) Tehnică de determinare a umidității atmosferice, bazată pe efectul de răcire al evaporării. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *psicrometríe s.f.* /<fr. ***psychrométrie***; cf. gr. *ψυχρός* „rece", *μέτρον* „măsură".

psihrométru *s.n.* (*meteor.*) Instrument cu care se măsoară umiditatea aerului, bazat pe efectul de răcire al evaporării. • pl. *-e.* și *psicrométru s.n.* /<fr. ***psychromètre***.

psihroterapíe *s.f.* (*med.*) Tratament constînd în aplicații, generale sau locale, reci. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *psicroterapíe s.f.* /<fr. ***psychrothérapie***; cf. gr. *ψυχρός* „rece", *θεραπεία* „tratament".

psihrotróf, -ă *adj.* (*biol.; despre microorganisme*) Care se dezvoltă la temperaturi relativ joase. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***psychrotrophe***.

psili *subst.* (*lingv.*) Spirit lin, utilizat în scrierea greacă veche pentru a marca aspirația. • /<ngr. ***ψιλή***.

psilo-Elem. de compunere „neted; golit; epilat". • /<fr. ***psilo-***; cf. gr. *ψιλός* „golit".

psilocárp, -ă *adj.* (*bot.; despre plante*) Care are fructe netede. • pl. *-i, -e.* /***psilo-*** + ***-carp***; cf. gr. *ψιλός* „golit" *καρπός* „fruct".

psilocibínă *s.f.* (*chim.*) Alcaloid halucinogen extras din diverse ciuperci din Mexic. • pl. *-e.* /<fr. ***psilocybine***.

psilofitálă *s.f.* (*bot.; la pl.*) Grup de plante criptogame fosile, din încrengătura pteridofitelor, cu tulpina subpămînteană sau aeriană, fără frunze sau cu frunzele solzoase, care se înmulțesc prin spori (*Psilophytales*); (*și la sg.*) plantă care face parte din acest grup. • pl. *-e.* /<fr. ***psilophytales***; cf. gr. *ψιλός* „golit".

psilofítă *s.f.* (*bot.*) Plantă din grupul psilofitalelor, cu rizomul prevăzut cu perișori, cu tulpina aeriană ramificată dihotomic, cu ramurile lipsite de frunze, care se înmulțește prin spori; psilofiton. • pl. *-e.* /<germ. ***Psilophyte***.

psilofitón *s.m.* (*bot.*) Psilofită. • pl. *-i.* /<fr. ***psitophyton***.

psilomelán *s.n.* (*chim.*) Oxid natural hidratat de bariu și de mangan, de culoare neagră, cu luciu semimetalic sau mat, care apare în mase foarte fin cristaline (sub formă de stalactite) și care se găsește frecvent în zăcăminte de mangan. • /<fr. ***psilomélane***; cf. gr. *ψιλός* „neted", *μέλας* „negreață; cerneală".

psilózis *s.n.* (*med.*) **1** Alopecie prematură. **2** Sprue. • /<fr. ***psilosis***.

psimít *subst.* (*înv.*) Praf obținut prin pisarea varului sau a tencuielii de pe pereți, întrebuințat în picturile murale. • scris și *psimith.* /<ngr. ***ψίμυθος*** „var".

psimitizí *vb. IV. tr.* (*înv.*) A zugrăvi cu psimit. • prez. ind. *-ez.* /<ngr. ***ψιμυθίζω***.

psitac-Elem. de compunere „papagal". • și *psitaco-, psitaci-.* /<fr. ***psittac(o)-, psittaci-***; cf. lat. *psittacus, -i*, gr. *ψιττακός* „papagal".

psitaci-v. psitac-.

psitacíde *s.f. pl.* (*ornit.*) Familie de păsări cățărătoare, care cuprinde papagalii (*Psittacidae*). • /<fr. ***psittacidés***.

psitacifórme *s.n. pl.* (*ornit.*) Ordin din familia psitacidelor, care cuprinde păsări arboricole cățărătoare, cu ciocul gros și puternic, cu penajul viu colorat, avînd ca tip papagalul (*Psittaciformes*). • /<fr. ***psittaciformes***.

psitacísm *s.n.* **1** (*psih., med.*) Tulburare de vorbire constînd în a repeta mecanic (fără a înțelege) cele auzite sau citite. ◆ Fig. Imitație, maimuțăreală. **2** (*filos.*) Denumire dată de filosoful german Leibniz teoriei nominalismului. • pl. *-e.* /<fr. ***psittacisme***; cf. gr. *ψιττακός* „papagal".

psitaco-v. psitac-.

psitacoíd, -ă *adj.* Care are aspect de papagal. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***psittacoïde***.

psitacózã *s.f.* (*med. vet.*) Boală infecțioasă virotică a papagalilor, transmisibilă omului, la care evoluează sub forma unei pneumonii. • pl. *-e.* /<fr. ***psittacose***.

psîîi *interj.* v. pst.

psîît *interj.* v. pst.

psoás *s.n.* (*anat.*) Fiecare dintre cei doi mușchi pereche, inserați pe fața anterioară a vertebrelor lombare și la capătul femurului, servind la flexiunea coapsei. • sil. *pso-as.* /<fr. ***psoas***; cf. gr. *ψόα* „șale".

psocopteroídă *s.f.* (*entom.; la pl.*) Subordin de insecte mici, care trăiesc în frunze, sub scoarța copacilor sau sub pietre, hrănindu-se cu resturi organice (*Psocoptera*); (*și la sg.*) insectă care face parte din acest subordin. • pl. *-de.* /<fr. ***psocoptéroïdes***; cf. gr. *ψώχω* „a măcina, a răzui".

psofo-Elem. de compunere „(referitor la) zgomot, perturbație; zgomotos". • /<fr. ***psopho-***, it. ***psofo-***; cf. gr. *ψόφος* „zgomot, gălăgie".

psofogeníe *s.f.* (*med.*) Acces convulsiv, provocat prin stimulări sonore intermitente. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***psophogénie***.

psofométric, -ă *adj.* (*fiz., telec.*) Care aparține psofometriei, care se referă la psofometrie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***psophométrique***.

psofometríe *s.f.* (*fiz., telec.*) Tehnica măsurării zgomotelor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***psophométrie***.

psofométru *s.n.* (*fiz., telec.*) Aparat folosit pentru măsurarea perturbațiilor într-un circuit telefonic produse de circuitele învecinate. • pl. *-e.* /<fr. ***psophomètre***.

psoítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a mușchiului psoas. • pl. *-e.* /<fr. ***psoïte***.

psoriázic, -ă *adj.* (*med.*) Care aparține psoriazisului, care se referă la psoriazis. • sil. *-ri-a-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***psoriasique***.

psoriazifórm, -ă *adj.* (*med.; despre boli*) Care seamănă cu psoriazisul. • sil. *-ri-a-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***psoriasiforme***.

psoriázis *s.n.* (*med.*) Boală de piele foarte răspîndită, foarte rezistentă la tratament, caracterizată prin descuamări abundente, localizate în diverse regiuni ale corpului. • sil. *-ri-a-.* pl. *-uri.* /<fr. ***psoriasis***; cf. gr. *ψωρίασις* „erupție cutanată; mîncărime".

pss *interj.* v. pst.

pst *interj.* Cuvînt cu care se atrage atenția cuiva să tacă, să asculte etc. <> (*subst.*) *Ridica dreapta și făcea un „pssst" prelung* (AGÂR.). • și *pss, psîîi, psîît.* /onomat.

pter-Elem. de compunere „(referitor la) aripă, (cu, de) aripi". • și *ptero-.* /<fr. ***ptér(o)-***; cf. gr. *πτερόν, πτέρυξ* „aripă".

pteranodón *s.m.* (*paleon.*) Pterozaurian fosil din cretacic, cu aripile enorme și cu craniul foarte alungit, terminat printr-un cioc fără dinți, prelungit înapoi cu o creastă osoasă (*Pteranodon*). • pl. *-i.* /<fr. ***ptéranodon***; cf. gr. *πτερόν* „aripă", *ἀν-* „fără", *ὀδούς, ὀδόντος* „dinte".

pterid-Elem. de compunere „ferigă". • și *pterido-.* /<fr. ***ptérid(o)-***; cf. gr. *πτερίς, -ίδος* „ferigă".

pteridă *s.f.* (*bot.*) Ferigă-de-cîmp (*Pteridium aquilinum*). • pl. *-e.* /<fr. ***ptéride***.

pterido-v. pterid-.

pteridofítă *s.f.* (*bot.; la pl.*) Încrengătură de plante superioare, cu rădăcină, tulpină și frunze, care se înmulțesc prin spori (*Pteridophyta*); (*și la sg.*) plantă care face parte din această încrengătură; criptogamă vasculară. • pl. *-e.* /<fr. ***ptéridophytes***; cf. gr. *πτερίς, -ίδος* „ferigă", *φυτόν* „plantă".

pteridografíe *s.f.* (*bot.*) Descriere sistematică a ferigilor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***ptéridographie***.

pteridologíe *s.f.* (*bot.*) Ramură a botanicii care se ocupă cu studiul ferigilor. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***pteridology***; cf. gr. *πτερίς, -ίδος* „ferigă", *λόγος* „studiu".

pteridospermále *s.f. pl.* (*bot.*) Pteridosperme. • /<fr. ***ptéridospermales***; cf. gr. *πτερίς* „ferigă", *σπέρμα* „sămînță".

pteridospérmă *s.f.* (*bot.*; *la pl.*) Grup de gimnosperme primitive fosile din carbonifer, asemănătoare cu ferigile, dar care se înmulțesc prin semințe (*Pteridospermae*); pteridospermale; (*și la sg.*) plantă care face parte din acest grup. • pl. *-e.* /<fr. ***ptéridospermées***; cf. gr. *πτερίς, -ίδος* „ferigă", *σπέρμα* „sămînță".

pteridospór *s.m.* (*bot.*) Spor caracteristic pteridofitelor. • pl. *-i.* /<fr. ***ptéridospore***.

pterig-Elem. de compunere „aripioară, înotătoare". • și *pterigo-*. /<fr. ***ptéryg(o)***-; cf. gr. *πτέρυξ, -υγος* „aripă, pană"; *πτερύγιον* „înotătoare".

pterigión *s.n.* (*anat.*) Pliu triunghiular al conjunctivei, cu aspect de aripioară, care acoperă (total sau parțial) corneea. • sil. *-gi-on.* pl. *-oane.* /<fr. ***ptérygion***; cf. gr. *πτερύγιον* „aripioară".

pterigo-v. pterig-.

pterigofóre *s.n. pl.* (*iht.*) Piese scheletice articulate între care se inserează radiile înotătoarelor impare. • /<fr. ***ptérygophores***.

pterigoíd *s.n., adj.* (*anat.*) (Apofiză) care este suspendată pe fața superioară a aripilor sfenoidului. • pl. *-e.* /<fr. ***ptérygoïde***.

pterigoidián *s.m., adj.* (*anat.*) (Mușchi) care permite deplasarea laterală a maxilarului inferior. • sil. *-go-i-di-an.* pl. *-ieni.* /<fr. ***ptérygoïdien***.

pterigomaxilăr, -ă *adj.* (*anat.*) Care aparține apofizei pterigoide și maxilarului superior, care se referă la apofiza pterigoidă și la maxilarul superior. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***ptérygo-maxillaire***.

pterigospérm, -ă *adj.* (*bot.*; *despre plante*) Care are semințe aripate; pterosperm. • pl. *-i, -e.* /***pteri-go-*** + ***-sperm***; cf. gr. *πτέρυξ, -υγος* „aripă", *σπέρμα* „sămînță".

pterigótă *s.f.* (*entom.*; *la pl.*) Subclasă de insecte superioare, cuprinzînd majoritatea insectelor caracterizate prin prezența aripilor și prin dezvoltarea prin metamorfoză (*Pterygota*); (*și la sg.*) insectă care face parte din această subclasă. • pl. *-e.* /<fr. ***ptérygotes***; cf. gr. *πτερυγωτός* „cu aripi, înaripat".

pterigótus *s.m.* (*paleon.*) Animal acvatic fosil, din era primară, asemănător crustaceelor, care putea atinge 2 m lungime (*Pterygotus*). • /<fr. ***ptérygotus***, lat. ***pterygotus***.

pterión *s.n.* (*anat.*) Regiune a cutei craniene unde se articulează oasele temporal, parietal și frontal. • sil. *-ri-on.* /<fr. ***ptérion***; cf. gr. *πτερόν* „aripă".

ptero-v. pter-.

pterocărp, -ă *adj.* (*bot.*; *despre plante*) Care prezintă fructe aripate. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***pterocarpus, -a, -um***.

pterocóre *s.f. pl.* (*bot.*) Plante ale căror fructe se răspîndesc prin intermediul unor apendice în formă de aripioare. • /<fr. ***ptérochores***.

pterodactíl *s.m.* (*paleon.*; *la pl.*) Gen de reptile fosile evoluate, zburătoare, de mărimea unei vrăbii, care au trăit în jurasicul superior și în cretacic (*Pterodactylus*); (*și la sg.*) reptilă care face parte din acest gen. • acc. și *pterodáctil.* scris și *pterodactyl.* pl. *-i.* și *pterodactýlus s.m.* /<fr. ***prérodactyle***, lat. ***pterodactylus***; cf. gr. *πτερόν* „aripă", *δάκτυλος* „deget".

pterodactýl *s.m.* v. pterodactil.

pterodactýlus *s.m.* v. pterodactil.

pterodón *s.m.* (*paleon.*; *la pl.*) Gen de mamifere carnivore fosile din eocen, asemănătoare cu hienele, de care se deosebesc însă prin dentiție; (*și la sg.*) mamifer care face parte din acest gen. • pl. *-i.* /<fr. ***ptérodon***.

pteropód, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* (*zool.*; *despre unele animale*) Care are picioarele adaptate pentru înotat. **2** *s.n.* (*paleon.*; *la pl.*) Ordin de moluște gasteropode fosile cu piciorul transformat în doi lobi simetrici, cu cochilie subțire, tubulară, în formă de corn, care trăiesc în planctonul marin (*Pteropoda*); (*și la sg.*) moluscă ce face parte din acest ordin. • pl. *-zi, -de.* /<engl. ***pteropod***, fr. ***ptéropode(s)***; cf. gr. *πτερόν* „aripă", *πούς, ποδός* „picior".

pterospérm, -ă *adj.* (*bot.*; *despre plante*) Pterigosperm. • pl. *-i, -e.* /***ptero-*** + ***-sperm***.

pterozáur *s.m.* (*paleon.*) Pterozaurian (*Pterosauria*). • sil. *-za-ur.* pl. *-i.* /<germ. ***Pterosaurus***.

pterozaurián *s.m.* (*paleon.*; *la pl.*) Ordin de reptile fosile, adaptate pentru zbor, care au trăit din triasic pînă la sfîrșitul cretacicului (*Pterosauria*); (*și la sg.*) reptilă care face parte din acest ordin; pterozaur. • sil. *-za-u-ri-an.* pl. *-ieni.* /<fr. ***ptérosauriens***; cf. gr. *πτερόν* „aripă", *σαῦρος* „șopîrlă".

ptial-Elem. de compunere „salivă". • și *ptialo-*. /<fr. ***ptyal(o)***-; cf. gr. *πτύαλον*.

ptialagóg, -ă *adj.* (*despre substanțe, alimente etc.*) Care activează salivația, care provoacă o salivație abundentă. • sil. *pti-a-.* pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***ptyalagogue***.

ptialínă *s.f.* (*biochim.*) Enzimă secretată de glandele salivare, care are proprietatea de a transforma amidonul din alimente în maltoză și glucoză. • sil. *pti-a-.* /<fr. ***ptyaline***.

ptialísm *s.n.* (*med.*) Salivație abundentă, în unele afecțiuni; polisialie, sialoree. • sil. *pti-a-.* /<fr. ***ptyalisme***.

ptialo-v. ptial-.

ptialocél *s.n.* (*med.*) Chist salivar. • sil. *pti-a-.* pl. *-e.* /<fr. ***ptyalocèle***.

ptialolít *s.n.* (*med.*) Calcul salivar. • sil. *pti-a-.* pl. *-e.* /<fr. ***ptyalolithe***.

ptialorée *s.f.* (*med.*) Scurgere abundentă de salivă. • sil. *pti-a-.* pl. *-ei.* /<fr. ***ptyalorrée***.

ptii *interj.* v. ptiu.

ptioa *interj.* v. ptiu.

ptiu *interj.* (*pop.*) Cuvînt care sugerează acțiunea de a scuipa și care exprimă dispreț, dezgust sau mirare în fața unui lucru neașteptat. *Ptiu! Scuipă și le întoarse spatele* (E. BAR.). • și *ptii, ptioa, ptui, ptuu, mptiu, tpiu interj.* /*onomat.*

ptolemáic, -ă *adj.* (*în antic.*) Care aparține Ptolemeilor, care se referă la dinastia Ptolemeilor. • sil. *-ma-ic.* pl. *-ci, -ce.* și *ptoleméic, -ă adj.* /<fr. ***ptolémaïque***, lat. ***ptolemaicus***; cf. nm. pr. *Ptolemeu*, nume purtat de suveranii greci din dinastia Lagizilor, care au domnit în Egipt după moartea lui Alexandru cel Mare.

ptoleméic, -ă *adj.* v. ptolemaic.

ptomaínă *s.f.* (*biochim.*; *de obicei la pl.*) Substanță organică cu caracter bazic, toxică, rezultată la putrezirea cadavrelor sub influența bacteriilor de putrezire. • sil. *-ma-i-.* pl. *-e.* /<fr. ***ptomaïne***; cf. gr. *πτῶμα* „cadavru".

ptóză *s.f.* (*med.*) Fenomen patologic constînd în deplasarea în jos a unui organ, de obicei din cauza slăbirii și relaxării unor ligamente de susținere. • pl. *-e.* /<fr. ***ptôse***; cf. gr. *πτῶσις* „cădere".

ptr *interj.* v. ptru.

ptrt *interj.* v. ptru.

ptru *interj.* (*pop.*) Cuvînt cu care se opresc sau se cheamă caii sau măgarii. • și (*reg.*) *ptrui, ptr, ptrt, ptrua, ptu, pru, tr, tru interj.* /onomat.

ptrua *interj.* v. ptru.

ptrui *interj.* v. ptru.

ptu *interj.* v. ptru.

ptui *interj.* v. ptiu.

ptuu *interj.* v. ptiu.

pu *interj.* (*repetat*) Cuvînt care imită strigătul pupezei. • și *pup.* /onomat.

puah *interj.* Cuvînt care exprimă greață, silă. • /onomat.

pub [pab]*s.n.* Bar, tavernă. • pl. *-uri.* /<engl. ***pub***.

pubărhă *s.f.* (*anat.*) Apariție la pubertate a pilozității sexuale. • /cf. lat. *pūbes, -is* „pilozitate", gr. *ἀρχή* „început".

pubélă *s.f.* Recipient portabil pentru resturile menajere. • pl. *-e.* /<fr. ***poubelle***.

púber, -ă *s.m., s.f., adj.* (Individ) care a ajuns la pubertate. *Băiețel cu breton și cu obrajii ovali, puber slăbuț* (CĂRT.). • pl. *-i, -e.* /<lat. ***pūbes, -eris***, fr. ***pubère***.

puberál, -ă *adj.* Care aparține pubertății, care se referă la pubertate; pubertar. • pl. *-i, -e.* /<engl. ***puberal***.

pubertăr, -ă *adj.* Puberal. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***pubertaire***.

pubertáte *s.f.* (*biol.*) Perioadă a vieții cuprinsă între copilărie și adolescență, caracterizată prin maturizarea funcțiilor sexuale, prin apariția caracterelor sexuale secundare și printr-o dezvoltare psihică intensă. ◆ (*jur.*) Vîrstă minimă admisă de lege pentru căsătorie. • pl. *-ăți.* /<fr. ***puberté***, lat. ***pūbertas, -atis***.

púbes *s.n.* v. pubis.

pubescént, -ă *adj.* (*bot.*; *despre frunze, tulpini etc.*) Care este acoperit cu peri scurți și moi ca un puf. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***pubescent***, lat. ***pubescens, -ntis*** <*pubescĕre* „a se acoperi cu păr".

pubescénță *s.f.* (*bot.*) Stare a organelor vegetale pubescente. • pl. *-e.* /<fr. ***pubescence***.

pubián, -ă *adj.* (*anat.*) Care aparține pubisului, care se referă la pubis; care formează pubisul. ◇ *Simfiziotomie pubiană* v. simfiziotomie. • sil. *-bi-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***pubien***.

pubiotomíe *s.f.* (*chir.*) Secționare chirurgicală a oaselor pubiene pentru mărirea diametrelor bazinului în caz de distocie. • sil. *-bi-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***pubiotomie***.

púbis *s.n.* (*anat.*) **1** Os pereche care formează partea anterioară a centurii pelviene, la om. **2** Regiune păroasă care acoperă osul pubis. • pl. *-e, -uri.* și *púbes s.n.* /<fr. *pubis*, lat. *pūbes, -is*, germ. *Pubes*.

públic, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* Care are loc în prezența unui (mare) număr de oameni, în văzul lumii; la care ia (sau poate lua) parte un (mare) număr de oameni. *Ideea unei demonstrații publice* (CĂL.). ◇ (*adv.*) *Ea m-a umilit public, dîndu-mi două palme* (PER.). ◆ Spec. (*despre examene, concursuri etc.*) Care se desfășoară în prezența unui mare număr de oameni (care pot aprecia); care permite o participare efectivă largă sau participarea tuturor celor ce îndeplinesc condițiile prevăzute. ◆ Spec. Care se face sau devine cunoscut pentru o întreagă colectivitate sau pentru cît mai mulți membri ai ei; care este destinat unei colectivități umane (pentru a lua cunoștință). *Acele cinci punturi... prin scrisoare publică s-au primit* (ȘINC.). **2** *adj.* Care aparține unei colectivități umane sau provine de la o astfel de colectivitate; care privește pe toți membrii unei colectivități. *Cînd v-am insuflat dorința de-a tulbura liniștea publică?* (ALECS.). ◇ *Opinie publică* = *a*) părere, judecată a colectivității, punct de vedere general într-o anumită chestiune. *Schimbați opiniunea publică, dați-i o altă direcțiune* (EMIN.); *b*) colectivitate umană considerată din punctul de vedere al părerii, al judecății sale într-o anumită chestiune. *Sănătatea publică* v. sănătate. ◇ Expr. *A aduce la cunoștința publică* v. cunoștință. **3** *adj.* Care aparține statului, care se referă la stat, de stat. *Îți atrag atenția că aici te afli într-un birou public* (SEBAST.). ◇ *Forță publică* = poliție. *Viață publică* = *a*) activitate (politico-administrativă) a unui stat; *b*) activitatea cuiva în legătură cu funcțiile de stat pe care le ocupă. *Datorie publică* = suma totală datorată, la un moment dat, de către un stat în baza unor împrumuturi interne și externe. *Om public* sau *persoană publică* = persoană care joacă (prin funcția sa) un rol important în viața politică și socială a unei țări. (*în trecut*) *Instrucție* (ori *școală*) *publică* = școală organizată și controlată de stat. *Administrație publică* v. administrație. *Alimentație publică* v. alimentație. *Acuzator public* v. acuzator. *Agent public* v. agent. *Avocat public* v. avocat. *Efecte publice* v. efect. *Gardian public* v. gardian. *Învățămînt public* v. învățămînt. *Ordine publică* v. ordine. *Potestate publică* v. potestate. ◇ Expr. *A consolida datoria publică* v. consolida. ◆ (*despre oameni*) Care ocupă o funcție în stat. *Profesor public în Academia Clujului* (MOLN.). **4** *adj.* (*despre instituții, locuri de acces, valori etc.*) Care este accesibil, deschis tuturor, pus la dispoziția tuturor sau a unor anumite categorii de oameni. *Bibliotecă publică.* ◇ *Grădină publică* = parc. *Baie publică* v. baie. *Domeniu public* v. domeniu. ◇ Expr. *A cădea în domeniul public* v. domeniu. **5** *s.n.* Totalitatea persoanelor considerată în raport cu ceva care îi este atribuit, adresat, destinat, în raport cu ceva la care este martoră etc.; număr mare, nedefinit de persoane; opinie publică. *Atenția publicului nu mai era îndreptată spre poezie* (MAIOR.). ◇ *Marele public* = masele largi ale populației considerate în raport cu ceva care le este atribuit, adresat, destinat, în raport cu ceva la care sînt martore etc. ◇ Loc.adj., adv. *În public* = (care are loc) în fața unui anumit număr de persoane, în văzul lumii. *L-a pălmuit în public* (GAL.). Δ Zic. *Rufele* (*murdare*) *nu se spală în public* v. spăla. ◇ Expr. (*reg.*) *A da* (pe cineva) *în poblic* = a demasca (pe cineva), a da pe față. ◆ Spec. Totalitatea persoanelor care asistă la un spectacol, la o conferință etc. *Joci prost, publicul fluieră* (PER.). • pl. *-ci, -ce.* și (*reg.*) *póblic s.n.* /<lat. ***pūblĭcus, -a, -um***, fr. ***public, publique***.

publicá *vb. I. tr.* **1** (*comp. indică articole, cărți, reviste etc.*) A face să apară prin intermediul tiparului (sau al altor mijloace tehnice de multiplicare); a tipări, a da publicității; (*înv.*) a publicarisi, a publicălui. *N-ai mai publicat nimic în ultima vreme!* (STANCU). ◇ (*refl. pas.*) *În această vreme nu s-a publicat nici o carte* (DELAVR.). ◇ (*refl. impers.*) *I se publicau întîiele*

versuri (CĂL.). ◆ A edita. **2** (*compl. indică ştiri, informaţii, idei etc.*) A face cunoscut, a aduce la cunoştinţă tuturor, a spune, a anunţa, a vesti în public. *Lui Stănică îi era ruşine să-şi publice căsătoria* (CĂL.). ◇ (*refl. pas.*) *A armelor încetare peste tot s-au publicat* (HEL.). • prez.ind. *públic.* şi (*înv.*) *publicí vb. IV.* /<lat. ***publicare***; cf. fr. *publier*.

publicábil, -ă *adj.* (*despre articole, cărţi, reviste etc.*) Care poate fi publicat. • pl. *-i, -e.* /***publica*** + ***-bil***; cf. fr. *publiable*.

publicán *s.m.* (*în antic. romană*) Persoană care strîngea impozitele statului. • pl. *-i.* şi (*înv.*) *poblicán s.m.* /<lat. ***pūblĭcanus, -i***; cf. fr. *publicain*.

publicáre *s.f.* Acţiunea de *a publica* şi rezultatul ei; tipărire, apariţie. ◆ Concr. (*înv.*) Publicaţie. • pl. *-ări.* /v. ***publica***.

publicarisí *vb. IV. tr.* (*înv.; compl. indică articole, cărţi, reviste etc.*) A publica. • prez.ind. *-esc.* /***publica*** + *-arisi*.

publicát *adj.* (*despre articole, studii etc.*) Care a fost tipărit. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***publica***.

publicáţie *s.f.* **1** Tipăritură cu apariţie periodică. *Pornise a tipări în marile publicaţii europene* (SADOV.). ◆ Concr. Ceea ce se publică. *Ioanide nu era om de ştiinţă, nu avea publicaţii suficiente* (CĂL.). **2** Anunţ sau afiş, ordonanţă care are drept scop aducerea anumitor fapte la cunoştinţa cetăţenilor sau a unor persoane interesate. *Înaintea celebrării căsătoriei, ofiţerul stării civile va face două publicaţiuni* (HAM.). **3** (*jur.*) Acţiunea de a aduce un act juridic la cunoştinţa publică. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi (*înv.*) *publicaţiúne s.f.* /<fr. ***publication***, lat. ***pūblicatĭo, -onis***, germ. ***Publikation***.

publicaţiúne *s.f.* v. publicaţie.

públică *s.f.* (*înv.*) Republică. *Împărăţia aceia nu monarhie, ce publică este* (CANT.). ◆ Gener. Stat, ţară. • pl. *-ci.* /<lat. *[res] **publica***.

publicăluí *vb. IV. tr.* (*înv.*) A publica. ◇ (*refl. pas.*) *Publicăluindu-să deliberatul înaintea părţilor* (AAR.). • prez.ind. *-iesc.* şi *publiculuí vb. IV.* /***public*** + *-ălui*.

publicí *vb. IV.* v. publica.

publicíst, -ă *s.m., s.f.* Persoană care scrie, care publică opere cu caracter politic, social, cultural (legate de actualitate); (*curent*) persoană care publică (în calitate de profesionist) articole în presă; ziarist, gazetar, jurnalist. • pl. *-işti, -iste.* /<fr. ***publiciste***.

publicístic, -á *s.f., adj.* **1** *s.f.* Totalitatea publicaţiilor periodice dintr-un anumit interval de timp, dintr-o ţară, dintr-un domeniu etc., considerate ca mijloc de informare a publicului. *Hasdeu a împrăştiat în publicistica vremii şi multă polemică* (SADOV.). ◆ Gen al scrisului căruia îi aparţin aceste publicaţii. *Manualul... e mai puţin geografie şi mai mult publicistică* (PER.). **2** *s.f.* Activitatea, profesiunea de publicist. *Visa zîmbind reintrarea lui în viaţa agitată a publicisticei* (SADOV.). **3** *adj.* Care aparţine publiciştilor sau publicisticii, care se referă la publiciştii sau la publicistică. *Activitate publicistică.* • pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***publizistisch, Publizistik***.

publicitár, -ă *adj.* Care aparţine publicităţii, care se referă la publicitate; care serveşte publicitatea; care se ocupă de publicitate. ◇ *Panou publicitar* v. panou. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***publicitaire***.

publicitáte *s.f.* Caracterul a ceea ce este public, a ceea ce nu este ţinut secret; faptul de a face sau de a deveni cunoscut în cercuri (cît mai largi). ◆ Răspîndire a unei informaţii în public. *Cel ce se teme de publicitate ştie că are multe păcate* (BOLL.). ◆ Mijloace prin care ceva sau cineva este făcut (sau devine) cunoscut de cercuri (cît mai) largi. ◇ *Mica publicitate* = rubrică sau pagină a unei publicaţii periodice în care se publică (contra plată) cereri şi oferte de serviciu, anunţuri de vînzări şi cumpărări, înştiinţări cu caracter personal etc.; totalitatea anunţurilor de acest fel publicate de un periodic în rubrici speciale. *Birou de publicitate* = loc în care se pot da, pentru a fi publicate în periodice sau difuzate prin radio, televiziune etc., anunţuri cu caracter publicitar. *Agent de publicitate* = persoană angajată de o firmă comercială pentru a prezenta produsele firmei respective şi pentru a face reclamă mărfurilor ei. *Publicitate imobiliară* = sistem de aducere la cunoştinţa celor interesaţi a actelor de dobîndire, modificare sau stingere a drepturilor reale imobiliare prin transcrierea actelor sau, în cazul cărţilor funciare, prin înscrierea drepturilor în anumite registre. *Publicitate electronică* = publicitate care utilizează drept suport mediile electronice (radio, televiziune, internet etc.). *Publicitate exterioară* = formă de publicitate care utilizează panouri şi alte suporturi fixate pe stîlpi, clădiri etc. sau care este desenată şi inscripţionată pe caroseriile unor mijloace de transport în comun. *Publicitate virtuală* = publicitate pe internet. *Agenţie de publicitate* v. agenţie. ◇ Expr. *A da publicităţii* = a publica. *A da publicitate* = a face cunoscut, a informa publicul. *Prea insista să dăm publicitate scandalului* (CE. PETR.). ◆ Spec. Mijloc de a face cunoscut un produs, o întreprindere etc. prin informarea cumpărătorului asupra calităţii, preţului, utilităţii. *Se face multă publicitate acestui detergent.* • pl. *-ăţi.* /<fr. ***publicité***.

public relations ['pablikri'leiʃəns] *subst.* (Activitate desfăşurată în) relaţia cu publicul în vederea captării bunăvoinţei, a înţelegerii, a interesului faţă de o organizaţie, o instituţie, un agent economic, o persoană etc. • /<engl. ***public relations***.

publicuí *vb. IV. tr.* (*înv.*) A publica. • prez.ind. *-iesc.* /***public*** + *-ui*.

publiculuí *vb. IV.* v. publicălui.

puc *s.n.* (*sport*) Minge specială de cauciuc, rotundă, plată şi tare, folosită la jocul de hochei pe gheaţă. • pl. *-uri.* /<engl. ***puck***.

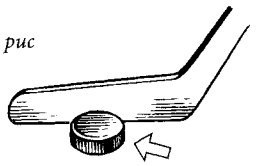

puc

pucheánă *s.f.* v. puchină.

puchén *s.m.* v. puchină.

puchi *s.m.* (*reg.*) Urdoare. ◆ Pată mare. *Puchi de cerneală.* • pl. *puchi.* /etimol. nec.

puchín *s.m.* v. puchină.

puchínă *s.f.* (*reg.; mai ales la pl.*) Urdoare. *Dacă te uiţi nespălat în oglindă, faci puchini* (GOROV.). • acc. şi *púchină.* pl. *-i.* şi *puchín s.m., pucheánă s.f., puchén s.m.* /cf. *puchi*.

puchiní *vb. IV. intr.* (*reg.*) A migăli. • prez.ind. *-esc.* /***puchin*** + *-i*.

puchinisí *vb. IV. intr.* (*reg.*) A mîzgăli. • prez.ind. *-esc.* /***puchini*** + *-isi*.

puchinisít, -ă *adj.* (*reg.; despre scris*) Care se descifrează greu (din cauza micimii, a îngrămădirii literelor). • pl. *-ţi, -te.* /v. ***puchinisi***.

puchinós, -oásă *adj.* **1** (*reg.; despre oameni sau despre ochii lor*) Care este plin de puchini; ext. (*peior.*) nespălat, murdar; (*reg.*) puchios. ◇ (*subst.*) *Nu vorbeşte cu un puchinos ca el.* ◇ Expr. (*reg.; adv.*) *A se uita puchinos* = a miji. **2** (*despre oameni, aşezări etc.*) Care este neînsemnat, mic; sărac, sărăcăcios. *Dădea satului puchinos un aspect... pitoresc de bîlci* (BRĂ.). **3** (*despre lumină, surse de lumină*) Care este foarte puţin intens; slab. ◆ (*despre scris, litere etc.*) Care este extrem de mic şi se descifrează cu greutate. *Litere puchinoase.* ◇ (*adv.*) *Scrie puchinos.* • pl. *-oşi, -oase.* /***puchină*** + *-os*.

puchiós, -oásă *adj.* (*reg.*) Puchinos. • pl. *-oşi, -oase.* /***puchi*** + *-os*.

puchiţél, -eá *s.m., s.f.* **1** *s.m., s.f.* (*pop.*) Mic desen (rotund), pe un fond de altă culoare; (*pop.*) puchiţică. **2** *adj.* (*reg.*) Care are puchiţei; ext. care este pestriţ. ◆ (*despre ochi*) Căprui. • pl. *-ei, -ele.* /***puchi*** + *-iţel, -iţea*.

puchiţícă *adj.* (*pop.*) Puchiţea. • pl. *-ele, -ici.* /***puchi*** + *-iţică*.

puci *s.n.* Acţiunea armată a unui grup politic militar, care urmăreşte răsturnarea, prin violenţă, a unui regim politic, a unei ordini statale, a unui şef de stat etc. • pl. *-iuri.* /<germ. ***Putsch***.

pucioágnă *s.f.* v. puciognă.

puciógnă *s.f.* (*bot.*) **1** Plantă erbacee din familia umbeliferelor, cu florile albe, care creşte prin semănături (*Bifora radians*); buruiană-puturoasă. **2** (*reg.*) Coriandru (*Coriandrum sativum*). • pl. *-e.* şi (*pop.*) *pucioágnă s.f.* /cf. *pucios*.

puciós, -oásă *adj., s.f.* **1** *adj.* (*înv., pop.; despre substanţe, materii etc.*) Care conţine sulf; care miroase urît (a sulf sau a hidrogen sulfurat); ext. puturos. ◇ *Tei pucios* v. tei. **2** *s.f.* (*chim.; pop.*; şi, *adj., piatră pucioasă* sau, *înv., iarbă pucioasă*) Sulf. ◇ *Apă (de) pucioasă* = apă (minerală) sulfuroasă. *Ficat de pucioasă* v. ficat. *Floare de pucioasă* v. floare. ◆ (*reg.*) Chibrit. **3** *adj.* (*reg.; despre oameni*) Care este murdar, jegos. ◆ Care este nesuferit. • sil. *-cios.* pl. *-oşi, -oase.* /***puţi*** + *-os*; cf. lat. **puteōsus, -a, -um*.

pucíst *s.m.* Participant la un puci. • pl. *-işti.* /<germ. ***Putschist***, fr. ***putschiste***.

pucluí *vb. IV.* (*reg.*) **1** *tr.* (*de obicei în constr. neg.*) A reuşi (cu eforturi) să ducă la îndeplinire ceva, să reziste, să facă faţă. ◆ (*tr.*) A face un lucru de mîntuială; a lucra superficial. **2** *intr.* (*în forma „puculi"*) A sta, a locui. **3** *tr.* (*în forma „pucului"*) A fura. • prez.ind. *-iesc.* şi *puculí, puculuí vb. IV.* /cf. *pocoli*.

puculí *vb. IV.* v. puclui.

puculuí *vb. IV.* v. puclui.

pud *s.n.* Unitate (rusească) de măsură pentru greutăţi, egală cu 16, 38 kg. • pl. *-uri.* /<rus. ***nyð***.

púdel *s.m.* (*zool.*) Rasă de cîini, de mărime mijlocie, cu părul lung, lăţos şi creţ, uşor de dresat, care este folosită mai ales la vînatul păsărilor acvatice; cîine care aparţine acestei rase. • pl. *-i.* şi *pudl s.m.* /<germ. ***Pudel***.

pudibónd, -ă *adj.* v. pudibund.

pudibonderíe *s.f.* Pudoare exagerată, afectată. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***pudibonderie***.

pudibúnd, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care afişează o pudoare exagerată; care este foarte ruşinos; (*fran.*) prud. • pl. *-zi, -de.* şi *pudibónd, -ă adj.* /<fr. ***pudibond***, lat. ***pudĭbundus, -a, -um*** <*pudĕre* „a se ruşina".

púdic, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care este plin de pudoare, de curăţenie morală; ruşinos, sfios, candid. ◆ (*despre manifestări, atitudini etc. ale oamenilor*) Care denotă, exprimă, trădează pudoare. *Voluptatea adevărată e pudică* (RALEA). • pl. *-ci, -ce.* /<lat. ***pudĭcus, -a, -um***, fr. ***pudique***.

pudicitáte *s.f.* Însuşirea de a fi pudic; pudoare, ruşine, sfială. • /<fr. ***pudicité***.

púding[1] *s.n.* (*culin.*) Budincă englezească, făcută din făină, ouă, grăsime de vacă, zahăr, măduvă, prune uscate, care este aromată cu o băutură alcoolică. • pl. *-uri.* /<engl. ***pudding***.

púding[2] *s.n.* (*geol.*) Varietate de conglomerat foarte compact, care este format din blocuri perfect rotunjite, cu mult pietriş. • /<fr. ***poudingue***, engl. ***pudding[-stone]***.

pudl *s.m.* v. pudel.

pudlá *vb. I. tr.* (*metalurg.; compl. indică mase metalice de fontă*) A separa de impurităţi, pentru a obţine un oţel cu însuşiri speciale, care se sudează şi se forjează uşor şi este rezistent la coroziune. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***puddler***, engl. ***puddle***.

pudláj *s.n.* (*metalurg.*) Procedeu de îndepărtare a impurităţilor din fontă, în cursul elaborării oţelului. • /<fr. ***puddlage***.

pudlăre *s.f.* (*metalurg.*) Acţiunea de *a pudla* şi rezultatul ei; ansamblul operaţiunilor de elaborare a oţelului prin pudlaj. • pl. *-ări.* /v. ***pudla***.

pudlát, -ă *adj.* (*metalurg.; despre mase metalice din fontă*) Care este separat de impurităţi prin pudlaj. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***pudla***.

pudoáre *s.f.* **1** Sentiment de sfială, de jenă, de decenţă, care se manifestă în comportarea cuiva; comportare, manifestare care arată asemenea sentimente; spec. discreţie, reţinere care împiedică pe cineva să facă sau să spună ceva indecent (în probleme sexuale); pudicitate. *Literatura lui... nu-i decît pudoarea melancoliilor* (TEOD.). **2** (*jur.*) Castitate, virginitate. ◇ *Atentat la pudoare* = infracţiune care constă în încercarea de a viola o femeie. • sil. *-doa-.* /<fr. ***pudeur***, lat. ***pŭdor, -oris***.

pudrá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A (se) da cu pudră (pe faţă), a (se) farda cu pudră; (*înv.*) a (se) pudrui. **2** *tr.* A acoperi cu un strat (subţire) de pulbere (de făină, de zahăr etc.). *A pudrat cozonacul cu zahăr vanilat.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***poudrer***.

pudráj *s.n.* Pudrare. • pl. *-e.* /<fr. ***poudrage***.

pudráre *s.f.* Acţiunea de *a (se) pudra* şi rezultatul ei; pudraj. • pl. *-ări.* /v. ***pudra***.

pudrát[1] *s.n.* Faptul de *a (se) pudra.* • /v. ***pudra***.

pudrát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre oameni*) Care are faţa acoperită cu un strat de pudră. **2** (*despre părţi ale feţei* sau *despre faţa, părul etc. ale oamenilor*) Care

este acoperit cu un strat subțire de pudră, care este dat cu pudră; (*înv.*) pudruit. • pl. *-ți, -te.* /**v. *pudra***.

púdră *s.f.* **1** Pulbere fină (parfumată și colorată), obținută din talc cu adaos de alte substanțe, care se întrebuințează ca fard. *Totdeauna îl supărase mirosul pudrei pe care o întrebuința* (STANCU). **2** Pulbere fină dintr-o substanță medicamentoasă, care este folosită pentru acoperirea, protejarea sau tratarea pielii și în terapeutica unor boli. **3** Gener. Material solid prefăcut în pulbere. ◇ (*adj.*) *Zahăr pudră.* • pl. *-e.* /<fr. ***poudre***.

pudrétă *s.f.* **1** Pudră din excremente uscate, care este folosită ca îngrășământ. **2** (*tehn.*) Un fel de tăiței mărunți, rezultați din deșaparea anvelopelor. • pl. *-e.* /<fr. ***poudrette***.

pudriéră *s.f.* Cutioară (prevăzută cu oglindă) în care se păstrează pudra de fardat. • sil. *-dri-e-.* pl. *-e.* /<fr. ***poudrier***.

pudruí *vb. IV. tr., refl.* (*înv.*) A (se) pudra. • prez. ind. *-iesc.* /***pudră*** + *-ui*.

pudruít, -ă *adj.* (*înv.; despre părți ale feței* sau *despre fața, părul etc. oamenilor*) Pudrat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***pudrui***.

pueblo *s.m. invar.* (Denumire spaniolă dată unui) grup de triburi de indieni (amerindieni) așezați în S-V SUA și în N Mexicului. • /<sp. ***pueblo***.

pueri- Elem. de compunere „copil". • /<fr. ***puéri-***; cf. lat. *pŭer, -i* „copil".

puericultúră *s.f.* Ramură a medicinei care se ocupă cu metodele și mijloacele de creștere și de dezvoltare armonioasă, în condiții sănătoase, a copiilor în primii ani de viață. • sil. *pu-e-.* /<fr. ***puériculture***; cf. lat. *pŭer, -i* „copil", *cultūra, -ae* „creștere".

pueríl, -ă *adj.* **1** Care este caracteristic copilului sau copilăriei, de copil; copilăresc, copilăros. ◇ *Eclampsie puerilă* v. eclampsie. **2** Ext. (*mai ales despre manifestările, acțiunile, activitățile etc. oamenilor; de obicei peior.*) Căruia îi lipsește maturitatea, profunzimea, seriozitatea; neserios. • sil. *pu-e-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***puéril***.

puerilísm *s.n.* (*med.*) Stare patologică, manifestată prin tulburarea personalității și prin comportament în discordanță cu vîrsta, asemănător cu manifestările psihice ale copilului. • sil. *pu-e-.* /<fr. ***puérilisme***.

puerilitáte *s.f.* Însușirea de a fi pueril; caracter pueril; atitudine, manifestare pueril; naivitate, copilărie. • sil. *pu-e-.* /<fr. ***puérilité***.

puerperál, -ă *adj.* Care aparține lăuzei sau lăuziei, care se referă la lăuză sau la lăuzie. ◇ (*med.*) *Febră* (sau *infecție*) *puerperală* = boală infecțioasă care apare la lăuze, în urma pătrunderii în uter a unui agent patogen. • sil. *pu-er-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***puerpérale***.

puerperalitáte *s.f.* (*med.*) Stare a femeii de la fecundație pînă la sfîrșitul lăuziei. • sil. *pu-er-.* /<fr. ***puerpéralité***.

puerpériu *s.n.* Perioadă dintre momentul nașterii și involuția completă a tractusului genital. • sil. *pu-er-.* pl. *-ii.* /<lat. ***pŭerperĭum, -ii***.

puf[1] *interj., s.n.* **I** *interj.* **1** Cuvînt care redă zgomotul înfundat produs de lovirea, în cădere, a unui corp de o suprafață (moale), de o lovitură etc. **2** Cuvînt care redă zgomotul produs de eliminarea bruscă și cu intermitențe a aerului pe nări sau pe gură, de o izbucnire de rîs, de pufăitul unui fumător etc. **II** *s.n.* **1** (*reg.*) Pîrț. **2** Înțepătură (de ac). ◆ Spec. Injecție. • pl. *n. -uri.* /onomat.

puf[2] *s.n., s.m.* **I** *s.n.* **1** Colect. Pene mici, moi și fine (lipsite de rahis), care constituie primul penaj al puilor sau care acoperă corpul unor păsări pe burtă și sub aripi și care sînt folosite la umplerea pernelor, a plăpumilor etc. *Patul tău de fildeș, așternut cu puf de lebădă* (GAL.). ◇ Expr. *A crește* (sau *a trăi, pop., a ține*) *în* (ori *pe*) *puf* sau *în perini de puf* = *a*) a crește, a trăi în confort; *b*) a crea cuiva condiții deosebite de viață. ◆ Analog. Fulg (de zăpadă). **2** Colect. Păr mărunt și mătăsos din blana unor animale. **3** Colect. Perișori foarte fini și moi care cresc pe obraz (mai ales la puberi); început de barbă sau de mustață. *Un puf dens făcea o umbră deasupra buzei de sus* (CĂL.). **4** Colect. Peri scurți, moi și fini, cu care sînt acoperite unele plante sau unele părți ale lor; peri scurți și moi cu care sînt prevăzute unele semințe, pentru a putea pluti în aer. ◆ *Bumbac-puf* = bumbac brut, obținut la culeș. **5** (*adesea cu determ. „de pudră"*) Obiect de toaletă făcut din puf sau din alt material pufos, care este folosit la pudrat. *Își înflori iar obrazul cu puful de pudră* (SADOV.). **6** (*pop.*) Partea cea mai bună a făinii (obținută la măcinare). **7** Ou bătut, pus cu lingura în supe sau în ciorbe după ce acestea au fiert, care, coagulîndu-se, stă la suprafață sub formă de ghemotoace; zdrențe. **II** *s.m.* (*reg.*) **1** (*bot.*) Gogoașă (*Globaria gigantea*). **2** Compus: (*bot.*) *puf-vegetal* = bumbăcăriță (*Eriophorum scheuzeri*). **3** (*la pl.*) Gogoși ale viermilor-de-mătase. • pl. *n. -uri, m. -i.* /<bg. ***nyx***, srb. ***puh***.

puf[3] *s.n.* Scaun scund, fără spătar, de formă cilindrică, care este capitonat cu stofă sau făcut din material plastic umplut cu aer. • pl. *-uri.* /<fr. ***pouf***

púfa *interj.* v. pufai[1].

púfai[1] *interj.* (*adesea repet.*) Cuvînt care imită zgomotul produs de pufăitul unui fumător. • și *púfa interj.* /onomat.; cf. *puf*[1].

pufăi[2] *s.n.* **1** Ceea ce este înfoiat, umflat, asemănător cu puful. **2** (*bot.; pop.*) Gogoașă (*Globaria gigantea*). • pl. *-ie, -iuri.* /cf. *puf*[2].

pufăr[1] *s.n.* (*reg.*) **1** Nisip foarte fin. **2** Zăpadă măruntă. • pl. *-uri.* /***puf***[1] + *-ar*.

pufăi *vb. IV. intr.* **1** (*despre oameni și animale*) A sufla sau a respira cu zgomot (și greu) pe nări; spec. a pufni. *Pufăie ritmic și calcă îndesat* (CAZ.). **2** (*despre oameni; de obicei cu determ. care arată ce se fumează*) A da afară pe gură (și pe nas) fumul de tutun, cu un zgomot înfundat, prelung și șuierător (provocat de dezlipirea bruscă a buzelor sau de ieșirea aerului și a fumului printre buzele ușor întredeschise); ext. a fuma; a pufni. *Pufăia din țigară și tușea rar* (E. BAR.). ◆ (*despre lulele*) A scoate fum. **3** (*despre locomotive*) A evacua aburul aflat sub presiune, cu întreruperi ritmice, zgomotoase. **4** (*înv.*) A rîde pe înfundate. • prez.ind. *púfăi, -iesc* și *pufui vb. IV.* /***puf***[1] + *-ăi*.

pufăiálă *s.f.* **1** Pufăit. **2** Concr. Fum scos de o persoană care fumează. • sil. *-fă-ia-.* pl. *-ieli.* /***pufăi*** + *-eală*.

pufăiós, -oásă *adj.* (*reg.; despre oameni sau despre părți ale corpului lor, mai ales despre față*) Puhav. • sil. *-fă-ios.* • pl. *-oși, -oase.* /***puf***[2] + *-(ă)ios*.

pufăíre *s.f.* Acțiunea de *a pufăi*. • pl. *-i.* /v. ***pufăi***.

pufăít *s.n.* Faptul de *a pufăi*; pufăială, pufăitură. • /v. ***pufăi***.

pufăitúră *s.f.* Pufăit. • sil. *-fă-i-.* pl. *-i.* și *pufuitúră s.f.* /***pufăi*** + *-tură*.

púfăr *s.n.* Rondelă de cauciuc, de material plastic etc., pe care se sprijină unele aparate pentru a preveni alunecarea lor. • pl. *-e.* /<germ. ***Puffer***.

pufăríe *s.f.* **1** Mulțime de puf. **2** Concr. Așternut umplut cu puf. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***puf***[2] + *-ărie*.

pufăriță *s.f* (*bot.; reg.*) Pufuliță (*Epilobium hirsutum*). • pl. *-e.* /***puf***[2] + *-ăriță*.

pufín *s.n.* (*ornit.*) *Pufin mediteraneean* (sau *răsăritean*) = furtunar (*Puffinus puffinus*). • pl. *-i.* /<lat. ***Puffinus*** *[puffinus]*, den. șt.

púfnă *s.f.* (*geomorf.*) Ridicătură conică, formată prin erupția la suprafața pămîntului a gazelor degajate dintr-un zăcămînt de hidrocarburi, care au antrenat apă și nămol; vulcan noroios. • pl. *-e.* /cf. *pufni*.

púfnet *s.n.* **1** Zgomot produs prin expirarea bruscă a aerului pe nări (care exprimă supărare, nemulțumire, dispreț etc.); pufnitură. **2** Zgomot produs prin cădere, izbire, explozie etc. **3** (*reg.*) Rîs înfundat. • pl. *-e.* /***pufni*** + *-et*.

pufní *vb. IV. intr.* **1** (*despre oameni și animale*) A expira brusc, cu zgomot, scurt și sacadat, pe nas (și pe gură), din cauza oboselii, a mîniei, a nemulțumirii etc. *Notarul... pufni mereu pe nări* (AGÂR.). **2** (*despre oameni; de obicei cu determ. care arată ce se fumează*) A da afară pe gură (și pe nas) fumul de tutun, cu un zgomot înfundat, prelung și șuierător (provocat de dezlipirea bruscă a buzelor sau de ieșirea aerului și a fumului printre buzele întredeschise); ext. a fuma; a pufăi. *Îl întîmpină... pufnind rar dintr-o țigară* (REBR.). **3** A izbucni în rîs, a începe să rîdă (brusc și zgomotos). ◇ Expr. *A pufni în* (ori *de*) *rîs* sau *a-l pufni rîsul* (*pe cineva*) v. rîs. **4** (*despre locomotive, mașini, motoare etc.*) A da afară, cu zgomot înfundat, scurt și sacadat, gaze, aburi, fum; ext. a produce un zgomot înfundat, scurt și sacadat (în timpul funcționării). • prez.ind. *-esc.* /***puf***[1] + *-i*.

pufníre *s.f.* Acțiunea de *a pufni*. • pl. *-i.* /v. ***pufni***.

pufnitúră *s.f.* Zgomot produs prin expirarea bruscă a aerului pe nări (care exprimă supărare, nemulțumire, dispreț etc.); pufnet. • pl. *-i.* /***pufni*** + *-tură*.

púfniță *s.f.* v. bufniță.

pufoăică *s.f.* Haină scurtă, vătuită și matlasată. • pl. *-e.* /<rus. ***фуфайка***, prin apropiere de *puf*[2].

pufós, -oásă *adj.* **1** (*despre perne, saltele, scaune etc.*) Care are (mult) puf sau (mult) material cu moliciunea, consistența pufului; ext. care este moale ca puful. ◆ (*despre zăpadă, pămînt, roci, pîine etc.*) Care are o consistență moale, care este puțin compact; care are aspectul structural al pufului. ◆ (*despre cer*) Care este acoperit cu nori ca puful. ◆ (*fam.; despre oameni sau despre părți ale corpului lor, mai ales despre față*) Puhav. **2** (*despre animale, despre blana lor sau despre părți ale corpului lor*) Care are (mult) puf. ◆ Care este mătăsos, ca puful. *Stofă pufoasă.* **3** (*despre față sau părți ale feței*) Care este acoperit cu puf. **4** (*despre plante sau părți ale lor*) Care este acoperit cu puf; pufuiat. ◇ *Mesteacăn pufos* v. mesteacăn. *Stejar pufos* v. stejar. • pl. *-oși, -oase.* /***puf***[2] + *-os*.

pufoșít, -ă *adj.* (*despre oameni sau despre părți ale corpului lor, mai ales despre față*) Puhav. • pl. *-ți, -te.* /***pufos*** + *-it*.

pufuí *vb. IV.* v. pufăi.

pufuiát, -ă *adj.* (*despre plante sau părți ale lor*). Pufos. • pl. *-ți, -te.* /***puf***[2] + *-uiat*.

pufuléte *s.m.* (*bot.; reg.*) **1** Gogoașă (*Globaria gigantea*). **2** Păpălău (*Physalis alkekengi*). • pl. *-ți.* /***puf***[2] + *-ulete*.

pufulél *s.n., s.m.* **1** *s.n.* Dim. al lui *puf*[2]; pufușor. **2** *s.m.* (*bot.*) Plantă erbacee, cu tulpina înaltă, cu frunzele ovale și cu florile albastre sau albe, care se cultivă ca plantă ornamentală (*Ageratum houstonianum*); pufușor. **3** *s.m.* (*bot.; reg.; la pl.*) Pejmă (*Amberboa moschata*). **4** *s.m.* (*bot.; reg.*) Gogoașă (*Globaria gigantea*). **5** *s.m. pl.* (*ind. alim.*) Produs alimentar preparat din mălai cu adaos de cașcaval, care are aspectul unor tubulețe. • pl. *n. -e, m. -i.* /***puf***[2] + *-uleț*.

pufulíță *s.f.* (*bot.*) **1** Plantă erbacee, cu tulpina cilindrică, ramificată, acoperită cu peri lungi, cu florile roșii-purpurii, care crește în regiuni mlăștinoase (*Epilobium hirsutum*); (*reg.*) pufăriță. **2** (*reg.*) Zburătoare (*Chamaenerion angustifolium*). • pl. *-e.* /***puf***[2] + *-uliță*.

pufușór *s.n., s.m.* **1** *s.n.* Pufuleț. ◇ Expr. *A avea pufușor pe botișor* v. botișor. **2** *s.m.* (*bot.; reg.*) Papanaș (*Trifolium arvense*). **3** *s.m.* (*bot.; reg.*) Pufuleț (*Ageratum houstonianum*). • pl. *n. -oare, m. -ori.* /***puf***[2] + *-ușor*.

pugilát *s.n.* **1** (*în antic. greco-romană*) Luptă cu pumnii goi, practicată ca sport între doi jucători. **2** Bătaie, încăierare (cu lovituri de pumni). **3** (*sport*) Box. • pl. *-e,* (*înv.*) *-uri.* /<fr. ***pugilat***.

pugilísm *s.n.* (*sport*) Sport în care doi adversari luptă între ei, pe ring, după anumite reguli, cu pumnii îmbrăcați în mănuși speciale; box, pugilistică. • /<engl. ***pugilism***.

pugilíst *s.m.* **1** (*în antic. greco-romană*) Atlet care practica pugilatul. **2** (*sport*) Sportiv care practică boxul; boxer. • pl. *-iști.* /<fr. ***pugiliste***.

pugilístic, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* Care aparține pugilismului, care se referă la pugilism; pugilism. **2** *s.f.* Pugilism. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***pugilistique***.

pugn *s.n.* v. pumn.

pugnișór *s.n.* v. pumnișor.

púhab, -ă *adj.* v. puhav.

puháce *s.f.* (*ornit.; înv., reg.*) Bufniță (*Bubo bubo*). • pl. *-ce.* /<ucr. ***пугач***, pol. ***puhacz***.

púhav, -ă *adj.* **1** (*despre oameni sau despre părți ale corpului lor, mai ales despre față*) Care are carnea moale, flască (și umflată); umflat, (*pop.*) buhăit, (*reg.*) pufăios. **2** (*reg.; despre aluat, pîine, cozonac etc.*) Care este moale; care este afînat, înfoiat, crescut; ext. care este proaspăt. ◆ (*reg.; despre boabele cerealelor; în forma „pîhav"*) Care nu are miez; ușor. ◆ (*reg.; despre carne*) Care este fraged. **3** (*reg.; despre pămînt, roci, terenuri, zăpadă etc.*) Care se fărîmițează ușor; care este puțin compact. ◆ (*despre terenuri*) Care este umed, jilav; care este apătos, mocirlos. **4** (*reg.; despre mirosuri*) Care este viciat, greu, infect. • pl. *-i, -e.* și (*pop.*) *búhav, -ă,* (*reg.*) *pîhar, -ă, pîhav, -ă, púhab, -ă adj.* /<bg. ***пухкав***.

púhă *s.f.* (*reg.*) Bici lung; biciușcă cu care se joacă copiii. • pl. *-e.* /<pol. ***puha***, ucr. ***пуга***.

puhăí *vb. IV.* v. puhoi[2].

puhăví *vb. IV. refl.* (*despre oameni sau despre părți ale corpului lor, mai ales despre față*) A deveni puhav;

a se umfla, (*pop.*) a se buhăi. • prez.ind. *-esc.* şi *puhăi vb. IV.* /***puhav*** + *-i.*

puhói[1] *s.n.* **1** (*adesea determ. prin „de apă" sau „de ape"*) Cantitate foarte mare de apă (formată de ploi sau de zăpezile topite), care curge foarte repede şi cu forţă; apă curgătoare umflată de ploi, care iese din matcă şi se revarsă cu forţă; şuvoi, torent. **2** Ploaie mare, torenţială; potop. **3** Analog. (*adesea cu determ. care arată felul, natura*) Cantitate imensă, număr foarte mare de fiinţe sau de lucruri (în mişcare năvalnică, în agitaţie etc.); mulţime, potop. *El descuie portiţa curţii... şi după el puhoiul de lume* (AGÂR.). • pl. *-oaie.* şi (*pop.*) *pohói*, (*înv., reg.*) *povói*, (*reg.*) *puvói s.n.* /<slav. **повонь**.

puhoí[2] *vb. IV. intr.* **1** (*despre ape curgătoare*) A curge în cantitate mare, năvalnic; ext. a se revărsa, a inunda cu forţă (luînd totul în cale). ◆ (*pop.; tr.*) A invada; a veni în număr mare din altă parte. **2** (*reg.; despre pământ*) A se prăvăli. • prez.ind. pers. 3 *-ieşte.* şi (*înv., reg.*) *puhăi*, (*înv.*) *povoi vb. IV.* /***puhoi***[1] + *-i.*

puhoiálă *s.f.* v. pohoială.

puhoiér *s.m.* (*reg.*) **1** (*ornit.*) Numele mai multor specii de păsări despre care se crede în popor că ar prevesti ploaie şi furtună: *a*) ploier (*Charodrius apricarius*); *b*) fluierar-argintiu (*Squatarola squatarola*); *c*) gaie (*Milvus milvus*); *d*) caie (*Buteo buteo*). **2** Häitaş (la vînătoare). • sil. *-ho-ier.* pl. *-i.* /***puhoi***[1] + *-ar.*

puhoíre *s.f* **1** Acţiunea de *a puhoi*; revărsare, inundare. **2** Fig. Forfoteală, fierbere. • sil. *-ho-i-.* pl. *-i.* /v. ***puhoi***[2].

puhuiálă *s.f.* v. pohoială.

pui[1] *s.m., interj.* **I** *s.m.* **1** (*ornit.; de obicei urmat de determ. care arată felul*) Pasăre de la ieşirea din ou pînă la maturitate. *În cuibul de-argilă, supt streşini, Stau puii-ghirlandă De capete* (BLA.). ◇ Expr. *Pui de cuc* = bastard. *A sta* (sau *a trăi*) *ca puiul în găoace* = *a*) a sta (sau a trăi) singuratic, izolat; *b*) a fi tăcut; a fi resemnat. (*reg.*) *A vorbi pui şi ouă* = a flecări. *A aduce tot pui de pupăză* v. pupăză. ◇ Compus: (*bot.; reg.*) *pui-de-gîscă* = păpădie (*Taraxacum officinale*). ◇ Compar. *Se încearcă la zbor, Ca puii de cocor* (PANN). ◇ (*pop.*) (*De-a*) *puia-gaia* (sau *-gaie, -găi*) = numele unui joc de copii în care unul dintre jucători are rolul cloştii care îşi apără puii de gaie. ◆ Fig. Începător (într-o profesie); om naiv. **2** Spec. (*ornit.*) Pui de găină sau de altă pasăre de curte. ◇ *Pui de bogdaproste* v. bogdaproste. Δ Expr. *Ca un pui de bogdaproste* v. bogdaproste. ◇ Expr. *A muri ca un pui de găină* = a muri foarte repede. ◆ Carnea gătită a puiului; ext. mîncare gătită din carne de pui. *Astăzi avem la masă pui cu smîntînă.* **3** Gener. (*de obicei urmat de determ. care arată felul*) Orice animal de la naştere pînă la maturitate (considerat în raport cu părinţii lui). *Pui de pisică. Pui de cîine. Pui de urs.* ◇ Expr. *Pui de leu* = om curajos, neînfricat; om viteaz. *Pui de viperă* = om foarte rău; om periculos. *Pui de năpîrcă* v. năpîrcă. *Pui de şarpe* v. şarpe. *A strivi* (*pe cineva*) *ca pe un* (*pui de*) *şarpe* v. şarpe. ◇ Compar. *De-aş avea o bălăioară Naltă, veselă, uşoară,* CA *un pui de căprioară* (ALECS.). **4** (*entom.*) Ou sau larvă de insectă (mai ales de albină). **5** (*de obicei cu val. stilistice familiare, dezmierdătoare etc.*) Copil; fiu; persoană tînără (considerată în raport cu ascendenţii săi). *Domniţa Maria, cu puiul ei..., a trecut ca o umbră* (SADOV.). ◇ (*ca epitet, precedînd termenul calificat, de care se leagă prin prep. „de"*) *Ce pui de voinic era în tinereţile lui!* (ISP.). ◇ (*fam.*) *Pui de lele* = *a*) (şi *în forma „pui de bogdaproste"*) bastard; *b*) (şi *în forma „pui de bogdaproste"*) copil al nimănui; *c*) om şiret, şmecher; derbedeu, puşlama; *d*) bărbat afemeiat; *e*) femeie imorală. (*reg.*) *Pui de giol* = potlogar. ◇ Expr. (*Nici*) *pui de...* = nimeni, nici ţipenie. *Pui de om* = (*cu val. aug.*) om voinic; om vrednic, om de ispravă. *Pui de zgîrie-brînză* = om foarte zgîrcit. *A face* (sau *a da*) *un pui de giol* v. giol. *Fecior* (*sau fiu*) *de lele* v. lele. ◆ (*fam.; de obicei la vocat.*) Termen (de adresare) dezmierdător (sau ironic), folosit cînd se vorbeşte cu sau despre un copil ori cu sau despre un bărbat (tînăr). ◆ (*mai ales în poezia pop.; de obicei ca termen alintător de adresare*) Iubit. *Frunză verde peliniţă, Şade puiul la portiţă, cere apă şi guriţă* (POP.). **6** (*bot.; de obicei cu determ. care indică specia*) Plantă tînără; ramură tînără (şi flexibilă) care creşte din rădăcina sau din tulpina unei plante lemnoase. *Prin liniştea pilpîitoare Aud scîncind un pui de tei* (LESN.). ◆ (*pop.; la pl.*) Copileţi (la tulpina porumbului). ◆ (*reg.*) Mugur, ochi de viţă-de-vie. ◆ (*reg.*) Bob de porumb, de fasole, de mazăre etc. ◆ (*reg.*) Rodul tînăr al porumbului (înainte de a se forma mătasea şi boabele). ◆ (*reg.*) Cătel de usturoi. ◆ (*reg.*) Mănunchi de fîn. **7** (*fam.; urmat de determ. precedate de prep. „de"*) Obiect de dimensiuni reduse sau considerate ca atare. *Făcusem un pui de mămăligă* (SANDU-A.). *Pui de pernă.* **8** (*fam.; urmat de determ. -nume de obiecte, de fenomene, de manifestări etc., precedate de prep. „de", dă acestora val. aug. sau super.*) Obiect, fenomen, manifestare etc. de proporţii, de calitate, de intensitate (foarte) mare, cu însuşiri superlative etc. *Era un pui de ger în dimineaţa aceea, de crăpau pietrele* (CR.). ◇ *A trage un* (*pui de*) *somn* v. somn. **9** (*pop.; la pl.*) Cusături decorative mărunte (în cruciuliţe) pe iile, cămăşile, cojoacele etc. ţărăneşti; fel de a face aceste cusături; model de cusături mărunte (în cruciuliţe). ◆ (*reg.*) Puncte de altă culoare pe fondul unei ţesături; picăţele. *Năframe cusute cu pui şi arnici* (LAB.). ◆ (*reg.*) Desene cu care se încondeiază ouăle. ◆ (*reg.*) Modele ornamentale făcute pe copturi, la anumite sărbători (religioase). ◆ (*reg.*) Asperităţi care se fac pe dosul palmei din cauza frigului sau a murdăriei. **10** (*nav.*) Ambarcaţie mică cu vîsle, folosită pentru anumite servicii la bordul vaselor mai mari. **11** (*econ.*) Acţiune dintr-o nouă emisiune, care are un curs mai scăzut decît acţiunile vechi ale aceleiaşi întreprinderi. **12** (*reg.; cu determ. care arată felul*) Sertar. *Puiul mesei. Puiul lăzii.* **13** (*reg.*) *Pui de fereastră* = ochi. **14** (*reg.*) *Puiul şurii* = podul de deasupra şurii, în care se păstrează nutreţul. **15** (*reg.*) Petic de diferite forme, care se pune la răscroiala sau la poalele cămăşilor ţărăneşti. **16** (*reg.*) Bomboană (mică). **II** *interj.* (*de obicei repet.*) Strigăt cu care se cheamă puii, găinile şi alte păsări de curte. • pl. *pui.* /lat. **pŭlleus* = ***pullus, -i.***

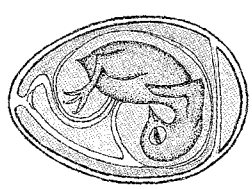

Dezvoltarea puiului în ou

pui[2] *vb. IV.* **1** *tr.* (*despre păsări*) A face pui. **2** *refl. recipr.* (*pop.; despre animale*) A se împreuna; ext. a se înmulţi. ◆ (*tr.*) A făta. **3** *refl.* (*înv., reg.; despre insecte*) A depune ouă; a se înmulţi prin ouă. ◆ (*reg.; despre ouăle de albine*) A scoate larve. **4** *intr.* (*reg.; despre plante, mai ales despre porumb*) A înfrăţi; ext. a forma copileţi. ◆ (*tr.; compl. indică plante*) A copili. **5** *intr., refl.* Fig. (*înv., reg.*) A se înteţi, a creşte în intensitate. **6** *tr.* Expr. (*reg.*) *A puia capul* (sau *urechile*) *cuiva* = a împuia capul (sau urechile) cuiva. • prez.ind. pers. 3 *-ieşte.* şi *puiá vb. I.* /***pui***[1] + *-i.*

puiá *vb. I.* v. pui[2].

puiác *s.m.* (*bot.; reg.*) **1** Arpagic. **2** Copileţ (la tulpina porumbului). • sil. *pu-iac.* pl. *-ieci.* /***pui***[1] + *-ac.*

puiándru, -ă *s.m., s.f.* Aug. al lui *pui*; pui mai mare. • sil. *pu-ian-.* pl. *-i, -e.* /***pui***[1] + *-andru.*

puiátă *s.f.* v. poiată.

puicănă *s.f.* (*reg.*) Aug. al lui *puică.* • pl. *-e.* /***puică*** + *-ană.*

puicăr *s.m.* (*înv.*) Vînzător ambulant de pui. • pl. *-i.* /***puică*** + *-ar.*

púică *s.f.* **1** (*ornit.*) Pui de sex feminin; găină tînără (care abia a început să ouă). ◇ Expr. (*pop.*) *A se lăsa puică* sau *a şedea* (ori *a se da*) *puică* = a se lăsa sau a şedea pe vine. (*adv.*) *A face mîna* (sau *degetele*) *puică* = a apropia vîrfurile degetelor mîinii. *A i se face cuiva părul puică* = a i se face cuiva părul măciucă. (*A fi*) *cu inima puică* = (a fi) foarte înfricoşat. **2** (*ornit.; reg.*) Femela curcanului; curcă. **3** Pui de animal, de sex feminin. **4** (*fam.; la vocat.*) Termen de adresare, dezmierdător (sau ironic), folosit cînd se vorbeşte cu sau despre o fată ori cu sau despre o femeie (tînără). *Să te faci mare, puica maichii* (DELAVR.). **5** (*pop.; de obicei ca termen alintător de adresare*) Iubită. *Fiecăruia îi era frică pentru puica lui* (CA. PETR.). **6** (*bot.; reg.*) Rodul tînăr al porumbului (înainte de a se forma mătasea şi boabele). **7** (*bot., reg.*) Copileţ (la tulpina porumbului). **8** (*iht.; reg.*) Lostriţă (*Hucho hucho*). **9** (*reg.; mai ales la pl.; la sg. cu sens colect.*) Boabe de porumb rămase neînflorite după ce s-au făcut, prin prăjire, floricelele. **10** Compus: (*entom.; reg.*) *puica-popii* = buburuză (*Coccinella septempunctata*). • pl. *puici*, (*pop.*) *-ce.* g.-d. şi (*pop.*) *-căi, -chii.* /***pui***[1] + *-că.*

puicói *s.m.* (*ornit.; reg.*) Curcan (*Meleagris gallopavo*). • pl. *-oi.* /***puică*** + *-oi.*

puiculeánă *s.f.* (*pop.*) Puicuţă. • pl. *-ene.* /***puică*** + *-uleană.*

puiculíţă *s.f.* **1** Puicuţă. **2** (*deprec.*) Prostituată. **3** Compus: (*entom.; reg.*) *puiculiţa-popii* = buburuză (*Coccinella septempunctata*). **4** (*reg.; mai ales la pl.*) Floricele de porumb. • pl. *-e.* /***puică*** + *-uliţă.*

puicúţă *s.f.* **1** Dim. al lui *puică*; puiculiţă, (*pop.*) puiculeană. **2** (*reg.; mai ales la pl.; la sg. cu sens colect.*) Boabe de porumb rămase neînflorite după ce s-au făcut, prin prăjire, floricelele. • pl. *-e.* /***puică*** + *-uţă.*

puiérniţă *s.f.* **1** (*pesc.*) Vas mare din lemn, cu un dispozitiv pentru alimentarea cu apă, care este folosit în crescătoriile piscicole pentru dezvoltarea puilor de păstrăvi. **2** Adăpost special amenajat pentru creşterea puilor unor păsări de curte în primele luni de viaţă. **3** (*reg.; deprec.*) Prostituată. • sil. *pu-ier-.* pl. *-e.* /***pui***[1] + *-arniţă.*

puiét *s.m.* Colect. **1** Mulţime de pui. **2** (*iht.*) Peşti mici (în prima lor perioadă de viaţă), adesea obţinuţi prin fecundare artificială, care sînt folosiţi la repopularea apelor. **3** (*apic.*) Mulţime de larve (de albine). ◇ *Fagure de puiet* v. fagure. **4** (*bot.*) Plante lemnoase tinere, din momentul apariţiei primelor frunze pînă cînd ating înălţimea de 1-2 m, care cresc spontan în păduri sau sînt cultivate în pepiniere silvice ori pomicole pentru a fi transplantate ulterior; gener. plantă tînără. **5** (*fam.*) Mulţime de copii. • sil. *pu-iet.* pl. *-ţi* şi (*reg.*) *puiéte, puiéţ s.m.* /***pui***[1] + *-ete.*

puiéte *s.m.* v. puiet.

puiét *s.m.* v. puiet.

puiezeá *s.f.* v. puizea.

puiezí *vb. IV.* **1** *intr.* (*înv.*) A veni în mare cantitate. **2** *refl.* (*reg.*) A se înmulţi prin procreare. ◆ A se răspîndi în mare număr pe un teritoriu. **3** *refl.* (*reg.; despre apă*) A se revărsa. • sil. *pu-ie-.* prez.ind. pers. 3 *-eşte.* şi (*înv., reg.*) *puizí vb. IV.* /***pui***[1] + *-ezi.*

puigăn *s.m.* (*reg.*) Aug. al lui *pui.* • pl. *-i.* /de la ***pui***[1].

puigrós *s.m.* (*ornit.; reg.*) Botgros (*Coccothraustes coccothraustes*). • pl. *-şi.* /***pui***[1] + ***gros.***

puiníţă *s.f.* (*reg.*) Prostituată. • sil. *pu-i-.* pl. *-e.* /***pui***[1] + *-niţă.*

puiós, -oásă *adj.* **1** (*pop.; fam.; despre fiinţe*) Care este prolific. ◇ (*apic.*) *Fagure puios* v. fagure. **2** (*reg.*) *Buba puioasă* = boală de piele care se manifestă prin apariţia unor bube mici, mai ales pe faţă. • sil. *pu-ios.* pl. *-oşi, -oase.* /***pui*** + *-os.*

puíre *s.f.* Acţiunea de *a se pui.* • pl. *-i.* /v. ***pui***[2].

puişór, -oáră *subst.* **1** *s.m.* Dim. al lui *pui*; (*pop.*) puiuleţ, puiuţ, (*reg.*) puiţ, puiuc. **2** *s.m., rar, s.f.* (*de obicei cu val. stilistice familiare, dezmierdătoare etc.*) Copil; fiu; persoană tînără (considerată în raport cu ascendenţii săi); puiuţ. *Unde eşti tu acuma, puişorul mamii?* (PRED.). ◇ Expr. *Puişor cu caş la botişor* v. botişor. ◆ (*fam.; de obicei la vocat.*) Termen (de adresare) dezmierdător (sau ironic), folosit cînd se vorbeşte cu sau despre un copil ori cu sau despre un bărbat (tînăr). ◆ (*pop.; de obicei ca termen alintător de adresare*) Iubit. *Puişor scump..., vreau să-ţi spun ceva foarte serios* (CĂL.). **3** *s.m.* Veche monedă austriacă de argint, care a circulat şi în provinciile române. **4** *s.n.* Pernă mică, ce se pune sub cap (peste o pernă mare); puiuţ. **5** *s.n.* (*reg.*) Doniţă mică. **6** *s.m.* (*reg.*) Muşchiuleţ fraged de porc; gener. carne fragedă. • sil. *pu-i-.* pl. *-ori, oare.* /***pui***[1] + *-işor.*

puít *s.n.* **1** Faptul de *a* (*se*) *pui.* **2** Perioadă de împerechere la animale şi păsări. • sil. *pu-it.* /v. ***pui***[2].

puitór, -oáre *subst.* **1** *s.m., s.f.* (*tipogr.*) Lucrător tipograf care alimentează cu coli de hîrtie presa de imprimat. **2** *s.n.* (*milit.*) *Puitor de mine* = navă militară, amenajată pentru transportul şi punerea minelor marine şi fluviale. • sil. *pu-i-.* pl. *-ori, -oare.* /***pune*** + *-itor.*

puitúră *s.f.* (*reg.*) **1** Semănat al unor plante. **2** Timp cînd se seamănă anumite plante. **3** Cusătură cu fluturi sau cu fir pe o cămaşă ţărănească. • sil. *pu-i-.* pl. *-i.* /***pune*** + *-itură.*

puíţ *s.m.* (*reg.*) Puişor. • sil. *pu-iţ.* pl. *-i.* /***pui***[1] + *-iţ.*

púiță *s.f.* (*reg.*) **1** Colect. Haită de cîini (sau de lupi) care umblă după o cățea (sau după o lupoaică) în perioada împerecherii. **2** Cățea (sau lupoaică) în perioada împerecherii. **3** Fig. Femeie de moravuri ușoare. • sil. *pu-i-*. pl. *-e.* /***pui***[1] + *-iță*.

puiúc *s.m.* (*reg.*) Puișor. • sil. *pu-iuc.* pl. *-ci.* /***pui***[1] + *-uc.*

puiuléț *s.m.* (*pop.*) Puișor. • sil. *pu-iu-.* pl. *-i.* /***pui***[1] + *-uleț.*

puiúț *s.m.* (*pop.*) **1** Puișor. **2** (*de obicei cu val. stilistice familiare, dezmierdătoare etc.*) Puișor. • sil. *pu-iuț.* pl. *-i.* /***pui***[1] + *-uț.*

puizeá *s.f.* (*bot.*; *reg.*) **1** Pansea (*Viola tricolor*). **2** Compus: *puizea-pe-foale* = cebare (*Sanguisorba minor*). • pl. *-ele.* și *puiezeá s.f.* /etimol. nec.

puizí *vb. IV.* v. puiezi.

pujlă *s.f.* (*reg.*) **1** Potaie. **2** (*deprec.*) (Epitet pentru un) om neascultător și leneș; ext. pușlama. **3** (*deprec.*) (Epitet pentru o) femeie de moravuri ușoare. • pl. *-e.* /<ucr. ***нужла*** „cîine".

pujlău *s.m.* (*reg.*) **1** Dulău. **2** (*deprec.*) (Epitet pentru un) om neascultător și leneș; ext. pușlama. • pl. *-ăi.* și *pușlău s.m.* /***pujlă*** + *-ău.*

pul *s.n.* Fiecare dintre cele 30 de piese rotunde, de lemn, care se folosesc la jocul de table; pion. • pl. *-uri.* /<tc. ***pul***.

pulăn *s.n.*, *s.m.* **1** *s.n.* (*înv.*) Scăunel pentru mulgător; (*înv.*) pular. **2** *s.m.* (*înv.*) Cîine ciobănesc (german); (*înv.*) pular. **3** *s.n.* (*arg.*) Baston de polițist. **4** *s.m.* (*arg.*) Obiect cu aspect falic. • pl. *n. -e, m. -i.* /***pulă*** + *-an.*

puiár *s.n.*, *s.m.* (*înv.*) **1** *s.n.* Pulan. **2** *s.m.* Pulan. • pl. *n. -e, m. -i.* /***pulă*** + *-ar.*

púlă *s.f.* (*pop.*; *fam.*) **1** Penis. ◇ Expr. (*vulg.*) *Ce pula mea?*, se spune pentru a exprima un sentiment de frustrare, de neputință, de revoltă față de o problemă dificilă în care vorbitorul refuză să se implice. *Îmi bag pula*, se spune pentru a exprima disprețul pentru ceva sau renunțarea de a se mai implica într-o problemă greu de rezolvat. *A sta cu pula în mînă* = *a)* a fi onanist; *b)* a pierde vremea. *Du-te-n pula mea* = expresie injurioasă, adresată unei persoane (cu intenția de a pune capăt oricărei relații cu aceasta). *Pulă bleagă* = individ fără personalitate. **2** Compuse: (*iht.*) *pula-ciobanului* = *a)* porcușor (*Gobius kessleri*); *b)* pietrar (*Aspro zingel*); (*bot.*) *pula-calului* = burete-pucios (*Ithyphallus impudicus*). **3** (*înv.*) Nuia. **4** (*înv.*) Coadă. • pl. *-e, -i.* /lat. ***pŭlla*** <*pŭllus* „pui".

Ithyphallus impudicus

pulbărós, -oásă *adj.* v. pulberos.

pulberăríe *s.f.* Fabrică sau depozit de muniții. • pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* și *pulbereríe s.f.* /***pulbere*** + *-ărie.*

púlbere *s.f* **1** Material solid, constituit din particule de sol, foarte fine și ușoare (care pot fi antrenate de vînt și pot rămîne în suspensie în aer, care se depun pe obiecte etc.). ◇ *Drum fără* (*de*) *pulbere* v. drum. ◇ Expr. *A se ține norocul după cineva ca pulberea după cîini* (ori *cîine*) = *a)* a avea ghinion; *b)* a fi foarte sărac. *A ridica capul din pulbere* = a se emancipa. *A ridica* (sau *a scoate*) *pe cineva din pulbere* = *a)* a ajuta (pe cineva) să iasă dintr-o situație proastă, grea; *b)* a face cunoscut pe cineva, a scoate din anonimat; a promova. *A se ridica* (sau *a se scula*) *din pulbere* (ori *pulberi*) = *a)* a evolua; *b)* a parveni. *A arunca pulbere în ochi* (sau *în ochii cuiva*) = a înșela pe cineva, dîndu-i iluzia că lucrurile sînt altfel decît în realitate. (*A fi*) *cu fruntea în pulbere* = (*despre oameni*) a fi umilit. *A face pulberea praf* = a nu face nici o ispravă. (*înv.*) *A pune* (ceva) *în foc și pulbere* = a distruge (ceva). *Cît pulbere și spuză* v. cît. *A se alege praful și pulberea de ceva* sau *de cineva* ori *a nu se* (*mai*) *alege* (sau *rămîne*) *nici* (ori *decît*) *praful și pulberea* v. praf. *A* (*se*) *face* (sau *a fi, a rămîne*) *praf și pulbere* v. praf. ◆ Trupul omenesc considerat ca ceva pieritor, care este supus acțiunii distrugătoare a timpului. ◆ Fig. (*urmat de determ. introduse prin prep. „de", care arată felul*) Mulțime (împrăștiată ca pulberea). *Ghiceam în pulberea de aștri nenumărate oști de îngeri* (MACED.). **2** Analog. (*de obicei urmat de determ. care arată felul, materia etc.*) Materie solidă redusă la starea de particule foarte fine (ca pulberea). *Pulberea de aur era uscată apoi în tipsii* (AGÂR.). ◇ *Metalurgia pulberilor* v. metalurgie. *Pulbere simpatică* v. simpatic. ◆ (*pop.*) Pospai. ◆ (*înv.*, *reg.*) Polen. ◆ (*reg.*) Lamură (a făinii). **3** Exploziv granular, cu viteză de ardere relativ mică, folosit la armele de foc, în tehnica rachetelor, în tehnica minieră etc. ◇ *Pulbere neagră* = praf compus din azotat de potasiu, mangal și sulf, care este folosit la fabricarea explozivilor; praf de pușcă. *Pulbere fără fum* = exploziv pe bază de nitroceluloză, care conține absorbant de vapori. **4** (*geogr.*) *Pulbere cosmică* = praf atmosferic de origine extraterestră. *Pulbere meteoritică* = praf care ajunge în atmosfera terestră ca urmare a dezagregării unor meteoriți. • pl. *-i.* /lat. ***pulvis, -veris***.

pulbererie *s.f.* v. pulberărie.

pulbéric, -ă *adj.* (*înv.*) Ca pulberea. • pl. *-ci, -ce.* /***pulbere*** + *-ic.*

pulberizá *vb. I.* v. pulveriza.

pulberós, -oásă *adj.* (*înv.*) **1** Care este plin de praf, care este prăfuit. **2** Care este ca praful. • pl. *-oși, -oase.* și (*înv.*) *pulbărós, -oásă adj.* /***pulbere*** + *-os.*

pulíe *s.f.* Roată specială, cu șanț pe circumferința exterioară, pe care se mișcă o frînghie sau o curea și care servește la ridicarea unor greutăți, pentru a transmite o mișcare circulară etc. • pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* /<fr. ***poulie***.

púlmă *s.f.* (*reg.*) Minge. ◇ *De-a pulma* = numele unui joc cu mingea. ◆ Groapă făcută în pămînt pentru jocul „de-a pulma". • pl. *-e.* /<magh. ***puma*** „bombă".

pulmín *s.m.* v. pulmon.

pulmón *s.m.* (*anat.*) Plămîn (la om). • pl. *-i.* și (*înv.*) *plumón, pulmín, pulmún s.m.* /<lat. ***pulmo, -onis***.

pulmonál, -ă *adj.* (*înv.*) Pulmonar. • pl. *-i, -e.* /***pulmon*** + *-al.*

pulmonár, -ă *adj.* Care aparține plămînilor, de plămîni, care se referă la plămîni; care este localizat la plămîni; care afectează plămînii; (*înv.*) pulmonal. ◇ *Alveolă pulmonară* v. alveolă. *Arteră pulmonară* v. arteră. *Docimazie pulmonară* v. docimazie. *Edem pulmonar* v. edem. *Elastanță pulmonară* v. elastanță. *Emfizem pulmonar* v. emfizem. *Pedicul pulmonar* v. pedicul. *Ritm pulmonar* v. ritm. *Ventilație pulmonară* v. ventilație.• pl. *-i, -e.* /<fr. ***pulmonaire***.

pulmonáriță *s.f.* (*bot.*) Cuscrișor (*Pulmonaria officinalis*). • pl. *-e.* /<lat. ***Pulmonaria*** *[officinalis]*, den. șt.

pulmonáte *s.f.* (*zool.*) Subclasă de moluște gasteropode (melcul, limneea) care respiră prin plămîni. • /<lat. șt. ***pulmonata***, fr. ***pulmonés***.

pulmónic, -ă *adj.*, *s.m.*, *s.f* (*med.*; *înv.*) Tuberculos. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***pulmonique***.

pulmoníe *s.f.* (*med.*) **1** (*înv.*, *reg.*) Pneumonie. **2** (*înv.*) Tuberculoză. • pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* /<fr. ***pulmonie***.

pulmún *s.m.* v. pulmon.

pulóvăr *s.n.* v. pulover.

pulóver *s.n.* (*adesea cu determ. care indică materialul*) Obiect de îmbrăcăminte tricotat, fără nasturi, care acoperă partea superioară a corpului și care este îmbrăcat pe cap, fiind purtat de obicei peste bluză, cămașă, rochie etc.; ext. jachetă tricotată. *Mi-am cumpărat un pulover albastru.* • pl. *-e.* și *pulóvăr s.n.* /<fr. ***pull-over***, engl. ***pullover***.

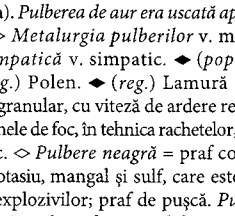

pulover

pulpă *vb. I. tr.* (*compl. indică fructe cu sîmburi*) A separa pulpa de sîmburi (sau de părțile fibroase). • prez.ind. *-ez.* /***pulpă*** + *-a.*

pulpână *s.f.* **1** Fiecare dintre părțile de (la talie în) jos ale unei haine bărbătești (lungi). ◇ Expr. *A se ține de pulpana cuiva* = a se ține cu insistență de cineva, a se ține scai de cineva. *A trage de pulpană pe cineva* = a stărui pe lîngă cineva pentru a obține ceva. *A lua pe cineva sub pulpană* = a proteja pe cineva. **2** (*reg.*) Un fel de clapă (dintr-o țesătură groasă) care acoperă gluga ciobanilor, păzitorilor de vite etc. • pl. *-e.* /***pulpă*** + *-ană.*

pulpăr[1] *s.n.* (*mai ales la pl.*) **1** Apărătoare de metal sau de piele, purtată, în trecut, de războinici pe pulpe; (*înv.*) pulpă. **2** Moletieră sau carîmb de piele (ori de postav) care protejează picioarele călăreților (de la genunchi pînă la gleznă). • pl. *-e.* /***pulpă*** + *-ar.*

pulpăr[2]**, -ă** *adj.* Care aparține pulpei, care se referă la pulpă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***pulpaire***.

pulpáre *s.f.* Acțiunea de *a pulpa*. • pl. *-ări.* /v. ***pulpa***.

púlpă *s.f.* **1** (*anat.*) Partea musculoasă posterioară a piciorului, situată între genunchi și gleznă. ◆ Parte a piciorului situată în porțiunea acestor mușchi. ◆ Ext. (*impr.*) Coapsă. ◆ Fig. (*înv.*) Bărbăție, putere. **2** (*anat.*) Țesut conjunctiv bogat în vase și nervi, care se găsește în unele organe sau care umple unele cavități osoase. *Caria dentară... ajunge la pulpa dentară.* **3** (*adesea cu determ. care arată felul*) Carnea dintr-o pulpă de animal, care servește ca aliment; gener. carne macră. *A adus aseară... o pulpă de viței* (CĂL.). **4** Analog. Numele unor părți cărnoase ale corpului uman sau animal care seamănă, ca formă, cu o pulpă: *a)* (*pop.*; și *pulpa mîinii, pulpa de la mînă*) biceps; *b)* uger; *c)* (*reg.*) *pulpa mîinii* = antebraț. **5** (*bot.*) Țesut celular spongios, bogat în sevă, care constituie pericarpul unor vegetale; partea moale, cărnoasă (și comestibilă) a unor fructe și legume. ◇ *Pulpă de fructe* = *a)* partea cărnoasă și comestibilă a unor fructe; *b)* semiconservă fabricată din fructe închise ermetic în recipiente parafinate și păstrate cu ajutorul unui conservant, în vederea industrializării. **6** Reziduu obținut în industria zahărului, în distilerii și la prepararea feculei, care este folosit ca hrană pentru vite. **7** (*miner.*) Apă care conține în suspensie granule minerale. **8** (*farm.*) Medicament de consistență moale. **9** (*înv.*) Pulpar. • pl. *-e,* (*înv.*, *reg.*) *-i.* /lat. ***pŭlpa***; cf. și fr. *pulpe*.

pulpectomíe *s.f.* (*med.*) Extirpare totală a țesuturilor pulpare ale unui dinte. • pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* /<fr. ***pulpectomie***.

pulpișoáră *s.f.* Dim. al lui *pulpă*. • pl. *-e.* /***pulpă*** + *-işoară.*

púlpit *s.n.* (*reg.*) **1** Pupitru (pe care se sprijină o carte, un caiet etc.). **2** Pupitru (pentru scris, citit, desenat etc.). **3** Sertar la masă. **4** (*muz.*) Pupitru. • pl. *-e.* /<lat. ***pulpĭtum, -i***.

pulpítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a pulpei dentare, caracterizată prin dureri violente. • pl. *-e.* /<fr. ***pulpite***.

púlpitum *s.n.* (*în antic. romană*) Parte a unui teatru în care actorii își desfășurau jocul. • /<lat. ***pulpĭtum, -i***.

pulpodúct *s.n.* (*miner.*) Conductă pentru transportul pulpei. • pl. *-e.* /<fr. ***pulpeduc***.

pulpós, -oásă *adj.* **1** (*despre oameni* sau *despre animale*) Care are pulpe mari și groase; restr. (*despre picioarele oamenilor* sau *ale animalelor*) musculos, cărnos. **2** (*reg.*; *despre mamifere, mai ales despre vaci*) Care are uger mare. **3** (*despre fructe*) Care are pulpă bogată. • pl. *-oși, -oase.* /***pulpă*** + *-os.*

puls *s.n.* (*fiziol.*) Ansamblu de mișcări fiziologice, ritmice, de dilatare și de contractare a pereților arterelor, care sînt determinate de creșterea și de scăderea succesivă a volumului de sînge pompat de inimă. *Îmi iau pulsul și temperatura de cîteva ori pe zi* (IBR.). ◇ *Puls intermitent* v. intermitent. ◇ Expr. *A lua* (cuiva) *pulsul* sau *a-și lua pulsul* = a număra pulsațiile inimii (cuiva), apăsînd cu degetul pe artera de la încheietura mîinii. *A pipăi* (sau *a lua*) *pulsul* = a sonda, a tatona o stare de spirit existentă. *Pulsul ei l-ai pipăit?* (ALECS.). *Ziaristul a încercat să ia pulsul conferinței. A prinde* (sau *a simți*) *pulsul* (unei situații) = a înțelege sau a intui exact o situație, o stare de lucruri. ◆ Ext. Loc unde se simte această mișcare ritmică. • pl. *-uri.* /<lat. ***pulsus, -us***, fr. ***puls***.

pulsá *vb. I. intr.* **1** (*despre sînge*) A circula ritmic prin vasele sangvine. ◆ (*despre inimă*) A se dilata și contracta ritmic, pompînd sîngele prin artere. **2** Fig. (*despre viață, gînduri, procese în desfășurare etc.*) A se manifesta cu putere; a fremăta, a palpita, a vibra. *Pulsa în el o bucurie a vieții* (SADOV.). • prez.ind. *-ez.* /<lat. ***pulsare***.

pulsánt, -ă *adj.* **1** (*entom.*) *Vas pulsant* = organ al albinei care pompează sîngele în corpul insectei, îndeplinind rolul inimii. *Vasul pulsant este împărțit*

în opt compartimente. **2** (*despre curentul electric*) Pulsator. • pl. *-ți, -te.* /***pulsa*** + *-ant.*

pulsár *s.n.* (*astron.*) Sursă galactică de unde radio, a cărei emisie este alcătuită din impulsuri cu frecvențe de ordinul megahertzilor și cu perioade de pînă la o secundă. • pl. *-e.* /<engl., fr. ***pulsar***.

pulsáre *s.f.* Acțiunea de *a pulsa* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***pulsa***.

pulsatíl, -ă *adj.* **1** (*despre senzații, procese patologice etc.*) Care se manifestă prin pulsații (anormale), prin zvîcnituri; pulsativ. **2** (*despre boli, simptome etc.*) Care aparține pulsului, care se referă la puls; care afectează pulsul. *Anevrism pulsatil.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***pulsatile***.

pulsatív, -ă *adj.* (*despre senzații, procese patologice etc.*) Pulsatil. *Durere pulsativă.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***pulsatif***.

pulsatór, -oáre *adj., s.n.* **I** *adj.* **1** (*despre fenomene*) Care este format dintr-o succesiune de pulsații identice. ◆ (*în forma „pulsatoriu”*) Periodic. **2** (*despre curentul electric*) Care este format numai din alternanțe de un singur sens; pulsant. **II** *s.n.* **1** Dispozitiv la unele haveze pentru reglarea vitezei de avans. **2** Subansamblu al aparatului de muls mecanic. • pl. *-ori, -oare.* și ***pulsatóriu, -ie*** *adj.* /<fr. ***pulsatoire***.

pulsatóriu, -ie *adj.* v. pulsator.

pulsáție *s.f.* **1** Fiecare dintre mișcările pulsului; ext. puls; fiecare dintre mișcările de dilatație și de contractare a inimii, prin care sîngele este pompat în artere. *Temperatura și numărul pulsațiilor sînt normale* (CAR.). ◆ Ext. Mișcare (vibratorie) de scurtă durată. *Locomotiva își număra pulsațiile* (ARD.). **2** Număr de perioade pe care le efectuează o mărime periodică într-un anumit număr de unități de timp. ◆ Spec. (*fiz.*) Mărime caracteristică proceselor periodice, egală cu frecvența acestor procese înmulțită cu 2π. **3** Fig. Desfășurare a unui proces, a unui fenomen, a unei acțiuni într-un ritm intens, viu, trepidant. *Eroii nu sînt oameni, ci păpuși fără pulsația vieții* (E. LOV.). • pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* și ***pulsațiúne*** *s.f.* /<fr. ***pulsation***, lat. ***pulsatio, -onis***.

pulsațiúne *s.f.* v. pulsație.

pulsiúne *s.f.* **1** (*med.*) Senzație de tracțiune într-o parte, care apare în unele boli, perturbînd echilibrul. **2** (*psih.*) Modalitate dinamică constînd în impulsuri prin care se activează organismul, pentru atingerea unui scop. ◆ (*psihanal.*) Element dinamic al activității psihice inconștiente, care reprezintă latura energetică a instinctului. • sil. *-si-u-.* pl. *-i.* /<fr. ***pulsion***.

pulso- Elem. de compunere „(referitor la) puls”; „propulsie”, „propulsor”. • /<fr. ***pulso-***; cf. lat. *pŭlsus, -us.*

pulsográf *s.n.* (*med.*) Aparat pentru înregistrarea pulsului și a variațiilor tensiunii arteriale; pulsometru, sfigmograf. • pl. *-e.* /<fr. ***pulsographe***.

pulsométru *s.n.* **1** Pompă pentru apă, în care deplasarea apei se realizează prin presiunea aburului. **2** (*med.*) Pulsograf. • pl. *-e.* /<fr. ***pulsomètre***.

pulsoreactór *s.n.* (*av.*) Tip de reactor pentru avioane supersonice la care arderea combustibilului se face în mod discontinuu. • sil. *-re-ac-.* pl. *-oare.* /<fr. ***pulsoréacteur***.

pultacéu, -ée *adj.* **1** (*despre materii, substanțe*) Care are consistența unei paste fierte; păstos. **2** (*med.*) *Anghină pultacee* = anghină în care amigdalele sînt acoperite cu un exsudat alb. • pl. *-cei, -cee.* /<fr. ***pultacé***.

pululáție *s.f.* (*biol.*) **1** Înmulțire rapidă și abundentă. **2** Producere rapidă de țesuturi morbide. • pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* /<fr. ***pullulation***.

pulverínă *s.f.* Pulbere neagră, cu granule foarte fine, care este folosită ca exploziv și la fabricarea artificiilor. • pl. *-e.* /<fr. ***pulvérin***.

pulverizá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică materiale solide*) A transforma în pulbere prin mijloace mecanice sau manuale; a măcina, a mărunți. ◆ Fig. (*tr., refl.*) A face să dispară sau a dispărea prin violență (împrăștiindu-se în particule); a (se) distruge, a (se) nimici. *Imaginea monumentului se pulverizează în aşchii disparate* (PER.). **2** (*compl. indică lichide sau pulberi*) A împrăștia în particule extrem de fine cu ajutorul unui pulverizator; a dispersa. *Îmi placea cînd pulveriza odecolon* (PER.). • prez.ind. *-ez.* și (*înv.*) *pulberizá vb. I.* /<fr. ***pulvériser***, lat. ***pulverizare***.

pulverizábil, -ă *adj.* **1** (*despre corpuri solide*) Care poate fi transformat în pulbere. **2** (*despre lichide* sau *pulberi*) Care poate fi pulverizat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***pulvérisable***.

pulverizáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a* (*se*) *pulveriza* și rezultatul ei; pulverizație. **2** (*fiz.*) *Pulverizare catodică* = distrugere superficială a substanței solide din care este confecționat catodul unui tub electronic, în urma bombardării lui cu ioni pozitivi rapizi. • pl. *-ări.* /v. ***pulveriza***.

pulverizát, -ă *adj.* **1** (*despre materiale solide*) Care este prefăcut în pulbere. **2** (*despre lichide*) Care este împrăștiat în particule foarte fine cu ajutorul unui pulverizator. • pl. *-ți, -te.* /v. ***pulveriza***.

pulverizatór *s.n.* Aparat folosit pentru împrăștierea în particule foarte fine a lichidelor sau a pulberilor. • pl. *-oare.* /<fr. ***pulvérisateur***.

pulverizáție *s.f.* Pulverizare. • pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* /<fr. ***pulvérisation***.

pulverós, -oásă *adj.* v. pulberos.

pulverulént, -ă *adj.* (*despre corpuri solide*) Care se prezintă sub formă de pulbere. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***pulvérulent***, lat. ***pulvĕrŭlentus, -a, -um***.

pulverulénță *s.f.* Calitatea sau starea unui corp pulverulent sau pulverizat. • pl. *-e.* /<fr. ***pulvérulence***.

púma *s.f. invar.* (*zool.*) Mamifer carnivor, din familia felidelor, cu corpul suplu, cu blana de culoare galbenă-roșcată, care trăiește în America (*Felis concolor*); cuguar. • pl. *-e.* /<fr. ***puma***; cuv. indigen din Perú.

púmice *s.f.* (*geol.*) Rocă de origine vulcanică, poroasă, ușor friabilă, care este folosită de obicei la lustruitul metalelor. • /<lat. ***pūmex, -icis***.

pumn *s.m.* **1** Palmă închisă, cu degetele îndoite și strînse. *Își sprijinea pumnul sub barbă cu degetul mic* (CA. PETR.). <> Loc.adj. *Cît pumnul* (sau *cît un pumn*) = (*despre obiecte, lucruri etc.*) (foarte) mic sau (foarte) mare (după cum obiectul comparației este mai mic sau mai mare decît pumnul). <> Expr. *A rîde în pumni* = a rîde pe ascuns, pe înfundate (și cu satisfacție). *A plînge în pumni* = *a*) a fi foarte necăjit, îndurerat; *b*) a regreta greșeala făcută. *A arăta pumnul* (cuiva) = a amenința (pe cineva). *A sta cu capul* (sau *cu tîmpla*) *în pumni* = a sta pe gînduri; a contempla. *A rămîne cu pumnul în gură* = a rămîne păcălit. *A*(*-i*) *pune* sau *a*(*-i*) *vîrî* (cuiva) *pumnul în gură* = a împiedica (pe cineva) (cu mijloace dure) să vorbească, să acționeze, să facă ceva; a reduce pe cineva la tăcere. *A-și da cu pumnii în cap* = *a*) a nu mai putea de necaz; *b*) a regreta extrem de mult. *A-și rupe pumnii și picioarele pe cineva* = a bate foarte tare pe cineva. *Un pumn de...* = *a*) o cantitate mică (sau mare); un număr redus (sau ridicat); *b*) ceva mic, firav. (*pop.*) *A cînta în pumni* = a fi foarte amărît, supărat. *A lăsa pe cineva cu pumn la inimă* = a lăsa pe cineva profund îndurerat. *A se bate cu pumnii în piept* v. bate. *A bate în pumni* v. bate. *A-și mușca pumnii* v. mușca. *A-și strînge pumnii* v. strînge. <> Fig. *Războiul cerea... pumn de fier* (GAL.). ◆ Regiune aflată la încheietura antebrațului cu extremitatea inferioară a mîinii. **2** (*adesea în constr. cu vb. „a lua”, „a da”, „a trage” și precedat de art. nehot. „un”*) Lovitură dată (cuiva) cu pumnul. *Vezi să nu-ți dau și eu un pumn după ceafă* (PRED.). <> Loc.adj. *Iute de pumn* = bătăuș; care este gata să ia la bătaie cu pumnul. <> Expr. *A lua* (pe cineva) *în* (sau *la*) *pumni* = a lua pe cineva la bătaie cu pumnul. *A cărăbăni cuiva* (*la*) *pumni* sau *a cărăbăni cu pumnii în cineva* v. cărăbăni. *A băga pe cineva la fabrica de pumni* v. fabrică. *A căra cuiva* (*la*) *pumni* v. căra. *A servi* (*cuiva*) *un pumn* (*în nas*) v. servi. *A*(*-i*) *șterge* (*cuiva*) *un pumn* v. șterge. **3** Palma sau palmele făcute căuș pentru a putea reține ceva (de obicei un lichid); ext. conținutul palmei sau al palmelor făcute căuș. *A ieșit în antret cu pumnul de fărîmituri..., le-a zvîrlit în gura sobei* (CE. PETR.). <> Loc.adv. *Cu pumnul* (sau *pumnii*) = în mare cantitate, în mare număr. ◆ (*de obicei precedat de art. nehot. „un” și urmat de determ. precedate de prep. „de”*) Cantitate (mică sau mare) din ceva (cît poate încăpea în palma cuiva). *Îi dete un pumn de bani* (ISP.). *Cu un pumn de iarbă șterse toată coasa* (REBR.). **4** Veche unitate de măsură pentru lungimi, folosită astăzi doar de pescari, care este egală cu aproximativ două treimi dintr-o palmă. • pl. *-i.* și (*înv., reg.*) *pugn s.n.* /lat. ***pŭgnus***.

pumnál *s.n.* **1** Armă albă cu lamă scurtă, cu două tăișuri și cu vîrful ascuțit; stilet, jungher, (*înv.*) pumnar. **2** Lovitură dată cu pumnalul. • pl. *-e.* /***pumn*** + *-al*, după it. *pugnale*, fr. *poignard*.

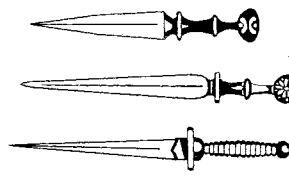

pumnale (1)

pumnalá *vb. I. tr.* A înjunghia sau a ucide cu pumnalul. • prez.ind. *-ez.* /***pumnal*** + *-a*; cf. it. *pugnalare*.

pumnár *s.n.* **1** (*înv.*) Pumnal. **2** (*reg.*) Pumnaș. • pl. *-e.* /***pumn*** + *-ar*; cf. *pumnal*.

pumnáș *s.m.* **1** Manșetă (încrețită și brodată) la cămăși țărănești și la ii; bandă sau șiret de pînză care se aplică la o mînecă, servind ca manșetă; parte a mînecii de la capătul dinspre pumn; (*reg.*) pumnar. **2** Ext. (*reg.*) Broderie cusută pe manșeta unei cămăși țărănești sau a unei ii. • pl. *-i.* /***pumn*** + *-aș*.

pumnășél *s.m.* (*reg.*) Dim. al lui *pumnaș*; (*reg.*) pumnicel. • pl. *-ei.* /***pumnaș*** + *-el*.

pumní *vb. IV. tr.* (*pop.*; *compl. indică oameni*) A lovi, a bate cu pumnii; (*pop.*) a pumnui. • prez.ind. *-esc.* /***pumn*** + *-i*.

pumnicél *s.m.* **1** Dim. al lui *pumn*; pumnișor. **2** (*reg.*) Pumnășel. • pl. *-cei.* /***pumn*** + *-icel*.

pumnísm *s.n.* (*lingv.*) Ciunism. • /nm. pr. (lingvist și istoric literar român) *Aron* ***Pumnul*** + *-ism*.

pumníst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al sistemului lingvistic preconizat de lingvistul și istoricul literar Aron Pumnul. **2** *adj.* (*despre concepții, teorii etc. lingvistice*) Care aparține lui Aron Pumnul sau adepților lui, care se referă la Aron Pumnul sau la adepții lui. *Ortografie pumnistă.* • pl. *-iști, -iste.* /nm. pr. (lingvist și istoric literar român) *Aron* ***Pumnul*** + *-ist*.

pumnișór *s.m.* **1** Pumnicel. **2** Pumnaș cu împunsătură mică. • pl. *-ori.* și (*înv., reg.*) *pugnișór s.m.* /***pumn*** + *-işor*.

pumnuí *vb. IV. tr.* (*pop.*; *compl. indică oameni*) A pumni. • prez.ind. *-iesc.* /***pumn*** + *-ui*.

pumnuiálă *s.f.* (*reg.*) Pumnuire. • sil. *-nu-ia-.* pl. *-ieli.* /***pumnui*** + *-eală*.

pumnuíre *s.f.* (*reg.*) Acțiunea de *a* (*se*) *pumnui*; pumnuială. • pl. *-i.* /v. ***pumnui***.

púna *s.f.* (*geomorf.*) Semideșert rece în Anzi, situat la mari altitudini (3000-4500 m), cu o vegetație ierboasă rară, alcătuită din smocuri de graminee și din boschete de arbuști spinoși. • /<sp., fr. ***puna***.

punalúa *s.f.* (*ist.*) A doua treaptă în evoluția familiei primitive, în care era interzis incestul. • /<germ. ***Punalua*** *[familie]* <polinez. *punalua* „tovarăș de viață”.

púncer *s.m.* **1** (*sport*) Boxer al cărui mod de a boxa se bazează mai mult pe lovituri puternice aplicate adversarului și mai puțin (sau deloc) pe evitarea acestuia. **2** (*muz.*) Muzician care cîntă cu punci. • pl. *-i.* și *púncher s.m.* /<engl. ***puncher***.

púncher *s.m.* v. puncer.

punching-ball ['panțiŋbol] *s.n.* (*sport*) Punctbal. • /<engl. ***punching-ball***.

punci[1] *s.n.* Băutură preparată de obicei dintr-un amestec de suc de portocale, de lămîie și zahăr, la care se adaugă rom sau lichior (și diverse mirodenii). • pl. *-ciuri.* /<engl., fr. ***punch***.

punci[2] *s.n.* **1** (*sport*) Calitate a unui boxer de a executa lovituri puternice, decisive; lovitură de pumn puternică, decisivă, aplicată adversarului de un boxer. **2** (*jazz*) Acompaniament instrumental plin de vigoare și nuanțe dinamice remarcabile. • pl. *-ciuri.* /<engl. ***punch***.

punct *s.n.* **I 1** Semn mic și rotund, asemănător cu o înțepătură de ac, folosit în scriere ca: *a*) Semn de punctuație cu valoare de pauză, care se pune la sfîrșitul unei fraze sau al unei propoziții independente, după grupări de cuvinte sau după cuvinte izolate care echivalează cu propoziții independente etc. <> *Două puncte* = semn de punctuație constînd în două puncte așezate unul deasupra celuilalt (:), care este folosit pentru a arăta că urmează o enumerare, o vorbire directă, o explicare, o concluzie, marcînd totodată și o pauză scurtă în vorbire. *Punct și virgulă* = semn de

punctuație constînd într-un punct așezat deasupra unei virgule (;), care marchează o pauză mai mare decît cea redată prin virgulă și mai mică decît cea redată prin punct și care este folosit pentru a despărți două propoziții care formează unități relativ independente în cadrul unei fraze. *Puncte de suspensie* sau *puncte-puncte* = semn de punctuație constînd în trei (sau mai multe) puncte așezate în linie orizontală (...), care este folosit pentru a arăta o pauză mare în cursul vorbirii, o întrerupere în șirul gîndirii sau al acțiunii ori o omisiune (voluntară) într-un text (reprodus). *b)* Semn grafic folosit după un cuvînt prescurtat. *c)* Semn grafic care se pune deasupra literelor „i" și „j". (*înv.*) *Punct de mirare* (sau *al mirării, de exclamație*) = semnul exclamării v. exclamare. (*înv.*) *Punct de întrebare* (sau *întrebător*) = semnul întrebării v. semn. ◇ Expr. *A (nu) pune punctul pe i* v. i. ◆ Fig. (*cu val. de interj.*) Gata! destul! am terminat discuția! **2** Numele mai multor semne (grafice) convenționale în formă de punct, care au diverse întrebuințări: *a)* (*mat.*) Semn grafic folosit în locul semnului grafic „x", pentru a arăta efectuarea unei înmulțiri. *b)* (*muz.*) Semn grafic care se pune la dreapta unei note sau a unei pauze muzicale pentru a marca prelungirea intonării notei sau a pauzei cu o jumătate din valoarea lor. Δ *Punct de orgă* = semn pus deasupra unei note muzicale, care indică suspendarea măsurii și prelungirea ei oricît de mult este necesar. *c)* (*geogr.*) Semn convențional care indică pe o hartă așezările omenești (mici). *d)* Semn convențional care marchează zarurile, piesele de domino etc. **3** (*tipogr.*; și *punct tipografic*) Unitate de măsură a lungimii, egală cu 0, 376 mm. **4** Corp, obiect etc. care, din cauza depărtării, se vede minuscul și într-o formă aproximativ rotundă. *Un punct se aprinsese pe muchea dealului opus* (VLAH.). ◆ Pată mică, rotundă, detașată pe un fond de altă culoare. ◆ Pată, adîncitură etc. mică, rotundă pe suprafața unui obiect, a unei piese (tehnice) etc. **5** Fel de a coase, de a broda, de a croșeta, de a împleti prin care se obțin ornamente mici și rotunde; model de cusătură, de broderie, de împletitură astfel realizat; (*reg.*) puntură. **6** (*med.*; și *punct negru*) Comedon. **II 1** (*mat., geom.*) Concept teoretic fundamental ireductibil, care se definește ca loc de intersecție a două linii; ext. porțiune a spațiului în care dimensiunile lineare sînt nule. ◇ *Puncte conjugate* v. conjugat. *Punct de incidență* v. incidență. *Punct de tangență* v. tangență. ◆ Unitate de măsură pentru unghiuri, egală cu 1°. **2** (*de obicei urmat de determ. care precizează sensul*) Valoare a unei mărimi fizice, tehnice etc.; spec. temperatură fixă, caracteristică la care se petrece un fenomen fizico-chimic. *Punct de congelare.* ◇ *Punct de aplicație* v. aplicație. *Punct de aprindere* v. aprindere. *Punct critic* v. critic. *Punct de fierbere* v. fierbere. *Punct de fuziune* v. fuziune. *Punct de topire* v. topire. **3** Unitate de măsură, exprimată numeric, care arată punctele obținute sau golurile marcate de cineva într-o întrecere sportivă, în unele jocuri (zaruri, biliard, cărți) etc. ◆ (*de obicei la pl.*) Unitate de măsură, exprimată numeric, care arată punctajul obținut de cineva în finalul (sau pe parcursul) unei întreceri sportive, al unor jocuri (cu mai multe etape) etc. **4** Fiecare dintre diviziunile unei cartele pentru raționalizarea anumitor produse; tichet detașat dintr-o astfel de cartelă. ◇ Loc.adj., adv. *Pe puncte* = *a)* (care este cumpărat, procurat) pe baza dreptului conferit de cartelă; (care este) raționalizat; *b)* fig. (*fam.*) (care este) fără pregătirea corespunzătoare funcției pe care o ocupă. **5** Unitate de măsură pentru sporirea sau reducerea cursului valorilor mobiliare negociate prin bursă. **III 1** Loc determinat pe o lungime, pe o suprafață, în spațiu; ext. așezare omenească, localitate. *Anume puncte trebuiesc complet curățate și pe ele înălțate edificii cardinale* (CĂL.). ◇ *Punct de ochire* = locul de țintă în care trăgătorul potrivește precis linia de ochire. *Punct de articulare* = loc pe bolta palatului unde se emite un sunet cu ajutorul organelor vorbirii. *Puncte de foc* = procedeu terapeutic, constînd în termocauterizări locale, care este folosit în anumite afecțiuni. *Punct material* = abstractizare folosită în mecanică, după care corpurile reale își păstrează masa, dar își reduc dimensiunile la zero. *Punct de sprijin* (sau *de reazem*) = *a)* punct fix pe care se sprijină o pîrghie pentru a ridica ceva; *b)* proptea; *c)* fig. ajutor, sprijin. *Prietenii sînt punctul nostru de sprijin. Punct medical* (sau *sanitar*) = serviciu medical în cadrul unei școli, unei întreprinderi etc. sau aflat cît mai aproape de un loc în care se pot întîmpla accidente, în care pot apărea situații neprevăzute etc. *Punct de plecare* (sau *de pornire*) = *a)* loc de unde pleacă cineva sau ceva; *b)* fig. începutul unei lucrări, al unei acțiuni; *c)* fig. cauza primară a ceva. (*înv.*) *Punct de vedere* (sau *de privire*) = *a)* loc de unde se poate privi ceva din unghiul cel mai bun; *b)* ext. loc de unde se vede o priveliște frumoasă. *Punct de atracție* v. atracție. *Punct cardinal* v. cardinal. *Punct de control* v. control. *Punct echinocțial* v. echinocțial. *Punct geodezic* v. geodezic. *Punct de impact* v. impact. *Punct intercardinal* v. intercardinal. *Punct nevralgic* v. nevralgic. *Punct de reper* v. reper. *Punct solstițial* v. solstițial. *Punct vernal* v. vernal. *Punct virtual* v. virtual. *Punct vulnerabil* v. vulnerabil. ◇ Loc.prep. *Din punct de vedere...* sau *din punctul de vedere al...* = în privința..., referitor la... ◇ Expr. *Punct de vedere* = (*calc după fr. „point de vue"*) *a)* aspect sub care cineva privește o problemă; *b)* atitudine pe care cineva o are în ceea ce privește o chestiune; *c)* mod în care cineva concepe o problemă sau rezolvarea ei; părere. *Din punctul de vedere al cuiva* = după felul în care cineva concepe sau privește lucrurile. **2** (*reg.*; *în forma „pont"*) Loc unde cineva își face slujba sau lucrul; ext. slujba, serviciul unei persoane. **3** (*reg.*; *în forma „pont"*) Capăt, extremitate a unui obiect. **IV 1** Articol, paragraf etc. dintr-o lege, dintr-o convenție, dintr-un statut etc.; gener. legea, convenția, statutul în întregime. ◆ Restr. Hotărîre, prevedere, clauză, condiție, obligație cuprinsă în acest articol, în acest paragraf etc. ◆ Gener. (*înv.*; *în forma „pont"*) Pasaj, paragraf, capitol, fragment dintr-o scriere, dintr-o lucrare etc. **2** Element al unui ansamblu, parte determinată în cadrul unei acțiuni mai largi, al unui plan, al unei discuții, al unei probleme, al unei situații etc.; idee, principiu etc. care stă la baza unei probleme, a unei discuții etc. *Cu părere de rău nu pot să lămuresc acest punct întunecat al discuției* (SADOV.). ◇ Loc.adv. *Din punct în punct* sau *punct cu punct* = *a)* unul după altul; fiecare pe rînd (și amănunțit); *b)* ext. în mod detaliat, amănunțit. ◇ Expr. *A pune* (ceva) *la punct* = *a)* a regla un aparat sau un sistem tehnic, pentru a funcționa în condițiile dorite; *b)* fig. a potrivi lucrurile așa cum trebuie (fără a neglija nimic); *c)* fig. a restabili adevărul. *A pune pe cineva la punct* = *a)* a arăta cuiva ce nu trebuie să facă; *b)* a da cuiva o lecție de bună-cuviință. *A fi pus la punct* =.a fi bine îmbrăcat și îngrijit. *Punct de onoare* = lucru, chestiune care angajează prestigiul, autoritatea, onoarea cuiva. *Îmi făceam un punct de onoare să fiu obiectiv* (IBR.). **3** Etapă, fază, moment, stadiu în desfășurarea unui proces. ◇ *Punct de plecare* (sau *de pornire*) = început al unei lucrări, al unei acțiuni, cauză primară a ceva. *Punct culminant* v. culminant. *Punct mort* v. mort. ◇ Loc.adv. *La punct* = la momentul oportun; la timp. *Pînă la un punct* = *a)* pînă la un moment dat; *b)* pînă la o limită (admisibilă). *Pînă la ce punct* = pînă unde; în ce măsură. ◇ Expr. *A fi* (sau *a se găsi*) *pe* (ori *la*) *punctul de a...* (sau, *înv., în punctul..., în punct de...*) = a fi gata de..., a fi pregătit să... *A ajunge* (sau *a se găsi, a se afla*) *la un* (ori *într-un*) *punct mort* v. mort. ◆ (*adv.*; *cu determ. temporale, introduse prin prep.* „de") Exact, fix; cu precizie. *A doua zi, punct la trei și jumătate după prînz, ...poștalionul era la poartă* (BRĂT.). **4** (*pop.*; *fam.*; *în forma „pont"*) Prilej, ocazie; spec. prilej favorabil pentru cineva. ◇ Expr. *A-i face* (cuiva) *pontul* = *a)* a-i face cuiva o înlesnire; *b)* a păcăli (pe cineva). (*arg.*) *A-i vinde* (cuiva) *pontul* v. pont. **5** (*pop.*; *în forma „pont"*; *de obicei la pl.*) Vorbă de spirit; aluzie; glumă; ironie. ◇ Expr. *A vorbi în ponturi* v. pont. *A bate* (cuiva) *pontul* sau *a da ponturi* v. pont. **6** (*reg.*; *în forma „pont"*; *de obicei la pl.*) Moft, toană, capriciu; apucătură, deprindere (rea). **7** (*reg.*; *în forma „pont"*) Figură (cu tropăituri) executată de flăcăi la anumite dansuri populare. **8** (*reg.*; *în forma „pont"*) Variațiuni melodice pe o temă muzicală. • pl. *-e*, (*înv.*) *-uri*. și (*înv., pop.*) *punt*, (*reg.*) *pont*, *s.n.* /<lat. ***punctum*, *-i***; cf. și fr. *point*, it. *punto*, magh. *pont*.

punctá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică suprafețe, obiecte etc.*) A face, a forma puncte care ies în evidență pe un fond mai larg (de altă culoare); a marca, a însemna cu puncte; a face să apară ca niște puncte. *Suprafață striată sau punctată.* ◆ Fig. A marca, a sublinia, a scoate în evidență. *Povestea, punctînd fiecare argumentare cu gesturi mărunte și repezi* (CE. PETR.). **2** (*compl. indică texte scrise*) A pune semnele de punctuație; (*înv.*) a punctua. **3** (*sport*; *compl. indică puncte*) A obține într-o competiție. ◆ A înregistra pe măsură ce se înregistrează. ◆ (*înv.*; *la jocul de cărți*) A miza. **4** (*tehn.*) A asambla provizoriu două piese care urmează să fie sudate, prin cîteva puncte de sudură executate pe linia de sudură. **5** (*compl. indică arme, proiectile etc.*) A ținti; a îndrepta. **6** (*în limbajul vînătorilor*; *compl. indică animale*) A adulmeca. **7** Fig. A pătrunde. *Oh, punctează cu al tău foc Soare, soare... Corpul ce întreg mă doare, Sub al vremurilor joc* (BACOV.). • prez.ind. *-ez*. și (*înv.*) *puntá vb. I.* /***punct*** + *-a*, după fr. *pointer*.

punctáj *s.n.* **1** Însemnare a ideilor principale ale unei expuneri, ale unei lucrări etc.; stabilire a unui plan (de acțiune) sumar. **2** Notație în puncte a rezultatelor obținute la o întrecere (sportivă); totalitatea punctelor obținute de un sportiv sau de o echipă într-o întrecere (sportivă). • pl. *-e*. /***punct*** + *-aj*, după fr. *pointage*.

punctár *s.n.* (*tehn.*) Punctator. • pl. *-e*. /***puncta*** + *-ar*.

punctáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a puncta* și rezultatul ei. **2** (*tehn.*) Indicare cu punctatorul, pe suprafața unei piese, a unor repere care urmează să fie perforate. • pl. *-i*. /v. ***puncta***.

punctát, -ă *adj.* **1** Care este însemnat, marcat, presărat cu puncte. **2** Care este alcătuit din puncte. • pl. *-ți, -te*. /v. ***puncta***.

punctatór *s.n.* (*tehn.*) Unealtă de oțel, cu vîrful conic, cu ajutorul căreia se trasează (prin lovire cu ciocanul), pe diverse piese metalice, reperele unor perforații ulterioare; punctar. • pl. *-oare*. /***puncta*** + *-tor*.

punctaveráj *s.n.* Raportul dintre punctele marcate și cele primite, care departajează doi sportivi sau două echipaje aflate la egalitate într-un clasament. • pl. *-e*. /<fr. ***point-avérage***, după *punct*.

púnctbal *s.n.* (*sport*) Minge în formă de pară, suspendată de o frînghie, care servește pentru antrenament la box; punching-ball. • pl. *-e, -uri*. /după engl. *punching ball*, fr. *punching-ball*.

punctifórm, -á *adj.* **1** Care are forma sau dimensiunile unui punct. ◆ Care are puncte. **2** (*fiz.*; *despre corpuri cu sarcină electrică, magnetică etc.*) Care are dimensiuni neglijabile. **3** Care acționează intermitent. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***punctiforme***; cf. lat. *punctum* „punct", *forma* „formă".

punctișór *s.n.* Dim. al lui *punct*; punctuleț, punctuliță. • pl. *-oare*. /***punct*** + *-ișor*.

punctuá *vb. I. tr.* (*înv.*; *compl. indică texte scrise*) A puncta. • sil. *-tu-a-*. prez.ind. *-uez*. /<fr. ***ponctuer***, după *punct*.

punctuál, -á *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este exact, care respectă întocmai termenul sau momentul fixat. ◆ (*adv.*) La timp, cu punctualitate. *Chemă pe Babighian care veni punctual* (CĂL.). **2** (*despre discuții, probleme etc.*) Care se fixează asupra unui anumit punct, loc, mediu etc. precis. ◆ Care nu există decît într-un număr restrîns de cazuri. **3** (*gram.*; *despre verbe*) Care arată că acțiunea se petrece într-un singur moment. • sil. *-tu-al*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***ponctuel***, după *punct*.

punctualísm *s.n.* Saltaționism. • sil. *-tu-a-*. /***punctual*** + *-ism*.

punctualitáte *s.f.* Însușirea de a fi punctual; exactitate, rigurozitate, promptitudine în executarea la termen a unei lucrări, în îndeplinirea unei îndatoriri etc. • sil. *-tu-a-*. /<fr. ***punctualité***, după *punct*.

punctuáre *s.f.* Punctuație. • sil. *-tu-a-*. pl. *-ări*. /v. ***punctua***.

punctuáție *s.f.* Sistem de semne grafice convenționale (punct, semnul întrebării, semnul mirării, virgulă, punct și virgulă, două puncte, ghilimele, linie de dialog și de pauză, paranteze, puncte de suspensie) care servesc pentru a marca în scris pauzele, întreruperea șirului vorbirii, intonația, nuanțele afective, raporturile sintactice ale unui enunț etc.; mod de a folosi aceste semne; punctuare. ◇ *Semne de punctuație* v. semn. ◆ Parte a gramaticii care cuprinde regulile de întrebuințare a acestor semne. • sil. *-tu-a-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și (*înv.*) *punctuațiúne, puntuáție s.f.* /<fr. ***ponctuation***, după *punct*.

punctuațiúne *s.f.* v. punctuație.

punctuléț *s.n.* Punctișor. • pl. *-e.* /***punct*** + *-uleț.*
punctulițá *s.f.* Punctișor. • pl. *-e.* /***punct*** + *-uliță.*
púncție *s.f.* (*med.*) Intervenție chirurgicală care constă în introducerea unui ac sau a unui trocar într-un vas, într-un țesut sau într-o cavitate a organismului, cu scopul extragerii unui lichid normal sau patologic, a unui fragment de țesut sau pentru introducerea unui medicament; puncționare. • pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* /<fr. ***ponction***, după *punct.*
puncționá *vb. I. tr.* (*med.*; *compl. indică țesuturi, organe, cavități etc.*) A supune unei puncții. • sil. *-ți-o-.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***ponctionner***, după *punct.*
puncționáre *s.f.* (*med.*) **1** Acțiunea de *a puncționa.* **2** Puncție. • sil. *-ți-o-.* pl. *-ări.* /v. ***puncționa.***
púne *vb. III.* **A** (*predomină ideea schimbării locului în care se află cineva sau ceva*) **I 1** *tr.* (*compl. indică obiecte sau ființe*) A lua și a așeza într-un anumit loc; a face să stea undeva (luîndu-l din alt loc); a așeza pe..., la..., sub... etc.; a face să ocupe locul considerat ca fiindu-i propriu sau cel mai potrivit; a da locul adecvat unui obiect, unei ființe, ext., unei noțiuni. *Derepții și bunii de-a dreapta pune-i va* (COR.). *Pune cu mare grijă cartea pe masă* (SEBAST.). ◇ Expr. *A pune mîna* (*pe ceva* sau *pe cineva*) = *a)* a se apuca de lucru; a lucra; a acționa; *b)* (și *a avea obiceiul să pună mîna* sau *cam pune mîna*) a-și însuși un lucru (prin mijloace necinstite); *c)* a prăda; a jefui; *d)* a dobîndi un lucru interesant sau prețios; *e)* a descoperi, a găsi în mod întîmplător pe cineva sau ceva deosebit (de care are nevoie); *f)* (și, *arg.*, *a pune laba*) a aresta; *g)* (*mai ales în constr. neg.*) a se atinge de ceva; a umbla cu sau la ceva care nu îi aparține; *h)* a prinde, a înșfăca pe cineva. *A-și pune capul* (sau, *pop.*, *gîtul*) (*la mijloc*) (*pentru cineva* sau *ceva*) = *a)* a-și primejdui viața pentru cineva (sau ceva); *b)* a fi sigur de cele ce afirmă; a garanta pentru cineva (sau ceva). *Despre asta mi-aș pune capul la mijloc* (CR.). *A-și pune sufletul* (sau *viața, sănătatea, avuția*) *pentru cineva* = a face orice sacrificiu pentru cineva. *A pune piciorul* (*undeva* sau *la cineva*) = *a)* a veni, a sosi undeva sau la cineva (pentru prima oară); *b)* ext. a frecventa un anumit loc sau pe cineva. *Acum poți să zici că ai pus piciorul în templu* (GAN.). *A pune piciorul* (sau *picioarele*) *pe* (ori *la*) *pămînt* (sau *pe uscat, jos etc.*) = a cobori dintr-un vehicul, dintr-o ambarcație etc. *A pune gura* (*pe ceva*) = a mînca. *A pune ochii* (sau *ochiul*) *pe cineva* sau *pe ceva* = *a)* a se opri cu interes asupra cuiva sau a ceva (dorind să și-l apropie, să-l obțină etc.); *b)* a dori să obțină ceva; *c)* a supraveghea pe cineva pentru a-l prinde cu o greșeală, pentru a-l pedepsi etc. *A pune ochii* (sau *privirea, capul*) *în pămînt* = *a)* a se simți jenat, vinovat, plecîndu-și privirea; *b)* a avea o atitudine modestă, sfioasă; a se ruși na. *A pune degetul pe rană* (sau *pe bubă, pe rana deschisă, unde trebuie*) = *a)* a atinge o problemă dureroasă; *b)* a găsi punctul dificil, nevralgic al unei chestiuni; *c)* a da pe față cauzele reale ale unor stări, situații etc. supărătoare. *A pune* (ceva) *în cîntar* (sau *în balanță, în cumpănă*) = *a)* a cumpăni importanța, valoarea etc. a ceva pentru a lua o hotărîre întemeiată; *b)* a aprecia. *A pune coarne* = *a)* (*despre femei*) a-și înșela soțul; *b)* a relata, a povesti ceva cu adaosuri exagerate sau neverosimile. *A pune* (ceva) *înainte* (sau *înaintea*) *cuiva* = *a)* (și *a pune cuiva dinainte; compl. indică mîncăruri*) a aduce și a așeza (pe masă) în fața persoanei (sau persoanelor) care urmează să mănînce; a aduce la masă; *b)* (și, *înv.*, *a pune întru fața cuiva*) a aminti de ceva, a aduce în discuție; a prezenta, a înfățișa, a arăta; *c)* (*înv.*) a propune; *d)* (*înv.*, *reg.*) a aduce sau a invoca drept argument, drept dovadă. *A pune problema...* (sau *problemele..., chestiunea...*) = a aduce în discuție un subiect, o temă care cere rezolvare. *A pune probleme* = a crea o situație dificilă care trebuie rezolvată. *A pune* (ceva) *în evidență* = *a)* a face ca un lucru, o problemă etc. să fie clară pentru toți; *b)* a insista asupra unei chestiuni, pentru a scoate în relief, a sublinia, a releva (ceva). (*înv.*) *A pune mîna asupra cuiva* = *a)* a amenința pe cineva cu bătaia; *b)* ext. a bate pe cineva. *A pune la mînă pe cineva* = *a)* a avea la mînă pe cineva; *b)* a obține ceva de la cineva. *A pune în ajutor* sau *a pune mînă de ajutor* (cuiva) = a da ajutor cuiva. (*refl.*) *A se pune bine cu* (sau *pe lîngă*) *cineva* = a intra în voia cuiva. *A pune* (*cuiva*) *bețe în roate* v. băț. *A*(*-și*) *pune capul pe butuc* v. butuc. *A pune cangea pe cineva* v. cange. *A-și pune capul* (*sănătos* sau *teafăr, zdravăn* etc.) *sub evanghelie* v. evanghelie. *A-și pune mîinile în cap* v. cap. *A*(*-și*) *pune mîna în foc* (*pentru cineva*) v. foc. *A pune gheara* (*pe cineva*) v. gheară. *A pune piciorul pe grumazul cuiva* v. grumaz. *A-și pune capul* (sau *viața, situația*) *în joc* v. joc. *A pune laba* (*pe cineva* sau *pe ceva*) v. labă. *A pune pe cineva la locul lui* v. loc. *A pune* (ceva) *în lumină* v. lumină. *A pune într-o lumină bună* (sau *rea, urîtă etc.*) v. lumină. *A* (*nu*) *avea ce pune pe masă* v. masă. *A-i pune cuiva mîna în piept* (sau *în gît*) v. mînă. *A-și pune mîna pe inimă* (sau *pe cuget*) v. mînă. *A pune cuiva mîna în cap* v. mînă. *A-i pune* (*cuiva*) *Dumnezeu mîna în cap* v. mînă. *A pune mîinile pe piept* v. mînă. *A pune nasul în jos* (ori *în pămînt*) v. nas. *A pune osul* v. os. *A pune paie pe* (ori *peste*) *foc* v. pai. *A*(*-i*) *pune palma* (*în spate cuiva*) v. palmă. *A-și pune mîna* (*drept*) *pavăză* v. pavăză. *A pune mîna pe pîine și pe cuțit* v. pîine. *A*(*-i*) *pune* (*cuiva*) *piciorul în* (ori *pe*) *prag* v. prag. *A*(*-i*) *pune* (cuiva) *pumnul în gură* v. pumn. *A pune umărul la roată* v. roată. *A pune mîna pe sabie* v. sabie. *A pune la* (sau *după*) *spate* v. spate. *A pune mîna pe șarpe* v. șarpe. *A-și pune mîinile în șold* (sau *în șolduri*) v. șold. *A pune pe tapet* v. tapet. *A pune umărul* (sau *umerii*) v. umăr. *A pune* (*cuiva ceva*) *pe umeri* v. umăr. *A pune* (*cuiva*) *în vedere* v. vedere. *A pune o vorbă* (*bună*) *pentru cineva* v. vorbă. ◇ Analog. (*compl. indică părți ale corpului uman* sau *animal*) *Mi-a pus mîna peste gură ca să tac* (DAV.). ◆ (*urmat de determ. locale, introduse prin prep. „la”*) A întinde, a expune (la...). *Stau puse la soare cîteva clondire mohorîte* (BASS.). *Dimineața, pune așternutul la aerisit.* ◇ Expr. *A pune la foc* = (*compl. indică alimente*) a expune acțiunii focului pentru a fierbe, a prăji, a coace, a încălzi. *A*(*-i*) *pune* (cuiva ceva) *la îndemînă* (sau *la dispoziție*) = a(-i) oferi cuiva ceva. *A pune la arătare* v. arătare. *A pune* (*ceva*) *la picioarele cuiva* v. picior. **2** *tr.*, *refl.* (*înv.*, *pop.*) A (se) stabili într-o localitate, într-un ținut, într-un loc etc., aducînd sau venind din altă parte. *Acei romani... era aici puși locuitori de Traian* (CANTAC.). ◆ A (se) adăposti. ◇ Loc.vb. *A pune* (*pe cineva* sau *ceva*) *la adăpost* = a adăposti (pe cineva sau ceva). ◇ Expr. *A se pune la scuteală* v. scuteală. ◆ (*înv.*; *tr.*) A băga, a vîrî în... *L-au pus în peștera fericitului Ioan* (MIN.). ◆ (*reg.*; *tr.*; *despre mijloace de locomoție*; *compl. indică oameni* sau *animale*) A lăsa undeva. ◇ Expr. *A-și pune carul în pietre* v. piatră. **3** *tr.* (*compl. indică corpuri de pază*) A posta în anumite locuri pentru a supraveghea, a păzi etc. **4** *tr.* (*compl. indică obiecte*) A lăsa din mînă pe ceva sau undeva; a depune, a lăsa jos. *Pune bocceaua jos* (CHIRIȚ.). ◇ Loc.vb. *A pune ceva amanet* v. amanet. ◇ Expr. *A pune armele jos* = a înceta să mai lupte, recunoscînd înfrîngerea; a capitula, a depune armele. (*reg.*) *A pune buza* (*în jos*) v. buză. **5** *tr.* (*de obicei urmat de determ. modale*; *compl. indică obiecte*) A așeza într-o anumită ordine, într-un anumit fel sau după un anumit tipic (ca să funcționeze bine, ca să-și îndeplinească misiunea etc.). *Cărămizile pune-le mai rărit* (CĂL.). *Nouă buți în șir punea* (POP.). ◇ Loc.adv. (*pop.*) *Pe nepusă masă* = *a)* repede, fără întîrziere; *b)* pe neașteptate, în mod brusc, surprinzător. Δ Expr. *A lua* (pe cineva) *pe nepusă masă* v. lua. ◇ Expr. *A pune în ordine* (sau *în bună orînduială, în bună rînduială*) = *a)* a așeza așa cum trebuie; a face ordine. *Puse șifonierul în ordine, ca acasă* (CĂL.); *b)* a restabili ordinea undeva sau în ceva. *A pune la un loc* (sau, *pop.*, *laolaltă*) = a strînge la un loc elemente, corpuri etc. de același fel sau eterogene. *A pune deoparte* = a alege, a sorta. *A pune bine* = *a)* (și *a pune la păstrare*) a așeza ceva într-un anumit loc pentru a se menține în stare bună, pentru a nu putea fi găsit de alții etc.; a păstra; *b)* (*compl. indică sume de bani*) a economisi. *A pune fuiorul în două* (sau *în trei, în patru etc.*) = a forma un mănunchi din două (sau din trei, patru etc.) fire răsucite sau împletite la un loc pentru a se obține un fir mai rezistent și mai gros; a împleti firul în două (sau în trei, patru etc.). *A pune* (*pe*) *sul* = a înfășura urzeala pe sulul de dinapoi, la războiul de țesut manual. *A pune* (*pe*) *ghem* (sau *pe rășchitor*) = a depăna firele toarse de pe fus pe ghem (pentru a obține gheme) sau de pe fus (ori de pe ghem) pe rășchitor (pentru a face jirebii). *A pus carul înaintea boilor* v. car. *A pune* (*cuiva*) *nutreț pe darac* v. darac. *A pune sub lacăt* v. lacăt. *A pune pe cineva* (ori *ceva*) *la loc sigur* v. loc. *A pune masa* v. masă. *A pune* (*ceva*) *la naftalină* v. naftalină. *A pune pînză* (sau *pînza*) v. pînză. *A pune ceva cu susul în jos* v. sus. **II 1** *tr.* (*compl. indică mai ales obiecte de îmbrăcăminte*) A așeza pe cap, pe corp sau în picioare; a acoperi (total sau parțial) capul, corpul, membrele cu...; a îmbrăca, a încălța. *Pe trup pun un brocat de fină poleială* (CĂL.). ◇ Expr. *A-și pune cîrpa în cap* v. cîrpă. *A*(*-și*) *pune cununiile* (*pe cap*) v. cununie. *A pune cuiva o manta* v. manta. *A-și pune mărama* v. maramă. *A pune* (*unei fete*) *mununa* v. mununa. *A*(*-și*) *pune pirostriile* (*în* sau *pe cap*) v. pirostrie. *A-și pune poalele în cap* v. poală. *A pune potcapul în cap* v. potcap. *A pune vălul* v. văl. ◆ (*tr.*, *refl.*) A (se) îmbrăca într-un anumit fel, într-o anumită ținută. *Iarna pune cizme.* ◇ Expr. (*arg.*; *refl.*) *A se pune în fustă* (sau *în fuste*) = (*despre bărbați*) a plînge (cu ușurință). **2** *tr.* (*compl. indică lucruri, materiale etc.*) A așeza, a așterne, a întinde peste ceva. *A pus o cuvertură pe pat.* **3** *refl.* (*despre zăpadă, praf, nisip etc.*) A se lăsa jos, formînd un strat mai mult sau mai puțin dens, care se depune pe obiectele sau pe suprafețele atinse; a se așeza în strat. ◆ (*despre gheață*) A se forma și a se întinde, acoperind totul. ◆ Fig. A începe să se producă. *Se puse iarnă grea* (AGÂR.). *Noaptea, uite-o, iar s-a pus* (VIS.). **4** *tr.* (*compl. indică substanțe, materii pulverulente*) A lăsa să cadă, cîte puțin, pe ceva; a presăra pe... *A pus piper pe friptură.* ◇ Expr. *A-și pune cenușă în* (sau *pe*) *cap* v. cenușă. *A pune piper și în iaurt* v. iaurt. *A pune sare* v. sare. *A pune sare pe rană* v. sare. *A-i pune sare pe coadă* v. sare. **5** *tr.* (*compl. indică paie, furaje, plante recoltate etc.*) A așeza pe o suprafață, împrăștiind pentru a se depune uniform. **6** *tr.* (*compl. indică cuvinte, propoziții, idei etc.*) A așterne pe hîrtie; a preciza în scris; ext. a trece într-o lucrare sau într-un înscris; spec. a reda în scris sau, ext., prin pictură. *Socoteala e simplă, frate, ai văzut-o pusă pe hîrtie* (CA. PETR.). ◇ Loc.vb. *A pune iscălitura* (sau *semnătura*) = a semna. *A pune în scriptură* = a scrie. *A pune în pagină* v. pagină. ◇ Expr. *A pune pe note* (sau *pe muzică*) = (*compl. indică texte, poezii*) a compune muzica adecvată. *A pune pe curat* = a transcrie. *A pune aprobarea* = (*compl. indică cereri, propuneri, soluții dintr-un document scris*) = a aproba. *A pune lipsă pe cineva* (sau, *fam.*, *cuiva*) = a nota absențele cuiva de la un curs, de la o ședință etc.; a declara absent. (*jur.*) *A pune pe rol* = (*compl. indică procese*) a înscrie pe lista tribunalului în vederea judecării efective (la o anumită dată). *A pune pe numele cuiva* = (*compl. indică averi imobiliare*) a înscrie cu drept de proprietate pe numele altcuiva; a ceda cuiva. *A pune accent* (sau *accentul, un accent deosebit*) *pe ceva* v. accent. *A pune* (*pe cineva*) *pe două coloane* v. coloană. *A pune la* (sau *în*) *condică* (*pe cineva*) v. condică. *A pune ceva pe hîrtie* v. hîrtie. *A* (*nu*) *pune punctul pe i* v. i. *A pune la index* v. index. **7** *tr.* (*înv.*; *compl. indică scrieri*) A tipări (printre alte materiale). **III** *tr.* **1** A așeza, a fixa pe sau lîngă un punct de sprijin, astfel încît să se mențină în poziția dorită. *Luă o scară, o puse pe zid* (ODOB.). *A pus degetul pe cocoșul de la pușcă* (POP.). ◇ Expr. *A-i pune* (*cuiva*) *parul în* (sau *la*) *ușă* v. par. **2** A așeza pe sau peste ceva făcînd să adere, să se prindă, să se lipească, să se întipărească etc.; a aplica pe..., a lipi de... *Lua temperaturile, punea ventuze la bolnavi, făcea injecții* (MIR.). *Repede, puneți-vă bărbi și mustăți, că peste jumătate de oră începem* (VLAS.). ◇ Expr. *Bun* (sau *blajin*) *să-l pui pe* (ori *la*) *rană* sau (*bun*) *de pus pe rană să te vindeci*, se spune despre un om foarte bun. *A pune ardei pe* (sau *peste*) *rană* v. ardei. **3** A fixa pe, la sau de ceva prin agățare, legare etc.; a agăța, a atîrna, a prinde. *Umple întîi plosca și o pune la șold* (CR.). ◇ (*refl. pas.*) *Ceaunul... se pune... în cujbă* (POP.). ◇ Expr. *A-i pune* (cuiva) *lingura* (sau *lingurile*) *de brîu* (ori *în brîu*) = a lăsa pe cineva nemîncat deoarece a întîrziat la masă. *A-și pune lingura de brîu* = *a)* a termina de mîncat; *b)* a pierde o ocazie favorabilă pentru a dobîndi sau a realiza ceva. *A pune* (*cuiva*) *funia în coarne* = *a)* a dispune de cineva după bunul plac; a supune pe cineva; a impune (cuiva) propria voință; *b)* a înșela pe cineva. *A pune* (*pe cineva*) *în sus* = a spînzura pe cineva. *A pune cuiva belciugul în nas* v. belciug. *A*(*-și*) *pune botniță la gură* v. botniță. *A pune* (cuiva) *ghiocei la ureche* v. ghiocel. *A-i pune cuiva lingurile* (ori *lingura*) *de gît* v. lingură. *A pune*

potcapul în par v. par. *A-și (mai) pune pofta în cui* v. cui. *A pune cuiva* sau *a-și pune ștreangul de* (sau *la*) *gît* v. ștreang. *A-i pune* (*cuiva*) *tinicheaua de coadă* v. tinichea. *A-i pune* (*cuiva*) *tîrșul de coadă* v. tîrș. (*refl.*) *A se pune în cîrlige* v. cîrlig. **4** (*compl. indică obiecte, părți de obiecte etc.*) A așeza astfel încît să poată ocupa locul destinat în cadrul unui ansamblu; ext. a așeza într-un anumit loc față de alte obiecte de același fel; a aranja, a situa. *Să tai scîndurile alea ce le-am pus ieri la pat* (ISP.). <> Expr. (*reg.*) *A pune coadă la oală* = a găsi un motiv pentru a-și justifica un refuz. *A pune în scenă* v. scenă. *A pune toarta la ulcea* v. ulcea. ◆ A aplica și a fixa prin coasere sau prin batere în cuie. *Pune dos la haină.* <> Expr. (*înv.*) *A pune cuiva iacaua* = a ruga insistent pe cineva. (*arg.*) *A pune guler* = a nu plăti o datorie. *A pune botul* v. bot. *A pune cuiva mîneci* v. mînecă. *A-i pune* (*cuiva*) *pingeaua* v. pingea. **5** (*compl. indică animale de tracțiune*) A prinde în hamuri la căruță, la trăsură etc.; a prinde în jug la car, la plug etc. *Patru boi la car punea* (ALECS.). <> Loc.vb. *A pune șaua* (pe cal) = a înșeua. *A pune frîul* (unui cal) = a înfrîna. <> Expr. *A pune caii* = a înhăma. *A pune* (*în*) *frîu* = *a*) (*compl. indică sentimente, stări sufletești etc.*) a reuși să stăpînească, să domine; *b*) (*compl. indică acțiuni, procese*) a întrerupe brusc; a opri, a stăvili. *A-și pune frîu limbii* (ori *gurii*) sau *a-și pune frîu la limbă* v. frîu. *A-și pune* (*boii, vitele etc.*) *la* (sau *în*) *plug cu cineva* sau, *refl., a se pune în plug cu altul, a se pune amîndoi în plug* v. plug. *A pune șaua* (*pe cineva*) sau, *refl., a-i pune* (*cuiva*) *șaua* v. șa. **6** (*compl. indică dispozitive de închidere*) A manevra în așa fel încît să închidă sau să încuie o ușă, o cutie, o ladă etc. *Își puse cîrligul la ușa tinzii și plecă* (VLAH.). <> Expr. *Asta pune capac* (*la toate*) v. capac. *A-și pune gard la gură* v. gard. *A-și pune lacăt la gură* v. lacăt. *A -și pune potlog pe gură* v. potlog. *A pune stavilă gurii* v. stavilă. **IV** *tr.* **1** A face să intre într-un spațiu mărginit; a așeza în sau sub ceva. *Leagă turbinca strîns la gură, o pune sub cap* (CR.). *Mi-a spus să pun manuscriptul în sertar* (SADOV.). <> Loc.vb. *A pune în groapă* (sau *în mormînt*) = a îngropa, a înmormînta. <> Expr. *A pune în mormînt* = a omorî, a ucide. *A nu avea nici ce pune în gură* = *a*) a nu avea ce mînca; *b*) a fi (foarte) sărac. *A pune în gura cuiva* = (*compl. indică cuvinte, expresii*) a introduce în vorbirea cuiva ca element specific. *A pune sub călcîi* (sau *sub călcîie*) = *a*) (*compl. indică state, popoare*) a subjuga; *b*) (*compl. indică oameni*) a umili, a înjosi. *A-și pune ceva în cap* = *a*) a lua hotărîrea să...; *b*) a se gîndi (cu insistență) la ceva dorit (avînd speranța că se va împlini). (*înv.*) *A pune capul cuiva sub picior* sau *a pune pe cineva sub sabie* = a omorî (pe cineva). *A pune* (ceva) *sub picior* = *a*) a da deoparte; *b*) a neglija, a desconsidera, a nu ține seama de ceva. *A pune lumea în pîntece* = a mînca cu lăcomie. (*fam.*) *A* (*i-*)*o pune* (cuiva) = a face sex (cu cineva). *A pune cuiva calupul* ori *a pune pe cineva în calup* v. calup. *A pune cuiva călușul în gură* v. căluș. *A pune pe toți într-o ciorbă* v. ciorbă. *A pune* (pe cineva) *în cofă* v. cofă. *A-și pune capul sub* (sau *în*) *comănac* v. comănac. *A pune în ghips* v. ghips. *A pune* (ceva) *în gură* v. gură. *A nu pune nimic în gură* v. gură. *A-și pune lingura unde nu-i fierbe oala* v. lingură. *A pune* (*toate*) *în aceeași oală* v. oală. *A pune* (pe cineva) *sub papuc* v. papuc. *A pune în pămînt* v. pămînt. *A-ți pune capul* (*teafăr* sau *sănătos*) *sub sabie* v. sabie. *A-și pune sacii în car* v. sac. ◆ (*compl. indică inele, verighete etc.*) A vîrî pe deget. **2** (*compl. indică plante*) A semăna; a răsădi. **3** (*compl. indică lichide*) A face să intre într-un vas; a face să curgă pe sau peste ceva (răsturnînd vasul în care se află lichidul); a turna. *Mai pune puțin coniac* (E. BAR.). <> Expr. (*pop.*) *A pune plumb* (*topit*) *în capul cuiva* = a domoli pe cineva. *A pune gaz* (sau *benzină*) *pe foc* v. foc. **4** A adăuga ceva peste ceea ce deja există. *În borșul cu bureți se poate pune și o mînă-două de orez* (POP.). **5** (*compl. indică oameni; urmat de determ. ca „la închisoare", „la pușcărie", „în închisoare", „în pușcărie", pop., „la zdup"*) A băga la închisoare, a priva de libertate. *Pe soltan Mehmet l-au pus în închisoare* (NEC.). <> Expr. *A pune* (pe cineva) *în lanțuri* (ori *în lanț, în fiare, în butuc*) sau *a pune* (cuiva) *cătușe* = (*compl. indică infractori, deținuți etc.*) a imobiliza legîndu-i în lanțuri sau în cătușe, prinzîndu-i mîinile sau picioarele în butuci ori în obezi (pentru a nu evada). *A pune* (pe cineva) (*în*) *obezi* v. obadă. *A pune la umbră* v. umbră. **6** (*compl. indică obiecte cu vîrf sau cu muchii ascuțite*) A înfige. *Îi pune șpaga în piept* (CR.). <> Expr. *A pune* (cuiva) *un glonț în piept* = a împușca (pe cineva). *A-i pune* (cuiva) *cuțitul* (sau *cuțitele*) = a omorî (pe cineva). *A pune cuiva cuțitul în* (ori *la*) *gît* = a obliga pe cineva să facă un lucru neplăcut (și greu) pentru el. *A pune* (carne) *la frigare* = *a*) a înfige (carnea) în frigare pentru a se frige la jăratic; *b*) ext. a frige în frigare. *A pune* (sau, *refl., a i se pune*) *un ghimpe* (ori *un cuțit*) *la inimă* (sau *la stomac*) = a face să fie sau a fi cuprins de teamă, de neliniște, de grijă. (*refl. recipr.*) *A-și pune gheara-n gît* = a se încăiera. (*reg.*) *A pune acul* = (*despre albine, viespi etc.*) a înțepa. *A pune cuiva cuțitul la os* v. cuțit. *A pune cuiva sula în coastă* (sau *coaste*) v. sulă. *A pune* (*cuiva*) *sulița în coaste* v. suliță. *A pune în țeapă* v. țeapă. *A-și pune* sau *a pune cuiva unghia în gît* v. unghie. *Asta pune vîrf* (*la toate*) v. vîrf. **7** (*compl. indică valori bănești*) A depune (în păstrare, spre fructificare etc.); a investi. <> Expr. *A pune deoparte* (sau *la o parte*) = *a*) a economisi, a strînge; *b*) a rezerva pentru cineva. *A pune la chimir* v. chimir. *A pune nart* v. nart. *A pune preț* v. preț. *A pune sub saltea* v. saltea. **8** (*înv.; compl. indică noțiuni de timp*) A întrebuința pentru a parcurge o distanță. *Am pus 15 zile de la Herța la București* (ALECS.). **B** (*predomină ideea schimbării poziției*) **I 1** *refl.* (*despre oameni*) A se așeza (pe...). *Se puse jos ca să se odihnească* (ISP.). <> (*tr.*) *O pune în genunchi..., o trage de păr, o bate* (BRĂT.). <> Expr. *A se pune pe capul cuiva* sau, *pop., a se pune cu rugăminte pe lîngă cineva* = a stărui pe lîngă cineva (pentru a obține ceva). (*pop.*) *A se pune în cap* (și *în picioare*) sau *a se pune în creștet* (ori *în ruptul capului*) = *a*) a se strădui din răsputeri pentru a face ceva; *b*) a face imposibilul pentru a obține ceva. (*tr.*) *A pune la colț* = (*compl. indică copii*) a pedepsi obligîndu-l să stea nemișcat într-un colț al camerei (cu fața la perete). *A pune la zid* = *a*) a împușca (în urma unei sentințe de condamnare); *b*) a condamna, a înfiera fățele cuiva. *A pune jos* (*pe cineva* sau *ceva*) = a trînti la pămînt. (*tr., refl.*) *A* (*se*) *pune pe* (sau *în*) *picioare* = *a*) (*despre bolnavi*) a (se) face sănătos; a (se) însănătoși; *b*) (*despre oameni*) a ieși din impas; a se reface din punct de vedere material. *Cojocarul lupta încă din greu cu nevoile, căci nu se pusese bine pe picioare cu tot ajutorul dat de Tudor* (CA. PETR.); *c*) (*despre lucrări, acțiuni etc.*) a face să înceapă, să se desfășoare sau a începe, a se desfășura în bune condiții. *A se pune cu burta pe carte* v. carte. *A pune în picioare* v. picior. *A se pune în cur și în cap* v. cur. *A se pune luntre și punte* v. luntre. (*tr., refl.*) *A* (*se*) *pune în tălpi* v. talpă. (*tr.*) *A pune pe cineva pe coaste* v. coastă. *A pune* (*pe cineva*) *la stîlpul infamiei* v. infamie. *A pune* (*pe cineva*) *cu botul pe labe* v. labă. *A pune la mantinelă* v. mantinelă. *A pune* (*pe cineva*) *la masă cu tine* v. masă. *A pune pe picioare* v. picior. **2** *tr., refl.* (*despre oameni; cu determ. care indică mijloace de locomoție*) A (se) urca, a (se) sui pentru a merge undeva. *Ne-au pus în tren ș-am umblat noi șase zile* (SADOV.). **3** *tr., refl.* (*despre ființe; cu determ. compl. de loc sau compl. indir.*) A (se) așeza întins pe ceva; a (se) culca. *M-am sculat prea de dimineață, mă pun iar în pat* (CAR.). *Îl dezbracă amîndoi, ca pe un copil, și-l pun în pat* (GÎRL.). <> Expr. *A pune* (*pe cineva*) *la scară* v. scară. **4** *refl.* (*despre ființe*) A sta în fața cuiva sau a ceva (cu un anumit scop). *Se puse dinaintea stăpînului său cu mînele la piept* (FIL.). <> Expr. *A i se pune* (cuiva) *în cale* (ori *în drum*) sau *a se pune în calea cuiva* = a opri pe cineva să facă un lucru; a împiedica, a frîna acțiunea cuiva. *A se pune împotrivă* (sau *împotriva...*) = *a*) a se împotrivi; *b*) a se contrazice. *A se pune cu capul* = a se opune sacrificîndu-și viața. *A* (*i*) *se pune* (*cuiva*) *soarele drept* (*la*) *inimă* = (*despre oameni*) a-i fi sau a i se face foame. *A* (*se*) *pune* (*în*) *contra* (sau *în contră*) *cu cineva* v. contra. *A se pune cruce* v. cruce. *A se pune* (*în*) *cruciș și* (*în*) *curmeziș* (sau *în curmeziș, de-a curmezișul*) v. curmeziș. *A se pune prag* v. prag. *A se pune proptă* v. proptă. **5** *refl.* (*pop.; despre oameni*) A se năpusti asupra cuiva. *Voinicul de Ercule nu se puse pe ele cu arcul său* (ISP.). ◆ A face presiuni asupra cuiva. **II 1** *refl. recipr.* (*despre oameni; cu determ. compl. indir. introduse prin prep. „cu"*) A se compara cu...; a se întrece cu... *Te pui cu un om care nu e în toate mințile* (CĂL.). <> Expr. (*tr.*) *A pune* (*de*) *față* (*cu...*) sau *față în față* (*cu...*) = a confrunta (cu...). *A-și pune mintea* (*cu cineva* sau *cu ceva*) = a lua în serios pe cineva sau ceva (care nu merită). *A se pune pe picior de egalitate* (sau *pe același picior*) *cu cineva* v. picior. **2** *tr.* A fixa o dată, un termen etc. (printr-o înțelegere prealabilă). *Am pus ședință mîine la ora nouă.* **3** *tr.* A stabili, a preciza (în urma unei observări atente, a unei consultări etc.). *Vreau să văd reacțiile, să-i pun diagnosticul exact* (CA. PETR.). **4** *tr.* (*compl. indică dări, impozite etc.*) A fixa drept obligație. **III 1** *tr.* (*compl. indică oameni*) A obliga sau a îndemna să facă ceva, să execute un ordin, o dispoziție etc. *Voi pune servitorii să-l bată!* (COȘB.). ◆ (*compl. indică animale*) A asmuți; a îmboldi. **2** *refl.* A începe să..., a se apuca de... *Se puse pe învățătură cu o silință extraordinară* (FIL.). <> Expr. *A se pune pe gînduri* = a deveni gînditor, îngrijorat. *E pus pe...* = e gata să... (*pop.*) *A se pune pe lîngă cineva* (*cu rugăminți, cu vorbe dulci etc.*) = a ruga insistent pe cineva. *A se pune pe macheală* v. macheală. *A se pune pe mîncat și pe băut* v. mînca. *A se pune pe ospătat* (sau *pe ospătate*) v. ospătat. *A se pune pe treabă* v. treabă. (*tr., refl.*) *A* (*se*) *pune în mișcare* v. mișcare. (*tr.*) *A-și pune puterea* (sau *toate*) *puterile* = a-și da toată silința; a se strădui. **C** (*predomină ideea schimbării stării sau situației cuiva sau a ceva*) **I 1** *tr.* A face să ajungă într-o anumită stare sau situație (din punct de vedere organic sau în raport cu o anumită situație). *Somnul pune trupul într-un stat mai mult pasiv* (VAS.). <> Loc.vb. *A pune în primejdie* (pe cineva sau ceva) = a primejdui. <> Expr. *A pune* (pe cineva) *în disponibilitate* (sau, *fam., pe liber*) = a concedia (dintr-o slujbă). (*refl.*) *A se pune în situația* (sau *în locul, în postura, în pielea*) *cuiva* = *a*) a se manifesta, a se comporta, a reacționa ca...; *b*) a se da drept... *A pune în acțiune* v. acțiune. *A pune pe cineva sub* (sau *la*) *epitropie* v. epitropie. *A pune în imposibilitate* v. imposibilitate. *A pune pe cineva sub interdicție* v. interdicție. *A pune pe cineva în încurcătură* v. încurcătură. *A pune în risc* v. risc. *A fi* (*pus*) (sau *a pune pe cineva*) *în situația de a...* (sau *să...*) v. situație. *A-și pune viața în primejdie* (sau *la mijloc*) v. viață. (*refl.*) *A se pune în situația de a...* v. situație. ◆ (*compl. indică oameni, acțiuni, idealuri etc.*) A situa într-o ierarhie (valorică), după importanță, mod de a se manifesta etc. *Eu unul pun deasupra lui pe poetul Arghezi* (GAL.). <> (*refl.*) *Nu-i plăcea să se pună mai presus de alții* (VLAS.). **2** *tr.* A cîștiga în greutate. *Am pus șase kilograme numai astă-iarnă* (CE. PETR.). <> Expr. *A pune seu* v. seu. **3** *tr.* (*compl. indică oameni*) A alege, a desemna, a numi într-o funcție, într-o demnitate etc. *Colegul nostru a fost pus directorul teatrului.* <> Expr. *A pune în piine* (*pe cineva*) v. pîine. **4** *refl.* (*despre oameni*) A-și asuma o funcție, un rol de conducător. *S-a pus comandant al trupei.* <> Expr. *A se pune socru* v. socru. **II** *tr.* **1** A considera, a socoti. <> Expr. *A pune temei* = *a*) a avea încredere; *b*) a socoti întemeiat. *Unde mai pui...* = socotește și...; gîndește-te și la... *Unde mai pui că...* = în plus...; fără a mai socoti că... *A pune* (ceva) *la socoteală* v. socoteală. *A pune cel mai sus* v. sus. **2** Loc.vb. *A pune în loc* = a înlocui. *A pune* (*pe cineva* sau *ceva*) *la probă* (ori *la încercare*) = a încerca pe cineva sau ceva pentru a-i cunoaște valoarea, însușirile etc. *A pune* (pe cineva) *la chinuri* (sau *la cazne, la torturi*) = a chinui (pe cineva). *A pune jurămînt* = a jura. *A pune nume* (sau *poreclă*) = a numi; a porecli. *A pune rămășag* (sau *pariu*) = a paria. *A pune în* (ori *pe*) *seama cuiva* (ori *a ceva*) = a atribui pe nedrept. *A pune vina* (pe cineva sau ceva) = a învinui (pe nedrept). *A pune zăvorul* = a zăvorî. (*pop.*) *A pune grabă* = a se grăbi. *A pune* (pe cineva) *la boală* = a face ca cineva să se îmbolnăvească. *A pune pace* = a face pace, a încheia pace. *A*(*-și*) *pune pomană* = a face pomană, a da de pomană. *A pune tăcere* = a face liniște; a impune tăcere. (*înv.*) *A pune* (*un dușman, un inamic*) *în risipă* = a împrăștia, a risipi. *A pune pe cineva* (sau *a se pune*) *la ambiție* v. ambiție. *A pune la canon* v. canon. *A-și pune credința în ceva* (sau *în cineva*) v. credință. *A pune în executare* v. executare. *A pune ceva la fum* v. fum. *A pune hotar* v. hotar. *A pune la îndoială* v. îndoială. *A pune o întrebare* (sau *întrebări*) v. întrebare. *A-și pune nădejdea în...* v. nădejde. *A pune piedică* (sau *piedici*) v. piedică. *A*(*-i*) *pune* (*o*) *piedică* v. piedică. *A* (*se*) *pune în scaun* v. scaun. *A*(*-i*) *pune* (*cuiva*) (*un*) *sechestru* ori *a pune*

sub sechestru v. sechestru. *A pune sfîrșit* (*la ceva*) v. sfîrșit. *A*(*-și*) *pune* (*toată*) *speranța* sau *speranțele* ori (*mari*) *speranțe în* (cineva sau ceva) v. speranță. *A pune în vibrație* v. vibrație. *A pune spînz* v. spînz. (*refl.*) *A se pune de strajă* v. strajă. (*tr., refl.*) *A* (*se*) *pune* (*o*) *stavilă* (sau *stavili*) v. stavilă. • prez.ind. *pun*, (*pop.*) *pui*, pers. *2 pui*, pers. *3 púne*, pers. *4 púnem*, pers. *5 púneți*, pers. *6 pun*; perf. smp. *pușéi*; conjunct. *să pun*, (*pop.*) *să pui*; part. *pus*; ger. *punînd*, (*pop.*) *puínd*. /lat. ***poněre***.

púnere *s.f.* Acțiunea de *a pune* și rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. ***pune***.

pungáș *s.m.* **1** Hoț de buzunare; gener. hoț de obiecte, de bunuri mărunte. **2** Ext. Escroc; om șmecher, viclean. • pl. *-i*. /***pungă*** + *-aș*.

púngă *s.f.* **I 1** Un fel de săculeț (cu baieri) din piele, pînză, material plastic etc., cu una sau mai multe despărțituri, în care se țin diverse obiecte mici, mai ales bani (de metal); conținutul unui astfel de săculeț; săculețul împreună cu ceea ce conține. *Îmi rămîneau în pungă o mie de zloți* (AGÂR.). ◇ Zic. *Cine are mîna lungă pierde și ce are-n pungă* v. pierde. ◇ Expr. *A sufla în pungă* sau *a-i sufla vîntul în pungă*, *a avea pe dracul în pungă*, *a da de fundul pungii* = a nu (mai) avea bani. *A i se întoarce punga pe dos* = a-și cheltui toți banii. *A-l ustura* (pe cineva) *la pungă* = a plăti foarte scump ceva. *A sta cu mîna în pungă* = a fi cheltuitor. *A*(*-și*) *strînge* (sau *a face*, *a i se face*, *a avea*) *gura* (ori *buzele*) *pungă* = *a*) a avea sau a produce o senzație de contractare a buzelor după consumarea unui aliment foarte acru; *b*) a ține sau a face să țină buzele strînse, în semn de amărăciune, de nemulțumire etc. (*pop.*) *A-l mînca* (pe cineva) *în pungă* = a simți nevoia să facă cheltuieli. *A-i face cuiva punga păianjeni la gură* = a fi foarte zgîrcit. *Ca un ban în două pungi*, se spune despre un om sărac și fudul. *A trăi ca banul în punga săracului* = a trăi liniștit. *A avea cheag la pungă* = a avea bani. *A sta cu punga în drum* = a fi darnic. *A-și căuta în pungă* = *a*) a fi foarte bolnav; *b*) a fi pe moarte. *A-l avea* (sau *a-l băga*) *în* (ori *la*) *pungă pe cineva* = *a*) a dispune de cineva după bunul plac; *b*) a avea la mînă pe cineva. *A atinge pe cineva la pungă* v. atinge. *A găsi în pungă ața mămăligii* v. ață. *A avea nouă băieri la pungă* v. baieră. *A lega* (sau *a strînge*) *băierile pungii* (sau *la pungă*, *de la pungă*) v. baieră. *A tăia* (*cuiva*) *băierile pungii* v. baieră. *Fără para chioară* sau *fără o chioară para în pungă* v. chior. *A-i cînta cucul în pungă* v. cuc. *A*(*-și*) *dezlega punga* v. dezlega. *Gros la* (sau *de*) *pungă* (sau *cu punga groasă*) v. gros. *A întoarce punga pe dos* v. întoarce. *A scutura punga cuiva* v. scutura. *Subțire la* (sau *în*) *pungă* v. subțire. *A-i intra cuiva șarpele în pungă* v. șarpe. *A* (*nu*)*-l ține* (*pe cineva*) *punga* v. ține. **2** Spec. (*în Țările Rom.*; *de obicei determ. prin „de bani”*) Săculeț cuprinzînd 500 de galbeni, de taleri, de lei vechi etc., cu care se făceau unele plăți înainte de sec. 19; ext. suma de 500 de galbeni, de taleri, de lei vechi etc. **3** (*adesea cu determ. introduse prin prep. „de” care arată felul sau conținutul*) Săculeț făcut din hîrtie, din material plastic sau din alte materiale, care are diferite întrebuințări, servind mai ales ca ambalaj pentru alimente, obiecte etc.

punga-babei

◆ Conținutul unui astfel de săculeț; săculețul împreună cu ceea ce conține. **II** Analog. **1** (*entom.*) Săculeț triunghiular situat pe piciorul albinei, în care aceasta strînge și transportă polenul. **2** (*anat.*) Cavitate mică formată într-un țesut în care se acumulează un lichid patologic. **3** (*anat.*; *pop.*) *Punga boașelor* = scrot. **4** Umflătură a pielii, de forma unui săculeț, situată mai ales sub pleoapa inferioară. **5** (*med.*; *pop.*) *Pungă de apă* = ascită. **6** Cavitate naturală în scoarța pămîntului, de forma unui săculeț, care conține o anumită substanță. **III** Compuse: (*bot.*) *punga-babei* = *a*) plantă erbacee, din familia compozitelor, cu florile galbene-aurii, care crește în locuri umede (*Pulicaria dysenterica*); *b*) (*pop.*) turtă (*Carlina acaulis*); *c*) (*pop.*) traista-ciobanului (*Capsella bursa-pastoris*); (*pop.*) *punga-ciobanului* = limba-mării (*Iberis umbellata*); (*pop.*) *punga-popii* = traista-ciobanului (*Capsella bursa-pastoris*). • pl. *pungi*, (*reg.*) *-ge*. /<m. gr. ***πουγγί***, lat. med. ***punga***, sl. veche **пѫгва**.

pungăleálă *s.f.* (*pop.*) Pungălitură. • pl. *-eli*. /***pungăli*** + *-eală*.

pungălí *vb. IV. tr.* (*pop.*) A coase prost, de mîntuială (cu împunsături neregulate și inestetice, cu crețuri etc.); gener. a coase; (*reg.*) a punge, a pungui. • prez. ind. *-esc*. /***punge*** + *-ăli*.

pungălitúră *s.f.* (*pop.*) **1** Faptul de a pungăli; (*pop.*) pungăleală. **2** Împunsătură (cu acul) într-un material. **3** Concr. Cusătură (neîngrijită, neglijentă). • pl. *-i*. /***pungăli*** + *tură*.

pungărí *vb. IV. tr.* (*înv.*) A pungăși. • prez.ind. *-esc*. /***pungă*** + *-ări*.

pungăríre *s.f.* (*înv.*) Acțiunea de *a pungări* și rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. ***pungări***.

pungășeálă *s.f.* Faptul de a pungăși. • pl. *-eli*. /***pungăși*** + *-eală*.

pungășésc, -eáscă *adj.* **1** (*fam.*) De pungaș, propriu pungașului; hoțesc. **2** *Geamparalele pungășești* = numele unui dans popular. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-ești*. /***pungaș*** + *-esc*.

pungășéște *adv.* Ca pungașii, în felul pungașilor. • /***pungaș*** + *-ește*.

pungășí *vb. IV. tr.* **1** (*compl. indică bunuri materiale*) A-și însuși, pe ascuns sau prin violență. **2** Ext. (*compl. indică oameni*) A înșela, a escroca; (*pop.*) a pungui, (*înv.*) a pungări, a pungi. • prez.ind. *-esc*. /***pungaș*** + *-i*.

pungășíe *s.f.* **1** Faptă de pungaș; furt, hoție; ext. escrocherie, înșelătorie; șmecherie. **2** Ocupație de pungaș. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***pungaș*** + *-ie*.

pungășíre *s.f.* Acțiunea de *a pungăși* și rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. ***pungăși***.

pungășoáică *s.f.* (*fam.*) **1** Hoață din buzunare; gener. hoață de obiecte, de bunuri mărunte. **2** Ext. Femeie șmecheră, vicleană, escroacă. • pl. *-ce*. /***pungaș*** + *-oaică*.

púnge *vb. III. tr.* **1** (*înv., reg.*; *mai ales despre obiecte cu vîrf ascuțit*) A împunge, a înțepa. **2** (*reg.*; *în forma „pungi”*) A pungăli. • prez.ind. *pung*. și (*reg.*) *pungí vb. IV*. /lat. ***pungĕre***.

pungí[1] *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică de obicei gura sau buzele*; *constr. cu pron. în dat.*) A strînge și a țuguia, dînd aspectul unei pungi; (*pop.*; *fam.*) a pungui. ◆ (*reg.*; *refl.*; *despre oameni*) A se chirci; a se zbîrci. **2** *tr.* (*înv.*) A pungăși. **3** *refl.* (*reg.*; *despre oameni*) A fi zgîrcit. • prez.ind. *-esc*. /***pungă*** + *-i*.

pungí[2] *vb. IV.* v. punge.

pungít, -ă *adj.* **1** (*despre gură sau buze*) Care este strîns și țuguiat, dînd aspectul unei pungi. ◆ Ext. (*reg.*; *despre obraji sau despre pielea lor*) Care are crețuri; care este încrețit, ridat, zbîrcit. ◆ Ext. (*despre oameni*) Care are obrazul sau pielea obrazului ridate, zbîrcite. **2** (*bot.*; *despre unele organe*) Care este ascuțit la vîrf. **3** (*reg.*; *despre oameni*) Care este zgîrcit. • pl. *-i*, *-e*. /v. ***pungi***.

pungóci *s.n.* (*pop.*) Pungoi. • pl. *-oace*, (*reg.*) *-ociuri*. /***pungă*** + *-oci*.

pungói *s.n.* Aug. al lui *pungă*; (*pop.*) pungoci. • pl. *-oaie*. /***pungă*** + *-oi*.

punguí *vb. IV.* **1** *tr.* (*pop.*) A pungăși. **2** *refl.* (*reg.*) A se căuta prin buzunare de bani. **3** *intr.* (*reg.*,) A pungăli. **4** *refl.* (*reg.*; *despre fructe*) A se încreți, a se zbîrci. **5** *tr.* (*pop.*; *fam.*; *compl. indică gura sau buzele*; *construit cu pron. în dat.*) A pungi. • prez.ind. *-iesc*, (*reg.*) *púngui*. /***pungă*** + *-ui*.

pungulíță *s.f.* **1** Dim. al lui *pungă*; punguță, (*pop.*) pungușoară. **2** (*bot.*) Plantă erbacee, din familia cruciferelor, de culoare verde-deschis, cu miros neplăcut, cu tulpina dreaptă, cu frunzele oblonge și sagitate la bază, dințate sau cu marginea întreagă, cu florile mici, albe, dispuse în racem, cu fructele aproape circulare, aripate (*Thlaspi arvense*). **3** (*bot.*; *reg.*) Păstăioară (*Thlaspi perfoliatum*). **4** (*bot.*; *reg.*; și *pungulița-păstorului*) Traista-ciobanului (*Capsella bursa-pastoris*). • pl. *-e*. /***pungă*** + *-uliță*.

pungușoáră *s.f.* (*pop.*) Punguliță. • pl. *-e*. /***pungă*** + *-ușoară*.

pungúță *s.f.* Punguliță. • pl. *-e*. /***pungă*** + *-uță*.

puni *s.m. pl.* Nume dat de romani cartaginezilor. • /<lat. ***Poeni***, ***-orum***; cf. *pūnĭcus*, *-a*, *-um*.

puníbil, -ă *adj.* (*jur.*) Care este pasibil de pedeapsă; punisabil. • pl. *-i*, *-e*. /<lat. ***punibilis***, ***-e***.

púnic, -ă *adj.* Care aparține Cartaginei sau locuitorilor ei, care se referă la Cartagina sau la locuitorii ei; cartaginez, punicesc. ◇ *Război punic* = fiecare dintre cele trei războaie purtate de Roma antică împotriva Cartaginei (264-241, 218-201 și 149-146 î.Hr.) pentru hegemonie în bazinul occidental al Mării Mediterane. • pl. *-ci*, *-ce*. și (*înv.*) *punicésc*, *-eáscă adj.* /<lat. ***pūnĭcus***, ***-a***, ***-um***, fr. ***punique***.

punicésc, -eáscă *adj.* v. punic.

punisábil, -ă *adj.* (*jur.*) Punibil. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***punisable***.

punitív, -ă *adj.* Care pedepsește; care este destinat să pedepsească. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***punitif***; cf. lat. *punīre* „a pedepsi”.

punk [pank] *s.m., adj.invar.* **1** *s.m.* Om ratat; epavă umană. **2** *adj. Mișcare punk* = manifestare a tinerilor din Vest, în special din Anglia și SUA, din deceniile opt și nouă ale sec. 20, caracterizată prin respingerea violentă a unor stări sociale date, prin adoptarea muzicii rock, a îmbrăcămintei și a coafurilor extravagante, prin nonconformism sfidător. *Modă punk* = modă tinerească stridentă, extravagantă. • /<engl. ***punk***.

punkism [pan'kism] *s.n.* Mișcare contestatară a tineretului din Vest, manifestată prin îmbrăcăminte, coafură și machiaj extravagante. • /***punk*** + *-ism*.

punkist, -ă [pan'kist] *s.m., s.f.* Adept al mișcării punk. • pl. *-iști*, *-iste*. /***punk*** + *-ist*.

punoáie *s.f.* v. puroi[1].

punói[1] *s.n.* v. puroi[1].

punoí[2] *vb. IV.* v. puroia.

punoiá *vb. I.* v. puroia.

punt[1] *s.m.* v. pfund.

punt[2] *s.n.* v. punct.

puntá *vb. I.* v. puncta.

puntát, -ă *adj.* (*despre ambarcații, nave*) Care are punte. • pl. *-ți*, *-te*. /***punte*** + *-at*.

púnte *s.f.* **I 1** Pod îngust (format dintr-o scîndură sau dintr-o bîrnă), așezat peste o apă mică, peste un șanț, peste o rîpă etc., peste care se poate trece numai cu piciorul. *E acolo... o punte peste gîrlă care duce înspre vii* (BRĂT.). ◇ Expr. *A trece puntea* = *a*) a scăpa de o primejdie, de un necaz; *b*) a nu merge la muncă într-o zi de lucru între două sărbători legale; *c*) (*despre servicii publice, instituții etc.*) a nu funcționa într-o zi de lucru între două sărbători legale. *Punte de scăpare* = modalitate de a depăși o dificultate; cale de ieșire (dintr-un impas). (*reg.*) *A se face cruce* (sau *scară*) *și punte* = a face totul pentru realizarea unui scop. *A se face* (sau *a se pune*, *a se așeza*) *luntre și punte* v. luntre. *A se face munte și punte* v. munte. ◆ (*înv.*) Pod. ◆ (*reg.*) Pîrleaz. ◆ (*reg.*) Trunchi întreg de copac tăiat și curățat de crengi și de coajă. **2** Spec. Punte mobilă care leagă vasele de chei. **3** Spec. Punte mobilă peste un șanț adînc, plin cu apă, la o cetate sau la un castel medieval. **4** Scîndură groasă sau panou îngust așezat pe o schelă, pe care circulă muncitorii cînd lucrează la înălțime. **5** (*și punte de comunicație*) Placă de metal rabatabilă, care servește la legătura dintre două vagoane de cale ferată. **6** (*mar.*) Planșeu de lemn sau de metal care închide corpul unei nave la partea superioară sau care compartimentează nava pe nivele. ◇ *Punte de comandă* = punte dispusă transversal de la un bord la altul, rezervată comandantului și ofițerului care dirijează navigația, pe care sînt instalate și aparatele de comandă. **7** (*fiz.*) Dispozitiv de măsură a unor mărimi electrice, format din patru elemente de circuit așezate după laturile unui patrulater, pe diagonalele căruia sînt dispuse o sursă de energie și un instrument de măsură. ◆ Piesă de legătură a plăcilor de aceeași polaritate ale unui acumulator. **8** (*chim.*) *Punte de hidrogen* = legătură de hidrogen. **9** (*inform.*) Echipament de comunicație care face legătura între două rețele de calculatoare. **10** (*pop.*) Numele unor părți de unelte agricole, de obiecte de uz casnic etc.: *a*) Stinghie de lemn care unește cele două brațe ale fierăstrăului de tîmplărie, pe care se sprijină pana cu care se răsucește frînghia. *b*) Stinghie

care susține fagurii în stup. *c*) Bucată de fier care unește coarnele plugului. *d*) Stinghie de lemn care desparte ochiurile geamului. ◆ Ext. Pervaz. *e*) Stinghie de lemn sau bară de fier care se pune de-a curmezișul la gura găleților, a ciuturilor etc. *f*) Talpă la joagăr. *g*) Lamă a țapinei. *h*) Stinghie la grapă. **11** (*pop.*) Numele unor părți ale morii: *a*) Lemn orizontal (mobil) care unește capetele stîlpilor din care este alcătuit stăvilarul morilor de apă. *b*) Posadă. *c*) Schelet de lemn pe care este așezată roata. *d*) Crivace. *e*) Lemn de care este prinsă broasca. **12** Bucată de plută, de lemn ușor sau de metal în care se înfige fitilul candelei ca să plutească în untdelemn. **13** (*pop.*) Coardă de viță-de-vie întinsă între araci. **14** (*anat.; reg.*) *Puntea umărului* = claviculă. **15** (*anat.; reg.*) *Puntea nasului* = cartilaj care desparte fosele nazale. **II** (*pop.; în credințe*) **1** Bani pe care trebuie să-i plătească mortul ca să poată trece și călători pe lumea cealaltă. **2** (*în practicile relig. creștine ortodoxe*) Bucată de pînză îngustă și lungă, care se așterne în drumul cortegiului mortuar; ext. pomană care constă în colaci, bucăți de pînză, covoare, căni de apă etc. și care se împarte pe drumul pe care este dus mortul la cimitir. **3** (*reg.*) Bucată de pînză care se pune pe fața mortului. • pl. *punți*. /lat. ***pontem***.

punte I (1)

punter ['pantər] *s.m.* (*econ.*) Agent economic care cumpără și vinde repede, fără a stoca marfa pentru multă vreme. • /<engl. ***punter***.

punticícă *s.f.* Puntișoară. • pl. *-ele*. /***punte*** + *-icică*.

puntișoáră *s.f.* Dim. al lui *punte*; punticică, (*pop.*) puntiță. • pl. *-e*. /***punte*** + *-işoară*.

puntíță *s.f.* **1** (*pop.*) Puntișoară. **2** (*tehn.*) Interval aflat între găurile țevilor la o placă tubulară a unei căldări de aburi. • pl. *-e*. /***punte*** + *-iță*.

puntuáție *s.f.* v. punctuație.

puntúră *s.f.* **1** (*înv.*) Împunsătură, înțepătură. ◆ Concr. Urmă lăsată de o împunsătură. **2** (*reg.*) Punct (de cusătură, de broderie, de împletitură). • pl. *-i*. /<lat. ***punctura***, it. ***puntura***.

pup[1] *s.m.* (*fam.; mai ales în limbajul copiilor*) Sărut. • pl. *-i*. /de la ***pupa***, prin derivare regresivă.

pup[2] *s.m.* (*reg.*) **1** Boboc de floare. ◆ Mugur. ◆ Fig. Copil mic. **2** (*bot.*) Altoi. **3** Pată mică. **4** Motiv ornamental (de forma unui cerculeț), folosit în cusăturile și în țesăturile țărănești. • pl. *-i*. /<srb. ***pup***, ucr. ***nyn***.

pup[3] *s.m., s.n.* (*reg.*) **1** *s.m.* (*med.*) Cifoză, cocoașă. ◇ Expr. (*adv.*) *A sta* (sau *a se pune*) *pup* = a sta chircit. **2** *s.m., s.n.* Stog (de fîn, de grîu). ◆ Claie de strujeni sau de coceni așezați în formă de căpițe. **3** *s.n.* Grămadă mică de gunoi. **4** *s.n.* Coc (de păr). **5** *s.m.* Numele unor preparate alimentare făcute din făină: *a*) Un fel de colac. *b*) Gogoașă. *c*) Turtă de mălai (coaptă în cenușă). *d*) Franzelă. *e*) Pîine mică. **6** *s.m.* (*bot.; reg.*) Zbîrciog (*Morchella esculenta*). ◆ (*la pl.*) Zbîrciogi-grași (*Gyromitra esculenta*). **7** *s.m.* (*bot.; reg.; la pl.*) Bobonei (*Gomphrena globosa*). **8** *s.m.* (*bot.; reg.; la pl.*) Maghiran (*Origanum majorano*). • pl. *m.* *-i*, *n.* *-uri*. /<magh. ***pup***.

pup[4] *interj.* v. pu.

pupă *vb. I.* **1** *tr., refl. recipr.* (*pop.; fam.*) A (se) săruta. ◇ Expr. (*tr.*) *A pupa în bot pe cineva* = a linguși pe cineva. *A pupa luleaua* sau, *refl. recipr., a se pupa cu clondirul* = a se îmbăta; a fi beți. *A pupa pe cineva cucul armenesc*, se spune cuiva care se scoală tîrziu, care lenevește (în pat). (*refl. recipr.*) *A se pupa în bot* (sau *în gură*) *cu cineva* = a fi în relații deosebit de amicale cu cineva. (*Procurorii*) *se pupă bot în bot cu tîlharul de director* (VLAH.). *Rar se văd și nu se pupă*, se spune, ironic, despre persoane care nu se pot suferi. *A pupa pămîntul* v. pămînt. ◇ Compuse: *pupă-vînt s.m. invar.* = om neserios, fără căpătîi; *pupă-lapte s.m. invar.* = om blond. **2** *tr.* (*fam.; mai ales în constr. neg.*) A căpăta, a dobîndi ceva rîvnit sau care i se cuvine; a pune mîna pe ceva. *Tu de la vizirul tot nu pupai banii* (PANN). ◇ Expr. *A nu pupa așa ceva* = a nu fi vrednic pentru așa ceva. ◆ A vrea, a dori. *Ai pupa tu să te ia ăla* (PRED.). • prez.ind. *pup*. /lat. **pŭppare*.

pupáre *s.f.* (*pop.; fam.*) Acțiunea de *a* (*se*) *pupa* și rezultatul ei. ◆ Concr. Sărut. • pl. *-ări*. /v. ***pupa***.

pupát *s.n.* (*pop.; fam.*) Faptul de *a* (*se*) *pupa*; (*pop.; fam.*) pupătură. ◆ Concr. Sărut. • pl. *-uri*. /v. ***pupa***.

púpaza *s.f.* v. pupăză.

púpă[1] *s.f.* (*nav.*) Partea de dinapoi a corpului unei nave. • pl. *-e*. /<fr. ***poupe***.

púpă[2] *s.f.* (*entom.*) Stadiu în metamorfoza unor insecte, care reprezintă faza de trecere de la larvă la adult; nimfă. • pl. *-e*. /<lat. ***pŭpa, -ae***.

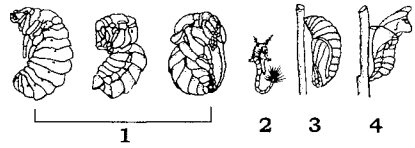

Pupe[2]

1. Trei stadii de dezvoltare a pupei de bondar.
2. Pupă acvatică de țînțar.
3. Pupă suspendată de fluture.
4. Pupă spiralată de fluture.

pupăciós, -oásă *adj.* (*pop.; fam.; despre oameni*) Căruia îi place să (se) sărute. • pl. *-oși, -oase*. /***pupa*** + *-ăcios*.

pupăgioáră *s.f.* v. pupejoară.

pupăí *vb. IV. intr.* **1** (*despre pupeze*) A scoate strigăte caracteristice speciei; (*reg.*) a pupui. **2** (*pop.; fam.; despre oameni*) A flecări; a cleveti. • prez.ind. *-iesc*, *pupăi*. /***pupă***[4] + *-ăi*.

pupătór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (*pop.; fam.*) (Om) căruia îi place să (se) sărute. • pl. *-ori, -oare*. /***pupa*** + *-ător*.

pupătúră *s.f.* (*pop.; fam.*) Pupat. ◆ Concr. Sărut. • pl. *-i*. /***pupa*** + *-ătură*.

pupăză *vb. I.* (*reg.*) **1** *intr.* (*despre oameni*) A pălăvrăgi, a flecări. **2** *refl.* (*despre oameni*) A se împopoțona, a se înzorzona. ◇ Expr. *A i se pupăza* (*cuiva*) *văzul* v. văz. **3** *refl.* (*despre oameni*) A se cocoța. **4** *tr.* (*compl. indică obiecte de îmbrăcăminte*) A strîmta prea mult. • prez.ind. *-esc*, și *pupăzí vb. IV.*, *pupezá vb. I.* /***pupăză*** + *-a*.

pupăzăt, -ă *adj.* (*reg.*) Care este strîmb; care este piezîș. *Nas pupăzat și ascuțit* (IOV.). • pl. *-ți, -te*. /v. ***pupăza***.

púpăză *s.f.* **I 1** (*ornit.*) Pasăre insectivoră, migratoare, cu penajul pestriț, cu ciocul lung, subțire și curbat în jos, cu un moț de pene mari, roșii-ruginii, așezate ca o creastă în vîrful capului (*Upupa epops*); nevăstuică.

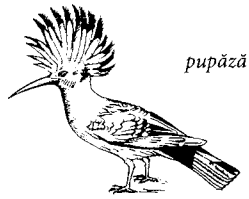

pupăză I (1)

◇ *Cuib de pupăză* = *a*) loc murdar; *b*) locuință murdară, urît mirositoare. (*reg.*) *Brînză de pupăză* = mîncare proastă. ◇ Loc.vb. *A i-o țipa în pupăză* v. țipa. ◇ Expr. *A-i cînta* (*cuiva*) *pupăza* = a-i merge rău; a nu avea noroc. *A-l spurca* (pe cineva) *pupăza* = *a*) a auzi, pe nemîncate, pupăza cîntînd pentru prima oară într-un an; *b*) (*glum.*) a vedea o femeie goală. *A aduce tot pui* (sau *ouă*) *de pupăză* = a-i merge totul rău. *A-i pune* (sau *a-i da*) *cuiva o pupăză în obraz* = a batjocori pe cineva. *A-i umbla* (ori *a-i merge, a-i toca*) *cuiva gura ca o pupăză* v. gură. **2** Fig. (*pop.*) Persoană care flecărește, clevetește, bîrfește. ◆ Restr. Gură (considerată ca organ al vorbirii). ◇ Expr. *A bate din pupăză* = a vorbi mult; a flecări, a trăncăni. **3** Fig. (*fam.*) Femeie îmbrăcată sau fardată strident. ◆ Ext. Femeie de moravuri ușoare. **4** (*reg.*) Organ genital al femeii sau al iepei. **II** Sortiment de colac, de turtă, de pîine, de cozonac (în formă de pasăre sau de cuib de pasăre), care se face de obicei cu prilejul unor împrejurări deosebite (botezuri, nunți, înmormîntări etc.). ◇ Expr. *Colac peste pupăză* sau *pupăză peste colac*, se spune cînd peste o pagubă, o nenorocire, o supărare se adaugă o altă pagubă, nenorocire, supărare (și mai mare). **III** (*reg.*) **1** (*bot.*) Nopticoasă (*Hesperis matronalis*). **2** (*bot.*) Orăstică (*Lathyrus vernus*). **3** Ciocan mare, ascuțit la un capăt, care este folosit la spart sau la cioplit pietre, la făcut găuri în lemn etc. **4** (*med.*) Cicatrice. **5** Semn convențional făcut de dogari pe fundul vaselor. • pl. *-eze*, (*reg.*) *-ăze, -ăzi, -ezi* și (*reg.*) *púpază, púpeză, púpuză s.f.* /cuv. autoh.; cf. alb. *pupëzë*.

pupăzeá *s.f.* v. pupezea.

pupăzí *vb. IV.* v. pupăza.

pupăzói *s.m.* v. pupezoi.

pupegióí *s.m.* v. pupezoi.

pupejoáră *s.f.* **1** Dim. al lui *pupăză*. **2** (*bot.; mai ales la pl.*) Orăstică (*Lathyrus niger* și *vernus*). • pl. *-e*. și (*reg.*) *pupăgioáră s.f.* /***pupăză*** + *-ioară*.

pupeză *vb. I.* v. pupăza.

púpeză *s.f.* v. pupăză.

pupezeá *s.f.* **1** Dim. al lui *pupăză*. **2** (*bot.; mai ales la pl.*) Orăstică (*Lathyrus niger* și *vernus*). • pl. *-ele*. și (*reg.*) *pupăzeá s.f.* /***pupăză*** + *-ea*.

pupezoáică *s.f.* (*reg.*) Femeie îmbrăcată sau fardată strident. ◆ Ext. Femeie de moravuri ușoare. • pl. *-ce*. /***pupăză*** + *-oaică*.

pupezói *s.m.* **1** (*ornit.*) Bărbătușul pupezei. **2** Fig. (*reg.*) Bărbat ușuratic. **3** (*bot.; reg.*) Numele mai multor plante erbacee: *a*) orăstică (*Lathyrus niger* și *vernus*); *b*) floarea-paștilor (*Anemona nemorosa*); *c*) ciubotica-cucului (*Primula veris*); *d*) (*la pl.*) brebenei (*Corydalis marschalliana*). • pl. *-oi*. și (*reg.*) *pupăzói, pupegióí s.m.* /***pupăză*** + *-oi*.

pupí *vb. IV. intr.* A îmboboci. • prez.ind. pers. 3 *-eşte*. /***pup***[2] + *-i*.

pupíc *s.m.* (*fam.; mai ales în limbajul copiilor*) Dim. al lui *pup*. • pl. *-ci*. /***pup***[1] + *-ic*.

pupíl, -ă *s.m., s.f.* **1** Persoană (orfană) minoră, care se află sub tutela sau în grija cuiva (altcineva decît părinții). *Tutorele eroinei... vine de-și ia pupila îndărăt* (E. LOV.). **2** (*înv.*) Copil. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***pupille***, lat. ***pūpillus, -i, pūpilla, -ae***.

pupilár[1]**, -ă** *adj.* (*anat.*) Care aparține pupilei, de pupilă, care se referă la pupilă. ◇ *Secluziune pupilară* v. secluziune. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***pupillaire***.

pupilár[2]**, -ă** *adj.* Care aparține pupilului, care se referă la pupil. • pl. *-i, -e*. /<lat. ***pūpillaris, -e***, fr. ***pupillaire***.

pupílă *s.f.* **1** (*anat.*) Deschizătură circulară în partea centrală a irisului, prin care se face adaptarea vederii în funcție de luminozitate, de distanță etc.; lumina ochiului. **2** (*fiz.*) *Pupilă de intrare* = deschidere reală sau o imagine a sa care limitează cantitatea de lumină ce pătrunde într-un instrument optic. *Pupilă de ieșire* = deschidere reală sau o imagine a sa care limitează conul de raze de lumină emergente dintr-un sistem optic. • pl. *-e*. /<fr. ***pupille***, lat. ***pūpilla, -ae***.

pupilometríe *s.f.* (*med.*) Măsurare a dimensiunilor pupilei. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***pupillométrie***; cf. lat. *pūpilla, -ae* „pupilă", gr. *μέτρον* „măsură".

pupilométru *s.n.* (*med.*) Aparat pentru măsurarea diametrului pupilar. • pl. *-e*. /<fr. ***pupillomètre***.

pupiloscopíe *s.f.* (*med.*) Schiascopie. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***pupilloscopie***; cf. lat. *pūpilla, -ae* „pupilă", gr. *σκοπέω* „a examina".

pupincuríst, -ă *adj., s.m., s.f.* (*fam.; deprec.*) (Persoană) lingușitoare, fără verticalitate. • pl. *-iști, -iste*. /***pup[a]*** + ***în*** + ***cur*** + *-ist*.

pupinizáre *s.f.* (*telec.*) Montare de bobine în serie într-un circuit de telecomunicații pentru îmbunătățirea transmisiei. • pl. *-ări*. /după fr. *pupinisation*.

pupítru *s.n.* **1** (*muz.*) Suport special, cu picior înalt, cu suprafața înclinată, pe care se așază notele muzicale; (*reg.*) pulpit. ◇ Loc.adv. *La pupitru* = în calitate de dirijor, la conducerea unei orchestre. **2** Suport înclinat pe care se sprijină o carte, un caiet etc.; (*reg.*) pulpit. **3** (*tehn.*) *Pupitru de comandă* = tablou, instalație (în formă de masă înclinată) pe care sînt montate comenzile pentru măsurarea și controlul operațiilor unui proces tehnologic sau de altă natură. **4** Mobilă care are partea de sus în formă de plan înclinat, folosită pentru scris, citit, desenat etc. și în care se păstrează diverse materiale în acest scop; (*reg.*) pulpit. **5** Partea din față a unei bănci, cu fața înclinată (și cu capac

rabatabil), de obicei pentru una sau pentru două persoane, folosită în școli, în universități etc.; gener. bancă. **6** (*inform.*) Organ al unui ordinator, care are rolul de a reuni toate comenzile manuale de funcționare. • pl. *-e.* /<fr. ***pupitre***; cf. lat. *pulpitun* „estradă".

pupivór, -ă *adj.* Care devorează nimfele și larvele insectelor. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***pupivore***.

pupói *s.n.* Aug. al lui *pup*[1]; sărut zgomotos. • pl. *-oaie.* /***pup***[1] + *-oi*.

puponiéră *s.f.* Secție de prunci într-o creșă. • sil. *-ni-e-*. pl. *-e.* /<fr. ***pouponnière***.

pupúi[1] *s.n.* (*reg.*) **1** (*med.*) Cifoză, cocoașă. **2** Moț (de pene, de păr). **3** Coc (de păr). • pl. *-ie.* /***pup***[3] + *-ui*.

pupuí[2] *vb. IV.* (*reg.*) **1** *intr.* (*despre pupeze*) A pupăi. **2** *refl. recipr.* (*despre oameni*) A șușoti; a pune ceva la cale. **3** *refl. recipr.* (*despre oameni*) A se giugiuli. • prez.ind. *-iesc, púpui.* /***pup***[4] + *-ui*.

pupuiáiă *s.f.* (*reg.*) Acțiunea de *a se pupui* și rezultatul ei. • pl. *-ieli.* /***pupuí***[2] + *-eală*.

pupúică *adj., s.f.* (*reg.*) (Fată, femeie) drăguță, gingașă, agreabilă, cochetă. • pl. *-ce.* /***pupui***[1] + *-ică*, prin apropiere de *puică*.

pu-púp *interj.* v. pu-pu-pup.

pu-pu-púp *interj.* Cuvînt care imită strigătul pupezei. • și *pu-púp interj.* /onomat.

púpuză *s.f.* v. pupăză.

pur[1] *s.m.* (*bot.*) Numele mai multor plante erbacee: *a*) plantă din familia liliaceelor, cu frunzele lungi și înguste, cu florile purpurii, dispuse în umbele și cu bulbul format din mai mulți bulbi mici, acoperiți cu o membrană (*Allium rotundum*); ai; *b*) (*reg.*; și *pur-de-grădină*) hajme (*Allium ascalonicum*); *c*) (*reg.*) ai sălbatic (*Allium ochroleucum*); *d*) (*reg.*) praz (*Allium porrum*); *e*) (*reg.*) arpagic (*Allium schoenoprasum*); *f*) (*reg.*) ceapa-ciorii (*Allium vineale*); *g*) (*reg.*) ghiocel (*Galanthus nivalis*). • pl. *-i.* și (*reg.*) *por s.m.* /lat. ***porrum***.

pur[2]**, -ă** *adj.* **1** Care nu conține elemente străine unei anumite structuri specifice; care există neamestecat cu altceva; care este adevărat, autentic. *Era un englez de rasă pură* (SADOV.). <> Loc.adv. *Pur și simplu* = nici mai mult, nici mai puțin decît. **2** Care este nealterat, neviciat. *Aer pur.* **3** (*de obicei despre noțiuni abstracte, despre valori spirituale*) Care realizează sau încearcă să realizeze un tip, un model considerat perfect; care se conformează (întocmai) unui tip, unui model, unui etalon; care este neamestecat cu elemente ale altui tip, ale altui model. *Armonia și echilibrul tablourilor sale nu sînt teorie pură* (OPR.). *Ar deveni, asemenea spiritelor pure, o ființă surdă, oarbă și mută, fără nici o dorință* (CĂL.). <> Loc.adv. *În sensul cel mai pur al cuvîntului* v. sens. ◆ (*despre opere de artă*) Care se află în afara oricăror tendințe, a oricăror scopuri. ◆ Spec. Care se conformează întocmai unei doctrine, unei credințe etc. *Socialiștii puri rămăseseră numai cîțiva* (GAL.). **4** (*despre zăpadă*) Care este de un alb imaculat. **5** (*despre cer, zare, atmosferă*) Care este de o seninătate desăvîrșită. *Cerul e pur și aerul umed* (RALEA). **6** (*despre chip, față, obraz*) Care este de o desăvîrșită frumusețe, armonie. *Avea un chip rotund și pur* (E. BAR.). **7** (*despre voce, sunete etc.*) Care este de o mare claritate, limpezime, frumusețe. **8** (*despre oameni*) Care este curat, neprihănit, nevinovat. ◆ (*despre fete*) Care este castă, virgină. ◆ (*despre sentimente, manifestări etc. ale oamenilor*) Care arată, trădează curățenie morală, neprihănire. *Sentimentul acesta l-aș dori pur* (SADOV.). **9** Care nu este nimic mai mult (sau altceva) decît..., care se limitează exclusiv la... *Dar chiar cînd avem a face cu pură frazeologie bisericească..., frumuseți literare dește aptă atenția cetitorului* (IORGA). • pl. *-i, -e.* /<lat. ***pūrus, -a, -um***, fr. ***pur***.

puradél *s.m.* (*fam.*) Copil de țigan. ◆ Gener. Copil. • pl. *-ei.* și *puradéu s.m.* /<țig. ***purdé***, magh. ***purdé***.

puradéu *s.m.* v. puradel.

purcár[1] *s.m.* v. porcar[1].

purcár[2] *s.m.* v. porcar[2].

purceá *s.f.* **1** (*zool.*) Pui de sex feminin al scroafei; ext. scroafă (tînără); purcică. <> Expr. (*fam.*) *A lua purceaua de coadă* (sau *de nas*) = a se îmbăta. *A prinde purceaua de coadă* v. coadă. **2** (și *de-a purceaua*) Joc de copii la care unul dintre jucători împinge cu un baston o minge, o bilă, un os etc. spre o groapă, în timp ce ceilalți jucători încearcă să-i împiedice trecerea cu bastoanele; ext. minge, bilă, os etc. care este folosit la acest joc. **3** (*anat.; reg.*) Biceps (al mîinii). **4** (*tehn.*) Capăt de traversă pe care este rezemat lomul în timpul așezării iia cotă a șinelor unei linii de cale ferată. • pl. *-ele.* /lat. ***porcĕlla(m)***.

purcedá *vb. I.* v. purcede.

purcéde *vb. III.* **I** *intr.* **1** (*înv., pop.; despre ființe*) A porni la drum; a pleca. *Doisprezece concurenți purceseseră și numai cinci se înturnau* (C. NEGR.). <> (*cu determ. locale care arată direcția, sensul, ținta deplasării sau punctul de plecare*) *Drept spre apa Sargeții au purces* (CANT.). <> Expr. (*înv.*) *A purcede în* (sau *spre*) *risipă* = *a*) a se risipi; *b*) a evolua nefavorabil; *c*) a se distruge. *Plugurile cu boi și stogurile cu pîne... în răsipă au purces* (N. COST.). *A purcede către Domnul* (sau *dintru această viață*) = a muri. *A purcede în bici* v. bici. *A purcede în* (ori *la, întru*) *liniște* v. liniște. ◆ (*cu determ. locale*) A ieși. *Nu văd nici uși deschise, nici ferestre, Pe unde teafăr să purced afară* (TOPÎR.). ◆ A trece prin...; a străbate. ◆ Spec. (*înv.; de obicei cu determ. precedate de prep. „asupra", „contra", „împotriva"*) A porni cu oști pentru a ataca. **2** (*înv.; despre linii de hotar, suprafețe de teren etc.; de obicei cu determ. locale*) A se întinde pînă la... sau către. *Această moșie purcede în gios* (DOC.). **3** (*înv.; despre ape curgătoare*, ext., *despre lichide*) A curge. **II** **1** *tr., intr.* (*despre oameni*) A începe o acțiune; a trece la... *Cu nasul în farfurie, purcese a mînca grăbit* (VIN.). ◆ (*intr.; despre sunete, zgomote etc.*) A se porni. ◆ (*înv.; intr.; despre evenimente, acțiuni etc.*) A se desfășura, a se petrece. **2** *intr.* (*despre oameni*) A proceda, a acționa (într-un anumit fel). *Mijlocul cel mai practic este să purcedem pe calea constatării faptelor simple* (CAR.). **3** *intr.* (*înv., reg.; despre oameni*) A deveni. <> Expr. *A purcede grea* (sau *îngreunată*) = (*despre femei*) a rămîne însărcinată. **4** *intr.* (*înv., pop.*) A proveni, a lua naștere; a-și avea originea. *Temeiuri să-și pună cetății din care Neamul latin a purces* (COȘB.). • prez.ind. *purcéd,* (*înv.*) *purcéz,* pers. *2 purcézi*; perf. smp. *purcései*; ger. *purcezínd,* (*înv.*) *purcedínd, purcegínd*; part. *purcés.* și (*reg.*) *purcedá vb. I.* /lat. ***procĕdĕre***.

purcédere *s.f.* (*înv., pop.*) Acțiunea de *a purcede* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***purcede***.

purcegátor, -oáre *adj.* v. purcezător.

purcél *s.m.* **I** **1** (*zool.*) Pui de sex masculin al scroafei (pînă la înțărcare); ext. porc (tînăr). <> Expr. (*fam.*) *Cu cățel, cu* (sau *și*) *purcel* = cu tot avutul, cu tot ce are; cu toată familia; cu toții. *A nu avea* (*nici*) *cățel, a nu avea* (*nici*) *purcel* = *a*) a nu avea griji materiale, greutăți; *b*) a fi foarte sărac. ◆ Carnea acestui animal; ext. mîncare preparată din această carne. **2** Compus: (*zool.*) *purcel-de-India* = cobai (*Cavia porcellus*). **II** (*bot.; reg.*) **1** Ciorchine (mare) de strugure. **2** (*la pl.*) Rodul-pămîntului (*Arum maculatum*). **3** (*la pl.*) Ciumăfaie (*Datura stramonium*). • pl. *-ei.* /lat. ***porcĕllum***.

purceláș *s.m.* (*reg.*) **1** Purceluș. **2** (*bot.*) Cornuți (*Xanthium strumarium*). • pl. *-i.* /***purcel*** + *-aș*.

purcelí *vb. IV. refl. recipr.* (*reg.; despre porcine*) A se împerechea. • prez.ind. pers. 3 *-ește.* /***purcel*** + *-i*.

purcelúș, -ă *s.m., s.f.* **I** *s.m.* **1** Dim. al lui *purcel*; (*reg.*) purcelaș. **2** (*fam.*) (Epitet alintător pentru un) copil dolofan. **II** *s.f.* (*ornit.*) **1** Pasăre de culoare sură spre maroniu pe spate și albă pe pîntece, care trăiește prin grădini (*Sylvia curruca*). **2** Pasăre de culoare măslinie pe spate, albă pe gît și pe pîntece, care își face cuibul prin tufișuri sau prin iarbă (*Sylvia hortensis*). **3** Compus: *purceluș-neagră* = pasăre mică, de culoare sur-închis pe spate și sur-deschis pe pîntece, care trăiește prin tufișuri și prin păduri (*Sylvia atricapilla*). • pl. *-i, -e.* /***purcel*** + *-uș*.

purcés *s.n.* (*înv.*) Faptul de *a purcede*. • /v. ***purcede***.

purcezător, -oáre *adj.* (*înv.*) **1** Care pleacă, pornește. **2** Care provine, care își are originea. • pl. *-ori, -oare.* și *purcegător, -oáre adj.* /***purcede*** + *-ător*.

purcícă *s.f.* **1** Purcea. <> Expr. (*reg.*) *A avea purcică* = *a*) a fi arțăgos; *b*) a avea toane. **2** *De-a purcica* = de-a purceaua. • pl. *-ele, -ici.* /***purc[ea]*** + *-ică*.

purcicúță *s.f.* (*reg.*) Dim. al lui *purcea*. • pl. *-e.* /***purcică*** + *-uță*.

purcói *s.m.* v. porcoi.

púrec *s.m.* v. purice.

purecă *vb. I.* v. purica.

purecán *s.m.* Aug. al lui *purece*. • pl. *-i.* /***purece*** + *-an*.

purecáre *s.f.* v. puricare.

purecáriță *s.f.* v. puricariță.

purecáș *s.m.* v. puricaș.

purecăt *s.n.* v. puricat.

purecărie *s.f.* v. puricărie.

purecătură *s.f.* v. puricătură.

púrece *s.m.* v. purice.

purecél *s.m.* v. puricel.

purecí *vb. IV.* v. purici.

purecíme *s.f.* Colect. Puricărie. • /***purece*** + *-ime*.

purgá *vb. I.* **1** *refl., intr.* A(-și) provoca purgație; a lua sau a da un purgativ. **2** *tr.* A elimina, a purifica, a epura. **3** *tr.* (*jur.; înv.; compl. indică impozite, obligații etc.*) A face să piardă; a scuti. • prez.ind. *-ghez.* /<lat. ***purgare***, fr. ***purger***.

purgáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *purga* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***purga***.

purgatív, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* Care provoacă purgație, care curăță intestinele. **2** *s.n.* (*farm.*) Medicament sau substanță medicamentoasă care favorizează eliminarea materiilor fecale din organism; (*pop.*) curățenie, (*înv.*) purgație. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***purgatif***, lat. ***purgativus, -a, -um***.

purgatór *s.n.* v. purgatoriu.

purgatóriu *s.n.* **1** (*în relig. catolică; și nm. pr.*) Loc în care poposesc sufletele celor morți, cu păcate mai ușoare, pentru a fi purificate prin suferințe, înainte de a intra în paradis. **2** Fig. Loc de suferință trecătoare; perioadă, stare temporară de încercări, de suferință. • pl. *-ii.* și *purgatór s.n.* /<lat. ***purgatorium***, fr. ***purgatoire***, it. ***purgatorio***.

purgáție *s.f.* **1** Faptul de a elimina (în mod regulat) materiile fecale; curățare a intestinelor cu ajutorul unui purgativ; efect provocat de un purgativ. **2** (*farm.; înv.*) Purgativ. **3** Primenire, purificare, curățare. *Purgația aerului.* **4** (*în teol. catolică*) Curățare de păcate (prin ispășire). • pl. *-ii.* g.-d.-*iei.* și (*înv.*) *purgațiúne s.f.* /<lat. ***purgatĭo, -onis***, fr. ***purgation***.

purgațiúne *s.f.* v. purgație.

púric *s.m.* v. purice.

puricá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A (se) curăța de purici (prinzîndu-i, omorîndu-i etc.); a (se) căuta de purici (pentru a-i înlătura); a(-și) înlătura puricii de pe corp, de pe haine etc. **2** *tr.* Fig. A cerceta cu atenție, cu de-amănuntul, a examina cu minuțiozitate. *Dar agenda? V -ați purecat agenda?* (VIN.). **3** *tr.* Fig. (*compl. indică ființe*) A bate tare. **4** *tr.* Fig. (*compl. indică oameni*) A lăsa fără bani (prin mijloace necinstite). • prez.ind. *púric.* și *purecá vb. I.* /lat. ***pulicare*** <*pūlex, -icis*.

puricáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *purica* și rezultatul ei; puriceală. • pl. *-ări.* și *purecáre s.f.* /v. ***purica***.

puricáriță *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee din familia compozeelor, cu tulpina cenușie, păroasă, cu frunzele ondulate și cu florile galbene, dispuse în capitule, cu miros neplăcut, care crește în locuri umede (*Pulicaria vulgaris*); (*reg.*) puriceasă, puricică, puricioasă, iarba-puricelui. • pl. *-e.* și *purecáriță s.f.* /***purice*** + *-ariță*.

puricăș *s.m.* **1** (*entom.*) Puricel. **2** Insectă asemănătoare cu puricele, de culoare neagră-verzuie (*Podura nivalis*). • pl. *-i.* și *purecáș s.m.* /***purice*** + *-aș*.

puricát *s.n.* **1** Curățare de purici; puricătură. **2** Fig. Cercetare atentă, minuțioasă, amănunțită; puricătură. • pl. *-uri.* și *purecát s.n.* /v. ***purica***.

puricărie *s.f.* Colect. Mulțime de purici; purecime. (*reg.*) puricărime. • g.-d.-*iei.* și *purecărie s.f.* /***purice*** + *-ărie*.

puricăríme *s.f.* Colect. (*reg.*) Puricărie. • /***purice*** + *-ărime*.

puricătúră *s.f.* **1** Puricat. **2** Fig. Puricat. **3** Fig. (*reg.*) Bătaie zdravănă (dată cuiva). • pl. *-i.* și *purecătúră s.f.* /***purica*** + *-ătură*.

púrice *s.m.* **I** **1** (*entom.*) Nume dat mai multor specii de insecte mici, lipsite de aripi, care sînt parazite pe om sau pe animale: *a*) (și *purice comun, purice-de-casă*) insectă neagră-cafenie, de circa 2 mm lungime, cu corpul turtit lateral, cu picioarele din față adaptate pentru sărit și cu aparatul bucal adaptat pentru înțepat și supt (*Pulex irritans*); *b*) nume dat unor specii de insecte mici, asemănătoare cu puricele, parazite, hematofage pe diferite animale. <> Expr. *A nu* (*mai*) *face* (*mulți* sau *prea mulți*) *purici* (undeva, la cineva) = *a*) a nu sta mult timp undeva sau la cineva; *b*) a nu rezolva nimic unde se duce. *A i se face* (*cuiva*) *inima cît un purice* sau *cu inima cît un purice* = *a*) a fi foarte speriat de o primejdie iminentă; *b*) a se

descuraja. *A avea purici pe limbă* = a vorbi foarte mult. *Nici cît un purice* = deloc. (*pop.*) *A avea purici* = a nu avea astîmpăr. *A scutura de purici* (pe cineva) = a bate. *A fi plin de parale ca cînele de purici* = a avea mulți bani; a fi bogat. *Mi s-au cernit puricii* = nu-mi pasă. *Parcă m-ar* (sau *te-ar, l-ar etc.*) *mușca* (ori *pișca*) *un purice* = nu-mi (sau nu-ți, nu-i etc.) pasă. *A coji pe cineva puricii* v. coji. *Ca* (*și*) *cum* (sau *cît*) *te-ar pișca un purice* v. pișca. *De* (sau *pe*) *cînd se potcovea puricele* (*la un picior cu nouăzeci și nouă de oca de fier*) v. potcovi. ◇ Compus: *purice-bătrîn* = păduche (*Pediculus vestimenti*). **2** (*entom.*; și *purice-de-iarbă*) Numele a două specii de insecte parazite, mici, care trăiesc pe plante și se hrănesc cu sucul acestora: *a*) insectă de culoare albastră sau verde, cu capul mic și cu antenele subțiri, de forma unui fir de păr, care distruge legumele, în special răsadul de varză (*Haltica oleracea*); *b*) insectă de culoare neagră, care atacă inul, trifoiul și varza (*Haltica nemorum*). **3** Compuse: (*entom.*) *puricele-cînepii* = insectă mică, verzuie sau arămie, cu luciu metalic, care atacă cînepa (*Psylliodes attenuata*); *puricele-inului* = insectă mică, neagră-verzuie sau neagră-albăstruie, cu luciu metalic, care atacă inul (*Aphthona euphorbiae*); *puricele-ciupercilor* = insectă care sapă galerii în țesuturile ciupercilor (*Hypogastrura manubrialis*); *puricele-dracului* = insectă castanie, cu trupul lunguieț și subțire, acoperit cu păr, cu antenele și picioarele cărămizii, care, mai ales în stare de larvă, atacă rădăcinile de grîu și ale ierbii (*Elater segetum*); *purice-de-omăt* = insectă mică, neagră-verzuie, care trăiește, iarna, sub lemnele putrezite (*Podura nivalis*). **4** (*zool.*; și *purice-de-baltă, purice-de-apă*) Nume dat mai multor crustacee inferioare, mici, de apă dulce stătătoare, transparente, cu corpul acoperit cu o crustă membranoasă, care servesc ca hrană de bază pentru puietul de pește (*Daphnia*); dafnia. **5** (*de obicei art.*; și *de-a puricele, în purice*) Numele unui joc de copii în care fiecare jucător trebuie să prindă o minge, o bilă etc. așezată pe unul dintre capetele unei pîrghii, pe care o face să sară spre el atingînd celălalt capăt al pîrghiei. **II 1** (*la pl.*) Puncte negre care apar pe țesăturile crude de bumbac, rezultate din resturi de semințe care aderă la fibre și care, prin albirea țesăturilor, dispar. **2** (*la pl.*) Puncte negre care apar pe ecranul unui televizor, alterînd imaginea. **3** (*la pl.*) Cuie foarte mici, cu floarea mare, care sînt folosite în tapițerie, în cizmărie etc. **4** (*tehn.*; *la pl.*) Bucăți mici de piatră, de beton sau de oțel, care se așază pe fundul cofrajului, sub armături etc. **5** (*pop.*) Cui de lemn; lemn subțire bătut pe pereții de lemn ai unei case, pentru a susține tencuiala, lutul etc.; (*reg.*) puricel. **6** (*reg.*) Numele mai multor părți ale morii. **7** (*reg.*) Titirez (cu care se joacă copii). **8** (*culin.*; *reg.*; *la pl.*) Puricei. • pl. *-ci.* și *púrece, púrec*, (*reg.*) *púric* s.m. /lat. ***pūlicem***.

puriceálă *s.f.* (*reg.*) Puricare. • pl. *-eli.* /***purici*** + *-eală*.

puriceáscă *s.f.* (*bot.*) Numele unei specii de licheni (*Lecanora confluens*). • /***purice*** + *-ească*.

puricél *s.m.* **1** (*entom.*) Dim. al lui *purice*; puricaș. **2** (*reg.*) Numele mai multor feluri de cusături. **3** (*culin.*; *pop.*; *la pl.*) Fel de mîncare constînd în bucățele de mămăliga sau de turtă prăjite în grăsime; (*reg.*) purici. **4** (*reg.*) Purice. • pl. *-ei.* și *purecél s.m.* /***purice*** + *-el*.

puricéște *adv.* Ca un purice, în felul puricilor. • /***purice*** + *-ește*.

purici *vb. IV. tr.* (*reg.*) **1** (*compl. indică șipci, pene de lemn etc.*) A bate în pereți sau în bîrnele unei case, pentru a fixa tencuiala, lutul etc.; a fixa cu purici. **2** (*compl. indică bucăți mici de cărămidă sau de piatră*) A lipi pe pereții noi ai unei case, pentru a le mări rezistența. • prez.ind. *-esc.* și *purecí vb. IV.* /***purice*** + *-i*.

puricícă *s.f.* (*bot.*; *reg.*) **1** Puricariță (*Pulicaria vulgaris*). **2** Iarbă-roșie (*Polygonum persicaria*). • pl. *-ici.* /***purice*** + *-ică*.

puricioásă *s.f.* (*bot.*; *reg.*) **1** Puricariță (*Pulicaria vulgaris*). **2** Iarbă-roșie (*Polygonum persicaria*). • pl. *-e.* /***purice*** + *-oasă*.

puricós, -oásă *adj.* Care este plin de purici. • pl. *-oși, -oase.* /***purice*** + *-os*.

purifică *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică corpuri, soluții, amestecuri etc.*) A face să fie pur, curat, neamestecat, nealterat, neviciat, prin eliminarea substanțelor sau elementelor străine. *Cîmpia și lacul... purificau aerul de zăpușeală* (PRED.). **2** *refl., tr.* (*despre oameni*) A deveni sau a face să devină pur din punct de vedere moral; a (se) curăța de păcate. *După... confesiune presupunea că se va liniști și purifica* (CĂL.). **3** *refl.* (*bis.*) A se disculpa conform regulilor prescrise de canoane. • prez.ind. *purífic.* /<fr. ***purifier***, lat. ***purificare***.

purificáre *s.f.* **1** Proces prin care un corp, o soluție, un amestec etc. devine pur, curat, neamestecat, nealterat, neviciat, prin eliminarea substanțelor sau elementelor străine; purificație. ◇ *Purificarea apei* = epurarea apei. **2** Proces prin care cineva sau ceva devine pur din punct de vedere moral; purificație. **3** Ceremonie religioasă consacrată ispășirii păcatelor, curățării morale; purificație. • pl. *-ări.* /v. ***purifica***.

purificát, -ă *adj.* Care a fost supus purificării. • pl. *-ți, -te.* /v. ***purifica***.

purificatór, -oáre *adj., s.n., s.m.* **1** *adj.* Care purifică corpuri, soluții, amestecuri etc. **2** *s.n.* (*tehn.*) Aparat, utilaj, instalație care servește la purificarea unei substanțe; epurator. **3** *adj.* Care purifică din punct de vedere moral. **4** *s.m.* Pînză cu care preotul șterge potirul după cuminecătură. • pl. *-ori, -oare.* /***purifica*** + *-tor*; cf. fr. *purificateur*.

purificáție *s.f.* Purificare. • pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* /<fr. ***purification***.

púrim *s.n.* (*relig.*; *și nm. pr.*) Sărbătoare mozaică, celebrată la începutul primăverii, în amintirea salvării evreilor din masacrul plănuit de Aman, demnitarul regelui persan Ahașver (Xerxe I). • /<ebr. ***purim***.

purínă *s.f.* (*biochim.*) Compus organic aromatic, cu un sistem biciclic condensat, format din două nuclee heterociclice cu azot și cu un inel pirimidinic, preparat din acid uric, care se află și în natură, într-o serie de produși naturali din structura acizilor nucleici, și care este de importanță fundamentală pentru fiziologia animală și vegetală (adenina și ganina). • /<fr. ***purine***.

purínic, -ă (*chim.*; *despre baze*) Care este derivat din purină. • pl. *-ci, -ce.* /***purină*** + *-ic*, după fr. *purique*.

purísm *s.n.* (*lingv.*) Tendință exagerată de a elimina dintr-o anumită limbă (toate) elementele considerate străine de structura ei de bază; grijă exagerată pentru puritatea limbii. • /<fr. ***purisme***.

puríst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al purismului. **2** *adj.* Care aparține purismului sau puriștilor, care se referă la purism sau la puriști; care este conform purismului, care este caracterizat prin purism; care practică, susține purismul. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***puriste***.

puritán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* (*relig.*) Adept al puritanismului. ◆ Ext. Persoană care practică, afișează, pretinde o morală foarte severă sau care manifestă o rigoare excesivă în respectarea principiilor religioase; om de o moralitate rigidă. **2** *adj.* Care aparține puritanismului sau puritanilor, care se referă la puritanism sau la puritani, caracteristic, propriu puritanismului sau puritanilor. ◆ Ext. Care practică, afișează sau pretinde o morală excesivă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***puritain***.

puritanísm *s.n.* **1** (*relig.*) Doctrină religioasă desprinsă de anglicanism sub influența ideilor lui Calvin, Zwingli și Bulinger, care a apărut în Anglia, în a doua jumătate a sec. 16, și care se caracterizează printr-o morală rigidă, prin promovarea unor principii de austeritate și rigoare morală (bazate pe textul *Bibliei*), prin acceptarea predestinării și printr-o organizare prezbiteriană (epurînd cultul de orice rămășiță a catolicismului). **2** Ext. Rigoare exagerată (și formală) privind respectarea preceptelor religioase și morale. • /<fr. ***puritanisme***.

puritáte *s.f.* **1** Calitatea de a fi pur, curat, neamestecat. *O rasă păstrată în toată puritatea ei* (BARA.). **2** Calitatea a ceea ce este perfect, desăvîrșit. *Vorbea frățuzește cu o puritate extremă*. **3** Calitatea de a fi consecvent față de un principiu, de o idee, de o credință. **4** Calitatea de a fi neprihănit, nevinovat; nevinovăție, castitate. *Stranie... atmosferă de puritate și depravare* (PER.). ◆ Candoare. **5** (*biol.*) *Puritatea gameților* = fenomen prin care celulele sexuale mascule și femele sînt haploide, în timp ce celulele somatice sînt diploide. • /<lat. ***purĭtas, -atis***.

purjá *vb. I. tr.* **1** (*tehn.*) A evacua din instalații, cazane, recipiente, în timpul funcționării, o cantitate de apă sub presiune, cu un conținut ridicat de săruri, în vederea curățării, pentru împiedicarea formării pietrei etc. **2** A goli balastul de apă prin introducerea aerului sub presiune, la submarine. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***purger***.

purjáre *s.f.* Acțiunea de *a purja* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***purja***.

púrjă *s.f.* **1** (*tehn.*) Evacuare a apei, aerului, gazului etc. dintr-o instalație, dintr-un cazan, dintr-un recipient presurizat etc. **2** Valvulă pentru evacuarea balastului la submarine sau a apei provenite din condensarea vaporilor la mașinile cu abur. • pl. *-e.* /<fr. ***purge***.

purjór *s.n.* Dispozitiv folosit pentru purjare. • pl. *-oare.* /<fr. ***purgeur***.

purói[1] *s.n.* **1** Materie lichidă, vîscoasă, de culoare galbenă-verzuie, formată în răni, în leziuni, în diverse organe etc. din microbi și rămășițe de leucocite; coptură. **2** (*reg.*) Zeamă din boabele porumbului necopt. • pl. *-oaie.* și (*înv., reg.*) *punoáie s.f., punói s.n.* /lat. ****pūrōnium*** <*pus, puris*.

puroí[2] *vb. IV.* v. puroia.

puroiá *vb. I. intr.* (*despre țesuturi animale, organe, leziuni etc.*) A forma, a colecta sau a elimina puroi; a supura. • sil. *-ro-ia.* prez.ind. pers. 3 *-iază.* și (*înv.*) *puroí, punoí vb. IV., punoiá vb. I.* /***puroi***[1] + *-a*.

puroiát, -ă *adj.* (*despre țesuturi animale, organe, leziuni etc.*) Purulent. • sil. *-ro-iat.* pl. *-ți, -te.* și *puruiát, -ă adj.* /v. ***puroia***.

puróinic, -ă *s.m, adj.* v. poroinic.

puroiós, -oásă *adj.* (*înv., reg.*; *despre țesuturi animale, organe, leziuni etc.*) Purulent. • sil. *-ro-ios.* pl. *-oși, -oase.* /***puroi***[1] + *-os*.

púrpur *s.n.* v. purpură.

purpuracéu, -ée *adj.* Care seamănă la culoare cu purpura. • pl. *-cei, -cee.* /<fr. ***purpuracé***.

purpurát, -ă *adj.* (*înv., reg.*) Care este purpuriu. • pl. *-ți, -te.* /***purpură*** + *-at*.

púrpură *s.f.* **I 1** Substanță colorantă roșie cu nuanță violetă, care în antichitate se extrăgea din molusca *Murex brandaris*, iar astăzi se obține pe cale sintetică. ◆ Gener. Culoare roșu-închis. **2** Stofă scumpă, plușată, vopsită cu purpură. *Făt-Frumos cu păr de aur Și cu manta de purpură* (NECUL.). ◆ Ext. Veșmînt de ceremonie pentru regi, nobili, arhierei etc., făcut din purpură; hlamidă. **3** (*la romani*) Demnitate a consulilor, a împăraților etc.; (*mai tîrziu*) demnitate regală; demnitate de cardinal. ◆ Ext. (*înv.*) Putere; măreție; tron; împărăție, imperiu. **II** (*med.*) Boală caracterizată prin apariția pe piele și pe mucoase a unor erupții hemoragice subcutanate. • pl. *-i, -e.* și *púrpur s.n.* /<lat. ***purpŭra, -ae***, fr. ***purpura***.

purpúric, -ă *adj.* Care aparține purpurei, care se referă la purpură. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***purpurique***.

purpurína *s.f.* Substanță de culoare roșie-cafenie, extrasă din rădăcina unor plante din familia rubiaceelor sau obținută pe cale sintetică, întrebuințată ca intermediar pentru prepararea coloranților și ca reactiv pentru identificarea acidului boric. • /<fr. ***purpurine***.

purpuríu, -íe *adj.* Care are culoarea purpurii; roșu-închis cu nuanță violetă; purpuros, (*înv., reg.*) porfiriu, purpurat. *Spînz purpuriu* v. spînz. *Stîrc purpuriu* v. stîrc. • pl. *-ii.* /***purpură*** + *-iu*.

purpurós, -oásă *adj.* Care este purpuriu. • pl. *-oși, -oase.* /***purpură*** + *-os*.

pursînge *adj.invar.* (*despre animale, mai ales despre cai*) Care este de rasă pură, neamestecată cu altă rasă. ◆ (*subst. m.*) Cal de rasă pură, de obicei de origine engleză sau arabă. • scris și *pur-sînge.* /***pur***[2] + ***sînge***, după fr. *pur-sang*.

purtá *vb. I.* **I** *tr.* **1** (*compl. indică obiecte, lucruri, ființe etc.*) A susține, a ține în mîini, în spate, pe umeri etc., ducînd cu sine (undeva, în altă parte, în alt loc). *La ceremoniile cele mari, vătaful de copii purta arcul și purpura domnilor* (BĂLC.). ◇ (*înv.*) *Purta-voce* = portavoce. ◇ Expr. (*înv.*) *A purta arma* = a aduce arma în poziția reglementară de salut. *A purta sufletul în traistă* = *a*) a nu se ține de cuvînt; *b*) a minți. *A-și purta bine* (sau *rău*) *anii* v. an. *A purta gîsca în barbă* v. barbă. *A purta pe cineva ca în ciur* v. ciur. *A-și purta crucea* v. cruce. *A purta* (*pe cineva*) *pe degete* v. deget. *A purta lumea pe degete* v. lume. *A purta*

pe cineva pe mîini v. mînă. *A-şi purta nasul* (*pe* sau *în*) *sus* v. nas. *A purta* (pe cineva *ca*) *pe* (sau *ca în*) *palmă* (sau *palme*) v. palmă. *A purta* (*pe cineva*) *în* (ori *la*) *palme* v. palmă. *A purta plosca* (*cu minciuni*) v. ploscă. *A purta pe cineva în triumf* v. triumf. ◆ A trece, a transmite dintr-o mînă în alta, din mînă în mînă, de la unul la altul. *Cîteva pahare de aluminiu fură purtate din mînă în mînă* (E. BAR.). ◆ (*compl. indică obiecte, lucruri etc.*) A mişca încoace şi încolo, ţinînd în mînă, a trece dintr-o parte în alta, purtînd în mîini. *Îi purtă plicul pe sub nas* (CE. PETR.). ◆ A avea asupra sa, ducînd cu sine (pentru a folosi la nevoie). *Paloşul... îl purta totdeauna ascuns la dînsul* (ISP.). ◆ (*despre mijloace de transport; compl. indică lucruri, fiinţe etc.*) A deplasa, a duce dintr-un loc în altul; a transporta. ◆ (*despre fiinţe; compl. indică lucruri, fiinţe etc.*) A duce, a transporta cu un mijloc de locomoţie. *Le poartă vara-n căruţă şi iarna pe săniuţă* (POP.). ◆ Fig. A suporta, a răbda, îndurînd consecinţe (neplăcute). *Dacă port cu uşurinţă şi cu zîmbet a lor ură, Laudele lor desigur m-ar mîhni peste măsură* (EMIN.). **2** A trage după sine, a duce cu sine trăgînd. *Opt telegari... purtau trăsura mai uşor ca vîntul* (ODOB.). ◇ Fig. *Ţi-am purtat noroc* (SEBAST.). ◆ (*înv.; compl. indică victorii, succese etc.*) A repurta. **3** A sprijini, a susţine să nu cadă, să nu se răstoarne în mers. **4** (*despre femele*) A fi însărcinată; a duce sarcina. *Te poartă Ca pe un orb ţinut de mînă* (MINUL.). ◇ Expr. *A purta în pîntece* v. pîntece. **5** (*despre plante, flori*) A prinde rod; a rodi. *Multe flori sînt, dar puţine Rod în lume o să poarte* (EMIN.). **II 1** *tr.* (*compl. indică fiinţe*) A conduce, a însoţi, a duce dintr-un loc în altul, într-un sau dintr-un anumit loc, de la unul la altul etc., călăuzind, îndrumînd, dirijînd. ◇ Expr. *A purta* (pe cineva) *de la Ana la Caiafa* v. caiafă. *A purta pe cineva* (*pe*) *la icoane* v. icoană. *A purta pe cineva de nas* v. nas. *A purta* (*pe cineva*) *la stroi* v. stroi. ◆ (*compl. indică oameni*) A determina să se ducă undeva (în mod real sau imaginar); fig. a determina să acţioneze într-un anumit fel, să facă un anumit lucru; a îndruma, a orienta. *Într-o clipă-l poartă gîndul îndărăt cu mii de veacuri* (EMIN.). *Purtat de sete, mă coboram la vad* (PILL.). ◇ Expr. *A-l purta gîndul* (ori *gîndurile*) v. gînd. ◆ A duce cu forţa (şi sub pază). *Oamenii puteau să creadă că sînt purtaţi ca o cireadă* (ARGH.). **2** *tr.* (*pop.; fam.*) A înşela, a amăgi; ext. a amîna cu făgăduieli mincinoase. *Aşa m-a purtat şi pe mine de-au trecut săptămînile şi lunile* (REBR.). ◇ Expr. *A purta* (pe cineva) *cu făgăduinţe* = a promite cuiva ceva, fără a-şi ţine cuvîntul (pentru a obţine un răgaz); a tărăgăna. *A purta* (*pe cineva*) *cu minciuni* v. minciună. *A purta pe cineva cu vorba* (sau *cu vorbe*) v. vorbă. *A purta* (*pe cineva*) *cu zăhărelul* v. zăhărel. **3** *refl.* (*pop.*) A merge, a umbla, a se deplasa (de colo pînă colo); ext. a perinda. *Abia se mai purta pe picioare* (VLAH.). *Mă doare mijlocul şi mă port plecat din şale* (SADOV.). ◆ A se îndrepta către... ◆ A se plimba. ◆ A se grăbi către... ◆ (*tr.*) A face să se mişte de colo pînă colo. *Cînd vîntul suflă de poartă crenguţele copacilor, avem vînt* (POP.). ◆ (*reg.; tr.; compl. indică drumuri*) A parcurge, a străbate. **4** *tr.* (*compl. indică o parte a corpului sau corpul unei fiinţe*) A mişca (ritmic) încoace şi încolo; a ţine, a mişca într-un anumit fel (în timpul mersului). *E frumos cum îşi ţine capul, cum îşi poartă trupul* (SLAV.). ◇ Expr. *A*(*-şi*) *purta nasul* (*pe* sau *în*) *sus* v. nas. **5** *tr.* (*înv., pop.; compl. indică vorbe, veşti, zvonuri etc.*) A răspîndi. ◇ Expr. *A purta minciuni* = a duce vorba de colo, colo; a bîrfi, a cleveti. (*înv.; refl. pas.*) *A i se purta numele* = a i se duce faima. *A purta poşta* v. poştă. *A purta vorba* (sau *vorbe*) v. vorbă. **III** *tr.* **1** (*compl. indică acţiuni, activităţi etc.*) A desfăşura, a suporta în mod activ, cu eforturi proprii etc. *Purta multe războaie şi totdeauna biruia* (STANCU). ◇ Expr. *A purta* (pe cineva) *prin judecăţi* = a da (pe cineva) în judecată (tîrîndu-l mereu pe drumuri). *A purta hora* v. horă. *A purta ferul şi pîrjolul* v. pîrjol. *A purta cu jalba* (*în proţap*) v. jalbă. *A purta steagul* v. steag. ◆ (*înv., pop.*) A avea grijă de..., a se îngriji de... (în numele cuiva), a se ocupa de... *El purta cu înţelepciune treburile împărăţiei* (POP.). **2** (*compl. indică funcţii, posturi, titluri, însărcinări etc.*) A exercita, a îndeplini, a deţine. *Purta titlul de monsenior* (CĂL.). ◇ Expr. *A purta răspunderea* = a fi răspunzător. **3** (*compl. indică instrumente, unelte, arme etc.*) A folosi (cu pricepere, cu îndemînare) cu ajutorul mîinilor; a mînui. *Apoi las' că Rada ştie Şi-n ce fel să poarte sapa* (COŞB.). **IV** *tr.* **1** A avea ceva pe sine (ca parte integrantă) de la natură sau în mod accidental (datorită obiceiului, modei etc.). *Purta o frumoasă barbă blondă* (SADOV.). *O fetiţă slăbuţă... poartă codiţe* (H. LOV.). ◇ Expr. (*fam.*) *Capra rîioasă poartă coada îmbîrligată* v. capră. *A purta coarne* v. corn. **2** (*compl. indică obiecte de îmbrăcăminte, de încălţăminte, podoabe etc.*) A fi, a merge îmbrăcat, încălţat, împodobit cu... *Purta vestă neagră peste cămaşă albă cu mîneci bogate* (PRED.). ◇ Loc.adj., adv. *De purtat* = (care este, serveşte) de îmbrăcăminte. ◇ Expr. *A purta doliu* = a merge îmbrăcat în negru sau a avea un semn negru pe haină, în semn de doliu. *Poartă* (sau *să porţi*) *sănătos*, urare care se face unei persoane care are un obiect de îmbrăcăminte sau de încălţăminte nou. *A purta căciula degeaba* v. căciulă. *A purta pălăria* v. pălărie. *A-i purta portul cuiva* v. port. ◆ (*refl. impers.*) A fi la modă; a se conforma unei anumite mode. *Se poartă rochii scurte.* ◆ (*pop.; fam.; compl. indică oameni*) A se îngriji de cineva procurîndu-i îmbrăcămintea; ext. a-i da cuiva cele necesare. *Bine te-oi purta Şi ţi-oi cumpăra Rochiţă cu zale* (ALECS.). ◇ Expr. (*intr.*) *A purta cuiva de cheltuială* = a procura cuiva banii necesari pentru trai. *A da cuiva de purtat* = a da cuiva obiecte de îmbrăcăminte necesare. **3** (*despre obiecte; compl. indică inscripţii, blazoane etc.*) A avea imprimat, gravat, pictat, scris (ca semn distinctiv). *Cupeurile... puratu blazon* (SADOV.). ◇ Expr. *A purta semnătura* (*cuiva*) v. semnătură. ◇ Fig. *Poartă acum pe faţă o melancolie senină* (H.LOV.). **4** A fi prevăzut, înzestrat cu... (în structura sa). ◇ Expr. *Ce hram porţi* (ori *poartă*)? v. hram. **V** *tr.* **1** (*compl. indică gînduri, intenţii, sentimente etc.*) A fi stăpînit de... *Eu vă port prea multă stimă şi n-aş putea fi de altă părere* (VLAH.). ◇ Loc.vb. *A purta duşmănie* (sau *pică*) = a duşmăni. (*pop.*) *A purta bănat* = a avea ciudă, necaz pe cineva. *A purta frica de...* = a se teme de... (*tr., intr.*) *A* (*nu*) *purta grijă de cineva* ori *de ceva* sau *a* (*nu-i*) *purta* (*cuiva*) *de grijă, a* (*nu*) *purta de grijă despre ceva, a* (*nu*) *purta grija cuiva* v. grijă. ◇ Expr. (*fam.*) *A-i purta cuiva un dinte* = a urmări să se răzbune pe cineva. *A purta cuiva interes* v. interes. *A-i purta* (*cuiva*) *ponos* v. ponos. *A purta* (*cuiva*) *rîcă* v. rîcă. ◆ A avea în sine, a conţine; a reţine, a păstra. *Purta în suflet rîsul ei cald* (REBR.). ◇ Expr. *A purta pe cineva în gînd* v. gînd. *A purta* (*pe cineva*) *în gură ca pe un sfînt* v. sfînt. **2** (*compl. indică nume*) A se chema într-un anumit fel, a căpăta sau a avea o anumită denumire, un anumit calificativ; ext. a prelua de la cineva, ducînd mai departe. *După căsătorie poartă numele soţului.* **3** (*compl. indică discuţii, conversaţii, corespondenţă etc.*) A susţine, a duce cu altul (ori cu alţii) sau între ei; a întreţine. **VI** *tr.* (*compl. indică obiceiuri, datini etc.*) A îndeplini conform tradiţiei, tipicului, cerinţelor. *Slujbele sînt de toate şapte la număr. Ele se poartă de regulă în şapte sîmbete* (MARI.). ◇ Expr. *A-i purta* (*cuiva*) *parastasele* v. parastas. *A-i purta* (*cuiva*) *rînduiala* (ori *rînduielile*) sau *a purta rînduiala înmormîntării* v. rînduială. *A purta* (*cuiva*) *sîmbetele* v. sîmbătă. *A purta slujbele cuiva* v. slujbă. **VII** *refl.* (*despre fiinţe*) A avea o anumită conduită, a se manifesta într-un anumit fel (în relaţiile cu alţii); ext. a acţiona într-un anumit fel. *Cine ştie să se poarte nu pleacă în asemenea caz* (CA. PETR.). ◇ Expr. *A se purta ca în pampas* v. pampas. ◆ (*tr. fact.*) A determina pe cineva să se comporte, să acţioneze într-un anumit fel. **VIII 1** *intr.* (*jur.; urmat de determ. precedate de prep. „asupra"*) A se referi; a avea ca obiect; a se preocupa, a se interesa. **2** *refl.* (*înv.; despre stări de lucruri, situaţii, evenimente etc.*) A se petrece, a se întîmpla; a se desfăşura. • prez.ind. *port.* şi (*înv.*) *portă vb. I.* /lat. ***portāre***.

purtábil, -ă *adj.* (*fam.; despre obiecte de îmbrăcăminte*) Care este comod de purtat; care nu se murdăreşte şi nu se uzează uşor; ext. care mai poate fi purtat. • pl. *-i, -e.* /***purta*** + *-bil*, după fr. *portable*.

purtáre *s.f.* **I 1** Transportare, ducere (în mîini, pe braţe, pe umeri). ◆ (*înv.*) Ducere cu sila, împotriva voinţei sale. **2** (*pop.*) Umblet, circulaţie. **3** (*înv.*) Conducere, dirijare. **4** (*înv., pop.*) Expr. *Purtare de grijă* = atenţie, grijă arătată cuiva, faţă de o problemă etc. **II** Folosire a unui obiect de îmbrăcăminte, de încălţăminte, de podoabă. ◇ Loc.adj. *De purtare* = (*despre obiecte de îmbrăcăminte, de încălţăminte etc.*) care se poartă în mod obişnuit; de toate zilele, de lucru. ◇ Expr. *A lua* (un lucru) *la purtare* = a începe să foloseşti (un lucru) în mod obişnuit, foarte des. *A lua hainele la purtare* v. lua. *A-şi lua nasul la purtare* v. nas. **III 1** (*adesea la pl.*) Fel, mod de a se comporta; conduită, comportare. *Curînd se vor dezamăgi şi se vor ruşina de purtarea lor* (BOLL.). **2** Spec. Mod de comportare disciplinară a unui elev în şcoală. *În tot timpul şcolii a avut nota zece la purtare.* **3** (*jur.*) *Purtare abuzivă* = infracţiune care constă în întrebuinţarea de expresii jignitoare sau în săvîrşirea de lovituri ori de alte acte de violenţă de către un funcţionar în exerciţiul atribuţiilor de serviciu faţă de o persoană care îi solicită serviciile. • pl. *-ări.* /v. ***purta***.

purtát[1] *s.n.* **1** Faptul de *a* (*se*) *purta*; (*înv., reg.*) purtătură. **2** Fel, mod de a se îmbrăca. **3** Fel, mod de a se comporta; conduită, comportare. • /v. ***purta***.

purtát[2], -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* (*despre oameni*) Care a călătorit mult; ext. care este experimentat, versat. **2** *adj.* (*despre obiecte de îmbrăcăminte sau de încălţăminte*) Care a fost folosit timp îndelungat; care este uzat, vechi. **3** *s.f.* Numele unui dans popular, executat în perechi, cu ritm binar şi cu mişcare moderată. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***purta***.

purtăréţ, -eáţă *adj., s.n.* **1** *adj.* (*înv.*) Care este mobil, portabil. **2** *adj.* (*înv.; despre cărţi*) Care este de dimensiuni reduse; care este uşor de transportat; care se poartă cu sine. ◇ *Dicţionar* (sau *vocabular*) *purtăreţ* = dicţionar portativ. **3** *adj.* (*med.; înv.; despre boli*) Care este mai puţin grav, care este uşor de suportat. **4** *adj.* (*pop.; despre obiecte de îmbrăcăminte sau de încălţăminte*) Care se poartă în mod obişnuit; care ţine la purtare; care nu se strică uşor. **5** *s.n.* (*reg.*) Fiecare dintre cele două prăjini pe care se cară fînul (la locul unde se face claia). • pl. *-eţi, -eţe.* /***purta*** + *-ăreţ*.

purtătór, -oáre *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f., adj.* (Fiinţă) care poartă, duce, transportă ceva. *Vorbitorul întinse braţul în sus ca un purtător de stindard* (SAHIA). ◇ *Purtător de cuvînt* = *a*) persoană care ia cuvîntul în numele altora într-un grup, într-o adunare, într-un loc; persoană care reprezintă interesele altora; *b*) spec. persoană fizică sau juridică împuternicită să difuzeze în ţară şi în străinătate ştiri şi textele documentelor oficiale sau ale unor organizaţii, instituţii etc. **2** *s.m., s.f* Persoană care are ceva asupra sa, care deţine ceva, căreia îi aparţine ceva. ◇ Loc.adj. *La purtător* = (*fin.; despre obligaţiuni, cecuri etc.*) care poate fi plătit, achitat, folosit etc. fără a avea indicat numele titularului; care este emis fără a fi nominalizat. **3** *s.m., s.f., adj.* (Fiinţă) care duce ceva dintr-o parte în alta, de la unul la altul; (fiinţă) care răspîndeşte, împrăştie, propagă ceva. *Să vedem atitudinea sa faţă de purtătorii formelor nouă* (IBR.). ◆ (*înv.; cu determ. „de Dumnezeu", „de Dumnezeire"*) (Om) care crede în Dumnezeu, care practică, propagă religia creştină. **4** *s.m.* (*biol.*) *Purtător de germeni* = organism uman sau animal, care adăposteşte microbi patogeni (într-una din cavităţile naturale ale corpului), fără să prezinte simptome de boală, dar constituind o sursă de infecţie. **5** *adj.* Care face, produce ceva. *Văzui silitra de fulger purtătoare* (ALEX.). *Depunerile la bancă sînt purtătoare de dobînzi.* **6** *adj.* (*fiz.*) *Undă purtătoare* = undă electromagnetică de frecvenţă înaltă, care, fiind modulată de un semnal de mesaj, serveşte la transmiterea acestuia. *Semnal purtător* v. semnal. **7** *s.m., s.f.* (*înv.*) *Purtător de grijă* = persoană care se ocupă de cineva sau de ceva; persoană care se îngrijeşte de problemele, afacerile cuiva. **8** *s.m.* (*înv.*) Conducător; îndrumător. • pl. *-ori, -oare.* /***purta*** + *-ător*.

purtătúră *s.f.* (*înv., reg.*) Purtat. • pl. *-i.* /***purta*** + *-ătură*.

puruiát, -ă *adj.* v. puroiat.

purulént, -ă *adj.* (*despre ţesuturi animale, organe, leziuni etc.*) Care conţine puroi, care elimină puroi, care supurează; supurant, puroiat, (*înv., reg.*) puroios. ◇ *Pleurezie purulentă* v. pleurezie. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***purulent***, lat. ***pūrŭlentus, -a, -um***.

purulénţă *s.f.* Faptul de a fi purulent; stare a ceea ce este purulent; supuraţie. • pl. *-e.* /<fr. ***purulence***.

púrure *s.f.* v. pururi.
púrurea *adv.* v. pururi.
púruri *adv., s.f.* **1** *adv.* Fără încetare, fără întrerupere, întruna, mereu, necontenit; totdeauna, veşnic. *Tu mă birui fără luptă, Pururi neînvinsă mare* (GOGA). *L-am sărbătorit pururea în inima mea* (GAL.). ◇ Loc.adv. *De-a pururi* = (pentru) totdeauna, în veci. **2** *adv.* (*înv., reg.; în constr. neg.*) Niciodată. **3** *s.f.* (*înv.; în forma „purure"*) Veşnicie, eternitate. • şi *púrure s.f., púrurea adv.* /probabil cuv. autoh.; cf.alb. *përherë.*
pus[1] *s.n.* Faptul de *a (se) pune.* • /v. ***pune.***
pus[2] *s.n.* (*med.*) Exsudat patologic vîscos, care se formează în focarele de infecţie. • /<fr. ***pus,*** lat. ***pus, puris.***
pusătúră *s.f.* **1** (*înv.*) Poziţie. **2** (*în credinţele populare*) Boală contractată de cineva prin farmece; ext. farmec, vrajă (pentru îmbolnăvirea cuiva). • pl. *-i.* /***pus***[1] *+ -ătură.*
puscelós, -oásă *adj.* (*înv.*) Pustulos. • pl. *-oşi, -oase.* /***puşchele,*** pl. lui *puşchea* + *-os.*
puseísm *s.n.* (*bis.*) Curent în Biserica Anglicană, care cerea să fie restabilite ceremoniile catolice şi unele dogme ale catolicismului. • sil. *-se-ism.* /<fr. ***puseyisme***; cf.nm. pr. Edward Bouverie *Pusey,* teolog englez.
puseíst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f., adj.* (Adept) al puseismului. **2** *adj.* Care aparţine puseismului sau puseiştilor, care se referă la puseism sau la puseişti. • sil. *-se-ist.* pl. *-işti, -iste.* /<fr. ***puseyiste.***
puséu *s.n.* **1** (*med.*) Manifestare bruscă şi puternică (însoţită de ridicarea temperaturii) a unei boli; acces. **2** Fig. Izbucnire, elan, vervă, exuberanţă. • pl. *-uri.* /<fr. ***poussée.***
pusher ['puʃər] *s.m.* Traficant. • pl. *-i.* /<engl. ***pusher.***
push-pull ['puʃ'pul] *s.n.* **1** (*cib.*) Organ de comandă care, atunci cînd este împins, determină o acţiune oarecare, iar cînd este tras, determină inversul acesteia. **2** (*electr.*) Montaj amplificator în care două elemente cu caracteristici simetrice funcţionează în opoziţie. • /<engl. ***push-pull.***
pusilamím, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care este fricos, laş. ◆ (*despre manifestări, atitudini etc. ale oamenilor*) Care exprimă, trădează frică, laşitate, lipsă de curaj. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***pusillanime.***
pusilanimitáte *s.f.* **1** Caracterul a ceea ce este pusilanim; lipsă de curaj, slăbiciune morală. **2** Stare creată de omul pusilanim. • /<fr. ***pusillanimité.***
púsnic, -ă *s.m., s.f.* v. pustnic.
pusnicí *vb. IV.* v. pustnici.
pusnicíe *s.f.* v. pustnicie.
pusnicíre *s.f.* v. pustnicire.
pusnicít, -ă *adj.* v. pustnicit.
pusoáre *s.f.* **1** (*înv.*) Poziţie. **2** (*înv.*) Statură. ◆ Atitudine, comportare. **3** (*înv.*) Vie sădită de curînd; gener. plantaţie recentă. **4** (*reg.*) Curmătură pe unde trec animalele sălbatice şi unde stau vînătorii la pîndă. • pl. *-ori.* /***pus***[1] *+ -oare.*
púsolă *s.f.* v. busolă.
puspán *s.m.* (*bot.; reg.*) Cimişir (*Buxus sempervirens*). • pl. *-i.* şi *puspánd, puşpán s.m.* /<magh. ***puszpáng.***
puspănd *s.m.* v. puspan.
pústă *s.f.* **1** (*geomorf.*) Stepă (cu graminee) situată în Cîmpia Panonică: gener. cîmpie întinsă acoperită cu ierburi; stepă. **2** (*înv., reg.*) Ţinut pustiu. ◆ (*reg.*) Ţinut pustiit. **3** (*reg.*) Proprietate rurală situată la oarecare distanţă de sat; ext. conac boieresc. • pl. *-e.* /<magh. ***puszta.***
pustiá *vb. I.* v. pustii.
pustieciúne *s.f.* v. pustiiciune.
pustieşág *s.n.* (*reg.*) **1** Pustiu. **2** Ogor lăsat în paragină. **3** Casă lăsată în ruină. **4** (*în forma „pustuşag"*) Avere mare. • sil. *-ti-e-.* pl. *-uri.* şi *pustuşág s.n.* /***pustiu*** *+ -şag;* cf. magh. *pusztasag.*
pustietáte *s.f.* **1** Regiune sălbatică (lipsită de vegetaţie şi) nepopulată de oameni; spec. întindere vastă şi plană de teren, lipsită de vegetaţie şi de populaţie, acoperită cu nisip; deşert, pustiu. *Oaspete al mănăstirilor şi al schiturilor pierdute în pustietăţi* (VIANU). ◇ Expr. (*reg.*) *Ducă-se-n pustietate* = ducă-se pe pustii. ◆ (*înv.*) Stare a unui teritoriu devastat, prădat, jefuit. ◆ (*înv., reg.*) Loc, teren (în afara hotarelor unui sat) care nu este în proprietatea cuiva, care nu aparţine nimănui (fiind lăsat în paragină). ◆ (*reg.*) Casă lăsată în ruină. **2** Loc în care nu se (mai) află (alţi) oameni (sau alte fiinţe); loc foarte puţin locuit; pustiu. ◆ Ext. Lipsă de zgomot, de agitaţie; linişte (deplină). *Gîndurile... care-l frămîntaseră... în pustietatea odăiţei lui* (BRĂT.). **3** (*reg.*) Avere mare (în bani). • sil. *-ti-e-.* pl. *-ăţi.* şi (*înv., reg.*) *pustiităte s.f.* /***pustiu*** *+ -etate.*
pustietór, -oáre *adj.* v. pustiitor.
pustií *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică locuri fertile, teritorii populate, aşezări umane etc.*) A preface în pustiu, a lăsa pustiu, gol (de vegetaţie, de animale, de oameni, de bunuri etc.); gener. a devasta, a distruge, a nimici. ◇ Expr. *A se pustii în patru vînturi* v. vînt. ◆ Fig. (*compl. indică oameni*) A distruge sufleteşte. **2** *tr.* (*înv., reg.; compl. indică flinţe*) A omorî. ◆ (*înv.; refl.; despre locuri cultivate*) A se părăgini. **3** *tr.* (*reg.; compl. indică bunuri materiale*) A risipi, a irosi. **4** *tr.* (*înv., reg.; compl. indică oameni, aşezări omeneşti*) A părăsi. **5** *refl.* (*pop.; despre oameni*) A pribegi; a se refugia; a fugi. • prez.ind. *-iesc.* şi (*înv., pop.*) *pustiá vb. I.* /***pustiu*** *+ -i.*
pustiiciúne *s.f.* (*înv.*) **1** Pustiire. **2** (*în forma „pustieciune"*) Pustiu. • sil. *-ti-i-.* pl. *-i.* şi *pustieciúne s.f.* /***pustiu*** *+ -ciune.*
pustiíre *s.f.* **1** Acţiunea de *a pustii* şi rezultatul ei; transformare în pustiu a unui loc fertil, a unui teritoriu populat, a unei aşezări etc.; gener. devastare, distrugere, nimicire; dezastru, prăpăd; (*înv.*) pustiiciune. ◆ Ext. (*pop.*) Daună, pagubă. **2** Concr. Ceea ce a fost supus pustiirii; ceea ce a fost devastat, prădat. *Pe oriunde treceau, pustiirea rămînea în urma lor* (ISP.). ◆ Restr. Pustiu. • sil. *-ti-i-.* pl. *-i.* /v. ***pustii.***
pustiít[1] *s.n.* Faptul de *a pustii.* • sil. *-ti-it.* /v. ***pustii.***
pustiít[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre locuri fertile, teritorii populate, aşezări umane etc.*) Care a fost prefăcut în pustiu; care a rămas pustiu, gol (de vegetaţie, de animale, de oameni, de bunuri etc.); gener. care a fost devastat, distrus, nimicit. ◆ (*înv.; despre oameni*) Care a rămas fără nici un bun material. ◆ Fig. (*despre oameni*) Care este distrus sufleteşte. **2** (*pop.; despre oameni*) Care este retras, izolat, solitar. • sil. *-ti-it.* pl. *-ţi, -te.* /v. ***pustii.***
pustiitáte *s.f.* v. pustietate.
pustiitór, -oáre *adj.* Care pustieşte, care lasă pustiu, gol (de vegetaţie, de animale, de oameni, de bunuri etc.); gener. care este distrugător, devastator, nimicitor. *Cutremur pustiitor.* ◇ Fig. *Pasiune pustiitoare.* • sil. *-ti-i-.* pl. *-ori, -oare.* şi *pustietór, -oáre adj.* /***pustii*** *+ -tor.*
pustín, -ă *adj.* v. pustiu.
pustíu, -íe *subst., adj.* **I 1** *s.n., înv., pop., s.f.* Regiune sălbatică (lipsită de vegetaţie şi) nepopulată de oameni; întindere vastă şi plană de teren, lipsită de vegetaţie şi de populaţie, acoperită cu nisip; deşert, pustietate, (*înv.*) pustiiciune, (*reg.*) pustieşag. *Pustiul să umplu de strigătul ei deznădăjduit* (DELAVR.). ◇ Loc.adv. *În pustiu* sau (*pop.*) *în pustie* = zadarnic, inutil, degeaba. *A pustiu* = a jale; a moarte. ◇ Expr. *A fluiera în* (sau *a*) *pustiu* = a avea o pagubă. (*reg.*) *A puţi a pustiu* = a fi gol, a nu conţine nimic. *A vorbi pustiu* (sau *pustii*) = *a)* a spune lucruri neadevărate; ext. a aiura; *b)* a vorbi obscen. *A arunca* (pe cineva) *în pustiu* = a distruge, a nimici (pe cineva). (*înv.*) *A lua munţii şi pustiile-n cap* = a pleca fără nici o ţintă precisă; a-şi lua lumea în cap. *A înşeua murgu-n pustiu* v. înşela. *A predica în pustiu* v. predica. *A vorbi în pustiu* v. vorbi. ◇ Fig. *În tot pustiul gîndurilor mele eşti numai tu* (CA. PETR.). ◆ Loc devastat, distrus, pustiit. ◆ (*înv.*) Loc, teren (în afara hotarelor unui sat) care nu este proprietatea cuiva, care nu aparţine nimănui (fiind lăsat în paragină). **2** *adj.* (*despre locuri, ţinuturi etc.*) Care se află în stare sălbatică (fără vegetaţie); care este nepopulat de oameni. *O cruce de piatră părăsită într-un cîmp pustiu* (ODOB.). ◇ Expr. *A fi mîncat* (*cineva*) *de silişti pustii* v. silişte. ◆ (*înv., pop.; despre locuri cultivate*) Care este lăsat în paragină, care este neîngrijit. *Vie pustie.* **3** *s.n., înv., pop., s.f.* Loc în care nu se (mai) află (alţi) oameni (sau alte fiinţe); loc foarte puţin locuit; pustietate. *Aduna lumea de pe lume în pustiul codrilor* (CR.). ◆ Ext. Lipsă de zgomot, de agitaţie; linişte (deplină). ◆ Ţinut, loc în care cineva nu se simte bine, nu se poate adapta. *E jalnic să te reîntorci după mai mulţi ani de prin pustiuri străine* (DELAVR.). **4** *adj.* (*despre aşezări omeneşti, locuri de obicei populate etc.*) În care nu (mai) sînt oameni (sau alte fiinţe); care este foarte puţin locuit. ◆ Ext. Care este lipsit de zgomot, de agitaţie, de viaţă. ◆ (*despre locuinţe, încăperi*) În care nu se află nimeni şi nimic. ◆ (*despre străzi, drumuri etc.*) Care este foarte puţin circulat, pe care se umblă foarte puţin sau nu se (mai) umblă deloc. **5** *adj.* (*despre recipiente, vase, obiecte etc.*) Care nu conţine nimic înăuntru; care este gol, deşert. ◆ (*despre copaci*) Care este lipsit de frunze, de flori. ◆ (*despre ochi,* ext., *despre privire*) Care este lipsit de expresie. ◆ Fig. (*înv., pop.; despre manifestări, acţiuni etc. ale oamenilor*) Care este fără rost, fără sens; zadarnic, neîntemeiat. **6** *adj.* (*cu determ. precedate de prep. „de"*) Care este lipsit de..., care este fără... *Părăsind vatra părintească, pustie de farmecele de odinioară..., căuta drumul muntelui* (DELAVR.). **7** *s.n., pop., s.f.* Fig. Stare de singurătate apăsătoare, dureroasă, plictisitoare etc. pe care o simte cineva; ext. stare de tristeţe apăsătoare pe care o simte cineva. *Trecură ierni şi primăveri peste pustia acestei vieţi* (SADOV.). ◆ Linişte absolută de după moarte. **8** *adj.* Fig. Care este cuprins de o stare de singurătate apăsătoare, dureroasă, plictisitoare etc.; ext. care este cuprins de o tristeţe apăsătoare. *Pe inima-mi pustie zadarnic mîna-mi ţin* (EMIN.). ◆ Care determină, produce o stare (sau care sugerează ideea) de singurătate apăsătoare, de tristeţe etc. *Nopţi pustii şi zile reci* (TOPÎR.). **9** *adj.* (*înv., pop.; despre oameni*) Care este părăsit, abandonat; ext. care este nesupravegheat, neîngrijit. *Eu rămăsei singură, pustie, ca un pui de cuc* (POP.). ◇ Expr. (*reg.; subst.*) *Pustinu de mine!* = nenorocitul de mine! **II 1** *s.m., s.f.* Eufem. (*pop.; fam.; la sg. art.*) Dracul. ◇ Expr. *Ducă-se* (sau *duce-te-ai, duce-s-ar etc.*) *pe* (sau *la, în*) *pustii* (ori *pustiu, pustia*) = nu vreau să mai ştiu de el (sau de tine, de ei etc.); ducă-se (sau duce-te-ai, duce-s-ar etc.) dracului, lua-l-ar (sau lua-ie-ar etc.) naiba, (*reg.*) ducă-se-n pustietate. *A lăsa* (*la*) *pustia* sau *la pustii, pustiei, pustiilor* = a nu se mai interesa de cineva sau de ceva; a lăsa în plata Domnului. *Bătu-te-ar pustia* v. bate. **2** *adj.* (*înv., pop.; mai ales în imprec.;* şi *subst.*) Afurisit, blestemat. *Jiule, pustiule, Sece-mi-ţi, obîrşile!* (POP.). ◇ (*ca epitet precedînd termenul calificat de care se leagă prin prep. „de"*) *M-ai omorît cu zile cu pustiul tău de cui* (PANN). *Mi-s-a iscat... durere la o pustie de măsea* (SADOV.). • pl. *n. -uri, -ii, f., adj. -ii.* şi (*înv., reg.*) *pustín, -ă adj.* /<sl. veche пустыня.
pústnic, -ă *s.m., s.f.* **1** Persoană (laic sau călugăr) care, din motive religioase, trăieşte izolată de lume, ducînd o viaţă austeră (plină de privaţiuni), dedicată rugăciunii; schimnic, sihastru, anahoret, eremit, ascet. **2** Fig. Persoană care duce o viaţă retrasă, izolată de societate (şi foarte cumpătată). ◆ (*adj.*) Care este singuratic; izolat; retras. • pl. *-ci, -ce.* şi *púsnic, -ă s.m., s.f.* /<slav. пустынникъ.
pustnicésc, -eáscă *adj.* **1** Care aparţine pustnicilor sau pustniciei, care se referă la pustnici sau la pustnicie; sihăstresc. **2** Fig. Care aparţine pustnicilor, care se referă la pustnici. • pl. *-eşti.* /***pustnic*** *+ -esc.*
pustnicéşte *adv.* Ca pustnicii, în felul pustnicilor. • /***pustnic*** *+ -eşte.*
pustnicí *vb. IV.* **1** *intr.* A duce viaţă de pustnic; a sihăstri. **2** *refl.* A se face pustnic; a se sihăstri. ◆ A se stabili undeva ca pustnic; a-şi face o gospodărie de pustnic. • prez.ind. *-esc.* şi *pusnicí vb. IV.* /***pustnic*** *+ -i.*
pustnicíe *s.f.* **1** Faptul de a trăi ca un pustnic; stare, viaţă de pustnic, de sihastru. ◆ Ext. Concr. Loc izolat unde trăieşte un pustnic. **2** Fig. Faptul de a trăi ca un pustnic; singurătate, izolare (totală) în care trăieşte cineva sau în care se află ceva. • pl. *-ii.* g. *-d. -iei.* şi *pusnicíe s.f.* /***pustnic*** *+ -ie.*
pustnicíre *s.f.* Acţiunea de *a (se) pustnici* şi rezultatul ei. • sil. *pust-ni-.*pl. *-i.* şi *pusnicíre s.f.* /v. ***pustnici.***
pustnicít, -ă *adj.* Care este izolat de lume, în calitate de pustnic, de sihastru; sihăstrit. • pl. *-ţi, -te.* şi *pusnicít, -ă adj.* /v. ***pustnici.***
pústulă *s.f.* **1** (*med.*) Vezicula purulentă bine delimitată la nivelul tegumentelor, produsă prin infectarea cu germeni patogeni. ◇ *Pustulă malignă* = formă de localizare pe piele a antraxului, manifestată prin apariţia unei pete minuscule, care se transformă într-o veziculă plină cu puroi care ulcerează; gener. antrax. **2** (*bot.*) Îngrămădire de spori sau de conidii, formată pe tulpina sau pe frunzele plantelor atacate de ciuperci parazite. • pl. *-e.* /<fr. ***pustule,*** lat. ***pustŭla, -ae.***
pustulós, -oásă *adj.* Care este plin de pustule, care are pustule; (*înv.*) puscelos. • pl. *-oşi, -oase.* /<fr. ***pustuleux,*** lat. ***pustulōsus, -a, -um.***

pustulóză *s.f.* (*med.*) Afecțiune caracterizată prin leziuni pustuloase. • /<fr. ***pustulose***.

puşcá *vb. I.* **1** *intr.* (*înv., pop.*) A împușca. <> Expr. (*reg.*) *A puşca în lună* = a fi nesocotit, nebun. *A puşca cu biciul* = a pocni din bici. ◆ (*reg.*) A ochi cu puşca. **2** *tr.* (*înv., pop.*) A ucide, a răni sau a vîna cu o armă de foc. ◆ *refl. recipr.* A se duela cu o armă de foc. **3** *intr.* (*miner.*) A produce sfărîmarea rocilor cu ajutorul unui exploziv. **4** *intr.* (*reg.*) A țîșni, a împroșca în jur. **5** *tr.* Fig. (*despre dureri, suferințe etc.; compl. indică oameni*) A înjunghia, a săgeta. • prez.ind. *puşc*. /***puşcă*** + *-a*.

puşcár *s.m.* (*înv.*) **1** Puşcaş. **2** Fabricant de puști. • pl. *-i*. /***puşcă*** + *-ar*.

puşcáre *s.f.* Acțiunea de *a puşca* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***puşca***.

puşcăş *s.m.* **1** Ostaș al cărui armament îl constituie puşca; (*înv.*) puşcar. <> *Puşcaş mitralior* = ostaș înarmat și instruit să tragă cu puşca-mitralieră. **2** Vînător (înarmat cu pușcă); vînător bun ochitor cu puşca. **3** (*înv.*) Tunar; artilerist. ◆ Soldat dintr-un corp de armată care forma paza puşcăriilor. • pl. *-i*. /***puşcă*** + *-aş*.

puşcăt, -ă *adj.* (*pop.*) Care a fost ucis, rănit sau vînat cu puşca. <> Expr. (*subst.*) *A fugi* (sau *a ieși, a se duce*) *ca puşcat* = a fugi (sau a ieși, a se duce) foarte repede. • pl. *-ți, -te*. /v. ***puşca***.

púşcă *s.f.* **1** Armă de foc portabilă și individuală, cu patul de lemn și cu țeavă metalică lungă, care trage foc cu foc. <> *Puşcă antitanc* = puşcă de dimensiuni mari, care este folosită pentru trageri împotriva tancurilor. (*înv., reg.*) *Puşcă de apă* = pompă de incendiu. *Puşcă de vînătoare* v. vînătoare. (*reg.*) *Puşcă de soc* = puşcoci. <> *Gol puşcă* = *a*) loc.adj., adv. (care este) în pielea goală, complet dezbrăcat; *b*) loc.adj. foarte sărac. <> Expr. *A ieși* (sau *a scăpa, a fugi, a pleca, a se duce etc.*) *ca din puşcă* sau, *adv., puşcă* = (a ieși, a scăpa, a fugi, a pleca, a se duce etc.) foarte repede, fără ocol. *A da cu puşca în Dumnezeu* = a nu avea frică de nimic. (*arg.*) *Dă-o* (sau *las-o*)*-n puşca mea!* = nu mă mai interesează, renunț la... *Ce puşca mea?!* = ce naiba?! *A lua puşca la ochi* (sau *la cătare*) v. lua. *A se duce* (sau *a ajunge, a se trezi*) *în oțelele puștii* v. oțel. *Miroase a praf de puşcă* v. praf. *A fi puşcă cu tigaie* v. tigaie. <> Compus: *puşcă-mitralieră* = armă de foc asemănătoare cu puşca, la care încărcarea și descărcarea se execută automat și care, într-un timp scurt, trage un număr mare de gloanțe. ◆ (*reg.*) Praștie. **2** (*înv.*) Tun. **3** (*reg.*) Bucea (la car, la căruță).

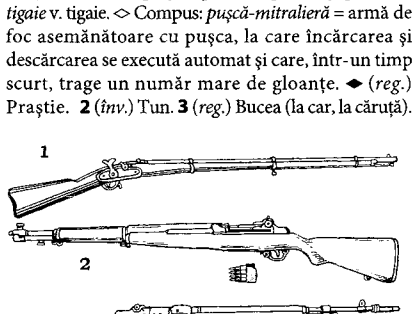

Puști (1)

1. Springfield, folosită în Războiul Civil din America.
2. Garand, folosită în al Doilea Război Mondial.
3. M-14, pușcă automată, 1958.

---

4 Compuse: (*bot.; reg.*) *puşca-lupului* = *a*) garofiță-de-grădină (*Dianthus barbatus*); *b*) garofiță (*Dianthus carthusianorum*); *c*) lipicoasă (*Viscaria vulgaris*); *puşca-dracului* = *a*) ciuperc㠹 sferică, galbenă-alburie și apoi brună, care crește în regiunile de cîmpie (*Mycenastrum corium*); *b*) plantă erbacee, cu frunzele inferioare ovale și cu cele superioare lanceolate, cu florile albastre, care crește în pășuni pietroase (*Phyteuma tetramerum*). **5** (*arg.*) Țițuică (de copiat, în școală). • pl. *puști*, (*înv., reg.*) *-te, pusci*. /<magh. ***puska***, slav. **пушька**, germ. ***Büchse***.

puşcări *vb. IV. tr.* **1** (*înv., reg.*) A trage cu tunul (pentru a atinge un obiectiv); **2** (*reg.*) A vîna (prin împușcare). • prez.ind. *-esc*. /***puşcă*** + *-ări*.

puşcăriábil, -ă *adj., s.m., s.f.* (*pop.*) (Persoană) care este pasibilă de pușcărie. *Aveam un oarecare complex de puşcăriabil aflat în libertate* (M. DIN.). • sil. *-ri-a-*, pl. *-i, -e*. /***puşcărie***[1] + *-abil*.

puşcăriáş, -ă *s.m., s.f.* Persoană care a fost sau este deținută într-o pușcărie; deținut. • sil. *-ri-aş*. pl. *-i, -e*. /***puşcărie*** + *-aş*.

puşcăríe[1] *s.f.* **1** Loc, clădire în care sînt deținute preventiv persoanele arestate, pînă la judecarea lor, sau în care ele își execută pedeapsa penală privativă de libertate, după condamnare; închisoare, penitenciar, temniță. <> Expr. *A înfunda puşcăria* v. înfunda. *A vîrî* (pe cineva) *la puşcărie* v. vîrî. *A zăcea la puşcărie* v. zăcea. **2** Ext. Timp petrecut în pușcărie; ședere în pușcărie. **3** (*înv.*) Pedeapsă cu închisoarea; întemnițare. • pl. *-ii*. g.-d.*-iei*. /***puşcă*** + *-ărie*.

puşcăríe[2] *s.f.* (*milit.; înv.*) Artilerie. • pl. *-ii*. g.-d.*-iei*. /***puşcar*** + *-ie*.

puşcăríre *s.f.* (*înv.*) Acțiunea de *a puşcări*. • pl. *-i*. /v. ***puşcări***.

puşcătór *s.m.* (*reg.*) Vînător (care ochește bine). • pl. *-i*. /***puşca*** + *-ător*.

puşcătúră *s.f.* **1** (*înv., pop.*) Împușcătură; ext. detunătură, zgomot produs de o împușcătură de armă de foc. ◆ Distanță pînă la care ajunge proiectilul unei arme de foc. ◆ (*reg.*) Vînătoare. **2** (*miner.*) Zgomot produs de explozia unor materiale explozive puse în mină pentru sfărîmarea rocilor. ◆ Concr. Cartuș special, folosit pentru dislocarea rocilor din mine. • pl. *-i*. /***puşca*** + *-ătură*.

puşché *s.f.* v. puşchea.

puşcheá *s.f.* (*med.*) Veziculă dureroasă, localizată pe mucoasa cavității bucale, mai ales pe limbă; aftă, băşică, (*înv.*) puşchineață. <> Expr. (*fam.*) *Puşchea*(*-ți*) *pe limbă*(*-ți*), se spune persoanei care vorbește despre un lucru neplăcut, pentru ca acesta să nu se întîmple, să nu se dovedească adevărat. ◆ Ext. Boală care se manifestă prin apariția acestor vezicule. • pl. *-ele*, (*reg.*) *puşché*. /lat. **pūstĕllam*.

puşchineáță *s.f.* (*med.; înv.*) Puşchea. • pl. *-eți*. /de la ***puşchea***.

puşcóci, -oáce *subst.* **I** *s.n.* **1** Jucărie care imită puşca, făcută de copii dintr-o țeavă de lemn de soc sau dintr-o tulpină de cucută și dintr-un bețișor de grosimea golului din țeavă, cu ajutorul căruia se împușcă cu dopuri de cîlți sau se împroașcă apă; (*reg.*) puşcoi, puşculiță, puşcuță, puşcă de soc. ◆ (*iron.*) Puşcă primitivă; imitație de puşcă. **2** Analog. Clistir. **3** (*reg.*) Arc. **II 1** *s.m., s.f.* (*pop.*) Ființă mică (de vîrstă sau de statură), nedezvoltată sau pitică. • pl. *n. -oace*, (*reg.*) *-ociuri, -oci, m. -oci, f. -oace*. /***puşcă*** + *-oci*.

puşcói *s.n.* **1** (*pop.*) Aug. al lui puşcă. **2** (*reg.*) Puşcoci. • pl. *-oaie*. /***puşcă*** + *-oi*.

puşculíță *s.f.* **I 1** Dim. al lui *puşcă*; (*pop.*) puşcuță. **2** (*reg.*) Puşcoci. **II** Vas mic de lut sau cutie mică de lemn, de metal etc., cu o deschizătură îngustă în partea superioară prin care se introduc, pentru a se păstra, banii economisiți (de copii). • pl. *-e*, (*reg.*) *-i*. /***puşcă*** + *-uliță*; cf. germ. *Büchse* „puşcă", „cutiuță".

puşcúță *s.f.* **1** (*pop.*) Puşculiță. **2** (*reg.*) Puşcoci. **3** (*înv.*) Colivie mică. • pl. *-e*. /***puşcă*** + *-uță*.

puşkinián, -ă *adj.* Care aparține lui Puşkin, care se referă la Puşkin sau la opera lui; în maniera lui Puşkin. • sil. *-ni-an*. pl. *-ieni, -iene*. /nm. pr. (scriitor rus) *Alexandr Sergheevici* ***Puşkin*** + *-ian*.

puşlamá *s.f.* Om lipsit de caracter, om neserios, imoral; om care trăiește de obicei din expediente, neavînd o ocupație stabilă; canalie, derbedeu, haimana, lichea, secătură. • pl. *-ale*. /<tc. ***puşt*** „homosexual; tînăr destrăbălat"; cf. *puști*.

puşlamalíc *s.n.* (*fam.*) Atitudine, comportare, viață de puşlama; haimanalîc. • /***puşlama*** + *-îc*.

puşlău *s.m.* v. pujlău.

puşpán *s.m.* v. puspan.

puştán *s.m.* (*fam.*) Băiețandru. • pl. *-i*. și *puşteán s.m.* /***puşti*** + *-an*.

puştáncă *s.f.* (*fam.*) Fată tînără; fetișcană, (*fam.*) puștoaică. • pl. *-ce*. /***puştan*** + *-că*.

puşteán *s.m.* v. puştan.

puşti *s.m.* **1** (*fam.*) Băiat tînăr; băiețaș, copil; copil ștrengar. **2** (*înv.*) Tînăr corupt, desfrînat; spec. tînăr care practică sodomia. **3** (*înv.*) Tînăr ușuratic, neserios. **4** (*reg.*) Amant. • pl. *-i*. /<tc. ***puşt***.

puştíme *s.f.* Colect. (*fam.*) Mulțime de puști. • /***puşti*** + *-ime*.

puştísm *s.n.* Comportament caracteristic copilăriei. • /***puşti*** + *-ism*.

puştiulícă *s.m.* (*fam.*) Dim. al lui *puşti*. • pl. *-ci*. /***puşti*** + *-ulică*.

puştoáică *s.f.* **1** (*fam.*) Fată tînără; fetișcană, (*fam.*) puștancă. **2** (*reg.*) Amantă. • pl. *-ce*. /***puşti*** + *-oaică*.

put [put] *s.n.* (*fin.*) Tip de contract prin care cumpărătorul achită vînzătorului un premiu pentru a obține un lot de titluri financiare, într-un timp determinat și la un preț prestabilit. • /<engl. ***put***.

putatív, -ă *adj.* (*jur.*) Care este presupus că are existență legală. <> *Căsătorie putativă* = căsătorie nulă, încheiată de bunăvoie, dar ale cărei efecte juridice subzistă pentru copii. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***putatif***, lat. ***putativus***, ***-a***, ***-um*** <*putare* „a crede pe cineva".

puteá *vb. II. tr.* (*de obicei cu val. de semiauxil. de mod și urmat sau precedat de un vb. la inf. sau la conjunct.; cînd este urmat de un vb. refl. se află între pron.refl. și vb. respectiv*) **1** A avea forță fizică, intelectuală, morală de a face ceva; a fi în stare, a fi capabil de a realiza, de a înfăptui ceva. *Ia vezi cît de uşor pot a sări* (DRĂGHICI). *Şi un copil putea să înțeleagă* (CR.). <> Expr. *Cît* (sau *ce*) *îi poate capul* (ori *pielea, osul etc.*) *cuiva* = cît (sau ce) este în stare să facă cineva; ce posibilitate are cineva. *A nu* (*mai*) *putea de...* = *a*) a fi cuprins de un sentiment sau de o senzație extrem de puternică; *b*) a nu-i păsa de cineva sau de ceva. *A nu mai putea după...* = *a*) a ține foarte mult la...; *b*) a regreta foarte mult ceea ce a pierdut. *A nu* (*mai*) *putea fără...* = a avea absolută nevoie de... *Cît* (sau *ce*) *poate* (sau *pot, putem etc.*) = *a*) extrem de intens; *b*) din răsputeri. *Cum poate* (sau *poți, putem etc.*) = în limita (sau pe măsura) posibilităților cuiva. *De nu mai pot* (ori *nu mai poți, nu se mai poate etc.*) sau *nu mai pot* (ori *nu mai poți, nu se mai poate etc.*) *de...* = sînt (sau ești, este etc.) extrem de... *Nu mai putea de bucurie* v. bucurie. *A nu se putea măsura* (*cu cineva* sau *cu ceva*) v. măsura. *A putea să se ia de mînă cu cineva* v. mînă. *A ști ce-i poate* (cuiva) *osul* v. os. *A nu mai putea de somn* v. somn. *A nu* (*putea*) *sta locului* (sau *pe loc*) v. sta. *A nu putea vedea* (sau *să vadă*) *pe cineva* v. vedea. **2** A avea posibilitatea, mijloacele, condițiile necesare sau ocazia de a face, de a înfăptui ceva. *Nu putură ieși din biserică timp de un ceas* (CA. PETR.). <> Expr. *A nu-i putea ajunge* (*cuiva*) *nici la degetul cel mic* v. deget. **3** A exista posibilitatea sau probabilitatea de a se întîmpla ceva, de a se produce ceva, de a semnifica ceva etc. *Îl știa și indemînatic, și vrednic, și isteț - putea să iasă din el un marinar bun* (TUD.). <> (*refl.impers. și unipers.*) *Se putea spune chiar că mai mult se făcea că bea* (M. I. CAR.). <> Loc.adv. *Cît se poate* (*de...* sau *mai...*) ori (*cum*) *nu se poate mai..., pop., de nu se mai poate* = în cel mai înalt grad, extrem de..., foarte. *Un tînăr boiernaș... frumos și bun la inimă, dar desfrînat cît se poate* (C. NEGR.). <> Expr. *Se prea poate* = este (foarte) posibil. *A nu te putea apropia de cineva* v. apropia. *A nu te putea apropia de ceva* v. apropia. *A* (*nu*) (*putea*) *fi vorba de...* v. vorbă. ◆ (*adv.; la prez. ind. pers. 3; adesea urmat de determ. introduse prin conj. „că"*) (Este) posibil, (este) cu putință; (este) probabil. *Poate c-or fi trăind și astăzi* (EMIN.). <> Loc.adv. *Peste poate* = imposibil, cu neputință. <> Expr. *Fără doar și poate* v. doar. **4** A avea voie, a avea dreptul de a face ceva; spec. a avea voie conform legii. *Cînd voi pleca într-acolo Pot să-mi iau cu mine O carte groasă?* (ARGH.). **5** A avea motive întemeiate să..., a fi îndreptățit să facă, să spună, să creadă ceva. *Acum pot să spun că mă simt iar la locul meu* (TUD.). **6** A fi indicat, potrivit, nimerit să..., a fi cazul să...; a se cuveni, a se cădea. *Nu putem abuza de injecții* (GAL.). • prez.ind. *pot*, (*înv., pop.*) *poci*. și (*reg.*) *poteá vb. II*. /lat. **pŏtēre* = ***posse***.

putére *s.f.* **I 1** Faptul de *a putea*; capacitate, forță, posibilitate fizică, intelectuală, morală de a face, de a realiza, de a înfăptui ceva; putință, (*înv.*) puterință, puternicie. *Nu ești tu... studentul cu uimitoare puteri de muncă?* (GAL.). <> *Puterea vîrstei* = perioadă din viața unui om cînd acesta se află în deplinătatea capacităților fizice și intelectuale. (*Vin*) *puterea ursului* = sortiment de vin (negru sau roșu). <> Loc.adj., adv. *În putere* (sau *în puteri*) = *a*) (care se află) în deplinătatea capacităților fizice și intelectuale; (care este) în deplină sănătate; *b*) (*înv.*) (care are loc) prin forță armată; *c*) (*înv.*) (care se află) în plină dezvoltare, înflorire; *d*) (*pop.*) (care se află) în momentul culminant, în toi. <> Loc.adv. *Din* (ori *cu*) *toată puterile* sau *din* (ori *cu*) *toate puterea* ori *cu putere* = cu toate forțele, din răsputeri, extrem de mult, de tare, de

intens. *Peste puterea* (sau *puterile*) *cuiva* = depășind posibilitățile cuiva; imposibil. *În* (*toată*) *puterea vîrstei* = în floarea vîrstei, în plină vigoare. *Cu* (sau, *pop., cu de-a*) *puterea* sau *în putere* = *a*) cu forța, prin violență; *b*) împotriva voinței cuiva. *În puterea calului* = în goana calului; în mare grabă. (*înv.*) *Cu putere* = în mod temeinic. *În toată puterea* = în întregime; pe deplin. ◇ Expr. *A fi* (ori *a sta*) *în puterea cuiva* sau *a-i sta* (cuiva) *în putere* (ori *în puteri*) = a avea capacitatea, competența, posibilitatea de a face ceva. *A apuca putere* v. apuca. *A avea putere* v. avea. *A prinde putere* (sau *puteri*) v. prinde. *A* (*i se* sau *a-și*) *slei* (*toată*) *puterea* (sau *puterile, toate puterile* ori *de puteri*) v. slei. *A stoarce* (pe cineva) *de puteri* v. stoarce. ◆ Însușire excepțională cu care este înzestrat cineva de la natură, datorită unui factor considerat supranatural etc. *Bătrînul are puterea de a prevedea viitorul.* ◆ Capacitate, calitate a cuiva sau a ceva de a reda, de a evoca, de a exprima ceva (în mod pregnant), de a emoționa pe cineva etc. *Imaginile scriitoarei au totdeauna o mare putere de evocare* (VIANU). ◇ Expr. *În* (*toată*) *puterea cuvîntului* v. cuvînt. ◆ Forță de acțiune, de dominație asupra cuiva sau a ceva. *Tu ești puterea care-nsuflețește Pămîntul* (LAB.). **2** Concr. Persoană considerată din punctul de vedere al eforturilor (fizice) depuse. *Se lucra aici cu puteri tot mai multe* (AGÂR.). **3** (*înv.; mai ales la pl.*) Minune. **II 1** Drept pe care îl are sau și-l ia cineva de a dispune de cineva sau de ceva; situație a celui care dispune de acest drept; autoritate; ext. stăpînire, dominație; (*înv.*) puternicie, putință. *Puterea elină a sălășluit în spirit și în manifestările de artă* (SADOV.). ◇ Loc.adj. *În putere* (sau *puteri*) = care dispune de autoritate; puternic. *Dreptul e treaba celor mai în putere* (SLAV.). ◇ Loc.prep. *În* (sau, *înv., după*) *puterea...* = în baza..., în temeiul... *În puterea unei legi: Nu este spațiu deșert* (EMIN.). ◇ Expr. *A fi* (sau *a rămîne*) *în puterea cuiva* = a depinde de voința, de bunul plac al cuiva. ◆ Însușirea de a acționa puternic asupra cuiva (impresionîndu-l, influențîndu-l etc.); forță de influențare, de convingere etc.; influență pe care o are cineva sau ceva asupra cuiva. *Puterea milosteniei și inima ta bună te ajută* (CR.). ◆ (*bis.; cu referire la Divinitate*) Atotputernicie. *Puterea divină.* ◆ Concr. Persoană care se impune prin prestigiul, meritele etc. sale. *E o putere în materie de informatică.* ◆ Concr. (*bis.; înv.; la pl. art.*; și *puterile cerești, puterile cerului*) Totalitatea îngerilor. ◆ Concr. (*înv.*) *Puterile iadului* (sau *infernului*) = totalitatea dracilor. **2** (și *putere de stat*) Funcție socială fundamentală, care constă în adoptarea deciziilor privind societatea și îndeplinirea acestora cu ajutorul autorității suverane a statului; conducere pe care o persoană sau un grup de persoane o exercită în viața unei colectivități (prin intermediul statului); conducere a unei țări, a unui teritoriu etc. (prin organele reprezentative). ◇ Expr. *A fi* (sau *a ajunge*) *la putere* = a deține (sau a ajunge să dețină) guvernarea într-un stat. *A veni la putere* v. veni. ◆ (*de obicei urmat de determ. care arată felul*) Formă de organizare specifică prin care statul își exercită conducerea; funcție a statului întruchipată într-un organ. *Putere legislativă. Putere executivă. Putere judecătorească.* **3** Țară, stat (suveran). ◇ *Mare putere* = țară, stat care dispune de o mare forță economică, militară, politică etc. *Puterile centrale* = nume dat, în Primul Război Mondial, Germaniei și Austro-Ungariei. *Putere colonială* v. colonial. *Putere maritimă* v. maritim. ◆ (*înv.*) Forță economică, socială, militară etc. a unei țări, a unui stat (suveran). **4** Potențial de luptă al unei armate, al unui stat; concr. armată. *Norocul... Trece pe partea puterii spartane* (COȘB.). ◇ *Putere armată* v. armat. ◆ Capacitate de apărare, de rezistență. **5** Drept, împuternicire legală de a face ceva; permisiune, voie. *I-a luat... puterea de predicator* (CR.). ◇ *Putere de separare* v. separare. ◇ Loc.adv. *Cu de la sine putere* sau, *înv., cu puterea sa* (ori *a lui, a ei etc.*) = fără a fi autorizat de cineva; fără aprobare legală; în mod abuziv. ◇ Expr. *A avea puteri depline* = a avea toate drepturile de a dispune de ceva sau de cineva. **6** (*econ.*) Calitatea de a fi valabil; valabilitate. ◇ *Putere economică* = capacitatea de valorificare a potențialului economic de care dispune o țară, la un moment dat. *Putere monopolistă* = capacitatea unei firme de a fixa prețul de piață al unei mărfi la un nivel mai ridicat decît costul marginal. *Putere de circulație* (sau *circulatorie*) *a banilor* = valoare pe care o au banii sau pe care o reprezintă (efectiv) sumele de bani în circulație. *Putere de cumpărare* (*a banilor*) = cantitate de mărfuri și de servicii care poate fi obținută în schimbul unei anumite sume de bani, al unei unități bănești pe care o poate plăti populația într-o perioadă dată. **III 1** Calitatea a ceva de a produce un anumit efect; ext. efect produs de această calitate. *Soarele-și pierduse puterea* (PER.). ◆ Intensitate deosebită; grad (mare) de forță, de tărie. *Puterea vîntului.* ◇ Loc.adv. *Din putere* = tare, intens. ◆ Grad (mare) de concentrație; tărie. *Puterea vinului.* **2** Spec. Eficacitate, eficiență; ext. ceea ce produce efectul scontat. *Gospodarii... știu puterea îngrășămintelor* (SADOV.). **3** (*urmat. de determ. în gen.*) Punct, moment culminant în desfășurarea unui proces, a unui fenomen, a unei acțiuni etc. *Ne-au rămas copiii dezbrăcați Și flămînzi în puterea iernii* (MIR.). ◇ *Puterea nopții* = miezul nopții. **4** (*mat.*) Număr sau element egal cu rezultatul obținut prin înmulțirea unui număr sau element cu el însuși de un anumit număr de ori. ◇ *Ridicare la putere* = operație prin care se obține puterea unui număr. *Putere a unui punct față de un cerc* = valoare absolută a diferenței dintre pătratul razei cercului și pătratul distanței dintre punct și centrul cercului. *Baza puterii unui număr* v. bază. ◇ Expr. *A ridica un număr la o putere* v. ridica. ◆ Exponentul puterii. **5** (*fiz., tehn.*) Lucru mecanic efectuat sau primit într-o unitate de timp; raportul dintre o energie produsă și o mărime caracteristică materialului care a produs această energie; (*înv.*) putință. ◇ *Putere electromagnetică* = putere transmisă de cîmpul electromagnetic printr-o suprafață închisă. *Putere disponibilă* = putere maximă care se poate obține de la un generator, de la un grup sau de la un sistem electric în regim de funcționare de durată și în condiții normale. *Putere instalată* = suma puterilor nominale ale mașinilor de forță instalate într-o uzină, într-o centrală electrică sau montate pe un vehicul. *Putere nominală* v. nominal. ◆ (*tehn.*) Mărime egală cu puterea dezvoltată de un sistem tehnologic în anumite condiții. **6** (*fiz., tehn.*) Capacitate de a produce un anumit efect; mărime care caracterizează această capacitate. ◇ *Putere calorifică* v. calorific. *Putere de emisie* v. emisiune. *Putere emisivă* v. emisiv. *Putere emițătoare* v. emițător. **IV 1** (*înv., pop.; mai ales în constr. neg.*) Posibilitate, modalitate, mijloc de a realiza, de a înfăptui ceva. *Ochii văd, inima cere, Dar e rău cînd n-ai putere* (PANN). **2** Spec. (*pop.*) Posibilități; mijloace materiale; ext. stare materială (bună). *Am făcut și eu un praznic, după puterea mea* (CR.). **3** (*înv.*) Efectiv (de armată). **V** Loc.adv. (*reg.*) *De-a putere*(*a*) *fi* = *a*) într-adevăr; *b*) cum s-ar spune; *c*) de fapt; *d*) doar. • pl. *-i.* și (*înv.*) *potére s.f.* /v. *putea.*

puterínță *s.f.* (*înv.*) **1** Putere (fizică, intelectuală, morală). **2** Posibilitate, modalitate, mijloc de a realiza, de a înfăptui ceva. • pl. *-e.* /*putere* + *-ință.*

putérnic, -ă *adj.* **I 1** (*despre ființe sau despre părți ale corpului lor*) Care are o mare putere fizică; care are o construcție robustă, solidă; ext. sănătos, zdravăn; (*înv.*) putincios. ◆ (*despre părți ale feței oamenilor*) Care iese (mult) în relief sau în evidență; pronunțat, proeminent. *Maxilare puternice.* ◇ (*adv.*) *Trage puternic de frînghie.* **2** (*despre oameni, trăsături ale caracterului lor etc.*) Care este capabil să facă ceva; care are forță de acțiune; (*înv.*) putincios. ◆ (*despre oameni* sau *despre caracterul lor*) Care se caracterizează prin tenacitate, fermitate, dîrzenie. **3** (*despre lucruri*) Care este solid, rezistent, trainic. *Stîlpi puternici de lemn... susțineau cîte o fațadă* (E. BAR.). **4** (*despre mașini, unelte etc.*) Care are o forță mecanică sau motrice însemnată; care dezvoltă o energie mare; care acționează cu forță. **II 1** (*despre oameni, organizații social-politice, organe etc.*) Care se impune prin rolul pe care îl are, prin însușiri, prin influență etc.; care are autoritate, putere; (*înv.*) putincios. ◆ (*subst. m.; de obicei la pl.*) Persoană care deține un rol important într-o ierarhie, care are o poziție influentă, autoritară într-o comunitate socială. *Cei puternici cu cei învățați împreună trebuie să lucreze* (POP.). ◆ (*bis.; despre Divinitate*) Atotputernic. ◆ (*bis.; subst. m.*) Dumnezeu. ◆ (*bis.; înv.; subst. m. pl. art.*) Totalitatea îngerilor. ◆ (*în credințele pop.; subst. f. pl. art.*) Ielele. **2** (*despre țări, organizații statale, popoare, națiuni etc.*) Care are o mare forță organizatorică, politică, economică, militară etc.; care are un potențial global ridicat; (*înv.*) putincios. **3** Spec. (*despre forțe armate*) Care are o mare capacitate de luptă. **4** Care este deosebit de convingător, temeinic (neputînd fi pus la îndoială). *O puternică dovadă de patriotism.* **5** Care reprezintă un factor de primă importanță; esențial. *Rîsul a fost... un puternic element al artei morale* (DEMETR.). **III** (*indică intensitatea*) **1** (*despre lumină, surse de lumină etc.*) Care este strălucitor, viu, intens. ◆ (*despre culori*) Care este aprins, viu. **2** (*despre voce, sunete, zgomote etc.*) Care este răsunător, sonor, tare. **3** (*despre elemente, fenomene ale naturii, calamități etc.*) Care se produce, se manifestă cu intensitate. *Vînt puternic.* **4** (*despre ape curgătoare, izvoare etc.*) Care are debit sporit și cu rapiditate mare. **5** (*despre stări sufletești, sentimente, senzații etc.*) Care este adînc, profund, pătrunzător; înflăcărat, înfocat. *Emoție puternică. Dorință puternică.* **6** (*despre stări patologice, simptome etc.*) Care este violent, ascuțit. *Durere puternică. Junghi puternic.* **7** (*despre manifestări, acțiuni etc. ale ființelor*) Care se desfășoară cu intensitate. *Artistul are un puternic simț muzical.* **8** (*despre privire*) Care este pătrunzătoare. **9** (*despre substanțe chimice, medicamente etc.*) Care acționează imediat și intens. *Baze puternice.* **10** (*despre creații literare, artistice etc.*) Care are caracter mobilizator. • pl. *-ci, -ce.* și (*înv., reg.*) *potérnic, -ă adj.* /***putere*** + *-nic.*

puternicíe *s.f.* **1** (*înv.*) Putere (fizică, intelectuală, morală). **2** (*înv.*) Putere (de a dispune de cineva sau de ceva). ◆ (*bis.*) Atotputernicie. **3** (*înv., reg.*) Act de violență, faptă brutală. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***puternic*** + *-ie.*

putinár *s.m.* (*pop.*) Persoană care lucrează sau care vinde putini. ◆ Gener. Dogar. • pl. *-i.* /***putină*** + *-ar.*

pútină *s.f.* **1** Vas de lemn (de forma unui trunchi de con), făcut din doage legate cu cercuri, care este folosit mai ales la păstrarea laptelui, a unor brînzeturi, a murăturilor, a peștelui conservat etc.; vasul împreună cu conținutul lui; ciubăr, cadă, hîrdău. ◇ Loc.adv. (*reg.*) *De-a putina* = peste cap, de-a rostogolul, de-a dura. ◇ Expr. *A spăla putina* = a fugi, a pleca din fața unui pericol sau a unei situații neplăcute; a pleca pe furiș; a o șterge. *A se duce în putina cu argăseală* v. argăseală. *Cîte coarne în putină* v. coarnă. *A rade putina* v. rade. *A șterge putina* v. șterge. ◆ Ext. Conținutul vasului. *O putină de murături.* **2** (*bis.; pop.*) Cristelniță. **3** (*pop.*) Cadă de baie din lemn. **4** Analog. (*reg.*) Nume dat mai multor recipiente folosite la culesul și prelucratul strugurilor: *a*) Coș în care se pun strugurii culeși. *b*) Ciubăr în care se răstoarnă strugurii din coș. *c*) Cadă în care se varsă strugurii pentru a fi călcați. *d*) Coșul teascului. • pl. *-i,* (*rar*) *-e.* /lat. ***putína**; cf. ngr. *πυτίνη* „damigeană".

putincíos, -oásă *adj.* **1** (*înv.; despre ființe sau despre părți ale corpului lor*) Care este puternic (prin forță fizică). **2** (*înv.; despre oameni, despre trăsături ale caracterului lor etc.*) Care este puternic, capabil să facă ceva. **3** (*înv.; despre oameni*) Care este puternic (prin autoritate, influență, însușiri etc.). ◆ Care este influent. ◆ (*bis.; înv.; despre Divinitate*) Atotputernic. ◆ (și *putincios din avuție*) Care este înstărit. **4** (*înv.; despre țări, popoare, națiuni etc.*) Care este puternic (prin forță politică, economică, militară etc.). **5** (*înv., reg.*) Care este posibil. **6** (*înv.; despre acțiuni*) Care este eficace. • pl. *-oși, -oase.* /***putință*** + *-ios.*

putinéi *s.n.* **1** Putină mică, înaltă și strîmtă, în care de obicei se bate laptele pentru a se alege untul; vasul împreună cu conținutul lui. ◇ Expr. (*reg.*) *A bate ca într-un putinei deocheat* = a încerca să facă ceva în zadar. *A bate putineiul* v. bate. ◆ Ext. Conținutul vasului. **2** (*reg.*) Vas în care se duce mîncarea la cîmp. • pl. *-eie, -uri.* și (*înv.*) *putinéu s.n.* /***putină*** + *-ei.*

putinéu *s.n.* v. putinei.

putinícă *s.f.* Dim. al lui *putină*; (*reg.*) putinioară. • pl. *-ele, -ici.* /***putină*** + *-ică.*

putinioáră *s.f.* (*reg.*) Putinică. • pl. *-e.* și *putioáră s.f.* /***putină*** + *-ioară.*

putinói *s.n.* Aug. al lui *putină.* • pl. *-oaie.* /***putină*** + *-oi.*

putínță *s.f.* **1** Faptul de a putea; capacitate, forță, posibilitate fizică, intelectuală, morală de a face, de a realiza, de a înfăptui ceva; putere. *Unde nu este putință, la ce-i bună voința?* (ODOB.). ◇ *Peste putință* sau *peste putința cuiva* = *a*) loc.adj., adv. (care este) mai presus

de puterile cuiva; (care este) imposibil de realizat; *b*) loc.adv. foarte mult, foarte tare. ◇ Loc.adj., adv. *Cu putință* = (care este) posibil. ◇ Loc.adv. *După putință* = potrivit cu mijloacele sau posibilitățile cuiva. *Pe cît cu putință* = cît este posibil, cît se poate. ◇ Loc.vb. *A(-i) fi cu putință (să...)* = a (se) putea (să...). ◇ Expr. *A(-i) sta cuiva în putință* sau *a fi în putința cuiva* = *a*) a avea posibilitatea să...; *b*) a depinde (numai) de cineva realizarea a ceva. *A face tot ce-i stă în putință* = a face tot posibilul. *Cel mai... cu putință* = *a*) cel mai... posibil; *b*) extrem de... *A fi fără putință* = a nu avea nici o posibilitate de a realiza ceva. *A fi în putința de a...* = a fi în situația de a... (*înv.*) *Pe* (sau *prin*) *cît îi va fi cuiva* (ori *îl iartă pe cineva*) *putința* = în măsura în care este posibil. ◆ (*înv., reg.*) Situație materială; situație socială. ◇ Loc.adj. *Cu putință* (sau *putințe*) = bogat, înstărit. **2** Mijloc, modalitate, posibilitate de a realiza, de a înfăptui ceva. *Vorbea atît de blînd că Titu nu găsi putința să se supere* (REBR.). ◇ Loc.adv. *Fără putință de tăgadă* v. tăgadă. **3** (*înv.*) Putere (de a dispune de cineva sau de ceva). **4** (*fiz., tehn.; înv.*) Putere. • pl. *-e.* /***putea*** + *-ință*.

putioáră *s.f.* v. putinioară.

putoánă *s.f.* v. puton.

putoáre *s.f.* **1** (*de obicei cu determ. care precizează sensul*) Emanație rău mirositoare, răspîndită de ceva sau de cineva; miros urît, emanat de cineva sau de ceva; atmosferă viciată de această emanație. ◆ (*biol.; înv.*) Microorganism provenit mai ales din descompunerea substanțelor animale sau vegetale din bălți, care este agent al unor boli infecțioase. **2** (Epitet injurios pentru o) persoană leneșă, murdară sau lipsită de caracter. ◆ Ext. (Epitet pentru o) femeie de moravuri ușoare. • pl. *-ori.* /lat. ***putōrem***.

putón *s.n.* (*reg.*) Vas din doage de lemn, asemănător cu putina, care se poartă adesea pe spate și care are diverse întrebuințări. • pl. *-oane, -uri.* și *putoánă* *s.f.* /<magh. ***putton***.

putorîșcă *s.f.* (*fam., peior.*) Dim. al lui *putoare*. ◆ Ext. (Epitet pentru o) femeie de moravuri ușoare. • pl. *-iști.* /***putoare*** + *-ișcă*.

pútred, -ă *adj.* **1** (*despre corpuri sau substanțe organice, despre lucruri obținute din astfel de substanțe*) Care a putrezit; care și-a pierdut consistența, aspectul, duritatea etc. sub influența agenților externi normali sau patologici, intrînd în putrefacție; alterat, descompus, putrezit, stricat, (*pop.*) putregăios, putregăit. ◇ Expr. *E ceva putred în Danemarca* (sau *la mijloc*) = este ceva suspect la mijloc; lucrurile nu se desfășoară normal. ◆ (*adv.; ca determ. al unui adj., căruia îi dă val. de superl. abs.*) Foarte, extrem de... *Putred de copt. Putred de avut.* ◇ Expr. (*A fi*) *putred de bogat* v. bogat. ◆ (*pop.; despre ploaie*) Care este măruntă, deasă și de lungă durată. ◆ (*despre răni, țesuturi etc.*) Care este cangrenat, purulent. ◆ (*despre bălți, mlaștini*) Care miroase urît. **2** Fig. (*despre oameni, grupuri sociale, regimuri politice etc.*) Care este corupt, decăzut din punct de vedere moral. • pl. *-zi, -de.* și (*reg.*) *pútrid, -ă adj.* /lat. ***pūtrĭdus, -a, -um***.

putredí *vb. IV.* v. putrezi.

putredíre *s.f.* v. putrezire.

putredít, -ă *adj.* v. putrezit.

putreditór, -oáre *adj.* v. putrezitor.

putrefácție *s.f.* **1** Proces de descompunere a unor substanțe organice (vii sau moarte) sub influența unor agenți externi normali sau patogeni; putrezeală, putreziciune, (*înv., reg.*) putrejune. **2** Spec. Fază ultimă a procesului de asimilare și de dezasimilare a hranei de un organism viu, care constă în descompunerea, sub acțiunea fermenților, a resturilor neasimilate din materia cu care s-a hrănit organismul. **3** Fig. Ceea ce este decăzut din punct de vedere moral; ceea ce este corupt; stare de decădere morală; descompunere, corupție. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *putrefacțiúne* *s.f.* /<fr. ***putréfaction***, lat. ***putrefactĭo, -onis***.

putrefacțiúne *s.f.* v. putrefacție.

putrefiá *vb. I. refl.* (*despre corpuri sau substanțe organice, despre lucruri obținute din astfel de substanțe*) A putrezi. • prez.ind. pers. 3 *-iază.* /<fr. ***putréfier***; cf. lat. *puter* sau *putris* „putred", *facĕre* „a face".

putrefiábil, -ă *adj.* Putrescibil. • sil. *-fi-a-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***putréfiable***.

putrefiére *s.f.* Faptul de *a se putrefia*. • sil. *-fi-e-.* pl. *-i.* /v. ***putrefia***.

putregái *s.n.* **1** Masă vegetală aflată în descompunere; lemn sau plantă putredă; obiect de lemn putred; putrezitură. ◆ Ext. Obiect vechi și foarte uzat de prea multă folosire. ◆ (*fitopat.*) Boală a plantelor (provocată de unele specii de ciuperci) care duce la putrezirea acestora. ◆ (*înv.*) Mucegai. ◆ (*înv.; în forma „putregaie"*) Miros urît, de putrefacție. ◆ (*deprec.*) (Epitet dat unui) om bătrîn și neputincios sau decăzut, corupt. **2** Fig. Ceea ce este decăzut din punct de vedere moral; ceea ce este corupt; stare de decădere morală; descompunere, corupție. • pl. *-uri.* și (*înv., reg.*) *putrigái s.n.*, (*înv.*) *putregáie* *s.f.* /de la ***putred***.

putregáie *s.f.* v. putregai.

putregăí *vb. IV. intr.* (*pop.; despre corpuri sau substanțe organice, despre lucruri obținute din astfel de substanțe*) A putrezi. • prez.ind. *-iesc.* /***putregai*** + *-ăi*.

putregăiós, -oásă *adj.* **1** (*pop.; despre corpuri sau substanțe organice, despre lucruri obținute din astfel de substanțe*) Care este putred. **2** (*înv.*) Care este supus putrezirii. • sil. *-gă-ios.* pl. *-oși, -oase.* și (*înv., reg.*) *putrigăiós, -oásă adj.* /***putregai*** + *-os*.

putregăíre *s.f.* (*pop.*) Acțiunea de *a putregăi* și rezultatul ei. • sil. *-gă-i-.* pl. *-i.* /v. ***putregăi***.

putregăít, -ă *adj.* (*pop.*) **1** (*despre corpuri sau substanțe organice, despre lucruri obținute din astfel de substanțe*) Putred. **2** Care este plin de putregai. • sil. *-gă-it.*pl. *-ți, -te.* /v. ***putregăi***.

putrejiciúne *s.f.* v. putreziciune.

putrejúne *s.f.* **1** (*înv., reg.*) Putrefacție. **2** (*înv., reg.*) Putreziciune. **3** Fig. (*înv.*) Putreziciune. • pl. *-i.* și (*înv.*) *putreziúne* *s.f.* /***putred*** + *-iune*.

putrescént, -ă *adj.* Care a intrat în putrefacție. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***putrescent***.

putrescíbil, -ă *adj.* (*despre corpuri sau substanțe organice, despre lucruri obținute din aceste substanțe*) Care poate putrezi; care putrezește ușor; care este supus putrezirii; putrefiabil, (*înv.*) putrezicios, putrezitor. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***putrescible***.

putrescibilitáte *s.f.* Însușirea de a fi putrescibil. • /<fr. ***putrescibilité***.

putrescínă *s.f.* (*biol.*) Ptomaină care se formează la putrefacția cadavrelor. • /<fr. ***putrescine***.

putrezeálă *s.f.* **1** Putrefacție. **2** Putreziciune. • pl. *-eli.* /***putrezi*** + *-eală*.

putrezí *vb. IV. intr.* **1** (*despre corpuri sau substanțe organice, despre lucruri obținute din astfel de substanțe*) A intra în putrefacție; a deveni putred; a-și pierde consistența, aspectul, duritatea etc. sub influența agenților externi normali sau patogeni, intrînd în descompunere; a se altera, a se strica, a se putrefia; (*pop.*) a putregăi. ◆ (*despre organe și țesuturi ale corpului*) A se cangrena. ◇ Expr. *A-i putrezi* (cuiva) *ciolanele* v. ciolan. *A-i putrezi oasele* (pe undeva) v. os. ◆ (*despre construcții de lemn*) A se ruina, a se strica din cauza umezelii. ◆ (*despre ape*) A deveni stătut. ◆ (*despre semințe*) A se descompune în vederea germinării. **2** (*pop.; fam.; despre oameni*) A fi ținut prizonier; a sta închis, izolat multă vreme sau pînă la moarte. **3** Fig. (*despre oameni*) A sta multă vreme în același loc sau într-un post fără a avea perspectiva unei schimbări; a lîncezi. • prez.ind. *-esc.* și (*înv., reg.*) *putredí vb. IV.* /v. ***putred***.

putreziciós, -oásă *adj.* (*înv.; despre corpuri sau substanțe organice, despre lucruri obținute din astfel de substanțe*) Putrescibil. • pl. *-oși, -oase.* /***putrezi*** + *-icios*.

putreziciúne *s.f.* **1** Putrefacție. **2** Materie organică putredă; organism mort intrat în putrefacție; stare a unei materii, a unui organism putred; putrezeală, putrezime, putriditate, (*înv., reg.*) putrejune. **3** Fig. Ceea ce este decăzut din punct de vedere moral; ceea ce este corupt; stare de decădere morală; descompunere, corupție; putrezeală, putrejune. • pl. *-i.* și (*înv.*) *putrejiciúne* *s.f.* /***putrezi*** + *-iciune*.

putrezíme *s.f.* Putreziciune. • pl. *-i.* /***putred*** + *-ime*.

putrezíre *s.f.* Faptul de *a putrezi*. • pl. *-i.* și (*înv.*) *putredíre* *s.f.* /v. ***putrezi***.

putrezít, -ă *adj.* (*despre corpuri sau substanțe organice, despre lucruri obținute din astfel de substanțe*) Care și-a pierdut aspectul, consistența, duritatea etc. sub influența agenților externi normali sau patogeni, intrînd în putrefacție; alterat, descompus, putred, stricat. ◆ (*despre ape stătătoare*) Care este clocit, stătut. • pl. *-ți, -te.* și (*înv.*) *putredít, -ă adj.* /v. ***putrezi***.

putrezitór, -oáre *adj.* (*înv.*) **1** (*despre corpuri sau substanțe organice, despre lucruri obținute din aceste substanțe*) Putrescibil. **2** Care face să putrezească. • pl. *-ori, -oare.* și *putreditór, -oáre adj.* /***putrezi*** + *-tor*.

putrezitúră *s.f.* Putregai. • pl. *-i.* /***putrezi*** + *-tură*.

putreziúne *s.f.* v. putrejune.

pútrid, -ă *adj.* v. putred.

putriditáte *s.f.* Putreziciune. • pl. *-ăți.* /<fr. ***putridité***.

putrigái *s.n.* v. putregai.

putrigăiós, -oásă *adj.* v. putregăios.

pútto *s.n.* (*în sculptura și pictura italiană*) **1** Motivul plastic al copilului Amor; amoraș. **2** Denumire dată figurilor de îngerași care apar în compozițiile iconografice sau decorative din epoca Renașterii și a Barocului. • pl. *-tti.* /<it. ***putto***.

puturós, -oásă *adj., s.m., s.f.* **I 1** *adj.* Care miroase urît, care răspîndește un miros neplăcut, greu. ◇ *Spînz puturos* v. spînz. ◆ Ext. Care este acoperit, îmbîcsit, plin de murdărie, de pete; jegos, murdar, nespălat, soios, slinos. ◆ (*despre mirosuri*) Care este neplăcut, urît, greu, pestilențial. ◆ Fig. (*fam.*) Mizerabil. *Puturoasa asta de viață! N-a fost prea amabilă cu mine* (H. LOV.). **2** *s.m., s.f., adj.* (Om) căruia îi lipsește dorința sau plăcerea de a munci, de a fi activ; (om) care leneverște, trîndăverște; (om) leneș, trîndav, trîntor. **II** *s.f.* (*bot.*) **1** Plantă erbacee din familia cruciferelor, cu rădăcina pivotantă, groasă, cu tulpinile numeroase, ramificate, cu frunzele lungi, pețiolate, adînc penate și cu inflorescența deasă (*Diplotaxis tenuifolia*). **2** (*reg.*; și, *adj., buruiană-puturoasă, iarbă-puturoasă*) Puciognă (*Bifora radians*). **3** (*reg.*) Mușcată (*Pelargonium zonale*). **4** (*reg.*) Coriandru (*Coriandrum sativum*). **5** (*reg.*) Păpălău (*Physalis alkekengi*). **III** *s.m.* (*zool.; reg.*) Sconcs (*Mephitis mephitis*). • pl. *-oși, -oase.* /***putoare*** + *-os*.

puturoșénie *s.f.* **1** Ceea ce miroase urît; ceea ce răspîndește un miros neplăcut; emanație rău mirositoare pe care o răspîndește cineva sau ceva; puturoșie. **2** Stare a omului puturos; înclinație a celui căruia nu-i place sau nu doarme să muncească, căruia îi place să stea fără să muncească; lene, puturoșie, trîndăveală, trîndăvie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***puturos*** + *-enie*.

puturoșí *vb. IV. refl., intr.* (*pop.; fam.*) A (se) lenevi. • prez.ind *-esc.* /***putoros*** + *-i*.

puturoșíe *s.f.* Puturoșenie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***puturos*** + *-ie*.

puț *s.n.* **I 1** Construcție formată dintr-o groapă (cilindrică), cu ghizduri împrejur, săpată în pămînt pînă la nivelul unui strat de apă, și dintr-un sistem de ridicat apa care funcționează pe principiu pîrghiei, al roții sau al scripetelui, care servește la alimentarea cu apă potabilă; fîntînă. ◇ Zic. *Dracul nu face biserici, nici puțuri* (*pe*) *la răspîntii* v. drac. ◇ *Puț colector* = cavitate în pămînt în care se adună apele captate, prin mai multe drenuri, dintr-un strat de apă freatică. *Puț artezian* = fîntînă arteziană. *Puț absorbant* = groapă făcută în locuri necanalizate, pînă la un strat de teren permeabil, prin care se introduc în sol, în cantități mici, apele uzate din canale, după o curățare prealabilă. ◇ Expr. *A cădea* (sau *a sări, a da*) *din lac în puț* = a da peste un rău și mai mare decît cel prezent. (*pop.*) (*A se simți*) *ca cîinele în puț* = (a se simți) prost. *A cădea ca pisica în puț* = a ajunge într-un loc sau într-o situație care nu îți se potrivește sau în care nu te-ai fi așteptat să ajungi. (*reg.*) *Puț părăsit* = persoană care consumă băuturi alcoolice fără să se îmbete. *A căra apă la puț* v. apă. *A slei puțurile* v. slei. **2** (*miner.*) Gaură cilindrică, forată în interiorul scoarței pămîntului în vederea exploatării unui zăcămînt de petrol; ext. sondă. ◇ *Puț orb* v. orb. **3** (*miner.*) Săpătură într-o mină, care leagă zăcămîntul cu suprafața sau cu o galerie principală și care servește la extracție, la aeraj, la pătrunderea personalului în mină. **II** Analog. **1** Nume dat unor construcții sau părți de construcții, părți de obiecte etc. asemănătoare, ca formă sau funcție, cu un puț: *a*) Locaș al unei nave în care se depozitează lanțurile ancorelor. *b*) (*reg.*) Groapă făcută în pămînt în care se păstrează cereale. *c*) (*reg.*) Gurguiul urciorului. **2** (*astron.; reg.; art.*) Pegas. • pl. *-uri.* /lat. ***pūteus***.

puțár *s.m.* **1** (*reg.*) Fîntînar. **2** (*miner.*) Persoană care sapă puțuri. ◆ Ext. (*ind. extract.*) Muncitor la puțurile sau la sondele de petrol. • pl. *-i.* /***puț*** + *-ar.*

púță *s.f.* **1** (*pop.; fam.*) Penis (la copii și la unele animale mici). ◆ Organul genital feminin. **2** (*reg.*) *Puța gîtului* = omușor. **3** (*iht.; reg.*; și *puța-ciobanului*) Numele a două specii de guvizi (*Gobius gymnotrachelus* și *marmoratus*). **4** (*fam.*) Termen de adresare pentru un băiat mic sau pentru un tînăr; (*fam.*) puțoi. **5** Compuse: (*bot.; reg.*) *puța-cocoșului* = buhai (*Listera ovata*); *puța-țiganului* = coada-vacii (*Verbascum phlomoides*). • pl. *-e.* /lat. ***praeputium, -ii.***

puți *vb. IV.* **1** *intr.* A răspîndi un miros neplăcut, greu; a mirosi urît. <> Expr. *A puți locul* (sub cineva) (*de lene*) sau *a-i puți cuiva și urma* (*de lene*) = a fi foarte leneș. *Nici nu pute, nici nu miroase* = nu este nici bun, nici rău; e așa și așa. *A(-i) puți* (*cuiva*) *gura* = a fi mincinos. *A puți a pustiu* = a fi gol. *Parcă tot îi pute ceva*, se spune despre o persoană care este veșnic nemulțumită, căreia nu-i place nimic. ◆ Fig. (*fam.; urmat de determ. precedate de prep. „de”*) A fi plin de..., a fi în cantitate mare. *Pute piața de mere.* **2** *tr., intr.* Fig. (*pop.; de obicei cu determ. precedate de prep. „a”, care arată elementul de referință*) A mirosi. *Mie-mi pute a om pămîntean* (POP.). • prez.ind. *put*, pers. 2 *puți*, pers. 3 *pute.* /lat. ****putīre*** = ***putēre***.

puțín *adj., adv.* **I** *adj.* **1** (*în opoz. cu „mult”, „numeros”*) Care este în cantitate mică, în număr redus; care există în sorturi, în locuri etc. reduse ca număr; care are un nivel cantitativ sau valoric scăzut; care este insuficient. *Puține lucruri s-ar putea traduce* (VLAH.). *Călătorise de foarte puține ori* (AGĂR.). *Pădurile mai păstrau puțină frunză* (SADOV.). <> Loc.adv. *De puține ori* = rareori. *În puține cuvinte* v. cuvînt. <> Expr. *Puțin la minte* = *a*) prost; *b*) naiv. *Puțin la simțire* = nesimțitor. ◆ (*subst. n.*) Ceea ce este în cantitate mică, în număr redus; (ceea ce reprezintă o) cantitate (valorică) mică. *Hoții l-au călcat și l-au prădat și de puținul ce mai avea* (HOG.). <> Expr. *Puțin a lipsit* (ori *a rămas*) *să nu...* sau *puțin de nu era să...* = era cît pe ce să..., era pe punctul de a... *Pentru puțin!*, formulă politicoasă de răspuns la o mulțumire. ◆ (*înv.; în opoz. cu „mare”, „ridicat”; despre prețuri*) Care este mic, scăzut. **2** (*despre noțiuni de timp*) Care are durată scurtă, care reprezintă un interval de timp scurt. <> Loc.adv. *În* (sau *peste*) *puțină vreme* ori *în* (sau *peste*) *puțin timp* = curînd. *În puține zile* = *a*) peste cîteva zile; *b*) ext. într-un interval de timp (foarte) scurt. **3** (*înv., pop.*) Care are dimensiuni, proporții mici; care are volum redus. <> Expr. *Puțin la trup* = mic și firav. **4** (*înv., pop.*) Care este mărunt, scund, scurt. **5** Care are forță, intensitate, putere scăzută. *Vorbi... cu mai puțină asprime* (SADOV.). **6** Care are valoare, calitate, importanță redusă. *O descoperire de puțină importanță.* **7** (*la pl.; cu val. de pron.nehot.*) Cîțiva, cîteva. *Puțini pot avea acest randament.* **II** *adv.* **1** În cantitate sau în măsură mică, în număr mic. *Prea mult un înger mi-ai părut Și prea puțin femeie* (EMIN.). <> Loc.adv. *Mai puțin* = (în) afară de..., fără. *Cel* (sau *pe*) *puțin* = *a*) minimum; *b*) în orice caz; măcar, barem. *Cît de puțin* = în foarte mică măsură. (*Puțin*) *cîte puțin* sau (*cîte*) *puțin-puțin* = pe rînd, încetul cu încetul, încet-încet. *Nu mai puțin* = deopotrivă, de asemenea. *Pe* (sau *cu*) *puțin* = cu un preț scăzut; ieftin. (*Cu*) *puțin mai...* = (cu) ceva mai... *Mai puțin de...* = în număr mai mic decît..., în cantitate mai mică decît... *Cîtuși de puțin* v. cîtuși. *Mult-puțin* ori *mai mult sau mai puțin* v. mult. *Nici mai mult, nici mai puțin* v. mult. **2** Pentru scurt timp; cîtva timp. *Stăturăm puțin de vorbă* (SADOV.). <> Loc.adv. *Peste* (sau, înv., *în*) *puțin* = în curînd; nu peste mult timp. *De puțin* = de scurt timp, de curînd. <> Expr. *Stai puțin* v. sta. **3** În oarecare măsură, întrucîtva; oarecum, cam. *Eram singur și puțin trist* (E. BAR.). <> (*sport*) *De puțin* = foarte aproape de..., la mică distanță de... **4** (*precedat de „mai”, servește la formarea compar. de inferioritate*) *Cei mai mulți... au fost promovați în dregătorii mai puțin importante* (STOIC.). <> Expr. *Cu atît* (sau, înv., *atîta*) *mai puțin* = într-o măsură și mai mică. *Nu mai puțin...* = (măcar) în egală măsură; deopotrivă. **5** (*înv.; în constr. neg.*) Cît pe-aci, gata-gata. *Aici, pe prispa unui rotariu, puțin de nu era să rămînem chiori* (CR.). • pl. *-i, -e*. și (*înv.*) ***puțín, -ă, poțín, -ă*** *adj., adv.* /lat. ****putinus, -a, -um*** = ***pittinus***.

puțínătate *s.f.* **1** Cantitate sau număr mic, redus, insuficient; (*pop.*) puțintime, (*înv., reg.*) puținime. **2** Dimensiune, proporție, capacitate redusă. • /***puțin*** + *-ătate.*

puținéi, -eă *adj., adv.* Dim. al lui *puțin*; puținea, puțintel. <> Expr. (*înv.*) *Cît de puținei* = în cît de mică măsură. *Cîte puținel* = în mod progresiv, încetul cu încetul. *Puținel și...* = aproape că..., gata-gata să... • pl. *-ei, -ele.* și (*înv.*) *puțunél, -eá, poținél, -eá* *adj., adv.* /***puțin*** + *-el, -ea.*

puțínelúș *adv.* (*înv., reg.*) Dim. al lui *puținel*. • /***puținel*** + *-uș.*

puțínică *adj.* Puținea. • pl. *-ele, -ici.* /***puțin*** + *-ică.*

puțínime *s.f.* **1** (*înv., reg.*) Puținătate. **2** (*înv.*) Intensitate, forță redusă. • /***puțin*** + *-ime.*

puțíntél, -eá *adj., adv.* Dim. al lui *puțin*; puținel, puțintică. • pl. *-ei, -ele.* /***puțin*** + ***[miti]tel.***

puțíntelúș, -ă *adj., adv.* (*pop.; fam.*) Dim. al lui *puțintel*. • pl. *-i, -e.* /***puțintel*** + *-uș.*

puțíntícă *adj., adv.* Puțintea. • pl. *-ele, -ici.* /***puțint[el]*** + *-ică.*

puțíntíme *s.f* (*pop.*) Puținătate. • /de la ***puțintel.***

puțișoáră *s.f.* (*pop.; fam.*) Dim. al lui *puță*; (*fam.*) puțulică. • pl. *-e.* /***puță*** + *-işoară.*

puțín, -ă *adj., adv.* v. puțin.

puțói *s.m., s.n.* **I 1** *s.m.* (*fam.*) Puță. **2** *s.m.* (*reg.*) Țoi (pentru țuică, rachiu etc.). **3** *s.n.* (*la pl.*) Țurțuri de gheață. **II** *s.m.* (*bot.; reg.*) **1** Sîngele-voinicului (*Nigritella nigra*). **2** (Fruct de) ardei iute. **3** Specie de cartofi lunguieți. • pl. *m. -oi, n. -oaie.* /***puță*** + *-oi.*

puțuí *vb. IV.* (*reg.*) **1** *tr.* A curăța. ◆ (*compl. indică încălțămintea*) A lustrui. ◆ A spoi. ◆ A țesăla. **2** *tr.* (*compl. indică oameni*) A certa, a dojeni. **3** *refl.* (*despre oameni*) A se găti, a se împodobi. • prez.ind. *-iesc.* /<germ. ***putzen***; cf. pol. *pucybut* „lustragiu”.

puțuiálă *s.f.* (*reg.*) Faptul de a puțui. • pl. *-ieli.* /***puțui*** + *-eală.*

puțuléț *s.n.* Dim. al lui *puț*; puțurel. • pl. *-e.* /***puț*** + *-uleț.*

puțulícă *s.f.* (*fam.*) **1** Puțișoară. **2** Termen de adresare pentru un bărbat mic sau pentru un tînăr. • pl. *-ci.* /***puță*** + *-ulică.*

puțunél, -eá *adj., adv.* v. puținel.

puțurél *s.n.* Puțuleț. • pl. *-e.* /***puț*** + *-urel.*

puvói *s.n.* v. puhoi[1].

puzdárie *s.f.* v. puzderie.

puzdérie *s.f.* **1** Colect. Resturi lemnoase care cad din tulpina cînepii sau a inului la melițare, la destrămare etc. (folosite pentru ațițarea focului). <> Expr. (*pop.*) *A* (*se*) *face puzderie* = a (se) sfărîma; a (se) distruge. ◆ (*reg.*) Pleavă. **2** Cantitate mare de praf, de stropi de ploaie, de fulgi, de gunoaie etc. (răscolite de vînt). **3** (*de obicei la sg.; urmat de determ. precedate de prep. „de”*) Număr, cantitate (extrem de) mare de (sau din) ceva; grămadă, mulțime. *Pe malurile lui se ivesc o puzderie de flori de cîmp* (BOGZA). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv., reg.*) ***puzdárie*** *s.f.* /<sl. veche **поздерие**.

puzunár *s.n.* v. buzunar.

puzzle ['pazəl] *s.n.* **1** Joc (englezesc) de perspicacitate, care constă în reconstituirea unui întreg, a unei imagini din fragmente decupate. **2** Fig. Amestec de elemente eterogene. • /<engl. ***puzzle.***

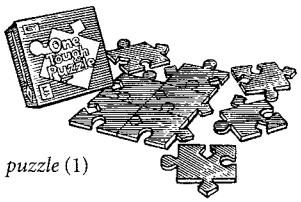

puzzle (1)

puzzolana [putso'lana] *s.f.* **1** Cenușă vulcanică, bogată în dioxid de siliciu, solubilă în soluții alcaline, procurată din împrejurimile vulcanului Vezuviu, mai ales din regiunea Pozzuoli, care este folosită ca adaos la prepararea mortarului. **2** (*geol.*) Tub format din sedimentarea cenușii vulcanice, care este rezistent la apa de mare. • /<it. ***pozzolana*** <lat. [*pulvis*] *Puteolana*; cf. nm. pr. *Pozzuoli*, localitate în Italia, lîngă Napoli, la poalele vulcanului Vezuviu.

pyas *s.m.* (*fin.*) Monedă divizionară în Birmania, valorînd a suta parte dintr-un kyat. • /<fr. ***pyas*** <cuv. birman.

pyas

pygmalionésc, -ă *adj.* Care este în genul lui Pygmalion. • sil. *-li-o-*. pl. *-eşti.* /nm. pr. (sculptor mitologic grec, îndrăgostit de propria-i creație, statuia unei fete pe care a numit-o Galateea) ***Pygmalion*** + *-esc.*

pygmalionísm *s.n.* Perversiune sexuală constînd în masturbarea în fața unei statui sau în raportul sexual cu manechine. • scris și *pigmalionism.* /<engl. ***pygmalionism***; cf. nm. pr. *Pygmalion*, sculptor mitologic grec, îndrăgostit de propria-i creație, statuia unei fete pe care a numit-o Galateea.

pygmalionizá *vb. I. tr.* A transforma precum Pygmalion. • sil. *-li-o-*. prez.ind. *-ez.* /nm. pr. (sculptor mitologic grec, îndrăgostit de propria-i creație, statuia unei fete pe care a numit-o Galateea) ***Pygmalion*** + *-iza.*

pyréx *s.n.* v. pirex.

Q q

q *s.m.invar., adj.invar.* **I 1** *s.m.invar.* A douăzecea literă a alfabetului limbii române, folosită în scrierea numelor proprii şi a neologismelor cu caracter internaţional care păstrează grafia originală. **2** Sunetul corespunzător acestei litere (ocluzivă palatală surdă sau ocluzivă velară surdă şi, uneori, rotunjită). **3** Semn grafic pentru această literă (*q*, *Q*). **II 1** *s.m. invar.* (*mat.*) Simbol pentru *mulţimea numerelor raţionale.* **2** *s.m.invar.* (*fiz.*) Simbol pentru *căldură.* **3** *s.m.invar.* (*fiz.*) Simbol pentru *cantitatea de lumină.* **4** *s.m.invar.* (*electr.*) Simbol pentru *sarcina electrică.* **5** *adj.invar. Cod q* = cod internaţional pentru indicaţiile de serviciu în radiotelegrafie. **III** *adj.invar. Aliaj q* = tip de aliaj pe bază de nichel, similar cu aliajele feronicrom. • pronunţ. şi *chiu.*

qatarián, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populaţia de bază a statului Qatar sau este originară de acolo; locuitorii Qatarului. **2** *adj.* Care aparţine Qatarului sau qatarienilor, care se referă la Qatar sau la qatarieni; originar din Qatar. • sil. *-ri-an.* pl. *-ieni, -iene.* /nm. pr. (stat în S-V Asiei) ***Qatar*** + *-ian.*

qigong [ʧi'kung] *s.n.* Complex de tehnici tradiţionale chineze folosite pentru păstrarea energiei vitale. • /<engl. ***qigong*** <cuv.chinez.

qirsh [kirʃ] *s.m.* Monedă divizionară în Arabia Saudită, valorînd a douăzecea parete dintr-un rial. • pl. *-i.* /<fr., engl. ***qirsh.***

q-métru *s.n.* (*telec.*) Instrument pentru măsurarea factorului de calitate (egal cu raportul dintre impedanţă şi rezistenţă) al bobinelor sau al circuitelor de înaltă frecvenţă. • pl. *-e.* /<fr. ***q-mètre.***

quadrán *s.n.* v. cadran.

quadratúră *s.f.* v. cadratură.

quadrígă *s.f.* v. cvadrigă.

quadrilatér *s.n.* v. cadrilater.

quadrivium [kva'drivium] *s.n.* (*în Ev. Med.*) Grup de discipline şcolare cuprinzînd aritmetica, geometria, astronomia şi teoria muzicii, care, împreună cu *trivium* (gramatica, retorica, dialectica), formau cele şapte arte liberale ce constituiau materia de învăţămînt a şcolilor latine. ◆ Treapta imediat următoare învăţămîntului elementar (*trivium*) în care se predau aceste discipline. • /<lat. ***quadrivium, -ii*** „cele patru căi".

quadrofónic, -ă *adj.* v. cuadrofonic.

quadrofomíe *s.f.* v. cuadrofonie.

quaestor ['kvestor] *s.m.* (*în Roma antică*) Magistrat cu atribuţii fiscale. • pl. *-i.* /<lat. ***quaestor, -oris.***

quaker, -ă ['kweikər] *s.m., s.f.* Membru al sectei religioase protestante pacifiste şi austere „Societatea Religioasă a Prietenilor", fondată la mijlocul sec. 17, în Anglia, de puritanul George Fox, ca reacţie la ritualismul şi conformismul Bisericii Anglicane, care s-a extins şi în SUA. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***quaker,*** engl. ***Quaker*** <*quake* „a tremura".

quakerísm [kweikə'rism] *s.n.* Doctrina quakerilor, bazată pe teama privind a doua venire a lui Mesia. • /<engl. ***Quakerism,*** fr. ***quakérisme.***

quántum *s.n.* v. cuantum.

quarc [kwark] *s.n.* (*fiz.*) Particulă elementară ipotetică, încă neidentificată, cu sarcina fracţionară 1/3 sau 2/3 din cea a electronului, considerată ca ultim component al materiei. • scris şi *quark.* pl. *-uri.* /<engl. ***quark.***

quark *s.n.* v. quarc.

quartái *s.n.* v. cvartal.

quártă *s.f.* v. cvartă.

quartét[1] [kwuar'tet] *s.m.* (*inform.*) Bait de patru biţi. • pl. *-ţi.* /<fr. ***quartet.***

quartét[2] *s.n.* v. cvartet.

quartólet *s.n.* v. cvartolet.

quarţ *s.n.* v. cuarţ.

quasag [kwa'sag] *s.m.* (*astron.*) Obiect cosmic extragalactic, de dimensiuni unghiulare reduse, cu aspect de stea, care emite radiaţii ultraviolete intense (abr. *QSG*). • pl. *-gi.* /abr. de la engl. ***quas[i] [stell]a[r] g[ala.xy].***

quasar [kwa'sar] *s.m.* (*astron.*) Obiect cosmic extragalactic, sursă de radiaţii luminoase şi electromagnetice, de dimensiuni mai reduse decît ale unei galaxii, dar cu o putere de iradiere de zeci sau sute de ori mai mare decît aceasta (abr. *QSR*). • pl. *-i.* /<engl., fr. ***quasar***; abr. de la engl. *quas[i stell]ar [object].*

quasi- v. cvasi[1]-.

quassia [kwa'sia] *s.f.invar.* (*bot.*) Specie de arbori sau de arbuşti, din familia simarubaceelor, cu frunzele compuse, cu canalele secretoare oleorezinoase perimedulare, care creşte în America tropicală. • /<fr. ***quassia.***

quassínă [kwa'sinə] *s.f.* (*chim.*) Substanţă extrasă din lemnul arborilor din specia quassia, sub formă de cristale albe, fără miros, cu gust foarte amar, greu solubile în apă şi în eter, utilizată ca denaturant pentru alcool. • pl. *-e.* /<fr. ***quassine.***

quaternár *s.n.* v. cuaternar.

quaternio-terminorum [kva'ternio,termi'norum] *s.n. invar.* (*log.*) Eroare de raţionament provocată de ambiguitatea termenului mediu, care face ca silogismul să aibă patru termeni în loc de trei. • /<lat. ***quaternio terminorum.***

quattrocentist, -ă [kwatrocen'tist] *s.m., adj.* **1** *s.m., adj.* (Om de cultură) din Quattrocento. **2** *adj.* Care aparţine Renaşterii italiene din sec. 15 sau quattrocentiştilor, care este specific Renaşterii italiene din sec. 15 sau quattrocentiştilor; din Quattrocento. • pl. *-işti, -iste.* /<it. ***quattrocentista,*** fr. ***quattrocentiste.***

quattrocento [kwatro'cento] (şi *nm. pr.*) Denumire dată culturii italiene din sec. 15, care reprezintă perioada umanismului renascentist. • /<it. ***Quattrocento.***

quazi *s.m. pl.* [kwazi] Triburi germanice, care iniţial au locuit în partea vestică a Germaniei antice, înrudite cu marcomanii, împreună cu care au pătruns, la începutul mileniului 1, în regiunea Dunării de Mijloc şi care au purtat, în sec. 1 î.Hr.-4 d.Hr., numeroase războaie împotriva Imperiului Roman. • /<fr. ***Quades.***

quebracho [ke'braʧo] *s.m. invar.* **1** (*bot.*) Arbore tropical din America de Sud, cu lemnul foarte dur şi bogat în substanţe tanice (*Schinopsis lorentzii* sau *Quebracho colorado*). ◆ Restr. Lemnul acestui arbore. **2** Material tanat extras din scoarţa şi din lemnul de quebracho, folosit în industria pielăriei. • pl. *quebrecho.* /<sp. ***quebracho.***

quechua ['ketʃwa] *s.f. invar, adj.invar.* **1** *s.f. invar.* Populaţie amerindiană care trăieşte în ţinuturile muntoase din Peru şi în unele zone ale Boliviei, Ecuadorului, Argentinei, Columbiei. **2** *adj.invar.* Care aparţine acestei populaţii, care este specific acestei populaţii. ◆ (*subst.f.*) Limba amerindiană vorbită de populaţia quechua, care este limbă oficială, alături de spaniolă, în Bolivia şi Peru. • /<sp. *quechua.*

quetzal [ke'tsal] *s.m.* **1** (*ornit.*) Pasăre cu penele foarte frumoase, verzi şi roşii, de mărimea unei mierle, din America Centrală, care simbolizează dorinţa de libertate (*Pharomachrus*). **2** Unitate monetară de bază a Guatemalei. • pl. *-i.* şi *cuezál s.m.* /<fr., sp. ***quetzal*** <cuv. amerind.

quetzal (1)

quick-cola ['kuik,kola] *s.f. invar.* Băutură răcoritoare pe bază de cola. • /<engl. ***quick-cola.***

quidditate [kvidi'tate] *s.f.* (*în filos. medievală*) (Concept preluat după Aristotel, care desemnează) ansamblul factorilor ce condiţionează sau determină esenţa sau forma unui lucru. • /<lat. ***quidditas, -atis*** „substanţa formală, cauza primă a obiectului, esenţa acestuia" <*quid* „care lucru?".

quietísm *s.n.* v. chietism.

quietíst, -ă *s.m., s.f., adj.* v. chietist.

quieto ['kweto] *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăţi muzicale*) În mod liniştit. • /<it. ***quieto.***

quik [kwik] *s.f. invar.* Tip de băutură răcoritoare. • /<engl. ***quick.***

quinoa [ki'noa] *s.f. invar.* (*bot.*) Plantă erbacee cultivată în America Centrală pentru seminţele sale care au o mare valoare nutritivă. • /<fr. ***quinoa.***

quintál *s.n.* v. chintal.

quintár [ken'tar] *s.m.* Monedă divizionară în Albania, valorînd a suta parte dintr-un lek. • pl. *-i.* /<fr. ***quintar.***

quíntă *s.n.* v. chintă[1].

quintesénţă *s.f.* v. chintesenţă.

quintét *s.n.* v. cvintet.

quiproquo [kvipro'kvo] *s.n.* **1** Confuzie de persoane sau de lucruri. **2** (*în teatru*) Situaţie comică în care un personaj este confundat cu altul, rezultînd o serie de încurcături. • pl. *-uri.* /<fr. ***quiproquo***; cf. lat. *quid pro quo* „unul pentru altul".

quipu ['kipu] *s.n.* (*lingv.*) **1** Sistem de scriere incaş, în care se foloseau sfori de diverse culori şi noduri. **2** Instrument alcătuit din sfori şi noduri, folosit de incaşi pentru scriere. • pl. *quipu.* /<sp. ***quipo, quipu.***

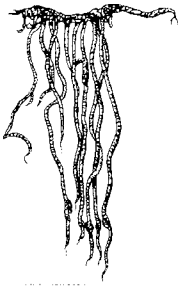

quipu (2)

quisling ['kislin, *sau* 'kvislin] *s.m.* **1** Colaboraționist cu hitleriștii. **2** Ext. Trădător de patrie. • pl. *-gi.* /de la nm. pr. Vidkun Abraham Lauritz Jonsson *Quisling*, om politic norvegian, care a colaborat cu hitleriștii.

quolibet [kvoli'bet] *s.n.* **1** Joc de cuvinte răutăcios sau glumeț. **2** Glumă de prost gust. **3** (*muz.*) Compoziție alcătuită din fragmente diferite, care urmărește să pună în valoare virtuozitatea interpretului sau să obțină efecte comice. • /<fr. ***quolibet***; cf. lat. *quod libet* „ceea ce place".

quórum *s.n.* v. cvorum.

quotient [kvoti'ent] *s.n.* **1** (*mat.*) Rezultat al unei diviziuni; cît. **2** *Quotient intelectual* = raport între vîrsta mentală și cea reală a unui copil. **3** (*biol.*) *Quotient respiratoriu* = raport între volumul de dioxid de carbon eliminat și cel de oxigen absorbit în același timp de un organism animal sau vegetal. • pl. *-e.* /<fr. ***quotient***, lat. ***quotiens***.

Rr

r *s.m. invar.* **I 1** A douăzeci şi una literă a alfabetului limbii române. **2** Sunetul corespunzător acestei litere (consoană sonantă lichidă vibrantă dentală). **3** Semn grafic pentru această literă (*r, R*). **II 1** (*fiz.*) Simbol pentru *röntgen* (*R*). **2** (*fiz.*) Simbol pentru *grad Réaumur* (°*R*). **3** (*fiz.*) Simbol pentru rezistenţa electrică (*R*). **4** (*filol.*) Abreviere pentru *recto* în indicaţii bibliografice (*r*).

rabână *s.f.* Ţesătură dungată, impermeabilă, cu urzeală de rafie şi cu bătătură de bumbac, care se foloseşte, în Africa, la confecţionarea îmbrăcămintei, ca material pentru perdele, ca pînză de cort etc. • pl. *-e.* /<fr. ***rabane***.

rabărbură *s.f.* (*bot.*; *reg.*) Revent (*Rheum officinale*). • pl. *-e.* /<germ. ***Rhabarber***, magh. ***rebarbara***.

rabát *s.n.* **1** (*com.*) Reducere de preţ faţă de preţul cu amănuntul al unei mărfi. **2** (*com.*) *Rabat comercial* = parte din preţul de vînzare cu amănuntul, stabilită ca o cotă procentuală, destinată să acopere cheltuielile de circulaţie şi să asigure beneficii. **3** Fig. Diminuare, reducere a exigenţelor, a pretenţiilor. • pl. *-uri.* /<germ. ***Rabatt***.

rabatá *vb. I. tr.* **1** A roti o figură plană în jurul unei drepte situate în planul figurii, astfel încît planul ei să fie paralel cu unul dintre planele de proiecţie. **2** A lăsa în jos; a îndoi. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***rabattre***.

rabatábil, -ă *adj.* (*despre elemente de construcţie, organe de maşini etc.*) Care poate fi rotit în jurul unei axe (orizontale). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***rabattable***.

rabatór *s.n.* Piesă cu poziţie reglabilă, folosită în construcţia secerătorilor, a combinelor de cereale păioase etc., pentru aplecarea plantelor spre aparatul de tăiere, pentru susţinerea şi aşezarea lor uniformă pe platforma maşinii. • pl. *-oare.* /<fr. ***rabattoir***.

rabdomanţie *s.f.* **1** Ghicitul viitorului cu ajutorul unei baghete. **2** Arta de a detecta surse de apă, de zăcăminte etc. cu ajutorul unei baghete. **3** Radiestezie practicată cu o baghetă. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***rhabdomancie***; cf. gr. *ράβδος* „baston, baghetă", *μαντεία* „divinaţie".

rabdomióm *s.n.* (*med.*) Tumoare benignă a ţesutului muscular striat. • sil. *-mi-on.* pl. *-oame.* /<fr. ***rhabdomyom***.

rabiát, -ă *adj.* Care este furios peste măsură; furibund, turbat. • sil. *-bi-at.* pl. *-ţi, -te.* /<germ. ***rabiat***.

rábic, -ă *adj.* (*med.*) Care aparţine rabiei, care se referă la rabie; care provine de la rabie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***rabique***.

rábie *s.f.* (*med.*) Turbare. • g.-d. *-iei.* /<lat. ***rabia*** = ***rabies***.

rábin *s.m.* (*relig.*) Conducător religios al unei comunităţi mozaice, care interpretează dogmele religioase şi conduce serviciile rituale. • pl. *-i.* /<pol. ***rabin***, germ. ***Rabbiner***; cf. ebr. *rabbi* „domnul meu!", „învăţătorul meu!".

rabinát *s.n.* (*relig.*) **1** Calitatea, funcţia de rabin. **2** Perioadă de timp cît funcţionează un rabin. • /<germ. ***Rabbinat***.

rabínic, -ă *adj.* **1** (*relig.*) Care aparţine rabinului, care se referă la rabin. **2** *Limbă rabinică* = limbă ebraică postbiblică. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***rabbinique***.

rabinísm *s.n.* (*relig.*) **1** Doctrina rabinilor cuprinsă în exegeze, prescripţii, comentarii etc. **2** Activitate religioasă şi literară iudaică, desfăşurată între sec. 1 şi 18 (de la distrugerea templului pînă la dispersarea poporului evreu). • /<fr. ***rabbinisme***.

rabiofobíe *s.f.* (*med.*) Teamă patologică de turbare. • g.-d. *-iei.* /***rabie*** + ***fobie***.

rábiţ *s.n.* (*constr.*) Plasă de sîrmă galvanizată, cu ochiuri mari, care este folosită pentru fixarea tencuielilor pe suprafaţa unor elemente de construcţie sau pentru executarea unor ornamente. • pl. *-e.* /<germ. ***Rabitz [wand]***.

rablagí *vb. IV. refl.* (*fam.*) **1** (*despre obiecte*) A se învechi, a se uza, a se deteriora. **2** (*despre fiinţe*) A-şi pierde puterile; a se ramoli. • prez.ind. *-esc.* şi *răblăgí, reblegí vb. IV.* /de la ***rablagiu***, prin derivare regresivă.

rablagít, -ă *adj.* (*fam.*) **1** (*despre obiecte*) Care este învechit, uzat, deteriorat. **2** (*despre fiinţe*) Care este sleit de puteri; care are sănătatea zdruncinată; (*fam.*) rablagiu. • pl. *-ţi, -te.* şi *răblăgít, -ă adj.* /v. ***rablagi***.

rablagíu, -íe *adj.* (*fam.*; *despre fiinţe*) Rablagit. ◆ (*subst.*) Persoană rablagită. • pl. *-gii.* /***rablă*** + *-agiu*.

ráblă *s.f.* (*fam., deprec.*) **1** Lucru vechi, uzat, deteriorat, de calitate proastă; vechitură. ◆ Spec. Maşină veche, în stare de funcţionare proastă. **2** Fig. Animal bătrîn şi slab; mîrţoagă, gloabă. **3** Fig. Om slab, sleit de puteri, îmbătrînit, ramolit. • pl. *-e.* /<bg. ***хробла*** „ceva care este spart, rupt, care are lipsuri etc.".

rabotá *vb. I. tr.* (*tehn.*) A prelucra prin aşchiere suprafaţa unei piese (de metal), cu ajutorul rabotezei. ◇ *Maşină de rabotat* = raboteză. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***raboter***.

rabotáj *s.n.* (*tehn.*) Rabotare. • pl. *-e.* /<fr. ***rabotage***.

rabotáre *s.f.* (*tehn.*) Acţiunea de *a rabota* şi rezultatul ei; rabotaj, rabotat. • pl. *-ări.* /v. ***rabota***.

rabotát *s.n.* (*tehn.*) Rabotare. • /v. ***rabota***.

rabotézá *s.f.* (*tehn.*) Maşină-unealtă care serveşte la prelucrarea, prin aşchiere, a suprafeţelor plane ale pieselor (metalice), de dimensiuni mari; maşină de rabotat. • pl. *-e.* /<fr. ***raboteuse***.

rabotór *s.m.* Muncitor calificat care lucrează la raboteză. • pl. *-i.* /<fr. ***raboteur***.

rabulíst *s.m.* (*înv.*) Persoană (de obicei avocat) care interpreta legile în favoarea sa (sau a celui pe care îl apăra, care ştia să se folosească de tertipuri. • pl. *-işti.* /<germ. ***Rabulist***.

rabulístică *s.f.* (*înv.*) Interpretare tendenţioasă a legilor (în scopuri personale). • /<germ. ***Rabulistik***, magh. ***rabulisztika***.

rac[1] *interj.* (*de obicei repet.*) **1** Cuvînt care imită strigătul broaştelor; oac. **2** Cuvînt care imită strigătul raţelor; mac. • /onomat.

rac[2] *s.m., s.n.* **I** *s.m.* **1** (*zool.*) Crustaceu decapod, comestibil, acoperit cu o carapace tare, de culoare neagră-verzuie, care devine roşie la fiert, cu abdomenul inelat, cu cinci perechi de picioare, dintre care cea din faţă este în formă de cleşte (*Astacus fluviatilis*). ◇ *Rac de mare* = *a*) crab (*Carcinus moenas*); *b*) homar (*Homarus*); *c*) stacoj (*Homarus vulgaris*). ◇ Expr. *A da* (sau *a merge*) *înapoi* (ori *îndărăt*) *ca racul* (sau *ca racii*) = a nu mai progresa. *Iute ca racul* = încet. *Gît de rac* = lucru foarte bun. *Roşu ca racul* (sau *ca un rac fiert*), se spune despre o persoană roşie la faţă. (*pop.*) *I se bate inima ca la un rac mort*, se spune despre o persoană foarte speriată. *Fierbe sîngele în el ca într-un rac mort* sau *ca într-o coajă de rac* (*mort*), se spune despre o persoană fără vlagă. **2** (*astron.*; *art.*; *nm. pr.*) Constelaţie în dreptul căreia Soarele ajunge la solstiţiul de vară; (*pop.*) cancer. ◇ *Tropicul racului* v. tropic. **3** (*astrol.*; şi *nm. pr.*) Una dintre cele douăsprezece zodii ale anului, cuprinsă între 22 iunie şi 19 iulie. ◆ Unul dintre cele douăsprezece semne ale zodiacului reprezentînd un rac. ◆ Persoană născută în această zodie. **4** (*med.*; *pop.*) Cancer. **5** (*entom.*; *reg.*; *de obicei determ. prin „de pămînt", „de cîmp"*) Coropişniţă (*Grylotalpa vulgaris*). **6** Compus: (*bot.*; *reg.*) *racul-pămîntului* = ciormoiag (*Melampyrum cristalum*). **7** (*şi art.*; *mai ales la pl.*) Numele unui dans popular în ritm binar. ◆ Melodie după care se execută acest dans. **8** (*reg.*; *mai ales la pl.*) Mîncare pregătită din ardei (roşii) umpluţi cu ceapă prăjită, rîntaş de făină (şi orez), care se fierb în zeamă de varză. **II** *s.m., s.n.* **1** *s.m., s.n.* Analog. Nume dat unor unelte (cu capăt ascuţit, bifurcat sau încovoiat) care prind sau agaţă ceva ca picioarele racului: *a*) Dispozitiv folosit pentru fixarea coloanei de ţevi de pompare în coloana de exploatare a unei sonde. *b*) Dispozitiv folosit la prinderea şi readucerea la suprafaţă a unor piese scăpate sau rămase accidental în gaura de sondă. *c*) Tirbuşon. *d*) Cîrlig de fier cu mai mulţi colţi, atîrnat de o frînghie, folosit pentru scoaterea găleţilor căzute în fîntînă. *e*) Ancoră. *f*) Unealtă cu ajutorul căreia se scoate încărcătura puştii şi se curăţă interiorul acesteia. *g*) Cîrlig la undiţă. *h*) Belciug. *i*) Piedică la căruţă. *j*) Fiecare dintre furcile lesei de prins peşte. *k*) Cele două mînere care prind între ele pînza joagărului. **2** *s.m.* (*reg.*) Întăritură la malul rîurilor, făcută din grinzi, aşezate pe picioare de lemn, peste care se pun pietre, crengi etc. **3** *s.m.* (*reg.*; *la pl.*) Rădăcinile aeriene ale porumbului. • pl. *m. raci, n. -uri.* /<sl. veche ***ракъ***.

rácaş *s.n.* v. răcaş.

racém *s.n.* (*bot.*) Tip de inflorescenţă formată din axe primare lungi, care poartă în jurul lor axe secundare cu flori, avînd formă de ciorchine. ◇ *Racem compus* = panicul. • pl. *-e.* /<fr. ***racème***, lat. şt. ***racēmus***.

racemázá *s.f.* (*biochim.*) Enzimă care catalizează reacţiile de racemizare. • pl. *-e.* /***race[mic]*** + *-ază*.

racémic, -ă *adj., s.n.* (Substanţă) care este optic inactivă şi care nu deviază planul polarizării luminii. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***racémique***.

racemifér, -ă *adj.* (*bot.*; *despre plante*) Care poartă raceme. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***racémifère***.

racemiflór, -ă *adj.* (*bot.*; *despre plante*) Care are flori dispuse în raceme. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***racémiflore***.

racemifórm, -ă *adj.* (*bot.*; *despre inflorescenţe*) Racemos. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***racémiforme***; cf. lat. *racēmus, -i* „ciorchine", *forma, -ae* „formă".

racemizáre *s.f.* Transformare a unei substanţe optic active în racemic. • pl. *-ări.* /***racemi[c]*** + *-izare*, după fr. ***racémisation***.

racemós, -oásă *adj.* (*bot.*; *despre inflorescenţe*) Care este în formă de racem; racemiform. • pl. *-oşi, -oase.* /<fr. ***racémeux***.

rachétă[1] *s.f.* **1** Proiectil sau vehicul zburător a cărui mişcare este asigurată printr-un sistem de propulsie cu reacţie, care este folosit ca armă de luptă, pentru plasarea unui obiect spaţial (satelit, navă cosmică, staţie interplanetară) pe o orbită cosmică, pentru a purta aparatura de cercetare meteorologică etc. ◇ *Rachetă cosmică* = rachetă de mari dimensiuni,

folosită pentru plasarea pe orbite a sateliților artificiali și pe traiectorii stabilite a navelor cosmice. *Motor-rachetă* = motor la care propulsia se face prin evacuarea cu mare viteză a unui jet gazos. *Rachetă meteorologică* = rachetă recuperabilă, dotată cu aparate speciale de măsură, care este folosită pentru investigații ale atmosferei pînă la 150 km altitudine. **2** (și *rachetă luminoasă*) Cartuș special, cuprinzînd substanțe ce

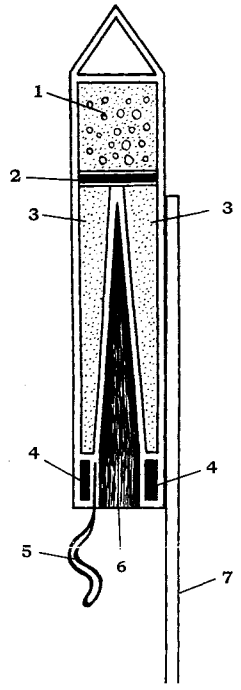

Rachetă de artificii

1. Cap.
2. Încărcătură explozivă.
3. Combustibil.
4. Dop de argilă.
5. Fitil.
6. Tub de evacuare a gazelor.
7. Tijă de susținere.

se aprind cînd cartușul este lansat în aer producînd o lumină (colorată) puternică, care se folosește pentru semnalizări, pentru luminarea terenului noaptea, pentru focuri de artificii etc. ◇ *Pistol-rachetă* (sau *pistol de rachete*) v. pistol. • pl. *-e.* /<germ. ***Rakete***, it. ***racchetta***.

rachétă[2] *s.f.* **1** (*sport*) Obiect format dintr-un cadru oval de lemn, pe care este fixată o rețea de coarde, și un mîner lung, cu care se lovește mingea la tenisul de cîmp. **2** (*sport*) Paletă cu care se lovește mingea la tenisul de masă. **3** Paletă ovală care se aplică pe talpa încălțămintei pentru a nu se afunda în zăpadă. • pl. *-e.* /<fr. ***raquette***.

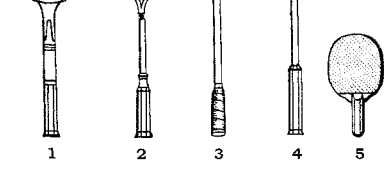

Tipuri de rachete[2]

1. Tenis.
2. Badminton.
3, 4. Squash.
5. Tenis de masă.

rachetíst[1] *s.m.* (*milit.*) Militar dintr-o unitate de rachete. • pl. *-iști.* /***rachetă***[1] + *-ist.*

rachetíst[2]**, -ă** *s.m., s.f.* (*sport*) Sportiv specializat în mînuirea rachetelor. • pl. *-iști, -iste.* /***rachetă***[2] + *-ist.*

rachetodróm *s.n.* Teren și instalații amenajate pentru decolarea și aterizarea rachetelor, precum și pentru urmărirea și dirijarea zborului acestora. • pl. *-uri.* /***rachetă***[1] + ***[aero]drom***.

rachetomodél *s.m.* Model de rachetă[1] de dimensiuni mici. • pl. *-e.* /***rachetă***[1] + ***model***.

rachetomodelísm *s.n.* Sport tehnico-aplicativ care constă în construirea și lansarea rachetomodelelor. • /***rachetomodel*** + *-ism.*

rachetomodelíst, -á *s.m., s.f.* Persoană care se ocupă cu rachetomodelismul. • pl. *-iști, -iste.* /***rachetomodel*** + *-ist.*

rachetotéhnică *s.f.* Tehnica fabricării rachetelor[1]. • /***rachetă***[1] + ***tehnică***.

rachetotehnícian *s.m.* Specialist în realizarea rachetelor[1]. • sil. *-ci-an.* pl. *-ieni.* /***rachetotehnică*** + *-ian.*

rachiáș *s.n.* Dim. al lui *rachiu.* • sil. *-chi-aș.* pl. *-e.* (*reg.*) *rachiuáș s.n.* /***rachiu*** + *-aș.*

rachíe *s.f.* v. rachiu.

rachiér *s.m.* **1** (*înv.*) Persoană care fabrica sau vindea rachiu; țuicar. **2** (*reg.*) Nuntaș care îl însoțește pe naș la nuntă și îi duce ploconul. • sil. *-chi-er.* pl. *-i.* /***rachiu*** + *-ar.*

rachiereásă *s.f.* (*înv.*) Rachierița. • sil. *-chi-e-rea-.* pl. *-ese.* /***rachier*** + *-easă.*

rachieríe[1] *s.f.* (*înv.*) **1** Fabrică, distilerie de rachiu. **2** Loc unde se vinde rachiu. • sil. *-chi-e-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***rachiu*** + *-erie.*

rachieríe[2] *s.f.* (*înv.*) Ocupația rachierului. • sil. *-chi-e-.* g.-d. *-iei.* /***rachier*** + *-ie.*

rachieríță *s.f.* (*înv.*) Femeie care vindea rachiu; soție de rachier; (*înv.*) rachiereasă. • sil. *-chi-e-.* pl. *-e.* /***rachier*** + *-iță.*

rachíu *s.n.* **1** Nume generic dat băuturilor alcoolice tari, obținute natural prin distilarea vinului, a fructelor, a sucurilor fermentate etc. sau sintetic, prin diluarea cu apă și cu esențe a alcoolului etilic rafinat, fără adaos de sirop de zahăr; (*reg.*) holercă, vinars. ◇ *Rachiul miresei* = rachiu (colorat în roșu) care se servește nuntașilor în casa noilor căsătoriți a doua zi după nuntă. *Rachiu de drojdie* (sau *de drojdii*) v. drojdie. ◇ Expr. (*reg.*) *A face rachiu pisicii* = a plînge. *Strunga minciunilor și vama rachiului* v. minciună. **2** Porție de rachiu care încape într-un pahar, într-o sticlă. **3** (*înv.*) *Rachiu nemțesc* (sau *de venin*) = produs farmaceutic folosit ca purgativ. • pl. *-iuri.* și (*reg.*) *rachíe, răchíe s.f.* /<tc. ***rakı***, srb. ***rakija***.

rachiuáș *s.n.* v. rachiaș.

rácilă *s.f.* **I 1** (*med.*) Boală cronică, incurabilă; (*pop.*) beteșug. ◆ (*reg.*) Cancer. ◆ (*reg.*) Bubă. **2** Fig. Cusur, meteahnă, viciu. **3** Fig. Dușmănie veche; ură. **II** (*pop.*) Unealtă de diferite forme, folosită la prinderea racilor. • pl. *-e.* și (*reg.*) *rácină s.f.* /***rac***[2] + *-ilă.*

răcină *s.f.* v. racilă.

rack [rek] *s.n.* Cutie în care sînt instalate pe verticală, sub formă de sertare, diverse amplificatoare și aparate. • /<engl. ***rack***.

rácket *s.m., s.n.* **1** *s.m.* Hoț, bandit (care obține bani prin violență). **2** *s.n.* Stoarcere de bani prin intimidare și violență; extorsiune. **3** *s.n.* Bandă de hoți care obțin banii prin astfel de mijloace. • pl. *m. -ți.* /<engl. ***racket***.

racketeer [rake'tiər] *s.m.* Escroc, pungaș. • pl. *-i.* /<engl. ***racketeer***.

raclá *vb. I. tr.* **1** (*tehn.*) A rade, a răzui. **2** (*med.*) A face un raclaj. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***racler***.

racláj *s.n.* (*med.*) **1** Intervenție chirurgicală prin care se îndepărtează, cu ajutorul chiuretei, o formație patologică (polip, vegetație etc.) de pe un organ intern. **2** Spec. Curățare a stratului superficial al mucoasei uterine cu ajutorul chiuretei, pentru a îndepărta ovulul fecundat; chiuretaj. • pl. *-e.* /<fr. ***raclage***.

racláre *s.f.* Acțiunea de *a racla.* • pl. *-ări.* /v. ***racla***.

rácla *s.f.* **1** (*înv., pop.*) Sicriu, coșciug. *Cît număr de rudenii să meargă după racla, Bocindu-l în glas mare?* (C. NEGR.). ◇ Expr. *A arăta ca scos din rácla* v. arăta. ◆ (*în practicile relig. creștine*) Sicriu (mic) în care se păstrează moaștele sfinților. **2** Ladă de lemn (de dimensiuni mari și ornamentată) în care se păstrează diferite obiecte. ◇ (*relig.; înv.*) *Racla legii* = chivotul legii. **3** (*pop.*) Cutie de lemn, cu capac, în care se păstrează anumite alimente (brînză, unt etc.). **4** (*reg.*) Despărțitură într-un hambar, unde se păstrează fînul, cerealele. **5** (*reg.*) Bucată de pămînt; parcelă. ◆ Suprafață de pămînt aflată între două drumuri. **6** (*reg.*) Porțiune cuprinsă între două grinzi ale podului casei, între doi pari ai unui gard etc. **7** (*reg.*) Pînză urzită cu două feluri de bumbac. • pl. *-e.* și (*înv., pop.*) *lácră s.f.* /<bg. ***ракла***.

raclétă *s.f.* **1** (*tehn.*) Lamă flexibilă de oțel, care servește la curățarea sau la răzuirea unor suprafețe. **2** (*tipogr.*) Lamă de oțel foarte subțire, care îndepărtează excesul de cerneală de pe suprafața cilindrică a formei de tipar de la mașinile de tipar adînc. • pl. *-e.* /<fr. ***raclette***.

raclór *s.n.* (*tehn.*) **1** Dispozitiv mobil, folosit pentru curățarea nămolului depus pe fundul decantoarelor, fără scoaterea din funcție a instalației. **2** Instrument cu care se raclează. • pl. *-oare.* /<fr. ***racloir***.

racolá *vb. I. tr.* (*compl. indică persoane*) A recruta pentru o anumită activitate (reprobabilă), atrăgîndu-l prin promisiuni, presiuni etc. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***racoler***.

racoláj *s.n.* Racolare. • pl. *-e.* /<fr. ***racolage***.

racoláre *s.f.* Acțiunea de *a racola*; racolaj. • pl. *-ări.* /v. ***racola***.

racolér *s.m.* Persoană care racolează; persoană care face propagandă pentru un partid, care face publicitate pentru o marfă etc. • pl. *-i.* /<fr. ***racoleur***.

racontá *vb. I. tr.* (*înv.*) A povesti, a istorisi, a relata. • prez.ind. *racónt.* /<fr. ***raconter***.

racórd *s.n.* **1** Legătură, contact între două părți ale unei lucrări sau între două elemente ale unui întreg. **2** (*tehn.*) Piesă (formată din una sau din două părți tubulare cu piulițe) cu care se face legătura între două conducte și prin care poate circula un fluid sau un material pulverulent ori granular. ◇ *Racord olandez* = element de legătură a două conducte, format dintr-o piesă tubulară și una sau două piulițe; holendru. **3** Porțiune de circuit electric care pune în legătură aparatul, mașina sau locul de utilizare a energiei electrice cu rețeaua de distribuție. **4** (*cinemat.*) Plan de legătură între două secvențe de film care asigură continuitatea ideii cinematografice. ◆ Îmbinare a două benzi de sunet, fără a întrerupe unitatea coloanei sonore. **5** (*geom.*) Unire printr-un arc de curbă a două arce date. • pl. *-uri.* /<fr. ***raccord***.

racordá *vb. I. tr.* **1** A stabili un racord. **2** (*tehn.*) A realiza legătura dintre două elemente ale unui sistem tehnic sau dintre două sisteme tehnice asociate. **3** A lega două porțiuni ale unui drum, ale unei căi ferate prin introducerea între ele a unui tronson curb. **4** (*geom.*) A uni între ele două drepte sau două curbe printr-o curbă tangentă la fiecare dintre dreptele sau curbele între care se face legătura. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***raccorder***.

racordáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a racorda* și rezultatul ei. **2** Concr. Porțiune din suprafața unei țevi, a unui tub etc. prin care se face trecerea între două zone cu secțiuni diferite. **3** Concr. Loc de legătură a două elemente ale unui sistem tehnic. **4** (*geom.*) Unire a două drepte sau a două curbe printr-o curbă tangentă la fiecare dintre dreptele sau curbele între care se face legătura. • pl. *-ări.* /v. ***racorda***.

racursí *adj.invar., s.n.* **1** *adj.invar.* Care este scurtat, prescurtat. **2** *s.n.* (*a. plast., cinemat.*) Procedeu de folosire a perspectivei liniare al cărui efect constă în faptul că extremitățile obiectului reprezentat apar apropiate, iar unele dimensiuni ale acestuia reduse. ◆ Linii sumare care evocă o perspectivă, o vedere de ansamblu într-un tablou. ◆ Concr. Desen, pictură, sculptură executate după acest procedeu. • pl. *n. -uri.* și *racursíu s.n.* /<fr. ***raccourci***.

racursíu *s.n.* v. racursi.

rad *s.m.* (*fiz.*) Unitate de măsură egală cu doza radiației care cedează o energie de 100 de ergi unui gram din substanța în care este absorbită. • pl. *razi.* /<fr. ***rad***; cf. engl. *RAD*, abr. de la *R[adiation] A[bsorbed] D[ose].*

rádar *s.n.* **1** Aparat care emite unde electromagnetice și apoi le recepționează, după ce au fost reflectate de un obiect, folosit pentru a detecta și a localiza un obiect, un obstacol etc. prin măsurarea timpului trecut între emisia și recepția undelor. **2** Sistem de detectare și de localizare folosit de radar. **3** *Radar auto* = aparat portabil destinat măsurării vitezei autovehiculelor care trec prin cîmpul electromagnetic emis. • acc. și *radár.* pl. *-e.* /<engl., fr. ***radar***; cf. engl. *R[adio] D[etection] A[nd] R[anging]* „detectare și reperare prin radio".

radaríst *s.m.* Specialist în probleme de radar. • pl. *-iști.* /<fr. ***radariste***.

radarterapíe *s.f.* Tratament al unei boli cu ajutorul undelor electromagnetice folosite în radar. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***radarthérapie***.

rádă[1] *s.f.* Zonă de apă din vecinătatea unei coaste, cu sistem de apărare naturală sau artificială, care servește la adăpostirea navelor într-un port, împotriva vînturilor, valurilor sau a curenților. • pl. *-e.* /<fr. ***rade***.

rádă[2] *s.f.* (*la unele popoare slave*) Denumire dată consiliului adunării unui organ central al puterii. ◆ Ext. Adunare, întrunire. • pl. *-e.* /<pol. ***rada***, rus. ***paða***.

ráde *vb. III.* **1** *tr.* A îndepărta (cu un instrument) un strat subțire de pe un obiect; a răzui. ◇ Expr. *A rade putina* sau *a o rade* (*la* sau *de fugă*) = a fugi din fața unui pericol sau a unei situații neplăcute. ◆ (*înv.; compl. indică ființe*) A tortura zgîriindu-i carnea de pe corp cu un instrument special. **2** *tr.* (*compl. indică fructe, legume etc.*) A freca pe răzătoare pentru a mărunți. **3** *tr.* A șterge (cu guma, cu lama etc.) ceva scris; spec. a șterge numele cuiva de pe o listă, dintr-un catalog etc.; a scoate din evidență. ◇ Expr. *A rade* (*pe cineva*) *dintre vii* (ori *din cartea viilor*) v. viu. **4** *tr., refl.* A(-și) tăia cu briciul sau cu mașina de ras părul, barba, mustața pînă la piele; a (se) bărbieri. ◇ Expr. (*fam.*) *Să-mi razi* (sau *să-mi radă, să-mi radeți*) *mustața* (ori *mustățile*) (*dacă nu...*), se spune pentru a arăta că ești foarte sigur de cele afirmate. *A rade* (cuiva) *o palmă* = a da cuiva o palmă. *A rade* (pe cineva) *fără săpun* = a trata (pe cineva) fără menajamente, a fi dur cu cineva; a critica aspru pe cineva. *L-a ras cu cosorul* v. cosor. *A-i rade* (cuiva) *mustața* sau *o mustață* v. mustață. ◆ (*tr.*) A da jos părul de pe pielea unui animal sau solzii de pe un pește. ◆ (*arg.; refl.*) A se lăuda în mod exagerat; a minți. **5** *tr.* (*pop.*) A reteza, a tăia. *Cînd au dat zmeul să iasă [Făt-Frumos] i-au și ras capul* (POP.). **6** *tr.* (*pop.; fam.*) A atinge ușor din mers sau din zbor suprafața pămîntului sau a apei. *Rîndunicile zburau, răzînd pămîntul, de-a lungul uliței* (BRĂT.). **7** *tr.* (*întărit de obicei prin „din temelie”*) A distruge, a nimici, a dărîma, lăsînd locul gol. ◇ Expr. *A rade de pe fața pămîntului* v. pămînt. **8** *tr.* Fig. (*compl. indică adversari*) A învinge într-o competiție, într-o întrecere etc. ◆ Spec. A lua cuiva toți banii la un joc de cărți sau printr-un șiretlic. • prez.ind. *rad*, (*înv., reg.*) *raz*; perf. smp. *răsei*; imper. *rade*; part. *ras*; ger. *răzînd*. /lat. ***radĕre***.

rádere *s.f.* **1** Acțiunea de *a* (*se*) *rade* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***rade***.

radiá[1] *vb. I. intr.* **1** (*despre surse de lumină sau de căldură, corpuri, aparate etc.*) A emite, a împrăștia raze de lumină, căldură, unde sonore sau fascicule de particule radial, în toate direcțiile. **2** (*despre străzi*) A se ramifica. **3** (*despre oameni*) A avea o înfățișare care reflectă fericire, bucurie etc.; a fi vesel, bine dispus, jovial. • sil. *-di-a.* prez.ind. *-iez.* /<lat. ***radiare***, fr. ***radier***.

radiá[2] *vb. I. tr.* (*jur.*) A șterge dintr-un registru, dintr-o listă etc.; a scoate din evidență. • sil. *-di-a.* prez.ind. *-iez.* /<fr. ***radier***.

radiál[1]**, -ă** *adj.* Care pleacă dintr-un punct central ca razele unui cerc sau ale unei sfere; care este dispus în formă de raze; radiar, radiat. • sil. *-di-al.* pl. *-i, -e.* /<fr., germ. ***radial***.

radiál[2]**, -ă** *adj., s.m.* (*anat.*) **1** *adj.* Care aparține radiusului, care se referă la radius. **2** *s.m.* Mușchi al radiusului. • sil. *-di-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***radial***.

radiamétru *s.n.* Aparat pentru măsurarea radiațiilor nucleare. • sil. *-di-a-.* pl. *-e.* /<fr. ***radiamètre***.

radián *s.m.* Unitate de măsură pentru unghiuri, egală cu un unghi care, avînd vîrful în centrul unui cerc, limitează cu laturile lui un arc a cărui lungime este egală cu lungimea razei cercului (*rd* sau *rad*). • sil. *-di-an.* pl. *-i.* /<fr. ***radian***; cf. lat. *radius* „rază”.

radiánt, -ă *adj., s.m.* **1** *adj.* (*despre energie*) Care se răspîndește prin radiații. *Căldură radiantă.* **2** *adj.* (*despre surse de lumină sau de căldură, corpuri, aparate etc.*) Care emite radiații, lumină etc.; care radiază. **3** *s.m.* Radiator cu gaz, cu radiații infraroșii. **4** *adj.* (*arhit.*) *Stil gotic radiant* sau *goticul radiant* = stil gotic reionant. • sil. *-di-ant.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***radiant***.

radiánță *s.f.* (*fiz.*) Mărime fizică egală cu raportul dintre fluxul de lumină emis de suprafața unui corp și aria acestei suprafețe. • sil. *-di-an-.* pl. *-e.* /<fr. ***radiance***.

radiár, -ă *adj.* Radial. • sil. *-di-ar.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***radiaire***.

radiát, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* Radial. **2** *s.n.* (*zool.; la pl.*) Grup de animale nevertebrate, care au organele dispuse în formă de raze; (*și la sg.*) animal care face parte din acest grup. **3** *s.n.* (*bot.; la pl.*) Grup de plante din familia compozeelor ale căror petale sînt așezate radial; (*și la sg.*) plantă care face parte din acest grup. • sil. *-di-at.* pl. *-ți, -te.* /v. ***radia***.

radiatív, -ă *adj.* **1** Care aparține radiației, care se referă la radiație. **2** (*fiz.*) Care este însoțit de emisia unei radiații. **3** Care privește raportul dintre cantitatea de căldură primită și cea cedată de pămînt într-o perioadă determinată. • sil. *-di-a-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***radiatif***.

radiatór *s.n.* **1** Corp, aparat, dispozitiv care emite radiații. ◇ *Radiator electric* = aparat electric de încălzire (în care căldura este transmisă prin radiații). **2** Corp de încălzire format din tuburi sau coloane tubulare prin care circulă aburii sau apa caldă, într-o instalație de încălzire centrală. **3** Dispozitiv care servește la răcirea apei în motoarele cu ardere internă, prin transmiterea căldurii de la lichidul răcitor la mediul exterior. **4** Antenă de emisie care reprezintă elementul activ al unui sistem de antene. • sil. *-di-a-.* pl. *-oare.* /<fr. ***radiateur***.

radiáție *s.f.* Emisie de unde sonore, electromagnetice etc. sau de particule care se propagă sub formă de raze în toate direcțiile; ansamblul particulelor emise de un corp; radiere[1]. ◇ *Radiație alfa* v. alfa. *Radiație beta* v. beta. *Radiație catodică* v. catodic. *Radiație cosmică* v. cosmic. *Radiație gama* v. gama. *Radiație de impuls* v. impuls. *Radiații infraroșii* v. infraroșu. *Radiație solară* v. solar. *Radiație termică* v. termic. • sil. *-di-a-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***radiation***.

radicál, -ă *adj., s.m.* ! *adj.* **1** Care este de bază, fundamental, esențial. *În „Patul lui Procust”... procedeele compoziției au suferit o radicală transformare* (VIANU). ◆ (*adv.*) Din temelie, cu desăvîrșire, complet. *Adevărul e că omul se schimbă radical din zece în zece ani* (RALEA). **2** (*despre tratamente, medicamente etc.*) Care vindecă în întregime, complet. **3** (*lingv.*) Care face parte din rădăcina unui cuvînt. ◆ Ext. (*despre cuvinte*) Care este de bază într-o familie de cuvinte și de la care se formează derivate. ◆ (*subst. n. pl.; de obicei deprec.*) Cuvinte alese, literare, neologice. **4** (*despre oameni, grupări politice etc.*) Care preconizează reforme mari, schimbări fundamentale. **5** (*despre oameni, partide, sindicate*) Care este adeptul metodelor radicale în soluționarea problemelor sociale, politice, economice etc. **6** (*geom.*) *Axă radicală* = locul geometric al punctelor din plan care au aceeași putere față de două cercuri date, reprezentat printr-o dreaptă perpendiculară pe linia care unește centrele cercurilor. *Plan radical* = locul geometric al punctelor din spațiu care au aceeași putere față de două sfere date, reprezentat printr-un plan. ‖ *s.m.* **1** (*mat.; și extragere de radical*) Operația inversă ridicării la putere; semn care indică această operație. **2** (*chim.*) Grupare de atomi care se formează și rămîne neschimbată într-o reacție chimică și care de obicei nu se găsește în stare liberă. **3** (*lingv.*) Rădăcină. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***radical***, germ. ***Radikal***; cf. lat. *radĭcalis, -e* <*radix, -icis* „rădăcină”.

radicalísm *s.n.* **1** Doctrină filosofică, politică și economică din sec. 18-19, apărută în Anglia, care a preconizat afirmarea în toate sferele relațiilor și activității sociale a ideilor liberalismului și individualismului, promovînd utilitarismul în etică. **2** Concepție și atitudine care urmărește preconizarea și practicarea metodelor radicale pentru soluționarea unor probleme sociale, politice, economice etc. **3** Fermitate, hotărîre. • /<fr. ***radicalisme***, germ. ***Radikalismus***.

radicalíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Adept) al radicalismului. • pl. *-iști, -iste.* /<germ. ***Radikalist***.

radicalizá *vb. I. tr., refl.* A orienta spre reforme radicale; a deveni sau a face să devină radical. • prez.ind. *-ez.* /<germ. ***radikalisieren***.

radicalizáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *radicaliza*. • pl. *-ări.* /v. ***radicaliza***.

radicănt, -ă *adj.* (*bot.*) **1** (*despre tulpini*) Care are capacitatea de a da rădăcini. **2** (*despre plante*) Care se agață prin rădăcini suplimentare. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***radicant***.

radicáție *s.f.* (*bot.*) Dispoziție a rădăcinilor unei plante. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***radication***.

radicélă *s.f.* (*bot.*) Rădăcină secundară care se dezvoltă pe rădăcina principală. • pl. *-e.* /<fr. ***radicelle***.

radicícol, -ă *adj.* (*biol.; despre organisme*) Care crește sau trăiește pe rădăcinile plantelor. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***radicicole***.

radicifér, -ă *adj.* (*bot.*) Care are rădăcini. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***radicifère***.

radicifórm, -ă *adj.* (*bot.*) Care are forma unei rădăcini. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***radiciforme***; cf. lat. *radix, -icis* „rădăcină”, *forma, -ae* „formă”.

radicivór, -ă *adj.* Care roade rădăcini. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***radicivore***; cf. lat. *radix, -icis* „rădăcină”, *vorare* „a mînca”.

radicotomíe *s.f.* (*med.*) Secționare chirurgicală a unei rădăcini a măduvei spinării; rizotomie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***radicotomie***; cf. lat. *radix, -icis* „rădăcină”, gr. *τομή* „tăiere”.

radiculalgíe *s.f.* (*med.*) Durere surdă și continuă, din cauza unei inflamații a rădăcinilor nervilor cranieni sau rahidieni. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***radiculalgie***.

radiculár, -ă *adj.* (*bot.*) Care aparține radiculei, care se referă la radiculă. ◇ *Polimorfism radicular* v. polimorfism. *Presiune radiculară* v. presiune. *Sistem radicular* v. sistem. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***radiculaire***.

radículă *s.f.* (*bot.*) Parte a embrionului unei semințe din care se dezvoltă, după germinație, rădăcina plantulei. • pl. *-e.* /<fr. ***radicule***, lat. ***radĭcŭla, -ae***.

radiculítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a rădăcinilor nervoase craniene sau rahidiene. • pl. *-e.* /<fr. ***radiculite***.

radiculografíe *s.f.* (*med.*) Radiografie a rădăcinilor rahidiene, puse în evidență cu ajutorul unei substanțe de contrast. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***radiculographie***.

rădie *s.f.* **1** (*iht.*) Ramificație a înotătoarelor peștilor. **2** Parte componentă a unei pene. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<lat. ***rădia***.

radiér *s.n.* (*constr.*) **1** Tip de fundație alcătuit dintr-un planșeu de beton armat, care se întinde de obicei sub întreaga construcție pe care o susține. **2** Căptușeală de beton, de bolovani sau de pavele, executată pe fundul albiei unei ape, între picioarele unui pod etc., pentru a împiedica eroziunea sau spălarea pămîntului de către apă și adîncirea albiei. **3** Cantitate de beton sau de piatră așezată la baza unui tunel. **4** Canal prin care iese apa dintr-un baraj, construit pentru a regla debitul de apă necesar plutăritului. • sil. *-di-er.* pl. *-e.* /<fr. ***radier***.

radiéră[1] *s.f.* Gumă de șters. • sil. *-di-e-.* pl. *-e.* /<germ. ***Radier[gummi]***.

radiéră[2] *s.f.* (*a. plast.*) Gravură în apă tare. • sil. *-di-e-.* pl. *-e.* /după germ. *Radierung*.

radiére[1] *s.f.* Faptul de *a radia*[1]; radiație. • sil. *-di-e-.* pl. *-i.* /v. ***radia***[1].

radiére[2] *s.f.* (*jur.*) Acțiunea de *a radia*[2] și rezultatul ei. • sil. *-di-e-.* pl. *-i.* /v. ***radia***[2].

radiestezíe *s.f.* **1** Facultate a unor persoane de a percepe radiațiile electromagnetice; receptivitate particulară a unor persoane la radiațiile electromagnetice ale unor corpuri. **2** Metodă de a detecta obiecte, boli etc. prin intermediul unei baghete, a unei pendule etc., bazată pe această receptivitate. • g.-d. *-iei.* și *radioestezíe* *s.f.* /<fr. ***radiesthésie***; cf. lat. *radius, -ii* „rază”, gr. *αἴσθησις* „simț, senzație”.

radiestezíst, -ă *s.m., s.f.* Persoană care are radiestezie. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***radiesthésiste***.

radifér, -ă *adj.* **1** (*chim.*) Care conține radiu. **2** (*despre substanțe, corpuri etc.*) Care emite radiații. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***radifère***.

rádină *s.f.* (*reg.*) **1** Amestec de rădăcini și de crengi de copaci care atîrnă de pe mal în apă sau care plutesc pe apă. **2** Loc scobit sub mal, unde se adună peștii. **3** Rețea cu ochiuri mari care se montează la setcile de prins pește. • pl. *-e, -i.* și *rădină, rătină* *s.f.* /<rus. ***ředuna***, srb. ***redina***.

radio[1]**-** Elem. de compunere *a*) „(relativ la) energia radiantă și radiațiile de diferite naturi”; „(relativ la) undele electromagnetice și (la) aplicațiile lor”. *b*) „radiofonic”, „radiofonie”, „radiotelegrafie”. • /<fr., it., engl. ***radio***-; cf. lat. *radĭus, -ii* „rază”.

rádio[2] *s.n., adj.invar.* ! *s.n.* **1** Instalație de transmitere a sunetelor prin unde electromagnetice, cuprinzînd aparatele de emisie și pe cele de recepție. ◇ *Post de radio* = post de emisiune radiofonică. **2** (și *aparat de radio*) Aparat de recepție radiofonică; radioreceptor. *Dublu radio casetofon* v. dublu. (*Aparat de*) *radio portativ* v. portativ. **3** Sistemul și activitatea de difuzare a programelor de știri, de muzică etc. prin radio; emisiune radiofonică. **4** Instituție care dirijează

și coordonează problemele referitoare la radio; radiodifuziune. **II** *adj.invar.* **1** Care se referă la radioreceptare. ◇ *Emițător radio* v. emițător. *Indicativ de apel radio* v. indicativ. *Locator radio* v. locator. *Receptor radio* v. receptor. **2** Care se referă la emisiunile difuzate prin radio. **3** Care se referă la radiația electromagnetică; de radiație electromagnetică. • sil. *-di-o.* pl. *n. -uri.* /<fr. ***radio***, germ. ***Radio***.

radioactív, -ă *adj.* **1** Care prezintă radioactivitate. ◇ *Elemente radioactive* v. element. *Izotop radioactiv* v. izotop. **2** (*despre zăcăminte, izvoare*) Care conține compuși cu proprietăți de radioactivitate. **3** Care aparține radioactivității, care se referă la radioactivitate. ◇ *Decontaminare radioactivă* v. decontaminare. *Emanație radioactivă* v. emanație. • sil. *-di-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***radioactif***, germ. ***radioaktiv***.

radioactivitáte *s.f.* (*fiz.*) **1** Proprietate a unor elemente cu nucleu atomic instabil (radiu, toriu, uraniu etc.) de a emite radiații corpusculare și electromagnetice, în mod spontan și continuu, elementele respective trecînd în alte elemente. **2** Parte a fizicii care se ocupă cu studiul fenomenelor radioactive. • sil. *-di-o-.* /<fr. ***radioactivité***, germ. ***Radioaktivität***.

radioactualitáte *s.f.* Emisiune radiofonică în care se transmit actualități. • sil. *-di-o-ac-tu-a-.* pl. *-ăți.* /***radio²*** **+** ***actualitate***.

radioaliniamént *s.n.* (*nav.*) Dispozitiv electromagnetic care permite unui navigator să fie ghidat de-a lungul unui ax. • sil. *-di-o-; -ni-a-.* pl. *-e.* /<fr. ***radioalignement***.

radioaltimétru *s.n.* (*av.*) Aparat de radiolocație instalat la bordul unui avion, cu ajutorul căruia se determină altitudinea avionului față de sol. • sil. *-di-o-.* /<fr. ***radio-altimètre***, rus. ***радиовысотомер***.

radioamatór *s.m.* Persoană care, ca amator, stabilește legături între o stație de radio proprie și o stație de radio străină, cu scopul de a comunica. ◇ *Satelit de radioamatori* v. satelit. • sil. *-di-o-.* pl. *-i.* /<fr. ***radio-amateur***.

radioamatorísm *s.n.* Practicare a radiocomunicațiilor de către radioamatori. • sil. *-di-o-.* /***radioamator*** **+** *-ism*.

radioampiificáre *s.f.* Recepția, amplificarea și distribuirea prin fire a programelor de radiodifuziune sonoră, cu ajutorul unei instalații de amplificare. • sil. *-di-o-.* pl. *-ări.* /***radio¹-*** **+** ***amplificare***.

radioamplificátor *s.n.* Amplificator radio. • sil. *-di-o-.* pl. *-oare.* /<fr. ***radio-amplificateur***.

radioascultáre *s.f.* **1** Ascultare a emisiunilor radio. **2** Post, serviciu care se ocupă cu ascultarea emisiunilor radiofonice. **3** Timp rezervat ascultării în emisiunile de radioamatori. • sil. *-di-o-.* pl. *-ări.* /***radio²*** **+** ***ascultare***.

radioascultátor, -oáre *s.m., s.f.* Ascultător al programelor radio. • sil. *-di-o-.* pl. *-ori, -oare.* /***radio²*** **+** ***ascultător***.

radioastronóm *s.m.* Specialist în radioastronomie. • sil. *-di-o-.* pl. *-i.* /<fr. ***radioastronome***.

radioastronómic, -ă *adj.* Care aparține radioastronomiei, care se referă la radioastronomie. • sil. *-di-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***radioastronomique***.

radioastronomíe *s.f.* Studiu al fenomenelor din Univers cu ajutorul undelor radioelectrice emise de corpurile din spațiul cosmic și al undelor radioelectrice emise de pe pământ și reflectate de aceste corpuri. • sil. *-di-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***radio-astronomie***, germ. ***Radioastronomie***.

radioaterizáre *s.f.* (*av.*) Metodă de aterizare în cazul zborului fără vizibilitate, în cursul căreia avionul este dirijat cu ajutorul unor radioemițătoare situate pe sol. • sil. *-di-o-.* pl. *-ări.* /***radio¹-*** **+** ***aterizare***.

radioaudíție *s.f.* Audiție radio. • sil. *-di-o-a-u-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<it. ***radio-audizione***.

radioautografíe *s.f.* (*med.*) **1** Metodă röntgenologică de verificare a prezenței substanțelor radioactive în glandele hormonale. **2** Imagine obținută pe un film radiografic după injectarea și localizarea într-un organ a unui izotrop radioactiv. • sil. *-di-o-a-u-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<engl. ***radioautography***.

radiobalizá *vb. I. tr.* A echipa cu instalații de radiobalizaj. • sil. *-di-o-.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***radiobaliser***.

radiobalizáj *s.n.* **1** Radiobalizare. **2** Instalație de semnalizare a unui drum aerian sau maritim printr-un procedeu radioelectric. • sil. *-di-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***radiobalisage***.

radiobalizáre *s.f.* Acțiunea de *a radiobaliza* și rezultatul ei; radiobalizaj. • sil. *-di-o-.* pl. *-ări.* /v. ***radiobaliza***.

radiobalíză *s.f.* (*av.*) Aparat terestru de radionavigație, care indică trecerea unei aeronave deasupra unui anumit punct geografic, prin emiterea unor unde radioelectrice sau prin reflectarea unor unde radioelectrice recepționate; radiofar. • sil. *-di-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***radiobalise***.

radiobiológ, -ă *s.m., s.f.* (*biol.*) Specialist în radiobiologie. • sil. *-di-o-bi-o-.* pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***radiobiologue***.

radiobiologíe *s.f.* (*biol.*) Ramură a biologiei care se ocupă cu cercetarea acțiunii radiațiilor ionizate asupra organismelor vii. • sil. *-di-o-bi-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***radiobiologie***.

radiobiótic, -ă *adj.* (*biol.*) Care se referă la efectele biologice ale radiațiilor ionizate asupra organismelor vii. • sil. *-di-o-bi-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***radiobiotique***.

radiocarbón *s.n.* (*chim.*) Izotopul carbonului cu numărul de masă 14, radioactiv, folosit în cercetări biologice, chimice și arheologice. • sil. *-di-o-.* /<fr. ***radiocarbone***.

radiocardiografíe *s.f.* (*med.*) Metodă pentru studiul activității cardiace cu substanțe radioactive. • sil. *-di-o-; -di-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***radiocardiographie***.

radiocasetofón *s.n.* Aparat muzical, compus dintr-un radioreceptor și un casetofon. • sil. *-di-o-.* pl. *-oane.* /***radio²*** **+** ***casetofon***.

radiochimíe *s.f.* (*chim.*) Ramură a chimiei care se ocupă cu studiul problemelor legate de elementele radioactive (schimbul izotopic, chimia proceselor nucleare, metodele de obținere a izotopilor radioactivi etc.). • sil. *-di-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***radiochimie***.

radiochimografíe *s.f.* (*med.*) Înregistrare a mișcărilor organelor interne pe un film radiografic. • sil. *-di-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***radiokimographie***.

radiocinematografíe *s.f.* (*med.*) Metodă de diagnostic radiologic, care constă în înregistrarea pe film cinematografic a imaginii radiografice a unui organ (inimă, stomac etc.) în funcțiune. • sil. *-di-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***radiocinématographie***.

radioclúb *s.n.* Club de radioamatori. • sil. *-di-o-.* pl. *-uri.* /***radio²*** **+** ***club***.

radiocobált *s.n.* (*chim.*) Izotopul cobaltului cu numărul de masă 60, radioactiv, folosit ca sursă de radiații gama în defectoscopie, în medicină, în tratamentul cancerului etc.; cobalt radioactiv. • sil. *-di-o-.* /<fr. ***radiocobalt***.

radiocomándă *s.f.* Telecomandă realizată cu ajutorul undelor electromagnetice. • sil. *-di-o-.* pl. *-enzi.* /<fr. ***radiocommande***.

radiocombínă *s.f.* Combină muzicală formată dintr-un aparat de radio, un electrofon și un dulap pentru discuri. • sil. *-di-o-.* pl. *-e.* /***radio²*** **+** ***combină***.

radiocomentátor, -oáre *s.m., s.f.* Comentator al unui post de radio. • sil. *-di-o-.* pl. *-ori, -oare.* /***radio²*** **+** ***comentator***.

radiocompás *s.n.* (*nav.*) Aparat montat la bordul unui avion, care permite menținerea avionului pe direcția unui post de radioemisiune. • sil. *-di-o-.* pl. *-uri.* /<fr. ***radiocompas***.

radiocompléx *s.n.* Aparat de emisie și recepție cu ajutorul undelor electromagnetice. • sil. *-di-o-.* pl. *-e.* /***radio¹-*** **+** ***complex***.

radiocomunicáție *s.f.* Transmitere și recepție la distanță a unor sunete, semnale și imagini cu ajutorul undelor radio. • sil. *-di-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***radiocommunication***.

radioconductór *s.n.* Corp sau aparat care devine conducător de electricitate sub influența undelor electromagnetice. • sil. *-di-o-.* pl. *-oare.* /<fr. ***radioconducteur***.

radiocristalografíe *s.f.* Studiu al structurii cristalelor, bazat pe direcția prin acestea a razelor X, a electronilor etc. • sil. *-di-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***radiocristallographie***.

radiocronologíe *s.f.* (*geol.*) Determinare a vîrstei unei roci prin dozarea unui element radioactiv. • sil. *-di-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***radiochronologie***.

radiocronométru *s.n.* Instrument pentru determinarea calității mijlocii a unui fascicul de radiație eterogenă. • sil. *-di-o-.* pl. *-e.* /***radio¹-*** **+** ***cronometru***.

radiodermítă *s.f.* (*med.*) Dermită cauzată de iradieri cu raze X sau de substanțe radioactive. • sil. *-di-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***radiodermite***.

radiodetécție *s.f.* Folosire a undelor electromagnetice pentru a semnala într-o regiune dată prezența unui obiect. • sil. *-di-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***radiodétection***.

radiodiagnóstic *s.n.* (*med.*) Diagnostic medical pus pe bază de examinare radiologică. • sil. *-di-o-.* pl. *-ce.* /<fr. ***radiodiagnostic***.

radiodifuzá *vb. I. tr.* A transmite, a emite ceva printr-un post de radioemisiune. • sil. *-di-o-.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***radiodiffuser***.

radiodifuzáre *s.f.* Acțiunea de *a radiodifuza* și rezultatul ei. • sil. *-di-o-.* pl. *-ări.* /v. ***radiodifuza***.

radiodifuzát, -ă *adj.* Care este transmis, emis dintr-un post de radioemisiune. • sil. *-di-o-.* pl. *-ți, -te.* /v. ***radiodifuza***.

radiodifuziúne *s.f.* **1** Radiocomunicație unilaterală, care constă în transmiterea sistematică, prin unde electromagnetice neghidate, a unui program (sonor și vizual) destinat recepției publice. **2** Instituție care se ocupă cu întocmirea și cu difuzarea acestor programe; radio. • sil. *-di-o-.* pl. *-i.* /<fr. ***radiodiffusion***.

radiodiscotécă *s.f.* Discotecă radio. • sil. *-di-o-.* pl. *-ci.* /***radio²*** **+** ***discotecă***.

radiodistribúție *s.f.* Distribuție publică a programelor de radiodifuziune prin linii de telecomunicații speciale de la o stație centrală. • sil. *-di-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***radiodistribution***.

radiodivertismént *s.f.* Emisiune radiofonică de divertisment. • sil. *-di-o-.* pl. *-e.* /***radio²*** **+** ***divertisment***.

radioecologíe *s.f.* Ramură a ecologiei care se ocupă cu studiul influenței și al circuitului elementelor radioactive în cuprinsul unui ecosistem. • sil. *-di-o-.* g.-d. *-iei.* /<engl. ***radioecology***.

radioecóu *s.n.* Radio-undă recepționată după emisie, în urma reflexiei ei pe suprafața unui corp ceresc. • sil. *-di-o-.* pl. *-uri.* /***radio²*** **+** ***ecou***.

radioeléctric, -ă *adj.* Care aparține radioelectricității, care se referă la radioelectricitate; care este studiat de radioelectricitate. • sil. *-di-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***radioélectrique***.

radioelectrician, -ă *s.m., s.f.* Specialist în radioelectricitate. • sil. *-di-o-; -ci-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***radioélectricien***.

radioelectricitáte *s.f.* (*fiz.*) Parte a fizicii care se ocupă cu studiul oscilațiilor de înaltă frecvență și al undelor electromagnetice, precum și al aplicațiilor acestora în radiocomunicații, în radiolocație etc. • sil. *-di-o-.* /<fr. ***radioélectricité***.

radioelectrónic, -ă *adj.* (*despre aparaturi electronice*) Care este utilizat în emiterea și recepția undelor radioelectrice. • sil. *-di-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***radioélectronique***.

radioelemént *s.n.* (*chim.*) Element chimic radioactiv. • sil. *-di-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***radioélément***.

radioemísie *s.f.* **1** Producere a undelor electromagnetice în scopul realizării unei radiocomunicații. **2** Emisiune radiofonică cu ajutorul căreia se transmit știri, programe culturale etc. • sil. *-di-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *radioemisiúne* s.f. /<fr. ***radio-émission***.

radioemisiúne *s.f.* v. radioemisie.

radioemițátor *s.n.* Instalație cu ajutorul căreia se produc unde electromagnetice folosite la radiocomunicații; emițător radio. • sil. *-di-o-.* pl. *-oare.* /***radio¹-*** **+** ***emițător***.

radioenciclopedíe *s.f.* Transmisiune radiofonică de cunoștințe enciclopedice. • sil. *-di-o-.* pl. *-ii.* /***radio²*** **+** ***enciclopedie***.

radioestezíe *s.f.* v. radiestezie.

radiofár *s.n.* (*av.*) Radiobaliză. • sil. *-di-o-.* pl. *-uri.* /<fr. ***radiophare***.

radificá *vb. I. tr.* (*folosit numai la timpurile compuse sau trecute*) A instala în localități posturi de radioficație; a efectua o radioficare. • sil. *-di-o-.* /de la ***radiofícație***, prin derivare regresivă.

radificáre *s.f.* **1** Instalare în localități a posturilor de radiofícație; generalizare a transmisiunii programelor de radiodifuziune sonoră prin radiodistribuție. **2** *Stație* (sau *centru*) *de radificare* = post de radiodistribuție. • sil. *-di-o-.* pl. *-ări.* /v. ***radifica***, după rus. *радиофикация*.

radificát, -ă *adj.* Care este înzestrat cu posturi de radiofícație. • sil. *-di-o-.* pl. *-ți, -te.* /v. ***radifica***.

radiofícație *s.f.* Sistem de radiorecepție în care un singur aparat receptor servește mai multe difuzoare instalate la distanță și legate de el prin conductoare

electrice. • sil. *-di-o-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<rus. ***радиофикация***.

radiofizică *s.f.* Ramură a fizicii care se ocupă cu studiul producerii și al propagării undelor electromagnetice de înaltă frecvență, al influenței stării atmosferei asupra acestora și care constituie baza fizică a radiotehnicii. • sil. *-di-o-*. /<fr. ***radiophysique***.

radiofobíe *s.f.* (*med.*) Teamă patologică de efectele nocive ale radiațiilor ionizate. • sil. *-di-o-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***radiophobie***.

radiofón *s.n.* Aparat de comunicare prin radiofonie. • sil. *-di-o-*. pl. *-oane*. /<engl. ***radiophone***.

radiofónic, -ă *adj.* Care aparține radiofoniei, care se referă la radiofonie; care utilizează radiofonia. • sil. *-di-o-*. pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***radiophonique***.

radiofoníe *s.f.* Sistem special de transmitere și de recepționare a mesajelor sonore prin unde electromagnetice, fără a folosi fire conducătoare între postul de emisie și cel de recepție. • sil. *-di-o-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***radiophonie***.

radiofoníst, -ă *s.m., s.f.* Specialist în radiofonie. • sil. *-di-o-*. pl. *-iști, -iste*. /<it. ***radiofonista***.

radiofonográf *s.n.* Aparat de radio echipat cu un fonograf. • sil. *-di-o-*. pl. *-e*. /<it. ***radiofonografo***.

radiofonotécă *s.f.* Fonotecă radio. • sil. *-di-o-*. pl. *-ci*. /***radio***[2] + ***fonotecă***.

radiofotografíe *s.f.* Clișeu al unei imagini obținute pe ecranul radioscopic. • sil. *-di-o-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***radiophotographie***.

radiofotoluminescénță *s.f.* Metodă de dozare a radiațiilor ionizate. • sil. *-di-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***radiophotoluminescence***.

radiofrecvénță *s.f.* Frecvență a unei oscilații sau a unei unde electromagnetice, folosită în radiocomunicații. • sil. *-di-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***radiofréquence***, germ. ***Radiofrequenz***.

radiogalaxíe *s.f.* Galaxie foarte îndepărtată, care se caracterizează printr-o puternică emisie de radiounde. • sil. *-di-o-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***radiogalaxie***, engl. ***radio galaxy***.

radiogazétă *s.f.* Emisiune de știri, comentarii, muzică etc., care este transmisă prin radio. • sil. *-di-o-*. pl. *-e*. /***radio***[2] + ***gazetă***.

radiogenétic, -ă *s.f., adj.* (*genet.*) **1** *s.f.* Capitol al geneticii care se ocupă cu studiul posibilității ameliorării soiurilor de plante și a raselor de animale prin radiații ionizate. **2** *adj.* Care aparține radiogeneticii, care se referă la radiogenetică. • sil. *-di-o-*. pl. *-ci, -ce*. /***radio***[1]- + ***genetică***.

radiogeodezíe *s.f.* (*geod.*) Domeniu al geodeziei care se ocupă cu măsurarea distanțelor dintre punctele geodezice, cu aparatură radio de mare precizie. • sil. *-di-o-ge-o-*. g.-d. *-iei*. /***radio***[1]- + ***geodezie***.

radiogeologíe *s.f.* (*geol.*) Parte a geologiei care utilizează tehnica radioactivității. • sil. *-di-o-ge-o-*. g.-d. *-iei*. /***radio***[1]- + ***geologie***.

radioghidá *vb. I. tr.* A conduce prin radioghidaj. • sil. *-di-o-*. prez.ind. *-ez*. /<fr. ***radioguider***.

radioghidáj *s.n.* Dirijare de la distanță, prin mijloace radiotehnice, a unui vehicul. • sil. *-di-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***radioguidage***.

radiogoniográf *s.n.* Radiogoniometru înregistrator. • sil. *-di-o-*; *-ni-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***radiogoniographe***.

radiogoniometrá *vb. I. tr.* A determina direcția unui radioemițător prin radiogoniometrie. • sil. *-di-o-*; *-ni-o-*. prez.ind. *-ez*. /***radiogoniometru*** + *-a*.

radiogoniometríe *s.f.* Metodă de determinare a direcției din care se emit unde radio, bazată pe utilizarea proprietăților antenelor receptorului. • sil. *-di-o-*; *-ni-o-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***radiogoniométrie***.

radiogoniométru *s.n.* Instalație de radiorecepție, folosită în radiogoniometrie, în navigația fără vizibilitate și în radiolocație, pentru determinarea direcției din care sînt emise semnalele radioelectrice. • sil. *-di-o-*; *-ni-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***radiogoniomètre***.

radiografiá *vb. I. tr.* A face o radiografie. • sil. *-di-o-*; *-fi-a*. prez.ind. *-iez*. /<fr. ***radiographier***.

radiográfic, -ă *adj.* Care aparține radiografiei, care se referă la radiografie. • sil. *-di-o-*. pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***radiographique***.

radiografíe *s.f.* **1** Fotografiere a interiorului unui corp opac, în special a unor regiuni din interiorul corpului omenesc sau animal, cu ajutorul razelor X. **2** Concr. Fotografie obținută cu ajutorul acestor radiații; radiogramă. **3** Fig. Analiză a unui text în scopul de a descoperi particularități intime, care nu au fost puse suficient în evidență. • sil. *-di-o-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***radiographie***.

radiográmă *s.f.* **1** Telegramă transmisă prin radiocomunicație; radiotelegramă. **2** Radiografie. • sil. *-di-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***radiogramme***, germ. ***Radiogramm***.

radioheliográf *s.n.* Instalație tehnică pentru înregistrarea unor imagini ale activității solare. • sil. *-di-o-*. pl. *-e*. /***radio***[1]- + ***heliograf***.

radioimpúls *s.n.* Variație bruscă și de scurtă durată a unui semnal radio. • sil. *-di-o-*. pl. *-uri*. /***radio***[1]- + ***impuls***.

radioimunoterapíe *s.f.* (*med.*) Utilizare a anticorpilor legați de un element radioactiv, în tratamentul intravenos al unor forme de cancer, în special al limfoamelor. • sil. *-di-o-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***radioimmunothérapie***, engl. ***radioimmunotherapy***.

radioindústrie *s.f.* Industrie de radio[2]. • sil. *-di-o-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<germ. ***Radioindustrie***.

radiointerferométru *s.n.* Radiotelescop care funcționează ca interferometru. • sil. *-di-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***radiointerféromètre***.

radioitinerár *s.n.* Itinerar urmat de o aeronavă care se conduce după semnalele primite de la radiofarurile hertziene. • sil. *-di-o-*. pl. *-e*. /***radio***[2] + ***itinerar***, după fr. *radioroute*.

radioizotóp *s.m.* (*chim.*) Izotop radioactiv. • sil. *-di-o-*. pl. *-i*. /<fr. ***radio-isotope***.

radiojurnál *s.n.* Emisiune radiofonică cuprinzînd cronica evenimentelor importante (ale zilei). • sil. *-di-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***radiojournal***.

radiolár *s.m.* (*zool.*; *la pl.*) Ordin de protozoare marine, care au o cochilie silicioasă, cu prelungiri subțiri, dispuse ca niște raze; (*și la sg.*) animal care face parte din acest ordin. • sil. *-di-o-*. pl. *-i*. /<fr. ***radiolaire***; cf. lat. *radiŏlus, -i* <*radĭus, -ii* „rază".

radiolarít *s.n.* (*geol.*) Rocă sedimentară, silicioasă, de origine organică, cenușie-gălbuie sau roșiatică, rezultată din consolidarea depozitelor de radiolari, care este utilizată ca material abraziv și absorbant. • sil. *-di-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***radiolarite***.

radiólă *s.f.* (*zool.*) Formațiune scheletică externă, calcaroasă a echinodermelor. • sil. *-di-o-*. pl. *-e*. /<lat. ***radiŏlus, -i***.

radiolíză *s.f.* (*chim.*) Descompunere a substanțelor chimice sub acțiunea radiațiilor ionizante. • sil. *-di-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***radiolyse***.

radiolocatór *s.n.* Instalație radar. • sil. *-di-o-*. pl. *-oare*. /<rus. ***радиолокатор***, engl. ***radiolocator***.

radiolocáție *s.f.* Detectare și determinare a poziției unui obiect (în mișcare) față de un reper, cu ajutorul unor fascicule de unde electromagnetice emise, și vizualizarea acestora după reflectarea lor de către obiectul detectat; radioreperaj. • sil. *-di-o-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr., engl. ***radiolocation***, rus. ***радиолокация***.

radiológ, -ă *s.m., s.f.* (*med.*) Specialist în radiologie și radioterapie. • sil. *-di-o-*. pl. *-gi, -ge*. /<fr. ***radiologue***.

radiológic, -ă *adj.* (*med.*) Care aparține radiologiei, care se referă la radiologie. <> *Castrare radiologică* v. castrare. • sil. *-di-o-*. pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***radiologique***.

radiologíe *s.f.* (*med.*) **1** Disciplină care se ocupă cu studiul razelor X și Y, cu aplicarea lor în precizarea diagnosticului unor boli. **2** Ramură a medicinei care se ocupă cu examinarea corpului omenesc cu ajutorul razelor X și Y pentru diagnosticarea unor boli interne și cu folosirea acestor raze în scop terapeutic. • sil. *-di-o-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***radiologie***.

radioluminescénță *s.f.* Luminescență provocată de radiații. • sil. *-di-o-*. pl. *-e*. /<fr ***radioluminescence***.

radiomagazín *s.n.* Emisiune radio, cu caracter variat (informativ, cultural-artistic, distractiv etc.). • sil. *-di-o-*. pl. *-e*. /***radio***[2] + ***magazin***.

radiomanometríe *s.f.* (*med.*) Metodă de diagnostic, care constă în aplicarea radiologiei pentru măsurarea presiunii din interiorul organelor sau al vaselor. <> *Radiomanometrie biliară* = metodă de examinare a căilor biliare, în cursul unei operații sau după efectuarea ei, prin cercetarea morfologiei și al presiunilor manometrice ale acestora. • sil. *-di-o-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***radiomanométrie***.

radiomanométru *s.n.* (*med.*) Aparat folosit în radiomanometrie. • sil. *-di-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***radiomanomètre***.

radiometalografíe *s.f.* Ramură a metalografiei care se ocupă cu studiul structurii metalelor și a aliajelor cu ajutorul radiațiilor X și Y. • sil. *-di-o-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***radiométallographie***.

radiometeorográf *s.n.* (*meteor.*) Aparat înregistrator al datelor atmosferice la diferite înălțimi cu ajutorul unei radiosonde. • sil. *-di-o-*; *-te-o-*. pl. *-e*. /<germ. ***Radiometeorograph***.

radiometeorologíe *s.f.* (*meteor.*) Folosire a mijloacelor radio pentru previziuni meteorologice. • sil. *-di-o-*; *-te-o-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***radiométéorologie***.

radiométric, -ă *adj.* **1** Care aparține radiometriei sau radiometrului, care se referă la radiometrie sau la radiometru. **2** (*fiz.*) *Efect radiometric* = creștere a presiunii aerului pe suprafața unui corp iluminat, din cauza încălzirii locale a corpului și a aerului, produsă de energia luminii absorbite de corp. • sil. *-di-o-*. pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***radiométrique***.

radiometríe *s.f.* **1** (Tehnică de) manevrare a intensității unei radiații. **2** Măsurare a radioactivității rocilor, folosită în cercetările petroliere. • sil. *-di-o-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***radiométrie***.

radiométru *s.n.* Aparat folosit în radiometrie. • sil. *-di-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***radiomètre***.

radiomicrofón *s.n.* Emițător radioelectric portabil, care are dimensiuni mici. • sil. *-di-o-*. pl. *-oane*. /<fr. ***radio-microphone***.

radiomicrométru *s.n.* Aparat de precizie pentru măsurarea lungimilor prin metode radiotehnice; microradiometru. • sil. *-di-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***radio-micromètre***.

radiomimétic, -ă *adj.* (*fiz.*; *despre substanțe*) Care are efecte similare celor ale radiațiilor ionizate. • sil. *-di-o-*. pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***radiomimétique***, engl. ***radiomimetic***.

radionavigánt *s.m.* (*nav.*) Membru al unui echipaj care este însărcinat să asigure, la bordul (aero)navelor, legăturile prin radio. • sil. *-di-o-*. pl. *-ți*. /<fr. ***radionavigant***.

radionavigáție *s.f.* (*nav.*) Navigație care folosește procedee radioelectrice pentru conducerea (aero)navelor; navigație radio. • sil. *-di-o-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***radionavigation***.

radionecrózá *s.f.* (*med.*) Necroză a unui țesut provocată de acțiunea radiațiilor X. • sil. *-di-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***radionécrose***.

radionevrítă *s.f.* (*med.*) Nevrită cauzată de acțiunea razelor radioactive asupra unui nerv. • sil. *-di-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***radionévrite***.

radionucléu *s.n.* (*fiz.*) Nucleu radioactiv. • sil. *-di-o -nu-cleu*. pl. *-ee, m. -ei*. /***radio***[1]- + ***nucleu***.

radioopăc, -ă *adj.* (*despre substanțe*) Care, introdus în organism, împiedică trecerea radiațiilor. • sil. *-di-o-*. pl. *-ci, -ce*. și *radiopác, -ă adj.* /<fr. ***radioopaque***.

radiooperatór, -oáre *s.m., s.f.* Operator radio. • sil. *-di-o-*. pl. *-ori, -oare*. /<engl. ***radio operator***.

radiopác, -ă *adj.* v. radioopac.

radiopatologíe *s.f.* (*med.*) Disciplină care se ocupă cu studiul bolilor provocate de razele X sau de corpurile radioactive. • sil. *-di-o-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***radiopathologie***.

radiopelvigrafíe *s.f.* (*med.*) Aplicare a radiografiei la măsurarea diferitelor diametre ale bazinului. • sil. *-di-o-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***radiopelvigraphie***.

radiopelvimetríe *s.f.* (*med.*) Metodă radiologică de măsurare a diametrelor bazinului obstetrical. • sil. *-di-o-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***radiopelvimétrie***.

radio-pirát *s.n.* Post de radio clandestin. • sil. *-di-o-*. /<fr. ***radio-pirate***.

radioprogrăm *s.n.* Program al emisiunilor transmise prin radio. • sil. *-di-o-*. pl. *-e*. /<germ. ***Radioprogramm***.

radioproiectór *s.n.* Instalație, înglobînd un radiolocator și un proiector, care este destinată să descopere și să lumineze țintele aeriene în timpul nopții. • sil. *-di-o-*. pl. *-oare*. /***radio***[2] + ***proiector***.

radioprotectór, -oáre *adj., s.f.* **1** *adj.* Care protejează de acțiunea nocivă a unor radiații. **2** *s.f. Radioprotectoare chimice* = substanță chimică neutralizantă, în anumite limite, a efectului energiei radiante asupra organismului. • sil. *-di-o-*. pl. *-ori, -oare*. /<fr. ***radioprotecteur***.

radioprotécție *s.f.* Complex de măsuri pentru apărarea omului și a naturii de efectele nocive ale radiațiilor. • sil. *-di-o-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***radioprotection***.

radiopublicitáte *s.f.* Publicitate făcută prin radio. • sil. *-di-o-*. pl. *-ăți*. /***radio***[2] + ***publicitate***.

radioreceptór *s.n.* Aparat (sau instalație de radiocomunicație) folosit(ă) pentru captarea undelor radio prin intermediul unei antene și pentru transformarea lor în semnale similare celor ce compun mesajul transmis. ◇ *Radioreceptor de trafic* = radioreceptor profesional, care este folosit pentru recepția unor semnale cu caracter special (informații de presă, date științifice, semnale pentru navigație etc.). • sil. *-di-o-*. pl. *-oare*. /***radio¹-*** + ***receptor***, după fr. *radiorécepteur*.

radiorecépție *s.f.* Captare a sunetelor electromagnetice utilizate pentru telecomunicații și punere în evidență a mesajului transmis. • sil. *-di-o-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***radio¹-*** + ***recepție***, după fr. *radioréception*.

radiorecórding *s.n.* Titlul unei emisiuni radiofonice de muzică ușoară. • sil. *-di-o-*. /***radio¹-*** + ***recording***.

radioreléu *s.n.* Sistem de radiocomunicație constituit din două stații terminale și un lanț de stații intermediare de recepție și de transmisie. • sil. *-di-o-*. pl. *-ee*. /***radio¹-*** + ***releu***, după engl. *radiorelay*.

radioreperáj *s.n.* Radiolocație. • sil. *-di-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***radiorepérage***.

radioreportáj *s.n.* Reportaj transmis prin radio. • sil. *-di-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***radioreportage***.

radiorepórter, -ă *s.m., s.f.* Reporter pentru emisiunile de radio. • sil. *-di-o-*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***radioreporter***.

radiorezistență *s.f.* (*biol.*) Reacție a organismului sau a țesuturilor vii față de radiațiile ionizante. • sil. *-di-o-*. /<fr. ***radiorésistance***.

radiós, -oásă *adj.* **1** Care emite raze luminoase; care este luminos, strălucitor. *În cerul foarte albastru arde un soare radios* (SADOV.). **2** Fig. (*despre figura omenească*) Care are o expresie de fericire; care exprimă seninătate, fericire, încântare. ◆ (*despre oameni*) Care are o figură luminoasă, senină, fericită; care este încântat. • sil. *-di-os*. pl. *-oși, -oase*. /<fr. ***radieuse***, lat. ***radiōsus, -a, -um***.

radioscóp *s.n.* (*med.*) Aparat folosit în radioscopie. • sil. *-di-o-*. pl. *-oape*. /<engl. ***radioscope***.

radioscópic, -ă *adj.* (*med.*) Care aparține radioscopiei, care se referă la radioscopie. • sil. *-di-o-*. pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***radioscopique***.

radioscopíe *s.f.* (*med.*) **1** Examinare vizuală a unui corp opac prin proiectare pe un ecran fluorescent a unui fascicul de raze X care străbat acel corp. **2** Concr. Imagine obținută prin radioscopie. • sil. *-di-o-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***radioscopie***.

radiosemnál *s.n.* Semnal transmis prin radiații electromagnetice. • sil. *-di-o-*. pl. *-e*. /***radio¹-*** + ***semnal***, după engl. *radio signal*.

radiosensibilitáte *s.f.* (*med.*) Sensibilitate a unei celule, a unui țesut sau a organismului față de radiațiile ionizante. • sil. *-di-o-*. /<fr. ***radiosensibilité***.

radioservice [,radio'servis] *s.n.* Service pentru aparatura de radiocomunicații. • /<engl. ***radioservice***.

radiosextánt *s.n.* (*nav.*) Aparat care servește la stabilirea poziției unei (aero)nave, folosind emisiunile radio ale aștrilor. • sil. *-di-o-*. pl. *-e*. /***radio²*** + ***sextant***.

radiosimpozión *s.n.* Simpozion care este prezentat la radio. • sil. *-di-o-*; *zi-on*. pl. *-oane*. /***radio²*** + ***simpozion***.

radiosondáj *s.n.* (*meteor.*) Cercetare pe verticală a atmosferei cu ajutorul unei radiosonde. • sil. *-di-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***radiosondage***.

radiosóndă *s.f.* (*meteor.*) Aparat de sondaj meteorologic, pentru cercetarea păturilor superioare ale atmosferei și transmiterea informațiilor printr-o stație de radioemisie. • sil. *-di-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***radiosonde***.

radiospectrométru *s.n.* (*astron.*) Aparat de analiză a undelor electromagnetice care provin de la aștri. • sil. *-di-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***radiospectromètre***.

radiospectroscópic, -ă *adj.* Care se referă la undele radio și la radiațiile electromagnetice emise de un corp ceresc. • sil. *-di-o-*. pl. *-ci, -ce*. /***radio¹-*** + ***spectroscopic***.

radiostáție *s.f.* Stație de radioemisiune, formată dintr-un radioemițător, o antenă de emisie, instalații și clădiri anexe. • sil. *-di-o-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și (*înv.*) *radiostațiúne* *s.f.* /<fr., engl. ***radio station***.

radiostațiúne *s.f.* v. radiostație.

radiosteă *s.f.* Radiosursă de dimensiuni foarte mici, detectată cu ajutorul undelor hertziene pe care le emit. • sil. *-di-o-*. pl. *-ele*. /***radio¹-*** + ***stea***, după fr. *radioétoile*, engl. *radio star*.

radiostéreo *s.n.* Radio care produce sunete stereofonice. • /***radio²*** + ***stereo²***.

radiostereografíe *s.f.* Metodă radiologică prin care imaginea radiografică apare tridimensională. • sil. *-di-o-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***radiostéréographie***.

radiostereoscopíe *s.f.* Radioscopie în care, folosindu-se două surse de radiație, se obține o impresie de relief. • sil. *-di-o-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***radiostéréoscopie***.

radiostimuláre *s.f.* (*agron.*) Metodă de stimulare a creșterii plantelor prin tratarea semințelor cu radiații. • sil. *-di-o-*. pl. *-ări*. /***radio¹-*** + ***stimulare***, după fr. *radiostimulation*.

radiostimulatór *s.m.* (*med.*) Stimulator al refacerii sau al dezvoltării țesuturilor prin emisie de radiații. • sil. *-di-o-*. pl. *-i*. /***radio¹-*** + ***stimulator***.

radiosúrsă *s.f.* Corp ceresc care este sursă de radiounde. • sil. *-di-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***radiosource***.

radioșcoálă *s.f.* Emisiune radio destinată perfecționării procesului de învățământ. • sil. *-di-o-*. /***radio²*** + ***școală***.

radiotéhnic, -ă *s.f., adj.* (*tehn.*) **1** *s.f.* Ramură a tehnicii care se ocupă cu studiul aplicațiilor oscilațiilor și ale undelor electromagnetice de înaltă frecvență pentru transmiterea și recepționarea informațiilor. ◆ Tehnica fabricării aparatajului pentru radiocomunicații. **2** *adj.* Care aparține radiotehnicii, care se referă la radiotehnică. • sil. *-di-o-*. pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***radiotechnique***.

radiotelefón *s.n.* Aparat portabil de emisie-recepție, care este folosit pentru efectuarea de radiocomunicații bilaterale pe distanțe relativ scurte. • sil. *-di-o-*. pl. *-oane*. /<fr. ***radiotéléphone***.

radiotelefónic, -ă *adj.* Care aparține radiotelefoniei, care se referă la radiotelefonie. • sil. *-di-o-*. pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***radiotéléphonique***.

radiotelefoníe *s.f.* Sistem de comunicație radiotelefonică în ambele sensuri între două posturi, echipate fiecare cu aparate de emisie și de recepție. • sil. *-di-o-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***radiotéléphonie***.

radioteleghidát, -ă *adj.* Care este teleghidat prin unde radio. • sil. *-di-o-*. pl. *-ți, -te*. /***radio²*** + ***teleghidat***.

radiotelegrafiá *vb. I. tr.* A transmite prin radiotelegrafie. • sil. *-di-o-*. prez.ind. *-iez*. /<fr. ***radiotélégraphier***.

radiotelegráfic, -ă *adj.* Care aparține radiotelegrafiei, care se referă la radiotelegrafie. • sil. *-di-o-*. pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***radiotélégraphique***.

radiotelegrafíe *s.f.* Radiocomunicație care constă în transmiterea unor mesaje prin unde electromagnetice; telegrafie fără fir. • sil. *-di-o-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***radiotélégraphie***.

radiotelegrafíst, -ă *s.m., s.f.* Operator la un aparat de radiotelegrafie. • sil. *-di-o-*. pl. *-iști, -iste*. /<fr. ***radiotélégraphiste***.

radiotelegrámă *s.f.* Radiogramă. • sil. *-di-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***radiotélégramme***.

radiotelemecánică *s.f.* **1** Ramură a telemecanicii care folosește undele radio pentru emiterea și recepționarea comenzilor. **2** Dirijare a mecanismelor mobile la distanță cu ajutorul undelor radiofonice. • sil. *-di-o-*. /<fr. ***radiotélémécanique***.

radiotelemétric, -ă *adj.* Care aparține radiotelemetriei, care se referă la radiotelemetrie. • sil. *-di-o-*. pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***radiotélémétrique***, it. ***radiotelemetrico***.

radiotelemetríe *s.f.* Determinare a distanței dintre un obiect și un reper cu ajutorul undelor radioelectrice. • sil. *-di-o-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***radiotélémétrie***.

radiotelemétru *s.n.* Instrument folosit în radiotelemetrie. • sil. *-di-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***radiotélémètre***, it. ***radiotelemetro***.

radiotelescóp *s.n.* Instrument folosit pentru recepționarea, măsurarea și studierea undelor radiofonice emise de corpurile cerești. • sil. *-di-o-*. pl. *-oape*. /<fr. ***radiotéléscope***, germ. ***Radioteleskop***.

radiotelevizát, -ă *adj.* Care este transmis concomitent prin radio și prin televiziune. • sil. *-di-o-*. pl. *-ți, -te*. /<fr. ***radiotélévisé***.

radioteleviziúne *s.f.* **1** Serviciu, post, societate de radio și de televiziune. **2** Ansamblu de instalații, servicii și programe de radio și de televiziune. • sil. *-di-o-*. pl. *-i*. /<fr. ***radiotélévision***.

radioteodolít *s.n.* (*meteor.*) Aparat folosit pentru determinarea în altitudine a direcției și vitezei vântului, prin măsurarea unghiurilor succesive azimutale și verticale ale unui radioemițător purtat de un balon. • sil. *-di-o-*. pl. *-e*. /<germ. ***Radiotheodolit***.

radioterapeút, -ă *s.m., s.f.* (*med.*) Specialist în radioterapie. • sil. *-di-o-*; *-pe-ut*. pl. *-ți, -te*. /<fr. ***radiothérapeute***.

radioterapeútic, -ă *adj.* (*med.*) Care aparține radioterapiei, care se referă la radioterapie; radioterapic. • sil. *-di-o-*; *-pe-u-*. pl. *-ci, -ce*. /<it. ***radioterapeutico***.

radioterápic, -ă *adj.* (*med.*) Radioterapeutic. • sil. *-di-o-*. pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***radiothérapique***.

radioterapíe *s.f.* Tratament al unor boli bazat pe radiații ionizante; röntgenterapie. • sil. *-di-o-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***radiothérapie***.

radiotóm *s.n.* (*med.*) Tomograf. • sil. *-di-o-*. pl. *-oame*. /<fr. ***radiotome***.

radiotomíe *s.f.* (*med.*) Tomografie. • sil. *-di-o-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***radiotomie***.

radiotoxicitáte *s.f.* Toxicitate a substanțelor radioactive. • sil. *-di-o-*. /<engl. ***radiotoxicity***.

radiotransmísie *s.f.* **1** Transmitere la distanță, prin undele electromagnetice, a unor sunete, semnale sau imagini. **2** Transmitere de radiodifuziune; program transmis printr-un sistem de radiodifuziune. • sil. *-di-o-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și *radiotransmisiúne* *s.f.* /<fr. ***radiotransmission***.

radiotransmisioníst, -ă *s.m., s.f.* Specialist în radiotransmisiuni. • sil. *-di-o-*; *-si-o-*. pl. *-iști, -iste*. /***radiotransmisiune*** + ***-ist***.

radiotransmisiúne *s.f.* v. radiotransmisie.

radiotratamént *s.n.* (*med.*) Tratament cu radiații. • sil. *-di-o-*. pl. *-e*. /***radio¹-*** + ***tratament***.

radiotropísm *s.n.* (*biol.*) Tropism sub influența elementelor radioactive. • sil. *-di-o-*. /<fr. ***radiotropisme***.

radioúndă *s.f.* (*fiz.*) Undă electromagnetică cu lungimea cuprinsă între 10 km și 1 mm; radiație radio. • sil. *-di-o-*. pl. *-e*. /***radio¹-*** + ***undă***, după engl. *radiowave*, germ. *Radiowellen*.

radiovacánță *s.f.* Post de radio sezonier, care transmite emisiuni pentru cei aflați în vacanță. • sil. *-di-o-*. /***radio²*** + ***vacanță***.

radiovalíză *s.f.* Aparat de radio portativ, de mărimea unei valize. • sil. *-di-o-*. pl. *-e*. /<germ. ***Radiovalise***.

radíst *s.m.* Specialist care asigură funcționarea și întreținerea aparatelor de radio. • pl. *-iști*. /***radio²*** + ***-ist***.

rădiu *s.n.* (*chim.*) Element radioactiv din grupa metalelor alcalino-pământoase, asemănător din punct de vedere chimic cu bariul, care se găsește în minereurile de uraniu și care este folosit în substanță emițătoare de radiații în medicină și în fizica nucleară (*Ra*). • și *rádium* *s.n.* /<fr. ***radium***, germ. ***Radium***.

rádium *s.n.* v. radiu.

radiumpunctúră *s.f.* (*med.*) Radiumterapie prin aplicarea de ace de radiu. • sil. *-di-um-*. pl. *-i*. /<fr. ***radiumpuncture***.

radiumterapíe *s.f.* (*med.*) Metodă de tratament (al tumorilor maligne) cu radiu; curieterapie, gamaterapie. • sil. *-di-um-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***radiumthérapie***.

rádius *s.n.* (*anat.*) Os lung care, împreună cu cubitusul, formează scheletul antebrațului. • sil. *-di-us*. /<lat., fr. ***radius***.

rádix *s.n.* (*inform.*) Bază de numerație. • /<engl. ***radix***.

radjáh *s.m.* v. rajah.

radóm *s.n.* Carcasă sferică, din material plastic, care protejează antenele de emisie-recepție contra agenților atmosferici, lovirii etc. • /<fr., engl. ***radome***.

radón *s.n.* (*chim.*) Element chimic, gaz radioactiv, din grupa gazelor rare, care se obține prin dezintegrarea radiului (*Rn*). • /<fr. ***radon***.

radóu *s.n.* (*fran. înv.*) Plută (pentru transportul pe apă). • pl. *-uri*. /<fr. ***radeau***.

radúb *s.n.* (*nav.*) Reparație la coca unei nave. • pl. *-e*. /<fr. ***radoub***.

radúlă *s.f.* (*zool.*) Placă chitinoasă cu numeroși dințișori, asemănătoare cu o pilă, pe limba unor moluște, care servește la roaderea hranei. • pl. *-e*. /<fr. ***radule***, lat. ***radŭla, -ae***.

raf¹ *s.n.* (*cinemat.*) Mișcare rapidă de panoramare a aparatului de filmat. • pl. *-uri*. /<germ. ***Raff***.

raf² *s.n.* (*reg.*) **1** Cerc de fier care se aplică pe obada unei roți de lemn, pentru a o proteja sau pentru a-i da rezistență mai mare. **2** (*mai ales la pl.*) Șină de cale ferată. • pl. *-uri*. /<magh. ***raf*** <germ. *Reif*, săs. *Rîf, Rêf*.

rafaélic, -ă *adj.* Care aparține lui Rafael, care se referă la Rafael; care este specific artei lui Rafael; în maniera

lui Rafael, care aminteşte tipurile lui Rafael; rafaelitic. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***raphaélique***; cf. nm. pr. *Rafael* (Raffaello Sanzio), pictor şi arhitect italian din Renaştere.

rafaelísm *s.n.* **1** Ceea ce este specific artei lui Rafael. **2** Tendinţă de a prelua şi cultiva maniera lui Rafael. • /<engl. ***raphaelism.***

rafaelít, -ă *adj., s.m., s.f.* (Adept) al rafaelismului. • pl. *-ţi, -te.* /<engl. ***raphaelite.***

rafaelític, -ă *adj.* Rafaelic. • pl. *-ci, -ce.* /nm. pr. (pictor şi arhitect italian) ***Rafael*** + *-itic.*

rafálă *s.f.* **1** (*meteor.*) Dezlănţuire bruscă, violentă (şi scurtă) de vînt, de ploaie sau de ninsoare. **2** (*milit.*) Serie neîntreruptă de lovituri ale unei arme de foc automate sau ale unei baterii de tunuri. • pl. *-e.* /<fr. ***rafale.***

raféu *s.n.* Linie de joncţiune a două jumătăţi simetrice ale unei formaţii anatomice sau ale unui organ. • pl. *-uri.* /<fr. ***raphé***; cf. gr. *ῥαφή* „sutură".

ráfie *s.f.* **1** (*bot.*) Nume dat mai multor specii de plante, din familia palmierilor, cu tulpina scurtă şi groasă, terminată cu o coroană de frunze cu nervuri foarte rezistente din care se obţin fibre textile elastice, cu diverse utilizări (*Raphia*); plantă care aparţine fiecăreia dintre aceste specii. **2** Restr. Fibre obţinute din nervurile şi teaca frunzelor acestor plante (sau din coajă de tei), care sînt folosite în horticultură, în viticultură şi la confecţionarea unor obiecte împletite. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***raphia***, it. ***rafia***, germ. ***Raphia.***

rafinà *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică substanţe, produse etc.*) A curăţa de impurităţi, de substanţele străine pe care le conţine. **2** *tr.* (*compl. indică semifabricate fibroase folosite în industria hîrtiei*) A trata în vederea separării, perierii şi a hidratării fibrelor, după procesul de fierbere. **3** *tr., refl.* Fig. A (se) face mai fin, mai delicat, mai subtil. *Arta... rafinează... sensibilitatea oamenilor* (H. LOV.). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***raffiner.***

rafináj *s.n.* Rafinare. • pl. *-e.* /<fr. ***raffinage.***

rafinamént *s.n.* **1** Fineţe, delicateţe, subtilitate (a simţirii sau a gustului). **2** (*peior.*) Viclenie, perfidie. • pl. *-e.* /<fr. ***raffinement.***

rafináre *s.f.* Acţiunea de *a* (*se*) *rafina* şi rezultatul ei; rafinaj. • pl. *-ări.* /v. ***rafina.***

rafinát, -ă *adj.* **1** (*despre substanţe, produse etc.*) Care a fost curăţat de corpuri străine; care a fost obţinut în urma unei rafinări. <> *Alcool rafinat* v. alcool. **2** Fig. (*despre oameni sau despre manifestări, atitudini etc. ale oamenilor*) Care este fin, delicat, subtil. **3** Fig. (*peior.; despre oameni*) Care este perfid, viclean, şiret. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***rafina***; cf. fr. *raffiné.*

rafinatór, -oáre *s.m., s.n.* **1** *s.m.* Rafinor. **2** *s.n.* Rafinor. **3** *s.n.* (*ind. petrol.*) Vas metalic, care este folosit la rafinarea produselor petroliere. • pl. *-ori, -oare.* /***rafina*** + *-tor.*

rafinăríe *s.f.* **1** Instalaţie sau întreprindere în care se face rafinarea unor produse. <> *Gaz de rafinărie* v. gaz. **2** (*de obicei determ. prin „petrolieră", „de petrol"*) Unitate industrială în care se prelucrează ţiţeiul. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***raffinerie***, germ. ***Raffinerie.***

rafinór *s.m., s.n.* **1** *s.m.* Muncitor calificat pentru operaţiile de rafinare; rafinator. **2** *s.n.* Maşină folosită la măcinarea semifabricatelor lînoase sau a pastei de hîrtie; rafinator. **3** *s.n.* Utilaj în care se rafinează substanţe, produse etc. • pl. *m. -ori, n. -oare.* /<fr. ***raffineur.***

rafinóză *s.f.* (*chim.*) Trizaharidă (din seminţele de bumbac şi din sfecla-de-zahăr) care, prin hidroliză totală, dă cîte o moleculă de galactoză, glucoză şi fructoză şi care este folosită în medicină şi în bacteriologie. • /<fr. ***raffinose.***

raflésie *s.f.* (*bot.*) Plantă exotică, parazită, lipsită de frunze şi de clorofilă, ale cărei petale, lungi de aproape o jumătate de metru, sînt acoperite cu pete roşii şi albe şi exală un miros cadaveric. • sil. *-si-e-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***rafflésie***; cf. nm. pr. Sir Thomas Stamford Bingley *Raffles*, guvernator englez în Sumatra.

raft[1] *s.n.* Poliţă fixată într-un dulap, la o etajeră, de-a lungul pereţilor unei camere etc. ◆ (*reg.*) Firidă. • pl. *-uri.* /<tc. dial. ***raft.***

raft[2] *s.n.* (*înv.; mai ales la pl.*) **1** Harnaşament de lux. **2** Panglică; ciucure. • pl. *-uri.* şi *raht, reht s.n.* /<tc. ***raht.***

ráfting *s.n.* (*sport*) Sportul coborîrii cu pluta pe ape repezi de munte. • pl. *-uri.* /<engl. ***rafting.***

ragáci *s.n.* (*pesc.*) Unealtă în formă de cleşte, cu coadă lungă, folosită la pescuit. • pl. *-ce.* /<rus. ***pozaч.***

ragádă *s.f.* **1** (*med.*) Rană superficială, de formă liniară, care se formează pe piele, la colţul gurii, la nări, între degete, la anus sau pe mamelon în timpul alăptării. **2** Sfîrcul mamelei. • pl. *-e.* /<fr. ***rhagade***; cf. gr. *ῥαγάς, -άδος* „fisură".

raganélă *s.f.* (*muz.*) Instrument autofon, care, prin învîrtire, produce un zbîrnîit ca morişca. • pl. *-e.* /<it. ***raganella.***

ragazza [ra'gatsa] *s.f.* (*it.*) Fată. • /<it. ***ragazza.***

rágе *vb. III. intr.* **1** (*despre unele animale*) A scoate răgete. <> Analog. (*mai ales despre instrumente muzicale*) *Tromboane străvechi hîrîiau, răgeau, de-ţi spărgeau urechile* (SADOV.). <> Expr. *Nici nu-mi rage, nici nu-mi plînge* = nu mă interesează. **2** Fig. (*despre oameni*) A ţipa, a zbiera, a urla. **3** Fig. (*despre ape*) A vui. • prez.ind. *rag.* /lat. ***ragĕre.***

ráget *s.n.* v. răget.

răghilă *s.f.* v. ragilă.

rágilă *s.f.* **1** Instrument format dintr-o scîndură în care sînt înfipţi dinţi de fier, prin care se trage cînepa sau inul meliţat, pentru a se curăţa fibrele de puzderii şi de cîlţi. **2** Zgardă de ţepi de fier, care se pune la gîtul cîinilor ciobăneşti, pentru a-i apăra de muşcătura lupului. **3** Curea sau scîndurică cu cîteva cuie, care se fixează la botul viţeilor ca să nu poată suge. **4** (*reg.*) Piatră zgrunţuroasă care pericliteză mersul plutelor. **5** (*pesc.; reg.; în forma „ravilă"*) Năvod. **6** Compus: (*bot.; reg.*) *ragila-pămîntului* = sparanghel (*Asparagus officinalis*). • pl. *-e, -i.* şi (*reg.*) *rághilă, rávilă s.f.* /<săs. **Rāvel*; cf. germ. *Raffel.*

raglán *s.n.* **1** Croială specială a unor obiecte de îmbrăcăminte, la care mîneca începe de la răscroiala gîtului. **2** Palton sau pardesiu care are o asemenea croială. • pl. *-e.* /<fr. ***raglan***; cf. nm. pr. FitzRoy James Henry Somerset, Lord *Raglan*, general englez.

ragtime ['regtaim] *s.n.* (*muz.*) **1** Muzică sincopată şi rapidă, specifică jazzului, rezultată din fuziunea folclorului negru american cu muzica de dans a albilor. **2** Stil pianistic de interpretare, care se obţine prin execuţia acestei muzici marcînd cu mîna stîngă timpii tari printr-un sunet, iar cu mîna dreaptă reproducînd melodia sincopată, cu unele broderii. <> *adj. Stil ragtime.* • /<engl. ***ragtime.***

ragtimer [reg'taimər] *s.m.* (*muz.*) Muzician care practică stilul ragtime. • pl. *-i.* /<engl. ***ragtimer.***

rahageríe *s.f.* (*înv.*) Loc unde se fabrica şi se vindea rahat; prăvălia rahagiului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***rahagiu*** + *-ărie.*

rahagíu *s.m.* (*înv.*) Fabricant sau vînzător (ambulant) de rahat. • pl. *-ii.* şi *rahatgíu s.m.* /***rahat***[1] + *-giu.*

rahát[1] *s.n., s.m.* **1** *s.n.* Produs de cofetărie, cu aspect gelatinos, fabricat din sirop de zahăr, amidon, diferite substanţe aromatice, care este prezentat de obicei în formă de cuburi mici. **2** *s.m.* Fig. (*fam.*; şi *rahat cu apă rece*) Lucru fără importanţă. **3** *s.m.* (*fam.*) Materii fecale. <> Expr. *A se face de rahat* = a se face de rîs. *A înghiţa ca un rahat în ploaie* = a înghiţa foarte tare. *A face din rahat bici* (*şi să mai şi plesnească*) v. bici. *A mînca rahat* v. mînca. • pl. *n. -uri, m. -ţi.* /<tc. ***rahat [lokum].***

rahát[2] *s.n.* (*înv.*) Confort; huzur. • şi *rehát s.n.* /<tc. ***rahat.***

rahatgíu *s.m.* v. rahagiu.

rahi- Elem. de compunere „(referitor la) coloana vertebrală"; „măduva spinării". • /<fr., it. ***rachi-***; cf. gr. *ῥάχις* „şira spinării", „coloană vertebrală".

rahialgíe *s.f.* (*med.*) Durere (nevralgică) de-a lungul coloanei vertebrale. • pl. *-ii.* g. -d. *-iei.* /<fr. ***rachialgie***; cf. gr. *ῥάχις* „şira spinării", *ἄλγος* „durere".

rahianestézic, -ă *adj., s.n.* (Medicament, substanţă) care are acţiune anestezică locală şi care se injectează în canalul rahidian. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***rachianesthésique.***

rahianestezíe *s.f.* (*med.*) Anestezie obţinută în urma unei injectări, prin puncţie, în canalul rahidian, a unei substanţe anestezice; anestezie rahidiană. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***rachianesthésie.***

rahicentéză *s.f.* (*med.*) Introducere a unui ac de seringă în spaţiul dintre două vertebre, pentru a face un tratament, o anestezie etc. • pl. *-e.* /<fr. ***rachicentèse***; cf. gr. *ῥάχις* „coloana vertebrală", *κέντησις* „înţepare".

rahidián, -ă *adj.* (*anat.*) Care aparţine coloanei vertebrale sau măduvei spinării, care se referă la coloana vertebrală sau la măduva spinării. <> *Canal rahidian* = canal format din vertebre, care conţine măduva spinării. *Anestezie rahidiană* v. anestezie. *Bulb rahidian* v. bulb. • sil. *-di-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***rachidien.***

rahiopatíe *s.f.* (*med.*) Denumire generică pentru afecţiunile coloanei vertebrale. • sil. *-hi-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***rahi-*** + *-patie.*

rahipiegíe *s.f.* (*med.*) Paralizie a coloanei vertebrale. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***rahi-*** + *-plegie.*

ráhis *s.n.* **1** (*anat.*) Măduva spinării. **2** (*bot.*) Ax principal la inflorescenţele gramineelor, pe care sînt dispuse florile şi spiculeţele. **3** Partea externă, plină în interior, a unei pene. • pl. *-uri.* /<fr. ***rachis.***

rahisintéză *s.f.* (*chir.*) Intervenţie chirurgicală prin care se urmăreşte solidarizarea mai multor vertebre. • pl. *-e.* /***rahi[dian]*** + ***sinteză***; cf. gr. *ῥάχις* „coloana vertebrală", *σύνθεσις* „unire; îmbinare".

rahític, -ă *adj.* (*despre fiinţe*) Care suferă de rahitism. ◆ (*despre părţi ale corpului fiinţelor*) Care este anormal dezvoltat; care este prea subţire. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***rachitique.***

rahitísm *s.n.* **1** (*med.*) Boală caracteristică primei copilării, provocată de lipsa vitaminei D, care produce tulburări în metabolismul fosforului şi al calciului, cu repercusiuni în special asupra sistemului osos. **2** (*bot.*) Dezvoltare incompletă a unei plante; hipertrofie a învelişurilor florale. • /<fr. ***rachitisme.***

rahitóm *s.n.* (*med.*) Instrument folosit în rahitomie. • /<fr. ***rachitome.***

rahitomíe *s.f.* (*chir.*) Secţionare chirurgicală a coloanei vertebrale. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***rachitomie.***

raht *s.n.* v. raft[2].

rai[1] *s.n.* **1** (*în Biblie*) Lăcaşul lui Dumnezeu; loc de supremă fericire, conceput ca o grădină foarte frumoasă în cer, în care au trăit Adam şi Eva pînă la săvîrşirea păcatului originar şi în care ajung, după moarte, sufletele oamenilor fără păcate; stare de fericire de care se bucură, după moarte, alături de Dumnezeu, sufletele oamenilor fără păcate; paradis, eden. <> Expr. *A se lipsi ca Adam de rai* v. lipsi. (*A fi*) *rupt din rai* v. rupe. *A fi* (sau *a se afla, a trăi etc. ca*) *în sîn de rai* v. sîn. *A trimite* (pe cineva) *în rai* v. trimite. ◆ (*bis.*) *Uşa raiului* = intrarea principală a altarului. **2** Peisaj foarte frumos, splendid; loc plăcut, încîntător, care oferă cele mai bune condiţii de viaţă, de dezvoltare (spirituală) etc. ◆ Ceea ce încîntă, desfată privirea sau sufletul. **3** (*reg.; în practica Bisericii Ortodoxe*) Pomană. • pl. *-uri.* /<slav. **рай.**

rai[2] *s.n.* (*mar.*) Roată de lemn sau de metal, cu caneluri la margine, prin care poate fi rulată o parîmă de cînepă sau de oţel. • pl. *-uri.* /etimol. nec.

raiá[1] *s.f.* (*în Ev. Med.*) **1** Cetate (împreună cu ţinutul din jur) de pe teritoriul Ţărilor Române, ocupată şi administrată direct de autorităţile turceşti. **2** Nume dat de către turci Moldovei şi Ţării Româneşti, care plăteau tribut Porţii, dar nu erau administrate de ea. **3** Nume dat de către turci locuitorilor din ţările române, obligaţi să le plătească tribut. **4** Creştin supus Imperiului Otoman. **5** Colect. Masa săracă a populaţiei. • sil. *ra-ia.* pl. *-iale.* /<tc. ***rāyā.***

raiá[2] *s.f.* (*reg.*) **1** Şipcă de brad folosită la făcutul gardurilor, la fixarea tencuielii pe pereţii de lemn ai caselor etc. **2** (*mar.*) Prăjină de care se prinde pînza luntrii. **3** Lemn lung şi rotund. • pl. *-iele.* şi *raié s.f.* /cf. germ. *Rahe.*

răibă *s.f.* Maşină de mărunţit cartofi, folosită în fabricile de amidon. • pl. *-e.* /<germ. ***Reibe.***

raid *s.n.* **1** Incursiune rapidă de nave sau de avioane, făcută (individual sau în grup) în spaţiul unei ţări străine, în scopuri militare. **2** Deplasare de avioane, de nave (sau de trupe), în scopul efectuării unor recunoaşteri, a unor cercetări ştiinţifice etc. **3** Drum aerian parcurs de un avion. **4** *Raid-anchetă* = anchetă pe o anumită temă, efectuată în diferite instituţii, localităţi etc. • pl. *-uri.* /<fr. ***raid.***

raié *s.f.* v. raia[2].

raielúţă *s.f.* (*reg.*) Dim. al lui *raia*[2]. • pl. *-e.* /***raiele***, pl. lui *raia*[2] + *-uţă.*

raifórmă *s.f.* (*iht.; la pl.*) Ordin de peşti cartilaginoşi, cu corpul în formă de disc, datorită dezvoltării mari a înotătoarelor pectorale, care trăiesc pe fundul mării, în apropiere de coaste; (*şi la sg.*) peşte care face parte din acest ordin. • sil. *ra-i-.* pl. *-e.* /<fr. ***rajiformes.***

raigrás *s.n.* (*bot.*) **1** (și *raigras englezesc*) Plantă erbacee perenă, din familia gramineelor, cu frunzele alungit-liniare și cu inflorescența un spic, însămînțată pentru peluze, terenuri sportive, pășuni etc. (*Lolium perenne*). **2** Compus: *raigras-de-mare* = iarbă-de-mare (*Zostera marina*). • /<germ. ***Raigras***, fr. ***ray-grass***, engl. ***ryegrass***.

ráină *s.f.* (*reg.*) Cratiță, tigaie. ◆ Conținutul unei cratițe. • pl. *ráini*, *-e*. /<germ. ***Reine***.

raión *s.n.* **1** (*azi în unele țări; în trecut și în România*) Unitate administrativ-teritorială în cadrul unei regiuni sau al unui oraș mare. **2** Secție a unui magazin unde se găsesc mărfuri de același fel. **3** (*milit.*) Porțiune de teren în care se dispun forțe și mijloace în vederea îndeplinirii unei misiuni de luptă. **4** Spațiu (circular), întindere (pe care se exercită o acțiune). • pl. *-oane*. /<rus. ***paйoн***, fr. ***rayon***.

raioná *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică mărfuri, produse etc.*) A repartiza pe raioane. **2** (*compl. indică regiuni sau orașe mari*) A împărți în raioane. • sil. *ra-io-*. prez.ind. *-ez*. /***raion*** + *-a*.

raionál, -á *adj.* Care aparține raionului, care se referă la raion. • sil. *ra-io-*. pl. *-i*, *-e*. /***raion*** + *-al*.

raionáre *s.f.* Acțiunea de *a raiona* și rezultatul ei. • sil. *ra-io-*. pl. *-ări*. /v. ***raiona***.

ráită *s.f.*, *interj.* **1** *s.f.* (*fam.*; *de obicei în legătură cu vb. ca „a trage”*) Parcurgere a unui drum fără opriri (mari); trecere în grabă pe undeva; vizită scurtă. ◇ Loc.vb. *A da raită* (sau *o raită*) = *a*) a ocoli, a se învîrti în jurul unui loc; *b*) ext. a cerceta un loc. ◆ Abatere din drum; ocol. **2** *interj.* (*înv.*; *în forma „raita”*) Cuvînt de recunoaștere rostit de paznicii de noapte, cînd se apropiau unul de altul. **3** *s.f.* Expr. (*reg.*) *Cu raita în sus* = răsturnat, dat peste cap. • sil. *rai-tă*. pl. *-e*. /<magh. ***rajta***.

rajáh *s.m.* Titlu purtat de șeful statului în India antică și feudală, devenit mai tîrziu titlu princiar. ◆ Persoană care poartă acest titlu. • pl. *-i*. și *radjáh s.m.* /<fr. ***rajah*** <hindi *raja*.

ral *s.n.* (*med.*) **1** Zgomot caracteristic al respirației în afecțiunile bronhiilor sau ale alveolelor pulmonare. **2** Zgomot produs de respirația unui muribund. • pl. *-uri*. /<fr. ***râle***.

ralantí *s.n.* **1** Mers încetinit al motoarelor cu ardere internă. **2** (*cinemat.*) Trucaj prin care, în timpul proiecției, mișcările se efectuează cu o viteză mai redusă decît cea normală. • pl. *-iuri*. /<fr. ***ralenti***.

raliá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A (se) aduna, a (se) strînge (în jurul cuiva sau a ceva) în vederea unei acțiuni comune. *Teza... putea ralia pe toți patrioții* (OTETEA). **2** *tr., refl.* (*înv.*) A (se) regrupa (după o bătălie). **3** *refl.* (*despre oameni*) A adera la o părere, la o propunere; a se alătura la ceva. *Se raliază, cu mici deosebiri, la aceeași concepție* (RALEA). • sil. *-li-a*. prez.ind. *-iez*. /<fr. ***rallier***.

raliáre *s.f.* v. raliere.

raliát, -á *s.m., s.f.* Persoană care se raliază la ceva sau cu cineva. • sil. *-li-at*. pl. *-ți*, *-te*. /v. ***ralia***.

ralíd *s.n.* (*ornit.*; *la pl.*) Ordin de păsări terestre sau semiacvatice, alergătoare, de talie mică sau mijlocie, cu picioarele lungi, cu penajul închis, care trăiesc mai ales în regiunile mlăștinoase (*Rallidae*); (*și la sg.*) pasăre care face parte din acest ordin. • pl. *-e*. /<fr. ***rallidé***.

raliére *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *ralia*. • sil. *-li-e-*. pl. *-i*. și (*înv.*) *raliáre s.f.* /v. ***ralia***.

ráliță *s.f.* v. rarită[1].

ralițí *vb. IV.* v. rărița.

ralíu *s.n.* (*sport*) Competiție sportivă (automobilistică) de regularitate, pe distanțe mari, combinată adesea cu probe speciale (de viteză, îndemînare etc.), în care concurenții trebuie să atingă un punct determinat. • pl. *-uri*. /<fr. ***rallye***, engl. ***rally***.

rallentándo *adv.* (*muz.*; *indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Rărind progresiv tempoul mișcării (abr. *rall.*). ◇ (*subst.*) *Concertul a fost cîntat în rallentando*. • /<it. ***rallentando***.

ram[1] *s.n.* Ramură. • pl. *-uri*. /lat. ***ramus***, *-i*.

ram[2] *s.n.* v. ramă[1].

ramá *vb. I. intr.* A vîsli. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***ramer***.

ramadán *s.n.* v. ramazan.

ramapitéc *s.m.* (*paleon.*) Maimuță antropoidă fosilă din India, din care a evoluat urangutanul. • pl. *-ci*. /<fr. ***ramapithèque***, lat. ***ramapithecus***.

ramatízm *s.n.* v. reumatism.

ramazán *s.n.* **1** A noua lună a anului musulman. ◆ Postul mare, care durează o lună, în timpul căruia musulmanii postesc de la răsăritul pînă la apusul Soarelui. ◆ Gener. Post. ◇ Expr. (*fam.*) *A face* (*un*) *ramazan* = a răbda de foame. **2** (*fam.*) Stomac. ◇ Expr. *A-l tăia pe cineva la ramazan* = a-i fi foame. • și *ramadán*, (*înv.*) *răimăzán s.n.* /<tc. ***ramazan***, fr. ***ramadan***; cuv.ar.

ramazanlíc *s.n.* (*ist.*) Dar care se făcea agiilor cu ocazia sărbătoririi ramazanului. • pl. *-uri*. /<tc. ***ramayanlık***.

rámă[1] *s.f.* **1** Cadru de lemn, de metal etc., simplu sau ornamentat, cu contur diferit (poligonal sau curb), în care se pune o fotografie, o oglindă, un tablou; ext. tablou, fotografie înrămată. ◇ Expr. (*iron.*) *Bun de pus în ramă* = rău, neplăcut; urît; necorespunzător. **2** Schelet de forme și mărimi diferite, în care se fixează ceva. **3** Fîșie de piele flexibilă și groasă, cusută pe marginea încălțămintei, care servește la fixarea tălpii de piele. • pl. *-e*. și (*înv., reg.*) *ram s.n.* /<germ. ***Rahmen***.

rámă[2] *s.f.* (*mar.*) Vîslă a unei ambarcații, manevrată pe o singură parte. ◇ Loc.vb. *A trage la rame* v. trage. • pl. *-e*. /<fr. ***rame***.

rámă[3] *s.f.* Convoi de vagoane de tren sau de metrou legate între ele. • pl. *-e*. /<fr. ***rame***.

rambleiá *vb. I. tr.* **1** A executa un rambleu pentru o șosea sau pentru o cale ferată. **2** A umple cu rambleu golurile rămase într-o mină în urma exploatării. • sil. *-ble-ia*. prez.ind. *-iez*. /<fr. ***remblayer***.

rambleiáj *s.n.* Rambleiere. • sil. *-ble-iaj*. pl. *-e*. /<fr. ***ramblayage***.

rambleiére *s.f.* Acțiunea de *a rambleia* și rezultatul ei; rambleiaj. • sil. *-ble-ie-*. pl. *-i*. /v. ***rambleia***.

rambléu *s.n.* **1** Lucrare executată din pietriș sau din pămînt pentru ridicarea unui teren la nivelul necesar sau pentru susținerea suprastructurii unei căi ferate sau a unei șosele deasupra nivelului terenului. **2** Material solid care servește la umplerea unor goluri (în special a celor rămase într-o mină în urma exploatării) sau pentru a ridica un teren la nivelul necesar unei construcții. • pl. *-ee*. /<fr. ***remblai***.

rambúrs *s.n.* **1** Sistem de expediere a unei mărfi, în care plata transportului este făcută de destinatar la primirea obiectului; concr. sumă plătită în acest fel. **2** (*înv.*) Rambursare. • pl. *-uri*. /de la ***rambursa***, prin derivare regresivă, după fr. *remboursement*.

rambursá *vb. I. tr.* A plăti cuiva o sumă de bani datorată; a restitui, a înapoia. ◆ A trimite, a da înapoi (prin ramburs). • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***rambourser***.

rambursábil, -ă *adj.* Care poate (sau trebuie) să fie rambursat. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***remboursable***.

rambursáre *s.f.* Acțiunea de *a rambursa* și rezultatul ei; (*înv.*) ramburs. • pl. *-ări*. /v. ***rambursa***.

rámcă *s.f.* (*tipogr.*) Ramă de fier în care se închide și se fixează forma tipografică a materialului cules, pentru a fi introdus în mașina de tipar. • pl. *-ce*. /<rus. ***рамка***.

ramér, -ă *s.m., s.f.* (*sport*) Sportiv care manevrează ramele unei ambarcații. • pl. *-i*. /<fr. ***rameur***.

raméză *s.f.* Mașină pentru întinderea în lățime și uscarea țesăturilor, prin prinderea lor pe o ramă mobilă care trece printr-un spațiu de uscare, în care circulă un curent de aer cald. • pl. *-e*. /<fr. ***rameuse*** *[sécheuse]*.

ramforíncus *s.m.* (*paleon.*) Reptilă zburătoare fosilă, din ordinul pterozaurienilor, cu ciocul lung, cu dinții puternici și cu o coadă lungă, terminată cu o paletă. • /<fr. ***rhamphorhynque***, gr. *ῥάμφος* „cioc strîmb”, *ῥύγχος* „bot”, „cioc”.

rámie *s.f.* (*bot.*) Plantă textilă, din familia urticaceelor, originară din Asia, ale cărei fibre sînt lungi, elastice și rezistente și din care se fac țesături fine, dantele, mătase artificială (*Bochmeria nivea*). ◆ Fibre textile extrase din tulpina ramiei. • sil. *-mi-e*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***ramie***.

ramificá *vb. I. refl.* (*despre arbori, artere, căi de comunicație etc.*) A se despărți, a se desface în două sau mai multe ramuri. • prez.ind. pers. 3 *ramifică*. /<fr. ***ramifier***.

ramificáre *s.f.* Faptul de *a se ramifica*. • pl. *-ări*. /v. ***ramifica***.

ramificát, -á *adj.* (*despre arbori, artere, căi de comunicație etc.*) Care este despărțit în ramuri; care are ramificații. • pl. *-ți*, *-te*. /v. ***ramifica***.

ramificáție *s.f.* **1** Formare a ramurilor laterale la tulpinile și rădăcinile plantelor. ◆ Concr. Parte desfăcută dintr-un întreg; braț; prelungire. *Cele din urmă ramificații ale munților Dobrogei, la Dunăre, se urcau pe nesimțite* (D. ZAMF.). ◆ Subdiviziune. *Acest trust are ramificații în toată țara*. **2** Loc de separare a unei căi de circulație, a unei conducte etc. în două sau în mai multe ramuri. ◆ Fiecare dintre despărțiturile (secundare) formate prin această separare. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***ramification***.

ramn *s.m.* (*bot.*; *înv.*) Păducel (*Crataegus monogyna*). • pl. *-i*. /<slav. ***рамнъ***.

ramoleálă *s.f.* Faptul de a fi ramolit; starea celui ramolit. • /***ramoli*** + *-eală*.

ramolí *vb. IV. refl.* (*despre oameni*) A-și pierde (din cauza bătrîneții) vioiciunea mișcărilor, integritatea facultăților intelectuale; (*fam.*) a se rablagi. • prez.ind. *-esc*. /<fr. ***ramollir***.

ramolíre *s.f.* Faptul de *a se ramoli*; slăbire a facultăților intelectuale și a puterilor fizice; decrepitudine. • pl. *-i*. /v. ***ramoli***.

ramolisménț *s.n.* **1** Faptul de a fi ramolit. **2** (*med.*) Boală care constă în pierderea facultăților intelectuale, cauzată de scleroza vaselor sangvine din creier, avînd drept consecință degenerarea unor porțiuni limitate din acestea, prost hrănite și oxigenate. ◇ *Ramolisment cerebral* = necroză a unei porțiuni din creier, provocată de întreruperea locală a circulației sangvine în urma unei tromboze sau a unei embolii. • /<fr. ***ramollisment***.

ramolít, -á *adj.* (*despre oameni*) Care și-a pierdut (din cauza bătrîneții) vioiciunea mișcărilor, integritatea facultăților intelectuale; decrepit, (*fam.*) rablagit. • pl. *-ți*, *-te*. /v. ***ramolit***.

ramonáj *s.n.* (*alpinism*) Escaladare prin interiorul unei formațiuni stîncoase. • pl. *-e*. /<fr. ***ramonage***.

rampánt, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* (*despre suprafețe*) Care este înclinat. **2** *s.n.* (*arhit.*) Fiecare dintre cele două laturi oblice ale unui fronton, ale unui gablu etc. ◇ *Arc rampant* v. arc. • pl. *-ți*, *-te*. /<fr. ***rampant***.

rámpă *s.f.* **1** Balustradă de lemn, de fier sau de piatră, de-a lungul unei scări (sau al unui pod); rezemătoare. **2** Partea din față a unei scene de teatru, unde sînt instalate luminile; ext. scenă. ◇ Expr. *A chema la rampă* = a cere, prin aplauze, ca artiștii să reapară pe scenă. *A vedea lumina rampei* = (*despre piese de teatru*) a intra în repertoriul unui teatru, a fi jucat în fața publicului. *A ieși la rampă* v. ieși. **3** Platformă (la nivelul pardoselii unor vehicule) care servește la depozitarea, încărcarea și descărcarea mărfurilor dintr-un vehicul rutier sau feroviar. ◆ Ext. Loc mai ridicat (lîngă linia ferată), destinat încărcării și descărcării mărfurilor. **4** Porțiune din traseul unei șosele sau al unei căi ferate în pantă urcătoare. **5** Loc de trecere peste linia ferată; pasaj de nivel, trecătoare. **6** *Rampă de lansare* = *a*) platformă prevăzută cu dispozitive de orientare și de ghidare, care este folosită pentru lansarea avioanelor catapultate sau a rachetelor; *b*) fig. ocazie prin care cineva se poate afirma. **7** Lucrare minieră prin care se face legătura dintre galeria de transport a unui orizont și un puț de mină sau un plan înclinat. **8** (*anat.*) Compartiment din melcul urechii interne; scală. • pl. *-e*. /<fr. ***rampe***, germ. ***Rampe***.

ramplasá *vb. I. tr.* (*fran.*) A înlocui, a substitui. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***remplacer***.

ramplasábil, -ă *adj.* Care se poate substitui. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***remplaçable***.

rams *s.n.* Numele unui joc de cărți. • pl. *-uri*. /<germ. ***Ramsch***.

rámstec *s.n.* Carne de vită din porțiunea crupei. • /<germ. ***Ramsch***.

rámtata *interj.* Cuvînt care redă sunetul produs de bătaia tobelor. • /onomat.

rámur *s.n.* v. ramură.

rámură *s.f.* **1** Fiecare dintre ramificațiile unui trunchi de arbore; fiecare dintre ramificațiile tulpinii unei plante. ◆ Fiecare dintre ramificațiile coarnelor cerbului, căpriorului, renului etc. ◆ Diviziune (secundară) a unui curs de apă principal. ◆ Subîmpărțire a unui masiv muntos. ◆ (*anat.*) Diviziune a unei artere, a unui nerv etc. **2** Fig. Ramificație a unei familii, a unui popor. **3** Fig. Diviziune, sector al unei discipline științifice, al unei activități practice etc.; domeniu. ◇ *Ramură economică* = grupare omogenă de entități de producție sau de prestări de servicii. *Ramură-cheie* = sector (industrial) foarte important.

Ramură de drept v. drept. • pl. *-i.* și *rámur s.n.*, (*reg.*) *lámură s.f.* /sg. refăcut după ***ramuri***, pl. lui *ram*[1].

rana ['raṇa] *s.f.* (*geol.*) Suprafață de eroziune ușor înclinată, acoperită cu pietrișuri de cuarț; glacis. • /<sp. ***raña***.

rană *s.f.* **1** Ruptură internă sau exterioară a țesuturilor corpului unei ființe, care este cauzată de o tăietură, de o lovitură, de o infecție etc.; leziune, plagă. <> *Rană vie* v. viu. <> Expr. *Bun de pus* (sau *de legat*) *la rană*, se spune despre un om foarte bun. *A turna sare* (ori *oțet*) *pe rană* = a agrava o situație deja tensionată; a întărîta pe cineva. (*reg.*) *A prinde vulpea la rană*, se spune despre o persoană care face mofturi. *A pune degetul pe rană* (sau *pe rana deschisă*) v. pune. *A turna ulei pe rană* v. ulei. <> Compus: (*med.*; *pop.*) *rana-trînjilor* = pelagră. ◆ Semn care rămîne după vindecarea unei plăgi; cicatrice. ◆ (*înv.*) Rănire. **2** Durere morală; chin sufletesc. *Nu știe ce rană port în suflet* (CA. PETR.). **3** (*înv.*) Lovitură, bătaie; schingiuire, tortură. **4** (*înv.*) Lovitură morală, încercare, pedeapsă. • pl. *răni*, (*înv.*) *-e.* /<sl. veche **рана**.

ranch [renʧ] *s.n.* Fermă de mari dimensiuni pentru creșterea vitelor (în V Statelor Unite ale Americii și în Mexic). • pl. *-uri.* /<engl. ***ranch***, sp. ***rancho***.

ranchiúnă *s.f.* Ură ascunsă, dușmănie, dorință de răzbunare; pică, (*latin. înv.*) rancoare. • pl. *-e.* /<fr. ***rancune***.

ranchiunós, -oásă *adj.* (*despre oameni*) Care poartă ranchiună, care este plin de ranchiună; răzbunător, dușmănos. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***rancuneux***.

rancoáre *s.f.* (*latin. înv.*) Ranchiună. • pl. *-ori.* /<lat. ***rancor, -oris***.

rand *s.m.* (*fin.*) Unitate monetară în Republica Africa de Sud și în Namibia. • /<fr. ***rand***.

randalină *vb. I. tr.* (*tehn.*) A imprima, prin deformare plastică, zimți, striuri, desene, motive ornamentale sau inscripții pe suprafața laterală a unei piese cilindrice, conice etc.; a moleta cu ajutorul randalinei. • prez.ind. *-ez.* /<germ. ***randalieren***.

randalináre *s.f.* (*tehn.*) Acțiunea de *a randalina* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***randalina***.

randalínă *s.f.* (*tehn.*) Moletă. • pl. *-e.* /<germ. ***Randaline***.

randamént *s.n.* **1** (*econ.*) Capacitate de producție a unui muncitor, a unei întreprinderi, a unui utilaj, a unui teren etc. într-o unitate de timp dată (și în raport cu consumul). ◆ Raportul dintre efectul obținut și efortul depus într-o activitate, acțiune etc. ◆ Folos, eficiență, beneficiu. **2** (*fiz.*) Raportul dintre valoarea unei mărimi (energie, putere etc.) cedată de un sistem tehnic sub formă utilă și valoarea aceleiași mărimi absorbită de acest sistem. • pl. *-e.* /<fr. ***rendement***.

rándă *s.f.* (*mar.*) Pînză trapezoidală aflată pe catargul de la pupă. • pl. *-e.* /<it. ***randa***.

randevú *s.n.* v. rendez-vous.

ranfluá *vb. I. tr.* (*mar.*) A aduce la suprafață și a repune în stare de plutire o navă scufundată. • sil. *-flu-a.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***renflouer***.

ranfluáre *s.f.* (*mar.*) Operație de aducere la suprafață și de punere în stare de plutire a unei nave scufundate. • sil. *-flu-a-.* pl. *-ări.* /v. ***ranflua***.

ranforsá *vb. I. tr.* **1** (*tehn.*; *compl. indică piese, construcții metalice etc.*) A întări cu ajutorul unor bare, nervuri sau grinzi, pentru mărirea rigidității lor. ◆ Ext. A întări, a consolida, a face mai rezistent. **2** A suplimenta numărul vehiculelor din rețeaua transportului în comun, în perioada orelor de vîrf. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***renforcer***.

ranforsáre *s.f.* Acțiunea de *a ranforsa* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***ranforsa***.

ranforsăt, -ă *adj.* (*tehn.*; *despre piese, construcții metalice etc.*) Care este întărit cu ranforturi; care este făcut mai rezistent. <> *Suspensie ranforsată* = suspensie mai bună și mai rezistentă la caroseriile de automobil. • pl. *-ți, -te.* /v. ***ranforsa***.

ranfórt *s.n.* (*tehn.*) Piesă sau ansamblu de piese (constituit din una sau din mai multe bare de oțel) care servesc pentru a întări o construcție sau anumite părți ale unei construcții, asigurînd rigiditatea acestora. • pl. *-uri.* /<fr. ***renfort***.

rang[1] *s.n.* **1** Loc ocupat de o persoană sau de o instituție într-o ierarhie (administrativă, bisericească, militară, diplomatică etc.), după criteriul importanței, funcției etc.; treaptă într-o ierarhie. <> *Căpitan de rangul întîi* (sau *al doilea, al treilea*) v. căpitan. <> Loc.adj. *De rangul întîi* (ori *al doilea etc.*) = de calitatea, de gradul întîi (sau al doilea etc.). ◆ Demnitate, dregătorie; titlu. ◆ Grad militar. *Rang de colonel.* **2** Condiție, stare, teapă. *Nu sînt de același rang.* **3** Număr care indică locul într-o serie, într-un șir ordonat. <> *Lojă de rangul întîi* (sau *al doilea*) = lojă din rîndul situat imediat deasupra parterului (sau din rîndul al doilea). (*mat.*) *Unitate de rangul întîi* = unime. (*jur.*) *Ipotecă de rangul întîi* = prima ipotecă instituită asupra unui bun. **4** (*lingv.*) Loc pe care îl ocupă un cuvînt, un fonem etc. în ordinea frecvenței. **5** Clasificare a navelor după mărimea și armamentul lor. **6** (*fran. înv.*) Șir de persoane; rînd. • pl. *-uri.* /<fr. ***rang***.

rang[2] *s.n.* v. rangă.

rángă *s.f.* Bară de oțel, ascuțită la un capăt, care servește ca pîrghie pentru mișcarea obiectelor grele, la săparea unui pămînt foarte tare, la desfacerea unui pavaj etc. • pl. *răngi.* și ***rang*** *s.n.* /etimol. nec.

ranger ['reinʤər] *s.m.* **1** Jandarm. **2** (*în SUA*) Jandarm care patrulează în parcurile și pădurile statului. • pl. *-i.* /<engl. ***ranger***.

rani- Elem. de compunere „broască". • /<it., engl. ***rani-***; cf. lat. *rana*, *-ae* „broască".

ranicultúră *s.f.* Cultura broaștelor de baltă comestibile. • /<it. ***ranicoltura***; cf. lat. *rana*, *-ae* „broască", *cultūra*, *-ae* „creștere".

ranídă *s.f.* (*zool.*; *la pl.*) Familie de batracieni fără coadă; (*și la sg.*) animal care face parte din această familie; broască. • pl. *-e.* /<fr. ***ranidés***.

rániță *s.f.* Sac special de pînză impermeabilizată, de piele sau de material plastic, purtat în spate (sau pe umăr) de militari, de vînători, de turiști etc., care servește la transportarea comodă a alimentelor și a altor lucruri necesare la drum; rucsac. <> Expr. (*fam.*) *A-și lua concediu de la raniță* = a-și acorda un răgaz de odihnă. • pl. *-e*, (*reg.*) *-i.* /<rus. ***ранец***.

ranker ['renkər] *s.n.* (*pedol.*) Sol slab evoluat, care este format din roci silicioase. • /fr., engl. ***ranker***.

ránplanplan *interj.* Cuvînt care imită sunetul produs de bătaia tobelor. • /form. expr.

rántie *s.f.* **1** Haină lungă și largă, care se poartă (de preoți, călugări etc.) peste îmbrăcăminte ca o manta. **2** (*înv., reg.*) Cîrpă, zdreanță; haină veche, uzată. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /cf. pol. *rańtuch* „mantie largă, purtată de femei", ucr. *рантух*.

rantoaiá *vb. I. tr.* (*a. plast.*) **1** A restaura pînza uzată a unui tablou prin lipirea ei pe o pînză nouă. ◆ A dubla, a face ca două materiale să intre în contact după ce s-au uscat pe ele cleiurile cu solvenți cu care au fost unse. **2** A transporta culorile pe o pînză nouă. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***rentoiler***.

ranț *s.n.* (*reg.*) **1** Cută, zbîrcitură. **2** Franj. **3** Fierăstrău de mînă. **4** Roată dințată. • pl. *-uri.* și ***ránță*** *s.f.* /<magh. ***ránc***.

ránță *s.f.* v. ranț.

ranunculacée *s.f.* (*bot.*; *la pl.*) Familie de plante erbacee, dicotiledonate (otrăvitoare), cu tuberculi sau rizomi, cu frunzele alterne, cu florile bisexuate, cu fructele folicule, nucule sau bace; (*și la sg.*) plantă care face parte din această familie. • pl. *-cee.* /<fr. ***renonculacées***.

ranversá *vb. I. tr.* A da peste cap; a răsturna. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***renverser***.

ranversábil, -ă *adj.* **1** Care poate fi ranversat. **2** (*muz.*) *Punct ranversabil* = scriitură contrapunctică astfel construită încît permite schimbarea ordinii de suprapunere a vocilor. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***renversable***.

ranversabilitáte *s.f.* (*psih.*) Proprietate a acțiunii de a parcurge un sens opus primului sens, revenindu-se apoi la punctul de plecare, fără ca subiectul să aibă conștiința identității acțiunii executate în cele două sensuri. • ***/ranversibil*** + *-itate.*

ranversáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a ranversa* și rezultatul ei. **2** (*av.*) Figură acrobatică de zbor, într-un plan vertical, prin care avionul își schimbă direcția cu 180°, întorcîndu-se pe o aripă. • pl. *-ări.* /v. ***ranversa***.

rap[1] *interj.* **1** (*repet.*) Cuvînt care imită zgomotele scurte, ritmice și dese, produse prin lovirea unei suprafețe tari. **2** Cuvînt care imită zgomotul produs de o mișcare bruscă și scurtă a unui corp. • /onomat.

rap[2] [rep] *s.n.* (*muz.*) Muzică ușoară modernă, influențată de rock, care constă în declamare pe fondul ritmic, monoton al unei baterii. <> (*adj.*) *Muzică rap.* • /<engl. ***rap***.

rapáce *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este lacom de bunuri materiale, de cîștig etc.; hrăpăreț, hapsîn. **2** (*înv.*; *despre animale și păsări*) De pradă; răpitor. • pl. *-ci.* /<fr. ***rapace***, it. ***rapace***, lat. ***rapax, -acis***.

rapacitáte *s.f.* **1** Însușirea de a fi rapace; lăcomie de bunuri materiale, de cîștig etc. **2** (*înv.*) Însușirea animalului sau a păsării de a fi rapace. • /<fr. ***rapacité***, lat. ***rapacitas, -atis***.

rápag *s.n.* v. rapăg.

rapakívi *s.m.* (*geol.*) Varietate roșie de granit, cu structura porfirică, cristalizată, care este folosită ca material de construcție și ca ornament. • /<fr. ***rapakiwi***; cuv. finl.

rapanghél *s.n.* Expr. (*pop.*) *A lua* (pe cineva) *la rapanghel* (ori *la rapanghele*) sau *a da* (pe cineva) *în rapanghel* = *a*) a lua (pe cineva) la rost, a certa; *b*) a lua (pe cineva) la bătaie. • pl. *-e.* /<ngr. ***παραγγελία*** „ordin, poruncă".

rápăg *s.n.* (*reg.*) Loc unde se dau copiii pe gheață; ghețuș. <> Expr. *A face cuiva un rapăg* = a împinge pe cineva din spate, a face cuiva vînt. • și ***rápag*** *s.n.* /de la ***răpăga***, prin derivare regresivă.

răpăn *s.n.* **1** (*med., med. vet.*) Boală de piele asemănătoare cu rîia, pe care o capătă caii, cîinii și porcii, uneori și oamenii. <> Expr. *A se umple de rapăn* = a nu se alege cu nimic, a nu trage nici un folos. *A fi plin de noroc ca porcul de rapăn* = a fi foarte norocos. **2** Strat gros de murdărie pe piele; jeg. **3** (*med.*; *reg.*; *în forma „rapor"*) Pojar. **4** (*med.*; *reg.*; *în forma „rapor"*) Scarlatină. **5** (*med. vet.*; *în forma „rapor"*) Scabie (la porci). **6** (*reg.*; *în forma „rapure"*) Coș (pe față). **7** (*bot.*) Numele unei plante folosite în medicina populară pentru vindecarea rapănului (*Capsella bursapastoris*). • și (*reg.*) *rápin, rápor, rápur, răpure, rîp s.n.* /<sās. ***Râpen, Râper, Raeper***.

rapél *s.n.* **1** (*tehn.*) Readucere a unei piese sau a unui sistem tehnic în poziția inițială, sub acțiunea greutății proprii sau a unor forțe elastice. **2** (*alpinism*) *Coborîre în rapel* = coborîre a unui perete abrupt printr-un sistem de coardă dublă. **3** (*med.*) Revaccinare a unei persoane vaccinate în trecut cu o cantitate mai mică de vaccin, pentru a-i întări și a-i prelungi imunitatea dată de vaccinarea inițială. • pl. *-uri, -e.* /<fr. ***rappel***.

rapíd, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* Care se produce, se execută, se mișcă, acționează cu repeziciune. *Vîsli, alunecînd rapid pe suprafața lacului* (PRED.). <> *Tren rapid* (și *subst.n.*) = tren de mare viteză, care oprește numai în stațiile importante. **2** *s.f.* Sector al unui rîu în care apa are o viteză mare. *Se văd cețile depărtării,... un privat al Dunării, o rapidă a Bistriței* (SADOV.). • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***rapide***, lat. ***rapidus, -a, -um***.

rapiditáte *s.f.* Însușirea de a fi rapid; repeziciune, iuțeală, viteză mare. • /<fr. ***rapidité***, lat. ***rapiditas, -atis***.

rapiéră *s.f.* Spadă cu lama fină. • sil. *-pi-e-.* pl. *-e.* /<fr. ***rapière***.

răpin *s.n.* v. rapăn.

rápiță *s.f.* (*bot.*) **1** Nume dat mai multor plante erbacee, anuale, din familia cruciferelor: *a*) (și ***rapiță sălbatică***, ***rapiță mărunță***, ***rapiță navetă***) numele a două plante cu tulpina lungă și subțire, cu florile galbene, care se cultivă pentru semințele lor bogate în ulei sau ca plante furajere (*Brassica napus* și *rapa*); *b*) (și ***rapiță sălbatică***) nap sălbatic (*Brassica campestris*); *c*) (și ***rapiță neagră***, ***rapiță-de-muștar***) muștar negru (*Brassica nigra*); *d*) (și ***rapiță albă***, ***rapiță-de-muștar***) muștar alb (*Brassica alba*). <> Compuse: *rapiță-de-cîmp* = muștar de cîmp (*Sinapis arvensis*); *rapiță-de-ogoare* = ridiche-sălbatică (*Raphanus raphanistrum*). ◆ Sămînță de rapiță; ulei extras din această sămînță. **2** (*reg.*) Brîncuță (*Sisymbrium officinale*). • /<bg. ***panuца***.

rápor *s.n.* v. răpan.

rapórt *s.n.* **I 1** (*mai ales la pl.*; *de obicei urmat de determ. care arată felul, natura, caracterul*) Legătură între două sau mai multe persoane, instituții, popoare etc.; relație. *Nu pricep că trebuie modificate raporturile dintre profesori și elevi* (BRĂ.). <> (*econ.*) *Raporturi de producție* = relații de producție. *Raport de schimb* = relație între prețurile la export și cele la import. (*jur.*) *Raport juridic* = raport social, reglementat pe plan juridic, între persoane care sînt titulare de drepturi și de obligații. *Raporturi clientelare* v. clientelar. ◆ Contingență. *Deși [contemporanii] par lei și paralei, N-au cu talentul vreun raport* (MACED.). **2** (*mai ales la pl.*) Legătură, conexiune între două sau mai

multe obiecte, fapte, procese, fenomene, idei, noțiuni etc. sau între însușirile acestora, pe care gîndirea omenească o poate constata sau stabili; relație. *Ce raporturi sînt între literatura noastră și societatea noastră?* (CAR.). ◇ *Raport de contradicție* v. contradicție. *Raport de ordonare* v. ordonare. *Raporturi sintagmatice* v. sintagmatic. *Raport de subordonare* v. subordonare. ◇ Expr. *În raport cu...* = în comparație cu..., față de... *Sub raportul* (sau *raport, sub acest raport, sub diverse raporturi, sub toate raporturile*) = din acest punct de vedere (sau din diverse, din toate punctele de vedere). *(înv.) A avea raport* = (*mai ales în constr. neg.*) *a*) a se potrivi; *b*) a se referi. **3** Relație (numerică) între două valori (rezultată din compararea lor); proporție. **4** (*mat.*) Cîtul dintre două mărimi de același fel, exprimate în aceleași unități. **II 1** Comunicare scrisă sau orală, făcută în fața unei adunări, a unei autorități etc., care cuprinde o relatare (oficială) asupra unei activități (persoanle sau colective), asupra unor fapte, evenimente etc.; textul acestei comunicării; moment cînd se face această comunicare. *Trebuia să scrie un raport amănunțit asupra întîmplării* (BART). ◇ Loc.vb. *A da* (sau *a face*) *raport* (ori *raportul*) = a raporta. ◇ Expr. *A-i face cuiva raport* = a comunica unui șef ierarhic o greșeală făcută de un subaltern. **2** (*milit.*) Scurtă prezentare orală asupra situației trupei, făcută de un militar în fața superiorului său; momentul, ora cînd se face această prezentare. ◇ Expr. *A se prezenta* (sau *a ieși, a fi scos*) *la raport* = a se prezenta (sau a fi chemat) în fața unui superior pentru a răspunde de o greșeală, pentru a-și susține o doleanță etc. **3** (*jur.*) Readucere la masa succesiunii a unor donații primite anterior, pentru ca succesiunea să poată fi împărțită în mod egal între toți moștenitorii. **III** Cîștig. ◇ *Casă* (sau *imobil*) *de raport* = casă (sau imobil) care aduce venit proprietarului prin închiriere. *Colegul îl informă că ședea într-o casă de raport cu cîteva caturi* (CĂL.). • pl. *-uri, rapoarte.* /<fr. ***rapport***.

raportá *vb. I. tr.* **I 1** (*de obicei urmat de determ. introduse prin prep. „la”*) A stabili un raport între două (sau mai multe) obiecte, fapte, procese, fenomene, idei, noțiuni etc.; a pune în legătură unele cu altele; a pune în raport cu...; a se referi la...; a face aluzie la... *Raportate la același punct nu pot să existe două adevăruri, opuse, în același timp* (CĂL.). ◆ (*refl.*) A se referi la cineva sau la ceva. *A trebuit să mă raportez la cele ce ni se spuneau* (KOGĂL.). **2** A găsi valoarea pe care o are o mărime cînd a doua mărime are o valoare egală cu unitatea. **3** A reprezenta grafic pe un plan, la o anumită scară, elementele unei ridicări de teren sau anumite figuri geometrice. **II 1** A prezenta, în scris sau oral, un raport (cu caracter oficial); a aduce un lucru la cunoștința cuiva. *Generalul raportă cum stau lucrurile* (SADOV.). ◆ (*compl. indică persoane*) A denunța, a reclama. ◆ A relata, a povesti (indiscret, cu maliție, zitate etc.). **2** (*jur.*) A readuce, la masa succesiunii, o donație primită anterior, pentru ca succesiunea să poată fi împărțită în mod egal între moștenitori. **3** A produce venituri, a aduce beneficii. *Vă veți convinge ce înseamnă această armă pe lîngă ceea ce raportează în prezent casa* (SADOV.). • prez. ind. *-ez*, și (*înv.*) *rapurtá, reportá vb. I.* /<fr. ***rapporter***.

raportábil, -ă *adj.* Care se poate raporta (la...). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***raportable***.

raportáre *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *raporta*. • pl. *-ări.* /v. ***raporta***.

raportát, -ă *adj.* Care este prezentat într-un raport. **2** Care este adus la cunoștința cuiva. **3** Care este pus în legătură cu cineva sau cu ceva. • pl. *-ți, -te.* /v. ***raporta***.

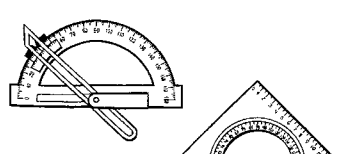

raportoare (2)

raportór, -oáre *subst.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face un raport pentru a-l susține în fața unei adunări, a unei autorități etc. **2** *s.n.* Instrument gradat, în formă de semicerc sau de cerc, care este folosit la construirea și la măsurarea unghiurilor. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***rapporteur***.

rapper ['repər] *s.m.* (*muz.*) Persoană care cîntă sau apreciază muzica rap. • pl. *-i.* /<engl. ***rapper***.

rapsód *s.m.* **1** (*în antic. greacă*) Cîntăreț și recitator care colinda orașele, recitînd fragmente din poeme epice (în special din *Iliada* și *Odiseea*). **2** Poet epic în ale cărui poeme sînt evocate evenimente de seamă din viața unui popor. **3** (și *rapsod popular*) Cîntăreț popular (cu renume). • pl. *-ozi.* /<fr. ***rhapsode***; cf. gr. *ραψῳδός* <*ῥάπτω* „a coase”, *ᾠδή* „cîntec”.

rapsodiá *vb. I. intr.* A compune și a recita poeme epice. • sil. *-di-a.* prez.ind. *-iez.* /***rapsodie*** + *-a*.

rapsódic, -ă *adj.* **1** (*despre idei, concepții etc.*) Care este fragmentat (ca o rapsodie); care este lipsit de unitate, care este fărîmițat. **2** (*despre compoziții muzicale*) Care are caracteristicile unei rapsodii, ca o rapsodie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***rapsodique***.

rapsodíe *s.f.* **1** (*în antic. greacă*) Fragment dintr-un poem epic, recitat de rapsozi; cîntec epic. ◆ Poezie (epică) alcătuită din mai multe părți. **2** (*muz.*) Compoziție muzicală, de cele mai multe ori de formă liberă, care este alcătuită din succesiunea unor motive și fragmente de melodii variate, adesea de inspirație folclorică. • sil. *-di-e.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***rapsodie***, it. ***rapsodia***; cf. gr. *ραψῳδία*, lat. *rhapsōdĭa, -ae*.

rapsodiére *s.f.* Acțiunea de *a rapsodia* și rezultatul ei. • sil. *-di-e-.* pl. *-i.* /v. ***rapsodia***.

rapsodíst, -ă *s.m., s.f.* Compozitor de rapsodii. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***rapsodiste***.

rapt *s.n.* **1** Răpire a unei persoane (mai ales a unei femei). **2** Furt săvîrșit prin violență: jaf, hoție. • pl. *-uri.* /<fr. ***rapt***, lat. ***raptus, -us***.

ráptus *s.n.* (*psih.*) Impuls brusc și necontrolat care pune subiectul în situația de a îndeplini acte violente și grave, fiind un simptom al epilepsiei, al schizofreniei și al psihozei maniaco-depresive. • /<fr. ***raptus***, lat. ***raptus, -us***.

rápur *s.n.* v. rapăn.

răpure *s.n.* v. rapăn.

rapurtá *vb. I.* v. raporta.

rar, -ă *adj., s.f., s.m.* **I** *adj.* **1** (*în opoz. cu „des”; despre colectivități, mulțimi, corpuri compuse din unități identice etc.*) Care are elementele componente mai distanțate între ele, mai puțin numeroase etc. (decît de obicei). *Arză-te focu, sucală, Că-mi făcuși tu pînza rară!* (POP.). ◇ (*adv.*) *Mantale albe, țesute rar din fire de argint* (EMIN.). **2** (*în opoz. cu „des”*) Care, într-un șir de lucruri sau de ființe de același fel, se află la o distanță mai mare decît cea obișnuită unul față de altul. *La stînga, tărîmul se-nalță acoperit cu cîțiva rari copaci* (ODOB.). **3** (*mai ales la compar.*) Care este puțin numeros; care se găsește în puține locuri. *Mai rar om de ispravă și cu scaun la judecată ca conu Costache* (BRĂT.). ◇ (*adv.*) *Un pahar de vin bun, mai rar* (SADOV.). ◆ Care este excepțional, neobișnuit. *Cine are puterea rară să ne facă să rîdem nu se înșeală niciodată* (GAL.). **4** Care este valoros, prețios, scump (deoarece nu se întîlnește prea des); care este superior (ca valoare, ca merit etc.). *Obiecte de artă rare.* ◇ *Piatră rară* = piatră prețioasă. **5** (*în opoz. cu „rapid”*) Care se efectuează, se desfășoară, se produce într-un ritm lent; rărit. *[Mergea] cu pas rar, încet și gînditor* (CR.). ◇ (*adv.*) *Cînd s-a mai liniștit, începe rar, cu o voce gravă* (BRĂT.). **6** (*în opoz. cu „frecvent”, „des”*) Care se întîmplă, se petrece, se succedă la intervale mari, din cînd în cînd. *O poveste destul de încurcată, dar nu rară în timp de război* (H. LOV.). ◇ (*adv.*) *Rar mi-a fost dat să văd niște oameni mai iubitori de oameni* (GAL.). **II** *s.f., s.m.* (*reg.*) **1** *s.f.* (*pesc.*) Mreajă de pescuit cu împletitură rară. **2** *s.m.* (*pesc.*) Ochi (mare) al plasei de pescuit. **3** *s.f.* (*de obicei art.*) Numele unei hore. ◆ Melodie după care se execută această horă. • pl. *-i, -e.* /lat. ***rarus, -a, -um***.

rára *adv.* **1** (*pop.; adesea repet.*) Încet, domol, pe îndelete. *Mi-a spus... că l-a zărit adineauri, rara-rara pe drum!* (POP.). **2** Expr. (*reg.*) *A o lua rara* = a merge repede; a o lua la fugă. • /***rar*** + *-a*.

rára ávis *loc.subst.* Pasăre rară (cu referire la fățuri sau prezențe extraordinare); ființă, obiect, fenomen etc. care se întîlnește rar sau, ext., care este excepțional. • /<lat. ***rara avis*** „pasăre rară”.

rarău *s.m.* (*ornit.; înv., reg.*) Numele unei păsări răpitoare. • pl. *-ăi.* /<magh. ***ráró***.

rarefácție *s.f.* Rarefiere. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *rarefacțiúne s.f.* /<fr. ***raréfaction***.

rarefacțiúne *s.f.* v. rarefacție.

rarefiá *vb. I.* **1** *refl.* (*despre gaze*) A-și micșora densitatea; a deveni mai rar; a se rarifica. **2** *tr.* (*compl. indică corpuri gazoase*) A face să-și micșoreze densitatea; a rarifica. • sil. *-fi-a.* prez.ind. *-iez.* /<fr. ***raréfier***.

rarefiánt, -ă *adj.* Care rarefiază. • sil. *-fi-ant.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***raréfiant***.

rarefiát, -ă *adj.* (*despre gaze*) Care are densitatea micșorată; rarificat. • sil. *-fi-at.* pl. *-ți, -te.* /v. ***rarefia***.

rarefiére *s.f.* **1** Acțiunea de *a* (*se*) *rarefia* și rezultatul ei; rarefacție. **2** (*med.*) Rărire patologică a unui țesut organic. • sil. *-fi-e-.* pl. *-i.* /v. ***rarefia***.

ráreori *adv.* Cîteodată, de puține ori, nu prea des (în timp). • sil. *-re-ori.* /***rare***, pl. lui ***rar*** + ***ori***.

rarescént, -ă *adj.* Care se rarefiază. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***rarescent***.

ráreș, -ă *adj.* (*înv.*) Care are barba rară. • pl. *-i, -e.* /***rar*** + *-eș*.

rarifică *vb. I.* **1** *refl.* (*despre gaze*) A se rarefia. **2** *tr.* (*compl. indică corpuri gazoase*) A rarefia. • prez.ind. *rarífic.* /de la ***rar***, după fr. *raréfier*.

rarificáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *rarifica* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***rarifica***.

rarificát, -ă *adj.* (*despre gaze*) Rarefiat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***rarifica***.

rarísim, -ă *adj.* Care se găsește sau se întîmplă foarte rar, cu totul neobișnuit. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***rarissime***, it. ***rarissimo***, lat. ***rarissimus, -a, -um***.

ráriște *s.f.* Pădure sau loc dintr-o pădure unde copacii sînt foarte rari; răriș, rărătură, (*reg.*) rărime. • pl. *-i.* /***rar*** + *-iște*.

raritáte *s.f.* **1** Faptul de a fi rar; însușirea, caracterul a ceea ce este rar, puțin numeros; (*înv., reg.*) rărime. *Zicala produce un efect puternic prin raritatea ei* (VARL.-SAD.). **2** Obiect, ființă, fenomen etc. care se întîlnește rar; ext. ceea ce este excepțional; ceea ce atrage atenția; ceea ce constituie o curiozitate. *Se poate că... [monedele] sînt rarități - zise el* (SLAV.). **3** (*econ.*) Situație în care resursele disponibile pentru producție sînt insuficiente pentru satisfacerea cerințelor. • pl. *-ăți.* /<fr. ***rareté***, lat. ***rarĭtas, -atis***.

ráriță[1] *s.f.* **1** Unealtă agricolă, asemănătoare cu plugul, care răstoarnă și îngrămădește pămînt la baza plantelor prășitoare. **2** (*astron.; pop.; art.; adesea la pl.*) Șir de trei stele din constelația Orion. *Rariție răsar cu zorile odată* (POP.). ◆ Steaua Sirius. *Vede frumos scăpărînd puternica raliță-n aur* (COȘB.). • pl. *-e.* și (*pop.*) *ráliță s.f.* /<bg. ***рало***, după *rar*.

ráriță[2] *s.f.* (*reg.*) Învelitoare făcută din văl, care și-o pun femeile (sau miresele) pe cap. • pl. *-e, -i.* /***rar*** + *-iță*.

ras[1] *s.m.* Înalt titlu nobiliar militar în Etiopia, rezervat, de regulă, căpeteniilor de provincii istorice. ◆ Persoană care poartă acest titlu. • /<fr. ***Ras*** <cuv. ar.

ras[2] *s.n.* **1** Faptul de *a* (*se*) *rade*. ◆ Spec. Bărbierit. **2** (*reg.*) Numele unui dans, care se joacă acasă la ginere, seara, în ajunul nunții și în care se simulează bărbieritul. **3** (*reg.*) Loc.adv. *În ras* = pînă la nivelul gurii vasului. *La ras* = în totalitate; complet. ◇ Expr. *A ieși ras pe ras* = *a*) a fi exact; *b*) a fi distrus; a fi lefter. • pl. *-uri.* /v. ***rade***.

ras[3], **-ă** *adj.* **1** Care este curățat de stratul exterior prin răzuire. **2** (*despre legume, fructe etc.*) Care este fărîmițat, prin frecare, pe răzătoare. **3** (*despre barbă, mustăți, păr*) Care este tăiat de la rădăcină (pînă la piele). ◆ (*despre cap, față*, ext., *despre oameni*) Care are barba, mustățile, părul tăiate pînă la piele. ◇ Expr. (*fam.*) *Ras, neras* = indiferent cum; oricum. *Ori tunsă, ori rasă* = într-un fel sau în altul. *Nici tuns, nici ras* = în nici un chip. *A scăpa ras* = a ieși bătut. *Unul zice tunsă, altul rasă* sau *tu zici rasă, ea zice tunsă*, se spune despre cei care niciodată nu sînt de acord cu cineva sau cu ceva. (*subst. f. pl.*) *Rase, tunse* = certuri; cuvinte de ocară. *A da* (pe cineva) *prin tîrg cu capul ras* v. tîrg. *Tunsă, rasă, asta e!* v. tuns. ◆ (*despre pielea animalelor*) Care este curățată de păr. ◆ Fig. (*despre cîmp*) Care are ierburile sau holdele tăiate. **3** (*despre terenuri*) Care este neted, drept. ◆ (*adv.*) Atingînd ușor o suprafață; foarte apropiat de o suprafață; razant. *Prepeliță zboară ras cu pămîntul* (BRĂT.). **4** (*de obicei în corelație cu „plin”; adesea adv.*) Plin pînă la refuz; plin ochi. *Școala, plină rasă* (PRED.). • pl. *rași, rase.* /v. ***rade***.

rasát, -ă *adj.* Care este de rasă; ext. care este select. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***racé.***

rasă[1] *s.f.* **1** (*antrop.*) Varietate naturală a speciei umane, care prezintă un ansamblu comun de caractere ereditare, exprimate în particularități morfologice și fiziologice, indiferent de limba și obiceiurile folosite sau de diferențele culturale. <> *Rasă albă* v. alb. *Rasă caucaziană* v. caucazian. *Rasă etiopiană* v. etiopian. *Rasă galbenă* v. galben. *Rasă indiană* v. indian. *Rasă neagră* v. negru. ◆ (*impr.*) Neam, semințe; viță. *Să dai, poate, o aspră socoteală Prea bunului părinte al rasei omenești* (ALEX.). ◆ Fel, soi; talie, valoare. *De rasa lui Leonardo da Vinci..., Cellini e și el un artist universal* (E. LOV.). **2** (*biol.*) Grup de indivizi aparținînd aceleiași specii de microorganisme, de plante, de animale, cu caractere comune, constante, conservate ereditar, care se deosebesc de alte varietăți din aceeași specie prin anumite caractere (adesea obținute prin selecție artificială în scopul de a ajunge la tipuri noi). <> Loc.adj. *De rasă* = de soi bun. ◆ Specie, soi de plantă. *Această plantă... are și ea două rase* (PANȚU). • pl. *-e.* /<fr. ***race***, germ. ***Rasse.***

rasă[2] *s.f.* (*bis.*) Haină lungă clericală care se poartă deasupra reverendei. *Treaceau prin fața ei călugări cu rase de șiac ruginiu* (TEOD.). • pl. *-e.* /<slav. ***раса.***

rasc *s.n.* v. vreasc.

rascól *s.n.* v. răscol.

rascólnic, -ă *s.m., s.f.* (*relig.*) Adept al unei secte religioase din Rusia, despărțită de Biserica Ortodoxă oficială la mijlocul sec. 17, rămînînd fidelă ritului vechi bisericesc. • pl. *-ci, -ce.* /<rus. ***раскольник.***

răscotă *s.f.* (*reg.; de obicei la pl.*) Creangă uscată; surcea; vreasc. • pl. *-e.* /cf. *rasc.*

rasdág *s.n.* (*econ.*) Piață computerizată pe care se tranzacționează acțiunile dematerializate și în cadrul căreia participanții utilizează diferite mijloace de comunicație, un limbaj convențional și proceduri standardizate de evidență. • /den. com.

raseologíe *s.f.* (*antrop.*) Ramură a antropologiei care se ocupă cu studiul raselor omenești. • sil. *-se-o-.* g.-d. *-iei.* /***rasă***[1] + ***-ologie.***

raseur [ra'sœr] *s.m.* (*biol.*) Animal reproducător ai cărui descendenți prezintă caracterele rasei. • pl. *-i.* /<fr. ***raceur.***

rasgádo *s.n.* (*muz.*) Preludiu de chitară, care este executat prin atacarea tuturor coardelor. • /<fr., sp. ***rasgado.***

rashi ['raʃi] *s.n.* Scriere în anumite manuscrise evreiești. • /<ebr. ***rashi.***

rasiál, -ă *adj.* **1** Care aparține rasei[1], care se referă la rasă[1]. *Ură rasială.* <> *Discriminare* (sau *segregație*) *rasială* = persecutare a unor categorii de cetățeni pe motivul apartenenței lor la o anumită rasă. **2** Care aparține rasismului sau rasiștilor, care se referă la rasism sau la rasiști. • sil. *-si-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***racial.***

rasísm *s.n.* Teorie social-politică reacționară, care susține inegalitatea biologică și intelectuală a raselor umane, superioritatea unui grup rasial față de altele, caracterul determinant în istorie al particularităților rasiale ale oamenilor, al luptei dintre rase; sistem care vizează separarea grupurilor rasiale într-o țară (sau exterminarea unei minorități rasiale). • /<fr. ***racisme.***

rasíst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al rasismului. **2** *adj.* Care aparține rasismului sau rasiștilor, care se referă la rasism sau la rasiști; conform rasismului. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***raciste.***

rasól *s.n.* **1** Sortiment de carne de bovine sau de porcine, din regiunea gambei. **2** (*culin.*) Fel de mîncare preparat din rasol de vită sau din pește, prin fierbere în apă sărată (cu diferite ingrediente); (*reg.*) rinflaiș. ◆ (*reg.*) Piftie. **3** (*înv., reg.*) Tencuială. **4** (*fam.*) Lucrare făcută în grabă, superficial, de mîntuială; (*fam.*) rasoleală, rasolire. <> Expr. *A da rasol* = a face un lucru în grabă, superficial, de mîntuială. • pl. *-uri,* (*pop.*) *-oále.* /<bg. ***разсол,*** srb. ***raso(l).***

rasoleálă *s.f.* **1** (*înv.*) Acțiunea de a rasoli. **2** (*înv., reg.*) Tencuială, spoială. **3** (*fam.*) Rasol. • pl. *-eli.* /***rasoli*** + ***-eală.***

rasolí *vb. IV. tr.* **1** (*înv.*) A face rasol; a fierbe. **2** (*înv., reg.; compl. indică pereți*) A tencui (gros). **3** (*fam.*) A face un lucru de mîntuială; a lucra superficial. • prez.ind. *-esc.* /***rasol*** + *-i.*

rasolíre *s.f.* **1** (*înv.*) Tencuială. **2** (*fam.*) Rasol. • pl. *-i.* /v. ***rasoli.***

rasolít, -ă *adj.* (*fam.*) Care este făcut în grabă, superficial, de mîntuială. • pl. *-ți, -te.* /v. ***rasoli.***

rast[1] *s.n.* (*med.*) **1** (*pop.*) Inflamație a splinei (din cauza malariei); splină (inflamată). **2** (*înv.*) Infarct. • pl. *-uri.* /<slav. ***растъ,*** srb. ***rast,*** magh. ***rászt.***

rast[2] *s.n.* (*reg.*) Fiecare dintre grinzile transversale care susțin tavanul unei construcții. • pl. *-uri.* /<săs. ***Rast.***

rast[3] *s.n.* (*milit.; înv.*) Repaus, popas. • /<germ. ***Rast.***

rastél *s.n.* **1** Suport compartimentat, făcut din bare de lemn sau de metal, care servește la susținerea sau la rezemarea armelor, schiurilor, bicicletelor etc. **2** (*ind. text.*) Subansamblu al unor mașini de filat și al mașinilor de răsucit firele textile, care are rolul de a susține materialul cu care sînt alimentate aceste mașini. • pl. *-e, -uri.* /<it. ***rast(r)ello,*** germ. ***Rastel.***

ráster *s.n.* **1** (*tipogr.*) Placă de sticlă, pătrată sau rotundă, liniată special, folosită în tipografie; sită fotografică. **2** Instrument pentru liniat portative, care poate trage deodată cinci linii paralele. **3** Rastru. • pl. *-e.* /<germ. ***Raster.***

rástru *s.n.* Ansamblul liniilor (orizontale), alcătuite din puncte de lumină, în care este descompusă o imagine de televiziune; rastel. • /cf. germ. *Raster.*

raș *s.n.* (*med.*) Erupție eritematoasă de scurtă durată, care apare în perioada de invazie a unor boli eruptive. • /<fr., engl. ***rash.***

rășcă *s.f.* (*pesc.*) **1** Unealtă pescărească, în formă de prăjină, cu care pescarii împing frînghiile năvodului pe sub gheață, de la o copcă la alta, sau cu care gonesc peștele spre năvod. **2** Unealtă asemănătoare cu o sulă, cu care pescarii cătrănesc plutele de la carmacele pescărești. • pl. *rășți.* /etimol. nec.

raşchetá *vb. I. tr.* **1** (*tehn.; compl. indică suprafețe metalice*) A curăța de vopsea sau de rugină, cu ajutorul raşchetei. **2** (*compl. indică tencuieli*) A netezi cu raşcheta. **3** (*compl. indică parchetul*) A rade cu raşcheta, pentru a-l curăța. • pl. *-e.* /***raşchetă*** + *-a.*

raşchetáre *s.f.* Acțiunea de *a raşcheta* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***raşcheta.***

raşchetăt, -ă *adj.* Care a fost curățat, netezit, ras cu raşcheta. • pl. *-ți, -te.* /v. ***raşcheta.***

raşchétă *s.f.* **1** (*tehn.*) Daltă încovoiată cu care se rade vopseaua și rugina de pe o suprafață metalică. **2** Perie care are cuie în loc de peri și care servește la raşchetarea tencuielilor. **3** (*nav.*) Unealtă în formă de perie de bordaj, la care perii sînt înlocuiți cu o bucată prismatică de cauciuc, folosită la curățarea punții. **4** Răzuitor pentru parchet. • pl. *-e.* /<it. ***raschietto,*** germ. ***Raskette.***

răşel *s.n.* Mașină de tricotat, echipată cu două sisteme de ace cu limbă, cu ajutorul căreia se obțin tricoturi din urzeală cu legături caracteristice. • pl. *-e.* /<germ. ***Raschel** [maschine].*

răşpá *s.f.* v. raşpel.

răşpel *s.n.* Pilă de oțel cu una sau cu mai multe fețe, cu dinți rari, folosită la prelucrarea lemnului, a tălpii, a pieselor metalice de duritate mică sau a pieselor nemetalice; (*reg.*) răzălău. • pl. *-e.* și (*reg.*) *răşpă, răşpilă* *s.f.* /<germ. ***Raspel, Raspiel,*** săs. ***Raschpel, Rašpel,*** magh. ***raspoly, raspo.***

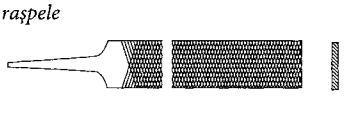

raşpele

răşpilă *s.f.* v. raşpel.

ratá *vb. I.* **1** *tr.* A scăpa, a pierde o ocazie. *Ratează deschiderea festivității.* **2** *tr.* A nu reuși, a nu izbuti într-o împrejurare; a da greș. *Trebuie să fii liber, să munceşti. Astfel îți ratezi cariera* (CĂL.). **3** *refl.* (*despre oameni*) A nu reuși să se afirme; a nu reuși să realizeze ceva la nivelul posibilităților sale. **4** *intr.* (*despre arme de foc, explozibile, proiectile*) A nu lua foc. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***rater.***

ratáfia *s.n.* Lichior de fructe cu alcool și zahăr. • /<fr. ***ratafia*** <cuv. creol.

ratáj *s.n.* (*fam.*) Eșec. • pl. *-e.* /<fr. ***ratage.***

ratáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *rata* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***rata.***

rataşá *vb. I. refl.* A se alipi, a se ataşa. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***rattacher.***

ratát, -ă *adj.* **1** (*despre oameni, mai ales despre scriitori, artiști*) Care nu a reușit să se realizeze, să se afirme, să creeze ceva de valoare, pe măsura posibilităților cu care este înzestrat de la natură. **2** (*despre acțiuni, situații etc.*) Care este nereușit, neizbutit. *Aceste intervenții ratate nu avură nimic de-a face cu ceea ce se întîmplă* (CĂL.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***rata.***

ratatináre *s.f.* (*med.*) Tulburare de nutriție, caracterizată prin reducerea în dimensiuni și prin zbîrcirea celulelor, ca urmare a pierderii apei intercelulare. • pl. *-ări.* /v. ***ratatina.***

ratatuí *s.n.* (*fran.; alim.*) Ghiveci. • /<fr. ***ratatouille.***

rátă *s.f.* **1** Cotă, parte eşalonată care urmează să fie plătită sau distribuită, la un termen dinainte fixat, în contul unei datorii sau al unei obligații. <> Loc.adj., adv. *În rate* = cu plata eşalonată în tranșe (egale). **2** (*econ.*) *Rata profitului* = raportul dintre plusvaloare și întregul capital avansat (inclusiv cel variabil). *Rata medie a profitului* = profitul mijlociu pe care îl dau agenții economici, care rezultă din oscilațiile ratei profitului, datorită concurenței dintr-o economie de piață. *Rata dobînzii* = raportul procentual dintre dobîndă și suma împrumutată. *Rata finanțării interne* = raportul dintre sursele de autofinanțare și valoarea investiției. *Rata șomajului* = raportul dintre numărul șomerilor și numărul total al populației ocupate, la un moment dat. *Rata acumulării* v. acumulare. *Rata plusvalorii* v. plusvaloare. *Rata rentabilității* v. rentabilitate. • pl. *-e.* /<germ. ***Rate.***

ráteş *s.n.* (*înv., reg.*) **1** Han mare aşezat la un drum principal, în afara localităților. *Voiți să mă întrebați dacă-i bun rachiul de la rateşul boieresc?* (SADOV.). **2** (*deprec.*) Casă mare, veche și dărăpănată; hardughie. • pl. *-e.* și *rátoş, rátuş* *s.n.* /<ucr. ***pamyu,*** pol. ***ratusz,*** rus. ***pamyшa*** <germ. *Rathaus* „primărie".

ratéu *s.n.* **1** (*tehn.*) Defect în funcționarea unor motoare, din cauza căruia arderea combustibilului se face incomplet, producînd o explozie falsă, care nu poate pune motorul în mișcare. ◆ Ext. Pocnet care însoțește falsa explozie. **2** Încercare nereușită de a trage un foc de armă sau de a aprinde un explozibil. **3** (*fam.*) Gafă. • pl. *-uri.* /<fr. ***raté.***

raticíd, -ă *adj., s.n.* (Substanță) care este folosită în combaterea șoarecilor și a șobolanilor. • pl. *-e.* /<fr. ***raticide***; cf. fr. *rat* „șoarece", lat. *caedĕre* „a ucide".

ratiéră *s.f.* (*ind. text.*) Dispozitiv la războiul mecanic de țesut, cu ajutorul căruia se ridică și se coboară ițele pentru formarea rostului. • sil. *-ti-e-.* pl. *-e.* /<fr. ***ratière.***

ratificá *vb. I. tr.* **1** (*polit.; despre state*) A-și manifesta printr-un act acordul de a fi parte la un tratat, la o convenție etc.; a face o ratificare. **2** A recunoaște validitatea unui angajament luat de o persoană care nu are mandat pentru aceasta. • prez.ind. *ratífic.* /<fr. ***ratifier,*** lat. ***ratificare.***

ratificáre *s.f.* **1** (*polit.*) Acțiune juridică prin care un stat își însușește, prin intermediul organelor sale competente, un tratat internațional; ratificație. <> *Instrument de ratificare* = act prin care un stat face cunoscută îndeplinirea formalităților cerute de legea internă pentru exprimarea consimțămîntului sau în legătură cu un tratat, cu o convenție (internațională) etc. **2** Aprobare a unui act, a unei legi pentru a le conferi deplină valabilitate. **3** Procedeu prin care parlamentul declară că își însușește o ordonanță de guvern. **4** (*jur.*) Act juridic prin care o persoană recunoaște un angajament luat în numele său de o altă persoană care nu era abilitată pentru aceasta. • pl. *-ări.* /v. ***ratifica.***

ratificát, -ă *adj.* Care a fost aprobat oficial; care a fost confirmat în formă autentică. • pl. *-ți, -te.* /v. ***ratifica.***

ratificáție *s.f.* (*polit.*) Ratificare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***ratification.***

ratină *vb. I. tr.* (*ind. text.*) A da un aspect buclat feței unei țesături. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***ratiner.***

ratinăre *s.f.* (*ind. text.*) Operație de finisare prin care fibrele scămoşate de pe suprafața țesăturilor de lînă se strîng și se răsucesc în noduri sau se ordonează în valuri. • pl. *-ări.* /v. ***ratina.***

rating ['reitiŋ] *s.n.* **1** (*fin.*) Indice al clasamentelor băncilor în funcție de creditul care li se poate acorda. ◇ *Ratingul riscului de țară* = indice prin care se estimează capacitatea și dorința unei țări de a face disponibilă valuta necesară serviciului datoriei externe. **2** (*fin.*) Proces de evaluare a situației (și stabilității) financiare a unui titlu de împrumut, cu scopul de a aprecia riscul legat de rambursarea datoriei sau de plata dobînzilor; grad de risc prezentat de un agent economic, de economia unei țări etc. **3** Evaluare, apreciere. **4** *Rating service* = agenție care stabilește gradul de popularitate a unui produs, a unei firme etc. **5** Indice al gradului de audiere a unui post de televiziune, a unei emisiuni de radio sau de televiziune etc. • /<engl. ***rating***.

rátio *s.n.* (*econ.*) Raport exprimat în procente între două valori care caracterizează activitatea unei firme. • /<fr. ***ratio***.

ratíță *s.f.* (*ornit.*; *la pl.*) Subclasă de păsări acarinate, alergătoare, cu aripile slab dezvoltate; (*și la sg.*) pasăre care face parte din această subclasă. • pl. *-e*. /<fr. ***ratites***; cf. lat. *ratis* „plută".

ratón *s.m.* (*zool.*) **1** Șobolan mic. **2** Mamifer carnivor din America, asemănător cu ursul prin forma capului și cu bursucul prin talie și prin pelaj. • pl. *-i*. /<fr. ***raton***.

raton (2)

rátoș *s.n.* v. rateș.

ratrapá *vb. I. tr., refl.* A (se) reface, a(-și) recîștiga forțele. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***rattraper***.

rátuș *s.n.* v. rateș.

rață *s.f.* **1** (*ornit.*; *la pl.*) Nume dat mai multor specii de păsări înotătoare, din ordinul anseriformelor, domestice și sălbatice, cu ciocul lat și turtit, cu trunchiul scurt și îndesat și cu picioarele scurte, deplasate spre partea posterioară a corpului (*Anas*); (*și la sg.*) pasăre care aparține fiecăreia dintre aceste specii. ◇ *Rață sălbatică* = rață care reprezintă strămoșul celor mai multe rase de rațe domestice, foarte asemănătoare cu acestea și apreciată pentru carnea sa gustoasă (*Anas platyrhynchos*). *Rață domestică* = denumire dată multiplelor rase și varietăți provenite prin domesticirea raței sălbatice și deosebite între ele prin forma corpului, prin culoarea penajului, prin calitățile productive etc. *Rață leșească* v. leșesc. ◇ Expr. *A intra* (cuiva) *rața în traistă* = a se speria. *A prinde* (pe cineva) *cu rața în traistă* = a prinde (pe cineva) asupra faptului. (*A merge sau a se mișca, a umbla*) *ca o rață* = (a merge sau a se mișca, a umbla) greoi, legănat. *A-i mînca* (cuiva) *rațele din traistă* (ori *din buzunar*) v. mînca. *A se naște în zodia rațelor* v. zodie. **2** (*med.*) Urinal. **3** (*iht.*; *reg.*) Știucă (*Esox lucius*). **4** (*reg.*; *art.*) Numele unui dans popular. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-e*. /cuv.autoh.; cf. alb. *rosë*, srb. *raca*, friul. *raze*, basc. *eratz*.

rățcă *adj., s.f.* **1** *adj., s.f.* (Oaie) din rasa țurcană, cu coarnele răsucite în formă de tirbușon, orientate lateral și înapoi. **2** *s.f.* Lînă neomogenă, de calitate inferioară, produsă de aceste oi. • pl. *-ce*. /<srb., magh. ***racka***.

rație *s.f.* **1** Cantitate de hrană, de apă etc. pe care trebuie să o consume un om sau un animal într-un timp determinat (și care conține toate substanțele necesare desfășurării funcțiilor vitale ale organismului). **2** (*mat.*) Număr constant egal cu diferența, respectiv cîtul, a doi termeni consecutivi ai unei progresii aritmetice, respectiv geometrice. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<lat. ***ratio***, ***-onis***, fr. ***ration***.

raționiná *vb. I. tr.* A raționa[1] cu multă subtilitate. • sil. *-ți-o-*. prez.ind. *-ez*. /<it. ***raziocinare***, lat. ***ratiocinari***.

raționináre *s.f.* Faptul de *a raționina*; raționație. • sil. *-ți-o-*. pl. *-ări*. /v. ***raționina***.

raționinație *s.f.* Raționinare. • sil. *-ți-o-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***ratiocination***, lat. ***ratiōcinatio***, ***-onis***.

raționá[1] *vb. I. intr.* A gîndi în mod logic; a judeca rațional. *Mulțimea... raționează asupra evenimentului* (FIL.). • sil. *-ți-o-*. prez.ind. *-ez*. /***rațiune*** + *-a*, după fr. *raisonner*.

raționá[2] *vb. I. tr.* A face rații; a raționaliza. *Își raționa mîncarea, se coafa des* (CĂL.). • sil. *-ți-o-*. prez.ind. *-ez*. /<fr. ***rationner***, it. ***razionare***.

raționábil, -á *adj.* (*despre oameni*) Care are o judecată sau o comportare rațională. • sil. *-ți-o-*. pl. *-i, -e*. /<lat. ***ratiōnabilis***, ***-e***.

raționál, -á *adj.* **1** Care aparține rațiunii; care este conform cu principiile și cu cerințele rațiunii; care poate fi conceput cu ajutorul rațiunii. *Argumentare rațională*. ◆ (*în filos. raționalistă*) Care este izvorît sau dedus din rațiune; care este considerat ca independent de experiență și anterior acesteia. **2** (*despre oameni*) Care gîndește logic; care este înzestrat cu rațiune; care este cumpănit, chibzuit, echilibrat. **3** (*despre acțiuni, activități etc. ale oamenilor*) Care se face cu judecată, cu măsură, cu respectarea unor principii sau a unor norme sistematice, metodice. *Agricultură rațională* (I. ION.). *Folosirea rațională a resurselor naturale*. **4** (*mat.*) *Număr rațional* = nume dat fiecăruia dintre elementele unei clase de numere din care fac parte numerele întregi și fracționare, pozitive și negative, precum și numărul zero, și care pot fi exprimate printr-un raport între două numere întregi. *Funcție rațională* = funcție exprimată prin raportul a două polinoame de una sau de mai multe variabile independente. *Expresie rațională* = expresie algebrică ce nu conține extrageri de radical asupra necunoscutei. **5** (*fiz.*) *Mecanică rațională* = mecanică teoretică. • sil. *-ți-o-*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***rationnel***, lat. ***ratiōnalis***, ***-e***, it. ***razionale***.

raționalísm *s.n.* **1** (*filos.*) Curent în teoria cunoașterii, care consideră rațiunea ca fiind singurul izvor al cunoașterii, atribuindu-i elemente apriorice, universale și necesare, simțurile dînd o cunoaștere confuză și nesigură. **2** Doctrină care acceptă numai autoritatea rațiunii, refuzînd orice credință religioasă; încredere în posibilitățile infinite ale cunoașterii bazate pe rațiune. **3** (*în etică*) Doctrină care afirmă că rațiunea constituie baza și condiția acțiunii morale. **4** Caracter rațional; ceea ce este bazat (numai) pe rațiune, pe argumentare abstractă. • sil. *-ți-o-*. /<fr. ***rationalisme***.

raționalíst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al raționalismului. **2** *adj.* Care aparține raționalismului sau raționaliștilor, care se referă la raționalism sau la raționaliști. • sil. *-ți-o-*. pl. *-iști, -iste*. /<fr. ***rationaliste***.

raționalitáte *s.f.* Însușire a ceea ce este rațional. • sil. *-ți-o-*. /<fr. ***rationalité***.

raționalizá *vb. I. tr.* **1** (*econ.*) A folosi metodele și procesele tehnologice cele mai eficiente; a utiliza la maximum mijloacele de producție în vederea creșterii productivității muncii și a reducerii prețului de cost. **2** A supune anumite produse (de primă necesitate) unui consum dirijat; a limita, prin anumite restricții, consumul unor produse deficitare; a raționa. **3** (*mat.*) A transforma o expresie algebrică ce cuprinde o extragere de rădăcină într-o expresie echivalentă, fără radical. **4** (*fiz.*) A supune operației de raționalizare formule, sisteme de unități de măsură etc. • sil. *-ți-o-*. prez.ind. *-ez*. /<fr. ***rationaliser***.

raționalizáre *s.f.* **1** Transpunere pe planul rațiunii. **2** (*econ.*) Perfecționare a producției și tehnologiei în scopul creșterii eficienței unei întreprinderi. **3** (*mat.*) *Raționalizare a numitorului unei fracții* = operație de eliminare (prin transformări) a radicalilor de la numitorul unei fracții. **4** (*fiz.*) Alegere convenabilă a anumitor unități de măsură cu scopul de a elimina factorul care apare în numeroase formule din electromagnetism și a ușura astfel calculele. • sil. *-ți-o-*. pl. *-ări*. /v. ***raționaliza***.

raționalizát, -á *adj.* **1** (*despre anumite produse*) Care a fost supus unui consum dirijat; raționat. **2** (*înv.*) Care este rațional. • sil. *-ți-o-*. pl. *-ți, -te*. /v. ***raționaliza***.

raționalizátor, -oáre *s.m., s.f.* Persoană care se ocupă cu găsirea mijloacelor de raționalizare a muncii. • sil. *-ți-o-*. pl. *-ori, -oare*. /<rus. ***рационализатор***.

raționaménț *s.n.* **1** (*log.*) Formă logică fundamentală, constînd într-o succesiune logică de judecăți care duc la o concluzie; proces de obținere a unei judecăți noi (concluzie) din judecăți date. ◇ *Raționament deductiv* = raționament în care concluzia derivă cu necesitate din premise. *Raționament inductiv* = raționament în care concluzia derivă cu probabilitate din premise. *Raționament transductiv* = raționament în care trecerea de la un adevăr la altul nu se face în virtutea unei necesități logice, ca în cazul raționamentului deductiv, ci în virtutea unor coincidențe întîmplătoare; transducție. *Raționament apagogic* v. apagogic. *Raționament prin recurență* v. recurență. **2** Argument sau șir de argumente de care se folosește cineva în judecarea unei probleme, a unei situații etc. sau pentru a-și susține punctul de vedere. **3** (*înv.*) Cauză, motiv. • sil. *-ți-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***raisonnement***, după *rațiune*.

raționáre[1] *s.f.* Acțiunea de *a raționa*[1] și rezultatul ei; gîndire logică; deducție. • sil. *-ți-o-*. pl. *-ări*. /v. ***raționa***[1].

raționáre[2] *s.f.* Acțiunea de *a raționa*[2] și rezultatul ei. • sil. *-ți-o-*. pl. *-ări*. /v. ***raționa***[2].

raționát, -ă *adj.* **1** Bazat pe raționament. **2** (*înv.*) Rațional, logic. *Manualul de matematică raționată era prea greu scris* (GAL.). **3** Care este corect gîndit; metodic. **4** (*despre anumite produse*) Raționalizat. • sil. *-ți-o-*. pl. *-ți, -te*. /v. ***raționa***.

rațiúne *s.f.* **1** Facultate a omului de a cunoaște, de a gîndi logic, de a înțelege și de a sesiza esența lucrurilor și a proceselor din natură și societate, de a descoperi cauzele și legile acestora; ext. capacitate a omului de a gîndi corect; dreaptă judecată; minte. *Ochiul rațiunii ne urmărește pururi deschis* (LAB.). ◆ Treapta a doua a cunoașterii, care se caracterizează prin faptul că operează cu noțiuni, judecăți și raționamente. **2** Motiv, cauză; justificare, temei. *Avea aerul de a face o căsătorie silită din rațiuni sociale* (CĂL.). ◇ *Rațiune de stat* = principiu în baza căruia o autoritate de stat ia măsuri de interes general în problemele majore ale politicii interne și externe, trecînd peste interesul particular. ◇ Expr. *Rațiunea de a fi* (sau *de a exista*) (a unui lucru, a unei persoane, a unui fenomen etc.) = ceea ce justifică, motivează existența (unui lucru, a unei persoane, a unui fenomen etc.); sensul, finalitatea (unui lucru, a unui fenomen etc.). ◆ Scop, țel. **3** (*log.*) *Rațiune suficientă* = principiu fundamental al gîndirii, formulat de G.W. Leibniz, conform căruia pentru orice fapt există un temei pentru a fi ceea ce este sau conform căruia orice enunț trebuie să aibă un temei pentru a admite valoarea sa de adevăr. *Principiul rațiunii suficiente* v. suficient. • sil. *-ți-u-*. pl. *-i*. /<lat. ***ratiō***, ***-onis***; cf. fr. *ration*.

ravác *s.n.* **1** Must care se scurge din strugurii puși în teasc (fără ca aceștia să fie storși sau zdrobiți); vin de calitate superioară, care se obține din acest must; vin limpede, separat de drojdie, prin trecerea lui dintr-un butoi în altul. ◆ Vin care rămîne neînghețat într-un butoi expus la temperaturi joase. ◆ Vin obținut din diverse fructe (de munte). **2** Miere de cea mai bună calitate, care se scurge din fagurii expuși la soare. • și (*înv., reg.*) *răvác, revác* *s.n.* /<tc. ***ravak***.

ravágiu *s.n.* (*mai ales la pl.*; *de obicei în legătură cu vb. „a face"*) Pagubă foarte mare, distrugere, pustiire (cauzată de furtuni, inundații, boli etc.). • pl. *-ii*. /<fr. ***ravage***.

ráván, -á *adj.* v. reavăn.

ravená *vb. I. tr.* (*despre torenți, puhoaie, șiroaie* etc.) A săpa șanțuri, văi etc. • prez.ind. pers. 3 *-ează*. /<fr. ***raviner***.

ravenáre *s.f.* Acțiunea de *a ravena* și rezultatul ei; proces de formare a ravenelor. • pl. *-ări*. /v. ***ravena***.

ravenát, -á *adj.* Care provine din orașul italian Ravenna. ◇ *Mozaic ravenat* = mozaic caracteristic pentru arta bizantină din Ravenna. • pl. *-ți, -te*. /<it. ***ravennate***; cf. nm. pr. *Ravenna*, oraș în Italia.

ravéná *s.f.* (*geomorf.*) Vale strîmtă și adîncă, cu versanți abrupți instabili, creată de torenți. • pl. *-e*. /<fr. ***ravin***.

ravént *s.n.* v. revent.

raviérá *s.f.* Teren cultivat cu napi sau gulii. • sil. *-vi-e-*. pl. *-e*. /<fr. ***ravière***.

ravigót *adj.* (*alim.*) *Sos ravigot* = sos rece, picant, cu usturoi, muștar, anșoa etc. • /<fr. ***ravigote***.

rávilă *s.f.* v. ragilă.

ravióli *s.m. pl.* (*culin.*) Fel de mîncare italienească, constînd în piroști cu carne bine asezonate și servite cu sos. • sil. *-vi-o-*. /<it., fr. ***ravioli***.

ráz[1] *s.n.* **1** (*pop.*) Rangă. **2** (*pop.*) Unealtă formată dintr-o bară rotundă și scurtă de oțel, cu tăiș lățit și ascuțit la un capăt, care este folosită de tîmplari, dulgheri etc. **3** (*reg.*) Otic la plug. • pl. *-uri*. /<srb. ***raz***.

raz[2] *s.n.* v. rază.

razachíe *s.f.* **1** (*vit.*) Soi românesc de viță-de-vie, care produce struguri (de masă) cu boabele mari, albe sau roșii, lunguiețe și foarte cărnoase; strugure (de masă) produs de această viță-de-vie. ◆ (*adj.*) Care este de culoarea razachiei. ◇ Expr. (*fam.*) *A o lua pe coarda razachie* = a o lua cu binișorul. **2** (*bot.; reg.*; și *razachie sălbatică*) Agriș (*Ribes grossularia*). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv., pop.*) *razáchíe, rezachíe, rezichíe s.f.* /<tc. ***razaki***, ngr. ***ραζακί***; cf. bg. *разакия*, srb. *razakija*.

razánt, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* Care trece cu repeziciune la mică distanță de o suprafață, aproape atingînd-o. **2** *s.f.* (*tenis*) Lovitură dată astfel încît mingea trece aproape de partea superioară a plasei. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***rasant***.

razánță *s.f.* **1** (*milit.*) Proprietate a traiectoriei descrise de un proiectil aruncat de o gură de foc de a avea curbură mică. **2** Distanță pînă la care o traiectorie se păstrează paralel și la mică înălțime față de pămînt. **3** Calitate a ceea ce este razant. • pl. *-e.* /<fr. ***rasance***, germ. ***Rasanz***.

rază *s.f.* **1** Fascicul subțire de lumină, traiectorie luminoasă. *Învie firele de iarbă sub ploaia razelor de soare* (GOGA). ◆ Lumină, strălucire; zonă luminoasă. *Ce să vază În a zilei albă rază* (ALECS.). ◆ Fig. Licărire, pîlpîire; semn vag de... *Parcă tot mai există o rază de speranță.* **2** (*fiz.*) *Raze X* (sau *Röntgen*) = unde electromagnetice care au lungimi de undă mult mai mici decît acelea ale luminii. *Raze catodice* v. catodic. *Raze cosmice* v. cosmic. *Raze gama* v. gama. *Rază hertziană* v. hertzian. *Raze ultrascurte* v. ultrascurt. ◆ (*pop.*) Radiografie. **3** (*geom.*) Distanța de la centrul cercului sau al sferei pînă la un punct oarecare al cercului, respectiv al sferei; segmentul determinat de centru și un punct al sferei. ◇ *Rază vectoare* v. vector. **4** Distanță pînă la care se exercită o acțiune în jurul centrului de unde pornește. ◇ *Rază de acțiune* (sau *de activitate*) = arie, distanță pe care se întinde puterea sau influența cuiva sau a ceva. *Rază vizuală* v. vizual. **5** (*reg.*) Ramură, creangă. **6** (*reg.*) Fiecare dintre ramificațiile coarnelor cerbului. **7** (*reg.*) Fiecare dintre fofezele vîrtelniței. ◆ Fiecare dintre cele patru lemne ale urzitoarei, prinse la capetele crucilor, pe care se întind firele la urzit. **8** (*reg.*) Fiecare dintre cercurile concentrice ale unui copac, după care se poate stabili vîrsta acestuia. **9** Compus: (*astron.; reg.; nm. pr.*) *Razele-Nopții* = Calea-Lactee. **10** (*bot.; reg.*; și *raza-soarelui*) Floarea-soarelui (*Helianthus annuus*). ◇ Compus: *razele-soarelui* = năvalnic (*Scolopendrium vulgare*). • pl. *-e.* și *raz s.n.* /lat. ***radia***.

razăchíe *s.f.* v. razachie.

răzăm *s.n.* v. reazem.

răzie *s.f.* **1** Control inopinat al populației dintr-un anumit sector teritorial, dintr-un oraș etc. făcut de organele ordinii publice, care are drept scop descoperirea unor infractori, a unor contravenienți etc. **2** (*med.*) Control medical inopinat. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr., it. ***razzia***, germ. ***Razzia***.

razmót *s.n.* (*av.*) Zbor orizontal al unui avion la înălțime foarte mică. • pl. *-uri.* /<fr. ***rase-mottes***.

rázna *adv.* **1** (*pe lîngă vb. de mișcare*) Fără direcție sau țintă precisă; la întîmplare. ◇ Expr. *A o lua razna* = *a*) a pleca la întîmplare, fără țintă; *b*) a divaga, a bate cîmpii; *c*) fig. a apuca pe o cale greșită; a proceda în mod inconștient. **2** (*adesea în constr. cu vb. „a sta", „a umbla", „a se ține"*) La o parte; la o oarecare distanță de...; departe. *Nu se potrivea cu nici unul dintre frații lui și umbla razna de ei* (GAL.). • și *arásna, arázna adv.* /<sl. veche ***разьно***.

răznă *s.f.* **1** Răzlețire, împrăștiere. **2** Fig. Digresiune; divagare. • pl. *-e.* /de la ***răzni***, prin derivare regresivă.

raznocínți *s.m. pl.* Nume dat în Rusia, începînd din sec. 18, intelectualilor care s-au format din rîndurile funcționărimii, micii burghezii, negustorimii și țărănimii (și care au avut un rol important în dezvoltarea științei și culturii). • /<rus. ***разночинцы***.

răbár *s.m.* v. rîbar.

răbda *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică neplăceri, dureri fizice sau morale, greutăți etc.*) A suporta, a îndura cu tărie (și fără împotrivire). ◇ Expr. (*pop.*) *A răbda în piele* = a îndura mult, fără a se plînge. ◆ (*intr.; despre lucruri, materii etc.; urmat de determ. introduse prin prep. „la"*) A fi rezistent; a nu se strica ușor. *[Grîul] rabdă tare bine la ger cînd îi... acoperit cu omăt* (I. ION.). ◆ (*înv.*) A rezista în luptă. **2** *tr., intr.* A îngădui, a accepta, a permite o situație supărătoare, un lucru neîngăduit etc.; a tolera prezența cuiva sau a ceva (care jenează, incomodează etc.). *Te-am răbdat să-mi stai alături* (TOPÎR.). *Nu mai răbdăm, fraților!... Puneți mîna pe topoare* (REBR.). ◇ Expr. (*tr.*) *A (nu)-l răbda* (pe cineva) *inima* (*să...*) = a (nu) se putea stăpîni (să...), a (nu) se îndura să... *A (nu)-l mai răbda* (pe cineva) *puterile* (*să...*) = a (nu) mai putea să... *Cum îl rabdă locul* (sau *pămîntul*)?, se spune despre un om foarte rău, care face fapte reprobabile. **3** *intr., refl.* (*despre oameni*) A-și înfrîna pornirile; a se stăpîni, a se abține. *Nu se poate răbda pînă ce nu știe ea toate* (POP.). **4** *tr., intr.* A aștepta în liniște, cu resemnare (desfășurarea unei acțiuni, a unui eveniment etc.). *Răbdăm pînă ce se lasă amurgul pe luciu* (SADOV.). **5** *tr.* (*înv.*) A crede în cineva sau în ceva; a nădăjdui, a spera. • prez.ind. *rabd, (pop.) răbd.* /etimol. nec.

răbdáre *s.f.* **1** Capacitate, putere de a suporta, cu tărie (și fără împotrivire), neplăceri, dureri fizice sau morale, greutăți etc.; chin, durere, suferință. *Partea noastră? Răbdări și lacrimi* (DELAVR.). ◇ Expr. (*fam.*) *Răbdări prăjite* = *a*) nici un fel de hrană; *b*) nimic. (*glum.*) *A mînca* (sau *a înghiți, a se hrăni, a trăi cu*) *răbdări prăjite* = a răbda de foame; a nu mînca nimic. **2** Putere de a aștepta cu resemnare (sau în liniște) ceva care întîrzie să se producă, să se înfăptuiască etc. *Așteptăm cu răbdare voile mai blînde ale întîmplării* (HOG.). ◇ Expr. *A(-și) pierde răbdarea* sau *a-și ieși din răbdare* (ori *din răbdări*) = a-și pierde stăpînirea de sine; a se supăra, a se enerva foarte tare. *A scoate* (pe cineva) *din răbdare* (sau *din răbdări*) = a indispune, a enerva, a supăra (pe cineva) foarte tare. (*glum.*) *Răbdare și tutun*, se spune unei persoane care trebuie să aștepte multă vreme. *A se înarma cu răbdare* v. înarma. ◆ (*cu val. de imper.*) Așteaptă! **3** Perseverență, tenacitate, stăruință (într-o lucrare, într-o acțiune grea și de lungă durată). *Osteneala și răbdarea pot orce a dobîndi* (ALEX.). **4** (*la pl.*) Suferințe, lipsuri. **5** (*înv.*) Îngăduință, indulgență. **6** (*înv.*) Nădejde, speranță. • pl. *-ări.* și (*înv.*) *rebdáre s.f.* /v. ***răbda***.

răbdát *s.n.* Faptul de *a răbda*. • /v. ***răbda***.

răbdătór, -oáre *adj.* (*despre oameni*) **1** Care suportă, îndură cu tărie (și fără împotrivire) neplăceri, dureri fizice sau morale, greutăți etc.; (*pop.*) răbduriu. ◆ (*pop.; despre lucruri, materii etc.*) Care este rezistent; care nu se strică ușor. **2** Care tolerează un lucru neîngăduit, o situație supărătoare etc.; care este îngăduitor, indulgent. **3** Care așteaptă în liniște, cu resemnare (desfășurarea unei acțiuni, a unui eveniment etc.). **4** Care este perseverent, stăruitor, tenace; (*pop.*) răbduriu. *Știa carte, era răbdător, făcea lecții clare* (GAL.). ◦ pl. *-ori, -oare.* și (*înv.*) *rebdátór, -oáre, rebdătóriu, -oáre adj.* /***răbda*** + *-tor*.

răbdúce *vb. III.* v. răduce[1].

răbduríu, -íe *adj.* (*pop.; despre oameni*) **1** Răbdător. **2** Indulgent. **3** Stăruitor, tenace. • pl. *-ii.* /***răbda*** + *-uriu*.

răblágí *vb. IV.* v. rablagi.

răblágít, -ă *adj.* v. rablagit.

răblárí *vb. IV. tr.* (*fam.; compl. indică obiecte, lucruri etc.*) A strica, a deteriora. • prez.ind. *-esc.* /***rablă*** + *-ări*.

răblárít, -ă *adj.* (*fam.; despre obiecte, lucruri etc.*) Care este stricat, deteriorat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***răblări***.

răbój *s.n.* **1** Bucată de lemn, de formă cilindrică sau în patru muchii, pe care se însemnau, în trecut, prin crestături, diferite calcule, socoteli etc. *Răboju e contabilitatea stînei la dispoziția baciului* (DIAC.). ◇ Expr. *A însemna în răboj* = a număra, a socoti; a ține evidența a ceva. *A lua* (sau *a da*) *pe răboj* = a lua (sau a da) pe datorie. *A trăi pe răboj* = a trăi din împrumuturi. *Ca pe* (sau *după*) *răboj* = întocmai; cuvînt cu cuvînt; exact. (*reg.*) *A crede după răboj* = a crede tot ce se spune. *A șterge* (ceva sau pe cineva) *de pe răboj* v. șterge. ◇ Fig. *Sînt mai bătrîn... cu vreo doi ani, atît în matricolele stării civile cît și pe răboajele literaturii românești* (GAL.). ◆ Băț care se introduce în vasul cu lapte, la stînă, pentru a se însemna pe el cantitatea de lapte rezultată dintr-o mulsoare. **2** (*pop.*) Ceea ce se înseamnă pe răboj; calcul, socoteală. *El ucisese atîția [urși] în viața sa, încît... se pierduse, cum am zice, răbojul* (GAN.). ◇ Expr. *A ieși* (sau *a scoate pe cineva*) *din răboj* (*afară*) = a(-și) pierde (sau a face pe cineva să-și piardă) răbdarea; a (se) supăra. *A i se uita cuiva răbojul* = a i se uita numărul anilor. **3** Crestătură făcută, ca semn distinctiv, la urechea unei vite. **4** (*reg.*) Unealtă ciobănească, cu care se freacă urda și se zdrobește cașul dospit. • pl. *-uri,* (*reg.*) *-oáge.* și (*reg.*) *răbóș, răbúș s.n.* /<bg. ***рабош***, srb. ***raboš***; cf. magh. *rovás*.

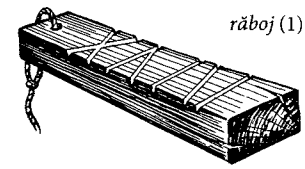

răboj (1)

răbojí *vb. IV. tr.* (*pop.*) A însemna pe răboj. • prez. ind. *-esc.* /***răboj*** + *-i*.

răbojíre *s.f.* (*pop.*) Acțiunea de *a răboji* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***răboji***.

răbóș *s.n.* v. răboj.

răbufneálă *s.f.* **1** Răbufnire. **2** Suflu puternic (de vînt), însoțit de un zgomot surd. *Din cînd în cînd răbufnelile viforniței aduceau țipetele portiței* (SADOV.). **3** Fig. Manifestare violentă a unui sentiment. *Fraza e admirabil potrivită pentru a exprima răbufneli de pasiune* (OȚETEA). **4** (*reg.*) Fermentație. • pl. *-eli.* /***răbufni*** + *-eală*.

răbufní *vb. IV.* **1** *intr., tr.* A produce (prin cădere, izbire, explozie) un zgomot surd și puternic; a (se) trînti, a (se) izbi cu putere, producînd un zgomot înfundat. ◆ (*intr.; despre zgomote*) A răsuna puternic. **2** *intr.* A izbucni cu putere, eliberîndu-se dintr-o strînsoare, dintr-o apăsare etc.; a țîșni. *Pe sub ușă răbufneau din cînd în cînd valuri de aer rece* (GALAN). ◆ A năpădi asupra cuiva. *L-a răbufnit o suflare răcoroasă, jilavă* (CE. PETR.). ◆ (*tr.*) A împrăștia; a face să țîșnească. **3** *intr.* Fig. (*despre oameni*) A-și exprima pe neașteptate și în mod violent nemulțumirea (după ce tăcuse, nu se manifestase mult timp). ◆ (*despre acțiuni, sentimente etc. ale oamenilor*) A se manifesta brusc și violent. **4** *intr.* (*pop.; despre vin, lapte*) A fermenta, a fierbe. **5** *refl.* (*reg.; despre pămînt; în forma „răbuni"*) A se afîna; a se sfărîma. • prez.ind. *-esc.* și (*reg.*) *răbuní, rebufní vb. IV.* /***răz-*** + ***bufni***.

răbufnítură *s.f.* Zgomot surd și puternic. • pl. *-i.* /***răbufni*** + *-tură*.

răbuí *vb. IV. tr.* (*reg.; compl. indică obiecte de piele*) A da, a unge cu răbuială. • prez.ind. *-iesc.* /cf. germ. *reiben* „a freca".

răbuiálă *s.f.* (*reg.*) **1** Răbuire. **2** Unsoare preparată din păcură, cu care se ung unele obiecte de piele pentru a se înmuia. • sil. *-bu-ia-.* pl. *-ieli.* /***răbui*** + *-eală*.

răbuíre *s.f.* (*reg.*) Acțiunea de *a răbui* și rezultatul ei; (*reg.*) răbuială. • pl. *-i.* /v. ***răbui***.

răbuít, -ă *adj.* (*reg.; despre obiecte de piele*) Care este uns cu răbuială. • sil. *-bu-it.* pl. *-ți, -te.* /v. ***răbui***.

răbuní *vb. IV.* v. răbufni.

răbúș *s.n.* v. răboj.

răcăn *s.m.* (*fam., adesea depreț.*) Recrut (în armată). • pl. *-i.* /cf. ***răcut***.

răcăr *s.m.* (*înv.*) Persoană care prindea sau vindea raci. • pl. *-i.* /***rac***[2] + *-ar*.

răcăș *s.n.* (*reg.*) **1** Grămadă de trunchiuri de copaci. **2** Jilip pe care alunecă la vale lemne de foc. **3** Colect. Lucruri depozitate în dezordine. • pl. *-uri.* și *rácaș s.n.* /<magh. ***rakás***.

răcăduí *vb. IV.* v. răgădui.

răcănél *s.m.* (*zool.; reg.*) Broatec (*Hyla arborea*). • pl. *-ei.* /***răcăni*** + *-el*.

răcăní *vb. IV. intr.* (*despre broaște*) A orăcăi. • prez.ind. pers. 3 *-ește.* /***rac***[1] + *-ăni*.

răce *adj.* v. rece.

răceálă *s.f.* **1** (*în opoz. cu „căldură"*) Temperatură scăzută a aerului; frig, vreme rece. *Simțeam cum îmi amorțește gîtul de răceală* (EMIN.). ◆ Senzație de frig (provocată de o boală, de o emoție etc.). *Simțeam cum fiorii de căldură și de răceală îmi pregătesc aprige dureri* (SADOV.). **2** Însușirea unui corp de a fi rece. *Simt răceala picăturilor ca niște sfîrcuri de bici plesnindu-mi obrajii* (BART). **3** Fig. Lipsă de afecțiune; nepăsare, indiferență. *Răceala întrebării îi curmă scurt glasul* (REBR.). ◇ Expr. *A arăta* (cuiva) *răceală* v. arăta. ◆ Calm; imparțialitate. *Să privim lucrurile cu răceală*

și să judecăm (SADOV.). **4** (*med.*) Nume generic dat unor boli contagioase, localizate pe căile respiratorii superioare, care se manifestă prin guturai, traheită, bronșită, tuse cu expectorație, febră etc. • pl. *-eli.* /*răci* + *-eală.*

răchie *s.f.* v. rachiu.

răchitán *s.m.* (*bot.*) Numele a două plante erbacee anuale sau perene, cu frunzele alterne ori opuse, cu florile roșii-purpurii, așezate la vîrful tulpinilor și al ramurilor, la una, în spice mari și dese (*Lythrum salicaria*), la cealaltă, în spice lungi și subțiri (*Lythrum virgatum*). • pl. *-i.* /*răchită* + *-an.*

răchitár *s.m.* (*entom.*) Fluture mare de noapte, de culoare brumărie, a cărui larvă se dezvoltă în tulpina pomilor, găurindu-le lemnul (*Cossus cossus*). • pl. *-i.* /*răchită* + *-ar.*

răchítă *s.f.* **1** (*bot.*) Nume dat mai multor specii de salcie ale căror ramuri subțiri și elastice sînt folosite ca material de împletit: *a*) (și *răchită verde, răchită albă*) arbore cu ramurile erecte (care pot fi desprinse ușor de pe trunchi), cu frunzele înguste și lunguiețe, cu marginile fin dințate (*Salix fragilis*); *b*) (și *răchită de mlajă, răchită de împletit*) mlajă (*Salix viminalis*); *c*) (și, *reg.*, *răchită albă, răchită sălbatică, răchită de pădure, răchită de luncă*) salcie (*Salix alba*); *d*) (și, *reg.*, *răchită moale, răchită puturoasă, răchită sălbatică*) iov (*Salix capraea*); *e*) (și, *reg.*, *răchită pletoasă, răchită supărată, răchita plîngerii*) salcie pletoasă (*Salix babylonica*). ◇ Expr. *Cînd o face plopul nuci și răchita mere dulci* v. nucă. **2** Restr. Colect. Nuiele sau coajă de răchită din care se fac obiecte împletite (scaune, coșuri etc.); lemn de răchită din care se fac albii, linguri etc. **3** Ext. Colect. Răchitiș. • pl. *-e*, (*pop.*) *-iți.* /<bg. ***pакума***, srb. ***rakita***.

răchitíș *s.n.* Tufăriș natural sau plantație de răchită; desiș de răchite; răchitărie. • pl. *-uri.* /*răchită* + *-iș.*

răchițeá *s.f.* (*bot.*) Răchițică. • pl. *-ele.* /*răchită* + *-ea.*

răchițícă *s.f.* (*bot.*) **1** Dim. al lui *răchită*; răchită tînără; răchițea. ◆ Restr. Colect. Nuiele ale acestei plante (folosite la confecționarea unor împletituri) sau vîrfuri de răchită din care se extrage o vopsea galbenă. **2** (*la pl.*) Mic arbust totdeauna verde, cu tulpina tîrîtoare, cu fructele roșii, acrișoare, comestibile, care crește în regiunile montane sau subalpine (*Oxycoccus quadripetalus*). **3** Arbust cu florile mici, galbene și cu frunzele ascuțite, acoperite pe o parte și pe alta cu solzi stelați care le dau un aspect ruginiu (*Elaeagnus angustifolia*). **4** (*reg.*) Zburătoare (*Epilobium angustifolium*). **5** (*reg.*) Cătină de garduri (*Lycium halimifolium*). **6** Compuse: (*reg.*) *răchițică-de-toamnă* = albăstriță (*Aster tripolium*); *răchițele-de-toamnă* = brumărele (*Phlox paniculata*). • pl. *-ele.* /*răchită* + *-ică.*

răcí *vb. IV.* **1** *refl.* (*despre obiecte, corpuri etc.*) A deveni sau a se face (mai) rece; a-și micșora temperatura. *I se răcise... cafeaua turcească* (SADOV.). ◇ (*tr.*) *I-a răcit cafeaua.* ◆ (*despre timp*) A deveni (mai) friguros; a fi cu temperatura (mai) scăzută. **2** *refl.* (*despre ființe sau despre corpul lor*) A pierde sau a face să-și piardă din căldura vitală obișnuită (din cauza unei boli, a unei emoții etc.); a avea senzație de frig. ◇ Expr. *A i se* (sau *a-i*) *răci* (cuiva) *inima* = a (se) speria, a (se) înspăimînta. (*tr.*; *fam.*) *A-și răci gura* (*degeaba* sau *în zadar, de pomană, reg., de-a surda*) = *a*) a vorbi fără folos, a nu-i fi luate în seamă sfaturile, învățămintele; *b*) a insista în zadar. *A i se răci cuiva sîngele în vine* v. vînă. **3** *refl.* Fig. (*despre oameni*, ext., *despre relațiile dintre ei*) A deveni rece, distant, nepăsător; a se îndepărta (sufletește); a-și pierde însuflețirea, entuziasmul. ◆ (*refl., tr.*) A se diminua, a se potoli, a se tempera sau a face să se diminueze, să se potolească, să se tempereze sentimentele oamenilor. ◆ (*despre fapte, evenimente etc.*) A-și pierde actualitatea; a nu mai provoca entuziasm, interes. **4** *intr.* (*despre oameni și animale*) A se îmbolnăvi, contractînd o răceală. • prez.ind. *-esc*, și (*înv.*) *recí vb. IV.* /*rece* + *-i.*

răcílă *s.f.* Unealtă cu care se prind racii. • pl. *-e.* /<srb. ***račilo***.

răcíre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *răci* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. *răci.*

răcít[1] *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *răci.* • /v. *răci.*

răcít[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre obiecte*) Care a devenit (mai) rece; care s-a răcit sau a fost răcit. **2** (*despre ființe sau despre corpul lor*) Care are o senzație de frig (din cauza unei boli, a unei emoții etc.). ◇ Expr. *Cu inima răcită* = speriat, îngrozit. **3** (*despre ființe*) Care este bolnav de răceală. ◇ Expr. *A fi răcit cobză* v. cobză. • pl. *-ți, -te.* /v. *răci.*

răcitór, -oáre *adj., s.n., s.f.* **1** *adj.* Care ajută la menținerea unei temperaturi scăzute; care răcește, care produce frig. **2** *s.n.* Instalație folosită pentru răcirea sau menținerea unei temperaturi scăzute (față de cea a mediului ambiant) a unui material, a unei substanțe sau a unui spațiu închis, cu ajutorul unui agent refrigerent (gheață, lichid volatil, aer sau apă rece etc.); dulap cu pereți dubli, în care se menține o temperatură scăzută, prin introducerea de gheață și care se folosește la păstrarea la rece a alimentelor sau pentru răcirea băuturilor. **3** *s.n.* Încăpere într-o cherhana, cu pereți dubli și bine izolați, în care se pune gheață pentru a păstra peștele rece. **4** *s.n.* (*tehn.*) Instalație care servește la răcirea cuptorului în fabrici. **5** *s.n., s.f.* (*pop.*) Instalație cu apă rece, care servește la condensarea vaporilor de alcool la cazanul de distilat rachiu. • pl. *-ori, -oare.* /*răci* + *-tor.*

răcitúră *s.f.* (*mai ales la pl.*) Piftie. • pl. *-i.* /*răci* + *-tură.*

răciucí *vb. IV.* v. răsuci.

răclíță *s.f.* **1** (*înv., pop.*) Dim. al lui *raclă*; cutie, casetă; (*înv., reg.*) răcluță. **2** (*pop.*) Cutie sau vas (de lemn, cu capac), în care se păstrează brînză, unt etc. sau în care se duce mîncarea la cîmp. • pl. *-e.* și (*reg.*) *lăcrîță s.f.* /*raclă* + *-iță.*

răcluí[1] *vb. IV. tr.* (*reg.*) A parcela. • prez.ind. *-iesc.* /*raclă* + *-ui.*

răcluí[2] *vb. IV. tr.* (*reg.*) **1** A așeza, a pune. **2** A zidi în interior pereții unei fîntîni. • prez.ind. *-iesc.* /<magh. ***rak***.

răclúță *s.f.* (*înv., reg.*) Răcliță. • pl. *-e.* /*raclă* + *-uță.*

răcnet *s.n.* **1** Zbieret, urlet de animal. **2** Strigăt puternic scos de om. • pl. *-e.* /*răcni* + *-et.*

răcní *vb. IV. intr.* **1** (*despre animale*) A scoate strigăte puternice și prelungi; a rage, a mugi. **2** (*despre oameni*) A scoate strigăte puternice (de durere, de mînie, de spaimă etc.); ext. a vorbi cu glas foarte tare; a se răsti (la cineva). ◇ (*tr.*) *Căpitanul a răcnit un ordin.* ◇ Expr. *A răcni ca din gură de șarpe* = a țipa foarte tare. • prez.ind. *-esc.* și (*pop.*) *răgní vb. IV.* /<sl. veche ***рыкнѫти***.

răcníre *s.f.* Acțiunea de *a răcni.* • pl. *-i.* și (*pop.*) *răgnire s.f.* /v. *răcni.*

răcnitúră *s.f.* (*înv., reg.*) Urlet (de animal). • pl. *-i.* și *răgnitúră s.f.* /*răcni* + *-tură.*

răcoáică *s.f.* (*zool.*) Femela racului. • pl. *-ce.* /*rac*[2] + *-oaică.*

răcoáre *s.f., adj.* **I 1** *s.f.* Temperatură ușor scăzută a aerului; frig moderat; ext. loc răcoros; răcoreală. ◇ Loc.adv. *Pe răcoare* = pe vreme răcoroasă; cînd nu este încă foarte cald. ◇ Expr. *A se lăsa* (*cu*) *răcoare* = a se face frig. (*fam.*; *mai ales în constr. cu vb. „a sta", „a ședea", „a băga"*) *La răcoare* = la închisoare. ◆ Adiere răcoroasă. **2** Senzație de frig pe care o produc unele obiecte la atingere. **3** (*de obicei la pl.*; *adesea în constr. cu vb. „a-i fi", „a i se face"*) Senzație de frig provocată de temperatura scăzută a aerului, de o stare patologică sau emotivă, de un fior etc. ◇ Expr. *A-l lua* (pe cineva) *cu răcori* = a i se face rău. (*pop.*) *A* (*se*) *băga în răcori* (ori *în toate răcorile*) sau *a-l trece* (*toate*) *răcorile* = a (se) speria foarte tare; a (se) înspăimînta, a (se) îngrozi. (*reg.*) *A-și lua răcorile* = a scăpa de griji. *A vîrî* (pe cineva) *în răcori* v. vîrî. **II** *adj.* (*înv.*) Răcoros. *Aerul întunecos și răcoare al nopții* (EMIN.). • pl. *-ori.* /*rece* + *-oare.*

răcodélie *s.f.* (*înv., reg.*) **1** Muncă manuală. **2** Concr. Lucru de mînă. • pl. *-ii.* g. *-d. -iei.* /<sl. veche ***ржкодѣлиѥ***.

răcoréală *s.f.* **1** Răcoare. **2** Concr. Boare, adiere răcoroasă. • pl. *-eli.* /*răcori* + *-eală.*

răcorél, -eá *s.n., s.f.* **1** *s.n.* (*fam.*) Dim. al lui *răcoare. Pe aici vreme splendidă, numai cam răcorel* (CAR.). **2** *s.f* (*bot.*; *reg.*; *la pl.*) Nume dat unor plante erbacee agățătoare: *a*) volbură (*Convolvulus arvensis*); *b*) zorele (*Impomaea purpurea*); *c*) zorele bătute (*Calystegia pubescens*). • pl. *f. -ele.* /*răcoare* + *-el, -ea.*

răcorí *vb. IV. tr., refl.* **1** A pierde sau a face să piardă din căldura inițială; a deveni sau a face să devină răcoros; a (se) face mai rece. *Vara aduceți gheață să vă răcoriți băuturile* (VLAH.). *La începutul lui septembrie, au stat ploile și vremea s-a răcorit* (SADOV.). **2** (*despre oameni și animale*) A(-și) potoli, a(-și) astîmpăra senzația de fierbințeală a corpului sau setea. **3** Fig. A (se) liniști, a (se) calma, a (se) potoli sufletește. *A lăsat-o să plîngă să se răcorească* (GAL.). ◇ Expr. *A-și răcori inima* v. inimă. *A-și răcori veninul* v. venin. • prez.ind. *-esc.* /*răcoare* + *-i.*

răcorícă *s.f.* (*fam.*) Dim. al lui *răcoare.* • /*răcoare* + *-ică.*

răcoríre *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *răcori.* • /v. *răcori.*

răcorít, -ă *adj.* **1** Răcoros. **2** (*despre oameni și animale*) Care și-a potolit, și-a astîmpărat senzația de fierbințeală a corpului sau setea; căruia nu-i mai este cald. **3** Fig. (*despre oameni*) Care este calmat, liniștit sufletește; care este răzbunat. • pl. *-ți, -te.* /v. *răcori.*

răcoritór, -oáre *adj., s.f.* **1** *adj.* Care are o temperatură ușor scăzută; care răcorește; răcoros. **2** *s.f.* Băutură care potolește setea, care răcorește. **3** *adj.* Fig. Care calmează, liniștește. *Aplica același postulat al autorității..., proferînd înjurături răcoritoare* (CĂL.). • pl. *-ori, -oare.* /*răcori* + *-tor.*

răcorós, -oásă *adj.* **1** Care are o temperatură ușor scăzută; care răcorește; răcoritor, răcorit, (*înv.*) răcoare. **2** (*despre îmbrăcăminte și încălțăminte*) Care nu ține cald, care nu este călduros. **3** Fig. Care este proaspăt, înviorător. *E un parfum răcoros de flori proaspete* (VLAH.). ◆ Care este tînăr. *Lumei se arată O dalbă de fată... Vie și frumoasă, Dulce, răcoroasă* (ALECS.). **4** Fig. Care calmează, liniștește sufletește. • pl. *-oși, -oase.* și (*înv.*) *răcurós, -oásă adj.* /*răcoare* + *-os.*

răcoși *vb. IV.* v. rocoși.

răcovínă *s.f.* (*bot.*) Nume dat mai multor plante erbacee: *a*) plantă din familia rubiaceelor, cu tulpina tîrîtoare, cu florile mici, albe sau albe-verzui și cu fructul o capsulă lunguiață, folosită în medicina populară (*Galium rotundifolium*); *b*) plantă cu tulpina tîrîtoare, cu florile albe, avînd petalele mai scurte decît sepalele, care este folosită în medicina populară (*Stellaria media*); *c*) rocoțea (*Stellaria graminea*); *d*) (*reg.*; și *rocoină roșie*) scînteiuță (*Anagallis arvensis*); *e*) busuioc de cîmp (*Galinsoga quadriradiata*); *e*) (*reg.*; și *rocoină grasă*) busuioc sălbatic (*Galinsoga parviflora*). • pl. *-e.* (*reg.*) *rocoínă s.f.* /etimol. nec.

răcrút *s.m.* v. recrut.

răcșór *s.m.* v. răcușor.

răculéț *s.m.* **1** (*zool.*) Răcușor. **2** (*bot.*) Plantă erbacee tîrîtoare, cu florile albe-roșietice, al cărei rizom are proprietăți diuretice și depurative (*Polygonum bistorta*); (*reg.*) rădăcina-șerpilor. • pl. *-i.* /*rac*[2] + *-uleț.*

răcurós, -oásă *adj.* v. răcoros.

răcúșcă *s.f.* Colect. (*zool.*) Crustacee mici de diferite specii. • /*rac*[2] + *-ușcă.*

răcușór *s.m.* **1** (*zool.*) Dim. al lui *rac*; răculeț. **2** Analog. (*entom.*) Insectă mică, cu picioarele de dinainte asemănătoare cu cleștele unui rac, care trăiește în ape curgătoare și stătătoare (*Nepa cinerea*). • pl. *-i.* și (*pop.*) *răcșór s.m.* /*rac*[2] + *-ușor.*

răcút *s.m.* v. recrut.

răcută *vb. I.* v. recruta.

răcutáre *s.f.* v. recrutare.

rădășcă *s.f.* **1** (*entom.*) Insectă din ordinul coleopterelor, de culoare neagră-castanie, al cărei mascul are o pereche de mandibule puternice, asemănătoare cu coarnele de cerb; răgace (*Lucanus cervus*). **2** (*reg.*) Model de cusătură de arnici pe ie. • pl. *-aște*, (*reg.*) *-ăști.* și (*reg.*) *răgășcă, caradășcă s.f.* /<bg. ***рогачка***.

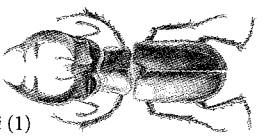

rădașcă (1)

rădăcinát, -ă *adj.* (*despre plante*) Care este înfipt cu rădăcinile în pămînt. • pl. *-ți, -te.* /*rădăcină* + *-at.*

rădăcínă *s.f.* **I 1** (*bot.*) Organ al plantelor superioare, care are rolul de a fixa planta în sol și de a absorbi apa împreună cu substanțele minerale dizolvate în ea; (*pop.*) parte a plantei aflată în pămînt, indiferent de structura și de funcțiile pe care le are. ◇ *Rădăcină adventivă* v. adventiv. *Rădăcină fasciculată* v. fasciculat. *Rădăcină trasantă* v. trasant. ◇ Expr. *A rupe rădăcinile* = a se hotărî să plece; a pleca. *A prinde rădăcini* (sau *rădăcină*) = a rămîne într-un loc; a începe să se dezvolte. ◇ Compuse: (*bot.*) *rădăcina-vieții* = ginseng (*Panax*); (*reg.*) *rădăcina-ciumei* = *a*) captalan (*Petasites officinalis*); *b*) cucuruz (*Petasites albus*);

rădăcina-şerpilor (sau *-şarpelui*) = răculeţ (*Polygonum bistorta*); *rădăcină-amară* = ghinţură (*Gentiana lutea*); *rădăcină-de-lingoare* = iarbă-de-lingoare (*Lysimachia punctata*); *rădăcină-de-piper-alb* = ghimber (*Zingiber officinale*); *rădăcină-dulce* = *a*) lemn-dulce (*Glycyrhiza glabra*); *b*) feriguţă (*Polypodium vulgare*). ◆ Ext. Exemplar dintr-o plantă. *Şi-n Olt se oglindeau Trei rădăcini de busuioc* (GOGA). **2** Fig. Izvor, origine. *Multe rele pot avea rădăcina în altruism* (GHER.). ◇ Expr. *A curma* (sau *a tăia, a stîrpi*) *răul din* (ori *de la*) *rădăcină* = a lua măsuri energice pentru a stîrpi radical un rău. *Răul trebuie curmat din rădăcină* (REBR.). **3** Fig. (*înv.*) Strămoş comun; rudă străveche; neam, familie. **II** Analog. **1** (*anat.*) Partea care fixează dinţii sau firele de păr în ţesut. ◆ *Rădăcina cozii* = parte a cozii calului, pe care creşte părul. ◆ (*med.; pop.*) Partea profundă a unei tumori. **2** Partea de la baza unor organe sau parte a unui membru, a unui organ etc. mai apropiată de articulaţie sau de ţesutul în care este fixat. *Mi se ridicase un nod în gît şi asudasem la rădăcina părului* (SADOV.). ◇ (*anat.; înv.*) *Rădăcina piciorului* = tars. *Rădăcina mîinii* = carp. **3** Partea de lîngă pămînt

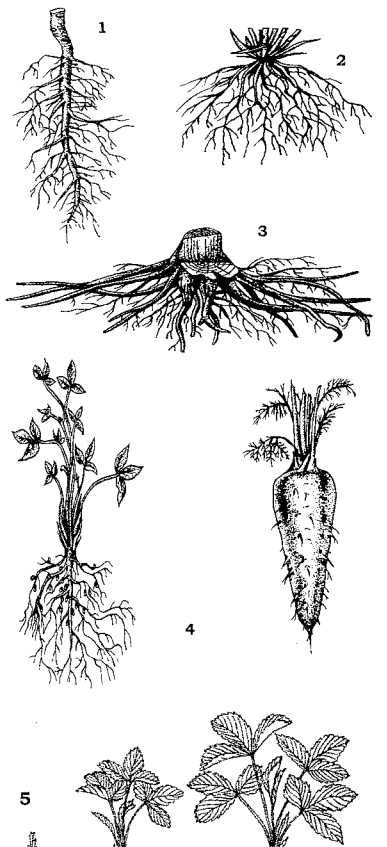

Tipuri de rădăcini

1. Pivotante (*rapiţă*).
2. Fasciculate (*graminee*).
3. Rămuroase (*majoritatea arborilor*).
4. Metamorfozate (*trifoi roşu, morcov* ş.a.).
5. Adventive (*căpşun*).

a tulpinii unui copac. ◆ (*pop.*) Buturugă; butuc, buştean. *Rădăcina mică răstoarnă carul mare* (POP.). **4** Partea de jos a unui zid, a unei construcţii, a unui munte etc., care se află mai aproape de pămînt. **5** Parte a unui instrument, a unei arme etc. care este mai aproape de mîner sau de suport. **6** Limita de adîncime a anumitor obiecte. **7** (*pop.*) Porţiunea cea mai apropiată de sursă a unui fluid. *Rădăcina unui rîu* (POP.). **8** (*înv., reg.*) Bază, temelie (a unei clădiri, a unui zid etc.). ◇ Loc.adv. *Din rădăcină* = (*în legătură cu vb. ca „a surpa", „a slăbi"*) din temelie; cu totul. **9** Fig. (*înv.*) Element fundamental, esenţial. **III** (*mat.*) **1** Radical. ◇ *Rădăcină cubică* (*a unui număr* sau *a unei expresii algebrice*) v. cubic. *Rădăcină* (sau *rădăcina*) *pătrată* (*a unui număr* sau *a unei expresii algebrice*) v. pătrat. **2** Soluţie a unei ecuaţii algebrice. **3** (*înv.*) Numitor. **IV** (*lingv.*) Element ireductibil din punct de vedere morfologic al unui cuvînt, care conţine sensul lexical al cuvîntului şi care este comun tuturor cuvintelor din aceeaşi familie. • pl. *-i*, (*înv., reg.*) *-e*. şi (*reg.*) *rădăcíne* *s.f.* /lat. ***radicīna***; cf. şi fr. *racine*.

rădăcíne *s.f.* v. rădăcină.

rădăciníu, -íe *adj.* Care are culoarea rădăcinii arborilor; gălbui. • pl. *-ii.* /***rădăcină*** + *-iu*.

rădăcinós, -oásă *adj., s.f.* (*bot.*) **1** *adj.* (*despre plante*) Care are rădăcini mari sau multe. **2** *s.f.* (*la pl.*) Grup de plante cultivate pentru producerea rădăcinilor, care sînt utilizate în alimentaţia omului, în industrie sau ca furaje; (*şi la sg.*) plantă care face parte din acest grup. • pl. *-oşi, -oase.* /***rădăcină*** + *-os*.

rădăcinúţă *s.f.* Dim. al lui *rădăcină*; (*pop.*) rădăcioară. • pl. *-e.* /***rădăcină*** + *-uţă*.

rădăcioáră *s.f.* (*pop.*) Rădăcinuţă. • pl. *-oare.* /***rădăcină*** + *-ioară*.

rădicá *vb. I.* v. ridica.

rădicáre *s.f.* v. ridicare.

rădícat[1] *s.n.* v. ridicat[1].

rădícat[2], **-ă** *adj.* v. ridicat[2].

rădicătór *s.n.* v. ridicător.

rădicătúră *s.f.* v. ridicătură.

rădíche *s.f.* v. ridiche.

rădichioáră *s.f.* v. ridichioară.

rădină *s.f.* v. radină.

rădiu *s.n.* v. rediu.

rădúce[1] *vb. III.* **1** *refl., intr.* (*înv., reg.*) A fi la fel cu cineva sau cu ceva; a se asemăna. *Şi la faţă foarte ş-au fost răducînd cu dînsul* (CANT.). **2** *tr.* (*înv.*) A reproduce, a reprezenta. • prez.ind. *rădúc.* şi (*reg.*) *răbdúce, arădúce* *vb. III.* /lat. ***reducĕre***.

rădúce[2] *vb. III.* v. reduce.

rădútă *s.f.* v. redută.

rădván *s.n.* Trăsură de lux închisă, montată pe arcuri şi trasă de mai mulţi cai. • pl. *-e.* şi *răzván* *s.n.* /<rus. ***рыдван***, pol. ***rydwan*** <germ. *Reitwagen* „furgon".

răftulét *s.n.* Dim. al lui *raft*. • pl. *-e.* /***raft*** + *-uleţ*.

răfui *vb. IV.* **1** *refl.* (*recipr.*) A cere socoteală (cuiva); a clarifica cu cineva o situaţie, o neînţelegere, un diferend; ext. a se certa; a se bate cu cineva. **2** *tr.* (*înv., reg.*) A clarifica o socoteală bănească; a plăti o datorie. ◆ (*reg.*) A socoti, a calcula. **3** *tr.* Fig. (*fam.; compl. indică oameni*) A critica aspru; a judeca; a mustra. ◆ A bate. • prez.ind. *-iesc.* /cf. ucr. *paxувamu* „a socoti, a calcula".

răfuiálă *s.f.* **1** Faptul de a se răfui. **2** Fig. Clarificare a unei situaţii, a unei neînţelegeri, a unui diferend; ext. ceartă; bătaie. ◇ Expr. *A trage* (sau *a-i da*) *cuiva o răfuială* = a mustra, a certa pe cineva; a bate pe cineva. *A lua* (pe cineva) *la răfuială* = a cere cuiva socoteală; a lua la rost. • sil. *-fu-ia-*. pl. *-ieli.* /***răfui*** + *-eală*.

răgăce *s.f.* (*entom.*) Rădaşcă (*Lucanus cervus*). • pl. *-ce.* /<bg. ***рогач***, srb. ***рогач***.

răgăşcă *s.f.* v. rădaşcă.

răgáz *s.n.* **1** (*mai ales în legătură cu vb. ca „a avea", „a găsi"*) Timp liber, disponibil pentru a face ceva. *Cînd am răgaz, citesc şi cultiv şi eu muzele* (CĂL.). ◆ Amînare, păsuire. **2** Perioadă de întrerupere a unei activităţi; odihnă; repaus. *Răgazul acesta a fost cel mai frumos din viaţa lui* (SADOV.). ◇ Loc.adv. *Fără* (*de*) *răgaz* = necontenit, fără întrerupere. *Cu răgaz* = pe îndelete, fără grabă. **3** Linişte, tihnă, pace. *E mare necaz Cînd foamea nu-ţi dă răgaz* (POP.). ◇ Loc.adv. *În răgaz* = în tihnă. • pl. *-uri.* /etimol. nec.

răgădí *vb. IV.* v. răgădui.

răgăduí *vb. IV.* (*reg.*) **1** *tr.* A apuca ceva; a pune mîna pe ceva. ◆ A agonisi. **2** *refl.* A lua o atitudine amenînţătoare faţă de cineva; a se repezi la cineva; a se răsti la cineva. **3** *intr.* A năvăli, a da buzna. • prez.ind. *-iesc.* şi *răcăduí, răgădí* *vb. IV.* /<magh. ***ragad***.

răgăí *vb. IV.* v. rîgîi.

răgălíe *s.f.* (*pop.*) **1** Desiş de rădăcini noduroase de plante sau de arbori, ieşite din malul apelor curgătoare, care serveşte ca ascunzătoare pentru peşti. ◆ Ext. Îngrămădire de lemne, de buşteni, de crengi etc. aduse de apă şi oprite la cotitura unei ape curgătoare (formînd un fel de stăvilar). **2** Rădăcină ieşită din pămînt a unui copac smuls de vînt, de apă etc. **3** (*bot.; reg.*) Pir (*Agropyrum repens*). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /etimol. nec.

răgăoáce *s.f.* (*reg.*) Cavitate; orbită. • pl. *-oci.* /cf. *găoace*.

răgeá *s.f.* v. regea.

răgeál *s.m., s.n.* v. regeal.

răget *s.n.* **1** Strigăt, zbieret, urlet puternic scos de unele animale. **2** Ext. Strigăt, ţipăt puternic al omului. • pl. *-e.* şi *ráget* *s.n.* /***rage*** + *-et*.

răghilá *vb. I.* v. răgila.

răghiiát[1] *s.n.* v. răgilat[1].

răghilát[2], **-ă** *adj.* v. răgilat[2].

răgilá *vb. I. tr.* (*reg.*) A trage fuiorul de in sau de cînepă pe ragilă. • prez.ind. *-ez.* şi *răghilá, răvilá* *vb. I.* /***ragilă*** + *-a*.

răgilát[1] *s.n.* (*reg.*) Faptul de *a răgila*. • şi *răghilát, răvilát* *s.n.* /v. ***răgila***.

răgilát[2], **-ă** *adj.* (*reg.; despre fire de in sau de cînepă*) Care este tras pe ragilă. • pl. *-ţi, -te.* şi *răghilát, -ă, răvilát, -ă* *adj.* /v. ***răgila***.

răgní *vb. IV.* v. răcni.

răgníre *s.f.* v. răcnire.

răgnitúră *s.f.* v. răcnitură.

răgóz *s.n.* v. rogoz.

răgulă[1] *s.f.* (*înv.*) Neam, seminţie. • pl. *-e.* /<pol. ***regula*** „tagmă; familie; neam".

răgulă[2] *s.f.* v. regulă.

răguşeálă *s.f.* Îngroşare şi slăbire a vocii, provocate de inflamarea laringelui şi a coardelor vocale. • pl. *-eli.* /***răguşi*** + *-eală*.

răguşí *vb. IV. intr.* (*despre oameni*) A i se îngroşa şi a-i slăbi vocea, din cauza inflamării laringelui şi a coardelor vocale. • prez.ind. *-esc.* /cf. *guşă*.

răguşíre *s.f.* Faptul de *a răguşi*. • pl. *-i.* /v. ***răguşi***.

răguşít, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care vorbeşte sau strigă cu voce groasă şi slăbită, din cauza inflamării laringelui şi a coardelor vocale. ◆ (*despre vocea oamenilor sau strigătul animalelor*) Care este îngroşat şi slăbit. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***răguşi***.

răí *vb. IV.* **1** *refl.* (*înv., reg.; despre oameni*) A se înrăi. **2** *intr.* (*reg.; despre fiinţe*) A slăbi. • prez.ind. *-iesc.* /***rău*** + *-i*.

răimăzán *s.n.* v. ramazan.

răitár *s.m.* (*înv.*) Soldat călare. • pl. *-i.* /<pol. ***rajtar***, rus. ***пеймар***, germ. ***Reiter***.

răiiţá *vb. I.* v. rărita.

rămás[1] *s.n.* **1** Faptul de *a rămîne* (în acelaşi loc, în aceeaşi stare, în aceeaşi situaţie); rămînere. ◇ Expr. *Rămas bun* sau *bun rămas!*, formulă de salut adresată de o persoană care pleacă celui sau celor care rămîn; (*reg.*) rămînere bună. *A-şi lua rămas bun* = a se despărţi de cineva (cu afecţiune). *Luîndu-mi... rămas bun de la în veci neuitatul meu prieten* (M. I. CAR.). *A-şi lua rămas bun de la călcîie* v. călcîi. **2** (*înv., reg.*) Rămăşag. **3** (*înv.*) Rămăşiţă, rest. **4** (*înv.*) Moştenire. • pl. *-uri.* şi (*înv.*) *remás* *s.n.* /v. ***rămîne***.

rămás[2], **-ă** *adj.* **1** (*despre fiinţe*) Care se găseşte în locul unde a fost mai înainte; (*despre lucruri*) care nu a fost dus din locul unde se află. *Copiii rămaşi vor veni cu autobuzul următor. Bagajele rămase vor fi puse în portbagaj.* ◇ *Fecior rămas* v. fecior. **2** Care prisoseşte (după ce a fost consumată o parte). *Cu banii rămaşi, cumpără-ţi şi un car* (CR.). **3** Expr. (*înv., reg.*) *A se da rămas* = a se da bătut. *A da rămas pe cineva* sau *a da rămas din judecată* = a declara pe cineva învins. • pl. *-şi, -se.* şi (*înv.*) *remás, -ă* *adj.* /v. ***rămîne***.

rămăşá *vb. I.* v. rămăşi.

rămăşág *s.n.* (*constr. mai ales cu vb. „a pune", „a face", „a ţine"*) Convenţie prin care fiecare dintre persoanele care susţin lucruri contrare se obligă să plătească o anumită sumă sau să dea o compensaţie celui care va avea dreptate; pariu, prinsoare, (*înv., reg.*) rămas, (*reg.*) rămăşeală. *Pun rămăşag că-i pare bine* (REBR.). ◇ Expr. *A se apuca la* (sau *în*) *rămăşag* v. apuca. • pl. *-uri.* /***rămas***[1] + *-şag*.

rămăşí *vb. IV. refl. recipr.* (*înv., pop.*) A pune rămăşag. • prez.ind. *-esc.* şi (*reg.*) *rămăşá* *vb. I.* /***rămăş[ag]*** + *-i*.

rămăşíţă *s.f.* **1** Ceea ce a rămas dintr-un tot sau dintr-o cantitate oarecare, după ce partea cea mai mare a dispărut, s-a pierdut, a fost folosită sau înlăturată; rest. *Dar zestrea ta? – I-am dat şi rămăşiţa* (C. NEGR.). ◆ (*mai ales la pl.; determ. prin „pămînteşti" sau „trupeşti"*) Corpul neînsufleţit al unui om; osemintе. ◆ (*înv.*) Moaşte. **2** Ceea ce a rămas neexecutat, neîmplinit dintr-o îndatorire, dintr-o obligaţie etc. ◆ Ceea ce a rămas neachitat dintr-o datorie; restanţă. ◆ Ceea ce lipseşte pînă la cantitatea sau limita

prevăzută. **3** (*înv., pop.*) Totalitatea bunurilor rămase după moartea cuiva; moștenire. **4** (*înv., pop.*) Urmaș, descendent. **5** (*mat.; înv.*) Rest. • pl. *-e*, (*înv.*) *-uri, -i.* și (*înv.*) *remășiță s.f.* /*rămas*[1] + *-iță*.

rămătism *s.n.* v. reumatism.

rămîne *vb. III.* **1** *intr.* (*despre ființe; în opoz. cu vb. ca „a se duce", „a merge", „a pleca"*) A sta pe loc; a nu părăsi locul, localitatea etc. unde se află; a se găsi în locul unde a fost mai înainte; (*despre lucruri*) a fi lăsat pe loc; a nu fi dus din locul în care se găsește. *O, rămîi, rămîi la mine, tu cu vers duios de foc* (EMIN.). ◇ Expr. *Rămîi cu bine* (sau *sănătos, în pace*)!, formulă de salut adresată de o persoană care pleacă celui de care se desparte. *A-i rămîne cuiva inima* (sau *ochii*) *la ceva* (ori la cineva) sau *a-i rămîne cuiva ceva* (ori cineva) *la inimă* = *a*) a rămîne cu gîndul la cineva sau la ceva care i-a plăcut; a-i plăcea foarte mult un lucru sau o ființă; a îndrăgi; *b*) a-i fi foarte dor de cineva (sau de ceva). *Să rămînă între noi*, se spune ca îndemn pentru păstrarea unui secret, pentru discreție. *A-i rămîne gîndul la ceva* = a fi preocupat, obsedat de ceva; a spera la ceva; a dori ceva foarte mult. ◆ A se opri din mers. *Ana rămase deodată locului încremenită* (D. ZAMF.). ◆ A se opri la cineva sau într-un loc. *Din cauza vremii, rămase peste noapte, în locuința prietenei lui.* ◆ (*de obicei întărit prin „în urmă", „înapoi"*) A fi lăsat în urmă; a fi întrecut, depășit de cineva sau de ceva. *Sălcii rămîn mereu în urmă* (CE. PETR.). ◇ Expr. *A nu rămîne mai prejos* = a nu se lăsa, a nu fi în inferioritate față de cineva (sau de ceva). (*pop.*) *A rămîne de ceva* (sau de cineva) = *a*) a nu face la timp un lucru; *b*) a se răzleți de un grup. *A rămîne de căruță* v. căruță. ◆ A nu se mai întoarce (din luptă); a muri (pe un cîmp de luptă). ◇ Expr. (*fam.*) *A-i rămîne cuiva zilele* (sau *oasele, ciolanele*) *pe undeva* = a muri în locuri străine. **2** *intr.* A fi, a se găsi, a ajunge, a continua într-o anumită situație, stare; a se menține sub un anumit aspect; a se opri într-o anumită atitudine. *Înțepenindu-și picioarele, rămase drept ca lumînarea* (ISP.). ◇ Expr. *A rămîne pe gînduri* = a medita, a reflecta. *A rămîne de minciună* = a se dovedi mincinos. *A rămîne de rușine* = a se face de rîs. *A rămîne ars* (sau *opărit, fript*) = a-și pierde puterea de a reacționa în fața unei situații neprevăzute, neplăcute. *A rămîne cu ochii în soare* = a rămîne dezamăgit. *A rămîne bun plătit* = a nu se mai putea reveni asupra unei plăți considerate de una dintre părți ca insuficientă sau greșit calculată. *A rămîne de pomină* = a rămîne de neuitat. *A rămîne pe mîna cuiva* = a fi sau a ajunge la dispoziția cuiva. *A rămas înțeles* sau *rămînem înțeleși*, se spune ca încheiere a unei discuții, după ce s-a ajuns la un acord. *A-i rămîne cuiva pe brațe* = a ajunge în sarcina cuiva. *A rămîne numai cu...* = a nu mai avea decît... *Cum rămîne* (*cu*)...? = ce se întîmplă (cu)...? ce hotărîre se ia în privința...? *A rămîne literă moartă* = *a*) a nu avea nici o urmare; *b*) a nu se pune în aplicare. *A rămîne morțiș la ceva* = *a*) a ține cu orice preț la ceva; *b*) a pretinde ceva; *c*) a se hotărî pentru ceva. *A rămîne la* (sau *pe lîngă*) *ale mele* (ori *ale tale, ale sale etc.*) = a fi neclintit într-o hotărîre luată. *A rămîne* (*tot*) *pe a cuiva* = a se hotărî un lucru numai după voința cuiva, neținînd cont de părerea celorlalți. (*pop.*) *A rămîne grea* = (*despre femei*) a fi însărcinată. *A rămîne baltă* v. baltă. *A rămîne cu buza* (*sau buzele*) *umflate* v. buză. *A rămîne cu gura căscată* v. căscat. *A rămîne pe drumuri* v. drum. *A rămîne cu inima friptă* v. inimă. *A rămîne tablou* v. tablou. **3** *intr.* A continua să existe; a nu se schimba starea în care este; a păstra aceeași stare; a dăinui. *Rămîne stînca, deși moare valul* (EMIN.). ◇ Expr. *A rămîne cu zile* (sau *cu sufletul în oase*) = a continua să trăiască. *A nu* (*mai*) *rămîne* (*nici*) *piatră de* (sau *pe*) *piatră* (din ceva) v. piatră. ◆ A supraviețui. *Numai Rucsanda rămăsese din familia lui Petru Rareș* (C. NEGR.). ◇ Expr. (*înv., pop.*) *A rămîne de cineva* = a fi lipsit de cineva; a supraviețui cuiva. ◆ A se menține, a se păstra în conștiința oamenilor. *Celebre au rămas pe lume ospețele lui Baltazar* (ANG.-IOS.). ◆ (*despre bunuri*) A se afla, a ajunge, a trece în posesia cuiva; a fi lăsat moștenire cuiva. *Toată a lui avere a voastră-a rămînea* (ALECS.). **4** *intr.* A se menține ca un rest dintr-un întreg (după ce s-a consumat o parte); a avea în plus ceva. *Zilele îmi fură multe, dar rămasu-mi-au puține* (EFT.). ◇ Expr. *A rămîne pentru* (sau *pe*) *altă dată* (ori *zi, săptămînă etc.*) = a se amîna pentru o dată ulterioară. *Mult a fost, puțin a rămas*, se spune ca încurajare atunci cînd dintr-o lucrare grea s-a efectuat cea mai mare parte. *A nu* (*mai*) *rămîne* (*nici o*) *îndoială că...* = a exista siguranța că... *Mai rămîne vorbă?* sau *nu* (*mai*) *rămîne vorbă* = este sigur; nu mai este de discutat. (*pop.*) *De ajuns și de rămas* = din plin, din belșug. *Nu rămîne îndoială* (*că...* ori *de...*) sau *mai rămîne îndoială?* v. îndoială. ◆ (*de obicei constr. cu dat.*) A se alege cu ceva. *Dacă plec de la el, nu-mi mai rămîne nimic* (CE. PETR.). ◇ Expr. *A nu-i* (*mai*) *rămîne cuiva alta decît să...* = a nu se găsi pentru cineva altă soluție decît să... ◆ (*înv., reg.*) A mai trebui ceva; a lipsi. *Moartea să-l apuce foarte puțin a rămas* (PANN). ◇ Expr. *A rămîne* (ceva) *la* (ori *pînă la*) *atîta* sau *a rămîne* (ceva) *numai la...* = *a*) a mai fi de făcut atîta; *b*) a ajunge lucrul pînă la un punct. **5** *tr.* Expr. (*înv., reg.*) *A rămîne* (cu ceva) *pe cineva* = a învinge pe cineva (într-o judecată, la o întrecere etc.). • prez.ind. *rămîn*, (*înv., reg.*) *rămîi*; pers. 2 *rămîi*, pers. 3 *rămîne*. /lat. ***remanēre***.

rămînere *s.f.* Faptul de *a rămîne* (în același loc, în aceeași stare, în aceeași situație); rămas[1]. ◇ Expr. *Rămînere în urmă* = întîrziere, lipsă de progres (în raport cu alții); stagnare. (*reg.*) *Rămînere bună* = rămas bun. • pl. *-i*. /v. ***rămîne***.

rămură *vb. I.* v. rămuri.

rămurăt, -ă *adj.* (*pop.; despre arbori*) Care este rămuros, ramificat. • pl. *-ți, -te*. /***ramură*** + *-at*.

rămureá *s.f.* **1** Dim. al lui *ramură*; rămurică. **2** (*bot.; la pl.*) Ciupercă comestibilă, cu tulpina groasă și cu fructificațiile foarte ramificate (*Ramaria botrytis*). • pl. *-ele*. /***ramură*** + *-ea*.

rămuri *vb. IV.* (*pop.*) **1** *refl.* (*despre arbori*) A se ramifica. **2** *tr.* A împărți, a clasa. *Deregătorii subalterni, rămuriți și așezați pe la diverse stațiuni, împlineau poruncile oficiului* (BARIȚ.). • prez.ind. *-esc*. și *rămură vb. I.* /***ramură*** + *-i*.

rămurícă *s.f.* Rămurea. • pl. *-ici, -ele*. /***ramură*** + *-ică*.

rămuríre *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *rămuri*. • pl. *-i*. /v. ***rămuri***.

rămurîș *s.n.* Totalitatea ramurilor unui copac; desiș. • pl. *-uri*. /***ramură*** + *-iș*.

rămurós, -oásă *adj.* (*despre arbori*) Care are multe ramuri; stufos, (*pop.*) rămurat. • pl. *-oși, -oase*. /***ramură*** + *-os*.

rănciór *s.n.* (*reg.*) Oiște (la cotiga plugului). • /etimol. nec.

răní *vb. IV.* **1** *tr., refl.* A(-și) produce o rană; a (se) vătăma. **2** *tr.* Fig. A produce cuiva o durere sufletească; a jigni, a insulta. *Cît de puțin aș fi în stare să rănesc pe cineva în credințele și pasiunile lui* (CAR.). **3** *tr.* Fig. (*compl. indică oameni*) A impresiona; a provoca cuiva sentimente puternice (de dragoste); a înflăcăra. *Tu nu știi să rănești decît cu ochii* (CA. PETR.). • prez.ind. *-esc*. /<sl. veche **ранити**.

rănícheanu *s.m.* v. rinichi.

rănire *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *răni* și rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. ***răni***.

rănișoáră *s.f.* Dim. al lui *rană*. • pl. *-oare*. /***rană*** + *-işoară*.

rănít, -ă *adj.* **1** (*despre ființe*) Care are o rană, o leziune. *Un mistreț rănit se năpusti înapoi* (SADOV.). ◇ (*subst.*) *Am dus... răniți căzuți, în spate!* (D. BOT.). **2** Fig. (*despre oameni*) Care a fost lovit sufletește; care a fost jignit. • pl. *-ți, -te*. /v. ***răni***.

răntuí *vb. IV.* (*reg.*) **1** *tr., refl.* A (se) strica, a (se) distruge. **2** *tr.* A împrăștia; a face dezordine. • prez. ind. *-iesc*. /<magh. ***ront***.

răntuná *vb. I.* **1** *tr.* (*înv., reg.*) A răsturna. **2** *refl.* (*înv.*) A se rostogoli. • prez.ind. *răntún, -ez*. /cf. *înturna*.

rănúnchi *s.m.* v. rărunchi.

rănúță *s.f.* Dim. al lui *rană*. • pl. *-e*. /***rană*** + *-uță*.

răotăte *s.f.* v. răutate.

răpausáre *s.f.* v. răposare.

răpăgá *vb. I.* (*reg.*) **1** *intr.* A aluneca; a cădea alunecînd. **2** *refl., intr.* A se da pe gheață. • prez.ind. *răpăg*. /etimol. nec.

răpăgúș *s.n.* (*reg.*) **1** Loc înclinat; povîrniș; drum în pantă. **2** Lunecuș; ghețuș. • pl. *-uri*. /***rapăg*** + *-uș*.

răpăí *vb. IV. intr.* **1** (*despre ploaie, grindină etc.*) A produce zgomote dese, scurte și ritmice, izbindu-se de o suprafață tare. *Ploaia răpăi scurt în brazi* (SADOV.). **2** (*despre ființe*) A lovi, a bate ritmic în ceva (cu picioarele, cu mîinile, cu aripile etc.), producînd zgomote dese și scurte. *Simion răpăi îndîrjit în tobă și oamenii începură să alerge* (CA. PETR.). **3** (*despre gloanțe, arme automate etc.*) A pîrîi sacadat; a țăcăni. **4** (*despre lucruri izbite*) A emite sunete ritmice; a trosni. *Tineretul joacă de răpăie pămîntul* (VLAH.). ◆ (*despre spații, încăperi etc. în care se produc zgomote*) A răsuna, a vui. • prez.ind. *răpăi, -iesc*. /form. expr; cf. *rap*[1].

răpăiálă *s.f.* **1** Zgomot produs de ploaie, de grindină etc. cînd cad pe o suprafață tare. *Răpăiala grindinei și duduiturile tunetelor îi acopereau glasul slab* (CAR.). **2** Ploaie puternică, zgomotoasă, de scurtă durată. **3** Zgomot produs de lovituri ritmice în ceva (cu picioarele, cu mîinile, cu aripile etc.). *Cu toată răpăiala de pumni, Boiangiu izbuti să înainteze* (REBR.). • sil. *-pă-ia-*. pl. *-ieli*. /***răpăi*** + *-eală*.

răpăít[1] *adv.* Cu zgomote sacadate, scurte și dese. • /v. ***răpăi***.

răpăít[2] *s.n.* **1** Faptul de *a răpăi*. **2** Zgomot produs de ploaie, de grindină etc. cînd cad pe o suprafață tare. **3** Succesiune de lovituri ritmice, dese și scurte; zgomot produs de astfel de lovituri; răpăitură. *De departe se aude răpăitul unui detașament în mers* (H. LOV.). • pl. *-uri*. /v. ***răpăi***.

răpăitór, -oáre *adj.* Care răpăie. • sil. *-pă-i-*. pl. *-ori, -oare*. /***răpăi*** + *-tor*.

răpăitúră *s.f.* (*mai ales la pl.*) Zgomot produs de lovituri ritmice; răpăit. • sil. *-pă-i-*. pl. *-i*. /***răpăi*** + *-tură*.

răpănós, -oásă *adj.* **1** (*despre animale, oameni*) Care are rapăn; care este bolnav de rapăn. ◆ (*reg.; despre animale*) Care are rîie. **2** (*despre oameni*) Care este murdar, jegos. ◇ Expr. (*reg.*) *Piele răpănoasă* = copil murdar și neastîmpărat. • pl. *-oși, -oase*. /***rapăn*** + *-os*.

răpăosá *vb. I.* v. răposa.

răpăosáre *s.f.* v. răposare.

răpăosát, -ă *adj.* v. răposat.

răpăusá *vb. I.* v. răposa.

răpăusát, -ă *adj.* v. răposat.

răpciúgă *s.f.* **1** (*med. vet.*) Boală contagioasă, de obicei la animale domestice, care se manifestă prin ulcerații pe mucoasa nazală, prin respirație grea etc.; morvă. **2** (Epitet pentru un) animal (de obicei cal) bătrîn, slab și bolnav. • /etimol. nec.

răpciugós, -oásă *adj.* **1** (*despre animale, mai ales despre cai*) Care este bolnav de răpciugă. **2** Fig. (*pop.; despre oameni*) Care arată rău; care este neîngrijit. • pl. *-oși, -oase*. /***răpciugă*** + *-os*.

răpciúne *s.m. invar.* Numele popular al lunii septembrie. *Pe la sfîrșitul lui răpciune un vînt aspru... mătură pîclele* (SADOV.). • /etimol. nec.

răpí *vb. IV. tr.* **1** (*compl. indică ființe*) A lua cu forța și a duce cu sine în altă parte, în mod silnic; a fura. ◆ Fig. (*despre moarte; compl. indică ființe*) A lua dintre cei vii; a curma viața cuiva. *O, mag, de zile vecinic, la tine am venit, Dă-mi înapoi pe-aceea ce moartea mi-a răpit* (EMIN.). ◆ Fig. (*compl. este „viața", „sufletul", „zilele"*) A distruge, a nimici. **2** (*compl. indică bunuri materiale*) A-și însuși pe nedrept, a se face stăpîn (prin abuz) pe...; a jefui. *Unul îi răpi sacul din spinare, altul îi puse piedică* (DELAVR.). ◆ (*compl. indică țări, teritorii etc.*) A cotropi. **3** Fig. A lua abuziv ceva de care dispune o persoană; a lua cuiva ceea ce i se cuvine, ceea ce îi revine sau îi este necesar. *Nu vreau să-ți răpesc decît două-trei secunde* (REBR.). **4** Fig. (*compl. indică oameni*) A fermeca, a încînta, a vrăji. *Pe tine te răpește al trestiilor cînt* (PĂUN). **5** (*înv., reg.; compl. indică oameni, lucruri etc.*) A scoate din locul unde se află; a desprinde, a smulge pentru a salva. • prez.ind. *-esc*. și (*înv.*) *ripí, hrăpí*, (*reg.*) *rîpí vb. IV.* /lat. ***rapire*** = ***răpĕre***.

răpíre *s.f.* Acțiunea de *a răpi* și rezultatul ei; (*înv.*) răpitură. • pl. *-i*. și (*înv.*) *hrăpíre s.f.* /v. ***răpi***.

răpít[1] *s.n.* (*înv.*) Faptul de *a răpi*. • /v. ***răpi***.

răpít[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre ființe*) Care a fost luat cu forța și dus în altă parte. **2** (*despre bunuri materiale*) Care a fost însușit pe nedrept. **3** Fig. (*despre oameni*) Care este fermecat, încîntat, vrăjit. *Mă-ntorsei în prag și-o priveam răpit* (EMIN.). • pl. *-ți, -te*. și (*înv.*) *ripít, -ă, hrăpít, -ă adj.* /v. ***răpi***.

răpitór, -oáre *adj., s.f.* **I** *adj.* **1** (*despre oameni*) Care răpește pe cineva. *Nu putuse să-i scape de la răpitor pe iubita lui* (ISP.). **2** (*despre animale*) Care prinde și consumă hrană de origine animală, de obicei vie. **3** (*despre oameni*) Care ia pe nedrept un bun al altuia; hrăpăreț. **4** Fig. (*despre oameni*) Care uzurpă un drept al altuia; uzurpator. **5** Fig. Care încîntă, vrăjește;

fermecător, încîntător. *Priveliște răpitoare.* **II** *s.f.* (*ornit.; la pl.*) Numele a două ordine de păsări de pradă (de zi și de noapte), bune zburătoare, cu ciocul gros, arcuit și încovoiat și cu picioarele terminate cu gheare ascuțite și întoarse; (*și la sg.*) pasăre care face parte din fiecare dintre aceste ordine. • pl. *-ori, -oare.* și (*înv.*) *ripitór, -oáre, hrăpitór, -oáre adj.* /***răpi*** + *-tor.*

răpitúră *s.f.* (*înv.*) Răpire. • pl. *-i.* /***răpi*** + *-tură.*

răposá *vb. I.* **1** *intr.* (*mai ales în limbajul bisericesc*) A muri. *O răposat în brațele mele* (ALECS.). **2** *refl., intr.* (*înv.*) A se odihni (după un drum, după un efort etc.). *Mai înainte de a călători noaptea mai departe,... răposa sub un stejar vechi* (ASACHI). **3** *intr.* (*înv.; despre duh, suflet*) A se îndrepta, a se coborî asupra cuiva. *Duhul lui Mihai Viteazul nu răposase asupră-i* (BĂLC.). • prez.ind. *-ez.* și (*înv.*) *răpăosá, răpăusá vb. I.* /lat. ***repausare.***

răposáre *s.f.* **1** Faptul de *a* (*se*) *răposa.* **2** Moarte. *Voi aduce hrisovul din care se arată timpul răposării comitului Ștefan de Bator* (ȘINC.). • și (*înv.*) *răpausáre, răpăosáre s.f.* /v. ***răposa.***

răposát, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care a murit; defunct, decedat. *Samănă la ochi cu răposata maică-sa* (SADOV.). • pl. *-ți, -te.* și (*înv.*) *răpăosát, -ă, răpăusát, -ă adj.* /v. ***răposa.***

răpotín, -ă *s.m.* (*în vechile tradiții pop.; mai ales la pl.; de obicei art.*) **1** Numele unei sărbători care se ține de obicei în trei marți consecutive, începînd cu a treia marți de după Paște. **2** Ext. Turte care se fac la această sărbătoare. • pl. *-i.* și (*reg.*) *repotín, ropotín s.m.* /cf. rus. *ponamь* „templu".

răpști *vb. IV.* **1** *intr.* (*înv., reg.*) A murmura, a cîrti, a protesta. **2** *refl.* (*reg.*) A se răsti. *Pepelea, mînios, se răpști către dînsa* (POP.). **3** *tr.* (*înv.*) A-și însuși pe nedrept un bun, un drept etc. care aparține altcuiva. • prez.ind. *-esc.* /<slav. **рѣпътатн, рѣпъщѫ.**

răpștire *s.f.* (*înv., reg.*) Acțiunea de *a* (*se*) *răpști.* • pl. *-i.* /v. ***răpști.***

răpúblică *s.f.* v. republică.

răpuitór, -oáre *s.m., s.f.* v. răpunător.

răpunătór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (*înv.*) **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care ucide; ucigaș. **2** *s.m., s.f.* Fig. Persoană care farmecă, încîntă, cucerește. *Se dădea de cel mai strașnic răpuitor de femei* (GAN.). • pl. *-ori, -oare.* și *răpuitór, -oáre s.m., s.f.* /***răpune*** + *-ător.*

răpúne *vb. III.* (*pop.*) **1** *tr., refl.* A (se) pierde, a (se) prăpădi, a (se) distruge. *Au răpus la beție toată averea tătîne-său* (COSTIN). <> Expr. (*tr.*) *A răpune* (cuiva) sau *a-și răpune capul* (ori *viața, zilele*) = a-i lua cuiva sau a-și lua viața; a (se) omorî. *A răpune* (pe cineva) *de zile* = a omorî (pe cineva). *A răpune ceva din vedere* = a nu mai ști unde se află ceva; a pierde din vedere. *A răpune* (cuiva) *sufletul* = a face pe cineva să intre în păcat. **2** *tr.* (*compl. indică ființe*) A ucide, a omorî. ◆ (*refl., intr.*) A-și pierde viața, a-și găsi moartea; a muri. ◆ (*refl.*) A se sinucide. ◆ Fig. (*tr., refl.*) A pune capăt la ceva; a (se) sfîrși; a dispărea. *Un fluture încremenit, Un zbor răpus într-un cristal* (BLA.). **3** *tr.* (*compl. indică adversari*) A învinge, a birui. *Ne-om bate și noi cu păgînii și i-om răpune* (SADOV.). ◆ Fig. A copleși, a doborî. *Nu te lăsa răpus de sentimentalisme, gîndește matur* (CĂL.). **4** *tr.* Fig. (*compl. indică oameni*) A învinge într-o luptă de idei; a întrece. • prez.ind. *răpún, (reg.) răpúi.* și (*înv.*) *repúne vb. III.* /lat. ***reponĕre.***

răpúnere *s.f.* (*pop.*) Acțiunea de *a* (*se*) *răpune* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***răpune.***

răpús, -ă *adj.* (*pop.*) **1** (*despre ființe*) Care a fost ucis, omorît. **2** (*despre oameni*) Care a fost biruit, înfrînt, învins. • pl. *-și, -se.* /v. ***răpune.***

rări *vb. IV.* **1** *refl.* (*în opoz. cu „a îndesi"; despre obiecte de același fel sau despre colectivități, mulțimi, corpuri compuse din elemente identice*) A fi sau a deveni (mai) rar, (mai) puțin compact, (mai) puțin dens. ◆ (*despre oameni*) A deveni mai puțini la număr, mai depărtați unul de altul. **2** *tr.* A face ca într-un șir obiectele de același fel să fie mai rare, mai puțin dese (îndepărtîndu-le unele de altele). *Trebuie să rărească... plantele prea dese* (I. ION.). **3** *tr.* A încetini ritmul unei acțiuni. *Mă vezi rărindu-mi pasul* (EMIN.). <> Expr. *A* (*o*) *mai rări cu cineva* = a se duce mai rar la cineva, a se întîlni mai rar cu cineva. *A* (*o*) *mai rări cu ceva* = a face, a da, a oferi ceva la intervale mai mari decît de obicei; a o lăsa mai domol. *A o* (*mai* sau *cam*) *rări de* (*pe*) *undeva* = *a*) a se duce undeva (tot) mai rar; *b*) a pleca de undeva; a o șterge. **4** *refl.* A se petrece sau a se succeda din cînd în cînd. *Gloanțele s-au rărit acum și mai mult* (CA. PETR.). • prez.ind. *răresc.* și *arări vb. IV.* /***rar*** + *-i.*

răricél, -eá *adj.* Răricor. • pl. *-cei, -cele.* /***rar*** + *-icel, -icea.*

răricícă *adj.* Răricea. • pl. *-cele.* /***rar*** + *-icică.*

răríme *s.f.* **1** (*înv., reg.*) Raritate. **2** (*reg.*) Rariște. • /***rar*** + *-ime.*

rărire *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *rări* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***rări.***

rărîș *s.n.* **1** Rariște. **2** (*pop.*) Loc rămas gol în urma căderii dinților sau a părului. **3** Ochi de apă în mijlocul unui stufăriș. • pl. *-uri.* /***rar*** + *-iș.*

rărișór, -oără *adj.* Dim. al lui *rar*; răricel, răruț. • pl. *-ori, -oare.* /***rar*** + *-ișor.*

rărít[1] *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *rări*; rărătură. • /v. ***rări.***

rărít[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre obiecte de același fel sau despre colectivități, mulțimi, corpuri compuse din elemente identice*) Care a devenit (mai) rar, (mai) puțin compact. ◆ (*despre gaze*) Care are densitatea micșorată. ◆ (*reg.; despre lichide*) Care este diluat, subțiat. **2** (*despre șiruri de obiecte de același fel*) Care a devenit mai rar (prin distanțare). **3** (*în opoz. cu „rapid"*) Rar. *La început ascultam cu respirația rărită* (CA. PETR.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***rări.***

rărítură *s.f.* **1** Rărit. **2** Loc rămas liber între obiecte așezate rar. **3** Rariște. **4** Defect sau uzură a unei țesături care are într-un loc urzeala sau bătătura mai rară decît în rest. • pl. *-i.* /***rări*** + *-tură.*

rărița *vb. I. tr.* (*compl. indică terenuri*) A lucra cu rarița. • prez.ind. *-ez.* și (*reg.*) *răliță vb. I., raliți vb. IV.* /***rariță*** + *-a.*

rărițare *s.f.* Acțiunea de *a rărița* și rezultatul ei; rărițat. • pl. *-ări.* /v. ***rărița.***

rărițat *s.n.* Rărițare. • /v. ***rărița.***

rărúnche *s.m.* v. rărunchi.

rărúnchi *s.m.* **I** (*pop.*) **1** (*anat.*) Rinichi. *Dumneata ești bolnav de rărunchi* (SADOV.). <> Expr. *A avea* (sau *a fi cu, a prinde*) *seu la rărunchi* = a fi înstărit, a avea avere; a-i merge foarte bine. ◆ (*reg.*) Partea dorsală a corpului omenesc unde se află rinichii; ext. șale. **2** Interiorul trupului omenesc (considerat ca sediu al forței, al vitalității, al sensibilității). <> Loc.adv. *Din rărunchi* sau *din* (ori *pînă în*) *fundul rărunchilor* = din toate puterile; foarte tare. <> Expr. *A i se rupe cuiva rărunchii de milă* (sau *de mîhnire*) = a-i fi milă de cineva. *A sfîșia* (sau *a i se sfîșia*) *cuiva rărunchii* v. sfîșia. ◆ Ext. Miezul, mijlocul unui lucru. **II** (*bot.; reg.*) Nume dat mai multor plante erbacee din familia ranunculaceelor: *a*) boglar (*Ranunculus sceleratus*); *b*) piciorul-cocoșului (*Ranunculus acris*); *c*) gălbenele (*Ranunculus polyanthemos*); *d*) gălbenele-de-munte (*Ranunculus carpaticus*); *e*) untișor (*Ficaria verna*). • pl. *-i.* și (*reg.*) *rănúnchi, rărúnche s.m.* /lat. ****rēnūncŭlus.***

rărúț, -ă *adj.* Rărișor. • pl. *-i, -e.* /***rar*** + *-uț.*

răs- Elem. de compunere care exprimă ideea de repetare, de prelungire în timp, de intensificare, de împrăștiere, de revenire la o stare mai veche, de modificare (în sens negativ) a situației dinainte etc. • și *răz-.* /<slav. **рас-, раз-.**

răsád *s.n.* **1** (*bot.*) Plantă tînără (mai ales legumă, floare), crescută din sămînță (în seră sau în răsadniță) care a fost sau urmează să fie răsădită. ◆ Butaș. ◆ Colect. (*reg.*) Sămînță din care se obține răsadul. **2** Fig. Neam, seminție. *Un nou răsad din vița romană prinde rădăcină-n munții și-n văile Dunării* (VLAH.). • pl. *-uri.* /<bg. ***расад, расада***, srb. ***rasad.***

răsádniță *s.f.* **1** Construcție simplă din scînduri sau din prefabricate, acoperită de obicei cu geamuri și așezată pe un pat de gunoi de grajd, în care se cultivă răsadurile. **2** (*reg.*) Pepinieră pentru vița-de-vie. • pl. *-e.* /<bg. ***разсадник***, srb. ***разсадник.***

răsaláltăieri *adv.* În cursul zilei care precedă pe cea de alaltăieri. *Răsalaltăieri am văzut ceea ce vezi și sființa ta acum* (VOIC.). • sil. *-tă-ieri.* /***răs-*** + ***alaltăieri.***

răsădí *vb. IV. tr.* **1** (*compl. indică răsaduri*) A transplanta, din seră sau din răsadniță în cîmp, într-un parc etc.; (*înv.*) a răstăvi. **2** Ext. (*pop.*) A semăna, a însămînța. • prez.ind. *-esc.* /<bg. ***разсади***, srb. ***rasadivati.***

răsădíre *s.f.* Acțiunea de *a răsădi* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***răsădi.***

răsădít[1] *s.n.* Faptul de *a răsădi.* • /v. ***răsădi.***

răsădít[2] *adj.* **1** (*despre plante*) Care a fost mutat din răsadniță în alt loc. **2** Ext. Care este plantat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***răsădi.***

răsăpí *vb. IV.* v. risipi.

răsărí[1] *vb. IV. intr.* **I 1** (*despre aștri; în opoz. cu „a apune"*) A apărea pe cer, a se ivi la orizont. *A răsărit luna de după munte.* <> Expr. (*fam.*) *A răsări* (cuiva) *luna-n cap* = a cheli. *A-i răsări luna în ceafă* v. lună. ◆ (*despre zi, zorii zilei*) A se ivi; a începe. **2** A se arăta (pe neașteptate, din depărtare, ieșind dintr-un loc ascuns vederii); a se ivi, a apărea. *Deodată îi răsări înainte o herghelie de cai mărunți* (GÎRL.). <> Expr. *Parcă a răsărit din pămînt* = a apărea dintr-o dată. *A răsări la lumină* (sau *la lumina zilei*) = *a*) a ieși la iveală; *b*) a ieși dintr-o situație grea. *A-i răsări cuiva* (ceva) *în minte* = a-i veni cuiva în minte o amintire sau un gînd neașteptat; ext. a i se năzări. *A răsări* (*ca*) *din pămînt* (*din iarbă verde*) v. pămînt. ◆ (*înv., reg.*) A-i veni cuiva o idee neașteptată (sau ciudată), o toană. **3** (*despre munți, peisaje, clădiri etc.*) A intra în raza vizuală a cuiva care se apropie. *De-a lungul liniei răsăreau și piereau table cu reclame* (REBR.). ◆ A se arăta (în toată înălțimea), a se înălța. *Vîrful muntelui a răsărit brusc în fața lui.* **4** (*despre sunete*) A se auzi (cu putere); a răzbate. **II 1** (*despre plante aflate la începutul dezvoltării*) A-și scoate vîrful deasupra pămîntului; a încolți. *Un colț de iarbă... a răsărit, delicat și subțire ca un ac* (SADOV.). <> Expr. *A răsări ca ciupercile* (*după ploaie* sau *din gunoi*) = a apărea în număr mare; a se înmulți peste măsură. (*glum.*) *Seamănă, dar nu răsare,* se spune pentru a respinge afirmația cuiva despre asemănarea dintre două persoane sau dintre două lucruri. <> Fig. *O mie de simțiri necunoscute răsăriră din inima mea, cum renasc primăvara florile din pămînt* (I. NEGR.). **2** Fig. (*despre ființe*) A se naște. **3** Fig. A se crea, a se forma; a izvorî. *Este știut că din discuție răsare scînteia adevărului* (CAR.). **4** Fig. A se construi foarte repede; a se ridica, a se înălța. *Un oraș a răsărit ca în basme, pe coastele muntelui* (VLAH.). **III 1** A ieși în evidență; a se ridica peste...; a depăși un anumit nivel. *Dintre ochii ei stinși... răsărea un nas coroiat* (GAN.). **2** (*despre copii*) A crește (puțin), a se face mai mare. **3** (*pop.; despre aluat*) A dospi, a crește. **IV 1** A (se) sălta, a sări brusc (în picioare). ◆ A tresări. *Împărăteasa dete un țipăt, răsărind din somn* (ISP.). **2** Fig. A interveni brusc într-o discuție. *Să știi că alta nu poate fi! răsări cu mare aprindere comisoaia* (SADOV.). • prez.ind. *răsár.* /lat. ****resalīre.***

răsărí[2] *vb. IV.* **1** *refl.* (*înv.*) A se rătăci, a se răzleți; a se pierde. **2** *refl., intr.* (*înv.*) A se îndepărta, a se înstrăina. **3** *tr., intr.* (*reg.*) A se desprinde dintr-un întreg; a (se) despica. <> Expr. *Unde bați* (sau *dai*) *și unde răsare,* se spune atunci cînd se întîmplă cu totul altfel decît se așteapta. **4** *intr.* (*reg.*) A sări de pe locul unde a căzut; a reveni în forma inițială. • prez.ind. *răsár.* /***răs-*** + ***sări.***

răsăríre[1] *s.f.* Acțiunea de *a răsări*[1] și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***răsări***[1].

răsărire[2] *s.f.* Acțiunea de *a răsări*[2] și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***răsări***[2].

răsărít[1]**, -ă** *adj.* **1** (*despre plante*) Care a încolțit, apărîndu-i vîrful deasupra pămîntului. **2** Care iese în evidență; care se ridică peste...; care depășește un anumit nivel. *Descălecaseră înaintea unui bordei mai răsărit* (SADOV.). **3** (*despre copii*) Care a crescut (puțin); care este mărișor față de alții. *Un copil mai răsărit le-a ieșit înainte.* **4** Care depășește măsura comună. ◆ Fig. (*despre oameni*) Care este deosebit, valoros. *Toți oamenii mai răsăriți... ar putea fi cu noi* (STANCU). • pl. *-ți, -te.* /v. ***răsări***[1].

răsărít[2]**, -ă** *s.n., s.f.* **I** *s.n.* **1** Faptul de *a răsări.* **2** Moment al apariției unui astru la orizont; spec. moment al zilei cînd răsare Soarele. ◆ Început al zilei. ◆ Fig. Început al unei ere sau al unei vieți noi. **3** Unul dintre cele patru puncte cardinale, situat în direcția în care răsare Soarele, opus vestului; est, orient. <> Expr. *Cu un ochi la răsărit și cu altul la apus,* se spune despre cei care se uită cruciș. (*reg.*) *Una la răsărit și alta la asfințit,* se spune despre lucruri aflate în dezordine. *A sta cu un picior la răsărit și cu altul la apus* v. apus. *A vorbi una de la răsărit și alta de la apus* v. apus. **4** Spațiu geografic situat la răsărit față de un punct, de o regiune etc. de referință; (*de obicei cu val. de nm. pr.*) lumea, popoarele din țările sau ținuturile din acest spațiu. <> Expr.

Răsăritul și apusul sau *(de la) răsărit și (de la) apus* = (din) toată lumea. **II** *s.f.* (*bot.*; și *răsărita-soarelui, reg., m., răsăritul-soarelui*) Floarea-soarelui (*Helianthus annuus*). ◆ Restr. Semințele acestei plante. • pl. *n.* *-uri, f. -e.* /v. ***răsări***[1].

răsăritean, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care este de la răsărit; care este situat la răsărit; care este propriu, caracteristic regiunilor de la răsărit; estic. ◇ *Biserica Răsăriteană* = Biserica Ortodoxă. **2** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a unei țări, a unei regiuni, a unei provincii etc. dinspre răsărit sau care este originară de acolo; oriental; (*la pl.*) popoarele din răsărit. • pl. *-eni, -ene.* /***răsărit***[2] + *-ean.*

răsăriteáncă *s.f.* Locuitoare dintr-o țară, regiune, provincie etc. dinspre răsărit; orientală. • pl. *-ence.* /***răsăritean*** + *-că.*

răsăritúră *s.f.* (*înv.*) **1** Apariție, ivire. **2** Tresărire; palpitație; zvîcnitură. • pl. *-i.* /***răsări*** + *-tură.*

răsătúră *s.f.* Faptul de a rade. ◆ Concr. Ceea ce rezultă din raderea unui obiect. • pl. *-i.* și *răzătúră s.f.* /***ras***[2] + *-ătură.*

răscăcărá *vb. I.* v. răscrăcăna.

răscăcărare *s.f.* v. răscrăcănare.

răscăcărát, -ă *adj.* v. răscrăcănat.

răscăcărătúră *s.f.* (*reg.*) **1** Defect fizic, constînd în a avea picioarele răscrăcănate. **2** Spațiu între obiecte sau între părțile unui obiect care se produce prin desfacere, dezbinare. **3** Fig. Rînjet larg, prostesc. • pl. *-i.* /***răscăcăra*** + *-ătură.*

răschiá *vb. I.* v. rășchia.

răschiát[1] *s.n.* v. rășchiat[1].

răschiát[2]**, -ă** *adj.* v. rășchiat[2].

răschirá *vb. I.* v. rășchira.

răschirare *s.f.* v. rășchirare.

răschirát[1] *s.n.* v. rășchirat[1].

răschirát[2]**, -ă** *adj.* v. rășchirat[2].

răschitór *s.n.* v. rășchitor.

răscití *vb. IV. tr.* A citi același text de multe ori. • prez.ind. *-esc.* /***răs-*** + ***citi***.

răsclocí *vb. IV. tr.* A cloci peste perioada normală. • prez.ind. pers. 3 *-ește.* /***răs-*** + ***cloci***.

răscoácе *vb. III.* **1** *refl.* (*despre alimente*) A se coace mai mult decît trebuie. ◇ (*tr.*) *Am răscopt mîncarea.* ◆ (*refl.*; *despre ouă*) A se fierbe pînă la completa coagulare. ◇ (*tr.*) *A răscopt ouăle.* **2** *tr.* (*compl. indică metale, aliaje*) A încălzi la o temperatură foarte înaltă. **3** *tr., refl.* A (se) încălzi foarte tare; a (se) încinge. *Căldura soarelui răscoace pămîntul* (SANDU-A.). **4** *refl.* (*despre fructe, plante, semințe*) A se coace prea tare. **5** *intr.* (*în descîntece; despre bube*) A fi gata să se spargă. • prez.ind. *răscóc.* /***răs-*** + ***coace***.

răscoácere *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *răscoace.* • /v. ***răscoace***.

răscoáge *s.f.* (*bot.*; *reg.*) Numele a două plante erbacee: *a*) zburătoare (*Epilobium angustifolium*); *b*) pufuliță (*Epilobium hirsutum*). • /etimol. nec.

răscoálă[1] *s.f.* **1** Acțiune spontană și neorganizată a maselor (țărănești), ca urmare a nemulțumirilor provocate de sărăcie, de nedreptăți, de oprimare, de abuzuri etc.; răzmeriță, (*înv., pop.*) răzvală, (*înv.*) rebeliște. ◇ Expr. *A ridica steagul răscoalei* v. steag. **2** Fig. Împotrivire, protest. *A fost biruitoare întîia ta răscoală* (ARGH.). **3** Fig. Revoltă sufletească; indignare. *Îl privea cu inima plină de răscoală împotriva purtării profesoarei* (BRĂT.). **4** Fig. Tulburare sufletească, dezlănțuire a unor sentimente, patimi etc. **5** Fig. Zarvă, agitație; dezordine, neorînduială. *Pînă la ziuă a fost în casă un zgomot și o răscoală sălbatică* (GAL.). ◇ Loc.vb. (*înv.*) *A da răscoală* = a răscoli. *Doar vîntul nopții-n ierburi dă răscoală* (IOSIF). • pl. *-e.* și (*înv.*) *roscoálă s.f.* /de la ***răscula***, prin derivare regresivă.

răscoálă[2] *s.f.* v. răscol.

răscól *s.n.* **I 1** Desfacere a stînii, toamna, după ce s-a preparat brînza; separare a oilor, la desfacerea stînii, pe fiecare proprietar în parte. ◆ Timpul cînd se fac aceste activități. **2** (*reg.*) Strungă care servește la numărarea și la alesul oilor. **3** (*reg.*) Margine, gură a unui vas. ◇ Expr. *A da peste răscoale* = (*despre lichide*) a ieși afară din vas. **II** Bară de lemn prevăzută la capete cu cîte o gaură în care intră carîmbii de sus ai loitrelor carului. ◇ Expr. *A lega pe cineva în răscol* = a pune pe cineva în obezi. • pl. *-oale.* și (*reg.*) *rascól s.n., răscoálă s.f.* /<sl. veche **расколъ**.

răscolí *vb. IV.* **I** *tr.* **1** A desface, toamna, stîna, alegînd oile după fiecare proprietar în parte. ◆ (*reg.*; *refl.*; *despre proprietarii de oi*) A se despărți, toamna, după alegerea oilor. **2** (*pop.*) A alege oile în strungă, primăvara, pentru măsurarea laptelui. **II 1** *tr.* A pune în mișcare, a stîrni; a mișca puternic, a agita. *Pașii tînărului... răscoleau praful dușumelelor tocite* (REBR.). ◆ (*compl. indică ape, valuri*) A tulbura, a învolbura. **2** *tr., refl.* A (se) mișca din locul în care se află; a porni. *Din larg cuprins de multe zări, Nuntași din nouăzeci de țări S-au răscolit* (COȘB.). ◆ (*tr.*; *compl. indică animale* sau *păsări*) A alunga. **3** *tr.* Fig. A provoca agitație; a aține, a întărîta. *Vestea răscolise cartierul de la un cap la altul* (PER.). ◆ A provoca frămîntări sufletești; a tulbura; a enerva. *Întîlnirea cu Baciu m-a răscolit* (VLAS.). ◆ A provoca suferințe fizice, senzații neplăcute; a chinui. *Dormitam răscolit pînă în adîncul inimii de înclinările vaporului* (BRĂ.). **4** *refl.* (*înv.*) A se răscula, a se revolta. **III 1** *tr., intr.* A face dezordine, a răvăși căutînd pe cineva sau ceva; a cerceta cu de-amănuntul, răvășind lucrurile; a scotoci. ◇ Expr. *A răscoli cerul și pămîntul* = a face tot posibilul (pentru a găsi ceva sau pe cineva). **2** *tr.* (*cu compl. „foc", „jăratic"*) A scormoni pentru a-l înviora. **3** *tr.* (*compl. indică ziare, cărți, reviste etc.*) A răsfoi. **4** *tr.* (*compl. indică pămînt, cenușă, gunoi etc.*) A scormoni, a scurma. ◆ (*pop.*; *cu compl. „pămîntul"*) A ara. ◆ (*reg.*; *cu compl. „fînul", „iarba" etc.*) A întoarce, a împrăștia pentru a se usca mai bine. **5** *tr.* Fig. A cutreiera, a străbate un loc, scotocind, pentru a găsi pe cineva. *În zadar răscoli tot portul* (BART). **6** *tr.* (*compl. indică sentimente, stări sufletești, amintiri etc.*) A face să se actualizeze, să se manifeste; a face să se acutizeze; a stîrni, a înteți. *Melodia răscolea în suflet amintirile trecutului* (DUN.). • prez.ind. *-esc.* și (*reg.*) *roscolí vb. IV.* /<sl. veche **расколѣти**.

răscolíre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *răscoli* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***răscoli***.

răscolít, -ă *adj.* **1** Care este în dezordine; care este răvășit. **2** (*despre pămînt, cenușă, gunoi etc.*) Care este scormonit, scurmat. ◆ Ext. (*despre pămînt*) Care este săpat, arat. **3** (*despre praf, valuri etc.*) Care este pus în mișcare; stîrnit, agitat. **4** Fig. (*despre oameni*) Care este tulburat sufletește. ◆ (*despre sentimente, stări sufletești, amintiri etc. ale oamenilor*) Care este actualizat, acutizat, întețit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***răscoli***.

răscolitór, -oáre *adj.* **1** Care trezește amintiri, emoții etc.; care tulbură, emoționează; tulburător. **2** (*înv.*) Care îndeamnă la răscoală; răzvrătitor. • pl. *-ori, -oare.* /***răscoli*** + *-tor.*

răscólnic, -ă *adj.* (*înv.*) Care îndeamnă la răscoală; răzvrătitor. • pl. *-ci, -ce.* /***răscoală*** + *-nic.*

răscópt, -oáptă *adj.* **1** (*despre alimente*) Care este copt mai mult decît trebuie. ◆ *Ou răscopt* = ou fiert tare. **2** Care este încălzit foarte tare; care este încins, ars (de soare). ◆ Care este uscat prea tare. *Scîndură răscoaptă.* **3** (*despre fructe, plante, semințe*) Care este foarte copt. ◆ Fig. (*despre oameni; adesea iron.*) Care este trecut de vîrsta tinereții. **4** Fig. (*înv.*; *despre oameni*) Care este chibzuit, matur. • pl. *-ți, -te.* /v. ***răscoace***.

răscrăcăná *vb. I.* **1** *tr., refl.* (*pop.*) A(-și) desface, a(-și) depărta (în mod dizgrațios) picioarele unul de altul; a (se) crăcăna. **2** *refl. impers.* Expr. (*reg.*) *A se răscrăcăra de ziuă* = a se lumina de ziuă; a se crăpa de ziuă. • prez.ind. *răscrăcăn, -ez.* și (*reg.*) *răscăcărá, răscrăcărá vb. I.* /***răs-*** + ***crăcăna***.

răscrăcănare *s.f.* (*pop.*) Acțiunea de *a* (*se*) *răscrăcăna.* • și (*reg.*) *răscăcărare s.f.* /v. ***răscrăcăna***.

răscrăcănát, -ă *adj.* (*pop.*) **1** (*despre oameni* și *animale*) Care are picioarele depărtate (în mod dizgrațios) unul de altul; crăcănat. **2** (*despre picioare*) Care este depărtat (în mod dizgrațios) unul de altul. ◆ Analog. (*reg.*; *despre obiecte*) Care este desfăcut din încheieturi. • pl. *-ți, -te.* și (*reg.*) *răscăcărát, -ă, răscrăcărát, -ă adj.* /v. ***răscrăcăna***.

răscrăcărá *vb. I.* v. răscrăcăna.

răscrăcărát, -ă *adj.* v. răscrăcănat.

răscroí *vb. IV. tr.* (*compl. indică materiale de croitorie*) A tăia urmînd linia gîtului sau a brațelor. ◆ Ext. (*compl. indică materiale*) A croi după măsură. • prez. ind. *-iesc.* /***răs-*** + ***croi***.

răscroiálă *s.f.* **1** Acțiunea de a răscroi și rezultatul ei; tăietură adîncită în croiala unei haine (la mîneci și la gît); răscroitură. **2** Concr. Bucată de material care cade cînd se răscroiește; răscroitură. • sil. *-cro-ia-.* pl. *-ieli.* /***răscroi*** + *-eală.*

răscroít, -ă *adj.* **1** (*despre materiale de croitorie*) Care este tăiat urmînd linia gîtului sau a brațelor. **2** (*despre haine sau părți ale lor*) Care este croit adînc. ◆ Care este fasonat, modelat (după corp). • pl. *-ți, -te.* /v. ***răscroi***.

răscroitúră *s.f.* Răscroială. • sil. *-cro-i-.* pl. *-i.* /***răscroi*** + *-tură.*

răscrúce *s.f.* **I 1** Loc în care se încrucișează două sau mai multe drumuri; răspîntie. ◇ (*pop.*) *Răscrucea* (sau *răscrucile*) *cerului* = punct pe bolta cerească în care se află Soarele la amiază; zenit. *Răscrucea drumului* v. drum. ◇ Loc.adj., adv. *În răscruce* = (care este) în formă de cruce; cruciș. **2** Loc de întîlnire a două cursuri de apă; confluență. **3** Fig. Moment hotărîtor în viața unui om, a unui popor etc.; cotitură, răspîntie. **II** (*pop.*) **1** Parte a carului de care se prind șleaurile. **2** Cruce de lemn care împarte o fereastră în mai multe despărțituri. **3** Fofelniță (la vîrtelniță). • pl. *-i.* /***răs-*** + ***cruce***.

răsculá *vb. I.* **1** *tr., refl.* (*despre colectivități*) A (se) ridica împotriva unei nedreptăți, a unei asupriri, a unor abuzuri etc.; a porni sau a face să pornească lupta, răscoala, revolta; a (se) răzvrăti, (*înv.*) a se răzmeriți. **2** *tr.* A răscoli, a stîrni. *El răscoală în popoare a distrugerii scînteie* (EMIN.). **3** *tr., refl.* Fig. A (se) indigna, a (se) revolta. *Această cruntă priveliște... răscoală inima* (BĂLC.). **4** *tr.* A pune în picioare; a scula; a alarma. *Cădeam... cu chiote ce răsculau casa* (BRĂ.). • prez.ind. *răscól.* /***răs-*** + ***scula***.

răsculáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *răscula* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***răscula***.

răsculát, -ă *adj.* Care se revoltă împotriva unei nedreptăți, a unei oprimări, a unor abuzuri etc. • pl. *-ți, -te.* /v. ***răscula***.

răsculătór *s.m.* (*înv.*) Persoană care se răscoală sau care îndeamnă la răscoală; răzvrătit. • pl. *-i.* /***răscula*** + *-ător.*

răscumpărá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică robi, captivi etc.*) A elibera în schimbul unei sume de bani. ◆ (*compl. indică oameni*) A scăpa dintr-o primejdie, dintr-o încurcătură etc. ◆ (*înv.*) A izbăvi, a mîntui. *Vreau să-mi răscumpăr sufletul de la muncile cele veșnice* (GAL.). **2** A plăti prețul unui lucru vîndut sau amanetat, pentru a reintra în proprietatea sa. ◆ (*compl. indică obiecte, bunuri etc.*) A cumpăra de la cineva care îl cumpărase la rîndul său (oferind un supraprețț). ◆ A dobîndi un bun pierdut; a recîștiga. **3** A lichida o obligație bănească; a achita echivalentul unei sume datorate. **4** A compensa, printr-o realizare ulterioară, o acțiune (dăunătoare) săvîrșită. **5** (*constr. cu dat.*) A pedepsi; a răzbuna. *S-au întors... pentru ca să răscumpere moartea lui* (CANT.). ◆ Fig. A ispăși o greșeală făcută. *Trebuie să încerce să-și răscumpere greșelile* (REBR.). • prez.ind. *răscúmpăr.* /***răs-*** + ***cumpăra***.

răscumpărare *s.f.* Faptul de *a răscumpăra*; răscumpărat. • pl. *-ări.* /v. ***răscumpăra***.

răscumpărát[1] *s.n.* Răscumpărare. • /v. ***răscumpăra***.

răscumpărát[2]**, -ă** *adj.* 1 (*despre lucruri vîndute sau amanetate*) Care este redobîndit de fostul posesor (prin restituirea prețului de înstrăinare). **2** (*despre oameni*) Care este eliberat în schimbul unei sume de bani. **3** Fig. Care este răzbunat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***răscumpăra***.

răscunoscút, -ă *adj.* Care este cunoscut de toată lumea, care este foarte cunoscut; arhicunoscut, notoriu. • pl. *-ți, -te.* /***răs-*** + ***cunoscut***.

răsepí *vb. IV.* v. risipi.

răsfáț *s.n.* **1** Faptul de a (se) răsfăța; mîngîiere; alintare excesivă; răzgîială. **2** Desfătare, plăcere. *Mi-aduc aminte de zilele copilăriei. Zile de răsfăț ale copilăriei mele* (VLAH.). **3** Huzur, îmbuibare; lux. *Se tem că te duce-n peire Belșugul prin trai în răsfăț* (COȘB.). • pl. *-uri.* /de la ***răsfăța***, prin derivare regresivă.

răsfățá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică oameni, mai ales copii*) A înconjura cu dragoste, cu tandrețe exagerată; a alinta, a răzgîia. ◆ (*refl.*; *despre oameni maturi*) A se purta ca un copil alintat, dezmierdat exagerat; a face moșturi. **2** *tr., refl.* A (se) înveseli, a (se) desfăta, a (se) delecta. **3** *refl.* (*despre oameni*) A trăi în belșug; a huzuri. **4** *tr., refl.* Fig. (*mai ales despre locuri*) A (se) întinde, a ocupa un spațiu mare. *Sub noi, Valea-Seacă se răsfăța cu casele ei albe și curate, între două dealuri* (HOG.). • prez.ind. *răsfăț.* /***răs-*** + ***față*** + *-a.*

răsfățáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *răsfăța* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***răsfăța***.

răsfățát, -ă *adj.* **1** (*despre oameni, mai ales despre copii*) Care este dezmierdat, alintat în mod exagerat. ◆ Care este capricios; care face mofturi. ◆ Care este grațios, cochet. **2** (*despre oameni*) Care huzurește; care este îmbuibat. **3** Fig. (*mai ales despre locuri*) Care este larg, întins. ◆ Care este răsfirat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***răsfăța***.

răsfățătúră *s.f.* (*înv.*) Alintătură. • pl. *-i.* /***răsfăța*** + *-ătură*.

răsfiérbe *vb. III. tr.* (*compl. indică substanțe, alimente etc.*) A fierbe timp îndelungat; a fierbe mai mult decît este necesar. • prez.ind. pers. 3 *răsfiérbe.* /***răs-*** + ***fierbe***.

răsfíră *vb. I.* **1** *refl.* (*despre firele părului, ale bărbii etc.*) A se desface, a se separa între ele, îndepărtîndu-se unele de altele (fără a se încîlci). ◇ (*tr.*) *I-a răsfirat părul cu degetele.* ◆ (*tr.*) A întinde în lături; a desface. *Resfiră degetele mîinii* (CĂL.). **2** *refl.* A se întinde în diferite direcții; a se răspîndi, a se rări (pe o suprafață mare). *Pădurea se rărea acum, răsfirîndu-se în copaci singuratici* (REBR.). ◆ (*despre grupuri, colectivități etc.*) A se împrăștia (rărindu-se); a se răzleți. *Oștirile otomane se răsfirară pe lungul unui șanț la poalele dealului* (BOL.). **3** *tr.* A risipi, a împrăștia, a presăra. *Resfirînd pe a lor cale niște... flori* (C. NEGR.). **4** *tr.* Fig. (*înv.*) A înșira, a dezvălui. *Ne rezervăm a mai resfira încă și alte misterii* (BARIȚ.). ◆ A înșira amintiri, gînduri etc.; a-și reaminti. • prez.ind. *răsfir.* și (*pop.*) *resfiră vb. I.* /***răs-*** + ***fir*** + *-a*.

răsfiráre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *răsfira* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* și (*pop.*) *resfiráre s.f.* /v. ***răsfira***.

răsfirát, -ă *adj.* **1** (*despre păr, barbă etc.*) Care are firele depărtate unele de altele (fără a fi încîlcite); care este rărit. **2** (*despre elementele componente ale unui întreg*) Care este depărtat unul de altul; care este așezat la distanță unul de altul. *Satul este o adunătură de case răsfirate* (BOL.). ◆ (*despre întreguri*) Ale cărui elemente componente sînt depărtate unele de altele; care este întins pe o suprafață mare. ◆ (*despre grupuri, colectivități etc.*) Care este împrăștiat, răzlețit. ◆ (*despre litere, cuvinte etc.*) Care este (scris) distanțat, spațiat. **3** Care este lipsit de consistență; care este difuz. *Lumina răsfirată prindea să lucească palid* (CE. PETR.). ◆ Fig. Care este nestatornic. *Și-ai o fire resfirată, Te-ai iubi cu lumea toată* (POP.). • pl. *-ți, -te.* și (*pop.*) *resfirát, -ă adj.* /v. ***răsfira***.

răsfoí *vb. IV. tr.* **1** (*compl. indică ziare, cărți, reviste etc.*) A întoarce foaie cu foaie, citind în grabă (și pe sărite); a frunzări. *Am răsfoit cartea lui.* ◆ Fig. A căuta ceva amănunțit; a cerceta. *Îl îndeamnă să răsfoiască tot mai mult tainele măreție ale naturei* (GHER.). **2** (*pop.*) A desface, a răsfira. *Păunul își răsfoiește coada.* • prez.ind. *-iesc.* /***răs-*** + ***foaie*** + *-i*.

răsfoiálă *s.f.* Răsfoire. • sil. *-fo-ia-.* pl. *-ieli.* /***răsfoi*** + *-eală*.

răsfoíre *s.f.* Acțiunea de *a răsfoi* și rezultatul ei; răsfoială. • pl. *-i.* /v. ***răsfoi***.

răsfoít[1] *s.n.* Faptul de *a răsfoi.* • /v. ***răsfoi***.

răsfoít[2]**, -ă** *adj.* Care este desfăcut (în părțile componente); care este răsfirat. *Se ridică... prin cîteva bătăi de aripi, cu coada răsfoiată direct în sus* (LINȚ.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***răsfoi***.

răsfrîngátor, -oáre *adj.* (*înv.*) **1** Care este refractant. **2** (*despre verbe*) Care este reflexiv. • pl. *-ori, -oare.* /***răsfrînge*** + *-ător*.

răsfrîngătúră *s.f.* Partea răsfrîntă a unei haine; cută; (*înv.*) răsfrîntură. • pl. *-i.* /***răsfrînge*** + *-ătură*.

răsfrînge *vb. III.* **I 1** *tr.* A întoarce în afară elementele unui obiect, ale unui corp etc.; a depărta între ele elementele unui obiect, ale unui corp etc., îndoindu-le în sus sau în jos. *Își răsfrînse brațele în lături* (SADOV.). **2** *tr., refl.* Spec. (*despre țesături, părți de îmbrăcăminte etc.*) A (se) întoarce în afară; a (se) îndoi, a (se) plia. *Sacou cu revere răsfrînte.* **II 1** *tr.* (*despre surse de lumină, corpuri luminoase etc.*) A proiecta lumină asupra unui obiect, făcînd-o să se reflecte; (*despre obiecte*) a reflecta lumina primită. *Soarele în unde, în raze aurite, Lumina își răsfrînse pe steagul tricolor* (ALEX.). ◇ (*refl.*) *Razele lunei se resfrîngeau cu vii luciri* (ODOB.). ◆ (*despre unde luminoase*) A se refracta. **2** *refl.* (*despre sunete*) A se întoarce sub formă de ecou; a se repeta. ◆ (*despre umbră*) A se proiecta ca imagine pe o suprafață. **3** *refl.* Fig. (*cu determ. precedate de prep. „asupra", „în"*) A se face simțit (influențînd, înrîurind, determinînd); a avea urmări asupra cuiva sau a ceva. *O expresie de durere sfîșietoare... se răsfrîngea asupră-i* (D. ZAMF.). **4** *tr., refl.* A (se) reflecta pe o suprafață lucie sau într-o oglindă; a (se) oglindi. *Oglinda... răsfrîngea un colț din camera de culcare* (GAL.). • prez.ind. *răsfrîng*; perf. smp. *răsfrînséi*; part. *răsfrînt.* și (*pop.*) *resfrînge vb. III.* /***răs-*** + ***frînge***.

răsfrîngere *s.f.* **1** Acțiunea de *a* (*se*) *răsfrînge* și rezultatul ei. **2** (*fiz.*) Reflexie; refracție. • pl. *-i.* și (*pop.*) *resfrîngere s.f.* /v. ***răsfrînge***.

răsfrînt, -ă *adj.* **1** (*despre elemente ale unui obiect, ale unui corp etc.*) Care este îndoit, întors în afară. **2** (*despre lumină*) Care este reflectat. **3** (*despre sunete*) Care s-a întors sub formă de ecou. • pl. *-ți, -te.* și (*pop.*) *resfrînt, -ă adj.* /v. ***răsfrînge***.

răsfrîntúră *s.f.* (*înv.*) Răsfrîngătură. • pl. *-i.* /***răsfrînt*** + *-ură*.

răsfúg *s.n., s.m.* **1** *s.n.* (*med. vet.*) Boală contagioasă a oilor și a caprelor, care se manifestă prin inflamația ugerului, prin încetarea secreției lactate și prin leziuni oculare și articulare. **2** *s.n.* (*med.*) Antrax. **3** *s.m.* (*bot.*) Plantă erbacee din familia compozeelor, cu rămurelele subțiri, verzi și aproape lipsite de frunze, cu florile galbene, care este întrebuințată în medicina populară ca medicament împotriva răsfugului (*Chondrilla juncea*). **4** *s.m.* (*bot.; reg.*) Dalac (*Paris quadrifolia*). • /***răs-*** + ***foc***.

răsfugá *vb. I.* (*înv.*) **1** *refl.* A se transforma în vapori. **2** *refl.* A se scurge. **3** *tr.* Fig. A îndepărta. • prez.ind. *răsfúg.* /cf. it. *disfogare*.

răsfugáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *răsfuga* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***răsfuga***.

răsfugí *vb. IV. refl.* (*reg.; despre oi, capre, vite etc.*) A se îmbolnăvi de răsfug. • prez.ind. pers. 3 *-ește.* /***răsfug*** + *-i*.

răsfugít, -ă *adj.* (*reg.; despre oi, capre, vite etc.*) Care este bolnav de răsfug. • pl. *-ți, -te.* /v. ***răsfugi***.

răsfulgerá *vb. I. intr.* A luci, a străluci. • prez.ind. pers. 3 *răfúlgeră.* /***răs-*** + ***fulgera***.

răsfutút, -ă *adj.* (*arg.*) Care a fost futut de mai multe ori. • pl. *-ți, -te.* /***răs-*** + ***futut***.

răsípă *s.f.* v. risipă.

răsipí *vb. IV.* v. risipi.

răsipíre *s.f.* v. risipire.

răsípit, -ă *adj.* v. risipit.

răsipitór, -oáre *adj.* v. risipitor.

răsipitóriu, -oáre *adj.* v. risipitor.

răsînțelége *vb. III. tr.* A înțelege perfect (pînă în cele mai mici amănunte). • prez.ind. *răsînțelég.* /***răs-*** + ***înțelege***.

răsorbí *vb. IV.* v. resorbi.

răspás *s.n.* (*pop.*) Răgaz, răstimp. *Cotoșmanul nu-i dădu răspas să se mai gîndească* (ISP.). • pl. *-uri.* /***răs-*** + ***pas***.

răspár *s.n.* Loc.adv. *În răspăr* = *a*) împotriva direcției firești în care crește părul pe capul și pe corpul ființelor; *b*) împotriva direcției unui curs de apă sau a unui agent fizic în mișcare; *c*) fig. potrivnic; *d*) fig. echivoc. ◇ Loc.prep. *În răspărul...* = *a*) împotriva..., contra...; *b*) în ciuda..., în pofida... ◇ Expr. *A lua* (pe cineva sau ceva) *în răspăr* = *a*) a-și bate joc (de cineva sau de ceva), a lua în rîs; *b*) a dojeni aspru, a brusca (pe cineva). *A-i merge cuiva în răspăr* = a-i merge cuiva rău; a întîmpina greutăți. • /***răs-*** + ***păr***.

răspétie *s.f.* **1** (*înv., reg.*) Crucifix. **2** (*reg.*) Giulgiu. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<slav. **распѧтие**.

răspícă *vb. I. tr.* **1** (*înv.*) A străbate, a trece prin... ◆ Fig. A analiza. **2** A rosti, a pronunța clar, lămurit, deslușit. ◆ A explica cu claritate. • prez.ind. *răspíc.* și (*înv.*) *respícă vb. I.* /***răs-*** + ***[des]pica***.

răspicáre *s.f.* (*înv.*) Faptul de *a răspica*. • pl. *-ări.* /v. ***răspica***.

răspicát, -ă *adj.* **1** (*despre cuvinte*, ext., *despre voce*) Care este lămurit, deslușit, limpede; ext. care este hotărît, energic. **2** (*despre gesturi, atitudini etc.*) Care este bine determinat; care este precis. • pl. *-ți, -te.* /v. ***răspica***.

răspirá *vb. I.* v. respira.

răspitúră *s.f.* v. răsipitură.

răspîndác *s.m.* (*fam.*) Persoană care preia și răspîndește zvonuri cu intenții răuvoitoare. • pl. *-ci.* /***răspîndi*** + *-ac*.

răspîndí *vb. IV.* **1** *tr., refl.* A porni sau a determina colectivități ori grupuri de ființe să pornească în direcții, în locuri diferite; a (se) răzleți, a (se) împrăștia. ◇ Expr. *A se răspîndi ca potîrnichile* v. potîrniche. **2** *refl.* (*despre lumină, căldură, mirosuri etc.*) A se împrăștia în toate părțile, sub formă de unde, emanații, vapori etc.; a se degaja. ◇ (*tr.*) *Soba răspîndea o căldură plăcută.* **3** *refl.* (*despre știri, vești, publicații*) A se difuza; a deveni cunoscut. **4** *refl.* (*despre lichide*) A se întinde pe o suprafață mare. • prez.ind. *-esc.* /<sl. veche **распѧдѣти**.

răspîndíre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *răspîndi* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***răspîndi***.

răspîndít, -ă *adj.* **1** (*despre colectivități, grupuri de ființe*) Care este împrăștiat, răzleț. **2** Care este cunoscut, frecvent, obișnuit. *Era o floare... foarte răspîndită în țară* (CR.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***răspîndi***.

răspînditór, -oáre *adj., subst.* **1** *adj.* Care răspîndește lumină, căldură, mirosuri etc. **2** *s.m., s.f.* Persoană care răspîndește idei, metode, cunoștințe, știri. **3** *s.n.* Mașină rutieră de lucru, care servește la împrăștierea și la așternerea (uniformă a) materialelor necesare confecționării straturilor rutiere. • pl. *-ori, -oare.* /***răspîndi*** + *-tor*.

răspîntie *s.f.* **1** Loc în care se încrucișează sau se separă două sau mai multe drumuri; răscruce. **2** Fig. Moment hotărîtor în viața unui om, a unui popor etc.; cotitură, răscruce. • pl. *-ii.* /<sl. veche **распѧтие**.

răsplátă *s.f.* **1** Ceea ce se dă sau se face cuiva ca recunoaștere, ca mulțumire etc. pentru o acțiune făcută. ◇ Expr. *După* (sau *pentru*) *faptă și răsplată* = orice faptă ajunge să fie (cîndva) răsplătită. **2** Acțiune prin care se pedepsește o faptă; pedeapsă primită de cineva pentru faptele săvîrșite. ◇ Expr. *A-i veni cuiva zi de plată și răsplată* = a sosi momentul răfuielilor. • pl. *-ăți.* /de la ***răsplăti***, prin derivare regresivă.

răsplămădí *vb. IV. tr.* A plămădi din nou. • prez.ind. *-esc.* /***răs-*** + ***plămădi***.

răsplăti *vb. IV. tr.* (*compl. indică oameni*) **1** A da cuiva o recompensă, o plată (materială sau morală) pentru ceea ce a făcut; a recompensa. *Cu ce vrei să te răsplătesc pentru atîta osteneală?* (CAR.). ◆ A compensa, a despăgubi. *Urîțenia balconului și a leilor de piatră... este răsplătită printr-o frumoasă frizâ în relief* (CA. PETR.). **2** A pedepsi pentru un rău făcut. *Vei birui și vei răsplăti sîngele cel nevinovat* (MIN.). **3** A plăti prin suferință o greșeală (a altuia); a ispăși. *Se vede că i-a fost scris... să răsplătească și păcatele iepei frățîne-său* (CR.). • prez.ind. *-esc.* /***răs-*** + ***plăti***; cf. bg. *разплатя*, srb. *rasplatiti*.

răsplătíre *s.f.* **1** Acțiunea de *a răsplăti* și rezultatul ei. **2** Concr. Recompensă. **3** (*înv.*) Răzbunare; revanșă. *Răsplătire vei lua La neîndurarea ta* (CON.). • pl. *-i.* /v. ***răsplăti***.

răsplătít, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care a primit o recompensă (materială sau morală). • pl. *-ți, -te.* /v. ***răsplăti***.

răsplătitór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (*înv.*) **1** (Persoană) care răsplătește. **2** (Persoană) care răsplătește; (persoană) care se răzbună. • pl. *-ori, -oare.* /***răsplăti*** + *-tor*.

răspóimîine *adv.* În ziua care urmează după mîine; a treia zi începînd din ziua prezentă. • /***răs-*** + ***poimîine***.

răsponsábil, -ă *s.m., s.f.* v. responsabil.

răspopí *vb. IV. tr.* (*compl. indică preoți*) A scoate din cler; a-i lua calitatea de preot. • prez.ind. *-esc.* /***răs-*** + ***popi***.

răspopíre *s.f* Acțiunea de *a răspopi* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***răspopi***.

răspopít *adj.* (*despre preoți*) Care a fost scos din cler. • pl. *-ți.* /v. ***răspopi***.

răspúnde *vb. III.* **1** *tr., intr.* A da sau a scrie un răspuns (la o întrebare, la cuvintele adresate de cineva etc.). ◇ Expr. (*fam.*) *A răspunde monosilabic* (sau *cu monosilabe*) = a da un răspuns scurt, în cuvinte cu o singură silabă. *A răspunde de-a bățul* = a răspunde în răspăr. *A nu avea gură să răspunzi* v. gură. *A răspunde cu pruna-n gură* v. prună. *A răspunde în țîlcuri* v. țîlc. *A răspunde peste umăr* v. umăr. ◆ (*intr.*) A face dovada cunoștințelor sale în fața unui examinator. ◆ (*înv.; intr.*) A discuta cu cineva. ◆ (*înv.; tr.*) A pronunța, a rosti. ◆ (*reg.; tr.*) A spune ceva direct, fără înconjur. **2** *intr.* A reacționa prin cuvinte, gesturi, atitudini la afirmații, acțiuni, solicitări, provocări etc. *Cui te lovește nu-i răspunde... Tu ești poet - deci cîntă* (VLAH.). ◆ A interveni într-o discuție (publică), combătînd afirmațiile cuiva. ◆ A scrie cuiva de la care s-a primit o scrisoare. ◆ A saluta pe cineva care a salutat întîi. ◆ A oferi sau a constitui o explicație la o întrebare. ◆ (*înv.*) A protesta. **3** *intr.* A da urmare unui apel, unei cereri etc. ◆ A da ascultare unei chemări; a se supune. ◆ (*despre*

autorități, organe de presă etc.) A lămuri o problemă la cererea sau la sesizarea cuiva. **4** *intr.* A da socoteală, a fi responsabil, a-și lua răspunderea pentru faptele sale sau ale altcuiva, pentru viața cuiva etc.; a garanta pentru cineva sau ceva. *Eu răspund în fața comandamentului pentru fiecare soldat* (E. BAR.). ◆ (*înv.; tr.*) A decide, a hotărî. **5** *intr.* A corespunde, a se potrivi; a satisface. *Puterile fizice nu răspund marelui său suflet* (C. NEGR.). **6** *intr.* A străbate pînă la..., a avea comunicație cu...; a da în..., a ieși în... *Fereastra răspundea într-un zid* (CE. PETR.). **7** *intr.* (*despre senzații fizice sau psihice*) A se face simțit; a se transmite, a răzbate. *Durerea îi răspundea ascuțit în creștet* (CE. PETR.). **8** *refl.* (*recipr.*) (*înv., pop.*) A comunica cu cineva, a ține legătura cu o persoană sau cu un grup de persoane. ◆ (*înv.*) A se întîlni. **9** *tr.* (*înv.; compl. indică sume de bani, datorii etc.*) A achita, a plăti. **10** *refl.* (*înv.*) A se folosi de ceva. ◆ A se da drept...; a se recomanda. • prez.ind. *răspúnd*, (*înv., reg.*) *răspunz*; part. *răspuns*. /lat. ***respondĕre***.

răspúndere *s.f.* **1** Obligație de a răspunde de îndeplinirea unor acțiuni, sarcini etc.; responsabilitate, (*înv.*) răspuns. ◇ (*jur.*) *Răspundere colectivă* = răspundere a unui organ colegial pentru executarea obligațiunilor care intră în atribuțiile sale potrivit legii. *Simț de răspundere* v. simț. Δ Expr. *A avea simț de răspundere* sau *simțul răspunderii* v. simț. *Răspundere personală* v. personal. ◇ Expr. *A trage* (sau *a chema*) *pe cineva la răspundere* = a obliga pe cineva să dea socoteală pentru faptele sale. *Pe răspunderea mea* (sau *a ta* etc.) = pe garanția (materială sau morală) a mea (sau a ta etc.). *A-și declina orice răspundere* v. declina. *A-și lua răspunderea* v. lua. *A purta răspundere* v. purta. ◆ (*înv.*) Justificare, dezvinovățire. **2** (*jur.*) Consecință rezultată din neîndeplinirea unei obligații legale. **3** (*econ.*) *Răspundere limitată* = principiu folosit în asigurări, potrivit căruia asigurătorul compensează daunele numai într-o anumită măsură, cealaltă parte a pagubei (franșiza) fiind suportată de asigurat. **4** (*înv.*) Răspuns. **5** (*înv.*) Hotărîre, sentință dată de o autoritate. **6** (*înv.*) Plată, achitare. • pl. *-i*. /v. ***răspunde***.

răspúns *s.n.* **1** (*adesea constr. cu vb. „a da", „a primi"*) Ceea ce se spune, se scrie, se comunică persoanei care întreabă ceva; cuvinte spuse, scrise sau transmise (printr-un intermediar) persoanei care a întrebat ceva sau s-a adresat cuiva; (*înv.*) răspundere. ◇ Loc.vb. (*pop.*) *A da* (sau *a face*) *răspuns* = a răspunde. *A lua răspuns* v. lua. ◆ Expunere, relatare a cunoștințelor în fața unui examinator. ◆ Soluție, dezlegare. ◆ Ceea ce se răspunde la o scrisoare; schimb de scrisori; corespondență. **2** (*de obicei constr. cu vb. „a aduce", „a duce", „a trimite", „a lua"*) Știre, veste; informație. **3** Ripostă, replică la afirmații, solicitări, provocări etc. **4** (*înv.*) Hotărîre, sentință dată de o autoritate. **5** (*înv.*) Răspundere. ◆ Probă, dovadă; justificare, scuză. • pl. *-uri*. /lat. ***responsum***, ***-i***.

răspunzăbil, -ă *s.m., s.f.* v. responsabil.

răspunzător, -oăre *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care răspunde pentru faptele sale sau ale altora; (persoană) care trebuie trasă la răspundere (pentru faptele sale). ◇ Expr. *A fi* (sau *a face pe cineva*) *direct răspunzător* (de ceva) v. direct. **2** *adj.* (*înv.*) Care corespunde; corespunzător. • pl. *-ori, -oare*. /***răspunde*** + ***-ător***.

răsputeá *vb. II. intr.* Expr. (*pop.*) *Cît răspoate* (cineva) = cît de mult poate cineva; cu toate puterile. • prez.ind. *răspót*. /***răs-*** + ***putea***.

răsputére *s.f.* Loc.adv. *Din răsputeri* (sau *din toate răsputerile*) = din toate puterile, foarte tare. *Mama lupta din răsputeri împotriva dezamăgirii și tristeții* (PRED.). • pl. *-i*. /***răs-*** + ***putere***.

răstálniță *s.f.* (*reg.*) Scîndură care formează marginea patului. • pl. *-e*. și *răstániță, răstárniță s.f.* /<srb. ***rastavnica***.

răstániță *s.f.* v. răstalniță.

răstárniță *s.f.* v. răstalniță.

răstáv *s.n.* **1** (*reg.*) Fișie de pămînt pe care se cultivă o singură specie de plante. **2** (*tipogr.*) Șină de fier dințată, folosită la fixarea formelor de tipar în rame. • pl. *-uri, -e*. /de la ***răstăvi***, prin derivare regresivă.

răstăgól *s.n.* v. rostogol.

răstăgolí *vb. IV.* v. rostogoli.

răstălmăcí *vb. IV. tr.* **1** A interpreta, a explica în mod greșit (sau tendențios) cuvinte, idei, texte etc.; a denatura (în mod voit) înțelesul. **2** A reda în altă formă sau cu alte mijloace; a transpune, a reflecta. • prez.ind. *-esc*. /***răs-*** + ***tălmăci***.

răstălmăcíre *s.f.* Faptul de *a răstălmăci*. • pl. *-i*. /v. ***răstălmăci***.

răstălmăcít, -ă *adj.* (*despre cuvinte, idei, texte etc.*) Care este interpretat, explicat greșit (sau tendențios); al căror înțeles este denaturat. • pl. *-ți, -te*. /v. ***răstălmăci***.

răstăví *vb. IV. tr.* (*reg.*) A răsădi. • prez.ind. *-esc*. /<ucr. ***расмавити***.

răsteá *s.f.* (*reg.*) Vorbă aspră. ◇ Expr. *A lua* (pe cineva) *cu răsteaua* = a certa (pe cineva) cu asprime. • pl. *-ele*. /de la ***răsti***.

răsteálă *s.f.* (*pop.*) Vorbire pe un ton ridicat, aspru și amenințător. • pl. *-eli*. /***răsti*** + ***-eală***.

răstéu *s.n.* v. resteu.

răstí *vb. IV. refl.* A vorbi pe un ton ridicat și aspru cu cineva; a se adresa cuiva pe un ton amenințător. *Era un om bun cizmarul, nu se răstea la noi* (VLAS.). • prez.ind. *-esc* și (*înv., reg.*) *restí, rostí vb. IV.* /etimol. nec.

răsticí *vb. IV.* v. răstigni.

răstigní *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică oameni*) A ucide în chinuri, pironindu-l cu brațele și cu picioarele pe o cruce; a crucifica. ◆ A chinui, a tortura. **2** *tr.* A întinde cuiva brațele în lături (imobilizîndu-l). **3** *refl.* A se întinde, a se tolăni cu mîinile și cu picioarele desfăcute. *Omul se răstigni iar pe pămîntul cald* (SADOV.). • prez.ind. *-esc*. și (*înv.*) *răstiení, restigní vb. IV.* /<slav. **растѧгнѫти**.

răstigníre *s.f.* **1** Faptul de *a* (*se*) *răstigni*; (*înv.*) răstignit, răstignitură. **2** Concr. (*pop.*) Cruce (de lemn), de dimensiuni mari, pusă la marginea unui drum, la intrarea într-un sat etc., reprezentînd pe Iisus Hristos răstignit. • pl. *-i*. /v. ***răstigni***.

răstignít[1] *s.n.* (*înv.*) Răstignire. • /v. ***răstigni***.

răstignít[2]**, -ă** *adj.* (*despre oameni*) **1** Care este pironit pe cruce; crucificat. ◆ Care este chinuit, torturat. **2** Care are brațele desfăcute și întinse. ◆ (*despre brațe*) Care este desfăcut, întins. • pl. *-ți, -te*. și (*înv.*) *restihnít, -ă adj.* /v. ***răstigni***.

răstignitór *s.m., adj.* **1** *s.m.* Persoană care răstignește. **2** *adj.* Fig. Care este chinuitor. • pl. *-ori, -oare*. /***răstigni*** + ***-tor***.

răstignitúră *s.f.* (*înv.*) Răstignire. • pl. *-i*. /***răstigni*** + ***-tură***.

răstímp *s.n.* **1** Durată (limitată) de timp; interval între două momente sau între două perioade de timp diferite. *După un răstimp văzusem portița de scăpare* (BRĂ.). ◇ Loc.adv. *În* (ori *la, prin*) *răstimpuri* sau *din răstimp în răstimp* = din cînd în cînd; cîteodată. *Într-un răstimp* = la un moment dat; la o vreme. *În răstimp* = *a*) în acest timp; *b*) între timp. **2** (*înv.*) Întrerupere, încetare. ◇ Loc.adv. *Fără de* (*nici un*) *răstimp* = necontenit, neîntrerupt. • pl. *-uri*. și (*înv., reg.*) *răstîmp, restímp s.n.* /<sl. veche **растѧпъ**, după *timp*.

răstíre *s.f.* Acțiunea de *a se răsti* și rezultatul ei. ◇ Loc.adv. (*înv., pop.*) *Cu răstire* = cu ton răstit. • pl. *-i*. și (*înv., reg.*) *restíre s.f.* /v. ***răsti***.

răstít, -ă *adj.* **1** (*despre voce, ton, cuvinte*) Care este tare, aspru, amenințător. ◇ (*adv.*) *I-a spus răstit să plece*. **2** Ext. (*despre gesturi, atitudini*) Care este ostil, lipsit de prietenie, de afecțiune. • pl. *-ți, -te*. și (*înv., reg.*) *restît, -ă adj.* /v. ***răsti***.

răstímp *s.n.* v. răstimp.

răstoácă *s.f.* (*pop.*) **1** Vîrtej care se produce în locul unde o apă curgătoare puțin adîncă trece peste prund sau peste bolovani. ◆ Loc unde o apă curgătoare este puțin adîncă. **2** Braț al unui rîu care este deviat din matca lui și secat pentru a se putea prinde pește. • pl. *-ce*. și (*reg.*) *răstóc s.n.* /<bg. ***разтока***.

răstoárce *vb. III. tr.* **1** (*compl. indică oameni; cu pron. în dat.*) A se răzbuna pentru o insultă, o nedreptate etc. *Furtul am vrut a-mi răstoarce* (MURNU). **2** Fig. (*înv.*) A reda, a transpune. • prez.ind. *răstórc*. /***răs-*** + ***[în]toarce***.

răstóc[1] *s.n.* (*reg.*) **1** Amînare, păsuire. **2** Zi de odihnă (pentru soldați). • pl. *-oace*. și *rostóc, roștóc s.n.* /<germ. ***Rasttag***.

răstóc[2] *s.n.* v. răstoacă.

răstocí *vb. IV. tr.* (*pop.*) A abate cursul unei ape curgătoare sau a scădea nivelul unei ape pînă la secare (pe o anumită porțiune), pentru a se putea prinde pește. • prez.ind. *-cesc*. /<sl. veche **расточити**.

răstocíre *s.f.* (*pop.*) Acțiunea de *a răstoci* și rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. ***răstoci***.

răstogól *s.n.* v. rostogol.

răstogolí *vb. IV.* v. rostogoli.

răstrăbún *s.m.* (*înv., reg.*) Răstrăbunic. • pl. *-i*. și *resträbún s.m.* /***răs-*** + ***străbun***.

răstrăbunícă, -ă *s.m., s.f.* Părinte al străbunicului sau al străbunicii considerat în raport cu răstrănepoții; răstrămoș, (*înv., reg.*) răstrăbun. • pl. *-ci*. și (*înv.*) *restrăbunícă, -ă s.m., s.f.* /***răs-*** + ***străbunic***.

răstrămóș, -oáșă *s.m., s.f.* Răstrăbunic. • pl. *-oși, -oase*. /***răs-*** + ***strămoș***.

răstrănepót, -oătă *s.m., s.f.* Copil al strănepotului sau al strănepoatei de fiu sau de fiică, considerat în raport cu răstrăbunicii. • pl. *-oți, -oate*. /***răs-*** + ***strănepot***.

răstrîns, -ă *adj.* v. restrîns.

răsturnă *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică obiecte, corpuri etc.*) A deplasa, a mișca din poziția normală, făcîndu-l să cadă într-o parte sau să ajungă cu susul în jos. ◇ Zic. *Buturuga mică răstoarnă carul mare*. ◇ Expr. *A răsturna brazda* = a tăia brazda cu plugul; a ara. *A răsturna casa* (*cu susu-n jos*) = a face dezordine. *Baba începu să turbe, să răstoarne casa cu susu-n jos* (EMIN.). (*refl.*) *A i se răsturna* (cuiva) *ochii peste cap* = a-și da ochii peste cap. (*pop.*) *A i se răsturna* (cuiva) *rînza* = a i se face greață. *A răsturna pămîntul cu curul în sus* v. pămînt. ◆ (*compl. indică recipiente, vase etc.*) A întoarce cu fundul în sus pentru a face să cadă sau să curgă conținutul; (*compl. indică conținutul unui recipient, al unui vas etc.*) a vărsa. ◇ Expr. *A răsturna o băutură* (*pe gît*) = a bea repede, pe nerăsuflate. ◆ (*compl. indică încăperi, spații etc.*) A răscoli, a răvăși, răsturnînd lucrurile, obiectele etc. **2** *refl., tr.* A (se) rostogoli, a (se) prăvăli. *Cînd nu-ți mai avea praf de pușcă, răsturnați la bolovani pe capul dușmanilor* (ALECS.). ◆ (*despre oameni*) A cădea sau a face să cadă dintr-un scaun, dintr-un fotoliu etc. **3** *refl.* (*despre oameni*) A sta, a se așeza într-o poziție comodă, cu spatele sprijinit de ceva. ◆ Ext. A se culca. **4** *tr.* Fig. A schimba o situație veche, înlocuind-o cu una nouă; a da unui lucru, unei situații etc. un aspect nou; a modifica, a preface. *Am cetit un capitol din istoria lui Napoleon, a acestui uriaș ce a resturnat fața lumii* (C. NEGR.). **5** *tr.* Fig. (*compl. indică oameni*) A înlătura dintr-o poziție înaltă, dintr-un post important, de conducere. ◆ A desființa, a distruge o organizație, un plan, o concepție, o teorie etc. *[Heliade] răstoarnă cu totul domnia caracterelor chirilice* (MACED.). **6** *refl.* Fig. A se reflecta pe o suprafață lucie; a se oglindi. *[Oglinzi] în care toată încăperea se răsturna fără contururi precise* (PER.). • prez.ind. *răstórn*. /***răs-*** + ***turna***.

răsturnáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *răsturna* și rezultatul ei; (*înv.*) răsturnătură. • pl. *-ări*. /v. ***răsturna***.

răsturnát[1] *s.n.* **1** Faptul de *a* (*se*) *răsturna*. **2** (*med.; reg.*) *Răsturnatul rînzei* = hernie. • /v. ***răsturna***.

răsturnát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre obiecte, corpuri etc.*) Care este întors într-o parte sau cu susul în jos; care este așezat invers decît în poziția normală. ◆ (*despre încăperi, spații etc.*) Care este în neorînduială, în dezordine; care este răscolit, răvășit prin răsturnarea lucrurilor, obiectelor etc. **2** Care este rostogolit, prăvălit. **3** (*despre oameni*) Care este așezat într-o poziție comodă, cu spatele sprijinit de ceva; tolănit, trîntit. **4** Care este reflectat, oglindit pe o suprafață lucie. • pl. *-ți, -te*. /v. ***răsturna***.

răsturnátor, -oáre *subst., adj.* **1** *s.n.* (*tehn.*) Dispozitiv folosit la laminoare pentru a executa operația de răsturnare pe o față și pe alta a blocurilor, a tablelor etc., între două faze de laminare. **2** *s.n.* (*miner.*) Dispozitiv care servește la răsturnarea vagoanelor din mină, pentru golirea lor. **3** *adj., s.m.* Fig. (Persoană) care schimbă, modifică o situație, o stare de lucruri etc. **4** *s.f.* (*reg.*) Cormană (la plug). • pl. *-ori, -oare*. /***răsturna*** + ***-ător***.

răsturnătúră *s.f.* (*înv.*) Răsturnare. • pl. *-i*. /***răsturna*** + ***-ătură***.

răsturníș *s.n.* (*pop.*) Coastă de deal abruptă. • pl. *-uri*. /***răsturna*** + ***-iș***.

răsúc *s.n.* Unealtă de lemn, asemănătoare cu fusul, cu un cîrlig la capătul de jos de care se leagă firul pentru a putea fi răsucit. • pl. *-uri*. /de la ***răsuci***, prin derivare regresivă.

răsuceálă *s.f.* Răsucire. • pl. *-eli*. /***răsuci*** + ***-eală***.

răsucí *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică fire textile*) A învârti în jurul lui însuși, printr-o mișcare continuă și în același sens, pentru a-i mări rezistența. ◆ (*compl. indică vârfurile mustăților*) A învârti pentru a le da o anumită formă. ◇ Expr. *A-și răsuci mustața* v. mustață. ◆ (*compl. indică obiecte, corpuri alungite*) A deforma prin rotirea în sensuri opuse a extremităților. **2** *tr., refl.* A(-și) imprima o mișcare de rotație; a (se) roti, a (se) învârti. *A răsucit cheia în broască* (TEOD.). ◇ Expr. (*tr.*) *A o răsuci* = a-și schimba atitudinea pentru a ieși dintr-o încurcătură. ◆ (*tr.; compl. indică săbii, paloșe, buzdugane etc.*) A mînui pentru a lovi pe cineva. **3** *refl.* (*despre ființe*) A se întoarce brusc pe loc; a-și întoarce brusc corpul, schimbîndu-i poziția, direcția. ◇ Expr. (*tr.*) *A suci și a răsuci pe cineva* = a hărțui pe cineva cu întrebări, pentru a obține anumite răspunsuri. ◆ (*tr., refl.*) A(-și) mișca o parte a corpului, schimbîndu-i poziția. ◇ Expr. (*tr.*) *A răsuci capul cuiva* = a face pe cineva să-și piardă judecata; a zăpăci. *A răsuci cuiva gîtul* = a omorî pe cineva. (*refl.; reg.*) *A i se răsuci cuiva în capul pieptului* = a i se face cuiva rău. ◆ (*tr.*) A-și luxa un picior, o mînă etc. ◆ A se rostogoli. ◆ (*despre frunze*) A-și întoarce, a-și răsfrînge marginile din cauza arșiței soarelui sau a unor boli. **4** *tr.* A învârti, cu un gest mecanic, un obiect ținut în mînă. **5** *tr.* (*compl. indică obiecte, materii etc.*) A învârti (în mînă) dîndu-i forma unui sul. ◆ A încolăci ceva în jurul cuiva sau a ceva; a înfășura un fir în jurul unui suport. ◆ Spec. A înfășura cu mîna foița în care s-a pus tutun, pentru a face o țigară. • prez.ind. *-cesc.* și (*înv., reg.*) *resucí, răciucí vb. IV.* /***răs-*** + ***suci***.

răsucíre *s.f.* **1** Acțiunea de *a răsuci* și rezultatul ei; răsuceală, răsucitură. **2** Concr. Defect al pieselor de cherestea, produs la uscare, care face ca suprafața lor să devină elicoidală. **3** (*fitopat.*) *Răsucirea frunzelor* = boală virotică a cartofului, a tutunului și a pătlăgelelor roșii, care se manifestă prin îngălbenirea și întoarcerea marginilor frunzelor și prin oprirea din dezvoltare a plantelor. • pl. *-i.* /v. ***răsuci***.

răsucít, -ă *adj.* **1** (*despre fire textile*) Care este învîrtit în jurul lui însuși printr-o mișcare continuă și în același sens, pentru a-i mări rezistența. ◆ (*despre vârfurile mustăților*) Care este învîrtit pentru a avea o anumită formă. ◆ (*despre țigări*) Care este făcut cu mîna, prin înfășurarea tutunului într-o foiță. **2** Care este în formă de spirală. *Tăcută nălucește biserica străbună Cu turnuri răsucite* (ANG.-IOS.). ◆ (*despre obiecte, corpuri alungite*) Care este deformat prin rotirea în sensuri opuse a extremităților. **3** (*despre drumuri, poteci etc.*) Care este șerpuitor, cotit. **4** (*despre ființe*) Care este cu corpul sau cu o parte a corpului întors într-o parte. • pl. *-ți, -te.* /v. ***răsuci***.

răsucitór, -oáre *subst.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care se ocupă cu răsucitul firelor (într-o fabrică de textile sau de frînghii). **2** *s.f., s.n.* Piesă de lemn sau de metal la fierăstrău, la masa de dulgherie etc., care, prin învîrtire, slăbește sau strînge o legătură. **3** *s.f.* (*reg.*) Drugă. • pl. *-ori, -oare.* /***răsuci*** + *-tor*.

răsucitúră *s.f.* **1** Fiecare dintre întorsăturile, dintre spirele pe care le capătă firul prin răsucire. **2** Cotitură, șerpuitură (a unui drum). **3** Îndoitură, încovoietură. *Răsucitura unei frunze.* **4** Răsucire. • pl. *-i.* /***răsuci*** + *-tură*.

răsuflá *vb. I.* **1** *intr.* A respira. *Răsufla greu și iar se așeza pe lucru* (REBR.). ◇ (*tr.*) *Voi răsufla miroase dulci de crin* (EMIN.). ◇ Loc.adj., adv. *Pe nerăsuflate* = (care se face, are loc) foarte repede. ◇ Expr. *A răsufla în fundul sticlei* (sau *cofei de vin*) = a bea pe nerăsuflate. (*tr.*) *A-și răsufla veninul asupra cuiva* = a-și manifesta mînia, furia asupra cuiva. *A răsufla liniștit* v. liniștit. ◆ (*reg.; refl.*) A gîfîi. **2** *intr.* A-și reveni după o grijă, după o emoție, după o apăsare, după un efort fizic etc.; a simți o ușurare după o stare de încordare. ◆ A face un popas, a sta să se odihnească. ◆ A avea liniște din partea cuiva sau a ceva; a nu se mai simți în primejdie. *Li s-a părut că răsuflă cînd a vrut Dumnezeu să ne părăsești* (SADOV.). **3** *intr.* (*despre recipiente, vase, locuri închise*) A comunica cu exteriorul prin crăpături, găuri etc. ◆ (*despre conținutul unui vas, al unui recipient*) A se scurge printr-o crăpătură, printr-o gaură etc. **4** *intr.* (*despre băuturi sau anumite alimente*) A-și pierde concentrația, gustul, din cauza păstrării într-un vas prost închis sau în condiții precare. **5** *intr., tr., refl.* (*fam.*) A(-și) destăinui gîndurile, sentimentele ascunse, apăsătoare, pentru a se liniști. ◆ (*intr.; despre gînduri, planuri ascunse*) A se auzi, a se răspîndi; a deveni public. *Știrea a răsuflat de undeva.* **6** *tr.* Fig. A răspîndi, a împrăștia. *Intră cu ceilalți după el în gangul care răsufla o umezeală călduță* (AGÂR.). • prez.ind. *răsúflu.* /***răs-*** + ***sufla***.

răsuflare *s.f.* **1** Acțiunea de *a răsufla* și rezultatul ei; răsuflu, respirație, (*înv.*) răsuflătură. *Era o zăpușeală ca un viscol fierbinte care-i tăia răsuflarea* (CA. PETR.). ◇ Loc.adj. *Fără răsuflare* = care este mort. Loc.adv. *Dintr-o răsuflare* = repede, dintr-o dată. *Pe nerăsuflate* = dintr-o răsuflare; foarte repede, fără oprire. *A povestit pe nerăsuflate ce i s-a întîmplat.* ◇ Expr. *A-și ține* (sau *a-și opri, a-și stăpîni*) *răsuflarea* = a se strădui să nu respire sau să respire fără zgomot. *A i se tăia* (ori *a i se curma, a i se opri, a-i pieri*) *răsuflarea* sau *a fi cu răsuflarea tăiată, oprită etc.* = a fi copleșit de o senzație, de o emoție, de o spaimă puternică. (*înv.*) *A lua* (sau *a apuca*) *răsuflarea* = a-și reveni după un efort fizic, după o emoție etc. *A-și trage răsuflarea* v. trage. **2** Concr. Aerul expirat din plămîni. *Simt și căldura răsuflărilor voastre* (H. LOV.). ◇ Expr. *A-și da răsuflarea* (*de pe urmă*) = a muri. ◇ Fig. *Un rece vînt se simte ca a morții răsuflare* (HEL.). **3** Revenire după o grijă, după o emoție, după o apăsare, după un efort fizic etc.; ușurare. ◆ Odihnă, popas. **4** Destăinuire a gîndurilor, a sentimentelor ascunse, apăsătoare, pentru a se liniști. **5** Fig. Adiere ușoară. • pl. *-ări.* /v. ***răsufla***.

răsuflát[1] *s.n.* Respirație. • /v. ***răsufla***.

răsuflát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre băuturi sau anumite alimente*) Care și-a pierdut tăria, gustul din cauza păstrării într-un vas prost închis sau în condiții precare. **2** Fig. (*fam.*) Care este arhicunoscut, banal, învechit. **3** Fig. (*deprec.; despre persoane în vîrstă*) Care nu mai are vlagă; care s-a ramolit. **4** (*înv.*) Care și-a pierdut valabilitatea; care este anulat, abrogat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***răsufla***.

răsuflătór, -oáre *s.f., s.n., adj.* **1** *s.f.* Deschizătură (de aerisire) prin care un spațiu închis comunică cu exteriorul. **2** *s.f.* (*tehn.*) Canal de evacuare a aerului și a gazelor la turnarea metalului lichid în forme, care servește la verificarea umplerii formei. **3** *s.n.* Tub de evacuare a gazelor de ardere dintr-un motor cu ardere internă. **4** *adj.* (*despre părți ale aparatului respirator*) Care înlesnește respirația. **5** *s.f.* (*anat.; înv.*) Nume dat unor părți ale aparatului respirator: *a*) Căile nazale. *b*) Trahee. *c*) Laringe. *d*) Plămîni. **6** *s.f.* Compus: (*bot.*) *răsuflătoarea-pămîntului* = specie de ciupercă din familia licoperdaceelor, de culoare alb-gălbuie la început, și apoi, la maturitate, cenușie, care se deschide în vîrf pentru a lăsa să iasă sporii (*Lycoperdon bovista*). • pl. *-ori, -oare.* /***răsufla*** + *-ător*.

răsuflătúră *s.f.* (*înv.*) Răsuflare. • pl. *-i.* /***răsufla*** + *-ătură*.

răsuflecá *vb. I. refl., tr.* (*înv., reg.*) A (se) sufleca. • prez.ind. *răsúflec.* /***răs-*** + ***sufleca***.

răsúflet *s.n.* **1** Respirație; concr. aerul expirat din plămîni. ◇ Loc.adv. *Într-un răsuflet* = foarte repede. ◇ Expr. *A-și ține răsufletul* = a-și ține răsuflarea. *A-și trage* (sau *a-și lua*) *răsufletul* = a-și reveni după un efort fizic, după o emoție etc. **2** Repaus scurt; răgaz. **3** Fig. Adiere ușoară. • pl. *-e.* /***răsufla*** + *-et*.

răsúflu *s.n.* **1** Răsuflare. ◇ Expr. *A-și ține răsuflul* = a-și ține răsuflarea. *A-i veni* (cuiva) *răsuflul* v. veni. **2** (*înv.*) Timp de odihnă; repaus scurt; răgaz. • pl. *-uri.* /de la ***răsufla***, prin derivare regresivă.

răsună *vb. I. intr.* **1** A suna tare și prelung; a produce un sunet prelung și repetat; a se auzi pînă departe sau de departe. *De departe muzica răsuna lin* (GÎRL.). **2** (*despre spații*) A se umple de sunete puternice și a le trimite prin ecou; a vui. **3** Fig. A da impresia că se mai aude, deși vibrațiile au încetat; a produce o rezonanță în sufletul cuiva. *Vorbele... îi răsunau în urechi* (CĂL.). ◆ A vibra. *Inima lui răsună cu durere* (GHER.). • prez.ind. pers. 3 *răsúnă.* /lat. ***resonare***.

răsunáre *s.f.* Acțiunea de *a răsuna* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***răsuna***.

răsunátor, -oáre *adj.* **1** Care sună puternic, prelung, cu rezonanță; care se aude pînă departe sau de departe. **2** (*despre spații*) În care se produc sau se împrăștie sunete puternice. **3** Fig. Care impresionează puternic; care produce senzație; care este de mare efect. *Succes răsunător.* ◆ (*despre cuvinte*) Care este afectat, bombastic. • pl. *-ori, -oare.* /***răsuna*** + *-ător*.

răsúnet *s.n.* **1** Sunet puternic (prelungit prin ecou); ext. zgomot. ◆ Ecou. ◆ Rezonanță, timbru, ton. **2** Fig. Impresie puternică pe care o produce un lucru, un fapt, un eveniment etc. asupra cuiva; interes pe care îl produce ceva. ◇ Expr. *A avea* (sau *a găsi*) *răsunet* = a face impresie; a trezi interes. • pl. *-e.* /***răsuna*** + *-et*.

răsunói *s.n., s.m.* (*reg.*) **1** *s.n.* Aluat care se rade de pe vasul în care s-a frămîntat pîinea; răsură. **2** *s.m.* Fig. Om de nimic. • pl. *n. -oaie, m. -oi.* /***răsură*** + *-oi*.

răsúr *s.m.* v. răsură[1].

răsúră[1] *s.f.* **1** (*bot.*) Numele a două specii de trandafir sălbatic: *a*) măceș (*Rosa canina*); *b*) mic arbust cu ghimpi numeroși și inegali și cu florile purpurii (*Rosa gallica*); ruxandră. ◆ Floarea măceșului. **2** (*entom.*) Efemeră (*Ephemera vulgata*). ◆ Larvă de efemeră. • pl. *-i.* și (*înv.*) *răsúr s.m.,* (*reg.*) *rosúră s.f.* /etimol. nec.

răsúră[2] *s.f.* **1** (*înv.*) Ceea ce rezultă din raderea unui obiect. **2** (*înv.*) Ștersătură făcută pe o hîrtie cu un obiect tăios. ◆ Ext. Urmă lăsată de această ștersătură. **3** (*reg.*) Aluat care se rade de pe vasul în care s-a frămîntat pîinea. **4** (*reg.; la pl.*) Cocoloși de brînză care se formează în zer. • pl. *-i.* /***ras***[2] + *-ură*.

răsúră[3] *s.f.* **1** (*în sec. 18-19, în Țările Rom.*) Impozit suplimentar care se percepea pentru plata dregătorilor. **2** (*reg.*) *Răsura limbii* = amendă dată pentru calomnii. • pl. *-i.* /cf. *rade*.

răsúră[4] *s.f.* v. rosură.

răsuríu, -íe *adj.* Care este de culoarea florilor de răsură; trandafiriu. • pl. *-ii.* /***răsură***[1] + *-iu*.

rășchiá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică fire textile*) A depăna de pe fus sau de pe ghem pe rășchitor; (*reg.*) a rășchira. **2** (*reg.*) A scurma; a zgîria. **3** (*reg.*) A împrăștia. • sil. *-chi-a.* prez.ind. *-iez.* și (*reg.*) *răschiá, rîșchiá vb. I.* /lat. ***rasclare***.

rășchiát[1] *s.n.* Faptul de *a rășchia*. • sil. *-chi-at.* și (*reg.*) *răschiát s.n.* /v. ***rășchia***.

rășchiát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre fire textile*) Care este depănat pe rășchitor. **2** (*reg.*) Care este împrăștiat. • sil. *-chi-at.* pl. *-ți, -te.* și (*reg.*) *răschiát, -ă adj.* /v. ***rășchia***.

rășchiére *s.f.* Acțiunea de *a rășchia* și rezultatul ei. • sil. *-chi-e-.* pl. *-i.* /v. ***rășchia***.

rășchirá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A (se) împrăștia, a (se) răspîndi în toate părțile. *Se va rășchira oastea potrivnică împrejurul zidurilor și vor bate cetatea* (MAI.). ◆ (*înv.; tr.; compl. indică bani, averi*) A împărți; a cheltui; a irosi. ◆ (*refl.; despre nori, fum etc.*) A se destrăma, a se spulbera; a dispărea. ◆ (*înv., reg.; tr.*) A scurma. **2** *tr., refl.* A (se) întinde în lături; a se depărta unul de altul. *Ei își rășchirează picioarele* (PER.). **3** *tr.* (*compl. indică părul, barba etc.*) A răsfira. **4** *refl.* (*înv., reg.*) A se răspîndi, a se extinde. **5** *tr.* (*înv.*) A îndepărta; a alunga. *Te-au rășchirat Domnul... acolo* (BIBLIA 1688). **6** *tr.* Fig. (*înv.*) A pronunța clar. **7** *tr.* (*reg.; compl. indică fire textile*) A rășchia. • prez.ind. *-ez, rășchír.* și *răschirá,* (*reg.*) *reșchirá vb. I.* /cf. *răsfira*.

rășchiráre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *rășchira* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* și *răschiráre s.f.* /v. ***rășchira***.

rășchirát[1] *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *rășchira*. • și *răschirát s.n.* /v. ***rășchira***.

rășchirát[2]**, -ă** *adj.* **1** Care este împrăștiat, răspîndit în toate părțile. **2** Care este întins în lături; care este depărtat unul de altul. *Mîinile le ține rășchirate ca un răstignit* (REBR.). ◆ Care este ramificat. *Coarne rășchirate. Copaci rășchirați.* ◆ (*despre pași*) Care este larg, mare. **3** (*despre păr, barbă etc.*) Care este răsfirat. *În loc de steag purta ei o cioară De argint, cu penele rășchirate* (BUD.). **4** Fig. (*înv.*) (Care este) clar, limpede, lămurit. • pl. *-ți, -te.* și *răschirát, -ă, reșchirát, -ă adj.* /v. ***rășchira***.

rășchitór *s.n.* **1** Unealtă de lemn pe care se depănă tortul, lîna de pe fuse sau de pe gheme pentru a le face scul ori jurubiță. ◇ Expr. *A pune pe rășchitor* v. pune. ◆ Fig. (*reg.; la pl.*) Picioare lungi și subțiri. **2** (*reg.*) Cantitate de fire care se pune o dată pe rășchitor. • pl. *-oare.* și *răschitór s.n.* /***rășchia*** + *-tor*.

rășiná *vb. I. tr.* **1** A extrage rășina din diferite plante, mai ales din conifere, prin crestături făcute în coaja lor. **2** (*pop.*) A unge cu rășină. • prez.ind. *-ez.* /***rășină*** + *-a*.

rășinár *s.m.* (*pop.*) Persoană care se ocupă cu extracția sau cu vînzarea rășinei. • pl. *-i.* /***rășină*** + *-ar*.

răşină *s.f.* Nume generic dat unor substanţe lipicioase organice, cu structură complexă, macromoleculară, conţinînd carbon, hidrogen, oxigen, azot, sulf, semifluide pînă la casante, incolore, galbene, brune, negre, secretate de diferite plante, mai ales de conifere, sau produse pe cale sintetică, care au diferite utilizări. *Facle de răşină s-aprind* (MACED.). ◇ *Răşină anionactivă* v. anionactiv. • pl. *-i.* /lat. ***rēsīna, -ae.***

răşinărie *s.f.* Loc unde se prelucrează răşina. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***răşină*** + *-ărie.*

răşinós, -oásă *adj., s.f.* **1** *adj.* (*despre arbori*) Care conţine, care produce răşină. **2** *s.f.* (*la pl.*) Nume generic dat unor arbori sau arbuşti ale căror organe conţin răşină şi care formează, singuri sau în asociaţii, păduri întinse. **3** *adj.* Care are aspectul şi proprietăţile răşinei. • pl. *-oşi, -oase.* /***răşină*** + *-os.*

răşlui *vb. IV. tr.* (*pop.*) **1** A desprinde aşchii, bucăţi din ceva. **2** (*compl. indică grăunţe, seminţe etc.*) A decortica, a decoji. **3** Fig. (*compl. indică bunuri, drepturi etc.*) A lua prin abuz sau prin violenţă. ◆ (*compl. indică averi, avuţii*) A risipi, a irosi. **4** Fig. (*compl. indică aşezări omeneşti, teritorii etc.*) A distruge, a pustii. • prez.ind. *-iesc.* /etimol. nec.

răşluire *s.f.* (*pop.*) Acţiunea de *a răşlui* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***răşlui.***

răşluit, -ă *adj.* (*pop.*) **1** (*despre grăunţe, seminţe etc.*) Care a fost decorticat. **2** Din care s-a luat o parte; care este ciuntit, micşorat. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***răşlui.***

răspălui *vb. IV. tr.* A prelucra suprafeţele corpurilor metalice sau nemetalice cu raşpelul; a pili, a răzui. ◆ Ext. A zgîria. • prez.ind. *-iesc.* /***raşpel*** + *-ui.*

răspăluire *s.f.* Acţiunea de *a răspălui* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***răspălui.***

răspăluit, -ă *adj.* (*despre corpuri metalice sau nemetalice*) A căror suprafaţă a fost prelucrată cu raşpelul. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***răspălui.***

rătăcán *s.n.* v. rătăcană.

rătăcánă *s.f.* (*reg.*) **1** Groapă adîncă. ◆ Prăpastie. ◆ Prispă mică de pămînt. **2** Rană deschisă care nu se vindecă. • pl. *-e, -ăni.* şi *rătăcánie s.f., rătăcán s.n.* /cf. *roată.*

rătăcánie *s.f.* v. rătăcană.

rătăceálă *s.f.* (*înv.*) Rătăcire. • pl. *-eli.* /***rătăci*** + *-eală.*

rătăcí *vb. IV.* **1** *refl.* (*despre fiinţe*) A greşi drumul sau direcţia, a nu mai şti unde se află. *Voind să se întoarcă, ei se rătăciseră* (ISP.). ◇ (*intr.*) *Mi-e teamă să nu rătăcim* (HOG.). ◆ (*intr.*) A merge de colo-colo căutînd drumul, încercînd să ajungă la ţintă, să iasă la liman etc. **2** *intr.* A rătăci din loc în loc (fără ţintă); a colinda, a hoinări; a pribegi. ◇ Expr. *A rătăci în lumea largă* v. larg. ◆ (*refl.*) A se aşeza într-un loc străin; a se aciua, a se pripăşi. **3** *refl.* (*de obicei urmat de determ. introduse prin prep. „de"*) A se pierde de cineva; a se pierde de ai săi. *M-am rătăcit de voi, am umblat... de colo pînă colo, pînă ce m-am pomenit la marginea pădurii* (CAR.). **4** *tr.* (*compl. indică obiecte, fiinţe etc.*) A pierde; a nu mai şti unde se găseşte; a pune într-un loc pe care nu îl mai ţii minte. **5** *refl., intr.* A se afla într-un loc unde nu se aştepta nimeni. *Cum s-a rătăcit pe aici! Şi eu înnebunisem căutînd-o* (BASS.). **6** *intr.* Fig. (*înv., pop.; despre oameni*) A se abate de la o normă (religioasă). **7** *refl.* A comite o eroare; a greşi. **8** *refl.* Fig. (*despre oameni*) A-şi pierde judecata, controlul; a se zăpăci, a se tulbura; ext. a înnebuni. ◆ (*tr.; compl. indică oameni*) A scoate din minţi. ◆ (*despre privire*) A se muta dintr-un punct în altul, exprimînd nedumerire, nesiguranţă etc.; a se fixa în gol. • prez.ind. *-esc.* /etimol. nec.

rătăcíre *s.f.* **1** Faptul de *a (se) rătăci*; rătăcit. **2** Fig. (*înv., pop.*) Abatere de la o normă (religioasă); păcat. **3** Fig. Dezorientare; greşeală, eroare; (*înv.*) rătăceală. *Nu-l mai interesau toate rătăcirile lui de copil bătrîn* (CE. PETR.). **4** Fig. Întunecare a minţii, pierdere a facultăţilor mintale; nebunie. *Vorbeau oamenii... că dintr-o dragoste i se trage rătăcirea* (SADOV.). • pl. *-i.* /v. ***rătăci.***

rătăcít[1] *s.n.* Rătăcire. • /v. ***rătăci.***

rătăcít[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre fiinţe*) Care a greşit drumul sau direcţia, care nu mai ştie unde se află; care este dezorientat. *Cine-i acolo? - Eu sînt, un drumeţ rătăcit* (CR.). ◆ (*despre drumuri*) Care este întortocheat, ocolit. **2** (*despre oameni*) Care rătăceşte din loc în loc; hoinar, pribeag. **3** (*despre oameni*) Care s-a pierdut de cineva; care s-a înstrăinat de ai săi. *Rătăcit, ...Miu s-a aruncat pe şalele calului* (DELAVR.). ◆ Care este singuratic, izolat. **4** (*despre obiecte, fiinţe etc.*) Despre care nu se ştie unde se află. **5** (*înv., pop.; despre oameni*) Care s-a abătut de la o normă (religioasă). ◆ (*înv.; despre conduite, atitudini, idei etc.*) Care este greşit, eronat. **6** Fig. (*despre oameni*) Care greşeşte prin purtare, prin atitudine; ext. care şi-a pierdut judecata, controlul; care este cu mintea întunecată, tulbure. ◆ (*despre minte*) Tulburată, întunecată. ◆ (*despre privire*) Care se mută dintr-un punct în altul, exprimînd nedumerire, nesiguranţă; care se fixează în gol. ◆ (*despre înfăţişare, atitudine etc.*) Care exprimă absenţă, nesiguranţă, dezorientare, indiferenţă. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***rătăci.***

rătăvéi *s.n.* v. retevei.

răteáz *s.n.* v. rătez.

răteázá *s.f.* v. rătez.

rătéz *s.n.* (*reg.*) **1** Închizătoare primitivă de lemn sau de oţel, în formă de limbă, pentru uşi, porţi sau ferestre; zăvor. ◆ Clanţă. **2** Mecanism prin care se poate ridica şi coborî teica morii. **3** Verigă. **4** Lanţ. ◆ Za la lanţ. ◆ Lănţişor de aramă de care flăcăii îşi leagă cuţitele. • pl. *-e.* şi *retéz, (reg.) răteáz s.n., răteázá s.f.* /<ucr. ***ремязь***, magh. ***retesz.***

rătéză *vb. I.* v. reteza.

rătézare *s.f.* v. retezare.

rătézát[1] *s.n.* v. retezat[1].

rătézát[2]**, -ă** *adj.* v. retezat[2].

rătézătúră *s.f.* v. retezătură.

rătínă *s.f.* v. radină.

rătíşă *s.f.* (*culin.; reg.*) **1** Plăcintă făcută din foi subţiri de aluat (umplute cu brînză sau cu mere). **2** Brînzoaică. • pl. *-e, -i.* /<magh. ***rétes.***

rătuí *vb. IV. tr.* (*înv.; compl. indică fiinţe*) A salva; a apăra. • prez.ind. *-iesc.* /<pol. ***ratować***, ucr. ***рятувати.***

rătúnd, -ă *adj.* v. rotund.

rătungiór, -oáră *adj., s.f.* v. rotunjor.

rătunjél, -eá *adj.* v. rotunjel.

rătunjí *vb. IV.* v. rotunji.

rătunjít, -ă *adj.* v. rotunjit.

rătunjór, -oáră *s.m., s.f.* v. rotunjor.

rătunzálă *s.f.* v. rotunjeală.

rătunzeálă *s.f.* v. rotunjeală.

rătunzí *vb. IV.* v. rotunji.

rătunzíme *s.f.* v. rotunjime.

rătunzíre *s.f.* v. rotunjire.

rătunzít, -ă *adj.* v. rotunjit.

rătunzitúră *s.f.* v. rotunjitură.

rătutí *vb. IV. refl.* (*reg.*) A se zăpăci; a se sminti; a înnebuni. • prez.ind. *-esc.* /etimol. nec.

rătutít, -ă *adj.* (*reg.; despre oameni*) Zăpăcit; smintit; nebun. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***rătuti.***

răţăríe *s.f.* (*pop.*) **1** Colect. Mulţime de raţe. **2** Loc unde sînt multe raţe. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***raţă*** + *-ărie.*

răţeá *s.f.* v. reţea.

răţişoáră *s.f.* **1** (*ornit.*) Răţuşcă. **2** (*entom.*) Gen de insecte coleoptere lungi, brune-cenuşii, cu rostrul lat, asemănător cu ciocul de raţă, care atacă porumbul, ovăzul, sfecla etc. (*Tarymecus*). **3** (*bot.; la pl.*) Plantă erbacee, perenă, din familia iridaceelor, cu rizomul şi cu frunzele lungi, cu tulpina scurtă şi cu florile mari, albe, galbene sau violacee (*Iris pumila*); iris, stînjenel. • pl. *-e.* /***raţă*** + *-işoară.*

răţói[1] *s.m.* **1** (*ornit.*) Bărbăţuşul raţei. ◇ Expr. *Coada răţoiului* sau *coadă de răţoi* = (*despre mustăţi, şuviţe de păr etc.*) cu capetele răsucite în spirală. **2** (*deprec.*) (Epitet pentru un) bărbat înfumurat. • pl. *-i.* /***raţă*** + *-oi.*

răţoí[2] *vb. IV. refl.* (*fam.*) **1** A se răsti la cineva; a ameninţa pe cineva. **2** A se îngîmfa, a se făli. **3** A sta comod; a se lăfăi. • prez.ind. *-iesc.* /***răţoi***[1] + *-i.*

răţoiálă *s.f.* (*fam.*) Răţoire. • pl. *-ieli.* /***răţoi***[2] + *-eală.*

răţoiáş *s.m.* Dim. al lui *răţoi.* • sil. *-ţo-iaş.* pl. *-i.* /***răţoi***[1] + *-aş.*

răţoíre *s.f.* (*fam.*) Faptul de *a se răţoi*; (*fam.*) răţoială. • pl. *-i.* /v. ***răţoi***[2].

răţoít, -ă *adj.* (*fam.; despre ton, intonaţie*) Care este răstit, aspru. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***răţoi***[2].

răţúcă *s.f.* (*reg.*) Răţuşcă. • pl. *-ci, -ce.* /***raţă*** + *-ucă.*

răţuícă *s.f.* (*reg.*) Răţuşcă. • pl. *-ci.* /***raţă*** + *-uică.*

răţúşcă *s.f.* **1** (*ornit.*) Dim. al lui *raţă*; pui de raţă; răţişoară, (*reg.*) răţucă, răţuică, răţuţă. **2** Joc de copii care constă în aruncarea unei pietricele în apă, astfel încît aceasta să facă mai multe sărituri la suprafaţă înainte de a se scufunda; restr. fiecare dintre aceste sărituri. **3** (*bot.; reg.*) Soi de cartofi timpurii, care au formă lunguiaţă. • pl. *-uşte,* (*reg.*) *-uşti.* /***raţă*** + *-uşcă.*

răţúţă *s.f.* (*reg.*) Răţuşcă. • pl. *-e.* /***raţă*** + *-uţă.*

rău, rea *adj., adv., s.n.* **A** *adj.* (*în opoz. cu „bun"*) **I 1** (*despre oameni*) Care are însuşiri negative; care face (în mod obişnuit) neplăceri, neajunsuri etc. altora. ◇ Expr. *Poamă rea* = persoană care are deprinderi, obiceiuri urîte. (*A fi*) *rău de mama focului* = (a fi) foarte rău. (*A fi*) *rău la* (sau *de*) *suflet* (ori *la inimă*, reg., *la credinţă*) = *a*) (a fi) înrăit; *b*) (a fi) fără milă. *A fi rău de gură* sau *a fi gură rea* v. gură. *A fi rău la inimă* v. inimă. *A avea limbă* (sau *limba*) *rea* v. limbă. *Soi rău* v. soi. ◇ (*subst.*) *Iar ai venit, răule?* (CAR.). ◆ (*despre manifestări, atitudini, stări, acţiuni etc. ale oamenilor*) Care exprimă, trădează răutate. *Îi văzu lacrimile şi avu o bucurie rea* (CE. PETR.). ◇ Compuse: *rea-voinţă s.f* = lipsă de bunăvoinţă; atitudine sau purtare neprietenoasă, ostilă faţă de cineva sau de ceva; *rea-credinţă s.f.* = necinste, incorectitudine; atitudine incorectă, necinstită. Δ Loc.adj., adv. *De rea-credinţă* = *a*) (care este) rău intenţionat; *b*) (care este) incorect, necinstit. ◆ (*despre animale*) Care este agresiv; care nu poate fi dominat; care are nărav. ◇ *Cîine rău* = cîine care muşcă. ◆ (*înv., pop.*) Groaznic, cumplit. *Rea perire şi moarte jurase* (BUD.). ◆ (*înv., reg.; cu val. de super.*) Mare, greu. *Păcat rău. Nenorocire rea.* **2** (*despre oameni*) Care nu-şi îndeplineşte îndatoririle morale şi sociale cerute de o anumită calitate pe care o are; care nu este potrivit unei anumite situaţii, unei anumite circumstanţe etc.; care este necorespunzător, nepotrivit. *Ea a fost mamă rea, care şi-a părăsit copiii.* ◇ (*econ.*) *Rău-platnic* = persoană fizică sau juridică ce nu plăteşte sau plăteşte cu mare greutate obligaţiile de plată anterioare sau curente. ◆ (*despre copii*) Care este neascultător; care este răsfăţat, răzgîiat. **3** (*despre fapte, atitudini, comportări etc. ale oamenilor*) Care este contrar regulilor moralei; care este în dezacord cu opinia publică. *Rolul lor este d-a lua în rîs relele năravuri ale omenirii* (ODOB.). ◆ (*despre oameni*) Care păcătuieşte; păcătos. ◆ (*despre oameni*) Care este imoral. ◆ (*despre vorbe*) Care jigneşte; ext. care este necuviincios, urît. ◆ (*subst. f. pl.*) Cuvinte jignitoare; calomnii. **4** (*despre viaţă, trai etc.*) Care este greu de suportat; care este chinuitor, apăsător; care este cu lipsuri. ◇ Expr. *A duce casă rea cu cineva* = a nu trăi bine cu cineva; a nu se înţelege cu cineva. *A avea* (sau *a duce*) *trai rău* (cu cineva) v. trai. **5** (*despre sentimente, stări sufleteşti etc.*) Care produce suferinţă, amărăciune; care întristează, mîhneşte. *Rău e dorul, tare-i rău!* (POP.). ◇ Expr. *A-şi face voie rea* = a se necăji, a se mîhni. *Inimă rea* v. inimă. *A-şi face* (sau *a-i face cuiva*) *inimă rea* v. inimă. *A-şi face* (sau *a-i face* cuiva) *sînge rău* sau *a-şi pune* (ori *a pune cuiva, a face în cineva*) *sînge rău la inimă* v. sînge. **6** (*despre veşti*) Care anunţă un necaz, o supărare. **7** (*despre situaţii, împrejurări, evenimente etc.*) Care produce neplăcere, nemulţumire, necaz. ◇ (*subst.*) *Dumnezeu să vă apere de cele rele şi mai rămîneţi cu bine!* (CR.). **II 1** (*despre obiecte, lucruri, construcţii etc.*) Care nu are calităţile proprii destinaţiei, menirii, rolului său; care nu este apt pentru ceva; care nu este corespunzător, potrivit unui anumit scop, unei anumite întrebuinţări. *Locuinţă rea. Instalaţie rea.* ◆ (*fiz.*) *Rău conducător de căldură* (sau *de electricitate*) = (*despre corpuri*) prin care căldura (sau electricitatea) nu se transmite. **2** (*despre organe ale corpului sau despre părţi ale lor*) Care nu funcţionează normal; care nu este sănătos; (*despre funcţii fiziologice*) care nu se desfăşoară normal; ext. (*despre fiinţe*) care are probleme cu sănătatea (privind organe ale corpului sau părţi ale lor); care este suferind; are o sensibilitate deosebită la anumiţi agenţi externi. *Dinţi răi. Digestie rea.* ◇ Expr. (*A fi*) *rău la auz* (sau *la văz*) = (*despre fiinţe*) a nu auzi (sau vedea) bine. (*A fi*) *rău de frig* (sau *de căldură*) = (*despre fiinţe*) a fi sensibil la frig (sau la căldură). (*A fi*) *rău de carne* v. carne. *A fi carne rea* v. carne. (*A fi*) *rău* (sau *rea*) *de muscă* v. muscă. (*A fi*) *rău de pagubă* v. pagubă. ◆ (*despre boli, răni etc.*) Care este grav; care este greu de vindecat. ◆ (*înv., reg.; despre animale*) Care are defecte corporale; care

este slab, pipernicit. **3** (*despre îmbrăcăminte și încălțăminte*) Care este uzat, rupt, stricat. ◆ Ext. Care este de purtat mereu, care este de toate zilele. **4** (*despre materiale, produse etc.*) Care este de proastă calitate. ◆ (*despre mîncăruri, băuturi*) Care este prost pregătit; care este neplăcut la gust; ext. care este stătut. ◆ (*despre apă*) Care nu este bună de băut. **5** (*despre bani*) Care nu are curs; care este ieșit din circulație; care este fals. **6** (*despre drumuri*) Care este neîngrijit, desfundat. **7** (*despre realizări, creații etc. ale oamenilor*) Care este nereușit; care este lipsit de valoare, de importanță. *Versuri rele. Ediție rea.* **8** (*despre plante*) Care este sălbatic, necultivat; care nu este altoit. ◆ (*despre ciuperci*) Care este otrăvitor, care este necomestibil. **9** (*despre meseriași, artiști etc.*) Care este incapabil, nepriceput, neîndemînatic (în ceea ce face). ◇ Expr. (*A fi*) *rău de lucru* (sau *de mînă*) = a nu-i plăcea să muncească; a fi leneș. **III 1** (*despre acțiuni, intenții, sfaturi etc. ale oamenilor*) Care este neizbutit, nepotrivit, dăunător. *De-mbunătățiri rele cît vrei sîntem sătui* (ALEX.). ◆ Care este greșit, inexact; care nu este conform cu realitatea. *Vă rog să nu vă faceți o idee rea de mine* (GÎRL.). ◇ Expr. *A-i ieși* (cuiva) *nume rău* v. ieși. **2** (*despre vreme, fenomene atmosferice, anotimpuri*) Care este urît (friguros, ploios etc.); care este nefavorabil, neprielnic. ◇ Expr. *Manta de vreme* (sau *vremea*) *rea* v. manta. ◆ (*despre ani*) Care este sărac în recolte. **3** (*despre activități, acțiuni etc. ale oamenilor*) Care este dezavantajos, nerentabil. *A făcut o afacere rea.* **4** (*despre soartă, ursită*) Care este potrivnic, nefavorabil. **5** (*mai ales în superstiții*) Care este prevestitor de nenorociri; care este aducător de nenorociri; care este nefast. *Semn rău.* ◇ Expr. (*A fi*) *rău de...* = a fi nefast. *A fi rău de moarte* (sau *de boală*) = *a)* a aduce moarte (sau boală); *b)* a fi pericol de moarte (sau de boală). *A fi rău de* (sau *la*) *ochi* sau *a avea ochi răi* = a deochea. *A fi de rău augur* v. augur. *Ceas rău* v. ceas. **B** *adv.* (*în opoz. cu „bine”*) **I 1** Contra dorințelor sau intereselor cuiva; în mod neplăcut, supărător. *Haide, moșule, c-o să fie rău* (GÎRL.). ◇ Expr. *A-i fi* (sau *a-i merge*) *cuiva rău* = a avea o viață grea, a o duce greu. *A sta* (sau *a se găsi*) *rău* = a fi sărac, a nu avea cele necesare. *A sta* (sau *a se găsi*) *rău de...* (ori *cu...*) = a fi în criză de ceva, a fi lipsit de ceva. *A ajunge rău* = a sărăci; a decădea. *A-i fi cuiva rău* (sau *a se simți rău*) = a fi (sau a se simți) bolnav; a-l durea ceva. *A fi rău* = (*în legătură cu starea unui bolnav*) a fi situația gravă. *A se simți rău* = a fi stînjenit sau jenat de ceva; a încerca un sentiment neplăcut de apăsare, de stingherează (în prezența cuiva sau a ceva). (*reg.*) *A umbla* (sau *a călca*) *rău* = *a)* a nu-i merge bine; *b)* a face o afacere proastă. *Cu atît mai rău* v. atît. *A se avea rău cu cineva* v. avea. *A-i cădea rău* v. cădea. *A fi rău dispus* v. dispus. *A-i gîndi cuiva rău* v. gîndi. *A înghiți rău* v. înghiți. *A-i părea* (cuiva) *rău* (*de* sau *după ceva* ori *după cineva*) v. părea. *A trăi rău cu cineva* v. trăi. **2** Neplăcut (pentru auz, văz, miros etc.); dezagreabil, urît. *Miroase rău.* ◇ (*în compunere cu un adj. vb.*) *Floare rău-mirositoare.* ◇ Expr. *A-i ședea* (sau *a-i sta, a-i veni*) *rău* (o haină, o podoabă etc.) = a nu-i sta bine, a nu i se potrivi. *A-și purta* (sau *duce*) *rău anii* v. an. *A arăta rău* v. arăta. *A-i mirosi* (cuiva) *rău* v. mirosi. **3** Incomod, neconfortabil. *S-a așezat rău în șezlong.* **4** (*înv., pop.*) Cu dușmănie, cu vrăjmășie. ◇ Expr. *A căuta rău cuiva* v. căuta. ◆ (*înv.*) Cu cruzime, nemilos. **II 1** Cum nu trebuie să fie făcut ceva; cum nu se cade. *Rău ai făcut că nu te-ai mai dus pe acolo* (CĂL.). ◇ Expr. *A-i sta* (sau *a-i ședea*) *rău* = a nu i se cădea să facă sau să spună ceva. *Ce e bine nu e rău* = nu strică să iei măsurile de prevedere. *Bine-rău* = mai mult sau mai puțin; după posibilități. (*reg.*) *A umbla rău* = a-și face de cap. **2** În cantitate sau în măsură insuficientă; puțin, prost. *Doarme rău. Mănîncă rău.* **3** (*în legătură cu vb. ale cunoașterii, ale vorbirii etc.*) Neconform cu realitatea, cu adevărul; fals, inexact; incorect. *Grăiește destul de rău românește* (SADOV.). **4** (*în legătură cu vb. ale percepției, ale distingerii etc.*) Neclar, nedeslușit. *Vede rău. Aude rău.* **III 1** (*în legătură cu vb. care exprimă acțiuni vătămătoare*) Foarte, tare, cumplit. *O strîng rău pantofii* (STANCU). **2** (*înv.*) În număr mare. *S-au făcut foamete mare... și ciumă de murea foarte rău* (AMIR.). **C** *s.n.* (*în opoz. cu „bine”*) **1** (*mai ales la pl.*) Ceea ce aduce nemulțumire, neplăcere; pricină de nemulțumire, de nefericire; neajuns. *Din două rele s-alegi pe cel mai mic* (BARO.). *Tot răul spre bine* (POP.). ◇ Loc.adj. (*înv.*) *De rău* = care este supărător, vătămător. ◇ Loc.adv. *A rău* = a nenorocire. *De bine de rău* = și mai bine, și mai rău; mai mult sau mai puțin; după posibilități. *Cu părere de rău* v. părere. ◇ Loc.prep. *De rău* (cuiva) = din cauza răutății cuiva. ◇ Expr. *A vrea* (sau *a dori, înv., a cere*) *cuiva răul* (sau *rău*) = a dori să i se întîmple cuiva lucruri neplăcute. *A ține* (*de*) *rău pe cineva* = *a)* a fi supărat pe cineva; *b)* a face pe cineva răspunzător de ceva; a mustra, a dojeni, a certa, a ocărî (pe cineva); *c)* a-i interzice cuiva ceva; a opri, a struni (pe cineva). *A băga* (pe cineva) *la rău* = a provoca cuiva necazuri, neplăceri. *A lăsa* (pe cineva) *răului* = a părăsi pe cineva aflat într-o situație grea. *A lua* (pe cineva) *cu răul* = a trata (pe cineva) cu asprime, cu duritate. *Din rău în mai rău* = dintr-o nenorocire în alta; dintr-o situație grea în alta și mai grea. *Uita-te-ar relele!*, formulă glumeață prin care se urează cuiva noroc și fericire. *A grăi de rău* (de cineva) v. grăi. *A-i ieși cuiva cu rău* v. ieși. *A meni a rău* v. meni. *Părere de rău* v. părere. *A pomeni de rău* v. pomeni. *A vrea* (cuiva) *răul* (sau *rău* ori *rele*) v. vrea. ◆ (*reg.; subst. f. art.*) Primejdie. **2** Boală; ext. suferință, durere. *Îl mistuia un rău nelămurit* (CE. PETR.). ◇ *Rău de mare* = stare de indispoziție generală, care apare la unii călători pe mare și care se manifestă prin senzație de greață, vărsături etc. *Rău de munte* (sau *de altitudine*) = stare de indispoziție generală, care apare în cursul ascensiunilor peste o anumită altitudine, din cauza scăderii concentrației de oxigen din aerul atmosferic. *Rău comițial* v. comițial. ◇ Expr. *A i se face* (sau *a-i veni*) *cuiva rău* = a simți deodată amețeală, dureri, senzație de greață etc.; ext. a leșina. *A-i face* (cuiva) *rău* = *a)* a-i produce cuiva o senzație neplăcută. *Parfumul puternic îi face rău; b)* a-i cauza cuiva neplăceri. **3** Ceea ce nu este recomandabil sau de dorit din punct de vedere moral; ext. faptă reprobabilă; nelegiuire. ◇ Expr. *A fi învechit în rele* = *a)* a fi înrăit, nărăvit; *b)* a avea de mult timp deprinderi urîte. *A întoarce răul făcut* v. întoarce. *A curma* (sau *a tăia, a stîrpi*) *răul din* (ori *de la*) *rădăcină* v. rădăcină. ◆ (*mai ales la pl.*) Păcat, viciu. *Un asemenea creier, neștiind ce să facă, alunecă ușor în rele* (DELAVR.). ◆ (*la pl.*) Pozne, nebunii copilărești. **4** (*înv., pop.*) Răutate. *Nemilostivi sînt dracii și cu rău... către noi* (COR.). ◇ Loc.prep. *De* (sau *pentru*) *răul* (cuiva) = din cauza răutății cuiva. • pl. *adj. răi, rele, n. rele, răuri.* și (*înv.*) *reu adj., adv., s.n.* /lat. *rĕus, -i* „acuzat”, „vinovat”.

răufăcătór, -oáre *s.m., s.f., adj.* (*în opoz. cu „binefăcător”*) (Persoană) care face sau aduce mult rău altora, care contravine legilor sociale și morale. • pl. *-ori, -oare.* /***rău*** + ***făcător***.

rău-plătnic, -ă *adj. s.m., s.f.* (Persoană) care nu-și plătește datoriile (la timp). • pl. *-ci, -ce.* /***rău*** + ***platnic***.

răuroáscă *s.f.* v. lăuroscă.

răutáte *s.f.* **I 1** (*în opoz. cu „bunătate”*) Însușirea de a fi rău; înclinare spre a face rău altora; caracteristică a omului rău. ◇ Loc.adv. *Cu răutate* = *a)* în mod răutăcios; *b)* cu ironie malițioasă. ◇ Expr. *A avea răutate* v. avea. **2** Însușirea celui rău în raport cu alții; neîndurare, cruzime (față de alții). *Toți oamenii locului se tînguiau de răutatea și de frica balaurului* (ISP.). ◆ (*înv.*) Ticăloșie, nemernicie. **3** (*mai ales la pl.*) Slăbiciune, defect, păcat. *Această dădacă... îți cunoaște toate răutățile* (SADOV.). **4** (*de obicei la pl.*) Faptă care denotă răutate. *Om care nu cunoaște răutățile* (SADOV.). ◆ Vorbă rea; ironie veninoasă. **5** (*deprec.*) Om rău. *Ia, niște răutăți..., niște jigănii de păgîni* (SADOV.). ◇ (*ca epitet precedînd termenul calificat de care se leagă prin prep. „de”*) *O răutate de femeie!* **6** (*înv., pop.*) Nenorocire, necaz. **7** (*înv., pop.*) Tulburare socială; ext. război. **8** (*pop.*) Suferință fizică; boală. ◇ (*med.; reg.*) *Răutatea copiilor* = epilepsie. ◆ (*înv.*) Caznă, tortură. • sil. *ră-u-.* pl. *-ăți.* și (*înv.*) *răotáte, reutáte s.f.* /***rău*** + *-ătate*.

răutăcióș, -oásă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este rău din fire; care este înclinat să jignească, să supere, să facă mici răutăți altora. **2** (*despre atitudini, manifestări, gesturi etc. ale oamenilor*) Care exprimă, trădează răutate; care provine din răutate. *Rîs răutăcios.* ◆ (*despre vorbe, glume etc.*) Care conține răutăți; care supără, jignește. *Toți rămaseră în picioare, fără a mai face nici o aluzie răutăcioasă* (CĂL.). • sil. *ră-u-.* pl. *-oși, -oase.* /***răutate*** + *-ios*.

răutăți *vb. IV. tr.* (*înv.; compl. indică oameni*) A face să devină rău; a corupe. • sil. *ră-u-.* prez.ind. *-esc,* și *răuți vb. IV.* /***răutate*** + *-i*.

răutățít, -ă *adj.* (*înv.; despre oameni*) **1** Care este înrăit, nelegiuit. **2** Care este bolnav, suferind. • sil. *ră-u-.* pl. *-ți, -te.* și *răuțít, -ă adj.* /v. ***răutăți***.

răúț *adj., s.n.* (*reg.*) **1** *adj.* Dim. al lui *rău*. **2** *s.n.* Boală. • pl. *-i, -e.* /***rău*** + *-uț*.

răuți *vb. IV.* v. răutăți.

răuțít, -ă *adj.* v. răutățit.

răuvoitór, -oáre *adj.* (*în opoz. cu „binevoitor”*) Care vrea răul cuiva; care este plin de rea-voință, care manifestă rea-voință. ◇ (*subst.*) *Răuvoitorii șopteau în dreaptă și în stînga* (VLAS.). • pl. *-ori, -oare.* /***rău*** + ***voitor***.

răvác *s.n.* v. ravac.

răvár *s.n.* (*reg.*) **1** Băț crestat cu care se sfărîmă, la stînă, cașul dospit, pentru a putea fi frămîntat. **2** Vas de lut sau de tablă cu fundul avînd găurele, prin care se trec legumele fierte pentru a fi făcute piure. **3** Vas de lemn în care ciobanii frămîntă cașul sau urda. ◆ Vas de pămînt sau de tuci în care se pregătește mîncarea. **4** Ghiveci de flori. • pl. *-e, -uri.* și *rívăr s.n.* /cf. *ravaș*, srb. *rovar*.

răváș *s.n.* **1** (*înv.*) Act (oficial sau particular) prin care se recunoștea un drept sau o stare de fapt. ◇ *Răvaș de voie* v. voie. ◆ (*adesea determ. prin „de drum”, „de străji”*) Legitimație de călătorie; pașaport. ◇ Expr. *A-i face* (cuiva) *răvașul* sau *a-i da* (cuiva) *răvaș* (*de drum*) = a invita pe cineva să plece; a îndepărta (pe cineva); a izgoni (pe cineva). ◆ Înștiințare, comunicare din partea autorităților. ◆ (și *răvaș de jalbă, răvaș cu jalobă*) Petiție, jalbă, reclamație scrisă. **2** Scrisoare, bilet. *Nineacă, nineacă,... iaca un răvaș de la babaca* (ALECS.). ◆ Bilețel cu conținut glumeț, care se pune de Anul Nou în plăcinte, pentru a produce haz. ◆ (*pop.*) Hîrtie care cuprinde o formulă, destinată, în practicile superstițioase, să ocrotească pe purtător de anumite boli. **3** (*înv.*) Crestătură prin care neștiutorii de carte însemnau pe răboj diferite socoteli. ◆ Bucată de lemn pe care se însemnau prin crestături diferite socoteli. ◆ Ext. Evidență; socoteală. **4** (*reg.*) Băț care se introduce în vasul cu lapte, la stînă, însemnîndu-se pe el, printr-o crestătură, cantitatea de lapte obținută dintr-o mulsoare. • pl. *-e, -uri.* /<magh. ***rovás*** „răboj”.

răvăcí *vb. IV.* v. răvăși.

răvărsá *vb. I.* v. revărsa.

răvărsáre *s.f.* v. revărsare.

răvărsát[1] *s.n.* v. revărsat[1].

răvărsát[2]**, -ă** *adj.* v. revărsat[2].

răvășeálă *s.f.* Dezordine produsă prin răscolirea, împrăștierea mai multor obiecte; neorînduială. • pl. *-eli.* /***răvăși*** + *-eală*.

răvășél *s.n.* (*pop.*) Dim. al lui *răvaș*. *Îmi dă un răvășel și zice că așteaptă răspuns* (CAR.). • pl. *-e.* /***răvaș*** + *-el*.

răvăși *vb. IV. tr.* **1** (*compl. indică obiecte, lucruri etc.*) A împrăștia căutînd ceva; a face dezordine; a scotoci, a răscoli. ◆ (*cu compl. „focul”*) A scormoni. **2** (*compl. indică obiecte, încăperi, spații etc.*) A deranja; a distruge, a strica. ◆ (*reg.; cu compl. „stîna”* sau *„oile”*) A desface toamna, alegînd sau despărțind oile după proprietarii lor. **3** Fig. (*compl. indică oameni*) A tulbura, a dezorienta (printr-o situație, veste etc. neașteptată sau gravă). *Vestea morții ei l-a răvășit.* • prez.ind. *-esc.* și (*reg.*) *răvăcí, răvocí vb. IV.* /***răvaș*** + *-i*.

răvășíre *s.f.* Acțiunea de a *răvăși* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***răvăși***.

răvășít[1] *s.n.* Faptul de a *răvăși*. • /v. ***răvăși***.

răvășít[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre obiecte, lucruri etc.*) Care este împrăștiat, răscolit; care este în dezordine. **2** (*despre încăperi, spații etc.*) Care este deranjat; care este distrus, stricat. **3** Fig. (*despre oameni*) Care este tulburat, dezorientat (din cauza unei emoții, a unei vești neașteptate sau grave etc.). ◆ (*despre chip, față etc.*) Care este crispat, contractat, descompus. *Intră o femeie tînără, cu obrazul răvășit de nesomn* (STANCU). • pl. *-ți, -te.* /v. ***răvăși***.

răveneálă *s.f.* v. reveneală.

rávént *s.n.* v. revent.

răvilá *vb. I.* v. răgila.

răvilát[1] *s.n.* v. răgilat[1].

răvilát[2]**, -ă** *adj.* v. răgilat[2].

răvineálă *s.f.* v. reveneală.

răvocí *vb. IV.* v. răvăși.
răz- v. răs-.
răzá *vb. I. intr.* (*pop.; despre aștri, corpuri luminoase etc.*) A revărsa raze; a radia. • prez.ind. pers. 3 *răzá*. și *răzí vb. IV.* /*razǎ* + *-a*.
răzá-pazár *s.n. v.* riză-pazár.
răzáre *s.f.* (*pop.*) Acțiunea de *a răza*. • pl. *-ări*. /v. *răza*.
răzáș *s.m.* v. răzeș.
răzăitoáre *s.f.* v. răzuitor.
răzălău *s.n.* (*reg.*) **1** Raspel. **2** Răzătoare (pentru ras legume, fructe, aluat). **3** Lopățică de lemn sau de metal, cu care se rade aluatul de pe covată. **4** Aluat ras pe răzătoare (care se fierbe în supă, în lapte etc.). • pl. *-aie, m. -ăi*. /<magh. *reszelö*.
răzălí *vb. IV.* v. răzălui.
răzăluí *vb. IV. tr.* (*reg.*) **1** A răzui. **2** A da pe răzătoare. • prez.ind. *-iesc*. și *răzălí vb. IV.* /*răzălău* + *-ui*; cf. magh. *reszel*.
răzăluiálă *s.f.* (*reg.*) Răzăluire. • sil. *-lu-ia-*. pl. *-ieli*. /*răzălui* + *-eală*.
răzăluíre *s.f.* (*reg.*) Acțiunea de *a răzălui* și rezultatul ei; (*reg.*) răzăluială. • pl. *-i*. /v. *răzălui*.
răzăluít, -ă *adj.* (*reg.*) Care a fost ras. • pl. *-ți, -te*. /v. *răzălui*.
răzămá *vb. I.* v. rezema.
răzămáre *s.f.* v. rezemare.
răzămát, -ă *adj.* v. rezemat.
răzăș *s.m.* v. răzeș.
răzășésc, -eáscă *adj.* v. răzeșesc.
răzășéște *adv.* v. răzeșește.
răzășí *vb. IV.* v. răzeși.
răzășíe *s.f.* v. răzeșie.
răzășíme *s.f.* v. răzeșime.
răzășíță *s.f.* v. răzeșiță.
răzătór, -oáre *s.f., s.n.* ĩ *s.f.* Obiect de forme și de dimensiuni diferite, care este folosit în bucătărie pentru a rade legume, fructe, cașcaval etc.; răzuitoare. **2** *s.f.* Obiect de lemn sau de metal, așezat la intrarea unei case, de care se rade noroiul de pe încălțăminte. **3** *s.f.* (*pop.*) Lopățică de lemn sau de metal cu care se rade covata de aluat. ◆ Ext. Aluat ras de pe covată. **4** *s.n., s.f.* (*reg.*) Răzuitor (pentru răzuirea lemnului sau a unor piese de metal). **5** *s.f.* (*reg.*) Băț cu care se netezește banița plină cu cereale ca să nu treacă peste măsură. **6** *s.n.* (*reg.*) Unealtă cu care se curăță pământul adunat pe cormana plugului. **7** *s.n.* (*reg.*) Unealtă cu care se zdrobește cașul dospit. • pl. *f. -ori, n. -oare*. /*raz*, prez.ind. al lui *rade* + *-ător*.
răzătúră *s.f.* v. răsătură.
răzbáte *vb. III.* **1** *intr.* A-și face (cu greu) drum prin...; a trece (dincolo); a pătrunde, a înainta (cu greutate); a răzbi. *Nimic din ce se petrece aici nu poate să răzbată afară, prin stratul gros de pământ* (BOGZA). ◆ (*despre sunete, zgomote etc.*) A se face auzit, a ajunge până la.... ◆ (*despre mirosuri*) A pătrunde până la...; a se răspîndi. ◆ (*despre știri, idei etc.*) A deveni cunoscut; a se răspîndi, a se difuza. **2** *intr.* (*despre oameni*) A străbate (anevoie), a ajunge (cu greu) undeva, înlăturînd obstacolele; a răzbi. *Acu-n vase încărcate, Sub al nostru steag, răzbate La limanul fericit* (ASACHI). ◇ Expr. *A răzbate cu urechea* = a-și încorda auzul, a asculta cu atenție. **3** *intr.* (*despre oameni*) A izbuti, a reuși. *Am să muncesc ș-am să răzbat* (VLAH.). **4** *intr., tr.* (*de obicei cu determ. precedate de prep. „prin”*) A cutreiera, a colinda. *Răsbătea munții și codrii, cîmpiile și pădurile și într-un haihui o ducea* (ISP.). **5** *tr.* (*despre senzații, stări sufletești etc.; compl. indică oameni*) A cuprinde; a copleși, a răzbi. *Vezi cum tremuru-l răzbate!* (ASACHI). **6** *tr.* (*pop.; în corelație cu „a bate”*) A bate din nou; a bate cu putere. **7** *tr.* (*înv.; compl. indică oameni, oști etc.*) A înfrînge, a învinge. • prez.ind. *răzbát*. /*răz-* + *bate*.
răzbătere *s.f.* Acțiunea de *a răzbate* și rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. *răzbate*.
răzbătător, -oáre *adj.* **1** Care răzbate, care își face (cu greu) drum prin... **2** (*despre oameni*) Care biruiește obstacolele, care nu se dă bătut; tenace. • pl. *-ori, -oare*. /*răzbate* + *-ător*.
răzbătút, -ă *adj.* **1** (*despre sunete, zgomote etc.*) Care se face auzit pînă la... **2** (*despre regiuni, suprafețe etc.*) Care este cutreierat. • pl. *-ți, -te*. /v. *răzbate*.
răzbél *s.n.* (*înv., pop.*) Războiu[1]. • pl. *-e, -uri*. și *rezbél s.n.* /de la *războiu*[1], refăcut după lat. *bellum, -i*.
răzbí *vb. IV.* **1** *intr.* A-și face (cu greu) drum prin...; a trece (dincolo); a pătrunde, a înainta (cu greutate); a răzbate. *Am răzbit Prin Dunărea umflată* (ALECS.). ◆ (*despre sunete, zgomote etc.*) A se face auzit, a ajunge pînă la... ◆ (*despre mirosuri*) A pătrunde pînă la...; a se răspîndi. **2** *intr.* (*despre oameni*) A străbate (anevoie), a ajunge (cu greu) undeva, înlăturînd obstacolele; a răzbate. **3** *intr.* (*despre oameni*) A izbuti, a reuși. *De abia răzbi să se coboare de la tribună* (GÎRL.). ◇ Expr. *A răzbi în viață* v. viață. ◆ A dăinui. **4** *tr.* (*compl. indică oameni, oști etc.*) A înfrînge, a învinge, a birui. *Se bătu cu ei și-i răzbi cu totul* (ODOB.). ◇ Expr. *A răzbi* (pe cineva) *cu bătaia* (sau *în bătaie, în bătăi*) = a bate (pe cineva) foarte tare. *A răzbi* (pe cineva) *în palme* = a pălmui (pe cineva). **5** *tr.* (*despre senzații, stări sufletești etc.; compl. indică oameni*) A cuprinde; a copleși, a răzbate. *Vine în sat numai cînd îl răzbește foamea* (BASS.). **6** *intr., tr.* A face față; a prididi; a termina. *Nu mai răzbesc cu treaba*. **7** *tr.* (*înv., reg.*) A zdrobi, a sfărîma; a lovi, a izbi. **8** *intr.* Expr. (*înv.*) *A o răzbi în...* = a trece la..., a se apuca de... • prez.ind. *-esc*. /<sl. veche **разбити**.
răzbící[1] *s.n.* (*reg.*) **1** Țăruș cu care se fac găuri în pămînt cînd se seamănă porumbul sau fasolea. **2** Bețișor sau cui cu care se scoate un lemn sau un cui înțepenit într-o gaură. **3** Bîtă, ciomag, retevei. **4** Unealtă de dogărie cu care se așază cercurile pe butoaie. • pl. *-ce*. /*răzbi* + *-ici*.
răzbící[2] *vb. IV. tr.* (*reg.*) **1** A găuri, a perfora. **2** A scoate ceva, bătînd cu răzbiciul. **3** A strînge cu ceatlăul. • prez.ind. *-esc*. /*răzbici*[1] + *-i*.
răzbíre *s.f.* Acțiunea de *a răzbi* și rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. *răzbi*.
răzbít, -ă *adj.* **1** Care este străbătut (cu greu). **2** (*despre oameni, oști etc.*) Care este înfrînt, învins, biruit. • pl. *-ți, -te*. /v. *răzbi*.
răzbitór, -oáre *adj.* Care răzbește; pătrunzător. • pl. *-ori, -oare*. /*răzbi* + *-tor*.
războí[1] *s.n.* **1** (Fenomen social-istoric complex care constă într-un) conflict armat (de durată) între două sau mai multe grupuri, categorii sociale, state etc., pentru realizarea unor interese economice și politice; (*înv.*) război. ◇ *Stare de război* = beligeranță. *Război civil* = conflict armat pentru putere între grupuri adverse din același stat. *Război rece* = stare de tensiune în relațiile internaționale existentă mai ales după al Doilea Război Mondial, provocată de conflictul dintre cele două sisteme (capitalist și comunist), care nu ia forma unui conflict armat. *Război psihologic* = stare de tensiune, de hărțuială nervoasă, psihică, inițiată și întreținută cu scopul de a zdruncina moralul (adversarului) și de a demoraliza. *Război comercial* = măsuri comerciale reciproce, protecționiste, discriminatorii și prohibitice, de tipul reacție-contrareacție, de regulă în cascadă, aplicate asupra importurilor dintr-o anumită țară sau din anumite grupuri de țări. (*înv.*) *Școală de război* = academie militară. *Om de război* = ostaș. *Război colonial* v. colonial. *Consiliu de război* v. consiliu. *Crimă de război* v. crimă. *Criminal de război* v. criminal. *Declarație de război* v. declarație. *Despăgubiri de război* v. despăgubire. *Focar de război* v. focar. *Război de magnificență* v. magnificență. *Mașină de război* v. mașină. *Potențial de război* v. potențial. *Reparații de război* v. reparație. *Războiul de secesiune* v. secesiune. *Război sfînt* v. sfînt. *Teatru de război* v. teatru. *Război de uzură* v. uzură. *Veteran de război* v. veteran. ◇ Expr. *A fi* (sau *a se pune*) *pe picior de război* = a fi (sau a se pune) în stare de război. *A declara război* v. declara. *A intra în război* v. intra. **2** Tactică de luptă; artă militară. **3** (*înv., pop.*) Luptă; bătălie; încăierare. ◇ Expr. (*înv.*) *A face* (sau *a sta cu*) *război asupra cuiva* = a ataca pe cineva. **4** Fig. Ciocnire între două forțe, între două persoane etc. care acționează în sens contrar; conflict. *Ideea că va trebui să înceapă un război pe față între mama și tata mă umplea de grijă și de spaimă* (VLAH.). ◆ (*înv.*) Neînțelegere; ceartă; ură. ◆ Fig. (*înv.*) Luptă internă; tulburare. • pl. *-oaie*. /<sl. veche **разбои** „ucidere”; „jaf”.
războí[2] *s.n.* **I 1** Unealtă casnică (manuală), cu ajutorul căreia se confecționează țesături din fibre textile, formată din două suluri pe care se înfășoară urzeala și pînza țesută, din ițe care separă firele urzelii în sens vertical și din vatală pentru îndesarea bătăturii; (*pop.*) stative. **2** Mașină folosită pentru confecționarea țesăturilor din fibre textile. **II** Analog. (*reg.*) Nume dat unor obiecte a căror formă este asemănătoare cu forma dreptunghiulară a războiului de țesut. **1** Nume dat unor părți ale joagărului: *a*) Car. *b*) Jug. *c*) Stîlpii acoperișului. **2** Parte a morii de vînt care ține coșul. • pl. *-oaie*. /<bg. **разбой**, srb. *razboj*.
războí[3] *vb. IV. refl. recipr.* A purta război împotriva cuiva; a se lupta, a se bate. *S-a războit și mi-a trimis cărți de pe toate fronturile* (STANCU). • prez.ind. *-iesc*. /*războiu*[1] + *-i*.
războínic, -ă *s.m., adj.* **1** *s.m.* Luptător, ostaș care ia parte la un război. **2** *adj.* Care aparține războiului, care se referă la război; (*înv.*) războinicesc. **3** *adj.* (*despre oameni*) Căruia îi place lupta; bătăios, belicos. **4** *s.m.* (*înv.*) Hoț, tîlhar. ◆ Ucigaș. • pl. *-ci, -ce*. /<sl. veche **разбоиникъ**.
războinicésc, -eáscă *adj.* (*înv.*) Războinic. • pl. *-ești*. /*războinic* + *-esc*.
războíre *s.f.* Acțiunea de *a se război* și rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. *războiu*[3].
războitór, -oáre *adj.* (*înv.*) Care se războiește, care poartă război. • sil. *-bo-i*. pl. *-ori, -oare*. /*războiu*[3] + *-tor*.
războí *vb. IV. refl.* **1** (*pop.*) A se îmbolnăvi. *Îndată s-au războit Grigorii Vodă și au murit* (NEC.). **2** (*reg.*) A-și face de cap. • prez.ind. *-esc*. /<sl. veche **разболѣти сѧ**.
războlíre *s.f.* (*pop.*) Faptul de *a se războlí*. • pl. *-i*. /v. *războlí*.
războlít, -ă *adj.* (*pop.; despre oameni*) Care este bolnav. • pl. *-ți, -te*. /v. *războlí*.
războtí *vb. IV. refl.* (*reg.*) A se răsti. • prez.ind. *-esc*. /etimol. nec.
răzbubuí *vb. IV. intr.* (*despre surse de zgomot*, ext., *despre locul din care se aud zgomote*) A bubui tare; a detuna; a răsuna. • prez.ind. pers. 3 *răzbúbuie*. /*răz-* + *bubui*.
răzbubuíre *s.f.* Acțiunea de *a răzbubui* și rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. *răzbubui*.
răzbubuít, -ă *adj.* (*despre surse de zgomot*, ext., *despre locul din care se aud zgomote*) Care bubuie tare; care răsună. • pl. *-ți, -te*. /v. *răzbubui*.
răzbucurós, -oásă *adj.* Care este foarte bucuros. • pl. *-oși, -oase*. /*răz-* + *bucuros*.
răzbún *s.n., sg.* **1** (*înv., reg.*) Liniște; odihnă; pace. ◆ Păsuire, amînare. **2** (*reg.*) Vreme frumoasă; senin. **3** (*înv.*) Răzbunare. • /de la *răzbuna*, prin derivare regresivă.
răzbuná *vb. I.* **I 1** *refl.* (*despre oameni*) A-și face singur dreptate, pedepsind pe cel de la care a suferit o nedreptate, un rău etc. *Trebuie să mă răzbun pe acel om mîndru care m-a călcat în picioare* (CA. PETR.). ◆ A-și împlini o dorință, o pretenție etc. (în urma unor privațiuni). ◆ A-și vărsa mînia, necazul pe cineva sau pe ceva. **2** *tr.* A da satisfacție cuiva care nu este în măsură să-și facă singur dreptate, pedepsind în locul lui pe cel de la care a suferit un rău, o nedreptate. *Cînd un mort nu-i răzbunat, nu-și găsește locul* (H. LOV.). ◆ (*compl. indică fapta care trebuie pedepsită*) A răscumpăra. *Acum or răzbuna ei omorul fîrtaților săi* (POP.). **II 1** *refl.* (*pop.*) A se face vreme bună; a se însenina. *Afară se mai răzbunase vremea* (MIR.). ◆ (*despre nori*) A se împrăștia. *Norii s-au mai răzbunat Spre apus* (COȘB.). **2** *refl., tr.* Expr. *A răzbuna pe cineva la inimă* sau *a i se răzbuna cuiva inima* = *a*) a (se) înveseli, a (se) îmbuna; *b*) a-i face bine (cuiva). **3** *refl., tr.* (*reg.*) A (se) însănătoși, a (se) vindeca. • prez.ind. *răzbún*, (*reg.*) *-ez*. /*răz-* + *bun* + *-a*.
răzbunáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a* (*se*) *răzbuna* și rezultatul ei; (*înv.*) răzbun. **2** Faptă prin care cineva se răzbună. • pl. *-ări*. /v. *răzbuna*.
răzbunát, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Căruia i s-a făcut dreptate; căruia i s-a dat satisfacție (prin pedepsirea răufăcătorului). **2** (*despre fapte*) Care a fost pedepsit. • pl. *-ți, -te*. /v. *răzbuna*.
răzbunătór, -oáre *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care se răzbună, care nu iartă răul ce i s-a făcut (pedepsind răufăcătorul). **2** *adj.* (*despre atitudini, manifestări, acțiuni etc. ale oamenilor*) Care exprimă, trădează dorință, tendință de răzbunare; vindicativ. *Se exprimă... cu o violență nestăpînită și răzbunătoare* (PRED.). • pl. *-ori, -oare*. /*răzbuna* + *-ător*.
răzbuníc *s.m.* (*pop.*) Străbunic. • pl. *-ci*. /*răz-* + *bunic*.
răzbunícă *s.f.* (*pop.*) Străbunică. • pl. *-ce*. /*răz-* + *bunică*.

răzbuzát, -ă *adj.* **1** (*înv., reg.; despre buze*) Care este răsfrîntă. ◆ Ext. (*despre oameni*) Care are buzele groase și răsfrînte. ◆ Fig. (*despre oameni*) Care este supărat. **2** (*reg.; despre lucruri*) Care are marginile întoarse în afară. • pl. *-ți, -te.* /*răz-* + ***buzat***.

răzdă *vb. I. tr.* (*în corelație cu vb. „a da”*) A da de mai multe ori; a da mereu; a da mai mult. *Pentru aceste pogoane i-a dat și i-a răzdat lui frate-su* (SADOV.). • prez.ind. *răzdáu.* /*răz-* + ***da***.

răzdrușí *vb. IV. intr.* (*înv.*) A fi permis, îngăduit. • prez.ind. *-esc.* /<sl. veche **разрѣшити**.

răzemá *vb. I.* v. rezema.

răzéș *s.m.* (*în Ev. Med., în Mold.*) **1** Țăran liber, membru al unei obști, care stăpînea în comun pămîntul satului de care aparținea, dar lucra independent (împreună cu familia) lotul agricol repartizat; ext. țăran liber, posesor de pămînt. *Unul dintre răzăși... se abătu spre ei și le pofti ziua bună* (SADOV.). ◆ Țăran înstărit. **2** (*înv.*) Vecin. • pl. *-i.* și (*reg.*) *răzáș, răzắș, rezáș, rezắș, rezéș s.m.* /<magh. ***részes***.

răzeșésc, -eăscă *adj.* Care aparține răzeșilor, care se referă la răzeși. • pl. *-ești.* și (*reg.*) *răzășésc, -eáscă, rezășésc, -eáscă adj.* /***răzeș*** + *-esc*.

răzeșéște *adv.* În felul răzeșilor, ca răzeșii. • și (*reg.*) *răzășéște adv.* /***răzeș*** + *-ește*.

răzeși *vb. IV. refl.* A se învecina. *Dinspre răsărit și pe di la vale să răzășească cu Manolache Aram* (DOC.). • prez.ind. *-esc.* și (*reg.*) *răzășí, rezeșí vb. IV.* /***răzeș*** + *-i*.

răzeșíe *s.f.* **1** Proprietate a unui răzeș. *Se zbuciumă douăzeci de ani... ca să-și scape răzeșia* (VLAH.). **2** Starea socială a răzeșului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *rezeșíe*, (*reg.*) *răzășíe s.f.* /***răzeș*** + *-ie*.

răzeșíme *s.f.* Colect. **1** Totalitatea răzeșilor (ca pătură socială). **2** Mulțime de răzeși. • și (*reg.*) *răzășíme s.f.* /***răzeș*** + *-ime*.

răzeșíță *s.f.* (*în Ev. Med., în Mold.*) **1** Țărancă liberă, proprietară de pămînt. **2** Soție de răzeș. • pl. *-e.* și (*reg.*) *răzășíță s.f.* /***răzeș*** + *-iță*.

răzgăí *vb. IV.* v. răzgîia.

răzgăiálă *s.f.* v. răzgîială.

răzgăiáre *s.f.* v. răzgîiere.

răzgăiát, -ă *adj.* v. răzgîiat.

răzghiná *vb. I. refl.* (*reg.*) **1** (*despre oameni sau despre animale*) A-și rupe picioarele din cauza îndepărtării lor (în lături) prea mult unul de altul. **2** (*despre crengi*) A se desface (de tulpină), a se rupe din cauza greutății fructelor. • prez.ind. *răzghín.* și *rîjghiná, rîsghiná vb. I.* /*răz-* + *[îm]bina*.

răzghináre *s.f.* (*reg.*) Acțiunea de *a se răzghina* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***răzghina***.

răzghinát, -ă *adj.* (*reg.; despre picioare*) Care este crăcănat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***răzghina***.

răzgîiá *vb. I. tr.* (*compl. indică mai ales copii*) A alinta peste măsură; a răsfăța. • sil. *-gî-ia.* prez.ind. *răzgîi.* și (*reg.*) *răzgăí vb. IV., rîzgîiá vb. I.* /<bg. ***разглаждам***.

răzgîiálă *s.f.* Alintare excesivă; răsfăț. • sil. *-gî-ia-.* pl. *-ieli.* și (*reg.*) *răzgăiálă, rîzgăiálă, rîzgîiálă s.f.* /***răzgîia*** + *-eală*.

răzgîiáre *s.f.* v. răzgîiere.

răzgîiát, -ă *adj.* (*mai ales despre copii*) Care este exagerat de alintat; care este răsfățat; care este prost crescut. • sil. *-gî-iat.* pl. *-ți, -te.* și (*reg.*) *răzgăiát, -ă, rîzgăiát, -ă, rîzgîiát, -ă, rîzgîít, -ă adj.* /v. ***răzgîia***.

răzgîiére *s.f.* Acțiunea de *a răzgîia* și rezultatul ei. • sil. *-gî-ie-.* pl. *-i.* și (*reg.*) *răzgăiáre, răzgîiáre, rîzgăíre s.f.* /v. ***răzgîia***.

răzgîndí *vb. IV. refl.* **1** A-și schimba gîndul, părerea, hotărîrea; a reveni asupra unei hotărîri, a unei decizii etc. luate. *S-a răzgîndit în ultimul moment și nu a mai plecat.* **2** (*în corelație cu vb. „a se gîndi”*) A reflecta bine, a chibzui îndelung. *S-a frămîntat, s-a gîndit și s-a răzgîndit și a plîns* (SLAV.). • prez.ind. *-esc.* /*răz-* + ***gîndi***.

răzgîndíre *s.f.* Faptul de *a se răzgîndi*. • pl. *-i.* /v. ***răzgîndi***.

răzguduí *vb. IV. tr.* A zgudui cu putere. • prez.ind. *răzgúdui.* /*răz-* + ***zgudui***.

răzí *vb. IV.* v. răza.

răzimá *vb. I.* v. rezema.

răzimár *s.n.* (*înv.*) Spetează. • pl. *-e, m. -i.* /***răzima*** + *-ar*.

răzimáre *s.f.* v. rezemare.

răzimát, -ă *adj.* v. rezemat.

răzimătoáre *s.f.* v. rezemătoare.

răzimătúră *s.f.* v. rezemătură.

răzimíș *adv.* (*pop.*) Cu tărie; în mod hotărît. • /***răzima*** + *-iș*.

răzistá *vb. I.* v. rezista.

răzișoáră *s.f.* Dim. al lui *rază*. • pl. *-oare.* /***rază*** + *-işoară*.

răzîitoáre *s.f.* v. răzuitor.

răzjudecá *vb. I. tr.* **1** A judeca din nou, a supune judecății în repetate rînduri; a reflecta din nou asupra unei probleme. **2** A pune la îndoială; a răstălmăci. • prez.ind. *răzjúdec.* /*răz-* + ***judeca***.

răzjudecát, -ă *adj.* Care este judecat din nou; care este supus judecății, reflecției în repetate rînduri. • pl. *-ți, -te.* /v. ***răzjudeca***.

răzlățát, -ă *adj.* v. răzlețit.

răzlățí *vb. IV.* v. răzleți.

răzlățíre *s.f.* v. răzlețire.

răzléț, -eáță *adj.* **1** (*despre ființe*) Care s-a desprins de colectivitate, care s-a depărtat de grup; care a rămas singur. ◆ (*despre lucruri*) Care este izolat; care este situat la distanță (unul de altul). ◆ (*despre sunete, vorbe etc.*) Care se produce la intervale de timp; care este lipsit de continuitate, de legătură; care este sporadic. **2** (*despre oameni*) Care rătăcește din loc în loc; pribeag, hoinar. **3** (*despre privire, ochi*) Care este rătăcit, pierdut. • pl. *-eți, -ețe.* și (*pop.*) *rezléț, -eáță adj.* /de la ***răzleți***, prin derivare regresivă.

răzleți *vb. IV.* **1** *refl.* (*despre ființe*) A se desprinde dintr-o colectivitate; a se îndepărta de un grup. *Mai la deal ajunseră pe Ana, care se răsleții și-i aștepta sub un fag* (VLAH.). **2** *refl., tr.* A (se) răspîndi în direcții diferite; a (se) împrăștia, a (se) risipi. ◆ (*refl.; despre așezări*) A se răsfira, a se întinde rărindu-se (pe o suprafață mare). ◆ (*refl.; despre ape, munți etc.*) A se ramifica. ◆ (*refl.*) A se destrăma, a se risipi; a dispărea, a pieri. *Norii se răzlețesc.* **3** *refl.* (*despre oameni*) A se înstrăina; a pribegi. *De cînd s-a răzleții nu a mai trecut pe la părinți.* • prez.ind. *-esc.* și (*pop.*) *răzlățí, rezlățí, rezleți vb. IV.* /*răz-* + ***lăți***.

răzlețíre *s.f.* Acțiunea de *a (se) răzleți*. • pl. *-i.* și (*pop.*) *răzlățíre s.f.* /v. ***răzlăți***.

răzlețít, -ă *adj.* **1** (*despre ființe*) Care s-a desprins de colectivitate, care s-a depărtat de grup; care a rămas singur. **2** Care este răspîndit în direcții diferite; împrăștiat, risipit. ◆ (*despre așezări*) Care este răsfirat, împrăștiat (pe o suprafață mare). • pl. *-ți, -te.* și (*pop.*) *răzlățít, -ă, rezlățít, -ă adj.* /v. ***răzleți***.

răzlóg[1] *s.m.* (*reg.*) **1** Despicătură lungă din trunchiul unui copac, folosită la îngrădituri. ◆ (*la pl.*) Scînduri lungi, scobite pentru a intra una în alta, care se pun pe podul casei. ◆ (*la pl.*) Șindrile care nu se îmbucă. ◆ Stănog. **2** Strungă, țarc. • pl. *-i.* /<sl. veche **разлогъ**.

răzlóg[2] *s.n.* **1** (*înv.*) Sfat, consiliu. **2** (*reg.*) Datină, obicei. • pl. *-uri.* /<srb. ***razlog***.

răzlogí *vb. IV.* (*reg.*) **1** *tr., refl.* A (se) despărți, a (se) separa (de cineva sau de ceva). **2** *tr.* A hotărî, a decide. • prez.ind. *-esc.* /***răzlog***[2] + *-i*.

răzmá *vb. I.* v. rezema.

răzmămá *s.f.* (*reg.*) Străbunică. • pl. *-e.* /*răz-* + ***mamă***.

răzmăt, -ă *adj.* v. rezemat.

răzmeriță (*pop.*) Răscoală, • acc. și ***răzmeriță***. pl. *-e.* și (*pop.*) *rézmeriță, rézmiriță s.f.* /<bg. ***размирица***, srb. ***razmirica***.

răzmirițí *vb. IV. refl.* (*înv.*) A se răscula. • prez.ind. *-esc.* /***răzmeriță*** + *-i*.

răznepót *s.n.* (*pop.*) Strănepot. • pl. *-ți.* /*răz-* + ***nepot***.

răznéț, -eáță (*pop.; despre oameni*) Care rătăcește din loc în loc; pribeag, hoinar. • pl. *-eți, -ețe.* /***razna*** + *-eț*.

răzní *vb. IV.* **1** *refl.* (*pop.; despre vite, oi etc.*) A se depărta de turmă, de cîrd; a se rătăci, a se pierde. <> Expr. *A o răzni spre cineva* sau *spre ceva* = a se năpusti asupra cuiva sau a ceva. **2** *refl.* (*pop.; despre oameni*) A se depărta, a se izola (de ai săi); a se înstrăina. ◆ (*intr.*) A pribegi, a rătăci. **3** *tr.* Expr. (*reg.*) *A răzni vorba* = a pierde firul ideilor; a face digresiuni în expunere, în povestire. • prez.ind. *-esc.* /***razna*** + *-i*.

răznít, -ă *adj.* (*pop.*) **1** (*despre vite, oi etc.*) Care s-a depărtat de turmă, de cîrd; care s-a rătăcit. **2** (*despre oameni*) Care s-a izolat (de ai săi); care s-a înstrăinat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***răzni***.

răzór[1] *s.n.* **1** Fîșie îngustă de pămînt nelucrat, care servește ca hotar și potecă între două loturi agricole; hat. ◆ Porțiune de pămînt mai ridicată și nearată de-a lungul unui drum sau al unui șanț; potecă. **2** Loc arabil sau arat; ogor. **3** Strat de flori sau de legume (într-o grădină). **4** Cărăruie (într-o grădină). **5** (*înv., reg.*) Fîșie îngustă și lungă de pămînt, servind adesea ca unitate de măsură; restr. șir (de viță-de-vie); distanță între șiruri. • pl. *-oare.* și (*înv., reg.*) *rozór s.n.* /<bg. ***разора***.

răzór[2] *s.n.* **1** (*înv.*) Arc mare de trăsură. **2** Drug de metal pentru străpungerea gheții în vederea pescuitului. • pl. *-oare.* /<fr. ***ressort***, după *răzor*[1].

răzorăș *s.n.* Dim. al lui *răzor*[1]. • pl. *-e.* /***răzor***[1] + *-aș*.

răzorí *vb. IV.* **1** *tr.* A face răzor[1]; a despărți, a separa. **2** *refl.* (*înv.*) A se mărgini, a se învecina. **3** *tr.* Fig. A tivi, a chenărui. • prez.ind. *-esc.* /***răzor***[1] + *-i*.

răzuí *vb. IV. tr.* **1** A îndepărta cu un instrument un strat subțire de pe suprafața unui obiect; a rade, (*reg.*) a răzălui. ◆ Fig. A atinge în treacăt. **2** (*compl. indică legume, fructe etc.*) A freca cu o unealtă sau de o unealtă pentru a mărunți; a da pe răzătoare. • prez.ind. *-iesc.* /***raz***, prez.ind. al lui *rade* + *-ui*.

răzuiálă *s.f.* Răzuire. • sil. *-zu-ia-.* pl. *-ieli.* /***răzui*** + *-eală*.

răzuíre *s.f.* Acțiunea de *a răzui* și rezultatul ei; răzuială, răzuit. • pl. *-i.* /v. ***răzui***.

răzuít *s.f.* Răzuire. • /v. ***răzui***.

răzuitór, -oáre *s.n., s.f.* **1** *s.n.* Unealtă folosită la răzuirea lemnului sau a unor piese de metal (pentru a le curăța sau netezi); (*reg.*) răzător. **2** *s.f.* Răzătoare (pentru legume, fructe, cașcaval etc.). **3** *s.f.* Unealtă în formă de tîrnăcop sau de sapă, folosită la curățarea noroiului sau a gheții adunate între șinele și contrașinele de cale ferată. **4** *s.f.* Mașină cu care se îndepărtează radiculele de pe bobul de orez. ◆ (*reg.*) Unealtă cu ajutorul căreia se desfac boabele de pe știuleții de porumb. **5** *s.n.* (*reg.*) Otic. • sil. *-zu-i-.* pl. *n. -oare, f. -ori.* și (*pop.*) *răzătoáre s.f.* /***răzui*** + *-itor, -itoare*.

răzuitúră *s.f.* (*reg.*) Aluat ras de pe vasul în care s-a frămîntat pîinea. • sil. *-zu-i-.* pl. *-i.* /***răzui*** + *-tură*.

răzúș *s.n., s.f.* **I** *s.n.* **1** Unealtă cu care se rade ceea ce a rămas lipit sau prins de ceva. **2** Daltă folosită în tîmplărie, dulgherie, rotărie etc., cu care se sapă în lemn. **3** Unealtă formată dintr-un băț cu vîrful de oțel, care este folosită la plivit. **4** (*reg.*) Otic. **5** (*reg.*) Unealtă de lemn sau de fier cu care se desprinde coaja de pe buștean. **II** *s.f.* (*reg.*) **1** Rangă, pîrghie (la moară). **2** Piesă de lemn care oprește sulurile războiului de țesut să se desfășoare mai mult decît trebuie. • pl. *-uri.* /***raz***[1] + *-uș*.

răzválă *s.f.* (*înv., pop.*) Răscoală. • pl. *-e.* și (*înv.*) *rezválă s.f.* /<slav. **разваль**.

răzvăn *s.n.* v. rădvan.

răzvód *s.n.* (*înv.*) Paradă militară. • pl. *-uri.* /<rus. ***развод***.

răzvót *s.n.* Votare din nou a unei legi, a unor propuneri etc. care au fost respinse printr-un act anterior. • pl. *-uri.* /*răz-* + ***vot***.

răzvrătí *vb. IV. tr., refl.* **1** A (se) răscula, a (se) revolta. *S-au răzvrătit iobagii lui Doja și Horea* (PER.). ◆ (*intr.*) A unelti, a complota (împotriva cuiva). **2** refl. A se indigna. *Ceva s-a răzvrătit în mine* (LĂNCR.). **3** (*înv.*) A (se) schimba, a (se) transforma. ◆ (*refl.*) A se lepăda de cineva. **4** (*înv.*) A (se) risipi, a (se) împrăștia. ◆ (*reg.; tr.*) A răscoli, a scormoni. • prez.ind. *-esc.* și (*înv.*) *răzvreti vb. IV.* /<sl. veche **развратити**.

răzvrătíre *s.f.* **1** Răscoală, revoltă. ◆ Instigare la revoltă. **2** Indignare, nemulțumire, revoltă sufletească. ◆ Fig. Agitație, fierbere. • pl. *-i.* și (*înv.*) *rezvletíre s.f.* /v. ***răzvrăti***.

răzvrătít, -ă *adj.* **1** (*despre oameni, colectivități etc.*) Răsculat, revoltat. **2** Fig. Care este răvășit, răscolit. ◆ (*despre ape*) Care este agitat, învolburat. • pl. *-ți, -te.* și (*înv.*) *răzvretít, -ă adj.* /v. ***răzvrăti***.

răzvrătitór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care răzvrătește, care instigă la răscoală; instigator. • pl. *-ori, -oare.* /***răzvrăti*** + *-tor*.

răzvretí *vb. IV.* v. răzvrăti.

răzvretít, -ă *adj.* v. răzvrătit.

re[1]**-** Elem. de compunere cu sens iterativ. • /<fr., lat. ***re-***.

re[2] *s.m. invar.* (*muz.*) **1** Unul dintre cele șapte sunete ale gamei majore, corespunzător notației literale *D*; nota corespunzătoare acestui sunet, situată între *do* și *mi*. **2** A treia coardă a unei viori, a unei chitare etc. • /<it. ***re***, fr. ***ré***.

reabilitá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A face să-și recapete sau a-și recăpăta buna reputație; a(-și) restabili prestigiul știrbit. *S-a reabilitat repede după ce și-a ispășit pedeapsa.* **2** *tr.* (*jur.; compl. indică persoane*) A

reintegra în drepturile pierdute (în urma unei condamnări sau a unei bănuieli false). **3** *tr.* (*med.*) A readuce în stare activă unele funcții alterate în urma unor procese patologice. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***réhabiliter***.

reabilitáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a (se) reabilita* și rezultatul ei; proces de redobîndire a unui statut normal și pozitiv de către o persoană care anterior a fost sancționată juridic sau moral, din cauza unor daune aduse societății; (*înv.*) reabilitație. **2** Concr. (*jur.*) Act juridic prin care o persoană este repusă în drepturile pierdute (în urma unei condamnări sau a unei bănuieli false); (*înv.*) reabilitație. **3** (*arg.; în limbajul elevilor*) Reexaminare (pentru mărirea notei). • pl. *-ări.* /v. ***reabilita***.

reabilitát, -ă *adj.* (*jur.; despre persoane*) Care și-a dobîndit reabilitarea. • pl. *-ți, -te.* /v. ***reabilita***.

reabilitáție *s.f.* (*înv.*) Reabilitare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***réhabilitation***.

reabonà *vb. I. refl.* A se abona din nou. • prez.ind. *-ez.* /***re***[1]*-* + ***abona***.

reabonáre *s.f.* Acțiunea de *a se reabona*. • pl. *-ări.* /v. ***reabona***.

reabordà *vb. I. tr.* A aborda din nou o problemă, pentru a o aprofunda, pentru a o lămuri. • prez.ind. *-ez.* /***re***[1]*-* + ***aborda***.

reabsorbít, -ă *adj.* Care a fost absorbit din nou. • pl. *-ți, -te.* /***re***[1]*-* + ***absorbit***.

reaclimatizà *vb. I. tr., refl.* A (se) aclimatiza din nou. • prez.ind. *-ez.* /***re***[1]*-* + ***aclimatiza***.

reaclimatizáre *s.f.* Faptul de *a (se) aclimatiza*. • pl. *-ări.* /v. ***reaclimatiza***.

reacomodà *vb. I. refl.* A se acomoda din nou. • prez.ind. *-ez.* /***re***[1]*-* + ***acomoda***.

reacoperí *vb. IV. tr.* A acoperi ceva din nou; a acoperi ceva la loc (după ce a fost descoperit). • prez.ind. *reacópăr.* /***re***[1]*-* + ***acoperi***.

reacordà *vb. I. tr.* **1** A acorda încă o dată îngăduință, favoare, avantaje cuiva. **2** (*muz.; compl. indică instrumente muzicale*) A acorda din nou. • prez.ind. *-ez.* /***re***[1]*-* + ***acorda***.

reactánt *s.m.* (*chim.*) Fiecare dintre substanțele care iau parte la o reacție chimică, pentru a se transforma în produși de reacție. • sil. *re-ac-.* pl. *-ți.* /<engl. ***reactant***.

reactánță *s.f.* **1** (*fiz.*) Mărime caracteristică circuitelor electrice care lucrează în flux de curent alternativ și care conțin ca elemente reactive bobine sau condensatoare, fiind definită prin produsul dintre impedanța circuitului și sinusul unghiului de defazaj dintre tensiune și curent. ◇ *Reactanță inductivă* = reactanță a unei bobine, definită prin produsul dintre inductanța bobinei și pulsația curentului alternativ. *Reactanță capacitivă* v. capacitiv. **2** Bobină electrică a cărei reactanță este sensibilă. • sil. *re-ac-.* pl. *-e.* /<fr. ***réactance***, engl. ***reactance***.

reactimétru *s.n.* Instrument pentru măsurarea reactivității unui reactor nuclear. • sil. *re-ac-.* pl. *-e.* /<fr. ***reactimètre***.

reactív, -ă *adj., s.m.* **1** *adj.* (*fiz.*) Care se referă la reactanță. ◆ (*despre elemente de circuite*) Care realizează un transfer periodic de energie în circuit, introducînd un defazaj între intensitatea curentului și tensiunea electrică. **2** *adj.* (*chim.*) Care se referă la reactivitatea chimică. ◆ (*despre substanțe, radicali etc.*) Care reacționează ușor în reacții. **3** *s.m.* (*chim.*) Substanță care dă o reacție caracteristică (de precipitare, de culoare etc.) cu un anumit ion sau moleculă. • sil. *re-ac-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***réactif***.

reactivà *vb. I.* **1** *tr.* A repune în activitate. **2** *tr.* A reintroduce în cadrele active ale armatei sau ale serviciilor secrete. **3** *intr.* (*despre boli*) A se declanșa din nou, după o vindecare aparentă. **4** *tr.* (*chim., fiz.; compl. indică substanțe, fenomene etc.*) A face să redevină activ. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***réactiver***.

reactivánt, -ă *adj., s.m.* **1** *adj.* Care reactivează. **2** *s.m.* Reactiv chimic folosit în industria extractivă pentru a da particulelor de minereu proprietatea de a pluti într-un lichid. • pl. *-ți, -te.* /***reactiva*** + *-ant*.

reactiváre *s.f.* **1** Acțiunea de *a reactiva* și rezultatul ei. **2** (*med.*) *Reactivarea serului* = reapariție a proprietăților active ale unui ser devenit inactiv, prin adăugare de ser proaspăt. **3** (*econ.*) *Reactivarea creditului* = reluarea operațiunilor de acordare a creditelor sistate din anumite motive. • pl. *-ări.* /v. ***reactiva***.

reactivát, -ă *adj.* **1** Care a fost repus în activitate. **2** Care a reintrat în cadrele active ale armatei. **3** (*despre boli*) Care s-a declanșat din nou, după o vindecare aparentă. • pl. *-ți, -te.* /***re***[1]*-* + ***activat***.

reactivitáte *s.f.* **1** Însușirea de a fi reactiv; reacție la o excitație. **2** (*fiz.*) Mărime care caracterizează funcționarea unui reactor nuclear. **3** (*chim.*) Capacitate a unui atom, a unei molecule sau a unui radical de a participa la o reacție chimică. **4** (*med.*) Proprietate a unui țesut de a reacționa la un stimul din mediul intern sau extern. **5** (*psih.*) Capacitate a organismelor de a răspunde cu efecte de adaptare la stimuli. • sil. *re-ac-.* /<fr. ***réactivité***.

reactopropulsór *s.n.* Reactor care are ca organ propulsor o elice antrenată de o turbină cu gaze, alimentată de gazele evacuate din camera de combustie a reactorului. • sil. *re-ac-.* pl. *-oare.* /***reacto[r]*** + ***propulsor***, prin contaminare.

reactór *s.n.* **1** Parte a unei instalații sau aparat industrial ori de laborator în care se produce o reacție chimică. ◇ *Reactor catalitic* = reactor în formă de coloană sau de recipient metalic, în care, în prezența catalizatorului, în anumite condiții de temperatură și de presiune, are loc sinteza unui compus; coloană de sinteză. **2** Aparat propulsor (industrial sau de laborator), cu o cameră de ardere, la care propulsia se realizează prin interacțiunea mecanică dintre gazele rezultate din acțiunea arderii unui combustibil în această cameră și pereții recipientului prin care se evacuează aceste gaze. **3** *Reactor nuclear* = instalație complexă în care se realizează fisiunea nucleelor elementelor grele, printr-o reacție în lanț controlată, cu scopul de a permite folosirea energiei degajate; pilă atomică. **4** Bobină electrică sau condensator electric folosite ca sisteme fizice care prezintă, în principiu, reactanța într-un circuit electric. • sil. *re-ac-.* pl. *-oare.* /<fr. ***réacteur***.

reactualizà *vb. I. tr.* (*compl. indică fapte, evenimente, concepții etc.*) A face să fie din nou actual; a readuce în actualitate. • sil. *-tu-a-.* prez.ind. *-ez.* /***re***[1]*-* + ***actualiza***.

reactualizáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a reactualiza* și rezultatul ei. **2** (*fin.*) *Reactualizarea pensiilor* = operațiune efectuată periodic, prin care pensiile calculate în anii anteriori sînt corelate cu salariile actuale, corespunzătoare funcțiilor și vechimilor respective în muncă. • sil. *-tu-a-.* pl. *-ări.* /v. ***reactualiza***.

reactualizát, -ă *adj.* **1** Care este readus în actualitate. **2** (*despre documente, baze de date etc.*) Căruia i s-au reînnoit informațiile conținute. • sil. *-tu-a-.* pl. *-ți, -te.* /v. ***reactualiza***.

reácție *s.f.* **I 1** Faptul de *a reacționa*; atitudine, manifestare etc. ca răspuns la o acțiune, la o violență, la o ofensă etc. din partea cuiva. ◇ *Reacție antisocială* v. antisocial. **2** (*biol.*) Fenomen nemijlocit prin care materia vie răspunde acțiunii unui excitant. ◇ (*biochim.*) *Reacție antigen* = reacție imună specifică între anticorpii și antigenii prezenți în serul sangvin, cu aplicații în medicină. **3** (*chim.*) Proces în care una sau mai multe substanțe chimice, în anumite condiții de temperatură, de presiune și de concentrație, se pot transforma în alte substanțe diferite de fiecare dintre cele inițiale. ◇ *Reacție de adiție* v. adiție. *Reacție de ciclizare* v. ciclizare. *Reacție de condensare* v. condensare. *Reacție de dimerizare* v. dimerizare. *Reacție de disproporționare* v. disproporționare. *Reacție fotochimică* v. fotochimic. *Reacție ionică* v. ionic. **4** (*fiz.*) Forță (sau cuplu de forțe) exercitat(ă) de un sistem de corpuri asupra altui sistem de corpuri, în momentul în care ultimul exercită asupra primului o forță (sau un cuplu de forțe) care se consideră ca acțiune. ◇ *Reacție nucleară* = ansamblu de fenomene prin care un nucleu atomic ciocnit de o particulă grea sau de un foton suferă o schimbare a structurii sale. *Avion cu reacție* v. avion. *Reacție inversă* v. invers. *Reacție în lanț* = proces care se poate reînnoi prin el însuși, întrucît o parte a produsului este întotdeauna în stare de a reimpulsiona reacția. *Reacție termonucleară* v. termonuclear. **5** (*fiz.*) Derivare a unei puteri din circuitul de ieșire al unui amplificator radio cu tuburi electronice și introducerea ei în circuitul de intrare. **6** (*tehn.*) *Reacțiunea indusului* = totalitatea fenomenelor datorate cîmpului magnetic produs de indus la funcționarea în sarcină a unei mașini electrice. **7** (*cib.*) Stabilire, în sistemele de transmisie tehnice automate, în organismele vii și în societate, a unor semnale prin care faza inițială a unui proces este influențată de informația referitoare la starea organelor de execuție sau la rezultatul procesului; retroacțiune, conexiune inversă. **8** (*astron.*) *Reacție gravitațională* = modificare a direcției și a modulului vectorului de viteză caracteristice unei nave spațiale care trece prin apropierea unui corp ceresc, datorită cîmpului gravitațional al acestuia. **II** (*în forma „reacțiune”*) Împotrivire politică și economică față de orice manifestare a progresului social; totalitatea acțiunilor, a inițiativelor etc. care au ca scop restaurarea unui sistem politic autoritar. ◆ Ext. Complex de forțe, curente, tendințe cu caracter conservator care determină instituirea unui regim cu structură politică autoritară; totalitatea forțelor reacționare. • sil. *re-ac-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *reacțiúne* *s.f.* /<fr. ***réaction***.

reacționà *vb. I. intr.* **1** A răspunde într-un anumit fel la o excitare sau la o acțiune din afară. **2** A lua o atitudine față de o situație, de o împrejurare etc.; a replica, a riposta. • sil. *re-ac-ți-o-.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***réactionner***.

reacționál, -ă *adj.* Care aparține reacției, care se referă la o reacție. • sil. *re-ac-ți-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***réactionnel***.

reacționár, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Partizan al reacțiunii politice. **2** *adj.* Care aparține reacțiunii politice sau reacționarilor, care este specific reacțiunii politice sau reacționarilor, care se referă la reacțiunea politică sau la reacționari; care este ostil progresului. *Idei reacționare. Activitate reacționară.* • sil. *re-ac-ți-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***réactionnaire***.

reacționarísm *s.n.* (*polit.*) Concepție politică reacționară; caracterul a ceea ce este reacționar; atitudine dușmănoasă față de progres. *Reacționarismul său e tot o transplantare din Apus* (IBR.). • sil. *re-ac-ți-o-.* /***reacționar*** + *-ism*.

reacțiúne *s.f.* v. reacție.

reacumulà *vb. I. tr.* A acumula din nou. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***réaccumuler***.

readaptà *vb. I. tr., refl.* A (se) adapta din nou (la un mod de viață normal). • prez.ind. *-ez.* /***re***[1]*-* + ***adapta***.

readaptáre *s.f.* **1** Faptul de *a (se) readapta*. **2** (*psih.*) Ansamblu de procese și măsuri adecvate unei adaptări la condiții noi; ansamblu de măsuri pentru redresarea forțelor afectate de o maladie, de o recluziune etc. la condiții cunoscute anterior de subiect. • pl. *-ări.* /v. ***readapta***.

readerà *vb. I. intr.* A adera din nou. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***réadherer***.

readjudecà *vb. I. tr.* A adjudeca din nou. • prez.ind. *readjúdec.* /***re***[1]*-* + ***adjudeca***.

readmísie *s.f.* Admisie nouă; readmitere. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***réadmission***.

readmíte *vb. III. tr.* A admite din nou. • prez.ind. *readmít.* /<fr. ***réadmettre***, după *admite*.

readmítere *s.f.* Acțiunea de *a readmite* și rezultatul ei; readmisie. • pl. *-i.* /v. ***readmite***.

readormí *vb. IV. intr.* A adormi din nou. • prez.ind. *readórm.* /***re***[1]*-* + ***adormi***.

readucătór *s.n.* (*tehn.*) Dispozitiv de restabilire totală sau parțială a condițiilor inițiale de funcționare ale unui sistem tehnic sau de readucere a unei mărimi la o valoare cuprinsă în intervalul de reglare pentru a se obține funcționarea stabilă a sistemului. • pl. *-oare.* /***readuce*** + *-tor*.

readúce *vb. III. tr.* A aduce din nou la locul sau la starea de mai înainte. ◇ Expr. *A readuce* (pe cineva) *la matcă* v. matcă. *A readuce la realitate* v. realitate. • prez.ind. *readúc.* /***re***[1]*-* + ***aduce***.

readúcere *s.f.* Acțiunea de *a readuce* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***readuce***.

readúnà *vb. I. tr., refl.* A (se) aduna din nou. • prez. ind. *-adún.* /***re***[1]*-* + ***aduna***.

ready-made ['redimeid] *s.n.* (*a. plast.*) Tehnică în arta modernă care constă în expunerea unor (montaje de) obiecte obișnuite, „gata făcute”, a unor organisme compuse din elemente industriale, a unor roci, a unor fragmente de opere de artă etc.; ext. obiectul expus. • /<engl., fr. ***ready-made***.

reafirmà *vb. I. tr.* A afirma ceva din nou. • prez.ind. *reafirm.* /<fr. ***réaffirmer***.

reafirmáre *s.f.* Acțiunea de *a reafirma* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***reafirma***.

reaflá *vb. I. tr.* A afla din nou; a regăsi. • prez.ind. *reáflu*. /***re¹-*** + ***afla***.

reagravá *vb. I. refl.* A se agrava din nou. • prez.ind. pers. 3 *-ează*. /***re¹-*** + ***agrava***.

reajustá *vb. I. tr.* (*compl. indică lucruri, piese etc.*) A ajusta din nou; a potrivi, a readapta la o situație nouă. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***réajuster***.

reajustáre *s.f.* Acțiunea de *a reajusta* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***reajusta***.

reál[1] *s.m.* (*fin.*) **1** Monedă spaniolă de argint, care valorează 25 de centime sau un sfert dintr-o pesetă. **2** Unitatea monetară a Braziliei. • sil. *re-al*. pl. *-i*. și (*înv.*) *riál s.m.* /<sp. ***real***, fr. ***réal***.

reál[2]**, -ă** *adj., s.n.* **I** *adj.* **1** Care există în realitate; care are o existență obiectivă, independentă de conștiință sau de voință; adevărat, obiectiv, concret. *Nu dădură amănunte reale, ci numai fantezii* (STANCU). **2** Care este conform cu realitatea. *Impresie reală*. **3** Care este indiscutabil, efectiv, de netăgăduit. *Simțeam în ciudatul autor o reală forță literară* (GAL.). **4** (*econ.*) *Valoare reală* = valoare intrinsecă în aur a unei monede. *Capital real* = capital care funcționează efectiv în procesul producției și care are o valoare proprie. *Cerere reală* v. cerere. **5** (*jur.*) *Drept real* = drept pe care o persoană îl exercită asupra unui bun în mod direct și imediat. *Statut real* v. statut. **6** *Secție reală* sau *liceu real* = secție a unui liceu sau liceu în care se studiază cu precădere științele exacte. **7** (*fiz.*) *Imagine reală* = imagine care se formează din reuniunea directă a razelor reflectate pe un ecran și care poate fi prinsă pe ecran sau pe o peliculă. *Focar real* v. focar. **8** (*mat.*) *Număr real* = număr care poate fi exprimat ca limită a unui șir convergent de numere raționale. *Mulțimea numerelor reale* = nume dat clasei de numere reale din care fac parte numerele raționale și irațională (*R*). *Modul al unui număr real* v. modul. **II** *s.n.* Ceea ce există; ceea ce este real; realitate. *Nu aluneca să compari realul posibil cu idealul etic!* (CAR.). • sil. *re-al*. pl. *-i, -e*. /<lat. ***realis, -e***, it. ***reale***, germ. ***real***, fr. ***réel***.

realége *vb. III. tr.* A alege din nou. • prez.ind. *realég*. /***re¹-*** + ***alege***.

realégere *s.f.* Acțiunea de *a realege* și rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. ***realege***.

realgár *s.n.* (*mineral.*) Minereu format din sulfură naturală de arsen cristalizată în sistemul monoclinic, de culoare portocalie, cu luciu adamantin, translucid, care este folosit la extragerea arsenului, drept colorant, în pirotehnie, în industria sticlei, în tăbăcărie etc. • sil. *re-al-*. /<fr. ***réalgar***.

realimentá *vb. I. tr.* A alimenta din nou; a reînnoi provizia de alimente, de combustibil, de muniții etc. • prez.ind. *-ez*. /***re¹-*** + ***alimenta***.

realimentáre *s.f.* Acțiunea de *a realimenta* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***realimenta***.

realiniá *vb. I. tr., refl.* A (se) alinia din nou. • sil. *-ni-a*. prez.ind. *-iez*. /***re¹-*** + ***alinia***.

realiniére *s.f.* **1** Acțiunea de *a* (*se*) *realinia* și rezultatul ei. **2** Ajustare a frecvenței de rezonanță a filtrelor de frecvență medie din radioreceptoare la valoarea prevăzută în proiect, prin modificarea parametrilor. • sil. *-ni-e-*. pl. *-i*. /v. ***realinia***.

realipí *vb. IV. tr.* A alipi din nou. • prez.ind. *-esc*. /***re¹-*** + ***alipi***.

realipíre *s.f.* Acțiunea de *a realipi*. • pl. *-i*. /v. ***realipi***.

realísm *s.n.* **1** (*filos.*) Nume generic pentru concepțiile filosofice care recunosc existența independentă de subiect și cognoscibilitatea obiectului. <> *Realism critic* = curent în filosofia contemporană, care recunoaște realitatea lumii materiale, dar interpune între subiect și obiect un al treilea element, de natură spirituală, denumit „dat" sau „esență". ◆ Curent în filosofia scolastică medievală care considera că noțiunile generale (universale) constituie realități de sine stătătoare, anterioare lucrurilor individuale. ◆ *Realism naiv* = convingerea proprie oricărui om, izvorîtă din practica vieții de toate zilele, potrivit căreia lucrurile există independent de conștiință și se reflectă în aceasta. **2** Mișcare, curent, atitudine în creația sau teoria literară și artistică, apărute în sec. 19, care a avut ca principiu de bază reflectarea realității în datele ei esențiale, obiective, caracteristice, opunîndu-se romantismului și academismului neoclasic. <> *Realism socialist* = orientare teoretică și metodologică în estetică, teoretizată de către M. Gorki, care a impus interpretarea conform căreia arta este „o formă a conștiinței sociale", ajungîndu-se astfel la subordonarea acesteia ideologiei comuniste. *Realism magic* v. magic. **3** Atitudine a omului care are spirit practic, simțul realității și nu se lasă dominat de idealism sau de fantezie. • sil. *re-a-*. /<fr. ***réalisme***.

realíst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al realismului. **2** *adj.* Care este bazat pe principiile realismului; care aparține realismului sau realiștilor, care se referă la realism sau la realiști. ◆ (*despre scriitori, artiști etc.*) Care reprezintă realismul în literatură, în artă etc. **3** *adj.* Care ține seama de realitate, care este bazat pe realitate; veridic, adevărat. **4** *adj.* (*despre oameni*) Care are spirit practic; care are simțul realității. • sil. *re-a-*. pl. *-iști, -iste*. /<fr. ***réaliste***.

realístic, -ă *adj.* Care este conform cu realitatea. • sil. *re-a-*. pl. *-ci, -ce*. /<it. ***realistico***, germ. ***realistisch***.

realitáte *s.f.* **1** Existență efectivă, obiectivă; ceea ce există; fapt concret, lucru real, stare de fapt; ext. adevăr. <> *Realitate virtuală* v. virtual. <> Loc.adv. *În realitate* = de fapt; efectiv. <> Expr. *A aduce* (sau *a chema, a readuce*) *la realitate* = a face pe cineva să înțeleagă o anumită situație. *A reveni la realitate* = a fi conștient din nou de starea de lucruri înconjurătoare. **2** (*filos.*; *la sg.*) Materia care există în afara conștiinței omenești și independent de ea. **3** (*înv.*; *la pl.*) Bunuri imobile. • sil. *re-a-*. pl. *-ăți*. /<fr. ***réalité***, lat. ***realitas, -atis***, germ. ***Realität***.

realizá *vb. I.* **1** *tr.* A aduce ceva la îndeplinire; a face să devină real; a înfăptui, a efectua. *Mă ajută să-mi realizez ideea* (GAL.). <> Expr. *A realiza un progres* (sau *progrese*) v. progres. ◆ (*tr., refl.*) A (se) materializa, a (se) concretiza. *Vreau ca aspirațiile mele de natură artistică să le realizez în domnișoara Otilia* (CĂL.). **2** *tr.* A obține, a dobîndi, a cîștiga ceva (ca rezultat al unei vînzări, al unui schimb etc.). ◆ A încasa prețurile (la mărfurile vîndute). **3** *tr.* (*compl. indică idei, opere artistice etc.*) A crea, a plăsmui, a înfăptui. ◆ A alcătui, a elabora. *A realizat o interesantă emisiune-concurs de știință la televizor.* ◆ A publica. *Se va edita un ghid al orașului și se vor realiza materiale de popularizare a obiectivelor importante.* **4** *refl.* (*despre persoane, mai ales despre artiști*) A se dezvolta pe deplin; a-și pune în valoare capacitatea de creație. **5** *tr.* A înțelege ceva (în mod clar și în amănunt). *Rătăcește ca un automat prin cameră... Realizează parcă de-abia atunci singurătatea din casă* (H. LOV.). • sil. *re-a-*. prez.ind. *-ez*. /<fr. ***réaliser***.

realizábil, -ă *adj.* **1** Care poate fi realizat, înfăptuit. **2** Care poate fi pus în practică. • sil. *re-a-*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***réalisable***.

realizánt *s.m.* (*mat.*) Discriminant. • sil. *re-a-*. pl. *-ți*. /<fr. ***réalisant***.

realizáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a* (*se*) *realiza* și rezultatul ei; îndeplinire, înfăptuire. **2** Concr. Lucru realizat. **3** Concr. Creație (artistică, științifică, literară etc.). • sil. *re-a-*. pl. *-ări*. /v. ***realiza***.

realizát, -ă *adj.* **1** Care este înfăptuit, împlinit. **2** (*despre opere de artă*) Care este reușit, valoros (din punct de vedere artistic). • sil. *re-a-*. pl. *-ți, -te*. /v. ***realiza***.

realizatór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care realizează, înfăptuiește ceva. ◆ Spec. (Persoană) care conduce operațiunile de pregătire și de realizare a unei emisiuni, a unui spectacol etc. (la radio, televiziune, teatru etc.). • sil. *re-a-*. pl. *-ori, -oare*. /<fr. ***réalisateur***.

realménte *adv.* În mod real; de fapt, în adevăr. *Sînt realmente bolnav* (CĂL.). • sil. *re-al-*. /<it. ***realmente***; cf. fr. *réellement*.

reambalá *vb. I. tr.* A ambala din nou. • prez.ind. *-ez*. /***re¹-*** + ***ambala***.

reambaláre *s.f.* Acțiunea de *a reambala* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***reambala***.

reambuláre *s.f.* (*topogr.*) Operație de actualizare a hărților și a planurilor topografice prin includerea de noi detalii. • pl. *-ări*. /după germ. *Reambulierung*; cf. lat. *re-* „din nou", *ambulare* „a merge".

reamenajá *vb. I. tr.* A amenaja într-o formă nouă, îmbunătățită. • prez.ind. *-ez*. /***re¹-*** + ***amenaja***.

reamenajáre *s.f.* Acțiunea de *a reamenaja*. • pl. *-ări*. /v. ***reamenaja***.

reamintí *vb. IV. tr., refl.* A(-și) aminti din nou, a readuce în memorie, în minte. *I-a reamintit făgăduila* (BRĂT.). • prez.ind. *-esc*. /***re¹-*** + ***aminti***.

reamintíre *s.f.* Acțiunea de *a*(-*și*) *reaminti* și rezultatul ei. *Nimic nu poate să șteargă reamintirile copilăriei* (SLAV.). • pl. *-i*. /v. ***reaminti***.

reamintít, -ă *adj.* Care a fost rememorat. • pl. *-ți, -te*. /v. ***reaminti***.

reamputá *vb. I. tr.* A amputa din nou un segment al aceluiași organ. • prez.ind. *-ez*. /***re¹-*** + ***amputa***.

reanalizá *vb. I. tr.* A analiza din nou. • prez.ind. *-ez*. /***re¹-*** + ***analiza***.

reanclanșá *vb. I. tr.* A realiza o restabilire automată rapidă a alimentării unui circuit întrerupt prin scurtcircuitare. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***réenclencher***.

reanclanșáre *s.f.* Acțiunea de *a reanclanșa* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***reanclanșa***.

reangajá *vb. I. tr., refl.* **1** *tr., refl.* A (se) angaja din nou. **2** *refl.* A se angaja în cadrele active ale armatei (după terminarea stagiului obligatoriu). • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***réengager***.

reangajáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *reangaja* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***reangaja***.

reangaját, -ă *adj., s.m.* **1** *adj.* Care s-a angajat din nou. **2** *s.m.* (*în vechea organizare a armatei*) Subofițer. • pl. *-ți, -te*. /v. ***reangaja***.

reanimá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică ființe*) A readuce la viață; a restabili funcțiile vitale ale organismului (prin diferite mijloace terapeutice). **2** Fig. A da vigoare; a reînsufleți. • prez.ind. *reanim, -ez*. /***re¹-*** + ***anima***; cf. fr. *réanimer*.

reanimáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a reanima* și rezultatul ei. **2** (*med.*) Ansamblu de măsuri și procedee terapeutice folosite pentru restabilirea funcțiilor vitale ale organismului. • pl. *-ări*. /v. ***reanima***.

reanimatór, -oáre *s.m., s.f.* Medic specialist în reanimare. • pl. *-ori, -oare*. /***reanima*** + ***-tor***.

reapariție *s.f.* Faptul de a reapărea. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***réapparition***.

reapăreá *vb. II. intr.* **1** A apărea din nou (dintr-un loc ascuns sau pe neașteptate). *A dispărut deodată și a reapărut după cîteva ore.* ◆ (*despre fapte, persoane, întîmplări etc.*) A apărea din nou în gîndul, în amintirea cuiva. **2** A lua naștere din nou; a se regenera. *Nici ramure, nici frunze, pe el nu reapar* (MACED.). ◆ (*despre publicații*) A apărea din nou, după o perioadă de întrerupere. **3** (*despre lucrări literare, științifice etc.*) A se repubhca, a se retipări. • prez.ind. *reapár*. /***re¹-*** + ***apărea***, după fr. *reápparaître*.

reaprínde *vb. III.* **1** *tr.* A aprinde din nou. **2** *refl.* Fig. (*despre sentimente, pasiuni etc.*) A se produce din nou. • prez.ind. *reaprínd*. /***re¹-*** + ***aprinde***.

reapríndere *s.f.* **1** Acțiunea de *a* (*se*) *reaprinde* și rezultatul ei. **2** Fig. Reluare, reîncepere, reînsuflețire (a unei discuții, a unei dispute etc.). • pl. *-i*. /v. ***reaprinde***.

reapropiá *vb. I. tr., refl.* A (se) apropia din nou. • sil. *pi-a-*. prez.ind. *reapropii*. /***re¹-*** + ***apropia***.

reaprovizioná *vb. I. tr., refl.* A (se) aproviziona din nou. • sil. *-zi-o-*. prez.ind. *-ez*. /***re¹-*** + ***aproviziona***.

reaprovizionáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *reaproviziona* și rezultatul ei. • sil. *-zi-o-*. pl. *-ări*. /v. ***reaproviziona***.

reapucá *vb. I. refl.* A se apuca din nou (de o preocupare mai veche). • prez.ind. *-apúc*. /***re¹-*** + ***apuca***.

rearanjá *vb. I. tr., refl.* A (se) aranja din nou. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***réarranger***.

rearanjáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *rearanja* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***rearanja***.

rearbitrá *vb. I. tr.* (*jur.*) A soluționa din nou un litigiu arbitral, după desființarea primei hotărîri pronunțate. • prez.ind. *-ez*. /***re¹-*** + ***arbitra***.

rearbitráre *s.f.* (*jur.*) Acțiunea de *a rearbitra* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***rearbitra***.

rearendá *vb. I. tr.* A arenda din nou (altcuiva). • prez.ind. *-ez*. /***re¹-*** + ***arenda***.

reargintá *vb. I. tr.* A arginta un obiect (metalic) de pe care s-a curățat sau s-a deteriorat stratul de argint anterior. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***réargenter***, după *argint*.

reargintáre *s.f.* Acțiunea de *a rearginta* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***rearginta***.

reargintát, -ă *adj.* (*despre obiecte*) Care este acoperit cu un nou strat de argint. • pl. *-ți, -te*. /v. ***rearginta***.

reascuți *vb. IV. tr.* **1** (*compl. indică lame sau obiecte de tăiat*) A ascuți din nou, mai bine pentru a face să taie. *A reascuțit coasa.* **2** A reface vîrful unor obiecte. *Am reascuțit creionul.* **3** *refl.* Fig. A se îndîrji, a se înteți. • prez.ind. *-ascút*. /***re¹-*** + ***ascuți***.

reascuţíre *s.f.* **1** Ascuţire din nou a unei lame sau a unui obiect de tăiat. **2** Fig. Îndîrjire; înteţire. • pl. *-i.* /*re¹-* + ***ascuţire***.

reasigurá *vb. I. tr., refl.* A (se) asigura din nou; a reînnoi o asigurare. • prez.ind. *reasígur.* /*re¹-* + ***asigura***.

reasiguráre *s.f.* **1** Acţiunea de *a (se) reasigura* şi rezultatul ei. **2** Operaţie prin care o societate de asigurare transferă parţial sau integral riscurile asumate asupra uneia sau mai multor societăţi de asigurare. **3** Sumă depusă pentru o reasigurare. • pl. *-ări.* /v. ***reasigura***.

reasiguratór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (Societate de asigurări) care preia parţial sau integral riscurile ce depăşesc capacitatea de plată a celui care s-a reasigurat. • pl. *-ori, -oare.* /***reasigura*** + *-tor*.

reaşezá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A (se) aşeza, a (se) pune din nou (pe un scaun, pe pământ etc.). *Se ridică, face cîţiva paşi şi se reaşează mulţumită* (BAR.). <> Expr. *A se reaşeza la lucru* = a se apuca din nou de treabă. **2** *tr., refl.* A (se) stabili din nou într-o localitate. **3** *tr.* A pune într-o altă ordine, pe o bază nouă; a stabili după alte criterii. • prez.ind. *-ez.* /*re¹-* + ***aşeza***.

reaşezáre *s.f.* Acţiunea de *a (se) reaşeza* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***reaşeza***.

reaudiá *vb. I. tr.* **1** (*jur.*) A audia din nou, a supune unui nou interogatoriu. **2** (*compl. indică prelegeri, audieri muzicale etc.*) A asculta din nou. • sil. *-a-u-di-a.* prez.ind. *-iez.* /*re¹-* + ***audia***.

reaudiére *s.f.* Faptul de *a reaudia*. • sil. *-a-u-di-e-.* pl. *-i.* /v. ***reaudia***.

reávăn, -ă *adj.* **1** (*despre soluri*) Care conţine umiditate suficientă pentru ca lucrările de cultură să se poată executa în condiţii optime. ◆ Ext. Care este jilav, umed. ◆ (*reg.; subst. n.*) Umezeală, umiditate. **2** Care este răcoros, proaspăt. *Aer reavăn.* • pl. *-eni, -ene.* şi (*înv., reg.*) *rávăn, -ă adj.* /<bg. ***ревен*** „plan", „şes".

reázăm *s.n.* v. reazem.

reázem *s.n.* **1** Dispozitiv care asigură sprijinirea unui corp de alt corp; obiect de care cineva sau ceva se poate sprijini. *Căuta prin întuneric un reazem pentru a se putea deplasa.* <> Fig. *Am căutat cu ochii un punct de reazim* (GAL.). ◆ Balustradă. ◆ Parte a războiului de ţesut formată din cele două tălpi orizontale pe care se sprijină celelalte părţi ale acestuia. **2** Parte a unui sistem tehnic prin care se face legătura dintre două corpuri şi care impune anumite restricţii deplasării relative a acestora. <> (*mec.*) *Punct de reazem* = punct fix în jurul căruia forţa şi rezistenţa tind să ajungă în echilibru. **3** Fig. Sprijin, ajutor; ocrotire. ◆ Concr. Persoană care ajută. *Băiatul îi este reazem la bătrîneţe.* **4** Fig. Motiv, temei. • pl. *-e.* şi *reázim*, (*pop.*) *rázăm, reázăm s.n.* /de la ***rezema***, prin derivare regresivă.

reázim *s.n.* v. reazem.

rebáb *s.n.* (*muz.*) Instrument muzical, cu două coarde, asemănător cu o vioară, folosit de algerieni, tunisieni şi marocani. • pl. *-uri.* /<fr. ***rebab***; cuv. ar.

rebandajá *vb. I. tr.* A înlocui bandajele roţilor unui vehicul feroviar. • prez.ind. *-ez.* /*re¹-* + ***bandaja***.

rebandajáre *s.f.* Acţiunea de *a rebandaja* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***rebandaja***.

rebarbatív, -á *adj.* **1** Care are aspect respingător, urît. **2** (*lingv.*) *Cuvînt rebarbativ* = cuvînt neintegrabil într-o limbă. **3** Fig. Care se împotriveşte la ceva; refractar. *Este rebarbativ la progres.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***rébarbatif***.

rebáte *vb. III. tr.* (*compl. indică texte corectate, amplificate etc.*) A bate din nou la maşină. • prez.ind. *rebát.* /*re¹-* + ***bate***.

rebdáre *s.f.* v. răbdare.

rebdátor, -oáre *adj.* v. răbdător.

rebéc *s.n.* (*muz.*) Vechi instrument muzical, în formă de lăută, cu trei coarde şi arcuş, folosit de menestrelii medievali, care a fost introdus în Europa de arabi. • pl. *-uri.* /<fr. ***rebec*** <cuv.ar.

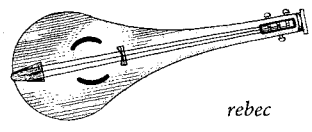

rebec

rebegeálă *s.f.* **1** Faptul de a (se) rebegi; starea celui rebegit. **2** (*reg.*) Răceală la animale. • pl. *-eli.* /***rebegi*** + *-eală*.

rebegí *vb. IV.* **1** *intr.* (*despre fiinţe*) A îngheţa, a amorţi de frig; a se zgribuli. ◆ (*reg.; despre animale*) A se îmbolnăvi din cauza frigului. **2** *refl.* (*pop.*) A arăta rău; a slăbi. ◆ Ext. A decădea. • prez.ind. *-esc.* /<magh. ***rebegni*** „a tremura".

rebegít, -ă *adj.* (*despre fiinţe*) **1** Care este pătruns de frig; care este îngheţat. **2** Care este istovit, vlăguit. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***rebegi***.

rebél, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care ia parte activă la o rebeliune; care îndeamnă la rebeliune; care se revoltă împotriva autorităţii. <> (*subst.*) *Rebelii au reuşit să ocupe o clădire guvernamentală.* ◆ Care este nesupus, recalcitrant. *Este tot timpul necăjită din cauza copilului rebel.* ◆ (*despre manifestări, atitudini etc. ale oamenilor*) Care exprimă, arată nesupunere, revoltă. **2** Fig. (*despre păr, bucle etc.*) Care nu stă pieptănat; care nu se aşază. **3** Fig. (*despre boli*) Care nu cedează uşor la tratament; care se vindecă greu. *Am o gripă rebelă.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***rebelle***, lat. ***rĕbellis, -e***, germ. ***Rebelle***.

rebelá *vb. I. refl.* (*înv.*) A se răscula, a se răzvrăti. *Voieşte a prăpădi oastea lor şi a se rebela împotriva cesarului* (BĂLC.). • prez.ind. *-ez.* şi *rebelí vb. IV.* /<fr. ***rebeller***.

rebelí *vb. IV.* v. rebela.

rebelíe *s.f.* (*înv., pop.*) Rebeliune. *A fost tăiat... pentru vinovăţie de papism şi de rebelie* (C. NEGR.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***rebel*** + *-ie*.

rebélişte *s.f.* (*înv.*) Răscoală. • pl. *-i.* /***rebel*** + *-işte*.

rebeliúne *s.f.* Act de violenţă sau de ameninţare gravă săvîrşit de un organ de stat sau de un reprezentant al acestuia, în scopul de a împiedica îndeplinirea atribuţiilor sale; ext. răzvrătire, revoltă; (*înv., pop.*) rebelie. • pl. *-i.* /<fr. ***rébellion***, germ. ***Rebellion***.

rebifá *vb. I. refl.* (*fam.*) A lua o atitudine ameninţătoare; a protesta. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***rébifer***.

reblegi *vb. IV.* v. rablagi.

rébo *s.n.* **1** Gen de rebus avînd soluţia, ca şi monoverbul, într-un singur cuvînt care rezultă din citirea legată a unor imagini, formînd un tablou unitar. **2** *Rebo anagramat* = rebo a cărui soluţie se obţine prin anagramarea literelor ce formează cuvintele ilustrate. • pl. *-ouri.* /<fr. ***rebot*** „joc cu mingea".

rebobiná *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică maşini electrice*) A bobina din nou. **2** (*cinemat.; compl. indică pelicule de film*) A întoarce pentru a fi adus din nou la început, după reluare. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***rebobiner***.

rebobinátor *s.f.* Acţiunea de *a rebobina* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***rebobina***.

rebonificá *vb. I. tr.* A restitui cuiva suma avansată în contul unei mărfi, al unui serviciu etc. • prez.ind. *rebonífic.* /<fr. ***rebonifier***.

rebonificáre *s.f.* Acţiunea de *a rebonifica*; concr. suma restituită; rebonificaţie. • pl. *-ări.* /v. ***rebonifica***.

rebonificáţie *s.f.* Rebonificare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***re¹-*** + ***bonificaţie***, după fr. *rebonification*.

rebórd *s.n.* (*tehn.*) Margine proeminentă, ieşită în afară. • pl. *-uri.* /<fr. ***rebord***.

rebotezá *vb. I. tr., refl.* A (se) boteza din nou. • prez.ind. *-botéz.* /***re¹-*** + ***boteza***.

rebotezáre *s.f.* Acţiunea de *a (se) reboteza* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***reboteza***.

rebranşá *vb. I. tr.* A branşa din nou. *Şi-a rebranşat caloriferele.* • prez.ind. *-ez.* /***re¹-*** + ***branşa***.

rebrusáre *s.f.* (Operaţie de) întoarcere a trenurilor. • pl. *-ări.* /cf. fr. *rebrousser*.

rebrusmént *s.n.* **1** Schimbare a direcţiei traseului unei căi ferate, al unui metrou sau al unui tramvai, astfel încît cele două ramuri ale traseului să aibă o tangentă comună în punctul de schimbare a traseului. **2** Manevră de schimbare a direcţiei şi a sensului de mişcare a unui tren prin întoarcerea locomotivei şi legarea ei la capătul opus al vagoanelor. **3** (*geol.*) Întoarcere bruscă a catenelor muntoase. • pl. *-e.* /<fr. ***rebroussement***.

rebufní *vb. IV.* v. răbufni.

rébus *s.n.* **1** Joc care constă în identificarea unui cuvînt, a unei fraze etc. pe baza unei definiţii sau combinaţii de figuri, litere sau semne. **2** Fig. Enigmă, şaradă. *Dă-mi tălmăcirea buzelor profane Şi rebusul icoanelor tăcute* (MINUL.). **3** (*herald.; înv.*) Compoziţie prin care se face aluzie la numele unei persoane, la profesiunea sau la calităţile personale ale acesteia, descrise figurat. • pl. *-uri.* /<fr. ***rébus***, germ. ***Rebus***.

rebusíst, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care se referă la rebus; care conţine rebusuri; rebusistic. **2** *s.m., s.f.* Persoană care creează sau rezolvă probleme de rebus. • pl. *-işti, -iste.* /***rebus*** + *-ist*.

rebusístic, -ă *adj.* Rebusist. • pl. *-ci, -ce.* /***rebus*** + *-istic*.

rebút *s.n.* Produs care este necorespunzător condiţiilor tehnice cerute sau de calitate, stabilite prin standarde, norme internaţionale, contracte etc. şi care nu poate fi folosit în scopul pentru care a fost făcut (reprezentînd o pierdere economică). <> *Rebut recuperabil* = rebut care, printr-o remaniere, poate fi adus la calitatea stabilită. • pl. *-uri.* /<fr. ***rebut***.

rebutá *vb. I. tr.* (*compl. indică produse*) A da la rebut; a respinge ca necorespunzător condiţiilor tehnice cerute sau de calitate. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***rebuter***.

rebutáre *s.f.* **1** Acţiunea de *a rebuta* şi rezultatul ei. **2** Operaţie de stabilire a rebuturilor. • pl. *-ări.* /v. ***rebuta***.

rebutát, -á *adj.* (*despre produse*) Care este dat la rebut. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***rebuta***.

rec *s.n.* Bară fixă (pe care se fac exerciţii de gimnastică). • pl. *-uri.* /<germ. ***Reck***.

recalcitránt, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care nu se lasă convins, care rezistă cu încăpăţînare; îndărătnic, încăpăţînat, nesupus. <> (*subst.*) *Această hotărîre a servit ca mijloc de presiune împotriva recalcitranţilor* (OŢETEA). • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***récalcitrant***.

recalcitránţă *s.f.* Faptul de a fi recalcitrant; încăpăţînare, nesupunere. • pl. *-e.* /<fr. ***récalcitrance***.

recalculá *vb. I. tr.* A calcula din nou; a stabili ceva pe baza unor calcule noi. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***recalculer***.

recalculáre *s.f.* Acţiunea de *a recalcula* şi rezultatul ei; recalculaţie. • pl. *-ări.* /v. ***recalcula***.

recalculáţie *s.f* Recalculare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***re¹-*** + ***calculaţie***.

recalescénţă *s.f.* (*metalurg.*) Creştere spontană a temperaturii unui metal în curs de răcire, care se manifestă printr-o licărire a metalului. • pl. *-e.* /<fr. ***recalescence***.

recalibrá *vb. I. tr.* (*compl. indică arme, ţevi etc.*) A calibra din nou. • prez.ind. *-ez.* /***re¹-*** + ***calibra***.

recalibráre *s.f.* **1** Acţiunea de *a recalibra* şi rezultatul ei. **2** Operaţie prin care se realizează cu precizie piese identice cu cele obţinute la calibrarea iniţială, care se aplică pieselor degradate prin uzură sau deteriorare. • pl. *-ări.* /v. ***recalibra***.

recalificá *vb. I. tr., refl.* A (se) pregăti, a (se) instrui în vederea obţinerii unei noi calificări profesionale; a obţine o nouă calificare. • prez.ind. *recalífic.* /***re¹-*** + ***califica***.

recalificáre *s.f.* **1** Acţiunea de *a (se) recalifica* şi rezultatul ei. **2** (*sport*) Probă suplimentară pe care o susţine un sportiv sau o echipă (care a ratat calificarea în prima tentativă) pentru a se putea califica mai departe într-o competiţie. • pl. *-ări.* /v. ***recalifica***.

recamiér *s.n.* Canapea. • sil. *-mi-er.* pl. *-e.* /de la nm. pr. *Madame de* ***Récamier***, prietena lui Chateaubriand, în salonul căreia se reunea, în timpul Restauraţiei, elita societăţii franceze.

recapitalizá *vb. I. tr.* (*compl. indică valori*) A transforma din nou în capital. • prez.ind. *-ez.* /***re¹-*** + ***capitaliza***.

recapitulá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică lucrări, expuneri etc.*) A parcurge din nou, insistînd asupra punctelor esenţiale; ext. a rezuma, a sintetiza. *Îşi recapitulă cum avea să decurgă explicaţia* (CE. PETR.). **2** (*compl. indică lecţii, cursuri, materii de învăţat etc.*) A readuce în memorie, a trece în revistă. *Înainte de examen recapitulează toată materia învăţată.* **3** A revedea sistematic materia parcursă într-o anumită perioadă a anului şcolar, pentru a o reţine. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***récapituler***.

recapituláre *s.f.* **1** Acţiunea de *a recapitula* şi rezultatul ei; (*înv.*) recapitulaţie. **2** Operaţie de revedere sistematică a materiei parcurse într-o anumită perioadă a anului şcolar pentru a o reţine. • pl. *-ări.* /v. ***recapitula***.

recapitulatív, -á *adj.* **1** Care recapitulează; care are rolul de a recapitula; care este destinat recapitulării; ext. rezumativ. *Capitol recapitulativ.* **2** (*despre lecţii, seminarii etc.*) În care se revede sistematic materia parcursă într-o anumită perioadă de învăţămînt, pentru a o reţine. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***recapitulatif***.

recapitulaţie *s.f.* (*înv.*) Recapitulare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi *recapitulaţiúne s.f.* /<fr. ***récapitulation***.

recapitulaţiúne *s.f.* v. recapitulaţie.

recarburá *vb. I. tr.* (*tehn.*) A mări procentul de carbon al unui oțel care în timpul elaborării a pierdut carbon sub limita prescrisă. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***recarburer***.

recarburáre *s.f.* (*tehn.*) Acțiunea de *a recarbura* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***recarbura***.

recaulescénță *s.f.* (*bot.*) Creștere a frunzelor cu tulpina și pețiolului (sau a bracteei) cu organele axiale. • sil. *-ca-u-*. pl. *-e.* /<fr. ***récaulescence***.

recădeá *vb. II. intr.* **1** A cădea din nou. *Se ridică greu și recade.* **2** A se lăsa din nou în jos; a reveni la nivelul sau la starea normală. *Ea lăsă perdeaua să recadă* (EMIN.). **3** Fig. (*urmat de determ. introduse prin prep. „în”*) A fi cuprins din nou de...; a se întoarce din nou la ceva sau în ceva. *El recădea în somnul lui* (SADOV.). ◇ Expr. *A recădea pe gînduri* = a redeveni îngîndurat. • prez.ind. *-cád.* /***re***[1]*-* + ***cădea***.

recădére *s.f.* Acțiunea de *a recădea* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***recădea***.

récăl *s.n.* (*reg.*) Haină de postav sau de pănură făcută în casă. ◆ Suman. ◆ Bluză. • pl. *-e.* și *réchel s.n.* /<săs. ***Reckel***, magh. ***rékli***.

recăpătá *vb. I. tr.* A căpăta din nou; a recîștiga, a redobîndi. • prez.ind. *-căpăt.* /***re***[1]*-* + ***căpăta***.

recăpătáre *s.f.* Acțiunea de *a recăpăta* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***recăpăta***.

recăsătorí *vb. IV. refl.* A se căsători din nou. *Se recăsătorise cu o spaniolă* (CĂL.). • prez.ind. *-esc.* /***re***[1]*-* + ***căsători***.

recăsătoríre *s.f.* Faptul de *a se recăsători*. • pl. *-i.* /v. ***recăsători***.

recăsătorít, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care este căsătorit din nou. • pl. *-ți, -te.* /v. ***recăsători***.

réce *adj., s.f. pl., s.n.* ! *adj.* **1** (*în opoz. cu „cald”*) Care este lipsit de căldură; care are o temperatură (mai) scăzută față de un mediu oarecare sau față de temperatura corpului omenesc; care dă senzație de frig; care aduce frig. *Dimineața fu rece și întunecată* (CE. PETR.). ◇ *Climă rece* = climă polară; ext. climă a regiunilor situate în apropierea cercului polar, unde temperatura nu depășește de obicei 10°C. *Locuință rece* = locuință care nu poate fi bine și ușor încălzită, care nu ține căldură, care este friguroasă. (*înv.*) *Pămînt rece* = pămînt argilos, umed. *Abces rece* v. abces. *Animal cu sînge rece* v. sînge. *Beție rece* v. beție. *Culoare rece* v. culoare. *Lumină rece* v. lumină. *Război rece* v. război. ◇ Expr. *A (se) îmbăta cu apă rece* = a se amăgi. *A-i trece* (cuiva) *un șarpe rece prin sîn* (sau *prin inimă*) = a se îngrozi, a se înspăimînta. ◆ (*subst. n. sg.*) Temperatură scăzută; răceală, frig. *Nu ți-a fost rece?* (H. LOV.). ◇ Loc.adv. *La rece* = *a*) la o temperatură scăzută (în jur de 0°C); *b*) la temperatura normală, fără a încălzi; *c*) fig. în mod obiectiv, nepărtinitor. *Trebuie să rumeg ideea la rece* (PRED.). ◇ Expr. *A nu-i fi* (cuiva) *nici cald, nici rece* sau *a nu-i face* (cuiva) *nici cald, nici rece, a nu-i ține* (cuiva) *nici de cald, nici de rece* = a-i fi (cuiva) indiferent. *A scoate* (sau *a sufla, a-i ieși*) *din gură cînd cald, cînd rece* = a susține cînd una, cînd alta; a o întoarce în toate felurile. *A-l trece cu rece și cu cald* v. trece. ◆ Care înfioară, înfrigurează. *Un fior rece ca gheața îi trece prin vine* (CR.). ◇ Expr. (*subst.*) *A-i trece* (cuiva) *rece prin inimă* (sau *prin spate*) = a se înfiora, a se înspăimînta. ◆ (*despre hrană*) Care și-a pierdut căldura; care se compune din alimente neîncălzite; care se consumă fără a fi în prealabil încălzit. ◇ *Bufet rece* v. bufet. ◆ (*despre produse de panificație*) Care nu este proaspăt. ◆ (*despre îmbrăcăminte, încălțăminte*) Care nu ține cald. ◆ (*despre ființe*, ext., *despre organe sau membre ale lor*) Care are temperatura sub nivelul normal, din cauza frigului, a unei emoții, a unei boli etc.; care este înghețat, înțepenit (de frig, de emoție etc.). ◇ Loc.adj., adv. *Cu sînge rece* = cu calm, cu prezență de spirit. ◇ Loc.adv. *Cu gura rece* = fără a mînca sau a bea ceva. ◇ Expr. *A(-i) fi* (cuiva) *inima rece* = a-i fi mereu teamă, a fi mereu înspăimîntat. *Cu sînge rece* = (cu) calm, (cu) prezență de spirit. *Sînge rece* v. sînge. ◆ Care și-a pierdut sau este lipsit de căldură animală; neînsuflețit, inert. *Și te privesc nepăsător C-un rece ochi de mort* (EMIN.). **2** Fig. (*despre oameni*) Care este lipsit de căldură sufletească; care este insensibil, indiferent; care este distant, neprietenos. *Pătimaș și îndărătnic s-o iubești ca un copil, Cînd ea-i rece și cu toane ca și luna lui april?* (EMIN.). ◇ Expr. *A lăsa pe cineva rece* = a nu impresiona, a face pe cineva să rămînă indiferent. *Iubirea și admirația pe care i-o purtau, toate îl lăsau rece, păreau acum străine de sufletul lui* (VLAH.). ◆ (*despre manifestări, atitudini etc. ale oamenilor*) Care exprimă, arată indiferență, lipsă de sensibilitate, ostilitate. *Glas rece.* ◆ (*despre oameni*) Care este nepăsător, impasibil, rezervat, imperturbabil. ◆ (*despre gîndire, idei, noțiuni etc.*) Care are caracter obiectiv, bazat numai pe elemente logice. ◆ (*despre încăperi*) Care este neospitalier (dînd o senzație de răceală, de lipsă de însuflețire etc.). **II** *s.f. pl.* (*reg.*) Piftie. **III** *s.n.* (*relig.; înv.; calc după slav.* „сѣвдъ”) Rușine, ocară. • pl. *reci.* și (*înv.*) *răce adj.* /lat. ***rĕcens, -entis*** „proaspăt”, „recent”.

receiver [ri'sivər] *s.n.* Receptor al unui telefon, al unei antene (satelit). • /<engl. ***receiver***.

recelá *vb. I.* **1** *tr.* A păstra și a ascunde un obiect furat. **2** *refl.* A se ascunde; a se refugia. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***receler***.

recensămînt *s.n.* Operație statistică, periodică ce constă în înregistrarea sistematică a populației, a clădirilor, a animalelor, a vehiculelor etc. dintr-o țară, dintr-o regiune etc.; (*înv.*) recenzie. ◇ *Recensămîntul populației* = stabilire a numărului și a structurii populației (după sex, vîrstă, stare civilă, naționalitate, religie, ocupație etc.) de pe întreg teritoriul unei țări, la un moment dat. *Recensămînt fiscal* = înregistrare a contribuabililor, a averii și a veniturilor acestora susceptibile de a fi impuse la fisc. • pl. *-uri, -e.* /<fr. ***recensement***.

recént, -ă *adj.* Care s-a petrecut, s-a întîmplat, a apărut de curînd; care datează de puțină vreme. *Cam la două case, una era de construcție recentă* (CĂL.). • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***récent***, lat. ***rĕcens, entis***.

recenzá[1] *vb. I. tr.* (*compl. indică lucrări literare, științifice, spectacole etc.*) A analiza, a prezenta critic. • prez.ind. *-ez.* /***recenzie*** + *-a*, prin derivare regresivă.

recenzá[2] *vb. I. tr.* A întocmi tabele cu datele necesare recensămîntului; a face un recensămînt. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***recenser***.

recenzáre[1] *s.f.* Acțiunea de *a recenza*[1] și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***recenza***[1].

recenzáre[2] *s.f.* Acțiunea de *a recenza*[2] și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***recenza***[2].

recenzént, -ă *s.m., s.f.* Autor al unei recenzii. • pl. *-ți, -te.* /<germ. ***Rezensent***.

recénzie[1] *s.f.* **1** Prezentare succintă, de obicei la apariție, a unei scrieri literare sau științifice, cu aprecieri și comentarii (critice). **2** Operație de comparare a unei ediții a unui autor vechi cu manuscrisele; text revăzut și reeditat critic. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<germ. ***Rezension***, it. ***recensione***; cf. lat. *recensio, -onis* „recensămînt”.

recénzie[2] *s.f.* (*înv.*) Recensămînt. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***recension***.

recenzór, -oáre *s.m., s.f.* Persoană care participă la lucrările unui recensămînt. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***recenseur***.

recepáj *s.n.* (*silv.*) Recepare. • pl. *-e.* /<fr. ***recepage***.

recepáre *s.f.* (*silv.*) Tăiere la suprafața solului a puieților de arbori, pentru a provoca formarea unor noi tulpini prin lăstărire; recepaj. • pl. *-ări.* /după fr. *recepage*.

receptá *vb. I. tr.* A prinde, a capta, a recepționa unde sonore, luminoase etc.; a recepționa. • prez.ind. *-ez.* /cf. *receptor, receptiv, recepție*.

receptáclu *s.n.* v. receptacul.

receptácol *s.n.* v. receptacul.

receptácul *s.n.* **1** (*bot.*) Porțiune terminală a axului floral (mai îngroșată), care formează partea susținătoare a florii și care adesea se prelungește, alcătuind pedunculul floral. **2** (*anat.*) Formațiune anatomică ce primește sau conține ceva. **3** Loc unde se adună, se păstrează, se înmagazinează ceva. • pl. *-e.* și *receptácol*, (*înv.*) *receptáclu s.n.* /<fr. ***réceptacle***, lat. ***rĕceptacŭlum, -i***.

receptáre *s.f.* Acțiunea de *a recepta* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***recepta***.

receptát, -ă *adj.* (*despre unde sonore sau luminoase*) Care a fost captat și înregistrat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***recepta***.

recéptă *s.f.* v. rețetă.

receptív, -ă *adj.* **1** Care este capabil de a recepționa, de a primi cu ușurință impresii sau influențe din afară. *Este receptiv la critică.* **2** Care primește observațiile ce i se fac (și ține seama de ele). **3** Care învață, asimilează ușor. *În clasă sînt cîțiva elevi foarte receptivi.* **4** (*med.*) Care este predispus de a contracta cu ușurință o boală (infecțioasă). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***réceptif***.

receptivitáte *s.f.* **1** Însușirea de a fi receptiv; predispoziție de a primi cu ușurință impresii sau influențe din afară. **2** (*biol.*) Capacitate a unui substrat biologic de a suferi influența unui agent exterior. **3** (*med.*) Predispoziție a organismului uman sau animal de a contracta cu ușurință o boală (infecțioasă), ca urmare a scăderii mijloacelor sale de apărare. • /<fr. ***réceptivité***.

receptór, -oáre *adj., subst.* **I** *adj.* (*tehn.*) Care recepteză, primește (o acțiune mecanică, un curent, o undă sonoră sau luminoasă, un semnal etc.). **II** **1** *s.n.* Sistem tehnic destinat să primească (și să dirijeze) un anumit material. **2** *s.n.* Aparat, instalație, mașină, dispozitiv destinat să primească energie de o anumită formă și să o transforme în energie utilă. ◇ *Receptor telefonic* = aparat care transformă oscilațiile curentului electric produs de un microfon telefonic în vibrații sonore similare mesajului transmis; ext. piesă a unui aparat telefonic care cuprinde acest dispozitiv. *Receptor radio* = radioreceptor. *Receptor telegrafic* = aparat cu ajutorul căruia se primesc și se înregistrează pe o bandă de hîrtie semnalele telegrafice. **3** *s.m.* (*fiziol.*) Organ care înregistrează anumite modificări ale mediului intern sau extern și transmite excitațiile la centrii nervoși; terminație periferică a nervilor, situată în organele de simț, care primește excitațiile adecvate din mediu. **4** *s.m., s.f.* (*lingv.*) Persoană care primește și decodează un mesaj realizat potrivit regulilor unui cod specific; interlocutor, cititor. **5** *s.m., s.f.* (*med.*) Cel care primește sînge de la un donator. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***récepteur***.

receptúră *s.f.* **1** (*farm.*) Preparare a unui medicament după o rețetă. **2** (*farm.*) Loc, secție într-o farmacie unde se prepară medicamentele prescrise după o rețetă. **3** Formulă de compoziție a unui material plastic. • pl. *-i.* /<germ. ***Rezeptur***.

recépție *s.f.* **1** (Operație de) luare în primire a unui material, a unei lucrări etc. pe baza verificărilor de ordin cantitativ și calitativ. **2** (*tehn.*) Primire a unei anumite forme de energie pentru a o transforma în altă energie. ◆ Spec. (*telec.*) Captare a semnalelor de telecomunicații, urmată de amplificarea și transformarea lor într-un mesaj (sonor, optic sau grafic) asemănător și de aceeași natură cu mesajul transmis. **3** Reuniune cu caracter festiv (în cercurile oficiale). *Cunoscuse... la o recepție, la legație, o femeie splendidă* (CA. PETR.). ◇ *Recepție diplomatică* = reuniune organizată, în țara de reședință, de o misiune diplomatică cu ocazia sărbătoririi zilei naționale. **4** Primire, întîmpinare (cu caracter ceremonios) a unui oaspete. ◇ *Discurs de recepție* = discurs rostit într-o ședință solemnă de către un membru nou ales al unei academii. **5** Serviciu într-un hotel, care are evidența persoanelor aflate în hotel, care face repartizarea în camere a solicitanților etc. **6** (*psih.*) Proces neuropsihic de detectare, captare și codificare a informațiilor, finalizat prin constituirea de imagini simple sau complex-sistematice. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *recepțiúne s.f.* /<fr. ***réception***, lat. ***rĕceptĭo, -onis***.

recepționá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică lucrări tehnice, materiale etc.*) A lua în primire, verificîndu-le calitatea. **2** (*compl. indică unde sonore*) A recepta. • sil. *-ți-o-*. prez.ind. *-ez.* /<fr. ***réceptionner***.

recepționábil, -ă Care se poate recepționa. • pl. *-i, -e.* /***recepționa*** + *-bil*.

recepționáre *s.f.* Acțiunea de *a recepționa* și rezultatul ei. • sil. *-ți-o-*. pl. *-ări.* /v. ***recepționa***.

recepționát, -ă *adj.* **1** Care este luat în primire în urma unei verificări calitative și cantitative. **2** (*despre unde sonore*) Care este receptat. • sil. *-ți-o-*. pl. *-ți, -te.* /v. ***recepționa***.

recepționér, -ă *s.m., s.f.* **1** Persoană care are însărcinarea de a recepționa o lucrare, un material etc. ◆ Persoană care are misiunea de a primi obiectele expediate (prin poștă). **2** Persoană dintr-un hotel care are evidența celor aflați în hotel, care întîmpină și repartizează în camere pe solicitatori etc. • sil. *-ți-o-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***réceptionnaire***.

recepțiúne *s.f.* v. recepție.

recercetá *vb. I. tr.* A cerceta din nou. • prez.ind. *-ez.* /***re***[1]*-* + ***cerceta***.

recés *s.n.* (*anat.*) Fosă, depresiune; ventricul. • /<lat. ***rĕcessus, -us*** „loc retras”.

recésie *s.f.* v. recesiune.
recesionái, -ă *adj.* Recesionist. • sil. *-si-o-*. pl. *-i, -e.* /<engl. ***recessional***.
recesioníst, -ă *adj.* Care se referă la recesiune; care are caracter de recesiune; recesional. • sil. *-si-o-*. pl. *-işti, -iste.* /***recesiune*** + *-ist*.
recesiúne *s.f.* **1** Retragere. **2** (*astron.*) Îndepărtare progresivă de sistemul solar a galaxiilor, a nebuloaselor etc. **3** (*geol.*) *Recesiune glaciară* = retragere a gheţarilor determinată de încălzirea climei. **4** (*econ.*) (Fază de) scădere a producţiei; reducere a investiţiilor în perioada apariţiei fenomenelor negative asemănătoare crizelor economice; stagnare temporară a afacerilor. ◆ Ext. Criză (economică). • pl. *-i*. şi *recésie s.f.* /<fr. ***récession***.
recesív, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* Care este pe cale de a dispărea; care există în stare latentă. **2** *adj.* (*biol.*) *Caracter recesiv* = caracter ereditar sau genă care nu se manifestă decît în absenţa genei contrare, dominante. **3** *s.n.* (*psih.*) Proces sau particularitate suprimată sau manifestată într-un context în care domină un factor mai puternic, singurul care se relevă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***récessif***.
recesivitáte *s.f.* (*biol.*) Stare a unei gene, a unui caracter recesiv. • /<fr. ***récessivité***.
recétă *s.f.* v. reţetă.
réchel *s.n.* v. recăl.
rechemă *vb. I. tr.* **1** A chema din nou; a chema înapoi. **2** (*compl. indică ambasadori, miniştri plenipotenţiari etc.*) A revoca. **3** A-şi reaminti, a evoca o imagine, o întîmplare trecută etc. *Numele lui recheamă atîtea amintiri dureroase* (VLAH.). **4** Fig. A trezi la realitate; a dezmetici. • prez.ind. *-chém.* /***re***¹*-* + ***chema***.
rechemáre *s.f.* Acţiunea de *a rechema* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***rechema***.
rechemát, -ă *adj.* **1** Care a fost chemat din nou. **2** (*despre ambasadori, miniştri plenipotenţiari etc.*) Care a fost revocat. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***rechema***.
rechiabié *s.f.* v. richiabie.
réchie *s.f.* (*bot.; reg.*) Numele a două plante erbacee: *a*) plantă cu tulpina ramificată şi cu florile mici, galbene-verzui (*Reseda lutea*); *b*) rozetă (*Reseda odorata*). • acc. şi *rechíe*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /etimol. nec.
rechín *s.m.* **1** (*iht.; la pl.*) Gen de peşti marini răpitori, care ajung uneori pînă la 15 m lungime, cu corpul acoperit cu solzi mărunţi, aspri, cu coada formată din doi lobi inegali, cu cinci fante branhiale pe laturile

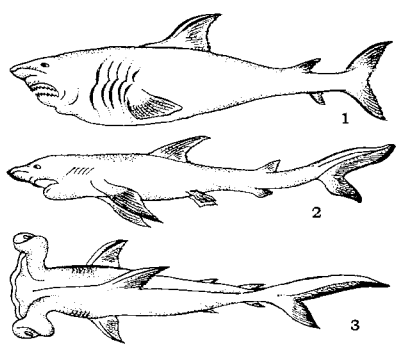

Rechini (1)
1. Marele rechin alb (pînă la 12 m lungime).
2. Rechin albastru (pînă la 4,5 m lungime).
3. Peşte-ciocan (pînă la 4,5 m lungime).

capului, cu botul ascuţit, cu mai multe şiruri de dinţi şi cu scheletul cartilaginos; (*şi la sg.*) peşte care face parte din acest gen. ◇ *Rechin-albastru* = specie de rechin, lung de 3-5 m, din Marea Mediterană şi din Oceanul Atlantic (*Charcharias glaucus*). **2** Fig. Om lipsit de scrupule; om lacom, hrăpăreţ. • pl. *-i*. /<fr. ***requin***.
rechizíte *s.f.* pl. Totalitatea obiectelor, a materialelor pentru scris (creioane, cerneală, stilouri, radiere etc.) necesare unui elev, într-un birou etc. • /<germ. ***Requisiten***.
rechizitór *s.n.* v. rechizitoriu.
rechizitóriu *s.n.* **1** (*jur.*) Expunere a procurorului în care se prezintă, în faţa instanţelor de judecată, punctele pe care se sprijină acuzarea. ◆ Act prin care procurorul deschide acţiunea penală împotriva infractorului şi dispune trimiterea în judecată. **2** Fig. Acuzare gravă şi violentă (adusă cuiva). • pl. *-ii*. şi *rechizitór s.n.* /<fr. ***réquisitoire***.
rechizíţie *s.f.* **1** Măsură excepţională (în timp de război) prin care un organ al administraţiei de stat obligă pe cetăţeni să cedeze temporar unele bunuri mobile sau imobile (construcţii, vehicule etc.) contra cost sau cu obligaţia de restituire, pentru nevoile armatei sau ale statului; aplicare a acestei măsuri; (*înv.*) recrutaţie. **2** (*înv.*) Bun supus acestei măsuri. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. şi (*înv.*) *rechiziţiúne s.f.* /<germ. ***Requisition***, fr. ***réquisition***.
rechiziţionă *vb. I. tr.* A face rechiziţie; a supune rechiziţiei. • sil. *-ţi-o-*. prez.ind. *-ez.* /<fr. ***réquisitionner***; cf. lat. *requirere* „a cere".
rechiziţionáre *s.f.* Acţiunea de *a rechiziţiona* şi rezultatul ei. • sil. *-ţi-o-*. pl. *-ări.* /v. ***rechiziţiona***.
rechiziţiúne *s.f.* v. rechiziţie.
recí *vb. IV.* v. răci.
reciclá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A(-şi) perfecţiona pregătirea (într-un sistem special organizat). **2** *tr.* (*compl. indică deşeuri, reziduuri etc.*) A introduce într-un proces tehnologic, pentru a obţine reutilizarea şi valorificarea lor sau în scopuri ecologice. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***recycler***.
reciclábil, -ă *adj.* Care poate fi reciclat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***récyclable***.
recicláre *s.f.* **1** Acţiunea de *a* (*se*) *recicla*. **2** (*pedag.*) Modalitate a instrucţiei şi a educării permanente, care vizează actualizarea şi perfecţionarea pregătirii profesionale. • pl. *-ări.* /v. ***recicla***.
reciclát, -ă *adj.* **1** (*despre deşeuri*) Care a suferit un proces de reciclare. **2** (*despre oameni*) Care s-a perfecţionat profesional (într-un sistem special organizat). • pl. *-ţi, -te.* /v. ***recicla***.
recidivă *vb. I. intr.* **1** (*jur.*) A comite o infracţiune după ce mai fusese condamnat o dată pentru săvîrşirea altei infracţiuni. **2** (*med.; despre boli*) A se manifesta din nou după o vindecare clinică; a reapărea. • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***récidiver***.
recidivánt, -ă *adj.* Care recidivează. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***récidivant***.
recidiváre *s.f.* Acţiunea de *a recidiva* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***recidiva***.
recidívă *s.f.* **1** (*jur.*) Săvîrşire de către aceeaşi persoană a unei noi infracţiuni. **2** (*med.*) Reapariţie, revenire a unei boli, după ce aceasta s-a vindecat. • pl. *-e.* /<fr. ***récidive***; cf. lat. *recidivus* „care cade în aceeaşi greşeală".
recidivíst, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** (*jur.*) (Persoană) care comite o recidivă. **2** Ext. (Persoană) care repetă aceeaşi greşeală. • pl. *-işti, -iste.* /<fr. ***récidiviste***.
recidivitáte *s.f.* Tendinţă spre recidivă. • /<fr. ***récidivité***.
recíf *s.n.* (*biol.*) Formaţie de stînci submarine, clădite din organisme (corali, alge etc.) care trăiesc sub formă de colonii în apele mărilor calde şi care secretă carbonat de calciu. • pl. *-e.* /<fr. ***récif***; cf. sp. *arrecife* <ar. *arrasif* „dig".
recín *s.m.* v. ricin.
recípe *s.n.* (*med.*) Termen folosit în prescripţiile medicale pentru a arăta că trebuie să se respecte întocmai compoziţia şi dozele specificate (*rp.*) • /<lat. ***recipe*** „primeşte", imper. lui *recipĕre*.
recipiendár, -ă *s.m., s.f.* (*înv.*) Persoană care urma să fie primită (în mod solemn) într-o societate constituită; ext. persoană desemnată pentru un titlu, pentru o funcţie. • sil. *-pi-en-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***récipiendaire***.
recipiént *s.n.* Vas pentru păstrarea şi transportarea unui lichid, a unui gaz sau a unui material solid sub formă de pulbere sau de granule. • sil. *-pi-ent*. pl. *-e.* /<fr. ***récipient***, lat. ***recipiens, -entis*** „care primeşte".
recipísă *s.f.* Dovadă sau adeverinţă oficială (detaşată dintr-un carnet special) prin care se confirmă primirea unor acte, telegrame, colete, bani etc., destinate a fi expediate. ◆ (*reg.*) Reţetă. • pl. *-e.* şi (*reg.*) *reţipísă s.f.* /<germ. ***Rezepisse***, fr. ***récépissé***; cf. lat. *recepisse* „a fi primit".
recipróc, -ă *adj.* **1** (*despre fapte, fenomene, sentimente etc.*) Care acţionează unul asupra celuilalt, care se influenţează unul pe altul, care acţionează unul pentru altul. *Dacă eşti curios să le cercetezi, ne-am face un serviciu reciproc* (CE. PETR.). ◇ (*gram.*) *Reflexiv reciproc* = formă de reflexiv care arată că acţiunea este făcută în acelaşi timp de două sau de mai multe subiecte, fiecare dintre ele suferind efectele acţiunii făcute de celelalte. (*log.*) *Propoziţii* (sau *judecăţi*) *reciproce* = propoziţii (sau judecăţi) în care subiectul uneia poate deveni predicatul celeilalte şi invers. (*mec.*) *Figură reciprocă* = figură cu ajutorul căreia se determină forţele care acţionează în barele unei grinzi cu zăbrele. *Inducţie reciprocă* v. inducţie. **2** (*mat.*) *Ecuaţie reciprocă* = ecuaţie care, pe lîngă orice situaţie dată, admite ca soluţie şi valoarea inversă a acesteia. *Teoremă reciprocă* (şi *subst. f.*) = teoremă ale cărei premise sînt concluziile altei teoreme şi invers. *Numere reciproce* = numere care, înmulţite unul cu celălalt, dau un produs egal cu unitatea. **3** (*despre convenţii, obligaţii*) Care angajează în egală măsură părţile contractante. • pl. *-ci, -ce.* şi (*înv.*) *reţipróc, -ă adj.* /<fr. ***réciproque***, lat. ***rĕciprŏcus, -a, -um***.
reciprocitáte *s.f.* **1** Însuşirea de a fi reciproc. **2** Asigurare făcută de către un stat altui stat cu care întreţine relaţii diplomatice, culturale, economice, de a avea un tratament egal sau echivalent cu acela pe care acest stat din urmă i-l asigură la rîndul său. **3** (*mat.*) Relaţie între două numere, ecuaţii sau teoreme prin care una dintre ele este reciprocă celeilalte. **4** (*fiz.*) Proprietate a razelor luminoase de a nu-şi schimba forma şi traiectoria atunci cînd este inversat sensul de propagare a luminii. • pl. *-ăţi.* /<fr. ***réciprocité***, lat. ***reciprocĭtas, -atis***.
recirculá *vb. I. tr.* (*tehn.; compl. indică materiale, substanţe etc.*) A face să intre în ciclul de fabricaţie pentru îmbunătăţirea unor parametri ai producţiei. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***récirculer***.
recirculáre *s.f.* (*tehn.*) **1** Reintroducere a unui material în ciclul de fabricaţie pentru îmbunătăţirea unor parametri ai producţiei. **2** Recirculaţie. • pl. *-ări.* /v. ***recircula***.
recirculáţie *s.f.* **1** (*tehn.*) Reintroducere parţială sau totală a agentului caloric sau frigorific într-o instalaţie de încălzire sau de răcire; recirculare. **2** Reintroducere a unui material într-o instalaţie în care se produce o reacţie chimică. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***récirculation***.
recişór, -oără *adj.* Dim. al lui *rece*; puţin rece; cam rece; destul de rece. • pl. *-ori, -oare.* /***rece*** + *-işor*.
recită *vb. I. tr.* A spune cu voce tare, din memorie, un text (în versuri); a declama. • prez.ind. *recít.* /<fr. ***réciter***.
recitál *s.n.* **1** Concert al cărui program este susţinut de un singur solist (sau de o formaţie camerală). **2** Ext. (şi *recital-spectacol*) Manifestare artistică susţinută de un singur interpret (sau de cîţiva) ori în cursul căreia se prezintă acelaşi gen de spectacol. • pl. *-uri.* /<fr. ***récital***.
recitándo *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăţi muzicale*) Declamînd, recitînd, povestind. • /<it. ***recitando***.
recitánt, -ă *adj., s.m.* (*muz.*) **1** *adj.* (*despre voci sau instrumente*) Care execută singur partea principală a unei bucăţi muzicale. **2** *s.m.* Persoană care într-un oratoriu sau într-o cantată, interpretează recitative. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***récitant***.
recitáre *s.f.* **1** Acţiunea de *a recita* şi rezultatul ei. **2** Poezie recitată; text de recitat. • pl. *-ări.* /v. ***recita***.
recitatív *s.n.* (*muz.*) Gen de muzică vocală (executată de un solist, cu sau fără acompaniament instrumental), care, prin intonaţii şi prin ritmica asemănătoare vorbirii, comentează acţiunea şi face legătura între arii. • pl. *-e.* /<fr. ***récitatif***.
recitatór, -oăre *s.m., s.f.* **1** Persoană care recită. **2** (*muz.*) Persoană care execută recitative. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***récitateur***.
recití *vb. IV. tr.* A citi din nou acelaşi text. • prez.ind. *-esc.* /***re***¹*-* + ***citi***.
recitíre *s.f.* Acţiunea de *a reciti* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***reciti***.
recîntări *vb. IV. tr., refl.* A (se) cîntări din nou. • prez.ind. *-esc.* /***re***¹*-* + ***cîntări***.
recîntărire *s.f.* Acţiunea de *a* (*se*) *recîntări* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***recîntări***.
recîştigă *vb. I. tr.* A cîştiga (ceva) din nou. • prez. ind. *-cîştig.* /***re***¹*-* + ***cîştiga***.
recîştigáre *s.f.* Acţiunea de *a recîştiga* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***recîştiga***.
reclamă *vb. I.* **1** *tr.* A cere, a pretinde ceva (în baza unui drept); a revendica. *Am să-i reclam... banii* (ALEX.). ◆ A chema (cu insistenţă). *Veniţi, că vă reclamă un pasager bolnav* (GAL.). **2** *tr.* Fig. A face

necesar; a necesita. *Masivitatea operei... și întinderea desfășurării ei în timp reclamă o sistematizare a ei după epoci* (VIANU). **3** *tr.* A face o reclamație contra cuiva. *L-a reclamat la poliție pentru calomniere.* **4** *tr.* (*jur.*) A formula pretenții în fața unui organ de jurisdicție. **5** *refl.* (*despre persoane; urmat de determ. în dat. sau introduse prin prep. „de la" sau „din"*) A se declara înrudit cu... sau descendent din...; a aparține categoriei... *Cei cari se reclamau de la mișcarea lui Heliade, precum și cei cari se reclamau de la cea a lui Asachi* (MACED.). • prez.ind. *reclám, (înv.) -ez.* și *lăcrămá vb. I.* /<fr. ***réclamer***.

reclamagíu[1] *s.m.* (*fam.*) Persoană care face reclamații neîntemeiate, neserioase, care are mania de a reclama. • pl. *-gii.* /***reclama*** + *-giu.*

reclamagíu[2] *s.m.* (*fam.*) Persoană care își face reclamă, publicitate; lăudăros. • pl. *-gii.* /***reclamă*** + *-agiu.*

reclamánt, -ă *s.m., s.f.* **1** Persoană care face o reclamație. **2** (*jur.*) Persoană care se adresează justiției pentru a i se recunoaște un drept, pentru a obține repararea unei pagube etc. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***réclamant***.

reclamáre *s.f.* (*înv.*) Reclamație. • pl. *-ări.* /v. ***reclama***.

reclamát, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care este pretins, revendicat. **2** *adj., s.m., s.f.* (*jur.*) Inculpat, învinuit, pîrît. • pl. *-ți, -te.* /v. ***reclama***.

reclamáție *s.f.* Faptul de a reclama; concr. plîngere, petiție, jalbă prin care se cere ceva sau se aduc cuiva anumite învinuiri; (*înv.*) reclamare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *reclamațiúne, lăcrămáție s.f.* /<fr. ***réclamation***.

reclamațiúne *s.f.* v. reclamație.

reclámă *s.f.* **1** Răspîndire de informații elogioase despre cineva pentru a-i crea popularitate sau renume. **2** Activitate (comercială) prin care se urmărește, prin tipărituri, radio, televiziune, cinematograf etc., suscitarea, cîștigarea interesului public asupra anumitor mărfuri, a unor cărți, a unor spectacole, a folosirii unor servicii etc. **3** Articol (dintr-o publicație), afiș, placardă, panou, prospect etc. prin care se face reclamă. • pl. *-e.* /<fr. ***réclame***, germ. ***Reklame***.

reclasá *vb. I. tr.* **1** A clasa din nou; a face noi categorii. **2** (*compl. indică delincvenți*) A reeduca în vederea reabilitării. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***reclasser***.

reclasáre *s.f.* Acțiunea de *a reclasa* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***reclasa***.

recládi *vb. IV. tr.* A clădi din nou; a reface din temelie. • prez.ind. *-esc.* /***re***[1]*-* + ***clădi***.

recládire *s.f.* Acțiunea de *a reclădi* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***reclădi***.

reclinát, -ă *adj.* (*bot.; despre organe*) Care este înclinat spre sol. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***réclíné***, lat. ***reclinatus, -a, -um***.

recluziúne *s.f.* **1** (*jur.; în trecut*) Pedeapsă privativă de libertate (pentru infracțiuni calificate drept crime). **2** Starea cuiva care trăiește singur, izolat; faptul de a fi izolat. • pl. *-i.* /<fr. ***réclusion***.

recoáce *vb. III. tr.* (*tehn.; compl. indică piese sau materiale metalice*) A trata termic prin încălzire pînă la o anumită temperatură, urmată de o răcire (înceată), pentru a îmbunătăți proprietățile fizico-chimice, mecanice, tehnologice etc. • prez.ind. *-còc.* /***re***[1]*-* + ***coace***.

recoácere *s.f.* (*tehn.*) Tratament termic aplicat unor piese sau unor materiale metalice pentru îmbunătățirea structurilor cristaline, a proprietăților fizico-chimice, mecanice, tehnologice etc. și care constă în încălzirea lor pînă la o anumită temperatură, în menținerea la această temperatură și apoi în răcirea lor lentă. • pl. *-i.* /v. ***recoace***.

recognitív, -á *adj.* (*despre acte*) Prin care se recunoaște o obligație. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***récognitif***.

recogníție *s.f.* v. recognițiune.

recognițiúne *s.f.* (*fran.*) Recunoaștere. • pl. *-i.* și *recogníție s.f.* /<fr. ***récognition***.

recognoscíbil, -ă *adj.* Care poate fi recunoscut (cu ușurință). • pl. *-i, -e.* /***re***[1]*-* + ***cognoscibil***.

recolmént *s.n.* Verificare a legalității tăierii unei păduri. • pl. *-e.* /<fr. ***récolement***.

recoloniză *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică țări, teritorii etc.*) A transforma din nou în colonie. **2** A intensifica procesul de colonizare a unei țări, a unui teritoriu etc. prin noi grupuri de populație. • prez.ind. *-ez.* /***re***[1]*-* + ***coloniza***.

recolonizáre *s.f.* Acțiunea de *a recoloniza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***recoloniza***.

recolonizát, -ă *adj.* (*despre țări, teritorii etc.*) **1** Care a redevenit colonie. **2** Colonizat mai intens prin noi grupuri de populație. • pl. *-ți, -te.* /v. ***recoloniza***.

recolorá *vb. I. tr.* (*compl. indică obiecte*) A colora din nou pentru a spori intensitatea culorii inițiale sau pentru a o schimba. • prez.ind. *-ez.* /***re***[1]*-* + ***colora***.

recoloráre *s.f.* Acțiunea de *a recolora* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***recolora***.

recoltă *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică recolte, roade etc.*) A strînge, a aduna, a culege. *În cîteva zile au reușit să recolteze porumbul.* <> *Mașină de recoltat* = mașină pentru recoltarea produselor agricole cultivate. **2** (*med.; compl. indică sînge, spută, urină etc.*) A lua de la oameni sau de la animale pentru a le supune unor examene de laborator. **3** (*jur.; compl. indică probe*) A preleva pentru analiză. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***récolter***.

recoltábil, -ă *adj.* Care poate fi recoltat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***récoltable***.

recoltáre *s.f.* Acțiunea de *a recolta* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***recolta***.

recoltát, -ă *adj.* (*despre recolte, roade*) Care a fost strîns, cules, adunat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***recolta***.

recóltă *s.f.* **1** Cantitate de cereale sau de alte produse agricole adunate într-o anumită perioadă; rod. ◆ Fig. Rezultat (bun) al unei munci, al unei activități depuse etc. *O importantă recoltă de ediții.* **2** Operație de strîngere a roadelor produse de plantele agricole; cules. **3** Timpul, epoca recoltării. • pl. *-e.* /<fr. ***récolte***.

recomandá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică oameni*) A sfătui să facă ceva; a îndemna la ceva. *I-am recomandat ca să te roage pe d-ta... să i le dai* (CAR.). **2** *tr.* (*med.; compl. indică medicamente, tratamente etc.*) A prescrie, a indica. *Pentru viroză medicul i-a recomandat antibiotice.* **3** *tr.* A semnala în mod special (pe cineva sau ceva) atenției cuiva; a prezenta în mod elogios (pe cineva sau ceva) cuiva. *Recomandă călduros lui Felix fiecare dintre cărțile sale* (CĂL.). ◆ (*compl. indică oameni*) A propune pentru un post, pentru o funcție, pentru o sarcină etc. **4** *refl.* (*despre oameni*) A face cunoștință, a se prezenta, spunîndu-și numele. ◆ (*tr.*) A face prezentările. **5** *refl.* A se da drept..., a trece drept... *S-a recomandat ca diplomat.* **6** *tr.* (*înv.; compl. indică scrisori*) A expedia recomandat. • prez.ind. *recománd.* și (*înv.*) *recomendá vb. I.* /<fr. ***recommander***.

recomandábil, -ă *adj.* **1** Care poate fi recomandat; care merită să fie recomandat. **2** (*med.; despre medicamente, tratamente etc.*) Care poate fi prescris. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***recommandable***.

recomandáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *recomanda* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***recomanda***.

recomandát, -ă *adj.* **1** Care este indicat, precizat ca bun. *A citit romanul recomandat.* **2** (*med; despre medicamente, tratamente etc.*) Care este eficace pentru...; care este prescris. **3** (*despre scrisori, colete etc.*) Pentru care poșta percepe un tarif special, dă la predare recipisă și garantează remiterea, sub semnătură, destinatarului. <> *Recomandat-expres* = (*despre scrisori, colete etc.*) care este recomandat și supus unui tarif de urgență, pentru a fi predat mai repede la destinație. ◆ (*subst. f.*) Scrisoare recomandată. • pl. *-ți, -te.* /v. ***recomanda***.

recomandáție *s.f.* **1** Faptul de a (se) recomanda. **2** Sfat, îndemn, indicație. *Cu amintirea recomandațiilor duioase ale mamei... Eminescu își începu activitatea de licean* (CĂL.). **3** (*med.*) Prescripție medicală. **4** Prezentare elogioasă, favorabilă a unei persoane, a unui lucru etc. **5** Scrisoare, bilet, adresă etc. prin care cineva este recomandat cuiva în vederea unei acțiuni, a unei bune primiri etc. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *recomandațiúne, recomendáție, recomendațiúne s.f.* /<fr. ***recommandation***.

recomandațiúne *s.f.* v. recomandație.

recombiná *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică elementele unui tot*) A combina din nou. **2** *refl. recipr.* (*fiz.*) A realiza o combinare. • prez.ind. *-combín.* /<fr. ***recombiner***.

recombináre *s.f.* **1** Acțiunea de *a* (*se*) *recombina* și rezultatul ei. **2** (*fiz.*) Neutralizare reciprocă a purtătorilor de sarcină electrică de semn contrar, produsă fie direct, la întîlnirea acestora, fie indirect, prin mijlocirea unei particule neutre. **3** (*biol.*) *Recombinare genetică* = schimb de material genetic între bacterii. • pl. *-ări.* /v. ***recombina***.

recomendá *vb. I.* v. recomanda.

recomendáție *s.f.* v. recomandație.

recomendațiúne *s.f.* v. recomandație.

recompartimentá *vb. I. tr.* A reface o compartimentare nouă (după alte criterii). • prez.ind. *-ez.* /***re***[1]*-* + ***compartimenta***.

recompartimentáre *s.f.* Acțiunea de *a recompartimenta* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***recompartimenta***.

recompensá *vb. I. tr.* A da o recompensă; a răsplăti. *L-a recompensat pentru serviciile făcute.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***récompenser***.

recompensáre *s.f.* Acțiunea de *a recompensa* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***recompensa***.

recompensatór, -oáre *adj.* Care recompensează. • pl. *-ori, -oare.* /***recompensa*** + *-tor.*

recompensáție *s.f.* (*înv.*) Recompensare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *recompensațiúne s.f.* /<lat. ***rĕcompensatĭo, -onis***, germ. ***Rekompensation***.

recompensațiúne *s.f.* v. recompensație.

recompénsă *s.f.* **1** Răsplată; gratificație; (*înv.*) recompensație. *Ele îmi vorbesc bine de tine și tu, drept recompensă, te porți nepoliticos* (CE. PETR.). **2** Despăgubire, compensație. **3** (*jur.*) Sumă de bani ce se cuvine inventatorului sau inovatorului care cedează statului invenția sau inovația sa. • pl. *-e.* /<fr. ***récompense***.

recompozíție *s.f.* Recompunere. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***recomposition***.

recomprimáre *s.f.* (*tehn.*) Ridicare a presiunii gazelor într-o conductă de alimentare cu gaze, efectuată din loc în loc pe conductă, pentru a compensa pierderile de energie și pentru a asigura curgerea gazului pînă la locul de folosire. • pl. *-ări.* /***re***[1]*-* + ***comprimáre***.

recompúne *vb. III. tr.* A compune din nou; a reconstitui un obiect din elementele în care a fost descompus. • prez.ind. *-compún.* /***re***[1]*-* + ***compune***, după fr. *recomposer*.

recompúnere *s.f.* Acțiunea de *a recompune* și rezultatul ei; recompoziție. • pl. *-i.* /v. ***recompune***.

recomunizáre *s.f.* Revenire a comunismului. • /***re***[1]*-* + ***comunizare***.

reconciliá *vb. I. tr., refl. recipr.* A (se) împăca, a (se) pune din nou de acord. • sil. *-li-a.* prez.ind. *-iez.* /<fr. ***réconcilier***.

reconciliábil, -ă *adj.* Care poate fi reconciliat. • sil. *-li-a-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***réconciliable***.

reconciliánt, -ă *adj.* Care reconciliază. • sil. *-li-ant.* pl. *-ți, -te.* /***reconcilia*** + *-ant.*

reconciliatór, -oáre *s.m., s.f., adj.* (Persoană) care reconciliază. • sil. *-li-a-.* pl. *-ori, -oare.* /***reconcilia*** + *-tor.*

reconciliére *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *reconcilia* și rezultatul ei; înțelegere, împăcare. • sil. *-li-e-.* pl. *-i.* /v. ***reconcilia***.

recondamnă *vb. I. tr.* A condamna din nou. • prez. ind. *-condámn.* /<fr. ***recondamner***.

recondiționá *vb. I. tr.* (*tehn.*) A readuce în stare de funcționare (prin reparații, renovări etc.); ext. a reface, a repara pentru a putea fi utilizat. • sil. *-ți-o-.* prez.ind. *-ez.* /***re***[1]*-* + ***condiționa***, după fr. *reconditionner*.

recondiționáre *s.f.* (*tehn.*) Acțiunea de *a recondiționa* și rezultatul ei. • sil. *-ți-o-.* pl. *-ări.* /v. ***recondiționa***.

recondiționát, -ă *adj.* (*tehn.*) Care a fost readus în stare de funcționare (prin reparații, renovări etc.); care a fost refăcut, reparat pentru a putea fi utilizat. • sil. *-ți-o-.* pl. *-ți, -te.* /v. ***recondiționa***.

recondúcție *s.f.* (*jur.*) Reînnoire a unui contract de închiriere sau de arendă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***reconduction***.

reconfirmá *vb. I. tr.* A confirma din nou. • prez. ind. *-confirm.* /<fr. ***reconfirmer***.

reconfirmáre *s.f.* Acțiunea de *a reconfirma* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***reconfirma***.

recónfort *s.n.* Reconfortare. • pl. *-uri.* /<fr. ***réconfort***.

reconfortá *vb. I.* **1** *tr., refl.* (*despre oameni*) A (se) reface din punct de vedere fizic și psihic. ◆ Ext. A (se) odihni, a (se) recrea. **2** *tr.* Fig. (*compl. indică oameni*) A încuraja, a îmbărbăta; a recrea, a reda buna dispoziție. *Lectura o reconfortează.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***réconforter***.

reconfortánt, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* Care reconfortează, care întărește forțele fizice și psihice. **2** *s.n.* Substanță, medicament care reconfortează. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***réconfortant***.

reconfortáre *s.f.* Acțiunea de *a (se) reconforta* și rezultatul ei; reconfort. • pl. *-ări*. /v. ***reconforta***.
reconfortát, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care s-a refăcut din punct de vedere fizic și psihic; care și-a recăpătat forța, energia. • pl. *-ți, -te*. /v. ***reconforta***.
recongelá *vb. I. tr.* A congela din nou. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***recongeler***.
recongeláre *s.f.* Acțiunea de *a recongela* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***recongela***.
reconsiderá *vb. I. tr.* (*compl. indică evenimente, opere literare, autori etc.*) A interpreta dintr-un punct de vedere nou. • prez.ind. *reconsíder*. /<fr. ***reconsidérer***.
reconsideráre *s.f.* Acțiunea de *a reconsidera* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***reconsidera***.
reconsolidá *vb. I. tr.* A consolida din nou. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***reconsolider***.
reconstituánt, -ă *adj., s.n.* (*med.*) (Substanță, medicament) care reconforteză. • sil. *-tu-ant*. pl. *-ți, -te*. /<fr. ***reconstituant***.
reconstituí *vb. IV. tr.* **1** A constitui din nou; a reface, a recompune, a întregi un lucru, un tot etc. *Ne căutăm oamenii și din mers ne reconstituim unitățile* (CA. PETR.). **2** (*compl. indică edificii, opere de artă etc.*) A reface fără modificări, în desen sau în spațiu, pe bază de fragmente sau de documente. **3** (*compl. indică fapte, evenimente etc.*) A readuce în conștiință; a reface din memorie. **4** (*lingv.*) A reface forma aproximativă a unui cuvînt neatestat dintr-o limbă, pe baza comparației dintre formele existente în limbile înrudite; a reconstrui. **5** (*jur.*) A restabili la fața locului condițiile în care s-a petrecut o infracțiune. • prez.ind. *-constítui*. /<fr. ***reconstituer***.
reconstituíre *s.f.* **1** Acțiunea de *a reconstitui* și rezultatul ei. **2** Refacere a unor acte de stare civilă pierdute, distruse sau aflate în locuri de unde nu pot fi obținute. **3** (*jur.*) Restabilire a împrejurărilor în care s-a petrecut o infracțiune. **4** (*lingv.*) Reconstrucție. **5** Problemă de perspicacitate, care constă în a reface un careu de cuvinte, un proverb, o figură geometrică prin alăturarea de diverse fragmente; puzzle. • pl. *-i*. /v. ***reconstitui***.
reconstituít, -ă *adj.* **1** Care este refăcut din elementele componente. **2** (*despre edificii, opere de artă etc.*) Care este refăcut în forma originară, pe bază de fragmente sau de documente. **3** Fig. Care este refăcut. • sil. *-tu-it*. pl. *-ți, -te*. /v. ***reconstitui***.
reconstructív, -ă *adj.* Care are caracter de reconstrucție; care implică reconstrucție. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***reconstructif***.
reconstrúcție *s.f.* **1** Faptul de a reconstrui; reclădire, refacere (pe baze noi). **2** (*lingv.*) Stabilire, cu ajutorul comparației, a formei unui cuvînt neatestat dintr-o fază mai veche a unei limbi sau a unui cuvînt neatestat dintr-o limbă pe baza legilor de corespondență fonetică; reconstituire. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***reconstruction***.
reconstrucționísm *s.n.* (*pedag.*) Orientare în pedagogia americană, care susține că, în noile condiții de după război, principalul scop al educației este indicarea căilor pe care s-ar putea reconstrui societatea, cultura într-un spirit democratic. • sil. *-ți-o-*. /***reconstrucție*** + *-ism*.
reconstruí *vb. IV. tr.* **1** A construi din nou; a reface (pe baze noi). **2** (*lingv.*) A reconstitui. **3** Fig. A reface din memorie. • prez.ind. *-iesc*. /<fr. ***reconstruire***.
reconstruíre *s.f.* Acțiunea de *a reconstrui* și rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. ***reconstrui***.
reconvențiónală *adj.* (*jur.*) *Cerere* (sau *acțiune*) *reconvențională* = cerere (sau acțiune) prin care, într-un litigiu, pîrîtul formulează pretenții împotriva reclamantului în legătură cu litigiul respectiv; reconvenție. • sil. *-ți-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***reconventionnel***.
reconvențiúne *s.f.* (*jur.*) Cerere reconvențională. • pl. *-i*. /<fr. ***reconvention***.
reconvérsie *s.f.* v. reconversiune.
reconversiúne *s.f.* **1** Adaptare a unor industrii, a unor ramuri industriale, a forței de muncă etc. la necesități noi, la condiții noi economice etc. **2** Schimbare a profesiunii, a activității, din cauza unor condiții noi economice. • pl. *-i*. și *reconvérsie s.f.* /<fr. ***réconversion***.
reconvertí *vb. IV. tr.* **1** A converti din nou. **2** A supune reconversiunii. • prez.ind. *-esc*. /<fr. ***reconvertir***.
reconvertíre *s.f.* Faptul de *a reconverti*. • pl. *-i*. /v. ***reconverti***.
reconvertít, -ă *adj.* (*despre ramuri industriale, întreprinderi*) Care a suferit o reconversiune. • pl. *-ți, -te*. /v. ***reconverti***.
reconvocá *vb. I. tr.* A convoca din nou. • prez. ind. *-convóc*. /<fr. ***reconvoquer***.
recopiá *vb. I. tr.* (*compl. indică texte, acte etc.*) A copia din nou; a scoate o nouă copie. • sil. *-pi-a*. prez.ind. *-iez*. /<fr. ***recopier***.
recopiére *s.f.* Acțiunea de *a recopia* și rezultatul ei. • sil. *-pi-e-*. pl. *-i*. /v. ***recopia***.
recórd *s.n.* **1** (*sport*) Performanță constatată oficial, care întrece toate rezultatele obținute pînă la o anumită dată în competițiile de același gen. **2** Realizare, performanță maximă obținută într-un domeniu de activitate. ◇ Expr. *A bate toate recordurile* (în ceva) = a atinge treapta cea mai înaltă (în ceva). *A ține* (sau *a deține*) *un record* = a fi neîntrecut în...; a păstra un record obținut. ◆ (*adj.*) Care constituie un maxim niciodată atins sau cu totul excepțional. *Cifră record*. • pl. *-uri*. /<fr. ***record***.
recorder [ri'kordər] *s.n.* Videorecorder. • pl. *-e*. /<engl. ***recorder***.
recording [ri'kordiŋ] *s.n.* Înregistrare pe bandă magnetică a sunetelor și a imaginilor. • /<engl. ***recording***.
recordman, -á [re'kordmən] *s.m., s.f.* Sportiv care a stabilit un record; sportiv care deține un record. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***recordman***.
recorelá *vb. I. tr.* A corela din nou. • prez.ind. *-ez*. /***re***[1]*-* + ***corela***.
recreá[1] *vb. I. tr., refl.* A (se) destinde, a (se) odihni, a (se) relaxa după un efort susținut. *A plecat la munte pentru a se recrea*. ◆ A (se) înviora; a (se) distra. • sil. *-cre-a*. prez.ind. *-eez*. /<fr. ***recréer***, lat. ***recreare***.
recreá[2] *vb. I. tr.* A crea din nou. • sil. *-cre-a*. prez.ind. *-eez*. /***re***[1]*-* + ***crea***; cf. fr. *recréer*.
recreánță *s.f.* (*jur.*) Uzufruct al unui bun în litigiu. • sil. *-cre-an-*. pl. *-e*. /<fr. ***recréance***.
recreáre[1] *s.f.* Acțiunea de *a (se) recrea*[1] și rezultatul ei. • sil. *-cre-a-*. pl. *-ări*. și *recréere s.f.* /v. ***recrea***[1].
recreáre[2] *s.f.* Acțiunea de *a recrea*[2] și rezultatul ei; recreație. • sil. *-cre-a-*. pl. *-ări*. /v. ***recrea***[2].
recreát, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care este destins, odihnit, relaxat după un efort susținut. • pl. *-ți, -te*. /v. ***recrea***[1].
recreatív, -ă *adj.* Care recreează[1]; care se odihnește; recreator. • sil. *-cre-a-*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***récréatif***.
recreátor, -oáre *adj.* Recreativ. • sil. *-cre-a-*. pl. *-ori, -oare*. /***recrea***[1] + *-tor*.
recreáție[1] *s.f.* **1** Faptul de a se recrea[1]; destindere, odihnă după o muncă încordată, după un efort susținut. **2** Scurtă pauză între orele de curs, destinată recreării și jocului elevilor. • sil. *-cre-a-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și (*înv.*) *recreațiúne s.f.* /<fr. ***récréation***, lat. ***rĕcreatĭo, -onis***.
recreáție[2] *s.f.* Recreare[2]. • sil. *-cre-a-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***récréation***.
recreațiónál, -ă *adj.* Care recreează[1]. • sil. *-cre-a-ți-o-*. pl. *-i, -e*. /<engl. ***recreational***.
recreațiúne *s.f.* v. recreație[1].
recreditív *s.n.* (*fin.*) Dispoziție dată de bancă unui titular de cont, în numele acestuia, băncii corespondente, pentru anularea sau revocarea înainte de termen a acreditivului. • pl. *-e*. /<germ. ***Recreditiv***.
recreére *s.f.* v. recreare[1].
recriminá *vb. I. tr.* A răspunde unor acuzații sau unor injurii prin alte acuzații sau injurii; a reproșa. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***récriminer***.
recrimináre *s.f.* Acțiunea de *a recrimina* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***recrimina***.
recriminatóriu, -ie *adj.* Care conține o recriminare. • pl. *-ii*. /<fr. ***récriminatoire***.
recristaiizá *vb. I. intr.* (*chim.*) A cristaliza din nou. • prez.ind. pers. 3 *-ează*. /<fr. ***recristalliser***.
recristalizáre *s.f.* **1** (*chim.*) Operație de purificare a substanțelor chimice prin cristalizări repetate, care constă în dizolvarea acestora la cald, urmată de filtrarea soluției obținute și de cristalizarea ei prin răcire. **2** Fenomen de refacere prin încălzire a cristalelor unui metal sau ale unui aliaj, deformate printr-un tratament mecanic la rece. • pl. *-ări*. /v. ***recristaliza***; cf. fr. *recristallisation*.
recromá *vb. I. tr.* (*ind. piel.; compl. indică piei tăbăcite*) A supune operației de recromare. • prez.ind. *-ez*. /***re***[1]*-* + ***croma***.
recromáre *s.f.* (*ind. piel.*) Operație de tăbăcire cu crom a pieilor, ulterioară unei alte tăbăciri, care este destinată îmbunătățirii unor caracteristici ale pieilor finite. • pl. *-ări*. /v. ***recroma***.
recrudescént, -ă *adj.* **1** (*med.; despre boli, epidemii etc.*) Care prezintă o recrudescență. **2** Fig. (*despre activități, stări etc.*) Care își reia intensitatea. • pl. *-ți, -te*. /<fr. ***recrudescent***.
recrudescénță *s.f.* **1** (*med.*) Izbucnire din nou, revenire într-o formă mai acută a unei boli, a unei epidemii etc. după scăderea intensității acestora. **2** Fig. Reluare într-un ritm mai viu, mai accentuat, mai intens a unei activități, a unei stări etc. *În ultimul timp se constată o recrudescență a violenții*. • pl. *-e*. /<fr. ***recrudescence***; cf. lat. *recrudescere* „a se întări".
recrút *s.m.* **1** (*milit.*) Tînăr care aparține ultimului contingent chemat sub arme; soldat care este de curînd încorporat. **2** Fig. (*fam.*) Persoană intrată de curînd într-o asociație, într-un domeniu de activitate etc.; începător. • pl. *-ți*. și (*reg.*) *răcrút, răcút s.m.* /<germ. ***Rekrut***, magh. ***rekruta***, rus. ***рекрут***.
recrutá *vb. I.* **1** *tr.* (*milit.; compl. indică tineri*) A lua și a înscrie în evidența autorităților militare în vederea încorporării pentru îndeplinirea serviciului militar. **2** *intr.* (*despre tineri*) A se prezenta pentru încorporare sau pentru înregistrare în evidența armatei. **3** *tr.* Fig. (*compl. indică oameni*) A angaja, a primi pe baza unei alegeri; a atrage pentru o anumită activitate. • prez.ind. *-ez*. și (*reg.*) *răcutá vb. I.* /<fr. ***recruter***, germ. ***rekrutieren***.
recrutáre *s.f.* Acțiunea de *a recruta* și rezultatul ei; (*înv.*) recrutație. • pl. *-ări*. și (*reg.*) *răcutáre s.f.* /v. ***recruta***.
recrutáție *s.f.* (*înv.*) Recrutare. **2** Rechiziție. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și *recrutațiúne s.f.* /***recruta*** + *-ație*.
recrutațiúne *s.f.* v. recrutație.
recrutór *s.m.* **1** Persoană care făcea recrutări în armată. **2** Persoană care recrutează membri pentru un partid, pentru o asociație etc. • pl. *-i*. /<fr. ***recruteur***.
rect *s.n.* (*anat.*) Ultima parte a intestinului gros la capătul căruia se află anusul. • pl. *-uri*. și *réctum s.n.* /<fr. ***rectum***, lat. ***rectum[intestinum]***.
rectái, -á *adj.* (*anat.*) Care aparține rectului, care se referă la rect. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***rectal***.
rectalgíe *s.f.* (*med.*) Proctalgie. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<germ. ***Rektalgie***.
rectángui *adj., s.n.* (*geom.*) **1** *adj., s.n.* (Paralelogram) care are un unghi drept. **2** *s.n.* Dreptunghi. • pl. *-e*. /<fr. ***rectangle***.
rectanguiár, -ă *adj.* (*geom.*) Dreptunghiular. ◇ *Coordonate rectangulare* = coordonate care sînt perpendiculare una pe alta, formînd unghiuri drepte. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***rectangulaire***; cf. lat. *rectus, -a, -um* „drept", *angŭlus, -i* „unghi".
récte *adv.* Cu adevărat; anume. • /<lat. ***rectē***.
recti- Elem. de compunere „drept"; „rect". • și *recto-*. /<fr. ***recti-***; ***recto-***; cf. lat. *rectus, -a, -um* „drept", *rectum, -i* „rect".
rectifică *vb. I. tr.* **1** A îndrepta, a corecta. *Lessing a avut prilejul să rectifice interpretarea moralistă a tragediei* (VIANU). **2** (*tehn.; compl. indică suprafețe metalice*) A prelucra mecanic prin așchiere, cu ajutorul unor unelte abrazive. ◇ *Mașină de rectificat* = mașină de prelucrare a suprafețelor metalice prin rectificare. **3** (*chim.*) A îmbogăți sau a purifica curentul ascendent de vapori în timpul operației de distilare fracționată, prin contact cu un curent descendent de lichid, provenit din condensarea acelorași vapori. • prez.ind. *rectífic*. /<fr. ***rectifier***, lat. ***rectificare***; cf. lat. *rectus, -a, -um* „drept", *facĕre* „a face".
rectificábil, -ă *adj.* **1** Care poate fi rectificat. **2** (*geom.*) *Curbă rectificabilă* = curbă din plan sau din spațiu pentru care orice arc mărginit al ei are lungime. • pl. *-i, -e*. /***rectifica*** + *-bil*, după fr. *rectifiable*.
rectificáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a rectifica* și rezultatul ei; rectificat. **2** Concr. Notă (într-un ziar) prin care se rectifică o informație, o afirmație etc. • pl. *-ări*. /v. ***rectifica***.
rectificát[1] *s.n.* Rectificare. • /v. ***rectifica***.
rectificát[2]**, -ă** *adj.* **1** Care a fost corectat. **2** (*tehn.; despre suprafețe metalice*) Care a fost prelucrat mecanic prin așchiere, cu ajutorul unor unelte abrazive. • pl. *-ți, -te*. /v. ***rectifica***.
rectificátor, -oáre *adj., subst.* **1** *adj.* Care rectifică. **2** *s.m., s.f.* Muncitor calificat care lucrează la o mașină

de rectificat. **3** *s.n.* (*tehn.*) Dispozitiv care separă vaporii de apă antrenați de vaporii de amoniac, folosit în instalațiile frigorifice cu absorbție. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***rectificateur***.

rectiliniár, -ă *adj.* (*despre sisteme optice*) Ortoscopic. • sil. *-ni-ar.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***rectilinéaire***.

rectiliniaritáte *s.f.* Calitatea de a fi rectiliniar. • sil. *-ni-a-.* /***rectiliniar*** + *-itate*.

rectilíniu, -ie *adj.* **1** (*despre mișcări*) Care este în linie dreaptă. **2** (*geom.; despre figuri geometrice*) Care este mărginit de linii drepte. ◇ *Unghi rectiliniu* = unghi egal cu 90°. • sil. *-niu.* pl. *-ii.* /<fr. ***rectiligne***.

rectítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a rectului; proctită. • /<fr. ***rectite***.

rectitúdine *s.f.* **1** Stare, însușire a unei linii drepte. **2** Fig. Spirit de dreptate; sinceritate. • pl. *-i.* /<lat. ***rectitūdo, -inis***, fr. ***rectitude***.

récto[1] *s.n. invar.* (*în opoz. cu „verso”*) Prima pagină a unei foi de hârtie (scrise, tipărite etc.); fața unei foi de hârtie (scrise, tipărite etc.); pagina din dreapta a unei cărți, a unui manuscris etc. • /<fr., lat. ***recto***.

recto[2]**-** v. recti-.

rectocél *s.n.* (*med.*) Hernie sau prolabare a rectului. • /<fr. ***rectocèle***; cf. lat. *rectum, -i* „rect”, gr. *κήλη* „hernie”.

rectocolítă *s.f.* (*med.*) Inflamație simultană a rectului și a colonului. • pl. *-e.* /<fr. ***rectocolite***.

rectométru *s.n.* Aparat de măsurat lungimea țesuturilor. • pl. *-e.* /<fr. ***rectomètre***.

rectopexíe *s.f.* (*med.*) Fixare chirurgicală a rectului în poziție normală. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***rectopexie***.

réctor *s.m., adj.* **1** *s.m.* Persoană care conduce (științific și administrativ) o instituție de învățământ superior; grad deținut de această persoană. **2** *s.m.* (*în unele țări din Europa Occidentală*) Conducător al unei școli medii; grad deținut de acesta. **3** *adj. Spirit rector* = conducător spiritual. • pl. *-i.* /<lat. ***rector, -oris***, germ. ***Rektor***, fr. ***recteur***.

rectoragíe *s.f.* (*med.*) Hemoragie rectală. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***rectorragie***; cf. lat. *rectum, -i* „rect”, gr. *ῥήγνυμι* „a țîșni”.

rectorál, -ă *adj.* Care aparține rectorului, care se referă la rector. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***rectoral***.

rectorát *s.n.* **1** Funcție de rector. **2** Durata acestei funcții. **3** Concr. Birourile și serviciile administrative care țin de rector. • pl. *-e,* (*înv.*) *-uri.* /<fr. ***rectorat***, germ. ***Rektorat***.

rectoscóp *s.n.* (*med.*) Endoscop special pentru examenul optic al rectului. • pl. *-oape.* /<fr. ***rectoscope***.

rectoscopíe *s.f.* (*med.*) Examen al rectului cu ajutorul rectoscopului; proctoscopie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***rectoscopie***; cf. lat. *rectum, -i* „rect”, gr. *σκοπέω* „a examina”.

rectosigmoidíță *s.f.* (*med.*) Inflamație simultană a rectului și a ansei sigmoide a colonului. • sil. *-mo-i-.* pl. *-e.* /<fr. ***rectosigmoïdite***.

rectotomíe *s.f.* (*med.*) Incizie a rectului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***rectotomie***.

rectríce *s.f.* (*ornit.*) Fiecare dintre penele mari, late și puternice din coada păsărilor, care dirijează zborul acestora. • pl. *-ce.* /<lat. ***rectrix, -icis***, fr. ***rectrice***.

réctum *s.n.* v. rect.

récție *s.f.* v. recțiune.

recțiúne *s.f.* (*gram.*) Calitate a unui cuvînt de a primi un determinant care trebuie să aibă o anumită formă flexionară sau o anumită construcție prepozițională; legătură stabilă între cuvinte și determinantele lor. • pl. *-i.* și *récție* *s.f.* /<fr. ***rection***, germ. ***Rektion***; cf. lat. *rectio, -onis* „conducere”.

recuceří *vb. IV. tr.* A cuceri din nou; a lua înapoi. • prez.ind. *-esc.* /***re***[1]*-* + ***cuceri***.

recuceríre *s.f.* Acțiunea de *a recuceri* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***recuceri***.

recucerít, -ă *adj.* Care a fost cucerit din nou. • pl. *-ți, -te.* /v. ***recuceri***.

recúl *s.n.* **1** Mișcare a unui corp către înapoi, produsă prin forța de reacție, de mișcare a unui alt corp considerat ca având sensul de deplasare înainte, care de obicei are masa mult mai mică decît primul corp. ◆ Ext. Mișcare îndărăt; retragere. **2** Distanță parcursă de un corp în timpul mișcării sale înapoi, provocată prin reacție. **3** (*geol.*) Retragere a unui abrupt, a unui versant, a falezei, a frunții unui ghețar, din cauza eroziunii, încălzirii climei etc. **4** Fig. Regres. • pl. *-uri.* /<fr. ***recul***.

reculá *vb. I. intr.* A face un recul; a se mișca înapoi. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***reculer***.

reculánt, -ă *adj.* (*despre mecanisme*) Care reculează. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***reculant***.

reculáre *s.f.* Acțiunea de *a recula* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***recula***.

reculége *vb. III. refl.* (*despre oameni*) **1** A-și veni în fire, a-și recăpăta calmul, liniștea (după o emoție, după o spaimă etc.). **2** A medita profund, a se concentra, a se adînci în meditație. • prez.ind. *-culég.* /***re***[1]*-* + ***culege***, după fr. *recueillir*.

reculegére *s.f.* Acțiunea de *a se reculege* și rezultatul ei. ◇ *Moment* (sau *minut*) *de reculegere* = moment de tăcere și de meditație în memoria unei persoane care a murit. • pl. *-i.* /v. ***reculege***.

recunoáște *vb. III. tr.* **1** (*compl. indică lucruri, ființe sau trăsături ale acestora cunoscute anterior*) A identifica. *La început, n-am identificat hanul* (H. LOV.). ◆ A deosebi, a distinge după anumite semne caracteristice. *În plîngerea buhnei el însuși recunoaște ceva „ca o chemare omenească”* (VIANU). ◆ (*refl.*) A-și descoperi în altă persoană trăsăturile caracteristice; a se regăsi în altcineva. **2** A admite ca existent, ca bun, ca valabil, ca autentic, ca adevărat. *A recunoscut privilegii... ale negustătorilor* (SADOV.). ◆ (*compl. indică oameni, lucruri etc.*) A considera valoros, merituos. *Fericească-l scriitorii, toată lumea recunoască-l!* (EMIN.). ◆ (*despre state*) A declara expres sau a admite tacit existența unor situații nou create în relațiile internaționale. *Poarta... recunoscu pe noul crai al Poloniei* (BĂLC.). **3** (*jur.*) A considera și a arăta că un guvern, un stat este îndreptățit să-și exercite puterea, să existe. **4** (*compl. indică bunuri, depoziții, acțiuni etc.*) A declara ca fiind al său. *Nu-mi voi recunoaște depoziția și nu o voi semna* (GALAN). **5** (*jur.; compl. indică copii naturali*) A declara ca legitim. **6** (*compl. indică greșeli, acte criticabile etc.*) A mărturisi. *Recunosc greșeala de a nu fi avut suficientă încredere.* **7** (*milit.*) A cerceta terenul și pozițiile inamice. ◆ A cerceta terenul pe unde urmează să meargă o unitate. **8** A arăta recunoștință; a se arăta recunoscător pentru ceva. *Numai cel ce merită o binefacere știe s-o recunoască.* • prez.ind. *-cunósc.* /***re***[1]*-* + ***cunoaște***, după fr. *reconnaître*.

recunoáștere *s.f.* **1** Acțiunea de *a recunoaște* și rezultatul ei; (*fran.*) recognițiune. **2** Proces al memoriei prin care se constată în prezența unei ființe, a unui lucru etc. percepute anterior că acestea au fost cunoscute dinainte; identificare, după anumite trăsături caracteristice, a unei ființe, a unui lucru etc. care nu au fost cunoscute dinainte. ◇ *Semn de recunoaștere* = trăsătură distinctivă după care se identifică, se cunoaște o ființă, un lucru etc. **3** Admitere a unui lucru ca existent, ca bun, ca valoros. ◆ Apreciere, considerație. ◆ Concr. Act prin care un stat declară expres sau admite tacit existența unor situații nou create în relațiile internaționale. ◆ Concr. Act prin care se recunoaște primirea unei sume de bani, a unui depozit. **4** Declarare a unui bun ca fiind al său. **5** (*jur.*) Act prin care un copil născut în afara căsătoriei dobîndește o condiție juridică asemănătoare celei a copilului născut în căsătorie. **6** (*milit.*) Cercetare efectuată de un militar sau de un grup de militari pentru a cunoaște amănunțit un teren în vederea îndeplinirii unei misiuni de luptă. ◆ Unitate, formație militară care efectuează o acțiune de recunoaștere. ◇ *Aviație de recunoaștere* v. aviație. • pl. *-i.* /v. ***recunoaște***.

recunoscátór, -oáre *adj.* (*despre oameni*) Care poartă (cuiva) recunoștință, care recunoaște un bine, un serviciu etc. ce i s-a făcut. • pl. *-ori, -oare.* /***recunoaște*** + *-tor*.

recunoscút, -ă *adj.* **1** (*despre lucruri, ființe etc.*) Care este identificat. *Hoțul recunoscut a fost arestat.* **2** Care este acceptat ca bun, ca valabil, ca autentic. *Verdict recunoscut.* **3** (*despre oameni*) Care este consacrat, considerat ca autoritate în materie; notoriu. **4** (*jur.; despre guverne, state etc.*) Care este acceptat ca îndreptățit să-și exercite puterea și să întrețină relații diplomatice cu alte state. **5** (*jur.; despre copii naturali*) Care este declarat ca legitim. **6** (*milit.; despre poziții, formații etc.*) Care este cercetat îndeaproape. • pl. *-ți, -te.* /v. ***recunoaște***.

recunoștínță *s.f.* Sentiment de îndatorare față de cel care i-a făcut un bine; recunoaștere a unei binefaceri primite; gratitudine. • pl. *-e.* /***recunoaște*** + *-ință*, după fr. *reconnaissance*.

recuperá *vb. I.* **1** *tr.* A dobîndi din nou; a recîștiga. **2** *tr.* (*compl. indică deșeuri de materie, forme de energie etc.*) A utiliza total sau parțial, pentru a nu se pierde. **3** *tr.* A lucra o zi, o oră etc. pentru a acoperi pe cele pierdute dintr-o anumită cauză. **4** *tr.* (*mar.*) A trage lanțul ancorei sau o parîmă atît cît să rămînă întinsă. **5** *intr.* A-și recăpăta capacitatea de muncă. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***récupérer***, lat. ***recuperare***.

recuperábil, -ă *adj.* (*despre materiale, forme de energie etc.*) Care poate fi recuperat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***récupérable***.

recuperabilitáte *s.f.* Caracterul a ceea ce este recuperabil. • /***recuperabil*** + *-itate*.

recuperáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a recupera* și rezultatul ei. **2** (*psih.*) Sistem de măsuri adoptate de societate pentru a normaliza personalitatea și pentru a obține o contribuție firească de la un subiect deficient senzorial, intelectual sau moral. • pl. *-ări.* /v. ***recupera***.

recuperatór[1] *s.m.* (*în antic. romană*) Judecător angajat în probleme de despăgubire. • pl. *-i.* /<lat. ***rĕcŭpĕrator, -oris***.

recuperatór[2]**, -oáre** *adj., s.n.* **1** *adj.* Care recuperează. ◆ (*subst.; pop.*) Persoană care se ocupă cu recuperarea unor datorii către o terță persoană, prin preluarea (ilegală), adesea prin forță, a unor bunuri echivalente cu suma de bani datorată. **2** *s.n.* (*tehn.*) Parte dintr-o instalație industrială care servește la recuperarea totală sau parțială a energiei, a resturilor sau a deșeurilor de materiale etc. **3** *s.n.* (*tehn.*) Preîncălzitor de aer pentru cuptoare industriale. • pl. *-ori, -oare* și *recuperatóriu, -ie adj.* /<fr. ***récupérateur***, lat. ***recuperātōrius, -a, -um***.

recuperatóriu, -ie *adj.* v. recuperator.

recuplá *vb. I. refl.* (*despre nave cosmice*) A se cupla din nou. • prez.ind. pers. 3 *-ează.* /***re***[1]*-* + ***cupla***.

recurá *vb. I. intr.* (*jur.*) A face recurs. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***recourir***.

recurbá *vb. I. tr.* A curba din nou. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***recourber***.

recurént[1]**, -ă** *adj.* **1** (*despre boli*) Care recidivează. ◇ *Febră recurentă* = boală infecțioasă caracterizată prin alternarea stărilor febrile cu stări nefebrile. *Tifos recurent* v. tifos. **2** (*anat.*) Care revine la punctul de origine, la punctul de plecare. *Arteră recurentă.* **3** (*log.*) *Judecăți recurente* = judecățile ce constituie propriul lor obiect și demonstrațiile în care o aserțiune posterioară o modifică pe cea anterioară, stabilindu-se o concluzie. **4** (*mat.*) *Serie recurentă* = serie al cărei fiecare termen se calculează cu ajutorul termenilor care îl precedă; serie iterativă. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***récurrent***; cf. lat. *recurrens, -ntis* <*recurrere* „a veni înapoi”.

recurént[2]**, -ă** *s.m., s.f.* (*jur.*) Persoană care face un recurs. • pl. *-ți, -te.* /<lat. ***recurrens, -ntis***.

recurénță *s.f.* **1** Însușirea de a fi recurent, de a recidiva. ◆ Reacție a unui fapt asupra cauzei lui. **2** (*log.*) *Raționament prin recurență* = demonstrație prin inducție completă, putînd enumera toate cazurile cuprinse în clasa despre care se conchide. **3** (*mat.*) *Formulă de recurență* = formulă care exprimă orice termen dintr-un șir, în funcție de termenii precedenți. **4** (*muz.*) Expunere a unei idei muzicale într-o succesiune viguroasă a sunetelor, de la ultimul la primul sunet. **5** (*geol.*) Fază de avansare a unui ghețar aflat într-o perioadă generală de recul. • pl. *-e.* /<fr. ***récurrence***.

recúrge *vb. III. intr.* (*urmat de determ. precedate de prep. „la”*) A apela la cineva sau la ceva; a se folosi de cineva sau de ceva; a se servi de... • prez.ind. *-cúrg.* /***re***[1]*-* + ***curge***, după fr. *recourir*.

recúrgere *s.f.* Acțiunea de *a recurge* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***recurge***.

recúrs *s.n.* **1** (*jur.*) Cale de atac prin care se cere unei instanțe superioare să verifice legalitatea și temeinicia unei hotărîri judecătorești nedefinitive. ◆ Concr. Cerere formulată în scris în vederea anulării unei hotărîri judecătorești anterioare. **2** Recurgere, referire la... ◇ Expr. *A avea recurs la...* = a avea acces la...; a recurge la... ◆ Sprijin, ajutor. • pl. *-uri,* (*înv.*) *-e.* /<lat. ***rĕcursus, -us***, germ. ***Rekurs***, fr. ***recours***.

recúrsie *s.f.* (*fon.*) Moment în care organele articulatorii părăsesc poziția de articulare, revenind la

normal. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi (*înv.*) *recursiúne s.f.* /<lat. ***rĕcursio, -onis.***

recursiúne *s.f.* v. recursie.

recursív, -á *adj.* **1** (*lingv.*) Care poate fi repetat în mod nelimitat. **2** (*mat., log.*) Repetitiv pe calea unui automatism. ◇ (*mat.*) *Funcţie recursivă* = funcţie de mai multe variabile cu domeniul de definiţie cuprins în mulţimea numerelor naturale. **3** (*inform.; despre programe*) Care se pune în mişcare în mod repetitiv şi automatic. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***récursif***, engl. ***recursive.***

recursivitáte *s.f.* **1** Însuşirea de a fi recursiv. **2** Proprietate intrinsecă a unui proces, a unui fenomen, a unui program etc. de a putea fi descris, prelucrat, analizat. • /<fr. ***récursivité.***

recursóriu, -ie *adj.* (*jur.*) Prin care se exercită dreptul de recurs. • pl. *-ii.* /<fr. ***récursoire.***

recuzá *vb. I.* (*jur.*) **1** *tr.* (*compl. indică judecători, martori etc.*) A respinge nerecunoscîndu-i competenţa, autoritatea etc. ◆ Ext. A respinge; a nu recunoaşte, a nu admite. **2** *refl.* A refuza de a judeca o cauză. ◆ Ext. A se declara indisponibil; a refuza un post, o misiune etc. • prez.ind. *recúz.* /<fr. ***récuser.***

recuzábil, -ă *adj.* (*jur.*) Care poate fi recuzat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***récusable.***

recuzáre *s.f.* (*jur.*) **1** Acţiunea de *a (se) recuza* şi rezultatul ei; recuzaţie. **2** Cerere formulată de părţi pentru retragerea din completul de judecată a unui judecător, a cărui obiectivitate poate fi pusă la îndoială din motive certe; recuzaţie. • pl. *-ări.* /v. ***recuza.***

recuzát, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) căreia nu i s-a recunoscut competenţa sau autoritatea. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***recuza.***

recuzáţie *s.f.* (*jur.*) Recuzare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***récusation***, lat. ***rĕcūsatio, -onis.***

recuzítă *s.f.* **1** Totalitatea materialelor (auxiliare) necesare la montarea unui spectacol sau a unui film. **2** Totalitatea obiectelor specifice unei sfere de activitate. **3** Fig. Totalitatea elementelor auxiliare, de decor, de expresie etc. specifice unei creaţii artistice. • pl. *-e.* /<germ. ***Requisit.***

recuzitér *s.m.* v. recuzitor.

recuzitór, -oáre *s.m., s.f.* Persoană care procură şi păstrează recuzita unui teatru, a unui studio cinematografic etc. • pl. *-ori, -oare.* şi *recuzitér s.m.* /<germ. ***Requisiteur.***

recviém *s.n.* (*în Biserica Romano-Catolică*) **1** Slujbă religioasă pentru pomenirea unei persoane decedate. ◆ Muzică corală compusă pentru această slujbă. **2** Compoziţie corală cu orchestră, alcătuită din mai multe părţi, care este scrisă pe textul liturgic al misei funebre. • scris şi *requiem.* sil.*-vi-em.* pl. *-uri.* /<lat. ***requiem** [aeternam dona eis, Domine]*, fr. ***requiem.***

redá *vb. I. tr.* **1** A da din nou cuiva ceva; a restitui. *Voi reda bietei Olimpia libertatea ei* (CĂL.). **2** A descrie, a exprima ceva prin viu grai, prin scris, prin diverse mijloace artistice; a reproduce. • prez.ind. *-dáu.* /***re¹-*** + ***da.***

redactá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică lucrări, studii, acte etc.*) A formula în scris; a scrie, a compune, a întocmi; (*înv.*) a redija. **2** A asigura (la o editură, la un ziar etc.) pregătirea, finisarea (în conţinut şi în formă) a manuscriselor primite de la autori, care urmează să fie publicate. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***rédiger***, lat. ***redigĕre***, după *redactor, redacţie.*

redactáre *s.f.* **1** Acţiunea de *a redacta* şi rezultatul ei. **2** Concr. Foaie care conţine formularea unui text, a unor idei etc. • pl. *-ări.* /v. ***redacta.***

redactát, -á *adj.* (*despre lucrări, studii, acte etc.*) Care este formulat în scris. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***redacta.***

redáctor, -oáre *s.m., s.f.* **1** Persoană care lucrează în mod permanent la redacţia unui ziar, a unei edituri etc., îngrijind şi răspunzînd de lucrările care se tipăresc. ◇ *Redactor-responsabil* (sau *-şef*) = conducător responsabil al unei redacţii, al unei publicaţii, care are răspunderea oficială a ceea ce se publică. **2** Persoană care scrie, întocmeşte, compune un studiu, un articol, o lucrare, un act etc. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***rédacteur.***

redactoríţă *s.f.* Femeie care este redactor de carte. • acc. şi *redáctoriţă.* pl. *-e.* /***redactor*** + *-iţă.*

redácţie *s.f.* **1** Colectiv de redacţie care lucrează la un ziar, la o revistă etc. ◇ *Colegiu de redacţie* v. colegiu. *Comitet de redacţie* v. comitet. *Secretar de redacţie* v. secretar. *Secretariat de redacţie* v. secretariat. ◆ Local, încăpere etc. în care se găsesc birourile redactorilor unui ziar, ai unei reviste etc. **2** Redactare; fel, formă în care este redactată o scriere, o publicaţie etc. *Pînă la publicare studiul a avut mai multe redacţii.* **3** (*lingv.*) Denumire dată diferitelor redactări locale tîrzii ale vechii slave. *Redacţia sîrbă. Redacţia bulgară.* • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi (*înv.*) *redacţiúne s.f.* /<fr. ***rédaction.***

redacţionál, -ă *adj.* Care aparţine redacţiei, care se referă la redacţie sau la activitatea unui redactor. ◇ *Colegiu redacţional* v. colegiu. *Consiliu redacţional* v. consiliu. • sil. *-ţi-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***rédactionnel.***

redacţiúne *s.f.* v. redacţie.

redán *s.n.* **1** (*milit.; în trecut*) Lucrare simplă de fortificaţie, formată dintr-un zid în formă de unghi ieşit în afară, care era folosită pentru apărarea unei treceri. **2** (*arhit.; în Ev. Med.*) Motiv decorativ sculptat în formă de dinţi alăturaţi. **3** (*constr.*) Fiecare dintre treptele amenajate în partea superioară a unui zid pe un teren înclinat. **4** Aliniere a clădirilor de-a lungul unei străzi, astfel încît un colţ al lor să fie ieşit mai mult în stradă. **5** (*constr.*) Element de beton armat, în formă de prismă, de piramidă sau de con, aşezat pe radierul unui disipator hidraulic de energie a apei, pentru a mări efectul de disipare a energiei. **6** (*nav.*) Suprafaţă proeminentă, în formă de treaptă, pe carena unei ambarcaţii, a unui hidroavion care asigură alunecarea pe apă cu o rezistenţă redusă la înaintare. • pl. *-e.* /<fr. ***redan.***

redáre *s.f.* Acţiunea de *a reda* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***reda.***

redát, -ă *adj.* **1** Care a fost restituit. **2** Care este exprimat prin scris sau prin diverse mijloace artistice. **3** (*despre ceea ce a mai fost spus sau scris*) Care este spus sau scris întocmai; reprodus. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***reda.***

redátător, -oáre *adj.* (*înv.*) Care redă. • pl. *-ori, -oare.* /***re¹-*** + ***dătător.***

réde *vb. III.* v. rîde.

redecontaminá *vb. I. tr.* A elimina în mod repetat radioactivitatea unui material. • prez.ind. *-ez.* /***re¹-*** + ***decontamina.***

redecontamináre *s.f.* Acţiunea de *a redecontamina* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***redecontamina.***

redefiní *vb. IV. tr.* A defini din nou (mai corect, mai detaliat etc.). • prez.ind. *-esc.* /***re¹-*** + ***defini.***

redegíst, -á *s.m., s.f.* Locuitor al Republicii Democrate Germane. • pl. *-işti, -iste.* /**RDG**, abr. de la *R[epublica] D[emocrată] G[ermania]* + *-ist.*

redemptoríst, -ă *s.m., s.f.* (*bis.*) Membru al unei congregaţii religioase de misionari, fondată în sec. 18, la Neapole. • pl. *-işti, -iste.* /<fr. ***redemptoriste.***

redemptóriu, -ie *adj.* (*bis.*) Care asigură redempţiunea; izbăvitor, mîntuitor. • pl. *-ii.* /<fr. ***rédempteur***, lat. ***rĕdemptor, -oris.***

redempţiúne *s.f.* **1** (*bis.*) Mîntuirea religioasă creştină prin Iisus Hristos. **2** Ext. Mîntuire, răscumpărare. • pl. *-i* şi *redémţie s.f.* /<lat. ***rĕdemptio, -onis***, fr. ***rédemption.***

redémţie *s.f.* v. redempţiune.

redeschíde *vb. III.* **1** *tr., refl.* A (se) deschide din nou. **2** *refl.* (*despre şcoli, instituţii, întreprinderi etc.*) A- şi relua activitatea întreruptă pentru un timp. • prez. ind. *-deschíd.* /***re¹-*** + ***deschide.***

redeschídere *s.f.* Acţiunea de *a (se) redeschide* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***redeschide.***

redescoperí *vb. IV. tr.* A descoperi din nou. • prez. ind. *-descópăr.* /***re¹-*** + ***descoperi.***

redescoperíre *s.f.* Acţiunea de *a redescoperi* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***redescoperi.***

redeşteptá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A (se) deştepta, a (se) trezi din nou. ◆ A face să-şi revină sau a-şi reveni în fire, a readuce sau a reveni la viaţă. ◆ Fig. A izbucni sau a face să izbucnească din nou. *I se redeşteptau în suflet emoţiile nopţilor de dispută de la Liceul Internat* (CĂL.). **2** *tr.* A evoca, a reaminti. *În zadar mă-ncercam să redeştept în el pe bunul meu amic de altădată* (VLAH.). • prez.ind. *-deştépt.* /***re¹-*** + ***deştepta.***

redeşteptáre *s.f.* Acţiunea de *a (se) redeştepta* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***redeştepta.***

redevábil, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care este îndatorat, care este obligat, datorat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***redevable.***

redevelopáre *s.f.* **1** (*fotogr.*) Developare la lumină a unui negativ care a fost supus unei slăbiri complete, pentru a putea aduce imaginea la contrastul dorit. **2** (*cinemat.*) Procedeu de laborator care este folosit la prelucrarea coloanei pistei sonore pe filmele color. • pl. *-ări.* /***re¹-*** + ***developare.***

redevení *vb. IV. intr.* A deveni aşa cum a fost mai înainte. • prez.ind. *-devín.* /***re¹-*** + ***deveni.***

redeveníre *s.f.* Faptul de *a redeveni.* • pl. *-i.* /v. ***redeveni.***

redevénţă *s.f.* (*fin.; în economia de piaţă*) Datorie, obligaţie, rentă care se plăteşte periodic, la date fixe şi sub formă de cotă fixă. • pl. *-e.* /<fr. ***redevance.***

redevenţiár, -á *s.m., s.f.* Persoană care trebuie să achite o redevenţă. • sil. *-ţi-ar.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***redevancier.***

redhibitóriu, -ie *adj.* (*jur.*) Care face să se anuleze o vînzare. • pl. *-ii.* şi *redibitóriu, -ie adj.* /<lat. ***rĕdhĭbitorĭus, -a, -um***, fr. ***rédhibitoire.***

redhibíţie *s.f.* (*jur.*) Anulare a unei vînzări cînd bunul care se vinde are un viciu. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi *redhibiţíune, redibíţie, redibiţiúne s.f.* /<lat. ***rĕdhĭbitĭo, -onis***, fr. ***rédhibition.***

redhibiţiúne *s.f.* v. redhibiţie.

redibitóriu, -ie *adj.* v. redhibitoriu.

redibíţie *s.f.* v. redhibiţie.

redibiţiúne *s.f.* v. redhibiţie.

redicáre *s.f.* v. ridicare.

rédie *s.f.* (*entom.*) Larvă în dezvoltarea gălbezei, care are corpul alungit, plin cu celule germinative. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***rédie.***

redíge *vb. III.* v. redija.

redijá *vb. I. tr.* (*înv.*) A redacta. • prez.ind. *-ez.* şi *redíge vb. III.* /<fr. ***rédiger.***

redijáre *s.f.* (*înv.*) Acţiunea de *a redija* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***redija.***

redimensioná *vb. I. tr.* **1** A face dimensiuni noi; a recalcula dimensiunile unei construcţii, ale unei maşini etc. **2** Fig. A aborda ceva dintr-o perspectivă nouă. • sil. *-si-o-.* prez.ind. *-ez.* /***re¹-*** + ***dimensiona.***

redimensionáre *s.f.* Acţiunea de *a redimensiona* şi rezultatul ei. • sil. *-si-o-.* pl. *-ări.* /v. ***redimensiona.***

redingotát, -á *adj.* (*despre obiecte de îmbrăcăminte*) Care este evazat. • pl. *-ţi, -te.* /***redingotă*** + *-at.*

redingótă *s.f.* **1** Haină (bărbătească) de ceremonie (de culoare neagră), cu poalele lungi pînă la genunchi şi încheiată cu două rînduri de nasturi. **2** Mantou bărbătesc sau femeiesc ajustat pe talie. • pl. *-e.* şi *ridingótă s.f.* /<fr. ***redingote***; cf. engl. *riding* „de călărie", *coat* „haină".

redintegráţie *s.f.* (*psih.*) Revenire integrală în conştient a unui lucru, a unei amintiri etc. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***rédintegration.***

redirecţioná *vb. I. tr.* A da o nouă direcţie; a orienta într-un sens nou. • sil. *-ţi-o-.* prez.ind. *-ez.* /***re¹-*** + ***direcţiona.***

redirecţionáre *s.f.* Acţiunea de *a redirecţiona* şi rezultatul ei. • sil. *-ţi-o-.* pl. *-ări.* /v. ***redirecţiona.***

rediscutá *vb. I. tr.* A relua o discuţie; a repune ceva în discuţie. • prez.ind. *-discút.* /<fr. ***rediscuter.***

redistilá *vb. I. tr.* A distila din nou pentru a obţine un produs mai pur. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***redistiller.***

redistiláre *s.f.* Acţiunea de *a redistila* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***redistila.***

redistribuí *vb. IV. tr.* A repartiza, a împărţi din nou. • prez.ind. *-distríbui.* /***re¹-*** + ***distribui***; cf. fr. *redistribuer.*

redistribuíre *s.f.* Acţiunea de *a redistribui* şi rezultatul ei; redistribuţie. • pl. *-i.* /v. ***redistribui.***

redistribúţie *s.f.* **1** Redistribuire. **2** (*geogr.*) Element al ciclului hidrologic care constă în trecerea apei solului dintr-un strat al acestuia în altul. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***rédistribution.***

redíţie *s.f.* **1** Restituţie. **2** Calculare a taxelor de transport pentru mărfurile care se transportă cu trenurile de marfă, pentru mărfurile de coletărie şi de mesagerie, în funcţie de distanţă. **3** (*fin.*) Prezentare a unui cont pentru verificare. **4** (*lit.*) Epanadiploză. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***reddition***, lat. ***rĕdditĭo, -onis.***

rédiu *s.n.* **1** Pădure mică şi tînără; dumbravă. ◆ Desiş, tufărie. **2** (*reg.*) Vale adîncă (împădurită). **3** (*reg.*) Cîmp neарat folosit ca păşune. • pl. *-iuri.* şi (*reg.*) *rădiu s.n.* /<bg. veche ***редък***, rus. veche ***редкій*** „rar; în cantitate mică"; cf. srb. *rijedak.*

redivizá *vb. I. tr.* A face din nou o diviziune. • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***rediviser.***

redivizáre *s.f.* **1** Acţiunea de *a rediviza* şi rezultatul ei. **2** (*lingv.*) Schimbare a corelaţiilor dintre diversele morfeme, în interiorul unui cuvînt, în diferite etape ale evoluţiei limbii. • pl. *-ări.* /v. ***rediviza.***

redoáre *s.f.* **1** Lipsă de suplețe; rigiditate. **2** (*med.*) Limitare a mișcărilor unei articulații. • pl. *-ori*. /<fr. ***raideur***.

redobîndí *vb. IV. tr.* A obține din nou un lucru pierdut, o situație, o stare etc. • prez.ind. *-esc*. /***re***¹*-* + ***dobîndi***.

redobîndíre *s.f.* Acțiunea de *a redobîndi* și rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. ***redobîndi***.

redondánt, -ă *adj.* v. redundant.

redondánță *s.f.* v. redundanță.

redóx *s.n.* (*chim., fiz.*; și *reacție redox*) Prescurtare pentru reacția de oxidare-reducere sau reducere-oxidare. • /abr. de la ***re[acție] d[e] ox[idare]***.

redozáre *s.f.* Stabilire a unui nou cuantum. • pl. *-ări*. /***re***¹*-* + ***dozare***.

redresá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A aduce sau a reveni la poziția, la funcționarea, la situația etc. normală (după o perturbare accidentală). *Direcția mașinii a fost redresată*. **2** *tr.* Spec. (*compl. indică aeronave în coborîre*) A readuce în poziție de zbor orizontal, cu ajutorul comenzilor date de pilot sau al reacțiilor aerodinamice provocate de deplasarea aeronavei. **3** *tr.* A transforma curentul electric alternativ în curent continuu, prin imprimarea sau inversarea alternanțelor de un anumit sens al curentului. **4** *tr., refl.* Fig. A aduce sau a reveni la o stare, la o situație etc. bună; a (se) reface, a (se) înviora. *După un timp afacerile s-au redresat*. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***redresser***.

redresábil, -ă *adj.* Care poate fi redresat. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***redressable***.

redresáre *s.f.* Acțiunea de *a (se) redresa* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***redresa***.

redresát, -ă *adj.* **1** Care a revenit la poziția, la funcționarea, la situația etc. normală (după o perturbare accidentală). **2** (*despre aeronave în coborîre*) Care a fost readus în poziția de zbor orizontal, cu ajutorul comenzilor date de pilot sau al reacțiilor aerodinamice provocate de deplasarea aeronavei. **3** (*despre curentul electric*) Care s-a transformat din curent alternativ în curent continuu, prin suprimarea sau inversarea alternanțelor de un anumit sens al curentului. **4** Fig. Care s-a îndreptat, care a revenit la o stare etc. bună. • pl. *-ți, -te*. /v. ***redresa***.

redresór, -oáre *s.n., adj.* **1** *s.n.* Aparat sau dispozitiv care transformă curentul electric alternativ în curent continuu. **2** *s.n.* (*optic.*) Lentilă, sistem de lentile sau de prisme folosite pentru a îndrepta imaginea răsturnată dată de obiectivul unui instrument optic. **3** *s.n.* (*med.*) Aparat pentru redresarea unor malformații osteoarticulare. **4** *s.n.* Dispozitiv care readuce în direcția inițială un curent de fluid abătut de un obstacol. **5** *adj.* Care redresează. *Element redresor*. • pl. *-ori, -oare*. /<fr. ***redresseur***.

reducătór *s.m.* v. reductor.

reducé *vb. III.* **1** *tr., refl.* A (se) micșora, a (se) diminua, a scădea (ca proporții, intensitate, cantitate etc.). *Partea mea de moștenire se reduce la o treime* (CĂL.). ◆ Spec. (*tr.*; *compl. indică hărți, piese etc.*) A reda, a reproduce la dimensiuni mai mici, păstrînd proporțiile dintre elementele componente. ◇ Expr. ***A reduce la scară*** v. scară. ◆ Spec. (*tr.*) A micșora prețul unei mărfi. **2** *tr., refl.* A (se) limita, a (se) mărgini, a (se) restrînge. *Pînă acum viața lor e redusă și închisă în cercuri strîmte* (SADOV.). ◇ Expr. *A reduce pe cineva la tăcere* = a determina pe cineva să tacă. **3** *tr.* (*mat.*) A efectua o reducere. ◇ Expr. *A reduce o fracție* = a suprima factorii comuni de la numitorul și de la numărătorul unei fracții. *A reduce* (ceva) *la zero* v. zero. **4** *tr.* (*chim.*) A efectua o reducere. **5** *tr.* (*înv.*; *compl. indică oameni sau colectivități umane*) A aduce într-o stare de inferioritate. *Redus pînă în culmea mizeriei, devenea trist* (EMIN.). • prez.ind. *reduc*; perf. smp. *reduséi*; part. *redús*. și (*înv.*) *rădúce vb. III.* /<lat. ***reducĕre***, fr. ***réduire***.

redúcere *s.f.* **1** Micșorare, diminuare, scădere (ca proporții, intensitate, cantitate etc). ◆ Spec. Micșorare a dimensiunilor unei hărți, ale unei piese etc., păstrîndu-se proporțiile dintre elementele componente. ◆ Spec. Micșorare a prețului unei mărfi; rabat. ◆ Micșorare a numărului de detalii; sintetizare. **2** Limitare, mărginire, restrîngere. *Nu se poate deduce imposibilitatea reducerii faptelor parțiale la un tip general* (PET.). **3** Aducere la o formă mai simplă; simplificare. *Tendința general romanică de reducere a flexiunii... n-a fost niciodată părăsită* (GRAUR). **4** (*med.*) Metodă ortopedică prin care oasele luxate sau fracturate sînt puse la loc. **5** (*log.*) Operație logică ce constă în probarea validității modurilor silogistice, pornind de la considerentul că numai modurile primei figuri silogistice sînt valide, urmînd ca validitatea celorlalte moduri să fie probată. ◇ *Reducere la absurd* = demonstrare a adevărului unei teze prin arătarea faptului că teza contrară este falsă. **6** (*mat.*) Transformare pe baza regulilor de calcul a unei egalități pentru obținerea celei mai simple forme a egalității sau a inegalității respective. ◇ *Reducere la unitate* = transformare a unui raport numeric în alt raport echivalent, unul dintre termeni avînd valoarea 1. *Reducere a termenilor asemenea* = operație de înlocuire a numerelor asemenea prin suma lor. **7** (*chim.*) Orice reacție în care un atom sau un ion cîștigă electroni. • pl. *-i*. /v. ***reduce***.

reductíbil, -ă *adj.* Care se poate reduce. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***réductible***.

reductibilitáte *s.f.* Însușirea de a fi reductibil. • /<fr. ***réductibilité***.

reductív, -ă *adj.* (*log.*; *despre demonstrații*) Care procedează prin reducție. • pl. *-i, -e*. /<germ. ***reduktiv***.

reductór, -oáre *adj., s.n., s.m.* **1** *adj., s.n.* (*tehn.*) (Aparat, mecanism) care reduce o mărime (presiune, turație, viteză etc.) proprie unui sistem tehnic. **2** *adj., s.m.* (*chim.*) (Substanță) care în reacția redox cedează electroni, oxidîndu-se. • pl. *-ori, -oare*. și *reducătór s.m.* /<fr. ***réducteur***.

reducție *s.f.* **1** Faptul de a reduce. ◆ Concr. Copie în mic a unui obiect, a unei piese etc. **2** (*tehn.*) Piesă de legătură între tuburi sau țevi cu diametre diferite. **3** (*med.*) Operație de punere la loc a unui os luxat sau a unui organ deplasat. **4** (*biol.*) Reducere la jumătate a numărului cromozomilor unei celule, care precedă formarea celulelor respective. **5** (*muz.*) Transpunere pentru pian a partiturii unei opere sau a unei simfonii. **6** (*jur.*; *în forma „reducțiune”*) Restrîngere, prin hotărîre judecătorească, după moartea unei persoane, a liberalităților făcute de aceasta prin încălcarea drepturilor unor moștenitori. **7** (*log.*) Procedeu de a conchide, cu ajutorul căruia se scot unele premise din care se poate deduce un anumit adevăr. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și *reducțiúne s.f.* /<fr. ***réduction***, lat. ***rĕductio, -onis***.

reducționál, -ă *adj.* **1** De reducție. **2** (*biol.*) *Diviziune reducțională* = meioză. • sil. *-ți-o-*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***réductionnel***.

reducționísm *s.n.* **1** Modalitate de explicare sau de interpretare a unor fenomene, structuri sau valori complexe ale realității sau ale cunoașterii, prin reducerea lor la concepte, structuri, legi sau configurații mai simple și nespecifice. **2** Simplificare excesivă. • sil. *-ți-o-*. /<engl. ***reductionism***.

reducționíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Adept) al reducționismului. • sil. *-ți-o-*. pl. *-iști, -iste*. /de la ***reducționism***.

reducțiúne *s.f.* v. reducție.

reduít *s.n.* (*milit.*) **1** Fortificație de dimensiuni limitate, cu caracter autonom în cadrul altei fortificații, care are mijloace de foc și subzistență pentru a rezista timp îndelungat. **2** (*în trecut*) Compartiment cuirasat în care era instalată artileria pe marile nave de luptă. • pl. *-e*. /<fr. ***réduit***.

redundánt, -ă *adj.* **1** (*telec.*) Care se referă la redundanță, care prezintă redundanță. **2** (*despre stil*) Care este încărcat; care este plin de emfază. **3** (*inform.*) Care conține informații identice în mai multe părți ale aceluiași sistem de informații. • pl. *-ți, -te*. și *redondánt, -ă adj.* /<engl. ***redundant***, fr. ***redundant***.

redundánță *s.f.* **1** (*telec.*) Surplus de informație transmisă față de strictul necesar, care asigură exactitatea transmiterii informației (în prezența perturbațiilor). **2** Abundență (inutilă) de expresii, de cuvinte sau de imagini în formularea unei idei. **3** (*tehn.*) Introducere de dispozitive suplimentare față de cel de bază, care să asigure funcționarea unui sistem în cazul în care unul dintre dispozitive cu aceeași funcție a ieșit întîmplător din uz. • pl. *-e*. și *redondánță s.f.* /<engl. ***redundance***, fr. ***redondance***; cf. lat. *redundantia* „revărsare, abundență”.

reduplicá *vb. I. tr.* **1** A dubla. **2** (*fon.*) A repeta unul sau mai multe foneme din rădăcina unui cuvînt, pentru a da cuvîntului altă valoare morfologică sau stilistică sau pentru a forma un cuvînt nou. • prez.ind. *redúplic*. /<lat. ***reduplicare***.

reduplicáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a reduplica* și rezultatul ei; reduplicație. **2** (*psih.*) Simptom psihopatologic caracterizat prin faptul că bolnavul afirmă existența a două obiecte, persoane, situații identice, din care numai una este reală, cealaltă fiind produsul imaginației sale. • pl. *-ări*. /v. ***reduplica***.

reduplicatív, -ă *adj.* Care aparține unei reduplicări, care se referă la o reduplicare; care este rezultat în urma unei reduplicări. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***réduplicatif***.

reduplicáție *s.f.* Reduplicare. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***réduplication***, lat. ***rĕduplicatio, -onis***.

redús, -ă *adj.* **1** Care este micșorat, scăzut (ca proporții, intensitate, cantitate etc.). ◆ (*lingv.*; *despre sunete*) Care este slab perceptibil. *Vocală redusă*. **2** Care este limitat, mărginit, restrîns. *Avea un vocabular cam redus* (BRĂT.). **3** (*mat.*; *despre funcții și expresii algebrice*) Asupra căreia s-a efectuat operația pentru obținerea celei mai simple forme. **4** (*chim.*; *despre substanțe*) Din care s-a scos oxigenul și care a cîștigat electroni; care a suferit o reducere. **5** (*despre oameni*; *adesea cu determ. ca „mintal”, „la minte”*) Care este lipsit de inteligență; care are o putere de înțelegere limitată; mărginit, prost. ◆ (*despre mintea, manifestările, acțiunile oamenilor*) Care arată posibilități limitate de judecată, de înțelegere; care este lipsit de agerime, de profunzime. • pl. *-și, -se*. /v. ***reduce***.

redút *s.n.* v. redută.

redutábil, -ă *adj.* Care este de temut, care inspiră teamă; care este puternic; care este valoros. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***redoutable***.

redútă *s.f.* **1** (*milit.*; *în trecut*) Mic fort de apărare, de formă poligonală, înconjurat de șanțuri, care a fost folosit pentru apărarea circulară și care constituia, în sec. 16-19, ultimul punct de sprijin al unei fortificații. **2** (*înv.*) Local public de petrecere, cu muzică și dans. ◆ Bal mascat. • pl. *-e*. și (*înv.*) *redút s.n.*, (*reg.*) *rădútă s.f.* /<rus. ***peòym***, germ. ***Redoute***, fr. ***redoute***.

reechilibrá *vb. I. tr., refl.* A readuce sau a reveni la starea de echilibru. • prez.ind. *-ez*. /***re***¹*-* + ***echilibra***.

reechilibráre *s.f.* Acțiunea de *a (se) reechilibra* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***reechilibra***.

reedifică *vb. I. tr.* A reclădi, a reconstrui. • prez.ind. *reedífic*. /***re***¹*-* + ***edifica***.

reedificáre *s.f.* Acțiunea de *a reedifica* și rezultatul ei; reclădire, reconstruire. • pl. *-ări*. /v. ***reedifica***.

reeditá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică opere literare, științifice, muzicale etc.*) A publica într-o nouă ediție; a retipări. **2** Fig. (*compl. indică afirmații, idei, concepții etc.*) A readuce în discuție; a pune din nou în circulație. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***rééditer***.

reeditáre *s.f.* Acțiunea de *a reedita* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***reedita***.

reeditát, -ă *adj.* **1** (*despre opere literare, științifice, muzicale etc.*) Care este publicat într-o nouă ediție; retipărit. **2** Fig. (*despre afirmații, idei, concepții etc.*) Care este pus din nou în circulație. • pl. *-ți, -te*. /v. ***reedita***.

reeducá *vb. I. tr.* **1** A îndrepta educația (greșită) a cuiva; a da cuiva o nouă educație. **2** (*compl. indică infirmi*) A deprinde să se folosească din nou de acea parte a corpului sau de acea facultate psihică ce a suferit un accident sau un traumatism. ◆ A deprinde cu o nouă meserie (adecvată situației sale). • prez. ind. *-educ*. /<fr. ***rééduquer***.

reeducáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a reeduca* și rezultatul ei. **2** Proces sistematic, integral și nou, de educare, menit să compenseze lacunele unei educații anterioare, ale cărei efecte au fost pierdute în urma unei traume, unei infirmități, a unei dezadaptări sau să combată, să înlăture efectele a unei educații și adaptări defectuoase și negative. • pl. *-ări*. /v. ***reeduca***.

reeducát, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Căruia i s-a îndreptat educația (greșită); care a primit o nouă educație. **2** (*despre infirmi*) Care s-a deprins să se folosească din nou de partea corpului sau de facultatea psihică ce a suferit un accident sau un traumatism. ◆ Care s-a deprins cu o nouă meserie (adecvată situației sale). • pl. *-ți, -te*. /v. ***reeduca***.

reelaborá *vb. I. tr.* A elabora din nou. • prez.ind. *-ez*. /***re***¹*-* + ***elabora***.

reelaboráre *s.f.* Acțiunea de *a reelabora* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***reelabora***.

reelaborát, -ă *adj.* Care este elaborat din nou. • pl. *-ți, -te*. /v. ***reelabora***.

reeligíbil, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care poate fi ales din nou într-o funcție pe care a mai ocupat-o. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***rééligible***.

reeligibilitáte *s.f.* Calitatea de a fi reeligibil. • /<fr. ***rééligibilité***.

reescónt *s.n.* (*fin.; în economia de piață*) Faptul de a reesconta. ◆ Scont prin care o bancă cumpără de la altă bancă o cambie, o trată, un bilet de ordine sau alt efect de comerț scontat anterior la acea bancă. ◆ Sumă de bani egală cu dobînda cuvenită unei bănci pentru achitarea anticipată a unei polițe deja scontate, inclusiv comisionul perceput de bancă pentru acoperirea cheltuielilor ocazionate de operația de reescontare. • pl. *-uri.* /<fr. ***réescompte***.

reescontá *vb. I. tr.* (*fin.; în economia de piață*) A vinde cambii unei bănci, înainte de scadență, în scopul accelerării rotației capitalului și al lărgirii plasamentelor; a efectua un reescont. • prez.ind. pers. 3 *-eazǎ.* /<fr. ***réescompter***.

reescontáre *s.f.* (*fin.; în economia de piață*) Acțiunea de *a reesconta* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***reesconta***.

reeșalonă *vb. I. tr.* (*compl. indică datorii, programări etc.*) A eșalona din nou, stabilind noi termene. • prez.ind. *-ez.* /***re***[1]*-* + ***eșalona***.

reevaluá *vb. I. tr.* A evalua din nou. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***réévaluer***.

reevaluáre *s.f.* Acțiunea de *a reevalua* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***reevalua***.

reevocá *vb. I. tr.* (*compl. indică fapte, evenimente etc.*) A evoca din nou. • prez.ind. *-evóc.* /***re***[1]*-* + ***evoca***.

reexaminá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică studenți, elevi etc.*) A examina din nou, cînd primul examen a fost negativ sau neconcludent. **2** (*compl. indică lucrări, documente, acte etc.*) A cerceta, a studia din nou. • prez.ind. *-ez.* /***re***[1]*-* + ***examina***.

reexamináre *s.f.* Acțiunea de *a reexamina* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***reexamina***.

reexaminát, -ă *adj.* **1** (*despre studenți, elevi etc.*) Care este examinat din nou, cînd primul examen a fost negativ sau neconcludent. **2** (*despre lucrări, documente, acte etc.*) Care este cercetat, studiat din nou. • pl. *-ți, -te.* /v. ***reexamina***.

reexpediá *vb. I. tr.* A expedia din nou. • sil. *-di-a-.* prez.ind. *-iez.* /<fr. ***réexpédier***.

reexpórt *s.n.* Faptul de a reexporta. • pl. *-uri.* /de la ***reexporta***, prin derivare regresivă.

reexportá *vb. I. tr.* A exporta mărfuri importate (fără ale supune vreunei prelucrări). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***réexporter***.

reexpoziție *s.f.* (*muz.*) Secțiune a unei sonate, a unei fugi etc. care se repetă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***réexposition***.

refáce *vb. III.* **1** *tr.* A face din nou ceva rău făcut sau parțial distrus. ◇ Expr. *A-și reface viața* v. viață. **2** *refl.* (*biol.; despre țesuturi*) A se regenera. **3** *tr.* A aduce din nou la starea (bună) în care a fost mai înainte. *I-a trebuit o sumă foarte mare de bani pentru a-și reface gospodăria.* ◆ A reconstitui. *Mănăstirea fu arsă... la 1745, refăcută după patru ani* (IORGA). **4** *tr.* A constitui din nou. *Am încercat într-un minut să refac povestea călătoriei* (E. BAR.). **5** *tr., refl.* Fig. (*despre ființe*) A se face din nou sănătos; a (se) întrema, a (se) însănătoși. • prez.ind. *-fac.* /***re***[1]*-* + ***face***, după fr. *refaire*.

refácere *s.f.* **1** Acțiunea de *a* (*se*) *reface* și rezultatul ei. **2** (*milit.*) Operație prin care o unitate militară este adusă în spatele frontului pentru odihna trupelor, pentru completarea efectivelor și a armamentului etc. • pl. *-i.* /v. ***reface***.

refácție *s.f.* **1** Reducere a taxelor vamale pentru mărfurile care au suferit de pe urma transportului (pe mare), micșorîndu-și astfel valoarea. **2** Diferență pe care căile ferate o încasează inițial în plus și pe care o restituie în urma postcalculației de transport. **3** (și *refacția căii*) Înlocuire a elementelor componente ale unei căi ferate ca urmare a uzurii sau a scăderii siguranței de funcționare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***réfaction***.

refasonă *vb. I. tr.* A fasona din nou. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***refaçonner***.

refasonáre *s.f.* Acțiunea de *a refasona* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***refasona***.

refăcút, -ă *adj.* **1** (*despre economie, industrie, agricultură*, ext., *despre regiuni, țări etc.*) Care a fost readus în starea bună de mai înainte. **2** (*despre lucrări, construcții etc.*) Care a fost executat din nou în întregime sau parțial. **3** Fig. (*despre ființe*) Care s-a întremat, s-a însănătoșit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***refface***.

reféc *s.n.* **1** Cusătură cu ajutorul căreia se îmbină două bucăți de material textil ale căror margini se îndoaie și se prind sub îndoitură, pentru a nu se destrăma; (*pop.*) refecătură. ◇ Expr. *A lua* (pe cineva) *la refec* sau *a trage* (cuiva) *un refec* = a mustra pe cineva cu asprime, a cere cuiva socoteală. **2** Fișie îngustă de pînză, de postav etc. cusută ca garnitură de altă culoare la unele obiecte de îmbrăcăminte (pentru a marca anumite cusături). • pl. *-uri.* /de la ***refeca***, prin derivare regresivă.

refecă *vb. I. tr.* **1** A coase un refec. **2** A detașa cu fierăstrăul marginile țesite ale scîndurilor brute, pentru a obține scînduri paralelipipedice. • prez.ind. *reféc.* /cf. lat. *refricare*.

refecăre *s.f.* Acțiunea de *a refeca* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***refeca***.

refecát, -ă *adj.* Care este cusut cu refec. • pl. *-ți, -te.* /v. ***refeca***.

refecătúră *s.f.* (*pop.*) Refec. • pl. *-i.* /***refec*** + *-ătură*.

refectóriu *s.n.* Sală de mîncare într-un internat, într-o mănăstire etc.; sufragerie. • pl. *-ii.* /<lat. ***refectorium***, fr. ***réfectoire***.

refegíst, -ă *s.m., s.f.* Locuitor al Republicii Federale Germania. • pl. *-iști, -iste.* /**RFG**, abr. de *R[epublica] F[ederală] G[ermania]* + *-ist*.

refeneá *s.f.* **1** (*înv.*) Sumă de bani care reprezenta contribuția unei persoane la o cheltuială făcută în comun (la o petrecere, la o consumație etc.); cotă-parte. ◇ Expr. *A lua* (pe cineva) *la refenea* = a cere (cuiva) socoteală; a lua (pe cineva) la rost. ◆ Sumă datorată de cineva; datorie. **2** (*pop.*) Petrecere în comun; chef. • pl. *-ele.* și (*reg.*) *refeneálă* *s.f.* /<tc. ***refene***.

refeneálă *s.f.* v. refenea.

referá *vb. I. vi.* referi.

referát *s.n.* **1** Dare de seamă, scrisă sau orală, asupra unei cărți, a unei activități etc. ◆ Raport scurt scris pe marginea unei cereri, a unui act (în care se propune o soluție). **2** Expunere succintă asupra unei probleme, a unui subiect științific, literar etc. • pl. *-e.* /<germ. *Referat*.

referatív, -ă *adj.* Care aparține unui referat, care se referă la un referat. • pl. *-i, -e.* /***referat*** + *-iv*.

referendár[1] *s.m.* **1** Demnitar la Curtea franceză însărcinat cu prezentarea și cu urmărirea cererilor referitoare la titlurile de noblețe, la dispensele de vîrstă, la rezolvarea unei probleme contabile etc. ◇ *Mare referendar* = membru al senatului în Imperiul Francez care deținea sigiliul adunării. **2** (*înv.*) Referent, consilier. • pl. *-i.* /<lat. ***referendarius***, fr. ***référendaire***, germ. ***Referendar***.

referendár[2]**, -ă** *adj.* Care se referă la un referendum. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***référendaire***.

referéndum *s.n.* **1** Formă de consultare a cetățenilor majori ai unor țări asupra unor probleme politice, de stat, internaționale etc. de o deosebită importanță, care constă în exprimarea deschisă, prin „da" sau „nu", a poziției în problema care face obiectul acestei consultări. **2** Consultare a tuturor membrilor unui grup, pe o temă oarecare. • pl. *-uri.* /<lat. ***referendum***, fr. ***référendum***.

referént[1] *s.m.* (*lingv.*) Obiect, concept la care se referă semnul lingvistic în cadrul denotației. • pl. *-ți.* /<fr. ***référent***.

referént[2]**, -ă** *s.m., s.f.* **1** Specialist în cadrul unei instituții, a cărui atribuție este de a da îndrumări și informații în domeniul specialității sale; consilier, (*înv.*) referendar. **2** Persoană care face un referat. • pl. *-ți, -te.* /<germ. ***Referent***, lat. ***referens, -ntis***.

referență *s.f.* (*lingv.*) Funcție prin care un semn lingvistic se referă la un obiect extralingvistic. • /<fr. ***référence***.

referențiál, -ă *adj., s.n.* I *adj.* **1** Care se referă la ceva; care constituie un sistem de referință. **2** (*lingv.*) Care se referă la referență. II *s.n.* **1** Sistem de referință. **2** (*mat.*) Mulțime de elemente legate într-un sistem. • sil. *-ți-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***référentiel***.

referí *vb. IV.* **1** *intr.* (*înv.; adesea urmat de determ. introduse prin prep. „despre", „asupra"*) A face un referat; a raporta, a relata. *Să-mi referezi toate fidel* (DOC.) **2** *refl.* A se raporta la...; a fi în legătură cu...; a viza (ceva sau pe cineva), a face o aluzie la... *Comunicarea s-a referit numai la problema drepturilor omului.* • prez.ind. *refér.* și (*înv.*) *referá vb. I.* /<germ. ***referieren***, fr. ***référer***.

referință *s.f.* **1** Informație pe care o dă cineva cu privire la o persoană, la o situație a acesteia. ◆ Ext. Informație, lămurire, explicație. *Am adăugat unele referințe bibliografice la articole sau lucrări apărute ulterior* (ROSET.). **2** Faptul de a raporta un lucru la altul sau o chestiune la alta. *Prin referință la tematica sa, au putut fi puse în lumină numeroase elemente tradiționaliste* (VIANU). ◇ *Sistem de referință* = *a*) (*geom.*) sistem de coordonate la care se raportează pozițiile figurilor geometrice; *b*) (*fiz.*) grup format de sistemele de coordonate imobile unul față de altul, la care se raportează pozițiile corpurilor sau pozițiile în cîmpurile de forță. *Elipsoid de referință* v. elipsoid. *Sens de referință* v. sens. *Ternă de referință* v. ternă. • pl. *-e.* /<germ. ***Referenz***, fr. ***référence***.

referíre *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *referi.* ◇ Loc.prep. *Cu referire la...* = în legătură cu..., referitor la... • pl. *-i.* /v. ***referi***.

referitór, -oáre *adj.* Care se referă la ceva sau la cineva; care privește ceva sau pe cineva. ◇ Loc.prep. *Referitor la...* = în legătură cu..., privitor la... • pl. *-ori, -oare.* /***referi*** + *-tor*.

refermentáre *s.f.* Fermentare din nou. • pl. *-ări.* /***re***[1]*-* + ***fermentare***.

referotécă *s.f.* Bază de date bibliografice. • pl. *-ci.* /<fr. ***référothèque***.

refierbătór *s.n.* Schimbător de căldură tubular, pentru fierberea unui lichid cu ajutorul aburului. • pl. *-oare.* /***refierbe*** + *-ător*.

refiérbe *vb. III. tr.* A fierbe ceva din nou. = prez.ind. *-fiérb.* /***re***[1]*-* + ***fierbe***.

refinanță *vb. I. tr.* A reface resursele bănești care au fost descompletate prin acordare de credite. • prez.ind. *-ez.* /***re***[1]*-* + ***finanța***.

reflație *s.f.* (*polit.*) Politică aplicată în unele țări, după o perioadă de recesiune și deflație, care constă în stimularea cererii, în scopul utilizării forței de muncă și redresării activității economice. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***reflation***.

reflét *s.n.* (*înv.*) Reflex. • pl. *-e.* /<fr. ***reflet***, după *reflecta*.

reflectá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A (se) răsfrînge direcția de propagare a luminii, a razelor de lumină, a undelor etc. la suprafața de separație a două medii diferite, prin întoarcerea în mediul din care au venit; a determina sau a suferi o reflexie. **2** *tr., refl.* Fig. A (se) oglindi. *Limba reflectă schimbările din bază* (GRAUR). **3** *intr.* A gîndi profund; a cugeta, a medita la... *Fiecare părea că reflectează pentru a răspunde în cunoștință de cauză* (SEBAST.). • prez.ind. *-ez.* /<lat. ***reflectĕre***, fr. ***refléter***, germ. ***reflektieren***.

reflectánt, -ă *adj.* (*despre corpuri*) A cărui suprafață reflectă (bine) lumina, sunetele etc.; reflectorizant. • pl. *-ți, -te.* /***reflecta*** + *-ant*.

reflectáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a* (*se*) *reflecta* și rezultatul ei. **2** Categorie filosofică ce exprimă esența raportului dintre subiect și obiect, dintre conștiință și lumea exterioară, privită sub raport gnoseologic; procesul de cunoaștere a lumii de către om. **3** *Reflectare în artă* (sau *artistică*) = oglindire transfigurată a realității prin intermediul artistului. • pl. *-ări.* /v. ***reflecta***.

reflectát, -ă *adj.* **1** (*fiz.*) Care a suferit fenomenul de reflexie. **2** Care este gîndit profund. • pl. *-ți, -te.* /v. ***reflecta***.

reflectătór, -oáre *adj.* Care se referă la reflexie. • pl. *-ori, -oare.* /***reflecta*** + *-ător*.

reflectivitáte *s.f.* (*biol.*) Însușire a țesuturilor vii de a provoca răspunsuri reflexe. • /<fr. ***réflectivité***.

reflectométru *s.n.* (*fiz.*) Instrument pentru determinarea puterii reflectante sau a calității luciului suprafeței corpurilor, prin comparare cu suprafața unui corp de referință. • pl. *-e.* /<fr. ***réflectomètre***, germ. ***Reflektometer***; cf. lat. *reflectĕre* „a întoarce", gr. *μέτρον* „măsură".

reflectór, -oáre *s.n., adj., s.m.* I *s.n.* **1** Parte a unui dispozitiv de iluminat sau a unui proiector care, folosind fenomenul reflexiei regulate sau difuze, dirijează fluxul luminos al unei surse de lumină pe o anumită direcție sau într-o anumită zonă mai întinsă. ◆ Ext. Aparat înzestrat cu un asemenea dispozitiv. ◆ Oglindă concavă care reflectă lumina într-o direcție voită; ext. proiector. **2** Strat de material care înconjoară zona activă a unui reactor nuclear,

reflectînd neutronii incidenți și nelăsîndu-i astfel să părăsească această zonă. **3** (*electron.*) Element component al unor antene, care este folosit în scopul măririi directivității lor. **II** *adj.* Care reflectă lumina. **III** *s.m.* Personaj literar care este purtătorul de cuvînt al autorului. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***réflecteur***.

reflectóriu, -ie *adj.* Care reflectă. • pl. *-ii.* /<fr. ***réflectoire***.

reflectorizá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică fascicule de lumină*) A răsfrînge. **2** *refl.* (*despre lumină*) A se răsfrînge. • prez.ind. pers. 3 *-ează.* /<engl. ***reflectorize***.

reflectorizánt, -ă *adj.* (*despre corpuri*) Reflectant. ◇ *Placă reflectorizantă* = strat alcătuit din numeroase bile mici de sticlă, înglobate într-un material plastic transparent și colorat, care reflectă bine lumina incidentă și care se utilizează în semnalizarea rutieră. *Triunghi reflectorizant* v. triunghi. • pl. *-ți, -te.* /***reflector*** + *-izant*.

reflécție *s.f.* **1** (*fiz.*) Fenomen de întoarcere parțială a luminii, a undelor, a radiațiilor în mediul din care au venit, la suprafața de separare a două medii; reflexie. **2** Meditare, cugetare; observație, constatare. *Eminescu introdusese reflecția filozofică și lirismul în proză* (VIANU). ◆ Spec. Formă superioară a activității intelectuale, prin care aceasta se orientează asupra propriului conținut de imagini și concepte, cu tendința de a deslușì natura propriilor cunoștințe, de a face o analiză critică, de a verifica și de a asigura coerența logică a propriei construcții mintale și validitatea terminologică. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *reflecțiúne s.f.* /<fr. ***réflexion***, lat. ***rĕflexĭo, -onis***, germ. ***Reflexion***, după *reflecta*.

reflecțiúne *s.f.* v. reflecție.

refléx, -ă *adj., s.n.* **I** *adj.* **1** (*fiziol.; despre acte sau mișcări ale organismului*) Care este produs în mod spontan, independent de voință. *Act reflex. Gest reflex.* ◇ *Arc reflex* v. arc. **2** Ext. Care reprezintă o reacție imediată, spontană. **3** (*înv.; despre unde luminoase sau sonore*) Care suferă o reflexie. **II** *s.n.* **1** Reacție bruscă și automată a organismului animal sau uman la o modificare a mediului; răspuns secretor sau motor al organismului la acțiunea unei astfel de modificări; (*înv.*) reflect. ◇ *Reflex condiționat* = răspuns bazat pe legătura nervoasă temporară formată în scoarța cerebrală între două focare de excitație care coincid în timp. *Reflex necondiționat* = reflex înnăscut. *Reflex controlateral* v. controlateral. *Reflex miotatic* v. miotatic. **2** Rază reflectată; sclipire, strălucire, lucire. *Părul aspru, creț era de un negru cu reflexe de lumină* (VLAS.). **3** Fig. Oglindire, reflectare a unei stări de lucruri, a unei stări sufletești etc. *Moralitatea de acum o sută de ani era un reflex al acestor stări sociale* (SADOV.). • pl. *-e.* /<fr. ***réflexe***, lat. ***rĕflexus, -a, -um***, germ. ***Reflex***.

refléxie *s.f.* **1** (*fiz.*) Fenomen de reîntoarcere parțială a luminii, a undelor, a radiațiilor în mediul din care au venit, la suprafața de separare a două medii; reflecție. **2** Meditare, cugetare; observație, constatare. *După o clipă de reflexie, începe să scrie scrisoarea.* • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *reflexiúne s.f.* /<fr. ***réflexion***, lat. ***rĕflexĭo, -onis***, germ. ***Reflexion***.

reflexiúne *s.f.* v. reflexie.

reflexív, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este predispus la reflecție; care este meditativ, gînditor. ◆ (*despre manifestări, realizări etc. ale oamenilor*) Care denotă, trădează reflecție; care se realizează prin reflecție. **2** (*gram.*) *Pronume reflexiv* = pronume care ține locul numelui unui obiect asupra căruia se exercită, direct sau indirect, acțiunea verbului și care este identic cu subiectul verbului. *Verb reflexiv* = verb însoțit de un pronume reflexiv. *Diateză reflexivă* = diateză care arată că acțiunea unui verb se răsfrînge asupra subiectului gramatical care o face. *Verb reflexiv dinamic* v. dinamic. *Verb reflexiv eventiv* v. eventiv. *Reflexiv reciproc* v. reciproc. ◆ (*subst.n.*) Funcția verbului reflexiv. **3** (*mat.*) *Relație reflexivă* = relație care are proprietatea de reflexivitate. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***réflexif***, germ. ***reflexiv***.

reflexivitáte *s.f.* **1** Faptul de a fi reflexiv; predispoziție spre meditație. **2** Proprietate a unei relații logice, matematice etc. de a avea loc întotdeauna între un element și el însuși. • /***reflexiv*** + *-itate*; cf. fr. *réflexivité*.

reflexogén, -ă *adj.* (*med.*) Care determină sau intensifică un reflex. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***réflexogène***.

reflexografíe *s.f.* (*med.*) Descriere a actelor reflexe. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***réflexographie***.

reflexológ, -ă *s.m., s.f.* (*med.*) Medic specialist în reflexologie. • pl. *-i, -e.* /<germ. ***Reflexolog***.

reflexologíe *s.f.* (*med.*) Disciplină medicală care se ocupă cu studiul reflexelor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***réflexologie***.

reflexometríe *s.f.* (*med.*) Măsurare a reflexelor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***réflexométrie***.

reflexoterapíe *s.f.* (*med.*) Metodă terapeutică prin care se urmărește vindecarea unor boli prin folosirea anumitor reflexe. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***réflexothérapie***.

reflorescénță *s.f.* (*bot.*) A doua înflorire. • pl. *-e.* /<fr. ***reflorescence***.

reflotá *vb. I. tr.* **1** (*tehn.*) A retrata concentratele primare sau intermediare obținute la flotația substanțelor minerale utile. **2** (*compl. indică fire textile*) A desfășura de pe bobine. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***reflotter***.

reflotáre *s.f.* Acțiunea de *a reflota* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***reflota***.

refluá *vb. I. intr.* (*despre lichide, ape curgătoare etc.*) A reveni la locul de unde a curs. • sil. *-flu-a.* prez.ind. pers. 3 *-ează.* /<fr. ***refluer***.

refluént, -á *adj.* (*despre lichide, ape curgătoare etc.*) Care refluează. • sil. *-flu-ent.* pl. *-ți, -te.* /<engl. ***refluent***.

reflúx *s.n.* **1** (*hidrol.*) Fază de coborîre periodică a nivelului apelor oceanelor și mărilor deschise în cadrul fenomenului de maree, datorită atracției Lunii și a Soarelui. ◆ Fig. Regres; descreștere. **2** (*chim.*) Lichid rezultat prin condensarea vaporilor obținuți la rectificare, care este reintrodus în aparatul din care provine. • pl. *-uri.* /<fr. ***reflux***; cf. lat. *re* „împotriva", *fluxus* „flux".

refolosí *vb. IV. tr.* A folosi (ceva) de mai multe ori. • prez.ind. *-esc.* /***re***¹*-* + ***folosi***.

refolosíbil, -ă *adj.* (*despre materiale*) Care poate fi refolosit. • pl. *-i, -e.* /***refolosi*** + *-bil*.

refolosít, -ă *adj.* Care a fost folosit din nou după o prelucrare prealabilă. • pl. *-ți, -te.* /v. ***refolosi***.

refontă *vb. I. tr.* **1** (*tehn.*) A retopi. **2** Fig. A reface. • prez.ind. *-ez.* /după fr. *refondre*.

refóntă *s.f.* Refacere (în întregime). • pl. *-e.* /<fr. ***refonte***.

reforjá *vb. I. tr.* (*tehn.*) A forja din nou. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***reforger***.

reformá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică stări de lucruri, concepții etc.*) A schimba (în bine); a înnoi. **2** *tr.* (*compl. indică materiale, unelte, mașini etc.*) A scoate din uz; a da la reformă (din cauza degradării totale sau parțiale). **3** *tr.* (*compl. indică persoane*) A scoate din evidența sau din serviciul armatei (ca inapt din punct de vedere fizic). **4** *refl.* (*înv.*) A se forma din nou; a se reface. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***réformer***, lat. ***reformare***.

reformáre *s.f.* Acțiunea de *a (se) reforma* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***reforma***.

reformát¹**, -ă** *adj.* **1** (*despre stări de lucruri, concepții etc.*) Care a fost schimbat în bine; care a fost înnoit. **2** (*despre materiale, unelte, mașini etc.*) Care a fost scos din uz, care a fost dat la reformă (din cauza degradării totale sau parțiale). **3** (*despre militari*) Care a fost scos din evidența sau din serviciul armatei (ca inapt din punct de vedere fizic). • pl. *-ți, -te.* /v. ***reforma***.

reformát²**, -ă** *adj., s.m., s.f.* (*relig.*) **1** *adj.* Care aparține cultului religios protestant, referitor la cultul religios protestant. **2** *s.m., s.f.* Protestant; restr. calvin. • pl. *-ți, -te.* /<lat. ***rĕformatus, -a, -um***, fr. ***réformé***.

reformatór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care reformează, care aduce sau propagă reforme; (persoană) care înnoiește. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***réformateur***, lat. ***rĕformator, -oris***.

reformáție *s.f.* (*înv.*) **1** Schimbare. **2** Îmbunătățire. **3** Reformă. • pl. *-ii.* g. -d. *-iei.* și *reformațiúne s.f.* /<lat. ***reformatio, -onis***, fr. ***réformation***, germ. ***Reformation***.

reformațiúne *s.f.* v. reformație.

reformă *s.f.* **1** Transformare politică, economică, socială, culturală (cu caracter limitat sau de structură) a unei stări de lucruri, pentru a obține o ameliorare sau un progres; (*înv.*) reformație. ◇ *Reformă monetară* (sau *bănească*) = operație financiară prin care se înlocuiește moneda unei țări cu o monedă nouă (ca urmare a perturbărilor din sistemul economic național) și care are un curs diferit față de prima. *Reformă financiară* = reformă prin care se aduc modificări importante sistemului de formare și de cheltuire a veniturilor statului. *Reformă agrară* = posibilitate de creștere a prosperității în zonele rurale, îndeosebi în țările mai puțin dezvoltate, prin intermediul unor schimbări în reglementările instituționale privind sectorul agricol. **2** Scoatere din uz a unui material, a unei unelte, a unei mașini etc. (din cauza degradării totale sau parțiale). ◆ Concr. Totalitatea materialelor, uneltelor, efectelor, armelor etc. considerate la un moment dat ca inutilizabile (din cauza degradării). ◆ Ext. Depozit în care se păstrează un asemenea material. **3** Scoatere din cadrele armatei a unui militar (din cauza incapacității fizice). **4** (*art.; și nm. pr.*) Mișcare religioasă și social-politică, inițiată de Luther în sec. 16, în Germania, care a dus la crearea Bisericii Reformate (Protestante), independente de Biserica Romano-Catolică, și care, prin caracterul său antipapal și antifeudal, a susținut principiul mîntuirii prin credință, secularizarea averilor clerului, simplificarea ierarhiei și a cultului catolic și introducerea limbilor naționale în serviciile de cult. • pl. *-e.* /<fr. ***réforme***, germ. ***Reform***.

reformísm *s.n.* **1** Atitudine sau poziție politică, bazată pe introducerea reformelor, în sensul schimbării legale, în cadrul social dat, a unor stări de lucruri. **2** (*polit.*) Curent politic apărut la sfîrșitul sec. 19, în mișcarea muncitorească, opus marxismului, care susține rolul reformelor sociale, economice, politice în transformarea societății, care se pot face, succesiv, în cadrul instituțiilor existente, negînd necesitatea revoluției și a dictaturii proletariatului. • /<fr. ***réformisme***.

reformíst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f., adj.* (Adept) al reformismului. **2** *adj.* Care preconizează, care susține reformismul; care se face în spiritul reformismului. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***réformiste***.

reformulá *vb. I. tr.* A formula din nou, în alți termeni. • prez.ind. *-ez.* /***re***¹*-* + ***formula***; cf. fr. *réformuler*.

refractá *vb. I.* **1** *refl.* (*fiz.; despre unde, raze de lumină*) A se răsfrînge, a devia la trecerea dintr-un mediu în altul; a suferi fenomenul refracției. **2** *tr.* (*despre corpuri, medii*) A produce fenomenul refracției. • prez.ind. pers. 3 *refractă.* /<fr. ***réfracter***.

refractánt, -ă *adj.* (*fiz.*) Refractiv. • pl. *-ți, -te.* /***refracta*** + *-ant*.

refractár, -ă *adj.* **1** (*despre minerale, roci, materiale de construcție*) Care rezistă la temperaturi înalte fără a-și schimba structura, compoziția și caracterele. ◇ *Argilă refractară* v. argilă. *Cărămidă refractară* v. cărămidă. **2** Fig. (*despre oameni, caractere etc.*) Care se împotrivește la ceva, care opune rezistență față de ceva, care nu este receptiv la ceva. *Bătrînul este refractar din fire la progres.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***réfractaire***, lat. ***rĕfractarĭus, -a, -um***.

refractarísm *s.n.* Atitudine refractară; împotrivire, nesupunere. • /***refractar*** + *-ism*.

refractaritáte *s.f.* **1** Proprietate a unor minerale, roci, materiale de construcție de a fi refractare. **2** Temperatură la care se înmoaie un material refractar. • /<fr. ***réfractarité***.

refractát, -ă *adj.* (*fiz.; despre unde luminoase, sonore etc.*) Care a suferit fenomenul refracției; care este deviat (după anumite legi) la trecerea dintr-un mediu în altul. • pl. *-ți, -te.* /v. ***refracta***.

refractív, -ă *adj.* **1** (*fiz.*) Care se referă la refracție; care produce refracție; refractant. **2** Care își schimbă brusc direcția. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***réfractif***.

refracto- Elem. de compunere „refracție". • /<fr. ***réfracto-***; cf. lat. *rĕfractus, -a, -um*.

refractometríe *s.f.* (*optic.*) Parte a opticii care se ocupă cu studiul procedeelor de măsurare a indicilor de refracție ai substanțelor și al proprietăților legate de valorile acestor indici. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***réfractométrie***.

refractométru *s.n.* (*optic.*) Instrument optic folosit pentru măsurarea indicelui de refracție al substanțelor. • pl. *-e.* /<fr. ***réfractomètre***.

refractór, -oáre *s.n., adj.* **1** *s.n.* (*astron.*) Lunetă astronomică al cărei obiectiv este o lentilă. **2** *s.n.* (*fiz.*) Dispozitiv optic care schimbă direcția fluxului luminos emis de o sursă luminoasă prin fenomenul de refracție. **3** *adj.* Care produce refracție; care refractă. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***réfracteur***, germ. ***Refraktor***.

refracţie *s.f.* (*fiz.*) Fenomen de abatere a direcţiei de propagare a unei unde, a unei radiaţii sau a unui corpuscul rapid, atunci cînd traversează suprafaţa de separaţie a două medii diferite. ◇ *Refracţie astronomică* = deviere a razei de lumină a unui astru de la direcţia rectilinie, prin refracţia sa în atmosfera terestră. *Indice de refracţie* v. indice. *Unghi de refracţie* v. unghi. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi (*înv.*) *refracţiúne s.f.* /<fr. ***réfraction***, lat. ***refractio, -onis***.

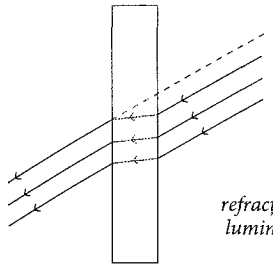

refracţia luminii

refracţiúne *s.f.* v. refracţie.

refrangíbil, -ă *adj.* Care se poate refracta. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***réfrangible.***

refrangibilitáte *s.f.* Însuşirea de a fi refrangibil. • /<fr. ***réfrangibilité***.

refrén *s.n.* **1** Cuvînt, vers sau grup de versuri care se repetă după una sau mai multe strofe, cu rolul de a sublinia, prin repetiţie, o idee poetică. ◆ Temă, motiv al unei poezii. **2** Frază muzicală reluată la sfîrşitul cupletelor unui cîntec (pe aceeaşi linie melodică). ◆ Temă principală a rondoului, care se repetă după fiecare cuplet. **3** Fig. (*deprec.*) Cuvînt, frază, expresie care se repetă stereotip. • pl. *-uri.* /<fr. ***refrain***; cf. lat. *refringĕre* „a rupe".

refrigerá *vb. I. tr., refl.* (*despre produse, alimente etc.*) A (se) răci pînă la o temperatură apropiată de punctul de îngheţ, în scopul păstrării îndelungate; ext. a îngheţa. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***réfrigérer***.

refrigeránt, -ă *adj.* v. refrigerent.

refrigeráre *s.f.* Acţiunea de *a* (*se*) *refrigera* şi rezultatul ei; îngheţare, refrigeraţie. • pl. *-ări.* /v. ***refrigera***.

refrigerát, -ă *adj.* (*despre produse, alimente etc.*) Care a trecut prin procesul refrigerării. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***refrigera***.

refrigeratór *s.n.* Aparat sau parte dintr-o instalaţie frigorigenă în care se produce (cu ajutorul energiei electrice) scăderea temperaturii pînă aproape de 0° C. • pl. *-oare.* /<fr. ***réfrigérateur***.

refrigeráţie *s.f.* **1** Refrigerare. **2** (*med.*) Metodă care constă în răcirea unui membru, a unui segment de membru sau a unei porţiuni limitate de tegument cu ajutorul pungilor de gheaţă sau al aparatelor refrigerente, în scop anestezic sau terapeutic. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi (*înv.*) *refrigeraţiúne s.f.* /<fr. ***réfrigération***; cf. lat. *rĕfrigĕratĭo, -onis* „răcire".

refrigeraţiúne *s.f.* v. refrigeraţie.

refrigerént, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* Care răceşte, care produce scăderea temperaturii. **2** *s.n.* Aparat simplu, răcitor, făcut din metal sau din sticlă, folosit, în laborator, pentru condensarea vaporilor rezultaţi la distilare. • pl. *-ţi, -te.* şi (*înv.*) *refrigeránt, -ă adj.* /<fr. ***réfrigérant***.

refringént, -ă *adj.* (*despre medii transparente*) Care refractă razele luminoase. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***réfringent***.

refringénţă *s.f.* (*fiz.*) **1** Proprietate a unor corpuri de a refracta lumina. **2** Mărime caracteristică mediilor transparente, egală cu diferenţa dintre indicele de refracţie al mediului şi unitate. • pl. *-e.* /<fr. ***réfringence***.

refrişá *vb. I. tr., refl.* **1** A (se) răcori. **2** A (se) împrospăta; a (se) face ca nou. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***refraichir***.

refugiá *vb. I. refl.* (*despre oameni*) **1** A se retrage dintr-un teritoriu ocupat; a fugi din faţa unui pericol sau a unei neplăceri, căutînd sprijin, ocrotire etc. la cineva sau undeva. ◆ A se pune la adăpost de o urmărire. **2** Fig. A se retrage într-un loc liniştit, ferit de zgomote şi puţin frecventat; a se izola. • sil. *-gi-a.* prez.ind. *-iez.* /<fr. ***réfugier***.

refugiát, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care se refugiază; (persoană) care s-a retras undeva sau la cineva, pentru a se adăposti, pentru a găsi sprijin sau ocrotire în faţa unei primejdii, a unei neplăceri etc. ◆ (Persoană) care a fugit, care s-a pus la adăpost de o urmărire. ◇ *Tabără de refugiaţi* = loc special amenajat unde se pot adăposti persoane care şi-au părăsit casele, regiunile sau ţările din motive de persecuţie politică sau religioasă ori din cauza războiului. • sil. *-gi-at.* pl. *-ţi, -te.* /v. ***refugia***; cf. fr. *refugié*.

refugiére *s.f.* Acţiunea de *a se refugia*. • sil. *-gi-e-.* pl. *-i.* /v. ***refugia***.

refúgiu *s.n.* **1** Faptul de a se refugia; retragere, fugă dintr-un teritoriu ocupat, din faţa unui pericol, a unei neplăceri etc. ◆ Timp petrecut ca refugiat într-un anumit loc. **2** Loc de scăpare, de adăpostire în faţa unei primejdii, a unei neplăceri etc.; adăpost. ◇ *Refugiu antiaerian* v. antiaerian. ◆ Loc ferit, izolat în care se retrage cineva pentru a se odihni, pentru a găsi linişte etc. ◆ Fig. Consolare, alinare, mîngîiere. *Tu eşti singurul lucru pe care îl mai am pe lume, ultimul refugiu* (CA. PETR.). **3** Platformă ridicată şi amenajată, ca un trotuar, pe partea carosabilă a căilor de circulaţie cu trafic intens sau în mijlocul unei pieţe, pentru a uşura reglementarea circulaţiei, traversarea străzii, urcarea sau coborîrea din vehiculele de transport în comun etc. • pl. *-ii.* şi (*înv.*) *rifúgiu s.n.* /<fr. ***refuge***, lat. ***rĕfŭgium, -ii***.

refulá *vb. I.* **I** *tr.* **1** (*psih.*) A respinge, a deplasa din cîmpul conştientului în subconştient imagini, dorinţe, reprezentări, idei sau tendinţe neplăcute, care contrazic conştiinţa morală a individului. **2** (*tehn.; compl. indică fluide*) A deplasa sau a împinge, cu ajutorul unei pompe, într-o conductă sau într-un recipient. **3** (*tehn.; compl. indică piese de metal*) A prelucra la cald sau la rece, prin batere cu ciocanul sau prin presare la unul dintre capete, cu scopul de a modifica, parţial sau total, forma şi dimensiunile transversale. **II** *intr.* (*despre fluide*) A ieşi dintr-o conductă, dintr-un canal; a se întoarce. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***refouler***.

refuláre *s.f.* **1** Acţiunea de *a refula* şi rezultatul ei. **2** (*psih.*) Proces al subconştientului, prin care unele imagini, dorinţe, reprezentări, idei sau tendinţe neplăcute pentru subiect sau care contravin conştiinţei morale a individului sînt îndepărtate, respinse din sfera proceselor conştiente în cele inconştiente sau sînt menţinute în afara cîmpului conştiinţei. **3** (*tehn.*) Operaţie de prelucrare la cald sau la rece a pieselor de metal, prin care se măresc unele dimensiuni transversale ale lor. • pl. *-ări.* /v. ***refula***.

refulát, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* (*psih.; despre imagini, dorinţe, reprezentări, idei sau tendinţe neplăcute*) Care este respins, deplasat din cîmpul conştientului în subconştient. **2** *s.m., s.f.* Persoană care îşi refulează dorinţele, instinctele, impulsurile etc. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***refula***; cf. fr. *refoulé*.

refută *vb. I. tr.* (*compl. indică afirmaţii, teorii etc.*) A combate cu argumente puternice. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***réfuter***, lat. ***refutare***.

refutăbil, -ă *adj.* (*despre afirmaţii, teorii etc.*) Care poate fi combătut cu argumente puternice. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***réfutable***.

refutáre *s.f.* Acţiunea de *a refuta* şi rezultatul ei; (*înv.*) refutaţie. • pl. *-ări.* /v. ***refuta***.

refutáţie *s.f.* (*înv.*) Refutare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***réfutation***.

refúz *s.n.* **1** Faptul de a refuza; neacceptare, respingere. *Refuzul... ar însemna ruptura cu firma* (REBR.). ◇ Loc.adv. *Pînă la refuz* = atît cît nu se mai poate adăuga nimic; atît încît nu mai încape nimic; pînă la limita maximă. ◇ Expr. *A trata cu refuz* v. trata. **2** Material rămas (în ciur sau pe sită) după cernere, sortare sau clasare. **3** Deficienţă în funcţionarea unui sistem tehnic. **4** (*tehn.*) Defect de turnare care constă în producerea unor goluri rezultate din umplerea incompletă a formei cu metal topit. • pl. *-uri.* /<fr. ***refus***.

refuzá *vb. I.* **1** *tr.* A respinge (pe cineva sau ceva); a nu accepta ceva ce ţi se oferă; a nu acorda ceva ce ţi se cere; a nu voi să faci ceva. *Refuza să dea orice informaţie* (SADOV.). **2** *tr.* (*constr. cu dat.*) A se priva de ceva, a renunţa la ceva. *Vrea Nimic să nu-şi refuze din tot ce simţul cere* (MACED.). **3** *refl.* (*calc după fr. „se refuser à"*) A scăpa de ceva, a se eschiva. *Ai fi vrut-o pe Otilia călugăriţă, refuzîndu-se tuturor* (CĂL.). • prez.ind. *refúz.* /<fr. ***refuser***.

refuzáre *s.f.* Acţiunea de *a* (*se*) *refuza* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***refuza***.

reg *s.n.* Suprafaţă netedă acoperită cu pietrişuri, din deşertul Sahara. • /<fr. ***reg***.

regál[1] *s.n.* (*tipogr.*) Dulăpior în care se păstrează casetele cu litere sau formele pentru tipar. • pl. *-uri.* /<germ. ***Regal***.

regál[2] *s.n.* **1** Ospăţ mare, bogat; banchet festiv. **2** Eveniment deosebit (care încîntă, desfată). **3** Dar, cadou plăcut. **4** Fig. Încîntare; plăcere deosebită. • pl. *-e, -uri.* /<fr. ***régal***.

regál[3]**, -ă** *adj., s.f.* **I** *adj.* **1** Care aparţine unui rege, care se referă la rege; regesc, regalian. ◇ *Comisar regal* v. comisar. *Mareşalul curţii regale* v. mareşal. *Locotenenţă regală* v. locotenenţă. ◆ Care are calitatea de rege. *Maiestatea Sa regală.* **2** Care este demn de un rege; ca al unui rege; regesc. ◆ Ext. Care este maiestuos, măreţ. *Cu mersul Regal Ea stăpîneşte - ai zice - Universul* (BEN.). ◆ Care este bogat, luxos. **3** (*chim.*) *Apă regală* = amestec format din trei părţi de acid clorhidric şi o parte de acid azotic, care are proprietatea de a ataca metalele nobile. **II** *s.f.* (*înv.*) Pahar de bere mai mic decît ţapul; cantitate de bere cuprinsă în acest pahar. • pl. *-i, -e.* şi (*înv.*) *rigál, -ă adj.* /<fr. ***régale***, lat. ***rēgalis, -e***, it. ***regale***.

regalá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A (se) ospăta bine; a (se) cinsti. **2** *tr.* Fig. A desfăta, a încînta. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***régaler***.

regaláre *s.f* Acţiunea de *a* (*se*) *regala* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***regala***.

regálă *s.f.* (*muz.*) **1** Instrument muzical de suflat, asemănător cu orga, dar mai mic decît aceasta. **2** Unul dintre registrele orgii. • pl. *-e.* /<fr. ***régale***.

regaliăn, -ă *adj.* Regal[3]. • sil. *-li-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***régalien***.

regalísm *s.n.* Concepţie politică ce preconizează regalitatea ca formă de guvernămînt; ataşament faţă de monarhie sau faţă de rege; monarhism. • ***/regal*** *+ -ism*, după fr. *royalisme*.

regalíst[1] *s.m.* (*înv.*) Senator numit de monarh în Dieta Transilvaniei. • pl. *-işti.* /***regal***[3] *+ -ist*.

regalíst[2]**, -ă** *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept, partizan al regelui şi al regalităţii; monarhist. **2** *adj.* Care aparţine regalismului, care se referă la regalism. • pl. *-işti, -iste.* ***/regal*** *+ -ist*, după fr. *royaliste*.

regalitáte *s.f.* Formă de guvernămînt în care statul este condus de un rege; monarhie. • pl. *-ăţi.* ***/regal***[3] *+ -itate*; cf. fr. *royauté*.

regát *s.n.* **1** Stat guvernat de un rege; monarhie. **2** *Vechiul Regat* = nume dat Munteniei, Moldovei, Olteniei şi Dobrogiei, după Primul Război Mondial (pînă la instituirea republicii). • pl. *-e.* şi (*înv.*) *rigát s.n.* ***/rege*** *+ -at*; cf. ngr. *ρηγάτο*.

regátă *s.f.* **1** (*sport*) Nume dat unei competiţii sportive nautice (caiac, canoe, iahting, canotaj) în ansamblul ei tehnic. ◆ Probă în competiţiile de iahting, care are mai multe etape în cadrul aceluiaşi program. **2** Cravată care se înnodă ca o fundă ale cărei capete cad vertical de-a lungul cămăşii. • pl. *-e.* /<fr. ***régate***, it. ***regata***.

regazoná *vb. I. tr.* A reînsămînţa, a replanta un gazon. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***regazonner***.

regăsí *vb. IV.* **1** *tr.* A găsi din nou pe cineva sau ceva; a redescoperi. ◆ (*refl.*) A se afla, a se găsi din nou în acelaşi loc sau în aceeaşi situaţie. *Ne regăsim pe aceleaşi poziţii... Regăţeni şi ardeleni* (CE. PETR.). **2** *tr., refl.* A (se) recunoaşte, a (se) descoperi, a se identifica. *În acest vis îl regăsim pe Gheorghe în nebunul furios* (GHER.). **3** *refl.* Fig. A se reculege, a-şi recăpăta echilibrul sufletesc (după o stare de nelinişte, de chin, de zbucium etc.). • prez.ind. *-esc.* ***/re***[1]*- + găsi*, după fr. *retrouver*.

regăsíre *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *regăsi*; recunoaştere, identificare. • pl. *-i.* /v. ***regăsi***.

regăsít, -ă *adj.* **1** Care a fost identificat după ce a fost pierdut. **2** (*despre oameni*) Care este reîntîlnit după o perioadă de despărţire. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***regăsi***.

regăţeán, -ă *s.m., s.f.* (*la pl. m.*) Nume dat, după Primul Război Mondial, locuitorilor Vechiului Regat român; (*şi la sg.*) locuitor al Vechiului Regat. • pl. *-eni, -ene.* ***/regat*** *+ -ean*.

regăţeáncă *s.f.* Locuitoare a Vechiului Regat. • pl. *-ence.* ***/regăţean*** *+ -că*.

regăţenésc, -eáscă *adj.* Care aparţine Vechiului Regat sau regăţenilor, care se referă la Vechiul Regat sau la regăţeni; care este originar din Vechiul Regat. • pl. *-eşti.* ***/regăţean*** *+ -esc*.

regăţenéşte *adv.* Ca regăţenii, în felul regăţenilor. • ***/regăţean*** *+ -eşte*.

rége *s.m.* **1** Suveran al unui regat, persoană care deține puterea într-un regat; monarh, (*înv.*) rigă. **2** Fig. Persoană care domină într-un domeniu oarecare, prin puterea, importanța, competența etc. sa. *Darius... se numea pe sine regele universului* (CĂL.). <> *Sportul rege* v. sport. **3** (*la jocul de șah*) Numele piesei principale a cărei pierdere aduce înfrîngerea jucătorului (și care se poate muta în toate direcțiile pe tabla de șah). **4** (*la jocul de cărți*) Rigă. **5** (*la pl.; nm. pr.*) Numele a două cărți canonice din *Vechiul Testament*, care conțin istoria evreilor de la sfîrșitul domniei lui David și urcarea pe tron a lui Solomon pînă la captivitatea babilonică. **6** Compuse: (*ornit.*) *regele-păsărilor* = pițigoi (*Parus major*); (*iht.*) *regele-peștelui* (sau *-peștilor*) = regină (*Eupomotis gibbosus*); (*zool.*) *regele-savanei* = leu (*Panthera leo*). • pl. *-i.* /<lat. ***rex, -gis***.

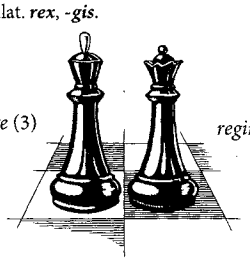

rege (3) *regină* (4)

regeá *s.f.* (*turc. înv.*) **1** Rugăminte, cerere; sprijin, protecție. **2** Mijlocitor; protector. • pl. *-ele.* și *răgeá, rigeá s.f.* /<tc. ***reca, rica***.

regeál *s.m., s.n.* (*turc. înv.*) **1** *s.m.* Mare demnitar turc; ministru al Porții Otomane. **2** *s.n.* Funcția de mare demnitar al Porții Otomane. • pl. *m. -i, n. -ele.* și *răgeál, rigeál s.m., s.n.* /<tc. ***rical***.

regenerá *vb. I.* **1** *refl.* (*despre organe sau țesuturi*) A se reface, a-și recăpăta integritatea anatomică. **2** *tr., refl.* A reveni sau a face să revină la o viață nouă; a (se) primeni, a (se) înnoi, a (se) înviora. *După frigul iernii, natura se regenerează.* **3** *tr.* (*tehn.; compl. indică materiale uzate*) A readuce în condiții de folosire, prin procedee care redau materialului (o parte din) proprietățile lui inițiale. ◆ A face un tratament pentru a transforma o structură grosolană într-o structură fină. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***régénérer***, lat. ***regenerare***.

regenerábil, -ă *adj.* Care se poate regenera. • pl. *-i, -e.* /***regenera*** + *-bil*.

regeneráre *s.f.* Acțiunea de *a (se) regenera* și rezultatul ei; regenerație, regenerescență. • pl. *-ări.* /v. ***regenera***.

regenerát, -ă *adj.* **1** (*despre organe sau țesuturi*) Care s-a refăcut. **2** (*despre materiale uzate*) Care a fost readus (prin procedee speciale) în condiții de folosire. *Lînă regenerată.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***regenera***.

regeneratív, -ă *adj.* Care se poate regenera. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***régénératif***.

regeneratór, -oáre *adj., s.n.* **1** *adj.* Care regenerează; înnoitor. **2** *s.n.* Sistem tehnic care servește la regenerarea unui material uzat. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***régénérateur***.

regenerație *s.f.* Regenerare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***régénération***.

regenerescență *s.f.* Regenerare. • pl. *-e.* /<fr. ***régénérescence***.

regént, -ă *s.m., s.f., adj.* **I 1** *s.m., s.f.* Persoană care guvernează provizoriu o monarhie, ținînd locul monarhului în timpul unei regențe. **2** *s.m.* (*înv.*) Director de colegiu. **II** *adj.* **1** (*gram.; despre propoziții sau părți de vorbire*) Căreia îi este subordonată o propoziție sau o parte de propoziție. **2** (*astron.*) *Planetă regentă* = planetă care are principala influență într-un horoscop; planetă dominantă. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***régent***, lat. ***régens, -ntis***.

regentá *vb. I. tr.* A conduce după bunul-plac. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***régenter***.

regénță *s.f.* **1** Guvernare provizorie, exercitată de una sau de mai multe persoane în timpul minoratului, absenței sau a bolii unui monarh; perioadă cît durează această guvernare; persoană sau grup de persoane care guvernează în această perioadă. **2** (*în Franța; art.; și nm. pr.*) Perioada minorității lui Ludovic al XV-lea (1715-1723). **3** Nume dat unor state musulmane din N Africii (Algeria, Tunisia, Tripolitania) care erau guvernate printr-o delegație a sultanului din Constantinopol. **4** Stil în arhitectura și în artele decorative franceze de la începutul sec. 18, caracterizat prin suplețea, grația și delicatețea elementelor decorative, care constituie o primă fază a rococoului. • pl. *-e.* /<fr. ***régence***.

regésc, -ească *adj.* **1** Care aparține unui rege; regal. ◆ Care are calitatea de rege. **2** Care este demn de un rege; regal. • pl. *-ești.* /***rege*** + *-esc*.

regéste *s.f. pl.* (*în Ev. Med.*) Nume dat registrelor în care erau trecute, în ordine cronologică, actele, documentele etc. provenite de la aceeași cancelarie și de la aceeași persoană (însoțite de note explicative și de extrase din cronici). • /<fr. ***regeste***, germ. ***Regesten***; cf. lat. *regesta, -orum* „registru".

regéște *adv.* **1** Ca un rege, în felul unui rege. **2** Fig. Din belșug, din abundență. • /***rege*** + *-ește*.

reggae ['rege] *s.f.* (*muz.*) (Stil de) muzică de origine jamaicană, cu ritm sincopat ; dans executat pe această muzică. • /<fr., it. ***reggae***.

réghie *s.f.* (*în Ev. Med.*) Act în baza căruia proprietarii de vite, de oi etc. le puteau trece peste granița dintre Transilvania și Țara Românească, fără să plătească vamă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<magh. ***régyija***, lat. ***regia***.

reghiмént *s.n.* v. regiment.

regicíd, -ă *adj., subst.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care a asasinat un rege. **2** *s.n.* Faptul de a asasina un rege; asasinat al unui rege. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***régicide***, lat. ***regicida***; cf. lat. *rex, -gis* „rege", *caedĕre* „a ucide".

regíe *s.f.* **1** Concepție a interpretării scenice a unui text dramatic, a unui scenariu sau a unui libret destinat să devină spectacol; îndrumare a jocului actorilor și a montării unui spectacol de teatru, de cinema, de operă etc.; artă regizorală; persoană (sau colectiv de persoane) căreia îi aparține această concepție și care desfășoară această activitate. <> *Regie tehnică* – încăpere cu dotare tehnică specială, atașată unui studio de înregistrări de radiodifuziune sau de televiziune pentru efectuarea reglajului și a controlului primar al nivelului programelor înregistrate, radiodifuzate sau televizate. **2** (*econ.*) Sistem de executare a unei lucrări sau de exploatare a unui bun public sau particular de către un administrator care urmează să justifice conturile față de organele superioare sau față de proprietar. <> *Cheltuieli de regie* (și *eliptic*) = cheltuieli de întreținere la o unitate economică, la o instituție etc.; cheltuieli care se fac cu ocazia executării unei lucrări și care se adaugă la costul materiei prime, al materialelor etc. <> Loc.adj. *În regie proprie* = (*despre construcții, reparații capitale, lucrări de montaj etc.*) pe care beneficiarul le execută cu mijloace proprii. **3** (*econ.*) Formă de organizare a unor întreprinderi, care are ca obiect utilizarea de bunuri ale statului sau valorificarea unor drepturi ale acestuia și care se caracterizează prin personalitate juridică proprie și gestiune separată de cea a statului (dar legată de bugetul statului); ext. administrația, personalul, sediul unei întreprinderi cu o astfel de formă de organizare. **4** Debit, tutungerie. ◆ Fabrică de tutun. **5** (*înv.*) Instituție care avea atribuția de a percepe unele impozite indirecte. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***régie***, germ. ***Regie***.

regifúgiu *s.n.* (*în antic. romană*) Sărbătoare romană care se celebra în amintirea alungării regilor din vechea Romă. • sil. *-giu.* /<lat. ***rēgifŭgĭum, -ii***.

regím *s.n.* **1** Sistem de organizare și de conducere a vieții economice, politice și sociale a unui stat; formă de guvernămînt a unui stat. <> *Regim parlamentar* = formă de guvernămînt în care puterea supremă în stat este deținută de un parlament. *Regim preferențial* = acordare de avantaje în relațiile de comerț exterior de către un stat altui stat, pe bază de reciprocitate. *Regim autoritar* v. autoritar. ◆ Perioadă de guvernare a unui rege, a unui partid politic etc. **2** Sistem de norme sau de reguli proprii activității sau vieții dintr-o instituție, dintr-o întreprindere etc.; convenție prin care se stabilesc anumite drepturi și obligații. <> *Regim de economii* = sistem de măsuri care privesc folosirea cît mai rațională a resurselor materiale, financiare și de muncă, în vederea obținerii unor rezultate cît mai bune. *Regim vamal* = totalitatea dispozițiilor legale care reglementează modul de stabilire și de aplicare a taxelor vamale. **3** Mod de viață; totalitatea condițiilor de viață, de lucru etc. dintr-un anumit loc. ◆ Totalitatea regulilor impuse modului de viață sau de alimentare al unei persoane (suferinde). <> *Regim alimentar* = folosire a alimentelor și a băuturilor în conformitate cu anumite reguli impuse de condițiile de sănătate sau de boală ale unei persoane. **4** (*tehn.*) Ansamblu de condiții externe, invariabile, care, pentru un anumit interval de timp, determină dispoziția, funcționarea sau modul de utilizare a unor sisteme tehnice. <> *Regim fluvial* = evoluție medie a debitelor unei ape curgătoare în timp de un an. *Regim hidric* = ansamblu al fenomenelor de mișcare și de reținere a apei în sol. *Regim hidrologic* = ansamblu al mărimilor variabile, caracteristice unei ape sau unui bazin hidrografic. *Regim nivopluvial* v. nivopluvial. *Regim pluvial* v. pluvial. **5** Mod de evoluție ciclică a unui fenomen natural. **6** (*gram.*) Raport gramatical dintre două cuvinte care sînt în așa fel legate între ele, încît unul depinde de celălalt și capătă forma cerută de cuvîntul de care depinde; recțiune. • pl. *-uri.* /<fr. ***régime***.

regimént *s.n.* (*milit.*) Unitate militară de bază, mai mică decît brigada, care este compusă din mai multe batalioane (sau divizioane, escadrile etc.). ◆ Oamenii care fac parte dintr-o astfel de unitate. • pl. *-e.* și (*înv., reg.*) *reghiмént s.n.* /<fr. ***régiment***, germ. ***Regiment***.

regimentár, -ă *adj.* **1** Care aparține regimentului, care se referă la regiment. **2** (*în trecut*) *Tren regimentar* = convoi de care sau de camioane care transportau, pe front, munițiile sau proviziile unui regiment. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***régimentaire***.

regínă *s.f.* **1** Femeie care deține prerogativele unui rege, fiind suverana unui regat. **2** Soție de rege. **3** (*entom.*) Albină femelă fecundă, mai mare decît albinele lucrătoare, care depune ouă; matcă. **4** (*la jocul de șah*) Piesa cea mai importantă după rege, care poate fi mutată în orice direcție, atît în linie dreaptă, cît și în diagonală; damă. <> *Gardă la regină* v. gardă. **5** (*la jocul de cărți*) Damă. **6** (*iht.*; și *regina-peștelui sau -peștilor*) Pește de apă dulce, cu corpul oval, acoperit cu solzi mari, verzui pe spate, cu pete mici, galbene-aurii (*Eupomontis gibbosus*); regele-peștelui. **7** Compuse: (*bot.*) *regina-nopții* = nume dat unor plante de grădină, cu florile albe, roșietice sau violete care se deschid la căderea nopții și răspîndesc un miros plăcut (*Nicotiana*); (*ornit.; reg.*) *regina-păsărilor* = pitulice (*Troglodytes troglodytes*); (*astron.; reg.*) *regina-stelelor* = steaua Vega, din constelația Lirei; luceafărul de la miezul nopții. • pl. *-e.* /<lat. ***rēgina, -ae***.

regionál, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* Care aparține unei regiuni (dintr-o țară), care se referă la o regiune; care este făcut în cadrul unei regiuni. **2** *s.f.* Subunitate organizatorică a unei organizații politice, economice sau de masă, corespunzătoare unei regiuni administrative. *Regionala CFR București.* • sil. *-gi-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***régional***.

regionalísm *s.n.* **1** Atitudine sau doctrină politică și socială, care tinde să creeze în diferite provincii ale unei țări o activitate descentralizatoare, independentă de capitală. ◆ Supraapreciere a unei provincii; patriotism local. **2** (*lingv.*) Fapt de limbă existent numai într-o anumită regiune, caracteristic numai pentru un anumit grai. • sil. *-gi-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***régionalisme***.

regionalíst, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** (Persoană) care are tendința de a crea într-o provincie o stare de independență. **2** (Persoană) care este stăpînită de patriotism local, care este adeptă a regionalismului. • sil. *-gi-o-.* pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***régionaliste***.

regionalizá *vb. I. tr.* A împărți un teritoriu în regiuni. • sil. *-gi-o-.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***régionaliser***.

regionalizáre *s.f.* Acțiunea de *a regionaliza* și rezultatul ei. • sil. *-gi-o-.* pl. *-ări.* /v. ***regionaliza***.

regionáre *s.f.* Împărțire a unui teritoriu în zone sau în regiuni cu anumite particularități climaterice, hidrologice etc., relativ omogene. • sil. *-gi-o-.* pl. *-ări.* /***regiune*** + *-are*.

registratór, -oăre *s.m., s.f.* (*adm.*) Funcționar care înregistrează corespondența, actele etc. intrate și ieșite dintr-o instituție. • pl. *-ori, -oare.* /<germ. ***Registrator***, it. ***registratore***.

registratúră *s.f.* (*adm.*) Serviciu într-o instituție, într-o întreprindere etc. unde se înregistrează corespondența, actele etc. intrate și ieșite. ◆ Birou, local unde funcționează acest serviciu. • pl. *-i.* /<germ. ***Registratur***.

regístru *s.n.* **1** Condică, caiet, sistem de fișe etc. în care se înregistrează diferite date, operații sau acte cu caracter administrativ, comercial, în care se ține o evidență etc. <> (*nav.*) *Registru de bord* = jurnal de

bord pe o navă. (*econ.*) *Registru de casă* = condică ce se ține obligatoriu de fiecare casierie și în care se înscriu zilnic, în ordine cronologică, încasările și plățile făcute de aceasta. *Registru bancar* = registru oficial în care sînt înmatriculate băncile, persoane juridice române, și sucursalele băncilor străine care au fost autorizate să funcționeze pe teritoriul național. (*adm.*) *Registru de stare civilă* (sau *al stării civile*) = condică în care sînt trecute acte de stare civilă privitoare la naștere, căsătorie, deces etc. *Registru cadastral* v. cadastral. *Registru de cadastru* v. cadastru. *Registru mortuar* v. mortuar. ◆ Condică de prezență (într-o instituție). **2** (*tehn.*) Sertar sau clapă de oțel, de fontă, de material ceramic etc., care servește la reglarea tirajului sau la închiderea canalelor de fum de la căldările de abur sau de la cuptoarele industriale. **3** (*arhit.*) Suprafață cuprinsă între două profiluri orizontale care se întind pe toată lungimea unei fațade. ◆ Fiecare dintre zonele în care este împărțită o suprafață decorativă. **4** (*tipogr.*) Ansamblu al semnelor de reper care indică suprapunerea exactă a tiparului pe ambele fețe ale hîrtiei. **5** (*nav.*) *Registrul navelor* = instituție de stat sau particulară care stabilește normele tehnice de construcție, de recepție și de exploatare a navelor comerciale. **6** (*telec.*) Dispozitiv care este folosit în centralele telefonice automate la înregistrarea automată a numărului telefonului chemat. **7** (*muz.*) Întinderea scării muzicale a unui instrument sau a unei voci, cuprinsă între nota cea mai de jos și nota cea mai de sus pe care le poate emite instrumentul sau vocea respectivă, fără schimbarea timbrului. ◆ Concr. Garnitură de tuburi sau de butoane, cu acordaj diferit, dar cu același timbru, ale unui instrument muzical. **8** (*electron.*) Dispozitiv sau circuit din organele de comandă și de calcul ale unui calculator electronic destinat memorării. **9** Fig. Tonalitate proprie unei opere literare, unui discurs etc. • pl. *-e.* /<fr. ***régistre***, it. ***registro***, germ. ***Register***.

regiúne *s.f.* **1** Întindere mare de pămînt, mai mult sau mai puțin omogenă, dintr-o țară sau de pe glob, care prezintă caractere comune (de relief, climă, ape, resurse economice etc.); ținut, zonă. ◇ (*hidrol.*) *Regiune batială* = porțiune din mare sau din ocean care corespunde cu taluzul continental, aproximativ între 2000 și 2800 m (unde se depun nisipuri și mîluri). (*geogr.*) *Regiune abisală* v. abisal. *Regiune arctică* v. arctic. *Regiune carstică* v. carstic. *Regiune periglaciară* v. periglaciar. *Regiune seismică* v. seismic. **2** (*în organizarea administrativ-teritorială a României, între 1950 și 1968*) Unitate administrativ-teritorială care cuprindea mai multe raioane și unul sau mai multe orașe importante. **3** Porțiune determinată a unei ființe sau a unui obiect. *Regiunea abdominală*. **4** Parte dintr-un tot; domeniu, sector. • pl. *-i.* /<fr. ***région***, lat. ***rĕgĭo***, ***-onis***.

regizá *vb. I. tr.* **1** A organiza, a dirija artistic și tehnic montarea unui spectacol (de teatru, de operă, de film etc.); a îndruma jocul actorilor și montarea unui spectacol, conform unei concepții și viziuni artistice prealabile a regizorului; a pune în scenă. **2** Fig. A organiza, a conduce (în ascuns) o acțiune, o operație etc. ◆ A pune la cale. • prez.ind. *-ez.* /de la ***regizor***, prin derivare regresivă.

regizáre *s.f.* Faptul de *a regiza*. • pl. *-ări.* /v. ***regiza***.

regizór, -oáre *s.m., s.f.* **1** *s.m., s.f.* Specialist care se ocupă cu regia filmelor, a spectacolelor etc. ◇ *Regizor-artist* = regizor de înaltă calitate. *Regizor-autor* = regizor care scrie texte literare (dramatice). *Regizor-operator* = regizor care este și operator al filmului. *Regizor-producător* = producător de film care semnează și regia. *Regizor-scenarist* = regizor care semnează scenariul unui film sau al unei piese de teatru. *Regizor-scenograf* = regizor care se ocupă și cu scenografia. **2** *s.m.* (*fran. înv.*) Administrator al unei moșii. • acc. și *regízor.* pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***régisseur***, germ. ***Regisseur***.

regizorál, -ă *adj.* Care aparține regizorului, de regizor, care se referă la regizor. ◇ *Artă regizorală* v. artă. • pl. *-i, -e.* /***regizor*** + *-al*.

regizorát *s.n.* **1** Faptul de a regiza; arta regizorului. **2** Concr. Birou, loc unde lucrează regizorul unui teatru, al unui studio cinematografic etc. • pl. *-e.* /***regizor*** + *-at*.

regîndí *vb. IV. tr.* **1** A concepe din nou și în alt fel. **2** A aprecia ceva din nou și în alt fel. • prez.ind. *-esc.* /***re***[1]*-* + ***gîndi***.

regîndít, -ă *adj.* **1** Care este conceput din nou și în alt fel. **2** Care este reevaluat în alt fel. • pl. *-ți, -te.* /v. ***regîndi***.

reglá *vb. I. tr.* **1** (*tehn.*) A reduce sau a mări regimul de funcționare a unui sistem tehnic ale cărui mărimi caracteristice s-au abătut de la anumite condiții impuse; a pune la punct. ◆ A stabili în prealabil valorile mărimilor unui sistem tehnic, care trebuie să rămînă constante în timpul funcționării sistemului; a potrivi. **2** (*milit.*) A potrivi, a îndrepta, a fixa tirul unui tun, al unei arme de foc portative, al unei unități de artilerie etc. pentru a distruge un obiectiv. **3** (*med.*) A reglementa funcționarea unui organ, a unui sistem dintr-un organism viu. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***régler***.

reglábil, -ă *adj.* (*despre sisteme tehnice, tiruri etc.*) Care se poate regla. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***réglable***.

reglabilitáte *s.f.* (*tehn.*) Însușirea de a fi reglabil. • /<fr. ***réglabilité***.

regláj *s.n.* **1** (*tehn.*) Mod de realizare a reglării; ext. reglare. **2** (*milit.*) Determinare, precizată prin tragere, a elementelor necesare pentru a distruge un obiectiv. • pl. *-e.* /<fr. ***réglage***.

regláre *s.f.* Acțiunea de *a regla* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***regla***.

reglát, -á *adj.* **1** (*despre sisteme tehnice*) A cărui funcționare a fost echilibrată în funcție de valorile mărimilor caracteristice. **2** (*despre aparate, mecanisme, mașini etc.*) Al cărui sistem de funcționare este pus la punct. **3** (*milit.; despre tirul unor guri de foc, al unei unități militare*) Care este potrivit pentru distrugerea unui obiectiv. **4** Ext. Care este potrivit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***regla***.

reglatór, -oáre *adj., s.m.* **1** *adj.* Care reglează. **2** *s.m.* (*biol.*) Genă care controlează activitatea altei gene. **3** *s.m.* (*biol.*) Genă care sintetizează o substanță proteică. • pl. *-ori, -oare.* /***regla*** + *-tor*.

reglemént *s.n.* (*înv.*) Regulament. • pl. *-e.* /<fr. ***réglement***, germ. ***Reglement***.

reglementá *vb. I. tr.* A supune ceva unor norme sau unui regulament; a stabili norme, reguli, raporturi legale. ◆ A pune în ordine; a aranja. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***réglementer***.

reglementár, -ă *adj.* **1** Care aparține unui regulament; care este sau se face conform unor regulamente, unor norme, unor instrucțiuni; regulamentar. **2** (*înv.*) Care este în legătură cu Regulamentul Organic, care se referă la Regulamentul Organic; (*înv.*) regulamentar. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***réglementaire***, germ. ***reglementarisch***.

reglementáre *s.f.* Acțiunea de *a reglementa* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***reglementa***.

reglementát, -ă *adj.* **1** Care este supus unor norme sau unui regulament. **2** Care este stabilit prin raporturi legale. **3** Care este pus în ordine. • pl. *-ți, -te.* /v. ***reglementa***.

reglét *s.n.* (*tipogr.*) Piesă de fontă, de material plastic sau de plumb, care este folosită la umplerea spațiilor dintre rînduri în formele de tipografie sau la umplerea spațiilor dintre formă și ramă. • pl. *-e.* /<fr. ***réglet***.

reglétă *s.f.* **1** (*electr.*) Element auxiliar de montaj al unei instalații electrice, constituit dintr-un material izolant pe care se fixează piese de contact și prin intermediul căruia se face legătura dintre cablul fix al instalației și diferite aparate mici. **2** (*arhit.*) Bandă între ornamente. • pl. *-e.* /<fr. ***réglette***.

reglór *s.m.* **1** Tehnician care reglează mașini-unelte, dispozitive sau unelte montate pe acestea (într-o secție de producție). **2** Lucrător cu calificare superioară, care reglează un aparat în curs de fabricație, astfel încît piesele rezultate prin prelucrare să aibă dimensiunile prestabilite. • pl. *-i.* /<fr. ***régleur***.

regn *s.n.* **1** (*biol.*) Cea mai mare categorie sistematică; fiecare dintre cele trei mari diviziuni în care se împart corpurile din natură (animal, vegetal și mineral). **2** (*înv.*) Ținut, guvernămînt. • pl. *-uri.* /<fr. ***règne***, lat. ***regnum***, ***-i***.

regolít *s.n.* (*geol.*) Scoarță de dezagregare care se formează pe versanții slab înclinați. • pl. *-e.* /<fr. ***régolithe***; cf. ar. *reg* „teren plan", gr. *λίθος* „piatră".

regosól *s.n.* (*pedol.*) Tip de sol tînăr, care s-a format pe depozite afînate sau slab consolidate (nisipuri, loess, argile, marne etc.). • pl. *-uri.* /<fr. ***régosol***.

regrés *s.n.* **1** (*în opoz. cu „progres"*) Întoarcere de la o stare sau o formă (economică, socială, politică etc.) superioară la una inferioară; decădere; declin. ◇ Loc.adj., adv. *În regres* = (care merge) înapoi, către o stare inferioară. **2** (*jur.; înv.*) Drept în virtutea căruia o persoană care a plătit o sumă de bani din culpa alteia se întoarce împotriva acesteia pentru recuperarea sumei plătite. • pl. *-e.* /<lat. ***rĕgressus***, ***-us***, it. ***regresso***, germ. ***Regress***.

regresá *vb. I. intr.* A se întoarce de la o stare sau de la formă superioară de dezvoltare la una inferioară; a decădea, a da înapoi. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***régresser***.

regresánt *s.m.* Persoană care ridică pretenții de rambursare a sumei plătite pentru o poliță sau pentru un cec protestat. • pl. *-ți.* /***regres*** + *-ant*.

regresát *s.m.* Persoană față de care regresantul ridică pretenții de rambursare a sumei plătite pentru o poliță sau pentru un cec protestat. • pl. *-ți.* /<germ. ***Regressat***.

regresiúne *s.f.* **1** (*geomorf.; de obicei determ. prin „a mării", „marină"*) Proces de retragere a apelor mării de pe unele suprafețe continentale, provocat de ridicarea uscatului prin mișcările lente ale blocurilor continentale sau de scăderea nivelului fundului oceanic. **2** (*lingv.*) Reducere a extensiunii geografice a unui fenomen fonetic, morfologic etc. **3** (*biol.*) Revenire a unei specii sau a unui organ la un stadiu mai puțin evoluat. **4** (*econ.*) Trecere de la stadii mai înalte de dezvoltare la stadii mai înapoiate. **5** (*astron.*) Mișcare a unui corp ceresc în sens opus mișcării Soarelui. **6** (*psih.*) Distrugere progresivă a memoriei. ◆ Proces prin care se revine la un nivel anterior de dezvoltare a unui comportament, a unui proces psihic. **7** (*stil.*) Repetare detaliată a fiecăruia dintre cei doi termeni ai unei enumerări; epanodă. • pl. *-i.* /<fr. ***régression***.

regresív, -ă *adj.* **1** (*în opoz. cu „progresiv"*) Care se opune progresului, care tinde spre o stare sau o formă (economică, socială, politică etc.) înapoiată; care este în regres. **2** Care se face în direcția inversă celei normale; care merge îndărăt. *Mișcare regresivă*. ◇ (*lingv.*) *Derivare regresivă* = mod de formare a unui cuvînt nou prin suprimarea unui afix de la un cuvînt (mai) vechi. *Formație regresivă* sau *derivat regresiv* = cuvînt format prin derivare regresivă. *Asimilare regresivă* = fenomen fonetic în care sunetul modificat se află înaintea sunetului care exercită influența modificatoare. **3** (*biol.*) Care constituie o regresiune, care se referă la o regresiune. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***régresif***.

regrét *s.n.* Părere de rău determinată de pierderea unui lucru sau a unei ființe, de o nereușită, de săvîrșirea unei fapte nesocotite etc.; ext. remușcare, căință. *Regrete o întorceau îndărăt, spre vremea trecută* (SADOV.). • pl. *-e.* /<fr. ***regret***.

regretá *vb. I. tr.* A fi cuprins de părere de rău, a simți un regret; ext. a avea remușcări; a se căi. *Regretă toată această complicație* (GAL.). • prez.ind. *regrét.* /<fr. ***regretter***.

regretábil, -ă *adj.* (*despre fapte, situații etc.*) Care provoacă părere de rău; de care poate să-ți pară rău; care este (vrednic) de regretat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***regrettable***.

regretáre *s.f* Faptul de *a regreta*. • pl. *-ări.* /v. ***regreta***.

regretát, -ă *adj.* **1** (*despre persoane decedate*) De care îți pare rău că nu mai există. **2** (*despre fapte, situații etc.*) De care îți pare rău că s-a întîmplat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***regreta***.

regrupá *vb. I. tr., refl.* A (se) grupa din nou. • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***regrouper***.

regrupáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *regrupa* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***regrupa***.

regulá *vb. I.* **1** *tr.* A pune în ordine; a aranja, a rîndui; ext. a sistematiza; (*înv.*) a regularisi. ◆ Spec. (*tehn.; compl. indică mecanisme, aparate etc.*) A pune la punct, a face să funcționeze normal; a repara; a regla. **2** *tr.* Fig. (*fam.; compl. indică persoane*) A pune la punct; a-i da o lecție; a-l reduce la tăcere. ◆ A bate. **3** *refl., tr.* (*arg.*) A avea relații sexuale. • prez.ind. *-ez.* /<lat. ***regulare***, it. ***regolare***.

regulamént *s.n.* **1** Totalitatea instrucțiunilor, normelor și regulilor care stabilesc și asigură ordinea și bunul mers al unei organizații, instituții, întreprinderi etc.; (*înv.*) reglement. ◇ *Regulament de ordine interioară* = regulament prin care se stabilesc, în cadrul unei organizații, dispoziții privind disciplina muncii, raporturile dintre organizație și angajații săi

etc. *Regulament-cadru* = regulament cu caracter general. **2** (Act administrativ cuprinzînd) norme elaborate de o putere executivă pentru aplicarea și completarea dispozițiilor unei legi. **3** Totalitatea normelor după care se desfășoară un sport, un joc etc.; lucrare care cuprinde aceste norme. **4** (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) *Regulamente organice* = legile de reorganizare a Principatelor Române în timpul ocupației rusești, cu rol de cartă constituțională între 1831-1857. • pl. *-e.* /<fr. ***règlement***, după *regulă*.

regulamentár, -á *adj.* **1** Care aparține unui regulament; care este sau se face conform unor regulamente, unor norme, unor instrucțiuni; reglementar. **2** (*înv.*) Care este în legătură cu Regulamentul Organic, care se referă la Regulamentul Organic; (*înv.*) reglementar. ◇ *Domn regulamentar* = domn al Principatelor Române care a domnit în perioada și pe baza Regulamentelor Organice (1831, 1832 - 1858). • pl. *-i, -e.* /***regulament*** + *-ar*; cf. fr. *réglementaire*, it. *regolamentare*.

regulár, -á *adj.* (*înv.*) **1** Regulat. **2** (*despre oști, trupe*) Regulat. **3** (*despre preoți*) Care era supus regulilor unui ordin călugăresc; care aparține unei mănăstiri. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***rĕgŭlaris, -e***.

reguláre *s.f* Acțiunea de *a* (*se*) *regula* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***regula***.

regularisí *vb. IV. tr.* (*înv.*) **1** A regula. **2** Fig. (*compl. indică persoane*) A pune la punct. • prez.ind. *-esc.* /***regula*** + *-arisi*.

regularisíre *s.f.* (*înv.*) Acțiunea de *a regularisi* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***regularisi***.

regularitáte *s.f.* **1** Însușirea sau starea a ceea ce este în conformitate cu o regulă sau cu o ordine fixată (sau cunoscută) dinainte, a ceea ce se face întotdeauna în același fel și în același timp. ◇ Loc.adv. *Cu regularitate* = în mod regulat. **2** Proprietate a unui sistem sau a evoluției unor fenomene de a respecta o regulă dintr-un anumit punct de vedere. **3** Simetrie; proporție. *Regularitatea trăsăturilor figurii* (ȘĂIN.). ◆ Uniformitate. *Regularitatea unei țesături.* • pl. *-ăți.* /<fr. ***régularité***.

regularizá *vb. I. tr.* **1** A supune unor norme, unor reguli; a face să fie regulat. *Rolul medicamentului este să regularizeze mișcarea inimii.* ◆ (*compl. indică evidențe, balanțe contabile etc.*) A pune în ordine, în concordanță. ◆ (*compl. indică date ale unei evidențe contabile*) A pune de acord cu realitatea constatată pe teren prin inventariere. ◆ (*contab.*) A cerceta erori de înregistrare prin storn ări, virări etc. ◆ (*contab.*) A stabili și a achita suma în contul căreia s-au făcut plăți provizorii. **2** A corecta conturul unui obiect, pentru a-i da o formă geometrică regulată. **3** (*compl. indică cursuri de ape curgătoare*) A amenaja, a modifica pentru a corespunde anumitor cerințe. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***régulariser***.

regularizáre *s.f.* Acțiunea de *a regulariza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***regulariza***.

regularizát, -ă *adj.* **1** (*despre evidențe, balanțe comerciale*) Ale cărui date au fost corelate cu realitatea constatată pe teren prin inventariere. **2** (*despre cursul unei ape curgătoare*) Care este amenajat în scopul îmbunătățirii condițiilor de curgere. • pl. *-ți, -te.* /v. ***regulariza***.

regulát, -ă *adj.* **1** Care se conformează unei reguli stabilite în prealabil; care se repetă după o anumită regulă, într-o anumită ordine, fără abatere; (*înv.*) regular. *Le aduce la răstimpuri aproape regulate* (BASS.). ◇ (*adv.*) *Se arăta... regulat, la redacția revistei* (GAL.). ◆ (*adv.*) În mod obișnuit; ca de obicei. *Se întîmplă regulat să întîrzie.* ◆ (*adv.*) La timp; punctual. *Trenul sosește la Sinaia regulat* (CAR.). **2** Care se desfășoară cu regularitate, fără abatere; firesc, obișnuit, normal. *Îi auzeam... răsuflarea regulată* (BRĂT.). ◇ (*gram.*) *Verb regulat* = verb care se conjugă după regulile generale ale conjugărilor. ◆ Care este ordonat, uniform. *Ducea o viață regulată, măsurată cu ceasornicul* (SADOV.). **3** (*despre oști, trupe; în opoz. cu „neregulat”*) Care este organizat sau funcționează pe baza unor legi sau regulamente, avînd un caracter permanent; (*înv.*) regular. ◆ (*în trecut; despre ostași*) Care făcea parte din trupele cu caracter permanent. **4** Care este sistematizat, orînduit. *Am dormit în Briun..., tîrg mare și frumos, cu mahalale bine regulate* (KOGĂL.). **5** (*despre corpuri*) Care permite o descompunere în părți, astfel încît acestea să fie (aproape) identice și în relații (aproape) identice unele cu altele. ◇ *Poligon regulat* = poligon care are toate laturile și unghiurile congruente. *Poliedru regulat* = poliedru care are toate fețele poligoane regulate și toate unghiurile diedre congruente. *Octaedru regulat* v. octaedru. *Piramidă regulată* v. piramidă. **6** (*despre forme, trăsături etc.*) Care este alcătuit din elemente care se grupează ordonat sau simetric; care este proporționat, armonios; frumos. *Liniile feței sînt regulate* (VLAH.). • pl. *-ți, -te.* /<it. ***regolato***.

regulatív *s.n.* (*înv.*) Îndreptar; directivă, normă. • pl. *-e.* /<germ. ***Regulativ***.

regulatór, -oáre *adj., subst.* **1** *adj.* Care pune în ordine; care sistematizează; care stabilește regularitatea unei mișcări, a unei funcții, a unei stări etc. *Medicamentele digitalice sînt regulatoare ale presiunii sanguine* (DANI.). **2** *s.n.* Aparat sau instalație care efectuează reglarea automată a funcționării unui sistem tehnic. ◆ Dispozitiv la plug care permite reglarea brazdei în adîncime. **3** *s.n. Regulator de competență* = act prin care organul de jurisdicție superior celor între care a apărut un conflict de competență stabilește care dintre ele este competent să judece conflictul. **4** *s.m., s.f.* Persoană care stabilește, îndrumează sau conduce un sistem de reglare. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***régulateur***, germ. ***Regulator***.

régulă *s.f.* **1** Normă, lege pe baza căreia are loc un proces, se desfășoară o activitate, se produce un fenomen etc.; precept. ◇ *Regula celor trei unități* = principiu fundamental al teatrului în clasicism, potrivit căruia acțiunea piesei trebuie concentrată într-un subiect principal unic (unitate de acțiune), evenimentele trebuie să se desfășoare într-un interval de 24 de ore (unitate de timp) și în același loc (unitate de loc). *Regulă catoniană* v. catonian. *Reguli sintagmatice* v. sintagmatic. **2** Mod, metodă, principiu de a rezolva o serie de probleme care au anumite caracteristici comune. ◇ (*mat.*) *Regulă de trei* = metodă pentru determinarea celei de-a patra proporționale a trei numere date. *Regulă de trei simplă* = regulă de trei în care numerele sînt direct proporționale. *Regulă de trei compusă* = regulă de trei în care cea de a patra proporțională se referă la numerele care sînt și ele deduse printr-o regulă de trei. ◆ (*înv.*) Fiecare dintre cele patru operații aritmetice elementare (adunare, scădere, înmulțire, împărțire). **3** Obicei; linie de conduită; principiu conducător. *Ține la reguli... fix. La ceas fix culcarea* (STANCU). ◇ *Abatere de la regulă* v. abatere. ◇ Loc.adv. *De regulă* = de obicei, în mod obișnuit. **4** (*mai ales în legătură cu vb. „a face”, „a pune”*) Rînduială, ordine; regularitate. ◇ Loc.adj., adv. *În (bună) regulă* = *a*) (care este) în ordine; *b*) (care este) așa cum se cuvine; (care este) adevărat, veritabil. *În toată regula* = după toate regulile; (care este) conform legii. ◆ Punctualitate. **5** (*pop.*) Menstruație. • pl. *-i, -e* și (*înv.*) *răgulă* *s.f.* /<lat. ***rĕgŭla, -ae***, it. ***regola***; cf. fr. *règle*.

regúr *s.n.* (*geol.*) Sol negru, de mare fertilitate, în regiunile tropicale și subtropicale uscate, de savane și prerii, format pe roci magmatice, pe calcare și pe depozite argiloase. • /<germ. ***Regur***, fr. ***régur***.

regurgitá *vb. I. intr.* A-i veni cuiva alimentele în gură prin regurgitație. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***régurgiter***.

regurgitáție *s.f.* Întoarcere în gură a alimentelor din stomac sau esofag, care se produce fără efort de vomă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***régurgitation***.

rehidratáre *s.f.* Reechilibrare a substanțelor lichide într-un organism deshidratat. • pl. *-ări.* /***re***[1]*-* + ***hidratare***.

reiát, -ă *adj.* (*despre țesături, hîrtie*) Care are dungi (în relief); dungat, vărgat. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***rayé***.

reichsrath ['raihsrat] *s.n.* (și *nm. pr.*) Nume dat consiliului Imperiului Austro-Ungar între 1848-1861, parlamentului austriac între 1861-1918, uneia dintre camerele parlamentului german între 1919-1934. • /<germ. ***Reichsrath***.

reichstag ['raihʃtag] *s.n.* (și *nm. pr.*) Nume dat parlamentului statului german între 1867-1945. • /<germ. ***Reichstag***.

reieși *vb. IV. intr.* A rezulta, a apărea ca o consecință logică. • sil. *re-ie-.* prez.ind. pers. 3 *-iese.* /***re***[1]*-* + ***ieși***, după fr. *ressortir*.

reificá *vb. I. tr.* (*filos.*) A transforma în lucru, a da (unei idei) caracter material, concret. • sil. *re-i-.* prez.ind. *reífic.* /<fr. ***réifier***.

reificáre *s.f.* (*filos.*) **1** Concretizare, materializare (a unei idei). **2** Proces prin care relațiile sociale îmbracă forma unor relații între obiecte, omul însuși devenind din subiect al proceselor sociale obiectul acestora, asemenea unui lucru. • sil. *re-i-.* pl. *-ări.* /v. ***reifica***; cf. fr. *réification*.

reimpórt *s.n.* Reimportare. • pl. *-uri.* /<germ. ***Reimport***.

reimportá *vb. I. tr.* A importa din nou. • prez.ind. *reimpórt.* /<fr. ***réimporter***.

reimportáre *s.f.* Acțiunea de *a reimporta* și rezultatul ei; reimport. • pl. *-ări.* /v. ***reimporta***.

reimprimá *vb. I. tr.* A imprima din nou; a retipări. • prez.ind. *reimprím.* /<fr. ***réimprimer***.

reimprimáre *s.f.* Acțiunea de *a reimprima* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***reimprima***.

reimpulsioná *vb. I. tr.* A da un nou impuls. • prez.ind. *-ez.* /***re***[1]*-* + ***impulsiona***.

reimpulsionáre *s.f.* Acțiunea de *a reimpulsiona* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***reimpulsiona***.

reincarná *vb. I.* **1** *tr., refl.* A (se) incarna din nou. **2** *refl.* (*în unele concepții relig.; despre sufletul omului*) A se transfera, după moarte, în alt corp (de om sau de animal). • prez.ind. *-ez.* și *reîncarnă* *vb. I.* /<fr. ***réincarner***.

reincarnáre *s.f.* **1** Faptul de *a* (*se*) *reincarna*; reincarnație. **2** (*filos., relig.*) Concepție potrivit căreia sufletele oamenilor au trăit anterior în corpurile altor oameni sau ale unor animale și că, după moarte, se vor reincarna în alte corpuri de oameni sau de animale. • pl. *-ări.* și *reîncarnări* *s.f.* /v. ***reincarna***.

reincarnáție *s.f.* Reincarnare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***réincarnation***.

reinfectá *vb. I. tr., refl.* A (se) infecta din nou (cu același agent patogen). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***réinfecter***.

reinfectáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *reinfecta* și rezultatul ei; reinfecție. • pl. *-ări.* /v. ***reinfecta***.

reinfécție *s.f.* Reinfectare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***réinfection***.

reinfestá *vb. I. tr.* A infesta din nou cu același parazit. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***réinfester***.

reinfestáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *reinfesta* și rezultatul ei; reinfestație. • pl. *-ări.* /v. ***reinfesta***.

reinfestáție *s.f.* Reinfestare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***réinfestation***.

reinjectáre *s.f.* Injectare din nou. • pl. *-ări.* /***re***[1]*-* + ***injectare***.

reinseră *vb. I. tr.* A insera din nou. • prez.ind. *-ez.* /***re***[1]*-* + ***insera***.

reinsérție *s.f.* **1** Fixare în același loc a unei porțiuni detașate dintr-un țesut. **2** Reîntoarcere a unui deținut, a unui prizonier etc. în societate, într-o activitate productivă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***réinsertion***.

reinstalá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A (se) instala din nou. **2** *tr.* A amenaja din nou. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***réinstaller***.

reinstaláre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *reinstala* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***reinstala***.

reinstaură *vb. I. tr.* A instaura din nou. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***réinstaurer***.

reinstauráre *s.f.* Acțiunea de *a reinstaura* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***reinstaura***.

reintegrá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică persoane*) A restabili într-o funcție, într-o demnitate etc.; a repune în drepturile sale. **2** *refl.* A face corp comun cu ceva sau cu un grup; a se îngloba, a se include (în familie, în societate etc.). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***réintégrer***.

reintegrábil, -ă *adj.* Care poate fi reintegrat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***réintégrable***.

reintegráre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *reintegra* și rezultatul ei; reintegrație. • pl. *-ări.* /v. ***reintegra***.

reintegrát, -ă *adj.* **1** (*despre persoane*) Care a fost repus în drepturi. **2** Care a fost înglobat, inclus (în familie, în societate etc.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***reintegra***.

reintegrație *s.f.* Reintegrare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *reintegrațiúne* *s.f.* /<fr. ***réintegration***.

reintegrațiúne *s.f.* v. reintegrație.

reinterogá *vb. I. tr.* A interoga din nou. • prez.ind. *-ghez.* /***re***[1]*-* + ***interoga***, după fr. *réinterroger*.

reinterogáre *s.f.* Faptul de *a reinteroga*. • pl. *-ări.* /v. ***reinteroga***.

reinterpretá *vb. I. tr.* A interpreta din nou. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***réinterpreter***.

reinterpretáre *s.f.* Acțiunea de *a reinterpreta* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***reinterpreta***.
reintrá *vb. I. tr.* **1** A intra din nou; a intra la loc. ◇ Expr. *A reintra în matcă* v. matcă. **2** A reveni în starea, în situația în care a fost înainte. ◇ Expr. *A reintra în drepturi* v. drept. • prez.ind. *-íntru*. /***re¹-*** + ***intra***, după fr. *rentrer*.
reintráre *s.f.* Acțiunea de *a reintra* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***reintra***.
reintrodúce *vb. III. tr.* A introduce din nou; a face să intre din nou. • prez.ind. *-introdúc*. /***re¹-*** + ***introduce***.
reintrodúcere *s.f.* Acțiunea de *a reintroduce* și rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. ***reintroduce***.
reinventá *vb. I. tr.* A crea din nou ceea ce a fost deja inventat. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***réinventer***.
reinvénție *s.f.* Invenție nouă. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***reinvention***.
reinvestí *vb. IV. tr.* A face o investiție. • prez.ind. *-esc*. /<fr. ***réinvestir***.
reinvestigáție *s.f.* Reluare a unei investigații. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***re¹-*** + ***investigație***.
reinvitá *vb. I. tr.* A invita din nou. • sil. *re-in-*. prez.ind. *-invít*. /<fr. ***réinviter***.
reionánt, -ă *adj.* (*arhit.*) Care este radiant. ◇ *Stil gotic reionant* sau *goticul reionant* = variantă a arhitecturii gotice, creată în sec. 18, care se caracterizează prin numeroase motive ornamentale, cu imense rozete polilobate și radiante; stil gotic radiant. *Capelă reionantă* = capelă care se deschide spre ambulatoriu. • sil. *re-io-*. pl. *-ți, -te*. /<fr. ***rayonnant***.
reionísm *s.n.* (*a. plast.*) Mișcare abstracționistă în artele plastice din Rusia, de la începutul sec. 20, sinteză între cubism, futurism și orfism, care își propunea să sugereze, în pictură, a patra dimensiune, cultivînd o compoziție structurată din raze colorate. • sil. *re-io-*. /<fr. ***rayonnisme***.
réitcord *s.n.* Nume dat unei țesături de bumbac vopsite în bucată și mercerizată, care este folosită pentru confecționarea balonzaidelor, a raglanelor și a canadienelor. • pl. *-uri*. /den.com.
reiterá *vb. I. tr.* A repeta. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***réitérer***.
reiteráre *s.f.* Acțiunea de *a reitera*; reiterație. • pl. *-ări*. /v. ***reitera***.
reiteratív, -ă *adj.* Care este repetat. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***réitératif***.
reiterație *s.f.* **1** Repetare. **2** (*topogr.*) Metodă care constă în măsurarea repetată a unghiurilor pentru reducerea erorilor. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***réitération***.
reizbucní *vb. IV. intr.* A izbucni din nou. • prez.ind. *-esc*. /***re¹-*** + ***izbucni***.
reizbucmíre *s.f.* Acțiunea de *a reizbucni* și rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. ***reizbucni***.
reîmbârbătá *vb. I. tr.* A insufla cuiva din nou încredere; a încuraja. • prez.ind. *-ez*. /***re¹-*** + ***îmbărbăta***.
reîmbărbătáre *s.f.* Acțiunea de *a reîmbărbăta*. • pl. *-ări*. /v. ***reîmbărbăta***.
reîmpădurí *vb. IV. tr.* A planta din nou o pădure; a împăduri din nou. • prez.ind. *-esc*. /***re¹-*** + ***împăduri***.
reîmpăduríre *s.f.* Acțiunea de *a reîmpădури* și rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. ***reîmpăduri***.
reîmpărți *vb. IV. tr.* A împărți din nou; a face o nouă împărțire. • prez.ind. *-împárt*. /***re¹-*** + ***împărți***.
reîmpărțíre *s.f.* Acțiunea de *a reîmpărți* și rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. ***reîmpărți***.
reîmprospátá *vb. I. tr.* **1** A împrospăta din nou. *Trebuie reîmprospătată apa la florile din vază*. **2** Fig. A reaminti cuiva ceva; a readuce în memorie. *Adesea își reîmprospătează amintiri plăcute din anii studenției*. • prez.ind. *-ez*. /***re¹-*** + ***împrospăta***.
reîmprumutá *vb. I. tr.* **1** A împrumuta din nou. **2** A împrumuta un cuvînt dintr-o limbă care la rîndul ei l-a luat din altă limbă. • prez.ind. *-împrumút*. /***re¹-*** + ***împrumuta***.
reînarmá *vb. I. tr., refl.* A(-și) reface potențialul de război; a(-și) înzestra armata cu mijloace noi de luptă, cu armament nou; a (se) înarma din nou. • prez.ind. *-ez*. /***re¹-*** + ***înarma***.
reînarmáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *reînarma* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***reînarma***.
reînălță *vb. I. tr., refl.* A (se) înălța din nou. • prez. ind. *-înálț*. și *renălță vb. I*. /***re¹-*** + ***înălța***.
reînălțáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *reînălța* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. și *renălțáre s.f.* /v. ***reînălța***.
reîncadrá *vb. I. tr.* (*compl. indică persoane*) A încadra din nou într-un post (pe care l-a ocupat anterior). *După pensionare a fost reîncadrată la școală*. • prez. ind. *-ez*. /***re¹-*** + ***încadra***.
reîncadráre *s.f.* Acțiunea de *a reîncadra* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***reîncadra***.
reîncarnă *vb. I.* v. reincarna.
reîncarnáre *s.f.* v. reincarnare.
reîncălzí *vb. IV. tr.* **1** A încălzi din nou. **2** (*tehn.*) A încălzi din nou un material a cărui temperatură a coborît în timpul prelucrării sub limita necesară. • prez.ind. *-esc*. /***re¹-*** + ***încălzi***.
reîncălzíre *s.f.* Acțiunea de *a reîncălzi* și rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. ***reîncălzi***.
reîncărcá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică vehicule, recipiente etc.*) A încărca din nou. **2** (*milit.*) A introduce din nou cartușe într-o armă de foc. • prez.ind. *-încárc*. /***re¹-*** + ***încărca***.
reîncărcábil, -á *adj.* Care poate fi reîncărcat. • pl. *-i, -e*. /***reîncărca*** + *-bil*.
reîncărcáre *s.f.* Acțiunea de *a reîncărca* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***reîncărca***.
reîncărcát, -ă *adj.* **1** (*despre vehicule, recipiente etc.*) Care a fost încărcat din nou. **2** (*milit.; despre arme*) Care este umplut din nou cu cartușe. • pl. *-ți, -te*. /v. ***reîncărca***.
reîncépe *vb. III. tr., intr.* A începe din nou, a începe de la capăt; a relua. • prez.ind. *-íncép*. /***re¹-*** + ***începe***.
reîncépere *s.f.* Acțiunea de *a reîncepe* și rezultatul ei. • sil. *re-în-*. pl. *-i*. /v. ***reîncepe***.
reînchegá *vb. I. tr.* **1** A închega din nou. **2** Fig. A reface. • prez.ind. *-închég*. /***re¹-*** + ***închega***.
reînchegáre *s.f.* Acțiunea de *a reînchega* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***reînchega***.
reînchíde *vb. III. tr.* A închide din nou. • prez.ind. *-închíd*. /***re¹-*** + ***închide***.
reînchídere *s.f.* Acțiunea de *a reînchide* și rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. ***reînchide***.
reînchiriá *vb. I. tr.* A închiria din nou. • sil. *-ri-a*. prez.ind. *-iez*. /***re¹-*** + ***închiria***.
reînchiriére *s.f.* Acțiunea de *a reînchiria* și rezultatul ei. • sil. *-ri-e-*. pl. *-i*. /v. ***reînchiria***.
reîncolți *vb. IV. intr.* (*bot.; despre plante*) A încolți, a germina din nou. • prez.ind. pers. 3 *-ește*. /***re¹-*** + ***încolți***.
reîncoltíre *s.f.* (*bot.*) Acțiunea de *a reîncolți* și rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. ***reîncolți***.
reîncorporá *vb. I. tr.* A încorpora din nou. • prez.ind. *-ez*. /***re¹-*** + ***încorpora***.
reîncorporáre *s.f.* Acțiunea de *a reîncorpora* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***reîncorpora***.
reînfășurá *vb. I. tr.* A înfășura din nou. • prez.ind. *-înfășór*. /***re¹-*** + ***înfășura***.
reînfășuráre *s.f.* Acțiunea de *a reînfășura* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***reînfășura***.
reînființă *vb. I. tr.* A înființa din nou, a întemeia din nou; a reface. • sil. *-fi-in-*. prez.ind. *-ez*. /***re¹-*** + ***înființa***.
reînființáre *s.f.* Acțiunea de *a reînființa* și rezultatul ei. • sil. *-fi-in-*. pl. *-ări*. /v. ***reînființa***.
reînflorí *vb. IV. intr.* A înflori din nou. • prez.ind. pers. 3 *-ește*. /***re¹-*** + ***înflori***.
reînflorire *s.f.* Acțiunea de *a reînflori* și rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. ***reînflori***.
reînmatriculá *vb. I. tr., refl.* (*despre elevi, studenți etc.*) A (se) reînscrie în matricola școlară după ce a fost exmatriculat. • prez.ind. *-ez*. /***re¹-*** + ***înmatricula***.
reînmatriculáre *s.f.* Acțiunea de *a reînmatricula*. • pl. *-ări*. /v. ***reînmatricula***.
reînnodá *vb. I. tr., refl.* A (se) înnoda (ceva) din nou. • prez.ind. *-nod*. /***re¹-*** + ***înnoda***.
reînnodáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *reînnoda* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***reînnodare***.
reînnoí *vb. IV.* **1** *tr.* A schimba din nou; a înnoi încă o dată. **2** *tr.* (*compl. indică documente, acte etc.*) A preschimba, a-i prelungi valabilitatea. **3** *refl.* (*despre acțiuni*) A se produce din nou, a se repeta. **4** *tr.* A restabili, a relua, a reîncepe. *A reînnoit relațiile de prietenie*. **5** *tr.* (*compl. indică suferințe, dureri etc.*) A face să reapară, a stîrni din nou; a răscoli. **6** *tr., refl.* Fig. A (se) împrospăta, a (se) primeni, a (se) regenera. *E primăvara dulce... Viața-și rennoiește izvoarele-i eterne* (IOSIF). • prez.ind. *-iesc*. și *rennoí vb. IV*. /***re¹-*** + ***înnoi***.
reînnoíre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *reînnoi* și rezultatul ei. • pl. *-i*. și *rennoíre s.f.* /v. ***reînnoi***.
reînnoít, -ă *adj.* **1** Care a fost făcut din nou; care a fost refăcut. **2** Fig. Care a fost reîmprospătat, primenit, regenerat. • pl. *-ți, -te*. și *rennoít, -ă adj.* /v. ***reînnoi***.
reînregistrá *vb. I. tr.* A înregistra din nou. • prez.ind. *-ez*. /***re¹-*** + ***înregistra***.
reînregistráre *s.f.* Inregistrare din nou. • pl. *-ări*. /v. ***reînregistra***.
reînsămînță *vb. I. tr.* A însămînța (ceva) din nou. • prez.ind. *-ez*. /***re¹-*** + ***însămînța***.
reînsămînțáre *s.f.* Acțiunea de *a reînsămînța* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***reînsămînța***.
reînsănătoși *vb. IV. refl.* A se însănătoși din nou, a deveni iar sănătos. • prez.ind. *-esc*. /***re¹-*** + ***însănătoși***.
reînsănătoșíre *s.f.* Faptul de *a se reînsănătoși*. • pl. *-i*. /v. ***reînsănătoși***.
reînscáuná *vb. I. refl., tr.* (*înv.*) A (se) înscăuna din nou. • sil. *-scă-u-*. prez.ind. *-ez*. /***re¹-*** + ***înscăuna***.
reînscáunáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*)*reînscăuna* și rezultatul ei. • sil. *-scă-u-*. pl. *-ări*. /v. ***reînscăuna***.
reînscríe *vb. III. tr., refl.* A (se) înscrie din nou. • prez.ind. *reînscríu*. /***re¹-*** + ***înscrie***.
reînscríere *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *reînscrie* și rezultatul ei. • sil. *-scri-e-*. pl. *-i*. /v. ***reînscrie***.
reînsufleți *vb. IV. tr., refl.* A (se) însufleți din nou; a prinde sau a face să prindă din nou viață. • prez.ind. *-esc*. /***re¹-*** + ***însufleți***.
reînsuflețíre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *reînsufleți* și rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. ***reînsufleți***.
reîntărí *vb. IV. tr.* (*milit.*) A întări, a fortifica din nou. • prez.ind. *-esc*. /***re¹-*** + ***întări***.
reîntăríre *s.f.* (*milit.*) **1** Acțiunea de *a reîntări* și rezultatul ei. **2** (*la pl.*) Trupe militare trimise în ajutorul cuiva. • pl. *-i*. /v. ***reîntări***.
reîntemeiá *vb. I. tr.* (*compl. indică state, instituții etc.*) A întemeia din nou. • prez.ind. *-iez*. /***re¹-*** + ***întemeia***.
reîntemeiére *s.f.* Acțiunea de *a reîntemeia* și rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. ***reîntemeia***.
reîntinerí *vb. IV. intr., tr.* A deveni sau a face să devină din nou tînăr; a se simți sau a face să se simtă din nou tînăr; a căpăta sau a face să capete o înfățișare tinerească. • prez.ind. *-esc*. /***re¹-*** + ***întineri***.
reîntinerire *s.f.* Faptul de *a reîntineri*. • pl. *-i*. /v. ***reîntineri***.
reîntinerít, -ă *adj.* Care a întinerit din nou. • pl. *-ți, -te*. /v. ***reîntineri***.
reîntineritór, -oáre *adj.* Care reîntinerește pe cineva. *Injecțiile de ser hemolitic dau un efect reîntineritor* (PARH.). • pl. *-ori, -oare*. /***reîntineri*** + *-tor*.
reîntîlní *vb. IV. tr., refl. recipr.* A (se) întîlni din nou; a (se) revedea, a (se) regăsi. • prez.ind. *-esc*. /***re¹-*** + ***întîlni***.
reîntîlnire *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *reîntîlni* și rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. ***reîntîlni***.
reîntoárce *vb. III.* **1** *refl.* A se întoarce din nou la locul de plecare; a reveni, a se înapoia. **2** *tr.* (*înv.*) A da ceva înapoi; a înapoia. • prez.ind. *-întórc*. /***re¹-*** + ***întoarce***, după fr. *retourner*.
reîntoárcere *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *reîntoarce*. • pl. *-i*. /v. ***reîntoarce***.
reîntocmí *vb. IV.* **1** *tr.* A alcătui, a întocmi din nou. **2** *refl.* A se aduna, a se întruni din nou. • prez.ind. *-esc*. /***re¹-*** + ***întocmi***.
reîntocmíre *s.f.* Acțiunea de *a reîntocmi* și rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. ***reîntocmi***.
reîntregí *vb. IV. tr.* A întregi din nou, a completa un întreg. • prez.ind. *-esc*. /***re¹-*** + ***întregi***.
reîntregíre *s.f.* Acțiunea de *a reîntregi* și rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. ***reîntregi***.
reîntremá *vb. I. refl.* (*despre ființe*) A se întrema din nou, a-și căpăta din nou sănătatea sau puterile; a se înzdrăveni, a se însănătoși. • prez.ind. *-ez*. /***re¹-*** + ***întrema***.
reîntremáre *s.f.* Faptul de *a se reîntrema*; însănătoșire, înzdrăvenire. • pl. *-ări*. /v. ***reîntrema***.
reîntremát, -ă *adj.* (*despre ființe*) Care și-a căpătat din nou sănătatea sau puterile; care s-a înzdrăvenit din nou. • pl. *-ți, -te*. /v. ***reîntrema***.
reîntronă *vb. I.* **1** *tr.* A întrona din nou. *Regele a fost reîntronat*. **2** *refl. pas.* Fig. A restabili. *Pacea s-a reîntronat*. • prez.ind. *-ez*. /***re¹-*** + ***întrona***.
reîntronáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *reîntrona* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***reîntrona***.
reîntronát, -ă *adj.* Readus pe tron. • pl. *-ți, -te*. /v. ***reîntrona***.

reîntrupá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A da sau a lua din nou formă concretă. **2** *tr.* (*înv.*) A uni din nou într-un singur tot. • prez.ind. *-ez.* /***re¹-*** + ***întrupa***.

reînturná *vb. I.* (*pop.; fam.*) **1** *refl.* A se reîntoarce, a se înapoia, a reveni. **2** *tr.* A da înapoi, a înapoia. • prez.ind. *-întórn.* /***re¹-*** + ***întúrna***, după fr. *retourner*.

reînturnáre *s.f.* (*pop.; fam.*) Acțiunea de *a* (*se*) *reîntúrna* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***reîntúrna***.

reînverzí *vb. IV. intr.* (*despre vegetație*) A înverzi din nou. • prez.ind. pers. 3 *-ește.* /***re¹-*** + ***înverzi***.

reînverzíre *s.f.* Acțiunea de *a reînverzi* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***reînverzi***.

reînviá *vb. I.* **1** *intr.* (*despre ființe*) A reveni la viață (după ce a murit); a învia. ◆ (*despre vegetație*) A renaște, a începe să se dezvolte, să înverzească. ◆ (*med.; tr.; compl. indică inima, respirația etc.*) A repune în funcțiune. **2** *intr.* Fig. A căpăta din nou viață, putere; a deveni din nou activ; a se înviora. *Fericit acel... Care vede-n a lui țeară libertatea reînviind* (ALECS.). ◆ (*tr.*) A face să fie din nou folosit; a reactualiza. *Va fi de părere... să reînviem arhaismele pierdute de origine latină* (IBR.). **3** *intr., tr.* Fig. A reveni în amintirea cuiva, a deveni viu în conștiința cuiva. *Viața amorțită de șase ani de zile-i reînviase toată în ceasul acela* (DELAVR.). ◆ (*tr.*) A evoca. *Vorbeau, cu glas scăzut, Reînviind... Vechi întîmplări* (PER.). • sil. *-vi-a.* prez.ind. *-învíi, -iez.* și *renviá vb. I.* /***re¹-*** + ***învia***.

reînviát, -ă *adj.* **1** (*despre ființe*) Care a revenit la viață (după ce a murit). **2** Fig. Care a fost reactualizat. *Cutume reînviate.* • sil. *-vi-at.* pl. *-ți, -te.* /v. ***reînvia***.

reînviére *s.f.* Faptul de *a reînvia.* • sil. *-vi-e-.* pl. *-i.* și *renviére s.f.* /v. ***reînvia***.

rejánsă *s.f.* Panglică neextensibilă de bumbac, cu o țesătură specială, foarte apretată, care are diferite întrebuințări în croitorie. • pl. *-e.* /<fr. ***régence***.

rejectá *vb. I. tr.* A arunca înapoi. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***rejeter***, lat. ***reiectare***.

rejécție *s.f.* **1** Dare înapoi. **2** Readucere a conținutului ruminat în cavitatea bucală, de către animal, pentru a fi rumegat. **3** (*med.*) Proces imunologic de respingere a unei grefe, a unui transplant. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***rejection***.

rejét *s.n.* **1** Respingere. **2** (*geol.*) Denivelare produsă de o falie. **3** (*lit.*) Ingambament. • pl. *-uri.* /<fr. ***rejet***.

rejucá *vb. I. refl.* A se juca încă o dată. *Meciul se va rejuca.* • prez.ind. pers. 3 *-joácă.* /***re¹-*** + ***juca***.

rejudecá *vb. I. tr.* A judeca (pe cineva sau ceva) din nou. • prez.ind. *-judec.* /***re¹-*** + ***judeca***.

rejudecáre *s.f.* Acțiunea de *a rejudeca* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***rejudeca***.

relache *s.n.* v. relaș.

relaiór, -oáre *s.n.* (*sport*) Fiecare dintre participanții la o probă de ștafetă. • sil. *-la-ior.* pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***relayeur***.

reláns *s.n.* (*la jocul de cărți*) Mizā nouă, mai mare decît a adversarului. • /<fr. ***relance***.

relansá *vb. I.* **1** *intr.* (*la jocul de cărți*) A mări miza. **2** *tr.* (*tenis*) A arunca, a trimite înapoi mingea. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***relancer***.

relansáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a relansa* și rezultatul ei. **2** (*econ.*) *Relansare economică* = măsuri de politică economică de natură anticiclică, prin care se urmărește susținerea activității economice pentru depășirea fazei sau manifestărilor de recesiune. • pl. *-ări.* /v. ***relansa***.

reláps, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care a recăzut în erezie, în necredință. • pl. *-și, -se.* /<fr. ***relaps***, lat. ***rĕlapsus, -a, -um*** <*relabi* „a se intoarce".

relascóp *s.n.* (*silv.*) Aparat pentru determinarea înălțimii și a diametrului arborilor, a suprafeței de bază a arborilor la hectar, precum și a unor elemente topografice dintr-un arboret. • pl. *-oape.* /etimol. nec.

reláș *s.n.* **1** Suspendare temporară a reprezentațiilor unui teatru, ale unei opere etc.; zi sau interval de timp în care nu se dau reprezentații. ◆ Zi sau interval de repaus. **2** Staționare temporară a unei nave într-un port sau într-o radă, în cursul unei călătorii. • scris și *relache.* pl. *-uri.* /<fr. ***relâche***.

relatá *vb. I. tr.* A povesti ceva amănunțit, detaliat; a expune, a istorisi. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***relater***.

relatáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a relata* și rezultatul ei. **2** Ceea ce relatează cineva. • pl. *-ări.* /v. ***relata***.

relatív, -ă *adj., adv.* **I** *adj.* **1** (*urmat de determ. introduse prin prep. „la"*) Care are legătură cu cineva sau cu ceva, care se raportează, se referă la cineva sau la ceva; care este în raport, în relație cu altceva. *Vom cita... citeva exemple relative la cercetarea de față* (MAIOR.). <> (*gram.*) *Pronume* (sau *adverb*) *relativ* = pronume (sau adverb) care face legătura dintre propoziții subordonate și cuvinte din propozițiile regente pe care le determină. *Propoziție relativă* (și *subst. f.*) = *a*) propoziție subordonată introdusă printr-un pronume sau adverb relativ; *b*) propoziție atributivă. *Timp relativ* = timp care exprimă o acțiune relatată la alt moment decît cel al vorbirii. *Propoziție relativă explicativă* v. explicativ. <> Loc.prep. *Relativ la...* = *a*) în legătură cu...; cu privire la...; *b*) față de..., în raport cu... **2** (*în opoz. cu „absolut"; despre mărimi fizice, stări etc.*) Care depinde de anumite condiții, de un anumit sistem de referință, de punctul de vedere al cuiva etc.; care variază (după împrejurări); care este determinat, evaluat cu aproximație. *Frumusețea... e lucru cu totul relativ* (HOG.). <> *Cronologie relativă* = cronologie care stabilește că un eveniment sau un fenomen a avut loc înaintea altuia sau după altul, fără să poată preciza exact data. *Adevăr relativ* v. adevăr. *Densitate relativă* v. densitate. *Eroare relativă* v. eroare. *Majoritate relativă* v. majoritate. *Mărime relativă* v. mărime. *Plusvaloare relativă* v. plusvaloare. *Suprapopulație relativă* v. suprapopulație. ◆ Care este valabil între anumite limite, în anumite condiții concrete. <> *Mișcare relativă* = deplasare a unui corp față de un sistem de referință mobil. ◆ Care depinde de un termen fără de care ar fi fără sens. *Mișcarea în sensul din cinematică e relativă, fiindcă nu are sens fără indicarea corpului la care se referă.* **3** Care privește relația dintre termeni considerați independenți de această relație. *Poziția relativă a două corpuri.* ◆ Care există în cadrul unor relații concrete; care nu există decît în relație cu altceva. **II** *adv.* Aproximativ, aproape, mai mult sau mai puțin. *A fost o viață relativ scurtă, dar plină de slavă* (GAL.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***relatif***, lat. ***rĕlativus, -a, -um***, it. ***relativo***, germ. ***relativ***.

relativísm *s.n.* **1** Doctrină inițiată de Protagoras, care postulează relativitatea cunoștințelor omenești, negînd caracterul obiectiv al adevărului, al valorilor artistice, morale etc. și corelația dintre adevărurile relative și adevărul absolut. **2** (*filos.*) Concepții filosofice care admit importanța mediului social în determinarea conținutului credințelor și posibila diversitate a unor astfel de medii sociale. **3** Relativitate. • /<fr. ***relativisme***.

relativíst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al relativismului. **2** *adj.* Care aparține relativismului sau relativiștilor, care se referă la relativism sau la relativiști. **3** *adj.* Care se referă la teoria relativității, la efectele prevăzute de această teorie. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***relativiste***.

relativitáte *s.f.* **1** Faptul sau însușirea de a fi relativ; relativism. **2** (*fiz.*) Proprietate a mărimilor fizice de a avea valori dependente de condițiile concrete în care se efectuează măsurarea lor sau de sistemul de referință la care sînt raportate. <> *Teoria relativității* = teorie a interdependenței dintre spațiu, timp și materia în mișcare, prin care se stabilesc legile generale ale tuturor fenomenelor fizice și pentru cazurile în care vitezele corpurilor nu sînt neglijabile față de viteza de propagare a luminii în vid. **3** (*jur.*) *Principiul relativității contractelor* = principiu în temeiul căruia contractele produc efecte numai între părțile contractante. • /<fr. ***relativité***.

relativizá *vb. I.* **1** *refl.* A căpăta un caracter relativ. **2** *tr.* A da, a imprima un caracter relativ (unei afirmații). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***relativiser***; cf. și germ. *relativieren*.

relativizáre *s.f.* Acțiunea de *a relativiza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***relativiza***.

relatór *s.m.* (*lingv.*) Element de relație. • pl. *-i.* /<it. ***relatore***, engl. ***relator***.

relație *s.f.* **1** (*mai ales la pl.*) Legătură, conexiune între două sau mai multe obiecte, fapte, fenomene, procese, idei, noțiuni sau între însușirile acestora, pe care gîndirea omenească o poate constata sau stabili; raport. <> (*log.*) *Judecată de relație* = judecată care reflectă raporturi între obiecte diferite. (*biol.*) *Funcții de relație* = totalitatea funcțiilor organice care asigură legătura cu mediul exterior. *Relație cauzală* v. cauzal. ◆ (*gram.*) Conexiune, interdependență a două sau mai multe elemente lingvistice. *Relație de coordonare.* <> *Circumstanțial de relație* = circumstanțial care arată obiectul la care se referă o acțiune sau o calitate. *Propoziție circumstanțială de relație* = propoziție circumstanțială care corespunde circumstanțialului de relație. *Element de relație* v. element. **2** (*în logica matematică*) Conexiune între doi sau mai multi termeni (în mulțimea perechilor ordonate de elemente ale unei mulțimi date). <> *Relație binară* v. binar. *Relație de congruență* v. congruență. *Relație indusă* v. indus. *Relație intranzitivă* v. intranzitiv. *Relație de ordine* v. ordine. *Relație de paralelism* v. paralelism. *Relație reflexivă* v. reflexiv. *Relație simetrică* v. simetric. *Relație tranzitivă* v. tranzitiv. *Relații trigonometrice* v. trigonometric. **3** (*mai ales la pl.; de obicei urmat de determ. care arată felul, natura, caracterul*) Legătură între două sau mai multe persoane, instituții, popoare, state etc.; raport. <> (*econ.*) *Relații de producție* = raporturi economice determinate, care se stabilesc între oameni în procesul producției bunurilor materiale, a repartiției, a schimbului și a consumului. *Relații clientelare* v. clientelar. *Relații diplomatice* v. diplomatic. <> Expr. *Relații de mîna stîngă* = legături puțin onorabile, nepermise. ◆ (*la pl.*) Legături pe care le are cineva cu persoane sus-puse, influente, în măsură să ajute, să protejeze etc. **4** Legătură de dragoste; legătură sexuală. **5** Expunere, relatare, povestire; (*mai ales la pl.*) informații. *Șincai percepuse cum se cuvine relațiunea analistului grec* (HASD.). <> Loc.vb. *A da relații* = a relata, a informa. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) ***relațiúne*** *s.f.* /<lat. ***rĕlatio, -onis***, fr. ***relation***, germ. ***Relation***.

relaționá *vb. I. tr.* (*compl. indică evenimente, fenomene etc.*) A pune în relație. • sil. *-ți-o-.* prez.ind. *-ez.* /***relație*** + *-ona*.

relaționál, -ă *adj.* Care stabilește o relație; care aparține unei relații, care se referă la o relație. • sil. *-ți-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***relationnel***, engl. ***relational***.

relaționáre *s.f.* Acțiunea de *a relaționa* și rezultatul ei. • sil. *-ți-o-.* pl. *-ări.* /v. ***relaționa***.

relaționísm *s.n.* (*filos.*) Concepție potrivit căreia realitatea este un sistem de relații logice. • sil. *-ți-o-.* /<germ. ***Relationismus***, engl. ***relationism***.

relaționíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Adept) al relaționismului. • sil. *-ți-o-.* pl. *-iști, -iste.* /<engl. ***relationist***.

relațiúne *s.f.* v. relație.

relaxá *vb. I.* **1** *tr.* (*fiz.*) A pune un sistem fizic scos dintr-o stare de echilibru termodinamic, electric etc. în stare de libertate, acesta revenind relativ lent la vechea stare sau la o nouă stare de echilibru. **2** *refl.* (*despre tensiunile mecanice dintr-un corp elastic*) A scădea fără ca să varieze deformația corpului. **3** *refl., tr.* A (se) destinde (după un efort susținut); a deveni sau a face să devină mai puțin încordat. *Se relaxează ascultînd muzică.* ◆ A (se) liniști, a (se) calma. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***relaxer***.

relaxánt, -ă *adj., s.n.* (Substanță, medicament, factor etc.) care relaxează, destinde. • pl. *-ți, -te.* /***relaxa*** + *-ant*.

relaxáre *s.f.* **1** (*fiz.*) Proces prin care un sistem fizic scos dintr-o stare de echilibru termodinamic, electric etc. revine liber și relativ lent la vechea stare sau la o nouă stare de echilibru; relaxație. **2** Scădere a tensiunilor interne dintr-un corp elastic, fără a varia deformația lui. **3** Destindere (după un efort susținut); liniștire a unei stări de spirit; relaxație. **4** (*psih.*) Metodă de autoreglare psihofizică a comportamentului uman, care urmărește realizarea unui repaus cît mai profund, de recuperare a energiei solicitate de activitatea omului. • pl. *-ări.* /v. ***relaxa***.

relaxát, -ă *adj.* **1** (*despre corpuri elastice*) Care are tensiunile mecanice scăzute, deformația corpului rămînînd constantă. **2** Care este destins (după un efort susținut). *Mușchi relaxați.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***relaxa***.

relaxáție *s.f.* **1** (*fiz.*) Relaxare. **2** Relaxare, destindere. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***relaxation***.

relaxă *s.f.* Tip de saltea din burete de material plastic. • /<germ. ***Relax***, den.com.

relaxoterapíe *s.f.* (*med.*) Tratament prin relaxare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***relaxothérapie***.

relectúră *s.f.* Recitire. • pl. *-i.* /<fr. ***relecture***.

relegă *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică persoane*) A expulza, a izgoni, a surghiuni. **2** (*înv.*) A plasa, a așeza. • prez.ind. *relég.* /<fr. ***reléguer***, lat., it. ***relegare***.

relegalizá *vb. I. tr.* (*compl. indică acte, documente etc.*) A legaliza din nou. • prez.ind. *-ez.* /***re¹-*** + ***legaliza***.

relegalizáre *s.f.* Acțiunea de *a relegaliza* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. *relegaliza*.
relegáre *s.f.* (*înv.*) Acțiunea de *a relega* și rezultatul ei; (*înv.*) relegație. • pl. *-ări*. /v. *relega*.
relegát, -ă *adj.* (*despre persoane*) Care a fost expulzat, izgonit, surghiunit. • pl. *-ți, -te*. /v. *relega*.
relegáție *s.f.* (*înv.*) Relegare. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și *relegațiúne s.f.* /<fr. *relégation*.
relegațiúne *s.f.* v. relegație.
reléu *s.n.* **1** (*tehn.*) Aparat sau dispozitiv care realizează anumite comenzi atunci cînd variază o mărime caracteristică a unui sistem tehnic (temperatură, tensiune etc.) și care este folosit la instalațiile automate. **2** Dispozitiv care retransmite (amplificînd) semnalele recepționate. **3** (*comunic.*) Sistem de comunicații în radiodifuziune și în televiziune, cu stații intermediare de recepție și de retransmisie. **4** Înlocuire a cailor (în cursul drumului), a cîinilor (în timpul vînătorii) sau a ștafetelor (în timpul unei curse); locul unde se face schimbul; animalul sau ștafeta de schimb. • pl. *-ee*. /<fr. *relais*.
relevá *vb. I. tr.* A pune în lumină, a scoate în evidență. *Relevăm însă aci o dificultate* (VLAH.). **2** *refl.* A se dovedi, a se manifesta ca... *Femei care se credeau de lume s-au relevat negustorese aprige* (CĂL.). **3** *intr.* (*înv.*) A depinde, a ține de ceva; a proveni din... • prez.ind. *relév*. /<fr. *relever*.
relevábil, -ă *adj.* Care merită să fie relevat. • pl. *-i, -e*. /<fr. *relevable*.
relevánt, -á *adj.* Care relevă; care scoate sau iese în evidență. • pl. *-ți, -te*. /<fr. *relevant*.
relevánță *s.f.* Calitatea de a fi relevant. ◆ Însemnătate, semnificație. • pl. *-e*. /<fr. *relevance*.
releváre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *releva* și rezultatul ei; relevație. • pl. *-i*. /v. *releva*.
relevație *s.f.* Relevare. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<germ. *Relevation*.
relevéu *s.n.* (*arhit.*) Măsurare, desenare și reprezentare la scară a elementelor unei construcții, ale unui ansamblu de construcții sau ale unui detaliu constructiv. ◆ Schiță în care sînt reprezentate la scară aceste elemente. • pl. *-ee*. /<fr. *relevé*.
relevmént *s.n.* **1** Unghi în planul orizontal, format de o direcție de referință și direcția unui punct oarecare, reprezentat printr-un astru, printr-un obiect terestru sau de pe mare. **2** Unghi format de o direcție de referință cu direcția unei raze vizuale sau cu direcția aparentă a unui emițător de unde electromagnetice. • pl. *-e*. /<fr. *relèvement*.
relichefiá *vb. I. tr.* A lichefia din nou. • sil. *-fi-a*. prez. ind. *-iez*. /*re*[1]- + *lichefia*.
relichefiére *s.f.* Lichefiere din nou. • pl. *-i*. /v. *relichefia*.
relíct, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* Care s-a păstrat, s-a menținut din trecut. ◇ *Specie relictă* (și *subst. f.*) = specie de plantă sau de animal care a supraviețuit dispariției unei flore sau a unei faune în decursul timpurilor geologice. *Sol relict* = sol format în trecut, a cărui dinamică inițială a încetat. **2** *s.n.* Rămășiță, vestigiu. • pl. *-e*. /<germ. *relikt*, lat. *rĕlictus, -a, -um* <*relinquĕre* „a lasa inapoi, „a abandona".
relicvárіu *s.n.* Cutie sau casetă de forme variate, în care se păstrează rămășițe din trupul sau din obiectele unui sfînt. • pl. *-ii*. /<it. *reliqu(i)ario*; cf. fr. *reliquaire*.

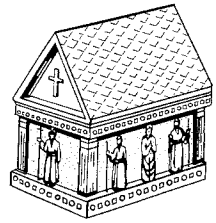

relicvariu

relicvát *s.n.* (*fin.*) Rest de datorie după reglarea unui cont. • pl. *-e*. /<fr. *reliquat*.
relícvă *s.f.* **1** Obiect rămas din trecut și păstrat (cu veneratie) ca amintire (valoroasă); vestigiu. **2** Plantă sau animal care a supraviețuit dispariției unei flore sau a unei faune în decursul timpurilor geologice. **3** (*la pl.*) Moaște. • pl. *-e*. /<lat. *rĕliquiae, -arum*, fr. *relique*.
reliéf *s.n.* **1** (*geomorf.*) (Configurație a suprafeței terestre sub raportul înălțimilor, constituită din) totalitatea neregularităților de forme pozitive și negative (continente, bazine oceanice, munți, dealuri, podișuri, depresiuni, cîmpii, dune de nisip etc.), considerate față de un plan de referință general sau local. ◇ *Relief apalașian* v. apalașian. *Relief concordant* v. concordant. *Relief eolian* v. eolian. *Formă de relief* v. formă. *Inversiune de relief* v. inversiune. *Relief jurasian* v. jurasian. **2** (*a. plast.*) Sculptură al cărei volum aderă mai mult sau mai puțin la un plan-suport. ◆ Ext. Modelajul volumelor obținute prin valorație în pictură și în grafică. **3** (*cinemat.*) Tehnică prin care se creează o imagine percepută tridimensional. **4** Ridicătură, proeminență pe o suprafață. ◇ Loc.adj., adv. *În relief* = (care este) ieșit în afară dintr-un plan; proeminent. ◇ Expr. *A scoate în relief* = a scoate în evidență; a sublinia, a accentua. ◆ Formă, contur. ◆ Fig. Strălucire, forță. *M-am apucat... să consolidez inspirația colegului și să-i dau rezistență și relief* (GAL.). **5** (*fiz.*) *Relief potențial* = electrizare neuniformă (a unei plăci de metal dielectrică), cu potențiale variate în diferite puncte ale corpului electrizat. • sil. *-li-ef*. pl. *-uri*. /<fr. *relief*.
reliefá *vb. I. tr.* **1** A scoate în evidență, a pune în lumină; a sublinia, a accentua. **2** (*a. plast.*; *compl. indică ornamente sculpturale, gravuri etc.*) A lucra în relief. • sil. *-li-e-*. prez.ind. *-ez*. /*relief* + *-a*.
reliefáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a reliefa* și rezultatul ei. **2** (*tehn.*) Operație manuală de deformare plastică la rece a pieselor de tablă subțire, pentru a obține ornamente în relief. • sil. *-li-e-*. pl. *-ări*. /v. *reliefa*.
reliefát, -ă *adj.* **1** Care este scos în relief; proeminent. **2** Care este scos în evidență, în lumină; subliniat, accentuat. • sil. *-li-e-*. pl. *-ți, -te*. /v. *reliefa*.
relíghie *s.f.* v. religie.
relígie *s.f.* **1** Credință în ființe sau forțe supranaturale (Dumnezeu, zei, sfinți, îngeri, duhuri, demoni etc.), manifestată prin oficierea unui cult și prin existența unor organizații și instituții corespunzătoare; ansamblu de credințe, dogme și practici care definesc raportul dintre om și divinitate. *Religia unește popoarele*. ◇ *Religie pozitivă* v. pozitiv. *Religie vedică* v. vedic. ◆ Adeziune la o doctrină religioasă. **2** Disciplină care se predă în școală în scopul instruirii și educării elevilor în spiritul credinței religioase. **3** Fig. Crez, cult; lucru sacru, sfînt. *Scrisul era la Caragiale o religiune* (ARGH.). • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și (*înv.*) *relíghie, religiúne s.f.* /<lat. *rĕligĭo, -onis*, fr. *religion*, germ. *Religion*.
religionár, -ă *adj.* (*înv.*) Religios. • sil. *-gi-o-*. pl. *-i, -e*. /<fr. *religionnaire*.
religiós, -oásă *adj.* **1** Care aparține religiei, care se referă la religie; bisericesc; religionar. ◇ *Agnosticism religios* v. agnosticism. *Căsătorie religioasă* v. căsătorie. *Libertate religioasă* v. libertate. *Serviciu religios* v. serviciu. **2** (*despre oameni*) Care este evlavios, cuvios, pios. • sil. *-gi-os*. pl. *-oși, -oase*. /<lat. *rĕligiōsus, -a, -um*, it. *religioso*, fr. *religieux*.
religiós *adv.* (*muz.*; *indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Cu evlavie, în mod pios. • /<it. *religioso*.
religiozitáte *s.f.* **1** Sentiment religios profund. **2** Reculegere; atenție mare. *Femeile ascultară pe Titi cu religiozitate* (CĂL.). **3** Fig. Rigurozitate, strictețe. *Păzesc cu religiozitate preceptul lui Martin Luther* (C. NEGR.). • sil. *-gi-o-*. /<fr. *religiosité*, germ. *Religiosität*.
religiúne *s.f.* v. religie.
relón *s.n.* Denumire românească pentru fibra textilă sintetică, obținută prin polimerizarea caprolactamei, care este folosită la fabricarea țesăturilor, tricotajelor etc. • /nm. pr. *R[omânia] + [nai]lon*, prin contaminare.
reluá *vb. I. tr.* **1** A lua din nou (un obiect în mînă). ◆ A lua înapoi. ◆ A reocupa (un loc în spațiu). **2** A începe din nou; a continua, a urma (după o întrerupere). ◆ A prelua, a-și însuși; a adopta. *Cu G. Topîrceanu, umorul reia unele din armele panopliei lui Anghel* (VIANU). **3** (*compl. indică piese de teatru*) A reprezenta din nou după o perioadă în care nu s-a jucat. • sil. *-lu-a*. prez.ind. *reiáu*. /*re*[1]- + *lua*, după fr. *reprendre*.
reluáre *s.f.* Acțiunea de *a relua* și rezultatul ei. • sil. *-lu-a*. pl. *-ări*. /v. *relua*.
reluát, -ă *adj.* **1** (*despre obiecte*) Care este apucat din nou (cu mîna) după ce a fost abandonat. **2** Care este dobîndit. **3** Care este continuat după o întrerupere. **4** (*despre piese de teatru*) Care este reprezentată din nou după o perioadă în care nu s-a mai jucat. • sil. *-lu-at*. pl. *-ți, -te*. /v. *relua*.
reluctánt, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care este refractar, recalcitrant. • pl. *-ți, -te*. /<engl. *reluctant*.
reluctánță *s.f.* (*fiz.*) Mărime egală cu raportul dintre tensiunea magnetică de-a lungul unui circuit și fluxul magnetic care străbate circuitul; rezistență magnetică. • pl. *-e*. /<fr. *réluctance*.
reluctivitáte *s.f.* (*fiz.*) Mărime caracteristică materialelor magnetice, care este egală cu reluctanța unui cub confecționat din materialul respectiv și avînd muchia egală cu unitatea. • /<fr. *réluctivité*.
rem *s.m.* Unitate de măsură a dozelor de radiație raportate la efectul lor biologic, egală cu doza unei radiații care produce într-un țesut același efect ca un rad al unei radiații Röntgen de referință, • pl. *-i*. /<engl., fr. *rem*, abr. de la engl. *R[oentgen] E[quivalent] in M[an]* „echivalentul în raze X pentru un organism uman".
remaiá *vb. I. tr.* (*compl. indică ciorapi, tricouri*) A repara ridicînd și prinzînd cu un instrument special ochiurile rupte ori scăpate sau firele deșirate. • sil. *-ma-ia*. prez.ind. *-iez*. /<fr. *remmailler*.
remaiáj *s.n.* Remaiere. • sil. *-ma-iaj*. pl. *-e*. /<fr. *remmaillage*.
remaiát *s.n.* Faptul de *a remaia*. • sil. *-ma-iat*. /v. *remaia*.
remaiére *s.f.* Acțiunea de *a remaia* și rezultatul ei; remaiaj. • sil. *-ma-ie-*. pl. *-i*. /v. *remaia*.
remaieuză [rema'jœzə] *s.f.* Persoană care se ocupă cu remaierea ciorapilor. • pl. *-e*. /<fr. *remmailleuse*.
remake [ri'meik] *s.n.* (*cinemat.*) Versiune nouă a unui film a cărui primă versiune a obținut un mare succes sau a cărui temă își recapătă actualitatea, returnat după mai mulți ani de la premieră. • /<engl. *remake*.
remanént, -ă *adj.* **1** (*despre cîmpuri electrice sau magnetice*) Care se datorește fenomenului de remanență. **2** Care rămîne, care persistă. ◇ *Imagine remanentă* = imagine care rămîne după încetarea excitației inițiale. *Insecticid remanent* v. insecticid. *Tensiune remanentă* v. tensiune. • pl. *-ți, -te*. /<fr. *rémanent*.
remanénță *s.f.* **1** Stare (a unui corp) care se menține, care persistă (după o comprimare). ◇ *Remanență electrică* = stare de polarizare a unui corp electric, păstrată de acesta după anularea cîmpului electric polarizator extern. *Remanență magnetică* = stare de magnetizare a unui corp feromagnetic păstrată de acesta după anularea cîmpului de magnetizare exterior. **2** Proprietate a unor senzații, imagini etc. de a persista după încetarea cauzei care le-a produs. • pl. *-e*. /<fr. *rémanence*.
remaniá *vb. I. tr.* **1** A face modificări în organizarea unei instituții, în componența unui guvern etc. **2** (*compl. indică mașini, instalații, construcții etc.*) A transforma parțial, după o deteriorare, cu scopul readucerii în stare de funcționare sau pentru a-i îmbunătăți caracteristicile funcționale. **3** A înlătura defectele unor materiale sau ale unor produse care nu corespund prescripțiilor tehnice impuse, dar care nu sînt considerate rebut total. • sil. *-ni-a*. prez. ind. *-iez*. /<fr. *remanier*.
remaniábil, -á *adj.* Care poate fi remaniat. • sil. *-ni-a-*. pl. *-i, -e*. /<fr. *remaniable*.
remaniát, -ă *adj.* **1** (*despre instituții, organizații, guverne etc.*) Care este modificat. **2** (*despre mașini, instalații, construcții etc.*) Care este transformat parțial după o deteriorare, în scopul readucerii în stare de funcționare sau pentru a-i îmbunătăți caracteristicile funcționale. **3** (*despre materiale, produse etc.*) Ale cărui defecte au fost înlăturate. • sil. *-ni-at*. pl. *-ți, -te*. /v. *remania*.
remaniére *s.f.* Acțiunea de *a remania* și rezultatul ei. • sil. *-ni-e-*. pl. *-i*. /v. *remania*.
remarcá *vb. I.* **1** *tr.* A observa; a băga de seamă; a releva. **2** *refl.* A se distinge, a se deosebi; a se evidenția. *S-a remarcat prin rezultate deosebite*. • prez.ind. *remárc*. /<fr. *remarquer*.
remarcábil, -ă *adj.* Care merită să fie luat în seamă; care este deosebit, relevant, însemnat. • pl. *-i, -e*. /<fr. *remarquable*.
remarcáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *remarca* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. *remarca*.

remarcát, -ă *adj.* Care a ieşit în evidenţă. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***remarca***.
remárcă *s.f.* Observaţie, constatare; comentariu; notă, însemnare. • pl. *-ci.* /<fr. ***remarque***.
remás[1] *s.n.* v. rămas[1].
remás[2]**, -ă** *adj.* v. rămas[2].
remastică *vb. I. intr.* (*despre animale rumegătoare*) A mesteca din nou; a rumega. • prez.ind. pers. 3 *remástică.* /<fr. ***remastiquer***.
remasticáţie *s.f.* Rumegare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /de la ***remastica***, după fr. *remasticage*.
rematerializát, -ă *adj.* Care s-a materializat din nou. • sil. *-ri-a-.* pl. *-ţi, -te.* /***re***[1]*-* + ***materializat***.
rematicále *s.f. pl.* v. revmaticale.
rémă *s.f.* (*lingv.; în terminologia aristotelică*) Denumire a verbului. • pl. *-e.* /<fr. ***rheme***; cf. gr. *ῥῆμα*.
remărítă *vb. I. refl.* A se mărita din nou; a se recăsători. • prez.ind. *-mărít.* /***re***[1]*-* + ***mărita***.
remăşíţă *s.f.* v. rămăşiţă.
rembrandtián, -á *adj.* Care aparţine lui Rembrandt, care se referă la Rembrandt; în genul picturii lui Rembrandt. • sil. *-ti-an.* pl. *-ieni, -iene.* /nm. pr. (pictor olandez) *Harmenszoon van Rijn* ***Rembrandt*** + *-ian*.
remédˈ *s.n.* v. remediu.
remediá *vb. I. tr.* (*compl. indică situaţii, stări etc.*) A îndrepta, a corecta, a îmbunătăţi. • sil. *-di-a.* prez.ind. *-iez.* /<fr. ***remédier***, lat. ***remediare*** „a vindeca".
remediábil, -ă *adj.* Care poate fi remediat; căruia i se poate aduce o îndreptare, o îmbunătăţire, căruia i s-a găsit un remediu. • sil. *-di-a-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***remédiable***.
remediát, -á *adj.* (*despre situaţii, stări etc.*) Care este corectat, îmbunătăţit. • sil. *-di-at.* pl. *-ţi, -te.* /v. ***remedia***.
remediére *s.f.* Acţiunea de *a remedia* şi rezultatul ei. • sil. *-di-e-.* pl. *-i.* /v. ***remedia***.
remédiu *s.n.* **1** Mijloc de îndreptare sau de îmbunătăţire a unei situaţii, a unei stări etc.; soluţie. **2** Leac; doctorie, medicament. • pl. *-ii.* şi (*înv.*) *remédˈ s.n.* /<fr. ***remède***, lat. ***remĕdium, -ii***.
remember [ri'membər] *s.n.* Aducere-aminte (a unui eveniment important). ◆ (*cu val. vb.*) Ţine minte! aminteşte-ţi! • /<engl. ***remember***.
rememorá *vb. I. tr.* A-şi reaminti, a-şi aminti din nou. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***rémémorer***, lat. ***rememorari***.
rememoráre *s.f.* Acţiunea de *a rememora* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***rememora***.
rememoratív, -ă *adj.* De amintire; comemorativ. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***remémoratif***.
rémeş *s.n.* (*reg.*) Fiecare dintre şanţurile de pe suprafaţa pietrei de moară. • pl. *-e.* /etimol. nec.
remf *s.m.* (*bot.*) Plantă cu florile galbene, dispuse în fascicule la subsuoara frunzelor, cu fructul o capsulă în formă de pară (*Aristolochia clematitis*). • pl. *-i.* /<săs. ***rămp, remp***.
remíge *s.f.* (*ornit.*) Fiecare dintre penele mari ale aripilor unei păsări, care servesc la baterea aerului în timpul zborului. • pl. *-i.* /<fr. ***rémige***; cf. lat. *remex* „vîslaş".
remilitarizá *vb. I. tr.* (*milit.*) A reorganiza (cu scopuri războinice) armata unei ţări; a reface industria de război a unei ţări. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***remilitariser***.
remilitarizáre *s.f.* (*milit.*) Acţiunea de *a remilitariza* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***remilitariza***.
remineralizá *vb. I. tr., refl.* (*med., biol.*) A redobîndi sau a face să redobîndească mineralele pînă la compoziţia normală. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***reminéraliser***.
remineralizáre *s.f.* (*med., biol.*) Acţiunea de *a* (*se*) *mineraliza* şi rezultatul ei; remineralizaţie. • pl. *-ări.* /v. ***remineraliza***.
remineralizáţie *s.f.* (*med., biol.*) Remineralizare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***reminéralisation***.
reminiscénţă *s.f.* **1** Amintire vagă a unor fapte (petrecute demult), aproape dispărute din memorie. ◇ *Teoria reminiscenţei* = teorie platoniciană potrivit căreia omul recunoaşte ideile datorită faptului că sufletul său le-ar fi contemplat într-o existenţă anterioară. **2** (*psih.*) Evocare bruscă a unor fapte care păreau uitate. **3** Rămăşiţă, rest, urmă (abia perceptibilă). • pl. *-e.* /<fr. ***réminiscence***, lat. ***rĕminiscentia, -ae*** <*reminiscere* „a-şi aminti".
remisíbil, -ă *adj.* Care poate fi iertat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***rémissible***.
remisibilitáte *s.f.* Calitatea a ceea ce este remisibil. • /<fr. ***rémissibilité***.
remisiúne *s.f.* **1** (*la catolici*) Iertare a păcatelor. **2** (*med.*) Ameliorare sau dispariţie temporară a manifestărilor unei boli. **3** Predare, înmînare, remitere. • pl. *-i.* /<fr. ***rémission***, lat. ***rĕmissio, -onis***.
remíte *vb. III.* **1** *tr.* A preda, a înmîna, a da. **2** *tr.* (*despre creditori*) A renunţa, total sau parţial, la o sumă de bani datorată de un debitor; a face să se stingă o datorie. **3** *tr.* A amîna. **4** *refl.* (*înv.*) A-şi veni în fire; a se reculege. • prez.ind. *remít.* /<lat. ***remittĕre***; cf. fr. *remettre*.
remiténdă *s.f.* Totalitatea cărţilor nevîndute primite de către librar de la editor în comision şi înapoiate editorului. • /<germ. ***Remittende***.
remitént[1] *s.m.* **1** Posesor al unei poliţe. **2** Girant. • pl. *-ţi.* /<germ. ***Remittent***, fr. ***rémittent***.
remitént[2]**, -á** *adj.* (*med.; despre boli sau despre manifestările lor*) Care scade în intensitate; care dispare temporar (în anumite intervale). • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***rémittent***.
remiténţă *s.f.* (*med.*) Atenuare temporară a unei boli sau a unei manifestări a acesteia. • pl. *-e.* /<fr. ***rémittence***.
remítere *s.f.* Acţiunea de *a remite* şi rezultatul ei. ◇ *Remitere de datorie* = renunţare totală sau parţială a unui creditor la suma de bani datorată de un debitor; iertare de datorie. • pl. *-i.* /v. ***remite***.
remíx *s.n.* (*muz.*) Melodie obţinută prin combinarea unor părţi dintr-o piesă deja existentă cu sunete noi, de obicei electronice. • pl. *-uri.* /<engl. ***remix***.
remizá *vb. I. intr.* A termina o partidă de şah la egalitate. • prez.ind. *-ez.* /***remiză*** + *-a*.
remizáre *s.f.* Acţiunea de *a remiza*. • pl. *-ări.* /v. ***remiza***.
remízá *s.f.* **I 1** Situaţie în care doi şahişti angajaţi într-o partidă consimt asupra unui rezultat de egalitate; partidă de şah terminată la egalitate. **2** Formă de retribuire (în comerţ) potrivit căreia lucrătorii (comerciali) primesc pentru munca prestată o sumă de bani calculată în funcţie de volumul vînzărilor, cumpărărilor, contractărilor etc. pe care aceştia le efectuează; concr. sumă de bani acordată în acest fel. **3** (*fin.*) Operaţie de achitare a unei datorii în străinătate prin transmiterea către un creditor a unui document de plată. ◆ Comision; reducere, rabat. **II 1** Construcţie prevăzută cu instalaţii de spălare şi de ventilare, cu atelier de reparaţii, care este folosită pentru adăpostirea vehiculelor rutiere, a maşinilor agricole, a locomotivelor, a vagoanelor etc. **2** Porţiune de pădure sau de tufăriş care este plantată cu scopul de a servi ca adăpost pentru vînatul mic. • pl. *-e.* /<fr. ***remise***.
remiziér, -á *s.m., s.f.* **1** Lucrător (din comerţ) care este plătit prin remiză. **2** Intermediar între un agent de schimb şi un client. • sil. *-zi-er.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***remisier***.
remobilá *vb. I. tr.* A mobila din nou; a schimba mobila. • prez.ind. *-ez.* /***re***[1]*-* + ***mobila***.
remobiláre *s.f.* Acţiunea de *a remobila* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***remobila***.
remodelá *vb. I. tr.* **1** A îmbunătăţi forma, aspectul unui lucru. **2** A modifica organizarea, structura unui lucru (pentru a-l adapta la cerinţele actuale). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***remodeler***.
remodeláre *s.f.* Acţiunea de *a remodela* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***remodela***.
remónt[1] *s.m., s.n.* **I** *s.m.* **1** Cal achiziţionat pentru nevoile armatei. **2** Cal tînăr, de rasă, încă neobişnuit la ham sau la călărie. **3** Banc, grup de peşti care urcă în susul apei, pentru a-şi depune icrele. **II** *s.n.* Urcare în susul apei. • pl. *m. -ţi.* şi (*reg.*) *rimónt s.m.* /de la ***remontă***, prin derivare regresivă.
remónt[2] *s.n.* Reparaţie; revizie (tehnică). • pl. *-uri.* /<rus. ***ремонт***.
remontá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică fabrici, instalaţii etc.*) A monta din nou. **2** *refl., tr.* Fig. A-şi reveni, a se reface, a se redresa sau a face să-şi revină, să se refacă, să se redreseze (după o boală, un efort etc.). *Vestea l-a remontat.* **3** *tr.* A procura cai pentru armată. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***remonter***.
remontánt, -á *adj.* **1** Care întăreşte, înviorează. **2** (*despre plante*) Care înfloreşte de mai multe ori în perioada de vegetaţie. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***remontant***.
remontáre *s.f.* Acţiunea de *a* (*se*) *remonta* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***remonta***.
remóntă *s.f.* **1** Acţiunea de a procura cai pentru nevoile armatei sau armăsari pentru creşcătoriile de cai. ◆ Serviciu militar însărcinat cu procurarea cailor pentru armată. ◆ Totalitatea cailor procuraţi pentru armată. **2** *Cal de remontă* = cal tînăr de tracţiune, folosit în armată. • pl. *-e.* /<fr. ***remonte***, germ. ***Remonte***.
remontoár *s.n.* Mecanism cu ajutorul căruia se întoarce un ceas. • pl. *-oare.* /<fr. ***remontoir***.
remorcá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică vapoare, vagoane, camioane etc.*) A trage după sine legat cu un cablu. **2** Fig. (*compl. indică oameni*) A lua cu sine, a tîrî cu sila. ◆ A ataşa unui grup. • prez.ind. *-chez.* /<fr. ***remorquer***.
remorcábil, -á *adj.* Care se remorchează. • pl. *-i, -e.* /***remorca*** + *-bil*.
remorcáj *s.n.* Remorcare. • pl. *-e.* /<fr. ***remorquage***.
remorcáre *s.f.* Acţiunea de *a remorca* şi rezultatul ei; remorcaj. • pl. *-ări.* /v. ***remorca***.
remórcă *s.f.* **1** Vehicul fără autopropulsie, tras de un vehicul motor, care este destinat transportului de persoane sau de mărfuri. ◇ Loc.adj. *La remorcă* = care este remorcat. ◇ Expr. *A fi la remorca cuiva* (sau *a ceva*) = a depinde cu totul de cineva (sau de ceva); a fi condus, dominat (de cineva sau de ceva). **2** Odgon, cablu cu care se remorchează o navă sau o ambarcaţie. • pl. *-ci.* /<fr. ***remorque***.

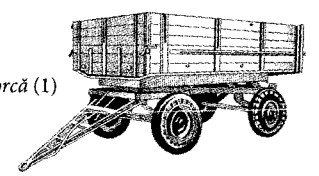
remorcă (1)

remorchér *s.n.* (*mar.*) Navă de dimensiuni mici şi cu motor propriu de putere mare, care remorchează ambarcaţii sau nave (fără propulsie proprie). ◇ (*adj.*) *Avion remorcher* = avion care tractează unul sau mai multe planoare. • pl. *-e.* /<fr. ***remorqueur***.
remú *s.n.* v. remuu.
remuládă *s.f.* (*alim.*) Sos picant, preparat din untdelemn, zeamă de lămîie, muştar şi verdeţuri. • pl. *-e.* /<fr. ***rémoulade***.
remunerá *vb. I. tr.* A retribui; a plăti. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***rémunérer***, lat. ***remunerare***.
remuneráre *s.f.* Acţiunea de *a remunera* şi rezultatul ei; concr. plată, retribuţie; remuneraţie. • pl. *-ări.* /v. ***remunera***.
remuneratór, -oáre *adj.* v. remuneratoriu.
remuneratóriu, -ie *adj.* Care remunerează; care aduce cîştig, folos; folositor, rentabil. • pl. *-ii.* şi *remuneratór, -oáre adj.* /<fr. ***rémunératoire***.
remunerátie *s.f.* Remunerare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi (*înv.*) *remuneraţiúne s.f.* /<fr. ***rémunération***, lat. ***rĕmunĕratĭo, -onis***.
remuneraţiúne *s.f.* v. remuneraţie.
remuşcáre *s.f.* (*adesea constr. cu vb. „a avea"*) Mustrare de cuget; părere de rău; căinţă, regret. *Mai avea remuşcări, însă reuşea să şi le înfrîngă* (SAHIA). • pl. *-ări.* /***re***[1]*-* + ***muşcare***, după fr. *remords*.
remuşcátor, -oáre *adj.* Care provoacă mustrare de cuget, remuşcări. • pl. *-ori, -oare.* /***remuşc[are]*** + *-ător*.
remúu *s.n.* **1** (*hidrol.*) Variaţie treptată a înălţimii apei unui rîu sau a unui canal, produsă în zonele în care mişcarea uniformă a curentului este împiedicată. **2** Vîrtejuri de apă şi valuri mici care se formează în imediata apropiere a pupei la o navă propulsată prin elice. **3** (*hidrol.*) Contracurent în lungul malurilor unui curs de apă. **4** (*meteor.*) *Remuu de aer* = zonă instabilă a sistemului baric, unde se întîlnesc curenţii ascendenţi şi descendenţi. • sil. *-mu-u.* şi *remú s.n.* /<fr. ***remous***.
ren *s.m.* (*zool.*) Mamifer rumegător, asemănător cu cerbul, sălbatic sau domesticit, cu coarnele în formă de arc, ramificate atît la mascul, cît şi la femelă, avînd concavitatea îndreptată înainte, cu smocuri lungi de păr aspru între copite, care trăieşte în regiunile arctice (*Rangifer tarandus*). • pl. *-i.* /<fr. ***renne***.
renál, -ă *adj.* (*anat.*) Care aparţine rinichilor, care se referă la rinichi; nefritic. ◇ (*med.*) *Litiază renală* = boală caracterizată prin formarea de nisip sau de calculi în rinichi ori în canalele excretoare. *Blocaj renal*

v. blocaj. *Glomerulă renală* v. glomerulă. *Pelvis renal* v. pelvis. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***rénal***, lat. ***renalis*** <*ren* „rinichi".

renán, -ă *adj.* Care ține de fluviul Rin sau de regiunea străbătută de acest fluviu. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***rhénan***; cf. nm. pr. *Rin* (lat. *Rhēnus, -i*, germ. *Rhein*), fluviu în V Europei.

renascentíst, -ă *adj.* Care aparține Renașterii, care se referă la Renaștere; care este în spiritul Renașterii. • pl. *-iști, -iste.* și *rinascentíst, -ă adj.* /de la nm. pr. ***Renaștere***, mișcare literară, artistică și științifică în Europa Occidentală; cf. it. *rinascentista*, sp. *renacentista*.

renáște *vb. III. intr.* **1** (*despre ființe*) A se naște din nou. *Pasărea Fenix a renăscut din propria cenușă.* ◆ (*despre sentimente, stări sufletești etc.*) A reapărea; a se ivi din nou. ◆ (*despre vegetație, natură*) A se regenera; a crește din nou; a se trezi la viață. ◆ Fig. (*despre oameni*) A-și recîștiga forțele morale, vitalitatea; a se reface, a se redresa, a-și reveni. **2** Fig. A se forma, a se produce din nou; a reapărea; a se reface; a se înviora, a înflori. *Pe ruinile acestui sat a renăscut altul* (BOL.). • prez.ind. *-násc.* /***re***[1]*-* + ***naște***, după fr. *renaître*.

renáștere *s.f.* **1** Faptul de *a renaște*. **2** Fig. Avînt, reînflorire, reviriment. **3** (*în Europa Occidentală; în sec. 14-16; nm. pr.*) Mișcare literară, artistică și științifică, declanșată de o importantă criză moral-religioasă și spirituală, cu multiple consecințe în plan social, politic și economic, care s-a caracterizat prin ruperea de canoanele filosofice, religioase și artistice ale Evului Mediu, prin mari invenții și descoperiri geografice, prin înflorirea științelor și a artelor, prin trezirea interesului pentru cultura antică, prin extinderea tiparului și a tehnicii etc.; epocă din istoria Europei în care s-a manifestat această mișcare. • pl. *-i.* /v. ***renaște***; cf. fr. *Renaissance*, it. *Rinascimento*.

renălță *vb. I.* v. reînălța.

renălțare *s.f.* v. reînălțare.

renăscătór, -oáre *adj.* **1** Care renaște; care face să renască. **2** Fig. Care se formează, se produce din nou; care reapare; care se înviorează. *Forță renăscătoare.* • pl. *-ori, -oare.* /***renaște*** + *-ător*.

renăscút, -ă *adj.* **1** (*despre ființe*) Care s-a născut din nou. ◆ (*despre vegetație, natură*) Care s-a regenerat. ◆ Fig. (*despre oameni*) Care și-a recîștigat forțele morale, vitalitatea. **2** Fig. Care s-a format, s-a produs din nou; care s-a refăcut; care s-a înviorat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***renaște***.

rénchi *s.n.* v. renghi.

renci *s.n.* Stofă în fîșii de diferite culori și desene, produsă, experimental, în cantitate redusă, pentru selectarea mostrelor și pentru lansarea lor în producție (în urma sondajului de preferințe). • pl. *-uri.* /etimol. nec.

renclódă *s.f.* v. renglotă.

rendeá *s.f.* v. rindea.

rendez-vous [rande'vu] *s.n.* (*fran.*) Întîlnire între două sau mai multe persoane, într-un loc și într-un timp dinainte stabilite. ◇ *Casă de rendez-vous* v. casă. ◇ Expr. *A(-și) da rendez-vous* v. da. • scris și *randevu*. pl. *-uri.* /<fr. ***rendez-vous***.

rendíre *s.f.* v. rindire.

rendzínă *s.f.* (*pedol.*) Grup de soluri intrazonale, formate pe substrat calcaros, într-un climat umed sau semiuscat, care au o fertilitate naturală mijlocie sau bună. • pl. *-e.* /<fr. ***rendzine***.

renegă *vb. I. tr.* A nu recunoaște pe cineva sau ceva ca fiind al său; a se lepăda de cineva sau de ceva; a nega, a contesta, a tăgădui ceva. *Familia asta o reneg. Nu mai fac parte din ea* (H. LOV.). • prez.ind. *renég.* /<lat. ***renegare***; cf. fr. *renier*.

renegáre *s.f.* Faptul de *a renega*. • pl. *-ări.* /v. ***renega***.

renegát, -ă *s.m., s.f.* **1** Persoană care s-a înstrăinat, care s-a lepădat de patria, de credința sa. **2** Persoană care a renunțat la convingerile sau la părerile anterioare, care a trădat grupul, asociația sau partidul căruia i-a aparținut. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***renégat***, germ. ***Renegat***.

renegociă *vb. I. tr.* A negocia din nou. • sil. *-ci-a.* prez.ind. *-iez.* /<fr. ***renégocier***.

renegociére *s.f.* Negociere repetată. • sil. *-ci-e-.* pl. *-i.* /v. ***renegocia***.

renétă *s.f.* Instrument curbat, care este folosit pentru curățarea copitelor cailor. • pl. *-e.* /<fr. ***rénette***.

renéte *adj. pl. Mere renete* (*și subst. n.*) = numele mai multor varietăți de mere, de origine olandeză, de culoare galbenă-portocalie, cu gust plăcut. • /<fr. ***reinette***, germ. ***Renette***.

rénghi *s.n.* Farsă, păcăleală. ◇ Expr. *A juca* (cuiva) *renghiul* (sau *un renghi*) = a păcăli (pe cineva), a face (cuiva) o farsă. • pl. *-iuri.* și (*înv.*) *rénchi s.n.* /<tc. ***reng, renk***.

renglótă *s.f.* (*bot.*) Soi de prun cu fructele mari, sferice, galbene-verzui sau roșcate; restr. fructul acestui soi de prun. • pl. *-e.* și ***renclódă***, (*reg.*) *ringlótă s.f.* /<fr. ***reine-claude***, germ. ***Ringlotte***.

rénie *s.f.* (*geomorf.*) Porțiune joasă și convexă, cu aspect de paljă, din meandrul unui rîu, acoperită de nisipuri și de prundișuri, care intră lin sub nivelul apelor medii și mici. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<ucr. dial. ***piень***.

renifórm, -ă *adj.* Care este în formă de rinichi. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***réniforme***.

renínă *s.f.* (*biochim.*) Enzimă cu efect hipertensiv, eliberată de celulele renale în condiții de circulație vasculară insuficientă. • /<fr. ***rénine***.

reníș *s.n.* (*reg.*) **1** Mulțime de semințe de salcie. **2** Strat de nisip sau de pietriș pe fundul apelor curgătoare. • pl. *-uri.* /***renie*** + *-iș*.

renitént, -ă *adj.* (*med.; despre organe sau tegumente*) Care prezintă renitență. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***rénitent***, lat. ***renītens, -entis***.

reniténtă *s.f.* (*med.*) Rezistență la apăsare a unui organ sau a unui tegument. • pl. *-e.* /<fr. ***rénitence***.

réniu *s.n.* (*chim.*) Element chimic, metal greu, cu aspectul platinei, greu fuzibil, care se găsește în cantități foarte mici în natură și care, datorită proprietăților sale mecanice superioare, a rezistenței la temperaturi mari și a reactivității scăzute față de unii acizi, este folosit în tehnică, la filamente pentru becuri cu incandescență, la obținerea de aliaje, în electrotehnică etc. (*Re*). • sil. *-niu.* și ***rénium*** *s.n.* /<fr. ***rhénium***, germ. ***Rhenium***; cf. lat. *Rhēnus, -i* „Rin", fluviul în V Europei.

rénium *s.n.* v. reniu.

rennoí *vb. IV.* v. reînnoi.

rennoíre *s.f.* v. reînnoire.

rennoít, -ă *adj.* v. reînnoit.

réno *s.n.* (*în antic.; la germani*) Manta făcută din piele de oaie. • scris și *rheno.* /<lat. *r*(*h*)*ēno, -onis*.

renóns *s.n.* (*la jocul de cărți*) Refuz de a da culoarea cerută. • /<fr. ***renonce***.

renová *vb. I. tr.* (*compl. indică edificii, case, mobiliere etc.*) A reînnoi; a repara. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***rénover***.

renovăre *s.f.* **1** Acțiunea de *a renova* și rezultatul ei. **2** Ansamblu de lucrări tehnice, parțiale sau generale, executate la un sistem tehnic existent (mașini, clădiri, instalații etc.), fără a-i schimba în esență destinația, pentru a-l aduce la o stare ameliorată din punctul de vedere al confortului, al folosirii, al igienei sau al esteticii; renovație. **3** Fig. Înnoire, schimbare. • pl. *-ări.* /v. ***renova***.

renovát, -ă *adj.* (*despre construcții, obiecte etc.*) Care a fost reparat (în mod radical). • pl. *-ți, -te.* /v. ***renova***.

renovatór, -oáre *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care renovează, reînnoiește, schimbă. **2** *s.m., s.f.* Persoană care aduce prefaceri, care militează pentru reînnoiri, pentru progres; înnoitor. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***rénovateur***.

renovație *s.f.* Renovare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***rénovation***.

rentá *vb. I. intr.* **1** A produce venit, a se solda cu cîștig, cu profit; a aduce rentă, a fi productiv. *Pămîntul nu mai rentează ca odinioară* (REBR.). **2** (*fam.*) A merita osteneală; a fi util. • prez.ind. pers. 3 *-ează.* /<fr. ***renter***.

rentábil, -ă *adj.* Care rentează; care este avantajos, productiv. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***rentable***.

rentabilitáte *s.f.* Calitatea de a fi rentabil; posibilitate de cîștig, de beneficiu, de venit net. ◇ *Rata rentabilității* = raport între profitul realizat de un agent economic și costul produsului. • pl. *-ăți.* /<fr. ***rentabilité***.

rentabilizá *vb. I. tr.* A face rentabil. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***rentabiliser***.

rentabilizáre *s.f.* Acțiunea de *a rentabiliza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***rentabiliza***.

réntă *s.f.* **1** Venit, profit regulat pe care îl poate obține un proprietar în virtutea dreptului său de proprietate asupra unui teren, unui capital etc. (prin cedarea contra plată a dreptului de folosință a acestora) și care nu este legat de o activitate productivă a proprietarului acestora; dobîndă produsă de o obligațiune. ◇ *Rentă viageră* = sumă de bani pe care o persoană se obligă s-o plătească periodic alteia pe toată durata vieții acesteia. *Să-i facem în urmă o rentă viageră* (BRĂ.). *Rentă funciară* = rentă obținută de proprietarii funciari în virtutea dreptului lor de proprietate asupra pămîntului, avînd ca sursă potențialul pămîntului, valorificat prin fondurile alocate și munca persoanelor care lucrează pămîntul. **2** (*și rentă feudală*) Plată (în muncă, produse etc.) la care era obligat iobagul față de stăpînul său. • pl. *-e.* /<fr. ***rente***.

rentiér, -á *s.m., s.f.* Persoană care beneficiază de o rentă din care trăiește fără să desfășoare vreo activitate productivă. • sil. *-ti-er.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***rentier***.

rénting *s.n.* (*econ.*) Formă de leasing, care constă în închirierea de mijloace de transport, de apartamente etc. • /<engl. ***renting***.

renúme *s.n.* Nume bun; faimă, reputație, celebritate. /<fr. ***renom***, după *nume*.

renumít, -ă *adj.* Care are renume; care este celebru, vestit, faimos, ilustru. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***renommé***, după *nume*.

renunță *vb. I. intr.* (*de obicei urmat de determ. introduse prin prep. „la"*) A se lăsa de ceva, a întrerupe, a înceta de a mai face ceva; a părăsi de bunăvoie ceva sau pe cineva. • prez.ind. *renúnț.* /<fr. ***renoncer***, lat. ***renuntiare***.

renunțáre *s.f.* Acțiunea de *a renunța* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***renunța***.

renúră *s.f.* (*tehn.*) Canelură. • pl. *-i.* /<fr. ***rainure***.

renviá *vb. I.* v. reînvia.

renviére *s.f.* v. reînviere.

reo- Elem. de compunere „curgere"; „curent (de apă)". • /<fr. ***rhéo-***; cf. gr. *ῥέω* „a curge".

reobázá *s.f.* **1** (*fiziol.*) Măsură a stării de excitabilitate a unui nerv, a unui mușchi etc., reprezentată de valoarea minimă a intensității stimulului natural sau artificial necesară pentru a provoca excitația. **2** (*fiz.*) Intensitate minimă a unui curent galvanic capabil să producă excitația unui țesut viu. • sil. *re-o-.* /<fr. ***rhéobase***; cf. gr. *ῥέος* „curent", *βάσις* „bază".

reocupă *vb. I. tr.* A ocupa din nou; a recuceri. • prez.ind. *reocúp.* /<fr. ***réoccuper***.

reocupáre *s.f.* Acțiunea de *a reocupa* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***reocupa***.

reofíl, -ă *adj.* (*despre viețuitoare*) Care preferă apele curgătoare. • sil. *re-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***rhéophile***, germ. ***rheophil***, engl. ***rheophile***; cf. gr. *ῥέος* „curent, apă curgătoare", *φιλέω* „a iubi".

reofór *s.m.* Fir al unei pile electrice. • sil. *re-o-.* pl. *-i.* /<fr. ***rhéophore***; cf. gr. *ῥέος* „curent", *φορός* „care (con)duce"<*φέρω* „a purta".

reoglíndi *vb. IV. tr.* (*compl. indică fenomene, stări, acțiuni etc.*) A reflecta, a înfățișa. • prez.ind. *-esc.* /***re***[1]*-* + ***oglindi***.

reográf *s.n.* (*fiz.*) Aparat care înregistrează curba de curent sau de tensiuni. • sil. *re-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***rhéographe***.

reografíe *s.f.* (*med.*) Exploatare a modului în care se face circulația sîngelui în anumite organe sau regiuni ale corpului pe baza variațiilor electrice ale acestora. • sil. *re-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***rhéographie***; cf. gr. *ῥέος* „curent", *γράφω* „a scrie".

reográmă *s.f.* (*med.*) Curbă care reprezintă variațiile electrice ale anumitor organe. • sil. *re-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***rhéogramme***.

reológic, -ă *adj.* (*fiz.*) Care aparține reologiei, care se referă la reologie. • sil. *re-o-.* pl. *-ci, -ce.* /de la ***reologie***.

reologíe *s.f.* (*fiz.*) Ramură a fizicii care se ocupă cu studiul curgerii lichidelor și al deformării în timp a corpurilor solide sub acțiunea forțelor exercitate asupra lor. • sil. *re-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***rhéologie***.

reometríe *s.f.* (*fiz.*) Tehnică a măsurării mărimilor care caracterizează un material cu proprietăți reologice. • sil. *re-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***rhéométrie***; cf. gr. *ῥέος* „curent", *μέτρον* „măsură".

reométru *s.n.* (*fiz.*) Instrument folosit pentru studierea și măsurarea caracteristicilor reologice ale materialelor. • sil. *re-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***rhéomètre***.

reomorfísm *s.n.* (*geol.*) Proces prin care o rocă sau un sediment se transformă în masă fluidă. • sil. *re-o-.* /<fr. ***rhéomorphisme***; cf. gr. *ῥέος* „curent", *μορφή* „formă".

reomorfóză *s.f.* (*biol.*) Transformare a diferitelor forme de animale datorită apei curgătoare. • sil. *re-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***rhéomorphose***.

reoperá *vb. I. tr.* (*chir.*) A face din nou o intervenție chirurgicală. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***réoperer***.

reorchestrá *vb. I. tr.* A orchestra din nou, a face o altă orchestrație. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***réorchestrer***.

reorchestrăre *s.f.* Acțiunea de *a reorchestra* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***reorchestra***.

reordonanță *vb. I. tr.* A ordonanța din nou. • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***réordonnancer***.

reordonanțáre *s.f.* Acțiunea de *a reordonanța* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***reordonanța***.

reorganizá *vb. I. tr.* A organiza după criterii noi; a întocmi, a orîndui din nou. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***réorganiser***.

reorganizáre *s.f.* Acțiunea de *a reorganiza* și rezultatul ei; (*înv.*) reorganizație. • pl. *-ări.* /v. ***reorganiza***.

reorganizatór, -oáre *s.m., s.f.* Persoană care reorganizează. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***réorganisateur***.

reorganizáție *s.f.* (*înv.*) Reorganizare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***réorganisation***.

reorientá *vb. I. tr., refl.* A (se) orienta într-o direcție nouă. • sil. *re-o-*. prez.ind. *-ez.* /<fr. ***réorienter***.

reorientáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *orienta* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***reorienta***.

reortodoxizáre *s.f.* (*bis.*) Revenire la ortodoxie. • /de la ***ortodox***.

reoscóp *s.n.* (*electr.*) Instrument cu care se constată prezența unui curent electric. • sil. *re-o-*. pl. *-oape.* /<germ. ***Rheoskop***, fr. ***rhéoscope***; cf. gr. *ῥέος* „curent", *σκοπέω* „a examina".

reoscópic, -ă *adj.* (*electr.*) Care aparține reoscopului, care se referă la reoscop. • sil. *re-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***rhéoscopique***.

reospălátor *s.n.* Igheab înclinat, confecționat din tablă și căptușit cu faianță, care este utilizat la spălarea și la concentrarea cărbunilor. • sil. *re-o-*. pl. *-oare.* /***reo-*** + ***spălător***.

reostát *s.n.* (*electr.*) Aparat care servește la reglarea intensității curentului electric din circuite. • sil. *re-o-*. pl. *-e, -uri.* /<fr. ***rhéostat***; cf. gr. *ῥέος* „curent", *στατός* „care stă".

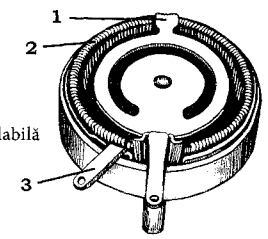

Reostat
1. Cursor.
2. Rezistență reglabilă bobinată.
3. Bornă.

reostátic, -ă *adj.* Care aparține reostatului, care se referă la reostat. • sil. *re-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***rhéostatique***.

reostricțiúne *s.f.* (*fiz.*) Contracție transversală a unui fascicul de purtători de sarcină electrică, datorită forțelor exercitate de cîmpul electromagnetic propriu. • sil. *re-o-*. pl. *-i.* /<fr. ***reostriction***.

reotáxic, -ă *adj.* (*biol.*) Care aparține reotaxiei, care se referă la reotaxie. • sil. *re-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***rhéotaxique***.

reotáxie *s.f.* (*biol.*) Reotropism. • sil. *re-o-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***rhéotaxie***; cf. gr. *ῥέος* „curent", *τάξις* „poziție".

reotropísm *s.n.* (*biol.*) Tropism propriu organismelor acvatice fixate, prin care ele iau o poziție determinată în funcție de curentul apei; reotaxie. • sil. *re-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***rhéotropisme***; cf. gr. *ῥέος* „curent", *τροπή* „întoarcere" <*τρέπω* „a (se) întoarce".

repaginá *vb. I. tr.* A pagina din nou. • prez.ind. *-ez.* /***re***[1]***-*** + ***pagina***.

repaginăre *s.f.* Acțiunea de *a repagina* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***repagina***.

repáos *s.n.* v. repaus.

repará *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică obiecte, bunuri materiale uzate, stricate*) A face propriu pentru folosire, a readuce în stare normală de utilizare, de funcționare; a drege, a reface. ◆ A cîrpi. **2** (*jur.*) A acoperi o pagubă, a plăti daune (pentru o stricăciune, o insultă etc.). **3** Fig. A îndrepta, a corecta. *Prin gestul său și-a reparat greșeala.* ◆ A înlocui, a compensa. *Înlăturarea lui de la conducere a fost o pierdere care nu poate fi reparată.* • prez.ind. *repár.* /<fr. ***réparer***, lat. ***reparare***.

reparábil, -ă *adj.* **1** (*despre obiecte, bunuri materiale stricate, uzate*) Care poate fi reparat, dres. **2** Fig. Care poate fi îndreptat, corectat. *Greșeală reparabilă.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***réparable***, lat. ***rĕparabĭlis, -e***.

reparáre *s.f.* Acțiunea de *a repara* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***repara***.

reparát[1] *s.n.* Faptul de *a repara.* • /v. ***repara***.

reparát[2]**, -á** *adj.* **1** (*despre obiecte, bunuri materiale uzate, stricate*) Care a fost readus în stare normală de utilizare, de funcționare. **2** Fig. Care a fost îndreptat corectat. *Greșeală reparată.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***repara***.

reparatór, -oáre *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care repară. ◆ Ext. (*adj.*) Care întremează. *E un somn adînc și reparator* (GAL.). **2** *adj.* (*jur.*) Care acoperă un prejudiciu; reparatoriu. **3** *adj.* Fig. (*despre atitudini, acțiuni etc.*) Care îndreaptă, corectează; reparatoriu. *Gest reparator.* • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***réparateur***, lat. ***reparator, -oris***.

reparatóriu, -ie *adj.* **1** (*jur.*) Reparator. **2** Fig. (*despre atitudini, acțiuni etc.*) Care îndreaptă, corectează; reparator. • pl. *-ii.* /<fr. ***réparatoire***.

reparáție *s.f.* **1** Ansamblu de operații efectuate asupra unui lucru stricat, uzat, defectat, pentru a-l menține sau a-l readuce în stare normală de funcționare. ◇ *Reparație capitală* = *a)* înlocuire sau refacere completă a unor elemente principale ale utilajelor, agregatelor, clădirilor etc.; *b)* fig. supunere a organismului la anumite analize și tratamente în vederea restabilirii sănătății. **2** (*jur.*) Acoperire a unui prejudiciu de către persoana răspunzătoare de producerea lui; despăgubire a unei pagube. ◆ *Reparații de război* = compensare a pagubelor pricinuite unui stat de alt stat în caz de război, stabilită prin tratate de pace sau prin alte acte internaționale. **3** Fig. Satisfacție pentru o ofensă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *reparațiúne s.f.* /<fr. ***réparation***, lat. ***rĕparatĭo, -onis***, germ. ***Reparation***.

reparațiúne *s.f.* v. reparație.

repartitór *s.n.* (*telec.*) Dispozitiv cu ajutorul căruia se poate face schimbarea legăturilor dintre liniile exterioare și cele interioare ale unei centrale telefonice. • pl. *-oare.* /<fr. ***répartiteur***.

repartíție *s.f.* **1** Distribuire, împărțire, repartizare. *Reglementarea repartiției sarcinilor* (PAN.). **2** Concr. Act prin care se repartizează o locuință. **3** (*econ.*) Proces de repartizare a produselor între membrii societății (determinat de relațiile de producție din acea societate). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***répartition***.

repartizá *vb. I. tr.* **1** A împărți, a distribui ceva (după anumite norme, criterii etc.). **2** (*compl. indică oameni*) A pune într-un anumit loc sau într-un anumit domeniu de activitate. *După absolvirea facultății a fost repartizat în învățămîntul universitar.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***répartir***.

repartizáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a repartiza* și rezultatul ei. **2** (*econ.*) *Repartizare a cheltuielilor* = distribuire a cheltuielilor indirecte de producție asupra costului produselor, a lucrărilor executate și a serviciilor prestate. **3** Concr. Înscris prin care este repartizat ceva. • pl. *-ări.* /v. ***repartiza***.

repartizór *s.n.* (*tehn.*) Distribuitor. • pl. *-oare.* /***repartiza*** + ***-or***.

repasá *vb. I. tr.* **1** A călca cu fierul cald. **2** (*compl. indică țesături, tricouri*) A revizui pentru a descoperi și corecta greșelile de țesătură și de tricotare. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***repasser***.

repasáre *s.f.* Revizuire și retușare a țesăturilor sau a tricourilor, efectuate cu ajutorul unui ac, al unei pensete sau al unei mașini speciale, la o masă translucidă luminată dedesubt. • pl. *-ări.* /v. ***repasa***.

repatriá *vb. I. refl., tr.* A se înapoia sau a aduce pe cineva în patrie după o absență îndelungată (voită sau silită). • sil. *-tri-a.* prez.ind. *-iez.* /<fr. ***répatrier***, lat. ***repatriare***.

repatriére *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *repatria* și rezultatul ei. • sil. *-tri-e-*. pl. *-i.* /v. ***repatria***.

repáus *s.n.* **1** Stare în care orice funcție sau activitate este temporar întreruptă și care are rolul de a reface capacitatea de muncă a organismului; suspendare temporară a unei activități, pentru a restabili capacitatea de muncă a unui organ sau a întregului organism; odihnă, inactivitate. *Repausul de sfîrșit de săptămînă.* ◇ Loc.adj., adv. *Fără repaus* = (care este) continuu, neîntrerupt. ◇ Expr. (*milit.*) *Pe loc repaus!* v. loc. ◆ Ext. Somn. **2** (*fiz.*) Stare a unui corp ale cărui puncte nu-și modifică poziția în raport cu un sistem de referință. **3** (*filos.*) Moment integrant al mișcării, avînd în raport cu aceasta un caracter relativ și condiționînd stabilitatea relativă a lucrurilor. **4** (*biol.*) *Repaus mamar* = perioadă dintre încheierea unei lactații și următoarea fătare, specifică unor animale. **5** Calm, liniște (sufletească); tihnă; răgaz. *De-acuma cerbii și mistrefii o să aibă repaus* (GAN.). **6** (*bis.; adesea determ. prin „de veci", „veșnic"*) Moarte (considerată ca stare de odihnă veșnică). *Cîntări tînguitoare prin zidurile reci Cerși-vor pentru mine repausul de veci* (EMIN.). • sil. *-pa-us.* pl. *-uri.* și *repáos*, (*înv.*) *răpáos, răpáus s.n.* /lat. ***repausum***.

repauzá *vb. I.* **1** *refl.* A se odihni. **2** *intr.* (*înv.*) A se sprijini, a se baza. **3** *intr.* (*înv.*) A muri. • sil. *-pa-u-*. prez.ind. *-ez.* /lat. ***repausare***.

repauzáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *repauza* și rezultatul ei. • sil. *-pa-u-*. pl. *-ări.* /v. ***repauza***.

repauzát, -á *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* (*despre oameni*) Care este odihnit, refăcut. **2** *s.m., s.f.* Persoană decedată. • sil. *-pa-u-*. pl. *-i, -e.* /v. ***repauza***.

répede *adv., adj., s.f.* **I** *adv.* **1** (*în opoz. cu „domol", „lin"*) Iute, cu grabă. *Spune-i... să vie aici repede* (SEBAST.). ◇ (*întărit prin repetare*) *Repede, repede, repede, o luă pe cizmă în jos* (GÎRL.). **2** (*în opoz. cu „rar"*) Cu mișcări rapide și dese. *Să nu răsfoiești prea repede filele* (BLA.). **3** Grabnic, imediat; deodată, brusc. *Încurcîndu-se, schimbă repede vorba* (REBR.). ◇ Expr. *A o lua repede* = a se pripi. *Repede-repejor* = îndată, fără întîrziere. *A lua* (pe cineva) *repede* sau (*subst. f.; pop.*) *cu repedea* = a lua pe cineva prin surprindere. **4** Curînd, devreme; de timpuriu. *Ne deșteptarăm repede, treziți de o mare larmă* (BOL.). **II** *adj.* (*în opoz. cu „încet", „lin"*) **1** (*despre mișcări*) Care se face, se produce iute, rapid, cu repeziciune; (*despre lucruri în mișcare*) care se deplasează cu iuțeală. ◇ Expr. *A arunca o privire repede de sus în jos și de jos în sus asupra cuiva* v. sus. ◆ (*despre ape*) Care curge rapid. ◆ (*despre timp*) Care trece cu repeziciune. ◆ (*înv.; despre expuneri, descrieri etc.*) Care este succint, sumar. *Dăm cititorilor noștri o idee repede despre locul unde se află palatul domnesc* (FIL.). **2** (*în opoz. cu „rar"*) Care se succedă, se desfășoară într-un ritm rapid. *Sunetele năvăleau afară înghesuite, repezi și jalnice* (DELAVR.). **3** (*despre ființe sau despre unele părți ale corpului lor*) Care se mișcă sau se poate mișca cu rapiditate; care este iute, ager, sprinten. *Cai repezi.* ◆ (*despre manifestări, acțiuni etc. ale ființelor*) Care este repezit, pripit. *Mă gîndeam la... băiatul plin de avînt, cu gesturile foarte repezi și nervoase* (SADOV.). ◇ Loc.adv. *Cu pași repezi* = în ritm rapid; grabnic. **4** (*despre agenți fizici*) Care se manifestă cu putere, fără a dura mult; care trece rapid. *Un vînt repede începuse a sufla* (SADOV.). ◆ (*despre picături, stropi etc.*) Care cade iute, succedîndu-se rapid. **5** (*despre dealuri, pante, planuri înclinate etc.*) Care este foarte înclinat; care este abrupt, pieziș. **6** (*despre drumuri*) Care duce la țintă în cel mai scurt timp, fără ocol. **III** *s.f.* (*entom.*) Insectă de culoare arămie, cu spatele verde-deschis și cu puncte albe pe fiecare elitră, care fuge foarte iute (*Cincindela campestris*). • pl. *-zi.* /lat. ***rapĭdus, -a, -um, rapĭdē***.

repegúș *s.n.* Porțiune din cursul unui rîu unde apa are viteza cea mai mare; repeziș, (*înv., pop.*) repejune. • pl. *-uri.* /de la ***repede***.

repejór *adv.* Dim. al lui *repede.* ◇ Expr. *Repede-repejor* v. repede. • /***repede*** + ***-ior***.

repejúne *s.f.* **1** (*înv., pop.*) Iuțeală, viteză (mare). ◇ Loc.adv. *Cu* (sau *în*) *repejune* = iute, cu rapiditate. **2** (*înv., pop.*) Repeguș. **3** (*reg.*) Loc pieziș, abrupt. • pl. *-i.* /***repede*** + ***-iune***.

repelént, -ă *adj., s.n.* **I** *adj.* **1** Care respinge. **2** Fig. Care este respingător. **II** *s.n.* Substanță care, prin calitățile sale organoleptice, îndepărtează rozătoarele, insectele etc. • pl. *-ți, -te.* /<it. ***repellente***, germ. ***Repellent***.

repént, -ă *adj.* (*bot.; despre tulpinile plantelor*) Care stă culcat pe pămînt, dînd naștere din loc în loc la rădăcini; tîrîtor. • pl. *-ți, -te.* /<lat. ***repens, -entis*** <*repere* „a se tîrî".

repér *s.n.* **1** Corp sau sistem de corpuri la care se raportează poziția unui corp fix sau mobil; semn sau obiect care ușurează orientarea sau care permite recunoașterea unui sistem tehnic. *Reper aeronautic.*

Reper de radiolocație. ◆ Semn trasat pe un obiect, pentru a permite recunoașterea poziției pe care trebuie să o ocupe acel obiect într-un ansamblu; semn trasat pe diferite piese care trebuie să fie asamblate pentru a se identifica poziția lor corectă în ansamblu. **2** (*milit.*) Detaliu de teren distinct care ajută la orientare, la indicarea obiectivelor, la executarea tragerii etc. ◇ *Punct de reper* = semn, obiect sau loc determinat care servește la orientare. **3** (*topogr.*) Indicator de nivel care servește la calcularea sau la verificarea altitudinii unui punct de pe teren. **4** (*tehn.*) Mecanism, aparat de orientare. **5** (*tehn.*) Fiecare dintre elementele componente ale unui obiect tehnic complex. **6** (*mat.*) Sistem de referință pentru o dreaptă (un plan sau un spațiu) în raport cu care, cu ajutorul unui sistem de numere (coordonate), poate fi determinat orice punct al dreptei (planului sau spațiului). • pl. *-e.* /<fr. ***repère***; cf. lat. *reperire* „a găsi".

reperá *vb. I. tr.* A marca prin repere; a determina cu ajutorul unui punct de reper poziția exactă a unui loc. ◆ A remarca prezența cuiva sau a ceva. *L-a reperat în mulțime.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***repérer***.

reperábil, -ă *adj.* Care se poate repera. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***repérable***.

reperáj *s.n.* Reperare. • pl. *-e.* /<fr. ***repérage***.

reperáre *s.f.* Acțiunea de *a repera* și rezultatul ei; reperaj. • pl. *-ări.* /v. ***repera***.

reperát, -ă *adj.* Care a suferit acțiunea de reperare. • pl. *-ți, -te.* /v. ***repera***.

repercusiúne *s.f.* Urmare, consecință. • pl. *-i.* /<fr. ***répercussion***; cf. lat. *repercutere* „a respinge".

repercutá *vb. I. refl.* **1** (*despre unde sonore sau luminoase*) A se răsfrânge, a se reflecta, a se întoarce. **2** Fig. A avea urmări, consecințe; a-și manifesta efectele indirect. *Orice leziune a lor se va repercuta asupra funcției respiratorii* (BEL.). • prez.ind. pers. 3 *-ează.* /<fr. ***répercuter***.

repercutáre *s.f.* Acțiunea de *a se repercuta* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***repercuta***.

repercutát, -ă *adj.* (*despre unde sonore sau luminoase*) Care este răsfrânt, întors. • pl. *-ți, -te.* /v. ***repercuta***.

repertoár *s.n.* v. repertoriu.

repertór *s.n.* v. repertoriu.

repertoriál, -ă *adj.* Care se referă la repertoriu. • sil. *-ri-al.* pl. *-i, -e.* /<engl. ***repertorial***.

repertóriu *s.n.* **1** Caiet, registru (cu literele alfabetului puse în evidență la margine) în care se înscriu, în ordine alfabetică, date, nume etc., pentru a putea fi ușor găsite. **2** Totalitatea spectacolelor care se joacă la un teatru, într-o stagiune. **3** Totalitatea pieselor (teatrale sau muzicale) scrise de un autor; totalitatea pieselor interpretate de un actor, de un cîntăreț etc. **4** Culegere de texte, de cîntece. • pl. *-ii.* și *repertoár, repertór* *s.n.* /<lat. ***répertōrium, -ii***, fr. ***répertoire***.

repertorizá *vb. I. tr.* A scrie într-un repertoriu. • prez.ind. *-ez.* /***repertoriu*** + *-iza*.

repetá *vb. I.* **1** *tr.* A spune, a face, a produce încă o dată (sau de mai multe ori) ceea ce a mai fost spus, făcut sau produs. ◆ A citi sau a spune încă o dată un rol, o lecție etc., pentru a le fixa în memorie sau pentru a le înțelege mai bine conținutul. ◆ (*despre artiști*) A face exerciții pregătitoare în vederea unui spectacol sau a unei audiții publice; a face repetiția unui rol, a unei piese de teatru etc. **2** *tr.* (*despre elevi, studenți*) A urma din nou cursurile clasei sau ale anului de studii (în care a rămas repetent). *Repetă anul al II-lea din cauza neprezentării la examenul de filosofie.* **3** *refl.* A se produce, a se întîmpla încă o dată (sau de mai multe ori); a avea loc din nou. • prez.ind. *repét.* și (*înv.*) *repeți vb. IV.* /<fr. ***répéter***, germ. ***repetieren***.

repetábil, -ă *adj.* Care se poate repeta. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***répétable***.

repetabilitáte *s.f.* Însușirea de a fi repetabil. • /***repetabil*** + *-itate*.

repetáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *repeta* și rezultatul ei; reiterație. • pl. *-ări.* /v. ***repeta***.

repetát, -ă *adj.* Care este spus sau făcut încă o dată (sau de mai multe ori); care se repetă. • pl. *-ți, -te.* /v. ***repeta***.

repetént, -ă *adj., s.m., s.f.* (Elev sau student) care repetă clasa sau anul de studii pentru că nu a obținut nota de trecere. • pl. *-ți, -te.* /<germ. ***Repetent***.

repetențíe *s.f.* **1** Faptul de a rămîne repetent. **2** Situație de repetent. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***repetent*** + *-ie*.

repetitív, -á *adj.* Care se repetă fără încetare. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***répétitif***.

repetitór, -oáre *subst.* **I** *s.m., s.f.* **1** Pianist acompaniator al unui cîntăreț sau al unui instrumentist în repetiții și în recitaluri; corepetitor. **2** (*în trecut*) Pedagog, meditator. **II** *s.n.* **1** Sală de meditație într-un internat. **2** Aparat care repetă, prin comandă de la distanță, indicațiile unui instrument nautic. **3** Fiecare dintre cele trei pavilioane ale codului internațional de semnalizare, destinate să înlocuiască unul dintre pavilioanele care se repetă. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***répétiteur***, germ. ***Repetitor***.

repetíție *s.f.* **1** Repetare, reluare a acelorași vorbe, idei, acțiuni etc. ◇ *Armă cu repetiție* = armă cu care se pot trage mai multe focuri (reîncărcîndu-se automat). **2** Exercițiu făcut de către interpreți pentru pregătirea unui spectacol sau a unei audiții publice. ◇ *Repetiție generală* = ultima repetiție (cu decoruri și costume) făcută înainte de spectacol. **3** Reluare de către elevi, la școală, în cadrul unor lecții speciale, sau acasă, al lecțiilor parcurse. **4** (*stil.*) Procedeu sintactico-stilistic care constă în folosirea repetată a aceluiași cuvînt sau a aceluiași grup de cuvinte, pentru a exprima durata, intensitatea, distribuția, progresia, succesiunea, periodicitatea, pentru a sublinia o idee, pentru a înviora expunerea etc. **5** (*jur.*) Faptul de a cere prin justiție restituirea unei sume de bani care a fost plătită fără a fi datorată. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***répétition***.

repetór *s.n.* (*telec.*) Aparat folosit pentru amplificarea bilaterală a semnalelor într-o cale de telecomunicații pe fire, care are rolul de a compensa atenuarea semnalului pe o secțiune a liniei. • pl. *-oare.* /***repeta*** + *-or*.

repeți *vb. IV.* v. repeta.

repéz *s.n.* **1** (*pop.*) Repeziș. **2** Expr. (*înv.*) *A-și da repez* = a-și lua avînt. *A da repez* = a face să se repeadă, să fugă. • pl. *-uri.* /de la ***repezi***, prin derivare regresivă.

repezeálă *s.f.* **1** Repeziciune. ◇ Loc.adv. *La repezeală* = foarte repede, în mare grabă. **2** Goană, fugă; călătorie făcută în (mare) grabă. • pl. *-eli.* /***repezi*** + *-eală*.

repezí *vb. IV.* **I 1** *refl.* A porni în grabă spre..., a se grăbi spre..., a merge, a se duce repede. *Stai, ce faci? Și se repezi spre prizonier* (CAM.). ◇ (*tr. fact.*) *Își repezi calul într-un avînt nebun* (SADOV.). **2** *refl.* A se duce în grabă pînă undeva (pentru scurt timp); a da o fugă. *Repezi-te pînă la el și vezi gata-i de drum?* (CR.). **3** *tr.* A trimite pe cineva în grabă pînă undeva. *Domnul Stanislau... repezi o ștafetă căzăcească, cu scrisoare* (SADOV.). ◇ (*înv.*) Loc.vb. *A repezi veste* = a vesti. **II 1** *refl.* A se năpusti, a se arunca. *S-a înfuriat... și a vrut să se repeadă asupra femeii* (CA. PETR.). ◆ (*despre ape curgătoare*) A curge cu mare iuțeală; (*despre izvoare*) a țîșni, a ieși cu putere. **2** *tr.* A arunca, a azvîrli. *Ieși afară, becisnică! mîrîi Ion scurt..., repezind-o tocmai în ușă* (REBR.). ◆ A trînti, a izbi. ◆ (*compl. indică obiecte, arme etc.*) A mînui cu o mișcare rapidă și violentă pentru a lovi pe cineva. *Am repezit ciutura grea spre capul ei* (STANCU). ◆ (*compl. indică lovituri*) A aplica cu violență cuiva. *Îi repezi un ghiont în coaste* (REBR.). **3** *tr.* Fig. A se răsti la cineva; a brusca. • prez.ind. *repéd.* /***repede*** + *-i*.

repeziciúne *s.f.* Însușirea de a fi repede; grabă mare, iuțeală; repezeală. • /***repede*** + *-iciune*.

repezíre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *repezi* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***repezi***.

repezíș *s.n.* **1** Mișcare violentă; goană, năvală. ◆ Fig. Izbucnire, precipitare. **2** (*geomorf.*) Pantă abruptă; povîrniș foarte înclinat. **3** (*geomorf.*) Porțiune cu pantă accentuată în albia unui rîu unde apa are viteza cea mai mare; repeguș, (*pop.*) repez. • pl. *-uri.* /***repede*** + *-iș*.

repezít, -ă *adj.* **1** Care este grăbit. ◆ Care este făcut în grabă, la repezeală. **2** (*despre oameni*) Care acționează pripit; ext. care este pornit, mînios, nervos. ◆ (*despre vorbe, gesturi etc.*) Care este brusc, pripit, nestăpînit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***repezi***.

repezitúră *s.f.* Mișcare rapidă, precipitată; goană, fugă. • pl. *-i.* /***repezi*** + *-tură*.

repicá *vb. I. tr.* **1** A răsădi la distanțe mai mari plantele tinere, crescute în răsadnițe și în sere, pentru a le asigura o suprafață mai mare de nutriție. **2** (*compl. indică pavaje*) A reface, a repara prin înlocuirea pietrelor deteriorate. • prez.ind. *-chéz.* /<fr. ***repiquer***.

repicáj *s.n.* Repicare. • pl. *-e.* /<fr. ***repiquage***.

repicăre *s.f.* Acțiunea de *a repica* și rezultatul ei; repicaj. • pl. *-ări.* /v. ***repica***.

repídă *s.f.* v. ripidă.

replantá *vb. I. tr.* A planta din nou; a transplanta. • prez.ind. *-ez.* /***re***[1]*-* + ***planta***, după fr. *replanter*.

replantáre *s.f.* Acțiunea de *a replanta* și rezultatul ei; transplantare. • pl. *-ări.* /v. ***replanta***.

replay [ri'plei] *s.n.* Reluare imediată a unor faze interesante într-o emisiune sportivă (directă) la televiziune. • /<engl. ***replay***.

repliá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A (se) strînge (după ce a fost desfășurat) prin suprapunerea unei părți peste alta. **2** *refl.* (*milit.; despre trupe, armate etc.*) A se retrage în ordine, sub presiunea inamicului, de pe un aliniament pe altul mai favorabil apărării sau ducerii acțiunilor de luptă ulterioare. • sil. *-pli-a.* prez.ind. *-iez.* /<fr. ***replier***.

replicá *vb. I. tr.* A da o replică; a răspunde prompt; a riposta. • prez.ind. *réplic.* /<fr. ***répliquer***.

réplică *s.f.* **1** Răspuns prompt și energic (care combate afirmațiile cuiva); ripostă. ◇ Loc.adj. *Fără replică* = definitiv. ◇ Loc.vb. *A da* (*o*) *replică* (sau *replica*) = a replica. ◇ Expr. *A fi tare în replică* = a găsi prompt răspunsul cel mai potrivit într-o discuție. *A avea replică* = a răspunde prompt și răspicat. **2** (*jur.*) Răspuns dat părții adverse; concluzii opuse de reclamant celor formulate de pîrît. ◇ Expr. *A vorbi în* (sau *a da*) *replică* = a răspunde, în cadrul unei dezbateri, combătînd afirmațiile și atacurile părții adverse. **3** Parte din rolul unui actor, care constituie un răspuns la cele spuse de partener. ◆ Parte finală a unei fraze sau a unei tirade rostite pe scenă de un actor, care indică momentul cînd trebuie să intervină interlocutorul. **4** (*a. plast.*) Copie a unei opere de artă executată de autorul operei originale sau sub supravegherea lui directă, care poate fi de dimensiuni și din materiale diferite de cele ale originalului (prezentînd unele mici modificări de formă). **5** (*fiz.*) Mulaj al suprafeței unui corp, realizat sub forma unei pelicule care pe o parte este plană, iar pe cealaltă reproduce structura superficială a corpului, utilizat în microscopia electronică pentru studiul corpurilor groase, netransparente pentru electroni. **6** (*muz.*) Răspuns dat de o voce sau de un instrument într-un duet, într-un terțet etc. **7** (*geol.; mai ales la pl.*) Mișcări tectonice ulterioare unui seism de mare adîncime (și foarte puternic), care apar la scurt interval, în succesiune, și care au o intensitate mai mică. • pl. *-ci.* /<fr. ***réplique***.

repliére *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *replia* și rezultatul ei. • sil. *-pli-e-.* pl. *-i.* /v. ***replia***.

replíu *s.n.* Pliu dublu. • pl. *-uri.* /<fr. ***repli***.

repolizá *vb. I. tr.* A poliza din nou; a da un nou lustru. • prez.ind. *-ez.* /***re***[1]*-* + ***poliza***, după fr. *repolir*.

repolizáre *s.f.* Acțiunea de *a repoliza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***repoliza***.

repondént, -ă *s.m., s.f.* Persoană care răspunde la un sondaj de opinie; respondent. • pl. *-ți.* /<fr. ***repondant***.

repopulá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică teritorii, regiuni etc.*) A popula din nou. **2** (*compl. indică terenuri forestiere despădurite*) A reface. • prez.ind. *-ez.* /***re***[1]*-* + ***popula***.

repopuláre *s.f.* Acțiunea de *a repopula* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***repopula***.

repopulát, -ă *adj.* (*despre teritorii, regiuni etc.*) Care a fost populat din nou. • pl. *-ți, -te.* /v. ***repopula***.

repórt *s.n.* **1** Trecere a unei sume (reprezentînd un total parțial) din josul unei coloane în fruntea coloanei următoare, pentru a fi adunată în continuare. ◆ Ext. Sumă, total reportate sau orice sumă rămasă dintr-un calcul anterior. **2** Prelungire a unei operații de bursă ajunse la termen pînă la lichidarea următoare. **3** Transfer al unui desen de pe un material pe altul, în vederea imprimării litografice. **4** Trecere a unei lucrări editoriale dintr-un plan de apariție în unul posterior. • pl. *-uri.* /<fr. ***report***.

reportá[1] *vb. I. tr.* A face un report. • pl. *-ez.* /<fr. ***reporter***.

reportá[2] *vb. I. tr.* v. raporta.

reportáj *s.n.* **1** Specie publicistică (avînd modalități literare de expresie) care informează asupra unor situații, evenimente de interes general sau ocazional, asupra unor realități geografice, etnografice, economice etc., culese de obicei la fața locului. ◇ *Reportaj-interviu* = material publicistic în care sînt folosite atît

procedeele reportajului, cît și cele ale interviului. **2** Anchetă radiodifuzată, filmată sau televizată. • pl. *-e.* /<fr. ***reportage.***

reportáre *s.f.* Acțiunea de *a reporta* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***reporta.***

repórter, -ă *s.m., s.f.* **1** Persoană care culege și transmite de pe teren știri și informații pentru ziar, pentru radio sau pentru televiziune; ziarist specializat în reportaje. <> *Reporter-fotograf* = reporter care execută fotografii. *Reporter-operator* = reporter care este și operator. *Reporter cinematografic* = operator care filmează în vederea realizării unor jurnale cinematografice, a unor filme documentare etc. **2** Autor de reportaje. • acc. și *reportér.* pl. *-i.* /<fr. ***reporter***, germ. ***Reporter***, engl. ***reporter.***

reporteráș *s.m.* (*deprec.*) Dim. al lui *reporter*; reporter neînsemnat, obscur. • pl. *-i.* /***reporter*** + *-aș.*

reportericésc, -eáscă *adj.* Care aparține reporterului, care se referă la reporter; care intră în atribuțiile unui reporter. • pl. *-ești.* /***reporter*** + *-icesc.*

reportofón *s.n.* Magnetofon (mic) special pentru reportaje și interviuri. • pl. *-oane.* /***repor[ter]*** + ***[magne]tofon***, prin contaminare.

repotín *s.m.* v. răpotin.

repousse [repu'se] *adj.invar., s.n.* (*în arte*) **1** *adj.invar.* Care este modelat în metal sau în piele prin percutare interioară, pentru a produce reliefuri. **2** *s.n.* Obiect care este executat în acest mod. • /<fr. ***repouseé.***

repovestí *vb. IV. tr.* A povesti încă o dată, a povesti din nou. • prez.ind. *-esc.* /***re***[1]*-* + ***povesti.***

repovestíre *s.f.* Acțiunea de *a repovesti* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***repovesti.***

repovestít, -ă *adj.* Care este povestit încă o dată, care este povestit din nou. • pl. *-ți, -te.* /v. ***repovesti.***

reprehensíbil, -ă *adj.* (*despre acțiuni, manifestări etc. ale oamenilor*) Care merită să fie reprobat; care trebuie condamnat; care atrage reproșuri; blamabil, reprobabil. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***répréhensible***, lat. ***rĕprehensĭbilis, -e.***

reprehensiúne *s.f.* Mustrare, reproș; blam. • pl. *-i.* /<fr. ***répréhension***, lat. ***rĕprehensĭo, -onis.***

represálii *s.f. pl.* **1** Măsuri de pedepsire sau de constrîngere luate de anumite organe de stat împotriva unor grupări răzvrătite ori împotriva celor care comit acte ilicite. *Teroriștii au ucis zeci de copii ca represalii.* **2** Mijloace de constrîngere luate de un stat împotriva organelor sau a cetățenilor altui stat, ca urmare a săvîrșirii de către acel stat a unor acte ilicite, reprobabile față de el sau față de cetățenii lui (pentru a-l determina să înceteze astfel de acte). • /<fr. ***représailles***, lat. ***represalia*** <*prehendĕre* „a lua".

represíbil, -ă *adj.* Care poate sau trebuie să fie reprimat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***répressible.***

represie *s.f.* v. represiune.

represiúne *s.f.* **1** Reprimare, înăbușire prin violență a unei acțiuni de opoziție, de revoltă. ◆ (*la pl.*) Acțiuni drastice întreprinse în acest scop. **2** (*jur.*) Măsură de constrîngere juridică, cu caracter penal, împotriva infractorilor, care constă în arestarea, trimiterea în judecată și condamnarea lor la pedepsele prevăzute de lege. **3** (*biol.; în forma „represie"*) Inactivare a unui operon prin interacțiunea acestuia cu un represor. • pl. *-i.* și *represie* *s.f.* /<fr. ***répression***, lat. ***rĕpressĭo, -onis.***

represív, -ă *adj.* Care reprimă, care servește ca mijloc de reprimare; care se referă la represiune. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***répressif.***

represór *s.m.* (*biol.*) Organit celular, de dimensiuni foarte mici, care blochează activitatea unei gene. • pl. *-i.* /<fr. ***répresseur***, lat. ***rĕpressor, -oris.***

reprezentá *vb. I. tr.* **1** A avea forma sau înfățișarea unui anumit obiect; a realiza (în miniatură) un obiect. *Fructiera reprezintă o scoică.* ◆ A înfățișa, a evoca ceva prin procedee plastice, grafice sau prin limbaj. *I se păru... că reprezenta anemone și că era tot un Luchian* (CĂL.). ◆ A înfățișa în forme concrete; a întruchipa. *Tu reprezinți persoana mea abstractă - Un alter ego fără ochelari* (TOPÎR.). **2** (*compl. indică lucrări dramatice*) A interpreta, a juca pe scenă, în fața publicului. **3** A acționa în numele unei persoane, al unei colectivități, al unui stat etc. ca împuternicit al acestora. *Prin procura dată mă reprezintă în fața instanței judecătorești.* ◆ A fi exponentul unui curent, al unei teorii, al unei școli etc., întruchipînd aspectele lor caracteristice, esențiale. **4** A constitui, a însemna, a fi. *Un aspect rudimentar al rimei reprezintă asonanța* (IORD.). **5** (*psih.*) A-și readuce în conștiință imaginea obiectelor sau a fenomenelor percepute anterior; ext. a-și imagina, a-și închipui. **6** (*mat.*) A exprima o legătură între mai multe mărimi printr-o relație matematică. • prez.ind. *-prezínt.* /<fr. ***représenter***, lat. ***repraesentare.***

reprezentábil, -ă *adj.* (*despre lucrări dramatice*) Care se poate reprezenta pe scenă, în fața publicului. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***représentable.***

reprezentánt, -ă *s.m., s.f.* **1** Persoană împuternicită să reprezinte pe cineva sau ceva, să țină locul cuiva, să acționeze în numele cuiva. **2** (*polit.*) Persoană care reprezintă interesele unui stat în alt stat, la o întrunire diplomatică etc. **3** Persoană care reprezintă o școală, un curent etc.; exponent. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***représentant.***

reprezentánță *s.f.* **1** (*polit.*) Organ al unui stat care reprezintă în altă țară interesele țării sale în domeniul economic, politic etc. <> *Reprezentanță diplomatică* = organ permanent de stat pentru relațiile externe, aflat pe teritoriul altui stat. **2** Organ care reprezintă o colectivitate; (*înv.*) reprezentație. *Reprezentanță națională* = organ de stat constituit din totalitatea deputaților. **3** *Reprezentanță comercială* = organ al unui stat care îl reprezintă în relațiile comerciale cu alte state. **4** Agenție a unei întreprinderi comerciale. • pl. *-e.* /<germ. ***Repräsentanz.***

reprezentáre *s.f.* **1** Înfățișare, redare, reproducere a unui lucru (prin mijloace plastice). <> *Reprezentare topografică* = înscriere pe un plan, pe o hartă etc. a detaliilor de pe teren cu ajutorul semnelor topografice. **2** Interpretare pe scenă a unei lucrări dramatice. **3** (*psih.*) (Capacitate de) readucere în conștiință a obiectelor și a fenomenelor care au acționat anterior asupra simțurilor unei persoane; imagine senzorială a obiectelor și fenomenelor evocată mintal, în absența acestora, pe baza percepțiilor anterioare. **4** (*mat.*) Transcriere simbolică a unei proprietăți matematice, figurare geometrică a unei funcții etc. **5** (*econ.*) *Cheltuieli de reprezentare* = sume prevăzute într-un buget pentru a acoperi cheltuielile rezultate din îndeplinirea funcțiilor oficiale pe care le deține o persoană. **6** (*polit.*) *Reprezentare proporțională* = mod de scrutin în care se acordă fiecărui partid sau fiecărei formațiuni politice participante la alegeri un număr de locuri în parlament proporțional cu numărul de voturi obținut. **7** (*inform.*) *Reprezentare binară* = codificare a informației, folosind sistemul de numerație în baza 2. • pl. *-ări.* /v. ***reprezenta.***

reprezentatív, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* (*despre organe sau sisteme de guvernare, adunări etc.*) Care reprezintă o colectivitate și acționează în numele ei. **2** *adj.* (*despre persoane*) Care, prin însușirile sale, reprezintă, ilustrează epoca, curentul etc. din care face parte; care este ilustrativ, tipic. *Un om devine reprezentativ numai cînd are un temperament și o cultură potrivite cu epoca sa* (IBR.). **3** *s.f.* Echipă care reprezintă o asociație sportivă, o țară etc. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***représentatif.***

reprezentativitáte *s.f.* **1** Caracter reprezentativ. **2** Reprezentare a unei instituții, a unui stat etc. în relațiile cu alte instituții, state etc. • /<fr. ***représentativité.***

reprezentáție *s.f.* **1** Prezentare pe scenă a unei opere dramatice, a unui program artistic etc.; spectacol. **2** (*înv.*) Reprezentanță. <> *Reprezentație națională* = reprezentanță națională. **3** (*înv.*) Act prin care se exprima o cerere, o dorință, o mulțumire etc. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *reprezentațiúne* *s.f.* /<fr. ***représentation***, lat. ***rĕpraesentatio, -onis.***

reprezentaționísm *s.n.* (*filos.*) Termen generic care desemnează teoriile despre percepție, în cadrul cărora se consideră că spiritul nu are contact direct cu obiectele sale, ci le aprehendează prin intermediul unor idei presupuse a le reprezenta. • sil. *-ți-o-.* /<engl. ***representationism.***

reprezentaționíst, -ă *s.m., s.f., adj.* (Adept) al reprezentaționismului. • sil. *-ți-o-.* pl. *-iști, -iste.* /<engl. ***representationist.***

reprezentațiúne *s.f.* v. reprezentație.

reprimă *vb. I. tr.* (*compl. indică acțiuni, mișcări sociale etc.*) A curma, a înăbuși, a împiedica prin mijloace drastice, prin violență etc. *Greva fusese reprimată brutal* (PRED.). <> Fig. *Avea ca punct de conduită să-și reprime antipatiile* (CĂL.). • prez.ind. *reprím.* /<fr. ***réprimer.***

reprimábil, -ă *adj.* Care poate fi reprimat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***réprimable.***

reprimáre *s.f.* Acțiunea de *a reprima* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***reprima.***

reprimí *vb. IV. tr.* **1** A primi înapoi (un lucru care a fost împrumutat, luat etc.). **2** (*compl. indică persoane concediate*) A reangaja. • prez.ind. *-esc.* /***re***[1]*-* + ***primi.***

reprimíre *s.f.* Acțiunea de *a reprimi* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***reprimi.***

reprint [ri'print] *s.n.* Retipărire. • pl. *-uri.* /<engl. ***reprint.***

reprivatizá *vb. I. tr.* (*compl. indică bunuri naționale, statale sau naționalizate*) A trece din nou în proprietate privată. • prez.ind. *-ez.* /***re***[1]*-* + ***privatiza.***

reprivatizáre *s.f.* Acțiunea de *a reprivatiza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***reprivatiza.***

repríză *s.f.* **1** Fiecare dintre părțile sau etapele succesive în care se împarte desfășurarea unei activități, a unei competiții sportive etc. <> Loc.adv. *În reprize* = pe rînd, în etape. **2** Durată a unei faze într-o operație tehnică; etapă de lucru. **3** Reluare sau repetare a unei operații tehnice întrerupte. **4** Manevră de trecere a unui motor de autovehicul de la un regim de mers cu turația joasă la unul cu turația înaltă, printr-o accelerare bruscă, pentru a învinge o rezistență exterioară momentană. **5** (*tehn.*) Defect la suprafața unor piese turnate apărut ca urmare a umplerii incomplete a formelor de turnare, care se prezintă sub forma unor șanțuri, a unor rotunjiri etc. **6** (*muz.*) Secțiune a unei lucrări muzicale dispusă simetric față de expoziție, în care sînt reluate temele principale. • pl. *-e.* /<fr. ***reprise.***

reprobă *vb. I. tr.* (*compl. indică acțiuni, manifestări etc. ale oamenilor*) A respinge, a condamna, a dezaproba. • prez.ind. *-ez.* /<lat. ***reprobare.***

reprobábil, -ă *adj.* (*despre acțiuni, manifestări etc. ale oamenilor*) Care merită să fie reprobat; care trebuie condamnat; care atrage reproșuri; blamabil, reprehensibil. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***rĕprobabĭlis, -e.***

reprobáre *s.f.* Acțiunea de *a reproba*; reprobațiune. • pl. *-ări.* /v. ***reproba.***

reprobatív, -ă *adj.* Reprobator. *Spuse cu intonație joasă și reprobativă* (CĂL.). • pl. *-i, -e.* /<engl. ***reprobative.***

reprobatór, -oáre *adj.* Care reprobă; reprobativ. *Atitudine reprobatoare.* • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***réprobateur.***

reprobáție *s.f.* v. reprobațiune.

reprobațiúne *s.f.* Reprobare. • pl. *-i.* și (*înv.*) *reprobáție* *s.f.* /<fr. ***réprobation***, lat. ***rĕprobatio, -onis.***

reproducátor, -oáre *adj., s.m.* **1** *adj.* (*biol.*) Care se reproduce, se înmulțește (ușor). **2** *s.m.* Animal domestic selecționat după criterii biologice și productive în vederea reproducției. **3** *adj.* Care imită, reproduce felul de a fi, gesturile etc. caracteristice cuiva. • pl. *-ori, -oare.* /***reproduce*** + *-ător,* după fr. *reproducteur.*

reprodúce *vb. III.* **1** *tr.* A reda cu exactitate ceea ce este scris, ceea ce a spus sau a făcut cineva. ◆ A înfățișa ceva cu fidelitate; a reprezenta în forme concrete. **2** *tr.* A imita felul de a fi, gesturile, mimica cuiva. **3** *refl.* (*psih.*) A reactualiza în memorie idei, cunoștințe însușite în cursul experienței anterioare. **4** *refl.* A se produce, a se arăta din nou. **5** *tr.* A produce în serie; a multiplica. *M-a sfătuit... să reproduc cărți poștale ilustrate* (VLAS.). **6** *refl.* (*biol.; despre ființe, organisme etc.*) A se perpetua prin generare; a se înmulți. **7** *tr.* (*econ.*) A relua în mod continuu procesul de producție; a produce din nou. • prez.ind. *-prodúc.* /***re***[1]*-* + ***produce***, după fr. *reproduire.*

reprodúcere *s.f.* **1** Acțiunea de *a* (*se*) *reproduce* și rezultatul ei. **2** Concr. Copie după o lucrare de artă originală (desen, pictură, sculptură etc.), după o fotografie etc. <> *Reproducere fotomecanică* v. fotomecanic. **3** *Drept de reproducere* = copyright. **4** (*psih.*) Proces al memoriei prin care se evocă, se reactualizează mintal imagini, idei, cunoștințe însușite în cursul experienței anterioare, în lipsa obiectelor, textelor etc. respective. **5** (*biol.*) Înmulțire, reproducție. <> *Reproducere asexuată* v. asexuat. *Reproducere sexuată* v. sexuat. • pl. *-i.* /v. ***reproduce.***

reproductíbil, -ă *adj.* Care poate fi reprodus. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***reproductible.***

reproductibilitáte *s.f.* Însușirea a ceea ce este reproductibil. • /***reproductibil*** + *-itate.*

reproductív, -ă *adj.* **1** Care reproduce. **2** Care reprezintă o reproducere. **3** (*biol.*) Care are ca scop sau ca rezultat reproducția; care face posibilă reproducerea. *Organe reproductive.* ◇ *Barieră reproductivă* v. barieră. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***reproductif.***

reproductivitáte *s.f.* (*biol.*) Capacitatea de a (se) reproduce. • /<fr. ***reproductivité.***

reprodúcție *s.f.* **1** (*econ.*) Reînnoire, reluare neîntreruptă a procesului de producție. ◇ *Reproducție simplă* = reproducție în care procesul de producție se reia la aceeași scară. *Reproducție lărgită* = reproducție în care proporțiile producției se măresc prin acumularea unei părți din plusprodus. **2** (*biol.*) Proces de perpetuare a unei specii; înmulțire, reproducere. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***reproduction.***

reprodús, -á *adj.* **1** (*biol.; despre ființe, organisme*) Care s-a înmulțit. **2** (*despre ceea ce a mai fost spus sau scris*) Care este spus sau scris întocmai; redat. **3** Care este înfățișat cu fidelitate. **4** Care este reprezentat în forme concrete. **5** Care este multiplicat. **6** (*econ.*) Care este produs din nou. • pl. *-și, -se.* /v. ***reproduce.***

reprofilá *vb. I. tr.* A schimba profilul unei întreprinderi, al unei instituții etc.; a reorganiza. • prez.ind. *-ez.* /***re***[1]*-* + ***profila.***

reprofilláre *s.f.* Acțiunea de *a reprofila* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***reprofila.***

repróș *s.n.* (*mai ales în legătură cu vb. „a face", „a aduce", „a adresa"*) Imputare, dojană; mustrare, învinuire, critică. *Mi-aduc aminte de unele vorbe ale tale, de unele căutături de reproș* (VLAH.). *Soția îmi face toată ziua reproșuri.* ◇ Loc.adj., adv. *Fără reproș* = ireproșabil, perfect. *Duce o viață fără reproș. Muncește fără reproș.* ◇ Fig. *Și ce reproșuri... Curg în lividul sînge al strugurilor copți* (LAB.). • pl. *-uri,* (*înv.*) *-e.* /<fr. ***reproche.***

reproșá *vb. I. tr.* A-și face sau a-i face cuiva reproșuri, mustrări, imputări, a(-și) imputa ceva. *Un singur lucru îi reproșa Olguței: că nu-i fata lui* (TEOD.). ◆ A spune, a zice; a obiecta. *N-are ce să reproșeze, totul fusese mai mult decît bine.* ◇ (*refl. pas.*) *Nu este greu ca observatorul să înțeleagă de ce li se reproșează bucureștenilor prea mult lux* (ARGH.). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***reprocher.***

reproșábil, -ă *adj.* (*despre acțiuni, manifestări etc. ale oamenilor*) Care merită reproșuri, de reproșat. *Gest reproșabil.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***reprochable.***

reptáție *s.f.* **1** (*înv.*) Tîrîre. **2** (*geomorf.*) Deplasarea lentă, superficială a zăpezii, a particulelor rezultate din degrezgregări pe terenurile înclinate. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *reptațiúne s.f.* /<fr. ***reptation,*** lat. ***reptatio, -onis*** <*repĕre* „a se tîrî".

reptațiúne *s.f* v. reptație.

reptíl *s.n.* v. reptilă.

reptílă *s.f.* **1** (*zool.; la pl.*) Clasa de vertebrate (terestre) ovipare, de obicei tîrîtoare, cu temperatura corpului variabilă, cu pielea groasă, solzoasă, fără picioare sau cu picioare scurte, dispuse lateral, și cu inima formată din două auricule și un ventricul (*Reptilia*); (*și la sg.*) animal care face parte din această clasă. *Reptilele apar la sfîrșitul carboniferului.* ◇ (*fin.*) *Reptilă monetară* = limită a fluctuației cursului bancar pentru un ansamblu anumit de monede. ◇ Compar. *E rece ca o reptilă.* **2** Fig. Persoană care este gata să se înjosească pentru a parveni. *Cum să-i mai spui reptilei că ești cel mai indicat ofițer să facă parte din delegație?* (E. BAR.). • pl. *-e.* și (*înv.*) *reptíl s.n.* /<fr. ***reptiles,*** germ. ***Reptile***; cf. lat. *reptilis, -e* <*repĕre* „a se tîrî".

reptilián, -ă *adj.* **1** (*zool.*) Care aparține reptilelor, care se referă la reptile. **2** Fig. Care este lingușitor, josnic. *Gazetarul suplu, în sensul reptilian al cuvîntului, se umilește și parvine* (PERP.). • sil. *-li-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***reptilien,*** engl. ***reptilian.***

reptilivór, -ă *adj.* Care se lirănește cu șerpi. • pl. *-i, -e.* /de la ***reptilă.***

repúblecă *s.f.* v. republică.

republicá *vb. I. tr.* (*compl. indică scrieri*) A publica din nou; a reedita, a retipări. *Textul a fost republicat, dar în altă interpretare.* ◇ (*refl. pas.*) *Trebuie să se republice această operă.* • prez.ind. *-públic.* /***re***[1]*-* + ***publica,*** după fr. *republier.*

republicábil, -á *adj.* (*despre scrieri*) Care poate fi republicat. • pl. *-i, -e.* /***re***[1]*-* + ***publicabil.***

republicán[1] *s.m.* (*ornit.*) Pasăre de mărimea unei mierle, care trăiește în grupuri în S Africii. • pl. *-i.* /<fr. ***republicain.***

republicán[2]**, -ă** *adj., s.m., s.f.* (*polit.*) **1** *adj.* Care aparține republicii, care se referă la republică; (*înv.*) republicesc. *Mișcare republicană. Guvernare republicană.* ◇ *Monarhie republicană* = monarhie constituțională. *Partid republican* = unul dintre cele două mari partide politice, alături de cel democrat, care alternează la putere în SUA (după 1854). ◆ (*ist.*) Care se referă la republicile antichității. *Patricienii Romei republicane.* ◆ (*despre presă, conferințe etc.*) Care susține republica. *Discursuri republicane.* ◆ (*adv.*) În favoarea republicii, pentru republică. *A predicat, a agitat republican* (EMIN.). **2** *s.m., s.f* Adept al republicii ca formă de guvernămînt. *Este un republican moderat.* ◆ Membru al unui partid republican. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***républicain,*** it. ***repubblicano,*** germ. ***Republikaner.***

republicanísm *s.n.* (*polit.*) **1** Concepție care susține republica drept formă de guvernămînt. **2** Atitudine, activitate în favoarea republicii. • /<fr. ***républicanisme.***

republicáre *s.f.* Acțiunea de *a republica* și rezultatul ei. *Republicarea operei lui Eminescu.* • pl. *-ări.* /v. ***republica.***

republícă *s.f.* **1** (*polit.*) Formă de guvernămînt în care conducerea este exercitată de un organ colectiv sau de un președinte, în urma unor alegeri, pentru un timp determinat; țară, stat care are o astfel de formă de guvernămînt. ◆ Ext. Populație a unei republici. ◇ (*glum.*) *Mă pișcau de spate și de ceafă o întreagă republică de furnici* (HOG.). **2** Expr. *Republica literelor* (sau *a literaturii*) = (*calc după fr. „république des lettres"*) totalitatea scriitorilor. *Poeziile ei... au să facă o mare revoluție în republica literaturii românești* (C. NEGR.). • pl. *-ci,* (*înv.*) *-ce.* și (*înv.*) *răpúblică, repúblecă s.f.* /<lat. ***respublica*** „treburi publice", fr. ***république,*** germ. ***Republik,*** it. ***repubblica.***

republicésc, -eáscă *adj.* (*polit.; înv.*) Republican. *Furmă de stăpînire... ce-i zice și republicească* (PISC.). • pl. *-ești.* /***republică*** + *-esc.*

repudiá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică ființe, obiecte, idei, doctrine etc.*) A respinge, a nu mai recunoaște; a îndepărta; a renega. *Teorii pe care cei cu răspundere le repudiază* (REBR.). ◆ Spec. (*compl. indică obligații sau contracte internaționale*) A denunța în mod unilateral. ◆ (*jur.; compl. indică moșteniri sau legate*) A renunța. *A repudia o succesiune.* ◆ Fig. A părăsi, a abandona. *Poporul repudiase vechile sale virtuți.* **2** (*în Roma antică; despre soț*) A da o declarație oficială de întrerupere a relațiilor conjugale cu soția; a divorța. • sil. *-di-a.* prez.ind. *-iez.* /<fr. ***répudier***; cf. lat. *repudiare* „a respinge".

repudiát, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care a fost respins, îndepărtat, renegat. ◇ (*subst.*) *Se ridica... avocat și tribun greșiților și... pe nedrept repudiaților societății noastre* (GAL.). • sil. *-di-at.* pl. *-ți, -te.* /v. ***repudia.***

repudiére *s.f.* Acțiunea de *a repudia* și rezultatul ei; respingere, renegare. *Repudierea gloriei militare* (MAIOR.). ◇ (*jur.*) *Repudierea unei moșteniri* (sau *a unui legat*) = renunțarea unei persoane la drepturile sale legale de moștenire (sau la un legat). • sil. *-di-e-.* pl. *-i.* /v. ***repudia***; cf. it. *ripudiare.*

repugná *vb. I. intr.* **1** (*constr. cu dat.*) A-i produce cuiva silă, oroare sau dezgust, a-i displăcea profund. *Gluma nu-i repugnă* (VIANU). ◇ (*înv.; tr.*) *În fond însă-l repumnă absurdul și nedreptul* (HEL.). **2** (*înv.*) A nu se potrivi cu..., a fi opus, contrar cu... *Aceasta repugnă firii lui.* • prez.ind. pers. 3 *repúgnă.* și (*înv.*) *repumnă vb. I.* /<fr. ***répugner,*** lat. ***repugnare*** „a se împotrivi".

repugnánt, -ă *adj.* **1** (*despre oameni sau despre acțiuni, manifestări, creații ale lor, despre mediul în care trăiesc etc.*) Care inspiră repulsie, care provoacă silă; respingător, dezgustător. *Atmosferă repugnantă.* **2** (*înv.*) Care nu se potrivește cu...; opus, contrar. *Lucruri repugnante bunului-simț.* • pl. *-ți, -te.* și (*înv.*) *repuniént, -ă adj.* /<fr. ***répugnant.***

repugnánță *s.f.* Silă, dezgust, repulsie, scîrbă. *Se apropie de el cu repugnanță.* • și (*înv.*) *repumnánță s.f.* /<fr. ***répugnance,*** lat. ***répugnantia, -ae***; cf. și it. *ripugnanza.*

repúls *s.n.* v. repulsie.

repúlsie *s.f.* **1** Aversiune instinctivă; oroare, dezgust, resentiment. *La o anumită vîrstă... înclinările și repulsiile devin cristalizări sufletești definitive* (E. LOV.). **2** (*fiz.*) Forță în virtutea căreia două corpuri sau două molecule se resping reciproc; respingere. *Repulsii magnetice* (MARIN). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *repúls s.n., repulsiúne s.f.* /<fr. ***répulsion,*** lat. ***répulsio, -onis.***

repulsiúne *s.f.* v. repulsie.

repulsív, -ă *adj.* **1** Care inspiră repulsie; respingător, dezgustător. *Figura repulsivă a lui... îi luneca prin minte* (VLAH.). **2** Care nu admite; care respinge. *Profesorul avu o mișcare repulsivă și goni cu mîna zborul acestor negre libelule* (GAL.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***répulsif.***

repumnă *vb. I.* v. repugna.

repúne[1] *vb. III. tr.* **1** (*compl. indică obiecte, lucruri, ființe etc.*) A pune din nou la loc; a reașeza. *Repune cartea pe masă.* ◇ Expr. *A repune pe cineva* sau *ceva în drepturi* (sau *în drept*) = a acorda cuiva un privilegiu de care anterior a fost privat; a-i reda cuiva drepturile. *A repune piciorul* (undeva) = a sosi din nou (undeva); a pătrunde din nou. *A repune pe tapet* v. tapet. **2** (*înv.*) A pune deoparte; a amîna. • prez.ind. *-pún.* /***re***[1]*-* + ***pune,*** după fr. *reposer.*

repúne[2] *vb. III.* v. răpune.

repúnere *s.f.* Acțiunea de *a repune* și rezultatul ei. ◇ *Repunere pe rol* v. rol. • pl. *-i.* /v. ***repune***[1].

repuniént, -ă *adj.* v. repugnant.

repurtá[1] *vb. I. refl.* (*despre oameni*) A se îndrepta cu gîndul, mintea etc. spre oameni, idei, fapte din trecut. *Să mă report ferice la patria-mi cu soare* (ALECS.). ◇ Ext. (*despre idei, minte etc.*) *Gîndirea mi se repurtă cu jale asupra unui alt cîntăreț* (ODOB.). • prez.ind. *repórt.* /<fr. ***réporter,*** după *purta.*

repurtá[2] *vb. I. tr.* (*compl. indică victorii, reușite, succese etc.*) A obține, a cîștiga (într-o competiție). *Eminența diplomată a repurtat un deplin triumf* (CAR.). *Echipa noastră de gimnaste a repurtat o victorie binemeritată.* • prez.ind. *-ez.* /<lat. ***reportare,*** it. ***riportare***; cf. și fr. *remporter.*

repurtáre *s.f.* Acțiunea de *a repurta*[1] și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***repurta***[1].

repusá *vb. I. tr.* **1** A respinge. *A repusat o injurie.* **2** A rezista victorios. **3** (*mec.*) A produce un efort care tinde să îndepărteze ceva. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***repousser.***

repusáj *s.n.* Repusare. • pl. *-e.* /<fr. ***repoussage.***

repusáre *s.f.* Acțiunea de *a repusa* și rezultatul ei; repusaj. ◆ (*metalurg.*) Modelare la rece a metalelor în foi. • pl. *-ări.* /v. ***repusa.***

reputá *vb. I. tr.* (*înv.; compl. indică oameni sau rezultate, idei etc. ale lor*) A considera, a socoti, a aprecia. *Reputat pînă mai zilele trecute ca un funcționar model* (CAR.). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***réputer.***

reputát, -ă *adj.* (*mai ales depre oameni*) Care se bucură de o reputație bună. *Este un medic și un om reputat.* ◆ Care este renumit, faimos, cunoscut, prețuit. *Un tenisman reputat.* ◇ (*peior.*) *Lang, ca beție reputat, fu primit cu o explozie de bucurie* (REBR.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***reputa***; cf. fr. *réputé.*

reputáție *s.f.* Părere, opinie publică, favorabilă sau defavorabilă, despre cineva sau ceva; felul în care cineva este cunoscut sau apreciat. *Fata asta nu prea are o reputație bună.* ◆ Renume, faimă; celebritate. *Am venit atras de reputația d-voastră... de învățat* (CĂL.). ◆ Autoritate, prestigiu, respect. *Reputația de care se bucură este în continuă creștere.* • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *reputațiúne s.f.* /<fr. ***réputation,*** lat. ***rĕpŭtatio, -onis*** „considerare".

reputațiúne *s.f.* v. reputație.

requiém *s.n.* v. recviem.

reradiá *vb. I. tr.* (*telec.; compl. indică semnale radio sau de televiziune*) A retransmite. *Semnalele de televiziune... au fost reradiate către stațiile corespunzătoare* (PER.). • sil. *-di-a.* prez.ind. *-iez.* /***re***[1]*-* + ***radia.***

rerafináre *s.f.* (*chim., ind.*) **1** Tratament suplimentar aplicat uleiurilor vegetale după neutralizarea lor cu alcalii, pentru reducerea culorii uleiurilor rafinate. **2** Operație aplicată produselor rezultate la prima rafinare a alcoolului etilic. • pl. *-ări.* /***re***[1]*-* + ***rafinare.***

rerecórding *s.n.* (*muz.*) Procedeu tehnic de suprapunere prin înregistrări consecutive, pe aceeași fonogramă, a mai multe părți instrumentale sau vocale; reînregistrare. • /***re***[1]*-* + ***recording.***

reromanizá *vb. I. tr., refl.* A (se) romaniza din nou. • prez.ind. pers. 3 *-ează.* /***re***[1]*-* + ***romaniza.***

reromanizáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *reromaniza* și rezultatul ei. ◆ (*lingv.*) Proces de îmbogățire a limbii române cu numeroase neologisme de origine latină și neolatină, mai ales în perioada modernizării limbii

române literare. *Neologismul de origine latină sau neolatină a produs o reromanizare a limbii noastre* (PUȘ.). • pl. *-ări*. /v. ***reromaniza***.

resabotá *vb. I. tr.* (*ferov.*) A rectifica înclinarea șinelor de cale ferată, după un anumit timp de exploatare. • prez.ind. *-ez*. /***re¹-*** + ***sabota***.

resabotáre *s.f.* (*ferov.*) Acțiunea de *a resabota* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***resabota***.

resabotát, -ă *adj.* (*ferov.*) Care a fost supus resabotării. • pl. *-ți, -te*. /v. ***resabota***.

resác *s.n.* (*hidrol.*) Val marin sau oceanic produs prin întoarcerea violentă a apei care a lovit un obstacol și care se combină continuu cu valul direct, prezentînd aspectul unei explozii. • pl. *-uri*. /<fr. ***ressac***.

resalutá *vb. I. tr.* (*înv.*; *compl. indică oameni*) A răspunde la salut. • prez.ind. *-salút*. /***re¹-*** + ***saluta***.

resáltă *vb. I. intr.* **1** A sălta din nou. <> Fig. *Cuvîntul... în triumf resaltă* (HEL.). **2** Fig. A tresări, a palpita. *Cîte inimi în plăcere îi resaltă ușurel!* (EMIN.). **3** (*înv.*) A sări înapoi. • prez.ind. *-sált*. /***re¹-*** + ***sălta***, după it. *risaltare*.

resáltare *s.f.* Acțiunea de *a resălta*. • pl. *-ări*. /v. ***resălta***.

resări *vb. IV. intr.* A sări din nou. <> Fig. *O grindină de mici note ușoare, curate și nebunatice, sare și resare pe coardele ce le străbate o mînă nevăzută* (PER.). • prez.ind. *-sár*. /***re¹-*** + ***sări***.

reschimbáre *s.f.* Acțiunea de *a schimba* din nou. • pl. *-ări*. /***re¹-*** + ***schimbare***.

rescínde *vb. III. tr.* (*jur.*; *compl. indică decizii*) A anula; a casa. • prez.ind. *rescínd*. /<fr. ***rescinder***.

rescíndere *s.f.* (*jur.*) Acțiunea de *a rescinde* și rezultatul ei. • /v. ***rescinde***.

rescisóriu, -ie *adj.* v. rescizoriu.

rescízie *s.f.* v. resciziune.

resciziúne *s.f.* (*jur.*) Anulare a unui act, a unui contract din cauza unui viciu radical. *Cînd vînzătorul a suferit o leziune, legea îi dă dreptul... să ceară resciziunea* (*desființarea*) *vînzării* (PR. DREPT.). • pl. *-i*. și *rescízie* *s.f.* /<fr. ***rescision***, lat. ***rescissĭo, -onis***.

rescizór, -oáre *adj.* v. rescizoriu.

rescizóriu, -ie *adj.* (*jur.*) Care provoacă o resciziune. • pl. *-ii*. și *rescizór, -oáre, rescisóriu, -ie adj.* /<fr. ***rescisoire***, lat. ***rescissōrĭus, -a, -um***.

rescríe *vb. III. tr., intr.* **1** *tr.* (*compl. indică texte scrise*) A scrie, a redacta din nou, pentru a da o nouă versiune. *Trebuie să rescrie tema.* **2** *intr.* Restr. A răspunde în scris. • prez.ind. *-scríu*. /***re¹-*** + ***scrie***.

rescríere *s.f.* Acțiunea de *a rescrie* și rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. ***rescrie***, după fr. *réécrire*.

rescrípt *s.n.* **1** (*în antic. romană*) Răspuns dat de împărații romani la chestiunile de drept și administrative asupra cărora erau consultați de către magistrații sau de către guvernatorii provinciilor din imperiu; (*înv.*) rescris. ◆ Ext. Ordin, hotărîre care emană de la un suveran (într-o afacere particulară). *Rescriptul prin care i se detese gradul de căpitan* (ODOB.). **2** (*bis.*) Hotărîre a papei ca răspuns la o chestiune teologică. • pl. *-e*, (*înv.*) *-uri*. și (*înv.*) *reșcript, reșcríptum s.n.* /<lat. ***rescriptum, -i***, germ. ***Reskript***.

rescrípție *s.f.* (*înv.*) Împuternicire de ridicare a unei sume. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***rescription***.

rescrís *s.n.* (*înv.*) Rescript. • /***re¹-*** + ***scris***, după lat. *rescriptum*.

resecvént, -ă *adj.* (*geomorf.*; *despre văi*) Cu o direcție inversă văii consecvente. • pl. *-ți, -te*. /<fr. ***réséquent***.

resedínță *s.f.* v. reședință.

resél *s.n.* v. resou.

resemná *vb. I.* (*despre oameni*) **1** *refl.* A se împăca cu o situație grea, neplăcută, defavorabilă. *Nici nu se mai mira. Se resemnase* (TEOD.). **2** *refl.* A se supune, a accepta, a suporta un rău, o greutate, o pedeapsă fără împotrivire. *Nu ne rămîne... decît să ne plecăm capetele și să ne resemnăm* (SADOV.). <> (*urmat de determ. introduse prin prep. „la” sau prin conj. „să”*) *A trebuit să se supună, resemnîndu-se să amîne pentru mai tîrziu lămurirea acestor împrejurări* (CAR.). **3** *intr.* (*înv.*) A renunța la o situație, la o funcție etc. *Episcopul resignase „de bună voie”* (BARIȚ.). • prez.ind. *-ez*. și (*înv.*) *resignă vb. I.* /<fr. ***résigner***, după *semna*.

resemnáre *s.f.* Faptul de *a se resemna*; (*înv.*) resemnație. *Făcu un gest de resemnare* (CE. PETR.). • pl. *-ări*. și (*înv.*) *resignáre s.f.* /v. ***resemna***.

resemnát, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care se împacă cu o situație grea, defavorabilă, care suportă un rău fără împotrivire. ◆ (*despre gesturi, priviri etc.*) Care exprimă resemnare. *Afișează un aer resemnat.* • pl. *-ți, -te*. și (*înv.*) *resignát, -ă adj.* /v. ***resemna***.

resemnáție *s.f.* (*înv.*) Resemnare. *Te-ai dus..., murmură el c-o resignație dureroasă* (EMIN.). • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și *resignáție, resignațiúne, resemnațiúne s.f.* /<fr. ***résignation***, după *resemna*.

resemnațiúne *s.f.* v. resemnație.

resentimént *s.n.* Sentiment de ostilitate față de cineva, pornire împotriva cuiva (izvorîtă dintr-o nemulțumire mai veche); aversiune, dușmănie, ură; (*înv.*) resimțămînt. *Este un tip dificil, plin de resentimente.* • pl. *-e*. și (*înv.*) *resimtimént s.n.* /<fr. ***ressentiment***.

resentimentár, -ă *adj.* Care ține de resentiment, care are caracter de resentiment. ◆ (*despre oameni*) Care nu poate depăși amintirile neplăcute din trecut. *Alți autori de memorii sînt... resentimentari cu ostentație* (PER.). • pl. *-i, -e*. /***resentiment*** + *-ar*, după fr. *ressentimental*.

resét *s.n.* **1** (*inform.*) Aducere a unei celule de memorie binară la zero. **2** (*electron.*) Aducere a unui dispozitiv cu mai multe stări de funcționare în starea inițială. • /<engl. ***reset***.

resetá *vb. I. tr.* A reporni calculatorul fără a opri alimentarea cu energie. • prez.ind. *-ez*. /<engl. ***reset***.

resetáre *s.f.* (*electron.*) **1** Reîntoarcere a unui circuit la condițiile normale de operare. **2** Metodă de ajustare a unui circuit la condiții normale de funcționare. • pl. *-ări*. /după engl. *resetaction*.

reséu *s.n.* v. resou.

resfét *s.n.* v. rușfet.

resfetár *s.m.* v. rușfetar.

resfiră *vb. I.* v. răsfira.

resfiráre *s.f.* v. răsfirare.

resfirát, -ă *adj.* v. răsfirat.

resfrînge *vb. III.* v. răsfrînge.

resfrîngere *s.f.* v. răsfrîngere.

resfrînt, -ă *adj.* v. răsfrînt.

resíd *s.n.* v. reziduu.

residénță *s.f.* v. rezidență.

resignă *vb. I.* v. resemna.

resignáre *s.f.* v. resemnare.

resignát, -ă *adj.* v. resemnat.

resignáție *s.f.* v. resemnație.

resignațiúne *s.f.* v. resemnație.

resimtimént *s.n.* v. resentiment.

resimțămînt *s.n.* (*înv.*) Resentiment. *Își înfrînară resimțimintele* (ODOB.). • pl. *-e*. și *resimțemînt, resimțimînt s.n.* /***resimți*** + *-ămînt*, după fr. *ressentiment*.

resimțemînt *s.n.* v. resimțămînt.

resimți *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică sentimente, senzații etc.*) A simți (din nou). *Resimt durerile din zona lombară.* <> (*refl.*) *De-o năpraznică putere mă resimt însufleți* (MACED.). <> (*refl. pas.*) *Anii se resimt ca pietrele de moară.* <> Expr. *A resimți lipsa cuiva* sau *a ceva* v. lipsă. **2** *refl.* (*adesea compl. este introdus prin prep. „de”*) A simți urmările, consecințele unui fapt sau ale unei împrejurări anterioare, ale unei boli etc. *Nu era un... om de un talent deosebit. Opera sa se resimte de aceasta* (IORGA). ◆ A se face simțit, a avea repercusiuni. *Cutremurul s-a resimțit și la noi.* • prez.ind. *-símt*, (*înv.*) *-esc*. /***re¹-*** + ***simți***, după fr. *ressentir*.

resimțímînt *s.n.* v. resimțămînt.

resimțíre *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *resimți*. • pl. *-i*. /v. ***resimți***.

resintetizá *vb. I. tr.* A sintetiza din nou. *Resintetizează în actul de compoziție artistică întregul* (PER.). • prez.ind. *-ez*. /***re¹-*** + ***sintetiza***, după fr. *resynthétiser*.

resintetizáre *s.f.* Acțiunea de *a resintetiza* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***resintetiza***.

resipiscénță *s.f.* (*fran. înv.*) Recunoaștere și regretare a unei greșeli proprii. • pl. *-e*. /<fr. ***résipiscence***.

resistematizá *vb. I. tr.* A sistematiza din nou. • prez.ind. *-ez*. /***re¹-*** + ***sistematiza***.

resistematizáre *s.f.* Acțiunea de *a resistematiza* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***resistematiza***.

resítă *s.f.* (*ind.*) Produs final de condensare a bachelitei sau a amestecului de fenol și formaldehidă în procedeele cu catalizator bazic, materie plastică dură și transparentă. • /<fr. ***résite***.

resm *s.n.* (*înv.*) **1** (*în Ev. Med.*) Ceremonial domnesc. ◆ Solemnitate, fast. **2** Datină. • pl. *-uri*. și *rezm*. /<tc. ***resm***.

resoárbe *vb. III.* v. resorbi.

resociaiizáre *s.f.* (*psih.*) Reintegrare treptată a unui bolnav cu tulburări intelectuale în procesul muncii. • sil. *-ci-a-*. pl. *-ări*. /***re¹-*** + ***socializare***.

resolúbil, -ă *adj.* **1** (*astron.*; *despre nebuloase*) Căreia i se pot distinge, cu ajutorul unor aparate performante, stelele componente. **2** (*med.*) Care poate dispărea prin resorbție. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***résoluble***; cf. lat. *rĕsolūbilis, -e*.

resór *s.n.* v. resort.

resorbábil, -ă *adj.* Care poate fi resorbit. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***résorbable***.

resorbí *vb. IV.* **1** *refl.* (*med.*) A dispărea prin resorbție. *Medicamentul se resoarbe foarte repede.* ◆ A suferi procesul de resorbție. *Corpii granuloși se resorb* (PARH.). **2** *tr.* A absorbi, a încorpora în sine. *Unii învățați au afirmat tendința de a resorbi întreaga gramatică în stilistică* (VIANU). • prez.ind. *resórb*. și (*înv.*) *răsorbí vb. IV.* /<lat. ***resorbĕre***, fr. ***résorber***, după *sorbi*.

resórbție *s.f.* **1** (*med.*) Proces prin care un lichid sau un gaz trece dintr-o cavitate a organismului, dintr-un conduct natural al organismului sau dintr-un țesut interstițial în sistemul circulator. ◆ Proces de dispariție lentă, prin absorbție treptată, a unui țesut sau organ, de obicei străin organismului; rezoluție. *Resorbția unei grefe.* ◆ Proces de atrofiere a unui țesut sau a unui organ, de obicei din cauza fagocitozei. **2** (*fiz.*) Absorbție sau adsorbție a gazelor sau a vaporilor proveniți din corpul absorbantului sau al adsorbantului. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și *resórpție s.f.* /<fr. ***résorption***.

resorcínă *s.f.* v. rezorcină.

resórpție *s.f.* v. resorbție.

resórt *s.n.* **I 1** (*tehn.*) Organ al unui mecanism executat dintr-un material cu proprietăți elastice mari, care, sub acțiunea unei forțe exterioare, se deformează, revenind la forma inițială, cînd acțiunea externă încetează. *Roata dințată centrală..., sub acțiunea resortului..., tinde să se rotească* (IOAN.). ◆ Arc (de mașină, de ceas, de pat etc.). *Amicul apăsă resortul capacului* (CAR.). **2** Fig. Izvor, sursă de energie fizică sau morală; suport moral, imbold. *Cine va putea ști resortul sufletesc al acțiunilor mele?* (CA. PETR.). **II** Sector, domeniu de activitate. *Miniștrii... trec de la un resort la altul fără cea mai mică sfială* (MAIOR.). ◆ Ext. Persoanele care reprezintă un sector sau un domeniu de activitate. <> *Autoritate* (sau *organ*) *de resort* = autoritate (sau organ) sub a cărei (sau a cărui) jurisdicție intră o problemă și care are competența de a o rezolva. <> Expr. *A fi de resortul* (cuiva) = *a*) a fi, a ține de competența, de specialitatea cuiva; *b*) a intra în atribuțiile cuiva. • scris și *ressórt*. pl. *-uri*. și (*înv.*) *resór, rezór s.n.* /<fr. ***ressort***, germ. ***Ressort***; cf. fr. *sortir* „a ieși”, *ressortir* „a fi de competența cuiva”.

resortá *vb. I. tr.* (*compl. indică obiecte, în special mărfuri*) A sorta din nou. • prez.ind. *-ez*. /***re¹-*** + ***sorta***.

resortáre *s.f.* Acțiunea de *a resorta* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***resorta***.

resortisánt *s.m.* (*jur.*) Persoană fizică sau juridică aparținînd unui stat, unui teritoriu aflat sub administrația sau sub protecția altui stat. *Consulul german îi protejează pe resortisanții chinezi.* • pl. *-ți*. /<fr. ***ressortissant***.

resóu *s.n.* (*ferov.*; *fran. înv.*) Rețea (de cale ferată). • pl. *-uri*. și *resél s.n.* /<fr. ***réseau***.

respéct *s.n.* **1** Atitudine sau sentiment de stimă, de considerație sau de prețuire deosebită față de cineva sau de ceva; deferență, venerație. *Ne salută cu respect.* <> Expr. *A ține* (pe cineva) *la* (sau *în*) *respect* = *a*) a ține pe cineva la distanță; *b*) a nu lăsa pe cineva să devină prea familiar. *A pune* (pe cineva) *la respect* = *a*) a impune cuiva o atitudine respectuoasă; *b*) a pune pe cineva la punct. *Respectele mele*, formulă de salut. **2** (*cu determ. în gen.*) Considerație, stimă. *Respectul numelui tău nu mă oprește* (ALEX.). ◆ Atenție, grijă față de cineva sau de ceva. *Pentru respectul sentimentelor lui, nu vrea să-și amintească decît lucrurile de care n-are nevoie să roșească* (REBR.). ◆ Respectare. *Respectul adevărului* (MAIOR.). **3** (*înv.*) Luare în considerație, considerent. <> Loc.adv. *În tot respectul* (sau *în toate respectele*) = din toate punctele de vedere. Loc.prep. *În respectul cuiva* (sau a ceva) sau *cu respect la...* = în ceea ce privește..., în privința... *Rog a arăta junelui Missir căința mea profundă că am fost un infam în respectul său* (CAR.). **4** (*tipogr.*) *Foaie de*

respect = fîlă rămasă albă la diferite imprimate. • pl. *-e*, (*înv.*) *-uri*. și (*reg.*) *respéct s.n.* /<fr. ***respect***, lat. ***respectus***, ***-us***; cf. și magh. *respektus*, germ. *Respekt*.

respectá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică oameni sau acțiuni, manifestări, creații ale lor*) A simți și a manifesta respect; a cinsti, a stima, a prețui. *Eu te respect și te rog să mă respecți la rîndul dumitale* (CĂL.). ◇ (*refl. recipr.*) *Se respectă unul pe altul.* ◇ (*refl. pas.*) *Mi-aș dori să se respecte mai mult femeia în societatea de azi.* ◆ (*compl. indică sentimente, principii, realități etc.*) A acorda atenția cuvenită, a ține seama de..., a nu neglija. *Trebuie să înveți să asculți și să respecți și părerea celorlalți.* ◆ A nu păgubi, a cruța pe cineva sau ceva, a nu vătăma; a nu tulbura, a nu deranja. ◆ (*refl.*) A-și păstra demnitatea, ținuta; a manifesta grijă față de sine. *O femeie care se respectă merge măcar o dată pe lună la coafor.* **2** (*compl. indică datini, principii, contracte, legi, angajamente etc.*) A nu se abate; a îndeplini, a onora. *Avem un pact și cer să-l respecți* (SEBAST.). ◆ (*compl. indică prescripții medicale*) A urma (întocmai). ◇ (*refl. pas.*) *Acest program trebuie să se respecte de toți.* • prez.ind. *respéct*, (*înv.*) *-ez*. /<fr. ***respecter***.

respectábil, -ă *adj.* **1** (*despre oameni sau despre acțiuni, manifestări, creații ale lor*) Care merită să fie respectat, care este demn de respect; care impune respect. *Erau doi bătrîni respectabili, îmbrăcați europenește* (BART). **2** (*fam.*) Care este impresionant, impozant; care este considerabil, mare. *A cheltuit o sumă respectabilă pe haine.* ◇ (*glum.*) *Pe nasu-i respectabil, o clipă încăleca o pereche de ochelari rotunzi* (SADOV.). • pl. *-i, -e*. /<fr. ***respectable***.

respectabilitáte *s.f.* Calitatea de a fi respectabil; onorabilitate. *E solemn..., plin de respectabilitate* (H. LOV.). • /<fr. ***respectabilité***.

respectáre *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *respecta*. • pl. *-ări*. /v. ***respecta***.

respectát, -ă *adj.* (*despre oameni sau despre păreri, opinii, idei etc. ale acestora*) Care se bucură de respect, care este cinstit, stimat, onorat. *Este un copil respectat și între cei mai vîrstnici decît el.* • pl. *-ți, -te*. /v. ***respecta***.

respectív, -ă *adj., s.m., s.f., adv.* **1** *adj.* Care privește împrejurarea, persoana sau obiectul despre care este vorba. *Respectivul domn nu a avut puterea să mă privească în ochi.* ◆ (*despre mai multe persoane sau despre mai multe lucruri*) Care se raportează la fiecare în particular, care privește pe fiecare în parte. *Nu trebuie să te intereseze pe tine problemele respective.* ◆ Corespunzător. *Scoase o față de masă cu șervețelele respective* (CĂL.). **2** *s.m., s.f.* (*fam.; art.*) Soțul sau iubitul cuiva în raport cu această persoană; soția în raport cu soțul. *Biletul meu l-a găsit în odaie la Didina d-tale respectivul ei* (CAR.). ◆ Ext. Persoana despre care este vorba. *Îl vezi pe bărbatul de lîngă perete? Respectivul e un mare bîrfitor.* **3** *adv.* Pentru cealaltă situație (poziție, parte); pentru al doilea caz. • pl. *-i, -e*. /<lat. ***respectivus***, ***-a***, ***-um***, fr. ***respectif***.

respectós, -oásă *adj.* v. respectuos.

respectuós, -oásă *adj.* **1** (*despre oameni sau despre atitudini, manifestări etc. ale lor*) Care este plin de respect; care denotă respect; cu respect; cuviincios, politicos. *Este un copil respectuos. Vorbește pe un ton respectuos.* ◇ (*adv.*) *Salută respectuos pe cei de față.* ◆ Care insuflă respect. *Insuflă omului cea mai... respectuoasă impresie* (GEN.). **2** (*jur.; înv.*) *Act respectuos* = act prin care tinerii care urmau să se căsătorească cereau consimțămîntul părinților. • sil. *-tu-os*. pl. *-uoși, -uoase*. și *respectós, -oásă adj.* /<fr. ***respectueux***.

respicá *vb. I.* v. răspica.

respingătór, -oáre *adj.* **1** (*despre ființe, acțiuni, manifestări ale lor sau despre medii de viață, despre mirosuri etc.*) Care inspiră dezgust, aversiune, silă; dezgustător, odios. ◆ (*despre oameni sau despre înfățișarea lor*) Care este hidos, monstruos. *În urma accidentului s-a ales cu un chip respingător.* ◆ (*despre oameni*) Care este antipatic, nesuferit. *De cum l-am văzut, mi-am dat seama că e o ființă respingătoare.* **2** (*fiz.*) Care respinge. *Forță respingătoare.* ◇ *Pompă aspiratoare-respingătoare* = pompă cu piston în care lichidul aspirat în cilindru este deplasat la o anumită înălțime prin presiunea exercitată de piston. • pl. *-ori, -oare*. /***respinge*** + ***-ător***.

respínge *vb. III. tr.* **1** (*compl. indică ființe*) A refuza, a nu admite, a nu accepta, a nu primi. *Nu-i place de el și îl respinge.* ◇ (*compl. indică propuneri, invitații, oferte etc.*) *Vrea să stea la balcon și, astfel, a respins locul oferit la lojă.* ◇ (*compl. indică reuniuni, întîlniri etc.*) *Respinge din start o întrevedere cu el.* ◇ (*compl. indică lucruri neadecvate, stricate, defectuoase etc.*) *Respinge mașina din cauză că e de culoare neagră.* ◇ (*compl. indică acorduri, favoruri, servicii etc.*) *Respinge ajutorul pe care i l-a oferit.* ◇ (*compl. indică teorii, idei, ipoteze etc.*) *Respinge vehement ideea rasismului.* ◇ (*compl. indică opere de artă*) *Comisia respinge editarea manuscrisului. Directorul expoziției respinge tablourile artistului.* ◇ (*compl. indică mărfuri, proiecte, produse etc.*) *Serviciul de control respinge fabricarea acestui medicament.* ◇ (*compl. indică sentimente*) *Respinge admirația bărbatului.* ◇ Expr. *A respinge mîna cuiva* = a refuza o cerere în căsătorie. ◆ (*compl. indică membrii unei familii*) A renega; a repudia. *Din sărăcie, unele mame își resping copiii.* ◆ A condamna, a dezaproba, a blama. *Opinia publică a respins declarația omului politic.* ◆ (*jur.; compl. indică jurați*) A recuza, a refuza. ◆ (*polit.; compl. indică legi, proiecte, decizii etc.*) A nu aproba, a nu fi de acord. *Moțiunea a fost respinsă.* ◇ (*refl. pas.*) *Propunerea se respinge.* ◆ (*compl. indică concurenți, competitori, candidați*) A declara nereușit, căzut la examen; a nu promova. *Profesorul îl respinge, spunîndu-i să mai încerce în sesiunea din toamnă.* **2** (*în opoz. cu „a atrage”*) A îndepărta de la sine, a da la o parte. *Lizuca respinse mîna care o mîngîia* (SADOV.). ◇ (*refl. recipr.*) *De obicei, două caractere de același fel intră în conflict, se resping.* ◇ Fig. *Ochii tăi... cu două înțelesuri mă atrag și mă resping* (EMIN.). ◆ A arunca înapoi. *Piatra lovește marginea ferestrei, care o respinge.* ◆ (*tehn.; compl. indică unelte ascuțite*) A nu putea penetra, a nu putea intra în... **3** (*compl. indică armate dușmane, inamici etc.*) A ține piept (unui atac armat), a sili să se retragă. *Un regiment... a fost însă respins... cu pierderi* (CA. PETR.). ◇ (*compl. indică atacuri ale unei armate dușmane*) *Batalionul a respins mai multe atacuri în aceeași zi.* ◆ (*sport; compl. indică lovituri, pase etc.*) A para, a bloca; a apăra. *A respins lovitura de la 11 metri.* ◆ (*compl. indică insulte, calomnii etc.*) A combate. *A respins atacurile din presă.* **4** Fig. (*compl. indică sentimente, porniri etc.*) A înăbuși. *Respingîndu-și durerile, se îmbrăcă anevoie și plecă la slujbă.* **5** Fig. A insufla dezgust, repulsie. *Modul în care se comportă, stilul de a se îmbrăca, felul în care se exprimă, toate acestea te resping.* • prez.ind. *resping*, și (*înv.*) *păspînge vb. III.* /<it. ***respingere***.

respíngere *s.f.* **1** Faptul de *a respinge*; refuz. *A optat pentru respingerea acestei propuneri.* **2** Dezgust, repulsie. *Încerca față de această arahnidă o respingere fizică* (SADOV.). **3** (*fiz.*) Exercitare a unei forțe dirijate dinspre corpul care o exercită spre corpul asupra căruia se exercită. • pl. *-i*. /v. ***respinge***.

respír *s.n.* Poet. Respirație. *Stau muți, pe buze respirul lor înghețată* (COȘB.). • /de la ***respira***, prin derivare regresivă.

respirá *vb. I.* **1** *intr.* (*fiziol.; despre ființe*) A inspira aer din atmosferă și a elimina, prin expirație, aerul din plămîni, încărcat cu dioxidul de carbon și cu vaporii de apă rezultați din arderile care au loc în organism; a răsufla, a sufla. *Abia mai respiră.* ◆ Ext. A exista. *Tot ce respiră-i liber, a tuturor e lumea* (EMIN.). ◇ Fig. *Bucureștiul respiră acum liber.* ◆ Fig. A trăi cu intensitate. *Respiră în ritmul muzicii.* ◆ (*tr.*) A inhala (aer) în plămîni; a inspira. *Să-i dăm să respire puțin eter* (GAL.). *Respiră aerul curat al nopții.* ◇ Expr. (*fam.*) *A uita să mai respire* = a fi foarte concentrat. (*glum.*) *Mai (și) respiră!* se spune unei persoane care bea sau mănîncă lacom, pe nerăsuflate. ◆ (*tr.*) A expira. ◇ Fig. *Dealurile păduroase... respirau... un abur ușor și albăstrui* (GAL.). ◆ (*în constr. neg.*) A fi mort. *Bunicul nu mai respiră.* ◇ Expr. (*tr.*) *A-și respira sufletul* = a muri. **2** *intr.* Fig. A-și reveni după o emoție, o grijă, un efort; a se simți ușurat. *Acum, că i-a spus adevărul, respiră ușurat.* ◇ Expr. *A respira liniștit* v. liniștit. ◆ A se odihni, a-și reveni. *Nu mă mai lași să respir cu problemele tale!* **3** *tr.* Fig. A răspîndi, a împrăștia, a revărsa, a degaja. *Camera respira eleganță fină și artistică* (EMIN.). ◇ (*intr.*) *În opera sa respiră aerul de țară* (CĂL.). ◇ (*despre acțiuni sau manifestări ale oamenilor, care ar trebui să rămînă secrete, necunoscute cuiva anume sau publicului larg*) *Amănunte în legătură cu această afacere au respirat într-un ziar de provincie, fiind preluate acum de întreaga mass-media.* • prez.ind. *respír*. și (*înv., reg.*) *răspirá vb. I.* /<fr. ***respirer***, lat., it. ***respirare***.

respirábil, -ă *adj.* (*mai ales despre aer*) Care poate fi respirat. ◆ Fig. Suportabil. *În sală era încă o atmosferă respirabilă.* • pl. *-i, -e*. /<fr. ***respirable***; cf. lat. *respirabilis*, *-e*, it. *respirabile*.

respirabilitáte *s.f.* Proprietate a unui gaz de a fi respirabil. • /<fr. ***respirabilité***.

respiráre *s.f.* **1** Respirație. *Un abur tare, îmbătător îmi înecă respirarea* (VLAH.). **2** Aerul respirat. ◆ Boare, adiere. *Respirarea cea de ape îl îmbată ca și sara* (EMIN.). • pl. *-ări*. /v. ***respira***.

respirátor, -oáre *adj.* (*fiziol.*) Care aparține respirației, care se referă la respirație. *Mișcare respiratorie.* ◆ Care folosește la respirație. *Mușchi respirator.* ◇ (*anat.*) *Aparat respirator* = sistem de organe care asigură respirația, structura lui fiind adaptată modului de viață al individului respectiv și tipului de respirație. *Căile respiratorii* v. cale. *Depresie respiratorie* v. depresiune. *Resuscitare respiratorie* v. resuscitare. *Ritm respiratoriu* v. ritm. *Stop respirator* v. stop. • pl. *-ori, -oare*. și *respiratóriu, -ie adj.* /<fr. ***respiratoire***.

respiratóriu, -ie *adj.* v. respirator

respirație *s.f.* **1** (*fiziol.*) Totalitatea proceselor fiziologice prin care se realizează schimbul de gaze (absorbirea oxigenului din atmosferă și eliminarea dioxidului de carbon) între organismele vii și mediul înconjurător. ◆ Acțiune ritmică și mecanică prin care animalele superioare inspiră aerul ambiant conținînd oxigenul necesar întreținerii vieții și expiră dioxidul de carbon și vaporii de apă rezultați din arderile care au loc în organism; răsuflare. *Mi-a trebuit... un sfert de oră ca să-mi reglez respirația* (PRED.). ◇ *Respirație artificială* = mijloc de reanimare care constă în efectuarea unui ansamblu de mișcări ce se execută asupra corpului unei ființe, pentru a provoca reluarea mișcărilor respiratorii normale, întrerupte în caz de asfixie, sincopă etc. *Respirație luctuoasă* v. luctuos. *Respirație sincopală* v. sincopal. ◇ Expr. *A i se tăia* (cuiva) *respirația* = a i se tăia răsuflarea v. răsuflare. ◇ Fig. *De mirare parcă-și ține Vîntul respirația* (TOPÎR.). ◆ (*ret.*) Pauză foarte scurtă, utilizată în tehnica frazării; cezură. **2** Aerul expirat; suflare. *Obrajii lui Dănuț ardeau, ca și respirația* (TEOD.). **3** Fig. Răspîndire, degajare a unor sentimente, idei. *O linie dominantă a piesei o constituie respirația ei profund umanistă* (PER.). ◇ Loc.adj. *De largă* (sau *scurtă*) *respirație* = de mare (sau de redusă) amploare. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și (*înv.*) *respirațiúne s.f.* /<fr. ***respiration***, lat. ***respīratĭo***, ***-onis***.

respirațiúne *s.f.* v. respirație.

respíro *s.n.* Moment de relaxare, de repaus între două perioade agitate, tensionate; răgaz, odihnă. *Hai s-o lăsăm pe mîine, că am nevoie și eu de un respiro.* • /<it. ***respiro***.

respirométru *s.n.* **1** (*biol., tehn.*) Aparat pentru măsurarea cantității de oxigen absorbite de plante sau de animale. **2** (*med., tehn.*) Aparat care permite modificarea artificială a presiunii atmosferice, pentru adaptarea organismului la altitudini mari. • pl. *-e*. /<engl. ***respirometer***; cf. fr. *respiromètre*.

resplendá *vb. I. intr.* (*înv.*) A străluci. *O fizionomie arhitectonică regulată, ce resplendă tot ce-i cu adevărat uman* (EMIN.). • prez.ind. pers. 3 sg. *respléndă*. /<fr. ***resplendir***.

respondént, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* (*psih.; despre comportamente, reacții, reflexe condiționate*) Care corespunde unui stimul ușor identificabil. **2** *s.m., s.f.* Repondent. • pl. *-ți, -te*. /<fr. ***respondant***, engl. ***respondent***.

responsábil, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* (*despre persoane*) Care poartă răspunderea unui lucru, a unui fapt; răspunzător. *De nepăsarea asta nu sînt responsabil* (H. LOV.). ◆ (*în opoz. cu „irresponsabil”*) Care gîndește, care este serios, pe care te poți baza. *De-acum ești o persoană matură, responsabilă.* ◇ (*adv.*) *Se comportă responsabil.* ◆ Care este vinovat. *Nu ești responsabil de crimă.* ◇ Ext. *Alcoolul este responsabil pentru multe accidente.* **2** *s.m., s.f.* (*urmat de determ. care indică felul, natura responsabilității*) Persoană care este însărcinată cu o funcție de conducere, care are o sarcină de răspundere, căreia i s-a încredințat o responsabilitate; șef. *Responsabil de temă.* ◆ Persoană

care își asumă o responsabilitate. *Este principalul responsabil în această chestiune.* ◆ (*fam.*) Autor. *Einstein este marele responsabil al acestei invenții.* • pl. *-i, -e.* și (*reg.*) *răsponsábil, -ă, răspunzábil, -ă s.m., s.f.* /<fr. ***responsable***.

responsabilitáte *s.f.* **1** Atitudine conștientă, responsabilă față de obligațiile sociale (civice, etice, juridice, profesionale, familiale etc.). *Se dedică meseriei cu toată responsabilitatea.* ◆ Obligația de a efectua un lucru, de a răspunde, de a da socoteală de ceva, de a accepta și suporta consecințele. *Se gîndește numai la responsabilitatea pe care o implică acest lucru.* **2** Funcție, sarcină de responsabil pe care și-o asumă cineva. *Are responsabilitatea creșterii acestui copil.* **3** Caracteristică a celui care se angajează retroactiv să dea seamă de actele și de atitudinile sale, întrucît acestea sînt în acord cu normele, legile, uzanțele unanim acceptate. • pl. *-ăți.* /<fr. ***responsabilité***.

responsabilizá *vb. I. tr. refl.* A deveni sau a face să devină responsabil. • prez.ind. *-ez.* / ***responsabil*** *+ -iza.*

responsív, -ă *adj.* (*înv.*) Care aparține unui răspuns, care se referă la un răspuns. • pl. *-i, -e.* /<it. ***responsivo***.

responsoriál, -ă *adj., s.n.* **I 1** *adj.* Care are ton, caracter de răspuns. **2** (*bis.; despre versuri, fraze, cuvinte*) Care este spus, cîntat de public sau de cor ca răspuns sau ca replică la cele spuse de preot. **II** *s.n.* (*bis.*) Carte care cuprinde răspunsurile și cîntecele liturgice ale credincioșilor. • sil. *-ri-al.* pl. *-i, -e.* /<it. ***responsoriale***.

responsóriu *s.n.* (*în Biserica Catolică*) Răspuns al corului sau al unor soliști dat preotului la liturghie. • pl. *-ii.* /<it. ***responsorio***, lat. ***responsōrium, -ii***.

ressórt *s.n.* v. resort.

rest *s.n.* **1** Ceea ce rămîne dintr-un tot, dintr-un ansamblu după ce s-a luat cea mai mare parte. *Cu restul de pe casă vom cumpăra o mașină la mîna a doua.* **2** Ceea ce rămîne de executat dintr-o lucrare, dintr-o acțiune după ce o parte a fost terminată, consumată. *Am făcut restul drumului pe jos.* ◆ Parte dintr-o perioadă de timp care nu s-a scurs încă. *Ne petrecem restul zilei în fața televizorului.* **3** (*mai ales la pl.*) Ceea ce rămîne dintr-un tot care a fost distrus, consumat, lichidat în cea mai mare parte; rămășiță. *Resturile de la masă le strîngem pentru cîine.* ◇ (*glum.*) *O cucoană..., purtînd pe vîrful capului un rest de pălărie* (BRĂ.). ◇ Fig. *Îi mai rămase un rest de bănuială în suflet.* ◆ Deșeu, reziduu. *Vezi o mulțime de săraci căutînd prin resturile aruncate la containere.* ◆ (*paleon.*) Oseminte (umane sau animale), fosile (umane, animale, vegetale). ◆ Ext. Vestigii. ◆ Restr. Ruine. **4** Parte dintr-un tot care rămîne în afara celei care interesează. *Sufrageria este despărțită de restul apartamentului de un mare hol.* ◇ Loc.adv. *În rest* = în afară de obiectul discuției. *Și, în rest, cum îți mai merge?* ◆ (*în croitorie*) Tiv sau parte dintr-o stofă păstrată ca surplus în caz de nevoie (în general pentru a da lărgime cusăturii). **5** Sumă de bani, în surplus, care se înapoiază celui care face o plată în numerar. *A plătit și așteaptă să primească restul.* **6** Plată neachitată în termen; restanță. *Vițelul i-l luase pîrcălabul, pentru bir, rest din iarnă* (CA. PETR.). **7** (*mat.*) Număr care reprezintă rezultatul unei scăderi; diferență. ◆ Parte care rămîne nedivizată la o împărțire și care, adăugată produsului dintre împărțitor și cît, dă deîmpărțitul. • pl. *-uri.* /<germ. ***Rest***, fr. ***reste***, ngr. ***ρέστο***; cf. it. *resto.*

restabilí *vb. IV.* **1** *tr.* A stabili din nou, a readuce în starea de la început (sau în alta mai bună); a reface. *Restabilește ordinea în afaceri* (CAR.). ◇ (*refl.*) *Astfel s-a restabilit echilibrul.* ◇ (*refl. pas.*) *Trebuie să se restabilească relațiile economice între aceste țări.* **2** *tr.* (*compl. indică cuvinte, texte, manuscrise etc.*) A reconstitui în forma (presupusă) originară. **3** *tr.* (*compl. indică oameni, starea lor de sănătate*) A vindeca. *Acest tratament l-a restabilit.* **4** *refl.* (*despre oameni*) A-și reface sănătatea, a se întrema; a se însănătoși; a se înzdrăveni. *Prin odihnă îndelungată și bună îngrijire se va restabili* (CĂL.). ◆ (*despre sănătate*) A se îmbunătăți, a se ameliora. *Sănătatea domnului comite s-a restabilit* (SADOV.). ◇ Ext. (*despre vreme*) *Timpul se restabilește.* • prez.ind. *-esc.* / ***re¹-*** *+* ***stabili***, după fr. *rétablir*, it. *ristabilire.*

restabilíre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *restabili* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***restabili***.

restabilít, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care s-a însănătoșit, s-a refăcut. *Nu era destul restabilită ca să îndrăznească a ieși pe viscol* (SADOV.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***restabili***.

restánt, -ă *adj.* **1** (*despre plăți*) Care este rămas în urmă; care este neachitat în termenul legal; întîrziat. *I-a înmînat o factură de plată restantă.* ◆ Ext. (*despre oameni*) Care nu și-a achitat în termenul legal datoriile (la stat, la o bancă etc.). **2** Care a rămas (de pe urma cuiva sau a ceva). *Calcele metalice restante sînt mai grele decît metalele înaintea arderii.* (MAIOR.). • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***restant***, germ. ***restant***.

restánță *s.f.* **1** Datorie, obligație neachitată la termen. *Am restanțe la întreținere.* ◇ Loc.adj. *În restanță* = restanțier. *Să înceapă... punerea sechestrului la cei în restanță cu plata dărilor* (REBR.). **2** Lucrare neefectuată la timp, aflată în întîrziere. *Mai am o restanță la un apartament, dar pe urmă preiau comanda dumneavoastră.* **3** Examen care nu a fost promovat în termen, pe care cineva îl are de trecut după termenul stabilit. *Am două restanțe în toamnă.* **4** (*mat.; înv.*) Diferență, rest. • pl. *-e.* /<lat. ***restantia, -ae***, it. ***restanza***.

restanțiér, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care a rămas în urmă cu o lucrare, cu o plată etc. *Sînt restanțier la întreținere.* ◇ (*subst.*) *Trebuie ca restanțierii să-și plătească datoriile.* ◆ (*despre studenți*) Care nu și-a promovat examenul la termenul fixat. *E restanțier la algebră.* • sil. *-ți-er.* pl. *-i, -e.* / ***restanță*** *+ -(i)er.*

restatornicí *vb. IV. tr.* **1** (*compl. indică stări, drepturi etc.*) A statornici din nou, a restabili (în forma sau în situația de mai înainte). *A restatornicit liniștea în casă.* ◇ (*refl.*) *E ideal cînd se restatornicește echilibrul pierdut.* ◇ (*refl. pas.*) *Am văzut restatornicindu-se domniile românești și drepturile patriei* (HEL.). **2** (*înv.; compl. indică persoane*) A reabilita. ◇ (*refl. pas.*) *Falitul va putea să se restatornicească și după moartea sa* (DOC.). • prez.ind. *-esc.* / ***re¹-*** *+* ***statornici***.

restatornicíre *s.f.* Acțiunea de *a restatornici* și rezultatul ei; restabilire. • pl. *-i.* /v. ***restatornici***.

restaurá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică monumente de arhitectură, picturi etc.*) A repara, a reface, a reconstitui în forma inițială. *Eu știu... de cîte ori a fost restaurată o biserică* (CE. PETR.). ◇ (*refl. pas.*) *Ca să se restaureze un tablou este nevoie de multă migală.* ◇ Analog. (*compl. indică limbi*) *Au vestit și descoperit că Ardealul în veacul trecut au restaurat limba* (RUSSO). ◆ Fig. (*refl.*) A face să renască, să prospere din nou. *Firma se restaurează cu fiecare lună.* **2** *tr.* (*polit.; compl. indică suverani, dinastii sau forme de guvernămînt abolite*) A instaura din nou, a reinstaura. ◆ (*compl. indică mai ales obiecte de învățămînt*) A reintroduce. *A restaurat religia în școli.* **3** *refl.* Fig. A-și recăpăta forțele, a se întrema. *S-a restaurat după o gripă puternică.* ◆ A se reface. *Dacă timpul distruge tot fără milă, cel puțin memoria vie se restaurează pe cît se poate* (GHICA). • sil. *-ta-u-.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***restaurer***, lat. ***restaurare***, it. ***restaurare***.

restauránt *s.n.* (*com.*) Local public special amenajat, în care se consumă mîncare (preparată în bucătăria proprie) și băutură contra plată. *S-a deschis un restaurant cu bucătărie grecească în centru.* ◇ *Vagon-restaurant* = vagon atașat unui tren de persoane în care se servește mîncare și băutură. ◇ Compuse: *restaurant-berărie* = restaurant în care, ca băutură, se servește exclusiv bere; *restaurant-cabană* = restaurant amenajat într-o cabană; *restaurant-cantină* = restaurant cu profil de cantină; *restaurant-cherhana* = restaurant cu specific de cherhana; *restaurant-cramă* = restaurant cu specific de cramă; *restaurant-grădină* = restaurant cu grădină; *restaurant-ospătărie* = restaurant cu specific de birt; *restaurant-pensiune* = restaurant cu specific de pensiune; *restaurant-pizzerie* = restaurant cu specific de pizzerie; *restaurant-terasă* = restaurant pe o terasă; *restaurant-zahana* = restaurant cu specific de zahana. • sil. *-ta-u-.* pl. *-e.* /<fr. ***restaurant***.

restauráre *s.f.* Acțiunea de *a restaura* și rezultatul ei; restaurație. • sil. *-ta-u-.* pl. *-ări.* /v. ***restaura***.

restaurativ, -ă *adj.* Care se referă la restaurare; care servește pentru restaurare. • sil. *-ta-u-.* pl. *-i, -e.* /<germ. ***restaurativ***.

restaurátor, -oáre *s.m., s.f.* **1** (*arhit., a. plast.*) Persoană specializată în restaurarea unei lucrări de artă sau de arhitectură cu valoare istorică, etnografică etc. **2** (*com.*) Proprietar sau administrator de restaurant. *Toate se măritau cu oameni bogați..., preferînd... marii industriași, marii restauratori sau hotelieri* (CĂL.). **3** (*polit.*) Persoană care reinstaurează o formă de guvernămînt, legi, instituții etc. abolite. *Lumea îi va lăuda și admira ca pe restauratorii imperiului dacoroman* (BARIȚ.). • sil. *-ta-u-.* pl. *-ori, -oare.* și (*înv.*) *restaurătór, -oáre, restoratór, -oáre s.m., s.f.* /<fr. ***restaurateur***, lat. ***restaurator, -oris***.

restaurație *s.f.* **1** Restaurare. *Restaurațiunea monumentelor* (MAIOR.). **2** (*ist.*) Perioadă din istoria unor state caracterizată prin readucerea pe tron a dinastiilor înlăturate în urma unor revoluții, loviturii de stat etc. *S-a întîmplat sub restaurație, după epoca napoleoniană* (CĂL.). ◆ Ext. Reinstaurarea unor regimuri politice abolite. **3** (*în arte*) Stil din arta franceză din epoca restaurației (epoca Bourbonilor), care face trecerea între stilurile „empire" și „Ludovic-Filip", avînd ca sursă de inspirație arta antichității, dar, sub influența romantismului, manifestînd interes și pentru stilurile naționale ale goticului și ale Renașterii, și care se caracterizează prin linii ușor curbate, forme rotunjite, ornamente pline de grație. **4** (*lit.*) Perioadă din istoria literaturii engleze, cuprinsă între 1660 și 1702, care se manifestă ca o reacție față de literatura epocii elisabetane, remarcîndu-se orientarea către clasicism. • sil. *-ta-u-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *restaurațiúne s.f.* /<fr. ***restauration***, lat. ***restauratio, -onis*** „restabilire".

restaurațiúne *s.f.* v. restaurație.

restaurátor, -oáre *s.m., s.f.* v. restaurator.

restéu *s.n.* **1** (*pop.; la jug*) Fiecare dintre cele două bare în formă de cui, făcute din fier sau din lemn, cu care se închid laturile jugului pentru a fixa grumazul animalului. *Scoase răsteul. Jugul căzu* (SADOV.). ◇ Expr. *A lua* (pe cineva) *cu resteul* = a se purta aspru (cu cineva), a amenința (pe cineva). *Cu resteul la brîu* sau *a umbla cu resteul* = *a*) a fi cicălitor, sîcîitor; *b*) a fi arțăgos. *A ajunge la resteul de alun* = a săraci complet. **2** (*reg.; la roți, la plute etc.*) Cui lung de lemn sau de fier, cu diverse întrebuințări. ◆ (*la moară*) Spetează care ține obezile să nu se desfacă roata sub presiunea apei. • pl. *-eie.* și (*reg.*) *răstéu s.n.* /cf. magh. *rosztély.*

restí *vb. IV.* v. răsti.

restigní *vb. IV.* v. răstigni.

restihnít, -ă *adj.* v. răstignit².

restímp *s.n.* v. răstimp.

restíre *s.f.* v. răstire.

restít, -ă *adj.* v. răstit.

restituí *vb. IV. tr.* (*compl. indică obiecte împrumutate*) A înapoia. *A restituit cartea la bibliotecă.* ◆ (*compl. indică sume de bani*) A returna, a rambursa. *Și-a restituit datoria.* ◇ (*compl. indică bunuri furate*) *Poliția a restituit familiei păgubite bijuteriile.* ◇ (*refl. pas.*) *Într-o săptămînă mi se vor restitui banii și atunci îți voi împrumuta cît ai nevoie.* ◇ Fig. *Creangă restituie povestirea funcțiunei ei estetice primitive* (VIANU). • prez.ind. *restítui, (înv.) -iesc.* /<fr. ***restituer***, it. ***restituire***; cf. lat. *restituĕre* „a pune la loc".

restituíbil, -ă *adj.* (*despre împrumuturi*) Care poate sau care trebuie să fie restituit. • pl. *-i, -e.* / ***restitui*** *+ -bil*, după fr. *restituable.*

restituíre *s.f* Acțiunea de *a restitui* și rezultatul ei; restituție. • pl. *-i.* /v. ***restitui***.

restituít, -ă *adj.* (*despre împrumuturi*) Care a fost înapoiat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***restitui***.

restitutio in integrum [resti'tutsio,in'integrum] *loc.subst.* **1** (*jur.*) Formulă juridică prin care o persoană e repusă în totalitatea drepturilor. **2** Reparare totală a unor prejudicii materiale sau morale aduse cuiva. /<lat. ***restitutio in integrum***.

restitutór, -oáre *subst.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care restituie (un lucru, sume de bani). **2** *s.n.* (*topogr.*) Aparat cu ajutorul căruia se obține restituția unui obiect sau a unei porțiuni din suprafața terestră pe bază de fotografiere; fotorestitutor. • pl. *-ori, -oare.* /<lat. ***restitūtor, -oris***, it. ***restitutore***; cf. fr. ***restituteur***.

restitutóriu, -ie *adj.* (*jur.*) Prin care se cere o restituire. • pl. *-ii.* /<lat. ***restitūtōrius, -a, -um***; cf. fr. *restitutoire.*

restitúție *s.f.* **1** Acțiunea, faptul de a restitui; restituire. *Restituția banilor.* ◆ (*jur.*) Restituire de către un stat beligerant altui stat beligerant a unor bunuri aparținînd acestuia din urmă, pe care primul stat și le-a însușit și le-a transportat fără drept pe teritoriul său. **2** Readucere în starea inițială (sau în alta mai

bună); restabilire, refacere. *Restituția ordinii.* **3** Fig. Înfățișare, reprezentare. *„Craii de Curtea-Veche" este o încercare de restituție a vechiului regim în declin* (VIANU). **4** (*biol.*) Formare a unui singur sistem (sau organism) din părți separate de țesut. ◆ Unire a celulelor separate sau a fragmentelor de cromozomi. ◆ Regenerare. **5** (*topogr.*) Determinare a unui punct în spațiu pe baza uneia sau a mai multe perspective sau fotograme care cuprind acest punct, văzut din mai multe poziții din spațiu. **6** (*hidrotehn.*) *Restituție de apă* = parte din apa evacuată care se reintroduce în sursa din care provine. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *restituțiúne* *s.f.* /<lat. ***restitūtĭo***, ***-onis*** „refacere", fr. ***restitution***.

restituțiúne *s.f.* v. restituție.

restorátor, -oáre *s.m., s.f.* v. restaurator.

restrábún *s.m.* v. răstrăbun.

restrábumíc, -ă *s.m., s.f.* v. răstrăbunic.

restrictív, -á *adj., s.n.* **1** *adj.* Care îngrădește, care limitează, care creează restricții. *Lege restrictivă.* **2** *s.n.* (*gram.*) Cuvînt, element lingvistic care corespunde unei restricții logice. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***restrictif***.

restrícție *s.f.* Măsură care limitează, îngrădește un drept, o libertate etc. *Părinții impun copiilor, cînd este cazul, anumite restricții.* <> Loc.adv. *Fără restricție* = fără rezerve; în întregime, pe deplin. *Acum, că a plecat, poți vorbi fără restricție. Cu restricție* = impunîndu-și anumite limite, rezerve. **2** (*tehn.*) Limitare a valorilor minime de funcționare ale unui sistem tehnic. *Restricție de viteză.* • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *restricțiúne* *s.f.* /<fr. ***restriction***, lat. ***restrictĭo***, ***-onis*** <*restringĕre* „a restrînge".

restricționá *vb. I. tr.* A supune unor restricții. *Restricționează mîncarea, din cauza dietei.* <> (*refl.*) *Trebuie să se restricționeze intrarea persoanelor neautorizate în sediu.* • sil. *-ți-o-.* prez.ind. *-ez.* /***restricție*** + *-ona*.

restricțiúne *s.f.* v. restricție.

restringént, -á *adj., s.n.* (Substanță) care restrînge țesuturile animale; astringent. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***restringent***.

restríște *s.f.* (*pop.*) Situație grea, de cumpănă, primejdie în care se află cineva. *Clopotul suna mereu a restriște* (GAN.). ◆ Șir de nenorociri care se abat asupra cuiva. *Te văd în colțul vechi de strană Cum stai supusă de răstriști* (GOGA). ◆ Suferință, tristețe. *Care mi-e restriștea, mă întrebi?* (CERNA). <> Fig. *Izvoarele în liniștea pustie Își tînguie eterna lor restriște* (IOSIF). • pl. *-ști.* /***răs-*** + ***triște*** „soartă".

restrînge *vb. III. tr.* **1** (*compl. indică sfere de activitate, moduri de a acționa, drepturi ale oamenilor etc.*) A micșora, a reduce (dintr-o cantitate, dintr-un număr etc. mai mare); a limita, a mărgini. *Trebuie să restrîngem sfera cercetării din cauza lipsei de fonduri.* <> (*compl. indică numere, cantități*) *Trebuie să restrîngem numărul invitaților.* <> (*refl.*) *Cercul opțiunilor s-a restrîns.* <> (*refl. pas.*) *Prin această lege se restrîng drepturile angajaților.* ◆ (*refl.; adesea constr. cu prep. „la"*) A se limita, a se rezuma. *Scriitorul nu se restrînge la impresii* (VIANU). ◆ (*despre cantități, numere etc.*) A deveni foarte mic. *I s-a restrîns clientela la cîțiva cunoscuți.* ◆ (*fam.; refl.*) A-și limita, a-și reduce cheltuielile pentru trai; a trăi mai modest. *Ca să putem supraviețui cu salariile astea de mizerie, trebuie să ne restrîngem.* **2** (*înv.; compl. indică alianțe, prietenii etc.*) A întări. *Trebuia să restrîngă... legăturile cu polonii* (XEN.). <> (*refl.*) *Cu-ai săi el se restrînge Și-n întăriri s-adună* (HEL.). • prez.ind. *-strîng.* /***re***[1]*-* + ***strînge***, după fr. *restreindre*.

restrîngere *s.f.* Acțiunea de *a restrînge* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***restrînge***.

restrîns, -ă *adj.* (*despre cantități, numere etc.*, ext., *despre păreri, puncte de vedere, opțiuni etc.*) Care este redus, limitat, de mică amploare, mărginit. *Am un cerc de prieteni foarte restrîns.* <> (*despre condiții de trai, mijloace materiale, necesități etc.*) *Trebuințe zilnice restrînse.* <> (*adv.*) *Trăiește restrîns.* ◆ Ext. Intim. *Petrecerea a avut loc într-un cadru restrîns.* • pl. *-și, -se.* și (*reg.*) *răstrîns, -ă adj.* /v. ***restrînge***.

restructurá *vb. I. tr.* (*econ., polit., sociol.; compl. indică structuri intelectuale, sociale, fizico-tehnice etc.*) A reorganiza pe baza unor principii noi, cu ajutorul unor elemente noi de structură; a reprofila. *A restructura o întreprindere. Planul lucrării trebuie restructurat.* ◆ (*compl. indică persoane*) A da afară din serviciu. • prez.ind. *-ez.* /***re***[1]*-* + ***structura***, după fr. *restructurer*.

restructuráre *s.f.* Acțiunea de *a restructura* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***restructura***.

resucí *vb. IV.* v. răsuci.

resuíaj *s.n.* (*geofiz.*) Golire a apei din porii necapilari ai solului saturat, datorită gravitației. • /<fr. ***ressuyage***.

resumțiúne *s.f.* (*înv.*) Restabilire, refacere. *Un organon al rațiunii pure ar fi resumțiunea tuturor principielor* (EMIN.). • pl. *-i.* /<lat. ***resumptĭo***, ***-onis***.

resupinație *s.f.* (*bot.*) Răsturnare completă a unei frunze sau a unei flori față de poziția inițială. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***résupination***.

resuréct, -á *adj.* Resurecțional. • pl. *-ți, -te.* /de la ***resurecție***.

resurécție *s.f.* **1** (*mit., relig.*) Reînviere; trezire, deșteptare. *Resurecția lui Lazăr.* **2** Revenire, reapariție (a unui fenomen social, cultural, artistic etc.). *Resurecția despotismului.* • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *resurecțiúne* *s.f.* /<fr. ***résurrection***, lat. ***rĕsurrectĭo***, ***-onis*** <*resurgĕre* „a se ridica din nou".

resurecționál, -ă *adj.* Care are caracter de resurecție; resurect. • sil. *-ți-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***résurrectionnel***.

resurecțiúne *s.f.* v. resurecție.

resurgénță *s.f.* (*hidrol.*) Reapariție la suprafață, sub formă de izvor, a unei pînze de ape subterane cu condiția ca în subteran să se fi format, în prealabil, un curs concentrat. • pl. *-e.* /<fr. ***résurgence***; cf. lat. *resurgĕre* „a renaște".

resúrsă *s.f.* **1** (*mai ales la pl.*) Rezervă sau sursă de mijloace susceptibile de a fi valorificate la un moment dat. *Trebuie să apelăm la resursele tehnicii moderne.* <> *Resurse naturale* = totalitatea zăcămintelor de minerale, de minereuri, a terenurilor cultivate și folosibile, a pădurilor și apelor (de care dispune o anumită țară), precum și a diferitelor surse de energie obținute sau produse fără intervenția omului. *Resurse de (forțe de) muncă* = totalitatea persoanelor care lucrează (sau pot lucra) într-un anumit domeniu sau într-o anumită ramură a economiei unei țări, a unei zone etc. *Resurse locale* v. local. ◆ Fig. Mijloc, posibilitate de a ieși dintr-o anumită situație. *Nu mai am putere, mi-au secătuit toate resursele.* ◆ (*econ., fin.; la pl.*) Mijloace bănești, bani. *Dați-mi niște bani, că mi-am cheltuit ultimele resurse* (CĂL.). ◆ (*inform.*) Totalitatea mijloacelor de care dispune un calculator pentru a executa un program sau pentru a executa, simultan, mai multe programe. **2** (*av.*) Durată de timp, în ore de zbor, admisă pentru utilizarea normală a unui avion între două reparații generale sau între două revizii preventive succesive. ◆ Manevră de redresare bruscă a unui avion efectuată după un picaj, pentru a reveni în zbor orizontal. • pl. *-e,* (*înv.*) *-uri.* și (*înv.*) *resúrță* *s.f.* /<fr. ***ressource***.

resúrță *s.f.* v. resursă.

resuscitá *vb. I. tr.* **1** (*med.; compl. indică organismele ființelor*) A reda funcțiile vitale, a readuce în simțiri, a face să-și revină; a reînvia, a trezi. *Medicii ajunși la locul accidentului l-au resuscitat imediat.* ◆ (*compl. indică inimi, respirații oprite*) A reuși repunerea în funcțiune; a reanima. *Inima pacientului aflat în stop cardiac a fost resuscitată.* <> Poet. *Roua dimineții resuscită florile.* <> Fig. *Poetul trebuie... să resusciteze în imaginațiunea auditorului trupul evaporat [al gîndirii]* (MAIOR.). **2** Fig. A face să renască, a revigora. *Această știre l-a resuscitat.* <> (*glum.; refl.*) *După băuta de aseară trebuie să mă resuscitez c-o bere.* • prez.ind. *-ez,* (*pop.*) *resuscít.* /<fr. ***ressusciter***; cf. lat. *resuscitare*.

resuscitáre *s.f.* Acțiunea de *a resuscita* și rezultatul ei. <> (*med.*) *Resuscitare cardiacă* = metodă de tratament care urmărește repunerea în funcție a unei inimi oprite. *Resuscitare respiratorie* = metodă de tratament care urmărește repunerea în funcție a respirației. • pl. *-ări.* /v. ***resuscita***.

resuvenire *s.f.* (*înv.*) Aducere-aminte, amintire. *În asemenea resuveniri... prezența ei aievea îi era chiar supărătoare* (EMIN.). • pl. *-i.* /<fr. ***ressouvenir***.

reșapá *vb. I. tr.* (*tehn., auto.; compl. indică benzi de rulare ale unor anvelope uzate*) A recondiționa prin adăugarea (prin diverse tehnici) unui nou strat de cauciuc pe pînză. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***rechaper***.

reșapábil, -ă *adj.* (*tehn.; despre anvelopele roților*) Care poate fi reșapat. *Cauciucuri reșapabile.* • pl. *-i, -e.* /***reșapa*** + *-bil*.

reșapáj *s.n.* (*tehn.*) Reșapare. • pl. *-e.* /<fr. ***rechapage***.

reșapáre *s.f.* (*tehn.*) Acțiunea de *a reșapa* și rezultatul ei; reșapaj. • pl. *-ări.* /v. ***reșapa***.

reșapát[1] *s.n.* (*tehn.*) Reșapare. *Duc cauciucurile la reșapat.* • /<fr. ***rechapé***.

reșapát[2]**, -ă** *adj.* (*tehn.; despre anvelopele roților*) Care au banda de rulare recondiționată. • pl. *-ți, -te.* /v. ***reșapa***.

reșarjá *vb. I. tr.* (*metalurg.; compl. indică furnale, cuptoare etc.*) A încărca, a umple cu o nouă șarjă. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***recharger***.

reșarjáre *s.f.* (*metalurg.*) Acțiunea de *a reșarja* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***reșarja***.

réșcá *s.f.* (*pesc.*) Unealtă în formă de sac, confecționată din plasă și purtată de pescari cu două bărci, folosită toamna și primăvara pentru pescuitul la adîncime. • pl. *-ce.* /etimol. nec.

reșchirá *vb. I.* v. rășchira.

reșchirát, -á *adj.* v. rășchirat[2].

reșcríptul *s.n.* v. rescript.

reșcríptum *s.n.* v. rescript.

reședeá *vb. II. intr.* (*înv.*) A avea reședința, domiciliul undeva. *Ștefan... reședea tot în Suceava* (XEN.). • prez.ind. *-ședd.* și *reșideá vb. II.* /***re***[1]*-* + ***ședea***, după fr. *résider*.

reședínță *s.f.* **1** Sediu, loc al unei autorități sau al unei persoane oficiale. *Reședință prezidențială.* <> Loc.adj. *De reședință* = *a*) care servește drept sediu unei autorități sau unei persoane oficiale; *b*) (*despre orașe*) în care se află sediul organelor supreme ale puterii de stat sau organele de conducere ale unei unități teritorial-administrative. ◆ Localitate sau clădire în care se află acest sediu. ◆ Localitate sau casă în care o persoană particulară își are domiciliul stabil; rezidență. *Mă întorc la reședința mea.* **2** Loc în care cineva locuiește temporar, vremelnic. *Are o reședință de vară la Mamaia.* • pl. *-e,* (*înv.*) *-i.* și (*înv.*) *resedínță* *s.f.* /<fr. ***résidence***, lat. ***residentia***, ***-ae***, după *ședință*.

reșideá *vb. II.* v. reședea.

reșóu *s.n.* (*tehn.*) Aparat electric, cu gaze etc., de mici dimensiuni, care servește la încălzirea sau fierberea alimentelor, a unor substanțe etc. și care este întrebuințat la bucătărie, în laboratoare etc. • pl. *-uri.* /<fr. ***réchaud***.

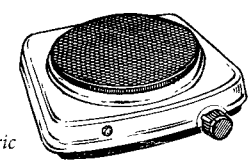

reșou electric

reșpéct *s.n.* v. respect.

reșútă *s.f.* **1** (*med.*) Reapariție a simptomelor unei boli infecțioase în timpul convalescenței; recidivă. **2** Fig. Recădere (în aceeași greșeală). • pl. *-e.* /<fr. ***rechute***.

retáblu *s.n.* (*arhit.; în bisericile catolice*) Panou vertical sculptat și pictat, așezat în spatele altarului. • pl. *-uri.* /<fr. ***retable***, it. ***retablo***; cf. sp. *retablo*.

retárd, -ă *adj., s.n.* **I** *adj.* (*despre medicamente*) A cărui efect este prelungit prin acțiunea unor substanțe care se resorb lent în organism. **II** *s.n.* **1** Întîrziere. ◆ (*tehn.*) Amînare introdusă într-o transmisiune. **2** (*med.*) Stare a unei persoane a cărei dezvoltare este mai puțin evoluată decît a altora. • pl. *-zi, -de.* /<fr. ***retard***.

retardá *vb. I. intr.* **1** A rămîne în urmă; a întîrzia. **2** Fig. (*despre mișcări*) A încetini; a frîna, a împiedica. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***retarder***, lat. ***retardare***.

retardáre *s.f.* Faptul de *a retarda*; întîrziere, retardație. • pl. *-ări.* /v. ***retarda***.

retardát, -á *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care rămas în urmă, care a întîrziat. **2** *adj., s.m., s.f.* (*psih.*) (Persoană) care nu s-a dezvoltat din punctul de vedere al intelectului; întîrziat mintal. *Are un copil retardat.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***retarda***; cf. fr. *retardé*.

retardatár, -á *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care întîrzie, care este în întîrziere. *Se prefăcu că-l ascultă cu multă atenție, ceea ce pricinui retardatarului deosebită plăcere* (CĂL.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***retardataire***.

retardáție *s.f.* **1** Retardare. **2** (*astron.*) Mișcare a lunii pe bolta cerească în sens direct (de la vest la est), precum și a planetelor, în anumite situații, avînd ca efect întîrzierea în fiecare zi a trecerii astrului la meridianul locului. **3** (*biol.*) Prezență tardivă (în cursul

autogenezei) a unor caractere, în comparație cu stadiul filogenetic anterior. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***retardation***.

retasúră *s.f.* (*metalurg.*) Defect sub formă de goluri formate în partea superioară a pieselor sau a lingourilor de metal turnate, din cauza solidificării neuniforme a piesei de la interior la exterior. • pl. *-i*. /<fr. ***retassure***.

retăbăcíre *s.f.* (*ind. pielăriei*) Operație efectuată după tăbăcirea propriu-zisă, mai ales la pieile de talpă, care constă în tensionarea pieilor în soluții concentrate de tananți pentru umplerea spațiilor dintre fibre. • pl. *-i*. /***re***^{1}*-* + ***tăbăcire***.

retăceá *vb. II. tr.* (*înv.; compl. indică acțiuni, manifestări etc. ale oamenilor*) A ascunde, a trece sub tăcere. <> (*refl. pas.*) *Numeroasele exemple... se retac aici* (BARIȚ.). • prez.ind. *-tác*. /***re***^{1}*-* + ***tăcea***, după germ. *verschweigen*.

retăiá *vb. I. tr.* (*compl. indică materiale relativ moi*) A tăia din nou. • prez.ind. *-tái*. /***re***^{1}*-* + ***tăia***.

retălmácí *vb. IV. tr.* **1** (*compl. indică mai ales scrieri*) A tălmăci din nou. **2** A răstălmăci. • prez.ind. *-esc*. /***re***^{1}*-* + ***tălmăci***.

retălmăcíre *s.f.* (*ind., agric.*) Acțiunea de *a retălmăci* și rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. ***retălmăci***.

retăzătúră *s.f.* v. retezătură.

retehnologizá *vb. I. tr.* (*ind., agric.*) A înzestra cu o nouă tehnologie; a tehnologiza din nou. • prez.ind. *-ez*. /***re***^{1}*-* + ***tehnologiza***.

retehnologizáre *s.f.* Acțiunea de *a retehnologiza* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***retehnologiza***.

retentív, -ă *adj.* Care are caracter de reținție, care se referă la reținție. • pl. *-i, -e*. /<it. ***retentivo***.

reténție *s.f.* **1** Oprire, reținere. <> (*jur.*) *Drept de reținție* = drept pe care îl are creditorul de a păstra, în gaj, un lucru al debitorului până la achitarea completă de către acesta a datoriei. ◆ Fig. Stăpînire, reținere, înfrînare. *Reținție decentă a pasiunilor* (CĂL.). **2** (*med.*) Reținere și acumulare în cavitățile organismului sau în țesutul interstițial a unor substanțe lichide sau a unor gaze (din cauza funcționării defectuoase a unor glande cu secreție externă) care, în mod obișnuit, sînt eliminate prin orificiile naturale. *Reținție urinară*. <> *Reținție placentară* = reținerea placentei în uter după evacuarea fătului peste timpul normal, care poate fi urmată de infecții grave. **3** (*hidrotehn.*) Creare a unor bazine de acumulare pe cursul unei ape prin înălțarea nivelului acesteia cu ajutorul unor construcții speciale. ◆ Reținere a apei în astfel de bazine. *Baraje de reținție*. **4** (*chim.*) Proprietate a unor substanțe de a încetini evaporarea solventului cu care au fost amestecate omogen. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și (*înv.*) *retențiúne* *s.f.* /<fr. ***rétention***, lat. ***rĕtentĭo***, ***-onis***.

retențiúne *s.f.* v. reținție.

reterădă *s.f.* v. retiradă.

retevéi *s.n.* (*pop.*) Bucată de lemn scurtă și groasă; scurtătură. <> Expr. *A lua* (pe cineva) *cu reteveiul* = *a*) a bate; *b*) a trata cu asprime. ◆ Fig. Om mic de statură și viguros, puternic. • pl. *-eie*. și (*reg.*) *rătăvéi* *s.n.* /etimol. nec.

reteveiáș *s.n.* (*pop.*) Dim. al lui *retevei*. *Le dete un reteveiaș* (ISP.). • pl. *-e*. /***retevei*** + *-aș*.

reteveiát, -ă *adj.* Care este în formă de retevei, care este tare ca reteveiul. • pl. *-ți, -te*. /***retevei*** + *-at*.

retéz^{1} *s.n.* **1** Expr. (*pop.*) *La retezul părului* = în locul unde se retează părul; la ceafă. *Pe unde să mi-i lovesc? La retezul părului, Pe din dosul fesului* (ALECS.). **2** (*înv.*) Diametru. ◆ Secțiune transversală. *Pădure mare... de fag și mesteacăn ca de o palmă în retez* (I. ION.). **3** (*reg.*) Semn care se face la oi (pentru a fi recunoscute), constînd în tăierea vîrfului urechii. **4** (*reg.*) Ceremonie prin care se retează moțul copilului. • pl. *-e*. /de la ***reteza***, prin derivare regresivă.

retéz^{2} *s.n.* v. rătez.

reteză *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică obiecte sau părți ale corpului unei ființe*) A tăia transversal, complet, dintr-o singură tăietură (pentru a scurta sau pentru a folosi partea desprinsă). *Ghilotina retează zeci de capete* (CA. PETR.). <> Expr. *A-i reteza* (cuiva) *firul vieții* = a ucide pe cineva. *A o reteza de* (sau *la*) *fugă* = a începe să alerge. *A reteza cuiva din unghii* v. unghie. <> Fig. *Moartea-și plimbă monoton Coasa ei ce vieți retează* (MACED.). ◆ Gener. A tăia. *Retează crengile pomilor*. <> (*abs.*) *Pietrarii... croiau, retezau, ciopîrțeau* (ODOB.). <> (*refl. pas.*) *Se retează firele de iarbă*. ◆ Spec. (*compl. indică părul unei persoane*) A tunde. *Trebuie să-mi retez puțin părul*. ◆ (*reg.; compl. indică haine*) A scurta. **2** Expr. *A o reteza* = a o lua de-a dreptul pentru a scurta drumul. **3** Fig. A face să înceteze brusc; a curma, a întrerupe. *Mi-a retezat tot elanul*. <> Expr. *A-l reteza* (pe cineva) *scurt* sau *a* (*i*)*-o reteza* (cuiva) = *a*) a-i limita (cuiva) pretențiile, a pune (pe cineva) la punct; *b*) a pune brusc capăt discuției. *A o reteza cu cineva* (sau cu ceva) = a întrerupe brusc relațiile cu cineva (sau a se lăsa subit de un lucru). **4** (*apic.; compl. indică fagurii dintr-un stup*) A tăia pentru a recolta mierea. ◆ (*compl. indică stupii*) A curăța. ◆ (*reg.; compl. indică larvele de trîntori*) A tăia din faguri; a îndepărta. • prez.ind. *retéz*. și (*pop.*) *rătézá* *vb. I.* /etimol. nec.

retezáre *s.f.* Acțiunea de *a reteza* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. și (*pop.*) *rătezáre* *s.f.* /v. ***reteza***.

retezát^{1} *s.n.* Retezare. • și (*pop.*) *rătezát* *s.n.* /v. ***reteza***.

retezát^{2}**, -ă** *adj.* **1** (*despre obiecte sau despre părți ale corpului ființelor*) Care este tăiat, scurtat. *Tînărul brun, cu mustățile mici, negre, retezate* (REBR.). **2** Fig. Care este curmat, întrerupt brusc. *Nu mai știa cum să țină creta în mînă, o mișca cu un gest... retezat* (PRED.). <> Expr. *Cuvînt retezat* = fără multă vorbă, scurt, fără a admite replică. *Știi, cuvînt rătezat! noi ți-om da... atîta argint și aur, cît a putea duce cel mai voinic și mai tare dintre noi!* (POP.). **3** (*apic.; despre stupi*) Din care (prin tăiere) s-au scos fagurii pentru a se recolta mierea. • pl. *-ți, -te*. și (*pop.*) *rătezát, -ă* *adj.* /v. ***reteza***.

retezătúră *s.f.* **1** Retezare, tăiere. ◆ Locul unde a fost retezat ceva. ◆ Ext. Platou, podiș. **2** Partea care se taie dintr-un lucru; bucata tăiată (prin retezare) din ceva. **3** (*reg.*) Crestătură făcută la urechea oilor, ca semn de recunoaștere. • pl. *-uri*. și (*pop.*) *rătezătúră*, *retăzătúră* *s.f.* /***reteza*** + *-ătură*.

retiár *s.m.* (*milit.; în antic. romană*) Sclav gladiator care lupta înarmat cu un trident și cu o plasă. • sil. *-ti-ar*. pl. *-i*. /<lat. ***rētiarĭus***, ***-ii***, fr. ***rétiaire***.

rétic, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Reției sau este originară de acolo; (*la* pl. *m.*) locuitorii Reției. **2** *adj.* Care aparține Reției sau reticilor, care se referă la Reția sau la retici; originar din Reția. ◆ (*subst. f.*) Limba neindo-europeană atestată în trecut în N Italiei (în Reția). • pl. *-ci, -ce*. /<it. ***retico***, fr. ***rhétique***; cf. nm. pr. *Reția* [lat. *Raetia*], regiune în Alpii Centrali.

reticént, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care manifestă sau care arată reținere, reticență. *Este reticent la nou*. ◆ Care ezită; ezitant, rezervat. *Totdeauna a fost reticent în ceea ce mă privește*. • pl. *-ți, -te*. /<fr. ***réticent***.

reticénță *s.f.* **1** Omisiune voită, trecere sub tăcere a unui lucru care trebuie spus. *Fără nici o probă pozitivă, prin reticențe și sofisme, se tăgăduiește continuitatea românilor în Dacia* (EMIN.). **2** Reținere, atitudine rezervată într-o anumită problemă. *Are reticențe cînd vine vorba despre Vlad*. <> (*adv.*) *Se uită cu reticență la mine*. **3** (*psih.*) Dispoziție spre reținerea exprimării propriilor gînduri și atitudini, ca urmare a timidității, jenei, neîncrederii, suspiciunii. **4** (*ret.*) Figură retorică prin care vorbitorul, întrerupîndu-și brusc (intenționat și semnificativ) expunerea, trece la altă idee, lăsînd numai să se înțeleagă ceea ce a voit să spună. • pl. *-e*. /<fr. ***réticence***, lat. ***rĕticentĭa***, ***-ae*** <*reticēre* „a tăcea".

reticoloepitelióm *s.n.* (*med.*) Reticulosarcom care prezintă unele caractere histologice ale epitelioamelor. • sil. *-li-om*. pl. *-oame*. /<fr. ***réticuloépithéliome***.

retícul^{1}**-** Elem. de compunere „(referitor la) rețea; reticul". • și *reticulo-* /<fr. ***réticul***(***o***)*-*; cf. lat. *rētĭcŭlum, -i* „plasă mică".

retícul^{2} *s.n.* **1** (*a. plast., arhit.*) Desen sau structură avînd forma asemănătoare cu o rețea, cu o plasă. **2** (*optic.*) Ansamblu de linii încrucișate, de scări gradate sau de alte semne, gravate pe un suport transparent care intră în construcția unor instrumente optice și care are rolul de a permite vizarea unei direcții, efectuarea unei măsurări etc. *Reticulul unui microscop*. **3** (*anat.*) Formație (anatomică) cu aspect de rețea. • pl. *-e*. /<fr. ***réticule***, lat. ***rētĭcŭlum***, ***-i*** „plasă".

reticulár, -ă *adj.* (*despre structuri*) Care este alcătuit în forma unei rețele de puncte sau de linii, care se aseamănă cu o rețea; reticulat. *Cristalele au o structură reticulară*. <> (*anat.*) *Substanță reticulară* = formație de celule nervoase dispuse în rețea în trunchiul cerebral. ◆ Care aparține unui reticul. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***réticulaire***; cf. lat. *rētĭcŭlum, -i* „plasă".

reticulát, -ă *adj.* (*despre structuri*) Reticular. <> (*anat.*) *Formație reticulată* = structură anatomică aparținînd trunchiului cerebral, reprezentată de o grupare difuză de celule și de fibre nervoase care formează o coloană neîntreruptă de la marginea inferioară a bulbului rahidian pînă la regiunea subtalamică, avînd un rol important în reglarea tonusului muscular, a ritmului somn-veghe și în determinarea reactivității scoarței cerebrale și a formațiilor subcorticale. *Țesut reticulat* = țesut conjunctiv moale, din celule cu multe prelungiri și cu fibre de reticulină, care formează o rețea. (*bot.*) *Vas reticulat* = vas lemnos din țesuturile de conducere a apei în corpul plantelor superioare, prevăzut cu diferite îngroșări în formă de rețea. • pl. *-ți, -te*. /<fr. ***réticulé***, lat. ***rētĭcŭlatus***, ***-a***, ***-um***.

reticulație *s.f.* **1** Dispunere în formă de rețea. **2** (*fotogr.*) Defect ireparabil în fotografie, care constă în apariția unor crăpături fine pe suprafața negativului din cauza diferenței de temperatură dintre două băi succesive. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***réticulation***.

reticulemíe *s.f.* (*med.*) Prezența reticulocitelor în sînge. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***réticulémie***.

reticulínă *s.f.* (*biochim.*) Substanță organică stimulantă, de natură proteică, prezentă în organele cu țesut reticular (măduva osoasă, splină, ganglioni limfatici) care poate fi extrasă din aceste organe. • /<fr. ***réticuline***.

reticulíta *s.f.* (*med.*) Inflamație a țesutului reticular. • pl. *-e*. /<fr. ***réticulite***.

reticulo- v. reticul^{1}*-*.

reticulocít *s.n.* (*biol.*) Globulă roșie tînără fără nucleu, vizibilă în sîngele proaspăt sub forma unei rețele filamentoase. • pl. *-e*. /<fr. ***réticulocyte***.

reticulocitopeníe *s.f.* (*med.*) Diminuare a numărului reticulocitelor din sînge. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<engl. ***reticulocytopenia***.

reticulocitóză *s.f.* (*med.*) Creștere a numărului de reticulocite din sînge, în timpul regenerării măduvei. • pl. *-e*. /<fr. ***réticulocytose***.

reticuloendoteliál *adj.* (*anat.*) *Țesut reticuloendotelial* = țesut conjunctiv format din mai multe feluri de celule; reticulo-histocitar. • sil. *-li-al*. pl. *-e*. /<fr. ***réticulo-endothélial***.

reticuloendoteiióm *s.n.* (*med.*) Reticulosarcom. • sil. *-li-om*. pl. *-oame*. /<fr. ***réticulo-endothéliome***.

reticuloendotelióză *s.f.* (*med.*) Reticuloză. • sil. *-li-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***réticulo-endothéliose***.

reticulo-histocitár, -ă *adj.* (*med.*) Reticuloendotelial. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***réticulo-histocytaire***.

reticulóm *s.n.* (*med.*) Proliferare tumorală benignă a celulelor reticulare din ganglionii limfatici. • pl. *-oame*. /<fr. ***réticulome***.

reticulopatíe *s.f.* (*med.*) Afecțiune a sistemului reticuloendotelial. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***réticulopathie***; cf. lat. *rētĭcŭlum, -i* „plasă", gr. *πάθος* „afecțiune".

reticuloplăsmă *s.f.* (*anat.*) Parte alveolară a citoplasmei, cu funcții de nutriție. • pl. *-e*. /***reticulo-*** + ***-plasmă***.

reticulosarcóm *s.n.* (*med.*) Tumoare malignă produsă de celulele reticulare atipice; reticuloendoteliom. • pl. *-oame*. /<fr. ***réticulo-sarcome***.

reticulóză *s.f.* (*med.*) Nume generic pentru o serie de afecțiuni caracterizate prin proliferarea tipică sau atipică a reticulocitelor; reticuloendotelioză. *Din reticulozele maligne fac parte: limfogranulomatoza malignă, limfosarcomul, reticulosarcomul, mielomul multiplu*. • pl. *-e*. /<fr. ***réticulose***.

retínă *s.f.* (*anat.*) Membrană internă, nervoasă a globului ocular, sensibilă la lumină, alcătuită din mai multe straturi de celule, pe care se formează imaginea vizuală și care cuprinde cele două tipuri de receptori vizuali, celulele senzoriale în formă de conuri și de bastonașe, porțiunea cea mai sensibilă a retinei, pata galbenă, prezentînd în mijlocul ei o mică cavitate în care densitatea celulelor cu conuri, importante pentru percepția vizuală din timpul zilei și a culorilor, este maximă. *Nervul optic își are originea în celulele multipolare ale retinei*. <> *Dezlipire de retină* v. dezlipire. <> Fig. *Pe retina îngustă a ferestrei, stîlpii de telegraf alergau* (CĂL.). • pl. *-e*. /<fr. ***rétine***; cf. lat. *retina* <lat. *rēte, -is* „rețea".

retinén *s.n.* (*biochim.*) Aldehidă corespunzătoare vitaminei A, care intră în compoziția purpurei retiniene. • /<fr. ***rétinène***.

retinián, -ă *adj.* (*anat.*) Care aparține retinei, care se referă la retină. *Autoarea... se limitează la impresii pur retiniene* (RALEA). ◇ *Bastonașe retiniene* v. bastonaș. • sil. *-ni-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***rétinien***.

retinítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a retinei care determină scăderea progresivă a vederii, mergînd pînă la pierderea ei, adesea fiind un simptom al unei afecțiuni conexe. • pl. *-e.* /<fr. ***rétinite***.

retinoblastóm *s.n.* (*med.*) Tumoare malignă a retinei, care survine la o vîrstă tînără; gliom retinian. • pl. *-oame.* /<engl. ***retinoblastoma***.

retinocitóm *s.n.* (*anat.*) Neuroepiteliom al retinei. • /<engl. ***retinocytoma***.

retinofót *s.n.* (*tehn. med.*) Aparat pentru fotografierea fundului de ochi. • ***/retină*** + *-fot*.

retinográf *s.n.* (*tehn. med.*) Aparat folosit în retinografie. • pl. *-e.* /<fr. ***retinographe***.

retinografíe *s.f.* (*med.*) Fotografiere a fundului de ochi. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***rétinographie***.

retinól *s.n.* (*chim.*) Vitamina A_1; axeroftol. • /<fr. ***rétinol***, engl. ***retinol***.

retinopatíe *s.f.* Denumire generică pentru bolile retinei. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***rétinopathie***; cf. fr. *retine* „retină", gr. *πάθος* „afecțiune".

retinoscóp *s.n.* (*tehn. med.*) Schiascop. • pl. *-oape.* /<fr. ***rétinoscope***.

retinoscopíe *s.f.* (*med.*) Schiascopie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***rétinoscopie***; cf. fr. *retine* „retină", gr. *σκοπέω* „a examina".

retinúlă *s.f.* (*entom.*) Retină a fiecărui element al ochiului compus, la insecte. • pl. *-e.* /<fr. ***rétinule***.

retipări *vb. IV. tr.* (*compl. indică scrieri*) A tipări din nou; a reimprima, a reedita, a republica. *Editura va retipări scrierile lui Odobescu.* • prez.ind. *-esc.* ***/re¹-*** + *tipări*.

retipărire *s.f.* Acțiunea de *a retipări* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***retipări***.

retipărít, -ă *adj.* (*despre scrieri*) Care este tipărit din nou; reeditat, republicat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***retipări***.

retirá *vb. I. refl.* **1** (*milit.; înv.*) A se retrage din fața dușmanului, a fugi. *Armata austriacă se retira... persecutată de învingători* (FIL.). **2** A se izola de restul lumii. ◇ (*glum.*) *Un șoarece de neam, și anume Raton..., Petrecea retirat într-un vechi parmazan* (ALEX.). • prez.ind. *-ez.* și (*înv.*) *riterá vb. I.* /<fr. ***retirer***.

retirádă *s.f.* **1** (*milit.; înv.*) Retragere din fața dușmanului. *Armia austriacă... făcu o retiradă* (FIL.). **2** Closet, latrină, privată. *Cazangiii au bătut pe nicovală cel dintâi tron de aur al retirăzii măritului Sultan* (SADOV.). • pl. *-e, -ăzi.* și (*înv.*) *reterádă s.f.* /<fr. ***retirade***, germ. ***Retirade***, it. ***ritirata***.

retirát, -ă *adj.* (*despre ființe*) Care trăiește retras, izolat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***retira***.

retív, -ă *adj.* (*înv.; despre oameni*) Care este îndărătnic. ◆ Care este dificil, care este greu de stăpînit. ◆ (*despre animale*) Care nu vrea să înainteze. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***rétif***.

retivitáte *s.f.* **1** (*înv.*) Îndărătnicie, încăpățînare. **2** (*psih.*) Parapsihoză caracterizată prin refuzul de a executa diverse comenzi. • /<fr. ***rétivité***.

retoártă *s.f.* v. retortă.

retopí *vb. IV. tr.* (*compl. indică minereuri, metale etc.*) A topi din nou. *Trebuie să retopim lingourile.* • prez. ind. *-esc.* ***/re¹-*** + ***topi***.

retopíre *s.f.* Acțiunea de *a retopi* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***retopi***.

retopít, -ă *adj.* (*despre diferite materii și materiale*) Care este topit din nou. *Aur retopit pentru a face un inel nou.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***retopi***.

rétor *s.m.* **1** (*în antic. greacă și romană*) Maestru care preda elocvența; profesor de retorică. *S-au trimes la curtea preaputernicului împărat Carol retori cătră una din domnițele lui, spre a-i ascuți limba pentru graiul nobil și subțire al romeilor* (SADOV.). ◆ Elev al unui seminar de retorică. **2** Orator. *Maiorescu a fost și un retor elocvent și elegant.* ◇ (*glum.*) *Unii-mi zic ritor hazliu, Alții-mi zic palavragiu* (ALECS.). **3** (*peior.*) Orator afectat; demagog. *S-au înmulțit retorii și sofiștii de toată mîna.* • pl. *-i.* și (*înv.*) *rítor s.m.* /<ngr. ***ῥήτωρ***, lat. ***rhētor, -oris***, fr. ***rhéteur***, it. ***retore***.

retorcá *vb. I. tr.* (*log.*) A întoarce împotriva adversarului propriile-i argumente; a replica, a răspunde. • prez.ind. *retórc.* /<fr. ***rétorquer***.

retorcábil, -ă *adj.* (*despre argumente*) Care poate fi întors împotriva celui care l-a formulat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***rétorquable***.

retóric, -ă *adj., s.m.* **1** *adj.* Care aparține retoricii sau retorului, care se referă la retorică sau la retor; oratoric. *Din punct de vedere retoric e un roman strălucit* (GAL.). ◇ (*subst. n.*) *Patetismul și retoricul desuet* (PER.). ◇ *Figură retorică* = formă expresivă a vorbirii, care adaugă stilului caracter sugestiv și mai multă vigoare; figură de retorică. ◇ Fig. *N-avem oameni ce se luptă cu retoricele suliți În aplauzele grele a canaliei de uliți?* (EMIN.). **2** *adj.* (*despre stiluri, moduri de exprimare*) Care este emfatic, afectat. *Literatura bizantină se caracterizează printr-un stil retoric nenatural* (VARL.–IO.). ◇ (*adv.*) *Gesticulează retoric.* **2** *s.m.* (*înv.*) Orator. • pl. *-ci, -ce.* și (*înv.*) *ritóric, -ă adj., s.m., retoricésc, -eáscă adj.* /<fr. ***rhétorique***, ngr. ***ῥητορικός***, lat. ***rhētŏricus, -a, -um***, germ. ***rhetorisch***; cf. it. *retorico*.

retórică *s.f.* **1** Arta de a vorbi frumos, de a convinge (și emționa) un auditoriu de justețea ideilor expuse printr-o argumentație bogată, riguroasă, pusă în valoare de un stil ales, disciplină fundamentală în școlile antichității și ale Evului Mediu, părăsită pentru o perioadă, dar reluată și revigorată de gîndirea lingvistică și estetică modernă (formalismul rus, structuralismul, noua critică), în special ca studiu al procedeelor de limbaj caracteristice literaturii; elocvență, oratorie. *N-am prea citit de mult un curs de retorică* (CAR.). ◆ Ansamblul regulilor (de alcătuire a unui discurs, în funcție de domeniu și scop, privitoare la structurarea logică, la tehnica argumentării, precum și la modul de exprimare, bazat pe utilizarea figurilor retorice) care ajută la însușirea acestei arte. ◇ *Figură de retorică* = formă expresivă a vorbirii, care înfrumusețează stilul, dîndu-i mai multă vigoare și plasticitate, caracter sugestiv; figură retorică. **2** (*peior.*) Discurs declamator, afectat; elocvență amplă, sonoră, cu efecte exterioare, săracă în semnificații. *Adevărata elocință trebuie să dispretuiască retorica* (E. LOV.). • și (*înv.*) *ritórică s.f.* /<lat. ***rhētorica, -ae***, m. gr. ***ῥητορική [τέχνη]***, fr. ***rhétorique***, it. ***retorica***.

retoricésc, -eáscă *adj.* v. retoric.

retoricéște *adv.* (*înv.*) În mod retoric, din punct de vedere retoric. *Ritoricește ai vrut să lauzi și să slăvești Pe ceea ce o iubești* (PANN). • și *ritoricéște adv.* ***/retoric*** + *-ește*.

retoricián, -ă *s.m., s.f.* Persoană care se ocupă cu retorica. • sil. *-ci-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***rhétoricien***.

retorism *s.n.* **1** (*ret., poet.*) Abuz de figuri și de elemente retorice. *Retorismul său izbește puternic și cititorul nu este totdeauna mulțumit a-l recunoaște* (VIANU). **2** Elocvență emfatică, afectată, prețioasă, artificială. *Izgonea din juru-i... retorismul patriotic* (SADOV.). • și (*înv.*) *ritorísm s.n.* ***/retor*** + *-ism*.

retoromán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* (*la* pl. *m.*) Populație care trăiește în S-E Elveției, în N-E Italiei și în unele regiuni ale Alpilor Dolomitici; (*și la sg.*) persoană care aparține acestei populații. **2** *adj.* Care aparține retoromanilor, care se referă la retoromani. ◆ (*subst. f.*) Limba romanică occidentală, vorbită de retoromani, cu două dialecte importante, romanșa și friulana, pe baza căreia s-a dezvoltat retoromana literară, devenită una dintre cele patru limbi de stat ale Elveției. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***rhéto-roman***.

retorsiúne *s.f* **1** (*ret.*) Întoarcere împotriva cuiva a propriilor sale argumente. **2** (*polit., jur.*) Aplicarea de măsuri punitive a unui stat împotriva altuia, ca răspuns la măsurile coercitive ale acestuia din urmă față de statul respectiv. • pl. *-i.* /<fr. ***rétorsion***.

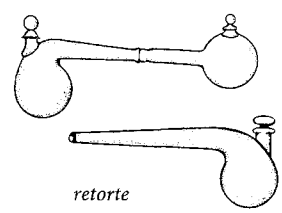

retorte

retórtă *s.f.* Vas de sticlă, de pămînt, de metal (mai ales de platină), de obicei în formă de balon, cu gîtul lung și curbat, folosit pentru distilare în laboratoare. ◆ Recipient cu forme diferite, construit din metal sau din materiale refractare, folosit pentru distilări industriale. • pl. *-e.* și (*înv.*) *retoártă s.f.* /<fr. ***retorte***, germ. ***Retorte***.

retrăct *s.n.* (*jur.*) Luare înapoi a unor bunuri, a unor drepturi alienate etc. • pl. *-e.* /<fr. ***retrait***, lat. ***rĕtractus, -a, -um*** „retras".

retractá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică afirmații verbale sau scrise*) A retrage, a revoca. *Te poftesc să-ți retractezi cuvintele* (SADOV.). ◇ (*abs.*) *Retractez! Fac mea culpa* (CE. PETR.). ◆ (*compl. indică fapte, atitudini ale oamenilor*) A nu recunoaște, a renega. *Acum retractează ceea ce a făcut odată.* **2** *refl.* (*despre organe, țesuturi etc.*) A se strînge, a se zgîrci. ◇ Fig. *De cum simțea curiozitatea sau indiscreția, consilierul... se retracta, se retrăgea în spirala de var, în coaja protectoare a melcului* (EFT.). ◆ (*despre materiale*) A-și micșora volumul, a se contracta. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***rétracter***; cf. lat. *retractum* <*retrahere* „a retrage".

retractábil, -ă *adj.* **1** (*despre afirmații, fapte, atitudini ale oamenilor*) Care poate fi retractat. **2** (*tehn.; despre piese*) Care poate fi retras spre (sau în) sistemul tehnic din care face parte. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***rétractable***.

retractáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *retracta* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***retracta***.

retractát, -ă *adj.* (*despre afirmații verbale sau scrise*) Care este retras, revocat. ◆ (*despre fapte, atitudini etc. ale oamenilor*) Care este renegat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***retracta***.

retractíl, -ă *adj.* (*despre unele organe sau părți ale corpului*) Care are proprietatea de a se strînge, de a se trage înapoi sau în interior. *Ghearele felinelor sînt retractile.* ◇ Fig. (*despre persoane*) *Gingaș la suflet și retractil ca mimoza... a ocupat locul cel mai curat* (ARGH.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***rétractile***.

retractilitáte *s.f.* Proprietate a unui element sau a unui corp de a se strînge, de a fi retractil. • /<fr. ***rétractilité***.

retractív, -á *adj.* (*despre stimuli, excitații etc.*) Care provoacă retracție. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***rétractif***.

retractór *adj., s.m.* (*anat.*) (Mușchi) care trage un membru sau o parte a corpului spre înapoi. • pl. *-i.* /<fr. ***rétracteur***.

retracție *s.f.* (*med.*) Însușire a unor țesuturi sau organe de a se contracta, de a se micșora din cauza unei excitații, a unei boli etc. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *retracțiúne s.f.* /<fr. ***rétraction***, lat. ***rĕtractio, -onis***.

retracțiúne *s.f.* v. retracție.

retradúce *vb. III. tr.* (*compl. indică scrieri*) A traduce din nou sau a traduce după o traducere. *Nu-mi place cum ai tradus acest pasaj. Încearcă să-l retraduci.* • prez.ind. *-tradúc.* ***/re¹-*** + ***traduce***, după fr. *retraduire*.

retradúcere *s.f.* Acțiunea de *a retraduce* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***retraduce***.

retradús, -ă *adj.* (*despre scrieri*) Care este tradus din nou. • pl. *-și, -se.* /v. ***retraduce***.

retráge *vb. III.* **1** *tr.* (*compl. indică părți ale corpului*) A trage înapoi. *Își retrase brusc mîna de pe umărul ei.* ◆ (*compl. indică obiecte*) A scoate, a lua înapoi din locul unde a fost pus sau dat. *A retras banii din cont.* ◆ (*compl. indică ființe*) A face să părăsească un loc, o instituție pe care o frecventa. *Și-a retras copilul de la grădiniță.* ◆ (*jur.; compl. indică drepturi*) A suprima, a suspenda. *A retrage cetățenia.* ◆ (*com.; compl. indică produse diverse*) A întrerupe distribuirea, difuzarea. *A retras de pe piață produsele cu termenul de valabilitate depășit.* ◇ Ext. *A retrage o piesă din repertoriu.* ◆ (*refl.*) A abandona, a renunța (la o meserie, la ocupație etc.). *S-a retras din afaceri.* ◆ Ext. A demisiona. *S-a retras oficial din funcția de director.* ◆ (*despre mijloacele de transport în comun*) A ieși din circulație, întrerupîndu-și activitatea. *Troleibuzele se retrag după miezul nopții.* **2** *tr.* Fig. A retracta. *Îmi retrag cuvintele.* **3** *refl.* (*despre ființe*) A merge, a pleca (înapoi); a se îndepărta. *Cîinele se apropia cîțiva pași, se retrăgea...* (CE. PETR.). ◆ (*milit.*) A da înapoi din fața dușmanului, a efectua operația de retragere. *Trupele de asalt se retrag.* ◇ Ext. *Nu știu cum să mai răspund atacurilor lui virulente, așa că mai bine mă retrag.* ◆ A se da deoparte, a se feri. *M-am retras în spatele ușii, ca să aud mai bine ce pun la cale.* ◇ (*tr.; compl. indică părți ale corpului*) *Își retrase fața în umbra perdelei* (SADOV.). ◆ A părăsi un loc, o încăpere; a pleca. ◆ A se izola, a părăsi viața socială. *Se retrage la o mănăstire.* ◆ Fig. A se închide în sine. *Se retrăgea în sinea lui și se gîndea în liniște* (PRED.). **4** *refl.* (*despre boli*) A dispărea treptat. *După ce a făcut ravagii, gripa se retrage.* ◆ (*despre leziuni, iritații etc.*) A da semne de vindecare. *Roșeața se retrage.* **5** *refl.* (*despre ape curgătoare*) A reintra în albie (după o

revărsare). • prez.ind. *-trág.* /*re¹-* + ***trage***; cf. și fr. *retirer.*

retrágere *s.f.* **1** Tragere înapoi; luare înapoi; scoatere din locul unde a fost pus sau dat. <> *Retragere cu torțe* (*și surle*) = paradă sau manifestație făcută seara, cu făclii aprinse. **2** (*milit.*) Acțiune de luptă constînd în cedarea unei fîșii de teren pentru a scoate trupele proprii dintr-o situație nefavorabilă și în plasarea lor pe o poziție mai avantajoasă. ◆ Defensivă; cedare de poziții și teren determinată de superioritatea inamicului. <> *Ofițer în retragere* = ofițer care, din cauza vîrstei sau a invalidității, a ieșit din cadrele active ale armatei (și nu mai face parte nici din cadrele de rezervă). <> Expr. *A bate în retragere* v. bate. **3** (*milit.*) Intrare obligatorie a soldaților în dormitoare seara, la ora stabilită. **4** Ieșire voluntară dintr-o funcție, dintr-un serviciu etc. **5** Izolare de lume. **6** Loc unde se izolează cineva; refugiu. *Mă aflam, duminica trecută, într-o plăcută retragere rurală* (SADOV.). **7** Scoatere din circulație, din uz. *Retragere a bancnotelor vechi.* **8** (*arhit.*) Denumire dată planurilor întinse față de planul principal al unei fațade. • pl. *-i.* /v. ***retrage***.

retranscríe *vb. III. tr.* (*compl. indică texte scrise*) A transcrie din nou. *Am retranscris tema.* • prez. ind. *-transcriu.* /*re¹-* + ***transcrie***, după fr. *retranscrire.*

retranscríere *s.f.* Acțiunea de *a retranscrie* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***retranscrie***.

retranscrís, -ă *adj.* (*despre texte scrise*) Care a fost transcris din nou. • pl. *-și, -se.* /v. ***retranscrie***.

retransmísie *s.f.* (*telec.*) Recepție și transmitere concomitentă a unui program de radiodifuziune sau de televiziune. • pl. *-ii.* pl. *-iei.* și (*înv.*) *retransmisiúne s.f.* /<fr. ***retransmission***.

retransmisiúne *s.f.* v. retransmisie.

retransmíte *vb. III. tr.* **1** (*telec.*) A realiza o retransmisie. **2** (*compl. indică scrisori, ordine etc.*) A transmite prin intermediul cuiva. *Nu vei retransmite palid ordinul lui de atac* (CA. PETR.). • prez.ind. *-transmít.* /*re¹-* + ***transmite***, după fr. *retransmettre.*

retransmítere *s.f.* Acțiunea de *a retransmite* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***retransmite***.

retransmițătór *s.n.* (*telec.*) Aparat care retransmite automat semnalele pe care le primește. • pl. *-oare.* /cf. fr. *retransmitteur.*

retranșá *vb. I. refl.* (*milit.*) A se adăposti în spatele unei noi fortificații; a se fortifica, a se întări. *Asaltul ce se dă pozițiunilor în cari dușmanul s-a retranșat este hotărîtor* (MACED.). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***retrancher***.

retranșaménț *s.n.* (*milit.*) Fortificație. *Intraseră în retranșamentul din fața redutei, gonind pe turci* (D. ZAMF.). • pl. *-e.* /<fr. ***retranchement***.

retranșáre *s.f.* (*milit.*) Acțiunea de *a se retranșa.* • pl. *-ări.* /v. ***retranșa***.

retrás, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este izolat, singur, singuratic. *Este un om retras, tăcut.* <> (*adv.*) *Trăiește retras, departe de lume, într-o mănăstire.* **2** (*despre clădiri, locuri etc.*) Care este plasat, situat mai la o parte; dosnic, lăturalnic, depărtat. *Știu un restaurant mai retras, unde nimeni nu o să ne deranjeze.* ◆ Ext. Tainic, ascuns. *În ungherul cel mai retras al inimii.* • pl. *-și, -se.* /v. ***retrage***.

retrasá *vb. I. tr.* A trasa din nou; a trasa altfel. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***retracer***.

retrasáre *s.f.* Acțiunea de *a retrasa* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***retrasa***.

retratá *vb. I. tr.* **1** A trata din nou. **2** (*ind. text.; compl. indică materiale textile vopsite*) A trata cu anumite soluții, pentru a mări rezistența la spălare a culorii. • prez.ind. *-ez.* /*re¹-* + ***trata***, după fr. *retraiter.*

retratáre *s.f.* Acțiunea de *a retrata* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***retrata***.

retrăí *vb. IV.* **1** *tr.* A simți intens ceea ce a mai simțit o dată; a avea impresia că trece prin aceleași întîmplări prin care a mai trecut o dată. *De cînd am întîlnit-o, retrăiesc emoții pe care le-am crezut moarte.* ◆ A simți intens ceea ce a simțit altcineva, a avea impresia că trece prin aceleași întîmplări prin care a trecut și altcineva. *Mi se părea că retrăiesc un mit cu fata prefăcută-n căprioară* (LAB.). ◆ A-și aminti, a trăi în amintire. *Ciudat, dar retrăiesc momentul cînd am văzut-o.* **2** *intr.* A continua să existe; a dăinui, a se perpetua. *Rostul omului e... să aibă copii în care să retrăiești, care să-ți ducă mai departe numele* (CĂL.). • prez.ind. *-iesc.* /*re¹-* + ***trăi***.

retrăíre *s.f.* Faptul de *a retrăi.* • sil. *-tră-i-.* pl. *-i.* /v. ***retrăi***.

retréce *vb. III.* (*înv.*) **1** *intr.* (*în corelație cu „a trece”*) A trece de mai multe ori (încoace și încolo) printr-un loc, pe lîngă ceva sau cineva. *Așezată... în trecătoarea barbarilor, Dacia noastră... îi văzu trecînd și retrecînd pe pămîntul său* (BĂLC.). **2** *tr.* A trece din nou peste ceva pentru a ajunge dincolo. *Scurtul pod de bîrne este retrecut* (MACED.). **3** *intr.* A se muta din nou dintr-un loc în altul. *Românii..., sub conducerea lui Negru Vodă..., retrecusă din munți în șesurile Argeșului* (ASACHI). • prez.ind. *-tréc.* /*re¹-* + ***trece***, după fr. *repasser.*

retrecisá *vb. I. refl.* (*despre țesături*) A se face mai îngust; a se îngusta, a intra la apă. • prez.ind. pers. 3 sg. *-ează.* /<fr. ***rétrécir***.

retrecisáre *s.f.* Acțiunea de *a se retrecisa* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***retrecisa***.

retribuí *vb. IV. tr.* (*econ.; compl. indică persoane*) A plăti cuiva o sumă de bani pentru o muncă prestată; a remunera. *Impresarul mă retribuie cu o sumă minimă.* <> Ext. *Mulți erau... în posturi de comandă bine retribuite* (CĂL.). • prez.ind. *retríbui.* /<fr. ***rétribuer***, lat. ***retribuĕre*** „a da în schimb”.

retribuíre *s.f.* (*econ.*) Acțiunea de *a retribui* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***retribui***.

retribúție *s.f.* (*econ.*) Plată pentru o muncă prestată, pentru un serviciu; remunerație. *Pentru așa o lucrare, retribuția nu a fost pe măsura așteptărilor.* ◆ Salariu, leafă. *Retribuția lunară e cît să nu mor de foame.* <> *Retribuție în acord* v. acord. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *retribuțiúne s.f.* /<fr. ***rétribution***, lat. ***rĕtribūtĭo, -onis***.

retribuțiúne *s.f.* v. retribuție.

retriever [ri'trivər] *s.m.* Cîine de vînătoare de rasă engleză, dresat pentru a descoperi și a aduce vînatul. • pl. *-i.* /<engl. ***retriever***, fr. ***retriever***.

retrimíte *vb. III. tr.* **1** (*compl. indică mai ales obiecte*) A trimite din nou. *Chiar dacă m-a refuzat prima dată, i-am retrimis un buchet de flori.* ◆ A trimite înapoi, a returna, a restitui. *I-a retrimis scrisoarea primită, nedesfăcută.* **2** Spec. A recomanda cuiva să consulte (din nou) un text. *Pentru a descoperi soluția, îl retrimit la text.* • prez.ind. *-trimít.* /*re¹-* + ***trimite***, după fr. *renvoyer.*

retrimítere *s.f.* Acțiunea de *a retrimite* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***retrimite***.

retro¹- Elem. de compunere „înapoi”, „în urmă”, „în spate” „în sens contrar”. • /<fr. ***rétro-***; cf. lat. *rĕtrō* „înapoi”.

rétro² *adj.invar., s.n.* **1** *adj.invar.* (*despre persoane*) Care indică o preferință pentru fenomene din trecut. *Ești un tip retro.* ◆ (*despre stil, muzică, modă*) Care reflectă o întoarcere în timp (reluînd sau imitînd un stil mai vechi). *Ascultă muzică retro.* <> (*adv.*) *Se îmbracă retro.* **2** *s.n.* (*la jocul de biliard și*, analog., *la golf*) Efect de recul. <> Expr. *A face un retro* = a executa o lovitură care să imprime bilei o mișcare înapoi. • /<fr. ***rétro***.

retroactív, -ă *adj.* Care are aceleași efecte și pentru ceea ce s-a petrecut în trecut. ◆ (*jur.; despre legi*) Care se aplică unor fapte din trecut. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***rétroactif***; cf. lat. *rĕtrōagere* „a face înapoi”.

retroactivitáte *s.f.* Caracterul a ceea ce este retroactiv; acțiune retroactivă. ◆ (*jur.*) Principiu în virtutea căruia o lege se aplică și faptelor sau actelor juridice anterioare promulgării sale. • pl. *-ăți.* /<fr. ***rétroactivité***.

retroacțiúne *s.f.* **1** Acțiune de răspuns la o altă acțiune. **2** Efect retroactiv. **3** (*inform.*) Feedback; reacție. • pl. *-i.* /<fr. ***rétroaction***.

retrobulbár, -ă *adj.* (*med.*) Care este localizat în spatele globului ocular. • pl. *-i, -e.* /<it. ***retrobulbare***; cf. lat. *rĕtrō* „înapoi”, *bulbus, -i* „bulb”.

retrocedá *vb. I. tr.* (*jur.; compl. indică bunuri, teritorii etc. cedate sau pierdute anterior*) A da cuiva înapoi; a face o retrocesiune. *I-a retrocedat casa.* <> (*glum.*) *Îți retrocedez locul la masă.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***rétrocéder***; cf. lat. *retrocedĕre*, it. *retrocedere.*

retrocedánt, -ă *adj., s.m., s.f.* (*jur.*) (Persoană) care dă ceva înapoi, care retrocedează. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***rétrocédant***.

retrocedáre *s.f.* (*jur.*) Acțiunea de *a retroceda* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***retroceda***.

retrocedént *s.n.* (*jur.*) Parte care, într-o retrocesiune, în schimbul unei prime, se asigură la o altă societate de asigurare. • pl. *-e.* /***retroceda*** + *-ent.*

retrocesionár *s.n.* (*jur.*) Parte care, într-o retrocesiune, în schimbul primelor încasate, preia o parte din riscurile și sumele asigurate. • sil. *-si-o-.* /***retrocesiune*** + *-ar.*

retrocesiúne *s.f.* (*jur.*) **1** Act prin care se restituie, se retrocedează un drept, un bun persoanei care l-a cedat anterior. ◆ Asigurare încheiată din nou de un reasigurator, prin care transmite o parte din suma asigurată unei alte societăți. **2** Acțiune a unui stat de a retroceda altui stat un teritoriu pe care acesta îl cedase anterior. • pl. *-i.* /<fr. ***rétrocession***; cf. lat. *rĕtrocessĭo, -onis*.

retrocesív, -ă *adj.* (*jur.*) Care comportă o retrocesiune. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***rétrocessif***.

retrocompatibilitáte *s.f.* (*electron.*) Proprietate a unui sistem de televiziune în culori de a permite ca receptoarele aferente să reproducă în alb-negru imaginile transmise de un sistem alb-negru; compatibilitate inversă. • /<fr. ***rétrocompatibilité***.

retrodeviáție *s.f.* (*anat.*) Deviație spre înapoi a unui organ (anatomic). • sil. *-vi-a-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***rétrodéviation***.

retrofaringián, -á *adj.* (*anat.*) Care este situat în regiunea posterioară a faringelui. • sil. *-gi-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***rétropharyngien***.

retrofléxie *s.f.* v. retroflexiune.

retroflexiúne *s.f.* (*med.*) Îndoire spre înapoi a unui organ. • pl. *-i.* și *retrofléxie s.f.* /<fr. ***rétroflexion***; cf. lat. *rĕtrō* „înapoi”, *flexĭo, -onis* „îndoire”.

retrofuzée *s.f.* (*aeron.*) Motor-rachetă al unui vehicul spațial, cu jetul dirijat în sensul opus înaintării, avînd rol de frînă; fuzee de frînare. • sil. *-ze-e.* /<fr. ***rétrofusée***.

retrognatísm *s.n.* (*anat.*) Conformație a feței caracterizată prin poziția posterioară a bărbiei față de planul frontal al craniului, din cauza unei insuficiente dezvoltări a mandibulei. • /<fr. ***rétrognatisme***; cf. lat. *rĕtrō* „înapoi”, gr. *γνάθος* „falcă”.

retrográd, -ă *adj.* **1** (*în opoz. cu „progresist”; despre oameni*) Care se opune progresului, care tinde să readucă stările de lucruri din trecut; reacționar. *Un pesimist cu adevărat e conservator ori chiar retrograd* (RALEA). <> (*subst.*) *Retrogrezii muzicali țineau o critică de pedantism* (FIL.). ◆ (*despre idei, concepții etc.*) Care este contrar progresului, care este învechit. *Mulți au, din păcate, o mentalitate retrogradă.* **2** (*med.*) *Amnezie retrogradă* = formă de amnezie constînd în pierderea amintirilor vechi. **3** Care merge în sens invers decît cel inițial, care revine, se întoarce la punctul de plecare. *Atrage atenția asupra pierderii asociațiunilor retrograde ca simptom precoce al slăbirii inteligenței în demența senilă* (PARH.). <> (*adv.*) *Calcularea zilelor se face retrograd* (I. PANȚ.). **4** (*astron.; despre mișcarea aparentă a aștrilor*) Care se deplasează în direcția opusă mișcării soarelui. • pl. *-zi, -de.* /<fr. ***rétrograde***, lat. ***rĕtrōgradus, -a, -um***; cf. și it. *retrogrado.*

retrogradá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică oameni*) A trece într-o funcție sau într-un grad inferior celui avut înainte. *Ai auzit că l-au retrogradat pe director?* ◆ (*intr.; despre echipe sportive*) A trece într-o categorie inferioară. *Echipa de fotbal a retrogradat în B.* **2** *intr.* (*înv.*) A merge înapoi; a se retrage. *Vede infanteria retrogradînd* (HASD.). ◆ Fig. A pierde ceva dobîndit; a regresa. *Se vor introduce reforme și îmbunătățiri..., nefiindu-ne iertat... a retrograda* (FIL.). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***rétrograder***; cf. lat. *retrogradare.*

retrogradáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a retrograda* și rezultatul ei. ◆ Fig. Regres. *Cînd progresul lipsește, vine retrogradarea și decadența* (FIL.). **2** (*geomorf.*) Proces de îngustare a unei plaje din cauza acțiunii erozive a valurilor. **3** (*muz.*) Procedeu componistic polifonic constînd în transcrierea unei teme de la sfîrșit spre început. • pl. *-ări.* /v. ***retrograda***.

retrogradáție *s.f.* **1** (*astron.*) Mișcare retrogradă a aștrilor. **2** (*demogr.*) Diminuare a densității unei populații. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *retrogradațiúne s.f.* /<fr. ***rétrogradation***, lat. ***rĕtrōgradatĭo, -onis***.

retrogradațiúne *s.f.* v. retrogradație.

retrogrésie *s.f.* v. retrogresiune.

retrogresiúne *s.f.* **1** Mișcare în sens invers celui normal sau general. **2** (*psih.*) Act de revenire la comportamente și atitudini ce țin de o perioadă din trecut a dezvoltării individuale. • pl. *-i.* și *retrogrésie s.f.* /<fr. ***rétrogression***.

retrogresív, -ă *adj.* Care are o mișcare de retrogresiune. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***rétrogressif***.

retroguárdie *s.f.* (*milit.*; *înv.*) Ariergardă. *Pentru asigurarea unei retrageri eventuale, formă o retroguardie foarte tare* (FIL.). • sil. *-gu-ar-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<it. ***retroguardia***.

retrohipofízá *s.f.* **1** (*anat.*) Porțiune neurală a hipofizei. **2** (*farm.*) Pulbere de hipofiză posterioară, cu proprietăți antidiuretice, administrată în diabet. • pl. *-e.* /***retro***[1]*-* + ***hipofiză***.

retrolistézis *s.n.* (*med.*) Alunecare spre înapoi a unui segment al coloanei vertebrale, pe segmentul inferior. • /<fr. ***rétrolisthésis***.

retromamár, -á *adj.* (*anat.*) Care este situat înapoia sînului. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***rétromammaire***.

retromorfísm *s.n.* (*geol.*) Trecere a unor roci cristaline la o stare structurală inferioară; diaftoreză. • /<fr. ***rétromorphisme***; cf. lat. *rĕtrō* „înapoi", gr. *μορφή* „formă".

retromorfóză *s.f.* (*biol.*) Tip particular de dezvoltare a organismelor animale și vegetale în cursul căreia apar fenomene de degenerare. • pl. *-e.* /<fr. ***rétromorphose***; cf. lat. *rĕtrō* „înapoi", gr. *μόρφωσις* „formare".

retromutáție *s.f.* (*genet.*) Mutație inversă, care schimbă mesajul genetic al unui mutant. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***retro***[1]*-* + ***mutație***.

retroperitoneál, -á *adj.* (*anat.*) Care este situat înapoia cavității peritoneului. • sil. *-ne-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***rétropéritonéal***.

retropneumoperitonéu *s.n.* (*med.*) Metodă radiologică care constă în insuflarea unei substanțe de contrast gazoase în spațiul retroperitoneal, pentru a pune în evidență unele organe sau formațiuni patologice. • sil. *-pne-u-*. /<fr. ***rétropneumopéritoine***.

retropozíție *s.f.* (*anat., chir.*) Plasare a unei formații anatomice înapoia poziției sale anterioare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***rétroposition***; cf. lat. *rĕtrō* „înapoi", *positio* „poziție".

retroproiectór *s.n.* Aparat de proiecție pe un ecran care se află în spatele persoanei care îl folosește. • pl. *-oare.* /<fr. ***rétroprojecteur***.

retroproiécție *s.f.* **1** (*cinemat.*) Filmare a imaginii obținute prin proiecția unui pozitiv fotografic pe un ecran semitransparent sau reflectant, simultan cu filmarea actorilor, a machetelor etc. așezate în fața acestui ecran. **2** Fig. Proiectare înapoi în timp. *Portretele sale cuprind... reflecții ale criticului care procedează la o retroproiecție a operei în existența autorului ei* (PER.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***rétroprojection***.

retropropúlsie *s.f.* (*aeron.*) Frînare a unui vehicul spațial cu o fuzee. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***rétropropulsion***.

retropúlsie *s.f.* (*med.*) Tendință de cădere spre înapoi. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *retropulsiúne s.f.* /<fr. ***rétropulsion***.

retropulsiúne *s.f.* v. retropulsie.

retrorachétă *s.f* (*aeron.*) Motor-rachetă a cărui forță de propulsie este dirijată în sens invers față de direcția de plasare, în scopul frînării. • pl. *-e.* /<engl. ***retrorocket***; cf. fr. *rétro-racket*.

retroreflectór *s.n.* (*optic.*) Dispozitiv (optic) care reflectă lumina în direcția imediat apropiată de cea incidentă. • pl. *-oare.* /***retro***[1]*-* + ***reflector***.

retrórs, -oársă *adj.* (*bot.*; *despre unele părți ale plantelor*) Care este îndepărtat îndărăt. • pl. *-orși, -oarse.* /<lat. ***rĕtrorsus***, ***-a***, ***-um*** „întors înapoi".

retrospectív, -ă *adj.* Care privește în urmă, care se referă la fapte, la situații din trecut. *Nu s-ar putea ca cineva, trăind, să aibă momente de-o luciditate retrospectivă, cari să ni se pară ca reminiscențele unui om ce de mult nu mai este?* (EMIN.). ◇ (*adv.*) *Oster devenea din ce în ce, retrospectiv, soțul adevărat* (CĂL.). ◇ (*a. plast.*) *Expoziție retrospectivă* (și *subst. f.*) = expoziție de artă plastică ce cuprinde ansamblul operelor create de un artist de-a lungul carierei sale sau aparținînd unui curent, unei școli artistice etc. ◆ (*subst. f*) Reprezentare a unor opere, programe etc. din trecut. *E necesară, pentru tineret, o retrospectivă a celor mai cunoscute scrieri ale autorului.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***rétrospectif***; cf. lat. *rĕtrō* „îndărăt", *spectum* <*specĕre* „a privi".

retrospécție *s.f.* v. retrospecțiune.

retrospecțiúne *s.f.* **1** Faptul de a privi în trecut; rememorare (și analiză) a trecutului. *Aniversarea „Ciocoilor" ne oferă prilejul unei retrospecțiuni* (E. LOV.). **2** (*psih.*) Metodă psihologică ce constituie o formă a introspecției, constînd în descrierea propriilor manifestări psihice, după ce, într-un cadru experimental sau firesc, acestea au avut loc. • pl. *-i.* și *retrospécție s.f.* /<fr. ***rétrospection***; cf. lat. *rĕtrō* „îndărăt", *spectĭo, -onis* „privire".

retrosternál, -á *adj.* (*anat.*) Care este situat în spatele sternului. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***rétrosternal***.

retrotracțiúne *s.f.* (*med.*) Îndoire a corpului spre înapoi, provocată, în unele boli, de contracția mușchilor lombari. • pl. *-i.* /<fr. ***rétrotraction***.

retrovérsie *s.f.* (*anat.*) **1** Retropoziție a unui organ anatomic. **2** Înclinare a uterului posterior către sacru. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***rétroversion***.

retroversiúne *s.f.* (*lit.*) Retraducere a unui text în limba din care a fost tradus. ◆ (*impr.*) Traducere a unui text din limba maternă într-o altă limbă. • pl. *-i.* /<germ. ***Retroversion***, fr. ***rétroversion***, it. ***retroversione*** <lat. *rĕtrō* „înapoi", *versum* <*vertĕre* „a întoarce".

retrovizór *s.n.* (*auto.*) Oglindă la autovehicule, cu un sistem mobil de prindere, care permite conducătorului să vadă ce se petrece în spatele vehiculului. • pl. *-oare.* /<fr. ***rétroviseur***; cf. lat. *rĕtrō* „înapoi", *visum* <*vidēre* „a vedea".

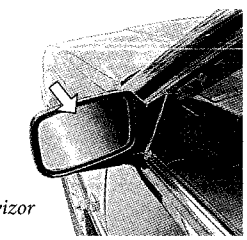

retrovizor

retrusáre *s.f.* Ridicare. ◇ (*geol.*) *Retrusare a straturilor* = ridicare în sus, răsturnare a unor straturi. • pl. *-ări.* /cf. fr. *retroussement*.

retúr *s.n.* **1** Întoarcere, revenire (în punctul de plecare). ◇ *Tur-retur* sau *tur și retur* v. tur. ◆ Indicație pentru serviciul poștal, scrisă pe un plic sau pe un colet, arătînd că obiectul trebuie înapoiat expeditorului. **2** (*sport*) A doua parte a unei competiții, în care echipele participante se întîlnesc încă o dată, în revanșă. *Meciul cu Belgia se joacă, în retur, la București.* ◆ Întîlnire sportivă, revanșă între două echipe, cu caracter eliminatoriu sau cu punctajul adițional. *Returul va fi decisiv.* ◆ (*la tenis*) Lovitură de răspuns la serviciul adversarului. **3** (*tehn.*) Conductă de întoarcere a agentului calorifer (sau frigorifer) dintr-o instalație de încălzire (sau de răcire), după ce acesta a trecut prin instalație și a cedat (sau a preluat) căldura. • pl. *-uri.* /<fr. ***retour***.

returná[1] *vb. I.* **I** *tr.* **1** (*compl. indică obiecte*) A trimite înapoi; a înapoia. *Scrisoarea a fost returnată.* **2** (*sport*) A răspunde cu o lovitură serviciului adversarului. **II** *refl.* (*înv.*; *despre oameni*) A se reîntoarce. *Se returna la tindă* (HEL.). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***retourner***.

returná[2] *vb. I. tr.* **1** (*ind.*) A vărsa din nou un material lichid într-un tipar pentru ca, prin răcire sau în urma unei reacții chimice, să se obțină un obiect solid de forma tiparului. **2** (*cinemat.*; *compl. indică filme*) A turna din nou. • prez.ind. *-tórn.* /***re***[1]*-* + ***turna***.

returnábil, -á *adj.* Care se poate returna[1]. • pl. *-i, -e.* /***returna***[1] *+ -bil*.

returnáre[1] *s.f.* Acțiunea de *a returna*[1] și rezultatul ei. *Returnarea coletelor.* • pl. *-ări.* /v. ***returna***[1].

returnáre[2] *s.f.* Acțiunea de *a returna*[2] și rezultatul ei. *Returnarea lingourilor.* • pl. *-ări.* /v. ***returna***[2].

retúș *s.n.* **1** Îndreptare, corectare de detaliu (executată de obicei manual) a unui tablou, a unei fotografii, a unui desen, a unei piese tehnice, a unui obiect de îmbrăcăminte etc.; retușare. **2** (*tipogr.*) Corectură pe originale negative, diapozitive și pozitive fotografice, ca și pe forma de tipar în faze intermediare de realizare, pentru tipărire. • pl. *-uri.* /<fr. ***retouche***.

retușá *vb. I. tr.* (*compl. indică fotografii, desene, haine, piese etc.*) A face un retuș. *Îi retușează rochia.* ◆ Gener. A îndrepta, a corecta, a perfecționa. *A retușat textul articolului înainte de publicare.* ◇ (*refl.*) *Aproape orice se poate retușa.* ◇ Fig. *Trebuie ca... [autorul] să-și retușeze și să-și desfigureze propriile amintiri* (PER.). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***retoucher***.

retușáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a retușa* și rezultatul ei; retuș. **2** (*muz.*) Împodobire a unei melodii cu diferite ornamente; stilizare armonică a unei melodii. • pl. *-ări.* /v. ***retușa***.

retușór, -oáre *s.m., s.f.* **1** (*fotogr.*) Persoană care retușează clișeele într-un atelier fotografic. **2** (*ind. text.*) Persoană care face retușuri la confecții. **3** (*tipogr.*) Muncitor care execută operația de retuș. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***retoucheur***.

rețeá *s.f.* **1** Împletitură din fire de ață, de sfoară, de sîrmă etc., lucrată cu ochiuri mari; plasă, fileu. *Zărim... catarguri ascuțite..., din vîrful cărora atîrnă rețele de frînghii* (VLAH.). ◆ Analog. Pînză de păianjen. *Deasupra lămpii, sus, tremurau rețele negre de painjen* (SADOV.). ◆ Ext. Țesătură rară care imită o rețea. ◆ (*înv.*) Dantelă. *Am primit mătăsării de Veneția, tulpanuri, panglice, rățele și horbote din Lipsca* (FIL.). **2** Obiect făcut din rețea. ◆ (*pesc.*) Plasă (de pescuit), fileu. ◆ (*pesc.*) Săculeț făcut din împletitură de sfoară, în care se păstrează peștele prins cu undița. ◆ (*cineget.*) Plasă de vînătoare. ◆ Plasă de prins fluturi. ◆ Poliță făcută din împletitură de sfoară sau de sîrmă groasă, pe care se așază bagajele în trenuri, autobuze etc. ◆ (*reg.*) Fileu pentru păr. ◆ Fig. Intrigă, uneltire. *Înțelese rețelele ce... urzise în jurul lui* (ASACHI). ◆ Fig. Capcană. *Se simțea prins într-o rețea încurcată din care nu vedea cum va scăpa* (PER.). **3** Obstacol, întăritură în fața tranșeelor sau gard (electrificat) făcut din sîrmă ghimpată, întinsă (în rînduri dese) între stîlpi susținători. *Se văd ici-colo rețele de sîrmă, creneluri de tranșee* (CA. PETR.). **4** Ansamblu de conducte, galerii, străzi, drumuri etc. cu multe ramificații și întretăieri. *Rețea de cale ferată.* ◇ *Rețea de distribuție* = ansamblu de conducte prin care se distribuie consumatorilor dintr-un oraș apa, gazele, electricitatea. *Rețea de telecomunicații* = ansamblul liniilor, stațiilor de amplificare și al releelor care realizează comunicațiile pe un anumit teritoriu. *Analizor de rețele* v. analizor. ◆ (*anat.*) Sistem de vase sangvine, de nervi etc. ◇ *Rețea fibrilară* v. fibrilar. **5** (*fiz.*) Ansamblu format din mai multe sisteme de linii care se întretaie între ele; obiect situat la întretăierea acestor sisteme. ◇ *Rețea de difracție* = placă transparentă care are săpate pe suprafața ei linii foarte fine, la distanțe egale, folosită în locul prismei pentru dispersarea luminii și producerea unui spectru. **6** (*inform.*) Ansamblu de două sau mai multe calculatoare legate între ele (prin cablu, linie telefonică, unde radio etc.) care permite utilizatorilor să acceseze datele de pe oricare calculator (dacă acest lucru este permis), fără să fie nevoiți să se afle fizic în apropierea calculatorului de pe care accesează datele respective. ◇ *Rețea locală* = rețea de computere sau stații de lucru interconectate fizic prin intermediul cablurilor de rețea, care utilizează resursele unui singur computer (foarte bine dotat din punct de vedere software și hardware, denumit server) și care funcționează într-un cadru geografic relativ restrîns. *Rețea extinsă* = rețea specială de computere care funcționează pe o suprafață întinsă prin intermediul liniilor digitale specializate și al protocoalelor de comunicație standard, utilizate pentru transmisiile sau/și recepțiile de date electronice la distanță. *Rețea virtuală privată* = model de rețea privată care conectează două sau mai multe rețele locale aflate la distanță una față de cealaltă via internet. **7** (*hidrol.*) *Rețea hidrografică* = totalitatea apelor curgătoare de pe un anumit teritoriu. **8** (*geogr.*) *Rețea geografică* = totalitatea meridianelor și paralelelor trasate pe suprafața pămîntului. *Rețea urbană* = ansamblu de orașe repartizate într-o regiune sau într-un stat, avînd între ele relații comerciale, financiare, culturale, turistice etc. **9** Ansamblu de instituții, de școli etc. răspîndite într-un anumit teritoriu. *Rețeaua spitalelor din județ.* ◇ Ext. *Rețea de profesori.* **10** Ansamblu de relații și de membri ai unei organizații. *Desfacerea drogurilor se face prin rețele bine puse la punct. Rețea de spionaj. Rețea de traficanți.* **11** (*zool.*) Unul dintre cele patru compartimente ale stomacului rumegătoarelor, asemănător cu un fagure, cu rol de depozitare și

de fărîmiţare a furajelor; ciur. • pl. *-e*, (*înv.*) *-i*. şi (*înv., reg.*) *răţeá s.f.* /lat.***rētēlla***.

reţetár *s.n., s.m.* I *s.n.* **1** (*med.*) Set de formulare pe care se scriu reţete medicale. **2** (*culin.*) Listă cu componente prevăzute în reţetele culinare. **3** (*mar.*) Normativ conţinînd alimentele şi raţiile alocate echipajului unei nave comerciale. II *s.m.* (*farm.*) Persoană care execută reţetele (într-o farmacie). • pl. *n. -e, m. -i.* /***reţetă*** *+ -ar*.

reţétă *s.f.* **1** (*med.*) Formula preparării unui medicament, a unei alifii, a unei loţiuni etc. *Reţeta acestui gel este secretă.* ◆ Formulare în scris de către medic a medicamentelor necesare unui bolnav (şi a modului lor de administrare). *Medicul specialist mi-a dat o reţetă pentru ulcer.* ◆ Ext. Formular special, folosit de medic pentru prescrierea medicamentelor. *Mă duc cu reţeta la farmacie, să-mi iau medicamentele.* **2** (*culin.*) Formulă pentru prepararea unei mîncări sau a unei băuturi. *Trebuie să-mi dai şi mie reţeta asta de pizza.* ◆ (*chim.*) Ansamblu de indicaţii (privind materiile prime, proporţia, modul de preparare) pentru obţinerea unui anumit produs. *Reţete cosmetice. Reţeta cernelii.* **3** Fig. Soluţie practică (pentru rezolvarea unui lucru, a unei crize etc.). *Luarea de droguri este o reţetă la care apelează, din nefericire, tot mai mulţi tineri.* **4** Fig. Formulă stereotipă; şablon. *Nu există o reţetă după care să trăieşti.* **5** Spec. Sumă de bani realizată din vînzarea biletelor pentru un spectacol. • pl. *-e*, (*înv.*) *-uri*. şi (*pop.*) *recétă*, (*înv.*) *recéptă s.f.* /<ngr. ***ρετσέττα***, germ. ***Rezept***, it. ***ricetta***, magh. ***recept***, rus. ***peцenm***, lat. ***recepta***, fem. lui *receptus* <*recipĕre* „a lua"; cf. fr. *recette*.

reţinătór *adj., s.n.* **1** *adj.* Care reţine. ◆ Care împiedică de la ceva. *Réflexe reţinătoare, pe cari le-a sădit în noi civilizaţia* (GHER.). **2** *s.n.* (*tehn.*) Ansamblu de conducte şi de dispozitive de reţinere care permite circulaţia fluidului dintr-o instalaţie, într-un singur sens. ◆ Casetă cu organe de reţinere care comandă aspiraţia şi evacuarea fluidului la o pompă cu piston sau la un compresor cu piston. • pl. *-ori, -oare.* /***reţine*** *+ -ător*.

reţíne *vb. III. tr.* **1** (*compl. indică persoane*) A ţine pe loc, a împiedica de la ceva, a opri. *Bunul simţ mă reţine să-i replic pe acelaşi ton.* ◆ Fig. A stăpîni, a înfrîna. *Mai reţine-i de la obrăznicii!* ◆ (*compl. indică porniri, sentimente etc. ale oamenilor*) A abţine, a opri. *Îşi reţine cu greu lacrimile.* ◇ (*refl.*) *Nu mă pot reţine să nu-i spun adevărul.* **2** (*compl. indică fiinţe*) A determina să rămînă un timp (mai îndelungat) într-un anume loc. *Scuză-mă că te-am reţinut atîta cu poveştile mele.* ◇ (*compl. indică părţi ale corpului fiinţelor*) *Îi reţinu îndelung mîna, privind-o în ochi.* ◇ Ext. (*compl. indică obiecte*) *Luă hîrtia, o reţinu cît să o citească, apoi i-o înapoie.* ◆ A invita. *Mă reţine la cină.* **3** (*jur.; compl. indică persoane*) A închide temporar, a priva de libertate; a aresta. *L-a reţinut la secţie peste noapte, acuzîndu-l de tulburarea liniştii publice.* **4** (*fin.; compl. indică drepturi materiale, băneşti sau de altă natură*) A opri la plată o parte care se cuvine cuiva; a popri. *Mi-a reţinut din salariu rata pentru mobilă.* **5** (*compl. indică mai ales obiecte*) A nu înapoia, a ţine asupra sa, a păstra. *Pentru această abatere, poliţistul i-a reţinut carnetul de conducere.* **6** (*compl. indică bilete, locuri în tren, în avion, la un hotel, la teatru, la cinematograf etc.*) A rezerva. *Am reţinut o lojă pentru sîmbătă seara.* ◇ (*compl. indică mărfuri*) *Reţineţi-mi şi mie rochia asta o oră, vă rog.* ◆ A păstra, a pune deoparte pentru cineva care nu a putut să ajungă într-un anume loc, unde era aşteptat. *Ţi-am reţinut şi ţie nişte cozonac.* ◇ (*compl. indică bani*) *Reţine restul! se adresă chelnerului.* **7** Spec. A ţine, a păstra, a opri în sine ceva, absorbind. *Pămîntul reţine umiditatea.* ◇ Ext. *Florile presate reţin un parfum ca de iarbă veştedă.* **8** (*compl. indică imagini, senzaţii, evenimente etc.*) A ţine minte, a-şi aminti; a nu uita. *Îi mai reţii chipul?* ◇ (*compl. indică nume, fragmente de text, melodii, vorbe etc.*) *Nu mai reţin versurile.* ◆ A înregistra, a consemna. *Suprarealistul nu vrea să reţină nimic în scrierile sale din ceea ce se organizează în straturile conştiente şi lucide ale sufletului* (VIANU). ◇ Spec. *Am reţinut pe un CD toate pozele făcute împreună.* ◆ A-şi opri atenţia asupra...; a releva. *Trebuie să reţinem aspectele evidente.* ◆ A sesiza, a remarca. *Vorbeşte despre aceste lucruri cu o insistenţă pe care nu poţi să n-o reţii.* **9** (*jur.*) A se admite de către instanţă existenţa unei stări de fapt pe baza probelor prezentate. • prez.ind. *-ţín.* /***re***^{1}*- +* ***ţine***, după fr. *retenir*.

reţínere *s.f.* **1** Acţiunea de *a reţine* şi rezultatul ei; păstrare, oprire, rezervare. ◆ Reticenţă, rezervă. *Are reţineri în ceea ce-l priveşte.* ◆ Prudenţă; discreţie. *Acţionează cu reţinere.* ◆ Stăpînire de sine. *Dovedeşte, în momente de criză, o reţinere de invidiat.* ◆ (*jur.*) Măsură luată de organele de cercetare penală, în condiţiile prevăzute de lege, de a lipsi de libertate o persoană pentru cel mult 24 de ore înainte de punerea sa sub urmărire. ◇ *Mandat de reţinere* v. mandat. **2** Retenţie. **3** (*hidrotehn.*) Acumulare. *Baraje de reţinere.* • pl. *-i.* /v. ***reţine***.

reţinút, -á *adj.* **1** (*despre oameni*) Care a fost oprit, închis (temporar), privat de libertate. *Persoana reţinută trebuie eliberată după 24 de ore.* **2** (*despre oameni sau despre manifestări ale lor*) Care este stăpînit, rezervat, potolit, cumpătat, sobru. *Reţinut în comportament.* ◇ (*adv.*) *Îmi răspunde cu greu, reţinut.* **3** Fig. Care este redus, micşorat. *Brişca porni în trapul reţinut al cailor* (REBR.). ◆ Care este moderat. *O ploaie fină, aci reţinută, aci jucăuşă... învăluie toată dimineaţa acelei zile* (GAL.). • pl. *-ţi, -te.* /v. ***reţine***.

reţipísă *s.f.* v. recipisă.

reţipróc, -ă *adj.* v. reciproc.

reu *adj., adv., s.n.* v. rău.

reumátic, -ă *adj.* (*med.*) **1** (*mai ales despre dureri*) Care este provocat, cauzat de reumatism. *Am junghiuri reumatice* (CĂL.). ◆ Care se referă la reumatism. *Afecţiuni reumatice.* **2** (*despre fiinţe*) Care suferă de reumatism, care este bolnav de reumatism; (*înv.*) reumaticos. *Este o persoană reumatică.* ◇ (*subst.*) *Reumaticii au nişte dureri de oase îngrozitoare, mai ales la schimbarea vremii.* • sil. *re-u-*. pl. *-ci, -ce.* şi (*înv.*) *reumaticésc, -eáscă, revmátic, -ă adj.* /<lat. ***rheumatĭcus, -a, -um***, it. ***reumatico***, germ. ***rheumatisch***.

reumaticésc, -eáscă *adj.* v. reumatic.

reumaticós, -oásă *adj.* (*înv.*) Care suferă de reumatism; reumatic. ◆ Reumatismal. • sil. *re-u-*. pl. *-oşi, -oase.* /<ngr. ***ρευματικός***.

reumatísm *s.n.* (*med.*) **1** Nume generic pentru o serie de afecţiuni ale aparatului locomotor (în special ale articulaţiilor şi ale ţesuturilor înconjurătoare), avînd drept cauze o infecţie (streptococică), o reacţie inflamatoare articulară şi periarticulară sau o patogenie inflamatorie alergică, aceste afecţiuni fiind influenţate, de obicei, de factorii meteorologici; (*reg.*) reumă. ◇ *Reumatism poliarticular acut* = boală acută, de natură infecţioasă, frecventă la copii şi la tineri, consecutivă amigdalitei şi caracterizată prin transpiraţii şi tumefacţii dureroase ale articulaţiilor, boala complicîndu-se frecvent cu îmbolnăvirea inimii (endocardită, pericardită etc.), cu pleurezie sau nefrită, evoluînd în puseuri şi avînd tendinţă de recidivă. *Reumatism articular* v. articular. **2** (*mai ales la pl.*) Durere reumatică. *A şede fără treabă... în tovărăşia unui bătrîn comandant plin de reumatisme* (C. NEGR.). ◇ Fig. *Literatura noastră nu trebuie să fie... pensionară de azil, adică să stea închisă, plină de reumatisme* (GAL.). • sil. *-re-u-*. pl. *-e*, (*înv.*) *-uri*. şi (*înv.*) *revmatism, ramatízm, rămătísm s.n.* /<lat. ***rheumatismus***, it. ***reumatismo***, germ. ***Rheumatismus***; cf. gr. *ῥευματισμός*.

reumatismál, -ă *adj.* (*med.; despre afecţiuni, dureri etc.*) Care este de natură reumatică. *Inflamaţii reumatismale.* • sil. *re-u-*. pl. *-i, -e.* şi (*înv.*) *revmatismál, -ă, rumatismál, -ă adj.* /<fr. ***rhumatismal***, după *reumatism*.

reumatoíd, -ă *adj.* (*med.*) Care este asemănător cu reumatismul. • sil. *re-u-*; *-to-id.* pl. *-izi, -ide.* /<engl. ***rheumatoid***.

reumatológ, -ă *s.m., s.f.* (*med.*) Medic specialist în reumatologie. • sil. *re-u-*. pl. *-gi, -ge.* /de la ***reumatologie***, prin derivare regresivă; cf. germ. *Rheumatolog*.

reumatológic, -ă *adj.* (*med.*) Care aparţine reumatologiei, care se referă la reumatologie. • sil. *re-u-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***rhumatologique***, după *reumatologie*.

reumatologíe *s.f.* (*med.*) Ramură a medicinei interne care se ocupă cu studiul afecţiunilor reumatice. • sil. *re-u-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***rhumatologie***, germ. ***Rheumatologie***, după *reumatic, reumatism*; cf. gr. *ῥεῦμα* „scurgere; reumatism, curent", *λόγος* „studiu".

reúmă *s.f.* (*med.; reg.*) Reumatism. • sil. *re-u-*. pl. *-e.* /<germ. ***Rheuma***, magh. ***reuma***, lat. ***rheuma***, ***-atis***.

reumflá *vb. I. tr.* A umfla din nou. *Reumflu mingea.* • prez.ind. *-úmflu.* /***re***^{1}*- +* ***umfla***.

reúmple *vb. III. tr., refl.* A (se) umple din nou. *Trebuie să reumplem găleţile cu apă.* ◇ Fig. *Inima i se reumplea... de nădejde* (MACED.). • prez.ind. *-úmplu.* /***re***^{1}*- +* ***umple***, după fr. *remplir*.

reuní *vb. IV. tr.* **1** (*compl. indică oameni*) A aduna, a strînge laolaltă; a întruni, a convoca. *I-a reunit pe toţi într-o seară.* ◇ (*refl.*) *S-au reunit la Emil acasă.* ◇ (*compl. indică scrieri*) *A reunit poeziile într-un volum.* **2** (*compl. indică tabere, trupe etc.*) A regrupa. *A reunit cele două tabere într-un loc secret.* **3** (*compl. indică elem. componente ale unui obiect, ale unui sistem*) A asambla, a fixa, a monta, a îmbina, a lipi, a uni. *Cioburile pot fi reunite la un loc, dar nu mai e vasul dintîi* (CA. PETR.). **4** (*polit.; compl. indică teritorii, regiuni etc.*) A uni, a unifica. *A reunit cele trei provincii într-o singură ţară.* **5** (*jur.*) A conexa. *A reunit cele două pricini pentru a da o rezolvare.* • prez.ind. *-esc.* /<fr. ***réunir***.

reunificá *vb. I. tr.* A unifica din nou, a reface unitatea. *A reunificat cele două provincii româneşti.* • prez.ind. *-unífic.* /***re***^{1}*-* + ***unifica***, după fr. *réunifier*.

reunificáre *s.f.* Acţiunea de *a reunifica* şi rezultatul ei. *Reunificarea ţării.* • pl. *-ări.* /v. ***reunifica***.

reunificát, -ă *adj.* Care s-a unit din nou, care şi-a refăcut unitatea. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***reunifica***.

reunificatór, -oáre *adj.* Care reunifică. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***réunificateur***.

reuníre *s.f.* Acţiunea de *a reuni* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***reuni***.

reuniúne *s.f.* **1** Întîlnire a unui grup de persoane; întrunire, adunare. *Nu ştiam că aveţi... o reuniune de familie* (H. LOV.). ◇ *Reuniune informală* v. informal. ◆ (*sport*) Competiţie amicală sau oficială. **2** (*mat.*) *Reuniune a două mulţimi* = mulţime ale cărei elemente aparţin cel puţin uneia dintre cele două mulţimi date. *Reuniune disjunctă* v. disjunct. **3** (*înv.*) Asociaţie, societate. *Reuniunea femeilor române de la Braşov* (BARIŢ.). • pl. *-i.* /<fr. ***réunion***.

reurcá *vb. I. intr., refl.* A se urca din nou. • prez.ind. *-urc.* /***re***^{1}*-* + ***urca***.

reurcáre *s.f.* Acţiunea de *a se reurca* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***reurca***.

reuşá *vb. I.* v. reuşi.

reuşí *vb. IV.* **1** *tr.* A ajunge la rezultatul dorit; a izbuti, a izbîndi. *A reuşit să rezolve problema la matematică.* ◇ (*abs.*) *Să dea Dumnezeu să răuşească* (ARD.). ◇ (*intr.*) *Reuşise la examenul de admitere printre primii* (PRED.). **2** *intr.* A avea succes, a ieşi bine, a termina cu bine. *Această misiune diplomatică... poate să nu reuşească* (SADOV.). ◇ (*constr. cu dat. pron.pers.*) *Ne-au reuşit planurile.* ◆ (*tr.*) A face ceva cu pricepere şi îndemînare. *Mama a reuşit prăjitura.* ◆ (*reg.*) A fi victorios, a triumfa, a învinge. *Piară aceste nume glorioase! Causa să reuşeze!* (ALECS.). • sil. *re-u-*. prez.ind. *-esc.* şi (*înv.*) *reuşá vb. I.* /<it. ***riuscire***, fr. ***réussir***.

reuşíre *s.f.* Acţiunea de *a reuşi* şi rezultatul ei. • sil. *re-u-*. pl. *-i.* /v. ***reuşi***.

reuşít, -ă *adj.* **1** (*despre manifestări, creaţii etc. ale oamenilor*) Care este bine realizat, izbutit. *A scos o carte reuşită.* ◆ (*despre oameni sau despre părţi ale corpului lor*) Care este frumos, drăguţ. *Este un copil reuşit.* ◇ Expr. *A fi reuşit*, se zice despre cineva care face o afirmaţie interesantă, originală, neaşteptată. **2** (*despre oameni*) Care este admis, acceptat. *Se numără printre cei reuşiţi, i-am citit numele pe listă.* • sil. *re-u-*. pl. *-ţi, -te.* /v. ***reuşi***.

reuşítă *s.f.* Izbîndă, succes, realizare. *Reuşita în viaţă nu e o chestiune de studiu şi de energie* (CĂL.). • sil. *re-u-*. pl. *-e.* /<it. ***riuscita***, fr. ***réussite***.

reutáte *s.f.* v. răutate.

reutílă *vb. I. tr.* (*compl. indică întreprinderi, laboratoare etc.*) A utila din nou, a înzestra cu utilaje noi. • prez. ind. *-ez.* /***re***^{1}*- +* ***utila***.

reutiláre *s.f.* Acţiunea de *a reutila* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***reutila***.

reutilizá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică obiecte*) A utiliza din nou după o prelucrare prealabilă. **2** (*compl. indică resurse de materiale refolosibile din sfera producţiei materiale sau a consumului*) A recupera şi reintroduce

în circuitul economic; a refolosi. • prez.ind. *-ez.* /*re*¹- + *utiliza*.

reutilizábil, -ă *adj.* Care poate fi reutilizat. *Sticle reutilizabile.* • pl. *-i, -e.* /***reutiliza*** + *-bil*.

reutilizáre *s.f.* Acțiunea de *a reutiliza* și rezultatul ei. *Reutilizarea hîrtiei.* • pl. *-ări.* /v. ***reutiliza***.

revác *s.n.* v. ravac.

revaccinà *vb. I. tr.* (*med.*) A vaccina din nou pentru a întări sau a prelungi efectul unei vaccinări anterioare. • prez.ind. *-ez.* /***re***¹- + ***vaccina***, după fr. *revacciner*.

revaccináre *s.f.* Acțiunea de *a revaccina* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***revaccina***.

revalidà *vb. I. tr.* (*jur.; compl. indică acte, acțiuni juridice, alegeri*) A valida din nou. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***revalider***.

revalidáre *s.f.* (*jur.*) Acțiunea de *a revalida* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***revalida***.

revalorificà *vb. I. tr.* **1** A valorifica din nou, a repune în valoare. ◆ Ext. (*compl. indică opere literare sau științifice, autori*) A reconsidera. *Revalorifică opera lui Preda.* **2** (*tehn.; compl. indică resturi de materiale, deșeuri, rebuturi, piese și organe de mașini uzate*) A readuce în stare de folosire prin fabricarea unor produse. • prez.ind. *-valorific.* /***re***¹- + ***valorifica***.

revalorificábil, -ă *adj.* (*mai ales despre materiale*) Care poate fi revalorificat, refolosit, reutilizat. • pl. *-i, -e.* /***revalorifica*** + *-bil*.

revalorificáre *s.f.* Acțiunea de *a revalorifica* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***revalorifica***.

revalorizà *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică idei, doctrine etc.*) A aduce la valoarea inițială; a da o valoare nouă. **2** (*fin., econ.*) A ridica cursul oficial al monedei naționale în raport cu aurul și cu valutele străine. *Revalorizarea leului în raport cu euro.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***revaloriser***.

revalorizáre *s.f.* Acțiunea de *a revaloriza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***revaloriza***.

revanșà *vb. I. refl.* **1** (*despre oameni*) A întoarce cuiva binele sau răul făcut; a-și lua revanșa. *A venit momentul și m-am revanșat față de el pentru binele pe care mi l-a făcut.* **2** (*sport*) A reuși o victorie împotriva adversarului învingător într-o întîlnire anterioară. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***revancher***.

revanșárd, -ă *adj.* **1** (*despre persoane*) Care încearcă să-și ia revanșa, care vrea să se răzbune. **2** (*polit.; despre persoane, grupări politice sau atitudini ale oamenilor*) Care duce sau sprijină o politică de revanșă pentru o pierdere suferită. *Grupare revanșardă.* • pl. *-zi, -de.* /fr. ***revanchard***.

revanșáre *s.f.* Acțiunea de *a se revanșa* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***revanșa***.

revánșă *s.f.* **1** Acțiune prin care cineva își ia revanșa, se răzbună pentru un rău suferit sau răsplătește un serviciu ce i s-a făcut. *Va sosi și momentul revanșei.* ◇ *Spirit de revanșă* = dorință de răzbunare; revanșism. **2** (*sport*) Partidă prin care un jucător sau o echipă învinsă în întîlnirea anterioară încearcă să obțină victoria în fața aceluiași adversar; victoria împotriva învingătorului. ◇ (*atribuind calitatea ca un adj.*) *S-au jucat două meciuri revanșă din sferturile de finală ale campionatului național de fotbal.* ◇ Loc.vb. *A-și lua* (sau *a da cuiva*) *revanșa* = a se revanșa. *L-am pocnit. În sfîrșit, mi-am luat revanșa!* • pl. *-e.* /<fr. ***revanche***.

revanșísm *s.n.* **1** Spirit de revanșă, dorință de răzbunare. **2** (*polit.*) Atitudine politică dictată de spiritul de revanșă, după o înfrîngere. • /***revanșă*** + *-ism*, după germ. *Revanchismus*.

revanșíst, -ă *s.m., s.f.* (*polit.*) Partizan al revanșismului. • pl. *-iști, -iste.* /<germ. ***Revanchist***.

revărsà *vb. I.* **1** *refl.* (*despre ape curgătoare*) A se vărsa peste maluri, peste margini, a ieși din albie. *Rîul s-a revărsat peste maluri.* ◇ Fig. (*tr.*) *Agapia nouă... își revarsă valurile sale de case albe pe poalele colinelor* (HOG.). ◆ A inunda. *Apele se revarsă peste cîmpii.* ◇ Fig. *Peste grilajul lîngă care citeam... se revărsau crengile unui pom alb de floare* (GAL.). ◆ (*înv.; despre rîuri, fluvii etc.*) A-și uni apele cu altă apă; a se vărsa. *[Dunărea] se revarsă în Marea Neagră* (DOC.). ◇ (*tr.*) *Rîul... răvarsă apele sale în Siret* (ASACHI). ◆ (*despre lacrimi*) A se prelinge, a se scurge. *Noi valuri de lacrimi se revărsară* (REBR.). ◆ A curge (din belșug). *Un pîriu de sînge purpuriu se revărsa pe umerii... ei* (C. NEGR.). ◇ (*tr.*) *Imensa cantitate de apă pe care ploile o revarsă asupra Hăsmașului Mare* (BOGZA). ◇ Fig. *Iubirea lui Dumnezeu se revarsă peste toți oamenii.* **2** *refl.* Fig. (*fam.; despre corpurile oamenilor sau despre părți ale lui*) A atîrna, a se lăsa (din cauza grăsimii). *Femeia, imensă, se revărsă pe două scaune.* ◇ (*tr.*) *Revărsîndu-și pe piept bărbia și fălcile, rîdea mulțămit* (SADOV.). **3** *refl.* (*despre așezări*) A se întinde pe o suprafață mare. *Orașul se revărsa pe șapte coline.* **4** *refl.* Fig. (*despre sentimente, stări sufletești etc.*) A se exterioriza (cu intensitate), a se manifesta. *Tot amarul se revarsă Pe strunele înfiorate* (GOGA). ◇ (*tr.*) *Își revarsă toată dragostea asupra copilului.* **5** *refl.* (*despre lumină sau căldură*) A se împrăștia, a se răspîndi în toate părțile; a se difuza. *Și din oglindă luminiș Pe trupu-i se revarsă* (EMIN.). Δ (*tr.*) *Hyperion... Ca și-n ziua cea de ieri Lumina și-o revarsă* (EMIN.). ◇ (*despre sunete*) *Superbe note din pian Ca o fanfară se revarsă* (MACED.). ◇ (*tr.*) *Era o noapte lină... Ce revărsa în lume armonioase șoapte* (ALECS.). ◇ (*despre mirosuri*) *Mirosul de cozonac abia scos din cuptor se revărsa prin geamul larg deschis al bucătăriei.* Δ (*tr.*) *Mălinii înfloriți își revărsau miresmele tari asupra cerdacului* (SADOV.). ◇ Expr. *A se revărsa de ziuă* = a se lumina de ziuă, a se ivi zorile. *A se revărsa zorile* (sau *zorii, zori de zi, zori de ziuă*) sau *a se revărsa de zori* v. zori. ◇ Fig. *Soarele dimineților de vară revarsă torente de viață* (VLAH.). **6** *refl.* Fig. (*despre ființe, vehicule etc.*) A se răspîndi, a se împrăștia în număr mare; a împînzi. *Un no ian de studenți se revarsă, zilnic, pe dealul Copou.* ◇ (*tr.*) *Un oraș însuflețit... își revarsă norodul prin împrejurimile-i încîntătoare* (GAL.). **7** *tr.* (*pop.*) A așterne în cantitate mare peste ceva, a arunca, a împrăștia, a presăra din belșug. *Împle-ți [de galbeni] poala plină, rasă Ș-o revarsă-aici prin casă* (ALECS.). ◇ Fig. *Cu farmecul luminii reci Gîndirile străbate-mi, Revarsă liniște de veci Pe noaptea mea de patimi* (EMIN.). Δ (*refl.*) *Belșug să se reverse și binecuvîntare asupra ta!* (SLAV.). **8** *refl.* (*pop.; despre pămînt, brazde*) A se întoarce, a se răsturna. ◇ (*tr.*) *Brazdă neagră revărsa* (POP.). • prez.ind. *revărs.* și (*înv., pop.*) *răvărsá vb. I.* /lat. ***reversare***.

revărsáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *revărsa* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* și (*înv., pop.*) *răvărsáre s.f.* /v. ***revărsa***.

revărsát¹ *s.n.* **1** *Revărsatul zorilor* (sau *zilei, dimineții*) sau *revărsat de zori* (sau *de zi, de ziuă*) = timpul cînd se luminează de ziuă, zori de zi. *Ea povesti în prima noapte pînă la revărsatul zilei* (ARGH.). **2** Fig. Început. *Muntele, turma și Scormon au fost prietenii din revărsatul tinereților lui* (SLAV.). • și (*înv., pop.*) *răvărsát s.n.* /v. ***revărsa***.

revărsát², **-ă** *adj.* **1** (*despre ape curgătoare*) Care s-a revărsat peste maluri; care a ieșit din albie; care a inundat. *Un vas mic și iute... fugea pe Dunărea tulbure și revărsată* (SADOV.). **2** Fig. (*fam.; despre corpurile oamenilor sau despre părți ale lui*) Care atîrnă din cauza grăsimii. *Șolduri revărsate.* **3** (*despre zori, dimineți, lumină*) Care s-a ivit, care a apărut. *Dimineți... revărsate* (GAL.). **4** (*despre așezări*) Care este răspîndit, împrăștiat, risipit. **5** Expr. (*adv.*) *A semăna revărsat* = a semăna răsfirat, împrăștiat, rar. *Hrișca... se samănă revărsat* (I. ION.). *A crește revărsat* = (*despre plante*) a crește îmbelșugat, abundent. *Să-i spui că florile din strat Le ud și cresc mai răvărsat* (COȘB.). • pl. *-ți, -te.* și (*înv., pop.*) *răvărsát, -ă adj.* /v. ***revărsa***.

revăzút, -ă *adj.* (*despre scrieri*) Care este examinat din nou. ◆ Care este revizuit. *Ediție revăzută.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***revedea***.

revedeá *vb. II.* **1** *tr., refl.* A (se) vedea din nou. *Aș vrea să revăd Iașul.* ◆ A (se) întîlni după un timp oarecare. *Ne-am revăzut după doi ani.* **2** *tr., refl.* Fig. A (se) vedea în amintire (așa cum era odinioară). *Mă revăzui atunci ca prin vis, copil vesel și fără grije* (GAN.). ◆ A(-și) evoca lucruri, fapte etc. din trecut; a(-și) rememora. *Închid ochii și revăd cetatea întreagă* (VLAH.). **3** *refl.* A ajunge, a se găsi din nou într-o anumită situație. *Naum se revăzu liber, – așa cum îi era dorința* (SADOV.). **4** *tr.* (*compl. indică scrieri*) A examina, a citi din nou. *Trebuie să revăd problema la geometrie.* ◆ A revizui. *Nu a mai apucat să revizuiască ultimele capitole pentru tipar.* ◆ (*compl. indică materii pentru examene*) A recapitula, a repeta. • prez.ind. *-văd*; perf. smp. *revăzúi*; imper. *revézi.* /***re***¹- + ***vedea***, după fr. *revoir*.

revedére *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *revedea*. ◇ Expr. *La revedere!* = formulă de salut la despărțire. *A-și lua la revedere* = a se despărți de cineva (salutîndu-l). • pl. *-i.* /v. ***revedea***.

reveillon *s.n.* v. revelion.

reveión *s.n.* v. revelion.

reveioná *vb. I. intr.* (*fam.*) A sărbători, a petrece revelionul. *Împreună cu alți colegi de-ai mei, de la Teatrul Național și de la alte teatre, voi reveiona la ATM* (PER.). • sil. *-ve-io-*. prez.ind. *-ez.* /<fr. ***réveillonner***.

revelá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică manifestări, sentimente etc. ale oamenilor, secrete etc.*) A dezvălui, a destăinui, a descoperi. *Creangă revelase în vorbirea poporului... o bogată vînă a humorului* (VIANU). ◇ (*refl.*) *Prestigiul lui, viu încă, i se revelase înainte de a-l cunoaște* (M. I. CAR.). **2** *refl.* A se manifesta, a-și face cunoscută propria identitate sau personalitate, esența sau natura; a se face cunoscut, știut; a se ivi, a ieși la lumină. *Peisajul se revelă în toată măreția lui.* ◇ (*despre divinitate*) *Dumnezeu s-a revelat prin profeți.* **3** *tr.* A manifesta, a demonstra cu claritate. *Expresia feței revelă o bucurie intensă.* **4** *tr.* (*fotogr.*) A face vizibilă o imagine latentă de pe film, prin developare. • prez.ind. *-ez,* (*înv.*) *revél.* /<fr. ***révéler***, lat. ***revelare*** „a descoperi".

reveláre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *revela* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***revela***.

revelát, -ă *adj.* (*despre manifestări, creații etc. ale oamenilor*) Care este dezvăluit, descoperit, destăinuit. *Secret revelat.* ◆ Spec. Care este dezvăluit prin revelație divină. *Raționalismul lui Wolff va admite... religia revelată* (BLA.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***revela***.

revelatór, -oáre *adj., s.n.* **1** *adj.* Care revelează, care dezvăluie, descoperă sau duce la descoperirea unui adevăr ascuns, a unei taine. *Cînd vorbi nu spuse nimic revelator* (PRED.). **2** *s.n.* (*fotogr.*) Substanță folosită pentru developare. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***révélateur***, lat. ***rĕvelatōrius, -a, -um***.

revelație *s.f.* **1** Dezvăluire, descoperire (neașteptată) a unui fenomen neobservat, a unui adevăr ascuns, a unui talent etc. (mai ales cu caracter pozitiv). *A trebuit să vie o întîmplare ca asta, ca să ai revelația propriului tău secret* (CA. PETR.). ◆ Ext. Lucru revelat. *Fața i se luminase ca de-o revelație* (VLAH.). ◇ Expr. *A fi o revelație* = a depăși așteptările, a surprinde (în chip neașteptat și plăcut), a uimi (prin calități). *Unii afirmă că a fost chiar un mic triumf... o revelație* (VIN.). **2** (*relig.*) Actul prin care divinitatea își dezvăluie, direct sau indirect, unor persoane alese existența, atributele și voința sa, adevărul care nu poate fi cunoscut de oameni în mod direct, din proprie inițiativă; dezvăluirea unui mister sau a unui adevăr de către Dumnezeu sau de către un om inspirat de Dumnezeu. *În vremurile vechi, revelațiile erau crezute ca minuni* (SEVER.). ◇ Analog. *Toate le-am văzut și le-am crezut, de atunci, ca într-un fel de revelație vrăjitorească din Faust* (GAL.). ◆ Concr. Text scris, tradiție orală care conține adevărul revelat de divinitate. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *revelațiúne s.f.* /<fr. ***révélation***, lat. ***rĕvēlatio, -onis***.

revelațiúne *s.f.* v. revelație.

revelión *s.n.* Noaptea dintre 31 decembrie și 1 ianuarie, în care se sărbătorește Anul Nou (trecerea într-un nou an). *Se apropie revelionul.* ◆ Petrecere care se organizează în această noapte. *Sărbătorim revelionul la munte.* • sil. *-li-on.* scris și *reveillon.* pl. *-oane.* și (*înv.*) *reveión s.n.* /<fr. ***réveillon***.

revendicà *vb. I. tr.* **1** (*jur.; compl. indică bunuri sau drepturi care se cuvin cuiva în mod legal, care îi aparțin, dar se află în posesia altcuiva sau care îi sînt promise*) A cere, a reclama. *Revendică o casă care a fost naționalizată.* ◇ Fig. *De la o vreme nu l-am mai numit Iașul sau „bătrînul nostru Iași", cum îl revendică poetic moldovenii* (TEOD.). ◆ A pretinde, a forța îndeplinirea unei obligații. *Între Grigore și Dumescu se încinse o controversă asupra notei, fiecare revendicînd pentru sine obligația de plată* (REBR.). **2** (*compl. indică responsabilități, răspunderi, acțiuni etc.*) A-și asuma. *Cele cinci atentate nu au fost revendicate* (PER.). • prez.ind. *revéndic.* /<fr. ***revendiquer***; cf. lat. *vindicare* „a chema în judecată".

revendicánt, -ă *s.m., s.f.* (*jur.*) Persoană care revendică (ceva). • pl. *-ți, -te.* /***revendica*** + *-ant*.

revendicáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a revendica* și rezultatul ei. *Revendicarea drepturilor.* **2** Concr. Ceea ce se revendică; revendicație. *Sîntem... partizanii revendicărilor feministe* (GAL.). • pl. *-ări.* /v. ***revendica***.

revendicatív, -ă *adj.* (*jur., econ.*) **1** Care revendică un bun, un drept cuvenit. *Politică revendicativă.*

2 Care cuprinde o revendicare. *Program revendicativ.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***revendicatif***.

revendicatór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care exprimă o revendicare. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***revendicateur***.

revendicáție *s.f.* Revendicare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***revendication***; cf. și germ *Revindikation*.

reveneálă *s.f.* **1** Umezeală (din pământ sau din atmosferă). *În aer e o reveneală caldă* (CA. PETR.). **2** (*reg.*) Răcoare, răcoreală. *Să mergem după casă, că-i mai reveneală* (POP.). ◇ Fig. *Banii – cînd e zăduf – ți-aduc reveneală..., cînd ți-e frig, îți țin de cald* (DELAVR.). ◆ Boare, adiere. **3** Emanație, miros, mireasmă, aromă. *Țuica te amețea cu reveneala ei de prune* (CA. PETR.). • pl. *-eli.* și (*înv., reg.*) *răveneálă*, (*reg.*) *răvineálă s.f.* /***reveni***[2] + *-eală*.

reveni[1] *vb. IV. intr.* **1** (*despre ființe*) A veni din nou, a se întoarce, a veni înapoi. *De unde ești revino iarăși, Să fim singuri!* (EMIN.). *După o pauză destul de lungă, actrița a revenit pe scenă.* ◇ Analog. (*despre anotimpuri, fenomene ale naturii etc.*) *Primăvara revine.* ◆ (*despre sentimente, gînduri, senzații etc.*) A apărea, a se ivi din nou; a se manifesta din nou. *Mi-au revenit durerile.* ◇ Expr. *A-i reveni* (cuiva) *graiul* = *a*) a se reculege (în urma unei surprize, unei emoții etc.), putînd vorbi din nou; *b*) a reîncepe să vorbească, după o perioadă mai lungă de tăcere. ◆ (*fiz.*) A se răsfrînge, a se reflecta. *Unda sonoră revine cînd întîlnește un obstacol.* **2** (*despre ființe; adesea urmat de determ. introduse prin prep. „la" sau „din"*) A se întoarce la starea anterioară (obișnuită, normală). *Reveni la atitudinea lui de nemulțumire* (SADOV.). ◇ Expr. *A reveni la matcă* v. matcă. ◆ A-și recăpăta echilibrul sufletesc, moral, fizic; a se regăsi. *Îmi revenii din leșin.* ◇ Expr. *A reveni la viață* = a scăpa (cu viață) dintr-o boală grea; a se însănătoși. *A reveni la sentimente mai bune* = a deveni mai înțelegător, mai binevoitor. *A-și reveni în fire* (sau *în sine*) = a-și recăpăta conștiința în urma unui leșin, a unei crize, a unei emoții etc. *A reveni la realitate* v. realitate. ◆ (*despre obiecte*) A se întoarce în starea sau la poziția inițială. *După spălare, perdeaua și-a revenit.* **3** (*despre oameni; urmat de determ. introduse prin prep. „la" sau „asupra"*) A relua (un subiect, o idee etc.). *Să revenim la subiectul lucrării.* ◆ A se ocupa din nou de..., a se opri din nou la... *Asupra defectelor acestor teorii voi reveni mai departe* (GRAUR). **4** (*constr. cu dat.*) A i se atribui un bun cuiva, a i se cădea, a i se cuveni. *Acești bani i-au revenit din vînzarea mașinii.* ◆ A atribui o obligație, o responsabilitate cuiva; a fi de datoria cuiva, a fi de resortul...; a incumba. *Îi revine misiunea de a se infiltra printre mafioți.* ◆ A ajunge în posesia cuiva. *În loc să ajungă la tine, aceste CD-uri mi-au revenit, din întîmplare, mie.* **5** (*urmat de determ. introduse prin prep. „asupra"*) A renunța la o promisiune, la o afirmație etc., a nu mai respecta, a revoca. *Nu vrea să revie asupra deciziei pe care a luat-o.* ◇ (*refl. impers.*) *S-a revenit asupra hotărîrii.* **6** A costa. • prez.ind. *revín*, (*pop.*) *revíu.* /<fr. ***revenir***.

reveni[2] *vb. IV.* **1** *intr., refl.* (*despre pămînt, aer etc.*) A deveni reavăn, jilav; a se umezi. ◇ (*tr.*) *Să reveneze acele livezi înflorite* (MAL.). **2** *refl.* (*despre oameni*) A se răcori. *Înmuie [ștergarul] la un capăt în apă rece și-i șterse binișor fruntea și fața lui Nițică, anume ca să se mai revenească* (MOR.). **3** *refl.* (*reg.; despre aer*) A se împrospăta. • prez.ind. *-esc.* /***reavăn*** + *-i*.

revenire *s.f.* **1** Acțiunea de *a reveni*[1] și rezultatul ei; întoarcere. **2** (*metalurg.*) Tratament termic care se aplică oțelurilor călit, constînd în încălzirea metalului la temperaturi înalte și în răcirea lui lentă în scopul măririi ductilității și a tenacității acestuia. • pl. *-i.* /v. ***reveni***[1].

revenós, -oásă *adj.* (*reg.; despre sol*) Care este umed, jilav. *Loc revenos* (MARI.). • pl. *-oși, -oase.* și *revinós, -oásă adj.* /***reavăn*** + *-os*.

revént *s.m.* (*bot.*) **1** Plantă erbacee din familia leguminoaselor, cu frunzele mari (al căror pețiol este folosit în alimentație) și cu florile mici, verzui, cu rădăcina și rizomul cu un gust foarte amar, întrebuințate în medicină ca purgativ (*Rheum officinale*); rubarbă, (*reg.*) rabarbură. *Rodește aceia țară grîu, orez..., raventu, zahar* (UR.). ◆ Restr. Purgativ obținut din rădăcina și din rizomul acestei plante. *Îi dăm o linguriță de revent* (VLAH.). **2** (*reg.*) Levănțică (*Lavandula augustifolia*). • și (*înv.*) *răvént, ravént, revínt s.n.* /<tc. ***râvent***.

revér *s.n.* **1** (*ind. text.*) Parte răsfrîntă a unei haine, în prelungirea gulerului, de o parte și de alta a pieptului. **2** (*sport; în tenis*) Lovitură executată de pe partea stîngă, printr-o mișcare de jos în sus, cu partea exterioară a paletei sau a rachetei. • pl. *-e.* /<fr. ***revers***.

reverânsă *s.f.* v. reverență.

reverbér *s.n.* **1** (*optic.*) Oglindă metalică montată la o lampă, pentru a orienta reflexia luminii într-o anumită direcție. ◆ Spec. Felinar prevăzut cu oglindă metalică, utilizat pentru luminarea străzilor. **2** (*tehn.*) *Cuptor* (sau *furnal*) *cu reverber* = cuptor cu reverberație. • pl. *-e.* /<fr. ***réverbère***.

reverberá *vb. I. tr.* (*fiz.*) **1** A produce reverberația unui sunet. ◆ A prelucra cu mijloace electroacustice un semnal sonor pentru a realiza efecte analoge celor determinate de reverberația unei încăperi. **2** A reflecta lumina sau căldura. ◆ Poet. A lumina. *Trei mari cercuri de bronz... reverberau vasta pivniță* (CĂL.). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***réverbérer***.

reverberánt, -ă *adj.* (*fiz.*) Care reverberează. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***réverbérant***, engl. ***reverberant***.

reverberáre *s.f.* (*fiz.*) Acțiunea de *a reverbera*. • pl. *-ări.* /v. ***reverbera***.

reverberát, -á *adj.* (*fiz.*) Rezultat prin reverberare. *Sunet reverberat.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***reverber***.

reverberatór *s.n.* (*fiz.*) Aparat care produce o reverberație artificială (cu durată variabilă). • pl. *-oare.* /<engl. ***reverberator***.

reverberáție *s.f.* (*fiz.*) **1** Persistență a unui sunet într-o încăpere închisă, datorită reflexiei multiple (pe pereți sau pe alte obiecte), după ce sursa sonoră a încetat să mai emită unde. ◇ *Reverberație artificială* = realizare cu mijloace electrice, acustice, electromagnetice sau electromecanice a unor efecte asemănătoare celor produse de reverberația naturală, în scopul obținerii unor condiții optime de audiție în sălile de spectacole, în studiourile de televiziune etc. **2** Reflexie (repetată) a luminii sau a căldurii; strălucire, scînteiere, reflex. *Ochii... ni-i simțim săgetați și răniți de soarele aprig și de reverberația albă a zidurilor* (SADOV.). ◇ Fig. *Intuiția se „exprimă" prin reverberații stilistice care să creeze în altul o stare de suflet identică* (IBR.). **3** Reflexie repetată a căldurii pe pereții unui focar sau ai unui cuptor special. ◇ *Cuptor cu reverberație* = cuptor de topit, cu acoperișul boltit, căptușit cu cărămidă refractară, în care încălzirea materialului se face prin contactul cu gazele de ardere și prin radierea căldurii din acoperiș. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *reverberațiúne s.f.* /<fr. ***réverbération***.

reverberațiúne *s.f.* v. reverberație.

reverberométru *s.n.* (*fiz.*) Aparat pentru măsurarea timpului de reverberație. • pl. *-e.* /<fr. ***réverbéromètre***.

reverénd, -ă *s.m., adj.* (*bis.*) **I** *s.m.* **1** Titlu dat preoților sau călugărilor catolici ori membrilor unor confesiuni reformate. ◆ Persoană care poartă acest titlu. **2** Spec. Titlu dat pastorilor anglicani. ◆ Persoană care poartă acest titlu. **II** *adj.* (*despre persoane*) Care este demn de respect. • pl. *-zi, -de.* /<fr. ***révérend***, lat. ***reverendus*** „care trebuie respectat".

reveréndă *s.f.* (*bis.*) Haină preoțească lungă, de obicei de culoare neagră; anteriu. *Popa Ion... îmbrăca reverenda* (SADOV.). • pl. *-e*, (*reg.*) *-zi.* /<lat. ***reverenda*** [*vestist*]; cf. pol. *rewerenda*.

reverendísim *s.m.* (*bis.*) Titlu onorific dat unei persoane care deține un grad superior aceluia de reverend în ierarhia bisericească. • pl. *-i.* /<lat. ***reverendissime***; cf. it. *reverendissimo*, fr. *révérendissime*.

reverénță *s.f.* **1** (*adesea constr. cu vb. „a face"*) Salut ceremonios executat prin înclinarea bustului și îndoirea genunchilor; plecăciune în semn de respect, de venerație; temenea. *Făcu, din mers, o ușoară reverență* (CĂL.). **2** Ext. Respect, considerație, stimă, venerație. *S-a apropiat de profesorul Petran, salutîndu-l cu deosebită reverență* (VLAS.). ◇ (*gram.*) *Pronume de reverență* = pronume (personal) de politețe. • pl. *-e.* și (*înv.*) *reverénție, reverínță, reveránsă s.f.* /<lat. ***rĕverentĭa***, ***-ae***, fr. ***révérence***.

reverențiál, -ă *adj.* **1** (*despre manifestări ale oamenilor*) Reverențios. *Adresare reverențială* (PER.). **2** (*jur.*) *Temere reverențiară* = sentiment de teamă și respect. *Simpla temere reverențiară, fără violență, nu poate anula convenționea* (HAM.). • sil. *-ți-al.* pl. *-i, -e.* și *reverențiár, -ă adj.* /<fr. ***révérenciel***.

reverențiár, -ă *adj.* v. reverențial.

reverénție *s.f.* v. reverență.

reverențiós, -oásă *adj.* (*despre oameni sau manifestări ale lor*) Foarte politicos, deosebit de respectuos; ceremonios, reverențial. *Îmi spui „domnule profesor" cu un ton atît de reverențios* (TEOD.). ◇ (*adv.*) *L-am salutat reverențios și am părăsit încăperea.* • sil. *-ți-os.* pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***révérencieux***.

reveríe *s.f.* **1** Visare, contemplație. *Căzu într-o dulce reverie* (AGÂR.). **2** (*muz.*) Piesă vocală sau instrumentală de mici proporții, care predispune la visare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***rêverie***.

reverifică *vb. I. tr.* A verifica din nou. *Verifică și reverifică, la plecare, gazul, de teamă să nu-l uite deschis.* • prez.ind. *-verific.* /***re***[1]*-* + ***verifica***.

reverificáre *s.f.* Faptul de *a reverifica*. • pl. *-ări.* /v. ***reverifica***.

reverínță *s.f.* v. reverență.

revérs *s.n.* **1** (*în opoz. cu „avers"*) Dosul unei medalii, al unei monede. *Noțiunea nu poate fi separată de sunete, după cum nu putem separa aversul de reversul unei monede* (ROSET.). ◇ Expr. *Reversul medaliei* = partea neplăcută a unei situații sau a unui lucru. ◆ Ext. Dosul unei foi scrise. *Reversul foaiei din urmă e ocupat de o notă explicativă* (ODOB.). ◇ Fig. *Ca și cum ar fi un revers al Ceahlăului..., o prăpastie adîncă... se cască numaidecît* (BOGZA). **2** Fig. Parte, față nevăzută, ascunsă și în contrast izbitor cu aspectul cunoscut al unui lucru, al unei situații etc. *Această particularitate își are și reversul ei* (RALEA). **3** (*milit.*) Partea dinspre inamic a șanțului sau a tranșeelor. **4** (*geol.*) Suprafață structurală slab înclinată. • pl. *-uri.* /<lat. ***rĕversus***, *-a, -um*, fr. ***revers***, germ. ***Revers***.

revers (1)

reversále *subst. pl.* (*înv.*) **1** (*jur.*) Înscris prin care se facea o concesie în schimbul alteia. ◆ Act prin care cineva se obliga să respecte un angajament. **2** (*bis.*) Act prin care un catolic căsătorit cu o persoană de altă confesiune se obliga a-și crește copiii în religia catolică. • și *reversálii subst. pl.* /<lat. ***reversales*** *[litterae]*, fr. ***réversales***, it. ***reversale***; cf. lat. *rĕversus*.

reversálii *subst. pl.* v. reversale.

reversíbil, -ă *adj.* **1** Care poate reveni, care poate fi adus sau întors înapoi. *Boala poate fi reversibilă.* **2** (*jur.; despre bunuri*) Care urmează să revină în posesia fostului proprietar sau a moștenitorilor. ◆ (*despre rente, pensii*) Care, la moartea titularului, poate reveni altei persoane (îndreptățite). **3** (*fiz.; despre unele transformări*) Care se poate produce atît într-un sens, cît și în sens invers, trecînd succesiv prin aceleași stări intermediare, pentru a reveni la starea inițială. **4** (*chim.; despre reacții*) În care compușii rezultați în urma combinării unor substanțe pot să se recombine, formînd din nou o anumită cantitate din substanțele inițiale. **5** (*mec.*) Care poate acționa, care se poate mișca în două sensuri opuse. ◇ *Plug reversibil* = plug alcătuit din două trupițe simetrice, care poate răsturna brazda, la dus și la întors, în aceeași parte, fiind folosit, în special, pentru aratul pantelor, al terenurilor accidentate etc. **6** (*gram.; despre propoziții*) Care nu-și modifică înțelesul cînd se schimbă diateza verbului. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***réversible***.

reversibilitáte *s.f.* **1** Proprietatea de a fi reversibil, faptul de a fi reversibil. *Una din cele mai maleabile calități ale spațiului e reversibilitatea* (RALEA). **2** (*psih.; în sistemul lui J. Piaget*) care desemnează capacitatea mintală de a executa aceeași acțiune în două sensuri de parcurs, subiectul fiind conștient de faptul suprapunerii itinerarelor și al menținerii neschimbate a acțiunii. **3** (*a. plast.*) Posibilitatea îndepărtării unui strat de vernis, la restaurarea unei picturi, pentru a putea fi reînnoit. • /<fr. ***réversibilité***.

revérsie *s.f.* v. reversiune.

reversiúne *s.f.* **1** (*jur.*) Revenire a unor bunuri donate la primul proprietar, cînd persoana căreia i-au fost donate moare fără a avea copii. **2** (*fiz.*) Schimbare a

succesiunii de stări intermediare prin care trece un sistem în cursul unei transformări. **3** (*tehn.*) Tratament termic aplicat unor aliaje cu bază de aluminiu pentru a elimina efectele îmbătrînirii. **4** (*biol.*) Revenire la o stare anterioară (mai puțin evoluată). **5** Conversiune. **6** (*med.*) Atavism. • pl. *-i.* și *revérsie* *s.f.* /<fr. ***réversion***, lat. ***rĕversĭo, -onis***.

reversív, -ă *adj.* **1** (*despre mecanisme, procese etc.*) Care revine spontan la poziția (sau la starea) inițială după încetarea acțiunii fenomenului modificator. **2** (*med.; despre medicamente, tratamente etc.*) Care are efect doar pe durata administrării. *Pentru a preveni apariția unei sarcini nedorite, imediat după naștere se pot folosi mijloace contraceptive moderne, reversive* (PER.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***réversif***.

reversór *s.n.* **1** (*tehn.*) Dispozitiv (la mașinile de încercat materiale) care efectuează încercări de tracțiune și de compresiune. **2** (*biochim.*) Substanță capabilă să transforme celula leucemică sau canceroasă în celulă normală. • pl. *-oare.* /<engl. ***reverser***.

revestí *vb. IV. tr.* (*înv.*) **1** A îmbrăca. ◆ Fig. A lua un aspect, o formă, un chip. *Model de frumusețe la angelii din ceruri Cînd vin ca să reveste imaginea umană* (HEL.). **2** A învesti pe cineva într-o funcție. *Să mă revestească și să mă așeze în tronul împărăției* (GORJ.). **3** (*jur.*) A prevedea un act cu tot ceea ce este necesar pentru a fi valid. *Trebuie... să fie revestită de formele cerute de legi pentru asemenea acte* (HAM.). • prez. ind. *-esc.* /<fr. ***revêtir***, it. ***rivestire***.

reviér *s.n.* (*milit.*) Spațiul unei cazărmi, al unui lagăr sau al unei tabere militare. • sil. *-vi-er.* /<germ. ***Revier***.

revíf *s.n.* (*hidrol.*) Perioadă a mareei cuprinsă între apa liniștită și cea în creștere. • pl. *-uri.* /<fr. ***revif***.

revigorá *vb. I. tr.* A reda vigoarea, a înviora. *O gură de aer rece m-ar revigora.* <> (*refl.*) *Fumătorii care renunță la fumat se nasc a doua oară, organismul lor se revigorează ca prin miracol* (PER.). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***revigorer***; cf. lat. *vigorare* <*vīgor, -oris* „energie".

revigoránt, -ă *adj.* Care revigorează; înviorător. • pl. *-ți, -te.* /***revigora*** + *-ant*.

revigoráre *s.f.* Faptul de *a revigora*. • pl. *-ări.* /v. ***revigora***.

revigoratór, -oáre *adj.* Care revigorează; înviorător. • pl. *-ori, -oare.* /***revigora*** + *-tor*.

revínde *vb. III. tr.* A vinde un obiect cumpărat. *A găsit un mușteriu căruia să-i revîndă îndată contractul cu un cîștig mare* (REBR.). • prez.ind. *-vînd.* /***re***[1]*-* + ***vinde***.

revíndere *s.f.* Acțiunea de *a revinde* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***revinde***.

revinós, -oásă *adj.* v. revenos.

revínt *s.n.* v. revent.

revirescént, -ă *adj.* (*bot.; despre plante*) Care înverzește din nou. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***revirescent***, lat. ***revirescens, -entis*** <*revirescĕre* „a reînverzi".

revirimént *s.n.* **1** Schimbare în sens contrar a unei situații, a unei stări etc. ◆ Spec. Schimbare bruscă (și totală) în bine; înviorare. *Un reviriment literar însemnat se schițează... în spiritul neolatinilor* (MACED.). **2** (*fin.*) *Reviriment de fonduri* = mod de a achita o datorie prin transferul unei creanțe echivalente cu suma datorată. • pl. *-e.* /<fr. ***revirement***.

revístă *s.f.* **1** (*jurnal.*) Publicație periodică cuprinzînd articole, studii, recenzii, note, fotografii, desene etc. din domenii variate sau de strictă specialitate. ◆ Restr. Conducerea, redacția unei reviste. *Revista nu plătea colaborarea* (CE. PETR.). ◆ Sediul unei publicații. **2** (*milit.*) *Revistă de front* (sau *de bord*) = inspecție a trupelor (sau a echipajului unei nave) de către comandant, în scopul verificării gradului de pregătire, a stării echipamentului, armamentului și tehnicii de luptă. *Trecere în revistă* = *a*) solemnitate constînd în trecerea unui comandant sau a unei persoane oficiale de-a lungul frontului unei subunități sau unități militare, care dă onorul stînd pe loc; *b*) inspecție sumară făcută de un comandant unei unități militare; *c*) examinare succesivă a unor fapte, a unor lucruri etc. *A trece în revistă* = *a*) (*despre comandanți sau despre persoane oficiale*) a trece prin fața unei unități militare care dă onorul; *b*) a face o inspecție sumară trupelor adunate în acest scop; *c*) fig. a examina, a cerceta succesiv elementele unui ansamblu, anumite fapte etc. *A face revista* = a cutreiera, a vizita. **3** Reprezentație teatrală constînd dintr-o succesiune variată de dansuri, cîntece, cuplete, scenete vesele cu subiecte din actualitate (avînd o temă comună); spectacol de varietăți. • pl. *-e.* /<it. ***rivista***, sp. ***revista***; cf. fr. *revue*.

revistoíd, -ă *adj.* (*peior.*) Care are caracter de revistă. *În 1932, într-un film revistoid de mîna a patra, o debutantă se afla înțepenită în centrul unui ecran gol și negru* (PER.). • pl. *-izi, -ide.* /***revistă*** + *-oid*.

revistúță *s.f.* (*deprec.*) Dim. al lui *revistă*. • pl. *-e.* /***revistă*** + *-uță*.

revitalizá *vb. I. tr.* A da din nou viață, putere, vigoare; a revigora, a revivifia. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***revitaliser***.

revitalizánt, -ă *adj.* Care revitalizează. • pl. *-ți, -te.* /***revitaliza*** + *-ant*.

revitalizáre *s.f.* Acțiunea de *a revitaliza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***revitaliza***.

revivifiá *vb. I. tr.* A revitaliza. • sil. *-fi-a.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***revivifier***.

revivifiére *s.f.* Acțiunea de *a revivifia* și rezultatul ei. • sil. *-fi-ie-.* pl. *-i.* /v. ***revivifia***.

reviviscént, -ă *adj.* (*biol.*) Care poate reînvia sau reveni la viață. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***reviviscent***.

reviviscénță *s.f.* **1** Revenire la viață; înviorare, însuflețire. ◆ (*biol.*) Proprietate a unor plante și animale acvatice (inferioare) de a reveni la viață, prin umiditate, după ce s-au uscat. **2** Fig. Reapariție a unor stări de conștiință uitate. • /<fr. ***reviviscence***; cf. lat. *reviviscĕre* „a reînvia".

revizá *vb. I.* v. revizui.

revízie *s.f.* **1** Faptul de a revizui; cercetare nouă, control, verificare. *A venit revizia la farmacie.* ◆ Inspecție. *Se anunță revizii în școli.* ◆ (*tipogr.*) (Ultima) corectură făcută în pagini unui text ce urmează să fie tipărit. *Împreună cu revizia, îmi trimiteți și corectura a doua a mea, ca să am după ce revizui* (CAR.). **2** (*fin.*) Formă de control (întreprinsă de organe speciale) care constă în revederea sau reverificarea documentelor de evidență privitoare la operații (contabile) care au avut loc anterior. **3** (*tehn.*) Ansamblul operațiilor executate asupra unei instalații, a unei mașini etc., care constă în reglarea pieselor și a aparatelor, în înlăturarea efectelor uzurii etc. *Revizia tehnică a mașinii.* ◆ Restr. Secție dintr-o întreprindere sau dintr-un atelier care face astfel de operații. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *reviziúne* *s.f.* /fr. ***révision***, lat. ***revisio, -onis***; cf. lat. *revisĕre* „a cerceta".

revizionísm *s.n.* (*polit.*) **1** Atitudine sau acțiune care urmărește revizuirea și modificarea unei legi, a unui tratat, a unei concepții etc. **2** Denumire dată unor curente din mișcarea muncitorească, care, sub pretextul unei dezvoltări creatoare, susțin revizuirea fundamentelor, principiilor politice și ideologice ale marxismului. • sil. *-zi-o-.* /<fr. ***révisionnisme***, rus. ***ревизионизм***.

revizioníst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al revizionismului. **2** *adj.* Care aparține revizionismului sau revizioniștilor, care se referă la revizionism sau la revizioniști; care are drept scop revizuirea unei legi, a unui tratat, a unei concepții etc. *Nu se justifică legiferarea revizionistă* (MAIOR.). • sil. *-zi-o-.* pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***révisionniste***, rus. ***ревизионист***.

revizitát *adj.* (*jur.*) *Caz revizitat* = caz al cărui dosar este examinat, cercetat din nou. • pl. *-te.* /***re***[1]*-* + ***vizitat***.

revizuíne *s.f.* v. revizie.

revizór, -oáre *s.m., s.f.* **1** Persoană care face revizie, care controlează, verifică (pe cineva sau ceva). *Revizor de cale ferată* (PER.). **2** (*fin.*) Persoană care are calitatea și funcția de a face revizii contabile. *Revizor contabil.* **3** (*tipogr.*) Corector. ◆ Persoană care revizuiește texte scrise în vederea publicării. **4** (*pedag.; înv.*; și *revizor școlar*) Inspector al școlilor primare dintr-un județ. *Eminescu a fost revizor școlar* (SADOV.). • acc. și *revízor*. pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***réviseur***, germ. ***Revisor***.

revizorát *s.n.* **1** Funcție de revizor. ◆ Ext. Timpul în care o anumită persoană îndeplinește, ocupă această funcție. **2** Serviciu în cadrul căruia își exercită revizorul funcția. ◆ Localul unde funcționează acest serviciu. **3** (*pedag.; înv.*) Inspectorat școlar județean. • pl. *-e.* /***revizor*** + *-at*.

revizuént *s.m.* (*jur.*) Persoană care introduce o cerere de revizuire a unui proces. • sil. *-zu-ent.* pl. *-ți.* /***revizui*** + *-ent*.

revizuí *vb. IV. tr.* **1** (*compl. indică texte scrise*) A cerceta, a examina din nou cu scopul de a verifica exactitatea și de a corecta eventualele lipsuri; a controla, a revedea; ext. a modifica, a schimba. *Trimite-mi... o corectură..., o revizuiesc și ți-o înapoiez* (CAR.). <> (*compl. indică obiecte*) *Își potrivi haina și-și revizui cu palmele buzunarele* (CĂL.). <> (*compl. indică idei, gînduri, opinii, noțiuni, teze etc.*) *Așa cum și-a revizuit atîtea noțiuni, omenirea o s-o revizuiască și pe aceea de fericire* (H. LOV.). <> (*compl. indică manifestări ale oamenilor*) *Școlarii i se suiseră în cap și atunci a trebuit să-și revizuiască atitudinea.* **2** A cerceta pe rînd, succesiv, a trece în revistă. *Înainte de a mă culca, îmi revizuiesc, în amintire, și alte evenimente ale zilei* (SADOV.). **3** (*tehn.; compl. indică instalații, mașini etc.*) A face revizie. • prez.ind. *-iesc.* și (*înv.*) *revizá* *vb. I.* /***revizie*** + *-ui*, după fr. *réviser*.

revizuíre *s.f.* **1** Acțiunea de *a revizui* și rezultatul ei; revizie. **2** (*jur.*) Cale de atac introdusă pentru desființarea unei hotărîri judecătorești definitive, dovedită ca nelegală, în baza unor probe descoperite ulterior. • pl. *-i.* /v. ***revizui***.

revizuít, -ă *adj.* Care este reexaminat, controlat, verificat. ◆ Ext. Care este corectat, modificat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***revizui***.

revmátic, -ă *adj.* v. reumatic.

revmaticále *s.f. pl.* (*med.; înv.*) Reumatism. • și *rematicále* *s.f. pl.* /<ngr. ***ρευματικά***.

revmatísm *s.n.* v. reumatism.

revmatismái, -ă *adj.* v. reumatismal.

revocá[1] *vb. I. tr.* **1** (*jur.; compl. indică decrete, ordine, dispoziții, legi etc.*) A anula, a abroga, a contramanda. ◆ Ext. (*compl. indică vorbe, idei etc.*) A retrage, a retracta. **2** (*compl. indică demnitari numiți în funcție prin acte guvernamentale*) A retrage mandatul; a demite, a destitui. • prez.ind. *revóc.* /<fr. ***révoquer***, lat. ***revocare***.

revocá[2] *vb. I. tr.* A evoca. *El revocă-n dulci icoane a istoriei minune* (EMIN.). • prez.ind. *revóc.* /***re***[1]*-* + ***evoca***.

revocábil, -ă *adj.* Care poate fi revocat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***révocable***, lat. ***rĕvocābĭlis, -e***.

revocabilitáte *s.f.* **1** Posibilitate de retragere a mandatului încredințat unei persoane de către cei care au ales-o. **2** Calitate a unor acte de a putea fi retrase, anulate de cei ce le-au emis. **3** Starea, situația a ceea ce poate fi revocat. • /<fr. ***révocabilité***.

revocáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a revoca*[1] și rezultatul ei; (*înv.*) revocație. **2** (*jur.*) Desfacere unilaterală a unui act prin manifestarea de voință a persoanei care l-a făcut. *Revocarea unui legat.* ◆ Desfacere a unui act juridic în condițiile prevăzute de lege. *Revocarea unei donații.* ◆ Act prin care organul de stat competent hotărăște încetarea calității de membru într-un organ ales. ◆ Retragere de către alegători a mandatului dat unei persoane de a-i reprezenta în organele de conducere ale statului. • pl. *-ări.* /v. ***revoca***[1].

revocát, -ă *adj.* **1** (*despre acte, decrete, ordine etc.*) Care este anulat, abrogat. **2** (*despre anumiți funcționari publici, demnitari etc.*) Care este scos din funcție; destituit, demis. ◆ Ext. Care este concediat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***revoca***[1].

revocatóriu, -ie *adj.* (*jur.; despre anumite organe de decizie sau despre ordine, legi etc.*) Care revocă. • pl. *-ii.* /<fr. ***révocatoire***.

revocáție *s.f.* (*înv.*) Revocare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *revocațiúne, revocăciúne* *s.f.* /<lat. ***rĕvocatĭo, -onis***, fr. ***révocation***.

revocațiúne *s.f.* v. revocație.

revocăciúne *s.f* v. revocație.

revolín *s.n.* Deviere a direcției vîntului după ce întîlnește un obstacol. • /<fr. ***revolin***.

revoltá *vb. I. refl.* (*despre oameni*) **1** A fi cuprins de revoltă, de indignare; a se indigna. *Văzînd că nu știe lecția, profesorul se revoltă.* <> (*tr. fact.*) *Amenințarea ei... o revolta peste fire* (REBR.). **2** A se răscula, a se răzvrăti. <> (*tr. fact.*) *Carbonarii... urziră colosalul plan de a revolta Italia întreagă* (FIL.). <> Fig. *Sîngele i se revoltă în vine.* • prez.ind. *revólt,* (*înv.*) *-ez.* și (*înv.*) *revoltí* *vb. IV.* /<fr. ***révolter***.

revoltánt, -ă *adj., s.m.* (*înv.*) **1** *adj.* (*despre acțiuni sau manifestări ale oamenilor*) Care este revoltător. *Unele cuvinte... poartă semnele trivialității celei mai revoltante* (ALECS.). **2** *s.m.* Răsculat, răzvrătit. *Cetele revoltanților... pustiesc peste 60 de sate* (ODOB.). • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***révoltant***.

revoltáre *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *revolta*. • pl. *-ări.* /v. ***revolta***.

revoltát, -ă *adj.* (*despre oameni*) **1** Care este cuprins de revoltă, de indignare; indignat. *Voi lăsa ca să vorbească o conștiință revoltată* (MACED.). <> (*subst.*)

Făcea parte din semințiа marilor revoltați (SADOV.). **2** Răsculat, răzvrătit, rebel. *Moldovenii se-mpreună cu dobrogenii revoltați* (BĂLC.). ◇ (*subst.*) *Acești revoltați trebuie închiși.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***revolta***; cf. fr. *révolté.*

revóltă *s.f.* **1** Sentiment de mînie provocat de o nedreptate sau de o acțiune nedemnă, reprobabilă; indignare. *Sfîrși printr-un fel de mînie, de revoltă împotriva ei* (AGÂR.). ◇ Fig. *Revolta unei gîndiri sănătoase.* **2** Răscoală spontană, neorganizată (împotriva conducerii, a autorității); răzvrătire, rebeliune. *Revolta muncitorilor din Brașov.* ◇ (*glum.*) *Poți face o revoltă contra tabietului, să te scoli o dată de dimineață* (CAR.). ◇ Expr. *A ridica steagul revoltei* v. steag. ◇ Fig. *Parc-auzi a Mării Negre și a Dunării revoltă* (EMIN.). • pl. *-e.* /<fr. ***révolte.***

revoltátor, -oáre *adj.* (*despre oameni sau despre acțiuni, manifestări, creații etc. ale lor*) Care provoacă revoltă, indignare (din cauză că este nedrept, scandalos etc.). *Dă dovadă de un cinism revoltător.* ◇ (*adv.*) *Se comportă revoltător.* • pl. *-ori, -oare.* /***revolta*** + *-ător.*

revoltí *vb. IV.* v. revolta.

revolút, -ă *adj.* **1** (*mai ales despre noțiuni abstracte*) Care și-a încheiat cursul, care este terminat, împlinit, îndeplinit. *Această realitate... este sau revolută, sau actuală, sau posibilă* (PER.). **2** (*bot.; despre unele părți ale plantelor*) Care este răsfrînt, răsucit, întors în afară (și în jos). *Frunză revolută.* • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***révolu***, lat. ***revolutus, -a, -um*** <*revolvĕre* „a rostogoli înapoi"; cf. și it. *revoluto.*

revolutív, -ă *adj.* (*astron.*) Care se referă la mișcarea unui astru. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***révolutif.***

revolúție *s.f.* **I 1** (*filos.*) Totalitatea transformărilor calitative profunde (orientate de la inferior la superior), care cuprind fie un sistem în întregime, fie anumite elemente componente ale acestuia. **2** (*sociol., polit.*) Schimbare bruscă (violentă) a structurilor sociale, economice și politice ale unui regim dat; concr. insurecție. ◇ *Revoluție socială* = proces de transformare calitativă, radicală a societății bazate pe clase, prin care se realizează trecerea de la o formațiune socială la alta. *Revoluție culturală* = proces de transformare radicală în domeniul ideologiei și culturii, care însoțește o revoluție socială. *Revoluție agrară* = proces de creștere substanțială a producției agricole, datorită modificării tehnologiilor, a organizării producției, a marketingului, a saltului performanței biologice etc. *Revoluție socialistă* v. socialist. **3** (*pop.*) Răscoală, revoltă. *Acolo e cuibul revoluției* (REBR.). **4** Fig. Schimbare, transformare radicală (într-un anumit domeniu). *Extraordinara revoluție sufletească a lui Felix* (CĂL.). ◇ *Revoluție tehnico-științifică* = proces contemporan care determină schimbări radicale în domeniul forțelor de producție, caracterizat prin dezvoltarea accelerată a științei și a tehnicii, prin perfecționarea proceselor tehnologice. *Revoluție industrială* v. industrial. **II 1** (*astron.*) Mișcare periodică continuă a unui corp (ceresc) pe o traiectorie curbă închisă (în jurul altui corp ceresc). ◇ *Perioadă de revoluție* = timpul în care un corp (ceresc) parcurge întreaga sa orbită. *Revoluție siderală* v. sideral. **2** (*geom.*) Mișcare de rotație a unei figuri în jurul unei axe.◇ Loc.adj. *De revoluție* = (*despre suprafețe sau despre corpuri geometrice*) care este generat prin rotația unei drepte, a unei curbe sau a unei figuri geometrice în jurul unei drepte fixe. Δ *Elipsoid de revoluție* v. elipsoid. **3** (*fiz.*) Mișcare continuă a unui corp care parcurge o curbă fixă, închisă. **4** (*mec.*) Mișcare de rotație completă a unei roți în jurul osiei sale. **5** (*geol.*) Schimbare geologică a scoarței terestre. **6** (*silv.*) Perioadă de timp care se scurge de la nașterea unei păduri pînă la exploatarea ei. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv., pop.*) *revulúție,* (*înv.*) *revoluțiúne* s.f. /<lat. ***rĕvolūtio, -onis***, fr. ***révolution***, germ. ***Revolution.***

revoluționá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică organizații, state etc.*, ext., *modul de a acționa, de a se manifesta al oamenilor, domeniile în care aceștia își desfășoară activitatea etc.*) A schimba, a preface radical, profund; a transforma brusc. *Lansarea pe piață a acestui produs a revoluționat tehnologia mondială. Opera sa a revoluționat literatura europeană.* **2** A îndemna la revoluție. *Mihai revoluționa popoarele* (BĂLC.). ◆ A aduce în stare de revoluție. *Ceata de arnăuți... a plecat din București ca să revoluționeze Oltenia* (OȚETEA). • sil. *-ți-o-.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***révolutionner.***

revoluționár, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care aparține unei revoluții, care se referă la o revoluție. *Idei revoluționare.* ◆ Care aderă la revoluție sau propagă revoluția. *Scrieri revoluționare.* ◆ Fig. Care produce o schimbare radicală într-un anumit domeniu; înnoitor, transformator. *Descoperire revoluționară în domeniul ciberneticii.* **2** *s.m., s.f.* Adept al revoluției. *Este un om pașnic, nu-l văd un revoluționar.* ◆ Participant la o revoluție. *Revoluționarii iau cu asalt primăria.* ◆ Spec. Persoană care inițiază transformări radicale într-un anumit domeniu. *Un revoluționar al roboticii.* • sil. *-ți-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***révolutionnaire.***

revoluționáre *s.f.* Acțiunea de *a revoluționa* și rezultatul ei. • sil. *-ți-o-.* pl. *-ări.* /v. ***revoluționa.***

revoluționarísm *s.n.* **1** (*polit.*) Ideologie revoluționară. **2** Atitudine revoluționară, spirit revoluționar. • sil. *-ți-o-.* /***revoluționar*** + *-ism*, după germ. *Revolutionarismus.*

revoluționarizá *vb. I. tr.* **1** A insufla sentimente revoluționare. *Prin articolele sale revoluționarizează tineretul.* ◆ A crea o stare de revoluție sau propice unei revoluții. *Îi revoluționează pe muncitori, întărîtîndu-i împotriva conducerii.* **2** Fig. A produce o revoluție. *A revoluționarizat cultura.* • sil. *-ți-o-.* prez.ind. *-ez.* /cf. rus. *революционизировать.*

revoluționarizáre *s.f.* Acțiunea de *a revoluționariza.* • sil. *-ți-o-.* pl. *-ări.* /v. ***revoluționariza.***

revoluționarizatór, -oáre *adj.* (*despre oameni sau despre acțiuni, manifestări etc. ale lor*) Care revoluționează. • sil. *-ți-o-.* pl. *-ori, -oare.* /***revoluționariza*** + *-tor.*

revoluționát, -ă *adj.* Care se află în stare de revoluție sau de răscoală. • sil. *-ți-o-.* pl. *-ți, -te.* /v. ***revoluționa.***

revoluțiúne *s.f.* v. revoluție.

revolvér *s.n.* **1** (*milit.*) Armă de foc portativă, de mici dimensiuni, cu repetiție, cu o singură țeavă, a cărei magazie are forma unui butoiaș cilindric cu locașe pentru cartușe. ◆ Ext. Pistol. **2** (*mec.*) Ciocan pneumatic. ◇ *Sistem-revolver* = tip de dispozitiv care declanșează automat mișcările succesive ale unei piese de mașină. *Război-revolver* = mașină de țesut ale cărei țevi sînt schimbate cu ajutorul unui dispozitiv sistem-revolver. *Cap-revolver* = dispozitiv rotitor de prindere a sculelor la mașinile-unelte cu mai multe scule așchietoare. *Strung-revolver* = strung universal (prevăzut cu un cap-revolver în care se fixează mai multe scule) care servește la prelucrarea în serie a pieselor de formă complicată. • pl. *-e,* (*pop.*) *-uri.* și *rivărvél* s.n. /<fr. ***revolver***, germ. ***Revolver.***

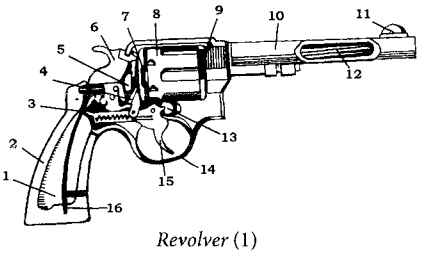

Revolver (1)

1. Mîner.	*9.* Cui percutor.
2. Ramă.	*10.* Țeavă.
3. Arcul trăgaciului.	*11.* Cătare.
4. Manetă de declanșare.	*12.* Ghint.
5. Bolț.	*13.* Piedică.
6. Ciocan.	*14.* Garda trăgaciului.
7. Extractor.	*15.* Trăgaci.
8. Butoiaș.	*16.* Arcul principal.

revopsí *vb. IV. tr.* (*compl. indică materiale, suprafețe etc.*) A vopsi din nou (cu altă culoare). • prez.ind. *-esc.* /*re*[1]- + ***vopsi.***

revopsíre *s.f.* Acțiunea de *a revopsi* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***revopsi.***

revopsít, -ă *adj.* (*despre materiale, suprafețe etc.*) Care este vopsit din nou. • pl. *-ți, -te.* /v. ***revopsi.***

revuíst, -ă *s.m., s.f.* Autor, creator de spectacole de revistă. *Un încercat revuist* (PER.). • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***revuiste.***

revuístic, -ă *adj.* Care aparține unui spectacol de revistă, care se referă la un spectacol de revistă. *Cuplete revuistice.* ◆ (*subst. f.*) Arta concepерii spectacolelor de revistă. • pl. *-ci, -ce.* /***revuist*** + *-ic*, după fr. *revuistique.*

revúlsie *s.f.* (*med.*) Metodă de tratament constînd în aplicarea pe piele a unei substanțe care o irită local, cu scopul de a deplasa sîngele care stagnează într-un organ sau într-o regiune inflamată a corpului ori pentru a stimula sistemul nervos. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *revulsiúne* s.f. /<fr. ***révulsion***; cf. lat. *rĕvulsio* <*revulsum* <*revellĕre* „a smulge".

revulsiúne *s.f.* v. revulsie.

revulsív, -ă *adj., s.n.* (*med., farm.*) (Medicament) care provoacă revulsie. • pl. *-i, -e.* și (*înv.*) *revulzív, -ă adj.* /<fr. ***révulsif.***

revulúție *s.f.* v. revoluție.

revulzív, -ă *adj.* v. revulsiv.

rexi- Elem. de compunere „rupere, fisurare; dezagregare". • și *rexo-.* /<fr. ***rhexi-***, ***rhexo-***; cf. gr. *ῥῆξις* „ruptură, fractură".

rexigén, -ă *adj.* (*bot.; despre organe vegetale*) Care este format prin rupere sau prin dezagregare. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***rhexigène.***

rexo- v. rexi-.

rexocárp *s.n.* (*bot.*) Fruct care, prin rupere, își împrăștie semințele la maturitate. • /<fr. ***rhexocarpe.***

rezachíe *s.f.* v. razachie.

rezalét *s.n.* (*turc. înv.*) Rușine, înjosire. *Le făcu mari rezaleturi, nedeosebind nici pă familiile cele mai de cinste* (CRON.). • pl. *-uri.* /<tc. ***rezalet.***

rezalít *s.n.* (*arhit.*) Porțiune de zid ieșită din linia fațadei (rezultînd adesea din alcătuirea clădirii) pentru a prezenta o anumită structură a planului clădirii, o anumită compoziție. • pl. *-e.* /<germ. ***Risalit.***

rezăș *s.m.* v. răzeș.

rézăă *s.f.* (*reg.*) Zăvor la ușă; ivăr. • pl. *-e.* /<srb. ***reza.***

rezămát, -ă *adj.* v. rezemat.

rezăș *s.m.* v. răzeș.

rezășésc, -eáscă *adj.* v. răzășesc.

rezbél *s.n.* v. războel.

rezbélic, -ă *adj.* (*înv.*) De război. *De vuiete și de pregătiri resbelice răsunau munții* (ASACHI). • pl. *-ci, -ce.* /***rezbel*** + *-ic.*

rezbélnic, -ă *adj.* (*înv.*) De război. *Romanii, la sunetul trombelor rezbelnice..., se aruncau... asupra inemicilor* (FIL.). • pl. *-ci, -ce.* /***rezbel*** + *-nic*, după *războinic.*

rezecă *vb. I. tr.* (*chir.; compl. indică organe, țesuturi*) A face o rezecție. • prez.ind. *rezéc.* /<fr. ***réséquer***; cf. lat. *resecare* „a tăia (îndepărtînd)".

rezecábil, -ă *adj.* (*chir.; despre organe, țesuturi*) Care poate fi rezecat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***résécable.***

rezecabilitáte *s.f.* (*chir.*) Însușirea de a fi rezecabil. • /***rezecabil*** + *-itate.*

rezecáre *s.f.* (*chir.*) Acțiunea de *a rezeca* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***rezeca.***

rezectór *s.n.* (*chir.*) Instrument chirurgical folosit în rezecțiile endoscopice. • pl. *-oare.* /<fr. ***résecteur.***

rezécție *s.f.* (*chir.*) Operație prin care se extirpă, parțial sau în întregime, un țesut sau un organ. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *rezecțiúne s.f.* /<fr. ***résection***, lat. ***rĕsectio, -onis*** „tăiere".

rezecțiúne *s.f.* v. rezecție.

rezedacée *s.f.* (*bot.; la pl.*) Familie de plante dicotiledonate, dialipetale, avînd ca tip rezeda; (*și la sg.*) plantă care face parte din această familie. • pl. *-cee.* /<fr. ***résédacées.***

rezédă *s.f.* (*bot.*) Plantă decorativă erbacee, originară din N Africii, cu tulpina ramificată, cu frunzele întregi, alungite și cu florile mici, galbene-aurii, cu miros plăcut, dispuse în racem (*Reseda odorata*); rozetă. • pl. *-e.* și *rezétă s.f.* /<fr. ***réséda***, germ. ***Resede***, magh. ***rezeda***; cf. lat. *rēsēda, -ae* <*resedare* „a calma".

rezedént *s.m.* v. rezident.

rezedúță *s.f.* (*bot.*) Dim. al lui *rezedă.* • pl. *-e.* /***rezedă*** + *-uță.*

rezemá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică obiecte*) A așeza, a fixa (lîngă ori pe un punct de sprijin) astfel încît să nu cadă, să se mențină în poziția dorită etc. *Rezemă motocicleta de zid și intră* (PRED.). ◇ Fig. (*refl.*) *O perdea groasă și scundă de sălcii se rezema în jos pe orizont* (CĂL.). ◆ A sprijini cu o proptea; a propti, a susține. *Încungiură orașul cu un zid..., pe care îl rezimă cu un alt val de pămînt* (BĂLC.). ◇ Expr. *A rezema pereții* (sau *peretele*) = *a)* (*pop.*) a nu lua parte la dans, la joc; *b)* (*fam.*) a nu face nimic. ◇ Fig. *Piccolomini rezimă și el această părere* (BĂLC.). **2** *refl.* (*despre oameni*) A se așeza astfel încît să se sprijine

de ceva ca să nu cadă, să meargă mai uşor, să se odihnească etc. *Te-i rezima... de-al meu umăr* (EMIN.). ◇ (*tr.; compl. indică părţi ale corpului uman*) *Ne-om răzima capetele unul de altul* (EMIN.). ◇ (*refl.*) *Mîna ei se rezema pe pervazul ferestrei.* ◆ Fig. (*tr.; compl. indică ochii, privirile*) A opri, a fixa. *În zadar te-ai fi silit să-ţi razimi ochiul pe lunecarea sclipitoare a undelor* (HOG.). **3** *refl.* Fig. A se întemeia, a se baza pe ceva. *O mare parte din fericirea noastră se reazimă pe judecata altuia* (CAR.). • prez.ind. *reázem*, (*pop.*) *rezém*. şi (*reg.*) *rezimă, răzămă, răzimă*, (*înv.*) *răzmă, răzemă vb. I.* /etimol. nec.

rezemáre *s.f.* **1** Faptul de *a* (*se*) *rezema*. **2** (*tehn.*) Mod în care se realizează legătura dintre două corpuri solide, în plan sau în spaţiu. • pl. *-ări*. şi (*reg.*) *răzămáre, răzimáre s.f.* /v. ***rezema***.

rezemát, -ă *adj.* **1** (*despre obiecte*) Care este sprijinit, proptit. **2** (*despre fiinţe*) Care se sprijină ca să nu cadă, ca să se odihnească etc. • pl. *-ţi, -te*. şi (*reg.*) *rezimát, -ă, răzămát, -ă, rezămát, -ă, răzimát, -ă*, (*înv.*) *răzmát, -ă adj.* /v. ***rezema***.

rezemătoáre *s.f.* **1** Spătar, spetează (la scaune, la bănci etc.). ◆ Fiecare dintre părţile laterale ale unui scaun, fotoliu etc. pe care se sprijină braţele. *Bate cu degetele în rezemătoarea fotoliului* (CA. PETR.). **2** Balustradă, parapet, rampă. *Sprijiniţi de rezemătoarea podeţului* (D. ZAMF.). **3** Suport de care se reazemă ceva (pentru a nu cădea, pentru a rămîne în poziţia dorită etc.). *Rezemătoare de puşti* (SCR.). • pl. *-ori*. şi (*reg.*) *răzimătoáre s.f.* /***rezema*** + *-ătoare*.

rezemătúră *s.f.* (*înv.*) **1** Proptea. **2** Fig. Sprijin. • pl. *-i*. şi *răzimătúră s.f.* /***rezema*** + *-ătură*.

rezerpínă *s.f.* (*farm., chim.*) Alcaloid izolat dintr-o plantă tropicală, care acţionează asupra sistemului nervos central şi care este folosit ca medicament hipotensiv şi ca tranchilizant; serpasil. • /<fr. ***réserpine***.

rezervă *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică mai ales obiecte*) A păstra, a pune deoparte (pentru cineva sau cu un scop anume). *Îmi rezerv de pe acum nişte bani pentru concediu.* ◇ Expr. *A-şi rezerva dreptul* = a-şi păstra pentru sine dreptul de a... *Îmi rezerv dreptul de a vorbi ultimul.* ◆ (*compl. indică bilete de călătorie, locuri la spectacole etc.*) A reţine, a opri dintr-un tot. *Mi-am rezervat o cameră la o cabană pentru revelion.*◆ (*refl.*) A se abţine. *Mă rezerv pentru petrecerea de diseară.* **2** (*constr. cu dat.*) A atribui, a destina exclusiv (sau special) unei persoane sau unui grup. *Cina era rezervată exclusiv Laviniei.* ◆ A destina (exclusiv) pentru un anume scop. *Calităţile lui cu totul excepţionale le rezerva pentru o muncă obscură* (SADOV.). **3** Fig. A hărăzi, a meni. *Viaţa îţi rezervă fel de fel de surprize.* • prez.ind. *rezérv*, (*înv.*) *-ez.* /<fr. ***réserver***; cf. lat. *reservare*.

rezerváre *s.f.* **1** Acţiunea de *a rezerva* şi rezultatul ei. **2** Discreţie, circumspecţie. *În rezervarea şi izolarea lui ibseniană, Vlahuţă a fost un magistru al demnităţii personale* (GAL.). • pl. *-ări*. /v. ***rezerva***.

rezervát, -ă *adj.* **1** (*despre bunuri, obiecte*, ext., *locuri de cazare, locuri la spectacole etc.*) Care este reţinut, oprit, păstrat pentru cineva sau pentru ceva. *Mese rezervate. Camere rezervate.* **2** (*despre oameni*, ext., *despre sentimente, atitudini etc. ale lor*) Care este cumpătat, serios, echilibrat, sobru, stăpînit. *Un tînăr inteligent, simpatic, rezervat.* ◆ Care este reţinut, reticent, circumspect. *E un tip excesiv de rezervat.* ◆ Care este discret. *Iubire timidă, rezervată.* ◆ Care este distant, rece, glacial. *Îl salută cu o politeţe rezervată.* ◆ (*adv.*) Cu prudenţă. *Îi vorbeşte rezervat, să nu-l supere.* • pl. *-ţi, -te*. /v. ***rezerva***; cf. fr. *réservé*.

rezervatár, -ă *adj., subst.* (*jur.*) **1** *adj., s.m., s.f.* (Moştenitor) care se bucură de rezervă succesorală. **2** *adj., s.n.* (Stat) care formulează o rezervă la încheierea unui tratat. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***réservataire***.

rezervăţie *s.f.* **1** (*adesea urmat de determ. „naturală”*) Teritoriu ocrotit prin lege, pe care se află plante, animale, minereuri sau formaţiuni geologice rare, monumente etc. (de importanţă ştiinţifică excepţională) şi unde este interzisă orice transformare artificială (a florei, a faunei etc.). *În Africa sînt numeroase rezervaţii.* **2** (*polit.*) Limite teritoriale într-un stat, în care este obligată să locuiască populaţia de o anumită rasă, aflată pe teritoriul acestui stat. *Rezervaţia aborigenilor din Australia.* • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. şi (*înv.*) *rezervaţiúne s.f.* /<fr. ***réservation***.

rezervaţiúne *s.f.* v. rezervaţie.

rezérvă *s.f.* **1** Cantitate de alimente, de bunuri, de bani etc. păstrată deoparte pentru a fi folosită mai tîrziu, în caz de nevoie sau de necesitate; depozit, stoc. *Mi-am făcut ceva rezerve pentru iarnă.* ◇ (*econ.*) *Rezerve de stat* = cantitate de bunuri materiale dintre cele mai importante, care sînt acumulate şi păstrate de stat cu scopul de a asigura continuitatea procesului de producţie şi necesităţile de consum ale populaţiei, în cazul apariţiei unor situaţii (nefavorabile) neprevăzute. *Rezerve ale producţiei* = posibilităţi nefolosite de a spori producţia şi productivitatea muncii, de a îmbunătăţi calitatea produselor şi de a reduce preţul de cost peste prevederile planului, prin mai buna folosire a mijloacelor de producţie şi a forţei de muncă. *Rezerve interne* = posibilităţi existente într-o întreprindere, a căror descoperire şi folosire permit, fără investiţii suplimentare mari, realizarea unor cantităţi sporite de produse. *Rezerve de plan* = cantităţi de mijloace materiale şi băneşti reţinute prin plan, în vederea satisfacerii cu ajutorul lor a unor nevoi care ar putea surveni în cursul executării planului. (*fin.*) *Rezervă-aur* = cantitatea de aur păstrată de băncile de emisiune ca garanţie pentru biletele de bancă emise şi pentru lichidarea datoriilor către alte ţări, în cazul în care nu există o altă posibilitate de lichidare a acestora. *Rezervă lichidă* = *a*) cantitatea de aur disponibil (în monede sau în lingouri), precum şi valutele şi devizele liber convertibile în aur, de care dispune o bancă, o ţară etc. şi care sînt destinate operaţiilor internaţionale; *b*) totalitatea mijloacelor băneşti, existente sub orice formă, negrevate de nici o sarcină, disponibile la o bancă, la o întreprindere etc. *Rezervă bugetară* = parte din veniturile unui buget, constituită ca rezervă în vederea acoperirii deficitului bugetar creat de cheltuieli neprevăzute sau prin nerealizarea integrală a veniturilor. (*jur.*) *Rezervă succesorală* (sau *legală*) = parte dintr-o proprietate succesorală de care testatorul nu poate dispune liber, fiind rezervată de lege unor anumiţi moştenitori. (*silv.*) *Rezervă de pădure* = porţiune de pădure în care nu se păşunează. (*fiziol.*) *Rezervă alcalină* = cantitate de bicarbonat de sodiu din plasmă, exprimată în cm^3 de dioxid de carbon care se degajă din 100 ml de plasmă la presiunea parţială a dioxidului de carbon de 40 mm mercur şi la temperatura corpului. ◇ Loc.adj. *De rezervă* = *a*) care poate înlocui, la nevoie, o piesă tehnică, un obiect, o persoană; *b*) care este păstrat pentru a fi întrebuinţat în anumite condiţii. *În rezervă* = la dispoziţie pentru a fi utilizat la nevoie. ◇ Fig. *Rămîne numai o rezervă de idei* (RUSSO). ◆ (*mineral.*) Cantitate de substanţe minerale utile pe care le conţine un zăcămînt. ◆ Resursă (neexploatată), fond (neutilizat). ◆ Fig. (*la pl.*) Posibilităţi. **2** (*med.*) Cameră de spital în care se internează un singur bolnav sau cel mult doi. *După operaţie, l-au dus într-o rezervă.* **3** (*milit.*) Parte a armatei, formată din persoane care au satisfăcut serviciul militar (dar care nu se află sub arme) şi care este solicitată numai în caz de război sau de concentrare. ◆ Trupe neangajate în luptă, păstrate pentru a interveni în caz de necesitate. ◇ Loc.adj. *De* (sau *în*) *rezervă* = (*mai ales despre ofiţeri*) care nu face parte din cadrele active ale armatei. ◆ Persoană sau grup de persoane destinate să ia locul altora în anumite condiţii sau împrejurări. **4** (*sport*) Jucător care înlocuieşte, în caz de necesitate, un jucător titular angajat în competiţie. **5** Obiecţie, îndoială, motiv de îndoială, lipsă de încredere. *Sînt de acord cu acest proiect, însă am unele rezerve în legătură cu aplicabilitatea lui.* ◇ Loc.adv. *Fără rezervă* (sau *rezerve*) = fără reţinere; cu totul, în întregime. *Şi-a deschis inima fără rezervă* (GAL.). *Sub toate rezervele* = fără nici o garanţie. *Cu multă rezervă* sau *cu toată rezerva* = cu îndoială, fără siguranţă, fără a-şi lua răspunderea pentru autenticitatea, veridicitatea, exactitatea sau oportunitatea unui fapt. *Aceste veşti trebuie primite cu multă rezervă.* ◇ Loc.prep. *Sub rezerva...* = cu condiţia... ◇ Expr. (*înv.*) *A face rezerve* = a-şi exprima îndoielile asupra justeţei unei teze. ◆ Fig. Prudenţă, circumspecţie, cumpătare. *Numai dacă mă siliţi o să ies din rezerva mea* (D. ZAMF.). ◆ Discreţie; reticenţă. *Fetele se purtau cu oarecare rezervă faţă de familia notarului* (AGÂR.). ◆ Ext. Răceală, indiferenţă. *Purtarea lui era politicoasă, însă de o rezervă calmă* (CĂL.). ◆ Jenă. *Rezerva de la început se risipise* (REBR.). **6** (*jur.*) Manifestare de voinţă a unui stat, devenit parte a unui tratat, prin care cere excluderea, limitarea sau aplicarea specifică în privinţa sa a anumitor clauze ale tratatului. • pl. *-e*. /<fr. ***réserve*** <*reserver* „a pune deoparte”.

rezervíst *s.m.* (*milit.*) Persoană care a îndeplinit serviciul militar şi face parte din rezerva armatei. ◇ (*adj.*) *Locotenent rezervist.* • pl. *-işti*. /<fr. ***réserviste***.

rezervoár *s.n.* v. rezervor.

rezervór *s.n.* **1** Bazin (natural sau artificial) sau recipient (al unei maşini, al unei instalaţii etc.) în care se depozitează o cantitate de fluide sau de materiale granulare ori pulverulente. *Rezervorul automobilului.* ◇ *Toc rezervor* = stilou. ◇ Analog. *Marea este un imens rezervor de apă.* ◇ Fig. *Necunoscutele rezervoare ale suferinţei... făcură noapte de iad în cugetul savantului* (GAL.). **2** (*hidrotehn.*) Depresiune de teren amenajată pentru colectarea apelor de pe un anumit teritoriu, spre a fi folosite în scopuri tehnice (irigaţie, navigaţie etc.). **3** (*anat.*) Vezicula în care se adună produsele lichide de dezasimilaţie. • pl. *-oare*. şi (*înv.*) *rezervóriu, rezervoár s.n.* /<fr. ***réservoir***.

rezervóriu *s.n.* v. rezervor.

rezéş *s.m.* v. răzeş.

rezeşi *vb. IV.* v. răzeşi.

rezeşie *s.f.* v. răzeşie.

rezétă *s.f.* v. rezedă.

rezíce *vb. III. tr.* A zice din nou; a repeta. *Iartă-mă... îţi rezic, jeleşte-mă şi nu mă osîndi* (C. NEGR.). • prez.ind. *-zic.* /***re***[1]*-* + ***zice***.

rezichíe *s.f.* v. razachie.

rezidá *vb. I. intr.* **1** (*cu determ. introduse prin prep. „în”*) A se afla, a exista; a consta. *Secretul rezidă în acele rotiţi şi resorturi pe care le-am văzut* (SADOV.). **2** A locui, a-şi avea reşedinţa. *După numirea lor, domnii nu mai puteau rezida înlăuntrul capitalei* (OŢETEA). • prez.ind. *rezíd.* /<fr. ***résider***, lat. ***residēre***.

rezidáre *s.f.* Faptul de *a rezida*. • pl. *-ări*. /v. ***rezida***.

rezidént, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m.* (*diplom.*; şi, *adj., ministru rezident*) Reprezentant diplomatic, inferior în grad unui ministru plenipotenţiar sau unui ambasador. ◆ (*în trecut*) Reprezentant al guvernului central într-o ţară colonială sau sub protectorat. **2** *adj., s.m., s.f.* (*jur.*) (Cetăţean) stabilit în altă ţară decît cea de origine. **3** *s.m., s.f.* (*med.*) Absolvent al unei facultăţi de medicină care îşi perfecţionează practica într-o clinică universitară. *A asistat-o la naştere un tînăr rezident.* • pl. *-ţi, -te*. şi (*înv.*) *rezedént s.m.* /<lat. ***resīdens, -entis***, fr. ***résident***, germ. ***Resident***.

rezidénţă *s.f.* **1** Reşedinţă; sediu; domiciliu. *Acest tîrg a fost odată rezidenţa domnească* (C. NEGR.). ◇ Loc.adj. *De rezidenţă* = de reşedinţă. **2** (*jur.*) Dreptul şi starea persoanei care se stabileşte într-o ţară străină în calitate de rezident. • pl. *-e*. şi (*înv.*) *rezidénţie, residénţă s.f.* /<lat. ***residentia, -ae***, it. ***residenza***, fr. ***résidence***, germ. ***Residenz***; cf. rus. *резиденция*.

rezidenţiál, -ă *adj.* Care aparţine rezidentului, care se referă la rezident sau la rezidenţă. *Palat rezidenţial.* • sil. *-ţi-al.* pl. *-i, -e*. /<fr. ***résidentiel***, it. ***residenziale***.

rezidenţiát *s.n.* (*med.*) Concurs naţional (obligatoriu) pentru absolvenţii unei facultăţi de medicină, pentru atestarea lor pe un post de rezident într-un spital. *A luat rezidenţiatul cu notă maximă.* ◆ Ext. Etapă în pregătirea unui medic, constînd într-un stagiu de practică şi de specializare în spital, imediat după terminarea facultăţii. *Îşi face rezidenţiatul în chirurgie plastică, în Bucureşti.* ◆ Perioadă în care se efectuează acest stagiu. • sil. *-ţi-at.* pl. *-e*. /v. ***rezidenţă***, după *secundariat*; cf. fr. *résidanat*.

rezidénţie *s.f.* v. reşedinţă.

rezidí *vb. IV. tr.* (*constr.*) A zidi din nou; a reclădi. *După bombardament, au rezidit oraşul.* • prez.ind. *-esc.* /***re***[1]*-* + ***zidi***.

rezidíre *s.f.* (*constr.*) Acţiunea de *a rezidi* şi rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. ***rezidi***.

rezídiu *s.n.* v. reziduu.

reziduál, -ă *adj.* Care rămîne (ca reziduu). ◇ (*psih.*) *Delir rezidual* = idei delirante care rămîn după o stare psihotică acută de tip confuzional. (*econ.*) *Valoare reziduală* = *a*) diferenţa rezultată prin scăderea din valoarea recuperărilor din mijloace fixe (materiale, piese de schimb recuperate) scoase din funcţiune la expirarea datei normate de serviciu a cheltuielilor făcute cu scoaterea din folosinţă a mijlocului fix respectiv; *b*) (*pentru firmele de leasing*) valoarea la care, la expirarea contractului de leasing, se face

transferul dreptului de proprietate asupra bunului către utilizator. *Apă reziduală* v. apă. *Magnetizare reziduală* v. magnetizare. • sil. *-du-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***résiduel***, it. ***residuale***.

rezidualitáte *s.f.* Însușirea de a fi reziduală. • sil. *-du-a-.* /***reziduál*** + *-itate*.

reziduár, -ă *adj.* Care formează reziduuri. • sil. *-du-ar.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***résiduaire***.

rezíduu *s.n.* **1** Rest rămas în urma unei operații de prelucrare fizică sau chimică a unui material brut. ◇ *Reziduuri furajere* = deșeuri din industria alimentară care pot fi valorificate în alimentația animalelor. **2** Materie care se depune pe pereții sau pe fundul recipientelor în care se păstrează substanțe lichide. **3** Fig. Ceea ce este lipsit de valoare, inutilizabil, inutil. • sil *-du-u.* pl. *reziduuri, reziduri.* și *resíd, rezídiu,* pl. *-ii s.n.* /<lat. ***rĕsidŭum, -i*** „ceea ce a rămas", fr. ***résidu***.

rezíl *s.n.* (*înv.*) Fileu. • pl. *-uri.* și *rizíl s.n.* /<fr. ***résille***.

reziliá *vb. I. tr.* (*jur.; compl. indică contracte, convenții etc.*) A desface, a anula. • sil. *-li-a.* prez.ind. *-iez.* /<fr. ***résilier***; cf. lat. *resilīre* „a se da înapoi".

reziliábil, -ă *adj.* (*jur.; despre contracte, convenții etc.*) Care poate fi reziliat. • sil. *-li-a-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***résiliable***.

reziliáre *s.f.* v. reziliere.

reziliát, -ă *adj.* (*jur.; despre contracte, convenții etc.*) Care este desfăcut, anulat. • sil. *-li-at.* pl. *-ți, -te.* /v. ***rezilia***.

reziliént, -ă *adj.* **1** (*tehn.; despre metale, aliaje*) Care este rezistent la șoc. **2** (*bot.; despre fructe*) Care se deschide brusc. • sil. *-li-ent.* /<fr. ***résilient***; cf. lat. *resiliens, -entis*.

reziliénță *s.f.* (*fiz.*) Mărime caracteristică pentru comportarea materialelor la solicitările prin șoc, egală cu raportul dintre lucrul mecanic efectuat pentru ruperea la încovoiere (prin șoc) a unei eprubete și valoarea inițială a ariei secțiunii transversale în care s-a produs ruperea. • sil. *-li-en-.* pl. *-e.* /<fr. ***résilience***, engl. ***resilience***.

reziliére *s.f.* (*jur.*) Acțiunea de *a rezilia* și rezultatul ei. ◆ Desfacere a unor contracte, în cazul în care una dintre obligațiile reciproce nu a fost executată, menținîndu-se acele efecte ale contractului care s-au produs pînă la data desfacerii lui. • sil. *-li-e-.* pl. *-i.* și (*înv.*) *reziliáre s.f.* /v. ***rezilia***.

rezimá *vb. I.* v. rezema.

rezimát, -ă *adj.* v. rezemat.

rezináa *vb. I. tr.* (*silv.; compl. indică rășina*) A extrage din arborii rășinoși, prin recoltarea din scurgerile naturale sau din tăieturile făcute special. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***résiner***.

rezináj *s.n.* (*silv.*) Operație de extragere a rășinii din arborii rășinoși; rezinare. • pl. *-e.* /<fr. ***résinage***.

rezináre *s.f.* (*silv.*) Acțiunea de *a rezina* și rezultatul ei; rezinaj. • pl. *-ări.* /v. ***rezina***.

rezinát *s.m.* (*chim.*) Substanță solidă, insolubilă în apă, obținută prin combinarea unei rășini cu un metal, care este utilizată în industria lacurilor, a materiilor colorante etc. • pl. *-ți.* /<fr. ***résinate***.

rezinífer, -ă *adj.* (*despre arbori sau,* ext., *despre anumite substanțe*) Care conține sau produce rășină. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***résinifère***.

rezinificá *vb. I. tr.* (*chim.; compl. indică substanțe chimice organice*) A transforma (prin încălzire, pe cale chimică etc.) într-un produs asemănător cu rășina. • prez.ind. *rezinífic.* /<fr. ***résinifier***.

rezinificáre *s.f.* (*chim.*) Acțiunea de *a rezinifica* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***rezinifica***.

rezinít *s.m.* (*mineral.*) Constituent al cărbunilor fosili, provenind din rășini, ceară sau alte substanțe. • /cf. germ. *Resinit*.

rezinocíst *s.n.* (*bot.*) Nume dat unor mici saci din membrana celulară a unor plante care conțin rășină. • pl. *-e.* /<fr. ***résinocyste***.

rezinól *s.n.* (*chim.*) Rășină sintetică, obținută prin oxidarea și polimerizarea de hidrocarburi nesaturate din petrol, care este folosită ca ulei sicativ. • /<germ. ***Resinol***, den. com.

rezistá *vb. I. intr.* **1** (*despre obiecte, corpuri*) A nu ceda efectului unei forțe. *Acest aliaj rezistă la ciocnire. Podul rezistă forței dezlănțuite a apei.* ◆ (*despre substanțe, obiecte, corpuri*) A nu se modifica sub acțiunea unor factori externi; a dura, a se păstra. *Piatra rezistă eroziunii.* **2** (*milit.; despre armate, trupe, unități etc. militare*) A se apăra, a opune rezistență armată. *Nu au rezistat invaziei germane.* ◇ Ext. (*sport*) *Echipa noastră de fotbal rezistă atacului susținut al echipei adverse.* ◆ (*despre oameni*) A se împotrivi, a ține piept, a nu ceda, a nu se lăsa învins, a se ține tare. ◇ (*în legătură cu o autoritate fizică sau morală, resimțită ca abuzivă*) *A rezistat politicii dictatoriale din firmă.* ◇ (*în legătură cu avansuri amoroase, insistențe etc.*) *Rezistă, cît poate, în fața farmecelor ei.* ◇ (*în legătură cu porniri, predispoziții, înclinații naturale, sentimente, tentații etc.*) *A rezistat ispitei de a o săruta. Rezistă pornirilor violente.* **3** (*despre ființe; de obicei urmat de determ. introduse prin prep. „la"*) A suporta bine (condițiile climaterice, privațiunile, bolile etc.). *Niciodată n-am crezut că oamenii pot rezista la atîtea suferințe* (CE. PETR.). ◆ (*despre organisme vii*) A supraviețui în condiții defavorabile. **4** (*despre idei, afirmații etc.*) A se menține, a se susține prin temeinicie. *Teoria aceasta a rezistat timpului.* • prez.ind. *rezíst.* și (*înv.*) *răzistá vb. I.* /<fr. ***résister***, lat. ***resistĕre*** „a sta locului".

rezistént, -ă *adj., s.m., s.f.* **I** *adj.* **1** (*despre lucruri*) Care rezistă (uzurii sau altor factori distructivi); care este durabil, trainic. *Mi-am făcut un palton dintr-o stofă rezistentă. Mi-am cumpărat un fotoliu rezistent.* ◆ (*despre corpuri*) Care nu cedează la acțiunea altui corp sau a unor forțe din afară; care este dur, solid. *Oțelul este foarte rezistent.* ◆ (*despre materiale, substanțe etc.*) Care nu-și modifică ușor proprietățile sub acțiunea unui agent fizico-chimic. *A comandat mobila dintr-un lemn rezistent.* ◇ Analog. *Sînt oameni alcătuiți dintr-un material mult mai rezistent* (SADOV.). **2** (*despre ființe sau despre organismul lor*) Care nu se lasă doborît; care suportă bine boala, oboseala, efortul, privațiunile, intemperiile etc.; care este puternic, tare, dîrz, neclintit. *E de neînchipuit ce rezistente sînt femeile* (CĂL.). ◆ (*despre microbi*) Asupra căruia nu mai are efect un antibiotic, care s-a obișnuit cu un antibiotic. ◆ (*despre plante*) Care s-a adaptat, care suportă bine clima, proprietățile solului etc. **3** (*despre oameni*) Care se împotrivește, care se opune. *Cînd... Felix încerca să discute cu el vreo problemă, Titi se arăta rezistent și încruntat* (CĂL.). **II** *s.m., s.f.* **1** Patriot care se împotrivește unui regim totalitar. **2** (*în al Doilea Război Mondial*) Membru al Rezistenței. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***résistant***, it. ***resistente***.

rezisténță *s.f.* **I 1** Faptul de a rezista; împotrivire, opoziție, apărare (împotriva unei agresiuni). *S-ar fi părut că în rezistența bătrînului e un resentiment față de tutela Aglaei* (CĂL.). **2** (*milit.*) Respingere a atacurilor repetate ale inamicului cu menținerea pozițiilor proprii. *Rezistența trupelor americane.* **3** (*și nm. pr.*) Mișcare populară antifascistă de eliberare, desfășurată în timpul celui de al Doilea Război Mondial în țările ocupate de armatele fasciste. **II 1** Calitatea de a fi rezistent. **2** Putere, capacitate de a suporta, de a înfrunta boala, oboseala, foamea, lipsurile, intemperiile etc. *Rezistență la frig.* ◆ (*med.*) Calitatea unui organism de a nu contracta o boală contagioasă. ◆ (*biol.*) Obișnuință a microbilor cu un medicament. **3** Capacitate de a nu se lăsa învins, de a se împotrivi, de a se ține tare. *Pe poet îl interesează... rezistența morală, spiritul de sacrificiu* (PER.). **4** Durabilitate, persistență, viabilitate. *Cunosc bine rezistența neamului* (GAL.). ◇ Loc.adj. *De rezistență* = care se menține, care se susține prin forță, prin valoare, prin justețe etc. *Acest roman este o piesă de rezistență a creației sale.* **5** Proprietate a unui corp de a suporta, fără modificări în masa și în forma lui, acțiunea altui corp sau a unei forțe străine. ◇ (*mec.*) *Rezistența materialelor* = ramură a mecanicii care se ocupă cu studiul modurilor de a reacționa ale corpurilor deformabile la acțiunea unor forțe din afară și al dimensiunilor pe care trebuie să le aibă pentru a nu-și modifica forma. *Modul de rezistență* v. modul. *Structură de rezistență* v. structură. ◆ (*fiz.*) Forța de opunere a unui mediu la realizarea unei acțiuni. ◇ *Rezistență aerodinamică* v. aerodinamic. **6** (*electr.*) Forță pe care un conductor electric o opune trecerii curentului și care depinde de materialul din care este făcut conductorul, de grosimea și de lungimea lui. ◆ (*și rezistență electrică*) Mărime caracteristică unui circuit electric (sau a unui element de circuit), egală cu raportul dintre tensiunea aplicată la capetele lui și intensitatea curentului care îl străbate (*R*). **7** (*electr.*) Rezistor. • pl. *-e.* și (*înv.*) *rezistínță s.f.* /<fr. ***résistance***, it. ***resistenza***.

rezistențiál, -ă *adj.* Care se referă la rezistență. • sil. *-ți-al.* pl. *-i, -e.* /<it. ***resistenziale***.

rezistíbil, -ă *adj.* Căruia i se poate rezista. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***résistible***.

rezistibilitáte *s.f.* Însușirea, proprietatea de a fi rezistibil. • /<fr. ***résistibilité***.

rezistín *s.n.* (*metalurg.*) Aliaj de cupru, mangan și fier, foarte rezistent la coroziune și cu rezistivitate mare. • /<germ. ***Resistin***, den. com.

rezistínță *s.f.* v. rezistență.

rezistív, -ă *adj.* **1** (*despre corpuri, materiale etc.*) Care prezintă rezistență. **2** (*despre oameni*) Care este îndărătnic, încăpățînat, perseverent. • pl. *-i, -e.* /<germ. ***resistiv***.

rezistivimétru *s.n.* (*fiz.*) Aparat pentru măsurarea rezistivității. • pl. *-e.* /<fr. ***résistivimètre***.

rezistivitáte *s.f.* (*fiz.*) Mărime caracteristică materialelor, egală cu rezistența electrică a unui cub din materialul respectiv, avînd muchia egală cu unitatea; rezistență electrică specifică. • /<fr. ***résistivité***.

rezistór *s.n.* (*electr.*) Element de circuit electric cu o anumită rezistență electrică și cu inductivitate și capacități neglijabile, folosit în construcția reostatelor, a aparatelor electrice de încălzit etc.; rezistență. • pl. *-oare.* /<fr. ***résisteur***, engl. ***resistor***.

rezítá *s.f.* (*chim.*) Rășină sintetică, solidă, insolubilă și infuzibilă, asemănătoare cu bachelita, obținută prin condensarea la cald a formaldehidei cu fenoli și folosită în electrotehnică la fabricarea izolatoarelor electrice, a plăcilor de gramofon etc. • pl. *-e.* /fr. ***résite***, germ. ***Resit***.

rezitól *s.m.* (*chim.*) Rășină sintetică obținută ca produs intermediar în reacția de policondensare a fenolului cu formaldehida. • /<germ. ***Resitol***.

rezlăți *vb. IV.* v. răzleți.

rezlățít, -ă *adj.* v. răzlețit.

rezléț, -eáță *adj.* v. răzleț.

rezleți *vb. IV.* v. răzleți.

rezm *s.n.* v. resm.

rézmeriță *s.f.* v. răzmeriță.

rézmiriță *s.f.* v. răzmeriță.

rezól *s.m.* (*chim.*) Produs reprezentînd prima fază de condensare în procesul de obținere a bachelitei, în procedeele de catalizator bazic. • pl. *-i.* /<fr. ***résol***, germ. ***Resol***, rus. ***резол***.

rezoliá *vb. I.* v. rezolva.

rezolví *vb. IV.* v. rezolva.

rezolút, -ă *adj.* Care este hotărît, ferm, tranșant, decis. ◇ (*adv.*) *Craiul zise aste vorbe resolut, aprins și tare* (COȘB.). • pl. *-ți, -te.* /<lat. ***rĕsolūtus, -a, -um***, germ. ***resolut***; cf. și fr. *résolu*.

rezolutív, -ă *adj.* (*despre medicamente sau despre medicații*) Care are proprietatea de a micșora o inflamație, care restabilește starea normală a unei regiuni inflamate a corpului. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***résolutif***.

rezolutóriu, -ie *adj.* (*jur.*) Care determină anularea (unui act). ◇ *Condiție rezolutorie* = condiție a cărei împlinire determină stingerea cu efect retroactiv a consecințelor unui act juridic. *Clauză rezolutorie* v. clauză. • pl. *-ii.* /<fr. ***résolutoire***.

rezolúție *s.f* **1** Hotărîre, decizie (luată în urma unor dezbateri colective). ◆ Restr. Document adoptat prin vot de un congres, de o conferință etc. **2** Rezolvare de către o persoană competentă a unei cereri, a unui act etc. (scrisă de obicei pe actul în cauză). **3** (*jur.*) Desființare, anulare, cu efect retroactiv, a unui contract, în urma neexecutării condițiilor acestuia de către una dintre părți. **4** (*med.*) Dispariție treptată a (simptomelor) unui proces patologic. **5** (*inform., telec.*) Număr de linii ce pot fi afișate într-un spațiu egal cu înălțimea ecranului. **6** (*mat.; înv.*) Descompunere a numerelor în factori primi. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *rezoluțiúne s.f.* /<lat. ***rĕsolūtio, -onis***, germ. ***Resolution***, fr. ***résolution***.

rezoluțiúne *s.f.* v. rezoluție.

rezolvá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică probleme, chestiuni etc.*) A găsi dezlegarea, soluția. *Am rezolvat problema casei, deschid cont la bancă.* ◆ (*compl. indică litigii, controverse, conflicte*) A pune capăt; a soluționa. *Crezi tu că tocmai cele cîteva biete sute de pogoane ale mele au să rezolve problema?* (REBR.). ◆ Ext. A aranja, a orîndui. *Mi-am rezolvat astăzi niște treburi.* ◇ (*refl. pas.*) *Totul se rezolvă de la sine.* ◆ (*compl. indică*

dificultăți) A depăși. ◆ (*compl. indică sarcini, planuri etc.*) A duce la bun sfîrșit. ◇ Expr. (*impr.*) *A rezolva pe cineva* = a ajuta pe cineva să-și rezolve o problemă. **2** *tr.* (*mat.*) A dezlega o problemă. ◆ A obține valoarea necunoscutei dintr-o ecuație. ◆ A afla dimensiunile necunoscute ale unei figuri geometrice. **3** *tr.* (*compl. indică rezoluții*) A pune, a scrie pe un act. *Directorul a rezolvat toate hîrtiile.* **4** *tr., refl.* (*înv.*) A (se) hotărî, a (se) decide. *I-au resolvit să fie acolo profesori* (MAI.). **5** *tr.* (*despre instrumente optice*) A separa, a distinge particularitățile cele mai fine ale obiectelor studiate. **6** *tr.* (*compl. indică materii, corpuri*) A descompune, a diviza în elementele componente. ◇ Fig. (*refl.*) *Fascicolul stărilor sufletești complexe se rezolvă în sentimente disparate* (E. LOV.). **7** *tr.* (*compl. indică substanțe solide*) A dizolva, a topi. **8** *tr.* (*jur.; compl. indică contracte*) A anula. **9** *tr.* (*med.; compl. indică inflamații, tumori*) A scădea sau a face să scadă treptat și să dispară. **10** *refl.* (*despre fenomene meteorologice*) A se schimba, a se transforma. *Ceața se rezolvă în ploaie.* • prez.ind. *rezólv*, (*înv.*) *-ez.* și (*înv.*) *rezoliá vb. I, rezolui, rezolví vb. IV.* /<lat. ***resolvĕre***, germ. ***resolvieren***.

rezolvábil, -ă *adj.* (*despre probleme, situații etc.*) Care poate fi rezolvat, soluționat. • pl. *-i, -e.* /***rezolva*** + *-bil*.

rezolvántă *adj.* (*mat.*) *Ecuație rezolvantă* (*și subst. f.*) = ecuație formată cu coeficienții altei ecuații, care ajută la găsirea rădăcinilor acesteia. • pl. *-e.* /<fr. ***résolvante***.

rezolváre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *rezolva* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* și (*înv.*) *rezolvíre s.f.* /v. ***rezolva***.

rezolvát, -ă *adj.* **1** (*despre probleme, chestiuni etc.*) Pentru care s-a găsit soluția. **2** (*despre acțiuni, inițiative etc.*) Care a fost aranjat, orînduit. **3** (*despre litigii, conflicte etc.*) Căruia i s-a pus capăt. • pl. *-ți, -te.* /v. ***rezolva***.

rezolvatór, -oáre *s.m., s.f.* Persoană care este capabilă să rezolve o problemă matematică sau să soluționeze o situație. • pl. *-ori, -oare.* /***rezolva*** + *-tor*.

rezolví *vb. IV.* v. rezolva.

rezolvíre *s.f.* v. rezolvare.

rezón *s.n.* (*înv.*) **1** Îndreptățire, justificare. *Cocoana Tinca are rezon să s-amestece, că și pe dumneaei o cam așteaptă o asemenea soartă* (PR. DRAM.). ◆ Cauză, motiv, temei. *Alt rezon nu a putut fi spre a da acest nume acestei cetăți* (BOLL.). ◆ Dreptate, justețe. ◇ Expr. *A avea rezon* = a avea dreptate. ◆ (*cu val. de interj.*) Ai dreptate! just! da! desigur! așa-i! **2** Rațiune, judecată (dreaptă). *Începu să-l cerceteze de negoț cu rezon bun* (PANN). ◇ Expr. *A pune* (pe cineva) *la* (sau *în*) *rezon* = *a*) a învăța minte (pe cineva), a pune la respect; *b*) a constrînge să judece mai bine, să se poarte cum trebuie. ◆ Raționament, argument. *Argumentele latinești nu dovedesc nimica în contra rezonului românesc* (RUSSO). • pl. *-oane, -uri.* /<fr. ***raison***.

rezoná[1] *vb. I. intr.* (*înv.*) **1** A raționa, a judeca, a gîndi. **2** A ridica obiecții. • prez.ind. *-ez.* și *rezonuí vb. IV.* /<fr. ***raisonner***, germ. ***raisonnieren, räsonieren***.

rezoná[2] *vb. I. intr.* (*fiz.*) A se afla în rezonanță, a vibra. • prez.ind. pers. 3 *-ează.* /<fr. ***résonner***.

rezonábil, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care are o judecată sau o comportare rațională; cu judecată; cumpănit. *Omul nu-i totdeauna o ființă rezonabilă* (SADOV.). **2** (*despre acțiuni, fapte etc.*) Care se menține în limitele normale, obișnuite, care nu are nimic ieșit din comun; fără exagerări; cumpătat. *Are un comportament rezonabil.* **3** (*despre prețuri*) Care corespunde valorii mărfii respective; potrivit, acceptabil. ◆ Ext. Accesibil. *Îmi permit sacoul, e la un preț rezonabil.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***raisonnable***.

rezonaménd *s.n.* (*înv.*) **1** Facultatea de a raționa; raționament. *Moderația vine mai mult din temperamentul omului decît din rezonement* (BOLL.). **2** Polemică, dispută. • pl. *-e.* și *rezonemént s.n.* /<fr. ***raisonnement***, germ. ***Raisonnement, Räsonnement***.

rezonánt, -ă *adj.* **1** (*fiz.; despre corpuri sau sisteme fizice*) Care este capabil să intre în rezonanță. **2** (*despre corpuri*) Care oscilează. **3** (*despre voce, glas etc.*) Care este răsunător, sonor. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***résonnant***.

rezonánță *s.f.* **1** (*fiz.*) Proprietate a unor corpuri sau a unor încăperi de a intensifica și de a prelungi sunetele; răsunet. **2** (*fiz.*) Stare de oscilație a unui corp sau a unui sistem fizic cauzată de exercitarea asupra lui a unei acțiuni exterioare periodice, cu o frecvență egală cu sau apropiată de frecvența de oscilație a corpului sau a sistemului. ◇ *Cutie de rezonanță* = cavitate al cărei volum de aer este capabil să oscilleze și să amplifice sunetele; lădiță care se adaugă diapazonului pentru a întări sunetul. ◆ Fig. Efect produs în sufletul cuiva de ceva deosebit; răsunet, ecou. *Nume cu rezonanță.* **3** (*fiz.*) Creștere puternică, în anumite condiții, a secțiunii eficace a unor reacții nucleare pentru anumite valori ale energiei particulei-proiectil. **4** (*chim.*) Teorie bazată pe mecanică cuantică, potrivit căreia starea electronică reală a moleculei rezultă prin suprapunerea diferitelor stări electronice probabile ale moleculei respective (structuri-limită), funcția de undă globală a moleculei obținîndu-se prin combinarea liniară a funcțiilor de undă ale structurilor-limită. **5** (*psih.*) Tulburare de gîndire la schizofrenici, caracterizată prin înlocuirea legăturilor de fond ale acțiunilor cu relații verbale, de obicei făcute după asonanță, rimă sau localizare în timp sau spațiu. • pl. *-e.* /<fr. ***résonance***; cf. lat. *rĕsŏnantĭa, -ae*, it. *risonanza*.

rezonáre *s.f.* Faptul de *a rezona*[1]. • pl. *-ări.* /v. ***rezona***[1].

rezonátor *s.m., adj.* **I** *s.m.* **1** (*fiz.*) Corp, aparat sau sistem fizic capabil să intre în rezonanță sub acțiunea unor forțe exterioare periodice. ◆ Dispozitiv care indică existența fenomenului de rezonanță. **2** (*lingv.*) Parte a cavității bucale sau nazale care participă la emiterea sunetelor. **II** *adj.* **1** Care face să răsune. **2** (*la maimuțele antropoide și la animalele rumegătoare*) *Organ rezonator* = organ în formă de pungă, situat sub coardele vocale superioare, care amplifică sunetele emise de acestea. **3** Fig. Care oferă o imagine amplificată a realității. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***résonateur***.

rezonemént *s.n.* v. rezonament.

rezoneur [rezo'nœr] *s.m.* (*lit., cinemat.*) Personaj dintr-o operă literară (mai ales dintr-o piesă de teatru) sau dintr-un film, care reflectează (îndelung) asupra acțiunii, asupra celorlalte personaje etc. ◆ Ext. Persoană care face obiecții în orice împrejurări, care reflectează îndelung. • pl. *-i.* /<fr. ***raisonneur***.

rezonuí *vb. IV.* v. rezona[1].

rezór *s.n.* v. resort.

rezorcímă *s.f.* (*chim.*) Substanță organică solidă, derivată din benzen, cristalizată, albă, solubilă în apă și alcool, cu slabă acțiune reducătoare, folosită ca revelator fotografic, ca materie primă în industria chimică și farmaceutică etc. • pl. *-e.* /<fr. ***résorcine***.

rezultá *vb. I. intr.* **1** A urma, a apărea, a se produce ca o consecință logică din...; a reieși. *Mă întreb... dacă din scrisoarea mea rezultă cu claritate cel mai important eveniment* (TEOD.). **2** A se obține, a decurge din... *Un palton cadrilat, rezultat din întoarcerea pe dos a unei stofe cu două fețe* (CĂL.). **3** (*mat.; mai ales despre calculele, deducții*) A avea drept rezultat; a ieși un rezultat, a da. • prez.ind. pers. 3 *rezúltă.* /<fr. ***résulter***.

rezultánt, -ă *adj.* **1** Care rezultă, care reiese. **2** Care se referă la o rezultantă. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***résultant***.

rezultántă *s.f.* **1** (*fiz.*) Forță a cărei aplicare este echivalentă din punctul de vedere al efectului cu mai multe forțe date, care se aplică în același timp asupra aceluiași punct material. **2** (*mat.*) *Rezultanta unui sistem de vectori* = suma vectorială (obținută după regula poligonului) a tuturor forțelor unui sistem. **3** Fig. Efectul îmbinat al unor cauze multiple; consecință. *Pentru omul comun, o stare de suflet este o rezultantă, de ale cărei componente este neștiutor* (IBR.). • pl. *-e.* /<fr. ***résultante***, germ. ***Resultante***.

rezultát *s.n.* **1** Ceea ce rezultă dintr-o acțiune, dintr-un fapt, dintr-o cauză etc.; efect consecință, urmare. *Dacă ne certăm în continuare, nu ajungem la nici un rezultat.* ◇ Loc.adv. *Fără rezultat* = fără efect, inutil. *Vorbește cu ei fără nici un rezultat.* ◇ Expr. *A da rezultat* (sau *rezultate*) = a produce efectul dorit, a da roade. *Cercetările au dat rezultate excelente.* ◆ (*mai ales la pl.*) Realizare concretă. *Rezultatele sale sînt peste așteptări.* ◆ (*sport*) Scor realizat într-o competiție. ◇ Ext. (*polit.*) *Rezultate electorale definitive.* Δ Expr. *A valida rezultatul alegerilor* v. alegere. **2** (*mat.*) Ceea ce se obține printr-un șir de operații aritmetice. • pl. *-e,* (*înv.*) *-uri.* /<fr. ***résultat***, germ. ***Resultat***.

rezultatív, -ă *adj.* Care dă sau care aduce un (bun) rezultat. *Un stil de box clasic și foarte rezultativ* (*8 semifinaliști, 6 finaliști, 5 campioni*) (PER.). ◆ Care se încheie cu un rezultat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***résultatif***; cf. și rus. *результативный*.

rezultătór, -oáre *adj.* (*înv.*) Care rezultă, care decurge din ceva. • pl. *-ori, -oare.* /***rezulta*** + *-ător*.

rezumá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică lucrări, expuneri etc.*) A reda pe scurt esențialul. ◆ Ext. (*compl. indică situații, discuții, gînduri etc.*) A povesti sau a descrie pe scurt. *V-aș putea rezuma situația... într-o frază* (CA. PETR.). ◆ A recapitula. *Rezumînd cele spuse, ajungem la o concluzie interesantă.* ◆ Fig. (*refl.*) A se limita, a se reduce, a se mărgini la..., a se mulțumi cu... *Importanța cercetărilor nu se rezumă doar la acest domeniu.* **2** Fig. (*adesea urmat de determ. introduse prin prep. „în”*) A cuprinde în sine; a sintetiza, a însuma. *În Franța germenii noii arte au fost aduși de flamanzi, al căror realism rezumă... esența Renașterii nordice* (OȚETEA). ◇ (*refl. pas.*) *Arta germană... a știut să traducă cu penelul ideile care se rezumă în legendara vînătoare a sfîntului Hubert* (ODOB.). ◆ (*refl.; înv.*) A se împreuna. *Toate spițele noastre s-au rezumat de una mie de ani într-un singur neam* (RUSSO). • prez.ind.*rezúm*, (*înv.*) *-ez.* /<fr. ***résumer***; cf. lat. *resumĕre* „a relua”.

rezumábil, -ă *adj.* Care poate fi rezumat. • pl. *-i, -e.* /***rezuma*** + *-bil*.

rezumáre *s.f.* Acțiunea de *a rezuma* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***rezuma***.

rezumát *s.n.* Redare, prezentare pe scurt, în scris sau oral, a conținutului unei lucrări, al unei expuneri etc.; sinteză. ◇ Loc.adv. *În rezumat* = *a*) pe scurt, succint; *b*) cu alte cuvinte. ◆ Recapitulare succintă. *Se impune un rezumat al părerilor prezentate.* • pl. *-e.* /<fr. ***résumé***.

rezumatív, -ă *adj.* Care rezumă. *Numele din opera lui Caragiale... sînt formule rezumative* (IBR.). ◆ În formă de rezumat, pe scurt. *Discursuri rezumative.* ◆ Care este succint, concis. *Arhitectul îi făcu un gest rezumativ cu mîna că fusese mai presus de așteptări* (CĂL.). • pl. *-i, -e.* /v. ***rezuma***.

rezumatór, -oáre *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care rezumă, rezumativ. *Judecată rezumătoare* (MAIOR.). **2** *s.m., s.f.* (*înv.*) Persoană care alcătuiește sau prezintă un rezumat. *Expunerea pripită a rezumatorului polon* (IORGA). • pl. *-ori, -oare.* și (*înv.*) *rezumătór, -oáre adj.* /***rezuma*** + *-ător*.

rezumătór, -oáre *adj.* v. rezumator.

rezvălă *s.f.* v. răzvală.

rezvletíre *s.f.* v. răzvrătire.

rhéno *s.n.* v. reno.

rhetian, -ă [reti'an] *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Ultimul etaj al triasicului (considerat și primul etaj al jurasicului). **2** *adj.* Care aparține rhetianului, specific rhetianului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din rhetian. • sil. *-ti-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***rhétien***; cf. nm. pr. *Raetia*, provincie romană între Alpi și Dunăre.

rhexistazie [rɛksista'zie] *s.f.* (*geofiz.*) Fază de mare activitate erozivă a solului, provocată de absența sau de raritatea covorului vegetal. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***rhexistasie***; cf. gr. *ῥῆξις* „rupere, fisurare”, *στάσις* „agitație, tulburare”.

rhyton [ri'ton] *s.n.* (*în antic. greacă*) Vas conic de metal sau de lut, cu vîrful curbat în forma unui corn de vită (sau, rar, a unui cap de animal sau de om), folosit de grecii antici pentru libații sacre și pentru petreceri. • scris și *riton.* /<germ. ***Rhyton***; cf. gr. *ῥυτόν*.

riá *s.n.* (*geomorf.*) Țărm marin format prin pătrunderea apei mării pe văile largi ale rîurilor dintr-o regiune muntoasă, prezentînd culmi perpendiculare pe linia țărmurilor. • sil. *ri-a.* /<fr. ***ria***, sp. ***ría***.

riál[1] *s.m.* v. real[1].

riál[2] *s.m.* v. riyal.

ribár *s.m.* v. rîbar.

ribattúta *s.f.* (*muz.*) Tip de tril care constă dintr-o formulă ritmică punctată, accelerată progresiv pînă la egalizarea valorilor. • /<it. ***ribattuta***.

ríbiță *s.f.* v. ribizli.

ríbizli *s.m. pl.* (*bot.*) **1** Coacăze (*Bruckenthalia spiculifolia*). **2** (*reg.; și în forma „ribiță”*) Agrișă (*Ribes grossularia*). • și (*reg.*) *ríbiță s.f.* • /<magh. ***ribizli***, germ. ***Ribisel***, srb. ***ribizla***.

ribo- Elem. de compunere „granular”. • /<fr. ***ribo-***; cf. gr. *κόκκος* „boabă, grăunte”.

riboflavínă *s.f.* (*biochim.*) Vitamină care se găsește în toate plantele și animalele, izolată din lapte, ouă, drojdie, ficat, inimă etc. sau obținută sintetic, pulbere

cristalină, galbenă, care este factor de reglare a metabolismului glucidelor; lactoflavina, vitamina B_2. • pl. *-e.* /<fr. ***riboflavine***.

ribonucleáză *s.f.* (*biol.*) Enzimă prezentă în sucurile digestive intestinale, cu acțiune specifică asupra acidului ribonucleic. • sil. *-cle-a-.* /<fr. ***ribonucléase***.

ribonucléic *adj.* (*biol.*) *Acid ribonucleic* = acid nucleic care se găsește în citoplasma tuturor celulelor vegetale și animale, având un rol esențial în transmiterea informației genetice necesare sintezei proteinelor specifice. • sil. *-cle-ic.* /<fr. ***ribonucléique***.

ribonucleoproteínă *s.f.* (*biol.*) Compus macromolecular alcătuit din proteine și acid ribonucleic, care se află în compoziția tuturor celulelor ce produc proteine în cantitate mare în timpul multiplicării. • sil. *-cle-o-.* /<fr. ***ribonucléoproteine***, engl. ***ribonucleoprotein***.

ribovírus *s.n.* (*biol.*) Virus al cărui materialul ereditar este acidul ribonucleic. • pl. *-uri.* / ***ribo[nucleu]*** + ***virus***, prin contaminare.

ribóză *s.f.* (*biol.*) Monozaharidă cu cinci atomi de carbon, caracteristică acizilor ribonucleici, care este o componentă esențială a tuturor celulelor vii. • /<fr. ***ribose***.

ribozóm *s.m.* (*biol.*) Particulă citoplasmică de dimensiuni foarte mici, formată din proteine și acizi ribonucleici, având un rol important în biosinteza proteinelor, în transmiterea caracterelor ereditare etc. • pl. *-i.* /<fr. ***ribosome***, engl. ***ribosome***.

ribozomál, -ă *adj.* (*biol.*) Care se referă la ribozomi. • pl. *-i, -e.* /<engl. ***ribosomal***.

ricaná *vb. I. intr.* A râde batjocoritor, a rînji. *Prea mult știi, ricană directorul* (CE. PETR.) <> (*refl. impers.*) *S-a ricanat de multe ori... cu depreciere și cu hulă chiar* (TEOD.). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***ricaner***.

ricanáre *s.f.* Faptul de *a ricana*; ricanat. *O ricanare de satisfacție* (RALEA). • pl. *-ări.* /v. ***ricana***.

ricanát *s.n.* Ricanare. • /v. ***ricana***.

ricanatór, -oáre *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care ricanează. **2** *adj.* Care exprimă o ricanare. • pl. *-ori, -oare.* / ***ricana*** + *-tor*.

rícă *s.f.* v. rîcă.

ricăi[1] *vb. IV.* v. rîcăi[1].

ricăi[2] *vb. IV.* v. rîgîi[1].

ricercár *s.n.* (*muz.*) Compoziție muzicală polifonică, anterioară fugii, alcătuită din mai multe secțiuni (fiecare având tema sa proprie), care se cîntă fără întrerupere, sub forma unor imitații sau improvizații; capriciu, fantezie. • /<it. ***ricercare*** „a căuta".

ricercáto *adv.* (*muz.*; *indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Ales, foarte elegant. • /<it. ***ricercato***.

richiáb *s.m.* (*turc.*; *în Ev. Med.*) **1** (*milit.*) Rang de ofițer superior în suita împăratului. ◆ Fiecare dintre cei patru ofițeri superiori din suita împăratului, care avea acest rang. <> *Richiab-caimacam* = nume dat locțiitorului marelui vizir. *Richiab-imbrohor* = nume dat marelui comis al sultanului. ◆ Funcția richiabului. ◆ Perioada în care richiabul își exercita funcția. **2** Nume dat puterii imperiale turcești. • sil. *-chi-ab.* pl. *-i.* și *richiáp s.m.* /<tc. ***rikyab***.

richiabié *s.f.* (*turc.*; *în Ev. Med.*) Dare anuală pe care Principatele Române o trimitea sultanului turcesc ca o contribuție la acoperirea cheltuielilor richiabului. • sil. *-chi-a-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *rechiabié s.f.* /<tc. ***rikyabie***.

richiáp *s.m.* v. richiab.

richiaptár *s.m.* (*turc.*; *în Ev. Med.*; și *richiaptar-aga*) Înalt demnitar al seraiului, care ținea scara de la șa cînd încăleca sultanul. • sil. *-chi-ap-.* pl. *-i.* /<tc. ***rikyabdar***.

richtuí *vb. IV.* v. rihtui.

ricín *s.m.* (*bot.*) Plantă erbacee sau arborescentă, oleaginoasă (anuală în climatul temperat și perenă în cel subtropical), din familia euforbiaceelor, originară din Africa, cu rădăcina pivotantă, puternică, cu tulpina înaltă de 1-2 m, cu frunzele mari, palmate, cu pețiolul lung și cu florile unisexuate, verzi, roșii sau violete (*Ricinus communis*); căpușă. <> *Ulei* (sau *unt*) *de ricin* = ulei extras din semințele acestei plante, cu proprietăți purgative, nesicativ, neinflamabil, păstrîndu-și aceeași consistență la variații mari de temperatură, folosit în industria farmaceutică, ca lubrifiant la motoarele de avion, în industria pielăriei, a cauciucului sintetic, a săpunului etc.; ricină. • pl. *-i.* și (*reg.*) *recín, rițín, s.m.* /<lat. ***rĭcĭnus, -i***, germ ***Rizinus***, magh. ***ricinus***; cf. și fr. *ricin*.

ricínă *s.f.* **1** (*biol.*) Toxină vegetală care se găsește în semințele de ricin și care are proprietatea de a aglutina globulele sîngelui. **2** (*pop.*) Ulei de ricin. • pl. *-e.* / ***ricin*** + *-ă*, după it. *ricina*.

rickétsia *s.f.* v. rickettsia.

ricketsióză *s.f.* v. rickettsioză.

rickettsia [ri'ketsia] *s.f.* (*biol.*) Microb care face trecerea de la bacterii la virusuri, având caractere comune ambelor grupe și provocînd la om și la animale boli epidemice grave. • scris și *ricketsia.* pl. *-ii.* /<engl. ***rickettsia***, fr. ***rickettsie***; cf. nm. pr. Howard Taylor *Ricketts*, savant american.

rickettsiemie [riketsie'mie] *s.f.* (*med.*) Prezență a rickettsiilor în sînge. • sil. *-si-e-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***rickettsiémie***.

rickettsioză [riketsi'ozə] *s.f.* (*med.*) Nume generic pentru o serie de boli infecțioase (grave), cauzate de rickettsii și transmise prin intermediul unor insecte, care se manifestă prin febră, erupții cutanate și tulburări neurologice. • scris și *ricketsioză.* pl. *-e.* /<engl. ***rickettsiosis***, fr. ***rickettsiose***.

ricochét *s.n.* v. ricoșeu.

ricoșá *vb. I. intr.* (*despre proiectile*, gener., *despre corpuri mobile, aruncate sau izbite cu putere*) A sări înapoi sau a-și schimba direcția traiectoriei inițiale, în urma ciocnirii de un obstacol. *Glonțul ricoșează.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***ricocher***.

ricoșáre *s.f.* Acțiunea de *a ricoșa.* • pl. *-ări.* /v. ***ricoșa***.

ricoșét *s.n.* v. ricoșeu.

ricoșéu *s.n.* Faptul de a ricoșa. ◆ (*milit.*) Înscriere a proiectilului pe o nouă traiectorie cînd atinge pămîntul (sau un alt obstacol) sub un unghi mic, pînă la 20°. <> *Tragere prin ricoșeu* = tragere în care se folosesc efectele exploziei proiectilelor care au ricoșat. ◆ Restr. Proiectil care a suportat o astfel de schimbare. ◆ Gener. Schimbare de direcție a unui obiect în urma ciocnirii de un obstacol. ◆ Concr. Obstacol care face să ricoșeze proiectilele. ◆ Fig. Efect invers, indirect. *Aruncături de observații din o parte în alta și din aceasta, prin ricoșeuri, în a treia* (MAIOR.). • scris și *ricochet.* pl. *-uri* și *ricoșét*, pl. *-e s.n.* /<fr. ***ricochet***.

rícșă *s.f.* (*transp.*) Trăsurică cu două roți, trasă de un om, folosită în unele țări din Orient. ◆ Ext. Persoană care poartă această trăsurică. • pl. *-e.* /<engl. ***ricksha***, germ. ***Riksha***.

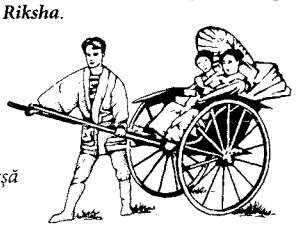

ricșă

ríctus *s.n.* (*med.*) Contracție a mușchilor feței, care dă figurii expresia de rîs crispat. *Pe figură îi rămase imprimat încă un rictus de suferință* (BART). ◆ Grimasă, strîmbătură a gurii provocată de această contracție, care apare ca simptom în unele boli ale sistemului nervos și dă impresia de rîs forțat. • pl. *-uri.* /<fr. ***rictus***, lat. ***rictus, -us*** „gură deschisă".

rid *s.n.* **1** (*anat.*) Încrețitură a pielii obrazului; zbîrcitură, cută, creț. *În jurul ochilor i s-au format riduri fine.* **2** Ext. Mică ondulație pe suprafața unui teren, a unui material plastic, pe zăpadă, nisipuri etc. • pl. *-uri.* /<fr. ***ride***.

ridá *vb. I. refl.* A căpăta riduri. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***rider***.

ridáre *s.f.* Acțiunea de *a se rida* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***rida***.

ridát, -ă *adj.* (*mai ales despre fețele oamenilor*) Care are riduri, care este zbîrcit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***rida***.

rídda *s.f.* Dans vechi italian, în care dansatorii se învîrtesc unul în jurul celuilalt. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • /<it. ***ridda***.

ríde *vb. III.* v. rîde.

ridger ['ridʒər] *s.n.* (*tehn.*) Utilaj folosit pentru executarea digurilor mici, în lucrări de teren pentru irigații sau pentru reținerea zăpezilor pe terenurile agricole. • /<engl. ***ridger***.

ridicá *vb. I.* **I 1** *tr.* (*compl. indică obiecte grele*) A lua de jos și a mișca în sus (susținînd cu forța brațelor, cu spatele etc.); a sălta. *Făcuse prinsoare... că are să ridice el singur butoiașul cu must* (SLAV.). <> Zic. *Parcă ar fi ridicat bușteni* (sau *greutăți*), se spune despre cineva care se plînge din orice că este obosit. <> (*compl. indică persoane*) *Ții minte cînd mă ridicai în brațe să rup para cea mai coaptă?* (DELAVR.). <> Expr. *A ridica pietre de moară* v. piatră. ◆ (*compl. indică obiecte*) A lua în mînă (sau în brațe). *Aruncă scrisoarea, o ridică din nou și o citi iar* (CĂL.). ◆ Ext. A culege, a strînge. *Ridică mucurile de la țigări de pe jos.* <> Expr. *A ridica mănușa* v. mănușă. *A nu ridica un pai de jos* v. pai. ◆ Fig. (*înv.*) A lua asupra sa, a-și asuma ceva. *Eu voiu rădica toată cheltuiala de către mine, iară nu de la țară* (N. COST.). ◆ A suporta o greutate, a duce greul. *Ai ridicat pe spetele tale gospodăria grea a tatălui tău* (SADOV.). **2** *tr.* (*compl. indică obiecte*) A duce, a purta sau a împinge în sus; a înălța. *Fantastic pare-a crește bătrînul alb și blînd; În aer își ridică a farmecelor vargă* (EMIN.). *Ridică satîrul, să taie ciolanul.* <> Expr. *A ridica armele* (sau *arma, sabia*) *contra* (ori *împotriva, asupra*) *cuiva* = *a*) a ataca (pe cineva); *b*) a începe o luptă, un război (împotriva cuiva). *A ridica paharul* (sau *un pahar, un pocal, o cupă, un toast etc.*) = a închina în cinstea cuiva, cu ocazia unui eveniment etc.; a toasta. *A ridica* (cuiva) *panaghia* (sau *praznic, parastas, paos*) = *a*) (*bis.*) a face slujbă pentru pomenirea unui mort, în cursul căreia se urcă și se coboară succesiv un colac făcut anume; *b*) a ucide, a omorî; *c*) a înjura pe cineva. (*înv.*) *A ridica pe cineva în furci* = a spînzura pe cineva (în furci). ◆ (*compl. indică steaguri*) A arbora. <> Expr. *A ridica drapelul luptei pentru...* v. drapel. *A ridica steagul* v. steag. *A ridica steag alb* v. steag. *A ridica steagul revoltei* (sau *răscoalei*) v. steag. ◆ A desprinde din locul în care a fost pus sau fixat și a trage în sus. *Plapoma era ridicată pînă peste bărbie* (SADOV.). <> (*compl. indică piese de vestimentație*) *Își ridică mereu pantalonii, pentru că îi sînt largi.* <> Expr. *A ridica ancora* v. ancoră. ◆ (*compl. indică poduri mobile, bariere etc.*) A suspenda. *După ce trece trenul, cantonierul ridică bariera.* <> (*refl.*) *Bariera se ridică automat după trecerea marfarului.* ◆ (*compl. indică pînzele corăbiilor*) A înălța (pe catarg). ◆ A așeza (mai sus). *Privești, judeci și condamni... de pe piedestalul unde te-a ridicat o viață ireproșabilă* (BRĂ.). ◆ A așeza peste ceva. *A ridicat veioza pe o carte.* **3** *tr.* (*compl. indică părți ale corpului omenesc*) A mișca, a îndrepta în sus; a da o mișcare verticală, a duce mai sus. *Ea ridică somnoroasă lunga genelor maramă* (EMIN.). *Își ridică capul de pe pernă.* <> (*refl.*) *I se părea că vede în aer degetul lui domnu Pop, ridicîndu-se amenințător* (VLAH.). <> Expr. *A*(*-și*) *ridica ochii* (sau *privirea*) = a privi în sus. *Ridică ochii și-l vede traversînd. A*(*-și*) *ridica fruntea* = *a*) a se arăta dîrz, plin de curaj; *b*) a se răzvrăti; *c*) a-și reveni dintr-o situație proastă; a se redresa. *A ridica ochii* (sau *nasul, fruntea*) *din* (ori *de pe*)... = *a*) a privi în sus; *b*) a întrerupe lucrul, lectura etc. *A ridica mîna* (sau *degetul, două degete*) = a cere cuvîntul. *A ridica un deget* (sau *brațul*) = a acționa. *A ridica mîinile* (către cineva) = *a*) a cere ajutor; *b*) a se preda. *A ridica mîna de pe cineva* = a înceta ostilitățile împotriva cuiva. *A ridica pumnul la cineva* = a amenința pe cineva cu bătaia. (*intr.*) *A ridica* (*mirat sau surprins*) *din sprîncene* = *a*) a face ochii mari de mirare, de surpriză; *b*) a privi mirat, surprins. *A ridica cornul* = a se mîndri, a se semeți. (*refl.*) *A* (*i se*) *ridica* (cuiva) *pieptul* = a (i se) umfla pieptul prin inspirație. *A*(*-și*) *ridica capul* v. cap. *A ridica coada sus* v. coadă. *A ridica mîna* (sau *mîinile*) *asupra cuiva* v. mînă. *A*(*-și*) *ridica nasul* (*sus* sau *mai sus decît se cuvine*) v. nas. *A i se ridica* (*tot*) *părul* (*în cap* sau *în vîrful capului*) sau *a i se ridica părul măciucă* v. păr. *A ridica capul din pulbere* v. pulbere. *A ridica din umeri* (sau *din umăr*) v. umăr. **4** *tr.* (*compl. indică obiecte, materiale etc.*) A lua de pe ceva; a îndepărta, a înlătura. *Mama ridică capacul oalei.* <> (*refl. pas.*) *Cortina se ridică* (SADOV.). <> Expr. *A-și ridica pălăria* = a-și scoate pălăria în semn de salut, de stimă; a saluta. *A-și ridica masca* v. mască. *A ridica perdeaua* v. perdea. *A i se ridica perdeaua* (sau *o perdea*) *de pe ochi* v. perdea. *A i se ridica pînză de pe ochi* v. pînză. *A* (*i se*) *ridica* (cuiva) *o piatră de pe inimă* (sau *de pe suflet, de pe cuget*) v. piatră. *A ridica vălul* v. văl. ◆ (*compl. indică mînecile, poalele hainelor etc.*) A sufleca. **5** *tr.* A face să răsară, să iasă la iveală. *Pe alocuri*

ridicase colț verdeața crudă a grîiului de toamnă (CE. PETR.). **6** *tr.* Fig. A suspenda, a face să înceteze; a desființa; a anula. *A ridica asediul.* ◇ Expr. *A ridica ședința* = a declara o ședință închisă, terminată. (*bis.*) *A ridica un canon* (sau *o anatemă*) = a elibera pe cineva de sub povara unei pedepse. ◆ A șterge. *A ridica o îndoială.* **7** *tr.* Fig. A lua cuiva ceva (cu forța), a lipsi pe cineva de ceva; a răpi, a smulge. *Liniștește-te și nu-mi ridica mîngîierea acestei surprinderi* (MACED.). ◇ Expr. *A ridica* (cuiva) *viața* (sau *zilele*) = a omorî (pe cineva). *A-și ridica viața* = a se sinucide. **8** *tr.* (*compl. indică obiecte, ființe etc.*) A lua și a duce în alt loc, a muta din loc. *E ordin... să ridicăm posturile de pe frontieră* (CA. PETR.). ◇ Expr. *A ridica stîna* = a coborî cu turmele și cu toate uneltele păstorești, toamna, de la munte. *A ridica tabăra* (sau *taberele*) = a desface corturile unei tabere și a le muta în altă parte. *A ridica masa* = a strînge vesela și tacîmurile de pe masă după ce s-a terminat de mîncat. (*refl.*) *Pune-te* (sau *întinde-te*) *masă, ridică-te masă* v. masă. ◆ (*compl. indică oameni*) A lua cu forța; a aresta. *Să trămiți patruzeci de arnăuți la Bucov ca să rădice pe acel nelegiuit ispravnic... și să-l bage în ocna părăsită* (FIL.). ◇ Expr. *A ridica pe cineva* (*ca*) *din strachină* v. strachină. ◆ (*compl. indică obiecte*) A lua în primire. *Ridicasem de trei ori ziare de la tipografie* (PER.). ◆ (*compl. indică dări, impozite etc.*) A strînge, a aduna. ◆ (*compl. indică sume de bani*) A încasa. *Mă duc să-mi ridic salariul.* ◆ (*milit.; compl. indică gărzi, santinele etc.*) A scoate din post (înlocuind). *La gura ocnei vechi se ridică, la șase, garda* (SADOV.). **9** *refl.* (*înv.; mai ales în legătură cu vb. de mișcare*) A se muta. *Satele s-au ridicat în bejenie cu toate ale lor - vite și merinde* (SADOV.). ◆ (*înv.; compl. indică oameni*) A face să plece; a goni, a alunga. ◆ (*cineget.; compl. indică animale care se vînează*) A stîrni din ascunzătoare, a face să fugă. **10** *refl.* A începe o acțiune, a porni la treabă. *Ridică-te, poete! Ia-ți lira și suspină!* (TOPÎR.). **11** *refl.* (*despre ființe*) A se scula de jos (părăsind poziția de așezat, de căzut sau de culcat). *Ne ridicăm de pe bancă.* ◇ Expr. *A se ridica în* (sau *pe*) *coate* = a părăsi poziția de culcat, sălțînd de jos numai trunchiul și sprijinindu-l în coate. *A se ridica pe vîrfuri* (sau *pe vîrful degetelor*) = a sălta de la pămînt călcîiele, sprijinind corpul numai pe vîrfurile picioarelor. *A se ridica pe călcîie* = a sălta de la pămînt vîrfurile picioarelor, sprijinind corpul pe călcîie. *A se ridica în scări* = a se scula în șa, sprijinind picioarele în scări. *A se ridica din cenușă* = a-și crea o situație bună, pornind de la una foarte rea. *A se ridica în capul oaselor* v. cap. *A se ridica din pulbere* (ori *pulberi*) v. pulbere. ◆ (*tr.; compl. indică ființe*) A susține, a ajuta să se scoale (în picioare). *Ridică de jos copilașul, care se împiedicase.* ◆ Ext. A sili, a obliga să se scoale de jos. *Putu să-l ridice numai trăgînd de el.* ◇ Expr. (*înv.*) *A ridica* (pe cineva) *din scaun* (sau *din tron*) = a lua unui domnitor domnia; a detrona. *A ridica* (pe cineva) *din gunoi* (sau *din pămînt*) = *a)* a ajuta (pe cineva) să iasă dintr-o situație proastă, grea; *b)* a face cunoscut pe cineva, a scoate din anonimat; a promova. **12** *tr.* (*compl. indică oameni*) A scoate din mizerie, din nenorocire, din starea de decădere morală etc.; a salva. *Se născu copilul ce s-aștepta să vie Ca să ridice iarăși pe omul cel căzut* (ALEX.). **13** *tr.* (*compl. indică obiecte aplecate sau culcate*) A așeza în poziție dreaptă, a readuce în poziție verticală. *Îmi ridic gulerul din cauza frigului.* **14** *tr., refl.* A învia. ◇ Expr. *A* (*se*) *ridica din* (sau *dintru*) *morți* = *a)* a învia; *b)* a (se) însănătoși. ◆ (*refl.*) A se scula din somn, a se trezi. **15** *tr., refl.* (*despre ființe*) A (se) însănătoși, a (se) întrema, a (se) pune pe picioare. *Abia mă ridicasem după o boală îndelungată* (SADOV.). **16** *refl.* (*despre construcții înalte, copaci etc.*) A avea (sau a tinde spre) o poziție verticală, a se îndrepta în sus, a se înălța. *Colo se ridic... piramidele uriașe* (EMIN.). *În fundul zării moldovenești, Ceahlăul se ridică etern în tînăra noapte de primăvară* (TEOD.). ◆ (*tr. fact.*) A face să se profileze, să se contureze, să apară (la înălțime). *Streșine vechi casele-n lună ridică* (EMIN.). **17** *refl.* (*despre păsări*) A porni în zbor, a-și lua zborul; a se înălța în văzduh. ◇ Analog. *Și pe cînd vorbea baba aceste, o vede... ridicîndu-se în văzduh* (CR.). ◆ (*despre aștri, lumină, zori etc.*) A se înălța deasupra liniei orizontului, a urca pe bolta cerului; a răsări, a se ivi. *Soarele se ridicase ca la două sulițe* (DELAVR.). *Se ridicau zorii zilei de 21 iulie* (D. ZAMF.). ◆ (*despre nori, fum, praf etc.*) A avea o mișcare ascendentă, a se îndrepta în sus. *Colbul ridicat din carte-ți l-o sufla din ochelari* (EMIN.). ◇ (*tr.*) *Viscolul ridica omătul în valuri* (VLAH.). ◆ (*despre ceață, negură etc.*) A se împrăștia, a se risipi; a dispărea. ◆ (*despre rouă*) A se evapora, a dispărea. ◆ (*despre obiecte cufundate într-un lichid*) A ieși la suprafață. *Sticla goală, aruncată în valuri, se ridică la suprafață cu repeziciune.* **18** *refl.* A se urca, a se sui. *Pe obraz i se ridică o gînganie* (CE. PETR.). ◆ (*urmat de determ. care indică înălțimi*) A se cățăra. *Ne ridicăm pe malul rîpei și privim dealul de dincolo* (CA. PETR.). ◇ Expr. *A se ridica în șa* (sau *în scară*) = a se sui pe cal, a încăleca. = *A i se ridica* (cuiva) *sîngele în obraz* (sau *la cap, în față*) sau (*tr. fact.*) *a ridica cuiva sîngele în obraz* v. sînge. *A se ridica pe umerii* (sau *pe umărul*) *cuiva* v. umăr. ◇ (*tr.; compl. indică locuri, suprafețe*) *Cei mai valizi ridică pe genunchi și pe coate coasta* (ARGH.). ◆ (*intr.; despre drumuri, cărări etc.*) A duce în sus, a urca. *Ulița ridica... spre strălucirea asfințitului* (SADOV.). **19** *refl.* Fig. (*despre oameni*) A-și face o situație mai bună, a se situa pe o poziție socială mai înaltă; a se impune în fața altora; a ajunge la putere. *Deasupra tuturora se ridică cine poate* (EMIN.). ◆ (*tr.; compl. indică valori sociale, morale etc.*, ext., *oameni*) A avansa, a promova, a face să progreseze. *[Heliade] creează un vocabular de cuvinte noi, ridică pe cele căzute în desuetudine* (MACED.). *În ei credeau masele ridicate din sclavia antică* (CĂL.). ◇ (*refl.*) *Astăzi critica s-a ridicat la rangul unei producții... de multe ori mai însemnată chiar decît opera care se critică* (VLAH.). ◆ A atinge o treaptă superioară, un anumit nivel; a progresa. *Lipsiți... de însușirile ce se cer cuiva pentru a se putea ridica la înălțimea unei convingeri, ei trăiesc ca un fel de paraziți intelectuali* (VLAH.). ◇ Expr. (*tr.*) *A ridica moralul* (cuiva) = a îmbărbăta, a întări (pe cineva). ◆ (*tr.; compl. indică mai ales ființe*) A aprecia (neîntemeiat) pe cineva la modul superlativ; a înălța în grad, în rang. *Împăratul ridică pe Țugulea la mare cinste* (ISP.). ◇ Expr. *A ridica* (pe cineva) *în slavă* (sau *în slava cerului, în slăvi*) = a lăuda foarte tare (pe cineva). (*tr., refl.*) *A ridica pe cineva* (sau *a se ridica*) *în ochii cuiva* = a face pe cineva să cîștige sau a cîștiga mai multă apreciere, mai multă stimă din partea cuiva. (*refl.*) *A se ridica mai presus de orice critică* = a atinge un nivel foarte înalt. (*tr.*) *A înălța pe cineva* (*pînă*) *la cer* v. cer. *A ridica* (*cuiva*) *o statuie* v. statuie. **II 1** *refl.* (*despre copii*, ext., *despre pui de animale*) A se face mare; a crește. *Cînd s-a ridicat Ion, stăteau numai în trei petice de pămînt* (REBR.). ◆ Fig. A apărea, a se ivi, a se arăta. *Deodată-n urmă-le văzură că se ridică o pădure neagră, deasă, mare* (EMIN.). ◆ A lua naștere, a se dezvolta, a se forma. *S-a ridicat o lume foarte vulgară* (CE. PETR.). ◆ (*înv.; constr. cu „de vîrstă", „la vîrstă"*) A înainta în vîrstă, a îmbătrîni. *Dacă s-au rădicat la vîrstă, s-au dus în Țara Leșască* (NEC.). ◆ (*tr.; compl. indică copii sau*, ext., *pui de animale*) A îngriji. *Îl văd gospodar însurat, ...- ridicînd copii sănătoși* (VLAH.). **2** *refl.* A se face mai înalt, a crește în înălțime; a se înălța. *Ca un ciclon..., muntele începe să se ridice spre cer* (BOGZA). ◇ (*tr.*) *Apele își rîdicau valurile mai sus* (EMIN.). **3** *tr.* A mări, a spori, a face să crească. *A ridica temperatura unui corp.* ◇ Expr. *A ridica prețul* = a scumpi marfa. (*mat.*) *A ridica un număr la o putere* = a înmulți un număr cu el însuși de atîtea ori de cîte ori arată exponentul. *A ridica un număr la cub* = a înmulți pătratul unui număr cu numărul simplu. *A ridica* (*un număr*) *la pătrat* v. pătrat. ◇ Fig. *A ridicat prestigiul școlii.* ◆ (*refl.; despre sume*) A ajunge la o anumită valoare, la o anumită cantitate, la o anumită sumă etc.; a se cifra la..., a însuma. *Ceru socoteala. Cu șampanie, cu tot, se ridica la vreo sută șapte lei* (BRĂ.). **4** *tr.* (*compl. indică clădiri, locuințe, monumente etc.*) A construi, a clădi. *A ridica o casă din temelii.* ◇ (*refl. pas.*) *S-a ridicat o nouă clădire, în colțul străzii.* ◇ Expr. *A ridica din cenușă* (sau *din ruine*) = a reface, a reconstrui. ◆ Fig. A crea, a întemeia. *A ridicat o nouă școală literară.* ◇ (*refl. pas.*) *Se ridică noi școli filosofice.* **5** *tr.* Expr. (*topogr.*) *A ridica un plan* = a determina, prin măsurători de distanțe și unghiuri, poziția punctelor dintr-o regiune și a le reprezenta pe o hartă. **6** *tr.* Expr. (*mat.*) *A ridica o perpendiculară* = a trasa o dreaptă perpendiculară pe altă dreaptă sau pe un plan. **III 1** *tr., refl.* A (se) naște, a (se) isca, a (se) stîrni. *Împărați și regi s-adună Să dea piept cu uraganul ridicat de Semilună* (EMIN.). *Călătoria ridică niște cheltuieli în plus. Problema ridică întrebări.* ◆ (*tr.*) A da naștere; a pricinui, a cauza, a provoca. ◇ Loc.vb. (*pop.*) *A ridica nuntă* = a nunti. (*înv.*) *A ridica danțuri* = a dansa. *A ridica negustorie* = a negustori. *A ridica făgăduință* = a făgădui. *A ridica gonire* = a goni. *A ridica izbîndă* = a izbîndi, a învinge. *A ridica ocară* = a ocărî, a huli. *A ridica pîră* = a pîrî. *A ridica potrivire* = a se împotrivi. *A ridica sfadă* = a certa, a mustra, a dojeni. *A ridica vrajbă* = a învrăjbi. *A ridica o învinuire* (sau *o acuzație*) = a formula o acuzație; a învinui, a acuza. *A ridica pretenție* (sau *pretenții*) = a formula o pretenție, a pretinde să i se dea ceva; a revendica. *A ridica o obiecție* (sau *obiecții*) = a obiecta, a avea rezerve, a nu fi de acord. ◇ Expr. *A ridica o problemă* (sau *probleme*) = a crea o situație nouă, care trebuie rezolvată. (*înv.*) *A ridica cuvinte rele* (sau *viclene*) *asupra cuiva* = a vorbi de rău (pe cineva); a calomnia, a bîrfi. *A ridica război* = a începe, a porni război. **2** *refl.* (*despre sunete*) A se auzi clar și cu putere; a se răspîndi în aer; a răsuna. *Glasuri de mînie se ridicară* (SADOV.). ◇ Fig. *Din a valurilor svadă prooroci se aridic* (EMIN.). ◆ (*tr.; compl. indică sunete*) A face să se audă, să răsune cu putere. *Bătrînul preot vede Și-n vînturi el ridică adîncul glas de-aramă* (EMIN.). ◇ Expr. *A ridica glasul* (sau *tonul, vocea*) = *a)* a vorbi tare; *b)* a protesta cu vehemență; *c)* a striga, a țipa. *A ridica glasul la cineva* = a se plînge cuiva. *A-și ridica glasul în favoarea* (sau *împotriva*) *cuiva* (sau *a ceva*) = a lua atitudine în favoarea (sau împotriva) cuiva (sau a ceva). (*fam.; adesea la imper.*) *A nu ridica pliscul* = a tăcea. **3** *tr.* Fig. (*înv.*) A scoate în evidență, a releva. ◇ Expr. *A ridica o problemă* (sau o *chestiune*) = a aduce, a pune în discuție o problemă. ◆ A reproșa, a imputa. ◇ (*refl. pas.*) *De la pornirea procesului simțise puterea incidentului de tardivitate ce i se putea ridica* (BRĂT.). **4** *refl.* (*despre oameni*, ext., *despre popoare, țări, clase sociale etc.*) A protesta cu vehemență; a sta împotrivă, a se opune. ◆ A se răzvrăti, a se răscula, a porni la luptă. *Țăranii s-au ridicat... să împartă între ei pămîntul* (REBR.). ◇ Expr. *A se ridica* (*cu vorbe rele*) *asupra cuiva* = a se răsti la cineva, a-și vărsa mînia sau necazul pe cineva. (*înv.*) *A se ridica cu pîră* (*asupra cuiva*) = *a)* a găsi (cuiva) pricină, a obiecta; *b)* a pîrî (pe cineva). *A se ridica cu oaste pe cineva* (sau *cu sabie asupra cuiva*) = a porni război împotriva cuiva, a ataca pe cineva. ◇ Fig. *Glasul său se va ridica cu energie în contra tiraniei* (BOL.). **5** *tr. fact.* (*compl. indică un număr mare de oameni, colectivități*) A pune în mișcare; a mobiliza. *Dorcea a plecat să ridice calfele de măcelari* (CA. PETR.). ◇ (*refl.*) *Se va ridica din Lehia oaste* (SADOV.). ◇ Expr. *A-i* (sau *a-și*) *ridica pe cineva în cap* = a crea, a produce (multe) nemulțumiri celor din jur, a-și face (mulți) dușmani. *A ridica în picioare* (sau *în sus*) = *a)* a pune în mișcare, a mobiliza; *b)* a stîrni tulburare, agitație. (*înv.*) *A ridica trupe* (sau *oaste, oștire etc.*) sau *a ridica pe cineva în arme* = a recruta oaste, a înrola soldați pentru a porni la luptă. (*refl.*) *A se ridica în picioare* = a se pune în mișcare, a porni la luptă. *A se ridica la luptă* v. luptă. **6** *refl.* A lua cuvîntul exprimîndu-și (cu vehemență) punctul de vedere; a lua atitudine. *O să mă ridic în ședință contra ta* (PRED.). • prez.ind. *ridíc.* și (*înv., pop.*) *rădícă, ardícă, arădícă, aridícă, arîdícă,* (*înv., reg.*) *redícă,* (*înv.*) *rădecă vb. I.* /lat. ***eradicare*** „a dezrădăcina".

ridicáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *ridica* și rezultatul ei; ridicat. • pl. *-ări.* și (*înv., pop.*) *rădicáre,* (*înv.*) *redicáre, ardicáre s.f.* /v. ***ridica***.

ridicát[1] *s.n.* Ridicare. • și (*înv.*) *rădicát s.n.* /v. ***ridica***.

ridicát[2]**, -ă** *adj.* **I 1** Care este luat de jos (și dus în sus, susținut cu brațele, cu spinarea etc.). ◆ Care este luat în mînă sau în brațe. **2** Care este tras sau împins în (sau mai) sus. **3** (*despre obiecte înfășurate, strînse, pliate etc.*) Care este desfăcut și întins în sus; înălțat. ◆ (*despre învelitori, capace*) Care este dat la o parte, înlăturat. ◆ (*despre perdele, storuri etc.*) Care este dus mai sus (sau într-o parte); tras. ◆ (*despre poduri mobile, bariere etc.*) Care este suspendat. ◆ (*despre pînzele unei corăbii*) Care este întins (pe catarg). ◆ (*despre obiecte de îmbrăcăminte, mai ales despre mînecile sau poalele hainelor*) Care este sumes, suflecat. **4** (*despre părți ale corpului omenesc*) Care este îndreptat în sus; înălțat. *Mă privește cu sprîncenele ridicate.* ◇ *Nas ridicat* = nas cîrn. **5** (*despre oameni*)

Care este sculat în picioare. *Stă ridicat, nu pe jos.* ◆ Fig. Care este însănătoşit, înzdrăvenit. **6** Care stă drept, în poziţie verticală, îndreptat în sus. ◆ Care este înalt. **7** (*despre oameni şi despre felul lor de viaţă*) Cu un nivel înalt, superior; înaintat. *Nivel ridicat de trai.* **II 1** (*despre alimente aflate în stare de fermentaţie*) Care este crescut, umflat. ◆ Fig. Care este superior. *Un nivel cultural ridicat.* **2** Fig. (*despre preţuri*) Care depăşeşte plafonul normal, obişnuit; mărit, sporit, urcat. ◇ Ext. *Cantităţi ridicate de mărfuri.* **III** (*despre voce sau despre zgomote*) Care este tare, puternic, intens. ◇ *Ton ridicat* = ton răstit, aspru, poruncitor. • pl. *-ţi, -te.* şi (*înv., pop.*) *rădicát, -ă,* (*înv.*) *aridicát, -ă, ardicát, -ă adj.* /v. ***ridica***.

ridicáta *s.f. art.* (*econ.*) *Comerciant* (sau *precupeţ*) *cu ridicata* = angrosist, toptangiu. *Preţ cu ridicata* = preţ (avantajos) pentru mărfuri vîndute în cantităţi mari. *Comerţ cu ridicata* v. comerţ. ◇ *Cu ridicata* = *a*) loc.adj., adv. (*în opoz. „cu amănuntul"; în legătură cu vînzarea şi cumpărarea mărfurilor*) în cantităţi mari, cu toptanul, angro; *b*) loc.adv. fig. cu grămada, în bloc. *Concurenţi erau cu ridicata* (PER.). • /de la ***ridicat***[1].

ridicătór *s.n.* (*tehn., agric.*) Dispozitiv la combinele de cereale folosit pentru ridicarea şi adunarea plantelor căzute sau a celor tăiate în timpul recoltării. • pl. *-oare.* şi (*înv.*) *rădicătór s.n.* /***ridica*** + *-ător.*

ridicătúră *s.f.* **1** Înălţime, proeminenţă. *Suprafaţa mesei are multe ridicături, nu este netedă.* ◆ Loc ridicat; dîmb, colină. *Ridicătura de pămînt nu trecea de înălţimea unui copac mare* (CA. PETR.). **2**. Faptul de a ridica (greutăţi). *Moş Nichifor... se ferea de ridicături, pentru că se temea de surpătură* (CR.). **3** Fig. (*înv.*) Scutire de bir; înlesnire. **4** (*înv.*) Plecare, mutare. **5** (*înv.*) Înălţare în rang. • pl. *-i.* şi (*înv.*) *rădicătúră, arădicătúră, ardicătúră s.f.* /***ridica*** + *-ătură.*

ridíche *s.f.* **1** (*bot.*) Plantă erbacee anuală, din familia cruciferelor, legumicolă, cu rădăcina sferică sau alungită, cărnoasă, cu coaja albă, roşie, violacee sau neagră, comestibilă şi cu frunzele mari, adînc crestate (*Raphanus sativus*; restr. rădăcina comestibilă a acestei plante, cu proprietăţi antiscorbutice şi diuretice. ◇ *Ridiche sălbatică* = *a*) buruiană anuală, dăunătoare plantelor de cultură, cu rădăcina pivotantă, lungă şi subţire, cu tulpina acoperită cu peri rigizi, cu frunzele peţiolate, lanceolate şi cu florile albe, roşii, violete, rar, gălbui (*Raphanus raphanistrum*); *b*) muştar-de-cîmp (*Sinapis arvensis*). ◇ Expr. (*fam.*) *A freca* (cuiva) *ridichea* (*la nas*) = *a*) a bate tare (pe cineva); *b*) a face cuiva greutăţi; *c*) a critica, a certa aspru (pe cineva). *A tunde ridiche* (pe cineva) = a tunde la piele, chilug. ◆ Fig. Copil plăpînd. ◆ (*glum.*) Elev din clasele mici; boboc. **2** Analog. (*reg.*) Suport de lemn, ascuţit la capătul care intră în pămînt şi în care se fixează nicovala pe care se bate coasa. • pl. *-i,* (*reg.*) *-e.* şi (*reg.*) *rădíche, redíchie s.f.* /lat. ***radīcŭla, -ae***.

ridíchie *s.f.* v. ridiche.

ridichioáră *s.f.* (*bot.*) **1** Numele mai multor plante erbacee din familia cruciferelor: *a*) cerenţel (*Geum urbanum*); *b*) muştar-de-cîmp (*Sinapis arvensis*); *c*) rapiţă (*Brassica rapa, Brassica napus*); *d*) ridiche sălbatică (*Raphanus raphanistrum*); *e*) mărţişor (*Geum montanum*); *f*) călţunul-doamnei (*Geum rivale*); *g*) micsandră-sălbatică (*Erysimum repanelum*). **2** Puturoasă (*Diplotaxis tenuifolia*). • pl. *-oare.* şi (*reg.*) *rădichioáră s.f.* /***ridiche*** + *-ioară.*

ridichiúl[1] *s.n.* v. ridicol[1].

ridichiúl[2] *s.n.* v. ridicol[2].

ridichiulitáte *s.f.* v. ridiculitate.

ridícol[1] *s.n.* (*înv.*) Pungă în formă de săculeţ în care femeile îşi păstrează mărunţişurile (banii, batista etc.). *Caută aici în ridicol şi fă-mi lectura celor trei bilete* (C. NEGR.). • şi *ridichiúl s.n.* /<fr. ***ridicule***.

ridícol[2]**, -ă** *adj., s.n.* **I** *adj.* **1** (*despre oameni sau despre manifestări, acţiuni etc. ale lor*) Care stîrneşte rîsul sau batjocura; caraghios, comic. *Are un aspect ridicol.* ◇ (*adv.*) *Se îmbracă ridicol.* ◆ (*adv.; urmat de un adv. de care se leagă prin prep. „de", exprimă super. abs.*) Extraordinar, foarte. *Vorbeşte ridicol de încet.* **2** (*despre sume de bani, cifre, cantităţi etc.*) Care este foarte mic; neînsemnat, derizoriu. **II** *s.n.* Ceea ce provoacă ilaritate sau batjocură. *Ar fi părut că-s gelos şi eu am oroare de ridicul* (REBR.). ◆ Aspect caraghios, absurd. *Îşi dădu numaidecît seama de ridicului situaţiei* (CĂL.). • pl. *-i, -e.* şi *ridícul, -ă adj., s.n.,* (*înv.*) *ridichiúl s.n.* /<it. ***ridicolo***, fr. ***ridicule***, lat. ***rīdīcŭlus, -a, -um*** <*rīdēre* „a rîde".

ridícul, -ă *adj.* v. ridicol[2].

ridiculitáte *s.f.* Aspect caraghios, absurd al unui lucru, al unei situaţii (sau al unei fiinţe). ◆ Ext. Vorbă, mod de a se exprima caraghios, absurd. *Sînt notorii ridiculităţile din discursurile sale.* • pl. *-ăţi.* şi (*înv.*) *ridichiulitáte s.f.* /<fr. ***ridiculité***.

ridiculizá *vb. I. tr.* (*compl. indică situaţii, caractere etc.*) A scoate în evidenţă ridicolul. *În presă se ridiculizează modul în care s-au făcut alegerile.* ◆ (*compl. indică persoane, lucruri etc.*) A face să apară ridicol. *Fiind misogin, ridiculizează femeile.* ◆ Ext. A-şi bate joc. *Fiind slab din fire, toţi îl iau peste picior, îl ridiculizează.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***ridiculiser***.

ridiculizáre *s.f.* Acţiunea de *a ridiculiza* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***ridiculiza***.

ridingótă *s.f.* v. redingotă.

riél *s.m.* (*fin.*) Unitatea monetară în Cambodgia. • pl. *-i.* /<fr. ***riel***.

rierúncă *s.f.* v. ieruncă.

riesling ['rislin] *s.n.* (*vit.*) Varietate de struguri cu boabele dese, rotunde, verzi-gălbui cu mici puncte negre şi cu pieliţa groasă, din care se produc vinuri fine, de calitate. ◆ Ext. Vin obţinut din astfel de struguri. • şi *rísling, rízling s.n.* /<germ. ***Riesling***, fr. ***riesling***.

rif *s.m.* (*înv., reg.*) Unitate de măsură pentru lungimi, valorînd aproximativ 77 cm. *Zece rifi de pînză fină* (EMIN.). • pl. *m. -i, n. -uri.* şi *răf, irif s.m.* /<tc. ***rif, irif***, magh. ***röf, réf***.

rifelát, -ă *adj.* v. riflat.

riff *s.n.* (*muz.; în jazz*) Frază muzicală simplă şi foarte ritmată, motiv care se repetă ca fond sau ca temă principală. ◆ Restr. Mod de construcţie melodică, specific folclorului negru. • pl. *-uri.* /<engl. ***riff***, fr. ***riff***.

riflát, -ă *adj.* (*ţes.; despre valţuri*) Care are rifturi. • pl. *-ţi, -te.* şi *rifelát, -ă adj.* /de la ***riflu***.

ríflu *s.n.* (*tehn.*) Crestătură de forma unui şanţ elicoidal executată pe suprafaţa activă a cilindrilor valţurilor de moară, de-a lungul acestora, pentru a le mări eficacitatea. • pl. *-uri.* /<germ. ***Riffel***.

rifluí *vb. IV. tr.* (*tehn.*) A executa, prin aşchiere, cu ajutorul unei maşini-unelte speciale, rifluri pe suprafaţa activă a cilindrului de la valţurile de moară. *Maşină de rifluit.* • prez.ind. *-iesc.* /***riflu*** + *-i,* după germ. *riffeln*.

rifluíre *s.f* (*tehn.*) Acţiunea de *a riflui* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***riflui***.

rifluitór, -oáre *s.m., s.f.* (*tehn.*) Muncitor care execută rifluri. • sil. *-flu-i-.* pl. *-ori, -oare.* /***riflui*** + *-tor*.

riflúră *s.f.* (*tehn.*) Sistem de şanţuri elicoidale longitudinale, cu profil dinţat, pe suprafaţa valţurilor utilizate în morărit, în industria textilă etc. • pl. *-i.* /<fr. ***riflure***.

rift *s.n.* (*geomorf.*) Fractură alungită a listosferei, avînd la suprafaţă formă de vale alungită foarte adîncă sau de graben, care este caracteristică mai ales marilor dorsale oceanice. ◆ Spec. Adîncitură, fisură în scoarţa terestră, făcută de un rîu. • pl. *-uri.* /<fr. ***rift***, engl. ***rift***.

rifúgiu *s.n.* v. refugiu.

rigál, -á *adj.* v. regal[3].

rigán *s.m.* (*bot.*) Sovîrv (*Origanum vulgare*). *Uns... cu ulei de rigan* (ARGH.). • pl. *-i.* /<ngr. ***ριγανη***.

rigát *s.n.* v. regat.

rigaudon [rigo'don] *s.n.* Numele unui vechi dans francez de origine provensală, cu ritm binar şi mişcare vioaie, devenit, în sec. 17, dans de bal, asemănător contradansului. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • scris şi *rigodón.* /<fr. ***rigaudon, rigodon***.

rígă *s.m.* **1** (*înv.*) Rege. *Se înţeţeau solii la riga ungur* (SADOV.). **2** Carte de joc cu figura regelui; rege, popă, crai. *Etalează riga de cupă.* • pl. *-rigi.* /<ngr. ***ρήγας***.

rigă (2)

rigăí *vb. IV.* v. rîgîi.

rigeá *s.f.* v. regea.

rigeál *s.m., s.n.* v. regeal.

ríghel *s.n.* v. riglă[2].

rigíd, -ă *adj.* **1** Care este lipsit de flexibilitate, de elasticitate; ţeapăn, neflexibil. *Guler drept şi rigid de modă veche* (TEOD.). ◇ (*adv.*) *Înclină rigid din cap.* ◆ (*tehn.; despre corpuri*) Care nu se deformează sub acţiunea forţelor exterioare, care rezistă. ◆ Ext. (*despre piese, legături*) Care este fix, imobil; care este întărit. ◇ (*adv.*) *Piesele trebuie legate rigid.* **2** Fig. (*despre oameni*) Care nu admite abateri, compromisuri, concesii etc.; care este dur, sever, neînduplecat, intransigent. *Tipul desăvîrşit al ardeleanului rigid* (CE. PETR.). ◆ (*despre expresia sau trăsăturile feţei*) Care exprimă intransigenţă, neînduplecare, asprime, severitate. *Afişează o expresie rigidă.* **3** Fig. (*despre concepte, doctrine, idei, opinii etc.*) Care nu admite abateri de la o normă sau de la o regulă stabilită; riguros. *Are păreri rigide în legătură cu această nouă teorie.* ◇ (*adv.*) *Nu trebuie să privim rigid evoluţia societăţii.* ◆ Care este fix, stabil. *Sonetul este o formă rigidă şi avară* (GAL.). • pl. *-zi, -de.* /<fr. ***rigide***, lat. ***rigĭdus, -a, -um***.

rigidimétru *s.n.* (*fiz.*) Aparat care serveşte la măsurarea rigidităţii dielectrice. • pl. *-e.* /<fr. ***rigidimètre***.

rigiditáte *s.f.* **1** Însuşirea a ceea ce este rigid. ◆ (*tehn.*) Proprietate a corpurilor de a nu se deforma sub acţiunea forţelor exterioare, care se exercită asupra lor. *Rigiditatea unei ţevi de oţel.* ◇ *Rigiditate dielectrică* = proprietate a unui mediu rău conducător de electricitate de a nu fi străpuns sub acţiunea unui cîmp electric. ◆ Lipsă de flexibilitate, de suplete. *Iatacul..., scăldat în văpaia candelii, mărea sinistru rigiditatea siluetei ei* (KLOP.). ◇ (*med.*) *Rigiditate musculară* = contracţie musculară persistentă, apărută ca urmare a unor boli ale sistemului nervos, ca meningita cerebrospinală, tetanosul. *Rigiditate cadaverică* = fenomen general de întărire şi de înţepenire musculară, care apare în primele ore după moarte, ca urmare a coagulării proteinelor musculare. **2** Fig. Severitate excesivă, duritate, austeritate, asprime; intransigenţă. *Este proverbială rigiditatea profesorului.* ◆ Formalism. *Literatura latină datorea aceste defecte de rigiditate, de stîngăcie, literaturii greceşti* (IORGA). • pl. *-ăţi.* /<fr. ***rigidité***, lat. ***rĭgĭdĭtas, -atis***.

rigidizá *vb. I. tr.* (*tehn.; compl. indică piese sau elemente de construcţie*) A întări cu ajutorul unor nervuri, traverse etc., fixate prin nituire, prin sudură etc., pentru a evita deformarea. • prez.ind. *-ez.* /***rigid*** + *-iza,* după fr. *rigidifier*.

rigidizáre *s.f.* (*tehn.*) Acţiunea de *a rigidiza* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***rigidiza***.

riglá *vb. I. tr.* (*compl. indică linii*) A trage cu rigla. ◇ Fig. *Un edificiu ameţitor... ce se vedea, însă, a fi riglat de un mare număr de caturi* (CĂL.). • prez.ind. *-ez.* /***riglă*** + *-a,* după fr. *régler*.

riglát, -ă *adj.* Care este liniat. ◆ (*geom.*) *Suprafaţă riglată* = suprafaţă obţinută prin mişcarea orientată a unei linii drepte după o anumită lege. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***rigla***; cf. fr. *réglé*.

ríglă[1] *s.f.* **1** (*tehn.*) Piesă dreptunghiulară plată, lungă şi dreaptă (gradată), confecţionată din lemn, din metal, din material plastic etc., folosită pentru desenarea liniilor drepte, pentru verificarea suprafeţelor plane etc.; linie, lineal. ◇ *Riglă de calcul* = instrument cu care se fac anumite calcule rapide, alcătuit dintr-o riglă fixă şi o riglă mobilă, care alunecă pe cea fixă, ambele avînd diviziuni logaritmice. ◇ Analog. *Mîna stîngă fugea de sus pînă jos pe riglele de metal* (*ale chitarei*) (D. ZAMF.). ◆ Fig. Dîră. *Pe faţa mării, se deschidea... un evantai imens de spumă albă, dantelată, cu rigle lungi, întinse pînă la ţărm* (BART). **2** (*constr.*) Piesă de lemn groasă şi lată. **3** (*metalurg.*) Unealtă metalică sau de lemn, folosită pentru netezirea şi îndepărtarea surplusului de amestec de formare din cutia de formare. **4** (*înv.*) Rubrică. *Acest catastih... îl împărţim în 9 rigle* (PEN.). • pl. *-e.* /<ngr. ***ρήγλα*** „regulă".

ríglă[2] *s.f.* (*reg.*) **1** Bucată de lemn sau de metal care serveşte de încuietoare la uşa casei; zăvor. ◆ Scoabă în uşorul uşii, în care intră balamaua. **2** (*constr.*) Bucată de lemn aplicată orizontal sau în diagonală pe un element de construcţie pentru a-l întări. ◆ (*mai ales la pl.*) Fiecare dintre grinzile pe care se sprijină podeaua de scîndură a caselor şi a grajdurilor. ◆ Leaţ care se foloseşte la construcţia gardurilor. ◆ (*în forma „righel"*) Punte pe care se urcă trunchiurile la joagăr. **3** (*ferov.*) Barieră. **4** (*ţes.; la războiul de ţesut mecanic*) Piesă care serveşte la conducerea şi întinderea firelor de urzeală. • pl. *-e.* şi *ríghel s.n.* /<germ. ***Riegel***.

riglétă *s.f.* **1** (*topogr.*) Riglă lungă de 2-5 m și groasă de 2-4 cm, cu capetele întărite cu armături metalice, folosită pentru măsurarea unghiurilor. **2** Rigla mobilă a unei rigle de calcul. • pl. *-e.* /<fr. ***réglette***, după *riglă*.

rigoáre *s.f.* **1** Asprime, severitate, strictețe; intransigență, rigiditate. *Deplina libertate... contrasta cu rigoarea vieții lui de pînă acum* (CĂL.). <> Loc.adj. *De rigoare* = care este cerut de o anumită împrejurare sau de o anumită etichetă; potrivit unei anumite împrejurări sau unei anumite etichete. *După formalitățile de rigoare, am început să convorbim despre vreme* (CAR.). *La rigoare* = în caz de extremă necesitate. *La rigoare, poți să-i mai faci cîte-o injecție* (GAL.). <> Expr. *(jur.) A suferi* (sau *a-i aplica* cuiva) *rigorile legii* = a fi pedepsit (sau a pedepsi) conform legii. ◆ *(la pl.)* Principii severe. *Sîntem nemulțumiți de rigorile acestei profesoare.* ◆ Fig. Asprime a vremii. *Nu ia în calcul rigoarea iernii.* **2** Exactitate, precizie. *Teza este întocmită cu rigoare științifică.* • pl. *-ori.* /<fr. ***rigueur***, it. ***rigore***, lat. ***rigor***, ***-oris***.

rigodón *s.n.* v. rigaudon.

rigól *s.n.* v. rigolă.

rigolá *vb. I. tr.* (*compl. indică pămîntul*) A săpa adînc pentru a planta viță-de-vie. • prez.ind. *-ez.* /***rigolă*** + *-a*.

rigólă *s.f.* **1** Șanț mic sau amenajare specială de-a lungul străzilor, între marginea carosabilului și bordura trotuarului, destinate colectării apelor superficiale și orientării acestora la un punct de descărcare. *Mușețelul... se-nmulțea abundent în rigola unui trotuar* (CĂL.). **2** Canal mic sau brazdă prin care este condusă apa de irigație la plante. *Apa e vărsată în lungi rigole printre plantațiile de bumbac* (RALEA). **3** (*reg.; în forma „rigol”*) Săpătură făcută la aproximativ 40 cm adîncime pentru a planta viță-de-vie. **4** (*geomorf.*) Formă de eroziune în adîncime a solului (pînă la 20-50 cm), ca urmare a acțiunii șuvoaielor de apă. • pl. *-e.* și *rigól s.n.* /<fr. ***rigole***; cf. germ. *Rigole*.

rígor *s.n.* (*med.*) Frison. • /<lat. ***rigor***, ***-oris***, fr. ***rigor***.

rigorísm *s.n.* **1** Severitate extremă în stabilirea, în interpretarea sau în aplicarea normelor morale sau, gener., a altor norme; austeritate. *Rigorismul religiei mă sperie.* **2** Calitatea a ceea ce este riguros. ◆ Metodă de mare finețe, subtilitate și exactitate. *Impresionează rigorismul analizei științifice.* **3** (*filos.*) Concepție etică promovată de Kant, care opune în mod rigid normele morale necesităților fizice și spirituale ale omului. • /<fr. ***rigorisme***.

rigoríst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Adept) al rigorismului. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***rigoriste***.

rígor mórtis *loc.subst.* (*biol.*) Înțepenire progresivă a mușchilor, care survine la cîteva ore după deces, ca rezultat al coagulării proteinelor din mușchi. • /<lat. ***rigor mortis***.

rigorós, -oásă *adj.* v. riguros.

rigsdág *s.n.* v. riksdag.

rigurós, -oásă *adj.* **1** Care nu admite abateri (de la normele stabilite); inflexibil, intransigent, necruțător, neînduplecat. *O dietă riguroasă.* <> (*jur.*) *Detențiune riguroasă* = temniță grea. ◆ Fig. (*despre vreme*) Care este greu de suportat, aspru. *Timpul era riguros, vîntul mugea cu furie* (PER.). ◆ Care este cerut de o anumită împrejurare sau de o anumită etichetă; indispensabil. **2** Care este făcut, executat cu rigurozitate, cu scrupulozitate; exigent, strict. *O cercetare științifică riguroasă.* ◆ Care dovedește o exactitate inflexibilă, strictă. *Definire riguroasă a termenilor.* <> (*adv.*) *Judecă riguros faptele.* **3** (*despre demonstrații*) În care fiecare afirmație este consecința clară a afirmațiilor demonstrate anterior. • pl. *-oși, -oase.* și (*înv.*) *rigorós, -oásă adj.* /<fr. ***rigoureux***, it. ***rigoroso***.

rigurozitáte *s.f.* **1** Strictețe; severitate, rigiditate, asprime. *Suport rigurozitatea regimului alimentar.* <> Loc.adv. *Cu rigurozitate* = în mod sever, riguros. *Trebuie să cercetăm cu rigurozitate faptele.* **2** Exactitate, precizie. *Impresionează rigurozitatea științifică a tezei.* ◆ Conștiinciozitate, exigență, scrupulozitate. *Dovedește rigurozitate în tot ce face.* • pl. *-ăți.* /***riguros*** + *-itate*, după it. *rigorosità*.

rihtuí *vb. IV. tr.* **1** (*în cizmărie; compl. indică piesele de piele ale unor obiecte de încălțăminte*) A ajusta, croind și îmbinînd prin cusături, pentru a putea fi asamblate cu tălpile. ◆ (*compl. indică fețe croite*) A pune căptușeală. **2** (*în plutărit*) A pune în ordine lemnele la tason. • scris și *richtuí.* prez.ind. *-iesc.* /<germ. ***richten***.

rihtuíre *s.f.* Acțiunea de *a rihtui* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***rihtui***.

rihtuít *s.n.* Faptul de *a rihtui.* • /v. ***rihtui***.

rihtuitór, -oáre *s.m., s.f.* Persoană (calificată) care rihtuiește. • sil. *-tu-i-.* pl. *-ori, -oare.* /***rihtui*** + *-tor*.

rijnícă *s.f.* v. rîjnică.

riksdág (*polit.*) Denumire a parlamentului suedez. • și *rigsdág s.n.* /<fr. ***rigsdag***; cuv. sued.

riksmal ['riksmol] *s.n.* (*lingv.*) Una dintre cele două limbi literare norvegiene moderne (alături de landsmal), creată în sec. 19 pe baza limbii daneze. • /<norv. ***riksmål*** „limba statului”.

ril *s.n.* **1** (*tehn.*) Șanț făcut cu o mașină specială pe linia de îndoire a unui carton, astfel încît straturile exterioare din spatele îndoiturii să nu se rupă. **2** Spec. Șanț pe un disc. • pl. *-e, -uri.* /<germ. ***Rille***, engl. ***rill***.

rilasciando [rila'ʃando] *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Încetinind, slăbind mișcarea. • /<it. ***rilasciando***.

rilsán *s.n.* (*chim.*) Rășină poliamidică, rezistentă la acizi, grăsimi, uleiuri, benzină, care este folosită ca izolant, la obținerea de fibre textile, pentru filtre etc. • /<fr. ***rilsan***.

rilsanizá *vb. I. tr.* (*tehn.; compl. indică grătarele metalice ale frigiderelor*) A acoperi cu rilsan. • prez.ind. *-ez.* /***rilsan*** + *-iza*.

rilsanizáre *s.f.* (*tehn.*) Acțiunea de *a rilsaniza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***risalniza***.

rimá[1] *vb. I. intr.* **1** (*despre două sau mai multe cuvinte*) A avea aceleași sunete în silabele finale. ◆ Fig. (*despre lucruri, idei, persoane etc.*) A se potrivi, a se afla în consens. *Ceea ce aud acum... nu rimează în totul cu amintirile mele* (GAL.). ◆ Fig. (*despre lucruri, idei, persoane etc.*) A se asemăna. *Gîndurile noastre rimează.* **2** A face versuri (cu rimă); a versifica. *Poate că și eu am rimat în viața mea o strofă* (BRĂT.). <> (*abs.*) *Am un amic farmacist, care între hapuri și unguente, găsește timp să și rimeze* (CAR.). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***rimer***.

rimá[2] *vb. I.* v. rîma.

rimát, -ă *adj.* **1** (*despre două sau mai multe cuvinte*) Care au aceleași sunete în silabele finale. *Poeziile au... toate versurile rimate* (IBR.). **2** Care este scris în versuri. *Susții că ce admiră o lume toată sînt niște copilării rimate* (DELAVR.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***rima***.

rimaye [ri'mai] *s.n.* (*geogr.*) Crevasă care separă masa de gheață (sau de zăpadă) de pereții stîncoși din regiunile muntoase. • /<fr. ***rimaye***; cf. lat. *rīma, -ae* „crăpătură”.

rímă[1] *s.f.* (*vers.*) **1** Repetare a sunetelor finale în două sau în mai multe versuri (începînd cu ultima silabă accentuată). *Rima este la Eminescu un ornament al formei* (IBR.). <> *Rimă feminină* = rimă realizată prin intermediul unor cuvinte cu accentul pe penultima silabă. *Rimă masculină* = rimă realizată prin intermediul unor cuvinte cu accentul pe ultima silabă. *Rimă interioară* = rimă care apare în interiorul versurilor, nu la sfîrșitul lor. *Rimă dactilică* v. dactilic. *Rimă decimă* v. decimă. *Rimă leonină* v. leonin. *Rimă peonică* v. peonic. *Rimă univocă* v. univoc. ◆ Ext. Potrivire a sunetelor finale a două cuvinte. **2** Cuvînt (ori segment dintr-un cuvînt) care rimează cu altul. *Ai ride... Să mă vezi... vînînd cîte-o idee, cîte-o rimă, un cuvînt* (ALEX.). ◆ Ext. Vers. *Mă văd... Cercînd... dorul să mi-l pui în rime* (VLAH.). • pl. *-e.* /<fr. ***rime***.

rímă[2] *s.f.* v. rîmă.

rimél *s.n.* (*cosmet.*) Produs cosmetic cu aspect de pastă de diverse culori, folosit pentru machierea genelor. • pl. *-uri.* /<fr. ***rimmel***.

rimelá *vb. I. tr., refl.* A(-și) machia genele cu rimel. • pl. *-ez.* /***rimel*** + *-a*, după fr. *rimmeller*.

rimeláre *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *rimela*; rimelat. • pl. *-ări.* /v. ***rimela***.

rimelát[1] *s.n.* Rimelare. • /v. ***rimela***.

rimelát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre gene, ochi*) Care este dat cu rimel. **2** Ext. (*despre persoane*) Care are ochii machiați cu rimel. *O femeie puternic rimelată.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***rimela***.

rímic, -ă *adj.* (*vers.*) Care se referă la rimă. • pl. *-ci, -ce.* /***rimă*** + *-ic*.

rimleán *s.m.* v. rîmlean.

rimónt *s.m.* v. remont[1].

rin- Elem. de compunere „nas, trompă”, „referitor la nas”, „nazal”. • și *rino-.* /<fr. ***rhin(o)***-; cf. gr. *ῥίς, ῥινός* „nas”.

rinalgíe *s.f.* (*med.*) Durere de nas. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***rhinalgie***; cf. gr. *ῥίς, ῥινός* „nas”, *ἄλγος* „durere”.

rinascentíst, -ă [rinaʃen'tist] *adj.* v. renascentist.

rinascimental, -ă [rinaʃimen'tal] *adj.* Care se referă la rinascimento. • pl. *-i, -e.* /<it. ***rinascimentale***.

rinascimento [rinaʃi'mento] *s.n.* Nume dat Renașterii în Italia. • /<it. ***rinascimento***.

rínă *s.f.* (*metalurg.*) Jgheab prin care metalele și aliajele topite se scurg din cuptoare în oalele de turnare sau de transport. • pl. *-e.* /<germ. ***Rinne***.

rinc- Elem. de compunere „cioc”. • și *rinco-.* /<fr. ***rhynch(o)***-; cf. gr. *ῥύγχος*.

rinceau *s.n.* v. rinsou.

rinchezá *vb. I.* v. rînchieza.

rinchezáre *s.f.* v. rînchezare.

rinchezătúră *s.f.* v. rînchezătură.

rínchiță *s.f.* v. ribiță.

rinco- v. rinc-.

rincocárp, -á *adj.* (*bot.; despre plante*) Care are fructele rostrate. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***rhynchocarpus***.

rincocefál *s.m.* (*zool.; la pl.*) Ordin de reptile (din triasic), caracterizat prin existența coardei dorsale; (*și la sg.*) reptilă din acest ordin. • pl. *-i.* /<fr. ***rhynchocéphales***, lat. ***rhynchocephalia***.

rincofíl, -ă *adj.* (*bot.; despre plante*) Care are frunzele rostrate. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***rhynchophyllus***.

rinconéla *s.f.* (*paleon.*) Gen de brahiopode marine, fosile din era secundară. • /<fr. ***rhynchonelle***.

rincospérm, -ă *adj.* (*bot.; despre plante*) Care are semințele rostrate. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***rhynchospermus***.

rindeá *s.f.* Unealtă compusă dintr-unul sau din mai multe cuțite fixate cu ajutorul unor pene într-un corp de lemn, care servește la prelucrarea manuală sau mecanică a pieselor de lemn, prin detașarea de așchii subțiri și lungi <> Loc.vb. *A da* (sau *a trage* ceva) *la rindea* = a netezi cu ajutorul rindelei, a prelucra cu rindeaua; a rindelui. <> Expr. *A da* (pe cineva) *la rindea* = a bate (pe cineva). *A nu fi dat la rindea* = (*despre oameni*) a fi grosolan, necioplit. ◆ Ext. Unealtă folosită la netezirea unor piese făcute dintr-un metal sau dintr-un aliaj moale. ◆ Restr. (*reg.*) Cuțitul rindelei. • pl. *-ele.* și (*reg.*) *arîndeá, rîndeá, rendeá s.f.* /<tc. ***rende***.

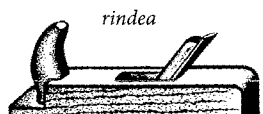

rindea

rindelá *vb. IV. tr.* (*compl. indică lemne sau obiecte din lemn*) A rindelui. • prez.ind. *-ez.* /***rindele***, pl. lui *rindea* + *-a*.

rindelár *s.m.* Rabotor. • pl. *-i.* /***rindela*** + *-ar*.

rindeláre *s.f.* Rindeluire. • pl. *-ări.* /v. ***rindela***.

rindeluí *vb. IV. tr.* (*compl. indică lemne sau obiecte din lemn*) A netezi, a fățui, a fasona cu rindeaua; a efectua o rindeluire, a da la rindea; a rindela, rindui. <> *Mașină de rindeluit* = mașină care efectuează în mod mecanic operații cu rindeaua, ale cărei cuțite au o mișcare de rotație, prelucrarea asemănîndu-se cu frezarea. • prez.ind. *-iesc.* /***rindea*** + *-ălui*.

rindeluíre *s.f.* Acțiunea de *a rindelui* și rezultatul ei; rindelare, rindeluit, (*înv.*) rindire. • pl. *-i.* /v. ***rindelui***.

rindeluít *s.n.* Rindeluire. • /v. ***rindelui***.

rindíre *s.f.* (*înv.*) Rindeluire. • pl. *-i.* și ***rendíre*** *s.f.* /de la ***rindea***.

rinduí *vb. IV. tr.* A rindelui. • prez.ind. *-iesc.* și (*reg.*) *rînduí vb. IV.* /***rindea*** + *-ui*.

rinencefál *s.n., s.m.* **1** *s.n.* (*anat.*) Parte a creierului cuprinzînd anumite sectoare filogenetice ale scoarței cerebrale și formațiile subcorticale corelate cu acestea, unde, în afara funcției olfactive, se realizează integrări superioare ale funcțiilor vegetative și emoționale. **2** *s.m.* Monstru al cărui aparat nazal constă într-o trompă inserată la baza frunții; rinocefal. • pl. *n. -uri, m. -i.* /<fr. ***rhinencéphale***; cf. gr. *ῥίς* „nas”, *ἐγκέφαλος* „creier”.

rinflaiș *s.n.* (*culin.; reg.*) Rasol. • /<germ. ***Rindfleisch*** „carne de vacă”.

rinforzando [rinfor'tsando] *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Cu sonoritate sporită, accentuată. • /<it. ***rinforzando***.

ring *s.n.* **1** Estradă construită la o înălțime regulamentară, de formă pătrată și mărginită cu trei rînduri de corzi, fixate pe patru stîlpi, unde se dispută gale de box. ◆ Ext. (*sport*) Box. **2** Spațiu special amenajat într-un local, pe care se dansează. **3** (*ind. text.*) Mașină specială, folosită în industria textilelor pentru întinderea sau dublarea tortului, pentru răsucirea firului și înfășurarea lui pe țevi. **4** (*nav.*) Inel de metal fixat de peretele cheiului și servind pentru acostarea navelor. **5** (*transp.*) Șosea, stradă circulară în jurul unui oraș sau al unei părți a lui. **6** (*econ.*) Una dintre cele mai simple forme de monopol, reprezentînd o înțelegere de scurtă durată între principalele firme în domeniu cu privire la condițiile de desfacere și la prețurile de vînzare. • pl. *-uri.* /<engl., fr. ***ring***, germ. ***Ring***.

ringlótă *s.f.* v. renglotă.

ríngo *s.n.* (*sport*) Sport constînd în aruncarea și prinderea unui inel de cauciuc jucat peste o plasă. • /<engl. ***ring*** „cerc".

riníchi *s.m.* **1** (*anat.*) Fiecare dintre cele două organe interne ale omului și ale mamiferelor superioare, situate în regiunea lombară, în afara cavității peritoneale, de o parte și de alta a coloanei vertebrale, care au rolul de a secreta și de a excreta urina; (*pop.*) rărunchi. *Are pietre la rinichi.* **2** (*med.*) *Rinichi artificial* = aparat care servește la înlocuirea temporară a funcțiilor rinichiului, eliminînd produșii toxici din sînge, fără a modifica compoziția acestuia; dializator. **3** (*culin.*) Fel de mîncare preparată din rinichii animalelor. *Nu-mi plac rinichii prăjiți.* • pl. *-chi.* și (*înv., reg.*) *rănichi s.m.* /lat. ***rēnicŭlus***.

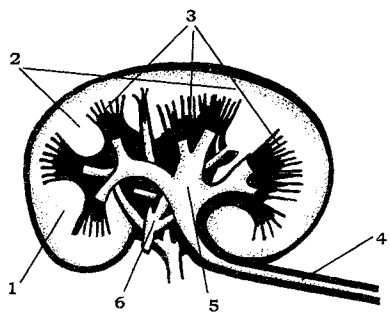

Rinichiul uman
(secțiune longitudinală)

1. Substanță corticală.
2. Columne renale.
3. Piramide renale.
4. Ureter.
5. Bazinetul renal.
6. Papile.

rinítă *s.f.* (*med.*) Inflamație acută sau cronică a mucoasei nasului; coriză, guturai. • pl. *-e.* /<fr. ***rhinite***; cf. gr. *ῥίς, ῥινός* „nas".

rino- v. rin-.

rinocefál *s.m.* Rinencefal. • pl. *-i.* /<fr. ***rhinocéphale***.

rinocér *s.m.* (*zool.*) Numele a două genuri de mamifere pahiderme, impericopitate, erbivore din Africa și din Asia, cu corpul masiv, cu pielea groasă și aproape lipsită de păr, avînd pe frunte un corn (*Rhinoceros unicornis*) sau două coarne (*Diceros bicornis*). • pl. *-i.* și (*înv.*) *rinócheros s.m.* /<fr. ***rhinocéros***, lat. ***rhīnocĕros, -ontis***; cf. gr. *ῥίς, ῥινός* „nas", *κέρας* „corn".

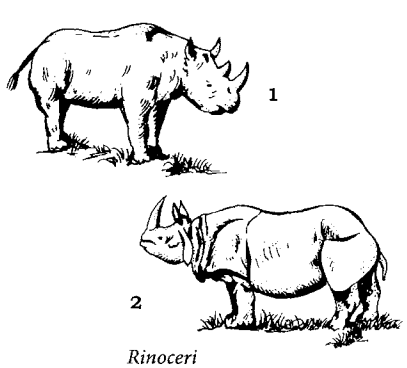

Rinoceri
1. African: cca 1,5 m înălțime și o greutate de pînă la 1,3 tone.
2. Indian: cca 1,7 m înălțime și o greutate de pînă la 1,8 tone.

rinocerít *s.f.* (*psih.*) Efectul, rezultatul rinocerizării. • ***/rinoceri[za]*** + *-ită*.

rinocerizá *vb. I. tr., refl.* (*despre persoane*) A (se) înstrăina, a (se) depersonaliza sub acțiunea unor factori sociali-politici ostili, agresivi, abrutizîndu-se. • prez.ind. *-ez.* ***/rinocer*** + *-iza*; cf. nm. pr. *Rinocerii*, piesă a scriitorului francez de origine română Eugen Ionescu.

rinocerizáre *s.f.* Faptul de *a (se) rinoceriza.* • pl. *-ări.* /v. ***rinoceriza***.

rinocerizát, -ă *adj.* (*despre persoane*) Care este depersonalizat, înstrăinat; care s-a abrutizat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***rinoceriza***.

rinócheros *s.m.* v. rinocer.

rinoconióză *s.f.* (*med.*) Leziune a rinofaringelui, provocată de praf. • sil. *-ni-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***rhinoconiose***.

rinofaríngе *s.n.* (*anat.*) Partea superioară a faringelui care comunică cu fosele nazale. • /<fr. ***rhino-pharynx***, după *faringe*.

rinofaringián, -ă *adj.* (*med.*) Care afectează rinofaringele. • sil. *-gi-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***rhino-pharyngien***.

rinofaringítă *s.f.* (*med.*) Inflamație acută sau cronică a rinofaringelui. • pl. *-e.* /<fr. ***rhino-pharyngite***.

rinofímă *s.f.* (*med.*) Hipertrofie a părții inferioare a nasului. ◆ Afecțiune a pielii localizată pe nas, ca urmare a agravării acneei rozacee. • pl. *-e.* /<fr. ***rhinophyma***; cf. gr. *ῥίς, ῥινός* „nas", *φῦμα* „excrescență".

rinofobíe *s.f.* (*psih.*) Teamă patologică de tot ce are legătură cu nasul (în isterie, schizofrenie). • g.-d. *-iei.* ***/rino-*** + ***fobie***.

rinofoníe *s.f.* (*med.*) Rinolalie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***rhinophonie***.

rinofúg *s.n.* (*farm.*) Medicament sub formă de picături nazale, care conține soluție de clorhidrat de xilometazolină și alte elemente, folosit ca dezinfectant, antiinflamator și calmant. • /den. con.

rinoiatríe *s.f.* (*med.*) Terapie a afecțiunilor nazale. • sil. *-i-a-.* g.-d. *-iei.* /<it. ***rinoiatria***.

rinolalíe *s.f.* (*med.*) Tulburare a vocii din cauza modificărilor rezonanței cavităților nazale; rinofonie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***rhinolalie***; cf. gr. *ῥίς, ῥινός* „nas", *λαλιά* „vorbire" <*λαλέω*.

rinolaringítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a mucoasei nazale și a laringelui. • pl. *-e.* /<fr. ***rhino-laryngite***.

rinolít *s.n.* (*med.*) Concrețiune pietroasă în nas; calcul nazal. • pl. *-e.* /<fr. ***rhinolithe***; cf. gr. *ῥίς, ῥινός* „nas", *λίθος* „piatră".

rinológ, -ă *s.m., s.f.* (*med.*) Medic specialist în rinologie. • pl. *-ogi, -oge.* /<germ. ***Rhinolog***.

rinológic, -ă *adj.* (*med.*) Care aparține rinologiei, care se referă la rinologie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***rhinologique***.

rinologíe *s.f.* (*med.*) Ramură a medicinei care se ocupă cu studiul anatomiei, fiziologiei și patologiei nasului. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***rhinologie***; cf. gr. *ῥίς, ῥινός* „nas", *λόγος* „studiu".

rinomanometríe *s.f* (*med.*) Metodă de determinare a capacității respiratorii nazale cu ajutorul unui manometru instalat în nas. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* ***/rino-*** + ***manometrie***.

rinomanométru *s.n.* (*tehn. med.*) Manometru folosit în rinomanometrie. • pl. *-e.* /<engl. ***rhinomanometer***.

rinopatíe *s.f.* (*med.*) Boală a componentelor care delimitează cavitățile nazale. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<engl. ***rhinopathy***.

rinoplástic, -ă *adj., s.f.* (*med.*) **1** *adj.* Care aparține rinoplastiei, care se referă la rinoplastie. **2** *s.f.* Rinoplastie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***rhinoplastique***.

rinoplastíe *s.f.* (*chir.*) Operație chirurgicală plastică și reparatorie, de refacere a unui nas diform sau mutilat, prin grefarea sau prin transplantarea unei porțiuni de piele din altă parte a corpului; rinoplastică. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***rhinoplastie***; cf. gr. *ῥίς, ῥινός* „nas", *πλαστός* „modelat".

rinorafíe *s.f.* (*chir.*) Sutură a nasului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***rhinorraphie***.

rinoragíe *s.f.* (*med.*) Hemoragie nazală; epistaxis. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***rhinorragie***; cf. gr. *ῥίς, ῥινός* „nas", *ῥήγνυμι* „a țîșni".

rinorée *s.f.* (*med.*) Scurgere nazală abundentă. • pl. *-ee.* /<fr. ***rhinorrhée***; cf. gr. *ῥίς, ῥινός* „nas", *ῥέω* „a curge".

rinosalpingítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a mucoasei nazale și a trompei lui Eustache. • pl. *-e.* /<fr. ***rhino-salpingit***.

rinoscleróm *s.n.* (*med.*) Boală infecțioasă caracterizată printr-o secreție cronică și prin sclerozarea mucoasei nazale. • /<fr. ***rhinosclérome***; cf. gr. *ῥίς, ῥινός* „nas", *σκλήρωμα* „întărire".

rinoscleróză *s.f.* (*med.*) Atrofie a mucoasei nazale. • pl. *-e.* /<fr. ***rhinosclérose***.

rinoscóp *s.n.* (*tehn. med.*) Instrument prevăzut cu o oglindă, folosit în rinoscopie pentru examinarea foselor nazale. • pl. *-oape.* /<fr. ***rhinoscope***.

rinoscopíe *s.f.* (*med.*) Examinare a foselor nazale cu ajutorul rinoscopului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***rhinoscopie***; cf. gr. *ῥίς, ῥινός* „nas", *σκοπέω* „a examina".

rinosporidióză *s.f.* (*med.*) Micoză (originară din țările tropicale) care se localizează pe mucoase, de obicei pe rinofaringe și pe conjunctivă. • sil. *-di-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***rhinosporidiose***.

rinotomíe *s.f.* (*chir.*) Deschidere operatorie a unei fose nazale. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***rhinotomie***; cf. gr. *ῥίς, ῥινός* „nas", *τομή* „tăiere".

rinsóu *s.n.* (*a. plast.*) Motiv decorativ pictat sau sculptat, de formă curbată, reprezentînd ramuri, frunze sau (și) fructe. • scris și *rinceau.* pl. *-uri.* /<fr. ***rinceau***; cf. lat. *ramuscellus* „ramură mică".

rio- Elem. de compunere „scurgere, fluiditate". • /<fr. ***rhyo-***; cf. gr. *ῥέω* „a curge".

riolít *s.n.* (*mineral.*) Rocă vulcanică avînd compoziția chimică asemănătoare cu a granitului, cu textură porfirică, alcătuită din cuarț și din cristale de feldspați; liparit. • sil. *ri-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***rhyolite***, germ. ***Rhyolith***, rus. ***риолит***, engl. ***rhyolite***; cf. gr. *ῥέω* „a curge", *λίθος* „piatră".

riométru *s.n.* (*telec.*) Radiotelescop acordat pe o frecvență fixă, avînd o antenă dirijată spre zenit pentru a detecta variația fluxului radiației. • sil. *-ri-o-.* pl. *-e.* /<engl. ***riometer*** <*R[elative] I[onospheric] O[pacity] + Meter*.

riós, -oásă *adj.* v. rîios.

riotaxíe *s.f.* (*geomorf.*) Proces de formare a texturii fluidale care apare la unele roci magmatice. • sil. *-ri-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* ***/rio-*** + ***-taxie***.

ripá *vb. I. tr.* (*constr.; compl. indică piese grele, mai ales porțiuni din linii de cale ferată, tabliere ale podurilor etc.*) A deplasa transversal, pe distanțe foarte scurte. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***riper***.

ripáre *s.f.* Acțiunea de *a ripa* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***ripa***.

rípă *s.f.* (*bot.; reg.*) Sfeclă furajeră (*Beta vulgaris*). • pl. *-e.* /<magh. ***répa***, germ. ***Rübe***.

ripeág *s.n.* (*pesc.; reg.*) Carmac format dintr-un singur șir de cîrlige, folosit la prinderea sturionilor din mare. • pl. *-uri.* /<ucr. ***рипяк*** „scaiete".

ripí *vb. IV.* v. răpi.

ripícol, -ă *adj.* Care trăiește pe malurile apelor curgătoare. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***ripicole***; cf. lat. *rīpa, -ae* „rîu".

ripídă *s.f.* (*bis.*) **1** Obiect liturgic alcătuit dintr-un disc sau dintr-un romb de metal ori de lemn, montat pe un mîner, împodobit cu chipul unui înger, cu scene biblice etc., care este mișcat de preot deasupra

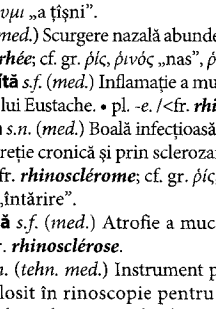

ripidă (1)

cuminecăturii, simbolizînd serafimii bătînd din aripi în jurul lui Hristos. *Șapte băieți... poartă ripidele și sfeșnicile în fața altarului* (EMIN.). ◆ Acoperămînt liturgic pentru potir. **2** Obiect alcătuit dintr-un căpăcel conic, fixat la capătul unei bare de metal sau de lemn,

folosit pentru stingerea lumînărilor. • pl. *-e, -ii.* şi *(înv.) repídă s.f.* /<slav. **рипида**; cf. gr. *ῥιπίς, -ίδος.*

ripídium *s.n.* (*bot.*) Tip de inflorescenţă cimoasă în formă de evantai. • /<fr. ***rhipidium***; cf. gr. *ῥιπίδιον, -ίς* „evantai mic".

ripiéno *s.n., adv.* (*muz.*) **I** *s.n.* Grupa viorilor într-o orchestră simfonică. **II** *adv.* (*indică modul de executare a unei bucăţi muzicale*) **1** (*în concerti grossi*) Cîntat de toţi executanţii; tutti. **2** (*într-un ansamblu*) Cu o voce suplimentară. • sil. *-pi-e-.* /<it. ***ripieno***.

ripít, -ă *adj.* v. răpit[2].

ripitór, -oáre *adj.* v. răpitor.

ripo- Elem. de compunere „murdărie". • /<fr. ***rhypo-***; cf. gr. *ῥύπος*.

ripofagíe *s.f.* (*psih.*) Tulburare a comportamentului alimentar, care se manifestă prin ingestia de gunoaie, de excremente (mai ales în unele stări demenţiale). • g.-d. *-iei.* /<engl. ***rhypophagy***.

ripofobíe *s.f.* (*psih.*) Teamă patologică de gunoaie, de murdărie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<engl. ***rhypophobia***.

ripolín *s.n.* (*chim.*) Email special, care se fabrică în diferite culori. • /<fr. ***ripolin***.

ripolinát, -ă *adj.* (*despre anumite obiecte*) Care este acoperit cu ripolin; lăcuit. *Tinichea ripolinată* (ARGH.). ◇ Fig. *Poartă veston negru, pieptii cămăşii ripolinaţi* (CE. PETR.). • pl. *-ţi, -te.* /***ripolin*** + *-at*, după fr. *ripoliné*.

ripostă *vb. I. intr.* (*despre oameni*) **1** A răspunde în contradictoriu, a replica prompt şi cu energie. *Riposta indignată, ameninţa* (CA. PETR.). ◇ (*tr.*) *Nu îndrăzni a riposta ceva* (CĂL.). ◇ Fig. *Un tun de vînătoare antitanc... a ripostat cu îndrăzneală* (PER.). ◆ A lua atitudine împotriva unei nedreptăţi; a protesta. *Simţea nevoia să riposteze societăţii vitrege care-l umileşte* (PER.). **2** A răspunde unui atac al adversarului (într-o luptă, într-o competiţie sportivă etc.). *Ripostează cu o lovitură nepermisă, sub centură.* ◆ (*sport; în scrimă*) A ataca imediat după ce a parat o lovitură. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***riposter***.

ripóstă *s.f.* **1** Răspuns prompt şi energic; replică. *Ironiilor sale le dădu o ripostă dură.* **2** Acţiune hotărîtă, energică prin care se respinge un atac. *Prevăzuse o asemenea ripostă din partea forţelor aliate.* • pl. *-e.* /<fr. ***riposte***.

ripple-mark ['ripəlmark] *s.n.* (*geomorf.*) Mică ondulaţie a suprafeţei unui material granular (nisip, pietriş) sau pe zăpadă, produsă de vînt, curenţi acvatici sau valuri. • /<engl. ***ripple mark*** <*ripple* „rid", *mark* „urmă".

rips *s.n.* (*ind. text.*) Ţesătură de bumbac sau de mătase, cu dungi paralele şi înguste, în relief, folosită pentru tapiţarea mobilelor şi pentru confecţionarea (căptuşelii) unor obiecte de îmbrăcăminte. *O sală... în care se afla... un număr de fotolii de rips verde* (CĂL.). • pl. *-uri.* şi (*înv.*) *rípsă s.f.* /<germ. ***Rips***.

ripsát, -ă *adj.* (*mai ales despre ţesături*) Care imită ripsul, care are dungi dese, reliefate. *Se juca mîngîind stofa ripsată a fotoliului cubic* (CA. PETR.). • pl. *-ţi, -te.* /***rips*** + *-at*.

rípsă *s.f.* v. rips.

ripuár, -ă *adj.* (*despre vechile popoare germanice, în special despre franci*) Care provenea sau care era originar de pe malurile Rinului (din regiunea Köln şi Aachen); ripuaric. • sil. *-pu-ar.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***ripuaire***, lat. ***ripuarius*** <*rīpa, -ae* „mal al unei ape curgătoare".

ripuáric, -ă *adj.* Ripuar. • sil. *-pu-a-.* pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***ripuarisch***.

ris[1] *s.n.* (*înv.*) Top (de hîrtie). • pl. *-uri.* şi *riz s.n.* /<germ. ***Ries***.

ris[2] *s.n.* (*bot.; înv.*) Orez (*Oryza sativa*). • /<fr. ***riz***, it. ***riso***.

risbérmă *s.f.* (*hidrotehn.*) Element de construcţie al unor baraje, cu rol de a proteja fundaţiile acestora împotriva eroziunii. • pl. *-e.* /<fr. ***risberme***.

risc *s.n.* **1** Posibilitate de a avea de înfruntat un pericol, o pagubă, un necaz etc. (cu speranţa într-un final fericit). *Intrarea într-o afacere presupune şi mari riscuri.* ◆ Pericol; inconvenient posibil. *Şi în dragoste apar riscuri. Risc de cutremur. Se ambiţionează să rămînă la masa de joc, cu riscul de a pierde toţi banii.* ◇ Loc.adv. *Cu orice risc* = cu orice preţ. *Trebuie să înaintez, cu orice risc.* (*fam.*) *La risc* = la nimereală, la întîmplare, aiurea. ◇ Expr. (*fam.*) *A merge la risc* = a întreprinde o acţiune fără să ţină seama de consecinţe. (*înv.*) *A pune în risc* = a expune, a pune în primejdie. **2** (*econ.*) *Risc economic* = eveniment viitor şi nesigur, care se poate produce, determinat de împrejurări de forţă majoră, fortuite, de acte de imprudenţă manageriană, ca urmare a modificării raportului cerere-ofetă, cu posibile prejudicii aduse agentului economic. *Risc de ţară* = expunere la pierderi ce pot să apară într-o afacere cu un partener străin, cauzate de evenimente care sînt, parţial, sub controlul guvernului ţării partenerului. *Capital de risc* v. capital. *Ratingul riscului de ţară* v. rating. • pl. *-uri.* şi (*înv.*) *rîschiu s.n.* /<fr. ***risque***.

riscă *vb. I.* **1** *tr.* A-şi pune în primejdie viaţa, onoarea etc. *Riscă să-şi piardă reputaţia.* ◆ A se expune unui pericol posibil. *Ştiu cît de mult risc dacă mă alătur expediţiei.* ◇ Expr. (*pop.*) *A-şi risca pielea* (pentru cineva) = a face orice pentru a ajuta pe cineva. *A-şi risca viaţa* v. viaţă. **2** *tr.* A întreprinde o acţiune nesigură; a acţiona la noroc. *Nu este omul care să riste banii aiurea.* ◇ Expr. *Cine nu riscă nu cîştigă* = nimic (mai ales succesul, reuşita în viaţă, în carieră) nu se obţine fără riscuri. *Cine riscă cîştigă* = numai acceptarea şi asumarea riscului conferă şansa obţinerii unui cîştig (material sau spiritual). **3** *refl.* (*înv.*) A cuteza, a îndrăzni, a se încumeta. *Nime nu s-ar fi riscat a merge pe jos singur... după ce înnopta* (C. NEGR.). • prez.ind. *risc.* /<fr. ***risquer***.

riscánt, -ă *adj.* (*despre situaţii, acţiuni*) Care este plin de riscuri, expus la primejdii; nesigur, primejdios; riscat. *Meseria de poliţist este riscantă.* ◇ (*adv.*) *Ar fi riscant să plecăm noaptea la un drum aşa de lung.* • pl. *-ţi, -te.* /<germ. ***riskant***.

riscát, -ă *adj.* Riscant. *Întoarcerea... lui Mihai acasă era... o acţiune riscată* (CĂL.). • pl. *-ţi, -te.* /v. ***risca***; cf. fr. *risqué*.

rishi ['riʃi] *s.m.* (*în mit. hindusă*) Om de o mare sfinţenie. • /<fr. ***rishi***; cuv. sanscr. „înţelept".

risípa *s.f.* **1** (*în opoz. cu „economie"*) Folosire nechibzuită a bunurilor materiale sau financiare; cheltuială fără măsură; irosire. *Nu a fost decît risipă de bani şi de timp.* ◆ Fig. Belşug, abundenţă. *O sălbatică risipă de frumuseţi* (BLA.). **2** (*înv., pop.*) Sfărîmare, distrugere; surpare, prăbuşire. *Zidurile împrejmuitoare, risipite şi năpustite în risipa lor de plante grase, de furnici... te făceau a crede că este mai mult o ruină* (EMIN.). ◇ Loc.adj. *În risipă* = care se sfărîmă, se dărîmă, care este în ruină. *Munţii ridicau adîncuri şi coaste-n risipă* (EMIN.). ◆ Concr. (*mai ales la pl.*) Ruină. *Se mai văd încă urme din risipurile cetăţii Smeredava* (C. NEGR.). **3** (*înv., pop.*) Nimicire, distrugere; pieire. *Obiceiele cele noao fac răsipa ţărilor* (NEC.). ◇ Expr. *A purcede în* (sau *spre*) *risipă* v. purcede. ◆ Dispariţie treptată, destrămare, spulberare. ◇ Fig. *Jinduiesc la cîte-un astru Răsărit ca o ispită. Peste-amurgul meu de-o clipă, Peste basmul în risipă* (BLA.). **4** (*înv., pop.*) Împrăştiere, răspîndire în toate părţile (a unor fiinţe dintr-un grup, dintr-o colectivitate); dezmembrare (a unui grup, a unei colectivităţi). ◆ Fugă în dezordine (a unei armate, a unei cete etc.); împrăştiere, risipire. *Un lung fior de spaimă pătrunde într-o clipă Prin deasa tătărime ce-i gata de risipă* (ALECS.). ◆ Ext. Înfrîngere. ◇ Loc.adj., adv. *În risipă* = în debandadă, în dezordine. *Începură o fugă iute, în risipă, spre podul Vidului* (SADOV.). ◇ Expr. *A pune* (*un duşman, un inamic*) *în risipă* v. pune. • pl. *-e,* (*înv.*) *-uri.* şi (*înv., reg.*) *răsípă, sirípă s.f.* /de la ***risipi***, prin derivare regresivă.

risipélnic, -ă *adj.* (*arh.*) Risipitor. *Părinţii oftau..., profeţind o soartă cumplită unei generaţii frivole, risipelnice* (CE. PETR.). ◆ (*despre manifestări ale oamenilor*) Care provoacă risipă. *Ai văzut în ce nebunie risipelnică trăiesc toţi?* (CE. PETR.). • pl. *-ci, -ce.* /***risipi*** + *-elnic*.

risipí *vb. IV.* **1** *tr.* (*în opoz. cu „a aduna"; compl. indică grămezi, şiruri etc.*) A arunca sau a cădea în dezordine în toate părţile. *Risipeşte lucrurile prin cameră.* ◆ A împrăştia. *Scorpia... dete cu coada şi risipi focul* (ISP.). ◇ (*refl.*) *Apa se risipise pe prunduri în aţe subţiate de secetă* (CE. PETR.). ◇ Fig. *Dragostea cu care acest copil îşi risipea sufletul peste flori... ne ajută să înţelegem cum putea el să prorocească ploile* (GAL.). ◆ (*tr.; compl. indică obiecte*) A aşeza ici şi colo; a repartiza. *Cumpăr singură flori, pe care... le risipesc în vasele smălţuite* (CA. PETR.). **2** *tr.* (*în opoz. cu „a economisi"; compl. indică bani*) A cheltui fără socoteală. *Am risipit toţi banii pe prostii.* ◆ (*compl. indică averi, bunuri materiale etc.*) A irosi. *A risipit averea de la bunici.* ◇ (*refl. pas.*) *Astfel se explică... cearta care a făcut să se risipească atîta cerneală* (GHER.). ◇ Fig. *Pentru... tine Mi-aş risipi o viaţă de cugetări senine* (EMIN.). ◆ (*înv.*) A dărui. **3** *refl.* (*despre fiinţe aflate într-un grup sau despre grupuri, colectivităţi*) A se răspîndi în toate părţile; a se răzleţi, a se împrăştia. *Convoiul s-a scurs, lumea se risipeşte* (BRĂT.). ◇ Expr. *A se risipi ca potîrnichile* (sau *ca puii de potîrniche*) v. potîrniche. ◆ (*despre oameni*) A se irosi, a se consuma în treburi neînsemnate. *Are talent. Păcat că se risipeşte la bucătărie.* ◆ (*tr.*) A face să se împrăştie din locul unde s-au adunat; a împrăştia, a dispersa. *Ştirea venirii inundaţiilor îi risipi din sat.* **4** *tr.* (*compl. indică armate, cete duşmane etc.*) A pune pe fugă, a respinge. ◆ Ext. A înfrînge, a învinge. **5** *tr.* (*compl. indică ştiri, zvonuri etc.*) A răspîndi, a propaga. ◇ (*refl.*) *Vestea se risipi pe la toate casele.* ◇ Fig. *Clopotele sunară trist, prelung, risipind plîngeri pe văi.* ◆ A revărsa, a răspîndi. *Soarele risipeşte o căldură toridă. Caloriferul risipeşte o căldură plăcută.* **6** *refl.* (*despre nori, ceaţă, aburi etc.*) A se destrăma, a dispărea, a pieri. ◇ (*tr.*) *Risipi fumul cu mîna* (CE. PETR.). ◇ Expr. *A se risipi în vînt* (sau *în vînturi*) v. vînt. ◇ Fig. *Acest fum vag ce mi-nfăşa mintea s-a risipit* (DELAVR.). ◆ A dispărea treptat; a se face nevăzut. *Chipul lui... se răsipi în depărtare* (EMIN.). **7** *refl., tr.* A (se) dărîma, a (se) prăbuşi, a (se) nărui, a (se) surpa. *Dă de un cuptiori nelipit şi mai să se risipească* (CR.). ◆ (*înv., pop.*) A (se) sfărîma, a (se) zdrobi, a (se) fărîmiţa. *Vasul s-a risipit.* **8** *refl., tr.* A (se) nimici, a (se) distruge; a (se) prăpădi. *Stejarul s-a risipit, a rămas dintr-însul numai un ciot ars* (SADOV.). ◆ (*tr.; compl. indică legi, jurăminte etc.*) A încălca; a abroga, a anula, a desfiinţa. *Voi aţi făcut un lucru mare împotriva... ţării, să răsipiţi pacea cu turcul* (SIM. D.). **9** *tr.* (*compl. indică sentimente, gînduri, senzaţii etc.*) A face să dispară, a înlătura, a îndepărta. *S-a gîndit cum i-ar mai risipi gîndurile negre* (CAR.). ◇ (*refl.*) *Medicamentul îşi făcu efectul, durerea se risipi.* • prez.ind. *-esc,* (*reg.*) *risíp.* şi (*înv., reg.*) *răsípi,* (*înv.*) *răsăpí, răsepí, siripí vb. IV.* /<bg. ***разсипя***, srb. ***rasipati***.

risipiciós, -oásă *adj.* (*înv.*) Care se poate risipi. • pl. *-oşi, -oase.* /***risipi*** + *-cios*.

risipíre *s.f.* Acţiunea de *a* (*se*) *risipi* şi rezultatul ei; (*înv.*) risipitură. ◇ Loc.adv. *Cu risipire* = din belşug, din abundenţă. ◇ Loc.adj. *În risipire* = dezorganizat, în debandadă. • pl. *-i.* şi (*înv., reg.*) *răsipíre s.f.* /v. ***risipi***.

risipít, -ă *adj.* **1** Care este răspîndit în toate părţile; împrăştiat, răsfirat. ◆ Care este răspîndit ici şi colo; difuz. *Risipite şoapte Cresc de pretutindeni şi se pierd în noapte* (TOPÎR.). ◆ (*despre oameni sau manifestări ale lor*) Care este distrat, derutat; care este dezorganizat, dezordonat. *Se făcea mai distrat şi mai risipit la vorbă* (CĂL.). ◆ (*adv.*) Fără ţintă, în gol. *Pare atentă, Dar ştiu că ochii viorii privesc risipit* (CAZ.). **2** (*despre bunuri materiale, bani, averi*) Care este cheltuit fără socoteală; irosit. **3** (*despre fiinţe*) Care a fost împrăştiat (în toate părţile), răzleţit. *Trăiau acum risipiţi, adunîndu-se numai la ora mesei* (CE. PETR.). **4** (*despre armate sau despre cete înarmate*) Care este pus pe fugă, alungat. ◆ Ext. Care este înfrînt. **5** (*despre construcţii*) Care este stricat, sfărîmat. ◆ Care este prăbuşit, ruinat, surpat. *Stă... la marginea Iaşului, în chiliile risipite* (SADOV.). **6** (*despre oameni*) Care este copleşit de durere, demoralizat. **7** (*despre iluzii, speranţe, vise etc.*) Care este spulberat, nimicit. *A mele visuri risipite* (VLAH.). • pl. *-ţi, -te.* şi (*înv., reg.*) *răsipít, -ă, siripít, -ă adj.* /v. ***risipi***.

risipitór, -oáre *adj.* **1** (*în opoz. cu „econom"*) Care îşi risipeşte bunurile, averea; cheltuitor. *Să te ferească Dumnezeu de femeia leneşă, mîrşavă şi răsipitoare* (CR.). ◇ (*adv.*) *Nici un român... nu trăia atît de risipitor ca el* (VORN.). ◇ (*subst.*) *Glumi asupra... răsipitorilor şi asupra zgîrciţilor* (ODOB.). **2** (*înv.*) Care produce pagube, distrugeri; nimicitor, distrugător. *Risipitoriul monarh al stăpînirei Persului* (N. COST.). • pl. *-ori, -oare.* şi (*înv., reg.*) *răsipitór, -oáre,* (*înv.*) *răsipitóriu, -oáre adj.* /***risipi*** + *-tor*.

risipitúră *s.f.* **1** (*înv.*) Risipire. **2** (*înv.*) Dărîmare. ◆ Concr. Dărîmătură. **3** (*reg.*) Prăpastie. • pl. *-i.* şi (*înv., reg.*) *răsipitúră, siripitúră s.f.* /***risipi*** + *-tură*.

rísling *s.n.* v. riesling.

risólă *s.f.* (*culin.*) Prăjitură din aluat, în formă de semilună sau rotundă, prăjită sau coaptă şi umplută cu diferite compoziţii. • pl. *-e.* /<fr. ***rissole***.

risoluto [rizo'luto] *adv.* (*muz.*; *indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Decis, hotărît, ferm; cu fermitate. • /<it. ***risoluto***.

risorgimentál, -ă *adj.* Care ține de risorgimento, care se referă la risorgimento. • pl. *-i, -e.* /<it. ***risorgimentale***.

risorgiménto *s.n.* (și *nm. pr.*) Perioadă în cultura și în viața politică italiană din sec. 19, caracterizată de o intensă activitate în vederea obținerii independenței statelor italiene și realizarea unirii Italiei. • /<it. ***risorgimento***.

rispósta *s.f.* (*muz.*) A doua voce (și următoarele) într-un canon, care răspunde primei prezentări a temei, propusă de prima voce (proposta). • /<it. ***risposta***.

ristíc *s.n.* **1** (*bot.*) *Gogoașă de ristic* = excrescență sferică, pe frunzele și pe ramurile tinere ale unor stejari, de mărimea unei alune, bogată în tanin, care apare în urma înțepăturii făcute de o specie de viespi și care se folosește în medicină (sub formă de tinctură), în industria chimică, în tăbăcărie etc. **2** (*cosmet.*) Fard făcut dintr-un amestec de antimoniu și de gogoși de ristic, întrebuințat pentru înnegrirea sprîncenelor, a genelor sau a părului. • acc. și *ristic.* /<ngr. ***ραστίκι***, tc. ***rastik***.

ristúrnă *s.f.* (*fin.*) **1** Parte a primei de asigurare reținută de asigurător în cazul în care asiguratul renunță la asigurare. **2** Sumă restituită de vînzător cumpărătorului, care a fost fixată anticipat, în raport cu importanța cifrei de afaceri. • /<fr. ***ristourne***, it. ***ristorno***.

rișcăr *s.m.* Jucător de rișcă. • pl. *-i.* /***rișcă*** + *-ar*.

rișcă *s.f.* Numele unui joc de noroc în care jucătorii trebuie să ghicească pe ce parte va cădea o monedă aruncată în sus. • /<rus. ***решка***.

rișchiu *s.m.* v. risc.

rișcov *s.m.* v. rîșcov.

rișiță *s.f.* (*bot.*; *reg.*) **1** Agriș (*Ribes grossularia*). ◆ Ext. Fructul acestui arbust. **2** Coacăz (*Ribes rubrum*). ◆ Ext. Fructul acestui arbust. • pl. *-e.* /cf. *ribiță*.

rit *s.n.* (*bis.*) **1** Ritual. *Arhitectura noastră... aparține... creștinismului de rit oriental* (OPR.). ◆ Gener. Rînduială, tipic. *Pe masa din careul ofițerilor erau așezate după un anumit rit, lîngă actele de bord, cerneală și condeie* (BART). **2** Confesiune religioasă; religie. *Intru în templul cel mare al evreilor de rit spaniol* (SADOV.). ◇ *Rit vechi* = vechea rînduială bisericească (păstrată de secta rascolnicilor). *Rit gregorian* v. gregorian. • pl. *-uri*, (*înv.*) *-e*. și *rituș s.n.* /<ngr. ***ρητόν***, lat. ***ritus, -us***, fr. ***rite***; cf. magh. *ritus*.

ritardándo *adv.* (*muz.*; *indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) În tempo încetinit treptat; rărind treptat ritmul. • /<it. ***ritardando***.

riteră *vb. I.* v. retira.

riternúto *adv.* (*muz.*; *indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) În tempo reținut, (mai) moderat. • /<it. ***ritenuto***.

riti- Elem. de compunere „zbîrcit, încrețit". • și *ritido-*. /<fr. ***rhyti-***, ***rhytido-***; cf. gr. *ῥυτίς, -ίδος* „rid".

riticárp, -ă *adj.* (*bot.*; *despre arbori, arbuști etc.*) Care are fructele zbîrcite. • pl. *-i, -e.* /***riti-*** + *-carp*.

ritido- v. riti-.

ritidóm *s.n.* (*bot.*; *la arborii bătrîni*) Strat de țesuturi externe moarte, care se exfoliază în lamele subțiri, formînd scoarța. • /<fr. ***rhytidome***; cf. gr. *ῥυτίδωμα* „piele ridată".

ritidospérm, -ă *adj.* (*bot.*; *despre plante*) Care are semințele zbîrcite. • pl. *-i, -e.* /***riti-*** + *-dosperm*.

ritm[1]**-** Elem. de compunere „ritm, cadență". • și *ritmo-*. /<fr. ***rythm(o)***-; cf. lat. *rhythmus, -i*, gr. *ῥυθμός*.

ritm[2] *s.n.* **1** (*lit.*) Succesiune simetrică și periodică a silabelor accentuate și neaccentuate sau a celor lungi și scurte într-un vers sau într-o operă literară în proză. *Poeziile de efuziune, de fericire... sînt scrise în ritmul trohaic* (IBR.). ◇ *Ritm cretic* v. cretic. *Ritm silabic* v. silabic. ◆ (*muz.*) Succesiune simetrică și periodică a accentelor tonice într-o frază muzicală; cadență, tact. *De departe se auzi ritmul unui vals* (GÎRL.). ◆ Ext. Efect obținut prin acest procedeu. ◆ Vers. *Răsune iar cornul de moarte, Străbătător al ritmurilor mele* (BEN.). **2** Desfășurare gradată, treptată a unei acțiuni, evoluție mai rapidă sau mai lentă a unei activități, condiționată de anumiți factori. *Avionul, care a schimbat ritmul circulației și a scurtat distanțele, zboară la fel pe deasupra apei ca și pe uscat* (BART). **3** Periodicitate a unor mișcări, a unor activități, a unor procese etc., repetare regulată la anumite intervale a acelorași momente. *Trupul fetei se purta într-un ritm mlădios, de un farmec nespus* (SADOV.). ◇ (*med.*) *Ritm fetal* = embriocardie. *Ritm cardiac* = frecvența a contracțiilor cardiace. *Ritm respiratoriu* (sau *pulmonar*) = frecvența a mișcărilor respiratorii. *Ritm circadian* v. circadian. ◆ Spec. Succesiune de fenomene biologice endogene sau în legătură cu mediul exterior. *Mi-am schimbat ritmul biologic de cînd lucrez în tură de noapte.* ◇ Fig. *Multicolorele covoare de frunze veștede s-așternt În ritmul vîntului de toamnă* (MINUL.). **4** Mișcare regulată (repetată); tempo, cadență. *Merge într-un ritm susținut.* **5** (*arhit.*) Repetare periodică a unor elemente arhitectonice sau decorative la o construcție. **6** (*a. plast.*) Proporție, armonie între părțile unui întreg. *Prin ritmul orizontal al compoziție..., Brunelleschi anunță o nouă concepție arhitectonică* (OȚETEA). • pl. *-uri.* /<ngr. ***ρυθμός***, lat. ***rhythmus, -i***, fr. ***rythme***, it. ***ritmo***.

ritmá *vb. I. tr.* **1** A pune accentul pe silabele unui vers sau, ext., ale unei fraze sau ale unei bucăți muzicale; a da ritm unei fraze. *Un om cînta un cînt sfîșietor,... Ritmîndu-l cu bătaie de topor* (LAB.). **2** A imprima ritm unei mișcări, unei acțiuni etc.; a cadența. *Ritma-voi... pasul baiaderii* (PILL.). ◇ Fig. *Izvoarele s-au luminat și sună, Oglinzile ritmîndu-și-le-n dans* (LAB.). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***rythmer***.

ritmát, -ă *adj.* (*despre versuri, proză, melodii etc.*) Care are ritm; cadențat. *O deosebită atenție acordă Creangă și sfîrșitului ritmat al frazelor* (VIANU). ◇ (*despre mișcări, acțiuni etc.*) *Un zgomot ritmat de roți* (SEBAST.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***ritma***; cf. fr. *rythmé*.

rítmic, -ă *adj., s.f.* **I** *adj.* **1** Care aparține ritmului, care se referă la ritm. *Ce vigoare extraordinară și ce frumusețe ritmice, neatinse încă pînă la el* (VLAH.). **2** (*despre versuri, melodii etc.*) Ritmat. *Gîndurile lui adese se transformau în șiruri ritmice, în vorbe ritmate* (EMIN.). ◇ *Versificație ritmică* = versificație care are la bază nu numărul și cantitatea de silabe, ci accentul tonic, locul acestuia (ca în poezia germană sau engleză). **3** (*despre mișcări, acțiuni etc.*) Care are ritm; cadențat, regulat. *Ca niște ritmice ciocane Răsună pașii pe asfalt* (TOPÎR.). ◇ (*adv.*) *Sînci prin somn și începu să respire ritmic și potolit* (GAL.). ◇ (*sport*) *Gimnastică ritmică* = v. gimnastică. ◇ Fig. *Se treziră pe șosea ascultînd, monoton și ritmic, acel murmur al serii* (SADOV.). **II** *s.f.* **1** (*lit.*) Ansamblul regulilor referitoare la folosirea ritmului în poezie (și în proză); ritm. *Are ritmica teatrului caragialian* (CĂL.). **2** (*muz.*) Știință care se ocupă cu studiul simetriei timpilor accentuați și neaccentuați, precum și cu studiul diferitelor valori de note într-o compoziție muzicală. **3** Întrebuințare a ritmului; totalitate a ritmurilor. *Ritmica și intonațiile dansului popular* (PER.). • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***rythmique***; cf. lat. *rhythmĭcus, -a, -um*, gr. *ῥυθμικός*.

ritmicitáte *s.f.* **1** Însușirea de a avea ritm. *Nici unul din ei n-a prelucrat basmele, dar fiecare le-a imprimat o dinamică și ritmicitate proprie, în ce privește construcția frazelor* (PER.). **2** Desfășurare uniformă, fără întreruperi a unei mișcări, a unei activități (de producție, de aprovizionare, de desfacere etc.). • pl. *-ăți.* /***ritmic*** + *-itate*, după fr. *rythmicité*.

ritmo- v. ritm[1]-.

ritmográmă *s.f.* (*geogr.*) Reprezentare grafică a raporturilor dintre oscilațiile de sedimentare a depozitelor grosiere și a celor fine la nivelul mării, socotite în cadrul unor cicluri de sedimentare. • pl. *-e.* /***ritmo-*** + ***-gramă***.

ritmoterapíe *s.f.* (*med.*) Terapie psihică și fiziologică, constînd în exerciții de restructurare a ritmului funcțional perturbat în urma unei patologii (în bîlbîială, stări spastice, ticuri etc.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***ritmo-*** + ***terapie***.

ritología *s.f.* (*mit., relig.*) Ramură a mitologiei și a religiei care se ocupă cu studiul ritului, ritualului și ritualismului ca elemente constitutive ale unor practici culturale cu caracter regulat, referitoare la superstiții și la credințe tradiționale. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***ritologie***.

rítón *s.n.* v. rhyton.

rítor *s.m.* v. retor.

rítóric, -ă *adj., s.m.* v. retoric.

rítórică *s.f.* v. retorică.

ritoricéște *adv.* v. retoricește.

ritoríe *s.f.* (*înv.*) Oratorie, elocvență. *Curajul și ritoria tînărului Ioan Sobiețchi s-au nimerit de a aduna... armia lîngă steagul regesc* (ASACHI). • /<ngr. ***ρητορεία***.

ritorísm *s.n.* v. retorism.

ritornélă *s.f.* **1** (*muz.*) Repetare regulată, într-o compoziție (vocal-instrumentală), a unui fragment muzical (cu același text); refren. *Vine pe scenă cîntînd riturnela cupletului următor* (PR. DRAM.). ◆ Fragment de muzică instrumentală care servește ca preludiu sau ca încheiere a unei arii. *Intervențiile singulare ale pianului fiind concepute mai curînd ca simple ritornele* (PER.). ◆ Fragment instrumental care precedă dansul sau care alternează cu el. **2** (*vers.*) Vers sau grup de versuri repetate, la intervale regulate, într-o poezie. *Versul liber renunță la splendorile rimei,... la riturnela lui captivantă* (PER.). ◆ Poezie de trei versuri, dintre care ultimul, cu caracter epigramatic, rimează cu primul. • pl. *-e.* și *riturnélă s.f.* /<it. ***ritornello***, fr. ***ritournelle***.

ritós *adv.* Categoric, ferm, hotărît; precis, clar; deschis. *Am declarat ritos: Nu vreau să știu nimic* (REBR.). ◇ (*adj.*) *Afirmări sonore și ritoase* (IORGA). • /<ngr. ***ρητός***.

rituál, -ă *adj., s.n.* **I** *adj.* Care aparține riturilor, care se referă la rituri; care se face după anumite rituri; ritualic. *Bărbații și femeile șopteau închinarea rituală* (SADOV.). ◇ Fig. *Se pregăteau pentru plimbarea rituală din fiecare dumineacă după-amiază* (CE. PETR.). **II** *s.n.* **1** (*relig.*) Rînduială a unei slujbe religioase; ceremonial religios; rit. *Convoiul..., cu mulți preoți, își isprăvește ritualul* (SADOV.). ◆ Carte care conține rugăciunile și ceremoniile unui cult religios. *Ritualul catolic spune textual că, primind nume de sfinți, copiii își cîștigă bunăvoința acestora* (Graur). **2** Ceremonial (religios) integrat practicii folclorice, desfășurat după reguli tradiționale, în momentele importante din viața comunității (nașterea, căsătoria, moartea, semănatul etc.). *Cortul de mătasă unde trebuia să aibă loc ritualul închinării... era înălțat pe un dîmb* (SADOV.). **3** Gener. Tipic; obicei. *Fuma cumplit, dar cu pauzele impuse de un ritual al lui* (TEOD.). • sil. *-tu-al.* pl. *adj. -i, -e, n. -uri.* /<fr. ***rituel***, it. ***rituale***, germ. ***Ritual***; cf. lat. *rītŭalis, -e*.

rituálic, -ă *adj.* Ritual. *După spălăturile ritualice și rugăciune, [negustorii turci] se așezară cu picioarele subt ei* (SADOV.). • sil. *-tu-a-.* pl. *-ci, -ce.* /***ritual*** + *-ic*; cf. germ. *ritualisch*.

ritualísm *s.n.* (*relig.*) Exagerare a importanței ceremoniilor religioase (în Biserica Anglicană). ◆ Ext. Respect excesiv pentru riturile și ritualurile unui cult și supunere exagerată la ceremoniile bisericești; formalism religios. • sil. *-tu-a-.* pl. *-e.* /<fr. ***ritualisme***.

ritualíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (*relig.*) (Adept) al ritualismului. • sil. *-tu-a-.* pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***ritualiste***.

ritualitáte *s.f.* (*relig.*) Caracter ritual. • sil. *-tu-a-.* /***ritual*** + *-itate*.

ritualizá *vb. I. tr.* (*relig.*) A conferi un caracter solemn, ceremonios, de ritual. • sil. *-tu-a-.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***ritualiser***.

ritualizáre *s.f.* Faptul de *a ritualiza*. • sil. *-tu-a-.* pl. *-ări.* /v. ***ritualiza***.

riturnélă *s.f.* v. ritornelă.

rituș *s.n.* v. rit.

riț *s.n.* (*tipogr.*) Crestătură liniară făcută pe o foaie de carton sau de mucava pentru a putea fi îndoită mai ușor. • pl. *-uri.* /<germ. ***Ritz***.

rițín *s.m.* v. ricin.

rițuí *vb. IV. tr.* (*tipogr.*) A face un riț pe o foaie de carton sau pe o mucava. • prez.ind. *-iesc.* /<germ. ***ritzen***.

rițuíre *s.f.* (*tipogr.*) Acțiunea de *a rițui* și rezultatul ei; crestare, rițuit. • pl. *-i.* /v. ***rițui***.

rițuít *s.n.* (*tipogr.*) Rițuire. • /v. ***rițui***.

riu *s.n.* v. rîu.

riureán *s.m.* v. rîurean.

rivál, -ă *s.m., s.f.* **1** Persoană care aspiră, în concurență directă cu alta, la aceeași situație, la aceleași avantaje, la aceeași funcție, la același succes; concurent, adversar. *Am devenit rivali în lupta pentru ocuparea postului de director.* ◇ (*adj.*) *A trecut în partidul rival.* **2** Persoană care aspiră, în concurență cu alta, la dragostea aceleiași persoane (de sex opus). *Ar fi nefolositor... să încerce a-și alia o rivală de dragoste* (SADOV.). **3** Persoană care are merite, calități (și drepturi) identice cu ale altei persoane; egal. *Poetul iubește natura și, în privința asta, el are puțini rivali*

în literatura românească (GHER.). <> Analog. *Motorul de autoturisme german este considerat mai bun față de rivalul său francez.* **4** Expr. *Fără* (*de*) *rival* = cu care nu se poate măsura nimeni sau nimic; fără pereche, fără asemănare, inegalabil. *Vinul însă e fără rival..., vorbi el către Ruset* (SADOV.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***rival***, lat. ***rīvalis***, *-e*, germ. ***Rival***.

rivalitáte *s.f.* Concurență între două sau mai multe persoane, popoare, state etc. care aspiră la același lucru; competiție, întrecere, emulație. *Rivalitate politică.* • pl. *-ăți.* /<fr. ***rivalité***, lat. ***rīvalĭtas***, ***-atis***.

rivalizá *vb. I. intr.* (*adesea cu determ. introduse prin prep.„cu”*) **1** A tinde să ajungă sau să întrecă pe cineva în ceea ce privește calitățile, meritele etc.; a concura. **2** A sta pe aceeași treaptă, a fi la același nivel (cu cineva). *Produsele noastre textile rivalizează cu cele consacrate, de pe piața europeană* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***rivaliser***.

rivalizáre *s.f.* Faptul de *a rivaliza*. • pl. *-ări.* /v. ***rivaliza***; cf. germ. *rivalisieren*.

riváltă *s.f.* Șir de surse de lumină (becuri, reflectoare) fixate în dosul cortinei, în partea superioară a scenei, opus rampei. <> Ext. Rampă. • pl. *-e.* /<it. ***ribalta***.

rivanól *s.n.* **1** (*chim.*) Compus organic, pulbere cristalină, galbenă, solubilă în apă rece și caldă, puțin solubilă în alcool, care are acțiune antiseptică. **2** (*farm., med.*) Produs farmaceutic folosit ca antiseptic. • /<germ. ***Rivanol***.

rívăr *s.n.* v. răvar.

rivărvél *s.n.* v. revolver.

riverán, -ă *adj.* (*despre țări, teritorii etc.*) Care este situat pe malul unei ape sau care este traversat de o apă curgătoare. *Stat riveran.* <> *Proprietar riveran* = proprietar al unui teren situat pe malul unui râu. <> Ext. Care se află în apropierea unei artere de circulație, a unui drum etc. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***riverain***.

riviéră *s.f.* **1** (*sport*) Obstacol format dintr-o groapă umplută cu apă, pe care trebuie să-l sară, la întreceri, un sportiv sau un cal de curse. **2** (*hidrol.*) Curs de apă natural, de mică importanță, care se varsă într-un fluviu, într-o mare sau într-un lac. <> Meton. Litoral. *Riviera franceză.* **3** Colan de diamante. • sil. *-vi-e-*. pl. *-e.* /<it. ***riviera***, fr. ***rivière***.

rix *s.n.* v. rixă.

rîxă *s.f.* Ceartă însoțită de injurii și de bătaie; încăierare. <> Dispută, controversă. • pl. *-e.* și *rix s.n.* /<fr. ***rixe***.

riyăl *s.m.* (*fin.*) Unitatea monetară în Arabia Saudită, Oman, Qatar și Yemen. • scris și *rial.* pl. *-i.* /<fr. ***riyal***; cuv. ar.

riz¹- Elem. de compunere „rădăcină”. • și *rizo-*. /<fr. ***rhiz(o)***-, it. ***rizo***-; cf. gr. *ῥίζα* „rădăcină”.

riz² *s.n.* **1** (*tehn.*) Fisură foarte fină care apare pe suprafața unei piese metalice din cauza tensiunilor interne. **2** (*tehn.*) Zgîrietură sau fisură puțin adîncă și îngustă care se produce din cauza uzurii suprafețelor de contact ale pieselor unei mașini în mișcare. **3** (*tehn.*) Fisură fină produsă într-o piesă metalică în urma unei prelucrări la cald defectuoase. **4** (*tehn.*) Zgîrietură făcută în scopul stabilirii poziției unei piese în ansamblul sau mașina din care face parte. **5** (*tehn.*) Zgîrietură făcută cu un vîrf ascuțit pe o piesă (metalică) pentru a o marca într-un anume fel. **6** (*în cizmărie*) Șanț în talpa încălțămintei, prin care se face cusătura. • pl. *-uri.* /<germ. ***Riss***.

riz³ *s.n.* v. ris¹.

rizá *vb. I. tr., refl.* (*tehn.*) A (se) forma rizuri; a surveni o rizare. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***riser***.

rízăc *s.m.* v. rizacă.

rizácă *s.f.* (*reg.*) **1** (*agric.*) Unealtă asemănătoare cu o coasă, cu coadă lungă, folosită pentru a tăia stuful sau bălăriile din bălți; cosor. **2** (*pesc.*) Instrument folosit de pescari la tăierea frînghiilor cu care sînt fixate carmacele de pari. **3** Compus: (*bot.*) foarfeca-bălții. (*Stratiotes aloides*) • pl. *-ce.* și *rizác s.m.* /<ucr. ***pizak***, rus. ***pezak***.

rízăfcă *s.f.* v. rizeafcă.

rizalíză *s.f.* (*med.*) Resorbție fiziologică sau patologică a unei rădăcini dentare. • pl. *-e.* /<fr. ***rhizalyse***; cf. gr. *ῥίζα* „rădăcină”, *λύσις* „descompunere”.

rizá-pazár *s.n. sg.* (*turc. înv.*) Preț stabilit prin înțelegere între vînzător și cumpărător; preț liber. *Toate cîte sînt trebuincioase pentru curtea domnească să le cumpere cu riza-pazar* (DOC.). • scris și *rizapazar.* și *răză-pazăr s.n.* /<tc. ***rizapazar***.

rizáre *s.f.* (*tehn.*) Faptul de *a* (*se*) *riza*. <> Defect în funcționarea unei mașini, ca urmare a apariției rizurilor pe suprafețele a două piese aflate în contact. • pl. *-ări.* /v. ***riza***.

rizartróză *s.f.* (*med.*) Artroză a rădăcinii unui deget sau a unui membru. • pl. *-e.* /<fr. ***rhizarthrose***; cf. gr. *ῥίζα* „rădăcină”, *ἄρθρον* „articulație”.

rizát, -ă *adj.* (*tehn.; despre piese*) A cărei suprafață prezintă șanțuri superficiale sau zgîrieturi, produse mai ales prin uzură. • pl. *-ți, -te.* /***riz²*** + *-at*.

rizeáfcă *s.f.* (*iht.*) Numele a două specii de scrumbii mici: *a*) pește cu corpul turtit lateral și cu spinarea ascuțită, de culoare verzuie-negricioasă pe spate, argintie pe laturi și albă pe burtă, răspîndită în Marea Neagră, de unde pătrunde în apele Dunării, pentru reproducere și hrană (*Alosa caspia nordmanni*); *b*) pește cu corpul turtit lateral, cu abdomenul foarte ascuțit, care are pe laturile corpului pete de culoare mai închisă (*Caspialosa caspia nordmanni*). <> *Rizeafcă mică* (*de neam*) = pește cu corpul foarte turtit, de culoare neagră-albăstruie pe spate și argintie pe burtă (*Clupea cultriventris nordmanni*). • pl. *-ce.* și *rizáfcă s.f.* /cf. rus. ***резвяк*** „vioi”.

rizeríe *s.f.* Orezărie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***rizerie***.

rizíbil, -ă *adj.* Care provoacă rîs; care este caraghios, ridicol. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***risible***.

rízic *s.n.* (*înv.*) Pericol, risc. • pl. *-uri.* /<it. ***risico***, germ. ***Risiko***.

rizicultór, -oáre *s.m., s.f.* Cultivator de orez. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***riziculteur***.

rizicultúră *s.f.* **1** Cultură a orezului. **2** Orezărie. • pl. *-i.* /<fr. ***riziculture***.

rizifórm, -ă *adj.* Care are aspect asemănător boabelor de orez. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***riziforme***.

rizíl *s.n.* v. rezil.

rizín *s.n.* (*bot.*) Firișor cu care se fixează lichenii. • /<fr. ***rhizine***; cf. gr. *ῥίζα* „rădăcină”.

rízling *s.n.* v. riesling.

rizo- v. riz¹-.

rizoatón, -ă *adj.* (*lingv.; despre cuvinte*) Care nu are accentul pe rădăcină. • pl. *-i, -e.* /<it. ***rizoatono***.

rizóbiu *s.m.* (*biol.*) Bacterie care trăiește în simbioză pe rădăcinile leguminoaselor, formînd nodozități. • pl. *-ii.* /<fr. ***rhizobium***.

rizoblást *s.n.* (*bot.*) Embrion care face rădăcini. • /<fr. ***rhizoblaste***.

rizocárp *s.n.* (*bot.*) Sporange dispus pe formațiuni cu aspect de rădăcină. • /<fr. ***rhizocarpe***.

rizocarpée *s.f.* (*bot.; la pl.*) Ordin de plante ierboase, care au numai rădăcinile perene; (*și la sg.*) plantă care face parte din acest ordin. • pl. *-ee.* /<fr. ***rhizocarpées***; cf. gr. *ῥίζα* „rădăcină”, *καρπός* „fruct”.

rizocefál, -ă *adj.* (*despre plante*) Care are rădăcina în formă de cap. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***rhizocéphale***.

rizoctónie *s.f.* (*bot.*) Ciupercă microscopică în rădăcinile unor plante (orhidee), care determină tuberizarea. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***rhizoctonie***; cf. gr. *ῥίζα* „rădăcină”, *κτείνω* „a ucide”.

rizoctonióză *s.f.* (*fitopat.*) Boală a unor plante (cartof, tutun), care este provocată de rizoctonie. • sil. *-ni-o-*. /<fr. ***rhizoctoniose***.

rizodérmă *s.f.* (*bot.*) Strat extern de celule la rădăcinile tinere, din care iau naștere perii absorbanți. • pl. *-e.* /<fr. ***rhizoderme***; cf. gr. *ῥίζα* „rădăcină”, *δέρμα* „piele”.

rizofág, -ă *adj.* (*biol.*) Care se hrănește cu rădăcini. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***rhizophage***; cf. gr. *ῥίζα* „rădăcină”, *φαγεῖν* „a mînca”.

rizofíl, -ă *adj.* (*biol.*) Care crește pe rădăcini. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***rhizophile***.

rizofítă *s.f.* (*bot.*) Plantă rădăcinoasă. • pl. *-e.* /<fr. ***rhizophyte***.

rizofór, -ă *adj.* (*biol.; despre organisme*) Care are rădăcini. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***rhizophore***; cf. gr. *ῥίζα* „rădăcină”, *φέρω* „a purta”.

rizofúlg *s.m.* (*mai ales la pl.*) Fulgi de orez. • pl. *-i.* /***riz¹-*** + ***fulg***, după *cartofulg*.

rizogén, -ă *adj., s.n.* (*bot.*) **1** *adj., s.n.* (Țesut vegetal) care dă naștere la rădăcini adventive. **2** *s.n.* Plantă care produce numai rădăcini și flori. **3** *s.n.* Parazit al rădăcinilor. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***rhizogène***.

rizogenéză *s.f.* (*bot.*) Proces de formare a rădăcinilor. • pl. *-e.* /<fr. ***rhizogenèse***.

rizoíd *s.m.* (*bot.*) Organ de fixare și de absorbție al unor plante inferioare, constituit din filamente simple sau ramificate, cu peretele foarte subțire. • pl. *-izi.* /<fr. ***rhizoïde***; cf. gr. *ῥίζα* „rădăcină”, *εἶδος* „aspect”.

rizolít *s.n.* (*paleon.*) Rădăcină fosilizată. • /<fr. ***rhizolithe***.

rizóm *s.m.* (*bot.*) Tulpină subterană, simplă sau ramificată, lipsită de clorofilă, a anumitor plante, asemănătoare rădăcinii, dar avînd frunze rudimentare și structură internă specifice, care servește la înmagazinarea substanțelor de rezervă și ca organ de înmulțire vegetativă. • pl. *-i.* /<fr. ***rhizome***; cf. gr. *ῥίζα* „rădăcină”.

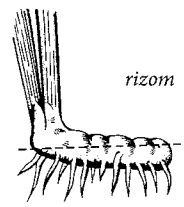

rizom

rizomélic, -ă *adj.* (*anat.*) Care se referă la rădăcina membrelor. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***rhizomélique***.

rizomórf, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* Care are forma unei rădăcini. **2** *s.n.* (*bot.*) Organ de înmulțire vegetativă, în formă de filamente miceliene dispuse în rețea, la unele ciuperci, care atacă scoarța sau rădăcina arborilor. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***rhizomorphe***.

rizopód *s.n.* (*zool.; la pl.*) Clasă de protozoare acvatice, unicelulare, libere și parazite, care se mișcă cu ajutorul unor prelungiri protoplasmatice (*Rhizopoda*); (*și la sg.*) animal care face parte din această clasă. • pl. *-e.* /<fr. ***rhizopode***; cf. gr. *ῥίζα* „rădăcină”, *πούς, ποδός* „picior”.

rizosféră *s.f* Strat de pămînt (pînă la 2 m adîncime) în care se dezvoltă rădăcinile plantelor. • /<fr. ***rhizosphère***; cf. gr. *ῥίζα* „rădăcină”, *σφαῖρα* „sferă”.

rizospérm, -ă *adj.* (*bot.; despre plante*) Care are sporii sau semințele dispuse lîngă rădăcină. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***rhizosperme***.

rizostóm *s.m.* (*zool.*) Meduză de culoare albă, cu brațele portocalii și festonate, care trăiește în mările Europei Occidentale. • pl. *-i.* /<fr. ***rhizostome***.

rizotaxíe *s.f.* (*bot.*) Mod de dispunere a rădăcinilor și a radiculelor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***rhizotaxie***.

rizóto *s.n.* (*culin.*) Preparat culinar din orez, unt, sos de roșii și parmezan. • /<it. , fr. ***risotto***.

rizotóm *s.n.* Instrument pentru tăierea rădăcinilor plantelor. • /<fr. ***rhizotome***.

rizotomíe *s.f.* (*med.*) Radicotomie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***rhizotomie***; cf. gr. *ῥίζα* „rădăcină”, *τομή* „tăiere”.

rîbăr *s.m.* (*ornit.*) Pasăre din ordinul pescărușilor, asemănătoare cu rîndunica, ce trăiește pe malul mării și se hrănește cu pești (*Sterna hirundo*); rîndunică-de-mare. • pl. *-i.* și (*reg.*) *răbár, ribár, libár s.m.* /<bg. ***рибар***, rus. ***рыбак***, ucr. ***рибак***.

rîbiță *s.f.* (*reg.*) Nume dat mai multor specii de pești mici: *a*) porcușor (*Gobio gobio*); *b*) behliță (*Rhodens amarus*); *c*) plevușcă (*Leucaspius delineatus*). • pl. *-e, -i.* și *rînchiță s.f.* /<bg. ***рибица***, scr. ***ribica***.

rîcă *s.f.* **I 1** (*pop.; fam.*) Ceartă, sfadă. <> Expr. *A căuta* (cuiva) *rîcă* = a căuta (cuiva) prilej de ceartă. *A purta* (cuiva) *rîcă* = a dușmăni (pe cineva). *A băga rîcă* = a învrăjbi. *A se pune în rîcă* (cu cineva) = a se împotrivi cuiva, luîndu-se la ceartă. **2** (*reg.*) Persoană care provoacă rîcă. **II** (*reg.*) Groapă mică (la unele jocuri de copii). • pl. *rîci.* și *rícă s.f.* /de la ***rîcăi***, prin derivare regresivă.

rîcăí *vb. IV. intr.* (*înv.*) A răcni, a urla. • prez.ind. *-iesc.* /<slav. ***ръкати***.

rîcîí *vb. IV.* **1** *tr., intr.* (*despre păsări sau animale*) A scurma pămîntul cu ghearele sau cu labele. <> Ext. (*despre oameni*) A zgîria ceva cu unghiile sau cu un instrument. <> (*despre stări sufletești, gînduri etc.; compl. indică oameni*) A preocupa; a frămînta, a chinui. <> Expr. *A-i rîcîi* (cuiva) *inima* sau *a*(*-l*) *rîcîi* (pe cineva) *la* (ori *pe*) *inimă* = a-l chinui pe cineva gîndul că trebuie să facă ceva; a neliniști. **2** *tr.* (*reg.; compl. indică focul, jăraticul etc.*) A răscoli pentru a-l înviora. **3** *tr.* (*pop.*) A îndepărta prin radere un înveliș, un strat etc. • prez.ind. *rîcîi.* și (*înv., reg.*) *ricăí vb. IV.* /form. expr.

rîcîiálă *s.f.* Rîcîit. • pl. *-ieli.* /***rîcîi*** + *-eală*.

rîcîire *s.f.* Acțiunea de *a rîcîi* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***rîcîi***.

rîcîít *s.n.* Faptul de *a rîcîi*; zgomot produs prin rîcîire; rîcîială, rîcîitură. • /v. ***rîcîi***.

rîcîitúră *s.f.* **1** Rîcîit. **2** (*reg.*) Răsătură de pe covată. • sil. *-cî-i-*. pl. *-i.* /***rîcîi*** + *-tură*.

ríde *vb. III. intr.* **1** A-şi manifesta veselia sau satisfacţia (spontan) printr-o mişcare caracteristică a gurii şi a feţei, scoţînd în acelaşi timp sunete specifice, nearticulate şi succesive. ◇ Expr. *A rîde cu lacrimi* = a rîde foarte tare, cu poftă. *A rîde galben* = a rîde fals (prefacîndu-se că se bucură). *A rîde* (cuiva) *în faţă* (sau *în obraz*) = a-şi bate joc de cineva care este de faţă. *A rîde din băierile inimii* v. baieră. *A rîde* (sau *a-şi rîde*) *în barbă* v. barbă. *A rîde din guşă* v. guşă. *A rîde înghesuit* v. înghesuit. *A rîde cu lipici* v. lipici. *A rîde mînzeşte* v. mînzeşte. *A rîde pe sub mustaţă* (ori *mustăţi*) v. mustaţă. *A rîde pe sub nas* v. nas. *A-i rîde cuiva în nas* v. nas. *A rîde nechezat* v. nechezat. *A rîde prosteşte* v. prosteşte. *A rîde în pumni* v. pumn. *A rîde sănătos* v. sănătos. *A rîde strîmb* v. strîmb. *A rîde cu gura pînă la urechi* v. ureche. *A* (*se*) *zîmbi a rîde* v. zîmbi. ◆ Analog. (*despre unele păsări*) A scoate sunete în cascade, asemănătoare cu rîsul omului. **2** A se amuza, a se distra; a face haz. *Rîdea de glumele lui cele mai proaste* (AGÂR.). ◆ A fi vesel, fericit; a se bucura. *Cine rîde la urmă rîde mai bine* (POP.). ◇ Expr. *A-i rîde cuiva inima* sau *a rîde inima în cineva* v. inimă. *A-i rîde mustaţa* v. mustaţă. ◆ (*cu determ. în dat. sau introduse prin prep. „la”*) A arăta cuiva simpatie, surîzîndu-i. *Erai de paisprezece ani cînd mi-ai rîs întîi* (DELAVR.). ◇ Fig. *Luceferii sclipitori rîdeau la stele* (CR.). ◆ (*despre soartă, noroc*) A-i fi cuiva favorabil. **3** A-şi bate joc de cineva sau de ceva; a se amuza pe seama cuiva sau a ceva. ◇ Expr. *Rîd* (sau *ar rîde*) *şi cîinii* (ori *şi curcile, ciorile*) *de cineva* sau, *tr., mă rîd* (ori *m-ar rîde, te-ar etc. rîde*) *şi cîinii* (sau *şi curcile, ciorile*), se spune despre o persoană care a ajuns batjocura tuturor. *A* (*se*) *rîde de cineva şi cu curul* v. cur. **4** (*adesea cu pron. în dat.*) A nu ţine seama de ceva; a nesocoti. *Eu rîz de-a mea durere* (ALEX.). *Ţi-ai rîs de toate, crezînd că asta e o putere* (VLAH.). ◆ (*pop.; fam.; cu pron. în dat.*) A silui o femeie. • prez.ind. *rîd, (înv., reg.) rîz.* perf. smp. *rîsei.* part. *rîs.* şi (*înv., reg.*) *ríde*, (*înv.*) *réde vb. III.* /lat. ***ridēre***.

rîgăí *vb. IV.* v. rîgîi.

rîgăiálă *s.f.* v. rîgîială.

rîgăitúră *s.f.* v. rîgîitură.

rîgîí *vb. IV. intr.* A scoate din gît un zgomot caracteristic, provocat de eliminarea gazelor din stomac. • prez.ind. *rîgîi.* şi (*reg.*) *răgăí, rigăí, rîgăí, gîrîí vb. IV.* /form. expr.; *gîrîi*, prin metateză.

rîgîiálă *s.f.* Zgomot produs pe gît de eliminarea gazelor din stomac; rîgîitură. • sil. *-gî-ia-*. pl. *-ieli.* şi (*reg.*) *răgăiálă, rîgăiálă s.f.* /***rîgîi*** + *-eală*.

rîgîít *s.n.* Faptul de *a rîgîi*; zgomot produs pe gît de eliminarea gazelor din stomac. • pl. *-uri.* /v. ***rîgîi***.

rîgîitúră *s.f.* Rîgîială. • pl. *-i.* şi (*reg.*) *răgăitúră, rîgăitúră s.f.* /***rîgîi*** + *-tură*.

rîhnă *s.f.* v. rîvnă.

rîhní *vb. IV.* v. rîvni.

rîhnitór, -oáre *adj., s.m., s.f.* v. rîvnitor.

ríie *s.f.* **I** (*pop.*) **1** (*med.*) Scabie. ◇ Expr. *A se ţine ca rîia de om* = a fi nedespărţit, nelipsit de lîngă cineva; a urmări (pe cineva) pretutindeni. (*reg.*) *A*(*-i*) *face* (*cuiva*) *rîie pe inimă* = *a*) a fi invidios pentru ceva; *b*) a necăji pe cineva. **2** (*deprec.*) (Epitet pentru un) om sau un animal rău, care provoacă multe necazuri. **II 1** Compuse: (*bot.*) *rîia-broaştei* (sau *-broştească, -de-apă*) = mătasea-broaştei (*Peplis portula*); *rîia-pămîntului* = busuioc-sălbatic (*Galinsoga parviflora*). **2** (*bot.*; şi *rîia trifoiului*) Torţel (*Cuscuta epytimum*). **3** (*bot.*) Gălbează (*Cuscuta trifolii*). • /lat. ***aranea***.

rîiós, -oásă *adj.* (*despre fiinţe*) Care este bolnav de rîie. ◇ Expr. (*fam.; subst.*) *A face pe rîiosul* = a fi mîndru sau înfumurat fără motiv; a-şi da aere. • pl. *-oşi, -oase.* şi *riós, -oásă adj.* /***rîie*** + *-os*.

rîjnică *s.f.* (*bot.; reg.*) Numele mai multor plante erbacee din familia cruciferelor: *a*) plantă cu florile mici şi albe, care creşte prin păduri (*Cardamine impatiens*); *b*) plantă cu florile liliachii sau albe (*Cardamine pratensis*); *c*) plantă cu rădăcina subţire, cu tulpina înaltă de 7-30 cm, de regulă albă, cu frunzele penat-compuse şi cu inflorescenţa la început densă, apoi prelungită (*Cardamine hirsuta*); *d*) drobuşor (*Isatis tinctoria*). • pl. *-ci.* şi *rijnícă s.f.* /etimol. nec.

rîlă *s.f.* v. rînă.

rîmá *vb. I. tr., intr.* A săpa, a scormoni pămîntul; spec. (*despre porci*) a scormoni pămîntul cu rîtul. ◇ Expr. (*înv., reg.*) *A-l rîma* (pe cineva) *la* (sau *în, prin*) *inimă* = a îmboldi. *Strîngeau rîme pentru a le pune în cîrligele undiţelor.* • prez.ind. *rîm,* (*reg.*) *-ez.* şi (*înv.*) *rímă vb. I.* /lat. ***rimare***.

rîmă *s.f.* (*zool.*) Vierme anelid, cu corpul lung, aproape cilindric, format din numeroase inele, de culoare roşcată, care trăieşte în pămînt sau sub pietre şi care se hrăneşte cu pămînt bogat în resturi vegetale, afînînd pămîntul şi contribuind astfel la formarea humusului (*Lumbricus terrestris*). • pl. *-e.* şi (*înv.*) *rímă s.f.* /de la ***rîma***.

rîmă

---

rîmătór, -oáre *s.m., adj.* **1** *s.m.* (*pop.*) Porc (*Sus scrofa domestica*). ◆ Fig. (*adj.; despre oameni; deprec.*) Care este grosolan, necioplit. **2** *adj.* (*înv.*) Care scormoneşte pămîntul. • pl. *-ori, -oare.* /***rîma*** + *-ător*.

rîmătúră *s.f.* **1** (*pop.*) Loc unde a rîmat un porc. **2** (*înv.*) Teren erodat; coastă măcinată de ape. • pl. *-i.* /***rîma*** + *-ătură*.

rîmleán, -ă *s.m., adj.* (*înv.*) **1** *s.m.* Roman[3]. *Să iei aminte, împărate, cel rîmlean pre un cal negru* (COSTIN). **2** *adj.* Roman[3]. • pl. *-eni, -ene.* şi *rimleán s.m.* /<sl. veche ***римлѧнинъ***.

rîmlenésc, -eáscă *adj.* (*înv.*) Roman[3]. • pl. *-eşti.* /***rîmlean*** + *-esc*.

rîmlenéşte *adv.* (*înv.*) Ca romanii, în felul romanilor. ◆ În limba latină. • /***rîmlean*** + *-eşte*.

rîmní *vb. IV.* v. rîvni.

rîmnic *s.n.* (*reg.*) **1** Eleşteu. **2** Loc (mlăştinos) cu heleşteie sau bălţi. **3** Vale, şes. • pl. *-ce.* şi *rîvnic s.n.* /<ucr. ***рибник***, bg. ***рибник***.

rîmnitór, -oáre *adj., s.m., s.f.* v. rîvnitor.

rînă *s.f.* **1** Fiecare dintre părţile laterale ale corpului omenesc. ◇ Loc.adv., adj. *Într-o* (sau *pe o*) *rînă* = *a*) (care este culcat sau aplecat) pe o parte a trupului. *Mă ridic într-o rînă şi privesc în jurul meu* (CA. PETR.); *b*) ext. (*despre obiecte*) (care este înclinat, lăsat) într-o parte; (care este) strîmb. **2** (*anat.; reg.; la pl.*) Muşchii din regiunea renală; şale. • pl. *-e.* şi (*reg.*) *rîlă s.f.* /lat. ***ren, renis***.

rîncáci *s.m., adj.* **1** *s.m., adj.* (*pop.*) (Cal sau bou) care este castrat rău; (cal sau bou) care are un singur testicul; (cal sau bou) care are testiculele nedezvoltate; (*reg.*) rîncaş. **2** *adj.* (*reg.; despre oameni*) Care este libidinos; care este desfrînat. ◆ Care este impulsiv. • pl. *-ci.* /***rîncă*** + *-aci*.

rîncalău *s.m.* (*reg.*) **1** Cal sau bou rîncaci. **2** Bărbat desfrînat. • pl. *-ăi.* /cf. *rîncă, rîncaci*.

rîncáş *s.m., adj.* (*reg.*) Rîncaci. • pl. *-i.* /cf. *rîncă, rîncaci*.

rîncă *s.f.* **1** Vînă de bou; ext. cravaşă, curea. **2** (*pop.*) Organul genital al armăsarului. **3** Inel din vînă de bou, din fier etc. cu care se leagă partea de sus a leucii de carîmbul de sus al loitrei unui car. ◆ (*reg.*) Lambă la căruţă. ◆ (*reg.*) Potîng la plug. • pl. *rînci.* /etimol. nec.

rîncălúi *vb. IV. intr.* (*reg.; despre vite*) A boncălui; a mugi. ◆ (*despre urşi*) A mormăi. • prez.ind. pers. 3 *-iește.* /***rîncălău*** + *-ui*.

rîncău *s.m.* (*reg.*) Animal rîncaci. • pl. *-ăi.* /cf. *rîncă, rîncaci*.

rînced, -ă *adj.* **1** (*despre materii grase,* spec., *despre alimente*) Care are gust şi miros neplăcut, din cauza alterării; care a început să se descompună, să se altereze. **2** (*despre gust, miros*) Care este caracteristic grăsimilor alterate; ext. care este greu, neplăcut. • pl. *-ezi, -ede.* /lat. ***rancĭdus, -a, -um***.

rîncezéală *s.f.* **1** Faptul de a fi rînced; gust sau miros de materii grase rîncede. **2** Concr. Slănină sau untură rîncedă. • pl. *-eli.* /***rîncezi*** + *-eală*.

rîncezí *vb. IV. intr., refl.* (*despre materii grase,* spec., *despre alimente*) A deveni rînced, a căpăta gust şi miros neplăcut, specific, din cauza descompunerii părţiale în contact cu aerul. • prez.ind. pers. 3 *-eşte.* /***rînced*** + *-i*.

rîncezíre *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *rîncezi*. • pl. *-i.* /v. ***rîncezi***.

rîncezít, -ă *adj.* (*despre materii grase,* spec., *despre alimente*) Care a devenit rînced. • pl. *-iţi, -te.* /v. ***rîncezi***.

rînchéz *s.n.* (*pop.*) Rînchezat. • pl. *-uri.* /de la ***rînchezá***, prin derivare regresivă.

rînchezá *vb. I. intr.* (*despre cai*) A necheza. ◆ Ext. (*despre alte animale*) A scoate sunete caracteristice speciei (asemănătoare cu ale calului). ◆ Analog. (*deprec.; despre oameni*) A rîde scoţînd sunete asemănătoare unui nechezat. • prez.ind. pers. 3 *rînchează.* şi *rînchezá vb. I.* /lat. ***'rhonchizare***.

rînchezáre *s.f.* Rînchezat. • pl. *-ări.* şi *rînchezáre s.f.* /v. ***rînchezá***.

rînchezát *s.n.* Faptul de *a rînchezá*; rînchezare, (*pop.*) rînchez, (*înv.*) rînchezătură. • /v. ***rînchezá***.

rînchezătúră *s.f.* (*înv.*) Rînchezat. • pl. *-i.* şi *rînchezătúră s.f.* /***rînchezá*** + *-ătură*.

rînd *s.n.* **1** Şir (drept, aliniat) de lucruri sau de fiinţe. *Chiajna... străbătea rîndurile, îmbărbăta pe români* (ODOB.). ◇ *Rînduri strînse* v. strîns. ◇ Loc.adv. *Pe rînd* = *a*) unul după altul; succesiv; *b*) de la unul la altul. *Rînd pe rînd* sau *rînduri-rînduri* = treptat-treptat; unul după altul. *De-a rîndul* (sau *înv., reg., de-a rînd*) = *a*) în şir, unul după altul; *b*) consecutiv; fără întrerupere; *c*) de la un capăt la altul; peste tot. *În rînd* = în mod egal; deopotrivă. (*reg.*) *De rînd* = unul lîngă altul; alături. *În primul rînd* v. prim. ◇ Expr. *A fi în primele rînduri* = *a*) a ocupa un loc de frunte într-un şir; *b*) fig. a fi în fruntea unei activităţi. *A* (*se*) *rupe rîndurile* v. rupe. *A-şi strînge rîndurile* v. strînge. ◆ Şir de obiecte suprapus altuia. *Se întocmise o sală mare, cu parter, galerii şi trei rînduri de loji* (SADOV.). ◆ Etaj, cat. *Se strecoară în vîrful picioarelor prin odăile de la al doilea rînd* (SADOV.). ◆ *Haină* (*încheiată*) *la două rînduri* = haină (bărbătească) cu două şiruri de nasturi, unul pentru a încheia şi unul ca garnitură. **2** Şir orizontal de cuvinte care formează o linie dreaptă într-un text scris sau tipărit. ◇ *Rînd alb* = v. alb. ◇ Loc.adj. *Rînd cu rînd* = în mod amănunţit; cu mare atenţie. ◇ Expr. *A citi printre rînduri* = a pricepe (sau a încerca să priceapă) şi ceea ce nu se spune direct într-un text scris. **3** Loc ocupat de cineva sau cuvenit cuiva într-un şir sau în cadrul unei activităţi; loc ocupat într-o ordine stabilită sau cuvenită a desfăşurării unei activităţi; moment indicat pentru o activitate. *Aşteaptă oamenii cu sacii la măcinat rîndul..., care se respectă cu sfinţenie* (POP.). ◇ Loc.adv. *La rînd* = unul după altul, potrivit ordinii stabilite sau momentului indicat. *Cu rîndul* = cu schimbul; alternativ. *De rînd* = de serviciu. ◇ Loc.prep. *După rîndul...* = în ordinea... ◇ Expr. *A lua pe cineva la* (sau *după*) *rînd* = a se ocupa de cineva conform ordinii stabilite sau cuvenite. *A fi* (ori *a veni*) *rîndul* (cuiva) sau *a veni rîndul* (pentru ceva), *a veni la rînd* = a sosi momentul pentru a (se) face un lucru. *A ţine* (sau *a păstra*) *rîndul* = a respecta locul stabilit sau ordinea stabilită. *A ţine cuiva rîndul* = a păstra cuiva locul lîngă sine, într-un şir. *A intra la rînd* = a începe să acţioneze la momentul potrivit, după ordinea stabilită, în urma altora. *A lăsa* (sau *a ceda*) *cuiva rîndul* = a se retrage dintr-un loc sau dintr-o activitate, pentru a permite altei persoane să ocupe locul sau să acţioneze. *La rîndul meu* (sau *tău etc.*) = *a*) atunci cînd este momentul potrivit pentru mine (sau tine etc.); în urma altora într-un şir; *b*) din partea mea (sau a ta etc.). (*pop.*) *A-şi face rîndul* = a-şi face datoria, potrivit cu ordinea stabilită. *A nu da cuiva rînd* = a nu da cuiva răgaz; a nu îngădui ceva cuiva. *A nu-şi* (*putea*) *da rînd* (*cu* sau *la ceva*) = *a*) a se grăbi; *b*) a lucra cu zor; *c*) a se îmbulzi la treabă sau la vorbă. *A da rînd la...* = a ţine seama de... *A avea* (ori *a-şi face*) *rînd* sau *a-şi afla de rînd* = a avea timp; a-şi face timp. **4** (*precedat de un num. sau de un adj.*) Dată, oară. *De al doilea rînd au aşezat lumea* (N. COST.). *A fost în multe rînduri ciumă în ţară* (GHICA). ◇ Loc.adv. *Într-un rînd* = la un moment dat. (*înv., reg.*) *De la un rînd de vreme* = de la un timp încoace. **5** Număr, grup, cantitate care urmează după alte grupuri de acelaşi fel. *A scos cinci rînduri de pui pînă acum* (GÎRL.). ◆ Grup de obiecte care formează un tot, o serie şi care se folosesc deodată; restr. costum bărbătesc. ◇ *Rînd de case* = corp de case. *Un rînd de haine* v. haină. ◇ Expr. *A plînge cu zece rînduri de lacrimi* v. lacrimă. **6** Grup de persoane (sau de obiecte) care formează un tot omogen. *Din rîndurile boierilor..., sosea un murmur greu* (SADOV.). **7** (*înv.*) Categorie sau clasă socială. ◇ Loc.adj. (*curent*) *De rînd* = *a*) din popor, fără rang; *b*) comun, obişnuit. ◇ Expr. (*curent*) *(A fi) în rînd cu cineva* (sau *în rîndul cuiva*) = *a*) (a fi) în categoria cuiva; *b*) (a fi) pe aceeaşi

treaptă, la același nivel cu cineva. *(A fi) în rînd cu lumea* v. lume. *A trece în rîndurile cuiva* v. trece. **8** *(înv., pop.)* Rînduială, obicei; fel de a fi, de a trăi; stare a lucrurilor. *D-așa-i rîndul fetelor, Cumu-i rîndul merelor* (POP.). ◇ Loc.adj., adv. *Fără (de) rînd = a)* fără chibzuință, necumpătat; *b)* fără seamăn. ◇ Loc.adv. *(reg.) Afară de rînd* = neobișnuit, extraordinar. ◇ Expr. *A ști rîndul* = a ști rînduiala; a cunoaște rostul lucrurilor. *A umbla* (sau *a căuta, a vedea*) *de* (ori *în*) *rîndul cuiva* sau *a căuta de rînd cu cineva* = a se interesa de cineva; a purta de grijă cuiva. *A nu avea rînd de...* = a nu avea posibilitatea să... *Cum e rîndul?* = cum stau lucrurile? ◆ *(reg.)* Situație materială (bună); rost, stare. **9** *(reg.; mai ales la pl.)* Menstruație. • pl. *-uri.* /<sl. veche рѧдъ.

rîndáș *s.m. (în trecut)* Om de serviciu într-o gospodărie particulară; servitor, slugă. • pl. *-i.* /***rînd[ui]*** + *-aș.*

rîndășíță *s.f. (înv.)* Femeie de serviciu într-o gospodărie particulară; servitoare, slujnică. • pl. *-e.* /***rîndaș*** + *-iță.*

rîndeá *s.f.* v. rindea.

rînduí[1] *vb. IV.* **I 1** *tr., refl.* A (se) așeza în rînd, într-o succesiune regulată; ext. a (se) aranja într-o anumită ordine, într-un anumit fel. *Ne rînduirăm în front, în fața mînăstirii* (BRĂ.). ◆ *(refl.; despre obiecte, construcții, forme de relief etc.)* A se afla, a fi situat sau așezat unul după altul, într-o anumită ordine; a urma unul după altul; a se înșirui. ◆ *(refl.)* A se succeda în timp. **2** *tr. (compl. indică obiecte)* A aranja potrivit unor cerințe de ordin practic sau estetic; a pune în ordine. *Își strînse toate sculele, le rîndui, le legă și le așeză în ascunzătoare* (SADOV.). ◆ *(intr.; pop.)* A face ordine și curățenie în casă; a deretica. **3** *refl. (înv.; despre oștiri)* A se pregăti de luptă; a se așeza în formație de luptă. **4** *tr. (compl. indică activități, acțiuni, domenii de activitate etc.)* A pune în ordine; a organiza; a aranja. *Domnul... rînduia cele întîi afaceri ale stăpînirii* (SADOV.). ◆ A pregăti. *N-am avut cînd ascuți săbii, cînd rîndui apărare* (SADOV.). **II** *tr.* **1** *(despre forțe supranaturale, destin, soartă)* A hotărî, a dispune; a meni, a predestina. *Ne întoarcem amîndoi la mînăstire, cum ne-a rînduit Dumnezeu* (STĂN.). **2** A da cuiva o însărcinare sau o dispoziție; a desemna pe cineva pentru o anumită sarcină, funcție etc. *Sînt rînduit să duc, la Cetatea Neamțului, veste* (SADOV.). ◆ *(compl. indică persoane)* A ridica la o demnitate; a învesti. *Să-l rînduim ispravnic la Hîrlău* (ALECS.). ◆ *(compl. indică persoane)* A repartiza într-un anumit loc (pentru a îndeplini ceva). ◆ *(înv.)* A ordona, a porunci. **3** A decide; a fixa, a stabili. *Au rînduit locul unde trebuia să se culce supusul său* (DRĂGHICI). ◆ A pregăti ceva pentru un anumit scop; a pune ceva sau pe cineva la dispoziția cuiva. *Trecu în camera ce-i era rînduită* (STĂN.). **4** *(compl. indică activități, sarcini, afaceri etc.)* A duce la bun sfîrșit; a îndeplini. *Astea le rînduiesc eu cum trebuie, că-s om cinstit* (VORN.). • prez.ind. *-iesc,* (*pop.*) *rîndui.* /***rînd*** + *-ui.*

rînduí[2] *vb. IV.* v. rindui.

rînduiálă *s.f.* **I 1** Mod de așezare a lucrurilor, potrivit unor cerințe de ordin practic sau estetic; așezare în ordine. ◇ Loc.vb. *A pune în (bună) rînduială* sau *a pune cu rînduială* = a rîndui, a aranja. ◆ *(înv.)* Dispunere în formație de luptă. **2** *(înv., pop.)* Loc ocupat într-o anumită succesiune sau în cadrul unei activități. **3** *(înv., pop.)* Categorie sau clasă socială. ◆ *(reg.)* Situație materială (bună); rost, stare. **4** *(reg.)* Menstruație. **II 1** Organizare, ordine, aranjare metodică (într-o sferă de activitate, într-un anumit sistem de relații etc.). *Făcu rînduiala ca să macine grîul ce mai era la moară* (SLAV.). ◇ Loc.adj., adv. *Cu (bună* sau *multă) rînduială* ori *cu toată rînduiala = a)* în ordine; *b)* după toate regulile; *c)* cu chibzuință. ◇ Loc.adv. *(înv.) Fără rînduială* = în dezordine. ◇ Loc.vb. *A pune* (ceva) *în* sau *la (bună) rînduială* = a rîndui, a organiza. ◇ Expr. *Cu rînduiala la cap* = *(despre oameni)* care este chibzuit. *A avea rînduială* v. avea. ◆ *(înv., pop.)* Sistem (social, politic, economic). *Rînduiala nedreaptă trebuie răsturnată* (SADOV.). **2** Mod, sistem de organizare sau de desfășurare; fel de a fi; regulă, normă; obicei, datină. *Noi sîntem proști și nu știm bine rînduielile* (REBR.). ◇ Loc.adj., adv. *(înv.) Fără rînduială* = exagerat, excesiv; fără măsură, fără socoteală. ◇ Loc.adv. *(înv., pop.) Cu această rînduială* = astfel. **3** Ceremonial, tipic. *Ține numai isonul după rînduiala slujbei* (I. NEGR.). ◇ Expr. *(pop.; fam.) A-i purta* (cuiva) *rînduiala* (ori *rînduielile*) sau *a purta rînduiala înmormîntării* = a-i face cuiva înmormîntarea și slujbele religioase de pomenire conform tradiției. **4** *(înv., pop.)* Hotărîre, poruncă, ordin; măsură, directivă. **5** *(pop.)* Menire, soartă, destin. **6** *(înv.)* Dare, impozit, dijmă. • pl. *-ieli.* /***rînduí***[1] + *-eală.*

rînduíre *s.f.* Acțiunea de *a (se) rîndui* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***rînduí***[1].

rînduít, -ă *adj.* **1** Care este așezat în rînd, într-o succesiune regulată. **2** Care este aranjat potrivit unor cerințe de ordin practic, estetic etc.; care este pus în ordine. *Bibliotecă rînduită.* **3** Care este organizat, întocmit după anumite cerințe, reguli. **4** *(înv., pop.)* Care este fixat, precizat, hotărît. *În rînduita zi... rădicatu-s-au toată oastea* (DOC.). **5** *(înv., pop.; despre oameni)* Care este numit într-o funcție; care a fost învestit, împuternicit cu o anumită sarcină. **6** *(înv., pop.)* Care este menit, predestinat; care este hărăzit, sortit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***rînduí***[1].

rînduitór, -oáre *s.m., s.f. (înv.)* Persoană care rînduiește, aranjează, organizează. • sil. *-du-i-.* pl. *-ori, -oare.* /***rînduí***[1] + *-tor.*

rînduléț *s.n.* Dim. al lui *rînd.* • pl. *-e.* /***rînd*** + *-uleț.*

rînduneá *s.f.* **I 1** *(ornit.)* Pasăre migratoare, insectivoră, din ordinul paseriformelor, cu ciocul scurt și lat, cu coada adînc bifurcată, cu penele albe-gălbui pe pîntece și negre-albăstrui, cu luciu metalic pe spate și cu fruntea și bărbia roșii (*Hirundo rustica*); rîndunică, *(înv.)* rîndunelă, *(reg.)* rîndunită. *Peste vîrf de rămurele trec în stoluri rîndunele* (EMIN.). **2** *(ornit.; pop.; și rîndunea de ploaie)* Lăstun (*Delichon urbica*). **3** Analog. Ultima dintre cele cinci pînze ale unui catarg, care este așezată în vîrful acestuia și care se aseamănă cu forma corpului rîndunicii. **4** Analog. *(reg.; prin asemănare cu forma cozii sau a corpului) a)* Muchie dințată făcută din șindrile la vîrful acoperișului unei case țărănești. *b)* Scobitură în butucul și în obada roții, făcută pentru a fixa spița. *c)* Fișie de carne de lîngă șira spinării porcului. **II 1** *(iht.)* Pește marin, cu capul foarte mare, cu spinarea roșie și cu pîntecele alb-trandafiriu, răspîndit în Marea Neagră, care înoată pe fundul apei cu ajutorul înotătoarelor pectorale (*Trigla hirundo*); rîndunică. **2** *(bot.; reg.)* Iarba-fiarelor (*Cynachum vincetoxicum*). **3** *art. (reg.)* Numele unui dans popular. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-ele.* și *(înv., pop.) arînduneá, rîndureá s.f.* /lat. ****hirundinella.***

rîndunél *s.m. (ornit.)* Bărbățușul rîndunicii; *(reg.)* rîndunoi. ◆ *(adv.; pop.; pe lîngă vb. „a zbura" exprimă ideea de super. abs.)* Repede (ca rîndunica). *Calul rîndunel zbura Și în curte că era!* (ALECS.). • pl. *-nei.* și *(reg.) rîndurél s.m.* /*de la* ***rîndunea,*** cu schimbare de suf.

rîndunélă *s.f. (ornit.; înv.)* Rîndunea (*Hirundo rustica*). • pl. *-e.* și *rîndurélă s.f.* /<it. ***rondinella,*** după *rîndunea, rîndunică.*

rîndunícă *s.f.* **I** *(ornit.)* **1** *(și rîndunică de casă, rîndunică de cîmp, rîndunică de sat, rîndunică de cămine, rîndunică de coș)* Rîndunea (*Hirundo rustica*). *Rîndunica, prevestitoare de bunuri, revine sprintenă și veselă* (ODOB.). ◇ *Coadă de rîndunică* v. coadă.

rîndunică I (1)

◇ Compuse: *(ornit.) rîndunica-Domnului* = codobatură (*Motacilla alba*); *rîndunică-de-apă* (sau *-de-pîrîu, -de-mal, -de-pămînt, -de-lut*) = lăstun-de-mal (*Riparia riparia*); *rîndunică-de-ploaie* (*sau -de-munte, -de-pădure, -de-ziduri*) = drepnea (*Cypselus opus*); *rîndunică-de-stepă* = ciovică-de-mare (*Glareola pratineola*); *rîndunică-de-noapte* = păpăludă (*Caprimulgus europaeus*); *rîndunică-de-mare* = pescăruș (*Sterna hirundo*). **2** *(pop.; și rîndunică de fereastră, rîndunică de oraș)* Lăstun (*Delichon urbica*). **II** *(iht.; și rîndunică de mare)* Rîndunea (*Trigla hirundo*). • pl. *-ici, -ele.* g.-d. și *-chii.* și *(înv., pop.) rîndurícă s.f.* /***rîndun[ea]*** + *-ică.*

rîndunîță *s.f. (reg.)* **1** *(ornit.)* Rîndunea (*Hirundo rustica*). **2** *(bot.)* Iarba-fiarelor (*Cynachum vincetoxicum*). • pl. *-e.* /de la ***rîndunea, -ică,*** cu schimbare de suf.

rîndunói *s.m. (ornit.; reg.)* Rîndunel. • pl. *-oi.* /***rîndunea*** + *-oi.*

rîndureá *s.f.* v. rîndunea.

rîndurél *s.m.* v. rîndunel.

rîndurélă *s.f.* v. rîndunelă.

rîndurícă *s.f.* v. rîndunea.

rîní *vb. IV. tr.* **1** *(compl. indică locuri, încăperi etc.)* A curăța de stratul de murdărie depus deasupra. *Dimineața s-a dus să rînească grajdul* (CAM.). ◇ *(compl. indică stratul de murdărie depus) Nevastă-sa muncește ca o roabă..., rînește gunoiul din grajd* (POPOV.). ◇ *(intr.) Iarna la boi nu rînesc, Nici vara nu cosesc* (POP.). **2** Fig. *(pop.)* A îndepărta; a alunga, a izgoni. • prez.ind. *-esc.* și *(înv., reg.) răní vb. IV.* /<bg. ***рина*** „a curăți gunoiul cu lopata".

rîníre *s.f.* Acțiunea de *a rîni* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***rîni.***

rînjeálă *s.f.* Rînjire. • pl. *-eli.* /***rînji*** + *-eală.*

rînjet *s.n.* **1** Grimasă de batjocură, de răutate, de prostie etc., care descoperă dinții; ext. rîs sau zîmbet răutăcios, sarcastic; rînjitură. **2** Manifestare de amenințare sau de furie la unele animale, care constă în arătarea dinților. • pl. *-e.* /***rînji*** + *-et.*

rînjí *vb. IV.* **1** *intr. (despre animale)* A-și arăta amenințător dinții (mîrîind). **2** *intr. (despre oameni)* A-și arăta dinții într-o grimasă de batjocură, de răutate, de prostie etc.; ext. a rîde sau a zîmbi răutăcios, sarcastic (arătîndu-și dinții). ◇ Expr. *A-i rînji cuiva în* (sau *sub*) *nas* = a-și bate joc de cineva care este prezent. *A rînji în sine* = a-și bate joc în sinea sa. *(reg.) A rînji la stele* = a nu avea ce mînca. *A-și rînji fasolea* (sau *fasolile*) v. fasole. *A rînji pe sub mustață* (ori *mustăți*) v. mustață. **3** *intr. (înv.)* A-și bate joc de cineva. **4** *refl. (înv.; despre țesături)* A se destrăma. • prez.ind. *-esc.* /<bg. ***рънжа*** „a mîrîi".

rînjíre *s.f.* Faptul de *a rînji*; rînjeală, rînjit. • pl. *-i.* /v. ***rînji.***

rînjít[1] *s.n.* Rînjire. • /v. ***rînji.***

rînjít[2]**, -ă** *adj.* **1** *(despre oameni)* Care rînjește (întruna). ◆ Ext. *(despre fața sau gura oamenilor)* Care este strîmbat într-un rînjet. ◆ *(despre rîs)* Care este batjocoritor. **2** *(despre dinți)* Care este dezvelit printr-un rînjet. **3** *(despre animale)* Care își arată dinții într-un rînjet. • pl. *-ți, -te.* /v. ***rînji.***

rînjitór, -oáre *adj.* *(despre oameni)* **1** Care rînjește. ◆ Ext. *(despre fața sau gura oamenilor)* Care este strîmbat într-un rînjet; *(despre rîs)* care este batjocoritor. **2** *(înv.)* Care își bate joc de cineva. • pl. *-ori, -oare.* /***rînji*** + *-tor.*

rînjitúră *s.f.* **1** Rînjet. ◆ *(deprec.)* (Epitet pentru o) persoană care rînjește. **2** *(înv.)* Batjocură. • pl. *-i.* /***rînji*** + *-tură.*

rînsă[1] *s.f.* **1** *(bot.; pop.)* Ament. **2** *(reg.; la pl.)* Cureluțe ornamentale în formă de franjuri, la pungă. • pl. *-e.* și *(reg.) rînză s.f.* /<sl. veche рѧса.

rînsă[2] *s.f. (reg.)* **1** Rotiță dințată; spec. rotița pintenului. **2** Crestătură în ciocanele de la piuă. • pl. *-e.* /cf. *rantă.*

rîntáș *s.n. (culin.)* Sos făcut din făină de grîu, prăjită (cu ceapă) în ulei, în grăsime etc., care se adaugă la unele mîncăruri. • pl. *-uri, (reg.) -e.* /<magh. *rántás.*

rînticós, -oásă *adj. (reg.)* **1** *(despre oameni)* Care este zdrențăros. **2** *(despre cai)* Care este slab. • pl. *-oși, -oase.* /cf. *rantie.*

rînză[1] *s.f.* **1** *(pop.)* Stomac. ◇ *(med.; reg.) Răsturnatul rînzei* v. răsturnat. ◇ Expr. *A se împăca cu rînza* = a se sătura. *A i se întoarce* (*sau a i se răsturna*) *rînza pe dos* = a i se face greață. *A avea rînză fierbinte* = a se înfuria ușor. *A fi cu rînza mare* sau *a avea rînza prea mare = a)* a fi necăjit; *b)* a fi furios. *A nu mai încăpea rînza în cineva* = a fi nervos. *A crăpa* (sau *a plesni*) (în cineva) *rînza* (*de ciudă, de necaz etc.*) = *a)* a fi foarte supărat; *b)* a fi foarte nervos, foarte furios. *A fi tare în rînză* v. tare. **2** *(pop.)* Pipotă. *S-am doftorit... cu rînza de dropie arsă* (ALECS.). **3** *(reg.)* Abdomen, burtă. ◇ Expr. *A avea* (sau *a face*) *rînză* = a se îmbogăți. *A-i slăbi cuiva rînza* = a sărăci. ◆ Osînză. **4** *(reg.)* Nume dat unor boli digestive, caracterizate prin dureri

abdominale și grețuri. • pl. *-e.* /cuv.autoh.; cf. alb. *rrëndës* „cheag".

rînză[2] *s.f.* v. rînsă[1].

rînzișoară *s.f.* (*reg.*) **1** Dim. al lui *rînsă*[1]. **2** (*bot.*) Nume dat mai multor plante: *a)* boglar (*Ranunculus sceleratus*); *b)* gălbenele (*Ranunculus polyanthemos* și *pedatus*); *c)* coada-vacii (*Verbascum phlomoides*); *d)* crețușcă (*Spiraea ulmaria*). • pl. *-e.* /***rînză***[2] + *-işoară*.

rînzós, -oásă *adj.* (*despre oameni*) **1** (*pop.*) Care este irascibil, certăreț, iute la mînie; care este răutăcios. **2** (*reg.*) Care este puternic. • pl. *-oși, -oase.* /***rînză***[1] + *-os*.

rîp *s.n.* v. rapăn.

rîpă *s.f.* **1** (*geomorf.*) Coastă abruptă a unui deal; abrupt realizat printr-o surpare, alunecare, eroziune terțială puternică etc. ◇ Expr. *A merge* (sau *a da*) *de rîpă* = *a)* a se distruge; *b)* a eșua. *A (se) da de rîpă* = *a)* (*pop.*) a (se) omorî; *b)* (*înv.*) a (se) înșela. *A se duce de rîpă* v. duce. **2** Mal, țărm. • pl. *-e,* (*pop.*) *rîpi.* /lat. ***rīpa, -ae***.

rîpcá *s.f.* (*înv., reg.*) Ramură (uscată) a viței-de-vie. ◆ (*înv.*) Arac folosit pentru susținerea viței-de-vie. • pl. *-ce., ripci.* /etimol. nec.

rîpcuí *vb. IV. tr.* (*reg.; compl. indică vița-de-vie*) A curăța de crengile uscate. • prez.ind. *-iesc.* /***rîpcă*** + *-ui*.

rîpí *vb. IV.* v. răpi.

rîpós[1]**, -oásă** *adj.* (*despre terenuri*) Care este plin de rîpe; care are coaste abrupte; care este abrupt, prăpăstios. • pl. *-oși, -oase.* /***rîpă*** + *-os*.

rîpós[2]**, -oásă** *adj.* (*reg.*) **1** (*despre cai, câini, porci*) Care are rapăn. **2** (*despre oameni*) Care este murdar, jegos. • pl. *-oși, -oase.* /***rîp*** + *-os*.

rîs[1] *s.m., s.n.* **1** *s.m.* (*zool.*) Mamifer sălbatic, carnivor, din familia felidelor, mai mare decît pisica sălbatică, cu blana galbenă-roșcată cu pete brune-negricioase și cu un smoc de păr în vîrful urechilor (*Lynx lynx*); linx. **2** *s.n.* Blană de rîs (prelucrată). • pl. *m. rîși, n. -uri.* /<sl. veche ръсь.

rîs[2] *s.n., s.m.* **I** *s.n.* **1** Acțiunea de *a rîde* și rezultatul ei; mișcare caracteristică a feței și a gurii, însoțită de sunete specifice, nearticulate, care este expresia unei manifestări a bucuriei, a satisfacției etc.; rîset. *Ce ciudat e rîsul la om!* (DELAVR.). ◇ *Rîs sănătos* v. sănătos. *Rîs homeric* v. homeric. ◇ Expr. *A pufni în* (ori *de*) *rîs* sau *a-l pufni rîsul* (pe cineva), *a se porni pe rîs* = a nu-și putea stăpîni rîsul. *A leșina* (sau *a se strica, a se prăpădi, a se tăvăli, a se topi*) *de rîs* = a rîde foarte tare, a face haz. *Ne povestea istoria cu scrumbia turcului, de leșinam de rîs* (BRĂT.). (*reg.*) *A-i da* (cuiva) *rîsul prin piele* = a avea neplăceri. *A-l înfunda rîsul* (*pe cineva*) v. înfunda. *A se ține cu mîinile de burtă* (sau *de pîntece, de inimă*) *de*(*-atîta*) *rîs* v. mînă. *A fi scump la rîs* v. scump. *A se strîmba de rîs* v. strîmba. *A-l umfla pe cineva rîsul* sau *a se umfla de rîs* v. umfla. **2** Batjocură; ocară; insultă. *Trei litri de apă la un regiment de hîrdaie; Doamne sfinte, ce rîs!* (BASS.). ◇ Expr. *De rîs* sau *de rîsul lumii* (ori, *fam., curcilor, cîinilor etc.*) = de batjocură, de ocară; ridicol. *A lua* (pe cineva) *în rîs* = a-și bate joc de cineva. *A face* (pe cineva) *de rîsul satului* = a batjocori, a compromite pe cineva. *A-și face rîs de cineva* (sau de ceva) = *a)* a-și bate joc de cineva sau de ceva; *b)* (*pop.*) a viola o femeie; a necinsti. (*reg.*) *Rîsul pămîntului* = om netrebnic; om de nimic. *A se face de rîs* v. face. **3** Umor, ironie; critică, satiră. *Sînt rari scriitorii dăruiți cu această prețioasă însușire a rîsului* (GAL.). **4** Sunet în cascade, scos de unele păsări. **II** *s.m.* (*ornit.; reg.*; și *rîsul pămîntului*) Huhurez (*Syrnium aluco*). • pl. *n. -uri, m. rîși.* /lat. ***rīsus, -us***.

rîset *s.n.* Rîs[2]. • pl. *-e.* /***rîs***[2] + *-et*.

rîsoáică *s.f.* (*zool.*) Femela rîsului. • pl. *-ce.* /***rîs***[1] + *-oaică*.

rîșchiá *vb. I.* v. rășchia.

rîșcov *s.m.* (*bot.*) Nume dat mai multor specii de ciuperci: *a)* (și *rîșcov de brad, rîșcov de fag*) ciupercă din familia agaricaceelor, comestibilă, cu pălăria de culoare portocalie-cărămizie și cu piciorul galben-portocaliu, care secretă un latex și care crește în pădurile de brad și de fag (*Lactarius deliciosus*); *b)* vinețică-cu-lapte (*Lactarius volemus*); *c)* burete-galben (*Cantharellus cibarius*); *d)* zbîrciogi-grași (*Gyromitra esculenta*). • pl. *-i.* și *róșcov s.m.* /cf. ucr. *рижик*.

rîșnár *s.m.* v. rîznar.

rîșnă *s.f.* v. rîznă.

rîșní *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică boabe de cereale, de cafea, de piper, sare etc.*) A preface în pulbere sau în fragmente mărunte cu ajutorul rîșniței. *La cea moară părăsită... Este-o piatră de rîșnit* (ALECS.). ◆ (*despre oameni; cu compl. „măsele"*) A freca producînd un zgomot caracteristic. **2** *intr.* Fig. (*despre oameni*) A vorbi mult; a trăncăni. *Prinse a rîșni din gură despre alte cele* (SADOV.). • prez.ind. *-esc.* /de la ***rîșniță***, prin derivare regresivă.

rîșnicioáră *s.f.* Dim. al lui *rîșniță*. • pl. *-e.* /***rîșniță*** + *-ioară*.

rîșnire *s.f.* Acțiunea de *a rîșni*. • pl. *-i.* /v. ***rîșni***.

rîșnít[1] *s.n.* Faptul de *a rîșni*. • /v. ***rîșni***.

rîșnít[2]**, -á** *adj.* (*despre boabe de cereale, de cafea, de piper etc.*) Care a fost măcinat cu rîșnița. *Cafea rîșnită*. • pl. *-ți, -te.* /v. ***rîșni***.

rîșnitoáre *s.f.* (*reg.*) Piatră de moară. • pl. *-ori.* /***rîșni*** + *-toare*.

rîșniță *s.m.* Persoană care macină porumb, sare etc. cu rîșnița. • pl. *-i.* /***rîșniță*** + *-ar*.

rîșniță *s.f.* **I 1** Moară primitivă, pusă în mișcare de animale de tracțiune; restr. piatră de moară. **2** Mașină rudimentară de măcinat porumb, sare etc., formată din două pietre suprapuse, dintre care cea de deasupra este rotită cu ajutorul unui mîner. ◇ Expr. *A-i umbla* (sau *a-i merge, a-i toca*) *gura ca o rîșniță* = a vorbi mult; a nu tăcea din gură. *A ajunge de la moară la rîșniță* v. moară. **3** Ustensilă casnică (electrică) cu care se macină boabele de cafea, de piper etc. **4** (*fam., deprec.*) Gură (considerată ca organ al alimentării sau al vorbirii). *Nu-i mai tace rîșnița.* **5** (*arg.*) Ceas de proastă calitate. **6** *art.* Numele unui dans popular, cu ritm vioi, asemănător cu hora. ◆ Melodie după care se execută acest dans. **II** Analog. (*reg.*) **1** Stomac. **2** Pipotă. **3** Măsea. • pl. *-e,* (*reg.*) *-i.* /<bg. ***рошница***.

rît[1] *s.n.* **1** Botul porcului. **2** (*peior.*) Gură (considerată ca organ al alimentării sau al vorbirii). ◇ Expr. *A face rît* = *a)* a se obrăznici; *b)* a face mofturi. *A avea* (sau *a fi cu*) *rît* = a fi obraznic. *A da* (cuiva) *peste rît* = a pune pe cineva la respect. • pl. *-uri.* /<sl. veche рътъ.

rît[2] *s.n.* (*reg.*) **1** Șes cu iarbă (de-a lungul unei ape curgătoare). **2** Loc mlăștinos. ◆ Mlaștină. ◆ Baltă. • pl. *-uri.* /<magh. ***rét, rit***, srb. ***rit***.

rîtán *s.m.* **1** (*zool.; pop.*) Porc. **2** (*pop.; deprec.*) (Epitet pentru un) om grosolan, necioplit, bădăran. **3** (*fam., deprec.*) Recrut. • pl. *-i.* /***rît***[1] + *-an*.

rîtós, -oásă *adj.* **1** (*despre porci*) Care are rîtul mare. **2** Fig. (*deprec.; despre oameni*) Care este grosolan, necioplit, bădăran. • pl. *-oși, -oase.* /***rît***[1] + *-os*.

rîță *s.f. invar.* **1** A optsprezecea literă a alfabetului chirilic, corespunzînd sunetului „r". **2** Sunetul notat cu această literă. **3** Semn grafic pentru această literă (*p, P*). ◆ Ext. Literă, slovă. • /<sl. veche ръцн.

rîu *s.n.* **1** (*hidrol.*) Apă curgătoare (permanentă) formată din unirea mai multor pîraie, care se varsă într-un fluviu, într-un alt rîu, într-un lac, într-o mare etc. *Mai lin curserâ atunce ale rîurilor unde* (ASACHI). ◇ Compar. *Viața părinților a trecut lină ca un rîu* (RUSSO). ◇ Fig. *Trecut-ai cînd ceru-i cîmpie senină, Cu rîuri de lapte și flori de lumină* (EMIN.). **2** Analog. Șuvoi mare dintr-un lichid. *Un rîu de lacrimi îi înecă fața* (GAN.). ◇ Expr. *A vărsa rîu de lacrimi* v. lacrimă. *A stoarce* (cuiva) *un rîu de lacrimi* v. stoarce. **3** Fig. Șir, coloană, mulțime de oameni care merg. *Rîul celor veniți intră în mulțime ca un șuvoi într-o mare* (CA. PETR.). ◇ Loc.adv. *Rîuri-rîuri* = în număr mare; fără sfîrșit. **4** (*la pl.*) Element decorativ la ii, cămăși, cojoace etc., sub formă de cusătură în rînduri verticale sau oblice, care împodobește mînecile (de la altiță la manșetă) și piepții. *Avea o cămașă albă ca zăpada, de inișor, cu rîuri de mătase albăstruie* (CA. PETR.). • pl. *-uri,* (*înv.*) *-ure.* și *riu s.n.* /lat. ***rīvus, -i***.

rîuléț *s.n.* Dim. al lui *rîu*; rîurel, rîușor, (*reg.*) rîuț. • sil. *rî-u-.* pl. *-e.* /***rîu*** + *-uleț*.

rîură *vb. I.* **1** *intr.* (*pop.; despre rîuri, ape*) A curge. ◆ Fig. (*despre păr*) A cădea pe spate, ondulîndu-se. **2** *tr.* (*înv.; despre rîuri*) A străbate un loc (alimentîndu-l cu apă). **3** *tr.* (*compl. indică ii, cămăși, cojoace etc.*) A împodobi cu rîuri. • sil. *rî-u-.* prez.ind. *-ez.* și (*înv.*) *răurá vb. I.* /***rîuri***, pl. lui *rîu* + *-a*.

rîurát, -ă *adj.* (*despre ii, cămăși, cojoace etc.*) Care este împodobit cu rîuri. • sil. *rî-u-.* pl. *-ți, -te.* /v. ***rîura***.

rîureán *s.m., adj.* (Persoană) care locuiește pe malul unui rîu. • sil. *rî-u-.* pl. *-eni.* și *riureán s.m.* /***rîuri***, pl. lui *rîu* + *-ean*.

rîureáncă *s.f.* Femeie care locuiește pe malul unui rîu. • sil. *rî-u-.* pl. *-ence.* /***rîurean*** + *-că*.

rîurél *s.n.* Rîuleț. • sil. *rî-u-.* pl. *-e.* /***rîuri***, pl. lui *rîu* + *-el*.

rîușór *s.n.* Rîuleț. • sil. *rî-u-.* pl. *-oare.* /***rîu*** + *-ușor*.

rîuț *s.n.* (*reg.*) Rîuleț. • sil. *rî-uț.* pl. *-e.* /***rîu*** + *uț*.

rîvnáci, -ce *adj.* (*înv.; despre oameni*) Care este plin de rîvnă; care este însuflețit de o dorință. ◆ Care este invidios, pizmaș. • pl. *-ci, -ce.* /***rîvni*** + *-aci*.

rîvnă *s.f.* **1** Pornire lăuntrică intensă de a realiza ceva, de a ajunge la ceva; aspirație, dorință. *Rîvna lui cea mai scumpă în viață era să vadă înălțîndu-se un sfînt locaș* (REBR.). ◆ (*înv.; adesea urmat de determ. „dumnezeiască", „către Dumnezeu"*) Evlavie, cucernicie. **2** Însuflețire într-o acțiune, într-o activitate etc.; silință, sîrguință, zel. *Învață cu rîvnă.* **3** Dorință puternică; poftă; patimă. *Păcate necitite și rîvne ticăloase* (ARGH.). **4** (*înv.*) Invidie, pizmă. **5** (*reg.; în descîntece*) Farmec; deochi. • pl. *-e.* și (*înv., reg.*) *rîhnă s.f.* /de la ***rîvni***, prin derivare regresivă.

rîvní *vb. IV.* **1** *intr., tr.* A dori intens să realizeze ceva, să ajungă la ceva, să posede ceva; a aspira, a năzui. *Orice om care apărea la rampă rîvnea popularitatea* (STANCU). **2** *tr., intr.* A dori să-și însușească un lucru străin, a jindui un lucru care aparține altuia. *De treabă om..., numai că rîvnește la bunul altuia* (SADOV.). **3** *intr.* (*înv., arh.; adesea constr. cu dat.*) A invidia pe cineva; a dori să fie asemenea cuiva. *Mic copil, rîvneam la tovarășii mei de jocuri* (GAL.). ◆ (*tr.; compl. indică persoane*) A dușmăni. **4** *intr.* (*înv.*) A se supăra, a se mîhni. **5** *refl.* (*reg.*) A se înflăcăra pentru cineva sau pentru ceva. *Se rîvnirâ de frumusețea lor* (POP.). **6** *tr.* (*reg.; în descîntece*) A fermeca, a vrăji. • prez.ind. *-esc.* și (*înv., reg.*) *rîhni, rîmní vb. IV.* /<sl. veche рьвьновати.

rîvnic *s.n.* v. rîmnic.

rîvnire *s.f.* Acțiunea de *a rîvni*. • pl. *-i.* /v. ***rîvni***.

rîvnít, -ă *adj.* **1** Care este dorit, poftit. *Puternică e rîvnita pace asupra spiritelor mulțimii* (CĂL.). **2** (*înv.*) Care este invidiat, pizmuit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***rîvni***.

rîvnitór, -oáre *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* (*despre oameni*) Care tinde spre ceva; care dorește intens să realizeze ceva, să ajungă la ceva, să posede ceva. *Eram... rîvnitor să iau doctoratul* (GAL.) ◆ (*fam.*) Care este lacom, pofticios. ◆ (*înv.*) Care este evlavios, pios. **2** *adj.* (*despre oameni*) Care este plin de rîvnă; sîrguitor, zelos. **3** *adj.* (*înv.; despre oameni*) Care este invidios, pizmaș. **4** *s.m., s.f.* (*reg.*) Persoană care face farmece, care deoache. • pl. *-ori, -oare.* și (*înv., reg.*) *rîhnitór, -oáre, rîmnitór, -oáre adj., s.m., s.f.* /***rîvni*** + *-tor*.

rîză *s.f.* (*reg.*) Zdreanță, cîrpă. ◆ Ext. Haină uzată, veche. • pl. *-e.* /<slav. рнза, srb. ***riza***; cf. ucr. ***риза***.

rîzăréț, -eáță *adj.* (*despre oameni*) Care rîde mereu și de orice. • pl. *-ți, -te.* /***rîde*** + *-ăreț*.

rîzătór, -oáre *adj.* **1** (*despre oameni*) Care rîde, care răspîndește voie bună, veselie, bună dispoziție. *Românul e de felul lui rîzător* (EMIN.). **2** (*înv.*) Care își bate joc de cineva sau de ceva. *Mă tem că mi-ai răspunde c-un aer rîzător* (ALECS.). • pl. *-ori, -oare.* /***rîde*** + *-ător*.

rîzgáiálă *s.f.* v. răzgîială.

rîzgăiát, -ă *adj.* v. răzgîiat.

rîzgăíre *s.f.* v. răzgîiere.

rîzgîiá *vb. I.* v. răzgîia.

rîzgîiálă *s.f.* v. răzgîială.

rîzgîiát, -ă *adj.* v. răzgîiat.

rîzgîít, -ă *adj.* v. răzgîiat.

rîznár *s.m.* (*miner.; reg.*) Vagonetar. • pl. *-i.* și *rîșnár s.m.* /***rîznă*** + *-ar*.

rîznáș *s.m.* (*miner.; reg.*) Vagonetar. • pl. *-i.* /***rîznă*** + *-aș*.

rîznă *s.f.* (*miner.; reg.*) Vagonet cu care se transportă minereul, piatra etc. de la locul de extracție pînă la gura minei. ◆ Conținutul unui astfel de vagonet. • pl. *-e.* și *rîșnă s.f.* /etimol. nec.

rîznălíre *s.f.* (*miner.; reg.*) Operație de încărcare și de transport cu rîzna. • pl. *-i.* /de la ***rîznă***.

ro *s.m. invar.* **1** Numele celei de a șaptesprezecea litere a alfabetului grecesc, corespunzînd sunetului *r*. **2** Semn grafic pentru această literă (*ρ P*). • /<gr. *ρῶ*, ngr. *pó*.

roábă *s.f.* **1** Vehicul pentru transportul materialelor pe distanțe mici, alcătuit dintr-o ladă sau dintr-o platformă cu o roată la un capăt și cu două brațe la celălalt capăt pentru susținere și împingere; tărăboanță. **2** Cantitate de material care se poate cără o dată cu roaba. • pl. *-e.* /<săs. ***Rabber*** <*Rad* + *Bahre* „targă cu roată".

road [rəud] *s.n.* Drum. • /<engl. ***road***.

roádă *s.f.* v. rod.

roáde *vb. III.* **1** *tr., intr.* A rupe cu dinții fărîme mici dintr-un obiect sau dintr-un aliment tare (pentru a mînca). *Rodea un măr lîngă șevalet* (ARGH.). <> Expr. *(tr.) A roade* (cuiva) *urechile* = a plictisi (pe cineva) repetîndu-i mereu același lucru. *A (nu) avea de ros* = *a)* a (nu) fi bogat; *b)* a (nu) avea slujbă. *A da cuiva un ciolan de ros* v. ciolan. *A roade cojile cuiva* v. coajă. **2** *tr.* A morfoli în gură fără a fărîmița sau a mînca. *Moșneagul, pe gînduri, își rodea mustața* (SADOV.). **3** *tr., refl. (despre obiecte, materiale etc.)* A (se) distruge printr-o acțiune lentă și îndelungată de frecare, de măcinare etc.; a (se) uza, a (se) toci printr-o folosire de durată. *Raliția lovește fără milă în țesături... Pe toate le-a ros* (BASS.). <> Expr. *(tr.) A roade cuiva pragul* = a vizita pe cineva prea des. *Ros de molii* v. molie. *A roade papucii degeaba pe drumuri* v. papuc. *Cînd s-or roade furcile pămîntului* v. pămînt. ◆ *(tr.; despre ape, torente etc.; compl. indică soluri, terenuri, regiuni)* A eroda. **4** *tr. (despre corpuri tari, aspre)* A freca pielea, provocînd răni superficiale. *Pantofii îl rod.* **5** *tr.* Fig. *(despre gînduri, stări sufletești, sentimente etc.; compl. indică oameni)* A frămînta, a măcina, a consuma, chinuind, torturînd. *Nu mai mînca... și era ros de melancolii* (CĂL.). <> Expr. *A roade* (pe cineva) *la inimă* = a umple pe cineva de neliniște, de supărare. *(pop.) A roade pe cineva la ficați* = a regreta, a se căi. ◆ A distruge în ascuns. *Ostenită de atîtea rele ce o rodeau în sinești, împărăția romană trebui să cază* (BĂLC.). ◆ *(fam.; intr.; despre oameni)* A avea de a face cu...; a fi plictisit de... *Era ros de tribunale și se pricepea în daraveri* (VLAH.). **6** *refl.* Fig. *(fam.; despre oameni)* A se șlefui; a căpăta maniere. <> Expr. *A-și roade coatele pe băncile școlii* v. cot. *A-și roade cu cineva coatele pe băncile școlii* v. cot. **7** *intr. (arg.)* A învăța mecanic; a toci. • prez.ind. *rod.* part. *ros.* ger. *rozînd.* /lat. ***rodĕre***.

roádere *s.f.* Acțiunea de *a roade* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***roade***.

roadster ['rəudstər] *s.n.* Mașină sport cu două locuri, deschisă și echipată cu o capotă ușoară, pliabilă. • /<engl. ***roadster***.

roaming ['rəumiŋ] *s.n.* Serviciu oferit de companiile de telefonie mobilă prin care se oferă și acoperire internațională, permițîndu-se utilizarea aceleiași cartele sim și în alte țări, contra unor tarife prestabilite. • /<engl. ***roaming***.

roánță *s.f. (reg.)* Ciudă. <> Expr. *(adv.) A se ține roanță* = a se certa. • /cf. *ronțăi*.

roast beef ['rəustbif] *s.n. (culin.)* Friptură din mușchi de vacă, foarte puțin fript, aproape crud la mijloc; porție dintr-o astfel de friptură. • scris și *rosbif*. pl. *-uri, -e.* /<fr., engl. ***roast beef***.

roátă[1] *s.f.* **1** Cerc de metal sau de lemn, cu spițe sau plin, care se poate învîrti în jurul unei osii, punînd în mișcare un vehicul. <> *Caii* (sau *boii*) *de la roată* = caii (sau boii) rotași. *Steaua roții* v. stea. *Umerele roții* v. umăr. <> Expr. *A pune ceva pe roate* = a organiza o acțiune, o lucrare etc. în așa fel încît să se realizeze fără piedici. *A merge* (sau *a fi*) *ca pe roate* = *a)* *(despre acțiuni)* a se desfășura, a se realiza în condiții bune; *b)* *(despre oameni)* a fi activ. *A fi a cincea roată la căruță* (sau *la car*) = a fi de prisos; a se afla pe un plan secundar. *A-i fi cuiva carul într-o roată* = a avea o stare materială precară. *A fi cu trei roate la car* = *(despre oameni)* a fi zăpăcit; a fi nebun. *A trage* (sau *a împinge*) *la roată* = a duce greul. *A da* (ori *a împinge*) *la roată pe cineva* sau *a pune umărul la roată* = a da cuiva o mînă de ajutor. *Cît se-nvîrtește o roată* = foarte repede. *(A fi) cît roata carului* = (a fi) foarte mare. *A veni roata la știrbină* (*și drăguș la căuș*) = a cere ajutor cuiva care nu îți este binevoitor. *A pune* (cuiva) *bețe în roate* v. băț. *Unde a dus (surdul roata și) mutul iapa* v. mut. *A trage raful* (sau *șina*) *pe roată* v. trage. ◆ *(reg.)* Bicicletă. **2** *(tehn.)* Organ de mașină sau ansamblu unitar de piese în formă de cerc, care se poate roti în jurul unei axe proprii, servind la transmiterea sau la transformarea unei mișcări.

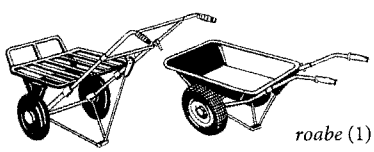

roabe (1)

3 Nume dat unor obiecte, instrumente etc. asemănătoare cu o roată, care au diferite întrebuințări: *a)* (și *roata olarului*) Mecanism rudimentar, alcătuit dintr-un disc orizontal fixat pe un arbore rotitor vertical, pe care olarul rotunjește lutul, dînd formă oalelor. *b)* Cerc de lemn cu spițe, care servește la scoaterea apei cu găleata din fîntînă. *c) Roata noroculuí* = disc mare, numerotat, care este învîrtit cu mîna de jucător, fiind apoi lăsat să se miște din inerție pînă la încetarea mișcării, pentru a afla numărul cîștigător. *d)* (și *roată de tors*) Unealtă care servește la torsul lînii, cînepii sau inului. *e) (reg.)* Vîrtelniță. *f) (reg.;* și *roata fusului* sau *de la fus)* Prîsnel la fusul de tors. *g) (reg.)* Bătător de unt. *h) (reg.)* Unealtă folosită de ciobani la baterea laptelui închegat pentru a se strînge în caș. <> Expr. *Roata lumii* (sau *a vremii*) = succesiunea evenimentelor. *Uriașa roat-a vremei înapoi eu o întorc* (EMIN.). *A se întoarce roata* = a se schimba situația (în defavoarea cuiva); a se schimba vremurile, lucrurile. **4** Obiect, desen, contur etc. în formă de roată; cerc, disc, sferă. *Roată soarelui* (CANT.). ◆ Obiect fabricat, așezat sau împachetat în formă de cerc, de colac sau de covrig. ◆ *(pop.)* Partea răsfrîntă

roată de tors

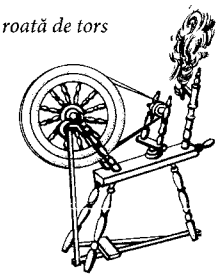

a unei căciuli; borul unei pălării. ◆ *(reg.)* Rîtul porcului. **5** Figură formată de mai multe ființe sau lucruri așezate în formă de cerc. *Roata horei era împestrițată cu flăcăi și fete* (DELAVR.). <> Expr. *(adv.) A (se) face roată* (*în jurul cuiva* sau *a ceva*) = a încercui, a înconjura. ◆ *(adv.; pe lîngă vb. ca „a sta", „a ședea", „a se aduna", „a se strînge")* În formă de cerc; împrejur.

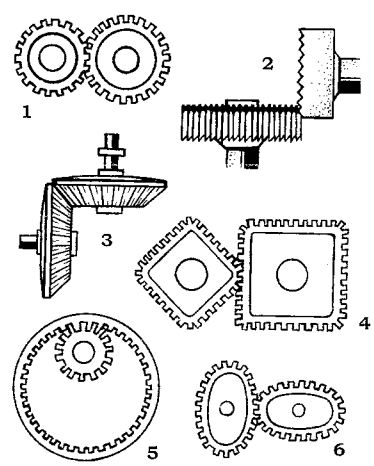

Roți dințate

1. Cilindrice.
2. Cilindrică și coroană dințată.
3. Conice cu dinți drepți.
4. Pătrate.
5. Cu angrenare interioară.
6. Eliptice.

În jurul bătrînului... erau strînși roată cîțiva credincioși (SADOV.). **6** Mișcare circulară; învîrtitură, rotocol. *Se lăsă, elegant, în roate, deasupra floarei* (GÎRL.). <> *(adv.) De sus, de pe culme, ele văd roată împrejur pînă cînd știe unde* (D. ZAMF.). <> Expr. *A da (o) roată* = a merge de jur/împrejur; a descrie un cerc (în mers, în zbor). *A face o roată* = a alerga, a da o fugă, a da o raită. **7** (și *roata țiganului, roata gigantică*) Figură de acrobație care constă în rotirea corpului prin sprijinirea succesivă pe mîini și pe picioare. <> *Roata morții* = figură de acrobație constînd în alergarea în cerc, cu un vehicul, pe pereții (aproape verticali ai) unei construcții special amenajate. <> Loc.vb. *A (se) duce de-a roata* = a (se) rostogoli. <> Expr. *A merge de-a roata* v. merge. **8** *(în Ev. Med.)* Instrument de tortură și de execuție în formă circulară. **9** *(astron.; pop.) Roata stelelor* = coroana boreală. **10** *(bot.; pop.)* Ochiul-boului (*Callistephus chinesis*). **11** (și *art.*) Numele unui dans popular, cu strigături, jucat numai de feciori. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *roți, roate.* /lat. ***rŏta, -ae***.

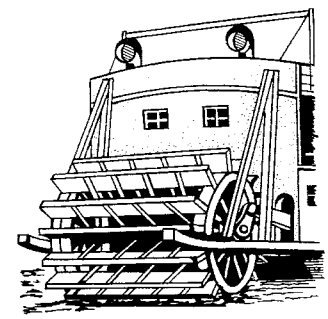

roată cu zbaturi

roátă[2] *s.f. (în Ev. Med., în Țările Rom.)* Unitate militară care avea un efectiv aproximativ egal cu cel al unei companii. • pl. *-e.* /<rus. ***poma***, pol. ***rota***, după *roată*[1].

rob, roábă *s.m., s.f.* **1** *(în Ev. Med., în Țările Rom.)* Persoană aflată în dependență totală față de stăpînul feudal, fără ca acesta să aibă dreptul de a-l omorî. *Cei ce s-au învățat fără robi vor putea trăi și fără stăpîni* (BOLL.). ◆ Persoană luată în captivitate (și folosită la munci grele); captiv, prizonier. **2** Persoană aflată în stare de aservire, care muncește (fizic) din greu. **3** *(pop.)* Deținut, ocnaș. **4** Fig. Persoană foarte supusă, foarte devotată cuiva. *L-a scutit de armată și cu asta l-a cîștigat rob pe toată viața* (GALAN). ◆ *(bis.)* Persoană credincioasă, supusă puterii divine; credincios. **5** Fig. Persoană stăpînită de o pasiune, de o obligație, de o preocupare deosebită etc. *Robul amorului cade, De leșin inima-i scade* (BĂR.). • pl. *-i, -e.* /<sl. veche ***робъ***.

robáci, -ce *adj. (reg.)* **1** *(despre oameni)* Care este harnic, muncitor; care este rezistent la muncă. **2** *(despre animale de tracțiune, mai ales despre cai)* Care trage bine la ham. • pl. *-ci, -ce.* /***rob*** + *-aci*.

robagíu *s.m.* Hamal în port care transportă mărfurile cu roaba. • pl. *-ii.* /***roabă*** + *-agiu*.

robánc *s.n. (tehn.; reg.)* Gealău. • pl. *-uri.* /<germ. ***Rauhbank***.

róbă *s.f.* **1** Haină lungă, amplă (și neagră), cu mîneci largi, pe care o poartă magistrații și avocații în exercitarea funcțiunii, precum și profesorii universitari la anumite solemnități. ◆ Haină lungă, cu mîneci largi pe care o poartă absolvenții de liceu sau de facultate la ceremonia de absolvire. **2** Denumire generică pentru culoarea și particularitățile părului la cai, vaci etc. • pl. *-e.* /<fr. ***robe***.

róber *s.n.* Cele două jocuri din care se compune o partidă de bridge sau de vist. • pl. *-e.* /<engl. ***robber***.

robéște *adv. (înv.)* Ca un rob. • /***rob*** + *-ește*.

robí *vb. IV.* **1** *tr. (compl. indică oameni)* A aduce în stare de robie; a priva de libertate; a ține în captivitate. **2** *intr. (despre oameni)* A trăi în robie, a fi rob. *Mai bine să murim decît să robim* (ALECS.). **3** *intr. (despre oameni)* A duce o viață ca de rob; a munci din greu. ◆ *(înv., pop.)* A sluji pe cineva, a servi cuiva. *Eu voios aș cătăni, La streini de n-aș robi* (ALECS.). **4** *tr. (compl. indică țări, popoare, orașe etc.)* A cuceri; a subjuga, a aservi din punct de vedere politic, economic etc. ◆ *(compl. indică oameni, colectivități etc.)* A asupri, a exploata. **5** *tr. (pop.; compl. indică oameni)* A întemnița. ◆ *(intr.; despre oameni)* A sta în temniță, a fi închis. **6** *tr.* Fig. *(despre oameni, manifestări, pasiuni, sentimente, preocupări ale lor)* A cuceri, a subjuga (prin farmecul deosebit pe care îl exercită). *Zîna... vorbi astfel încît robi toate inimile* (ISP.). **7** *refl. (despre oameni)* A fi dominat, subjugat de cineva sau de ceva; a fi robul unei pasiuni, al unei preocupări etc. • prez.ind. *-esc.* /***rob*** + *-i*.

robiá *s.f.* v. roibă.

robíe *s.f.* **1** Stare, condiție de rob; *(reg.)* robșag. ◆ Captivitate, prizonierat. <> *Robia babilonică*

v. babilonic. <> Expr. *A sfărîma lanțurile robiei* v. sfărîma. **2** Viață de rob; muncă (fizică) grea. **3** Stare de dependență politică, economică etc. a unei țări, a unui popor, a unei clase sociale, a unui individ. **4** (*pop.*) Stare a unei persoane întemnițate; ext. închisoare, temniță; (*reg.*) robșag. **5** Fig. Subjugare, dependență a unei persoane față de o pasiune, de o preocupare, de o obligație etc. *Am petrecut numeroase clipe de ciudată robie sufletească* (GAL.). • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***rob*** + *-ie*.

robíme *s.f.* (*înv.*) **1** Mulțime de robi. **2** Mulțime de prizonieri (de război). **3** Sclavie. • /***rob*** + *-ime*.

robinét *s.n.* Dispozitiv, armătură sau organ de mașină montat la capătul unei conducte, între două conducte sau la capătul tubului de scurgere a unui recipient, care servește la întreruperea, restabilirea sau reglarea circulației unui fluid. • pl. *-e*, *m. -ți*. /<fr. ***robinet***.

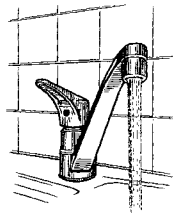

robinet

róbinson *s.m.* Om care duce o viață izolată, departe de lumea civilizată. • pl. *-i*. /<germ. ***Robinson***; cf. nm. pr. *Robinson* Crusoe, erou al romanului scriitorului englez Daniel Defoe.

robinsonádă *s.f.* **1** Relatare, povestire despre naufragiați pierduți; fantezie în care persoana izolată apare trăind (fericită) în afara societății. **2** Săritură acrobatică, executată de un jucător dintr-o echipă (de fotbal). • pl. *-e*. /<germ. ***Robinsonade***.

robíre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *robi* și rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. ***robi***.

robít, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este asuprit, exploatat. **2** (*despre țări, popoare, orașe etc.*) Care este subjugat, aservit din punct de vedere politic, economic etc. **3** Fig. (*despre oameni*) Care este dominat, captivat, fermecat de cineva sau de ceva. • pl. *-ți*, *-te*. /v. ***robi***.

robitór, -oáre *adj.* **1** (*despre oameni*) Care subjugă, asuprește. **2** Fig. Care cucerește, captivează, farmecă. • pl. *-ori*, *-oare*. /***robi*** + *-tor*.

roboránt *adj.*, *s.n.* (*farm.*) (Medicament) care are acțiune tonică generală; tonifiant. • pl. *-te*. /<fr., engl. ***roborant***.

robót[1] *s.m.* **1** Sistem automatizat, aparat automat care funcționează în baza unui program de lucru stabilit sau care reacționează la anumite influențe exterioare, creînd impresia executării unor acțiuni umane. **2** Fig. Persoană care muncește din greu, fără a înțelege rostul muncii sale. **3** Fig. Persoană care acționează ca un automat. • pl. *-ți*. /<fr. ***robot***; cf. ceh. *robota* „muncă”.

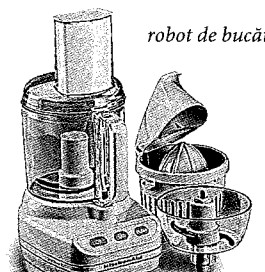

robot de bucătărie

robót[2] *s.n.* v. robotă.

robótă *s.f.* **1** (*în Ev. Med., în Transilv.*) Obligație în muncă a iobagilor și a jelerilor către stăpînire sau către feudal. **2** (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) Muncă pe care o prestau țăranii săraci proprietarilor de moșii pentru folosirea pămîntului. **3** Muncă grea; trudă. • acc. și *róbotă*. și (*înv.*) *robót s.n.* /<slav. **работа**.

roboteálă *s.f.* Faptul de a roboti; spec. treburi mărunte (de alergătură), pe lîngă gospodărie. *La noi, toată lumea la roboteală* (E. BAR.). • pl. *-eli*. /***roboti*** + *-eală*.

robotéhnică *s.f.* (*tehn.*) Domeniu al tehnicii care se ocupă cu construirea modelelor mecanice, informatice sau mixte și a roboților industriali. • /***robot*** + ***tehnică***.

robotí *vb. IV. intr.* **1** A munci din greu. **2** A face treburi mărunte (de alergătură), pe lîngă gospodărie; a trebălui. *Doamna Herdelea robotea toată ziua cu bucătăria* (REBR.). • prez.ind. *-esc*. /***robotă*** + *-i*.

robótică *s.f.* Domeniu pluridisciplinar al științei și tehnicii, care se ocupă cu studiul proiectării și al tehnicii sistemelor mecanice, informatice sau mixte și a roboților, în scopul înlocuirii parțiale sau totale a omului în procesele tehnologice, în acțiunea sa asupra mediului înconjurător etc. • /<fr. ***robotique***, engl. ***robotics***.

roboticlán, -ă *s.m.*, *s.f.* Specialist în robotică. • sil. *-ci-an*. pl. *-ieni*, *-iene*. /<fr. ***roboticien***.

robotít *s.n.* Faptul de *a roboti*. • /v. ***roboti***.

robotizá *vb. I.* **1** *tr.* A înzestra procesul de producție cu sisteme automatice, informatice și cu roboți, pentru a înlocui omul în operații repetabile sau nocive. **2** *tr.* Fig. (*compl. indică oameni*) A transforma în robot. **3** *refl.* Fig. (*despre oameni*) A acționa ca un robot. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***robotiser***.

robotizáre *s.f.* Acțiunea de *a robotiza* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***robotiza***.

robotologíe *s.f.* Tehnica construirii roboților industriali. • g.-d. *-iei*. /***robot*** + ***[tehn]ologie***, prin contaminare.

robșág *s.n.* (*reg.*) Robie. • /<magh. ***rabság***.

roburít *s.n.* Substanță explozivă complexă, care este folosită în lucrările miniere. • /<fr. ***roburite***.

robúst, -á *adj.* Care este înzestrat cu o constituție fizică puternică; rezistent la muncă, la efort, la boală etc.; care este viguros, voinic. *Fusese un copil sănătos și robust* (VLAH.). <> Analog. (*despre obiecte, plante etc.*) Care este tare, rezistent, puternic. • pl. *-ști*, *-ste*. /<fr. ***robuste***.

robustéțe *s.f.* Faptul de a fi robust; rezistență fizică, forță, putere, vigoare. • /<fr. ***robustesse***.

roc[1] *s.n.* (*reg.*) Haină bărbătească, lungă pînă la genunchi. • pl. *-uri*. /<germ. ***Rock***.

roc[2] *s.n.* (*reg.*) Termen, soroc. • pl. *-uri*, *-oace*. /<srb. ***rok***.

rocádă *s.f.* **1** (*la jocul de șah*) Mișcare combinată, care poate fi făcută doar o singură dată în decursul unei partide și care constă în aducerea unuia dintre turnuri lîngă rege și în trecerea regelui peste turn, regele păstrînd culoarea cîmpului de plecare. **2** Inversare reciprocă a poziției ocupate de două elemente, sisteme etc. **3** (*milit.*) Cale de comunicație cu un traseu orientat în general paralel cu linia frontului, care este folosită pentru regruparea, manevrarea sau aprovizionarea trupelor. <> *Linie de rocadă* = linie pe care se mișcă rezervele unei armate în spatele frontului. **3** *Arteră de rocadă* = arteră rutieră destinată circulației de tranzit, care este amenajată în exteriorul unei localități. • pl. *-e*. /<fr. ***rocade***, germ. ***Rochade***.

rocaille [ro'kai] *adj.invar.* (*arhit.*) *Stil rocaille* = gen de ornamentație în arta franceză din sec. 18, reprezentînd faza de înflorire a stilului rococo, care se caracterizează prin eleganța și rafinamentul contururilor răsucite și prin imitarea unor elemente naturale (scoici, grote, stînci). • /<fr. ***rocaille***.

rocambolésc, -éască *adj.* Care este fantastic, cu peripeții extraordinare; care este extravagant. • pl. *-ești*. /<fr. ***rocambolesque***; cf. nm. pr. *Rocambole*, eroul romanului *Isprăvile lui Rocambole* al scriitorului francez Ponson du Terrail.

rocárniță *s.f.* (*nav.*) Cerc de oțel sau de parîmă care servește la ridicarea pînzelor unei nave de-a lungul catargului. • pl. *-e*. /cf. germ. *Rackring*.

rócă *s.f.* (*geol.*) Agregat mineral natural, de compoziție aproape uniformă, pe mari întinderi, care compune scoarța terestră. <> *Rocă acidă* v. acid. *Rocă extruzivă* v. extruziv. *Rocă magmatică* v. magmatic. *Rocă plutonică* v. plutonic. • pl. *roci*. /<it. ***rocca***, fr. ***roc***.

rocăríe *s.f.* (*geol.*) Teren plin de roci, de pietre, de stînci. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***rocă*** + *-ărie*.

róche *s.f.* v. rochie.

róchie *s.f.* Îmbrăcăminte feminească la care bluza și fusta (din același material) formează o singură piesă. • sil. *-chi-e*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și (*reg.*) *róche s.f.* /<bg. ***рокля***, srb. ***roklja***.

rochioáră *s.f.* (*pop.*) Rochiță. • sil. *-chi-oa-*. pl. *-e*. /***rochie*** + *-oară*.

rochíță *s.f.* **1** Dim. al lui *rochie*; (*pop.*) rochioară. **2** Compuse: (*bot.*) *rochița-rîndunicii* (sau *-rîndunelei*, reg., *-păsăricii*, *-păsăruicii*) = volbură (*Convolvulus arvensis*); *rochița-rîndunelei* = *a*) zorele (*Ipomaea purpurea*); *b*) (și *rochița-rîndunicii*) cupa-vacii (*Calystegia sepium*). • pl. *-e*. /***rochie*** + *-iță*.

roci *s.n.* (*pesc.*; *reg.*) Plasă în formă de sac, cu gura montată pe un semicerc de lemn, care este folosită la pescuit sau la vînat. • pl. *-ciuri*. /etimol. nec.

rock *s.n.* (*muz.*) **1** Dans modern, caracterizat prin răsuciri, piruete, deplasări ale partenerilor în direcții diferite, cu gesturi convulsive. <> Melodie după care se execută acest dans, care își are originea în jazz și în folclorul muzical al negrilor. **2** Stil în muzica ușoară; rock and roll. <> (*adj.*) *Concert rock*. <> *Country rock* v. country. • /<engl. ***rock***.

rock and roll [ˌrokən'rol] *s.n.* (*muz.*) Rock. • /<engl. ***rock and roll*** <*rock* „a se legăna”, *and* „și”, *roll* „a se rostogoli”.

rocker ['rokər] *s.m.* (*muz.*) **1** Cîntăreț de rock. **2** Adept al muzicii rock; fan al cîntăreților de rock. • pl. *-i*. /<engl. ***rocker***.

rockotécă *s.f.* Discotecă specializată în muzica rock. • pl. *-ci*. /***rock*** + ***[disco]tecă***, prin contaminare.

rócmistru *s.m.* v. rotmistru.

rococó *adj.invar.* **1** (*arhit., artă decorativă*) *Stil rococo* (și *subst.n.*) = stil artistic de ornamentație, apărut în Franța, în sec. 18, după baroc, care se caracterizează printr-o bogăție deosebită de linii răsucite, de curbe, de ghirlande împletite asimetric, decorate cu scoici, cochilii etc., prin preferința pentru o cromatică deschisă și strălucitoare. **2** (*despre obiecte de îmbrăcăminte*) Care are un model foarte complicat; care este extravagant. • /<fr. ***rococo***; cf. *rocaille* „pietriș”.

rocoínă *s.f.* v. răcovină.

rócoș *s.n.* (*înv.*) Răscoală, rebeliune. • pl. *-uri*. /<pol. ***rokosz***.

rocoșán *s.m.* (*înv.*) Răsculat, rebel. • pl. *-ani*, *-eni*. /<pol. ***rokoszanin***.

rocoși *vb. IV. refl.* (*înv.*) A se răscula, a se răzvrăti. • prez.ind. *-esc*. și *răcoși vb. IV*. /<pol. ***rokoszyć sie***.

rocoșíre *s.f.* (*înv.*) Acțiunea de *a se rocoși* și rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. ***rocoși***.

rocoțél, -eá *s.m.*, *s.f.* (*bot.*) Nume dat mai multor plante erbacee (otrăvitoare): *a*) plantă tîrîtoare, cu frunzele opuse, liniare și cu florile albe, asemănătoare cu niște steluțe (*Stellaria graminea*); răcăvină; *b*) iarbă-moale (*Stellaria holostea*); *c*) cuișoriță (*Holosteum umbellatum*). • pl. *-ei*, *-ele*. /cf. *rocoină*.

rocóz *s.m.* v. rogoz.

rod *s.n.* **1** Produs vegetal al plantelor cultivate; spec. fruct. *Toamna rodul s-a copt în vii, grădină* (ALEX.). <> Loc.adj. *Cu* (sau *de*) *rod* = *a*) care rodește; *b*) spec. (*despre pomi*) fructifer. <> Expr. (*pop.*) *A da în rod* sau *a se da pe rod* = a începe să rodească. *A veni pe rod* v. veni. <> Compus: (*bot.*) *rodul-pămîntului* = plantă erbacee veninoasă, cu frunzele pețiolate, lungi, late și lucioase, cu inflorescența în formă de spic, după a cărei dezvoltare florală este apreciată, în popor, recolta anului (*Arum maculatum*). **2** Fig. Urmare, efect (al unei acțiuni, al unei activități etc.); avantaj, folos. *Iată roadele înaltei noastre culturi universitare!* (CAR.). **3** Copil, prunc; (*la animale*) pui. <> (*înv., pop.*) Produs al glandelor de reproducere ale animalelor și oamenilor, din care se dezvoltă fătul; (*pop.*) sămînță. **4** (*înv.*) Urmaș, descendent. <> Ext. Neam, semințe. <> Generație. • pl. *roade*, *-uri*. și *roádă s.f.* /<sl. veche **родъ**.

rodul-pămîntului

rodá *vb. I.* **1** *tr.* A face operația de rodaj. **2** *tr.* (*compl. indică suprafața unui obiect*) A netezi fin cu ajutorul unor pulberi sau al unor paste speciale abrazive. **3** *refl.* Fig. (*despre oameni*) A acumula o oarecare experiență (într-o meserie, într-o activitate etc.); a se acomoda într-o muncă, într-o activitate. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***roder***.

rodáj *s.n.* **1** Operație prin care un motor, o mașină sau un mecanism este supus la diferite regimuri de funcționare, pentru a se obține o ajustare și o rectificare cît mai bună a suprafețelor de contact ale pieselor. ◆ Perioadă de timp în care un motor, o mașină sau un mecanism funcționează în acest fel. **2** (*tehn.*) Suprafinisare, cu ajutorul unui abraziv, a suprafețelor de contact în mișcare a două piese metalice, asociate în funcționare. • pl. *-e.* /<fr. ***rodage***.

rodamíne *s.f. pl.* (*chim.*) Clasă de coloranți care conțin în moleculă grupe auxocrome bazice, utilizați drept coloranți pentru lînă, mătase, bumbac, hîrtie etc. • /<fr. ***rhodamines***.

rodán *s.n.* (*pop.*) Unealtă casnică, folosită la depănarea firelor textile de pe scul pe țevi sau pe mosoare; sucală. • pl. *-e.* /<ngr. ***ροδάνι***.

rodanhídric *adj.* (*chim.*) *Acid rodanhidric* = acid tiocinic. • /<fr. ***rhodanhydrique***.

rodánță *s.f.* (*nav.*) Inel metalic, cu un jgheab pe suprafața laterală, care apără ochiurile parîmelor la ambarcații. • pl. *-e.* /<it. ***radancia***.

rodanúră *s.f.* (*chim.*) Tiocianat. • pl. *-i.* /<fr. ***rhodanure***.

rodáre *s.f.* Acțiunea de *a (se) roda* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***roda***.

rodát, -ă *adj.* **1** (*despre motoare, mașini etc.*) Care a trecut prin operația de rodaj. **2** Fig. (*despre oameni*) Care a acumulat o oarecare experiență într-o meserie, într-o activitate etc.; care s-a acomodat într-o muncă, într-o activitate. • pl. *-ți, -te.* /v. ***roda***.

rod-de-zahár *s.n.* v. rodozahar.

rodeá *s.f.* v. roibă.

rodenticíd *s.n.* Substanță toxică sau cultură bacteriană folosită pentru distrugerea rozătoarelor. • /den.com.

rodéo *s.n.* **1** Serbare organizată cu ocazia marcajului animalelor în unele regiuni din America. **2** Întrecere sportivă de călărie (în SUA și în Mexic), în care un călăreț trebuie să încalece și să călărească cît mai mult timp, fără șa, un cal sau un taur nedomesticit, de care se ține cu o singură mînă. • /<sp. ***rodeo***, fr. ***rodéo***.

rodí *vb. IV.* **1** *intr.* (*despre plante*) A face rod (bogat); a prinde rod. *Via-n vară înflorește, Iar în toamnă... rodește* (ALECS.). **2** *intr.* (*despre terenuri, regiuni*) A produce roade îmbelșugate; a fi fertil, bogat. **3** *tr.* (*înv., pop.; despre femei*) A naște. • prez.ind. *-esc.* și *înrodí vb. IV.* /<sl. veche ***родити***.

ródie *s.f.* (*bot.*) **1** Fructul rodiului, comestibil, de mărimea unui măr, cu coaja groasă, roșiatică și cu numeroase semințe înconjurate de un înveliș cărnos și roșiatic; granată. **2** (*înv., reg.*) Rodiu (*Punica granatum*). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<ngr. ***ρόδι***.

rodiér *s.m.* (*bot.*) Rodiu (*Punica granatum*). • sil. *-di-er.* pl. *-i.* /***rodie*** + *-ar*.

ródin *s.n.* v. rodină.

ródină *s.f.* **1** (*pop.*) Dar care se duce unei femei care a născut. ◇ Expr. *A se duce* (sau *a merge, a veni, a fi*) *la rodin* = a vizita o lăuză, ducîndu-i daruri. **2** (*înv.*) Zi de naștere; sărbătoare cu ocazia zilei de naștere. • pl. *-i, -e.* și *ródin s.n.* /<ucr. ***родина***.

rodioará *s.f.* Dim. al lui *rodie*. • pl. *-e.* /***rodie*** + *-ioară*.

rodíre *s.f.* Acțiunea de *a rodi* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***rodi***.

rodít, -ă *adj.* **1** (*despre plante*) Care a făcut rod (bogat); care are roade (multe). **2** (*reg.; despre perioade de timp*) În care se produce recoltă bogată. • pl. *-ți, -te.* /v. ***rodi***.

roditór, -oáre *adj.* **1** (*despre plante*) Care dă roade. *Livezi de pomi roditori.* **2** (*despre pămînt, ținuturi, țări*) Care este favorabil pentru culturi; care produce recolte îmbelșugate; care este fertil, bogat. **3** (*despre arbori*) Care are fructul comestibil. **4** (*despre perioade de timp*) În care se produce recoltă bogată. **5** Fig. Care dă rezultate bune; care este productiv; care este rentabil. *Frumoase și roditoare sînt cărțile de literatură bună* (GAL.). **6** (*înv.; despre femei*) Care a născut. • pl. *-ori, -oare.* /***rodi*** + *-tor*.

ródiu[1] *s.m.* (*bot.*) Arbust mediteraneean, ornamental, cu frunzele lanceolate, cu florile roșii și cu fructele comestibile (*Punica granatum*); rodier. (*înv., reg.*) rodie. • pl. *-ii.* /de la ***rodie***.

ródiu[2] *s.n.* (*chim.*) Element chimic, metal tranzițional, din familia metalelor platinice ușoare, alb-argintiu, rezistent la acțiunea agenților chimici, cu temperatura de topire ridicată, care este folosit pentru acoperiri metalice ale unor piese, la obținerea de aliaje pentru contacte electrice și de ace pentru înregistrare de sunet, pentru ustensile de laborator etc. (*Rh*). • /<fr. ***rhodium***.

ródnic, -ă *adj.* **1** (*despre pămînt, regiuni, țări etc.*) Care produce mult rod; care face să rodească mult. **2** Fig. Care aduce cîștig mare; care este rentabil, folositor. *Muncă rodnică.* **3** (*înv.; despre femei*) Care este prolifică. • pl. *-ci, -ce.* /***rod*** + *-nic*.

rodnicí *vb. IV. tr.* A face să fie rodnic. • prez.ind. *-cesc.* /***rodnic*** + *-i*.

rodnicíe *s.f.* Calitatea de a fi rodnic; fertilitate, fecunditate. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***rodnic*** + *-ie*.

rodo- Elem. de compunere „roză", „trandafir", „roz". • /<fr. ***rhodo-***, it. ***rodo-***; cf. gr. *ρόδον* „trandafir, roză".

rodocrozít *s.n.* (*mineral.*) Carbonat natural de mangan, casant, translucid, de culoare roz, care este un minereu de mangan important. • /<fr. ***rhodocrosite***; cf. gr. *ροδόχροος* <*ρόδον* „trandafir", *χρόα* „ten, culoare".

rododáfin *s.m.* (*bot.; înv.*) Leandru (*Norium oleander*). • pl. *-i.* /<ngr. ***ροδοδάφνη***.

rododéndron *s.m.* (*bot.*) Arbust subtropical, cu frunzele tari și cu florile mari, albe sau roșii, cu miros pătrunzător (*Rhododendron kotschyi*); smirdar. • pl. *-i.* și *rododéndru s.m.* /<fr. ***rhododendron***; cf. gr. *ρόδον* „trandafir", *δένδρον* „copac".

rododéndru *s.m.* v. rododendron.

rodoficée *s.f.* (*bot.; la pl.*) Clasă de alge marine, care conțin pe lîngă clorofilă, un pigment roșu; (*și la sg.*) plantă care face parte din această familie. • pl. *-cee.* /<fr. ***rhodophycées***; cf. gr. *ρόδον* „trandafir", *φῦκος* „algă".

rodofíl, -ă *adj., s.f.* (*bot.*) **1** *adj.* (*despre plante*) Care are frunze rozacee. **2** *s.f.* Pigment roșu conținut de rodoficee. • pl. *-i, -e.* /***rodo-*** + *-fil*.

rodoíd *s.n.* Materie termoplastică, incombustibilă, pe bază de acetat de celuloză. • /<fr. ***rhodoïd***, den. com.

rodomónt *s.m.* Om care se pretinde prepotent și se lansează în acțiuni hazardante pentru a-și dovedi forța fizică. ◆ Om lăudăros, fanfaron. • pl. *-ți.* și *rodomónte s.m.* /<fr. ***rodomont***, it. ***rodomonte***; cf. nm. pr. *Rodomonte*, personaj din poemul *Orlando furioso* al lui Ariosto.

rodomontádă *s.f.* Lăudăroșenie, fanfaronadă. • /<fr. ***rodomontade***.

rodomónte *s.m.* v. rodomont.

rodomít *s.n.* (*mineral.*) Silicat natural de mangan, cristalizat în sistemul triclinic, de culoare roz-cenușie, cu luciu sticlos, care este folosit ca piatră ornamentală, de podoabă, la confecționarea unor obiecte decorative etc. • /<fr. ***rhodonite***, germ. ***Rhodonit***.

rodopsímă *s.f.* (*biol.*) Albumină prezentă în retină. • /<fr. ***rhodopsine***.

ródor *s.n.* (*tehn.*) Unealtă de rodaj. • pl. *-oare.* /<fr. ***rodor***.

rodós, -oásă *adj.* (*înv., pop.; despre pămînt, ținuturi, țări*) Care este roditor. • pl. *-oși, -oase.* /***rod*** + *-os*.

rodozahár *s.n.* (*înv.*) Dulceață de trandafiri. • și *rodozáhăr, rodu-zahár, rod-de-zahár s.n.* /<ngr. *ροδοζάχαρη*; prin etimol. pop.

rodozáhăr *s.n.* v. rodozahar.

rodu-zahár *s.n.* v. rodozahar.

roentgen[1]- v. röntgen[1]-.

roentgen[2] *s.n.* v. röntgen[2].

roentgendiagnóstic *s.n.* v. röntgendiagnostic.

roentgenológ, -á *s.m., s.f.* v. röntgenolog.

roentgenológic, -ă *adj.* v. röntgenologic.

roentgenologíe *s.f.* v. röntgenologie.

roentgenoluminescénță *s.f.* v. röntgenolumine-scență.

roentgenométru *s.n.* v. röntgenometru.

roentgenteleviziúne *s.f.* v. röntgenteleviziune.

roentgenterapíe *s.f.* v. röntgenterapie.

rófie *s.f.* (*pop.; mai ales la pl.*) Bubuliță care apare uneori la copii pe cap și pe față (îndată după naștere). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /cf. srb. *rohav* „ciupit de vărsat".

rogadéle *s.f.* pl. (*pop.*) Fructe mărunte; poame de tot felul. • /etimol. nec.

rogatórie *adj.* (*jur.*) *Comisie rogatorie* = intervenție pe care o face o instanță judiciară cu sediul într-o anumită localitate sau într-o anumită țară către un organ de jurisdicție cu sediul în altă localitate sau într-o altă țară pentru obținerea unor dovezi necesare solicitantului. • pl. *-ii.* /<fr. ***rogatoire***; cf. lat. *rŏgatus, -a, -um* „interogat".

rogațiúne *s.f.* (*jur.; în antic. romană*) Proiect de lege prezentat poporului pentru a-l aproba. • pl. *-i.* /<lat. ***rŏgatĭo, -onis***, fr. ***rogation***.

rógmistru *s.m.* v. rotmistru.

rogojél *s.m.* (*bot.; reg.*) Mică plantă erbacee, cu stolonii subțiri, tîrîtori, cu frunzele aspre și cu inflorescența în formă de spic, care crește în locuri însorite, la marginea pădurilor (*Carex carryophyllea*). • pl. *-ei.* /***rogoz*** + *-el*.

rogojinár *s.m.* Persoană care face sau vinde rogojini. • pl. *-i.* /***rogojină*** + *-ar*.

rogojínă *s.f.* **1** Împletitură de tulpini sau de frunze de rogoz ori de papură, care este folosită pentru protecția unor elemente de construcție, a unor instalații etc. sau ca așternut pe pat, pe podea (în unele case țărănești), ca decorațiuni interioare etc. *Așternutul era de scoarță sau de rogojină* (PISC.). ◇ Expr. (*reg.*) *A-i trage* (*cuiva*) *rogojina de sub picioare* = a înfrînge pe cineva. *A i se sparge* (*cuiva*) *rogojina în cap* = a i se întîmpla (cuiva) ceva rău. *A trage mîța pe rogojină* v. mîță. **2** (*pesc.*) Unealtă formată din mai multe rogojini de papură, cusute una de alta, care au marginile îndoite în sus. • pl. *-i.* /<bg. ***рогозка, рогожа***.

rogojinárie *s.f.* Meșteșugul rogojinarului. • g.-d. *-iei.* /***rogojinar*** + *-ie*.

rogóz *s.m.* (*bot.*) **1** Gen de plante erbacee din familia ciperaceelor, cu tulpina în trei muchii, cu frunzele lungi, liniare, cu florile monoice, grupate în spice, care cresc în locuri umede (și care se folosesc la împletitul rogojinilor) (*Carex*); plantă care face parte din acest gen. **2** (*reg.*) Pipirig (*Schoenoplectus lacustris*). **3** (*reg.*) Pipirig (*Bolboschoenus maritimus*). **4** (*reg.*) Țipirig (*Scirpus holoschoenus*). **5** (*reg.*) Papură (*Typha angustifolia*). • pl. *-uri, -oaze.* și (*reg.*) *răgóz, rocóz s.m.* /<sl. veche ***рогозъ***.

rogozíș *s.n.* Colect. Loc unde crește mult rogoz. • pl. *-uri.* /***rogoz*** + *-iș*.

rogozós, -oásă *adj.* (*despre iarbă, fîn etc.*) Care are (mult) rogoz. • pl. *-oși, -oase.* /***rogoz*** + *-os*.

rohătcá *s.f.* (*reg.*) Barieră (la intrarea într-un oraș, unde în trecut se plăteau taxe pentru mărfurile aduse la vînzare). • pl. *-ce, -ătci.* /<ucr., rus. ***рогатка***.

róhmistru *s.m.* v. rotmistru.

roi[1] *s.n.* **1** (*apic.*) Grup compact de albine ieșite din stup împreună cu matca în căutarea unui adăpost nou; familie de albine. ◇ Expr. *Ca un roi fără de matcă* v. matcă. **2** Ext. (*de obicei urmat de determ. introduse prin prep. „de"*) Mulțime de insecte sau de păsări mici care zboară în grup. *Roiuri de muște.* **3** Analog. (*de obicei urmat de determ. introduse prin prep. „de"*) Grup compact (și gălăgios) de oameni în mișcare. *Roiuri de tineri le înconjurau pe la petreceri* (AGÂR.). ◆ Mulțime de obiecte, de fenomene (luminoase) de același fel (văzute în mișcare). *Roi de scîntei.* **4** Grup de corpuri cerești relativ concentrate în spațiu, ale căror caracteristici sugerează ideea unei origini comune. • pl. *-uri.* /<sl. veche ***рои***.

roi[2] *vb. IV. intr.* **1** (*despre albine*) A pleca în grup din stupul vechi pentru căutarea unui adăpost nou și constituirea unei noi familii. ◆ Ext. (*despre stupi*) A fi locul de formare a unei noi familii de albine. **2** Ext. (*despre insecte și păsări mici*) A zbura în grup. **3** Analog. (*despre oameni*) A se răspîndi în grupuri, pornind din același loc; a umbla dintr-o parte în alta; a forfoti, a mișuna. • prez.ind. *-iesc.* /<bg. ***роя***, srb. ***rojiti se***.

roib, roáibă *adj.* (*despre cai*) Care are părul roșcat sau brun. ◆ (*subst.*) Cal cu părul roșcat sau brun. • pl. *-i, -e.* /lat. ***rŭbĕus, -a, -um***.

róibă *s.f.* (*bot.*) **1** Plantă erbacee perenă, din familia rubiaceelor, cu frunzele lanceolate și cu florile albe-gălbui, a cărei rădăcină conține o materie colorantă roșie cu care se vopsesc fibrele textile (*Rubia tinctorum*); otrățel. **2** (*reg.; în forma „robia"*) Soi de mazăre timpurie. **3** (*reg.*) Rumeneală (*Potentilla procumbens*). • pl. *-e.* și (*reg.*) *robiá, rodeă, róibie s.f.* /lat. ***rŭbĭa, -ae***.

róibie *s.f.* v. roibă.

roibuléț *s.m.* Cal tînăr cu părul roșcat. • pl. *-i.* /***roib*** + *-uleț*.

róinic, -ă *adj.* (*despre grupuri, colectivități*) Care se răspîndește, pornind din același loc; care este în mișcare agitată. • pl. *-ci, -ce.* /***roi***[1] + *-nic*.

róiniță[1] *s.f.* (*pop.*) Stup mic cu care se prinde un roi nou de albine. • pl. *-e.* /<srb. ***rojnica***, bg. ***ройница***.

róiniță² *s.f.* (*bot.*) Numele a două plante erbacee din familia labiatelor: *a*) plantă perenă, meliferă, cu frunzele ovale, din care se extrage un ulei volatil, cu proprietăți stimulente și antispasmodice, folosit în industria farmaceutică, și cu florile albe sau liliachii, cu miros plăcut, căutate de albine (*Melissa officinalis*); melisă; *b*) mătăcină (*Dracocephalum moldavicum*). • pl. *-e.* /***roi²*** + *-niță*.

roíre *s.f.* **1** Acțiunea de *a roi* și rezultatul ei. **2** Zbor agitat al unui număr mare de insecte sau de păsări; roiște, roit¹. • pl. *-i.* /v. ***roi²***.

roíște *s.f.* Roire. • /***roi²*** + *-iște*.

roít¹ *s.n.* **1** Faptul de *a roi*. **2** Roire. • /v. ***roi²***.

roít² *s.n.* (*reg.; mai ales la pl.*) Ciucure, canaf. • pl. *-uri.* /<magh. ***rojt***.

roitomán, -ă *adj.* v. ortoman.

roitór, -oáre *adj.* Care roiește. • sil. *ro-i-*. pl. *-ori, -oare.* /***roi²*** + *-tor*.

rojdánic *s.m.* Carte de literatură populară în care se prezicea viitorul oamenilor după zodia în care s-au născut; horoscop, zodiac. • pl. *-ce.* /<sl. veche рождєнікъ „nou-născut".

rojmalín *s.m.* v. rozmarin.

rol¹ *s.n.* **I 1** Parte scenică ce revine unui interpret într-un spectacol (de teatru, de operă etc.); ceea ce trebuie să spună și să facă un interpret într-un spectacol. *Dumneata joci totdeauna ușor rolurile altora* (PER.). ◇ Expr. *A ști rolul* v. ști. ◆ Personaj interpretat de un actor într-un spectacol (de teatru, de operă etc.). ◇ *Rol de compoziție* v. compoziție. *Rol titular* v. titular. ◇ Expr. *A crea un rol* v. crea. **2** Misiune, funcție, sarcină care îi revine cuiva în cadrul unei acțiuni. *Ți se rezervase rolul de conducător militar* (CA. PETR.). ◇ *Rol-cheie* = misiune de mare importanță. ◇ Expr. *A juca un rol* (*important*) v. juca. **3** Semnificație de ordin semantic sau lingvistic pe care o poate avea un cuvînt. *Articulat, adjectivul are rol de substantiv.* **II 1** (*jur.*) Listă a proceselor care urmează să fie judecate într-o zi de către un anumit organ de jurisdicție. ◇ *Scoatere de pe rol* = măsură prin care un organ de jurisdicție dispune întreruperea îndeplinirii actelor de procedură referitoare la proces. *Repunere pe rol* = fixare a unui termen de judecată privitor la un proces al cărui curs a fost suspendat. ◇ Loc.vb. *A pune pe rol* v. pune. ◇ Expr. *A intra pe rol* v. intra. **2** (și *rol fiscal*) Registru în care organele financiare țin evidența impozitelor la care este supus fiecare contribuabil. **3** (*nav.*) Listă nominală a echipajului unei nave. **4** (*în unele țări*) Lista tuturor navelor și a caracteristicilor lor tehnice. • pl. *-uri.* /<fr. ***rôle***.

rol² *s.n.* **1** (*pop.*) Construcție în formă de jgheab pe care alunecă buștenii de la locul de tăiere pînă la căile de transport. **2** (*reg.*) Tăvălug. **3** (*reg.*) Sul de lemn pe care se înfășoară rufele și hainele pentru a fi călcate. • pl. *-uri.* /<germ. ***Rolle***.

rolán *s.n.* (*chim.*) Fibră textilă sintetică, obținută prin polimerizarea nitrilului acrilic, care are proprietăți asemănătoare lînii. • /den.com.

roláre *s.f.* **1** (*tehn.*) Operație de netezire a unei suprafețe (metalice), prin deformare plastică la cald sau la rece, care se face cu ajutorul unei role. **2** (*constr.*) Operație de netezire sau de imprimare a suprafeței unei tencuieli ori a unei pardoseli cu ajutorul unei role de oțel. • pl. *-ări.* /de la ***rolă***.

rolă *s.f.* **1** Piesă de forma unei roți mici sau a unui cilindru care se rotește în jurul unui ax, pentru a face să alunece mai repede un lanț, o curea de transmisie etc. **2** Corp în formă de cilindru, care poate fi rotit în jurul axei sale, folosit ca unealtă în operații de prelucrare prin presare sau ca organ de rulare. **3** Unealtă formată dintr-un cilindru (de lemn) și un mîner, folosită în construcții, în lucrări de finisare etc. **4** Piesă mecanică cilindrică, cu ax interior, care se rotește ușor și pe care se înfășoară filmul fotografic. **5** Piesă de contact a unor troleibuze, formată dintr-o roată cu șanț, care se rostogolește pe firul de contact. **6** Cuptor al mașinii de gătit. • pl. *-e.* /<germ. ***Rolle***.

rolfílm *s.m.* Peliculă fotografică în formă de bandă înfășurată pe un mosor cu ax subțire, ambalată în hîrtie de protecție neagră-roșie sau introdusă într-o casetă specială, care este folosită la aparatele fotografice de format mic. • acc. și *rólfilm*. pl. *-e.* /<germ. ***Rollfilm***.

rólgang *s.n.* (*tehn.*) Transportor de rulouri, care este folosit în industria constructoare de mașini și în cea metalurgică. • pl. *-uri.* /<germ. ***Rollgang***.

roll-over [rol'suvər] *s.n.* (*fin.*) Metodă prin care un credit pe termen mijlociu sau lung acordat de o bancă este refinanțat prin mijloace bănești împrumutate de la alte bănci pe termen scurt. • /<engl. ***rollover***.

rom¹ *s.n.* **1** Băutură alcoolică tare, obținută prin fermentarea și distilarea sucului ori melasei din trestia-de-zahăr sau din alcool rafinat cu adaos de esențe și colorat cu caramel. **2** Cantitate de rom care se servește într-un țoi. • pl. *-uri.* și (*pop.*) *rum s.n.* /<fr. ***rhum***, germ. ***Rum***.

rom² *s.n.* (*inform.*) Memorie accesibilă numai la citire al cărei program a fost înregistrat la fabricare sau la montare. • /<engl. *R[ead] O[nly] M[emory]*.

rom³ *s.m.* v. rrom.

romăică *adj., s.f.* **1** *adj. Limba romaică* (și *subst. f.*) = limba neogreacă. **2** *s.f.* (*art.*) Dans național grecesc, caracterizat prin figuri șerpuitoare și aruncări de batiste. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • /<fr. ***romaïque***; cf. gr. *ῥωμαϊκός* „roman".

róman¹ *s.m.* (*bot.*; *reg.*) Nume dat mai multor plante erbacee din familia compozitelor: *a*) mușețel (*Matricaria chamomilla*); *b*) margaretă (*Chrysanthemum leucanthemum*); *c*) granat (*Chrysanthemum parthenium*); *d*) ochiul-boului (*Chrysanthemum rotundifolium*); *e*) romaniță mare (*Anthemis nobilis*). • acc. și *román*. pl. *-i.* /<ucr. ***роман***.

román² *s.n.* (*lit.*) **1** Specie a genului epic, de întindere mare, cu o acțiune bogată și complexă, desfășurată de-a lungul unei anumite perioade, la care participă mai multe personaje, care are un anumit grad de profunzime a observației sociale și a analizei psihologice. *Îi plac romanele de aventuri.* ◇ *Roman-foileton* = roman publicat pe fragmente în reviste sau în ziare. *Roman-frescă* = roman care prezintă amplu o epocă. *Roman-reportaj* = roman alcătuit din alăturarea unor reportaje. *Roman-puzzle* = roman alcătuit din fragmente, ca în jocul de puzzle. *Roman cu teză* = roman care presupune prin definiție o ilustrare sau o demonstrație, care forțează, prin mijloace aflate la îndemîna povestirii, adeziunea cititorului la tezele prezentate. *Roman picaresc* = roman apărut în sec. 16, în Spania, care parodiază literatura cavalerească, pastorală, sentimentală și al cărui erou-picaro, un marginal sărac, vagabond simpatic, dar fără scrupule, expert în înșelătorii, străbate spațiul geografic și diferite clase sociale, asumîndu-și condiții variate de viață. *Roman cu cheie* v. cheie. *Roman epistolar* v. epistolar. *Roman gotic* v. gotic. **2** (*în Ev. Med.*) Operă narativă în proză sau în versuri scrisă într-o limbă romanică. **3** Fig. Împletire de întîmplări cu multe episoade care par neverosimile. *Viața fiecăruia e un roman* (PAS). • pl. *-e.* și (*înv.*) *romînț s.n.* /<fr. ***roman***; *romanț* <it. *romanzo*.

román³, -ă *subst.* **I** *s.m.* **1** (*la pl.*) Populație care locuia în Imperiul Roman și se bucura de drepturi depline de cetățenie; (*și la sg.*) persoană care făcea parte din această populație; (*înv.*) rîmlean. **2** (*la pl.*) Nume dat populației latine grupate în jurul orașului Roma. **3** Locuitor al Romei (antice). **4** (*la pl.*) Populație care locuia în Sfîntul Imperiu Roman de națiune germană; (*și la sg.*) persoană care făcea parte din această populație. **II** *adj.* **1** Care aparține Romei antice, Imperiului Roman sau romanilor, care se referă la Roma antică, la Imperiul Roman sau la romani; originar din Roma antică; (*înv.*) rîmlean, rîmlenesc, romanesc. *Preotese romane. Zei romani.* ◇ *Cifră romană* = literă sau combinație de litere din alfabetul latin, care reprezintă oricare dintre numerele naturale întregi. *Cultura romană* = cultură dezvoltată în Roma antică și, ulterior, în Imperiul Roman, între sec. 7 î.Hr. și sec. 4 d.Hr., care s-a format sub influența artei etrusce și a celei elenistice. **2** (*bis.*) Romano-catolic. ◇ *Biserica Romană* = Biserica Catolică. *Pontiful roman* v. pontif. **3** *Sandale romane* (*și subst. f. pl.*) = sandale cu talpa subțire, fără barete; sandale de lemn, fără barete. **III** *s.n., s.f. art.* Un fel de cadril, care a devenit apoi dans popular. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***rōmanus, -a, -um***, it. ***romano***, fr. ***roman, romain***.

română *adj. Balanță română* (*și subst. f.*) = cîntar cu o singură greutate etalonată, care se deplasează pe brațul lung al pîrghiei inegale de al cărei punct fix este atîrnat un talger pentru obiectele de cîntărit. • pl. *-e.* /<fr. ***romaine***.

romancero [roman'sero] *s.n.* Culegere de poeme spaniole medievale, epico-lirice, anonime, cu un conținut variat (romanțe eroice, cavalerești etc.). • /<sp. ***romancero***.

romanciér, -ă *s.m., s.f.* Autor de romane. • sil. *-ci-er.* pl. *-i, -e.* și (*înv.*) *romanțiér, -ă s.m., s.f.* /<fr. ***romancier***.

román, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Elveției francofone. **2** *adj.* Care aparține Elveției francofone sau romanzilor, care se referă la Elveția francofonă sau la romanzi; care este originar din Elveția francofonă. ◆ (*subst. f.*) Dialectul franco-provensal. • pl. *-zi, -de.* /<fr. ***romand***.

românésc¹, -ă *adj.* **1** Care aparține romanului, care se referă la roman. **2** Care are conținut (sau caracter) de roman; ca de roman; fantezist, imaginar. *Sîntem aici... în roman și în ficțiune romanească* (PERP.). **3** (*fam.*; *despre oameni*) Care este visător. • pl. *-ești.* /<fr. ***romanesque***.

românésc², -ă *adj.* (*înv.*) Roman³. *Leghioanele românești* (CRON.). • pl. *-ești.* /<it. ***romanesco***.

românî *s.f.* (*lingv.*) Limbă vorbită de țigani. • /<fr. ***romani***.

românic, -ă *adj.* **1** Care aparține Romei antice sau romanilor, care se referă la Roma antică sau la romani; care se trage de la romani, care are legătură cu Roma antică sau cu poporul roman. *Românii sînt un popor de viță romanică* (XEN.). **2** *Limbile romanice* = grup de zece limbi (catalana, dalmata, franceza, italiana, portugheza, occitana sau provensala, retoromana sau ladina, româna, sarda, spaniola), care au la bază limba latină; limbile neolatine. ◆ Care aparține limbilor romanice, caracteristic limbilor romanice. *Caracterul romanic al structurii silabice românești* (PER.). ◆ (*despre studii, tratate etc.*) Care se ocupă cu studiul limbilor romanice. **3** *Stil romanic* = stil artistic dezvoltat în țările din V Europei în sec. 10-13, în special în domeniul arhitecturii, care a preluat unele trăsături ale artei antice romane și ale artei bizantine. • pl. *-ci, -ce.* /<it. ***romanico***, germ. ***romanisch***; cf. lat. *romanice* [loqui] „a vorbi într-o limbă neolatină".

românísm *s.n.* Romanitate. • /***roman³*** + *-ism*.

româníst, -ă *s.m., s.f.* **1** *s.m., s.f.* Specialist în studiul limbilor romanice. **2** *s.m., s.f.* Specialist în studiul dreptului roman. **3** *s.m. pl.* (*a. plast.*) Denumire dată pictorilor flamanzi din sec. 16, care au pictat la Roma, imitînd pictura maeștrilor Renașterii italiene. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***romaniste***.

românística *s.f.* Disciplină lingvistică și filologică ce se ocupă cu studiul (comparativ al) limbilor romanice. • /<germ. ***Romanistik***.

românitáte *s.f.* **1** Totalitatea popoarelor romanice; lumea romană; romanism. **2** Caracter roman sau romanic (al unui popor, al unei culturi etc.); descendență, origine romană (a unui popor, a unei limbi etc.). • /<fr. ***romanità***, fr. ***romanité***, lat. ***rōmānitas, -atis***.

românîță *s.f.* (*bot.*) **1** Mușețel (*Matricaria chamomilla*). **2** Compuse: *romaniță-de-cîmp* (sau *-proastă*) = plantă erbacee care are florile ca cele ale mușețelului (*Anthemis arvensis*); *romaniță-puturoasă* sau *romanița-cîinelui* = plantă erbacee cu miros neplăcut, cu florile asemănătoare cu cele ale mușețelului (*Anthemis cotula*); *romaniță-de-grădină* = granat (*Chrysantheum parthenium*). • pl. *-e.* /***roman¹*** + *-iță*; cf. ucr. ***романець***.

romanizá *vb. I.* **1** *tr.* A imprima sau a impune unei țări, unei regiuni, unei populații etc. obiceiurile, cultura, modul de organizare, instituțiile și civilizația romană; a face (să devină) roman. **2** *refl.* A deveni roman sau romanic. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***romaniser***.

romanizánt, -ă *adj.* Care urmărește romanizarea unei limbi, care acționează în acest scop. • pl. *-ți, -te.* /***romaniza*** + *-ant*.

romanizáre *s.f.* Acțiunea de *a romaniza* și rezultatul ei; fenomen complex, lingvistic și cultural, care a avut loc, în antichitate, într-o serie de regiuni (Gallia, Hispania, Dalmația, Moesia, Dacia etc.) ocupate și stăpînite de statul roman. *În teritoriile balcano-dunărene și carpatice... s-a produs fenomenul romanizării* (PER.). • /v. ***romaniza***.

romanizát, -ă *adj.* Care a adoptat limba, civilizația, obiceiurile, caracterele proprii romanilor. • pl. *-ți, -te.* /v. ***romaniza***.

romanizatór, -oâre *adj.* Care romanizează. • pl. *-ori, -oare.* /**romaniza** + *-tor.*

romano-católic *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Catolic. ◇ *Biserica Romano-Catolică* = Biserica Catolică. **2** *s.m., s.f.* Catolic. • pl. *-ci, -ce.* /**roman**[3] + **catolic.**

românşă *s.f.* (*lingv.*) Ramura vestică a limbii retoromane. • /<fr. ***romanche.***

romántic, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Autor a cărui operă se încadrează în romantism. **2** *adj.* Care aparţine romantismului sau romanticilor, care se referă la romantism sau la romantici; care face parte din romantism. *Continuator al tradiţiilor romantice.* ◇ *Baladă romantică* v. baladă. *Ironie romantică* v. ironie. **3** *adj.* Care este inspirat din romantism; care evocă teme specifice romantismului. **4** *adj.* (*despre oameni*) Care este predispus la visare, la melancolie; visător, melancolic, romanţios. ◇ (*subst.*) *Eşti o romantică, duduie!* (H. LOV.). ◆ Care predispune la melancolie, la visare, la contemplaţie. *Visuri romantice.* • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***romantique,*** germ. ***romantisch.***

romantísm *s.n.* **1** Mişcare intelectuală largă, în domeniile literaturii, artelor, filosofiei, istoriei, teoriei politice, a cărei fază culminantă se situează în Germania, Anglia şi Franţa, spre sfîrşitul sec. 18 şi începutul sec. 19, care a reprezentat o reacţie la iluminism şi (neo)clasicism şi s-a definit mai ales prin individualism, prin respectul faţă de transcendental, prin încrederea în puterea imaginaţiei şi în valoarea supremă a artei, prin libertatea de expresie (introducînd noi categorii estetice, noi specii literare etc.). ◆ *(lit.)* Curent caracterizat prin exaltarea sensibilităţii şi a emoţiilor în detrimentul raţiunii şi intelectului, predilecţia pentru melancolie, atenţia pentru natură, cultul istoriei naţionale, folosirea datelor autobiografice, crearea unor eroi excepţionali care se confruntă cu situaţii excepţionale. ◆ *(a. plast.)* Curent care s-a manifestat prin evitarea formelor şi regulilor clasice, predilecţia pentru teme exotice, reprezentarea nostalgică a măreţiei trecutului sau a unui ideal de neatins. ◆ *(muz.)* Curent caracterizat de o puternică încărcătură emoţională, exprimată în forme simfonice mici, cu structură flexibilă (preludii, nocturne, balade), compuse mai ales pentru pian solo, sau în muzica vocală (lieduri, opere). ◆ *(filos.)* Nume dat teoriilor care pun accent pe intuiţie ca metodă de cunoaştere, pe libertatea şi spontaneitatea de gîndire şi de faptă, precum şi pe pasiuni şi interese în morală, ca o reacţie faţă de filosofia clasică, raţională. ◆ *(econ.)* Curent utopic, apărut în economia politică în sec. 19, ai cărui reprezentanţi au constatat anumite contradicţii ale capitalismului, fără a înţelege cauzele lor. **2** Ansamblu de aspecte care caracterizează romantismul. **3** Înclinare spre lirism, spre visare, spre melancolie. • /<fr. ***romantisme.***

románţ *s.n.* v. roman[2].

romanţá *vb. I. tr.* A prezenta un fapt istoric, o biografie (a unei persoane celebre) etc. într-o formă literară, cu detalii imaginate de autor; a da caracter de roman. • prez.ind. *-ez.* /<it. ***romanzare,*** fr. ***romancer.***

romanţáre *s.f.* Faptul de *a romanţa.* • pl. *-ări.* /v. ***romanţa.***

romanţát, -ă *adj.* (*despre viaţa unor persoane celebre, despre evenimente istorice etc.*) Care este prezentat ca un roman, cu detalii imaginate de autor. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***romanţa.***

románţă *s.f.* **1** (*muz.*) Compoziţie muzicală vocală, de formă strofică, cu acompaniament instrumental, care are conţinut liric, sentimental; ext. piesă instrumentală cu un asemenea caracter. **2** (*lit.*) Specie a poeziei lirice sentimentale (de inspiraţie erotică), cultivată în Spania, în Evul Mediu, sub forma unor compoziţii lirico-narative, cu conţinut eroic, care capătă, începînd cu sec. 18, o formă metrică fixă. • pl. *-e.* /<fr. ***romance,*** it. ***romanza,*** germ. ***Romanze.***

romanţiér, -ă *s.m., s.f.* v. romancier.

romanţiós, -oásă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este predispus la visare, la melancolie; visător, melancolic, romantic. ◇ (*subst.*) *Pe ici pe colea trecea cîte-un romanţios fluierînd* (EMIN.). ◆ Care predispune la melancolie, la visare, la contemplaţie. *Anotimp romanţios.* **2** (*despre opere literare*) Care tratează teme sentimentale; care conţine note de melancolie, de visare. • sil. *-ţi-os.* pl. *-oşi, -oase.* /**romanţ** + *-ios.*

romanţiozitáte *s.f.* Înclinare spre melancolie, spre visare, spre contemplaţie. • sil. *-ţi-o-.* /**romanţios** + *-itate.*

román, -ă *s.m., adj.* **I** *s.m.* **1** (*la pl.*) Popor (de religie creştină) care s-a constituit ca naţiune în România; (*şi la sg.*) persoană care face parte din populaţia de bază a României sau este originară de acolo. ◇ Expr. (*Dă-mi, Doamne*) *mintea* (sau *gîndul*) *românului cea de pe urmă,* se spune atunci cînd cineva îşi dă seama prea tîrziu că a greşit. **2** (*la pl.*) Populaţie romanică răspîndită pe un teritoriu întins la N şi la S Dunării, precum şi în spaţiul carpatic, după cucerirea acestor teritorii de către romani. **3** (*pop.*) Ţăran. **4** (*pop.*) Bărbat; soţ. ◆ Gener. Om. **5** (*reg.*) Ortodox. **6** (*în Ev. Med., în Ţara Rom.; în forma „rumân"*) Ţăran dependent de stăpînul feudal; iobag, vecin. **II** *adj. s.f.* **1** *adj.* Care aparţine României sau românilor, care se referă la România sau la români; românesc. **2** *adj. Limba română* (*şi subst. f.*) = limba romanică (astăzi unica din aria sud-est europeană) vorbită de români; limba românească. **3** *s.f.* (*lingv.*) *Româna comună* (sau *primitivă*) = etapă în evoluţia limbii române, anterioară diferenţierii dialectelor; protoromâna, străromâna. • pl. *-i, -e.* şi (*înv.*) *rumân s.m.* /lat. ***rōmanus, -a, -um.***

românáş *s.m.* Dim. al lui *român.* • pl. *-i.* şi (*pop.*) *rumânáş s.m.* /**român** + *-aş.*

româncă *s.f.* **1** Femeie care face parte din populaţia de bază a României sau este originară de acolo. **2** (*pop.*) Ţărancă. • pl. *-ce.* şi (*pop.*) *rumâncă s.f.* /**român** + *-că.*

româncúţă *s.f.* Dim. al lui *rumâncă.* • pl. *-e.* /**rumâncă** + *-uţă.*

românésc, -eáscă *adj.* **1** Care aparţine României sau românilor, care se referă la România sau la români; care este originar din România; român. ◇ *Ţara Românească* = numele oficial al Munteniei (şi al Olteniei) pînă la Unirea Principatelor. **2** *Limba românească* (şi *subst. f.*) = limba română. **3** (*reg.; despre religie, rit*) Creştin; spec. ortodox. • pl. *-eşti.* şi (*înv., pop.*) *rumânésc, -eáscă adj.* /**român** + *-esc.*

românéşte *adv.* **1** Ca românii, în felul românilor. **2** În limba română. ◇ Expr. *A spune românește în ochi* sau *a spune verde, românește* = a spune adevărul direct, fără menajamente. ◆ (*subst.*) Limba română. ◇ Expr. *Ce, nu ştii românește?* = nu înţelegi ce-ţi spun? • şi (*înv.*) *rumânéşte adv.* /**român** + *-eşte.*

români *vb. IV.* **1** *refl., tr.* (*înv., reg.; despre persoane*) A (se) româniza. **2** *tr.* (*înv.*) A traduce în românește. **3** *tr.* (*în Ev. Med., în Ţara Rom.; în forma „rumâni"*) A aduce pe cineva în stare de iobag. • prez.ind. *-esc.* şi (*înv.*) *rumâni vb. IV.* /**român** + *-i.*

românícă *s.m.* (*mai ales în poveşti*) Dim. al lui *român.* • şi (*înv.*) *rumânícă s.m.* /**român** + *-ică.*

românie *s.f.* **1** (*înv.*) Limba română. ◇ Loc.adv. *Pe românie* = românește. **2** (*în Ev. Med., în Ţara Rom.; în forma „rumânie"*) Condiţie a ţăranilor dependenţi de stăpînul feudal; stare de rumân; iobăgie. • şi (*înv.*) *rumânie s.f.* /**român** + *-ie.*

românime *s.f.* Totalitatea românilor; număr mare de români; românism. ◆ Teritoriu locuit de români. • /**român** + *-ime.*

românism *s.n.* **1** Natura specifică, proprie a poporului român; sentiment naţional al românilor; spirit românesc. **2** Cuvînt sau expresie specifică limbii române. **3** Românime. **4** Cuvînt, expresie etc. românească împrumutată de o altă limbă (neadaptată la sistemul acesteia). • pl. *-e.* /**român** + *-ism.*

româníst, -ă *s.m., s.f.* Specialist în românistică. • pl. *-işti, -iste.* /de la ***românistică.***

românístică *s.f.* Disciplină care studiază limba, literatura, cultura şi istoria poporului român; spec. studiul limbii române. • /**român** + *-istică,* după *romanistică.*

românít, -ă *adj.* (*înv.; despre persoane*) Românizat. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***români.***

românitáte *s.f.* Caracter român; specific românesc; origine, descendenţă română. • /**român** + *-itate.*

românizá *vb. I.* **1** *tr., refl.* (*despre persoane*) A (se) asimila cu populaţia română; (*înv., reg.*) a (se) români. **2** *tr.* A da unui cuvînt sau unei expresii străine intrate în limba română o formă corespunzătoare normelor, structurii acestei limbi. • prez.ind. *-ez.* /**român** + *-iza.*

românizáre *s.f.* Acţiunea de *a (se) româniza* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***româniza.***

românizát, -ă *adj.* **1** (*despre persoane*) Care s-a asimilat poporului român (prin limbă, obiceiuri etc.); care a devenit român; (*înv.*) românit. **2** (*despre cuvinte sau expresii străine intrate în limba română*) Care a căpătat o formă potrivită cu structura limbii române. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***româniza.***

românofíl, -ă *s.m., s.f.* Persoană care manifestă simpatie deosebită pentru poporul român şi pentru cultura lui. • pl. *-i, -e.* /**român** + *-fil.*

romb *s.n.* (*geom.*) Paralelogram cu toate laturile egale şi cu unghiurile opuse egale. • pl. *-uri.* /<fr. ***rhombe,*** ngr. ***ρόμβος.***

rómbic, -ă *adj.* Care are formă de romb; ca un romb; romboidal. ◇ *Sistem rombic* = sistem de cristalizare a cărui formă de bază este o prismă dreaptă cu bazele romburi. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***rhombique.***

rombo- Elem. de compunere „romb". • /<fr. ***rhombo-***; cf. gr. *ρόμβος* „romb".

romboédric, -ă *adj.* Care are formă de romboedru; ca un romboedru. ◇ *Sistem romboedric* = sistem de cristalizare a cărui formă de bază este o prismă dreaptă cu bazele triunghiuri. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***rhomboédrique.***

romboédru *s.n.* **1** (*geom.*) Poliedru cu toate feţele în formă de romb. **2** Formă cristalografică simplă, redusă la şase feţe cu contur rombic. • pl. *-e.* /<fr. ***rhomboèdre;*** cf. gr. *ρόμβος* „romb", *ἕδρα* „bază".

romboíd, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* Care are formă de romb; care este asemănător cu un romb. **2** *s.n.* Patrulater în formă de romb. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***rhomboïde.***

romboidál, -ă *adj.* Rombic. • sil. *-bo-i-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***rhomboïdal.***

roméic, -ă *adj.* Care aparţine romeilor, referitor la romei. • pl. *-ci, -ce.* /**romeu** + *-ic.*

romergán *s.n.* (*farm.*) Prometazină. • /den.com.

roméu *s.m.* Grec din Imperiul Roman de Răsărit. • pl. *-ei.* /<m.gr. *Ρωμαῖος.*

rond, -ă *s.n., adj., s.f.* **I** *s.n.* **1** Figură, corp, contur în formă de cerc. **2** Strat de flori (circular), ridicat deasupra nivelului terenului din jur. **3** Piaţetă circulară (cu o plantaţie de flori sau cu un monument la mijloc) de unde pornesc mai multe artere de circulaţie. **4** (*milit.*) Inspecţie de noapte făcută la un post de pază al unei garnizoane sau al unei unităţi militare (pentru a controla santinelele); ext. persoane care fac această inspecţie. ◇ *Ofiţer de rond* = ofiţer însărcinat cu controlul santinelelor pe garnizoană. ◇ Expr. *A fi de rond* sau *a face rondul* = a fi însărcinat cu inspecţia santinelelor sau a face inspecţia santinelelor. **5** (*cor.*) Mişcare circulară a piciorului, executată liber pe sol sau în aer. **II** *adj.* Rotund. ◇ *Scriere* (sau *literă*) *rondă* = fel de scriere cu litere rotunde, groase şi drepte; literă astfel scrisă. *Peniţă rondă* = peniţă specială, cu vîrful lat, care este folosită pentru scrierea literelor ronde. **III** *s.f.* **1** Cîntec vesel, de chef, în care fiecare comesean cîntă un cuplet. **2** (*muz.; înv.*) Notă întreagă (valorînd două doimi). **3** (*în trecut*) Manta femeiască, lungă şi fără mîneci. • pl. *n. -uri, f., adj. -e.* şi *ront s.n.* /<fr. ***rond, ronde,*** germ. ***Ronde.***

rondá *vb. I. intr.* (*despre nave*) A executa un rondou. • prez.ind. pers. 3 *-ează.* /**rondou** + *-a.*

rondáre *s.f.* Acţiunea de *a ronda* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***ronda.***

rondeá *s.f.* v. rondelă.

ronde-bosse ['rondbos] *s.n.* Lucrare de sculptură realizată numai în relief, nefăcînd corp comun cu fondul. • /<fr. ***ronde-bosse.***

rondél *s.n.* (*lit.*) Specie a poeziei lirice cu formă fixă (cultivată în special în lirica medievală franceză şi de către parnasieni), avînd 13 versuri (sau 14, în literatura franceză) grupate în trei strofe, în care primul vers este identic cu al şaptelea şi cu al treisprezecelea, iar al doilea cu al patrulea şi cu ultimul vers. • pl. *-uri.* /<it. ***rondello,*** fr. ***rondel.***

rondélă *s.f.* **1** Mic disc de metal, de lemn, de mase plastice etc., perforat sau neperforat, de obicei cu feţele profilate, care are diverse utilizări (în telinică). **2** Căpăcel de carton, în formă de disc, care acoperă alicele într-un cartuş de vînătoare. **3** Mic disc metalic, care este folosit la baterea monedelor sau a medaliilor. **4** (*silv.*) Mostră circulară din trunchiul unui arbore, care este folosită pentru analiza structurii macroscopice a lemnului, pentru determinarea vîrstei arborilor tăiaţi etc. • pl. *-e.* şi *rondeá s.f.* /<fr. ***rondelle.***

róndină *s.f.* (*muz.*) Piesă de lemn cu formă circulară. • pl. *-e.* /<fr. ***rondine***.

rondíno *s.n.* (*muz.*) Piesă muzicală de dimensiuni mici, în formă de rondo. • /<it. ***rondino***.

rondó *s.n.* (*muz.*) Piesă muzicală instrumentală sau vocală, cu caracter vioi, a cărei temă principală revine periodic în cursul piesei, alternînd cu alte teme (cuplete sau episoade). • pl. *-ouri.* /<it. ***rondo***, fr. ***rondo***.

rondóu *s.n.* **1** Loc circular, amenajat în piețe, în grădini, în localuri publice etc. **2** (*nav.*) Manevră de schimbare a direcției de înaintare a unei nave, cu 180°; drum descris de o navă care face o asemenea întoarcere. **3** (*lit.*) Poezie cu formă fixă, cultivată în lirica franceză, în sec. 15-16, alcătuită dintr-o cvinarie, un catren și o sextină, în care versurile finale, mai scurte, ale ultimelor două strofe reiau începutul primului vers al poeziei. • pl. *-uri.* /<fr. ***rondeau***.

ronéo *s.n.* Mașină de reprodus texte dactilografiate cu ajutorul unor matrițe de hîrtie parafinată. • /<fr. ***ronéo***.

roneotipá *vb. I. tr.* A reproduce un text la roneo. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***ronéotyper***.

ronflánt, -ă *adj.* **1** Sforăitor. **2** Fig. Emfatic, declamator. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***ronflant***.

rongalít *s.n.* v. rongalită.

rongalítă *s.f.* (*chim.*) Substanță chimică folosită ca reducător în vopsitorie și la sinteza unor medicamente. • și *rongalít s.n.* /<fr. ***rongalite***.

ronín *s.m.* **1** Samurai sărăcit, care ducea o viață de rătăcitor. **2** Tînăr japonez absolvent de școală medie, care, nereușind să intre într-o universitate, se pregătește în școli speciale. • pl. *-i.* /<fr. ***ronin***; cuv.japonez.

ronjá *vb. I. tr.* (*tehn.*) A coroda. • prez.ind. pers. 3 *-ează.* /<fr. ***ronger***.

ronjánt *s.m.* Reactiv folosit la imprimarea țesăturilor prin ronjare. • pl. *-ți.* /<fr. ***rongeant***.

ronjáre *s.f.* (*ind. text.*) Procedeu de imprimare a desenului pe țesăturile în prealabil vopsite, constînd în aplicarea pe material a unor reactivi care înlătură colorantul de pe anumite porțiuni, albindu-le. • pl. *-ări.* /v. ***ronja***.

ront *s.n.* v. rond.

röntgen[1]**-** ['rœntgen] Elem. de compunere „(referitor la) raze X", „care folosește raze X". • scris și *roentgen-*. /<fr. ***röntgen***; cf. nm. pr. Wilhelm Conrad *Röntgen*, fizician german.

röntgen[2] ['rœntgen] *s.m., s.n.* **1** *s.m.* Unitate de măsură a dozei radiațiilor X sau Y. <> *adj. Radiații röntgen.* **2** *s.n.* Aparat cu care se produc raze X. • scris și *roentgen.* /<fr. ***röntgen***, germ. ***Röntgen*** *[strahlen].*

röntgendiagnostic ['rœntgendiag'nostik] *s.n.* (*med.*) Diagnostic cu ajutorul radiațiilor röntgen. • scris și *roentgendiagnostic.* pl. *-ce.* /***röntgen***[1]**-** + ***diagnostic***.

röntgenolog, -ă [rœntgeno'log] *s.m., s.f.* (*med.*) Specialist în röntgenologie. • scris și *roentgenolog.* pl. *-gi, -ge.* /<germ. ***Röntgenologe***.

röntgenologic, -ă [rœntgeno'lodʒik] *adj.* (*med.*) Care aparține röntgenologiei, referitor la röntgenologie. • scris și *roentgenologic.* pl. *-ci, -ce.* /***röntgenologie*** + *-ic*.

röntgenologie [rœntgenolo'dʒie] *s.f.* (*med.*) Ramură a radiologiei care se ocupă cu studiul aplicațiilor radiațiilor röntgen. • scris și *roentgenologie.* g.-d. *-iei.* /<germ. ***Röntgenologie***.

röntgenoluminescență [rœntgenolumine'sʃentsə] *s.f.* Luminescență care se produce prin iradierea unei substanțe cu radiații X. • scris și *roentgenoluminescență.* pl. *-e.* /***röntgen***[1]**-** + ***luminescență***.

röntgenometru [rœntgeno'metru] *s.n.* Aparat dozimetric pentru măsurarea nivelului de radiații dintr-o zonă infectată. • scris și *roentgenometru.* pl. *-e.* /<fr. ***röntgenomètre***.

röntgenteleviziune ['rœntgentelevizi'une] *s.f.* Captare a imaginii radiologice și televizarea ei. • scris și *roentgenteleviziune.* /***roentgen***[1]**-** + ***televiziune***.

röntgenterapie ['rœntgentera'pie] *s.f.* (*med.*) Radioterapie. • scris și *roentgenterapie.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***röntgenthérapie***, germ. ***Röntgentherapie***.

ronț *interj.* (*de obicei repetat*) Cuvînt care imită zgomotul produs cînd se roade cu dinții un aliment, un obiect etc. uscat și tare. • /onomat.

ronțăí *vb. IV. tr.* (*compl. indică alimente uscate, crocante*) A mînca sfărîmînd între dinți, puțin cîte puțin, producînd un zgomot caracteristic. ◆ (*compl. indică obiecte dure*) A roade cu dinții, fără a mînca. • prez.ind. *-iesc.* /***ronț*** + *-ăi*.

ronțăiálă *s.f.* Faptul de a ronțăi; zgomot produs de roaderea cu dinții a unui aliment uscat, a unui obiect dur etc.; ronțăit. • pl. *-ieli.* /***ronțăi*** + *-eală*.

ronțăíre *s.f.* Acțiunea de *a ronțăi* și rezultatul ei; ronțăitură. • pl. *-i.* /v. ***ronțăi***.

ronțăít *s.n.* Ronțăială. • /v. ***ronțăi***.

ronțăltúră *s.f.* Ronțăire. • pl. *-i.* /***ronțăi*** + *-tură*.

room-service [rum'servis] *s.n.* Serviciu asigurat de un hotel, prin care clienților li se poate aduce masa sau băutura în cameră. • /<engl. ***room-service***.

ropót *s.n.* **1** Zgomot caracteristic produs de copitele unui cal care aleargă. ◆ Mers al unui cal în trap sau în galop; goană. **2** Zgomot produs de pași (repezi); tropăit. *Din cînd în cînd se auzea un ropot mărunt de picioare degerate* (E. BAR.). <> Loc.adv. *În* (sau *într-un*) *ropot* = fugind foarte tare. <> Expr. *A da un ropot* = a da o fugă. ◆ Ext. Gălăgie; agitație, forfotă. *Urlă tîrgul de ropotul alegerilor și dumneata stai de silabisești hrisoavele* (BRĂT.). **3** Mișcare săltăreață și zgomotoasă, de rotire, în unele dansuri populare. **4** (Zgomot produs de o) cădere precipitată a ploii sau a grindinei; ploaie torențială sau grindină abundentă, venită pe neașteptate. *Ropotul ploii era asurzitor.* ◆ Curgere rapidă și zgomotoasă a unui torent sau a valurilor în mișcare. **5** Zgomot produs de o succesiune de lovituri (ale unei arme de foc) ritmice. *Mitralierele porniră într-un nesfîrșit ropot* (CAM.). **6** Izbucnire (repetată) de aplauze; zgomot produs de aceste aplauze. *Concertul s-a încheiat într-un ropod de aplauze.* • pl. *-e.* și (*pop.*) *ropotă s.f.* /<bg. ***ponom***.

ropotă *s.f.* v. ropot.

ropotí *vb. IV. intr.* A produce zgomote repezi și cadențate, lovind ritmic în ceva. • prez.ind. pers. 3 *-ește.* /***ropot*** + *-i*.

ropotín *s.m.* v. răpotin.

ropotíre *s.f.* Faptul de *a ropoti*; ropotit. • pl. *-i.* /v. ***ropoti***.

ropotít *s.n.* Ropotire. • /v. ***ropoti***.

ropotitór, -oáre *adj.* Care ropotește. • pl. *-ori, -oare.* /***ropoti*** + *-tor*.

roquefort ['rokfort] *s.n.* Sortiment de brînză fermentată (franțuzească), din lapte de oaie, care este însămînțată cu un mucegai special. • /<fr. ***roquefort***; cf. nm. pr. *Roquefort*, localitate în Franța.

ros, roásă *adj.* (*despre obiecte, materiale etc.*) Care este deteriorat, măcinat (la suprafață) prin acțiunea lentă a unui agent exterior; care este uzat, distrus prin folosire îndelungată. *Scoase dintr-o geantă roasă niște hîrtii* (REBR.). • pl. *roși, roase.* /v. ***roade***.

rosătúră *s.f.* **1** Rană superficială, provenită dintr-o roadere, dintr-o frecare; (*înv., reg.*) rosură. *Are o rosătură la picior din cauza pantofului prea mic.* ◆ Eroziune a solului sub acțiunea apei. **2** Loc ros, tocit. • pl. *-i.* și *rozătúră s.f.* /***ros*** + *-ătură*.

rósbif *s.n.* v. roast beef.

rósbrat *s.n.* (*culin.*) Carne de vacă friptă înăbușit, cu multă ceapă prăjită; porție dintr-o astfel de friptură. • pl. *-uri.* /<germ. ***Rostbraten***.

roscoálă *s.f.* v. răscoálă[1].

roscolí *vb. IV.* v. răscoli.

róshar *s.n.* Păr provenit din coama sau din coada cailor, care este folosit ca material de umplutură în tapițerie, ca urzeală la anumite țesături etc. ◆ Ext. Țesătură avînd ca urzeală fire de bumbac și ca bătătură păr de cal, care este folosită ca furnitură la hainele bărbătești. • /<germ. ***Rosshaar***.

rosián *s.m.* (*înv.*) Rus. • sil. *-si-an.* pl. *-ieni.* /<rus. ***россиянин***.

rosienésc, -eáscă (*înv.*) Rusesc. • sil. *-si-e-.* pl. *-ești.* și *rusienésc, -eáscă adj.* /***rosian*** + *-esc*.

rospíscă *s.f.* (*înv.*) Chitanță, dovadă. • /<rus. ***расписка***, ucr. ***розписка***.

rosqual [rosk'val] *s.m.* (*zool.*) **1** Specie de balenă mare, cu înotătoarea dorsală foarte dezvoltată și cu zbîrcituri pe fața ventrală. **2** Specie de hienă. • pl. *-i.* /<fr. ***rosqual***.

rost *s.n.* **I 1** (*de obicei urmat de determ. în gen.*) Sens, înțeles; scop, menire; rațiune, justificare. *Numai cei nepricepuți nu pot pătrunde rostul cuvintelor* (REBR.). *Abia atunci arhitectul pricepu rostul vizitei lui* (CĂL.). <> Loc.adv. *Fără* (*de*) *rost* = inutil; de prisos. <> Expr. *A da de rost* = *a*) a înțelege, a desluși; *b*) a găsi soluția. ◆ Atribuție, sarcină, misiune. *Rostul lui e deci să întoarcă oile rătăcite* (REBR.). *A avea rost să...* v. avea. **2** Mod de organizare a unei activități, a unei acțiuni etc.; rînduială în desfășurarea unui proces, unui fenomen, în întocmirea unui lucru etc.; ordine, succesiune cunoscută, stabilită a faptelor, a acțiunilor, a proceselor, a evenimentelor; plan de desfășurare, de executare a ceva. *Rostul lumii nu se schimbă cu pamflete* (OȚETEA). <> Expr. *A ști* (sau *a cunoaște, a înțelege, a învăța*) *rostul* (ori *rosturile*) = a ști (sau a cunoaște, a înțelege, a învăța) mersul unui lucru, unei acțiuni etc.; a fi familiarizat cu... *A-și pierde rostul* (sau *rosturile*) = *a*) a-și pierde cumpătul; *b*) a se zăpăci. *A nu-și afla rost* sau *a nu mai avea nici un rost* = a nu avea liniște; a nu-și găsi astîmpăr. *A fi în rostul lui* (sau *al ei etc.*) = a fi în locul cuvenit sau potrivit. *Ce să cauți printre oameni? Rostul tău e printre flori!* (EFT.). ◆ (*înv., reg.*) Normă; dispoziție; regulă. ◆ (*reg.*) Socoteală. *De bogat ce era, singur nu-și mai știa de rostul bogăției* (POP.). **3** Mod de a-și întocmi, de a-și organiza viața; stare, situație socială, materială sau familială; ext. gospodărie. *Îl cunoaște de pe vremea cînd moșul n-ajunsese calic și avea rostul lui* (PAS). <> Expr. *A* (*nu*) *ști de rostul cuiva* = a (nu) ști unde se află sau ce face cineva. *A fi rost de ceva* = a fi posibil de a găsi ceva. *A face rost de ceva* = a procura ceva (greu de obținut, de realizat etc.). **II 1** (*ind. text.*) Spațiu în formă de unghi drept, format, la războiul de țesut, între firele de urzeală ridicate de ițe și cele rămase jos, prin care se trece suveica cu firul de bătătură. <> Expr. *A porni rostul* = a începe țesutul. *A merge rostul cuiva cu suvelnița altuia* v. suvelniță. ◆ (*reg.*) Loc unde se încrucișează firele pe rășchitor sau pe urzitor. **2** Spațiu îngust între cărămizile unui zid, între scîndurile unei dușumele, între țiglele unui acoperiș, între două construcții alăturate etc., pentru a permite mișcarea lor relativă sub acțiunea forțelor interioare sau a variațiilor de temperatură. **3** Igheab săpat în lemn, pe care alunecă o fereastră, o ușă, un capac etc. **4** Partea care taie a unor obiecte; tăiș. **5** (*înv.*) Fiecare dintre laturile formate de filele unei cărți închise. **III 1** (*arh.*) Gură (ca organ al vorbirii); (curent) grai, glas; limbă, vorbire. *Scurt cuvînta, dar cu rostul deplin, căci nu era vorbăreț* (MURNU). <> Loc.adv. (*curent*) *Pe de rost* = din memorie; fără text în față. <> Expr. (*curent*) *A învăța pe de rost* = a învăța pentru a putea reproduce din memorie. *A lua pe cineva la rost* = a mustra pe cineva. (*înv.*) (*A vorbi* sau *a grăi, a spune, a auzi*) *de rost* = verbal; prin viu grai. *Nu știu, n-am citit-o-n carte, am auzit-o de rost* (PANN). *A ști* (ceva) *pe de rost* (sau *de-a rostul*) v. ști. ◆ (*arh.*) Facultatea de a vorbi. *Voise să vorbească ceva cu veselie, și-acum parcă-i amorțise rostul limbii* (SADOV.). **2** Cioc; plisc. • pl. *-uri.* /lat. ***rostrum***, ***-i*** „cioc".

rostí[1] *vb. IV.* **I 1** *tr.* A articula sunete, a pronunța cuvinte cu ajutorul organelor vorbirii. *Nu poate rosti consoana „r".* **2** *tr.* A spune, a vorbi. *După ce rosti aceste cuvinte, fața lui se schimbă* (SLAV.). ◆ A se exprima prin cuvinte. *Nu găsi cuvinte să-și rostească mirarea* (CE. PETR.). ◆ (*arh.*) A povesti. *Unul rostea domol o istorie din vechime* (SADOV.). ◆ (*compl. indică discursuri, conferințe etc.*) A expune, a prezenta. **3** *tr.* (*compl. indică dispoziții, ordine, sentințe*) A face cunoscut; a comunica. **4** *refl.* A-și spune părerea (autorizată); a se pronunța. *Să-mi fie cu iertare că mă rostesc* (MIR.). <> Expr. (*tr.*) *A rosti anatema împotriva* (sau *asupra*) *cuiva* v. anatemă. **II 1** *tr.* (*pop.*) A pune în ordine; a aranja așa cum trebuie sau cum se cuvine. **2** *tr.* (*pop.*) A face rost de ceva; a se preocupa. **3** *intr.* (*pop.*) A se îngriji de ceva; a aranja totul pentru... *Rostește de masă, să mîncăm și să ne veselim* (ISP.). **4** *refl.* (*reg.*) A-și găsi o ocupație, o meserie. ◆ A se gospodări. **5** *refl.* (*reg.*) A se căsători. **III** *intr.* A înfășura pe sulul din față al războiului de țesut bucata de pînză țesută, desfășurînd concomitent o porțiune corespunzătoare de urzeală de pe sulul dinapoi, pentru a putea continua țesutul de cîte ori rostul se micșorează. • prez.ind. *-esc.* /***rost*** + *-i*.

rostí[2] *vb. IV.* v. răsti.

rostíre *s.f.* Faptul de *a rosti*. • pl. *-i.* /v. ***rosti***.

rostít, -ă *adj.* **1** Care este exprimat, comunicat (în public). **2** Care este scos în evidență; reliefat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***rosti***.

rostitór, -oáre *adj.* **1** Care rostește, care spune ceva. **2** Care este rostit, exprimat, spus. • pl. *-ori, -oare.* /***rosti*** + *-tor*.

rostóc *s.n.* v. răstoc[1].
rostocolí *vb. IV.* v. rostogoli.
rostofól *s.n.* v. rostogol.
rostogoála *s.f.art.* v. rostogol.
rostogól *s.n., s.m.* **I** *s.n.* **1** Mişcare de rostogolire. ◇ Loc.adv. *De-a rostogolul* sau, înv., pop., *de-a rostogol, reg., de-a rostogoala* = dîndu-se peste cap; rostogolindu-se. Loc.vb. *A se duce rostogolul peste cap* = a se rostogoli. ◆ (*astron.*; *înv.*; şi *mişcare a rostogolului*) Mişcare de rotaţie a unui corp ceresc în jurul axei sale. **2** Pantă îngustă, cu înclinare mare într-o mină, care permite transportarea materialului prin simpla alunecare sau rostogolire. **3** (*reg.*; *în forma „rostofol"*) Cilindru de netezit pămîntul prin rostogolire. **II** *s.m.* (*bot.*) Nume dat mai multor specii de plante: *a*) plantă erbacee meliferă, din familia compozitelor, cu frunzele lanceolate, acoperite cu peri şi cu florile albe dispuse în capitule numeroase (*Echinops sphaerocephalus*); *b*) tătarnică (*Echinops commutatus*); *c*) scai (*Cirsium vulgare*); *d*) rogojel (*Carex caryophyllea*). • pl. *n.* *-uri.* şi (*reg.*) *răstăgól, răstogól, rostofól s.n., rostogoála s.f.art.* /cf. *rotocol.*
rostogolí *vb. IV.* **1** *refl., tr.* A înainta, a aluneca, a cădea sau a face să înainteze, să alunece, să cadă (pe un plan înclinat) rotindu-se în jurul lui însuşi; a (se) da de-a dura, de-a berbeleacul. *Dintr-o scorbură încep să se rostogolească bolovani* (BOGZA). ◇ Expr. (*tr.*) *A-şi rostogoli ochii* (sau *privirea*) = a-şi mişca ochii (sau privirea) dintr-un loc în altul, foarte repede. ◇ Fig. *Orice cuvînt, îndată ce s-a scris, se rostogoleşte pretutindeni* (ODOB.). ◆ A (se) prăbuşi de la înălţime cu o mişcare de rostogolire. ◆ (*astron.*; *înv.*; *despre corpuri cereşti*) A se roti în jurul axei sale. **2** *refl.* (*despre ape*) A curge tumultuos, zgomotos, în valuri repezi. **3** *refl.* Fig. A da impresia unei mişcări de rostogolire. *Văd cum se rostogoleşte soarele după deal* (CR.). ◆ A împinge înainte dînd impresia unei mişcări de rotire. *Norii rostogoliţi de vîntoasele înalte se adunaseră deasupra* (CE. PETR.). • prez.ind. *-esc.* şi (*reg.*) *răstăgolí, răstogolí, rostocolí vb. IV.* /***rostogol*** + *-i.*
rostogolíre *s.f.* Acţiunea de *a* (*se*) *rostogoli* şi rezultatul ei; rostogolit. • pl. *-i.* /v. ***rostogoli.***
rostogolít *s.n.* Rostogolire. • /v. ***rostogoli.***
rostogolitór, -oáre *adj., s.m.* **1** *adj.* Care se rostogoleşte. ◆ Fig. Care dă impresia unei mişcări de rostogolire. **2** *s.m.* (*ind. metalurg.*) Muncitor care întoarce (prin rostogolire) materialul pe toate feţele, pe vatra unui cuptor metalurgic (pentru a obţine o temperatură uniformă), aducîndu-l la uşa de scoatere din cuptor. **3** *s.m.* Compus: (*ornit.*) *răscolitor-de-piatră* = scormonitor-de-piatră (*Arenaria interpres*). • pl. *-ori, -oare.* /***rostogoli*** + *-tor.*
rostopáscă *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee din familia papaveraceelor, cu florile galbene-aurii, aşezate în vîrful tulpinii, care conţine un suc galben-portocaliu, acru, toxic, folosit în medicină (*Chelidonium majus*); negelariţă. • /<ucr. ***росмонастъ.***

rostopască

rostrál, -ă *adj.* (*despre obiecte de artă sau elemente de arhitectură*) Care are forma unei nave antice sau care este decorat cu prore de corăbii. ◇ *Coloană rostrală* = coloană ornată cu prore sculptate în relief în piatră, simbolizînd victoriile navale. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***rostral.***
rostrát, -ă *adj.* (*bot., anat.*; *despre organe*) Care are partea terminală în formă de cioc. • pl. *-ţi, -te.* /***rostru*** + *-at.*
rostrifórm, -ă *adj.* Care este în formă de cioc. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***rostriforme.***
róstru *s.n.* **I 1** (*bot., anat.*) Prelungire în formă de cioc la partea terminală a unui organ. **2** (*entom.*) Organ bucal la unele insecte, care este alungit sub formă de trompă ascuţită. **3** (*iht.*) Prelungire cartilaginoasă a botului unor peşti. **4** (*zool.*) Un fel de ghimpe frontal al cefalotoracelui unor raci. **II 1** (*în antic.*) Pinten la prova navelor de luptă, cu ajutorul căruia se spărgea bordajul navelor inamice. **2** (*în antic. romană*) Tribună a oratorilor în forul roman, împodobită cu prore de corăbii capturate în războaie. • pl. *-uri.* /<lat. ***rostrum, -i,*** fr. ***rostre.***
rostruí *vb. IV.* v. rostui.
rostuí *vb. IV. tr.* **1** (*compl. indică activităţi, acţiuni, afaceri etc.*) A pune în ordine; a aranja aşa cum trebuie sau cum se cuvine. *Gospodinele rostuiesc toate cele de cuviinţă* (PER.). **2** (*compl. indică persoane*) A aranja într-un post convenabil, într-o situaţie favorabilă, avantajoasă. **3** A face rost de ceva; a procura ceva (prin mijloace improvizate). **4** (*constr.*) A umple cu un material de etanşare şi a netezi rosturile dintre cărămizile unei zidării, dintre pavelele sau bordurile unei şosele etc. (pentru a împiedica pătrunderea apei de ploaie sau de infiltraţie). **5** A forma rostul urzelii la războiul de ţesut. **6** A abate din ambele părţi vîrful dinţilor unei pînze de fierăstrău. • prez.ind. *-iesc.* şi *rostruí vb. IV.* /***rost*** + *-ui.*
rostuíre *s.f.* Acţiunea de *a rostui* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***rostui.***
rostuít, -ă *adj.* **1** (*despre persoane*) Care este aranjat într-un post convenabil; care are o situaţie favorabilă, avantajoasă. **2** (*despre zidărie, pavaj etc.*) Care are rosturile umplute cu material etanş. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***rostui.***
rostuitór *s.n.* Unealtă a lemnarului, formată dintr-o lamă de oţel, cu care se abat dinţii pînzelor de fierăstrău. • sil. *-tu-i-.* pl. *-oare.* /***rostui*** + *-tor.*
rosúră *s.f.* **1** (*reg.*) Roadere; zgomot care se aude cînd un animal roade ceva. **2** (*înv., reg.*) Rosătură. **3** (*înv., reg.*) Durere (la încheieturi). ◆ (*înv.*) Crampă, colică. ◆ (*mai ales la pl.*) Contracţii pe care le are o lăuză imediat după naştere. **4** (*reg.*; *la pl.*) Resturi de aluat care rămîn pe covată, de la frămîntatul pîinii. • pl. *-i.* şi (*reg.*) *răsúră s.f.* /***ros*** + *-ură.*
roş, -ă *adj., subst.* v. roşu.
roşág *s.n.* (*metalurg.*) Degajare de gaze, care se produce în timpul solidificării unor metale sau aliaje. • /<fr. ***rochage.***
roşătec, -ă *adj.* v. roşiatic.
roşătic, -ă *adj.* v. roşiatic.
roşăţeá *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee, cu tulpina cilindrică, dreaptă, cu florile roşii, dispuse într-o umbelă terminală, care creşte în locuri mlăştinoase şi prin bălţi (*Butomus umbellatus*). • pl. *-ele.* /de la ***roşu.***
roşcát, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* Care are reflexe roşietice. **2** *adj.* (*despre părul oamenilor*) Care este blond sau castaniu bătînd în roşu. ◆ (*despre blana sau părul animalelor*) Care este galben-cafeniu, bătînd în roşu. ◆ (*subst.*) Persoană care are părul blond sau castaniu cu reflexe roşietice. ◆ (*subst.*) Animal care are blana sau părul galben-cafeniu cu reflexe roşietice. **3** *adj.* (*despre faţa oamenilor*) Care este roşie (din cauza unui aflux de sînge, a unui defect de circulaţie etc.). ◆ (*despre ochi*) Care este congestionat, injectat. **4** *s.n.* Culoare care bate în roşu. ◇ (*urmat de determ. care precizează nuanţa sau care formează împreună cu „roşcat" nume compuse de culori*) *Roşcat-ruginiu. Roşcat-gălbui.* • pl. *-ţi, -te.* /***roşcă*** + *-at.*
róşcă *s.m., s.f.* **1** Persoană care are părul roşcat sau faţa roşcată. **2** Animal care are blana roşcată sau părul roşcat. • pl. *-şte.* /***roşu*** + *-că.*
roşcobán, -ă *adj.* v. roşcovan.
roşcodán, -ă *adj.* v. roşcovan.
róşcov[1] *s.m.* (*bot.*) **1** Arbore mic, din familia leguminoaselor, originar din Arabia, răspîndit în regiunea mediteraneeană, cu frunzele persistente, compuse, cu foliole eliptice şi cu fructele (păstăi) lungi, de culoare cafeniu-închis, dulci, comestibile, cu multe seminţe (*Ceratonia siliqua*). **2** Compus: *roşcov-sălbatic* = plătică (*Gleditschia triachantos*). • pl. *-i.* /<sl. veche ***рожьковъ.***
róşcov[2] *s.m.* v. rîşcov.
roşcován, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care are faţa roşie (din cauza unui aflux de sînge, a unui defect de circulaţie etc.). **2** (*despre oameni*) Care are părul blond sau castaniu cu reflexe roşietice. ◆ (*despre blana sau părul animalelor*) Care este galben-cafeniu, cu reflexe roşietice. • pl. *-i, -e.* şi (*reg.*) *roşcobán, -ă, roşcodán, -ă adj.* /***roşcă*** + *-ovan.*

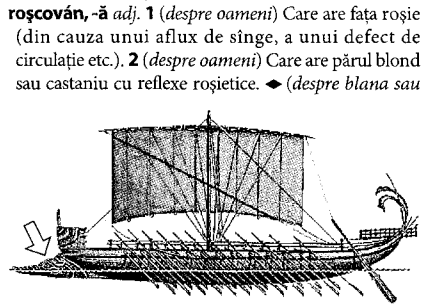
rostru II (1)

róşcovă *s.f.* **1** (*bot.*) Fructul dulce, comestibil al roşcovului. **2** (*reg.*) Alesătură de pînză, făcută la războiul de ţesut. • pl. *-e.* /***roşcov***[1] + *-ă.*
roşeálă *s.f.* **1** (*pop.*) Culoare roşie. **2** (*pop.*) Roşeaţă. **3** (*pop.*) Substanţă roşie cu care se vopsesc ţesături, obiecte etc.; spec. soluţie roşie cu care se vopsesc ouăle. ◆ Cerneală roşie. **3** (*pop.*; *mai ales la pl.*) Fard, suliman roşu. **4** (*reg.*) Erupţie roşie care apare pe piele; spuzeală. • pl. *-ele.* /***roşi*** + *-eală.*
roşeáţă *s.f.* **1** Culoare roşie. *Roşeaţa jarului.* **2** Culoarea roşie a feţei sau a altor părţi ale corpului (din cauza unui aflux de sînge, a unui defect de circulaţie, a unei boli, a unui agent extern etc.); rumeneală, (*pop.*) roşeală. *Roşeaţa îi acoperi faţa* (BOL.). ◆ (*med.*) Pată roşie care apare pe piele ca simptom al unei boli. **3** (*pop.*) Nume dat mai multor boli care au printre manifestări şi apariţia unei înroşiri a pielii: *a*) Erizipel. *b*) Pelagră. *c*) Gingivită. *d*) Iritaţie în nas cu formare de băşicuţe foarte dureroase. **4** (*reg.*) Boală a grîului, provocată de ciuperci microscopice, care se manifestă prin apariţia unor pete de culoare brună-ruginie pe frunze, pe tulpină etc.; rugina-grîului. • şi (*înv., reg.*) *ruşeáţă s.f.* /***roşu*** + *-eaţă.*
roşí *vb. IV.* **1** *refl., tr., intr.* A căpăta sau a face să capete o culoare roşie; a deveni sau a face să devină roşu; a (se) înroşi. *Cerul se roşise la apus* (E. BAR.). **2** *intr., refl.* (*despre oameni*) A deveni roşu la faţă (din cauza unui aflux de sînge provocat de o emoţie, de un sentiment, de un agent extern etc.). *Se roşise toată de bucurie* (STANCU). ◆ (*refl.*; *despre părţi ale corpului*) A deveni roşu (din cauza unui aflux de sînge, a unei boli etc.). ◆ (*tr., refl.*) A se congestiona sau a face să se congestioneze ochii (din cauza oboselii, a unui agent extern etc.). *Fumul îi afuma, le roşea... ochii* (STANCU). **3** *tr.* (*compl. indică metale*) A face să devină incandescent. **4** *refl.* (*despre fructe, legume*) A deveni roşu (ajungînd la maturitate); a se coace. • prez.ind. *-esc.* şi (*înv., reg.*) *ruşí vb. IV.* /***roşu*** + *-i.*
roşiátec, -ă *adj.* v. roşiatic.
roşiátic, -ă *adj.* Care bate în roşu; în care predomină nuanţa de roşu. *Negura roşiatică a răsăritului* (VIANU). • pl. *-etici, -etice.* şi *roşiátec, -ă, roşiétic, -ă,* (*pop.*) *roşátec, -ă, roşátic, -ă adj.* /***roş(u)*** + *-atic.*
roşiétic, -ă *adj.* v. roşiatic.
roşiór, -oáră *adj., subst.* **I** *adj.* Dim. al lui *roşu*; (*pop.*) roşiuţ, roşuţ. ◇ *Mere roşioare* = varietate de mere văratice, de mărime mijlocie, cu dungi roşii. *Pere roşioare* = varietate de pere care se păstrează bine toată iarna. *Prune roşioare* = varietate de prune care se coc de timpuriu. **II 1** *s.f.* (*vit.*) Soi autohton de viţă-de-vie, cu strugurii mici, de culoare roşiatică, puţin răspîndit în cultură. **2** *s.f.* (*bot.*) Bujor (*Paeonia officinalis*). **3** *s.f.* (*bot.*) Filimică (*Calendula officinalis*). **4** *s.f.* (*bot.*) Numele a două ciuperci comestibile: *a*) burete dulce (*Lactarius volenus*); *b*) pîinea-pămîntului (*Russula vesca*). **5** *s.f.* (*iht.*) Peşte teleosteean, cu corpul turtit lateral şi acoperit cu solzi mari, cu ochii şi cu înotătoarele (în afară de cea dorsală) roşietice (*Scardinius erythrophtalmus*); babuşcă roşie. **6** *s.f.* (*iht.*; *pop.*) Boiştean (*Phoxinus phoxinus*). **7** *s.f.* (*ornit.*; *reg.*) Guşă-roşie (*Erithaeus rubecula rubecula*). **8** *s.n.* (*med.*; *înv.*) Scarlatină. **III** *s.m.* (*la pl.*) Corp de elită al cavaleriei în vechea organizare a armatei române; (*la sg.*) ostaş care făcea parte din acest corp de cavalerie, numit astfel datorită tunicii roşii (cu podoabe) pe care o purta. *2 regimente de roşiori* (DOC.). • pl. *-ori, -oare.* şi (*reg.*) *ruşiór, -oáră adj., s.f., s.m.* /***roşu*** + *-ior.*

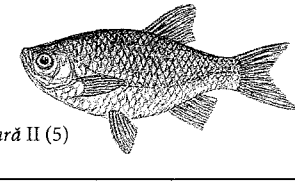
roşioară II (5)

roşíre *s.f.* Acţiunea de *a* (*se*) *roşi* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***roşi.***
roşít, -ă *adj.* **1** Care este colorat în roşu; care a devenit roşu; înroşit. ◆ (*pop.*; *despre femei*) Care este fardată cu roşu. **2** (*despre faţa oamenilor*) Care a devenit roşie (din cauza unui aflux de sînge provocat de o emoţie,

de un sentiment, de un agent extern etc.). ◆ (*despre oameni*) Care are faţa roşie. ◆ (*despre ochi*) Care este congestionat, iritat. • pl. *-ţi, -te.* şi (*reg.*) *ruşit, -ă adj.* /v. ***roşi***.

roşiu, -ie *adj.* Care (are o culoare ce) bate în roşu. • pl. *-ii.* /***roşu*** + *-iu*.

roşiúţ, -ă *adj.* (*pop.*) Roşior. • pl. *-i, -e.* /***roşiu*** + *-uţ*.

roşmalín *s.m.* v. rozmarin.

roştéi *s.n.* (*reg.*) **1** Dispozitiv format dintr-un cadru în care sînt fixate vergele de lemn sau de fier, care se montează în tocul ferestrelor sau al uşilor pentru siguranţă; restr. zăbrea, gratie. ◆ Gard făcut din laţuri. **2** Grătar la sobă, prin care cade cenuşa. ◆ Grătar pe care se frige carne. • pl. *-eie.* /<magh. ***rostély***.

roştóc *s.n.* v. răstoc[1].

róşu, -ie *adj., subst.* **I** *adj.* **1** Care are culoarea sîngelui (sau a rubinului). *De sînge pare lacul, Mai roş ca-ntotdeauna* (BACOV.). <> *Ouă roşii* = ouă vopsite cu o culoare roşiatică (sau, gener., cu altă culoare), tradiţionale la creştini de Paşte. *Pămînt roşu* = pămînt de culoare roşiatică (specific zonei mediteraneene). (*înv.*) *Ban roşu* (*şi subst. m.*) = ban de aramă; ext. monedă cu valoare foarte mică. *Florin roşu* = fiorin de aur. (*med.; reg.*) *Vărsat roşu* = pojar, rujeolă. (*bot.; reg.*) *Pepene* (sau *harbuz*) *roşu* = pepene verde (*Citrullus vulgaris*). *Argilă roşie abisală* v. argilă. *Bilă roşie* v. bilă. *Ceară roşie* v. ceară. *Cravată roşie* v. cravată. *Cruce roşie* v. cruce. *Eminenţă roşie* v. eminenţă. *Fir roşu* v. fir. *Fosfor roşu* v. fosfor. *Globulă roşie* v. globulă. *Icre roşii* v. icră. *Lanternă roşie* v. lanternă. *Pătlăgea roşie* v. pătlăgea. *Pieile roşii* v. piele. *Piper roşu* v. piper. *Sfeclă roşie* v. sfeclă. *Sînge roşu* v. sînge. <> Expr. *A fi cu ciubote roşii* = a fi rar; a se găsi cu mare greutate; a fi scump. (*pop.*) *A umbla* (sau *a se duce*) *cu ciubote roşii* = *a*) a merge desculţ; *b*) a fi foarte sărac; *c*) a intra într-o încurcătură. *A plăti ciubote roşii* = a plăti scump. *Cal bătrîn cu chingă roşie* v. chingă. **2** (*despre părul oamenilor*) Care este blond sau castaniu, cu reflexe roşietice. ◆ (*despre părul animalelor sau penele păsărilor*) Care este galben-cafeniu cu reflexe roşietice. <> *Muscar roşu* v. muscar. *Sfrîncioc roşu* v. sfrîncioc. *Sfrîncioc cu cap roşu* v. sfrîncioc. *Uliu roşu* v. uliu. *Verdoaică roşie* v. verdoaică. <> Expr. *Basm* (sau *poveste*) *cu cocoşul roşu* v. cocoş. ◆ Spec. (*despre cai*) Roib. **3** (*despre faţa oamenilor*) Care este de culoare rumenă-aprins (din cauza unui aflux de sînge, a unui defect de circulaţie etc.); ext. (*despre oameni*) care are faţa rumenă; care este îmbujorat. *Stătea într-un colţ al sălii asudat, roşu de emoţie* (GALAN). <> Loc.vb. *A se face roşu* v. face. <> Expr. *Roşu ca racul* (sau *ca un rac fiert*) v. rac. ◆ (*despre ochi*) Care este congestionat, injectat. **4** (*despre metale*) Care este înroşit în foc; incandescent. <> *Fier roşu* v. fier. <> Expr. *A arde cu fierul roşu* v. arde. *A-i trece* (sau *a-i da*) (cuiva) *un fier roşu prin inimă* v. fier. *Parcă mi-a trecut* (sau *mi-a dat cu*) *un fier roşu prin inimă* v. fier. *A însemna cu fierul roşu* v. însemna. **5** Fig. (*despre oameni*) Care este inspirat sau pătruns de idei revoluţionare; care este comunist. <> *Garda roşie* sau *gărzile roşii* v. gardă. **II** *s.n.* **1** Prima dintre culorile fundamentale ale spectrului luminii, situată la marginea acestuia dinspre lungimile de undă mari; culoarea sîngelui (sau a rubinului). *S-a stins după muceda stîncă Şi ultimul roşu de-apus* (COŞB.). <> (*urmat de determ. care precizează nuanţa sau formează împreună cu „roşu" nume compuse de culori*) *Roşu-închis. Roşu-aprins. Roşu-electric. Roşu-fluorescent. Roşu-carmin. Roşu-mov. Roşu-oranj. Roşu-portocaliu. Roşu-purpuriu. Roşu-ruginiu. Roşu-violaceu. Roşu-cardinal.* <> Loc.adv. *În roşu* = *a*) (*în legătură cu vb. „a se îmbrăca"*) în haine de culoare roşie; *b*) (şi *din roşu; în legătură cu vb. „a se înălţa", „a fi"*) cu zidăria de cărămidă terminată, dar netencuită. *Pînă la roşu* = (*în legătură cu vb. „a încălzi", „a înfierbînta"*) pînă în starea de incandescenţă. <> Expr. *A vedea* (sau *a i se face cuiva*) *roşu* (*înaintea ochilor*) = a se enerva foarte tare; a se înfuria. (*arg.*) *A-i face* (cuiva) *roşu la muştiuc* = a lovi pe cineva foarte tare, făcînd să-i curgă sîngele din nas. **2** Concr. Substanţă colorantă de culoare roşie. <> (*chim.*) *Roşu-Congo* = colorant organic de sinteză, sub formă de pulbere brună-roşie, care este folosit în industria textilă şi ca indicator de pH în chimia analitică. *Roşu englez* = denumire comercială a unui oxid roşu de fier amestecat cu material de umplutură. *Roşu de crom* = pigment roşu pe bază de cromat bazic de plumb, care măcinat fin trece în portocaliu, folosit în vopsele de var şi de pictură. *Roşu pompeian* v. pompeian. **3** Fard de culoare roşie pentru obraz şi buze; ruj. **4** (*înv.*) Ţesătură, broderie, panglică de culoare roşie. **5** Culoare a uneia dintre cărţile de joc, în formă de inimă roşie. <> (*Carte*) *de roşu* = carte de joc pe care este desenată o inimă de culoare roşie; (carte) de cupă. **III** *s.m.* **1** Adept al comunismului. **2** (*la pl.*) Poreclă dată de adversari membrilor aripii radicale a Partidului Liberal din România, din a doua jumătate a sec. 19. **3** (*în Ev. Med., în Ţara Rom.; la pl.*) Curteni. ◆ Descendenţi din boieri mici. **4** (*în Ev. Med., în Mold.; la pl.*) Corp de călăreţi sau de pedestraşi, înfiinţat, în sec. 18, de domnitorul Grigore al II-lea Ghica şi format din boieri de ţară, care purtau uniformă de culoare roşie. **IV** *s.f.* (*bot.*) Pătlăgea roşie (*Lycopersicum esculentum*). **V** *s.f.* (*zool.*) *Roşie daneză* = rasă de taurine, obţinută în Danemarca şi crescută pentru producţia de lapte. *Roşie de stepă* = rasă de taurine, creată în Rusia, adaptată la condiţiile de stepă, care este bună producătoare de lapte. • pl. *-ii, n. -uri.* şi (*înv., pop.*) *roş, -ă adj., subst.* /lat. ***rŏsĕus, -a, -um***.

roşúţ, -ă *adj., s.f.* (*pop.*) **1** *adj.* Roşior. **2** *s.f.* (*bot.*) Scînteiuţă (*Anagallis arvensis*). • pl. *-i, -e.* /***roşu*** + *-uţ*.

rotá *vb. I.* v. roti.

rotacísm *s.n.* (*fon.*) **1** Fenomen fonetic care constă în transformarea unei consoane intervocalice în „r". **2** Fenomen fonetic dialectal, specific limbii române, care constă în transformarea lui „n" intervocalic în „r", în cuvintele moştenite din limba latină. • /<fr. ***rhotacisme***; cf. gr. *ῥωτακισμός* „utilizare frecventă a literei r".

rotacizá *vb. I.* (*fon.*) **1** *intr.* A vorbi cu rotacism. *Moţii rotacizează.* **2** *refl.* (*despre consoane*) A suferi fenomenul rotacismului. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***rhotaciser***.

rotacizánt, -ă *adj.* (*fon.; despre graiuri, texte etc.*) Care prezintă fenomenul rotacismului; cu rotacism. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***rhotacisant***.

rotacizáre *s.f.* (*fon.*) Faptul de *a* (*se*) *rotaciza*. • pl. *-ări.* /v. ***rotaciza***.

rotacizát, -ă *adj.* (*fon.*) Care prezintă fenomenul rotacismului. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***rotaciza***.

rotalít *s.n.* Piesă de sticlă turnată, cavă, colorată în verde-albăstrui sau în galben, folosită la executarea luminatoarelor, a pereţilor transparenţi etc. • pl. *-e.* /<engl. ***rotalite***.

rotamétru *s.n.* Instrument folosit pentru măsurarea debitelor de fluid într-o conductă. • pl. *-e.* /<fr. ***rotamètre***.

rotáng *s.m.* (*bot.*) Palmier agăţător, asemănător cu o viţă, care atinge lungimea de 200 m. • pl. *-i.* /<fr., it. ***rotang***; cuv.malaez.

rotánt, -ă *adj.* Care se roteşte; care este în curs de rotire. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***rotant***.

rotaprínt *s.n.* (*tipogr.*) **1** Procedeu de tipar monocrom, în care cerneala se transmite de pe forma de imprimare (o foaie de aluminiu conţinînd textul transpus cu ajutorul maşinii de scris) pe o suprafaţă de cauciuc şi apoi pe hîrtie. **2** Maşină de imprimare, de format mic, cu tipar special, folosită pentru multiplicarea unor tipărituri cu tiraj redus. • pl. *-uri.* /<engl. ***rotaprint***.

rotár *s.m.* **1** Meseriaş care face roţi, care, căruţe etc. **2** (*tipogr.*) Lucrător care manevrează formele pentru presa de imprimare şi care întreţine presa. • pl. *-i.* /***roată*** + *-ar*.

rotáre *s.f.* Exerciţiu de gimnastică, de patinaj artistic, de săritură în apă etc. care constă în executarea unei mişcări circulare de 360 de grade a corpului. • pl. *-ări.* /v. ***rota***.

rotary ['rotəri] *s.n.* **1** (*ind. petrol.*) Sistem de foraj mecanic, cu circulaţie continuă de fluid şi cu rotirea garniturii de foraj. **2** (*telec.*) Sistem de telefonie automată în care unele organe sînt acţionate de o mişcare de rotaţie continuă. • /<engl. ***rotary***.

rotáş, -ă *adj., s.m.* **1** *adj., s.m.* (Cal) care este înhămat la oiştea carului sau a căruţei, în spatele cailor înaintaşi. **2** *s.m.* Vizitiu care conduce caii rotaşi. **3** *s.m.* (*ornit.*) Porumbel care face tumbe în timpul zborului. • pl. *-i, -e.* /***roată*** + *-aş*.

rotát, -ă *adj.* **1** (*despre coroana pomilor, corola florilor, creasta sau coada păsărilor, coama cailor etc.*) Care are formă de roată; care este întins în formă de roată; care este rotund sau înfoiat. ◆ (*despre mişcări*) Care este circular. **2** (*despre părul cailor*, ext., *despre cai*) Care are pete de altă culoare decît restul părului. • pl. *-ţi, -te.* /***roată*** + *-at*.

rotatív, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* (*despre mişcări*) Care este circular. **2** *adj.* (*despre sisteme tehnice sau despre elemente ale acestora*) Care poate executa o mişcare de rotaţie parţială. ◆ Care are părţi rotitoare. <> *Motor rotativ* = motor cu cilindri rotativi, patentat de unele fabrici de automobile. *Convertizor rotativ* v. convertizor. *Cuptor rotativ* v. cuptor. *Sapă rotativă* v. sapă. **3** *s.f.* (*tipogr.*) Maşină pentru tipărirea publicaţiilor (periodice) de tiraj mare, care are forma de imprimare şi suprafaţa de presiune cilindrice. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***rotatif***.

rotativíst, -ă *s.m., s.f.* (*tipogr.*) Muncitor tipograf care lucrează la rotativă. • pl. *-işti, -iste.* /<fr. ***rotativiste***.

rotatór, -oáre *adj.* Care aparţine rotaţiei, care se referă la rotaţie; care efectuează o rotaţie; rotatoriu. <> (*anat.*) *Muşchi rotator* (*şi subst. m.*) = muşchi care permite răsucirea unui os în jurul axei sale. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***rotateur***.

rotatóriu, -ie *adj.* Care aparţine rotaţiei, care se referă la o rotaţie; care efectuează o rotaţie; rotator. <> *Polarizare rotatorie* v. polarizare. • pl. *-ii.* /<fr. ***rotatoire***.

rotatrón *s.n.* Maşină de gravat a formelor cilindrice pentru heliografie, care funcţionează pe principiul gravării fotoelectrice prin descompunere în elemente. • pl. *-oane.* /<fr. ***rotatron***.

rotáţie *s.f.* **1** Mişcare a unui corp în jurul unui punct fix sau al unei axe, în care fiecare punct al corpului care se mişcă rămîne la distanţă constantă de punctul fix sau de axa respectivă. <> *Centru de rotaţie* v. centru. **2** (*astron.*) Mişcare de rotire a unui corp ceresc în jurul axei sale sau în jurul unui alt corp ceresc. *Durata mişcării de rotaţie a Pămîntului este de aproape 24 de ore* (GEOL.). <> *Perioadă de rotaţie* = interval de timp în care un corp ceresc execută o rotaţie completă. *Rotaţie diurnă* v. diurn. **3** (*mat.*) Transformare biunivocă a planului sau a spaţiului în el însuşi, determinată de un punct fix (centru) sau de o dreaptă (axă), printr-o rotaţie, păstrînd unghiurile şi distanţele; rotor. <> *Elipsoid de rotaţie* v. elipsoid. *Paraboloid de rotaţie* v. paraboloid. **4** Schimb alternativ de persoane sau de echipe, care se face în cursul unei activităţi pentru a asigura continuitatea acesteia. <> Loc.adv. *Prin rotaţie* = cu schimbul; pe rînd. ◆ (*polit.; în comunism; şi rotaţia cadrelor*) Schimbare de funcţii la nivel înalt. **5** (*agron.*) Mod de alternare sau de succesiune periodică a culturilor agricole în timp, pe acelaşi teren, în cadrul unui asolament, stabilit, în funcţie de caracteristicile plantelor agricole, pentru a obţine recolte mari şi a menţine fertilitatea solului. **6** Schimbare alternativă a unor fenomene naturale, sociale, economice etc. <> (*econ.*) *Rotaţia capitalului* = circuitul fondurilor de producţie în sfera producţiei şi a circulaţiei. *Rotaţia mijloacelor circulante* = procesul de schimbare succesivă, neîntreruptă a formelor funcţionale pe care le îmbracă mijloacele circulante în trecerea lor prin sfera producţiei şi a circulaţiei, durata unei rotaţii fiind cuprinsă între momentul avansării fondurilor sub formă băneacă şi momentul întoarcerii lor sub aceeaşi formă, după realizarea mărfurilor produse. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***rotation***, lat. ***rŏtatĭo, -onis***, germ. ***Rotation***.

rotăreásă *s.f.* Soţie de rotar; rotăriţă. • pl. *-ese.* /***rotar*** + *-easă*.

rotăríe[1] *s.f.* **1** Meseria rotarului; rotărit. **2** Atelier în care se fac şi se repară roţi şi alte obiecte de rotărie. **3** Atelier în care se revizuiesc, se repară şi se confecţionează osiile montate ale vehiculelor de cale ferată. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***rotar*** + *-ie*.

rotăríe[2] *s.f.* Colect. Obiecte făcute de rotar. • g.-d. *-iei.* /***roată*** + *-ărie*.

rotărít *s.n.* Meseria rotarului; rotărie. • /de la ***rotar***.

rotăríţă *s.f* Rotăreasă. • pl. *-e.* /***rotar*** + *-iţă*.

rotenónă *s.f.* Produs toxic, insecticid, extras din anumite plante (leguminoase). • /<fr. ***roténone***.

rotí *vb. IV.* **1** *refl.* A se mişca descriind cercuri; (*pop.*) a se rotocoli. *Hulubii sălbatici se roteau pe sus* (ISANOS). <> (*intr.*) *Avionul roti, ridicîndu-se* (CE. PETR.). <> (*tr.*) *Copilul rotea zmeul cu dibăcie.* ◆ (*pop.*) A dansa mişcîndu-se în cerc. ◆ Fig. A se perinda, a se succeda, a trece (încontinuu). *Se scurse anul Şi se rotiră vremi* (MURNU). **2** *refl., intr.* (*mai*

ales urmat de determ. introduse prin prep. „împrejurul", „în jurul") A face o mișcare de rotație în jurul cuiva sau a ceva; a se învârti. *Pământul este una din cele nouă planete care se rotesc în jurul Soarelui* (GEOL.) ◆ *(refl.)* A înconjura. *Nori negri se rotesc în jurul muntelui.* ◆ *(refl.; mai ales despre oameni; determ. prin „pe loc")* A se răsuci, a se învârti pe loc. **3** *tr. (compl. indică arme, bețe, bastoane etc.)* A învârti în aer (deasupra capului). **4** *intr., refl. (despre ape)* A forma cercuri de unde concentrice; a produce ochiuri, vârtejuri. **5** *refl. (despre păsări)* A-și desface penele cozii și aripile (în perioada împerecherii); a se înfoia. ◆ *(despre cocoșii-de-munte)* A se mișca în cercuri și a scoate sunete caracteristice, în perioada de împerechere. **6** *refl.* Fig. *(despre oameni)* A sta mereu în preajma cuiva pentru a-i câștiga simpatia. **7** *tr.* Fig. *(despre oameni)* A-și plimba privirea, ochii peste tot, în toate părțile, de jur-împrejur; a cerceta cu privirea de jur-împrejur. • prez.ind. *-esc.* și *rotá vb. I.* /***roată*** + *-i.*

roticeá *s.f.* Rotiță. • pl. *-ele.* /***roată*** + *-icea.*

roticícă *s.f.* Rotiță. • pl. *-ele.* /***roată*** + *-icică.*

rotifér *s.n. (zool.; la pl.)* Clasă de viermi microscopici, acvatici, cu corpul alungit, cilindric sau sferic, cu cili vibratili puternici la partea posterioară, care se învârtesc ca o roată *(Rotatoria)*; *(și la sg.)* vierme care face parte din această clasă. • pl. *-e.* /<fr. ***rotifère.***

rotilát, -ă *adj. (pop.)* **1** Care este în formă de roată. ◇ *(reg.) Mere rotilate* = varietate de mere rotunde, de culoare galbenă, cu gust dulce-acrișor. **2** *(despre paloșe)* Care este încovoiat, îndoit. • pl. *-ți, -te.* /***rotilă*** + *-at.*

rotílă *s.f. (pop.)* **1** Rotiță. **2** Fiecare dintre cele două roți ale cotigii plugului; ext. *(la pl.)* cotiga plugului. • pl. *-e.* /***roată*** + *-ilă.*

rotilíță *s.f. (pop.)* **1** Rotiță. **2** *(bot.)* Floarea-paștilor *(Anemone nemorosa).* • pl. *-e.* /***rotilă*** + *-iță.*

rotíre *s.f.* **1** Acțiunea de *a se roti*; mișcare în cerc (sau în spirală); rotit, rotocol, *(pop.)* rotitură. **2** Mișcare de rotație. ◇ *Rotire sideral*ă v. sideral. **3** *(polit.; în comunism;* și *rotirea cadrelor)* Schimbare de funcții la nivel înalt. • pl. *-i.* /v. ***roti.***

rotiseríe *s.f* Local de alimentație publică în care se prepară și se servesc diverse sortimente de carne friptă la rotisor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***rôtisserie.***

rotisór *s.n.* Grătar electric sau cu raze infraroșii la care se frige carnea prin rotire. • pl. *-oare.* /<fr. ***rôtissoire.***

rotíș *adv. (pop.)* În formă de roată; în cerc. • /***roată*** + *-iș.*

rotít *s.n.* **1** Rotire. **2** Cîntecul și jocul cocoșului-de-munte în perioada de împerechere. • /v. ***roti.***

rotitór, -oáre *adj. (despre piese, elemente dintr-un sistem, obiecte etc.)* Care se rotește. • pl. *-ori, -oare.* /***roti*** + *-tor.*

rotitúră *s.f. (pop.)* **1** Rotire. **2** Ocol. • pl. *-i.* /***roti*** + *-tură.*

rotíță *s.f.* Dim. al lui *roată*; roticea, roticică, *(pop.)* rotilă, rotiliță. • pl. *-e.* /***roată*** + *-iță.*

rótmistru *s.m. (înv.)* Căpitan de cavalerie (în armata polonă); ofițer. • pl. *-ștri, -stri.* și *rócmistru, rógmistru, róhmistru s.m.* /<pol. ***rotmistrz.***

roto- Elem. de compunere „roată", „(referitor la un mecanism) rotativ". • /<fr. ***roto-***; cf. lat. *rŏta, -ae* „roată".

rotocól, -oálă *s.n., s.f., adj.* **1** *s.n.* Figură, corp, contur, imagine în formă de disc, de cerc sau de inel. *A făcut rotocoale de fum prin aer* (CĂL.). ◇ Loc.adv. *În rotocol* (sau *rotocoale*) = *a)* în formă de cerc; în spirală; *b)* de jur-împrejur. ◆ Suprafață rotundă. **2** *s.n.* Rotire. *Zmeele fac rotocoale în văzduh* (PER.). ◇ Expr. *A da rotocoale* (sau *rotocol*) *cuiva* (sau la ceva) = *a)* a înconjura pe cineva sau ceva de mai multe ori; *b)* a jindui la cineva sau la ceva. **3** *s.f. (bot.; la pl.)* Numele a două plante erbacee: *a)* brumărele *(Phlox paniculata); b)* ochiul-boului *(Callistephus chinensis).* **4** *adj. (pop.)* Care este rotund; care este în formă de cerc. *Satul mic și rotocol Îi dau și curînd ocol* (PANN). • pl. *-oale.* și *rotogól, -oálă s.n., s.f., adj.* /***roată*** + ***ocol.***

rotocolí *vb. IV. (pop.)* **1** *refl.* A se roti. **2** *refl.* A face cotituri; a ocoli. **3** *tr.* Fig. *(despre oameni)* A-și plimba privirea, ochii peste tot, în toate părțile, de jur împrejur. • prez.ind. *-esc.* /***rotocol*** + *-i.*

rotocolít, -ă *adj. (pop.)* Care este în formă de cerc; circular. • pl. *-ți, -te.* /v. ***rotocoli.***

rotoféi, -éie *adj.* **1** *(despre ființe, despre corpul sau despre părți ale corpului lor)* Care este plin, gras, împlinit; rotund. **2** Fig. *(despre lucruri)* Care este rotund, umflat. • pl. *-ei, -eie.* și *(reg.) rotovéi, -éie adj.* /etimol. nec.

rotofílm *s.n. (tipogr.)* Peliculă fotografică specială, care este folosită la executarea formelor de tipar cilindrice. • pl. *-e.* /<germ. ***Rotofilm.***

rotofóto *s.n. (tipogr.)* Instalație pentru culegerea fotografică, bazată pe sistemul monotip. • /<fr. ***roto-photo[graphie].***

rotoghílă *s.f.* Sferă, glob. • pl. *-e.* /***rotog[ol]*** + *-ilă.*

rotogól, -oálă *s.n., s.f., adj.* v. rotocol.

rotogravúră *s.f. (tipogr.)* Rotoheliografie. • pl. *-i.* /<fr. ***rotogravure.***

rotoheliografíe *s.f. (tipogr.)* Tipar adînc, cu o formă de tipăritură cilindrică, din cupru, cu suprafața activă gravată în adîncime prin procedee fotochimice și cu ajutorul unei site speciale, care se folosește la reproducerea și multiplicarea originalelor în semitonuri (la reviste, timbre, ilustrații etc.); rotogravură, rotoheliogravură. • sil. *-li-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***rotohéliographie.***

rotoheliogravúră *s.f. (tipogr.)* Rotoheliografie. • sil. *-li-o-.* pl. *-i.* /<fr. ***rotohéliogravure.***

rotóndă *s.f.* **1** Construcție circulară, care are acoperișul în formă de cupolă. **2** Sală mare, circulară, aflată într-o construcție mai amplă, cu tavanul în formă de cupolă, care este folosită în special ca sală de expoziții, ca sală de sport etc. **3** Platformă circulară pe care se dansează; ring. **4** Masă rotundă, organizată într-o emisiune de radio sau de televiziune, într-o instituție etc. pentru discutarea unor probleme de interes public. **5** *(înv.)* Pelerină largă de damă; capă. • pl. *-e.* /<fr. ***rotonde,*** it. ***rotonda***; cf. lat. *rotundus* „rotund".

rotopercutór *adj. Ciocan rotopercutor* (*și subst.*) = perforator electric cu burghiu care acționează și printr-o succesiune repetată de lovituri. • pl. *-oare.* /***roto-*** + ***percutor.***

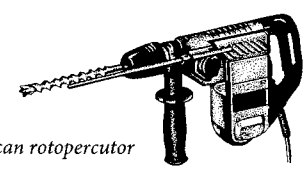

ciocan rotopercutor

rotór *s.n.* **1** Organ al unei mașini (motor sau generator de energie), prevăzut cu palete, cupe, roți, înfășurări electrice etc., care se rotește în jurul axei arborelui pe care este montat, servind la reluarea și transmiterea unui cuplu motor. **2** *(mat.)* Rotație. • pl. *-oare.* /<fr. ***rotor.***

rototécă *s.f.* Catalog mecanic cu fișe pe plăci așezate într-o tobă rotativă, care pot fi consultate fără a fi scoase de la locul lor. • pl. *-ci.* /<fr. ***rotothèque.***

rototranslație *s.f.* Mișcare complexă a unui corp, obținută prin suprapunerea unei rotații și a unei translații. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***rototranslation.***

rotoțele *s.f. pl. (bot.)* *Rotoțele albe* = plantă erbacee perenă, din familia compozitelor, cu tulpina dreaptă, cu frunzele lanceolate și dințate, cu florile albe-gălbui, dispuse în capitule *(Achillea ptarmica).* • /de la ***roată.***

rotovéi, -éie *adj.* v. rotofei.

rotúlă *s.f.* **1** *(anat.)* Os mic, turtit, de formă aproximativ triunghiulară, rotunjit, așezat în partea anterioară a genunchiului, care articulează într-un mod specific încheietura, determinînd flexiunea acesteia într-un singur sens. **2** *(tehn.)* Nucă. • pl. *-e.* /<fr. ***rotule,*** lat. ***rŏtŭla, -ae.***

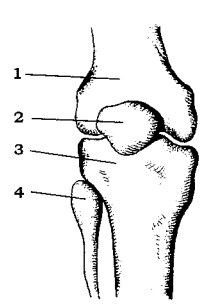

Rotulă (1)
1. Femur.
2. Rotulă.
3. Tibia.
4. Peroneu.

rotúlus *s.n.* Pergament în formă de fîșie lungă, care poate fi înfășurat pe un sul. • /<germ. ***Rotulus***; cf. lat. *rŏtŭlus, -i.*

rotúnd, -ă *adj., s.n., s.f.* **I** *adj.* **1** Care are forma unui cerc, a unei sfere, a unui disc. *La portița unei case mici... e o tablă rotundă* (VLAH.). ◇ *Masă rotundă* v. masă. *Paranteză rotundă* v. paranteză. *Sportul cu balonul rotund* v. sport. ◆ *(mat.; despre curbe sau suprafețe)* Care are toate punctele la aceeași distanță de un punct dat; care este în formă de cerc. ◆ *(despre scris)* Care are caracterele rotunjite. ◆ *(despre dealuri, coline etc.)* Care are creastă netedă, fără muchii sau colțuri. **2** *(despre ființe, despre corpul sau părți ale corpului lor)* Care este plin, gras, împlinit; rotofei. **3** *(despre cifre, sume, cantități)* Fără fracțiuni sau diviziuni; întreg, complet. **4** Fig. *(despre mișcări, gesturi)* Care este domol, lin, încet. **II 1** *s.n.* Figură sau suprafață în formă de disc sau de cerc. **2** *s.f. (bot.; reg.)* Mușcată *(Pelargonium odoratissimum).* **3** *s.f.* Compus: *(bot.) rotunda-puturoasă* = mic arbust cu ramurile cărnoase, cu frunzele ușor încrețite pe margini și cu florile roșii, care este cultivat ca plantă ornamentală *(Pelargonium zonale).* • pl. *-zi, -de.* și *(înv., reg.) rătúnd, -ă adj.* /lat. ***retŭndus, -a, -um*** = ***rŏtundus.***

rotunditáte *s.f.* Caracterul a ceea ce este rotund. • /<fr. ***rotondité.***

rotungiór, -oáră *adj.* v. rotunjor.

rotunjeálă *s.f. (înv.)* Rotunjime. • pl. *-eli.* și *rătunzálă, rătunzeálă, rotunzeálă s.f.* /***rontuji*** + *-eală.*

rotunjél, -eá *adj.* Rotunjor. • pl. *-ei, -ele.* și *rotunzél, -eá, (reg.) rătunjél, -eá adj.* /***rotund*** + *-el, -ea.*

rotunjí *vb. IV.* **1** *tr.* A face rotund, a da formă rotundă. *Cînd ia o bucată de lut, o rotunjește și o azvîrle cu putere în tipar* (BOGZA). ◆ A prelucra muchiile și colțurile unui corp (prin tăiere, așchiere etc.) pentru a obține suprafețe cît mai rotunde, fără muchii ascuțite. ◆ A stabili hotarul unei regiuni, al unui teren etc. în așa fel încît linia de hotar să fie cel mai puțin sinuoasă. **2** *refl. (despre ființe, despre corpul sau părți ale corpului lor)* A căpăta formă rotundă; a se îngrășa, a se împlini. **3** *tr.* A completa, a întregi. *Sînt încă mulți tineri poeți de talent care-și rotunjesc de pe acum viitoarele volume* (PER.). ◆ *(compl. indică averi, bunuri etc.)* A mări, a spori. *Din foamea noastră și-au rotunjit averile* (STANCU). ◆ A elimina subdiviziunile, fracțiunile unui număr, ale unei sume etc.; a face întreg; a completa pînă la o sumă rotundă. **4** *tr.* Fig. A pronunța sunete sau cuvinte în mod armonios, clar, melodios. *Sînt în clasa a treia, răspunse Irina clar, rotunjind fiecare cuvînt* (PRED.). • prez.ind. *-esc.* și *rătunzí, rotunzí, (înv., reg.) rătunjí vb. IV.* /***rotund*** + *-i.*

rotunjícă *adj.* Rotunjea. • pl. *-ele.* și *rotunzícă, (reg.) rătunjícă adj.* /***rotund*** + *-ică.*

rotunjíme *s.f* **1** Calitatea a ceea ce este rotund; ext. linie, formă, suprafață rotundă; *(înv.)* rotunjeală, rotunjitură. **2** *(la pl.)* Formă rotundă, plină a trupului. **3** Calitate a unei sume, a unui număr de a fi întreg, fără subdiviziuni sau fracțiuni; *(înv.)* rotunjeală. **4** Îmbinare armonioasă a mai multe sunete sau cuvinte. • pl. *-i.* și *rotunzíme, (înv., reg.) rătunzíme s.f.* /***rotund*** + *-ime.*

rotunjíre *s.f.* Acțiunea de *a (se) rotunji* și rezultatul ei. • pl. *-i.* și *rătunzíre s.f.* /v. ***rotunji.***

rotunjít, -ă *adj.* **1** Care are sau a căpătat o formă rotundă sau un contur curb. ◇ *(fon.) Consoană rotunjită* = consoană la rostirea căreia se adaugă o articulație suplimentară de rotunjire a buzelor. *Vocală rotunjită* = vocală pronunțată cu participarea activă a buzelor care se apropie formînd o deschizătură circulară. ◆ *(despre dealuri, coline etc.)* Care are creastă netedă, fără muchii sau colțuri. **2** *(despre părți ale corpului)* Care este plin, gras, împlinit. ◆ *(despre ochi)* Care este larg deschis. **3** Care este mărit, sporit; care este întregit. *D. Anghel ne oferă sinteza cea mai rotunjită a curentului estetic* (VIANU). ◆ *(despre cifre, sume etc.)* Fără fracțiuni sau subdiviziuni; întreg, complet. **4** *(despre păr, mustăți etc.)* Care este tăiat în formă rotundă. • pl. *-ți, -te.* și *rotunzít, -ă, rătunzít, -ă, (înv., reg.) rătunjít, -ă, rotunzát, -ă adj.* /v. ***rotunji.***

rotunjitór *s.n.* Unealtă care este folosită la fasonarea, îndreptarea sau netezirea pieselor cu secțiune circulară. • pl. *-oare.* /***rotunji*** + *-tor.*

rotunjitúră *s.f. (înv.)* Rotunjime. • pl. *-i.* și *rotunzitúră, rătunzitúră s.f.* /***rotunji*** + *-itură.*

rotunjór, -oáră *adj., s.f.* **I** *adj.* Dim. al lui *rotund*; rotunjel. **II** *s.f.* (*bot.*) **1** Plantă erbacee din familia compozitelor, cu frunzele lungi, lucitoare și cu florile roșii-purpurii, dispuse într-un capitul terminal, care crește în zona alpină și subalpină (*Homogyne alpina*). **2** Silnică (*Glechoma hederaceum*). **3** Varietate de mere văratice, mici, de culoare gălbuie, care se coc în august. • pl. *-ori, -oare.* și *rotungiór, -oáră, rotunzior, -oáră, (înv., reg.) rătungiór, -oáră adj., rătunjór, -oáre s.m., s.f.* /***rotund*** + *-i.*

rotunzát, -ă *adj.* v. rotunjit.

rotunzeálă *s.f.* v. rotunjeală.

rotunzél, -eá, -ícă *adj.* v. rotunjel.

rotunzí *vb. IV.* v. rotunji.

rotunzíme *s.f.* v. rotunjime.

rotunziór, -oără *adj.* v. rotunjor.

rotunzít, -ă *adj.* v. rotunjit.

rotunzitúră *s.f.* v. rotunjitură.

rouă *vb. I.* (*reg.*) **1** *intr.* A cădea rouă. **2** *tr., refl.* A (se) acoperi cu stropi ca de rouă. **3** *intr.* A roura. • prez.ind. pers. 3 *-ează.* /***rouă*** + *-a.*

róuă *s.f.* **1** (*meteor.*) Picături de apă care se formează dimineața la suprafața solului sau a obiectelor de pe sol, în urma condensării vaporilor de apă din atmosferă în momentul în care temperatura scade pînă la punctul la care vaporii ajung la saturație. *Strălucesc supt rouă grea Cărări de soare pline* (TOPÎR.). ◇ Loc.adj. *Ca roua* = delicat, fraged; curat, pur. ◇ Loc.adv. *Pe rouă (nescuturată)* = dis-de-dimineață. ◇ Compar. *Frumos e badea la gură Ca și roua de pe mură* (POP.). ◇ Fig. *S-a stinge și roua pleoapelor noastre* (GOGA). **2** (*fiz.*) *Temperatură de rouă* = temperatură la care trebuie răcit, sub presiune constantă, un amestec de vapori și gaze cu conținut constant de vapori, pentru ca, în urma saturației cu vapori, să apară primele picături de lichid. **3** Compus: (*bot.*) *roua-cerului* = *a*) plantă erbacee mică, insectivoră, cu florile mici, albe, cu frunzele lunguiețe, dispuse în rozetă bazală, acoperite cu peri care secretă o substanță vîscoasă de care se prind insectele și cu ajutorul cărora sînt digerate (*Drosera rotundifolia*); *b*) *mană-de-apă* (*Glyceria aquatica*). • /lat. ***ros, roris.***

roură *vb. I.* **1** *intr.* A cădea rouă. ◆ A se acoperi cu rouă. **2** *tr., refl.* A (se) acoperi, a (se) umezi cu stropi ca de rouă. **3** *intr.* (*înv., pop.*) A cădea o ploaie măruntă și de scurtă durată; a burnița; (*reg.*) a roua. • sil. *ro-u-.* prez.ind. pers. 3 *-ează.* /lat. ***rorare***, după *rouă.*

rouráre *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *roura.* • sil. *ro-u-.* pl. *-ări.* /v. ***roura.***

rourát, -ă *adj.* Care este acoperit, stropit de rouă; plin de rouă; rouros. • sil. *ro-u-.* pl. *-ți, -te.* /v. ***roura.***

rourícă *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee din familia gramineelor, perenă, acvatică, cu tulpina culcată, cu inflorescența în formă de spiculeț, cu fructele dulci, comestibile (*Glyceria fluitans*). • sil. *ro-u-.* pl. *-ele.* /***rouă*** + *-ică*, după *roura.*

rourós, -oásă *adj.* **1** Rourat. **2** (*reg.; despre apă*) Care este limpede ca roua. • sil. *ro-u-.* pl. *-oși, -oase.* /***rouă*** + *-os*, după *roura.*

roussauist, -ă [ruso'ist] *adj., s.m., s.f.* (Adept) al rousseauismului. pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***rousseauiste.***

rousseauism [ruso'ism] *s.n.* Concepție a gînditorului iluminist francez Jean-Jacques Rousseau, care are la bază principiul revenirii la natură și aplicarea lui în viață. • /<fr. ***rousseauisme***; cf. nm. pr. Jean-Jacques *Rousseau*, gînditor iluminist francez.

roușoără *s.f.* Dim. al lui *rouă*; (*reg.*) roută. • sil. *ro-u-.* /***rouă*** + *-ușoară.*

roúță *s.f.* (*reg.*) Roușoară. • /***rouă*** + *-uță.*

rovignétă *s.f.* v. rovinietă.

rovínă *s.f.* (*pop.*) **1** Groapă, rîpă, surpătură de teren (mlăștinoasă). **2** Loc mlăștinos; mlaștină. • acc. și (*reg.*) *róvină.* pl. *-e,* (*reg.*) *-i.* /<bg. ***рóвина.***

roviniétă *s.f.* Vinietă care atestă plata taxei de circulație pe drumurile publice. • scris și *rovignetă.* pl. *-e.* /***Ro[mânia]*** + ***vinietă.***

roxoláni *s.m. pl.* Populație de origine iraniană, din familia sarmaților, venită din stepele nord-pontice, în urma iazigilor și înaintea alanilor, stabilită la începutul sec. 1 d.Hr. la granițele de est ale Daciei, care a fost aliată cu Decebal în timpul campaniei romane împotriva statului dac (101-102 d.Hr.) și care a fost supusă de goți la mijlocul sec. 3. • /<lat. ***Rhoxŏlani, -orum***, fr. ***Roxolans.***

roylón *s.n.* Fibră de polimer sintetic poliamidic, care are proprietăți identice cu cele ale fibrei de nailon. • /den. com.

roz *adj.invar., s.n.* **1** *adj.invar.* Care are o culoare roșie foarte deschisă; trandafiriu. ◇ *Zgomot roz* v. zgomot. ◇ Expr. (*Nostim și*) *cu picățele roz* v. picățea. **2** *s.n.* Culoare roz. ◇ (*urmat de determ. care precizează nuanța sau care formează împreună cu „roz" nume compuse de culori*) *Roz-electric. Roz-oranj. Roz-pompon.* ◇ Expr. *A vedea* (sau *a privi*) (*ceva*) *în roz* = a fi optimist. • /<fr. ***rose.***

rozáce *s.f.* v. rozasă.

rozacée *s.f.* (*bot.; la pl.*) Familie de plante dicotiledonate, erbacee și lemnoase, din care fac parte specii cultivate (mărul, părul, trandafirul etc.) și sălbatice (măceșul, păducelul, fragii etc.); (*și la sg.*) plantă care face parte din această familie. • pl. *-cee.* /<fr. ***rosacées.***

rozacéu, -ée *adj.* Care are nuanțe de roz; care bate în roz. • pl. *-cei, -cee.* /<fr. ***rosacé***, lat. ***rŏsacĕus, -a, -um.***

rozacrucián, -ă *s.m., s.f., adj.* (*ist.*) **1** *s.m., s.f.* Adept al rozacrucianismului. **2** *adj.* Care aparține rozacrucianismului sau rozacrucienilor, care se referă la rozacrucianism sau la rozacrucieni. • sil. *-ci-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***rosicrusien.***

rozacrucianísm *s.n.* (*ist.*) Mișcare de reformă politică și de regenerare spirituală, avîndu-și începuturile în Germania, în sec. 17, cu puternice elemente din alchimie, misticism și ocultism. • sil. *-ci-a.* /***rozacrucian*** + *-ism.*

rozálb, -ă *adj.* Roz foarte deschis, care bate în alb. • scris și *roz-alb.* pl. *-i, -e.* /***roz*** + ***alb.***

rozálii *s.f.* pl. Sărbători romane celebrate la sfîrșitul primăverii în cinstea celor morți, pe mormintele cărora se presărau trandafiri. • /<lat. ***rosalia.***

rozáriu *s.n.* **I** (*la catolici*) **1** Șirag de mărgele din lemn, os, sticlă etc., aranjate într-o anumită ordine și avînd la capăt o cruciuliță, folosit de credincioși pentru a număra rugăciunile rostite. **2** Culegere de rugăciuni pentru Fecioara Maria care se rostesc numărînd pe rozariu. **II** Loc în care se cultivă trandafiri. • pl. *-ii.* /<lat. ***rosarium***, it. ***rosario***, fr. ***rosaire.***

rozásă *s.f.* **1** (*a. plast., arhit.*) Rozetă. **2** (*arhit.*) Rozetă. • pl. *-e.* și *rozáce,* (*înv.*) *rozáță s.f.* /<fr. ***rosace.***

rozát, -ă *adj.* Care este colorat în roz. • pl. *-ți, -te.* /***roz*** + *-at.*

rozátic, -ă *adj.* Trandafiriu. • pl. *-ci, -ce.* /***roz*** + *-atic.*

rozáță *s.f.* v. rozace.

róză *s.f.* **1** (*bot.*) Trandafir (*Rosa*). *Obloanele erau deschise, ca să intre parfumul de roze* (SADOV.). ◇ Expr. *A sta pe roze* = a se afla într-o situație favorabilă. ◇ Fig. *Gura-i o roză surîzînd deschisă* (EMIN.). ◆ Obiect de podoabă în formă de trandafir.

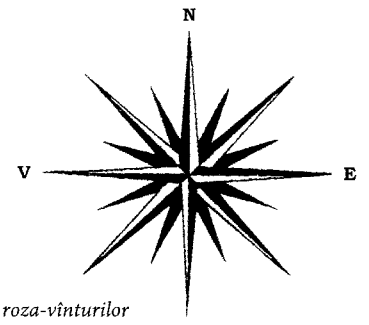

roza-vînturilor

◆ (*geol.*) *Roza fisurilor* = reprezentare grafică pentru determinarea direcțiilor principale pe care le urmează fisurile de separație într-un masiv de roci. (*geogr.*) *Roza-vînturilor* = *a*) reprezentare grafică a frecvenței vîntului pe cele opt direcții cardinale și intercardinale; *b*) reprezentare grafică, în formă de stea, a direcțiilor punctelor cardinale și a gradațiilor lor intermediare, folosită în cutia unei busole pentru a repera direcția de orientare a acului magnetic. **2** Tip special de șlefuire a diamantului. **3** (*arhit.*) Rozetă. **4** (*herald.*) Stilizare a florii de măceș cu cinci petale în jurul unui punct central (și cu cinci sepale ascuțite între petale). • pl. *-e.* /<fr. ***rose***, lat. ***rŏsa, -ae***, it. ***rosa***, germ. ***Rose.***

rozătór, -oáre *adj., s.n.* (*zool.*) **1** *adj., s.n.* (Animal) care roade. **2** *s.n.* (*la pl.*) Ordin de mamifere, fără canini, cu dinții incisivi foarte dezvoltați, adaptați pentru roaderea vegetalelor, care cresc în tot cursul vieții (*Rodentia*); (*și la sg.*) animal care face parte din acest ordin. • pl. *-ori, -oare.* /***roade*** + *-ător.*

rozătúră *s.f.* v. rosătură.

rozé *adj.invar.* (*despre vinuri, șampanie etc.*) Care este de culoare roz. • /<fr. ***rosé.***

rozeólă *s.f.* (*med.*) Erupție cutanată, în formă de pete mici, roșietice, prezentă în unele boli infecțioase (rubeolă, rujeolă, febră tifoidă etc.), în intoxicații etc. ◇ *Rozeolă sifilitică* (sau *de sifilitic*) = erupție cutanată, de culoare roz, caracteristică sifilisului secundar. • sil. *-ze-o-.* /<fr. ***roséole.***

rozétă *s.f.* **1** (*bot.*) Mică plantă erbacee, cu tulpina ramificată, cu frunzulițele lunguiețe și cu florile galbene-aurii, plăcut mirositoare (*Reseda odorata*); rezedă. ◆ (*și rozetă sălbatică*) Rechie (*Reseda luteola*). ◆ Zorea (*Pharbitis purpurea*). **2** (*a. plast., arhit.*) Motiv decorativ circular, asemănător cu un trandafir, folosit în pictură, sculptură, arhitectură etc.; rozasă. **3** Nasture rotund de alamă, pe care îl purtau, în trecut, la tunică și la cizme (în partea de sus, din față), ostașii din trupele de cavalerie. ◆ Insignă purtată la butonieră, reprezentînd decorații de un anumit grad.

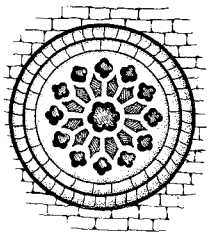
rozetă (6)

◆ Rotiță la pinten. **4** (*arhit.*) Fereastră circulară mare, decorată cu vitralii, amplasată pe fațada catedralelor gotice, deasupra porții de intrare; rozasă, roză. **5** (*tehn.*) Element de legătură, de suspensie sau de protecție a unei tije, în formă de guler marginal. **6** Disc (rotund) care se aplică pe fața diferitelor elemente de construcție, pentru a camufla sau pentru a decora anumite elemente. **7** Cusătură în formă de triunghi, executată manual cu fire de mătase, la deschizătura buzunarelor, pentru întărire sau pentru înfrumusețare. • pl. *-e.* /<fr. ***rosette.***

rozínchin *s.m.* (*bot.; reg.*) Coacăz (*Ribes rubrium*). • pl. *-i.* /cf. germ. *Rosinchen.*

rozínchină *s.f.* (*bot.*) **1** Stafidă. **2** Fruct al rozinchinului. • pl. *-e.* /***rozinchin*** + *-ă.*

rozișór, -oáră *adj.* Dim. al lui *roz.* • pl. *-ori, -oare.* /***roz*** + *-ișor.*

rozíu, -íe *adj.* Trandafiriu. • pl. *-ii.* /***roz*** + *-iu.*

rozmarín *s.m.* (*bot.*) **1** Arbust mic, aromatic, din familia labiatelor, cu frunzele aciculare, întotdeauna verzi, cu florile albastre, albe sau roșii, cultivat ca plantă ornamentală și medicinală, care este folosit în medicină și în industria parfumurilor (*Rosmarinus officinalis*). **2** (*pop.*) Nume dat mai multor plante erbacee: *a*) peliniță (*Artemisia annua*); *b*) lemnul-Domnului (*Artemisia abrotanum*); *c*) siminoc (*Helichrysum arenarium*). • pl. *-i.* și (*reg.*) *roșmalín, rojmalín, rujmalín s.m.* /<it. ***rosmarino***, germ. ***Rosmarin***; cf. lat. *rosmarīnus, -i.*

rozól *s.n.* (*înv., reg.*) Rachiu roșu, îndulcit cu zahăr sau cu miere. • /<ngr. ***ροσόλι***, germ. ***Rosolia***, magh. ***rozsolis.***

rozór *s.n.* v. răzor[1].

rrom *s.m.* Țigan. • scris și *rom.* pl. *-i.* /<țig. ***rrom*** „om".

ruáj *s.n.* **1** Ansamblul pieselor unei mașini. ◆ Fig. Mașinărie cu roți. **2** Sistem, organ (inferior) într-o organizare sau activitate administrativă. • sil. *-ru-aj.* pl. *-e.* /<fr. ***rouage.***

ruandăre *s.f.* Aducere a unei țări în situația dezastruoasă la care a ajuns Rwanda, după războiul de la începutul anilor '90. • /de la nm. pr. ***Rwanda***, stat în partea central-estică a Africii.

ruandéz, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Rwandei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, locuiește în Rwanda; locuitorii Rwandei. **2** *adj.* Care aparține Rwandei sau ruandezilor, care se referă la Rwanda sau la ruandezi; care este originar din Rwanda. • sil. *ru-an-.* pl. *-i, -e.* /nm. pr. (stat în partea central-estică a Africii) ***Rwanda*** + *-ez.*

rubái *s.n.* v. rubaiat.

rubaiát *s.n.* (*lit.*) Catren persan, format din patru versuri, de obicei cu un număr liber de silabe, care exprimă o idee mistică sau filosofică. • pl. *-e.* şi *rubái s.n.* /<fr. ***rubaiyyat***; cf. ar. *rub* „patru".

rubán *s.n.* Panglică. • pl. *-e.* /<fr. ***ruban***.

rubanát, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* (*despre lemn, marmură*) Care prezintă dungi cu reflexe de moar. ◇ (*geol.*) *Structură rubanată* = structură în care mineralele sînt dispuse după zone cu compoziţii diferite, cu dungi înguste şi alungite. **2** *s.f.* (*geol.*) Textură a unor roci eruptive cu aspectul unor dungi cu alternanţe de culoare închisă şi deschisă. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***rubané***.

rubárbă *s.f.* (*bot.*) Revent (*Rheum officinale*). • pl. *-e.* /<fr. ***rhubarbe***.

rubăşcă *s.f.* Cămaşă bărbătească încheiată pe umăr, care se poartă de obicei peste pantaloni, specifică portului popular rus. • pl. *-ăşti.* /<rus. ***рубашка***.

rubáto *s.n., adv.* (*muz.*) **1** *s.n.* Interpretare liberă din punct de vedere ritmic (potrivit sensului cuvintelor din text), în scopul sporirii expresivităţii. **2** *adv.* (*indică modul de executare a unei bucăţi muzicale*) Liber din punct de vedere ritmic, în concordanţă cu sensul cuvintelor din text. • /<it. ***rubato***.

rubedénie *s.f.* (*pop.*) Rudă[1]. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /cf. *rudenie*.

rubefacţie *s.f.* **1** (*med.*) Înroşire a pielii, produsă de o substanţă rubefiantă. **2** (*geol.*) Coloraţie roşie a solurilor, cu o desicaţie intensă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***rubéfication***.

rubefiánt, -ă *s.n., adj.* (Substanţă) care irită şi înroşeşte pielea, avînd consecinţe revulsive. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***rubéfiant***.

rubelít *s.n.* (*mineral.*) Piatră semipreţioasă, turmalină roz, care conţine litiu. • pl. *-e, -uri.* /<fr. ***rubellite***.

rubeólă *s.f.* (*med.*) Boală infecţioasă şi contagioasă acută, provocată de un virus, manifestată printr-o erupţie cutanată moderată, prin mărirea ganglionilor limfatici cervicali, prin febră, tuse etc., care apare de obicei la vîrsta copilăriei. • sil. *-be-o-.* /<fr. ***rubéole***.

rubeólic, -ă *adj.* (*med.*) Care aparţine rubeolei, care se referă la rubeolă. • sil. *-be-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***rubéolique***.

rubeolifórm, -ă *adj.* (*med.*; *despre erupţii*) Care seamănă cu erupţia rubeolică. • sil. *-be-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***rubéoliforme***.

rubeolós, -oásă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care suferă de rubeolă. • sil. *-be-o.* pl. *-oşi, -oase.* /<fr. ***rubéoleux***.

rúber[1] *s.n.* Cauciuc natural, care se obţine din latexul unor plante tropicale. • /<germ. ***Rubber***.

rúber[2]**, -ă** *adj.* Care este de culoare roşie sau roşiatică. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***rŭber, -bra, -brum***.

ruberoíd *s.n.* Carton elastic şi neinflamabil, impregnat cu asfalt, care este folosit ca material pentru acoperişuri şi ca material izolant hidrofug. • /<fr. ***rubéroïde***, germ. ***Ruberoid***.

rubescént, -ă *adj.* (*despre cicatrice*) Care devine roşu. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***rubescent***, lat. ***rubescens, -entis***.

rubiá *s.f.* (*ist.*) Monedă de aur turcească, emisă la sfîrşitul Evului Mediu, care a circulat în Ţările Române, în prima jumătate a sec. 19. • pl. *-iele.* /<tc. ***rubya***.

rubiacée *s.f.* (*bot.*; *la pl.*) Familie de plante erbacee dicotiledonate, cu frunzele înguste, dispuse în mănunchi la un nod, cu florile mici, în inflorescenţe bogate; (*şi la sg.*) plantă care face parte din această familie. • sil. *-bi-a-.* pl. *-cee.* /<fr. ***rubiacées***.

rubicél *s.n.* (*mineral.*) Varietate de cuarţ, de culoare roşie-violetă. • /<fr. ***rubicelle***.

rubicónd, -ă *adj.* (*despre faţa, obrajii oamenilor*) Care este îmbujorat, care este roşu. ◆ Ext. (*despre oameni*) Care are faţa îmbujorată. • pl. *-zi, -de.* /<fr. ***rubicond***, it. ***rubicondo***; cf. lat. *rŭbĭcundus, -a, -um*.

rubídiu *s.n.* (*chim.*) Element chimic, metal alcalin, alb-argintiu, care se găseşte în natură în cantităţi mici, numai în compuşi, însoţind mineralele de sodiu şi potasiu (*Rb*). • sil. *-diu.* /<fr. ***rubidium***, germ. ***Rubidium***.

rubiginós, -oásă *adj.* **1** Care este plin de rugină. **2** Care este de culoarea ruginii. • pl. *-oşi, -oase.* /<fr. ***rubigineux***.

rubíl, -ă *adj.* Care este de culoare galbenă-roşcată. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***rŭbellus, -a, -um***.

rubín *s.n.* (*mineral.*) Varietate de corindon, foarte dură, de culoare roşie (datorită urmelor de crom), care se găseşte cristalizată în roci sau se obţine sintetic, folosită ca piatră preţioasă şi în mecanica de precizie. ◇ Compar. *Acei ochi negri ca mura, acea gură ca rubinul* (CON.). ◇ Fig. *Pe cer s-aprind şi pier rubine* (MACED.). • pl. *-e, -uri.* /<it. ***rubino***, lat. ***rubinus***, germ. ***Rubin***.

rubiníu, -íe *adj., s.n.* **1** Care este de culoarea rubinului; roşu-închis; (*înv.*) rubinos. **2** *s.n.* Vin roşu de culoarea rubinului. • pl. *-ii.* /***rubin*** + *-iu*.

rubinós, -oásă *adj.* (*înv.*) Rubiniu. • pl. *-oşi, -oase.* /***rubin*** + *-os*.

rubinspinél *s.m.* (*mineral.*) Varietate de spinel de culoare rubinie. • /***rubin*** + ***spinel***, prin contaminare.

rúblă *s.f.* **1** Unitate de bază a sistemului monetar în Rusia, care a fost folosită începînd cu sec. 13 (sub formă de lingouri de argint); monedă sau bancnotă care reprezintă această unitate. **2** (*în trecut*) Nume dat monedelor străine de argint. • pl. *-e.* /<rus. ***рубль***.

rubricáriu *s.n.* **1** Titlu în cerneală roşie a capitolelor unei opere. **2** Indice alfabetic. • pl. *-ii.* /<it. ***rubricario***.

rubricatór *s.n.* Ansamblu de rubrici, fiecare alcătuită după un anumit criteriu, în care se clasifică un material variat. • pl. *-oare.* /<it. ***rubricatore***, engl. ***rubricator***.

rubricatúră *s.f.* Împărţire a unui registru, a unui formular etc. în rubrici; liniatură. • pl. *-i.* /<germ. ***Rubricatur***.

rúbrică *s.f.* **1** Despărţitură verticală sau orizontală, care cuprinde una sau mai multe coloane, într-un registru, într-un formular, într-un grafic etc. **2** Spaţiu rezervat (permanent) în paginile unui ziar, ale unei reviste pentru informaţiile şi materialele publicistice dintr-un anumit domeniu. **3** (*în trecut*) Titlu de pagină sau de capitol, care, în vechile manuscrise şi cărţi, se scria cu roşu. • pl. *-ci.* /<fr. ***rubrique***, lat. ***rubrīca, -ae*** „pămînt roşu".

rubriflór, -ă *adj.* (*despre plante*) Care are flori roşii. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***rubriflorus, -a, -um***.

rubrospinál *adj.* (*anat.*) *Fascicul rubrospinal* = fascicul nervos care leagă nucleul roşu al pedunculilor cerebrali cu măduva. • pl. *-e.* /<fr. ***rubro-spinal***.

rubylíth *s.n.* (*electron.*) Material destinat fotografierii prin transparenţă a planurilor circuitelor integrale. • /<fr. ***rubylith***, engl. ***Rubylith***.

rucăcviţă *s.f.* v. rucaviţă.

rucăveţă *s.f.* v. rucaviţă.

rucáviţă *s.f.* (*înv.*; *mai ales la pl.*) Fiecare dintre cele două bucăţi de stofă, cusute cu fir, cu care se strîng mînecile stiharului, purtate de preot în timpul cît oficiază slujba bisericească. • pl. *-e.* şi *rucăcviţă, rucăveţă s.f.* /<slav. ***ржкавица, рокавица***.

rúcsac *s.n.* Sac (de excursie) cu bretele, care se poartă în spate; raniţă. • acc. şi *rucsác.* pl. *-uri.* /<germ. ***Rucksack***.

rucsac

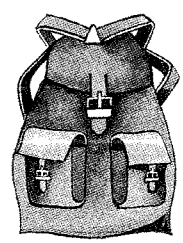

rudacée *s.f.* pl. (*mineral.*) Nume generic pentru rocile sedimentare elastice (de tipul pietrişului). • /etimol. nec.

rudár[1] *s.m.* **1** (*în Ev. Med., în Ţările Rom.*) Lucrător (ţigan) care se ocupa cu extragerea aurului din nisipul rîurilor. **2** Meşter ţigan care confecţionează din lemn albii, linguri, fuse etc. • pl. *-i.* /<bg. ***рудар***.

rudár[2] *s.m.* (*reg.*) Prăjină lungă, în casele ţărăneşti, de care se atîrnă haine, obiecte casnice etc. • pl. *-i.* /***rudă***[2] + *-ar*.

rudăş *s.m.* (*reg.*) Cantitate de fîn pe care o pot duce doi oameni pe rude. ◆ Căpiţă mică de fîn. • pl. *-i.* /***rudă***[2] + *-aş*.

rúdă[1] *s.f.* **1** (*adesea cu determ. care indică gradul de rudenie*) Persoană care face parte din aceeaşi familie cu alte persoane, unite între ele prin legături de sînge sau prin alianţă; neam, rudenie, (*pop.*) rubedenie. *Toate rudele o mîngîiau cu vorba ca să-i facă curaj* (BUJ.). ◇ *Rudă prin alianţă* v. alianţă. *Rudă de departe* v. departe. *Rudă de sînge* v. sînge. ◇ Loc.vb. *A veni rudă* (*cu...*) sau *a-i veni* (cuiva) *rudă* v. veni. ◇ Expr. *A fi rudă cu cineva* = a fi înrudit cu cineva. *A se ţine rudă cu cineva* = a se socoti din aceeaşi familie cu cineva. *A avea rude la Ierusalim* = a fi protejat de persoane importante şi influente. (*pop.*) *Pe rudă* (*şi*) *pe sămînţă* = *a*) pe toţi, fără excepţie; *b*) peste tot. **2** (*înv.*) Familie, neam, viţă. *Muri Iosif şi toţi fraţii lui şi toată ruda aceia* (BIBLIA 1688). ◇ Loc.adj. *De rudă bună* (sau *mare, bogată*) = care face parte din nobilime; nobil. *De rudă rea* (sau *mică*) = care este de origine modestă. **3** (*înv.*) Popor, neam, seminţie. ◆ Origine, obîrşie; naţionalitate. *Acesta vînt avea ruda sa de la Antiohia* (DOS.). **4** (*înv.*) Grup de oameni din aceeaşi generaţie. ◇ Expr. *Din rudă în rudă* sau *de rudă şi rudă, în rudă şi* (*în*) *rudă* = din generaţie în generaţie. **5** (*înv., reg.*) Gen, specie; rasă, soi de animale sau de plante. ◇ Loc.adj., adv. (*reg.*) *De rudă* = de prăsilă, de reproducţie. *Porc de rudă.* ◇ Expr. (*reg.*) *A prinde ruda* = a obţine un alt soi de animale, de pomi etc. • pl. *-e.* /<bg. ***пода, под***.

rúdă[2] *s.f.* (*reg.*) **1** Prăjină, par, drug. ◆ Prăjină lungă, în casele ţărăneşti, de care se atîrnă haine, obiecte casnice etc. ◆ Prăjină care leagă ciutura de cumpăna fîntînii. ◆ Băţ cu care se răscoleşte jăraticul. ◆ Fiecare dintre prăjinile care se pun la car paralel cu loitrele, atunci cînd se transportă fîn, paie, snopi etc. **2** Oişte (la car sau la căruţă). • pl. *-e, ruzi.* /<magh. ***rud***, srb. ***ruda***.

rúdă[3] *s.f.* (*înv., reg.*) Minereu. • pl. *-e, ruzi.* /<srb. ***ruda***.

rudăreásă *s.f.* Soţie de rudar; (*reg.*) rudăriţă. • pl. *-ese.* /***rudar***[1] + *-easă*.

rudărésc, -eáscă *adj.* De rudar; care este făcut de rudar; ext. ţigănesc. ◆ Fig. Care este grosolan. • pl. *-eşti.* /***rudar***[1] + *-esc*.

rudăríe *s.f.* **1** Meseria rudarului. ◆ Colect. Sculele, uneltele rudarului. **2** (*înv.*) Loc subteran de unde se extrag minereuri. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***rudar***[1] + *-ie*.

rudăriţă *s.f.* (*reg.*) Rudăreasă. • pl. *-e.* /***rudar***[1] + *-iţă*.

rudénie *s.f.* **1** Legătură de sînge sau prin alianţă între persoane care fac parte din aceeaşi familie. *Legaţi cu rudenia cea frăţească* (MIN.). ◇ *Grad de rudenie* = raportul de apropiere între rude. *Rudenie duhovnicească* sau *rudenia cea duhovnicească* = rudenie care se stabileşte între naşi şi fini în urma botezului. *Rudenie de sînge* v. sînge. **2** Persoană care face parte din aceeaşi familie cu alte persoane, unite între ele prin legături de sînge sau prin alianţă; rudă. *N-o să-şi vadă niciodată părinteştile rudenii* (EFT.). **3** (*înv.*) Familie, neam, viţă. **4** (*înv.*) Popor, neam, seminţie. ◆ Origine, obîrşie; naţionalitate. **5** (*înv.*) Grup de oameni din aceeaşi generaţie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***rudi*** + *-enie*.

ruderál, -ă *adj.* (*bot.*; *despre plante*) Care creşte printre ruine, pe lîngă ziduri, pe grămezi de gunoi etc. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***rudéral***; cf. lat. *rudus* „dărîmătură".

rudí *vb. IV. refl.* **1** A (se) înrudi. **2** Fig. A avea caractere esenţiale comune cu...; a se apropia de... • prez.ind. *-esc.* /***rudă***[1] + *-i*.

rudiár *s.m.* (*în antic.*) Gladiator care şi-a redobîndit libertatea. • sil. *-di-ar.* pl. *-i.* /<lat. ***rŭdiarĭus, -ii***.

rudimént *s.n.* **1** (*la pl.*) Noţiuni elementare ale unei ştiinţe, ale unei arte etc. **2** (*biol.*) Organ pe deplin dezvoltat şi funcţional la speciile de origine, care este prezent la speciile actuale în formă atrofiată şi fără funcţionalitate; organ rudimentar. • pl. *-e.* /<fr. ***rudiment***, lat. ***rŭdīmentum, -i***.

rudimentár, -ă *adj.* **1** Care abia începe să se formeze, să se dezvolte; primitiv, neevoluat. ◇ (*adv.*) *Orice om are, măcar rudimentar, orice fel de sentiment* (IBR.). ◇ (*biol.*) *Organ rudimentar* = rudiment. **2** Fig. Care este subdezvoltat, grosolan. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***rudimentaire***.

rudimentarísm *s.n.* **1** Însuşirea a ceea ce este rudimentar; primitivism; rudimentaritate. **2** Fig. Lipsă de fineţe, de sensibilitate; rudimentaritate. • /<fr. ***rudimentarisme***.

rudimentarităte *s.f.* **1** Rudimentarism, primitivism. **2** *Fig.* Rudimentarism, lipsă de sensibilitate. • /***rudimentar*** + *-ism*.

rudíre *s.f.* (*înv.*) Înrudire. • pl. *-i.* /v. ***rudi***.

rudişoáră *s.f.* Dim. al lui *rudă*[1]; (*reg.*) rudiţă[1]. • pl. *-oare.* /***rudă***[1] + *-işoară*.

rudişti *s.m. pl.* (*paleon.*) Grup fosil de lamelibranhiate, cu valvele foarte modificate, din cauza fixării lor. • /<fr. ***rudistes***.

rudíță[1] *s.f.* (*reg.*) Rudișoară. • pl. *-e.* /***rudă***[1] + *-iță*.

rudíță[2] *s.f.* (*reg.*) Bumbac roșu sau galben; ață colorată. • pl. *-e.* /<srb. ***rudica***.

ruf *s.n.* (*mar.*) **1** Construcție deasupra punții superioare a unei nave, extinsă numai pe o porțiune a ei, care cuprinde locuințele echipajului, cabinele de comandă etc. **2** Punte care ocupă parțial lățimea navei. • pl. *-uri.* /<fr. ***rouf***, engl. ***roof*** „acoperiș".

rúfă *s.f.* **1** Obiect din bumbac, mătase etc., care este folosit ca lenjerie de corp, de pat, în menaj etc.; ext. (*la pl.*) albituri, schimburi. *Rufe atîrnate fîlfîie în vînt* (SADOV.). <> Zic. *Rufele* (*murdare*) *se spală în familie* (sau *în curte, în ogradă*) sau *rufele* (*murdare*) *nu se spală în public.* <> Expr. *A băga rufele în boală* (sau *boale*) = a spăla rufele prost, de mîntuială. *A scoate rufele din boală* (sau *boale*) = a spăla rufele bine, după ce au fost mai întîi prost spălate. *A-și usca rufele la un* (sau *la același*) *soare* v. soare. **2** (*reg.; la pl.*) Haine, straie. **3** (*reg.*) Zdreanță, cîrpă. • pl. *-e.* /<sl. veche ρογχο.

rufăríe *s.f.* Totalitatea rufelor (de pat, de corp etc.); mulțime de rufe; lenjerie. • g.-d. *-iei.* /***rufă*** + *-ărie*.

rufét *s.n.* (*turc. înv.*) **1** Corporație de meseriași sau de lucrători de aceeași profesie; breaslă. **2** Corp de ostași sau de slujitori înarmați, recrutat dintre rufetași și din diferite categorii sociale înstărite. • pl. *-uri.* /<tc. ***rufet***.

rufetáș *s.m.* (*înv.*) Membru al unei corporații de meseriași; breslaș. • pl. *-i.* /***rufet*** + *-aș*.

rufián, -ă *s.m., s.f* **1** Proxenet. **2** Persoană decăzută, desfrînată. • sil. *-fi-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***ruffiano***.

rufianésc, -eáscă *adj.* (*despre oameni*) Care este decăzut, declasat. • sil. *-fi-a-.* pl. *-ești.* /<it. ***ruffianesco***.

rufianísm *s.n.* Caracter rufianesc. • sil. *-fi-a-.* /<it. ***ruffianesimo***.

rufós, -oásă *adj.* **1** (*despre îmbrăcăminte*) Care este rupt, zdrențuit. **2** (*despre oameni*) Care este îmbrăcat în haine zdrențuite. • pl. *-oși, -oase.* /***rufă*** + *-os*.

rufșoáră *s.f.* v. rufușoară.

rufușoáră *s.f.* Dim. al lui *rufă*. • pl. *-e.* și (*fam.*) *rufșoáră* *s.f.* /***rufă*** + *-ușoară*.

rug[1] *s.m., s.n.* **1** *s.m.* (*bot.*) Tulpină (tîrîtoare) a unor plante. **2** *s.m.* (*bot.*; și *rug de mure, rug de munte, rug de pădure*) Mur (*Rubus caesius*). <> *Viespe de rug* v. viespe. **3** *s.m.* (*bot.*; *și rug-de-zmeură, rug-de-munte*) Zmeur (*Rubus idaeus*). **4** *s.m.* (*bot.*; și *rug-de-măceș, rug-sălbatic*) Măceș (*Rosa canina*). ◆ Restr. (*la pl.*) Flori de rug. **5** *s.m.* (*bot.*; și *rug-de-casă, rug-domnesc*) Trandafir (*Rosa*); restr. tulpina acestei plante. **6** *s.m.* (*bot.; înv.*) Mărăcine. **7** *s.m.* (*bot.; reg.*) Salcîm (*Robinia pseudocacia*). **8** *s.n.* (*reg.*) Vrej, viță. • pl. *m. -i, n. -uri.* /lat. ***rŭbus, -i***.

rug[2] *s.n.* **1** Grămadă de lemne pe care se ardeau, în antichitate, jertfele sau morții și, în Evul Mediu, condamnații la moarte. **2** Grămadă de lemne care arde (pentru a încălzi, a lumina etc.) • pl. *-uri.* /lat. ***rŏgus, -i***, după *rug*[1].

rugă *vb. I.* **1** *tr.* (*folosit adesea în formule de politețe*) A cere cuiva insistent un serviciu, o favoare, îndeplinirea unei dorințe etc. *Te rog să mă crezi... am regretat* (E. BAR.). <> Expr. *A ruga* (pe cineva) *de toți dumnezeii* (sau *cu Dumnezeu, cu cerul și cu pămîntul*) = a implora (pe cineva). *Te rog* (sau *rogu-te*) = fii amabil, fii bun. *A-și ruga moartea* = a-și dori moartea. *A-i ruga* (cuiva) *moartea* = a dori cuiva moartea. (*refl.*) *A se ruga* (*de cineva*) *cu cerul și cu pămîntul* = a se ruga stăruitor. *A se ruga de toți Dumnezeii* v. Dumnezeu. *A se ruga cu cușma-n mînă* v. cușmă. *A se ruga de toți sfinții* v. sfînt. ◆ A adresa o invitație; a pofti. *Ne roagă să nu bem îndată, fiind încă prea înfierbîntați* (ALECS.). **2** *refl.* (*în practicile religioase*) A spune o rugăciune; a invoca divinitatea. *Ea, un înger ce se roagă. - El, un demon ce visează* (EMIN.). **3** *tr.* A cere cuiva voie, îngăduință de a face ceva. <> Expr. *Mă rog*, formulă folosită ca element incidental, fără legătură cu restul frazei, avînd uneori o nuanță concesivă, de nerăbdare, de nervozitate etc. • prez.ind. *rog.* /lat. ***rogare***.

rugáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a* (*se*) *ruga* și rezultatul ei. **2** (*pop.*) Rugăminte. **2** (*reg.*) Cerere, petiție. **4** (*înv.*) Rugăciune. • pl. *-ări.* /v. ***ruga***.

rugát[1] *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *ruga*. • /v. ***ruga***.

rugát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*reg.; despre vorbe, rugăminți*) Care solicită, imploră. ◆ (*subst. f. pl.*) Rugăminți; cereri insistente. **2** (*pop.*) Căruia i se adresează o rugăminte. **3** (*înv.*) Care se roagă, se închină. • pl. *-ți, -te.* /v. ***ruga***.

rúgă *s.f* **1** Rugăminte. *Ruga mea este să nu întîrzii la întîlnire.* **2** Rugăciune. <> Loc.vb. *A face* (ori, înv., *a da, a aduce*) *rugă* sau *a-și face ruga, a fi în rugă* = a se ruga, a spune rugăciuni. ◆ (*reg.; mai ales la pl.*) Serviciu religios care se face în decursul păresimilor. **3** (*reg.*) Loc de rugăciune. **4** (*reg.*) Troiță; cruce. **5** (*reg.*) Serbare a patronului unei biserici creștine; hram. • pl. *-i.* /de la ***ruga***.

rugáciúne *s.f.* **1** Cerere, mulțumire sau laudă adresată de credincioși divinității; text (exprimat de obicei printr-o anumită formulă) care cuprinde o astfel de cerere, mulțumire sau laudă adresată divinității; rugă, (*înv.*) rugare, rugăminte. *Îndată rugăciunea pustnicului se ascultă* (ISP.). <> *Casă de rugăciuni* v. casă. <> Loc.vb. *A face* (ori, înv., *a da, a aduce*) *rugăciune* sau *a-și face rugăciunea, a fi în rugăciune* = a se ruga, a se închina. *A ședea la rugăciune* v. ședea. **2** Rugăminte. *Vreau să vă spui și să vă fac o rugăciune mare* (CAR.). • pl. *-i.* /lat. ***rŏgatĭo, -onis***.

rugămínte *s.f.* **1** Cerere insistentă adresată cuiva pentru a obține ceva; rugă, rugăciune, (*pop.*) rugare. **2** (*înv.*) Faptul de a se ruga la divinitate; rugăciune. • pl. *-ți.* /***ruga*** + *-ămînt*.

rugătór, -oáre *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* (*despre oameni*) Care se roagă, care cere umilință. ◆ (*despre manifestări, acțiuni etc. ale oamenilor*) Care exprimă o rugăminte. *Privire rugătoare.* **2** *s.m., s.f.* (*înv., reg.*) Persoană care se roagă, se închină. **3** *s.m.* (*înv.*) Sol, trimis. • pl. *-ori, -oare.* /***ruga*** + *-ător*.

rugbi *s.n.* v. rugby.

rugbíst *s.m.* (*sport*) Persoană care practică jocul de rugbi. • pl. *-iști.* /***rugbi*** + *-ist*.

rugbístic, -ă *adj.* (*sport*) Care aparține jocului de rugby, care se referă la rugby. • pl. *-ci, -ce.* /***rugbist*** + *-ic*.

rugby [ˈragbi sau ˈrwigbi] *s.n.* (*sport*) Joc sportiv care se dispută pe un teren dreptunghiular, între două echipe a cîte 15 jucători fiecare, în două reprize cu o pauză, avînd ca obiect de joc o minge ovală care poate fi deplasată atît cu mîna, cît și cu piciorul, pentru a fi așezată în terenul de țintă sau aruncată pe deasupra barei transversale dintre cele două buturi. • scris și *rugbi.* /<fr., engl. ***rugby***.

rugét *s.n.* v. rujet.

rugí *vb. IV. intr.* (*despre animale*) A rage, a mugi. • prez.ind. pers. 3 *-ește.* /<lat. ***rugīre***, fr. ***rugir***.

ruginăre *s.f.* (*bot.*) Mic arbust otrăvitor, cu frunzele înguste, lungi, alterne, persistente și cu florile albe sau roșietice, dispuse în raceme umbeliforme (*Andromeda polifolia*). • pl. *-ări.* /de la ***rugină***.

rugínă *s.f.* **I 1** (*chim.*) Substanță de culoare brună-roșcată, poroasă, sfărîmicioasă, care se formează prin oxidarea obiectelor de fier în contact cu oxigenul, în prezența umidității. ◆ Pojghiță de culoare brună, care acoperă uneori pietrele, fiind produsă prin oxidarea minereurilor de fier din ele. **2** Obiect (de fier) vechi, ruginit, prost întreținut; ruginitură. ◆ Spec. Armă veche, uzată, deteriorată. **3** Fig. Idee, teorie, mentalitate înapoiată, învechită. **4** Fig. Om cu mentalitate sau cu idei învechite. **II 1** (*fitopat.*) Boală infecțioasă a plantelor, provocată de ciuperci microscopice, patogene (*Puccinia*), care se manifestă prin apariția unor pete brune-ruginii pe frunze, pe tulpini sau pe inflorescențe, împiedicînd dezvoltarea normală a plantelor. **2** (*bot.*) Plantă erbacee perenă, cu tulpina netedă, cu frunzele lungi, țepoase și cu florile verzui, dispuse într-o inflorescență terminală (*Juncus effusus*). • pl. *-i.* /cf. lat. *aerūgo, -inis*.

ruginí *vb. IV.* **1** *intr.* (*despre obiecte de fier*) A se acoperi cu rugină, a prinde rugină. **2** *intr.* Fig. (*bot.; despre frunze, plante etc.*) A căpăta o culoare galbenă-roșiatică, asemănătoare cu cea a ruginii. **3** *intr., refl.* Fig. (*despre persoane, idei, concepții etc.*) A deveni perimat, depășit; a nu mai fi actual; a se învechi. **4** *refl.* (*reg.; despre plante*) A fi atacat de rugină. • prez.ind. *-esc.* /***rugină*** + *-i*.

ruginíre *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *rugini*. • pl. *-i.* /v. ***rugini***.

ruginít, -ă *adj.* **1** (*despre obiecte de fier*) Care este acoperit, ros de rugină; (*înv., pop.*) ruginos. *Cuțit ruginit.* ◆ Fig. Care este vechi, uzat. ◆ Fig. (*despre voce, glas*) Care este răgușit (de bătrînețe). **2** Fig. (*despre frunze, plante etc.*) Care a căpătat o culoare galbenă-roșiatică, asemănătoare cu cea a ruginii. **3** Fig. (*despre persoane, idei, concepții etc.*) Care este învechit, demodat, înapoiat; (*înv.*) ruginos. **4** (*reg.; despre plante*) Care este atacat de rugină. • pl. *-ți, -te.* /v. ***rugini***.

ruginitúră *s.f.* **1** Obiect (de fier) vechi, ruginit, prost întreținut; rugină. **2** Fig. Lucru vechi, uzat, lipsit de valoare. • pl. *-i.* /***rugini*** + *-tură*.

ruginíță *s.f.* (*bot.*) **1** Numele a două plante: *a*) ferigă mică, cu rizomul scurt, cu frunzele înguste la bază și dințate la vîrf, care crește în locuri umbroase (*Asplenium ruta muraria*); *b*) strașnic (*Asplenium trichomanes*). **2** Ciupercă parazită care atacă și distruge frunzele plantelor (*Uromyces scuteleatus*). • pl. *-e.* /***rugină*** + *-iță*.

ruginíu, -íe *adj., s.n.* **1** *adj.* Care este de culoarea ruginii; galben-roșiatic. **2** *s.n.* Culoare ruginie; galben-roșiatic, arămiu. *Frunze ruginii.* ◆ (*la pl.*) Nuanțe ale acestei culori. • pl. *-ii, n. -iuri.* /***rugină*** + *-iu*.

ruginós, -oásă *adj.* **1** (*înv., pop.; despre obiecte de fier*) Care este ruginit. **2** Fig. (*înv.; despre persoane, idei, concepții etc.*) Care este ruginit. • pl. *-oși, -oase.* /***rugină*** + *-os*.

rugós, -oásă *adj.* Care prezintă rugozitate; care este aspru. *Zid rugos.* • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***rugueux***, lat. ***rūgōsus, -a, -um***.

rugozimétru *s.n.* Aparat pentru măsurarea rugozității. • pl. *-e.* /<fr. ***rugosimètre***.

rugozitáte *s.f.* **1** Însușire a suprafeței unui corp solid de a avea asperități mici. **2** Mică asperitate, de formă neregulată, sensibilă la pipăit, apărută pe suprafața unui obiect. • pl. *-ăți.* /<fr. ***rugosité***.

ruguléț *s.m.* (*bot.*) Dim. al lui *rug*[1]; (*pop.*) ruguț. • pl. *-i.* /***rug***[1] + *-uleț*.

rugumá *vb. I.* v. rumega.

rugumátúră *s.f.* v. rumegătură.

rugumetúră *s.f.* v. rumegătură.

rugúț *s.m.* (*bot.; pop.*) Ruguleț. • pl. *-i.* /***rug***[1] + *-uț*.

ruián *s.m.* v. ruin.

ruién *s.m.* v. ruin.

ruín *s.m.* (*bot.*) Plantă erbacee perenă, cu tulpina păroasă, cu frunzele opuse, lucioase și cu florile liliachii, roșietice sau albe, dispuse în capitule sferice terminale (*Succisa pratensis*). • acc. și *rúin.* pl. *-i.* și *ruián, ruién* *s.m.* /cf. srb. *rujno*.

ruină *vb. I. refl., tr.* **1** (*despre construcții, ziduri etc.*) A (se) preface în ruină; a (se) dărăpăna, a (se) degrada. **2** Fig. A-și pierde sau a face pe cineva să-și piardă averea; a sărăci sau a face pe cineva să sărăcească; a (se) distruge. *S-a ruinat din cauza jocurilor de noroc.* ◆ A-și distruge sau a distruge cuiva sănătatea. ◆ (*refl.*) A decădea sufletește. • sil. *ru-i-.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***ruiner***.

ruinăre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *ruina* și rezultatul ei. • sil. *ru-i-.* pl. *-ări.* /v. ***ruina***.

ruinát, -ă *adj.* **1** (*despre construcții, ziduri etc.*) Care s-a transformat în ruină; dărăpănat, năruit. **2** Fig. (*despre oameni*) Care și-a pierdut averea; sărăcit, scăpătat. • sil. *ru-i-.* pl. *-ți, -te.* /v. ***ruina***.

ruínă *s.f.* **1** Ceea ce a rămas dintr-o construcție sau dintr-o localitate dărîmată; dărîmătură. *Se zărește pe piscu-i sălbatic, departe, ruina Cetății Neamțului* (SADOV.). <> Loc.adj. *În ruină* (sau *ruine*) = ruinat, dărăpănat. <> Expr. *A ridica din ruine* v. ridica. <> Fig. *Așa mi-a fost viața, o ruină* (DENS.). ◆ Fig. Rămășiță a trecutului. **2** Faptul de a (se) ruina. *Ploaia este cauza ruinei acoperișului casei.* **3** Fig. Pierdere a averii. *Găsise.. un om cinstit ca să-l scape de ruina către care mergea cu pași repezi* (FIL.). ◆ Pierdere a sănătății. **4** Fig. Persoană distrusă fizic și moral din cauza bolilor, a necazurilor etc. • pl. *-e.* /<fr. ***ruine***, lat. ***ruīna, -ae***.

ruinătór, -oáre *adj.* Care ruinează; distrugător. • sil. *ru-i-.* pl. *-ori, -oare.* /***ruina*** + *-tor*.

ruinifórm, -ă *adj.* (*geogr.; despre relief*) Care are aspect de ruine, din cauza dezagregării rocilor dure. • sil. *ru-i-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***ruiniforme***.

ruj *s.n.* **1** Produs cosmetic cu diferite nuanțe (de roșu), folosit pentru colorarea buzelor. **2** Pastă compusă din oxid de fier și oxid de crom încorporate într-un liant, folosită în tehnica dentară. • pl. *-uri.* /<fr. ***rouge***.

rujá *vb. I. tr., refl.* A(-și) da cu ruj pe buze. • prez.ind. *-ez.* /***ruj*** + *-a*.

rujalínă *s.f.* (*bot.*) Nalbă de grădină (*Althaea rosea*). • pl. *-e.* și *rujulínă* *s.f.* /de la ***rujă***.

rujár *s.m.* Muncitor portuar specializat în rujare. • pl. *-i.* /de la ***rujare***, prin derivare regresivă.

rujáre *s.f* Operație de nivelare a grînelor încărcate în vrac, pentru a umple golurile, astfel încît capacitatea de depozitare să fie folosită la maximum și încărcătura să nu se poată deplasa în cursul navigației. • pl. *-ări.* /etimol. nec.

rujă[1] *s.f.* **1** (*bot.*) Măceș (*Rosa canina*). ◆ Trandafir (*Rosa centifolia*). ◆ (Epitet pentru o) persoană frumoasă. **2** (*bot.*) Plantă erbacee perenă, cu rizomul gros, cu miros de trandafir, cu frunzele cărnoase și cu florile galbene-purpurii, dispuse în corimb terminal (*Sedum rosea*). **3** Compuse: (*bot.*) *rujă-vînătă* (sau *-de-toamnă*) = steliță (*Aster amellus*); *rujă-de-toamnă* = crizantemă (*Chrysanthemum indicum*); *rujă-galbenă* (sau *ruji-galbene*) = plantă cu tulpina fără peri, cu frunzele ovale și cu florile galbene (*Rudbekia laciniata*); *ruja-munților* (sau *-stîncilor*) = smirdar (*Rhododendron Kotschyi*); *ruja-macului* = mac roșu (*Papaver rhoeas*). **4** Fig. Roșeață, rumeneală în obraz. *Ea zîmbește dulce și două ruji purpurii i se aprind pe față* (REBR.). • pl. *-i, -e.* și (*reg.*) *rúșă s.f.* /<bg. *руж*, srb. ***ruža.***

rújă[2] *s.f.* Bandă de pînză, de stofă etc. (roșie, plisată sau încrețită), care este folosită ca ornament la diferite obiecte de îmbrăcăminte. • pl. *-e.* /<fr. ***ruche.***

rujeólă *s.f.* (*med.*) Boală infecțioasă, virotică și contagioasă, care apare în copilărie și care se caracterizează printr-o erupție generalizată de culoare roșie pe piele și pe mucoase; pojar. • sil. *-je-o-.* /<fr. ***rougeole.***

rujét *s.n.* (*med. vet.*) Boală infecțioasă a porcilor, care se manifestă prin febră, prin tulburări generale și prin apariția unor pete roșii pe piele. • și *rugét s.n.* /<fr. ***rouget.***

rujíță *s.f.* **1** (*bot.; pop.*) Măceș (*Rosa canina*). ◆ Restr. Floare de măceș. **2** (*bot.; reg.; la pl.*) Crăițe (*Tagetes patule*). **3** (*reg.*) Coroană care se așază pe capul miresei la căsătoria religioasă. • pl. *-e.* /***rujă*** + *-iță.*

rujmalín *s.m.* v. rozmarin.

rujulínă *s.f.* v. rujalină.

rulă *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică materiale textile*) A înfășura manual sau mecanizat pe un suport metalic, de lemn, de carton, de mase plastice, formînd un rulou. **2** *tr.* (*compl. indică aluaturi*) A înfășura în formă de sul. **3** *tr.* (*compl. indică filme*) A proiecta pe ecran, într-o sală de cinematograf. **4** *tr.* (*econ.; compl. indică bani, fonduri, capital etc.*) A pune în circulație, investind în afaceri. **5** *tr.* A deplasa un corp prin rostogolire. **6** *intr.* (*despre vehicule, poduri rulante etc.*) A se deplasa cu ajutorul roților sau al rolelor pe o cale de rulare. **7** *tr.* A parcurge un anumit număr de kilometri cu un autovehicul. *În concediu a rulat peste o mie de kilometri.* **8** *intr.* (*despre nave, avioane*) A se balansa în sens transversal; a face ruliu. **9** *intr.* (*sport; despre cicliști, atleți*) A alerga relaxat și uniform. **10** *tr.* (*compl. indică materiale textile*) A netezi sau a întinde prin apăsare cu un obiect care se rostogolește. ◆ A rotunji reverul unei haine, o piesă din stofă etc. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***rouler.***

ruládă *s.f.* **1** (*culin.*) Prăjitură în formă de sul, făcută dintr-o foaie de aluat, umplută cu cremă, cu dulceață etc. **2** (*culin.*) Fel de mîncare, preparat din mușchi de vacă sau de porc umplut cu tocătură, ouă fierte, legume etc. și rulat sau din carne tocată amestecată cu ou, zarzavaturi etc. căreia i se dă o formă de rulou și se coace. **3** (*muz.*) Ornament de coloratură, în ariile de operă și în tehnica de belcanto, care constă în cîntarea unor acorduri pe una și aceeași silabă. • pl. *-e.* /<fr. ***roulade.***

rulái *s.n.* **1** Timp între două încărcături succesive ale unui vagon de marfă de cale ferată, care reprezintă timpul necesar aducerii, încărcării, transportului, descărcării și manevrelor. **2** (*econ.*) Circulație a fondurilor de producție, a capitalului, a mărfurilor etc. **3** Circulație a unui vehicul terestru. ◆ Timpul și uzura cît acesta este în circulație. **4** Deplasare a unui avion pe teren. **5** (*sport*) Alergare relaxată și uniformă a cicliștilor și a atleților. • pl. *-e.* /<fr. ***roulage.***

rulánt, -ă *adj.* (*despre sisteme tehnice*) Care se deplasează prin intermediul unor organe de rostogolire. ◇ *Material rulant* = totalitatea locomotivelor, vagoanelor etc. care circulă pe liniile de cale ferată. *Bandă rulantă* v. bandă. *Lucru* (sau *producție*) *pe* (sau *în*) *bandă rulantă* v. bandă. *Masă rulantă* v. masă. *Pod rulant* v. pod. *Scară rulantă* v. scară. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***roulant.***

ruláre *s.f.* Acțiunea de *a rula* și rezultatul ei. ◇ *Cale de rulare* v. cale. • pl. *-ări.* /v. ***rula.***

rulát, -ă *adj.* **1** (*despre automobile*) Care a parcurs mulți kilometri (în timp îndelungat). ◆ Ext. Care este uzat. **2** (*despre materiale, materii etc.*) Care este înfășurat în formă de sul. • pl. *-ți, -te.* /v. ***rula.***

rulétă *s.f.* **1** Instrument pentru măsurarea distanțelor, format dintr-o panglică lungă de oțel sau de pînză, gradată, care se strînge prin rulare în jurul unui ax, într-o casetă metalică, prin acționarea unei manivele. **2** Instalație folosită în unele jocuri de noroc, formată dintr-un disc împărțit în compartimente colorate și numerotate și dintr-o bilă care se învîrte odată cu discul, indicînd, la oprire, numărul cîștigător; ext. jocul însuși. ◇ *Ruletă rusească* = joc de noroc, cu puternică implicație psihopatologică, în care partenerii mizează pe însăși viața lor, îndreptînd spre tîmplă un pistol, încărcat cu un singur glonț, a cărui poziție în încărcător nu se cunoaște. **3** Instrument format dintr-o rotiță de metal, cu marginea dințată, care se folosește la desenarea tiparelor de stofă, la tăierea aluatului etc. **4** (*geom.*) Curbă descrisă de un punct al unei curbe plane care se rostogolește fără alunecare pe o altă curbă fixă, cu care este coplanară. • pl. *-e.* /<fr. ***roulette.***

ruliu *s.n.* Mișcare oscilatorie în plan lateral (dintr-o parte în alta) a unui vehicul, în special a unei nave. • pl. *-uri.* /<fr. ***roulis.***

rulmént *s.m.* **1** Organ de mașină compus din două piese concentrice, separate prin bile sau cilindri cu același diametru, care transformă mișcarea de alunecare în mișcare de rostogolire, micșorînd astfel rezistența la frecare. ◇ *Bandă de rulment* v. bandă. **2** (*econ.*) *Fond de rulment* = totalitatea mijloacelor bănești și materiale de care dispun unitățile economice în procesul activității lor; mijloace circulante. • pl. *-ți.* /<fr. ***roulement.***

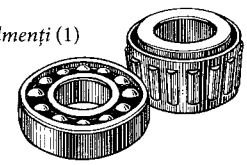
rulmenți (1)

rulmentíst *s.m.* Muncitor la o fabrică de rulmenți. • pl. *-iști.* /***rulment*** + *-ist.*

rulótă *s.f.* Vehicul cu două roți, remorcat la un autoturism, care este dotat cu elemente de confort propriu unei camere de locuit. ◇ *Rulotă-dormitor* = rulotă amenajată ca dormitor. • pl. *-e.* /<fr. ***roulotte.***

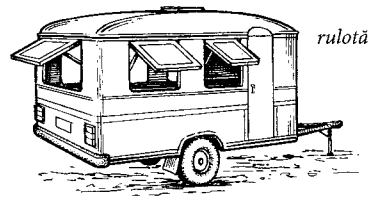
rulotă

rulóu *s.n.* **1** Obiect în formă de sul. **2** Piesă cilindrică de mașină, care se rotește în jurul axei sale și care servește la susținerea și la rularea unui sistem tehnic, la transmiterea unei mișcări, la transportul unor piese, la înfășurarea unor fire sau benzi etc. **3** Organ al compresoarelor rutiere, format dintr-un cilindru cu greutate mare; tăvălug de compresor. **4** Sul subțire de lemn (prevăzut cu un arc pentru a fi manipulat) pe care se înfășoară transparentul de la ferestre; ext. transparentul însuși. ◆ Jaluzea. **5** (*tipogr.*) Cilindru elastic, impregnat cu cerneală. **6** Cilindru de cauciuc, imprimat cu modele, care este folosit la zugrăvit. **7** (*ind. text.*) Valț folosit pentru aplicarea masei de încleiere. **8** Pieptănătură femeiască în care părul este înfășurat în formă de sul. **9** (*arhit.*) Motiv ornamental, constînd în șiruri curbe de vute care se încastrează unele în altele. **10** (*culin.*) Produs de patiserie în formă de sul, făcut din aluat, care se umple cu cremă, cu frișcă etc. • pl. *-uri.* /<fr. ***rouleau.***

rulúră *s.f.* Defect de creștere a arborilor, care constă în apariția unei crestături sau a mai multe în formă de segment de cerc de-a lungul unui inel anual, pe o porțiune sau pe întreaga lungime a acestuia, cauzată de dezlipirea straturilor lemnoase. • pl. *-i.* /<fr. ***roulure.***

rum *s.n.* v. rom[1].

rumăgătúră *s.f.* v. rumegătură.

rúmăn, -ă *adj.* v. rumen[2].

rumắn *s.m.* v. român.

rumânáș *s.m.* v. românaș.

rumắncă *s.f.* v. româncă.

rumânésc, -eáscă *adj.* v. românesc.

rumânéște *adv.* v. românește.

rumâní *vb. IV.* v. români.

rumânícă *s.m.* v. românică.

rumâníe *s.f.* v. românie.

rumb *s.n.* (*nav.*) **1** Gură de aerisire a magaziilor unui șlep, situată pe punte. **2** Unitate de măsură pentru unghiuri, folosită la roza-vînturilor, care este egală cu a 32-a parte dintr-un cerc. • pl. *-uri.* /<fr. ***rhumb.***

rumbatrón *s.n.* Aparat folosit pentru obținerea curenților de foarte înaltă frecvență, care produc unde electromagnetice și lungimi de undă de ordinul decimetrului și al centimetrului. • pl. *-oane.* /<fr. ***rhumbatron.***

rúmbă *s.f.* Dans de origine cubaneză, devenit dans de salon, cu ritm binar, sincopat și cu mișcare rapidă. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-e.* /<fr., sp. ***rumba***, germ. ***Rumba.***

rumegă *vb. I.* **1** *intr.* (*despre rumegătoare*) A mesteca a doua oară hrana întoarsă din stomac; a rumina. *Boii rumegau la carele puse în șir* (SLAV.) **2** *tr.* A mesteca ceva în gură. ◇ Fig. *O să-mi rumeg otrava și-o să tac* (BAR.). ◆ (*deprec.; despre oameni*) A mînca (mult și încet). **3** *tr.* Fig. A medita îndelung asupra unui lucru; a cerceta ceva pe îndelete; a rumina. *O pauză în care a rumegat bine răspunsul* (HOG.). • prez.ind. *rúmeg.* și (*reg.*) *rugumá vb. I.* /lat. ***rumigare.***

rumegâre *s.f.* Acțiunea de *a rumega* și rezultatul ei; remasticație, ruminație. • pl. *-ări.* /v. ***rumega.***

rumegắt[1] *s.n.* Faptul de *a rumega.* • /v. ***rumega.***

rumegắt[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre hrana rumegătoarelor*) Care este mestecat a doua oară; ruminat. **2** Fig. Care este meditat îndelung; ruminat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***rumega.***

rumegătór, -oâre *adj., s.f.* **1** *adj.* (*despre animale*) Care rumegă. **2** *s.f.* (*zool.; la pl.*) Subordin de mamifere erbivore, terestre, care au conformația dinților și a stomacului (format din mai multe compartimente) adaptate pentru rumegare; (*și la sg.*) animal care face parte din acest subordin. • pl. *-ori, -oare.* /***rumega*** + *-ător.*

rumegătúră *s.f.* **1** Ceea ce a fost rumegat. **2** Colect. Rumeguș. • pl. *-i.* și (*înv., reg.*) *rumăgătúră*, (*reg.*) *rugumătúră, rugumetúră s.f.* /***rumega*** + *-ătură.*

rumegúș *s.n.* Colect. Deșeuri de lemn, în formă de așchii mărunte, asemănătoare cu tărîțele, rezultate din tăierea lemnului cu fierăstrăul; rumegătură. • /***rumega*** + *-uș.*

rumeiór, -oáră *adj., s.f.* **1** *adj.* Dim. al lui *rumen.* **2** *s.f.* (*bot.*) Cîrmîz (*Phytolacca decandra*). • pl. *-ori, -oare.* și *rumeór, -oáră, rumeniór, -oáră, rumiór, -oáră adj., s.f.* /***rumen***[2] + *-ior.*

rumeliót, -ă *adj.* Care aparține Rumeliei, care se referă la Rumelia; originar din Rumelia. • sil. *-li-ot.* pl. *-ți, -te.* /<ngr. ***Ρουμελιώτης.***

rumén[1] *s.n.* (*zool*) Primul și cel mai mare compartiment al stomacului rumegătoarelor, în forma unui sac dublu, care ocupă aproape întreaga cavitate abdominală și în care se înmagazinează alimentele și se macerează sub influența florei bacteriene, a fermenților și a mișcării pereților; ierbar. • pl. *-e.* /<fr. ***rumen.***

rúmen[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre obraji, buze etc.*) Care are o culoare care bate în roșu. ◆ (*despre oameni*) Care are fața îmbujorată, care are obrajii roșii. **2** (*despre fructe și unele alimente*) Care a căpătat o culoare roșiatică (sub acțiunea soarelui sau a focului); care este bine copt. *Pîine rumenă.* **3** Care este roșu-aprins; trandafiriu. *Bolta rumenă a cerului* (GÎRL.). • pl. *-i, -e.* și (*reg.*) *rúmăn, -ă, rúmin, -ă adj.* /<sl. veche ***рꙋмѧнъ.***

rumenát, -ă *adj.* **1** (*despre hrana rumegătoarelor*) Rumegat. **2** Fig. Care este meditat îndelung; rumegat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***rumina.***

rumeneá *s.f.* v. rumeneală.

rumeneálă *s.f.* **1** Culoare care bate în roșu; roșeață. **2** (*pop.; mai ales la pl.*) Fard roșu. **3** Culoare trandafirie. **4** (*bot.*) Plantă erbacee din familia rozaceelor,

cu tulpina întinsă pe pământ și cu florile de culoare galbenă (*Potentilla procumbens*); (*reg.*) roibă. • pl. *-eli, -ele.* și (*reg.*) *rumeneá, rumineá, rumineálă s.f.* /*rumen*[2] + *-eală*; *rumenea*, sg. refăcut după pl.

rumení *vb. IV.* **1** *refl.* (*despre obraji, buze etc.*) A deveni rumen. *De emoție, obrajii i s-au rumenit.* ◆ (*refl.; despre oameni*) A se îmbujora. **2** *refl.* (*despre fructe și despre unele alimente*) A căpăta o culoare roșiatică (sub acțiunea soarelui sau a focului). *Friptura s-a rumenit.* **3** *refl.* (*pop.*) A se farda, a se machia (cu roșu). **4** *refl., tr.* A (se) colora în roșu-aprins. *Răsare luna, ca o vatră de jăratic, rumenind străvechii codri și castelul singuratic* (EMIN.). • prez.ind. *-esc.* și (*reg.*) *rumíní vb. IV.* /*rumen*[2] + *-i.*

rumeniór, -oáră *adj.* v. rumeior.

rumeníre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *rumeni* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***rumeni***.

rumenít, -ă *adj.* **1** (*despre obraji, buze etc.*) Care a devenit rumen. ◆ (*despre oameni*) Care este îmbujorat. **2** (*despre fructe și despre unele alimente*) Care a căpătat o culoare roșiatică (sub acțiunea soarelui sau a focului). **3** (*pop.*) Care este fardat cu roșu. • pl. *-ți, -te.* /v. ***rumeni***.

rumeníu, -íe *adj.* Roșiatic, trandafiriu. • pl. *-ii.* /*rumen*[2] + *-iu.*

rumeór, -oáră *adj., s.f.* v. rumeior.

rúmin, -ă *adj.* v. rumen[2].

rumináre *s.f.* **1** Rumegare. **2** Fig. Persistență a unor idei, a unor planuri obsedante. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *ruminațiúne s.f.* /<fr. ***rumination***, lat. ***rūmĭnatĭo, -onis***.

ruminațiúne *s.f.* v. ruminație.

rumineá *s.f.* v. rumeneală.

rumineálă *s.f.* v. rumeneală.

ruminí *vb. IV.* v. rumeni.

ruminíță *s.f.* (*med. vet.*) Inflamație (patologică) a rumenului[1]. • /<fr. ***ruminite***.

rumiór, -oără *adj., s.f* v. rumeior.

rummy ['rœmi] *s.n.* Joc de societate, cu 106 cărți sau plăcuțe dreptunghiulare, din os, piatră, lemn etc., marcate cu cifre de diferite culori. • /<engl. ***rummy***.

rumoáre *s.f.* **1** Zgomot confuz de voci care se aud în același timp (exprimînd dezacord, protest, mirare etc.); gener. zgomot confuz. *O rumoare surdă se auzea din stradă.* **2** Zvon. • pl. *-ori.* /<fr. ***rumeur***, lat. ***rūmor, -oris***.

rúmpe *vb. III.* v. rupe.

runc *s.n.* Loc despădurit într-o pădure, care este folosit ca teren sau ca pășune. • pl. *-uri.* /lat. ***runcus***.

runcinát, -ă *adj.* (*bot.; despre frunze*) Care are marginea dințată inegal, dinții fiind înclinați în spate. • pl. *-ți, -te.* /<engl. ***runcinate***; cf. lat. *runcinare* „a da la rindea".

rund *s.n.* v. rundă.

rúndă *s.f.* **1** (*sport*) Repriză, tur. **2** Fiecare dintre reprizele (de trei minute) din cadrul unui meci de box. **3** Fiecare dintre seriile de partide din cadrul unui turneu de șah, în cursul căreia fiecare participant joacă o singură dată. **4** Parte dintr-un șir de acțiuni, de manifestări etc. de același fel. *A doua rundă de convorbiri oficiale va avea loc peste două zile.* • pl. *-e.* și *rund s.n.* /<germ. ***Runde***, fr. ***round***; cf. engl. *round*.

rúne *s.f. pl.* Caractere grafice ale celor mai vechi alfabete germanice și scandinave. *În chip de rune, de veacuri uitate, Poart-o semnătură fățurile toate* (BLA.). ◇ Fig. *Despre slavă și albine Scriu în rune o poveste* (BLA.). • /<germ. ***Runen***, fr. ***runes***.

rune

rúnic, -ă *adj.* Care folosește runele; care se referă la rune; care are caracter de rune. *S-a creat scrierea runică, folosită în țările scandinave* (GRAUR). ◇ Fig. (*adv.*) *Calea lactee abia ghicită se pierde... Ca linia vieții runic săpată Într-o imensă zăbavnică palmă* (BLA.). • pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***runisch***, fr. ***runique***.

runológ, -ă *s.m., s.f.* Specialist în runologie. • pl. *-gi, -ge.* /<germ. ***Runolog***, fr. ***runologue***.

runologíe *s.f.* Studiul, cercetarea runelor. • g.-d. *-iei.* /<germ. ***Runologie***.

rúpe *vb. III.* **1** *tr.* A distruge integritatea, continuitatea unui material solid sub acțiunea unor solicitări mecanice (trăgîndu-l sau întinzîndu-l în direcții opuse); a despărți (intenționat) un obiect, un tot în mai multe bucăți. *Rupse biletul în bucățele mici și-l aruncă cu dispreț în aer* (CĂL.). ◇ (*abs.*) *Te-a cuprins necaz deodată... Parc-ai vrea să rupi, să frîngi* (COȘB.). ◇ (*refl.*) *Se rupse ața, căci era putredă* (ISP.). Δ Fig. *Se rupe tortul galben al razelor de lună* (GOGA). ◇ Expr. *A rupe lanțul* (*sclaviei* sau *de robie*) = a (se) elibera din starea de sclavie sau de robie. *Românul cu-a sa mînă rupe lanțul de robie* (ALECS.). *A* (*i se*) *rupe băierile inimii* v. baieră. *A rupe bucăți* v. bucată. *A întinde coarda pînă se rupe* v. coardă. *A* (*i se*) *rupe cuiva inima* v. inimă. *A rupe inima tîrgului* v. inimă. *A rupe mîța în două* v. mîță. *A rupe pisica* (*de la început*) v. pisică. *A i se rupe cuiva rărunchii de milă* (sau *de mîhnire*) v. rărunchi. *A i se rupe sufletul* (*de mila cuiva*) v. suflet. ◇ Fig. *Ciobanul rupse salba povestei* (GAL.). ◆ (*compl. indică părți ale corpului*) A fractura, a frînge. *Cică i-ar fi rupt o mînă* (PRED.). ◇ (*refl.*) *Credeai că s-a rupt ceva într-însul* (CR.). ◇ Expr. *A-și rupe picioarele* = a umbla mult (fără folos). *A-și rupe pieptul* = a-și obosi plămînii (vorbind sau cîntînd prea mult). *A-și rupe mîinile* = a-și frînge mîinile. *Găsii... pe Irinuța rupîndu-și mîinile și văicărindu-se* (SADOV.). *A-i rupe cuiva călcîiele cu ușa* v. călcîi. *A rupe cerbicea cuiva* v. cerbice. *A-i rupe* (cuiva) *ciolanele* v. ciolan. *A-și rupe gîtul* v. gît. *A-și rupe gura degeaba* v. gură. *A-și rupe nasul* v. nas. *A-i rupe* (cuiva) *oasele* v. os. *A-și rupe pumnii și picioarele pe cineva* v. pumn. ◇ Exager. *Să nu-l mai prind p-aici, că-i rup picioarele* (PRED.). ◆ Fig. (*refl.*) A se îndoi de mijloc, a se apleca. *Se repezi, se rupse în două din șale* (GÎRL.). ◆ (*refl.; despre oameni*) A-și cheltui toate puterile făcînd ceva; a se epuiza, a se consuma. *Doar nu se rupea învățînd* (PER.). ◇ (*tr.*) *Mi-a povestit Codrin că i-au rupt cu exercițiile la unitate.* ◇ Expr. *A rupe cartea* = a învăța mult (pentru a ști pe de rost). **2** *tr.* (*compl. indică obiecte de îmbrăcăminte, încălțăminte*) A distruge prin întrebuințare; a uza, a roade. *Mi-am rupt în coate hainele de dril* (TOPÎR.). ◇ (*refl.*) *Două rînduri de haine se rupseră* (ISP.). ◇ Expr. *A* (*se*) *rupe ferfeniță* v. ferfeniță. *A rupe trei perechi de opinci de fier* v. opincă. **3** *tr.* (*compl. indică obiecte*) A distruge prin sfărîmare, spargere, lovire, frîngere etc.; a strica; a sfărîma. *Dunărea se aruncă furioasă, rupînd cu zgomot cele din urmă stăvilare* (VLAH.). ◇ (*refl.*) *Vergile se rupeau una după alta* (VLAH.). Δ Expr. *I s-a rupt caru-n drum* v. car. *A se rupe gheața* v. gheață. Δ Fig. *Osie-a lumilor, dacă te-ai rupt, Lumile cad huruind dedesubt* (BLA.). ◇ Exager. (*mai ales despre ființe*) *Fă, Rălucă, te rup în două bucăți* (DELAVR.). ◇ Fig. *P-aicea vîntul Rupe pămîntul* (DEȘ.). Δ (*sugerînd intensitatea, profunzimea unei acțiuni*) *Ai dormit de-ai rupt pămîntul* (PER.). ◆ (*compl. indică pămînt, maluri etc.*) A surpa. *Răsăreau dealuri sparte, rupte și spintecate de ape* (STANCU). ◆ (*compl. indică părți ale corpului*, ext., *oameni*) A zdrobi. *Cățelușa a mușcat-o de i-a rupt degetele* (CR.). ◇ Exager. *Conu Costache își rupsese destul palmele, pumnii și picioarele pe el* (BASS.). Δ Fig. *Se știe că și-au rupt genunchii Pînă la groapă tații, frații* (ARGH.). ◆ Fig. (*refl.; despre oameni*) A se ruina, a se distruge. *În loc să se dreagă, mai rău s-a rupt* (POP.). ◆ (*refl.; despre nori*) A se transforma într-o ploaie torențială. *Norii s-au rupt în potop* (SADOV.). ◇ Analog. (*despre fenomene ale naturii*) *Trăsnete se rup cu zgomot năprasnic* (SADOV.). **4** *tr.* A lua, a separa o bucată dintr-un întreg; a smulge bucăți din ceva sau din cineva. *Rupse o înghițitură de pîine* (CE. PETR.). ◇ (*intr.*) *Rup din aceeași azimă* (DELAVR.). ◇ Expr. (*tr., refl.*) *A* (*se*) *rupe tusea* = a expectora. *Tuși... cît putu, pînă ce se rupse ticăloasa și nepoftita tuse* (STĂN.). ◇ Fig. *Șerpi roșii rupeau trăsnind poala neagră a norilor* (EMIN.). ◆ **A** fărîmița, a măcina, a zdrobi. *Rupeam în dinți, din mers, pastramă și pită* (SADOV.). ◆ (*despre animale*) A sfîșia, a mușca. *[Lupii] se învălmășesc și rup pe cei căzuți* (SADOV.). ◇ Expr. *A-l rupe foamea* (pe cineva) = a-i fi foarte foame. *Rupînd-o foamea pe Ilenuca, să deșteptă* (POP.). *A*(*-și*) *rupe* (ceva) *de la gură* = a (se) lipsi de strictul necesar în folosul altcuiva. *Își rupe pîinea de la gură să-și trimită plodurile la învățătură* (CE. PETR.). Δ (*abs.*) *Rupe de la gură și ia-i numai cîte o carte, două* (PRED.). ◇ Analog. (*sub. este o persoană*) *Cînd cuget la aceste, de viu l-aș rupe-ndată* (MACED.). Δ (*abs.*) *Vreau să beau sînge și să rup Ca un șarpe, ca un lup* (ARGH.). ◇ Fig. *Mă rup toți amicii care de care* (I. NEGR.). ◆ A lua, a desprinde o parte din ceva (pentru a și-o însuși). *Rupînd pămînt din Pocuția în folosul domniei Moldovei* (SADOV.). ◇ (*intr.*) *Începi de la poartă să rupi din cei 200 lei* (DELAVR.). ◆ A obține (cu greu) o sumă de bani. ◆ (*înv.*) A jefui, a jecmăni; a fura. *Lăsînd pe taxidari să rupă cît puteau* (GHICA). **5** *tr.* A desprinde din locul în care este fixat; a smulge. *Să rupă nasturii cămășii care i se pare că-l strînge de gît* (BRĂT.). ◇ (*refl.*) *Se rupeau cîțiva nasturi slab cusuți* (SADOV.). Δ Fig. *Un foc alb din cer s-a rupt Și se-anină dedesubt* (ARGH.). ◇ Expr. *A-i rupe* (cuiva) *urechile* = a pedepsi pe cineva trăgîndu-l de urechi. *Să nu te mai văd cu paie de astea, că-ți rup urechile* (VLAH.). (*fam.*) (*A fi*) *rupt din soare* (sau *din rai*) = (a fi) foarte frumos, de o frumusețe deosebită. *Fata... era ruptă din soare* (SADOV.). *A rupe rădăcinile* v. rădăcină. ◇ Fig. *Împăratul cu stema ruptă din soare* (DELAVR.). ◆ (*compl. indică flori, frunze etc.*) A desprinde de pe tulpină; a culege. *Rupse o floare și o mirosi* (CĂL.). **6** *refl.* A (se) depărta, a (se) desprinde (cu oarecare efort) de cineva sau de ceva; (*de obicei cu determ. introduse prin prep. „din"*) a se desface dintr-un tot, a ieși dintr-un grup; a se detașa. *S-a rupt din locul lui de sus* (EMIN.). ◇ (*tr.*) *O înhățâ zmeul de mijloc, o rupse dintre ai săi* (ISP.). ◇ Expr. *A i se rupe* (cuiva) *apa* v. apă. ◆ Fig. A se îndepărta de..., a pierde legătura cu..., a se înstrăina, a se izola. *Am călătorit rupt de grupul străinilor* (SAHIA). ◆ (*despre grupuri, colectivități*) A se desface în două sau în mai multe părți; a se împrăștia. *Mulțimea se rupe* (SAHIA). ◇ (*tr.*) *Nu este altceva decît a fugi și a-și rupe însuși oastea* (BĂLC.). ◇ Expr. *A* (*se*) *rupe rîndurile* = a se strica ordinea unui șir aliniat; a se împrăștia. *Se rup rîndurile cu noi* (SAHIA). **7** *tr.* A desface în două, a despica (deschizînd drum de trecere). *Rupeam omătul de la o casă la alta* (CR.). ◇ (*compl. indică drumul deschis*) *Prin cetele păgîne trec rupîndu-și large uliți* (EMIN.). Δ (*refl. pas.*) *Dacă drumurile cele vechi s-au stricat și s-au părăginit, se rup altele noi* (GAL.). ◇ Expr. *A rupe frontul* v. front. *A rupe tabăra* v. tabără. ◇ Fig. *Dintr-o dată o salvă rupea văzduhul* (SADOV.). ◆ (*despre mușii, terenuri*) A împărți. *E adevărat că a trebuit să rupem în două Buciumenii* (SADOV.). ◆ (*compl. indică suprafețe*) A întrerupe (producînd goluri, pete etc.); a face o spărtură. *Focul rupea ca o pată vioaie întunecimea odăii* (SADOV.). ◆ (*la jocul de cărți*) A despărți în două pachetul de cărți, punînd jumătatea de dedesubt deasupra; a tăia. **8** *tr.* A pune capăt, a întrerupe, a curma. *Dar deodată-și rupse vorba* (VLAH.). ◇ (*refl. pas.*) *Cînd tăcerea se rupea, cuvintele sunau indiferente* (CE. PETR.). ◇ (*refl.*) *De acum înainte, totul s-a rupt între noi!* (FIL.). ◇ Expr. *A o rupe cu cineva* sau *cu ceva* = a pune capăt unui obicei, unui sistem, unei atitudini sau legături. *Am rupt-o cu trecutul* (CE. PETR.). *A rupe tăcerea* v. tăcere. *A rupe vraja* v. vrajă. ◆ (*compl indică tratate, legi etc.*) A anula, a abroga; a călca; a strica. *Acordul... a rezistat tuturor încercărilor de a-l rupe* (OȚETEA). ◇ (*refl. pas.*) *Jurămintele se rup* (SADOV.). **9** *tr.* (*înv., pop.; adesea urmat de un vb. la inf.*) A începe. *Rupsă a cînta cu glas mare* (BUD.). ◇ Expr. *A o rupe la goană* (sau *la fugă, de-a fuga, la picior*) = a porni în fugă, în goană; a o lua la fugă. (*reg.*) *A o rupe din loc* = a o lua la fugă. *A o rupe de plîns* = a se porni pe plîns; a plînge cu hohote. ◆ (*reg.*) A spune, a zice. *Iată colo, rupse Mitrana într-un glas de umplu casa* (DELAVR.). **10** *tr.* Fig. (*cu compl. „vorbă", „limbă"*) A se exprima cu greu într-o limbă străină, a ști foarte puțin o limbă străină. *Rupea cîteva vorbe nemțești* (CĂL.). **11** *tr.* Expr. *A rupe prețul* (sau *tîrgul*) = a ajunge la învoială după o tocmeală îndelungată; a cădea de acord. *S-adună secerătorii... și se rup acolo prețurile* (SADOV.). • prez.ind. *rup.* și (*înv., reg.*) *rúmpe vb. III.* /lat. ***rumpĕre***.

rúpere *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *rupe* și rezultatul ei. ◇ (*meteor.*) *Rupere de nori* = ploaie torențială însoțită de descărcări electrice. ◇ Loc.adv. *Cu rupere de inimă* = cu mare durere. ◆ Desfacere, descompunere,

distrugere a unei continuități. <> *Ruperea emulsiei* = desfacerea unei emulsii în cele două elemente componente. (*mat.*) *Teorii de rupere* = teorii ce explică ruperea corpurilor solide deformabile supuse unor solicitări mecanice pe mai multe direcții. (*milit.*) *Ruperea frontului* = străpungerea liniei de apărare a inamicului. (*tehn.*) *Rupere de pantă* = construcție (de beton, de piatră sau de lemn) între două porțiuni vecine (aflate la înălțimi diferite) ale unui canal, pentru a combate eroziunile. (*pop.*) *Ruperea prețului* = fixarea prețului unei vînzări. ◆ Desprindere din locul în care a fost fixat; smulgere, separare. *Trupește chiar, parcă se petrecea o rupere* (DEM.). <> Fig. *O rupere totală de rațiunile sociale era cu neputință* (VLAS.). • pl. *-i.* /v. ***rupe***.

rupéstru, -ă *adj.* **1** (*bot.; despre plante*) Care crește pe stînci. **2** (*despre locuințe*) Care este construit în stîncă. **3** *Artă rupestră* = denumire dată manifestărilor artistice (desen, pictură, gravură sau sculptură) de pe pereții peșterilor sau de pe stînci (în epocile vechi din istoria omenirii). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***rupestre***; cf. lat. *rūpes, -is* „stîncă, peșteră".

rupicól, -ă *adj.* (*bot.; despre plante*) Care crește pe stînci sau în locuri stîncoase, pietroase. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***rupicole***; cf. lat. *rūpes, -is* „stîncă, peșteră", *colere* „a locui".

rúpie *s.f.* **1** Monedă de argint, unitate a sistemului monetar din India, Nepal, Pakistan etc. **2** Veche monedă turcească (de aur). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***roupie***, engl. ***rupee***; cf. hindi *rupya*.

rupt[1] *s.n.* **1** Faptul de a (*se*) *rupe*. **2** Loc.adv. (*Nici*) *în ruptul capului* = cu nici un preț, pentru nimic în lume, în nici un caz; niciodată. *N-au vrut să-i admită în ruptul capului să trăiască cu ea* (REBR.). <> Expr. *A veni* (sau *a se duce*) *în* (sau *de-a*) *ruptul capului* (sau *sufletului*) = a veni sau a se duce degrabă, foarte repede. *Să mi te duci de-a ruptu capului* (ALECS.). **3** (*înv.*) Loc.adv. *Cu ruptul* (sau *rupta*) = *a*) care este plătit în raport cu volumul de muncă, nu cu durata muncii; *b*) (*despre o cantitate de muncă*) care este dinainte stabilit; impus. *Trebuiau să facă șanțuri cu ruptu* (VLAS.). *Pe rupte* sau *pe ruptele(a)* = cu mare intensitate, din răsputeri, pe brînci. *Eram cinci fete la casa mamei. Munceam pe ruptelea* (STANCU). **4** (*în Ev. Med., în Țările Rom.; în forma „ruptă"*) Nume dat unei înțelegeri între contribuabili și vistierie, prin care, în locul dărilor existente, se stabilea o sumă globală fixă, achitată anual în una sau în mai multe rate; ext. dare plătită pe baza acestei înțelegeri; (*înv., reg.*) ruptoare. <> *Cu ruptul* (sau *rupta*) = cu ridicata, cu toptanul, în cantități mari; în total, global. • pl. *-e.* și (*înv.*) *rúptă* *s.f.* /v. ***rupe***.

rupt[2]**, -ă** *adj.* **1** Care este lipsit de continuitate, despărțit în două (sau în mai multe) părți. *Avea înaintea sa cîțiva porumbi fierți, rupți* (CĂL.). <> *Turte rupte* v. turtă. ◆ (*despre părți ale corpului*) Care este sfărîmat; fracturat. *Un corb ce avea o aripă ruptă* (ISP.). ◆ (*despre inimă, suflet*) Care este copleșit de milă, de durere, de deznădejde. *Să nu iasă de la noi nimini cu inima ruptă* (NEAGOE). **2** Care este făcut bucăți, ciopîrțit; sfărîmat, nimicit. ◆ (*despre construcții*) Care este dărăpănat, deteriorat. *Ruptă, dărîmată, sură, bătrîna cetățuie a Neamțului* (SADOV.). ◆ (*înv.; despre pămînt*) Care este arat, desțelenit. **3** (*despre mișcări, sunete, vorbe etc.*) Care este întrerupt, întretăiat; sacadat. *Sus în aer țipa o trîmbiță cu sunet rupt* (HOG.). ◆ Fig. (*despre relații prietenești, diplomatice etc.*) Care este desfăcut, curmat, întrerupt; anulat, stricat. *Consideră prietenia ruptă* (SAHIA). **4** (*despre obiecte de îmbrăcăminte*) Care este ros, uzat, găurit; ext. (*despre oameni*) Care este zdrențăros. <> Fig. *Marginile rupte ale norilor* (HOG.). **5** (*despre corp sau părți ale corpului*) Care are carnea sfîșiată, sfîrtecată; care este rănit. *Nimic! răspunse scurt cel cu buza ruptă* (SADOV.). **6** Care este desprins (cu forța) din locul în care este fixat; smuls. <> *Bucățică ruptă* v. bucățică. <> Expr. *A semăna cu cineva* (sau cuiva) *bucățică ruptă* v. semăna. **7** Care este înstrăinat de..., izolat, îndepărtat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***rupe***.

ruptáș *s.m.* (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) Contribuabil care, plătind rupta, era scutit de orice bir. *S-a hotărît ca și cei rămași în slujbe să fie trecuți la categoria ruptașilor* (OȚETEA). • pl. *-i.* /***ruptă*** + *-aș*.

rúptă *s.f.* v. rupt[1].

ruptoáre *s.f.* **1** (*înv., reg.*) Rupt. *Nicolae Vodă... au făcut ruptoare* (ȘINC.) **2** (*înv., reg.*; și *ruptoarea prețului*) Stabilirea prețului unei mărfi; învoială. *Cum s-a făcut ruptoarea la brînză?* (POP.). **3** (*înv.; în legătură cu vb. „a face"*) Început, primul pas. *Iată că face ruptoarea, vine la club* (BRĂT.). • /***rupt***[1] + *-oare*.

ruptór *s.n.* (*electr.*) Întrerupător electric folosit la comutarea circuitelor electrice, în automatizări etc., care funcționează sub acțiunea și pe durata exercitării unei comenzi din exterior (de la distanță). • pl. *-oare.* /<fr. ***rupteur***.

ruptúră *s.f.* **1** Faptul de a (*se*) rupe; întrerupere a continuității, a integrității materiei. *Moroi a murit din cauza unei rupturi de vînă* (DELAVR.). **2** Încetare a unei acțiuni, întrerupere a unor raporturi, a unor legături, a unor relații între oameni, între țări. *Ruptura cu trecutul și nevoia de o viață nouă* (REBR.). **3** Loc în care un obiect este rupt; sfîșietură, spărtură, gaură. *Îi dăduse un maldăr de haine vechi, să le astupe rupturile cu petice* (STANCU). ◆ Locul unde un teren este rupt de ape, de puhoaie. *Hotarul era plin de pîraie și rupturi* (VLAS.). <> (*geomorf.*) *Ruptură de pantă* = loc în care pornește brusc panta unui deal sau a unui munte. **4** Bucată ruptă din ceva; frîntură. *Rupturi de lespezi* (VLAH.). ◆ Zdreanță, cîrpă. *Îl spălă și-l primeni cu niște rupturi de haine ale sale* (ISP.). • pl. *-i.* /***rupt***[2] + *-ură*.

rupturí *vb. IV. tr.* (*reg.*) A pronunța (cu greu), întrerupînd vorbele. *Din cînd în cînd rupturea cîte o vorbă* (SLAV.). <> (*refl.; despre cuvinte*) *Cuvintele i se ruptureau pe buze* (SLAV.). • prez.ind. *-esc.* /***ruptură*** + *-i*.

rurál, -ă *adj.* De (la) sat; sătesc, țărănesc; ext. de cîmp. *De la evocarea mediului cazon s-a îndreptat spre psihologia rurală* (CONST.). <> (*în vechea organizare administrativă*) *Comună rurală* = cea mai mică unitate administrativă, condusă de un primar. ◆ (*subst.*) Persoană de la țară. *Ne așteptam la apariția unui rural* (E. LOV.). ◆ Care tratează subiecte din viața de la țară. *Romanul rural, citadin și istoric* (PER.). ◆ (*deprec.*) Care este lipsit de finețe, neprelucrat; grosolan. *Văzut-ai ziar european în așa hal de înfățișare rurală?* (CAR.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***rural***, lat. ***rūralis***, ***-e***.

rus[1]**, -ă** *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Rusiei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor slav (de religie creștină ortodoxă) care s-a format, care locuiește pe teritoriul Rusiei; locuitorii Rusiei; (*înv.*) rosian. *Își găsiră refugiu lîngă un rus* (CE. PETR.). <> *Rus alb* = gardist alb. **2** *adj.* Care aparține Rusiei sau rușilor, care se referă la Rusia sau la ruși, care este originar din Rusia; rusesc. *Soldații ruși... făceau exerciții* (BRĂ.). <> *Cultura rusă* = cultura dezvoltată în Rusia (și Uniune Sovietică). ◆ (*subst. f.*) Limba (din grupul limbilor slave de răsărit) vorbită de ruși. • pl. *ruși, -se.* /de la rus. ***русский***.

rus[2]**, -ă** *adj.* (*înv., reg.*) Care este de culoare roșie, roșcat. • pl. *ruși, -se.* /<bg. ***рус***, srb. ***Rus***.

rusálcă *s.f.* (*în mit. slavă*) Duh al rîurilor, al lacurilor, al pădurilor și al cîmpiilor, închipuit ca o fată tînără, îmbrăcată în alb, care atrage pe tineri în fundul apelor, înecîndu-i. • pl. *-ce.* /<rus. ***русалка***.

rusálie *s.f.* **1** (*la pl.*; și *nm. pr.*) Sărbătoare religioasă creștină, cu străvechi origini mitologice, provenind din ritualuri de pomenire a morților, care cade la 50 de zile după Paște. *În ziua de rusalii se pune pelin la ușă* (POP.). **2** (*la pl.; în mit. pop.*) Ființe fantastice, asemănătoare cu ielele, reprezentate ca niște zîne rele, care dezlănțuie furtuni, schilodesc pe oameni sau le iau mințile. *Fă-mă roata stelelor În calea rusaliilor* (DAVID.). **3** Fig. (*fam.*) Femeie rea. **4** (*entom.*) Larvă acvatică a insectei *Ephemeride Polingenia*, care se găsește mai ales în Dunăre, constituind hrana principală a cegii; ext. efemeră. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<slav. ***роусалиꙗ***.

ruscă[1] *s.f.* (*pop.*) Rusoaică. *A chemat și pe baba lui, o ruscă încă rumenă* (I. BOT.). • pl. *-ce.* /<ucr. dial. ***руська***.

ruscă[2] *s.f.* (*reg.*) Nume dat animalelor domestice cu părul roșu sau cu pete roșii în jurul ochilor sau pe bot. • pl. *-ce.* /***rus***[2] + *-că*.

ruscúță[1] *s.f.* (*reg.*) Dim. al lui *ruscă*[1]. *Mi-a spus domnia sa după aceea că fata lui Iațco n-ar fi decît o ruscuță balană* (SADOV.). • pl. *-e.* /***ruscă***[1] + *-uță*.

ruscúță[2] *s.f.* (*bot.*) **1** Nume dat mai multor specii de plante erbacee, anuale sau perene, din familia ranunculaceelor, cu frunzele compuse, cu florile viu colorate, solitare și cu fructele nucule. <> Compuse: *ruscuță-de-primăvară* (sau *primăvăratică*) = plantă perenă, toxică, specifică vegetației de stepă, cu florile galbene-aurii, lucioase (*Adonis vernalis*); *ruscuța-de-toamnă* (sau *-tomnatică*) = plantă anuală, cu florile de culoare purpuriu-închis (*Adonis autumnalis*); *ruscuță-de-primăvară* (sau *-primăvăratică*) = plantă otrăvitoare caracteristică vegetației de stepă (*Adonis vernalis*); *ruscuță-de-toamnă* (sau *-tomnatică*) = plantă anuală cu flori purpurii (*Adonis autumnalis*). **2** (*reg.; la pl.*) Cocoșel-de-cîmp (*Adonis aestivatis*). • pl. *-e.* /de la ***rus***[2].

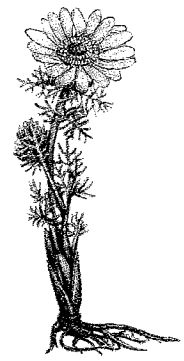

ruscuță-de-primăvară

rusésc, -éască *adj., s.f.* **1** *adj.* Care aparține Rusiei sau rușilor, care este caracteristic rușilor, care se referă la Rusia sau la ruși; ca rușii; rus, (*înv.*) rosienesc. *Creditul meu pășise dincolo de trei sorcoveți rusești* (HOG.). <> *A suferi de gălbinare rusească* v. gălbinare. *Ruletă rusească* v. ruletă. ◆ (*subst. f.*) Limba vorbită de ruși. *Amîndoi vorbim o rusească stîlcită* (PER.). **2** *s.f.* (*de obicei art.*) Numel unui dans popular care se joacă cu pași mici și repezi; căzăceasc. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-ești.* /***rus*** + *-esc*.

rusește *adv.* **1** În felul rușilor, ca rușii. *Un costum de călărie băiețesc, cu bluză albă încheiată rusește* (CĂL.). **2** În limba rusă. ◆ (*subst.*) Limba rusă. *Conferință publică, tradusă din rusește* (BRĂ.). • /***rus***[1] + *-ește*.

rusienésc, -eăscă *adj.* v. rosienesc.

rusificá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A face să adopte sau a adopta limba, obiceiurile etc. rusești; a (se) asimila cu populația de limbă rusă. **2** *tr.* (*lingv.; compl. indică cuvinte, expresii etc.*) A modifica după structura limbii ruse. • prez.ind. *rusífic.* /<fr. ***russifier***.

rusificáre *s.f.* Acțiunea de a (*se*) *rusifica* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***rusifica***.

rusificát, -ă *adj.* **1** Asimilat poporului rus (prin limbă, obiceiuri etc.) **2** (*lingv.; despre cuvinte, expresii etc.*) Adoptat la sistemul limbii ruse. • pl. *-ți, -te.* /v. ***rusifica***.

rusísm *s.n.* (*lingv.*) Cuvînt, expresie sau construcție împrumutate din limba rusă, fără a fi asimilate de o altă limbă. • pl. *-e.* /***rus***[2] + *-ism*.

rusístică *s.f.* Disciplină care studiază limba, literatura, cultura și istoria poporului rus; spec. studiul limbii ruse. • /***rus***[1] + *-istică*, după *romanistică, slavistică*.

rusitóri *s.m. pl.* (*reg.*) Numele unei sărbători populare care cade în a șasea zi după Duminica Mare și în a cincea zi după Rusalii. • /cf. *ursitori*.

rusnăc, -ă *s.m., s.f.* Ucrainean, rutean; ext. rus. *Mă întorc la rusnacii... mei* (CE. PETR.). • pl. *-ci, -ce.* /<ucr. ***руснак***.

rusoáică *s.f.* Femeie care face parte din populația de bază a Rusiei sau este originară de acolo; (*pop.*) ruscă. *O rusoaică zdravănă, care născuse de curînd la spital* (BART). • pl. *-ce.* /***rus***[1] + *-oaică*.

rusofíl, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care manifestă simpatie pentru poporul rus și pentru cultura lui. *Ești cea mai admirabilă rusofilă din Moldovalahia* (CE. PETR.). <> (*adj.*) *Alexandru..., avocat bine cunoscut în București pentru sentimentele sale rusofile* (BRĂ.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***russophile***.

rusofón, -ă *adj., s.m., s.f.* (Vorbitor) de limbă rusă. • pl. *-i, -e.* /de la ***rus***[1], după *francofon*.

rustémul *s.n. art.* Numele unui dans popular românesc, răspîndit în S Olteniei și în zonele învecinate ale Munteniei, cu ritm asimetric (uneori binar) și cu mișcări vioaie, ușor săltate, în care jucătorii formează de obicei o coloană mixtă sau numai de bărbați, ținîndu-se cu brațele încrucișate la spate, executînd pași în față și în spate cu încrucișarea picioarelor. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • /cf. nm. pr. *Rüstem* pașa.

rústic, -ă *adj.* **1** Care aparține vieții de la țară, care se referă la viața de la țară; ca la țară; care imită aspecte ale vieții de la țară; cîmpenesc, (*ital.*) rustican. *Prînzul acela rustic fusese o noutate pentru dînsa* (SADOV.). <> (*adv.*) *Biroul avea o masă simplă de stejar, încheiată*

rustic cu ajutorul unor pene de lemn (CĂL.). ◆ (*despre elemente de arhitectură*) Care are aspect brut, nefinisat. ◆ Fig. Care este grosolan, neşlefuit, necioplit. **2** Care este de la ţară; ţărănesc. *S-a aşezat lîngă gara Gugeşti, într-o căsuţă rustică* (GAL.). ◆ (*subst.*) Ceea ce este caracteristic vieţii de la ţară. *E, totuşi, numai rusticul speriat de civilizaţia noastră* (E. LOV.). ◆ Fig. Care este simplu, nemeşteşugit. *Ideea de a contopi... elementele arheologice... cu rusticele răspunsuri ale învăţătorilor sătesti* (ODOB.). ◆ (*subst. m.; înv.*) Ţăran, agricultor. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***rustique***, lat. ***rusticus, -a, -um***.

rusticán, -ă *adj.* (*ital.*) Rustic. *Să pui într-însa viaţa rusticană* (ANG.-IOS.). • pl. *-i, -e.* /<it. ***rusticano***.

rusticitáte *s.f* Caracterul a ceea ce este rustic. *Rusticitatea unui fenomen lingvistic este deci un element important* (PUŞ.). ◆ Fig. Bădărănie. • /<fr. ***rusticité***.

rusticizá *vb. I. tr., refl.* A da sau a căpăta caracter rustic. • prez.ind. *-ez.* /***rustic*** + *-iza*.

rusticizáre *s.f.* Rustificare. • /v. ***rusticiza***.

rusticizát, -ă *adj.* Care are caracter rustic. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***rusticiza***.

rustificáre *s.f.* Faptul de a primi aspect sau caracter rustic; rusticizare. • /de la ***rustic***.

rusumát *s.n.* (*înv.*) Contribuţie indirectă, impozit care constituia venitul domniei. *Cele mai importante izvoare de venit ale domnului erau rusumaturile* (OŢETEA). pl. *-uri.* /<tc. ***rüsumat***.

ruşálă *s.f.* (*în Ev. Med., în Ţara Rom.*) Bir plătit de curteni. • /de la ***roşu***.

rúşă *s.f.* v. rujă[1].

ruşeáţă *s.f.* v. roşeaţă.

ruşfért *s.n.* v. ruşfet.

ruşfét *s.n.* **1** (*înv.*) Sumă de bani dată pentru a se obţine o slujbă; ext. mită. *Am zis că isprăvniciile se dau cu ruşfet, ai înţeles ori ba?* (FIL.). **2** (*înv.*) Obligaţie suplimentară, în muncă sau în natură, pe care ţăranii o prestau proprietarilor de moşii. *Să ne mîngîiem c-am scăpat măcar de boieresc, de ruşfert şi de alte blăstămăţii* (SADOV.). **3** (*în Ţara Rom.*) Învoială agricolă între ţăran şi moşier, prin care ţăranul lucra două pogoane pentru el şi unul pentru moşier. • pl. *-uri.* şi ***ruşfért, resfét*** *s.n.* /<tc. ***rüşvet***.

ruşfetár *s.m.* (*înv.*) **1** Persoană care lua ruşfet. **2** (*în Ţara Rom.*) Ţăran care a încheiat cu moşierul un ruşfet. • pl. *-i.* şi ***resfetár*** *s.m.* /***ruşfet*** + *-ar*.

ruşí *vb. IV.* v. roşi.

ruşiná *vb. I.* **1** *refl.* A-i fi cuiva ruşine, a fi cuprins de ruşine; a se jena. *Învăţătorul se ruşină, plecîndu-se să ridice o greblă căzută între dînşii* (CE. PETR.). ◆ (*tr. fact.*) A face pe cineva să-i fie ruşine. *Numai gîndul unei astfel de propuneri ruşina pe Manigomian* (CĂL.). **2** *refl.* A se simţi stingherit, încurcat; a se sfii (în faţa cuiva). *Se gătise cu hainele cele negre şi totuşi se cam ruşină la început cu ele* (REBR.). <> Fig. *Dreptatea nu să ruşinează de cei mari* (AETHIOPICA). **3** *tr.* (*înv.*) A face pe cineva de ruşine, a face de batjocură; a umili, a înjosi, a batjocori. *Vrea să te umilească şi să te ruşineze* (SADOV.). <> Fig. *Cu versul său aspru... ruşina zgîrcenia şi desfrînarea* (ODOB.). ◆ A mustra, a dojeni. *Cucoana Olga ruşinează c-o căutătură lungă pe bărbatu-său* (SADOV.). ◆ (*înv., pop.*) A necinsti, a dezonora, a silui o femeie. • prez.ind. *-ez.* /***ruşine*** + *-a*.

ruşinare *s.f.* **1** Faptul de *a* (*se*) *ruşina*; ruşine. *Şi numaidecît simţi o ruşinare, o mustrare de conştiinţă* (AGĂR.). **2** (*înv.*) Batjocorire, umilire. • pl. *-ări.* /v. ***ruşina***.

ruşinát, -ă *adj.* **1** Care este cuprins de sfială, copleşit de ruşine; jenat. *Se simţea ruşinat şi aproape umilit în faţa ţăranilor* (REBR.). <> Fig. *Puşca sentinelei cade ruşinată* (ISAC). **2** (*înv., reg.*) Care a fost făcut de ocară, batjocorit; umilit, înjosit. *Eu şi mama am trăit ruşinaţi, flămînzi, goi* (SADOV.). ◆ (*înv.*) Care constituie o ruşine, care dezonorează; ruşinos. *Ruşinata-i avere strînsă din nelegiuiri* (HEL.). ◆ (*reg.; despre femei*) Care a fost sedusă, dezonorată. *Creştea în sărăcie şi nevoi, ca feciorul unei fete ruşinate* (SADOV.). **3** (*înv., reg.*) Care este lipsit de ruşine, de bună-cuviinţă; obraznic, impertinent, neruşinat. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***ruşina***.

ruşinátor, -oáre *adj.* (*înv.*) Care este ruşinos. *Acel deficit... a mai crescut în proporţiuni ruşinătoare* (BARIŢ.). • pl. *-ori, -oare.* /***ruşina*** + *-(ă)tor*.

ruşíne *s.f.* **1** Sentiment penibil de sfială, de jenă provocat de un insucces sau de o greşeală; ruşinare. *Îl urmă cu paşi grăbiţi, roşie ca focul de ruşine* (REBR.). <> Loc.vb. *A-i fi* (sau *a i se face, a avea*) *ruşine* ori *a-l prinde ruşinea* = a se ruşina. <> Expr. *A muri* (sau *a se prăpădi*) *de ruşine*, se spune cînd cineva se simte foarte ruşinat. *N-ai* (sau *n-are* etc.) *ruşine* sau *nu-ţi e* (sau *nu-i* etc.) *ruşine* (*obrazului*), se spune cuiva lipsit de bun-simţ, obraznic, nesimţit, neruşinat. *A da de ruşine* v. da. *A-i plesni* (sau *a-i crăpa*) *cuiva obrazul de ruşine* v. obraz. **2** Timiditate, sfială, pudoare; rezervă, modestie, reţinere. *Erai o femeie cumsecade şi cu ruşine* (H. LOV.). <> Loc.adj. *De ruşine* = (*despre cuvinte, expresii*) care este indecent, trivial. <> Loc.adj., adv. *Fără de* (sau *nici o*) *ruşine* = fără jenă, cu obrăznicie, (în mod) neruşinat. *Aşa sînteţi, măi, fără ruşine şi fără obraz şi vă mai miraţi cînd luaţi la ceafă* (REBR.). **3** Batjocură, ofensă, ocară. *Tăcu din gură şi înghiţi ruşinea ce-i făcură fraţii* (ISP.). <> Expr. *A fi* (sau *a se da, a se face* ori *a da pe cineva*) *de ruşine* sau *a face cuiva ruşine* = a (se) face de rîs, a ajunge (sau a pune pe cineva) într-o situaţie penibilă. *Prea făcurăţi neamul nostru de ruşine şi ocară* (EMIN.). *A spăla obrazul de ruşine* = a ieşi cu faţa curată. **4** Motiv de a se simţi ruşinat; lucru, gest etc. dezonorant, umilitor; situaţie dezonorantă în care se află cineva; necinste, dezonoare, umilinţă. *Aproape că uitasem de ruşinea întîmplată bietului profesor* (GAL.). <> Loc.adj. (*înv.*) *Cu* (sau *plin de*) *ruşine* = care este compromis, dezonorat. *Mai bine este supus lăudat, Decît cu ruşine domn şi atîrnat* (BOL.). <> Loc.adj., adv. (*înv., pop.*) *De* sau *cu* (*mare* sau *multă*) *ruşine* = (în chip) (foarte) ruşinos, dezonorant, umilitor; reprobabil, blamabil. <> Expr. *A păţi* (*o* sau *vreo*) *ruşine* = a ajunge de ocară sau de batjocură; a suferi un lucru umilitor. (*E* sau, *reg., stă*) *ruşine* sau (*e*) *mai mare ruşinea* = (e) nepotrivit, necorespunzător, ruşinos. *E ruşine să nu ştii limba ta!* (C. NEGR.). *A fi ruşinea cuiva* = a fi om de nimic, de ale cărui fapte cineva se ruşinează; a fi cauza dezonoarei cuiva. *Era un fel de ruşinea familiei* (SADOV.). *A da cinstea pe ruşine* v. cinste. ◆ (*înv.*) Necinste, imoralitate. *El a venit pe lumea aceasta pentru ruşine şi prostituţie* (GAL.). **5** (*înv., pop.*) Denumire a organului genital la om şi la animale. **6** Compus: (*bot.*) *ruşinea-fetei* = numele a două plante erbacee din familia umbeliferelor, cu tuplina acoperită de peri rigizi, cu florile albe sau trandafirii, dispuse în mici umbele (*Daucus carota* şi *silvestris*); morcov sălbatic. • /cf. lat. *rōsĕus, -a, -um*.

ruşinós, -oásă *adj.* **1** (*despre persoane*) Care se ruşinează cu uşurinţă; sfios, timid, pudic. *Crezu că flăcăul este ruşinos şi d-aia se face aşa de roşu* (ISP.). <> (*adv.*) *Ea-l asculta pe copilaş Uimită şi distrasă, Şi ruşinos şi drăgălaş, Mai nu vrea, mai se lasă* (EMIN.). ◆ (*despre manifestări ale oamenilor*) Care denotă sfiiciune, timiditate. *Portarul îşi încreţi pleoapele într-un surîs ruşinos şi resemnat* (VIN.). **2** Care constituie o ruşine; care provoacă ruşine; care dezonorează; blamabil, reprobabil. *Se gîndi mult la viaţa lui de pînă atunci şi o găsi stearpă şi ruşinoasă* (REBR.). <> (*adv.*) *Se puse ruşinos pe fugă* (BĂLC.). • pl. *-oşi, -oase.* /***ruşine*** + *-os*.

ruşiór, -oáră *adj., s.f., s.m.* v. roşior.

ruşít, -ă *adj.* v. roşit.

ruşulíţă *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee perenă, din familia compozitelor, cu tulpina şi cu frunzele acoperite cu peri lungi, cu florile ligulate, de culoare roşie-portocalie, dispuse în capitule, care creşte în regiunea alpină şi subalpină (*Hieracium aurantiacum*). • pl. *-e.* /***roşu*** + *-uliţă*.

rut *s.n.* Stare fiziologică la animale, în perioada de împerechere, avînd durată şi periodicitate variabile, în timpul căreia au loc anumite transformări ale aparatului genital. <> Loc.adv., adj. *În rut* = (care este) în călduri. • /<fr. ***rut***.

rútă[1] *s.f.* Drum urmat de un vehicul; linie străbătută de o cale de comunicaţie între două localităţi; traseu. *Am ales să mergem pe ruta Buzău - Ploieşti.* • pl. *-e.* /<fr. ***route***.

rútă[2] *s.f.* (*bot.*) Virnanţ (*Ruta graveolens*). • pl. *-e.* /<lat. ***rūta, -ae***.

ruteán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* (*înv.*) Ucrainean (originar) din Austro-Ungaria; (*la m. pl.*) nume dat ucrainenilor din Austro-Ungaria; populaţie formată din aceste persoane. *Sfîntul se ducea înainte din sat în sat, printre ruteni şi printre români* (SADOV.). **2** *adj.* Care aparţine rutenilor, care se referă la ruteni. *Asprul dialect ieşit din cele trei limbi: moldovenească, ruteană şi leşască răsuna în aerul cald* (SADOV.). • pl. *-eni, -ene.* /<germ. ***Ruthene***.

rutemísm *s.n.* Cuvînt, expresie sau construcţie împrumutate din limba ucraineană, fără a fi asimilate de o altă limbă. • pl. *-e.* /***rutean*** + *-ism*.

ruténiu *s.n.* (*chim.*) Element chimic, metal tranziţional, alb-argintiu, din familia platinei, cu duritate foarte mare, care se întrebuinţează la fabricarea filamentului pentru lămpile cu incandescenţă (*Ru*). • /<fr. ***ruthénium***.

rúter *s.n.* (*comunic.*) Dispozitiv intermediar care se ocupă cu expedierea mesajelor la destinaţie. ◆ (*inform.*) Dispozitiv care primeşte mesaje şi le expediază spre destinaţie pe cea mai scurtă cale posibilă sau permite datelor să circule de la o reţea la alta. • pl. *-e.* /<engl. ***router***.

rutherford ['razərford] *s.m.* (*fiz.*) Unitate de măsură pentru radioactivitate, egală cu un milion de dezintegrări pe secundă emise de un element radioactiv (*Rd*). • pl. *-zi.* /<fr. ***rutherford***, engl. ***rutherford***; cf. nm. pr. Ernest *Rutherford*, fizician din Noua Zeelandă.

rutiér, -ă *adj.* Care aparţine drumurilor şi şoselelor; care se referă la drumuri şi la şosele; care se referă la transportul pe şosele. *Poliţia rutieră ajunsese înaintea ambulanţei.* <> *Transport rutier* = transport care se face pe şosele. *Tractor rutier* = tractor cu remorcă, prevăzut cu roţi de cauciuc, care este folosit pentru transporturi. *Maşină rutieră* (şi *subst. n.*) = maşină folosită la construirea şoselelor. *Compresor rutier* v. compresor. *Freză rutieră* v. freză. *Nod rutier* v. nod. *Semnal rutier* v. semnal. ◆ (*reg.; subst. f.*) Cursă pentru transportul de persoane între două localităţi. *Am aşteptat două ore rutiera pentru Ungheni.* • sil. *-ti-er.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***routier***.

rutieríst *s.m.* Tractorist care are dreptul de conducere pe şosele. • *sil. -ti-e-.* pl. *-işti.* /***rutier*** + *-ist*.

rutíl *s.n.* (*chim.*) Oxid natural al titanului în stare de oxidare patru, cristalizat în sistemul pătratic, de culoare galben-închis pînă la roşie-brună, cu luciu adamantin (uleios) şi care se întîlneşte mai ales în rocile metamorfice sau în aluviuni. • /<fr. ***rutile***.

rutiná *vb. I. tr., refl.* A căpăta sau a face să capete rutină. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***routiner***.

rutinár, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care lucrează numai prin rutină, care este sclav al automatismului. **2** *adj.* Care este făcut prin rutină; automatizat, şablonizat; (*fran.*) rutinier. *Actele etice... sînt rezultatul unei sublime aspiraţii şi nu ieşite din comandamentul rutinar al unei obligaţii* (RALEA). • pl. *-i, -e.* /***rutină*** + *-ar*; cf. fr. *routinier*.

rutinát, -ă *adj.* Care are experienţă; care este versat, dibaci, priceput. *Autorul este un critic de artă rutinat şi apreciat* (PER.). <> (*adv.*) *Strecurîndu-i rutinat o carte de vizită* (TEOD.). • pl. *-ţi, -te.* /v. ***rutina***.

rutínă[1] *s.f.* Capacitate, abilitate cîştigată printr-o practică îndelungată; experienţă. *Teoria juridică o cunoştea puţin, însă avea rutină avocăţească* (CĂL.). ◆ (*deprec.*) Deprindere de a acţiona sau de a gîndi întotdeauna în acelaşi fel. ◆ Totalitatea obişnuinţelor sau a prejudecăţilor considerate ca fiind un obstacol în calea noului, a creaţiei sau a progresului. • /<fr. ***routine***.

rutínă[2] *s.f.* (*chim.*) Substanţă chimică naturală, care se găseşte în florile, în frunzele şi în tulpinile unor plante, folosită în tratamentul hipertensiunii arteriale, ca diuretic etc. • /<fr. ***rutine***.

rutínă[3] (*inform.*) Program apelat de un alt program care poate avea o utilitate generală sau repetată. /<engl. ***routine***.

rutiniér, -ă *adj., s.m., s.f.* (*fran.*) Rutinar. *Viaţă intensă, rafinată şi provincialism stătut, rutinier* (RALEA). • sil. *-ni-er.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***routinier***.

rutişór *s.m.* (*bot.*) Nume dat mai multor specii de plante erbacee perene, din familia ranunculaceelor: *a*) plantă cu tulpina înaltă, cu florile galbene dispuse în buchete pe vîrfurile ramurilor şi cu fructele nucule (*Thalictrum foetidum*); *b*) plantă cu frunzele ovale şi cu florile trandafirii sau albe (*Thalictrum aquilegifolium*); *c*) (şi *rutişor galben*) plantă înaltă, cu rizom tîrîtor şi cu numeroase flori galbene, mici, puternic mirositoare, răspîndită prin locuri umede (*Thalictrum flavum*). • /***rută***[2] + *-işor*.

ruxándră *s.f.* (*bot.*) Răsură (*Rosa gallica*). • pl. *-e.* /cf. *micsandră*.

S s

s *s.m. invar.* **I 1** A douăzeci și doua literă a alfabetului limbii române. **2** Sunetul corespunzător acestei litere (consoană fricativă constrictivă dentală surdă). **3** Semn grafic pentru această literă (*s, S*). **II 1** (*fiz.*) Simbol pentru *secundă*. **2** (*chim.*) Simbol pentru *sulf*. **3** (*geogr.*) Simbol pentru *sud* (*S*). • pronunț. și *es, se*.

sábaș *s.n.* (*reg.*) (Ban dat ca) bacșiș. *O mulțime de sabașe ne-au plătit* (POP.). • pl. *-e.* /etimol. nec.

sabát *s.n.* **1** (*relig.*) Ziua de sîmbătă, reprezentînd ultima zi a săptămînii la mozaici și la unii sectanți creștini și care este considerată de aceștia zi de sărbătoare, fiind consacrată odihnei și ceremoniilor cultului. *Îi făcea pe acești sectanți să respingă biserica și să țină sabatul* (PRED.). ◆ Numele primului tratat din *Talmud*, referitor la aceste ceremonii. **2** Adunare de vrăjitoare, care, după credințele medievale, avea loc sîmbăta la miezul nopții (pînă la cîntatul cocoșilor), într-un loc singuratic. *Stele nu-s, oameni nu-s, întuneric e... Poate că se oficiază un sabat nocturn* (TEOD.). ◆ Fig. Adunare zgomotoasă și dezordonată, agitație frenetică; gălăgie produsă de o asemenea adunare sau agitație. *Rîsetele femeilor, chiotele de veselie, vorba zgomotoasă a bărbaților..., formau un sabat infernal* (FIL.). • acc. și *sábat*. pl. *-uri*. /<fr. ***sabbat***, lat. ***sabbatum, -i***, ngr. ***σάββατον***; cf. ebr. *shabbat* „repaus".

sabátic, -ă *adj.* Care se referă la sabat, de sabat. ◇ *An sabatic* = *a*) an de studiu acordat periodic universitarilor, în care aceștia nu au obligații didactice; *b*) fiecare al șaptelea an în care evreii, conform legii mozaice, își eliberau sclavii și lăsau pămînturile nelucrate. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***sabbatique***, engl. ***sabbatical***.

sabatísm *s.n.* (*relig.*; *înv.*) Sărbătorire a sabatului. • /<lat. ***sabbatismus, -i***.

sabbatián, -ă *s.m., s.f.* (*relig.*) Membru al unei secte fondate în sec. 4 de Sabbathios, care sărbătorea Paștele în aceeași zi cu evreii. • sil. *-ti-an*. pl. *-ieni, -iene*. /<fr. ***sabbathien***.

sabbatianísm *s.n.* (*relig.*) Doctrina sabbatienilor. • sil. *-ti-a-*. /<fr. ***sabbathianisme***.

sabeéni *s.m. pl.* (*relig.*) Membri ai mai multor secte religioase aparținînd sabeismului. • /<fr. ***sabéens***; cf. ebr. *çaba* „armata cerului", aram. *ç'ba* „a boteza".

sabeísm *s.n.* (*relig.*) Cult al focului și al corpurilor cerești practicat în vechime de caldeeni, de perși etc. • /<fr. ***sabéisme***.

sábie *s.f.* **I 1** Armă albă formată dintr-o lamă lungă de oțel, ascuțită la vîrf și pe una dintre laturi și fixată într-un mîner. *Monica cu capul gol, Dănuț fără capelă și fără sabie* (TEOD.). ◇ Loc.adj., adv. *Cu sabia scoasă* v. scoate. ◇ Expr. *Sabia lui Damocle(s)* = pericol mare care amenință în orice moment situația cuiva. *Revizuirea tratatelor atîrnă pe capul țărilor mici ca o sabie a lui Damocle* (TIT.). *Sabie cu două tăișuri*, se spune despre o situație care prezintă, în același timp, avantaje și dezavantaje, perspective și pericole. *Afacerea asta e o sabie cu două tăișuri. A trece prin* (sau, *înv., a călca cu*) *foc și* (*prin*) *sabie* = a incendia, a nimici, a distruge (complet) cu forța armată (prin incendiere și masacrare). *Poate să se-arunce țara-n sabie și foc* (DAV.). *A pune mîna pe sabie* = a porni la luptă. *Tot mai încruntați de ură Am pus mîna pe săbii* (CĂL.). *A scoate* (sau *a trage*) *sabia* (împotriva cuiva) = a provoca pe cineva la luptă, a porni război; a se pregăti de luptă, de atac. *Trăsese sabia împotriva vrăjmașului de moșie* (M. I. CAR.). *A-și pune capul* (*teafăr* sau *sănătos*) *sub sabie* = a-și cauza singur un necaz, o nenorocire. *Zaharia Duhu... își frînsese mîinile și-și pusese capul teafăr și nevinovat sub sabie* (CE. PETR.). *A avea gura ca o sabie* = (*despre oameni*) a fi flecar, palavragiu; a fi cicălitor; a fi sarcastic. *A*(*-și*) *încrucișa săbiile* v. încrucișa. *A pune pe cineva sub sabie* v. pune. *A se ridica cu sabie asupra cuiva* v. ridica *A ridica sabia contra* (sau *împotriva, asupra*) *cuiva* v. ridica. *A scoate sabia* (*din teacă*) v. scoate. *A trece* (ceva) *sub tăișul săbiei* v. tăiș. *Nu încap două săbii într-o teacă* v. teacă. *A trece pe sub foc și sabie* v. trece. ◇ Compar. *Ajutorul, lung și ascuțit ca o sabie, comandantul, scurt, chel* (BRĂ.). ◇ Fig. *Deasupra capului lor stă sabia cumplită a realității* (CA. PETR.).

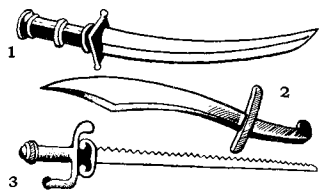

Săbii marinărești de abordaj
1. Britanică, sec. X.
2. Germană, sec. XV.
3. De matelot, sec. XVII.

2 (*sport*) Armă formată dintr-o lamă elastică de oțel, din gardă și mîner, care este folosită la scrimă. ◆ Una dintre probele de scrimă la care se folosește sabia. **3** Fig. Lovitură de sabie; atac, luptă cu sabia. *Mihai... le dă o sabie, îi împrăștie* (BĂLC.). ◆ Stare de conflict armat, de război; ext. prăpăd, urgie, pierdere adusă de un conflict armat, de un război. *N-am venit pace să aruncz pre pămînt, ce sabie* (DOS.). ◆ Concr. Luptător cu sabia. *Eu sînt un braț și-o sabie la porunca măriilor voastre* (DELAVR.). **4** Fig. (*înv.*; *pop.*) Putere; spec. putere a unui stat cotropitor. ◆ Ext. Învestitură acordată cuiva pentru conducerea unei armate, a unui stat etc. *Ar fi adus și asupra lor sabia turcească* (IORGA). **5** *Sabie-baionetă* = sabie scurtă care poate fi atașată la pușcă, în luptele corp la corp. **II** Analog. (*tehn.*) Numele unor piese tehnice, a unor părți de mașini, de unelte etc. care sînt asemănătoare la formă cu o sabie. **III 1** (*iht.*) Pește de apă dulce, cu corpul în formă de pumnal, turtit lateral și cu abdomenul arcuit;

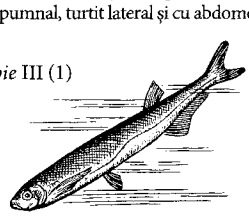

sabie III (1)

sabiță (*Pelecus cultratus*); săbioară. **2** (*bot.*; *reg.*) Stînjenel (*Iris germanica*). • pl. *săbii*. g.-d. *-iei, săbiei*. /<sl. veche **сабыи**, bg. ***сабя***, magh. ***szablya***.

sabín, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m.* (*la pl.*) Populație italică antică, ce locuia în centrul Italiei și care a fost supusă de romani la începutul sec. 3 î.Hr.; (*și la sg.*) persoană care făcea parte din această populație. **2** *adj.* Care aparține sabinilor, care este caracteristic sabinilor, care se referă la sabini. *În van sabine amfori visează* (VULP.). • pl. *-i, -e*. /<lat. ***Sabīni, -orum***, fr. ***Sabins***; cf. nm. pr. *Sabina*, regiune istorică în Italia centrală.

sabínă *s.f.* (*bot.*) Varietate de ienupăr din Europa meridională, ale cărei frunze au proprietăți medicinale (*Juniperus sabina*). • /<fr. ***sabine***; cf. lat. *sabina* [herba].

sabinísm *s.n.* (*med.*) Intoxicație cu ulei de sabină. • /<fr. ***sabinisme***.

sabír *s.n.* (*lingv.*) Limbă mixtă, conținînd elemente lexicale din limbile franceză, spaniolă, catalană, greacă, italiană și arabă și avînd o structură gramaticală rudimentară, care este folosită în porturile Mării Mediterane. ◆ Ext. Limbaj incomprehensibil. • /<fr. ***sabir***; cf. sp. *saber* „a ști".

săbiță *s.f.* (*iht.*) Sabie (*Pelecus cultratus*). • pl. *-e*. /<bg. ***сабица***.

sablá *vb. I. tr.* (*compl. indică suprafața unor piese metalice*) A curăța, a netezi sau a face să devină mat cu ajutorul unui jet de nisip, de zgură etc. împroșcat cu aer comprimat. ◇ *Mașină de sablat* = sablează. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***sabler***.

sablăj *s.n.* **1** Acțiunea de *a sabla* și rezultatul ei; sablare. **2** Îndepărtare a resturilor de ipsos, de silicați etc. de pe o piesă dentară, turnată cu ajutorul unui jet de nisip sub presiune. • pl. *-e*. /<fr. ***sablage***.

sablănt *s.m.* Jet de nisip folosit la sablare. • pl. *-ți*. /***sabla*** + *-ant*.

sablăre *s.f.* Acțiunea de *a sabla* și rezultatul ei; sablat, sablaj. • pl. *-ări*. /v. ***sabla***.

sablát[1] *s.n.* Sablare. • /v. ***sabla***.

sablát[2]**, -ă** *adj.* (*despre suprafața unor piese metalice*) Care este curățat sau finisat prin sablare; sablare. • pl. *-ți, -te*. /v. ***sabla***.

sablatór, -oăre *s.m., s.f.* Muncitor specializat în sablare. • pl. *-ori, -oare*. /***sabla*** + *-tor*.

sable [sabl] *adj.invar., s.n.* (Care este de) culoarea nisipului. • /<fr. ***sable***.

sablézǎ *s.f.* Proiector de nisip cu aer comprimat; mașină de sablat. • pl. *-e*. /<fr. ***sableuse***.

sablózǎ *s.f.* (*med. vet.*) Enteropatie la animale, determinată de ingestia de nisip odată cu furajele. • pl. *-e*. /<fr. ***sableuse***.

sabórd *s.n.* (*mar.*) Deschizătură (pătrată) în pereții laterali ai unei nave, folosită la operații de încărcare și descărcare a mărfurilor, la scurgerea rapidă a apei adunate pe puntea superioară etc. *Pilotina... gîrează în jurul colosului potolit pînă s-agață de unul din saborduri* (BART). • pl. *-uri*. /<fr. ***sabord***.

sabordá *vb. I. tr.* (*mar.*; *compl. indică propria navă*) A scufunda intenționat pentru a nu se zdrobi de stînci sau pentru a nu lăsa în mîinile inamicului; sabordare. ◆ A sparge corpul unei nave scufundate pentru a putea scoate încărcătura. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***saborder***.

sabordáj *s.n.* **1** Sabordare. **2** Găurire a corpului unei nave scufundate pentru a scoate încărcătura la suprafață. • pl. *-e*. /<fr. ***sabordage***.

sabordáre *s.f.* Acțiunea de *a sabordа* și rezultatul ei; sabordaj. • pl. *-ări*. /v. ***saborda***.

sabót *s.m.* **I** (*mai ales la pl.*) Încălțăminte făcută dintr-o bucată de lemn scobit sau dintr-o talpă de lemn cu fețe de piele groasă. ◆ Încălțăminte de protecție cu talpa groasă (de lemn), fără călcîi și cu fețele din piele, din cauciuc sau din material textil, folosită de obicei ca mijloc de protecție în anumite profesiuni. *Nebunul furios îi sparge capul cu un sabot de lemn* (CĂL.). **II** (*tehn.*) **1** Înveliș metalic de protecție care se fixează în vîrful unui pilon de lemn, de beton etc. pentru ca acesta să poată pătrunde mai ușor în pămînt; papuc. **2** (și *sabot de fier, sabot de frînă*) Organ principal al frînei, care servește la micșorarea vitezei sau la oprirea unei mașini. ◆ (și *sabot de cale*) Dispozitiv montat pe una dintre cele două șine de cale ferată pentru a frîna sau a opri vagoanele (aflate în manevră). **3** Organ al unei mașini agricole de recoltat, pentru rezemarea pe sol a aparatului de tăiere a plantelor. **4** Dispozitiv montat la roțile unui autovehicul care este parcat neregulamentar pentru a-l bloca pînă la plata amenzii. • pl. *-ți.* /<fr. ***sabot***.

sabotá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică procese de producție, acțiuni, inițiative etc.*) A împiedica în mod intenționat (cu rea-credință și pe ascuns), a submina, a frîna desfășurarea normală; (*compl. indică oameni*) a împiedica pe cineva în activitate în mod intenționat (cu rea-credință și pe ascuns). *Îi vedeam că în loc să mă saboteze, parcă chiar mă ajutau* (PRED.). ◇ (*abs.*) *Oamenii lui boier Pierre sabotau, cleveteau* (STANCU). ◇ Fig. *El însă declară că soarta nemiloasă sabotează opera lui* (CĂL.). **2** (*tehn.*) A ciopli, a cresta traversele de cale ferată pentru fixarea șinelor. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***saboter***.

sabotáj *s.n.* Deteriorare intenționată, distrugere a unei mașini, a unei instalații etc.; împiedicare, zădărnicire, subminare a unei acțiuni; sabotare. *Orice tentativă de sabotaj va fi surprinsă* (E. BAR.). • pl. *-e.* /<fr. ***sabotage***.

sabotáre *s.f.* Acțiunea de *a sabota* și rezultatul ei; sabotaj. *Sabotarea operei de înmulțire a nației* (CĂL.). • pl. *-ări.* /v. ***sabota***.

sabotór[1]**, -oáre** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care sabotează, care săvîrșește un sabotaj. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***saboteur***.

sabotór[2]**, -oáre** *s.m., s.f.* Lucrător feroviar care, în stații, blochează vagoanele cu ajutorul saboților. • pl. *-ori, -oare.* /***sabot*** + *-tor*.

sabrér *s.m.* **1** Luptător cu sabia. **2** (*sport*) Scrimer specializat în probele de sabie. **3** Fig. (Epitet pentru un) militar brutal și incult. • pl. *-i.* /<fr. ***sabreur***.

sabretáș *s.n.* (*ist.*) Geantă de piele sub formă de mic săculeț plat de piele care se purta la centiron, lîngă sabie, la unele uniforme de cavalerie. • pl. *-e.* /<fr. ***sabretache***; cf. germ. *Säbeltasche*.

sabulícol, -á *adj.* (*biol.; despre specii*) Care crește, trăiește pe nisip. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***sabulicole***.

sábur *s.n.* (*farm.*) Rășină de culoare brună, cu miros plăcut și cu gust amar, extrasă din frunzele unor specii de aloe, care este utilizată în farmaceutică. ◇ Compar. *O limbă linse stînca amară ca un sabur* (CĂL.). ◆ Fig. Alinare, mîngîiere. • /<tc. ***sabur, sabir***.

saburál, -ă *adj.* (*med.; despre limbă sau mucoase digestive, în unele boli*) Care are aspect alb-gălbui, nisipos. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***saburral***; cf. lat. *saburra, -ae* „balast, lest".

sac *s.m.* **1** Obiect de formă dreptunghiulară, confecționat din pînză, din hîrtie groasă, din material plastic etc., care este folosit la păstrarea și la transportarea unor produse. *Așează pachetul sub un sac împăturit* (CE. PETR.). ◇ Zic. *La pomul lăudat să nu te duci cu sacul. Nu se începe niciodată sacul de la fund. Două mițe în sac nu încap. Tac, tac, Ca nucile în sac,* se spune despre persoanele vorbărețe. ◇ Expr. (*A fi*) *sac fără fund* = *a*) (a fi) om lacom, nesățios; spec. (a fi) om mîncăcios. *Pe semne c-aista-i Flămînzilă, foametea, sac fără fund* (CR.); *b*) se spune despre un om care știe și povestește multe snoave, anecdote, glume; *c*) (a fi) om foarte risipitor; *d*) loc unde se găsește întotdeauna ceva, unde nu se epuizează ceea ce se găsește acolo. *A da de fundul sacului* = a sărăci. *A se vedea cu sacii în căruță* = (*despre persoane*) a nu-i mai pasă de ceilalți, după ce și-a rezolvat propriile interese. *A umbla cu capul în sac* v. cap. *Drept ca funia în sac* v. funie. (*Că* sau *doar*) *n-a intrat vremea* (sau *n-au intrat zilele*) *în sac* v. intra. *A prinde* (pe cineva) *cu mîna în sac* v. mînă. *A prinde pe cineva cu mîța-n sac* v. mîță. *A umbla* (sau *a fi*) *cu mîța-n sac* v. mîță. *Și-a găsit sacul peticul* sau *a-și găsi sacul peticul,* ori *cum e sacul, și peticul* v. petic. *A turna în el* (*ca într-un sac spart*) v. turna. ◇ Compar. *A fost o generație care s-a răsucit ca într-un sac* (PER.). ◇ Fig. *Se așează la pian... Și, deodată, din acest sac îndesat și diform... izbucni un șipot turbure* (VIN.). ◆ (*adesea cu determ. introduse prin prep. „cu" sau „de", care arată felul, conținutul*) Conținutul unui sac; sacul împreună cu conținutul său (considerate și ca unitate de măsură). *Răsturnă un sac cu roșcove* (CE. PETR.). ◇ Loc.adj., adv. *Cu sacul* = (care este) în cantitate foarte mare, din abundență. *La universitate omul adună învățătură cu sacul* (SADOV.). ◇ Expr. *A(-și) dezlega sacul* = a se destăinui, a spune tot ce îl frămîntă, toate veștile pe care le știe; a începe să povestească, să spună glume, ghicitori etc. *A duce* (sau *a căra*) *sacul* (sau *saci*) *la moară* = a munci din greu. *Am mîncat azi destul și n-am cărat saci la moară* (CE. PETR.). *A-și pune sacii în car* = a-și rezolva treburile. *A deșerta sacul* (*pînă la fund*) v. deșerta. *A goli* (*tot*) *sacul* v. goli. ◆ Cantitate mare, grămadă. ◇ Fig. *Un sac de minciuni și o lingură de adevăr* (POP.). **2** Pînză de fuior, de cîlți etc. din care se fac sacii. *Ar trebui să aveți, domnule director, măcar cearșafuri de sac* (ARGH.). ◆ (*înv.*) Îmbrăcăminte

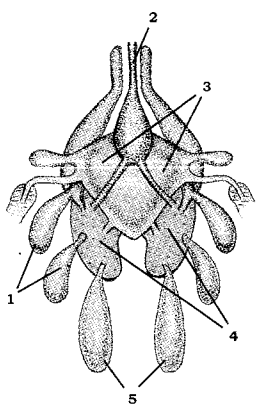

Saci aerieni

1. Saci toracici. *2.* Trahee. *3.* Saci cervicali. *4.* Plămîni. *5.* Saci abdominali.

făcută din sac, care se purta în semn de doliu sau de pocăință, ori de către cei săraci. *S-au îmbrăcat cu sac* (MIN.). **3** (și *sac de călătorie, sac de drum, sac de voiaj*) Geantă mare de pînză, de piele etc. în care se pun lucrurile necesare pentru o călătorie. *Repede-mi iau sacul de drum și mă duc la cel mai apropiat vagon* (CAR.). ◇ *Sac de dormit* = sac special, prevăzut, de obicei, cu un fermoar și cu o glugă, folosit pentru dormit (în excursii). **4** (și *sac de spate, sac de spinare*) Raniță, rucsac. *În mantale de cauciuc, cu sacul în spate, erau hotărîți să plece* (SADOV.). **5** (*pesc.*; și *sac de pește*) Unealtă de pescuit făcută dintr-o rețea de sfoară, în formă de sac, cu fundul adînc și cu gura ținută deschisă printr-un arc de lemn. **6** (*ornit.*) *Sac aerian* = organ în formă de sac, caracteristic, care menține ritmul de respirație al păsărilor în timpul zborului. **7** (*bot.*) *Sac polinic* = fiecare dintre compartimentele din antera staminei, în care se formează polenul. **8** (*zool.*) *Sac embrionar* = cavitate în ovulul plantelor angiosperme, în care se află mai multe celule, printre care și oosfera. ◇ (*anat.*) *Sac lacrimal* v. lacrimal. **9** (*entom.; reg.*) Nimfă sau larvă de furnică. • pl. *saci.* /lat. ***saccus***.

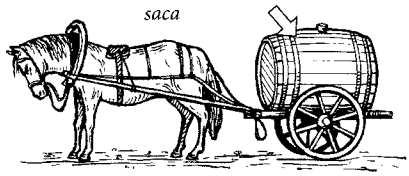

sacá *s.f.* Butoi de lemn (sau alt recipient) așezat pe un cadru cu roți, cu care în trecut se transporta apa de la fîntînă sau de la rîu. *L-au înhămat la saca, alături de măgarul curții* (GAL.). ◇ Expr. *Dop de saca* = om scund și îndesat, om bondoc. *Era... gras și gros ca un butoi...: dop de saca* (ISP.). • pl. *-ale.* /<tc. ***saka*** „sacagiu".

sacabáș *s.m.* (*înv.*) Șeful sacagiilor (la alaiurile domnești). • pl. *-i.* /<tc. ***saka başi***.

sacadá *vb. I. intr.* A vorbi, a acționa, a se manifesta sacadat, cu întreruperi bruște și frecvente (la intervale regulate de timp). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***saccader***.

sacadáre *s.f.* Acțiunea de *a sacada* și rezultatul ei; întrerupere bruscă (și violentă) a unei mișcări, a unor sunete, a fluxului vorbirii etc., care se repetă (regulat) la intervale mici. *Mișcările își reluară ritmul și sacadarea obișnuită* (TUD.). ◇ Fig. *Pe terenul psihicului sacadările și zigzagurile sînt reprezentate prin fenomenele voinței* (PHIL.). • pl. *-ări.* /v. ***sacada***.

sacadát, -ă *adj.* (*despre mișcări, sunete, vorbire etc.*) Care are întreruperi dese și scurte ce se succedă la intervale aproximativ egale; intermitent. *Scîncetele ei se transformară în gemete sacadate* (REBR.). ◇ (*adv.*) *Tălăngile sună sacadat pe dealuri* (IBR.). ◆ (*despre stil*) Care are enunțuri, propoziții sau fraze scurte. *[Opera] este străbătută de pulsul unui stil sacadat* (PER.). • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***saccadé***.

sacádă *s.f.* Mișcare bruscă, sacadată; sunet sacadat. *Trahanache a urmărit cu mîna tactul sacadelor oratorice ale lui Farfuridi* (CAR.). • pl. *-e.* /<fr. ***saccade***.

sacagíu *s.m.* Persoană care transporta, în trecut, apă (potabilă) cu sacaua (pentru a o vinde); (*reg.*) apar. *Argatul se făcu sacagiul curții* (ISP.). ◇ Expr. *A vinde apă la sacagiu* = a încerca să dai cuiva un lucru pe care-l are din belșug; a încerca să înveți (sau să înșeli) pe cineva mai priceput (sau mai șiret) decît tine. ◆ Persoană care conducea sacalele cu apă la alaiurile domnești. ◆ (*înv., reg.*) Pompier care folosea sacaua. *Au dat poveățuire sacagiilor săi... să alerge la acel întîmplător foc* (DOC.). • pl. *-gii.* /***saca*** + *-giu*.

sacalúș *s.n.* v. săcăluș.

sacát, -ă *adj.* (*înv., despre vite, rar, despre oameni*) Care este bolnav; lovit; rănit; infirm. *Boul, fiind sacat, La un picior rănit* (ALEX.). • pl. *-ți, -te.* /<tc. ***sakat***.

sacatlíc *s.n.* (*turc. înv.*) Infirmitate, invaliditate; ext. necaz, neajuns. • pl. *-uri.* /<tc. ***sakatlık***.

sacelifórm, -ă *adj.* (*bot.; despre fructe*) Care este în formă de săculeț. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***sacelliforme***; cf. lat. *saccellus, -i* „săculeț".

sacélus *s.n.* (*biol.*) Capsulă monospermă cu dehiscență neregulată, la rupere. • /<lat. ***saccellus, -i***.

sacerdót *s.m.* Preot. ◇ Fig. *Ai crede că următoarele versuri sînt de Hölderlin, sacerdot al unui nou mit solar* (PER.). • pl. *-ți.* /<it. ***sacerdote***, lat. ***sacerdos, -otis***.

sacerdotál, -ă *adj.* Care aparține sacerdoțiului, care se referă la sacerdoțiu; preoțesc; ext. sacru, solemn. *Casta sacerdotală se îngrijește de acțiunea rituală* (BLA.). ◇ (*adv.*) *Gună rosti sacerdotal: Grația!* (VIN.). ◇ Fig. *Sacerdotalii pini se-nclină* (CĂL.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***sacerdotal***, lat. ***sacerdotalis, -e***.

sacerdotésă *s.f.* (*în antic.*) Preoteasă; vestală. • pl. *-e.* /<it. ***sacerdotessa***.

sacerdotísm *s.n.* Caracter sacerdotal. ◆ (*peior.*) Credință în harul preoțesc sau în importanța preoției. • /***sacerdot*** + *-ism*, după engl. *sacerdotalism*.

sacerdóțiu *s.n.* **1** Darul preoției; rang, demnitate de preot. *Raportul dintre idealul evanghelic al celibatarului și sacerdoțiu trebuie să fie din nou meditat și studiat* (PER.). ◆ Gener. Funcție, demnitate (de mare răspundere); chemare, misiune (de mare răspundere). *Timid și ridicol în exercițiul unui sacerdoțiu care-l depășea* (PER.). ◆ Fig. Ceea ce are un caracter venerabil, ceea ce este demn de respectat. **2** Colect. Cler, preoțime. • /<lat. ***sacerdotium, -ii*** <*sacerdos, -otis* „preot".

sachelár *s.m.* (*înv.*) Grad onorific în ierarhia preoțească; preot care purta acest grad; persoană (de obicei cleric) care îndeplinea diverse funcții administrative (la o mănăstire, la o curte boierească etc.). • pl. *-i.* /<ngr. ***σακελλάριος***, lat. ***sacellarius***.

sachét *s.n.* Punguliță, săculeț. • pl. *-e.* /<fr. ***sachet***.

sacifórm, -ă *adj.* Care are formă de sac; saculiform. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***sacciforme***; cf. lat. *saccus, -i* „sac", *forma, -ae* „formă".

sacíz *s.n.* **1** (și *sacîz de vioară*) Reziduu de culoare galbenă-roșcată, obținut în urma îndepărtării terebentinei din rășina de conifere, care este folosit în industria hîrtiei, a lacurilor, a cauciucului etc., în electronică (ca decapant) și la frecarea arcușurilor;

colofoniu. *Îşi frecă arcuşul cu sacîz* (DELAVR.). **2** (*înv.*; şi *sacîz alb, sacîz bun, sacîz dulce*) Materie răşinoasă de culoare albă sau gălbuie, transparentă, cu miros balsamic plăcut, care este secretată de arbustul mediteraneean *Pistacia lentiscus*, fiind întrebuinţată mai ales în alimentaţie şi în medicina populară; mastic. *Nevasta zapciului aşează pe masă tăvile cu dulceaţă de sacîz* (CA. PETR.). **3** (*reg.*; şi *bumbac de sacîz, bumbac sacîz, sacîz bumbac*) Bumbac alb de calitate inferioară, folosit la ţesut ca bătează. • /<tc. ***sakız***.

sacnasíu *s.n.* (*turc. înv.*) Încăpere mică la catul de sus al caselor domneşti şi boiereşti, ieşită în afară din faţada clădirii şi închisă cu geamlîc sau cu obloane. *Erau şi cîteva sacnasii* (CA. PETR.). ◆ Cameră mică de aşteptare în casele boiereşti. *Cînd se întoarse în sacnasiu, Medelioglu întinse mîna moale şi uscată* (CA. PETR.). • pl. *-ie, -ii, -uri.* /<tc. ***şahnişin, şahniş***.

sacolévă *s.f.* Navă de cabotaj în Levant, curbată şi ridicată în partea dinapoi. • pl. *-e.* /<fr. ***sacolève***.

sacóm *s.n.* (*arhit.*) Mulură în consolă. • /<fr. ***sacome***.

sácos *s.n.* (*bis.*) Veşmînt arhieresc de mătase, lung pînă la genunchi şi cu mîneci largi, împodobit cu galoane şi broderii, care se poartă peste stihar. *Trimise... mitropolitului Iosif sacos şi mitră* (C. NEGR.). • pl. *-e.* /<ngr. ***σάκκος***.

sacos

sacóşă *s.f.* Săculeţ (de pînză, din material plastic) cu mîner sau plasă (în formă de săculeţ) pentru transportarea unor cumpărături, a unor bagaje mici etc. ◆ Restr. Poşetă de dimensiuni mai mari. *Ea pregătea sacoşa cu cele trebuincioase micii excursii* (PRED.). • pl. *-e.* /<fr. ***sacoche***; cf. it. *sacchetto* <*sacco* „sac".

sacóu *s.n.* Haină (bărbătească) (lejeră) cu mîneci, care poate fi purtată la diferiţi pantaloni; veston. *Pentru întîia oară se vedea în sacoul negru* (VIN.). • pl. *-uri.* /<germ. ***Sakko***.

sacóvişte *s.f.* (*pesc.*; *reg.*) Unealtă de pescuit de dimensiuni mari, făcută dintr-o plasă întinsă pe două nuiele încrucişate şi agăţată de o prăjină, cu care se pescuieşte de pe mal în locurile unde apa curge repede. • pl. *-i.* /***sac*** + *-ovişte*.

sacóviţă *s.f.* (*pesc.*; *reg.*) Sicaiţă. • pl. *-e.* /cf. *sacovişte*.

sacr- Elem. de compunere (*anat.*) „regiune sacrală". • şi *sacro-.* /<fr. ***sacr(o)***-; cf. lat. [os] *sacrum* „[osul] sacru".

sacrá *vb. I. tr.* (*înv.*) A sfinţi. ◆ Spec. A hirotonisi, a unge. ◆ Ext. A consacra, a consfinţi. ◆ Spec. A consacra valoarea, meritele (cuiva). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***sacrer***.

sacrál[1]**, -ă** *adj.* (*anat.*) Care aparţine osului sacru; care se referă la sacrum; sacrat. • pl. *-i, -e.* /<germ. ***sakral***.

sacrál[2]**, -ă** *adj.* Care capătă un caracter sacru, care a fost sacralizat; sacrat, sacru. *Tot atît de monotone vor fi şi icoanele sacrale* (BLA.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***sacral***, germ. ***sacral***.

sacralgíe *s.f.* (*med.*) Durere în regiunea sacrală. • pl. *-gii.* g.-d. *-iei.* /<engl. ***sacralgia***; cf. lat. *sacrum* „osul sacru", gr. *ἄλγος* „durere".

sacralísm *s.n.* Sacralitate. • /***sacral*** + *-ism*.

sacralitáte *s.f.* Caracterul a ceea ce este sacru; puritate sufletească; sacralism, sacramentalitate. *Sînt un om care crede în sacralitatea vieţii* (PER.). • /***sacral*** + *-itate*; cf. it. *sacralità*.

sacralizá *vb. I. tr.* (*compl. indică lucruri profane*) A conferi caracter sacru. *Ceea ce sacralizează poetul e fiinţa noastră naţională* (PER.). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***sacraliser***.

sacralizáre[1] *s.f.* Acţiunea de *a sacraliza* şi rezultatul ei; atribuirea unui caracter sacru; ext. fetişizare. • pl. *-ări.* /v. ***sacraliza***.

sacralizáre[2] *s.f.* (*med.*) Anomalie congenitală a regiunii lombare şi sacrate, care constă în tendinţa de asimilare a ultimei vertebre lombare la prima vertebră sacrată. • pl. *-ări.* /de la *[osul]* ***sacral***, după fr. *sacralisation*.

sacralizát, -ă *adj.* Care a primit caracter sacru. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***sacraliza***.

sacramént *s.n.* **1** (*în antic. romană*) Jurămînt de fidelitate (al unui militar faţă de împărat). **2** (*la catolici*) Nume dat fiecăreia dintre cele şapte taine bisericeşti: botezul, mirul, euharistia, penitenţa, preoţia, căsătoria şi maslul; spec. taina cuminecăturii, sfînta grijanie. • pl. *-e.* /<lat. ***sacramentum, -i***, fr. ***sacrement***, germ. ***Sakrament***.

sacramentál, -ă *adj.*(*bis.*) Care aparţine sacramentului, care se referă la sacrament; gener. care ţine de dogmele bisericeşti; gener. sfînt. *Formele sacramentale ale bisericii* (E. LOV.). ◆ Care este sacru. *Amorul de patrie, libertatea, egalitatea şi devotamentul sînt vorbele sacramentale ale ciocoiului* (FIL.). ◆ Care este consacrat, obişnuit pentru o anumită situaţie (solemnă). *Peste puţin se auzi întrebarea sacramentală: – Toată lumea gata?* (VIN.). • pl. *-i, -e.* /<lat. ***sacramentalis***, fr. ***sacramentel***.

sacramentalitáte *s.f.* (*bis.*) Caracter sacramental; sacralitate. • /***sacramental*** + *-itate*.

sacrárіu *s.n.* (*relig.*) **1** Loc de rugăciune în casele romane. **2** Parte a unui templu unde se păstrau obiectele sacre. • pl. *-ii.* /<lat. ***sacrarium, -ii***.

sacrát[1]**, -ă** *adj.* (*anat.*) Sacral. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***sacré***.

sacrát[2]**, -ă** *adj.* Care este sfinţit, sfînt. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***sacré***.

sacrificá *vb. I.* **I** *tr.* **1** (*în antic.; compl. indică fiinţe*) A jertfi, după anumite ritualuri, a aduce ca prinos divinităţii. *Sacrifică soţului pe soţia la care a ţinut mai mult* (PÂRV.). **2** A ucide un animal (în scopuri ştiinţifice, utilitare, medicale etc.). *Au fost sacrificaţi toţi puii din zona de carantină.* **II** *tr., refl.* A renunţa la ceva sau la cineva în favoarea altcuiva sau pentru a obţine ceva; a ceda de bunăvoie. *N-ar fi fost în stare să sacrifice un ceas cînd la club începeau partidele* (CE. PETR.). ◆ (*refl.*) A se jertfi pentru cineva sau pentru ceva; a se devota. *Rămîi aşa cum eşti, nehotărît în multe, dar cu puterea de a te sacrifica pentru o idee generoasă* (D. ZAMF.). • prez.ind. *sacrific.* /<lat. ***sacrificare***, fr. ***sacrifier***.

sacrificábil, -ă *adj.* Care poate fi sacrificat. • pl. *-i, -e.* /***sacrifica*** + *-bil*; cf. fr. *sacrificable*.

sacrificáre *s.f.* Acţiunea de *a (se) sacrifica* şi rezultatul ei. **1** Jertfire a unei fiinţe. ◆ Ucidere a unui animal. *Sacrificarea porcilor e dramatică prin repeziciune şi mecanizare* (CĂL.). **2** Renunţare la ceva; devotare. *Am trebuit să încep cu sacrificarea plăcerilor mele* (SIO.). • pl. *-ări.* /v. ***sacrifica***.

sacrificát, -ă *adj.* **1** (*despre fiinţe*) Care este jertfit ca ofrandă adusă divinităţii sau pentru respectarea unui ritual. ◆ Ext. Ucidere a unui animal în scopuri ştiinţifice sau utilitare. **2** (*despre persoane*) Ale cărui interese, idealuri, calităţi etc. au fost jertfite în interesul sau din cauza cuiva. *Vă numiţi generaţie sacrificată* (CE. PETR.). • pl. *-ţi, -te.* /v. ***sacrifica***.

sacrificatór *adj., s.m.* (*în antic.*) (Preot) care oficia sacrificiile. • pl. *-i.* /<fr. ***sacrificateur***, lat. ***sacrificator, -oris***.

sacrificiál, -á *adj.* Care este propriu unui sacrificiu. • sil. *-ci-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***sacrificiel***.

sacrifícіu *s.n.* **1** (*în relig. antice*) Ofrandă rituală adusă divinităţii, prin jertfirea unei fiinţe; jertfă. *Toate asasinatele împăraţilor sînt urmate de sacrificii divine* (E. LOV.). **2** Renunţare voluntară, benevolă (de ordin material sau moral) la ceva (considerat) preţios pentru binele sau în interesul cuiva sau a ceva. *Treizeci de ani de viaţă austeră şi probă, treizeci de ani de sacrificii, de studiu şi de laboare* (M. I. CAR.). ◆ Jertfire de sine (din devotament, din abnegaţie). *Îi adresează veşnicul apel la sacrificiul de sine însuşi* (MAIOR.). ◇ *Echipă de sacrificiu* = grup de oameni care înfruntă o mare primejdie ca să îndeplinească o misiune, o datorie etc. ◇ Loc.adj. *De sacrificiu* = sacrificat. *Generaţia noastră nu e o generaţie de sacrificiu, ci o generaţie de biruitori* (E. LOV.). Δ *Curbă de sacrificiu* v. curb. ◇ Compar. *După lungi şi dramatice ezitări, vînzătorul murmură preţul, ca pe un sacrificiu* (TEOD.). • pl. *-cii.* /<fr. ***sacrifice***, lat. ***sacrificium, -ii***; cf. lat. *sacrum, -i* „ofrandă adusă divinităţii", *facĕre* „a face".

sacrilég, -ă *adj., s.m., s.f.* (*înv.*) (Persoană) care săvîrşeşte un sacrilegiu; profanator; ext. nelegiuit, blestemat. • pl. *-gi, -ge.* /<lat. ***sacrilĕgus, -a, -um*** <*sacer* „sacru", *legere* „a culege".

sacrilégіu *s.n.* Profanare a ceva considerat sfînt sau, ext., care trebuie respectat; necinstire, pîngărire. În războaie s-au produs sacrilegii de neimaginat. ◇ (*glum.*) *Am sosit la ţanc, să te împiedic de a săvîrşi un sacrilegiu* (VIN.). • pl. *-gii.* şi (*înv.*) *sacrilég s.n.* /<lat. ***sacrilĕgium, -ii***, fr. ***sacrilège***.

sacrilég *s.n.* v. sacrilegiu.

sacristán *s.m.* (*bis.*) Persoană care are în grijă sacristia unei biserici; paracliser. *Luîndu-ne de braţ, ieşirăm la uşa bisericei, la care sta bătrînul sacristan* (EMIN.). • pl. *-i.* /<fr. ***sacristain***, it. ***sacristano***, lat. ***sacristanus***.

sacristíe *s.f.* (*bis.*) Încăpere într-o biserică catolică sau clădire special construită lîngă o biserică catolică, în care se păstrează obiectele de cult şi veşmintele preoţeşti; veşmîntar, veşmîntărie. *Mica sacristie, ce este lipită de biserica cea mare şi schimbată în paraclis, rămîne mai mult goală* (ALECS.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<lat. ***sacristia*** <*sacrista*, fr. ***sacristie***; cf. lat. *sacra* „lucruri sfinte".

sacro- v. sacr-.

sacrococcigián, -á *adj.* (*anat.*) Care se referă la sacrum şi la coccis. • sil. *-gi-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***sacro-coccygien***.

sacrocoxalgíe *s.f.* (*med.*) Artrită cronică a simfizei sacroiliace. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***sacro-coxalgie***.

sacrofesiér, -ă *adj.* (*anat.*) Care se referă la sacrum şi la regiunea posterioară a bazinului. • sil. *-si-er.* pl. *-i, -e.* /***sacro-*** + ***fesier***.

sacroiliác, -ă *adj.* Iliosacral. • sil. *-li-ac.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***sacroiliaque***.

sacrolombár, -ă *adj.* (*anat.*) Care se referă la sacrum şi la vertebrele lombare. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***sacro-lombaire***.

sacrosánct, -ă *adj.* Care este sacru, sfînt; ext. intangibil, inviolabil. *El nu consideră procedura propusă... ca sacrosanctă* (TIT.). • pl. *-ţi, -te.* şi *sacrosánt, -ă adj.* /<lat. ***sacrōsanctus, -a, -um***.

sacrosanctitáte *s.f.* Caracter sacrosanct. *Nu-mi place să vînez cu cîini. Tulbură frumuseţea, aş zice sacrosanctitatea vînătorii* (VOIC.). • /***sacrosanct*** + *-itate*.

sacrosánt, -ă *adj.* v. sacrosanct.

sacrosciátic, -ă *adj.* (*anat.; despre două ligamente ale bazinului*) Care este întins între sacrum şi osul iliac. • sil. *-sci-a-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***sacro-sciatique***.

sacrotomíe *s.f.* (*chir.*) Rezecţie a unei părţi a sacrumului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***sacro-*** + *-tomie*.

sácru[1]**, -ă** *adj.* **1** Care are caracter religios; care aparţine religiei sau bisericii, care se referă la religie sau la biserică; sfînt. *Dar ieşind din templul sacru lasă gîndul lui să cadă* (EMIN.). ◇ *Muzică sacră* = a) muzică interpretată în biserică, în timpul serviciului divin; *b*) producţie muzicală de mare elevaţie spirituală şi care conţine referiri religioase, fără a fi concepută ca parte integrantă a liturghiei. *Foc sacru* = fig. vocaţie, talent. *Amicul nostru Marinescu are focul sacru al politicii* (BRĂT.). *Artă sacră* v. artă. *Monstru sacru* v. monstru. ◆ (*subst.n.*) Ceea ce este sacru; ceea ce conţine forţa misterioasă a divinităţii. *Binele şi sacrul sînt problematice* (VIANU). **2** Fig. Care impune respect, veneraţie; divinizat, scump, venerat. *Pe lume altceva nu am sacru, pentru mine averea e totul* (M. I. CAR.). ◇ (*glum.*) *[Dascălul] lipsit de sacra mulţumire de-a ţine isonul, se stingea pe picioare* (ALECS.). • pl. *-i, -e.* /<lat. ***sacer, -cra, -crum***, it. ***sacro***.

sácru[2] *s.n.* v. sacrum.

sácrum *s.n.* (*anat.*) Os al bazinului, de formă triunghiulară (format din cinci vertebre sudate), situat în partea inferioară a coloanei vertebrale, care,

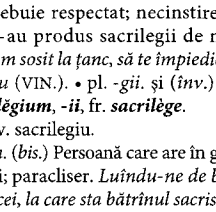

sacrum

împreună cu oasele pelviene, formează bazinul. *A murit mai tîrziu de pneumonie, după apariţia unei escare pe sacru* (BAB.). • şi *sácru s.n.* /<fr. ***sacrum***, lat. *[os]* ***sacrum***, după gr. *ἱερόν ὀστέον* „os mare".

sacsíe *s.f.* (*reg.*) Ghiveci (de flori). • scris și *saxíe s.f.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<tc. ***saksı***.

sacúl *s.n.* v. saculă.

saculár, -ă *adj.* (*anat.*) Care se referă la o saculă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***sacculaire***.

sacúlă *s.f.* **1** (*anat.*) Unul dintre cele două compartimente ale urechii interne la vertebrate, în formă de veziculă sferică. **2** (*anat.*) Formațiune saciformă de dimensiuni mici. **3** (*biol.*) Rest de cavitate generală (*celom*) la unele artropode. • pl. *-e.* și *sacúl s.n.* /<fr. ***saccule***; cf. lat. *saccŭlus, -i* „sac mic".

saculifórm, -ă *adj.* Care este în formă de mic sac, de veziculă; saciform. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***sacculiforme***.

saculínă *s.f.* (*zool.*) (Specie de) crustaceu parazit al crabilor, a cărui femelă are aspectul unui sac agățat de abdomenul animalului-gazdă. • pl. *-e.* /<fr. ***sacculine***.

sad *s.n.* **1** (*înv.*) Plantă. *Vitele cîte sînt și sadurile toate* (PANN). **2** (*înv., reg.*) Răsad; butaș. *Niște saduri de vie ce le cumpărasem* (DOC.). **3** (*înv., reg.*) Plantație de pomi fructiferi; livadă; grădină. *Casele de pe costișă, grădini, saduri, livezi, vii* (C. NEGR.). ◆ Vie plantată de curînd. **4** (*reg.*) Sămînță. • pl. *-uri.* și (*reg.*) *sádă s.f.* /<sl. veche ***садъ***.

sadacát *s.n.* (*înv.*) Devotament, fidelitate; loialitate, sinceritate. *Preaînalții stăpîni cu multă bucurie se veselea de credința și sadacatul românilor* (VĂCĂR.). • pl. *-uri, -e.* /<tc. ***sadakat***.

sadán *s.m.* (*zool.*) Animal rozător din familia sciuridelor, întîlnit în pădurile din America de Nord. • /<germ. ***Saphan*** <cuv. arab.

sádă[1] *s.f.* (*reg.*) Butaș (de salcie). • pl. *-e.* /***sad*** + *-ă*.

sádă[2] *s.f.* v. sad.

sadeá *adj.invar.* **1** (*înv.*) Care este fără ornamente, fără adaos. *Catifea cu aur și sadea de Veneția* (FIL.). ◆ (*adv.*) De-a dreptul, direct, pur și simplu. *Zi-mi Stan sadea* (ALECS.). **2** (*înv., pop.*) Care nu este amestecat cu altceva, de un singur fel; pur, curat. *Un dram exact de nuci sadea* (DOC.). ◇ (*adv.*) *Laptele acru de oi cel mai bun e cînd se face sadea din lapte de oi* (POP.). ◆ (*adv.*) Cu totul, complet. *Murgul... era alb sadea* (COCEA). **3** (*despre țesături, păr etc.*) Care are o singură culoare; care este uniform colorat; fără desen. **4** (*pop.; fam.*) Autentic, veritabil, adevărat. *Știți, boier sadea, nu d-ăștia de-au umplut țara și tîrgurile* (REBR.). ◆ (*adv.*) Precis. *Centru intelectual al României (sau mai sadea în București)* (ALECS.). • /<tc. ***sade***.

sádic, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care manifestă sadism, care are plăcerea bolnăvicioasă de a chinui pe alții, de a-i tortura; de o cruzime extremă, rău; crud. *Văzusem ucigași sadici* (STANCU). ◇ (*subst.*) *Era complet cretin, un caz patologic, un sadic* (POPOV.). **2** (*despre acțiunile, caracterul etc. ale oamenilor*) Care pornește din sadism, care este plin de sadism. *Fantezia sadică a unui demn apărător al ordinei publice* (G. M. ZAMF.). ◇ (*adv.*) *O tratează sadic, fără milă.* • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***sadique***.

sádină *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee din familia gramineelor, cu frunzele păroase și cu spiculețele violete sau gălbui, care au la bază un smoc de peri aurii sau ruginii (*Chrysopogon gryllus*). • pl. *-e.* /<bg. ***садина***.

sadísm *s.n.* (*psih.*) Tendință anormală spre cruzime, plăcere patologică de a cauza cuiva durere, suferințe sau de a vedea pe cineva suferind; cruzime extremă. *Vizitarea lagărului m-a năucit. Oameni chinuind cu sadism alți oameni* (STANCU). ◆ Spec. Perversiune sexuală constînd în obținerea plăcerii prin chinuirea partenerului. • /<fr. ***sadisme***; cf. nm. pr. Donatien Alphonse François, marchiz de *Sade*, scriitor francez.

sadomasochísm *s.n.* (*psih.*) Sadism combinat cu masochism la același individ. • /<fr. ***sadomasochisme***.

sadomasochíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (*psih.*) (Persoană) care manifestă sadomasochism. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***sadomasochiste***.

sadovenián, -ă *adj.* **1** Care este propriu lui Sadoveanu sau creației lui; care se referă la creația lui Sadoveanu. **2** Care imită trăsăturile caracteristice ale scrierilor lui Sadoveanu. • sil. *-ni-an.* pl. *-ieni, -iene.* /nm. pr. (scriitor român) *Mihail* ***Sadoveanu*** + *-ian*.

sadrazán *s.m.* (*turc. înv.*) Mare vizir. *Să meargă că-i pofțește sadrazanul* (BELD.). • pl. *-i.* /<tc. ***sadrazam***.

saducheán *s.m.* (*în antic.*) Saducheu. • sil. *-che-an.* pl. *-eeni.* /<fr. ***saducéen***.

saducheísm *s.n.* (*în antic.*) Doctrină, concepție antică proprie saducheilor. • /<fr. ***saducéisme***, după *saducheu*.

saduchéu *s.m.* (*în antic.*) Adept al unei secte clericale mozaice ostile fariseismului și favorabile elenismului, care nega nemurirea sufletului și viața viitoare și disprețuia practicile religioase și care reprezenta interesele marilor proprietari de pămînt; saduchean. *Văzuse pre saduchei rușinați și pre Domnul lăudat* (DOC.). • pl. *-ei.* /<lat. ***Sadducaei***, it. ***sadduceo***, slav. ***садукеи***.

saegíu *s.m.* v. saigiu.

safalád *s.n.* (*de obicei la pl.*) Cîrnat preparat din carne proaspătă de bovine, de calitate inferioară, bine condimentat și afumat; spec. debrețin. • pl. *-e.* /<magh. ***szafaládе***.

safári *s.n. invar.* **1** Expediție de vînătoare în Africa. ◆ Ext. Excursie în timpul căreia se fac fotografii de animale sălbatice. **2** Raliu automobilistic fără probe speciale, desfășurat mai ales pe continentul african, pe drumuri și în condiții dintre cele mai vitrege. • /<fr. ***safari*** <cuv. afr., cf. ar. *safar* „a călători".

safén, -á *adj., s.f.* (*anat.*) (Venă) care coboară pe partea mediană a coapsei, colectînd sîngele venelor superficiale ale piciorului. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***saphène***; cf. gr. *σαφής* „clar, evident".

safenectomíe *s.f.* (*med.*) Rezecție totală sau parțială a uneia dintre safene, în scopul suprimării varicelor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***saphénectomie***.

safí *adj.invar.* (*înv., reg.; și adv.*) Curat, pur, net. *Fedeleș... plin numai cu aur safi* (POP.) • /<tc. ***sâfi***.

safián *s.n.* v. saftian.

sáfic, -ă *adj.* **1** Care aparține poetei Safo sau creației ei, care este scris în maniera acesteia. ◇ *Vers safic* = vers endecasilabic cu cinci picioare (troheu, spondeu, dactil, doi trohei), cu cezură după al doilea picior de vers, atribuit poetei Safo și folosit în vechea lirică greacă și latină. *Strofă safică* = strofă compusă din patru versuri, dintre care primele trei sînt versuri safice, iar ultimul, adonic, este format dintr-un dactil și un spondeu sau un troheu. Ex. *Nu credeam să-nvăț a muri vreodată Pururi tînăr, înfășurat în manta-mi Ochii mei nălțam visători la steaua Singurătății* (EMIN.). **2** Care aparține safismului, care se referă la safism. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***saphique***, lat. ***sapphĭcus, -a, -um***; cf. gr. *σαπφικός* <nm. pr. *Safo*, poetă din antic. greacă.

safír *s.n.* **1** (*mineral.*) Varietate de corindon de culoare albastră, transparentă, folosită ca piatră prețioasă. *Un safir palid, montat în aur florentin* (TEOD.). ◇ Compar. *Marea doarme albastră, lucie, străvezie ca o boabă de safir* (COCEA). ◇ Fig. *Safire pe ceruri lăcrimează* (MACED.). **2** Blană de nurcă de culoare albastră. • pl. *-e.* și (*înv.*) *zamfír s.n.* /<lat. ***sapphīrus, -i***, ngr. ***σαπφειρός***, slav. ***сапъфиръ***, fr. ***saphir***; cf. ebr. *sappir* „cel mai frumos lucru" <cuv. semitic.

safísm *s.n.* (*med.*) Homosexualitate feminină; lesbianism, tribadism. • /<fr. ***saphisme***; cf. nm. pr. *Safo*, poetă din antic. greacă.

safrán *s.n.* (*mar.*) Parte a cîrmei care poate fi rotită parțial în jurul axei acesteia pentru a întoarce nava la dreapta sau la stînga. • pl. *-uri.* /<fr. ***safran*** <cuv. arab.

safranínă *s.f.* (*chim.*) Colorant roșu sau roz-violet folosit pentru vopsirea bumbacului. • /<fr. ***safranine***.

safteá *s.f.* **1** (*pop.; fam.; adesea constr. cu vb. „a face"*) Prima vînzare făcută de un negustor dintr-o marfă (nouă) la începutul unei zile, al unei săptămîni etc.; ext. început norocos într-o afacere. *Dați patru sute, saftea de dimineață* (BRĂ.). **2** Fig. (*fam.*) Cea dintîi întrebuințare a unui lucru; inaugurare, început (bun) al unei acțiuni, al unui proces etc. *Am cinstit... pentru safteaua și norocul călătoriei noastre* (I. BOT.). • și (*reg.*) *săfteá s.f.* /<tc. ***siftah***.

saftereá *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee cu frunzele de culoare verde-cenușie, cu florile purpurii și cu fructul globulos (*Fumaria officinalis*); fumariță. • și (*reg.*) *seftereá s.f.* /<etimol. nec.

saftián *s.n.* **1** Piele fină și subțire, obținută prin tăbăcire din piei de oaie, de vițel sau de capră, care este folosită la confecționarea articolelor de marochinărie și de galanterie; marochin. *Cizme de saftian galben* (BĂLC.). **2** Pielea feței, obraz. *Ceea ce s-ar fi putut numi față, era de astă dată o alcătuire împoncișată de ciolane, peste pudoarea cărora sta așternut un săftian galben* (HOG.). • sil. *-ti-an.* pl. *-uri.* și *safián, săftián*, (*reg.*) *seftián s.n.* /<tc. ***sahtiyan***.

sága *s.f. invar.* **1** Nume dat povestirilor specifice vechii literaturi scandinave, în care evenimentele istorice se îmbină cu elemente din mitologia nordică. ◆ Epopee, lucrare epică de mare întindere (care cuprinde istoria unei familii). **2** Legende sau mituri ale altor țări; povestire, cronică. • /<fr. ***saga***, germ. ***Saga*** <cuv. scandinav.

sagáce *adj.* (*despre oameni*) Care înțelege ușor și repede ceva; ager la minte; perspicace. *Amfitrionul, sagace cunoscător de oameni... privea curios pe cel ce mă adusese* (GAL.). • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***sagace***, lat. ***sagax, -acis*** „cu miros ascuțit".

sagacitáte *s.f.* Agerime a minții; perspicacitate. *Dispunea de o impertinență apreciată ca o sagacitate intelectuală* (ARGH.). • /<fr. ***sagacité***, lat. ***sagacitas, -atis*** „ascuțime".

sagitál, -ă *adj.* (*anat.*) Care este situat în plan vertical de simetrie. ◇ *Sutură sagitală* = sutură care unește cele două oase parietale. • /<fr. ***sagittal***; cf. lat. *sagitta, -ae* „în formă de săgeată".

sagitár *s.m.* Arcaș în trupele auxiliare ale armatei romane. • pl. *-i.* /<lat. ***sagittarius, -ii*** <*sagitta, -ae* „săgeată".

sagitária *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee din apele dulci, calme, cu frunze aeriene în formă de vîrf de săgeată; varietate de stînjenel. • /<fr. ***sagittaire***.

sagitát, -ă *adj.* (*bot.; despre frunze*) Care are forma unei săgeți. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***sagitté***.

ságnă *s.f.* Rană pe spinarea calului, produsă de șa, de tarniță sau de hamuri. ◆ Cicatrice rămasă pe corpul unui animal după marcarea lui cu fierul roșu. • pl. *-e.* /<srb. ***sadno***, ucr. ***садно***.

sagó *s.n.* Produs alimentar sub formă de praf sau granule, de culoare albă sau roșiatică, foarte hrănitor, extras din fecula sagotierului, și care se consumă fiert în supă sau în lapte. • și *sagú s.n.* /<fr. ***sagou***, germ. ***Sago***; cf. port. *sagu* <cuv. malaez.

sagotiér *s.m.* (*bot.*) Palmier din Asia de Sud-Est, al cărui trunchi conține sago (*Metroxylon*). • sil. *-ti-er.* pl. *-i.* /<fr. ***sagoutier***.

sagú *s.n.* v. sago.

saguín *s.m.* (*zool.*) Maimuță mică din America de Sud, cu smocuri de păr la urechi. • /<lat. ***Saguinus***, fr. ***sagouin***, port. ***sagüi, sagüim*** <cuv. tupi *sahy*.

ságum *s.n.* Manta scurtă, prinsă de umăr cu o broșă, purtată de romani și de gali. • pl. *-uri.* /<lat. ***sagum, -i***, fr. ***sagum*** <cuv. galic.

sahaidác *s.n.* v. săhăidac.

sahaidacár *s.m.* v. săhăidăcar.

sahán *s.n.* (*înv., reg.*) Vas metalic de diverse forme sau dimensiuni, în care se prepară sau se servește mîncarea. *Gogoși prăjite în ulei! Sahanul clocotește!* (CAR.). • pl. *-e.* /<tc. ***sahan***.

saharián, -ă *adj., subst.* **I** *adj.* Care aparține Saharei, care se referă la Sahara. ◇ *Limbi sahariene* = familie de limbi negro-africane vorbite la nordul și vestul lacului Ciad și în sudul deșertului Libiei. ◆ Ext. (*despre căldură*) Care este deosebit de puternic; (*despre climă*) care se caracterizează prin temperaturi extrem de ridicate. **II** *adj., s.m., s.f.* (Locuitor) din Sahara. **III** *s.f.* Haină ușoară de pînză, bluză sport, cu epoleți, cu mîneci scurte și cu multe buzunare, asemănătoare unei uniforme militare. • sil. *-ri-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***saharien***; cf. nm. pr. *Sahara*, deșert în Africa.

sahél *s.n.* (*geogr.*) Zonă de tranziție între Sahara și savanele Africii subecuatoriale, cu un climat de tranziție între climatul deșertic și cel al savanei, avînd floră de savană uscată și de stepă. • /<fr. ***sahel***; cf. ar. *sahel* „fișie", „margine, litoral".

sahelián, -ă *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Primul etaj al pliocenului inferior din N Africii, de facies marin. **2** *adj.* Care aparține sahelianului, specific sahelianului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din sahelian. • sil. *-li-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***sahélien***.

sahib [sa'ib] *s.m.* Nume dat de băștinașii (hinduși) din coloniile britanice stăpînului, domnului sau, ext., omului alb; european. • /<engl. ***sahib***, fr. ***sahib*** <cuv. hindi.

saiá[1] *s.f.* **1** (*înv., pop.*) Ață folosită pentru însăilat. **2** Ext. Cusătură provizorie, cu împunsături rare; șular. • pl. *-iele.* /etimol. nec.; cf. *însăila*.

saiá[2] *s.f.* (*reg.*) Adăpost (improvizat) pentru vite, în special pentru oi; saivan, staul. *D-a lungul zidului ce se-ntindea pe malul gîrlei, se adăposteau saielile cu vite* (ODOB.). • pl. *-iele.* /<tc. ***saye*** „umbră".

saiá[3] *s.f.* (*înv., pop.*) Țesătură (subțire) de lînă. ◆ Obiect de îmbrăcăminte confecționat din această țesătură. *Să-mi dai gluga ciobănească Ca să-ți dau saia domnească* (POP.). • pl. *-iele.* /<tc. ***saya***.

saidác *s.n.* v. săhăidac.

saidecár *s.m.* (*înv.*) Meșter care broda cu fir odoarele bisericești. • pl. *-i.* și *seidicár s.m.* /<tc. ***sadekâr***.

saíga *s.f.* (*zool.*) Antilopă cu botul mare, care trăiește în stepele dintre Marea Caspică și Munții Ural. • /<fr. ***saïga*** <cuv. rus.

saigí *vb. IV. intr., tr.* (*înv., reg.*) A îndeplini slujba de saigiu. • sil. *sa-i-.* prez.ind. *-esc.* /de la ***saigiu***, prin derivare regresivă.

saigíe *s.f.* (*înv.*) Slujba saigiului. • sil. *sa-i-.* pl. *-gii.* g.-d. *-iei.* /***saigiu*** + *-ie.*

saigíu *s.m.* (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) **1** Slujbaș al Porții Otomane care strîngea darea plătită în oi; ext. slujbaș al stăpînirii care număra oile în acest scop. *Să nu îngăduiască pe saigii să le ia oile cu sila și fără de tocmeală* (DOC.). **2** Spec. (*în forma „saegiu"*) Furnizor de vite din Țările Române pentru măcelăria împărătească din Constantinopol. • sil. *sa-i-.* pl. *-gii.* și (*înv.*) *saegíu s.m.* /<tc. ***sayici***.

saimíri *s.m.* (*zool.*) Maimuță mică din America Centrală și Meridională, cu coada lungă, cu care se poate prinde, agăța de ramuri; maimuță cu cap de mort. • pl. *-i.* /<fr. ***saïmiri*** <cuv. tupi.

sainétă *s.f.* Mică piesă comică, cu muzică și dans, în teatrul spaniol. • pl. *-e.* /<fr. ***saynète***, sp. ***sainete***.

saint-bernard [senber'nar] *s.m.* (*zool.*) Rasă de cîini de talie mare, originară din Elveția, cu părul lung, de culoare albă cu pete roșcate, dresată pentru găsirea persoanelor rătăcite în munți; cîine care face parte din această rasă; bernardin. • pl. *-arzi.* /<fr. ***saint-bernard***; cf. nm. pr. *Saint-Bernard*, trecătoare în Munții Alpi.

saint-bernard

saint-simonian, -ă [sensimoni'an] *adj., s.m., s.f.* (Adept) al saint-simonismului. *Slujnicăria este o societate secretă ca a francmasonilor, carbonarilor și sansimonienilor* (FIL.). • pl. *-ieni, -iene.* și (*înv.*) *sansimonián s.m.* /<fr. ***saint-simonien***.

saint-simonism [sensimo'nism] *s.n.* Doctrină socialistă utopică fondată de Saint-Simon, care considera că societatea viitorului se va baza pe marea industrie planificată, pe participarea la muncă a tuturor membrilor societății și pe repartiția după muncă, cu păstrarea totuși a proprietății private și a claselor, progresul societății fiind determinat de știință și de rațiunea umană. • /<fr. ***saint-simonisme***; cf. nm. pr. Claude Henri de Rouvroy, conte de *Saint-Simon*, socialist utopic francez.

saitóc, -oácă *interj., s.n.* (*reg.*) **1** *interj.* (*adesea repet.*) Cuvînt care imită mersul săltat și grăbit. *Zmeul saitoc-saitoc cu crăcanele lui cît doi și trei pași omenești* (POP.). **2** *s.n.* Săritură. *Ce mai saitoace fac lăcustele-alea mari!* (POP.). • pl. *-uri, -oace.* /form. expr.; cf. *sări*.

saiván *s.n.* **1** (*reg.*) Adăpost (de iarnă) pentru oi (sau pentru vite); perdea. *Păstorul și-a adăpostit în saivanuri și perdele oile și vitele* (SADOV.). **2** (*înv.*) Cort deschis, asemănător cu un baldachin, folosit în timpul călătoriilor, al expedițiilor militare etc. de domnitor sau de înalții demnitari. • sil. *sa-i-.* pl. *-e.* și *săiván s.n.* /<tc. ***sayvan***.

saké *s.n.* Băutură alcoolică specifică Japoniei, produsă din orez fermentat, care se bea de obicei fierbinte. • /<fr. ***saké*** <cuv. japonez.

sakí *s.m.* (*zool.*) Maimuță cu barbă lungă și coadă stufoasă, din America de Sud. • /<fr. ***saki*** <cuv. tupi.

sal *s.n.* Plută mare, formată prin alăturarea mai multor plute mici. • pl. *-uri.* /<tc. ***sal***.

salacitáte *s.f.* (*psih.*) Pornire, înclinare (irezistibilă) spre plăcerile sexuale. • /<fr. ***salacité***.

salădă *s.f.* (*ist.*) Cască rotundă, purtată în sec. 15. • pl. *-e.* /<fr. ***salade***.

salahór *s.m.* **I** Muncitor necalificat, plătit cu ziua, care lucrează mai ales la construcții de case, de șosele etc. *Avea groază de dăscălie... Mai curînd salahor, decît dascăl* (REBR.). **II** (*ist.*) **1** Demnitar al Imperiului Otoman, care avea grijă de grajdurile împărătești și care, uneori, era însărcinat cu instalarea noului domn în Țările Române. *Cu mare alai, dimpreună cu salahorul cel împărătesc care era orînduit..., au intrat în curtea domnească* (CRON.). **2** (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) Boier sau slujbaș care avea grijă de grajdurile domnești. *Venea restul alaiului... și salahorii cu bețele în mîini* (FIL.). **3** Țăran scutit de dări și pus de domnie la dispoziția Porții Otomane pentru repararea cetăților turcești, pentru întreținerea drumurilor, pentru alte munci grele. *Oștile de uscat umblau... avînd în coadă miile de cară cu podvezi de zeherea și salahori* (SADOV.). • pl. *-i.* și (*pop.*) *salaór s.m.* /<tc. ***salahor*** „scutier".

salahorí *vb. IV. intr.* A munci ca salahor; gener. a munci din greu. *Nu erați deprinși decît să salahoriți prin tîrguri și să scurmați pămîntul pe la țară* (GAN.). • prez.ind. *-esc.* /***salahor*** + *-i.*

salahoríe *s.f.* Starea, munca de salahor; gener. muncă grea; salahorit. *Să nu fie supărați a lucra nici la salahorie* (DOC.). • g.-d. *-iei.* /***salahor*** + *-ie.*

salahorít *s.n.* Salahorie. • /v. ***salahori***.

salám *s.n.* Produs alimentar, asemănător cîrnatului, preparat din carne tocată și condimentată, introdusă într-un înveliș din membrane naturale sau artificiale și care este de obicei afumat și uscat (pentru a se putea conserva). *Copiii înfulecară cu lăcomie sardele, zacuscă, felii de salam* (CE. PETR.). • pl. *-uri.* /<tc. ***salam***, bg. ***салам***; cf. fr. *salami*, it. *salame*.

salamaléc *s.n.* Formulă de salut la popoarele de religie mahomedană, cu mîna dreaptă dusă, pe rînd, la frunte, la gură și la inimă; închinăciune adîncă, temenea (care însoțește rostirea acestei formule). *Se opri în fața acestuia, puse un genunchi la pămînt și făcu de trei ori salamalec* (CA. PETR.). • pl. *-uri.* /<tc. ***selâmaleyküm*** „pacea să fie cu voi"; cf. fr. *salamalec*.

salamándră *s.f.* (*zool.*) Specie de batracieni din ordinul caudatelor, asemănători șopîrlei, cu picioarele scurte și orientate în lături, cu pielea lucioasă, neagră, cu pete galbene, ce secretă o substanță iritantă cu rol protector, care trăiește prin locuri umede și întunecoase (*Salamandra salamandra*). *Azi nu străbate-n grota mea Nici un străin, Doar salamandrele pestrițe vin* (BLA.). ◇ (*în credințe și superstiții*) *Cînd ies furnici în casă ori solomîzdre în ogradă, va ploua* (POP.). ◇ Fig. *Cu ochii țintă la salamandrele flăcărilor* (CE. PETR.). • pl. *-e.* și *solomîzdră s.f.* /<ngr. ***σαλαμάνδρα***, lat. ***salamandra, -ae***, fr. ***salamandre***, germ. ***Salamander***.

salamandră

salamándriță *s.f.* Dim. al lui *salamandră*. • pl. *-e.* /***salamandră*** + *-iță*.

salamangeá *s.f.* v. șamalagea.

salamúră *s.f.* v. saramură.

salangánă *s.f.* (*ornit.*) Gen de păsări răspîndite în Asia și în Oceania, care își fac cuibul din frunze și din fire pe păr lipite cu salivă, cunoscut sub denumirea de „cuib de rîndunele"; pasăre care aparține acestui gen. • /<germ. ***Salangane***, fr. ***salangane***; cf. cuv. malaez *sarang* „cuib".

salaór *s.m.* v. salahor.

salár *s.n.* v. salariu.

salariá *vb. I. tr.* A salariza. • sil. *-ri-a.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***salarier***.

salariál, -ă *adj.* Care se referă la salariu. *Statul salarial este partea cea mai ponderoasă a organizațiunei de justiție* (BARȚ.). • sil. *-ri-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***salarial***.

salariát, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care primește un salariu în schimbul muncii prestate. *Mi-e peste putință acceptarea... oficianților salariați pentru asemenea sinistră ispravă* (ARGH.). **2** *adj.* (*despre muncă, funcții etc.*) Care este plătit cu un salariu. *Ocupă cîteva funcții bine salariate* (EMIN.). • sil. *-ri-at.* pl. *-ți, -te.* /v. ***salaria***; cf. fr. *salarié*.

salariére *s.f.* Salarizare. • sil. *-ri-e-.* pl. *-i.* /v. ***salaria***.

salăríu *s.n.* Sumă de bani, retribuție pe care o primește (regulat) cineva pentru munca depusă (în mod permanent); leafă. *Să-și primească salariul actorii* (CA. PETR.). ◇ *Salariu în acord* v. acord. *Înghețarea salariilor* v. înghețare. *Stat de salarii* v. stat. • pl. *-ii.* și (*pop.*) *salár s.n.* /<fr. ***salaire***, lat. ***salarĭum, -ii*** „soldă dată soldaților pentru sare".

salarizá *vb. I. tr.* A plăti cuiva un salariu; a salaria. *Cercetătorii sînt salarizați neadecvat.* • prez.ind. *-ez.* /***salariu*** + *-iza*, după fr. *salarier*.

salarizáre *s.f.* Acțiunea de *a salariza* și rezultatul ei; salariere. • pl. *-ări.* /v. ***salariza***.

salátă *s.f.* **1** (*bot.*; și *salată verde*) Plantă legumicolă erbacee anuală, din familia compozeelor, cultivată pentru frunzele sale mari și rotunde, bogate în vitamine și în săruri minerale, care se consumă în stare verde (*Lactuca sativa*); gener. nume dat unor plante erbacee cu frunzele comestibile. *Toate soiurile de varză, de salată... bine rînduite și bine lucrate* (SADOV.). **2** Preparat culinar făcut din anumite legume, fierte sau crude, sau, gener. din pește, ouă etc., cu adaos de oțet, suc de lămîie și untdelemn, servit ca garnitură sau ca aperitiv. *Va avea și salată de castraveți* (CĂL.). ◇ *Salată de fructe* = desert făcut din fructe crude, tăiate mărunt, amestecate cu zahăr și stropite cu rom, coniac sau vin. *În loc de cină, o salată de fructe* (VIN.). *Salată de boef* = salată preparată din legume și carne (de vacă) fierte, tăiate mărunt și amestecate cu maioneză. **3** (*bot.*) Compuse: *salata-iepurelui* = plantă erbacee din familia compozeelor, cu tulpina fistuloasă și cu florile roșii sau violete (*Prenanthes purpurea*); crestățea; *salata-mielului* = fetică (*Valerianella locusta*); *salata-cîinelui* sau *salată-cîinească* = zgrăbunțică (*Lapsana communis*); *salată-de-cîmp* = untișor (*Ranunculus ficaria*). • pl. *-e, sălăți.* /<ngr. ***σαλάτα***, it. ***salata***, fr. ***salade***, germ. ***Salat***.

salatiéră *s.f.* **1** Vas de porțelan, faianță, sticlă etc. în care se prepară sau se servește salata. *Îi puseră îndată o masă deosebită..., lingură de argint, salatieră* (HOG.). **2** Serviciu de masă compus dintr-un suport (de metal, de lemn, de faianță etc.) cu sticluțe pentru untdelemn și oțet și cu solnițe pentru sare și piper. • sil. *-ti-e-.* pl. *-e.* /<ngr. ***σαλατιέρα***, it. ***insalatiera***, fr. ***saladier***.

salavát *s.n.* (*relig.; la musulmani*) **1** Rugăciune canonică ce cuprinde mărturisirea credinței în Alah și Mahomed. **2** Obiect pe care este gravată o asemenea rugăciune, folosit ca talisman. • pl. *-uri.* /<tc. ***salavat***.

sálă *s.f.* **1** Încăpere spațioasă destinată unor spectacole, expoziții, întruniri, manifestări sportive etc.; gener. cameră, încăpere, de obicei de dimensiuni mari. *În sală, publicul pare un singur om* (E. LOV.). ◇ (*cu determ. în gen. sau introduse prin prep. „de", indicînd specificul, destinația sau funcționalitatea încăperii*) *Sala tronului era împodobită cu o sofa pentru prințul* (FIL.). ◇ *Sală de arme* sau *sala armelor* = *a*) încăpere (în incinta unui muzeu) în care sînt păstrate armele, trofeele, echipamentul de luptă etc.; *b*) încăpere special amenajată în care se dau lecții de scrimă. *Sală de baie* = camera de baie; baie. *Sală de mese* (sau *de mîncare, înv., de ospețe*) = încăpere (într-o școală, într-o unitate militară, într-o instituție etc.) unde se servește mîncarea. *Lîngă marea sală de mese fusese improvizată o ceainărie* (STANCU). *Sală de bagaje* v. bagaj. *Sală de disecție* v. disecție. *Sală de lectură* v. lectură. *Sală de meditație* v. meditație. *Sală mortuară* v. mortuar. *Sală de operație* v. operație. ◇ (*de obicei cu determ. „de clasă" sau „de curs"*) Încăpere în care se desfășoară procesul de învățămînt pentru elevi, studenți etc. *În sală... răsună... strigătul de taur al directorului* (DAN). **2** Totalitatea persoanelor adunate într-o sală. *Privi circular... sala agitată de spasm și surîse* (CE. PETR.). **3** Antreu, vestibul, anticameră. *Comandantul..., lăsînd ofițerul pe sală, intră în cancelarie* (BRĂ.). ◇ *Sală de așteptare* v. așteptare. **4** Încăpere (de trecere) lungă și îngustă; coridor, culoar. *Îl purtă pe o sală lungă la dreapta* (CE. PETR.). • pl. *săli,* (*înv.*) *sale.* /<ngr. ***σάλα***, fr. ***salle***, it. ***sala***, germ. ***Saal***.

salău *s.m.* (*reg.*) Persoană aflată în trecere, care înnoptează ori stă cîtva timp la cineva sau undeva. • pl. *sălăi.* /<magh. ***szálló***.

salbándă *s.f.* (*geol.*) Zonă de contact între un filon și roca pe care acesta o străbate. • pl. *-e.* /<germ. ***Salband***, fr. ***salbande***.

sălbă *s.f.* **1** (*de obicei urmat de determ. introduse prin prep. „de”*) Podoabă pentru gît, alcătuită dintr-unul sau din mai multe șiraguri de monede, medalii, mărgele, pietre prețioase etc. *La gît avea o sălbă... de bani vechi de aur* (ISP.). ◇ Expr. *Salba dracului* = persoană agasantă, supărătoare, de care nu poți scăpa; om rău, necinstit, ticălos. ◇ Ext. *N-ați salba cu florile, Și-mi lasă tu zilele* (POP.). ◇ Fig. *Iarna vine albă, Sunînd țurțurii din salbă* (ARGH.). **2** Fig. Grup (restrîns) de elemente de același fel, înșirate sau așezate ca o salbă și constituind o unitate. *Salba de căsuțe albe Și-nsenin-atunci deodată* (GOGA). **3** Analog. (*zool.*) Cută a pielii la gît, la gușa bovinelor și a unor rase de ovine, care constituie adesea o caracteristică a rasei; fanon. ◆ Fanon (la balene). **4** (*bot.*) Compuse: *salbă-moale* = arbust înalt de cca 6 m, cu frunzele opuse, lanceolate sau eliptice, cu florile verzi-gălbui, cu fructele capsule roșii-purpurii cu patru lobi și cu semințele de un roșu-deschis, din lemnul căruia se obține cărbune fin, folosit la desen (*Evonymus latifolius*). *În valea Motrului, salba-moale și teii cresc amestecați cu falnici jugastri* (ODOB.); *salbă-rîioasă* = arbust înalt de 1-3 m, cu frunzele ovale sau eliptice, cu florile mici, de culoare brună, și cu fructele capsule cu patru lobi, care conține gutapercă în rădăcini (*Evonymus verrucosus*). • pl. *-e.* /lat. ***subalba***.

sălbie *s.f.* v. salvie.

sálcă *s.f.* (*bot.*) Varietate de salcie cu ramuri foarte flexibile (*Salix alba*). • pl. *sălci.* /de la ***salcie***.

sálce[1] *s.f.* (*bot.*) Plantă perenă erbacee exotică din familia liliaceelor, originară din Mexic și din America de Sud, cu tulpina agățătoare și cu florile dispuse în umbele (*Smilax medica*); restr. numele popular al rădăcinii acestei plante, întrebuințată în medicină, avînd proprietăți sudorifice și depurative. *Negustor... de salcie, fumuri și alte otrăvuri* (CR.). • și (*reg.*) *sálcie s.f.* /<germ. ***Salsa***, fr. ***salse***, prin apropiere de *salcie*.

sálce[2] *s.f.* (*înv.*) Salță. • /cf. ***salță***[1].

sálce[3] *s.f.* v. salcie.

sálcie[1] *s.f.* (*bot.*) Nume dat mai multor specii de arbori și de arbuști din familia salicaceelor, înalți pînă la 20 m, cu ramurile lungi, subțiri și mlădioase, cu frunzele lanceolate și cu florile galbene-verzui, dispuse în amenți cilindrici (mîțișori), care cresc la marginea apelor (*Salix*); arbore sau arbust aparținînd fiecăreia dintre aceste specii: *a) salcie pletoasă* (sau *plîngătoare, jalnică, plecată*) = specie de salcie cu ramurile foarte lungi, flexibile și plecate în jos (*Salix babylonica*). *A rămas în urma noastră... grădina cu sălcii plîngătoare* (STANCU); *b) salcie albă* (sau *alburie*) = arbore mic, cu ramurile erecte și flexibile, a cărui scoarță conține salicilină (*Salix alba*); *c) salcie de munte* = arbore înalt, cu frunzele fin și dens dințate, mirositoare și lucioase (*Selix pentandra*); *d) salcie căprească* (sau *moale*) = iov (*Salix caprae*); *e) salcie vînjoasă* (sau *de mlaje*) = mlajă (*Salix viminalis*). *O luam la goană... pînă departe sub o pădurice de sălcii* (BLA.); *văcălie de salcie* v. văcălie. ◇ Compar. *Ea cădea din brațele lui... ca o salcie* (EMIN.). ◆ Restr. Ramură de salcie care se folosește la împletitul gardurilor, al coșurilor, cu scop ornamental etc. *Cînd au pus salcia la acoperiș a îndrăznit să aducă vorba despre actul casei* (E. BAR.). ◆ Restr. (*reg.*) Ramură de salcie verde (și înflorită) care se duce de către credincioși și se împarte în biserică de Florii. *Salcia de la Florii... e bună să se aprindă cînd fulgeră* (POP.). • pl. *sălcii, salcii.* și *sálce s.f.* /lat. ***salicem***.

salcie albă

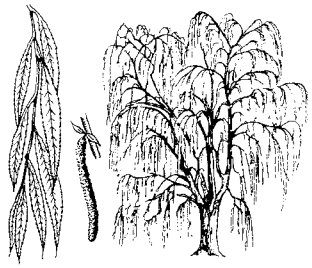

salcie plîngătoare

sálce[2] *s.f.* v. salce[1].

salcîm *s.m.* (*bot.*) **1** Arbore melifer din familia leguminoaselor, înalt pînă la 30 m, cu ramurile brune, prevăzute cu cîte doi spini la baza frunzelor, cu frunzele compuse, cu florile albe, galbene sau violete, plăcut mirositoare, dispuse în ciorchine, cu fructele păstăi, cu lemnul tare și rezistent la umezeală (*Robinia pseudoacacia*); acaț. *Salcîmii de la ferestre înfloriseră* (CE. PETR.). ◆ Restr. Floare de salcîm. *Culoarea mierii de salcîm* (PRED.). **2** Compuse: *salcîm-albastru* = plantă cățărătoare din familia leguminoaselor, cultivată pentru ornament (*Wistaria sinensis*); *salcîm-galben* = arbust din familia leguminoaselor, cu flori galbene, dispuse în raceme mari, din lemnul căruia se pot face obiecte de artă și mobilă fină (*Laburnum anagyroides*); *salcîm-japonez* (sau *-boieresc*) = arbore din familia leguminoaselor, cu coroana rotundă, cu frunzele mici, înguste și lucioase, cultivat ca plantă ornamentală (*Sophora japonica*); *salcîm-mic* = arbust din familia leguminoaselor, originar din America de Nord, cu florile purpurii-violacee dispuse în raceme de forma unor spice, cultivat ca plantă ornamentală (*Amorpha fruticosa*). • pl. *-i.* /<tc. ***salkim***.

salcîm (1)

salcîm-galben

sale- Elem. de compunere „sare”. • și *sali-.* /<fr. ***sale-***, ***sali-***; cf. lat. *sal, salis* „sare”.

saledúct *s.n.* Conductă pentru transportul saramurii în unele combinate chimice. • /***sale-*** + ***[con]duct***.

salép *s.n.* **1** Nume dat tuberculilor uscați ai unor specii de orhidee. ◆ Ext. Praf de amidon extras din asemenea tuberculi, care, fiert în lapte sau în apă, este folosit ca aliment tonifiant pentru copii și pentru convalescenți. **2** Băutură orientală preparată din praful de amidon extrasă din asemenea tuberculi, miere și apă. *Plătesc eu salipul, pîinea și pastrama de berbec* (GAL.). • pl. *-uri.* și (*reg.*) *salíp s.n.* /<tc. ***salep***.

salepcíu *s.m.* v. salepgiu.

salepgíu *s.m.* Persoană care prepară sau vinde salep. *Sînt și salepgii pentru cei ce vor să bea* (CA. PETR.). • pl. *-gii.* și *salepcíu, salipgíu s.m.* /<tc. ***salepçi***.

saléu *s.n.* Produs de patiserie sărat, crocant, cu adaos de unt, cașcaval, brînză, chimen etc., copt în cuptor, de obicei în formă de bețișor, care se servește ca aperitiv. *Aseară am copt niște saleuri.* • pl. *-uri.* /<fr. ***salé***.

sali- v. sale-.

sălic, -ă *adj.* (*ist.*) Care aparține unui trib al vechilor franci din regiunea Țărilor de Jos, privitor la acest trib. ◇ *Legea salică* = corp de legi din Franța medievală, respectat în teritoriile ocupate de luptătorii franci din Galia, care cuprindea o serie de reguli de drept civil, de drept penal și procedurale, în care se prevedea primatul obiceiului pămîntului și excluderea femeilor de la dreptul de succesiune a pămînturilor și de la tronul Franței. • /<fr. ***salique***, it. ***salico***, lat. *[lex] salica* <lat. med. *salícus, -a, -um* <*Salii*, popor franc; cf. fr. Francs *Saliens*, unul dintre cele două grupuri importante din confederația francilor.

salicacée *s.f.* (*bot.; la pl.*) Familie de plante dicotiledonate apetale, cu frunzele simple, alterne, cu florile unisexuate dispuse în amenți și cu fructele capsule cu semințe păroase, care cuprinde arbori și arbuști ca plopul și salcia (*Salicaceae*); (*și la sg.*) plantă care face parte din această familie. • pl. *-cee.* /<fr. ***salicacées***; cf. lat. *salix, -icis* „salcie”.

salicilamídă *s.f.* (*farm.*) Substanță medicamentoasă, folosită datorită proprietăților analgezice, antipiretice și antireumatice, asemănătoare cu ale aspirinei. • /***salicil[at]*** + ***amidă***.

salicilanilídă *s.f.* (*chim.*) Compus chimic obținut prin acțiunea acidului salicilic asupra anilinei, folosit ca fungicid; salifebrină. • pl. *-e.* /<fr. ***salicylanilide***.

salicilát *s.m.* (*chim.*) Sare sau ester al acidului salicilic. *Am pus salicilat, camfor, mușțar* (CĂL.). ◆ Acid salicilic. • pl. *-ți.* /<fr. ***salicylate***.

salicilemíe *s.f.* (*med.*) Prezență a salicilatului în sînge. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***salicylémie***.

salicílic *adj.* (*chim.*) *Acid salicilic* = compus organic din clasa acizilor fenolici, care se prezintă sub formă de cristale albe, folosit în medicină ca antiseptic și în industria coloranților, a conservelor alimentare; salicilat. • /<fr. ***salicylique***.

salicilínă *s.f.* (*farm.*) Salicină. • /cf. fr. *salicyne*, germ. *Salizin*.

saliciloterapíe *s.f.* (*med.*) Folosirea terapeutică a salicilaților. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***salicylothérapie***.

salicínă *s.f.* (*farm.*) Glicoză a alcoolului salicilic, prezentă în coaja și în frunzele de salcie, cu gust amar, care are acțiune antifebrilă și antireumatică; salicilină, salicozidă. • /<fr. ***salicyne***, germ. ***Salizin***.

salicozídă *s.f.* (*farm.*) Salicină. • /<fr. ***salicoside***.

salidiurétic, -ă *adj., s.n.* (*farm.*) (Medicament) care sporește eliminarea urinară a electroliților, în special a clorurii de sodiu. • sil. *-di-u-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***salidiurétique***.

saliéni *s.m. pl.* (*ist.; la romani*) Nume dat celor 12 (mai tîrziu 24) preoți ai zeului Marte, întruniți într-un colegiu pe Palatin, care păstrau scuturile sfinte și conduceau dansurile războinice la sărbătoarea zeului; salii. • sil. *-li-eni.* /<fr. ***saliens***, lat. ***Salii***, ***-orum***.

salifér, -ă *adj.* (*despre terenuri, soluri, regiuni etc.*) Care conține sare, care este bogat în sare. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***salifère***, it. ***salifero***; cf. lat. *sal* „sare”, *ferre* „a purta”.

salifiére *s.f.* (*chim.*) Separare a coloizilor dintr-o soluție prin adăugare de electroliți, alcool etc.; salificare. • sil. *-fi-e-.* pl. *-i.* /cf. fr. *salifier*.

saligenínă *s.f.* (*farm.*) Alcool aromatic derivat de la alcool benzilic, sub formă cristalină, care se obține prin hidroliza salicinei sau prin sinteză și care este folosit ca anestezic și ca antireumatic; saligenol. • /<fr. ***saligénine***.

saligenól *s.m.*(*farm.*) Saligenină. • /<fr. ***saligénol***.

sălii *s.m. pl.* Salieni. • /<lat. ***Salii***, ***-orum***; cf. lat. *salíre* „a sări”.

salín, -á *adj.* **1** Care conține sare. *Adierea amară și salină a aerului* (CĂL.). **2** (*chim.*) Care are caracter de sare. ◇ *Oxid salin* v. oxid. **3** (*bot.; despre plante*) Care crește pe un teren ce conține sare. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***salin***, lat. ***salínus, -a, -um***; cf. lat. *sal, salis* „sare”.

salínă *s.f.* Complex de construcții, instalații etc. destinate exploatării unui zăcămînt de sare; mină de sare, ocnă. *Sîntem una din cele mai bogate saline din lume* (VLAH.). • pl. *-e.* /<fr. ***saline***, germ. ***Saline***; cf. lat. *salînae, -arum*.

salinifér, -ă *adj.* (*despre terenuri*) Care conține sare, care este bogat în sare. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***salinifère***.

salinitáte *s.f.* (*chim.*) Concentrația în săruri a unei soluții, a unei ape sau a unui sol. • /<fr. ***salinité***.

salinizá *vb. I. tr., refl.* A deveni sau a face să devină salin. ◆ (*refl.*) A acumula, a reține săruri minerale solubile. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***saliniser***.

salinizáre *s.f.* Acțiunea de *a saliniza* și rezultatul ei. ◆ Proces de acumulare sau de reținere a sărurilor solubile în stratul arabil al solului. • pl. *-ări.* /v. ***saliniza***.

salinizát, -ă *adj.* Care a fost îmbibat cu săruri minerale solubile; care a devenit salin. • pl. *-ți, -te.* /v. ***saliniza***.

salino- Elem. de compunere „(referitor la) sare”, „sărat”. • /<fr. ***salino-***; cf. lat. *sal, salis* „sare”.

salinométru *s.n.* Instrument folosit pentru determinarea concentrației soluțiilor de sare. • pl. *-e.* /<fr. ***salinomètre***; cf. lat. *sal, salis* „sare”, gr. *μέτρον* „măsură”.

salíp *s.n.* v. salep.

salipgíu *s.m.* v. salepgiu.

salipirínă *s.f.* (*farm.*) Salicilat de antipirină, cu proprietăți analgezice și antireumatice, folosit în terapeutica antireumatică. • pl. *-e.* /<germ. ***Salipyrin***, fr. ***salipyrine.***

saliretínă *s.f.* Rășină sintetică obținută prin acțiunea acizilor diluați asupra saligeninei, folosită în industria lacurilor. • /<fr. ***salirétine.***

salítru *subst.* v. silitră.

salivá *vb. I. intr.* A secreta (multă) salivă. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***saliver***, lat. ***salivare.***

salivár, -ă *adj.* Care se referă la salivă; de salivă. ◇ (*anat.*) *Glandă salivară* = fiecare dintre cele trei perechi de glande situate în cavitatea bucală, sub limbă, care secretă salivă. *E de ajuns să se agite numai clopotul... pentru ca glandele salivare ale ciinelui să secreteze* (RALEA). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***salivaire***, lat. ***salīvarĭus, -a, -um.***

saliváre *s.f.* Acțiunea de *a saliva* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***saliva.***

salivát *s.n.* Salivație. • /v. ***saliva.***

salivație *s.f.* Faptul de a secreta salivă; funcție a glandelor salivare; secreție (abundentă) de salivă; salivat. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***salivation***, lat. ***salivatio, -onis.***

salívă *s.f.* Lichid apos (și puțin vîscos) secretat de glandele salivare și eliminat continuu în cavitatea bucală, servind la formarea și la înghițirea bolului alimentar, la umezirea și spălarea membranei mucoase a gurii etc. *Îi curgea din gură un fir lung de salivă* (DAN). • pl. *-e.* /<fr. ***salive***, lat. ***salīva, -ae.***

salmastricol, -ă *adj.* (*biol.; despre animale și plante*) Care trăiește în ape salmastre. • pl. *-i, -e.* /***salmastru*** *+ -icol.*

salmástru, -á *adj.* (*despre ape, lacuri, lagune etc.*) Cu salinitate intermediară între salinitatea apelor dulci și a celor marine. ◇ *Apă salmastră* = amestec de apă dulce cu apă sărată, întîlnit în special în locurile de vărsare a fluviilor în mare; apă cu salinitate redusă. *În apele salmastre de la gurile Dunării pescarii prind... nisetru și cegă* (SADOV.). *Lac salmastru* = lac cu apă salmastră, a cărui salinitate este între 0, 3 și 24, 7%. • pl. *-e.* /<it. ***salmastro***, lat. ****salmaster*** <lat. *salmacĭdus, -a, -um* „salmastru" <*salgama n. pl.* „murături", *acidus* „acid".

salmiăc *s.n.* (*chim.*) Clorură naturală de amoniu, folosită în industrie și în medicină; (*pop.*) țipirig. • sil. *-mi-ac.* /<germ. ***Salmiak.***

salmíe *s.f.* (*culin.*) Un fel de tocană preparată din bucăți de vînat care au fost prăjite în prealabil. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***salmis.***

salmonélă *s.f.* (*med.*) Gen de bacterii patogene în formă de bastonaș, larg răspîndite în natură, care provoacă febra tifoidă, diverse toxiinfecții alimentare, paratifoze etc. • și *salmonella s.f.* /<fr. ***salmonelle***; cf. nm. pr. Daniel Elmer *Salmon*, veterinar american.

salmonélla *s.f.* v. salmonelă.

salmonelóză *s.f.* (*med., med. vet.*) Nume generic dat unui grup de boli infecțioase ale mamiferelor și ale păsărilor (transmisibile și omului), provocate de o bacterie din grupul salmonelei, care se manifestă prin febră, tulburări gastrointestinale, pneumonii etc.; paratifoză. • pl. *-e.* /<fr. ***salmonellose.***

salmoni- Elem. de compunere „somon, păstrăv". • /<fr. ***salmoni-***; cf. lat. *salmo, -onis* „somon".

salmonícol, -ă *adj.* Care aparține salmoniculturii, care se referă la salmonicultură. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***salmonicole.***

salmonicultór, -oáre *s.m., s.f.* Specialist în salmonicultură. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***salmoniculteur.***

salmonicultúră *s.f.* Creștere rațională a salmonidelor, cultură de salmonide în vederea producerii de puieți. • /<fr. ***salmoniculture.***

salmoníd *s.n.* (*iht.; la pl.*) Familie de pești răpitori teleosteeni, cu corpul fusiform, caracterizați printr-o a doua înotătoare dorsală, adipoasă, care trăiesc în ape dulci (de munte) și în mări și căreia îi aparțin somonul, păstrăvul, lipanul etc. (*Salmonidae*); (*și la sg.*) pește care face parte din această familie. *Primul salmonid al apelor reci din munte și-a arătat în limpezime... silueta sinistră* (SADOV.). • pl. *-e.* /<fr. ***salmonidés*** <lat. *salmo, salmonis.*

salofén *s.n.* (*farm.*) Antiseptic intestinal pe bază de acid salicilic. • /<fr. ***salophène.***

salól *s.m.* (*farm.*) Salicilat de fenil, sub formă de cristale albe, cu gust și miros slab aromat care este folosit ca antiseptic și antipiretic. • /<fr. ***salol.***

salón *s.n.* **1** Încăpere (spațioasă) într-o locuință, destinată primirii vizitelor sau reuniunilor de familie. *Stăm amîndoi în salon, la masa pregătită pentru revelion..., așteptăm miezul nopții* (VLAH.). **2** Sală publică în care au loc festivități, baluri, reuniuni etc. *Împărtășeau cu bucurie hotărîrea colonelului de a pune... parchet în salonul clubului* (BRĂT.). ◇ Loc.adj. *De salon* = care este specific lumii mondene, societății bune. *Seniorul... se ocupa numai cu vînătoarea, cu gimnastica de salon* (BAC.). ◇ Expr. (*fam.*) *Fii salon!* = a) ține-te de cuvînt!; b) nu fi mojic! *A fi salon* = a fi distins, manierat, de caracter. **3** Cenaclu literar, artistic, filosofic etc. ai cărui membri au o orientare critică asemănătoare și o ideologie comună. *Saloanele literare și filosofice sînt în... eflorescență* (RALEA). ◆ Loc unde se reunesc membrii acestui cenaclu. **4** Sală în care se organizează expoziții periodice de pictură, de sculptură, de cărți etc.; ext. expoziția însăși. *Aduc un aer de actualitate, întrucît se vorbește chiar de salonul de pictură din București* (E. LOV.). **5** Sală sau unitate în care se desfășoară unele activități profesionale destinate publicului, clienților. *Nevasta lui era manichiuristă într-un salon din centrul Bucureștiului* (PRED.). **6** Cameră specială într-un spital (amenajată cu mai multe paturi), în care sînt ținuți și îngrijiți bolnavii. *Fu repartizat la Spitalul Central, într-un salon cu cîțiva bolnavi* (CĂL.). • pl. *-oane,* (*înv.*) *-uri.* /<fr. ***salon***, it. ***salone*** <*sala* „sală".

salonárd, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* De salon. **2** *adj., s.m., s.f.* (*peior.*) (Persoană) care frecventează saloanele mondene, care manifestă snobism în relațiile sale. • pl. *-zi, -de.* /<fr. ***salonnard.***

salonáș *s.n.* Dim. al lui *salon. Trecu prin cele două camere de lîngă intrare și ajunse în salonaș* (AGÂR.). • pl. *-e.* /***salon*** *+ -aș.*

saloon [sə'lun] *s.n.* Cîrciumă, bar în vestul american (în special în filmele western). • pl. *-uri.* /<engl. amer. ***saloon.***

salóp *s.n.* (*în trecut*) Haină de damă (relativ) scurtă, îmblănită sau vătuită, cu sau fără mîneci. *Șade... avînd picioarele acoperite cu un salup blănit* (I. NEGR.). • pl. *-uri, -oape.* și *salúp s.n.* /<rus. ***сапюн***, fr. ***salope.***

salopétă *s.f.* Costum de protecție alcătuit dintr-o singură piesă, confecționată din doc, pînză tare sau din țesături impermeabile, care se poartă peste hainele obișnuite, ca haină de lucru, de obicei de către muncitori. *Îmbrăcasem salopeta ca pe niște nădragi pînă la piept* (CA. PETR.). • pl. *-e.* /<fr. ***salopette.***

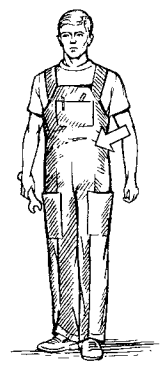

salopetă

salpetráj *s.n.* Formarea de salpetru pe suprafața unor construcții sau terenuri. • /<fr. ***salpêtrage.***

salpetrós, -oásă *adj.* Care conține salpetru. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***salpêtreux.***

salpétru *s.n.* (*chim.*) Azotat natural de sodiu (*salpetru-de-Chile*) sau de potasiu (*salpetru-de-India*), care se prezintă sub formă de cristale în mase granulare compacte, sub formă de eflorescențe, transparent, incolor sau alb, uneori divers colorat, și care se utilizează ca îngrășămînt mineral, la fabricarea acidului azotic, în industria metalurgică sau alimentară etc.; silitră. *Era o duhoare închisă de... salpetru* (CĂL.). ◇ *Salpetru-de-Leuna* = azotat de amoniu. *Salpetru-de-Norvegia* = azotat de calciu. • /<germ. ***Salpeter***, fr. ***salpêtre***; cf. lat. *sal, -is* „sare", *pĕtra, -ae* „piatră".

salping- Elem. de compunere „trompă (uterină)"; „salpinx". • și *salpingo-.* /<fr. ***salping(o)***-; cf. gr. *σάλπιγξ, -ιγγος* „trompă".

salpínge *s.n.* v. salpinx.

salpingectomíe *s.f.* (*chir.*) Înlăturare chirurgicală (parțială sau totală) a trompelor uterine. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***salpingectomie***; cf. gr. *σάλπιγξ, -ιγγος* „trompă", *ἐκτομή* „excizie".

salpingián, -ă *adj.* (*med.*) Care aparține trompelor uterine, care se referă la trompele uterine. • sil. *-gi-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***salpingien.***

salpingítă *s.f.* (*med.*) Inflamație acută sau cronică a trompelor uterine. • pl. *-e.* /<fr. ***salpingite***; cf. gr. *σάλπιγξ, -ιγγος* „trompă".

salpingo- v. salping-.

salpingocél *s.n.* (*med.*) Hernie a trompei uterine. • /<fr. ***salpingocèle.***

salpingografíe *s.f.* (*med.*) Radiografie a trompelor uterine cu ajutorul unor substanțe de contrast. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***salpingographie***; cf. gr. *σάλπιγξ, -ιγγος* „trompă", *γράφω* „a scrie".

salpingográmă *s.f.* (*med.*) Rezultatul unei salpingografii. • pl. *-e.* /<engl. ***salpingogram.***

salpingolíză *s.f.* (*chir.*) Desfacere chirurgicală a aderențelor care fixează trompa uterină de organele din jur. • pl. *-e.* /<fr. ***salpingolysis.***

salpingoneostomíe *s.f.* (*chir.*) Creare chirurgicală a unui orificiu artificial după rezecția parțială a trompei uterine. • sil. *-ne-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***salpingo-*** *+* ***neo-*** *+ -stomie.*

salpingoovariectomíe *s.f.* (*chir.*) Ablațiune chirurgicală a trompelor și a ovarelor. • sil. *-ri-ec-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***salpingo-ovariectomie.***

salpingoovarioplexíe *s.f.* (*chir.*) Fixare chirurgicală a ovarului la trompă. • sil. *-ri-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***salpingo-ovarioplexie.***

salpingoovarítă *s.f.* (*med.*) Anexită. • pl. *-e.* /<fr. ***salpingo-ovarite***; cf. gr. *σάλπιγξ, -ιγγος* „trompă", lat. *ovarium* „ovar".

saipingopexíe *s.f.* (*chir.*) Fixare chirurgicală a trompei uterine la organele vecine. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<engl. ***salpingopexy.***

salpingoplastíe *s.f.* (*chir.*) Intervenție chirurgicală pentru a restabili permeabilitatea tubară, în caz de sterilitate prin obstrucție. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***salpingoplastie.***

salpingorafíe *s.f.* (*chir.*) Sutură chirurgicală a trompei uterine. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***salpingorraphie.***

salpingoscóp *s.n.* (*med.*) Aparat special folosit în salpingoscopie. • pl. *-oape.* /<fr. ***salpingoscope.***

salpingoscopíe *s.f.* (*med.*) Explorare vizuală cu ajutorul salpingoscopului a orificiului intern al trompei lui Eustache. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***salpingoscopie.***

salpingostomíe *s.f.* (*chir.*) Intervenție chirurgicală plastică avînd ca scop refacerea unui orificiu tubar și legarea lui cu ovarul. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***salpingostomie***; cf. gr. *σάλπιγξ, -ιγγος* „trompă", *στόμα* „gură, deschizătură".

salpingotomíe *s.f.* (*chir.*) Deschidere chirurgicală a trompei uterine. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***salpingotomie***; cf. gr. *σάλπιγξ, -ιγγος* „trompă", *τομή* „tăiere".

sálpinx *s.n.* **1** (*anat.*) Formație anatomică de formă tubulară. ◆ Trompă uterină. ◆ Conduct care unește urechea medie cu cavitățile nazale; trompa lui Eustache. **2** (*muz.*) Instrument muzical de suflat, cu tubul drept, de formă conică și cu pavilionul mic. • și *salpínge s.n.* /<lat. ***salpinx, -ingis***; cf. gr. *σάλπιγξ, -ιγγος* „trompă".

sálsa *s.f.* (*muz.*) Combinație modernă între vechile sonorități cubaneze și cele portoricane, conturată după 1970, cu o insistentă tentă ritmică. • /<it. ***salsa***, sp. ***salsa.***

salsifí *s.m. sg.* (*bot.*) Plantă erbacee din familia compozeelor, cu rădăcina pivotantă, groasă, fusiformă, cu partea exterioară negricioasă, iar cea interioară albă, moale, cu gust plăcut, cu florile galbene, cultivată ca legumă și ca materie primă pentru fabricarea surogatelor de cafea (*Scorzonera hispanica*). • /<fr. ***salsifis.***

salsólă *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee cu frunze spinoase și florile verzui, alburii sau roșietice (*Salsola kali*); (*pop.*) săricică. • pl. *-e.* /<fr. ***salsola***, lat. ***salsola*** <*salsus, -a, -um* „sărat".

salsolínă *s.f.* (*farm.*) Alcaloid extras din salsolă, sub formă de pulbere cristalină, albă, ușor gălbuie, solubilă în apă, folosit ca medicament pentru scăderea tensiunii arteriale, a excitabilității sistemului nervos etc. • pl. *-e.* /<fr. ***salsoline***, germ. ***Salsolin.***

salsuginós, -oásă *adj.* Care este impregnat cu sare marină. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***salsugineux***; cf. lat. *salsūgo, -inis* „sărătură".

salt[1] *adv.* (*înv., reg.*) Singur, neînsoțit (de trupe, de escortă). *Au venit... la Iași saltu, numai cu dzece, douăzeci de oameni* (NEC.). • /<tc. ***salt.***

salt[2] *s.n.* **1** Mișcare bruscă, cu detentă musculară, prin care un corp se desprinde de la pământ, de la o suprafață (plană), sau de pe un punct de spijin, sărind și revenind în același loc sau deplasîndu-se; mișcare de deplasare bruscă în zbor; săritură. *O muscă zbura în salturi scurte* (BRĂ.). ◇ *Salt mortal* v. mortal. ◇ Ext. *În salturile mari ale scaunelor care se smuceau, îl vedeau cînd deasupra, cînd dedesubt* (E. BAR.). ◇ Fig. *Se deschid vesel ferestrele caselor, pornind c-un salt în primăvară* (TEOD.). **2** Săritură (cu parașuta). **3** Trecere bruscă, fără grade intermediare de la o situație ori stare la alta (superioară). *Saltul de nivel cultural* (E. LOV.). ◇ *Salt calitativ* = moment, stadiu necesar al dezvoltării în natură, în societate și în gîndire, constînd în schimbarea calității unui obiect sau proces, pregătită și determinată de acumulări treptate de schimbări cantitative. *S-au produs imense salturi calitative în toate ramurile creației artistice* (PER.). **4** (*inform.*) Ruptură de frecvență care intervine într-un program ca urmare a unei instrucțiuni de înlănțuire. • pl. *-uri.* /<lat. ***saltus***, ***-us***, it. ***salto***; cf. fr. *saut.*

saltanát *s.n.* (*înv.*) Alai (domnesc), suită, cortegiu. *A doua zi plecă... și nunta cu tot saltanatul său* (POP.). ◆ Pompă, strălucire. *Fu sculat... de sunetul clopotelor unor poștalioni, ce intrau în curte cu strigăte și saltanat* (D. ZAMF.). • pl. *-uri.* /<tc. ***saltanat*** „mîndrețe".

saltándo *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăți muzicale, la instrumentele cu coarde*) Saltato. • /<it. ***saltando.***

saltár *s.n.* v. sertar.

saltaráș *s.n.* v. sertăraș.

saltarélło *s.n.* Vechi dans italian și spaniol, în tempo rapid, bazat pe sărituri, care se execută cu acompaniament de chitară și de tamburină. ◆ Melodie după care se execută acest dans. ◆ (*în sec. 15-16*) Parte dintr-o suită instrumentală, urmînd după o parte mai lentă. • /<it. ***saltarello***; cf. lat. *saltare* „a sări".

saltáto *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Desprinzînd arcușul ușor de coarde și lăsîndu-l să revină în cădere liberă la loc; saltando. • /<it. ***saltato.***

saltatór, -oáre *adj.* (*anat.*) Care servește pentru salturi. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***saltatoire***; cf. lat. *saltator, -oris* „dansator".

saltáție[1] *s.f.* (*în antic. romană*) Artă romană care cuprindea dansul, pantomima și oratoriul. • g.-d. *-iei.* /<lat. ***saltatio***, ***-onis*** „dans".

saltáție[2] *s.f.* Deplasare în salturi a particulelor antrenate de un curent de apă sau de aer. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***saltation.***

saltaționísm *s.n.* (*biol.*) Concepție în biologie care admite că evoluția cunoaște o serie de perioade de stabilitate, urmate de scurte momente de mutații genetice importante, soldate cu apariția de caractere ce depășesc granițele de specie, familie, ordin etc.; punctualism. • sil. *-ți-o-.* /***saltație*** + *-onism.*

salteá *s.f.* **1** Obiect plat, în formă de sac, făcut din pînză, material plastic etc., în care se introduce un strat gros de vată, de lînă, de iarbă-de-mare, de cauciuc spongios (fixat din loc în loc prin cusături), pe care se doarme, se fac sărituri, pe care se poate pluti etc. *Își aducea o saltea de-acasă* (CAR.). ◇ *Saltea pneumatică* = saltea făcută din material plastic și umplută cu aer, care este folosită ca așternut (în expediții) sau pentru a pluti pe apă. *Saltea de apă* = mic rezervor de apă creat la piciorul unui baraj pentru a amortiza lovitura apei care cade asupra terenului de la piciorul barajului. *Saltea de beton* = construcție de protecție a albiei rîurilor, alcătuită din plăci de beton sau de beton armat. *Saltea de piatră* = strat de piatră uscată care are rolul de a colecta infiltrațiile de apă din galeriile de tunel. *Saltea de protecție* = înveliș al unui cablu electric, cu rolul de a proteja cablul de deteriorările care pot surveni în timpul curbării la montare. ◇ Expr. *A pune* (sau *a avea*) *sub saltea* = a-și face sau a avea economii. *A avea bani (strînși) la saltea* sau *a strînge bani la saltea* v. ban. *A ședea pe saltea* v. ședea. **2** Analog. (*urmat de determ.*) Nume dat mai multor obiecte făcute din piatră, cărămidă, nuiele etc. care sînt folosite pentru a proteja, a apăra, a fortifica etc. • pl. *-ele.* /<ngr. ***σιλτές***.

saltelúță *s.f.* Dim. al lui *saltea.* • pl. *-e.* /***saltele***, pl. lui *saltea* + *-eluță.*

saltigrád, -ă *adj.* (*biol.; despre animale*) Care merge prin salturi. • pl. *-zi, -de.* /<fr. ***saltigrade***; cf. lat. *saltus, -us* „săritură".

saltimbánc *s.m.* **1** Actor de circ, cu mimică bufă, care execută exerciții acrobatice simple; acrobat; scamator. *După prînz era rîndul saltimbancului de bîlci* (G. M. ZAMF.). **2** Fig. Om fără o atitudine fermă, care manifestă lipsă de seriozitate și de caracter. *Veacul nostru ni-l umplură saltimbancii și Irozii* (EMIN.). • pl. *-ci.* /<fr. ***saltimbanque***; cf. it. *saltimbanco* „care sare de la trambulină".

saltíre *s.f.* v. psaltire.

sálto *s.n.* (*muz.*) Prescurtare a unei lucrări, efectuată, de obicei, de executanți după aprecierea lor. • /<it. ***salto*** „săritură".

sálță[1] *s.f.* (*înv.*) Zeamă (acrișoară), sos (picant) cu care se ungeau anumite fripturi. *Și-l ungea c-un fel de salță... făcută cu vin amestecat cu usturoi pisat și cu băcănii, cu lămîie și cu sare* (FIL.). • pl. *-e.* /<ngr. ***σάλτσα***.

sálță[2] *s.f.* Erupție de noroi, însoțită de emanații de gaze, în unele regiuni petrolifere sau gazifere; vulcan noroios. • pl. *-e.* /<it. ***salsa.***

salubritáte *s.f.* **1** Faptul de *a fi salubru*; stare generală favorabilă sănătății, a condițiilor sanitare și igienice dintr-un loc; curățenie. *I s-a făcut... proces de contravenționne asupra salubrității* (CAR.). **2** Serviciu administrativ care asigură curățenia într-o localitate. *Ce a făcut... cu un alt ram de îngrijire, salubritate publică, higienă?* (MAIOR.). • /<fr. ***salubrité***, lat. ***salūbrĭtas***, ***-atis.***

salubrizá *vb. I. tr.* (*compl. indică mediul de viață și de muncă*) A face să fie salubru. • prez.ind. *-ez.* /***salubru*** + *-iza.*

salubrizáre *s.f.* Acțiunea de *a salubriza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***salubriza.***

salubrizát, -ă *adj.* Care a devenit salubru (în urma unei acțiuni organizate). • pl. *-ți, -te.* /v. ***salubriza.***

salúbru, -ă *adj.* Care este favorabil sănătății; igienic, curat; sănătos. *A trebuit... să se strămute într-o regiune salubră* (VOIC.). ◇ Fig. *Mînia lui Dante este justă și salubră* (VIANU). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***salubre***, lat. ***salūbris***, *-e.*

salúki *s.m.* Ogar persan, cu o siluetă de mare frumusețe, cu care se vînează gazelele. • /<germ. ***Saluki*** <cuv. persan.

saluki

salúp *s.n.* v. salop.

salurétic, -ă *adj., s.n.* (*farm.*) (Medicament) care stimulează secreția renală de sodiu. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***salurétique.***

salút[1] *s.n.* Cuvînt, frază sau gest cu care se salută. *Nu-i mai răspundea la salut* (PRED.). ◇ (*fam.*) *Salut!* = formulă de salut la întîlnire sau la despărțire. *Salvă de salut* v. salvă. ◆ Cuvîntare prin care se salută o adunare, se întîmpină un oaspete oficial etc. • pl. *-uri.* <fr. ***salut***, it. ***saluto.***

salút[2] *s.n.* (*înv.*) Salvare. *Armata salutului.* • pl. *-uri.* /<lat. ***salus***, ***-utis*** „sănătate".

salutá *vb. I. tr., refl. recipr.* A face un gest sau a rosti o formulă uzuală de politețe, de respect, de considerație, de simpatie etc. la întîlnirea cu cineva sau la despărțire. *L-am salutat cu respect* (DELAVR.). *Nu-și vorbeau, nu se salutau* (REBR.). ◆ (*tr.*) A-și manifesta bucuria (prin aclamații, gesturi etc.). *Salutînd pre doamna Ruxandra de regentă..., proclamară pre Bogdan de domn* (C. NEGR.). ◆ (*tr.*) Fig. A accepta cu entuziasm o idee, o acțiune etc. *Salutăm cu o sinceră bucurie cele două evenimente mai importante în politica Franței* (TIT.). • prez.ind. *salút.* /<lat. ***salutare***, it. ***salutare.***

salutár, -ă *adj.* Care este folositor pentru menținerea (sau recîștigarea) sănătății, pentru viața cuiva etc.; salvator, binefăcător. *Sînt și emoțiuni salutare?* (VINEA). ◆ Care este potrivit, adecvat într-o anumită împrejurare, situație. *Pozitivismul a reprezentat o reacție salutară* (VIANU). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***salutaire***, lat. ***salūtaris***, ***-e*** „binefăcător".

salutáre *s.f.* Faptul de *a (se) saluta.* ◆ Concr. Formulă, cuvînt, frază, gest, mișcare etc. prin care cineva își exprimă politețea, respectul, afecțiunea etc. față de altcineva, mai ales la întîlnire și la despărțire, într-o scrisoare etc.; salut. *După cîteva salutări adînci, se puse dinaintea stăpînului* (FIL.). ◆ (*la pl.*) Expresie de politețe pe care cineva o transmite unei persoane absente, în scris sau prin intermediul cuiva. *Transmiteți-i soției dumneavoastră salutările noastre!* • pl. *-ări.* /v. ***saluta.***

salutáție *s.f.* (*înv.*) Salutare. • g.-d. *-iei.* și ***salutațiúne*** *s.f.* /<fr. ***salutation***, lat. ***salūtatĭo***, ***-onis.***

salutațiúne *s.f.* v. salutație.

salutiér *s.n.* (*mar.*) Navă mică de pescuit, folosită în special în mările nordice. • sil. *-ti-er.* pl. *-e.* /<fr. ***salutier.***

salvá *vb. I. tr., refl.* **1** A scoate, a scăpa pe cineva sau a izbuti, a reuși să scape singur dintr-o primejdie, dintr-o încurcătură, dintr-o situație grea etc. *Nu te salvează nimeni și nimic* (TOPÎR.). *Țineam încă să ne salvăm* (BĂN.). ◇ Expr. (*tr.*) *A salva situația* = a reuși să îndrepte o situație grea, neplăcută; a face față unei situații. *A salva aparențele* v. aparență. ◇ Fig. *Mania sa de a se salva prin cuvinte* (RALEA). **2** A (se) mîntui, a (se) izbăvi. *Iisus ne salvează.* • prez.ind. *-ez.* /<lat. ***salvare***, it. ***salvare.***

salvábil, -á *adj.* Care poate fi salvat. • pl. *-i, -e.* /<it. ***salvabile.***

salvamár *s.n., s.m.* **1** *s.n.* Serviciu maritim specializat în salvarea celor aflați în pericol de înec în mare. **2** *s.m.* Persoană calificată din serviciul de salvamar; salvamarist. • pl. *-i.* /***salva[re]*** + ***mar[ină].***

salvamaríst *s.m.* Salvamar. • pl. *-iști.* /***salvamar*** + *-ist.*

salvamónt *s.n.* Serviciu specializat în salvarea celor accidentați sau rătăciți, surprinși de viscole ori de avalanșe în munți. • /***salva[re]*** + ***mont[ană].***

salvamontíst, -á *adj., s.m., s.f.* (Persoană calificată sau cîine dresat) care face parte din salvamont. • pl. *-iști, -iste.* /***salvamont*** + *-ist.*

salváre *s.f.* **1** Acțiunea de *a (se) salva* și rezultatul ei; mijloc, modalitate de a (se) salva; concr. obiect, ființă, circumstanță salvatoare. *Au fost luate toate măsurile pentru salvarea supraviețuitorilor* (H. LOV.). ◇ *Armata salvării* v. salvare. ◇ Loc.adj. *De salvare* = care servește pentru a salva. *O umbră culcată într-o barcă de salvare se ridică* (TEOD.). Δ *Centură de salvare* v. centură. *Colac de salvare* v. colac. *Ecluză de salvare* v. ecluză. *Vestă de salvare* v. vestă. **2** Serviciu medical specializat în acordarea primului ajutor persoanelor accidentate sau grav bolnave care au nevoie de o intervenție medicală urgentă. *Lucrează la salvare.* **3** Vehicul special amenajat pentru transportarea persoanelor accidentate sau grav bolnave la un spital (de urgență); ambulanță. *A venit salvarea și l-a luat* (PRED.). • pl. *-ări.* /v. ***salva.***

salvarsán *s.n.* (*farm.*) Derivat organic al arsenului, sub formă de pulbere galbenă, higroscopică, solubilă în apă, folosit ca medicament în tratamentul sifilisului. • /<germ. ***Salvarsan.***

salvát, -ă *adj.* Care a fost scos dintr-o primejdie, dintr-o încurcătură; scăpat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***salva.***

salvatór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care salvează sau poate salva; mîntuitor, eliberator. *Să se ia această măsură salvatoare și în orașul său* (CĂL.). *Urlîndu-și frenezia de recunoștință pentru salvator* (CA. PETR.). • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***salvateur***, lat. ***salvator***, ***-oris***; cf. *salva.*

sálvă *s.f.* (*milit.*) (Serie de) lovituri de tun sau de pușcă trase simultan, adesea la ocazii solemne sau festive. *Salva de gloanțe umplu cerul cu o răpăială pripită* (REBR.). ◇ *Salvă de salut* = salvă trasă cu încărcături speciale, fără proiectile, la diferite ocazii festive. • pl. *-e.* /<fr. ***salve***, germ. ***Salve.***

salvcondúct *s.n.* (*în trecut*) Document care acorda unei persoane dreptul de liberă trecere pe un teritoriu străin sau într-o zonă de război. *Un salvconduct eliberat de papa Eugeniu lui Grigori, arhiepiscopul* (XEN.). • pl. *-e.* /<it. ***salvacondotto***; cf. fr. *sauf-conduit.*

sálve *interj.* (*fam.*) Formulă de salut folosită mai ales la despărțire; salutare! salut! *Salve, Sandi!* (CE. PETR.). • /<lat. ***salve*** „bine"<*salvĕre* „a fi, a se simți bine".

salvét *s.n.* (*reg.*) Șervet. • pl. *-e*, *-uri*. /<magh. ***szalvéta***.

salvgardá *vb. I. tr.* A salva; a apăra, a proteja, a lua sub ocrotire (un bun social, moral etc.). *Tăcerea i se pare lui mijlocul... de a-și salvgarda libertatea interioară* (PER.). • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***souvegarder***, it. ***salvaguardare***, după *salva*.

salvgardáre *s.f.* Acțiunea de *a salvgarda* și rezultatul ei. *An european pentru salvgardarea monumentelor arhitecturale* (PER.). ◇ *Clauză de salvgardare* = condiții impuse de organismele europene ale UE, prin care, din motive bine întemeiate (de natură economică, socială etc.), se poate amîna sau respinge integrarea unui stat. • pl. *-ări*. /v. ***salvgarda***.

sálvie *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee anuală, ornamentală, din familia labiatelor, cu frunzele ovate și cu florile roșii sau violete (*Salvia officinalis*); jale. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și *sálbie*, *sílvie* *s.f.* /<lat. ***salvia***, ***-ae***.

salvie

samá *s.f.* (*ind. piel.*) Produs bogat în enzime (pancreatină, tripsină etc.), folosit la sămăluire. • pl. *-ale*. /etimol. nec.

samádhi *s.n.* Dans yoga, mod de contemplație prin întreruperea activității cugetării, în care se realizează contopirea subiectului cu obiectul. • /<fr. ***samadhi*** <cuv. sanscrit.

samalíc *s.n.* (*reg.*) Construcție (rudimentară) pe lîngă gospodăriile țărănești, în care se păstrează nutrețul pentru vite sau în care sînt adăpostite vitele. • pl. *-uri*, *-ce*. /<tc. ***samanlik***.

samamíu, -íe *adj., s.n.* (*înv.*) **1** *adj.* Care este de culoare galben-deschis (ca paiul). *Cu părul ca un abur samaniu* (DELAVR.). **2** *s.n.* Culoare galben-deschis (ca paiul). • pl. *-ii*. /<tc. ***samani***.

samár *s.n.* **1** Șa mare pentru poveri, fără scări, care se pune mai ales pe măgari și pe catîri; ext. încărcătură transportată pe spatele unui animal de povară. *Cumpănește pe samare O gospodărie-ntreagă* (TOPÎR.). **2** Dispozitiv de lemn, de forma unei platforme simple, cu două chingi rezistente de piele, de frînghie, pentru a putea fi purtat în spate, folosit pentru transportarea pe schele a cărămizilor. *A deșertat cărămida... țiganii au fugit cu samarele pă maidan* (KLOP.). **3** Laț de sprijin, folosit pentru fixarea căpriorilor unei case. • pl. *-e*. /<bg. ***самар***, srb. ***samar***, ngr. ***σαμάρι***.

samára *s.f.* (*bot.*) Fruct uscat, indehiscent, cu o singură sămînță, cu pericarpul lățit sub forma unor aripioare (la ulm, arțar etc.). • pl. *-e*. /<fr. ***samare***; cf. lat. *samara*, *-ae* „sămînță de ulm".

samarifér, -á *adj.* (*bot.*; *despre plante*) Care poartă samare. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***samarifère***.

samarineán, -á *s.m., s.f.* v. samaritean.

samaritеán, -á *s.m., s.f., adj.* **I** (*relig.*) **1** *s.m., s.f.* Persoană care aparține unei comunități etnice religioase din provincia palestiniană Samaria, provenite din amestecul evreilor antici cu coloniștii aduși de cuceritorii asirieni și care a constituit nucleul etnic al statului antic Israel. *Nu parabola bunului samaritean îl determina pe patronul restaurantului* (TEOD.). **2** *adj.* Care aparține Samariei sau samaritenilor, care se referă la Samaria sau la samariteni; originar din Samaria. **II** *s.m., s.f.* Om bun, milos, gata de a ajuta; filantrop. *Un samaritean milostiv și îndurător?* (PER.). • pl. *-eni*, *-ene*. și *samarineán*, *-ă* *s.m., s.f.* /<fr. ***samaritain***; cf. nm. pr. *Samaria*, oraș antic în Palestina.

samaritеáncă *s.f.* Femeie care locuia, în antichitate, în provincia palestiniană Samaria; samariteană, samarineană. *Samariteanca s-a mîntuit tîrînd în sus... ciutura cu răcoare* (ARGH.). • pl. *-ce*. /***samaritean*** + *-că*.

samáriu *s.n.* (*chim.*) Element chimic, metal din familia lantanidelor, care se găsește în natură numai sub formă de compuși (*Sm*). • /<fr. ***samarium***.

samavólnic, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care procedează arbitrar, după bunul lui plac, nesocotind și încălcînd voința și drepturile altora; (*despre acțiunile oamenilor*) care este făcut după bunul plac; arbitrar, abuziv. *Un crai samavolnic* (CON.). • pl. *-ci*, *-ce*. /<slav. ***самовольникъ***, rus. ***самовольный***.

samavolnicéște *adv.* În mod samavolnic. *Niște documente... pe care Vodă Șuțu pusese mîna samavolnicește* (GAN.). • /***samavolnic*** + *-ește*.

samavolnicíe *s.f.* Faptul de a acționa în mod samavolnic, după bunul plac, nesocotind și încălcînd voința și drepturile altora; act samavolnic. *Au început presiunile și samavolniciile* (REBR.). • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***samavolnic*** + *-ie*.

sámă *s.f.* v. seamă.

sámbă *s.f.* (*de obicei art.*) Dans popular brazilian, înrudit cu rumba, cu mișcare vioaie și cu ritm sincopat. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-e*. /<fr. ***samba***, port. ***samba*** <cuv. brazilian.

sámbo[1] *s.n.* (*sport*) Luptă sportivă răspîndită în Rusia și în teritoriile învecinate, asemănătoare cu jiu-jitsu, cuprinzînd metode eficiente de autoapărare. • /<fr. ***sambo***, cf. rus. *сам[озащита] б[ез] о[ружия]* „autoapărare fără arme".

sámbo[2] *s.m. invar.* Descendent născut din căsătoria unui amerindian cu un negroid sau cu un mulatru; zambo, cafuzo. • /<sp. ***zambo***.

sambúc *s.n.* (*în Ev. Med.*) Parte a unei mașini de război de forma unei punți volante, care se lăsa dintr-un turn de asediu pe zidurile cetății asediate. • /<lat. ***sambūca***, ***-ae***, fr. ***sambuque***, it. ***sambuca***.

sámcă *s.f.* **1** (*mai ales art.*; *în credințe și superstiții*) Ființă imaginară rea, care poate omorî sau vătăma pe oameni. *Regina tuturor spiritelor rele, pe care unii o identifică cu samca* (PAM.). ◆ Ext. Boală cauzată de această ființă. *Copiii ce zac de samcă se vindecă scăldîndu-se în zamă de crengi de cacadîr* (POP.). **2** (*bot.*; *reg.*) Scai vînăt (*Eryngium planum*). • pl. *-ce*. /<ucr. ***самка***.

sámeș *s.m., adj.* **1** *s.m.* (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) Funcționar administrativ, îndeplinind funcția de contabil, casier și strîngător de biruri pe județ. *O venit la Roman, la sameșu-n gazdă* (ALECS.). **2** (*reg.*) Administrator sau logofăt de moșie. **3** *adj.* (*înv., reg.*; *despre oameni*) Care este chibzuit, socotit, calculat. *El nu era prea samiș, nice lacom* (NEC.). • pl. *-i*. și (*înv., reg.*) *samíș* *s.n.* /***samă*** + *-eș*.

samíș *s.n.* v. sameș.

samizdát *s.n.* (Denumire utilizată în Uniunea Sovietică și, ext., în alte țări comuniste pentru) publicații tipărite prin mijloace proprii, difuzate clandestin pentru a eluda cenzura, circulînd sub această formă cu scrieri de natură strict politică. • pl. *-uri*. /<rus. ***самиздат***.

samnîți *s.m.* (*la pl.*) Populație care a locuit în antichitate în centrul Peninsulei Italice și a opus o puternică rezistență cuceririi romane, fiind supusă la începutul sec. 3 î.Hr.; (*și la sg.*) persoană care aparținea acestei populații. • /<lat. ***Samnītes***, ***-ium***, fr. ***Samnites***.

samoán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a insulelor Samoa sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) populație care s-a format, care locuiește în Samoa; locuitorii insulelor Samoa. **2** *adj.* Care aparține insulelor Samoa sau samoanilor, care se referă la Samoa sau la samoani; care este originar din Samoa. ◆ (*subst. f.*) Limba din familia austroneziană, ramura oceanică de E, grupul polinezian, vorbită în Samoa de V. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***samoane***; cf. nm. pr. *Samoa*, arhipelag în Oceanul Pacific.

samodérjeț *s.m., adj.* (*înv.*) (Suveran) absolut, autocrat; (*înv.*) autocrator. • pl. *-i*. /<slav. ***самодьржьць***, rus. ***самодержец***.

samodívă *s.f.* (*în credințe și superstiții*) Ființă fantastică imaginată ca o femeie foarte frumoasă care răpește copiii și-i omoară și care ademenește fetele și băieții, pentru a le stoarce puterea. ◇ (*în imprec.*) *Minca-te-ar samodiva!* (POP.). ◇ *Sila samodiva* v. silă. • pl. *-e*. /<bg. ***самодива***.

samoéd, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m.* (*la pl.*) Populație mongolică din nordul Siberiei; (*la sg.*) persoană care aparținea acestei populații. **2** *adj.* Care aparține samoezilor, care se referă la samoezi. ◆ (*subst. f.*) Limba din ramura de limbi din familia uralică, vorbită de samoezi. • pl. *-ezi*, *-ede*. /<fr. ***samoyède***.

samovár *s.n.* Vas de metal de formă cilindrică, prevăzut cu două mînere laterale și cu un încălzitor, în care se fierbe apă pentru ceai. *Un samovar fierbea la o parte* (VLAH.). ◇ Compar. *Lumina e caldă și bună ca un samovar aprins alături de cozonaci* (TEOD.). • pl. *-e*. /<rus. ***самовар***.

sampán *s.n.* v. șampană..

samsár *s.m.* Intermediar în afaceri de vînzare-cumpărare; misit. *Ceri prea mult! zise el către samsar* (CĂL.). ◆ Fig. Persoană care face din orice lucru obiect de negoț. *Oamenii fanatici... devin samsarii și propagatorii tuturor corupțiunilor* (GHICA). • pl. *-i*. și *simțár*, *sinzár* *s.m.* /<tc. ***simsar***, bg. ***самсар***.

samsará *s.f.* Termen sanscrit desemnînd ciclul nașterii și al morții, fluxul devenirii fenomenale, care este simbolizat în arta hindusă printr-o roată cu șase, opt sau douăsprezece spițe dispuse în jurul unei osii, fiecare spiță reprezentînd un aspect al vieții sau al legii. ◆ Doctrină birmanică și budistă ce propovăduiește transmigrația sufletului. • /<fr. ***samsara*** <cuv. sanscr.

samsarlíc *s.n.* **1** Îndeletnicirea samsarului; tranzacție încheiată de samsar. *Iscusit în samsarlîcuri* (M. I. CAR.). **2** Plată pentru serviciile samsarului; beneficiu obținut de samsar. • pl. *-uri*. /<tc. ***simsarlik***.

samsón[1] *s.m.* (*înv.*) Zăvod, dulău. • pl. *-i*. /<tc. ***samsun***.

samsón[2] *s.n.* (*vit.*) Varietate de struguri cu boabele mari, cilindrice, negre. • pl. *-i*. /<fr. ***samson***.

samúr *s.m., s.n.* **1** *s.m.* (*zool.*) Mamifer carnivor din familia mustelidelor, cu blana prețioasă, de culoare sură, cu o pată albă pe piept, originar din pădurea siberiană și din Asia Centrală (*Martes zibellina*); zibelină. *Giubeaua... împodobită pe margini cu blană de samur* (TUD.). **2** *s.n.* Blană prelucrată a acestui animal; zibelină. *Giubele de mătase blănite cu samur* (HOG.). ◆ Obiect de îmbrăcăminte confecționat din blana acestui animal. *Și-a pus samurul pe spate și a plecat.* • pl. *m. -i*, *n. -uri*. /<tc. ***samur***.

samurăche *s.m. sg.* (*zool.*) Cîine cu părul fin, lucios lins, asemănător cu acela al samurului. *Un domn și fidelul său, un cogeamite samurache, veniră musafiri* (GAL.). • /***samur*** + *-ache*.

samurái *s.m.* Membru al castei privilegiate feudalo-militariste din Japonia, desființată după revoluția din 1867-1868. *Revin din mari vînători samurai* (VULP.). • pl. *samurai*. /<fr. ***samuraï*** <cuv. japonez.

samuráslă *s.f.* Colect. (*pop.*) Plante răsărite de la sine din semințele scuturate la strîngerea recoltei sau din bulbii, tuberculii etc. rămași nescoși din pămînt. *Această samuraslă de malai de toamnă poate să rămîie pe la anul* (I. ION.). • pl. *-e*. /<sl. veche ***саморастъ***.

sanatoriál, -ă *adj.* Care aparține unui sanatoriu, care se referă la sanatoriu; cu regim de sanatoriu. *Se prezentase la vila sanatorială* (PRED.). • sil. *-ri-al*. pl. *-i*, *-e*. /***sanatoriu*** + *-al*; cf. fr. *sanatorial*.

sanatóriu *s.n.* (*med.*) Instituție medicală (situată într-o zonă climaterică sau balneară) pentru tratamentul bolilor cronice (tuberculoză, nevroză etc.). *Mîine o să te trimit la munte într-un sanatoriu* (PRED.). ◆ (*înv.*) Spital particular; casă de sănătate. *Mi-e nevasta bolnavă în sanatoriu* (CA. PETR.). • pl. *-ii*. și *senatóriu* *s.n.* /<fr. ***sanatorium***, engl. ***sanatorium***, germ. ***Sanatorium***; cf. lat. *sanatorius* „care vindecă".

sanatorizá *vb. I. tr., refl.* A (se) interna într-un sanatoriu. • prez.ind. *-ez*. /***sanatoriu*** + *-iza*.

sanbeníto *s.n. invar.* Tunică galbenă din pînză de sac, purtată de cei condamnați de inchiziție. ◆ Ext. Condamnare. • /<sp. ***sambenito***, fr. ***san-benito***.

sancéu *s.n.* (*reg.*) Sanie (cu care se transportă greutăți); spec. sanie care, atașată în prelungirea unei sănii mai lungi, servește ca suport la transportul lemnelor lungi. • pl. *-eie*. /cf. magh. *szánkó* „săniuță".

sánche *adv.* v. sanchi.

sánchi *adv.* (*fam.*) Vorbă să fie! așa să crezi! cum s-ar zice; (*fam.*) aiurea! *M-am dus... să-ți aduc, sanchi, copii de sufiet* (CR.). • și *sánche* *adv.* /<tc. ***sanki***.

sanchilót *s.m.* v. sanculot.

sanchíu, -íe *adj.* (*pop.*) Care este tăcut, posac, ursuz; care este încăpățînat, îndărătnic, arțăgos. *Așa muiere leneșă, risipitoare și sanchie nici c-am mai văzut* (BRĂT.). ◇ (*adv.*) *Maiorul îl privi sanchiu* (CA. PETR.). • pl. *-ii*. /<tc. ***sanki***.

sanctificá *vb. I. tr.* **1** (*bis.*; *compl. indică persoane*) A trece în rîndul sfinților; a sfinți; a canoniza. **2** A

consfinți. *Oamenii... sanctifică analiza* (PER.). • prez.ind. *sanctific.* /<lat. ***sanctificare***, fr. ***sanctifier***.

sanctificáre *s.f.* (*bis.*) Faptul de *a sanctifica*. • pl. *-ări*. /v. ***sanctifica***.

sanctificát, -ă *adj.* Care este sfințit, canonizat, venerat. • pl. *-ți, -te*. /v. ***sanctifica***.

sanctificatór, -oáre *adj.* Care sanctifică. • pl. *-ori, -oare*. /<fr. ***sanctificateur***.

sanctitáte *s.f.* **1** Sfințenie. *Sanctitatea ce-mi inspira internul monasterului* (FIL.). **2** (*bis.; urmat de un pron.pos.*) Titlu dat papilor și patriarhilor ortodocși. *Răsfățat al Sanctității Sale Papa* (SADOV.). • pl. *-ăți*. /<lat. ***sanctitas, -atis***.

sanctuár *s.n.* **1** (*relig.*) Loc într-un templu sau într-o biserică, destinat desfășurării ceremoniilor religioase și socotit sfînt și interzis profanilor; spec. altar; gener. locaș de cult. *Sanctuarul sfînt al bisericii Stavropoles* (ARGH.). **2** Fig. Loc inviolabil, considerat sfînt. *A deschis un sanctuar din care scotea manuscrisele lui Eminescu* (BLA.). • sil. *-tu-ar*. pl. *-e*. /<lat. ***sanctuarium, -ii***, fr. ***sanctuaire***.

sánctus *s.n.* (*bis.*) Imn solemn, provenind din vechile cîntări ebraice, care formează secțiunea a patra a unei mise catolice. • /<lat. ***sanctus*** „sfînt".

sancționá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică legi, dispoziții, acte etc.*) A aproba, a confirma, a întări printr-o semnătură autorizată, pentru a-i da valabilitate; a ratifica. ◆ Ext. A accepta, a recunoaște drept valabil, just etc.; a consacra, a statornici, a consfinți. *Poetul se pricepe să desfacă aceste clișee, sancționate printr-o întrebuințare generală* (VIANU). **2** (*jur.*) A aplica o sancțiune; a pedepsi. *S-a simțit obligat să sancționeze... pe colegul său, dovedit... că ar fi săvîrșit un furt* (PRED.). ◆ Exi. A dezaproba. • sil. *-ți-o-*. prez.ind. *-ez*. /<fr. ***sanctionner***.

sancționábil, -ă *adj.* (*jur.*) Care este pasibil de o sancțiune. • sil. *-ți-o-*. pl. *-i, -e*. /***sancționa*** + *-bil*.

sancționáre *s.f.* **1** Confirmare, consfințire, ratificare (a unei legi, a unei dispoziții etc.). **2** (*jur.*) Aplicare a unei pedepse. • sil. *-ți-o-*. pl. *-ări*. /v. ***sancționa***.

sancționát, -ă *adj.* **1** (*despre legi, dispoziții etc.*) Care este confirmat, aprobat; consfințit. **2** (*jur.*) Care este pedepsit conform legii. • sil. *-ți-o-*. pl. *-ți, -te*. /v. ***sancționa***.

sancționatór, -oáre *adj.* Care sancționează; care se referă la sancțiuni; care recurge la sancțiuni. • sil. *-ți-o-*. pl. *-ori, -oare*. /***sancționa*** + *-tor*.

sancțiúne *s.f.* **1** Aprobare dată unei legi de către șeful statului, pentru a o face executorie; ext. confirmare a unui act de către o autoritate sau o instanță superioară celei care l-a emis, pentru a-i da valabilitate. ◆ Gener. Aprobare, confirmare, consfințire. *Sufletele nobile sînt totuși indiferente la recompensă, la sancțiunea premială acordată creațiilor lor* (RALEA). **2** (*jur.*) Măsură represivă prevăzută de lege pentru cei care nu respectă o obligație asumată; ext. pedeapsă. *Sancțiunea care ți se va da, probabil, nu înseamnă o decapitare!* (H. LOV.). ◇ ***Sancțiune disciplinară*** v. disciplinar. ***Sancțiune penală*** v. penal. ◆ (***în dreptul internațional***) Sistem de măsuri (economice, financiare, militare) cu caracter de pedeapsă, care se aplică unui stat. ◆ Sistem de represalii contra părții care nu respectă obligațiile luate printr-o convenție. ◆ (*la pl.*) Represalii. • pl. *-i*. /<fr. ***sanction***, lat. ***sanctio, -onis***.

sanculot [sanky'lot] *s.m.* (*ist.*) Revoluționar din cadrul mișcării populare din timpul Revoluției Franceze (1789-1794). *Armatele republicei franceze, brigăzile acelea de sanculoți... au învins toată Europa* (CA. PETR.). • pl. *-ți*. și *sanchilót s.m.* /<fr. ***sans-culotte***.

sandá *s.f.* v. sandală.

sandác *s.n.* v. sandîc.

sandál[1] *s.n.* (*înv., reg.*) Luntre lungă pentru transportul mărfurilor. *Îți voi da bacșiș sandalul... Ce-ntrece-n fugă valul* (BOL.). • pl. *-e, -uri*. /<tc. ***sandal***.

sandál[2] *s.n.* (*înv.*) Numele unei țesături de mătase din care se confecționau obiecte de îmbrăcăminte. *Zăbunele de sandal* (E. BAR.). ◇ (*cu determ. care indică originea sau felul*) *Zăbun de sandal de Veneția* (ODOB.). • pl. *-uri*. /<tc. ***sandal*** „tafta".

sandál[3] *s.m.* v. santal.

sandálă *s.f.* Încălțăminte ușoară de vară, formată dintr-o talpă fixată de picior cu bentițe ori cu curele (de piele), sau cu fețele foarte decupate. *Neagu se căznea neîndemînatic să-i lege sandalele* (BART). ◇ ***Sandale romane*** v. roman. ◇ Fig. *Treptat mai șters amurgul în ritmică măsură Sandala de lumină o joacă peste mări* (PILL.). • pl. *-e*. și ***sandă*** *s.f.* /<fr. ***sandale***; cf. lat. *sandalium, -ii*.

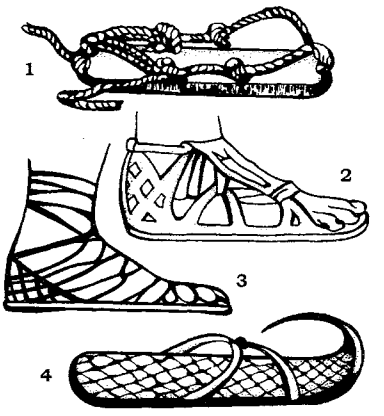

Sandale

1. Japoneze. *2.* Romane. *3.* Grecești. *4.* Egiptene.

sandalifórm, -ă *adj.* Care este în formă de sandală. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***sandaliforme***.

sandarác *s.n.* Rășină naturală extrasă dintr-o specie de tuia (*Callitris quadrivalvis*) din Africa și Australia, folosită la prepararea lacurilor și a vopselelor, a unor chituri pentru sticlă și porțelan etc. • /<fr. ***sandaraque***, lat. ***sandaraca, -ae***, ngr. ***σανδαράκη***.

sandíc *s.n.* (*înv., reg.*) Cufăr, ladă. • pl. *-uri, -ce*. și *sandác, sundúc s.n.* /<tc. ***sandık, sanduk***.

sandomírcă *s.f.* Varietate de grîu cu spicul de culoare roșu-deschis, cu bobul mic, oval, alb-gălbui (*Triticum vulgare albo-rubrum*). • pl. *-ci*. /<pol. ***sandomirka***.

sandóu *s.n.* Cablu elastic, format din fire de cauciuc paralele, îmbrăcat într-o țesătură din fire de in sau de bumbac. • pl. *-uri*. /<fr. ***sandow***.

sándră *s.f.* (*geogr.*) Cîmpie formată prin depunerea de nisipuri și de pietriș la periferia ghețarilor continentali, în fața morenelor frontale. • /<fr. ***sandre***, germ. ***Sandr***; cf. sued. *sander*.

sanducéi *s.n.* (*înv., reg.*) Dim. al lui *sandic*. *Cîteva mărunțișuri care se află într-un sunducel de argint* (SADOV.). • pl. *-e*. și *sunducél s.n.* /***sandíc*** + *-el*.

sándvici *s.n.* **I 1** Felie de pîine (unsă cu unt), pe care se așază un aliment rece (șuncă, salam, cașcaval etc.) și adesea încă o felie de pîine. *Mîncau cu beatitudine sandvișuri, salate, răcituri* (POPOV.). ◇ Expr. (*fam.*) *A face sandvici* (pe cineva) = a strivi (pe cineva); a bate pe cineva. **2** (*tehn.*) Suprapunere de materiale diferite. **II** *adj.* (*despre materiale*) Care este constituit dintr-o inimă foarte slabă cuprinsă între două plăci mai rezistente. • pl. *-uri*. și *sándviș, sánviș, séndvici, sénviș s.n.* /<fr. ***sandwich***, engl. ***sandwich***; cf. nm. pr. John Montagu, al patrulea conte de *Sandwich*, lord englez pentru care se consideră că s-ar fi inventat acest preparat.

sándviș *s.n.* v. sandvici.

sanepíd *s.n.* Instituție sanitară care se ocupă de diferite domenii de igienă publică și care este specializată în combaterea bolilor contagioase. ◆ Personalul acestei instituții. ◆ Sediul acestei instituții. • ***/san[itar] + epid[emiologic]***, după rus. *сан[итарная] эпид[емиологическая служба]*.

sanforizá *vb. I. tr.* (*compl. indică țesături de bumbac*) A aplica operația de sanforizare. • /<fr. ***sanforiser***, engl. ***sanforize***; cf. *Sanforized*, den. com.

sanforizáre *s.f.* Tratament care se aplică țesăturilor de bumbac pentru a le stabiliza dimensiunile, evitînd astfel modificarea acestora prin spălare. • pl. *-ări*. /v. ***sanforiza***; cf. fr. *sanforisage*.

sangeác *s.n., s.m.* (*ist.*) **1** *s.n.* Steag turcesc de mătase de culoare verde, folosit în războaie, cînd la luptă participa sultanul sau marele vizir; gener. steag turcesc. *Sangeacuri, șușanele, ienicerești cazane... Și Bosforul răsună de-o lungă detunare!* (ALECS.). **2** *s.n.* Steag cu semilună în vîrful lăncii, trimis de Poarta Otomană noului domn ales în Țările Române, ca semn de învestire. *În urmă de tot venea tagma divanului purtînd topuzul, sangeacul și semnul domniei* (FIL.). **3** *s.n.* Subdiviziune administrativ-teritorială a unui pașalîc sau a unui vilaiet; sangeacat. *Mehmed, încă trăind, dedese sangeacul Amasiei fii-său Baiazid* (VĂCĂR.). **4** *s.m.* (și *sangeac-bei*) Guvernator, conducător al acestei subdiviziuni administrative. *Știrea negustătorilor întărește pe cea care mi-a venit de la sangeacul Silistrei* (SADOV.). • pl. *n. -uri, m. -ci*. și *singeác s.n.* /<tc. ***sancakı***.

sangeacát *s.n.* (*înv.*) Sangeac. *Țara se împărțește în trii sangeacaturi* (ASACHI). • pl. *-uri*. ***/sangeac*** + *-at*.

sangeactár *s.m.* (*înv.*) Portdrapel la turci; sangeangiu. • pl. *-i*. /<tc. ***sancaktar***.

sangeangíu *s.m.* (*înv.*) Sangeactar. • pl. *-gii*. ***/sangeac*** + *-giu*.

sanghín, -ă *adj.* v. sangvin.

sanghinár, -ă *adj.* v. sangvinar.

sanghínic, -ă *adj.* v. sangvinic.

sanghinolént, -ă *adj.* v. sangvinolent.

sanguín, -ă *adj.* v. sangvin.

sanguinár, -ă *adj.* v. sangvinar.

sanguínă *s.f.* **1** (*mineral.*) Mineral de culoare roșiatică-brună, care conține oxid de fier natural și care este folosit la fabricarea creioanelor colorate. ◆ Creion a cărui mină, roșie-brună, este făcută din sanguină. *Mai fiecare planșă are ca punct de plecare un desen, în creion sau în sangvină* (OPR.). **2** Desen făcut cu un astfel de creion. ◆ Litografie care imită un asemenea desen. • pl. *-e*. și *sangvínă s.f.* /<fr. ***sangvine***; cf. lat. *sanguis, -inis* „sînge".

sanguínic, -ă *adj.* v. sangvinic.

sanguinolént, -ă *adj.* v. sangvinolent.

sangulíe *s.f.* (*înv., pop.*) Țesătură foarte fină (de mătase); năframă făcută din această țesătură. *Sangulii mai subțiri și mai transparente decît pînza păianjenului* (ODOB.). • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /etimol. nec.

sangvin[1]**-** Elem. de compunere „sînge". • /<fr. ***sangvin-***; cf. lat. *sanguis, -inis*.

sangvín[2]**, -ă** *adj.* **1** (*anat.*) Care aparține sîngelui, care se referă la sînge, la compoziția sau la circulația sa în organism; care este caracteristic sîngelui; prin care circulă sîngele. *Plîngea, ștergîndu-și ochii tulburi, plini de vinișoare sanghine* (TEOD.). ◇ ***Cheag sangvin*** v. cheag. ***Grupă sangvină*** v. grupă. ***Placheță sangvină*** v. placheță. ***Ser sangvin*** v. ser. ***Sufuziune sangvină*** v. sufuziune. **2** (*psih.*) *Temperament sangvin* = temperament viu, impulsiv. ◆ (*despre oameni*) Care are un temperament sangvin; sangvinic. *Bărbatul trebuie să fie sanguin în fața micilor suferințe* (D. ZAMF.). **3** Care este de culoarea sîngelui. *Se scurge un balsamic vin, Un suc de-eucaristii, sangvin* (CĂL.). • pl. *-i, -e*. și *sanghín, -ă, sanguín, -ă, sînguín, -ă adj.* /<fr. ***sangvin***; cf. lat. *sangvinĕus, -a, -um*.

sangvinár, -ă *adj.* Care este crud, setos de sînge. ◆ Fig. Care este sîngeros. *S-a prăpădit o generație. Din nebunia unor megalomani sangvinari* (SADOV.). • sil. *-gu-i-*. pl. *-i, -e*. și *sanghinár, -ă, sanguinár, -ă adj.* /<fr. ***sangvinaire***, lat. ***sangvinarius, -a, -um***.

sangvinárie *s.f.* (*bot.*) Plantă din familia papaveraceelor, din America de Nord, unde latexul ei roșu era folosit de indigeni pentru a-și vopsi pielea. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<lat. *[herba]* ***sangvinaria***, fr. ***sangvinaire***.

sangvínă *s.f.* v. sanguină.

sangvínic, -ă *adj.* Sangvin. *E sangvinic, se agită oribil în furtuni* (E. BAR.). • pl. *-ci, -ce*. și *sanghínic, -ă, sanguínic, -ă adj.* /<germ. ***sangvinisch***.

sangvinitáte *s.f.* (*anat.*) Aspect (sangvinolent) al unui țesut prin care circulă sîngele. • ***/sangvin*** + *-itate*.

sangvinolént, -ă *adj.* **1** Care conține sînge; care este amestecat cu sînge. **2** Care este de culoarea sîngelui; sîngeriu. *Cireșe amare din speța acelora cărnoase, sangvinolente* (CĂL.). • pl. *-ți, -te*. și *sanghinolént, -ă, sanguinolént, -ă adj.* /<fr. ***sangvinolent***, lat. ***sangvinōlentus, -a, -um***.

sanhedrín *s.n.* **1** (*ist.*) Tribunal suprem la vechii evrei. ◆ Consiliu suprem prezidat de marele preot, care judeca pricinile importante, interpreta legea și delibera asupra chestiunilor publice. **2** Fig. Grup închis de oameni care pretind a da, într-un anumit domeniu, sentințe infailibile. *Titu Herdelea... intimidat de sanhedrinul redacțional, deveni centrul interesului* (REBR.). • pl. *-uri*. /<fr. ***sanhédrin***; cf. gr. *συνέδριον* „tribunal, adunare".

sanidín *s.n.* (*mineral.*) Feldspat potasic monoclinic, incolor, roz, alb sau cenușiu, cu luciu sticlos, cristalizat în sistemul monoclinic, format în condiții de tempe-

ratură înaltă, care se găsește în unele roci magmatice efuzive. • și *sanidină s.f.* /<fr. ***sanidine***.

sanidínă *s.f.* v. sanidin.

sanidinít *s.n.* (*mineral.*) Rocă magmatică formată în cea mai mare parte din sanidin, care conține minerale rare. • /<fr. ***sanidinite***.

sánie *s.f.* **1** Vehicul cu tracțiune animală, umană sau autopropulsat, cu tălpi de lemn sau de fier în loc de roți, care permit deplasarea prin alunecare pe zăpadă sau pe gheață. *Dacă ține așa pînă deseară, umblăm la noapte cu sania* (CAR.). ◇ Compar. *Umbrele... lunecau lin ca două sănii cu aripi* (STANCU). ◆ Conținutul unei sănii. *Se duse să dea o raită, chibzuind c-ar fi bine să-și mai care cîteva sănii de lemne* (REBR.). ◆ Spec. Sanie de dimensiuni reduse, folosită mai ales de copii, pentru a aluneca pe zăpadă. *Iarna nu-mi place să învăț pentru că mă dau cu sania pe zăpadă* (ARGH.). **2** Analog. (*tehn.*) Suport la anumite mașini-unelte, care poate aluneca pe ghidaje, asigurînd astfel o deplasare a mașinii, a sculei prelucrătoare sau a piesei prelucrate. **3** Analog. (*mar.*; și *sanie de lansare*) Ansamblu de grinzi montate sub o navă, care ajută la alunecarea acesteia spre apă în timpul operației de lansare. *Ceilalți potriveau cavaleții sub bordaj, pregătind sania de lansare* (TUD.). • pl. *sănii*. /<sl. veche **САНИ**; cf. bg. *санка*.

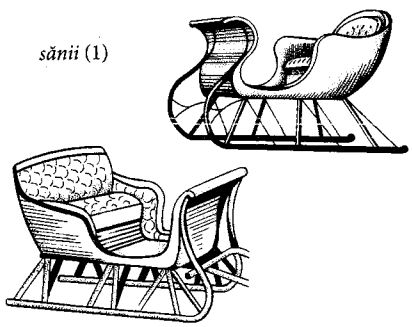

sănii (1)

---

sanitár, -ă *adj., s.m.* **1** *adj.* Care aparține sănătății, igienei, care se referă la sănătate, la igienă. ◇ *Instalație sanitară* (sau *grup sanitar*) = totalitatea instalațiilor care servesc la distribuirea, la evacuarea apei, la igiena unei locuințe. ◆ (*despre substanțe, medicamente etc.*) Care se folosește pentru protejarea sănătății, a igienei. ◇ *Alcool sanitar* v. alcool. *Spirt sanitar* v. spirt. ◆ (*despre legi, măsuri, acțiuni etc.*) Care este destinat ocrotirii și îngrijirii sănătății publice. ◆ (*despre instituții, personal, legi, măsuri etc.*) Care se ocupă de sănătatea și de igiena publică, care este destinat ocrotirii și îngrijirii sănătății publice. *O să convocăm o ședință a corpului sanitar* (H. LOV.). ◇ *Agent sanitar* (și *subst. m.*) = persoană din cadrul personalului medical mediu al unui spital sau al unui serviciu medical, care se ocupă (în mediul rural) cu îngrijirea bolnavilor, cu executarea măsurilor de dezinfecție în cazuri de epidemii etc.; felcer. *Agentul sanitar Hulub mi-a adus un sitar vînat de el* (UL.). *Circumscripție sanitară* v. circumscripție. *Cordon sanitar* v. cordon. *Poliție sanitară* v. poliție. *Post* (*sanitar*) *de* (*prim*) *ajutor* v. post. *Punct sanitar* v. punct. ◆ (*despre mijloace de transport*) Care servește la transportarea bolnavilor, a răniților. *Elicopter sanitar*. ◇ *Tren sanitar* = vehicul pentru transportarea bolnavilor și a răniților. **2** *s.m.* Ostaș din cadrul serviciului de îngrijire a bolnavilor și răniților în armată. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***sanitaire***; cf. lat. *sanītas, -atis* „sănătate".

sanitaríst *s.m.* Specialist în instalații sanitare. • pl. *-iști*. /***sanitar*** + *-ist*.

sanitáție *s.f.* Ansamblu de măsuri pentru asanarea mediului. • g.-d. *-iei*. /<engl. ***sanitation***, fr. ***sanitation***.

sano- Elem. de compunere „sănătate". • /<fr. ***sano-***; cf. lat. *sanus, -a, -um* „sănătos".

sanogenétic, -ă *adj.* (*med.*) Care se referă la sanogeneză. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***sanogénétique***.

sanogenéză *s.f.* (*med.*) Ramură a medicinei care se ocupă cu asigurarea stării de sănătate a populației, studiind mediul social, condițiile de muncă și de viață, situația ecologică, fenomenele de urbanizare, de poluare etc. în calitate de factori patologici. • /<fr. ***sangenèse***; cf. lat. *sanus, -a, -um* „sănătos", gr. *γένεσις* „naștere".

sanscrít, -ă *adj.* **1** *Limba sanscrită* (*și subst f.*) = veche limbă indo-europeană din India, provenită din scindarea limbii indo-iraniene în sanscrită și iraniană veche, în care sînt scrise majoritatea operelor din literatura clasică indiană; limba sanscritică. *Studiul sanscritei l-a preocupat cîtva timp* (VIANU). **2** Care aparține limbii sanscrite, care se referă la limba sanscrită; care este scris în limba sanscrită. *Gramatica sanscrită a lui Pannini*. ◆ (*subst. m.*) Scriitor de limba sanscrită. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***sanscrit***; cf. sanscr. *samskrita* „perfect".

sanscrítică *adj. Limba sanscritică* = limba sanscrită. • /<fr. ***sanscritique***, germ. ***sanskritisch***.

sanscritíst, -ă *s.m., s.f.* Sanscritolog. • pl. *-iști, -iste.* /<germ. ***Sanskritist***, fr. ***sanskritiste***.

sanscritológ, -á *s.m., s.f.* Specialist, savant cunoscător al limbii și literaturii sanscrite; sanscritist. • pl. *-gi, -ge.* /<rus. ***санскритолог***.

sansevieria *s.f.* (*bot.*) Plantă tropicală, decorativă, din familia liliaceelor, cu frunzele lungi, cărnoase, din ale căror fibre rezistente se fac sfori, pînze etc. (*Sansevieria*). • sil. *-vi-e-ri-a.* /<lat. ***sansevieria***, numele științific al plantei, după numele lui Raimondo di Sangro, prințul de *San Severo*.

sansimonián *s.m.* v. saint-simonian.

santál *s.m., s.n.* **1** *s.m.* Nume dat mai multor specii de arbori tropicali scunzi, cu frunzele mari și cu florile dispuse în ciorchini, cu lemnul alb, dens și mirositor sau brun-roșiatic și fără miros, folosit în medicină și în parfumerie sau în industria mobilelor de lux (*Santalum*); arbore care aparține fiecăreia dintre aceste specii. **2** *s.n.* Restr. Lemnul arborelui de santal, folosit în tîmplăria de lux sau la extragerea unui ulei. *Pune pe măsuța de santal din stînga lui o listă* (CA. PETR.). **3** *s.n.* (și *ulei de santal*) Esență extrasă prin distilare din lemnul și din rădăcina arborelui de santal cu lemn alb, folosită în medicină și în parfumerie. *Fiertură de tutun cu miere, santal, smochine și opiu* (TEOD.). **4** *s.n.* Colorant vegetal de culoare roșie sau galbenă, care se extrage din lemnul arborelui de santal. • pl. *m. -i, n. -uri.* și *sandál s.m.* /<fr. ***santal*** <cuv. sanscr.

santínă *s.f.* (*mar.*) Spațiu pe fundul unei nave, unde se adună apele de condensare, de infiltrație etc., care apoi sînt evacuate cu ajutorul pompelor. *Ai sondat în santină? E ceva apă?* (TUD.). • pl. *-e.* /<fr. ***sentine***; cf. lat. *sentīna, -ae*.

santinélă *s.f.* **1** (*milit.*) Soldat înarmat care face serviciul de pază a unui post, a unei instituții, a unui obiectiv militar; gener. persoană care stă de pază. *Santinela de la ușă se sprijinea cum putea mai bine, ca să nu doarmă* (BAC.). ◇ Fig. *Se ținea țeapănă și nemișcată ca o santinelă a destinului* (VIN.). **2** Faptul de a veghea, de a supraveghea ca cineva sau ceva să fie în siguranță; pază, veghe. *Facem toată lumea de santinelă, toată noaptea* (CA. PETR.). • pl. *-e.* și *sentineá, sentinélă s.f.* /<fr. ***sentinelle***; cf. it. *sentinella*.

santiníer *s.m.* (*mar.*) Mecanic auxiliar cu serviciul la santina unei nave. • sil. *-ni-er.* pl. *-i.* /***santină*** + *-ier*.

santonián, -ă *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Al doilea subetaj al senonianului (cretacicul superior). **2** *adj.* Care aparține santonianului, specific santonianului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din santonian. • sil. *-ni-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***santonien***.

santonínă *s.f.* Substanță toxică extrasă din mugurii florali nedeschiși sau din mugurii unor specii de pelin, utilizată în medicină ca vermifug. • /<fr. ***santonine***.

sănviș *s.n.* v. sandviș.

sapán[1] *s.n.* (*mar.*) Parîmă de cînepă sau de lînă; lanț cu care se leagă pe nave încărcăturile, în vederea ridicării sau a coborîrii lor de la bord. • pl. *-e.* /<tc. ***sapan***.

sapán[2] *s.m.* (*zool.*) Mamifer rozător din America de Nord, înrudit cu veverița, care ziua doarme foarte adînc. • pl. *-i.* /<engl. ***sapan*** <cuv. malaez.

săpă[1] *s.f.* **1** Unealtă agricolă, formată dintr-o lamă lată de oțel, plană sau ușor concavă, fixată perpendicular pe o coadă de lemn, care se folosește la săpat și la prășit. *E mai ușor să stai cu luleaua-n gură decît să dai cu sapa, cum nu!* (REBR.). ◇ *Sapă rotativă* = mașină agricolă cu tracțiune mecanică sau animală, cu un sistem de discuri dințate, care sfărîmă crusta formată la suprafața solului înainte de răsărirea plantelor. ◇ Expr. *A ajunge* (sau *a se vedea, a aduce, a lăsa* etc.) *la* (sau *în*) *sapă de lemn* = a (se) ruina. *Pierde tot, și din gospodar de frunte... se vede la sapă de lemn* (VLAH.). (*fam.*) *Sapa și lopata* = moarte, deces. *Sînt bolnav, prăpădit și... singura mea speranță, sapa și lopata!* (I. NEGR.). *A rămîne la coada sapei* v. coadă. ◆ Munca depusă în timpul lucrărilor agricole (săpat, prășit etc.). *E destul de greu la sapă*. **2** *Sapă de foraj* = dispozitiv de la capătul inferior al garniturii de foraj, cu care se sapă gaura de sondă. ◇ *Noroi de sapă* v. noroi. **3** (*milit.*) Piesă metalică de la partea posterioară a afetului unui tun, care servește ca punct de sprijin și de fixare în timpul tragerii. **4** Fiecare dintre cei patru căpriori de la colțurile acoperișului unei case țărănești. • pl. *-e.* /lat. ***sappa***.

săpă[2] *s.f.* (*pop.*) Faptul de *a săpa*; prașilă, prășit. *Pe urmă a ieșit la sapă, cu taică-su și cu mumă-sa* (SADOV.). • /de la ***săpa***, prin derivare regresivă.

săpă[3] *s.f.* (*pop.*; *la cai sau, mai rar, la alte animale*) Crupă. *Călări pe cai de frunte ce saltă-n loc și trapă La glas de șeizi negri ce-i netezesc pe sapă* (ALECS.). • pl. *-e.* /<srb. ***sapi***.

sapélli *s.m.* (*bot.*) Arbore de origine africană, cu lemnul tare, roșu-brun, avînd luciu auriu, fibra ondulată, textură fină și miros aromatic de cedru, folosit în ebenisterie. • /<fr. ***sapelli*** <cuv. din Camerun.

sapíd, -ă *adj.* Care este gustos, savuros. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***sapide***, lat. ***sapĭdus, -a, -um*** <*sapĕre* „a fi gustos, savuros".

sapiént, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) plină de înțelepciune; (persoană) învățată, savantă; doct. *Pentru un psiholog ca tine nu este, firește, nevoie și de explicațiuni. Sapient, te știu; destul ți-e atîta!* (CAR.). • sil. *-pi-ent.* pl. *-ți, -te.* /<lat. ***sapiens, -ntis***.

sapiénță *s.f.* (*înv.*) Înțelepciune; știință, învățătură. *Cu moartea unui sapient s-ar fi pierdut și sapiența lui* (HEL.). • sil. *-pi-en-.* /<lat. ***sapientĭa, -ae***.

sapiențiál, -ă *adj.* Care denotă sapiență. ◆ Care conține mai ales sentințe morale. • sil. *-pi-en-ți-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***sapiential***, lat. ***sapientĭalis, -e***.

sapindacée *s.f.* (*bot.*; *la pl.*) Familie de plante tropicale, lemnoase și liane, dicotiledonate, dialipetale, adesea grimpante sau volubile; (*și la sg.*) plantă care face parte din această familie. • pl. *-cee.* /<fr. ***sapindacées***; cf. lat. *sapindus* <*sapo* „săpun", *indus* „indian".

sapindále *s.f. pl.* (*bot.*) Ordin de plante cu flori, cuprinzînd familiile sapindacee, aceracee și poligalacee. • /<fr. ***sapindales***.

sapon- Elem. de compunere „săpun". • /<fr. ***sapon-***; cf. lat. *sapo, -onis*.

saponacéu, -ée *adj.* Care este de natura săpunului. • pl. *-cee.* /<fr. ***saponacé***.

saponária *s.f.* (*bot.*) Plantă cu flori roz, care conține saponină și care în contact cu apa face spumă. • sil. *-ri-a.* /<lat. ***saponaria***.

saponifică *vb. I. tr., refl.* (*chim.*) **1** A descompune sau a face să se descompună esterii prin hidroliză în acizi grași și alcool. **2** A descompune sau a face să se descompună prin hidroliză, spre a forma glicerină și săpunuri. • prez.ind. *saponific.* /<fr. ***saponifier***, it. ***saponificare***; cf. lat. *sapo, -onis* „săpun", *facĕre* „a face".

saponificáre *s.f.* (*chim.*) Acțiunea de *a* (*se*) *saponifica* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***saponifica***.

saponificáție *s.f.* (*chim.*) Saponificare. • /<fr. ***saponification***.

saponínă *s.f.* Substanță de origine vegetală care, în contact cu apa, formează o spumă abundentă și persistentă. • pl. *-e.* /<fr. ***saponine***.

saponít *s.n.* (*geol.*) Silicat hidratat natural de magneziu și aluminiu, care se prezintă sub formă de cristale microscopice fine, de culoare albă, cenușie, gălbuie, roșietică, verzuie, cu luciu gras. • /<fr. ***saponite***.

saporífic, -ă *adj.* Care dă gust, savoare. • pl. *-ci, -ce.* /cf. lat. *sapor, -oris* „gust", *facere* „a face".

sapotacée *s.f. pl.* (*bot.*) Familie de plante dicotiledonate gamopetale, tropicale, din care se obțin batata și gutaperca; (*și la sg.*) plantă care face parte din această familie. • pl. *-cee.* /<fr. ***sapotacées***.

sapótă *s.f.* (*bot.*) Fructul sapotierului. • pl. *-e.* /<fr. ***sapote***.

sapotiér *s.m.* (*bot.*) Arbore din Antile, bogat în latex, cu frunzele alterne ce au la bază flori albe, cu fructul o bacă cenușie, de mărimea unei lămîi, foarte dulce, cultivat pentru latexul alb pe care îl produce (*Achras*

sapota). • sil. *-ti-er*. pl. *-i*. /<fr. ***sapotier***; cf. sp. *zapote* <cuv. aztec *tzapotl*.

sapotoxínă *s.f.* (*bot.*) Alcaloid toxic al neghinei. • /<fr. ***sapotoxine***.

sapro- Elem. de compunere „putrefacție, putred", „putrezire"; „poluat". • /<fr. ***sapro-***; cf. gr. *σαπρός* „putred".

saprobiologíe *s.f.* Studiu biologic, fiziologic și biochimic al degradării bazinelor acvatice produse de materiile putrescibile. • sil. *-bi-o-*. g.-d. *-iei*. /***sapro-*** + ***biologie***.

saprobiónt *adj., s.n.* (*biol.*) (Organism vegetal sau microorganism) care își procură hrana din substanțe organice în descompunere. • sil. *-bi-ont*. pl. *-ți, -te*. /<fr. ***saprobionte***, germ. ***Saprobiont***; cf. gr. *σαπρός* „putred", *βιόω* „a trăi".

saprobiótic, -ă *adj.* (*biol.*) Care trăiește în apele poluate sau pe resturi organice în putrefacție. • sil. *-bi-o-*. pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***saprobiotique***.

saprobiózǎ *s.f.* (*biol.*) Mod de viață propriu organismelor din apele poluate cu resturi organice în stare de putrefacție. • sil. *-bi-o-*. /<fr. ***saprobiose***.

saprofág, -ă *adj.* (*biol.*; *despre organisme*) Care se hrănește cu materii organice în descompunere. • pl. *-gi, -ge*. /<fr. ***saprophage***; cf. gr. *σαπρός* „putred", *φαγεῖν* „a mînca".

saprofíl, -ă *adj.* (*biol.*) Care preferă resturile organice; care crește pe humus. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***saprophile***.

saprofít, -ă *adj., s.n.* (*biol.*) (Organism vegetal sau microorganism) care se hrănește cu resturi de plante și de animale în descompunere. • pl. *-ți, -te*. /<fr. ***saprophyte***; cf. gr. *σαπρός* „putred", *φυτόν* „plantă".

saprofític, -ă *adj.* (*biol.*) Care trăiește ca saprofit. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***saprophytique***.

saprofitísm *s.n.* (*biol.*) **1** Mod de viață al organismelor saprofite. **2** Incapacitate a unor microorganisme de a provoca boli organismului pe care se dezvoltă. • /<fr. ***saprophytisme***.

saprogén, -ă *adj., s.m.* (*biol.*) (Microorganism) care provoacă putrefacția. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***saprogène***; cf. gr. *σαπρός* „putred", *γίγνομαι* „a lua naștere".

saprogeofíte *s.f pl.* (*bot.*) Încrengătură de plante saprobiotice cu flori. • sil. *-ge-o-*. /<fr. ***saprogéophytes***.

sapropél *s.n.* Nămol bogat în substanțe organice aflate în diferite stadii de descompunere, format la fundul apelor sărace în oxigen (mări, lagune, lacuri), care are efecte terapeutice. • pl. *-uri*. /<fr. ***sapropel***, germ. ***Sapropel***; cf. gr. *σαπρός* „putred", *πηλός* „mîl".

sapropélic, -ă *adj.* **1** Care conține sapropel; care are compoziția, natura sapropelului. **2** Care este capabil să trăiască în sapropel. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***sapropélique***.

sapropelít *s.n.* (*geol.*) **1** Rocă sedimentară cu un conținut variabil de sapropel. **2** Cărbune bituminos format în urma putrezirii unor substanțe vegetale bogate în substanțe proteice și grase. • /<fr. ***sapropélite***, germ. ***Sapropelit***; cf. gr. *σαπρός* „putred", *πηλός* „mîl", *λίθος* „piatră".

saproplanctón *s.n.* (*biol.*) Plancton al apelor bogate în substanțe organice în descompunere. • /<fr. ***saproplancton***.

saproxén, -ă *adj., s.n.* (*biol.*) (Organism) care se dezvoltă în ape curate sau bogate în substanțe organice. • pl. *-i, -e*. /***sapro-*** + *-xen*.

saprozóic, -ă *adj.* (*zool.*; *despre animale*) Care are nutriție saprofitică. • pl. *-ci, -ce*. /<engl. ***saprozoic***.

saprozóit *s.n.* (*biol.*) Protozoar sau larvă care trăiește pe materii organice în descompunere ori în rănile omului sau ale animalelor. • pl. *-te*. /<fr. ***saprozoïte***.

sarabándă *s.f.* **1** Vechi dans popular spaniol, de origine orientală, asemănător cu menuetul, cu caracter solemn și cu mișcare lentă, devenit în sec. 17 dans de curte, introdus în suite instrumentale. ◆ Melodie după care se execută acest dans. **2** Fig. Mișcare amețitoare, tumultuoasă, de obicei însoțită de zgomot; frămîntare, agitație; ext. mulțime dezlănțuită, tumultuoasă, agitată. *Instrumentele, adunate din toate epocile, întețeau sarabanda într-o cacofonie de sunete și de contraste* (ARGH.). ◇ Fig. *Prea rar jocul devine o sarabandă a propriilor gînduri și spaime* (PER.). • pl. *-e*. /<fr. ***sarabande***; cf. sp. *zarabanda* <cuv. ar. *serbend* „dans cu cîntece".

sarachín, -ă *s.m., s.f., adj.* v. sarazin.

saráci-bășă *s.m.* (*turc. înv.*) Mai mare peste rîndașii de la serai sau peste cei de la curtea domnilor Țărilor Române. • /<tc. ***saraç-başi*** „șeful șelarilor".

sarafán *s.n.* **1** Rochie decoltată, fără mîneci, cu bretele, care se poartă peste bluză. **2** (*în costumul popular rusesc*) Un fel de fustă lungă și foarte largă, cu platcă și cu bretele scurte, purtată peste bluză. • pl. *-e*. și *șarafán s.n.* /<rus. ***сарафан***, fr. ***sarafane***.

sarageá *s.f.* (*ist.*) **1** Călăreț din vechea cavalerie turcească. **2** Soldat din cavaleria neregulată a Țărilor Române. *Saragelele sînt amintite în timpul domniei lui Constantin Brîncoveanu, făcînd pază la București* (STOIC.). • pl. *-ele*. /<tc. ***sarıca***.

sarái *s.n.* v. serai.

sarailíe *s.f.* Prăjitură făcută din foi subțiri (de plăcintă) rulate, cu umplutură de nuci, de alune, de migdale, îmbibată cu sirop de zahăr sau cu miere. *Trimitea să scoată apă proaspătă de la puț și-i trata cu sarailie făcută de mîna ei* (BASS.). • sil. *-ra-i-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și (*înv.*) *seralíe s.f.* /<tc. ***sarayli*** „ceea ce ține de palatul sultanului".

saramură *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică alimente, carne, legume etc.*) A conserva prin introducerea (pentru un timp) în saramură. **2** (*compl. indică piei crude*) A ține în saramură înainte de tăbăcire. **3** (*compl. indică semințe de cereale*) A trata cu preparate fungicide înainte de semănat, în vederea combaterii bolilor criptogamice. • prez.ind. *-ez*. /***saramură*** + *-a*.

saramurăre *s.f.* Acțiunea de *a saramura* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***saramura***.

saramurát, -ă *adj.* Care a suferit operația de saramurare. • pl. *-ți, -te*. /v. ***saramura***.

saramúră *s.f.* **1** Apă cu sare, folosită pentru conservarea unor alimente, în industria tăbăcăriei, în agricultură etc. *Putini cu sardele și scrumbii la saramură* (HOG.). ◇ Expr. *A-și pune* (sau *a-și băga*) *carnea în* (sau *la*) *saramură* v. carne. *A-și pune pielea în saramură* v. piele. **2** Apă naturală cu conținut sporit de sare; izvor cu apă sărată; slatină. *Înspre apus-miazăzi vin mănăstirile..., Bălțăteștii cei plini de salamură* (CR.). **3** Zeamă sărată, uneori condimentată cu oțet, usturoi etc., cu care se servesc unele mîncăruri, în special pește; mîncare servită în acest fel. *Cei cîțiva crapi fuseseră făcuți o saramură caldă* (CA. PETR.). **4** (*pop.*) Telemea. *Saramura e un caș din lapte de vacă, tăiat bucăți, sărat* (PAM.). • pl. *-i*. și (*pop.*) *salamúră s.f.* /<ngr. ***σαλαμούρα***.

sarasír *s.n.* v. serasir.

sarazín, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Nume dat de occidentali, în Evul Mediu, musulmanilor din V Europei și din Africa; arab; maur. *Sarazinii cuceresc castelul în care perechea de îndrăgostiți se adăpostise* (VIANU). **2** *adj.* Care aparține sarazinilor, care se referă la sarazini. • pl. *-i, -e*. (*înv.*) și *sarachín, -ă s.m., s.f., adj.* /<fr. ***Sarrasin***, ngr. ***Σαρακηνός***; cf. lat. *Saracenus*.

sarazínă *s.f.* (*în Ev. Med.*) Un fel de poartă suplimentară executată din grinzi groase de lemn, care avea în partea sa inferioară colți de oțel, situată între podul ridicător și poarta de intrare a cetăților medievale, care putea fi coborîtă pentru a împiedica trecerea atacatorilor. • pl. *-e*. /<fr. ***sarrasine***.

sarbacănă *s.f.* (*milit.*; *înv.*) **1** Tub mic și drept (de lemn sau de metal), cu ajutorul căruia se pot arunca, prin suflare, proiectile de mici dimensiuni. **2** Armă cu care musulmanii aruncau substanțe incendiare asupra trupelor inamice. • pl. *-e*. /<fr. ***sarbacane*** <cuv. ar.

sarc- Elem. de compunere „carne", „mușchi", „sarcom". • și *sarcă-, sarco-*. /<fr. ***sarco-***; cf. gr. *σάρξ, σαρκός* „carne".

sarcásm *s.n.* **1** Atitudine plină de ironie aspră, răutăcioasă; batjocură usturătoare. *Rănit de sarcasmul confraților..., a pornit ca glonțul unui anarhist* (CAR.). **2** Exprimare, enunț, element care denotă sarcasm. *Fanariotul simți toată greutatea acestor sarcasme, dar continuă povestirea nenorocirilor sale* (FIL.). • pl. *-e*. /<fr. ***sarcasme***, lat. ***sarcasmus***, ngr. ***σαρκασμός***.

sarcástic, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* (*despre acțiuni, manifestări ale oamenilor, despre fizionomia lor etc.*) Care este plin de sarcasm; care denotă, trădează sarcasm; batjocoritor, caustic, usturător. *În lugubrul sălii pufneau în rîs sarcastic Și Poe, și Baudelaire* (BACOV.). ◇ (*adv.*) *Rînjind sarcastic, sub mustața întărîtată, Ladima îi puse mîna pe umăr* (CA. PETR.). Δ Fig. *Sarcastic rîdea pianul cu dinții lui de fildeș* (ANG.). **2** *s.n.* Element sarcastic într-o operă literară. *Grotescul, sarcasticul, tragicul* (PER.). • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***sarcastique***, ngr. ***σαρκαστικός***.

sarcă- v. sarc-.

sárcină[1] *s.f.* **1** Încărcătură avînd o anumită greutate (mare), purtată de un om sau de un animal de tracțiune, cu un mijloc de transport etc.; greutate pe care o reprezintă aceste obiecte sau ființe; povară. *Sarcini de-aur și de smirnă ei încarcă pe cămile* (EMIN.). ◇ Fig. *Foaia, nu numai că nu mai era o sarcină, dar aducea oarecare cîștig* (CA. PETR.). ◆ Spec. (*de obicei urmat de determ. introduse prin prep. „de"*) Legătură (de fîn, de lemne etc.) care poate fi dusă în spate sau cu brațele. *Femei nevoiașe ce de-abia pășesc sub sarcina de iarbă* (VLAH.). **2** Obligație, îndatorire (în bani, în produse, în muncă etc.) față de o autoritate. *Vînătorii domnești, scutiți de multe sarcini* (IORGA). ◇ Loc.adj. *Liber de orice sarcină* v. liber. ◇ Expr. *A da pe cineva în sarcina cuiva* = a da pe cineva în grija cuiva. *A pune* (ceva) *în sarcina cuiva* = a face (pe cineva) vinovat sau răspunzător (de ceva). **3** Obligație, îndatorire, răspundere (materială sau morală) față de cineva sau de ceva; misiune. *Îmi păru foarte bine că luasem sarcina întreținerii și educației acestui tînăr* (CAR.). ◇ *Caiet de sarcini* v. caiet. ◇ Loc.adv. *În sarcină* = în seamă; împotrivă. *O fi făcînd natura multe lucruri ciudate, dar unul ca ăsta nu i se poate pune în sarcină* (TUD.). ◇ Loc.prep. (*adesea în constr. cu vb. ca „a rămîne", „a sta", „a reveni", „a pune"*) *În sarcina...* = *a*) în seama..., în grija...; în obligația..., în atribuția... *Cine era prea sărac... rămînea în sarcina vătafului și dădea vătaful pentru el* (GAL.); *b*) în legătură cu..., pe seama...; asupra; împotrivă. *Vina tuturor suferințelor lui căzeau numai în sarcina notarului* (REBR.). **4** (*art., urmat de determ. introduse prin prep. „de"*) Funcție, rol; calitate. *E grea... sarcina de împărat!* (PER.). **5** Starea femeii gravide; perioadă cît o femeie este gravidă; graviditate. *Un singur sfat se încumetase să-i dea fetei, în aceste prime săptămîni de sarcină* (AGÂR.). ◇ *Sarcină extrauterină* v. extrauterin. **6** (*fiz.*) Mărime fizică ce produce o stare de solicitare mecanică într-un corp solid deformabil sau într-un sistem fizic ori tehnic. ◇ *Sarcină electrică* v. electric. ◆ Putere activă debitată sau receptată de un sistem tehnic generator, transmițător sau transformator de energie. ◇ *Mers în sarcină* v. mers. • pl. *-i*. / lat. ***sarcĭna***.

sárcină[2] *s.f.* (*biol.*) Bacterie saprofită care se observă în cangrena pulmonară și în unele afecțiuni ale stomacului. • pl. *-e*. /<fr. ***sarcina***, lat. ***sarcĭna, -ae***.

sarco- v. sarc-.

sarcocárp *s.n.* (*bot.*) Fruct cărnos. • /<engl. ***sarcocarp***.

sarcocél *s.n.* (*med.*) Tumoare dură a testiculelor sau a epididimului, cauzată de o infecție, de o traumă etc. • /<fr. ***sarcocèle***; cf. gr. *σάρξ, σαρκός* „carne", *κήλη* „tumoare".

sarcofág[1] *s.n.* **1** Sicriu antic, făcut din piatră, din marmură, din bronz etc., adesea bogat ornamentat. *Sarcofagele vechiului Egipt* (TEOD.). **2** Monument funerar modern în formă de sicriu. **3** Gener. Sicriu. *Patru sacristani purtau pe umăr un sarcofagiu* (FIL.). • pl. *-ge*. și *sarcofágiu s.n.* /<fr. ***sarcophage***, lat. ***sarcŏphagus, -i***.

sarcofág[2]**, -ă** *adj.* (*înv.*; *despre animale*) Care este carnivor. • pl. *-gi, -ge*. /<gr. ***σαρκοφάγος***<*σάρξ, σαρκός* „carne", *φαγεῖν* „a mînca".

sarcofágiu *s.n.* v. sarcofag.

sarcofíl, -ă *adj.* (*bot.*) Care are frunze cărnoase. • pl. *-i, -e*. /***sarco-*** + *-fil*; cf. gr. *σάρξ, σαρκός* „carne", *φύλλον* „frunză".

sarcoíd, -ă *adj., s.n.* (*med.*) (Mică tumoare a pielii) asemănătoare cu sarcomul, dar de natură benignă. • pl. *-izi, -ide*. /<fr. ***sarcoïde***.

sarcoidózǎ *s.f.* (*med.*) Afecțiune caracterizată prin multiple leziuni sarcoide. • sil. *-co-i-*. pl. *-e*. /<fr. ***sarcoïdose***, engl. ***sarcoidosis***.

sarcolém *s.n.* (*anat.*) Membrană periferică a fibrelor musculare (netede sau striate). • pl. *-e*. și *sarcolémă s.f.* /<fr. ***sarcolemme***; cf. gr. *σάρξ, σαρκός* „carne", *λέμμα* „înveliș, membrană".

sarcolémă *s.f. v.* sarcolem.

sarcolíză *s.f.* (*med.*) Proces de distrugere histologică a fibrelor musculare striate. • pl. *-e*. /<fr. ***sarcolyse***.

sarcologíe *s.f.* (*med.*) Miologie. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***sarcologie***.

sarcóm *s.n.* (*med.*) Tumoare malignă, asemănătoare cancerului, care apare în celulele țesutului conjunctiv la oameni și la animale. *Scrisoarea lui... vorbește de sarcom canceros* (TEOD.). • pl. *-oame.* /<fr. ***sarcome***, lat. ***sarcoma***; cf. gr. *σάρκωμα*.

sarcomatós, -oásă *adj.* (*med.; despre țesături, celule etc.*) Cu sarcom; care se referă la sarcom; care este de natura sarcomului. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***sarcomateux***.

sarcomatóză *s.f.* (*med.*) Boală caracterizată prin apariția simultană a unor sarcoame multiple într-un organism. • pl. *-e.* /<fr. ***sarcomatose***.

sarcomicéte *s.f. pl.* (*biol.*) Grup de ciuperci cu țesut cărnos. • /<fr. ***sarcomycétes***.

sarcomióm *s.n.* (*med.*) Miosarcom. • sil. *-mi-om.* /<fr. ***sarcomyome***.

sarcoplásmă *s.f.* (*biol.*) Protoplasmă a celulelor musculare. • pl. *-e.* /<fr. ***sarcoplasme***; cf. gr. *σάρξ, σαρκός* „carne", *πλάσμα* „formație".

sarcoplást *s.n.* (*biol.*) Celulă din care se formează fibrele musculare striate. • pl. *-e.* /<engl. ***sarcoplast***, fr. ***sarcoplast***; cf. gr. *σάρξ, σαρκός* „carne", *πλάστης* „modelator, formator".

sarcoplástic, -á *adj.* (*biol.*) Care aparține sarcoplasmei, care se referă la sarcoplasmă; care este caracteristic sarcoplastului. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***sarcoplastique***.

sarcópt *s.m.* (*biol.*) Parazit microscopic din clasa arahnidelor, care trăiește în galerii săpate în pielea oamenilor și a animalelor, producînd scabia (*Sarcoptes scabiei*). • pl. *-ți.* /<fr. ***sarcopte***; cf. gr. *σάρξ* „carne", *κόπτω* „a mușca, a măcina".

sarcóptic, -á *adj.* Care este produs de sarcopt. • pl. *-ci, -ce.* /***sarcopt*** + *-ic*.

sarcospérm, -ă *adj.* (*bot.*) Care are semințe cărnoase. • pl. *-i, -e.* /***sarco-*** + *-sperm*; cf. gr. *σάρξ, σαρκός* „carne", *σπέρμα* „sămînță".

sarcosporídii *s.f. pl.* (*biol.*) Mic grup de protozoare parazite ale mușchilor vertebratelor terestre. • /<fr. ***sarcosporidies***.

sarcosporidióză *s.f.* (*med. vet.*) Boală a mamiferelor și a păsărilor, care se manifestă prin slăbire, fiind provocată de paraziți monocelulari care se dezvoltă în țesutul muscular, unde formează chisturi. • sil. *-di-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***sarcosporidiose***.

sarcoterapíe *s.f.* (*med.*) Metodă de tratament cu ajutorul extractelor din carnea animalelor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***sarcothérapie***; cf. gr. *σάρξ, σαρκός* „carne", *θεραπεία* „tratament".

sarcozínă *s.f.* (*fiziol.*) Compus glicocolic din mușchi, produs prin descompunerea creatinei, care se prezintă sub formă de cristale incolore cu gust dulceag. • /<fr. ***sarcosine***.

sarcozóm *s.m.* (*anat.*) Mitocondrie bogată în enzime respiratorii, din sarcoplasmă. • /<fr. ***sarcosome***; cf. gr. *σάρξ, σαρκός* „carne", *σῶμα* „corp".

sard, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Sardiniei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii Sardiniei. **2** *adj.* Care aparține Sardiniei sau sarzilor, care se referă la Sardinia sau la sarzi; care este originar din Sardinia. *Am auzit deslușit chiar vocabule sarde și spaniole* (SADOV.). ◆ (*subst. f.*) Limba indo-europeană din familia romanică, grupul italo-romanic, vorbită în Sardinia. • pl. *-zi, -de.* /<fr. ***sarde***.

sardăna *s.f.* Vechi dans popular din Catalonia, care se execută în cerc. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • /<fr. ***sardana*** <cuv. catal.

sardanapalésc, -ă *adj.* Sardanapalic. • pl. *-ești.* /<fr. ***sardanapalesque***.

sardanapálic, -ă *adj.* (*despre modul de viață, despre ospețe etc.*) Care este excesiv, exagerat de îmbelșugat, de luxos; ext. care este desfrînat, destrăbălat, dezmățat; sardanapalesc. *Urmăriți oare... să mă asasinați cu belșugul unui ospăț sardanapalic?* (STANCU). • pl. *-ci, -ce.* /nm. pr. (rege antic al Asiriei) ***Sardanapal*** + *-ic*.

sardanapalísm *s.n.* Viață decăzută; mod de trai decadent, imoral. • /***sardanapal[ic]*** + *-ism*; cf. nm. pr. *Sardanapal*, rege antic al Asiriei.

sardeá *s.f.* (*iht.; la pl.*) Nume dat mai multor specii de pești marini mici, din familia clupeidelor, asemănători cu scrumbia, cu carnea gustoasă, care trăiesc mai ales în Oceanul Atlantic și în bazinul Mării mediterane; (*și la sg.*) pește care aparține fiecăreia dintre aceste specii, cel mai cunoscut fiind *Sardina pilchardus*. ◇ Compar. (*sugerează ideea de maximă îngrămădeală*) *Oamenii îngrămădiți ca sardelele căscau gura la comedii* (SADOV.). ◆ (*mai ales la pl.*) Conservă preparată din carnea acestor pești. *Am sardele de cutie tare bune* (HOG.). • pl. *-ele.* și (*pop.; refăcut după pl.*) *sardélă s.f.* /<ngr. ***σαρδέ(λ)λα***, it. ***sardella***.

sardélă *s.f.* v. sardea.

sardelúță *s.f.* Dim. al lui *sardea*. • pl. *-e.* /***sardea*** + *-eluță*.

sardínă *s.f.* (*iht.*) **1** Pește marin din familia clupeidelor, asemănător cu scrumbia, cu spatele albastru-verzui și cu pîntecele argintiu, cu o singură înotătoare dorsală, care este extrem de vorace (*Sardinia pilchardus*). **2** Sardea. • pl. *-e.* /<fr. ***sardine***, it. ***sardina***.

sardinélă *s.f.* (*iht.*) Pește marin din familia clupeidelor, asemănător cu sardeaua (*Sardinella aurita*). • pl. *-e.* /<fr. ***sardinelle***, lat. ***sardinella***.

sardinián, -ă *s.m., s.f., adj.* Sard. • sil. *-ni-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<engl. ***Sardinian***.

sardiniér *s.n.* (*mar.*) Navă mică folosită în Marea Mediterană pentru pescuit sardele. • sil. *-ni-er.* pl. *-e.* /<fr. ***sardinier***.

sárdiu *s.n.* (*mineral.*) Piatră semiprețioasă transparentă, de culoare roșie sau brună. • /<lat. ***sardius*** *[lapis]*.

sardónic, -ă *adj.* (*despre rîs, zîmbet, voce etc.*) Care exprimă ironie, răutate, satisfacție diabolică; batjocoritor, malițios, sarcastic. *Își dezveli într-un rînjet sardonic dinții galbeni* (VOIC.). ◇ (*adv.*) *A rîs, s-a veselit sardonic* (CE. PETR.). ◆ (*despre oameni*) Care se manifestă prin ironie, cinism, dispreț. *Rîde cum ar rîde-n hohot sardonicul Mefistofel* (PER.). • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***sardonique***, lat. ***sardonicus*** [*risus*]; cf. gr. *σαρδόνιος* „(rîs) disprețuitor, sarcastic", lat. *herba sardonia* „iarbă de Sardinia", care, dacă era ingerată, provoca rîs.

sardónix *s.n.* (*mineral.*) Varietate de calcedonie cu dungi de culoare roșie sau brună, dispuse regulat, folosită ca piatră semiprețioasă de podoabă și ornament. • /<lat. ***sardonyx, -ychis***, gr. ***σαρδόνυξ***, germ. ***Sardonix***.

sáre *s.f.* **1** (*adesea cu determ. „de bucătărie"*) Substanță cristalină, sfărîmicioasă, solubilă în apă și cu gust specific, care constituie un condiment de bază în alimentație și un important compus chimic, fiind folosită în industria conservelor, în tăbăcărie, în industria chimică etc.; clorură de sodiu. *O bucată de pîine cu puțină sare... îmi erau de ajuns* (VLAS.). ◇ *Drumul sării* v. drum. *Sare gemă* v. gemă. ◇ Expr. *Sarea pămîntului* = esență a ceva; ceea ce este mai de preț, mai valoros. *Cei mulți, săraci și proști, Teosva, sînt sarea pămîntului; pe aceștia îi asupresc puterile lumii* (SADOV.). *Marea cu sarea* sau *sarea și marea* = (*precedat de vb. ca „a promite" „a cere", „a căuta"*) foarte mult, exagerat de mult; imposibilul. *A da* (sau *a pune*) *sare* = a săra. *Pun sare. Gust în vîrful lingurii* (SADOV.). *A-i fi* (cuiva) *drag ca sarea în ochi* sau *a-i sta* (cuiva) *ca sarea în ochi* = a-i fi (cuiva) nesuferit. *Se mutase înapoi la Trifon Tătaru... deoarece Florica o vedea ca sarea în ochi* (REBR.). *A-i fi cuiva de ceva* (sau *a-i veni cuiva să facă ceva*) *cum îi este cîinelui a linge sare* = a nu dori deloc (să facă) un anumit lucru. *Nu ne era a învăța, cum nu i-i cîinelui a linge sare* (POP.). *A fi ca sarea-n bucate* = a fi potrivit, adecvat. *A pune sare pe rană* = a provoca (cuiva) o durere sufletească sau iritare, insistînd asupra unei probleme delicate. *A-i pune sare pe coadă* = a enerva pe cineva. *A-i arunca* (cuiva) *cu sare în ochi* = a-i arunca cuiva cu praf în ochi. *A făgădui marea cu sarea* v. făgădui. *A face* (pe cineva) *cu sare și cu piper* v. piper. *A ieși înaintea cuiva* sau *a întîmpina, a primi* (pe cineva) *cu pîine și* (*cu*) *sare* v. pîine. *A turna sare pe rană* v. rană. *A trimite* (pe cineva) *la sare* v. trimite. ◇ Fig. *Cuvîntul tău cu sare este îndulcit* (MIN.). ◆ Fig. Spirit, farmec, haz. *Oamenii de soiul ăsta dau sare vieții* (H. LOV.). ◇ *Sare atică* v. atic. **2** (*chim.*) Compus chimic rezultat, de obicei, din reacția dintre un acid și o bază. *Ascultă în retorte cum lucrează Acizi și săruri tonic murmurînd* (LAB.). ◇ *Sare amară* = sulfat de magneziu, folosit, sub formă de praf alb, în medicină ca purgativ. *Bunica a găsit pachețelul cu sare amară* (TEOD.). (*pop.*) *Sarea pisicii* (sau *mîței*) = (sulfură de) antimoniu. *Sare de cenușă* (sau *de leșie*) = carbonat de potasiu. *Sare de lămîie* v. lămîie. *Sare de măcriș* v. măcriș. *Sare de uranil* v. uranil. **3** (*la pl.*) Lichid obținut din carbonat de amoniu și substanțe puternic mirositoare (fenol, camfor etc.), ușor volatil, folosit în trecut pentru trezirea din leșin. *Deșeptări palide pe sofale, cu săruri la nas și apă de flori la tîmple* (TEOD.). ◇ *Generator de săruri* v. generator. • pl. *săruri.* /lat. ***salem***.

sargásă *s.f.* (*bot.*) Algă de culoare brună, flotantă, ale cărei acumulări formează, în largul coastelor Floridei, adevărate pajiști plutitoare. • pl. *-e.* și *sargássum s.n.* /<fr. ***sargasse***, port. ***sargaço***.

sargássum *s.n.* v. sargasă.

sarí *s.n.* Piesă principală din costumul femeiesc tradițional indian, constituită dintr-o fîșie lungă și dreaptă de material, care se înfășoară în jurul corpului, de la piept pînă la călcîie, cu un capăt aruncat peste umăr. • pl. *-uri.* /<fr. ***sari***, engl. ***sari***; cuv. hindi.

saríc *s.n.* (*înv.*) Văl făcut dintr-o țesătură fină (adesea împodobit cu pietre prețioase), care se înfășura în jurul fesului, alcătuind împreună turbanul turcesc; gener. turban. *Pe capu-i, de o parte, saricu-i de velură Rouat de pietre scumpe* (BOL.). • pl. *-uri, -ce.* /<tc. ***sarık***.

sárică *s.f.* Manta țărănească lungă și mițoasă pe dinafară, țesută din fire groase de lînă, pe care o poartă oamenii de la munte, mai ales ciobanii. *Lepădase de pe el toate pe cărare, și glugă, și sarică și căciulă* (SADOV.). ◆ Material din care se confecționează această manta. • pl. *-ci, -ce.* /lat. ***sarica*** = ***sērica, -orum*** „haine de mătase".

sarígă *s.f.* (*zool.*) Oposum. • pl. *-gi.* /<fr. ***sarigue***, port. ***sarigue***; <cuv. tupi *sarighe*.

sarín *s.n.* (și *adj., gaz sarin*) Substanță toxică de luptă, care are acțiune neuroparalitică. • /<germ. ***Sarin***.

sarísă *s.f.* (*milit.; în antic. greacă*) Lance lungă macedoneană. • /<lat. ***sarissa, -ae***.

sarisofór *s.m.* (*milit.; în antic. greacă*) Soldat în armata macedoneană înzestrat cu sarisă. • pl. *-i.* /<lat. ***sarisophŏrus, -i***.

sárjă *s.f.* (*înv.; mai ales la pl.*) Cercei. *O sarjă de aur mică și cu o verigă* (DOC.). • pl. *-e, sărji.* /<rus. ***серьга***.

sarmă *s.f.* (*mai ales la pl.*) Preparat culinar dintr-un amestec de orez cu carne tocată, condimente și alte ingrediente, înfășurat, sub formă de mici rulouri, în foi de varză, de viță-de-vie, de ștevie etc.; gălușcă. *Mămăliga, sarmale cu varză și ciorbă cu potroace* (TEOD.). • pl. *-ale.* și (*refăcut după pl.*) *sarmálă s.f.* /<tc. ***sarma***.

sarmálă *s.f.* v. sarma.

sarmát, -ă *subst., adj.* **1** *s.m.* (*la pl.*) Veche populație indo-europeană nomadă, înrudită cu sciții, care a populat partea nordică a bazinului Mării Negre și a fost asimilată în sec. 3-4 d.Hr. de slavi, daco-geți etc.; (*și la sg.*) persoană care aparținea acestei populații; persoană care făcea parte din această populație; sarmatic. *A înăbușit revolta sarmaților orientali* (XEN.). **2** Care aparține sarmaților, care se referă la sarmați. ◆ (*subst. f.*) Limba iraniană veche vorbită de sarmați. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***Sarmates***, it. ***sarmata***; cf. lat. *sarmata, -ae*.

sarmátic, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** Sarmat. *De o stăpînire sarmatică asupra Daciei... nu se poate în nici un caz vorbi* (PÂRV.). **2** (*geol.*) Sarmațian. • pl. *-ci, -ce.* /<it. ***sarmatico***, lat. ***sarmaticus, -a, -um***.

sarmațián, -ă *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Ultimul etaj al miocenului din S-E Europei, reprezentat în țara noastră prin straturi de nisipuri și de argile (de care sînt legate cele mai multe zăcăminte de gaze naturale). **2** *adj.* Care aparține sarmațianului, specific sarmațianului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din sarmațian. • sil. *-ți-an* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***sarmatien***; cf. nm. pr. *Sarmația*, numele antic al regiunii din N Mării Negre.

sarmént *s.m.* (*bot.*) Lăstar subțire, tîrîtor, cu frunze la vîrf, care îndeplinește funcții de reproducere. • pl. *-ți.* /<fr. ***sarment***, lat. ***sarmentum, -i***.

sarmentós, -oásă *adj.* (*bot.; despre plante*) **1** Care produce mulți sarmenți. **2** Care are tulpina lungă, mlădioasă și agățătoare. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***sarmenteux***; cf. lat. *sarmentōsus, -a, -um* „plin de sarmenți".

sárniță *s.f.* (*reg.*) Solniță. *Chiar sarnița de dinaintea lui era plină cu zahăr pisat* (ISP.). • pl. *-e.* /***sare*** + *-niță*.

saróng *s.n.* Obiect de îmbrăcăminte din portul malaez, de forma unei fuste lungi și strîmte, purtată de bărbați și de femei. • pl. *-uri.* /<fr. ***sarong*** <cuv. malaez.

sáros *s.n.* Perioadă de 18 ani, 11 zile și opt ore, după care se repetă, la aceleași intervale și în aceeași ordine, eclipsele de Soare, de Lună și mareele. • /<fr. ***saros***; cf. gr. *σάρος* sau *σαρός* <cuv. asiro-babilonian.

sarrusofón *s.n.* (*muz.*) Instrument muzical de suflat, de alamă, cu ancie dublă, din componența unei fanfare. • pl. *-oane.* /<fr. ***sarrusophone***.

sarsaílă *s.m.* (*pop.*) Diavol, drac; spec. scaraoțchi. *Să te înveți tu altă dată a mai bîntui oamenii, sarsailă spurcat ce ești!* (CR.). • /<slav. **саръсанлъ**, m.gr. *Σαρσαήλ*; cf. ebr. *sar šeôl* „prințul infernului; Lucifer".

sarsám *s.n.* v. țarțam.

sarsélă *s.f.* (*ornit.*) Mică pasăre de baltă înrudită cu rața sălbatică. *Crihance ori sarsele, cu zboruri fulgerătoare* (SADOV.). • pl. *-e.* /<fr. ***sarcelle***.

sart *s.n.* (*mar.*) Odgon, parîmă de oțel sau de cînepă care servește la fixarea laterală și la întărirea catargelor de bordul navei, la prinderea scărilor cu care se urcă pe catarge. • pl. *-uri.* /<it. ***sartia***, tc. ***sart***, ngr. *ἐξάρτια* „echipamentul navei".

sartrián, -ă *adj.* **1** Care aparține lui Sartre, care se referă la Sartre. **2** Care este în maniera lui Sartre. • sil. *-tri-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***sartrien***; cf. nm. pr. Jean Paul *Sartre*, filosof și scriitor francez.

sas[1] *s.m.* Persoană care face parte din populația germană originară din Flandra, Saxonia și din regiunile Rinului și ale Mosellei, colonizată de regii unguri, în sec. 12-13, în unele regiuni ale Transilvaniei; (*la pl.*) popor care face parte din această populație. *În curînd sașii plecară cu boii* (REBR.). • pl. *sași.* /cf. magh. *szász.*

sas[2] *s.n.* **1** (*tehn.*) Încăpere sau compartiment dintr-un sistem tehnic sau dintr-o instalație, situat între două spații închise ori între un spațiu închis și exterior, putînd comunica alternativ cu alte compartimente ori cu exteriorul. **2** Parte a unui canal între cele două porți ale unei ecluze. **3** Încăpere mică între două sau mai multe camere ale unui apartament. ◆ Tub de oțel al unui cheson pneumatic care leagă camera de lucru cu celula de aer. • pl. *-uri.* /<fr. ***sas***.

sasafrăs *s.n.* (*bot.*) Specie de laur, originar din America, ale cărui frunze, uscate și pulverizate, se folosesc drept condiment. • /<fr. ***sassafras***, sp. ***sasafrás***; cuv. amerindian.

sasaníd, -ă *adj.* Care se referă la dinastia Sasanizilor din Iran; care este specific acestei dinastii, epocii ei. ◇ *Arta sasanidă* = arta dezvoltată în Iran în sec. 3-7, caracterizată prin monumentalitatea edificiilor. • pl. *-zi, -de.* /<fr. ***sassanide***.

săscă[1] *s.f.* (*reg.*) Săsoaică. *Muierea lui, sască născută în Brașov* (MAI.). • pl. *saște.* /***sas*** + *-că*.

săscă[2] *s.f.* (*vit.; reg.*) Varietate de struguri acrișori cu pielița bobului tare. • /cf. *sască*[1].

saschíu *s.m.* (*bot.*) Numele a două plante erbacee, cu tulpina întinsă pe pămînt, cu frunzele persistente, lucioase, cu florile albastre (*Vinca herbacea*) ori albastre-violete, roșii sau albe (*Vinca minor*). • pl. *-chii.* /<magh. ***szászfű***.

sastiseálă *s.f.* (*înv.*) Plictiseală. • pl. *-eli.* /***sastisi*** + *-eală*.

sastisí *vb. IV. refl., tr.* **1** (*înv.*) A (se) tulbura, a (se) zăpăci. *Copila, sastisită de-atîta lume străină,... l-a rugat s-o ducă la pension* (VLAH.). **2** (*fam.*) A (se) plictisi, a (se) sătura. *Era sastisit de prezența pilotului cu care juca la nesfîrșit table* (E. BAR.). • prez.ind. *-esc.* /<ngr. *σάστισα*, aor. lui *σαστίζω*.

sastisíre *s.f.* (*fam.*) Acțiunea de *a (se) sastisi* și rezultatul ei. *Sastisirea era un fenomen moral necunoscut lui Max* (CĂL.). • pl. *-i.* /v. ***sastisi***.

sastisít, -ă *adj.* **1** (*înv., reg.*) Care este tulburat, zăpăcit. *Iată-l iar pe badea Ion, ca și azi dimineață, stîlpit lîngă ușă, sastisit, învîrtindu-și căciula în mîini* (VLAH.). **2** (*fam.*) Care este plictisit, sătul. *Ia mai lăsați, nene, ciubucele astea, ne întrerupea sastisit Pirgu* (M. I. CAR.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***sastisi***.

sașéu *s.n.* Pungă mică de pînză în care se păstrează ciorapi, batiste etc. sau în care se pun, în dulap, flori sau substanțe plăcut mirositoare pentru a parfuma rufele. *Sașeuri de livănțică în șifonieră* (TEOD.). • pl. *-uri.* /<fr. ***sachet***.

sașíu, -íe *adj.* (*despre oameni*) Care se uită cruciș, încrucișat; zbanghiu, bazaochi. *Un țigan sașiu și știrb de gura toată o să-l bată toată ziua* (ARGH.). ◆ (*despre ochi, privire*) Care este cruciș, încrucișat, pieziș. *Avea brațele albe, cărnoase, o față rotundă, cu ochi mici, negri și puțin sașii* (BĂN.). • pl. *-ii.* și *șașíu, -íe* *adj.* /<tc. ***șaşı***.

sat *s.n.* **1** Așezare rurală, a cărei populație se ocupă îndeosebi cu agricultura. *M-am întors la locul meu, ca să privesc... satele de sub dealuri* (CA. PETR.). ◇ *Bătrînii satului* v. bătrîn. *Casa satului* v. casă. *Vatra satului* v. vatră. ◇ Expr. *Satul lui Cremene* sau *sat fără cîini* = *a)* loc fără stăpîn, fără control, în care oricine poate face orice dorește; *b)* ext. loc în care lipsește organizarea. *Hoții foiau în toate părțile ca prin satul lui Cremene* (GAN.). Δ *A mînca ca în satul lui Cremene* v. mînca. (*pop.*) *A face sat* (undeva sau cu cineva) = (*mai ales în constr. neg.*) a rămîne, a sta mult (undeva sau cu cineva). *Nu fac eu sat cu tine* (POP.). *A intrat bălaia în sat* v. bălai. *A intrat murga în sat* v. murg. *A veni alba în sat* v. veni. **2** Locuitorii dintr-un sat; sătenii, țăranii. *Făcuse o clacă iarna trecută, să-i aducă satul lemne de foc* (REBR.). ◇ Expr. *A se supăra ca văcarul pe sat*, se spune celui care se supără (fără motiv) pe altul, dar supărarea este spre propria lui pagubă. *A fi buhaiul satului* v. buhai. *Gura satului* v. gură. *A intra în gura satului* v. gură. *A face* (pe cineva) *de rîsul satului* v. rîs. *A fi talanga satului* v. talangă. *A umple satul* v. umple. ◆ Țărănimea, cu specificul ei de viață economică și culturală. *Legătura dintre sat și oraș.* **3** (*înv.*) Cort; locuință rudimentară; ext. așezare umană compusă din corturi. **4** (*înv.*) Lăcaș, sanctuar. *Vom întra în satul lu Dumnezeu* (COR.). **5** (*înv.*) Cîmp; ogor, țarină. *Socotiți crinul satelor cum crește* (COR.) • pl. *-e,* (*înv.*) *-uri.* și (*înv.*) *fsat* s.n. /lat. ***fossatum*** „șanț"; cf. alb. *fshat.*

satán *s.m.* v. satană.

satánă *s.f.* **1** (*relig.*; și *nm. pr.*) Numele biblic al diavolului; căpetenia dracilor; ext. duh necurat. *Satana își întinse picioarele lui de cal, răsuflînd din greu* (EMIN.). ◇ Fig. *Trufia este o satană ce totdauna își vîră coada unde vede că se adună cîțiva oameni să săvîrșească o faptă bună* (ISP.). **2** Fig. Întruchipare sau unealtă a răului. *I-a spus că-i o satană fără milă.* ◆ Termen injurios pentru oameni și animale. *Apropie-te, satană împielițată, dă-te mai încoace... așa... întinde palma!* (VLAH.). • pl. *-e.* și *satán* s.m. /<slav. **сатана** <m.gr. *Σατανᾶς* <ebr. *sātān.*

satanésc, -eăscá *adj.* (*înv., pop.*) Satanic. *Pare că văd p-un critic cum clatină din cap, cum strînge din sprincene c-un zîmbet satanesc* (C. NEGR.). • pl. *-ești.* /***satan*** + *-esc*.

sátang *s.m.* (*fin.*) Monedă divizionară în Thailanda, valorînd a suta parte dintr-un baht. • /<fr. ***satang***.

satánic, -ă *adj.* De satană, al satanei, care se referă la satană; diavolesc, drăcesc; satanesc, satanicesc; ext. crud; pervers, perfid. *Luai numaidecît cunoștință, cu o satanică bucurie, de superioritatea poziției* (VOIC.). • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***satanique***.

satanicésc, -eáscă *adj.* Satanic. *I să părea că zărește om asemenea obștesc, Și bănuia să nu fie vreun năluc satanicesc* (PANN). • pl. *-ești.* /***satan*** + *-icesc*.

satanísm *s.n.* **1** (*relig.*) Cult consacrat lui Satan și răului. **2** Caracterul a ceea ce este satanic; atitudine satanică. *Nimic din satanismul tradițional al personajului n-a mai rămas în înfățișarea acestui descurcăreț* (PER.). **3** Tendință, motiv în literatura romantică de a situa în centrul operei literare pe satana sau personaje satanice; demonism. *Modernismul lui constă din... satanism* (E. LOV.). • /<fr. ***satanisme***.

sataníst, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care ține de satanism, care se referă la satanism. **2** *s.m., s.f.* (*relig.*) Adept al satanismului; persoană care practică satanismul. *Sataniștii au distrus mai multe morminte.* • pl. *-iști, -iste.* /<engl. ***satanist***.

satanizá *vb. I. tr.* **1** A da un caracter satanic. **2** A afurisi, a blestema. • prez.ind. *-ez.* / ***satan[ic]*** + *-iza*.

satanofobíe *s.f.* (*psih.*) Demonofobie. • g.-d. *-iei.* /***satana*** + ***fobie***.

satará *s.f.* **1** (*ist.; mai ales la pl.*) Nume generic al dărilor excepționale (în afara dărilor obișnuite), percepute în Țările Române. *Scoasă orînduiele multe, și satarale* (NEC.). **2** (*pop.*) Povară; ext. pacoste, năpastă. • pl. *-ale.* /cf. tc. (*mû*)*sadére* „confiscare".

satelít *s.m.* **1** (*astrol.*) Corp ceresc care gravitează, pe o orbită circulară sau eliptică, în jurul altui corp ceresc, însoțindu-l în mișcarea lui de revoluție. *Astre relativ mai mici cărora li s-a dat numirea de sateliți* (CUL.). ◇ (*cosmon.*) *Satelit artificial* = corp metalic de diferite forme (dotat cu aparataj cu diverse destinații), lansat de oameni în spațiul interplanetar cu ajutorul rachetelor cosmice și care, după plasarea pe orbită, se rotește în jurul Pămîntului fără a avea nevoie de propulsie. *Satelit de telecomunicații* = satelit artificial dotat cu echipament special care permite realizarea unor canale de telecomunicații pentru cercetări științifice, navigație, difuzarea programelor de televiziune. *Satelit meteorologic* = satelit artificial pentru cercetarea oceanului aerian. *Satelit de radioamatori* = satelit arficial dotat cu echipament special permițînd radioamatorilor stabilirea legăturilor la mari distanțe și la ore precise. ◇ Poet. *Frumusețe atotcotropitoare... Vast cosmos, ce-n orbita-ți mi-ai prins, biet satelit* (VOIC.). ◆ Fig. Persoană, colectivitate, stat ce depinde de cineva sau de ceva în jurul căruia gravitează; persoană, grup de persoane care urmează și execută (orbește) ordinele cuiva; acolit. *Mi-e teamă în tot minutul să n-aud umbletul sateliților lui Duca* (ALEX.). ◇ (*adj.*) *Stat-satelit.* **2** Localitate de importanță secundară din apropierea unui oraș,

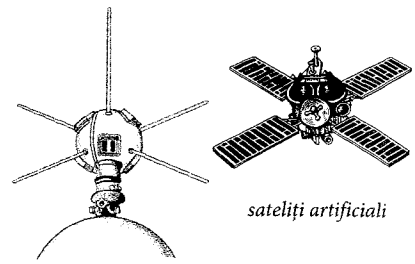

sateliți artificiali

dependentă de acesta. **3** (*electron.*) Unul dintre cele cinci, șase etc. difuzoare dintr-un sistem performant de sunet. **4** (*mec.*) Roată dințată a unui mecanism planetar care se rotește liber în jurul unui ax. **5** (*genet.*) Mică masă cromatică atașată unui cromozom printr-un filament subțire. **6** (*în antic.*) Mercenar care își însoțea stăpînul. • pl. *-ți.* /<fr. ***satellite***; cf. lat. *satelles, -itis* „escortă".

satelizá *vb. I. tr.* **1** A stabili un mobil pe o orbită închisă în jurul Pămîntului. **2** A pune o țară, o persoană în relație de dependență față de o alta. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***satelliser***.

sateloíd *s.m.* Satelit artificial destinat să se miște pe orbite apropiate de Pămînt. ◆ Aparat de zbor orbital, intermediar între un avion și un satelit artificial, dotat cu motor-rachetă de mică tracțiune. • pl. *-izi, -ide.* /de la ***satelit***; cf. it. *satelloide.*

satem ['satəm] *s.n.* (*lingv.*) Unul dintre cele două tipuri de limbi ale ramurilor indo-europene, care a păstrat în evoluția ei sunetul *s* înaintea vocalelor *e* și *i*, din care fac parte indo-iraniana, armeana, slava, baltica, traca, frigiana. • /<germ. ***Satem[sprache]***.

satén *s.n.* v. satin.

sáti *s.f.* (*la brahmani*) Nume dat văduvei care era arsă pe rugul funerar alături de corpul soțului defunct. ◆ Ritualul însuși. • /<fr. ***sati*** <cuv. hindi.

satín *s.n.* Țesătură deasă din mătase, bumbac, fibre sintetice etc., lucioasă pe una dintre fețe, folosită mai ales pentru căptușeli; atlaz. *Mîna dreaptă îi era îmbrăcată într-o mînecă suplimentară de satin* (CĂL.). • și *satén s.n.* /<fr. ***satin***; cf. ar. *Zaituni* <nm. pr. *Tsai-tung*, oraș în China.

satiná *vb. I. tr.* (*compl. indică țesături, hîrtii, carton etc.*) A da luciu prin presare la calandru. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***satiner***.

satinádă *s.f.* Țesătură care imită satinul. • /<fr. ***satinade***.

satinăj *s.n.* Luciu caracteristic dat țesăturilor sau hîrtiei, cartonului etc. prin satinare. • pl. *-e.* /<fr. ***satinage***.

satináre *s.f.* Acțiunea de *a satina* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***satina***.

satinát, -ă *adj.* Cu aspect lucios, mătăsos, ca satinul. *Tălpile lui erau satinate* (ARGH.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***satina***; cf. fr. *satiné.*

satinét *s.n.* Țesătură (de bumbac) care seamănă cu satinul. • pl. *-uri.* /<fr. ***satinette***.

satír *s.n.* **1** (*în mit. greacă*; și *nm. pr.*) Divinitate rustică, legată de cultul lui Dionysos, reprezentată ca o ființă cu corp omenesc acoperit cu păr, cu două coarne mici, cu urechile ascuțite, cu coadă și cu două picioare de țap sau de cal, care personifică instinctele brutale. *Cu satiri și cu bacante, Tata palidei Lucreții Sta de gît cu trei amante* (GOGA). ◇ Compar. *Am sărit din tufișuri ca satirii* (PER.). ◆ Reprezentare plastică a unei asemenea divinități. *Una din principalele statuie ce se află în spațioasa sală despre care tratăm este satirul*

adormit (FIL.). **2** Fig. (Epitet pentru un) om desfrînat, cinic. *Şi pe mama ei, sărmana, o bătuse şi o alungase din casă, monstrul, satirul, fiara cu chip de om* (TEOD.). • acc. şi *sátir*. pl. *-i*. /<fr. ***satyre***, lat. ***satyrus***, ***-i***; cf. gr. *Σάτυρος*.

satir (1)

satirá *vb. I. tr.* (*înv.*) A satiriza. *Pe noi tu ne-ai satirat!* (ALEX.). • prez.ind. *-ez*. /***satiră*** + *-a*.

satíră *s.f.* **1** (*lit.*) Scriere în versuri sau în proză în care sînt criticate, cu intenţii moralizatoare, didactice, defecte morale ale oamenilor sau aspecte negative ale societăţii. *Transcrierea limbii vorbite este, la Caragiale, un mijloc al satirei sociale* (CĂL.). ◆ Ext. Scriere, operă cinematografică, cuvîntare etc. cu caracter satiric, critic. **2** (*estet.*) Categorie estetică din sfera comicului, care critică cu violenţă şi caricatural pe cineva sau ceva. **3** (*la romani*) Poem dramatic şi didactic ale cărui personaje reprezentau satiri şi în care se criticau moravurile. • acc. şi *sátiră*. pl. *-e*. /<fr. ***satire***, lat. ***satira***, ***-ae*** „amestec, farsă improvizată".

satiriázis *s.n.* (*med.*) Exacerbare anormală a apetitului sexual la bărbaţi. • sil. *-ri-a-*. /<fr. ***satyriasis***; cf. gr. *σατυριάω* „a suferi de hiperexcitabilitate sexuală".

satíric[1]**, -ă** *adj., s.m.* **1** *adj.* Care aparţine satirei; care se referă la satiră; ironic, batjocoritor, muşcător. *Caragiale excelează-n reportajul satiric, în stilul de vervă vorbită* (CONST.). ◆ Care este înclinat spre satiră. *Un om foarte cunoscut pe timpii aceia prin spiritul său satiric şi plin de originalitate* (FIL.). ◆ (*subst. n.*) Conţinut, caracter specific al unei satire. *Femeia... e mai puţin compatibilă cu comicul şi mai ales cu satiricul* (IBR.). **2** *adj., s.m.* (Persoană) care satirizează; autor de opere satirice. *Maiorul Brăescu poate fi considerat ca cel mai puternic talent satiric al literaturii române actuale* (E. LOV.). • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***satirique***, lat. ***satiricus***, ***-a***, ***-um***.

satíric[2]**, -ă** *adj.* Care aparţine satirilor, care se referă la satiri. *Din bălării se ivi capul satiric al cotoiului meu cenuşiu* (ARGH.). ◇ *Dansuri satirice* = dansuri licenţioase executate în reprezentaţiile de drame satirice. *Dramă satirică* = (*la greci*) poem dramatic, deopotrivă patetic şi comic, în care corul era compus din satiri. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***satyrique***, lat. ***satiricus***, ***-a***, ***-um***.

satirísm *s.n.* Comportament de satir. • /<fr. ***satyrisme***.

satirizá *vb. I. tr.* A critica, a ridiculiza prin intermediul satirei; a prezenta în mod satiric. *Alecsandri a satirizat efectele influenţei franceze asupra boierilor şi mai ales a boiernaşilor* (IBR.). • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***satiriser***.

satirizábil, -ă *adj.* Care poate fi satirizat. • pl. *-i, -e*. /***satiriza*** + *-bil*.

satirizáre *s.f.* Acţiunea de *a satiriza* şi rezultatul ei; ridiculizare. • pl. *-ări*. /v. ***satiriza***.

satisfáce *vb. III. tr.* **1** (*compl. indică oameni*) A mulţumi, îndeplinind o dorinţă, o cerere, o necesitate etc.; a mulţumi. *Ce să-i cumpere?... Nu găsi ceva care să-l satisfacă* (PRED.). **2** (*compl. indică dorinţe, porniri, necesităţi etc.*) A duce la îndeplinire. **3** A corespunde sau a face să corespundă anumitor norme, reguli, criterii, cerinţe etc.; a se potrivi, a corespunde. *Închipuirea nu-mi satisface curiozitatea* (CA. PETR.). ◇ (*refl.pas.*) *Dorinţa de stabilitate în vorbire se satisface de către om mai cu succes* (PHIL.). **4** (*compl. indică obligaţii, datorii*) A onora. ◇ Expr. *A(-şi) satisface serviciul militar* (sau *armata*) = (*despre ostaşi în termen*) a îndeplini serviciul militar, a face armata. *Era la Bîrlad cînd a cunoscut-o, îşi satisfăcea serviciul militar* (PRED.). • prez.ind. *satisfac*. /<lat. ***satisfacĕre***, fr. ***satisfaire***, după *face*.

satisfácere *s.f.* **1** Faptul de *a satisface*; împlinire, rezolvare. *Pentru satisfacerea ambiţiilor tale eşti în stare să omori oameni* (BAR.). **2** (*înv.*) Satisfacţie. *Mîndria, iubirea lui ofensată găsea o satisfacere în aerul ei umilit* (VLAH.). • pl. *-i*. /v. ***satisface***.

satisfácţie *s.f.* **1** Sentiment de mulţumire, de plăcere al acelui care (şi-)a îndeplinit, (şi-)a satisfăcut nevoi, dorinţe, aspiraţii etc. *Amicul meu zîmbeşte cu acea satisfacţie pe care o simte orice om cînd i se face dreptate* (CAR.). ◆ Ceea ce produce mulţumire; motiv, prilej de a fi satisfăcut. *Toată tinereţea forfotea de ambiţii vulgare, unii pregătindu-se să cucerească situaţii politice, alţii avere, alţii mai ştiu eu ce satisfacţii terestre* (CE. PETR.). **2** (*adesea constr. cu vb. ca „a cere", „a obţine", „a da"*) Act prin care cineva repară o ofensă adusă cuiva; act prin care cineva obţine sau dă cuiva ceea ce pretinde, doreşte sau ceea ce merită. *Nu ne putem lăsa insultaţi... Eu vreau imediat satisfacţie* (CAR.). ◇ Expr. *A cere* (sau *a da*) *satisfacţie* = *a*) a cere de la cineva (sau a da cuiva) dreptate, cîştig de cauză; a pretinde satisfacţie morală în urma unei jigniri sau insulte; *b*) (*în trecut*) a provoca (sau a accepta o provocare) la duel. *M-ai insultarisit... trebuie să-mi dai satisfacţie... mă duc să aduc arme* (ALECS.). **3** Faptul de *a satisface*; satisfacere. *Marii imaginativi sînt creatori de lumi arbitrare, în care satisfacţia absolută a aspiraţiilor e posibilă* (CONST.). ◇ Expr. *A da satisfacţie* = a satisface. *Trebuie o mînă de fier care să ştie să dea satisfacţiune aspiraţiunilor naţionale* (GHICA). • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. şi (*înv.*) *satisfacţiúne s.f.* /<fr. ***satisfaction***, lat. ***satisfactio***, ***-onis***.

satisfacţiúne *s.f.* v. satisfacţie.

satisfăcătór, -oáre *adj.* **1** Care corespunde anumitor cerinţe, anumitor trebuinţe; care este potrivit cu anumite criterii. *Toţi indivizii cu o musculatură satisfăcătoare mînuiau un arc şi o suliţă* (CĂL.). **2** Care satisface; mulţumitor; acceptabil. *Nici una din aceste traduceri nu era satisfăcătoare, ceea ce a dus mai tîrziu la adoptarea neologismelor* (VIANU). ◇ (*adv.*) *Nu poate zugrăvi satisfăcător pe ţărani* (IBR.). • pl. *-ori, -oare*. /***satisface*** + *-(ă)tor*.

satisfăcút, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care este plin de mulţumire, de satisfacţie; ale cărui dorinţe, porniri, necesităţi, exigenţe au fost îndeplinite; căruia i s-a dat satisfacţie; mulţumit. *Comisarul se răsturnase, satisfăcut... şi aştepta* (G. M. ZAMF.). ◆ (*despre manifestări ale oamenilor*) Care exprimă mulţumire, satisfacţie. *Oamenii şi-au modelat faţa într-un surîs satisfăcut* (RALEA). • pl. *-ţi, -te*. /v. ***satisface***.

satîr *s.n.* **1** Cuţit mare de bucătărie, cu lamă scurtă, lată şi grea, folosit pentru spart oase, pentru tocat carne etc. *Ascuţitorii de topoare şi satîre valsau cu piciorul pe o pedală, care învîrtea piatra de moară* (ARGH.). **2** (*înv.*) Secure folosită ca armă de luptă sau ca unealtă a călăului. *Sosind în locul unde trebuia să primească moartea, gîdea cu satîrul în mînă... se apropie de osîndit* (BĂLC.). • pl. *-e*. /<tc. ***satır***.

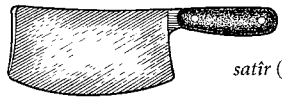

satîr (1)

satîráş *s.m.* (*în trecut, în Ţările Rom.*) Soldat lefegiu din vechea gardă domnească înarmat cu satîr; satîrgiu. *Arnăuţii şi satîraşii îşi curăţau armele* (FIL.). • pl. *-i*. /***satîr*** + *-aş*.

satîrgí-başá *s.m. invar.* (*în trecut, în Ţările Rom.*) Comandant al satîrgiilor. *Douăzeci şi cinci idiclii, sub comanda marelui satîrgi-başa al cămărăşiei, străbăteau întinsa pădure a Vlăsiei* (FIL.). • /<tc. ***satırcı başı***.

satîrgíu *s.m.* (*în trecut, în Ţările Rom.*) Soldat mercenar în armata ţărilor române, înarmat cu satîr; satîraş. • pl. *-gii*. /<tc. ***satırcı***.

satráp *s.m.* (*ist.*) Guvernator al unei satrapii, cu puteri absolute. *Fusese din născare în Persia satrap* (ARGH.). ◆ Fig. Conducător despotic, rău, crud; tiran; persoană cu apucături dictatoriale, despotice. *Ar fi avut putere să-i pună cu botul pe labe pe toţi satrapii mici şi mari ce terorizau umanitatea de la marginile oraşului* (G. M. ZAMF.). • pl. *-i*. /<fr. ***satrape***, lat. ***satrapes***, ***-is***; cf. gr. *σατράπης* <cuv. persan *khshathrapa* „domnul regatului".

satrápic, -ă *adj.* Care aparţine satrapului, care se referă la satrap; tiranic. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***satrapique***.

satrapíe *s.f.* **1** (*ist.*) Provincie în vechiul Imperiu Persan, condusă de un satrap. *Înţelege că a intrat pe teritoriul unei satrapii asiatice unde un singur om taie şi spînzură fără nici o teamă de stăpînire* (CE. PETR.). ◇ Fig. *România nu e chemată să rămînă în vecii vecilor proprietatea sau satrapia politicianilor analfabeţi* (MACED.). **2** Fig. Guvernare, stăpînire despotică, tiranică; faptă, atitudine, comportare de satrap. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***satrapie***, lat. ***satrapīa***, ***-ae***, ngr. ***σατραπεία***.

saturá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică sisteme fizico-chimice, tehnice etc.*) A aduce în starea de saturaţie. *Aerul saturat de vapori de apă* (BART). **2** Fig. A face să ajungă la saturaţie, la saţietate (ceva sau pe cineva). *Creaţia marelui poet trăieşte, respiră în atmosfera saturată de extrema tensiune a voinţei* (VIANU). • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***saturer***, lat. ***saturare***.

saturábil, -ă *adj.* (*despre sisteme fizico-chimice sau tehnice*) Care poate fi adus în stare de saturaţie. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***saturable***.

saturabilitáte *s.f.* Capacitatea de a fi saturat. • /<fr. ***saturabilité***.

saturánt, -á *adj.* **1** (*despre factori fizico-chimici*) Care poate să producă o stare de saturaţie. ◇ *Vapori saturanţi* = vapori care se află în contact cu lichidul sau solidul din care s-au dezvoltat. **2** Fig. Care produce oboseală, dezgust, blazare, plictiseală. *Delirul lui... saturant, inexpresiv* (RALEA). • pl. *-ţi, -te*. /<fr. ***saturant***.

saturáre *s.f.* Faptul de *a satura*. • pl. *-ări*. /v. ***satura***.

saturát, -á *adj.* **1** (*chim., fiz.; despre sisteme fizico-chimice sau tehnice, compuşi chimici etc.*) Care nu formează compuşi de adiţie din cauza lipsei de valenţe libere. ◇ *Vapori saturaţi* = vapori avînd densitate maximă pentru presiunea şi temperatura la care se află. *Soluţie saturată* = soluţie cu o concentraţie maximă pentru presiunea şi temperatura la care se află. **2** Fig. Care a atins punctul de intensitate, de valoare etc. maximă. *Pe subţirele fir al ideii... se angrenează numeroase determinări care îmbogăţesc şi completează portretul, dîndu-i înfăţişarea unui întreg saturat* (VIANU). • pl. *-ţi, -te*. /v. ***satura***; cf. fr. *saturé*.

saturatór *s.n.* Aparat utilizat pentru concentrarea unei soluţii pînă la saturaţie, prin dizolvarea în ea a unei substanţe solide sau a unui gaz. • pl. *-oare*. /<fr. ***saturateur***.

saturáţie *s.f.* (*fiz., chim., tehn.*) **1** Stare a unui sistem fizic, chimic sau tehnic pentru care o anumită mărime caracteristică a atins valoarea maximă. ◆ Stare a unui compus chimic care nu mai are valenţe libere şi nu mai poate da reacţii de adiţie. ◆ Stare a unui mediu (lichid, gazos etc.) în care nu se mai poate adăuga (prin dizolvare, evaporare etc.) o nouă cantitate de substanţă. *Aerul cafenelelor e încărcat pînă la saturaţie de fum* (STANCU). **2** Fig. Stare de intensitate maximă a unui fenomen, sentiment etc.; ext. plictiseală, oboseală, blazare, dezgust cauzate de o asemenea stare. *Saturaţia sufletească era atît de desăvîrşită, încît simplul fapt de a se găsi faţă în faţă trebuia să-i aducă aici* (D. ZAMF.). • g.-d. *-iei*. şi (*înv.*) *saturaţiúne s.f.* /<fr. ***saturation***, lat. ***saturatio***, ***-onis***.

saturaţiúne *s.f.* v. saturaţie.

satúrn *s.n.* (*chim.*) Nume dat de alchimişti plumbului. • /<fr. ***saturne***.

saturnále *s.f. pl.* **1** (*în antic. romană*) Sărbători populare la romani, în cinstea zeului Saturn, care aveau loc în fiecare an cu prilejul terminării muncilor agricole, caracterizate prin bucurie şi libertate absolută, cînd sclavii se considerau egali cu stăpînii lor. *Prea sînteţi cultivaţi, cu gust... Ştiţi anul primei saturnalii* (VULP.). ◆ (*la sg.*) Dans cu caracter obscen cu ocazia acestor sărbători; ext. dans zgomotos, sălbatic. **2** Fig. Petrecere desfrînată; orgie. • şi *saturnálii s.f. pl.* /<lat. ***Saturnalĭa***, ***-orum***, fr. ***saturnales***; cf. nm. pr. *Saturn*, zeul agriculturii la romani, echivalat şi cu Cronos, zeul grec al timpului.

saturnálii *s.f. pl.* v. saturnale.

satúrnia *s.n.* (*entom.*) Fluture mare, cu corpul păros, care are pe aripile colorate în brun-gălbui pete rotunde divers colorate, dispuse concentric, ca la păuni (*Saturnia*); ochi-de-păun-de-noapte. • sil. *-ni-a*. /<it. ***saturnia***, fr. ***saturnie***; cf. nm. pr. *Saturnia*, denumire purtată de zeiţa Iunona ca fiică a lui Saturn.

saturnián, -á *adj.* **1** (*geol.*) *Perioadă saturniană* = perioadă anterioară revoluţiei geologice care a dat continentelor forma actuală. **2** (*despre oameni*) Care este trist, melancolic. **3** (*astrol.*) Care se referă la

planeta Saturn; saturnin. **4** (*lit.*) *Vers saturnian* = vers saturnin. • sil. *-ni-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***saturnien***.

saturnín[1], -ă *adj.* **1** Care este produs de plumb, care aparține, care se referă la plumb. **2** (*med.; despre boli*) Care este provocat de intoxicația cu plumb sau cu compușii acestuia. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***saturnin***, germ. ***saturnin***; cf. fr. *saturne*, nume dat plumbului de alchimiști.

saturnín[2], -ă *adj.* Care aparține lui Saturn, care se referă la Saturn. <> (*lit.*) *Vers saturnin* = verb iambic de șapte silabe, întrebuințat în poezia latină arhaică; saturnian. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***saturnien***; cf lat. ***saturnĭus, -a, -um*** <nm. pr. *Saturn*, zeul agriculturii la romani, echivalat și cu zeul grec Cronos.

saturnísm *s.n.* (*med.*) Boală profesională provocată de intoxicația cronică cu plumb. • /<fr. ***saturnisme***.

saț *s.n.* **1** (*pop.*) Senzație a celui sătul; faptul de a fi sătul; saturare, îndestulare. *Poame A căror suc ațîță foame, Iar saț n-aduce nicidecum* (ALECS.). <> Loc.adj., adv. *Fără (de) saț* = *a)* lacom, nesătul, nesățios. *Lup ce bea sînge fără sațiu* (CRON.); *b)* fig. nepotolit, avid. *Dar ochii mari și minunați Lucesc adînc himeric, Ca două patimi fără saț* (EMIN.). <> Loc.adv. *Pînă la saț* = în mare cantitate, de ajuns, din belșug; din plin. *Își crea, fără îndoială, iluzia că mănîncă mult, că mănîncă pînă la saț* (STANCU). <> Expr. *A ține* (sau *a-i ține, a-i fi cuiva*) *(de) saț* = a(-i) potoli cuiva foamea pentru mai mult timp. *Peștele de undiță și mămăliga de rîșniță nu țin saț* (SADOV.). *A-și ține sațul* = a se sătura pentru mult timp. *A nu avea* (sau *a nu afla*) *saț* = a nu ajunge la sațietate; a fi lacom, nesățios. *Cînd fierbe oala la foc, să nu mănînci, că nu vei avea saț* (POP.). **2** Fig. Dezgust, silă, repulsie, lehamite. *Cele mai mari iubiri au clipe, ore și zile moarte, au osteneli, au saț trecător* (TEOD.). **3** (*pop.*) Stare, senzație, pornire a omului lacom, nesătul sau îmbuibat. *Feriți-vă să nu cumva să să îngreuieze inimile voastre cu sațiul mîncării* (N. T. 1648). **4** (*înv., reg.*) Belșug, abundență; îndestulare. *Sosi toamna și, nu știu cum, cu dînsa veni și sațiul în casa lui* (C. NEGR.). • și *sățiu s.n.* /lat. ***saties***.

sațiábil, -ă *adj.* Care (se) poate sătura. • sil. *-ți-a-.* pl. *-i, -e.* /<lat. ***satiabilis, -e***.

sațiabilitáte *s.f.* Însușirea de *a fi sațiabil*. • sil. *-ți-a-.* /<engl. ***satiability***.

sațietáte *s.f.* **1** Stare a celui sătul; saț, saturație; îmbuibare. **2** Plictiseală, oboseală, dezgust provocat de suprasaturație; saturație. *Jocul cunoscut al sațietății... împinge pe rafinați spre primitivism* (E. LOV.). • sil. *-ți-e-.* /<fr. ***satiété***, lat. ***satiĕtas, -atis***.

sățiu *s.n.* v. saț.

sau *conj.* **1** (*cu funcție disj.*) Ori, fie: *a)* (*leagă elemente sau prop. care se exclud ca opuse, contrare sau contradictorii între care nu există posibilitatea alegerii*) *Dumnezeu sau dracul mă va însănătoșa* (C. NEGR.). <> (*elementele incompatibile privesc perioade, circumstanțe etc. puse în legătură cu același element de referință*) *Tot una-i dacă astăzi sau mîne o să mor* (EMIN.). <> (*al doilea membru al disj. este o neg.*) *Cine știe de este mai bine A fi sau a nu fi* (EMIN.). *b)* (*leagă elemente sau prop. care se exclud ca alternative*) *Despre morți trebuie să taci sau să spui numai bine* (I. BOT.). <> (*corelativ, indică necesitatea de a alege între două alternative*) *Sau mîine, sau poimîine va veni fratele lui. c)* (*în enumerări, precedînd fiecare elem. al enumerării sau numai pe ultimul*) *Era un obosit, un sfios sau un mare mîndru* (M. I. CAR.). **2** (*cu funcție explic.*) Adică, cu alte cuvinte. *Peatra-sulimanului sau peatră-bună pentru făcut alifie de obraz* (CR.). **3** (*cu funcție cop.*) Precum, și. *Nisipul se găsește pe fundul rîurilor, lacurilor sau mărilor.* **4** (*în prop. interog., cu funcție concl., atenuată de o nuanță de îndoială*) Nu cumva? oare? poate? *Dar voi ce vă legănați? Sau vreți cuibul să-mi stricați?* (POP.). • ***/să*** + ***au***.

saudít, -ă *s.m, s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Arabiei Saudite sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuiește în Arabia Saudită; locuitorii Arabiei Saudite. **2** *adj.* Care aparține Arabiei Saudite sau saudiților, care se referă la Arabia Saudită sau la saudiți; care este originar din Arabia Saudită. • sil. *-sa-u-.* pl. *-ți, -te.* /de la nm. pr. *Arabia* ***Saudită***, stat în Peninsula Arabia.

săulă *s.f.* (*mar.*) Parîmă (subțire) folosită pentru a manevra velele sau pavilioanele și pentru a lega diferite obiecte la bordul unei nave. *Trăgea lochul înapoi, pe punte, și întindea saula la uscat* (TUD.). • sil. *sa-u-.* pl. *-e.* /etimol. nec.; cf. germ. *Säule*.

săună *s.f.* Baie de aburi fierbinți care constă în expunerea corpului la o temperatură înaltă, după care se activează circulația prin dușuri (sau stropire) cu apă rece (și prin lovirea corpului cu o măturică specială de nuielușe (cu frunze) de stejar. • sil. *sa-u-.* pl. *-e.* /<fr. ***sauna*** <cuv. finlandez.

saur- Elem. de compunere „reptilă, șopîrlă". • și *sauro-.* /<fr. ***saur(o)***-; cf. gr. *σαῦρα, σαῦρος*.

sauriăn *s.m.* (*zool.; la pl.*) Ordin de reptile cu corpul alungit, de obicei cu patru picioare, cu pielea acoperită cu solzi cornoși, cu o singură arcadă a craniului și cu coada de obicei lungă, care cuprinde șopîrlele, cameleonii etc. (*Sauria*); (*și la sg.*) reptilă care face parte din acest ordin. • sil. *sa-u-ri-an.* pl. *-ieni.* /<fr. ***saurien***; cf. gr. *σαῦρος* „șopîrlă".

sauro- v. saur-.

saurocór, -ă *adj.* (*bot.; despre semințe*) Care este răspîndit prin intermediul șopîrlelor. • pl. *-i, -e.* /<***sauro-*** + ***-cor***; cf. gr. *σαῦρος* „reptilă, șopîrlă", *χωρέω* „a (se) deplasa".

saurofág, -ă *adj.* (*zool.*) Care se hrănește cu șopîrle. • sil. *sa-u-.* pl. *-gi, -ge.* /***sauro-*** + ***-fag***.

saurofidiéni *s.m. pl.* (*zool.*) Supraordin de reptile care cuprinde ordinul lacertilienilor și ofidienilor. • sil. *sa-u -; -di-eni.* /<fr. ***saurophidiens***.

saurografíe *s.f.* (*zool.*) Descriere sistematică a șopîrlelor. • sil. *sa-u-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***saurographie***.

sauropóde *s.n. pl.* (*paleon.*) Subordin de reptile dinozauriene fosile, amfibii și erbivore, cuprinzînd diplodocul, brontozaurul, gigantozaurul etc. • sil. *sa-u-.* /<fr. ***sauropodes***.

sauropterigiéni *s.m. pl.* (*paleon.*) Ordin de reptile marine din mezozoic, carnivore, caracterizate prin labele transformate în înotătoare și prin acoperirea părților ventrale cu plăci dermice. • sil. *sa-u-; -gi-eni.* /<fr. ***sauroptérygiens***.

saurozăur *s.m.* (*paleon.*) Reptilă din cretacicul superior, care cîntărea circa 10 tone și atingea o lungime de pînă la 12 m. • sil. *sa-u-; -za-ur.* pl. *-i.* /***sauro-*** + ***-zaur***.

saussurian, -ă [sosyri'an] *adj.* (*lingv.*) Care aparține lui Saussure, care se referă la Saussure, la teoriile lui. • pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***saussurien***; cf. nm. pr. Ferdinand de *Saussure*, lingvist elvețian.

saussurit [sosy'rit] *s.n.* (*mineral.*) Mineral, telurură naturală de aur și de plumb, din care se extrage aurul. • /<fr. ***saussurit***.

sauvignon [sovi'ɲon] *s.n.* (*vit.*) Soi de viță-de-vie, originar din Franța, cu strugurii mici, cilindrici, îndesați și cu boabele verzui, ușor transparente, din care se produc vinuri fine, demiseci, de calitate superioară. ◆ Vin produs din strugurii acestui soi de viță. • /<fr. ***sauvignon***.

savá *conj.* v. săvai.

savái *adv., conj.* v. săvai.

savánă *s.f.* (*geogr.*) Cîmpie întinsă caracteristică regiunilor tropicale, acoperită cu ierburi înalte și (pe alocuri) cu tufe ori cu arbuști spinoși sau cu specii de arbori rezistenți la secetă. • pl. *-e.* /<fr. ***savane***, germ. ***Savanne***; cuv. caraib.

savánt, -ă *adj., s.m., s.f.* **I** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) cu cunoștințe vaste și temeinice; (persoană) care creează în domeniul științei; erudit. *Am înțeles că era un savant..., dar și un om ciudat* (TEOD.). **II** *adj.* **1** (*despre manifestările, creațiile oamenilor etc.*) Care denotă erudiție, știință, ext., artă, pricepere, măiestrie. *Am privit-o mirat de preferințele atît de precise și oarecum savante* (CA. PETR.). <> (*adv.*) *Nu l-ar mulțumi acum decît o războinare mai savant distilată* (CE. PETR.). <> Fig. *Mai ieri aveam atîtea adevăruri, Savante mingi cu care mă jucam* (PHIL.). **2** (*despre organizații, adunări etc.*) Care este format din savanți. *Eteria... a rămas o societate savantă, fără influență asupra maselor* (OȚETEA). <> (*iron.*) *Și prostatecele nări Și le umflă orișicine în savante adunări* (EMIN.). ◆ Ext. Care este inaccesibil publicului larg. *Textul e prea savant pentru ei.* **3** (*lingv.; despre cuvinte, construcții etc.*) Care este împrumutat (recent) din greacă sau latină; care este format din elemente grecești sau latinești; ext. care este folosit de oamenii instruiți; livresc. *Acest latinism savant nu are acces decît în postume* (PER.). **4** Care are la bază limbile și cultura greco-latină; care este cult, livresc. *Principiile esteticii savante sînt ignorate cu dezinvoltură; pulsează însă ritmul vorbirii moldovenești de epocă* (PER.). ◆ (*despre limbi*) Care este folosit ca limbă de cultură. *Limba latină a continuat să fie folosită ca limbă savantă pînă în secolul al XIX-lea* (GRAUR). • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***savant***; cf. *savoir* „a ști".

savantíſc *s.n.* (*fam., adesea iron.*) Erudiție; ext. pedanterie, prețiozitate. *Cartea e de un savantîſc cu totul nepotrivit menirii ei și e înțesată de neologisme* (CĂL.). • pl. *-uri.* /***savant*** + ***-îſc***.

savár *s.m.* v. savart.

savarínă *s.f.* Prăjitură făcută dintr-un aluat moale și pufos, copt în forme speciale, care se îmbibă cu sirop (și rom) și este garnisită cu frișcă. *La Tuffli mininc întotdeauna o indiană și o savarină* (IBR.). • pl. *-e.* /<fr. ***savarin***; cf. nm. pr. Jean Anthelme Brillat-*Savarin*, avocat, politician și celebru gastronom francez.

savárt *s.m.* (*muz.*) Unitate de măsură pentru intervalele muzicale, de 301 ori mai mică decît o octavă. • pl. *-ți.* și *savár s.m.* /<fr. ***savart***; cf. nm. pr. Félix *Savart*, fizician francez.

savát *s.n.* (*sport*) Sport practicat în Franța în sec. 19, în care se foloseau mîinile și picioarele (pentru piedici). • /<fr. ***savate***.

savoáre *s.f.* **1** Senzație plăcută produsă de unele alimente asupra organului gustului; gust deosebit, plăcut; aromă plăcută a unor alimente. *Am băut mai multe cupe cu picioruș dintr-un vin care-și sporea necontenit savoarea* (SADOV.). **2** Fig. Stare de încîntare, de farmec, de satisfacție etc. produsă de cineva sau de ceva; farmec; haz. *Mama lor, în clipe de minie, întrece în savoare și cruditate vocabularul anecdotelor din jurul mesei* (TEOD.). • /<fr. ***saveur***; cf. lat. *sapor, -oris* „gust (plăcut)".

savoiárd, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Savoiei sau care este originară de acolo; (*la pl. m.*) populație care locuiește în Savoia; locuitorii Savoiei. **2** *adj.* Care aparține Savoiei sau savoiarzilor, care se referă la Savoia sau la savoiarzi; care este originar din Savoia. <> *Dialect savoiard* = dialect de tip franco-provensal vorbit în Savoia. • sil. *-vo-iard.* pl. *-zi, -de.* /<fr. ***savoyard***; cf. nm. pr. *Savoia*, regiune din Alpii Occidentali.

savoir-vivre [sa,vwar'vivr] *s.n.* Cunoașterea și practicarea uzanțelor în societate. • /<fr. ***savoir-vivre***.

savón *s.n.* v. sovon.

savoniéră *s.f.* Cutie (din material impermeabil) în care se ține săpunul de toaletă; săpunieră. • sil. *-ni-e-.* pl. *-e.* /<fr. ***savonnière***.

savurá *vb. I. tr.* **1** A mînca sau a bea ceva pe îndelete și cu plăcere; a aprecia în mod deosebit gustul. *Cu atît mai bine savuram mîncările, cu cît aveam înainte vinuri generoase* (SIO.). **2** Fig. A se bucura de ceva pe îndelete, a-i plăcea (ceva) mult; a se delecta, a se desfăta. *Judecătorul de instrucție se înveselí savurînd mai dinainte spaima în care se va zbate Tair* (STANCU). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***savourer***.

savuráre *s.f.* Acțiunea de *a savura* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***savura***.

savúră *s.f.* **1** (*mar.*) Balast; lest. **2** Material pietros granulat, obținut prin concasarea rocilor, folosit la prepararea asfaltului și la construcția drumurilor. • pl. *-uri.* /<ngr. ***σαβούρα***; cf. lat. *saburra*.

savurós, -oásă *adj.* **1** (*despre alimente*) Care este plăcut la gust; care este plin de savoare; delicios, gustos. *Nu se află în apele noastre alt pește mai bogat și mai savuros* (SADOV.). **2** Fig. Care este plin de farmec; delicios, agreabil, încîntător. *Acest sentiment îi făcea asediul mai savuros* (CĂL.). • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***savoureux***.

saxaná *s.f.* **1** (*turc. înv.*) Sarcină, povară (purtată de oameni sau de animale); ext. animal de povară. *Se hotărî a se duce acasă cu saxanaua în spinare* (ISP.). <> Expr. *Saxana briceag*, se spune ironic despre un om nevoiaș, prost îmbrăcat. **2** Fig. (*pop.*) Necaz, greutate. *Învățat cu saxanaua* (POP.). • pl. *-ale.* /<tc. ***seyisane*** (*pop. seysana*) „cal de povară", srb. ***seksana***.

saxatíl, -ă *adj.* (*biol.; despre plante și animale*) Care crește sau trăiește în locuri pietroase; saxicol; litofil. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***saxatile***, lat. ***saxatĭlis, -e***; cf. lat. *saxum, -i* „stîncă".

saxaúl *s.m.* (*bot.; la pl.*) Gen de arbori sau de arbuști din familia chenopodiaceelor, răspîndiți în Asia

Centrală, cu frunzele foarte puțin dezvoltate, care fixează solurile nisipoase (*Holoxylon*); (*și la sg.*) plantă care face parte din acest gen. • pl. *-i.* /<fr. ***saxaoul***.

saxhórn *s.n.* (*muz.*) Instrument muzical de suflat, din alamă, folosit în fanfare și orchestre (althorn, fligorn, eufoniu etc.). • pl. *-uri.* /<fr. ***saxhorn***, germ. ***Saxhorn***; cf. nm. pr. Adolphe *Sax*, numele meșterului belgian care a creat instrumentul numit *Horn* „corn".

saxi- Elem. de compunere „stîncă, rocă". • /<fr. ***saxi-***; cf. lat. *saxum, -i* „piatră".

saxícol, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* (*biol.; despre organisme vegetale sau animale*) Care crește sau trăiește pe stînci sau pe roci; saxatil. **2** *s.f.* (*ornit.*) Gen de păsări cîntătoare cu penajul cenușiu-deschis pe spate, cu pîntecele galben și aripile negre. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***saxicole***, lat. ***saxicola***; cf. lat. *saxum, -i* „stîncă", *colĕre* „a locui".

saxíe *s.f.* v. sacsie.

saxifragacée *s.f.* (*bot.; la pl.*) Familie de plante lemnoase și erbacee, dicotiledonate, avînd ca tip saxifraga, care cresc în locuri stîncoase; (*și la sg.*) plantă care face parte din această familie. • pl. *-cee.* /<fr. ***saxifragacées***.

saxifrágă *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee dicotiledonată din familia saxifragaceelor, care crește printre stînci. • pl. *-gi.* /<lat. ***saxifraga***, fr. ***saxifrage***; cf. lat. *saxum, -i* „stîncă", *frangĕre* „a sparge".

saxofón *s.n.* (*muz.*) Instrument muzical de suflat, din alamă, de forma unui tub conic, cu mușt iuc și clape, îndoit la capăt în formă de pipă, construit pe principiul clarinetului. *Plîngeri de saxofon răsunară în odaia alăturată* (CĂL.). • pl. *-oane.* /<fr. ***saxophone***, germ. ***Saxophon***; cf. nm. pr. Adolphe *Sax*, numele meșterului belgian care a creat instrumentul, gr. *φωνή* „sunet".

saxofon

saxofoníst *s.m.* (*muz.*) Instrumentist care cîntă la saxofon. • pl. *-iști.* /<fr. ***saxophoniste***.

saxón, -á *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m.* (*la pl.*) Uniune de triburi germane care populau vechea Saxonie (ținuturile dintre Elba și Rin); (*și la sg.*) persoană care aparținea acestei populații sau care era originară din vechea Saxonie. **2** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Saxoniei; (*la pl. m.*) locuitorii Saxoniei. **3** *adj.* Care aparține Saxoniei sau saxonilor, care se referă la Saxonia (veche) sau la saxoni; originar din Saxonia (veche). *Uzina saxonă nu vindea decît predat în gara ei* (CA. PETR.). ◇ (*subst. f.*) *Saxona veche* = vechea germană de jos. *Saxona modernă* = dialect al limbii germane. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***saxon***; cf. nm. pr. *Saxonia*, vechi stat german, astăzi land în N Germaniei.

saxoniăn, -ă *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Etajul permianului mediu de facies continental din V Europei. **2** *adj.* Care aparține saxonianului, specific saxonianului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din saxonian. • sil. *-ni-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***saxonien***; cf. nm. pr. *Saxonia*, vechi stat german, astăzi land în N Germaniei.

saxotrómbă *s.f.* (*muz.*) Instrument muzical de suflat, confecționat din piele, situat între goarnă și saxhorn, cu sunetul mai puțin dulce decît al cornului, folosit în muzica militară și în fanfare. • pl. *-e.* /<fr. ***saxotromba***.

saxtúbă *s.f.* (*muz.*) Instrument muzical de suflat din alamă, de mari dimensiuni, cu o sonoritate puternică de bas. • pl. *-e.* /<germ. ***Saxtuba***.

saz *s.n.* (*muz.*) Instrument muzical oriental cu coarde. *Făcu ziafet în seara aceea aducînd și sazuri* (VĂCĂR.). • pl. *-uri.* /<tc. ***saz***.

sazán *s.m.* (*iht.; reg.*) Crap. • pl. *-i.* /<tc. ***sazan***.

să *conj.* **I** Marcă a conjunct. *Nu știu să rezolv problema.* **II** Marcă a conjunct. și, în același timp, conj. subordonatoare, care introduce o prop.: *a*) subiectivă. *Trebuie să fie un farmec secret și inexplicabil* (ARGH.); *b*) predicativă. *Ceea ce-i cerem este... să evite prețiozitatea* (CĂL.); *c*) atributivă. *Nu există floare să nu-i placă*; *d*) completivă directă. *Aș fi vrut să fiu un muzicant* (BRĂT.); *e*) completivă indir. *Îmi amintesc să fi făcut acest lucru*; *f*) finală. *Mergeam să ne închinăm* (M. I. CAR.); *g*) consecutivă. *E prea interesat de acest subiect să nu vină la dezbatere*; *h*) concesivă. *Să fi dat mii de lei, nu găseai fir de mac printre nisip* (CR.); *i*) condițională. *Dacă vrei să ne uimești, să faci ceva deosebit.* **III** Formează loc.conj. *Măcar să...* (*introduce o prop. concesivă*). *Nu renunț la film, măcar să știu că mă ceartă mama. Numai să...* (*introduce o prop. condițională*). *Poate face multe lucruri bune, numai să vrea. Pînă să...* (*introduce o prop. temporală*). *Pînă să se trezească el, telefonul s-a oprit din sunat. Fără să...*: *a*) (*introduce o prop. modală*) *A citi cartea fără să fie atent*; *b*) (*introduce o prop. concesivă*) *Fără să vrea, l-a jignit. Pentru ca să...*: *a*) (*introduce o prop. finală*) *Am cumpărat tabloul pentru ca să completez colecția*; *b*) (*cu val. cop.*) *A acceptat condițiile, pentru ca să formuleze mai tîrziu noi pretenții.* • /lat. ***si***.

săbăș *s.n.* (*reg.*) **1** Mod în care se prezintă cineva. **2** Comportament, atitudine; obicei, deprindere. • pl. *-e, -uri.* /<magh. ***szabás***.

săbăi *vb. IV. tr.* (*reg.; compl. indică materiale textile*) A croi, a lucra. • prez.ind. *-iesc.* /***săbău*** + *-i*; cf. magh. *szab*.

săbăiță *s.f.* (*reg.*) Croitoreasă. • pl. *-e.* /***săbău*** + *-iță*.

săbărél *s.n.* (*mai ales art.*) Numele unui dans popular. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • /nm. pr. (rîu, afluent al Argeșului) ***Sabar*** + *-el*.

săbășag *s.n.* (*reg.*) Vacanță; concediu; permisie. *Fă-te, măi mîndruț, beteag Și vină pe săbășag* (POP.). • pl. *-uri.* /<magh. ***szabadság***.

săbău *s.m.* (*reg.*) Croitor; cojocar, blănar. *Nu-i săbău să-l săbăiască, Nici foarfeci ca să-l croiască* (POP.). • pl. *-ăi.* /<magh. ***szabó***.

săbiá *vb. I. tr., refl. recipr.* (*înv.*) A (se) tăia cu sabia. • sil. *-bi-a.* prez.ind. *-iez.* /***sabie*** + *-a*.

săbiát, -ă *adj.* (*înv., reg.*) Care este (ascuțit) ca o sabie. • sil. *-bi-at.* pl. *-ți, -te.* /v. ***săbia***.

săbiér *s.m.* (*înv.*) Fabricant de săbii. • sil. *-bi-er.* pl. *-i.* /***sabie*** + *-ar*.

săbioáră *s.f.* **1** Dim. al lui *sabie*; săbiuță. *Asupra săbioarei lui era o armă înfricoșată care-l putea ajunge dintr-un salt* (SADOV.). **2** (*iht.*) Numele a două specii de pești: *a*) pește de apă dulce, cu corpul lucios și turtit, cu abdomenul arcuit și cu creasta abdominală ascuțită (*Pelecus cultratus*); sabie, săbiuță; *b*) oblete (*Alburnus alburnus*). *O săbioară argintie se prinse în cîrligul lui nenea Radu* (SADOV.). **3** (*bot.*) Săbiuță (*Gladiolus imbricatus*). • pl. *-e.* /***sabie*** + *-ioară*.

săbióí *s.n.* Aug. al lui *sabie*. *După ce alese un săbioi, ce de-abia oamenii ceilalți îl țineа în mînă..., voi să plece* (ISP.). • pl. *-oaie.* /***sabie*** + *-oi*.

săbiúță *s.f.* **1** Dim. al lui *sabie*; săbioară. *Dănuț se retrase pe lîngă zid într-un colț, tîrînd săbiuța ruginită și zîngănitoare* (TEOD.). **2** (*iht.*) Săbioară. **3** (*bot.*) Plantă erbacee din familia iridaceelor, cu bulb, cu tulpina dreaptă, cu frunzele în formă de sabie și cu florile purpurii (*Gladiolus imbricatus*); gladiolă, săbioară. • pl. *-e.* /***sabie*** + *-uță*.

săblázná *s.f.* (*înv.*) **1** Pericol, primejdie (de moarte); supărare, necaz. **2** Prilej de a greși, de a cădea în păcat; ispită, tentație. **3** Faptul de a greși, de a cădea în păcat. *Pace multă celor ce iubesc leagea ta și nu este lor săblazná* (PS.). **4** Poluție. • pl. *-e.* /<sl. veche **съблазнь**.

săblăzní *vb. IV.* (*înv.*) **1** *tr., refl.* A (se) abate de la calea morală, a duce sau a cădea în ispită, în păcat. *De ce se săblăzneaște sau greșaște sufletul e pentru ranele trupului și boalele* (COR.). **2** *refl.* A se lepăda de... *Fericit iaste cela ce nu se va săblăzni de mine* (COR.). **3** *tr., refl.* A (se) supăra, a (se) necăji. **4** *refl.* A avea poluție. • prez.ind. *-esc.* /<sl. veche **съблазьнити сѧ**.

săbór *s.n.* v. sobor[1].

săbórnic, -ă *adj.* v. sobornic.

săbornicésc, -eáscă *adj.* v. sobornicesc.

săc, -ă *adj.* v. sec.

săcá *vb. I.* v. seca.

săcát, -ă *adj.* v. secat.

săcăciúne *s.f.* v. secăciune.

săcălăș *s.n.* v. săcăluș.

săcălúș *s.n.* (*milit.; înv.*) Tun mic, rudimentar, cu tragere directă. *Au slobozit tîrgoveții... un sacaluș* (COSTIN). • pl. *-uri, -e.* și *sacalúș, săcăláș* *s.n.* /<magh. ***szakallás***.

săcătéu *s.n.* (*reg.*) Săculeț. • pl. *-eie.* /<magh. ***szacató*** „coș, paner".

săceálă *s.f.* v. țesală.

săcelá *vb. I.* v. țesăla.

săcói *s.n.* Aug. al lui *sac*. • pl. *-oaie.* /***sac*** + *-oi*.

săcotéi (*reg.*) Săculeț. • pl. *-eie.* /***sac*** + *-otei*.

săcríu *s.n.* v. sicriu.

săcúi[1] *s.n.* (*reg.*) Săculeț care se poartă atîrnat de gît; trăistuță. ◆ Săculeț în care se pun la stors fagurii sau cașul. • pl. *-uie.* /***sac*** + *-ui*; cf. **sacculeum* <*saccŭlus, -i*.

săcúi[2] *s.m.* v. secui.

săcuiésc, -eáscă *adj.* v. secuiesc.

săculéț *s.n.* **1** Dim. al lui *sac*; săculeț, săcușor. *Să se încredințeze că nu are vreun săculeț cu bani legat de pulpe* (VOIC.). **2** Sac de voiaj. *Cu un săculeț plin cu nimicuri femeiești pe o mînă* (HOG.). **3** Sedilă[2]. *Oamenii se înghesuiesc întocmai cum se adună în săculețe bulzii de caș* (VIANU). • pl. *-e.* /***sac*** + *-uleț*.

săculteáță *s.f.* v. săculeț.

săcultéț *s.n.* (*înv., reg.*) Săculeț. *Un dulap cu săculțete pentru molii* (TEOD.). • pl. *-e.* și *săculteáță* *s.f.* /***sac*** + *-ulteț*.

săcușór *s.m.* **1** Săculeț. *Așteaptă tu lădițe și săcușori de la mine, pînă ți s-or lungi urechile* (PER.). ◇ Compar. *Cățeii, rotunzi și plini ca niște săcușori, începură a scheuna subțirel* (SADOV.). **2** (*reg.*) Larvă de furnică. • pl. *-i,* (*înv.*) *n. -oare.* /***sac*** + *-ușor*.

sădí *vb. IV. tr.* **1** (*compl. indică răsaduri, puieți etc.*) A introduce în pămînt pentru a prinde rădăcini și a se dezvolta; a planta. *Regret... pomii cei sădiți de tata și iubitele lui flori* (MACED.). ◇ Fig. *Văd cerul lan albastru sădit cu grîu de stele* (EMIN.). **2** (*compl. indică semințe, plante etc.*) A semăna. *Cînepa pe care o sădeam eu era mai albă* (BĂN.). **3** (*înv.; compl. indică popoare*) A așeza, a stabili, a statornici. *Nărodul iudeesc... den Eghipet amu adus fu și în țara făgăduită sădit de Dumnezeu* (COR.). **4** (*înv., reg.*) A întemeia, a înființa. *Sălășluiri... carele nici număr, nici sfîrșit au... peste tot pămîntul s-au sămănat, sădit și întemeiat* (CANT.). • pl. *-esc.* /<sl. veche **садити**.

sădílă *s.f.* v. sedilă[2].

sădíre *s.f.* **1** Acțiunea de *a sădi* și rezultatul ei; sădit. *Oamenii se apucară și de sădirea viilor* (AGÂR.). **2** Concr. (*înv.; mai ales la pl.*) Plantă sădită; ext. plantație. *Cine ar sădi duzi, pruni, peri, meri, dacă nu i s-ar garanta dreptul de a să folosi de roadele acestor sădiri?* (GHICA). • pl. *-i.* /v. ***sădi***.

sădít[1] *s.n.* Sădire. • pl. *-uri.* /v. ***sădi***.

sădít[2]**, -ă** *adj.* (*despre răsaduri, puieți etc.*) Care este răsădit. *Puieți sădiți.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***sădi***.

săditór, -oáre *adj., subst.* **1** *adj.* Care sădește. **2** *adj.* (*despre plante*) Care este bun pentru a fi sădit, de sădit. ◇ *Material săditor* = plante tinere care pot fi sădite; puieți. **3** *s.m., s.f.* Persoană care se ocupă cu plantarea răsadurilor, a puieților etc. *În cinstea zeului de altădată, A săditorului de viță pe-aste locuri, Strivesc pios ciorchini* (PILL.). **4** *s.n.* Băț ascuțit la un capăt, cu care se fac găuri în pămînt, în care se sădesc plante. • pl. *-ori, -oare.* /***sădi*** + *-tor*.

săditúră *s.f.* Teren pe care a fost sădit ceva; plantație. • pl. *-i.* /***sădi*** + *-tură*.

săfteá *s.f.* v. saftea.

săftián *s.n.* v. saftian.

săgeátă *s.f.* **I** Vergea de lemn, de trestie etc. cu un vîrf ascuțit (de metal, piatră, os etc.) la un capăt și cu două aripioare înguste la celălalt capăt, folosită ca proiectil de vînătoare sau de luptă, fiind aruncată dintr-un arc încordat; (*înv.*) săhăidac. *Trage, săgeata vîjîie și se pierde în desișul ierbii* (CAR.). ◇ (*înv., pop.; în legătură cu divinitatea sau cu alte forțe supranaturale ori naturale; sugerează ideea de moarte, suferință, nenorocire, pedeapsă trimisă oamenilor*) *Deodată săgeata morții m-a pătruns* (MARC.). ◇ Compar. (*sugerează ideea de mare viteză*) *Calul odată zboară cu dînsul pînă la nouri și apoi se lasă în jos ca o săgeată* (CR.). ◇ Fig. *Începu din nou de acolo de unde îl întrerupse săgeata mută a spaimei* (CA. PETR.). ◆ (*adv.*) Foarte repede. *O țineam săgeată pînă acasă* (BLA.). **II** Fig. **1** Rază luminoasă a unui astru. *Și soarele din drumu-i de pară Își trimitea săgețile aprinse* (GOGA). **2** (*și săgeată de trăsnet*) Nume dat de popor armelor antice găsite în pămînt (închipuite ca fiind urme de trăsnete). *Se descîntă cu o săgeată din cele picate odată cu trăsnetul* (PAM.). **3** (*înv., pop.*) (Lumină de) fulger; trăsnet. *Abia zice și deodată Fulgeră-n cer o săgeată* (ALECS.). **4** (*la pl.*) Privire sfredelitoare, pătrunzătoare. *Toți ochii, toate săgețile răutății sînt țintite asupră-mi* (I. NEGR.). **5** (*de obicei la pl.*) Vorbă, aluzie ironică sau răutăcioasă; înțepătură.

Critica istorică încerca aceeași lovitură autometafizică, îndreptînd săgeți împotriva miturilor istorice (BLA.). **6** Durere vie, pătrunzătoare și de scurtă durată; junghi, săgetătură. *Bine închegat, de-o paloare însă ce ne da săgeata prin inimă* (BLA.). **III** Analog. **1** Indicator de direcție în formă de săgeată. *Săgețile indică direcțiile în care au atacat* (STANCU). **2** Vîrful ascuțit al coroanei unor arbori. *Sosi cea dintîi undă de vînt în săgețile brazilor* (SADOV.). **3** Fiecare dintre stîlpii construcțiilor rurale, care sînt fixați cu capătul de jos în grinzile temeliei și cu cel de sus în grinzile acoperișului. **4** Aripă la moara de vînt. **5** Fiecare dintre stîlpii de lemn sau de metal ai unui șteamp, care pisează minereul într-o piuă. *În capătul de jos, săgețile au înțepenite trei bucăți de cremene sau sînt încălțate cu fier* (POP.). **6** (*reg.*) Fiecare dintre cele două țepușe de pe coama caselor țărănești; suliță, țeapă, bold. *Să-mi lipească el o săgeată în vîrful învelitorii* (BRĂT.). **7** Prăjină lungă prinsă de cumpăna fîntînii, avînd la capătul de jos ciutura sau găleata cu care se scoate apa. **8** (*geogr.*) *Săgeată litorală* = formă de acumulare marină la intrarea unui fluviu sau la gura de vărsare a unui fluviu în mare, care poate închide un golf, separînd o lagună. **9** (*mat.*) Distanța maximă dintre un arc de cerc și coarda care unește extremitățile lui. **10** (*fiz.*) *Săgeată a unei traiectorii* = distanța de la punctul cel mai înalt al traiectoriei la planul orizontal de referință. **IV** (*bot.*) (*reg.*) Rodul pămîntului (*Arum maculatum*). ◇ Compuse: *săgeata-apei* (sau *săgeata-apelor*) = plantă erbacee acvatică, cu frunzele în formă de săgeată, lung pețiolate și cu florile albe cu mijlocul purpuriu (*Sagittaria sagittifolia*); *săgeata-lui-Dumnezeu* = verigel (*Orobanche caryophyllacea*). • pl. *-eți*. /lat. ***sagitta***.

săgeata-apei

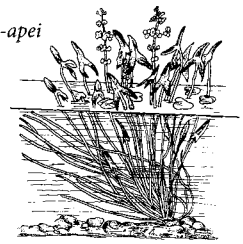

săgetá *vb. I.* **1** *intr.* (*pop.*) A trage cu săgeata; a arunca săgeți cu arcul. *Săgeta și arunca cu lancea* (DRĂGHICI). ◇ Fig. *Îndată s-au desfăcut cîteva străji de la urdinișurile stupilor, săgetînd împotriva tulburătorilor* (SADOV.). **2** *tr.* (*compl. indică ființe sau părți ale corpului lor*) A lovi, a răni, a ucide cu săgeata. *Îl vedeau săgetînd rîndunica din zbor* (CAR.). ◇ Fig. *Nu mai sta cu capul gol în soare, jupîne, că te săgeată fierbințeala* (REBR.). **3** *tr.* A înțepa, a împunge, a lovi cu violență. *Așa m-a săgetat pustiul de ghimpe, încît am țipat* (ISP.). ◇ Fig. *Cînd copilul ieși afară din tindă, îl săgetă crivățul* (DELAVR.). **4** *tr.* (*compl. indică sentimente, stări afective*) A cuprinde brusc și intens. *M-a săgetat o durere ascuțită* (STANCU). **5** *tr.* Fig. (*pop.*; *în superstiții*) A provoca sau a simți o durere fizică vie, ascuțită, o suferință mare sau moartea. *Cucu-n spate mi-a cîntat și moartea m-a săgetat* (POP.). **6** *tr.* Fig. (*compl. indică oameni*) A face aluzii sau observații ironice, răutăcioase la adresa cuiva; a ironiza. *Mumă-sa nu l-a mai săgetat cu nici o vorbă* (SADOV.). **7** *tr.* (*compl. indică oameni*) A se uita la cineva cu o privire ascuțită, pătrunzătoare; a străpunge cu privirea. *Îi săgetă pe toți cu repezi și pătrunzătoare priviri* (CE. PETR.). **8** *intr., tr.* Fig. (*despre surse de lumină sau de căldură*) A împrăștia raze de lumină. *Soarele săgeta în răscrucea cerului curat ca lacrima* (REBR.). **9** *intr.* (*reg.*) A fulgera; a trăsni. *Deodată săgetă un trăsnet năprasnic, despicînd bolțile norilor* (CE. PETR.). **10** *intr.* Fig. A se deplasa repede și în linie dreaptă (ca o săgeată); a țîșni. *Peste ape săgetează rîndunica cea voioasă* (BELDI.). **11** *tr.* A străbate, a trece prin ceva în mod rapid, fulgerător. *Un șuier a săgetat cuprinsul* (VLAH.). • prez.ind. *-ez*. /lat. ***sagittare***.

săgetár *s.m.* (*înv.*) **1** Persoană care făcea săgeți. **2** Arcaș. *Trimiseră de mai adunară și alți ostași... lănceri și săgetari* (BĂLC.). • pl. *-i*. /***săgeată*** + *-ar*.

săgetáre *s.f.* Acțiunea de *a săgeta* și rezultatul ei; țintire, lovire, străpungere cu săgeata; săgetat. • pl. *-ări*. /v. ***săgeta***.

săgetăș *s.m.* (*înv.*) Arcaș. *Vînătorii cei mai vestiți de săgetași dibaci* (ISP.). • pl. *-i*. /***săgeată*** + *-aș*.

săgetát[1] *s.n.* Săgetare. • /v. ***săgeta***.

săgetát[2]**, -ă** *adj.* **1** Care este atins, lovit, străpuns de săgeată; care este rănit sau omorît cu o săgeată. *Puțini întregi, mai toți răniți și săgetați* (UR.). **2** Fig. (*pop.*; *în superstiții*) Care este atins, bolnav de săgetătură. *Vai, nouă fete fecioare, Luați toate cîte o floare... Și vă duceți colo-n sat La cel bolnav săgetat* (POP.). **3** Fig. (*despre zbor, mers etc.*) Care are mișcări sau deplasări extrem de rapide (și în linie dreaptă). *Am observat... ciocănitori verzi cu salturi de zbor săgetat* (SADOV.). • pl. *-ți, -te*. /v. ***săgeta***.

săgetătór, -oáre *adj., s.m., s.f.* **I** *adj.* **1** Care săgetează, care trimite săgeți. *Întîlnim în Dacia corpuri ajutătoare de traci săgetători* (XEN.). **2** (*despre dureri*) Care este vie, acută. *Junghi săgetător*. **3** Fig. (*despre cuvinte, aprecieri, aluzii etc.*) Care este plin de ironie, satiric, critic, usturător. *Colegul nostru își permitea necuviința de-a desena caricaturi sau schițe, pline de săgetătoare aluzii* (BLA.). **4** Fig. (*despre ochi, privire etc.*) Care este pătrunzător, scrutător, tăios. *Avea niște priviri așa de săgetătoare* (AGÂR.). **5** Fig. (*despre zbor, mers etc.*) Care se produce cu mișcări sau deplasări rapide (și în linie dreaptă); iute. *Săgetătorul zbor de rîndunică* (CAZ.). **II 1** *s.m.* Persoană care trage cu săgeți; arcaș. *Cu arcul frînt, stă trist săgetătorul* (GOGA). **2** *s.m., s.f.* (*pop.*; *în superstiții*) Ființă imaginară, duh necurat care provoacă boala numită săgetătură. *A întîlnit nouă pocitoare, Nouă săgetătoare* (POP.). **3** *s.m.* (*astron.*; *art.*; *nm. pr.*) Constelație zodiacală din emisfera australă, care cuprinde peste 140 de stele vizibile. **4** *s.m.* (*astrol.*; și *nm. pr.*) Una dintre cele douăsprezece zodii ale anului, cuprinsă între 22 noiembrie și 21 decembrie. *El e născut în săgetător*. ◆ Unul dintre cele douăsprezece semne ale zodiacului, reprezentînd un om sau un centaur trăgînd cu arcul. *În tavan zodiacul a fost zugrăvit de un meșter stîngaci după un almanah oarecare: gemenii și cumpăna, racul și săgetătorul* (CE. PETR.). ◆ Persoană născută în această zodie. *Sora mea cea mică e săgetător*. • pl. *-ori, -oare*. /***săgeta*** + *-ător*.

săgetătúră *s.f.* **1** Tragere cu săgeata; săgetare. *Brațe de aramă la săgetătură* (DOS.). **2** Lovitură de săgeată; rană provocată de lovitura unei săgeți. *Să vindeca... de săgetăturile ce l-au săgetat pre el* (BIBLIA 1688). **3** Fig. Durere vie, pătrunzătoare, care străbate pe neașteptate o parte a corpului; junghi. *A simțit o săgetătură în ureche*. **4** (*pop.*) Nume dat mai multor boli, la oameni și la animale, care se manifestă prin dureri acute de cap, de ochi, de măsele etc. *Nu cumva știi tu să descînți de săgetătură?* (HOG.). ◆ Congestie cerebrală. • pl. *-i*. /***săgeta*** + *-tură*.

săgețea *s.f.* Săgeată. • pl. *-ele*. /***săgeată*** + *-ea*.

săgețícă *s.f.* **1** Dim. al lui *săgeată*. *Fata nu se putu ține și umblă la uneltele lui și-i pierdu o săgețică de care punea el în arculețu lui* (ISP.). **2** (*bot.*; *reg.*) Plantă erbacee cu tulpina ramificată și cu florile mari, albe, albastre sau liliachii, așezate cîte două la vîrful unui peduncul lung (*Geranium pratense*); greghetin. **3** (*bot.*; *reg.*) Săbiuță (*Gladiolus imbricatus*). • pl. *-ele*. /***săgeată*** + *-ică*.

săgní *vb. IV.* (*reg.*) **1** *refl.* (*despre cai*) A căpăta o rană de la șa, de la ham etc. **2** *tr.* (*compl. indică animale*) A însemna cu fierul roșu. • prez.ind. *-esc*. /***sagnă*** + *-i*.

săgnire *s.f.* (*reg.*) Acțiunea de *a se săgni* și rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. ***săgni***.

săhăidăc *s.n.* **1** (*înv.*) Tolbă de purtat săgeți. *Tătarii singuri numai cu sahaidacile nu vrea putea trece* (DOC.). **2** Ext. (*înv.*) Săgeată. **3** (*reg.*) Sac de pînză purtat pe spate, în care țărăncile își duc copiii (la cîmp). *Copilul, Cînd plînge-n săhăidac, Te duci și-l joci în brațe* (COȘB.). • pl. *-ce*. și *sahaidác, saidác, săidác s.n.* /<pol. ***sahajdak***; cf. tc. *saydak*.

săhăidăcár *s.m.* (*arh.*) Persoană care făcea sau vindea săhăidace, ext., arcuri, săgeți, șei, hamuri etc. *Pînă la calul său, din proaspăt împodobit de sahaidacarul domnesc, îl petrecu Miron* (SADOV.). • pl. *-i*. și *sahaidacár, săidácár s.m.* /***săhăidac*** + *-ar*.

săhăstríe *s.f.* v. sihăstrie.

săidăc *s.n.* v. săhăidac.

săidăcár *s.m.* v. săhăidăcar.

săivăn *s.n.* v. saivan.

sălaș *s.n.* (*pop.*) **1** Locuință, casă (modestă), cămin; domiciliu. *După aceea ne-am pornit cu chef la sălașurile noastre* (SADOV.). ◇ Fig. *Munte, cădelnițe de izvoare, Altar de șoimi, sălaș de sori* (ARGH.). **2** (*bis.*) Locaș al sfinților, al sufletelor credincioșilor. *În sălașurile a tuturor sfinților să ne veselim și de a vecilor bucurie să ne îndulcim* (COR.). **3** Loc de adăpost sau de culcuș al animalelor sălbatice. *Sălaș al urșilor, al lupilor, al tigrilor* (TEOD.). **4** (*înv., reg.*) Așternut, culcuș. *Tu, bade Ionaș, Tot în pene ai sălaș* (POP.). **5** (*reg.*) Sicriu, coșciug. *Văd că-i scris... Să n-am eu nici sălaș, Nici preoți* (COȘB.). **6** Adăpost unde cineva capătă găzduire (vremelnică). *La un sat dacă ajunse, trase să-și cate sălaș* (PANN). ◇ Fig. *De aicea pîn'la Blaj, Dorul meu n-are sălaș* (POP.). **7** (*înv.*) Cort; ext. tabără. *La mirmidon a sosit, la sălașul de vase și corturi, Unde-l aflară pe el lîngă cort* (MURNU). **8** (*înv., reg.*) Construcție (rudimentară) făcută în cîmp și folosită ca adăpost vremelnic pentru oameni și animale. *Descoperiseră via... Sălașul era părăsit, fără geamuri, fără uși* (POPOV.). **9** Staul, grajd. **10** Așezare omenească (mică). *Către asfințitul soarelui găsise vreme să stea de vorbă cu jidovii și cu asiaticii lui de la sălașul unde poposise* (SADOV.). ◆ Locuitorii acestei așezări. **11** Așezare de țigani (nomazi); grup de familii de țigani (nomazi), conduși de un vătaf. *S-adaugi încă două sălașe de țigani în foaia de zestre* (ALECS.). • pl. *-e, -uri*. /<magh. ***szállás***.

sălăgeá *s.f.* (*bot.*; *reg.*) Untișor (*Ranunculus ficaria*). • pl. *-ele*. /cf. *sălățea*.

sălăjeán, -că *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a județului Sălaj sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii județului Sălaj. **2** *adj.* Care aparține județului Sălaj sau sălăjenilor. • pl. *-eni, -ene*. /nm. pr. (județ în România) ***Sălaj*** + *-ean*.

sălăjeáncă *s.f.* Femeie născută și crescută în județul Sălaj. ◆ Locuitoare din județul Sălaj. • pl. *-ence*. /***sălăjean*** + *-că*.

sălășél *s.n.* Dim. al lui *sălaș*. ◆ (*reg.*) Sicriaș. *Oameni s-adunau, Pe Ana o-ngropau, Fira supărată... Păsea-ncetinel După sălășel* (COȘB.). • pl. *-e*. /***sălaș*** + *-el*.

sălăși *vb. IV. intr.* A sălăși. • prez.ind. *-esc*. /***sălaș*** + *-i*.

sălășitór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (*înv.*) Sălășluitor. • pl. *-ori, -oare*. /***sălăși*** + *-tor*.

sălășlui *vb. IV.* (*pop.*) **1** *intr.* (*despre oameni*) A-și avea sălașul, locuința într-un anumit loc; a locui într-un anumit loc; a sălăși. *Eram numai noi singuri acolo, în locuri unde n-a sălășluit niciodată omul* (SADOV.). ◇ Fig. *Niciodată n-a sălășluit atîta mîndrie în casa Herdelea, ca în zilele acestea* (REBR.). **2** *refl.* (*de obicei cu determ. locale*) A se așeza, a se stabili într-un anumit loc; a se sălăși. *Înhățînd-o, s-au sălășluit cu dînsa în pustie la moșiile sale* (POP.). ◇ Fig. *N-am gîndit niciodată că sfînta poezie va veni să se sălășluiască în casa mea* (C. NEGR.). **3** *tr., refl.* (*bis.*) A-și afla sau a face să-și afle odihna veșnică. *I-au sălășluit pre amîndoi în rai* (N. COST.). **4** *intr., refl.* (*pop.*) A(-și) petrece noaptea, a trage peste noapte undeva, a (se) sălăși. *Sălășluise la el peste noapte* (MICU). **5** *tr.* (*înv., reg.*; *compl. indică oameni*) A da adăpost; a găzdui. *I-a adus apoi la chilia lui, sălășluindu-i, acum vara, afară pe prispă* (VOIC.). • prez.ind. *-esc*. /<magh. ***szállásolni***.

sălășluínță *s.f.* (*înv., reg.*) Locuință, sălaș. *Începură deci a împiedica strămutările și apoi a readuce cu sila pe acei fugiți la sălășluințele lor* (DOC.). • pl. *-e*. /***sălășlui*** + *-ință*.

sălășluíre *s.f.* (*pop.*) Faptul de *a* (*se*) *sălășlui*. **1** Locuire, ședere într-un anumit loc. *Cei ce s-au așezat întru sălășluire aici întîi au cuprins județul Romanaților* (VĂCĂR.). **2** Găzduire, ospitalitate. *Am nimerit la casa d-tale și te rog să-mi dai sălășluire!* (CR.). **3** Concr. Locuință, așezare. *Toate ne arată cît de mult ține la sălășluirea lui omul așezat* (XEN.). • pl. *-i*. /v. ***sălășlui***.

sălășluitór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (*înv.*) (Persoană) care sălășluiește, care locuiește într-un anumit loc; (înv.) sălășitor. • sil. *-lu-i-*. pl. *-ori, -oare*. /***sălășlui*** + *-tor*.

sălășuí *vb. IV.* **1** *intr.* (*înv.*) A locui, a trăi, a sălășlui. *A sălășuit în pustiu*. **2** *refl., intr.* (*înv., reg.*) A (se) așeza, a (se) stabili undeva. *Duse-se..., sălășui-se în cetate ce se cheamă Nazaret* (COR.). **3** *refl.* (*bis.*) A sălășlui. *Să ne sălășuim în pistea raiului, întru veaci* (COR.). **4** *intr., refl.* (*înv.*) A trage undeva peste noapte; a (se) sălășlui. *La un om păcătos au intrat să sălășuiască* (N. T. 1648). • prez.ind. *-iesc*. /***sălaș*** + *-ui*.

sălășuíre *s.f.* Acțiunea de a (se) sălășui și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***sălășui***.
sălățeá *s.f.* Sălățică. • pl. *-ele.* /***salată*** + *-ea*.
sălățícă *s.f.* **1** Dim. al lui *salată*. **2** (*bot.*) Plantă erbacee din familia compozeelor, cu florile galbene, care crește în zona montană (*Asperis foetida*). **3** (*bot.*; *reg.*) Untișor (*Ranunculus ficaria*). • pl. *-ele.* /***salată*** + *-ică*.
sălbátec, -ă *adj., s.m., s.f.* v. sălbatic.
sălbátic, -ă *adj., s.m., s.f.* **I** *adj.* **1** (*despre animale*) Care nu este domesticit sau îmblînzit; ext. care este greu de stăpînit; nedomolit, aprig, focos. *Călărești ai pustiului pe sirepi sălbatici* (M. I. CAR.). <> (*ca determ., după nume de animale, indică specii nedomesticite*) *Stoluri de rațe sălbatice își filfîie aripile greoaie pe deasupra apelor* (VLAH.). <> *Mîță sălbatică* v. mîță. *Porc sălbatic* v. porc. *Rață sălbatică* v. rață. *Scroafă sălbatică* v. scroafă. ◆ (*despre animale domestice*, ext., *despre copii*) Care se sperie ușor. *Am un pisoi sălbatic.* **2** (*despre plante*) Care a crescut de la sine; necultivat. *În fund au crescut, sălbatici, salcîmi ghimpoși* (STANCU). <> (*ca determ. după nume de plante, indică specii necultivate sau nealtoite*) *Spre curte casa era în întregime acoperită de viță sălbatică* (BLA.). **3** Care este creat de natură, fără intervenția omului; natural. *Focul se vede în toată frumusețea lui sălbatecă* (STANCU). ◆ Care este lipsit de artificiu, de rafinament; frust. *Parcul avea un aspect sălbatic.* **4** (*despre pămînt, terenuri etc.*) Care este nedeșelenit, nelucrat, necultivat. *Am luat pămînt sălbatic din pădure Și-am frămîntat cu mîna de olar, În parte, flecare mădular* (ARGH.). **5** (*despre ținuturi, locuri etc.*) Care este pustiu, nelocuit, neumblat; lipsit de civilizație; virgin. *Și a mers... pînă ce-a ajuns într-un loc sălbatic și cu totul necunoscut* (CR.). <> *Vestul sălbatic* v. vest. **II 1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care aparține unor grupuri de oameni din prima perioadă de dezvoltare a societății omenești; (persoană) care trăiește în afara lumii civilizate; (om) primitiv. *Bucățile de fildeș pe care sălbaticii le poartă în nas* (BOGZA). **2** *adj.* Care este caracteristic omului primitiv; rudimentar, înapoiat, primitiv, neevoluat. *Mai bine moarte, moarte, decît a mai trăi Sălbatică viață în peșteri* (ARIST.). ◆ (*despre păr, bărbi etc.*) Care este des și aspru, neîngrijit. *Bărbații... aveau toți... bărbi sălbatice* (STANCU). **3** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care se comportă ca un om primitiv; (om) necivilizat, înapoiat, necioplit, grosolan. *N-avusese relații cu țăranii și nu voia să aibă. Îi socotea sălbateci și răi* (REBR.). **4** *adj.* (*despre oameni*) Care este lipsit de umanitate; crud, neomenos, violent, brutal, fioros. *Stăpînea ca un sălbatec împărat* (VOIC.). <> (*adv.*) *Se uită lung și sălbatec asupra acelei copile ce-i disprețuia amorul* (EMIN.). ◆ (*despre manifestări, acțiuni etc. ale omului*) Care exprimă, denotă lipsă de umanitate, neomenie, cruzime, brutalitate; aspru, necruțător; brutal, crud. *Cărăușii... trezesc cu lovituri sălbatice boii* (BRĂ.). <> Expr. (*A avea*) *inimă sălbatică* v. inimă. **5** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care evită, fuge de lume, care nu respectă convenientele (sociale); (persoană) retrasă, izolată, singuratică, nesociabilă. *Cu cît înainta în vîrstă, se făcea mai posac, mai sălbatic* (VOIC.). ◆ (Persoană) care este sperioasă, sfioasă. *Era cam sălbatic, nu prea voia să vorbească cu noi.* **III** *adj.* **1** Care este de nestăpînit, aprig, impulsiv; nedomolit. *Datul natural... irumpe brutal, impetuos în firea noastră, în reacțiunile noastre sălbatice* (RALEA). **2** Care se manifestă cu intensitate deosebită, neobișnuit de puternic, violent, cumplit, aprig. *Era o energie sălbatică în gest și-n trup* (TEOD.). <> (*adv.*) *Arald se primblă singur, rîzînd, vorbind sălbatic* (EMIN.). **3** (*despre mișcări sau corpuri în mișcare*) Care este impetuos, rapid, vijelios, năvalnic, tumultuos. *Ce dans sălbatic, cu chiot și cu salturi printre vîrf de cuțite!* (CE. PETR.). <> (*adv.*) *Jocul se-ncinge sălbatic și-aprins* (COȘB.). • pl. *-ci, -ce.* și *sălbătec, -ă s.m., s.f.* /lat. pop. ***salvaticus, -a, -um*** = ***silvaticus, -a, -um***.
sălbătăcí *vb. IV.* v. sălbătici.
sălbătăcie *s.f.* v. sălbăticie.
sălbătăcíme *s.f.* v. sălbăticime.
sălbătăcíre *s.f.* v. sălbăticire.
sălbătăcít, -ă *adj.* v. sălbăticit.
sălbătăciúne *s.f.* v. sălbăticiune.
sălbătăcéște *adv.* (*înv.*) Ca un animal sau ca un om sălbatic; ext. brutal, crud, violent. • /***sălbatic*** + *-ește*.
sălbătící *vb. IV.* **1** *refl.* (*despre animale*) A deveni sălbatic. *Iepele se sălbătăciseră și se făcuseră rele* (ISP.). **2** *refl.* (*despre plantații, terenuri etc.*) A se părăgini. *Grădina, neîngrijită, se sălbătăcea* (REBR.). **3** *refl.* (*despre locuri, ținuturi*) A deveni sălbatic, pustiu, nelocuit, inaccesibil. *De la mănăstirea Horez în sus, locurile se sălbăticesc* (VLAH.). **4** *tr. fact., refl.* (*înv.*) A face să devină sau a deveni sălbatic, violent, brutal. *[Oștirea] ce pe om sălbăticește* (CON.). **5** *refl.* (*despre oameni*) A cădea în sălbăticie, în primitivism. *Te știam om bine crescut... – Am fost. De la o vreme m-am cam sălbăticit* (STANCU). **6** *refl., tr.* A deveni sau a face să devină sălbatic, nesociabil, retras, izolat. *Se putea vedea că singurătatea îl sălbătăcise de tot: arunca mereu priviri piezișe, nu-și putea stăpîni tremurul mîinilor* (POPOV.). • prez.ind. *-esc.* și (*pop.*) *sălbătăcí vb. IV.* /***sălbatic*** + *-i*.
sălbăticíe *s.f.* **1** Stare în care se află animalele sălbatice. *Cum oare ai putut cunoaște sălbătăcia calului?* (SADOV.). **2** Timiditate, sfioșenie. *Sălbăticia copilașului l-a uimit.* **3** Stare a naturii virgine, neatinse de mîna omului. *Un snop de flori din sălbăticia țărînei bucură casa* (ARGH.). **4** Loc pustiu, neumblat; pustietate. *Sihla... atinge aproape culmea de asprime, singurătate și sălbătăcie* (HOG.). **5** Fig. Stare de înapoiere, lipsă de civilizație; primitivism. *Au crescut într-o sălbătăcie cruntă.* ◆ Loc unde nu a pătruns civilizația. *Am venit în sălbăticia asta... O să ne fie tare greu* (H. LOV.). **6** Fel de a fi al unei persoane sălbatice, izolate, retrase; izolare de lume, singurătate. *Se făcea că nu înțelege sălbăticia ei de a se încuia în odaie și a fugi de toată lumea* (VLAH.). **7** Atitudine sau trăsătură a omului sălbatic, crud, brutal; faptă lipsită de umanitate, cruda, brutală, violentă; ferocitate; cruzime, barbarie; brutalitate. *Silnicia, sălbătăcia, cruzimea sînt trăsăturile caracteristice ale acestei epoce* (GHER.). <> Loc.adv. *Cu sălbăticie* = fioros, sălbatic. *Îl găsirăm... lovindu-și cu sălbătăcie calul căzut* (STANCU). ◆ Act de cruzime, de violență. *Băiatul, văzînd sălbăticia, dete un țipăt de alarmă* (CAR.). **8** Prima epocă din istoria societății primitive, care începe cu constituirea aspectului actual al omului și cu apariția limbajului articulat. **9** Forță intensă, haotică, de nestăpînit. *Datoria noastră de a lupta bărbătește... cu sălbăticia elementelor* (GHICA). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*pop.*) *sălbătăcíe s.f.* /***sălbatic*** + *-ie*.
sălbăticíme *s.f.* **1** Loc sălbatic, nelocuit, departe de orice așezare omenească (civilizată). *Se minună cînd văzu așa casă într-o astfel de sălbăticime* (ISP.). **2** Mulțime de animale sălbatice, totalitatea animalelor sălbatice. **3** (*reg.*) Animal sălbatic. *El ținea o mulțime de pușcași, carii cutriera pădurile și-i grija de sălbătăcime pentru masă* (POP.). • pl. *-i.* și (*pop.*) *sălbătăcíme s.f* /***sălbatic*** + *-ime*.
sălbăticíre *s.f* Acțiunea de *a (se) sălbătăci* și rezultatul ei. • pl. *-i.* și *sălbătăcíre s.f.*/v. ***sălbătăci***.
sălbăticít, -ă *adj.* **1** (*despre plante, animale etc.*) Care a devenit sălbatic. *Flori pe jumătate sălbăticite* (CE. PETR.). *Pisică sălbăticită.* **2** (*despre plantații, terenuri etc.*) Care a ajuns în stare de paragină; necultivat. *Privea ore întregi... la prăvălatica grădină frumoasă și sălbătăcită* (EMIN.). **3** (*despre oameni*) Care a ajuns asemeni unui sălbatic, care a ajuns în stare de sălbăticie; care s-a abrutizat. *La poalele Ceahlăului, printre călugării cu păr mărăcinos, sălbăticiți, ...era în sfîrșit singur* (TEOD.). • pl. *-ți, -te.* și (*pop.*) *sălbătăcít, -ă adj.* /v. ***sălbătăci***.
sălbăticiúne *s.f.* **1** Animal sălbatic. *Animalele domestice toate sînt lipsite de noblețea sălbătăciunilor* (CĂL.). <> Colect. *Sălbăticiunea ucide numai cînd îi este foame.* <> Compar. *O văzuseră devreme fugind printre bălării ca o sălbătăciune* (G. M. ZAMF.). **2** Epitet dat unei persoane care evită contactul cu semenii, care trăiește izolată, retrasă, departe de oameni și de civilizație. *Era încă o mică sălbăticiune, tăcută, singuratică și orgolioasă* (H. LOV.). **3** Loc sau ținut sălbatic, pustiu; starea unui astfel de loc sau ținut. *Ce vrei să fac în sălbăticiunea asta?* • pl. *-i.* și (*pop.*) *sălbătăciúne s.f.* /***sălbatic*** + *-iune*.
sălbățícă *adj.* (*reg.*) Dim. al lui *sălbatică*. *Mierlică, mierlică, Nu fi sălbățică* (POP.). • pl. *-ele.* /***sălbatic*** + *-ică*.
sălbățíe *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee din familia gramineelor, cu tulpina rigidă, cu florile dispuse într-un spic și cu fructele otrăvitoare (*Lolium temulentum*). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /cf. *salbă*.

sălbățíe

sălbulíță *s.f.* Dim. al lui *salbă*. *Am o neagră sălbuliță De cercat la gîtul tău* (ALECS.). • pl. *-e.* /***salbă*** + *-uliță*.
sălcét *s.n.* Sălciș. • /***salcie*** + *-et*.
sălcioáră *s.f.* **1** Dim. al lui *salcie*. *Frunză verde sălcioară, Trage-o cătană să moară* (POP.). **2** (*bot.*) Arbore spinos, cu frunzele lanceolate, acoperite de mici solzi care le dau un aspect argintiu, cu florile galbene, puternic mirositoare, cultivat ca plantă ornamentală (*Elaegnus angustifolia*). **3** (*art.*) Numele unei hore care se joacă după masa de nuntă. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • sil. *-ci-oa-.* pl. *-oare.* /***salcie***[1] + *-ioară*.
sălcíș *s.n.* Loc cu sălcii; desiș, crîng de sălcii; sălcet. *Pe lîngă bălți cresc rechite și se îmbuibă sălcișul* (SLAV.). • pl. *-uri.* /***salcie*** + *-iș*.
sălcíu, -íe *adj.* **1** (*despre apă*) Care are un gust neplăcut, searbăd, leșietic. *Apa e rece, dar cam sălcie* (TEOD.). **2** (*despre mîncăruri, băuturi, alimente*) Care are gust neplăcut, leșietic; care este fad, nepotrivit ca gust; (*despre gust*) care este caracteristic alimentelor, băuturilor sălcii; leșios. *Mîncă o friptură sălcie și bău un pahar mare de rachiu* (POPOV.). **3** (*despre gustul din gură*) Care este neplăcut, asemănător aceluia al alimentelor sălcii; (*despre gură*) cu gust neplăcut, leșietic. *Febra te înmoaie, te împiedică să vezi limpede. Ți-e și cerul gurii sălciu și mintea coclită* (CA. PETR.). **4** Fig. (*despre oameni, manifestările lor etc.*) Care este lipsit de atracție, de interes, care nu suscită interes; anost, searbăd. *Tita, de sălcie ce era, ajunsese să fie ocolită* (M. I. CAR.). • pl. *-ii.* /***salcie***[1] + *-iu*.
sălcúță *s.f.* **1** Dim. al lui *salcă*. *Să te ducă la fîntînă, La fîntîna cu sălcuță* (POP.). ◆ (*reg.*) Mîțișor, salcie. **2** (*bot.*) Plantă erbacee cu rizom lung, cu frunze înguste, lanceolate, lucioase și cu înflorescențe sub formă de spice groase, de culoare roșie, care plutește la suprafața apelor stătătoare (*Polygonum amphibium*). • pl. *-e.* /***salcă*** + *-uță*.
sălhúi, -úie *adj.* v. silhui[1].
sălíe *s.f.* (*reg.*) **1** Giulgiu. **2** Văl, voal. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<magh. ***szál*** „fir".
sălíște *s.f.* v. silițe.
sălíță *s.f.* Dim. al lui *sală*. *În sălița, înainte de a urca scara, își aruncă ochii în oglindă* (BART). • pl. *-e.* /***sală*** + *-iță*.
sălmăjác *s.n.* (*reg.*) Saltea (umplută cu paie). • pl. *-uri.* /<magh. ***szalmazsák***.
săltá *vb. I.* **I 1** *intr., refl.* (*despre ființe*) A se desprinde brusc de la pămînt (sau de pe un punct de sprijin), avîntîndu-se în sus și a reveni în același loc sau (ceva) mai departe (de obicei repetînd mișcarea; a sări. *Un altul ca păstruga săltînd în rîu se joacă* (CĂL.). <> Expr. (*intr.*) *A sălta de bucurie* sau *a-i sălta* (cuiva) *inima* (sau *sufletul*) (*de bucurie*) = *a)* a tresări de bucurie, a se bucura mult. *Cum văzu pe fiul său, săltă de bucurie* (FIL.); *b)* a fi cuprins de o mare emoție. *De piatră de-ai fi fost și nu se putea să nu-ți salte inima de bucurie cînd auzeai... pe Mihai scripcarul din Humulești* (CR.). <> Fig. *Vîntul îi sălta-n cosiță Și-i făcea floare-n obraz* (COȘB.). ◆ Fig. A trăi, a simți cu intensitate o anumită stare afectivă (bucurie, veselie, emoție, entuziasm etc.), exteriorizîndu-se prin sărituri, gesturi, mimică. *Iar maica Vitalia, ca o soră fără ascunzișuri, sălta și mai mult în inima sa* (STĂN.). ◆ (*intr.*) A dansa. *Fetele săltau gingaș... și abia de atingeau pămîntul* (REBR.). **2** *intr., refl.* A se ridica (puțin) de la pămînt, a se înălța în picioare pentru a se urca undeva. *Lie îl prinse de subsuoară și-l ajută să salte în șa* (SADOV.). **3** *intr.* A se mișca (repetat, ritmic) de jos în sus sub impulsul unei forțe din afară. *Șalupa începu să salte jucîndu-și lumina roșie prin*

valuri (DUN.). ◇ (*tr. fact.*) *O vîltoare care sălța trunchiurile brazilor nebunește* (BOGZA). **4** *intr.* (*despre ape, valuri*) A fi agitat, a se învolbura; a clocoti. *Vîntul suflă, cerul tună, apa saltă clocotind* (RUSSO). **5** *intr.* (*despre ființe, obiecte*) A se mișca, a se deplasa în salturi. *Roțile săltau înainte peste bolovani, se înfundau în mocirle* (CE. PETR.). ◆ (*despre oameni*) A merge repede, sprinten; a se deplasa în salturi. *Domnișoarele cele mari înclinau din cap, fetița cea de doisprezece ani rîdea, săltînd ușor pe lîngă ele, în haina de zăpadă* (AGÂR.). **6** *intr.* A trece peste ceva printr-un salt. *A săltat peste ziduri, urmat de toți* (VOIC.). ◆ A sări, a ieși, a apărea brusc de undeva; a țîșni; a se ivi, a răsări. *Izvoare vii murmură și saltă de sub piatră* (EMIN.). ◆ A se ridica în înălțime, a se înălța în văzduh. *Încet se saltă soarele rotund și scînteietor* (VLAH.). **7** *refl.* (*despre ființe*) A părăsi poziția orizontală și a-și îndrepta corpul în poziție (relativ) verticală. *Dadacele se săltară din locurile lor și-și strînseră lucrul* (SADOV.). **8** *tr.* A mișca, a deplasa din loc ridicînd (ușor) în sus; a ridica (printr-un efort); a împinge, a trage în sus. *Matei își sălta acordeonul pe umeri* (CĂL.). ◆ Spec. (*compl. indică o parte a corpului unei ființe*) A înălța, a ridica. *Tata saltă sprîncenele a mirare* (STANCU). ◇ (*intr.*) Expr. *A sălta din umeri* (sau *din umăr*) v. umăr. **9** *refl., intr.* Fig. (*despre copii și plante*) A crește în înălțime, a se înălța. *Flori sălbăticite... săltaseră vînjos printre scaieți* (CE. PETR.). **II** *tr., refl., intr.* Fig. A(-și) îmbunătăți situația materială, socială; a avansa, a promova. *Bătrînul s-a săltat însurîndu-se cu Mița Arionoaia* (CĂL.). • prez.ind. *salt.* /lat. ***saltare***.

săltár *s.n.* v. sertar.

săltáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *sălia* și rezultatul ei. **1** (*înv.*) Salt, săritură; dans. *Fiți fără grijă și vă repausați de ostenelele dănțului și săltărilor din astă-noapte* (ISP.). **2** Fig. (*înv.*) Vioiciune, elan sufletesc; nevoie trupească. *Săltările trupești le-ai veștejit* (MIN.). • pl. *-ări.* /v. ***sălta***.

săltát[1] *s.n.* Săltare. • pl. *-uri.* /v. ***sălta***.

săltát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre mers, mișcări etc.*) Care se face în salturi; care este sprinten, vioi, săltăreț. *Înconjura masa cu pași săltați* (CE. PETR.). ◇ (*adv.*) *Femei tinere în rochii ușoare... pășeau mărunt și săltat* (SADOV.). **2** (*despre muzică, dans, versuri etc.*) Care are ritm vioi, săltăreț; ext. care este ritmat, sincopat. *Începu o melodie săltată* (BĂN.). ◇ (*adv.*) *Rîse săltat* (GÎRL.). **3** (*reg.*) Care este nebun, smintit. *Era cam săltat, cum spuneau desigur muntenii care ne întovărășeau* (SADOV.). **4** Care este dus, împins, deplasat; care se află (mai) sus. *Apele veneau cu nahlapi săltați* (VOIC.). **5** Fig. (*fam.; despre copii și plante*) Care a crescut în înălțime; înalt, măricel. *Fetițe săltate cari furișează cîte o ochire pe cine mai știe ce flăcău voinic* (DELAVR.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***sălta***.

săltăréț, -eáță *adj.* **1** (*despre ființe*) Care se deplasează în salturi, sărind; care sare întruna; care se mișcă sprinten; săltător; săltat. *Este cea mai săltăreață broscuță din toată țara asta* (CAR.). **2** (*despre mers, mișcări etc.*) Care se face în salturi, cu mișcări repezi; sprinten, vioi, săltat. *Porni la vale mai viu, c-un pas săltăreț și sprinten* (SADOV.). **3** (*despre dans, muzică, versuri etc.*) Cu ritm vioi, săltat; ext. ritmat, sincopat. *Cînta... două melodii vieneze cu sunete metalice, săltărețe și ușurele* (BLA.). • pl. *-eți, -ețe.* /***sălta*** + *-ăreț*.

săltător, -oáre *adj.* Săltăreț. *Cerbul săltător Să rumege, stînd pacinic în umbră la izvor* (COȘB.). • pl. *-ori, -oare.* /***sălta*** + *-ător*.

săltătúră *s.f.* (*înv., reg.*) Salt; săritură. *Călărețul cobora coasta în săltăturile roibului* (SADOV.). ◆ (*înv.*) Dans, joc; ext. petrecere cu dansuri, cu jocuri. *Ce este năravul dracului? Măriile și săltăturile și zbierătele și dănțurele* (DOC.). • pl. *-i.* /***sălta*** + *-ătură*.

săltíre *s.f.* v. psaltire.

sălui *vb. IV.* (*reg.*) **1** *intr.* A poposi undeva (peste noapte); a primi ospitalitatea cuiva (peste noapte). *Iată-mă la ce-am venit, În ce loc am săluit* (POP.). **2** *tr.* A găzdui (peste noapte). *Trasără la alt sat să să culce, că doară i-a sălui mai bine* (POP.). • prez.ind. *-esc, sălui.* /<magh. ***száll***.

sămăchíșă *s.f.* (*reg.*) **1** Lapte prins, lapte acru de vacă (smîntînit); chișleag. **2** Brînză (proaspătă) de vaci (cu smîntînă). **3** (*bot.*) Nume dat mai multor plante erbacee: *a*) coronișe (*Coronilla varia*); *b*) brumărel (*Phlox paniculata*). • pl. *-e.* /<ucr. ***самокиша***.

sămădáș *s.n.* (*reg.*) Socoteală, calcul. *Pe răvaș Făcea trăsuri și sămădaș Din slove și din numărușuri* (COȘB.). • pl. *-uri.* /<magh. ***számadás***.

sămădău *s.m.* (*reg.*) **1** Persoană care ține socotelile cuiva; contabil. *Ar trebui să-mi bag un sămădău Ca numărul dușmanilor să-mi țină* (BEN.). **2** Supraveghetor peste porcari. *Crescătoria de porci peste care Mihai era sămădău număra la patru mii de capete și avea o sumedenie de slugi* (POPOV.). • pl. *-ăi.* /<magh. ***számadó***.

sămăluí *vb. IV.* **1** *tr.* (*înv., reg.*) A calcula, a socoti; a aprecia, a estima din punct de vedere numeric, cantitativ, valoric etc. *Această vîrstă a lui Milutin o sămăluiește* (CANT.). **2** *tr., intr., refl.* (*înv., reg.*) A gîndi, a chibzui, a judeca, a raționa, a socoti. *Omul acela fiind înțălept au sămăluit ș-au giudecat că acesta lucru este o socoteală dumnăzăiască* (DOS.). • prez.ind. *-iesc.* /<magh. ***szamól***.

sămăluíre[1] *s.f.* (*înv.*) **1** Faptul de *a sămălui*; calculare; apreciere, estimare numerică, cantitativă, valorică etc. *Cartea sămăluirii vremilor* (CANT.). **2** Faptul de *a sămălui*; judecată, discernămînt. *Au nu toate laudele Cucunozului și sămăluirile Corbului mi se cuvin?* (CANT.). • pl. *-i.* /v. ***sămălui***.

sămăluíre[2] *s.f.* Operație de tratare a pieilor cu sama, înainte de tăbăcire, pentru a le da suplețe, elasticitate etc. • pl. *-i.* /v. ***sama***.

sămăluitór, -oáre *s.m., adj.* (*înv.*) **1** *s.m., adj.* (Persoană) care sămăluiește, calculează, estimează. **2** *adj., s.m.* (Ființă) care sămăluiește, chibzuiește, judecă. **3** *adj.* Care este capabil, destoinic. • sil. *-lu-i-.* pl. *-ori, -oare.* /***sămălui*** + *-tor*.

sămănă *vb. I.* v. semăna[1].

sămănáre *s.f.* v. semănare[1].

sămănătór, -oáre *subst.* v. semănător.

sămănătorísm *s.n.* Curent ideologic-literar, inițiat în România, la începutul sec. 20, de revista „Sămănătorul", care promova o literatură de inspirație rurală și istorică, criticînd stările sociale existente și opunînd orașului „viciat" de civilizație imaginea idilică a satului patriarhal, considerînd țărănimea singura depozitară a valorilor naționale. *Începutul sămănătorismului constituie încă obiectul unei pasionate controverse în publicistica literară actuală* (PER.). • și *semănătorísm* *s.n.* /nm. pr. (revistă literară) ***Sămănătorul*** + *-ism*.

sămănătoríst, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *s.m., s.f.* Adept al sămănătorismului. *Sămănătoriștii elaborează viziunea poetică a țării* (VIANU). **2** *adj.* Care aparține sămănătorismului sau sămănătoriștilor, care se referă la sămănătorism sau la sămănătoriști. *Viziunea lui nu mai e sămănătoristă* (VLAS.). • pl. *-iști, -iste.* și *semănătoríst, -ă* *adj., s.m., s.f.* /***sămănător[ism]*** + *-ist*.

sămănătúră *s.f.* v. semănătură

sămășluí *vb. IV. tr.* (*înv.*) **1** A chibzui, a judeca, a socoti; a decide, a hotărî. **2** A oficia, a celebra. • prez.ind. *-esc.* /<slav. **СЪМЪСЛИТИ**.

sămeșíe *s.f.* (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) **1** Funcția sameșului. *Fără a îndrăzni să aspire la slujbe mai înalte decît... o sămeșie* (GHICA). **2** Instituție care strîngea dările; localul acestei instituții. *S-a furat și bani de la sămeșia ispravniciei* (FIL.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***sameș*** + *-ie*.

sămeșoáie *s.f.* (*înv.*) Soție de sameș. *Eu eram acolo, de făceam dulceți sămeșoaiei* (ALECS.). • sil. *-șoa-ie.* pl. *-oaie.* /***sameș*** + *-oaie*.

sămétru *s.m.* v. simedru.

sămîncioáră *s.f.* Dim. al lui *sămînță*. • pl. *-e.* /***sămînță*** + *-ioară*.

sămînță *s.f.* **1** (*la sg. adesea cu sens colect.*) Parte a plantelor superioare (cuprinsă în fruct) care conține embrionul și din care, în condiții prielnice, se poate dezvolta o nouă plantă. ◇ Loc.adj. *De sămînță* = care este păstrat și folosit pentru reproducere. *Era vorba dacă să mai cearnă și cu ciurelul grîul de sămînță, ori nu* (AGÂR.). Δ *Ceapă de sămînță* v. ceapă. ◇ Expr. *Nici de sămînță* = deloc, nimic. *N-a mai lăsat para nici de sămînță în punga românului* (GHICA). ◇ Compar. *O gînganie mică..., rotundă, ca o sămînță* (GÎRL.). ◇ Fig. *Sămînța tristă a îndoielii nu i-a mai încolțit în suflet* (COCEA). ◆ Gener. Orice parte a plantei care se seamănă. *Spicele lor cu semințe rodnice ne gîdilau obrazele* (VOIC.). ◆ Fig. (*urmat de determ. introduse prin prep. „de"*) Cantitate mică din ceva; bob, strop, fărîmă. *O lele de vîntoasă din cînd în cînd fura Sămînța de lumină ce-i scăpăra-n țigară* (LAB.). ◆ Fig. Ceea ce reprezintă partea centrală a ceva; nucleu. *Satul se înfiripa din nou, într-altă parte, din sămînța satului pierit* (ARGH.). **2** (*la pl.*) Grăunțe germinative folosite în alimentație, în medicină, în industrie etc. *Semințe de floarea-soarelui.* **3** (*înv., pop.; la sg. adesea cu sens colect.*) Element biologic (ou, icră, ovul, spermă etc.) care servește la reproducerea ființelor. *Viermii de mătasă... ieșiseră de vreo cîteva zile din sămînță* (BLA.). ◇ Loc.adj. *Bun de sămînță* = prolific. *Ilenuța... era și bună de sămînță: pe tot anul făcea cîte un copil* (SIO.). ◇ Loc.adj., adv. *De sămînță* = (care este bun, care este selecționat) pentru prăsilă. *Nu-i gîscă, ci-i gînsac: l-am cumpărat de sămînță* (CR.). ◇ Expr. *Pe rudă (și) pe sămînță* v. rudă. **4** (*înv., pop.; adesea urmat de determ. care precizează sensul*) Germen patogen. *Fuseseră încolțiți și atinși de sămînța turbării* (BLA.). **5** Fig. Element din care se dezvoltă ceva; germen; sursă. *S-ar părea că sămînța inspirației se dezvoltă anexînd și subordonînd unității ei alte elemente ale spiritului* (VIANU). **6** Cauză, pretext, motiv. *Lucrului pentru care se învrăjbesc oamenii, noi îi zicem sămînță de gîlceavă* (ISP.). ◇ Expr. *Sămînță de vorbă* = prilej, ocazie, subiect de discuție, de ceartă. *Scandalul rămînea scandal și da multora sămînță de vorbă* (STANCU). *A avea sămînță de vorbă* = a avea poftă de vorbă, a fi dispus la flecăreală. *Se încălziseră cu țuică și aveau sămînță de vorbă* (E. BAR.). **7** (*înv., reg.*) Progenitură, urmaș, descendent; neam. *Sămînța acelor oameni liberi era de vechi pămînteni ai Daciei* (SADOV.). **8** (*pop.*) Specie, soi, rasă. *De unde ai dobîndit așa sămînță de boi?* (SADOV.). **9** (*pop.*) Fel, tip, categorie, gen. *Era un om care... zicea că nu este sămînță mai rea pe lumea asta decît neamul muieresc* (SADOV.). ◇ Expr. *Sămînță de... = (în constr. neg.)* absolut nici un... *Să nu vadă sămînță de popă pe la biserica lui, că-i potopește* (CR.). • pl. *-ințe.* /lat. pop. ****sementia***.

sămînțós, -oásă *adj., s.f.* **1** *adj.* (*despre fructe*) Care are multe semințe. *Foarte bune! confirmă acesta, învîrtind fructul, palpîndu-i carnea sămînțoasă* (CĂL.). **2** *adj.* (*pop.; fam.; despre viețuitoare*) Care este fecund, prolific. *Sămînțoasă muiere: 16 copii a turnat și tot voinică e* (POP.). **3** *s.f.* (*bot.; la pl.*) Grup de plante pomicole cu fructele cărnoase, provenite din dezvoltarea receptaculului floral și a ovarului; (*și la sg.*) plantă care face parte din acest grup. • pl. *-oși, -oase.* /***sămînță*** + *-os*.

sămui[1] *vb. IV.* v. semui[1].

sămui[2] *vb. IV.* v. semui[2].

sămuiálă *s.f.* v. semuială.

sănătáte *s.f.* **1** Stare a unui organism sănătos, în care toate organele funcționează normal; gener. stare generală a unui organism. *Pentru mine averea e totul, eu o pun mai presus de cinste, de sănătate, de viață chiar* (M. I. CAR.). ◇ (*în formule de urare*) *Noroc și sănătate și numai gînduri bune* (POP.). ◇ (*în formule de salut, la întîlnire sau la despărțire*) *Rămîi cu bine și cu sănătate* (CE. PETR.). ◇ *Casă de sănătate* = sanatoriu; (*înv.*) ospiciu. *Două trăsuri plecau de la casa de sănătate a doctorului Șuțu* (VLAH.). *Sănătatea publică* = starea de salubritate a întregii populații. *Asigurări de sănătate* v. asigurare. *Buletin de sănătate* v. buletin. *Fișă de sănătate* v. fișă. *Ocrotirea sănătății* v. ocrotire. ◇ Loc.adv. *Cu sănătate* = în condiții bune, fără necazuri; cu bine. *De-am ajunge cu sănătate, am să ieu nepotul cu mine* (CR.). ◇ Expr. *În* (sau *pentru*) *sănătatea* (cuiva sau a ceva) = *a*) urare care se face cînd se bea un pahar de băutură în cinstea cuiva sau a ceva. *Dinu luă paharul și zise: În sănătatea cocoanei Ducucăi!* (FIL.); *b*) pentru a onora pe cineva sau ceva, în cinstea cuiva sau a ceva. *Oaspeții străini sînt mai ales onorați prin prînzuri date în sănătatea lor* (PĂRV.). *A închina* (sau *a bea* etc.) *în* (ori *pentru, reg., de*) *sănătatea* (cuiva) = a închina băutura sau a bea în cinstea cuiva, urîndu-i să fie sănătos. *Dă-mi voie să-nchin în sănătatea soției dumitale* (CAR.). *Sănătate* (*bună*)*!* = *a*) formulă de urare la despărțire; *b*) s-a sfîrșit, nu mai e nimic de făcut. *Voi încerca norocul, de voi izbuti..., iară de nu, sănătate bună!* (ISP.); *c*) puțin îmi pasă! atîta pagubă! *I-a bătut inima pentru Milca. Nu l-a vrut. Ei și? - sănătate!* (GÎRL.). (*reg.*) *A lăsa sănătate* = a muri. *Mămuca nu face bine ce face; are de gînd să ne lese sănătate, sărmana* (CR.). *A-și căuta de sănătate* v. căuta. *A întreba* (pe cineva) *de sănătate* v. întreba. *A se juca cu sănătatea* v. juca. *Mai rămîneți*

cu sănătate v. mai. *A-şi pune sănătatea pentru cineva* v. pune. *A trimite* (cuiva) *sănătate* v. trimite. ◇ *(în formule epistolare) Scriem multă pace şi sănătate la ai noştri aleş de la Domnul Dumnedzău* (DOC.). ◇ Fig. *Sănătatea personalităţii ei l-a impresionat* (ARGH.). **2** Fig. *(înv.; la pl.)* Urări, toasturi. *Pe la mijlocul mesei începură sănătăţile* (GAN.). ◆ *(glum.)* Băutură. *Parcă văd c-or să cadă bolnavi de mult ce înghit la sănătăţi* (ALECS.). **3** Fig. Tărie, robusteţe. *Înfăţişarea lui trăda sănătate şi voie bună.* • pl. *-ăţi.* /lat. ***sanitatem.***

sănătós, -oásă *adj.* **1** *(despre fiinţe, despre corpul sau părţi ale corpului lor)* Care se bucură de sănătate deplină, care nu suferă de nici o boală sau infirmitate; teafăr, zdravăn. *Nu ne durea nicăieri, eram sănătoşi* (BRĂ.). ◇ *(subst.) Cum poate rîde vesel sănătosul Cînd geme alături un bolnav?* (COŞB.). ◇ *(în formule de urare şi de salut) Să fii sănătos şi-ţi mulţumim de ajutor* (AGÂR.). ∆ Expr. *Să te găsesc sănătos!* v. găsi. *Rămîi sănătos!* v. rămîne. *Umblă sănătos!* v. umbla. ◇ Loc.vb. *A se face sănătos* = a se însănătoşi. *Trebuie să te supui dacă vrei... să te faci sănătos* (PRED.). ◇ Expr. *A nu fi sănătos (la minte)* = a fi (cam) nebun, zănatic. *Să fii sănătos* = n-ai decît! te priveşte! atîta pagubă! *Eu sînt Florivist Timofti Circioc. - D-ta să fii sănătos, ce-mi pasă?* (ALECS.). *(fam.) A nu fi sănătos dacă...* = a nu se putea abţine de la ceva (rău), a-i sta în fire să facă ceva (rău). *A-şi băga* (sau *a-şi vîrî, a-şi pune, a-şi pleca*) *capul sănătos sub evanghelie* v. evanghelie. *Poartă* sau *să-l* (sau *să o etc.*) *porţi sănătos* sau *sănătoasă* v. purta. *(A fi) sănătos ca piatra* v. piatră. *A-ţi pune capul sănătos sub sabie* v. sabie. ◆ Care denotă sănătate. *Era o femeie... cu faţa albă, sănătoasă* (DAN). **2** Spec. *(despre oameni; şi sănătos la minte)* Care este în deplinătatea facultăţilor mintale; cu mintea întreagă, normală; ext. care este înţelept, cumpătat, sănătos. *Henriette... are o minte sănătoasă* (E. LOV.). ◇ *Gîndire sănătoasă* v. gîndire. **3** *(despre plante, fructe etc.)* Care nu este stricat sau atacat de vreo boală; care este în stare perfectă, în bună stare. *Nu era grădină în tot oraşul mai strălucitoare de verdeaţă sănătoasă ca a lui* (COCEA). **4** Analog. *(despre obiecte)* Care este în bună stare, întreg, nedeteriorat, intact; solid, rezistent. *Îşi făcuse prăvălie frumoasă de zid, clădită pe temelie sănătoasă* (E. BAR.). ◇ Fig. *Dacă familia e sănătoasă, atunci şi statul se poate considera sănătos* (BOGZA). ◆ Fig. Bine consolidat, cu prestigiu; durabil; intangibil. **5** Fig. *(despre oameni, însuşirile, manifestările etc. ale lor)* Care este impecabil din punct de vedere moral; cinstit, onest, corect. *Tudorel al meu... se născuse cu un suflet sănătos* (CĂL.). **6** Care este prielnic sănătăţii; salubru. *Aerul curat şi sănătos pe care-l respiră* (VLAH.). ◇ *(adv.) Populaţiile cari ignorează medicina trăiesc mai sănătos şi mai mult* (CA. PETR.). **7** Fig. Care este aşa cum trebuie să fie, care corespunde aşteptărilor, care este adecvat, indicat, nimerit, potrivit; care nu este recomandabil; care este util, folositor. *Pilde şi învăţături sănătoase* (VLAH.). ◇ *(adv.) Viaţa mea de azi e limpede şi sănătos aşezată* (H. LOV.). ◇ Expr. *(subst.) A o lua* (sau *a o rupe, a o şterge*) *la sănătoasa* = a o lua la fugă, a pleca în grabă, în fugă pentru a nu păţi ceva. *O luam la sănătoasa prin pădure* (HOG.). *A o tuli (la sănătoasa)* v. tuli. *A o tunde (la sănătoasa)* v. tunde. **8** Fig. Care are o mare amploare, bogăţie, intensitate etc. *O ploaie sănătoasă a udat bine grădinile.* ◇ *(adv.) Vîrîse cam trei coţi în apă alte lăturoaie... şi prinse sănătos în cuie şi-n piroane* (TUD.). ∆ Expr. *A rîde sănătos* = a rîde cu poftă, din toată inima. *Rîde gros, plin, sănătos* (CA. PETR.). ◇ *Rîs sănătos* = rîs puternic, din toată inima. *Rîse cu putere, un rîs sănătos şi sincer* (PER.). • pl. *-oşi, -oase.* şi *sinătós, -oásă adj.* /lat. **sanitōsus, -a, -um*<*sanus, -a, -um.*

sănătoşél, -eá *adj.* Dim. al lui *sănătos. Te-ai întors sănătoşel?* (DELAVR.). • pl. *-ei, -ele.* /***sănătos*** + *-el.*

sănătoşi *vb. IV. tr., refl. (înv., reg.)* A (se) însănătoşi, a (se) vindeca. *Să sănătoşi fiia ei dentr-acel ceas* (N. T. 1648). • prez.ind. *-esc.* /***sănătos*** + *-i.*

sănătoşícă *adj.* Dim. al lui *sănătos*; sănătoşea. • pl. *-ele.* /***sănătos*** + *-ică.*

săneáţă *s.f.* v. sîneaţă.

sánéc *s.n. (reg.)* **1** Ţesătură de cînepă din care se fac rufe de corp, prosoape, feţe de masă etc. (de proastă calitate). **2** Ext. Şergar făcut din ţesătură de cînepă. • pl. *-ce.* /etimol. nec.

săniá *vb. I.* **1** *refl.* A se da cu săniuţa; a merge cu sania (la plimbare). ◇ *(tr.) Pare că-l văd ca azi, iarna, cînd ne săniam copiii* (MOR.). **2** *tr.* A transporta ceva tîrînd pe jos sau lăsînd să alunece pe un plan înclinat. • sil. *-ni-a.* prez.ind. *-iez.* /***sanie*** + *-a.*

săniát *s.n.* Acţiunea de *a (se) sănia* şi rezultatul ei. • sil. *-ni-at.* /v. ***sănia.***

sănicioáră *s.f.* v. sănişoară.

săniíş *s.n.* v. săniuş.

sánín, -ă *adj., s.n.* v. senin.

sănină *vb. I.* v. senina.

sănínătáte *s.f.* v. seninătate.

sănioáră *s.f.* Săniuţă. *Copiii tîrau sănioarele... de scînduri* (CE. PETR.). • pl. *-e.* /***sanie*** + *-oară.*

sănişoáră *s.f. (bot.)* Plantă erbacee perenă, din familia umbeliferelor, cu tulpina dreaptă, cu frunzele bazale mari, dinţate, cu florile mici, albe-roşietice, dispuse în capitule globuloase, care creşte prin păduri umede şi care este folosită în medicina populară (*Sanicula europaea*). • pl. *-e.* şi *sănicioáră s.f.* /***sanie*** + *-işoară.*

săniúş *s.n.* **1** Loc în pantă, acoperit cu zăpadă, unde se dau copiii cu săniuţa; derdeluş. *În zile geroase de iarnă mă desfătam pe gheaţă şi la săniuş* (CR.). **2** Faptul de a se da cu săniuţa. *În spatele caselor părinteşti era un deal minunat pentru săniuş* (BRĂT.). ◇ Loc.adv. *De-a săniuşul* = lunecînd cu sania (sau ca sania). *Bine-i de dat de-a săniuşul* (ALECS.). • sil. *-ni-uş.* pl. *-uri.* şi *săniíş s.n.* /***sanie*** + *-uş.*

săniúţă *s.f.* **1** Sanie mică trasă de cai. *A purces la drum în munte cu săniuţa lui cu cai* (SADOV.). **2** Sanie mică cu care se dau copiii la săniuş; sănioară. *Doi obraji sănătoşi de copil care s-a tras cu săniuţa* (TEOD.). • sil. *-ni-u-.* pl. *-e.* /***sanie*** + *-uţă.*

sântínţă *s.f.* v. sentinţă.

săpá *vb. I. tr.* **1** *(compl. indică solul)* A fărîmiţa cu hîrletul, a afîna cu sapa, cu cazmaua, cu altă unealtă similară sau cu o maşină agricolă (pentru a însămînţa, a prăşi, a scoate ceva din pămînt etc.); ext. a cultiva. *Pînă ce-oi veni eu, să gătească de săpat grădina* (SADOV.). ◇ *(abs.) S-a apucat de dimineaţă să sape.* ◇ *(refl. pas.) Nu se sapă din răsputeri* (I. BOT.). ◆ Spec. *(reg.; compl. indică plante sau locuri cultivate)* A prăşi. *Sapă un pogon de porumb* (GHICA). ◇ *(refl. pas.) Cînd mărăcinii să sapă..., ce rod mai aştepţi de la grădina ta?* (POP.). **2** *(compl. indică gropi, şanţuri, excavaţii, concavitatea unor construcţii etc.)* A face, a executa, a realiza cu sapa sau cu instrumente similare, cu maşini speciale etc., prin dislocarea unui volum de pămînt, de roci etc. *Am primit patru tunuri cărora trebuie să le săpăm amplasamente* (POPOV.). ◇ *(refl.pas.) Se sapă fundamente, se cară piatră şi cărămidă* (AGÂR.). ◇ *(intr.) Singur el cu mîinile sale sapă* (CRON.). ◇ Expr. *A săpa groapa* (cuiva sau a ceva) = *a)* a încerca să facă sau a face un mare rău, a pricinui mari necazuri; a unelti împotriva cuiva; *b)* (şi *a-i săpa cuiva mormîntul*) a întreprinde ceva care provoacă sau a provocat moartea (cuiva) sau sfîrşitul (a ceva). *Îşi sapă groapa singur* (I. GOL.). *A-şi săpa singur mormîntul* v. mormînt. ◇ Ext. *Se lăsă în genunchi şi începu să-şi sape un culcuş în fîn* (POPOV.). ◇ Fig. *Seceta săpase mai multe cimitire* (LAB.). ∆ *(refl.) Între noi Vedeam săpîndu-se prăpastia Tot mai adînc* (DENS.). **3** *(înv., pop.; compl. indică plante)* A scoate cu sapa sau cu altă unealtă similară ceva din pămînt pentru a transplanta, a răsădi, a curăţa etc. ◆ A tăia rădăcinile din pămînt pentru a distruge. *A săpat buruienile din porumb.* **4** *(compl. indică suprafaţa unor materiale dure; adesea cu determ. care indică materialul)* A prelucra, a modela prin cioplire, tăiere, scobire cu ajutorul unor instrumente cu vîrful ascuţit, prin batere, prin mijloace chimice etc. pentru a obţine un obiect finit utilitar sau de artă; spec. a sculpta. *Artiştii... au săpat marmurile columnei dacice* (ODOB.). ◇ *(intr.) Ziceam eu c-o să-l învăţ... să sape în lemn* (BRĂT.). ◇ Ext. *(compl. indică inscripţii, ornamente, reprezentări, părţi de obiecte sau obiecte cu valoare utilitară sau artistică) Talgerele toate săpate din cîte un singur mărgăritar mare* (EMIN.). ◇ Fig. *(intr.) Mi-i dor să sap în inimi ca-ntr-un lemn* (ISANOS). ◆ Spec. A împodobi prin cioplire, tăiere, scobire. *Un lung caic de abanos... Cu imnuri din coran frumos pe margine săpat* (ALECS.). ◆ A face, a lăsa sau a rămîne în ceva o urmă adîncă prin apăsare, prin izbire etc.; a (se) întipări, a (se) imprima. *Şi-a lui sprintene copite săpau urme pe pămînt* (ALECS.). ◇ Fig. *(refl.) Adîncături mari, negre i se săpaseră sub ochi* (AGÂR.). **5** *(despre ape, ploi, vînturi etc.; compl. indică soluri, terenuri)* A degrada, a distruge printr-o acţiune lentă şi îndelungată de frecare, izbire, măcinare etc.; a eroda, a ruina, a dărîma, a nimici; ext. a surpa. *Cînele de Olt săpase pe dedesubt tot malul* (GAL.). ◆ *(despre ape curgătoare; compl. indică albia unei ape sau un echivalent al acesteia)* A forma, a scobi, a adînci prin eroziune. *Părăiaşul acesta... îşi săpase între munţi o călicică destul de largă* (AGÂR.). ◇ Fig. *Apele moarte din sufletul lui săpaseră un şanţ şi se eliberau* (G. M. ZAMF.). **6** Fig. A nimici, a distruge în mod progresiv, lent, încetul cu încetul, pe nesimţite. *Mustrarea mintea mea o sapă* (GOGA). ◆ *(compl. indică oameni)* A încerca sau a izbuti să compromită, să facă să-şi piardă poziţia, funcţia, prestigiul, viaţa etc. prin unelti, maşinaţii, acţiuni reprobabile; a submina. *Invidioşii intriganţi căutară să-l sape* (CAR.). ◇ *(refl. recipr.) Se pîrăsc şi se sapă mereu unul pe altul* (VLAH.). ◇ Ext. *Împinşi de noi în taină ca să se răzvrătească, Boierii sapă tronul lui Mircea* (ALECS.). **7** *(compl. indică pămînt, roci etc.)* A scoate din locul în care se află (dislocînd, sfărîmînd) cu ajutorul sapei sau al altor instrumente ori maşini, formînd gropi, şanţuri, excavaţii, fundaţii etc.; *(înv., reg.)* a scurma. *Globurile... au apărut acolo în timp ce noi mai săpam încă pămîntul* (PRED.). ◆ *(compl. indică pămînt, ţărînă etc.)* A scurma, a scormoni; spec. *(despre porci)* a rîma. ◆ *(înv.; compl. indică construcţii, părţi de construcţii, ziduri etc.)* A face o spărtură sau a forţa pentru a pătrunde undeva (şi a jefui, a distruge etc.); ext. a dărîma. *Să săpaţi de tot capiştile lor şi să surpaţi stîlpii lor* (BIBLIA 1688). • prez.ind. *sap.* şi *sepá vb. I.* /lat. ***sappare.***

săpáre *s.f.* Acţiunea de *a (se) săpa* şi rezultatul ei; săpat, săpătură. ◇ *Turn de săpare* v. turn. • pl. *-ări.* /v. ***săpa.***

săpát[1] *s.n.* **1** Acţiunea de *a (se) săpa* şi rezultatul ei; săpare, săpătură. ◆ *(reg.)* Timpul cînd se efectuează munca prăşitului; praşilă, prăşit. *Săpatul porumbului se isprăvise* (DAN). **2** Scoatere, degajare din pămînt, dezgropare a unui obiect, a unei substanţe. **3** Scoatere a unui volum de pămînt, de roci etc. din locul în care se află (prin dislocare, sfărîmare etc.) cu ajutorul sapei sau al altor instrumente sau maşini pentru a forma gropi, şanţuri, excavaţii etc.; ext. executare, realizare a unei gropi, a unui şanţ, a unei excavaţii, a concavităţii unor construcţii etc. prin dislocarea unui volum de pămînt, de roci etc. cu sapa sau cu alte instrumente similare, cu maşini speciale etc.; săpare. *Era priceput la săpatul fîntînilor.* **4** Prelucrare, modelare prin cioplire, tăiere, scobire, batere pentru a obţine un obiect finit. • pl. *-ături.* /v. ***săpa.***

săpát[2]**, -ă** *adj.* **1** *(despre sol)* Care este tăiat şi fărîmiţat, afînat cu sapa sau cu o altă unealtă, în vederea efectuării unor lucrări agricole. ◆ Spec. Care este prăşit. *Păpuşoiul prăşit.* **2** Care este tăiat, sculptat în piatră, în lemn. *Pereţii erau împodobiţi cu chipuri şi flori săpate* (ISP.). **3** *(despre locuri, drumuri etc.)* În care s-a format o adîncitură, un făgaş; accidentat. *Se sileau cu toţii spre pîrtia abia zărită, dar care în curînd se schimba în cărare săpată* (AGÂR.). • pl. *-ţi, -te.* /v. ***săpa.***

săpălígă *s.f.* Sapă mică. ◆ Spec. Unealtă asemănătoare cu sapa, dar cu lama îngustă şi mai mică, uneori cu doi sau trei colţi la partea opusă tăişului, folosită în lucrări de legumicultură, de grădinărie; săpălugă. *Am scormonit cu săpăligile după rădăcini* (STANCU). • pl. *-gi, -ge.* /***sapă***[1] + *-ăligă.*

săpălúgă *s.f.* Săpăligă. *Alături cu dînşii vei vedea o săpălugă de aur* (ISP.). • pl. *-gi.* /***sapă***[1] + *-ălugă.*

săpătór, -oáre *s.m., s.f.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care sapă, care munceşte cu sapa. *Săpătorii viţa pe dealuri o dezgroapă* (PILL.). **2** *s.m.* Persoană care sapă, cioplеşte în lemn, în piatră etc. *Unul din cii întîi săpători în aramă* (ASACHI). **3** *s.f.* Maşină de săpat. • pl. *-ori, -oare.* /***săpa*** + *-ător.*

săpătúră *s.f.* **1** Săpat. *Stăpînul viei are... să-i dea o săpătură ţapănă, că prea s-a înţelenit pămîntul* (ISP.). **2** Concr. Teren lucrat cu sapa; teren cultivat. *A mai cumpărat la gîrlă... o săpătură, alături cu drumu Tîrgoveţilor* (DOC.). **3** *(la pl.)* Lucrări de excavare a pămîntului; spec. lucrări arheologice. *Vrea să finanţeze nişte cercetări şi săpături istorice* (VIN.). **4** Concr. Groapă, adîncitură, cavitate făcută în pămînt cu sapa sau cu alte unelte ori maşini de săpat. *Nu puteau prinde*

S

pe cei pitulați prin fundul săpăturilor (VIS.). **5** (*înv.*) Sculptare, gravare în piatră, în lemn etc. *Înotatul, săpătura pe aramă, claviriul le-am lăsat* (KOGĂL.). ◆ Concr. Ornamentație făcută prin sculptare, gravare etc. *La coif avea săpătură cu zugrăveli foarte vii* (PANN). • pl. *-uri*. /***săpa*** + *-ătură*.

săpói *s.n.* Aug. al lui *sapă*. • pl. *-oaie*. /***sapă*** + *-oi*.

săponél *s.n.* v. săpunel.

săponí *vb. IV.* v. săpuni.

săponíre *s.f.* v. săpunire.

săptămînál, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* Care are loc, se produce o dată pe săptămînă; care cuprinde acest interval de timp. *Își calculează cu grijă cheltuielile săptămînale.* <> (*adv.*) *Venea săptămînal acasă* (TEOD.). **2** *adj., s.n.* (Publicație periodică) care apare o dată pe săptămînă (în aceeași zi); hebdomadar. *Nu ar fi necesară crearea unui săptămînal de cultură și muzică?* (PER.). • pl. *-i, -e*. /***săptămînă*** + *-al*.

săptămînă *s.f.* Perioadă calendaristică de șapte zile consecutive, care se socotește de luni dimineața pînă duminică seara și care se repetă de cincizeci și două de ori într-un an; ext. orice interval de timp de șapte zile consecutive. *Încă o săptămînă cel mult și sărmanul de el se duce* (DELAVR.). <> (*bis.*) *Săptămîna Luminată* (sau *Albă*) = săptămîna care începe cu duminica Paștilor. *În Săptămîna Luminată e iarmaroc mare* (CAR.). *Săptămîna brînzei* = prima săptămînă din postul Paștilor, în care Biserica Ortodoxă permite consumul produselor lactate și a ouălor; săptămîna albă. *Joia în săptămîna brînzii... sătenii fac turtă cu brînză* (UL.). *Cap de săptămînă* v. cap. *Săptămîna cărnii* v. carne. *Lunea Săptămînii Luminate* v. luni. *Săptămîna Mare* v. mare. *Săptămîna mironosițelor* v. mironosiță. *Săptămîni mistrețe* sau *săptămîna mistreață* v. mistreț. *Săptămîna patimilor* v. patimă. <> Loc.adv. *Pe săptămînă* = în fiecare săptămînă, săptămînal; în interval de o săptămînă. *Bătrînii posteau cîte o zi, două, trei pe săptămînă* (CĂL.). *Cu săptămînile* = timp de mai multe săptămîni; ext. timp (relativ) îndelungat. *Umbla vara prin munți cu săptămînile* (VLAH.). <> Expr. *A fi* (sau *a intra*) *în săptămîna oarbă* (sau *chioară*) = *a*) a nu-și da seama de realitate, a acționa pe negîndite; *b*) a se îndrăgosti nebunește. *A rămîne pentru* (sau *pe*) *altă săptămînă* v. rămîne. ◆ (*cu determ. în gen.*) Interval de șapte zile consacrat în mod oficial unei anumite activități. *Săptămîna cărții românești la Paris.* ◆ (*la pl.*) Timp nedeterminat, cuprinzînd un număr mare de zile. *Frigurile... reizbucneau, zgîlțîindu-i săptămîni întregi trupul slăbit* (TUD.). • pl. *-i*. /lat. ***septimana***.

săpún *s.n.* Produs obținut prin saponificarea acizilor grași sau a grăsimilor cu soluții care conțin hidroxid de sodiu sau de potasiu și care este folosit la spălarea corpului, a rufelor etc. *Se spală pe mîini cu apă fiartă și cu săpun* (STANCU). <> *Balon de săpun* v. balon. ◆ Bucată din acest produs. *Și-a pus săpunul pe etajeră.* ◆ (*la pl.*) Sorturi din acest produs. *Și-a cumpărat săpunuri fine.* ◆ Clăbuc din acest produs. *Rămîneam cîteodată cu săpunul pe față* (PRED.). <> Expr. *A rade* (pe cineva) *fără săpun* v. rade. • pl. *-uri*. și (*înv., pop.*) *săpón, sopón, sopún* *s.n.* /lat. ***sapōnem***.

săpunár *s.m., adj.* **1** *s.m.* Persoană care se ocupă cu prepararea și vînzarea săpunului. *Săpunari și lumînărari de la Bărăție* (D. ZAMF.). **2** *adj.* (*bot.*) *Cartofi săpunari* = soi de cartofi de calitate superioară, de formă lunguiață, cu miezul alb-roz. • pl. *-i*. și *soponár* *s.m.* /***săpun*** + *-ar*.

săpunăriță *s.f.* (*bot.*) Odagaci (*Saponaria officinalis*). • pl. *-e*. și *soponăriță* *s.f.* /***săpun*** + *-ariță*.

săpunăș *s.n.* Dim. al lui *săpun*. • pl. *-e*. /***săpun*** + *-aș*.

săpunărie *s.f.* Fabrică sau atelier în care se face săpun. *Trebuie să zicem tot acestea și despre grasele ape din săpunării* (BREZ.). • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***săpun*** + *-ărie*.

săpunărit *s.n.* (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) Dare percepută anual de la săpunari. • /***săpun*** + *-ărit*.

săpunăriță *s.f.* (*bot.*) Odagaci (*Saponaria officinalis*). • pl. *-e*. /***săpun*** + *-ăriță*.

săpuneálă *s.f.* **1** Acțiunea de *a* (*se*) *săpuni*; săpunire, săpunit[1]. **2** Colect. Spumă de săpun; clăbuci. *Și-a șters săpuneala de pe față.* **3** Fig. (*fam.*) Mustrare, dojană; ocară. *Redactorul găsi cu cale să mă cruțe de săpuneala cunoscutului meu* (SB.). <> Loc.vb. *A trage* (cuiva) *o săpunea*lă = a dojeni, a critica (aspru) pe cineva. *Felul cum preotul se poartă cu el în vremea din urmă l-ar îndreptăți să-i tragă o săpuneală bună* (REBR.). <> Expr. *A mînca* (*o*) *săpuneală* v. mînca. • pl. *-eli*. și *soponeálă, sopuneálă* *s.f.* /***săpuni*** + *-eală*.

săpunél, -ea *s.n., s.f.* **I** *s.n.* **1** Dim. al lui *săpun*. **2** Supozitor (pe bază de săpun) pentru copii. **II** (*bot.; reg.*) **1** *s.n.* Odagaci (*Saponaria officinalis*). **2** *s.f. pl.* Plantă erbacee ornamentală cu florile mari (*Aster laexigatus*). • pl. *-ei, -ele*. și (*reg.*) *săponél, soponél* *s.n., sopunél* *s.m.* /***săpun*** + *-el, -ea*.

săpuní *vb. IV.* **1** *tr., refl.* A (se) freca cu săpun, a (se) acoperi cu spumă de săpun. *Singur, pe un bolovan, maiorul deșirat își săpunește trupul osos* (CE. PETR.). ◆ Spec. A(-și) muia barba cu spumă de săpun înainte de a o rade. *Bărbierii... se apucară să le săpunească obrazul* (TUD.). **2** *tr.* Fig. (*fam.*) A mustra, a certa (aspru) pe cineva. *L-ar fi cunoscut ministrul că e după bețe și l-ar fi săpunit* (PAS). • prez.ind. *-esc*. și (*reg.*) *săponí, soponí, sopuní* *vb. IV.* /***săpun*** + *-i*.

săpunícă *s.f.* Săpunel. • pl. *-ele*. /***săpunel*** + *-ică*.

săpuniéră *s.f.* Cutie în care se ține săpunul de toaletă; savonieră. • sil. *-ni-e-*. pl. *-e*. /***săpun*** + *-ieră*.

săpunire *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *săpuni* și rezultatul ei; săpunit, săpuneală. ◆ (*ind. text.*) Operație de finisare a textilelor la imprimare și vopsire, care constă în tratarea materialului vopsit sau imprimat într-o baie de săpun, la temperatura de fierbere, pentru îndepărtarea colorantului nefixat pe fibră sau pentru schimbarea nuanței. • pl. *-i*. și (*înv., reg.*) *săponíre, soponíre* *s.f.* /v. ***săpuni***.

săpunít[1] *s.n.* Săpunire. • și *soponít* *s.n.* /v. ***săpuni***.

săpunít[2]**, -ă** *adj.* Care este frecat cu săpun, acoperit cu clăbuci de săpun; ext. care este spălat cu săpun, care este curat. *Bolnavii... îmbrăcați în cămăși curate, săpuniți și periați, așteptau* (CE. PETR.). • pl. *-ți, -te*. și *soponít, -ă* *adj.* /v. ***săpuni***.

săpunițá *s.f.* (*bot.; reg.*) Săpunariță (*Saponaria officinalis*). • pl. *-e*. și *soponițá* *s.f.* /***săpun*** + *-iță*.

săpunós, -oásă *adj.* (*înv.*) **1** Care conține săpun. **2** Care are aspect sau care este pe bază de săpun. • pl. *-oși, -oase*. și *soponós, -oásă* *adj.* /***săpun*** + *-os*.

săpușoáră *s.f.* Dim. al lui *sapă*. • pl. *-e*. /***sapă*** + *-ușoară*.

sără *vb. I. tr.* (*compl. indică alimente, mîncăruri etc.*) A adăuga sare în alimente, pentru a le da un gust specific sau pentru a le conserva. *Mai trebuie sărată un pic friptura.* <> Expr. *A-și săra inima* (sau *sufletul*) = a simți o satisfacție în urma unei răzbunări sau a înfrîngerii unui adversar. *Încai mi-am sărat sufletul: i-am dat eu dumneaei ce i se cuvenea* (CAR.). ◆ (*tr., refl.*) A da sau a căpăta un gust (mai) sărat. *Spune că sarea romană nu prea sărează* (PER.). • prez.ind. *-ez*, (*reg.*) *sar, săr*. /lat. ***salare***.

sărác, -ă *adj., s.m., s.f* **1** *adj., s.m., s.f.* (Om) care nu are avere, care este lipsit de bunurile materiale necesare traiului; sărman, nevoiaș. *A început atunci pentru băiatul sărac frecușul jugului vieții* (CAR.). <> Zic. *La omul sărac nici boii nu trag.* <> *Spital pentru săraci* v. spital. <> Expr. *Sărac și curat*, se spune despre cei care preferă să rămînă săraci decît să rămînă dator cuiva sau să se îmbogățească prin mijloace necinstite. *A fi sărac lipit* (*pămîntului*) v. lipit. *Sărac luciu* v. luciu. *Sărac pistol* v. pistol. (*Sărac*) *ca șoarecele bisericii* (sau *din biserică*) v. șoarece. ◆ (*pop.; s.m., s.f.*) Cerșetor. *Vor avea și ei ce da Săracilor de-acum* (COȘB.). ◆ (*despre lucruri*) Care reflectă sărăcia; care are aspect sărăcăcios. *Și-a strîns... repede cufărul său sărac să se refugieze sub alt adăpost* (CE. PETR.). **2** *adj.* (*despre țări, localități etc.*) Care este lipsit de bunuri materiale (naturale); care are o populație cu precădere săracă. *Țară săracă* (EMIN.). **3** *adj.* Care posedă, care conține ceva în cantitate nesatisfăcătoare, insuficientă. *O gonise pe fata care îl iubea, din pricina răspunsului ei care părea sărac în sentimente* (PRED.). ◆ (*despre limbă, stil etc.*) Care are vocabular redus; care posedă insuficiente mijloace de expresie. *Limba românească îi părea... săracă* (TEOD.). ◆ Care există în cantitate sau în măsură (prea) mică, în număr (foarte) redus. *O fîntînă de piatră sau de marmură... aruncă în aer cîteva fire sărace de apă* (TUD.). **4** *adj.* Care este lipsit (de)..., fără... *Sărac de bunuri, frumusețe și spirit* (EMIN.). <> Loc.adj. *Sărac cu duhul* = *a*) (*despre oameni*) care este lipsit de inteligență, de spirit; prost; *b*) (*despre manifestările lor*) care denotă prostie. *Are ceva de profesoară, un fel de aer sărac cu duhul și sigur de el* (CA. PETR.). Δ (*subst.*) *Nu eram un sărac cu duhul* (M. I. CAR.). **5** *adj.* (*despre soluri, terenuri*) Care este puțin productiv; neroditor, nefertil. *Pămîntul... era mic și sărac* (HASD.). **6** *adj.* (*despre lumină sau despre surse de lumină ori de căldură*) De intensitate mică sau lipsit de intensitate; slab. *În lumina săracă, fumurie a celor trei lămpi de petrol, ofițerii aveau fețele pămîntii* (POPOV.). **7** *adj.* (*despre plante, vegetație*) Care este lipsit de vigoare; pipernicit, firav. *Cîțiva pomi uscați își ridicau coroanele sărace pînă la înălțimea geamurilor de sus* (E. BAR.). **8** *adj.* Fig. Care este de calitate inferioară, de valoare modestă; care este lipsit de strălucire, modest; banal, mediocru. *Dar eu, mi-am cîștigat eu bucuria? Nu mi-a fost traiul sarbăd și sărac?* (LAB.). ◆ Care este lipsit de farmec, de frumusețe, de strălucire; inexpresiv. *E ceva de înmormîntare în amurg sărac* (CA. PETR.). **9** *adj.* (*exprimă o stare afectivă; de obicei precedă subst. sau pron. determ.*) Care se găsește într-o situație grea, care este sărman, vrednic de plîns, de compătimire, . *Este îngăduitor cu săracul om, pentru că știe că nu are bani.* <> (*exclam.*) *Săracă mîndruța mea De cînd n-o am mai văzut* (POP.). **10** *adj.* Care este vrednic de înțelegere. *Îl impresionase săracul copil.* <> (*adesea exclam.; exprimă ironie, batjocură*) *Vai, săracul omul prost, bun odor la cas-a fost* (POP.). **11** *adj., s.m., s.f.* (*înv., reg.*) (Copil) orfan. *Să fie feciorii lui rămași săraci și muierea lui văduvă* (DOC.). <> Expr. *Sărac de părinți* v. părinte. **12** *adj., s.m., s.f.* (*înv., reg.*) (Om) văduv. *Era săracă de bărbat.* • pl. *-ci, -ce*. și (*pop.*) *sireác, -ă* *adj.* /<sl. veche **сиракъ**; cf. bg. *сирак*, srb. ***sirak***.

săracăn, -ă *adj., s.m., s.f.* v. sărăcan.

sărád *s.n.* (*reg.*) Șnur împletit din fire de lînă, vopsită de obicei în negru, cu care se împodobesc sumanele. • pl. *-uri*. /<ngr. ***σειράδιον***.

sărafîm *s.m.* v. serafîm.

sărăr *s.n., s.m.* (*înv.*) **1** *s.n.* Vas mic de lut în care se păstrează sarea. ◆ Solniță. **2** *s.m.* Negustor ambulant de sare. • pl. *n. -e, m. -i*. /***sare*** + *-ar*.

sărare *s.f* Acțiunea de *a săra* și rezultatul ei; sărat. • /v. ***săra***.

sărát[1] *s.n.* Sărare. *Carnea pentru cartaboși va fi fiartă și cu săratul vom fi gata* (AGĂR.). • /v. ***săra***.

sărát[2]**, -ă** *adj.* **1** Care conține sare (în mod natural). *Izvoare sărate ce-ăștern pe unde trec cărări de zăpadă* (VLAH.). <> *Lac sărat* v. lac. ◆ Care este caracteristic sării. *Pe buze simți gustul sărat al lacrimilor* (CE. PETR.). **2** (*despre alimente*) Căruia i s-a adăugat sare (pentru a i se da gust sau în scopul conservării); care are (prea multă) sare. *Hribii au fost cam sărați* (HOG.). <> Expr. *Sărat ocnă* v. ocnă. ◆ Spec. (*mai ales despre pește*) Care este conservat prin sărare. *Aveam acum la începutul postului... cîteva ocă de pește sărat* (CR.). **3** Fig. (*despre vorbe, glume etc.*) Care este spiritual; caustic, sarcastic, usturător. *Curg vorbele de spirit și glumele sărate cu cît se golesc și se reînnoiesc mereu halbele* (BART). **4** Fig. (*fam.; despre prețuri, dobînzi etc.*) Care este mare, exagerat, scump. *Prețuri sărate.* • pl. *-ți, -te*. /v. ***săra***.

sărăcán, -ă *s.m., s.f.* (*pop.*) **1** (*mai ales deprec.*) Om sărac, nevoiaș. *Niște sărăcani care vor să facă pe grozavii* (STANCU). **2** (*art.; exprimă compătimire, simpatie etc.; adesea iron.*) Biet, sărman, nenorocit. *Samănă tîtîne-său, sireicanul* (CR.). <> (*ca epitet pus înaintea termenului calificat, de care este legat prin prep. „de”*) *Sărăcan de mine, conașule, pisemne nu mă mai cunoști* (BRĂ.). • pl. *-i, -e*. și *săracán, -ă, sireicán, -ă* *s.m., s.f., aracán, ăracán, iracán, îracán, s.m.* /***sărac*** + *-an*; cf. *săraca-mi* [*de mine*].

sărăcăcios, -oásă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este sărac; care are înfățișare de om sărac. *Din cîrciumar sărăcăcios s-a pomenit după război mare proprietar* (GAL.). **2** (*despre așezări sau colectivități omenești, despre ținuturi, teritorii etc.*) Care are insuficiente bunuri materiale (naturale); care are mulți oameni săraci; sărman. *Îl aștepta Maria lui, o fată dintr-un sătuc sărăcăcios* (PILL.). **3** (*despre îmbrăcăminte, încăperi etc.*) Care dovedește, reflectă, trădează sărăcie; care este caracteristic omului sărac. *În odăița sărăcăcioasă și umedă, îl dezbrăcă amîndoi ca pe un copil și-l pun în pat* (GÎRL.). <> (*adv.*) *Un preot..., îmbrăcat sărăcăcios, se sfătuia cu trei țărani* (REBR.). **4** Gener. Care conține ceva ori există în cantitate sau în măsură (prea) mică, în număr (foarte) redus. *Rămîne c-un bagaj destul de sărăcăcios, reproducînd vorbirea și întorsătura populară* (SADOV.). **5** (*despre hrană*) Care este în cantitate mică, insuficientă; modest; frugal. *Nu reușea să ascundă că masa era*

totuși cam sărăcăcioasă (PRED.). **6** (*despre pământ*) Care este neroditor, nefertil, neproductiv sau puțin fertil. *Pământul... se vede sărăcăcios, cu iarba colbuită* (TUD.). **7** Care are calitate sau valoare modestă, scăzută; care este de calitate inferioară; sărac. *Mobila era cam sărăcăcioasă.* ◆ Fig. Care este lipsit de conținut, fără amploare, inexpresiv. *Stil sărăcăcios.* • pl. *-oși, -oase.* /***sărac*** + *-ăcios.*

sărăcește *adv.* (*înv., reg.*) Ca un om sărac, în felul oamenilor săraci; în sărăcie. *Feciorii l-au îngropat sărăcește, cum au putut* (POP.). • /***sărac*** + *-ește.*

sărăci *vb. IV.* **1** *intr., tr.* A ajunge sau a face pe cineva să ajungă sărac, a-și pierde sau a face pe cineva să-și piardă avutul. *Pe el îl ura pentru că sărăcise și ologise* (AGÂR.). **2** *tr., intr.* A decădea, a regresa sau a face să decadă din punct de vedere economic. *Țara a sărăcit.* **3** *intr., tr.* A (se) împuțina. *Zăcămintele au sărăcit cu totul* (BOGZA). **4** *intr., tr.* (*înv., reg.*; *cu determ. introduse prin prep. „de”*) A ajunge sau a face să fie lipsit de... *De toate bunătățile am sărăcit* (MIN.). **5** *tr., intr.* (*despre sol*) A deveni sau a face să devină neroditor, nefertil. **6** *tr.* A face să-și piardă din calitate, din valoare, din semnificație etc. *N-ai făcut decît să sărăcești viața* (AGÂR.). **7** *tr.* (*reg.*) A compătimi (considerînd sărac). *Ia nu-l mai sărăci tu p-ăsta* (POP.). **8** *tr., refl.* (*pop.*) A face să ajungă sau a ajunge orfan. *Pe mine m-a văduvit, Copilași mi-a sărăcit* (POP.). • prez.ind. *-esc.* /***sărac*** + *-i.*

sărăcie *s.f.* **1** Lipsa mijloacelor materiale necesare existenței; starea, viața celui sărac. *Nu mi-aș fi închipuit să poată cineva, oricît de zgîrcit, trăi într-o asemenea sărăcie* (M. I. CAR.). ◇ Zic. *Vorba multă, sărăcia omului.* ◇ Expr. *Sărăcie lucie* (sau *cu luciu, neagră*) = sărăcie mare; mizerie. *A-și vedea de sărăcie* = a-și vedea de treabă, a nu se amesteca în afacerile altuia. *Sărăcie cu lustru* v. lustru. ◆ (*pop.*; *fam.*) (Epitet depreciativ pentru un) om de joasă speță; haimana. *Sărăciile de pe stradă să-și vadă de goliciuni* (G. M. ZAMF.). **2** Aspect sărăcăcios. *O lampă de tablă lumina sărăcia dinăuntru* (DUN.). **3** Starea unui teren neroditor, neproductiv; lipsă de fertilitate a solului; uscăciune. *Sărăcia solului a învățat pe oameni să lupte cu natura* (BLA.). **4** (*adesea urmat de determ. introduse prin prep. „de”*) Cantitate (prea) mică, insuficientă (din ceva); lipsă. *Așa sărăcie de lemne nu s-a văzut nici la bordeiul cel mai sărăcăcios* (CR.). ◇ Fig. *M-a scos din sărite atîta sărăcie de spirit* (CA. PETR.). **5** (*fam.*) (Epitet depreciativ pentru o) ființă sau lucru fără valoare. *Sărăcia de epistolă* (M. I. CAR.). **6** (*înv., reg.*) Stare, situație de orfan. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***sărac*** + *-ie.*

sărăcilă *s.m.* **1** (*pop.*; *fam.*) Om sărac. *Ce pofticios, nea sărăcilă!* (DELAVR.). **2** (*fam.*) Vînt cald și uscat care suflă vara în Dobrogea. • /***sărac*** + *-ilă.*

sărăcime *s.f.* Colect. Totalitatea oamenilor săraci; mulțime de oameni săraci. *Boierii de la București ce gînduri mai au cu noi, sărăcimea?* (REBR.). • /***sărac*** + *-ime.*

sărăcin, -ă *s.m., s.f.* (*înv.*) Sarazin. • pl. *-i, -e.* /<slav. **сърачинъ**.

sărăcire *s.f.* Faptul de *a sărăci.* • /v. ***sărăci.***

sărăcit, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care a devenit sărac, nevoiaș. *Mi-am găsit neamurile sărăcite și casa părinților mei pustie* (SADOV.). **2** (*despre pământ*) Care a devenit neroditor, nefertil. • pl. *-ți, -te.* /v. ***sărăci.***

sărăcustă *s.f.* **1** (*înv.*) Interval de patruzeci de zile. **2** (*înv., reg.*) Sărindar, slujbă de pomenire a morților, făcută în sîmbetele postului Paștilor. **3** (*înv., reg.*) Praznic la înmormîntare. • pl. *-e.* /<slav. **сорокоустие**, ngr. *σαρακοστή* <gr. *τεσσαρακοστή* „păresimi”.

sărăcuț, -ă *adj.* Dim. al lui *sărac. Un popă îmbrăcat în straie sărăcuțe* (CR.). ◇ (*adv.*) *Neamțul sărăcuț îmbrăcat, bea retras* (BRĂ.). ◇ (*subst.*) *Unde doarme, sărăcuța, somnul ei senin!* (GÎRL.). • pl. *-i, -e.* /***sărac*** + *-uț.*

sărăduí *vb. IV. tr.* (*înv., reg.*; *compl. indică sumane, catrințe etc.*) A împodobi cu săraduri. *La cusut și sărăduit sumane... mă întreceam cu fetele* (CR.). • prez.ind. *-iesc.* /***sărad*** + *-ui.*

sărăduít, -ă *adj.* (*înv., reg.*; *despre sumane, catrințe etc.*) Care este împodobit cu săraduri. • pl. *-ți, -te.* /v. ***sărădui.***

sărăntóc, -oácă *s.m., s.f, adj.* (*pop.*; *adesea peior.*) (Om) sărac. *Cu voi doi, sărăntocilor, am eu o socoteală mai veche* (STANCU). • pl. *-ci, -ace.* /<sl. veche **сиротъкъ**.

sărărie *s.f.* **1** Loc unde se depozitează sau se vinde sare. *Cămara este cantora sărăriilor* (C. NEGR.). **2** (*înv., reg.*) Ocnă, salină. *Au deschis sărării sau mine de sare* (ASACHI). **3** (*în Ev. Med., în Țara Rom.*) Impozit care se percepea pe vînzarea sării, care reprezenta un privilegiu al domniei și era exploatat prin concesiune. **4** Loc (în pădure) unde se pun bulgări de sare pentru animalele sălbatice rumegătoare. *Au fost construite din vreme hrănitori și sărării* (PER.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***sare*** + *-ărie.*

sărărít *s.n.* (*în Ev. Med., în Țara Rom.*) Impozit care se percepea pe extragerea sării pentru privilegiul de a se aproviziona gratuit cu sare. • /***sare*** + *-it.*

sărărîță *s.f.* **1** (*reg.*) Solniță. **2** Dispozitiv mecanic ce împrăștie sare pe drumurile publice pentru topirea zăpezii. • pl. *-e.* /***sare*** + *-ărîță.*

sărător, -oare *s.m., s.f.* Persoană care sărează alimentele într-o fabrică de conserve. • pl. *-ori, -oare.* /***săra*** + *-ător.*

sărăturát, -ă *adj.* (*despre soluri*) Care este sărături. • pl. *-ți, -te.* /***sărătură*** + *-at.*

sărătúră *s.f.* **1** Mîncare preparată, produs alimentar cu (prea multă) sare; aliment conservat cu sare. *Cămara lui gemea de tot felul de băcănii și de sărături* (GHICA). **2** Calitatea unui aliment de a fi sărat, de a conține sare. *Hribii au fost cam sărați și sărătura face sete* (HOG.). ◆ Ext. Sarea conținută de ceva. *Sărătura și acritura bucatelor să coclește lesne de aramă și sînt otrăvitoare* (PISC.). **3** (*înv., reg.*) Faptul de *a fi sărat.* **4** Teren, sol cu un conținut sporit de săruri minerale solubile sau cu o fertilitate redusă; ext. pășune care se întinde pe un astfel de loc. *Cătunul a fost clădit pe sărătură, pe luncă* (STANCU). ◇ *Păiuș de sărătură* v. păiuș. **5** Izvor de apă sărată; apă care conține sare în mod natural; slatină. *Își trăiesc în sărătura mării vîrsta prefacerii* (SADOV.). • pl. *-i.* /***săra*** + *-ătură.*

sărăturós, -oasă *adj.* (*despre soluri*) Care conține săruri cu efect nociv asupra plantelor; sărăturat. • pl. *-oși, -oase.* /***sărătură*** + *-os.*

sărățél, -eá *adj., s.f.* **1** *adj.* Dim. al lui *sărat. Hering sărățel* (CAR.). **2** *s.f.* (*mai ales la pl.*) Preparat de patiserie sărat, asemănător cu saleurile. *Am făcut niște sărățele cu chimen.* • /***sărat*** + *-el, -ea.*

sărățícă *adj., s.f.* Sărățea. • pl. *-ele.* /***sărat*** + *-ică.*

sărbá *vb. I.* v. serba.

sărbáre *s.f.* v. serbare.

sărbătoáre *s.f.* **1** (*adesea urmat de determ. introduse prin prep. „de”*) Zi consacrată sărbătoririi sau comemorării unui eveniment important, a unor ceremonii civile sau religioase, cînd, de obicei, se întrerupe activitatea cotidiană (de muncă); ext. zi oficială de odihnă. *Dumnezeu de aceea a lăsat sărbătorile. Să se mai veselească și prostimea* (REBR.). ◇ *Sărbătoare națională* = zi (de odihnă) în care se sărbătorește un eveniment important din istoria țării. *Sărbătorile dionisiace* v. dionisiac. *Sărbători împărătești* v. împărătesc. *Sărbătoare legală* v. legal. *Sărbătoare mobilă* v. mobil. ◇ Loc.adv. *În* (sau *de*) *sărbători* = cu ocazia sau în timpul sărbătorilor (religioase); restr. în timpul Paștelui sau al Crăciunului. *Zicea că pleacă de sărbători la familie, înainte de sfîntul Nicolae* (CĂL.). *De sărbătoare* (sau *de sărbători*) = *a*) loc.adj. (*despre zile*) în care se sărbătorește cineva sau ceva; în care nu se lucrează. *Locul de petrecere și de adunare în zile de sărbătoare e crîșma* (HOG.); *b*) Loc.adj., adv. (ca) pentru sărbătoare, festiv, strălucitor. *Toate-n port de sărbătoare* (COȘB.). ◇ Expr. (*în formule de urare*) *Sărbători fericite! A întîmpina o sărbătoare* v. întîmpina. ◇ Fig. *Desteaptă-te în sufletul meu, soare,... Străbate-mă cu sărbătoare* (ARGH.). ◆ (*art.*; *adv.*) În zilele de sărbătoare. *Duminicile și sărbătorile să te înființezi la biserică* (HOG.). **2** Sărbătorire, serbare; festivitate, petrecere. *Sărbătoarea zilei a șaptea fu tulburată* (E. BAR.). **3** Eveniment foarte plăcut, emoționant, fericit etc.; (ceea ce este) prilej de mare bucurie, de fericire, de plăcere deosebită. *Excursiile la mănăstirile din Bucovina sînt pentru el o sărbătoare.* • pl. *-ori.* /***serba*** + *-ătoare.*

sărbătorésc, -eáscă *adj.* Care aparține unei sărbători, care se referă la o sărbătoare; care este specific unei sărbători; solemn, festiv. *O vedea așa, ca prin ceață, proptindu-se cu o mînă de colțul mesei, îmbrăcată în haine frumoase sărbătorești* (REBR.). • pl. *-ești.* /***sărbătoare*** + *-esc.*

sărbătorésțe *adv.* În mod sărbătoresc, festiv, ca de sărbătoare. *Toți sînt îmbrăcați sărbătorește.* • /***sărbătoare*** + *-ește.*

sărbătorí *vb. IV. tr.* (*compl. indică persoane, evenimente etc.*) A onora, a cinsti, a marca (admirația, entuziasmul, bucuria, importanța, semnificația etc.) printr-o festivitate sau printr-o petrecere; a organiza o festivitate, printr-o întrunire, printr-o petrecere etc. în cinstea cuiva sau a ceva; a ține o sărbătoare; a serba, a celebra. *Îmi dau demisia și vreau să sărbătoresc acest eveniment* (SADOV.). • prez.ind. *-esc.* /***sărbătoare*** + *-i.*

sărbătoríre *s.f.* Faptul de *a sărbători*; serbare. *Spre sărbătorirea deplinei mele biruințî... aprinsei o țigară* (HOG.). • pl. *-i.* /v. ***sărbători.***

sărbătorít, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care este omagiată pentru meritele, realizările etc. ale sale sau cu o anumită ocazie (zi de naștere, aniversare, comemorare etc.). *Sărbătoritul era felicitat de toată lumea.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***sărbători.***

sărbezeálă *s.f.* (*pop.*) Faptul de *a fi searbăd.* • pl. *-eli.* /***sărbezi*** + *-eală.*

sărbezí *vb. IV. refl.* (*pop.*) **1** (*despre lapte*) A se altera, a se acri. **2** (*despre vopsele*) A-și pierde culoarea, strălucirea. **3** Fig. (*despre oameni*) A deveni slab, palid, fără putere. • prez.ind. *-esc.* și *serbezí vb. IV.* /***searbăd***[2] + *-i.*

sărbúșcă *s.f.* (*reg.*) **1** Mîncare preparată din zer sau lapte dulce de vacă, mălai sau făină, brînză de vaci etc. **2** Ciorbă de zarzavat la care se adaugă zer de brînză de vaci și făină de porumb. • pl. *-uște.* și (*reg.*) *sorbúșcă s.f.* /cf. *sorbi.*

sărcinăr *s.n.* v. sărciner.

sărcinél *s.n.* v. sărciner.

sărcinér *s.n.* Par lung cu ramificații scurte pe care se atîrnă hainele, vasele, săculețele cu brînză puse la scurs etc.; prepeleac. • pl. *-e.* și *sărcinár, sărcinél s.n.* /***sarcină*** + *-ar.*

sărdác *s.n.* (*reg.*) Haină țărănească, făcută din dimie, scurtă pînă la brîu. • pl. *-ce.* /<ucr. ***сердак, сардак***.

sărdăr *s.m.* v. serdar.

sări *vb. IV.* **1** *intr.* (*despre ființe*) A se desprinde de la pămînt (sau de pe un punct de sprijin), ridicîndu-se brusc în sus, și a reveni în același loc sau a se deplasa (puțin) (cu repetarea mișcării); a sălta. *Un cățel sare lătrînd la poartă* (SADOV.). ◆ A dansa, a țopăi, a zburda. *Sărea în sus de bucurie cînd simțea oameni pe aproape* (BĂN.). ◇ Expr. *A sări într-un călcîi* v. călcîi. *A sări într-un picior* v. picior. *A sări în sus* v. sus. (*tr.*) *A sări drăgaica* v. drăgaică. *A sări tontoroiul* v. tontoroi. ◆ Spec. (*despre obiecte elastice*) A se ridica brusc în sus în urma unei lovituri, a atingerii unei suprafețe dure etc. *Mingea sare tot mai rar.* **2** *intr.* (*de obicei cu determ. care indică punctul de plecare sau direcția, locul în care se face acțiunea*) A se deplasa, a trece dintr-un loc în altul prin salt de jos în sus sau de sus în jos ori pe o traiectorie curbă (spre a se deplasa undeva). *Cloștele... gata să sară în capul oricui s-ar apropia...*, *scurmă mereu* (GÎRL.). ◇ Loc.adv. *Pe sărite* = *a*) mergînd în salturi; *b*) trecînd peste anumite părți, omițînd anumite părți (la o lectură, scriere etc.). *Îi citi pe sărite cîteva titluri* (STANCU). ◇ Expr. *Sare ca capra în zestre* v. capră. *A sări din lac în puț* v. puț. ◆ Fig. A trece brusc de la o situație la alta, de la o idee la alta etc. *Vorbea frumos, dar cam sărea de la o idee la alta* (VLAS.). **3** *intr., tr.* A trece peste un obstacol sau peste ceva care se interpune printr-o săritură sau prin escaladare; a escalada. *Beizadeaua... sări pe fereastră și numai astfel se putu apăra de lovitura a două gloanțe* (FIL.). ◇ (*tr.*) *A sărit din doi pași pîrleazul.* ◇ Expr. *A sări calul* (sau, *intr., peste cal*) = a depăși limita admisă; a exagera. *Capra sare masa, iada sare casa* v. capră. *A sări etapele* sau *peste etape* v. etapă. *A sări garduri* (sau, *intr., peste garduri*) v. gard. *A sări peste* (sau *dincolo de*) *gard* v. gard. *A sări prin* (sau *în*) *foc și pară* v. pară. *A sări din stîncă în stîncă* v. stîncă. ◆ Fig. (*tr.*; *compl. indică elemente ale unui ansamblu*) A omite, a trece cu vederea, a lăsa la o parte. *Cetiți poezia sărind peste strofa a treia* (IBR.). **4** *intr.* (*de obicei cu determ. introduse prin prep. „din”, „de la”, „de pe”, „în”, care indică fie modul deplasării, fie locul din care se face deplasarea*) A se scula, a se ridica brusc de undeva sau de pe ceva pentru a porni, pentru a face ceva. *Omul sări în picioare... și fugi în*

curte (CAR.). ◇ Expr. *A sări ca ars* v. ars. *A sări cuc* v. cuc. *A sări drept* (sau *ars*) *în picioare* v. picior. (*A sări*) *ca mușcat de șarpe* v. șarpe. ◆ A se trezi brusc din somn sau dintr-o stare de somnolență, de visare, de neatenție etc.; a tresări din cauza unei emoții puternice sau neașteptate. *Din vis femeia sare-nfigurată* (GOGA). **5** *intr.* (*despre obiecte sau părți de obiecte*) A se deplasa brusc și cu putere în sus sau de sus în jos, mai sus, de obicei, sub impulsul unor forțe din exterior. *Așa fugeam de tare pe prund, de săreau pietrele... cît mine de sus* (CR.). ◇ Expr. *A sări în aer* = *a*) a se distruge, a se preface în bucăți (în urma unei explozii); a exploda. *Un pod sărea în aer cu fiarele răsucite* (CE. PETR.); *b*) (*despre oameni*) a-și manifesta într-un mod violent supărarea, mînia. *A sări în țăndări* = a se sparge sau a se rupe în mai multe bucăți, fragmente în urma unei lovituri, a unei solicitări exterioare violente. *Plînge* (sau *rîde*) *de sare cămașa de pe el* = plînge (sau rîde) foarte tare, în hohote. *A sări* (sau *a face să sară*) *banca* (*în aer*) v. bancă. **6** *intr.* (*cu determ. locale introduse prin prep. „din" sau „de la"*) A-și schimba brusc poziția, a se deplasa, a ieși, a cădea (brusc), a se desprinde (brusc) din locul în care a fost crescut, fixat, pus etc. *Abia ți-ai întins mîna, sare ivărul la ușă* (EMIN.). ◇ Expr. *A-i sări* (cuiva) *inima* (*din loc*) = a se speria foarte tare; a se emționa tare. *Ei, biata! i-a sărit inima din loc* (GÎRL.). *A-și sări din fire* = *a*) a înnebuni. *Din pricina necazurilor uneori parcă își sare din fire* (SADOV.); *b*) a se enerva foarte tare, a se mînia. *A-i sări* (cuiva) *ochii* (*din cap*) = *a*) a avea o stare de suferință fizică maximă; *b*) (*în imprec. și în jurăminte*) *Să-mi sară ochii dacă te mint. A-și sări din minți* = *a*) a înnebuni; *b*) a se enerva foarte tare, a se mînia. *A fi sărit din minte* = a fi nebun. *A-i sări cheful* = *a*) a se enerva, a se supăra foarte tare; *b*) a-i trece timpul potrivit, optim, favorabil. *A sări din balamale* v. balama. *A-i sări* (cuiva) *bîzdîcul* v. bîzdîc. *A-i sări cuiva cuțitul din teacă* v. cuțit. *A sări de pe fix* v. fix. *A-i sări* (cuiva) *mușchii* v. mușchi. *A-i sări* (cuiva) *țandăra* v. țandără. *A-i sări* (cuiva) *țîfna* v. țîfnă. (*A fi*) *sărit din țîțîni* v. țîțîni. *A-și sări din țîțîni* v. țîțîni. **7** *intr.* A se grăbi (să facă ceva), a interveni într-o acțiune, într-o situație. *O snopeau în bătăi. La țipetele ei săreau vecinii sau trecătorii* (M. I. CAR.). ◇ Expr. *A sări* (cuiva) *de* (sau *în*) *gît* = a se repezi să îmbrățișeze pe cineva; a arăta cuiva dragoste (exagerată). *I-ar fi sărit în gît, l-ar fi sărutat de o mie de ori* (EMIN.). *A-i sări* (cuiva) *înainte* = a alerga în întîmpinarea cuiva. *Tocmai atunci venea, cu carul, și Mitru Ruja îi sări înainte* (GÎRL.). ◆ A interveni grabnic, prompt pentru a ajuta pe cineva; a veni repede în ajutorul cuiva. *Văzînd flăcările, au sărit sătenii și l-au salvat.* ◇ (*la imper., ca cerere de ajutor, ca îndemn la o acțiune promptă, ca semnal pentru o situație disperată etc.*) *Nu-i lăsați! Săriți!* (REBR.). ◆ A interveni brusc (și neașteptat) într-o discuție; a intra (brusc) în vorbă. *Noroc că a sărit mama și mi-a spus că trebuie să am grijă să nu afle lumea* (PRED.). ◇ Expr. *A sări cu gura* (*mare*) sau *cu vorba la* (sau *pe*) cineva = a face cuiva reproșuri pe un ton ridicat. ◆ A se repezi cu dușmănie la cineva; a se năpusti asupra cuiva; a ataca. *El a sărit cu toporu la mine* (BRĂT.). ◇ Expr. *A sări în capul cuiva* sau *a-i sări cuiva în cap* = *a*) a certa pe cineva. *Se uită țintă la dînsa, cu o privire rea, gata parcă să-i sară în cap* (D. ZAMF.); *b*) a fi prea îndrăzneț cu cineva; a întrece măsura. **8** *intr.* A apărea pe neașteptate, în mod brusc (în salturi); a răsări; a țîșni. ◇ Expr. *A sări în ochi* = a fi evident. *Nici nu bănuiam atîtea înțelesuri cîte îmi sar în ochi de atunci încoace* (CA. PETR.). *A nu ști de unde sare iepurele* v. iepure. **9** *intr.* (*despre elemente de același fel*) A se împrăștia brusc și neîntrerupt în toate părțile; (*despre lichide*) a ieși cu presiune printr-o crăpătură, o tăietură, o deschizătură etc.; a țîșni. *Cînd înfigeai furculița, săreau cît colo stropi de untură* (VOIC.). ◇ Expr. *A-i sări sosul* (*pe nas*) (cuiva) v. sos. • prez.ind. *sar*, (*pop.*) *săr*, *săi*. /lat. ***salīre***.

săricícă *s.f.* **1** Dim. al lui *sare*. **2** (*pop.*) Arsenic, șoricioaică. **3** (*pop.*) Sare de lămîie. **4** (*bot.*) Plantă erbacee cu frunzele spinoase, cu florile verzui, alburii sau roșietice (*Salsola kali*); ciurlan. • /***sare*** + *-icică*.

sărimán, -ă *adj.* v. sărman.

sărín, -ă *adj.* v. senin.

sărindár *s.n.* (*în confesiunea ortodoxă*) Rugăciune de pomenire făcută de preot timp de 40 de zile în șir, în timpul liturghiei, pentru pomenirea celor morți, pentru iertarea păcatelor, pentru cei suferinzi etc. *De părăstas și sărindare, Nici vorbă pentru Pipăruș* (COȘB.). ◇ Expr. *A da* (sau *a plăti*) *sărindar* (sau *sărindare*) = a plăti preotului să facă un sărindar (sau sărindare); a purta slujbele. *Mă duc duminică la biserică să dau sărindar* (SADOV.). ◆ Plată pentru aceste rugăciuni. *Sărindarele, acatistele... îmbogățesc epitropia bisericii și pe popa* (GHICA). • pl. *-e*. și *seredár, serindár* s.n. /<ngr. ***σαραντάρι***, slav. ***сарандаръ***, ***сръндарь***.

sărít[1] *s.n.* Acțiunea de *a sări*; săritură. • /v. ***sări***.

sărít[2]**, -ă** *adj., s.f.* **I** *adj.* **1** Care este desprins brusc din locul în care a fost fixat. ◇ Expr. (*A fi* sau *a aștepta, a sta* etc.) *cu inima sărită* = (a fi sau a aștepta, a sta etc.) extrem de emoționat, de îngrijorat. *Să nu fiu întruna cu inima sărită* (M. I. CAR.). **2** Fig. (*fam.*) Care este smintit, țicnit, aiurit, nebun. *Mitrea ăsta e cam sărit, își ziceau ei; grăiește ca neoamenii* (SADOV.). ◇ Expr. *Sărit de pe fix* = nebun. **II** *s.f.* **1** Expr. *A-și pierde sărita* sau *a-și ieși din sărite* = a-și pierde cumpătul, a se enerva. *Fiecare își pierduse sărita, la gîndul că s-ar fi putut întinde și la el focul* (M. I. CAR.). *A scoate* (pe cineva) *din sărite* = a supăra foarte tare pe cineva; a enerva, a înfuria. *Răspunsul cu pricina i-l dădusem într-adins, ca s-o scot din sărite* (BLA.). **2** (*pop.*) Săritură, salt; ext. distanță mică. ◇ Loc.adj. *De-a sărita* = cu sărituri, săltăreț. • pl. *-ți*, *-te*. /v. ***sări***.

săritór, -oáre *adj., s.m., s.f.* **I** *adj.* **1** Care sare, țopăie, zburdă. *Capra mea nu-i de cele săritoare, și-i bună de lapte* (CR.). **2** Care se grăbește (să facă ceva); care intervine grabnic într-o acțiune sau care e gata să ajute pe cineva. *Numai prietenii cei vechi sînt săritori la nevoie* (REBR.). **3** (*despre lucruri*) Care se deplasează brusc în sus, care se ridică brusc, de obicei sub acțiunea unei forțe exterioare. *Capace de ceasornic săritoare* (ARGH.). ◇ (*pop.*) *Fîntînă săritoare* = fîntînă arteziană. *Luarăm loc pe-o bancă în fața unei fîntîni săritoare* (BLA.). **II** **1** *s.m., s.f.* (*sport*) Sportiv care participă la probe de sărituri. **2** *s.f.* (*înv.*) Cascadă. • pl. *-ori*, *-oare*. /***sări*** + *-tor*.

săritúră *s.f.* **1** Acțiunea de *a sări* și rezultatul ei; mișcare de desprindere bruscă de la pămînt sau de pe un punct de sprijin; salt. *Dintr-o săritură fu lîngă divan... și începu să plîngă* (AGÂR.). ◆ (*sport*) Salt al unui sportiv (de pe sol sau de pe o instalație) în înălțime, în lungime sau în apă (care constituie probă în atletism, natație, schi etc.); (*la pl.*) probe sportive în atletism, natație, schi etc. **2** Spațiu parcurs într-un salt; ext. distanță mică. *Se prinse să fie și slugă la popa, fiind casa lui numai de o săritură de aici* (SLAV.). **3** Deplasare, trecere prin salt sau prin escaladare peste un obstacol. *Băltoacele... ne sileau la sărituri gimnastice* (HOG.). **4** Fig. Trecere bruscă de la o idee la alta, de la o etapă, fază etc. la alta. *Nu cred că printr-o săritură se poate ajunge și întrece națiunile cele mai înaintate* (GHICA). ◆ Schimbare, oscilație bruscă. *Acul busolei a făcut o săritură.* **5** Omisiune (de pagini, de litere etc.); trecere cu vederea. *Să fie în consecință bine stabilit că orice săritură, oricît de nerațională ar fi, este permisă adevăratei poezii* (MACED.). **6** Ridicare, sculare bruscă în picioare. *Fusese atît de neașteptată această săritură, după ce pînă atunci zăcuse, țeapăn... încît rămaseră cu toții năuci* (TUD.). • pl. *-i*. /***sări*** + *-tură*.

sărmán, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Om) care este lipsit de avere sau de bunurile materiale necesare vieții; sărac. *Schituri locuite de cîteva femei sărmane* (HOG.). ◇ Expr. *Sărman cu duhul* = (*despre oameni*) care este prost; sărac cu duhul. *Farfuria pe care ai scăpat-o din mînă, ca o sărmană cu duhul ce ești, era din tacîmul de douăsprezece persoane* (STANCU). ◆ (*înv., reg.*) (Copil) orfan. *Unde vedea nevoiașul, văduva și sirimanul..., îi ocrotea* (ISP.). ◇ (*cu determ. introduse prin prep. „de"*) *Cănuță a rămas sărman de părinți* (CAR.). **2** *adj., s.m., s.f.* (*adesea în constr. exclam.; exprimă compătimire față de cineva sau de ceva; de obicei precedă subst. sau pron. determ.*) (Om) care se găsește într-o situație grea, care este vrednic de plîns; biet, nenorocit, nemernic. *Iată deci la ce se mărginea sărmana mea ființă* (HOG.). ◇ (*ca epitet, pus înaintea termenului calificat, de care se leagă prin prep. „de"*) *Sărmanul de Vasile!* ◇ Ext. *O sărmană păsărică a picat moartă sub stejar* (ODOB.). **3** *adj.* (*înv.; de obicei cu determ. introduse prin prep. „de"*) Care este lipsit de...; fără... *Fiind eu voinic siriman de toate* (DOC.). **4** *s.m., s.f.* (*înv.*) Om smerit, evlavios, cucernic. *Surumani cu sufletul* (DOS.). • și (*reg.*) ***sărimán, -ă***, ***sirmán, -ă***, ***sirimán, -ă***, ***siromán, -ă***, ***sirumán, -ă***, ***sîrmán, -ă***, ***surumán, -ă*** *adj.* /<sl. veche ***сромакъ***; cf. srb. *siromah*, cu schimbare de suf.

sărmălúță *s.f.* Dim. al lui *sarma*. *Sărmăluțe mici, grase, rumenite, ca la voi acasă* (BRĂ.). • pl. *-e*. /***sármale***, pl. lui *sarma* + *-uță*.

sărmánél, -eă *adj., s.m., s.f.* (*pop.*) Dim. al lui *sărman*; sărmănuț, sărmănică. *Osenește sărmănica, Și nu-nghite mai nimica* (ASACHI). ◇ Ext. *Sărmănica inimioară, Simt că-n mine O să moară* (SIO.). • pl. *-ei*, *-ele*. /***sărman*** + *-el*, *-ea*.

sărmănícă *adj., s.m., s.f.* (*pop.*) Sărmănea. • pl. *-ele*, *-ici*. /***sărman*** + *-ică*.

sărmănie *s.f.* (*înv.*) Sărăcie. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și *sirimánie* s.f. /***sărman*** + *-ie*.

sărmănúț, -ă *adj.* (*pop.*) Sărmănel. • pl. *-i*, *-e*. /***sărman*** + *-uț*.

sărpún *s.m.* (*bot.; reg.*) Cimbrișor (*Thymus pulegioides serpyllum*). • pl. *-i*. /cf. lat. *sepullum*.

sărpunél *s.m.* (*bot.; reg.*) Cimbrișor (*Thymus pulegioides serpyllum*). • pl. *-i*. /***sărpun*** + *-el*.

sărsám *s.n.* v. țarțam.

sărúne *s.f.* (*reg.*) **1** Sare (pisată, amestecată cu tărîțe) care se dă oilor și vitelor. **2** Loc prevăzut cu un jgheab în care se așază (bulgări de) sare pentru oi, vite sau animale sălbatice. • pl. *-i*. și *senúne* s.f. /de la ***sare***.

sărút *s.n.* Sărutare. *El nu simți nimic la sărutul acesta, părea împietrit* (AGÂR.). ◇ Expr. *A fura* (cuiva) *un sărut* v. fura. ◇ Fig. *Sărutul otrăvit al brumii Omoară toamna trandafirii* (GOGA). • pl. *-uri*. /de la ***săruta***, prin derivare regresivă.

sărută *vb. I.* **1** *tr., refl. recipr.* A (se) atinge cu buzele în semn de dragoste, de afecțiune, de prietenie, de respect etc.; (*pop.*) a (se) pupa. *Cuprinzînd gîtul băiatului, îl sărută pătimașă* (BRĂ.). *Era ca și cînd, în timp ce se sărutaseră, ar fi primit amîndoi o lovitură invizibilă* (PRED.). ◇ Expr. *Sărut* (sau *sărutăm*) *dreapta* v. drept. *Sărut mîna!* (sau *mîinile!*) v. mînă. *Sărut mînușițele* (sau *mînușița*) v. mînușiță. *A săruta picioarele cuiva* v. picior. *A săruta poala* (sau *poalele*) *cuiva* v. poală. ◇ Fig. *Nemărginirea sărutatu-m-a pe frunte* (BLA.). ◊ Expr. *A-i săruta* (cuiva) *cununiile* = a ajunge să vadă pe cineva căsătorit, a asista la cununia cuiva. **2** *tr.* (*înv.*) A saluta. *Sărută pre ei cu cuvîntul* (COR.). ◆ A primi, a întîmpina (cu bucurie, cu simpatie, cu entuziasm etc.); a saluta. *Orice născocire... va fi sărutată din parte-mi prin strigări de bucurie* (BREZ.). • prez.ind. *sărut* /lat. ***salutare***.

sărutáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *săruta* și rezultatul ei; sărut, sărutat. **1** Atingere cu buzele a buzelor, a obrazului, a mîinii etc. cuiva în semn de afecțiune, de prietenie, de respect, de umilință etc.; (*pop.; fam.*) pupare, pupat, pup. *Lăsați, lăsați, murmura preotul, întinzînd însă dosul palmei spre sărutare* (REBR.). ◇ Expr. (*înv.*) *A da lumii veșnica sărutare* = a muri. *A da cuiva o sărutare* (sau *sărutări*) v. da. *A fura* (cuiva) *o sărutare* v. fura. ◇ Fig. *Sărutare de săgeată..., nu-i lucru de speriat* (HASD.). ◆ Gest care imită sau sugerează sărutul. *Ea s-a dus... I-a aruncat din prag o sărutare* (TOPÎR.). **2** (*înv.*) Salut. *Sărutare! locuri triste ce plîngînd am părăsit* (ALEX.). • pl. *-ări*. /v. ***săruta***.

sărutát *s.n.* Sărutare. *Cel din urmă sărutat* (DAV.). ◇ Ext. *Popa n-o poate lipsi de sărutatul crucii și al icoanelor* (STANCU). • pl. *-uri*. /v. ***săruta***.

sărutătúră *s.f.* (*înv.*) **1** Sărutare (insistentă, de lungă durată). *Sărutătura-ți mă înviază* (HEL.). **2** Salut. *Fu glas sărutătura ta în urechile mele* (COR.). • pl. *-i*. /***săruta*** + *-ătură*.

săsésc, -eăscă *adj.* Care aparține sașilor, care este specific sașilor, care se referă la sași. *Satul e frumos, cu case de piatră după stilul săsesc* (AGÂR.). • pl. *-ești*. /***sas*** + *-esc*.

săsește *adv.* În felul sașilor, ca sașii. ◆ În limba sașilor. ◆ (*subst.*) Limba sașilor. *Știe săsește.* • /***sas*** + *-ește*.

săsíme *s.f* Colect. Populație săsească; mulțime de sași; totalitatea sașilor. *Trecea prin satul nostru cu căruța, să meargă la Ardeal în săsime* (POP.). • /***sas*** + *-ime*.

săsísm *s.n.* (lingv.) Particularitate, termen, construcție etc. caracteristică graiului sașilor, preluată de alt grai

(fără a fi adaptată la sistemul acestuia). • pl. *-e.* /***sas*** *+ -ism.*

săsoáică *s.f.* Femeie care face parte din populația săsească. *Doamna... găsește hazliu să-și schimbe o clipă hainele cu ale săsoaicei* (IORGA). • pl. *-ce.* și *sesoáică s.f.* /***sas*** *+ -oaică.*

săteán *s.m.* Persoană care locuiește într-un sat având ca ocupație agricultura sau alte îndeletniciri rurale; țăran. *Mulțimea sătenilor... năvăli înăuntru* (CAR.). ◇ (*înv.; adj.*) *O ușorare a stării locuitorilor săteni* (BARIȚ.). • pl. *-eni.* și *seteán, -ă s.m., s.f.* /***sat*** *+ -ean.*

săteáncă *s.f.* Femeie care locuiește într-un sat având ca ocupație agricultura sau alte îndeletniciri rurale; țărancă. *Rămase în prag uitîndu-se cum o săteancă bătrînă o îmbrobodea pe Hanora* (CAM.). ◇ (*adj.*) *În răstimpuri strigau la alte femei sătence* (AGÂR.). • pl. *-ce,* (*înv., reg.*) *-ci.* /***sătean*** *+ -că.*

sătésc, -ească *adj.* Care aparține satului, care se referă la sat; de sat, de la sat. *Marina se purta și mai departe în portul ei sătesc* (AGÂR.). ◇ *Obște sătească* v. obște. • pl. *-ești.* /***sat*** *+ -esc.*

săticél *s.n.* (*înv., reg.*) Săculeț. • pl. *-e.* /***sat*** *+ -icel.*

sătișór *s.n.* Săculeț. *Urcară din rîpa bălții pe lîngă pădure, lăsînd în urmă bordeiele sătișorului sub fumuri ușoare* (SADOV.). • pl. *-oare.* /***sat*** *+ -ișor.*

sătmăreán *s.m., s.f., adj.* **1** Persoană care face parte din populația de bază a orașului Satu Mare sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii orașului Satu Mare. **2** Care aparține orașului Satu Mare sau sătmărenilor, care se referă la orașul Satu Mare sau la sătmăreni; originar din orașul Satu Mare. • pl. *-eni, -ene.* /nm. pr. (oraș în România) ***Satu Mare*** *+ -ean.*

sătmăreáncă *s.f.* Femeie născută și crescută în orașul Satu Mare. ◆ Locuitoare din orașul Satu Mare. • pl. *-ence.* /***sătmărean*** *+ -că.*

sătúc *s.n.* Săculeț. *Într-o zi..., se abătu în sătucul oropsit un strein* (VOIC.). • pl. *-uri.* /***sat*** *+ -uc.*

sătuceán *s.n.* (*înv., reg.*) Săculeț. *Ei se mulțumiră a le rămînea oasele în sătuceanul în care se născuseră* (ISP.). • pl. *-ene.* /***sătuc*** *+ -ean.*

sătúl, -ă *adj.* **1** (*despre ființe*) Care a mîncat sau a băut pînă și-a potolit pe deplin foamea sau setea. *Sătul se fudulea privindu-i cum se încaieră* (E. BAR.). ◇ (*subst.*) *Sătulul nu crede celui flămînd.* ◇ *Crăciunul sătul* v. crăciun. ◆ Ext. Care este săturat, bogat (în anumiți componenți). *Pămîntul era sătul de ploi* (CE. PETR.). **2** Fig. (*despre oameni; adesea urmat de determ. introduse prin prep. „de”*) Care este satisfăcut de ceva, mulțumit (de sau cu ceva). *Aude și nu e sătul de ce aude* (STANCU). **3** Fig. (*despre oameni*) Care a ajuns la o stare de saturație, de plictiseală, de oboseală etc. (față de cineva sau de ceva); care nu mai poate suporta; dezgustat, plictisit. *Sînt sătul de zgomotul orașelor mari* (BRĂ.). ◇ Expr. *A fi sătul pînă în gît* v. gît. • pl. *-ui, -le.* /lat. ***satullus, -a, -um.***

sătuléț *s.n.* Dim. al lui *sat*; (*înv., reg.*) sătuc, sătișor, săticel, sătucean. *El se odihnește acum în pămîntul darnic și iertător al unui sătuleț* (I. BOT.). • pl. *-e.* /***sat*** *+ -uleț.*

sătură *vb. I.* **1** *refl., tr.* A(-și) potoli pe deplin foamea sau setea, a (se) îndestula cu mîncare sau cu băutură. *Mănîncă toată ziua și nu se mai satură* (CĂL.). ◇ Loc.adv. *Pe săturate* = *a)* în cantitate suficientă pentru potolirea deplină a foamei sau a setei; pînă la atingerea senzației de sațietate. *O să mănînci pe săturate, în fiecare zi* (TUD.); *b)* foarte mult, din plin. *S-a plimbat pe săturate.* **2** *refl.* Fig. A fi sau a ajunge să fie pe deplin mulțumit, satisfăcut (de sau cu ceva). *Eu caut și caut în ochi-ți cerești Și-n veci nu mă satur* (EMIN.). ◆ (*tr.; compl. indică dorințe, porniri etc.*) A satisface. *Păgînii știu numai lăcomia să și-o sature* (SADOV.). **3** *refl.* Fig. (*de obicei cu determ. introduse prin prep. „de” sau „cu” ori de conj. „să”*) A fi sau ajunge să fie plictisit, obosit, dezgustat, scîrbit de ceva sau de cineva; a ajunge să nu mai poată suporta (ceva sau pe cineva). *M-am săturat de atîtea primejdii ale călătoriilor* (CAR.). ◇ (*tr. fact.*) *Vă satur eu acușica de revoluție* (REBR.). ◇ Expr. *A se sătura* (de cineva sau de ceva) *ca de mere acre* (sau *pădurețe*) = a fi foarte sătul. *M-am săturat de dînsul ca de mere acre* (ALECS.). *A se sătura de viață* = a muri. *A se sătura cu binele* = a i se urî cu binele. *A se sătura pînă în gît* v. gît. • prez.ind. *sátur.* /lat. ***saturare.***

săturáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *sătura* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***sătura.***

săturát, -ă *adj.* **1** (*despre ființe*) Care și-a potolit pe deplin foamea sau setea; sătul. **2** Fig. (*despre oameni*) Care este plictisit, dezgustat, scîrbit de cineva sau de ceva. • pl. *-ți, -te.* /v. ***sătura.***

sătúț *s.n.* (*reg.*) Săculeț. *Om de treabă întru un sătuț* (BĂR.). • pl. *-e.* /***sat*** *+ -uț.*

sățíos[1]**, -oásă** *adj.* (*despre alimente*) Care satură repede și bine; care ține de foame, de sați; hrănitor, nutritiv. *Pîinea caldă și sățioasă... le-a alungat tristețea* (STANCU). • sil. *-ți-os.* pl. *-oși, -oase.* /***saț*** *+ -ios.*

sățíos[2]**, -oásă** *adj.* (*înv., reg.*) Care este setos, însetat. • sil. *-ți-os.* pl. *-oși, -oase.* /de la ***sete.***

său[1]**, sa** *pron.pos., adj.pos.* **I** *pron.pos.* (*precedat de art. „al”, „a”, „ai”, „ale”*) **1** (*înlocuiește numele unui obiect posedat de cel despre care se vorbește, precum și numele acestuia*) *Francesco apucă mîna într-a sa* (EMIN.). **2** (*la m. pl.*) Familia, rudele, prietenii etc. persoanei despre care se vorbește. *Așa ar fi cîntecul unui rănit, uitat de ai săi în întunerec* (VIN.). ◆ (*la m. sau f. sg.*) Soțul sau soția persoanei despre care se vorbește. *Al său o ajută la toate treburile acasă.* **3** (*la m.sg.*) Lucrurile personale, proprietatea etc. celui despre care se vorbește. *La țară se cheamă șezătoare, și se face mai mult noaptea, lucrînd fiecare al său* (CR.). **4** (*la f. pl.*) Treburile, preocupările, obiceiurile, spusele persoanei despre care se vorbește. *Profesorul se socotea... prea mult scos din ale sale* (BLA.). ◇ Expr. (*pop.*) *A rămîne* (sau *a fi*) *pe-a sa* = a rămîne (sau a fi) așa cum vrea el. **II** *adj.pos.* (*precedat de art. „al”, „a”, „ai”, „ale”, cînd însoțește un subst.neart. sau cînd este separat de subst. prin alt cuvînt*) **1** Care aparține persoanei despre care se vorbește sau de care această persoană este legată printr-o relație de proprietate. *Nu care cumva să meargă la pieirea capului său* (ISP.). *Deodată simți cum că pe marginea patului său șede cineva* (EMIN.). ◇ (*precedat de cuv. cu val. prep.*) *Atmosfera de dragoste pe care o simțea crescînd în jurul său* (AGÂR.). ◇ (*determină acțiuni, fenomene, stări etc. legate de cel despre care se vorbește*) *Anul morții sale nu se cunoaște* (IORGA). **2** Care arată o dependență, o filiație, o înrudire etc. cu persoana despre care se vorbește. *Slugile sale... se iveau și piereau ca niște stafii* (M. I. CAR.). ◇ (*enclitic, la sg.*) *Se trezește într-o zi cu socru-său* (CR.). ◇ (*precedat de cuv. care indică demnități, formează construcții folosite ca termeni de reverență pentru persoane de rang înalt*) *Măria Sa este împărat* (NEC.). **3** Care este spus, făcut, suportat etc. de cel despre care se vorbește. *Argumentația sa e aidoma cu a cazuiștilor* (CĂL.). • *săi, sale.* (*reg., fam., enclitic*) *-so, -su, -si.* /lat. ****seus***, ****sa*** *= **suus, sua.***

său[2] *s.n.* v. seu.

săvái *adv., conj.* **I** *adv.* **1** (*înv.; de obicei urmat de un num.*) Măcar. *Să rugară să o vadză săvai* (DOS.). **2** (*înv., pop.*) Chiar (și...); întocmai. *Săvai bolnav cum era* (COSTIN). ◇ (*cu val. de interj.; în poezia pop. precedă un subst. propriu sau comun pe care îl subliniază*) *Unde este badiul tău, Savai, frățiorul meu?* (POP.). ◇ (*înv.; în sintagme cu val. de compuse*) *Săvai cine* = oricine. *Săvai ce* = orice. *Săvai unde* = oriunde. ◇ Loc.conj. *Săvai să* (sau *de*) = chiar de, chiar dacă. *Săvai să este și de lemn svînta cruce..., puterea celuia ce s-au răstignit prinsă lăcuiaște* (VARL.). *Săvai că* (sau *și*) = deși, cu toate că. *Săvai că ne este cărarea-nchisă, Cătră tine, Doamne, ni-i inema tinsă* (DOS.). **II** *conj.* (*înv.*) **1** Deși, cu toate că, chiar dacă. *Săvaiești și păcătos... tot să te rogi* (VARL.). **2** Fie, ori, sau. *Această carte să o cetească săva preut, săva diac* (DOC.). • și (*înv., pop.*) *savái adv., conj., savá conj.* /***să*** *+* ***va*** „vrea”.

săvîrși *vb. IV.* **1** *tr.* A face să existe (în urma unei activități desfășurate în acest scop), a pune în aplicare, a face să devină real, a înfăptui, a îndeplini; a comite. *Că nu a fost drept ce am săvîrșit, se poate* (M. I. CAR.). ◇ (*refl.pas.*) *Cîmpia Turdei unde se săvîrșise omorul* (IORGA). ◇ (*refl.*) *Miracolul se săvîrșise* (BRĂ.). ◆ (*înv.*) A alcătui, a forma. *Doi casnici săvîrșesc numai un trup* (MARC.). **2** *tr.* (*înv., reg.*) A duce ceva la bun sfîrșit; a termina cu bine. *Își săvîrși lucrările dregătoriii sale* (PLEȘ.). ◇ (*refl. pas.*) *N-au vrut să iasă din beserecă pănă nu s-au săvîrșit sfînta slujbă* (COSTIN). **3** *refl.* (*înv., pop.; despre oameni; adesea cu determ. „din viață”*) A muri. *S-a săvîrșit din viață după o boală cruntă* (ALECS.). **4** *tr.* (*înv., pop.; compl. indică ritualuri, ceremonii, evenimente etc.*) A oficia, a celebra. *Să știți că noi săvîrșim măritarea Anei cu Christian* (PER.). ◇ Fig. *Mărită fie dimineața Ce-a săvîrșit a noastră nuntă, Bătrîne Olt!* (GOGA). • prez.ind. *-esc.* /<slav. **СЪВРЬШНТИ**.

săvîrșíre *s.f.* **1** Realizare, înfăptuire; aducere la îndeplinire; punere în aplicare; elaborare, creare. *Se ținea de tot soiul de pozne, după săvîrșirea cărora... ar fi trebuit să-i fie rușine* (M. I. CAR.). ◇ Loc.vb. (*înv.*) *A aduce la* (sau *în, întru*) *săvîrșire* = a săvîrși. *Să ne grijim să-l aducem întru săvîrșire* (ȚICHIND.). ◆ (*înv.*) Destinație, scop. *Hotărîm să rămîie a nu se mai întrebuința la această săvîrșire* (AX.). **2** (*înv.*) Terminare, isprăvire, încheiere a unei lucrări, a unei activități etc. *M-am întors... după săvîrșirea studiilor* (I. NEGR.). ◇ Loc.adv. *Fără de săvîrșire* = în mod continuu, veșnic. ◇ Loc.vb. *A lua săvîrșire* = a se sfîrși, a se termina. *Să iasă săvîrșire tot lucrul* (REG. ORG.). ◆ Desăvîrșire, perfecțiune. *Posedă săvîrșirea făptuirilor divine* (ALECS.). **3** (*înv., reg.*) Sfîrșit, încheiere a vieții, a zilelor cuiva; moarte; dispariție. *Numai a ta săvîrșire de chinuri te va scăpa* (PANN). **4** (*înv., pop.*) Oficiere, celebrare a unor ritualuri, ceremonii etc. *Supraveghea cu străjnicie săvîrșirea sfintelor slujbe* (VOIC.). • pl. *-i.* /v. ***săvîrși.***

săvîrșít[1] *s.n.* (*înv.*) **1** Înfăptuire, împlinire; creare. **2** Sfîrșit, capăt. *Să tragă casa lui pierzarea la săvîrșit* (BIBLIA 1688). **3** Moarte, pieire. *Acest săvîrșit au luat acel vestit domn* (CRON.). **4** Destinație, scop. *Care este al său săvîrșit?* (AMF.). • pl. *-uri.* /v. ***săvîrși.***

săvîrșít[2]**, -ă** *adj.* (*înv.*) **1** Care este terminat. ◇ (*gram.*) *Timp săvîrșit* (*și subst. n.*) = perfectul simplu. *Timpul săvîrșit al verbului* (C. NEGR.). **2** (*înv.*) Care este perfect, desăvîrșit. *Lumea este... Ca cel mai săvîrșit caăru* (CON.). **3** Care este mort, decedat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***săvîrși.***

săvîrșitór, -oáre *adj.* **1** (*înv.*) Care săvîrșește. **2** (*jur.; înv.*) Executiv. **3** (*înv., reg.*) Care completează (ceva). **4** (*înv., reg.*) Care perfecționează. **5** (*gram.; înv.; despre verbe*) Intranzitiv. • pl. *-ori, -oare.* /***săvîrși*** *+ -tor.*

săzdánie *s.f.* (*bis.; înv.*) Creație; ext. creatură, făptură. • /<slav. **СЪЗДАНИЕ**.

sbunghí *vb. IV.* v. bunghi.

scăbie *s.f.* (*med.*) Boală contagioasă la om și la unele animale și păsări, provocată de pătrunderea în epidermă a unui artropod parazit, care se manifestă prin mîncărime, iritații, căderea părului, apariția unor bășicuțe etc.; rîie. ◇ *Scabia cerealelor* = boală de piele provocată de un parazit care trăiește pe cereale, de unde se poate transmite la om. *Scabia zidarilor* = eczemă profesională cauzată de sensibilizarea la biocromați. *Scabia nichelatorilor* = eczemă profesională cauzată de sensibilizarea la săruri de nichel. • g.-d. *-iei.* /<lat. ***scabies, -ei.***

scabiós, -oásă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Persoană) care este bolnavă de scabie; rîios. *Căpitanul medic, de cîte ori vine la vizita medicală... în căutare de scabioși, țipă* (SAHIA). **2** *adj.* (*med.*) Care aparține scabiei, care se referă la scabie. **3** *s.f.* (*bot.; adesea cu determ. care indică specia*) Nume dat mai multor plante erbacee, sălbatice sau cultivate, cu flori albastre, liliachii, albe sau roșii, dispuse în capitule, cu frunze alungite și cu tulpina acoperită cu peri scurți (*Scabiosa*). • sil. *-bi-os.* pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***scabieux,*** lat. ***scabiōsus, -a, -um.***

scabrós, -oásă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este necuviincios, indecent, imoral. ◇ (*subst.*) *Îl considera un scabros și fugea de el.* ◆ (*despre manifestări ale oamenilor*) Care denotă, arată, trădează lipsă de decență, de cuviință, de rușine; nerușinat, obscen, trivial. *Era de un optimism scabros, care și ținea loc de curaj* (CA. PETR.). ◇ (*adv.*) *Ne-a șocat faptul că se comporta scabros.* ◆ (*subst. n.*) Element indecent, nerușinat, imoral, atmosferă indecentă, obscenă. *Preferința... pentru împuțit, scabros* (PER.). ◆ (*despre sunete*) Care este neplăcut la auz. *Se auzeau sunete scabroase.* **2** (*înv.*) Care este anevoios, dificil, greu; neplăcut de spus, de tratat (într-un mod cuviincios). *S-au decis ca să ia asupră-și acea misiune grea și scabroasă* (BARIȚ.). • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***scabreux***; cf. lat. *scabrōsus, -a, -um* <*scaber, -bra, brum* „murdar”.

scabrozitáte *s.f.* Însușirea a ceea ce este *scabros.* ◆ Concr. Vorbă, atitudine, faptă scabroasă; obscenitate, trivialitate. *Să citești... scabrozități de-ale lui Pitigrilli* (I. BOT.). • pl. *-ăți.* /<fr. ***scabrosité.***

scábru, -ă *adj.* (*bot.; despre plante sau despre părți ale lor*) Care este aspru la pipăit; care este acoperit cu peri scurți și rigizi. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***scabre***; cf. lat. *scaber, -bra, -brum* „aspru, zgrunțuros".

scadént, -ă *adj.* **1** (*econ.; despre datorii, obligații etc.*) Care a ajuns la termenul prevăzut (și trebuie onorat). ◆ (*despre termene*) La care trebuie onorată o datorie, o obligație etc.; care expiră. **2** (*bot.; despre plante cu tulpina scurtă*) Care se agață de alte plante sau obiecte cu ajutorul cîrceilor. **3** (*înv.; despre lucrări, realizări etc.*) Care are scăderi, slăbiciuni etc. • pl. *-ți, -te.* /<it. ***scadente***.

scadențăr *s.n.* (*econ.*) Registru în care se înscriu scadențele efectelor de comerț. • pl. *-e.* /<it. ***scadenz(i)ario***.

scadență *s.f.* Termen de plată, soroc; expirare a datei la care trebuie onorată o datorie, o obligație. *Polița... ajunge luni la scadență* (REBR.). ◆ Fig. Termen pînă la care trebuie să se facă, să se producă, să se împlinească ceva. *Există un ceas al scadențelor* (CE. PETR.). • pl. *-e.* /<it. ***scadenza***.

scadrón *s.n.* v. escadron.

scaf- Elem. de compunere „barcă, nacelă, ambarcație". • și *scafo-*. /<fr. ***scaph(o)***-; cf. gr. *σκάφος* „barcă".

scafandreríe *s.f.* Complex de lucrări subacvatice efectuate de un scafandru. • g.-d. *-iei.* /***scafandru*** + *-rie*.

scafandriér, -ă *s.m., s.f.* Scafandru. *Era marinar, mecanic și scafandrier* (BART). ◇ Fig. *Noi [minerii], scafandrierii pămîntului* (PER.). • sil. *-dri-er.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***scaphandrier***.

scafándru *s.m., s.n.* **I** *s.m.* **1** (*mar.*) Persoană specializată în lucrări sub apă cu ajutorul unui aparataj special; scafandrier. ◇ Fig. *[Eminescu] s-a adîncit - scafandru unic și uimitor - în mitul și lirica populară* (SADOV.). **2** (*cosmon.*) Persoană specializată care, cu ajutorul unui costum special, efectuează zboruri sau cercetări în spațiul cosmic. **II** *s.n.* Costum special de protecție, impermeabil, închis ermetic, prevăzut cu o cască metalică cu vizor și cu aparat respirator, care este îmbrăcat de persoanele care coboară sub apă, care efectuează (cu aparate speciale) zboruri la altitudine înaltă ori în spațiul cosmic, care lucrează în condiții de radiație, de temperatură înaltă etc. • pl. *m. -i, n. -e.* /<fr. ***scaphandre***; cf. gr. *σκάφος* „barcă", *ἀνήρ, ἀνδρός* „om".

scafandru II

scáfă *s.f.* **1** Căuș de lemn sau de metal care servește la manipularea sau la măsurarea produselor în stare de pulbere, grăunțe etc.; conținutul acestuia. *E loc de... scafe, lopeți, furci, greble* (ARGH.). **2** (*arhit.*) Suprafață curbă sau cu muluri care face racordarea între pereți și tavanul unei încăperi sau între pereți și podea. *Becuri ascunse în scafele și calotele tavanului* (PER.). ◆ Piesă din beton, din ceramică etc., din care se execută tavane, pardoseli etc. **3** (*înv., reg.*) Recipient de lemn, de obicei în formă de strachină de diverse dimensiuni, întrebuințat la stîne sau în gospodăriile țărănești la pregătirea, la păstrarea bucatelor sau la servirea acestora la masă, la spălarea vaselor etc.; spec. blid, strachină (de lemn); găvan. *Scafa e făcută din lemn de fag... și servește la pus mîncarea sau la pisatul usturoiului* (DIAC.). **4** (*înv.*) Cupă; pahar; ceașcă. *Cupe și scafe de argint* (ȘINC.). ◆ (*bis.; înv.*) Vas mare, de obicei în formă de cupă, care servea la păstrarea vinului (sfințit), a unor substanțe (folosite în ritualul religios etc.). *Să plecară înaintea mielului, avînd tot însul alăute, și scafe de aur pline de mirodenie* (N. T. 1648). **5** (*înv.; reg.*) Taler de balanță. **6** (*înv.*) Luntre primitivă făcută dintr-un trunchi scobit. **7** (*înv., reg.*) Țeastă, craniu. **8** (*înv.*) Corpul unei nave; epavă a unei nave. • pl. *-e.* /<ngr. *σκάφη*.

scafo- v. scaf-.

scafocefál, -ă *adj.* (*med.; despre cranii*) Care prezintă scafocefalie. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***scaphocéphale***.

scafocefalíe *s.f.* (*med.*) Malformație craniană care constă într-o scobitură adîncă în partea de dinapoi a bregmei, ca urmare a osificării precoce a suturii sagitale. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***scaphocéphalie***, după engl. *scaphocephaly*.

scafohidrocefalíe *s.f.* (*med.*) Malformație congenitală constînd în asocierea scafocefaliei cu hidrocefalia externă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***scafo-*** + ***hidrocefalie***.

scafoíd *s.n.* (*anat.*) Unul dintre cele șapte oase ale labei piciorului. ◇ (*adj.*) *Os scafoid.* • pl. *-ide.* /<fr. ***scaphoïde***; cf. gr. *σκάφος* „carenă", *εἶδος* „aspect".

scafoidítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a osului scafoid. • sil. *-fo-i-*. pl. *-e.* /<fr. ***scaphoïdite***.

scafopóde *s.f. pl.* (*zool.*) Clasă de moluște marine, din zona litorală, prevăzute cu o cochilie cilindro-conică, ca un tub deschis la ambele capete. • /<fr. ***scaphopodes***.

scai *s.m.* **1** (*bot.*) Nume generic dat mai multor plante erbacee cu frunzele ghimpoase și cu fructele globuloase, înconjurate de ghimpi îndoiți la vîrf, care se agață de haine, de lîna oilor etc.; scaiete; restr. fructul înconjurat de ghimpi al acestor plante: *a*) plantă erbacee din familia compozitelor, cu frunze lanceolate spinoase, cu flori roșii, rar albe, terminate cu un spin lung (*Cirsium vulgare*); *b*) ciulin (*Carduus nutans*); *c*) (și *scai-voinicesc*) spin (*Carduus acanthoides*); *d*) (și *scai-măgăresc*) plantă erbacee din familia compozitelor, cu tulpina robustă, cu florile purpurii în capitule terminate într-un spin (*Onopordon*). *Niște animale... cu cozile pline de scai* (SADOV.). ◇ (*glum.*) *Mă suii în scai ca să văd de cai* (POP.). ◇ Expr. (*și adv.*) *A se ține* (sau *a se lega, a se agăța* etc.) *ca scaiul* (*de oaie*) *ori* (*adv.*) *a se ține* (de cineva sau de ceva) *scai* = a nu lăsa pe cineva în pace, a urmări (pe cineva) pretutindeni, a manifesta o insistență exagerată, adesea inoportună (față de cineva sau de ceva). *Bobby se ținu scai după ea* (CĂL.). *A-și aprinde scaii în cap* v. aprinde. *A se lipi ca scaiul* (de ceva) v. lipi. ◇ Compuse: (*bot.*) *scai-vînăt* = plantă erbacee perenă din familia umbeliferelor, cu frunzele dințate și cu florile violacee dispuse în capitule (*Eryngium planum*); *scaiul-dracului* = plantă erbacee perenă, meliferă, cu frunzele spinoase și cu florile albe-verzui (*Eryngium campestre*); *scai-mărunt* = turiță (*Galium aparine*). ◇ Fig. *Sînt singur și sînt plin de scai* (BLA.). **2** Fig. (Epitet dat unui) om care urmărește insistent pe cineva sau ceva, care este pretutindeni, de care nu se poate scăpa. • pl. *scai.* /<srb. ***čkalj***; cf. lat. **squaleus* <*squalēre* „a fi murdar, ars, pustiu".

scai-măgăresc

scaiéte *s.m.* (*bot.*) Nume dat mai multor plante erbacee cu frunzele sau capitulele ghimpoase, dintre care cea mai răspîndită are florile roșii purpurii (*Carduus nutans*); ciulin. *În curțile de la Mălinești poate astăzi cresc scaieții* (GAL.). ◇ Fig. *Bălăriile și scaieții pedagogiei infantile* (I. BOT.). • sil. *sca-ie-*. pl. *-ți.* /***scai*** + *-ete*.

scalábil, -ă *adj.* Care poate fi scalat. • pl. *-i, -e.* /***scala*** + *-bil*.

scalár[1] *s.m.* (*iht.*) Pește teleosteean originar din America de Sud, cu corpul de formă discoidală, argintiu cu reflexe aurii și brune, brăzdat de dungi transversale negre sau gri și ochiul înconjurat cu roșu (al căror desen se aseamănă cu o scară), folosit ca pește de acvariu (*Pterophyllum scalare*). *Ducea doi scalari într-o pungă pe care o ținea la piept, sub haina groasă.* • pl. *-i.* /<fr. ***scalaire***.

scalár², -ă *adj., s.m.* (*fiz., mat.*) (Mărime) ale cărei valori sînt determinate numai prin unitatea de măsură și printr-un număr real, pozitiv sau negativ, care nu depinde de vreun sistem de referință. • pl. *-i, -e.* /<germ. ***Skalar***, fr. ***scalaire***; cf. lat. *scala, -ae* „scară".

scaláre *s.f.* (*sociol., psih.*) Procedeu folosit în sociologie și în psihologia socială pentru măsurarea intensității opiniilor, a atitudinilor și a cunoștințelor etc. • /de la ***scalar***.

scalarifórm, -ă *adj.* Care este în formă de scară. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***scalariforme***.

scálă[1] *s.f.* **I 1** Placă gradată la aparatele de radio pe care se pot urmări, cu ajutorul unui indicator special, posturile și lungimile de undă pe care funcționează aparatul la un moment dat. ◆ Ext. Totalitatea reperelor dispuse pe un instrument de măsură, reprezentînd valori ale unei mărimi care se măsoară; scară gradată. **2** (*muz.; înv.*) Gamă. ◇ *Scală cromatică* = scară cromatică. **3** (*înv.*) Scară. **4** (*înv., reg.*) Tabel care cuprindea cursul unor efecte comerciale, financiare etc. *Cea mai lesne măiestrie, orice sumă după scală a o socoti* (PER.). **II** (*înv.*) Punct vamal; ext. port (care servește și ca punct vamal); restr. debarcader (la o mare, la un ocean etc.). *Vameș mare ce ține de scălile țării* (CRON.) ◇ (*urmat de determ. care arată felul*) *Punctul de trecere de la Rucăr... se numea scală domnească* (STOIC.). • pl. *-e.* (*înv.*) *scăli.* /<ngr. ***σκάλα***, it. ***scala, scalo***, germ. ***Skala***.

scálă[2] *s.f.* (*med. vet.*) Boală a cornutelor, a oilor și a cailor, caracterizată printr-o rană la țesutul cornos de la picior (provenită din necurățenie). • pl. *-e.* /etimol. nec.

scald *s.m.* Nume dat vechilor poeți nordici (scandinavi sau islandezi), a căror poezie are în general un caracter eroic. *Vin neguri negre de se lasă Ca din povestea unui scald* (GOGA). • pl. *-zi.* /<fr. ***scalde*** <cuv. scandinav *skald*.

scáldă *s.f.* (*pop.*) **1** Loc de scăldat într-o apă (curgătoare); scăldare, scăldătoare. *Cînd se întîlneau mai întîi la scaldă mulți mergeau acasă cu ochii umflați* (AGÂR.). **2** Vas mare pentru îmbăiat; cadă. *Plînse, într-o scaldă de aur așezată lîngă ea* (EMIN.). **3** Apă în care se scaldă cineva (mai ales copiii mici). *Scalda aceasta... e făcută din apă neîncepută* (MAR.). ◇ Fig. *Nada răsări din umbra sălciilor și se ivi sub scalda pulberii de lună* (CHIRIȚ.). **4** Scăldare, îmbăiere; baie. *Scalda fără aruncatul în apă de sus, de pe mal, nu face doi bani* (STANCU). • pl. *-e.* /de la ***scălda***, prin derivare regresivă.

scăldic, -ă *adj.* Care aparține scalzilor, care se referă la scalzi. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***scaldique***.

scalén *adj.* **1** (*geom.*) *Triunghi scalen* = triunghi care are laturi de mărimi diferite, inegale. **2** (*anat.*) *Mușchi scalen* (*și subst. m.*) = fiecare dintre cei trei mușchi egali, în formă de triunghi scalen, situați între vertebrele cervicale și primele două perechi de coaste. • pl. *-i, -e.* /<it. ***scaleno***, fr. ***scalène***, lat. ***scalēnus, -a, -um***, ngr. ***σκαληνός***; cf. gr. *σκαληνός* „oblic".

scaleno- Elem. de compunere „oblic, scalen". •/<fr. ***scaléno***-; cf. gr. *σκαληνός* „oblic".

scalenoédru *adj., s.n.* (*geom.*) (Corp solid) limitat de douăsprezece triunghiuri scalene egale. • pl. *-e.* /<fr. ***scalénoèdre***.

scalenotomíe *s.f.* (*chir.*) Secționare a mușchiului scalen în scopul imobilizării complete a primelor două coaste superioare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***scalénotomie***.

scalétă *s.f.* (*cinemat.*) Scenariu de film, cu indicația succesiunii momentelor principale ale acțiunii. • pl. *-e.* /<it. ***scaletta***.

scalimetríe *s.f.* (*iht.*) Determinare a vîrstei peștilor acoperiți cu solzi, cu ajutorul cercurilor concentrice care se adaugă la solzi odată cu creșterea peștilor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***scalimétrie***.

scaliólă *s.f.* (*constr.*) Placă ușoară fabricată din ipsos cu zgură sau cu rumeguș, care este folosită pentru construirea pereților interiori ușori. • sil. *-li-o-*. pl. *-e.* /<it. ***scagli(u)ola***, fr. ***scagliola***.

scalográmă *s.f.* (*statist., marketing*) Reprezentare grafică cu ajutorul căreia se măsoară și se ilustrează rezultatele unor cercetări motivaționale și de comportament, intensitatea opiniilor unui grup de indivizi etc. • pl. *-e.* /<fr. ***scalogramme***; cf. lat. *scalae* „scară", gr. *γραμμα* <*γράφω* „a scrie".

scaloián *s.m.* **1** (*pop.*) Caloian. *În multe locuri scaloienii..., stau trei zile îngropați în pămînt* (MARI.). **2** (*reg.*) Omuleț sprinten, neastîmpărat (și slab). *Tartorul dracilor... trimise un scaloian de drăcușor la dînsul* (POP.). • pl. *-ieni.* /*s-* + ***caloian***.

scalp[1] *s.n.* Piele a capului uman împreună cu părul, smulsă de pe craniu în urma unui accident sau desprinsă cu un instrument ascuțit. *Eu am să-mi schimb pe dolari mexicani scalpurile de indieni* (VULP.). • pl. *-uri.* /<fr. ***scalp***, engl. ***scalp***.

scalp[2] *s.n.* Scalpare. *Triburi în care domnește legea scalpului* (E. LOV.). • /de la ***scalpa***, prin derivare regresivă.

scalpá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică oameni*) A desprinde, a detașa, a scoate, a smulge, a jupui pielea de pe bolta

craniului uman, a lua scalpul cuiva. **2** (*în trecut, la indienii din America*) A jupui pielea capului dușmanului învins pentru a o păstra ca trofeu de luptă. ◆ (*med.*) A desprinde pielea de pe cap cu ajutorul unui instrument ascuțit. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***scalper***; cf. lat. *scalpĕre* „a tăia".

scalpáre *s.f.* Acțiunea de *a scalpa* și rezultatul ei; scalp. • pl. *-ări.* /v. ***scalpa***.

scalpél *s.n.* (*med.*) Cuțitaș de formă specială, cu lama ascuțită, curbă, cu unul sau cu două tăișuri, folosit în chirurgie și la disecțiile anatomice. *Un doctor să-și ucidă fără răspundere bolnavii cu clistirul și cu scalpelul* (CAR.). ◇ Fig. *Nici un scalpel n-a pătruns atît de adînc în bătaia inimii feminine* (E. LOV.). • pl. *-e, -uri.* /<fr. ***scalpel***, lat. ***scalpellum, -i*** „cuțitaș"<*scalpene* „a rade".

scalpelifórm, -ă *adj.* Care are formă de scalpel. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***scalpelliforme***.

scamatór *s.m.* **1** Actor de circ care face scamatorii; prestidigitator, iluzionist, boscar. ◇ Compar. *Cîteva rufe... ies una după alta, ca din pălăria unui scamator* (BASS.). ◇ Fig. *Era vestit pentru dibăcia lui de scamator judiciar* (TEOD.). **2** Fig. Șarlatan, escroc, pungaș. *L-a considerat un scamator și nu l-a luat în serios.* • pl. *-i.* /<fr. ***escamoteur***.

scamatorie *s.f.* **1** Faptă, acțiune aparent miraculoasă, făcută de scamator, bazată pe iluzii optice create de dibăcia și de rapiditatea gesturilor acestuia, de agerimea mîinilor lui etc.; arta de a face astfel de fapte, acțiuni; prestidigitație, boscărie. *Vrăjitoria sa nu e scamatorie sau trucaj* (PER.). ◇ Ext. *Pisica inventa necontenit scamatorii și farse* (ARGH.). ◇ Fig. *Nu mai făceau decît penibile scamatorii de cuvinte* (I. BOT.). **2** Fig. Mistificare, înșelăciune, potlogărie, șarlatanie. *Inima ta de cetățean te lasă să comiți o asemenea scamatorie în banii statului?* (ALECS.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***scamator*** *+-ie*.

scámă *s.f.* **1** Fir subțire și scurt, destrămat dintr-o țesătură (de bumbac, de lînă sau de mătase). ◆ Destrămătură, ațișoară care se depune pe un obiect de îmbrăcăminte, pe un material textil. *Zoe ciupea fire de scamă din vîrful mînecii* (PER.). ◆ Colect. Fibre textile foarte scurte și subțiri, rezultate în cursul proceselor tehnologice din filaturi, întrebuințate în scopuri industriale (ca straturi termoizolatoare, la fabricarea vatei medicinale etc.). *Se juca... cu o păpușă cheală, din pîntecul căreia ieșeau scame* (STANCU). ◇ Fig. (*la sg. de obicei cu sens colect.*) *Nici o scamă de nor... nu plutește pe cerul curat* (TUD.). **2** Colect. (*înv.*) Fire destrămate dintr-o pînză uzată, scămoșate și întrebuințate la pansamente, în loc de vată sau de tifon. *Tearfă, din care se face scamă pentru bolnavii din spitale* (CR.). **3** (*bot.; la pl.*) Puf al unor plante. ◇ Compar. *Făgăduieli, trecătoare ca scamele de păpădie* (SADOV.). **4** Colect. Rumeguș, talaș. **5** (*entom.; reg.*) Formație tegumentară pe aripile fluturilor. • pl. *-e.* /lat. ***squama***.

scamn *s.n.* v. scaun.

scamonée *s.f.* **1** (*bot.*) Plantă originară din Asia Mică, cu frunzele triunghiulare și cu florile de culoare galben-pal (*Convulvulus scammonea*). **2** Suc rășinos extras din rădăcina acestei plante, care este folosit în medicină ca purgativ puternic. • sil. *-ne-e.* pl. *-ee.* /<fr. ***scammonée***, lat. ***scammonĕa, -ae***.

scamotá *vb. I.* v. escamota.

scámpolo *s.n.* Bluză de damă, confecționată din tricot, avînd la gît o deschizătură prevăzută cu nasturi sau cu fermoar. • pl. *-uri.* /<it. ***scampolo*** „cupon".

scaná *vb. I. tr.* **1** (*tehn., med.*) A explora cu ajutorul unui scaner. **2** A aplica pe o suprafață o undă de electroni pentru a copia și a introduce în calculator o imagine, un text etc. cu ajutorul unui scaner optic. ◆ Ext. (*compl. indică imagini, texte etc.*) A copia și a introduce în calculator cu ajutorul unui scaner. *Am scanat zece pagini.* **3** Fig. (*fam.; compl. indică documente, obiecte etc.*) A analiza succint, trecînd rapid cu privirea peste ceva; a-și face rapid o idee despre ceva. *A luat scrisoarea și a scanat-o cu o privire uimită.* ◆ (*fam.; compl. indică persoane*) A privi, a analiza cu atenție (din cap pînă-n picioare). *M-am simțit scanat de ochii tuturor celor din încăpere.* • prez.ind. *-ez.* /<engl. ***scan***.

scanáre *s.f.* Acțiunea de *a scana* și rezultatul ei; scanat[1]. • pl. *-ări.* /v. ***scana***.

scanát[1] *s.n.* Scanare. • /v. ***scana***.

scanát[2], -ă *adj.* **1** (*tehn., med.*) Care este explorat cu ajutorul unui scaner. **2** (*despre imagini, texte etc.*) Pe care s-a aplicat o undă de electroni pentru a copia și a introduce în calculator, cu ajutorul unui scaner optic. ◆ Ext. (*despre imagini, texte etc.*) Care este copiat și introdus în calculator cu ajutorul unui scaner. **3** Fig. (*fam.; despre documente, obiecte etc.*) Care este analizat succint, trecînd rapid cu privirea peste ceva. ◆ (*fam.; despre persoane*) Care este privit, analizat cu atenție (din cap pînă-n picioare). • pl. *-ți, -te.* /v. ***scana***.

scandá *vb. I. tr.* **1** (*lit.; compl. indică versuri, de obicei grecești sau latinești*) A recita, evidențiind unitățile metrice sau silabice care dau ritmul; gener. a vorbi, a citi sau a recita accentuînd fiecare cuvînt, fiecare silabă. *Îi plăcea să recite și să scandeze sute de versuri latinești.* ◇ (*abs.*) *Citește întruna bardul, scandează cu emfază* (IOSIF). ◇ Ext. *Strigătele animalice prin care primitivul își scandează munca* (VIANU). **2** (*muz.*) A citi o frază muzicală, punînd accentul pe timpii tari. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***scander***; cf. lat. *scandĕre* „a urca".

scandál *s.n.* **1** Zarvă, vîlvă produsă de o faptă reprobabilă, rușinoasă; indignare, revoltă provocată de o asemenea faptă. *El dădu publicității aceste fapte și se făcu un scandal îngrozitor* (AGĂR.). **2** Ceea ce încalcă normele morale sau sociale și provoacă indignare, revoltă, nemulțumire, protest etc.; faptă urîtă, reprobabilă, rușinoasă; ceea ce contrariază, ofensează modul de a gîndi al cuiva. *Cititorii de azi... umblă numai după crime și scandaluri* (REBR.). ◆ Ext. Prilej de indignare, de revoltă, de nemulțumire etc.; persoană care oferă un asemenea prilej. *Eu... să fiu un scandal în familia mea!* (GHICA). **3** Ceartă violentă, zgomotoasă, adesea însoțită de bătaie, de deteriorări de obiecte, provocată de cineva sau izbucnită între două sau mai multe persoane; ext. zgomot mare, gălăgie, tărăboi. *A stîrnit o ceartă care mai-mai să se încheie cu un scandal* (REBR.). ◇ Expr. (*fam.*) *A face cuiva* (*un*) *scandal* (*monstru*) = a mustra aspru, a certa pe cineva cu vorbe aspre și pe un ton ridicat. *Îi era frică de faptul că părinții săi aveau să-i facă un scandal monstru pentru examenul picat.* ◆ Gener. Zgomot, gălăgie mare, zarvă. *Încep cocoșii... ca să facă iar scandal* (TOPÎR.). **4** Reacție violentă de protest (manifestată în scris sau oral) față de ceva considerat revoltător, inacceptabil, jignitor, nedemn, rușinos. *Achitarea a produs rumoare și scandal* (SADOV.). **5** (*înv., reg.*) Rușine, jenă, sfială provocată de o faptă (rușinoasă, proprie sau a altcuiva). *Slava lui David a răsărit... din lacrămile de pocăință cu care a udat scaunul său ca să spele scandalul căderii sale* (MARC.). **6** (*înv.*) Neînțelegere, dezacord; vrajbă, dușmănie. *Papa... îl amenința... pentru această crimă și acest scandal împotriva creștinătății* (BĂLC.). **7** (*înv., reg.*) Greutate, dificultate, împotrivire, neajuns, neplăcere pe care le întîmpină cineva într-o acțiune. *Pre Ocinovski... cu scandală l-au primit* (ȘINC.). **8** (*înv.*) Prilej de a păcătui, ocazie de a greși. **9** (*înv.*) Păcat, greșeală. *Copiii noștri... prin biserici scot scandal din scriptură* (C. NEGR.). **10** (*fam.*) Portjartier. • pl. *-uri,* (*înv.*) *-e.* și (*înv.*) *scandálă s.f* /<slav. **скандалъ**, ngr. ***σκάνδαλο***(*ν*), fr. ***scandale***, lat. ***scandalum, -i***; cf. gr. *σκάνδαλον* „cursă; ispită".

scandalagioáică *s.f.* Femeie care are obiceiul să facă scandal, căreia îi place scandalul. • pl. *-ce.* /***scandalagiu*** *+ -oaică*.

scandalagíu *s.m., adj.* (Bărbat) care obișnuiește să facă scandal, care caută mereu scandalul, căruia îi place scandalul; arțăgos, certăreț. *Avea reputația de prea asiduu vizitator la Bolta Rece și de scandalagiu* (SADOV.). • pl. *-gii.* /***scandal*** *+ -agiu*.

scandálă *s.f.* v. scandal.

scandalí *vb. IV.* (*înv.*) v. scăndăli.

scandalisá *vb. I.* v. scandaliza.

scandalisí *vb. IV.* (*înv.*) **1** *refl., tr.* A (se) scandaliza. **2** *refl.* A se jena, a se rușina. • prez.ind. *-esc* și *scădălizí, scăndălizí vb. IV.* /<ngr. ***σκανδάλισα***, aor. lui *σκανδαλίζω*.

scandalisíre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *scandalisi* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***scandalisi***.

scandalizá *vb. I. refl., tr.* A fi sau a face să fie cuprins de indignare, de revoltă în fața unei situații sau a unei fapte reprobabile, a unui abuz, a unei nedreptăți etc.; (*înv., reg.*) a se scandalisi, a se scăndăli. *O asemenea afirmație este menită să scandalizeze pe sclavii regulilor gramaticale* (IORD.). ◇ (*tr. abs.*) *Violența metaforei a scandalizat și poetul a fost multă vreme suspectat de pornografie* (PER.). • scris și (*după fr.*) *scandalisa.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***scandaliser***, lat. ***scandalizare***.

scandalizáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *scandaliza* și rezultatul ei; indignare, revoltă provocată de o faptă scandaloasă. *Nu avea altcui să-și împărtășească scandalizarea* (CE. PETR.). • pl. *-ări.* /v. ***scandaliza***.

scandalizát, -ă *adj.* (*despre oameni, colectivități etc.*) Care este indignat, revoltat de o faptă scandaloasă. *Stolul de fete se desfăcu numaidecît scandalizat* (SADOV.). ◆ (*despre manifestări ale oamenilor*) Care provoacă indignare, revoltă; care scandalizează. • pl. *-ți, -te.* /v. ***scandaliza***.

scandalós, -oásă *adj.* **1** (*despre manifestări, fapte, situații etc.*) Care provoacă sau care este de natură să provoace scandal, indignare, revoltă; care creează o faimă proastă, vîlvă, zarvă; care este rușinos. *Se afla totuși la curent cu istoria acelei afaceri scandaloase* (PRED.). ◆ Care este excesiv (de mare, de mult), cu totul exagerat. *O chirie scandaloasă* (TOPÎR.). ◇ (*adv.*) *Directorul însă mi se păru scandalos de serviabil* (GAL.). **2** (*înv.*) Care se referă la scandal, care se ocupă de scandaluri sau de zvonuri, de bîrfe etc. *Fiece Olimp trebuie să-și aibă mica lui cronică scandaloasă* (CAR.). • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***scandaleux***.

scandáre *s.f* Acțiunea de *a scanda* și rezultatul ei. *Foarte meșter la scandare, nicicînd nu părea sătul De Properțiu și Catul* (CĂL.). **2** (*med.*) Tulburare funcțională a vorbirii, care constă în disocierea cuvintelor în silabe. • pl. *-ări.* /v. ***scanda***.

scandát[1] *s.n.* Scandare. • /v. ***scanda***.

scandát[2], -ă *adj.* Care este recitat, spus, executat prin scandare. *Parnasienii... cultivau muzica bine scandată a sonetului* (PER.). ◇ Fig. (*adv.*) *Îi sună scandat în urechi un glas dogit și furios* (VIN.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***scanda***.

scandináv, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Scandinaviei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii Scandinaviei. *Felul cum e masacrat... marele scandinav e o impietate* (RALEA). **2** *adj.* Care aparține Scandinaviei sau scandinavilor, privitor la Scandinavia sau la scandinavi; care este originar din Scandinavia. *Romancierul scandinav... văd că are talent* (IBR.). ◆ (*subst. f.*) Grup de limbi indo-europene din ramura nordică a limbilor germanice. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***scandinave***; cf. nm. pr. *Scandinavia*, peninsulă în Europa.

scandinávic, -ă *adj.* Scandinav. *Unitatea limbii străvechi nordice scandinavice se destramă* (GRAUR). • pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***scandinavisch***.

scándiu *s.n.* (*chim.*) Element chimic, metal tranzițional alb-cenușiu cu luciu metalic, având proprietăți chimice asemănătoare cu cele ale lantanidelor, care se găsește în natură sub formă de oxid (*Sc.*). • /<fr. ***scandium***, germ. ***Skandium***.

scaner ['skenər] *s.n.* **1** Aparat folosit în diferite domenii (medicină, industrie etc.) pentru explorarea și înregistrarea amănunțită, punct cu punct, a unei suprafețe, a unui corp, a unei substanțe etc.; scanograf. **2** (*telec.*) Tehnică video, unde capetele magnetice sînt fixate pe un tambur a cărui axă este oblică în raport cu banda și care se învîrtește cu mare viteză.

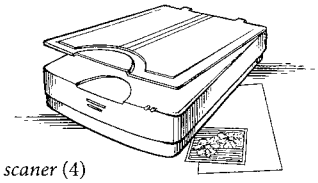

scaner (4)

◆ Receptor radio care caută în permanență frecvențele preselectate, transmițînd semnalul pe care îl detectează. ◆ Sistem de antenă rotitoare. **3** (*poligr.*) Aparat care efectuează automat selecția cvadricromă prin analiza lineară a originalului în culori. **4** (*inform.*) Dispozitiv electronic (periferic) (al unui computer), care generează o reprezentare digitală a unei imagini, a unui text etc., care poate fi vizualizate pe monitorul unui computer (și stocată în memoria acestuia). • scris și *scanner.* pl. *-e.* /<engl., fr. ***scanner***.

scanner *s.n.* v. scaner.

scanográf *s.n.* Scaner. • pl. *-e.* /<fr. ***scannographe.***

scap *s.m.* v. scapul.

scápăr *s.n.* **1** Scăpărare. <> Exager. *Cu mîini în cer dibuitor de astre Perechi de constelări ciocnește-n scapăr* (VULP.). **2** Fulgerare, fulger. *La fiecare nou scapăr, altă detunare prelungă* (CE. PETR.). • /de la ***scăpăra,*** prin derivare regresivă.

scápăt *s.n.* **1** (*pop.*) Apus, asfințit (al soarelui, al zilei); ext. momentul, vremea asfințitului; scăpătat[1]. *După scapătul soarelui, o să te-ndopi pînă-n gît* (POP.). **2** (*reg.*) Apus, vest. **3** (*înv.*) Capăt, sfîrșit (în spațiu, în timp). *La fel cu vulturii spre ceruri M-aburc și eu l-al vieții scapăt* (LESN.). **4** Spec. (*înv., reg.*) Capăt al unei pante; gener. pantă, povîrniș. *Copoii... trec, se lasă-n scapăt* (ODOB.). • /de la ***scăpăta,*** prin derivare regresivă.

scapét *s.m.* **1** Bărbat castrat; scopit. *Un scapet are vocea subțire.* <> Compar. *Glasul acela de ventriloc sau de scapet* (VIN.). **2** Spec. Membru al unei secte religioase creștine din Rusia, care practica asceza și castrarea; scopit. *Scapeți birjari* (ARGH.). • pl. *-ți.* și *scapéte s.m.* /<rus. ***скопец.***

scapéte *s.m.* v. scapet.

scapi- Elem. de compunere „tulpină, tijă". • și *scapo-.* /<fr. ***scapi-***, ***scapo-***; cf. lat. *scapus, -i,* gr. *σκάπος* „prăjină, tijă".

scapifér, -ă *adj.* (*bot.; despre plante*) Care este prevăzut cu scap. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***scapifère.***

scapiflór, -ă *adj.* (*bot.; despre plante*) Care are floarea purtată de un scap. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***scapiflore.***

scapifórm, -ă *adj.* (*bot.; despre plante*) Care are tulpina erbacee nefoliată; scapoid. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***scapiforme.***

scapo- v. scapi-.

scapoíd, -ă *adj.* Scapiform. • pl. *-izi, -ide.* /cf. gr. *σκάπος* „prăjină, tijă", *εἶδος* „aspect".

scapolít *s.m.* (*mineral.*) Mineral amorf, incolor sau opac, rezultat din unirea unui silicat de calciu cu unul de aluminiu, care se întîlnește în unele roci vulcanice. • pl. *-ți.* /<fr. ***scapolite.***

scápul *s.m.* **1** (*bot.*) Tulpină, pețiol, peduncul al unei plante. ◆ Restr. Peduncul floral, fără frunze, care se dezvoltă direct pe sol. **2** (*entom.*) Articol, segment bazal la antena unor insecte. • pl. *-i, n.-uri.* și *scap s.m.* /<fr. ***scape.***

scapul[1]- Elem. de compunere „umăr, omoplat". • și *scapulo-.* /<fr. ***scapul(o)***-; cf. lat. *scapŭla, -ae* „umăr".

scápul[2] *s.n.* (*bot.*) Tip de tulpină aeriană lungă, cu frunze prinse la noduri, în formă de rozetă, și cu o inflorescență la capăt. • pl. *-e.* /<fr. ***scapule.***

scapulalgíe *s.f.* (*med.*) Afecțiune dureroasă a umărului; omalgie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***scapulalgie***; cf. lat. *scapŭla* „umăr", gr. *ἄλγος* „durere".

scapulár, -ă *adj., s.m.* **I** *adj.* (*anat.*) Care aparține umărului, care se referă la umăr; din regiunea umărului; umeral. <> *Centură scapulară* = parte a scheletului formată din cele două clavicule și cei doi omoplați, care leagă membrele superioare de trunchi. **II** *s.m.* **1** (*chir.*) Bucată de pînză care, trecută peste umeri, împiedică alunecarea unui bandaj ce înfășoară corpul. **2** (*bis.*) Bucată de stofă purtată de unele ordine călugărești pe umăr, peste veșminte. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***scapulaire***; cf. lat. *scapŭla, -ae* „umăr".

scápulă *s.f.* (*anat.*) Os triunghiular, lat și subțire, care, împreună cu clavicula și cu humerusul, formează umărul; omoplat. • pl. *-e.* /<lat. ***scapŭla, -ae.***

scapulectomíe *s.f.* (*chir.*) Ablațiune chirurgicală a omoplatului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***scapulectomie.***

scapulo- v. scapul-.

scapulopexíe *s.f.* (*chir.*) Fixare chirurgicală a omoplatului de coaste sau de apofizele spinoase. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***scapulopexie.***

scápulo-umerál, -ă *adj.* (*anat.*) Care este al omoplatului și al umărului. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***scapulo-huméral.***

scarabeíde *s.n. pl.* (*entom.*) Familie de insecte coleoptere cu antenele în lamele, cuprinzînd cărăbușul, scarabeul etc. • /<fr. ***scarabéidés.***

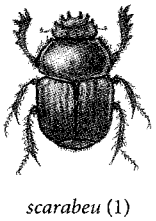

scarabeu (1)

scarabéu *s.m.* **1** (*entom.*) Insectă din ordinul coleopterelor, cu corpul turtit, acoperit cu o carapace cornoasă de culoare neagră, cu capul și cu picioarele dințate, care se hrănește cu excremente (*Scarabeus sacer*). *Auzi scarabei sărutînd pămînteștile luturi* (BLA.). **2** Pecete, piatră gravată, bijuterie (cu valoare apotropaică) înfățișînd un scarabeu, simbol al reînvierii la vechii egipteni. *Un scarabeu de smarald pe lanț* (ARGH.). • pl. *-ei.* /<lat. ***scarabaeus, -i,*** fr. ***scarabée.***

scaramúcă *s.f.* (*înv., reg.*) Luptă (preliminară) de mică amploare și scurtă, între două armate; hărțuială. *Coloana mică de trupe regulate..., după un scaramuș ușor sparse lagărul secuiesc* (BARIȚ.). • pl. *-ce.* și *scaramúș s.n.* /<it. ***scaramuccia.***

scaramúș[1] *s.m.* Bufon din vechea comedie italiană, îmbrăcat în negru. • pl. *-i.* /<fr. ***scaramouche.***

scaramúș[2] *s.m.* v. scaramucă.

scarandív, -ă *adj.* (*reg.; despre oameni și animale*) Care este capricios, mofturos, năzuros la mîncare; ext. care este plăpînd, delicat, gingaș. • pl. *-i, -e.* /de la ***scarandivi***; cf. sl. veche **скарадьнь.**

scarandíví *vb. IV. refl.* (*înv.*) A-i fi greață, scîrbă (de ceva sau de cineva); a se îngrețoșa. • prez.ind. *-esc.* /<sl. veche **скарадоватн сѧ.**

scaraóschi *s.m.* v. scaraoțchi.

scaraóțchi *s.m.* (*mai ales în credințele pop., în basme etc.; și nm. pr.; și, reg., „scaraoschi cel bătrîn", „scaraoschi cel mai mare"*) (Denumire pentru) căpetenia dracilor; tartor; lucifer, satană, sarsailă. *Cinstite Scaraoțchi! zise Toderică..., îți fac o propunere* (C. NEGR.). <> Expr. (*reg.*) *A avea pe Scaraoțchi într-însul* = a fi șiret, viclean. *L-a înțărcat Scaraoțchi,* se spune despre cineva șiret, viclean. *Mare hîtru mai ești!... Să juri că te-o înțărcat Scaraoțchi* (ALECS.). • și *scaraóschi s.m.* /<slav. **нскарнотъскн;** cf. nm. pr. Iuda *Iscarioteanul,* vînzătorul lui Hristos.

scára *s.f.* **I 1** Obiect (portativ) de lemn, de fier, de frînghie etc., format din două bare lungi și paralele, unite prin trepte paralele transversal, așezate la distanțe egale, care este folosit la urcare sau la coborîre. <> (*nav.*) *Scară de pisică* = scară flexibilă formată din două parîme unite între ele prin trepte de lemn. <> Expr. *Scara cerului,* se spune, în glumă, despre um om foarte înalt. <> Compus: (*bot.*) *scara-Domnului* = plantă erbacee din regiunea montană, cu florile albastre sau albe (*Polemonium coeruleum*). ◆ Analog. Obiect de forma unei scări, folosit ca reazem pentru plante. *Se zăreau scări de surcele, de care se rezemau cercelușii și mușcate* (CĂL.). **2** (*constr.*) Element de construcție format dintr-un ansamblu de trepte de lemn, de piatră, de beton, de marmură etc. (cu balustradă), servind pentru comunicarea între etaje, între o clădire și exteriorul ei etc. *O scară de marmură urca la catul al doilea* (VLAH.). <> *Scară rulantă* = scară cu trepte mobile montate pe o bandă rulantă, folosită în locuri cu circulație intensă sau cu diferențe mari de nivel; escalator. *Peronul sfîrșește în dreptul unei scări rulante* (PER.). *Casa scării* v. casă. *Scară în colimason* v. colimason. *Scară de serviciu* v. serviciu. <> Expr. *A pune* (sau *a întinde, a așterne, a așeza* etc. pe cineva) *la scară* = (în trecut) a întinde (pe cineva) pe jos, de obicei în fața intrării casei, pentru a-l bate (cu biciul); ext. a bate. *M-a și amenințat că altădată... are să poruncească să mă întindă la scară și să mă bată cu biciul* (CR.). *A avea mașină la scară* = a avea o situație materială sau socială bună. ◆ (*la pl.*) Fiecare dintre treptele unei scări. *Pe scări cobora încet o fată înaltă* (BRĂ.). <> Expr. *A sui scările cuiva* v. sui. ◆ Analog. (*la pl.*) Stil de tunsoare caracterizată prin lungimi inegale ale șuvițelor de păr. <> Expr. *A (se) tunde în scări* = a (se) tunde în acest stil. **3** (*de obicei urmat de determ. în gen. care arată felul vehiculului*) Treaptă sau ansamblu de trepte la un vehicul, servind la urcare sau la coborîre. *Se cățărase pe scara tramvaiului, făcîndu-și loc cu coatele* (CE. PETR.). **4** Fiecare dintre cele două piese de metal fixate de o parte și de alta a șeii și în care călărețul își sprijină piciorul. *Caii arăpești străluceau cu rafturile, șeile și scările lor de argint* (E. BAR.). <> Expr. *A se ridica în scări* v. ridica. **5** (*la car, la căruță; pop.*) Cruce (de dinapoi). *Pune roata la loc, vîră leuca, sucește lamba și-o strînge la scară* (CR.).

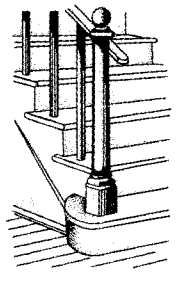

scară I (2)

II 1 Șir, succesiune continuă și progresivă de elemente. *Este o scară cumplit de lungă de complicațiuni organice* (CONTA). <> *Scara durității* (sau *de duritate*) = succesiunea progresivă a durității celor zece minerale adoptate ca etalon al gradului de duritate. **2** (*muz.*; și *scară muzicală*) Succesiune a sunetelor muzicale, cuprinzînd aproximativ opt octave. <> *Scară cromatică* = serie de douăsprezece semitonuri care alcătuiesc o octavă. **3** (*de obicei urmat de determ.*) Totalitatea ființelor imaginate ca o serie, începînd de la cele mai simple pînă la cele mai complexe. *Lăudat pe veci să fii Pe-a lumii scară-ntreagă* (EMIN.). <> *Scara ființelor* (sau *viețuitoarelor*) = reprezentare grafică a evoluției ființelor, de la cele mai simple pînă la cele mai evoluate. **4** (*climat.*) *Scara Celsius* = sacară termometrică având ca repere fixe temperatura de topire a gheții, la presiune normală (0°C). *Scară Kelvin* (sau *absolută de temperatură*) = scară termometrică, folosită în împrejurări speciale, care notează cu 0° K cea mai coborîtă temperatură posibilă. *Scara Fahrenheit* = scară termometrică având punctul de topire a gheții notat cu 32° F, iar cel de fierbere a apei distilate cu 212° F. **5** (*topogr.*) *Scară cartografică* = raport care indică de cîte ori a fost micșorat un element din teren pentru a fi reprezentat pe hartă. **6** (*telec.*) *Scară de gri* = scară care reprezintă variația luminației între nivelul de alb și nivelul de negru, servind pentru controlul și reglajul sistemelor de televiziune. **7** (*de obicei urmat de determ.*) Ierarhie a condițiilor, a stărilor, a rangurilor sociale; nivel, rang, treaptă socială. *S-a ridicat din nou pe scara socială* (GRAUR). **8** Ierarhie a manifestărilor sau a valorilor morale și spirituale. *Nu avem de unde ști că aici... scara valorilor morale e cu totul răsturnată... nu se ia în serios nimic* (M. I. CAR.). <> *Scară a valorilor* sau *scară de valori* v. valoare. **9** Mulțime ordonată de elemente (diviziuni, grade etc.) așezate în ordine crescîndă, descrescîndă sau cronologică, ce servește la stabilirea valorii unei mărimi (fizice). <> *Scară gradată* (sau *de măsură, grafică*) = scară ale cărei elemente sînt diviziuni ale unei linii marcate cu valorile numerice ale mărimii corespunzătoare; scală. **10** Serie de diviziuni la unele aparate și instrumente metrice (termometru, barometru etc.), formînd o linie gradată, cu ajutorul căreia se face determinarea unei mărimi prin deplasarea unei părți mobile. <> *Scară termometrică* v. termometric. **11** Linie gradată care reproduce în mic unitățile de măsură și care servește la măsurarea distanțelor sau a cantităților prezentate într-o hartă, într-un plan, într-un desen. ◆ Raport constant între dimensiunile reproduse pe o hartă, într-un desen etc. și mărimea reală a acestora în natură. <> Loc.adj., adv. *La scară* = într-un anumit raport constant față de realitate. <> Expr. *A reduce la scară* = a reprezenta un obiect reducîndu-i dimensiunile, dar păstrînd un raport constant al acestor dimensiuni față de realitate. **12** (*înv.*) Tablă de materii, index. *Scara lucrurilor care să coprind în vreo carte, în vreo condică* (I. GOL.). **13** Măsură, proporție. *Transpusă la altă scară, viața dintr-o stație de mare e absolut la fel cu viața corespunzătoare de la oraș* (CA. PETR.). <> *Economie de scară* v. economie. <> Expr. *Pe (o) scară întinsă* (sau *largă*) = în măsură mare, în stil mare, în proporții foarte mari; intens. *Se practică pe scară largă masacrarea populației civile* (BOGZA). • pl. *scări.* /lat. ***scala, -ae***; cf. și fr. *échelle,* it. *scala.*

scarificá *vb. I. tr.* **1** (*agric.; compl. indică pămînt arabil*) A afina cu ajutorul scarificatorului. **2** (*compl. indică materialul de suprafață al unor drumuri, șosele în refacere etc.*) A scormoni pînă la dislocare, cu ajutorul scarificatorului sau al altor instrumente, pentru a ușura îndepărtarea pămîntului, a pietrelor etc., pentru a asigura o bună legătură între materialul nou și cel vechi sau pentru a facilita nivelarea suprafeței. **3** (*med.; compl. indică pielea,* gener., *părți ale corpului,* ext. *ființe*) A cresta superficial, cu ajutorul scarificatorului, al unui bisturiu, al unui brici etc., provocînd, în scop terapeutic, o sîngerare ușoară, pentru a introduce un medicament, un vaccin, pentru a face o analiză a sîngelui etc. • prez.ind. *scarific.* /<fr. ***scarifier,*** lat. ***scarificare.***

scarificáre *s.f.* Acțiunea de *a scarifica* și rezultatul ei; scarificație. • pl. *-ări.* /v. ***scarifica***.
scarificát, -ă *adj.* **1** (*agric.; despre soluri*) Care a fost supus scarificării. **2** *Ventuză scarificată* v. ventuză. • pl. *-ți, -te.* /v. ***scarifica***.
scarificatór *s.n.* **1** (*agric.*) Mașină agricolă prevăzută cu cuțite (subțiri) de oțel, așezate vertical, care servește la afinarea pământului, în special a pășunilor și a finețelor, cu scopul de a asigura pătrunderea aerului la rădăcina plantelor. **2** (*constr.*) Mașină rutieră prevăzută cu colți de oțel, cu ajutorul căreia se scormonește suprafața unui teren sau a unei șosele în refacere pentru a ușura operațiile de reprofilare a pietruirii unui drum. **3** (*chir.*) Instrument medical format din mai multe lame tăioase acționate de un resort, folosit pentru crestarea superficială a pielii în scopuri terapeutice, pentru vaccinări etc. • pl. *-oare.* /<fr. ***scarificateur***.
scarificáție *s.f.* Scarificare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***scarification***, lat. ***scarificatio, -onis***.
scarіós, -oásă *adj.* (*bot.; despre organe*) Care este membranos, tare, semitransparent, care nu este niciodată verde. • sil. *-ri-os.* pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***scarieux***, lat. ***scariosus*** <*scaria* „mugur".
scarlát *subst.* (*înv.*) **1** Numele unei stofe de culoare stacojie. **2** Culoare stacojie. *Cu paloșul la coapsă și cu crucea pe piept și afară de scarlatul tocurilor, înveșmîntați... numai în aur și verde* (M. I. CAR.). • /<it. ***scarlatto***, lat. ***scarlactus***; cf. pers. *saqirlat.*
scarlatínă *s.f.* (*med.*) Boală acută infecțioasă, contagioasă și epidemică, provocată de un streptococ, frecventă mai ales la copii, care se manifestă prin febră, dureri de gît și erupție de un roșu intens pe mucoasa gurii și pe tot corpul, urmată de descuamarea pielii. • pl. *-e.* /<fr. ***scarlatine***; cf. lat. *scarlactus* „roșu-aprins".
scarlatinétă *s.f.* (*med.*) Formă ușoară de scarlatină. • pl. *-e.* /***scarlatină*** + *-etă*.
scarlatinifórm, -ă *adj.* Care seamănă cu scarlatina; scarlatinoid. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***scarlatiniforme***.
scarlatinoíd, -ă *adj.* Scarlatiniform. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***scarlatinoïde***.
scarlatinós, -oásă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) **1** *adj.* Care aparține scarlatinei, care se referă la scarlatină. **2** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care este bolnavă de scarlatină. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***scarlatineux***.
scarós, -oásă *adj.* **1** (*med.*) Care este aspru la pipăit. **2** (*bot.; despre plante*) Care are frunzele și ramurile răspîndite în toate direcțiile. • pl. *-oși, -oase.* /<lat. ***squarrōsus***, ***-a***, ***-um***.
scarp *s.m.* v. scarpă.
scărpă *s.f.* **1** (*înv., reg.; mai ales la pl.*) Pantof de damă ușor, de obicei împodobit cu broderii și care se purta în trecut; condur; pantof de casă. *Dați brațul și mergeți... tot pe vîrful scarpilor* (ALECS.). **2** (*reg.*) Pantof vechi, scîlciat (călcat pe ștaif). **3** (*înv., reg.*) Suprafață înclinată, taluz de pămînt, de pietriș etc. care mărginește terasamente, șanțuri, cursuri de apă etc. • pl. *-e.* și (*reg.*) *scarp s.m., s.n.* /<it. ***scarpa***.
scart *s.n.* **1** Problemă enigmistică în care prin extragerea uneia sau a mai multor litere, a unei silabe ori a unui grup de litere dintr-un cuvînt se obține un cuvînt cu un înțeles nou. **2** (*reg.*) Punere deoparte a unor cărți, pentru a putea fi schimbate cu altele. ◇ Expr. *A pune în scart* = a da deoparte. *După aceea să fie puși în scart, cum este vorba jucătorilor de cărți* (BARIȚ.). • pl. *-uri.* /<it. ***scarto***.
scartelát, -ă *adj.* (*herald.; despre blazoane*) Care este împărțit în patru părți (aproape) egale printr-o linie orizontală și una verticală. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***écartelé***, it. ***squartato*** „împărțit în patru".
scat *s.n.* (*muz.; în jazz*) Stil vocal specific jazzului, în care interpretul substituie textului melodiei silabe sau sunete onomatopeice cu valoare ritmico-fonetică, imitînd improvizația instrumentală. • /<engl. ***scat***.
scatíu *s.m.* **1** (*ornit.*) Pasăre cîntătoare mică, foarte vioaie, cu ciocul puternic, cu penele verzi-gălbui, cenușii pe spate, iar pe aripi cu două dungi negre, al cărei cîntec seamănă cu cel al canarului (*Carduelis spinus*). *O păsărică cu pene verzi și galbene, un scatiu, veni moleșit de căldură* (GÎRL.). **2** Fig. (*arg.*) Agent de poliție; sergent de stradă. *Simt că o să dau niște pumni în ceafa scatiilor, de s-or amesteca* (POP.). • pl. *-ii.* /<ngr. ***σκαθί***.
scato- Elem. de compunere „excrement". • /<fr. ***scato-***; cf. gr. *σκῶρ, σκατός*.
scatoálcă *s.f.* (*pop.; fam.; mai ales la pl.; de obicei constr. cu vb. „a trage", „a arde", „a da"*) Lovitură dată cuiva cu palma sau cu dosul mîinii; gener. bătaie (dată cuiva). *Trebuia să-i tragi măcar vreo două scatoalce, să te pomenească* (REBR.). • pl. *-ce.* și *scatólcă s.f.* /cf. rus. *скатулка*, ngr. *ψόφος* „zgomotos".
scatofág, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) Coprofag. • pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***scatophage***.
scatofagíe *s.f.* (*med.*) Coprofagie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***scatophagie***; cf. gr. *σκῶρ, σκατός* „excrement", *φαγεῖν* „a mînca".
scatofíl, -ă *adj.* **1** (*biol.; despre ciuperci, paraziți etc.*) Care se dezvoltă pe excremente. **2** (*despre oameni*) Care suferă de scatofilie; coprofil. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***scatophile***.
scatofilíe *s.f.* (*psih.*) Atracție patologică pentru murdărie, pentru excremente; coprofilie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***scatophilie***; cf. gr. *σκῶρ, σκατός* „excrement", *φιλέω* „a iubi".
scatofobíe *s.f.* (*psih.*) Repulsie față de excremente. • g.-d. *-iei.* /***scato-*** + ***fobie***.
scatól *s.n.* (*biol.*) Substanță azotată produsă în intestinul gros al mamiferelor prin descompunerea proteinelor. • /<fr. ***scatol***; cf. gr. *σκῶρ, σκατός* „excrement".
scatólcă *s.f.* v. scatoalcă.
scatológic, -ă *adj.* Care aparține scatologiei; care se referă la scatologie; scabros. *Spunea anecdote pornografice și scatologice* (CA. PETR.). ◆ (*subst. n.*) Element din sfera scatologiei. *Detesta scatologicul.* • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***scatologique***.
scatologíe *s.f.* **1** Glumă, afirmație sau scriere în care se vorbește de lucruri triviale, scabroase (legate de excremente). ◆ Caracterul scabros al acestor glume, afirmații, scrieri etc. **2** (*psih.*) Tendință patologică de a utiliza cuvinte scabroase, obscene; coprolalie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***scatologie***; cf. gr. *σκῶρ, σκατός* „excrement", *λόγος* „vorbire".
scatóm *s.n.* (*med.*) Tumoare formată prin acumularea de materii fecale în intestin; fecalom, stercorom. • /<fr. ***scatome***.
scatter ['skɐtər] *s.n.* (*psih.*) Reprezentare grafică a dispersiei rezultatelor obținute de un subiect supus mai multor teste. • /<engl. ***scatter***.
scáun *s.n.* **I 1** Mobilă (de lemn, de metal etc.), cu sau fără spetează, susținută, de obicei, de patru picioare și pe care poate sta o singură persoană. ◇ *Scaun de tortură* (sau *de supliciu*) = dispozitiv în formă de scaun pe care era imobilizat cel supus torturii. *Scaun electric* = dispozitiv pentru executarea prin electrocutare a condamnaților la moarte (folosit în SUA); ext. moarte provocată de acest dispozitiv. *A fost pronunțată cumplita sentință: scaunul electric* (PER.). ◇ Expr. *A sta* (sau *a fi, a ședea*) (*cu fundul* ori *cu curul*) *pe două* (ori *între două*) *scaune* = *a*) a fi nehotărît; *b*) a fi duplicitar. *Nepoftitul n-are scaun* v. nepoftit. ◇ Compuse: (*pop.; astron.*) *scaunul-lui-Dumnezeu* = constelația Casiopeea; (*bot.*) *scaunul-cucului* = plantă erbacee cu florile purpurii, care crește în locuri nisipoase și pietroase (*Dianthus giganteus*). ◆ (*înv., reg.; urmat de determ.*) Bancă (fără spătar); laviță. *Părintele vine la școală și ne aduce un scaun nou și lung* (CR.). ◆ (*reg.*) Bucată de scîndură fixată la căruță, la barcă, la războiul de țesut etc., pentru a sta pe ea. ◆ (*reg.*) Năsălie. *Cînd pleacă la biserică, cei patru juni iau sicriul cu scaunul pe umeri* (MARI.). **2** Spec. (*înv.*) Tron (pentru monarhi, înalții prelați etc. și, în credințele religioase, pentru divinitate). *Atuncea va ședea pe scaunul Măriei Sale* (VARL.). ◇ *Scaun curul* v. curul. ◆ Ext. Simbol al autorității sau al puterii (supreme), reprezentat de tron; funcția și autoritatea (supremă) a monarhului, a domnitorului, a divinității etc.; domnie. *Alexandru... a murit în scaun, la București* (IORGA). ◇ Loc.vb. *A* (*se*) *pune* sau *a* (*se*) *așeza, a* (*se*) *urca, a* (*se*) *ridica, a veni, a intra* etc. *în scaun* = a (se) înscăuna, a (se) întrona. *Tatăl tău... e bătrîn și o să te rădicăm pe tine în scaun* (ISP.). *A scoate* (sau *a izgoni, a arunca* etc.) *din scaun* = a detrona, a descăuna. *Nu putui crede că Filocle ar voi să mă scoată din scaun* (PLEȘ.). *A sta în scaun* v. sta. ◇ Expr. *A* (*se*) *așeza pe scaun* v. așeza. *A ridica* (pe cineva) *din scaun* v. ridica. *A* (*se*) *sui în scaun* v. sui. *A ședea în* (sau *la*) *scaun* v. ședea. *A* (*se*) *urca pe* (ori *în*) *scaunul împărăției* v. urca. ◆ (*mai ales urmat de determ.*) Loc și funcție deținute de cineva într-un consiliu, într-o adunare constituită, într-o instituție etc. în virtutea unui drept, ca urmare a unor alegeri, prin numire, angajare, concurs etc. *Un scaun de deputat..., iată ce poate completa strălucit o carieră universitară* (CE. PETR.). ◇ Expr. *A-și pierde scaunul* = a pleca sau a fi înlăturat dintr-o funcție, dintr-o demnitate etc. **3** (*înv.; adesea urmat de determ. care precizează sensul*) Reședința monarhului sau a cîrmuirii; capitala unui stat. *Iașii... a fost scaun domnesc* (GHICA). ◇ (*curent*) *Sfîntul Scaun* sau *Scaunul Apostolic* (ori *Pontifical*) = reședința papei; ext. papalitatea. ◇ Loc adj. *De scaun* = (*despre așezări*) care constituia reședința monarhului sau a cîrmuirii; de reședință. Δ *Cetate de scaun* v. cetate. ◆ Loc unde se concentra, unde se producea, unde se manifesta etc. o activitate, un fenomen, o facultate; explicație a unui fenomen. *Gîndul omului are scaunul său în cap* (VARL.). **4** (*înv.*) Nume dat autorităților unor diviziuni teritorial-administrative; sediul acestor autorități; ext. nume dat unor diviziuni teritorial-administrative conduse de aceste autorități. *S-au scris în cinstitul scaun al Brașovului* (IORGA). ◇ *Arhimandrit de scaun* v. arhimandrit. ◆ Spec. (*în Ev. Med.; adesea urmat de determ.*) Diviziune și organizare teritorial-administrativă a populației săsești și secuiești din Transilvania, în cadrul statului austro-ungar. *Secuii... erau împărțiți în scaune* (BĂLC.). **5** (*înv., reg.; de obicei urmat de determ. care arată felul*) Consiliu, sfat, divan, instituție cu atribuții (predominant) juridice; local, sediu al acestor instituții. *A ținut la Iași, Vaslui și Bîrlad scaune de judecată* (SADOV.). ◇ (*reg.*) *Scaunul cel mare* = curtea de casație. ◇ Loc.adj., adv. (*curent*) *Cu scaun la cap* = temeinic. *Ustensile bucătărești, a căror listă fusese întocmită de Ismail cu mult scaun la cap* (TUD.). Δ Expr. *Cu scaun la cap* (sau *la minte, la judecată*) = (care gîndește, se comportă) cu înțelepciune, cu judecată dreaptă, just, chibzuit; (care este) cuminte. *Acesta-i om mai cu scaun la cap* (SADOV.). ◆ (*fam.*) Putere de judecată, de discernămînt. *Toate dezlegările erau nemerite, după cum îl povățuia mintea lui cu scaun sănătos* (CAR.). **II 1** Butuc pe care se taie carnea la măcelărie. ◆ (*înv.*) Tejghea într-o măcelărie sau într-o pescărie; ext. abator, măcelărie, pescărie. *Măcelarii... își aveau scaune luate în arendă de la oraș* (IORGA). **2** Parte a meliței, de forma unei scînduri scobite (în care intră limba), pe care se așază mănunchiul de in sau de cînepă pentru melițat. *Bătutul inului se face... la un scaun bortelit* (I. ION.). **3** (*reg.; și scaun de cuțitoit, scaun de doage, scaun de lemnar, scaun de cuțitoaie, scaun de cioplit, scaun de strujit, scaun de lucrat, scaun de capră, scaun de tras*) Dispozitiv de lemn, în formă de masă sau de bancă, la care lucrează diverși meseriași (dulgheri, rotari etc.). **4** Suport, postament la diferite unelte, instrumente, mașini sau organe de mașini. **5** Schelet în formă poligonală, nedeformabil, construit din grinzi de lemn, care susține învelitoarea unui acoperiș și suportul acesteia. **6** Placă de lemn, cu două picioruțe și cu o față curbă, pe care se sprijină coardele instrumentelor muzicale cu arcuș; căluș. **7** (*pop.*) Fiecare dintre părțile spicului cerealelor care susține cîte un bob; locul grăuntelui în spic. ◇ Expr. *A băga* (sau *a da*) *scaun* = (*despre cereale*) a prinde rod, a lega. **8** (*reg.*) Numele unui motiv ornamental care se lucrează pe cojoace, pe covoare etc. **III 1** Loc pe care se stă la closet. **2** Faptul de a elimina materiile fecale; concr. materiile fecale eliminate de cineva. *Să plec de pe front din cauză că am „scaune" dese?* (CA. PETR.). • pl. *-e.* și (*înv.*) *scamn s.n.* /lat. ***scamnum***.

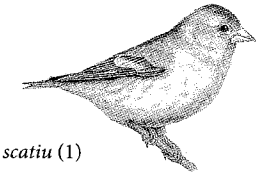

scatiu (1)

scădălízi *vb. IV.* v. scandalisi.
scădeá *vb. II.* **1** *intr., tr.* A deveni mai mic (ca dimensiune, ca întindere, ca suprafață, ca volum, ca grosime, ca greutate etc.); a (se) reduce, a (se) micșora, a (se) diminua, a descrește sau a face să descrească

(o cantitate, o valoare, un indice etc.). *Ceahlăul sub furtună nu scade mușunoi* (ALECS.). ◇ Loc.adv. *Pe scăzute* = în curs de scădere. ◆ Spec. (*înv., reg.; despre ființe sau părți ale corpului lor*) A slăbi. *Trupul mamei, secat și scăzut de o îndelungată boală..., rămînea nemișcat* (STANCU). ◇ Expr. *A scădea la față* v. față. **2** *intr.* (*despre aștri*) A deveni tot mai mic coborînd spre asfințit; ext. a asfinți, a apune. *Soarele-a scăzut spre seară* (COȘB.). **3** *intr.* (*despre ape curgătoare, mări, oceane etc.*) A-și împuțina apa, a se împuțina (prin evaporare), a-și coborî nivelul, a se retrage de la țărm. **4** *intr.* (*despre sosuri, despre mîncăruri cu sos*) A pierde o parte din lichid prin fierbere; a se îngroșa. *Mîncărica a scăzut bine la foc mic.* **5** *intr., tr.* A deveni sau a face să devină mai puțin numeros, mai puțin des, mai puțin abundent; a (se) reduce ca număr, ca preț etc. *Populația scădea și nu mai putea face față necesităților curente ale țării* (IORD.). **6** *tr.* (*compl. indică un ansamblu, un tot*) A lua o parte, a reduce proporțiile prin luarea unei părți. *Să scade suma cheltuielilor, după cum în condica de cheltuieli arată* (DOC.). ◆ (*mat.*) A efectua operația de scădere. *Nu știa decît să adune și să scadă* (TUD.). ◆ A reține o parte dintr-o sumă. *I-a scăzut din salar penalizarea pe o săptămînă.* **7** *intr.* (*despre intervale sau unități de timp*) A se scurta, a se micșora. *Cu cît scădea ziua, ne întîlneam mai devreme* (M. I. CAR.). **8** *intr., tr.* A deveni sau a face să devină mai puțin intens, mai slab în amploare, în tărie; a descrește. *Admirația... ce aveam pentru dînsul a scăzut din zi în zi* (BRĂT.). ◇ Expr. *A-i scădea cuiva moralul* v. moral. ◆ (*intr.; despre foc*) A se potoli; a se domoli. ◆ (*tr.; compl. indică vocea, glasul*) A coborî, a(-și) diminua în intensitate. *Văzînd că ceilalți dorm, și-a scăzut glasul.* **9** *intr., tr.* A deveni sau a face să devină mai puțin util, mai puțin valoros; a decădea sau a face să decadă ca importanță, ca valoare, ca prestigiu etc. *Vei rîde, tată, cum ai rîs și de surioarele mele, fără ca toate acestea să le scază cinstea* (ISP.). ◆ Spec. (*înv.*) A fi lipsit sau a lipsi de o anumită favoare, calitate, autoritate. *Umili pe Mihai, scăzîndu-l din treapta de domn suveran* (BĂLC.). • prez.ind. *scad*, (*înv., pop.*) *scaz.* /lat. ***excadēre.*

scădere *s.f.* **1** Reducere, micșorare, descreștere a dimensiunii, a suprafeței, a volumului, a grosimii, a lungimii etc. **2** Coborîre, descreștere a nivelului unei ape. *Mlaștinile rămase pe urma scăderii apelor* (VOIC.). **3** Micșorare a numărului, a cantității. *Unor epoci de înmulțire mare, urmau desigur răstimpuri de scădere considerabilă* (PUȘ.). **4** Îndepărtare, suprimare a unei părți dintr-un tot. *Visteria... nu va priimi nici o scădere întru împlinirea birului* (REG. ORG.). **5** (*mat.*) Una dintre cele patru operații aritmetice fundamentale, prin care se determină diferența dintre două numere (primul fiind denumit descăzut, iar al doilea scăzător), suma diferenței și a scăzătorului fiind egală cu descăzutul. **6** Scurtare, micșorare a unui interval de timp. *Ziua e în scădere* (STANCU). **7** Slăbire a intensității, a concentrației. *Tudor Fierăscu o iubea arzător și fără scădere* (GAL.). **8** Diminuare a valorii, a importanței, a prestigiului etc. *Afacerile se află în scădere* (SADOV.). ◆ (*înv., reg.*) Umilire, înjosire, degradare. *Patima pe care avea s-o mărturisească era un lucru de scădere și de rușine* (SADOV.). **9** Defect, cusur, lipsă. *Urechea mea... se dovedea totdeauna fără scăderi* (BLA.). **10** (*înv.*) Pagubă, pierdere. *Au luat cetate... fără nice o scădere de oști* (NEC.). **11** (*înv.*) Pieire; dispariție. • pl. *-i.* /v. ***scădea.***

scăfăr *s.m.* (*reg.*) Meșter de scafe. • pl. *-i.* /***scafă*** + *-ar.*

scăfiță *s.f.* **1** (*pop.*) Dim. al lui *scafă*; scafă mică. *Oale..., linguri grosolane, scăfiți* (HOG.). **2** Căuș mic cu care se scoate apa din luntre. **3** (*reg.*) Vas de lemn în formă de cupă sau de ceașcă de mici dimensiuni, din care se bea ori cu care se scoate apă din fîntînă. **4** (*bot.*) Numele a două specii de ciuperci necomestibile: *a*) ciupercă mică, avînd pălăria galbenă sau portocalie, care crește pe lemnele putrede din păduri (*Cyathus striatus* și *crucibulum*); *b*) ciupercă mică, albă-cenușie sau gălbuie, care crește pe lemne putrede (*Nidularia granulifera*). • pl. *-e*, (*înv., reg.*) *-i.* /***scafă*** + *-iță.*

scăfîrlie *s.f.* **1** (*pop.; fam.*) Țeasta capului; craniu. *Împinse scăfîrlia cu piciorul* (BLA.). ◇ (*ca epitet, înaintea termenului calificat, de care se leagă prin prep. „de”*) *Măi..., bunică-ta te întreabă ce faci cu scăfîrlia ta de cap* (TEOD.). ◇ Analog. *Din fruntea unei scăfîrlii de piatră un brad își întinde ramurile-n jos* (VLAH.). ◆ (*fam.; adesea și deprec.*) Cap (al unei ființe). *Unde-i..., să-i fac scăfîrlia chisăliță?* (GAN.). ◆ (*reg.*) Creștetul capului. *Capete smerite cu scăfîrlia rasă* (IORGA). **2** (*reg.*) Calotă (a pălăriei). *Ia pălăria și-o întoarce cu scăfîrlia într-o scrumieră de alături* (VLAS.). **3** (*pop.*) Orbita ochiului. *Sară-ți ochii tăi din frunte, Să-ți rămînă scăfîrlia* (POP.). ◆ (*reg.*) Glob ocular. **4** (*înv., reg.*) Rotulă. *Și-i tăiară scăfîrliia genunchiului* (DOS.). **5** (*înv., reg.*) Cupă, potir; gener. obiect care are o scobitură în formă de cupă. *Două scăfîrlii mari* (AX.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /de la ***scafă.***

scăios, -oasă *adj.* Care este plin de scai. • pl. *-oși, -oase.* /***scai***[1] + *-os.*

scăiuș *s.m.* (*bot.*) Plantă erbacee cu tulpina înaltă, acoperită cu peri și țepi, cu florile alburii sau albe-gălbui, dispuse în capitule globuloase și spinoase (*Dipsacus pilosus*). • pl. *-i.* /***scai***[1] + *-uș.*

scălău *s.m.* (*reg.*) Ciorchine; ghirlandă (de fructe). • pl. *-e.* /etimol. nec.

scălămbăi *vb. I.* v. scălîmbăia.

scălămbăială *s.f.* v. scălîmbăială.

scălămbăiat, -ă *adj.* v. scălîmbăiat.

scălămbăiére *s.f.* v. scălîmbăiere.

scăldá *vb. I.* **1** *refl.* (*despre oameni*) A se cufunda cu o parte a corpului sau cu întreg corpul în apă pentru a se răcori, pentru a înota, a se spăla etc. *Mă scăldam... în gîrla murdară* (G. M. ZAMF.). ◇ Expr. *Se scaldă în averi* (sau *în parale, în aur* etc.), se spune despre un om foarte bogat. *Nu știa toată lumea că se scaldă în parale?* (DEM.). *În ce ape se scaldă?* = ce fel de om este? ce păreri sau intenții are? în ce dispoziție sufletească se află? *Mă duc să văz ce gînduri au, în ce ape se scaldă* (CA. PETR.). *A se scălda în sînge* = *a)* a pierde mult sînge, a se acoperi de sînge (în urma unui act de violență comis asupra cuiva ori asupra sa); ext. a muri de o moarte sîngeroasă. *Badiul singur se lupta, Chiar în sînge se scălda* (ALECS.); *b*) se spune despre un om violent care provoacă măceluri sau omoruri (în masă, sîngeroase). *A se scălda în sosul său* sau *în propriu-i sos* v. sos. *A și (*sau *a vedea) în ce apă* (sau *ape) se scaldă cineva* v. apă. ◇ Ext. (*tr. fact., refl.*) *Lîngă zăgaz scăldăm boii* (STANCU). ◇ Fig. (*refl., tr.fact.*) *Roma arde și furtuna chiuind în ea se scaldă* (EMIN.). ◆ Analog. (*despre animale, mai ales despre păsări*) A se tăvăli în praf, în nisip, în noroi etc. (pentru a se răcori). *O vrabie-n nisip se scaldă* (IOSIF). **2** *tr.* (*compl. indică mai ales copii mici sau oameni morți*) A face baie, a îmbăia. *Copiii mici vor fi scăldați în fiecare zi* (VOIC.). ◇ Expr. *A(-și)* sau *a-i scălda ochii în lacrimi* sau *cu ochii scăldați în* (ori *de*) *lacrimi*, se spune despre cineva care are ochii plini de lacrimi. *Cînd o căutai era cu ochii scăldați în lacrămi* (ISP.). *A scălda* (pe cineva) *în lapte* (*dulce* sau, reg., *în zahăr, în vinars*) (*și în miere*) = a oferi (cuiva) ceva din abundență, tot ce-i trebuie, tot ce dorește, a oferi o viață de huzur. Δ (*refl.*) *Nici oamenii lui nu s-au scăldat toți în lapte și-n miere* (POP.). *A scălda în sînge* = a provoca un măcel sau un omor sîngeros. **3** *tr.* A uda, a muia pe deasupra, a acoperi cu un strat de lichid, cu spumă etc. *O sudoare de moarte scăldă tot trupul lui Zibal* (CAR.). ◇ Ext. *Cănuțe scăldate în malț de șofran* (PER.). **4** *tr.* (*despre ape curgătoare*) A curge în jurul..., pe lîngă... (udînd); a străbate (udînd); (*despre ape stătătoare*) a atinge, a se extinde pe... (udînd). *Ialomița... scaldă în deșert profilul vastului bărăgan* (HASD.). ◇ Fig. *Rîul vîntului te scaldă* (TOPÎR.). **5** *refl.* Fig. A se reflecta, a se oglindi. *Un luciu întins... în a cărui oglindă bălaie se scălda în fund luna de argint* (EMIN.). **6** *tr.* (*pop.; fam.*) Expr. *A o scălda* = a avea o atitudine lipsită de fermitate, șovăitoare; a da un răspuns evaziv, a ocoli un răspuns. *De cînd ești prin locurile astea o cam scalzi* (CA. PETR.). *A o scălda* (sau, *refl., a se scălda*) *în două ape* v. apă. • prez.ind. *scald.* /lat. ***excaldare.***

scăldáre *s.f.* **I** Acțiunea de *a* (*se*) *scălda* și rezultatul ei. **1** Cufundare (a unei părți) a corpului într-o apă curgătoare, într-un lac etc. pentru a se răcori, pentru a înota, a se spăla, în scop curativ etc. *Mumă-sa l-ar fi cufundat de trei ori în Stix... și această scăldare îl făcu nerănit* (PLEȘ.). ◇ Fig. *Pentru a ne face să înțelegem caracterul deplinei scăldări în lumină a narațiunii homerice... se referă la o altă narațiune a antichității* (VIANU). **2** Îmbăiere a cuiva (în apă caldă). **II** Concr. **1** (*reg.*) Apă în care se scaldă cineva, mai ales copiii mici; (*pop.*) scaldă. **2** (*înv., reg.*) Loc într-o apă, într-un rîu unde se poate scălda cineva; (*înv., pop.*) scăldătoare; (*reg.*) scăldat. **3** (*înv., reg.*) Vas, cadă, albie etc. în care se scaldă, de obicei, copiii mici; (*înv., pop.*) scaldă, scăldătoare. • pl. *-ări.* /v. ***scălda.***

scăldát[1] *s.n.* **1** Faptul de *a* (*se*) *scălda*; concr. loc (într-o apă curgătoare) unde se face baie. *Îndată se pomeniră în apă; cei mai mulți se scăldară scăldatul din urmă* (ISP.). **2** Concr. (*reg.*) Scăldătoare (I 1). *Și pe la scăldat am tras o raită cu prietenul meu Chiriac* (CR.). • /v. ***scălda.***

scăldát[2]**, -ă** *adj.* Care a fost (ori s-a) supus scăldării. • pl. *-ți, -te.* /v. ***scălda.***

scăldătór, -oáre *subst.* **I 1** *s.f.* (*înv., pop.*) Loc într-o apă, într-un rîu unde se poate scălda cineva; (*reg.*) scăldat[1] (2). ◆ (*reg.*) Loc sau localitate, așezămînt public etc. care are instalații pentru îmbăiere (cu ape curative). *Abia se sculase și ieșea din scăldătoare* (SADOV.) **2** *s.f., s.n.* (*înv., pop.*) Vas în care se face baie; cadă, albie, bazin în care se scaldă, de obicei, copiii mici. *Apa din scăldătoare se varsă la un loc mai ferit, pe unde nu calcă nimeni* (POP.). ◇ (*apozițional*) *Să mă pun în covățică, În covată scăldătoare* (POP.). ◆ (*relig.*) Recipient, vas al jertfelnicului la vechii evrei. ◆ Spec. Cristelniță. **3** *s.f.* (*înv., pop.*) Apă (sau alt lichid) în care se scaldă cineva. *Cînd ieși din scăldătoare, păsărica văzu pe spinarea lui George lipită o frunză* (ISP.). ◆ (*bis.*) Apa din cristelniță în care se cufundă copilul cînd se botează. ◇ Expr. (*reg.*) *S-a căcat în scăldătoare*, se spune: *a*) despre cei ce-și fac singuri rău; *b*) despre un om norocos sau ghinionist. **4** *s.f.* (*pop.*) Îmbăiere, baie; scăldat. *O șandrama mare..., în care se fac scăldătorile* (PEL.). **5** *s.f.* Fig. (*și scăldătoarea soarelui*) Apusul soarelui; vest. *Unii porneau... din scăldătoarea soarelui* (DELAVR.). **II** *s.m., s.f.* Persoană care scaldă pe cineva, mai ales pe nou-născuți. *Cele dintîi ființe omenești care mi-au trecut pragul au fost moașele și scăldătoarele* (GAL.). ◆ Persoană care se scaldă; spec. persoană care face băi în scopuri curative (într-o stațiune balneară). *Ochii trecătorilor amuzați de joaca paradisiacă a scăldătoarelor* (G. BAR.). • pl. *-ori.* /***scălda*** + *-ătoare.*

scăldătúră *s.f.* **1** (*înv.*) Scăldat (în scop curativ). **2** (*înv., reg.*) Apă în care se scaldă cineva; scăldătoare, scaldă. *Știa tot felul de scălădături de dragoste* (GHICA). **3** (*înv., reg.*) Cadă, albie în care se scaldă cineva; scăldătoare, scăldușcă. ◆ (*bis.*) Cristelniță. • pl. *-i.* /***scălda*** + *-ătură.*

scăldúșă *s.f.* (*reg.*) **1** Îmbăiere (a nou-născuților). **2** Apa în care se scaldă mai ales nou-născuții. **3** Cadă, albie în care se scaldă mai ales copiii mici. • pl. *-e.* /***scaldă*** + *-ușă.*

scăldúșcă *s.f.* (*reg.*) Scăldușă. • pl. *-ște.* /***scaldă*** + *-ușcă.*

scălîmb, -ă *adj.* (*pop.; fam.; despre ființe sau părți ale corpului lor*) Care este strîmb, sucit, răsucit, contorsionat, schimonosit, diform (din naștere sau ca urmare a unui accident). ◇ (*subst.*) *Nebunul, scălîmbul, cocoșatul* (BOLL.). ◆ Ext. (*despre manifestări fizice ale ființelor*) care arată, trădează, caracterizează o ființă scălîmbă. *Mersul scălîmb, prin noroi, al calului mărunt* (STANCU). ◇ Fig. *Toate îl tîrau într-un vălmășag de peripeții năsîlnice și scălîmbe* (PER.). ◆ (*despre încălțăminte*) Care este deformat (prin uzură), scîlciat. *Îi privise și hainele sărăcuțe și ghetele scălîmbe* (STANCU). • pl. *-i, -e.* /cf. it. dial. *scalembru* „sucit”.

scălîmbá *vb. I.* v. scălîmbăia.

scălîmbăre *s.f.* v. scălîmbăiere.

scălîmbăt, -ă *adj.* v. scălîmbăiat.

scălîmbăi *vb. IV.* v. scălîmbăia.

scălîmbăia *vb. I. refl., tr.* (*pop.; fam.*) A (se) strîmba, a (se) schimonosi, a (se) suci, a (se) răsuci, a (se) contorsiona, a (se) deforma. ◆ (*refl.; despre oameni, fața lor sau despre părți ale feței lor*) A face grimase, strîmbături sau nazuri, mofturi. *Boierul își scălămbăie gura, bolborosind niște vorbe scîlciate* (VOIC.). ◇ Fig. *Ai apuca cîmpii scălîmbînd adevărul* (ODOB.). • prez.ind. *-iez.* și *scălîmbăi vb. IV., scălămbăiá, scălîmbá vb. I.* /***scălîmb*** + *-ăia.*

scălîmbăiálă *s.f.* (*pop.; fam.*) Scălîmbăiere. *S-a simțit... mîhnită după urma acestei scălîmbăieli* (CONS.). ◇ Fig. *Viața mea a fost o scălîmbăială oribilă* (H. LOV.). ◆ Ext. Ființă scălîmbăiată. *Ajunsese tot o scălămbăială; nu-l mai țineau picioarele* (KLOP.). • sil. *-bă-ia-.* pl. *-ieli.* și *scălămbăiálă s.f.* /***scălîmbăia*** + *-eală.*

scălîmbăiăt, -ă *adj.* **1** (*pop.; fam.; despre ființe sau părți ale corpului lor*) Care este strîmb, sucit, răsucit, contorsionat, schimonosit, diform (din naștere sau ca urmare a unui accident). *Era împresurată tot de pocituri de draci, scălîmbăiați și negri ca tăciunele* (STĂNC.). ◆ Ext. (*despre manifestări fizice ale ființelor*) Care arată, trădează, caracterizează o ființă scălîmbă. ◇ Fig. *Aceeași voce dădu drumul unui cîntec scălămbăiat* (PRED.). **2** (*despre obiecte*) Care s-a deformat, s-a degradat (prin uzură, vechime etc.) *O căruță cu coviltir și roate scălămbăiate se tîra anemică* (SAHIA). ◇ Ext. *Trunchiurile scălîmbăiate ale prunilor* (MACED.). • pl. *-ți, -te.* și *scălămbăiát, -ă, scălîmbát, -ă* adj. /v. ***scălîmbăia***.

scălîmbăiére *s.f.* (*pop.; fam.*) Acțiunea de *a se scălîmbăia* și rezultatul ei; scălîmbăială, scălîmbătură. *Ceata... se depărta cu zbierăte și scălămbăieri de sălbatici* (VLAH.). ◇ Ext. *Fiecare pe rînd a contribuit la scălîmbarea treptată a capului de operă primitiv* (ODOB.). • pl. *-i.* și *scălămbăiére, scălîmbáre s.f.* /v. ***scălîmbăia***.

scălîmbătúră *s.f.* (*pop.; fam.*) Scălîmbăiere. *Nu vei putea suferi scălîmbăturile și declamările lui* (FIL.). ◆ Ext. Ființă scălîmbăiată. *Era o scălîmbătură jalnică, îmbrăcată sărăcăcios.* • sil. *-bă-i-.* pl. *-i.* și *scălîmbătúră s.f.* /***scălîmbăi*** + *-ătură*.

scălîmbătúră *s.f.* v. scălîmbăitură.

scămós, -oásă *adj.* **1** (*despre fibre textile, țesături sau obiecte din fibre textile*) Care are scame, care este acoperit de scame, plin de scame. ◆ Care are aspect pufos. ◇ Analog. *Se puse un strat nou, moale, scămos, peste zăpada înghețată* (AGÂR.). ◇ Fig. *Un cuvînt superficial și scămos* (ARGH.). **2** (*despre piele*) Care este acoperit de scuame, care se descuamează. *Uscăciunea de epidermă scămoasă de lepros* (TEOD.). **3** (*despre plante și părți ale lor*) Care este pufos. ◇ *Troscot scămos* v. troscot. • pl. *-oși, -oase.* /***scamă*** + *-os*.

scămoșá *vb. I.* **1** *refl., tr.* A se face scame, a se face ca scama sau a face să devină scămos sau pufos; a (se) destrăma (în urma uzurii, a unui defect de fabricație etc.). **2** *tr.* (*ind. text.; compl. indică țesături*) A finisa scoțînd la suprafață capetele fibrelor, în mod mecanizat (prin smulgere), pentru a obține un strat moale de fibre și un aspect plușat. • prez.ind. *-ez.* /***scămos*** + *-a*.

scămoșáre *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *scămoșa*; scămoșat. • pl. *-ări.* /v. ***scămoșa***.

scămoșát[1] *s.n.* Scămoșare. • /v. ***scămoșa***.

scămoșát[2]**, -ă** *adj.* (*despre țesături*) Care este destrămat, care are scame; pufos; scămos. ◇ Analog. *Nori albi, scămoșați plutesc în albastrul cerului* (VLAH.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***scămoșa***.

scăndălí *vb. IV.* **1** *tr.* (*înv.*) A insulta, a jigni; a leza. **2** *refl., tr.* (*înv.*) A (se) scandaliza. **3** *refl. recipr.* (*înv.*) A se învrăjbi, a se certa. **4** *refl.* A se rușina, a se sfii. **5** *intr.* (*reg.*) A greși. • prez.ind. *-esc.* și (*înv.*) *scandalí vb. IV.* /***scándal*** + *-ăli*.

scăndălizí *vb. IV.* v. scandalisi.

scăpá *vb. I.* **1** *intr.* (*despre ființe*) A izbuti să iasă dintr-o situație critică, neplăcută, primejdioasă; a se desprinde din...; a se elibera, a se salva (dintr-o cursă, de un pericol etc.); a se descătușa. *Un cîine a scăpat din lanț.* ◇ Expr. *A scăpa basma curată* v. basma. *A scăpa pe* (sau *prin*) *ușa din dos* v. dos. *A scăpa cu fața curată* v. față. *A scăpa pe cineva din ghearele cuiva* v. gheară. *A scăpa ieftin* v. ieftin. *A scăpa* (*ca*) *din gura lupului* v. lup. *A scăpa din gura morții* v. moarte. *A scăpa cu obraz*(*ul*) *curat* v. obraz. *A scăpa ca din pușcă* sau *pușcă* v. pușcă. *A scăpa numai cu sufletul* v. suflet. *A scăpa ca din* (*gură de*) *tun* sau *ca din gura tunului* v. tun. *A scăpa tuns* v. tuns. *A scăpa ca prin urechile acului* v. ureche. *A scăpa cu viață* v. viață. ◆ A reuși să se vindece, să se întremeze după o boală. *Am prins această boală și niciodată n-o să mai scap de ea* (PRED.). ◆ Analog. (*corpuri, obiecte etc.*) A se menține neatins, în bune condiții. *Mumia dinăuntru scapă intactă* (RALEA). ◆ Analog. (*tr.; compl. indică bunuri*) A reuși să pună la adăpost, a feri de distrugere. *Nu au putut scăpa nimic din avutul lor* (CA. PETR.). ◆ A se elibera de o obligație după îndeplinirea ei. *Scăpase de armată atunci cînd cei de-o vîrstă cu ei abia se pregăteau s-o facă* (TEOD.). ◆ (*tr.; compl. indică ființe*) A nu mai putea ține sau menține sub control, lăsînd să fugă, să dispară; a lăsa (involuntar) să plece, să fugă, să dispară. *Dacă scăpam iepele, știu că era frumos* (CR.). ◇ Expr. *A nu scăpa* (pe cineva sau ceva) *din ochi* (sau *din vedere*) = a ține (pe cineva sau ceva) sub continuă observație. *Cînd ea dansa cu alții, n-o scăpa din ochi o clipă* (REBR.). *A scăpa boii în păpușoi* v. păpușoi. ◆ A se strecura prin..., a străbate. ◆ A ieși cu bine dintr-un necaz, dintr-o încurcătură, dintr-o situație grea; a se feri de..., a evita, a se apăra de... *A scăpat de sărăcie.* ◇ Expr. *A nu scăpa de buzdugan* v. buzdugan. *A scăpa din nevoie* sau *a scăpa deasupra nevoii* v. nevoie. **2** *intr., tr.* A reuși să (se) elibereze de cineva sau de ceva supărător, neplăcut; a (se) descotorosi, a (se) debarasa. *Ți-am făcut rău, dar... ai scăpat de mine* (CAR.). ◇ (*tr.*) *Eu te scap de toți dușmanii tăi* (CAR.). ◇ Expr. *A scăpa de dracul și a da peste tată-său* v. drac. *A-i scăpa cuiva licuricii din cap* v. licurici. **3** *intr.* (*cu determ. locale*) A se îndrepta sau a reuși să se îndrepte către..., a se duce spre..., pentru a-și afla salvarea, refugiul. *Bujorăneștii au scăpat din Țara Muntenească* (NEC.). ◇ Expr. *Ai să scapi la iarbă verde!* v. verde. ◆ (*despre soare*) A trece dincolo de... *Soarele scăpase din crucea amiezii* (SADOV.). **4** *refl.* (*despre persoane*) A face sau a spune ceva involuntar, din greșeală; a nu se putea abține de a spune sau de a face ceva. *Tînăra nevastă s-a scăpat cu cuvîntul* (POP.). ◇ (*tr.*) *Biata fată... tăcu lăsînd să scape din sînul ei o oftare* (C. NEGR.). Δ Expr. *A scăpa o vorbă* = a face (din imprudență) o indiscreție. *A-l scăpa pe cineva gura* v. gură. **5** *refl.* A avea senzația acută de defecare sau de urinare, a simți imperios nevoia de a ieși afară; a defeca sau a urina involuntar, în condiții neadecvate. *Se scapă acuma pe el, nesimțitul* (CE. PETR.). ◇ Expr. *A se scăpa cu udul* v. ud. **6** *tr.* (*adesea cu determ. introduse prin prep. „din”*) A lăsa un obiect să cadă din mînă fără voie (din cauza unei emoții, a neatenției sau din cauză că este prea greu); a da drumul din mînă involuntar la ceva. *Și să scap din mînă cîrma* (EMIN.). ◇ Expr. *A scăpa din mînă* (pe cineva sau ceva) = *a*) a pierde de sub control (pe cineva sau ceva). *Viața cu sînge și cu povești Din mîni mi-a scăpat* (BLA.); *b*) a pierde un bun prilej de a face, de a obține ceva. *Mi-ar părea rău... să-mi scape din mînă o afacere așa de grasă* (GHICA). *A scăpa căciula pe apă* v. apă. *A scăpa ciolanul din mînă* v. ciolan. *A scăpa printre degete* v. deget. *A scăpa hățurile din mînă* v. hăț. *A*(*-i*) *scăpa un lucru printre degete* v. lucru. **7** *intr.* A nu reuși momentan să-și amintească de... *Îi scapă, cum se zice, numele* (ARGH.). **8** *intr.* (*de obicei cu determ. introduse prin prep. „de”*) A izbuti să facă astfel încît să evite pe cineva ori să nu suporte ceva ce-i este dăunător, nefavorabil, neplăcut. *N-am putut scăpa să nu iau prînzul la dumnealui* (AGÂR.). ◇ (*tr. fact.*) *Principele țării o scăpă de a fi dată în mîna turcilor* (IORGA). **9** *intr.* A nu (putea) sesiza, percepe, pricepe, reține. *Sînt anumite lucruri care îți vor scăpa întotdeauna* (H. LOV.). ◆ (*tr.*) A nu observa ceva, a pierde din vedere; a omite; a uita. ◇ Expr. *A scăpa pe cineva* (sau ceva) *din vedere* v. vedere. ◆ (*tr.*) A nu ști sau a nu reuși să folosească, să valorifice o împrejurare favorabilă. *Nu scăpa nici un prilej de a-mi spune cît de urît sînt* (BLA.). ◆ (*tr., intr.*) A nu reuși să prindă, să apuce, să obțină, să dețină, să cîștige. *Scăpase vînatul care-l amăgise* (VOIC.). ◇ Expr. *A scăpa corabia pe apă* v. corabie. ◆ Spec. (*tr.; compl. indică evenimente, spectacole, întîlniri etc.*) A pierde; a nu mai apuca, a nu mai prinde (întîrziind), a sosi prea tîrziu. *Eu eram gata; și asta numai ca să nu scap învierea* (HOG.). ◇ Expr. *A scăpa trenul* v. tren. • prez.ind. *scap.* /lat. **excappare*.

scăpáre *s.f.* Acțiunea de *a scăpa* și rezultatul ei. ◇ *Scăpare din vedere* v. vedere. • pl. *-ări.* /v. ***scăpa***.

scăpát, -ă *adj.* **1** (*despre ființe*) Care a izbutit să iasă ori să fie scos dintr-o situație critică, primejdioasă etc.; care a fost eliberat, salvat. *Cînd s-a văzut scăpat, fuga la prepeliță* (BRĂT.). ◇ (*subst.*) *Poate că sînt niște scăpați de la vreun arest* (HOG.). ◇ Expr. *A face scăpat* (pe cineva) = a lăsa (pe cineva) să fugă, să plece liber; a înlesni fuga (cuiva). *Ieri mi te-am făcut scăpată* (COȘB.). **2** Care a fost lăsat să cadă sau să se elibereze involuntar. *Un balon scăpat se-nalță* (IOSIF). **3** (*despre cuvinte*) Care a fost rostit fără voie, din neatenție. *Pentru un cuvînt scăpat... cădeam la dezbinare* (BLA.). **4** Care a fost omis. *Suma scăpată a fost adăugată în calcul.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***scăpa***.

scăpărá *vb. I. intr.* **1** A produce scîntei prin lovirea unei bucăți de cremene cu amnarul; gener. (*despre pietre sau corpuri dure*) a produce scîntei prin ciocnire. *Scăpărînd și suflînd cu putere, am aprins focul* (GAL.). ◇ (*tr. fact.*) *Au început să scapere chibrituri* (BOGZA). ◇ Expr. *A-i scăpăra* (cuiva) *picioarele* (sau *călcîiele*) = a fugi foarte repede; a-i sfîrîi călcîiele. *Am retezat-o la fugă-ndărăt, de-mi scăpărau călcîiele* (VLAH.). *A scăpăra din picioare* = a bate din picioare; a fi nerăbdător. *Tot scăpăram din picioare* (CR.). *A-i scăpăra cuiva măseaua de...* = a avea mare nevoie de... *Cît ai scăpăra din* (sau *în amnar*) v. amnar. *A-i scăpăra* (cuiva) *buza* (*de sau după ceva*) v. buză. ◇ Fig. *Începea să scapere amnarul norilor* (CE. PETR.). ◆ (*tr.*) A aprinde un chibrit. *Am scăpărat chibritul pentru a aprinde aragazul.* ◆ Gener. (*tr., intr.*) A arunca, a împrăștia (foc, flăcări, scîntei). *Deodată jaru, aproape stins, A scăpărat* (ARGH.). **2** A scînteia, a sclipi, a luci. *Cîteva lumini începuseră să scapere în depărtare.* ◇ Fig. *Mă luptam cu axiomele spinoziene, care scăpărau lumini* (BLA.). ◆ (*tr.; compl. indică surse de lumină*) A împrăștia în mod intermitent (și cu intensitate). *Armele scăpărau fulgere-n beznă* (VLAH.). **3** Fig. (*despre idei, imagini, sentimente etc.*) A apărea, a se ivi deodată, brusc, fulgerător. *În acea clipă îi scăpără iarăși tabloul de la început* (DELAVR.). ◇ Expr. *A-i scăpăra* (cuiva) *prin minte* (sau *prin cap* etc.) = a i se ivi (cuiva) brusc în minte, a-i trece (cuiva) repede prin minte. ◆ A se manifesta, a se exterioriza cu intensitate, cu violență; a izbucni. *Scăpărau înjurăturile de mînios ce era* (D. ZAMF.). **4** (*despre ochi, privire; adesea urmat de determ. care arată cauza, felul*) A arunca priviri vii, scînteietoare (de mînie, de durere etc.). *O față osoasă... din care scăpărau doi ochi aprinși* (REBR.). ◇ Expr. *A-i scăpăra* (cuiva) *ochii* = *a*) a fi foarte flămînd; *b*) a fi foarte furios; *c*) a simți o durere foarte puternică. • prez.ind. *scápăr.* /probabil cuv. autoh.

scăpărare *s.f.* Acțiunea de *a scăpăra* și rezultatul ei; scăpărat[1]. *La scăpărare se recunoscură ambii rivali* (EMIN.). • pl. *-ări.* /v. ***scăpăra***.

scăpărát[1] *s.n.* Scăpărare. ◇ Compar. *Palidă și infimă comparație, ca scăpăratul unui băț de chibrit pe lîngă un fulger* (PER.). • /v. ***scăpăra***.

scăpărát[2]**, -ă** *adj.* Care a fost aprins. *Chibritul scăpărat a fost aruncat printre hîrtii.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***scăpăra***.

scăpărătór, -oáre *adj., s.f.* **1** *adj.* Care scapără; scînteietor, sclipitor, strălucitor. *Fulgere cu trăsnet prin văzduh scăpărătoare* (CON.). ◇ Ext. *Avea ochii negri, scăpărători.* ◆ Fig. Care este extrem de inteligent, dotat cu o inteligență vie. *N-am să uit nicicînd neliniștea din ochii lui, arătînd o minte scăpărătoare* (PER.). **2** *s.f.* Obiect (cremene, amnar, iască etc.) cu care se scapără pentru a produce scîntei. *Scot scăpărătorile și iasca și aprind* (SADOV.). ◆ (*reg.*) Chibrit. • pl. *-ori, -oare.* /***scăpăra*** + *-ător*.

scăpătá *vb. I. intr.* **1** (*pop.; despre soare, lună și alți aștri; la pers. 3*) A coborî spre asfințit; a apune, a asfinți. *Soarele scapătă să apuie* (CAR.). **2** A sărăci, a se ruina. *Și eu am tot înstrăinat cîte ceva, și am tot scăpătat* (POP.). **3** (*înv., pop.*) A aluneca în jos, a cădea, a se cufunda. *Întinse brațele înainte cu disperarea unui om care scapătă într-o prăpastie* (VLAH.). ◆ A coborî. *Scăpătarăm de la umbră și ieșirăm într-un luminiș* (HOG.). **4** (*despre ochi, priviri*) A nu se putea fixa pe ceva, a luneca (din cauza oboselii). *Era trudit și genele-i scăpătau* (SADOV.). • prez.ind. *scápăt.* /lat. **excapitare*.

scăpătáre *s.f.* Acțiunea de *a scăpăta* și rezultatul ei. *Miroase a scăpătare și părăginire* (CAR.). • pl. *-ări.* /v. ***scăpăta***.

scăpătát[1] *s.n.* (*pop.*) **1** Apus, asfințit; (*pop.*) scapăt. *A plîns pînă la scăpătatul soarelui* (VIANU). **2** Vest. *Soarele-i la scăpătat* (POP.). • /v. ***scăpăta***.

scăpătát[2]**, -ă** *adj.* **1** Care a sărăcit; sărac. *Un oarecare boiernaș scăpătat* (SADOV.). **2** (*despre aștri*) Care a coborît spre asfințit, care a apus. *Urmele soarelui scăpătat mai înseninau cerul* (REBR.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***scăpăta***.

scăpătăciúne *s.f.* (*înv.*) Scăpătare. • /***scăpăta*** + *-ăciune*.

scăricícă *s.f.* Scăriță. *Înfiorată, coborî iute pe scăricică* (CAR.). • pl. *-ele.* /***scară*** + *-icică*.

scărișoáră *s.f.* Scăriță. • pl. *-e.* /***scară*** + *-işoară*.

scăríță *s.f.* **1** Dim. al lui *scară*; scăricică, scărișoară. *Etaje adăogate, cîrpit fiecare cu scărițe de lemn*

(CA. PETR.). **2** (*anat.*) Unul dintre cele trei oscioare ale urechii mijlocii. • pl. *-e.* /***scară*** + *-iță*.

scărmănă *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică lîna brută sau alte materiale fibroase*) A desface în fibre, a înfoia (cu mîna sau cu unelte speciale) și a curăța de impurități. *Toată ziua scărmăna lînă pe pat în bucătărie* (HOG.). ◆ A smulge fulgii penelor pentru a obține puf. *Baba scărmăna pene* (DUN.). **2** *tr.* Fig. (*fam.*) A bate sau a certa aspru pe cineva; ext. a(-și) sfîșia, a(-și) rupe hainele (în urma bătăii). *Fuseseră scărmănați destul de strașnic* (STANCU). **3** *refl.* Expr. *A se scărmăna de cap* = a-și smulge părul de pe cap (de deznădejde, de durere, de ciudă). • prez.ind. *scármăn.* /lat. **excarminare.*

scărmănáre *s.f.* Acțiunea de *a scărmăna* și rezultatul ei; scărmănat. • pl. *-ări.* /v. ***scărmăna***.

scărmănát[1] *s.n.* Scărmănare. • /v. ***scărmăna***.

scărmănát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre lînă și alte materiale fibroase*) Care a fost desfăcut în fibre (smocuri), care a fost curățat de impurități, înfoiat cu mîna sau cu mașini speciale. <> Compar. *Nouri alburii ca lîna scărmănată* (SADOV.). **2** Fig. (*despre ființe*) Care a fost pedepsit aspru; care a fost bătut tare (sfîșiindu-i-se hainele). • pl. *-ți, -te.* /v. ***scărmăna***.

scărmănătór, -oáre *s.m., s.f.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care se ocupă cu scărmănatul. **2** *s.f.* Unealtă de scărmănat lîna; darac. • pl. *-ori, -oare.* /***scărmăna*** + *-ător*.

scărmănătúră *s.f.* **1** Faptul de *a scărmăna*; concr. lînă scărmănată. **2** Fig. (*fam.*) Bătaie, scărmăneală. • pl. *-i.* /***scărmăna*** + *-ătură*.

scărmăneálă *s.f.* (*fam.*) Bătaie, păruială, scărmănătură; ceartă. *Dăduse și în el, nu se putea treabă fără scărmăneală* (E. BAR.). • pl. *-eli.* /***scărmăna*** + *-eală*.

scărpiná *vb. I.* **1** *refl.* (*despre ființe*) A se freca cu degetele, cu unghiile etc. sau de un obiect tare în locul unde are senzația de mîncărime a pielii. *Se scărpina în capul plin de păduchi* (E. BAR.). <> (*tr.*) *Telegrafistul își scărpină bărbia* (TEOD.). <> Expr. *A scărpina pe cineva la ceafă* v. ceafă. ◆ (*despre oameni; urmat de determ. care indică mai ales capul*) A face (cu mîna) gestul celui care se scarpină, pentru a-și manifesta îndoiala, nedumerirea, enervarea, plictiseala, încurcătura etc. *Țiganul plecă scărpinîndu-se-n cap* (CAR.). **2** *tr.* (*fam., glum.; compl. indică strunele unui instrument muzical*) A atinge ușor cu vîrful degetelor pentru a produce sunete; a ciupi. *Începu să scarpine corzile unei cobze* (STANCU). **3** *tr.* Fig. (*fam.; compl. indică ființe sau părți ale lor*) A bate rău pe cineva. *N-am voie să-i scarpin ceafa?* (COȘB.). • prez.ind. *scárpin.* /lat. ***scarpinare***.

scărpináre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *scărpina* și rezultatul ei; scărpinat, scărpinătură. • pl. *-ări.* /v. ***scărpina***.

scărpinát *s.n.* Scărpinare. *Porcul... începu să grohăie... de plăcerea scărpinatului* (AGÂR.). • /v. ***scărpina***.

scărpinătór, -oáre *s.f., adj.* **I** *s.f.* **1** Obiect, dispozitiv cu care sînt scărpinate sau de care se freacă pentru a se scărpina unele animale domestice. **2** Obiect în formă de bețișor, prevăzut la un capăt cu o lopățică, folosit odinioară de oameni pentru a se scărpina. **II** *adj.* (*înv.*) Care folosește la scărpinat. • pl. *-ori, -oare.* /***scărpina*** + *-tor*.

scărpinătúră *s.f.* Scărpinare. *Trupul îi era numai jupuieli și bube din pricina scărpinăturilor* (CAR.). • pl. *-i.* /***scărpina*** + *-ătură*.

scăuiéș *s.n.* v. scăunaș.

scăunáș *s.n., s.m.* **1** *s.n.* Dim. al lui *scaun*; scăunel. *Ocupa numai o bucățică de loc pe scăunaș* (SADOV.). **2** *s.m.* (*înv.*) Negustor de vite sau de cereale; colector (de produse alimentare); comisionar (al unui negustor). *Fusese scăunaș, adică comisionarul unui turc* (GHICA). • sil. *scă-u-.* pl. *n. -e, m. -i.* și (*reg.*) *scăuiéș s.n.* /***scaun*** + *-aș*.

scăunéci *s.n.* (*pop.*) Scăunaș. • sil. *-scă-u-.* pl. *-e.* /***scaun*** + *-eci*.

scăunél *s.n.* Dim. al lui *scaun*; scăunaș. *Luă un scăunel cu trei picioare* (DAN). • sil. *scă-u-.* pl. *-e.* /***scaun*** + *-el*.

scăunoáie *s.f.* Unealtă a dulgherului sau a dogarului, de forma unei bănci, pe care lucrătorul stă călare pentru a putea apăsa cu piciorul pedala care fixează lemnul ce urmează să fie cioplit. • sil. *scă-u-.* pl. *-oaie.* /***scaun*** + *-oaie*.

scăzămînt *s.n.* Pierdere, reducere (din greutate, volum etc.), scădere. *Înțelege prin scăzămînt pierderea de substanță ce se face în cursul unei operații* (BREZ.). ◆ Concr. Parte (dintr-o marfă) care se pierde, care se reduce (în greutate, în volum etc.). • pl. *-inte.* /***scădea*** + *-ămînt*.

scăzător *s.m.* (*mat.*) Număr care se scade din alt număr. • pl. *-i.* /***scădea*** + *-ător*.

scăzút, -ă *adj.* **1** Care a devenit mai mic ca dimensiune, ca întindere, ca suprafață, ca volum, ca lungime, ca înălțime, ca adîncime, ca lățime, ca grosime, ca greutate. *Mult scăzutul lunii rotogol* (CĂL.). **2** (*despre ape*) Care are nivelul coborît. *Gîrla era scăzută și tulbure* (BEN.). **3** (*despre mîncăruri*) Care are sos, zeamă puțină și concentrată, bine legată. *Să mănînci ghiveci făcut de mine... că îl făceam scăzut* (CA. PETR.). **4** Care a devenit mai puțin numeros, mai puțin des, mai puțin abundent, mai restrîns. *Va fi un buget foarte scăzut* (CA. PETR.). **5** Care a devenit mai puțin intens, mai puțin viu, mai slab. *O lumină scăzută de lampă* (TEOD.). **6** (*despre voce, glas*) Care are intensitate redusă; coborît, șoptit. *Vorbi președintele cu glas scăzut* (TEOD.). **7** (*despre temperatură*) Care are valori coborîte. *Temperatura copilului era scăzută.* **8** Care este sau a devenit mai puțin util, mai puțin însemnat, mai puțin valoros. *Prestigiul... militar destul de scăzut* (PER.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***scădea***.

scelerát, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană vinovată sau considerată capabilă de mari nelegiuiri, de crime; om ticălos, criminal, nelegiuit. *Iată cum își terminară cariera vieții acești trei scelerați* (FIL.). **2** *adj.* (*despre fapte, acțiuni, însușiri etc. ale oamenilor*) Care este caracteristic unui scelerat. *Aceleași caractere pasionale..., uneori scelerate* (VIANU). • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***scélérat***, lat. ***scelĕratus, -a, -um*** <*scelerare* <*scĕlus, -eris* „omor, nelegiuire".

scelerătéțe *s.f.* Nelegiuire, crimă; manieră de a acționa ca un scelerat; neleguire, ticăloșie, mîrșăvie. • pl. *-i.* /<fr. ***scélératesse***.

scen- Elem. de compunere „scenă, teatru". • și *sceno-.* /<fr. ***scén(o)***-; cf. lat. *scaena, -ae*, gr. *σκηνή* „cort, scenă".

scenarist, -ă *s.m., s.f.* Persoană care scrie scenarii (de teatru, de film, de operă etc.). *Va reușî să se afirme și el măcar ca scenarist* (PRED.). • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***scénariste***.

scenaristic, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* Care aparține scenariului, care se referă la scenariu. **2** *s.f.* Activitatea de scenarist; arta de a scrie scenarii. • pl. *-ci, -ce.* /***scenariu*** + *-istic*.

scenarítă *s.f.* (*fam., iron.*) Tendința de a căuta comploturi, de a presupune existența unor înscenări, unor uneltiri în orice fapte, evenimente etc. *Ai impresia că e bolnav de scenarită.* • pl. *-e.* /***scenariu*** + *-ită*, după *amigdalită, hepatită, otită*.

scenáriu *s.n.* **1** Textul succint al unei piese de teatru, al unui film, al unei opere etc., conținînd, de obicei, și indicațiile tehnice și de regie. *Un scenariu solid construit de un scriitor celebru* (PER.). ◆ (*înv.*) Faptul de a pune în scenă un spectacol dramatic. **2** Fig. Desfășurare programată, planul unei acțiuni. *Am pus la punct scenariul excursiei.* ◆ (*deprec.*) Uneltire, complot, înscenare. *Vede peste tot numai scenarii.* • pl. *-ii.* /<fr. ***scénario***, it. ***scenario***; cf. lat. *scaena, -ae* „scenă".

scenarizá *vb. I. tr.* (*compl. indică texte, întîmplări, evenimente etc.*) A transpune într-un scenariu de teatru sau de film. • prez.ind. *-ez.* /***scenariu*** + *-iza*.

scenarizáre *s.f.* Acțiunea de *a scenariza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***scenariza***.

scenarizát, -ă *adj.* (*despre texte, fapte etc.*) Care a fost transpus într-un scenariu. • pl. *-ți, -te.* /v. ***scenariza***.

scénă *s.f.* **1** Spațiu special amenajat (de obicei mai ridicat) într-o sală sau în aer liber, unde se desfășoară reprezentații teatrale, concerte; gener. teatru. *Scena a rămas goală.* <> *Director de scenă* v. director. *Direcție de scenă* v. direcție. *Joc de scenă* v. joc. *Scenă turnantă* v. turnant. <> Loc.adj., adv. *La scenă deschisă* = (care are loc) în timpul spectacolului, al reprezentației. Δ *Aplauze la scenă deschisă* v. aplauze. <> Expr. *A urca* (sau *a intra*) *în* (sau *pe*) *scenă* = *a)* a începe să joace teatru; *b)* a-și începe activitatea într-un domeniu oarecare. *A părăsi scena* = *a)* a se retrage din teatru, a părăsi profesiunea de actor; *b)* a se retrage dintr-o activitate. *A pune în scenă* = *a)* a organiza felul în care se va reprezenta o piesă de teatru, un spectacol; a regiza; *b)* a crea aparențele a...; a înscena. *A se sui pe scena teatrului* (sau *pe scenele teatrelor*) v. sui. **2** Teatru; arta dramatică. *Toată viața a iubit scena.* ◆ Totalitatea decorurilor folosite pentru a reprezenta locul unde se petrece acțiunea unei piese sau a unui film. *Scena înfățișează interiorul unui palat.* **3** Fig. (*de obicei urmat de determ.*) Lumea, viața considerată ca un teatru, ca o scenă; loc, mediu de desfășurare a unor acțiuni, evenimente, fenomene etc. *Colosala tragedie a naturii, pe care stihiile se pregăteau s-o joace pe imensa scenă a văzduhurilor* (HOG.). **4** Operă literară sau muzicală destinată a fi reprezentată pe scenă; ext. reprezentație dramatică, spectacol. *Scena formează gustul publicului* (PER.). **5** Subdiviziune a unui act dintr-o operă dramatică, marcată prin intrarea sau ieșirea unui personaj ori de modificarea locului sau a timpului de acțiune; succesiune de cadre dintr-un film care înfățișează o acțiune distinctă. *Văd scena balconului a nemuritorului Shakespeare* (SADOV.). <> *Scenă mută* v. mut. ◆ Scurtă etapă în desfășurarea unei opere literare în care se consumă o singură întîmplare, într-un cadru neschimbat. *Scena din roman, în care îndrăgostiții mor, l-a impresionat.* **6** Concr. Compoziție plastică reprezentînd unul sau mai multe personaje. *Un tablou reprezentînd o scenă de bîlci* (OPR.). **7** Fig. Acțiune, fapt, eveniment care poate impresiona pe cineva; întîmplare interesantă. *Scena aceasta se repeta în toate serile* (D. ZAMF.). **8** Loc unde se petrece, se desfășoară o acțiune, o activitate. *Terenul de sport a fost scena unor întreceri înflăcărate.* **9** Fig. Ceartă, ieșire violentă, scandal. *S-a petrecut o scenă de o violență neobișnuită* (PRED.). <> Expr. *A-i face cuiva o scenă* (sau *scene*) = a aduce cuiva reproșuri cu vorbe violente, amenințări, plînsuri. • pl. *-e.* și *sénă s.f.* /<fr. ***scène***, it. ***scena***, lat. ***scaena, -ae***; cf. gr. *σκηνή* „cort; scenă".

scenétă *s.f.* Piesă de teatru de proporții reduse (de obicei într-un act) și cu un număr redus de personaje. *Aseară am urmărit o scenetă.* • pl. *-e.* /<it. ***scenetta***; cf. fr. *saynète*.

scénic, -ă *adj.* **1** Care aparține scenei, care se referă la scenă. <> *Spațiu scenic* = parte a scenei expusă vederii publicului, unde se desfășoară jocul actorilor. *Perspectivă scenică* = vedere de ansamblu a unui decor. *Artă scenică* v. artă. **2** Care este adaptat teatrului; de teatru. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***scénique***, it. ***scenico***, lat. ***scaenĭcus, -a, -um***; cf. gr. *σκηνικός*.

scenicitáte *s.f.* Calitate a unui text de a putea fi reprezentat pe scenă. • /***scenic*** + *-itate*.

sceno- v. scen-.

scenográf, -ă *s.m., s.f.* Persoană care face decorurile și costumele unui spectacol, unui film; specialist în scenografie. <> (*adj.*) *Pictor scenograf.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***scénographe***, it. ***scenògrafo***.

scenográfic, -ă *adj.* Care aparține scenografiei, care se referă la scenografie, de scenografie. *La succesul baletului a contribuit și pictura scenografică* (CĂL.). • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***scénographique***.

scenografíe *s.f.* Arta organizării scenei, a cadrului unui spectacol prin decoruri, costume, lumini etc. (în teatru, cinematografie etc.). *Se predau noțiuni generale de scenografie* (PER.). ◆ Organizare a cadrului, a ambianței în care se desfășoară acțiuni, spectacole etc. *O scenografie reușită.* • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***scénographie***, it. ***scenografia***; cf. gr. *σκηνογραφία* <*σκηνή* „cort; scenă", *γράφω* „a scrie".

scenología *s.f.* Știința punerii în scenă a spectacolelor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***scénologie***.

scenoním *s.n.* Pseudonim folosit de un actor sau de un autor dramatic, numai în teatru. • pl. *-e.* /<fr. ***scénonyme***.

scenopegíe *s.f.* (*relig.*) Sărbătoare a vechilor evrei, consacrată comemorării vieții nomade din pustiu; sărbătoarea corturilor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***scénopégie***; cf. gr. *σκηνή* „cort; scenă", *πήγνυμι* „a înfige, a fixa".

scenotécă *s.f.* Colecție de piese de teatru reprezentate pe scenă. • pl. *-ci.* /***sceno-*** + *-tecă*, după *fonotecă, videotecă*.

scenotéhnic, -ă *s.f., adj.* **1** *s.f.* Tehnica folosirii aparaturii de scenă și a trucajelor mecanice în teatru, în televiziune și în cinematografie. **2** *adj.* Care se referă la scenotehnică, care este specific scenotehnicii, de scenotehnică. • pl. *-ci, -ce.* /***scenă*** + ***tehnică***, după it. *scenotecnico*.

scéptic, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care nu are încredere în nimic, care pune totul la îndoială, care se îndoiește de orice. *Nevasta, ea e foarte sceptică* (BRĂ.). ◆ (*adj.; despre înfățișarea, gesturile, manifestările etc. ale oamenilor*) Care exprimă, denotă,

trădează scepticism. *Se naşte neîncrederea sceptică în propriile sale creaţiuni* (EMIN.). ◇ (*adv.*) *Îl priveşte sceptic.* **2** *s.m., s.f.* Adept al scepticismului. *Am înţeles că eşti... unul din învăţaţii aceia sceptici şi atei* (CE. PETR.). **3** *adj.* Care aparţine scepticismului, care se referă la scepticism sau la sceptici. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***sceptique***, lat. ***scepticus***; cf. gr. σκεπτικός <σκέπτομαι „a privi, a examina".

scepticísm *s.n.* **1** (*filos.*) Concepţie care pune la îndoială posibilitatea cunoaşterii veridice, obiective de către om a realităţii, a adevărului absolut sau a lucrurilor în general admise, a oricăror cunoştinţe certe, accentuînd caracterul relativ, incomplet şi inexact al acestora. **2** Atitudine de îndoială sau de neîncredere faţă de cineva sau de ceva; neîncredere în reuşită. *Insinuările mele de scepticism n-au la tine nici o trecere* (ARGH.). • /<fr. ***scepticisme***.

scepticoíd, -ă *adj.* (*iron.*) Care este aproape sceptic. • pl. *-izi, -ide.* /***sceptic*** + *-oid.*

sceptriférm, -ă *adj.* Care este de formă alungită, ca un sceptru sau toiag. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***sceptriforme***.

scéptru *s.n.* **1** Baston împodobit cu metale şi cu pietre preţioase, purtat de suverani şi de înalţi prelaţi, ca simbol al puterii, al autorităţii. *Falnicul voievod, călare, cu coroana pe cap şi sceptrul întins* (VLAH.). ◆ Fig.

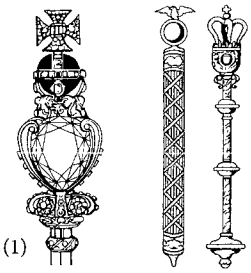

sceptre (1)

Demnitate, putere, mărire, autoritate de suveran; domnie, conducere. **2** Fig. Superioritate, autoritate necontestată a cuiva într-un anumit domeniu; supremaţie. *Celebrul Rossini, părăsind Italia, lăsă lui Donizetti sceptrul compoziţiunii* (FIL.). • pl. *-e.* şi (*înv.*) *schéptru, schíptru* s.n. /<fr. ***sceptre***, lat. ***sceptrum, -i***, it. ***scettro***, ngr. ***σκήπτρο(ν)***; cf. gr. σκῆπτρον „baston" <σκήπτω „a (se) sprijini".

scheămát *s.n.* (*reg.*) Sunet caracteristic prin care cîinele anunţă apropierea vînatului sau o stare fizică neplăcută. • pl. *-ete.* /***scheau*** + ***geamăt***, prin contaminare.

scheau *interj.* (*adesea repet.*) Cuvînt care redă sunetul caracteristic pe care îl scot cîinii. • /onomat.

scheci *s.n.* Scenetă scurtă, de teatru, de cinematograf, de radio sau de televiziune, cu caracter satiric sau comic, pe o temă de actualitate. *Din mozaicul scheciurilor se disting fugare portrete satirice* (PER.). ◇ *Film-scheci* = film realizat din mai multe povestiri autonome, ilustrînd aceeaşi idee. • pl. *-uri.* /<engl. ***sketch***, fr. ***sketch***.

schédă *s.f.* Etichetă de ierbar, cuprinzînd numele plantei, staţiunea, data colectării etc. • pl. *-e.* /<germ. ***Scheda***; cf. lat. *schēda, -ae* „foaie de papirus".

scheelít [şe'lit] *s.n.* (*chim.*) Wolframat natural de calciu, din care se obţine wolframul. • /<fr. ***scheelite***; cf. nm. pr. Carl Wilhelm *Scheele*, chimist suedez.

schélă *s.f.* **1** Construcţie auxiliară provizorie, metalică sau de lemn, servind ca suport muncitorilor care lucrează la înălţime; eşafodaj. *A rămas pe turlă fără schele* (PRED.). ◆ (*înv.*) Platformă, eşafod (pentru execuţii). *Găsiră deci cu cale a pune trupul ei cel fără cap în mijlocul pieţii, pe o schelă cu trei trepte* (ISP.). **2** Punte sau construcţie improvizată ori fixă care face legătura între o navă şi ţărm sau chei. *Sosise vaporul de pasageri de la Galaţi şi tocmai se punea schela* (TUD.). **3** (şi *schelă petrolieră*) Unitate industrială, destinată exploatării unui zăcămînt (sau a unor zăcăminte) de ţiţei. ◆ Fiecare dintre sondele care formează această unitate. **4** (*înv.*) Port pe malul unui fluviu; restr. debarcader. *Împrăştiau vestea... pînă-n cele mai depărtate schele ale Europei* (VLAH.). ◆ Punct vamal situat într-un asemenea port (sau lîngă o apă). *Din schelele dunărene ele treceau apoi Bosforul* (VOIC.). **5** (*înv., reg.*) Tîrg; piaţă de mărfuri. • pl. *-e.* /<srb. ***skela***, bg. ***скеля***.

schelălăí *vb. IV.* **1** *intr.* (*despre cîini*) A chelălăi. *Cîinele se sperie... şi-ncepe să schelălăiască* (VLAH.). **2** *intr, refl.* (*despre oameni*) A plînge strident. *Boierii... urlau şi schelălăiau ca într-o menajerie* (D. ZAMF.). • prez.ind. pers. 3 *schelălăie, -ieşte.* /*s-* + ***chelălăi***.

schelălăiálă *s.f.* Chelălăială. *Schelălăielile lor umplură ograda* (VOIC.). • pl. *-ieli.* /***schelălăi*** + *-eală*.

schelălăít *s.n.* Chelălăit. *Schelălăitul şacalilor... şi lătratul hienelor* (BRĂ.). • pl. *-uri.* /v. ***schelălăi***.

schelălăitúră *s.f.* Chelălăitură. *A schimbat lătratul într-o schelălăitură ca o implorare* (VOIC.). • sil. *-lă-i-*. pl. *-i.* /***schelălăi*** + *-tură*.

schelăríe *s.f.* **1** Scheletul unei construcţii, al unui sistem tehnic etc. ◇ Fig. *Ar fi fost în stare să-mi dea peste cap cu o singură vorbă toată schelăria* (PRED.). **2** Totalitatea schelelor folosite la executarea sau la repararea unei construcţii. *Ciocăniră, bocăniră de jur împrejur schelăria* (VOIC.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***schelă*** + *-ărie*.

schelét *s.n.* **1** (*anat.*) Totalitatea oaselor unui vertebrat; sistemul osos aşezat în poziţia sa naturală; osatură. *Li se văd prea mult coastele şi scheletul* (CA. PETR.). ◇ Loc. adj. *De schelet* = (*despre oameni sau părţi ale corpului lor*) foarte slab, scheletic. *Îşi ascundea... braţul lui de schelet* (VLAH.). ◇ Compar. *Era tînăr, blond cu ochelari şi slab ca un schelet* (POPOV.). ◇ Fig. *Salcîmii înşiraţi pe drum îşi îndoiau scheletele negre scîrţîind cu jale* (BART). ◆ (Epitet pentru o) persoană extrem de slabă. *Omul... era un schelet deşirat, inconsistent* (ARGH.). **2** Totalitatea elementelor sau pieselor care constituie structura de rezistenţă a unei construcţii sau a unui sistem tehnic; osatură. *Scheletul de oţel al turnului Eiffel* (E. LOV.). **3** Fig. Plan sumar al unei opere literare, ştiinţifice etc.; schemă. *Scheletul studiului este foarte solid.* **4** (*geol.*) Ansamblul elementelor mai dure ale solului care rezistă eroziunilor. **5** (*tipogr.*) Caracter tipografic (lung şi subţire) format din conturul literelor. **6** (*lingv.*) Totalitatea sunetelor (fonemelor) din care e format un cuvînt. *Scheletul fonetic al unui cuvînt.* • pl. *-e.* /<fr. ***squelette***, germ. ***Skelett***; cf. gr. σκελετός „carcasă", „schelet" <σκέλλω „a usca".

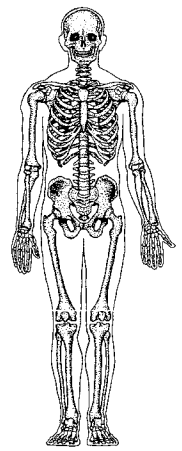

schelet uman

scheletát, -ă *adj.* (*despre proteze*) Care are schelet metalic. • pl. *-ţi, -te.* /***schelet*** + *-at*.

schelétic, -ă *adj.* **1** (*despre fiinţe*) Care are aspect de schelet; care este foarte slab, slăbănog, uscat. *Era un personaj scheletic* (ARGH.). ◇ Fig. *Liliacul timpuriu Se legăna scheletic şi pustiu* (LAB.). **2** (*despre construcţii, sisteme tehnice etc.*) Care este alcătuit numai dintr-un schelet; din care a rămas doar scheletul, ca urmare a degradării. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***squelettique***.

scheletipíe *s.f.* (*fotogr.*) Similigravură la care împărţirea clişeului în puncte nu se realizează cu ajutorul sitei fotografice, ci printr-o acţiune fizică în chiar stratul coloidal al negativului fotografic. • scris şi *skeletipie.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***scheletipie***.

scheletizánt, -ă *adj.* Care simplifică, care redă numai trăsăturile esenţiale. • pl. *-ţi, -te.* /de la ***schelet***.

scheleto- Elem. de compunere „schelet, sistem osos". • /<fr. ***squeletto-***; cf. gr. σκελετός „uscat".

scheletogén, -ă *adj.* (*anat.*) Care generează ţesutul osos. • pl. *-i, -e.* /***scheleto-*** + *-gen*.

scheletologíe *s.f.* **1** Osteologie. **2** Studiu sistematic al scheletelor. • g.-d. *-iei.* /***scheleto-*** + *-logie*.

scheletón *s.n.* **1** Sanie foarte joasă de metal, pe care se stă culcat pe burtă, manevrîndu-se cu vîrful bocancilor şi prin mişcări ale corpului, pentru coborîrea unor pante foarte înclinate. **2** (*sport*) Probă sportivă practicată cu scheletonul. • scris şi *skeleton.* pl. *-oane.* /<engl. ***skeleton***, fr. ***skeleton***.

schemátic, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* Care reprezintă ceva în linii generale; care este redus la esenţial; sumar; fără precizarea detaliilor. *Imaginile lui Anghel, destul de rare, sînt mai degrabă schematice* (VIANU). ◆ (*deprec.*) Care nu depăşeşte anumite tipare fixe, anumite şabloane; care este rigid, dogmatic; lipsit de profunzime, superficial. *Nu vreau... să reluăm experienţa nefericită a pieselor ilustrative, schematice* (PER.). ◇ (*adv.*) *Ca şi cum jocul puterii s-ar reduce mereu, schematic, la două forţe, la două tabere* (PER.). **2** *s.f.* Alcătuire, expunere, concepţie cu caracter de schemă. *Schematica lucrării este simplă.* • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***schématique***.

schematísm *s.n.* **1** Tendinţă, mod de a concepe sau de a prezenta lucrurile în mod (prea) schematic, simplist; respectarea rigidă, dogmatică a anumitor formule fixe; caracterul a ceea ce este (prea) schematic; simplism. *Schematismul e un defect al conţinutului, un mod vicios de a concepe* (CĂL.). **2** Schemă; aspect sintetic cuprins în anumite formule, reguli, legi. *În privinţa schematismului conjugării, ea există în orice limbă* (MAIOR.). **3** (*înv., reg.*) Condică în care se înregistrau în mod sintetic diferite date, nume, acte, situaţii cu caracter religios, administrativ, comercial etc. *Schematismul diecezan din 1842* (BARŢ.). • pl. *-e.* /<lat. ***schematismus, -i***, germ. ***Skematismus***, fr. ***schématisme***.

schematizá *vb. I. tr.* (*compl. indică opere, lucrări, situaţii etc.*) A prezenta, a reda ceva în mod (prea) schematic; a da un caracter schematic; a simplifica. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***schématiser***.

schematizánt, -ă *adj.* Care schematizează. *Critică schematizantă.* • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***schématisant***.

schematizáre *s.f.* Acţiunea de *a schematiza* şi rezultatul ei. *Trebuie să ne ferim de generalizări şi de schematizări* (IORD.). • pl. *-ări.* /v. ***schematiza***.

schematizát, -ă *adj.* Care are un caracter (prea) schematic. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***schematiza***.

schémă *s.f.* **1** Plan, proiect cuprinzînd doar liniile, ideile generale ale unei lucrări, care permite o vedere de ansamblu asupra ei. *Schema unui roman.* **2** Reprezentare grafică simplificată, cu ajutorul unor simboluri, a structurii unei maşini, a unui aparat, a unei construcţii, a unui proces, a unui fenomen etc.; plan sumar, diagramă simplificată. *A se vedea schema de mai sus, de la pagina 150.* ◇ *Schemă-bloc* = reprezentare schematică a unei instalaţii sau a unui sistem tehnic, conţinînd elementele şi legăturile funcţionale şi servind la studierea principiilor de funcţionare ale acestora. *Schemă de coincidenţă* v. coincidenţă. ◇ Fig. *Nu mi-e prea greu de întregit schema gîndurilor ei* (CA. PETR.). **3** Tabel cuprinzînd denumirea posturilor şi retribuţiile respective dintr-o instituţie sau dintr-o întreprindere. *Cînd vom reînnoi schema, o să lucrezi iarăşi la Academie* (PRED.). **4** *Schemă logică* v. logic. • pl. *-e.* /<fr. ***scheme***, germ. ***Skema***, lat. ***schēma, -ae***, it. ***schema***; cf. gr. σχῆμα „figură", „formă".

schembeá *s.f.* (*înv.*) **1** Stomac ori abdomen de animal domestic, mai ales de vacă. ◆ Spec. Burduf făcut din pielea argăsită a stomacului unui animal domestic, în care se păstrau sau se transportau diferite alimente. **2** Ciorbă de burtă. *Să guste pastrama, turburelul, schembeaua* (M. I. CAR.). • pl. *-ele.* şi *schimbeá* s.f. /<tc. ***işkembe***.

schemní-agă *s.m.* (*ist.*) Înalt demnitar turc, care avea funcţia de a oferi sultanului scăunelul împodobit cu plăci de argint, la urcarea sau la coborîrea de pe cal, fiind totodată însărcinat cu instalarea, în Ţările Române, a noului domn. *Au şi venit cu tabăra lîngă Colintina... şi era şi schemni-aga cu dînşii* (DOC.). • /<tc. ***iskemni ağasi***.

schépsis *s.n.* **1** (*fam.*) Minte, pricepere, judecată; perspicacitate. ◇ Loc.adj., adv. *Cu schepsis* = *a*) cu socoteală, cu chibzuinţă. *Viaţa e scurtă, trebuie... petrecută cu schepsis* (BRĂ.); *b*) cu un anumit scop (ascuns), cu o anumită intenţie (nemărturisită). **2** (*înv.*) Deviz, socoteală. *Alcătuind... schepsis de cîtă cheltuială trebuieşte spre a se face zidirea* (DOC.). • /<ngr. ***σκέψις***.

scheptofilaxíe *s.f.* (*med.*) Profilaxie rapidă a manifestărilor de alergie prin ingerarea unor cantităţi foarte mici din alergenul respectiv. • scris şi *skeptofilaxie.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***skeptophilaxie***.

schéptru *s.n.* v. sceptru.

scherzando [sker'tsando] *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăţi muzicale*) Într-un tempo însufleţit, vesel, vioi; în maniera unui scherzo. • /<it. ***scherzando***.

scherzino [sker'tsino] *s.n.* (*muz.*) Mic scherzo. • /<it. ***scherzino***.

scherzo ['skertso] *s.n.* (*muz.*) Piesă muzicală sau a treia parte dintr-o sonată, simfonie, cvartet etc. cu ritm ternar, într-un tempo vioi, însuflețit, vesel. ◆ Compoziție polifonică vocală, cu caracter popular, cu mișcare vioaie, răspîndită în Europa din sec. 17. • /<it. ***scherzo***.

schéting *s.n.* v. skating.

scheună *vb. I. intr.* **1** (*despre cîini, rar, despre alte animale; la pers. 3*) A scoate sunete ascuțite și repetate de durere ori de bucurie; a chelălăi. *S-aud cîinii sub garduri că scheaună și latră* (EMIN.). **2** Fig. (*fam.; adesea deprec.; despre oameni*) A se văita, a se plînge. ◇ (*refl.*) *Poate cînd te-oi privi... scheunîndu-te... m-oi vindeca de tine* (CĂL.). • sil. *sche-u-*. prez.ind. *scheáun*. /form. onomat.; cf. *scheau*.

scheunăre *s.f.* Acțiunea de *a scheuna* și rezultatul ei; ext. scheunătură, scheunat. • sil. *sche-u-*. pl. *-ări*. /v. ***scheuna***.

scheunát *s.n.* Scheunare, chelălăit. *Cățelandrul... scoase un scheunat de neliniște* (PRED.). • sil. *sche-u-*. pl. *-uri*. /v. ***scheuna***.

scheunătúră *s.f.* Totalitatea sunetelor ascuțite și repetate, de durere sau de bucurie, scoase de un animal, mai ales de un cîine; chelălăitură, scheaun; scheunare. *Se părea că aud dinspre uscat un fel de scheunături* (TUD.). • sil. *sche-u-*. pl. *-i*. /***scheuna*** + *-ătură*.

schevofílax *s.m. sg.* (*grec. înv.*) Preot (sau călugăr) însărcinat cu păstrarea obiectelor de cult. • /<ngr. ***σκευοφύλαξ***.

schi *s.n.* **1** (*mai ales la pl.*) (Fiecare dintre) cele două obiecte din lemn, metal sau material plastic, în formă de patină plată și alungită, care, prinsă de talpa ghetelor, permite alunecarea rapidă pe zăpadă. *Am plecat singur pe Neagra Șarului cu schiurile* (PRED.). ◇ *Trambulină de schi* v. trambulină. **2** (*sport*) Sport de iarnă practicat cu schiurile. ◇ *Schi nautic* = sport nautic în care executantul, remorcat de o ambarcație cu motor, alunecă pe suprafața apei cu ajutorul unor schiuri speciale; water-ski. • pl. *-uri*. /<fr. ***ski***, germ. ***Ski***; cuv. norvegian.

schiuri (1)

---

schia[1]**-** Elem. de compunere „umbră, umbros", „umbrelă". • și *scia-, sciado-, scio-*. /<fr. ***skia-***, ***sciado-***, ***scio-***; cf. gr. *σκιά, -άδος* „umbră".

schiá[2] *vb. I. intr.* A aluneca pe zăpadă cu schiurile; a practica schiul. *Îmi place să schiez*. • sil. *schi-a*. prez.ind. *-iez*. /<fr. ***skier***.

schiafil, -ă *adj.* v. sciafil.

schiagrafíe *s.f.* (*med.*) Radiografie. • sil. *schi-a-*. scris și *skiagrafie*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***skiagraphie***; cf. gr. *σκιά, -άδος* „umbră", *γράφω* „a scrie".

schiagrámă *s.f.* (*med.*) Probă obținută prin schiagrafie. • sil. *schi-a-*. scris și *skiagramă*. pl. *-e*. /<fr. ***skiagramme***; cf. gr. *σκιά, -άδος* „umbră", *γράμμα* „linie, semn scris".

schiascóp *s.n.* (*med.*) Aparat folosit în schiascopie; retinoscop. • sil. *schi-a-*. scris și *skiascop*. pl. *-oape*. /<fr. ***skiascope***.

schiascopíe *s.f* (*med.*) Examen al umbrei pupilare, pentru a determina gradul de refracție a ochiului; cheratoscopie, pupiloscopie, retinoscopie. • sil. *schi-a-*. scris și *skiascopie*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***skiascopie***; cf. gr. *σκιά, -άδος* „umbră", *σκοπέω* „a examina".

schiát *s.n.* Acțiunea de *a schia*. • sil. *schi-at*. /v. ***schia***.

schiatrón *s.n.* (*electron.*) Tub catodic al cărui ecran devine mai puțin luminos în punctul de impact cu fasciculul electronic. • sil. *schi-a-*. scris și *skiatron*. pl. *-oane*. /<fr. ***skiatron***.

schiau *s.m.* v. șcheau.

schiáun *s.n.* Scheunătură. • pl. *-e*. /de la ***scheuna***, prin derivare regresivă.

schibób *s.n.* (*sport*) Un fel de sanie pe schiuri, prevăzută cu o șa, dirijată cu ajutorul unui ghidon. • pl. *-uri*. /<fr. ***ski-bob***.

schíder *s.n.* (*silv.*) Troliu mecanic cu cabluri, folosit în exploatările forestiere pentru scoaterea trunchiurilor de arbori din parchetul de exploatare. • pl. *-e*. /<germ. ***Skidder***.

schidofíte *s.f. pl.* v. sciafite.

schif *s.n.* (*sport*) **1** Ambarcație sportivă (de dimensiuni mici), lungă și îngustă, cu fundul plat, cu rame lungi și ușoare și cu scaune mobile. **2** Probă sportivă care se practică cu schiful. • pl. *-uri*. /<fr. ***skiff***, engl. ***skiff***.

schifíst, -ă *s.m., s.f.* (*sport*) Sportiv specializat în probele de schif. • pl. *-iști, -iste*. /***schif*** + *-ist*.

schíjă *s.f.* **1** Bucățică de metal rezultată din sfărîmarea prin explozie a unui proiectil, a unei bombe, a unei grenade. *A fost scos din rîndul oamenilor, de-o schijă de fier* (AGÂR.). ◇ *Șnop de schije* v. șnop. ◇ Fig. *Schijele de vînt îi plesneau, învinețindu-le carnea* (VOIC.). **2** (*pop.*) Fontă, tuci. *Domol purcede glas de schijă De la clopotnița din deal* (GOGA). • pl. *-e*. /<pol. ***spiża***.

schílav, -ă *adj.* (*înv., pop.*) Care este schilod. *Erau doi tineri cu bărbi și fețe lungi, osoase, galbeni și schilavi* (E. BAR.). ◇ (*subst.*) *Zadarnic se tîrau schilavii în calea asinului întinzînd gheara și cerșind cu glas mare* (SADOV.). • acc. și *schiláv*. pl. *-i, -e*. /*s-* + ***chilav***.

schilăví *vb. IV. tr., refl.* (*înv., pop.*) A (se) schilodi. *S-au prăpădit sau s-au schilăvit* (TURC.). • prez.ind. *-esc*. /***schilav*** + *-i*.

schilăvít, -ă *adj.* (*înv., pop.*) Schilodit. *Trupuri multe schilăvite pretutindenea* (PANN). • pl. *-ți, -te*. /v. ***schilăvi***.

schilăvós, -oásă *adj.* (*înv.*) Schilod. • pl. *-oși, -oase*. /***schilav*** + *-os*.

schilér *s.m.* (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) Dregător domnesc, conducător al unui punct vamal din preajma unei ape. *Cu toate aceste scutiri, situația satelor de plăiași și de schileri nu era dintre cele mai bune* (STOIC.). • pl. *-i*. /***schelă*** + *-ar*.

schílift *s.n.* Instalație pentru transportul schiorilor pe vîrful unei pante sau al unei pîrtii. • scris și *skilift*. pl. *-uri*. /<engl. ***ski lift***, fr. ***skilift***.

schillerian, -ă [ʃileri'an] *adj.* **1** Care îi aparține lui Schiller, care este propriu operei lui Schiller. *Vechea teorie schilleriană a îngenuității e refăcută pe alte date* (CĂL.). **2** Care este în maniera lui Schiller. • pl. *-ieni, -iene*. /nm. pr. (poet, dramaturg și istoric german) *Friedrich* ***Schiller*** + *-ian*.

schilód, -oádă *adj.* **1** (*despre ființe*) Care are unul sau mai multe membre mutilate, anchilozate, deformate etc. în urma unei boli, a unui accident. *Domn schilod cine-a mai văzut?* (DELAVR.). ◇ (*subst.*) *Un schilod, cu cîrja subsuoară* (ARGH.). ◇ Ext. *O colină întinsă, tristă, pătată de cîțiva arbori, schilozi, ascunde munții dinspre apus* (IBR.). ◇ Fig. *Clipele schiloade duc în cîrje viața* (LESN.). ◆ (*despre membre*) Care este mutilat, deformat, anchilozat; schilav, schilăvos. *Se mai adăogeau și mișei cu brațe ori picioare schiloade* (SADOV.). **2** (*despre cuvinte, vorbire etc.*) Care este scris sau pronunțat incorect, neglijent. *Scria slove schiloade* (I. BOT.). • pl. *-ozi, -oade*. /cf. *schilav*.

schilodeálă *s.f.* Schilodire, mutilare; starea celui schilod. • pl. *-eli*. /***schilodi*** + *-eală*.

schilodí *vb. IV. tr., refl.* A face pe cineva să devină sau a deveni schilod, infirm; a (se) mutila, a (se) schilăvi. *A doua izbitură de zid l-a schilodit* (ARGH.). ◇ Fig. *Războiul dura schilodind inimi* (BEN.). • prez.ind. *-esc*. /***schilod*** + *-i*.

schilodíre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *schilodi* și rezultatul ei; mutilare. • pl. *-i*. /v. ***schilodi***.

schilodít, -ă *adj.* **1** Care este schilod, infirm, mutilat. *Așteptam să-l văd pe tata adus pe targă... schilodit pentru totdeauna* (G. M. ZAMF.). ◇ Fig. *Suflete schilodite*. **2** Fig. (*despre cuvinte, limbă, vorbire etc.*) Care este pronunțat sau scris greșit; stîlcit. *Grai schilodit* (MIR.). • pl. *-ți, -te*. /v. ***schilodi***.

schímă[1] *s.f.* **I** (*înv.*) **1** (*bis.; de obicei urmat de determ. „călugărească" sau „îngerească"*) Piesă vestimentară de forma unui dreptunghi, pe care sînt brodate crucea, sulița, buretele, cuiele, și pe care o poartă călugării peste cămașă, ca semn al răstignirii proprii prin asceză. ◇ *Schima cea mică* = schimă purtată de călugări. *Schima cea mare* = schimă purtată de schimnici. *Îngerul îmbrăcat cu shimă călugărească* (DOC.). ◇ Expr. *A lua* (sau *a îmbrăca*) *schima călugărească* (ori *monahală*) = a se călugări. *Cei ce-au îmbrăcat shima monahală... pot trăi izolați* (PEL.). **2** Ext. Ordin monahal sau preoțesc; tagmă, cin; viață monahală. *Amărît de schima popească, Creangă umblase... să-și cumpere o căsuță* (CĂL.). **II 1** Gest, mișcare prin care cineva vrea să exprime ceva. *Rîdea cu poftă de schimele unui caraghios* (GÎRL.). ◆ Mișcare a feței, grimasă; strîmbătură. *Nu-și putu stăpîni o schimă de dezgust* (VIN.). **2** (*înv.*) Fizionomie, înfățișare; formă, aspect. *Ea citi... scrisoarea..., pînă cînd privirea i se întunecă și schima cuvintelor i se pierdu în minte* (PER.). • pl. *-e*. și *shímă* s.f. /<ngr. ***σχήμα***.

schímă[2] *s.f.* v. știmă[2].

schimb *s.n.* **1** Înlocuire a cuiva sau a ceva cu altcineva ori cu altceva (de aceeași natură). *A trebuit să facă un schimb de bujii*. ◇ (*fiziol.*) *Schimb de materii* = totalitatea proceselor fiziologice ce au loc în organism în urma asimilării hranei. *Schimburi respiratorii* = totalitatea proceselor prin care se introduce în sînge oxigenul și se elimină bioxidul de carbon. (*milit.; înv.*) *Trupă cu schimbul* = formațiune militară în care soldații își făceau serviciul periodic, pe rînd (în anumite intervale de timp fiind demobilizați). *A umblat băietanul încoace și încolo, a cheltuit, doar l-or da în trupa cu schimbul* (DUN.). *Soldat* (sau *ostaș, călăraș, dorobanț* etc.) *cu schimbul* = soldat (sau ostaș, călăraș, dorobanț etc.) care făcea parte din trupa cu schimbul; schimbaș. *Am făcut armata cu el la călărașii cu schimbul* (STANCU). *Schimb de experiență* v. experiență. *Piesă de schimb* v. piesă. ◇ Loc.adj., adv. *Cu schimbul* = (care apare, intervine etc.) pe rînd; cînd unul, cînd altul. *Doctorii au făcut cu schimbul la căpătîiul ei* (VIN.). ◇ Loc.adv. *În schimb* = drept compensație, ca echivalent. *În grajd însă nu intră, în schimb, intră în grădină* (AGÂR.). ◇ Loc.prep. *În schimbul...* = în locul..., pentru. *Ai cerut în schimbul scrisorii de care e vorba, mandatul de deputat* (CAR.). ◆ Spec. (*înv., pop.*) Faptul de a schimba inele de logodnă între doi tineri; ext. inele de logodnă. *Asista în rolul sacru de nună... la schimbul de inele* (CE. PETR.). **2** (*econ.*) Faptul de a ceda un bun, pentru a obține altul în loc; procesul de circulație a mărfurilor de la producător la consumator. *Erau deci anumite locuri de schimb... pe văile rîurilor* (PAN.). ◇ *Economie de schimb* v. economie. *Valoare de schimb* v. valoare. ◆ Concr. Ceea ce se obține în locul a ceea ce a fost cedat; echivalent, compensație. ◇ *Produs de schimb* v. produs. ◆ Transformare a unei sume de bani în altă sumă de bani de aceeași valoare, dar constînd din alt fel de monede (sau bancnote). *Am schimbat cincizeci de dolari în lei*. ◇ *Casă de schimb* = întreprindere comercială care se ocupă cu schimbul valutar. *Scrisoare de schimb* = act prin care semnatarul cere unei persoane să plătească o sumă de bani persoanei indicate în act. *Agent de schimb* = persoană intermediară care are rolul de a negocia, în mod oficial, obligațiuni de stat și alte efecte. *Curs al schimbului* v. curs. **3** (*fiz.*) Trecere a unei energii, a unei sarcini electrice, a unei particule etc. dintr-o parte în alta, de la un sistem fizic la altul; transfer. **4** Totalitatea angajaților unei întreprinderi, ai unei instituții cu regim continuu (sau semicontinuu) etc., care își desfășoară activitatea de muncă în același interval (fix) de timp. ◆ Persoană sau echipă de angajați care, după un interval de timp determinat, înlocuiește sau este înlocuită în muncă de altă persoană sau de o echipă de angajați. ◆ Interval de timp în care o persoană sau o echipă de angajați își execută obligațiile de serviciu, ulterior preluate de o altă persoană sau de o altă echipă de lucrători; tură. *Pe șantiere intră-n șoapte Cu schimbul de noapte* (CĂL.). **5** (*urmat de determ. introduse prin prep. „de"*) Discuție (scurtă) cu cineva; spec. discuție aprinsă, ceartă. ◇ *Schimb de vederi* v. vedere. *Schimb* (sau *schimburi*) *de vorbe* v. vorbă. ◇ Expr. *Schimb de cuvinte* v. cuvînt. **6** (*mai ales la pl.*) Concr. Lenjerie de corp (sau de pat) care o înlocuiește pe cea murdară; primeneli. *Ia vezi de niște schimburi curate de primenit, pentru dumnealui* (HOG.). • pl. *-uri*. /de la ***schimba***, prin derivare regresivă.

schimbă *vb. I.* **I** (*predomină ideea de înlocuire*) **1** *tr.* A înlocui pe cineva sau ceva cu altcineva ori cu altceva (de aceeași natură). *Să ne mai dea oameni, n-avem cu cine schimba garda* (BRĂ.). *De unde să știu eu că între timp nu mi-ai schimbat marfa aleasă?* (STANCU). ◇ (*refl.pas.*) *Să se schimbe oamenii de la lopeți... Brațele odihnite dau putere nouă bărcilor*

(D. ZAMF.). ◆ (*compl. indică vehicule*) A coborî dintr-unul și a urca într-altul pentru a ajunge la o anumită destinație. *La o gară mai mare... se coborî, schimbă trenul* (AGÂR.). **2** *tr.* (*compl. indică penele, părul, dinții etc.*) A-și lepăda, a-i cădea și a căpăta altul în loc, de același fel. *Sînt ca un melc care își schimbă cochilia* (PER.). **3** *tr.* A ceda un lucru, un bun, pentru a lua, a obține în locul lui altul (echivalent ca valoare), a ceda un obiect pentru altul, a face schimb. ◇ Expr. *A schimba căciula* v. căciulă. *A schimba* (pe cineva) *cu degetul cel mic* v. mic. ◆ A ceda o sumă de bani pentru a primi în loc alta de aceeași valoare, dar în alte monede (sau bancnote). *Schimbați-mi o mie de lei* (BRĂ.). **4** *tr.* (*compl. indică oameni*) A îndepărta dintr-un post, dintr-o funcție etc., înlocuind cu altcineva. *A schimbat arendașul* (REBR.). ◇ (*refl. pas.*) *Era vorba să se schimbe ministrul* (GHICA). **5** *refl., tr.* A (se) îmbrăca (cu) rufe curate, a (se) primeni; a(-și) pune alte haine decît cele purtate pînă atunci. *Se grăbi să-și schimbe costumul* (SADOV.). ◆ (*tr.; compl. indică obiecte de așternut*) A scoate și a pune în loc unul curat. *Am scuturat patul și-am schimbat așternutul* (STANCU). ◆ (*înv.*) A (se) travesti. **6** *tr.* A trimite, a îndrepta, a adresa, a transmite. *Stă la fereastră... și de acolo schimbă semne cu mama* (TEOD.). ◇ Expr. *A schimba priviri* (sau *o privire, ochiri*) = a se privi unul pe altul (fugitiv, cu subînțeles). *Cei doi boieri schimbau priviri* (SADOV.). *A schimba scrisori* = a coresponda. **7** *tr.* (*cu determ. ca „un cuvînt”*) A sta (puțin) de vorbă; a conversa, a vorbi (cu cineva). ◇ Expr. *A schimba o vorbă(-două)* sau *a schimba (două-trei) vorbe* (cu cineva) v. vorbă. ◆ (*compl. indică păreri, impresii, gînduri, știri etc.*) A-și face cunoscut unul altuia, a-și împărtăși în mod reciproc. *În serile libere, se întruneau și discutau, schimbînd păreri* (OPR.). **8** *tr.* (*compl. indică locul în care se află cineva sau ceva*) A(-și) așeza, a (se) fixa în altă parte; a (se) muta. *Ruinarea casei silea pe locatari să-și schimbe domiciliul* (CĂL.). ◇ Expr. *A-și schimba stratul* v. strat. **9** *tr.* (*compl. indică gînduri, hotărîri, intenții, planuri etc.*) A abate, a îndepărta de la poziția, direcția inițială; a renunța la o părere, la un proiect. *Dacă vine o bucurie, trebuie să ne schimbăm și gîndurile* (SADOV.). ◇ Expr. *A schimba calimera* v. calimera. *A-și schimba părerile* (sau *convingerile*) *cum schimbi cămășile* v. cămașă. *A schimba macazul* v. macaz. *A schimba placa* v. placă. *A schimba vorba* v. vorbă. **II** *tr., refl.* (*predomină ideea de transformare, de modificare*) A da sau a lua altă formă, alt aspect etc.; a (se) modifica, a (se) transforma. *Confuzia mea s-a schimbat într-o adîncă uimire* (BAC.). ◇ Expr. *A se schimba la față* = (*despre oameni*) a se înroși la față sau a deveni palid (de emoție, de boală etc.). (*refl.*) *Se schimbă vorba* (sau *socoteala, chestiunea etc.*), se spune cînd intervine ceva care modifică situația existentă. *Dar acum se schimbă vorba: o cale scurtă de 2 poște... nu se potrivește c-o întindere de șase poște lungi* (CR.). (*tr.*) *A schimba cîntecul* (sau *tonul, nota, foaia* etc.) = a-și modifica comportarea, atitudinea. *A schimba fețe* v. față. *A schimba fețe-fețe* v. față. *A se schimba calimera* v. calimera. ◆ (*refl.; despre oameni*) A-și modifica aspectul, firea, conduita etc. *Oamenii se mai schimbă cu trecerea anilor.* ◆ (*refl.; despre timp, vreme*) A se modifica (în bine sau în rău). *Nu cred să se schimbe vremea* (CE. PETR.). • prez.ind. *schimb.* / lat. ***excambiare***.

schimbăbil, -ă *adj.* Care se poate schimba. • pl. *-i, -e.* /***schimba*** + *-bil*.

schimbáre *s.f.* Acțiunea de *a (se) schimba* și rezultatul ei; schimbat[1]. **1** Înlocuire a cuiva prin altcineva sau prin altceva. *Se desfătă cu spectacolul inedit al schimbării gărzii* (PER.). ◆ Spec. Predare a unei sume de bani, într-o anumită monedă, pentru a primi suma echivalentă într-o altă monedă. *Schimbarea leilor în dolari a devenit nerentabilă.* **2** Spec. Lepădare, cădere a penajului, a părului, a dinților unor ființe și dezvoltarea în locul lor a altor pene, a altui păr, a altor dinți etc. *Schimbarea dinților de lapte la copii se produce în jurul vîrstei de șapte-opt ani.* **3** Îndepărtare a cuiva dintr-un post, dintr-o funcție etc. și înlocuirea lui cu altcineva; trecere a cuiva dintr-un post, dintr-o funcție în alta. *Funcția de primar era într-adevăr supusă schimbărilor* (ARGH.). **4** Dezbrăcare de hainele murdare, pătate etc. și îmbrăcarea altora, curate; primenire. **5** Fixare în altă parte, mutare. *Schimbare de domiciliu.* **6** Abatere, îndepărtare (a gîndurilor, intențiilor, hotărîrilor etc.) de la poziția, de la direcția inițială; renunțare la o părere, la un proiect. *Am rămas cu pasiunea și neliniștea schimbărilor* (CA. PETR.). **7** Modificare, transformare, prefacere. *Se preface o schimbare mare în sufletul ei* (REBR.). ◇ *Schimbarea la față* (*a Domnului*) = sărbătoare bisericească ortodoxă care se prăznuiește la 6 august. • pl. *-ări.* /v. ***schimba***.

schimbăș *s.m.* (*milit.; înv.*) Soldat care făcea parte din trupele cu schimbul. *Mai cu rugăciune, mai cu plocon, izbutise să-l treacă schimbaș la grănicerime* (CHIRIȚ.). • pl. *-i.* /***schimb*** + *-aș*.

schimbát[1] *s.n.* Schimbare. • /v. ***schimba***.

schimbát[2]**, -ă** *adj.* **1** Care a fost înlocuit cu altcineva sau cu altceva. *Marfa schimbată a fost vîndută.* **2** Care s-a îmbrăcat cu haine curate; primenit. **3** Care s-a transformat, care s-a modificat; metamorfozat. *Făptura ei... e schimbată, ofilită* (M. I. CAR.). **4** (*despre nume*) Care este altul decît cel avut anterior. *Își chemase nepotul la dînsul, în țara îndepărtată, unde trăia cu nume schimbat* (M. I. CAR.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***schimba***.

schimbăcíos, -oásă *adj.* (*pop.*) Care este schimbător. *Nu era sincer, îi jucau mereu privirile schimbăcioase* (AGÂR.). • pl. *-oși, -oase.* /***schimba*** + *-ăcios*.

schimbătór, -oáre *adj., s.n., s.m.* **I** *adj.* Care se schimbă, se modifică (ușor); nestatornic, variabil, schimbăcios. *Sufletul omenesc e imens, schimbător, enigmatic* (RALEA). **II** *s.n.* (*tehn.*) Nume dat unor mecanisme, instrumente, unor părți ale lor etc. care au rolul de a schimba ceva, de a transfera, de a transforma etc. **1** Sistem tehnic sau fizico-chimic care permite modificarea anumitor parametri ai altui sistem tehnic sau fizico-chimic, direcția de mers a unui vehicul etc.; mecanism, unealtă etc. care schimbă, transformă ceva. ◇ *Schimbător de viteză* = mecanism montat între un motor de antrenare și organele care transmit mișcarea unui alt sistem tehnic, permițînd modificarea vitezei de lucru sau de deplasare a sistemului antrenat. **2** Sistem tehnic sau agent (chimic, fizic etc.) care permite schimbul de substanțe, de energie, de căldură între două medii diferite. **3** *Schimbător de cale* = dispozitiv care leagă două sau mai multe linii de cale ferată, servind la trecerea unui vehicul de pe o linie pe alta. **III** *s.m.* (*înv.*) Persoană care schimba ceva, mai ales bani. *Află... pre ceia ce vindea boi și oi și porumbi și schimbători de bani* (N. T. 1648). • pl. *-ori, -oare.* /***schimba*** + *-ător*.

schimbătúră *s.f.* (*înv.*) **1** Schimbare (1), schimb (1). **2** Concr. Ceea ce se dă sau se primește pentru o schimbare. *Două pogoane de la Toader Bîrsanul ce le am schimbătură după zapisul lui* (DOC.). **3** Schimbare, modificare, transformare. *Streinul este vina schimbăturii ei* (DOS.). • pl. *-i.* /***schimba*** + *-ătură*.

schimbeá *s.f.* v. schembea.

schimbíș *adv.* (*reg.*) Alternativ. • /***schimb*** + *-iș*.

schímnic, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Monah care, îmbrăcînd schima cea mare, își schimbă din nou numele și adaugă celor trezi voturi monahale (castitatea, ascultarea, sărăcia) altele precum: tăcerea, rugăciunea neîncetată pentru a se dedica mai mult Domnului. *Acolo, în sălbăticia și pustietatea aceea, trăiesc patru schimnici, în adevărată pustnicie* (VLAH.). ◇ Compar. *Retrasu-m-am ca schivnicul în peșteră* (BEN.). **2** *s.m., s.f.* Analog. Persoană care duce o viață retrasă, izolată de societate. **3** *adj.* Schimnicesc. • pl. *-ci, -ce.* și *schívnic, -ă s.m., s.f., adj.* /<slav. **СКНМЬНИКЪ**.

schimnicésc, -eáscă *adj.* Care aparține schimnicului, care se referă la schimnic; schimnic. *Ca să ne dea o dovadă de chemarea sa pentru viața schimnicească, bălmăji pe nas, popește* (M. I. CAR.). • pl. *-ești.* și *schivnicésc, -eáscă adj.* /***schimnic*** + *-esc*.

schimnicí *vb. IV. refl.* A se face schimnic. ◆ (*intr.*) A duce o viață de schimnic, a trăi ca un schimnic. • prez.ind. *-esc.* și *schivnicí vb. IV.* /***schimnic*** + *-i*.

schimnicíe *s.f.* **1** Starea, viața de schimnic; ascetism, pustnicie, sihăstrie. *Erau pentru sufletul său uscat de schivnicie, ca niște flori ale acelor ținuturi* (SADOV.). **2** Loc unde trăiește un schimnic; locuință a schimnicului. *Intră de-a dreptul și cam lăturiș prin o portiță îngustă... în schivnicia părintelui* (HOG.). **3** Analog. Singurătate, izolare. *Un turn, ales pentru schivnicie de o domniță fără nume* (CE. PETR.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *schivnicíe s.f.* /***schimnic*** + *-ie*.

schimonáh *s.m.* (*arh.*) Schimnic. *Obișnuiau să povestească despre un schimonah care s-ar fi ridicat din singurătatea Atonului* (SADOV.). • pl. *-i.* /<ngr. ***σχημόναχος***.

schimonoseálă *s.f.* **1** Schimonositură, schimonosire. *După schimonoseala obrazului său, se vedea că încearcă să-și aducă aminte de ceva* (STANCU). **2** Grimasă; ext. capriciu, moft. **3** Fig. Deformare, denaturare, stîlcire. *Frumusețea graiului popular este opusă... schimonoselilor lingvistice* (PER.). • pl. *-eli.* și (*reg.*) *schimoseálă s.f.* /***schimonosi*** + *-eală*.

schimonosí *vb. IV.* **1** *refl.* (*despre ființe sau despre părți ale corpului lor*) A-și schimba în rău înfățișarea, forma, aspectul, natura; a deveni urît, dizgrațios (sub aspect fizic). *S-a schimonosit la față de durere.* ◇ (*tr.*) *Nu eu... anii m-au schimosit* (ALECS.). ◆ (*despre aspectul unor ființe sau al unor părți ale corpului lor*) A se schimba în rău; a deveni respingător. *Frumusețea ei s-a schimonosit.* **2** *refl.* A se strîmba, a face grimase. *Dansau schimonosindu-se caraghios.* **3** *refl.* (*înv.*) A se fandosi, a face nazuri. **4** *tr.* Fig. (*compl. indică cuvinte, limba, vorbirea etc.*) A deforma, a strica, a strîmba, a strica aspectul. *Răspundea schimosind cuvintele și îndrugîndu-le fără nici o noimă* (CR.). • prez.ind. *-esc.* și (*reg.*) *schimosí vb. IV.* /<ngr. ***ασχημόνησα***, aor. lui ***ασχημονώ*** „a jigni, ofensa decența”.

schimonosíre *s.f.* Acțiunea de *a (se) schimonosi* și rezultatul ei. **1** Pocire, urîțire. **2** Strîmbătură, grimasă, schimonoseală. **3** Fig. Deformare, denaturare, stîlcire (a pronunțării cuvintelor, a vorbirii, a limbii etc.). *Un glas din lăuntru ne mustră pentru această schimosire a limbii* (PER.). • pl. *-i.* și (*reg.*) *schimosíre s.f.* /v. ***schimonosi***.

schimonosít, -ă *adj.* **1** (*despre ființe sau despre părți ale corpului lor*) Care este pocit, deformat, slut. *Își află copiii slabi, îmbătrîniți și schimonosiți* (POP.). ◇ Fig. *Ideea aceasta, schimosită și desfrumusețată, o cunosc* (RUSSO). ◆ (*despre față și despre gură*) Care este strîmbat, contractat într-o grimasă (trecătoare). *Avea fața schimonosită și i se prefirau lacrimi de-a lungul nasului* (CA. PETR.). **2** Fig. (*despre cuvinte, limbă, vorbire etc.*) Care este pronunțat sau scris, reprodus greșit, incorect; schingiuit; stîlcit. *Vorbește o limbă schimonosită.* • pl. *-ți, -te.* și (*reg.*) *schimosít, -ă adj.* /v. ***schimonosi***.

schimonositúră *s.f.* **1** Ființă diformă, slută; monstru, pocitanie. *O schimonositură de om, avea în frunte numai un ochi* (CR.). **2** Lucru deformat, pocit, schimonosit. *Cum de au îndrăznit ei să alătureze acele grosolane schimosituri și să le așeze d-a rîndul... printre finele și grațioasele alesături sculptate* (ODOB.). **3** Atitudine, grimasă, strîmbătură (a obrazului, a gurii etc.). *În vîlvătăile schimbătoare ale focului, obrazurile lor aveau schimonosituri demonice* (SADOV.). **4** (*înv.*) Afectare, fandoseală, sclifoseală. *Schimositurile aceste mă strîng de gît!... În toate zilele tot țipete și bocete* (ALECS.). **5** Fig. Ceea ce constituie o deformare, o denaturare (a adevărului, în pronunțarea cuvintelor etc.). *Socotească și aicea cititoriul și cunoască schimositura basnii* (CANT.). • pl. *-i.* și (*reg.*) *schimosítúră s.f.* /***schimonosi*** + *-tură*.

schimoseálă *s.f.* v. schimonoseală.

schimosí *vb. IV.* v. schimonosi.

schimosíre *s.f.* v. schimonosire.

schimosít, -ă *adj.* v. schimonosit.

schimositúră *s.f.* v. schimonositură.

schinduc *s.m.* (*bot.*) **1** Numele mai multor plante erbacee: *a*) plantă din familia leguminoaselor, cu miros specific pătrunzător, cu frunzele trifoliate, cu florile alb-gălbui, folosită ca plantă comestibilă, medicinală și furajeră (*Trigonella foenum graecum*); *b*) cimbrișor (*Thymus vulgaris*); *c*) sulfină albastră (*Trigonella caerulea*). **2** Plantă erbacee perenă montană, din familia umbeliferelor, înaltă de 50-150 cm, cu florile albe-verzui, cu fructele ovale, aromatice, folosite la prepararea unor băuturi alcoolice (*Conioselinum vaginatum*). • și *schindúf, sfîndúc s.m.* /cf. bg. *сминдух*.

schindúf *s.m.* v. schinduc.

schinél *s.m.* (*bot.*) Mică plantă erbacee din familia compozeelor, cu florile galbene, cu bractee spinoase, cu fructele cilindrice, folosită în medicină (*Cnicus benedictus*). • pl. *-ei.* /***schin*** + *-el*.

schíngi *s.n.* (*înv.*; *mai ales la pl.*) Schingiuire, tortură, caznă. *Ca să nu uite dorul lui cel tiranic… născoci feluri de schingiuri* (C. NEGR.). • pl. *-uri.* /<tc. ***işkence***.

schingiuí *vb. IV. tr.* **1** (*compl. indică persoane*) A supune la (mari) suferințe fizice; a chinui, a munci, a tortura; a maltrata. *O bătea și o schingiuia cînd se întorcea beat* (SADOV.). <> Fig. *Iubirea…, Ca doi tîlhari în miez de noapte Ne-o schingiuiră deopotrivă* (GOGA). **2** Fig. (*compl. indică limba, cuvinte, vorbirea etc.*) A pronunța sau a scrie, a reproduce incorect; a deforma, a stîlci, a poci. *A schingiui niște biete vorbe nevinovate… desigur n-ar însemna nimica* (VLAH.). • prez.ind. *-iesc.* /***schingi*** + *-ui.*

schingiuíre *s.f.* Acțiunea de *a schingiui* și rezultatul ei; schingiuit; chin, tortură, caznă. *După schingiuirile la care am fost supus, nu puteam să arăt chiar ca Făt-Frumos* (STANCU). • pl. *-i.* /v. ***schingiui***.

schingiuít[1] *s.n.* Schingiuire, torturare. • /v. ***schingiui***.

schingiuít[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre ființe*) Care a fost supus la mari suferințe fizice, la chinuri; torturat. <> (*subst.*) *Se auziră gîfîielile schingiuitului* (E. BAR.). <> Fig. *Dintr-o crîșmă deschisă s-auzea o vioară schingiuită* (EMIN.). **2** Fig. (*despre cuvinte, limbă, vorbire etc.*) Care este pronunțat sau scris greșit, incorect; schimonosit. *Limba căznită și schingiuită* (C. NEGR.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***schingiui***.

schingiuitór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care schingiuiește, care torturează. *Schingiuitorii eroilor de la Yura* (PER.). • pl. *-ori, -oare.* /***schingiui*** + *-tor.*

schintéie *s.f.* v. scînteie.

schinúță *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee cu florile albastre sau albe, răspîndită în zonele montane (*Phyteuma orbiculare*); bănică. • pl. *-e.* /***schin*** + *-uță.*

schióp, -oápă *adj., s.m., s.f.* v. șchiop.

schiopá *vb. I.* v. șchiopa.

schiopátă *vb. I.* v. șchiopăta.

schiopătínd, -ă *adj.* v. șchiopătînd.

schiopésc, -eáscă *adj.* v. șchiopesc.

schiór, -oáre *s.m., s.f.* Persoană care schiază, care practică schiul. *Ne-au întîmpinat munții acoperiți de zăpadă… paradisul schiorilor* (PER.). • sil. *schi-or.* pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***skieur***.

schip *s.n.* Vas mare de metal, care rulează (pe role) pe o distanță fixă și care se descarcă automat, prin basculare, fiind folosit la transportul materialelor în mine, în fabrici etc. <> Cupă a unei betoniere. • pl. *-uri.* /<fr. ***skip***, engl. ***skip***.

schíper *s.m.* (*mar.*) **1** Cîrmaci al unei ambarcații cu vele. **2** Comandant al unei nave comerciale. • pl. *-i.* /<engl. ***skipper***, fr. ***skipper***.

schipetár *s.m.* Denumire autohtonă pe care și-o dau albanezii. • pl. *-i.* /<alb. ***Shqipëtar*** „țara vulturilor", denumirea autohtonă a Albaniei.

schíptru *s.n.* v. sceptru.

schir *s.n.* (*med.*) Tumoare constituită de un epiteliom însoțit de proliferarea țesutului fibros, care evoluează foarte lent. <> Gener. Cancer. • pl. *-uri.* /<fr. ***squirre***.

schirnóg, -oágă *adj.* (*reg.*) Care este infirm de o mînă sau de un picior. • pl. *-ogi, -oage.* /*cf. ischilod, olog, cotonog.*

schirós, -oásă *adj.* (*med.*; *despre țesuturi*) Care este de natura schirului. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***squirreux***.

schismátic, -ă *adj.* **1** (*bis.*) Care s-a separat de o comunitate bisericească; care nu mai recunoaște autoritatea unei biserici. <> (*subst.*) *Socoti că avea un prilej de a salva o oaie rătăcită, scoțînd-o din cea a schismaticilor* (CĂL.). **2** Ext. Care s-a separat de grupul din care face parte din cauza deosebirilor de păreri, de principii, a neînțelegerilor etc. *Individualități schismatice aveau fiecare partidul lui* (ARGH.). • pl. *-ci, -ce.* /<lat. ***schismaticus, -a, -um***, ngr. ***σχισματικός***, fr. ***schismatique***.

schísmă *s.f.* **1** Separare de o comunitate religioasă a unui grup de credincioși, care refuză recunoașterea autorității conducerii oficiale, adoptînd alte dogme și un ritual propriu. *O dată cu schisma izbucnită în biserica catolică… începe printre credincioși o agitație tot mai mare* (BLA.). **2** Ext. Dezbinare sau neînțelegere pe chestiuni de principiu între grupuri sau persoane unite pînă la un moment; ruptură provocată de o deosebire de păreri; sciziune. *Am cășunat și eu discuții, controverse și schisme* (GAL.). • pl. *-e.* și *schízmă* *s.f.* /<fr. ***schisme***, lat. ***schisma, -atis***; cf. gr. *σχίσμα* „dezbinare, separare".

schist *s.n.* v. șist.

schisto- Elem. de compunere „ruptură, fisură". • /<fr. ***schisto-***; cf. gr. *σχιστός* „despicat, fisurat".

schistocárp, -ă *adj.* (*bot.*) Care are fructe despicate. • pl. *-i, -e.* /***schisto-*** + *-carp*; cf. gr. *σχιστός* „despicat", *καρπός* „fruct".

schistocít *s.n.* (*biol.*) Schizocit. • /<fr. ***schistocyte***; cf. gr. *σχιστός* „despicat", *κύτος* „recipient".

schistofíl, -ă *adj.* (*bot.*) Care are frunze despicate. • pl. *-i, -e.* /***schisto-*** + *-fil*; cf. gr. *σχιστός* „despicat", *φύλλον* „frunză".

schistoglosíe *s.f.* (*med.*) Malformație congenitală care constă în despicarea limbii. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***schistoglossia***.

schistóză *s.f.* (*med.*) Pneumoconioză benignă provocată de inhalarea pulberilor de ardezie. • pl. *-e.* /<fr. ***schistose***.

schistozómă *s.f.* (*med. vet.*) Vierme parazit al vaselor sangvine ale mamiferelor și păsărilor, care produce schistozomiază; bilharzie. • pl. *-e.* /<fr. ***schistosome***.

schistozomiáză *s.f.* (*med.*) Boală parazitară provocată de sehistozomă; bilharzioză. • sil. *-mi-a-.* /<fr. ***schistosomiase***.

schit *s.n.* (*bis.*) Mănăstire mică sau așezare călugărească situată într-un loc retras. *Mîini, în schit, la sfînta Ana, Vei găsi la cel din stele Mîngîierea vieții tale* (EMIN.). <> Călugării dintr-o astfel de mănăstire. • pl. *-uri.* /<slav. **скитъ**.

schitáci, -ce *adj.* (*reg.*; *despre oameni*) Care este vioi, sprinten, iute. • pl. *-ci, -ce.* /<srb. ***skitač***.

schiteán *s.m.* Persoană din cinul călugăresc care trăiește într-un schit. • pl. *-eni.* /***schit*** + *-ean.*

schític, -ă *adj.* v. scitic.

schituléț *s.n.* Dim. al lui *schit. Un singur schituleț era ascuns într-un luminiș* (VLAH.). • pl. *-e.* /***schit*** + *-uleț.*

schiță *vb. I.* **I** *tr.* **1** (*compl. indică desene, planuri, tablouri etc.*) A desena schematic, sumar, în cîteva trăsături; a face o schiță. *Pictorul schița două lungi și strălucite aripi negre* (EMIN.). **2** (*compl. indică expuneri, planuri, orientări etc.*) A fixa punctele principale ale unui plan, ale unei lucrări, a proiecta în linii mari; a concepe. *Ați făcut bine că ați schițat perspectiva istorică a temei* (CĂL.). **3** (*compl. indică situații, fapte, aspecte ale realității*) A contura, a descrie, a înfățișa, a reda ceva în scris sau verbal prin cîteva trăsături caracteristice. *Voi încerca să schițez silueta acestui devotat prieten al artei* (IOSIF). **4** A executa în mod vag, incomplet un gest, o mișcare etc. *Schiță un gest mărunt de apărare* (CE. PETR.). **II** *refl.* A apărea, a se înfățișa, a reieși în linii incipiente și generale. *Se schițau și rivalități între pretendenții timizi* (ARGH.). • prez.ind. *-ez.* /<it. ***schizzare***, germ. ***skizzieren***.

schițáre *s.f.* Acțiunea de *a schița* și rezultatul ei. *După ce ne-am ocupat de cugetător, îi datorăm și o schițare a fizionomiei poetului* (E. LOV.). • pl. *-ări.* /v. ***schița***.

schíță *s.f.* **1** Prima formă a unui tablou, a unei sculpturi etc. *Desena caricaturi sau schițe* (BLA.). **2** Lucrare în care autorul conturează în linii mari și caracteristice un subiect (și care servește la realizarea formei definitive a unei opere de artă); desen rapid (după model). *Fiind reprezentativă, fizionomia lui morală meritā… o schiță* (E. LOV.). **3** Reprezentare sumară, în linii generale, a (concepției) unei lucrări scrise, a unui plan de acțiune etc.; schemă. **4** (*lit.*) Specie literară a genului epic în proză, de dimensiuni reduse, care prezintă un (singur) episod caracteristic din viața unuia sau mai multor personaje. *Era manuscrisul unei schițe destinate să-mi asigure un debut glorios* (CE. PETR.). **5** Gest, atitudine, mișcare abia sugerată. *O schiță de zîmbet.* **6** (*topogr.*) Desen executat repede, după o hartă sau după natură, în scopul redării detaliilor topografice ale unei porțiuni de teren. *Schiță geologică a regiunii Roșia Montană* (ONC.). • pl. *-e.* /<it. ***schizzo***.

schiverniseálă *s.f.* (*înv., reg.*) Faptul de a-și procura cele necesare traiului, mijloacele de trai. *Oriunde mergea, avea obicei să-și lege vaca dinapoia căruței, pentru schivirnisală, ca să aibă lăptișor la drum* (CR.). • pl. *-eli.* și *schivirniseálă* *s.f.* /*s-* + ***chiverniseală***.

schivernisí *vb. IV.* (*înv., reg.*) **1** *tr.* A cîrmui, a guverna, a conduce; a stăpîni. **2** *tr., refl.* A (se) căpătui. *Ar linguși pe boierii mari ca să-l schiverniseacă și pe dînsul* (STAM.). • prez.ind. *-esc.* /*s-* + ***chivernisi***.

schivirniseálă *s.f.* v. schiverniseală.

schívnic, -ă *s.m., s.f.* v. schimnic.

schivnicésc, -eáscă *adj.* v. schimnicesc.

schivnicí *vb. IV.* v. schimnici.

schivnicíe *s.f.* v. schimnicie.

schiz- Elem. de compunere „diviziune", „sciziune", „împărțire". • și *schizo-.* /<fr. ***schiz(o)***-; cf. gr. *σχίζω* „a despica, a împărți".

schizá *vb. I. tr.* (*la jocul de bridge*) A obliga un adversar să se deplaseze și, prin urmare, a-i suprima apărarea prin una sau alta din culorile care îi rămîn. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***squeezer***; cf. engl. *squeeze* „a strînge".

schízā *s.f.* (*la bridge*) Acțiunea de *a schiza.* • pl. *-e.* /<fr. ***squeeze***.

schízmă *s.f.* v. schismă.

schizmí *vb. IV. tr., refl.* (*înv.*) A (se) forma, a (se) constitui, a (se) schimba. *Slăvitul podoaba-l schizmește* (PRAV.). • prez.ind. *-esc.* /***schizmă*** + *-i.*

schizo- v. schiz-.

schizocárp *s.n.* (*bot.*) Fruct uscat care la maturitate se desface în mai multe fructe uniseminale sau unicarpelare. • /<fr. ***schizocarpe***.

schizocefál *s.m.* (*med.*) Monstru cu craniul fisurat longitudinal. • pl. *-i.* /<fr. ***schizocéphale***.

schizocít *s.n.* (*biol.*) Hematie fragmentată; schistocit. • pl. *-e.* /<fr. ***schizocyte***.

schizofazíe *s.f.* (*med.*) Tulburare patologică manifestată prin vorbire incoerentă, confuză, în ciuda înțelegerii cuvintelor, întîlnită în formele avansate de schizofrenie; disfazie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***schizophasie***; cf. gr. *σχίζω* „a despica, a destrăma", *φάσις* „vorbire".

schizoficée *s.f. pl.* (*biol.*) Clasă de schizofite cuprinzînd algele albastre. • /<fr. ***schizophycées***.

schizofítă *s.f.* (*bot.*; *la pl.*) Grup de organisme vegetale unicelulare lipsite de nucleu, care se reproduc prin diviziune simplă; (*și la sg.*) plantă care face parte din acest grup. • pl. *-e.* /<fr. ***schizophyte***; cf. gr. *σχίζω* „a diviza", *φυτόν* „plantă".

schizofrén, -ă *s.m., s.f.* (*med.*) Schizofrenic. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***schizophrène***.

schizofrénic, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care suferă de schizofrenie; schizofren. **2** *adj.* Care este specific schizofreniei, care aparține schizofreniei, care se referă la schizofrenie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***schizophrénique***.

schizofrenie *s.f.* (*psih.*) Boală psihică cronică, ce se caracterizează prin disocierea funcțiilor psihice și prin pierderea contactului cu realitatea, și se manifestă în perioada adolescenței evoluînd continuu sau cu întreruperi. *Am luat hotărîrea ca în prima perioadă a tinereții… să vindec schizofrenia* (PRED.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***schizophrénie***; cf. gr. *σχίζω* „a diviza", *φρήν, φρενός* „spirit".

schizogamíe *s.f.* (*zool.*) Mod de reproducere la unele anelide marine, constînd în faptul că viermele adult formează înapoia corpului o serie de indivizi sexuali care se detașează, unindu-se cu cei care provin de la un adult de sex opus. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***schizogamie***.

schizogén, -ă *adj.* (*biol.*) **1** Care ține de schizogeneză, care ia naștere prin schizogeneză. **2** Care se reproduce prin schizogeneză. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***schizogène***.

schizogenétic, -ă *adj.* (*biol.*) Care se referă la schizogeneză. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***schizogénétique***.

schizogenéză *s.f.* (*biol.*) Reproducere asexuată prin diviziunea celulei sau a organismului, la unele bacterii, alge și anelide; schizogenie. • pl. *-e.* /<fr. ***schizogenèse***; cf. gr. *σχίζω* „a diviza", *γένεσις* „naștere".

schizogeníe *s.f.* Schizogeneză. • g.-d. *-iei.* /<germ. ***Schizogenie***.

schizogoníe *s.f.* (*biol.*) Înmulțire asexuată, prin diviziune multiplă sau prin separare, la protozoare și la plantele inferioare. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***schizogonie***; cf. gr. *σχίζω* „a diviza", *γόνος* „naștere".

schizografíe *s.f.* (*psih.*) Tulburare a limbajului scris caracterizată prin juxtapunerea incoerentă de cuvinte reale sau imaginare. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***schizographie***.

schizoíd, -ă *adj., s.m., s.f.* **I** *adj.* (*med.*) **1** (*despre constituții mintale*) Care este predispus spre schizofrenie. **2** (*despre stări mintale*) Care caracterizează temperamentul schizotimic și schizofrenia. **II** *adj., s.m., s.f.* (*psih.*) **1** (Persoană) care este predispusă la schizofrenie, care are constituție schizoidă. **2** (Tip de temperament, om) care este caracterizat prin tendința de izolare și de predominare a vieții interioare.

• pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***schizoïde***; cf. gr. *σχίζω* „a diviza", *εἶδος* „aspect".

schizoidíe *s.f.* (*med.*) Predispoziție a unor personalități, a unor constituții psihice (ce se caracterizează printr-o slabă afectivitate și prin tendința spre izolare, spre interiorizare) pentru schizofrenie, schizotimie. ◆ Ceea ce caracterizează tipul de personalitate care manifestă această predispoziție. • sil. *-zo-i-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***schizoidie***.

schizolíză *s.f.* (*biol.*) Fragmentare a hifelor miceliene sau a talului filamentos al unor alge. • pl. *-e.* /<fr. ***schizolyse***.

schizolizigén, -ă *adj.* (*despre spații intercelulare*) Care este rezultat prin despicare, urmată de lichefiere. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***schizolysigène***.

schizomanie *s.f.* (*med.*) Formă ușoară de schizofrenie, caracterizată prin autism, neadaptare la mediu, determinată de factori toxiinfecțioși, favorizată de o structură psihică etc. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***schizomanie***.

schizomér, -ă *adj.* Care se rupe în mai multe fragmente. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***schizomère***.

schizometamerie *s.f.* (*biol.*) Mod de reproducere asexuată prin înmugurire metamerică. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***schizométamérie***.

schizomicéte *s.n. pl.* (*biol.*) Clasă de schizofite cuprinzînd bacteriile. • /<fr. ***schizomycétes***.

schizonevróză *s.f.* (*med.*) Schizofrenie cu aspect nevrotic, care este asemănătoare cu isteria și evoluează prin pusee. • pl. *-e.* /***schizo-*** + ***nevroză***.

schizónt *s.m.* (*biol.*) Sporozoar, parazit al malariei, care, în ciclul său de multiplicare asexuată, trăiește în interiorul hematiilor. • pl. *-ți.* /<fr. ***schizonie***.

schizontocíd, -ă *adj., s.n.* (*med.*) (Substanță) care distruge schizonții. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***schizontocide***.

schizopetál, -ă *adj.* (*bot.*) Care are petale despicate. • pl. *-i, -e.* /<gr. ***σχίζω*** „a împărți" + ***πέταλον*** „petală".

schizopód, -ă *s.n., adj.* (*zool.*) **1** *s.n.* (*la pl.*) Ordin de crustacee mici, terestre și acvatice, cu picioarele ramificate (*Schizopoda*); (*și la sg.*) crustaceu care face parte din acest ordin. **2** *adj.* Care are picioare ramificate. • pl. *-e.* /<fr. ***schizopode***; cf. gr. *σχίζω* „a diviza", *πούς, ποδός* „picior".

schizoptér, -ă *adj.* (*entom.*; *despre insecte*) Care are aripile despicate. • pl. *-i, -e.* /***schizo-*** + ***-pter***.

schizostél *s.n.* (*bot.*) Fragment vascular format prin fragmentarea pleuromului. • pl. *-e.* /<fr. ***schizostèle***.

schizotím, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) Schizotimic, schizoid. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***schizothyme***.

schizotímic, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Persoană) care prezintă schizotimie; schizotim. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***schizothymique***.

schizotimíe *s.f.* (*med.*) Schizoidie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***schizothymie***; cf. gr. *σχίζω* „a diviza", *θυμός* „stare de spirit".

schnauzer ['ʃnautser] *s.m.* (*zool.*) Câine de pază, robust; grifon. • pl. *-i.* /<germ. ***Schnauzer***.

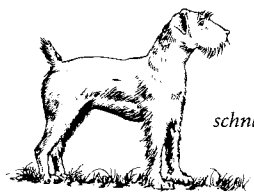

schnauzer

scholiást *s.m.* v. scoliast.

schooner ['skunər] *s.n.* (*mar.*) Navă cu vele, cu două catarge înclinate, asemănătoare cu goeleta, folosită pentru pescuit și cabotaj. • și *scúnă s.f.* /<engl., fr. ***schooner***.

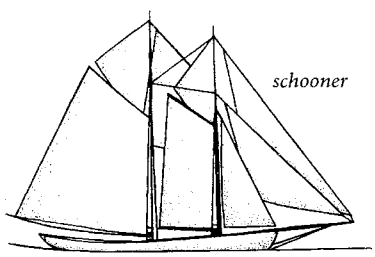

schooner

schopenhauerian, -ă [ʃopenhaweri'an] *adj., s.m., s.f.* **1** *s.m., s.f.* Adept al schopenhauerismului. **2** *adj.* Care îi aparține lui Schopenhauer, care se referă la schopenhauerism; care este caracteristic schopenhauerismului. • pl. *-ieni, -iene.* /nm. pr. (filosof german) *Arthur* ***Schopenhauer*** + *-ian*.

schopenhauerism [ʃopenhaweria'nism] *s.n.* (*filos.*) Concepția filosofică a lui Schopenhauer, potrivit căreia esența lumii este voința universală, oarbă și irațională, și care neagă existența legilor evoluției naturii și a societății și, implicit, posibilitatea cunoașterii științifice, iar în artă propagă un estetism mizantrop, culminînd prin proclamarea idealului mistic al „nirvanei". • /***schopenhauerian*** + *-ism*; cf. nm. pr. Arthur *Schopenhauer*, filosof german.

schubertian, -ă [ʃuberti'an] *adj.* Care îi aparține lui Schubert, care este caracteristic muzicii lui Schubert, care se referă la muzica lui Schubert. • pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***schubertien***; cf. nm. pr. Franz *Schubert*, compozitor austriac.

schuss [ʃus] *s.n.* Coborîre directă a unei pante pe schiuri. • /<germ. ***Schuss***.

schwyz [ʃvits] *s.n.* (*zootehn.*) Rasă superioară de taurine, de culoare predominant brună, originară din Elveția, crescută pentru producția de lapte și de carne; taurină care aparține acestei rase. • /de la nm. pr. ***Schwyz***, canton în Elveția.

scia- v. schia-.

sciado- v. schia-.

sciadofíl, -ă *adj.* v. sciafil.

sciadofíte *s.f. pl.* v. sciafite.

sciadofób, -ă *adj.* (*bot.*; *despre plante*) Care evită locurile umbroase. • sil. *sci-a-.* pl. *-i, -e.* /<lat. ***sciadophobus***; cf. gr. *σκιά, -άδος* „umbră".

sciafíl, -ă *adj.* **1** (*bot.*; *despre plante*) Care prezintă afinitate pentru locurile umbroase; schiafil, sciadofil, sciofil, scotofil, ombrofil. **2** (*zool.*; *despre animale*) Care trăiește în condiții de lumină slabă. • sil. *sci-a-.* pl. *-i, -e.* și *schiafil, -ă, sciadofil, -ă, sciofil, -ă adj.* /<fr. ***sciaphile, skiaphile***.

sciafíte *s.f. pl.* (*bot.*) Plante sciafile; sciadofite, sciofite. • sil. *sci-a-.* și *schidofíte, sciadofite, sciofíte s.f. pl.* /<fr. ***sciaphytes***.

scialític *s.n.* (*chir.*) Dispozitiv de iluminare care nu produce umbră, folosit în chirurgie. • sil. *sci-a-.* /<fr. ***scialytique***; cf. gr. *σκιά* „umbră", *λυτικός* „care destramă".

sciatalgíe *s.f.* (*med.*) Nevralgie sciatică. • sil. *sci-a-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***sciatalgie***.

sciátic, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* (*anat.*) *Nerv sciatic* (*și subst. m.*) = nervul cel mai mare din corpul omenesc, care pornește din partea inferioară a măduvei spinării și se ramifică în toată partea de jos a corpului, în coapsă, gambă pînă la laba piciorului, inervînd membrele inferioare. **2** *adj.* Care aparține nervului sciatic, care se referă la nervul sciatic. *Nevralgie sciatică.* **3** *s.f.* (*med.*) Boală care se manifestă prin dureri de-a lungul traiectului nervului sciatic, accentuată la mișcare, la care se mai pot adăuga tulburări motorii, vasculare și trofice. • sil. *sci-a-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***sciatique***, lat. ***sciatĭcus***; cf. gr. *ἰσχιαδικός* „referitor la coapse; șale" <*ἰσχίον* „coapsă, bazin".

scibál *s.n.* (*med.*) Nume dat bolurilor fecale întărite care se formează în intestin în timpul constipațiilor prelungite. • /<fr. ***scybale***; cf. gr. *σκύβαλον* „rămășițe, deșeuri".

science-fiction [ˌsajəns'fikʃən] *s.n.* Gen romanesc sau cinematografic avînd ca subiect întîmplări cu caracter științifico-fantastic; literatură științifico-fantastică (abr. *SF*). <> (*adj.*) *Literatură science-fiction.* ◆ Operă care aparține acestui gen. • /<engl. ***science-fiction***.

sciéntică *s.f.* Disciplină științifică al cărei obiect de studiu îl constituie știința ca fenomen social, evoluția și structura acesteia, organizarea, locul și rolul ei în societate, optimizarea cercetării științifice etc.; știința despre știință; scientologie. • sil. *sci-en-.* /cf. lat. *scientĭa, -ae* „știință".

scientífic, -ă *adj.* Științific. • sil. *sci-en-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***scientifique***.

scientísm *s.n.* **1** (*filos.*) Concepție filosofică pozitivistă, fondată la sfîrșitul sec. 19, care consideră știința un ansamblu de cunoștințe exacte, eliberată de orice implicații „metafizice", afirmînd multilateralitatea spiritului științific (și adesea absolutizînd rolul științei ca singura în măsură să rezolve toate problemele cunoașterii); doctrină potrivit căreia nu există alt adevăr decît cel al științelor pozitive. *Cu toată tehnicitatea și scientismul timpului, literatura de senzație crește mereu* (RALEA). **2** Poziție teoretică avansată recentă a unor savanți cu vederi dialectice, dar care nu au ajuns la un materialism consecvent. • sil. *sci-en-.* /<fr. ***scientisme***, it. ***scientismo***.

scientíst, -ă *s.m., s.f. adj.* (*filos.*) **1** *s.m., s.f.* Adept al scientismului. **2** *adj.* Care aparține scientismului sau scientiștilor, care se referă la scientism sau la scientiști. *Generația scientistă era serioasă și echilibrată la culme* (RALEA). • sil. *sci-en-.* pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***scientiste***.

scientizá *vb. I. tr.* A introduce în anumite discipline sau domenii metode proprii altor științe exacte, în special aparținînd matematicii. • sil. *sci-en-.* prez.ind. *-ez.* /<engl. ***scientize***; cf. lat. *scientĭa, -ae*.

scientizáre *s.f.* Acțiunea de *a scientiza* și rezultatul ei. • sil. *scie-en-.* pl. *-ări.* /v. ***scientiza***.

scientizát, -ă *adj.* (*despre discipline, metode*) În care au fost introduse metodele altor științe, în special ale matematicii. • sil. *scie-en-.* pl. *-ți, -te.* /v. ***scientiza***.

scientológ, -ă *s.m., s.f.* (*filos.*) Specialist în scientologie. • sil. *scie-en-.* pl. *-gi, -ge.* /de la ***scientologie***, prin derivare regresivă.

scientológic, -ă *adj.* (*filos.*) Care aparține scientologiei, care se referă la scientologie. • sil. *scie-en-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***scientologique***.

scientológie *s.f.* (*filos.*) Scientică. • sil. *scie-en-.* /<fr. ***scientologie***, engl. ***scientology***; cf. lat. *scientĭa* „știință", gr. *λόγος* „studiu".

scifi- „cupă, pîlnie". • și *scifo-.* /<fr. ***scyphi-***, ***scypho-***; cf. lat. *scyphus, -i*, gr. *σκύφος* „cupă".

scifiform, -ă *adj.* (*bot.*; *despre organe vegetale*) Care este în formă de cupă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***scyphiforme***.

scifo- v. scifi-.

scifoíd, -ă *adj.* Care are aspect de cupă. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***scyphoïde***.

scifozoár *s.n.* (*zool.*; *la pl.*) Clasă de celenterate marine, cuprinzînd polipii fără cupă și meduzele fără văl; (*și la sg.*) animal care face parte din această clasă; acalefe. • sil. *-zo-ar.* pl. *-e.* /<fr. ***scyphozoaires***; cf. gr. *σκύφος* „ceașcă", *ζωάριον* „animal mic".

scindá *vb. I. tr., refl.* **1** A (se) despărți în părțile constitutive sau a (se) descompune în combinații mai simple; a (se) fracționa, a (se) separa, a (se) subdiviza, a (se) divide. *Organizația s-a scindat.* **2** (*chim.*; *despre combinații*) A (se) descompune cu ajutorul unui agent fizic sau chimic în combinații mai simple. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***scinder***; cf. lat. *scindĕre* „a despica".

scindáre *s.f.* Faptul de *a (se) scinda. Scindarea aceasta... pare ciudată cînd se aplică și în critică* (PER.). • pl. *-ări.* /v. ***scinda***.

scinti- Elem. de compunere „scînteie", „de scînteie", „scintilație". • și *scintilo-.* /<fr. ***scinti-***, ***scintillo-***; cf. lat. *scintilla, -ae* „scînteie".

scintigrăf *s.n.* (*med.*) Aparat folosit în scintigrafie. • pl. *-e.* /de la ***scintigrafie***, prin derivare regresivă.

scintigráfic, -ă *adj.* (*med.*) Care se referă la scintigrafie, care este obținut prin scintigrafie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***scintigraphique***, engl. ***scintigraphic***.

scintigrafíe *s.f.* (*med.*) Metodă de explorare a unui țesut, a unui organ intern prin introducerea unei substanțe radioactive, în vederea stabilirii unui diagnostic; scintilografie. ◆ Concr. Imagine grafică obținută prin această metodă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***scintigraphie***.

scintigrámă *s.f.* (*med.*) Înregistrare grafică a radioactivității unui țesut după introducerea în organism a unei substanțe radioactive; scintilogramă. • pl. *-e.* /<fr. ***scintigramme***.

scintilatór *s.m.* (*fiz.*) Substanță în masa căreia se produc scintilații sub acțiunea razelor radioactive. • pl. *-i.* /<fr. ***scintillateur***.

scintilație *s.f.* **1** (*fiz.*) Modificare de intensitate și de colorație a luminii stelare, din cauza refracției sale neregulate în atmosferă. **2** (*fiz.*) Lumină emisă de o substanță fosforescentă sub acțiunea ionizării. ◆ Impuls luminos de scurtă durată produs la contactul unei particule cu un scintilator. **3** Gener. Scînteiere, sclipire. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***scintillation***; cf. lat. *scintillatĭo, -onis* „scînteiere".

scintilo- v. scinti-.

scintilografie *s.f.* (*med.*) Scintigrafie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***scintillographie***; cf. lat. *scintillatĭo, -onis* „scînteiere", gr. *γράφω* „a scrie".

scintilográmă *s.f.* (*med.*) Scintigramă. • pl. *-e.* /<fr. ***scintillogramme***.

scintilométru *s.n.* (*astron.*) Lunetă astronomică pentru măsurarea scintilației, a sclipirii stelelor. • pl. *-e.* /<fr. ***scintillomètre***.

scintiscanográf *s.n.* (*med.*) Aparat cu ajutorul căruia, pe baza unui sistem de fotografiere, se pot determina cu precizie regiunile bolnave ale glandei tiroide. • pl. *-e.* /<fr. ***scintiscanographe***.

scio- v. schia-.

sciofil, -ă *adj.* v. sciafil.

sciofíte *s.f. pl.* v. sciafite.

sciográf *s.m.* (*în antic.*) Pictor care executa picturi în sciografie. • sil. *sci-o-*. pl. *-i.* /<fr. ***sciographe***.

sciográfic, -ă *adj.* Care se referă la sciografie. • sil. *sci-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***sciographique***.

sciografíe *s.f.* **1** (*în antic.*) Arta de a picta umbrele. **2** Desen care prezintă grafic interiorul unui edificiu. **3** (*astrol.*) Mod de a calcula ora după lungimea umbrelor. • sil. *sci-o-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***sciographie***; cf. gr. *σκιά* „umbră", *γράφω* „a scrie".

sciolto ['ʃolto] *adv., s.n., adj.* **I** *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) În mod liber, degajat, vijelios, impetuos. ◆ (*la instrumentele cu coarde și arcuș*) Cu tot arcușul. **II** *s.n.* Compoziție în stil neriguros. **III** *adj.* (*despre versuri*) Alb. • /<it. ***sciolto***.

scisométru *s.n.* Dispozitiv de forfecare cu palete, folosit în geotehnică. • pl. *-e.* /<fr. ***scissomètre***.

scit, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* (*la pl. m.*) Populație indo-europeană nomadă, care a trăit în stepele din N Mării Negre și ale Mării Caspice, fiind supusă de sarmați în sec. 3 î.Hr.; (*și la sg.*) persoană care făcea parte din această populație; scitic. **2** *adj.* Care aparține Sciției sau populației ei, care se referă la Sciția sau la sciți; originar din Sciția. *Să examinăm... harta așezărilor scite* (PĂRV.). ◆ (*subst. f.*) Limba iraniană medie, din grupul oriental, vorbită de sciți; scitică. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***Scythe***, lat. ***Scytha, -ae***.

scitálă *s.f.* (*în antic.*) **1** Bici, curea. **2** Scrisoare secretă (la spartani, scrisă cu caractere convenționale). • pl. *-e.* /<it. ***scìtala***.

scític, -ă *adj.* Scit. *Trăia după obiceiurile scitice* (XEN.). • pl. *-ci, -ce.* și (*înv.*) *schític, -ă* *adj.* /<fr. ***scythique***, lat. ***Scythĭcus, -a, -um***, ngr. ***σκυθικός***.

scito- Elem. de compunere „piele, tegument'", „coriaceu". • /<fr. ***scyto-***; cf. gr. *σκῦτος* „piele".

scitofíl, -ă *adj.* (*bot.*) Care are frunze coriacee. • pl. *-i, -e.* /cf. gr. *σκῦτος* „piele", *φύλλον* „frunză".

scitoíd, -ă *adj.* (*bot.; despre organe vegetale*) Care are aspect rezistent și elastic; coriaceu. • pl. *-izi, -ide.* /cf. gr. *σκῦτος* „piele", *εἶδος* „aspect".

sciur- Elem. de compunere „veveriță". • și *sciuro-*. /<fr. ***sciur(o)-***; cf. lat. *sciūrus, -i*, gr. *σκίουρος*.

sciuríde *s.f. pl.* (*zool.*) Familie de animale rozătoare cuprinzînd veverița, popîndăul, marmota etc. • /<fr. ***sciurides***; cf. lat. *sciurus* „veveriță".

sciuro- v. sciur-.

sciuromórfe *s.f. pl.* (*zool.*) Subordin de mamifere rozătoare cuprinzînd sciuridele și familiile înrudite. • /<fr. ***sciuromorphes***.

scizi- Elem. de compunere „sciziune", „separare, împărțire". • /<fr. ***scissi-***; cf. lat. *scissus, -a, -um* <*scindĕre* „a despica".

scizionă *vb. I. tr., refl.* A (se) desprinde dintr-un tot organizat, a (se) despărți, a (se) separa. • sil. *-zi-o-*. prez.ind. *-ez.* /<fr. ***scissionner***.

scizionăr, -ă *adj.* Scizionist. • sil. *-zi-o-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***scissionnaire***.

scizionáre *s.f.* Acțiunea de a (*se*) *sciziona* și rezultatul ei; sciziune. • sil. *-zi-o-*. pl. *-ări.* /v. ***sciziona***.

scizionísm *s.n.* Politică scizionistă. • sil. *-zi-o-*. /<fr. ***scissionnisme***.

scizioníst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care aparține unei fracțiuni sau care urmărește să provoace sciziune într-un grup, într-o mișcare organizată. **2** *adj.* Care este propriu sciziunii sau scizioniștilor, care se referă la sciziune sau la scizioniști; scizionar. • sil. *-zi-o-*. pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***scissionniste***.

scizipár, -ă *adj., subst.* (Organism unicelular) care se înmulțește prin sciziparitate. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***scissipare***.

sciziparitáte *s.f.* (*biol.*) Formă de înmulțire asexuată la organismele monocelulare, constînd în diviziunea organismului în două părți aproximativ egale; fisiune. • /<fr. ***scissiparité***; cf. lat. *scissus, -a, -um* „divizat", *parĕre* „a naște".

sciziúne *s.f.* Dezbinare, separație, ruptură, dezbinare pe chestiuni de principiu între persoane sau grupuri de persoane care formau anterior un întreg organizat; scizionare. *Germania s-ar mulțumi... cu sciziunea pe care ar provoca-o articolului 19* (TIT.). • pl. *-i.* /<fr. ***scission***, lat. ***scissĭo, -onis***.

scizúră *s.f.* **1** (*anat.*) Șanț adînc care străbate suprafața unor formații anatomice (oase, creier, viscere), împărțindu-le în segmente bine individualizate. ◆ Fisură pe suprafața unui organ; crăpătură. **2** Fig. Neînțelegere, discordie, dezbinare. *S-au produs sciziuri în interiorul grupurilor financiare.* • pl. *-i.* /<fr. ***scissure***; cf. lat. *scissūra, -ae* <*scissus* <*scindĕre* „a tăia, a despica".

scizurítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a unei sciziuri pulmonare. • pl. *-e.* /<fr. ***scissurite***.

scîlcía *vb. I.* **1** *tr., refl.* A (se) toci (într-o parte); a (se) deforma. *De ghete nu mai vorbesc... mi se scîlciaseră și se strîmbaseră* (CA. PETR.). **2** *tr.* Fig. (*compl. indică limba, scrierea, cuvinte etc.*) A pronunța incorect; a schimonosi, a poci. *Îi vorbesc, totuși, în graiul lor, scîlciind cuvintele* (PAS). • sil. *-ci-a.* prez.ind. *-iez.* /lat. ***excalciare***.

scîlciát, -ă *adj.* **1** (*despre tocuri sau talpa încălțămintei*) Care este tocit într-o parte (prin uzură). *Lîngă pat zăcea o pereche de papuci jupuiți, scîlciați* (VIN.). ◆ Gener. Care este strîmbat, deformat prin uzură. *Mă îndurerară... pardesiul mototolit, pălăria scîlciată* (VOIC.). **2** Fig. (*despre cuvinte, limbă, vorbire etc.*) Care este pronunțat, scris, reprodus incorect. *Boierul își scălîmbăie gura, bolborosind niște vorbe scîlciate* (VOIC.). ◇ (*adv.*) *Vorbea foarte scîlciat ungurește* (SLAV.). • sil. *-ci-at.* pl. *-ți, -te.* /v. ***scîlcia***.

scîlciére *s.f.* Acțiunea de *a scîlcia* și rezultatul ei. *Îi vădea neglijența și scîlcierea pantofilor* (CĂL.). ◇ Fig. *Scîlcierea limbii.* • sil. *-ci-e-.* pl. *-i.* /v. ***scîlcia***.

scîlcietúră *s.f.* **1** Faptul de *a* (*se*) *scîlcia*; deformare; concr. parte deformată (prin tocire) a unui obiect (în special a încălțămintei). **2** Fig. Deformare, denaturare, schimonosire. *Scîlcieturi de adevăr.* • sil. *-ci-e-.* pl. *-i.* /***scîlcia*** + *-ătură*.

scînceálă *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *scînci*; scîncit; ext. scîncet. *Ar fi vrut să nu mai audă scînceala copilului.* • pl. *-eli.* /***scînci*** + *-eală*.

scíncet *s.n.* **1** Vaiet, sunet surd (și repetat) scos de unele animale (mai ales de cîini), de obicei pentru a se exterioriza; spec. scheunat. *Cîinele dădu scîncet* (SADOV.). **2** Plîns înăbușit, slab și întretăiat (specific copiilor mici); scînceală, scîncitură, scîncit. *Nici la scîncet nu semănau cu alți copii* (H. LOV.). **3** Geamăt, tînguire. *Suspinele i se prefăcură într-un scîncet domolit* (GÎRL.). • pl. *-e.* /***scînci*** + *-et*.

scînci *vb. IV.* **1** *intr.* (*despre animale, mai ales despre cîini*) A emite sunete caracteristice, de obicei surde și repetate (de bucurie, de foame, de durere etc.); spec. a scheuna, a lătra scurt și des. *Ogarul adormi la picioare și scînci ușor* (CE. PETR.). **2** *intr., refl.* (*despre oameni, mai ales despre copii*) A plînge înăbușit, slab și întretăiat. *Tresări în vis... scîncindu-se într-un plîns uscat* (VLAH.). ◇ Fig. *Vreo flașnetă spartă Scîncește-n colțul străzii* (PHIL.). **3** *intr., refl.* (*despre oameni*) A emite sunete nearticulate, scurte, înainte sau după plîns; a icni. *Tresărea scîncind cu o privire bolnavă* (CE. PETR.). **4** *intr., refl.* (*despre oameni*) A se văita. *El răbdă fără să scîncească* (AGÂR.). • prez.ind. *-esc.* /<sl. veche **скꙗчати** „a lătra".

scîncít[1] *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *scînci*; scînceală; ext. scîncet. • pl. *-uri.* /v. ***scînci***.

scîncít[2]**, -ă** *adj.* **1** (*mai ales despre copii*) Care scîncește. ◇ (*subst.*) *Ceilalți copii spuneau că e un scîncit.* **2** (*despre sunete, voce etc.*) Care este jalnic, tînguitor. *Necunoscuta dădu un scîncit abia simțit* (VIN.). ◇ (*adv.*) *Ea a rămas blăstămînd abia scîncit lîngă vatră* (SADOV.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***scînci***.

scîncitór, -oáre *adj.* Care scîncește. • pl. *-ori, -oare.* /***scînci*** + *-tor*.

scîncitúră *s.f.* **1** Scîncet de copil. **2** Scheunat, scheunătură. **3** (*deprec.*) Văicăreală, lamentare. *Ema se întoarse necăjită de scîncîturile lui Radu, agasată* (CA. PETR.). • pl. *-i.* /***scînci*** + *-tură*.

scíndură *s.f.* **1** Bucată de lemn cu secțiunea transversală dreptunghiulară, cu lățimea cel puțin de două ori mai mare decît grosimea, obținută prin tăierea în lung a bușteanilor și folosită la lucrări de construcții și de tîmplărie. *Lumina feștilei de seu... pătrunde în raze fine pînă la mine, printre crăpăturile scîndurilor de brad* (SADOV.). ◇ Expr. *A fi* (*sau a se usca, a rămîne*) *ca scîndura* (*sau scîndură*) = a fi, a deveni extrem de slab. *În ușa birtului se ivi un om mijlociu de stat, uscat ca o scîndură* (AGÂR.). *A lăsa pe cineva scîndură* (*sau ca scîndura*) = a lăsa pe cineva complet sărac. *Pe scîndura goală* v. gol. ◇ Colect. *Încărcatul începu după prînz și continuă așa toată ziua - scîndură de fag, gălbuie* (TUD.). **2** Numele unor obiecte, părți de obiecte etc., confecționate din scîndură sau asemănătoare, ca formă, cu scîndura. **3** (*mai ales la pl.*) Podele, dușumea din scîndură. *Scîndurile se cutremurau sub pașii noștri* (TEOD.). **4** (*pop.*; și ***scîndură de brad, fam., patru scînduri***) Sicriu, coșciug. *Mîna care-au dorit sceptrul universului și gînduri Ce-au cuprins tot universul încap bine-n patru scînduri* (EMIN.). ◇ *Costum de scînduri* v. costum. *Pardesiu de scînduri* v. pardesiu. ◇ Expr. *A-i suna* (*sau a-i bate*) (cuiva) *scîndura* = a sosi momentul morții cuiva, a-i suna (cuiva) ceasul. *Eu de tine m-oi lăsa, Cînd mi-a suna scîndura* (POP.). *A-i suna* (cuiva) *scîndura în piept* v. suna. • pl. *-i.* /lat. ***scandŭla***.

scîndurăríe *s.f.* **1** Totalitatea scîndurilor din care este construit un obiect; mulțime de scînduri. *Se strîngeau cu grijă... puținul mobilier, toată scîndurăria, ușile și ferestrele* (MOR.). **2** Depozit de scînduri. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***scîndură*** + *-ărie*.

scîndureá *s.f.* Dim. al lui *scîndură*; scîndurică, scîndurice, scînduriță. *Sub brațul rupt se pune o scîndurică subțire* (VOIC.). • pl. *-ele.* /***scîndură*** + *-ea*.

scîndurícă *s.f.* Scîndurea, scîndurice. • pl. *-ele, -ici.* /***scîndură*** + *-ică*.

scînduríce *s.f.* Scîndurică. • pl. *-ci.* /***scîndură*** + *-ice*.

scînduríță *s.f.* **1** Dim. al lui *scîndură*; scîndurea, scîndurică. **2** Piesă în formă de lopățică la amnarul războiului de țesut, care servește la înfășurarea pînzei țesute pe sulul de dinainte. • pl. *-e.* /***scîndură*** + *-iță*.

scînteiá *vb. I. intr.* **1** A produce sau a împrăștia scîntei. *Cremenea de munte, de sub copitele de fier a calului zburînd, scînteia* (EMIN.). **2** A produce o lumină intensă și intermitentă; a licări ca o scînteie; a sclipi, a străluci, a luci. *Farul scînteia în port* (MINUL.). ◇ Fig. *Scînteie disperarea în ochii-i crunți de sînge* (EMIN.). **3** Fig. (*despre ochi*) A avea o strălucire vie, pătrunzătoare (sub impresia unui sentiment puternic); a luci. *Cu ochii scînteind... începu să culeagă paralele* (GÎRL.). • sil. *-te-ia.* prez.ind. pers. 3 *-iază.* /***scînteie*** + *-a*.

scîntéie *s.f.* **1** Particulă incandescentă ce sare din foc, dintr-un corp aprins, din ciocnirea unor corpuri dure etc. sau care însoțește o descărcare electrică și care se stinge foarte repede. *Se înălțară flăcări zvelte..., roiuri mari de scîntei* (STANCU). ◇ *Scînteie electrică* = tip de descărcare electrică luminoasă, care apare la tensiuni ridicate între electrozi, avînd caracter discontinuu (și distructiv). Δ Compar. *Ideea este... un fel de scînteie electrică care luminează spiritul* (GHICA). *Stingător de scîntei* v. stingător. ◇ Expr. *A i se face* (cuiva) *scîntei* (*pe dinaintea ochilor*), se zice cînd cineva primește o lovitură puternică (și are senzația că vede scîntei). *Numai scîntei mi s-au făcut pe dinaintea ochilor, de durere* (CR.). *A se învăța ca faurul cu scînteile* v. învăța. *De-i merge* (sau *să-i meargă*) *scînteile* v. merge. *A fi învățat* (sau *deprins*) *ca țiganul cu scînteia* v. țigan. ◇ Fig. *Nu pot ca să aprinză o singură scînteie În sufletu-nghețat* (EMIN.). ◆ Ext. (*la pl.*) Foc. *A aruncat apă peste scîntei.* ◆ Fig. Privire vie, strălucitoare, care trădează un sentiment puternic. *Și-n ochii tăi văd strălucind scînteia Din focul mare-al dragostei de lege* (GOGA). **2** Lumină (foarte) slabă, cu sclipiri intermitente; licărire. *Cîmpia i se înfățișează luminată de scînteile strălucitoare ale licuricilor* (ODOB.). ◇ Fig. *Urma-ți va fi cunoscută pe-unde ți-ai purtat scînteia* (VLAH.). **3** Fig. Fapt aparent neînsemnat, care declanșează o acțiune, un sentiment etc. *Ei răscoală în popoare a distrugerii scînteie* (EMIN.). **4** Fig. (*de obicei urmat de determ. introduse prin prep. „de"*) Parte foarte mică, neînsemnată din ceva; fărîmă. *Țugulea scăpase cu o scînteie de viață, căci frații nu-l omorîseră de tot* (ISP.). **5** (*bot.; reg.*) Garofiță (*Dianthus carthusianorum*). ◆ Liliac (*Syringa vulgaris*). • sil. *-te-ie.* pl. *scîntei.* și (*înv.*) *schintéie* s.f. /lat. ****scantilia = scintilla, -ae***.

scînteiére *s.f.* Faptul de *a scînteia* și rezultatul lui. **1** Lumină (foarte) slabă și intermitentă, ca o scînteie. *După zilele acestea, lipsite de scînteiere, soarele răsări într-o dimineață înfocat* (GÎRL.). <> Fig. *Căzuse într-un fel de toropeală care sleise orice scînteiere de viață* (GÎRL.). **2** Variație a strălucirii și a culorii stelelor. *S-aprind pe culmile albastre... blînd scînteierile de astre* (PET.). **3** Fig. Strălucire puternică, vie a ochilor, a privirii, care trădează un sentiment puternic, o senzație intensă. *Catrina închise pe jumătate ochii, lunecînd spre Ruset scînteierea lor de smoală topită* (SADOV.). • pl. *-i.* /v. ***scînteia***.

scînteietór, -oáre *adj.* **1** Care scînteiază; strălucitor, sclipitor. *Capul său divin i-l vezi în dreptul ferestrii scînteietoare de lumină* (CAR.). <> (*adv.*) *E soare. Aerul tremură scînteietor* (VLAH.). **2** (*despre ochi, privire etc.*) Care are o strălucire specifică, vie. *Un tip picant și niște ochi scînteietori, plini de vioiciune* (CAR.). **3** Care (pare că) împrăștie scîntei; viu, luminos, lucitor. *Focul alb al metalului topit, clocotind, sfîrîind, scînteietor* (G. M. ZAMF.). **4** Fig. (*despre oameni*) Care este extrem de inteligent; sclipitor, strălucitor. *Elevul a fost scînteietor.* ◆ (*despre manifestări, însușiri ale oamenilor*) Care arată, care trădează, denotă o asemenea inteligență sau un asemenea talent. *Comedia e condusă cu o vervă scînteietoare* (PER.). • pl. *-ori, -oare.* /***scînteia*** + *-ător*.

scînteioáră *s.f.* **1** Dim. al lui *scînteie*; scînteiuță. *Două scînteioare se strecurară pe coș și picară în grădină* (ISP.). **2** (*bot.*) Scînteiuță. *Plîng sub iuțile copite, scînteioare strivite* (PARAS.). • pl. *-e.* /***scînteie*** + *-ioară*.

scînteiós, -oásă *adj.* (*înv.*) Care este scînteietor, strălucitor. *Fumuri albe se ridică în văzduhul scînteios* (ALECS.). <> (*despre ochi, privire etc.*) *Vede capul lui și gura căscată, Ochi scînteioși* (BUD.). <> *Gîndăcel scînteios* v. gîndăcel. • pl. *-oși, -oase.* /***scînteie*** + *-os*.

scînteiúță *s.f.* **I** Dim. al lui *scînteie*; scînteioară. *Caraman a prins o scînteuță într-un firișor de iască* (SADOV.). **II** (*bot.*) **1** Plantă erbacee anuală, cu tulpina ramificată la bază, cu florile roșii, roz sau albastre (*Angallis arvensis*); scînteioară, sclipeț, ochișor. *Ceaiul de scînteuță e lecuitor de tusea veche cu înec* (VOIC.). **2** Plantă erbacee perenă, mică, din familia liliaceelor, cu bulb, cu două frunze bazale liniare și cu florile galbene (*Gagea arvensis*). **3** (*la pl.*) Plantă erbacee din familia compozeelor, cu florile alungite, albastre și cu frunzele liniare, la bază auriculate (*Aster novi-belgii*); pocroavă, sălcioară, săpunele. **4** Brumărea (*Phlox paniculata* și *drummondi*). **5** Compuse: *scînteiuță-de-munte* = parsian (*Antennaria dioica*); *scînteiuță-galbenă* = rostopască (*Chelidonium majus*); *scînteiuță-de-cîmp* = siminoc (*Helichrysum arenarium*). • pl. *-e.* și *scînteúță* *s.f.* /***scînteie*** + *-uță*.

scînteiúță *s.f.* v. scînteiuță.

scîrbăvnic, -ă *adj.* (*pop.*) Care este scîrbos, dezgustător. *Era nepotul unui cafegi-bașa... căftănit pentru scîrbavnice slujnicării de casă* (CE. PETR.). • pl. *-ci, -ce.* /***scîrbă*** + *-avnic*.

scîrbă *s.f.* **1** Aversiune puternică, nestăpînită (fizică sau morală) față de cineva sau de ceva; dezgust, repulsie; greață, silă. *Această ispită... îmi dă o senzație acută și crîncenă de scîrbă* (PRED.). <> Loc.vb. *A-i fi* (sau *a i se face*) *cuiva scîrbă* sau *a-l prinde* (ori *a-l cuprinde*) *pe cineva scîrba* (sau *o scîrbă*) = a se scîrbi. *Fugi, că mi-e scîrbă cînd te-aud* (VLAH.). *A arunca scîrbă* v. arunca. **2** (*fam.*) Epitet pentru o ființă murdară, dezgustătoare sau josnică, mîrșavă; ext. epitet pentru un om de nimic, netrebnic. *Scîrbele din sobor au făcut iar panaramă* (G. M. ZAMF.). **3** Mînie, furie; dușmănie. *Mamac-Han... se zvîrcolea de mînie și de scîrbă, amenințînd cu sabia spre Moldova* (SADOV.). ◆ Ceartă. *Apăi să iau la sfadă, să iau la scîrbă* (POP.). **4** Teamă, frică, spaimă, groază. *Pre care nu-i certau cu tăierea capului... îi silnicea și se făcuse scîrbă mare în toată țeara* (E. BAR.). **5** (*înv.*) Faptă urîtă, nedemnă, reprobabilă; ticăloșie, nelegiuire. *Le iertăm toate scîrbele, strîmbătățile și pagubele cîte ne-au fost făcut* (ȘINC.). ◆ (*la pl.*) Vorbe murdare, triviale, obscene; ocări, înjurături. *Ca să se ușureze, icni pe nerăsuflate un potop de scîrbe* (M. I. CAR.). **6** (*înv., reg.*) Întristare, mîhnire, supărare. *Îndată se schimbă bucuria în scîrbă, că să strîcă giucăria* (NEC.). • pl. *-e.* /<sl. veche **скръбь**.

scîrbélnic, -ă *adj.* (*înv.*) Care este scîrbos, dezgustător. *Se cunoștea a fi o lovire în moralul public, un scîrbelnic izvor de necontenite prigoniri* (DOC.). • pl. *-ci, -ce.* /***scîrbă*** + *-elnic*.

scîrbí *vb. IV.* **1** *refl., tr.* A simți sau a produce scîrbă; a (se) îngreți, a (se) dezgusta. *O durere veche care mai mult o scîrbea decît îi pricinuia suferință* (PRED.). **2** *refl.* A renega. *Și-a lepădat șalvarii și fesul, s-a îmbrăcat ca rumînii din partea locului și s-a scîrbit de legea lui* (STANCU). **3** *refl., tr.* (*reg.*) A (se) întrista, a (se) supăra, a (se) necăji. *Foarte s-au scîrbit pentru moartea tătîne-său* (DOC.). **4** *refl.* (*înv.*) A se înfuria, a se mînia. *Împăratul neamțului foarte s-au scîrbit pre moscali* (NEC.). **5** *refl.* (*înv., reg.*) A se teme; a se speria; a se îngrozi. *Cum nu m-oi scîrbi cînd știu ce m-așteaptă!... de nu i-oi aduce iapa..., apoi mi-a sta capul în par* (POP.). • prez.ind. *-esc.* /***scîrbă*** + *-i*.

scîrbíre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *scîrbi* și rezultatul ei. *Ah! și-n ce culme de saț și de scîrbire trebuia să se găsească inima ta* (VLAH.). • pl. *-i.* /v. ***scîrbi***.

scîrbít, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este cuprins de scîrbă, care este dezgustat, îngrețoșat. *Furios și scîrbit, i-am tras... o palmă* (BRĂ.). ◆ (*despre manifestările oamenilor, despre fața, ochii, privirea lor etc.*) Care exprimă, care denotă, care trădează scîrbă. *Arghir te măsoară cu privirea scîrbită* (VIN.). **2** (*înv., reg.*) Care este întristat, supărat, necăjit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***scîrbi***.

scîrbós, -oásă *adj.* **1** Care provoacă scîrbă, greață, repulsie, silă; dezgustător, respingător, grețos, scabros. *Era numai zdrențe și plin pe ochi de bube scîrboase* (VIS.). **2** Care inspiră dispreț; care este josnic, detestabil. *Se molipsiseră cu toții de zgîrcenia lui scîrboasă* (AGÂR.). **3** (*fam.; despre oameni*) Care se îngrețoșează ușor, căruia i se face ușor greață. **4** (*fam.; despre oameni*) Care provoacă neplăcere; dezagreabil, nesuferit. *Paris... tuturora scîrbos le era deopotrivă cu moartea* (MURNU). <> Expr. *A fi scîrbos la gură* sau *a avea gură scîrboasă* = a întrebuința vorbe urîte, triviale. • pl. *-oși, -oase.* /***scîrbă*** + *-os*.

scîrboșénie *s.f.* Însușirea de a fi scîrbos; concr. lucru scîrbos; faptă, purtare, vorbă scîrboasă; ființă scîrboasă. *Pirgu avea în sînge dorul vieții de dezmățare... cu... cîntecele fără perdea, scîrboșeniile și măscările* (M. I. CAR.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***scîrbos*** + *-enie*.

scîrliónț *s.m.* (*pop.*) Cîrlionț, buclă, creț. • sil. *-li-onț.* pl. *-i.* /*s-* + ***cîrlionț***.

scîrnav, -ă *adj.* **1** (*înv., pop.*) Care este plin de murdărie; murdar. *Nepieptănat să-i fie părul, iar stratul neîngrijit și scîrnav* (SADOV.). **2** Fig. Care este dezgustător, grețos, scîrbos. *Scîrnave pete de tabac* (CE. PETR.). **3** Fig. Care este josnic, ticălos, infam; trivial, obscen. *Semeția le era sporită de scîrnava lăcomie a dobînzii pe care o rîvneau de la pămînteni* (SADOV.). • acc. și *scîrnáv.* pl. *-i, -e.* /<sl. veche **скврьнавъ**.

scîrnă *s.f.* (*înv., pop.*) Excremente, fecale. *Scîrna de cîine nu e leac, cum crede poporul* (VOIC.). • pl. *-e.* /<sl. veche **скврьна**.

scîrnăvénie *s.f.* Scîrnăvie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***scîrnav*** + *-enie*.

scîrnăví *vb. IV.* **1** *tr., refl.* (*pop.*) A (se) murdări, a (se) acoperi, a (se) întina cu scîrnă; gener. a (se) murdări. *Titulușul s-au aflat șters și scîrnăvit cu cerneală* (DOC.). **2** *refl.* (*înv., pop.*) A defeca. **3** *tr.* Fig. (*compl. indică lucruri considerate sfinte*) A profana, a pîngări. • prez.ind. *-esc.* /***scîrnav*** + *-i*.

scîrnăvíe *s.f.* **1** (*înv., pop.*) Excrement; gener. murdărie. *S-a pus cu ei împreună să cureție încăperea de scîrnăvia ce se strînsese cît petrecuseră acolo* (VOIC.). **2** Fig. Om, animal, fapt etc. respingător, dezgustător. *Du-te de-aici, odată, scîrboasă scîrnăvie!* (ARGH.). **3** Însușirea de a fi scîrnav, scîrbos; infamie, josnicie, mîrșăvie; concr. om, lucru, fapt etc. infam, mîrșav, josnic etc. *De ce-mi aduci, mă, scîrnăvie, la miezul nopții, lume care mă deranjează?* (STANCU). ◆ Faptă, purtare sau petrecere imorală; desfrîu, dezmăț, orgie. *Se petrec la ei... cînd se întorc de la bordel, scîrnăvii mult mai mari* (G. M. ZAMF.). **4** Fig. (*înv.*) Pîngărire, profanare. *Nu-i alt gînd la mine decît răscumpărarea cetății împărătești, ca să punem iar la foc crucile căzute în scîrnăvia păgînilor* (SADOV.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***scîrnav*** + *-ie*.

scîrț *interj.* **1** (*adesea repet.*) Cuvînt care imită zgomotul ascuțit, strident produs de unele obiecte, corpuri, materiale etc. *Băgă cheia în broasca ușei și, întorcînd-o nițel, scîrț! ușa se deschise* (ISP.). ◆ Cuvînt care imită zgomotul ascuțit, alternativ al unui lucru care se mișcă cînd într-un sens, cînd în altul. <> Compus; (*deprec.; subst. m.*) *scîrța-scîrța-pe-hîrtie* = funcționar, conțopist. *Iacă, niște papugii,... niște scîrța-scîrța pe hîrtie!* (CAR.). **2** (*adesea repet.*) Cuvînt care imită zgomotul caracteristic produs de încălțăminte în timpul mersului. *Cizmele: scîrț-scîrț! Trece pe uliță* (STANCU). ◆ (*subst. m.*) Adaos (din piele) la încălțăminte, pentru a o face să scîrțîie în timpul mersului. *Pusese piele bună... Numai scîrți uitase Pavăl să puie* (CR.). **3** (*fam.*) Exclamație de dezaprobare, de împotrivire sau de dispreț față de afirmația cuiva; da' de unde, vorbă să fie! *Iaca scîrț! Nu vreau să fac ce mi-a zis.* • și *scîrța, scîrțai interj.* /onomat.

scîrța *interj.* v. scîrț.

scîrțai *interj.* v. scîrț.

scîrțăn, -ă *adj., s.m., s.f.* (*fam.*) Scîrțar. • pl. *-i, -e.* /***scîrț*** + *-an*.

scîrțár, -ă *adj., s.m., s.f.* (*fam.*) (Om) meschin, zgîrcit; scîrțar. • pl. *-i, -e.* /***scîrț*** + *-ar*.

scîrțăí *vb. IV.* v. scîrțîi.

scîrțíi *vb. IV.* v. scîrțîi.

scîrțiitór, -oáre *adj.* v. scîrțîitor.

scîrțiitúră *s.f.* v. scîrțîitură.

scîrțîí *vb. IV. intr.* **1** (*despre obiecte, materiale, corpuri etc.*) A produce (prin frecare, deplasare, din cauza greutății etc.) un zgomot ascuțit, strident, supărător, neplăcut. *Leneș scîrție țîțîna ruginită de la ușe* (GOGA). <> Expr. *A unge osia ca să nu scîrțîie* (*carul*) = a cîștiga bunăvoința cuiva cu daruri sau cu bani; a mitui. (*tr.*) *A scîrțîi ușa cuiva* = a stărui pe lîngă cineva cu insistențe plictisitoare. *A unge ușa să nu scîrțîie* v. unge. **2** (*despre vehicule încărcate cu greutăți mari*) A merge, a înainta cu greu, producînd un zgomot strident, caracteristic. *Carele cu pîine scîrțîiau spre satele munților* (CE. PETR.). **3** (*despre încălțăminte*) A produce (în timpul mersului) un zgomot ascuțit, caracteristic. *Ghetele de piele de bizon... scîrțîiau în noaptea sonoră* (CE. PETR.). **4** (*despre insecte*) A scoate sunete stridente, asemănătoare cu zgomotul produs prin frecare de unele obiecte. *Pentru ce cînd iese luna Greierul scîrție-ntruna?* (CĂL.). **5** Analog. (*fam., deprec.; despre oameni*) A cînta prost, strident dintr-un instrument muzical cu coarde. *Ne plăcea să mîncăm mititei la birt... ascultînd țigani pirpirii, ce scîrțîiau din vioară* (BRĂ.). <> (*tr.*) *Un soldat țigan scîrțîi din scripcă toate cîntecele frontului* (CE. PETR.). **6** (*fam.*) A scrie greu, mișcînd anevoie, apăsînd și zgîriind cu tocul pe hîrtie. *Mai are de scîrțîit cu condeiul prin condici* (SADOV.). **7** Fig. (*fam.; despre mecanisme; ext. despre acțiuni, activități etc.*) A progresa greu, anevoie; a nu funcționa cum trebuie. ◆ (*despre oameni*) A nu se simți bine, a o duce rău cu sănătatea. *Băbătia lui, de la o vreme încoace, nu știu ce avea, că începuse a scîrțîi* (CR.). • prez.ind. *scîrțîi.* și *scîrțăi, scîrții vb. IV.* /***scîrț*** + *-îi*.

scîrțiiálă *s.f.* Scîrțîit. *Cu gîțîieli, cu scîrțîieli, corabia e trasă la mal* (TUD.). • pl. *-ieli.* /***scîrțîi*** + *-eală*.

scîrțîíre *s.f.* Acțiunea de *a scîrțîi* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***scîrțîi***.

scîrțîít[1] *s.n.* **1** Zgomot sau sunet ascuțit, strident care se produce prin frecare, deplasare, apăsare etc.; scîrțîială, scîrțîitură. *O mare ușă de fier se învîrtește din țîțîni c-un scîrțîit metalic* (VLAH.). **2** Sunet specific, strident scos de unele insecte. *Scîrțîit de greier* (CĂL.). **3** (*fam.; deprec.*) Sunet sau serie de sunete stridente scoase de un instrumentist fără talent care cîntă la un instrument cu coarde. *Un scîrțîit dulce de vioară* (TEOD.). • pl. *-uri.* /v. ***scîrțîi***.

scîrțîít[2]**, -ă** *adj.* Scîrțîitor. • pl. *-ți, -te.* /v. ***scîrțîi***.

scîrțiitór, -oáre *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care scîrțîie, care produce un scîrțîit; care produce sunete stridente, neplăcute, supărătoare; care produce o senzație auditivă neplăcută. *Acolo începe scara de lemn scîrțîitor* (TEOD.). **2** *s.f.* Jucărie care produce un zgomot specific, strident, prin rotirea unui dispozitiv; hîrîitoare. *Să nu plîngă puișorul bunicăi, că-i dă baba o bucățică de zahăr și-i cumpără la tîrg o scîrțîitoare* (PER.). **3** *s.f.* Dispozitiv (rudimentar) de lemn, prevăzut cu aripioare care, fiind puse în mișcare, de vînt sau cu mîna, produc un zgomot strident și alungă păsările din semănături. **4** *s.f.* Scîrț la încălțăminte. **5** *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee anuală, cu tulpina întinsă pe pămînt, cu frunzele înțepătoare și cu florile hermafrodite, verzui (*Polycnemum arvense*); troscoțel. **6** *s.m.* (*fam.; deprec.*) Instrumentist care emite sunete stridente,

false cîntînd la un instrument cu coarde. *Dacă ați fi un bun instrumentist și nu un scîrțîitor, v-aș recomanda ceva mult mai fin* (CĂL.). • sil. *-țî-i.* și *scîrțiitór, -oáre* adj. /**scîrți** + *-tor*.

scîrțîitúră *s.f.* **1** Scîrțîit[1](1). *O scîrțîitură seacă, îndărătnică, se rostogoli prin casă* (DAN). **2** (*fam.; deprec.*) Sunet (nearmonios, strident) emis de un instrument muzical cu coarde; scîrțîit. *Vedeam horele încinse de flăcăi și fete, jucînd la scîrțîitura unei vioare* (SIO.). • sil. *-țî-i-*. pl. *-i.* și *scîrțiitúră s.f.* /**scîrți** + *-tură*.

sciádă *s.f.* (*înv.*) Stivă, grămadă de lemne. • pl. *-e.* /<pol. ***sklad***, ucr. ***склад***.

sclái *s.n.* Parte componentă a joagărului, care poartă bușteanul după ce a trecut de fierăstrău. • pl. *-uri.* /etimol. nec.

sclav, -ă *s.m., s.f.* **1** Persoană lipsită de orice drepturi civile și politice și de mijloace de trai, aflată în proprietatea deplină a unui stăpîn pentru care muncește; rob. *Astfel umana roadă în calea ei îngheață, Se petrifică unul în sclav, altu-mpărat* (EMIN.). ◆ Ext. Persoană aservită din punct de vedere economic, social, politic. *Oamenii cei mai avuți au devenit sclavii cămătarilor* (ARIST.). **2** Fig. Persoană care satisface, în mod servil, cu supunere oarbă, voința altuia. *În familia sa, femeia era o sclavă.* **3** Fig. Persoană care își subordonează integral voința sau acțiunile unei pasiuni, unei dogme, unui viciu etc.; rob. *Era sclavul unei discipline care-i pulsa în sînge* (SADOV.). • pl. *-i, -e.* /<lat. ***sclavus***; cf. fr. *esclave*.

sclavagísm *s.n.* Sistem economico-social și politic (anterior feudalismului), bazat pe proprietatea privată a stăpînilor de sclavi asupra mijloacelor de producție și asupra sclavilor. ◇ Fig. *Sclavagismul conjugal.* • /<fr. ***esclavagisme***, după *sclav*.

sclavagíst, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care aparține sclavagismului, care se referă la sclavagism. *Prăbușirea orînduirii sclavagiste... aduce cu sine căderea culturii antice* (VIANU). ◇ *Democrație sclavagistă* v. democrație. **2** *s.m., s.f.* Partizan al sclavajului negrilor din S USA, în timpul Războiului de Secesiune. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***esclavagiste***, după *sclav*.

sclaváj *s.n.* Sclavie; ext. stare de aservire economică, socială, politică. *În Dacia lui Burebista era încă un sclavaj patriarhal* (DAIC.). • pl. *-e.* /<fr. ***esclavage***.

sclavíe *s.f.* **1** Stare, condiție de sclav; sclavaj, robie. *Vreau să mor în bătălie, nu ca sclavul în sclavie* (M. I. CAR.). ◇ Expr. *A rupe lanțul sclaviei* v. rupe. **2** Fig. Stare de totală dependență politică, socială și economică în care este ținută o țară, o categorie socială, un individ. *Cad putredele tronuri în marea de urgie, Se sfarmă deodată cu lanțul de sclavie Și sceptrele de fier* (EMIN.). **3** Fig. Stare a celui subjugat de o pasiune, de un viciu etc. *Sclavia tutunului.* • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /**sclav** + *-ie*.

sclepț *s.m.* (*entom.*) **1** (*înv., reg.*) Streche (a vitelor, a oilor, a cailor etc.). **2** (*înv., reg.*) Tăun. **3** (*reg.*) Țînțar. • pl. *-i.* /cf. srb. *šklopac*.

scler- Elem. de compunere „dur, rigid, scleros"; „indurație", „sclerotică". • și *sclero-*. /<fr. ***sclér(o)***-; cf. gr. *σκληρός* „dur".

scleradeníe *s.f.* (*med.*) Adenopatie cu caracter scleros. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***scléradénie***.

sclerál, -ă *adj.* (*anat., med.*) Care se referă la sclerotică; al scleroticii. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***scléral***.

scléră *s.f.* (*anat.*) Învelișul solid al globului ocular. • pl. *-e.* /<germ. ***Sklera***.

sclerectazíe *s.f.* (*med.*) Distensie a scleroticii, în urma unor leziuni inflamatorii sau degenerative. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***sclérectasie***.

sclerectomíe *s.f.* (*chir.*) Rezecție chirurgicală a sclerei sau a scleroticii. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***sclérectomie***.

scleredém *s.n.* (*med.*) Edem scleros la nivelul căruia pielea pare injectată cu parafină, avînd consistență ceroasă. • pl. *-e.* /<fr. ***scléroedème***; cf. gr. *σκληρός* „tare", *οἴδημα* „umflătură".

sclereídă *s.f.* (*bot.*) Celulă moartă poliedrică, cu membrana îngroșată și lignificată, care formează țesutul dur al cojilor (de nucă, de alune) sau al sîmburilor (la piersici, la prune etc.); scleroblast. • pl. *-e.* /<fr. ***scléréide***, germ. ***Sklereide***; cf. gr. *σκληρός* „tare", *εἶδος* „aspect".

sclerém *s.n.* (*med.*) Sclerodermie difuză. • /<fr. ***sclérème***; cf. gr. *σκλήρωμα* „întărire, induratie".

scleremíe *s.f.* (*med.*) Sclerodermie generalizată. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***sclérémie***.

sclerenchím *s.n.* (*bot.*) Țesut vegetal de susținere, format din celule moarte, lungi, cu membranele îngroșate, mai mult sau mai puțin lignificate. • pl. *-uri.* /<fr. ***sclérenchyme***; cf. gr. *σκληρός* „tare", *ἔγχυμα* „injecție, instilație".

sclerenchimátic, -ă *adj.* (*bot.*) Care este de natura sclerenchimului. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***sclérenchymatique***.

sclerificá *vb. I. intr.* A se întări, a se lignifica. • prez.ind. pers. 3 *-ică.* /cf. fr. *sclérification*.

sclerificáre *s.f.* Întărire, lignificare. • pl. *-ări.* /v. ***sclerifica***.

sclerificát, -ă *adj.* Care s-a întărit, care s-a lignificat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***sclerifica***.

sclerítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a scleroticii; sclerotită. • pl. *-e.* /<fr. ***sclérite***.

sclero- v. scler-.

scleroblást *s.n.* (*bot.*) Sclereidă. • pl. *-e.* /<gr. ***σκληρός*** „dur", ***βλαστός*** „germene".

scleroblastém *s.n.* (*med.*) Țesut embrionar din care se formează oasele. • /<fr. ***scléroblastème***.

sclerocărp, -ă *adj., s.n.* (*bot.*) **1** *adj.* Care are fructe tari. **2** *s.n.* Înveliș dur al sîmburelui. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***sclérocarpe***; cf. gr. *σκληρός* „dur", *καρπός* „fruct".

sclerocaulíe *s.f.* (*bot.*) Structură dură și uscată a unei tulpini. • sil. *-ca-u-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***sclérocaulie***.

sclerocheratítă *s.f.* (*med.*) Inflamație simultană a scleroticii și a corneei. • pl. *-e.* /<fr. ***sclérokératite***.

scleroconjunctivítă *s.f.* (*med.*) Inflamație simultană a scleroticii și a conjunctivei. • pl. *-e.* /<fr. ***scléro-conjonctivite***.

sclerocoroidítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a scleroticii și a coroidei. • sil. *-ro-i-*. pl. *-e.* /<fr. ***scléro-choroïdite***.

sclerodactilíe *s.f.* (*med.*) Sclerodermie localizată la extremitățile degetelor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***sclérodactylie***; cf. gr. *σκληρός* „tare", *δάκτυλος* „deget".

sclerodérmi *s.m. pl.* (*iht.*) Subordin de pești plectognați, a căror piele conține plăci osoase. • /<fr. ***sclérodermes***.

sclerodermíe *s.f.* (*med.*) Boală caracterizată prin îngroșarea pielii și a țesutului celular subcutanat și prin atrofierea și deformarea tegumentelor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***sclérodermie***; cf. gr. *σκληρός* „dur", *δέρμα* „piele".

sclerodesmíe *s.f.* (*med.*) Creștere a consistenței ligamentelor pînă la rigiditate. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***sclérodesmie***.

sclerodónt, -ă *adj.* Care are dinți rigizi. • pl. *-ți, -te.* /<gr. ***σκληρός*** „dur", ***ὀδούς, ὀδόντος*** „dinte".

sclerofíl, -ă *adj.* (*bot.; despre plante*) Care are frunzele rigide și cuticula groasă, adaptate la secetă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***sclérophylle***; cf. gr. *σκληρός* „dur", *φύλλον* „frunză".

sclerofilíe *s.f.* (*bot.*) Însușire a plantelor sclerofile. • pl. *ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***sclérophyllie***.

sclerofít, -ă *adj., s.f.* (*bot.*) (Plantă) care are frunzele rigide, prevăzută cu spini, săracă în clorofilă, de obicei sempervirescentă. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***sclérophyte***.

scleroftalmíe *s.f.* (*med.*) Scleroza țesutului conjunctiv al ochiului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***sclérophtalmie***.

sclerogén, -ă *adj.* **1** (*med.*) Care provoacă scleroză. **2** (*bot.; despre țesuturi vegetale*) Care produce lignină. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***sclérogène***; cf. gr. *σκληρός* „dur", *γεννάω* „a naște".

sclerográf *s.n.* Aparat pentru evaluarea elasticității metalelor. • pl. *-e.* /<fr. ***sclérographe***.

scleroíd, -ă *adj.* Care are aspect dur. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***scléroïde***.

sclerolipomatóză *s.f.* (*med.*) Hipertrofie a țesutului conjunctiv al unui organ, cu acumulare de celule grase și țesut fibros. • /<fr. ***sclérolipomatose***.

scleróm *s.n.* (*med.*) Scleroză. • /<fr. ***sclérome***; cf. gr. *σκλήρωμα*.

scleromalacíe *s.f.* (*med.*) Afecțiune care constă în subțierea progresivă pînă la eliminare a unor porțiuni din scleră; ramolisment al scleroticii. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***scléromalacie***.

sclerometríe *s.f.* Determinare a durității mineralelor și a corpurilor metalice, solide, prin măsurarea durității la zgîriere. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***sclérométrie***.

sclerométru *s.n.* Instrument pentru determinarea durității mineralelor și a corpurilor metalice, prin măsurarea rezistenței lor la zgîriere. • pl. *-e.* /<fr. ***scléromètre***; cf. gr. *σκληρός* „dur", *μέτρον* „măsură".

sclerón *s.n.* Aliaj ușor și dur pe bază de aluminiu. • /<germ. ***Skleron***.

scleronichíe *s.f.* (*med.*) Îngroșare congenitală a unghiilor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<engl. ***scleronychia***.

scleronóm, -ă *adj.* (*despre legăturile sistemelor de puncte materiale*) Care nu variază în timp; rigid. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***scléronome***.

scleroplastíe *s.f.* (*chir.*) Refacerea chirurgicală a sclerei. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<engl. ***scleroplasty***.

scleropód, -ă *adj.* (*bot.; despre plante*) Care are suport rigid. • pl. *-zi, -de.* /<fr. ***scléropode***.

scleropoichilodermíe *s.f.* (*med.*) Sclerodermie progresivă asociată cu pigmentație și cu telangiectazie cutanată. • sil. *-po-i-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***scléropoïkilodermie***.

scleroproteíină *s.f.* (*biol.*) Proteină fibroasă, foarte rezistentă, care constituie elementul organic principal al țesutului de susținere a organismului. • pl. *-e.* /<fr. ***scléroprotéine***.

scleroptér, -ă *adj.* (*despre foliole*) Care are aripi rigide. • pl. *-i, -e.* /<gr. ***σκληρός*** „dur", ***πτερόν*** „aripă".

sclerós, -oásă *adj.* **1** (*med.*) Care este cauzat de scleroză. ◆ (*despre țesuturi*) Care este îngroșat, fibros. **2** (*despre ființe*) Care este sclerozat. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***scléreux***; cf. gr. *σκληρός* „tare".

sclerosarcóm *s.n.* (*med.*) Tumoare dură a țesutului celular. • pl. *-oame.* /<fr. ***sclérosarcome***.

scleroscóp *s.n.* Instrument pentru determinarea durității materialelor prin reacția elastică la lovire a unui percutor în cădere liberă pe suprafața materialului respectiv. • pl. *-oape.* /<fr. ***scléroscope***; cf. gr. *σκληρός* „dur", *σκοπέω* „a examina".

sclerosféră *s.f.* (*geol.*) Zonă externă a stratisferei în care rocile, sub acțiunea presiunii și a temperaturii, sînt casante la deformațiile tectonice. • /<germ. ***Sklerosphäre***.

sclerospérm, -ă *adj.* (*bot.*) Care are semințe uscate. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***sclérosperme***.

sclerót *s.m.* (*biol.*) Organ de înmulțire vegetativă și de rezistență, la unele ciuperci, alcătuit dintr-o împletitură de hife și învelit de un strat protector. • pl. *-ți.* /<fr. ***sclérote***; cf. gr. *σκληρότης* „duritate".

sclerótică *s.f.* (*anat.*) Înveliș exterior, netransparent al globului ocular, care constă dintr-o membrană tare, fibroasă, cu funcție protectoare; albul ochiului, albuș. • pl. *-ce.* /<fr. ***sclérotique***.

sclerotítă *s.f.* (*med.*) Sclerită. • pl. *-e.* /<fr. ***sclérotite***.

sclerotóm *s.n.* (*chir.*) Instrument chirurgical folosit în sclerotomie. • /<fr. ***sclérotome***.

sclerotomíe *s.f.* (*chir.*) Incizie a scleroticii. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***sclérotomie***.

sclerotríh, -ă *adj.* Care are părul dur și rigid. • pl. *-i, -e.* /<gr. ***σκληρός*** „dur", ***θρίξ, τριχός*** „păr".

sclerozá *vb. I.* (*med.*) **1** *refl.* A se îmbolnăvi de scleroză, a fi atins de scleroză. ◇ Exager. (*fam.*) *Uiți mereu ce ai de făcut. Te-ai sclerozat.* ◆ Fig. A se împietri, a nu mai evolua. *Ai impresia că întreaga societate s-a sclerozat.* **2** *tr.* A provoca scleroza unui țesut. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***scléroser***.

sclerozánt, -ă *adj.* (*med.*) Care provoacă scleroză. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***sclérosant***.

sclerozáre *s.f.* (*med.*) Acțiunea de *a se scleroza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***scleroza***.

sclerozát, -ă *adj.* (*med.*) Care suferă de scleroză. *Un fluid proaspăt de viață... a redat elasticitatea mușchilor sclerozați* (CE. PETR.). ◇ (*deprec.; despre oameni*) *Îl considera un bătrîn sclerozat.* ◇ Fig. *Se ajunge astfel la un limbaj sclerozat.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***scleroza***.

sclerózá *s.f.* **1** (*med.*) Boală care se manifestă prin modificarea structurii normale a unui organ sau a unui țesut, cauzată de proliferarea țesutului conjunctiv pe care îl conține, în urma unor procese inflamatorii sau degenerative; sclerom. ◇ *Scleroză în plăci* = boală caracterizată prin leziuni sub forma unor multiple focare de demielinizare, diseminate în sistemul nervos central, putînd antrena tulburări neurologice diverse. *Hagienuș fu repartizat într-un salon cu cîțiva bolnavi de bună condiție, unii cu scleroze în plăci* (CĂL.). **2** Fig. Stare a ceea ce nu mai este capabil de evoluție, de adaptare, a ceea ce și-a pierdut orice suplețe. *Scleroza sistemului de asigurări sociale.* • pl. *-e.* /<fr. ***sclérose***; cf. gr. *σκληρωσις* „întărire, durificare".

sclifoeálă *s.f.* (*fam.*) Faptul de a se sclifosi; sclifosire; nazuri, capricii, mofturi, fasoane. *Haide, nu vă mai codiți, luați-o de aici... știu eu sclifoselile astea muierești* (VLAH.). • pl. *-eli.* /**sclifosi** + *-eală*.

sclifosí *vb. IV. refl. (fam.; deprec.; despre oameni)* **1** A plînge ori a se lamenta fără motiv sau a se preface că plînge; a se smiorcăi. *Mamă, se sclifosea el, Toma mi-a dat cu pumnul în inimă* (PRED.). **2** A face mofturi, nazuri, fasoane; a se fandosi. *Femeile în vîrstă, bucuroase că sînt în joc, se sclifoseau făcînd fel de fel de mofturi* (CA. PETR.). • prez.ind. *-esc.* /<ngr. ***στίλβωσα***, aor. lui *στιλβώνω* „a lustrui".

sclifosíre *s.f. (fam.)* Faptul de *a se sclifosi*; sclifoseală, sclifosit[1]. • pl. *-i.* /v. ***sclifosi***.

sclifosít[1] *s.n. (fam.; deprec.)* Sclifosire. • /v. ***sclifosi***.

sclifosít[2], -ă *adj. (fam.; deprec.)* Care se sclifosește, care face nazuri; fandosit, izmenit. <> *(subst.) Eu nu-mi chinui copila pentru niște sclifosite de profesoare* (E. BAR.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***sclifosi***.

sclimpúș *s.n. (reg.)* **1** Clempuș. **2** Cîrlig de rufe. • pl. *-e.* /*s-* + ***climpuș***.

sclinteálă *s.f.* v. scrînteală.

sclintí *vb. IV.* v. scrînti.

sclip *s.n. (înv.)* Boltă sau arcadă a unei construcții; ext. încăpere, construcție subterană boltită. *Puind trupul Ducăi Vodă așa în sclipul gropniței* (N. COST.). • pl. *-uri.* /<pol. dial. ***sklip***.

sclipeálă *s.f.* Sclipire. *Călărețul se trezi înainte-i cu sclipeala turnurilor de tinichea din oraș* (CAR.). • pl. *-eli.* /***sclipi*** + *-eală*.

sclípet *s.n. (pop.)* Sclipit. *Afară era o noapte de april cu sclipet de stele* (CE. PETR.). • /***sclipi*** + *-et*.

sclípeț *s.m. (bot.)* **1** Plantă erbacee perenă, din familia rozaceelor, cu tulpina noduroasă, cu frunzele trifoliate și cu florile mici, galbene, folosită în medicină (*Potentilla erecta*). *Aceste cataplasme cu fiertură tare de sclipeți alină durerile de gută și reumatism la încheieturi* (VOIC.). **2** *(bot.)* Dumbeț (*Teucrium chamaedrys*). **3** *(reg.)* Scînteiuță (*Anagallis arvensis*). • pl. *-i.* /***sclipi*** + *-eț*.

sclipí *vb. IV. intr.* **1** A produce o lumină puțin intensă (și intermitentă), ca o scînteie; a scînteia, a străluci. *Sub malul nalt rîul sclipea într-o bulboană* (SADOV.). **2** *(despre ochi, privire)* A avea o strălucire deosebită, vie (din cauza emoției), a scînteia. *Îi jucau fără astîmpăr ochișorii vioi... sclipind de vicleană răutate* (M. I. CAR.). ◆ Fig. *(despre oameni)* A se remarca printr-o inteligență, printr-o înfățișare luminoasă, deosebită. *Copilul sclipește de inteligență.* • prez.ind. *-esc.* /*s-* + ***clipi***.

sclipiciós, -oásă *adj. (pop.; fam.)* Care este sclipitor. *Capricioase rotocoale... răsar ca zbenghiuri sclipicioase, împodobind sprincenele de sub streașină* (ODOB.). • pl. *-oși, -oase.* /***sclipi*** + *-icios*.

sclipínd, -ă *adj. (înv.)* Sclipitor. *Pe bolovani în trîmbe, pe stîncile sclipinde* (BOLL.). • pl. *-zi, -de.* /v. ***sclipi***.

sclipíre *s.f. (adesea cu determ. în gen.)* Faptul de *a sclipi*; lumină puțin intensă (și intermitentă); sclipeală, sclipit; lucire, scînteiere. *Soarele scoate sclipiri din sticlăria de pe polițe* (GÎRL.). ◆ Strălucire specifică, vie a ochilor. *Presimțea o sclipire prietenoasă în pleoapele piezișe ale vecinei* (CĂL.). • pl. *-i.* /v. ***sclipi***.

sclipít[1] *s.n.* Sclipire; sclipet. *S-ar fi zis că înseși stelele, în sclipitul lor, lăcrămează auzind acest glas înduioșat* (GAN.). • /v. ***sclipi***.

sclipít[2], -ă *adj. (înv.)* Sclipitor. • pl. *-ți, -te.* /v. ***sclipi***.

sclipitór, -oáre *adj.* **1** Care sclipește; care este lucitor, lucios, strălucitor, scînteietor, sclipicios. *Mii de roiuri de albine Curg în rîuri sclipitoare* (EMIN.). ◆ Fig. Care este luxos, fastuos. *Ca să-și aline privirea, întoarse ochii de la schimonoselile desculțului la sclipitorul echipagiu* (CE. PETR.). **2** *(despre ochi, privire etc.)* Care are o strălucire specifică, vie (de emoție). *Ochii negri, sclipitori de curiozitate* (REBR.). ◆ Fig. *(despre oameni)* Care se remarcă printr-o inteligență deosebită; care este foarte dotat, talentat (într-un anumit domeniu). *La olimpiadă au fost concurenți sclipitori.* <> Ext. *Amator de imagini, de jocuri de cuvinte, de formă sclipitoare* (RALEA). • pl. *-ori, -oare.* /***sclipi*** + *-tor*.

sclipitúră *s.f.* Lucire, sclipire momentană, trecătoare. *Lui Stoica îi năzări, printre copacii ce dădeau în vale, o sclipitură ca de brici* (GAL.). • pl. *-i.* /***sclipi*** + *-tură*.

sclipuí *vb. IV. tr. (pop.; compl. indică bunuri materiale)* A strînge cu greu, puțin cîte puțin (din cele necesare); a face rost, a agonisi, a procura. *Lapte, brînză, unt și ouă de-am putea sclipui, să ducem în tîrg, ca să facem ceva parale* (CR.). • prez.ind. *-iesc, sclípui.* /etimol. nec.

sclipuíre *s.f. (reg.)* Faptul de *a sclipui*. • pl. *-i.* /v. ***sclipui***.

sclitádă *s.f. (înv., reg.)* Poreclă. • pl. *-e.* /<ngr. ***σκλητάδα***.

scliviseálă *s.f.* **1** *(pop.; fam.)* Sclivisire. **2** Concr. *(constr.)* Strat subțire de tencuială de ciment care se aplică pe suprafața unui element de construcție pentru a obține suprafețe netede și impermeabile. • pl. *-eli.* /***sclivisi*** + *-eală*.

sclivisí *vb. IV.* **1** *refl. (pop.; fam.; adesea peior.)* A se îmbrăca cu îngrijire exagerată; a se dichisi, a se găti. *Tineri parfumați, de spirit, sclivisiți ca de paradă* (VLAH.). **2** *tr. (compl. indică suprafețe dure, îndeosebi metalice)* A netezi, a lustrui. *Artiștii lui Neagoe Basarab... fățuiau și scliviseau subțire cu dălțița* (ODOB.). **3** *tr. (constr.)* A aplica un strat de scliviseală pentru a netezi și a impermeabiliza. • prez.ind. *-esc.* /<ngr. ***σκλιβώσα***, aor. lui *σκλιβώνω*.

sclivisíre *s.f.* Acțiunea de *a (se) sclivisi* și rezultatul ei; scliviseală; dichisire; netezire, lustruire. • pl. *-i.* /v. ***sclivisi***.

sclivisít, -ă *adj.* **1** *(pop.; fam.; adesea peior.; despre oameni)* Care este dichisit, gătit, aranjat. *În coconașul sclivisit... se dezvăluiseră virtuți rare, un caracter* (M. I. CAR.). <> *(subst.) Niște sclivisiți fără curaj, ca și mine de altfel* (VIN.). **2** *(înv., reg.)* Care este netezit, lustruit; șlefuit; lucios. *Sclipeau toate zidurile albe, de ți se părea că e o hîrtie sclivisită ori o batistă spălată și-nălbită* (CAR.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***sclivisi***.

sclobozít, -ă *adj.* v. slobozit[2].

sclobozitór, -oáre *adj., subst.* v. slobozitor.

sclobozitúră *s.f.* v. slobozitură.

scoábă[1] *s.f.* **1** *(adesea urmat de determ. „de fier")* Piesă metalică în formă de bară scurtă, cu capetele îndoite în unghi drept și ascuțite la vîrf, folosită mai ales la fixarea elementelor de lemn ale construcțiilor provizorii. *Patru băieși bătrîni desprinseră praporii din scoabele de fier* (AGÂR.). <> *(adv.; ca determ. al adj. „uscat", „slab", cărora le dă val. de super. abs.) Era uscată scoabă, cu nas lung, ascuțit* (STANCU). <> Expr. *A se face scoabă* = a slăbi foarte tare. <> Compar. *(cu aluzie la forma îndoită sau la subțirimea scoabei) O babă șade pe prispă, ca o scoabă, prăjindu-se la soare* (REBR.). **2** *(pop.; fam.)* (Epitet depreciativ pentru o) persoană slabă (și rea). *Cele trei scoabe își lărgiră gura pînă la urechi* (IOV.). **3** Nume dat unor piese metalice sau de lemn, asemănătoare ca formă sau ca funcție cu scoaba, folosite în lucrări de dulgherie, de tîmplărie etc. **4** *(iht.)* Fiecare dintre discurile osoase de pe pielea unor pești (morunul, cega, nisetrul etc.). • pl. *-e.* /<sl. veche **скоба**; cf. *скоба*, srb. *skoba*.

scoábă[2] *s.f.* **1** *(reg.)* Adîncitură, de diverse forme sau mărimi, făcută cu dalta sau cu un alt instrument ascuțit, într-o piesă de lemn, în care de obicei se fixează sau se introduce o altă piesă. **2** *(înv.)* Scobitură în zid; firidă. *Într-o scoabă, în părete, ardea o candelă* (ODOB.). **3** Analog. Loc (păduros) înfundat între dealuri sau între munți; depresiune, vale. • pl. *-e.* /de la ***scobi***.

scoáce *vb. III.* **1** *tr. (pop.; compl. indică lapte acru)* A încălzi (ușor) pentru a-l închega și a-l transforma în brînză. *Chișleagul dacă-l scoci... se preface în brînză de vaci, iar restul este zerul* (CR.). **2** *tr., refl. (reg.)* A (se) fierbe sau a (se) coace un timp îndelungat sau mai mult decît trebuie. *Vîrî oala... în cuptor potolit, ca să se scoacă boiștenii în dulceața lor* (SADOV.). **3** *refl. (înv.; despre fîn, paie, făină etc.)* A se încinge, a se aprinde. • prez.ind. *scoc.* / lat. ***excoquĕre***.

scoárță *s.f.* **1** Înveliș extern (gros și foarte rezistent) al trunchiului și al crengilor unui copac sau al unei plante lemnoase. *Scoarța de brad e ușoară ca pielea de căprioară* (CĂL.). <> *(reg.) Scoarță dulce* (sau *aromatică*) = scorțișoară. <> Loc.adj. *(reg.) De scoarță* = vitreg. Δ *Soră de scoarță* v. soră. <> Expr. *Obraz de scoarță* = om necioplit, lipsit de rușine, de bună-cuviință. *Picioare de cal, gură de lup, obraz de scoarță și pîntece de iapă se cer unui popă* (CR.). *A avea obraz de scoarță* v. obraz. ◆ *(adv.)* Foarte tare, ca scoarța de copac. *Cu cămașa scoarță de sînge... doarme somnul cel fără deșteptare* (VLAH.). **2** *(geol.) Scoarță terestră* (sau *a pămîntului*) = învelișul extern solid al globului pămîntesc, cu o grosime care variază între 5 și 8 km în zona oceanică și între 30 și 80 km în zona continentală; litosferă. Δ Poet. *De la hîrletul înfipt în scoarța pămîntului, oamenii s-au ridicat pînă la dezagregarea atomului* (BOGZA). ◆ Gener. Pămînt. *În noiembrie... maidanul își schimba culoarea. Scoarța roșcovană căpăta o dungă cum e fierul* (E. BAR.). **3** *(anat.; și scoarța cerebrală)* Partea exterioară a emisferelor cerebrale, formată din substanță nervoasă cenușie; cortex cerebral. *Descoperirile lui Pavlov sînt hotărîtoare în ceea ce privește fiziologia scoarței* (PRED.). **4** Fiecare dintre cele două părți care alcătuiesc coperta (tare) a unei cărți, a unui registru etc. *Între grinzile casei găsisem o carte cu scoarță de piele* (EMIN.). <> Expr. *Din scoarță în* (sau *pînă în*) *scoarță* = de la prima pînă la ultima pagină, de la început pînă la sfîrșit, în întregime. *Am citit-o din scoarță-n scoarță, și cîteva capitole de mai multe ori* (ARGH.). **5** Fiecare dintre pereții de scîndură sau de nuiele cu care se înlocuiesc loitrele carului sau ale căruței cînd se transportă grăunțe sau alte obiecte mărunte. *Mă rezemai de o scoarță a carului și mă țineam să n-adorm* (SANDU-A.). **6** Covor (subțire) țărănesc de lînă; scorțar. *Scoarțele și alesăturile... fac podoaba casei* (VLAH.). <> Fig. *Noaptea întinde scoarțe, plocate și covoare, Urzite cu zigzaguri și cu chenar mărunt* (ARGH.). **7** *(arg.)* Portofel. • pl. *-e.* / lat. ***scortea***; cf. *scortĕus* „de piele".

scoáte *vb. III. tr.* **1** A face să iasă (afară), a lua ceva din locul unde se află sau dintr-o cantitate mai mare. *Am scos apă din fîntînă* (STANCU). <> Expr. *A scoate lapte din piatră (seacă)* = a face lucruri neobișnuite, dovedind isteține. *A scoate apă (și) din piatră (seacă)* v. apă. *A scoate (și) din piatră (seacă)* v. piatră. **2** *(compl. indică corpuri, obiecte etc. îngropate)* A dezgropa. *Duceți-vă acum și-l scoateți din groapă* (H. LOV.). **3** *(miner.; compl. indică materii solide, minereuri etc.)* A extrage ceva dintr-un spațiu, pentru a utiliza. *Băi din cari se scotea odinioară fier pentru trebuințele țării* (VLAH.). <> Expr. *A scoate* (pe cineva sau ceva) *din pămînt (din iarbă verde)* ori *de unde-o știi* sau *(reg.) din fundul pămîntului* = a găsi (pe cineva sau ceva) indiferent de mijloacele folosite sau de greutățile întîmpinate; a găsi, a face rost cu orice preț. *Vreți să scot din pămînt, din iarbă verde, cîțiva vinovați* (E. BAR.). **4** *(compl. indică bunuri materiale)* A obține un produs din ceva; a fabrica. *Ai scos din buturugă o vioară* (ARGH.). **5** A obține sau a face să obțină de la cineva sau de undeva, a face rost; spec. a încasa. *Dacă-i vorba să scot banii de la tine, apoi slabă nădejde* (REBR.). <> Expr. *A-și scoate pîinea* (sau, *reg., mămăliga*) = a-și cîștiga existența, a dobîndi cele necesare traiului. *Doi oameni cu doi boi, la vreme de iarnă, abia își puteau scoate mămăliga* (CR.). ◆ *(fin.; înv.)* A percepe. *Spre mai mare înlesnire a locuitorilor la plata acestor bani... suma aceasta... să se scoată acum* (AX.). ◆ A lua înapoi, a recupera, a răscumpăra. *Preda, nepotul Vladului, de va putea cîștiga bani, să-i dea și să-și scoată moșia* (DOC.). <> Expr. *A da cu banița și a scoate cu ciurul* (sau *cu lingura*) v. baniță. *A-și scoate pîrleala* v. pîrleală. ◆ Fig. A obține ceva de la cineva cu mare greutate. *Scoate bani de la el după multe rugăminți.* **6** *(compl. indică pachete, acte etc.)* A lua, a obține, a ridica ceva dintr-un anumit loc. *A scos pachetul de la poștă.* **7** A elibera dintr-o strînsoare; a degaja. *I-au scos mîinile din cătușe.* <> Expr. *A scoate pe cineva din ghearele cuiva* v. gheară. *A scoate din lanțuri* (pe cineva) v. lanț. *A scoate* (pe cineva) *din oprele* v. opreală. **8** *(compl. indică o parte a corpului, obiecte străine aflate accidental sau formate în interiorul organismelor sau în anumite părți ale lor)* A îndepărta, a trage afară (cu forța) ceva care incomodează, care vatămă; a smulge, a extrage, a extirpa. *Să-ți bage... deștul pe gît să scoată osul înfipt* (VOIC.). <> Zic. *Corb la corb nu scoate ochii. Prinde orbul, scoate-i ochii*, se spune cînd nu mai poți trage la răspundere pe cineva care ți-a greșit cu ceva sau cînd pierzi momentul prielnic pentru a face ceva. <> Expr. *A-și scoate sufletul* = a se obosi prea mult, a pune (prea) mult suflet, a se extenua. *A-i scoate* (cuiva) *ochii* (pentru ceva) = *a)* a-i aduce (cuiva) mereu aminte de un serviciu sau de un bine făcut cuiva; *b)* a reproșa (ceva cuiva); *c)* a ademeni, a amăgi, a ispiti. *Mi-ai ademenit fata... I-ai scos ochii cu niște bijuterii* (STANCU). *A-și scoate ochii unul altuia* = a se certa, a se bate; a-și imputa, a-și reproșa ceva. *A-și scoate ceva din cap* v. cap. *A scoate coasta de drac (din femeie)* v. coastă. *A-i scoate* (cuiva) *și dinții din gură* v. dinte. *A-și scoate un foc de la inimă* v. foc. *A-i scoate* (cuiva) *gărgăunii din cap* v. gărgăun. *A-și scoate* (sau *a-i scoate* cuiva) *ceva din gînd* v. gînd. *Scoate tot din gușă!* v. gușă. *A alerga* (sau *a umbla*) *după ceva* ori

după cineva cu limba scoasă v. limbă. *A-i scoate* (cuiva) *și măselele* (*din gură*) v. măsea. *A-i scoate cuiva* (ceva) *pe nas* v. nas. *A-i scoate* (cuiva) *sticlețîi din cap* v. sticlete. *A-i scoate cuiva sufletul* v. suflet. *A scoate șapte piei* (de pe cineva) v. șapte. *A scoate untul din cineva* v. unt. ◆ (*compl. indică stîlpi, pari, cuie etc.*) A apuca strîns și a smuci cu putere, a smulge din locul în care se află. *Se și apucase de lucru... scoțînd cu cleștele cuiele ușii celei vechi* (BRĂT.). ◇ Expr. *Cui pe* (sau *cu*) *cui se scoate* v. cui. **9** Fig. (*compl. indică afirmații, informații, mărturisiri*) A afla, a obține sau a reuși să afle prin forță, prin constrîngere, viclenie etc.; a smulge. *N-a fost chip să scot o vorbă de la ea* (CA. PETR.). **10** A elimina, a îndepărta, a exclude dintr-un ansamblu, dintr-o serie, dintr-un circuit, din uz, dintr-o conjunctură dată etc. *Această zicere uitată, de mult scoasă din întrebuințare* (M. I. CAR.). ◇ Expr. *A scoate din circuit* = *a*) a face să nu mai funcționeze, întrerupînd legăturile (unui aparat, unei instalații) cu circuitul; *b*) a retrage din circulație; a îndepărta pe cineva din activitate; *c*) a face să nu mai aibă nici o autoritate. *A scoate corecturile* = a îndrepta greșelile indicate în corecturile unui text pregătit pentru tipar. *A scoate* (pe cineva) *din cauză* v. cauză. *A scoate* (pe cineva) *din circulație* v. circulație. *A scoate din context* v. context. *A scoate gradul* v. grad. *A scoate din luptă* v. luptă. ◆ (*compl. indică alimente*) A înlătura din alimentație; a suprima. *Trebuie să scoată dulciurile din alimentație, pentru a slăbi.* **11** (*compl. indică urme lăsate de corpuri străine sau de substanțe care pătează*) A îndepărta, a face să dispară. *Se ștergea cu un burete muiat în apă de castraveți ca să scoată petele* (FIL.). ◇ Expr. *A scoate rufele din boală* (sau *boale*) v. rufă. **12** (*mat.; pop.*) A scădea. *Scoțînd din trei unu rămîn doi.* **13** A lua sau a deplasa, a da jos din locul unde a fost prins, fixat, agățat. *Ce trînteși ușa s-o scoți din țîțîni?* (VLAH.). ◇ Expr. *A scoate* (pe cineva) *din balamale* v. balama. *A scoate* (pe cineva) (*afară*) *din țîțîni* v. țîțînă. **14** A trage afară. *Inelul scump i-l scoate de pe degetul cel mic* (EMIN.). **15** A da jos de pe sine sau de pe altcineva un obiect de îmbrăcăminte, de podoabă etc.; a descălța. *Ar trebui să-ți scoți pantofii* (VIN.). ◇ Expr. *Pe unde scot* (sau *scoți* etc.) *cămașa?* = cum aș (sau ai etc.) putea să scap (ori să scapi etc.) din încurcătură sau din necazul în care mă aflu (sau te afli etc.)? *Un sărăcan ca mine pe unde o să scoată cămașa?* (STANCU). *A-și scoate căciula* v. căciulă. *A nu ști* (sau *a nu avea*) *pe unde să scoți cămașa* v. cămașă. *A-și scoate masca* v. mască. **16** A lua, a trage afară din locul în care a fost vîrît, ascuns, închis, băgat etc. și a aduce la vedere. *Scoase din fundul unei lăzi hîrbuite și vechi o cute* (EMIN.). ◇ Loc.adj., adv. *Cu sabia scoasă* = (care este) gata de luptă, de atac cu sabia. *Mergea cu sabia scoasă chiar și prin păduri* (BAC.). ◇ Expr. *A scoate sabia* (*din teacă*) = a începe vrajba, războiul. (*Ca*) *scos*, se spune despre persoanele foarte îngrijit îmbrăcate, dichisite. *A scoate armele* v. armă. *A scoate asul din mînecă* v. as. *Scos ca din cutie* sau *ca scos din cutie* v. cutie. *A scoate sabia* (împotriva cuiva) v. sabie. ◆ A lua de pe foc, din cuptor etc., unde s-au aflat în timpul preparării. *Am pus turta pe foc să se coacă... După ce mai șezu nițel, zise moșu să o scoată din spuză că s-o fi copt* (ISP.). *A scoate castanele* (ori *cărbunii*) *din foc* (sau *din spuză*) *cu mîna altuia* v. mînă. **17** A trage în sus, a aduce la suprafață, la lumină, a ridica din adîncuri; spec. a trage afară de unde a căzut sau s-a scufundat. *Îl scoate din fîntînă* (CR.). ◇ Expr. *A fi scos din ulcea* v. ulcea. **18** A scăpa, a salva, a ajuta (pe cineva) să iasă dintr-o situație dificilă, primejdioasă. *Te scoate de la greu și de la nevoie* (HOG.). ◇ Expr. *A scoate pe cineva basma curată* v. basma. *A scoate din buza morții* v. buză. *A scoate* (*ca*) *din gura lupului* v. lup. *A o scoate cu obraz curat* v. obraz. ◆ (*bis.; înv.*) A mîntui. *Tu, Doamne, ne scoate și ne socotește* (DOS.). ◆ A deshăma sau a dejuga un animal de tracțiune. *A scos calul din ham.* **19** A face pe cineva să iasă dintr-o anumită stare (sufletească, fizică, fiziologică); a schimba starea cuiva. *Ne vorbeau, scoțîndu-ne din adormire imaginația* (BLA.). ◇ Expr. *A scoate* (pe cineva) *din fire* (sau *din minți, din simțiri*) = *a*) a enerva pe cineva la culme, a mînia. *Anghel îl auzi și îndrăzneala lui Voicu îl scoase din fire* (PRED.); *b*) a face pe cineva să-și piardă judecata sănătoasă; a zăpăci, a suci capul. *O scosese din minți și pe Monica, făcînd-o părtașă la un dans improvizat* (TEOD.). *A scoate* (pe cineva) *din viață* (sau *dintre cei vii*) = a omorî (pe cineva). *A nu mai scoate* (pe cineva) *din...* = a nu mai înceta de a numi (pe cineva) cu un nume, cu o poreclă, cu un calificativ (injurios). *A scoate* (cuiva) *peri albi* v. păr. *A scoate* (pe cineva) *din boii lui* v. bou. *A scoate* (pe cineva) *din pepeni* v. pepene. *A scoate* (pe cineva) *din răbdare* (sau *din răbdări*) v. răbdare. *A scoate* (pe cineva) *din sărite* v. sărit. **20** A face să plece din locul în care se află, a face să treacă dinăuntru afară; a duce afară. *Achim scoase caii din grajd* (PRED.). ◇ Expr. *A scoate* (pe cineva) *cu picioarele înainte* v. picior. ◆ A convoca, a aduna; a mobiliza (pentru o acțiune). **21** A duce, a conduce într-un anumit loc. *Te-ai rătăcit... Vreai să te scot la drumul mare?* (AGÂR.). ◇ Expr. *A scoate* (pe cineva) *în lume* = a conduce (pe cineva) la o petrecere, la un spectacol, a face (pe cineva) să cunoască societatea. *A o scoate la cap* v. cap. *A o scoate* (*pînă*) *la capăt cu ceva* v. capăt. *A o scoate la capăt cu cineva* v. capăt. *A scoate pe cineva în capăt* v. capăt. *A scoate ceva la căpătîi* v. căpătîi. *A o scoate la căpătîi* (cu ceva) v. căpătîi. *A scoate* (pe cineva) *la covrigi* v. covrig. *A scoate* (pe cineva) *la* (sau *în*) *larg* v. larg. *A scoate la* (*un*) *liman* v. liman. *A scoate* (pe cineva) *la lumină* v. lumină. **22** A ajuta pe cineva să parvină, să obțină o situație mai bună; a promova. *Școala l-a scos inginer.* ◇ Expr. *A scoate om din cineva* = a face pe cineva să devină om cumsecade, de valoare. *A scoate pe cineva din pulbere* v. pulbere. *A scoate* (pe cineva) *din tină* v. tină. **23** A lua în mînă, în brațe etc., pentru a duce undeva. *Te leg burduf și te scot din țară* (CE. PETR.). **24** A obliga, a determina să vină, să se prezinte undeva. ◇ Expr. *A scoate la lecție* v. lecție. *A fi scos la raport* v. raport. *A scoate la tablă* v. tablă. **25** (*uneori cu determ. „afară”*) A da afară pe cineva dintr-un anumit loc; a alunga, a izgoni. *Intrăm după el și-l scoatem de urechi afară* (CAR.). ◇ Expr. *A scoate în afara legii* v. lege. *A scoate* (pe cineva) *din răboj* (*afară*) v. răboj. ◆ A azvîrli, a arunca. *A scos mobila stricată din casă.* **26** A îndepărta pe cineva dintr-o funcție, a da afară; a concedia, a demite. *Am să vă scot pe toți din slujbă* (AGÂR.). ◇ Loc.vb. *A scoate* (pe cineva) *la pensie* v. pensie. ◇ Expr. *A scoate din pîine* v. pîine. *A scoate* (pe cineva) *din șa* v. șa. **27** A pune la vedere; a da la iveală, a înfățișa, a expune. *Cele mai frumoase modele au fost scoase în vitrină.* ◇ Expr. *A scoate în evidență* (sau *în relief*) = a sublinia, a reliefa, a accentua. *Epitetele scot în evidență particularitățile închipuirii și sensibilitățile poetului* (VIANU). *A scoate la lumină* (sau *la iveală* ori *în vileag*) = *a*) a da pe față, a face cunoscut; a dezvălui. *Nu-l lăsa nicidecum să scoată inelul la iveală* (ISP.); *b*) a face să fie văzut. *Îndată ce am sosit aici mi-am scos fetele la ivală* (ALECS.); *c*) a tipări. *Scoate la lumină două vodeviluri* (PER.). *A scoate la* (sau *în*) *vînzare* (ori *la mezat, la licitație*) = a pune în vînzare (sau la mezat, la licitație). *Scoatem moșia în vînzare* (BRĂT.). *A scoate pe piață* = a valorifica prin vînzare; a produce în scopul vînzării. *A scoate la arătare* v. arătare. *A se scoate în evidență* v. evidență. *A scoate* (ceva) *în vînzare cu toba* v. tobă. *A scoate din umbră* (pe cineva sau ceva) v. umbră. *A scoate* (ceva) *în valoare* v. valoare. **28** A împinge înainte, făcînd să iasă în afară; a lăsa să se vadă, a da la iveală. *Dumneata stai aicea și nu scoate capul pe punte* (TUD.). ◇ Expr. *A scoate capul în lume* v. cap. *A scoate coarne* v. corn. *A-și scoate ghearele* v. gheară. *A scoate limba de-un cot* v. limbă. *A*(*-i*) *scoate limba* (cuiva, la cineva etc.) v. limbă. *A scoate* (sau *a-și scoate*) *nasul* (*la iveală*) v. nas. *A-și scoate obrazul în lume* v. obraz. (*Muncește, lucrează, aleargă, se ferește, fuge etc. de ceva*) *de-și scoate ochii* v. ochi. **29** A face să emane; a produce. *Încercă să aprindă o țigară... Nu scotea fum* (CE. PETR.). ◇ Expr. *A scoate panglici pe nas* v. nas. **30** A emite sunete, a pronunța cuvinte; a striga, a țipa; a vorbi, a spune, a formula un enunț. *Scoate un strigăt înecat și rămîne înmărmurit* (CAR.). ◇ *A*(*-i*) *scoate* (cuiva) *vorbe* (*rele*) = a vorbi de rău pe cineva; a denigra, a calomnia; a bîrfi. *O fac de rîs și-i scot eu nume?* (COȘB.). *A*(*-i*) *scoate vorbă* (sau *vorbe, cuvînt*) (*că...*) = a face să se răspîndească vestea, știrea că...; a aduce la cunoștință, a face să se audă, să se zvonească. *Începu să scoată vorbă că a prinde o ciută nu este vro treabă mare* (ISP.). *A*(*-i*) *scoate* (cuiva) *vorba* (sau *vorbele*) (*din gură*) *cu cangea* v. cange. *A-i scoate cuiva vorba* (*din gură*) *cu cleștele* v. clește. *A scoate* (cuiva) *nume* (*rău*) v. nume. *A-i scoate cuiva cuvîntul cu sfredelul* v. sfredel. *A nu scoate nici o vorbă* v. vorbă. **31** A crea, a inventa, a născoci, a scorni. *Zvonurile le scot cei care au anumite interese ori cei care nu sînt cu sufletul curat* (REBR.). **32** A face (pe nedrept) răspunzător de..., a acuza de ceva. *Se stăpîni... dîndu-și seama că oamenii n-au să-l înțeleagă și au să-l scoată tot pe el vinovat* (PRED.). ◇ Expr. *A scoate pe cineva dator* v. dator. **33** (*înv.*) A institui, a hotărî, a fixa, a stabili. *Au scos birul năpaste chemat* (ȘINC.). **34** (*compl. indică scrieri, publicații, cărți, reviste etc.*) A tipări, a edita, a publica. *Își cheltuia leafa de profesor universitar ca să scoată gazete* (CA. PETR.). ◇ Expr. *A scoate în tipar* v. tipar. **35** (*despre păsări*) A cloci ouăle și a face să iasă pui. *Giștele sălbatice scot cel dintîi rînd de pui* (SADOV.). **36** (*despre plante*) A face să răsară, să crească, să se dezvolte. *Iarba izbucnește din adîncuri scoțînd colți verzi* (STANCU). ◇ Expr. *A scoate colț* v. colț. **37** A face o copie, o reproducere; a fotografia. *A scos foarte multe fotografii în această excursie.* • prez.ind. *scot*, (*înv.; reg.*) *scoț*. / lat. ***excotĕre* = *excutĕre*.**

scoátere *s.f.* Acțiunea de *a scoate* și rezultatul ei. ◇ *Scoatere de pe rol* v. rol. **1** Extragere a unui lichid, a apei dintr-un spațiu închis sau delimitat, în vederea utilizării. *Scoaterea apei din fîntînă.* **2** Extragere, extracție; extirpare. *Scoaterea unei măsele poate fi dureroasă.* **3** Obținere, producere, dobîndire. *Scoaterea smîntînii din lapte.* **4** Eliminare, excludere. *S-a hotărît scoaterea sportivului nedisciplinat dintr-o competiție.* **5** Dezbrăcare, descălțare. *Scoaterea pantofilor la intrarea într-o moschee este obligatorie.* **6** Concediere, demitere, destituire. *Scoaterea dintr-o slujbă.* **7** Elaborare a unei lucrări în vederea publicării. *Scoaterea unor ediții de texte vechi încă manuscrise este absolut necesară.* **8** Creare, inventare, născocire. *Scoaterea unor vorbe ca acestea i se datorează întru totul.* • pl. *-i.* /v. ***scoate***.

scobái *s.m.* (*iht.; reg.*) Scobar. *În rîuri... mreana, scobaiul, havatul și șalăul se apără cu viclenie* (SADOV.). • pl. *-ai.* /<srb. ***skobalj***.

scobár *s.m.* (*iht.*) Pește teleosteean de apă dulce din familia ciprinidelor, lung de 25-30 cm, cu botul proeminent, verde-măsliniu pe spate și argintiu pe părțile laterale și pe burtă (*Chondrostoma nasus*); scobai. *Pînă la asfințitul soarelui se aleseseră cu... nouăsprezece scobari* (BEN.). • pl. *-i.* /<bg. ***скобар***.

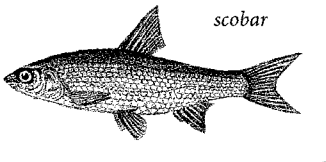
scobar

scobí *vb. IV.* **1** *tr., intr.* A face o gaură, o adîncitură într-un corp solid (tăind, desprinzînd, scoțînd materialul din interior cu o unealtă); a găuri, a săpa; a scormoni, a scociorî. *Acul de scobit în lemn al artistului grafic* (ARGH.). ◆ A scrijeli. *Copiii ceilalți... scobesc băncile cu cuțitașele* (CAR.). ◆ Spec. A grava, a cizela. ◆ Spec. A ciopli, a sculpta. *Și scoate scobind, din marmur-o vie ființă* (COȘB.). **2** *tr.* (*compl. indică materiale dure*) A face o gaură, o scobitură; ext. a face să fie gol pe dinăuntru; a găuri. *Găsește un buștihan putregăios, îl scobește cu ce poate și-i face urdiniș* (CR.). ◆ A distruge printr-o acțiune lentă și îndelungată de săpare, de adîncire. *Eu vă sărut pereți străbuni, Pe varul vost scobit de ploaie* (GOGA). **3** *tr.* (*compl. indică gropi, șanțuri, excavații,* ext., *construcții care implică săpături*) A face, a executa prin dislocarea și scoaterea unui volum de pămînt. *Vestita bisericuță scobită în inima unei stînci* (VLAH.). **4** *intr.* (*despre ființe*) A introduce în ceva un obiect, un dispozitiv etc. ascuțit pentru a găsi sau pentru a scoate. *Lăsă tîrnăcopul și scobi cu cuțitul* (GAL.). **5** *refl.* Fig. (*fam.*) A se căuta, a se scotoci în buzunare, în portmoneu etc. *L-am văzut pe omul meu într-un colț; se scobea de parale* (BRĂT.). **6** *tr., refl.* A(-și) vîrî degetele în nas, în urechi, între dinți etc. pentru a (se) curăța. *Se scobi într-o măsea* (DUN.). ◇ Expr. *Scobește-te în dinți!* v. dinte. • prez.ind. *-esc.* / ***scoabă*** + *-i.*

scobíre *s.f.* Acțiunea de *a (se) scobi* și rezultatul ei; scobit[1]. • pl. *-i.* /v. ***scobi***.
scobít[1] *s.n.* Scobire. • /v. ***scobi***.
scobít[2], -ă *adj.* Care are o scobitură, o adîncitură; care are formă concavă. • pl. *-ți, -te.* /v. ***scobi***.
scobitór, -oáre *s.f., s.m., adj.* **1** *s.f.* Bețișor foarte subțire de lemn, din os, din material plastic etc., ascuțit la unul sau la amîndouă capetele, care servește la scoaterea rămășițelor de alimente dintre (sau din) dinți sau la fixarea unor sandvișuri. *Tăia felioare subțiri de măr și, cu o scobitoare, le introducea în paharul de vin* (CĂL.). <> Fig. *Scobitoarea privirii lui cuconu Ștefanachi* (TEOD.). ◆ (Epitet pentru un) om extrem de slab. *Era o scobitoare de om!* **2** *s.m.* (*înv.*) Cioplitor; sculptor; gravor. *Mormîntul arhiducesii Cristinii... făcut de vrednicul de laudă și pomenire, scobitorul de piatră Canova* (D. GOL.). **3** *s.f.* (*înv.*) Daltă. **4** *adj.* Care scobește. • pl. *-ori, -oare.* /***scobi*** + *-toare*.
scobitúră *s.f.* **1** Parte scobită a unui obiect, a unui corp solid; gaură, adîncitură, săpătură. *S-a adunat apă de ploaie în scobitura din asfalt.* ◆ (*înv.*) Sculptură. **2** Nișă, firidă. *O scobitură din pronaosul paraclisului* (XEN.). **3** Scobire. *Muncitorii au făcut scobituri în beton.* **4** Loc scobit a unei suprafețe; văgăună. *Găsii cu cale să-mi așez în scobitura stîncii tarhatul meu întreg* (HOG.). **5** (*miner.*) Excavație, excavare; havare. ◆ Șanț săpat într-un zăcămînt minier, cu scopul de a extrage mai ușor ulterior roca. • pl. *-i.* /***scobi*** + *-tură*.
scoborî *vb. IV.* (*în concurență cu „coborî”*) **1** *intr., refl.* (*despre ființe, vehicule etc.*) A se deplasa de sus în jos pe o pantă, a veni la vale. *Trebuiesc să scoboare, să străbată o pădure, ca să urce din nou* (GÎRL.). <> (*cu determ. ca „jos”, „la vale”, „în vale” etc., care întăresc sensul*) *De pe coastă, pe sub ulmi, Se scoboară miei-n vale* (COȘB.). <> (*tr.; compl. indică drumul parcurs*) *Oastea ardelenilor scobora munții spre a veni să se unească cu oastea lui Mihai Viteazul* (ISP.). **2** *intr., refl.* A se da jos de undeva, de obicei cu ajutorul unei scări. *Se scoboară țanțoși din înaltul podului* (TEOD.). **3** *intr., refl.* A veni (mai) în jos în zbor; a coborî. *Scuturîndu-și aripele, făcu un ocol larg, suind și scoborînd prin aer* (GÎRL.). **4** *tr.* (*compl. indică obiecte atîrnate sau așezate undeva sus*) A lua de la locul lui pentru a utiliza; a da jos; a coborî. *Se suie iute în pod și scoboară de acolo un știubei cu pene* (CR.). **5** *intr., refl.* (*despre aștri*) A se apropia de linia orizontului; a coborî; a asfinți. *M-am uitat la lună, de cînd răsare pînă se scoboară* (ARGH.). **6** *tr.* (*compl. indică vocea, glasul, tonul*) A schimba intensitatea sau înălțimea, a coborî. *Își scoborau glasul* (VLAH.). **7** *refl.* Fig. (*pop.*) A se înjosi, a se degrada, a se coborî. • prez.ind. *scobór.* /*s-* + ***coborî***.
scoborîre *s.f.* (*pop.*) Acțiunea de *a (se) scoborî* și rezultatul ei; coborîre. *Începeam într-un noroc o nouă scoborîre de pe Ceahlău* (VLAH.). • pl. *-i.* /v. ***scoborî***.
scoborîș *s.n.* (*pop.*) **1** Faptul de *a (se) scoborî*; coborîș. **2** Concr. Drum sau teren care coboară sau pe care se poate coborî. *Potica se încrețește în suișuri și scoborîșuri grele* (HOG.). • pl. *-uri.* /***scoborî*** + *-iș*.
scoborît[1] *s.n.* (*pop.*) Scoborîș. • pl. *-uri.* /v. ***scoborî***.
scoborît[2], -ă *adj.* (*pop.*) **1** Care este lăsat în jos, coborît. **2** Care a scăzut în intensitate, încet, coborît. • pl. *-ți, -te.* /v. ***scoborî***.
scoborîtór, -oăre *s.m., s.f., adj.* (*pop.*) **1** *s.m., s.f.* Descendent, urmaș. *Din zei de-am fi scoborîtori, C-o moarte tot întem datori* (COȘB.). **2** *adj.* Care descrește în intensitate. • pl. *-ori, -oare.* /***scoborî*** + *-tor*.
scoc *s.n.* **1** Canal, jgheab prin care curge apa pentru a pune în mișcare roata morii sau a joagărului; lăptoc, uluc. *Ridica stăvilarul și slobozea pe scoc cimpoiul apei* (GAL.). <> Fig. *Sîngele meu vreau să curgă pe scocurile lumii, să-nvîrtă roțile În mori cerești* (BLA.). ◆ Groapă, adîncitură făcută de apa care cade din scoc. ◆ Gener. Jgheab, canal prin care se scurge un lichid. *În Focșani au adus apă de băut pe scocuri, cale de două ceasuri* (ȘINC.). ◆ (*înv., reg.*) Streașină la acoperiș, pentru scurgerea apei de ploaie, a zăpezii topite etc.; uluc. *Înspre curte, sub streașina acoperișului de țiglă, erau fixate scocuri de lemn* (AGĂR.). **2** (*reg.*) Stavilă, zăgaz (la moara de apă). **3** Analog. Construcție de lemn în formă de jgheab, prin care curge un curent de apă care transportă, prin alunecare pe plan înclinat, buștenii de la locul de tăiere spre căile de transport. **4** Analog. Jgheab sau tub metalic folosit în exploatările miniere pentru transportul rocii excavate. • pl. *-uri.* /<srb. ***skok***.
scochímă *s.f.* (*reg.*) **1** Vale strîmtă și adîncă rezultată din acțiunea de erodare a apelor de munte sau de ploaie. **2** Gaură, scobitură; copcă (în gheață). **3** Unealtă de pescuit alcătuită dintr-un coș de nuiele care se așază pe fundul apelor curgătoare. • pl. *-i.* /cf. *scoc*.
scociorí *vb. IV.* v. scociorî.
scociorî *vb. IV.* (*înv., pop.*) **1** *intr.* A săpa în ceva făcînd o gaură, o adîncitură; a răcîi. *Rîmele le căutam pe loc, scociorînd c-un cuțit de zece bani pămîntul gras* (SADOV.). ◆ (*compl. indică foc, jar etc.*) A scormoni, a răscoli. *Scociorî focul, făcu vîlvoare și mai mare* (POP.). **2** *tr.* (*înv., pop.*) A scotoci, a scormoni. *Să răscolim munții, să scociorîm pădurile, să o găsim numaidecît* (GAN.). <> (*intr.; cu determ. care indică locul*) *Scociorî în punga împletită, trase un zlot de argint* (SADOV.). <> (*refl.*) *Se scociorî prin buzunare, dar nu mai găsi nici un chibrit* (DUN.). ◆ A face să iasă la iveală scoțînd din locul în care se afla. *Scociorî din șerpar două băncuțe de argint* (AGĂR.). **3** *intr.* (*pop.; fam.*) Fig. A cerceta cu atenție, amănunțit (pentru a găsi ceva sau a scoate ceva de undeva); a analiza în profunzime. *Am scociorît în viața lui tot ce-a fost mai bun* (RUSSO). ◆ (*tr.*) A privi cu atenție; a scruta, a cerceta. **4** *tr.* (*pop.; fam.*) Fig. A aținta, a irita, a provoca pe cineva (amintindu-i despre ceva neplăcut); a stîrni. *Papa de Rîm și Rodolfu, împăratul nemțăscu, poroncescu să nu scociorască asupra leșilor* (N. COST.). **5** *refl.* (*înv., reg.*) A se ivi, a apărea; a se isca; a se stîrni. *Apoi s-au scociorît altă tulburare între boierime și între acei 12 judecători* (DION.). • prez.ind. *-ăsc.* și *scocíorí vb. IV.* /cf. *scoate*.
scodolí *vb. IV.* **1** *tr.* (*înv., reg.*) A scotoci. *Îl căutară, scodoliră Bucureștii ca pe un buzunar* (E. BAR.). **2** *refl.* (*reg.*) A se scobi pentru a scoate la iveală, a îndepărta, a curăța. *Se scodolește între dinți* (POP.). • prez.ind. *-esc.* /cf. *scotoci*.
scofálă *s.f.* **1** (*fam.; iron.*) Pricopseală, folos, ispravă; ext. ceea ce e de folos, util, valoros. *Știu să tăbăcesc chiar piei groase. Nu e mare scofală* (STANCU). **2** (*reg.*) Mîncare foarte bună, preparată din zeamă de carne îngroșată cu făină de grîu. • /cf. *fală*.
scofelí *vb. IV. intr., refl, tr.*(*reg.*) A (se) scotoci. *A scofelit pe supt vatră și i-a scos omului numai galbini* (POP.). • prez.ind. *-esc.* /etimol. nec.
scoféturi *s.n. pl.* (*reg.*) Mîncăruri gustoase, deosebite; delicatese. *E foarte alintat, nu ar mînca decît scofeturi.* • /*s-* + ***cofeturi***.
scofílcí *vb. IV. refl.* **1** (*mai ales despre oameni și despre fața lor*) A slăbi foarte mult, a avea obrajii descărnați, a ajunge să i se vadă oasele; ext. a îmbătrîni sau a părea bătrîn. *Era uscat, i se scofîlciseră obrajii și i se lungise nasul* (CE. PETR.). <> (*tr.*) *Boala l-a scofîlcit tare.* **2** Fig. (*despre obiecte*) A se deforma, a se strîmba, a se încovoia, a se turti; a se scoroji, a se coșcovi. *Mingea s-a scofîlcit.* • prez.ind. *-esc.* /cf. *falcă*.
scofílcíre *s.f.* Acțiunea de *a (se) scofîlci* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***scofîlci***.
scofílcít, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este foarte slab, care are obrajii descărnați; ext. care este bătrîn sau îmbătrînit. *Uscați, scofîlciți... le crescuseră niște bărboaie mari* (VOIC.). **2** Fig. (*despre lucruri*) Care este deformat, încovoiat, turtit; coșcovit, scorojit. *Din ferestrele mici, scofîlcite, izvorau și acum două fuioroașe de lumină* (REBR.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***scofîlci***.
scofílcitúră *s.f.* **1** Adîncitură, cută formată pe obrajii persoanelor foarte slabe sau bătrîne. *Cîteva lacrămi, cotind după scofîlciturile feței, îi alunecară la vale* (DELAVR.). **2** Văgăună; făgaș. • pl. *-i.* /***scofîlci*** + *-tură*.
scofleájă *s.f.* (*reg.*) Coajă de dovleac întrebuințată adesea ca recipient. • pl. *-e.* /cf. *scofîlcit*.
scoftalmíde *s.n. pl.* (*iht.*) Familie de pești teleosteeni, avînd ca tip calcanul. • /<lat. ***scophthalmidae***.
scoicár *s.m.* (*ornit.*) Pasăre acvatică din ordinul picioroangelor, cu penele negre lucioase pe spate și albe pe piept, cu ciocul puternic, de culoare roșie, care se hrănește cu scoici (*Haematopus ostralegus*). • pl. *-i.* /***scoică*** + *-ar*.
scóică *s.f.* **1** (*zool.*) Nume dat mai multor specii de moluște cu corpul moale, adăpostit într-o cochilie calcaroasă bivalvă, de obicei cenușie, care formează scheletul extern al animalului; moluscă ce aparține fiecăreia dintre aceste specii. *Am scos de asemenea midii și scoici* (VOIC.). <> *Scoică de rîu* = gen de scoici comestibile, care trăiesc sub malurile adînci ale rîurilor (*Unio*); moluscă ce face parte din acest gen. *Scoică de lac* (sau *de baltă*) = gen de scoici comestibile, care trăiesc în mîlul apelor stătătoare sau cu un curs liniștit, avînd valvele mari, subțiri, lipsite de dinți (*Anodonta*); moluscă ce face parte din acest gen. *Scoică de mărgăritar* (sau *de perle de mare*) = scoică din Oceanul Indian și Pacific, care produce perle (*Meleagrina margaritifera*). ◆ Scheletul calcaros al scoicii; cochilie. *Are la gît un colier de scoici.* ◆ Restr. Conținutul cărnos, comestibil, al scoicii. *Ciorbă de scoici - zeamă goală - mîncăm* (STANCU). **2** Analog. Cochilie de melc. **3** (*arhit.*) Acoperiș (de sticlă) în forma unei cochilii de scoică sau în formă de evantai, cu armătură metalică, construit la intrarea într-o clădire. *Clădirea oprea atenția trecătorilor mai ales prin scara de marmoră roșie apărată sus de o uriașă scoică* (REBR.). **4** (*med. vet.*) Excrescență osoasă care se formează pe chișița sau pe coroana copitei calului și care face ca animalul să șchiopătеze. **5** (*la armele de vînătoare*) Adîncitura închizătorului, în care este înșurubat percutorul. • pl. *-ci.* /<sl. veche **съколнка**; cf. bg. *колко*.
scoicúță *s.f.* Dim. al lui *scoică*. • pl. *-e.* /***scoică*** + *-uță*.
scolaritáte *s.f.* v. școlaritate.
scolást *s.m.* **1** Adept al scolasticii. **2** Fig. Gînditor dogmatic care se ocupă numai cu partea formală a unei științe, ignorînd practica. • pl. *-aști.* /<germ. ***Scholast***.
scolástic, -ă *s.f., s.m., adj.* **1** *s.f.* (*filos.*) Sistem filosofic apărut în Evul Mediu, care se baza pe dogmele Bisericii Catolice și se caracteriza prin raționamente abstracte și artificii logice; ext. mod de gîndire și de activitate intelectuală bazat pe aplicarea pedantă a cunoștințelor formale, rupte de practică. *Discuții... destinate în fond de a clădi o nouă scolastică, îmbibată de idei teologice* (BLA.). ◆ Învățămînt medieval european bazat pe catolicism. **2** *adj.* Care aparține scolasticii, care se referă la scolastică. *Prin acest schematism scolastic, criticul își închipuie că a determinat valoarea poeziei* (E. LOV.). **3** *adj., s.f.* (Mod de gîndire, de activitate) pedant, livresc, rupt de realitate, formal. **4** *adj.* (*înv.*) Școlar. *Tipărituri care răspundeau unei nevoi administrative sau unei nevoi scolastice* (IORGA). **5** *s.m.* (*înv.*) Discipol, școlar. • pl. *-ci, -ce.* și (*înv.*) *scolasticésc, -eáscă adj., sholástic, -ă adj., s.m.* /<fr. ***scolastique***, lat. ***schŏlastĭcus, -a, -um***; cf. gr. *σχολαστικός* „relativ la școală, didactic”.
scolasticésc, -eáscă *adj.* v. scolastic.
scolasticísm *s.n.* (*înv.*) Concepție specifică scolasticii; metodă scolastică. • /<fr. ***scolasticisme***, it. ***scolasticismo***.
scolărét *s.n.* v. școlăret.
scólex *s.n.* (*zool.*) Extremitatea anterioară a teniei, pe care se află organele de fixare. • pl. *-uri.* /<fr. ***scolex***, lat. ***scōlex, -ecis***; cf. gr. *σκώληξ* „vierme”.
scoliást *s.m.* (*filos.*) Autor de scolii. *Vechiul scholiast al lui Erodot* (HASD.). • sil. *-li-ast.* scris și *scholiast.* pl. *-aști.* /<fr. ***scoliaste***; cf. gr. *σχολιαστής*.
scólie *s.f.* **1** (*înv.*) Notă, adnotare filologică, gramaticală, istorică, critică sau comentariu pentru înțelegerea textului unui autor din antichitate. **2** (*mat.; înv.*) Remarcă referitoare la o problemă, la o teoremă rezolvată sau demonstrată anterior. **3** (*în Grecia antică*) Cîntec recitat cu acompaniament muzical. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *shólie s.f.* /<ngr. ***σχόλιον***, germ. ***Scholie***, fr. ***scolie***; cf. gr. *σχόλιον* „lămurire, notă”.
scolio- Elem. de compunere „încovoiere, curbare”. • /<fr. ***scolio-***; cf. gr. *σκολιός* „curbat, oblic”.
scoliótic, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Persoană) care suferă de scolioză. • sil. *-li-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***scoliotique***.
scoliotrópic, -ă *adj.* (*biol.; despre ovule, micropili etc.*) Care este în formă de arc. • sil. *-li-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<gr. ***σκολιός*** „curbat, oblic”, ***τρόπος*** „direcție, formă”.
scolióză *s.f.* (*med.*) (Boală care constă într-o) deviație patologică laterală a coloanei vertebrale, mai ales în regiunea dorsală, ca urmare a slăbirii ligamentelor vertebrelor sau îmbolnăvirii vertebrelor. • sil. *-li-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***scoliose***; cf. gr. *σκολίωσις* „deformare”, „curbare” <*σκολιόω* „a curba”.
scolopéndră *s.f.* (*zool.*) Mic miriapod insectivor, veninos, cu corpul alcătuit din 21 de inele, fiecare cu cîte o pereche de picioare, care trăiește prin locuri umede și întunecoase și se hrănește cu larve de insecte (*Scolopendra cingulata*); circăiac.

• pl. *-e.* /<fr. ***scolopendre***, lat. ***scolŏpendra***, *-ae*, ngr. ***σκολόπενδρα***.

scombríde *s.n. pl.* (*iht.*) Familie de pești teleosteeni marini, buni înotători, cu capul și botul turtit, gura mare, cuprinzînd scrumbia albastră, lacherda, pălămida, somnul etc. • /<fr. ***scombridés***; cf. lat. *scomber*, *-bri* „scrumbie".

scomîrlă *s.f.* v. școmîrlă.

sconcs *s.m., s.n.* **1** *s.m.* (*zool.*) Mic mamifer carnivor din America, înrudit și asemănător cu dihorul, vînat sau crescut pentru blana sa prețioasă, de diverse culori (*Mephitis mephitis*). **2** *s.n.* Blana prelucrată a sconcsului. • pl. *m.* *sconcși*, *n.* *-uri.* /<fr. ***sconse***, germ. ***Skons***, engl. ***skunks***; cuv. amerindian.

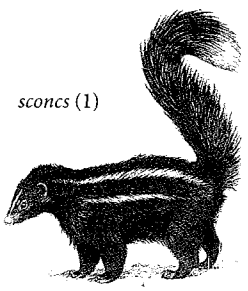

sconcs (1)

scóndru *s.m.* (*mar.*) Lemn de formă cilindrică sau țeavă metalică lungă cu care se menține o navă la o anumită distanță de țărm ori pentru alte operații. • pl. *-i.* /<it. ***scontro***.

scont *s.n.* (*fin.*) **1** Operație financiară prin care se cumpără de către o bancă efecte de comerț (cambii, polițe etc.), cu reținerea din valoarea lor nominală a dobînzii, pînă la scadență, și a unui comision. ◆ Sumă de bani reprezentînd dobînda cuvenită pentru un împrumut și reținută de bancă cu anticipație la acordarea împrumutului respectiv. *Taxa scontului* v. taxă. **2** Reducere acordată unui debitor care achită o poliță sau o datorie înainte de scadență; recalculare și diminuare a dobînzilor, cînd plata unei obligații se face înainte de termen. • pl. *-uri.* /<it. ***sconto***.

scontá *vb. I. tr.* **1** (*econ.*; *compl. indică efecte de comerț*) A cumpăra sau a vinde înainte de scadența acestora; a efectua un scont. *Nici măcar n-am polițe scontate la vreo bancă* (CE. PETR.). **2** Fig. A conta pe ceva, a face planuri cu anticipație; a se baza pe ceva. *Rezultatul scontat de ei cu bunăvoință nu se produce* (PRED.). • prez.ind. *-ez.* /<it. ***scontare***.

scontábil, -ă *adj.* (*fin.*; *despre polițe și alte efecte de comerț*) Care se poate sconta. • pl. *-i*, *-e.* /<it. ***scontabile***.

scontáre *s.f.* Acțiunea de *a sconta* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***sconta***.

scontát, -ă *adj.* (*econ.*) **1** (*despre rezultatul, efectul unor acțiuni, procese etc.*) Pe care se poate pune bază în mod anticipat, care a fost prevăzut. *Efectele n-au fost cele scontate.* **2** (*com.*; *despre efecte de comerț*) Care a fost supus unei operații de scont. • pl. *-ți*, *-te.* /v. ***sconta***.

scontatór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (*econ.*) (Persoană, instituție) care efectuează operații de scont • pl. *-ori*, *-oare.* /<it. ***scontatore***.

scop *s.n.* Țintă, obiectiv către care tinde cineva; ceea ce își propune cineva să realizeze prin acțiunile sale; țel. *Scopul vorbirii și scrierii este numai unul: împărtășirea cugetării* (MAIOR.). <> Zic. *Scopul scuză mijloacele*, se spune atunci cînd, pentru atingerea unui țel, sînt folosite orice fel de mijloace. <> Loc.prep. *În scopul...* = în vederea..., în interesul..., pentru... *Mi-am concentrat toată puterea minții în scopul de a-i dovedi cît de alunecos... era acest punct de sprijin* (PRED.). • pl. *-uri.* și (*înv.*) *scópos s.n.* /<ngr. ***σκοπός***.

scopí *vb. IV. tr.* (*pop.*; *compl. indică animale, oameni*) A castra. *Bieții copii... pe care-i prindeau... îi scopeau* (GHICA). • prez.ind. *-esc.* /<sl. veche **скопити**.

scopifórm, -ă *adj.* (*bot.*; *despre inflorescențe, ramificații*) Care este în formă de mătură. • pl. *-i*, *-e.* /<fr. ***scopiforme***; cf. lat. *scōpa*, *-ae* „mătură".

scopíre *s.f.* (*pop.*) Acțiunea de *a scopi* și rezultatul ei; castrare, scopit[1]. • pl. *-i.* /v. ***scopi***.

scopít[1] *s.n.* (*înv., pop.*) Scopire; castrare, (*pop.*) jugănire. • /v. ***scopi***.

scopít[2], -ă *adj., s.m.* **1** *adj.* (*pop.*; *despre oameni și despre animale*) Care este castrat, jugănit. *Ai început să semeni cu strămoșu-tău, logofătul cel scopit* (H. LOV.). **2** *s.m.* Scapet. *E ușor să fii cast, după ce-ai suportat în prealabil amputarea obligatorie pe care-o pretinde secta scopiților* (CE. PETR.). • pl. *-ți*, *-te.* /v. ***scopi***.

scopocróm *s.n.* (*cinemat.*) Procedeu constînd în a face ca filmele vechi în alb-negru să poată rula ca producții în culori. • /<fr. ***scopochrome***.

scopolamínă *s.f.* (*farm.*) Alcaloid din grupul atropinei, extras din frunzele și din semințele mai multor plante solanacee (în special din mandragoră), folosit în medicină ca sedativ, hipnotic și spasmolitic (*Scopolia japonica*, *Atropa belladonna* etc.). • pl. *-e.* /<fr. ***scopolamine***, engl. ***scopolamine***.

scópos *s.n.* v. scop.

scoposí *vb. IV. tr.* (*reg.*) A proiecta. • prez.ind. *-esc.* /***scopos*** + *-i.*

scoposít, -ă *adj.* (*reg.*) Care este proiectat. • pl. *-ți*, *-te.* /v. ***scoposi***.

scópot *s.n.* (*reg.*) **1** Răstimp. **2** Distanță, depărtare. • pl. *-e.* /etimol. nec.

scopt, scoáptă *adj.* **1** (*pop.*; *despre lapte acru*) Care este (smîntînit și) încălzit la foc mic pentru a se alege brînza. ◆ (*despre brînza de vaci*) Care este închegată prin încălzirea laptelui acru sau prin amestecarea lui cu lapte dulce. **2** (*reg.*; *despre preparate culinare*) Care este copt sau fiert mai mult decît trebuie. **3** (*reg.*; *despre pielea de tăbăcărie*) Care este ținut prea mult la argăseală (și a devenit uscat, scorojit, întărit). *Mi-ai pus piele scoaptă, cîrpaciule* (CR.). • pl. *scopți*, *-oapte.* /v. ***scoace***.

scor *s.n.* (*sport*) Raportul dintre punctele cîștigate și cele pierdute într-o competiție sportivă; rezultat reflectat de acest raport. <> *Scor alb* = meci nul. *Scor sever* v. sever. <> Expr. *A deschide scorul* v. deschide. ◆ (*fam.*) Preț. *Hai la alt magazin, pentru că aici au scoruri prea mari.* • pl. *-uri.* /<fr. ***score***, engl. ***score***.

scorbelí *vb. IV. tr.* (*înv., reg.*) A scormoni. • prez.ind. *-esc.* /form. expr.; cf. *scobi*, *beli*, *scormoni*.

scorborós, -oásă *adj.* v. scorburos.

scorboroşí *vb. IV.* **1** *refl.* (*despre trunchiurile copacilor*) A deveni scorburos. **2** *refl.* (*despre dinți, măsele etc.*) A se caria. *Mi s-au scorboroșit două măsele* (POP.). **3** *tr. fact.* A face să devină scorburos. *Toți munții de prin părțile acestea sînt sparți și scorboroșiți de ape* (VLAH.). • prez.ind. *-esc.* /***scorboros*** + *-i.*

scorboroșít, -ă *adj.* Scorburos. *Un trunchi scorboroșit și noduros* (VLAH.). • pl. *-ți*, *-te.* /v. ***scorboroși***.

scórbură *s.f.* **1** Scobitură (mare) în trunchiul unui copac putrezit pe dinăuntru. *În trunchiul bătrîn se vedeau scorburi adînci* (TUD.). ◆ Ext. Trunchi de copac găunos, putrezit. *Scorburile și bușteniі... Umplu codrii de vedenii* (TOPÎR.). **2** Văgăună mică, adîncitură într-un mal, într-o stîncă; peșteră; gener. gaură, scobitură, cavitate. <> Poet. *Cu scorburi de lămîie și cu prund de ambră de-aur, Insulele se înalță cu dumbrăvile de laur* (EMIN.). • pl. *-i.* /probabil cuv. autoht.; cf. alb. *korbull*.

scorburí *vb. IV. tr., refl.* (*reg.*) A (se) scorboroși. • prez.ind. *-esc.* /***scórbură*** + *-i.*

scorburós, -oásă *adj.* **1** (*despre copaci sau trunchiuri de copaci*) Care are scorburi, care este găunos; scorboroșit. *O pupăză... făcea cuib de mulți ani într-un tei foarte bătrîn și scorburos* (REBR.). **2** (*despre pămînt, munți etc.*) Care este plin de văgăuni, de peșteri. *Trecu prin niște munți nalți, colțoroși și scorboroși* (ISP.). • pl. *-oși*, *-oase.* și (*reg.*) *scorborós*, *-oásă adj.* /***scórbură*** + *-os.*

scorbút *s.n.* (*med.*) Boală cronică cauzată de lipsa în alimentație a vitaminei C, manifestată prin anemie, sîngerarea gingiilor și a altor mucoase, prin căderea dinților, apariția unor plăgi deschise pe corp etc. *După cîteva săptămîni de drum, s-a ivit la bord boala scorbutului* (BART). • acc. și *scórbut.* pl. *-uri.* /<fr. ***scorbut***, it. ***scorbuto***, germ. ***Skorbut***, lat. med. ***scorbutus***; cf. cuv. ol. vechi **schorbut*.

scorbútic, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care este de natura scorbutului, în legătură cu scorbutul. **2** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care suferă de scorbut. • pl. *-ci*, *-ce.* și (*înv.*) *scorbuticésc*, *-eáscă adj.* /<fr. ***scorbutique***, germ. ***skorbutisch***.

scorbuticésc, -eáscă *adj.* v. scorbutic.

scorbutigén, -ă *adj.* (*med.*) Care provoacă scorbut. • pl. *-i*, *-e.* /<fr. ***scorbutigène***.

scórching *s.m.* (*în ind. cauciucului*) Ardere a amestecului de valțuri. • /<engl. ***scorching***, fr. ***scorching***.

scordáto *adv.* (*muz.*; *indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) În mod dezacordat, disonant. • /<it. ***scordato***.

scordatúră *s.f.* (*muz.*) Acordaj neobișnuit al unui instrument cu coarde, pentru a obține unele efecte de culoare. • /<it. ***scordatura***.

scordoleá *s.f.* Sos preparat din nuci pisate și din miez de pîine, amestecate cu usturoi, cu oțet (sau cu zeamă de lămîie) și cu untdelemn. *Trimiseră la masă... scordolele și pilaf de gîturi de raci* (VOIC.). • pl. *-ele.* /<ngr. ***σκορδαλιά***.

scórer *s.m., s.n.* (*sport*) **1** *s.m.* Persoană care înregistrează scorul în foile de arbitraj și care operează pe panoul de scor evoluția rezultatului echipelor angajate într-o competiție sportivă. **2** *s.n.* Panou, tabel pe care se afișează scorul într-o întrecere sportivă. **3** *s.m.* Golgheter. • pl. *m.* *-i*, *n.* *-e.* /<engl. ***scorer***.

scoréț *s.n.* (*reg.*) Teică (la moară). • pl. *-e.* /*s-* + ***coreț***.

scoriacéu, -ée *adj.* (*geol.*; *despre roci*) Care are aspectul unei scorii vulcanice. • sil. *-ri-a-.* pl. *-cei*, *-cee.* /<fr. ***scoriacé***.

scórie *s.f.* **1** (*tehn.*) Reziduu obținut la extragerea metalelor din minereuri și la topirea metalelor; zgură. ◆ Strat de oxid negru format la suprafața unei piese de oțel încălzite la temperaturi înalte. **2** (*geol.*; și *scorie vulcanică*) Produs vulcanic spongios, incomplet degazificat în contact cu apa, care are aspect de zgură. *Răcoarea nopții însă i-o luminam cu scorii* (ANG.). **3** Fig. Imperfecțiune, defect; lipsă. *Debarasat de scoriile începuturilor, el se arată... stăpîn pe instrumentul lingvistic* (PER.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***scorie***; cf. lat. *scōrĭa*, *-ae*, gr. *σκωρία* „deșeu, reziduu" <*σκῶρ* „excrement".

scorificáre *s.f.* Lichefiere a materiilor străine dintr-un metal în stare de fuziune. • /după fr. *scorification*.

scormolí *vb. IV.* v. scormoni.

scormoní *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică pămîntul*) A răscoli (în adînc) zgîriind, rîcîind, săpînd, brăzdînd (pentru a căuta, a găsi ceva). *Mîrîia, scormonind țărîna cu labele dinainte* (G. M. ZAMF.). ◆ (*despre păsări*) A scurma. ◆ (*compl. indică focul, jarul, cenușa etc.*) A răscoli pentru a face ca focul să se învioreze, să ardă mai bine. *Un copil cu un băț lung... scormolea de departe jeraticul* (HOG.). **2** *intr., tr.* Fig. (*despre sentimente, stări sufletești*) A aținja, a zgîndări; a aprinde. *Nu era în apele lui. Îl scormonea urîtul* (E. BAR.). <> Expr. *A scormoni la inimă* = a tulbura (pe cineva), a neliniști, a nemulțumi. **3** *intr.* A scobi într-o materie dură; a sfredeli. *Un munte... în care oamenii scormonesc cu dinamită* (BOGZA). **4** *intr., tr.* A căuta insistent și amănunțit peste tot, răscolind (pentru a găsi sau a scoate la iveală); a scotoci, a cotrobăi; gener. a căuta. *Gréfierul îi scormoni buzunarele. Nu găsi nimic* (STANCU). <> (*refl.*) *S-a scormonit în buzunare și a descoperit că-i lipsește cutia de chibrituri* (CE. PETR.). <> Fig. *Iubirea nu-ți scormonește trecutul și nu-ți cercetează prezentul* (REBR.). **5** *tr.* A face să iasă ceva la iveală (dintr-un loc ascuns); a face să se miște din loc; a stîrni. *Cînd se nimerea să scormonească vreo prepeliță adăpostită sub snop, el se lua după ea* (SLAV.). **6** *tr.* Fig. A cerceta atent cu privirea; a scruta. *Scormoni cu ochii mulțimea din jur* (STANCU). • prez.ind. *-esc*, (*pop.*) *scórmon.* și (*reg.*) *scormolí vb. IV.* /cf. *scurma*, *răscoli*.

scormoníre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *scormoni* și rezultatul ei; scormonit. • pl. *-i.* /v. ***scormoni***.

scormonít[1] *s.n.* Scormonire. • /v. ***scormoni***.

scormonít[2], -ă *adj.* (*despre pămînt sau despre alte materii solide*) Care este săpat, scurmat; răscolit. • pl. *-ți*, *-te.* /v. ***scormoni***.

scormonitór, -oáre *adj., s.m., s.n.* **1** *adj., s.m.* (Ființă) care scormonește; spec. (ființă) care caută să pătrundă, să cerceteze, să iscodească pentru a afla, a descoperi, a înțelege ceva. *Pasionat scormonitor de arhive* (PER.). <> Fig. *Doctorul Taifun se simți cuprins de o caldă și scormonitoare lașitate* (GAL.). **2** *s.n.* Piesă metalică în formă de gheară, montată la unele pluguri, pentru a răscoli pămîntul sub brazdă. **3** *adj.* Fig. (*despre privire*) Care caută să pătrundă, să surprindă, să înțeleagă; ext. cercetător. *Fețe încordate și pînditoare, ochi cu priviri scormonitoare* (E. BAR.). • pl. *-ori*, *-oare.* /***scormoni*** + *-tor.*

scorneálă *s.f.* (*pop.*) Scornitură. *Apoi venea... cu scorneli, cari mai de cari mai încornorate* (DELAVR.). • pl. *-eli.* /***scorni*** + *-eală*.

scorní *vb. IV.* **1** *tr.* A plăsmui, a inventa; a concepe, a crea. *Scornea cîntece din mintea lui* (STANCU). **2** *tr.* (*compl. indică zvonuri, minciuni etc.*) A lansa (cu rea-credință, insidios) (pentru a înșela); a urzi, a ticlui. *În fiecare zi scornea cîte-o prostie nouă, și ce rîs sănătos rîdeam* (VLAH.). ◇ Expr. *A scorni* (cuiva) *nume* (*rău*) v. nume. **3** *refl.* A se isca, a se ivi, a se porni, a se declanșa, a se stîrni, a se dezlănțui. *Peste apa Niprului s-au scornit vînturi* (COSTIN). **4** *tr.* (*înv., reg.*) A provoca. *Scorneșce pîră prin mijloc de frați* (DOS.). **5** *tr.* (*pop.; compl. indică animale*, ext., *oameni*) A face să iasă dintr-un loc (ascuns, adăpostit); a stîrni, a urni. *Potcapul roșu ieșea pe altă barieră, scornind la fugă, ca de iepuri, alt șir de țîrcovnici* (VOIC.). • prez.ind. *-esc.* și (*reg.*) *zgorní vb. IV.* /<bg. ***скорна***, ucr. ***скоренятu***.

scorníre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *scorni* și rezultatul ei; scornit. *Cred că-i o scornire de-a pieptănarului ca să-mi șterpelească nevasta* (CAM.). • pl. *-i.* și (*reg.*) *zgornire s.f.* /v. ***scorni***.

scornít[1] *s.n.* Scornire. • /v. ***scorni***.

scornít[2]**, -ă** *adj.* Care este plăsmuit, inventat, născocit. *Află... că astea sînt vorbe scornite* (SADOV.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***scorni***.

scornitór, -oáre *adj.* **1** Care scornește, inventează; creator. ◇ (*subst.*) *Nenea Tase... un mare scornitor de povești* (VOIC.). **2** (*înv.*) Care este instigator. *Acela au fost și este scornitoriul a toate pricinile* (AX.). • pl *-ori, -oare.* /***scorni*** + *-tor*.

scornitúră *s.f.* **1** Afirmație falsă, de rea-credință, scorneală, minciună; zvon. *Nu mai umbla și Sfinția Ta cu scorniturі de aceste chiar în ziua de lăsatul secului* (CR.). **2** (*înv.; fam.*) Născocire; creare; găselniță. *Scornitura slovelor la scrisoare* (COSTIN). • pl. *-i.* /***scorni*** + *-tură*.

scoroámbă *s.f.* (*bot.; reg.*) Porumbă. • pl. *-e.* /etimol. nec.

scorojeálă *s.f.* Faptul de *a se scoroji*. ◆ Concr. Tencuială, var sau vopsea cojită. • pl. *-eli.* /***scoroji*** + *-eală*.

scorojí *vb. IV. refl.* **1** (*despre lemn, piele, hîrtie sau obiecte făcute din ele*) A se usca foarte tare (la suprafață), a se deteriora, a se strica deformîndu-se, cojindu-se. *Arsă de soare hîrtia... se scorojește* (CĂL.). ◇ Fig. *Trupul trudit se scorojea, încît părea că numai haina îl susține* (CE. PETR.). **2** (*despre vopsele, tencuieli și despre obiectele pe care sînt aplicate*) A se degrada (la suprafață) prin umflare, cojire etc. din cauza condițiilor de mediu neadecvate; a se coșcovi, a se coji. *A pus-o... să spoiască iar pereții, că se scorojiseră* (E. BAR.). **3** (*despre pielea corpului unor ființe*) A se coji, a se descuama; a se zbîrci, a se crăpa din cauza uscăciunii. *Pielea lor arsă și scorojită ca de foc* (TUD.). • prez.ind. *-esc.* /*s-* + ***coroji***.

scorojíre *s.f.* Faptul de *a se scoroji*. • pl. *-i.* /v. ***scoroji***.

scorojít, -ă *adj.* **1** (*despre lemn, piele, hîrtie sau obiecte făcute din ele*) Care este strîmbat, îndoit, crăpat, deformat (de căldură, de uscăciune). *Ghetele putrede, scorojite, fără toc și talpă* (TEOD.). **2** (*despre vopsele, tencuieli și despre obiectele pe care sînt aplicate*) Care este degradat (la suprafață) prin umflare, cojire etc. din cauza condițiilor de mediu; coșcovit, cojit. *Case dărăpănate, scorojite* (BOGZA). **3** (*despre pielea corpului unor ființe*) Care este aspru la pipăit, crăpat, zbîrcit. ◆ Ext. (*despre oameni sau părți ale corpului lor*) Care este foarte slab, uscat; scofîlcit. *Se simți obligat să-i sărute mîna scorojită* (CĂL.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***scoroji***.

scorojitúră *s.f.* (*reg.*) **1** Obiect deformat, uscat, scorojit. **2** Vopsea, tencuială etc. scorojită. *Cad scorojituri de pe pereți*. **3** Fig. Persoană extrem de slabă, scofîlcită, uscată. *Era o scorojitură de om.* • pl. *-i.* /***scoroji*** + *-tură*.

scorombár *s.m.* (*bot.; reg.*) Porumbar. • pl. *-i.* /***scoroamb*ă** + *-ar*.

scorpéná *s.f.* (*iht.*) Pește marin de culoare neagră, cu capul acoperit cu solzi ascuțiți care conțin venin (*Scorpaena porcus*); porc-de-mare, scorpie. • pl. *-e.* /<fr. ***scorpène***; cf. lat. *scorpaena, -ae* „porc-de-mare", gr. *σκόρπαινα*.

scorpemíde *s.f. pl.* (*iht.*) Familie de pești cu capul cu țepi, adesea veninoși, avînd ca tip scorpena. • /<fr. ***scorpénidés***; cf. lat. *scorpaena, -ae* „porc-de-mare", gr. *σκόρπαινα*.

scorpenifórme *s.f. pl.* (*iht.*) Ordin de pești ososi marini cuprinzînd scorpenidele și alte familii înrudite. • /<fr. ***scorpéniformes***.

scórpie *s.f.* **1** (*zool.; pop.*) Scorpion. *Ierburile sînt chiar și ele pline de... scorpii și de șerpi* (VIS.). **2** (*în basme*) Ființă cu însușiri supranaturale, închipuită ca un monstru feminin cu mai multe capete, care scoate flăcări pe nări și al cărui sînge are proprietăți miraculoase. *Într-o zi se arătă în palatul lui o scorchie mare* (POP.). **3** Epitet injurios dat unei femei rele (și urîte). *Avea dreptate scorpia. Aici se întîmplă lucruri ciudate* (SEBAST.). **4** (*astrol.; pop.*) Scorpion. *De va tuna în zodia scorpiei, va fi foamete* (POP.). **5** Compus: (*iht.*) *scorpie-de-mare* = pește teleosteean marin, lung, cu aspect monstruos, cu corpul greoi, acoperit cu solzi mici, cafenii-cenușii cu pete întunecate și cu țepii înotătoarelor foarte veninoși (*Scorpaena porcus*); porc-de-mare, scorpenă. **6** (*reg.*) Viperă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<sl. veche ***скорꙋпиꙗ***.

scorpioíd, -ă *adj.* (*bot.; despre frunze, flori*) Care este curbat în formă de coadă de scorpie. • sil. *-pi-o-.* pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***scorpioïde***.

scorpión *s.m.* **1** (*zool.*) Nume dat mai multor specii de arahnide tropicale, cu glande veninoase la partea posterioară, care se deschid în vîrful unui ac; arahnidă care aparține fiecăreia dintre aceste specii; scorpie.

scorpion (1)

◇ *Scorpionul-de-cărți* = arahnidă minusculă, fără coadă și fără glande veninoase, cu patru perechi de picioare și cu o pereche de foarfece lungi, care trăiește printre filele cărților (*Chelifer cancroides*). **2** (*art.; nm. pr.*) Numele unei constelații zodiacale din emisfera australă. **3** (*astrol.; și nm. pr.*) Una dintre cele douăsprezece zodii ale anului, cuprinsă între 23 octombrie și 22 noiembrie. ◆ Unul dintre cele douăsprezece semne ale zodiacului, reprezentînd un scorpion. ◆ Persoană născută în această zodie. • sil. *-pi-on.* pl. *-i.* /<fr. ***scorpion***, lat. ***scorpĭo, -onis***; cf. gr. *σκορπίος* „scorpion".

scorpionída *s.n.* (*zool.; la pl.*) Ordin sau familie de arahnide, cuprinzînd scorpionii; (*și la sg.*) animal care face parte din acest ordin sau din această familie. • sil. *-pi-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***scorpionidé***; cf. gr. *σκορπίος* „scorpion", *εἶδος* „aspect".

scorțár *s.m., s.n.* **1** *s.m.* (*ornit.*) Pasăre migratoare mică, insectivoră, cu gîtul alb, cu spinarea cenușie, cu pîntecele galben, cu ciocul drept, tare și ascuțit și cu coada scurtă și retezată (*Sitta europaea*). **2** *s.m.* (*ornit.; și scorțar mic*) Scorțărel (*Certhia familiaris*). **3** *s.m.* (*reg.*) Acoperiș din scoarță de copac. **4** *s.n.* (*reg.*) Covor (țărănesc); scoarță. *Să ne-așternești și scorțare* (POP.). • pl. *m. -i, n. -e.* /***scoarță*** + *-ar*.

scorțărăș *s.m.* (*ornit.*) Scorțărel. • pl. *-i.* /***scorțar*** + *-aș*.

scorțărél *s.m.* (*ornit.*) Pasăre insectivoră mică, cu spinarea cenușie cu pete albe, cu pîntecele alb și cu ciocul lung și ascuțit, în formă de sabie, care își face cuibul în scorburi (*Certhia familiaris*); scorțar, scorțăraș. • pl. *-ei.* /***scorțar*** + *-el*.

scorțișoáră *s.f.* **1** Scoarța aromatică, de culoare roșcată-cenușie, a scorțișorului, folosită în alimentație (drept condiment) și în medicină. *Era vin fiert cu scorțișoară și cu boabe de piper* (VLAH.). **2** Dim. al lui *scoarță*. **3** (*reg.*) Vopsea roșie (obținută din lemnul scorțișorului). • pl. *-e.* /***scoarță*** + *-işoară*, probabil calc după slav. ***корица***, ***скорица***.

scorțișór *s.m.* (*bot.*) Nume dat mai multor specii de arbori exotici, a căror scoarță este folosită drept condiment sau în medicină (*Cinnamomum*); arbore care aparține fiecăreia dintre aceste specii. • pl. *-i.* /de la ***scorțișoară***, prin derivare regresivă.

scorțișoríu, -íe *adj.* Care este de culoarea scorțișoarei. • pl. *-ii.* /***scorțișoară*** + *-iu*.

scorțonéră *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee perenă din familia compozitelor, cu rizomul pivotant și cărnos, comestibil, de culoare brună, cu frunzele mari și cu florile galbene, cultivată pentru rădăcinile sale comestibile (*Scorzonera hispanica*). • pl. *-e.* /<germ. ***Scorzonera***, it. ***scorzonera***; cf. sp. *escorzonera*, cat. *escurçonera* <*escurçó* „viperă", „năpîrcă".

scorțós, -oásă *adj.* **1** Care nu se îndoaie, care rămîne drept, lipsit de suplețe, țeapăn, tare, rigid; a cărui suprafață prezintă asperități, care este aspru la pipăit ca o scoarță. *Îmbrăcați în cămăși scorțoase, argăsite în zer* (VOIC.). **2** (*despre lemne, pămînt etc.*) Care are o crustă groasă și aspră; care are scoarță. *Se învîrteau în jurul cîte unui prun, cu mîinile prinse de trunchiul scorțos* (AGÂR.). ◇ *Pepene scorțos* = pepene galben cu miezul tare. *Mere scorțoase* = varietate de mere mari, cu coaja groasă, de culoare galbenă-ruginie. **3** (*despre piele*) Care este îngroșat, aspru, uscat, bătătorit, crăpat; (*despre față, mîini etc.*) cu pielea îngroșată, aspră, bătătorită, crăpată. *Birjarul învîrti un leu alb în mîna lui udă și scorțoasă* (DELAVR.). **4** Fig. (*despre oameni sau despre manifestări, atitudini etc.*) Care este lipsit de maleabilitate, care nu este conciliant; rigid, distant. *Aveau carevasăzică studii înaintate și erau din această pricină cam scorțoși* (CĂL.). • pl. *-oși, -oase.* /***scoarță*** + *-os*.

scorúmnic, -ă *adj.* (*reg.; despre legume, fructe, cereale etc.*) Care se coace mai devreme decît se coc în mod obișnuit; timpuriu. *Pere scorumnice* (POP.). • pl. *-ci, -ce.* /etimol. nec.

scorúș *s.m.* (*bot.*) Arbore din familia rozaceelor, înalt, cu frunzele compuse, cu florile albe și cu fructele comestibile, brune sau galbene, cu lemnul foarte dens, dur și omogen, folosit în industria mobilelor (*Sorbus domestica*). *Se tot ducea la vale, printre mesteceni și scoruși* (SADOV.). ◇ *Scoruș-de-munte* (sau *păsăresc*) = arbore melifer mic din familia rozaceelor, cu ramurile plecate, cu frunzele imparipenate, cu florile albe și cu fructele sferice de mărimea unui bob de mazăre, roșii, astringente la gust (*Sorbus aucuparia*). • pl. *-i.* /de la ***scoruș*ă**, prin derivare regresivă.

scorúșă *s.f.* Fructul comestibil al scorușului, de mărimea unei boabe de cireașă, de culoare galbenă sau brună. *Scorușele-atîrnă pe pomi în șiraguri* (CĂL.). • pl. *-e.* /<bg. ***оскоруша***.

scótă *s.f.* (*mar.*) Parîmă folosită în navigație la fixarea colțului de jos al unei vele. • pl. *-e.* /<it. ***scotta***.

scotch[1] ['skoʧ] *s.n.* **1** Whisky scoțian. **2** Sticlă, pahar cu această băutură. ◆ Ext. Conținutul acestor recipiente. *A băut un scotch.* • pl. *-uri.* /<engl. ***scotch***.

scotch[2] ['skoʧ] *s.n.* Bandă adezivă transparentă. • pl. *-uri.* /<engl. ***scotch***, den. com.

scótie *s.f.* (*arhit.*) Mulură concavă între două toruri sau între două muluri proeminente. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***scotie***; cf. lat. *scŏtĭa, -ae*, gr. *σκοτία*.

scotísm *s.n.* (*filos.*) Doctrină a gînditorului medieval Duns Scot, care încearcă o sinteză a platonismului augustinian cu aristotelismul, reprezentat de Toma d'Aquino, atribuind voinței preeminență asupra intelectualismului aristotelic. • /<fr. ***scotisme***; cf. nm. pr. John Duns *Scot*, teolog scoțian din sec. 13.

scotíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Adept) al scotismului. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***scotiste***.

scoto- Elem. de compunere „obscuritate, întuneric". • /<fr., engl. ***scoto-***; cf. gr. *σκότος* „întuneric".

scotoceálă *s.f.* Scotocire. *Să nu intre vreun hoțoman în cabina lui și să se apuce de scotoceală* (TUD.). • pl. *-eli.* /***scotoci*** + *-eală*.

scotocí *vb. IV. tr.* **1** A căuta, a cerceta cu de-amănuntul și peste tot răvășind, răscolind (pentru a găsi ceva, pentru a scoate la iveală); a cotrobăi. *Mi-au scotocit bagajele* (STANCU). ◇ (*compl. indică obiectul căutat*) *Te-ai strecurat să scotocești în desaga voastră săracă un talisman* (CE. PETR.). ◇ (*refl.*) *Se scotoci în chimir, scoase niște monezi* (PER.). ◇ (*intr.*) *Deschise lada, scotoci în fund și lăsă cu multă discreție capacul* (CAR.). **2** Fig. A cerceta, a analiza cu atenție, în amănunt. *I se părea că prea scotocește multe pe cont propriu* (CĂL.). ◇ (*intr.*) *Avea un fel ciudat de a scotoci în inima omului* (PER.). **3** A scormoni. *Acuma l-a găsit, scotocind nisipul* (TEOD.). ◆ A face să iasă, să se desprindă, a scoate la iveală. *Cu unul din coarnele ascuțite ale furculiței scotocea carnea de prin încheieturi* (HOG.). • prez.ind. *-esc.* /***scoate*** + *-oci*.

scotocíre *s.f.* Acțiunea de *a scotoci* și rezultatul ei; căutare amănunțită, cercetare minuțioasă; scotoceală. *Îi săreau de gît, pe urmă începeau scotocirile* (SAHIA). • pl. *-i.* /v. ***scotoci***.

scotocít[1] *s.n.* Faptul de *a (se) scotoci. Închise portiera, rămînînd cu mîna de ivăr... gata să deschidă din nou cînd Benedat va fi sfîrșit cu scotocitul* (VIN.). • /v. ***scotoci***.

scotocít[2]**, -ă** *adj.* (*despre obiecte sau despre locul unde se găsesc acestea*) Care a fost căutat cu de-amănuntul, răscolit (pentru a se găsi ceva); care a fost cotrobăit, scormonit. *Imaginea casei scotocite l-a pironit în ușă.* • pl. *-iți, -te.* /v. ***scotoci***.

scotocitór, -oáre *adj.* Care scotocește, cercetează cu de-amănuntul răvășind, care iscodește (fără încetare). *Mi-am dat seama cît de brutală era meseria mea scotocitoare* (PER.). <> (*subst.*) *A rămas scotocitorul pasionat, care-și ține pînă la aceste adînci bătrînețe sufletul viu* (IORGA). • pl. *-ori, -oare.* /***scotoci*** + *-tor*.

scotofáză *s.f.* (*bot.*) Perioadă a fotosintezei în care au loc reacții de întuneric. • /***scoto-*** + ***fază***.

scotofíl, -ă *adj.* (*biol.*) Sciafil. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***scotophilus***; cf. gr. σκότος „întuneric", φιλέω „a iubi".

scotofíte *s.f. pl.* (*bot.*) Plante care cresc pe locuri întunecoase. • /<fr. ***scotophytes***.

scotofobíe *s.f.* (*psih.*) Teamă patologică de întuneric. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***scotophobie***, engl. ***scotophobia***; cf. gr. σκότος „întuneric", φόβος „frică".

scotofobísm *s.n.* Reacție a organismului față de întuneric. • /<fr. ***scotophobisme***.

scotóm *s.n.* (*med.*) Pierdere sau diminuare a vederii care este provocată de o pată imobilă ce acoperă o parte a cîmpului vizual, depinzînd de o leziune a nervului optic, de o afecțiune a coroidei ori a retinei. • pl. *-oame.* /<fr. ***scotome***; cf. gr. σκότωμα „întunecare".

scotometríe *s.f.* (*med.*) Determinare cu ajutorul campimetriei a zonelor din cîmpul vizual în care vederea este diminuată sau suprimată. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***scotometry***.

scotométru *s.n.* Instrument folosit în scotometrie. • pl. *-e.* /<engl. ***scotometer***.

scotomizáre *s.f.* (*psihanal.*) Mecanism prin care eul se „apără" de o impresie penibilă, făcînd-o să dispară din cîmpul conștiinței. • /după fr. *scotomisation*.

scotópic, -ă *adj.* (*despre vedere*) Care este adaptată la lumină slabă. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***scotopique***.

scotopíe *s.f.* Adaptarea ochiului la întuneric. • g.-d. *-iei*; cf. gr. σκότος „întuneric", ὄψ, ὀπός „vedere".

scotoplanctón *s.n.* (*biol.*) Plancton al apelor de la mari adîncimi, lipsite de lumină. • /<fr. ***scotoplancton***.

scototaxíe *s.f.* (*bot.*) Orientare pozitivă a organelor vegetale către întuneric. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***scototaxie***.

scototerapíe *s.f.* (*med.*) Tratament cu ajutorul întunericului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***scoto-*** + ***terapie***.

scototropísm *s.n.* (*biol.*) Tropism cauzat de obscuritate, cu orientare spre întuneric. • /<fr. ***scototropisme***.

scottish-terrier ['skotișteri'e] *s.m.* Cîine baset cu păr des, sîrmos. • /<engl. ***Scottish-terrier***, fr. ***scottish-terrier***.

scoțătór, -oáre *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* (*înv.; despre medicamente*) Care are proprietatea de a provoca transpirație, diureză, purgație. **2** *adj.* (*înv.*) Mîntuitor, salvator. **3** *s.m., s.f.* Muncitor care scoate materialele (dintr-un cuptor, dintr-o mașină), în cursul unui proces de fabricație. • pl. *-ori, -oare.* /***scoate*** + *-ător*.

scóți *s.m. pl.* Triburi celtice care populau inițial V și N Islandei și care, în sec. 5-6, s-au stabilit în N insulei britanice, numită ulterior Scoția. • /<lat. ***Scoti***.

scoțián, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Scoției sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuiește în Scoția; locuitorii Scoției. *Un scoțian vorbea cu prietenul său francez.* **2** *adj.* Care aparține Scoției sau scoțienilor, care se referă la Scoția sau la scoțieni; care este originar din Scoția. *Macbeth, teribila tragedie scoțiană* (RALEA). <> (*filos.*) *Școala scoțiană* = școală filosofică engleză din secolul 18, care se baza pe o filosofie a „bunului simț". *Duș scoțian* = duș în care apa foarte fierbinte alternează cu cea foarte rece. Δ Fig. *Mezinul a trecut prin duș scoțian de emoții* (CE. PETR.). ◆ (*subst. f.*) Limba indo-europeană din familia celtică, grupul galic, vorbită de scoțieni. *Au pătruns în engleză nume din irlandeză și scoțiană* (GRAUR). ◆ Fig. Care este zgîrcit, calic. *Mă amenință doar. De dat, era scoțian, nu dădea* (PER.). • sil. *-ți-an.* pl. *-ieni, -iene.* /nm. pr. (vechi regat, astăzi regiune în Marea Britanie) ***Scoția*** + *-ean*.

scoutism [skau'tism] *s.n.* (*pedag.*) Mișcare pedagogică de la începutul sec. 20 din Anglia, avînd ca principiu de educare a tineretului autoafirmarea activă și dorința de a se instrui. • /<fr. ***scoutisme***; cf. engl. *scout* „cercetaș".

scovárdă *s.f.* **1** (*mai ales la pl.*) Un fel de plăcintă din aluat (dospit), prăjită în grăsime (și umplută cu un amestec de brînză, urdă etc.); prăjitură uscată; minciună. *O masă rotundă și funducă, bună pentru întins foi de plăcintă și scoverzi* (DELAVR.). <> *Scoverze slobozite* v. slobozit. <> Compar. *Îl aștepta Sura, îmbătrînită, uscată ca o scovergă* (SAHIA). **2** Persoană foarte slabă, scofîlcită. *S-a făcut scovardă unchiașul* (POP.). <> (*ca epitet, pus înaintea termenului calificat, de care se leagă prin prep. „de"*) *E o scovardă de muiere, scîndură* (POP.). • pl. *-erzi.* și *scoveárgă s.f.* /<sl. veche скобрада „tigaie".

scoveárgă *s.f.* v. scovardă.

scovérgă *s.f.* (*reg.*) **1** Învelitoare, țol. *Pe picioare își întinse două scovergi* (DELAVR.). **2** Sac de plasă, pentru prins pește. • pl. *-gi.* /*s-* + ***-covergă***.

scovîrdă *vb. I. refl.* **1** (*înv., reg.; despre lemn sau*, ext., *despre obiecte din acest material*) A se îndoi, a se curba, a se încovoia, devenind concav. **2** (*înv., reg.; despre suprafețe de pămînt*) A se lăsa, a se scufunda; a aluneca. • prez.ind. pers. 3 *-eazâ.* /v. ***scovardă***.

scovîrdáre *s.f.* Acțiunea de *a se scovîrda* și rezultatul ei; încovoiere, strîmbare. • pl. *-ări.* /v. ***scovîrda***.

scovîrdát, -ă *adj.* **1** (*înv., reg.; despre lemn sau*, ext., *despre obiecte din acest material*) Care este curbat, încovoiat; strîmb. **2** (*înv., reg.; despre suprafețe de pămînt*) Care s-a lăsat, care s-a scufundat; care are o adîncitură concavă. *Loc scovîrdat.* (POP.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***scovîrda***.

scráibă *s.f.* v. scroambă.

scrabble ['skrebəl] *s.n.* Joc distractiv care se joacă în două, trei sau patru persoane și care constă în formarea de cuvinte încrucișate pe o tablă, folosind jetoane pe care sînt notate literele, fiecare jucător trebuind să obțină numărul cel mai mare de puncte prin plasarea literelor mai valoroase pe pătrățelele cele mai favorabile. • /<engl. ***scrabble***.

scrădă *s.f.* (*bot.*) Numele a două plante care cresc la munte, prin păduri și prin locuri umbroase și care, datorită faptului că se mențin verzi și în timpul iernii, servesc drept hrană animalelor (*Cares pilosa* și *Festuca drymeia*). • /etimol. nec.

scratch [skreț] *s.n.* (*sport*) Eliminare a unui concurent din competiție (pentru neprezentare) prin ștergerea de pe listele de participanți. • /<engl. ***scratch***.

scrădíș *s.n.* Depunere de nisip sau de pietriș (mărunt), care formează fundul albiei unui rîu, al unui fluviu sau al unor bălți; ext. loc acoperit cu astfel de depuneri. • pl. *-uri.* /etimol. nec.

screámăt *s.n.* v. scremet.

scréme *vb. III. refl.* **1** (*mai ales despre oameni*) A se forța, încordînd puternic mușchii abdomenului (însoțind efortul cu sunete caracteristice) pentru a crea presiunea necesară evacuării excrementelor. *Săpați o groapă în pămînt, scremeți-vă deasupra ei cît îți putea* (POP.). **2** Fig. (*fam.*) A depune eforturi deosebite, a se strădui (zadarnic sau cu rezultate neînsemnate) să realizeze, să obțină etc. ceva. *[Cucul] cearcă să cînte și se screme degeaba* (SADOV.). <> Expr. *A se screme să...* = a fi pe punctul de a..., a fi gata să... *De cînd se screme să plouă și degeaba!* (POP.). ◆ (*tr.*) A supune la eforturi deosebite (și infructuoase). *După ce și-a scremut gîndurile, ne-a propus o catastrofă de cale ferată* (VOIC.). **3** (*reg.*) A se văita. *Și-o să geamă, și-o să se screamă, pînă cînd o să se-năduș!* (POP.). ◆ Spec. A se răsti. *Scoateți-vă în fața mea căciulele! s-a scremut din scaun nea Ghiță* (SADOV.). • prez.ind. *screm.* / lat. ***exprimĕre***.

scrémet *s.n.* **1** Forțare, încordare a mușchilor abdomenului (în special pentru evacuarea excrementelor); scremut. **2** Fig. (*fam.*) Efort deosebit, străduință pentru a face, a obține ceva (dar zadarnic sau cu rezultate neînsemnate); scremut. • pl. *-e.* și *screámăt s.n.* /***screme*** + *-et*.

scremút *s.n.* Scremet. • pl. *-uri.* /v. ***screme***.

scréper *s.n.* **1** Mașină rutieră (purtată de un tractor pe șenile), folosită la săparea pămîntului, la transportarea și la descărcarea pămîntului săpat, la construcțiile de canale etc. **2** (*miner.*) Dispozitiv de transport alcătuit dintr-o cutie de oțel fără fund, cu o lamă cu gheare la partea inferioară, care este trasă printr-un cablu fără sfîrșit peste o grămadă de materiale de transportat. • pl. *-e.* /<engl. ***scraper***, rus. ***скрепер***.

screperíst *s.m.* Muncitor care conduce un screper. • pl. *-iști.* /***screper*** + *-ist*.

scri *vb. IV.* v. scrie.

scriá *vb. I.* v. scrie.

scrib *s.m.* **1** (*în Egiptul antic*) Funcționar inferior cu atribuții de contabil și de copist. **2** (*la vechii evrei*) Cărturar care interpreta cărțile lui Moise și explica poporului normele de drept; ext. cunoscător al legilor. **3** (*în trecut, în Țările Rom.*) Persoană care redacta și copia acte în cancelariile domnești; diac. *Soseau... scribii și poeții cu plete lungi* (E. BAR.). <> Fig. *Eu nu-s decît martorul soarelui de toamnă, scribul senin sau chinuit* (PER.). **4** (*peior., iron.*) Scriitor sau gazetar fără valoare, fără personalitate, de obicei aservit unui partid (sau unui grup) politic. *Alceva ce vor scrie scribii străini?* (STANCU). • pl. *-i.* /<fr. ***scribe***, lat. ***scrība***, ***-ae*** <*scribĕre* „a scrie".

scribăl, -ă *adj.* Care se referă la scrib, de scrib. • pl. *-i, -e.* /<engl. ***scribal***.

scribăréț *s.m.* (*iron.*) Scriitor prost, lipsit de talent; literat care scrie mult și prost. • pl. *-i.* /***scrib*** + *-ăreț*.

scribo- Elem. de compunere „scris"; „în scris" „scriptic". • și *script-, scripto-.* /<fr. ***scribo-***, ***script(o)-***; cf. lat. *scriptus* <*scribĕre* „a scrie".

scribomán, -ă *s.m., s.f.* (*deprec.*) Scriptoman. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***scribomane***.

scribomamíe *s.f.* (*deprec.*) Scriptomanie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***scribomanie***; cf. lat. *scribĕre* „a scrie", gr. μανία „nebunie".

scríe *vb. III. tr.* **I 1** (*compl. indică sunete, litere, cuvinte, texte etc. ale unei limbi*) A reprezenta prin semne convenționale executate pe o suprafață cu ajutorul unor instrumente (specifice). *Textul e scris curat, fără ștersături* (PER.). <> (*abs.*) *A luat hîrtia și a început să scrie.* <> Expr. *A scrie cu cărbunele pe horn* v. horn. *A scrie pe mucul lumînării* v. muc. *A scrie cu picioarele* v. picior. <> Fig. *Peste cuvintele săpate-n piatră Ploaia și vîntul scriu încet: uitare* (BEN.). ◆ A acoperi ceva cu semne grafice sau, gener., cu orice fel de semne, de figuri. ◆ Spec. A utiliza o anumită ortografie, respectînd anumite reguli ortografice; a ortografia. *Fiecare scrim cum voim, cîți scriitori atîtea ortografii* (GHICA). ◆ (*pop.; refl.*) A se semna. *S-a scris în condica de prezență.* <> Expr. (*în basme; intr.*) *De* (sau *pe*) *cînd scria* (sau, *refl., se scria*) *musca de perete* v. muscă. <> Fig. *În noaptea asta v-ați scris moartea* (SADOV.). ◆ (*înv.*) A copia. ◆ (*compl. indică formulare, acte tipărite în alb etc.*) A completa cu textul necesar. ◆ (*înv.*) A tipări. **2** (*înv., pop.; compl. indică linii, figuri, imagini, modele etc.*) A însemna, a desena, a zugrăvi, a picta; a schița. *Thofil împărat le-au scris obrazele pentru sfintele icoane* (DOS.). <> Expr. (*refl.*) *A se scrie în partea cuiva* = a aduce, a semăna la chip cu cineva. ◆ A lăsa urme, a întipări, a imprima. <> (*refl. pas.*) *Urmele celor doi străini se scriseră adînc în zăpadă* (STANCU). <> Expr. *A-i scrie* (sau *a-i fi scris*) *cuiva pe față* (sau *în obraz*) = a se putea vedea pe fața cuiva starea lui sufletească, a se deduce ceva din expresia cuiva. *Întristarea ți-e scrisă pe obraz!* (BOL.). <> Fig. *Un Satan mîndru de cădere, pe a cărui frunte Dumnezeu a scris geniul, și iadul îndărătnicia* (EMIN.). ◆ (*pop.; compl. indică ouă*) A încondeia. ◆ Fig. A contura. *Ieși din crîșmă și-și scrise în privazul ușii somnoroasa sa făptură* (HOG.). <> (*refl.*) *Un fir de fum de tămîie se scria în lumina ferestrei* (SADOV.). ◆ Fig. (*compl. indică traiectorii ale corpurilor în mișcare*) A trasa; a descrie. *La mare înălțime plutea o gaie neagră, scriind ocoluri mari* (SADOV.). **3** (*pop.; compl. indică oameni; de obicei cu determ. introduse prin prep. „în" sau „la"*) A înregistra în scris; a însemna, a nota; a trece pe o listă, într-o evidență; a înscrie. *Tată, pe dumneata nu te-au scris la pămînt?* (AGÂR.). <> (*refl. pas.*) *Domnul muntenesc să va scrie între svetnicii de Ardeal* (N. COST.). <> (*refl.*) *Veni cu mine la Bădîrcea și îmi spuse că el nu se mai scrie* (PRED.). <> Expr. *A scrie* (pe cineva) *în osîndă* v. osîndă. ◆ Fig. (*înv., reg.*) A pune pe seama cuiva. *Biruința lui Ștefan Vodă o scrie deplin asupra lui Matieș Craiu* (UR.). ◆ (*înv., pop.; compl. indică oameni; de obicei cu determ. ca „la oaste", înv. „la steaguri", pop. „la cătănie"*) A recruta. *Pe pruncuț l-am crescut cum l-am putut, acum mi l-au scris la oaste* (POP.). <> (*refl.*) *Veneau droaie să se scrie la oaste* (ISP.). **4** (*înv.; compl. indică populații,*

colectivității) A catagrafia; a recenza. *Să facem căutare și să scriem oștile și să punem voievozi* (ALEXAN.). ◆ (*compl. indică bunuri, averi etc.*) A înregistra, a inventaria. *Am numărat oile și Alexa baciul le-a însemnat la răbuș. Eu le-am scris în condică la mine* (SADOV.). ◇ Expr. (*pop.*) *A scrie ceva pe numele cuiva* = a-i face cuiva acte de proprietate pentru...; a trece pe numele cuiva. *Aici are el să vie cu Ana și cu Vasile Baciu, să-i scrie toate pământurile pe numele lui* (REBR.). **II 1** (*compl. indică acte, opere literare sau științifice etc.*) A formula astfel încît să poată fi citit; a compune, a redacta. *Știam că scrie articole pentru o gazetă* (BLA.). ◇ (*refl. pas.*) *S-au scris numeroase studii și articole în jurul acestei probleme* (PER.). ◇ Ext. *Văd poeți ce-au scris o limbă ca un fagure de miere* (EMIN.). ◆ (*cu determ. introduse prin prep. „la"*) A publica într-un periodic sau într-o culegere; a colabora. ◇ (*abs.*) *Azi dă-n familii lecții și scrie la gazetă* (IOSIF). ◆ Analog. (*compl. indică opere muzicale*) A compune, a crea. *Scrisese la un moment dat muzica unui... spectacol* (PER.). **2** Spec. (*despre oameni; compl. indică scrisori, mesaje etc.*) A redacta, a așterne pe hîrtie pentru a expedia și a comunica ceva cuiva; (*compl. indică vești, știri etc.*) a comunica, a înștiința în scris. *Mama nu ne scria niciodată* (BLA.). ◇ (*refl.recipr.*) *Ne-am înțeles să ne scriem* (BLA.). **3** (*compl. indică oameni, fapte, evenimente etc.*) A însemna în scris pe ceva, în ceva, undeva, a înregistra, a înscrie, a consemna, a nota; a semnala prin scris; a relata, a descrie, a povesti ceva în scris. ◇ (*abs.*) *Expoziția despre care scriem... a fost deschisă la Cluj* (PER.). ◇ (*intr.*) *Vechea cronică a țării scrie astfel* (IORGA). ◇ (*refl. pas.*) *Despre spiritualitatea tracă s-a scris mult în cursul istoriei* (PER.). ◆ (*impers.*) A se afla scris, a fi scris, însemnat, relatat, semnalat. *Scrie în ziar că vremea va fi ploioasă.* ◇ (*abs.*) *E scris în pravila lumii, cu toate că n-o știu* (CE. PETR.). ◇ Expr. *A(-i) fi scris* (cuiva sau, rar, pentru cineva) = a(-i) fi rînduit cuiva de la naștere, a(-i) fi sortit, a(-i) fi hărăzit (cuiva) prin soartă. *Cînd ți-e scris să te duci, trebuie să te duci, de vrei, de nu vrei* (REBR.). *Cum scrie la carte* v. carte. ◆ A explica prin scris pentru a argumenta, pentru a lămuri, pentru a dovedi mai clar un anumit fapt. ◆ (*înv.; despre acte normative sau private*) A prevedea. *Ș-or ține cumpărătura după cum le scrie zapisul* (PER.). ◆ (*impers.*) A prescrie; a indica. *Bine, dar călugărului îi scrie... să muncească pentru mănăstire* (STĂN.). ◆ (*pop.; compl. indică medicamente sau tratamente medicale*) A recomanda, a indica unui bolnav. *Apoi, moșule, orice i-oi scri, îi degeaba, boala asta nu are leac* (HOG.). **4** (*înv.; și a scrie împrejur*) A descrie. *Ah! Cine poate întîlnirea lor s-o scrie?* (CON.). ◇ (*refl. pas.*) *Zboară tristă prin pustie...: Jalea ei nu se mai scrie* (POP.). • prez.ind. *scriu*, perf. s. *scriséi*, part. *scris*. și (*pop.*) *scri vb. IV.*, *scriá vb. I.* / lat. ***scribĕre***.

scríere *s.f.* Acțiunea de *a scrie* și rezultatul ei. **1** Redare prin anumite semne convenționale a sunetelor, a literelor, a cifrelor, a cuvintelor, a textelor etc. dintr-o limbă. *Scrierea e un mijloc de comunicare subordonat limbii* (GRAUR). **2** Concr. (Sistem de) semne grafice convenționale prin care sînt redate sunetele, cuvintele, textele etc. unei limbi. ◇ *Scriere alfabetică* v. alfabetic. *Scriere cufică* v. cufic. *Scriere cuneiformă* v. cuneiform. *Scriere demotică* v. demotică. *Scriere glagolitică* v. glagolitic. *Scriere gotică* v. gotic. *Scriere hieratică* v. hieratic. *Scriere rondă* v. rond. *Scriere silabică* (sau *cu caracter silabic*) v. silabic. ◆ (*înv.*) Ortografie. *Colaboratorii... sînt singurii ce nu au impus românilor nici gramatice, nici altă scriere* (RUSSO). ◆ Mod particular de a caligrafia semnele grafice; fel de a scrie al cuiva. *Avea scriere citeață* (CĂL.). **3** Concr. Compunere, redactare, exprimare în scris; scris. *Opera lui e în afară de timpul scrierii ei* (IORGA). **4** Ceea ce este scris ca rezultat al unei munci de elaborare, de redactare; text scris; lucrare originală care are caracter literar, științific etc. **5** Spec. Tipăritură; carte. ◆ Ext. (*la pl.*) Totalitatea textelor scrise (și tipărite) ale unui autor, ale unui curent (literar), ale unui popor etc. *Îl roagă să le citească din scrierile lui* (TEOD.). **6** (*înv.*; și *scriere împrejur*) Descriere. *I-a făcut o scriere împrejur de toată vrîsta sa cea copilărească* (BELD.). • pl. *-i*. /v. ***scrie***.

scriitór, -oáre *subst.* **I 1** *s.m., s.f.* Persoană care scrie, autor. ◆ Spec. Autor de opere literare, publicist. *Un scriitor e un om care exprimă în scris... ceea ce a simțit* (CA. PETR.). ◇ (*adj.*) *Femeile scriitoare... sînt mai puțin creatoare decît bărbații* (IBR.). ◇ *Crampa scriitorului* v. crampă. *Scriitor dramatic* v. dramatic. **2** *s.m.* (*înv.*) Funcționar în cancelariile domnești, care copia sau redacta acte, scrisori oficiale etc.; copist. *O femeie a unui scriitor de la judecătoria ajutătoare vroia să-l cumpere* (KOGĂL.). ◆ Persoană în slujba domnitorului sau a unui înalt demnitar de stat, care îndeplinea funcția de secretar; diac, logofăt. ◇ *Logofăt scriitor* v. logofăt. **3** *s.m.* (*cu determ. care indică felul*) Persoană care scrie anumite date pe diferite produse, pe mijloace de transport etc. și care ține evidența lor. *Scriitor de vagoane.* **II** *s.n.* (*înv.*; și *scriitoriu masă*) Masă de scris; birou. *Își întinde brațele peste o masă și un scriitoriu încărcate de acte* (BARIȚ.). • sil. *scri-i-*. pl. *-ori*, *-oare*. /***scrie*** + *-tor*.

scriitorás *s.m.* (*deprec.*) **1** Dim. al lui *scriitor*; scriitor fără talent, fără valoare. *Tinerii noștri scriitorași ajung la cele mai absurde, la cele mai monstruoase elucubrațiuni* (VLAH.). **2** Funcționar neînsemnat; contopist. *Vor ajunge scriitorași la tribunal* (G. M. ZAMF.). • sil. *scri-i-*. pl. *-i*. /***scriitor*** + *-aș*.

scriitoricésc, -eáscă *adj.* Care aparține scriitorilor sau operei lor, care se referă la scriitori sau la opera lor; care este caracteristic scriitorilor; de scriitor. *Ceea ce ai făcut zi de zi n-a fost un act scriitoricesc, ci unul de viață* (PER.). • sil. *scri-i-*. pl. *-ești*. /***scriitor*** + *-icesc*.

scriitoríe *s.f.* (*înv.*) **1** Îndeletnicire, profesie de scriitor. **2** Instituție, serviciu administrativ în care își exercită funcția un scriitor. • sil. *scri-i-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***scriitor*** + *-ie*.

scriitoríme *s.f.* Colect. Totalitatea scriitorilor, mulțime de scriitori. *Aceea scriitorime care nu vrea să ne creadă* (I. NEGR.). • sil. *scri-i-*. /***scriitor*** + *-ime*.

scriitúră *s.f.* **1** (*fam.*) Mod (particular) de a scrie; scriere, scris, caligrafie. *Găsesc pe masă un bilet cu scriitura mărunțică* (VLAH.). **2** Concr. Sistem de semne grafice convenționale prin care sînt redate sunetele, cuvintele, textele etc. unei limbi. *Fel de fel de scrieturi: engleze, italice, gotice* (CAR.). **3** (*înv.*) Scriere; text scris. *Se umpluse cancelaria domnească de scrisori și scrieturi* (E. BAR.). ◆ Conținut al unei opere (literare). *Aș cere... o istorie care să aibă în scriitura ei toate țările și mările* (CAM.). **4** Manieră, modalitate literar-artistică specifică de exprimare a unui conținut. *Scriitura ar fi, după ei, inadecvată conținutului cărții* (PER.). ◆ Spec. Fel particular de a alcătui și de a asocia (logic) propozițiile unui text (literar). *Pentru Flaubert, „scriitura"... constituie problema centrală a existenței* (PER.). **5** (*muz.*) Aspectul tehnic al unei compoziții muzicale în raport cu adaptarea ei la un instrument muzical. *O evoluată scriitură armonică* (PER.). • sil. *scri-i-*. pl. *-uri*. /***scrie*** + *-tură*, după fr. *écriture*.

scrijeá *s.f.* (*reg.*) Bucată subțire tăiată sau ruptă din ceva; felie subțire (de pîine, de fructe etc.); scrijeală. • pl. *-ele*. și *scrijeálă s.f.* /<sl. veche **скрижаанъ**; cf. srb. (*s*)*križka* „felie".

scrijeálă *s.f.* v. scrijea.

scrijelă *vb. I.* v. scrijeli.

scrijeláre *s.f.* v. scrijelire.

scrijeiát, -ă *adj.* v. scrijelit.

scrijeleálă *s.f.* Tăietură, zgîrietură, crestătură făcută pe o suprafață (cu un obiect ascuțit sau tăios); scrijelire, scrijelitură. • pl. *-eli*. /***scrijeli*** + *-eală*.

scrijelí *vb. IV. tr.* (*compl. indică suprafețe*) A face zgîrieturi sau tăieturi superficiale cu un obiect ascuțit sau tăios; a zgîria, a cresta. *Bănci mari..., vopsite în verde și scrijelate de inscripții* (CĂL.). ◇ Ext. *Îi era albul ochilor scrijelat de ațe de sînge* (SADOV.). ◇ Fig. (*refl.*) *Cînd se descopăr în răsărit genele zilei, întîi se scrijelează zarea cu sînge* (SADOV.). ◆ A grava. *Ici și colo, un motiv geometric scrijelit în piatră* (PER.) ◆ (*compl. indică pămînt arabil*) A tăia brazdele cu ajutorul plugului. *Pentru dunga neagră pe care o scrijelează omul... pe fața răbdătorului pămînt... cîte minți nu s-au trudit* (ANG.). • prez.ind. *-esc*. și *scrijelá vb. I.* /***scrijeală*** + *-i*.

scrijelíre *s.f.* Acțiunea de *a scrijeli* și rezultatul ei. **1** Scrijeleală. **2** Scrîșnet. *Toate aceste garnituri... ritmau în ciocniri și scrijeliri de vagoane* (G. M. ZAMF.). • pl. *-i*. și *scrijeláre s.f.* /v. ***scrijeli***.

scrijelít, -ă *adj.* Care este acoperit cu scrijeliturî; zgîriat, crestat. *Deasupra birourilor scrijelate, nevopsite, ardea un bec galben* (E. BAR.). ◇ Ext. *Își arătau mîinile bătătorite sau scrijelate* (PAS.). • pl. *-ți*, *-te*. și *scrijelát, -ă adj.* /v. ***scrijeli***.

scrijelitúră *s.f.* Tăietură, zgîrietură superficială pe suprafața unui obiect; scrijelire. *Prin dreptul porții ne arată, cu un gest simplu, cîteva scrijeliturî în lemn* (COCEA). ◇ Fig. *Ai voit să potrivești cu rindeaua ta... nodurile și scrijeliturile blestematei trupini sociale* (PER.). • pl. *-i*. /***scrijeli*** + *-tură*.

scrimá *vb. I. intr.* (*sport*) A face scrimă. • /***scrimă*** + *-a*; cf. fr. *escrimer*.

scrímă *s.f.* Arta de a mînui armele albe (sabia, spada și floreta); (*sport*) ramură sportivă care cuprinde probe de sabie, de floretă și de spadă. *Își fac lecția de scrimă* (CĂL.). ◇ Fig. *Văzduhul era înviorat de capricioasa scrimă dintre ploaie și soare* (CE. PETR.). • /<fr. ***escrime***, it. veche ***scrima***.

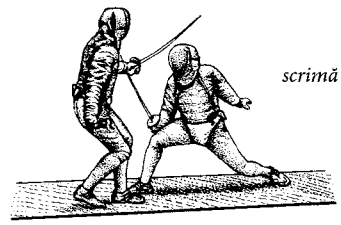

scrimă

scrimér, -ă *s.m., s.f.* (*sport*) Sportiv care practică scrima. *Performanțele... scrimerilor... lasă să se întrevadă începuturile unui sezon promițător* (PER.). • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***escrimeur***, după *scrimă*.

scrín *s.n.* **1** Dulap cu mai multe sertare suprapuse, în care, de obicei, se ține lenjeria; comodă. *Caută mai lung într-un scrin* (CA. PETR.). **2** Cutie, lădiță (căptușită cu mătase sau cu catifea) în care se păstrează bijuterii, bani etc. *A dus scrinurile plușate cu bijuterii și pachetul cu acțiuni* (CE. PETR.). • pl. *-uri*. /<rus. ***скрин***, lat. ***scrīnium***, ***-ii***.

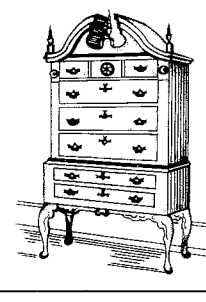

scrin (1)

scrîntí *vb. IV.* v. scrînti.

scripcár *s.m.* **1** (*reg.*) Lăutar (care cîntă din scripcă); viorist. *Scripcarul și cobzarul își potriveau întruna strunele* (BUJ.). ◆ (*iron., deprec.*) Scriitor, poet lipsit de valoare. *O, vînturători de fraze, scripcari sarbezi și smintiți* (VLAH.). **2** (*entom.*) Gîndac negru, cu antene lungi, care produce sunete asemănătoare cu un scîrțîit (*Saperda carcharis*); cobzar, plopar, țigănaș. • pl. *-i*. /***scripcă*** + *-ar*.

scripcă *s.f.* (*reg.*) **1** Vioară. *Un soldat țigan scîrțîi din scripcă toate cîntecele frontului* (CE. PETR.). ◇ Expr. *Gras ca scripca* v. gras. ◇ Fig. *Greierii își acordau subțire scripcele* (TEOD.). **2** Parte din melodie sau, ext., melodie interpretată la acest instrument. *Cobza zvîcnea scurt și întors în loc, peste scripcă și țambal* (CA. PETR.). ◆ Meseria, arta de scripcar. *Eu pînea mi-o cîștig cu scripca* (CAM.). • pl. *-ci*, *-ce*. /<rus. ***скрипка***, ucr. ***скрипка***.

scrípet *s.m.* v. scripete.

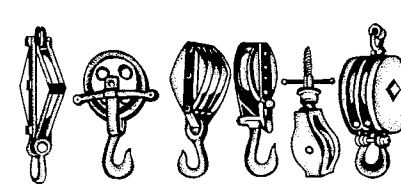

scripeți (1)

scrípete *s.m.* **1** (*tehn.*) Mecanism simplu alcătuit dintr-o roată cu un canal periferic în care rulează un element flexibil (cablu, fir, lanț etc.), servind la transmiterea unei forțe; dispozitiv care are la bază

acest mecanism și este folosit la ridicarea unor greutăți; muflă. *Un ajutor al zbirului manevrează un scripete și funiile se întind* (PER.). <> Compar. *Un nod în gît, care cobora și urca ca pe un scripet* (ARD.). <> Fig. *În scripetul lumii celeste Eu sînt așezat pe-o scînteie* (CĂL.). **2** Analog. Dispozitiv alcătuit din două roți cu diametre diferite, dispuse pe același ax și formînd un bloc comun deasupra războiului de țesut, care servește la mișcarea ițelor la țesăturile simple. • pl. *-ți.* și (*reg.*) *scripet s.m.* /<sl. veche **скрипѣти**; cf. rus. *скрипеть* „a scîrțîi".

script[1] *s.n.* Scenariul unui film, al unei emisiuni. • pl. *-uri.* /<engl. ***script***.

script[2]**-** v. scribo-.

scripte *s.f. pl.* **1** Condici, registre de evidență, acte publice, contabile etc.; însemnări făcute în aceste condici, registre. *Pălărierii și gravorii fac socoteli și scripte* (ARGH.). **2** (*înv.*) Documente istorice, hrisoave. *Dăm prin scripte de doi frați ai scriitorului* (CĂL.). **3** (*jur.*) Înscrisuri sub semnătură privată. • /<lat. ***scripta***; cf. germ. *Skripten*.

scriptic, -ă *adj.* **1** Care a fost înscris, înregistrat în scripte; care se realizează pe baza sau cu ajutorul însemnărilor din scripte. <> (*adv.*) *Dramaturgul nu concepe însă munca scriptic și birocratic* (PER.). <> *Fond scriptic* = fond destinat pentru remunerarea personalului din schema unei întreprinderi sau a unei instituții. *Personal scriptic* = personal angajat în schemă, personal bugetar. **2** Care este scris. *Divergențele stilului oral de acel scriptic* (VIANU). • pl. *-ci, -ce.* /***scripte*** + *-ic.*

scripto- v. scribo-.

scriptológ, -ă *s.m., s.f.* (*deprec.*) Birocrat, funcționar mărunt. *Eu nu-s nici telefonist, nici scriptolog* (GALAN). • pl. *-gi, -ge.* /de la ***scriptologie***, prin derivare regresivă.

scriptologíe *s.f.* (*deprec.*) Formalism exagerat în rezolvarea unor probleme administrative, în perfectarea unor acte oficiale; birocrație, birocratism. • g.-d. *-iei.* /***scriptolog*** + *-ie.*

scriptomán, -ă *s.m., s.f.* (*deprec.*) Persoană care are mania scrisului; ext. birocrat. • pl. *-i, -e.* /de la ***scriptomanie***, prin derivare regresivă.

scriptomaníe *s.f.* (*deprec.*) Mania de a scrie mult; scribomanie. • g.-d. *-iei.* /***scripto-*** + ***manie***.

scriptór *s.m., s.n.* **1** *s.m.* Funcționar de cancelarie sau notar care redactează acte, documente. ◆ Persoană care scrie un text cu propria mînă; copist. **2** *s.m.* Persoană care scrie literatură (în proză); scriitor, autor. ◆ (*latin.*) Scrib care (tran)scrie. **3** *s.m.* Funcționar în cancelaria Vaticanului care scrie bule papale. **4** *s.n.* Aparat care înregistrează, transcrie (pe un compact disc) texte, muzică etc. • pl. *m. -i, n. -oare.* /<germ. ***Skriptor***, lat. ***scriptor, -oris***.

scriptoríe *s.f.* (*în Ev. Med.*) Atelier de copiști; scriptoriu. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /după it. veche *scrittoria*.

scriptóriu *s.n.* (*înv.*) Masă de scris, scriptorie. • pl. *-ii.* /<fr. ***scriptorium***, lat. ***scriptorium***.

scripturál, -ă *adj.* Care se referă la scriitură, la textele scrise. <> *Monedă scripturală* = mijloc de plată altul decît biletele de bancă sau piesele monede (conturi de bancă, efecte de comerț etc.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***scriptural***.

scripturár, -á *adj.* Care se referă la *Scriptură*. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***scripturaire***; cf. lat. *scriptūra, -ae*.

scriptúră *s.f.* **1** (*adesea la pl. cu val. de sg.*; și *Sfînta Scriptură*) Carte sacră a mozaismului și creștinismului, alcătuită din *Vechiul Testament* și *Noul Testament*, acesta din urmă fiind recunoscut numai de creștini; *Biblia. Cine dă săracilor, împrumută pe Dumnezeu, zice Scriptura* (CR.). <> *Scriptura* (sau *Sfînta Scriptură*) *cea nouă* v. nou. ◆ Ext. Totalitatea preceptelor, legilor etc. propăvăduite de această carte sau de religia creștină. ◆ Ext. Principiu. *Eu am demult scriptura mea și-mi țin scriptura* (COȘB.). **2** (*înv.*) Operă literară, științifică etc.; scriere. ◆ Ext. Conținutul acestei opere. **3** (*înv.*) Însemnare, consemnare, relatare scrisă; text. **4** (*înv.*) Scris; scriitură. *Scriptura este excesiv de îngrijită* (CAR.). <> Loc.vb. *A pune în scriptură* v. pune. <> Expr. *A arăta cu scriptură* v. arăta. **5** (*înv.*) Inscripție. *Văzu acolo scripturi și ceti Alexandru slovele* (ALEXAN.). <> Fig. *Ce sînt scripturile astea de pe copaci?* (GAL.). **6** (*înv.*) Scrisoare. **7** (*înv.*) Act (doveditor). *Actul... este valabil ca scriptură sub semnătură privată* (HAM.). • pl. *-i.* /<lat. ***scriptūra, -ae***.

scris[1] *s.n.* Faptul de *a scrie*. **1** Redare prin anumite semne convenționale a sunetelor, a literelor, a cifrelor, a cuvintelor, a textelor etc. dintr-o limbă. *Scrisul devine dificil* (TUD.). <> *Mașină de scris* = mașină folosită pentru dactilografierea textelor. *Se auzi țăcănitul mașinei de scris* (CE. PETR.). <> Loc.adj. *De scris* = cu (sau pe) care se scrie. *Pune tava pe masa de scris* (CA. PETR.). **2** Concr. (Sistem de) semne grafice convenționale prin care se redau sunetele, cuvintele, textele etc. unei limbi. *Scrisul și cititul nu se apropiau de mine cu nici o ispită* (BLA.). <> Loc.adj., adv. *În scris* = prin intermediul unui text scris; care este notat (pe hîrtie). *Aceste sentimente... nu se mărturiseau în scris* (IORGA). ◆ Mod particular de a caligrafia semnele grafice; fel de a scrie; scriere. *Era scrisul ei obicinuit, fără o tremurare de condei* (VLAH.). ◆ Fig. Pecete. *Un copil predestinat durerii, pe chipul căruia se vedea scrisul unor chinuri viitoare* (CAR.). **3** Formulare scrisă; redactare a unei lucrări, a unei opere (literare, științifice etc.). *Voința care-i lipsește în viață, o are în scris* (TEOD.). ◆ Mod individual, fel propriu de a scrie; ext. stil, scriitură. *Cultura lui deosebită, scrisul său intelectual... îl fac să se impună foarte repede* (PER.). ◆ Activitatea de scriitor sau de publicist; profesiunea celui care scrie. *Am înțeles că scrisul e o meserie cu care trebuie să te dedai pe îndelete* (VLAS.). **4** Ceea ce este scris (relatat, demonstrat) de cineva într-o scriere; ceea ce rezultă în urma muncii de elaborare, de redactare; scriere. *Mi se părea singura cale de a-mi vedea scrisul înflorind în litera tiparului* (BLA.). <> Expr. *A sorbi scrisul cuiva* v. sorbi. ◆ Ext. Totalitatea textelor scrise aparținînd unui popor, unei națiuni, unui scriitor. *Cîntece care se vor număra printre cele mai frumoase izbînde ale scrisului românesc* (IORGA). **5** (*înv.*) Însemnare, consemnare scrisă; semnalare, povestire, relatare scrisă. *Scrisuri publicate în China* (PER.). ◆ (*înv., reg.*) Act, dovadă. *Ce să urmează după obiceiul pămîntului n-are nevoie de scris* (DELAVR.). • pl. *-uri.* /v. ***scrie***.

scris[2]**, -ă** *adj., s.m., s.f.* I *adj.* **1** (*despre literele, cuvintele, textele, stilurile etc. ale unei limbi sau*, ext., *despre semnificațiile, ideile acestora*) Care este însemnat, consemnat în scris, scriptic. *Cu toții fac o plîngere scrisă către Tiberiu* (E. LOV.). <> *Lucrare scrisă* = text scris de elevi în clasă, sub supravegherea profesorului, la sfîrșitul unei perioade de studii, pentru verificarea și aprecierea cunoștințelor dobîndite. *Limbă scrisă* v. limbă. ◆ (*despre probe, examene etc.; în opoz. cu „oral"*) Care se desfășoară prin intermediul scrierii. *Am văzut odată un băiat scos pe brațe de la examenul scris* (I. BOT.). ◆ (*despre pagini sau foi de hîrtie*) Care este acoperit, umplut cu text scris; pe care s-a scris. *Pe o mescioară era o foaie scrisă* (EMIN.). ◆ (*subst. f.*) Ceea ce este scris; ext. ceea ce spune, susține, redă etc. cineva într-un text scris. *Toți făceau haz de scrisele lui* (SADOV.). **2** (*pop.*) Care este desenat, pictat, zugrăvit. *Niște pomi înalți, stufoși... de părea că erau scriși* (ISP.). <> Expr. *A rămîne ca scris pe perete* = a încremeni. *Tîlharii remaseră ca scriși pe părete* (ISP.). <> Compar. *Era frumoasă de parcă era scrisă.* ◆ (*despre articole de îmbrăcăminte pentru femei, despre lenjeria de pat etc.*) Care este cusut cu arnici; brodat. *Are trei năfrămi...; pe acestea se află foarte frumoase flori scrise* (POP.). **3** (*înv.*) Care este însemnat, consemnat; menționat, pomenit (în text). <> Expr. *A avea ceva* sau *pe cineva scris la catastif* v. catastif. II *s.m., s.f.* (*pop.*) **1** *s.m., s.f. art.* Persoană predestinată să devină soțul sau soția cuiva. *În cele din urmă hotărî... să se ducă să-și caute scrisa* (ISP.). **2** *s.f. art.* Ursită, soartă, fatalitate. *Scrisa mea a fost să fiu mai degrabă vînat* (SADOV.). • pl. *scriși, -se.* /v. ***scrie***.

scrisoáre *s.f.* **1** Comunicare scrisă trimisă cuiva prin poștă sau prin intermediul unei persoane; epistolă, răvaș, misivă. *În acea scrisoare îi descriam călătoria* (MAIOR.). <> *Scrisoare de adio* v. adio. *Scrisori apostolice* v. apostolic. *Scrisoare capitulară* v. capitular. *Cutie de scrisori* v. cutie. *Scrisoare deschisă* v. deschis. *Scrisoare* (*recomandată*) *expresă* v. expres. <> Loc.vb. *A lua scrisoare* v. lua. <> Expr. *A schimba scrisori* v. schimba. <> Fig. *Vîntu-o foaie vestejită Mi-au adus mișcînd fereastra - Este moartea ce-mi trimite Fără plic scrisoarea-aceasta* (EMIN.). ◆ (*la pl.*) Culegere de corespondență având valoare literară sau istorică. ◆ (*la pl.*) Specie a prozei literare care, sub forma corespondenței cu o persoană reală sau fictivă, se adresează unui public larg, enunțînd idei filosofice, literare etc. adesea cu un caracter critic. ◆ Specie literară în versuri, varietate a poeziei didactice, în care se tratează, sub formă de scrisoare adresată unei persoane reale sau fictive, un subiect filosofic, moral etc. **2** (*adm., fin.*) *Scrisoare de intenție* = act (document) prin care un aplicant la un post își motivează intenția de a ocupa postul respectiv. (*transp.*) *Scrisoare de transport* = act care confirmă contractul de transport rutier. *Scrisoare de credit* = document prin care un bancher sau o bancă cere altui bancher sau altei bănci să pună la dispoziția purtătorului o sumă de bani, să-i dea un anumit credit. *Scrisoare de trăsură* = act care conține condițiile intervenite între cel care expediază o marfă și cel care o transportă (serviciul de coletărie, poștă etc.); fraht. *Scrisoare de acreditare* v. acreditare. *Scrisoare de schimb* v. schimb. **3** (*înv.*) Ceea ce este scris ca rezultat al unei munci de elaborare, de redactare. *Am mare dorință ca să cetesc vreo scrisoare..., căci nu am nici o carte în această limbă aice* (KOGĂL.). ◆ Text scris. *Este dar foarte greu de a admite că scrisoarea din zapise... ar fi o depozitară fidelă a sunetelor* (PHIL.). ◆ Limbă scrisă. *S-ar putea stabili un paralelism... între vorbirea ocazională și scrisoare* (PHIL.). **4** (*pop.*) Mod particular de a caligrafia semnele grafice; fel de a scrie; scriere, scris, scriitură. *Cea mai frumoasă scrisoare rămîne totuși a preoților* (IORGA). **5** (*înv.*) Document, act oficial care stabilește anumite împuterniciri, relații etc. *Se duse la primărie și făcu scrisoare de danie* (AGĂR.). **6** Concr. (*înv., reg.*) Scriere; ext. știința sau arta scrierii. *Am învățat scrisoare latinească* (SADOV.). ◆ Ext. (*reg.*) (Știință de) carte, învățătură; cultură. *Iar noi patru juzi cu toții nu știm slova și scrisoarea* (GOGA). **7** (*înv., reg.*) Inscripție. *Ș-a chemat un pietrar..., a săpat scrisorile* (PER.). **8** (*înv.*) Recensămînt. **9** (*înv.*) Redare prin anumite semne convenționale a sunetelor, a literelor, a cifrelor, a cuvintelor, a textelor etc. dintr-o limbă; scriere. *Giudețul îl va întreba cu scrisoare și el va răspunde iară cu scrisoare* (PRAV.). **10** (*înv.*; și *scrisoare împrejur*) Relatare scrisă; descriere. • pl. *-ori.* /***scris*** + *-oare.*

scrisorícă *s.f.* Dim. al lui *scrisoare*. *Acasă îl așteptau pe Titu două scrisorele* (REBR.). • pl. *-ele.* /***scrisoare*** + *-ică.*

scrínciob *s.n.* **1** Leagăn de lemn (sau construcție cu mai multe leagăne fixate pe același schelet) care se balansează sau se învîrtește în cerc, servind ca mijloc de distracție; dulap. *Scrînciobul se învîrtește lin, ca aripile unei mori de vînt* (BRĂ.). <> *Furca scrînciobului* v. furcă. <> Fig. *Fulgii se uită unii la alții, clipind, pînă cînd amețesc în scrînciobul viforniței* (TUD.). **2** Scîndură sprijinită la mijloc pe un suport (gros), pe ale cărei capete se așază două persoane, pentru a se legăna. <> Fig. *Ereții... se dădeau în scrînciobul aripelor cîteva clipite și cădeau - săgeți* (GAL.). **3** (*reg.*; și *scrînciob mic, scrînciob între stîlpi*) Leagăn (în care se balansează cineva). *S-a dus să se dea în scrînciob... o frînghie dublă cu capetele legate de o creangă groasă și dreaptă cu o scîndurică în loc de scaun* (IBR.). <> Fig. *Orașul era un scrînciob uriaș, care mă azvîrlea de la un capăt la altul* (PER.). • acc. și *scrînciób.* pl. *-uri,* (*pop.*) *-obe, -oabe.* și (*înv., reg.*) *scrînciov s.n.* /<sl. veche **съкрѫтити**.

scrînciobár *s.m.* (*reg.*) Om care învîrtește scrînciobul (manual). *Loc degeaba! strigă scrînciobarul* (HOG.). • pl. *-i.* /***scrînciob*** + *-ar.*

scrínciov *s.n.* v. scrînciob.

scrînteálă *s.f.* **1** Deplasare a extremității mobile a unui segment osos din poziția normală față de articulația din care face parte; luxație, dislocare, entorsă. **2** Fig. (și *scrînteală la cap*) Tulburare a minții; nebunie, țicneală, sminteală. *I-a venit scrînteala inginerului tocmai acum* (PER.). • pl. *-eli.* și *sclinteálă s.f* /***scrînti*** + *-eală.*

scrînti *vb. IV.* **1** *refl.* (*despre oase sau despre extremitățile mobile ale acestora*) A se deplasa din poziția normală față de articulația din care face parte. **2** *tr.* (*mai ales despre oameni; compl. indică oase sau extremități mobile ale acestora ori membre ale corpului*) A deplasa, a scoate (accidental) din articulație, din poziția sa normală; a luxa, a disloca, a suci. *Și-a sclintit o mînă ori un picior* (SADOV.). <> Expr. (*fam.*) *A o scrînti* = a face o prostie, o gafă; a greși. *Toate încep bine, și de la a doua strofă o scrîntesc*

(VLAH.). ◇ Fig. *Destul își scrîntea limba... chinuindu-se cu graiul ghiaurilor* (TUD.). **3** *refl.* Fig. (*despre oameni; adesea cu determ. ca „la minte", „la cap"*) A-și pierde dreapta judecată; a se zăpăci, a înnebuni, a se ticni. *Poate te-ai scrîntit la minte, dacă-ți faci astfel de gînduri* (AGÂR.). ◇ Ext. *D-zeu știe cum s-or fi scrîntit toate celea în capul bietului om* (EMIN.). • prez.ind. *-esc.* și *scrintí*, (*reg.*) *sclintí vb. IV.* /<sl. veche **кржтити** „a suci, a întoarce".

scrîntíre *s.f.* Faptul de *a (se) scrînti*; scrînteală, scrîntitură. • pl. *-i.* /v. ***scrînti***.

scrîntít, -ă *adj.* **1** (*despre membre, oase, încheieturi etc.*) Care este deplasat din articulație; luxat, dezarticulat, dislocat. *Se pomenea cu o mînă scrîntită sau cu un picior frînt* (FIL.). ◇ Fig. *Flutură un semn răsucit din degete, în dreptul capului. Semnul rotițelor scrîntite înlăuntru* (CE. PETR.). **2** Fig. (*despre oameni*) Care este dezechilibrat mintal; nebun, țicnit, dezechilibrat. *Mi se păruse ciudat, scrîntit* (PER.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***scrînti***.

scrîntitoáre *s.f.* (*bot.*) Nume dat mai multor specii de plante din familia rozaceelor, cu tulpina tîrîtoare, cu frunzele trifoliate sau penate și cu florile hermafrodite, galbene, rar albe, roz sau roșii (*Potentilla*); plantă care aparține fiecăreia dintre aceste specii. • pl. *-ori.* /***scrînti*** + *-toare*.

scrîntitúră *s.f.* Deplasare a unui os din articulația lui; luxație, scrînteală, entorsă, dislocare. *Se pricepea să descînte... scrîntiturile* (PAS). ◆ Concr. Articulație scrîntită. ◇ Fig. *Drumul... coteşte brusc..., ca să dea buzna în Pripasul pitit într-o scrîntitură de coline* (REBR.). • pl. *-i.* /***scrînti*** + *-tură*.

scrîșcá *vb. I. intr.* (*înv.*) A scrîșni. • prez.ind. *scrîșc.* /*s-* + ***crîșca***; cf. bg. **скърша**.

scrîșnet *s.n.* **1** Zgomot caracteristic provocat de strîngerea maxilarelor și de frecarea dinților de jos cu cei de sus ca efect al mîniei, al furiei, al durerii etc.; scrîșnitură. *Fălcile se încleștară pînă la scrîșnet* (POPOV.). ◇ Fig. *Viața e geamăt, e scrîșnet, e urlet, e luptă* (TEOD.). **2** Analog. Zgomot specific, de scurtă durată, aspru și neplăcut, produs de unele obiecte, corpuri, substanțe etc. (sau de părți ale lor), din cauza unei frecări, a unei apăsări, a unei deplasări etc.; ext. scîrțîit; scrîșnire. *Tramvaiele duruiau goale cu scrîșnet sinistru de fier* (CE. PETR.). • pl. *-e.* /***scrîșni*** + *-et*.

scrîșní *vb. IV. intr.* **1** (*de obicei urmat de determ. „din dinți", „din măsele" sau, înv., „cu dinții", „în dinți"*) A produce un zgomot caracteristic prin strîngerea maxilarelor și prin frecarea dinților de jos cu cei de sus, ca efect al furiei, al ciudei, al urii, al durerii etc. *Ridica ochii în tavan, scrîșnea din dinți* (ARD.). ◇ (*despre animale*) *Mistrețul în laț... scrîșnind, își smulge săgețile din carne* (IORGA). ◇ (*despre dinți*) *Dinții mari și albi le scrîșnirá* (STANCU). ◇ (*tr.; cu compl. „dinți"*) *Ion scrîșni dinții, mușcînd vîrtos din ceapă* (REBR.). ◆ Fig. (*despre oameni*) A rosti, a pronunța cuvintele printre dinți vorbind cu ură, cu mînie, cu furie, cu supărare etc. *Mai tare! scrîșni învățătorul, cu sudoarea pe frunte* (PRED.). ◇ (*tr.*) *Bombănind și scrîșnind înjurături, maiorul conduse pe Baloteanu direct la biserică* (REBR.). **2** Analog. (*despre obiecte sau părți ale lor, despre materiale, substanțe etc.*) A produce (din cauza unei frecări, a unei apăsări, a unei deplasări etc.) un zgomot specific, de scurtă durată, aspru și neplăcut; ext. a scîrțîi. *Scrîșnește alături aceeași placă de patefon* (CE. PETR.). • prez.ind. *-esc.* și (*reg.*) *crîșní vb. IV.* /form. onomat.; cf. bg. **скърша**, srb. *skršiti*.

scrîșnire *s.f.* Acțiunea de *a scrîșni* și rezultatul ei. **1** (*despre oameni; de obicei urmat de determ. „din dinți", „dinților", „de dinți"*) Zgomot caracteristic provocat de strîngerea maxilarelor și de frecarea dinților de jos cu cei de sus ca efect al mîniei, al furiei, al durerii etc.; scrîșnet. *Lumea i se părea un iad de vaiete, de bocete, de scrîșniri de dinți* (COCEA). ◆ Fig. (*înv.*) Suferință (fizică sau morală) foarte mare. *Va fi acolo plîngere fără mîngîiere și scrîșnire de dinți* (NEAGOE). **2** Cuvînt pronunțat printre dinți; ext. supărare, ciudă; mînie, furie, ură (abia stăpînite). *Am cunoscut... scrîșnirile din dinți ale celor năpăstuiți* (PER.). **3** Analog. Zgomot specific, de scurtă durată, aspru și neplăcut, produs de unele obiecte, corpuri, substanțe etc. (sau de părți ale lor), din cauza unei frecări, a unei apăsări, a unei deplasări etc.; ext. scîrțîit; scrîșnet, scrîșnit[1]. *Numai cîntecul ce se ridica din scrîșnirea zăpezii se auzea* (AGÂR.). • pl. *-i.* /v. ***scrîșni***.

scrîșnít[1] *s.n.* Scrîșnire. *Scrîșnitul scaunelor urnite din loc* (CE. PETR.). • pl. *-uri.* /v. ***scrîșni***.

scrîșnít[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre cuvinte, propoziții etc. sau despre modul de a le rosti*) Care este rostit printre dinți (indicînd o supărare, o mînie, o ciudă, o furie etc. abia stăpînite). *A început a mormăi vorbe scrîșnite împotriva muierilor* (SADOV.). ◇ (*adv.*) *Mă bucur prea mult de asta, Măria Ta, mormăi scrîșnit Jder* (SADOV.). ◇ Ext. *Încarcă armele..., grăind un dialect cu rostirea scrîșnită ca dintr-un al doilea rînd de măsele* (ARGH.). **2** (*despre stări afective sau despre manifestări ale oamenilor*) Care este exteriorizat, exprimat prin scrîșnete sau care este însoțit de scrîșnete; ext. care este reținut (ca să nu izbucnească). *Toate gîndurile și sentimentele sînt scrîșnite* (PER.). **3** (*despre zgomote, acțiuni care provoacă zgomote etc.*) Care este aspru și neplăcut, de scurtă durată. *O furtună de zgomote scrîșnite, împrăștiate și dezarticulate* (ARGH.). ◇ (*adv.*) *Mîinile... măcinară scrîșnit mătăniile între degetele pietroase* (CE. PETR.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***scrîșni***.

scrîșnitór, -oáre *adj.* **1** (*despre dinți, maxilare etc.*) Care scrîșnește, care scoate scrîșnete. **2** (*înv.; despre stări afective sau despre manifestări ale oamenilor*) Care este scrîșnit. **3** Analog. (*despre obiecte sau părți ale lor, despre materiale, corpuri, substanțe etc.*) Care scrîșnește, care produce scrîșnete. *Sfărîmăturile scrîșnitoare ale paharelor de cristal* (CE. PETR.). ◇ Ext. *Ar fi vrut... să împiedice tîrîrea aceea scrîșnitoare* (I. BAR.). • pl. *-ori, -oare.* /***scrîșni*** + *-tor*.

scrîșnitúră *s.f.* Scrîșnet. *Se așeză la loc..., scoțind din fundul gîtului un fel de scrîșnitură de mulțumire* (D. ZAMF.). • pl. *-i.* /***scrîșni*** + *-tură*.

scroáfă *s.f.* **1** Femela porcului; purcea. *Țineau patru porci și o scroafă de prăsilă* (POPOV.). ◇ Expr. (*pop.; fam.*) *S-a suit scroafa în copac*, se spune despre un parvenit înfumurat. ◆ (și *scroafă sălbatică, scroafă mistreață, scroafă de mistreț*) Femela porcului mistreț. ◆ (Epitet injurios pentru o) femeie (considerată) nesimțită, nerușinată, fără scrupule, fără caracter etc. *Nu e atît de prost precum l-ai socotit, scroafo!* (GORJ.). **2** Compuse: (*ornit.*) *scroafă-de-baltă* = pasăre din ordinul picioroangelor, cu pene roșcate, pe alocuri negre (*Ardetta minuta*); (*astron.*) *Scroafa-cu-Purcei* = numele unei constelații din emisfera boreală. **3** (*fam.*) Lovitură la jocul de biliard executată rău, dar care, din întîmplare, nimerește bine. **4** (*reg.*) Contrabas. • pl. *-e.* / lat. ***scrōfa***.

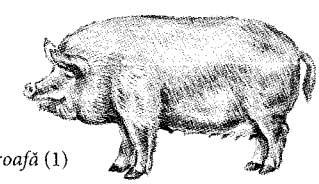

scroafă (1)

scroámbă *s.f.* (*reg.; mai ales la pl.*) Cizmă grosolană sau nepotrivită pe picior; încălțăminte veche și foarte uzată. *Și scroambele ieste a voastre îs pocite, zise el* (CR.). • pl. *-e.* și *scrábă, șcrámbă s.f.* /<ucr. ***шкраб***.

scrob *s.n.* (*reg.*) **1** Jumări de ouă. *Dă-ne și dumneata vrun scrob, vrun borș de pui* (HOG.). **2** Mîncare asemănătoare cu terciul, făcută din făină fiartă. **3** Aluat (subțire) din care se fac clătite sau scoverzi. **4** Pojghiță de gheață formată deasupra zăpezii. **5** Tencuială. • pl. *-uri.* /<bg. ***скроб***.

scrobeálă *s.f.* **1** Amidon, sub formă de granule sau de pulbere, folosit la scrobirea unor fire, a unor produse textile, a unor articole de lenjerie și de îmbrăcăminte (după spălare); suspensie cu acest amidon; ext. apret. *Strada pleca din calea Plevnei, prin spatele unei fabrici de scrobeală* (G. M. ZAMF.). **2** (*pop.*; și *scrobeală albastră, scrobeală vînătă*) Albăstreală. ◇ Fig. *Ochii se aținteau cu două puncte intense de scrobeală albastră* (VIN.). • pl. *-eli.* /***scrobi*** + *-eală*.

scrobí *vb. IV. tr.* **1** (*compl. indică fire sau produse textile, articole de lenjerie sau de îmbrăcăminte spălate etc.*) A da rigiditate, asprime, luciu prin introducerea într-o suspensie de amidon în apă; a apreta. **2** (*pop.; compl. indică rufe, țesături*) A albăstri. **3** (*reg.; despre zăpadă*) A prinde la suprafață o pojghiță de gheață. • prez.ind. *-esc.* /<bg. ***скробя***, srb. ***skrobiti***.

scrobíre *s.f.* Acțiunea de *a scrobi* și rezultatul ei; apretare. • pl. *-i.* /v. ***scrobi***.

scrobít[1] *s.n.* Faptul de *a scrobi*. • /v. ***scrobi***.

scrobít[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre rufe, fire sau produse textile*) Care a devenit rigid, aspru, lucios prin scrobire; apretat. *Luceau cele trei diamante pe cămașa scrobită a parazitului* (ANG.). **2** Fig. (*deprec., iron.; despre oameni*) Care este îngîmfat, prețios. ◆ Care este lipsit de maleabilitate; care nu este conciliant; rigid, pretențios, scorțos. *Vechii critici scrobiți nu se mai indignează* (PER.). ◇ (*adv.*) *Cînd juca în fața publicului juca în cale afară de scrobit* (CA. PETR.). **3** (*reg.; despre zăpadă*) Care a prins la suprafață o pojghiță de gheață. • pl. *-ți, -te.* /v. ***scrobi***.

scrofíță *s.f.* Dim. al lui *scroafă*. *Producătorii... vor putea cumpăra... scrofițe de rasă* (PER.). • pl. *-e.* /***scroafă*** + *-iță*.

scrofulária *s.f.* (*bot.*) Plantă care crește de preferință pe marginea apelor (*Scrophularia nodosa*). • sil. *-ri-a.* /<lat. ***scrofularia***, fr. ***scrofulaire***.

scrofulariacée *s.f.* (*bot.; la pl.*) Familie de plante dicotiledonate gamopetale, care cuprinde ierburi, arbori sau arbuști, cu florile hermafrodite și fructele, de obicei, capsule; scrofularinee (*Scrophulariaceae*); (*și la sg.*) plantă care face parte din această familie. • sil. *-ri-a-.* pl. *-cee.* /<fr. ***scrofulariacée***.

scrofularinée *s.f. pl.* Scrofulariacee. • /<fr. ***scrofulariinées***.

scrófulă *s.f.* **1** (*med.; mai ales la pl.*) Ganglion limfatic din regiunea cervicală, inghinală sau axilară, care este atins de scrofuloză; gîlcă. *Celălalt, mărunt și cu gîtul mîncat de scrofule, era un mămular* (CA. PETR.). **2** (*pop.; mai ales la pl.*) Scrofuloză. • pl. *-e.* /<fr. ***scrofules***, lat. pl. ***scrōfulae*** „glande".

scrofulídă *s.f.* (*med.*) Denumire generică pentru afecțiunile cutanate care se prezintă sub formă de scrofule. • /<fr. ***scrofulide***.

scrofulo- Elem. de compunere „umflătură, nodul". • /<fr. ***scrofulo-***; cf. lat. *scrōfulae* „tumori, scrofule".

scrofulodérmă *s.f.* (*med.*) Tuberculoză a pielii, caracterizată prin noduli localizați în hipoderm. • pl. *-e.* /<fr. ***scrofuloderme***; cf. lat. *scrōfulae* „tumori, scrofule", gr. *δέρμα* „piele".

scrofulofímă *s.f.* (*med.*) Tuberculoză varicoasă a pielii. • pl. *-e.* /<fr. ***scrofulophyma***.

scrofulóm *s.m.* (*med.*) Tumoare scrofuloasă. • pl. *-oame.* /<fr. ***scrofulome***.

scrofulós, -oásă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) **1** *adj.* Care aparține scrofulozei, care se referă la scrofuloză. **2** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care are scrofule, cu scrofule; strumos. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***scrofuleux***.

scrofulotuberculóză *s.f.* (*med.*) Formă ușoară de tuberculoză ganglionară și osoasă (la copii). • /<fr. ***scrofulo-tuberculose***.

scrofulóză *s.f.* (*med.*) Afecțiune cronică de natură tuberculoasă, caracterizată prin inflamarea ganglionilor limfatici cervicali, inghinali sau axilari. ◆ Stare de debilitate (specifică copiilor și adolescenților), manifestată prin scăderea rezistenței țesuturilor, prin limfatism, prin hipertrofie ganglionară, prin predispoziție la tuberculoză etc. • pl. *-e.* /<germ. ***Skrofulose***.

scroll *s.n.* **1** (*inform.*) Rotița la mouse, care are rolul de a deplasa pagina în sus sau în jos, de a mări sau de a micșora volumul la unele aplicații etc. **2** Bandă care apare în josul ecranului de televiziune, derulîndu-se în timpul unor emisiuni, și care conține informații scrise; croll. • pl. *-uri.* /<engl. ***scroll***.

scrombăí *vb. IV.* (*reg.*) **1** *tr.* (*compl. indică încălțăminte*) A strica, a scîlcia. **2** *intr.* (*despre încălțăminte veche și uzată*) A face un zgomot caracteristic în timpul mersului. **3** *refl.* (*despre zăpadă*) A prinde la suprafață o pojghiță de gheață. • pl. *-iesc.* /***scroambă*** + *-ăi*.

scrot *s.n.* (*anat.*) Mic sac cutanat în care sînt cuprinse testiculele. • pl. *-uri.* și *scrótum s.n.* /<fr. ***scrotum***, lat. ***scrōtum, -i***.

scrotál, -ă *adj.* (*anat.*) Care aparține scrotului, care se referă la scrot. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***scrotal***.

scroti- Elem. de compunere „pungă, săculeț". • și *scroto-.* /<fr. ***scroti-***, ***scroto-***; cf. lat. *scrōtum, -i*.

scrotifórm, -ă *adj.* Care este în formă de săculeț sau de pungă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***scrotiforme***.

scroto- v. scroti-.

scrotocél *s.n.* (*med.*) Hernie a scrotului. • /<fr. ***scrotocèle***.

scrótum *s.n.* v. scrot.

scrub *s.n.* (*bot.*) Fitocenoză caracteristică Australiei Centrale, în care predomină tufișuri xerofite și, rar, eucalipți. • /<engl. ***scrub***.

scrúber *s.n.* Epurator de gaz cu ajutorul unui jet de apă. • pl. *-e.* /<engl. ***scrubber***.

scrum *s.n.* **1** Materie neagră sau cenușie care rămîne după arderea completă a unui corp (și care poate păstra în parte forma obiectului ars). *Dincolo, satul se prefăcea în scrum; ultimele bîrne se prăbușeau* (TUD.). ◇ (*adv.*) *Să știu că ard scrum și de-acum nu mă mai las* (AGÂR.). ◇ Expr. *A se alege* (*numai*) *scrumul* (*și fumul* sau *și cenușa*) *de ceva* (ori de cineva) = a nu mai rămîne nimic (din ceva sau din cineva), a se distruge complet. *Mai bine le dăm foc, să se aleagă scrum și cenușă din tot neamul lor!* (REBR.). ◇ Compar. *Fulgi moi și grași îmi troienesc În pace lumea ca de scrum* (BLA.). ◇ Fig. (*sugerează adesea ideea de uitare, de dispariție sau de reminiscență a unei idei, a unui ideal nerealizat etc.*) *Sufletul său e o criptă în care n-a mai rămas decît scrum* (RALEA). **2** Coajă arsă (dintr-o mîncare) care se prinde pe fundul unui vas. • pl. *-uri.* /cuv. autoht.; cf. alb. *shkrump*.

scrumbíe *s.f.* (*iht.*) **1** (și *scrumbie albastră*) Specie de pește teleosteean de mare, lung de 20-30 cm, cu corpul cilindric, acoperit cu solzi mărunți, albaștri-verzui pe spinare (*Scomber scombrus*). **2** (și *scrumbie-de-Dunăre*) Specie de pește teleosteean, lung de 30-40 cm, cu corpul alungit și turtit lateral, acoperit cu solzi mari, albi-argintii, care primăvara intră din mare în Dunăre, unde își depune icrele (*Alosa pontica*). *Pescuiește scrumbii și guvizi.* ◇ Compar. *Tudorița e ca scrumbia* (PAS). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<ngr. ***σκουμπρί***.

scrumbioáră *s.f.* (*iht.*) **1** Dim. al lui *scrumbie*. **2** Specie de scrumbie de dimensiuni mici, care trăiește în Dunăre și în bălțile ei (*Clupeonella delicatula Nordmanni*). • pl. *-oare.* /***scrumbie*** + *-ioară*.

scrumbíță *s.f* (*iht.*) Varietate mică de scrumbie. *Lofarii de mare și scrumbița împușteau aerul* (E. BAR.). • pl. *-e.* /***scrumbie*** + *-iță*.

scrumélniță *s.f.* (*fam.*) Scrumieră. *Pe masă, două scrumelnițe, adevărate panoplii tabacice* (TEOD.). • pl. *-e.* /***scrum*** + *-elniță*.

scrumí *vb. IV. tr.* A preface în scrum; a scrumui. *Jarul iadului îl scrumise demult* (G. M. ZAMF.). ◇ (*refl.*) *Oile căzură jos, trupurile lor se scrumiră și nu se mai văzu nimic* (VIS.). Δ Fig. *Și era vuiet și se răsucea Un timp trecut, scrumindu-se-n durere* (PER.). • prez.ind. *-esc.* /***scrum*** + *-i*.

scrumiéră *s.f.* Recipient de diferite forme și dimensiuni, de obicei asemănător cu o farfurioară, în care se scutură scrumul de țigară, se aruncă mucurile și chibriturile arse; scrumelniță. *Pe masă, scrumierele erau goale și curate, nici unul din ei nu fuma* (PRED.). • sil. *-mi-e-.* pl. *-e.* /***scrum*** + *-ieră*, după fr. *cendrier*.

scrumít, -ă *adj.* Care s-a prefăcut în scrum, care a devenit scrum. *Rupse cu două degete uscate mucul scrumit al unei lumînări* (CĂL.). ◇ (*adv.*) *Focul sub vatră se stinge scrumit* (MACED.). ◇ Fig. *Din ce în ce ninsoarea a fost mai scrumită* (TEOD.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***scrumi***.

scrumuí *vb. IV. tr.* (*pop.*) A scrumi. ◇ Fig. *Și eu am fost aruncat în focul care te scrumuie pe tine* (SLAV.). • prez.ind. *scrúmui, -iesc.* /***scrum*** + *-ui*.

scruntár *s.n.* (*reg.*) Loc nisipos sau pietros (la marginea mării sau a unui rîu, a unei bălți etc.). *O grozavă furtună însă aruncă corabia într-un scruntar* (CANT.). ◇ (*adj.*) *Pe dîmb îi loc scruntar, jos îi baltă* (PER.). • pl. *-e.* /etimol. nec.

scrupós, -oásă *adj.* (*reg.*; *despre substanțe, materii etc.*) Care este sfărîmicios. *Același pămînt scrupos, uscat, plesnit în toate părțile* (VLAH.). • pl. *-oși, -oase.* /cf. ucr. *скрупиmu*.

scrúpul *s.n.* Sentiment foarte dezvoltat al cinstei, al moralei, al corectitudinii, al datoriei, manifestat în acțiunile, în munca, în realizările cuiva; neliniște, îngrijorare de care este cuprins cineva cu privire la corectitudinea, moralitatea unui lucru, a unei acțiuni etc. *Orice scrupul tăcu în sufletul lui* (BOL.). ◇ Loc.adj., adv. *Fără* (sau *lipsit de*) *scrupul* (sau *scrupule*) = (care se comportă, acționează) fără a ține seama de nici un considerent moral în atingerea unui scop imoral. *O va părăsi fără nici un scrupul* (PRED.). ◇ Expr. *A-și face scrupule* = a se frămînta, a-și pune probleme de conștiință în legătură cu moralitatea, cu legitimitatea sau cu spontaneitatea unei decizii, a unei acțiuni etc. *Nu trebuia să-și facă scrupule* (STANCU). • pl. *-e.* /<fr. ***scrupule***, lat. ***scrūpŭlus, -i*** „piedică", „piatră mică".

scrupulós, -oásă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care are, care manifestă scrupule; care este cinstit, corect; care face ceva cu mare grijă, cu multă atenție, în mod conștiincios, meticulos. *Un bărbat excesiv de scrupulos* (CAR.). **2** (*despre acțiuni sau realizări ale oamenilor*) Care este făcut cu foarte multă atenție, cu multă grijă; care este meticulos, migălos. *Edițiile... erau întocmite cu o grijă scrupuloasă* (OȚETEA). ◇ (*adv.*) *Își petrecuseră zilele recapitulînd scrupulos materiile* (TEOD.). • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***scrupuleux***, lat. ***scrupulōsus, -a, -um***.

scrupulozitáte *s.f.* Însușirea de a fi scrupulos; corectitudine, probitate, cinste; conștiinciozitate, meticulozitate, minuțiozitate. *Criticul, nu fără a se speria de gravitatea misiunii sale, o îndeplinește cu o scrupulozitate extraordinară* (CĂL.). • /<fr. ***scrupulosité***, lat. ***scrupulosĭtas, -atis***.

scrúpulum *s.m.* A 24-a parte dintr-o uncie în sistemul metric roman. • /<lat. ***scrūpŭlum, -i***.

scrută *vb. I. tr.* **1** A privi atent, cercetător, iscoditor; a încerca să pătrundă cu privirea. *În tot timpul mesei am scrutat-o pe furiș* (M. I. CAR.). ◇ (*determ. prin „cu privirea", „cu ochii", „din ochi" etc.*) *Scruta cu ochii vii orizontul întunecat* (TUD.). **2** Fig. A cerceta atent, minuțios, a examina, a analiza. *După o tăcere, în care amîndoi desigur își scrutau viitorul, ea-l întrebă plină de sfială* (BAC.). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***scruter***, lat. ***scrutari*** „a scormoni".

scrutáre *s.f.* Acțiunea de *a scruta* și rezultatul ei; cercetare amănunțită; analiză minuțioasă, observare. *Subiectul iscodit de d. Agîrbiceanu, oferă toate posibilitățile de incisivă scrutare în hrubele sufletului uman* (CONST.). • pl. *-ări.* /v. ***scruta***.

scrutátor, -oáre *adj., s.m.* **1** *adj.* Care privește atent, cercetător, pătrunzător. *Încerca să afle ce se întîmplase, mutînd priviri cînd scrutătoare, cînd întrebătoare* (G. M. ZAMF.). ◇ (*adv.*) *O privi un timp atît de scrutător că ea se miră* (REBR.). **2** *adj.* Fig. Care cercetează, care analizează, care analizează minuțios. **3** *s.m.* (*înv.*) Cercetător. • pl. *-ori, -oare.* /***scruta*** + *-ător*; cf. fr. *scrutateur*, lat. *scrūtator, -oris*.

scrutín *s.n.* **1** (Mod de) alegere a deputaților, a senatorilor etc. prin buletine sau bile care se introduc într-o urnă; (mod de) organizare a alegerilor. ◇ *Tur de scrutin* v. tur. *Scrutin uninominal* v. uninominal. ◆ Totalitatea voturilor exprimate depuse în urnă cu ocazia unei alegeri. ◇ *Despuierea scrutinului* v. despuiere. **2** Totalitatea operațiunilor pe care le implică exercitarea dreptului de vot; restr. fiecare dintre aceste operațiuni. **3** Mod de adoptare, prin vot, a hotărîrilor la conferințele internaționale sau la sesiunile organizațiilor internaționale. • acc. și *scrútin*. pl. *-uri, -e.* /<fr. ***scrutin***; cf. lat. *scrutinĭum, -ii* „explorare", „examen".

scuamáta *s.f.* (*milit.*; *în antic. greco-romană*) Cuirasă făcută din mici bucăți metalice îmbinate ca solzii de pește. • sil. *scu-a-.* /<lat. ***squamata***.

scuámă *s.f.* (*med.*) Strat epidermic foarte subțire care se descuamează în unele boli infecțioase eruptive și în anumite boli de piele. • pl. *-e.* /<fr. ***squame***; cf. lat. *squama, -ae* „solzi".

scuamifér, -ă *adj.* (*bot.*; *despre tulpini, ramuri*) Care este acoperit cu lamele în formă de solzi. • sil. *scu-a-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***squamifére***.

scuamifórm, -ă *adj.* Care este în formă de mici solzi. • sil. *scu-a-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***squamiforme***.

scuamós, -oásă *adj.* **1** Care se aseamănă cu solzii unui pește; care este solzos, care are coji. **2** Care este acoperit, protejat de scuame. • sil. *scu-a-.* pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***squameux***, lat. ***squamōsus, -a, -um*** „solzos".

scuár *s.n.* Mică grădină publică situată de obicei la o intersecție sau în mijlocul unei piețe publice. *Edificiul de peste drum... a fost dărîmat și în locu-i este acum un scuar* (CĂL.). ◆ Ext. Zonă verde care separă cele două sensuri de circulație ale unei autostrăzi. • pl. *-uri.* /<fr. ***square***, engl. ***square***.

scud *s.m.* (*ist.*) Veche monedă de argint sau de aur care a circulat în unele țări din V Europei, valoarea ei variind după țări și epoci. • pl. *scuzi.* /<it. ***scudo***.

scúfă *s.f.* Scufie. *Oameni dorm cu scufe și halaturi* (SADOV.). • pl. *-e.* /<ngr. ***σκούφος***.

scufíe *s.f.* **1** Căciuliță de formă specială, care acoperă capul și urechile și se leagă sub bărbie, fiind purtată mai ales de sugari; bonețică. **2** Bonetă de pînză, de stofă etc., care se poartă mai ales noaptea, în timpul somnului; tichie, căciuliță. *Ai să-l vezi pe Tavi în halat și-n papuci, cu scufie, în cerdacul de la țară* (CE. PETR.). **3** Căciuliță rotundă, de culoare neagră, pe care o poartă călugării sau călugărițele. *Scufia mea de călugăr sta răsturnată pe fereastră* (ARGH.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<ngr. ***σκούφια***, it. ***scuffia***.

scufíță *s.f.* Dim. al lui *scufă*. *De supt scufița albă părul, galben ca aurul, ieșea aruncînd parcă o cunună de raze* (GÎRL.). • pl. *-e.* /***scufă*** + *-iță*.

scufúndă *vb. I.* **1** *refl., tr.* A intra sau a băga ceva cu totul în apă sau în alt lichid; a (se) cufunda. *Înotătorul s-a scufundat în apă.* ◇ Fig. *Tot mai rău ne-am scufundat în sărăcie* (REBR.). ◆ Spec. A dispărea sau a face să dispară o navă sub nivelul apei (în urma unei avarii). *Unele vase, lovite, erau pe punctul de a se scufunda* (STANCU). ◆ Fig. (*refl.*; *despre aștri*) A apune. *Soarele se scufundase în desișul tihniților copaci* (VLAH.). **2** *refl.* A intra (adînc) în ceva, a se afunda într-o materie moale, vîscoasă, afînată etc.; a se adînci, a se înfunda. *Roatele se scufundau ușor, caii încetiniseră, căuta locuri sigure* (E. BAR.). ◇ Fig. *Mogoșoaia, gara oficială, zveltă pe viaduct scufundat în pădurile Șoselei* (ARGH.). ◆ (*despre ochi*) A se înfunda în orbite. *Ochii mamei s-au scufundat cu totul în orbite* (STANCU). ◆ (*despre pămînt*) A se prăbuși, a se surpa. *Se luptară de credeau că a să se scufunde pămîntul subt ei* (ISP.). ◇ Expr. *N-are să se scufunde pămîntul* = nu se va întîmpla nici un rău, nu va fi prea mare pagubă. **3** *tr., refl.* Fig. A face să fie sau a se lăsa absorbit de o activitate, de o preocupare, de un gînd etc. *Părea scufundat într-o adîncă meditație* (PRED.). • prez.ind. *scufúnd* /*s-* + ***cufunda***.

scufundáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *scufunda* și rezultatul ei. **1** Afundare, cufundare. *Scufundarea Titanicului.* **2** Cădere, prăbușire, surpare, coborîre a unei porțiuni din scoarța terestră în urma mișcărilor tectonice. *Dealul s-a deplasat printr-o scufundare lentă.* • pl. *-ări.* /v. ***scufunda***.

scufundát, -ă *adj.* **1** Care este băgat cu totul în apă, care este dat la fund; afundat. **2** (*despre pămînt, terenuri etc.*) Care s-a surpat, s-a prăbușit, s-a lăsat. *Pămîntul era pe alocuri scufundat* (CE. PETR.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***scufunda***.

scufundătór, -oáre *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care (se) scufundă. ◇ *Clopot scufundător* v. clopot. **2** *s.m.* Specialist în scufundarea sub apă (fără costum de scafandru). • pl. *-ori, -oare.* /*scufunda* + *-ător*.

scufundătúră *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *scufunda*; scufundiș. ◆ Concr. Porțiune de teren scufundat. • pl. *-i.* /***scufunda*** + *-ătură*.

scufundíș *s.n.* Scufundătură. • pl. *-uri.* /***scufunda*** + *-iș*.

scuipá *vb. I.* **1** *intr.* A elimina din gură salivă, flegmă etc. cu o mișcare specifică a obrajilor, a buzelor și a limbii. *O să se învețe minte să mai scuipe și să mai scoată limba* (ARGH.). ◇ Expr. *A-și scuipa în sîn* v. sîn. **2** *tr.* A da, a azvîrli ceva afară din gură, ext., din gîtlej sau din plămîni; a expectora. ◇ Expr. (*fam.*) *A-și scuipa plămînii* = *a*) se spune despre bolnavii de tuberculoză care tușesc și expectorează des; *b*) se spune pentru a arăta că cineva depune eforturi deosebite pentru ceva cu riscul pierderii sănătății. *A-și scuipa bojocii* v. bojoc. *A scuipa* (*cu*) *sînge* v. sînge. *A-și scuipa sufletul cu cineva* v. suflet. **3** *tr.* A arunca scuipat asupra (sau în urma) cuiva sau a ceva (sau a face numai gestul respectiv), în semn de batjocorire, de dispreț. *Amenințîndu-l cu pumnii mici, l-a scuipat în barbă* (G. M. ZAMF.). ◆ Fig. A-și manifesta disprețul față de cineva (prin cuvinte, atitudini etc.). *Și ea te rabdă, după ce m-a învățat să scuip pe mișei?* (E. BAR.). **4** *tr.* A elimina (ajutat de salivă) un corp străin aflat sau introdus în cavitatea bucală. *Își scuipase țigara* (VIN.). **5** *tr.* Fig. (*compl. indică cuvinte sau lucruri neplăcute, jignitoare etc.*) A spune, a rosti (cu mînie, cu dispreț etc.). *Aceste vorbe să fie scuipate acelui ghiaur* (SADOV.). **6** *intr., tr.* Fig. A arunca ceva cu forță. *Acceleratul... scuipă foc, înghite drum* (TOPÎR.). • prez.ind. *scúip.* /lat. ****scupire*** = ***conspuĕre***.

scuipáre *s.f.* **1** Eliminare de salivă. *Fiertura de tulpină... este bună pentru scuipările de sînge* (VOIC.).

2 Aruncare de scuipat asupra cuiva sau a ceva. *Suferi scuipări și ocară.* • pl. *-ări.* și *(înv.) scuipíre s.f.* /v. ***scuipa***.

scuipát[1] *s.n., s.m.* **1** *s.n.* Faptul de *a scuipa. Strîmba buzele groase a scuipat* (CA. PETR.). **2** *s.m.* Salivă, flegmă eliminată din gură prin scuipare. *Scuipatul căzu pe o bucată de jar* (STANCU). • pl. *n. -uri, m. -ți.* /v. ***scuipa***.

scuipát[2]**, -ă** *adj.* **1** Care este expectorat. **2** Care este acoperit de scuipat, în semn de batjocorire, de dispreț etc. *Huiduit, înghiontit, scuipat, Miluță străbate scena* (H. LOV.). **3** Fig. *(înv., reg.)* Foarte asemănător cu..., leit. *Corbea, scuipat ostaș, negru, tăcut, ca o stîncă* (DELAVR.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***scuipa***.

scuipătoáre *s.f.* Vas special (conținînd un dezinfectant) în care se scuipă. *Nici covor, nici podoabe. În schimb nelipsita scuipătoare într-un colț* (VIN.). • pl. *-oare.* /***scuipa*** + *-ătoare*.

scuipătúră *s.f.* Scuipare; concr. scuipat. • pl. *-i.* /***scuipa*** + *-ătură*.

scuipíre *s.f.* v. scuipare.

scul *s.n.* Fir continuu de lînă, de bumbac, de mătase etc., înfășurat în formă de colac, în spire suprapuse, în vederea unor operații de finisare sau pentru livrare. *Carele cu borangic auriu răsucit în sculuri groase veneau din județe pentru țesători* (ARGH.). • pl. *-uri,* (*pop.*) *-e.* /<ngr. ***σκουλί***.

scúlă *vb. I.* **1** *refl., tr.* A (se) trezi din somn, a (se) deștepta (și a se da jos din pat). *L-a sculat din somn să-i ureze bun sosit* (REBR.). <> *(la imper.; cu elipsa pron.refl.) Sculați, voi, boieri mari, s-arată zorii!* (LAB.). <> Expr. *A se scula cu dosul în sus* sau *cu fața la cearșaf,* se spune despre un om prost dispus (fără motiv). *A se scula cu noaptea în cap* = a se scula foarte devreme. *A se scula cu curu-n sus* v. cur. *A se scula (tot) cu fundul în sus* v. sus. **2** *refl., tr.* A (se) ridica (din pat) după o boală; a (se) vindeca, a (se) însănătoși. *Radu căzu iarăși la pat și nu se mai scula* (VLAH.). <> Expr. *A (se) scula în tălpi* v. talpă. **3** *refl. (cu determ. ca „din morți", „din mormînt")* A învia, a reveni la viață. *Dînd hrană florilor, morții se scoală ca-ntr-o înviere* (CĂL.). **4** *refl., tr.* A (se) ridica (în picioare), a (se) ridica de jos. *Cei de pe prispă se scularâ în picioare* (REBR.). <> Expr. *A se scula în capul oaselor* v. cap. *A se scula din pulbere* (ori *pulberi*) v. pulbere. ◆ A se ridica, întrerupînd o activitate, o acțiune etc. *S-a sculat de la masă fără cuvînt și a dat buzna afară* (G. M. ZAMF.). ◆ *(refl.; despre organele genitale masculine ale oamenilor și ale animalelor)* A intra (și a se menține) în erecție. <> Expr. *(fam.) A i se scula* (cuiva) *să...* (sau *de...*) = a se hotărî sau a dori brusc să obțină, să facă ceva; ext. a i se năzări ceva. **5** *tr.* Fig. A scoate din starea de liniște, de calm, tulburînd, enervînd. *Se porni pe țipete să scoale casa* (VOIC.). <> Expr. *A scula și morții* (sau *din morți*) v. mort. **6** *refl.* Fig. *(înv., reg.)* A-și reveni dintr-o situație materială sau morală proastă. *Mă voi scula den căderea păcatelor* (COR.). **7** *refl. (pop.)* A se ridica să plece; ext. a începe o acțiune, a se apuca de o treabă; a se porni. *S-au sculat deci împăratul și împărăteasa și... s-au dus la unchiaș acasă* (ISP.). **8** *refl.* A începe sau a se hotărî să înceapă o acțiune, a se apuca de ceva. *Sculatu-ne-am de am vîndut o jumătate de sat* (DOC.). **9** *tr.* Fig. A se ridica împotriva cuiva sau a ceva, a avea o atitudine ostilă, dușmănoasă față de cineva sau de ceva. *Mulți pe el să scularâ Ș-îmbla să-l dovedească la domnie* (BUD.). **10** *tr., refl.* A (se) răscula. *S-aude că în Moldova s-au ridicat satele împotriva curților boierești... Ar trebui să ne sculăm și noi* (STANCU). **11** *refl. (înv.)* A porni la război, a se ridica (cu armele) împotriva cuiva, a porni la luptă împotriva cuiva. *Vrăjmașul s-a sculat cu oaste mare împotriva noastră* (ISP.). **12** *tr. (compl. indică oameni, oaste etc.)* A mobiliza, a recruta. *Slugerul Tudor... începe a scula pandurimea* (GHICA). <> Expr. *A scula în picioare* v. picior. • prez.ind. *scol.* / lat. ****excŭbulare***.

sculaménț *s.n. (med.; pop.)* Blenoragie. • pl. *-e.* /<ngr. ***σκουλαμέντο***, it. ***scolamento***.

sculáre *s.f.* **1** Trezire, deșteptare din somn. *Scularea, mîine la șapte* (VIN.). **2** Ridicare în picioare. **3** Fig. Răscoală, revoltă. *S-a zis cum că scularea românilor ardeleni n-avu nimic național* (BĂLC.). **4** *(bis.; înv.)* Înviere din morți. *Să dai... mîntuitoarea sculare celor ce au adormit somnul cel de piericiune* (MIN.). • pl. *-ări.* /v. ***scula***.

sculát[1] *s.n.* Faptul de *a (se) scula.* • /v. ***scula***.

sculát[2]**, -ă** *adj.* **1** Care este trezit din somn. **2** Care s-a ridicat. **3** Fig. Care s-a răsculat, s-a revoltat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***scula***.

scúlă *s.f.* **1** Obiect folosit pentru prelucrarea unor materiale solide, în scopul schimbării formei, a dimensiunilor și a proprietăților acestora; unealtă, instrument. *Stau în pripon bărcile mari cu catarg, mirosind a catran, pline de plase felurite și cu toate sculele breslei* (SADOV.). <> *(ca epitet, pus înaintea termenului calificat, de care se leagă prin prep. „de")* *N-am mai văzut așa o sculă de om.* <> Fig. *(iron.)* *Cunosc bine ce scule este vecina mea.* ◆ Eufem. *(pop.)* (Nume pentru) organul genital (la om sau la animale). <> Expr. *A-și pune sculele în cui,* se spune: *a)* despre o persoană îmbătrînită, cu puteri slabe; *b)* despre un bărbat devenit impotent sau care a renunțat la viața sexuală. *A se da mare (sculă-basculă, sculă pe basculă)* v. mare. **2** Parte activă a unei scule, care acționează nemijlocit asupra materialului de prelucrat. ◆ Fig. Persoană, acțiune, fapt etc. folosit de cineva pentru atingerea unui scop; instrument. *Femeia e scula dracului* (POP.). **3** *(înv.; la pl.)* Obiecte de preț; giuvaiere, bijuterii. *Cîteva giuvaiericale și scule erau ascunse prin diferite încheieturi ale săniei* (CA. PETR.). **4** *(la pl.)* Veșminte scumpe și alte obiecte prețioase folosite la serviciile religioase. *În mijloc e biserica, plină de scule și odoare vechi* (VLAH.). **5** *(înv., pop.; la pl.)* Lucruri, obiecte (casnice); țesături, cusături care formează zestrea. *Ne-a arătat... multe alte scule de-ale casei lucrate toate de mîna lui* (VLAH.). • pl. *-e.* /cf. *scul.*

sculărie *s.f.* **1** Loc, atelier unde se confecționează, se repară sau se păstrează scule. **2** Totalitatea sculelor care se găsesc într-un anumit loc; mulțime de scule. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***scúlă*** + *-ărie*.

sculér *s.m.* Muncitor care face sau repară scule. • pl. *-i.* /***scúlă*** + *-ar*.

sculișoáră *s.f.* Dim. al lui *scúlă.* ◆ *(deprec.)* (Epitet pentru o) femeie ușuratică, șmecheră, vicleană. • pl. *-e.* /***scúlă*** + *-işoară*.

sculișór *s.n.* Dim. al lui *scul.* • pl. *-oare.* /***scul*** + *-işor*.

sculptá *vb. I.* **1** *tr. (compl. indică figuri, imagini, modele etc.)* A reproduce plastic, în trei dimensiuni, cioplind un material dur sau modelînd o substanță plastică. *Sculptez acum... pe Aurora și pe Orion* (EMIN.). **2** *tr. (compl. indică obiecte de artă)* A realiza, a crea prin mijloace specifice sculpturii. *A sculptat un bust.* **3** *intr.* A practica sculptura. *Vărul său sculptează.* **4** *tr. (compl. indică materiale dure, plastice etc.)* A prelucra prin cioplire, scobire, modelare, gravare etc., pentru a împodobi cu ornamente, cu forme sculpturale etc. *Un baston mare și gros sculptat cu flori* (STANCU). **5** *tr.* A ciopli, a scobi. *Se apropie de peștera ce știa că trebuie să fie pe această insulă. O găsi într-adevăr sculptată-n piatră* (EMIN.). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***sculpter***; cf. lat. *sculpĕre,* it. *scolpire.*

sculptáre *s.f.* Acțiunea de *a sculpta* și rezultatul ei; sculptat. • pl. *-ări.* /v. ***sculpta***.

sculptát[1] *s.n.* Sculptare. • /v. ***sculpta***.

sculptát[2]**, -ă** *adj.* **1** *(despre materiale dure, plastice etc.)* Care este prelucrat prin cioplire, scobire, modelare, gravare etc., pentru a împodobi cu ornamente, cu forme sculpturale etc. *Era așezat în capul oaselor pe un scaun de lemn sculptat* (POPOV.). **2** *(despre opere de artă)* Care este creat, realizat prin mijloace specifice sculpturii. *Dă cu ochii mai întîi de statuia sculptată a unui bătrîn* (SP. POP.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***sculpta***.

sculptogénic, -ă *adj. (despre oameni)* Care este demn de sculptat; sculptural. • pl. *-ci, -ce.* /***sculpta*** + *-genic*, după *fotogenic*.

scúlptor *s.m.* Artist care se ocupă cu sculptura. *Eu, mă, să fiu primar, aș tocmi un sculptor să-ți facă statuia* (TEOD.). • pl. *-i.* /<fr. ***sculpteur***, lat. ***sculptor, -oris***.

sculptóric, -ă *adj.* Care se referă la sculptură; de sculptor. • pl. *-ci, -ce.* /***sculptor*** + *-ic*.

scúlptoriță *s.f.* Artistă care creează opere de sculptură. *Ea este o sculptoriță renumită.* • pl. *-e.* /***sculptor*** + *-iță*.

sculpturái, -ă *adj.* **1** Care se referă la sculptură; care sugerează o sculptură; lucrat ca o sculptură. *Să doarmă mai în voie în sculpturalu-i pat* (ANG.). **2** Care (prin aspect, expresivitate) este demn de a fi sculptat; care are frumusețea formală a sculpturilor clasice. *Are... un gît rotund și sculptural* (CE. PETR.). **3** *(despre suprafețe de teren)* Care este săpat, erodat (de ape). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***sculptural***.

sculpturalitáte *s.f.* Însușirea de a fi sculptural. • /***sculptural*** + *-itate*.

sculptúră *s.f.* **1** Ramură a artelor plastice specializată în crearea imaginilor artistice tridimensionale, prin cioplirea sau modelarea unui material. *Găsi dalta și uneltele de sculptură* (EMIN.). ◆ Arta de a sculpta. *Este un talent în sculptură.* ◆ Fel de a sculpta caracteristic unei școli, unei epoci sau unui sculptor. *Sculptura lui se apropie mai mult de suprarealism.* **2** Operă artistică realizată prin sculptură, lucrare a unui sculptor; ornament sculptat. *O sculptură mare în mijloc: un nud de femeie* (CA. PETR.). **3** Totalitatea sculpturilor aparținînd unui sculptor, unei școli, unei epoci etc. *Nu era familiarizat cu sculptura modernă* (VLAS.). • pl. *-i.* /<fr. ***sculpture***, lat. ***sculptūra, -ae***.

scump, -ă *adj.* **1** *(despre lucruri)* Care se vinde sau se cumpără la un preț ridicat; care este costisitor. *Doctorul îl examinează și-i prescrie fel de fel de doctorii scumpe* (BRĂT.). <> Expr. *Mai scumpă căptușeala decît blana* (sau *haina*) v. căptușeală. ◆ *(adv.)* Cu preț mare; cu miză mare. *Fabrică muniții pentru armată, foarte scump plătite* (CA. PETR.). <> Expr. *A-și vinde scump pielea* v. piele. *A-și vinde scump viața* v. vinde. ◆ *(despre oameni)* Care cere prețuri mari. *Căpitane, sînt cam scumpi oamenii dumitale* (TUD.). ◆ *(pop.; despre prețuri)* Care este mare, ridicat. *Marfă cu preț scump.* **2** Care are sau reprezintă o mare valoare materială, spirituală, morală etc.; prețios; valoros. *Se uită cu disperare în jur, singură cu toaletele și bijuteriile ei scumpe* (PRED.). **3** *(despre ființe)* Care este foarte drag, iubit. *Începu să se bocească dimpreună cu Ghighi de răsuna casa, parc-ar fi murit cine știe ce rudă scumpă* (REBR.). **4** *(înv., pop.)* Care este zgîrcit, avar. *Augustul Lichinie fiind om nestatornic, aspru, scump... pururea lucra împotriva creștinilor* (ȘINC.). <> *(subst.)* *Leneșul mai mult aleargă, scumpul mai mult păgubește.* <> Expr. *(A fi) scump la vorbă* = (a fi) tăcut. *A fi scump la rîs* = a rîde rar, a fi posac. *Fețișoara asta, o vezi dumneata cît e de scumpă la rîs?* (CR.). *A fi scump la vedere* = a se arăta rar în societate, printre ceilalți oameni; a fi greu de găsit. *Cu firea ei sfioasă... era mai scumpă la vedere* (BASS.). *A fi scump la tărîțe și ieftin la făină* v. făină. **5** *(înv.; despre oameni,* ext., *despre activități sau manifestări ale lor)* Care este meticulos, scrupulos, exact. *Cei înțelepți critici... vor întra în scumpă cercetare celor lucrate* (PANN). • pl. *-i, -e.* /<sl. veche ***скжпъ***.

scumpárá *vb. I. tr. (înv.)* **1** A cumpăra. **2** *(compl. indică prizonieri)* A răscumpăra. **3** *(bis.)* A mîntui. • prez.ind. *scúmpăr.* /*s-* + ***cumpăra***.

scumpătáte *s.f.* **1** *(înv., pop.)* Scumpete. *Scumpătatea mărfurilor* (DOC.). **2** *(înv., pop.; la pl.)* Lucruri de preț, scumpeturi. *Tot felul de scumpătăți* (PER.). **3** *(înv.)* Zgîrcenie, avariție. *Scumpătatea și iubirea de argint îl făcu să caute pricini ca să omoare pe Ioazav* (PLEȘ.). **4** *(înv.)* Loc.adv. *Cu scumpătate* = cu măsură, în mod cumpătat; cu exactitate, cu scrupulozitate, cu mare grijă. *Ei iarna închid cu scumpătate ferestrele și ușa* (VAS.). • pl. *-ăți.* /***scump*** + *-ătate*.

scumpénie *s.f.* Scumpete. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***scump*** + *-enie*.

scumpéte *s.f.* **1** Creștere mare a prețurilor mărfurilor; situație care caracterizează această creștere; scumpătate, scumpenie. ◆ Perioadă de timp în care prețurile sînt (foarte) ridicate. *O să fie anul ăsta o scumpete la primăvară, lucru mare!* (AGÂR.). **2** Concr. *(mai ales la pl.)* Lucru de mare valoare, prețios, valoros. *Deși era fecior de împărat, nu mai văzuse asemenea scumpeturi* (ISP.). ◆ *(fam.)* (Epitet pentru o) persoană iubită, dragă. *Unde mergi, scumpete?* **3** *(înv., pop.)* Zgîrcenie, avariție. *Andrei Pavli... din scumpete sau minte n-au vrut a fi eterist* (BELD.). • pl. *-uri.* /***scump*** + *-ete*.

scumpí *vb. IV.* **1** *tr. (compl. indică mărfuri)* A mări prețul, a vinde mai scump. *O impresie mare ar avea efectul de a scumpi zahărul* (GHICA). <> *(refl.pas.)* *Carnea de vită... s-a cam scumpit* (REBR.). ◆ *(refl.; despre oameni)* A cere prețuri (mai) mari. *Nu mai cumpără din piața centrală. Negustorii s-au cam scumpit.* **2** *refl. (despre oameni)* A se tocmi mult; a se calici, a se zgîrci (cînd vinde sau cumpără ceva). *Bine-au făcut că nu s-au scumpit la pomană!* (AGÂR.). • prez.ind. *-esc.* /***scump*** + *-i*.

scumpíe[1] *s.f.* **1** *(înv.)* Zgîrcenie, avariție. **2** *(înv., reg.; la pl.)* Scumpete. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***scump*** + *-ie*.

scumpíe² *s.f.* (*bot.*) **1** Arbust înalt, cu florile mici, verzi-gălbui, în panicule mari, a cărui coajă și ale cărui frunze se folosesc în tăbăcărie și în vopsitorie, precum și în medicina populară, pentru proprietățile lor antiseptice și astringente (*Cotinus coggygria*). **2** (*înv., reg.*) Liliac (*Syringa vulgaris*). *Ședea pe laviță la umbra unei tufe de scumpie* (AGÂR.). • acc. și *scúmpie*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<pol. ***skapia***.

scumpie² (1)

scumpíre *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *scumpi*. *Discută despre... scumpirea lemnelor* (CE. PETR.). • pl. *-i*. /v. ***scumpi***.

scumpișór, -oără *adj.* (*fam.*) Dim. al lui *scump*; scumpușor. • pl. *-ori, -oare*. /***scump*** + *-ișor*.

scumpușór, -oără *adj.* (*fam.*) Scumpișor. *Eu îi spusesem să tragă la un otel mai scumpușor, însă luminat și călduros* (CAR.). • pl. *-ori, -oare*. /***scump*** + *-ușor*.

scúnă v. schooner.

scund, -ă *adj.* (*despre ființe; în opoz. cu „înalt”*) Care este de statură mică; scurt, mărunt, mic. *În fața lor e un tînăr scund și îndesat* (VIN.). <> *Uliu scund* v. uliu. ◆ (*despre lucruri*) Care este de înălțime mică, puțin înalt; jos. *Citeva chilii scunde, întunecoase, adăpostesc vro doi-trei călugări* (VLAH.). <> Ext. *Din cerul vînăt și scund, zăpada se cernea în fulgi mici și rari* (STANCU). • pl. *-zi, -de*. /<sl. veche ***скѫдъ***.

scundác, -ă *adj.* Care este cam (prea) scund, destul de scund. *Un bătrînel scundac, dar verde și vioi* (VOIC.). • pl. *-ci, -ce*. /***scund*** + *-ac*.

scundicél, -eá *adj.* Care este scunduț. • pl. *-cei, -cele*. /***scund*** + *-icel*.

scundúț, -ă *adj.* Care este scund; scundicel. • pl. *-i, -e*. /***scund*** + *-uț*.

scuólă *s.f.* v. școală.

scúrge *vb. III.* **1** *refl., tr.* A curge sau a face să curgă un lichid încet, prelingîndu-se în cantități mici. *Din ochii lui Făt-Frumos se scurgeau șiroaie de lacrămi* (CR.). ◆ (*tr.*) A scoate (ultimele picături de) lichid dintr-un recipient. *Scurgea dintr-un ceaun apa clocotită* (HOG.). **2** *refl.* (*despre fluide, lichide*) A ieși (în cantități mici) dintr-un recipient defect. *S-a scurs toată apa din rezervor*. <> Ext. *Așa joacă babele... Cînd se scurg ulcelele* (POP.). Δ Expr. *A i se scurge ochii* (*de lacrimi*) = a plînge pînă la secarea lacrimilor. *Nu-ți mai scurge ochii tineri* (EMIN.). **3** *refl.* (*despre ochi*) A se sparge, împrăștiindu-se din orbită. *Atîta a plîns el după soție, pînă ce mai i s-o scurs un ochi* (POP.). <> Expr. *A i se scurge ochii* (cuiva) (după cineva sau după ceva) = a se uita cu plăcere, cu dragoste la cineva sau la ceva; a dori cu pasiune. *Fetelor li se scurgeau ochii după el* (POPOV.). **4** *tr.* A separa partea lichidă sau particulele aflate în suspensie dintr-un amestec, prin stoarcere, strecurare etc. *Lămîia trebuie scursă bine*. ◆ A seca apa dintr-un teren prin drenaj. **5** *refl.* (*despre ape*) A curge la vale, lăsînd în urmă locul uscat. *A ajuns primăvara în munte și s-au scurs puhoaiele* (SADOV.). **6** *refl.* Fig. (*despre grupuri de ființe, de vehicule etc.*) A se succeda, a se deplasa în aceeași direcție, a se deplasa unul după altul (în raport cu un punct de referință). *Oastea Vladimirescului se scurgea spre București* (CA. PETR.). **7** *refl.* Fig. (*despre unități de timp*, ext., *despre viață*) A trece, a se desfășura. *Zilele iernii aceleia se scurgeau greu* (MIR.). *Viața mi se scurgea într-o monotonie sfîșietoare* (BLA.). **8** *tr.* Fig. (*compl. indică oameni*) A stoarce (de bani); a secătui. *M-a scurs bine de bani prin Viena* (ALECS.). • prez.ind. *scurg*; perf. s. *scursei*; part. *scurs*. / lat. ***excurrĕre***, după *curge*.

scúrgere *s.f* Acțiunea de *a* (*se*) *scurge* și rezultatul ei. **1** Curgere (neîntreruptă) a unui lichid în cantități mici. *Oprea scurgerea de sînge* (ARGH.). **2** (*pop.*) Nume dat unor secreții patologice ale corpului omenesc. **3** Separare a părții lichide prin stoarcere, strecurare etc. ◆ Concr. Loc (special amenajat sau natural) pe unde se scurge apa în exces, reziduurile lichide etc. **4** Deplasare a apelor provenite din precipitații pe suprafața pămîntului. **5** Deplasare, perindare a unor grupuri de ființe, de vehicule etc. *Trebuie să oprim scurgerea unei coloane germane* (H. LOV.). **6** Trecere a timpului, a vieții, a existenței etc. *În scurgerea nesfîrșită a clipelor se făcea apoi incolor și șters* (PRED.). • pl. *-i*. /v. ***scurge***.

scurmá *vb. I.* **1** *tr., intr.* (*pop.; compl. indică pămîntul*) A răscoli la suprafață (cu rîtul, cu ciocul, cu ghearele, cu o unealtă etc.) pentru a scoate ceva la iveală sau pentru a face o gaură. *Cum scurma așa cocoșul, își auzi tovarășele șoptind* (GÎRL.). **2** *intr.* (*înv., pop.*) A scormoni în foc. *Scurmă cu vătraiul tata, în focul de pe vatră* (STANCU). **3** *tr.* (*înv., reg.; compl. indică gropi, cavități etc.*) A săpa. *Lac au scurmat* (NEC.). **4** *tr., intr.* A scotoci, a căuta. *Ideea lor era că țăranul căuta dreptatea scurmînd în chimir* (SADOV.). **5** *tr.* Fig. A preocupa, a chinui; a irita. *Îl scurmă gîndul că a pierdut*. • prez.ind. *scurm*. /probabil lat. **excorrimare*; cf. și alb. *gërmoj, zgërmis*.

scurmáre *s.f.* Acțiunea de *a scurma* și rezultatul ei; scurmat. • pl. *-ări*. /v. ***scurma***.

scurmát *s.n.* Scurmare. *Cucoșul alb... ieșise pe tăpșanul de din dosul casei la scurmat* (GÎRL.). • /v. ***scurma***.

scurmătór, -oáre *adj.* Care scurmă, care scormonește. • pl. *-ori, -oare*. /***scurma*** + *-ător*.

scurmătúră *s.f.* Faptul de *a scurma*. ◆ Concr. Loc unde s-a scurmat; adîncitură sau gaură făcută prin scurmare. • pl. *-i*. /***scurma*** + *-ătură*.

scurs, -ă *adj.* **1** (*despre lichide*) Care a curs (fără întrerupere), prelingîndu-se, în cantități mici. *Vinul... și mierea scursă se cîntărescu cu vadra* (IORGA). **2** (*despre ochi*) Care s-a spart și s-a împrăștiat din orbită. *Cel întrebat, om mărunt, oacheș, c-un ochi scurs, dă din cap* (SADOV.). **3** Din care a fost separată partea lichidă prin stoarcere, strecurare etc. *O lămîie scursă*. • pl. *-și, -se*. /v. ***scurge***.

scursoáre *s.f.* **1** Scurgere. ◆ Concr. Apă sau alt lichid (murdar) care se scurge dintr-un loc; scursură. *Apăru un om cu cămașa udă de scursoare din coșul de struguri, cu chica înnăclăită de sudoare* (CA. PETR.). **2** Separare a părții lichide prin stoarcere, prin strecurare etc.; scurgere. **3** (*pop.*) Secreție. **4** Fig. (Epitet pentru un) om de nimic, decăzut; lepădătură. *S-au adunat scursorile din mahala și unii țigani de la fabricile marelui Vornic Băleanu* (CA. PETR.). **5** Apă care se scurge din pămînt, de pe înălțimi etc.; scursură. **6** Curs al unei ape; ext. albie a unei ape curgătoare. *Porcii i-a pornit în sus, pe scursoarea pîrîului* (GAL.). • pl. *-ori*. /***scurge*** + *-oare*.

scursúră *s.f.* **1** (*înv.*) Scurgere. *Scursură a apei de ploaie*. ◆ Concr. Apă sau alt lichid (murdar) care se scurge dintr-un loc; scursoare. **2** (*înv.*) Secreție. **3** Fig. (Epitet pentru un) om de nimic, decăzut; lepădătură. *E o scursură de om*. **4** (*înv., pop.*) Loc pe unde își face drum o apă curgătoare; făgaș. *O luăm oblu, pe cărări de codru și pe scursuri de puhoaie* (VLAH.). • pl. *-i*. /***scurge*** + *-ură*.

scurt, -ă *adj., adv., s.f.* **A** *adj.* **I** (*indică dimensiunea*) **1** (*în opoz. cu „lung”*) Care este de lungime redusă. *Copilul avea... în picioare ciorapi scurți* (CĂL.). <> (*adv.*) *Cranii tunse scurt* (LAB.). <> (*gram.*) *Infinitiv scurt* = formă de infinitiv în limba română, care poartă caracteristica conjugării. *La pic scurt* v. pic. <> Expr. (*subst. f.*) *A trage scurta* = a duce greul, a suporta consecințe (neplăcute). *A avea mînă scurtă* v. mînă. *Nu-i numai un cîine scurt de coadă* v. coadă. *E scurtă-n coadă!* v. coadă. *A scăpa scurt de coadă* v. coadă. **2** (*în opoz. cu „înalt”*) Care are o înălțime sau o statură mică, care este scund. *Un om scurt, bărbos* (VLAH.). **3** (*despre distanțe, drumuri etc.*) Care are o lungime sub cea obișnuită; care se întinde pe o lungime mică, care se parcurge în puțin timp (avînd o lungime redusă). *Tot în cuget, își chibzuise drumurile cele mai scurte și repezi* (CE. PETR.). <> *Vedere scurtă* = miopie. *Undă scurtă* v. undă. <> Expr. (*A fi*) *scurt de vedere* = (a fi) miop. *A lua* (sau *a ține pe cineva*) *de* (sau *din*) *scurt* = a trata (pe cineva) cu asprime, a supune (pe cineva) unei discipline severe. *Să-l ții din scurt, maiorule* (BRĂ.). *A avea memoria* (sau *o memorie*) (*cam*) *scurtă* v. memorie. **4** (*despre opere literare sau științifice ori despre părți ale lor*) Care este de proporții reduse; concentrat, laconic; (*despre texte, formulări scrise orale sau despre părți ale lor*) care cuprinde un număr mic de cuvinte, care este exprimat în cuvinte puține. *Scrisorile ei... deveneau tot mai scurte și mai seci* (IBR.). <> (*Film de*) *scurt metraj* v. metraj. <> Loc.adv. *În* (sau *pe*) *scurt* = fără multe cuvinte, în puține vorbe. *Atunci el povesti în scurt toată istoria cu merele* (ISP.). <> Expr. *A fi scurt la* (sau *în*) *vorbă* = a fi puțin comunicativ. *Tată-meu era de felul lui scurt la vorbă* (GAN.). *A fi scurt* = a comunica, a relata, a spune ceva în puține cuvinte, concis. *Acum ascult, dar fii scurt că sînt foarte obosită* (PRED.). *Scurt și cuprinzător* sau *scurt pe doi* = *a*) formulă prin care se arată că o expunere este redusă la esențial; *b*) fără nici o discuție, categoric, fără multă vorbă, ca să nu mai lungim vorba. *Scurt și cuprinzător, sărut mîna mătușei, luîndu-mi ziua bună ca un băiat de treabă* (CR.). *Scurtă socoteală* v. socoteală. **II** (*indică durata; despre timp sau alte noțiuni temporale*; ext. *despre viață, despre stări afective etc.*) Care durează puțin, care trece sau se termină repede. *Era văduvă după o scurtă căsnicie cu un beizade grec* (M. I. CAR.). *N-a gustat o clipă de plăcere în scurta lui viață* (VLAH.). <> (*adv.*) *Vaporul fluieră scurt, ridică ancora* (TUD.). <> (*lingv.*) *Silabă* (sau *vocală*) *scurtă* = silabă (sau vocală) care are o durată mai mică decît durata medie. <> Loc.adv. *În* (sau *peste*) *scurt timp* sau *în scurtă vreme* = în curînd. *Frunza... în scurtă vreme se desfăcu mare, verde, mai frumoasă ca toate* (GÎRL.). *În scurt timp se făcu sănătos* (ISP.). <> Expr. *Zi scurtă* v. zi. **B** *adv.* **1** Brusc, repede. *Ea se oprește scurt, se uită-n zare* (CAR.). **2** Fără multă vorbă; fără a admite replică, energic, rapid. *Acasă vorbea scurt, tăios, avînd aerul că dă mereu porunci* (DAN). <> Expr. *A i-o* (sau *o, a-i*) *tăia* (ori *reteza*) *cuiva scurt* = a întrerupe cu hotărîre sau cu bruschețe din vorbă pe cineva. *Condoleanțele ce Pantazi și cu mine ne grăbirăm a-i prezenta le reteză scurt* (M. I. CAR.). *A-l reteza* (pe cineva) *scurt* v. reteza. **3** (De) la distanță mică; ext. strîns. *Mă dau jos de pe cal... și-l apuc scurt de căpăstru* (CAR.). **C** *s.f.* **1** Haină groasă, scurtă pînă deasupra genunchilor, de obicei vătuită sau îmblănită. *Era îmbrăcat într-o scurtă de stofă militară* (E. BAR.). **2** (*telec.*; *la pl.*) Unde scurte. **3** (*med.*; *pop.*) Adenopatie inghinală sau axilară. *Mi s-a făcut o scurtă la picior* (POP.). • pl. *scurți, -te*. / lat. ****excurtus, -a, -um*** = ***cŭrtus, -a, -um***.

scurtá *vb. I.* **1** *tr.* (*cu sens dimensional; de obicei în opoz. cu „a lungi”*) A micșora lungimea sau înălțimea, a reduce din lungime sau din înălțime, a face mai scurt. *Și-au trimis și copiii să le scurteze chicile* (E. BAR.). <> (*refl.*) *Umbrele noastre s-au scurtat și s-au lățit* (STANCU). <> Expr. *A-i scurta cuiva ghearele* = a pune pe cineva în imposibilitate de a (mai) face rău. *A-i scurta limba cuiva* v. limbă. *A-și scurta limba* v. limbă. *A scurta nasul cuiva* v. nas. ◆ (*înv.*) A omorî, a executa pe cineva prin tăierea capului. *Ian să mi-l scurtați puțin, rostise vodă* (E. BAR.). <> Expr. *A scurta de o palmă* (pe cineva) v. palmă. **2** *tr., intr.* A reduce o distanță, alegînd calea cea mai scurtă; a evita ocolurile, a merge direct. *Șoferul scurtă drumul, luînd-o prin spatele clădirii* (PRED.). <> Expr. *A i se scurta* (cuiva) *văzul* v. văz. **3** *tr.* (*compl. indică opere literare sau științifice*) A reduce din proporții, din volum, a concentra. *Mai scurtează introducerea tezei*. **4** *intr., tr.* A vorbi concis, laconic. *Scurtează, vino la ce-aveai de spus* (CE. PETR.). **5** *tr., refl.* (*cu sens durativ*) A face să dureze (sau să pară că durează) ori a dura mai puțin. *Dacă vrei să mergem pe acasă, am putea scurta călătoria în Italia* (D. ZAMF.). <> Expr. *A-i scurta viața cuiva* = a omorî pe cineva. *Pe vremea din poveste, ștăpînii puteau să scurteze viața cui pofteau* (ARGH.). *A-i scurta cuiva cărările* v. cărare. **6** *tr., refl.* (*cu sens cantitativ*) A face să devină sau a deveni mai puțin, mai redus. *Îi scurtase toate veniturile* (PER.). • prez.ind. *-ez*. /lat. ***excūrtare***.

scurtáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *scurta* și rezultatul ei. **1** Reducere a lungimii, a înălțimii. **2** Reducere a unei distanțe. **3** Diminuare, micșorare a unei durate. *De dragul dumneavoastră și al scurtării instrucției eu nu voi recunoaște niciodată că sînt vinovat* (STANCU). • pl. *-ări*. /v. ***scurta***.

scurtát, -ă *adj.* **1** Care a devenit mai mic în lungime, în înălțime. **2** (*despre drumuri*) Care evită ocolurile, reducînd distanța ce trebuie parcursă. *Drumuri scurtate* (CĂL.). **3** Care este redus ca proporții, ca volum. • pl. *-ți, -te*. /v. ***scurta***.

scurtătúră *s.f.* **1** Bucată scurtă de lemn; retevei. *Odată l-a pocnit cu o scurtătură în cap de-a stat în pat două săptămîni* (DAN). **2** Cărare care urmează distanța cea

mai scurtă pînă la destinație, fără ocoluri. *A luat-o pe o scurtătură.* • pl. *-i.* /***scurta*** + *-ătură*.

scurtcircuít *s.n.* (*fiz.*) **1** Legătură electrică cu rezistență aproape nulă între două puncte ale unei rețele sau ale unei instalații, între care există o diferență de potențial. **2** Fenomen fizic, care constă în întreruperea accidentală a curentului electric într-o rețea sau într-o instalație prin stabilirea unui scurtcircuit. ◇ Compar. *O revoltă sufletească, fulgerătoare ca un scurtcircuit, îi turbură tot echilibrul* (BRĂ.). ◇ Fig. *La vîrsta ei, iubirile au insomnii cu scurtcircuit* (TEOD.). • pl. *-e.* /***scurt*** + ***circuit***, după fr. *court-circuit*.

scurtcircuitá *vb. I. tr., refl.* A (se) produce un scurtcircuit. *Instalația electrică s-a scurtcircuitat.* • sil. *-cu-i-.* prez.ind. *-ez.* /***scurtcircuit*** + *-a*, după fr. *court-circuiter*.

scurtcircuitáre *s.f.* Acțiunea de *a (se) scurtcircuita* și rezultatul ei. • sil. *-cu-i-.* pl. *-ări.* /v. ***scurtcircuita***.

scurtcircuitát, -ă *adj.* (*despre circuite, rețele electrice etc. sau despre părți ale lor*) În care s-a produs un scurtcircuit. • sil. *-cu-i-.* pl. *-ți, -te.* /v. ***scurtcircuita***.

scurtcircuitór *s.n.* Aparat, dispozitiv prin care sînt scurtcircuitate conductoarele unei instalații electrice. • sil. *-cu-i-.* pl. *-oare.* /***scurtcircui[ta]*** + *-tor*.

scurtéică *s.f.* Haină de stofă, de obicei îmblănită, lungă pînă la (sau pînă sub) genunchi, purtată mai ales la țară. *Pităreasa a dat la o parte scurteica de pambriu verde, căptușită cu vulpe roșcată* (CA. PETR.). • pl. *-ci.* /***scurt*** + *-eică*.

scurteicúță *s.f.* Dim. al lui *scurteică*. *Scurteicuță blănită* (DELAVR.). • pl. *-e.* /***scurteică*** + *-uță*.

scurticél, -eă *adj.* Dim. al lui *scurt*; scurtișor, scurtuț. **1** (*indică dimensiunea*) Care este cam scurt. *Rochia scurticică* (DELAVR.). **2** Care este cam scund; scundicel. *Un om scurticel, iute la vorbă, cu mustața groasă și cu sprîncenele dese* (SLAV.). **3** (*despre drumuri, distanțe etc.*) Care este relativ scurt. **4** (*cu sens durativ*) Care scurtează relativ puțin timp. • pl. *-cei, -cele.* /***scurt*** + *-icel, -icea*.

scurticícă *adj.* Scurticea. • pl. *-cele.* /***scurt*** + *-ică*.

scurtíme *s.f.* Însușirea de a fi scurt. **1** (*cu sens dimensional*) Dimensiune redusă. *Scurtimea hainei.* **2** (*cu sens calitativ*) Micime, proporții reduse. *Farmecul literar al operelor lui Maiorescu provine din scurtimea sugestivă, din pregnanța formulărilor sale* (VIANU). **3** (*cu sens durativ*) Durată mică. *Ajunsesem să-mi dau seama de scurtimea vieții* (STANCU). • pl. *-i.* /***scurt*** + *-ime*.

scurtișór, -oáră *adj.* Scurticel. • pl. *-ori, -oare.* /***scurt*** + *-ișor*.

scurtmetráj *s.n.* (*cinemat.*) Film care nu depășește durata de 30 de minute sau lungimea de 1000 m. • pl. *-e.* /***scurt*** + ***metraj***; cf. fr. *court-métrage*.

scurtúț, -ă *adj.* Scurticel. • pl. *-i, -e.* /***scurt*** + *-uț*.

scut *s.n.* **1** (*ist.*) Armă defensivă din lemn, metal, piele etc., de diferite forme și mărimi, cu care luptătorii din antichitate și din Evul Mediu își apărau pieptul de lovituri. *Armele de apărare erau scuturile, zeaua și coifurile* (IORGA). *Ori pe scut, ori sub scut*, se spunea în Grecia antică celui care pleca la o luptă, ca îndemn de a fi victorios sau de a muri în luptă. ◇ Compar. *Protopopul o sfecli și ridică toiagul ca un scut* (VOIC.). ◇ Ext. (*actual*) *Greviștii erau însoțiți de polițiști cu scuturi.* ◇ Fig. *Subt scut de stînci, undeva, un bălaur... visează lapte albastru furat din stîni* (BLA.). **2** (*herald.*) Blazon (în formă de scut). *Capul de bour... ia acuma jumătatea din dreapta a scutului* (IORGA). ◆ Fondul de diferite forme pe care sînt desenate figuri sau însemne heraldice. **3** Fig. Apărare, ocrotire, sprijin. *Stăpînii acestora nici nu cereau decît foarte arareori scutul legilor* (AGÂR.). **4** (*tehn.*) Mască sau paravan protector folosite de sudori. **5** *Scut termic* = scut confecționat din materiale rezistente la căldură, avînd rolul de a proteja vehiculele spațiale de supraîncălzire, în special la reintrarea în atmosferă. **6** Construcție mobilă de metal sau de lemn, folosită pentru susținerea peretelui și a tavanului unei galerii de mină sau la protejarea lucrărilor de săpare și de căptușire a unui tunel. **7** (*geol.*) Porțiune întinsă din cadrul unei platforme, în care la suprafață apare fundamentul, format din șisturi cristaline și din roci magmatice vechi. ◇ *Scut siberian* v. siberian. **8** (*zool.*) Formație chitinoasă, care alcătuiește epiderma sau scheletul unor animale și care are rol protector. **9** *Scut spațial* (sau *stelar*) = dispozitiv de apărare contra proiectelor balistice lansate prin energie directă, din spațiu sau de pe stațiile spațiale. *Scut de ablațiune* v. ablațiune. • pl. *-uri.* / lat. ***scūtum***.

scutár[1] *s.m.* Cioban care îndeplinește diverse sarcini în administrarea, conducerea unei stîne. *Eu slujisem ca scutar tinerel la acei oieri* (SADOV.). • pl. *-i.* /<sl. veche скоутарь.

scutár[2] *s.m.* (*înv.*) Scutier. *O sută zece cavaleri, afară de simpli scutari* (HASD.). • pl. *-i.* /<lat. ***scūtarĭus, -ii***.

scuteálă *s.f.* **1** (*înv.*) Protejare; protecție. *Asupra puterii morții nici un loc nu este de scuteală* (MAI.). **2** (*înv., pop.*) Adăpost. ◇ Expr. *A ține* (sau *a se băga, a se pune*) *la scuteală* = a (se) adăposti. **3** (*înv.*) Scutire de anumite taxe, îndatoriri etc. ◇ *Carte de scuteală* = înscris domnesc prin care se acorda cuiva scutire de unele impozite sau obligații pe o durată mai mare. *Veniți după mine, să vă fac cărți de scuteală* (NEC.). *Ostaș de scuteală* v. ostaș. • pl. *-eli.* /***scuti*** + *-eală*.

scútec *s.n.* **1** Bucată (dreptunghiulară) de pînză, de flanelă etc., cu care se înfașă sugarii; pelincă. *Întinse mîna și atinse ușor scutecul copilei* (AGÂR.). ◇ Fig. *Moldova... abia se dezbătea în scutece în așteptarea unui cap ca Alexandru cel Bun* (HASD.). **2** Fig. Fază inițială, primitivă (de dezvoltare); început. *Sub zidurile acestea, zac scuticile poporului român de azi* (VLAH.). • pl. *-ce.* și (*înv., reg.*) *scútic s.n.* /<lat. ***scuticum***; cf. bg. *скутник*.

scutecél *s.n.* Dim. al lui *scutec*; pelincuță. *Scutecel de bumbăcel* (POP.). • pl. *-e.* /***scutec*** + *-el*.

scutélă *s.f* **1** (*bot.*) Cotiledon scutiform al plantulei gramineelor, care asigură absorbția substanțelor nutritive. **2** (*zool.*) Solz median situat la baza elitrelor la coleoptere, ploșnițe etc. • pl. *-e.* /<fr. ***scutellum***, lat. ***scutellum***.

scutéila *s.f.* (*biol.*) Gen de echinoderme cu țesutul discoidal turtit și zonele ambulacrare în formă de petală închisă. • /<lat. ***scūtella, -ae*** „farfurioară".

scutélnic *s.m.* (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) Țăran scutit de plata birului domnesc, în schimbul prestării unor servicii de interes public (de obicei militare). *Erau ocrotiți împotriva împlinitorilor de biruri și un număr mare de scutelnici* (SADOV.). ◇ (*adj.*) *Țara era giumătate scutelnică* (NEC.). • pl. *-ci.* /***scuti*** + *-elnic*.

scutelnicíe *s.f.* (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) Instituție feudală care reglementa starea și obligațiile scutelnicilor. *Scutelnicia privea pe oamenii dependenți și a fost legiferată în sec. 18.* • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***scutelnic*** + *-ie*.

scúter *s.n.* Tip de motocicletă ușoară, cu roți mici și cadrul deschis, cu motorul instalat, de obicei, sub șaua conducătorului, permițîndu-i acestuia să stea comod (ca pe scaun), și care poate transporta una sau două persoane. • pl. *-e.* /<fr., engl. ***scooter***.

scuteríst, -ă *s.m., s.f.* Conducător al unui scuter. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***scooteriste***.

scutí *vb. IV.* **1** *tr.* A feri sau a scăpa de ceva neplăcut; a cruța, a menaja. *Republica literelor nu e scutită de animozități și lupte civile* (CAR.). ◇ (*refl.*) *A făcut foarte bine, fiindcă s-a scutit... de greșeli mai grave* (PRED.). **2** *tr.* (*fam.*) A lăsa în pace, a nu plictisi, a nu sîcîi pe cineva. *Poți să mă scuteșți în seara asta cu milogeala* (CE. PETR.). **3** *tr.* A dispensa pe cineva de anumite îndatoriri, sarcini, obligații etc. *Vă scutesc de căratul poloboacelor pe astăzi* (ALECS.). ◆ (*refl.*) A cere, a solicita să fie dispensat de o obligație. *A dobîndi dreptul de a se scuti de cele mai multe dăjdii, aceasta fu ținta lor* (BĂLC.). **4** *tr.* Ext. A fi lipsit de... *Credeai că o faptă atît de cumplită este scutită de consecințe* (ARGH.). **5** *tr.* (*înv.*) A proteja. *Cu mîini, cu picioare îl apără și îl scutește* (MAI.). **6** *refl.* (*reg.; adesea cu determ. introduse prin prep. „de", „cu"*) A se adăposti, a se feri. *E arșiță, zăduf mare, Pare că te și topești, N-ai unde să te scuteșți* (POP.). • prez.ind. *-esc.* /***scut*** + *-i*.

scútic *s.n.* v. scutec.

scutiér *s.m.* **1** (*în Ev. Med., în V Europei*) Tînăr nobil vasal, care purta scutul și celelalte arme ale cavalerului sau ale seniorului său. *O vasală pagi nu are, Nici vasalul scutieri* (C. NEGR.). **2** (*înv.*) Ostaș, luptător echipat cu scut. **3** Militar, polițist care are și scutul în echipamentul de intervenție în misiuni. • sil. *-ti-er.* pl. *-i.* /***scut*** + *-ier*, după it. *scudiere*, fr. *écuyer*.

scutifórm, -ă *adj.* Care este în formă de scut. • pl. *-i, -e.* /cf. lat. *scutum* „scut", *formis* <*fōrma, -ae*.

scutínță *s.f.* (*înv.*) **1** Protejare; protecție. *Numai eu scăpai, nefericită, Prin a întunericului scutință* (BUD.). **2** Scutire. *Scutințe cîștigate de la principii vechi să nu fie atinse* (BARIȚ.). • pl. *-e.* /***scuti*** + *-ință*.

scutíre *s.f.* Acțiunea de *a scuti* și rezultatul ei. **1** Privilegiu acordat cuiva de a nu presta anumite servicii, de a nu îndeplini anumite obligații, de a nu plăti anumite dări etc. *Acestor oameni vrei d-ta să le duci acuma pe tavă făgăduieli de scutiri de taxe?* (REBR.). ◆ Concr. Document, act care conține un asemenea privilegiu. *I-a arătat profesorului scutirea de sport.* **2** Cruțare, menajare a cuiva (de ceva). *Scutirea de treburile zilnice era un vis frumos.* **3** (*înv.*) Protejare, protecție. *Te giur în numele Celui Preaputernic, sub a cărui scutire te încredințez* (ASACHI). • pl. *-i.* /v. ***scuti***.

scutișór *s.n.* Dim. al lui *scut*. • pl. *-oare.* /***scut*** + *-ișor*.

scutít, -ă *adj.* Care nu a mai fost supus la îndeplinirea unor îndatoriri, la plata unor taxe, impozite etc. ◇ (*subst.*) *S-a făcut revizia scutiților și reformaților* (SADOV.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***scuti***.

scutitór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (*înv.*) Protector. *În acele vremi grele, Ardealul mai cu seamă fu scutitoriul nației române* (BĂLC.). • pl. *-i.* /***scuti*** + *-tor*.

scútur *s.n.* Faptul de a (se) scutura; scuturat. ◆ Frison. • /de la ***scutura***, prin derivare regresivă.

scutură *vb. I.* **I 1** *tr.* (*compl. indică obiecte*) A clătina, a agita sau a lovi pentru a face să cadă ori să iasă ceva de pe (sau din) el. *Mama scuturase și umpluse încă din ajun rucsacurile* (BLA.). ◇ Expr. (*pop.; fam.*) *A scutura* (pe cineva) *de bani* (ori *de parale, de franci*) sau *a scutura buzunarele* (ori *punga*) *cuiva* = a lua cuiva (prin mijloace necinstite) toți banii, a stoarce (pe cineva) de bani. *La tripou Pașadia... îl scuturase, într-o întîlnire uriașă, de toate paralele* (M. I. CAR.). *A-i scutura* (cuiva) *blana* v. blană. *A-i scutura* (cuiva) *cojocul* sau *a i se face* (cuiva) *pielea cojoc* v. cojoc. *A-i scutura* (cuiva) *nădragii de praf* v. praf. *A scutura de purici* (pe cineva) v. purice. ◆ (*refl.*) A se curăța de praf, de noroi, de zăpadă etc. *Afară în bătătură, oamenii se scuturau de omăt* (SADOV.). ◆ (*intr.*) A face curățenie, a deretica, a șterge praful de pe obiectele din casă. *Trecu în camera ei să mătuie, să scuture și să schimbe apa* (CE. PETR.). **2** *tr.* (*compl. indică situații, stări etc. ale cuiva*) A înlătura, a îndepărta sau a alunga (ca fiind nepotrivit cu mersul firesc al lucrurilor). *Mă simțeam obosit, cu o mare greutate pe suflet, pe care nu o puteam scutura* (VLAS.). **3** *refl.* A scăpa, a se elibera de ceva supărător, nefast. *Așa ați făcut mereu și d-aia nu ne mai putem scutura de sărăcie* (REBR.). ◇ (*tr.*) *Pe pămînt dar, nu mai aveți loc, și scutur poporul de voi* (VIS.). ◆ Fig. A reuși să iasă printr-un efort de voință de sub influența unei anumite stări fizice, fiziologice, sufletești etc. *Mîine sper să mă scutur puțin din plictiseala mea* (CĂL.). **4** *refl.* A se trezi. *El se scutură, oarecum din somn* (EMIN.). **5** *refl., tr.* A (se) despuia de frunze, de petale, de flori, de rod din copaci etc. *Scutur nucile din pom* (CĂL.). ◆ A cădea sau a face să cadă. *Din cînd în cînd se auzea scuturîndu-se cu un foșnet înăbușit cîte un trandafir* (M. I. CAR.). **II 1** *tr., intr., refl.* A (se) mișca cu putere încoace și încolo; a (se) zgîlțîi, a (se) clătina, a (se) agita. *Începu să-și scuture capul..., apoi... se ridică* (AGÂR.). *Întinse mîna spre ea și o scutură* (H. LOV.). ◇ Expr. (*tr.*) *A scutura mîna cuiva* = a strînge (cu putere) mîna cuiva. *Scutură afabil mîna prietenului său* (SADOV.). **2** *tr.* A zdruncina, a hurduca. *Un hop scutură mașina* (CA. PETR.). **3** *refl.* A se cutremura din tot corpul. *Țăranii de la focurile de popas se scuturau cu groază povestind* (SADOV.). ◇ Expr. (*tr.*) *A-l scutura frigurile* = a avea un acces de friguri. *Îl scutură rău niște turbate de friguri* (AGÂR.). **4** *tr.* Fig. (*fam.*) A bate (zdravăn); ext. a critica sau a certa aspru. *Trebuie pus mîna pe par, să-i scuture, să simtă că ei nu pot să mai rabde* (E. BAR.). • prez.ind. *scútur.* / lat. ****excūtŭlare***.

scuturáre *s.f.* Acțiunea de *a (se) scutura* și rezultatul ei; scuturat. *Luminița fredonă... revărsîndu-și dintr-o scuturare părul negru peste ochi* (CE. PETR.). • pl. *-ări.* /v. ***scutura***.

scuturát[1] *s.n.* Scuturare. *N-a avut răbdare să termine cu scuturatul* (G. M. ZAMF.). • /v. ***scutura***.

scuturát[2]**, -ă** *adj.* **1** Care este curățat de praf, de noroi, de zăpadă etc. *Răbufneala țoalelor scuturate* (CE. PETR.). **2** Care este despuiat de frunze, de flori; care are fructele căzute. *Pe urmele liliacului scuturat, gherghinele se ridicau semețe* (GÎRL.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***scutura***.

scuturătór, -oáre *subst.* **1** *s.n.* Mașină care servește la separarea și la eliminarea impurităților dintr-un material fibros. **2** *s.n.* Batoză care sortează materialul treierat și elimină paiele lungi. **3** *s.f.* Măturică de pene cu care se scutură praful. *Scuturătoarea făcută din pene* (GÎRL.). **4** *s.m., s.f.* (*reg.*) Persoană care scutură pomii fructiferi. **5** *s.f.* (*pop.*) Teică. • pl. *-ori, -oare.* /***scutura*** + *-ător.*

scuturătúră *s.f.* **1** Ceea ce cade pe jos în urma scuturării. *Scuturătură de cărbuni* (SANDU-A.). **2** Dereticare, curățenie. **3** Scuturatul pomilor (pentru a cădea fructele). *Toamna culegea mere rămase din scuturătură* (CĂL.). **4** Mișcare bruscă și repetată; clătinare, zgîlțîire, zdruncinare. • pl. *-i.* /***scutura*** + *-ătură.*

scuzá *vb. I.* **1** *refl.* A-și cere scuze, iertare, a-și exprima părerea de rău pentru o greșeală comisă, pentru un deranj etc.; a se justifica; a se dezvinovăți. *Autorul se scuză că nu le-a putut înregistra absolut pe toate* (IORD.). ◆ (*cu determ. pron.*) Formulă de politețe prin care cineva: *a*)(*își cere iertare pentru o greșeală, o gafă, o stîngăcie etc.*) (Mii de) scuze!, scuzele mele!, iertați-mă!, pardon! *Nu v-am observat, scuzați-mă!*; *b*) (*cere îngăduința, permisiunea etc. cuiva*) Iertați-mă! permiteți-mi, îngăduiți-mi! *Mă scuzați, aș vrea să trec spre ieșire.* <> (*tr. abs.*) *Mă duc, scuzați, pardon, bonsoar* (CAR.). **2** *tr.* (*compl. indică oameni*) A accepta, a primi scuzele cuiva; a ierta. *Să ne scuzați pentru că vă ținem la păstru de aproape două săptămîni* (STANCU). **3** *tr.* (*compl. indică situații, acțiuni, stări sufletești etc.*) A prezenta ca fiind mai puțin reprobabil, prin arătarea motivelor, a motiva; a disculpa. *Aci originalitatea este de scuzat* (MAIOR.). • prez.ind. *scuz.* /<it. ***scusare***, fr. ***excuser***; cf. lat. *excusare.*

scuzábil, -á *adj.* (*despre fapte, gesturi, comportări etc.*) Care poate, care merită a fi scuzat, iertat, trecut cu vederea; justificabil. *Asta însemnează că delapidarea, că necinstea lor va fi scuzabilă?* (CAR.). • pl. *-i, -e.* /<it. ***scusabile***, fr. ***excusable***.

scuzabilitáte *s.f.* Caracterul a ceea ce este scuzabil. • /***scuzabil*** + *-itate*, după fr. *excusabilité.*

scúză *s.f.* **1** Motiv real sau pretext invocat de cineva cu scopul de a se justifica sau de a diminua o vină, o gafă (proprie sau a altcuiva) sau pentru a se eschiva de la o obligație; disculpare, dezvinovățire, justificare. *A doua zi căuta și-i găsea ea singură scuze* (REBR.). **2** (*de obicei la pl.; adesea în legătură cu vb. „a cere", „a prezenta", „a înfățișa"*) Exprimare a regretului pentru o greșeală comisă sau pentru o jignire adusă cuiva. *De e vreo greșeală la mijloc, vă rog să primiți scuzele mele* (HOG.). <> Expr. *Scuzele mele* = formulă prin care cineva își cere iertare. *A cere* (sau *a prezenta, a exprima*) *scuze* = a-și exprima regretul pentru o greșeală făcută; a cere iertare. *A primi* (de la cineva) *scuze* (sau *scuzele cuiva*) = a accepta dovezile sau argumentele prin care cineva se dezvinovățește, își exprimă regretul pentru o greșeală făcută; a ierta greșelile (cuiva). • pl. *-e.* /<it. ***scusa***, fr. ***excuse***.

sdrucciólo *adj.invar.* (*despre versuri*) Care se termină cu un cuvînt proparoxiton. • /<it. ***sdrucciolo***.

se *pron.refl., subst.* **I** *pron. refl.* **1** (*arată identitatea persoanei care face acțiunea cu cea care o suferă*) *Se ridica din praf fără suspin* (G. M. ZAMF.). <> (*în formele neacc. „își", „și-", „-și", „ș-", înlocuiește numele unui compl. indir., accentuînd implicarea sa în acțiune*) *Și-a luat la drum cîte i-a trebuit* (CR.). **2** (*arată starea, devenirea sub.*) *Se bolnăvi de ochi* (C. NEGR.). **3** (*exprimă reciprocitatea*) *Parnasul și Olimpul cu fală se privirá* (ALEX.). **4** (*intră în alcătuirea vb.refl. dinamice*) *S-a certat cu prietenul ei.* **5** (*intră în alcătuirea vb. refl.pas. și impers.*) *Se vedeau din depărtare momîile împăiate* (ARGH.). *Se pare că știe ce face.* **6** (*în forma acc. „sine", înlocuiește numele unui compl. dr., subliniind poziția subiectului de participare singulară la acțiune, de izolare de alte subiecte posibile*) *Sînt un bărbat în toată firea, se certa el pe sine* (VIN.). **7** (*în forma acc. „sine", precedat de diferite prep., înlocuiește numele unui atr., al unui compl.indir. sau al unui circ.*) *El însuși vorbea despre sine numai la persoana a treia* (BLA.). <> Loc.adj., adv. *De* (*la* sau, *înv., din, dintre*) *sine* (ori, *înv., sineși, sinele, sinene*) sau (*înv.*) *singur de* (ori *de la, din, dintru*) *sine* sau *însuși, de la sine* sau *de sine singur* (ori *însuși*) = (făcut, realizat etc.) din proprie inițiativă, cu (sau prin) mijloace, resurse proprii, fără intervenția cuiva; (care acționează) (de unul) singur, independent (de cineva sau de ceva). *Calul alerga voios, de la sine, fără îndemnul biciuștii* (VOIC.). *În sine* = *a*) loc.adj., adv. (care există) prin (sau în) ceea ce are esențial, specific; (care există) în (sau prin) el însuși. *Înțelese că lucrurile au o logică în sine, numai interpretarea lor diferă* (SADOV.). Δ *Lucru în sine* v. lucru; *b*) loc.adj. (*înv.*) neamestecat, curat. *De la sine înțeles* v. înțeles. *De sine stătător* v. stătător. <> Expr. *A fi* (sau *a vorbi etc.*) *de la sine* (*înțeles*) = a se subînțelege; a fi evident, clar, firesc. *Era de la sine înțeles... că-i sosise negrul soroc* (STANCU). *Se înțelege* (*de la sine*) v. înțelege. **II** *subst.* (*în forma „sine", înv., „sineși", de obicei art.*) Ceea ce fiecare (în mod potențial sau real, conștientizat sau nu) este pentru el însuși, eul său; ext. entitate materială și spirituală. *Sinele nostru deopotrivă își însușește lucrul și, din contră, se retrage din el* (PER.). <> Loc.adv. *În sine* (sau *sine-mi, sine-ți, sine-și etc.*) sau *în sinea mea* (sau *a ta, a lui etc.*) = în gîndul, în mintea cuiva (fără a vorbi), în propria conștiință, în foru interior. *În sinea lui însă avea groază de necunoscutul vieții* (REBR.). <> Expr. *A-și veni în sine* = a-și reveni (dintr-o stare proastă, anormală etc.). (*înv.*) *A-și ieși din sine* = a nu se mai comporta normal; a-și pierde cumpătul, a se pierde cu firea. *A-și ieși afară din sine* v. afară. *A se închide în sine* v. închide. *A-și reveni în sine* v. reveni. *A se strînge în sine* v. strînge. ◆ (*precedat de prep.*) Propria persoană. *Are ochii verzi, limpezi, surîzători, de o mare încîntare de sine* (CE. PETR.). <> *Conștiință de sine* v. conștiință. *Cunoaștere de sine* v. cunoaștere. *Imagine de sine* v. imagine. *Lepădare de sine* v. lepădare. *De sine omorîtor* v. omorîtor. *Pază de sine* v. pază. *Simțire de sine* v. simțire. *Stăpînire de sine* v. stăpînire. *Uitare de sine* v. uitare. <> Expr. *A-și mînca carnea de pe sine* v. carne. *A judeca pe alții după sine* v. judeca. *A judeca bine despre sine* v. judeca. *A* (*se*) *lupta cu sine* v. lupta. *A-și vinde* (*și*) *pielea de pe el* (sau *de pe sine*) v. piele. *A fi plin de sine* v. plin. *A* (*se*) *sfătui* (*cu sine*) *însuși* v. sfătui. (*A fi*) *sigur de sine* v. sigur. *A fi stăpîn pe sine* v. stăpîn. *A ține* (pe cineva) *pe lîngă sine* v. ține. *A-și vinde* (*și*) *cămașa* (*de pe sine*) v. vinde. • și *sine pron.refl., subst.* / lat. ***se***.

sea-line ['silain] *s.f* Canalizare sub apă care permite încărcarea și descărcarea în plină mare sau în rada unui port a produselor petroliere. • /<engl. ***sea line*** <*sea* „mare", ***line*** „linie".

seámă *s.f.* **1** (*de obicei constr. cu vb. ca „a băga", „a ține", „a pune", „a da"*) Cercetare, observare, examinare, supraveghere; constatare, remarcă. *Luat-ați seama la iarmaroace?* (RUSSO). <> *Băgare de seamă* = grijă, atenție (deosebită). Δ Loc.adv. *Cu băgare de seamă* = cu grijă, cu atenție; cu precauție. *Caută cu băgare de seamă la rege* (ARGH.). *Băgare în seamă* v. băgare. *Băgător de seamă* v. băgător. <> Loc.subst. *Neluare de seamă* v. neluare. <> Expr. *A lua de seamă* sau *a lua seama* = a (se) supraveghea, a fi atent; ext. a spiona. *O ploaie de lovituri îl făcu să-și ia seama la mers* (GÎRL.). *A-și lua seama* sau *a-și lua de seamă* = a se răzgîndi. *Își luă seama, rîse prietenos și șterse efectul de dojană* (REBR.). *A-și da seama* (sau, *înv., seamă*) = a constata, a se lămuri, a pricepe, a realiza. *Ne ametim inconștient ca să nu ne dăm seama de ce pierdem* (BRĂ.). *A ține seama* (sau *seamă*) *de cineva* (sau de ceva) = a ține cont de cineva (sau de ceva), a lua în considerație pe cineva sau ceva, a avea în vedere pe cineva (sau ceva). *A băga de seamă* sau *a băga seama la ceva, a băga seama că...* v. băga. *A băga în seamă* (pe cineva sau ceva) sau *a băga seamă cuiva* (ori la cineva, la ceva) v. băga. (*Cum*) *bag de seamă* (sau *seama*) v. băga. *A se băga de seamă* v. băga. *A lăsa pe cineva* (sau *a se lăsa*) *în* (ori *pe*) *seama cuiva* v. lăsa. *Nebăgare de* (sau *în*) *seamă* ori *nebăgarea sămii* v. nebăgare. *A trage luarea de seamă* sau *a trage băgare de seamă* v. trage. *A* (*nu*) *ține în seamă* v. ține. **2** Număr, cantitate mare (de ființe, de lucruri etc.), grămadă, mulțime. *Făcuse o seamă de datorii pînă ce să-și termine studiile universitare* (BLA.). <> Loc.adj., adv. *Fără seamă* = *a*) (care este) în număr mare; mult, nemăsurat; *b*) extrem de... *Nevastă cu brîu de-aramă, Mi-ai fost dragă fără seamă!* (POP.). *Peste seamă* = peste măsură, exagerat. *Era o tulburare din care încerca să se desfacă, peste seamă de atîtat* (SADOV.). ◆ (*în legătură cu noțiuni temporale*) Interval, perioadă (nehotărîtă) de timp. *Ea e foarte rar veselă de o seamă de vreme* (AGÂR.). ◆ (*pop.; art.; precedat de prep. „de" și urmat de o determ. în gen.*) Vîrstă, generație. *Îl mai văzuse... jucîndu-se cu alți copii de seama lui* (BRĂT.). <> Loc.adj. *De-o seamă* (cu cineva) sau *de seama cuiva* = de aceeași vîrstă cu cineva. *Stana e de-o seamă cu soră-mea Evanghelina* (STANCU). **3** Sumă (de bani); situație, socoteală, calcul; cont. *Socotelile sau semile mănăstirilor închinate* (ODOB.). <> *Dare de seamă* v. dare. <> *Pe seama* (cuiva) = *a*) loc.prep. în folosul sau în interesul (cuiva). *A poruncit să-i dea o locuință în palat pe seama lui* (CAR.); *b*) loc.adv., prep. pe socoteala, în sarcina (cuiva), asupra (cuiva). *Numai negustorul... trăiește din săul său și pe sama lui* (CR.); *c*) loc.adv., prep. în posesia, în stăpînirea (cuiva). *Lasă grija sfinților În sama părinților* (EMIN.). <> Loc.vb. *A pune în* (ori *pe*) *seama cuiva* (ori a ceva) v. pune. <> Expr. *A ști seama* = a cunoaște situația unui lucru. *A* (sau *a-și*) *da seama* = *a*) a (se) justifica; a suporta consecințele, a da socoteală. *Ai să dai samă altui judecător mai mare care stă pururea treaz* (SADOV.); *b*) (*înv.*) a declara; a raporta; a comunica. *Murgeștii... au dat samă înaintea Măriei Sale* (DOC.). *A ține seamă* (sau *seama*) *de* = a ține cont. *A ținut seama de străvechile noastre legi* (STANCU). *A cere* (cuiva) *seamă* (sau *seama*) = a cere cuiva socoteală. *Ștefăniță domnul pe Milescu cheamă, Cu aceste vorbe el îi cere samă* (BOL.). *A-i face* (cuiva) *seama* = a omorî, a ucide (pe cineva). *El ți-ar face seama-ndată* (PER.). *A-și face* (*singur*) *seama* (sau, *pop., seamă*) = a se sinucide. *De cîte ori am vrut să-mi fac samă* (EMIN.). *A da seamă* v. da. *A-i ține* (cuiva) *toate în seamă* v. ține. **4** (*înv.*) Rost, rînduială. *Strigau unii din drumeți nencercați la seama cailor* (ODOB.). <> Expr. *A ști seama* (la ceva) = a avea experiența unui lucru, a ști cum să procedeze; a fi familiarizat cu ceva. *Eu știu sama petrecerilor și a prieteniilor!* (SADOV.). **5** Stare, condiție socială, rang. *Cetățean de seama-ntîia* (CAR.). <> Loc.adj. *De-o seamă* (cu cineva) sau *de seama cuiva* = la fel cu cineva, în aceeași situație, categorie socială cu cineva. *Crede, Măria Ta, că nici eu n-am fost așa de săc între cei de-o samă cu mine* (CR.). <> Loc.prep. *De seama...* = la fel cu..., asemenea, egal cu..., corespunzător cu, pe măsura... *Vlăstări fragede, răchițică, smicele și altele de sama acestora* (CR.). **6** Însemnătate, importanță, valoare; vază, faimă. <> Loc.adj. *De seamă* = important, însemnat; cu trecere. *Se va ruga în genunchi... de toți oamenii de seamă din Romanați* (GAL.). **7** Loc.adv. *De bună seamă* = desigur, fără îndoială. *Au început să creadă că de bună seamă e o comoară* (AGÂR.). *Mai cu seamă* = mai ales, îndeosebi. *Primejdia era mai cu seamă pentru corăbiile de negoț* (SADOV.). **8** (*înv., pop.*) Respect. *Slujiți Domnului cu teamă Și vă bucurați cu samă* (DOS.). **9** (*înv., pop.*) Fel, gen; soi. *Aceasta cugetînd eu și altele de această samă* (DOS.). • pl. (*înv.*) *semi.* și (*înv., pop.*) *sămá s.f.* /<magh. ***szám***.

seámăn, -ă *s.m., s.f.* **1** Ființă, lucru etc. care seamănă și se potrivește perfect cu altă ființă, cu alt obiect etc. *Din tot ce-odinioară am rîvnit Și-am luat drept seamăn sufletului meu, Rămîne-acum un vis îmbătrînit* (PHIL.). <> Loc.adj., adv. *Fără* (*de*) *seamăn* = (care este) fără asemănare, fără echivalent; extraordinar, nemaipomenit. *Se făcea că eram într-o grădină de o frumusețe fără seamăn* (BRĂT.). <> Expr. *A nu* (*mai*) *avea seamăn* (*pe lume*) = a fi unic, a nu avea pereche, asemănare. *Să se facă un palat cum seamăn pe lume să n-aibă* (ISP.). **2** (*de obicei urmat de adj.pos.*) Ființă (umană) considerată din punctul de vedere al apartenenței la aceeași specie, categorie, grup etc.; om (considerat în raport cu alt om); aproape. *Trăiești cot la cot cu semeni de-ai tăi pe care n-ai curiozitatea să-i cunoști* (CE. PETR.). • pl. *semeni, semene.* și *sémen s.m.* /de la ***semăna***, prin derivare regresivă.

seánță *s.f.* (*înv.*) Ședință. *Bine ai face să citești într-una din seanțele Academiei articolul lui Ghica* (ALECS.). • sil. *se-an-.* pl. *-e.* /<fr. ***séance***.

seáră *s.f.* Partea de la sfîrșitul zilei, de cînd începe să se întunece pînă la căderea nopții; interval de timp cuprinzînd sfîrșitul zilei și momentul cînd cineva își încheie activitatea și se culcă. *O dată cu căderea serii trebuia să vină să aprindă felinarele* (TUD.). <> *Seara mare* v. mare. <> (*cu determ. care arată felul activității*) *Seară de muzică folk.* <> Loc.adj. *De seară* = *a*) care se face, se produce sau acționează în timpul serii sau în prima parte a nopții. *Un vînt de seară Aprins sărută cerul la apus* (BLA.); *b*) (*despre obiecte de îmbră-*

căminte) care se poartă în timpul serii sau al nopții, la anumite ocazii. *Și-a cumpărat o rochie de seară.* Δ *Ținută de seară* v. ținută. <> Loc.adv. *Astă-seară* sau (*pop.*) *ia-seară* = în timpul serii. *Trebuie să plece astă-seară la Sofia* (TIT.). *Pe* (sau *către, spre, înspre*) *seară* = pe înserate, în amurg. *Către seară se întorcea acasă, călare pe buiestrașul lui* (CAR.). *De cu seară* = încă din timpul serii precedente; odată cu venirea serii, la începutul serii (precedente). *De cu seară pregătirile sînt făcute* (ARGH.). *De dimineață* (sau *din zori*) (*și*) *pînă seara* (ori *în seară*) = în tot timpul zilei; în fiecare zi. *Plînge atunci, din zori pînă în seară!* (GÎRL.). *Seară de seară* = în fiecare seară. *Ținea seară de seară cîte un discurs* (VLAS.). *În faptul serii sau în fapt de seară* v. fapt. *Sub seară* v. sub. *Pe sub seară* v. sub. *Din zori și pînă-n seară* v. zori. <> Expr. *Bună seara!* sau *Seara bună!*, formulă de salut, la întîlnire sau la despărțire, în timpul serii. *Bună seara, tată! A da* (cuiva) *bună seara* sau *a-și lua* (de la cineva) *bună seara* (sau *seara bună*) = a saluta (pe cineva) în timpul serii, la întîlnire sau la despărțire. *A se lăsa* (sau *a se pogorî, a se așterne, a cădea*) *seara* ori *a se face seară* = a se înserа. *În vreme ce seara pogora, iar convorbirea lîncezise, fără voie îmi trecea prin minte tot ce auzisem* (M. I. CAR.). ◆ (*adv.; în forma „seara”*) În timpul serii, în fiecare seară. *Nu respectă seara orele de masă* (TOPÎR.). • pl. *seri*, (*reg.*) *sere*. / lat. ***sĕra***.

seárbăd[1], **-ă** *adj.* **1** (*despre alimente*) Care este fără gust, nesărat, fad; (*despre gustul alimentelor*) care este nedefinit, insipid; leșios. **2** (*pop.; despre lumină, despre surse de lumină*) Care este estompat, palid. *Își aruncă lucirea searbădă asupra străzilor învelite în zăpada vălurită* (PER.). **3** (*pop.; despre culori, despre ochii oamenilor etc.*) Care este șters, lipsit de strălucire, de intensitate. *Ochii lui aveau o culoare searbădă.* **4** (*înv., pop.; despre oameni*) Care este palid la față, livid; fără vlagă, veștejit. *Văzînd-o zmeul așa searbădă și tot fără voie bună... o întrebă* (ISP.). **5** Fig. (*despre viață, existență etc.; despre acțiuni, manifestări, creații artistice etc.*) Care este plictisitor, monoton, fără expresivitate. *El se cam săturase de atîta buchisealâ searbădă* (REBR.). ◆ Spec. (*despre oameni sau despre fizionomia, înfățișarea etc. ale lor*) Care este fără spirit sau exprimă lipsa de spirit; care este anost, fad. *Semăna uimitor cu acea mică dar deșirată prințesă de Prusia... același chip bătrînicios și searbăd* (M. I. CAR.). • pl. *-zi*, *-de*. /cf. lat. *exalbĭdus*, *-a*, *-um* „palid”.

seárbăd[2], **-ă** *adj.* **1** (*înv., pop.; mai ales despre lapte*) Care este acru; ext. alterat. **2** (*despre fructe*) Care este necopt. • pl. *-zi*, *-de*. /probabil cuv. autoht.; cf. alb. *tharbët*.

sebacéu, -ée *adj.* (*fiziol., biol.*) Care se referă la sebum; care conține sau produce materii grase. <> *Glandă sebacee* = glandă exocrină în formă de ciorchine, situată la rădăcina firelor de păr sau la nivelul tegumentelor și care secretă sebum. *Chist sebaceu* = chist apărut ca rezultat al dezvoltării exagerate a unei glande sebacee. ◆ (*despre secreții*) Care este produs de glandele sebacee. • pl. *-cei*, *-cee*. /<fr. ***sébacé***, lat. ***sebaceus*** „de seu”.

sebástă *s.f.* (*iht.*) Pește ghimpos, asemănător cu scorpena, care se găsește în golful Gasconiei și în Marea Mediterană. • pl. *-e*. /<fr. ***sébaste***.

sebi- Elem. de compunere „grăsime”, „sebaceu”. • și *sebo-*. /<fr. ***sébi-***, ***sébo-***; cf. lat. *sēbum*, *-i* „seu”.

sebifér, -ă *adj.* Care produce grăsime sau materii sebacee. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***sébifère***.

sebo- v. sebi-.

sebochistomatóză *s.f.* (*med.*) Dermatoză caracterizată printr-o multitudine de chisturi sebacee. • pl. *-e*. /<fr. ***sébocystomatose***.

sebolít *s.n.* (*med.*) Calcul sebaceu. • /<fr. ***sébolithe***.

sebopoiézá *s.f.* (*med.*) Secreție de sebum. • pl. *-e*. /<fr. ***sébopoïèse***.

seborée *s.f.* (*med.*) Boală de piele provocată de secreția excesivă a glandelor sebacee, adesea însoțită de hipertrofie glandulară și care apare frecvent la pubertate. • pl. *-ee*. /<fr. ***séborrhée***; cf. lat. *sēbum*, *-i* „seu”, gr. *ῥέω* „a curge”.

seboréic, -ă *adj.* (*med.*) Care se referă la seboree, care este de natura seboreei. • sil. *-re-ic*. pl. *-ci*, *-ce*. /<fr. ***séborrhéique***.

sébum *s.n.* Substanță grasă secretată de glandele sebacee. • /<fr. ***sébum***, lat. ***sēbum***, ***-i*** „seu”.

sec, seácă *adj.* **1** (*despre rîuri, izvoare etc.*) Care este fără apă; care a secat, s-a uscat. *Părăul ce și-a făcut cale pe mijlocul văii este sec aproape întregul an* (SLAV.). <> *Spălare la sec* v. spălare. **2** (*despre locuri*) Care este lipsit de umezeală; ext. arid, neproductiv. *Sub pași răsună Cîmpul sec și înghețat* (ALECS.). <> (*adm.*) *Timbru* (sau *sigiliu*) *sec* = ștampilă în relief, fără tuș, care se imprimă pe anumite acte, cu o mașină specială. (*med.*) *Tuse seacă* = tuse uscată, fără expectorație. *O tuse seacă îl chinuia fără răgaz* (M. I. CAR.). *Boală seacă* v. boală. *Ventuză seacă* v. ventuză. **3** (*despre anotimpuri, vreme, ani sau despre aer, vînturi etc.*) Care este fără umiditate atmosferică, fără ploaie sau zăpadă; uscat; ext. secetos. *Prin aerul sec ajungea pînă la noi glasul omului și al toporului* (HOG.). <> *Lună seacă* v. lună. **4** (*înv., reg.; despre mîncăruri*) Care este fără sos, fără zeamă; gol. *Pîine sacă uscată* (DOS.). **5** (*despre modul de consumare a băuturilor alcoolice*) Fără adaos de apă minerală sau sifon. *Îi place vinul sec.* **6** (*despre vinuri*) Care conține o cantitate mică de zahăr. *Ni se oferă vin de Cotnar... mai sec la gust* (CĂL.). **7** (*înv., reg.; despre oameni*) Care este slab, neputincios. ◆ Fig. (*despre oameni*) Care și-a pierdut vlaga, puterea; (*pop.; despre corp sau părți ale corpului*) care este atrofiat, paralizat. *Cerșetorul avea o mînă seacă.* **8** (*bis.; pop.*) *Vinerea Seacă* = Vinerea Mare. *Cea mai de seamă și de post e Vinerea Seacă* (POP.). <> (*subst.*) *Lăsatul* (sau *lăsata*) *secului* v. lăsat. <> Loc.adj. *De sec* = de post, care nu este de dulce. <> Expr. (*subst.*) *A se lăsa secul* v. lăsa. **9** (*înv., pop.; despre recipiente*) Care este gol. *Patru pahare erau vîrfuite, numai al diacului Gavril era sec* (AGÂR.). <> Loc.adv. *În sec* = degeaba. *Întrebările și rugăciunile mele le făceam în sec* (ISP.). <> Expr. *A înghiți în sec* = *a*) a înghiți fără a avea ceva în gură, ca manifestare a unei stări fiziologice ori sufletești. *Baciu înghiți în sec* (REBR.); *b*) a se reține de la ceva, a fi nevoit să-și înfrîneze o dorință. *Deși i-ar fi plăcut să mai rămînă, a înghițit în sec și a plecat. A trage în sec* v. trage. <> Fig. *Buza mi-e rece, sufletul sec* (EMIN.). **10** (*mai ales despre fructe sau semințe*) În care nu se află nimic; care este fără miez sau cu miezul uscat; gol, deșert. *Culegem în poală nucile seci* (ARGH.). <> *Sunet sec* = sunet scurt, fără rezonanță. *Ochi sec* = orbită a ochiului goală. *Pălămidă seacă* v. pălămidă. **11** Fig. (*despre oameni*) Care este lipsit de inteligență, fără minte, prost. <> (*subst.*) *Ș-acel sec în judecata-i e cu duh și e frumos* (EMIN.). <> Expr. (*A fi*) *cap sec* v. cap. *Tigvă seacă* v. tigvă. **12** Fig. (*despre viață, existență, despre idei, gînduri, planuri etc.*) Care este lipsit de sens, de conținut; care este inutil. *Să lăsăm vorbele astea seci* (BOL.). <> Loc.adv. *În sec* = în zadar, fără sens, fără rost. **13** Fig. (*despre oameni și manifestările lor*) Care este lipsit de sensibilitate, de căldură; aspru, tăios, caustic, rece. *Se spuneau glume, care, totuși, aduceau ici-colo cîte un rîs sec* (PRED.). <> (*adv.*) *Vezi bine că va veni, zise Pascu, rînjind sec* (AGÂR.). ◆ (*despre stil*) Care este lipsit de figuri de stil, care este neutru, sobru, concis. *Stil deloc înflorit, sărac în metafore, sec și rece* (PER.). ◆ Fig. Care este tare, puternic, dîrz. • pl. *seci*. și (*înv., reg.*) *săc*, *-ă adj.* / lat. ***siccus***, ***-a***, ***-um***.

secă *vb. I.* **I 1** *tr. fact., intr.* A deveni sau a face să devină sec; a seca; a (se) goli de apă; a face să dispară apa dintr-un teren, dintr-un lac etc.; a (se) usca. *A ajuns tocmai deasupra bălții pe care a secat-o seceta* (STANCU). *N-a plouat de două săptămîni și au secat toate apele* (TEOD.). <> Fig. *În ultima vreme parcă mi-au secat izvoarele inspirației* (POPOV.). ◆ (*intr.; despre lapte, lacrimi etc.*) A se pierde, a dispărea. *Nevestei mele i-a secat Al laptelui izvor* (COȘB.). <> Expr. *A secat țîța caprei* v. țîță. ◆ Fig. (*intr.; despre voce, sunete, zgomote etc.*) A-și pierde intensitatea pînă la dispariție; a se pierde. *La blînda ta mustrare simt glasul cum îmi seacă* (EMIN.). **2** *tr.* Fig. A face pe cineva să-și piardă vlaga, puterea; a stoarce, a slei. *Acum pîrdalnicele de bătrînețe mi-au secat vîrtutea* (ISP.). **3** *intr.* (*despre plante, vegetație etc.*) A-și pierde seva, germenele de viață; a se vești; a se usca. *Viile și pomii au secat de geruri* (UR.). ◆ (*pop.; despre corpul omului sau despre părți ale corpului*) A se atrofia, a paraliza. *Secat de mîna stîngă.* **II** *tr.* Fig. **1** (*compl. indică oameni*) A cauza, a pricinui cuiva o durere mare, o emoție puternică (negativă); a chinui. *Pesemne că mă seca de dureri și eu nu-mi dădeam seama* (PRED.). <> Expr. *A-l seca* (pe cineva) *la ficați* v. ficat. *A seca* (pe cineva) *frigul la ficați* v. ficat. *A(-l) seca pe cineva la inimă* v. inimă. ◆ (*fam.*) A enerva, a irita, a scoate din sărite. *Du-te și lasă-mă, că mă seci cu problemele tale.* **2** (*înv.*) A ucide. *Seca pe care avea prepus* (C. NEGR.). • prez.ind. *sec*. și (*pop.*) *săcă vb. I.* / lat. ***sĕccare***, ***secare***.

secánt, -ă *adj., s.f.* (*mat.*) **1** *adj.* (*despre drepte sau curbe*) Care intersectează o linie, un plan. <> *Plan secant* = plan care intersectează una sau mai multe suprafețe. **2** *s.f.* Dreaptă care intersectează un (arc de) cerc sau o curbă în cel puțin două puncte ori mai multe drepte sau plane. **3** *s.f* Funcție trigonometrică care, înmulțită cu funcția cosinus, este egală cu funcția unitate. • pl. *-ți*, *-te*. /<fr. ***sécant***, germ. ***Sekante***; cf. lat. *secans* <*secare* „a tăia”.

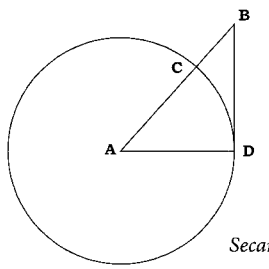

Secantă (2)

Raportul dintre *AB* și *AD* este secanta unghiului *BAD*; *AB* este secanta arcului *CD*.

---

secárá *s.f.* **1** (*bot.*) Plantă anuală din familia gramineelor, cu paiul mai înalt și cu spicul mai aspru decît al grîului, care se cultivă ca plantă alimentară și furajeră, în zone cu climat umed și rece, pe soluri nisipoase (*Secale cereale*). *Din cer cădea ploaia care ajuta pămîntului să se acopere de iarbă,... de rapiță, de secară* (STANCU). **2** (*reg.; mai ales la pl.*) Semănătură, lan de secară. *Minunea țîșnește ca macu-n secară* (BLA.). **3** Restr. Colect. Semințe de secară. *A mai dăruit pe urmă, fără nici o plată, grîul și secara* (CE. PETR.). ◆ Făină de secară. *Vezi dacă untul de capră e bun cu pîne de secară* (SADOV.). **4** (*bot.*) Compus: *secară-cornută* = cornul-secarei (*Claviceps purpurea*). • / lat. ***sĕcale***.

secăre *s.f.* Acțiunea de *a seca* și rezultatul ei. *Secarea mlaștinilor.* • pl. *-ări*. /v. ***seca***.

secát, -ă *adj.* **1** (*despre rîuri, izvoare, bălți, lacuri, fîntîni etc.*) Care este fără apă, care este lipsit de umezeală; uscat. *Fîntînă secată, plină de gunoaie.* ◆ Fig. Care este epuizat, extenuat, vlăguit. **2** (*despre plante, vegetație etc.*) Care s-a veștejit, care s-a uscat. *Doi meri secați.* ◆ Care este paralizat, infirm. *Picior secat.* • pl. *-ți*, *-te*. și (*pop.*) *săcát*, *-ă adj.* /v. ***seca***.

secátor *s.n.* Foarfece de mînă cu cuțite scurte și brațe lungi, acționat cu ambele mîini, folosit în lucrări de grădinărie. • pl. *-i*. /<fr. ***sécateur***, rus. ***секатор***.

secăciúne *s.f.* **1** Faptul de a fi secat, uscat. **2** (*înv., pop.*) Timp uscat, lipsit de ploaie; uscăciune, secetă. *Copacii au săcat de săcăciune* (UR.). **3** Fig. Lipsă de vigoare. • pl. *-i*. și (*pop.*) *săcăciúne s.f.* /***sec*** + *-ăciune*.

secăreá *s.f.* **1** (*bot.; reg.*) Numele mai multor plante erbacee aromatice din familia umbeliferelor: *a*) chimen (*Carum carvi*); *b*) molură (*Foeniculum vulgare*); *c*) anason (*Pimpinella anison*). **2** (*bot.*) Plantă erbacee din familia gramineelor, asemănătoare cu ovăzul (*Bromus secalinus*); iarba-vîntului. • pl. *-ele*. *s.f.* /***secară*** + *-ea*.

secărícă *s.f.* **1** Secărea. **2** Rachiu de secară. *Unii se îmbătară cu rachiu. Alții cu secărică se amețiră* (STANCU). • pl. *-ele*. /***secară*** + *-ică*.

secărós, -oásă *adj.* (*înv., reg.; despre lanuri*) Care este plin de secară. • pl. *-oși*, *-oase*. /***secară*** + *-os*.

secătui *vb. IV.* **1** *intr.* A seca. *Secătuiseră și izvoarele fîntînii din cauza secetei.* **2** *tr.* Fig. A stoarce pe cineva (sau ceva) de bani, de rod, de puteri etc.; a vlăgui, a istovi, a epuiza. *Titu găsi numai pe doamna preoteasă, o țărancă secătuită de muncă* (REBR.). **3** *tr.* A face ca un teren, o livadă etc. să devină neproductive; a sărăci. *Era pămînt bun, gras..., dar vînturile îl secătuiseră* (POPOV.). **4** *intr.* (*despre rezervele de substanțe minerale dintr-un zăcămînt*) A fi pe terminate; a se epuiza. • prez.ind. *-esc*. /***secat*** + *-ui*.

secătuíre *s.f.* Acțiunea de *a secătui* și rezultatul ei. *Secătuirea tezaurului* (CA. PETR.). • pl. *-i*. /v. ***secătui***.

secătuít, -ă *adj.* **1** (*despre rîuri, izvoare, lacuri, bălți etc.*) Care a secat. **2** Care este stors, sleit, epuizat, obosit. *Nu găsea nimic în mintea lui secătuită* (VIN.). **3** (*despre zăcăminte, rezerve naturale etc.*) Care s-a terminat, care nu mai poate fi exploatat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***secătui.***

secătúră *s.f.* **1** (*înv., reg.*) Loc într-o pădure, defrișat, folosit ca pășune sau ca ogor. **2** Fig. (Epitet pentru un) om de nimic, neserios, netrebnic, lichea. *O secătură ce și-a făcut un scop din seducție și plăceri* (CONST.). **2** (*la pl.*) Lucru, fapt, afirmație etc. lipsită de valoare, de importanță; fleacuri, mofturi. *Femeile nu mai visau decît diamanticale, stofe de mătase și alte secături de acestea* (FIL.). • pl. *-i.* /***seca*** + ***-ătură.***

sécco *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Sacadat, sec. • /<it. ***secco.***

secentísm *s.n.* Mișcare literar-artistică din sec. 17 în Italia. • /<it. ***secentismo.***

secentíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Scriitor, filosof artist) care aparține secentismului. • pl. *-iști, -iste.* /<it. ***secentista.***

seceră *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică cereale păioase*) A tăia de la bază, cu secera sau cu secerătoarea, pentru a strînge recolta. *Unii secerau, alții legau snopii, alții făceau clăi* (CR.). <> Fig. *Și de-aceea nu te mire Că-n serate și petreceri Nici o inimă nu seceri Și nu clatini nici o fire* (VLAH.). ◆ Ext. A culege, a recolta. *De la oricine-un snop seceri* (EMIN.). **2** Fig. (*compl. indică ființe*) A ucide fulgerător și în număr mare; ext. a distruge, a nimici. *După ce turcii au fost seceraţi și stropșiți, biruitorii de trei neamuri... au făcut ospăț* (SADOV.). • prez.ind. *sécer.* / lat. ***sicilare*** <*sīcilis.*

secerár *s.m.* (*pop.*) Luna august. • /***secera*** + ***-ar.***

seceráre *s.f.* Acțiunea de *a secera* și rezultatul ei; secerat[1]. • pl. *-ări.* /v. ***secera.***

secerát[1] *s.n.* Secerare, sceriș. *Din seceratul grîului și din ridicarea snopilor se scuturaseră pe mirişte o groază de boabe* (BRĂT.). • pl. *-uri.* /v. ***secera.***

secerát[2], -ă *adj.* (*despre cereale păioase*) Care a fost tăiat cu secera sau cu secerătoarea. *Pe lanuri secerate am văzut mîndre fecioare* (EMIN.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***secera.***

séceră *s.f.* **1** Unealtă agricolă manuală, formată dintr-o lamă îngustă și curbată de oțel, cu tăișul zimțat în interior și fixată într-un mîner de lemn, care se folosește la recoltarea cerealelor prin tăierea tulpinilor acestora. *Pe partea caselor de țară, pe-nserat, intră doar carele cu boi și oamenii cu seceri, sape sau securi* (TEOD.). <> Expr. *Drept ca secera* v. drept. <> Analog. *Cucoșul se întoarse cu secerea cozii spre focul din horn* (SADOV.). **2** (*pop.*) Secerat, sceriș. *În Moldova nici nu s-a sfîrșit secera* (CE. PETR.). <> Expr. *A trimite* (pe cineva) *de la coasă la secere* v. trimite. **3** (*înv.*) Recoltă. *Brazdele pămîntului le-mbată Să rodească secere bogată* (DOS.). **4** Analog. Aspect în formă de seceră al lunii, cînd se află în primul și în ultimul pătrar. *Az-noapte, secera lunii a strălucit lîngă luceafăr* (ARGH.). • pl. *-i.* și (*pop.*) *sécere s.f.* / lat. ***sīcilis.***

secerătór, -oáre *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f., adj.* (Persoană) care seceră. *Doar nu samăn eu grîu de ieri, de-alaltăieri, să nu fi mai avut a face cu secerători* (CR.). **2** *s.f.* Mașină agricolă de recoltat care seceră cereale și alte plante agricole. *Țăcănitul ritmic al secerătorilor* (STANCU). <> *Secerătoare-legătoare* = mașină agricolă de recoltat care seceră și leagă în snopi tulpinile cerealelor. *Secerătoare-treierătoare* = combină. • pl. *-ori, -oare.* /***secera*** + ***-ător.***

secerătúră *s.f.* **1** Secerat. **2** Vremea seceratului. **3** Recoltă secerată (sau de secerat). • pl. *-i.* /***secera*** + ***-ătură.***

sécere *s.f.* v. seceră.

secereá *s.f.* (*pop.*) Dim. al lui *seceră. Făcu nouă secerele și nouă toporele* (POP.). • pl. *-ele.* /***seceră*** + ***-ea.***

seceríș *s.n.* **1** Acțiunea de *a secera*; secerat, seceră. *La o săptămînă după Sînpetru incepu secerișul secării* (AGÂR.). **2** Perioadă de timp în care se recoltează (prin secerare) cerealele. *Se apropie secerișul.* **3** Recoltă (secerată). *Semința cea bună care crește și ni dă seceriș* (PER.). • pl. *-uri.* /***secera*** + ***-iș.***

secerúică *s.f.* (*pop.*) Dim. al lui *secere. A luat opt oci de fer Să gătească seceruici* (POP.). • pl. *-ci.* /***secere*** + ***-uică.***

secesion *s.n.* v. secession.

secesioníst[1], -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Partizan al secesiunii. **2** *adj.* Care aparține secesiunii, care se referă la secesiune. • sil. *-si-o-.* pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***sécessionniste.***

secesioníst[2], -ă [sesesio'nist] *s.m., s.f., adj.* (*a. plast.*) **1** *s.m., s.f.* Artist adept al secesionului. **2** *adj.* Care ține de secesion, care se referă la secesion. • sil. *-si-o-.* pl. *-iști, -iste.* /<germ. ***Sezessionist***, fr. ***sécessionniste.***

secesiúne *s.f.* Acțiune a unui grup, a unei provincii, a unui stat sau grup de state, a unei confederații etc. de a se separa, în mod pașnic sau violent, de restul colectivității, de statul, de confederația etc. din care face parte, cu scopul de a întemeia un alt grup sau în vederea unirii cu alt stat, cu o altă confederație etc. <> (*ist.*) *Războiul de Secesiune* = război civil dintre statele sudice și cele nordice ale SUA (1861-1865), terminat cu înfrîngerea statelor din sud și cu abolirea sclaviei. • pl. *-i.* /<fr. ***sécession***, lat. ***secessĭo, -onis*** <*secedĕre* „a se retrage".

secession [sesesi'on] *s.n.* **1** Stil în artele plastice și în arhitectura de la sfîrșitul sec. 19 și începutul sec. 20 în Europa, caracterizat prin importanța acordată formelor sinuoase și prin exuberanța decorației inspirate mai ales din motive vegetale. <> *Stil secession* = stil modernist în artele decorative în Occident, asemănător cu Jugendstilul, modern style etc. **2** Denumire dată grupărilor artistice de avangardă din Germania și din Austria la sfîrșitul sec. 19 și începutul sec. 20, care, ca o reacție împotriva artei academice, susțineau impresionismul, postimpresionismul, promovînd ulterior expresionismul, fără a avea o doctrină comună. • scris și *secesion.* /<germ. ***Sezession***, fr. ***sécession.***

secessionism [sesesio'nism] *s.n.* (*a. plast.*) Mișcare secesionistă. • /<fr. ***sécessionnisme.***

sécetă *s.f.* **1** Condiții atmosferice caracterizate prin absența sau insuficiența umidității solului și a atmosferei față de valorile minimale necesare creșterii și dezvoltării normale a plantelor (cultivate), însoțită de temperatura ridicată a aerului. *Seceta și lăcustele potopiseră toate semănăturile* (C. NEGR.). ◆ Ext. Perioadă caracterizată printr-o astfel de insuficiență, vreme uscată, secetoasă. *Seceta a ținut trei ani.* **2** Fig. Uscăciune sufletească; lipsă de idei creative, de inspirație. *E o secetă de inspirație în capul ei!* • pl. *-e.* / lat. ***siccĭtas.***

secetós, -oásă *adj.* **1** (*despre anotimpuri, vreme, ani etc.*) Care este fără ploi, bîntuit de secetă. *Anul acesta... nu fusese secetos* (AGÂR.). **2** (*despre regiuni, terenuri*) Care nu are surse de apă, care este lipsit de umezeală. *Secetoasele ținuturi ale lui Daunus* (E. LOV.). • pl. *-oși, -oase.* /***secetă*** + ***-os.***

secfestră *vb. I.* v. sechestra.

secfestráre *s.f.* v. sechestrare.

secféstru *s.n.* v. sechestru.

secfestruí *vb. IV. tr.* (*jur.; înv., reg.; compl. indică bunuri mobile sau imobile aflate în litigiu sau aparținînd unui debitor*) A sechestra. *Îl apucă creditorii, îi secfestruiesc marfa ce să găsește la dînsul* (DRĂGHICI). • prez.ind. *-esc.* /***secfestru*** + ***-ui.***

secfíu *s.m.* (*bot.*) Numele unor plante erbacee cu flori variat colorate și cu miros plăcut: *a*) garoafă (*Dianthus caryoohyllus*); *b*) cuișoare (*Dianthus chinensis*). • pl. *-ii.* /<magh. ***szeufü.***

sechelár, -ă *adj.* Care se referă la sechelă. • pl. *-i, -e.* /***sechelă*** + ***-ar.***

sechélă *s.f.* **1** (*med.; mai ales la pl.*) Tulburare funcțională sau organică durabilă rezultată după o boală, un traumatism sau o intervenție chirurgicală. **2** Fig. Urmă, urmare. *Sechelele totalitarismului asupra unei societăți.* • pl. *-e.* /<fr. ***séquelle***; cf. lat. *sequēla, -ae* „consecință".

sechestrá *vb. I. tr.* **1** (*jur.; compl. indică bunuri mobile sau imobile aflate în litigiu sau aparținînd unui debitor*) A pune (sub) sechestru. *O să-ți secfestreze vioara* (SADOV.). **2** (*compl. indică persoane*) A reține cu forța și în mod ilegal; a închide. *Fata era sechestrată în casă* (BRĂ.). **3** Ext. (*med.*) A izola în caz de boală infecțioasă. **4** (*med.*) A detașa un sechestru osos. • prez.ind. *-ez.* și (*înv.*) *secfestră vb. I.* /<fr. ***séquestrer***, lat. ***sequestrare.***

sechestráre *s.f.* Acțiunea de *a sechestra* și rezultatul ei. **1** Punere sub sechestru. **2** Reținere cu forța, izolare ilegală și abuzivă a unei persoane. *La început, Ana protestase cu furie împotriva a ceea ce numise ea o sechestrare* (VIN.). • pl. *-ări.* și (*înv.*) *secfestráre s.f.* /v. ***sechestra.***

sechestrát, -ă *adj.* **1** (*jur.; despre bunuri mobile sau imobile aflate în litigiu sau aparținînd unui debitor*) Care este pus sub sechestru. **2** (*despre persoane*) Care este reținut cu forța, în mod ilegal. • pl. *-ți, -te.* /v. ***sechestra.***

sechestratór, -oáre *s.m., s.f.* Persoană care face punerea sub sechestru a averii cuiva. • pl. *-ori, -oare.* /***sechestra*** + ***-tor.***

sechestrăție *s.f.* **1** Sechestrare. **2** (*med.*) Necroză a unui os. <> *Sechestrație pulmonară* = malformație congenitală a plămînului, caracterizată prin irigarea anormală a unei părți a acestuia de o arteră provenind direct din aortă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***séquestration***, lat. ***sequestratĭo, -onis.***

sechestrectomíe *s.f.* (*chir.*) Extracție chirurgicală a unui sechestru; sechestrotomie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***séquestrectomie.***

sechestrotomíe *s.f.* (*chir.*) Sechestrectomie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***séquestrotomie.***

sechéstru *s.n.* **1** (*jur.*) Procedură care constă în încredințarea unui lucru litigios unei terțe persoane, care are obligația de a-l restitui, după soluționarea litigiului, celui în drept. *Ce bine a făcut... că a cerut și înființarea de sechestru pe partea de avere a băiatului vîrstnic* (BRĂT.). **2** (*jur.*; și *sechestru penal*) Măsură de asigurare ordonată de organele judiciare sau financiare în cazul neplății unei datorii, constînd în sigilarea bunurilor debitorului sau în darea lor în păstrare unei terțe persoane (pînă la confiscarea sau vînzarea lor silită). *Salvase și pușca de sechestru* (TEOD.). <> *Sechestru asigurător* v. asigurător. <> Loc.vb. *A(-i) pune* (sau *aplica*) (cuiva) (*un*) *sechestru* ori *a pune sub sechestru* = a sechestra. ◆ Măsură cu caracter excepțional de administrare forțată sau de supraveghere, adoptată de un stat beligerant față de un bun al inamicului, în vederea conservării acestui bun. ◆ Reținere a (încărcăturii) unei nave de către un stat, cu privire la care există un litigiu, pînă la soluționarea acestuia. **3** (*med.*) Fragment osos rămas în țesuturi după o fractură sau infecție a osului. ◆ Țesut necrozat. • pl. *-e.* și (*înv.*) *secvéstru, secféstru s.n.* /<fr. ***séquestre***, lat. ***sequester, -tris.***

sechiráș *s.m.* (*înv., reg.*) Căruțaș, vizitiu. • pl. *-i.* /<magh. ***szekeres.***

seci *s.n.* **1** (*pop.*) Loc într-o pădure defrișat și folosit ca pășune sau ca ogor. **2** (*reg.*) Îngrăditură sau gard din crengi rămuroase; gard viu. **3** (*pop.*) Loc (la stînă) îngrădit, uneori acoperit, amenajat pentru adăpostirea oilor. • pl. *-uri.* /<sl. veche **сѣчь.**

seciuí *vb. IV. tr.* (*înv., reg.; compl. indică copaci, păduri etc.*) A reteza. • prez.ind. *-iesc.* /***seci*** + ***-ui.***

seclúzie *s.f.* v. secluziune.

secluziúne *s.f.* **1** (*psih.*) Funcțiune psihologică ce asigură pasiv izolarea unei ființe de elementele defavorabile ale mediului înconjurător. **2** (*med., anat.*) *Secluziune pupilară* = aderența marginii pupilare a irisului la cristalin. **3** (*meteor.*) Stadiu de scurtă durată în evoluția unui ciclon, constînd în contopirea fronturilor cald și rece, la o anumită distanță de punctul de convergență. • pl. *-i.* și *seclúzie s.f.* /<fr. ***séclusion.***

secodónt, -ă *adj., s.n.* (*zool.*) **1** *adj.* (*despre molarii carnivorelor*) Care are tuberculi ascuțiți, tăioși, așezați pe un singur plan longitudinal. **2** *s.n. pl.* Mamifere care au asemenea dinți. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***sécodonte(s).***

sécol *s.n.* **1** Interval de timp de o sută de ani (de la anul unu pînă la anul o sută inclusiv); răstimp de o sută de ani (socotit de la orice dată); veac. *Ne-am oprit la ilustra băcănie Tomovici, veche de peste jumătate de secol* (IBR.). **2** Exager. Perioadă mare de timp; veșnicie. *Bani n-am mai văzut de-un secol* (EMIN.). **3** (*la pl.*) Timpul considerat în desfășurarea lui; ext. generațiile contemporane acestor etape de desfășurare. *Măreţul turn, trist martur l-al nostru trist apus Ș-a cărui origină în secoli s-a repus* (ALEX.). **4** Epocă istorică dominată de un eveniment de seamă, de o caracteristică, de o personalitate excepțională. *Secolul vitezei.* **5** (*înv.*) *Secolul de mijloc* = Evul Mediu. *Secolul de aur* v. aur. • pl. *-e,* (*înv.*) *m. -i.* și (*înv.*) *sécul s.m.* /<lat. ***saecŭlum, -i***, it. ***secolo.***

secondá *vb. I.* v. secunda.

secondánt, -ă *s.m., s.f.* v. secundant.

second-hand ['sekənd,hend] *adj., s.n.* **1** *adj.* Care nu este nou; la mîna a doua. ◆ Fig. (*iron.*) *Cetățean secon-hand.* **2** *s.n.* Magazin în care se vînd produse second-hand. • pl. *n. -uri.* /<engl. ***second-hand.***

secrét[1], -ă *s.n., adj.* **I** *s.n.* **1** Ansamblu de cunoștințe, de informații etc. pe care le deține o persoană sau un

grup de persoane și care nu trebuie divulgate; ceea ce este ținut ascuns; taină. *Tinerii să păzească secretele pe cari le spun fetele* (AGÂR.). ◇ *Secret de stat* = document sau date privitoare la problemele de bază ale vieții politice, economice, precum și ale apărării și ale securității statului, a căror divulgare este interzisă prin lege. *Secretul lui Polișinel*, se spune despre lucruri considerate secrete, dar pe care le-a aflat toată lumea. ◇ Loc.adv. *În secret* = fără martori, pe ascuns. *Rude binevoitoare puseseră chiar la cale, în secret, o întîlnire nevinovată care urma să aibă loc în casa lui Filipescu* (BRĂ.). ◇ Expr. *A ține secretul* sau *a ține* (ceva) *secret* v. ține. *A fi (inițiat) în secretele zeilor* v. zeu. **2** Ceea ce nu este cunoscut, descoperit, explicat, pătruns, de înțeles (încă) de mintea omenească; enigmă, mister. *Un savant care, în amestecul unor elemente, ar căuta să prindă un secret subtil al naturii* (CAR.). **3** Ceea ce constituie condiția intimă, esențială a unei științe, a unei arte etc. *Secretul artei medicale* (CONTA). **4** Explicație, rațiune. *În constrîngerea răspunsului stă tot secretul dominațiunii* (ARGH.). **5** Sistem (ingenios) care constituie condiția succesului într-o întreprindere, într-o acțiune etc.; procedeu special și eficace pentru a face sau pentru a obține ceva. *În întoarcerea la... calitățile specifice ale neamului românesc stă tot secretul fericirii* (PHIL.). ◆ Spec. Metodă, formulă de fabricație ascunsă sau cunoscută numai de un număr mic de persoane. *Astăzi metoda veche e uitată și secretul ei s-a pierdut* (SADOV.). ◇ *Secret de fabricație* = ansamblu tehnologic, proiectul, materialele utilizate pentru obținerea unui produs (comercial) cu performanțe specifice unei anumite mărci, întreprinderi etc. *Secrete de atelier* v. atelier. *Secret profesional* v. profesional. **6** Discreție, tăcere asupra unui secret. *Dumneata îți păstrezi secretele dumitale profesionale față de mine* (STANCU). **7** (*înv.*) Celulă izolată într-o închisoare. *Le slăbise pe chivuțe, lăsîndu-le însă tot la secret, nemîncate* (CAR.). **II** *adj.* **1** Care este ținut ascuns; care este sau rămîne puțin sau deloc cunoscut; confidențial, tainic. *Am avut luni o ședință secretă* (TIT.). ◇ *Asociație* (sau *organizație, societate*) *secretă* = asociație (sau organizație, societate) care are caracter conspirativ și care este formată în mod ilegal. *Agent secret* v. agent. *Boală secretă* v. boală. *Servicii secrete* v. serviciu. **2** Care cuprinde în sine un secret; ascuns, tainic. *Îl ispitea mereu despre viața secretă a codrului* (VOIC.). ◆ (*despre sentimente*) Care nu este declarat sau mărturisit; care este păstrat în taină. *O secretă dorință ar fi îndemnat-o să se arate în toată curăția ei* (D. ZAMF.). **3** Care este mascat, ascuns vederii; camuflat. *Ușă secretă.* ◦ pl. *-ți, -te.* /<fr. ***secret***, lat. ***secrētus, -a, -um*** „separat, distinct".

secrét², **-ă** *adj.* (*înv., pop.*) **1** (*despre locuri, ținuturi etc.*) Care este pustiu. **2** (*despre așezări omenești, despre locuințe etc.*) Care este nelocuit. **3** Care este afurisit, blestemat. ◆ (*subst. m. art.*) Diavolul. • pl. *-ți, -te.* / lat. ***secrētus***.

secretá *vb. I. tr.* (*despre glande*) A produce o secreție (internă sau externă). • prez.ind. pers. 3 *secretă, -eázǎ.* /<fr. ***sécréter***.

secretaire *s.n.* v. secretar².

secretár¹ *s.m.* (*zool.*) Serpentar. • /<fr. ***secrétaire***.

secretár², -ă *subst.* **I** *s.m., s.f.* **1** Persoană care conduce secretariatul, care rezolvă lucrările curente de birou într-o întreprindere, într-o instituție administrativă sau științifică, pe lîngă conducerea întreprinderii sau a instituției respective. *A venit sora secretarei directorului să-i dau cheia* (PRED.). ◆ Persoană care redactează procesul-verbal asupra lucrărilor și discuțiilor desfășurate în cadrul unei ședințe. *Corul mixt îl alesese de secretar* (AGÂR.). ◇ *Secretar de redacție* = persoană din redacția unei publicații periodice responsabilă de centralizarea și coordonarea materialului pregătit pentru tipar și de aspectul grafic al publicației. *Un băiat îl introduse la secretarul de redacție* (REBR.). **2** Persoană (angajată special), atașată pe lîngă un conducător de stat, un înalt demnitar sau o persoană particulară și care rezolvă lucrările curente și se ocupă de corespondența privată. *La Napoli se angajează ca secretarul... unui rus bogat* (VIANU). **3** Persoană care face parte din conducerea unei organizații social-politice și care conduce munca operativ, pe baza hotărîrilor luate de organele colective respective. ◇ *Secretar general* = *a*) persoană aleasă în cadrul congresului sau conferinței unui partid politic pentru coordonarea activității acestuia; *b*) înalt funcționar însărcinat cu organizarea și conducerea unor adunări, organisme publice sau private, a unor societăți etc. *Secretarul general ONU.* **4** (*de obicei cu determ. care arată felul*) Demnitar, funcționar care pregătește lucrările și duce la îndeplinire hotărîrile organului suprem al puterii sau al administrației de stat, al conducerii altui organ central (minister, departament etc.). ◇ *Secretar de stat* = om politic sau înalt funcționar care conduce un departament ministerial; (*în unele țări*) ministru al afacerilor externe; cardinal însărcinat cu relațiile externe ale Vaticanului. *Ministru secretar de stat* v. ministru. **5** (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) Titlu dat dregătorului care conducea lucrările unei cancelarii sau îndeplinea funcția de logofăt; persoană care avea acest titlu. *Dat dă cancelaria chesaricească prin Andrei Gaudin, secretar* (DOC.). **II** *s.n.* Mobilă în care se țin scrisori, hîrtii etc. • pl. *-i, -e.* și *secretaire* [seкre'ter] *s.n.* /<lat. ***secretarius***, fr. ***secrétaire***.

secretáre *s.f.* Acțiunea de *a secreta* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***secreta***.

secretáreș *s.m.* (*înv., reg.*) Secretar. • pl. *-i.* /<magh. ***szekretarius***.

secretariát *s.n.* **1** Funcție, titlu de secretar. ◆ Perioadă în care cineva exercită această funcție. **2** Serviciu într-o întreprindere, într-o instituție, într-o organizație politică etc. care rezolvă lucrările curente de conducere și de coordonare. *Dă ordin la secretariat să pună un clișeu mare* (CE. PETR.). ◆ Personalul acestui serviciu. ◆ Biroul, localul unde își desfășoară activitatea personalul acestui serviciu. ◇ *Secretariat de redacție* = birou al secretarului de redacție, al unui ziar, al unei reviste, al unei edituri etc. **3** Organ al unei organizații internaționale având atribuții administrative și executive. **4** Organ de conducere care coordonează și controlează activitatea (în special îndeplinirea hotărîrilor) partidului. **5** *Secretariat de stat* = ansamblul serviciilor conduse de un secretar de stat. ◆ Birou unde funcționează acest serviciu. ◆ Personalul serviciilor conduse de un secretar de stat. **6** Grup de persoane însărcinate să consemneze conținutul dezbaterilor unei ședințe. • sil. *-ri-at.* pl. *-e.* /<fr. ***secrétariat***.

secretínă *s.f.* (*biol.*) Hormon secretat de mucoasa duodenului, cu acțiune stimulatoare asupra secreției sucului pancreatic și intestinal, a bilei și a salivei. • /<fr. ***sécrétine***.

secretív, -ă *adj.* Secretor. • pl. *-i, -e.* /***secreta*** + *-iv*.

secretizá *vb. I. tr.* A face să devină secret. ◆ Spec. (*compl. indică documente referitoare la siguranța unui stat, la politica internă și externă a acestuia etc.*) A conferi un caracter secret, interzicîndu-se divulgarea conținutului și accesul publicului o perioadă determinată de timp. • prez.ind. *-ez.* /***secret*** + *-iza*.

secretizáre *s.f.* Acțiunea de *a secretiza* și rezultatul ei. ◆ Inserarea unor elemente care împiedică falsificarea unor date, a unor documente etc. • pl. *-ări.* /***secret*** + *-iza*.

secretolític, -ă *adj., s.n.* (*farm.*) (Medicament) care acționează predominant asupra secrețiilor bronșitice, pe care le fluidizează. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***sécrétolytique***.

secretomanie *s.f.* (*psih.*) Mania de a cunoaște și de a păstra secrete. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***secret*** + ***manie***.

secretór, -oáre *adj.* (*fiziol.*) Care produce și elimină secreții, care se referă la secreție; secretoriu. ◇ (*bot.*) *Țesut secretor* = țesut vegetal format din celule dispuse izolat sau în straturi și care produce secreții. *Canal secretor* v. canal. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***sécréteur***.

secretós, -oásă *adj., s.m., s.f.* (*fam.*) (Persoană) care știe să păstreze un secret, o taină. ◆ (Persoană) care nu vrea să destăinuie nimic, exagerînd uneori importanța informațiilor pe care le deține. • pl. *-oși, -oase.* /***secret*** + *-os*.

secréție *s.f.* (*fiziol.*) **1** Proces fiziologic fundamental de formare și de eliminare de către celulele glandulare a unor substanțe organice lichide sau solide. ◇ *Glandă cu secreție internă* = glandă care elimină materia secretată în circuitul sangvin. *Glandă cu secreție externă* = glandă care elimină materia secretată prin pori sau prin alte orificii externe. **2** Substanță organică produsă și eliminată de celulele glandulare; ext. produs patologic rezultat din îmbolnăvirea unui organ, a epidermei etc.; (*înv., pop.*) scurgere. ◇ Fig. *Fiecare cuvînt îi era parcă scăldat într-un fel de secreție de dispreț* (PRED.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *secrețiúne* *s.f.* /<fr. ***sécrétion***, lat. ***secrētio, -onis***.

secrețiúne *s.f.* v. secreție.

secriăș *s.n.* v. sicriaș.

secríu *s.n.* v. sicriu.

sectánt, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al unei secte religioase; pocăit. *Participa la întîlnirile sectanților* (ARGH.). **2** *adj.* Care aparține sectei sau sectanților, care se referă la sectă sau la sectanți. ◆ Ext. Care este exclusivist, intolerant; sectar. • pl. *-ți, -te.* /<lat. ***sectans, -ntis***; cf. *sectă*.

sectantísm *s.n.* Sectarism. • /***sectant*** + *-ism*.

sectár, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Partizan intolerant și exclusivist al unei doctrine (filosofice, politice, religioase etc.); sectarist. ◆ Spec. Membru al unei secte eterogene. ◆ Ext. Membru al unei grupări, adept al unei doctrine. *Și tot voi ne faceți pe noi sectari!* (REBR.). **2** *adj.* Care aparține sectei, care se referă la sectă, care este propriu sectei sau sectanților. **3** *adj.* Ext. Care este exclusivist, intolerant față de cei ce au alte convingeri; sectant. *E dăunător să adopte o atitudine sectară* (PER.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***sectaire***.

sectarísm *s.n.* Atitudine de sectar; concepție a unor persoane sau grupuri de persoane, redusă la interesele mărunte ale acestora. ◆ Fig. Îngustime în vederi, exclusivism, intoleranță; ext. izolare, detașare de o grupare, de spiritul general etc. *Devenise împăciuitor, părăsind cu totul faimosul sectarism* (CA. PETR.). • /<fr. ***sectarisme***.

sectaríst, -ă *s.m., s.f.* Sectar (1). • pl. *-iști, -iste.* /***sectar*** + *-ist*.

sectát, -ă *adj.* (*bot.; despre frunze lobate*) Care are lobii cu incizii mari, atingînd nervura mediană a laminei sau baza laminei. • pl. *-ți, -te.* /cf. lat. *sectus* „tăiat".

séctă *s.f.* **1** (*relig.*) Comunitate religioasă (creștină, islamică, budistă etc.) care s-a separat de biserica oficială respectivă de care depindea. ◆ Ext. Grup (închis) alcătuit din adepții unei doctrine (filosofice sau politice). *Se înființa o mulțime de eresuri și secte* (SĂU.). **2** Ext. Grup (restrîns și închis) format din adepții unei doctrine (filosofice sau politice). *Îmi e cu neputință... să mă fac organul unei școli sau al unei secte științifice* (GHICA). • pl. *-e.* /<fr. ***secte***, lat. ***secta, -ae*** <*sequi* „a urma".

sectór *s.n.* **1** (*geom.*) Porțiune dintr-un plan mărginită de două drepte concurente și de arcul unei curbe cuprins între aceste drepte; mulțimea punctelor din interiorul unei sfere, situată în interiorul conului, avînd ca bază un cerc mic al sferei, iar ca vîrf centrul sferei. ◇ *Sector circular* v. circular. *Sector sferic* v. sferic. ◆ (*tehn.*) Organ de mașină în formă de cerc, de roată dințată). **2** (*de obicei urmat de determ. care arată felul*) Fiecare dintre zonele corespunzătoare unei delimitări de orice natură a unei suprafețe; porțiune limitată dintr-o suprafață. *Biserica avea acoperișuri țuguiate... pentru fiecare sector* (CĂL.). ◆ (*milit.*) Zonă de acțiune a unei unități militare. *Se înfățișează un delegat de la divizia română a sectorului* (SADOV.). ◆ Porțiune dintr-un drum care intră în raza unei unități de construcție sau de întreținere. ◆ Subîmpărțire teritorial-administrativă în cadrul unui oraș mare. *Locuiește în sectorul 2 din București.* **3** Domeniu sau ramură de activitate. ◆ Diviziune, parte, domeniu în cadrul economiei sau al unor unități administrativ-teritoriale. ◇ *Sector social-economic* = parte a economiei bazată pe o anumită formă de proprietate asupra mijloacelor de producție. • pl. *-oare.* /<fr. ***secteur***, lat. ***sector, -oris***, germ. ***Sektor***; cf. lat. *secare* „a tăia".

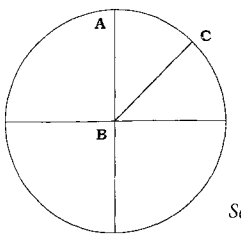

Sector (1)

ABC este un sector de cerc.

sectorectomíe *s.f.* (*chir.*) Excizie a unui sector dintr-un organ parenchimatos cuprinzînd o tumoare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***sector*** + *-ectomie*.

sectoriál, -ă *adj.* **1** Care se referă la unul sau la mai multe sectoare. **2** (*geom.; despre figuri*) Care este în formă de sector de cerc. • sil. *-ri-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***sectoriel***, engl. ***sectorial***.

sectorist *s.m.*(*în trecut*) Ofițer sau subofițer de poliție, care avea în sarcină ordinea publică și evidența populației dintr-un anumit sector al unei localități. *A venit sectoristul să verifice buletinele.* • pl. *-iști.* /***sector*** + *-ist.*

sectorizá *vb. I. tr.* A diviza, a repartiza pe sectoare (o activitate economică etc.). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***sectoriser.***

sectorizáre *s.f.* Acțiunea de *a sectoriza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***sectoriza.***

sectorizát, -ă *adj.* Care este împărțit în sectoare. • pl. *-ți, -te.* /v. ***sectoriza.***

sécție *s.f.* **1** (*adesea cu determ. care arată felul*) Subunitate organizatorică pe ramuri de activitate, operații etc. în întreprinderi, instituții etc.; sală, atelier, local în care își desfășoară activitatea o astfel de subunitate. *Fiecare direcție avea trei secții numerotate cu cifre* (E. LOV.). ◇ *Secție divizionară* v. divizionar. *Secție reală* v. real. *Secție umană* v. uman. *Secție umanistică* v. umanistic. ◆ Ext. Personalul acestei subunități. ◆ Compartiment cu destinație specială într-un magazin, într-un muzeu, spital etc.; raion. **2** Subdiviziune în cadrul administrației sau al poliției unui oraș. ◆ Local în care se află sediul acestei subdiviziuni. *Hoțul a fost dus la secție* (PAS). **3** *Secție de votare* = fiecare dintre diviziunile unei circumscripții electorale (stabilită în raport cu numărul alegătorilor). ◆ Locul unde votează alegătorii dintr-o asemenea diviziune. *La secția numărul 8 nu se prezentaseră decît cîțiva alegători.* • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<rus. ***секция***, fr. ***section***, lat. ***sectĭo***, ***-onis***.

secționá *vb. I. tr.* A tăia ceva, împărțind în secțiuni; a tăia, a divide, a fracționa. ◆ (*med.; compl. indică organe, țesuturi etc.*) A tăia (de obicei transversal). ◆ (*geom.*) A tăia (imaginar) cu un plan transversal. • sil. *-ți-o-.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***sectionner***.

secționábil, -ă *adj.* Care poate fi secționat. • sil. *-ți-o-.* pl. *-i, -e.* /***secționa*** + *-bil.*

secționál, -ă *adj.* Care se referă la secțiune, de secțiune. • sil. *-ți-o-.* pl. *-i, -e.* /<engl. ***sectional***.

secționáre *s.f.* Acțiunea de *a secționa* și rezultatul ei. • sil. *-ți-o-.* pl. *-ări.* /v. ***secționa.***

secționát, -ă *adj.* Care este tăiat, împărțind în secțiuni; tăiat, fracționat. ◆ (*med.; despre organe, țesuturi etc.*) Care este tăiat (de obicei transversal). • sil. *-ți-o-.* pl. *-ți, -te.* /v. ***secționa.***

secționatór *s.m.* Muncitor care retează butuci (în exploatările forestiere). • sil. *-ți-o-.* pl. *-i.* /***secționa*** + *-tor.*

secționór *s.n.* (*electrotehn.*) Aparat care întrerupe temporar un circuit electric (cînd acesta trebuie izolat un anumit timp de restul rețelei). • sil. *-ți-o-.* pl. *-oare.* /<fr. ***sectionneur.***

secțiúne *s.f.* **1** Faptul de a secționa; tăietură (transversală) făcută într-un corp, sistem tehnic etc. ◆ Concr. Porțiune tăiată în urma secționării. ◆ Loc unde s-a făcut o secționare. **2** (*geom.*) Curbă obținută prin intersectarea unei suprafețe cu un plan. ◆ Suprafață rezultată din întretăierea dintre un plan și un sistem tehnic sau natural. ◇ *Secțiune transversală* (sau *normală*) = suprafață obținută prin secționarea unui obiect cu un plan perpendicular pe lungimea lui. ◆ Aria unei secțiuni. **3** (*tehn.*) Schiță reprezentînd suprafața intersecției unei piese sau a unui sistem tehnic cu un anumit plan (vertical sau orizontal). **4** (*mat.*) Intersecție a două mulțimi. **5** (*ret., lingv.*) Locul de întîlnire al protezei cu apodoza într-o perioadă. **6** Diviziune a unei lucrări, a unei opere literare, științifice, muzicale etc. cu caracteristici bine precizate în cadrul ansamblului. *O întreagă secțiune este dedicată problemelor investițiilor* (PER.). • pl. *-i.* /<fr. ***section***, lat. ***sectĭo***, ***-onis***.

secúi *s.m.* (*la pl.*) Populație de limbă turcică, asimilată de triburile maghiare, pe care le-a însoțit în migrația lor în Cîmpia Panonică (sec. 11-12) și care în sec. 12-13 a fost așezată de regii unguri în partea de S-E a Transilvaniei (în Valea Tîrnavelor și apoi pe Valea Trotușului), alături de populația autohtonă românească; (*și la sg.*) persoană care aparține acestei populații. *Venit-au sau n-au venit secuii?* (SADOV.). ◇ (*adj.*) *Călugării secui de la episcopia Bacăului trec înaintea Măriei Sale* (IORGA). • pl. *secui.* și *săcúi s.m.* /<magh. ***székely***.

secuiésc, -iáscă *adj.* Care aparține secuilor, care se referă la secui. *O bătrînică... vorbea românește cu un accent secuiesc* (BLA.). • pl. *-iești.* și *săcuiésc, -eáscă adj.* /***secui*** + *-esc.*

secuíme *s.f.* Colect. **1** Totalitatea secuilor, mulțime de secui. *Ucigașul părintelui său și-a găsit sălaș în secuime* (SADOV.). **2** Ținut locuit de secui. ◆ Populația secuiască. • /***secui*** + *-ime.*

sécul *s.m.* v. secol.

seculár, -ă *adj., s.m., s.f.* **I** *adj.* **1** Care durează de secole, care are o vechime de unul sau de mai multe secole; ext. care este extrem de vechi, străvechi. *Elia zidea din visuri și din basme seculare* (EMIN.). ◇ Fig. (*adv.*) *Ninge secular, tăcere* (BACOV.). **2** Care are loc o dată la un secol sau peste un secol. ◇ *An secular* = an care încheie un secol. **II** *adj., s.m., s.f.* (*în opoz. cu „ecleziastic”*) Mirean; laic; ext. civil. *Atît clerul, cît și inteligența seculară așteptau să fie informați* (BARIȚ.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***séculaire***, lat. ***saecŭlaris***, ***-e***.

secularizá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică bunuri bisericești sau mănăstirești*) A trece în proprietatea statului, în schimbul unei despăgubiri; a da vieții laice bunuri aparținînd bisericii. *Episcopia catolică a fost casată și secularizată* (BARIȚ.). ◇ Fig. (*abs.*) *De două ceasuri secularizează și de pe masă și de sub masă și tot n-a gătit* (HOG.). **2** (*compl. indică persoane care aparțin vieții ecleziastice*) A reda vieții laice. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***séculariser***.

secularizáre *s.f.* Acțiunea de *a seculariza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***seculariza.***

secularizát, -ă *adj.* (*despre bunuri care aparțin bisericilor sau mănăstirilor*) Care este trecut în proprietatea statului. *Proprietăți secularizate ale Mitropoliei* (MAIOR.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***seculariza.***

secúnd, -ă *num.ord., adj., subst.* **1** *num.ord., adj.* Care se află imediat după primul în ordinea locului, a timpului sau a rangului; al doilea. *Partea secundă a programului* (PER.). ◇ *Ofițer secund* (*și subst. m.*) = ofițer care îndeplinește pe navă funcția de adjunct al comandantului și care se ocupă de problemele administrative ale navei. *Secundul vasului va fi fericit desigur să comande această recunoaștere* (CA. PETR.). *Arbitru secund* (*și subst. m.*) = arbitru care ajută pe arbitrul principal în conducerea unei competiții sportive. ◆ (*la box*) Tehnician (antrenor) care își asistă elevul la colțul ringului în timpul meciului. ◆ Care urmează după cel mai important, cel mai bun, cel mai cunoscut etc.; secundar. *Sînt în romanul d-lui Ibrăileanu și cîteva portrete episodice, sobru zugrăvite și cu totul pe un plan secund acțiunii* (CONST.). ◇ *Factor secund* v. factor. ◇ Expr. *A fi* (sau *a sta, a pune, a trece*) *pe plan secund* sau *pe planul al doilea* (ori *al treilea*) v. plan. **2** *s.m.* Persoană care ajută pe cineva într-o activitate, în afaceri, conformîndu-se vederilor celuilalt. *Regizor secund.* **3** *s.n.* (*muz.*) Voce a doua care acompaniază o voce primă. *Soprani, secunde și basuri* (PANN). **4** *s.n.* (*poligr.*) Titlu interior al cărților și al broșurilor. **5** *s.f.* Tiparul de pe a doua față a unei coli de tipar. • pl. *-zi, -de.* /<fr. ***second***, lat. ***sĕcundus***, ***-a***, ***-um*** „următor”.

secundá *vb.I. tr.* **1** (*compl. indică mai ales oameni, colectivități sau acțiunile lor*) A ajuta, a sprijini; a însoți, a fi alături de cineva în acțiunile sale. *Era secondat tot timpul de doi sublocotenenți* (POPOV.). ◇ Ext. (*abs.*) *Al doilea plan... secundează îndeaproape* (PER.). **2** (*muz.*) A acompania. *Pianistul o secondează pe cîntăreață.* ◇ Fig. (*abs.*) *Secondează cu aceeași patimă* (REBR.). **3** A ocupa locul al doilea într-o ierarhie. • prez.ind. *-ez.* și *secondá vb. I.* /<fr. ***seconder***, lat. ***secundare***, germ. ***sekundieren***.

secundánt, -ă *s.m., s.f* **1** Persoană care secundează, ajută, însoțește pe cineva; ajutor, asistent, secundator. *Credinciosul său secundant, Horia* (ODOB.). **2** (*sport*) Persoană care asistă și îndrumează un participant la anumite întreceri sportive (la box, șah). ◆ (*înv.*) Martor înarmat, cu atribuția de a veghea la respectarea regulilor de către adversar în timpul duelului. *Locul duelului se hotărî de secundanți* (ALECS.). **3** (*sport*) Sportiv, echipă care într-o cursă (ciclism, alergări, canotaj etc.) urmărește îndeaproape adversarul din față. **4** (*sport*) Arbitru secund. • pl. *-ți, -te.* și *secondánt, -ă s.m., s.f.* /<germ. ***Sekundant***, lat. ***secundans***, ***-antis***.

secundár[1] *s.n.* Ac al ceasornicului care arată secundele. *Sărîturile măsurate ale secundarului* (ARD.). ◇ Fig. *Un secundar fantastic punctează veșnicia* (CA. PETR.). • pl. *-e.* /***secundă*** + *-ar.*

secundár[2]**, -ă** *adj., num.ord.* **I** *adj.* **1** Care ocupă locul al doilea într-o succesiune, într-o ierarhie. *Profesor secundar* = profesor care preda în cursul secundar, la un liceu. *Medic secundar* (*și subst. m.*) = medic care, în urma unui concurs, este admis să lucreze într-o clinică între 3 și 5 ani, în vederea specializării sale. *În același an a fost numit secundar al spitalului* (E. BAR.). **2** Care se plasează pe al doilea plan din punct de vedere al importanței; care are importanță mai mică, redusă; accesoriu. *Apele fluviului se răsfiră în mai multe brațe secundare* (ONC.). ◇ (*gram.*) *Propoziție secundară* (*și subst. f.*) = propoziție subordonată dependentă, în cadrul frazei, de propoziția principală (din punctul de vedere al sensului). (*med.*) *Fenomen secundar* = fenomen patologic puțin important, care apare în cursul unei boli, ca efect al fenomenelor ei caracteristice și care nu influențează cursul bolii. *Sifilis secundar* = sifilis aflat în a doua fază, caracterizat prin apariția unor erupții cutanate. (*econ.*) *Sector secundar* = ansamblu de activități economice în care materiile prime sînt transformate în produse industriale sau bunuri de consum. *Bliț secundar* v. bliț. *Lemn secundar* v. lemn. ◆ (*psih.; în caracterologie*) Care are reacții lente, durabile și profunde. **3** Care se produce după un alt eveniment, în a doua fază, fiind legat (sau chiar determinat) de faza anterioară (de obicei inițială). ◇ *Învățămînt secundar* = treaptă a învățămîntului public, în continuarea învățămîntului primar. *Curs secundar* = al doilea ciclu școlar, care urmează după ciclul primar; școală medie. *L-a adus de la școala secundară din Cernăuți* (PER.). ◆ (*muz.; despre voci*) Care, în compoziție, servește la completarea armoniilor, sprijinind vocea principală care susține melodia. **II** (*geol.*) **1** *s.n.* A doua eră geologică, caracterizată prin apariția primelor păsări, mamifere și pești ososi; era mezozoică. **2** *adj.* Care aparține secundarului, specific secundarului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din secundar; mezozoic. **III** *num.ord.* (*înv.; cu val. adj. și subst.*) Secund. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***secondaire***, lat. ***secundarĭus***, ***-a***, ***-um***.

secundariát *s.n.* Perioadă de timp în care își face stagiul un medic secundar. *Urmau patru ani de secundariat* (PER.). ◆ Examen sau concurs pentru obținerea gradului de medic secundar. • sil. *-ri-at.* /***secundar*** + *-iat.*

secundaritáte *s.f.* (*psih.*) Caracter dominant secundar. • /<fr. ***secondarité***.

secundatór *s.m.* (*înv., reg.*) Secundant. • pl. *-i.* /***secunda*** + *-tor.*

secúndă *s.f.* **1** Unitate de măsură a timpului egală cu a 60-a parte din durata unui minut; ext. interval de timp foarte scurt dintr-unul mai îndelungat sau care durează cît această unitate de măsură; clipă, moment. *Unitatea de măsură a timpului este secunda* (PONT). ◇ (*precedat de un num.card. care accentuează ideea de durată scurtă*) *Visul n-a durat decît o secundă* (CE. PETR.). ◇ *Secundă centezimală* v. centezimal. *Kilociclu pe secundă* v. kilociclu. *Secundă sideral* v. sideral. ◇ Loc.adv. *Din secundă în secundă* = la intervale foarte scurte; mereu. *Dintr-o secundă într-alta* = într-un interval de timp care durează foarte puțin; fără să treacă sau fără să întîrzie mult timp; din clipă în clipă, din minut în minut, dintr-un moment într-altul, curînd, imediat. *Preotul trebuia să ajungă dintr-o secundă într-alta. Chiar în această secundă* = în momentul în care ne aflăm; chiar acum, în această clipă. *Chiar din această secundă* = începînd cu momentul în care ne aflăm; de acum înainte. *Chiar din prima secundă* = într-un interval de timp care durează extrem de puțin și care este concomitent cu stadiul inițial absolut al unei acțiuni. *Chiar în ultima secundă* = într-un interval de timp care durează extrem de puțin și care se situează imediat anterior începerii unei acțiuni; în ultima clipă, în ultimul moment. *(În) nici o secundă* = nici (măcar) într-un interval de timp care durează extrem de puțin; defel, deloc, în nici un caz. *Nu-și închipuie nici o secundă că înaintea ei n-a existat nimic* (REBR.). ◇ Expr. *O secundă*, exclamație prin care se cere cuiva să aibă puțină răbdare, să aștepte, să se oprească etc.; o clipă,

un minut, un moment. *O secundă, prietene! Unde te grăbești?* **2** (*geom.*) Unitate de măsură a unghiurilor, submultiplu al minutului, egală cu a 3600-a parte dintr-un grad sexagesimal. **3** (*muz.*) Interval dintre două sunete ale unei game diatonice situate pe două trepte alăturate. **4** (*sport*) A doua poziție de apărare la scrimă. • pl. *-e.* /<fr. ***seconde***, germ. ***Sekunde***, lat. ***sĕcundus***.

secundi- Elem. de compunere „al doilea, secund". • /<germ. ***sekundi-***; cf. lat. *sĕcundus*.

secundiflór, -ă *adj.* (*bot.*) Care are florile întoarse în aceeași parte. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***secondiflore***; cf. lat. *secundus* „secund", *flos, -oris* „floare".

secundínă *s.f.* (*bot.*) Înveliș intern al ovulului. • /<fr. ***secondine***, lat. ***secundinae, -arum***.

secundipáră *adj., s.f.* (Femeie) care naște a doua oară. • pl. *-e.* /<fr. ***secondipare***.

secúndo *adv.* În al doilea rînd. • /<lat. ***secundo***.

securábil, -ă *adj.* Care este dispus să ajute pe alții; săritor, milos. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***secourable***.

secúre *s.f.* Unealtă asemănătoare cu un topor, formată dintr-un corp de oțel cu tăiș fixat pe o coadă de lemn (scurtă), folosită la doborîtul copacilor, la despicatul lemnelor etc. și (în trecut) ca armă de luptă și de execuție (prin decapitare). *Luară de la grămada de lemne securea și se afundară printre pomii negri* (AGÂR.). ◇ Expr. *Din secure, toporiște* v. toporiște. ◇ Fig. *Arborii loviți de securea civilizației* (PER.). ◆ Ext. Lovitură dată cu o secure. *O să mă pomenesc într-o noapte că-mi vii cu vreo secure în spate* (IOV.). • pl. *-i.* / lat. ***secūrem***.

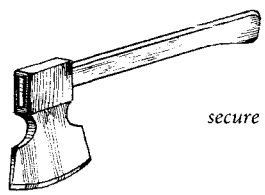

secure

---

securíce *s.f.* Dim. al lui *secure*. • pl. *-ci.* /***secure*** + *-ice*.

securíform, -ă *adj.* (*bot.; despre frunze*) Care este în formă de secure. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***securiformis*** <*securis* „secure", *formis* <*fōrma, -ae*.

securíst, -ă *s.m., s.f.* (*ist.*) Lucrător în serviciul de securitate din perioada comunistă. *Mi-a povestit... toată istoria cu un securist* (PRED.). ◆ Ext. (*deprec.*) Persoană care face mult rău celorlalți, prin defăimări, persecuții etc. • pl. *-iști.* /***secur[itate]*** + *-ist*.

securít *s.n.* Sticlă de siguranță cu o rezistență mecanică mărită, care, la spargere, din cauza tensiunilor interne obținute în urma unui tratament termic, se transformă în pulbere, fără a forma cioburi și așchii (și din care se fac parbrize și ferestre pentru autovehicule). • /<germ. ***Sekurit[glass]***.

securitáte *s.f.* **1** Faptul de a fi la adăpost de orice pericol; sentiment de siguranță pe care îl dă cuiva absența oricărui pericol; siguranță. *Lipsa primejdiei, sentimentul cel mai ales al securității noastre* (PER.). ◇ *Securitate colectivă* = stare a relațiilor dintre state, determinată de încheierea unor tratate care prevăd măsuri de apărare comună împotriva unei agresiuni. *Securitatea statului* = drept absolut privind suveranitatea, independența și unitatea statului; totalitatea organelor care au sarcina de apărare a unui stat. *Consiliu de Securitate* v. consiliu. **2** (*adesea cu determ. care indică domeniul*) Ansamblu de măsuri privind ocrotirea oamenilor, a bunurilor etc.; protecție, apărare, siguranță. *Îndată ce și-ar cîștiga un minimum de securitate materială* (PRED.). **3** (*în trecut; nm. pr.*) Instituție cu caracter represiv, care avea ca sarcină apărarea prin orice mijloace a sistemului social-economic și politic al statului comunist, practicînd și poliția politică. ◆ Unitate componentă a acestei instituții. ◆ Sediu, local în care își desfășurau activitatea angajații acestei instituții. • /<fr. ***sécurité***, lat. ***secūrĭtas, -atis***.

securizá[1] *vb. I. tr.* (*compl. indică sticla*) A supune unui tratament termic, pentru a obține securit. • prez.ind. *-ez.* /***secur[it]*** + *-iza*.

securizá[2] *vb. I. tr.* A insufla încredere; a asigura paza, securitatea. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***sécuriser***.

securizáre *s.f.* Acțiunea de *a securiza*[1] și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***securiza***[1].

securizatór *s.m.* Muncitor care se ocupă cu securizarea. • pl. *-i.* /***securiza***[1] + *-tor*.

secúsă *s.f.* (*fiziol.*) Mișcare bruscă ce agită un corp; zguduitură; oscilație. ◇ *Secusă musculară* = contracție musculară provocată de aplicarea unui stimul electric. • pl. *-e.* /<fr. ***secousse***.

secutór *s.m.* (*în antic. romană*) Gladiator roman înarmat numai cu sabie și cu scut, care se lupta cu un alt gladiator înarmat cu un trident și cu o plasă; mirmidon. • pl. *-i.* /<lat. ***secūtor, -oris***.

secvént, -ă *adj.* Următor. • pl. *-ți, -te.* /<lat. ***sĕquens, -ntis***.

secvență *s.f.* **1** Succesiune de fenomene fizice sau ordinea de variație în timp a mărimilor unui sistem. **2** Grupare de scene și de imagini într-un film, care formează o unitate, un episod. *Văzusem cîteva secvențe din film, care nu m-au impresionat.* ◆ Fig. Multitudine de fapte, de evenimente, de stări etc., care se succed într-o anumită ordine și formează un tot unitar. *Cartea... rămîne totuși o colecție de fizionomii și secvențe epice* (PER.). **3** (*muz.*) Repetare pe trepte diferite a unei formule melodice sau a unei succesiuni de acorduri. ◆ Imn religios în proză care se cîntă la anumite sărbători catolice. • pl. *-e.* /<fr. ***séquence***, it. ***sequenza***, lat. ***sequentĭa, -ae*** <*sequi* „a urma".

secvențiál, -ă *adj.* Care se împarte în secvențe; care aparține secvenței, care se referă la secvență. • sil. *-ți-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***séquentiel***.

secvențialitáte *s.f.* Caracter secvențial. • sil. *-ți-a-.* /***secvențial*** + *-itate*.

secvenționál, -ă *adj.* Care aparține unei secvențe, care se referă la o secvență. • sil. *-ți-o-.* pl. *-i, -e.* /***secvență*** + *-ional*.

secvéstru *s.n.* v. sechestru.

sedá *vb. I. tr., refl.* A(-și) administra sedative pentru a (se) calma. *Îl sedau în fiecare seară și abia dacă se liniștea.* • prez.ind. *-ez.* /<lat. ***sedare***.

sedán *s.n.* (*auto*) (Tip de) caroserie pentru automobile cu un singur compartiment, cu locuri pentru patru pînă la șapte persoane. ◆ Autoturism cu o astfel de caroserie; berlină. • pl. *-e.* /<engl. ***sedan***, fr. ***sedan***.

sedáre *s.f.* Acțiunea de *a seda* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***seda***.

sedát, -ă *adj.* Care se află sub efectul unui sedativ. • pl. *-ți, -te.* /v. ***seda***.

sedatív, -ă *adj., s.n.* **1** *adj., s.n.* (*med.*) (Medicament, tratament etc.) care anulează stările de excitare psihică sau motorie, care calmează durerile; calmant. **2** *adj.* (*farm.*) *Apă sedativă* = medicament preparat din alcool camforat, amoniac și apă sărată și întrebuințat drept calmant în durerile nevralgice și reumatice. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***sédatif***, lat. ***sedativus***; cf. lat. *sedare* „a calma".

sedáție *s.f.* (*med.*) Sedare. • g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *sedațiúne* *s.f.* /<fr. ***sédation***.

sedațiúne *s.f.* v. sedație.

sedeáncă *s.f.* (*înv., reg.*) Șezătoare. • /<bg. ***седянка***.

sedéf *s.n.* v. sidef.

sedentár, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Căruia nu-i place să se deplaseze; care preferă să nu facă mișcare; care stă mult în casă. *Sîntem toți victimele... imaginațiilor de furieri sedentari* (CA. PETR.). ◇ (*subst.*) *Romanticii francezi și germani au creionat frecvent acest tip de sedentar euforic* (CĂL.). ◆ (*despre îndeletniciri, activități, mod de viață etc.*) Care se desfășoară într-un spațiu închis; care nu necesită mișcare. *Viața sedentară și bunul trai îi păstrase toată plenitudinea* (HOG.). ◆ Fig. Care este specific omului care duce o viață lipsită de mișcare, de griji etc. *Calmul acestei fericiri sedentare îl îngrășase puțin* (TEOD.). **2** (*despre populații; în opoz. cu „nomad"*) Care este fixat definitiv într-un loc, pe un anumit teritoriu; stabil, statornic. *Țiganii sedentari plătesc doi galbeni de cap* (OȚETEA). ◇ (*ornit.*) *Păsări sedentare* = păsări care nu migrează în timpul iernii. (*zool.*) *Animale sedentare* = animale nevertebrate care stau temporar în galerii sau în tuburi protectoare de diferite tipuri, pe care și le fac singure. **3** (*milit.*) *Parte sedentară* = parte a unităților militare care rămîne în timp de război în garnizoană (avînd atribuții administrative), avînd misiunea de a completa efectivele părții operative, de a îngriji bunurile rămase în cazarmă etc. *E vorba să se trimită un ofițer ca să aducă un transport de la partea sedentară* (CA. PETR.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***sédentaire***, lat. ***sedentarius, -a, -um*** <*sedare* „a fi așezat".

sedentarísm *s.n.* Faptul de a fi sedentar; viață sedentară, lipsită de mișcare; sedentaritate. ◇ Fig. *E o atmosferă de sedentarism european* (RALEA). ◆ Stare a animalelor, a păsărilor etc. sedentare. • /***sedentar*** + *-ism*.

sedentaríst *s.m.* (*milit.*) Militar de la partea sedentară. • pl. *-iști.* /***sedentar*** + *-ist*.

sedentaritáte *s.f.* Sedentarism. • /<fr. ***sédentarité***.

sedentarizá *vb. I. refl.* **1** (*despre ființe*) A trece de la o viață nomadă la una sedentară. **2** (*despre oameni*) A deveni sedentar. *După o viață agitată, s-a sedentarizat.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***sédentariser***.

sedéz *s.n.* (*tipogr.*) Format de carte cu foi reprezentînd 1/16 dintr-o coală de tipar. • /<germ. ***Sedez***.

sedílă[1] *s.f.* (*lingv.*) Semn diacritic în formă de virgulă, care se pune sub unele consoane pentru a le da valoarea altui sunet, diferit de cel pe care îl reprezintă litera fără acest semn (¸). *Francezii... au introdus o sedilă sub c* (MAIOR.). • pl. *-e.* /<fr. ***cédille***.

sedílă[2] *s.f.* (*pop.*) Săculeț conic confecționat dintr-o țesătură de pînză rară, în care se pune cașul, brînza, urda etc. la scurs. *Opt sedile cu brînză* (GÎRL.). • pl. *-e.* și (*reg.*) *sădílă* *s.f.* /<bg. ***цедило***, srb. ***sedilo***.

sedimént *s.n.* **1** Depozit format prin depunerea corpusculelor solide dintr-o suspensie; strat, depunere. **2** (*geol.*) Acumulare (stratificată) de minerale și de resturi organice rezultate din procesele fizice, chimice sau biologice de la suprafața solului. *Valuri se ridicau... voind să arate parcă ce negre sedimente fierb la fund* (ANG.). ◇ Fig. *Ideile se sprijină desigur pe mari sedimente de referințe bibliografice* (PER.). ◆ Spec. (*la pl.*) Depozit de roci sedimentare. • pl. *-e.* /<fr. ***sédiment***, lat. ***sedĭmentum, -i*** <*sedare* „a fi așezat".

sedimentá *vb. I. refl.* **1** (*despre substanțe corpusculare solide dintr-o suspensie*) A se lăsa la fund sub formă de sediment; a se depozita, a se depune. **2** (*geol.; despre particule sau fragmente de minerale, roci, organisme etc.*) A se depune în straturi (formînd o masă compactă, dură); a forma sedimente. ◇ Fig. (*tr.*) *Limba hălăduia sedimentată în straturi cronicărești* (PER.). ◆ (*tr.fact.; despre agenți fizici, chimici sau biologici; compl. indică minerale sau resturi organice*) A face să se depună în straturi. ◇ Fig. *În fiecare frază își sedimenta o convingere* (PER.). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***sédimenter***, germ. ***sedimentieren***.

sedimentár, -ă *adj.* (*geol.; despre formațiuni geologice, terenuri, depuneri etc.*) Care are caracteristicile unui sediment; care este format prin sedimentare. ◇ *Proces sedimentar* = proces de formare a sedimentelor. ◆ Spec. (*despre roci*) Care rezultă prin depunerea materialelor provenite în urma alterării sau dezagregării unor roci preexistente transportate de vînturi, ape sau ghețari, prin precipitarea chimică în ape ori sub acțiunea unor organisme. ◆ (*subst. n.*) Rocă formată prin sedimentare. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***sédimentaire***.

sedimentáre *s.f.* Acțiunea de *a se sedimenta* și rezultatul ei. **1** (*chim.*) Fenomen de depunere (lentă) a particulelor solide dintr-o suspensie, dintr-o emulsie etc. prin cădere liberă sau prin centrifugare; sedimentație. ◇ (*med.*) *Viteză de sedimentare* = interval de timp în care se depun hematiile în sîngele rămas necoagulat, a cărui măsurare permite diagnosticarea sau evidențierea evoluției unor boli (latente). **2** (*geol.*) Totalitatea proceselor fizice, chimice și biologice care se desfășoară la suprafața scoarței terestre și în urma cărora are loc, în condiții subaeriene sau subacvatice, depunerea unor particule sau organisme, a unor fragmente de minerale, de roci etc. din care provin rocile sedimentare; depozitare, depunere. ◇ *Mediu de sedimentare* v. mediu. ◇ Fig. *Dam mitului un răgaz de sedimentare* (BLA.). • pl. *-ări.* /v. ***sedimenta***.

sedimentát, -ă *adj.* **1** (*chim.; despre substanțe corpusculare solide dintr-o suspensie*) Care s-a lăsat la fund sub formă de sediment. **2** (*geol.; despre particule sau fragmente de minerale, roci, organisme etc.*) Care s-a așezat în straturi (formînd o masă compactă, dură). • pl. *-ți, -te.* /v. ***sedimenta***.

sedimentatór *s.n. Sedimentator de praf* = aparat pentru recoltarea probelor de praf. • pl. *-oare.* /***sedimenta*** + *-tor*.

sedimentáție *s.f.* Sedimentare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *sedimentațiúne* *s.f.* /<fr. ***sédimentation***.

sedimentațiúne *s.f.* v. sedimentație.

sedimento- Elem. de compunere „sediment, aluviune". • /<fr. ***sédimento-***; cf. lat. *sedimentum, -i* „depozit".

sedimentogén, -ă *adj.* Care se referă la sedimentogeneză. ◆ (*despre depozite, terenuri etc.*) Care este format prin sedimentogeneză. • pl. *-i, -e.* /de la ***sedimentogeneză***, prin derivare regresivă.

sedimentogenéză *s.f.* (*geol.*) Proces natural de depunere de diferite fracțiuni de roci rezultate din eroziunea litosferei. • /***sediment-*** + ***geneză***.

sedimentológic, -ă *adj.* (*geol.*) Care se referă la sedimentologie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***sédimentologique***.

sedimentologíe *s.f.* (*geol.*) Ramură a geologiei care se ocupă cu studiul modului de formare a sedimentelor și a rocilor sedimentare. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***sédimentologie***; cf. lat. *sedimentum, -i* „depozit", gr. *λόγος* „studiu".

sedimentometríe *s.f.* (*fiz.*) Metodă de determinare a dimensiunilor particulelor dintr-un amestec, bazată pe măsurarea vitezei de sedimentare. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***sédimentométrie***; cf. lat. *sedimentum, -i* „depozit", gr. *μέτρον* „măsură".

sedițiós, -oásă *adj.* (*despre oameni sau despre acțiunile, manifestările lor*) Care se revoltă împotriva unei autorități; care instigă la răzvrătire; care este înclinat spre răzvrătire; răzvrătitor, instigator. *Marele preot pronunță cuvinte sedițioase* (VIANU). ◆ (*despre oameni*) Care este răzvrătit. • sil. *-ți-os.* pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***séditieux***, lat. ***seditiōsus, -a, -um*** „turbulent".

sedițiúne (*înv.*) *s.f.* Revoltă, răzvrătire, răscoală. *Sedițiunile fură numeroase la Bizanțiu* (SCR.). • pl. *-i.* /<fr. ***sédition***, lat. ***seditĭo, -onis*** „dezbinare".

sédiu *s.n.* **1** (*de obicei cu determ. care arată felul*) Loc, clădire în care își are administrația și își desfășoară activitatea o instituție publică, o societate, o organizație etc. *Veneam amîndoi de la sediu, către casă* (POP.). <> Ext. *O insulă imaginară în care el pusese sediul unui stat perfect* (PER.). **2** Fig. Punct în care sînt localizate anumite funcții, acte, stări etc.; centru, focar. *Capul este sediul inteligenței, izvorul tuturor gîndurilor* (IORD.). • pl. *-ii.* /<lat. ***sedium***, it. veche ***sedio***.

seducătór, -oáre *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care seduce, captivează, tentează, incită prin aspect, prin comportament etc., care exercită o influență covîrșitoare, o atracție irezistibilă, care produce o impresie favorabilă puternică, o stare de bucurie, de mulțumire, de entuziasm etc. *Se credea frumos, seducător și-și dușmănea colegii din teatru* (CA. PETR.). <> (*adv.*) *Zîmbi seducător și trecu în camera cealaltă.* **2** *s.m.* Persoană care atrage pe cineva (determinîndu-l să greșească) prin vorbe sau prin gesturi măgulitoare, prin promisiuni mincinoase etc.; spec. persoană care abuzează de buna-credință a cuiva prin promisiuni mincinoase, făcute cu scopul de a obține acceptarea de raporturi sexuale; ademenitor, înșelător. *Urmăream... pe soția mea și pe seducătorul ei* (SLAV.). <> (*adj.*) *Geniul seducător* (PEL.). ◆ (*jur.*) Bărbat care comite infracțiunea de a determina o minoră, prin promisiuni mincinoase de căsătorie, să aibă raporturi sexuale cu el; corupător. • pl. *-ori, -oare.* /***seduce*** + *-ător*, după fr. *séducteur*.

seduce *vb. III. tr.* **1** (*despre oameni sau despre acțiunile, manifestările lor*) A atrage, a captiva, a subjuga, a fascina, a cuceri prin farmecul vorbelor, prin purtare etc.; a exercita o influență covîrșitoare, o atracție irezistibilă. *Rîde apoi, sedus de imaginația sa* (H. LOV.). **2** (*despre oameni*) A atrage (determinînd să greșească) prin vorbe sau gesturi măgulitoare, prin promisiuni mincinoase, prin daruri etc.; a ademeni; a înșela, a amăgi. ◆ Spec. (*compl. indică mai ales fete sau femei*) A abuza de buna-credință a cuiva prin promisiuni pe care nu intenționează să le respecte ulterior, dar făcute în scopul de a obține acceptarea de raporturi sexuale. *Am auzit că ai sedus și pe fata văduvei Calzani* (CA. PETR.). ◆ (*jur.*; *compl. indică minori*) A comite infracțiunea de a determina, prin promisiuni de căsătorie mincinoase, să aibă raporturi sexuale. • prez.ind. *sedúc.* /<lat. ***seducĕre***; cf. fr. *séduire*.

sedúcere *s.f.* Faptul de *a seduce*; seducție. • pl. *-i.* /v. ***seduce***.

sedúcție *s.f.* Faptul de *a seduce*; seducere. **1** Faptul de a atrage, de a captiva, de a subjuga, de a fascina, de a cuceri prin farmecul vorbelor, prin purtare etc., de a exercita o influență covîrșitoare, o atracție irezistibilă; captivare. *Jocul cu moartea e o cumplită seducție* (H. LOV.). ◆ (*la pl.*) Totalitatea mijloacelor întrebuințate pentru a seduce pe cineva; ansamblu de însușiri care seduc pe cineva. *Gaittany începu să-și desfășoare toate seducțiile față de Marioara Dragavei* (CĂL.). **2** Faptul de a atrage (determinînd să greșească) prin vorbe sau gesturi măgulitoare, prin promisiuni mincinoase, prin daruri etc; ademenire, înșelare, amăgire. *O secătură ce și-a făcut un scop din seducție și plăceri* (CONST.). ◆ (*jur.*) Infracțiune săvîrșită de un bărbat care, prin promisiuni de căsătorie pe care nu intenționează să le respecte ulterior, determină o minoră să aibă cu el raporturi sexuale. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) ***seducțiúne*** *s.f.* /<fr. ***séduction***, lat. ***seductĭo, -onis***.

seducțiúne *s.f.* v. seducție.

sedús, -ă *adj.* (*despre oameni*) **1** Asupra căruia s-a exercitat o influență covîrșitoare, o atracție irezistibilă; care este ademenit, ispitit, îmbiat; asupra căruia s-a produs o impresie favorabilă puternică, o stare de fericire, de mulțumire, de entuziasm etc. **2** Care este atras (să greșească) prin vorbe sau gesturi măgulitoare, prin promisiuni mincinoase, prin daruri etc; care este ademenit, ispitit, înșelat. ◆ (*jur.*; *despre minori*) Asupra căruia s-a comis infracțiunea de determinare a cuiva, prin promisiuni de căsătorie mincinoase, de a avea raporturi sexuale. • pl. *-și, -se.* /v. ***seduce***.

séegras *s.n.* v. zegras.

sefárd, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f* (*la pl. m.*) Populație evreiască de rit spaniol, expulzată parțial din Spania în sec. 15, care s-a refugiat în N Africii, în Orientul Apropiat și în unele țări europene; (*și la sg.*) persoană care aparține populației de acest rit; sefardim. ◆ Nume dat majorității comunităților evreiești din țările mediteraneene. ◆ Persoană care aparține uneia dintre aceste comunități evreiești. **2** *adj.* Care aparține sefarzilor, care se referă la sefarzi; sefardit. • pl. *-zi, -de.* /<fr. ***Sefardi***; cf. sp. *sefardí*.

sefardím, -ă *s.m., s.f., adj.* Sefard. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***sefardim***.

sefardít, -ă *adj.* Sefard. • pl. *-ți, -te.* /***sefard*** + *-it*.

seftereá *s.f.* v. safterea.

seftián *s.n.* v. saftian.

segedeá *s.f.* (*turc. înv.*) **1** Covor oriental (pentru rugăciune). **2** Ext. Cuvertură. • pl. *-le.* /<tc. ***seccade***.

segetál, -ă *adj.* (*despre buruieni*) Care crește prin semănături. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***ségétal***.

segmént *s.n., s.m.* **I** *s.n.* **1** Porțiune definită dintr-un întreg, nedetașată de acesta. *Avu senzația că un segment al creierului i-a osificat* (ARGH.). **2** (*geom.*) Porțiune dintr-o figură plană, limitată cel puțin într-o parte de marginile ei. <> *Segment de cerc* = parte dintr-un cerc, cuprinsă între o coardă și un arc subîntins. *Segment de dreaptă* = porțiune dintr-o dreaptă mărginită de două puncte. **3** (*biol.*) Fiecare dintre inelele (sau părțile) care alcătuiesc corpul unor viețuitoare. ◆ (*anat.*) Parte a unui organ sau a unui membru între două articulații succesive. **4** (*inform.*) Suită de informații, de lungime variabilă, definită în cadrul unui program. **5** (*lingv.*) Element al lanțului vorbirii rezultat din segmentare. **II** *s.m.* (*tehn.*; și *segment de piston*) Garnitură elastică (metalică) a unui piston, de formă inelară, care servește la etanșarea interstițiului dintre piston și cilindrul în interiorul căruia se deplasează sau la răzuirea uleiului de pe peretele interior al cilindrului. • pl. *n. -e, m. -ți.* /<fr. ***segment***, lat. ***segmentum, -i*** „zonă" <*segare* „a tăia".

segmentá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică ansambluri formate din elemente constitutive reperabile*) A împărți, a tăia în segmente; a desface în părți, în porțiuni. **2** *refl.* (*despre organe, organisme*) A se fracționa în segmente. **3** *tr.* (*lingv.*; *compl. indică lanțul vorbirii sau elemente ale acestuia*) A decupa în unități distincte, luînd în considerație elemente identice care apar în contexte diferite sau elemente diferite care apar în contexte identice. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***segmenter***.

segmentái, -ă *adj.* Care aparține unui segment, care se referă la segment; de segment. ◆ (*lingv.*) Care rezultă din segmentare. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***segmental***, engl. ***segmental***.

segmentár, -ă *adj.* Care este compus sau provenit din segmente. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***segmentaire***.

segmentáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a (se) segmenta* și rezultatul ei; segmentație. **2** (*zool.*) Fragmentare a corpului unor animale, a unor organe în bucăți. **3** (*biol.*) Proces de divizare succesivă a celulei-ou fecundată sau a zigotului, care duce la formarea embrionului; segmentație. **4** (*fon.*) Operație de izolare a unui segment dintr-o secvență sonoră pentru studiul lui auditiv, eliminîndu-se astfel influența contextului. • pl. *-ări.* /v. ***segmenta***.

segmentatór *s.n.* (*fon.*) Aparat electronic folosit pentru segmentare. • pl. *-oare.* /***segmenta*** + *-tor*.

segmentáție *s.f.* Segmentare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *segmentațiúne s.f.* /<fr. ***segmentation***.

segmentațiúne *s.f.* v. segmentație.

segmentectomíe *s.f.* (*med.*) Rezecție a unui segment al lobului pulmonar. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***segmentectomie***.

segregá *vb. I.* **1** *intr.* (*ind. metalurg.*; *despre elementele unui aliaj*) A se separa neuniform prin răcire de la o temperatură înaltă, pe baza diferenței dintre punctele de topire ale elementelor. **2** *refl.* (*despre componenții unui material*) A se separa. • prez.ind. *segrég.* /<lat., it. ***segregare***.

segregáre *s.f.* Faptul de *a (se) segrega*; segregație. **1** (*ind. metalurg.*) Operație metalurgică de afinare a unui aliaj, prin răcire selectivă în cursul căreia, la solidificare, anumite impurități se concentrează în faza topită și se pot înlătura ușor. ◆ Separare sau repartizare neuniformă a componenților unui aliaj, produsă în timpul solidificării. **2** (*mineral.*) Proces de izolare a minereurilor din masa rocilor și cristalizarea lor în filoane distincte, cu forme precise. **3** (*constr.*) Separare în straturi de consistență diferită a materialelor granulare din beton sau mortar, în timpul depozitării sau transportării acestora. **4** (*biol.*) Fenomen în hibridarea sexuată a plantelor, constînd în separarea eredității materne de cea paternă, în anumite celule diferențiate; segregație. **5** Segregație rasială. • pl. *-ări.* /v. ***segrega***.

segregát *s.n.* Segregație. • /<engl. ***segregate***.

segregáție *s.f.* **1** Lipsă de omogenitate a compoziției chimice a unui aliaj solidificat, rezultată prin concentrarea impurităților; segregare, segregat. **2** (*polit.*) *Segregație rasială* = formă de discriminare rasială, constînd în separarea persoanelor de origini, de rase sau de religii diferite din interiorul aceleiași țări (privind cartierele de locuit, școlile, sălile de spectacole, mijloacele de transport în comun, asistența medicală etc.); discriminare rasială; segregare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *segregațiúne s.f.* /<fr. ***ségrégation***.

segregațiomísm *s.n.* Politică de segregație rasială. • sil. *-ți-o-.* /<fr. ***ségrégationnisme***.

segregațiomíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Adept) al segregaționismului; rasist. • sil. *-ți-o-.* pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***ségregationniste***.

segregațiúne *s.f.* v. segregație.

seguidilla [segi'diʎa] *s.f.* Dans popular spaniol (andaluz), cu mișcare vioaie și cu ritm variat, care se dansează cu acompaniament de chitară sau de castaniete, uneori însoțit de cîntec. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • /<sp. ***seguidilla***.

sehástru, -á *s.m., s.f.* v. sihastru.

sehástrie *s.f.* v. sihăstrie.

seibel ['zaibel] *s.n.* (*vit.*) Varietate de struguri hibrizi, cu bobul rotund, mare, de culoare vinețe sau neagră; zaibăr. ◆ Vin care se obține din acești struguri. • și *záibăr s.n.* /<fr. ***seibel***; cf. nm. pr. Albert *Seibel*, viticultor francez.

seicénto *s.n.* (*și nm. pr.*)Secolul 17 în arta și cultura italiană. • /<it. ***seicento***.

seidicár *s.m.* v. saidecar.

séif *s.n.* Dulap sau ladă de fier, cu pereții (foarte) groși și cu încuietori speciale în care se păstrează, de obicei într-o instituție bancară, bani, hîrtii și obiecte de valoare; casă de bani. *Dacă s-ar desface safeurile băncilor ar ieși la iveală miliarde* (CA. PETR.). ◆ Ext. Încăpere specială, bine asigurată (la arhive sau la biblioteci publice), în care se păstrează manuscrise, documente și alte obiecte de valoare. • pl. *-uri.* /<engl. ***safe***.

seígă *s.f.* Aparat de recoltare a stufului, care se atașează frontal unui tractor. • pl. *-ge.* /<germ. ***Seige***.

seím *s.n.* **1** (*în Ev. Med., în unele state din E Europei*) ◆ Adunare reprezentativă pe stări. ◆ (*azi, în Polonia*) Adunare națională. ◆ (*azi, în Finlanda*) Parlament unicameral. • pl. *-uri.* /<pol. ***sejm***.

seímă *s.f.* (*med. vet.*) Boală la bovine și cabaline, care se manifestă prin crăparea copitei; concr. fisura copitei, provocată de această boală. • pl. *-e.* /<fr. ***seime***.

seimén *s.m.* **1** (*în sec. 17-18, în Ţările Rom.; la pl.*) Corp de mercenari pedeştri (majoritatea sîrbi), înarmaţi cu sîneţe, a căror atribuţie era paza curţii domneşti; (*şi la sg.*) soldat care făcea parte din acest corp de mercenari. *La intrarea cea mare păzeau siimeni în frumoase straie roşii* (SADOV.). **2** (*în vechea organizare militară a Imperiului Otoman; mai ales la pl.*) Soldat dintr-un corp special al ienicerilor. • pl. *-i.* şi *siimén, simén s.m.* /<tc. ***seğmen, seyman***.

seimenésc, -eáscă *adj.* (*înv.*) Care aparţine seimenilor, care se referă la seimeni. • sil. *se-i-*. pl. *-eşti.* /***seimen*** + *-esc*.

seín, -ă *adj., s.f.* (*reg.*) **1** *adj.* (*despre lînă, blană etc. sau despre obiecte confecţionate din astfel de materiale*) Care este de culoare roşcată-cenuşie. *Pătură ţesută din lînă..., albă, neagră, seină* (BARIŢ.). <> Analog. *Pe coaste încremeneau păduri seine* (GAL.). **2** *adj.* (*despre animale*) Care are lîna cenuşie-roşcată. *Avea părul ca lîna oilor seine* (AGÂR.). **3** *s.f.* (*vit.*) Varietate de struguri cu bobul mare, de culoare albă-cenuşie sau neagră-vineţie. • pl. *-i, -e.* /etimol. nec.

séină *s.f.* (*pesc.*) Plasă de pescuit triunghiulară, folosită pe fundurile nisipoase şi puţin adînci. • pl. *-e.* /<fr. ***seine***.

seinér *s.n.* (*mar.*) Navă maritimă de pescuit, prevăzută la pupă cu o platformă pentru manevrarea năvoadelor, care este folosită în pescuitul cu plase aproape de suprafaţa apei. • pl. *-e.* /<engl. ***seiner***.

seiro- „şir, serie". • /<fr. ***séiro-***; cf. gr. *σειρά* „frînghie, lanţ".

seirolític, -ă *adj.* (*despre hibrizi*) Care are caractere ereditare separate. • sil. *se-i-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***séirolytique***.

seirospóri *s.m. pl.* (*bot.*) Spori care sînt dispuşi în şiruri ramificate catenare, la ciuperci şi la algele roşii. • sil. *se-i-*. /<fr. ***séirospores***.

seism[1]- Elem. de compunere „cutremur", „vibraţie"; „seism". • şi *seismo-*. /<fr. ***séism(o)***-; cf. gr *seismos* „cutremur", *seistes* „clătinat, scuturat".

seísm[2] *s.n.* **1** (*geofiz.*) Cutremur de pămînt. *Seismele se măsoară pe diferite scări* (PER.). <> Fig. *Seismele care cutremurau adesea sentimentele noastre* (PER.). **2** Fig. Zguduire socială de mari proporţii; răscoală, revoluţie. • pl. *-e.* /<fr. ***séisme***; cf. gr. *σεισμός* „cutremur".

seísmal, -ă *adj.* (*geofiz.*) Seismic. <> *Linie seismală* = direcţia undei de zguduire într-un seism. • sil. *se-is-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***séismal***.

seísmic, -ă *adj., s.f.* (*geofiz.*) **1** *adj.* Care se referă la seisme, care aparţine seismelor; care este provocat de seisme; seismal. *O catastrofă seismică.* <> *Zonă* (sau *regiune*) *seismică* = regiune în care cutremurele de pămînt sînt frecvente şi puternice. *Staţie seismică* = staţie prevăzută cu aparatură pentru înregistrarea undelor seismice. *Prospecţiune seismică* = seismometrie. *Focar seismic* v. focar. *Mişcare seismică* v. mişcare. *Undă seismică* v. undă. <> Fig. *Epoca noastră este... mai seismică* (PER.). ◆ Care serveşte la înregistrarea şi studierea oscilaţiilor scoarţei terestre. **2** *s.f.* Seismometrie • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***séismique***.

seismicitáte *s.f.* Grad de frecvenţă şi de intensitate a oscilaţiilor seismice dintr-o anumită zonă. • sil. *se-is-*. /<fr. ***séismicité***.

seismo- v. seism-.

seismocardiografíe *s.f.* (*med.*) Înregistrare selectivă a vibraţiilor şi a bătăilor inimii sub forma unor curbe de frecvenţă. • sil. *se-is-; -di-o-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***seismo-*** + ***cardiografie***.

seismogénic, -ă *adj.* (*geofiz.*) Care determină apariţia unui seism. • sil. *se-is-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***séismogénique***.

seismográf, -ă *subst.* **I** *s.n.* (*geofiz.*) **1** Aparat foarte sensibil, folosit pentru înregistrarea grafică, în mod automat, a momentului, a duratei şi a intensităţii mişcărilor seismice; seismometru. **2** Aparat folosit în prospecţiuni geofizice pentru a înregistra vibraţiile produse de anumite explozii artificiale subterane, provocate în scopuri ştiinţifice. **II** *s.m., s.f.* Specialist în seismografie. • sil. *se-is-*. pl. *m. -i, f. -e.* /<fr. ***séismographe***; cf. gr. *σεισμός* „cutremur", *γράφω* „a scrie".

seismográfic, -ă *adj.* (*geofiz.*) Care se referă la seismografie, care aparţine seismografiei; care se face cu seismograful. • sil. *se-is-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***séismographique***.

seismografíe *s.f.* (*geofiz.*) Totalitatea metodelor şi procedeelor de întrebuinţare a seismografului; parte a seismologiei care se ocupă cu înregistrarea undelor seismice şi cu interpretarea acestor înregistrări. • sil. *se-is-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***séismographie***.

seismográmă *s.f.* (*geofiz.*) Reprezentare grafică a mişcărilor seismice înregistrate cu ajutorul seismografului. • sil. *se-is-*. pl. *-e.* /<fr. ***séismogramme***; cf. gr. *σεισμός* „cutremur", *γράμμα* „linie, semn scris".

seismológ, -ă *s.m., s.f.* (*geofiz.*) Specialist în seismologie. • sil. *se-is-*. pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***séismologue***.

seismológic, -ă *adj.* (*geofiz.*) Care se referă la seismologie, care aparţine seismologiei. <> *Staţie seismologică* = staţie cu aparatură instalată într-o anumită zonă pentru studierea fenomenelor seismice. • sil. *se-is-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***séismologique***.

seismologíe *s.f.* (*geofiz.*) Parte a geofizicii aplicate care se ocupă cu studiul mişcărilor seismice ale scoarţei terestre. • sil. *se-is-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***séismologie***; cf. gr. *σεισμός* „cutremur", *λόγος* „studiu".

seismométric, -ă *adj.* (*geofiz.*) Care se referă la seismometrie, de seismometrie. • sil. *se-is-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***séismométrique***, engl. ***seismometric***.

seismometríe *s.f.* (*geofiz.*) Parte a geofizicii aplicate care se ocupă cu studiul modal al vitezei de propagare a undelor seismice din scoarţa pămîntului, provocate prin explozii artificiale, mai ales în scopul prospectării diferitelor substanţe minerale utile şi al detectării structurilor geologice favorabile acumulării acestora; prospecţiune seismică; seismică. • sil. *se-is-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***séismométrie***; cf. gr. *σεισμός* „cutremur", *μέτρον* „măsură".

seismométru *s.n.* (*geofiz.*) Aparat asemănător cu seismograful, care indică momentul, durata şi intensitatea undelor seismice. • sil. *-se-is-*. pl. *-e.* /<fr. ***séismomètre***.

seismonástic, -ă *adj.* (*bot.*) Care se referă la seismonastie. • sil. *se-is-*. pl. *-ci, -ce.* /de la ***seismonastie***, prin derivare regresivă.

seismonastíe *s.f.* (*bot.*) Mişcare a organelor unor plante superioare, provocată de lovire sau de scuturare. • sil. *se-is-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***séismonastie***.

seismoscóp *s.n.* Aparat folosit pentru punerea în evidenţă a cutremurelor de pămînt. • sil. *se-is-*. pl. *-oape.* /<fr. ***séismoscope***.

seismotaxíe *s.f.* (*biol.*) Reacţie pozitivă sau negativă a organismelor faţă de acţiunea unor agenţi mecanici. • sil. *se-is-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***séismotaxie***.

seismotectónic, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* Care se referă la seismotectonică. **2** *s.f.* Tectonică seismică. • sil. *se-is-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***séismotectonique***.

seismoterapíe *s.f.* (*med.*) Procedeu terapeutic, folosit în unele atonii funcţionale, care constă în vibraţii rapide, regulate şi de mică amplitudine; vibroterapie. • sil. *se-is-*. g.-d. *-iei.* şi *sismoterapíe s.f.* /<fr. ***séismothérapie***; cf. gr. *σεισμός* „cutremur", *θεραπεία* „tratament".

seismotropísm *s.n.* (*geomorf.*) Tropism cauzat de vibraţiile scoarţei terestre. • sil. *se-is-*. /<fr. ***seismotropisme***.

seíşe *s.f. pl.* Variaţii ritmice ale nivelului apei unui lac, al unei mări aproape de ţărm, cu o perioadă variată, din cauza schimbărilor bruşte ale presiunii atmosferice, a vîntului sau a unei ploi puternice. • /<fr. ***seiche***.

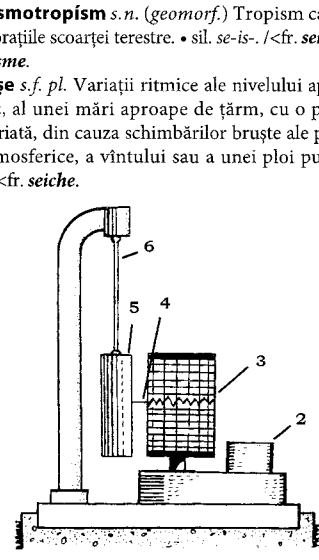

Seismograf vertical

1. Soclu de ciment. *4.* Articulaţie cu vîrf de ac.
2. Ceas. *5.* Greutate.
3. Seismogramă. *6.* Suspensie.

seíz *s.m.* (*înv.*) Rîndaş, grăjdar (la curtea domnească). *Opt seizi duceau de frîu opt cai* (BĂLC.). • pl. *-i.* /<tc. ***seyis***.

sejúr *s.n.* Vacanţă, concediu pe care cineva îl petrece (cu concursul unei organizaţii turistice) într-o staţiune, pe un itinerar turistic etc. • pl. *-uri.* /<fr. ***séjour***.

sekúra *s.f.* (*bot.*) Cireş japonez cu flori foarte frumoase dar fragile, nu face fructe şi care se bucură de un adevărat cult, fiind cîntat ca simbol al frumosului, al vieţii trecătoare şi al jertfei samurailor. • /<japon. ***sekura***.

selacián *s.m.* (*iht.; la pl.*) Subclasă de peşti marini cu scheletul cartilaginos, cu corpul acoperit cu solzi placoizi şi cu ţepi, cu orificiile branhiilor deschise direct la exterior, pe partea ventrală, cu coada împărţită în două părţi inegale; (*şi la sg.*) peşte care face parte din această subclasă. <> (*adj.*) *Peşte selacian.* • sil. *-ci-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***sélacien***; cf. gr. *σέλαχος* „peşte cartilaginos".

selaginélla *s.f.* (*bot.*) Plantă criptogamă vasculară din pădurile tropicale, cu aspect de muşchi. • /<fr. ***sélaginelle***.

selamalíc *s.n.* v. selamlîc.

selamét *s.n.* (*înv.*) Expr. *A scoate* (pe cineva) *la selamet* = a distruge din punct de vedere material, a ruina (pe cineva), a aduce la sapă de lemn. *Eu ca ţiitoare şi tu ca vătaf de curte putem în scurt timp să-l scoatem la silimet* (FIL.). • şi *silimét, selemét s.n.* /<tc. ***selâmet***.

selamlîc *s.n.* (*înv.*) **1** Parte a caselor turceşti, rezervată bărbaţilor şi musafirilor; încăpere destinată domnului şi slugilor sale, precum şi recepţiilor, în palatele domnilor români. *Eu plecai şi mă dusei în selamlîc sau apartamentul bărbatului* (BOL.). **2** Ceremonial sau alai cu care sultanul era însoţit la geamie pentru rugăciunea solemnă de vineri. • pl. *-uri.* şi *selamalíc s.n.* /<tc. ***selâmlik***.

selándră *s.f.* (*ist.*) Navă de transport din timpul cruciadelor. • pl. *-e.* /<fr. ***sélandre***.

sélat *s.m.* v. solac.

sélă *s.f.* (*anat., zool.*) Depresiune în formă de şa. • pl. *-e.* /<fr. ***sella***; cf. lat. *sella, -ae* „scaun".

sélbă *s.f.* Pădure tînără (şi deasă). • pl. *-e.* /cf. lat. *silva, -ae*, it. *selva*.

seleáf *s.n.* v. sileaf.

seleám-ceaúş *s.m.* (*ist.*) Reprezentant al domnului, care mergea înainte şi anunţa tuturor sosirea acestuia. • pl. *-i.* /<tc. ***selâm-çavuş***.

seléct, -ă *adj.* Care este ales, deosebit, distins, fin. *Au fost obligaţi să biseze după insistenţele tumultoase ale selectei audienţe* (REBR.). • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***sélect***, engl. ***select***.

selectá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică obiecte, fiinţe, mai ales oameni, elemente etc. care formează un grup, un ansamblu etc.*) A selecţiona, a alege după un criteriu stabilit; a separa, a sorta. *Poezia nouă... trebuie s-o selectezi şi s-o impui şi prin căldura convingerii* (E. LOV.). ◆ A-şi arăta preferinţa, a aprecia, a distinge (dintre mai mulţi). **2** *tr., refl.* A (se) separa dintr-o mulţime (de obiecte) o mărime sau o serie (de obiecte) cu anumite caracteristici. **3** *intr.* (*despre aparate de radiorecepţie şi de radiotelegrafie*) A recepţiona clar diferitele unde sonore, diferitele posturi de emisiune; a fi selectiv. ◆ (*tr.*) A regla un aparat de radiorecepţie astfel încît undele apropiate ca lungime să nu afecteze calitatea audiţiei. • prez.ind. *-ez.* /***select*** + *-a*; cf. germ. *selektieren*.

selectábil, -ă *adj.* Care poate fi selectat. • pl. *-i, -e.* /***selecta*** + *-bil*.

selectáre *s.f.* Acţiunea de *a selecta* şi rezultatul ei. *Putem ajunge la o selectare..., la o fixare a anumitor stări sufleteşti* (RALEA). • pl. *-ări.* /v. ***selecta***.

selectát, -ă *adj.* Care este ales dintr-un grup de obiecte, de fiinţe etc. după anumite criterii, preferinţe; ext. de calitate superioară. *Teatrele s-au înmulţit... cu trupe de artişti selectaţi* (ARGH.). • pl. *-ţi, -te.* /v. ***selecta***.

selectív, -ă *adj.* **1** Care are calitatea, capacitatea de a efectua o selecţie, care se bazează pe selecţie. *Bogăţia producţiei literare şi nevoia unei călăuze selective justifică apariţia noastră* (REBR.). <> *Ediţie selectivă* v. ediţie. **2** (*despre sisteme tehnice sau fizico-chimice*) Care are proprietatea de a selecta, după anumite criterii, anumite mărimi sau elemente dintr-o mulţime. **3** (*despre radiorecepţie*; ext. *despre aparate de radiorecepţie*) Care are proprietatea de a recepţiona oscilaţiile a căror frecvenţă este egală cu frecvenţa pe

care este acordat. **4** (*statist.*) *Cercetare selectivă* = cercetare a unei colectivități pe baza unui eșantion. • pl. *-i, -e.* /fr. ***sélectif***.

selectivitáte *s.f.* **1** Însușirea de a fi selectiv. ◆ Capacitatea de selecție a unui sistem tehnic sau fizico-chimic. *Selectivitatea unui aparat de radio.* ◆ Proprietate a unui radioreceptor de a fi selectiv. **2** Capacitate a omului de a efectua o anumită alegere între elementele unei clase de fenomene, obiecte etc. **3** (*biol.*) Însușire a plantelor și a animalelor de a face selecție naturală în procesul de fecundare și în comportarea față de condițiile de viață. • pl. *-ăți.* /<fr. ***sélectivité***.

selectór *s.n.* **1** (*tehn.*) Dispozitiv mecanic sau electric care servește la efectuarea unei selectări. ◆ Dispozitiv al aparatelor de radiorecepție care le face selective. ◇ *Selector telefonic* = dispozitiv de comutație în centralele telefonice automate, care are rolul de a selecta conexiunea cerută de abonat. **2** Mașină agricolă compusă dintr-o vînturătoare și mai multe site, întrebuințată pentru separarea semințelor de impurități și pentru sortarea lor pe calități. **3** Organ al mecanismelor unei mașini de tricotat care selectează acele în vederea realizării desenelor în tricot. • pl. *-oare.* /<fr. ***sélecteur***.

selectrón *s.n.* Tub electronic folosit în memoria calculatoarelor. • pl. *-oane.* /<engl. ***electron***.

selécție *s.f.* **1** Alegere de persoane sau de lucruri făcută după un anumit criteriu și cu un anumit scop; selecționare. *Deși nu putea face o selecție mai largă... îi plăcea* (CĂL.). ◆ (*lingv.*) Operație prin care sînt alese unități din axa paradigmatică. **2** (*biol.*) Proces natural ori provocat care favorizează supraviețuirea sau înmulțirea preferențială a anumitor indivizi cu cele mai bune însușiri în lupta pentru existență. ◇ *Selecție naturală* = fenomen natural constînd în persistența și în evoluția continuă a speciilor animale și vegetale, în urma căruia are loc selectarea speciilor (și a reprezentanților acestora) cu o mai mare capacitate de adaptare la mediu, în detrimentul celor cu adaptabilitate redusă. *Selecție artificială* = metodă de ameliorare a speciilor animale și vegetale, constînd în selecționarea conștientă de către om, în vederea reproducției, a indivizilor cu deosebite însușiri biologice (economice, estetice). *Selecție sexuală* = selecție naturală sau artificială, constînd în alegerea preferențială, în vederea reproducerii, a anumitor indivizi. **3** (*mat.*) Operație de extragere a unităților dintr-o mulțime, după anumite principii. ◆ Parte selectată dintr-o mulțime, care servește la cercetarea diverselor caracteristici ale întregii mulțimi. ◆ Orice mulțime finită de elemente observate. **4** (*statist.*) Parte selectată dintr-o colectivitate spre a servi la o cercetare selectivă; eșantion. **5** (*tehn.*) Operație de alegere efectuată de un selector telefonic pentru a asigura legătura între doi abonați ai unei centrale automate. **6** (*la pl.*) Bucăți alese dintr-o operă, din muzica unui compozitor etc. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *selecțiúne* *s.f.* /<fr. ***sélection***, germ. ***Selektion***, lat. ***selectio, -onis***.

selecționá *vb. I.* **1** *tr.* A face o selecție, a alege, a tria după un anumit criteriu. ◆ Ext. A ameliora speciile animale și vegetale prin alegerea, în vederea reproducerii, a indivizilor cu anumite calități. **2** *refl.* (*biol.*) A se supune procesului de selecție naturală. • sil. *-ți-o-.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***sélectionner***.

selecționábil, -ă *adj., s.m.* **1** *adj.* Care poate fi selecționat, care este apt de a fi selecționat. **2** *s.m., adj.* (*sport*) (Sportiv) care îndeplinește condițiile valorice de a fi ales să participe la o competiție. • sil. *-ți-o-.* pl. *-i, -e.* /***selecționa*** + *-bil.*

selecționáre *s.f.* Acțiunea de *a selecționa* și rezultatul ei. • sil. *-ți-o-.* pl. *-ări.* /v. ***selecționa***.

selecționát, -ă *adj.* **1** Care a fost ales dintre mai mulți (după criterii de valoare); ext. care este de calitate superioară. ◆ (*subst.*) Persoană sau echipă aleasă, prin selecție, în vederea participării la competiții sportive, artistice etc. ◆ (*subst. f.*) Echipă sportivă formată din jucători aleși prin selecționare din mai multe echipe. **2** (*biol.; despre plante de cultură și animale domestice*) Care este obținut prin metoda selecției artificiale; care are însușiri îmbunătățite prin selecție. • sil. *-ți-o-.* pl. *-ți, -te.* /v. ***selecționa***; cf. fr. *sélectionné*.

selecționatór, -oáre *s.m., s.f.* Persoană care lucrează în domeniul ameliorării plantelor de cultură și animalelor domestice pe calea selecției artificiale. • sil. *-ți-o-.* pl. *-ori, -oare.* /***selecționa*** + *-tor.*

selecționér, -ă *s.m., s.f.* **1** Persoană competentă care face o selecție. **2** Spec. Persoană autorizată care selecționează sportivii cei mai valoroși pentru formarea unor echipe (naționale), în vederea participării la o competiție. • sil. *-ți-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***sélectionneur***.

selecționísm *s.n.* (*biol.*) Teorie care admite existența selecției naturale în biologie; darwinism. • sil. *-ți-o-.* /<fr. ***séléctionnisme***.

selecționíst, -ă *s.m., s.f.* (*biol.*) Adept al selecționismului. • sil. *-ți-o-.* pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***sélectionniste***.

selecțiúne *s.f.* v. selecție.

selemét *s.n.* v. selamet.

selen- Elem. de compunere „Lună", „al Lunii", „selenar". • și *seleno-.* /<fr. ***sélén(o)***-; cf. gr. *σελήνη* „Lună".

selenár, -ă *adj.* **1** Care se referă la Lună, care aparține Lunii, care este propriu, caracteristic Lunii; lunar, selenic, selenit. *Lumina selenară* (VIANU). **2** Care are loc, care se produce, care se petrece pe suprafața Lunii. *Prima excursie selenară* (PER.). • pl. *-i, -e.* /nm. pr. (personificarea lunii în mit. greacă) ***Selene*** + *-ar*; cf. fr. *sélénien*.

selenaritáte *s.f.* Caracter selenar. • /***selenar*** + *-itate.*

selenaút, -ă *s.m., s.f.* Astronaut care călătorește spre Lună, care explorează Luna; lunaut; selenit. • pl. *-ți.* /nm. pr. (personificarea lunii în mit. greacă) ***Selene*** + ***[cosmo]naut***.

seleniát *s.m.* (*chim.*) Sare a acidului selenic. • sil. *-ni-at.* pl. *-ți.* /<fr. ***séléniate***.

selénic[1] *adj.* (*chim.*) *Acid selenic* = acid oxigenat al seleniului, compus cristalin, puțin volatil, puternic oxidant, dibazic, ale cărui săruri seamănă cu sulfații. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***sélénique***.

selénic[2]**, -ă** *adj.* Selenar. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***sélénique***.

selenifér, -ă *adj.* (*despre minerale*) Care conține seleniu. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***sélénifère***.

seleniós *adj.* (*chim.*) *Acid selenios* = acid oxigenat al seleniului, compus cristalin, higroscopic, dibazic, care se reduce ușor. • sil. *-ni-os.* /<fr. ***sélénieux***.

selenít[1] *s.m.* **1** Varietate fibroasă de ghips, semitransparent, de culoare albă-gălbuie, cu luciu mătăsos-sidefiu, folosită pentru confecționarea unor obiecte decorative. **2** (*chim.*) Sare incoloră a acidului selenios. • pl. *-ți.* /<fr. ***sélénite***.

selenít[2]**, -ă** *adj., s.m.* **1** *adj.* Selenar. **2** *s.m.* Presupus locuitor al Lunii. **3** *s.m.* Selenaut. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***sélénite***; cf. nm. pr. *Selene*, personificarea Lunii în mit. greacă.

seléniu *s.n.* (*chim.*) Element chimic, cu trei modificări alotropice, dintre care una cu caracter metalic, care se găsește în natură în combinație cu sulful și care se întrebuințează în industria sticlei, a ceramicii și la fabricarea celulelor fotoelectrice (*Se*). • și *selénium* *s.n.* /<fr. ***sélénium***.

selénium *s.n.* v. seleniu.

seleniúră *s.f.* (*chim.*) Combinație (binară) a seleniului cu metalele. • /<fr. ***séléniure***.

seleno- v. selen-.

selenocárp, -ă *adj.* (*biol.*) Care are fructe semilunare. • pl. *-i, -e.* /***seleno-*** + ***carp***; cf. gr. *σελήνη* „Lună", *καρπός* „fruct".

selenodezíe *s.f.* Disciplină care se ocupă cu studiul formei și al dimensiunilor Lunii, al cîmpului său de gravitație etc. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***sélénodésie***.

selenodónt, -ă *adj., s.n.* (*zool.*) **1** *adj.* (*despre molarii rumegătoarelor*) Care prezintă în stadiul adult încrețituri semilunare orientate longitudinal spre suprafața coroanei. **2** *s.n. pl.* Subordin de mamifere paricopitate rumegătoare, cuprinzînd girafa, cămila și lama; (*și la sg.*) animal care face parte din acest subordin. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***sélénodonte***(*s*).

selenográf, -ă *s.m., s.f.* (*astron.*) Specialist în selenografie. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***sélénographe***.

selenográfic, -ă *adj.* (*astron.*) Care se referă la selenografie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***sélénographique***.

selenográfie *s.f.* (*astron.*) Parte a astronomiei care se ocupă cu studiul descriptiv al Lunii, al structurii și al formațiilor sale, al proceselor fizice etc. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***sélénographie***; cf. gr. *σελήνη* „Lună", *γράφω* „a descrie".

selenológ, -ă *s.m., s.f.* Specialist în selenologie. • pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***sélénologue***.

selenológic, -ă *adj.* Care se referă la selenologie, care aparține selenologiei, de selenologie; selenar. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***sélénologique***.

selenologíe *s.f.* Știință analogă geologiei care se ocupă cu studiul materiei componente a scoarței lunare și a evoluției acesteia în timp. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***sélénologie***; cf. gr. *σελήνη* „Lună", *λόγος* „studiu".

selenostát *s.n.* (*astron.*) Instrument de astronomie care urmărește automat, dintr-un punct fix, mișcarea Lunii, trimițîndu-i imaginea în aceeași direcție cu ajutorul unui sistem de oglinzi. • pl. *-e.* /<fr. ***sélénostat***.

selenotropísm *s.n.* (*biol.*) Tropism provocat de lumina Lunii. • /<fr. ***sélénotropisme***, engl. ***selenotropism***; cf. gr. *σελήνη* „Lună", *τρέπω* „a se întoarce".

self[1]**-** Elem. de compunere „însuși", „(de unul) singur", „auto". • /<fr. ***self-***, engl. ***self-***.

self[2] *adj., s.n.* **1** *adj.* Singur, propriu. **2** *s.n.* (*biol.*) Individualitatea unui organism în raport cu tot ce îl înconjoară. **3** *s.n. Bobină de self* = bobină folosită în telegrafia fără fir, constituind rezistențe intercalate în circuite pentru a regla lungimea de undă. • /<engl. ***self***.

selfactór *s.n.* (*ind. text.*) Mașină cu funcționare intermitentă, folosită la toarcerea firelor de lînă, de bumbac, de fibre chimice, de vigonie sau de amestec din aceste fibre. • pl. *-oare.* /<germ. ***Selfaktor***.

self-control [selfkən'trol] *s.n.* (*psih.*) Autocontrol. • /<engl. ***self-control***.

self-defense [selfdi'fens] *s.n.* (*sport*) Autoapărare. • /engl. ***self-defense***.

self-government [self'gavərnmənt] *s.n.* Tip de guvernare bazată pe o largă participare a cetățenilor la viața publică. ◆ Sistem de administrare potrivit căruia orice organ de conducere este controlat de membrii săi. ◆ Sistem de educație cultivînd autodisciplinarea prin autoconducere, prin acordarea autonomiei elevilor față de educator. • /<engl. ***self-government***, fr. ***self-governemant***.

selfinductánță *s.f.* (*fiz.*) Inductanță proprie. • /<engl. ***self-inductance***, fr. ***self-inductance***.

selfindúcție *s.f.* (*fiz.*) Fenomen de producere a unei forțe electromotoare într-un circuit, datorită cîmpului magnetic și curentului electric variabil care trece prin însuși circuitul indus; autoinducție. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<engl. ***self-induction***, fr. ***self-induction***, după *inducție*.

self-made-man [self'meidmen] *subst.* Om care ajunge în poziții sociale, politice, economice înalte prin propriile-i forțe, care nu datorează nimic originii, favorurilor sau norocului. • /<engl. ***self-made man***.

self-service [self'servis] *subst.* Magazin, restaurant etc. cu autoservire. • /engl., fr. ***self-service***.

selifórm, -ă *adj.* Care este în formă de șa. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***selliforme***; cf. lat. *sella, -ae* „șa".

séliște *s.f.* v. siliște.

sélnic *s.n.* v. senic.

seisín *s.n.* (*tehn.*) Micromașină electrică de putere mică, folosită ca traductor pentru transmiterea la distanță a deplasărilor sau a vitezelor unghiulare ale unor organe de mașină, fiind cuplată la organul respectiv și la acele indicatoare. • pl. *-e.* /<fr., engl. ***selsyn***.

sélvă *s.f.* Pădure ecuatorială (virgină) veșnic verde din bazinul Amazonului. • pl. *-e.* /<port., sp. ***selva***, fr. ***selve***.

sem *s.n.* (*lingv.*) Fiecare dintre trăsăturile semantice pertinente care intră în alcătuirea unui semem. • pl. *-e.* /<fr. ***sème***, gr. *σῆμα*.

sema- Elem. de compunere „semn", „sens, înțeles, semnificație". • și *semasio-.* /<fr. ***séma-***, ***sémasio***-; cf. gr. *σῆμα, σημασία* „marcă, semn".

semafór *s.n.* **1** (*mar.*) Semnalizator optic de coastă, în vecinătatea porturilor sau a canalelor navigabile, folosit pentru a transmite vaselor din larg comunicate

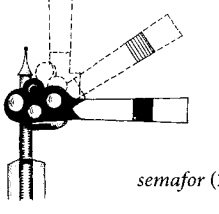

semafor (2)

privind navigația. **2** Dispozitiv de semnalizare optică, format dintr-un stîlp fix, cu unul sau mai multe brațe mobile, cu lumini colorate, care pot oscila într-un plan vertical și a căror poziție, în timpul zilei, sau a căror schimbare de lumină, în timpul nopții, indică semnalele corespunzătoare privind circulația pe căile ferate. *Îl făcuse... să cerceteze șinele, traversele, macazurile, semafoarele* (TUD.). **3** Semnalizator cu lumini colorate, plasat la intersecția străzilor (în orașe), pentru reglementarea circulației rutiere; stop. • pl. *-oare.* /<fr. ***sémaphore***; cf. gr. *σῆμα* „semn", *φέρω* „purtător".

semafóric, -ă *adj.* (*despre semnale*) Care este emis de semafor. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***sémaphorique***.

semaforíst, -ă *s.m., s.f.* Persoană care transmite și primește semnalele unui semafor, care se ocupă cu întreținerea sau cu mînuirea unui semafor. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***sémaphoriste***.

semaforizá *vb. I. tr.* A prevedea cu (sau a instala) semafoare (pe) o cale de rulare, (pe) o intersecție de drumuri pentru dirijarea circulației. • prez.ind. *-ez.* /***semafor*** + *-iza*.

semaforizáre *s.f.* Acțiunea de *a semaforiza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***semaforiza***.

semaforizát, -ă *adj.* Care a fost prevăzut cu semafoare. • pl. *-ți, -te.* /v. ***semaforiza***.

semagráf *s.n.* (*poligr.*) Instalație pentru culegere la distanță, formată dintr-un teletip și o mașină automată de cules. • pl. *-e.* /după engl. *sematography*.

semanalíză *s.f.* Analiza sensului unui cuvînt. • pl. *-e.* /<fr. ***sémanalyse***.

semantém *s.n.* (*lingv.*) Cea mai mică unitate semantică a cuvîntului, care se identifică adesea cu rădăcina cuvîntului și care este considerată ca purtătoare a sensului lexical; lexem. • pl. *-e.* /<fr. ***sémantème***; cf. gr. *σημαντός* „însemnat, marcat".

semántic, -ă *s.f., adj.* **I** *s.f.* **1** (*lingv.*) Ramură a lingvisticii care se ocupă cu studiul sensurilor cuvintelor din punct de vedere descriptiv, comparativ și istoric; semasiologie. *Semantica este o ramură de mare însemnătate a lingvisticii* (GRAUR). ◇ (*lit.*) *Semantica artei* = ramură a semanticii care se ocupă cu înțelesul cuvintelor folosite în limbajul literar. *Semantică în trepte* = organizare conștientă a textului de către autor, în vederea exprimării, la niveluri structurale diferite, a unor mesaje diferite, sensul schimbîndu-se în funcție de „treapta" la care se ridică lectura cititorului. ◆ Restr. Sens lexical; ext. semnificație; semantism. **2** Parte a semioticii care se ocupă cu studiul raportului semnelor cu obiectele desemnate. **3** (*filos.*) *Semantică generală* = curent teoretic întemeiat în SUA, în deceniul 3 al sec. 20, de A. H. Korzybski, care cercetează limba mai ales din punct de vedere sociologic și pragmatic, studiind în particular problemele generate de folosirea neadecvată a cuvintelor. **4** (*log.*) Teorie a interpretării unui anumit sistem formalizat prin alt sistem formalizat, parte a semioticii, întemeiată de G. Frege. **5** (*inform.*) Ansamblul regulilor ce definesc înțelesul fiecărui program, semnificația propozițiilor într-un limbaj. ◇ *Semantică denotațională* v. denotațională. **II** *adj.* Care aparține semanticii sau sensurilor cuvintelor, care se referă la semantică sau la sensurile lexicale; semasiologic. *Această modificare semantică nu constituie o caracteristică specific românească* (IORD.). ◇ *Cîmp semantic* = metodă de analiză a lexicului (unei limbi), operînd cu sensuri, avînd ca rezultat descrierea unor arii (domenii) semantice; restr. ansamblu de cuvinte aflate într-o strînsă corelație de sens. *Calc semantic* v. calc. *Categorie semantică* v. categorie. *Pletoră semantică* v. pletoră. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***sémantique***; cf. gr. *σημαντικός* „însemnat, semnificativ".

semantician, -ă *s.m., s.f.* (*lingv.*) Lingvist specialist în semantică; semasiolog. • sil. *-ci-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***sémanticien***.

semanticísm *s.n.* (*filos.*) Curent neopozitivist care, pornind de la problemele filosofice ridicate de formalizare, contestă caracterul obiectiv al cunoașterii la nivelul treptei raționale, încercînd să înlocuiască cercetarea științifică a realității cu analiza formală a sensului cuvintelor. • /<rus. ***семантицизм***.

semanticíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (*filos.*) (Adept) al semanticismului. • pl. *-iști, -iste.* /<engl. ***semanticist***.

semantísm *s.n.* (*lingv.*) Sens lexical, structură semantică. ◆ Ext. Semantică. • /<fr. ***sémantisme***.

semasio- v. sema-.

semasiológ, -ă *s.m., s.f.* (*lingv.*) Lingvist specialist în semasiologie; semantician. • sil. *-si-o-.* pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***sémasiologue***.

semasiológic, -ă *adj.* (*lingv.*) Care aparține semasiologiei sau sensului lexical; care se referă la semasiologie sau la sensul lexical; semantic. • sil. *-si-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***sémasiologique***.

semasiológie *s.f.* (*lingv.*) **1** Disciplină lingvistică ce se ocupă cu studiul sensurilor cuvintelor din punct de vedere descriptiv, comparativ și istoric; semantică. **2** Metodă de cercetare în lexicologie, care, plecînd de la semnificant, se ocupă cu studiul semnificatului; studiu bazat pe această metodă. • sil. *-si-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***sémasiologie***; cf. gr. *σημασία* „semn; semnificație", *λόγος* „studiu".

semăluí *vb. IV. tr., refl.* (*reg.*) A (se) asemăna, a (se) compara. *Mă semăluie cu tine* (POP.). • prez.ind. *semălui.* /***seamă*** + *-ălui*; cf. magh. *számolni*.

semănă[1] *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică semințe*) A pune sau a arunca în pămîntul pregătit în prealabil, la anumite adîncimi, pentru a face să încolțească și să răsară; a însămînța. *El semăna în toți anii un petec de cînepă* (VLAH.). ◇ Expr. *A semăna neghină* (*în urechile cuiva*) v. neghină. *Seamănă, dar nu răsare* v. răsări. *A semăna revărsat* v. revărsat. ◇ Fig. *Să semănăm sufletului sămînță sufletească* (COR.). ◆ (*inv.*) A vîrî în pămînt, a îngropa. ◆ (*pop.*) A arunca boabe de grîu, bomboane, bani, stafide etc. în direcția unei persoane de Anul Nou sau la o nuntă, însoțind gestul și de o urare. **2** Analog. A pune din loc în loc; a presăra, a împrăștia, a risipi. *Rătăci îndelung în locul îngrădit, semănat cu morminte* (GÎRL.). **3** Fig. (*compl. indică idei, principii, teorii, metode etc.*) A răspîndi, a propaga. ◆ (*compl. indică învățături morale, concepții, doctrine etc.*) A propovădui. *Întorcîndu-ne spre tîrgurile de afară, ne silim să sămănăm cuvîntu pretutindene ca grîul* (AX.). **4** Fig. (*compl. indică stări, sentimente etc. de ură, de spaimă etc.*) A împrăștia, provocînd efecte negative. *Petru... se puse în capul călărimii... sămănînd spaima cu ochii și moartea cu brațul* (GAN.). • prez.ind. *sémăn.* și (*pop.*) *sămănă vb. I.* / lat. ***seminare***.

semănă[2] *vb. I. intr.* **1** (*mai ales cu determ. introduse prin prep. „cu" sau în dat.*) A avea înfățișare sau trăsături, calități, defecte comune cu cineva sau cu ceva, a fi asemănător cu cineva sau cu ceva; a se asemui, a se asemăna. *Seamănă bunului său care a fost grenadir* (C. NEGR.). ◇ Expr. *A semăna* (cu cineva sau cuiva) *bucățică ruptă* (sau *tăiată*) = a semăna perfect cu cineva, a fi leit cu altul. *Îți seamănă ție, ruptă bucățică* (CR.). *A semăna leit* (sau *leit-poleit*) (cu cineva sau ceva) v. leit. *A semăna* (cu cineva) *ca două picături* (*de apă*) v. picătură. **2** A părea, a arăta, a face impresia de... *După port nu semăna a fi negustor* (CAR.). • prez.ind. *sémăn.* / lat. ***similare***.

semănáre[1] *s.f.* Acțiunea de *a semăna* și rezultatul ei; semănat. ◇ Fig. *Menirea educațiunii: semănarea și cultura ideilor sănătoase și bunelor sentimente* (CAR.). • pl. *-ări.* și (*pop.*) *sămănáre s.f.* /v. ***semăna***.

semănáre[2] *s.f.* (*înv.*) Asemănare. *Semănarea ei cu fiica lui* (ASACHI). • pl. *-ări.* /v. ***semăna***.

semănát[1] *s.n.* Semănare; însămînțare. *I-au plăcut mai mult lucrurile muierești: săpatul, pologul, căratul, semănatul!* (REBR.). ◇ *Păstrăv semănat* v. păstrăv. ◆ Urare de Anul Nou, la nuntă etc. însoțită de aruncarea unor boabe de grîu, de orez etc. în direcția persoanei căreia i se adresează urarea. *Copiii mergeau cu semănatul.* • pl. *-uri.* și (*pop.*) *sămănát s.n.* /v. ***semăna***.

semănát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre semințe sau despre plante*) Care a fost pus în pămînt (pregătit special) pentru a încolți, a se dezvolta și a rodi. **2** (*despre terenuri agricole pregătite special*) În care au fost puse semințele sau plantele necesare obținerii unei culturi. **3** Fig. (*despre idei, principii, teorii, metode etc.*) Care a fost răspîndit, propagat. ◆ (*despre învățături morale, concepții, doctrine etc.*) Propovăduit. • pl. *-uri.* și (*pop.*) *sămănát, -ă adj.* /v. ***semăna***.

semănátor, -oáre *s.m., s.f.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care seamănă. *Păsește-n țarină semănătorul* (VLAH.). ◆ Fig. Propovăduitor. *Ibrăileanu n-a fost din semănătorii de idei fără ardoare și fără temperament* (RALEA). **2** *s.f.* Mașină agricolă cu tracțiune animală sau mecanică cu care se introduc semințele în sol, la o adîncime specifică, repartizîndu-le uniform. • pl. *-ori, -oare.* și (*pop.*) *sămănátór, -oáre s.m., s.f.* /***semăna*** + *-ător*

semănătorísm *s.n.* v. sămănătorism.

semănătoríst, -ă *adj., s.m., s.f.* v. sămănătorist.

semănătúră *s.f.* **1** Însămînțare, semănare. *Spunea moldoveanului de la semănătura întîia* (SADOV.). **2** Colect. Plante care au fost semănate, care au răsărit din sămînța semănată; ext. teren agricol semănat. *Pe poale se-ntind semănături, imașuri și livezi* (VLAH.). • pl. *-i.* și (*pop.*) *sămănătúră s.f.* /***semăna*** + *-ătură*.

semeio- v. semio-.

semeiologíe *s.f.* v. semiologie.

semém *s.n.* (*lingv.*) Unitate de semnificație a unui cuvînt formată dintr-un ansamblu de seme. • pl. *-e.* /<fr. ***sémème***.

sémen[1] *s.m.* Drug de fier în patru muchii, cu vîrf ascuțit și cu mîner de lemn, folosit de pescari la spargerea gheții. • pl. *-i.* /etimol. nec.

sémen[2] *s.m.* v. seamăn.

semén-cóntra *s.n.* (*farm.*) Pulbere obținută din bobocii unor specii de pelin, folosită în tratarea ascaridiozei. • /<fr. ***semen-contra***.

semestriál, -ă *adj.* Care se referă la un semestru; care se face sau se produce în fiecare semestru; care durează un semestru. *Era greu a ține sinoade semestriale* (BARIȚ.). ◇ (*adv.*) *Taxa se plătește semestrial.* • sil. *-tri-al.* pl. *-i.* /<fr. ***semestriel***.

seméstru *s.n.* **1** Interval de șase luni consecutive; o jumătate de an. *Datornicul ceruse... o păsuire pentru primul semestru* (SADOV.). **2** O jumătate dintr-un an școlar sau universitar. *Petrecuse, în timpul studenției, două semestre la București* (BLA.). • pl. *-e.* /<fr. ***semestre***, lat. ***sēmestris*** <*sex* „șase", *mensis* „lună".

semeț, -eáță *adj.* **1** (*despre oameni*) Care are o părere exagerată despre sine; trufaș, arogant, obraznic, sfidător. *Bărbații mi se părură și mai semeți* (STANCU). ◆ (*despre manifestări, atitudini etc. ale oamenilor*) Care exprimă, care denotă îngîmfare; mîndru, orgolios; ext. obraznic. *Umbletul lui semeț, cu pieptul înainte și cu fruntea sus* (VLAH.). ◇ (*adv.*) *Spunea semeț prietenelor* (BASS.). **2** (*despre oameni*) Care este îndrăzneț, curajos; plin de avînt, de elan; avîntat. *Vînătorii sumeți sau rătăciți răscumpărau cu viața călcarea acestui loc* (ASACHI). ◆ (*despre manifestări, atitudini etc. ale oamenilor*) Care exprimă, care denotă curaj. *Ai putut lua o asemene sumeață hotărîre?* (C. NEGR.). **3** Care trezește admirație prin calități, prin grandoare etc.; mîndru, falnic, măreț. *Străjuiau pe înălțimi ruine semețe în falduri de ederă* (M. I. CAR.). • pl. *-i, -e.* și (*înv., reg.*) *simét, -eáță, sumét, -eáță adj.* /cf. sl. veche **съмѣлъць**.

semețíește *adv.* (*înv.*) **1** Cu semeție. **2** În mod semeț. • /***semeț*** + *-ește*.

semețí *vb. IV. refl.* **1** A fi plin de sine, a-și da importanță; a se mîndri, a se făli, a se îngîmfa; a deveni trufaș, arogant. *Mulți voinici se potrăcăliseră sumețindu-se cu ușurință că va scoate la capăt* (ISP.). **2** A prinde curaj, a îndrăzni; a căpăta încredere. *Unde are el norocul ăla să dea peste mine, că i-aș arăta eu lui, se sumeți Achim* (PRED.). **3** (*înv.*) A se bizui. *Tătarii sumețindu-se în numărul lor, nu băgară de seamă la această strigare* (BĂLC.). **4** (*înv., pop.*) A se răzvrăti. *Toate le-au avut omul sub stăpînirea lui, iar semețindu-se s-au schimbat* (NEAGOE). • prez.ind. *-esc.* și (*reg.*) *sumeți vb. IV.* /***semeț*** + *-i*.

semețíe *s.f.* **1** Mîndrie, fală; trufie, aroganță, îngîmfare, orgoliu. *S-a umflat de atîta semeție, ca de venin* (SADOV.). **2** Curaj, îndrăznează; avînt. *Bărbăția, vitejia, sumeția, puterea, voinicia sînt feminine, deși bărbătești* (C. NEGR.). • g.-d. *-iei.* și (*reg.*) *sumețíe s.f.* /***semeț*** + *-ie*.

semi- Elem. de compunere „jumătate de", „pe jumătate". • /<fr. ***semi-***, lat. ***semi-***.

semiacetát *s.m.* (*chim.*) Derivat monoalcoolat al zaharurilor simple. • pl. *-ți.* /<fr. ***semi-acétat***.

semiacvátic, -ă *adj.* (*bot.; despre plante*) Care trăiește parțial în apă. • pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***semiaquatisch***.

semiadaptát, -ă *adj.* Care s-a adaptat parțial. • pl. *-ți, -te.* /***semi-*** + ***adaptat***.

semiaderént, -ă *adj.* Care nu aderă în întregime, care nu se prinde bine de ceva. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***semi-adhérent***.

semiafonizáre *s.f.* (*fon.*) Afonizare parțială. • pl. *-ări.* /*semi-* + *afonizare.*
semiafumát, -ă *adj.* Care este afumat parțial. • pl. *-ți, -te.* /*semi-* + *afumat.*
semiagnóstic, -ă *adj.* Care are, în parte, caracteristicile agnosticismului. • pl. *-ci, -ce.* /*semi-* + *agnostic.*
semiamplexicául, -ă *adj.* (*bot.*; *despre frunze sesile*) Care îmbrățișează parțial tulpina sau ramurile. • sil. *-ca-ul.* pl. *-i, -e.* /<fr. *semi-amplexicaule.*
semianalfabét, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care abia știe să scrie și să citească. • pl. *-ți, -te.* /*semi-* + *analfabet.*
semianalizábil, -ă *adj.* (*despre cuv. derivate*) La care se recunoaște numai afixul. • pl. *-i, -e.* /*semi-* + *analizabil.*
semianarhíst, -ă *adj.* Care are, în parte, caracteristicile anarhismului. • pl. *-iști, -iste.* /*semi-* + *anarhist.*
semiárbore *s.m.* (*tehn.*) Arbore pe care se montează una dintre roțile motoare ale unui automobil, tractor etc. • pl. *-i.* /*semi-* + *arbore.*
semiarbúst *s.m.* (*bot.*) Plantă cu partea de jos lemnoasă și cu cea superioară ierboasă. • pl. *-ști.* /*semi-* + *arbust.*
semiarbustív, -ă *adj.* (*bot.*) Care are caracter de semiarbust, care este alcătuit din semiarbuști. • pl. *-i, -e.* /*semi-* + *arbustiv.*
semiárc *s.n.* Jumătate de arc. • pl. *-uri.* /*semi-* + *arc.*
semiarhàic, -ă *adj.* Care are, în parte, caractere arhaice. • sil. *-ha-ic.* pl. *-ci, -ce.* /*semi-* + *arhaic.*
semiarid, -ă *adj.* (*despre regiuni, ținuturi, soluri etc.*) Care are caracteristici asemănătoare, în parte, cu cele ale deșertului; subdeșertic. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. *semi-aride.*
semiarticulație *s.f.* Articulație între două piese, care permite și o deplasare relativă a acestora în lungul unei axe. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /*semi-* + *articulație*, după fr. *semi-articulation.*
semiartístic, -ă *adj.* Care are parțial caractere artistice. • pl. *-ci, -ce.* /*semi-* + *artistic.*
semiartizanát *s.n.* Sistem de muncă industrială bazat în proporție de 50% pe meseriași. • /*semi-* + *artizanat.*
semiautomát, -ă *adj.* (*despre sisteme tehnice*) Care efectuează automat numai unele dintre mișcările pe care este capabil să le execute, celelalte fiind dirijate prin intervenții din exterior; care este automatizat numai în parte, care este acționat și manual; semiautomatic. • sil. *-a-u-.* pl. *-ți, -te.* /*semi-* + *automat*, după fr. *semi-automatique.*
semiautomátic, -ă *adj.* Semiautomat. • sil. *-a-u-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. *semi-automatique.*
semiautopropulsát, -ă *adj.* (*despre proiectile*) A cărui propulsie inițială, de tip clasic, este accelerată pe parcursul traiectoriei printr-o fuzee. • sil. *-a-u-.* pl. *-ți, -te.* /<fr. *semi-autopropulsé.*
semiautopropúlsie *s.f.* Acțiune care caracterizează evoluția unui proiectil semiautopropulsat. • sil. *-a-u-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. *semi-autopropulsion.*
semiauxiliár *adj.* (*gram.*) *Verb semiauxiliar* (și *subst. n.*) = verb cu rol sintactic asemănător cu cel al verbelor auxiliare propriu-zise, dar care imprimă verbului determinat o nuanță modală, care decurge din sensul său lexical. • sil. *-a-u-*; *-li-ar.* pl. *-e.* /<fr. *semi-auxiliaire.*
semiáxă *s.f.* (*geom.*) **1** Porțiune dintr-o axă, mărginită de un punct numit origine și constituită din toate punctele axei ce se află într-o parte sau în cealaltă în raport cu originea. **2** Jumătate din lungimea axei unei curbe plane închise sau a unui corp de revoluție generat de o curbă plană închisă, cuprinsă în interiorul curbei sau al corpului respectiv. • pl. *-e.* /*semi-* + *axă.*
semibariéră *s.f.* Barieră care închide numai jumătate din lățimea unei căi de acces peste calea ferată. • sil. *-ri-e-.* /*semi-* + *barieră*, după fr. *demi-barrière.*
semibifíd, -ă *adj.* (*bot.*; *despre ligule*) Care este despicat numai pe jumătate. • pl. *-izi, -ide.* /<lat. *semibifidus.*
semibúclă *s.f.* Jumătate de buclă. • pl. *-e.* /*semi-* + *buclă.*
semibursiér, -ă *adj., s.m., s.f.* (Elev sau student) care primește doar o parte din cuantumul unei burse integrale. • sil. *-si-er.* pl. *-i, -e.* /*semi-* + *bursier.*
sémic, -ă *adj.* (*lingv.*) Care aparține semelor, care se referă la seme; care este format din seme; care ia în considerație semele. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. *sémique.*
semicabínă *s.f.* (*electron.*) *Semicabină fonică* = pupitru cu echipament audiovizual. • pl. *-e.* /*semi-* + *cabină.*
semicadénță *s.f.* (*muz.*) Încheiere a unei mișcări armonice pe acordul dominantei sau, uneori, al subdominantei. • /<it. *semicadenza.*
semicálc *s.n.* (*lingv.*) Cuvînt sau expresie în care o parte se împrumută, iar cealaltă se ia din resursele interne ale limbii; calc lingvistic parțial. • pl. *-uri.* /*semi-* + *calc.*
semicalificát, -ă *adj.* Care nu are o calificare suficientă. • pl. *-ți, -te.* /*semi-* + *calificat.*
semicaiótă *s.f.* (*arhit.*) Boltă formată dintr-o jumătate de cupolă. • pl. *-e.* /<it. *semicalotta.*
semicámgarn *s.n.* Țesătură, stofă asemănătoare camgarnului. • /*semi-* + *camgarn.*
semicarbonizáre *s.f.* (*chim.*) Proces de descompunere termică a cărbunelui la temperaturi de cca 500-600° C în absența aerului, prin care se obțin semicocs, gudron și gaze; semicocsificare, semidistilare. • pl. *-ări.* /*semi-* + *carbonizare.*
semicartilaginós, -oásă *adj.* Care este parțial cartilaginos. • pl. *-oși, -oase.* /*semi-* + *cartilaginos.*
semicentenár *s.n.* Jumătatea unui centenar, împlinirea a cincizeci de ani de la producerea unui eveniment. ◆ Celebrarea acestui eveniment. • pl. *-e.* /*semi-* + *centenar.*
semicentrál, -ă *adj.* Care este situat în apropierea centrului unei localități mari. • pl. *-i, -e.* /*semi-* + *central.*
semicérc *s.n.* **1** (*geom.*) Arc de cerc subîntins de un diametru; figură geometrică formată dintr-o jumătate de cerc. *Într-un semicerc de vreo cinci pași, locul... rămăsese gol* (REBR.). ◇ Loc.adv. *În semicerc* = în formă de arc de cerc. *Lumea pestriță, de toate treptele, stă în semicerc* (CĂR.). **2** (*sport*) Linie care trasează și delimitează o suprafață semicirculară privilegiată de reguli speciale de joc (la handbal, baschet etc.). **3** Analog. Șir de ființe, lucruri etc. dispuse în formă de semicerc; linie, mișcare arcuită. *Atunci o prinde cu cleștele, face cu ea un semicerc roșu pînă la nicovală* (AGÂR.). • pl. *-uri.* /*semi-* + *cerc*, după fr. *demi-cercle.*
semicíclic, -ă *adj.* Care durează o jumătate de ciclu; care se referă la o jumătate de ciclu. • pl. *-ci, -ce.* /*semi-* + *ciclic.*
semicilíndric, -ă *adj.* Care are formă de semicilindru. • pl. *-ci, -ce.* /*semi-* + *cilindric*, după fr. *hémicylindrique.*
semicilíndru *s.m.* Cilindru secționat pe jumătate. • pl. *-i.* /*semi-* + *cilindru.*
semicirculár, -ă *adj.* Care este în formă de semicerc; semiciclic. *Curățau noroiul de-a lungul păreților semicirculari* (ARGH.). ◇ (*anat.*) *Canale semicirculare* = cele trei canale care alcătuiesc partea superioară a urechii interne. • pl. *-i, -e.* /<fr. *semi-circulaire.*
semicivilizát, -ă *adj.* Care are un nivel insuficient de civilizație. *Peste tot, aerul indiscret al lumei semicivilizate* (D. ZAMF.). • pl. *-ți, -te.* /*semi-* + *civilizat.*
semicivilizáție *s.f.* (Stare de) civilizație incompletă, parțială, insuficientă. • g.-d. *-iei.* /*semi-* + *civilizație.*
semiclandestín, -ă *adj.* Care este parțial clandestin. • pl. *-i, -e.* /*semi-* + *clandestin.*
semiclandestinitáte *s.f.* Calitate a ceea ce este semiclandestin. • /*semi-* + *clandestinitate.*
semiclásic, -ă *adj.* Care este sau a devenit parțial clasic. • pl. *-ci, -ce.* /*semi-* + *clasic.*
semicoagulánt, -ă *adj.* Care este coagulant numai în parte. • sil. *-co-a-.* pl. *-ți, -te.* /*semi-* + *coagulant.*
semicoárdă *s.f.* (*geom.*) Jumătate de coardă. • pl. *-e.* /*semi-* + *coardă.*
semicócs *s.n.* Produs solid obținut prin semicarbonizarea huilei sau a cărbunilor inferiori, întrebuințat drept combustibil sau la fabricarea cocsului metalurgic. • pl. *-uri.* /*semi-* + *cocs*, după fr. *semi-coke.*
semicocsificáre *s.f.* Semicarbonizare. • pl. *-ări.* /*semi-* + *cocsificare.*
semicoloánă *s.f.* (*arhit.*) Coloană care are jumătate de diametru îngropat în zid; coloană secționată pe jumătate; coloană andosată. • pl. *-e.* /*semi-* + *coloană*, după fr. *demi-colonne.*
semicoloniál, -ă *adj.* (*despre state*) Care este în stare, în condiții de semicolonie. • sil. *-ni-al.* pl. *-i, -e.* /*semi-* + *colonial*, după engl. *semicolonial.*
semicoloníe *s.f.* Stat formal independent, dar care, de fapt, este dependent, din punct de vedere economic și politic, de un stat străin. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /*semi-* + *colonie.*
semicomandát, -ă *adj.* (*despre apartamente*) Care este compus dintr-o cameră separată și o alta de trecere. • pl. *-ți, -te.* /*semi-* + *comandat.*
semicomplicitáte *s.f.* Complicitate parțială. *Tăcerea ar fi fost o semicomplicitate* (ARGH.). • pl. *-ăți.* /*semi-* + *complicitate.*
semiconductór, -oáre *s.m., adj.* **1** *s.m.* Material solid, cristalin a cărui conductibilitate electrică este mai slabă decît cea a conductoarelor (metalelor) și mai bună decît cea a izolatoarelor (dielectricilor), care se utilizează în construcția diodelor și tranzistoarelor, a pilelor fotovoltaice, a laserelor cu joncțiune, a detectoarelor de radiații nucleare etc., permițînd microminiaturizarea aparatelor electronice și de automatizări. ◆ Ext. Component electronic activ. **2** *adj.* (*despre materiale*) Care are o rezistență electrică relativ mare în raport cu aceea a metalelor, dar mai mică în raport cu aceea a materialelor izolante; cu însușiri de semiconductor. ◆ (*despre dispozitive*) Care este bazat pe utilizarea semiconductoarelor. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. *semi-conducteur.*
semiconsérvă *s.f.* Produs alimentar preparat prin procedeele obișnuite de conservare (sărare, afumare etc.), dar cu o durată de păstrare mai mică decît a conservelor. • pl. *-e.* /<fr. *semi-conserve.*
semiconsoánă *s.f.* (*fon.*) Sunet intermediar între vocală și consoană, cu însușiri comune amîndurora; semiconsonantă; semivocală. • pl. *-e.* /<fr. *semi-consonne.*
semiconsonántă *s.f.* (*fon.*) Semiconsoană. • pl. *-e.* /*semi-* + *consonantă.*
semicontínuu, -uă *adj.* Care este parțial continuu. • pl. *-i, -e.* /*semi-* + *continuu.*
semicretín, -ă *adj., s.m., s.f.* (*psih.*) (Persoană) cu deficiențe mintale, de tipul cretinismului. • pl. *-i, -e.* /<it. *semicretino.*
semicretinísm *s.n.* (*psih.*) Formă ușoară de cretinism. • /*semi-* + *cretinism.*
semicristál *s.n.* Cristal de calitate inferioară; sticlă compusă din silice, oxid de plumb, barită, var și sodă. • pl. *-e.* /*semi-* + *cristal*, după fr. *semi-cristal.*
semicúlt, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care este semidoctă, care are puțină cultură. • pl. *-ți, -te.* /*semi-* + *cult.*
semicultísm *s.n.* Semidoctism. • /*semicult* + *-ism.*
semiculturál, -ă *adj.* Care are parțial caracter cultural. • pl. *-i, -e.* /*semi-* + *cultural.*
semicultúră *s.f.* Cultură superficială, spoială de cunoștințe. • /*semi-* + *cultură.*
semidecomandát, -ă *adj.* (*despre apartamente*) Care este parțial decomandat, care are o cameră de trecere. • pl. *-ți, -te.* /*semi-* + *decomandat.*
semidehiscént, -ă *adj.* (*bot.*; *despre fructe*) Care este pe jumătate dehiscent. • pl. *-ți, -te.* /<fr. *semi-déhiscent.*
semidemontábil, -ă *adj.* Care este parțial demontabil. • pl. *-i, -e.* /*semi-* + *demontabil.*
semideponént *adj.* (*gram.*) *Verb semideponent* = (*în latină*) verb activ ca sens, care se conjugă la timpurile și la modurile derivate din tema prezentului după diateza activă, iar la celelalte după diateza pasivă. • pl. *-e.* /<fr. *sémidéponent.*
semideschís, -ă *adj.* Care este pe jumătate sau parțial deschis. • pl. *-și, -se.* /*semi-* + *deschis.*
semideșért *s.n.* (*geogr.*) Regiune de tranziție între stepă (sau savană) și deșert, cu vegetație rară, formată din ierburi (mai ales graminee) și din semiarbuști, adaptată la uscăciune, care este caracteristică pentru Asia Centrală, Peninsula Arabică, N și S Africii, America și Australia. • pl. *-uri.* /*semi-* + *deșert*, după engl. *semidesert.*
semideșértic, -ă *adj.* Care este format din semideșert; care aparține deșertului, care se referă la deșert. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. *semi-désertique.*
semidiamétru *s.n.* Jumătate de diametru. ◇ *Semidiametru aparent* = unghiul sub care se vede de pe Pământ jumătate din diametrul discului Soarelui, al Lunii sau al altei planete. • sil. *-di-a-.* pl. *-e.* /*semi-* + *diametru*, după fr. *semidiamètre.*
semidiferență *s.f.* (*mat.*) Jumătate a unei diferențe. • pl. *-e.* /*semi-* + *diferență.*
semidigerát, -ă *adj.* Care a fost digerat doar pe jumătate. • pl. *-ți, -te.* /*semi-* + *digerat.*
semidistánță *s.f.* Distanță mijlocie. • pl. *-e.* /*semi-* + *distanță.*

semidistiláre *s.f.* Semicarbonizare. • pl. *-ări.* /***semi-*** + ***distilare***, după fr. *semidistillation.*

semidiúrn, -ă *adj.* (*despre fenomene*) Care durează (aproximativ) 12 ore. <> *Maree semidiurnă* = maree caracterizată prin producerea alternativă în 24 de ore a două maree înalte şi două joase. • sil. *-di-urn.* pl. *-i, -e.* /***semi-*** + ***diurn***, după engl. *semi-diurnal*, fr. *demi-diurne.*

semidóct, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care are o cultură superficială, dar care se crede cult; (persoană) puţin instruită; semicult; semiintelectual. *Un semidoct ajuns întîmplător într-un cerc de savanţi* (PER.). • pl. *-ţi, -te.* /***semi-*** + ***doct***, după it. *semidotto.*

semidoctísm *s.n.* Stare de semidoct; ext. cultură superficială; semidocţie; semicultism. • /***semidoct*** + ***-ism.***

semidocţíe *s.f.* Semidoctism. • g.-d. *-iei.* /***semidoct*** + ***-ie.***

semidreáptă *s.f.* (*geom.*) Mulţimea punctelor unei drepte situate de aceeaşi parte a unui punct al ei. • pl. *-e.* /***semi-*** + ***dreaptă***, după fr. *demi-droite.*

semidunétă *s.f.* (*mar.*) Suprastructură la pupa unei nave, cu înălţimea mai mică decît duneta. • pl. *-e.* /***semi-*** + ***dunetă.***

semidúr, -ă *adj.* (*anat.*) *Ţesut semidur* = ţesut cu o duritate medie. • pl. *-i, -e.* /***semi-*** + ***dur.***

semielástic, -ă *adj.* Care este parţial elastic. • pl. *-ci, -ce.* /***semi-*** + ***elastic.***

semierudít, -ă *adj.* Care denotă o erudiţie redusă, superficială. • pl. *-ţi, -te.* /***semi-*** + ***erudit.***

semifabricát, -ă *adj., s.n.* (Produs) prefabricat. • pl. *-ţi, -te.* /***semi-*** + ***fabricat***, după fr. *demi-fabriqué.*

semifantástic, -ă *adj.* Care este parţial fantastic. • pl. *-ci, -ce.* /***semi-*** + ***fantastic.***

semifeudál, -ă *adj.* Care prezintă o parte din caracteristicile feudalismului. *Geanta lui Dănuţ îi dădea un iz... semifeudal* (TEOD.). • sil. *-fe-u-.* pl. *-i, -e.* /***semi-*** + ***feudal.***

semifiguráţie *s.f.* Rol de mică întindere şi importanţă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***semi-*** + ***figuraţie.***

semifílm *s.n.* (*iron.*) Film de o calitate îndoielnică. • pl. *-e.* /***semi-*** + ***film.***

semifín, -ă *adj.* Care este de fineţe mijlocie, redusă. • pl. *-i, -e.* /***semi-*** + ***fin***, după fr. *demi-fin.*

semifinálă *s.f.* Fază a unei competiţii (sportive) care precedă finala şi în care se selecţionează echipele sau participanţii la finală. • pl. *-e.* /***semi-*** + ***finală***, după fr. *demi-finale*, engl. *semi-final.*

semifinalíst, -ă *s.m., s.f.* Persoană calificată în etapele succesive ale unei competiţii (sportive), pînă la semifinală; participant la o semifinală. • pl. *-işti, -iste.* /***semi-*** + ***finalist***, după engl. *semifinalist.*

semifinisát, -ă *adj.* (*despre produse industriale etc.*) Care nu este definitivat pentru a fi pus în funcţie sau în vînzare. • pl. *-ţi, -te.* /***semi-*** + ***finisat.***

semifinít, -ă *adj.* (*despre produse industriale etc.*) Care este în curs de prelucrare definitivă pentru a fi comercializat. • pl. *-ţi, -te.* /***semi-*** + ***finit***, după fr. *semi-fini.*

semifluíd, -ă *adj.* (*şi subst. n.*) Care este parţial fluid. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***semi-fluide.***

semifolclóric, -ă *adj.* Care este parţial folcloric. • pl. *-ci, -ce.* /***semi-*** + ***folcloric.***

semifónd *s.n.* (*sport*) Probă sportivă (de atletism, nataţie, ciclism etc.) care se dispută pe distanţe medii. • /***semi-*** + ***fond***, după fr. *demi-fond.*

semifondíst, -ă *s.m., s.f.* (*sport*) Persoană specializată în probe sportive clasice pe distanţe medii; participant la o probă de semifond. • pl. *-işti, -iste.* /***semifond*** + ***-ist.***

semigamopetál, -ă *adj.* (*bot.*) Care are petalele concrescute numai în partea lor inferioară. • pl. *-i -e.* /<fr. ***semi-gamopétale.***

semigarsoniéră *s.f.* Garsonieră foarte mică. • sil. *-ni-e-.* pl. *-e.* /***semi-*** + ***garsonieră.***

semigenerál, -ă *adj.* Care este aproape general. • pl. *-i, -e.* /***semi-*** + ***general.***

semigréu, -greá *adj., s.m.* (*sport*) **1** *adj. Categorie semigreea* (*şi subst. f.*) = categorie în care intră boxerii cu greutatea între 75 şi 81 kg, halterofilii cu greutatea între 90 şi 100 kg şi luptătorii cu greutatea între 90 şi 100 kg. **2** *s.m.* Sportiv care aparţine categoriei semigrele. • pl. *-ei, -ele.* /***semi-*** + ***greu***, după fr. *mi-lourd.*

semigrúp *s.n.* (*mat.*) Mulţime în care fiecărei perechi de elemente i se asociază un element din aceeaşi mulţime (produsul lor); monoid. • /***semi-*** + ***grup***, după fr. *demi-groupe.*

semiimbecíl, -ă *adj.* Care este pe jumătate imbecil; semicretin. • pl. *-i, -e.* /***semi-*** + ***imbecil.***

semiinconştiénţă *s.f.* Stare de relativă inconştienţă. • sil. *-şti-en-.* /***semi-*** + ***inconştienţă.***

semiindustrializá *vb. I. tr.* A transforma, prin prelucrare parţială, în produs alimentar. • sil. *-tri-a-.* prez.ind. *-ez.* /***semi-*** + ***industrializa.***

semiindustrializáre *s.f.* Acţiunea de *a semiindustrializa* şi rezultatul ei. • sil. *-tri-a-.* pl. *-ări.* /v. ***semiindustrializa.***

semiindustrializát, -ă *adj.* (*despre produse alimentare*) Care rezultă în urma procesului de semiindustrializare. • sil. *-tri-a-.* pl. *-ţi, -te.* /v. ***semiindustrializa.***

semiindústrie *s.f.* Ramură a producţiei materiale şi a economiei în cadrul căreia produse ale naturii sînt transformate parţial în produse industriale. • /***semi-*** + ***industrie.***

semiinelár, -ă *adj.* Care este parţial inelar. • pl. *-i, -e.* /***semi-*** + ***inelar.***

semiinstinctív, -ă *adj.* Care este parţial instinctiv. • pl. *-i, -e.* /***semi-*** + ***instinctiv.***

semiintelectuál, -ă *s.m., s.f.* Semidoct. • sil. *-tu-al.* pl. *-i, -e.* /***semi-*** + ***intelectual.***

semiinternát *s.n.* Instituţie anexă a unei şcoli, care asigură masa de prînz şi pentru elevii externi. • pl. *-e.* /***semi-*** + ***internat.***

semiînălţíme *s.f.* Înălţime mijlocie. • /***semi-*** + ***înălţime.***

semiînchís, -ă *adj.* (*despre spaţii*) Care este parţial închis. • pl. *-şi, -se.* /***semi-*** + ***închis.***

semiîntunéric *s.n.* Lumină slabă; (stare de) semiobscuritate. *Flăcările acum nu mai erau aşa de frumoase ca înainte, în semiîntuneric* (AGÂR.). • /***semi-*** + ***întuneric.***

semijobén *s.n.* Joben cu calota scundă. • pl. *-uri.* /***semi-*** + ***joben.***

semilacústru, -ă *adj.* (*despre aşezări omeneşti*) Care este situat atît pe apă, cît şi pe uscat. • pl. *-ştri, -ustre.* /***semi-*** + ***lacustru.***

semilaminát, -ă *adj.* Care este laminat parţial. • pl. *-ţi, -te.* /***semi-*** + ***laminat.***

semilegál, -ă *adj.* Care este conform parţial cu prevederile legii, în spiritul legilor. ◆ Spec. Cu regim de semilegalitate. • pl. *-i, -e.* /***semi-*** + ***legal.***

semilegalitáte *s.f.* Situaţie, fapt semilegal. • /***semilegal*** + ***-itate.***

semilemnós, -oásă *adj.* Care este pe jumătate lemnos. • pl. *-oşi, -oase.* /***semi-*** + ***lemnos.***

semilentílă *s.f.* Jumătate de lentilă. • pl. *-e.* /***semi-*** + ***lentilă.***

semilíber, -ă *adj.* (*în orînduirea sclavagistă; despre ţărani*) Care avea libertate redusă, parţială. • pl. *-i, -e.* /***semi-*** + ***liber.***

semilichíd, -ă *adj., s.n.* (Substanţă) care este numai pe jumătate lichidă; (substanţă) vîscoasă. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***semi-liquide.***

semiliterár, -ă *adj.* Care este în parte literar. • pl. *-i, -e.* /***semi-*** + ***literar.***

semilucíd, -ă *adj.* Care este parţial lucid. • pl. *-izi, -ide.* /***semi-*** + ***lucid.***

semiluciditáte *s.f.* Stare de luciditate parţială. • /***semilucid*** + ***-itate.***

semilunár, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* Care este în formă de semilună. *Bărci şi corăbii lunecă lin, cu pînze semilunare* (TEOD.). **2** *adj., s.n.* (*anat.*) (Os scurt) al carpului. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***semi-lunaire.***

semilúnă *s.f.* **1** Parte a discului lunii, în formă de semicerc, luminată de soare în timpul uneia dintre fazele astrului; luna privită în faza primului şi a ultimului pătrar. *Era tîrziu de tot cînd apăru o semilună scînteietoare* (BART). **2** Analog. (Parte a unui) obiect în formă de semilună. *Tic-tacul ceasornicului atîrnat de cîrligul unei semilune de alamă* (TEOD.). ◆ (*mar.*) Piesă semicirculară care se fixează pe coloana bompresului. **3** Semn simbolic al islamismului, reprezentînd forma pe care o are luna în faza primului pătrar. *Coborî în cabină şi se întoarse cu un steag roşu împodobit cu semiluna albă* (TUD.). ◆ Fig. Imperiul Otoman; mahomedanismul. *Nu lăsau puterea semilunii să-şi întindă mai departe valurile-i cotropitoare* (VLAH.). • pl. *-i,* (*inv.*) *-e.* /***semi-*** + ***lună***, după fr. *demi-lune.*

semimanuál, -ă *adj.* Care este lucrat parţial cu mîna. • sil. *-nu-al.* pl. *-i, -e.* /***semi-*** + ***manual.***

semimarée *s.f.* Stadiu în desfăşurarea fenomenului de maree în care nivelul apei se află la o înălţime egală cu jumătatea amplitudinii mareei. • /***semi-*** + ***maree***, după fr. *demi-marée.*

semimát, -ă *adj.* Care este parţial mat. • pl. *-ţi, -te.* /***semi-*** + ***mat***, după engl. *semimat.*

semimecánic, -ă *adj.* Care este pe jumătate mecanic. • pl. *-ci, -ce.* /***semi-*** + ***mecanic.***

semimetál *s.n.* (*chim.*) Element chimic cu proprietăţi caracteristice atît metalelor, cît şi nemetalelor, făcînd astfel trecerea între cele două clase de substanţe. • pl. *-e.* /***semi-*** + ***metal***; cf. fr. *demi-métale.*

semimetálic, -ă *adj.* (Care are proprietăţi) de semimetal; care este făcut din semimetal. • pl. *-ci, -ce.* /***semi-*** + ***metalic***, după fr. *demi-metallique.*

semimezofític, -ă *adj.* Care este de uscăciune moderată; care face trecerea de la mezofitic la xerofitic. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***semi-mésophytique.***

semimigratór, -oáre *adj.* (*iht.; despre peşti*) Care migrează adînc în interiorul apelor dulci, deplasîndu-se din bălţi în rîuri şi invers, ori dintr-un rîu într-altul. • pl. *-ori, -oare.* /***semi-*** + ***migrator.***

semimijlociu, -íe *adj., s.m.* (*sport*) **1** *adj. Categorie semimijlocie* (*şi subst. f.*) = categorie în care intră boxerii cu greutatea între 63, 5 şi 70 kg, halterofilii cu greutatea între 81 şi 100 kg şi luptătorii între 74 şi 82 kg. **2** *s.m.* Sportiv care aparţine categoriei semimijlocii. • pl. *-ii.* /***semi-*** + ***mijlociu***, după fr. *mi-moyen.*

semimilenár, -ă *adj.* Care datează de o jumătate de mileniu. • pl. *-i, -e.* /***semi-*** + ***milenar.***

semimilitár, -ă *adj.* Care este pe jumătate militar. • pl. *-i, -e.* /***semi-*** + ***militar.***

semimobíl, -ă *adj.* Care este pe jumătate mobil. • pl. *-i, -e.* /***semi-*** + ***mobil.***

semimonopól *s.n.* Monopol parţial. • pl. *-uri.* /***semi-*** + ***monopol.***

semimúscă *adj., s.m.* (*sport*) **1** *adj. Categorie semimuscă* (*şi subst. f.*) = categorie în care intră boxerii între 45 şi 48 kg. **2** *s.m.* Sportiv care aparţine categoriei semimuscă. • /***semi-*** + ***muscă.***

seminál, -ă *adj.* **1** (*bot.*) Care se referă la sămînţa plantelor. **2** (*anat.*) Care aparţine spermei, care se referă la sperma. *Absenţa glandelor seminale interzice reproducerea vieţii* (TEOD.). <> *Vezicule seminale* v. veziculă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***séminal***, lat. ***seminalis***, ***-e*** <*sēmen, -inis* „sămînţă".

seminár *s.n.* **1** Formă de activitate didactică în învăţămîntul superior, avînd drept scop fixarea şi aprofundarea cunoştinţelor transmise studenţilor prin prelegeri, însuşirea tehnicilor de studiu individual şi de cercetare ştiinţifică, dezvoltarea inteligenţei şi a intereselor lor cognitive, pe baza discuţiilor, referatelor, exerciţiilor, analizelor ştiinţifice pe teme de specialitate etc. *La cursurile universitare, şi îndeosebi la seminare, venea cu religiozitate* (CĂL.). <> *Seminar pedagogic* = stagiu practic obligatoriu pentru absolvenţii unei facultăţi care îşi alegeau cariera didactică. *Seminar internaţional* = reuniune internaţională consacrată dezbaterii de către experţi a unei teme de interes specific. **2** Cerc de studii pe lîngă o organizaţie de partid, o organizaţie de masă sau o instituţie, care are ca scop ridicarea calificării profesionale a membrilor săi sau pregătirea lor ideologică. **3** (şi *seminar teologic*) Şcoală de grad mediu pentru pregătirea preoţilor. *Are doi băieţi la seminar* (STANCU). ◆ Totalitatea cadrelor didactice şi a elevilor acestei şcoli. ◆ Ext. Facultate de teologie. • pl. *-ii, -e.* g.-d. *-iei.* /***semi-*** + ***-ar*** *s.n.*, *siminárie s.f.* /<lat. ***seminarium***, fr. ***séminaire.***

seminariál, -ă *adj.* Care aparţine seminarului, care se referă la seminar; seminaristic. *Îl pofti pe arhitect în cabinetul tău seminarial* (CĂL.). • sil. *-ri-al.* pl. *-i, -e.* /***seminar*** + ***-(i)al.***

seminariát *s.n.* Timpul în care un elev urmează cursurile unui seminar. • sil. *-ri-at.* /<germ. ***Seminariat.***

seminaríst *s.m.* Elev al unui seminar. *Trei buni seminarişti cîntaseră intrarea în liturghie* (ARGH.). • pl. *-işti.* şi *siminaríst s.m.* /<fr. ***séminariste.***

seminarístic, -ă *adj.* Seminarial. • pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***seminaristisch.***

seminarizá *vb. I. tr.* A prelucra, în cadrul unui seminar, materia de studiu (predată la curs), o prelegere etc. ◆ A pune în discuție, organizat, o problemă. • prez.ind. *-ez.* /***seminar*** + *-iza.*

seminarizáre *s.f.* Acțiunea de *a seminariza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***seminariza.***

seminatural, -ă *adj. Gospodărie seminaturală* = gospodărie țărănească apropiată de starea gospodăriilor din faza economiei naturale, care nu poate beneficia de tehnica modernă. • pl. *-i, -e.* /<it. ***seminaturale.***

seminație *s.f.* (*bot.*) Împrăștiere naturală sau artificială și germinare spontană a semințelor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***sémination.***

seminazalitáte *s.f.* (*fon.*) Nazalitate parțială. • /***semi-*** + ***nazalitate.***

semincér *s.m.* **1** (*silv.*) Arbore forestier selecționat special pentru producerea de semințe în vederea regenerării artificiale și naturale a suprafeței din jur; plante lăsate neculese odată cu restul recoltei, pentru a servi ca plante de sămînță. *Nu-s semincerii pădurii de pe coastă* (SADOV.). **2** Lot dintr-o cultură agricolă destinat producerii semințelor, pentru asigurarea materialului necesar însămînțărilor. ◇ (*adj.*) *Lot semincer.* **3** (*reg.*) Știulete de porumb nedezghiocat, păstrat pentru sămînță. • pl. *-i.* /***sămînță*** + *-ar.*

semincioáră *s.f.* Dim. al lui *sămînță. Păpuși cu ochi de semincioare de mac* (SADOV.). • pl. *-e.* /***sămînță*** + *-ioară.*

semini- Elem. de compunere „sămînță". • și *semino-.* /<fr. ***sémini-***, ***sémino-***; cf. *sēmen, -inis* „sămînță".

seminícol, -ă *adj.* (*biol.*) Care se dezvoltă pe sau în semințe. • pl. *-i, -e-* /<fr. ***séminicole.***

seminífér, -ă *adj.* (*anat.*) *Canal seminifer* = fiecare dintre micile canale glandulare situate în testicul, care transportă spontan sperma. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***séminifère***; cf. *sēmen, -inis* „sămînță", *ferre* „a purta, a produce".

seminifórm, -ă *adj.* Care este de forma semințelor. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***séminiforme.***

seminivór, -ă *adj.* (*biol.*) Care se hrănește cu semințe. • pl. *-i, -e.* /***semini-*** + *-vor.*

semino- v. semini-.

seminogenéză *s.f.* (*biol.*) Proces de transformare, după fecundație, a ovulului în semințe. • /***semino-*** + ***geneză.***

seminologíe *s.f.* (*bot.*) Ramură a botanicii care se ocupă cu studiul semințelor. • g.-d. *-iei.* /***semino-*** + *-logie*; cf. *sēmen, -inis* „sămînță", gr. *λόγος* „studiu".

seminóm *s.n.* (*med.*) Tumoare malignă a glandei seminale (testicul sau ovar). • pl. *-oame.* /<fr. ***séminome.***

seminomád, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care se află în stare de seminomadism. • pl. *-zi, -de.* /<fr. ***semi-nomade.***

seminomadísm *s.n.* Mod de viață (practicat mai ales la marginea deșerturilor) care îmbină creșterea vitelor cu o agricultură sporadică. • /<fr. ***semi-nomadisme.***

seminténie *s.f.* **1** (*înv.*) Descendent. **2** (*înv., reg.*) Semințe, neam. *O semințenie de oameni din acest soi, numită „Sandu"* (POP.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***sămînță*** + *-enie.*

semințerie *s.f.* Prăvălie unde se vînd semințe de flori și de legume. *Firmele de semințerii* (CE. PETR.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***sămînță*** + *-ărie.*

semințíe *s.f.* **1** Neam, naționalitate, popor; gen (uman). *De aceea ne bat toate semințiile pămîntului* (AGÂR.). **2** Totalitatea persoanelor înrudite între ele prin sînge sau prin alianță; neam, spiță, viță. *Cu timpul o să găsească cineva din seminția noastră comoara* (STANCU). **3** (*înv.*) Descendent. ◆ Colect. Totalitatea urmașilor care au același străbun. *Vlădicul ce va avea rude și semenții de pre nașterea lui ca un om ce ieste* (CRON.). **4** (*arh.*) Trib. *Ieșirile împăratului la război se făceau cu alaiul lor înfricoșat, de care se cutremurau semințiile varvarilor* (SADOV.). **5** Rasă, specie de animale. *Dau semnalul și pornesc cu urdiile de crapi și celelalte seminții dunărene după ei* (VOIC.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***sămînță*** + *-ie.*

semințiș *s.n* (*silv.*) Suprafață dintr-o pădure ocupată cu puieți de arbori forestieri, răsăriți în mod natural din semințe. • pl. *-uri.* /***sămînță*** + *-iș.*

seminúd, -ă *adj.* Care este dezbrăcat pe jumătate; aproape nud; gol pînă la talie. • pl. *-zi, -de.* /<it. ***seminudo.***

semio- Elem. de compunere „semn, simptom, semnal". • și *semeio-.* /<fr. ***sémio-***, ***séméio-***; cf. gr. *σημεῖον* „semn, amprentă".

semiobscúr, -ă *adj.* **1** Care este pe jumătate obscur, pe jumătate întunecat; care este insuficient luminat. *Intrară într-o odaie semiobscură* (CĂL.). **2** Fig. Care este parțial neclar, ascuns, tainic. *Din jurul lui dispăruse lumea cea semiobscură a tinereții lui* (EMIN.). • pl. *-i, -e.* /***semi-*** + ***obscur.***

semiobscuritáte *s.f.* (Stare a unui) spațiu insuficient luminat în care abia se disting obiectele; lumină slabă; penumbră, semiîntuneric. *Pe sofa sta, în semiobscuritate, o cocoană* (BRĂ.). ◆ Fig. Lipsă de renume, de faimă. • /***semi-*** + ***obscuritate.***

semioclusívă *adj.* (*fon.*) *Consoană semiocluzivă* (și *subst.f.*) = consoană africată. • pl. *-e.* /***semi-*** + ***ocluzivă***, după fr. *demi-occlusive.*

semioficiál, -ă *adj.* Care provine din surse oficiale, dar nu are caracter oficial. • sil. *-ci-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***semi-officiel.***

semiográfic, -ă *adj.* Care aparține semiografiei, care se referă la semiografie. • sil. *-mi-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***sémiographique.***

semiografíe *s.f.* Transcriere a informațiilor cartografice printr-un sistem de semne. • sil. *-mi-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***sémiographie.***

semiológ, -ă *s.m., s.f.* Specialist în semiologie. • sil. *-mi-o-.* pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***sémiologue.***

semiológic, -ă *adj.* Care aparține semiologiei, care se referă la semiologie. • sil. *-mi-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***sémiologique.***

semiologíe *s.f.* **1** (*med.*) Parte a medicinei care se ocupă cu descrierea simptomelor și a semnelor diferitelor boli, precum și a metodelor de a le pune în evidență și de a le diagnostica; simptomatologie. **2** Știință care se ocupă cu studiul semnelor utilizate în cadrul vieții sociale; semiotică. • sil. *-mi-o-.* g.-d. *-iei.* și *semeiologíe* *s.f.* /<fr. ***sémiologie, séméiologie.***

semiopác, -ă *adj.* Care este parțial opac; semitransparent. • pl. *-ci, -ce.* /***semi-*** + ***opac.***

semiopacitáte *s.f.* Calitatea de a fi parțial opac. • /***semi-*** + ***opacitate.***

semióptic, -ă *adj.* (*med.*) Care nu ajută decît parțial la vedere. • pl. *-ci, -ce.* /***semi-*** + ***optic.***

semiorbiculár, -ă *adj.* Care este semirotund. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***semi-orbiculaire***, lat. ***semiorbicularis.***

semiótic, -ă *s.f., adj.* **I** *s.f.* **1** Știință care se ocupă cu studiul semnelor, indiferent de natura lor, și al comunicării prin intermediul acestora; studiul simbolurilor; semiologie. ◆ Orientare largă răspîndită în gîndirea teoretică contemporană care se ocupă cu studiul fenomenelor și în special al faptelor de cultură ca sisteme de semnificare și procese de comunicare. **2** Ramură a logicii simbolice (matematice) care se ocupă cu studiul general al semnelor sub trei aspecte generale: *a*) pragmatic (relația semn-om); *b*) semantic (relația semn-semnificat); *c*) sintactic (relația dintre semne). **3** (*med.*) Simptomatologie, semiologie. **II** *adj.* Care aparține semioticii, care se referă la semiotică. • sil. *-mi-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***sémiotique***, engl. ***semiotics***; cf. gr. *σημειωτική*, f. lui *σημειωτικός* <*σημεῖον* „semn".

semioticián, -ă *adj.* Specialist în semiotică. • sil. *-mi-o-*; *-ci-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***sémioticièn.***

semioválˌ -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* (*despre contururi, obiecte etc.*) Care este pe jumătate oval, aproape oval. **2** *s.n.* Jumătate dintr-un oval; contur, obiect care are această formă. • pl. *-i, -e.* /***semi-*** + ***oval***, după it. *semiovale.*

semiovát, -ă *adj.* Care este pe jumătate ovat. • pl. *-ți, -te.* /***semi-*** + ***ovat***, după fr. *semiové.*

semioviform, -ă *adj.* (*bot.; despre frunze*) Care este de forma unei jumătăți de ou. • pl. *-i, -e.* /***semi-*** + ***oviform.***

semiovoíd, -ă *adj.* Care este aproape ovoid. • pl. *-izi, -ide.* /***semi-*** + ***ovoid.***

semiózăˌ *s.f.* Ramură a semioticii care se ocupă cu studiul proceselor dinamice de transfer și de transformare a simbolurilor. • sil. *-mi-o-.* /<engl. ***semiosis.***

semipalmétă *s.f.* Motiv decorativ vegetal constînd din reprezentarea frunzei de palmier în profil. • pl. *-e.* /***semi-*** + ***palmetă.***

semiparazít *s.n.* (*biol.*) Organism vegetal care, deși își poate prepara materia organică din cea minerală (prin fotosinteză), își extrage o parte din hrană (apa și sărurile minerale) din altă plantă vie. • pl. *-ți.* /***semi-*** + ***parazit***, după fr. *demi-parasite.*

semiparazitísm *s.n.* (*biol.*) Mod de viață al organismelor semiparazite. • /***semi-*** + ***parazitism***, după fr. *demi-parasitisme.*

semipelágic, -ă *adj.* Care este parțial pelagic. • pl. *-ci, -ce.* /***semi-*** + ***pelagic.***

semiperimétru *s.n.* (*geom.*) Jumătate de perimetru. • pl. *-e.* /***semi-*** + ***perimetru.***

semiperioádă *s.f.* Jumătate de perioadă. • sil. *-ri-oa-.* pl. *-e.* /***semi-*** + ***perioadă***, după fr. *demi-période.*

semipermeábil, -ă *adj.* (*despre pereți porоși, despre membrane etc.*) Care permite trecerea doar a unora dintre componentele unui amestec lichid sau gazos; care are permeabilitate redusă. • sil. *-me-a-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***semi-perméable.***

semipermeabilitáte *s.f.* Însușirea de a fi semipermeabil. • sil. *-me-a-.* /<fr. ***semi-perméabilité.***

semipiruétă *s.f.* Jumătate de piruetă. • sil. *-ru-e-.* pl. *-e.* /***semi-*** + ***piruetă***, după fr. *demi-pirouette.*

semiplán *s.n.* (*mat.*) Mulțimea punctelor dintr-un plan situate de aceeași parte a unei drepte. ◆ (*geom.*) Fiecare dintre cele două părți ale unui plan împărțit de o dreaptă oarecare. • pl. *-uri, -e.* /***semi-*** + ***plan***, după fr. *demi-plan.*

semiportál *s.n.* Semiportic. • pl. *-uri, -e.* /***semi-*** + ***portal***, după fr. *semi-portique.*

semiportíc *s.n.* (*constr.*) Aparat de ridicat cu o șină de rulare pe sol și cu alta fixată de o construcție; semiportal. • pl. *-ce, -uri.* /<fr. ***semi-portique.***

semiporțelán *s.n.* Produs ceramic intermediar între gresia ceramică fină și porțelan, întrebuințat la fabricarea pieselor pentru instalațiile sanitare. • pl. *-uri.* /***semi-*** + ***porțelan***, după engl. *semiporcelain.*

semipreparát *s.n.* Produs culinar care se vinde preparat în parte, urmînd să fie fiert, prăjit, copt etc. acasă. • pl. *-e.* /***semi-*** + ***preparat.***

semiprețiós, -oásă *adj.* (*mineral.*) *Piatră semiprețioasă* = mineral cristalizat, cu însușiri asemănătoare cu pietrele prețioase, dar mai puțin pur, transparent sau translucid, în culori variate, cu duritate mare, folosit la fabricarea bijuteriilor de mai mică valoare. • sil. *-ți-os.* pl. *-oși, -oase.* /***semi-*** + ***prețioasă***, după fr. *semi-précieux.*

semiprimitív, -ă *adj., s.m., s.f.* (Om) în parte sau într-o anumită măsură primitiv. • pl. *-i, -e.* /***semi-*** + ***primitiv.***

semiprodús *s.n.* Semifabricat. • pl. *-e.* /***semi-*** + ***produs***, după fr. *semi-produit.*

semiprofesioníst, -ă *adj.* Care este în parte profesionist. • sil. *-si-o-.* pl. *-iști, -iste.* /***semi-*** + ***profesionist.***

semiprofíl *s.n.* Loc.adv. *În semiprofil* = astfel încît să se vadă numai o parte din profil. • /***semi-*** + ***profil.***

semiproletár, -ă *s.m., s.f.* (*în terminologia marxist-leninistă*) Persoană care lucrează ca salariat într-o întreprindere capitalistă, lucrînd în același timp în gospodăria individuală. • pl. *-i, -e.* /***semi-*** + ***proletar.***

semipúnte *s.f.* (*mar.*) Porțiune a punții principale în pupa arborelui mare. • /***semi-*** + ***punte.***

semirăpitór, -oáre *adj.* (*zool.*) Care este pe jumătate răpitor. • pl. *-ori, -oare.* /***semi-*** + ***răpitor.***

semirecitál *s.n.* Recital alcătuit din două părți, fiecare susținută de un alt interpret. • pl. *-uri, -e.* /***semi-*** + ***recital.***

semirefractár, -ă *adj., s.n.* (Material) cu punctul de vitrificare cuprins între 850° și 1580°C. • pl. *-i, -e.* /***semi-*** + ***refractar.***

semireliéf *s.n.* Figură, motiv sculptat care se desprinde numai pe jumătate de fond; basorelief. • sil. *-li-ef.* pl. *-uri.* /***semi-*** + ***relief.***

semiremórcă *s.f.* Remorcă cu o singură osie a unui vehicul rutier, a cărei parte anterioară se sprijină pe partea din spate a cadrului vehiculului motor, fiind legată astfel încît să permită o pivotare pînă la un unghi de 90° (față de vehiculul motor). • pl. *-ci.* /<fr. ***semi-remorque.***

semirigíd, -ă *adj.* (*tehn.; despre ansambluri*) Care este alcătuit din piese care se pot mișca sau depărta de poziția inițială. ◆ (*despre dirijabile*) Care are carcasă rigidă și anvelopă flexibilă. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***semi-rigide.***

semirotáție *s.f.* Jumătate de rotație. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***semi-*** + ***rotație.***

semirotúnd, -ă *adj.* (*despre capul niturilor*) Care este emisferic. • pl. *-zi, -de.* /***semi-*** + ***rotund.***

semisaprofít, -ă *adj.* (*bot.; despre plante autotrofe sau parazite*) Care se nutreşte parţial şi cu substanţe organice moarte. • pl. *-ţi, -te.* /*semi-* + ***saprofit***, după fr. *hémisaprophyte.*

semisavánt, -ă *adj., s.m.* Semidoct, semierudit. • pl. *-ţi, -te.* /*semi-* + ***savant***, după fr. *demi-savant.*

semiserpentínă *s.f.* Serpentină la care, datorită condiţiilor de teren, una dintre curbele auxiliare lipseşte. • pl. *-e.* /***semi-*** + ***serpentină***.

semisféră *s.f.* Emisferă. • pl. *-e.* /***semi-*** + ***sferă***.

semisféric, -ă *adj.* Emisferic. *Cu mîna dreaptă încrucişau floretele flexibile, lovindu-le des în garda semisferică* (CĂL.). • pl. *-ci, -ce.* /***semi-*** + ***sferic***.

semisicatív, -ă *adj.* Care este pe jumătate sicativ. • pl. *-i, -e.* /***semi-*** + ***sicativ***.

semisimfónic, -ă *adj.* (*despre orchestre*) Care cuprinde şi instrumente specifice orchestrelor de estradă. ◆ (*despre concerte*) Cu program cuprinzînd, pe lîngă piese simfonice, şi piese de estradă. • pl. *-ci, -ce.* /***semi-*** + ***simfonic***.

semisintétic, -ă *adj.* Care este pe jumătate sintetic. • pl. *-ci, -ce.* /***semi-*** + ***sintetic***.

semisolíd, -ă *adj.* Care este parţial solid. • pl. *-izi, -ide.* /***semi-*** + ***solid***, după fr. *semi-solide*, engl. *semisolid.*

semisón, -ă *adj.* (*lingv.; despre vocale*) Care se pronunţă ca o semivocală, care nu are valoare silabică. • pl. *-i, -e.* /***semi-*** + ***son***, după fr. *semi-son.*

semispáţiu *s.n.* (*mat.*) Mulţimea punctelor din spaţiu situate de aceeaşi parte a unui plan. • pl. *-ii.* /***semi-*** + ***spaţiu***, după fr. *demi-espace.*

semistabílă *s.f.* Instalaţie formată dintr-o căldare şi o maşină cu abur cu piston, care produce lucru mecanic. • pl. *-e.* /***semi-*** + ***stabilă***.

semistabulaţíe *s.f.* (*zootehn.*) Procedeu de creştere şi de întreţinere a vitelor prin ţinerea lor aproape în permanenţă în grajd. • g.-d. *-iei.* /***semi-*** + ***stabulaţie***.

semisterilitáte *s.f.* (*biol.*) Capacitate funcţională parţială a gameţilor masculi sau femeli, în cazul hibrizilor structurali. • /<fr. ***semistérilité***.

semisubmersíbil, -ă *adj.* Care este scufundat parţial în apă. • pl. *-i, -e.* /***semi-*** + ***submersibil***.

semisuculént, -ă *adj.* Care este de o suculenţă medie. • pl. *-ţi, -te.* /***semi-*** + ***suculent***.

semisúmă *s.f.* Jumătate dintr-o sumă. • pl. *-e.* /***semi-*** + ***sumă***.

semişenilát, -ă *adj., s.n.* (Vehicul) prevăzut cu roţi care asigură direcţia şi şenile care produc mişcarea. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***semi-chenillé***.

semişenílă *s.f.* Şenilă folosită numai ca organ motor de rulare la tractoarele şi autocombinele care lucrează pe terenuri cu aderenţă redusă. • pl. *-e.* /<fr. ***semi-chenillé***.

semít, -ă *s.m., adj.* **1** *s.m.* (*la pl.*) Grup de popoare din S-V Asiei, din N şi E Africii, înrudite între ele prin origine etnică, aspect fizic şi limbă, căruia îi aparţin astăzi arabii, sirienii, evreii etc.; (*şi la sg.*) persoană care aparţinea acestei populaţii; spec. evreu. **2** *adj.* Care aparţine semiţilor, care se referă la semiţi; semitic. ◆ (*subst. f.*) Limba semitică. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***sémite***; cf. nm. pr. *Sem*, personaj biblic, unul dintre cei trei fii ai lui Noe.

semitelecomandát, -ă *adj.* (*despre utilaje, instrumente etc.*) Care este mînuit parţial prin telecomandă. • pl. *-ţi, -te.* /***semi-*** + ***telecomandat***.

semític, -ă *adj.* Care aparţine semiţilor, care se referă la semiţi; semit. *Sub influenţa scrierilor semitice s-a format scrierea indiană* (GRAUR). ◇ *Limba semitică* (şi *subst. f.*) = ramură a familiei de limbi afro-asiatice, grupul hamito-semitic, cuprinzînd grupul oriental (*akkadiana*) şi grupul occidental de nord (*cananeana, feniciana, ebraica, aramaica, siriaca*) şi de sud (*araba, etiopiana*). • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***sémitique***.

semitísm *s.n.* **1** Ansamblul caracteristicilor popoarelor sau limbilor semitice. **2** Expresie alcătuită după modelul unei limbi semitice sau împrumutată dintr-o asemenea limbă. • pl. *-e.* /<fr. ***sémitisme***.

semitíst, -ă *s.m., s.f.* Semitolog. • pl. *-işti, -iste.* /<fr. ***semitist***.

semitîrîtór, -oáre *adj., s.f.* (*bot.*) (Plantă) cu tulpina întinsă parţial pe pămînt. • pl. *-ori, -oare.* /***semi-*** + ***tîrîtor***.

semitológ, -ă *s.m., s.f.* Specialist în semitologie; semitist. • pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***sémitologue***.

semitológic, -ă *adj.* Care aparţine semitologiei, care se referă la semitologie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***sémitologique***.

semitológie *s.f.* Ştiinţă care se ocupă cu studiul culturii şi al limbilor semitice. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***sémitologie***.

semitón *s.n.* **1** (*muz.*) Cel mai mic interval din sistemul muzical temperat; interval de o jumătate de ton. *Coardele viorii sînt acordate... cu un semiton mai jos* (ALEXA.). ◇ *Semiton diatonic* = semiton format din două trepte alăturate cu numiri diferite. *Semiton cromatic* = semiton format din două trepte care au aceeaşi denumire. **2** (*a. plast.*) Nuanţă de culoare, care face trecerea, în pictură şi în artele decorative, de la un ton închis la altul deschis al aceleiaşi culori. • pl. *-uri.* /<fr. ***semi-ton***, it. ***semitono***.

semitonóu *s.n.* (*av.*) Figură acrobatică constînd din răsucirea avionului cu 180° în jurul axului său longitudinal. • /***semi*** + ***tonou***, după fr. *demi-tonneau.*

semitórt *s.n.* (*ind. text.*) Produs intermediar obţinut în filaturi, format dintr-o bandă fibroasă căreia i s-a aplicat o torsiune parţială înainte de a fi supusă laminării şi filării finale; roving. • pl. *-uri.* /***semi-*** + ***tort***.

semitransparént, -ă *adj.* Care este parţial transparent; translucid. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***semi-transparent***, engl. ***semitransparent***.

semitravérsă *s.f.* (*mar.*) Traversină. • pl. *-e.* /***semi-*** + ***traversă***.

semiúmbră *s.f.* Semiobscuritate. *Era o semiumbră dulce, răcoroasă* (AGÂR.). • /***semi-*** + ***umbră***.

semiunciálă *adj.* (*tipogr.*) *Literă semiuncială* (şi *subst. f.*) = literă de tipar reprezentînd jumătate din mărimea unei unciale. • sil. *-ci-a-.* pl. *-e.* /***semi-*** + ***uncială***, după fr. *semi-onciale.*

semiurbán, -ă *adj.* Care este parţial urbanizat. • pl. *-i, -e.* /***semi-*** + ***urban***.

semiuscát, -ă *adj.* Care este parţial uscat. • sil. *-ţi, -te.* /***semi-*** + ***uscat***.

semiuşór, -oáră *adj., s.m.* **1** *adj. Categorie semiuşoară* (*şi subst. f.*) = categorie în care intră boxerii a căror greutate este între 57 şi 60 kg, halterofilii a căror greutate este între 57 kg şi 62 kg şi luptătorii a căror greutate este între 57 şi 62 kg. **2** *s.m.* Sportiv care aparţine categoriei semiuşoare. • pl. *-ori, -oare.* /***semi-*** + ***uşor***.

semivelím, -ă *adj., s.f.* (Hîrtie, carton etc.) care este parţial velin, care conţine pînă la 60% pastă de lemn înălbită şi care se foloseşte la scris sau la tipar; care este de calitate mijlocie. • pl. *-i, -e.* /***semi-*** + ***velin***.

semivocálă *s.f.* (*fon.*) Sunet intermediar între vocală şi consoană, cu însuşiri comune amîndurora; semiconsoană. • pl. *-e.* /***semi-*** + ***vocală***, după fr. *semi-voyelle.*

semivocálic, -ă *adj.* (*fon.*) Care se referă la semivocală; care este specific semivocalelor. • pl. *-ci, -ce.* /***semi-*** + ***vocalic***.

semivóltă *s.f.* Jumătate de voltă. • pl. *-e.* /***semi-*** + ***voltă***, după fr. *demi-volte.*

semizéu *s.m.* (*în mit. greacă*) **1** Erou născut dintr-un zeu şi o muritoare sau dintr-o zeiţă şi un muritor. *Semizei, nimfe şi graţii, şi voi furii, ascultaţi!* (COŞB.) ◇ Compar. *Colosuri fioroase Se par ca semizei eroi ai lui Omer* (ALEX.). **2** (Epitet pentru o) persoană înzestrată cu calităţi deosebite. *Şi feţele-n lut ars şi mălţuiala Li se vedeau plăsmuite cu migală De mîna aspră-a unor semizei* (LAB.). • pl. *-zei.* /***semi-*** + ***zeu***, după fr. *demi-dieu*, lat. *semidĕus, -i.*

semn *s.n.* **1** Tot ceea ce indică, ceea ce arată ceva. *Să-ţi cer un semn, iubito, spre-a nu te mai uita? Te-aş cere doar pe tine, dar nu mai eşti a ta* (EMIN.). **2** Ceea ce exprimă, reprezintă sau indică ceva diferit de sine însuşi; manifestare, particularitate etc. după care poate fi identificat, recunoscut un obiect, un fenomen, un fapt etc.; indiciu. *Sperăm, după semne, s-avem zile frumoase de sărbători* (CAR.). ◇ (*cu determ. ca „bun", „rău"*) *Ne-a cîntat cucul în dos, ăsta nu-i semn bun* (AGÂR.). ◇ Expr. *A avea semne* sau *a i se face cuiva semn* = a avea indicii în legătură cu o întîmplare viitoare. *A da semn* (sau *semne*) *de viaţă* = a se manifesta, a-şi vădi existenţa, a face să se audă noutăţi despre sine. *De-o lună Ştefan nu dă semn de viaţă* (DELAVR.). *A da semne de...* v. da. **3** Simptom. *Spunea... că aş avea unele semne de gălbinare* (SADOV.). **4** Probă, dovadă. *Sfiala lui o luă drept dovada nestatorniciei, măcar că era semnul nătărăiei* (C. NEGR.). ◇ Loc.adv. *În* (sau *ca*) *semn de* (sau *ca*)... = dînd dovadă de..., ca probă că..., ca argument pentru... *Dădu din cap în semn de înţelegere* (CE. PETR.). *Pe semne* = după cît se pare, după cît se vede; probabil. ◆ Fenomen luminos care apare uneori pe cer, fiind interpretat de superstiţioşi ca o prevestire. **5** Simbol, însemn, emblemă. *Negru semn de doliu* (ANG.). ◇ Expr. *Sub semnul* (cuiva sau a ceva) = sub egida, sub auspiciile (cuiva sau a ceva). *Totul se află aici sub semnul marilor depărtări* (BOGZA). **6** (*mai ales în legătură cu vb. „a face"*) Gest, acţiune, manifestare care exprimă un gînd, o stare sufletească sau care sugerează cuiva o intenţie, o acţiune. *I-a făcut semn să vie mai aproape* (CAR.). ◆ (*mai ales în legătură cu vb. „a da"*) Manifestare sau succesiune de manifestări cu o semnificaţie prestabilită (şi cunoscută numai de cei iniţiaţi) pentru a declanşa (ori a întrerupe) o anumită acţiune, o anumită ripostă sau pentru a arăta că acţiunea a fost declanşată (sau oprită); semnal. *La un semn deschisă-i calea* (EMIN.). **7** Tot ceea ce evocă o persoană, un lucru sau un eveniment; amintire. **8** Trăsătură distinctivă, notă specifică după care poate fi identificat un lucru sau o fiinţă; semnalment. *Eu cunosc pruncul. S-a născut cu semn. Trei stele, una-n piept, alta-n spate şi alta-n frunte* (VOIC.). ◇ *Semn de recunoaştere* v. recunoaştere. **9** Însemnare făcută pe un lucru sau pe un animal pentru a-l deosebi de celelalte sau pentru a-l recunoaşte. *Nu-i puseră nici un semn la cap* (STANCU). ◆ Pată de altă culoare decît pigmentaţia generală a corpului unui animal. **10** Urmă lăsată pe ceva sau undeva prin atingere sau prin apăsare; pată. *Urme pe zăpadă.* ◆ (*adesea cu determ. care indică proveniența, felul etc.*) Urmă, cicatrice rămasă pe piele după o boală, o lovire, o rană etc. *M-a-mpuşcat în picior şi-acu am semnul* (CAR.). **11** Obiect aşezat într-un anumit loc sau într-un anumit fel pentru a marca, a indica sau a delimita ceva; indicator. *Semne-avem, şi-n miezuine le-au fost pus de mult bătrînii* (GOGA). ◇ *Semn de hotar* (sau, *înv., de moşie*) = piatră, stîlp etc. care marchează un hotar sau linia de demarcaţie a unui teren; ext. hotar. *Bătrînul arăta oşteanului în ce locuri sînt semnele de hotar* (SADOV.). ◆ Ceea ce serveşte cuiva pentru a nu uita ceva. *Lîngă el... avea volume groase cu semne de hîrtie în ele* (PRED.). ◇ *Semn de carte* = fîşie îngustă de mătase, de carton, de piele etc. (special lucrată) care se pune între paginile unei cărţi pentru a indica pagina la care s-a întrerupt lectura. ◆ Loc marcat, ţintă pentru tras cu arma. *Poligonul de dat la semn avea cîteva stive de cutii de conserve* (E. BAR.). ◇ *Dare de semn* v. dare. ◇ Expr. *A trage la semn* v. trage. **12** Simbol al unei meserii, al unui grad (militar), al unui rang, al puterii etc.; obiect care poartă sau reprezintă un asemenea simbol; însemn. *Îl îmbrăcase îndată cu strai scump şi-i dăduse semne de spătar al curţii* (SADOV.). **13** Fenomen, fapt, manifestare atribuită divinităţii ori altei forţe supranaturale şi care este adesea considerată un indiciu prevestitor. *S-ar putea ca un şarpe, venit aşa din senin la casa lor, să fie un semn trimis de pricopseală* (VOIC.). ◆ Fiecare dintre cele douăsprezece constelaţii ale zodiacului; zodie. *E născut sub semnul berbecului.* ◇ *Semnul de aer* v. aer. *Semn zodiacal* v. zodiacal. **14** (*înv.; urmat de determ. care arată scopul, predestinarea*) Crucea, ca simbol al credinţei creştine. *Semnul mîntuinţei* (ALEX.). ◇ *Semnul crucii* sau *semnul sfintei cruci* = reprezentare, reproducere grafică, prin gest etc. a crucii. *Tata nu se îndemna acasă, printre ai săi, niciodată la vreo rugăciune, necum la semnul crucii* (BLA.). *Semnul mîntuinţii* v. mîntuinţă. ◇ Expr. *A-şi face semnul crucii* = a se închina. *Ca să-şi facă semnul crucii după regulă, el şi-a strîns toate degetele tare* (ARGH.). **15** (şi *semn grafic*) Simbol, literă, cifră etc. folosită în scrierea curentă a unei limbi naturale; unitatea dintre o indicaţie grafică şi semnificaţia acesteia. *Oamenii grăbiţi... încurcă deseori aceste două semne grafice* (IORD.). ◇ (*lingv.*) *Semne de punctuaţie* = semne grafice (punct, virgulă, două puncte etc.) întrebuinţate pentru a despărţi, în scris, părţile unei propoziţii sau ale unei fraze sau propoziţiile şi frazele între ele. *Semn lingvistic* = unitatea dintre un sens (semnificat) şi un complex sonor (semnificant). *Semnele citării* = ghilimele. *Semn moale* = literă care indică, în scrierea limbii ruse, caracterul palatal al consoanei precedente. *Semn tare* = literă care indică, în scrierea limbii ruse,

caracterul dur al consoanei precedente. (*geogr.*) *Semne convenționale* = figuri simbolice prin care se reprezintă, pe planuri și hărți, detaliile planimetrice și de relief, în special obiectivele care nu pot fi reduse la scară. (*fin.*) *Semn monetar* = tot ceea ce se imprimă sau se gravează pe o monedă; ext. monedă. (*mat.*) *Semne matematice* = semne grafice care exprimă diverse operații sau relații matematice. *Semn diacritic* v. diacritic. *Semnul exclamării* v. exclamare. *Semnul încăperii* v. încăpere. *Semnul întrebării* sau *semn de întrebare* v. întrebare. *Semnul mirării* v. mirare. *Semn negativ* v. negativ. *Semn pozitiv* v. pozitiv. ◆ (*înv.*) Cuvînt. • pl. *-e.* / lat. ***signum***.

semná *vb. I.* **1** *tr., refl.* A (se) iscăli pentru confirmare; a certifica printr-o semnătură. ◆ (*tr.; compl. indică creații artistice*) A elabora, a crea, a compune, scriindu-și numele la sfîrșit, într-un anumit loc, în calitate de autor. **2** *tr.* (*compl. indică contracte, tratate, convenții etc.*) A stabili, a fixa în scris (certificînd, prin semnătura celor împuterniciți, valabilitatea celor convenite). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***signer***, după *semn*.

semnál *s.n.* **1** (*urmat de determ. care indică felul*) Semn convențional (sonor sau vizual) sau succesiune de astfel de semne, cu o anumită semnificație, utilizate pentru transmiterea de informații, de avertismente, de comenzi la distanță etc.; semnificație reprezentată de astfel de (succesiuni de) semne. *Auzise zgomotul eșapamentului și semnalele sirenei* (REBR.). ◇ *Semnal topografic* = construcție de lemn, de metal sau de piatră, vizibilă la distanță, care fixează poziția unui punct pe teren; baliză. *Semnal luminos* (sau *electric*) = nume dat tuturor dispozitivelor folosite pentru a dirija circulația în orașe, la căile ferate etc. *Semnal de cale ferată* = semnal acustic, optic etc. prin care se transmite un ordin sau o comandă pentru circulația pe căile ferate. *Semnal rutier* = indicator de circulație. *Semnal fonic de ceață* v. fonic. *Pasarelă de semnale* v. pasarelă. ◆ (și *exemplar* sau *număr semnal*) Exemplar dintr-o carte sau publicație periodică, pe care se dă bunul de difuzare al redactorului respectiv. ◆ Sunet de corn sau împușcătură prin care se anunță începerea sau încetarea bătăii la vînătoare. **2** Instalație, aparat prin care se transmite un semnal. ◇ *Semnal de alarmă* = instalație auxiliară de comandă a frînării unui tren, montată în fiecare vagon de cale ferată și care, în cazuri extreme, poate fi acționată de orice pasager. *Cineva, nu se știe din ce vagon, a tras semnalul de alarmă* (CAR.). **3** Fluier mic de metal cu care se dau semnale; ext. semnal dat cu acest fluier. *Muri în urma lui țignalul unui polițist* (POPOV.). **4** (*telec.*) Fiecare dintre fenomenele fizice (acustice, optice sau electromagnetice) manifestate prin succesiuni ale valorilor parametrilor lor caracteristici, care pot fi utilizate pentru transmiterea la distanță a mesajelor. ◇ *Semnal purtător* = oscilație electromagnetică de înaltă frecvență utilizată în telecomunicații, căreia i se poate modifica un parametru cu ajutorul unui alt semnal, care conține informația. ◆ Sunet convențional de recunoaștere a diferitelor posturi de radio sau a diferitelor emisiuni ale unui post de radio. ◇ *Semnal orar* = emisiune radio care dă ora exactă cu precizie, după anumite scheme de emisiune. **5** Fig. (*cu determ. care arată felul*) Ceea ce anunță, marchează sau determină începutul sau sfîrșitul unei acțiuni, al unui fenomen social, al unei epocii etc. ori îi servește drept impuls. *Fusese cel dintîi semnal de vrajbă între copii* (CE. PETR.). ◇ Expr. *A* (*se*) *da semnalul* = a (se) anunța; a determina începutul sau sfîrșitul unei acțiuni, a lua inițiativa, a da tonul. *Vătaful dădu semnalul de plecare, căci mai aveau încă de colindat* (AGÂR.). **6** (*psih.*) Excitant sau stimul senzorial care declanșează un reflex condiționat. • pl. *-e.* și (*înv.*) *signál, țignál s.n.* /<fr. ***signal***, după *semn*.

semnalá *vb. I. tr.* **1** A aduce la cunoștință; a face să fie cunoscut prin atragerea atenției, prin scoaterea în evidență etc.; a comunica, a informa, a prezenta; a scoate în evidență, a releva, a menționa. *Omul de lîngă brișcă le semnala... locurile neprimejdioase* (CĂL.). **2** A anunța ceva prin semne sau printr-un semnal de avertizare. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***signaler***, după *semnal*.

semnalábil, -á *adj.* (Care este demn) de semnalat. • pl. *-i, -e.* /***semnala*** + *-bil*.

semnaláre *s.f.* Acțiunea de *a semnala* și rezultatul ei. *În al treilea rînd, ar veni semnalarea pentru întîia oară... a originii romane* (IORGA). • pl. *-ări.* /v. ***semnala***.

semnalizá *vb. I. tr.* **1** A emite semnale la distanță; a comunica prin semnale. **2** A semnala. • prez.ind. *-ez.* /***semnal*** + *-iza*, după fr. *signaliser*.

semnalizáre *s.f.* Acțiunea de *a semnaliza* și rezultatul ei. **1** Emitere, transmitere de semnale la distanță; comunicare prin semnale. *Mai mult succes avu telegraful cu semnalizări mute* (CE. PETR.). ◇ *Pistol de semnalizare* v. pistol. ◆ Indicare a parcursului unui drum către o localitate prin plantarea de panouri indicatoare. ◆ Plantare de balize în puncte geodezice în vederea măsurării cu teodolitul. ◇ *Panou de semnalizare* = panoul de comandă al unei instalații de semnalizare. **2** (*tehn.*) Ansamblul operațiilor de producere, transmitere și recepție a unui semnal, care indică, la distanță, anumite comenzi sau ordine, date despre anumite situații normale sau anormale în funcționarea unor instalații etc. **3** Concr. Instalație pe un aerodrom, la o cale ferată, într-un port, la intersecțiile străzilor, cu ajutorul căreia se fac comunicări prin semnale la distanță. ◇ *Triunghi de semnalizare* v. triunghi. **4** (*psih.*) Activitatea emisferelor cerebrale prin care diferite însușiri ale mediului, asociindu-se cu stimuli ce declanșează anumite reacții înnăscute, pot deveni semnale ale acestor stimuli, declanșînd reacțiile corespunzătoare. ◇ *Sistem de semnalizare* = totalitatea semnalelor prin care organismul se pune în legătură cu mediul înconjurător, prin intermediul scoarței cerebrale. *Primul sistem de semnalizare* = activitatea de semnalizare legată de „semnalele directe", adică de însușirile optice, acustice, olfactive etc. ale obiectelor din realitate. *Al doilea sistem de semnalizare* = activitatea de semnalizare proprie numai oamenilor, legată de cuvinte, considerate de I.P. Pavlov ca semnale ale semnalelor directe; limbajul. • pl. *-ări.* /v. ***semnaliza***.

semnalizatór, -oáre *adj., subst.* **1** *adj.* Care semnalizează. *Lumini semnalizatoare.* **2** *s.n.* Instalație pentru semnalizare; semafor. **3** *s.n.* Indicator luminos folosit la autovehicule pentru a marca schimbarea direcției de mișcare. **4** *s.m., s.f.* Persoană care transmite semnale, care semnalizează. • pl. *-ori, -oare.* /***semnaliza*** + *-tor*, după fr. *signalisateur*.

semnalmént *s.n.* (*mai ales la pl.*) Descrierea exterioară a unei persoane, care servește la particularizarea, la identificarea, la recunoașterea ei; trăsătură sau ansamblu de trăsături fizice după care poate fi identificată o persoană. *Poftiți semnalmentele: statură înaltă, păr șaten, ochi căprui* (TEOD.). • pl. *-e.* și *signalimént s.n.* /<fr. ***signalement***, după *semn*.

semnáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *semna* și rezultatul ei; semnat. **1** Scriere a numelui la sfîrșit, într-un anumit loc, pe o operă de artă, pe o scrisoare, pe un act etc.; certificare prin semnătură. *Prima mea acțiune la Staroghiol a fost semnarea unor acte de deces* (H. LOV.). **2** Stabilire, fixare în scris a unui contract, a unei convenții etc. *Semnarea constituției* (CĂL.). • pl. *-ări.* /v. ***semna***.

semnát[1] *s.n.* Semnare. • /v. ***semna***.

semnát[2]**, -á** *adj.* (*despre opere de artă, acte, scrisori etc.*) Pe care autorul și-a scris numele. • pl. *-ți, -te.* /v. ***semna***.

semnatár, -ă *s.m., s.f.* **1** Persoană care semnează un act, o scrisoare, un tratat etc. *Semnatarii eventualului pact declară a nu-i aduce atingeri* (TIT.). **2** Autor (al unei scrieri). *Semnatarul articolului.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***signataire***, după *semna*.

semnătúră *s.f.* **1** Numele unei persoane scris de propria sa mînă sub textul unui act oficial, al unei scrisori, pe o operă de artă etc.; iscălitură. *Eu credeam că-i semnătura dumitale aici!* (E. LOV.). ◇ *Sub semnătura cuiva* = avînd drept autor pe... *Semnătură în alb* v. alb. *Specimen de semnătură* v. specimen. ◇ Expr. *A purta semnătura* (cuiva) = a avea drept autor pe... *Cele trei cărți... poartă semnătura lui* (PER.). *Sub semnătură* v. sub. **2** Spec. Iscălitură a unei autorități prin care se autorizează, se avizează ceva. **3** Faptul de *a semna*. *A refuzat orice semnătură pe cîteva contracte neclare.* • pl. *-i.* /***semna*** + *-ătură*, după fr. *signature*.

semnificá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică gînduri, sentimente, noțiuni etc.*) A exprima prin intermediul limbajului, al vocii, prin scris, prin gesturi, prin atitudini etc. *Spusele sale nu semnifică ceva anume pentru noi. Gestul său semnifică un refuz.* ◆ Analog. **A** avea valoare de semn, de simbol. *Galbenul semnifică gelozia.* ◇ Ext. (*despre semne, simboluri, sigle*) *Ce semnifică acest semn de circulație?* ◆ (*despre cuvinte, fraze etc.*) A avea sensul de...; a însemna. *Acest vers semnifică ceva foarte trist.* ◇ Ext. *Ce poate semnifica acest vis?* ◆ A reprezenta, a ilustra (prin valoare, prin importanță etc.). *Picturile sale semnifică un moment de cotitură în evoluția artei abstracte.* **2** (*jur.; înv.*) A notifica pe calea justiției, a aduce la cunoștință prin portărei. • prez.ind. *semnífic.* și (*înv.*) *significá vb. I.* /<fr. ***signifier***, it. ***significare***, lat. ***significare*** <*signum, -i* „semn", *facĕre* „a face", după *semn*.

semnificánt, -á *s.n., adj.* **1** *s.n.* (*lingv.; în teoria lui Saussure; în opoz. cu „semnificat"*) Latura materială a semnului lingvistic. ◆ Complex sonor care formează baza unui sens (lexical sau gramatical). **2** *adj.* Care este semnificativ. *[Epitetul] tufă-n pungă... e semnificant și bine aplicat* (FIL.). • *pl. -ți, -te.* /<it. ***significante***, fr. ***signifiant***, engl. ***significant***, după *semn, semnifica*.

semnificáre *s.f.* Acțiunea de *a semnifica* și rezultatul ei. **1** Valoare simbolică, specifică etc. a unui enunț, a unui lucru, a unui fapt etc. ◆ Înțeles, sens. *[Opera literară] are... semnificări ascunse.* ◆ (*înv.*) Semnificație, accepție. **2** Însemnătate, importanță a unui fapt, a unui lucru etc. *Publicarea acestui roman are o semnificare profundă.* • pl. *-ări.* /v. ***semnifica***.

semnificát *s.n.* **1** (*lingv.; în teoria lui Saussure; în opoz. cu „semnificant"*) Latura ideală a semnului lingvistic. ◆ Conținutul semantic, sensul unui semn lingvistic; concept. **2** (*înv.*) Semnificație. • /<fr. ***signifié***, după *semn, semnifica*.

semnificatív, -ă *adj.* **1** (*despre oameni sau manifestări, creații etc. ale lor*) Care are înțeles precis, clar; care are o semnificație precisă. *Adresă auditorilor cîteva vorbe semnificative.* ◇ (*adv.*) *Prin fragmente semnificativ individualizate, spectacolul se desfășoară susținut de participarea... actorilor* (PER.). ◇ (*subst. n.*) *Ciocoii lui Filimon sînt... o frescă, în care semnificativul înăbușe esteticul* (E. LOV.). ◆ (*lingv.*) Care este încărcat de semnificație, care poartă semnificația. *Unități semnificative ale limbajului.* ◆ Care relevă semnificația. *Funcția semnificativă a limbajului.* ◇ Ext. *Scrierile sale subliniază încă o dată puterea semnificativă a cuvîntului.* **2** (*despre gesturi, priviri, moduri de exprimare a unor sentimente, trăiri etc.*) Care exprimă o anumită intenție (ascunsă); expresiv, sugestiv. *Îmi aruncă o privire semnificativă.* ◇ (*adv.*) *Tînăra clipi semnificativ înspre el.* **3** (*despre evenimente, fapte etc.*) Care este important, însemnat. *Apariția acestui roman va rămîne o dată semnificativă în literatura engleză.* • pl. *-i, -e.* și (*înv.*) *significativ, -ă adj.* /<fr. ***significatif***, după *semn, semnifica*.

semnificáție *s.f.* **1** (*lingv.*) Înțeles, conținut semantic al unui cuvînt, al unei forme sau al unei construcții gramaticale; sens, accepție. *În țară, bătrînul prefera titlul de „prinț", întrucît socotea că lumea de aci nu-și dă seama de semnificația cuvîntului „monsenior"* (CĂL.). ◆ Spec. Raport reciproc care unește semnificantul și semnificatul. ◆ (*în semiotică; în opoz. cu „conotație"*) Funcție a semnelor de a reprezenta ceva independent de ele; denotație. **2** Valoare simbolică a unui lucru, a unui enunț, a unui fapt, a unui gest etc.; înțeles, noimă, tîlc. *Nu înțelege semnificația acestor versuri.* ◆ Mesaj. *Zîmbetul său avu o semnificație limpede pentru mine.* **3** Însemnătate, importanță, valoare (a unui fapt, a unui obiect etc.). *Această întîmplare are o semnificație deosebită pentru el.* • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *semnificațiúne, significáție s.f.* /<fr. ***signification***, după *semn*.

semnificațiúne *s.f.* v. semnificație.

semnișór *s.n.* Dim. al lui *semn*. • pl. *-oare.* /***semn*** + *-işor*.

semnuí *vb. IV. tr.* **1** (*înv.*) A însemna, a înfiera. ◆ A cresta. **2** (*înv., reg.*) A face semn. *Semn le semnuiește, Din gură grăiește* (POP.). **3** (*înv.*) A semnala. • prez.ind. *-iesc.* /***semn*** + *-ui*.

semnuíre *s.f.* Acțiunea de *a semnui* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***semnui***.

semnuléț *s.n.* Dim. al lui *semn*. • pl. *-e.* /***semn*** + *-uleț*.

sempervirént, -ă *adj.* (*bot.*) Sempervirescent. • pl. *-ți, -te.* /<lat. ***sempervirens, -ntis***.

sempervirescént, -ă *adj.* (*bot.; despre organele plantelor*) Care este totdeauna verde; sempervirent. ◆ (*despre plante, arbori etc.*) Care are frunzele verzi persistente. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***sempervirescent***; cf. lat. *semper virescens, -ntis* <*semper* „totdeauna", *virescent* <*virescĕre* „care înverzește".

sempitérn, -ă *adj.* Care este veșnic, etern, nepieritor. *Dumnezeu este sempitern și omniprezent.* • pl. *-i, -e.* /<it. ***sempiterno***, lat. ***sempĭternus, -a, -um*** <*semper* „totdeauna", *aeternus, -a, -um* „etern".

sempiternél, -ă *adj.* (*fran.*) Sempitern. *Europa cea sempiternelă.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***sempiternel***.

semplicitáte *s.f.* v. simplicitate.

semplitáte *s.f.* v. simplitate.

sémplu, -ă *adj.* v. simplu.

sémpre *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Mereu, tot timpul cu nuanța cerută. • /<it. ***sempre***.

sempt *s.n.* v. semt.

semt *s.n.* (*înv.*) **1** Tagmă, breaslă. **2** (*în trecut; în forma „sempt"*) Unitate teritorial-administrativă a unui oraș. • pl. *-uri.* și *sempt s.n.* /<tc. ***semt***.

semuí[1] *vb. IV.* **1** *tr.* (*reg.; în forma „sămui"*) A lua sau a da în primire. **2** (*înv.*) A raționa. • prez.ind. *-iesc, sémui.* și (*reg.*) *sămuí vb. IV.* /***semăna*** + *-ui.*

semuí[2] *vb. IV.* **1** *tr.* (*înv.; compl. indică obiecte, oameni sau manifestări, creații etc. ale lor*) A stabili o asemănare confruntînd sau comparînd; a asemui. *Noaptea... Cu un nor mi-o sămuiesc* (MUR.). ◆ Ext. (*despre lucruri sau despre realități, fenomene, fapte, idei etc.*) A compara. *Acest fel de poezie... ar voi cineva să-l semuiască negreșit cu ceva din literatura elenă* (ODOB.). **2** *tr.* (*pop.*) A lua drept altul (din cauza asemănării); a confunda. *Pe urmă l-a mai semuit într-un călugăr șchiop* (VOIC.). **3** *intr.* (*despre oameni; în forma „sămui"*) A se preface. *Bătrîna... sămuind că se împiedică ca de un covor imaginar a rămas în mijlocul cabinetului văitîndu-se* (ANG.). • prez.ind. *-iesc.* și (*pop.*) *sămuí vb. IV.* /de la ***semăna***.

semuiálă *s.f.* (*înv., reg.*) Asemănare. <> (*reg.*) Expr. *Nici sămuială de-așa!* = nu ai crede că poate exista o astfel de asemănare (încît se poate confunda). • și (*pop.*) *sămuiálă s.f.* /***semuí***[2] + *-eală.*

semuíre[1] *s.f.* (*înv.*) Faptul de *a semui*[1]. • pl. *-i.* /v. ***semui***[1].

semuíre[2] *s.f.* (*înv.*) Faptul de *a* (*se*) *semui*[2]. *Nici unul dintr-aceștia la glas nu să potrivea Și măcar cît de puțină semuire nu avea* (PANN). <> Loc.adv. *După semuire...* = în raport cu..., potrivit cu... *Pe sămuire* = după cît se pare. • pl. *-i.* /v. ***semui***[2].

sen *s.m.* (*fin.*) Monedă divizionară în Japonia, Cambodgia și Indonezia, valorînd a suta parte dintr-un yen. • /<fr. ***sen*** <cuv. japonez.

senál *s.n.* v. șenal.

senár, -ă *adj.* (*vers.*) **1** *Vers senar* = vers latin de șase picioare, asemănător trimetrului iambic grecesc, care a fost cultivat de Catul, Horațiu, Seneca. **2** Care este format din șase unități; care este divizibil cu 6. ◆ (*despre măsuri, ritmuri etc.*) Care este compus din șase elemente ritmice. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***senarĭus, -a, -um***, fr. ***sénaire***.

senárie *s.f.* (*vers.*) Strofă care este alcătuită din șase versuri. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<engl. ***senary***.

senarmontít *s.n.* (*mineral.*) Oxid natural de stibiu. • /<fr. ***sénarmontite***.

senát *s.n.* **1** (*polit.; în Roma antică din perioada regală*) Sfatul bătrînilor. ◆ (*în timpul republicii*) Adunarea patricienilor, organul suprem al puterii de stat. ◆ (*în timpul Imperiului*) Consiliu consultativ cu rol politic minor. **2** (*polit.; în trecut*) Nume dat unor adunări, consilii etc. politice care aveau diverse (și importante) atribuții (de conducere). *Senatul Veneției.* **3** (*polit.*) Camera superioară a parlamentului în unele state; corp legislativ, în unele țări cu sistem parlamentar bicameral, alcătuit din membri aleși, cooptați sau numiți. ◆ Sediul senatului, loc unde se adună senatorii. **4** *Senat universitar* = organ de conducere al unei instituții de învățămînt superior, care este format din profesori universitari și din studenți aleși, fiind prezidat de rector. • pl. *-e.* și *sinát s.n.* /<fr. ***sénat***, pol. ***senat***, rus. ***cenam***, lat. ***senatus, -us*** <*sĕnex, senis* „bătrîn".

senatór *s.m.* (*polit.*) Membru al unui senat. • acc. și *senátor.* pl. *-i.* și (*înv.*) *sinatór s.m.* /<fr. ***sénateur***, lat. ***senator, -oris***, rus. ***cenamop***.

senatorésc, -eáscă *adj.* (*polit.; înv.*) Senatorial. • pl. *-ești.* /***senator*** + *-esc.*

senatoréște *adv.* (*polit.; înv.*) În felul senatorilor, ca senatorii. • /***senator*** + *-ește.*

senatoriál, -ă *adj.* (*polit.*) Care aparține senatului sau senatorilor, care se referă la senat sau la senatori. • sil. *-ri-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***sénatorial***.

senatoríe *s.f.* (*polit.; înv.*) Demnitatea, funcția de senator. ◆ Timpul, perioada în care un senator își exercită funcția. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***senator*** + *-ie.*

senatóriu *s.n.* v. sanatoriu.

senatorlíc *s.n.* (*deprec.*) Funcția, demnitatea de senator; senatorie. • /***senator*** + *-lîc.*

senatríce *s.f.* (*fran.; înv.*) Soție de senator. • pl. *-ce.* /<fr. ***sénatrice***.

senatus-consúlt *s.n.* (*polit.; în antic. romană*) Decret al senatului roman. ◆ *Princeps senatus* v. princeps. • /<lat. ***senatus consultum, -i***.

sénă[1] *s.n.* (*farm.*) Frunze, flori sau fructe uscate de siminichie, utilizate ca purgativ și ca diuretic (sub formă de ceaiuri sau de pulbere). • /<tc. ***sena***.

sénă[2] *s.f.* v. scenă.

sendrofíe *s.f.* v. sindrofie.

séndvici *s.n.* v. sandvici.

senectúte *s.f.* Bătrînețe. *Trăiește drama senectuții.* • /<lat. ***sĕnectus, -utis***.

senegaléz, -ă *subst., adj.* **1** *s.m., s.f* Persoană care face parte din populația de bază a Senegalului sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuiește în Senegal; locuitorii Senegalului. **2** *adj.* Care aparține Senegalului sau senegalezilor, care se referă la Senegal sau la senegalezi; care este originar din Senegal. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***sénégalais***; cf. nm. pr. *Senegal*, stat în Africa.

senescént, -ă *adj.* (*med.; despre țesuturi, organisme*) Care se află în stare de senescență. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***sénescent***.

senescénță *s.f.* (*med.*) (Proces de) îmbătrînire a țesuturilor și a organismului. • pl. *-e.* /<fr. ***sénescence***; cf. lat. *senescere* „a îmbătrîni".

senestralitáte *s.f.* Însușirea de a fi stîngaci. • /<fr. ***senestralité***.

senéstră *adj., s.f.* **1** *adj.* (*zool.; despre cochiliile moluștelor gasteropode*) Care este răsucită de la dreapta spre stînga. **2** *s.f.* (*herald.*) Partea stîngă a unui blazon sau a unui scut. • /<fr. ***senestre***; cf. lat. *sinister, -stra, -strum* „stîng, care este la stînga", (*manus*) *sinistra* „(mîna) stîngă".

senestroșér *s.n.* (*herald.*) Figură în formă de braț stîng reprezentată pe un scut. • /<fr. ***senestrochère***.

seneșál *s.m.* (*în Ev. Med., mai ales în Franța*) Ofițer la curtea unui senior sau a unui rege care, în afara atribuțiilor militare, exercita și funcția de șef al justiției sau pe cea de șef al finanțelor. • pl. *-i.* /<fr. ***sénéchal***; cf. lat. *siniscalcus, senescalcus*.

senét *s.n.* v. sinet.

sénic *s.n.* (*reg.*) **1** Sănec. **2** Bucată de pînză în care se pune cenușa pentru a o strecura sau pentru a o face leșie; cenușar. ◆ Pînză rară folosită ca sedilă. **3** (*în forma „selnic"*) Basma închisă la culoare (și murdară). **4** (*pesc.; în forma „selnic"*) Unealtă de pescuit asemănătoare cu leasa. • și *sélnic s.n.* /cf. bg. ***сеник***.

senil, -ă *adj.* **1** (*despre acțiuni, manifestări etc. ale oamenilor sau despre procese, stări etc. specifice oamenilor*) Care aparține bătrîneții sau senilității, care se referă la bătrînețe sau la senilitate. *Bietul bătrîn... zîmbea cu bietul lui surîs senil* (ANG.). <> *Demență senilă* v. demență. **2** (*despre oameni*) Care manifestă senilitate, care este atins de senilitate. *Unchiul meu e senil.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***sénile***, lat. ***senīlis, -e*** „de bătrîn".

semília *s.f. pl.* (*lit.*) Lucrări, scrieri de om bătrîn. • sil. *-li-a.* /<lat. ***senilia***.

senilísm *s.n.* (*med.*) Gerontism. • /<fr. ***sénilisme***.

senilitáte *s.f.* **1** (*med.*) Stare patologică provocată de îmbătrînire și caracterizată prin modificări structurale și funcționale involutive, fizice și psihice, ale organismului uman. *Cărunțeala mai accentuată a părului... și zbîrcirea unui colț de buză vesteau senilitatea* (CĂL.). **2** (*geol.*) Stadiu de bătrînețe al ciclului de eroziune. • /<fr. ***sénilité***.

seniliză *vb. I. refl.* (*despre oameni*) A deveni bătrîn, senil. *Simt cum încep să mă senilizez.* • prez.ind. *-ez.* /***senil*** + *-iza*, după fr. *séniliser*.

senilizáre *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *seniliza*. • pl. *-ări.* /v. ***seniliza***.

senilizát, -ă *adj.* (*despre oameni sau despre organismul, psihicul acestora*) Care a devenit senil; îmbătrînit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***seniliza***.

senín, -ă *adj., s.n.* **I** *adj.* **1** (*despre cer*) Care este lipsit de nori, limpede, clar; liniștit. *Pe-ntinsele ape să am un cer senin* (EMIN.). ◆ (*despre vreme, timp, nopți, zile etc.*) Cu cer senin; lipsit de precipitații; însorit. *Dimineața este răcoroasă, dar senină.* ◆ Care strălucește, care este luminos. *Plutind pe aripi sînte printre stelele senine* (EMIN.). **2** Fig. (*despre oameni*) Care este liniștit, mulțumit. *Mi-a răsărit întotdeauna înainte, mult senină, în veșmînt verde* (M. I. CAR.). ◆ (*despre figurile oamenilor, despre expresiile fețelor lor sau despre manifestări ale lor*) Care exprimă liniște sufletească, care trădează lipsă de griji, de frămîntări interioare; netulburat, liniștit, fericit. *Davidică, flăcău de munte..., cu fruntea lată și senină* (CR.). <> Zic. *A avea o frunte senină*, se spune despre cineva care nu a săvîrșit nici o faptă de care să-i fie rușine. <> (*adv.*) *Toți erau încruntați, numai el zîmbea senin.* <> Ext. *Sufletul ei senin nu se îndoiește* (ARGH.). **3** Fig. (*despre privire*) Care este pătrunzător. *Vederile-mi senine Zăreau din fundul gropii... Un șir de viermi oribili* (MACED.). **4** Fig. Care exprimă sau sugerează o bună înțelegere a lucrurilor, claritate în idei etc. *Era... mîndru... cînd putea să prindă în senina formă clasică rece ceva din concepțiile unui romantism înflăcărat* (IORGA). <> Expr. *A avea mintea senină* v. minte. **5** (*despre aer, rouă etc.*) Care este pur. *Era așa de tăcută și albă cîmpia, era așa de rece și senin aerul* (EMIN.). <> Ext. (*despre sunete*) *Se aud cîteva sunete senine de chitară* (PER.). **II** *s.n.* **1** Stare a cerului lipsit de nori; seninătate, limpezime. *Era un senin pe ceriu... că-ți venea să te scalzi pe uscat ca găinile* (CR.). ◆ Timp frumos, fără nori. *A patra zi e senin, dar gerul e îngrozitor* (E. LOV.). ◆ Ext. Bolta cerească, văzduh (lipsit de nori). *Luna limpede înflorea ca o față de aur pe seninul cel adînc al cerului* (EMIN.). <> Loc.adv. (*Ca*) *din* (*bun*) *senin* = *a*) (care are loc, se produce, apare) dintr-o dată, pe neașteptate, fără veste. *S-a iscat o furtună ca din senin*; *b*) fără motiv (clar, vizibil). *Acum chiar că s-a înfuriat din senin.* <> Expr. *A trăsni* (pe cineva) (*ca*) *din senin* v. trăsni. *Din tun după senin* v. tun. *A* (*nu*) *face* (*nici*) *un tun pe senin* v. tun. <> Compar. *Luna... se oglindea într-un lac mare și limpede, ca seninul ceriului* (EMIN.). <> Fig. *Ca în cămara ta să vin, Să te privesc de-aproape, Am coborît cu-al meu senin Și m-am născut din ape* (EMIN.). **2** Lumină; zi. *Soarele... stătu pe loc, încît trei zile n-a fost noapte, ci numai senin și veselie* (EMIN.). **3** Sclipire, strălucire. *Că s-a schimbat atît de-atunci: Seninul razelor de soare Și fața florilor din lunci* (GOGA). **4** (*înv.*) Paradis. *Femeia-i prototipul îngerilor din senin* (EMIN.). **5** Fig. Stare de liniște, de mulțumire sufletească, de pace. *Această... întîmplare [î]mi aduse seninul în suflet și pe față* (HOG.). ◆ Expresie, fizionomie, privire care arată o asemenea stare. *Seninul ochilor tăi mă tulbură profund.* • pl. *-i, -e,* (*înv.*) *-uri.* și (*înv., reg.*) *sărín, -ă, serín, -ă, sănín, -ă adj., s.n.* / lat. ***serēnus, -a, -um***.

seninà *vb. I. tr.* (*înv.; compl. indică mai ales aștri*) A însenina; a lumina. • prez.ind. pers. 3 sg. *-ează.* și *sănină vb. I.* /v. ***senin***.

seninăre *s.f.* (*înv., reg.*) Seninătate. • pl. *-ări.* /***senin*** + *-are*.

seninát[1] *s.n.* (*înv., reg.*) Senin. <> Loc.adv. (*reg.*) *Din seninat* = din senin. • /v. ***senina***.

seninát[2]**, -ă** *adj.* (*înv.*) **1** Senin. **2** (*în titulaturile date domnilor, înalților demnitari etc.*) Preamărit, preaslăvit. *Săninatul domn al Țării Moldovii* (NEC.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***senina***.

seninătate *s.f.* **1** Starea cerului lipsit de nori, senin; limpezime, claritate. *Soarele se ridica încet în seninătatea adînc-albastră a cerului* (EMIN.). ◆ Timp frumos, fără nori. *O zi plină de seninătate.* ◆ Ext. Bolta cerească. *Balonul a pornit în sus, departe, în fundul marilor seninătăți* (ARGH.). <> Fig. *Artele, literele, istoria... plutind în seninătatea slăvilor academice* (M. I. CAR.). **2** Fig. Liniște, mulțumire sufletească, calm, pace. *Îmi vine să surîd melancolic de seninătatea cu care glumeam atunci* (CA. PETR.). ◆ Expresie liniștită a feței, a ochilor etc. *Chipul băiatului căpăta mai multă seninătate* (TUD.). <> Loc.adv. *Cu seninătate* = *a*) în mod calm, liniștit. *Contemplu cu seninătate peisajul tulburător din juru-mi*; *b*) cu

indiferență. *Asistă cu seninătate la eforturile mele de a porni mașina.* • pl. *-ăți*, și (*înv.*) *seninetáte, seninitáte, sănínătáte* s.f. /**senin** + *-ătate*.

seninéală s.f. (*înv.*) Seninătate. • /**senina** + *-eală*.

seninéață s.f. (*înv.*) Seninătate. • /**senin** + *-eață*.

seninetáte s.f. v. seninătate.

senimíme s.f. (*înv.*) Seninătate. • /**senin** + *-ime*.

seninitáte s.f. v. seninătate.

seninós, -oásă adj. (*înv.*) **1** (*despre cer*) Care este senin, limpede. *Bolta cea seninoasă* (HEL.). ◆ (*despre zile, vreme, timp etc.*) Care este lipsit de precipitații; care este calm, liniștit; însorit. ◆ Care este de culoare albastră (ca a cerului senin). *Oceanul este seninos.* ◆ (*despre aștri*) Care este luminos, strălucitor. *Soare seninos.* **2** Fig. (*despre oameni*) Care este liniștit, calm, mulțumit sufletește. *Bărbatul, seninos, mă privește zîmbind.* ◇ Ext. *Zile seninoase... în mijlocul chinurilor vieții* (MARC.). • pl. *-oși, -oase*. /**senin** + *-os*.

senior[1] s.m. **1** (*pe lîngă nume de familie; în opoz. cu „junior”*) Tatăl (considerat în raport cu fiul). **2** Bărbat în vîrstă care impune respect. • sil. *-ni-or*. acc. și (*înv.*) *sénior*. /<lat. **senior**.

senior[2] s.m. (*ca termen de politețe; mai ales în Spania*) Domn. • pl. *-i*. /<sp. **señor**.

senior[3]**, -ă** s.m., s.f. **1** s.m. (*ist.; în Ev. Med., în apusul Europei*) Stăpîn al unui domeniu (feudal), asupra căruia își exercită și unele atribute ale puterii de stat. ◆ Ext. Nobil. ◇ Compar. *Își primește clienții personal și ceremonios, ca un senior pe invitații săi la o recepție selectă* (REBR.). **2** s.m. (*în Ev. Med. tîrziu și în Renaștere, în Italia*) Nobil care conduce o seniorie. **3** s.f. (*în Ev. Med., în Europa apuseană*) Soția unui senior. *Un intrigant, ca să piarză pe un tînăr paj, îl denunță pe nedrept... că face curte seniorei* (CAR.). • sil. *-ni-or*. scris și *signor, -ă*. pl. *-i, -e*. /<fr. **seigneur**, it. **signor**.

senior[4]**, -oáră** adj., s.m., s.f. **1** adj., s.m., s.f. (*sport; în opoz. cu „junior”*) (Sportiv) care a depășit vîrsta de junior (18 ani). **2** s.m. *Senior editor* = redactor-șef al unei publicații de presă, al unei edituri etc. • sil. *-ni-or*. pl. *-ori, -oare*. /<fr. **senior**; cf. engl. *senior*.

senióra s.f. (*ca termen de politețe; mai ales în Spania*) Doamnă. • pl. *-e*. /<sp. **señora**.

seniorál, -á adj. (*ist.; înv.*) Seniorial. • sil. *-ni-o-*. pl. *-i, -e*. /**senior**[2] + *-al*.

seniorát[1] s.n. (*ist.; înv.*) Demnitatea unui senior. • sil. *-ni-o-*. /**senior**[2] + *-at*.

seniorát[2] s.n. (*sport*) Vîrstă a unui sportiv senior. ◆ Perioadă în care cineva practică un sport în calitate de sportiv senior. • sil. *-ni-o-*. /**senior**[3] + *-at*, după fr. *séniorat*.

senioriál, -ă adj. (*ist.; în Ev. Med.*) Care aparține seniorului, care se referă la senior sau la drepturile acestuia; ca un senior; demn de un senior. *Castele senioriale.* ◇ (*adv.*) *Mîndru de isprava sa, mă privește seniorial din vîrful nucului.* • sil. *-ni-o-ri-al*. pl. *-i, -e*. /<fr. **seigneurial**.

senioríe s.f. (*ist.; în Ev. Med., în apusul Europei*) **1** Demnitatea, rangul de senior; signorie (1). ◆ Dreptul, puterea, autoritatea unui senior. ◆ Domeniul unui senior. **2** Titlu de onoare dat unui mare senior (în special vechilor pairi ai Franței și membrilor Camerei lorzilor din Anglia). *Senioria sa.* • sil. *-ni-o-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. **seigneurie**, it. **signoria**.

seniorítă s.f. (*ca termen de politețe; mai ales în Spania*) Domnișoară. • pl. *-e*. /<sp. **señorita**.

senonián, -ă s.n., adj. (*geol.*) **1** s.n. Ultimul etaj al cretacicului superior, caracterizat prin faună de amoniți, belemniți, echinide, lamelibranhiate, gasteropode, corali etc. **2** adj. Care aparține senonianului, specific senonianului; care se referă la această perioadă. **3** s.n. Serie de straturi geologice din senonian. • sil. *-ni-an*. pl. *-ieni, -iene*. /<fr. **sénonien**; cf. *senones*, vechi popor galic.

sens s.n. **I 1** (*lingv.*) Înțeles, conținut al unui cuvînt, al unei forme sau al unei construcții gramaticale; ceea ce înseamnă sau reprezintă un enunț, un fapt; semnificație, accepție. *Între aceste epitete există o apropiere de sens* (VIANU). ◇ *Sens gramatical* = înțeles al unei forme flexionare sau al unei construcții sintactice determinat de exprimarea unor categorii sau a unor raporturi gramaticale. *Sens lexical* = ansamblul reprezentărilor susceptibile de a fi sugerate de un cuvînt în cursul întrebuințării lui în diverse situații. *Sens figurat* = transpunere cu efecte expresive a imaginii sugerate de un cuvînt dintr-un domeniu de reprezentare în altul. *Cuvînt* (sau *vorbă, afirmație etc.*) *cu dublu sens* v. dublu. *Sensul strict* (al unui cuvînt) v. strict. ◇ Loc.adv. *În adevăratul sens al cuvîntului* sau *în sensul cel mai adevărat* (ori *înalt, exact, pur etc.*) *al cuvîntului* = cu adevărat, absolut, exact, precis. ◆ (*în semiotică*) Valoare simbolică, idee, conținut etc. reprezentat de un lucru, de un fapt etc.; înțeles, semnificație a unui semn. *Discuția cu tine mă ajută să înțeleg sensul spuselor profesorului.* ◇ Loc.adv. *În sensul că...* = și anume; cu alte cuvinte; adică. *În sensul...* = în ceea ce privește... **2** Temei rațional; logică, rațiune. *Nu are sens să vii în seara asta, e prea tîrziu.* ◆ Rost, scop, menire. *E greu să descoperi sensul vieții.* ◇ Loc.adv. *Fără* (*de* sau *nici un*) *sens* = fără rost, (care este) la întîmplare. **3** Direcție, orientare. *Se circulă haotic, în toate sensurile.* ◇ *Sens unic* = sistem de circulație a vehiculelor într-o singură direcție, aplicat în special pe arterele cu mare afluență, putîndu-se folosi toată lățimea părții carosabile. *Sens giratoriu* v. giratoriu. *Sens interzis* v. interzis. ◇ Loc.adv. *Într-un anumit sens* = privind lucrurile într-un anumit mod, dintr-un anumit punct de vedere, sub un anumit raport. *În acest sens* = *a*) loc.adv. cu privire la..., în această privință, în legătură cu problema în discuție. *Să vedem ce a mai avut de spus, în acest sens, inculpatul*; *b*) loc.adj. care se referă la problema în discuție. *Nu mi-a pus nimeni nici o întrebare în acest sens* (PRED.). *În sensul...* = *a*) loc.prep. în direcția..., în spiritul..., către, spre. *Viața nu evoluează totdeauna în sensul dorințelor omului*; *b*) loc.adj., adv. (care este) potrivit vederilor, părerilor cuiva. ◇ Fig. *Trebuie să fie conștient în ce sens acționează.* **4** (*mat., fiz.*) Fiecare dintre cele două posibilități de succesiune a elementelor unui ansamblu continuu, ordonat cu o singură dimensiune, a punctelor unei linii etc. ◇ *Sens de referință* = unul dintre cele două sensuri, considerat direct sau pozitiv, căruia i se opune celălalt sens, considerat invers sau negativ. ◆ (*mat.*) Fiecare dintre cele două orientări posibile ale unei drepte. **II** (*înv.*) **1** Simț. *Obiecte... prezente sensurilor noastre* (MAIOR.). ◇ *Sens practic* = simț practic. **2** Sentiment. • pl. *-uri*. și (*înv.*) *senz* s.n. /<fr. **sens**, lat. **sensus, -us**.

sensál s.m. (*ital.; înv.*) Mijlocitor. • pl. *-i*. /<it. **sensale**.

sensíbil, -á adj., s.f. **I** adj. **1** (*despre ființe*) Care percepe, care are senzații. *Femeile sînt foarte sensibile.* ◆ (*despre organisme*) Care reacționează la cea mai mică excitație exterioară. *Plantă sensibilă la lumină prea puternică. Ochi sensibil la lumină difuză.* ◆ (*despre ființe*) Care este predispus la îmbolnăvire, la anumite boli. *Este un copil tare sensibil la răceală.* ◆ Ext. Care devine cu ușurință dureros (la cel mai mic contact cu ceva). *Coloana este punctul meu sensibil, mai ales la schimbările de vreme.* **2** (*tehn.; despre instrumente, aparate de măsură, mașini etc.*) Care reacționează la cea mai mică variație a unui agent extern. ◆ Ext. Care indică, înregistrează cele mai mici valori, deosebiri, diferențe etc.◇ Expr. *A atinge pe cineva la coarda sensibilă* v. coardă. ◆ (*despre materiale fotografice*) Care are însușirea de a înregistra acțiunea luminii sub forma unei imagini latente ce poate fi făcută vizibilă prin developare. **3** (*filos.; despre senzații, percepții, fenomene etc.*) Care poate fi sau este perceput și cunoscut prin simțuri. *Impresiile sensibile se asociază cu idei* (VIANU). ◆ Care poate fi sau este înțeles (mai mult) pe cale intuitivă. *Nu spune că certitudinea sensibilă n-ar fi o certitudine* (PER.). ◆ (*subst.n.*) Domeniul lucrurilor, al fenomenelor sensibile. ◆ Care se poate constata ușor; vădit, simțitor, apreciabil. *Temperatura înregistrează o creștere sensibilă.* ◇ (*adv.*) *Prețurile se măresc sensibil.* **4** (*despre oameni sau firea, caracterul etc. ale lor*) Care resimte intens, care trăiește profund sentimente, impresii, stări etc. *Pare foarte senzibil. O bucurie mare l-ar omorî* (EMIN.). ◆ Care suferă (moral) din cauza anumitor situații, a anumitor atitudini etc. *Este sensibil la vulgarități.* ◆ Ext. Care poate fi ușor impresionat; care este simțitor, emotiv. *Este sensibil la laude.* **5** (*despre manifestări, trăsături etc. ale oamenilor*) Care exprimă, care trădează sensibilitate. *Caracterul său, care este melancolic și abulic de obicei, devine vesel și sensibil* (RALEA). ◆ (*subst. n.*) Ceea ce aparține vieții afective. *Comparația lui Eminescu spiritualizează sensibilul* (VIANU). **II** s.f. (*muz.*) **1** Treapta a șaptea a modurilor major și minor, situată la un interval de un semiton față de tonică. **2** Nume dat acordului construit pe treapta a șaptea a modurilor major sau minor armonic. • pl. *-i, -e*. și (*înv.*) *senzíbil, -ă* adj. /<fr. **sensible**, it. **sensibile**, lat. **sensibilis, -e** <*sensus* <*sentîre* „a simți”.

sensíbile adv. (*muz.; indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Cu simțire, duios. • /<it. **sensibile**.

sensibilitáte s.f. **1** Capacitate (fiziologică) a organismelor animale superioare, a unor plante, a unor părți ale lor etc. de a avea senzații, percepții, de a reacționa la senzații, la percepții etc. *Urechea dreaptă... își recăpătase sensibilitatea* (CAR.). ◆ Mărime care exprimă capacitatea de reacție a unor organe de simț. ◆ (Stare de) predispoziție a organismelor la diferite boli. *Trebuie tratată sensibilitatea ficatului.* **2** Capacitate a omului de a fi sensibil, de a avea o viață afectivă intensă, de a trăi profund sentimentele, impresiile, situațiile etc. *Dovedește o totală lipsă de sensibilitate.* ◇ *Sensibilitate protopatică* v. protopatic. ◆ Însușire a persoanei care suferă (moral) în anumite situații, la anumite atitudini etc. care îi afectează sufletul. *Sensibilitatea în fața suferinței umane răzbate din întreaga sa operă.* ◆ Ext. Stare de emotivitate, de impresionabilitate. *Sensibilitatea ei ne determină să nu-i spunem adevărul decît pe jumătate.* ◆ (*în artă și literatură*) Capacitate de a trezi, de a transmite emoții estetice; receptivitate artistică. *O sensibilitate febrilă domină literatura noastră feminină* (CONST.). **3** (*tehn.*) Însușire a unui instrument sau a unui aparat de măsură de a reacționa la cele mai mici variații ale unor agenți externi. ◆ Ext. Mărime care exprimă această capacitate. **4** (*chim.*) Mărimea concentrației unei soluții în substanța de analizat, care produce, în timpul reacției de recunoaștere, un efect situat la pragul perceperii senzoriale. **5** (*fotogr.*) Proprietate a materialelor fotografice de a fi sensibile. ◆ Viteza cu care reacționează o emulsie fotosensibilă pentru a se obține o anumită înnegrire a argintului în funcție de cantitatea de lumină recepționată. • pl. *-ăți*. și (*înv.*) *senzibilitáte* s.f. /<fr. **sensibilité**, lat. **sensibilitas, -atis**.

sensibilizá vb. *I.* **1** *tr., refl.* (*med.*) A deveni sensibil sau a mări sensibilitatea față de acțiunea unui agent exterior. **2** *tr.* (*compl. indică ființe*) A face să devină sensibil, să trăiască (mai) intens impresii, sentimente, situații etc. *Literatura, arta în general, ne sensibilizează.* ◆ Ext. A impresiona; a emoționa; a înduioșa. *Gestul său ne-a sensibilizat.* **3** *tr.* (*compl. indică aparate, instrumente de măsură etc.*) A mări sensibilitatea față de acțiunea unui agent exterior; a extinde intervalul de variație a unei mărimi, în care un sistem fizico-chimic își menține o anumită sensibilitate. **4** *tr., refl.* (*fotogr.*) A (se) face sensibil la acțiunea luminii. **5** *tr., refl.* (*înv.*) A (se) concretiza, a (se) materializa. *Această abstracțiune generică se sensibilizează și se deosebește de altele prin cuvînt* (MAIOR.). • prez.ind. *-ez*. /<fr. **sensibiliser**.

sensibilizánt, -ă adj. (*med.; despre substanțe, alimente etc.*) Care sensibilizează organismul. • pl. *-ți, -te*. /**sensibiliza** + *-ant*.

sensibilizáre s.f. Acțiunea de *a* (*se*) *sensibiliza* și rezultatul ei. ◆ (*med.*) Scădere a pragului de reactivitate a unei structuri vii (celulă, țesut, organ, organism) față de un anumit agent. ◆ Spec. Stare de receptivitate sporită (patologică) a organismului față de un agent (fizic, chimic sau biologic), manifestată prin reacții locale sau generale. ◆ (*tehn.*) Mărire a sensibilității unui instrument de măsură, a unui aparat, a emulsiilor fotografice etc. • pl. *-ări*. /v. **sensibiliza**.

sensibilizát, -á adj. **1** (*despre organe, organisme etc.*) Care a devenit sensibil. **2** (*despre oameni, grupuri de oameni etc.*) Care este emoționat, impresionat. **3** (*despre aparate, instrumente de măsură, sisteme tehnice etc.*) Căruia i s-a mărit sensibilitatea față de acțiunea unui agent extern. • pl. *-ți, -te*. /v. **sensibiliza**.

sensibilizátor s.m., adj. **1** s.m. (*fotogr.*) Substanță care se adaugă în emulsiile fotografice cu scopul de a le mări sensibilitatea la anumite culori, îndeosebi la cele din marginile spectrului luminii. **2** adj. Care sensibilizează. *Gesturi sensibilizatoare.* • pl. *-ori, -oare*. /<fr. **sensibilisateur**.

sensibilós, -oásă adj. (*fam.*) Sensibil. *E plină de fițe, foarte sensibiloasă.* • pl. *-oși, -oase*. /**sensibil** + *-os*.

sensiblerie s.f. (*fran.*) Sensibilitate excesivă, afectată. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. **sensiblerie**.

sensísm *s.n.* (*filos.*) Nume dat doctrinelor gnoseologice radical empiriste, în care senzațiile au un rol primordial, reprezentînd condiția necesară și suficientă de cunoaștere. • /<it. ***sensismo***.

sensíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (*filos.*) (Adept) al unei doctrine din sfera sensismului. • pl. *-iști, -iste*. /<it. ***sensista***.

sensitív *adj.* v. senzitiv.

sensitográmă *s.f.* (*fotogr.*) Clișeu care permite stabilirea sensibilității unei emulsii la diferitele culori ale spectrului. • pl. *-e*. /<fr. ***sensitograme***.

sensitométric, -ă *adj.* Care aparține sensitometriei sau sensitometrului, care se referă la sensitometrie sau la sensitometru. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***sensitométrique***.

sensitometríe *s.f.* (*fotogr.*) Ansamblu de metode folosite pentru determinarea sensibilității materialelor fotografice în raport cu intensitatea și compoziția spectrală a radiației luminoase, cu durata și caracterul expunerii, precum și în raport cu modul de prelucrare a materialului. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***sensitométrie*** <cf. lat. *sensitivus* „sensibil", gr. *μέτρον* „măsură".

sensitométru *s.n.* **1** (*fotogr.*) Instrument pentru determinarea sensibilității materialelor fotografice în raport cu durata de expunere. **2** (*med.*) Instrument special pentru măsurarea pulsului. • pl. *-e*. /<fr. ***sensitomètre***.

sénsor *s.m.* v. senzor.

sensóriu *subst.* senzoriu.

sensuál *adj.* v. senzual.

sensualísm *s.n.* v. senzualism.

sensualíst, -ă *adj., s.m., s.f.* v. senzualist.

sensualitáte *s.f* v. senzualitate.

sentemént *s.n.* v. sentiment.

sentenciós, -oásă *adj.* v. sentențios.

sentențiá *vb. I. intr.* (*jur.*) A rosti o sentință. • sil. *-ți-a*. prez.ind. *-iez*. /<fr. ***sentencier***.

sentențiére *s.f.* (*jur.*) Acțiunea de *a sentenția* și rezultatul ei. • sil. *-ți-e-*. pl. *-i*. /v. ***sentenția***.

sentenționa *vb. I. tr.* (*înv.*) A exprima în mod sentențios. • sil. *-ți-o-*. prez.ind. *-ez*. /***sentență*** + *-(ion)a*.

sentențiós, -oásă *adj.* **1** (*despre opere literare, limbă, stil, mod de exprimare etc.*) Care conține sentințe, maxime; aforistic, gnomic. ◆ Care are caracter, ton de sentință. *Mă ucizi... cu fraze sentențioase* (I. NEGR.). ◆ Ext. Care este de o gravitate afectată; care este (extrem de) înflorit, pretențios, prețios. *De ce folosești cu mine tonul ăsta sentențios, de catedră?* **2** (*despre oameni*) Care se exprimă prin sentințe, prin maxime. *E normal ca un profesor de filosofie să fie sentențios.* ◆ Ext. Care se exprimă, care vorbește cu un ton emfatic, pretențios, grav. *Nu-ți stă bine să fii grav și sentențios* (ARGH.). ◇ (*adv.*) *Gura lumii numai pămîntul o astupă, declară sentențios doamna Mazu* (SADOV.). • sil. *-ți-os*. pl. *-oși, -oase*. și *sentenciós, -oásă adj.* /<fr. ***sentencieux***; cf. lat. *sententiōsus, -a, -um* <*sententia* „sentință".

sentențiozitáte *s.f.* Caracter sentențios, însușirea de a fi sentențios. *Sentențiozitatea stilului său nu e apreciată de toată lumea.* • sil. *-ți-o-*. /***sentențios*** + *-itate*.

sentimént *s.n.* **1** (*adesea urmat de determ. care indică felul, natura, caracterul*) Proces, stare, atitudine, manifestare afectivă specific uman, mai durabil și mai complex decît emoția, care exprimă atitudinea omului față de alte ființe, față de obiecte și fenomene sau față de sine însuși. *Mă leagă de el un sentiment mult mai puternic decît mila.* ◇ Loc.adv. *Cu sentiment* = cu pasiune. *Fără sentiment* = cu indiferență. ◆ Afecțiune; sensibilitate. *Nu poți pune accent numai pe sentimente.* ◇ Expr. *A reveni la sentimente mai bune* v. reveni. ◆ Sentimentalism. *O interpretare artistică plină de sentiment.* **2** Capacitatea de a percepe, de a cunoaște, de a aprecia, de a înțelege ceva (pe cale instinctivă, intuitivă); conștiință. *Are sentimentul propriei valori.* ◆ (*adesea constr. cu vb. „a avea"*) Credință, impresie, convingere care are la bază o apreciere subiectivă, o intuiție etc. *Am sentimentul că nu mă mai respectă ca la început.* • pl. *-e*, (*înv.*) *-uri*. și (*înv.*) *sentemént s.n.* /<fr. ***sentiment***, it. ***sentimento***, lat. ***sentimentum***; cf. lat. *sentīre* „a simți".

sentimentál, -ă *adj.* **1** Care aparține vieții afective, de dragoste, care se referă la dragoste. *Nu știe ce înseamnă complicațiile sentimentale.* ◇ (*adv.*) *Sînt chinuit sentimental fiindcă iubesc o femeie care mă înșeală* (VLAS.). ◆ Care exprimă sau care provoacă sentimente duioase, dragoste. *Lasă-mă în pace cu atențiile d-tale sentimentale* (IBR.). ◆ (*peior.*) Care este plin de sentimentalism; dulceag. *Face declarații sentimentale tuturor femeilor.* **2** (*despre oameni*) Care are o sensibilitate accentuată, deosebită; care este ușor de impresionat. *Este un om sentimental.* ◇ (*subst.*) *Mama e o sentimentală.* ◆ (*despre manifestări, acțiuni etc. ale oamenilor*) Care trădează, exprimă o deosebită sensibilitate. *Să mă trezească din toropeala sentimentală în care mă cufundasem* (HOG.). ◇ (*adv.*) *Cîntă sentimental o baladă.* ◇ Fig. *Viorile sentimentale care se aud din local* (VIN.). • pl. *-i, -e*. /<fr. ***sentimental***.

sentimentalísm *s.n.* **1** Sensibilitate excesivă; exagerare (afectată) a sentimentelor. *Am devenit de un sentimentalism nemaipomenit* (CĂL.). ◆ (*în artă și lit.*) Acordarea (de către un scriitor, muzician etc.) unui loc esențial în operă sentimentului. *Sentimentalismul lui Bolintineanu nu mai este astăzi atît de gustat de publicul cititor.* ◆ Caracter sentimental al unei opere. *Scrie poezii de un sentimentalism ridicol.* **2** (*mai ales la pl.*) Atitudine, gest, comportare de om sentimental. *Ce-s sentimentalismele astea? se întrebă căpitanul, mînios și rușinat* (CAM.). **3** (*lit.*) Curent literar preromantic, apărut la sfîrșitul sec. 18 ca o reacție împotriva clasicismului. • pl. *-e*. /<fr. ***sentimentalisme***.

sentimentalíst, -ă *adj.* Care se referă la sentimentalism; sentimental. *Este un romancier sentimentalist.* • pl. *-iști, -iste*. /<fr. ***sentimentaliste***.

sentimentalitáte *s.f.* Caracter, stare a unei persoane, ext., a unei opere, a unei atitudini etc. sentimentale. *Sentimentalitatea unui scriitor.* ◆ Predispoziție spre exagerarea sentimentelor. *În politica internațională nu sentimentalitatea, ci reflecția... trebuie să dicteze* (MAIOR.). ◆ (*fam.*) Dulcegărie. *Mi-a trimis o scrisoare de dragoste plină de sentimentalități.* ◆ Reacție afectivă specifică unei persoane față de realitate. *„Dumbrava minunată"... e sentimentalitatea, e atitudinea noastră față de lucrurile noastre* (IBR.). • pl. *-ăți*. /<fr. ***sentimentalité***.

sentimentalizá *vb. I. tr.* A prezenta (ceva) în mod sentimental; a face să capete un caracter, un sens sentimental. *Un peisaj deosebit sentimentalizează ochiul.* • prez.ind. *-ez*. /***sentimental*** + *-iza*; cf. germ. *sentimentalisieren*.

sentimentalizáre *s.f.* Acțiunea de *a sentimentaliza* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***sentimentaliza***.

sentimentalizát, -ă *adj.* Care este prezentat (într-un mod) sentimental. • pl. *-ți, -te*. /v. ***sentimentaliza***.

sentineá *s.f.* v. santinelă.

sentinélă *s.f.* v. santinelă.

sentínță *s.f.* **1** (*jur.*) Hotărîre a unui tribunal, pronunțată în primă instanță; verdict. *Trebuie să mai aștepte pînă se pronunță sentința.* ◆ Hotărîre a unei comisii de arbitraj. *Arbitrul de fotbal care a greșit așteaptă sentința comisiei de specialitate.* ◆ Gener. Hotărîre, decizie. *Mama rostește clar și irevocabil sentința: nu avem voie la televizor timp de o lună.* ◇ Fig. *El... nu mai putea suporta sentința oglinzilor* (TEOD.). ◆ Fig. Stigmatizare, oprobriu, blam. **2** Opinie, apreciere. *Ca un critic sever de film, formulează sentințe.* **3** Cugetare, reflecție (de ordin etic) exprimată într-un stil lapidar și categoric; formulare concisă a unui principiu, a unui sfat practic etc.; maximă, aforism, dicton, adagiu. *Vorbește... în sentințe* (ARGH.). ◆ Deviză. *Sentințe patriotice deșarte* (SADOV.). • pl. *-e*, (*înv.*) *-i*. și (*înv.*) *sentínție*, (*pop.*) *sántință s.f.* /<fr. ***sentence***, lat. ***sententia, -ae*** „părere".

sentínție *s.f.* v. sentință.

senúne *s.f.* v. sărune.

sénvici *s.n.* v. sandvici.

sénviș *s.n.* v. sandvici.

senz *s.n.* v. sens.

senzáție *s.f.* **1** Reflectare directă a unor însușiri ale obiectelor din realitate care acționează nemijlocit asupra organelor de simț; cunoaștere senzorială a obiectelor și fenomenelor ca urmare a acțiunii lor asupra organelor de simț. *Gustînd din aceste prăjituri, am descoperit senzații noi. Simți o senzație dureroasă în jurul inimii.* ◇ (*constr. cu prep. „de", indicînd natura, felul*) *Senzație de frig.* ◆ Percepție. *Senzația trebuie să fie mereu trează.* ◇ *Senzații dolorice* v. doloric. *Senzație de echilibru* v. echilibru. **2** Simțire; sentiment. *În fața măreției acestui peisaj nu poți să nu ai senzația vremelniciei omenești. Îl cuprindea încet senzația de plictiseală.* ◇ Expr. *A avea senzația că...* = a simți, a i se părea că..., a avea impresia că... *Am senzația că mă mint.* **3** Ceea ce impresionează (foarte) mult simțurile, imaginația; ceea ce constituie un prilej de emoții puternice. *Venirea lui în sat a produs senzație.* ◇ Loc.adj. *De (mare) senzație* = senzațional. *Povestește o întîmplare de senzație.* ◇ Expr. *A face senzație* = a produce o impresie foarte puternică, a trezi un interes deosebit, a face vîlvă. *Această știre a făcut senzație.* • scris și *sensație*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și (*înv.*) *senzațiúne s.f.* /<lat. ***sensatio, -onis***, fr. ***sensation***.

senzațional, -ă *adj.* **1** (*despre evenimente, întîmplări etc. sau despre atitudini, manifestări, creații etc. ale oamenilor*) Care produce senzație, care impresionează în mod puternic, care stîrnește interes, care uimește; remarcabil. *În domeniul ciberneticii s-au făcut descoperiri senzaționale.* ◆ (*fam.*) Care este formidabil, extraordinar. *Mi-a recomandat un medicament senzațional!* ◇ (*despre oameni*) *Este o femeie senzațională.* ◆ (*subst. n.*) Fapt, eveniment etc. senzațional. *Presa este mereu în goană după senzațional.* **2** Senzorial. *Iluziunile senzaționale sînt acelea produse de reprezentări vii exterioare* (CONTA). • sil. *-ți-o-*. scris și *sensațional*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***sensationnel***.

senzaționalísm *s.n.* **1** Caracter senzațional. *Am descoperit aceste lucruri... de un senzaționalism crîncen* (BOGZA). **2** Cercetare a evenimentelor senzaționale, a personalităților de excepție. • sil. *-ți-o-*. /***senzațional*** + *-ism*, după fr. *sensationnalisme*.

senzaționalíst, -ă *adj.* Care aparține senzaționalismului, care se referă la senzaționalism. • sil. *-ți-o-*. pl. *-iști, -iste*. /<fr. ***sensationnaliste***.

senzațiúne *s.f.* v. senzație.

senzíbil, -ă *adj.* v. sensibil.

senzibilitáte *s.f.* v. sensibilitate.

senzitív, -ă *adj.* **1** (*fiziol., psih.*) Care transmite senzații; senzorial. *Nervi senzitivi.* **2** Care este înzestrat cu o sensibilitate excesivă; sensibil. *Naturile... senzitive au presimțiri și vederi la distanță* (VLAH.). ◇ (*subst.*) *Numai un suflet de sensitiv ca al lui Luchian poate să surprindă... farmecul misterios ce împresoară viața unei flori* (ANG.). ◆ Care se caracterizează printr-o sensibilitate excesivă. *Femeia e ființa mai mult sensitivă și sentimentală* (IBR.). ◇ (*subst.*) *Figura acestora din urmă este aceea a unor mari senzitivi* (VIANU). **3** (*bot.*) *Mimoză senzitivă* (*și subst. f.*) = specie de mimoză, cu frunzele penate, foarte sensibile, care, la cea mai mică atingere, se strîng, cu florile mici, roz, dispuse în capitule, cultivată mai ales ca plantă ornamentală (*Mimosa pudica*). • scris și *sensitiv*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***sensitif***, lat. ***sensitivus***.

senzitivísm *s.n.* Sensibilitate emoțională excesivă. • /***sensitiv*** + *-ism*.

senzitivitáte *s.f.* Însușirea, calitatea de a fi senzitiv. • pl. *-ăți*. /<engl. ***sensitivity***.

senzitivomotór *adj.* (*anat.*) *Nerv senzitivomotor* = nerv constituit din fire senzitive și motoare. • /<fr. ***sensitivo-moteur***.

sénzor *s.m.* **1** (*fiz.*) Dispozitiv (ultrasensibil) utilizat pentru generarea unui semnal care să indice apariția unei situații date sau să reprezinte variația unui parametru într-un fenomen. **2** (*electron.*) Sistem electronic care permite determinarea orientării unui satelit, a unui astru în raport cu Pămîntul. **3** (*milit.*) Dispozitiv de detectare introdus într-o armă. **4** (*anat.*) Organ de simț. • scris și *sensor*. pl. *-i*. /<engl. ***sensor***, fr. ***senseur***.

senzoriál, -ă *adj.* **1** Care se referă la organele de simț; care se realizează cu ajutorul organelor de simț. *Cunoașterea senzorială e limitată.* ◇ *Date senzoriale* v. dat. ◆ (*subst. n.*) Ceea ce se percepe prin simțuri. **2** (*fiziol., psih.*) Care ține de producerea senzațiilor sau de receptarea stimulilor externi sau interni; senzitiv. *Organe senzoriale.* ◇ *Diferențiere senzorială* v. diferențiere. *Prag senzorial absolut* v. prag. • sil. *-ri-al*. scris și *sensorial*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***sensoriel***.

senzorialísm *s.n.* Senzualism, senzorialitate. • sil. *-ri-a-*. /***senzorial*** + *-ism*.

senzorialitáte *s.f.* Caracter senzorial; senzorialism. • sil. *-ri-a-*. /***senzorial*** + *-itate*; cf. fr. *sensorialité*.

senzorializá *vb. I. refl.* A căpăta caracter senzorial. • sil. *-ri-a-*. prez.ind. pers. 3 sg. *-ează*. /***senzorial*** + *-iza*.

senzorimétric, -ă *adj.* Care aparține senzorimetriei, care se referă la senzorimetrie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***sensorimétrique***.

senzorimetríe *s.f.* (*fiziol., psih.*) Ramură a psihofiziologiei care se ocupă cu studiul variațiilor senzațiilor în funcție de cele ale stimulului. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***sensorimétrie***.

senzorimotór, -oăre *adj.* (*fiziol., psih.*) Care se referă în același timp la funcțiile senzoriale și la motricitate. ◇ *Memorie senzoriomotorie* v. memorie. • pl. *-ori, -oare.* și *senzoriomotóriu, -ie adj.* /<fr. ***sensori-moteur***.

senzoriomotóriu, -ie *adj.* v. senzorimotor.

senzóriu *subst.* (*filos., psih.*) Punct cerebral considerat de către unii filosofi (mai ales de către scolastici) și psihologi drept centrul comun al tuturor senzațiilor. • scris și *sensoriu.* /<lat. ***sensorium***, fr. ***sensorium***.

senzuál, -ă *adj.* **1** (*despre temperamente, trăiri etc. ale oamenilor*) Care aparține simțurilor, care se referă la simțuri. *Este o natură senzuală.* ◆ (*despre oameni*) Care este dominat de simțuri; care este înclinat spre plăcerile trupești, spre erotism, spre senzualitate. *E o femeie senzuală.* ◇ (*subst. m.*) *Nu putea descrie aceste trăiri dacă nu ar fi fost un senzual.* ◇ (*subst.n.*) *Senzualul a devenit un subiect predilect de discuție în cadrul unor emisiuni de televiziune.* **2** Care desfată simțurile. *Plăceri senzuale.* **3** Care trădează, care exprimă senzualitate; voluptuos. *Buze senzuale.* ◇ (*adv.*) *Îmi zîmbește senzual, provocator.* ◇ Ext. *Melodie senzuală. Mirosul senzual al florilor de cîmp.* • sil. *-zu-al.* scris și *sensual.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***sensuel***, lat. ***sensŭalis, -e*** „al simțurilor".

senzualísm *s.n.* **1** Senzualitate, erotism. *Viața lui se desfășoară sub imperiul senzualismului.* **2** (*filos.*) Doctrină (gnoseologică) conform căreia senzația reprezintă unica sursă a cunoștințelor omului despre lumea înconjurătoare. • sil. *-zu-a-.* scris și *sensualism.* /<fr. ***sensualisme***.

senzualíst, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care aparține senzualismului, care se referă la senzualism. *Critica cunoașterii pe temeiuri senzualiste* (BLA.). **2** *s.m., s.f.* Adept al senzualismului. • sil. *-zu-a-.* scris și *sensualist.* pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***sensualiste***.

senzualitáte *s.f.* **1** Însușirea de a fi senzual. *Senzualitatea e o notă a unui suflet feminin cu mult mai complicat* (E. LOV.). ◆ Spec. Înclinare spre plăcerile trupești, erotism. *Nu merse niciodată mai departe cu imaginația în materie de senzualitate* (CĂL.). ◆ Ceea ce exprimă, trădează senzualitate. *În aceste patru vorbe era... atîta senzualitate falsă, încît Matei... își reveni* (D. ZAMF.). **2** Sensibilitate senzorială. *Ne izbește... o mai accentuată senzualitate a imaginilor* (PER.). • sil. *-zu-a-.* scris și *sensualitate.* pl. *-ăți.* /<fr. ***sensualité***; cf. lat. *sensualitas, -atis* „facultatea de a simți, de a percepe senzațiile".

sepá *vb. I.* v. săpa.

sepálă *s.f.* (*bot.*) Fiecare dintre frunzele (modificate) care alcătuiesc caliciul unei flori. • pl. *-e.* /<fr. ***sépale***.

sepaloíd, -ă *adj.* Care are formă, aspect de sepală. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***sépaloïde***.

sepalúlă *s.f.* (*bot.*) Sepală mică. • pl. *-e.* /<fr. ***sèpalule***.

separă *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică două sau mai multe ființe, obiecte etc.*) A face să înceteze de a mai fi împreună, a despărți, a izola. *Separă ovinele bolnave de cele sănătoase.* ◇ (*compl. indică persoane care luptă în ring sau,* ext., *care se iau, din diferite motive, la bătaie*) *Arbitrul separă boxerii deveniți violenți.* ◆ (*compl. indică elemente ale unui ansamblu*) A desface, a desprinde, a detașa. *Fonetica trebuie separată de gramatică. S-a separat de ceata lui.* ◇ (*refl.*) *Acest roman se separă de cele scrise în aceeași epocă prin ingeniozitatea stilului.* ◆ (*compl. indică ansambluri*) A împărți în mai multe elemente ori în elemente constitutive, a descompune, a divide, a diviza, a fracționa. *A separat bucata în patru.* ◆ A compartimenta. *Peretele pe care l-am ridicat separă acum două camere.* ◆ (*refl.; despre oameni*) A se izola de viața socială. *Călugării se ascund în chilii, se separă.* **2** *refl. recipr.* (*despre persoane*) A se îndepărta, a se despărți. *Fiindcă au început să aibă discuții referitoare la plata chiriei, cele două studente s-au separat.* ◆ (*despre soți*) A divorța. *S-au separat la nici trei luni după nuntă.* **3** *refl., intr.* (*despre substanțe solide dizolvate într-un lichid*) A (se) depune sub formă de precipitat. **4** *refl.* (*jur.; despre organe legislative.*) A se dizolva. • prez.ind. *sepár,* (*înv.*) *-ez.* /<fr. ***séparer***, lat. ***separare***.

separăbil, -ă *adj.* (*despre ființe, obiecte etc.*) Care poate fi separat, care se poate despărți. *Sînt două particule separabile.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***séparable***, lat. ***separabilis, -e***.

separáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a* (*se*) *separa* și rezultatul ei; izolare, despărțire. **2** (*chim.*) Operație de preparare mecanică prin care se separă substanțele minerale utile dintr-o masă (minereuri, cărbuni etc.). **3** (*petrogr.*) Operație de suprimare a comunicației dintre straturile unei explorări, străbătute de o sondă, astfel încît prin izolarea etanșă a straturilor de țiței să fie împiedicată inundarea acestora (de către fluidele din straturile acvifere). **4** (*fiz.*) *Putere de separare* = putere de rezoluție. • pl. *-ări.* /v. ***separa***.

separát, -ă *adj.* Care se găsește izolat, care nu comunică cu alții, despărțit. *Locuim în camere complet separate.* ◆ Care nu se confundă (cu altcineva sau cu altceva), care este independent, deosebit. *Găsim soluții separate pentru aceeași problemă.* ◆ Care este aparte. *A construit o clădire separată pentru secția de chirurgie.* ◇ *Cameră separată* v. cameră. ◆ Care a fost izolat dintr-o mulțime. *Croiește o haină din bucăți de stofă separate.* ◇ *Pace separată* v. pace. ◇ Expr. *A face opinie separată* v. opinie. ◆ (*adv.*) În mod independent, izolat. *Teoriile se pot studia separat.* • pl. *-ți, -te.* și (*reg.*) *seperát, -ă adj.* /v. ***separa***.

separatísm *s.n.* **1** Tendință de a se separa de majoritate, de a se desprinde de un grup (social, etnic sau religios) constituit; izolare, atitudine singulară. **2** Stare de separare, de autonomie (politică). • /<fr. ***séparatisme***.

separatíst, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care aparține separatismului, care se referă la separatism. ◆ Care este adept al separatismului. **2** *s.m., s.f.* Adept al separatismului. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***séparatiste***.

separatór, -oáre *adj., s.n.* **I** *adj.* Care are calitatea de a separa. *Graniță separatoare.* **II** *s.n.* (*tehn.*) **1** Dispozitiv, aparat sau mașină care servește la separarea unui sau a mai mulți componenți dintr-un amestec sau la curățarea unei substanțe de impurități. ◇ *Separator de lapte* = aparat centrifugal pentru separarea smîntînii din lapte. **2** Aparat electric folosit pentru conectarea și deconectarea vizibilă a unui circuit electric, manevrabil numai dacă circuitul este întrerupt (cu un întrerupător), care se utilizează în special pentru separarea unei porțiuni dintr-o rețea electrică. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***séparateur***, lat. ***separator, -oris***.

separáție *s.f.* **1** Despărțire, separare. *Nu poate concepe o separație a celor două fete.* ◆ Desprindere, izolare. *Este necesară separația în acest caz, persoana fiind suspectă de schizofrenie.* ◆ Diferențiere. *Trebuie făcută o separație între aceste rezultate.* ◆ Ext. Ceea ce separă. ◇ (*polit.*) *Separația puterilor* = principiu politic fundamental potrivit căruia în stat există trei puteri (legislativă, executivă și judecătorească), exercitate de organe diferite, care pot și trebuie să acționeze independent una de alta, avînd o anumită interdependență și dreptul de control reciproc. (*jur.*) *Separație de domiciliu* = dispensă, premergătoare divorțului, prin care se acordă soților dreptul de a avea domicilii legale diferite. *Separație de bunuri* = (*în unele state*) regim matrimonial, caracterizat prin faptul că femeia își păstrează libera dispunere a bunurilor sale aduse în căsătorie. *Separație de patrimoniu* = măsură luată, la cererea creditorilor unei succesiuni ori a legatarilor cu titlu particular, pentru a împiedica confundarea patrimoniului succesoral cu cel al moștenitorului și de a evita astfel eventuala concurență a creditorilor acestuia din urmă. **2** (*jur.*) Divorț. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *separațiúne s.f.* /<fr. ***séparation***, lat. ***separatĭo, -onis***.

separațiúne *s.f.* v. separație.

separé *s.n.* v. separeu.

separéu *s.n.* Cameră, despărțitură, loc izolat într-un restaurant, într-o grădină de vară etc. *Am rezervat un separeu la restaurant.* • pl. *-uri.* și *separé s.n.* /<fr. ***séparé***.

sepedón *s.m.* **1** (*entom.*) Insectă dipteră care trăiește pe unele plante acvatice (*Sepedon sphegeus*). **2** (*zool.*) Reptilă foarte veninoasă din Africa. • pl. *-i.* /<fr. ***sépédon***.

seperát, -ă *adj.* v. separat.

sépet *s.n.* v. sipet.

sepetár *s.m.* v. sipetar.

sépia *s.f. invar.* v. sepie.

sépie *s.f.* **I 1** (*zool.*) Specie de moluscă cefalopodă marină, răpitoare, din mările temperate și calde, cu corpul oval, lung de 15-20 cm, cu 10 brațe (opt scurte, acoperite total cu ventuze, și două lungi, cu ventuze doar la capătul liber) dispuse în jurul gurii și cu o cochilie internă, care, cînd este atacată, elimină o secreție negricioasă dintr-o glandă de cerneală (*Sepia officinalis*). ◇ *Os de sepie* sau (*înv.*) *osul sepiei* = cochilia internă, rudimentară a sepiei; sepion. **2** (*în forma „sepia"*) Culoare brună extrasă din cerneala produsă de sepie sau preparată sintetic, care este întrebuințată în pictură sau în grafică. ◆ Ext. Desen colorat roșu-brun, realizat cu sepia. ◆ Fotografie sau film realizate în această nuanță. **3** Pulbere obținută prin măcinarea sepionului, folosită în tehnica dentară ca substanță abrazivă pentru polizarea lucrărilor protetice. **II** (*bot.; înv.*) Buberic (*Scrophularia nodosa*). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *sépia s.f. invar.* /<fr. ***sépia***, lat. ***saepia, -ae***, it. ***seppia***; cf. ngr. *σηπία*.

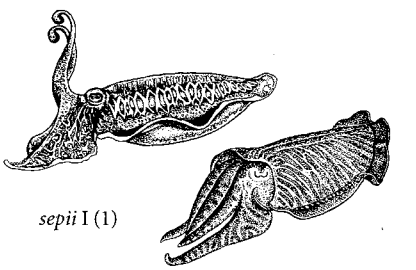

sepii I (1)

sepiólă *s.f.* (*zool.*) Sepie mică, luminescentă, comestibilă, având înotătoarele ca aripile unui fluture. • sil. *-pi-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***sépiole***.

sepiolít *s.n.* (*mineral.*) Rocă vulcanică sticloasă și poroasă care plutește pe apă, formată prin degajarea de gaze în timpul răcirii lavei; spumă-de-mare. • sil. *-pi-o-.* /<fr. ***sépiolite***, germ. ***Sepiolith***; cf. gr. *σήπιον* „scheletul interior al sepiei".

sepión *s.m.* (*zool.*) Cochilie internă, rudimentară a sepiei, oval-alungită, turtită, cu aspect spongios; os de sepie. • sil. *-pi-on.* pl. *-i.* /<fr. ***sépion***.

sepoy ['sipoi] *s.m.* (*milit.*) Soldat indigen din armata colonială britanică din India. • /<engl. ***sepoy***; cf. pers. *sipahi* „cavalerist".

seppukú *s.n.* Sinucidere rituală în Japonia; harachiri. • /<germ. ***Seppuku*** <cuv. japonez „tăierea abdomenului cu un cuțit".

sepsíe *s.f.* (*med.*) Calitatea a ceea ce este septic, infectat. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***sépsie***.

sept[1]- Elem. de compunere „șapte". • /<fr. ***sept-***; cf. lat. *septem*.

sept[2] *s.n.* **1** (*anat.*) Perete despărțitor între două cavități. ◇ *Deviație de sept* v. deviație. **2** (*anat., bot.*) Perete membranos care divide ovarul sau fructul în loje. • pl. *-uri.* /<fr. ***septum***, lat. ***saeptum, -i***.

septál, -ă *adj.* Care aparține septului, care se referă la sept. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***septal***.

septanát *s.n.* (*polit.*) Mandat politic de șapte ani. • pl. *-e.* /cf. *sept[1]*.

septantrión *s.n.* v. septentrion.

septantrionál, -ă *adj.* v. septentrional.

septárie *s.f.* (*geol.*) Nume dat concrețiunilor elipsoidale, cu dimensiuni uneori de cîțiva metri, care se găsesc în masa argilelor sau a marnelor. • g.-d. *-iei.* /<germ. ***Septarie***.

septát, -ă *adj.* (*bot., anat.; despre fructe sau despre ovare*) Care este compartimentat; care este prevăzut cu membrane despărțitoare. • pl. *-ți, -te.* /<lat. ***saeptatus, -a, -um***, fr. ***septé***.

septémbre *subst. sg.* v. septembrie.

septémbrie *subst. sg.* A noua lună a anului, care urmează după august și care are 30 de zile; răpciune, vinicer. *Ne-am întîlnit într-o zi însorită de septembrie.* • și *septémvrie,* (*pop.*) *septémbre subst. sg.* /<slav. **сентавриј**, ngr. *σεπτέμβριος*.

septemvír *s.m.* (*în antic.; la romani*) Magistrat care făcea parte dintr-un colegiu de șapte membri. ◆ Spec. Fiecare dintre cei șapte preoți însărcinați cu organizarea serbărilor date în cinstea zeilor. • pl. *-i.* /<lat. ***septemvir, -i*** <*septem* „șapte", *vir* „bărbat".

septémvrie *subst. sg.* v. septembrie.

septenál, -ă *adj.* Care durează șapte ani; care se produce la fiecare șapte ani. ◆ (*subst.n.*) Plan (economic, cultural etc.) care se întinde pe o perioadă de șapte ani. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***septennal***, lat. ***septennalis, -e*** <*septem* „șapte", *annus* „an".

septenár, -ă *adj.* **1** Care durează şapte zile sau şapte ani, care se referă la o perioadă de şapte zile, de şapte ani. **2** (*lit.; despre versuri*) Care este compus din şapte picioare şi jumătate. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***septénaire***; lat. ***septenarius, -a, -um***.

septenárie *s.f.* (*vers.*) Strofă alcătuită din şapte versuri. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<it. ***settenario***.

septenát *s.n.* Durată de şapte ani a unei funcţii. • pl. *-uri.* /<fr. ***septennat***.

septentrión *s.n. sg.* (*geogr.*) Nord. *Wikingi... eroi şi piraţi ai septentrionului ceţos* (RALEA). • sil. *-tri-on.* şi (*înv.*) *septantrión* s.n. /<fr. ***septentrion***, lat. ***septentrio, -onis*** „constelaţia Carului-Mic".

septentrionál, -ă *adj.* (*geogr.*) Nordic, boreal. *Europa septentrională.* ◆ (*subst.*) Persoană (originară) din regiunile de nord ale globului. • sil. *-tri-o-.* pl. *-i, -e.* şi (*înv.*) *septantrionál, -ă adj.* /<fr. ***septentrional***, lat. ***septentriōnalis, -e***.

septét *s.n.* (*muz.*) Ansamblu format din şapte voci sau din şapte instrumente care execută o compoziţie muzicală. ◆ Ext. Lucrare muzicală scrisă pentru acest ansamblu. • pl. *-e.* /<germ. ***Septett***.

septi- Elem. de compunere „perete"; „sept²". • /<fr. ***septi-***; cf. lat. *saeptum, -i* „gard".

septic¹- Elem. de compunere „infecţios, microbian; infecţie". • şi *septico-, septo-.* /<fr. ***septic(o)-, septo-***; cf. lat. *septĭcus, -a, -um*, gr. *σηπτικός* „care provoacă putrefacţie; infecţios", *σῆψις* „putrefacţie".

séptic², -ă *adj.* (*med.*) Care este infectat cu microbi, care este de natură microbiană. *Plagă septică. Scarlatină septică.* ◇ *Maladie septică* = boală provocată de microbi. *Fosă septică* v. fosă. ◆ (*despre instrumentarul medical*) Care nu a fost sterilizat. ◆ Care provoacă o infecţie microbiană. *Focar septic.* • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***septique***; cf. gr *σηπτικός* „care provoacă putrefacţie; infecţios".

septicémic, -ă *adj.* (*med.*) Care aparţine septicemiei, care se referă la septicemie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***septicémique***.

septicemíe *s.f.* **1** (*med.*) Infecţie generalizată, provocată de pătrunderea în sînge a germenilor proveniţi de la un focar de infecţie; piemie. **2** (*med. vet.*) *Septicemie hemoragică* = holeră, pasteureloză. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***septicémie***; cf. gr. *σηπτικός* „care provoacă putrefacţie; infecţios", *αἷμα, ατος* „sînge".

septicíd, -ă *adj.* (*bot.; despre dehiscenţa fructelor-capsulă*) Care se deschide de-a lungul liniilor de concreştere a carpelelor. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***septicide***.

septicitáte *s.f.* (*med.*) Toxicitate a microbilor. • pl. *-ăţi.* /<fr. ***septicité***.

septico- v. septic¹-.

septicologíe *s.f.* (*med.*) Studiu al comportării organismului în cursul bolilor infecţioase. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***septicologie***.

septicopiemíe *s.f.* (*med.*) Formă de septicemie în care bacteriile patogene se localizează în unele regiuni ale organismului, determinînd focare purulente. • sil. *-pi-e-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***septico-pyémie***.

septifér, -ă *adj.* (*bot., anat.*) Care prezintă septuri, pereţi despărţitori. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***septifère***.

septifórm, -ă *adj.* Care este în formă de perete despărţitor. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***septiforme***.

septilión *s.n.* Număr egal cu zece la puterea douăzeci şi patru (10^{24}). • sil. *-li-on-.* pl. *-oane.* /<fr. ***septillion***.

séptimă¹ *s.f.* (*muz.*) Interval dintre două sunete la distanţă de şapte trepte. ◆ Treapta a şaptea de la o treaptă dată. • pl. *-e.* /<it. ***settima***, germ. ***Septime***; cf. fr. *septième*.

séptimă² *s.f.* (*sport; în scrimă*) Una (a şaptea) dintre poziţiile de apărare. • pl. *-e.* /<fr. ***septime***.

septinevríe *s.f.* (*med.*) Diseminare a virusurilor pe cale nervoasă; septinevrită. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***septinévrie***.

septinevrítă *s.f.* (*med.*) Septinevrie. • pl. *-e.* /<fr. ***septinévrite***.

septo- v. septic¹-.

septogén, -ă *adj.* (*microbiol.; despre bacterii*) Care produce putrefacţie. • pl. *-i, -e.* /de la ***septic***, după *gazogen*; cf. gr. *σηπτός* „putred, infect", *γίγνομαι* „a lua naştere".

septolét *s.n.* (*muz.*) Grup de şapte note de durată egală cu aceea a patru note obişnuite. • pl. *-e.* /<fr. ***septolet***; cf. lat. *septem* „şapte".

septotomíe *s.f.* (*chir.*) Îndepărtare chirurgicală, totală sau parţială, a septului nazal, în caz de deviaţie a acestuia. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***septotomie***.

septuagenár, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care a împlinit vîrsta de 70 de ani. • sil. *-tu-a-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***septuagénaire***, lat. ***septuagenarĭus, -a, -um***.

septuór *s.n.* (*muz.*) Septet. • sil. *-tu-or.* /<fr. ***septuor***.

septúplu, -ă *adj.* Care este de şapte ori mai mare, înşeptit. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***septuple***, lat. ***septŭplus, -a, -um***.

sepulcrál, -ă *adj.* **1** Care aparţine mormîntului, care se referă la mormînt; funerar. *O albă cruce sepulcrală* (GOGA). ◇ (*subst.n.*) *Poeme care aduc o infuzie de gotic şi sepulcral* (PER.). ◇ *Tăcere* (sau *linişte*) *sepulcrală* = tăcere (sau linişte) deplină, absolută. **2** Asemănător unui mormînt, ca într-un mormînt. *Întunecimile sepulcrale ale unei mine* (ANG.). ◆ Ext. Care este foarte întunecat. *Plecă, înaintînd cu precauţie în culoarul sepulcral* (CE. PETR.). **3** (*despre creaţii lirice, epice etc.*) Care are ca temă moartea. *Balade sepulcrale.* **4** Ca de mort. *Are un chip sepulcral.* **5** (*despre voce, sunete etc.*) Care are un timbru grav, înfundat (ca venind dintr-un mormînt); cavernos. *Vocea în special îl izbi..., un ton sepulcral, propriu macedoneanului* (CĂL.). ◆ Ext. De înmormîntare. *Se-aude cîntec sepulcral dindărătul scenii* (EMIN.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***sépulcral***, lat. ***sepulcralis, -e*** <*sepulcrum* „mormînt".

sepúlcru *s.n.* Mormînt. • pl. *-e.* /<lat. ***sepulcrum, -i***, fr. ***sépulcre***.

sepultúră *s.f.* **1** Loc de înmormîntare; mormînt. *Mănăstirea Dealului... era în secolul al XVI-lea locul de sepultură a domnilor* (IORGA). **2** (Ceremonie de) înmormîntare. • pl. *-i.* /<fr. ***sépulture***, lat. ***sepultūra, -ae***.

sequenser [seken'ser] *s.n.* (*inform.*) Organ de comandă al unui ordinator. • /<fr. ***séquenceur***.

sequoia [sek'voja] *s.m.* (*bot.*) Arbore conifer gigant din America de Nord (California), din familia taxodiaceelor, cu frunzele aciculare, persistente, care poate atinge înălţimea de 150 m, circumferinţa de peste 40 m şi vîrsta de 5000 de ani; arborele mamut (*Sequoia gigantea*). • /<fr. ***séquoia***, lat. şt. ***sequoia***; cuv. amerindian *Sequoiah*.

sequoia

ser *s.n.* (*med.*) Partea lichidă a sîngelui. ◆ Lichid extras din sînge sau preparat pe cale artificială, care conţine un anumit anticorp sau o secreţie glandulară şi care este folosit în scopuri terapeutice. ◇ *Ser sangvin* = plasmă sangvină din care s-a extras fibrinogenul. *Ser imun* = ser sangvin provenit de la un animal vaccinat, care, introdus într-un organism, îi conferă o imunitate pasivă. *Ser specific* = antiser. *Ser fiziologic* v. fiziologic. *Ser hipotonic* v. hipotonic. *Reactivarea serului* v. reactivare. • pl. *-uri.* şi *sérum s.n.* /<fr. ***sérum***, lat. ***sērum, -i***.

serác *s.n.* (*geogr.*) Turn de gheaţă, proeminenţă rezultată din intersectarea crăpăturilor din cuprinsul gheţarilor. • pl. *-uri.* /<fr. ***sérac***.

seracăn *s.m.* v. sărăcan.

seradéla *s.f.* v. seradelă.

seradélă *s.f.* (*bot.*) Plantă anuală din familia leguminoaselor, cu tulpina subţire, înaltă de 30-50 cm, cu frunzele compuse din 5-15 perechi de foliole, cultivată ca plantă furajeră (*Ornithopus sativus*). • pl. *-e.* şi *seradéla s.f.* /<it. ***serradella***, fr. ***serradelle***, port. ***serradela***, germ. ***Serradella***.

seráf *s.m.* Înger. • pl. *-i.* /<it. ***serafo***, germ. ***Seraph***.

serăfic, -ă *adj.* **1** (Ca) de serafim; îngeresc. *Are o voce serafică. Cete serafice.* **2** Fig. Care este pur, candid, neprihănit, nevinovat. *Are o înfăţişare serafică.* ◇ (*adv.*) *Îmi zîmbeşte serafic.* • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***séraphique***, lat. ***seraphĭcus***.

serafím *s.m.* (*în relig. creştină*) **1** Înger de rang superior, situat ierarhic între arhangheli şi heruvimi. *Paradisul nu era lipsit de serafimi* (GAL.). ◆ Reprezentare iconografică picturală a unui serafim. **2** Prapur pe care sînt reprezentate chipuri de îngeri şi care, după ritualul Bisericii Ortodoxe, se poartă la procesiunile funerare. **3** (*reg.*) Ripidă. **4** (*reg.*) Copil îmbrăcat în stihar în timpul ceremoniei religioase. • scris şi *seraphim.* pl. *-i.* şi (*înv.*) *serafín, sărafím s.m.* /<slav. **серафимъ**.

serafímic, -ă *adj.* Serafic. *Muzică mai serafimică n-aţi auzit* (HOG.). • pl. *-ci, -ce.* /***serafim*** + *-ic*.

serafín *s.m.* v. serafim.

serafísm *s.n.* Atitudine, comportare de serafim. • /***seraf[ic]*** + ***-ism***.

serafíu, -íe *adj.* (*înv.*) Serafic. *O armonie serafie Răsună viu în sarai* (ALECS.). • pl. *-ii.* /***seraf[im]*** + *-iu*.

serái *s.n.* **1** (*în Imperiul Otoman*) Palat al sultanului sau al marilor demnitari turci. *O sultană jună se uită pe mare de la o fereastră din al ei serai* (BOL.). ◇ Compar. *Puteam... să-mi imaginez conacul boieresc fastuos ca un serai* (COCEA). ◆ Restr. Apartament destinat cadînelor într-un palat turcesc; harem. ◆ Gener. Palat. *O să-mi fac o pereche de case să le întreacă pe ale armaşului: saraiuri, bre, nu glumă* (FIL.). ◆ (*înv.*) Reşedinţă, locuinţă. *Se duserăla saraiul guvernatorului militar..., o casă veche, jumătate dărîmată* (BOL.). **2** (*reg.*) Şură, şopron. **3** Grajd; staul. • pl. *-uri.* şi (*înv.*) *seráil, sarái s.n.* /<tc. ***saray, seray***, fr. ***sérail***, germ. ***Serail***.

seráil *s.n.* v. serai.

serál, -ă *adj.* De seară. *Zborurile serale ale păsărilor au devenit tăcute, leneşe* (PER.). ◆ (*despre forme şi instituţii de învăţămînt*) Ale căror cursuri se ţin seara. *Am urmat liceul seral.* ◇ *Curs seral* v. curs. ◆ (*subst. n.*) Şcoală, facultate etc. ale cărei cursuri se desfăşoară seara. *Am terminat seralul.* ◆ Cursuri care se ţin la asemenea şcoli, facultăţi etc. *S-a transferat din anul al doilea la seral.* ◆ (*adv.*) În cursul serii; în fiecare seară. *Se duce seral la întruniri.* • pl. *-i, -e.* /***seară*** + *-al*, după it. ***serale***.

seralíe *s.f.* v. sarailie.

seralíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Elev sau student) care urmează un curs seral. • pl. *-işti, -iste.* /***seral*** + *-ist*.

seranída *s.f. pl.* (*iht.*) Familie de peşti marini, răpitori, care trăiesc pe lîngă coastele stîncoase, avînd ca tip lavracul. • /<lat. ***serranidae*** <*serra, -ae* „fierăstrău".

seraphím *s.m.* v. serafim.

serascherlíc *s.n.* (*milit.; în trecut, în Imperiul Otoman*) Comandament al unei armate turceşti. *S-au mutat Iusuf-paşe... de la Baba cu serascherlîcul la Tighine* (NEC.). • pl. *-uri.* /<tc. ***saraskerlik***.

seraschiér *s.m.* (*milit.; în trecut, în Imperiul Otoman*) **1** Comandant suprem al unei armate sau al armatei turceşti. **2** Comandant militar al unei unităţi teritoriale din imperiu. **3** Ministru de război. • sil. *-schi-er.* scris şi *seraskier.* pl. *-i.* şi (*înv.*) *seraschiériu s.m.* /<tc. ***serasker***.

seraschiériu *s.m.* v. seraschier.

serasír *s.n.* (*ţes.; înv.*) Stofă ţesută cu fir de aur; brocart. *Epitrahil şi omofor de serasir* (ARGH.). • pl. *-uri.* şi *sarasír s.n.* /<tc. ***seraser***.

seraskiér *s.m.* v. seraschier.

serát, -ă *adj.* (*bot.; despre frunze sau despre alte organe ale plantelor*) Care are marginile cu dinţii ascuţiţi îndreptaţi către vîrful organului respectiv. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***serré***, lat. ***serratus, -a, -um***.

serátă *s.f.* Reuniune, întrunire cu caracter literar, muzical etc. *Rar se mai ţin acum serate literare.* ◆ Spec. Petrecere cu dans, care are loc seara. *Era îmbrăcată pentru serată sau bal* (CA. PETR.). • pl. *-e.* /<it. ***serata***.

seratifórm, -ă *adj.* (*bot.; despre organe vegetale*) Care are aspectul unei lame de fierăstrău. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***serratiforme***; cf. lat. *serratus, -a, -um* „dinţat" <*serra, -ae* „fierăstrău", *forma* „formă".

seră *s.f.* Construcţie cu pereţi şi cu acoperiş din sticlă (sau, mai rar, din material plastic), destinată cultivării în condiţii artificiale a legumelor, a florilor sau a altor plante (în sezonul rece) şi care este special utilată cu instalaţii pentru încălzire, iluminare, aerisire şi udare. *Are o seră uriaşă, în care a plantat numai flori exotice.* ◇ Loc.adj. *De seră* = care a fost cultivat şi crescut în seră. *Iarna cumpărăm roşii de seră.* Δ Compar. (*cu referire la fragilitatea, la gingăşia etc. ale fiinţelor*) *E subţire ca o plantă de seră.* Δ *Efect de seră* v. efect. ◇ Expr. (*fam.*) *Parc-ai fi (fost) ţinut* (sau *ai stat numai*) *în seră* sau *parc-ai fi ieşit* (*acum*) *din seră*, se spune *a)* despre fiinţe foarte delicate, fine, ruşinoase

etc. care par a nu fi avut contact cu lumea reală, brutală (în limbaj ori comportament); *b*) despre ființe șubrede din punct de vedere al sănătății. • pl. *-e.* /<fr. ***serre***.

serb, -ă *s.m., s.f., adj.* v. sîrb.

serbá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică fapte importante, evenimente memorabile etc.*) A sărbători, a celebra. *Au venit ca să serbeze nunta gingașei mirese* (EMIN.). ◇ (*refl.pas.*) *Acum se serbează împlinirea a o sută de ani de la înființarea liceului.* ◇ Fig. *Privighetoarea serbează venirea primăverii prin trilurile ei.* ◆ Fig. A omagia, a cinsti, a lăuda. *Inima-mi... Cîntă și serbează bunurile vieții* (ALECS.). **2** (*bis.*) A ține sărbătoare, a prăznui. *Biserica serbează pe sfînta Parascheva.* ◇ (*refl. pas.*) *Joița se serbează la 40 de mucenici* (POP.). ◆ (*intr.*) A nu lucra. *Astăzi este duminică și serbăm.* ◆ (*înv.*) A oficia. *Preotul a serbat înmormîntarea.* • prez.ind. *-ez.* și (*înv., reg.*) *sărbá vb. I.* / lat. ***servare***.

serbáre *s.f.* **1** Faptul de *a serba*; sărbătorire. ◆ Ext. Manifestare avînd caracter solemn, organizată cu scopul de a celebra un eveniment important; festivitate. *Serbarea unei cununii.* ◇ *Serbările dionisiace* v. dionisiac. ◆ Spec. Program artistic prezentat de preșcolari sau de elevi cu anumite ocazii. *Astăzi are fiica mea serbare la grădiniță.* ◆ (*fam.*) Petrecere, chef. *Am organizat o serbare între prieteni.* **2** Sărbătoare. *Clopotul de serbare al Colții* (GHICA). **3** (*bis.; înv.*) Hram (la ortodocși). • pl. *-ări.* și (*înv.*) *sărbáre s.f.* /v. ***serba***.

serbezeálă *s.f.* (*înv., reg.*) Faptul de *a se serbezi*[2]; acreală, serbezitură[2]. • pl. *-eli.* /***serbezi***[2] + *-eală*.

serbezí[1] *vb. IV.* **1** *tr., intr., refl.* (*înv., reg.*) A deveni slab, fără vlagă. *Așa tare mă serbezisem de acea toacă îndrăcită [a gloanțelor]* (ODOB.). ◆ (*refl.; despre oameni sau despre fața lor*) A deveni palid, a păli. *Mama se serbezise la obraz* (PER.). **2** *refl.* (*reg.; despre culori sau despre obiecte vopsite*) A se decolora. ◆ (*despre vopsele*) A-și pierde culoarea, a nu (mai) colora. • prez.ind. *-esc.* și (*înv.*) *sărbezí vb. IV.* /***searbăd***[1] + *-i*.

serbezí[2] *vb. IV.* v. sărbezi.

serbezíe *s.f.* (*reg.*) Paloare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***searbăd***[1] + *-ie*.

serbezitúră[1] *s.f.* (*înv.*) Paloare. • pl. *-uri.* /***serbezi***[1] + *-tură*.

serbezitúră[2] *s.f.* (*înv.*) Serbezeală. ◇ Fig. *Serbezitură de vorbe nesăbuite.* • pl. *-i, -e.* /***serbezi***[2] + *-tură*.

serclâj *s.n.* **1** Încercuire. **2** (*chir.*) Metodă chirurgicală de reducere a dimensiunilor colului uterin în timpul unei sarcini, pentru a evita avortul. • pl. *-e.* /<fr. ***cerclage***.

serdár *s.m.* (*ist.*) **1** (*în sec. 17-18, în Țările Rom.*) Dregător domnesc cu atribuții militare. ◇ *Serdar mare* sau *marele-* (ori *mare-, vel-*) *serdar* ori *serdarul mare* = (titlu dat unui) comandant de oaste care făcea parte dintre boierii de divan, fiind subordonat marelui-spătar. *Serdar de mazili* = (titlu dat unui) comandant al călărimii formate din boierii mazili. *Călărimea sărdarului de mazili, care se alcătuia de toți boierii ieșiți din slujbă* (BĂLC.). **2** (*în sec. 18-19, în Țările Rom.*) Boier de rang mijlociu (sau mic). **3** (*milit.; în Imperiul Otoman*) General (de cavalerie). ◇ Compus: *serdar-ecrem* = comandant al cavaleriei. **4** (*reg.*) Călău. • pl. *-i.* și (*reg.*) *sărdár s.m.* /<tc. ***serdar***.

serdărárit *s.n.* (*în trecut, în Țările Române*) Impozit perceput pe vitele ce intrau prin vii, care constituia o parte din venitul serdarului. • /***serdar*** + *-ărit*.

serdăreásă *s.f.* (*ist.*) Soție de serdar. • pl. *-ese.* /***serdar*** + *-easă*.

serdărésc, -eáscă *adj., s.f. art.* (*ist.*) Care aparține serdarului, care se referă la serdar, cu rang de serdar. • pl. *-ești.* /***serdar*** + *-esc*.

serdărie *s.f.* (*ist.; în sec. 17-18, în Țările Rom.*) Funcția, demnitatea de serdar. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***serdar*** + *-ie*.

seredár *s.n.* v. sărindar.

serédnic *subst.* (*plutărit; reg.*) Tablă de la mijlocul plutei. • /<ucr. ***середник***.

serenádă *s.f.* (*muz.*) Concert de voci și de instrumente, susținut noaptea, sub ferestrele unei persoane, în semn de iubire, de omagiu etc. *Nu suspină nici o serenadă în fața balconului înflorit* (E. LOV.). ◆ Compoziție muzicală, vocală sau instrumentală, alcătuită din mai multe părți, apropiată ca factură de divertisment, de nocturnă etc. *O domnișoară cînta la clavir o serenadă* (VLAH.). • pl. *-e.* și (*înv.*) *serinádă s.f.* /<fr. ***sérénade***, germ. ***Serenade***, it. ***serenata***; cf. lat. *serenus* „senin".

serendipitáte *s.f.* Nume dat fenomenului sesizării anumitor aspecte ale descoperirilor științifice întîmplătoare. • /<engl. ***serendipity***.

serenísim, -ă *adj.* (*ca termen de reverență adăugat la unele titluri nobiliare sau bisericești din țările Europei apusene*) Prealuminat, mărit. ◇ (*subst.*) *Serenisimul intră trufaș în sala de bal.* • scris și *serenissim.* pl. *-i, -e.* /<it. ***serenissimo***, fr. ***sérénissime***.

serenísim, -ă *adj.* v. serenisim.

serenitáte *s.f.* (Stare de) seninătate, calm, liniște. • pl. *-ăți.* /<fr. ***sérénité***, lat. ***serenĭtas, -atis***.

seréno *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Senin, luminos, calm. • /<it. ***sereno***.

sergént *s.m.* (*milit.*) **1** Grad militar inferior, care urmează gradului de caporal. ◆ Persoană care poartă acest grad. ◇ *Sergent-major* = grad militar superior sergentului și inferior plutonierului, primul grad de subofițer; persoană care poartă acest grad. **2** (*în trecut*; și *sergent de stradă, sergent de noapte*) Agent de poliție; gardist, gardian. • pl. *-ți.* și (*înv.*) *serjént s.m.* /<fr. ***sergent***, rus. ***сержант***, pol. ***sierzant***, germ. ***Sergeant***.

serhát *s.n.* (*milit.; în trecut*) Cetate sau fortăreață turcească situată la marginea Imperiului Otoman sau la granița Țărilor Române. • pl. *-uri, -e.* /<tc. ***serhat***.

seriá *vb. I. tr.* (*compl. indică mărfuri, obiecte etc.*) A așeza în serii sau pe serii. ◆ A clasa, a tria, a orîndui, dînd un număr de serie. *Seriază niște dosare.* • sil. *-ri-a.* prez.ind. *-iez.* /<fr. ***sérier***.

seriál, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* Care formează o serie, care aparține unei serii, care are caracter de serie; succesiv, în serie. *Dezvoltare serială asemănătoare cu o progresiune geometrică* (PET.) ◇ *Muzică serială* = serialism. **2** *s.n.* (*adesea cu determ. care indică felul*) Roman, piesă sau film documentar, scenariu radiofonic etc. tipărite sau prezentate în fragmente succesive. ◆ Fragment astfel prezentat. ◆ Ext. Film artistic (cinematografic sau televizat) care rulează pe episoade și în care evoluează aceleași personaje principale. ◆ Episod din acest film. • sil. *-ri-al.* pl. *-i, -e, n. -uri.* /<engl. ***serial***, fr. ***sériel***, it. ***seriale***.

serialísm *s.n.* (*muz.*) Etapă în evoluția atonalismului și dodecafoniei care are drept element ordonator al lucrării muzicale seria de 12 sunete, a căror succesiune este stabilită de compozitor; muzică serială. • sil. *-ri-a-.* /<fr. ***sérialisme***.

serialitáte *s.f.* Însușirea a ceea ce are caracter serial. • sil. *-ri-a-.* /***serial*** + *-itate*.

serializá *vb. I. tr.* **1** A dispune în serii. ◆ A turna un film, a publica o scriere sub formă de serial. **2** (*inform.*) A transforma o informație furnizată sub formă paralelă într-una sub formă de serie. • sil. *-ri-a-.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***sérialiser***.

serializáre *s.f.* Acțiunea de *a serializa* și rezultatul ei. • sil. *-ri-a-.* pl. *-ări.* /v. ***serializa***.

serializór *s.m.* Operator care se ocupă cu efectuarea serializării. • sil. *-ri-a-.* pl. *-i.* /<fr. ***sérialiseur***.

seriát, -ă *adj.* Care a fost așezat în sau pe serii; care a fost clasat, triat pe serii, primind un număr (de serie). • sil. *-ri-at.* pl. *-ți, -te.* /v. ***seria***.

seriatór, -oáre *s.m., s.f.* Persoană care seriază, care clasează pe grupe, pe serii. • sil. *-ri-a-.* pl. *-ori, -oare.* /***seria*** + *-tor*.

séric, -ă *adj.* (*med.*) Care se referă la ser (sangvin, imun, fiziologic), la administrarea lui terapeutică. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***sérique***.

sericéu, -cée *adj.* **1** Care este asemănător cu mătasea, mătăsos. **2** (*bot.; despre unele organe*) Care este acoperit cu peri mătășoși, moi. • pl. *-cei, -cee.* /<it. ***sericeo***, lat. ***sericeus***.

serici- Elem. de compunere „mătase". • /<fr. ***serici-***; cf. lat. *sēricus, -a, -um* „(referitor la) mătase; de mătase, mătăsos", gr. *σηρικός*.

sericícol, -ă *adj.* Care aparține sericiculturii, care se referă la sericicultură. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***séricicole***.

sericicultór, -oáre *s.m., s.f.* Persoană care se ocupă cu sericicultura. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***sériciculteur***; cf. lat. *sericum* „mătase", *cultor* „cultivator".

sericicultúră *s.f.* (*zootehn.*) Ramură a zootehniei care se ocupă cu creșterea și înmulțirea viermilor de mătase în vederea obținerii gogoșilor destinate prelucrării și care este cunoscută de circa 5000 de ani în China, apoi introdusă în Europa de aproximativ 1000 de ani, iar în România începînd cu anul 1850. • pl. *-uri.* /<fr. ***séricicultur***e; cf. lat. *sericum* „mătase", *cultura* „cultivare".

sericigén, -ă *adj.* (*despre glandele unor viermi, ale unor insecte*) Care secretă mătase. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***séricigène***; cf. lat. *sericum* „mătase", gr. *γεννάω* „a produce".

sericimétru *s.n.* (*tehn.*) Instrument pentru aprecierea elasticității și a rezistenței firului de mătase. • pl. *-e.* /<fr. ***séricimètre***.

sericínă *s.f.* (*chim.*) Compus chimic de tipul sclero-proteinelor, extras din firele de mătase naturală. • pl. *-e.* /<fr. ***séricine***.

sericít *s.n.* (*mineral.*) Varietate solzoasă de mică albă (muscovit), întîlnită frecvent în șisturile cristaline slab metamorfozate și în rocile eruptive bogate în feldspați și transformate sub influența soluțiilor hidrotermale. • /<fr. ***séricite***.

sericitizáre *s.f.* (*geol.*) Fenomen geologic de retransformare a feldspaților potasici în sericit. • /cf. fr. *séricitisation*.

sericitós, -oásă *adj.* (*mineral.*) Care este alcătuit din sericit. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***sériciteux***.

serícol *adj.* Sericicol. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***séricole***.

sericultór, -oáre *s.m., s.f.* (*înv.*) Sericicultor. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***sériculteur***.

sericultúră *s.f.* (*înv.*) Sericicultură. • pl. *-i.* /<fr. ***séri-culture***.

série *s.f.* **1** Înșiruire de termeni care se succed potrivit unei anumite legi. *O serie de termeni neologici.* ◆ Succesiune de fapte, de lucruri asemănătoare sau de același fel; șir. *Pictează o serie de tablouri.* ◆ Ext. Mulțime, sumă. *Face o serie de greșeli.* ◇ (*electr.*) *Legătură în serie* = conexiune a elementelor de circuit electric în care acestea pot fi străbătute numai de un același curent electric, iar tensiunile de la bornele lor se adună. ◇ Loc.adj. *De serie* = *a*) (*despre mărfuri, obiecte etc.*) confecționat în multe exemplare, după un anumit tipar sau clișeu; *b*) ext. comun, banal, obișnuit. ◇ Loc.adv. *În serie* = în număr mare după același model. ◆ Grup, categorie într-o clasificare. *Luăm prînzul în seria a doua.* ◆ Promoție. *A absolvit prima serie de studenți a noii facultăți.* ◆ (*sport*) Grup de concurenți care dispută o probă de calificare. **2** (*mat.*) Totalitate infinită de termeni care se deduc unul din altul după anumite reguli și care sînt legați între ei cu semnul plus sau minus. ◆ Sumă infinită de numere ai cărei termeni pot fi puși în corespondență biunivocă cu mulțimea numerelor naturale. ◇ *Serie convergentă* = serie pentru care șirul sumelor parțiale obținut prin însumarea primilor termeni ai seriei este convergent. *Serie divergentă* = serie care nu este convergentă. *Serie statistică* = șir paralel a două caracteristici corelate după un anumit criteriu. *Serie recurentă* v. recurent. **3** (*fiz.*) *Serie spectrală* = ansamblul liniilor spectrale produse prin tranzițiile unui atom, ale unei molecule etc. de la toate nivelurile energetice către un singur nivel inferior acestora (la spectrele de emisie) sau de la un singur nivel energetic către toate nivelurile energetice superioare acestuia (la spectrele de absorbție). *Serie radioactivă* = familie radioactivă. **4** (*chim.*) Grup de compuși organici cu aceleași particularități structurale, în care termenii succesivi conțin un atom de carbon și doi atomi de hidrogen mai mult decît compusul precedent al grupului. ◇ *Serie electrochimică* = șirul lui Volta. *Serie ciclică* v. ciclic. **5** Număr de ordine care se aplică pe mărfurile fabricate într-un număr mare de exemplare de același tip, pe documente de același fel etc. ◇ *Seria zero* = primele cantități dintr-un produs nou executate de o întreprindere în timpul însușirii fabricației în serie a produsului respectiv. ◆ Număr caracteristic unuia dintre tipurile de fabricație a unor produse finite. **6** (*geol.*) Complex de straturi care s-au depus în timpul unei epoci geologice. **7** (*lingv.*) Grup de sunete sau de foneme caracterizate printr-o trăsătură comună. **8** Ansamblul mărcilor poștale care formează o anumită emisiune. **9** Parte dintr-o colecție sau dintr-o publicație periodică (cu conținut distinct și apărută ulterior), avînd uneori un titlu aparte, în afară de cel general. *„Analele Universității «Al. I. Cuza»", serie nouă.* **10** (*muz.*) Succesiune prestabilită de 12 sunete ale gamei cromatice, în care fiecare sunet are valoare egală, folosită ca unitate în muzica dode-

cafonică. **11** (*inform.*) Tratare a operațiilor bit după bit. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***série***, lat. ***sĕries***, ***-ei***.

seriére *s.f.* Acțiunea de *a seria* și rezultatul ei. • sil. *-ri-e-*. pl. *-i.* /v. ***seria***.

serigrafiá *vb. I. tr.* (*tipogr.*) A reproduce prin serigrafie. • sil. *-fi-a.* prez.ind. *-iez.* /***serigrafie*** + *-a*.

serigraflát[1] *s.n.* (*tipogr.*) Serigrafiere. • sil. *-fi-at.* /v. ***serigrafia***.

serigrafiát[2]**, -ă** *adj.* (*tipogr.*) Care este imprimat prin serigrafie. • sil. *-fi-at.* pl. *-ți, -te.* /v. ***serigrafia***.

serigráfic, -ă *adj.* (*tipogr.*) Care aparține serigrafiei, care se referă la serigrafie; care este folosit în serigrafie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***sérigraphique***.

serigrafíe *s.f.* (*tipogr.*) Procedeu de imprimare (pe lemn, sticlă, textile etc.) cu ajutorul unui ecran de mătase. ◆ Ext. Imagine obținută prin acest procedeu. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***sérigraphie***, germ. ***Serigraphie***, engl. ***serigraphy***.

serigrafiére *s.f.* (*tipogr.*) Acțiunea de *a serigrafia* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***serigrafia***.

serimán, -ă *adj., s.m., s.f.* v. sărman.

serín, -ă *s.n., adj.* v. senin.

serinădă *s.f.* v. serenadă.

serínă *s.f.* (*biol.*) Aminoacid esențial, prezent într-o serie de proteine naturale, mai ales în compoziția fosfoproteidelor, cu rol activ în procesele de metabolism. • /<fr. ***sérine***.

serindár *s.n.* v. sărindar.

serinétă *s.f.* (*muz.*) Flașnetă de mici dimensiuni. • pl. *-e.* /<fr. ***serinette***.

seríngă *s.f.* **1** (*med.*) Instrument medical din sticlă, metal sau material plastic, prevăzut cu un ac, cu ajutorul căruia se injectează diferite lichide în organism, se iau probe de sânge etc. **2** (*tehn.*) Mică pompă portativă servind la împins aer sau lichide. • pl. *-gi.* și *siríngă, silíngă s.f.* /<fr. ***seringue***, lat. ***syringa***, it. ***siringa***; cf. gr. *σῦριγξ* „tub".

serio- Elem. de compunere „șir, serie". • /<fr. ***sério-***; cf. lat. *sĕries, -ei* „serie".

seriográf *s.n.* (*tehn. med.*) Accesoriu al aparatului radiografic, utilizat pentru executarea de radiografii în serie. • sil. *-ri-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***sériographe***, engl. ***seriograph***; cf. lat. *sĕries, -ei* „serie", gr. *γράφω* „a scrie".

seriográfic, -ă *adj.* (*tehn. med.*) Care aparține seriografiei, care se referă la seriografie. • sil. *-ri-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<engl. ***seriographic***.

seriográfie *s.f.* (*tehn. med.*) Înregistrare a unei serii de clișee cu ajutorul seriografului. ◆ Imagine astfel obținută. • sil. *-ri-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***sériographie***, engl. ***seriography***.

seriós, -oásă *adj., adv., s.n.* **I** *adj.* **1** (*în opoz. cu „ușuratic, frivol"; despre oameni*) Care are un caracter grav, sobru; care este lipsit de superficialitate; așezat, ponderat. *Este o persoană foarte serioasă.* <> (*în constr. exclam.*) *Hai, fii serios!* ◆ Care corespunde unui caracter sobru. ◆ Care are o înfățișare gravă, un aer solemn, sever, rigid; care are un comportament grav, sever. *Are trăsături serioase.* ◆ (*despre manifestări, acțiuni, atitudini etc. ale oamenilor sau despre fața, mimica, privirea lor*) Care exprimă, trădează gravitate, sobrietate, care este lipsit de veselie. *Îmi aruncă o privire serioasă.* <> (*adv.*) *A venit timpul să stăm serios de vorbă.* <> Expr. *A avea intenții serioase* (*cu...*) v. intenție. ◆ (*despre îmbrăcăminte*) Care este sobru. **2** (*despre oameni*) Care are o pregătire temeinică într-un anumit domeniu de activitate; care manifestă în activitatea sa o deosebită atenție, conștiinciozitate, răspundere. *Este un cercetător serios.* ◆ Ext. Care are o înfățișare, o expresie ce arată concentrare, conștiinciozitate. ◆ Pe care cineva se poate bizui cu toată încrederea. *Te va ajuta, căci e un om foarte serios.* <> (*despre instituții*) *Este o bancă serioasă.* ◆ (*despre relații afective, sentimente etc.*) Care este profund și durabil. *Între ei s-a legat o prietenie serioasă.* **3** (*despre probleme, fenomene etc.*) Care trebuie privit cu seriozitate; real, adevărat. *E lucru foarte serios.* ◆ (*despre activități, manifestări, creații etc. ale oamenilor*) Care arată o pregătire temeinică; care este profund, conștiincios. *Studii serioase în specialitate.* ◆ Care este concludent, convingător, elocvent. *Aduce exemple serioase pentru a-și susține argumentarea.* ◆ Ext. Care prezintă importanță, interes deosebit; valoros. *Are o contribuție serioasă în propagarea acestei teorii.* ◆ Care poate avea urmări grave; îngrijorător, primejdios. *Conflictul devenea serios.* <> (*adv.*) *E serios atinsă de gripă.* **4** Care are însemnătate, importanță (prin calitate, prin cantitate, prin consecințe etc.). *În societatea actuală au loc transformări serioase.* ◆ Care este determinat de cauze temeinice, care se bazează pe argumente temeinice; justificat, fundamentat, întemeiat. *Are motive serioase de supărare.* **II** *adv.* **1** Fără intenție de glumă sau de farsă; adevărat, real, drept. *Vorbești serios?* <> (*ca afirmație*) *Chiar ai luat examenul? - Serios.* **2** Temeinic, cu seriozitate. *Mă pun serios pe lucru.* **3** Cu luare-aminte, stăruitor. *Ea îi urmărește serios pe sub ochelari.* **4** Hotărît, insistent. *Ion umbla serios după Ana* (REBR.). **III** *s.n.* **1** Ceea ce se opune situației sau atitudinii vesele, frivole; ceea ce este sobru, grav. *Refuzul seriosului... se însoțește de un patos exagerat al negației* (PER.). **2** Expr. *A lua* (pe cineva sau ceva) *în serios* = a acorda (unei persoane sau unui lucru) toată atenția, a-l socoti vrednic de luat în considerație. **3** (*înv.*) Seriozitate. <> Loc.adv. *Cu (tot) seriosul* = cu toată seriozitatea, cu toată convingerea, fără glumă. • sil. *-ri-os.* pl. *-oși, -oase.* și (*înv.*) *serióz, -oázã adj.* /<fr. ***sérieux***, it. ***serioso***, lat. ***seriosus*** <*serius* „(lucru) serios".

serioscóp *s.n.* (*tehn.*) Negatoscop special care permite examinarea simultană a mai multor filme. • sil. *-ri-o-.* pl. *-oape.*/<fr. ***sérioscope***; cf. lat. *sĕries, -ei* „serie", gr. *σκοπέω* „a privi, a examina".

serioscopíe *s.f.* (*med.*) Examen radiologic care constă în a lua succesiv mai multe imagini. • sil. *-ri-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***sérioscopie***.

serióz, -oázã *adj.* v. serios.

seriozitáte *s.f.* **1** Însușirea, calitatea de a fi serios, grav, sobru, lipsit de frivolitate. *Seriozitatea o caracterizează.* ◆ Ext. Comportare, ținută, manifestare care denotă această însușire; gravitate, sobrietate. *Afișează un aer de seriozitate.* <> Loc.adv. *Cu (mare) seriozitate* sau *cu toată seriozitatea* = *a*) cu mare atenție, cu conștiinciozitate, temeinic. *Se puse pe lucru cu seriozitate*; *b*) cu convingere, cu tărie, fără glumă, în mod serios. *O admiră cu toată seriozitatea*; *c*) (*constr. cu vb. ca „a zice", „a spune"*) cu gravitate, cu pătrundere; convins. *Îi spuse adevărul cu seriozitate.* ◆ Expresie gravă a figurii, lipsită de veselie. *Seriozitatea chipului ei mă sperie.* ◆ Spec. Conduită morală exemplară. *Fata este de o seriozitate de admirat.* **2** Însușirea de a avea și de a dovedi competență, profunzime, temeinicie, responsabilitate. *Nu se poate realiza nimic fără seriozitate.* ◆ Calitatea a ceea ce este executat cu conștiinciozitate, cu mare atenție. *Seriozitatea documentării impresionează.* **3** Calitate a ceea ce necesită o deosebită atenție, o deosebită grijă; importanță, însemnătate. *Seriozitatea problemelor discutate.* ◆ Gravitate, primejdie. *Era speriat de seriozitatea situației.* • sil. *-ri-o-.* pl. *-ăți.* /<lat. ***seriositas***, ***-atis***; cf. germ. *Seriosität*.

serj *s.n.* (*ind. text.*) Țesătură de mătase (în amestec cu bumbac) cu firul în diagonală, folosită pentru căptușeli. • pl. *-uri.* /<fr. ***serge***.

serjént *s.m.* v. sergent.

sermaiá *s.f.* (*fin.; turc. înv.*) Capital; fond (de bani). ◆ Ext. Proprietate, avere. • pl. *-le.* /<tc. ***sermaye***.

sero- Elem. de compunere „(referitor la) ser". • /<fr. ***séro-***; cf. lat. *sĕrum, -i* „ser".

seroaglutinăre *s.f.* (*med.*) Serodiagnostic. • pl. *-ări.* /***sero-*** + ***aglutinare***, după fr. *séro-agglutination*.

seroanatoxiterapíe *s.f.* (*med.*) Injecție simultană de ser specific și anatoxină, utilizată în tratamentul unor boli infectocontagioase. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***séro-anatoxithérapie***.

seroatenuáre *s.f.* (*med.*) Seroterapie practicată încă din perioada de incubație, în scopul atenuării manifestărilor unei boli contagioase. • sil. *-nu-a-.* pl. *-ări.* /***sero-*** + ***atenuare***, după fr. *séro-atténuation*.

serodiagnóstic *s.n.* (*med.*) Stabilire a diagnosticului unei boli infecțioase prin depistarea prezenței și evoluției anticorpilor specifici aglutinanți sau precipitanți, produși de microbii respectivi în serul sangvin; seroaglutinare, seroreacție. • sil. *-di-ag-.* pl. *-ce.* /<fr. ***sérodiagnostic***.

serológ, -ă *s.m., s.f.* (*med.*) Persoană specializată în serologie. • pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***sérologue***.

serológic, -ă *adj.* (*med.*) Care aparține serologiei, care se referă la serologie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***sérologique***.

serologíe *s.f.* (*med.*) **1** Știință care se ocupă cu studiul serurilor terapeutice, specifice sau nespecifice. ◆ Compartiment al imunologiei care cuprinde studiul metodelor de depistare a anticorpilor din serul sangvin, precum și studiul antigenelor microbiene și celulare sau al toxinelor. **2** Studiu de laborator care constă în analizarea modificărilor serice din cursul diferitelor boli. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***sérologie***.

seromucós, -oásă *adj.* (*med.*) Care se referă la ser și la mucoasă. • pl. *-oși, -oase.* /<engl. ***seromucous***.

seronegatív, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Persoană) care prezintă un serodiagnostic negativ, în special la virusul HIV. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***séronégatif***.

seroorogénic, -ă *adj.* (*geol.; despre intruziuni de roci magmatice*) Care s-a produs după faza de cutare principală dintr-un geosinclinal. • pl. *-ci, -ce.* /***sero-*** + ***orogenic***.

seropozitív, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Persoană) care prezintă un serodiagnostic pozitiv, în special la virusul HIV; (ființă) al cărei ser sangvin conține anticorpi specifici, în special ai virusului HIV. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***séropositif***.

seroprofilaxíe *s.f.* (*med.*) Metodă terapeutică ce constă în administrare de ser specific, provenind de la un convalescent sau de la un animal imunizat, pentru a preveni apariția unei infecții; seroterapie profilactică. • g.-d. *-iei.* /***sero-*** + ***profilaxie***; cf. fr. *séroprophylaxie*.

seroreácție *s.f.* (*med.*) Serodiagnostic. • sil. *re-ac-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***séroréaction***.

serós, -oásă *adj.* (*med.*) **1** (*despre lichide*) De natura serului sau a serozității, cu caracter de serozitate. <> *Sînge seros* = sînge în componența căruia predomină serul. **2** (*despre țesuturi, cavități etc.*) Care conține, care secretă o serozitate. <> *Membrană seroasă* = membrană formată din două foi subțiri, dintre care una căptușește o cavitate (pericardică, pleurală, peritoneală), iar cealaltă acoperă viscerele conținute de această cavitate, spațiul dintre ele fiind umplut cu o serozitate; membrană care protejează articulațiile osoase. *Bursă seroasă* v. bursă. *Pericard seros* v. pericard. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***séreux***.

seroterápic, -ă *adj.* (*med.*) Care aparține seroterapiei, care se referă la seroterapie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***sérothérapique***.

seroterapíe *s.f.* (*med.*) Metodă terapeutică ce constă în folosirea, în scop profilactic sau curativ, a serurilor imune, care conțin anticorpi specifici, provenite de la animale imunizate activ (prin vaccinare) împotriva unor boli infecțioase. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***sérothérapie***.

serotín, -ă *adj., s.m.* **1** *adj.* De seară; vesperal. **2** *adj.* Tardiv. ◆ Care aparține perioadei de vară tîrzie (mijlocul lunii iulie – mijlocul lunii septembrie); serotinal. **3** *s.m.* (*zool.*) Liliac de seară, cu blana cafeniu-închis, cu vîrfuri aurii pe spate și în creștet, care este răspîndit în Europa, în Asia și în N Africii. • pl. *-i, -e.* /<it. ***serotino***, fr. ***sérotine***; cf. lat. *sero* „tîrziu".

serotinál, -ă *adj.* Serotin. • pl. *-i, -e.* /<engl. ***serotinal***.

serotíp *s.n.* (*microbiol.*) Populație a unui agent patogen (virus, bacterie) în care toți indivizii au caracter serologic comun. • pl. *-uri.* /***sero-*** + ***tip***.

serotonínă *s.f.* (*biol.*) Substanță chimică prezentă în trombocite, în sistemul nervos central și în diverse organe, cu rol important în contracția musculaturii netede, în dilatarea capilarelor, în sporirea permeabilității vaselor mici. • /<fr. ***sérotonine***, engl. ***serotonin***.

serotoninemíe *s.f.* (*fiziol.*) Prezență a serotoninei în sînge. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***sérotoninémie***.

serovaccinăre *s.f* (*med.*) Vaccinare cu adaos de ser specific vaccinului. • pl. *-ări.* /<fr. ***sérovaccination***.

serozióm *s.n.* (*geogr.*) Sol de semideșert cu un conținut redus de humus, bogat în carbonat de calciu. • sil. *-zi-om.* /<germ. ***Serosiom***.

serozitáte *s.f.* **1** (*fiziol.*) Lichid alb-gălbui, asemănător serului sangvin, care este secretat de membranele seroase. **2** (*med.*) Secreție patologică, excesivă sau purulentă, a membranelor seroase, frecventă în unele afecțiuni. **3** Partea apoasă a sîngelui, a laptelui etc. • pl. *-ăți.* /<fr. ***sérosité***.

serpantín *s.n.* v. serpentin.

serpasíl *s.n.* (*farm.*) Alcaloid vegetal cu acțiune sedativă și hipotensivă; rezerpină. • /den. com.

sérpe *s.m.* v. șarpe.

serpengeá *s.f.* (*med. vet.; înv.*) Antrax. • /<tc. ***sirpençe***.

serpént *s.n.* (*muz.*) Instrument de suflat din sec. 16, cu tonalitate gravă, înlocuit mai tîrziu de tubă. • pl. *-e.* /<fr. ***serpent***, engl. ***serpent***.

serpentár *s.m.* (*ornit.*) Pasăre răpitoare de zi din Africa, care se hrănește cu șerpi și cu insecte mari (*Sagittarius serpentarius*). • pl. *-i.* /<fr. ***serpentaire***, lat. ***serpentarius***.

serpentar

serpentáriu *s.n.* Loc special amenajat (într-o grădină zoologică) în care trăiesc șerpi în condiții asemănătoare cu cele din natură. • pl. *-ii.* /<lat. ***serpentarium***, engl. ***serpentarium***, fr. ***serpentaire***.

serpentifórm, -ă *adj.* Care este în formă de șarpe. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***serpentiforme***; cf. lat. *serpens, -ntis* „șarpe".

serpentín, -ă *s.f., s.n., adj.* **I 1** *s.f.* Traseu șerpuit al unui drum, în regiuni accidentate și în pantă, alcătuit dintr-o succesiune de porțiuni rectilinii racordate prin curbă cu raze foarte mici, în scopul micșorării pantelor prin lungirea traseului; cotitură, șerpuitură, sinuozitate a unui traseu. *Serpentinele unei șosele.* ◇ Loc.adj., adv. *În serpentină* = (care este) cu cotituri. *Calea ferată urcă în serpentină.* ◆ Fiecare dintre curbele unui astfel de traseu. *Urmează o serpentină largă.* ◆ Ext. Drum cotit, șerpuit. **2** *s.f.* Fîșie lungă și îngustă de hîrtie colorată, înfășurată strîns, care, aruncată, se desfășoară în spirală. *În sălcii cineva atîrnase lanterne și serpentine* (E. BAR.). **3** *s.n., s.f.* (*tehn.*) Tub (sau țeavă) de metal sau de sticlă, în formă de spirală sau de elice, folosit ca schimbător de căldură. ◆ Spec. Țeava spiralată a alambicului. **4** *adj.* (*înv.*) Șerpuitor. *Un drum serpentin.* **II** *s.n., s.f.* (*mineral.*) Silicat natural hidratat de magneziu, cristalizat în sistemul monoclinic, uneori amorf, de culoare verzuie, negricioasă, brună sau pestriță, format prin transformarea hidrotermală a rocilor ultrabazice. • pl. *-i, -e.* și *serpantín s.n.* /<fr. ***serpentin***, germ. ***Serpentine***; cf. lat. *serpentīnus, -a, -um* „ca de șarpe".

serpentínic, -ă *adj.* (*despre roci*) Care conține serpentin. • pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***serpentinisch***.

serpentinít *s.n.* (*mineral.*) Rocă metamorfică bogată în serpentin. • /<fr. ***serpentinite***.

serpentinizáre *s.f.* (*geomorf.*) Proces de transformare în serpentin a mineralelor sau a rocilor bogate în magneziu. • pl. *-ări.* /după fr. *serpentinisation*.

serpétă *s.f.* Cuțit special, cu vîrf în formă de pană îndoită, folosit pentru altoire; cosoraș. • pl. *-e.* /<fr. ***serpette***.

serpiginós, -oásă *adj.* (*despre erupții*) Care au contur sinuos. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***serpigineux***; cf. lat. *serpigo, -ginis* <*serpĕre* „a se tîrî".

sérta-férta *adv.* (*grec. înv.*) De colo pînă colo, încoace și încolo, fără rost. • /<ngr. ***σύρτα-φέρτα***.

sertao [ser'tău] *s.n.* (*geogr.*) Zonă secetoasă din N-E Braziliei, cu vegetație rară de arbuști spinoși, cactuși și alte plante rezistente la secetă. • /<port. ***sertão***.

sertár *s.n.* **1** Parte a unei mobile (birou, scrin etc.), în formă de cutie, care se trage în afară, printr-o mișcare de alunecare, și care este folosită pentru a păstra diferite obiecte. *Am pus scrisorile în sertarul biroului.* ◇ Fig. *Cîțiva pedanți... ar voi să încuie limba în îngustele saltare ale regulelor lor* (I. NEGR.). **2** (*tehn.*) Organ de mașină care, printr-o mișcare de alunecare, deschide sau închide orificiul de acces al agentului motor (abur, aer comprimat etc.) în cilindrul unui motor. ◆ Element în formă de placă, folosit la construcția unor robinete pe care le închide și le deschide, deplasîndu-se într-o mișcare de translație în jurul axei sale; vană. • pl. *-e,* (*înv.*) *-uri.* și (*pop.*) *săltár,* (*reg.*) *saltár s.n.* /<ngr. ***συρτάρι***.

sertăráș *s.n.* Dim. al lui *sertar*; sertărel. ◇ Fig. *Inima femeii e un săltăraș de contradicții și surprize* (SADOV.). • pl. *-e.* și (*reg.*) *saltaráș s.n.* /***sertar*** + *-aș*.

sertărél *s.n.* Dim. al lui *sertar*; sertăraș. • pl. *-e.* /***sertar*** + *-el*.

sertifórm, -ă *adj.* Care este în formă de ghirlandă sau de cunună. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***sertiforme***.

sertisá *vb. I.* v. sertiza.

sertisáj *s.n.* v. sertizaj.

sertisáre *s.f.* v. sertizare.

sertizá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică pietre ornamentale sau prețioase*) A fixa într-o montură metalică prin îndoirea marginilor monturii sau a unor gheare ale ei. **2** (*tehn.; compl. indică piese tubulare, cilindrice sau prismatice*) A asambla, a fixa între ele prin reducerea secțiunii, prin deformarea plastică a pereților uneia dintre piese. ◆ A reduce, prin deformare plastică, secțiunea de la extremitate, în vederea asamblării cu altă piesă. **3** (*compl. indică tuburi-cartușe încărcate*) A fixa la proiectilele de artilerie și la gloanțele de infanterie, de vînătoare etc. pentru a simplifica manipularea. • scris și *sertisa.* pl. *-ez.* /<fr. ***sertir***.

sertizáj *s.n.* Sertizare. • scris și *sertisaj.* pl. *-e.* /<fr. ***sertissage***.

sertizáre *s.f.* Acțiunea de *a sertiza* și rezultatul ei. • scris și *sertisare.* pl. *-ări.* /v. ***sertiza***.

sertizát, -ă *adj.* Care a fost supus sertizajului. • pl. *-ți, -te.* /v. ***sertiza***.

sertúc *s.n.* v. surtuc[2].

sérum *s.n.* v. ser.

serumalbumínă *s.f.* (*biol.*) Grup de fracțiuni proteice din plasma sangvină, hidrosolubile, care constituie circa 60% din totalitatea proteinelor serice. • pl. *-e.* /<fr. ***sérum-albumine***.

serumglobulínă *s.f.* (*biol.*) Grup de globuline prezente în plasma sangvină, separabile prin electroforeză, cu o structură moleculară și cu proprietăți fizico-chimice deosebite. • pl. *-e.* /<fr. ***sérum-globuline***.

sérus *interj.* v. servus.

sérv, -ă *s.m., s.f.* **1** *s.m., s.f.* (*în Ev. Med., în Europa apuseană*) Țăran dependent de stăpînul feudal; iobag, șerb. **2** *s.m., s.f.* (*înv.*) Sclav, rob. *Risipește orgolios aurul extras din sudoarea servilor* (CĂL.). **3** *s.m., s.f.* (*înv.*) Servitor, slujitor. *Cei doi servi cu capetele rase aduseră ciubuce lungi și cafele* (SADOV.). ◆ (*în stilul epistolar*) Termen de politețe. *Servul dumitale, domnule* (C. NEGR.). **4** *s.m.* (*reg.*) Paracliser. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***servus***, ***-i***.

servá *vb. I.* v. servi.

servăgiu *s.n.* v. servaj.

servăj *s.n.* **1** (*în Ev. Med., în Europa apuseană*) Starea, situația de serv; iobăgie, șerbie. **2** (*înv.*) Sclavie. • și (*înv.*) *servágiu s.n.* /<fr. ***servage***, it. ***serviaggio***.

servál *s.m.* (*zool.*) Pisică sălbatică de talie mare (70-100 cm lungime) din Africa, cu coada scurtă (30-40 cm), slabă, cu picioarele lungi și cu urechile foarte mari, căutată pentru blana ei prețioasă (*Felis serval*). • pl. *-i.* /<fr. ***serval***; cf. port., sp. *cerval*.

servánt *s.m.* **1** (*milit.*) Militar care deservește un tun, o armă automată sau un alt mijloc de luptă. **2** Om de serviciu cu atribuții speciale în anumite instituții. **3** (*sport*) Persoană care servește. **4** (*glum.*) Cavaler curtenitor, serviabil. *Am fost domnițelor servanți* (VULP.). ◇ *Cavaler servant* = bărbat care face curte în mod insistent unei femei. • pl. *-ți.* /<fr. ***servant***.

servántă *s.f.* **1** Masă sau bufet mic de sufragerie, pe care se pun tacîmurile și vesela de schimb pentru servitul mesei. *Pune castronul de supă pe servantă.* **2** Servitoare. *Ne întîmpină servanta.* **3** (*în iluzionism*) Sertar orizontal, prevăzut cu o margine posterioară și una laterală, care se adaptează la o masă, permițînd prestidigitatorului depozitări de obiecte. • pl. *-e.* /<fr. ***servante***.

sérvă *s.f.* (*sport*) Serviciu. • pl. *-e.* /<engl. ***serve***.

serveálă *s.f.* (*reg.*) Acțiunea de *a servi* și rezultatul ei. ◆ Concr. Mîncare. • pl. *-eli.* /***servi*** + *-eală*.

servéntă *s.f.* (*lit.*) Poezie cu tematică politică, morală, religioasă, alcătuită din strofe de trei versuri lungi urmate de un vers mai scurt cu rima AAAa, BBBb, preferată de trubadurii provensali și răspîndită în Italia. • /după it. *serventese*.

sérver *s.n.* (*inform.*) **1** (*într-o rețea locală*) Calculator pe care rulează un software administrativ, care controlează accesul la rețea și la resursele sale și oferă resurse calculatoarelor ce funcționează ca stații de lucru în rețea. **2** (*în internet sau în alte rețele*) Calculator care răspunde comenzilor trimise de un client. • pl. *-e.* /<engl. ***server***.

servet *s.n.* v. șervet.

serví *vb. IV.* **1** *tr.* A îndeplini anumite funcții, însărcinări, îndatoriri etc. față de cineva; a sluji. ◇ (*intr.*) *Șoferul... a servit la case mari* (CĂL.). ◆ (*intr.*) A face serviciu, a funcționa ca... *A servit în armată ca locotenent.* ◆ A lucra în calitate de om de serviciu, a sluji. *Vrea să-l servească, să-l ajute la bătutul covoarelor, pentru cîțiva lei.* ◆ (*intr.*) A face serviciul divin, a sluji. *La acea biserică serveau trei preoți.* **2** *tr.* (*compl. indică oameni*) A fi de folos, a ajuta, a fi util cuiva, a sprijini realizarea unei acțiuni. *Pot să te servesc cu ceva?* **3** *tr.* (*compl. indică activități culturale, sociale etc.*) A susține, a sprijini (cu devotament); a sluji. *Chimistul a lucrat febril, în ideea de a servi cercetările în domeniu.* ◆ (*compl. indică prieteni, cunoștințe, rude etc.*) A fi de folos, a ajuta, a face servicii; a îndatora. *Îmi servesc prietenii la orice oră din zi sau din noapte.* **4** *intr.* (*despre lucruri, despre procese, fenomene naturale etc.*) A folosi la..., a fi utilizat ca..., a avea rolul de... *Veranda îi servește și ca bucătărie de vară.* ◇ Expr. *A servi ca* (ori *drept*) *model* v. model. *A(-i) servi* (cuiva) *de trambulină* v. trambulină. ◆ A ține loc de... *I-a servit de mamă.* ◆ (*refl.; despre oameni*) A se folosi, a face uz de..., a întrebuința. *Ca să mă fac auzit, m-am servit de tribuna care era la doi pași de mine.* ◆ (*refl.*) A profita, a trage folos din... *Se servește de cunoștințele mele.* **5** *tr.* (*compl. indică mîncăruri, băuturi etc.*) A da, a oferi la masă pentru a mînca, a bea etc. *Astăzi servesc familiei la prînz friptură de pui cu garnitură.* ◇ (*refl. pas.*) *La francezi salata se servește ca fel separat.* ◇ Expr. (*Domnilor și doamnelor*) *masa e servită*, formulă (astăzi folosită glumeț) prin care stăpînul sau stăpîna casei anunță musafirii că se pot așeza la masă. *A servi masa* v. masă. ◆ A pune în farfurie sau a turna în pahar. *Mă scol și umblu în jurul mesei ca să-mi servesc musafirii.* ◆ (*compl. indică oameni*) A trata cu ceva; a da să mănînce. *Te servesc cu ce am în frigider.* ◇ Expr. *A-l servi* (pe cineva) (*ca*) *pe tavă* v. tavă. ◆ (*refl.*) A lua să mănînce sau să bea din cele puse pe masă. *Se servi cu cîteva bomboane.* ◆ (*pop.; impr.*) A (lua pentru) a mînca sau a bea. *Vrei puțin coniac? -Mulțumesc, nu servesc.* **6** *tr.* Fig. (*compl. indică creații, manifestări etc. ale oamenilor, aspecte ori rezultate ale unei activități etc.*) A face cunoscut, a aduce la cunoștință, a arăta, a prezenta, a transmite. *Încearcă să-i servească ultimele noutăți în materie de modă.* ◇ (*refl. pas.*) *În locul spiritului franțuzesc ni se servește umorul sec britanic* (PER.). ◇ Expr. *A i-o servi* (cuiva) = a spune cu promptitudine (cuiva) lucruri neplăcute (dar reale). *A(-i) servi* (cuiva) *o lecție* = a avea (față de cineva) o comportare (sau a pune, pe cineva, într-o situație) care să-i prilejuiască tragerea unor învățăminte. (*glum.*) *A(-i) servi* (cuiva) *un pumn* (*în nas*) = a lovi pe cineva (în plină figură). **7** *tr.* (*despre vînzători, oameni de afaceri etc.; compl. indică mărfuri etc.*) A oferi spre vînzare. *Tînăra îi servi mai multe perechi de blugi.* ◆ (*compl. indică clienți*) A oferi mărfurile solicitate pentru a fi cumpărate. *Vînzătoarea m-a servit cu o gamă de parfumuri.* ◆ A executa o comandă. *Chelnerul m-a servit prompt.* ◆ (*compl. indică magazine, chioșcuri etc.*) A asigura desfășurarea serviciului. **8** *tr.* A asigura o prestare de serviciu; a deservi. *Ascensorul servește 50 de etaje.* **9** *intr.* (*la unele jocuri sportive cu mingea și la jocul de cărți*) A pune mingea sau cărțile în joc, a fi de rînd la serviciu. *Începem un nou set. E rîndul meu să servesc.* **10** *tr.* A plăti, a furniza. *A servi o rentă.* • prez.ind. *-esc,* (*înv.*) *serv.* și *servá vb. I.* /<fr. ***servir***, lat. *servīre* „a fi sclav".

serviábil, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care face cu plăcere și cu promptitudine un serviciu; îndatoritor, amabil, săritor. *Este o persoană deosebit de atentă și de serviabilă.* ◇ Fig. *Se înclină protocolar în fața băieților, oglindindu-le trecerea în chelia de un roz serviabil* (TEOD.). • sil. *-vi-a-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***serviable***.

serviabilitáte *s.f.* Însușirea de a fi serviabil; amabilitate. *Mă măgulește serviabilitatea lui.* • sil. *-vi-a-.* /<fr. ***serviabilité***.

serviál, -ă *adj.* (*înv.*) Care aparține servilor, care se referă la servi. • sil. *-vi-al.* pl. *-i, -e.* /***serv*** + *-ial*.

service ['servis] *s.n.* **1** (*com.*) Ansamblu de servicii ulterioare vînzării unui produs, oferite de producător cumpărătorului pentru a asigura funcționarea produsului respectiv. ◇ *Rating service* v. rating. ◆ (*auto.*) Stație de reparare și de întreținere a autoturismelor. • pl. *-uri.* /<engl. ***service***.

servíci *s.n.* v. serviciu.

servíciu *s.n.* **1** Acțiunea, faptul de a servi, de a sluji; formă de muncă prestată în folosul sau în interesul

cuiva, în schimbul unui salariu, al unei retribuții etc. *Am serviciul de profesor.* ◇ *Stat de serviciu* v. stat. ◆ Slujbă, post. *Și-a găsit, în sfîrșit, un serviciu.* ◆ Loc, domeniu etc. în care se desfășoară slujba, activitatea etc. cuiva. *Mă duc mai devreme la serviciu.* ◇ *Scară de serviciu* = scară secundară într-un imobil (pentru acces la dependințe). *Poartă* (sau *ușă*) *de serviciu* = poartă (secundară) a unei întreprinderi, a unei instituții etc. prin care, de obicei, trec vehiculele care transportă mărfuri, diferite materiale etc. *Cameră de serviciu* = cameră într-un imobil (sau într-o instituție) destinată unui servitor sau persoanelor angajate pentru muncile de curățenie, de întreținere etc. *Om* (sau *femeie*) *de serviciu* = persoană angajată pentru a face și a întreține curățenia, diverse alte munci într-o instituție, într-o întreprindere etc.; servitor, slujitor. ◇ *De serviciu* = *a*) loc.adj., adv. (care este) în tură de lucru la serviciu; spec. (care este) de gardă. *Medic de serviciu*; *b*) loc.adj., adv. (care se află) în folosință curentă, efectivă. *Apartament de serviciu*; *c*) loc.adj. referitor la (munca de la) slujbă. *Discutăm chestiuni de serviciu.* ◇ (*înv.*) Loc.adj. *În servicie* = de actualitate, actual. **2** Ocupație pe care o are cineva în calitate de angajat; slujbă. ◆ Îndatorire, obligație care revine cuiva în calitate de angajat; exercitarea acestei îndatoriri. *Serviciul la restaurant a fost ireproșabil.* ◇ *Serviciu militar* = stagiu la care sînt obligați, prin lege, cetățenii unui stat pentru a se instrui din punct de vedere militar în cadrul forțelor armate; stagiu militar. *Serviciu comandat* = misiune specială încredințată cuiva spre executare. *Serviciu divin* (sau *religios*) = cult celebrat în biserică, slujbă religioasă. *Serviciu funebru* (sau *mortuar*) = ceremonie religioasă în care se celebrează memoria unei persoane dispărute. *Serviciu activ* v. serviciu. *Serviciu auxiliar* v. auxiliar. *Ordin de serviciu* v. ordin. ◇ Expr. (*despre angajați, ostași, elevi etc.*) (*A fi*) *de serviciu* = (a fi) însărcinat cu o anumită misiune în cadrul obligațiilor curente. *A intra în serviciu* = a deveni salariat. *A intra de serviciu* v. intra. *A(-și) satisface serviciul militar* v. satisface. ◆ Funcție. *Serviciu de contabil-șef.* ◆ Gener. Oficiu. *Majoritatea membrilor Academiei era în stare să facă serviciul modest, însă foarte important, al unor culegători de cuvinte* (MAIOR.). ◆ (*în trecut*; *la pl.*) Munci pe care trebuia să le efectueze un iobag în folosul feudalului. ◆ (*înv.*) *Serviciul credincios* = medalie instituită în 1878 pentru a recompensa buna prestație a funcționarilor. **3** Subdiviziune în administrația internă în cadrul unei întreprinderi, al unei instituții etc., cuprinzînd mai multe secții. *E șeful unui serviciu important din guvern. Serviciu de ecarisaj* v. ecarisaj. *Serviciu de mișcare* v. mișcare. *Serviciu de subzistență* v. subzistență. ◆ Ext. Personalul corespunzător unei asemenea subdiviziuni. ◆ (*la pl.*) Sector al economiei în care se desfășoară o activitate utilă, menită să satisfacă anumite nevoi sociale (ocrotirea sănătății, învățămînt etc.). *Servicii sanitare.* **4** *Servicii secrete* (și, *eliptic*, *Servicii*) = a) totalitatea organismelor (aflate în România în subordonarea CSAT) care au ca sarcină instituțională apărarea statului; prin organizarea serviciilor de informații și de luptă împotriva spionajului; b) personalul unor asemenea organisme. *Serviciu de contrainformații* v. contrainformații. **5** (*constr. cu vb. ca „a face”, „a aduce”*) Faptă, acțiune, activitate care servește, avantajează pe cineva; obligație, îndatorire; ajutor, sprijin acordat cuiva. *Mi-a făcut un serviciu pentru care îi rămîn recunoscător.* ◆ Rol important într-o activitate, într-un domeniu etc. *A adus un însemnat serviciu matematicii.* ◇ Expr. *A fi* (sau *a se pune*) *în serviciul cuiva* (sau a ceva) = a sluji, a servi unei persoane sau unui scop, unei idei etc.; în avantajul, în folosul. *A face un prost* (sau *un rău*) *serviciu cuiva* = a face cuiva (fără voie) un rău. *A veni în serviciul cuiva* v. veni. ◆ (*reg.*) Însărcinare dată unei persoane de a îndeplini o acțiune în folosul cuiva; comision. **6** (*cu determ. care indică materialul, destinația etc., introduse prin prep. „de”*) Ansamblu unitar de obiecte care au aceeași destinație; garnitură. *Mi-am cumpărat un serviciu de pahare pentru șampanie.* **7** (*tehn.*) Succesiunea în timp a regimurilor de funcționare ale unui sistem tehnic împreună cu duratele lor. ◆ Ansamblu de instalații tehnice care concurează la desfășurarea în bune condiții a unei activități tehnice, industriale sau publice principale. ◇ *Modul de serviciu* v. modul. **8** (*sport*) Punere în joc a mingii. • pl. *-cii*, (*înv.*) *-ciuri*. și *servíci*, (*înv.*) *servís*, *servíții s.n.* /<fr. ***service***, it. ***servizio***, lat. ***servitium***, ***-ii*** „slujbă, robie, condiție de sclav”.

serviént, -ă *adj.* (*jur.*; *înv.*; *despre imobile, proprietăți etc.*) Care este aservit. • sil. *-vi-ent*. pl. *-ți, -te*. /<it. ***serviente***.

serviétă *s.f.* **1** Geantă dreptunghiulară (mare, de obicei din piele), cu una sau cu mai multe despărțituri, în care se poartă acte, caiete, cărți, rechizite etc. *Mi-am uitat servieta pe birou.* **2** (*înv.*) Șervet. • sil. *-vi-e-*. pl. *-e*. /<fr. ***serviette***, germ. ***Serviette***.

servíl, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este slugarnic; lingușitor, supus. *Mă enervează că e servil față de superiori.* ◆ (*despre acțiuni, manifestări etc. ale oamenilor*) Care denotă, care trădează o supunere exagerată, umilitoare. *Are o atitudine servilă.* ◇ (*adv.*) *O privește servil.* **2** Fig. (*despre oameni*) Care urmează riguros, fără rezerve un anumit model; care este lipsit de originalitate. *Este un imitator servil al modelelor clasicității.* ◆ (*despre acțiuni, manifestări etc. ale oamenilor*) Care trădează conformitate prea riguroasă cu un model, care se caracterizează prin lipsă de inițiativă și de originalitate. *Dă o interpretare servilă faptelor.* ◇ (*adv.*) *Nu urmează servil modelele.* ◆ (*despre traducători*) Care se ține în mod formal de original, neglijînd (și alterînd) conținutul. ◆ (*despre traduceri*) Care este literal. ◇ (*adv.*) *Traduce prea servil textul.* **3** Care aparține condiției de serv, care se referă la condiția de serv, de sclav. *Prestează munci servile.* • pl. *-i, -e*. /<fr. ***servile***, lat. ***servīlis***, ***-e*** „de sclav”.

servilísm *s.n.* **1** Spirit, caracter, atitudine servilă; slugărnicie, servilitate. *Îi citesc servilismul în ochi.* **2** Atitudine de imitare, de reproducere mecanică, formală a unor modele, idei etc.; lipsă de originalitate. *A criticat servilismul traducătorului.* • pl. *-e*. /<fr. ***servilisme***.

servilitáte *s.f.* Servilism. *Servilitatea guvernanților față de puterile Europei e inadmisibilă.* • /<fr. ***servilité***.

servíre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *servi* și rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. ***servi***.

servís *s.n.* v. serviciu.

servít[1] *s.n.* **1** Servire. *Servitul mesei a fost fără cusur.* **2** (*reg.*) Serviciu. • pl. *-uri*. /v. ***servi***.

servít[2]**, -ă** *adj.* (*despre oameni*) Care este slujit, ajutat. ◆ (*sport*; *la unele jocuri cu mingea*; *despre minge*) Care este pus în joc. ◆ (*la unele jocuri de noroc*; *despre jucători*) Care nu mai cere alte cărți, considerîndu-le bune pe cele primite din prima mînă. • pl. *-ți, -te*. /v. ***servi***.

servitáte *s.f.* (*înv.*) Sclavie. • /***serv*** + *-itate*.

servitór, -oáre *s.m., s.f.* **1** Persoană angajată în serviciul cuiva (pentru treburi casnice). *Servitoarea îmi calcă rufele.* ◆ Ext. Orice persoană care lucrează la un stăpîn; slugă. *Curtea era plină de servitori.* ◇ Fig. *Sînt un servitor al adevărului.* **2** (*înv.*; *în stilul epistolar*) Termen de politețe. *Al d-voastre servitor devotat și amic sincer* (ALECS.). **3** (*ornit.*; *reg.*) Compus: *servitoarea-cucului* = pitulice (*Troglodytes troglodytes*). • pl. *-ori, -oare*. /<fr. ***serviteur***, lat. ***servītor***, ***-oris***.

servitoríme *s.f.* Colect. Mulțime de servitori, totalitatea servitorilor (dintr-o casă); slujitorime. • /***servitor*** + *-ime*.

servitúdine *s.f* Servitute. *Duce o viață de servitudine.* • pl. *-i*. /<lat. ***servitūdo***, ***-inis***, fr. ***servitude***.

servitúte *s.f.* **1** (*în Ev. Med., în apusul Europei*) Condiție, stare de dependență (față de stăpînul feudal). ◆ Ext. Robie, sclavie. ◇ Fig. *Viața e o continuă servitute.* ◆ Obligație a șerbului față de stăpînul feudal. ◆ Gener. Constrîngere; îndatorire. *Sîntem zilnic supuși servituților.* **2** (*jur.*) Sarcină care grevează asupra unui imobil, determinată de situația naturală a bunului sau de o convenție publică sau particulară. *Servitute de trecere.* ◇ *Servitute aparentă* v. aparent. • pl. *-ți*. /<lat. ***servītus***, ***-utis***.

servíțiu *s.n.* v. serviciu.

servo- Elem. de compunere „aservit”, „aservitor”; „auxiliar”; „mecanism automat”. • /<fr. ***servo-***; cf. lat. *servus*, *-i* „sclav”.

servoambreiáj *s.n.* (*auto*) Ambreiaj al unei mașini la care cuplarea și decuplarea motorului sînt efectuate de un servomotor. • sil. *-bre-iaj*. pl. *-e*. /<fr. ***servo-embrayage***.

servocomándă *s.f.* (*tehn.*) Comandă automată sau semiautomată la care forța de inițiere este amplificată prin utilizarea energiei produse de o sursă auxiliară. • pl. *-enzi*. /<fr. ***servocommande***.

servodirécție *s.f.* (*auto*) Dispozitiv de manevră a direcției pe autovehicule, care micșorează efortul conducătorului. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***servodirection***.

servoelemént *s.n.* (*tehn.*) Element al unui mecanism cu ajutorul căruia se variază o anumită mărime. • pl. *-e*. /***servo-*** + ***element***; cf. fr. *servo-élément*.

servofrînă *s.f.* (*auto*) Mecanism auxiliar de frînare, avînd rolul de a amplifica forța de frînare a unui sistem tehnic (automobil, utilaj etc.). • pl. *-e*. /***servo-*** + ***frînă***, după fr. *servofrein*.

servomecanísm *s.n.* (*tehn.*) Mecanism al unui regulator, prin care acesta acționează asupra mărimii sau a parametrului de reglat. • pl. *-e*. /<fr. ***servoméca-nisme***.

servomotór *s.n.* (*tehn.*) Motor (electric, hidraulic sau pneumatic) care acționează un element de execuție al unui sistem tehnic, transformînd un semnal aplicat la intrare într-o mișcare cu precădere de rotație și folosind o sursă auxiliară de energie. • pl. *-oare*. /<fr. ***servomoteur***.

servoregláre *s.f.* (*tehn.*) Reglare automată prin care forța exercitată asupra elementului activ al regulatorului este adusă la valoarea necesară printr-un aport de energie auxiliară. • pl. *-ări*. /***servo-*** + ***reglare***.

sérvus *interj.* (*fam.*) Formulă de salut (la întîlnire sau la despărțire). ◇ Expr. (*reg.*) *A da servus* = a da mîna la întîlnire sau la despărțire. • și *sérus interj.* /<germ. ***Servus***, lat. ***servus***; cf. magh. *szervusz*, dial. *szerusz*.

sesám *s.m. sg.* (*bot.*) Plantă oleaginoasă erbacee originară din India, din ale cărei semințe comestibile se fabrică halvaua (*Sesamum indicum*); susan. • /<fr. ***sésame***, lat. ***sēsamum***, ***-i***, gr. *σήσαμον* „susan”.

sesamoíd, -ă *adj.* **1** Care seamănă cu un grăunte de susan. **2** (*anat.*; *și subst. n.*) *Oase sesamoide* = oase mici, rotunjite, care se dezvoltă în mod normal în grosimea unor tendoane musculare, îndeosebi în dreptul articulațiilor carpiene și tarsiene. • pl. *-izi, -ide*. /<fr. ***sésamoïde***; cf. gr. *σήσαμον* „susan”, *εἶδος* „aspect”.

sesamoidíta *s.f.* (*med.*) Leziune congestivă sau inflamatorie a sesamoidelor. • /<fr. ***sésamoïdite***.

sescvi- Elem. de compunere „o dată și jumătate”. • /<fr. ***sesqui-***; cf. lat. *sesqui <semisque*.

sescvioxíd *s.m.* (*chim.*) Oxid în care raportul dintre numărul de atomi de oxigen din moleculă și numărul de atomi de nemetal este de 3/2. • sil. *-vi-o-*. pl. *-izi*. /<fr. ***sesquioxyde***.

sescviplán *s.n.* (*av.*) Avion biplan la care suprafața planului inferior reprezintă aproximativ jumătate din suprafața planului superior. • pl. *-e*. /<fr. ***sesquiplan***.

sescviterpéná *s.f.* (*chim.*) Hidrocarbură nesaturată naturală din clasa terpenelor, foarte răspîndită în uleiurile vegetale. • pl. *-e*. /<fr. ***sesquiterpène***.

sésie[1] *s.f.* (*ist.*; *în Ev. Med., în Transilv., Bucov. și Ban.*) Lot de pămînt, parte dintr-un domeniu, asupra căruia țăranul dependent avea drept de posesiune în schimbul rentei către stăpînul feudal și care putea fi transmis ereditar; delniță. ◆ Ext. Lot de pămînt dat în folosință unui paroh, unei școli, unei primării etc. ◆ Spec. Unitate de măsură agrară egală cu 32 de iugăre de pămînt. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<lat. ***sessio***, ***-onis***.

sésie[2] *s.f.* v. sesiune.

sesíl, -ă *adj.* **1** (*bot.*; *despre frunze, flori, fructe*) Care este lipsit de pețiol sau de peduncul. **2** (*med.*; *despre tumori*) Care au o bază largă de implantare. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***sessile***, lat. ***sessĭlis***, ***-e*** „pe care se poate ședea”.

sesisábil, -ă *adj.* v. sesizabil.

sesiúne *s.f.* (*mai ales cu determ. care indică felul*) **1** Perioadă de timp în care membrii unui organ reprezentativ, ai unui for științific, ai unei organizații internaționale etc. se întrunesc pentru a discuta și a rezolva probleme de o deosebită importanță intrînd în atribuțiile lor. *Sîntem în sesiune parlamentară.* ◇ *Sesiune ordinară* v. ordinar. ◆ Ext. Ședințele ținute în această perioadă de timp. *Sesiunile Academiei.* **2** Ext. Serie de ședințe publice în care membrii unei instituții științifice, culturale etc. comunică rezultatele cercetărilor lor, dezbat probleme pe anumite teme etc. *Sesiunea Institutului de istorie a fost consacrată istoriei antice.* **3** (*în învățămîntul superior*; și *sesiune de examene*) Perioadă de timp în cursul căreia se dau

examene. *Trebuie să mă prezint și la sesiunea din toamnă.* • pl. *-i.* și *sezióne (înv., reg.)* *s.f.* /<fr. ***session***, lat. ***sessĭo***, *-onis* „așezare; ședință".

sesiză *vb. I. tr.* **1** A cuprinde cu mintea, a pricepe, a înțelege. *Am sesizat semnificația acelor vorbe.* ◆ A ghici, a intui. *Urmărindu-i discursul, a sesizat unde bate.* ◆ Ext. A observa, a descoperi. *Ai sesizat și tu că și-a schimbat comportamentul de vreo cîteva zile?* ◆ A simți. *Am sesizat finețea parfumului ei.* ◆ A percepe, a surprinde. *Am sesizat o notă falsă la oboi.* ◆ A atrage atenția cuiva. *Fiindcă nu era atent, l-am sesizat făcîndu-i un semn.* ◇ Ext. *I-am sesizat apariția volumului al doilea pe piață.* ◆ (*refl.*) A lua cunoștință, a ține seama (de cineva sau de ceva). *Doctorul s-a sesizat de efectele secundare ale medicamentului prescris.* **2** (*compl. indică autorități, organe de justiție etc.*) A informa (verbal sau în scris) despre un caz (ilegal) care trebuie cercetat și soluționat. *Pentru că din apartamentul vecin s-au auzit zgomote suspecte, vecinii fiind în concediu, am sesizat poliția.* ◆ (*compl. indică pricini, ilegalități, abateri etc.*) A se adresa (mai ales în scris) unei autorități competente pentru a rezolva, pentru a lua măsurile care se impun. *Am sesizat organelor în drept proasta servire din acel restaurant.* ◆ (*refl.; despre autorități, organe al justiției etc.*) A lua în cercetare, spre analiză etc. o ilegalitate, o abatere etc. pentru a o soluționa. *Procuratura s-a sesizat în legătură cu deturnarea de fonduri.* • prez.ind. *-ez.* și *sezisá vb. I.* /cf. fr. *saisir.*

sesizábil, -ă *adj.* Care poate fi cunoscut, înțeles. *Ironia din vorbele sale e ușor sesizabilă.* ◆ Care poate fi perceput (cu ajutorul simțurilor). *Și în cameră e sesizabilă mireasma florilor de noapte.* • pl. *-i, -e.* și *sezisábil, -ă, sesisábil, -ă adj.* /<fr. ***saisissable***, după *sesiza.*

sesizánt, -ă *adj.* Care iese ușor în evidență; frapant, șocant. ◆ Ext. Sesizabil. • pl. *-ți, -te.* și *sezisánt, -ă adj.* /<fr. ***saisissant***, după *sesiza.*

sesizáre *s.f.* Acțiunea de *a sesiza* și rezultatul ei; pricepere, înțelegere. ◆ Concr. Înștiințare scrisă, aviz. *Am trimis o sesizare la poliție.* • pl. *-ări.* și *sezisáre s.f.* /v. ***sesiza.***

sesizór *s.n.* (*tehn.*) Organ principal al unui regulator sau al unui aparat de măsură prin intermediul căruia se efectuează sesizarea unei mărimi și transformarea ei în forma adecvată procesului de reglare. • pl. *-oare.* /***sesiza*** + *-or.*

séslă *s.f.* (*reg.*) Scafă. • pl. *-e.* /etimol. nec.

sesoáică *s.f.* v. săsoaică.

sestérț *s.m.* (*ist.*) Monedă romană de argint (ulterior, de bronz), subdiviziune a dinarului, având valoarea de doi ași și jumătate. • pl. *-i, n. -e.* și (*înv.*) *sestérțiu s.n.* /<lat. ***sestertius, -ii.***

sestérțiu *s.n.* v. sesterț.

sestínă *s.f.* v. sextină.

seston[1]**-** Elem. de compunere „seston". • și *sestono-.* /<fr. ***seston(o)***-; cf. gr. *σηστός* „cernut".

sestón[2] *s.n.* Totalitatea organismelor vii și moarte care plutesc sau înoată în mediul acvatic. • /<fr. ***seston.***

sestono- v. seston[1]-.

sestonofág, -ă *adj., s.n.* (*biol.*) (Organism) care se hrănește cu materialul viu sau mort din masa apei. • pl. *-gi, -ge.* /***sestono-*** + *-fag.*

sestonologíe *s.f.* Studiul științific al sestonului. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***sestonologie.***

șéștină *s.f.* v. șestină[1].

set *s.m.* **1** (*sport*) Fiecare dintre părțile în care se împart unele competiții sportive, determinate de epuizarea unui interval de timp sau de realizarea unui scor convențional. *Agassi a fost învingător în primul set.* ◇ (*în tenis*) *Minge de set* = minge decisivă, servită la sfîrșitul setului, care desemnează învingătorul setului respectiv. **2** (*com.*) Ansamblu de obiecte, de piese, de instrumente etc. care au o anumită destinație și se vînd împreună; garnitură. *Mi-am cumpărat un set de bujii.* ◆ (*ind. text.*) Ansamblu de obiecte de îmbrăcăminte confecționate din același material, care se poartă împreună. **3** (*genet.*) *Set de cromozomi* = totalitatea cromozomilor cu care contribuie unul dintre genitori la formarea zigotului. **4** (*tipogr.*) Unitate de măsură (egală cu 0, 019598 mm) pentru grosimea literei la mașina de cules monotip. • pl. *-uri.* /<engl., fr. ***set.***

seta[1]**-** Elem. de compunere „păr, coamă, setă". • și *seti-.* /<fr. ***séta-***, ***séti-***; cf. lat. *saeta, -ae* „păr aspru".

setă[2] *vb. I. tr.* (*tehn., inform.; compl. indică imagini, date, informații, valori, culori etc.*) A căuta și a alege prin apăsarea unor taste (la telefonul mobil, la calculator etc.). ◆ (*compl. indică televizoare, ceasuri, telefoane mobile sau fixe, calculatoare etc.*) A fixa (pentru a funcționa într-un anume fel, pentru a indica sau a afișa anumite date, imagini etc., pentru a efectua diferite operațiuni etc.). • prez.ind. *-ez.* /<engl. ***set.***

setacéu, -ée *adj.* (*bot.; despre unele organe*) Care este acoperit cu peri țepoși, rigizi. • pl. *-cei, -cee.* /<fr. ***sétacé***; cf. lat. *seta* „păr aspru".

setaveráj *s.n.* (*sport; în tenis, volei etc.*) Raport dintre numărul seturilor cîștigate și cel al seturilor pierdute. • pl. *-e.* /<engl. ***set-average.***

sétă *s.f.* (*bot.*) **1** Păr vegetal țepos. **2** Axă verticală protejată de o membrană care susține capsula cu spori la mușchiul de pămînt. • pl. *-e.* /<lat. ***saeta, -ae.***

sétbol *s.n.* (*sport; în tenis, volei etc.*) Minge servită la sfîrșitul setului, care, cîștigată, asigură victoria în setul respectiv. • /<engl. ***setball.***

setcár *s.m.* (*pesc.; reg.*) Pescar care pescuiește cu setca. • pl. *-i.* /***setcă*** + *-ar.*

sétcă *s.f.* (*pesc.; reg.*) Unealtă de pescuit (mai ales scrumbia și cega) formată dintr-o plasă mare (cu lungimea de 20-50 m și lățimea de 1,5-5 m), confecționată din ață subțire, care este fixată în apă cu ajutorul a două odgoane, cel superior cu plute, iar cel inferior cu greutăți. • pl. *-ci, -ce.* /<rus. ***семка.***

séte *s.f.* **1** (Stare fiziologică complexă, constînd în) senzația particulară de uscăciune a mucoasei gurii și a gîtului și dorința de a bea apă, determinate de deshidratarea țesuturilor organismului. *E canicula și mi-e foarte sete.* ◇ Zic. *S-a întîlnit foamea cu setea*, se spune despre căsătoria a doi oameni săraci. *Cînd casa ta are sete, nu vărsa apa pe drumuri* = înainte de a fi serviți străinii, trebuie ajutați cei apropiați. ◇ Expr. *A crăpa de sete* v. crăpa. *A i se usca gîtul de sete* v. gît. *A-i ține* (cuiva) *de sete* v. ține. *A se usca de sete* v. usca. **2** Fig. (*adesea cu determ. în gen. sau introduse prin prep. „de", care indică felul*) Dorință arzătoare; dor. *Profesorul îi alimentează setea de cunoaștere.* ◆ Gener. Lăcomie, poftă; năzuință. *Îl mistuie setea de bani.* ◇ Loc.adv. *Cu sete* = *a)* cu pasiune, cu asiduitate; stăruitor. *Citește cu sete*; *b)* cu lăcomie, cu nesaț *Fumează cu sete*; *c)* cu violență, cu putere; foarte tare. *Îl lovi cu sete peste obraz.* ◇ Expr. *Sete de aur* v. aur. **3** (*înv.*) Secetă. • /lat. ***sĭtis.***

seteán, -ă *s.m., s.f.* v. sătean.

seteciúne *s.f.* (*înv.*) Secetă. • pl. *-i.* /***sete*** + *-ciune.*

séter *s.m.* v. setter.

seti- v. seta-.

setiflór, -ă *adj.* (*bot.; despre unele plante*) Care are florile păroase. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***sétiflore.***

setílă *s.m.* **1** (*și nm. pr.*) Om veșnic însetat, care nu se satură, oricît ar bea. **2** (Epitet pentru un) om bețiv. • /***sete*** + *-ilă.*

sétleva *s.f. sg.* (*la unele jocuri de cărți*) Ridicarea de șapte ori a mizei existente. • /<fr. ***sept et lever.***

setón *s.n.* **1** (*med.*) Rană superficială provocată de o armă albă sau de un glonte, care afectează numai pielea. **2** (*med., med. vet.*) Meșă de vată, de tifon etc. utilizată în diferite forme de ulcerații, pentru o drenare continuă. ◆ Procedeu terapeutic constînd în folosirea unei asemenea meșe. • pl. *-oane.* /<fr. ***séton.***

setós[1]**, -oásă** *adj.* (*despre ființe*) **1** Care suferă de sete; însetat. *Îndeseară ajunse lihnit de foame și setos de să ferească Dumnezeu* (ISP.). ◇ (*subst.*) *Setosul bea apă din orice lac* (POP.). ◇ Ext. *Setoasele pămînturi au nevoie de apă.* **2** Fig. (*despre oameni*) Care este dornic de ceva; avid, lacom. *Sînt setos de aventură.* ◇ (*adv.*) *Ei beau setos din cănile cu apă rece.* ◇ (*subst.*) *Setosul de liniște deveni iarăși nervos* (CĂL.). ◇ Expr. *A fi setos de sînge* v. sînge. ◆ (*despre manifestări ale oamenilor*) Care exprimă, trădează o poftă (nemăsurată, nepotolită), o dorință (arzătoare, intensă) de ceva. *Îi aruncă o privire setoasă.* • pl. *-oși, -oase.* /***sete*** + *-os.*

setós[2]**, -oásă** *adj.* (*bot.; despre unele organe*) Care este acoperit cu peri duri și tari. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***séteux***, lat. ***saetōsus***, *-a*, *-um.*

setoşá *vb. I. intr.* (*înv., reg.*) A înseta. • prez.ind. *-ez.* /***setos*** + *-a.*

settecentésc, -ă *adj.* Care aparține secolului 18 din Italia, care se referă la secolul 18; din settecento. • pl. *-ci, -ce.* /<it. ***settecentesco.***

settecentíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Scriitor, filosof, artist) aparținînd de settecento. • pl. *-iști, -iste.* /<it. ***settecentista.***

settecénto *s.n.* (*și nm. pr.*) Secolul 18 în arta și în cultura italiană. • /<it. ***settecento.***

setter ['setər] *s.m.* (*zool.*) Rasă englezească de cîini de vînătoare și de pază, de talie mijlocie, cu părul lung, ondulat și mătăsos, diferit colorat, după specie, cu capul ușor alungit și cu urechile mari, clăpăuge. ◆ Cîine care face parte din această rasă. • scris și *seter.* pl. *-i.* /<engl., fr. ***setter.***

setter

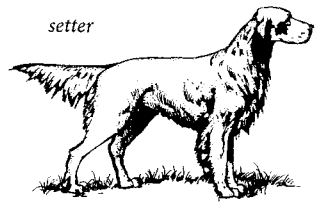

setúlă *s.f.* (*bot.*) Setă mică. • pl. *-e.* /<lat. ***saetŭla, -ae.***

setulifér, -ă *adj.* (*bot.*) Care poartă setule. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***setulifère.***

seu *s.n.* **1** Grăsime animală obținută din țesuturile grase ale bovinelor, ovinelor și cabalinelor, utilizată în scopuri industriale (rar în alimentație). *Pe vatră clipea, mijind, un capăt de lumînare de său* (HOG.). ◆ Gener. Orice grăsime de origine animală. *Gătește cu seu de pasăre.* ◇ Zic. *După ce e carnea grasă, mai pune și seu*, se spune cînd se dă ceva tot celui care are. ◇ Expr. *A pune* (sau *a prinde*) *seu* = a se îngrașa. (*reg.*) *A nu-și încăpea în săul său* = a fi extrem de gras. ◆ (*la pl.*) Varietăți de grăsime. *Seurile sînt folosite mai ales în industrie.* ◆ (*la pl.*) Bucăți de carne de ovine foarte grasă. *Pe frigăruile de aramă ardeau seuri groase* (E. BAR.). ◆ Analog. Grăsime depusă pe diferite părți ale corpului omenesc, din cauza unei alimentații excesive, a bătrîneții, a unei boli etc.; osînză. *Rea e sărăcia că-l prostește pe om și-i ia seul din trup* (PAS). ◇ Expr. *A avea* (sau *a fi cu, a prinde*) *seu la rărunchi* v. rărunchi. **2** Fig. Avere, bogăție, bunăstare. *Avem ceva seu, dar am muncit enorm.* ◇ Loc.adj. (*reg.*) *Cu seu* = care este respectat, care este bine văzut, care are prestigiu. ◇ Expr. *A trăi în* (sau *din*) *seul său* (sau *lui*) = a trăi numai din ceea ce a agonisit singur; a trăi din resurse proprii. *A trăi în seul cuiva* = a trăi din munca altuia; a trîndăvi. *A face* (sau *a prinde*) *seu* = a se îmbogăți. *A pierde seu* = a sărăci. *A înota în seu* = a fi foarte bogat. *A fi crescut în seul său* = a fi ferit de griji. (*reg.*) *A avea seu rău* (pe cineva) = a fi supărat, a avea necaz (pe cineva). • pl. *-uri.* și (*înv., reg.*) *său.* /lat. ***sēbum.***

seuós, -oásă *adj.* (*înv.; despre țesuturi animale, despre cărnuri etc.*) Care are, conține (mult) seu. • pl. *-oși, -oase.* /***seu*** + *-os.*

seușór *s.n.* (*reg.*) Dim. al lui *seu.* • sil. *se-u-.* /***seu*** + *-ușor.*

sevăi *s.n.* (*ind. text.; turc. înv.*) Țesătură de mătase cu fir auriu sau argintiu. • acc. și *sevaí.* pl. *-uri.* și *suvái* *s.n.* /<tc. ***sevai, sevayi.***

sévas *s.n.* (*grec. înv.*) Considerație, respect; venerație. *Ne tratarisesc... fără nici un sevas* (ALECS.). • pl. *-uri.* /<ngr. ***σέβας.***

sevást *s.m. sg.* (*grec. înv.*) Împărat. *Stătu în urma lui sevast August* (MOXA). • /<ngr. ***σεβαστός*** „august, preamărit".

sevastiésc, -eáscă *adj.* (*înv.*) Împărătesc. • sil. *-ti-esc.* pl. *-ești.* /***sevast*** + *-iesc.*

sévă *s.f.* **1** (*bot.*) Suc nutritiv, bogat în săruri minerale, care circulă în vasele plantelor și le alimentează. *În copaci, prin vechi coroane, Seve urcă în artere* (BLA.). **2** Fig. Izvor de energie; vigoare, putere. *Vorbele sale sînt pline de sevă.* • pl. *-e.* /<fr. ***sève.***

séver[1] *s.n. sg.* (*geogr.; înv.*) Nord. • /<slav. ***сѣверъ.***

sevér[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre oameni*) Care respectă și ține să se respecte (fără abatere) un anumit lucru; exigent, pretențios. *Sînt sever cu mine însumi.* ◇ (*adv.*) *Mi s-a părut viața, în ultimul timp, atît de sever serioasă, încît doream o amintire în aceste ziduri vechi* (BACOV.). ◇ Fig. *E o publicație severă.* ◆ Care judecă cu o extremă rigoare și pedepsește fără indulgență; aspru, strict. *Este foarte sever cu copilul.* **2** (*despre aspectul, expresia, atitudinea etc. ale oamenilor*) Care este caracteristic omului sever; care este lipsit de blîndețe;

aspru, grav. *O urmărește privirea severă a mamei. Are trăsături severe.* ◇ Fig. *Piscurile se urcă spre cer, înalte, tăioase și pline de severă amenințare* (BOGZA). ◆ (*adv.*) Fără indulgență, cu asprime, cu severitate. *Mă privește sever pe sub ramele ochelarilor.* ◆ Ext. Solemn. *Are o ținută severă.* **3** (*despre legi, dispoziții, dogme, criterii etc.*) Care nu admite abateri, excepții de la normele stabilite, care nu admite circumstanțe atenuante; rigid. *Țin o dietă severă.* ◆ (*despre activități, manifestări etc. ale oamenilor*) Care este foarte riguros, foarte strict. *Comisia face un control sever al mărfurilor de import.* ◆ Ext. Care este temeinic. *Era militar cu studii severe la Viena* (CA. PETR.). **4** Care este primejdios, periculos sau grav. *Drumul... cobora într-o serpentină severă* (REBR.). **5** (*sport*) *Scor sever* = scor în care diferența dintre punctele marcate și cele primite este foarte mare. **6** (*despre formele, contururile etc. ale unor obiecte, ale unor construcții etc. sau*, ext., *despre elemente ale acestora*) Care este lipsit de ornamente (inutile); sobru, auster. *Se uită în zări catedrala, Cu turnu-i sever și trufaș* (BACOV.). ◇ (*adv.*) *Camera este sever mobilată.* **7** (*despre limba, stilul unor opere literare sau despre alte creații artistice*) Care se caracterizează prin simplitate, prin sobrietate (extremă). *Caracteristica acestei publicații este stilul sever.* • *acc. și séver.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***sévère***, lat. ***sevērus, -a, -um***.

severitáte *s.f.* **1** Însușirea, caracterul a ceea ce este sau trebuie să fie respectat, aplicat etc. cu cea mai mare rigoare; rigurozitate, strictețe. *Severitatea legilor.* ◆ Însușirea, calitatea de a fi sever; lipsă de indulgență, asprime, exigență. *Este cunoscută severitatea profesorului.* ◇ Loc.adv. *Cu severitate* = sever. *Îmi vorbește cu severitate.* ◆ Manifestare, atitudine, comportare de om sever. *Îl înfioară severitatea privirii sale.* **2** (*sport*) Situație în care diferența dintre punctele marcate și cele primite este foarte mare. **3** Absență a ornamentelor; simplitate, sobrietate. *Arhitectura clădirii impune prin severitate.* • pl. *-ăți.* /<fr. ***séverité***, lat. ***sevēritas, -atis***.

sevír *s.m.* (*ist.*) Fiecare dintre cei șase șefi ai corporației augustalilor, în timpul administrației romane în Dacia. • pl. *-i.* /<lat. ***sēvir, -i***.

sevrăj *s.n.* **1** Înțărcare. **2** (*med.*) Dezobișnuire progresivă de droguri, de excitante (în cazul unui toxicoman) sau de alcool (în cazul unui alcoolic). • pl. *-e.* /<fr. ***sevrage***.

sex¹- Elem. de compunere „șase", „de șase ori". • /<fr. ***sexa-***; cf. lat. *sex*.

sex² *s.n.* **1** (*biol.*) Totalitatea caracterelor morfologice și fiziologice ale organismelor care diferențiază (în vederea reproducerii) animalele și plantele în două categorii distincte, masculi și femele. ◇ *Cromozom al sexului* v. cromozom. **2** Fiecare dintre cele două categorii de viețuitoare diferențiate după organele genitale; bărbați sau femei, masculi sau femele. ◇ *Sexul tare* (sau *viril, urît*) = bărbații. *Sexul (cel) slab* (sau *frumos*) = femeile. **3** Ext. (*fam.*) Întreținere de relații sexuale; manifestare sexuală. *Se difuzează după miezul nopții filme cu sex.* ◇ *Sex protejat* v. protejat. ◇ Expr. *A face sex* = a avea relații sexuale (cu cineva). **4** Organ sexual extern. *Cadavrul... arăta o goliciune impudică... cu sexul expus tuturor privirilor* (CE. PETR.). **5** (*gram.*; *înv.*) Gen. • pl. *-e, -uri.* /<fr. ***sexe***, lat. ***sexus, -us***.

sexagenár, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care a împlinit vîrsta de 60 de ani. ◇ Ext. *Stejarii... sexagenari bărboși cu trunchiurile noduroase* (BOGZA). • pl. *-i, -e.* /<***sexagénaire***, lat. ***sexagenarius, -a, -um***.

sexagesimál, -ă *adj.* (*mat.*) Care împarte un întreg în șaizeci de părți egale; care se referă la împărțirea unui întreg în șaizeci de părți egale. ◇ *Grad sexagesimal* = unghi egal cu a nouăzecea parte dintr-un unghi drept. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***sexagésimal***; cf. lat. *sexagēsimus, -a, -um* „al șaizecilea".

sexapíl *s.n.* v. sex-appeal.

sex-appeal [sexə'pil] *s.n.* Atracție, farmec deosebit pe care îl exercită o persoană asupra sexului opus. *O femeie plină de sexapil.* ◆ Aspect atrăgător, provocator al unei persoane. *Băiat cu sexapil.* • scris și *sexapil.* /<engl. ***sex-appeal***.

sexáre *s.f.* (*zootehn.*) Separare a păsărilor tinere după sex. • /cf. fr. *sexage*.

sex-club *s.n.* Club cu programe erotice. • pl. *-uri.* /***sex²*** + ***club***.

sexdúcție *s.f.* (*biol.*) Mecanism prin care se efectuează transferul de fragmente cromozomiale prin intermediul unui factor de fertilitate. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***sexduction***.

sexísm *s.n.* (Termen folosit de către mișcările de emancipare feminine pentru a desemna) atitudinea și poziția socială dominatoare a bărbaților în societate. • /<fr. ***sexisme***.

sexíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care are prejudecăți privitoare la deosebirile dintre sexe; (adept) al sexismului. • pl. *-iști, -iste.* /<engl. ***sexist***, fr. ***sexiste***.

sex-magazín *s.n.* Magazin specializat în vînzarea de publicații și materiale pornografice; sex-shop. • /***sex²*** + ***magazin***, după engl. *sex-shop*.

sexo- Elem. de compunere „sex, sexualitate". • /<fr. ***sexo-***; cf. lat. *sexus, -us*.

sexocarpíe *s.f.* (*bot.*) Formare a fructului în urma fecundației. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***sexocarpie***.

sexológ, -ă *s.m., s.f.* Medic specialist în sexologie. • pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***sexologue***.

sexológic, -ă *adj.* Care aparține sexologiei, care se referă la sexologie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***sexolgique***.

sexología *s.f.* Disciplină medicală care se ocupă cu studiul științific al sexualității și al problemelor psihofiziologice. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***sexologie***.

sexonomíe *s.f* (*biol.*) Studiul legilor de reproducere și de repartiție a sexelor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***sexonomie***.

sexpórt *s.n.* Export de pornografie. • /***sex²*** + ***[ex]port***.

sex-ratio ['seksreiʃio] *s.f.* Raportul sexelor la naștere. • /<engl. ***sex-ratio***, fr. ***sex-ratio***; cf. engl. *ratio* „raport".

sex-shop ['sekʃop] *s.n.* Sex-magazin. • și *sexy-shop s.n.* /<engl. ***sex-shop***, fr. ***sex-shop***.

sex-simbói *s.n.* Vedetă care reprezintă idealul senzualității, al sexualității (unei țări, unei epoci etc.). • pl. *-e.* /<fr. ***sex-symbol***.

sextánt *s.n.* **1** (*optic.*) Instrument optic, format dintr-un arc gradat de la 0° la 60°, două oglinzi și o lunetă mică de vizare, care servește la determinarea distanței unghiulare dintre două repere terestre, a înălțimii unui astru deasupra orizontului etc. și care se folosește în astronomie, navigație și aviație. **2** (*mat.*) Arc sau sector de cerc egal cu 60°. • pl. *-e.* /<fr. ***sextant***; cf. lat. *sextans, -ntis* „a șasea parte".

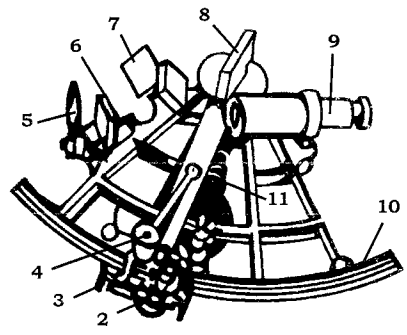

Sextant (1)

1. Arc gradat.
2. Șurub de fixare.
3. Șurub tangent.
4. Lentilă de citire.
5, 7. Filtre din sticlă colorată.
6. Oglindă mică.
8. Oglindă mare.
9. Lunetă.
10. Cursor.
11. Mîner.

séxtă *s.f.* (*muz.*) **1** Interval într-o gamă diatonică cuprinzînd șase trepte. **2** Treapta a șasea (a gamei diatonice) de la o treaptă dată; supradominantă. • pl. *-e.* /<fr. ***sexte***, germ. ***Sexte***, it. ***sesta***.

sextét *s.n.* **1** (*muz.*) Ansamblu format din șase voci sau din șase instrumente care execută o compoziție muzicală. ◆ Lucrare muzicală scrisă pentru acest ansamblu; sextuor. **2** (*sport*) Echipă de volei sau de gimnastică formată din șase jucători sau jucătoare. ◆ Gener. Grup de șase persoane alcătuind o unitate, un ansamblu. • pl. *-e.* /<germ. ***Sextett***.

sextíl *adj., s.n.* **1** *adj. An sextil* = (*în calendarul republican francez*) an care avea o zi în plus. **2** *s.n.* (*astron.*) Poziție a unei planete al cărei unghi pe direcția Pămînt-Soare (Lună) și Pămînt-planetă se ridică la 60°. • /<fr. ***sextile***, germ. ***Sextil[schein]***.

sextilión *s.n.* Număr egal cu zece la puterea douăzeci și unu (10^{21}) sau cu un milion la puterea a șasea. • sil. *-li-on.* /<fr. ***sextillion***, engl. ***sextillion, sexillion***; cf. lat. *sextus, -a, -um* „al șaselea".

sextínă *s.f.* (*vers.*) **1** Poezie de formă fixă, compusă din șase strofe și jumătate, în care aceleași sunete revin la rimă într-o anumită ordine. **2** Strofă de șase versuri. • pl. *-e.* și *sestínă s.f.* /<fr. ***sextine***; cf. lat. *sextus, -a, -um* „al șaselea".

sextolét *s.n.* (*muz.*) Grup de șase note provenite din reunirea a două triolete. • pl. *-e.* /<fr. ***sextolet***.

sextuór *s.n.* (*muz.*) Compoziție muzicală pentru șase instrumente sau pentru șase voci; sextet. • sil. *-tu-or.* /<fr. ***sextuor***.

sextúplu, -á *adj.* **1** Care este de șase ori mai mare, înșesit. **2** (*despre copii sau pui de animale*) Care s-a născut odată cu alți cinci copii (sau pui) din aceeași mamă (sau femelă). ◆ (*subst. m.*; *la pl.*) Grup de șase copii (sau pui) născuți o dată din aceeași mamă (sau femelă). *A născut sextupli.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***sextuple***, lat. ***sextuplus***.

sexuál, -á *adj.* Care aparține sexului, care se referă la sex; care este considerat sau examinat din punctul de vedere al raportului dintre sexe; care se referă la viața sexuală. *Viață sexuală.* ◇ *Abuz sexual* v. abuz. *Apetit sexual* v. apetit. *Contact sexual* v. contact. *Deviație sexuală* v. deviație. *Hărțuire sexuală* v. hărțuire. *Inversiune sexuală* v. inversiune. *Invertire sexuală* v. invertire. *Maturitate sexuală* v. maturitate. *Perversiune sexuală* v. perversiune. *Selecție sexuală* v. selecție. • sil. *-xu-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***sexuel***, lat. ***sexualis***.

sexualicéște *adv.* Din punct de vedere sexual, în ceea ce privește sexul. • sil. *-xu-a-.* /***sexual*** + *-icește*.

sexualísm *s.n.* **1** Stare a unei ființe care are sex. **2** Sexualitate erijată în principiu. • sil. *-xu-a-.* /<fr. ***sexualisme***.

sexualíst, -ă *adj.* Care aparține sexualismului, care se referă la sexualism. • sil. *-xu-a-.* pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***sexualiste***.

sexualitáte *s.f.* Totalitatea însușirilor care caracterizează sexul și fenomenul sexual; calitate conferită oricărui organism de prezența caracterelor morfologice, fiziologice și psihologice legate de sex și de fenomenul sexual; viață sexuală, relații sexuale. • sil. *-xu-a-.* /<fr. ***sexualité***.

sexualizá *vb. I. tr.* (*compl. indică lucruri*) A da un caracter sexual. • sil. *-xu-a-.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***sexualiser***.

sexualizáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a sexualiza* și rezultatul ei. **2** Apariție a caracterelor sexuale în cursul dezvoltării individului. • sil. *-xu-a-.* /v. ***sexualiza***.

sexuát, -ă *adj.* (*anat., biol.*) Care are unul dintre cele două sexe; care este prevăzut cu organe de reproducere. ◇ *Reproducere sexuată* = reproducere a organismelor prin organe sexuale (gameți masculi și femeli). • sil. *-xu-at.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***sexué***.

sexupár, -ă *adj.* (*despre animale*) Care are două faze de reproducere, una sexuată și alta partenogenetică. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***sexupare***.

séxy *adj.invar.* **1** Care aparține sexului, erotismului sau pornografiei, care se referă la sex, la erotism sau la pornografie. **2** (*despre oameni*) Care este foarte atrăgător, care are sex-appeal. *Astăzi ești foarte sexy.* ◆ (*despre manifestări, atitudini etc.*) Care se caracterizează prin erotism, care are un caracter sexual; care este de o senzualitate excesivă. ◇ (*adv.*) *Te-ai îmbrăcat sexy.* ◆ (*despre filme, publicații, spectacole etc.*) Care are caracter erotic. • /<engl., fr. ***sexy***.

sexy-shop *s.n.* v. sex-shop.

sezinár, -ă *adj.* (*jur.*) *Moștenitor sezinar* = moștenitor care se bucură de sezină. • pl. *-i, -e.* /***sezină*** + *-ar*.

sezína *s.f.* (*jur.*) Drept de luare imediată în posesiune a unei moșteniri legale, fără autorizația prealabilă a justiției. • pl. *-e.* /<fr. ***saisine***.

sezisá *vb. I.* v. sesiza.

sezisábil, -ă *adj.* v. sesizabil.

sezisánt, -ă *adj.* v. sesizant.

sezisáre *s.f.* v. sesizare.

seziúne *s.f.* v. sesiune.

sezón *s.n.* **1** Perioadă de timp a anului care corespunde cu aproximație unui anotimp. *Au trecut câteva sezoane de când nu ne-am văzut.* **2** (*cu determ. care indică felul*) Interval de timp dominat de anumite fenomene atmosferice. *Acuși vine sezonul rece.* ◇ *Sezonul alb* = iarna. **3** Perioadă în care se produce o anumită recoltă. *A venit sezonul legumelor.* **4** (*cu determ. care indică felul activității*) Perioadă a anului caracterizată

S

printr-o intensă activitate în anumite domenii sau favorabilă pentru anumite acțiuni, condiționate de caracteristicile anotimpului respectiv. *A început sezonul de vînătoare.* ◇ *Sezon mort* = perioadă fără activitate într-un anumit domeniu. *La mare iarna e sezon mort.* ◇ Loc.adj. *De sezon* = *a*) care ține de un anumit sezon, care este propriu unui anumit sezon. *Își cumpără cîteva haine de sezon; b*) fig. de actualitate. *Misticismul german... nu prea e de sezon* (MACED.). • pl. *-oane.* /<fr. ***saison.***

sezonál, -ă *adj.* Sezonier. *Munci sezonale.* • pl. *-i, -e.* /***sezon*** + *-al.*

sezonalitáte *s.f.* Însușirea a ceea ce este sezonal; caracter sezonal. ◆ (*med.*) Dependență de anotimp a manifestărilor epidemice. • /***sezonal*** + *-itate*; cf. fr. *saisonalité.*

sezoniér, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care aparține unui anumit sezon și durează cît acesta; care se referă la un sezon, care corespunde unui anumit sezon. *Fructe sezoniere. Munci sezoniere.* ◇ *Grădină sezonieră* v. grădină. ◆ Care este potrivit pentru un anumit sezon. *Vinde blănuri sezoniere.* **2** *s.m., s.f.* Lucrător angajat pentru un sezon. *Sezonierii umplu cîmpurile plantate cu căpșuni.* ◇ (*adj.*) *A angajat personalul sezonier al hotelului.* • sil. *-ni-er.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***saisonnier.***

sezoníst, -ă *s.m., s.f.* Persoană care face cură la o stațiune balneară sau climaterică; vilegiaturist. • pl. *-iști, -iste.* /***sezon*** + *-ist.*

sfacél *s.n.* **1** (*med.*) Porțiune de țesut mortificat care se detașează de țesuturile sănătoase vecine și se elimină (observabil în leziunile traumatice întinse sau în organele care degenerează prin ischemie). ◆ Mortificare a unor țesuturi sau organe, în urma unor boli (infecțioase) sau a unor tulburări circulatorii. **2** (*pom.*) Boală a trunchiului sau a ramurilor arborilor care produce uscarea acestora. • scris și *sphacel.* pl. *-e.* /<fr. ***sphacèle***; cf. gr. *σφάκελος* „cangrenă".

sfaceláre *s.f.* (*med.*) Necrozare a unor țesuturi sau organe, în urma unor boli (infecțioase) sau a unor tulburări circulatorii. • pl. *-ări.* /***sfacel*** + *-are.*

sfacelăt, -ă *adj.* (*med.*) Care este atins de sfacel; cangrenos. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***sphacélé.***

sfádă *s.f.* (*pop.*) **1** Ceartă, gîlceavă. *Îmi întindeai o gură deschisă pentru sfadă* (EMIN.). ◇ Loc.vb. *A se lua la sfadă* sau *a avea* (ori, *înv., a face*) *sfadă* (cu cineva) sau (*înv.*) *a se pune* (ori *a fi*) *în sfadă* (cu cineva) = a se certa. *A ridica sfadă* v. ridica. ◇ Fig. *Din a valurilor sfadă prorociri se aridic* (EMIN.). **2** Conflict, neînțelegere, divergență. *Nu mă amestec în sfada voastră, dar pot să vă dau un sfat.* ◇ Expr. *A face sfadă între...* = a învrăjbi. ◆ Ext. Bătaie, luptă armată. **3** (*înv.*) Dușmănie; vicleniе. • pl. *-ezi,* (*înv.*) *-e.* și *svádă* *s.f.* /<slav. **съвада, свада.**

sfádnic, -ă *adj.* (*reg.*) Care este certăreț, arțăgos. *Are o nevastă sfadnică.* ◇ (*subst.*) *Un sfadnic se-ncaieră la pumni* (C. NEGR.). • pl. *-ci, -ce.* și *svádnic, -ă adj.* /<slav. **съвадьникъ, свадникъ.**

sfagn- Elem. de compunere „turbărie, mușchi". • și *sfagno-.* /<fr. ***sphagn(o)***-; cf. gr. *σφάγνος* „mușchi".

sfagnacée *s.f. pl.* (*bot.*) Familie de plante cuprinzînd mușchii din care se formează turba. • /<fr. ***sphagnacées.***

sfagnét *s.n.* Turbărie. • pl. *-e.* /den. șt. ***Sphagn[um]*** + *-et.*

sfagno- v. sfagn-.

sfagnofíte *s.f. pl.* (*bot.*) Plante care cresc în turbării. • /<fr. ***sphagnophytes.***

sfagnologíe *s.f.* Studiul mușchilor de pămînt din care se formează turba. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***sphagnologie.***

sfăina *s.f. art., interj.* (*reg.*) **1** *s.f. art.* Expr. *A da sfaina* = a vesti. **2** *interj.* Fuga! • /etimol. nec.

sfaióg *s.m.* v. sfoiag.

sfaiogí *vb. IV. refl.* (*reg.; despre obiecte, plante etc.*) A se scoroji. • prez.ind. *-esc.* /***sfaiog*** + *-i.*

sfáiț *s.m.* (*reg.*) Nume dat boilor de culoare brună (de rasă elvețiană). • pl. *-i.* /de la nm. pr. ***Schweiz,*** denumirea germană a Elveției.

sfaițuí *vb. IV.* v. șvaițui.

sfalerít *s.n.* (*miner.*) Sulfură de zinc; blendă. • pl. *-e.* /<fr. ***sphalérite.***

sfalțuít, -ă *adj.* (*reg.; despre drumuri*) Care este asfaltat. • pl. *-ți, -te.* /de la ***asfalt.***

sfanăc *s.m.* v. spanac.

sfandosí *vb. IV. refl.* (*reg.; despre oameni*) A se fandosi. • prez.ind. *-esc.* /*s-* + ***fandosi***; cf. ngr. *(σ)φαντάζω.*

sfanț *s.m.* **1** (*ist.*) Mică monedă austriacă de argint, avînd valoarea de douăzeci de creițari sau de aproximativ doi lei, care a circulat și în Țările Române, la începutul sec. 19; sorcovăț. ◆ Gener. Monedă mărunță, ban, para. ◇ Zic. *Ai dat un ban să te prinzi în danț și nu poți scăpa să dai un sfanț,* se spune cînd cineva s-a înșelat în privința unei situații în care a intrat și din care nu poate ieși cu ușurință. ◇ Loc.adv. *Pînă la ultimul sfanț* = tot. *A băut pînă la ultimul sfanț.* ◇ Expr. (*pop.*) *A nu avea* (*nici* sau *nici un*) *sfanț* = *a*) a nu avea bani; *b*) ext. a fi sărac. *A vedea cîte parale face sfanțul* = a constata valoarea unui lucru atunci cînd i se simte lipsa. *A nu ști cîte parale face sfanțul* = a nu ști să aprecieze la timp ceva sau pe cineva. *A-i arăta* (cuiva) *cîte parale face sfanțul* = a demonstra cuiva valoarea unui lucru. **2** Colect. (*fam.*) Bani. *După ce și-a tocat avere, rămăsese fără sfanț* (CA. PETR.). ◆ Ext. Avere (în bani). • pl. *-i.* și (*înv., pop.*) *sfánți* *s.m.* /<germ. ***Zwanzig[er].***

sfánți *s.m.* v. sfanț.

sfără[1] *s.f.* **1** Miros greu (cu fum înecăcios) rezultat din arderea grăsimilor, a cărnii, a (mucurilor) lumînărilor de seu etc. ◆ Fum înecăcios. **2** Fig. Veste, zvon. ◇ Expr. *A da sfară în țară* = *a*) a semnaliza un pericol sau a vesti ceva prin aprindere de focuri în anumite locuri; *b*) (și *a da sfară în sat, în mahala* etc.) a da de știre, a răspîndi o veste, un zvon. **3** (*înv.*) Jertfă (arsă pe altar). • pl. *-e,* (*înv.*) *-ări.* și (*reg.*) *șfără* *s.f.* /<slav. **сквара.**

sfără[2] *s.f.* (*înv.*) Sfadă. • pl. *-e.* /<slav. **сварa.**

sfără[3] *s.f.* v. sfoară.

sfarét *s.m.* (*iht.; reg.*) Numele a două specii de pești de apă dulce: *a*) zvîrlugă (*Cobitis taenia*); *b*) cîră (*Cobitis aurata balcanica*). • pl. *-ți.* /etimol. nec.

sfărghie *s.f.* (*reg.*) Așchie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /etimol. nec.

sfărnic *s.n.* (*înv.*) Altar al păgînilor. • pl. *-ce.* /***sfară***[1] + *-nic.*

sfaróc *s.n.* v. sfarog.

sfaróg *s.n.* (*pop.*) Lucru foarte uscat, întărit, scorojit din cauza căldurii sau a vechimii. • pl. *-uri.* și *sfaróc, sforóg* *s.n.* /***sfară***[1] + *-og*; cf. rus. ***сварок.***

sfarogeálă *s.f.* (*reg.*) Gălăgie. • pl. *-eli.* /cf. *sfarogi.*

sfarogí *vb. IV. refl.* **1** (*pop.; despre obiecte, plante etc.*) A se întări, a se usca, a se scoroji. ◆ Ext. (*reg.; despre mîncări*) A se arde (pe foc). **2** (*reg.; despre ființe, mai ales despre oameni și despre obrazul lor*) A se scofîlci. • prez.ind. *-esc.* și (*reg.*) *sfarojí, sfărogí vb. IV.* /***sfarog*** + *-i.*

sfarogít, -ă *adj.* **1** (*pop.; despre obiecte, plante etc.*) Care este întărit, uscat, scorojit. *Un căpăstru, un frîu, un bici și o șea, toate colbăite, sfarogite și vechi ca pămîntul* (CR.). **2** (*reg.; despre ființe, mai ales despre oameni sau despre obrazul acestora*) Care este scofîlcit. *Brațul alb, gol și sfărogit* (VLAH.). • pl. *-ți, -te.* și (*reg.*) *sfărogít, -ă adj.* /v. ***sfarogi.***

sfarojí *vb. IV.* v. sfarogi.

sfășcă *s.f.* (*reg.*) Vorniceasă (la nuntă). • pl. *-ște.* și *svășcă* *s.f.* /<ucr. ***свашка.***

sfat *s.n.* **1** Ceea ce se spune cuiva pentru a-l ajuta în luarea unei hotărîri, în rezolvarea unei situații, în adoptarea unei atitudini etc.; îndrumare, povață, îndemn. ◇ Loc.vb. *A da sfaturi* v. da. *A sta la sfat* (sau *la sfaturi*) *cu cineva* v. sta. *A ședea la sfat* v. ședea. ◇ Expr. *A ține sfat* v. ține. ◆ Spec. Ceea ce este spus cuiva sau este simțit de cineva ca ajutor, ca încurajare; îndemn, imbold. *Ce mai vrei cu-a tale sfaturi, dacă știi a lor măsură* (EMIN.). ◇ Expr. *Sfat bun* v. bun. *A merge în* (sau *la*) *sfatul* (cuiva) v. merge. ◆ Ext. (*înv.*) Intenție. ◆ (*înv.*) Gînd. ◆ (*înv.*) Sfătuială, sfătuire. **2** (*înv., pop.*) Înțelepciune, chibzuință. *Urăsc în tine sfatul și tactul prudenței* (ARGH.). **3** (*înv., pop.; adesea constr. cu vb. ca „a face", „a ține"*) Vorbă multă, discuție, conversație, taifas. *Ne adunăm pe înserat și ținem sfat în grădină.* ◇ Expr. *A duce sfat* = a bîrfi. ◆ Ext. Consfătuire, înțelegere. *Aleseseră cu toții svat de folos acestei nevoi ca domnul să se închine lui Sigismund* (BĂLC.). **4** (*înv.*) Consimțămînt. *Domnul pe boieri să nu fie volnic a-i pierde, orice greșală ar face, fără sfatul tuturor* (NEC.). **5** (*înv.*) Vicleniе. **6** (*cu determ. care indică domeniul sau forul pe lîngă care se desfășoară activitatea*) Grup de persoane, consiliu etc. (pe lîngă un conducător, un demnitar, o instituție etc.), constituit în vederea deliberării, rezolvării etc. unor probleme (de interes public, național etc.). *O, auzi cum cheam-acuma Craiul sfatu-i înțelept* (EMIN.). ◆ Ext. Ședință a acestui grup de persoane, consiliu etc. *A sunat ceasul sfatului împărătesc* (CAR.). ◇ *Sfatul domnesc* = (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) consiliu format din reprezentanții marii boierimi care luau parte, alături de domn, la conducerea țării. (*în trecut*) *Sfat popular* = în organizarea administrativ-teritorială a României, denumire dată între 1950 și 1968 organului local al puterii de stat. (*înv.*) *Sfatul profesorilor* = consiliu pedagogic. *Sfatul bătrînilor* v. bătrîn. *Boier de sfat* v. boier. **7** (*înv.*) Alianță. **8** (*înv.*) Neam; grup, comunitate; tagmă. • pl. *-uri.* și (*înv.*) *svat* *s.n.* /<slav. **съвѣтъ, свѣтъ.**

sfátnic[1] *s.m.* (*reg.*) Ferigă (*Dryopteris filix-mas*). • pl. *-ci, -ce.* /etimol. nec.

sfátnic[2] *s.m.* v. sfetnic.

sfădălnic, -ă *adj.* (*înv., reg.*) Certăreț. • pl. *-ci, -ce.* /***sfădi*** + *-alnic.*

sfădălíe *s.f.* (*reg.*) Sfadă (mare), ceartă; discuție aprinsă, gîlceavă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***sfadă*** + *-ălie.*

sfădăúș, -ă *adj.* (*reg.*) Certăreț, gîlcevitor. *Era un om ciudat și sfădăuș* (SADOV.). • pl. *-i, -e.* /***sfădi*** + *-uș.*

sfădí *vb. IV.* **1** *refl.recipr.* (*pop.*) A se certa; a se dojeni, a se mustra. *Un boier moldovan se sfădește cu hangiul* (SADOV.). ◆ Ext. A se bate, a se lupta. *Mi se pare mie că fetele și nevestele se cam sfădesc după mușteile tale cele galbăne și stufoase* (HOG.). ◇ Zic. *Decît să-ți dau să ne sfădim, Mai bine tot prieteni să fim,* se spune atunci cînd se respinge o cerere de împrumut. *La începutul stînii, se mănîncă cîinii, Iar la spartul stînii se sfădesc stăpînii,* se spune despre o acțiune făcută în comun care la început merge bine, dar se termină rău. *Cerbul cu iepurele se sfădesc amîndoi cine din doi are picior mai iute,* se spune atunci cînd doi oameni se ceartă pentru însușirile lor naturale. ◇ Analog. *În mijlocul văii, e un lac în care curg patru izvoare cari... se sfădesc, „murmură", răstoarnă pietricele toată ziua și toată noaptea* (EMIN.). ◆ (*refl.recipr.*) A se hărțui, a se tachina. *Ne sfădim toată ziua, ca doi oameni care se iubesc.* ◆ Fig. (*intr.*) A face zgomot, zarvă, agitație. ◆ (*intr.; reg.*) A cotcodăci. ◆ (*înv.*) A se întrece. *Parisul cel nou poate să se sfădească cu toate orașele... pentru întîiurea frumusețării* (D. GOL.). ◆ (*tr.; înv.*) A-și disputa. *Moldovenii și turcii își sfădesc mai multă vreme cinstea biruinței* (DOC.). **2** *tr.* (*înv., pop.*) A mustra, a dojeni. *Mama mă sfădește mereu.* • prez.ind. *-esc.* și (*înv., reg.*) *svădí vb. IV.* /<slav. **съвадити.**

sfădiciós, -oásă *adj.* (*înv., reg.*) Certăreț. • pl. *-oși, -oase.* /***sfădi*** + *-icios.*

sfădíre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *sfădi* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***sfădi.***

sfădít, -ă *adj.* (*pop.*) **1** Care este certat (cu cineva). **2** Care este mustrat, dojenit (de cineva). • pl. *-ți, -te.* /v. ***sfădi.***

sfăditór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (*înv., reg.*) (Om) certăreț. • pl. *-ori, -oare.* /***sfădi*** + *-tor.*

sfănțișór *s.m.* Dim. al lui *sfanț.* • pl. *-i.* /***sfanț*** + *-ișor.*

sfănțoáică *s.f.* (*înv.*) Monedă care valora jumătate de sfanț; sfănțuică. • pl. *-ce.* și (*reg.*) *sfințoáică* *s.f.* /***sfanț*** + *-oaică.*

sfănțuí *vb. IV. tr.* (*fam.; compl. indică oameni*) **1** A mitui. *Îl sfănțuiesc ca să mă lase peste rînd.* **2** Ext. A stoarce bani de la cineva; a înșela pe cineva, a escroca. *O femeie sfănțuia pe proști cu marfă stricată.* • prez.ind. *-iesc.* /***sfanț*** + *-ui.*

sfănțuiálă *s.f.* (*fam.*) Acțiunea de a sfănțui și rezultatul ei. • pl. *-ieli.* /***sfănțui*** + *-eală.*

sfănțuícă *s.f.* (*înv.*) Sfănțoaică. • pl. *-ci.* /***sfanț*** + *-uică.*

sfănțuíre *s.f.* (*fam.*) Acțiunea de *a sfănțui* și rezultatul ei. • /v. ***sfănțui.***

sfănțuít *s.n.* (*fam.*) Faptul de *a sfănțui.* • pl. *-uri.* /v. ***sfănțui.***

sfărămá *vb. I.* v. sfărîma.

sfărămáre *s.f.* v. sfărîmare.

sfărămát, -ă *adj.* v. sfărîmat.

sfărămătúră *s.f.* v. sfărîmătură.

sfărămicós, -oásă *adj.* v. sfărîmicios.

sfărămitúră *s.f.* v. sfărîmătură.

sfărgáci *s.n.* (*reg.*) Vreasc. • pl. *-uri.* /cf. *sfarghie.*

sfări *vb. IV. refl.* (*înv.*) A se sacrifica. • prez.ind. *-esc.* /v. ***sfară***[1].

sfărîmá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică mai ales obiecte*) A se sparge, a se desface în bucăți mici; a se fărîmița, a se mărunți; a se zdrobi. *Sfărmați statuia goală a*

Venerei antice (EMIN.). ◇ (*refl.*) *Sticla s-a sfărîmat în mii de cioburi.* ◇ Zic. *Limba oase n-are, dar oase sfarmă* = prin puterea cuvîntului se săvîrșesc lucruri mari. Δ *Carul din șleau cînd s-abate, îndată să sfărîmă* = cel ce se abate din orînduiala sa are de suferit. ◇ Expr. *A sfărîma lanțurile* (*robiei*) = a cuceri libertatea. *A-și sfărîma mintea* = *a*) a depune eforturi intelectuale deosebite pentru însușirea unor cunoștințe, pentru aflarea unor informații (științifice) etc.; *b*) a se gîndi (intens și continuu), a se zbate, a se frămînta pentru a găsi o soluție potrivită unei anumite situații, pentru a ieși dintr-o dificultate etc. *A sfărîma piatra* (sau *pietrele*) = a fi foarte voinic. *A-i sfărîma* (cuiva) *măselele* = a bate (pe cineva) cu violență (peste maxilare). *A-și sfărîma capul cu* (ori *pentru, de*) *ceva* v. cap. ◇ Exager. *Inima îi bate să-i sfarme pieptul* (AGÂR.). ◇ Fig. *O bubuitură a sfărîmat văzduhul* (VOIC.). ◆ (*reg.; compl. indică pănușile sau boabele de pe știuleții de porumb*) A dezghioca. ◆ (*reg.; refl.; despre ovăz*) A se scutura de boabe. ◆ (*compl. indică linii*) A frînge. ◆ Fig. (*compl. indică oameni*) A seca. *Interminabilul bombardament a sfărmat toate resorturile din mine* (CA. PETR.). **2** *refl.* Fig. (*despre oameni*) A face tot ce-i stă în putință pentru atingerea unui scop; a se zbate, a se frămînta, a se chinui, a se strădui să... *Nu te mai sfărîma atîta pentru toate prostiile!* **3** *tr., refl.* Fig. A face (prin violență) să nu mai existe, să nu se mai producă, să nu se mai manifeste etc. sau a înceta să mai existe, să se producă, să se manifeste etc.; a (se) destrăma, a (se) desființa, a (se) spulbera, a (se) împrăștia, a (se) risipi. *Nu-mi sfărîma speranțele!* ◆ Fig. (*tr.; compl. indică oameni*) A copleși. *Mă sfărîmă durerea.* **4** *tr.* (*compl. indică ființe sau părți ale corpului lor*) A lovi puternic, provocînd traumatisme; a deforma prin apăsare, prin strîngere etc., făcînd să capete o formă plată și provocînd modificarea sau încetarea funcțiilor (vitale); a strivi, a turti, a zdrobi. *Impactul cu asfaltul mi-a sfărîmat genunchiul.* ◆ (*reg.; compl. indică lemne, vreascuri etc.*) A tăia; a despica. ◆ (*înv.; compl. indică maluri de ape, soluri etc.*) A eroda. **5** *tr.* (*compl. indică elemente de construcție, construcții etc.*) A dărîma. *Romanii sfărîmau zidurile și porțile* (XEN.). ◇ (*refl.*) *În urma cutremurului, pereții încep să se sfărîme.* ◆ (*compl. indică stînci sau forme înalte de relief*) A prăbuși. *Trăsnetele joacă... din stîncă în stîncă, încercînd să le sfarme* (BOGZA). ◇ (*refl.*) *Cine-i acvila ce cade? Cine-i stînca ce se sfarmă?* (EMIN.). ◆ (*pop.; compl. indică arbori*) A doborî. *Furtuna puternică sfarmă chiar copacii bătrîni.* **6** *tr.* (*compl. indică teritorii, bunuri materiale ale unei gospodării, ale unei țări etc.*) A supune unui dezastru (general), provocînd mari pagube, distrugeri etc.; a devasta, a nimici. *Oastea turcească... tăia și sfărma lunca* (NEC.). **7** *tr.* (*pop.; compl. indică trupe, armate etc.*) A înfrînge. *Caesar aduna... mari forțe în orient, spre a sfărîma pe Burebista* (PÂRV.). ◆ Ext. A extermina. *Toată ceata dușmană a fost sfărîmată.* **8** *tr.* (*pop.; compl. indică ființe*) A omorî (cu violență). *Leul ajunge prada și o sfarmă.* ◆ (*refl.*) A muri (violent). *Aurel Vlaicu... a lunecat din slava cerului și s-a sfărîmat de acest pămînt aspru* (IORGA). • prez.ind. *sfărîm*, (*înv., reg.*) *sfârm*. și (*înv., pop.*) *sfărămă, sfărmă vb. I.* /*s-* + ***fărîma***.

sfărîmare *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *sfărîma* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. și (*înv., reg.*) *sfărmare, sfărămare, sfărîmire s.f.* /v. ***sfărîma***.

sfărîmát[1] *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *sfărîma*. • și *sfărmát s.n.* /v. ***sfărîma***.

sfărîmát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*mai ales despre lucruri*) Care a fost făcut fărîme, zdrobit, fărîmițat. *Se aude zgomot de sticlă sfărîmată.* **2** Fig. (*despre trăiri, senzații, sentimente sau despre însușiri, relații etc.*) Care a fost destrămat, spulberat. *Visele mele sfărîmate.* ◆ (*despre oameni*) Care este copleșit (de durere). *Îl privea cu milă, văzîndu-l sfărîmat și neputincios.* **3** (*despre ființe sau despre părți ale trupurilor lor*) Care a fost lovit cu violență; care a fost deformat prin apăsare, prin strîngere etc. *În urma bătăii s-a ales cu nasul sfărîmat.* **4** (*despre elemente de construcții, despre construcții etc.*) Care a fost dărîmat. *Poarta cedează sfărîmată.* **5** (*despre trupe armate etc.*) Care a fost învins, înfrînt. *Mica mea oștire fuge sfărîmată* (BOL.). ◆ Ext. Care a fost exterminat. • pl. *-ți, -te*. și (*înv., pop.*) *sfărmát*[2], *-ă*, (*înv.*) *sfărămát, -ă adj.* /v. ***sfărîma***.

sfărîmă *s.f.* (*pop.*) Fragment, crîmpei, părticică, bucățică; sfărîmătură. *Ea din pumni cît două sfărmuri Bea* (COȘB.). ◆ Restr. Firimitură. • pl. *-e*, (*reg.*) *-uri*. /*s-* + ***fărîmă***.

sfărîmător, -oáre *adj., subst.* **1** *adj.* Distrugător. *Impulsivitatea sfărîmătoare de reguli a geniului creator* (VIANU). ◇ (*subst.*) *Sînt sfărîmători de biserici.* **2** *s.n.* Mașină sau unealtă folosită pentru sfărîmarea diverselor materiale; berbec. **3** *s.m. pl.* (*reg.*) Oameni adunați la clacă pentru a dezghioca boabele de porumb de pe știuleți. **4** *s.f.* (*reg.*) Unealtă folosită pentru dezghiocarea boabelor de porumb. • pl. *-ori, -oare*. și *sfărmătór, -oáre adj., s.f., s.n.* /***sfărîma*** + *-ător*.

sfărîmătúră *s.f.* **1** Obiect spart în bucăți (mici). *Nu mai ține sfărîmătura asta în casă, zise, arătîndu-i spre rămășițele bibeloului de pe birou.* ◆ Fragment, bucată dintr-un astfel de obiect. *Calc cu atenție prin sala plină de sfărîmături de pahare.* ◆ Restr. (*pop.*) Firimitură. ◆ Restr. Crîmpei. *Din mahala veneau... sfărmături de cîntece* (DUN.). ◆ (*înv.*) Fragment dintr-un text, dintr-un document etc. **2** (*mat.; înv.*) Fracție. **3** (*înv.*) Infirmitate. **4** Dărîmătură. **5** (*înv.*) Dezastru. • pl. *-i*. și (*înv., reg.*) *sfărămătúră, sfărîmitúră, sfărmătúră*, (*înv.*) *sfărămitúră* /***sfărîma*** + *-ătură*.

sfărîmiciós, -oásă *adj.* (*mai ales despre obiecte*) Care se sfărîmă sau se poate sfărîma ușor; friabil. *Hîrtia e sfărîmicioasă din cauza vechimii.* ◇ Ext. *Femeile îi fac impresia că-s niște ființe sfărîmicioase* (AGÂR.). • pl. *-oși, -oase*. și *sfărămiciós, -oásă, sfărmiciós, -oásă adj.* /***sfărîma*** + *-icios*.

sfărîmitúră *s.f.* v. sfărîmătură.

sfărîmúș *s.n.* (*înv.*) Sfărîmătură. • pl. *-uri*. și *sfărmúș s.n.* /***sfărîma*** + *-uș*.

sfărmá *vb. I.* v. sfărîma.

sfărmáre *s.f.* v. sfărîmare.

sfărmát[1] *s.n.* v. sfărîmat[1].

sfărmát[2]**, -ă** *adj.* v. sfărîmat[2].

sfărmátor, -oáre *adj., s.f., s.n.* v. sfărîmător.

sfărmătúră *s.f.* v. sfărîmătură.

sfărmiciós, -oásă *adj.* v. sfărîmicios.

sfărmúș *s.n.* v. sfărîmuș.

sfărogí *vb. IV.* v. sfarogi.

sfărogít, -ă *adj.* v. sfarogit.

sfășcúță *s.f.* (*reg.*) Dim. al lui *sfașcă*. • pl. *-e*. /***sfașcă*** + *-uță*.

sfășíe *s.f.* **1** (*înv., reg.*) Fișie. ◆ Spec. Bucată de carne (sfîrtecată). ◆ (*reg.*) Sfert dintr-un miel care a fost tăiat; ciozvîrtă. ◆ (*reg.*) Curelușă împodobită cu ținte de alamă. **2** (*reg.*) Fibre (mai groase) de cînepă din care se împletesc funii, bice etc. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /*s-* + ***fișie***.

sfășiúță *s.f.* Dim. al lui *sfășie*. • pl. *-e*. /***sfășie*** + *-uță*.

sfăt[1] *s.m.* (*reg.*) **1** Paracliser. **2** Clopotar. • pl. *-eți*. /etimol. nec.

sfăt[2] *s.m.* (*reg.*) Copil de țigan. • pl. *-eți*. /*s-* + ***făt***.

sfătós, -oásă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care știe să dea sfaturi. *Mama mea e prea sfătoasă.* ◆ Care vorbește cu înțelepciune. *Am încredere în el, căci e un profesor sfătos și bun la suflet.* ◆ Căruia îi place să povestească. *Ispirescu povestește ca un uncheaș sfătos* (PUȘ.). ◇ (*adv.*) *Vorbește sfătos.* ◇ (*subst.*) *Lumea toată sta grămadă cu gura căscată împrejurul celei sfătoase* (CAR.). ◇ Fig. *Am... un vin sfătos, cu care se poate sta de vorbă* (VOIC.). ◆ Care este inteligent, spiritual; hîtru. *Vorbea cu... un copilandru dezghețat și sfătos* (ISP.). ◆ (*despre modul de a vorbi al oamenilor*) Care denotă înțelepciune. *Imită vorbirea sfătoasă a directorului.* **2** (*reg.*) Care este mîndru. • pl. *-oși, -oase*. /***sfat*** + *-os*.

sfătoșénie *s.f.* Însușirea, calitatea de a fi sfătos; comunicativitate. *Nu-mi displace sfătoșenia bătrînului.* ◇ Loc.adv. *Cu sfătoșenie* = cu înțelepciune. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***sfătos*** + *-enie*.

sfătoși *vb. IV. refl.* (*reg.*) A se îngîmfa. • prez.ind. *-esc*. /***sfătos*** + *-i*.

sfătuí *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică persoane*) A da un sfat; a povățui, a îndruma, a îndemna. *Mai bine-l sfătuiești tu, că de mine nu ascultă.* ◇ (*înv., pop.; cu compl. intern*) *Vorbă să vorbim, Sfat să sfătuim* (POP.). ◇ (*înv.; constr. cu dat.*) *Vă plecați în toate cîte sfătuiesc vouă* (COR.). ◆ (*înv.; compl. indică medicamente sau tratamente medicale*) A prescrie. **2** *refl.* (*recipr.*) A cere cuiva un sfat sau o părere. *Mă sfătuiesc cu prietena mea asupra felului în care mă voi îmbrăca în această seară.* ◆ A se consulta; a se înțelege cu cineva. *Ne sfătuim ca să vedem ce-i de făcut într-o asemenea situație inedită.* ◇ Analog. *Rîndunelele... se sfătuiau subțirel* (TEOD.). ◇ Expr. (*înv., pop.*) *A* (*se*) *sfătui* (*cu el* sau *cu sine*) *însuși* sau *a* (*se*) *sfătui cu gîndul* (sau *cu capul*) (*său*) = a medita, a chibzui. **3** *intr.* (*pop.*) A sta la vorbă, la taifas; a conversa. *Stăm în grădină și sfătuim despre treburile pe care le avem de rezolvat a doua zi.* **4** *tr., intr.* (*înv., reg.*) A plănui, a hotărî. *Erau atunci polonii strînși la dietă în Varșovia, sfătuind oaste împotriva Suediei* (BĂLC.). **5** *intr.* (*reg.*) A vorbi. *Are un defect de vorbire, nu poate sfătui cu ușurință.* **6** *refl.* (*înv.*) A se făgădui. **7** *refl.* (*reg.*) A se încrede în cineva. • prez.ind. *-iesc*, (*pop.*) *sfătui*. și (*înv.*) *sfetuí, svătuí vb. IV.* /***sfat*** + *-ui*.

sfătuiálă *s.f.* (*pop.*) Sfătuire. • pl. *-ieli*. /***sfătui*** + *-eală*.

sfătuíre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *sfătui* și rezultatul ei; sfătuială. • pl. *-i*. și (*înv.*) *svătuíre s.f.* /v. ***sfătui***.

sfătuít, -ă *s.n., s.f.* (*înv.*) **1** *s.n.* Permisiune. **2** *s.f.* Sfat. • și *svătuít s.n.* /v. ***sfătui***.

sfătuitór, -oáre *s.m., s.f.* **1** Persoană care dă sfaturi; povățuitor, îndrumător. *Ești o sfătuitoare de nota douăzeci!* ◇ Analog. *Graba nu-i bun sfătuitor* (SADOV.). ◆ (*înv.; adj.; despre organe administrative, legislative etc.*) Consultativ. *Senat sfătuitor.* **2** *s.m.* (*în trecut*) Înalt dregător cu care se sfătuia conducătorul unei țări; sfetnic. *Neculce... era prietenul intim și sfătuitorul cel mai ascultat de Cantemir* (PER.). • pl. *-ori, -oare*. și (*înv.*) *svătuitór s.m.* /***sfătui*** + *-tor*.

sfătuitúră *s.f.* (*înv.*) Sfătuire. • sil. *-tu-i-*. pl. *-i*. /***sfătui*** + *-tură*.

sféclă *s.f.* (*bot.*) Nume dat mai multor specii de plante erbacee, cu frunzele lucioase și cu rădăcina cărnoasă de culoare albă sau roșie, folosite ca aliment, ca plantă furajeră sau, în industrie, pentru extragerea zahărului (*Beta*); nap; plantă care aparține fiecăreia dintre aceste specii. ◇ *Sfeclă-de-zahăr* (și *sfeclă dulce, sfeclă albă*) = plantă erbacee cu frunzele mari, cărnoase, oval-alungite sau cordiforme, cu suprafața netedă sau încrețită și cu rădăcina albă-gălbuie, cilindrică sau conică, alungită, care conține 14-22% zahăr, fiind utilizată în industria zahărului și a alcoolului (*Beta altissima*). *Sfeclă de borș* (și *sfeclă potajeră, sfeclă pangele*) = plantă erbacee cu frunzele cu pețiol lung, cordiforme sau triunghiulare, cu vîrful rotunjit, cu rădăcina rotundă sau conică, de culoare roșie-violetă, folosită ca aliment (*Beta vulgaris*). *Sfeclă furajeră* (și *sfeclă de nutreț, sfeclă de nutreț galbenă, sfeclă pentru vite*) = plantă erbacee cu frunze mai puține decît celelalte specii, cu rădăcina mare, ovală, cilindrică sau sferică, de culoare albă, galbenă sau roșie, cu un conținut de 4-5% zahăr, cultivată pentru hrana animalelor (*Beta lutea*). *Sfeclă albă* (și *sfeclă de frunze, sfeclă mangold*) = plantă erbacee cu rădăcina subțire și cu frunzele mari, crețe, cu pețiolul lung și cărnos, ale cărei frunze sînt folosite ca legume (*Beta cicla*). *Sfeclă roșie* (și *sfeclă de masă, sfeclă pangele*) = plantă erbacee cu frunzele prelungi, cu rădăcina mare, conică, de culoare roșie, folosită ca nutreț pentru animale sau ca aliment (*Beta rubra*). (*reg.*) *Sfeclă sălbatică* = plantă erbacee cu rădăcina mare, alungită, de culoare albă (*Beta trigyna*). ◆ Restr. Rădăcina sau frunzele acestor plante. • pl. *-e*. /<bg. ***цвекло***; cf. magh. *cékla*.

sfeclă-de-zahăr

sfeclí *vb. IV. tr.* Expr. (*fam.*) *A o sfecli* = *a*) a se face roșu (ca sfecla) la față; *b*) a ajunge într-o situație neplăcută; a o păți, a i se înfunda. • prez.ind. *-esc*. /***sfeclă*** + *-i*.

sfeclíu, -íe *adj.* (*pop.*) Care este de culoarea rădăcinii de sfeclă roșie. • pl. *-ii*. /***sfeclă*** + *-iu*.

sfed *s.m.* v. șved.

sféde *s.f.* (*reg.*) Vlagă. • /etimol. nec.

sfedelúș *s.m.* (*ornit.; reg.*) Pitulice (*Troglodytes troglodytes*). • pl. *-i*. /***sfredel*** + *-uș*.

sfen[1]**-** Elem. de compunere „colț, unghi". • și *sfeno-*. /<fr. ***sphén***(*o*)*-*; cf. gr. *σφήν* „pană, cui".

sfen[2] *s.n.* (*mineral.*) Silicat natural de titan și de calciu, cristalizat în sistemul monoclinic, de culoare galbenă-brună, cu luciu adamantin sau gras, frecvent (ca mineral accesoriu) în rocile eruptive și metamorfice, care este folosit ca materie primă pentru obținerea oxidului de titan; titanit. • pl. *-uri.* /<fr. ***sphène***, germ. *Sphen.*

sfeniscifórme *s.f. pl.* (*ornit.*) Ordin de păsări marine nezburătoare, din care fac parte pinguinii. • /cf. fr. *sphénisque* „pinguin-imperial".

sfeno- v. sfen[1]-.

sfenoíd, -ă *s.n.* (*anat.*; și *os sfenoid*) Os median, nepereche, în formă de șa, situat în partea mijlocie a bazei craniului, între etmoid și occipital, care separă cutia craniană de cavitățile vecine. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***sphénoïde***; cf. gr. *σφήν* „colț", *μορφή* „formă".

sfenoidál, -ă *adj* (*med.*) Care aparține sfenoidului, care se referă la sfenoid. ◇ (*înv.*) *Os sfenoidal* = sfenoid. • sil. *-no-i-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***sphénoïdal***.

sfenoidíță *s.f.* (*med.*) Inflamație a mucoasei sinusului sfenoidal. • sil. *-no-i-.* /<fr. ***sphénoïdite***.

sfenotripsíe *s.f.* (*chir.*) Zdrobire (chirurgicală) a sfenoidului. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***sphénotripsie***.

sfenți *vb. IV.* v. sfinți.

sfențíe *s.f.* v. sfinție.

sfențíre *s.f.* v. sfințire[1].

sfer- Elem. de compunere „(referitor la) glob, sferă", „sferic"; „strat, înveliș". • și *sfero-.* /<fr. ***sphér(o)***-; cf. lat. *sphaera, -ae*, gr. *σφαῖρα* „bulă", „sferă".

sféră *s.f.* **1** (*geom.*) Suprafață închisă formată de mulțimea punctelor din spațiu egal depărtate de un punct fix, numit centru. ◆ Corp geometric mărginit de o astfel de suprafață. ◇ Expr. (*înv.*) *A se întoarce sfera* = a se întoarce roata. ◆ Obiect care are, aproximativ, forma unei sfere. ◆ Glob terestru. ◆ (*înv.*) Categorie. **2** (*geogr.*; *înv.*) Pământ. ◆ Ext. Planetă. ◆ Gener. Astru. ◆ (*înv.*) Glob pământesc. ◆ Poet. Tărîm; univers. *Din sfera mea venii cu greu Ca să-ți urmez chemarea* (EMIN.). **3** (*astron.*; și *sferă cerească*) Regiune cerească unde se află și se mișcă aștri; boltă cerească. *Te-așteaptă toți îngerii în cor, Ce-ntoană tainic, dulce a sferelor cîntare* (EMIN.). ◇ (*înv.*) *Sferă paralelă* = aspect al sferei cerești în mișcare diurnă. *Sferă dreaptă* = aspect al mișcării diurne pentru toate punctele situate pe ecuatorul terestru. *Muzica sferelor* v. muzică. ◆ Parte a acestei regiuni, văzută deasupra orizontului și care are, aparent, forma unei jumătăți de sferă. ◆ (*astron.*; *în trecut*) Fiecare dintre sferele transparente (concentrice) imaginate de vechii astronomi pentru a explica mișcarea (aparentă) a corpurilor cerești. ◆ (*în antic.*) Instrument folosit în studiul astronomiei, care era format din cercuri dispuse astfel încît să sugereze o sferă în care așezarea și mișcarea planetelor din sistemul nostru solar este prezentată în raport cu pământul, plasat în centrul întregii construcții. ◇ *Sferă armilară* v. armilar. ◆ Orbită. **4** Atmosferă. *Pămîntul... deveni împreună cu sfera ce-l încungiură mic ca un mărgăritar* (EMIN.). **5** Fig. Limitele în care acționează sau se dezvoltă cineva sau ceva; cuprinsul dintre aceste limite, domeniu. *Ceea ce se petrecea în acel creier ieșea din sfera gîndirii umane* (CAR.). *Nuvelele... nu ies din sfera poeziei realiste* (CĂL.). ◇ (*econ.*) *Sfera producției materiale* = totalitatea activității, a ramurilor din cadrul economiei naționale în care se creează bunuri materiale sau în care se desăvîrșește procesul producției de bunuri materiale. *Sfera neproductivă* = totalitatea activităților, a sectoarelor din cadrul economiei naționale în care se consumă muncă socială, fără a crea bunuri materiale. *Sferă de influență* = *a*) domeniu, spațiu în cadrul căruia se exercită o anumită influență (a cuiva sau a ceva); *b*) zonă geografică sau grup de state asupra cărora o anumită putere exercită o influență economică, politică sau militară. *Sferă de activitate* v. activitate. ◆ (*cu determ. care indică felul*) Mediu (social); cerc, anturaj. *Se învîrte într-o sferă care nu-mi place. E respectat în sfera diplomației. Aparține unei sfere elevate.* ◆ Conjunctură. **6** (*log.*) Termen dat capacității de referință a unei noțiuni referitoare la ansamblul de indivizi care posedă însușirile reflectate în conținutul ei, aflată într-un raport de variație inversă cu conținutul. **7** (*reg.*) Afacere. • pl. *-e,* (*înv.*) *-i.* /<ngr. ***σφαῖρα***, lat. ***sphaera, -ae***, it. ***sfera***, germ. ***Sphäre***, fr. ***sphère***.

sferdetéu *s.m.* (*reg.*; *la căruță*) **1** Bucată de lemn care se fixează transversal pe osia carului, în dreptul roților, și care are rolul de a susține loitrele. **2** Vîrtej. • pl. *-i.* /*s-* + ***fercheteu***.

sferenchím *s.n.* (*bot.*) Țesut vegetal format din celule sferice. • /<fr. ***sphérenchyme***.

sféric, -ă *adj.* Care aparține sferei, care se referă la sferă. ◇ (*mat.*) *Triunghi sferic* = porțiune din suprafața unei sfere, mărginită de trei arce de cercuri mari care se intersectează două cîte două în puncte diferite. *Zonă sferică* = porțiune din suprafața sferei, cuprinsă între două plane paralele. *Calotă sferică* = parte din suprafața sferei, cuprinsă între două planuri paralele, unul secant și altul tangent; porțiune de sferă mărginită de această suprafață. *Sector sferic* = mulțimea punctelor interioare unei sfere, situate în interiorul conului, avînd ca bază un cerc mic al sferei, iar în vîrf centrul sferei. *Suprafață sferică* = suprafața care se obține prin rotirea unui semicerc în jurul diametrului său. *Compas sferic* = compas cu ajutorul căruia se desenează cercuri pe o sferă. *Exces sferic* v. exces. *Fus sferic* v. fus. *Trigonometrie sferică* v. trigonometrie. ◆ (*mai ales despre obiecte*) Care are forma (asemănătoare) unei sfere; rotund. *Făcu din zăpadă un bulgăre sferic.* ◇ (*adv.*) *Floarea se desface sferic* (CĂL.). ◆ Ext. Care are forma unui cerc, a unui disc etc. *A mîncat mult și are o burtică sferică.* ◆ (*despre forma obiectelor*) Care seamănă cu o sferă. *Ouăle au formă sferică.* • pl. *-ci, -ce.* /<it. ***sferico***, fr. ***sphérique***, germ. ***sphärisch***, lat. ***sphaericus, -a, -um*** „circular", ngr. ***σφαιρικός*** „în formă de sferă".

sfericitáte *s.f.* Însușirea de a fi sferic. *Mă amuză sfericitatea cheliei sale.* • /<fr. ***sphéricité***.

sfero- v. sfer-.

sferocampimétru *s.n.* (*med.*) Instrument folosit în oftalmologie pentru măsurarea cîmpului vizual. • pl. *-e.* /***sfero-*** + ***campimetru***.

sferocárp, -ă *adj.* (*bot.*; *despre arbori, arbuști etc.*) Care are fructele sferice. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***sphérocarpe***.

sferocít *s.n.* (*med.*) Globulă roșie din sînge, care are diametrul redus și grosimea crescută, element constant în diferite forme de anemie hemolitică. • pl. *-e.* /<fr. ***sphérocyte***.

sferocitóză *s.f.* (*med.*) Prezență excesivă a sferocitelor în sînge. • /<fr. ***sphérocytose***.

sferofachíe *s.f.* (*med.*) Aspect sferic al cristalinului. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***sphérophakie***.

sferofíte *s.f. pl.* (*bot.*) Plante cu fructificații globuloase. • /<fr. ***sphérophytes***.

sferoíd, -ă *s.n., adj.* (*înv.*) (Corp) care este aproape sferic, format prin rotirea unei elipse, a unui ovoid etc. în jurul uneia dintre axele sale. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***sphéroïde***, lat. ***sphaeroides, -es***, germ. ***sphäroidisch***; cf. gr. *σφαῖρα* „sferă", *εἶδος* „aspect".

sferoidál, -ă *adj.* (*mai ales despre obiecte*) Care are forma unui sferoid. ◆ (*despre forma obiectelor*) Care seamănă cu un sferoid. • sil. *-ro-i-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***sphéroïdal***.

sferoídic, -ă (*înv.*) Sferoidal. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***sphéroïdique***.

sferoidizáre *s.f.* (*ind. metalurg.*) Tratament termic aplicat unor obiecte din oțel pentru a se obține carburi cu structură globulară. • sil. *-ro-i-.* pl. *-ări.* /după fr. *sphéroïdisation*.

sferolít *s.n.* (*mineral.*; *mai ales la pl.*) **1** Agregat mineral de formă sferică, prezent în unele roci eruptive, constituit prin dispunerea radiară a unor cristale prismatice (cu structură concentrică). **2** Formațiune cristalină existentă în zona de orientare mai înaintată macromoleculară din fibrele poliamidice. • pl. *-te,* m. *-ți.* /<fr. ***sphérolite***.

sferolític, -ă *adj.* **1** (*mineral.*; *despre roci*) Care conține sferolite. **2** (*ind. metalurg.*) *Fontă sferolitică* = fontă modificată, care se obține prin adăugarea de magneziu, calciu și de alte elemente chimice în oala de turnare, cu scopul de a se depune grafitul sub formă de nodule. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***sphérolitique***.

sferométru *s.n.* (*tehn.*) Instrument de forma unui trepied cu un șurub micrometric central, folosit pentru determinarea curburii suprafețelor sferice sau a grosimii pieselor mici. • pl. *-e.* /<fr. ***sphéromètre***; cf. gr. *σφαῖρα* „sferă", *μέτρον* „măsură".

sferoplást *s.n.* (*microbiol.*) Celulă de formă sferică. • pl. *-e.* /<fr. ***sphéroplaste***; cf. gr. *σφαῖρα* „sferă", *πλαστός* „format, modelat".

sferosiderít *s.n.* (*mineral.*) Varietate de siderit constituit sub formă de concrețiuni sferoidale. • pl. *-e.* /<fr. ***sphérosidérite***.

sferosideríte, -ă *adj.* Care aparține sferosideritului, care se referă la sferosiderit. • pl. *-ci, -ce.* /***sferosiderit*** + *-ic*.

sferospérm, -ă *adj.* (*bot.*) Care are semințele globuloase. • pl. *-i, -e.* /***sfero-*** + ***sperm***.

sferotécă *s.f.* (*bot.*) Corp de fructificație sferic. • /<fr. ***sphérothèque***.

sfert *s.n.* **1** A patra parte dintr-un întreg; fiecare dintre cele patru părți egale în care se poate împărți un întreg; pătrime. *Ne întîlnim peste un sfert de oră.* ◇ (*sport*) *Sferturi de finală* = fază de joc în cadrul unor competiții sportive, organizate pe echipe, care are loc înaintea semifinalelor. (*mat.*; *înv.*) *Sfert de cerc* = sextant. *Lamă sfert de undă* v. lamă. ◇ Loc.adv. *Pe sfert* (sau *pe trei sferturi*) = (cam) cît a patra parte (sau cît trei părți) din întreg. (*astron.*; *înv.*) *Sfert de lună* sau *sfertul lunii* = pătrar (de lună). (*muz.*; *înv.*) (*Tactul*) *trei sferturi* = (măsura) trei a patra. ◇ Loc.adj. *Trei sferturi* = (*despre obiecte de îmbrăcăminte sau despre mînecile hainelor*) care are o lungime intermediară între lungimea scurtă și cea lungă. *Mi-am cumpărat o pereche de pantaloni trei sferturi.* ◇ Loc.adv. *Pe (un) sfert* = *a*) (cam) cît a patra parte dintr-un întreg. *Umple-mi paharul pe sfert, te rog!*; *b*) ext. în cantitate (foarte) mică; în (foarte) mică măsură. *Beau pe un sfert din cît mi-ai turnat.* (*Din*) *trei sferturi* = dintr-o sau într-o poziție a capului (sau a corpului) intermediară între poziția din față și cea din profil. *Se privi în oglindă din față, din profil, din trei sferturi* (CE. PETR.). *Pe trei sferturi* = *a*) (cam) cît trei părți egale dintr-un întreg. *Toarnă-mi în cană pe trei sferturi!*; *b*) în cantitate (foarte) mare; în (foarte) mare măsură. *Conserva era pe trei sferturi mucegăită. Pe sfert de sfert* = într-o cantitate extrem de mică. *Din sfert în sfert de oră* sau *de sfert de oră în sfert de oră* = *a*) la intervale regulate de 15 minute. *Își ia temperatura din sfert în sfert de oră*; *b*) foarte des. *Se uită la ceas din sfert în sfert de oră.* **2** Spec. Unitate de măsură de greutate sau de capacitate egală cu un sfert de kilogram sau de litru. ◆ Cantitate măsurată cu această unitate. **3** Sticlă (de băutură) de un sfert de litru. ◆ Conținutul acestei sticle; (*pop.*) litră. **4** (*reg.*) A patra parte a unei zile de muncă la țară. **5** (*înv.*) Trimestru financiar. **6** (*în sec. 18, în Țările Rom.*) Dare în bani reprezentînd a patra parte din bir, instituită de domnul Constantin Mavrocordat, care era percepută de patru ori pe an. ◆ Plata acestei dări. • pl. *-uri.* și (*înv., reg.*) *sfert s.n.* /<sl. veche ***чѣтвьрть***.

sfertișór *s.n.* Dim. al lui *sfert*; sfertuleț. • pl. *-oare.* /***sfert*** + *-ișor*.

sfertuléț *s.n.* Dim. al lui *sfert*; sfertișor. • pl. *-e.* /***sfert*** + *-uleț*.

sferúlă *s.f.* (*microbiol.*) Formațiune sferică din corpul unor bacterii, care este vizibilă la microscop. • acc. și *sférulă*. pl. *-e.* /<fr. ***sphérule***, lat. ***sphaerŭla, -ae***.

sfeșnic *s.n.* **1** Suport special pentru lumînări, cu unul sau cu mai multe brațe. *Mi-am cumpărat un sfeșnic nou, pe albastru, cu trei brațe.* ◇ (*bis.*; *ca epitet pentru divinități*) *Bucură-te, ceea ce ești sfeșnic de aur* (DOC.). ◇ Expr. *A sta sfeșnic* = a sta drept, în picioare. ◇ Fig. *Un soare mort aprinde-n fundul zării La căpătîiul nopții palid sfeșnic* (CAZ.). ◆ (*reg.*) Opaiț. ◆ (*reg.*) Făclie. ◆ (*reg.*) Rădăcină de măsea. **2** Fig. (*înv.*) Călăuză a vieții. *Tu luminezi, sfeștnicul meu, Doamne* (COR.). **3** (*bot.*; *reg.*) Darie (*Pedicularis exaltata*). • pl. *-ce.* și *fășnic, sfășnic s.n.* /<slav. ***свѣшьникъ***.

sfeșnicár *s.n.* Măsuță, piedestal, suport pentru sfeșnice. *Mi-am cumpărat un sfeșnicar.* • pl. *-e.* /***sfeșnic***[1] + *-ar*.

sfeșnicél *s.n.* **1** Dim. al lui *sfeșnic.* **2** (*bot.*; *reg.*) Cupe (*Gentiana kochiana*). • pl. *-e.* /***sfeșnic***[1]+ *-el*.

sfeșnicúț *s.n.* Dim. al lui *sfeșnic.* • pl. *-e.* /***sfeșnic***[1]+ *-uț*.

sfeștánie *s.f.* **1** (*bis.*; *în ritul ortodox*) Slujbă religioasă, constînd în rugăciuni de sfințire a apei și în stropirea cu agheasmă, oficiată de preot în diferite împrejurări (începerea unei activități, inaugurarea unui așezămînt, a unui monument, a unei case, în camera unei persoane grav bolnave etc.). *Începu slujba sfințirii apei, sfeștania* (AGÂR.). **2** Înjurătură. *Mai termină cu sfeștaniile astea!* • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *așeștánie, feștánie, sfeșténie s.f.* /<slav. ***освѧщенїе***.

sfeșténie *s.f.* v. sfeștanie.

sfeștóc *s.n.* (*bis.*; *la ortodocși*) Mănunchi de busuioc, folosit pentru stropirea cu agheasmă; mătăuz. • pl. *-oace.* /cf. rus. *свитокъ*, bg. *свитък* „sul, rulou".
sfet *s.m.* v. șved.
sfetagoréț *s.m.* (*înv.*) Călugăr de la Sfîntul Munte. • pl. *-i.* /de la nm. pr. *Sfeta Gora* „Sfîntul Munte".
sféter *s.n.* v. sveter.
sfeteriseálă *s.f.* (*fam.*) Faptul de *a sfeterisi*; furt. • pl. *-eli.* /*sfeterisi* + *-eală*.
sfeterisí *vb. IV. tr.* (*fam.*; *compl. indică bani, bunuri materiale etc.*) A sustrage, a-și însuși prin mijloace incorecte; a fura, a șterpeli. *Să lepădați... banii pe care i-ați sfeterisit de la oameni* (SADOV.). • prez.ind. *-esc.* /<ngr. *σφετερίσα*, aor. lui *σφετερίζομαι*.
sfeterisíre *s.f.* (*fam.*) Acțiunea de *a sfeterisi* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. *sfeterisi*.
sfeterismós *subst.* (*grec. înv.*) Furt. • /<ngr. *σφετερισμός*.
sfetí *vb. IV.* (*înv.*) **1** *refl., tr.* A (se) arăta, a (se) ivi; a (se) manifesta; a (se) releva. *Nu se sfetește de teama bătăii pe care ar putea-o încasa.* <> Expr. (*refl.*) *A se sfeti pe tobă* = (*despre oameni*) a se lua la bătaie. ◆ (*refl.*) A evolua. *Să se mai amîne arestările, pînă se va vedea cum se sfetesc lucrurile* (GHICA). ◆ (*tr.*) A dovedi. **2** *tr.* A afla. ◆ (*refl.*; *despre acțiuni, situații etc.*) A lua o anumită întorsătură, a se lămuri, a se limpezi. *Ne veți uita și pe noi după ce s-or sfeti lucrurile* (CE. PETR.). ◆ (*reg.*; *refl.*; *despre oameni*) A se lăuda. **3** *refl.* (*înv., reg.*) A se întîmpla. *În loc de zeamă de gâină, te-ai ales cu o piele de urs, dar mie mi s-a sfetit mai rău* (POP.). **4** *refl.* (*înv., reg.*) Expr. (*mai ales în constr. neg.*) *A i se sfeti* (cuiva ceva) = a-i reuși (cuiva ceva), a izbuti. **5** *refl.* (*reg.*) A se încerca să se dea piept cu ceva sau cu cineva sau să se avînte într-o afacere primejdioasă. **6** *tr.* (*înv., reg.*; *compl. indică cărți de joc*) A întoarce pe față pentru a se vedea valoarea cărții de joc care urmează să fie trasă de alt jucător. ◆ A amesteca. ◆ Ext. (*la jocurile de cărți*) A trișa. **7** *tr.* (*înv.*) A cere. • prez.ind. *-esc*, și (*înv.*) *sfití vb. IV.* /<slav. **свѣтити**.
sfetílnă *s.f.* (*bis.*) Imn bisericesc ce se intonează la sfîrșitul canonului utreniei, care se cîntă în timpul liturghiei din perioada unor posturi. • pl. *-e*, și *svetílnă s.f.* /<slav. **свѣтильна**.
sfetíre *s.f.* (*înv.*) Acțiunea de *a* (*se*) *sfeti* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. *sfeti*.
sfetítel *s.m.* (*înv.*) Ierarh. • pl. *-i.* /<slav. **свѣтитель**.
sfétnic *s.m., s.f.* **1** *s.m.* (*în trecut*) Înalt demnitar care făcea parte din conducerea țării și avea calitatea oficială de a da sfaturi domnului sau conducătorului. ◆ Înalt dregător sau boier cu care se sfătuia domnitorul unei țări în probleme de conducere. ◆ Ext. (*înv.*) Conducător. **2** *s.m., s.f.* (*actual*) Sfătuitor, consilier. <> Fig. *Noaptea e un sfetnic bun.* • pl. *-ci*, și (*înv.*) *sfătnic, svétnic s.m.* /<slav. **съвѣтьникъ, свѣтникъ**.
sfetuí *vb. IV.* v. sfătui.
sfeț *s.m.* v. șved.
sfezésc, -eáscă *adj.* v. șvezesc.
sfiálă *s.f.* Stare și senzație de jenă, de a nu se simți în largul său; sentiment de reținere (față de cineva sau de ceva); lipsă de încredere în sine, stinghereală, stînjeneală. *În fața ei mă cuprinde un sentiment de sfială.* ◆ Atitudine și purtare sfioasă; timiditate, teamă, sfiicіune; (*înv.*) sființă. *Deși profesorul e considerat o persoană dură, tînărul nu are nici o sfială cînd i se adresează.* <> Loc.adv. *Cu sfială* = sfios, temător. *Își plecă ochii cu sfială.* <> Loc.adj., adv. *Fără* (*de* sau *nici o* ori *de nici o*) *sfială* = *a*) (în mod) îndrăzneț, (în mod) curajos. *Spune-mi fără sfială ce te doare*; *b*) (în mod) obraznic, (în mod) nerușinat, (care este) lipsit de pudoare, de bună-cuviință. *Vorbesc tare, fără sfială, în mijlocul unei săli pline.* <> Loc.vb. (*reg.*) *A-i fi* (cuiva) *sfială* = a se sfii. <> Fig. *Doi licurici și-aprind sfiala În adăpostul de otavă* (GOGA). • sil. *sfi-a-*. pl. *-ieli*, și (*înv., reg.*) *siálă s.f.* /*sfii* + *-eală*.
sfichi *s.n.* v. șfichi.
sfichitúră *s.f.* v. șfichiuitură.
sfichiuí *vb. IV.* v. șfichiui.
sfichiuitúră *s.f.* v. șfichiuitură.
sficuí *vb. IV.* v. șfichiui.
sfidá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică oameni*) A înfrunta cu o atitudine de dispreț, cu ostentație. *Era pornit, gata să sfideze pe oricine i s-ar fi adresat în acel moment.* ◆ A privi cu o atitudine provocatoare. *Mă sfidează cu priviri pline de dușmănie.* ◆ A amenința. *Îl sfidează de departe.* **2** (*compl. indică manifestări ale oamenilor, fenomene și procese naturale, primejdii etc.*) A se opune plin de curaj, nesocotind consecințele; a desfide, a brava. *A sfidat furtuna și a plecat pe munte.* <> Ext. *Invers și clar trecutul în oglindă Sfidează omul de azi* (PILL.). • prez.ind. *-ez.* /<it. *sfidare*.
sfidáre *s.f.* Acțiunea de *a sfida* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. *sfida*.
sfidátor, -oáre *adj.* **1** (*despre oameni*) Care sfidează. *E un tînăr sfidător.* <> Ext. *Emfatice și sfidătoare... luceau cele trei diamante pe cămașa scrobită* (ANG.). **2** (*despre manifestări ale oamenilor*) Care exprimă o atitudine de dispreț, de provocare. *În fața reproșurilor justificate a fost sfidător și arogant...* <> (*adv.*) *Ne privește de sus, sfidător.* • pl. *-ori, -oare.* /*sfida-* + *-tor*.
sfiélnic, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este sfios, timid. *Copil blajin, cuminte prea devreme, Sfielnică, bălaie dăscăliță!* (GOGA). <> (*adv.*) *L-am rugat sfielnic să mă ajute.* Δ Analog. *Frunze tinere de carpen Caută spre ei sfielnic* (CA. PETR.). <> Fig. *Bobul sfielnic din spice răsare* (GOGA). **2** (*despre manifestări ale oamenilor*) Care denotă, exprimă lipsă de îndrăzneală, de încredere în sine, de îngîmfare. *M-a alungat cu un glas sfielnic* (BLA.). <> (*adv.*) *A scîncit... cu tîmpla culcată sfielnic pe umărul meu* (G. M. ZAMF.). • sil. *sfi-el-*. pl. *-ci, -ce.* /*sfială* + *-elnic*.
sfiéț, -eáță *adj.* (*înv.*; *despre oameni sau despre manifestările lor*) Sfios. • sil. *sfi-eț*. pl. *-i, -e.* /*sfii* + *-eț*.
sfigm- Elem. de compunere „(referitor la) puls"; „presiune sangvină". • și *sfigmo-*. /<fr. *sphygm*(*o*)*-*; cf. gr. *σφυγμός* „puls".
sfígmic, -ă *adj.* (*med.*) Care se referă la puls. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. *sphygmique*.
sfigmo- v. sfigm-.
sfigmobolometríe *s.f.* (*med.*) Măsurare a energiei dezvoltate de presiunea arterială. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. *sphygmobolométrie*.
sfigmocardiográf *s.n.* (*med.*) Aparat pentru înregistrarea simultană a bătăilor cardiace și a pulsului radial. • sil. *-di-o-*. pl. *-e.* /*sfigmo-* + *cardiograf*.
sfigmográf *s.n.* (*med.*) Aparat cu ajutorul căruia sînt înregistrate grafic bătăile pulsului; pulsograf. • pl. *-e.* /<fr. *sphygmographe*.
sfigmográfic, -ă *adj.* (*med.*) Care aparține sfigmografiei, care se referă la sfigmografie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. *sphygmographique*.
sfigmografíe *s.f.* (*med.*) Măsurare și înregistrare grafică a pulsului cu ajutorul sfigmografului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. *sphygmographie*; cf. gr. *σφυγμός* „puls", *γράφω* „a scrie".
sfigmogrămă *s.f* (*med.*) Reprezentare grafică a înregistrării pulsului cu ajutorul sfigmografului. • pl. *-e.* /<fr. *sphygmogramme*; cf. gr. *σφυγμός* „puls", *γράμμα* „scriere".
sfigmomanométru *s.n.* (*med.*) Aparat folosit pentru măsurarea tensiunii arteriale; sfigmotensiometru. • pl. *-e.* /<fr. *sphygmomanomètre*.
sfigmometríe *s.f.* (*med.*) Măsurarea pulsului. • g.-d. *-iei.* /<fr. *sphygmométrie*; cf. gr. *σφυγμός* „puls", *μέτρον* „măsură".
sfigmométru *s.n.* (*med.*) Instrument pentru măsurarea pulsului; pulsometru, tensiometru. • pl. *-e.* /<fr. *sphygmomètre*.
sfigmós *subst.* (*med.*; *grec. înv.*) Puls. • /<ngr. *σφυγμός*.
sfigmotensiométru *s.n.* (*med.*) Sfigmomanometru. • sil. *-si-o-*. pl. *-e.* /<fr. *sphygmotensiomètre*.
sfigmotonométru *s.n.* (*med.*) Aparat pentru determinarea elasticității pereților arteriali. • pl. *-e.* /*sfigmo-* + *tonometru*.
sfií *vb. IV. refl.* **1** (*despre oameni*) A avea o atitudine rezervată din cauza timidității, a unui sentiment de jenă, de rușine, de teamă; a fi sfios, a nu avea îndrăzneală; a se intimida, a se rușina. *Nu se sfiește să-i spună adevărul în față.* <> Expr. (*înv.*) *A-și sfii inima* = a se simți rușinat. **2** (*despre oameni*) A se teme. *Nu te sfii, spune ce ai de spus!* **3** (*despre oameni*) A se îndoi; a șovăi. *Nu se sfii... să-și traducă în cuvinte constatarea* (SADOV.). ◆ (*înv.*) A se abate. *Să-i facă să să sfiască din calea cea dreaptă* (VARL.-IO.). ◆ (*înv., reg.*) A se feri. *Sfiindu-să, nu l-au nemerit glonțul* (DOC.). **4** (*reg.*; *despre cai*) A se speria. **5** (*înv., reg.*) A se zgîrci. ◆ Ext. A-și tîrî picioarele din cauza durerii. • prez.ind. *-iesc*, și (*înv., reg.*) *sîí vb. IV.* /<slav. **свѣнити сѧ**.
sfiiciós, -oásă *adj.* (*despre oameni sau despre manifestări ale acestora*) Sfios. <> Fig. *Printre gratii luna moale, Sfiicioasă și smerită, Și-au vărsat razele sale* (EMIN.). • sil. *sfi-i-*. pl. *-oși, -oase.* /*sfii* + *-cios*.
sfiiciúne *s.f.* Sfială. *A crezut că sfiiciunea ei este prefăcătoria obișnuită a fetelor față de flăcăi* (REBR.). <> Loc.adv. *Cu sfiiciune* = cu sfială. *O sărută cu sfiiciune.* ◆ Poet. Persoană sfioasă. *Jupînița... e un fel de sfiiciune bălaie* (SADOV.). • sil. *sfi-i-*. /*sfii* + *-iciune*.
sființă *s.f.* (*înv.*) Sfială. <> Loc.adj., adv. *Fără sființă* = fără sfială. • pl. *-e.* /*sfii* + *-ință*.
sfiíre *s.f.* Faptul de *a se sfii*; sfială. <> Loc.adv. *Cu sfiire* = cu sfială. • pl. *-i.* /v. *sfii*.
sfilátă *s.f.* (*mar.*) Mănunchi de fire obținut prin răsucirea mai multor fibre de in, de cînepă, de bumbac etc., utilizat pentru împletirea parîmelor. • pl. *-e*, și *sfiláță s.f.* /<it. *sfilata*.
sfiláță *s.f.* v. sfilată.
sfin *s.m.* (*zool.*; *înv.*) Porc. • pl. *-i.* /<slav. **свинъ**.
sfincter[1]**-** Elem. de compunere „sfincter". • și *sfincter-o-*. /<fr. *sphincter*(*o*)*-*; cf. lat. *sphincter, -eris*, gr. *σφιγκτήρ* „legătură".
sfíncter[2] *s.n.* (*anat.*) Mușchi inelar care înconjoară un orificiu natural, reglîndu-i deschiderea în funcție de gradul de contracție sau de relaxare. • pl. *-e.* /<fr. *sphincter*; cf. lat. *sphincter, -eris*.
sfincteralgíe *s.f.* (*med.*) Contracție spasmodică dureroasă a unui sfincter. • pl. *-gii.* g.-d. *-iei.* /<fr. *sphinctéralgie*.
sfincterectomíe *s.f.* (*chir.*) Ablațiune chirurgicală a unui sfincter. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. *sphinctérectomie*; cf. lat. *sphincter, -eris* „sfmcter", gr. *σφιγκτήρ*,
sfincterián, -ă *adj.* (*med.*) Care aparține sfincterului, care se referă la sfincter. • sil. *-ri-an*. pl. *-ieni, -iene.* /<fr. *sphinctérien*.
sfinctero- v. sfincter[1]-.
sfincterometríe *s.f.* (*med.*) Măsurare a tonusului muscular al unui sfincter. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. *sphinctérométrie*.
sfincteroplastíe *s.f.* (*chir.*) Operație de refacere a unui sfincter. • g.-d. *-iei.* /<fr. *sphinctéroplastie*.
sfincterospásm *s.n.* (*med.*) Spasm al unui sfincter. • pl. *-e.* /<fr. *sphinctérospasme*.
sfincterotomíe *s.f.* (*chir.*) Secționare operatorie a unui sfincter. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. *sphinctérotomie*; cf. gr. *σφιγκτήρ* „sfincter", *τομή* „tăiere".
sfindúc *s.m.* v. schinduc.
sfineác *s.m.* (*bot.*; *reg.*) Cărpiniță (*Carpinus orientalis*). • pl. *-eci.* /<srb. *svinjak*.
sfíngă *s.f.* **1** (*înv.*) Sfinx. **2** (*entom.*; *pop.*; *în forma „sfinghe"*) Sfinx. • și *sfînghe s.f.* /<it. *sfinge*.
sfínghe *s.f.* v. sfingă.
sfingomielíne *s.f. pl.* (*biol.*) Substanțe lipidice complexe, cu rol important în excitabilitatea sistemului nervos și în conducerea influxului nervos. • sil. *-mi-e-*. /<gr. *σφίγγω* „a strînge", *μυελός* „măduvă".
sfinteáță *s.f.* v. cinteză.
sfínțeță *s.f.* v. cinteză.
sfintí *vb. IV.* v. sfinți.
sfíntiță *s.f.* v. cinteză.
sfíntiză *s.f.* v. cinteză.
sfințénie *s.f.* **1** Calitatea unei persoane de a fi (ca un) sfînt. *Nu se poate pune la îndoială sfințenia călugărilor.* <> Loc.adv. *Cu sfințenie* = *a*) cu evlavie. *Se închină cu sfințenie*; *b*) cu respect, cu venerație. *Ascultă vorbele bătrînului cu sfințenie*; *c*) ext. cu exactitate, cu scrupulozitate; corect. *Își îndeplinește cu sfințenie obligațiile de serviciu*; *d*) cu mare atenție; cu grijă deosebită. *Știe să păstreze cu sfințenie un secret.* **2** Caracterul a ceea ce este sacru. *Percepem cu toată ființa sfințenia acestor locuri de pelerinaj.* **3** Fig. Caracterul, calitatea a ceea ce este pur, intangibil. *Aerul... de sfințenie al singurătății grandioase* (VLAH.). ◆ A investi cu un grad în ierarhia bisericească. ◆ Ext. Curățenie, puritate sufletească. *Nu mai trăim de multă vreme într-o lume de sfințenie.* **4** Concr. (*bis.*; *înv., reg.*; *mai ales la pl.*) Obiecte de cult. *Craiul sărută sfințeniile* (DOC.). **5** (*înv.*) Sfințire. *Mulți preoți au venit la sfințenia bisericii.* • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /*sfînți*[1] + *-enie*.
sfînți[1] *vb. IV.* **1** *tr.* (*relig.*; *compl. indică oameni*) A trece în rîndul sfinților; a sanctifica, a canoniza. *Papa Ioan Paul II urmează a fi sfințit.* <> (*glum.*; *refl.*) *Săracă limbă!... De te-or fi sucind și pe-acolo tot așa, apoi te-ai sfințit!* (ALECS.). Δ (*refl. pas.*) *A spus lăutarilor cum horesc îngerii cînd se sfințește un sfînt* (EMIN.). <> Expr. (*fam.*) *A fi sfințit* = a fi beat. ◆ (*pop.*; *compl. indică preoți*) A hirotonisi. ◆ Ext. A binecuvînta, a

blagoslovi. *Preotul sfințește oamenii din biserică.* ◆ (*înv.; refl.*) A trăi după prescripțiile bisericii; a duce viață de sfînt. **2** *tr.* (*relig.*) A conferi, printr-un anumit ritual, un caracter sacru. *Preotul sfințește masa cu agheasmă.* ◇ Zic. (*refl.*) *Adună unde n-a răsipit, dar nu se sfințește*, se spune despre cineva care nu reușește să se ridice deasupra celorlalți. ◇ Fig. *Sfințiți cu lacrimi și sudoare Țărîna plaiurilor noastre* (GOGA). ◆ Ext. A face să sporească valoarea, calitatea; a înnobila, a purifica. *Omul sfințește locul.* ◆ (*compl. indică biserici, mănăstiri*) A tîrnosi. ◆ (*fam.; refl.; despre oameni*) A merge să se închine la biserică. ◆ (*înv.*) A aproba. *Gîndul niciodată nu l-oi sfinți eu* (PANN). **3** *tr.* A cinsti, a respecta, a venera, a slăvi. *Numele pe veci sfințit să fie* (IOSIF). ◇ (*bis.; în formule ritualice; refl. impers.*) *Sfințească-se numele tău!* ◇ Expr. *A sfinți sorocul* v. soroc. **4** *refl.* (*pop.*) A face ce vrea, a se purta după bunul plac. *Nu se sfințește el cu mine, jupîne, îl pocăiesc eu!* (CAR.). **5** *tr.* (*reg.*) A îmbăta, a ameți de miros. **6** *tr.* (*reg.*) A pocni, a bate. *Lasă, că te sfințește mama acuși!* • prez.ind. *-esc* și (*înv.*) *sfinți, sfenți, svinți vb. IV.* /<slav. **СВѧТИТИ.**

sfinți[2] *vb. IV.* v. asfinți.

sfințe *s.f.* **1** (*bis.; artic.; urmat de un adj.pos.*) Epitet sau titlu de respect care se dă clericilor ortodocși, sfinților și, rar, lui Dumnezeu; persoană care primește acest epitet sau titlu. *Sfinția Sa, părintele paroh.* **2** (*înv.*) Sfințenie. **3** (*înv.*) Venerație. **4** (*înv.*) Biserică, templu. ◇ *Sfinția sfinților* = sfînta sfintelor. **5** (*reg.*) Sifilis. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *sfențíe, sventíe, svințíe s.f.* /*sfînt* + *-ie.*

sfințíre[1] *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *sfinți* și rezultatul ei. • pl. *-i.* și (*înv.*) *sfențíre s.f.* /v. ***sfinți***[1].

sfințíre[2] *s.f.* v. asfințire.

sfințișór *s.m.* **1** (*adesea iron.*) Dim. al lui *sfînt*; sfîntuleț. **2** (*bis.; mai ales la pl.*) Un fel de covrigel preparat din aluat dospit, copt sau fiert, cu nuci și cu zahăr sau cu miere, care se mănîncă în ziua de 9 martie, cînd se prăznuiesc de către ortodocși cei 40 de sfinți mucenici din Sevastia; mucenic. ◆ (*fam.*) Nota opt. • pl. *-ori.* /*sfînt* + *-işor.*

sfințít[1]**, -ă** *adj.* (*bis.*) **1** (*mai ales despre obiecte*) Asupra căruia a fost invocat harul divin pentru a-i imprima un caracter sacru. *Se împărtășesc cu vin sfințit.* ◇ *Apă sfințită* v. apă. **2** Epitet de onoare dat clericilor; persoană care primește acest epitet. *Sfințitul Ioan, călugăr la mănăstirea Putna.* • pl. *-ți, -te.* și (*înv.*) *svințít, -ă adj.* /v. ***sfinți***[1].

sfințít[2] *s.n.* v. asfințit.

sfințitúră *s.f.* Faptul de *a sfinți.* ◆ Concr. Obiect sfințit. ◆ (*reg.; la pl.*) Mîncăruri sfințite. • pl. *-i.* /***sfinți***[1] + *-tură.*

sfințoáică *s.f.* v. sfănțoaică.

sfinx *s.m.* **I 1** (*în mit. antică; și nm. pr.*) Monstru fabulos originar din Egipt, cu corp de leu, cu cap de femeie și cu aripi de vultur, care cerea călătorilor (de la Teba) să dezlege o enigmă, sugrumîndu-i pe cei care nu reușeau. ◆ (*arhit.*) Monument de piatră înfățișînd acest monstru. ◇ Loc.adj. *De sfinx* = misterios. *Se lăsă o tăcere de sfinx.* ◇ Compar. *E tăcut ca un sfinx.* **2** Fig. Personaj enigmatic. *Tu... erai sfinxul noastru* (CE. PETR.). ◆ Ext. Enigmă. *Adevăr scăldat în mite, sfinx pătrunsă de-nțeles* (EMIN.). **II** Nume dat mai multor specii de fluturi mari, care zboară în timpul serii și noaptea. • pl. *sfincși.* /<fr. ***sphinx***, lat. ***sphinx***, ***-ngis***; cf. gr. *σφίγξ* „care sugrumă".

sfinx I (1)

sfiós, -oásă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este lipsit de îndrăzneală, de încredere în sine; timid, rușinos, rezervat. *E un copil sfios.* ◇ (*adv.*) *Îmi răspunde sfios, cuviincios.* ◇ (*subst.*) *Era un obosit, un sfios sau un mare mîndru* (M. I. CAR.). ◇ Fig. *Pui sfios de căprioară A ieșit din luminiș* (TOPÎR.). **2** (*despre manifestări, gesturi etc. ale oamenilor*) Care denotă, care exprimă timiditate, lipsă de îndrăzneală, nesiguranță, teamă, jenă. *Pe față îi înflori un zîmbet sfios.* • sil. *sfi-os.* pl. *-oși, -oase.* și *siós, -oásă adj.* /***sfii*** + *-os.*

sfioșénie *s.f.* Sfială. ◇ Loc.adv. *Cu sfioșenie* = cu sfială. • sil. *sfi-o-.* g.-d. *-iei.* /***sfios*** + *-enie.*

sfírcă *s.f.* (*reg.*) Fluier. • /<bg. ***свирка.***

sfirdáică *s.f.* v. zvîrdaică.

sfireníde *s.f. pl.* (*iht.*) Familie de pești cu corpul asemănător cu al șarpelui și cu gura în formă de cioc lung, avînd ca tip știuca-de-mare. • /<lat. șt. ***sphyraenidae*** <*sphyraena* „știucă".

sfirídă *s.f.* (*înv.*) Firidă. • pl. *-e.* /*s-* + ***firidă.***

sfirosít, -ă *adj.* (*reg.*) **1** (*despre oameni*) Care este sfrijit. **2** Care este irosit. • pl. *-ți, -te.* /cf. *sfrijit.*

sfítă[1] *s.f.* (*bis.*) Veșmînt preoțesc larg și fără mîneci, care se poartă, în timpul slujbei, peste celelalte haine; folon. *Mitropolitul cu sfită de aur s-apleacă* (CAR.). • pl. *-e.* /<slav. **СВИТА.**

sfítă[2] *s.f.* v. suită.

sfíti *vb. IV.* v. sfeti.

sfíc *interj., s.m., s.f.* (*reg.*) **1** *interj.* Cuvînt care sugerează vioiciunea, rapiditatea, caracterul brusc al unei mișcări. **2** *s.m., s.f.* Persoană (de statură mică) vioaie, sprintenă, neastîmpărată. • pl. *sfíci.* /onomat.

sfînt, -ă *adj., s.m., s.f.* **I** *adj.* **1** (*bis.*) Epitet dat divinității, întruchipînd perfecțiunea și puritatea absolută. *Să nu dea Dumnezeu cel sfînt Să vrem noi sînge, nu pămînt* (COȘB.). ◇ *Sfînta Fecioară* = Maica Domnului. *Sfîntul Duh* sau *Duhul Sfînt* v. duh. *Sfîntul Spirit* sau *Spiritul Sfînt* v. spirit. *Sfînta Treime* v. treime. *Sfînta Troiță* v. troiță. ◆ Epitet dat celor sanctificați, canonizați de biserică. *Sfinții martiri.* ◇ (*Prea*) *Sfîntul Părinte* v. părinte. *Sfinții Părinți* v. părinte. ◆ (*despre oameni*) Care duce o viață curată și cucernică, respectînd preceptele divine (ca un sfînt). ◆ Ext. Care este cuminte, liniștit. *E o minune să ai un copil așa de sfînt.* **2** (*relig.*) Care ține de divinitate, de religie, de cultul divin; care aparține divinității, bisericii sau religiei creștine, care se referă la divinitate, la biserică sau la cultul religiei creștine; care este înzestrat cu har divin; sacramental, sacrosanct. *Acolo Domnul bău din apă și-și spălă fața sa cea sfîntă* (EMIN.). *L-a uns cu sfîntul mir pe tînărul împărat* (CAR.). ◇ *Sfînta slujbă* = liturghia. *Locurile sfinte* (sau *Țara Sfîntă*) = ținuturile menționate ca locuri unde a trăit, a propovăduit și a fost răstignit Iisus Hristos. *Sfîntul mormînt* = loc în Ierusalim unde a fost înmormîntat Iisus Hristos. *Orașul sfînt* = orașul Ierusalim. *Locul sfînt* = orașul Mecca (spre care se orientează cu fața mahomedanii cînd se roagă). *Sfînta* (sau, *înv.*, *sfîntul*) *sfintelor* = sanctuarul vechiului templu evreiesc din Ierusalim, în care se ține chivotul legii și în care marele preot intră o singură dată pe an. *Sfînta familie* = familia lui Iisus Hristos (Fecioara Maria, Iosif, copilul Iisus). *Lemn sfînt* = lemn care provine din crucea pe care a fost răstignit Iisus Hristos și care este purtat ca talisman. (*milit.; înv.*) *Sfînta oaste* = armată de cruciați. *Războiul Sfînt* = *a)* precept religios musulman care cere uciderea cît mai multor necredincioși, chiar cu prețul vieții; jihad; cruciadă. (*anat.; înv., pop.*) *Os sfînt* = sacrum. *Cartea sfîntă* v. carte. *Sfintele Daruri* v. dar. *Sfîntul giulgiu* v. giulgiu. *Sfîntul Graal* v. graal. *Locaș sfînt* v. locaș. *Sfînta masă* v. masă. *Sfîntul Scaun* v. scaun. *Sfînta Scriptură* v. scriptură. *Sfintele taine* v. taină. *Vara Sfinților Arhangheli* v. vară. ◆ (*med.; reg.*) *Boală sfîntă* sau *sfînta boală* = *a)* dizenterie; *b)* epilepsie. ◆ (*subst. f. pl.*) Concepții, ritualuri etc. care țin de un cult sau de o religie. *În blestemul tinereții Am rîs chiar de cele sfinte* (MACED.). ◆ (*despre locuri, așezări*) Care apare în legendele sau în credințele religioase. *Nilul... răsărit din sfinte izvoară* (EMIN.). **3** (*pop.*) Epitet dat aștrilor sau unor fenomene naturale. *Și-n ochii ei s-adună lumina sfintei mări* (EMIN.). ◆ (*în basme sau credințe*) Epitet dat zilelor săptămînii. *Ne-am întîlnit într-o sfîntă duminică.* ◇ Personif. *Vrăjit de mult e lacul De-un cuvînt al sfintei Vineri* (EMIN.). **4** Care constituie un obiect de cult, de venerație, care se cuvine cinstit, slăvit, venerat. *Prin codri ea pătrunde Lîngă teiul vechi și sfînt* (EMIN.). ◇ Expr. (*A fi*) (*din*) *os sfînt* sau *din oase sfinte* v. os. ◆ Care este deosebit de prețios, de important. *Ce cald e aicea la tine Și toate din casă mi-s sfinte* (BACOV.). **5** Care nu poate fi nesocotit, contestat, tulburat, vătămat etc.; de neatins, perfect, infailibil. *Ce-am stabilit împreună e sfînt.* **6** Strașnic, teribil, zdravăn. *Sfîntă nerecunoștință! exclamă indignat* (VIN.). ◇ (*subst.; urmat de un subst. introdus prin prep. „de", exprimă ideea de super. abs.*) *Mi-a tras o sfîntă de bătaie.* **7** Care este neprihănit, pur, nevinovat. *Dorul meu e-atîta de-adînc și-atît de sfînt Cum nu mai e nimic în cer și pe pămînt* (EMIN.). ◇ Fig. *Priveam apusul, Albastrul sfînt al cerului adînc* (PILL.). **II 1** *s.m. sg. art.* (*pop.; cu val. de nm. pr.*) Dumnezeu. *Noi, ce din mila sfîntului Umbră facem pămîntului* (EMIN.). ◇ (*în formule exclam., de amenințare, de mirare, de compătimire etc.*) *Știe sfîntul unde a plecat!* ◇ Expr. (*pop.; fam.*) *A-l vedea* (pe cineva) *sfîntul* = *a)* (și *a-l lua sfîntul*) a o păți; *b)* a da peste un noroc neașteptat, peste un chilipir. *A-l uita* (pe cineva) *sfîntul* = a zăbovi undeva prea mult (și fără treabă). *Ferit-a* (sau *feerească*) *sfîntul!* = în nici un caz, nicidecum. *A duce* sau *a pune* (pe cineva) *sfîntul...* = a îndrăzni să... (*înv.*) *A jura* (cineva) *pe sfînt* = a se jura pe tot ce are mai de preț. *A lăsa* (pe cineva) *în plata sfîntului* = a lăsa în plata Domnului. **2** *s.m., s.f.* Persoană recunoscută ca un exemplu desăvîrșit al vieții creștine și consacrată ca atare, după moarte, de către biserică; persoană canonizată de biserică. *O lacrimă curată ca lumina Din ochii celui dintîi sfînt* (BLA.). ◇ (*adj.*) *Oamenii sfinți îl vor vedea pe Dumnezeu.* ◇ (*injur.*) *După patru ore de răcnete și înjurături... sfinți și evanghelii... intram în curtea poștei* (GHICA). ◇ *Balele sfintelor* v. bale. *Sfinția sfinților* v. sfinție. ◇ (*pop.; fam.*) *Sfîntul Nicolae* (*din cui* sau *de pe coardă*) = nume dat bățului sau biciului cu care erau bătuți copiii (la școală). *Vara Sfîntului Martin* v. vară. *De-a sfîntul* = numele unui joc de copii, obișnuit la priveghi. ◇ Expr. (*fam.*) *A-i ieși* (cuiva) *un sfînt din gură* = *a)* a vorbi foarte drept și înțelept; *b)* a spune o vorbă potrivită, a da soluții judicioase; *c)* a spune ceva dorit de auditori. *A nu avea* (*nici*) *sfînt* (*nici Dumnezeu*) = a fi lipsit de sens. *A nu ști la ce sfînt să se mai închine* = a epuiza toate posibilitățile de a găsi sprijin sau protecție. *A fi sfîntul zilei* = *a)* a fi o persoană influentă; *b)* a se bucura de considerație. *A-l fura* (sau *a-l lua*) (pe cineva) *sfîntul* (sau *sfinții*) = *a)* a țipi, a adormi; *b)* a fi moleșit de somn sau de băutură; *c)* a păți ceva neplăcut; *d)* a se îmbolnăvi; *e)* a muri. *A nu mai fi de nici un sfînt* = *a)* a nu mai fi bun de nimic; *b)* a nu mai exista nici o speranță de scăpare. *Dezbracă un sfînt și îmbracă pe altul* = face datorii noi pentru a le plăti pe cele vechi. *A sta* (*ca un*) *sfînt* (sau *ca niște sfinți*) = *a)* a sta nemișcat; *b)* (*despre copii*) a fi foarte cuminte. *A purta* (pe cineva) *în gură ca pe un sfînt* = a lăuda (pe cineva) foarte mult. (*înv.*) *A-și găsi* (cineva) *sfîntul* = *a)* a-și găsi nașul; *b)* a găsi pe cineva gata să-i împlinească, să-i satisfacă toate dorințele. (*reg.*) *A lua sfinții* (ceva) = a distruge. *A mînca sfîntul* (cuiva) = a cumînți (pe cineva) dîndu-i o bătaie. *A fi ca sfintele* = a fi foarte slabă. (*A sta* sau *a rămîne, a ședea*) (undeva) *pînă îl uită sfinții* v. uita. ◇ Compus: (*bot.; reg.*) *Sfintu-Petru* = lilicele (*Iberis amara*). ◆ Ext. (*iron., depr.; mai ales la pl.*) Persoană importantă, influentă, cu funcții (administrative). *Are mulți sfinți la primărie.* ◇ Expr. *Pînă la Dumnezeu te mănîncă* (sau *te omoară, te fură, îți iau sufletul*) *sfinții* = pînă să ajungi la cel mai mare, înduri multe de la slujbașii mărunți. *A se închina la sfinți* sau *a se ruga de toți sfinții* = a se adresa celor puternici cu rugăminți, cu solicitări. *A avea sfinți* (sau *sfinții lui*) (*la Ierusalim*) = a se bucura de protecția cuiva puternic, influent; (*fam.*) a avea pile. ◆ Om care duce o viață cucernică, exemplară. *Femeia asta este o sfîntă.* **3** *s.m.* Data prăznuirii de către biserica creștină a unui sfînt; sărbătoare creștină a unui sfînt. *M-am născut iarna, la sfîntul Andrei* (LAB.). *La sfîntu-așteaptă* = niciodată. **4** *s.m.* (*reg.; la pl.; și sfinții 40 de mucenici*) Mucenici. ◆ (*reg.; mai ales la pl.*) Mucenic, împletitură din aluat dospit sau paste făinoase (care se mănîncă pe 9 martie). **5** *s.m., s.f.* Reprezentare grafică, pictură, statuie etc. a unui sfînt. *Azi ca un sfînt dintr-o icoană veche Blînd îmi răsai cu fața ta blajină* (GOGA). **6** *s.f. pl. art.* (*reg.; în superstiții; și sfinte mari*) Iele. ◆ (*reg.*) Ursitoare. **7** *s.m.* (*reg.; la pl.*) Perciuni. **8** *s.f. art.* (*reg.*) Moartea. • pl. *-ți, -te.* și (*înv.*) *svént, -ă, svînt, -ă adj., s.m., s.f.* /<slav. **СВѢТЪ.**

sfîntói *s.m.* (*înv.; peior.*) Aug. al lui *sfînt.* ◆ Om prefăcut. • pl. *-oi.* /***sfînt*** + *-oi.*

sfîntuléţ *s.m.* (*pop.*) Dim. al lui *sfînt*; sfinţişor. • pl. *-i.* /*sfînt* + *-uleţ.*

sfîr *interj.* (*de obicei pronunţ. cu „r" prelungit; adesea repet.*) **1** Cuvînt care imită zgomotul produs de învîrtirea sau de mişcarea cu repeziciune a unui obiect, a unei fiinţe etc. *O vîrtelniţă... face sfîr* (ALECS.). **2** Cuvînt care imită zgomotul produs de încingerea pe foc a unei grăsimi sau de prăjirea alimentelor sau, ext., de stingerea cu apă a focului. *Învîrte frigarea. Puiul sfîrr!* (TEOD.). ◇ Fig. *Ei îi făcu inima sfîr!* (ISP.). ◆ (*arg.; subst. f.*) Femeie de serviciu. **3** Cuvînt care imită zgomotul produs de mişcarea cu repeziciune a unui obiect aruncat în spaţiu sau, ext., de zborul (brusc şi rapid) al unei păsări. **4** Cuvînt care imită zgomotul produs de o pisică ce toarce. *Pisica, sfîrr-sfîrr, închidea pleoapele leneş şi nepăsător* (DELAVR.). • /onomat.

sfîrăiálă *s.f.* v. sfîrîială.

sfîrc *s.n.* **1** (*adesea cu determ. „sînului", „ţîţei"*) Mamelon. ◇ Ext. *Biberonul este o sticlă cu un sfîrc de cauciuc* (VOIC.). **2** (*anat.; adesea cu determ. în gen. sau introduse prin prep. „de"*) Extremitate (proeminentă) moale sau cartilaginoasă şi elastică a unor organe, a unor părţi de organe, a unor oase etc. *Se trage de sfîrcul urechii stîngi.* ◆ Tendon cartilaginos care leagă între ele diferite oase ale corpului; zgîrci.

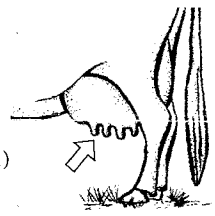

sfîrc (1)

◆ Extremitatea dinspre tîmplă a pleoapei. ◆ (*inv.*) Cartilaj. ◇ (*reg.*) *Sfîrcul gîtlanului* = uvulă. ◆ (*reg.*) Doagă de mici dimensiuni. **3** Smoc de păr sau de pene, de obicei de formă prelungă sau ascuţită. *Porumbii fremătau uşor din sfîrcuri* (GAL.). ◇ Gener. *Se trage de sfîrcurile mustăţilor.* **4** Spec. (*adesea cu determ. în gen. sau introduse prin prep. „de"*) Extremitate (flexibilă) a unor obiecte, a unor părţi de obiecte etc., avînd de obicei formă ascuţită. *a*) Şfichiul biciului. *Îl lovi peste umeri cu sfîrcul biciului.* ◇ Expr. *A lua în sfîrc* = a lua peste picior. *b*) (*pesc.; reg.*) Fir subţire care se leagă la capătul sforii undiţei şi de care se prinde cîrligul. *c*) (*mar.*) Bucată de parîmă prinsă cu un capăt la cîrligul unei macarale cu scopul de a prinde macaraua sau palancul de o parîmă, de un scondru etc. **5** (*reg.*) Porţiune dintr-o suprafaţă de teren, de apă etc., situată într-o zonă periferică. • pl. *-uri.* /etimol. nec.

sfîrcél *s.n.* **1** (*reg.; la războiul de ţesut*) Beţişor de lemn în care se introduce ţeava la suveică. **2** (*apic.; înv.*) Stinghie care susţine fagurii într-un stup. • pl. *-le.* /*sfîrc* + *-el.*

sfîrcîi *vb. IV. tr.* (*reg.*) **1** A trage cu putere (şi cu zgomot) aerul pe nas; a smîrcîi, a smiorcăi. **2** (*compl. indică tutun*) A fuma (cu pipa). • prez.ind. *-esc, sfîrcîi.* /form. onomat.

sfîrcîít[1] *s.n.* (*reg.*) Faptul de *a sfîrcîi.* • pl. *-uri.* /v. *sfîrcîi.*

sfîrcîít[2]**, -ă** *adj.* (*reg.*) Care sfîrcîie. • pl. *-ţi, -te.* /v. *sfîrcîi.*

sfîrcuí[1] *vb. IV. tr.* (*reg.*) A plesni cu sfîrcul biciului, a şfichiui. ◇ Fig. *Vîntul... îi sfîrcuia obrazul* (MACED.). • prez.ind. *sfîrcui.* /*sfîrc* + *-ui.*

sfîrcuí[2] *vb. IV.* v. spîrcui[1].

sfîrcuíre *s.f.* (*reg.*) Acţiunea de *a sfîrcui* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. *sfîrcui.*

sfîrcúş *s.n.* (*reg.*) Dim. al lui *sfîrc.* • pl. *-uri.* /*sfîrc* + *-uş.*

sfîrîí *vb. IV. intr.* **1** (*despre fuse de tors, despre roţi sau despre obiecte în mişcare*) A produce un zgomot uşor, caracteristic, ritmic, din cauza vitezei de mişcare. *Fusul sfîrîia pe la urechi* (DELAVR.). ◇ Expr. (*pop.; fam.*) *A-i sfîrîi* (cuiva) *călcîiele* = a fugi sau a merge foarte repede. *A-i sfîrîi* (cuiva) *inima de dorul* (a ceva) = a dori foarte mult un anumit lucru. (*fam.*) *A-i sfîrîi* (cuiva) *coliva în piept* = a fi pe moarte. *A-i sfîrîi* (cuiva) *inima* (sau *sufletul*) = a avea o stare de emoţie, de nelinişte, de teamă. *A-i sfîrîi* (cuiva) *călcîiele* (după cineva) v. călcîi. *A fugi* (sau *a merge*) *de-i sfîrîie călcîiele* v. călcîi. *A-i sfîrîi* (cuiva) *inima* (după cineva) v. inimă. *A-i sfîrîi tîrtiţa după băieţi* v. tîrtiţă. ◇ Fig. *Legănate de mişcarea sunetului, gîndurile omului începură să sfîrîie iute* (CAR.). ◆ Ext. A se mişca, a se deplasa sau a funcţiona cu repeziciune. *Roţile maşinii sfîrîie nebuneşte.* ◆ Fig. (*despre oameni*) A se manifesta, a acţiona etc. sub impulsul unui sentiment puternic, al unei stări sufleteşti deosebite etc. *Safta, sfîrîind de mînie, a ieşit în urma ei* (CA. PETR.). **2** (*despre grăsimi încinse la foc, despre alimente care se prăjesc etc.*) A produce un zgomot şuierător caracteristic, repetat. *Micii sfîrîie pe grătar.* ◆ Ext. A se prăji. *Carnea sfîrîie în tigaie şi-mi face poftă.* ◇ Fig. *Ne sfîrîie gîtlejul de sete* (CR.). **3** (*despre foc sau despre corpuri, materii care ard*) A produce pocnete mici, scurte, repetate; a arde repede cu pîlpîiri sau cu scăpărări dese şi cu pocnete scurte, repetate. *Un lemn sfîrîie pe foc.* ◇ Expr. *A-i sfîrîi* (cuiva) *creierii* (sau *circuitele*) (*în cap*) = a nu (mai) putea judeca limpede, a nu (mai) înţelege, a nu (mai) pricepe (ceva); a nu mai avea randament. *A-i sfîrîi cuiva hîrbul* v. hîrb. **4** (*despre insecte*) A produce un zgomot caracteristic în timpul zborului; a bîzîi. ◆ (*despre unele insecte şi despre unele păsări*) A scoate sunete caracteristice, ascuţite, scurte şi repetate; a ţîrîi. *Miliardele de cosaşi... sfîrîiau asurzitor în întinderile vaste* (SADOV.). **5** (*despre păsări*) A produce un zgomot caracteristic determinat de bătăi repezi din aripi (în timpul zborului). *Canarii sfîrîiau din pene şi piuiau* (GAL.). **6** (*reg.; despre pisici*) A toarce. ◆ (*despre cai*) A sforăi. **7** (*reg.; despre frunze*) A fremăta. **8** (*despre ploaie, grindină etc.*) A pîrîi. *Şi sfîrîie-o ploaie uşoară Pe rîpi, pe pădurea uscată* (BACOV.). **9** (*reg.; despre zăpadă*) A pîrîi. **10** (*despre băuturi efervescente*) A produce un fîsîit caracteristic. *Şampania sfîrîie în pahare* (VLAH.). • prez.ind. *sfîrîi.* /*sfîr* + *-îi.*

sfîrîiác *s.n.* (*reg.*) **1** Zgomot produs de un fier încins cufundat în apă. ◆ Lucru lipsit de însemnătate. **2** Sfîrîitoare. ◇ *Sfîrîiac cu* (sau *de*) *bumb* = jucărie confecţionată dintr-un nasture prin ale cărui găuri se trece un fir de aţă care, dacă se învîrteşte într-un singur sens şi apoi se trage de capetele ţinute între degete, produce un sfîrîit. • pl. *-ce.* /*sfîrîi* + *-ac.*

sfîrîiálă *s.f.* Faptul de *a sfîrîi*; sfîrîit. *La auzul sfîrîielii fripturii în cuptor ni se înteţeşte foamea.* **1** Fig. (*fam.*) Păcăleală. **2** Fig. (*fam.; mai ales în constr. neg.*) Avantaj, cîştig. *Nu-i nici o sfîrîială să ne cazăm la hotel.* **3** (*culin.; reg.*) Mîncare preparată din brînză topită şi ceapă prăjită. • pl. *-ieli.* şi *sfîrăiálă s.f.* /*sfîrîi* + *-eală.*

sfîrîíre *s.f.* Acţiunea de *a sfîrîi* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. *sfîrîi.*

sfîrîít[1] *s.n.* Faptul de *a sfîrîi*; zgomotul produs de obiecte care sfîrîie; sfîrîială. *Se împrăştie în bucătărie un miros de ceapă sfîrîită.* • pl. *-uri.* /v. *sfîrîi.*

sfîrîít[2]**, -ă** *adj.* (*despre alimente, mîncăruri etc.*) Care este prăjit. • pl. *-ţi, -te.* /v. *sfîrîi.*

sfîrîitór, -oáre *adj., s.f.* **1** *adj.* Care sfîrîie. **2** *s.f.* Jucărie confecţionată dintr-o nucă golită de miez şi străbătută, longitudinal, de un ax metalic sau de un lemn pe care se înfăşoară o sfoară, fixîndu-se la capătul superior al axului un măr sau un cocean care, atunci cînd se trage de sfoară, produce, prin învîrtire, un zgomot caracteristic; bîzîitoare, zbîrniitoare. **3** *s.f* Morişcă; sfîrîitoare. • sil. *-rî-i-.* pl. *-ori, -oare.* /*sfîrîi* + *-tor.*

sfîrîitúră *s.f.* Faptul de *a sfîrîi*; sfîrîit. • sil. *-rî-i-.* pl. *-i.* /*sfîrîi* + *-tură.*

sfîrlác *s.n.* **1** (*înv., pop.*) Smîrc care se formează la obîrşia unui izvor, a unui pîrîu etc. ◆ Ext. Pîrîu. • pl. *-uri.* şi *sforác s.n.* /cf. magh. *forrás.*

sfîrlár *s.m.* (*iht.*) Zvîrlugă (*Cobitis taenia*). • pl. *-i.* /*sfîrlă* + *-ar.*

sfîrlă *s.f.* (*reg.*) **I 1** Bobîrnac. *Îţi vine să dai o sfîrlă pălăriei vecinului din tramvai* (TEOD.). ◇ *A-i merge* (cuiva) *norocu-n sfîrlă* = a avea ghinion. **2** Bot, rît. *Sfîrlele porcilor.* ◇ *A-i da* (cuiva) *peste sfîrlă* = a-i da cuiva peste nas. ◆ (*peior.*) Gură. *Are o sfîrlă!!! Nu-i tace toată ziua.* **II** Numele unor obiecte, părţi de obiecte etc., de formă alungită, care au diverse întrebuinţări: **1** (*înv., reg.*) Sfîrlează. ◆ (*pop.*) (Epitet pentru o) persoană (de obicei femeie) slabă şi iute în mişcări. **2** (*reg.*) Prîsnel. **3** (*reg.*) Obiect de mici dimensiuni. **4** (*reg.*) Băţ prevăzut cu două găuri şi cu sfoară, care se fixează în buza unui cal ca să nu se mişte la potcovit. **5** (*reg.*) Opincă ruptă. **III** (*iht.; reg.*) Zvîrlugă (*Cobitis aurata balcanica*). • pl. *-e.* /cf. *sfîr.*

sfîrleáză *s.f.* **I** Nume dat unor obiecte, de obicei de formă alungită, sau unor părţi mobile ale lor, care se învîrtesc, avînd diverse întrebuinţări: **1** Titirez (pentru copii). ◇ Compar. (*în legătură cu vb. de mişcare, sugerează ideea de iuţeală sau de învîrtire*) *Se învîrte prin casă ca o sfîrlează.* ◆ Fig. (*pop.*) Persoană care se mişcă, care lucrează foarte repede. ◆ (*reg.*) Femeie slabă şi iute la mers. ◆ (*deprec.*) (Epitet pentru o) vită slabă. **2** (*înv., reg.*) Jucărie alcătuită dintr-o scîndurică flexibilă, în jurul căreia se răsuceşte o sfoară lungă cu un beţişor, căruia i se dă apoi drumul în părul sau în barba cuiva, pentru a le încîlci. **3** (*reg.*) Jucărie făcută dintr-un cărăbuş imobilizat cu ajutorul unui ac, spin etc., care zbîrnîie; zbîrniitoare. **4** (*înv., reg.*) Rotiţă de lemn fixată la capătul de jos al fusului, pentru ca acesta să se învîrtească mai uşor; prîsnel. **5** (*reg.*) Morişcă. ◆ Placă metalică fixată pe o axă de lemn, care se aşază la ţară pe acoperişul caselor, cu rol de giruetă. **6** (*înv.*) Vîrtelniţă. • pl. *-eze,* (*reg.*) *-ezi.* /*sfîrlă* + *-eză.*

sfîrlí *vb. IV. refl.* (*înv.*) A se învîrti într-un picior, făcînd piruete. • prez.ind. *-esc.* /v. *sfîrlă.*

sfîrlíre *s.f.* (*înv.*) Acţiunea de *a se sfîrli* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. *sfîrli.*

sfîrloágă *s.f.* **1** (*pop.*) Piele veche, uscată şi răsucită. **2** (*pop.*) Încălţăminte proastă, ruptă, uzată. ◆ Spec. (*mai ales la pl.*) Cizmă sau opincă veche uzată. **3** (*reg.*) Bucăţi, sfîrcuri. • pl. *-ge.* /*sfîrlă* + *-oagă.*

sfîrlogí *vb. IV. refl.* (*reg.; despre obiecte, plante etc.*) A-şi pierde vlaga, a se usca, a se chirci. • prez.ind. *-esc.* /*sfîrloagă* + *-i.*

sfîrlúgă *s.f.* v. zvîrlugă.

sfîrnăr *s.m.* (*înv., reg.*) Negustor. ◆ Spec. Geambaş. *Sfîrnarii cumpărau vite la tîrguri.* ◆ (*reg.*) (Epitet pentru un) om murdar sau (pentru un) om lipsit de omenie. • pl. *-i.* şi (*înv., reg.*) *sfîrnáriu s.m.* /cf. lat. *fēnus, -oris.*

sfîrnáriu *s.m.* v. sfîrnar.

sfîrnări *vb. IV. intr.* (*înv., reg.*) A vinde şi a cumpăra marfă pentru a realiza un profit, a practica meseria de negustor. • prez.ind. *-esc.* /*sfîrnar* + *-i.*

sfîrnăríe *s.f.* **1** (*înv., reg.*) Negustorie. ◇ Expr. (*reg.*) *A umbla în sfîrnărie* = a merge pe la tîrguri pentru a face negoţ. **2** Fig. (*reg.*) Şarlatanie. • g.-d. *-iei.* /*sfîrnar* + *-ie.*

sfîrşánie *s.f.* v. sfîrşenie.

sfîrşeálă *s.f.* Stare, senzaţie de slăbiciune, de leşin. *N-am mîncat toată ziua şi mă cuprinde o sfîrşeală teribilă.* ◆ Lipsă de vioiciune în mişcări. *Avea... o oarecare sfîrşeală în mişcări* (BLA.). ◆ Dezgust. *O privi cu un început de sfîrşeală* (CE. PETR.). • pl. *-eli.* /*sfîrşi* + *-eală.*

sfîrşénie *s.f.* **1** (*înv., pop.*) Sfîrşit. *Cînd a bate fiu pe taică... Atuncea-i sfîrşenia pămîntului* (POP.). ◆ Moarte. ◇ Expr. *A lua sfîrşenie de...* = a fi ucis de... ◆ (*relig.*) Judecata de Apoi. **2** (*înv.*) Scop. *Sfîrşenia legii dragoste e* (COR.). **3** (*înv.*) Capăt, hotar. *Mare e Dumnezeu, şi mărirea sa nu are sfîrşenie.* • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi *sfîrşánie s.f.* /*sfîrşi* + *-enie*; cf. slav. СЪВРЪШЕНИЕ.

sfîrşí *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică manifestări ale oamenilor, acţiuni, fenomene etc. în curs de desfăşurare*) A duce la capăt; a isprăvi, a termina, a înceta, a încheia. *Nu mi-am sfîrşit tema.* ◇ (*intr.*) *Aşa sfîrşesc oare toate iubirile care păreau că vor dura o veşnice?* (CE. PETR.). Δ (*urmat de determ. introduse prin prep. „cu"*) *Am sfîrşit cu disputele.* Δ (*urmat de determ. la sup., precedate de prep. „de"*) *Cred că nu sfîrşisem de visat, cînd mă trezi telefonul.* ◇ (*refl.*) *Petrecerea s-a sfîrşit spre dimineaţă.* Δ (*urmat de determ. introduse prin prep. „cu"*) *S-a sfîrşit cu lenea!* Δ (*în corelaţie cu „a începe"*) *Viaţa mea pare că se sfîrşeşte şi începe acum.* ◇ Expr. (*reg.*) *A sfîrşi de cheltuială* = a rămîne fără nici un ban, a fi lefter. *Cît ai sfîrşi o ţigară* v. ţigară. ◆ Spec. (*compl. indică viaţa, zilele etc.; adesea constr. cu dat. pron.pers.*) A ajunge la ultimul moment. *Vreau să-mi sfîrşesc viaţa lîngă tine.* ◇ (*refl.*) *Simt că ni se sfîrşesc zilele.* ◇ Expr. *A o sfîrşi cu viaţa* = a se sinucide. (*înv.*) *A-şi sfîrşi suflarea* = a fi în agonie, a fi în pragul morţii. *A-şi sfîrşi viaţa* (sau, *refl. impers., a i se sfîrşi viaţa*) (cuiva) v. viaţă. **2** *tr.* (*înv., pop.*) A înfăptui, a realiza, a desăvîrşi. *Să o ajute să sfîrşească cu bine şi slujba aceasta* (ISP.). ◆ (*jur.; înv.; compl. indică hotărîri judecătoreşti*) A executa; a aplica. ◆ (*înv.*) A primi. *Din rostul tinerilor... sfîrşit-ai laudă* (COR.). **3** *intr.*

(*despre oameni care poartă o discuție*) A termina de vorbit, a nu mai avea nimic de spus. *Se enerva tot mai tare pe măsură ce-i vorbea, dar nu-l întrerupse, îl lăsă să sfîrșească.* ◆ Ext. A încheia cele spuse, a concluziona, a conchide. *Păcat că n-a purtat-o la școală, sfîrși bătrînul* (AGÂR.). ◆ (*intr., refl.; adesea la imper.*) A înceta să mai existe, să mai acționeze etc.; a (se) curma. *Sfîrșește odată cu cobitul!* (H. LOV.). ◇ Expr. (*intr.*) *A sfîrși cu ceva* = a nu se mai ocupa cu ceva, a nu mai vorbi de ceva. *A sfîrși cu cineva* = a rupe relațiile cu cineva, a se supăra pe cineva; a nu mai sta de vorbă cu cineva. **4** *refl.* (*despre perioade de timp, unități temporale etc.*) A ajunge la ultima secvență, la ultimul stadiu din care este constituit; a se termina, a se încheia, a se duce, a trece. *Se sfîrșește și luna asta!* ◆ (*tr.*) A absolvi. *Trebuie să sfîrșești facultatea.* **5** *tr.* (*compl. indică bunuri consumabile, mîncăruri etc.*) A consuma integral, pînă la capăt; a epuiza. *Microbiștii sfîrșiseră toate sticlele cu bere.* ◇ (*refl. pas.*) *S-a sfîrșit pîinea, du-te și cumpără!* ◆ A lichida; a încheia. *E bine să sfîrșim acum socotelile.* ◆ (*refl.; despre termene de garanție*) A expira. ◆ (*refl.; despre fenomene ale naturii*) A conteni, a se potoli; a înceta. *Furtuna s-a sfîrșit.* ◆ (*înv.; tr. fact.*) A distruge. *Cea foamete va sfîrși acest pămînt* (P. OR.). **6** *intr.* (*despre oameni; urmat de un inf. precedat de prep. „prin”*) A avea drept rezultat, drept consecință; a ajunge să... *Sfîrșii prin a mă convinge că are dreptate.* **7** *refl., intr.* A-și pierde viața, a deceda, a muri. *A căzut brusc la pat și s-a sfîrșit într-o săptămînă.* ◇ Exager. *Mă sfîrșesc de dorul tău.* **8** *tr.* (*înv., pop.; compl. indică ființe*) A omorî. *Eu l-am pălit în frunte, de aceea l-am sfîrșit* (SADOV.). **9** *refl.* (*despre oameni*) A avea o senzație de sfîrșeală, de leșin; a fi istovit, sleit de puteri. *Sînt atît de obosit, că simt că mă sfîrșesc!* ◇ Expr. *A se sfîrși* (cineva) *de la inimă* (sau *pe picioare*) = a-i veni cuiva rău; a leșina. *A se sfîrși de ceva* (sau de cineva) = a depune mari eforturi pentru cineva sau pentru ceva. *A se sfîrși de dragoste pentru cineva* v. dragoste. *A se sfîrși la inimă* sau *a i se sfîrși inima* v. inimă. ◆ (*despre puterile cuiva*) A se diminua, a scădea (în intensitate, în rezistență). *Simt cum mi se sfîrșesc puterile și nu pot merge mai departe.* ◆ (*despre glas, voce, sunete etc.*) A-și pierde intensitatea; a se stinge. **10** *refl.* (*despre oameni*) A se lăsa cuprins, dominat de... *Parcă te sfîrșești deodată Într-o lene caldă, dulce* (VLAH.). **11** *refl., intr.* (*despre terenuri, drumuri etc.*) A ajunge la capăt; a se termina. *Trecem prin niște sate lungi care par că nu se mai sfîrșesc.* • prez.ind. *-esc.* și (*înv., reg.*) *fîrșî*, (*înv.*) *svîrșí vb. IV.* /<sl. veche **съвършити, съвръшити.**

sfîrșire *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *sfîrși* și rezultatul ei; sfîrșit. ◇ Loc.adv. *Fără sfîrșire* = necontenit, mereu. ◆ (*lingv.; înv.*) Terminație. • pl. *-i.* /v. ***sfîrși.***

sfîrșít[1] *s.n.* **1** Faptul de *a* (*se*) *sfîrși*; partea, locul care sfîrșește sau cu care se sfîrșește ceva; moment final; încheiere. *Am ajuns la sfîrșitul povestirii.* ◇ (*pop.*) *Luna la sfîrșit* sau *luna pe sfîrșite, sfîrșitul lunii* = ultimul pătrar al lunii. ◇ Loc.adj. *Fără sfîrșit* = care nu se termină sau dă impresia că nu se va mai termina niciodată. *Ascultă curgerea ploii fără sfîrșit* (CE. PETR.). ◇ Loc.adv. *În sfîrșit* = în cele din urmă; în fine. *Iată-ne, în sfîrșit, acasă! (Pînă) la sfîrșit* = (pînă) la urmă. *La sfîrșit, o conduse pînă la mașină. Pe sfîrșite* = aproape gata, pe terminate. *Vinul e pe sfîrșite.* ◇ Loc.vb. *A lua sfîrșit* = a se termina, a se isprăvi. *Conferința a luat sfîrșit pe la ora 5. A face* (sau *a pune*) *sfîrșit* (la ceva) = a face să înceteze, a termina, a sfîrși. *Fă un sfîrșit durerii... vin la sînu-mi* (EMIN.). ◇ Expr. *A (o) duce la bun sfîrșit* v. duce. *A veni la sfîrșitul vieții* (sau *anilor*) v. veni. ◆ (*reg.*) Asfințitul soarelui. **2** Moarte. *Tragicul sfîrșit al prințesei Diana.* ◇ Loc.vb. *A-și da sfîrșitul* = a fi pe moarte; a muri. ◇ Expr. *A-i face* (cuiva) *sfîrșitul* = a omorî pe cineva. *A-și da obștescul sfîrșit* v. obștesc. **3** (*înv.*) Scop, țintă. *Pentru acest sfîrșit prefăcînd în juvaeruri cea mai mare parte din banii săi* (C. NEGR.). **4** (*înv.*) Soartă. • pl. *-uri.* și (*înv.*) *svîrșít s.n.* /v. ***sfîrși.***

sfîrșít[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre manifestări ale oamenilor, acțiuni, fenomene etc. în desfășurare*) Care a fost dus la capăt; terminat. *Încă un lucru sfîrșit!* **2** Care a fost epuizat, consumat. *Viața-mi pare-o nebunie Sfîrșită făr-a fi-nceput* (EMIN.). **3** (*despre oameni*) Care este istovit, cu puterile sleite. *Bărbați sfîrșiți, cu sufletele moarte* (GOGA). ◆ (*despre manifestări ale oamenilor*) Care exprimă oboseală, extenuare, epuizare. *Îmi aruncă o privire sfîrșită.* ◆ (*despre glas, voce, sunete etc.*) Care este stins. *Mi se adresează cu un glas sfîrșit.* ◆ Fig. (*fam.*) Care este (ca și) mort. *Dacă află ce am făcut, sînt un om sfîrșit!* • pl. *-ți, -te.* /v. ***sfîrși.***

sfîrșitór, -oáre *adj., s.m.* (*înv.*) **1** *adj.* Care sfîrșește prin..., care are ca urmare... *Dureri sfîrșitoare de viață* (EPI.). **2** *s.m.* Înfăptuitor. • pl. *-ori, -oare.* și *svîrșitór s.m.* /***sfîrși*** + *-tor.*

sfîrșitúră *s.f.* **1** (*înv., reg.*) Sfîrșeală. **2** (*lingv.; înv.*) Terminație. • pl. *-i.* /***sfîrși*** + *-itură.*

sfîrtái *s.n.* **1** (*înv., pop.*) Sfert. *Dă-mi un sfîrtai de vinars* (POP.) **2** (*reg.*) Unitate de măsură a suprafețelor, egală cu 1/3 iugăr (= 5775 m^2). • pl. *-ie.* /*s-* + ***fîrtai.***

sfîrtecá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică ființe sau părți ale corpului lor*) A sfîșia, a rupe în bucăți. *Era cît pe ce să mă sfîrtice cîinele.* ◇ Exager. *Era să mă sfîrtice creditorii.* ◇ (*compl. indică țesături, hîrtii, obiecte de îmbrăcăminte etc.*) *Spinii mi-au sfîrtecat pantalonii.* **2** *tr.* Fig. A critica aspru. *I-a sfîrtecat creația în fața unui auditoriu larg.* • prez.ind. *sfîrtec.* și (*pop.*) *sfîrticá vb. I* / lat. **exfracticare* <*fractus.*

sfîrtecáre *s.f.* Acțiunea de *a sfîrteca* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* și (*pop.*) *sfîrticáre s.f.* /v. ***sfîrteca.***

sfîrtecăt, -ă *adj.* **1** (*despre ființe, despre părți ale corpului lor*) Care este rupt, sfîșiat (în bucăți). *Pe cîmpul de bătălie zac oameni cu trupurile sfîrtecate.* ◇ (*despre țesături, hîrtii, obiecte de îmbrăcăminte etc.*) *Nu pot să mai îmbrac rochia asta. E sfîrtecată complet.* **2** Fig. Care este întrerupt. *Avu o noapte de coșmar, sfîrtecată, suferindă.* • pl. *-ți, -te.* și (*pop.*) *sfîrtecát, -ă adj.* /v. ***sfîrtica.***

sfîrtecătúră *s.f.* Obiect care este sfîrtecat. *Îi atîrnau jalnic pe trup sfîrtecăturile hainelor.* • pl. *-i.* și (*pop.*) *sfîrticătúră s.f.* /***sfîrteca*** + *-ătură.*

sfîrticá *vb. I.* v. sfîrteca.

sfîrticáre *s.f* v. sfîrtecare.

sfîrticăt, -ă *adj.* v. sfîrtecat.

sfîrticătúră *s.f.* v. sfîrtecătură.

sfîrtóc, -oăcă *s.n., s.f.* (*reg.*) **1** *s.n.* Rest sau fragment dintr-un întreg. **2** *s.n.* Bucată mică de pămînt. • pl. *-oace.* /***sfert*** + *-oc.*

sfîșiá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică țesături, obiecte de îmbrăcăminte, hîrtii etc.*) A rupe în bucăți, în fîșii, fără a folosi unelte tăietoare. *De nervi, și-a sfîșiat eșarfa.* ◇ Expr. *A sfîșia vălul* v. văl. ◆ Ext. A distruge prin îmbucătățire, prin tăiere; a spinteca. *A sfîșiat butul de porc, ca să-i intre în congelator.* ◆ Restr. (*compl. indică obiecte de încălțăminte, de îmbrăcăminte etc.*) A distruge prin folosință îndelungată; a uza. *N-am decît o fustă și mi-am sfîșiat-o.* ◇ (*refl.*) *Mi s-au sfîșiat sandalele de atîta dans.* ◇ Fig. *Un țipăt sfîșie tăcerea.* Δ (*refl.*) *Zorile se sfîșiau cenușii* (VIN.). **2** (*despre animale sălbatice sau despre cîini*) A mușca, a sfîrteca, a rupe pe cineva sau ceva cu colții, cu ghearele. *Cîinele sfîșie cu încîntare ciozvîrta.* ◇ (*refl. recipr.*) *Animalele flămînde se sfîșie între ele.* ◇ Exager. *Se repezi furios înspre mine, gata să mă sfîșie.* Δ (*refl. recipr.*) *Fanii se îmbulzesc, se sfîșie între ei pentru a cumpăra un bilet la concert.* ◇ Fig. *Prea v-ați arătat arama, sfîșiind această țară* (EMIN.). Δ (*refl.*) *Aud cum patimi negre se sfîșie cu dinții* (GOGA). ◆ A omorî prin mușcare, prin sfîrtecare (cu colții, cu ghearele). *Leii au sfîșiat antilopele.* ◆ (*compl. indică stîrvuri*) A mînca rupînd cu dinții, cu ciocul; a devora. *Uliul... cată... Un stîrv spre-al sfîșia* (EMIN.). ◆ (*despre oameni; compl. indică alimente*) A mușca. *Sfîșie copanul de pui cu dinții.* **3** Fig. (*compl. indică state, popoare, colectivități etc.*) A slăbi, a distruge unitatea politică, economică etc.; a dezbina, a învrăjbi. *Unele state sînt încă sfîșiate de lupte civile.* **4** Fig. (*compl. indică oameni*) A întrista, a îndurera, a chinui, a tortura. *Mă sfîșie dorul de casă.* ◇ Expr. *A sfîșia* (sau, *refl., a i se sfîșia*) *cuiva inima* (sau *sufletul, înv., rărunchii*) = *a*) a produce (sau a simți) o mare durere sufletească. *Simt cum mi se sfîșie inima de mila lui; b*) ext. a produce (sau a simți) o emoție puternică. *Privirea ta îmi sfîșie inima.* **5** Fig. A critica, a jigni cu răutate; a denigra, a defăima, a bîrfi. *Cum or să-și smulgă toți gazeta, cum or să mă sfîșie, cum or să rîză!* (CAR.). • sil. *-și-a.* prez.ind. *sfîșii*, (*înv.*) *-iez.* / lat. **exfasciare.*

sfîșiáre *s.f.* v. sfîșiere.

sfîșiát, -ă *adj.* **1** Care este rupt în bucăți, în fîșii; sfîrtecat. **2** Fig. Care este intermitent, sacadat, întrerupt. *Ajunse la o peșteră în care curgea sfîșiat... un izvor* (EMIN.). • sil. *-și-at.* pl. *-ți, -te.* și (*reg.*) *sfîșiét, -ă adj.* /v. ***sfîșia.***

sfîșiére *s.f.* Acțiunea de *a sfîșia* și rezultatul ei; sfîșietură. ◆ Concr. Locul unde s-a sfîșiat ceva; spărtură, gaură; sfîșietură; spintecătură. • sil. *-și-e-.* pl. *-i.* și (*înv., reg.*) *sfîșiáre s.f.* /v. ***sfîșia.***

sfîșiét, -ă *adj.* v. sfîșiat.

sfîșietór, -oăre *adj.* **1** (*despre animale sălbatice sau*, restr., *despre ghearele, dinții acestora sau despre ciocul unor păsări de pradă*) Care sfîșie, care rupe în bucăți. **2** Fig. Care este foarte trist, dureros, jalnic. *Simte o durere sfîșietoare în suflet.* ◆ Ext. Care produce o emoție puternică; copleșitor. *Documentarul e plin de imagini sfîșietoare.* ◇ (*adv.*) *Suspină sfîșietor, de durere.* ◆ (*adv.; ca determ. al unui adj. sau adv. căruia îi dă val. de super.*) Extraordinar; grozav. *Despărțirea e un moment sfîșietor de trist.* • sil. *-și-e-.* pl. *-ori, -oare.* și (*pop.*) *sfîșiitór, -oáre adj.* /***sfîșia*** + *-tor.*

sfîșietúră *s.f.* Locul unde s-a rupt, s-a sfîșiat ceva; ruptură, gaură. *Pantalonii au o sfîșietură.* ◆ Bucată sfîșiată din ceva. *Am rămas cu sfîșietura de la fustă în mînă.* • sil. *-și-e-.* pl. *-i.* și (*pop.*) *sfîșiitúră s.f.* /***sfîșia*** + *-tură.*

sfîșiitór, -oăre *adj.* v. sfîșietor.

sfîșiitúră *s.f.* v. sfîșietură.

sfléder *s.n.* v. sfredel.

sflederáș *s.n.* v. sfredelaș.

sfoáră *s.f.* **1** Fir lung obținut din împletirea sau răsucirea mai multor fibre textile (de cînepă, de in, de bumbac etc.) lungi și subțiri, folosit în special la legat. *La stîlpul hornului unde lega mama o șfoară, cu motocei la capăt* (CR.). ◇ *Trăgător de sfori* v. trăgător. *Tragere pe sfoară* v. tragere. ◇ Loc.adj. *În sfoară* = (*despre ornamente*) în formă de șnur sau de linie ieșită în relief. ◇ Expr. *A întinde sfoara* (*prea tare* sau *prea mult*) = a forța lucrurile, a exagera. *A trage* (pe cineva) *pe sfoară* = a înșela (pe cineva) (la socoteli). *A trage* (sau *a învîrti*) *sforile* = a unelti în ascuns, cu abilitate. *A ține* (ceva) *sfoară* = a face să dureze, a continua (ceva). *A ține în mînă sforile* = a stăpîni, a domina. *A lega* (pe cineva) *sfoară în sfoară* = a lega foarte strîns. *A trage* (sau *a așeza*) *cu sfoară* (sau *ca după sfoară*) = a îndrepta, a alinia. *A juca* (pe cineva) *pe sfoară* v. juca. (*prin confuzie cu „sfară”*) *A da sfoară în țară* v. sfară. (*A fi*) *tras cu sfoara* v. trage. *A* (*o*) *ține sfoară* (*înainte*) v. ține. ◇ Analog. *Vinele gîtului se umflaseră sfori groase* (CE. PETR.). ◆ (*constr.; și sfoară cu plumb*) Fir cu plumb. ◆ Fișie fibroasă și flexibilă, extrasă din unele plante, cu care se leagă ceva. *Cojocul rupt al ei Și încins cu sfori de tei* (COȘB.). ◆ Lucruri înșirate pe o sfoară. *Am cumpărat o sfoară de usturoi.* ◆ (*adv.; în legătură cu vb. de mișcare*) Fără să se abată din drum, direct, drept la... *Te rog să te duci sfoară la serviciul personal.* **2** (*înv.*) Unitate de măsură oficială, folosită pentru suprafețele de teren agricol (cu valoare variabilă). ◆ (*cu determ. ca „de pămînt”, „de țarină”*) Bucată (mică) de teren agricol, de pămînt de cultură, avînd forma unei fîșii înguste. ◇ Expr. *Sfoară de moșie* = moșie mică, moșioară. **3** (*sport, cor.*) Figură de gimnastică sau de balet executată șezînd, prin întinderea pe orizontală a picioarelor, unul înainte și altul înapoi. ◇ (*sport*) *Sfoară în față* = figură de gimnastică, executată șezînd, prin întinderea pe orizontală a picioarelor depărtate lateral. **4** (*reg.*) Pripon. ◆ Undiță. **5** Strună (a fierăstrăului). • pl. *sfori.* și (*înv., reg.*) *sfără, șfără, șfoără s.f.* /cf. slav. **съвора** „copcă, cataramă”, ucr. *шворa.*

sfoiág *s.n., s.m.* **1** *s.n.* (*reg.*) Mucegai. ◆ Miros de mucegai pe care îl prind vasele goale. **2** *s.m.* (*pop.*) Larvă a gîndacului-morar (*Tenebrio molitor*), de culoare gălbuie sau cafenie, care se dezvoltă și trăiește în făina de grîu stătută, degradînd-o și făcînd-o inutilizabilă. **3** *s.m.* (*entom.; reg.*) Scolopendră (*Scolopendra cingulata*). ◆ (*în forma „șfaiog”*) Molia-zidurilor (*Oniscus murarius*). • pl. *m. -iegi*, (*reg.*) *-iezi.* și (*reg.*) *șfaióg s.m.* /<bg. **свояк.**

sfoiegeálă *s.f* (*reg.*) Mucegai. • pl. *-eli.* /***sfoiegi*** + *-eală.*

sfoiegí *vb. IV. intr., refl.* (*reg.*) A (se) mucegăi. • prez.ind. *-gesc.* /***sfoiag*** + *-i.*

sfoiegít, -ă *adj.* (*reg.*) **1** Care este mucegăit, umed. **2** (*despre oameni*) Care este slab, sfrijit; neputincios. ◆ Care este zgîrcit, avar. • pl. *-ți, -te.* /v. ***sfoiegi.***

sfor[1] *interj.* **1** Cuvînt care imită zgomotul produs de un om care sforăie în timpul somnului. **2** Cuvînt

care imită zgomotul produs de un cal care sforăie. • /onomat.

sfor[2] *s.n.* (*reg.*) **1** Curent în mijlocul unei ape curgătoare. ◆ Ext. Firul unei ape curgătoare. ◆ Sorb. **2** Loc unde țîșnește un izvor, formînd o mocirlă. • și *sfor s.n.* /cf. rom. *izvor*, srb. *svor*.

sforác *s.n.* v. sfîrlac.

sforár *s.m.* **1** Meseriaș care confecționează sfori. **2** Fig. (*fam.*) Persoană care unelțește pe ascuns, cu abilitate; persoană care umblă cu intrigi; intrigant. *E un sforar lipsit de scrupule.* • pl. *-i.* /***sfoară*** + *-ar*.

sforăí *vb. IV. intr.* **1** (*despre oameni*) A respira greu în timpul somnului, producînd un zgomot caracteristic; a horcăi, a horăi, a sforcăi, a sfornăi. *Îi dă un ghiont, ca să nu mai sforăie.* ◇ Fig. *Locomotivele sforăie obosite* (REBR.). ◆ Ext. A dormi sforăind. **2** (*despre cai*) A forăi. *Sforăind caii se opriră la scară* (TEOD.). ◇ Analog. *Un tigru... sforăie înverșunat* (EMIN.). • prez.ind. *sfórăi*. /***sfor***[1] + *-ăi*.

sforăiálă *s.f.* **1** Acțiunea de *a sforăi* și rezultatul ei; sforăit, sforăitură. ◆ Concr. Zgomotul produs de cel care sforăie. *Din căsuța vecină se aud sforăieli pe mai multe tonalități.* **2** Fig. (*fam.*) Vorbărie goală și plină de ifose. • sil. *-ră-ia-*. pl. *-ieli*. /***sforăi*** + *-eală*.

sforăíre *s.f.* Acțiunea de *a sforăi* și rezultatul ei; sforăială. • pl. *-i*. /v. ***sforăi***.

sforăít *s.n.* **1** Faptul de *a sforăi*; zgomotul produs de persoana care sforăie; sforăială. *Nu-i mai sufăr sforăitul.* **2** Zgomot pe care-l fac caii suflînd neliniștiți pe nări. • /v. ***sforăi***.

sforăitór, -oáre *adj.* **1** (*despre oameni*) Care sforăie. ◆ (*despre somnul oamenilor*) Cu sforăituri. **2** (*despre cai*, analog., *despre alte animale*) Care sforăie. **3** Fig. (*despre modul de exprimare al cuiva*) Care este emfatic, declamator și fără conținut. *Vorbește în fraze sforăitoare.* • sil. *-ră-i-*. pl. *-ori, -oare*. /***sforăi*** + *-tor*.

sforăitúră *s.f.* Acțiunea de *a sforăi* și rezultatul ei; sforăială. • sil. *-ră-i-*. pl. *-i*. /***sforăi*** + *-tură*.

sforăríe *s.f.* **1** (*fam.*) Uneltire, intrigă; aranjament (necinstit). *Umblă numai cu prostii, se ocupă numai de sforării.* **2** Colect. Cantitate mare de sfoară. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***sfoară*** + *-ărie*.

sforcăí *vb. IV. intr.* (*înv., reg.*) A sforăi. • prez.ind. *sfórcăi, -esc*. /***sforăi*** + ***horcăi***, prin contaminare.

sforicícă *s.f.* Dim. al lui *sfoară*; sforișoară. • pl. *-cele*. /***sfoară*** + *-icică*.

sforișoáră *s.f.* Sforicică. • pl. *-oare*. /***sfoară*** + *-işoară*.

sforî *vb. IV. tr.* (*înv.; compl. indică suprafețe de teren*) A măsura cu ajutorul unei sfori. • prez.ind. *-ăsc*. /***sfoară*** + *-î*.

sforîre *s.f.* Acțiunea de *a sforî* și rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. ***sforî***.

sfornăí *vb. IV. intr.* (*reg.*) A sforăi. ◆ Spec. A vorbi pe nas. • prez.ind. *-esc*. /*s-* + ***fornăi***.

sforóg *subst.* v. sfarog.

sforță *vb.I.* **1** *refl.* (*pop.; fam.*) A face un efort fizic sau intelectual; a se strădui, a se căzni, a se sili (din răsputeri). *Mă sforțez să-l ridic de jos. Mă sforțez să-mi aduc aminte versurile.* **2** *refl.* (*înv.; despre numere, cantități etc.*) A se mări. • prez.ind. *-ez*. /*s-* + ***forța***, după it. *sforzare*.

sforțáre *s.f.* Acțiunea de *a se sforța* și rezultatul ei; opintire, efort, strădanie. • pl. *-ări*. /v. ***sforța***.

sfórță *s.f.* (*înv., reg.*) Forță (fizică, intelectuală, morală). ◇ Loc.adv. *Cu sforța* = în mod forțat, cu forța, cu sila. • pl. *-e*. /*s-* + ***forță***.

sforzando [sfor'tsando] *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Evidențiind, prin accentuare, un anumit sunet; forțat, apăsat; sforzato. • /<it. ***sforzando***.

sforzato [sfor'tsato] *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Sforzando. • /<it. ***sforzato***.

sfragístic, -ă *s.f., adj.* **1** *s.f.* Disciplină auxiliară a istoriei, care se ocupă cu studierea, descrierea și explicarea sigiliilor; sigilografie. **2** *adj.* Care aparține sfragisticii, care se referă la sfragistică. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***sphragistique***; cf. gr. *σφραγιστικός* <*σφραγίς* „sigiliu".

sfrancióc *s.m.* v. sfrîncioc.

sfranț *s.n.* (*med.; înv., reg.*) Sifilis. • și (*înv., reg.*) *sfrenț s.n.* /*s-* + ***franț***.

sfrédel *s.n.* **1** (*ind. lemnului*) Burghiu pentru lemn. *Un sfredel mare se aude rozînd țesuturile uscate ale blănii bătrîne de stejar* (CAR.). ◇ *Sfredel cu smîc* v. smîc. ◇ Expr. *A-i scoate cuiva cuvîntul cu sfredelul* = a insista mult pentru a determina pe cineva să vorbească. *A (se) da sfredel unei buți* = a (se) începe o bute (de vin) înfundată. ◇ Compus: (*entom.; reg.*) *sfredelul-lemnului* = sfredeluș. ◇ Fig. *Îl scormoni cu sfredelul ochiului* (CE. PETR.). ◆ (*adv.*) Ca un sfredel; în formă de spirală. *Se mișcă sfredel.* **2** Nume dat mai multor unelte asemănătoare ca formă sau ca întrebuințare cu sfredelul: *a*) (*pop.*) Unealtă cu care rotarul găurește butucul roții ca să intre capătul osiei; *b*) (*reg.; cu determ. „mare"*) Lingură (de rotărie); *c*) (*înv., reg.*) Ștecaiz. **3** (*miner.*) Unealtă prevăzută la un capăt cu muchii ascuțite, folosită la executarea găurilor de mină, asigurîndu-se totodată evacuarea materialului rezultat. **4** Analog. Zuluf de păr. **5** (*pop.*) Vîrtej de apă. ◆ (*reg.*) Numele unui vînt care bate de obicei între Paște și Rusalii. **6** (*pop.*) *Sfredelul dracului* = *a*) persoană intrigantă; *b*) persoană răzbunătoare. **7** (*astron.; art.*) Numele popular al mai multor grupuri de stele: *a*) (și *sfredelul mare*) numele a patru stele din constelația Orion; *b*) (și *sfredelul mic, sfredelul pămîntului*) numele a trei stele din constelația Vizitiului; *c*) (*reg.*) nume dat unui grup de două stele din constelația Lirei. • pl. *-e, -i*. și (*înv., reg.*) *sfréder, sfléder, sléder s.n.* /<bg. ***сфедел***.

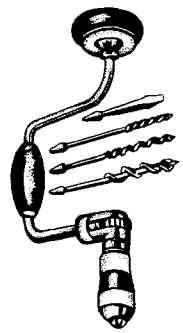

coarbă și sfredele

sfredelăș *s.n., s.m.* (*reg.*) **I** *s.n.* Sfredeluș. **II** *s.m.* **1** (*ornit.*) Pitulice (*Troglodytes troglodytes*). **2** (*entom.*) Ochiul-păunului (*Saturnia pyri*). • pl. *n. -e, m. -i*. și *sflederáș s.n., slederáș subst.* /***sfredel*** + *-aș*.

sfredeleác *s.n., s.m.* (*reg.*) **1** *s.n.* Sfredeluș. **2** *s.m.* (*ornit.*) Pitulice (*Troglodytes troglodytes*). • pl. *n. -uri, -ece, m. -ci*. și *sledereác subst.* /***sfredel*** + *-eac*.

sfredelí *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică obiecte, materiale etc.*) A găuri, a perfora (cu sfredelul). *Sfredelește o scîndură.* ◇ (*refl. pas.*) *Se sfredelește scîndura.* ◇ Meton. *Începu să le dea găuri cu un burghiu și continuă să sfredelească găurile* (CE. PETR.). ◇ Fig. *Un cui țintuit în frunte părea că-i sfredelește creierul* (BART). **2** *tr.* (*compl. indică ființe sau părți ale corpului lor*) A străpunge, lăsînd o gaură; a lovi, producînd o rană. *Un glonte îi sfredeli umărul.* ◆ Ext. A zgîria provocînd răni. **3** *tr.* (*compl. indică corpuri solide*) A străbate, a-și face loc. *Rădăcina sfredelește printre pietre.* **4** *tr.* Fig. (*compl. indică oameni sau mintea, inima etc. ale oamenilor*) A provoca frămîntări, neliniște; a tulbura, a chinui, a răscoli. *Un gînd îi sfredelește mintea.* ◆ (*compl. indică senzații, dureri, boli etc.*) A produce suferințe fizice, senzații neplăcute; a tortura. *Foamea îi sfredelește stomacul.* ◆ (*compl. indică mediul înconjurător*) A străpunge, străbătîndu-l, făcîndu-și drum (brusc și repede). *Cîteva țipete lungi sfredeliră văzduhul* (SADOV.). **5** *tr.* Fig. (*despre priviri, ochi; compl. indică oameni*) A privi cercetător, atent, iscoditor; a examina cu insistență; a scormoni. *Simțea că privirea judecătorului îl sfredelește* (REBR.). ◇ (*despre ființe; determ. prin „cu ochii", „cu privirea"*) *Mă sfredelește cu privirea ei vicleană.* **6** *refl.* Fig. A se mișca în spirale, a forma spirale (prin mișcare). ◆ Ext. A se învîrti în loc. *Apele se sfredelesc în adînci vîrtejuri* (ODOB.). **7** *refl.* (*reg.*) A se înghesui, a se îmbulzi în mulțime. • prez.ind. *-esc*. și (*înv., reg.*) *sfrederí, slederí vb. IV.* /***sfredel*** + *-i*.

sfredelíre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *sfredeli* și rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. ***sfredeli***.

sfredelít[1] *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *sfredeli*; găurire, perforare. • /v. ***sfredeli***.

sfredelít[2]**, -ă** *adj.* Care prezintă o gaură sau o scobitură; care este găurit (cu sfredelul); perforat, străpuns. • pl. *-ți, -te*. /v. ***sfredeli***.

sfredelitór, -oáre *adj., s.m., s.n.* **I** *adj.* **1** Care sfredelește. ◇ (*subst.*) *Sfredelitorii puțurilor de mină.* **2** Fig. (*despre idei, sentimente, dureri, senzații neplăcute etc.*) Care provoacă frămîntări, neliniște, care chinuiește. *Am cunoscut chinul sfredelitor al îndoielii.* **3** Fig. (*despre sunete, voci etc.*) Care pătrunde, care străbate; intens, puternic. *Se aude un țipăt sfredelitor în noapte.* **4** Fig. (*despre ochi sau*, ext., *despre oameni*) Care privește atent, cercetător, pătrunzător, iscoditor. *Mă privește îndelung cu ochii ei sfredelitori.* ◆ (*despre privire*) Care examinează atent, care exprimă concentrare. *Nu-i pot suporta privirea sfredelitoare.* ◇ (*adv.*) *Mă privește sfredelitor.* ◇ Ext. *Printre norii rari... soarele privea sfredelitor* (GAL.). **5** Fig. (*despre mintea, judecata etc. ale oamenilor*) Care cercetează, analizează minuțios; ager, ascuțit. *Mă uimește inteligența sa sfredelitoare.* **6** Fig. Care se mișcă în spirale. ◆ Ext. Care se învîrtește în loc. **II** **1** *s.m.* (*entom.*) Numele a doi fluturi dăunători pentru scoarța sau ramurile arborilor, unul avînd aripile de culoare albă, cu pete negre-albăstrii (*Zeuzera pyrina*), celălalt, de dimensiuni mai mari, cu aripile de culoare închisă, brună-cenușie (*Cossus cossus*). **2** *s.n.* (*reg.*) Bormașină. • pl. *-ori, -oare*. /***sfredeli*** + *-tor*.

sfredelitúră *s.f.* Gaură, deschizătură făcută cu sfredelul. • pl. *-i*. /***sfredeli*** + *-tură*.

sfredelițél *s.m.* (*ornit.; reg.*) *Sfredelițelul-dracului* = pitulice (*Troglodytes troglodytes*). • pl. *-ei*. /***sfredel*** + *-ițel*.

sfredelúș *s.n., s.m.* **1** *s.n.* Dim. al lui *sfredel*; sfredelaș. **2** *s.m.* (*fam.*) Copil neastîmpărat. ◆ Ext. Om isteț, descurcăreț. **3** *s.m.* (*ornit.; pop.*) Pitulice (*Troglodytes troglodytes*). **4** *s.m.* (*entom.*; și *sfredelușul-lemnului*) Larva răchitarului. **5** *s.m.* (*entom.; reg.*) Buburuză (*Coccinella septempunctata*). **6** *s.m.* (*entom.; reg.*) Ochiul-păunului (*Saturnia pyri*). • pl. *n. -uri, m. -i*. /***sfredel*** + *-uș*.

sfréder *s.n.* v. sfredel.

sfrederí *vb. IV.* v. sfredeli.

sfrenț *s.n.* v. sfranț.

sfrenți *vb. IV. refl.* (*înv.*) A se îmbolnăvi de sifilis. • prez.ind. *-esc*. și *sfrinți vb. IV.* /v. ***sfrenț***.

sfrențíe *s.f.* (*înv., reg.*) Sifilis. • /***sfrenț*** + *-ie*.

sfrențós, -oásă *adj.* (*înv.*) Care este sifilitic. • pl. *-oși, -oase*. /***sfrenț*** + *-os*.

sfrijí *vb. IV. refl.* (*pop.*) (*despre oameni, animale și plante sau despre părți ale corpului lor*) A se opri din creștere, din dezvoltare sau a regresa (din punct de vedere biologic), a-și pierde vlaga; a deveni zbîrcit, uscat. *Florile s-au sfrijit din cauza caniculei.* ◆ Restr. (*fam.; despre ființe*) A slăbi, a se subția. *Ia și mănîncă, că te-ai sfrijit prea tare.* • prez.ind. *-esc*. /etimol. nec.

sfrijíre *s.f.* Faptul de *a se sfrija*. • pl. *-i*. /v. ***sfrijí***.

sfrijít, -ă *adj.* (*despre oameni, animale și plante sau despre părți ale corpului lor*) Care s-a oprit din creștere, din dezvoltare sau a regresat (din punct de vedere biologic); care este vlăguit de puteri, uscat, pipernicit. *Un pui sfrijit îmi apăru în fața mașinii.* ◆ Restr. (*despre animale*) Care a pierdut din greutate; costeliv. *Un cal sfrijit abia trage căruța plină cu lemne.* ◆ Ext. (*despre oameni*) Care este slab, care are o constituție firavă. *Fetele de azi, în pas cu moda, sînt cam sfrijite.* ◇ (*subst.*) *Ba-i drege tu pe cine-ai mai dres, sfrijitule!* (ALECS.). • pl. *-ți, -te*. /v. ***sfrijí***.

sfrijitúră *s.f.* Om, animal sau plantă (sau parte a corpului lor) sfrijite; chircitură, slăbătură. *Cîinele din spatele curții era o sfrijitură.* • pl. *-i*. /***sfrijí*** + *-tură*.

sfrinți *vb. IV.* v. sfrenți.

sfrîncióc *s.m.* (*ornit.*) **1** (*la pl.*) Gen de păsări răpitoare, călătoare, insectivore, din ordinul paseriformelor, mai mari decît vrăbiile, cu ciocul încovoiat și cu ghearele puternice (*Lanius*); (*și la sg.*) pasăre care face parte din acest gen. ◇ *Sfrîncioc mare* (sau *popesc, păsăresc*) = pasăre cenușie pe spate, alburie pe pîntece, cu pete negre pe coadă, pe aripi și în dreptul ochilor (*Lanius excubitor*); lupul-vrăbiilor. *Sfrîncioc roșu* (sau *roșiatic*) = pasăre cu penele ruginii pe aripi și pe spate, cu capul cenușiu și pieptul alb-roșiatic (*Lanius collurio*). *Sfrîncioc mic* = pasăre mică, cenușie pe spate și alburiu-roșiatică pe pîntece (*Lanius minor*). *Sfrîncioc cu cap roșu* = pasăre brună-negricioasă pe spate, cu partea inferioară a corpului de culoare albă și avînd o pată mare de culoare roșie-ruginie pe creștetul capului (*Lanius senator*). *Sfrîncioc coțofănesc* sau *sfrîncioc lui Homeyer* = pasăre cu pete mari albe pe aripi și cu coada alburie (*Lanius exubitor homeyeri*). **2** (*reg.*; și *sfrîncioc gheoș*) Ciocănitoare pestriță mare (*Dendrocopus pinetorum*). • pl. *-ci*. și *sfrancióc s.m., sfrîncióg s.m.* /<srb. ***svračak***.

sfrîncióg *s.m.* v. sfrîncioc.

sfruntá *vb. I. tr.* (*compl. indică oameni sau situații, afirmații etc.*) A înfrunta (cu ostentație); a sfida. • prez.ind. *-ez.* /<it. ***sfrontare***.

sfruntáre *s.f.* Acțiunea de *a sfrunta* și rezultatul ei. ◆ Ext. Nerușinare, obrăznicie, impertinență. *Minte cu sfruntare.* • prez.ind. *-ări.* /v. ***sfrunta***.

sfruntát, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este lipsit de rușine, de respect; nerușinat, obraznic, insolent, impertinent. *Jefuit de cămătarul cel sfruntat și fără milă* (MACED.). ◇ *Vorbește sfruntat și cu patimă.* **2** (*despre manifestări ale oamenilor*) Care denotă obrăznicie, nerușinare. *Astea-s numai niște minciuni sfruntate.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***sfrunta***; cf. it. *sfrontato*.

sfrunterí́e *s.f.* (*înv.*) Sfruntare. • /cf. fr. *effronterie*.

sfumát, -ă *adj.* (*a. plast.; despre culori*) Care are umbre și contururi estompate; care pare învăluit în fum. ◆ Ext. (*despre sunete*) Care este de mică intensitate și nuanțat. • pl. *-ți, -te.* /<it. ***sfumato***.

sfumáto *s.n. invar.* (*a. plast.*) Procedeu (folosit cu predilecție de Leonardo da Vinci, Correggio etc.) de a estompa conturul în umbră al unei picturi, astfel încît imaginea pare văzută printr-un văl de fum. ◆ Atmosferă vaporoasă care învăluie formele. • /<it. ***sfumato***.

sfumatúră *s.f.* **1** (*a. plast., muz.*) Estompare, nuanțare (de culoare, ext., de sunet). **2** Fig. Nuanță, deosebire imperceptibilă. • /<it. ***sfumatura***.

sfumegós, -oásă *adj.* Fumegos. • pl. *-oși, -oase.* /*s-* + ***fumegos***.

sfungătă *s.f.* (*culin.; înv., reg.*) Omletă. • pl. *-e.* /etimol. nec.

sgraffíto *s.n.* (*a. plast.*) Procedeu de decorație (murală) în camaieu (folosit mai ales în ceramica bizantină, în pictura murală a Renașterii etc.), constînd în aplicarea pe un fond colorat de stuc a unui grund alb, pentru ca apoi, prin zgîriere, să se formeze umbre, lăsînd să apară contrastant stratul de fond. ◆ Decorație murală obținută prin acest procedeu. • /<it. ***sgraffito***.

shaker ['ʃeikər] *s.n.* Recipient de diferite forme, în care se agită (cu gheață) elementele unui cocteil. • /<engl. ***shaker***.

shakespearian, -ă [ʃekspiri'an] *adj.* (*lit.*) **1** Care aparține lui Shakespeare sau creației lui, care se referă la Shakespeare sau la creația lui, care este specific lui Shakespeare sau creației lui. **2** În maniera lui Shakespeare. • pl. *-(e)eni, -(e)ene.* /<fr. ***shakespearien***, engl. ***Shakespearean***; cf. nm. pr. William *Shakespeare*, dramaturg și poet englez.

shakespearianism [ʃekspiria'nism] *s.n.* (*lit.*) **1** Expresie specifică lui Shakespeare. **2** Stil shakespearian. • /<engl. ***Shakespeareanism***.

shakespeariza [ʃekspiri'za] *vb. I. tr.* (*lit.*) A scrie (imitînd) în stilul lui Shakespeare. • prez.ind. *-ez.* /<germ. ***shakespearisieren***.

shakespearolog, -ă [ʃekspiro'log] *s.m., s.f.* (*lit.*) Specialist în shakespearologie. • pl. *-ogi, -oge.* /nm. pr. (dramaturg și poet englez) *William* ***Shakespeare*** + *-olog*.

shakespearologie [ʃekspirolo'dʒie] *s.f.* (*lit.*) Parte în istoria literară care se ocupă cu studiul vieții și al operei lui Shakespeare. • g.-d. *-iei.* /***shakespearolog*** + *-ie*.

shamisén *s.n.* v. șamisen.

shaping *subst.* ['ʃeipiŋ] (*tehn.*) Mașină de rabotat transversală. • /<engl. ***shaping***.

share [ʃeər] *s.n.* (*inform.*) Acțiune prin care fișierele, directoarele sau dosarele devin accesibile altor utilizatori din rețea. • /<engl. ***share***.

shaworma [ʃa'orma] *s.f.* (*culin.*) Mîncare preparată din felii subțiri, prăjite, de carne (de oaie, pui, curcan, vită) peste care se pun legume proaspete, legume murate și un sos special, întreaga compoziție învelindu-se într-un rulou din clătită sau foaie de pită. • scris și *shaorma.* pl. *-e.* /<engl. ***shaworma*** <cuv. ar.

shed [ʃed] *s.n.* (*constr.*) Formă de acoperiș disimetrică, în dinți de fierăstrău, cu luminatoarele orientate spre nord, pentru a permite luminii să intre uniform în interior. • /<engl. ***shed***.

shelterdeck ['ʃeltərdek] *s.n.* (*nav.*) Navă maritimă cu două punți, avînd, la partea superioară și în bordurile interpunții, deschideri ce pot fi închise etanș, servind la încărcarea și descărcarea navei. ◆ Puntea superioară a unei astfel de nave. • pl. *-uri.* /<engl. ***shelter deck***.

sheqel ['ʃekəl] *s.m.* (*fin.*) Unitate monetară principală în Israel (care din 1980 înlocuiește lira). • pl. *-i.* /<fr. ***sheqel***, ebr. ***sheqel*** <*shaqal* „a cîntări".

shetland ['ʃetlənd] *s.n.* (*ind. text.*) Stofă fină, foarte moale, țesută din fire de lînă foarte lungi, pieptănate sau cardate. ◆ Ext. Țesătură sau obiect confecționat din astfel de lînă. • /<engl. ***Shetland***.

shift [ʃift] *s.n.* (*inform.*) Tastă care, atunci cînd este apăsată împreună cu altă tastă, modifică semnificația acesteia, sau care poate fi utilizată în diferite combinații de taste pentru a crea caractere non-standard ori pentru a executa operații speciale. • /<engl. ***shift***.

shíling *s.m.* v. șiling.

shílling *s.m.* v. șiling.

shímă *s.f.* v. schimă.

shimmy *s.n.* v. șimi.

shintoísm *s.n.* v. șintoism.

shintoíst, -ă *adj., s.m., s.f.* v. șintoist.

shipping ['ʃipiŋ] *s.n.* (*mar.*) Transport pe apă. • pl. *-uri.* /<engl. ***shipping***.

shoálă *s.f.* v. școală.

shocking ['ʃokiŋ] *adj.invar.* Care impresionează neplăcut, puternic, șocant. *Avu o apariție shocking.* ◆ Care ofensează bunul gust, scandalos, revoltător. *Asemenea ținută shocking e potrivită pentru scenă sau pentru discotecă.* ◆ Ext. Care este pornografic, obscen. *Un film shocking.* • /<engl. ***shocking***.

shoddy ['ʃodi] *s.n.* (*ind. text.*) Material fibros obținut prin destrămarea resturilor de fire și de țesături de lînă, folosit ca material de amestec în filatura de lînă cardată. • /<engl. ***shoddy***.

shogun [ʃo'gun] *s.m.* (*ist.*) Titlu purtat de conducătorii militari (sau civili) ai Japoniei feudale între 1192 și 1867 (care au fondat adevărate dinastii), cînd întreaga putere de stat era concentrată în mîinile lor, împăratul fiind suveran nominal. ◆ Persoană care deținea acest titlu. ◆ Ext. (*fam.*) Șef al unei organizații mafiote sau criminale. • pl. *-i.* /<fr. ***shogun*** <cuv. japonez.

shogunal, -ă [ʃogu'nal] *adj.* Care aparține unui shogun, care se referă la shogun. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***shogunal***.

shogunat [ʃogu'nat] *s.n.* Autoritatea, demnitatea de shogun. ◆ Perioada în care își exercita funcția un shogun. • pl. *-e.* /<fr. ***shogunat***.

sholástic, -ă *adj., s.m.* v. scolastic.

shold *subst.* v. soldă.

sholeríță *s.f.* v. școlăriță.

shólie *s.f.* v. scolie.

shop [ʃop] *s.n.* Magazin mic, în care se vînd mărfuri (de lux) contra valută. ◆ (*în unele țări*) Magazin (cu mărfuri de lux). • /<engl. ***shop***.

shopping ['ʃopiŋ] *s.n.* Mersul la cumpărături; tîrguieli. • pl. *-uri.* /<engl. ***shopping***.

shopping center [ˌʃopiŋ 'sentər] Centru comercial. • /<engl. ***shopping center***.

shoran [ʃo'ran] *s.n.* (*telec.*) Sistem radiotehnic de navigație care constă în stabilirea poziției unei (aero)nave cu ajutorul a două balize de pe uscat, interogate succesiv de emițătorul de la bord. • /<engl. ***shoran***, abr. de la *sho[rt] ra[nge] n[avigation]* „navigație pe distanță scurtă".

shortening ['ʃortniŋ] *s.n.* Specie de grăsimi animale sau vegetale, de consistența unturii, care se amestecă și se prelucrează ușor, fiind folosite în industria alimentară. • /<engl. ***shortening***.

show [ʃou] *s.n.* **1** Spectacol de varietăți, cu muzică, dansuri, scheciuri comice, susținut de un actor de musichall, de un cîntăreț sau de o formație. ◇ *Show-business* = ansamblu de activități comerciale care servesc producția reprezentațiilor artistice; industria spectacolelor. ◆ (*fam.*) Manifestare veselă, amuzantă (ca într-un spectacol de divertisment) a unei persoane care destinde atmosfera (unei petreceri, a unei adunări etc.) prin modul exuberant, glumeț de a fi, prin calitățile de comediant, de mim etc. ◆ (*fam.*) Scandal al cărui protagonist este o singură persoană, de obicei amețită de băutură, recalcitrantă, violentă etc. **2** Ext. Recital de muzică ușoară. • pl. *-uri.* /<engl. ***show***.

showbiz ['ʃoubiz] *s.n.* Teatru, muzică, televiziune etc. văzute ca o afacere sau ca o industrie. • /<engl. ***show-business***.

showman ['ʃoumen] *s.m.* **1** Artist care organizează show-uri; realizator de show-uri. **2** Muzician care cîntă pe scenă sau în orchestră, îndeplinind în spectacol rol de solist sau de acompaniator. • pl. *-i.* /<engl. ***showman***.

showroom ['ʃourum] *s.n.* Cameră (sală) în care marfa este expusă pentru vînzare sau în scopuri publicitare. • pl. *-uri.* /<***showroom***.

shuttle [ʃatəl] *subst.* (*aeron.*) Navă spațială. • /<engl. ***shuttle***.

si *s.m. invar.* **1** (*muz.*) Treapta a șaptea din gama majoră tip. ◆ Sunetul și nota corespunzătoare. **2** (*metr.*) Abreviere folosită pentru Sistemul Internațional de unități de măsură. • /<it. ***si***.

siáj *s.n.* **1** Dîră de spumă lăsată de o navă în urma ei pe o mare calmă, în timpul înaintării. ◆ Ext. Dîră lăsată de o torpilă în urma ei. **2** Expr. *A merge* (sau *a fi*) *în siajul cuiva* = a merge pe urmele cuiva, a urma exemplul cuiva (în special al unui maestru). **3** (*fiz.*) Volum de fluid turbionar pe care îl lasă în urma sa un corp în mișcare într-un fluid. • sil. *si-aj.* pl. *-e.* /<fr. ***sillage***.

sial[1]- Elem. de compunere „(referitor la) salivă", „salivar". • și *sialo-.* /<fr. ***sial(o)***-; cf. gr. *σίαλον* „salivă".

siál[2] *s.n.* (*geogr.*) Înveliș extern al pămîntului, cu o grosime ipotetică de circa 100 km, alcătuit din roci în care predomină silicații de aluminiu. • sil. *si-al.* /<fr. ***sial*** <*si(liciu)* + *al(uminiu)*.

sialadenítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a unei glande salivare. • sil. *si-a-.* pl. *-e.* /<fr. ***sialadénite***.

sialagóg, -ă *adj., s.n.* (*med.*) (Medicament) care mărește secreția salivară. • sil. *si-a-.* pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***sialagogue***; cf. gr. *σίαλον* „salivă", *ἀγωγός* „aducător".

siálă *s.f.* v. sfială.

sialitizáre *s.f.* (*geomorf.*) Proces de alterare a rocilor, caracteristic climatelor temperate moderat umede, avînd ca rezultat formarea de minerale argiloase. • sil. *si-a-.* /după fr. *siallitisation*.

sialo- v. sial[1]-.

sialodochítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a canalului excretor al unei glande salivare. • sil. *si-a-.* pl. *-e.* /<fr. ***sialodochite***; cf. gr. *σίαλον* „salivă", *δοχεῖον* „recipient".

sialofagíe *s.f.* (*med.*) Deglutiție exagerată de salivă, însoțită sau nu de aerofagie, în gastropatii. • sil. *si-a-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***sialophagie***.

sialogén, -ă *adj.* Care provoacă salivația. • sil. *si-a-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***sialogène***.

sialografíe *s.f.* (*med.*) Radiografie a canalelor glandelor salivare cu ajutorul unei substanțe de contrast. • sil. *si-a-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***sialographie***; cf. gr. *σίαλον* „salivă", *γράφω* „a scrie".

sialogrămă *s.f.* (*med.*) Imagine radiologică obținută prin sialografie. • sil. *si-a-.* pl. *-e.* /<fr. ***sialogramme***.

sialolít *s.n.* (*med.*) Concrețiune salivară. • sil. *si-a-.* /<fr. ***sialolithe***; cf. gr. *σίαλον* „salivă", *λίθος* „piatră".

sialorée *s.f.* (*med.*) Secreție exagerată de salivă, întîlnită în cursul gravidității, în unele boli nervoase (parkinsonism, turbare) sau provocată prin medicamente; ptialism. • sil. *si-a-; -re-e.* /<fr. ***sialorrhée***; cf. gr. *σίαλον* „salivă", *ῥέω* „a curge".

siamáng *s.m.* (*zool.*) Maimuță antropoidă din grupul gibonilor, arboricolă, cu blana neagră, cu brațele foarte lungi, răspîndită în pădurile muntoase din Indochina și Sumatra (*Hylobates syndactylus*). • sil. *si-a-.* pl. *-gi.* /<engl. ***siamang*** <cuv. malaez.

siaméz, -ă. *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Siamului sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuiește în Siam; locuitorii Siamului. **2** *adj.* Care aparține Siamului sau siamezilor, care se referă la Siam sau la siamezi; care este originar din Siam. ◇ *Frați siamezi* sau *surori siameze* = *a*) (*și s.m., s.f.*) gemeni care s-au născut cu corpurile lipite total sau parțial, primii asemenea gemeni cunoscuți fiind născuți în Siam, în 1811; *b*) fig. doi prieteni buni, nedespărțiți. *Pisică siameză* = rasă de pisici originară din S-E Asiei, cu ochii albaștri, cu blana cafenie, scurtă, moale, mătăsoasă și cu coada scurtă; pisică ce aparține acestei rase. ◆ (*subst. f.*) Limba din familia sino-tibetană vorbită de siamezi. • sil. *si-a-.* pl. *-i, -e.* /nm. pr. (vechea denumire a Thailandei) ***Siam*** + *-ez*; cf. fr. *siamois*.

siaméză *s.f.* Fotoliu dublu cu spătarele îndreptate în sens opus. • sil. *si-a-.* pl. *-e.* /<fr. ***siamoise***.

siamoiéni *adj. pl.* (*înv.*) *Gemeni siamoieni* = gemeni siamezi. • sil. *si-a-.* /de la nm. pr. ***Siam***, vechea denumire a Thailandei.

sibarít, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *s.m., s.f.* (*în antic.*) Locuitor al orașului antic Sybaris. **2** *adj., s.m., s.f.* Fig. (Persoană) care trăiește în lux, lene și desfrîu. • pl. *-ți, -te.*

/<fr. ***sybarite***, lat. ***Sybarita***; cf. nm. pr. gr. *Σύβαρις*, oraș grecesc antic în Italia.

sibaritic, -ă *adj.* Care aparține sibariților, care se referă la sibariți. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***sybaritique***.

sibaritism *s.n.* Lux excesiv și desfrîu. • /<fr. ***sybaritisme***.

sibeáncă *s.f.* v. sibiancă.

siberián, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Siberiei sau este originară din Siberia; (*la pl. m.*) locuitorii Siberiei. **2** *adj.* Care aparține Siberiei sau siberienilor, care se referă la Siberia sau la siberieni; care este originar din Siberia. ◇ (*geol.*) *Scut siberian* = una dintre cele trei regiuni din emisfera nordică, formată din rocile cele mai vechi ale scoarței pămîntului. *Frig siberian* = fig. frig foarte mare, ger strașnic, grozav. • sil. *-ri-an.* pl. *-ieni, -iene.* și (*înv.*) *sibirián, -ă adj., s.m., s.f.* /nm. pr. (regiune din N Rusiei) ***Siberia*** + *-ean*; cf. fr. *sibérien*.

sibián, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Sibiului sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii Sibiului. **2** *adj.* Care aparține Sibiului sau sibienilor, care se referă la Sibiu sau la sibieni; originar din Sibiu. **3** *s.m. art.* (*reg.*) Numele unui vînt care bate dinspre Sibiu. **4** *s.m.* (*reg.*) Negustor de pînzeturi, de stofe etc. • sil. *-bi-an.* pl. *-ieni, -iene.* /nm. pr. (oraș în România) ***Sibiu*** + *-ean*.

sibiáncă *s.f.* Femeie care face parte din populația de bază a Sibiului sau care este originară din Sibiu. ◇ (*adj.*) *Femei sibience.* • sil. *-bi-an-.* pl. *-ience.* și (*înv.*) *sibeáncă s.f.* /***sibian*** + *-că*.

sibiáș *s.n.* Ață groasă de bumbac, răsucită (folosită în cizmărie). • sil. *-bi-aș.* pl. *-e.* /nm. pr. (oraș în România) ***Sibiu*** + *-aș*.

sibilánt, -ă *adj., s.f.* (*fon.*) *Consoană sibilantă* sau *sunet sibilant* (*și subst. f.*) = *a)* consoană constrictivă (sau fricativă) prepalatală sau postalveolară (în limba română una dintre consoanele „ș", „j"); consoană șuierătoare; *b)* consoană constrictivă (ori fricativă) dentală sau alveolară (în limba română, una dintre consoanele „s", „z"); consoană siflantă; *c)* consoană constrictivă (sau fricativă), oricare dintre consoanele „ș", „j", „s", „z"; consoană siflantă. ◆ (*adv.*) Șuierător. • pl. *-e.* /<fr. ***sibilant***; cf. lat. *sibilare* „a fluiera".

sibilánță *s.f.* (*med.*) Zgomot sibilant provocat în plămîn de o leziune. • pl. *-e.* /<fr. ***sibilance***.

sibílă *s.f.* **1** (*în antic. greacă și romană; și nm. pr.*) Fecioară care avea darul profeției, fiind inspirată de zei. ◆ (*înv.; la pl.*) Iele. **2** (*a. plast.*) Reprezentare (plastică) a unei sibile. • pl. *-e.* /<fr. ***sibylle***, lat. ***Sibylla***, gr. ***σίβυλλα***.

sibílic, -ă *adj.* Care ține de sibila antică, profetic; sibilin, sibilinic. ◆ Ext. Care este greu de înțeles, enigmatic, misterios; vag, confuz. ◇ (*adv.*) *Vorbește sibilic.* • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***sibyllique***.

sibilín, -ă *adj.* Sibilic. ◇ *Cărți sibiline* = (*la romani*) culegere de oracole, păstrată în templul lui Iupiter de pe Capitoliu (Roma), care conținea prezicerile sibilei din Cumae și despre care se credea că prevede destinele Romei, fiind consultată de către Senat ori de cîte ori republica era în primejdie. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***sibyllin***, lat. ***sibyllīnus, -a, -um***.

sibilínic, -ă *adj.* Sibilic. • pl. *-ci, -ce.* /***sibilin*** + *-ic*, după germ. *sibyllinisch*.

sibír *s.n.* (*ind. text.*) Țesătură groasă de bumbac, asemănătoare cu moltonul, executată dintr-o urzeală și două bătături de culori diferite, care prezintă pe față desene de altă culoare decît fondul, iar pe dos negativul desenului de pe față, fiind folosită pentru căptușeli, pijamale etc. • /de la nm. pr. ***Siberia***, regiune în N Rusiei.

sibirián, -ă *s.m., s.f., adj.* v. siberian.

sibói *subst.* v. șiboi.

sibórnic, -ă *adj.* v. sobornic.

sibornicésc, -eăscă *adj.* v. sobornicesc.

sic[1] *adv.* Cuvînt care înseamnă „așa", scris, de obicei, între paranteze (adesea urmat de semnul exclamării) într-un text reprodus, ca indicație pentru ca cititorii să știe că greșeala, forma curioasă sau inexactitatea aparține originalului, autorului respectiv, și nu comentatorului. • /<lat. ***sic*** „așa, întocmai".

sic[2] *interj.* v. sîc.

síca *s.f.* Pumnal cu lama ușor încovoiată. • /<lat. ***sīca, -ae***.

sicámenă *s.f.* (*bot.; înv.*) Sicomor (*Ficus sycomorus*). • acc. și *sicaméná.* pl. *-e, -i.* /<slav. **сикамннје**, ngr. ***συκάμινον***.

sicár *s.m.* (*înv.*) Asasin, ucigaș plătit. • pl. *-i.* /<it. ***sicario***, fr. ***sicaire***, lat. ***sicarĭus, -ii*** <*sīca, -ae* „pumnal".

sicatív, -ă *adj., s.m., s.n.* **1** *adj.* Care se usucă repede, care produce uscarea. ◇ *Ulei sicativ* v. ulei. **2** *s.m., s.n.* Substanță care se adaugă uleiurilor vegetale, cernelii, vopselelor etc. pentru a le grăbi viteza de uscare. ◆ (*farm.*) Medicament care înlesnește uscarea unei răni, care scurtează sau care previne supurația ei etc. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***siccatif***, germ. ***Sikkativ***, lat. ***siccativus*** <*siccare* „a usca".

sicativitáte *s.f.* Calitatea de a fi sicativ. • /<fr. ***siccativité***.

sícă *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee perenă, cu tulpina ramificată, cu frunzele mari de culoare verde-închis dispuse în rozete, cu florile mici, albăstrui sau roșietice, în spiculețe, și cu fructele în formă de capsulă, care este răspîndită în stepă, în deșert și pe litoral (*Statice gmelini*). • pl. *-ci.* /cf. *osică*[2].

sicăí *vb. IV.* v. sîcîi.

sicăiálă *s.f.* v. sîcîială.

sícheră *s.f., s.n.* **1** *s.f.* (*înv., reg.*) Băutură alcoolică făcută din fructe (mai ales din mere). **2** *s.n.* (*reg.; în formele „țighir", „țihir"*) Zeamă care se obține prin stoarcerea tescovinei după ce s-a scos vinul și s-a adăugat puțină apă. • acc. și *sichéră.* pl. *-e.* și *țighér s.n.* /<slav. **сикєръ, сикєра**, ngr. ***σίκερα*** <cuv. ebraic; cf. magh. *csiger*, srb. *činger*.

sichérm *s.n.* (*reg.*) Unealtă meșteșugărească. ◆ (*la pl.*) Obiecte mărunte. • pl. *-uri, -e.* /etimol. nec.

sichimeá *interj., s.f.* (*arg.*) **1** *interj.* Cuvînt care exprimă o atitudine de nepăsare. **2** *s.f.* Secătură. • pl. *-le.* /<tc. ***sikime***.

síchiș, -ă *adj., adv.* (*reg.*) **1** *adj.* (*despre oameni*) Care este zgîrcit. **2** *adv.* Puțin cîte puțin; greu. ◆ Cu zgîrcenie. • pl. *-i, -e.* /<magh. ***szükös***.

sící[1] *s.n., interj.* **1** *s.n.* Partea ovală și fără adînciturі a arșicului. ◆ Ext. Poziție, pe muchie, pe care o ia arșicul lovit sau căzut, în atingere cu pămîntul, cu partea compactă rezemată de pămînt. ◇ (*adv.*) *La cine cade arșicul sici ia armășia* (ISP.). **2** *interj.* (*în opoz. cu „bei"*) Cuvînt pe care îl pronunță unul sau mai mulți jucători care participă la jocul de-a siciul, pentru a anunța că pariază pe sici. • pl. *-uri.* și *síciu s.n.* /<tc. ***sik*** „compact".

sící[2] *s.n.* Sediu al organizației cazacilor zaporojeni. • pl. *-ci.* /<ucr. ***cíч***.

sicilián, -ă *subst., adj.* **I 1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Siciliei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii Siciliei. **2** *adj.* Care aparține Siciliei sau sicilienilor, care se referă la Sicilia sau la sicilieni; originar din Sicilia. ◇ *Vecerniile siciliene* v. vecernie. *Vesperile siciliene* v. vesperă. ◆ (*subst. f.*) Dialect al limbii italiene, vorbit în Sicilia. **3** *adj.* (*sport; în șah*) *Apărare siciliană* = numele unui sistem de apărare. **4** (*culin.*) *Casată siciliană* = numele unui sortiment de casată. **II** *s.f.* **1** Vechi dans italian, cu caracter pastoral, originar din Sicilia, cu o mișcare moderată. ◆ Melodie după care se execută acest dans. **2** (*în sec. 17-18*) Parte lentă a lucrărilor instrumentale (sonată, concert). ◆ Formă specială a ariilor lirice. **III** (*geol.*) **1** *s.n.* Etaj al cuaternarului inferior din bazinul Mării Mediterane. **2** *adj.* Care aparține sicilianului, specific sicilianului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din sicilian. • sil. *-li-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<it. ***siciliano***, fr. ***sicilien***; cf. nm. pr. *Sicilia*, insulă italiană în Marea Mediterană.

siciliáncă *s.f.* Femeie care face parte din populația de bază a Siciliei sau este originară din Sicilia; siciliană. • sil. *-li-an-.* pl. *-ience.* /***sicilian*** + *-că*.

sicitáte *s.f.* **1** Uscăciune; secetă. **2** Fig. Sterilitate. *Literatura lor suferă de o anume sicitate..., lipsă de naturalețe și pasiune* (PER.). • /<lat. ***siccĭtas, -atis***, fr. ***siccité***.

sicitór *s.n.* v. sucitor.

síciu *s.n.* v. sici[1].

siclemíe *s.f.* (*med.*) Anemie hemolitică cu eritroblastoză, gravă, ereditară, care în evoluția ei este complicată cu ulcere la picioare, crize dureroase abdominale, artralgii și tromboze. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***siklémie***; cf. engl. *sickle* „seceră".

siclét *s.n.* **1** (*înv., reg.*) (Motiv de) neliniște; supărare, necaz. ◇ Loc.adv. *A siclet* = în semn de supărare. **2** (*înv.*) Lipsă, sărăcie. • acc. și (*reg.*) *síclet.* pl. *-e, -uri.* /<tc. ***siklet***.

sicií *vb. IV.* v. șicui[1].

síclu *s.m.* **1** (*la vechii evrei*) Unitate de măsură pentru greutăți, cu o valoare de aproximativ 6 grame. **2** Monedă (de argint sau de aur) cu greutatea de un siclu. • pl. *-i.* /<lat. ***siclus, -i***, sl. veche **снклъ, снкло**, ngr. ***σίκλος***, magh. ***sziklus***, fr. ***sicle***; cf. ebr. *sheqel*.

sicluí *vb. IV.* v. șicui[1].

sicní *vb. IV. intr.* (*reg.*) A seca. ◇ Expr. *A-i sicni burta* (sau *mațele*) cuiva = a-i fi foame. *A-i sicni inima cuiva* sau (*tr.*) *a-l sicni la inimă* (pe cineva) = a avea o mare supărare. ◆ (*tr.; compl. indică recipiente*) A goli. • prez.ind. *-esc.* /cf. ucr. *сикнути* „a tăia".

sicnít, -ă *adj.* (*reg.*) Care este secat. ◆ (*despre recipiente*) Care este gol. • pl. *-ți, -te.* /v. ***sicni***.

sico- Elem. de compunere „smochin; smochină". • /<fr. ***syco-***; cf. gr. *σῦκον* „smochină".

sicofánt[1] *s.m.* **1** (*înv.*) Calomniator, denigrator. **2** (*în Grecia antică*) Nume dat la Atena celor care denunțau benevol pe contrabandiștii de smochine. ◆ Ext. Delator, turnător. • pl. *-ți.* /<fr. ***sycophante***, lat. ***sycŏphanta, -ae***, gr. ***συκοφάντης***.

sicofánt[2] *s.m.* (*entom.*) Insectă de culoare verde-aurie, cu miros de mosc, care trăiește în pădurile de conifere și de stejar din Europa de Sud și Centrală (*Calosoma sycophanta*). • pl. *-ți.* /<lat. șt. ***sycophanta***.

sicofántic, -ă *adj.* (*înv.*) Care aparține sicofantului, care se referă la sicofant. • pl. *-ci, -ce.* /<ngr. ***συκοφαντικός***.

sicofantíe *s.f.* (*înv.*) Denunț. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<ngr. ***συκοφαντία***.

sicofantíre *s.f.* (*înv.*) Denunț. ◆ (*la vechii greci*) Denunțare a celor care făceau export fraudulos de smochine. • pl. *-i.* /de la ***sicofant***[1].

sicomór *s.m.* (*bot.*) Arbore exotic gigant, cu lemnul tare, cu frunzele sălbăticite, ovale și cu fructele comestibile, dulci, asemănătoare cu smochinele, care este răspîndit în S Africii (*Ficus sycomorus*). • pl. *-i.* /<fr. ***sycomore***, lat. ***sycŏmŏrus, -i***, gr. ***συκόμορος***.

sicónă *s.f.* (*bot.*) Tip de fruct compus, de forma unei urne cărnoase în care se află un mare număr de achene. • pl. *-e.* /<fr. ***sycone***.

sicóză *s.f.* v. sicozis.

sicózis *subst.* (*med.*) Inflamație profundă a foliculilor de pe față, provocată de stafilococi sau de ciuperci parazite; foliculită. • și (*înv.*) *sicóză s.f.* /<fr. ***sycosis***; cf. gr. *σύκωσις* „tumoare".

sicriáș *s.n.* Dim. al lui *sicriu.* • sil. *-cri-aș.* pl. *-e.* (*înv., reg.*) *săcriáș, secriáș s.n.* /***sicriu*** + *-aș*.

sicriér *s.m.* (*reg.*) Meșter care face sicrie. • sil. *-cri-er.* pl. *-i.* /***sicriu*** + *-ar*.

sicrím *s.n.* v. sicriu.

sicrinél *s.n.* Sicriaș. • pl. *-e.* /***sicrin*** + *-el*.

sicríu *s.n.* **1** Obiect în formă de ladă de lemn sau de metal, în care este așezat mortul pentru a fi înmormîntat; coșciug, raclă. *Familia celui decedat se îngrijește să cumpere un sicriu.* ◇ Expr. *A arăta ca scos din sicriu* v. arăta. ◇ Compar. *Vîntul ridicat-a tot nisipul din pustiuri, Astupînd cu el orașe, ca gigantice sicriuri* (EMIN.). ◆ Ext. Acest obiect în care se află un om mort. *Merg tăcuți în urma sicriului.* ◇ Fig. *Tristețea amintirilor culcate În sicriurile-albastre ale zilelor de ieri* (MINUL.). ◆ Restr. Partea de jos a acestui obiect. **2** (*înv., pop.*) Ladă, cutie. *Mobilele au plecat închise în sicrie de lemn* (CE. PETR.). ◇ (*bis.*) *Sicriul legii* = chivotul legii. ◆ Scrin, dulap. ◆ Spec. Sertar. • pl. *-e.* (*pop.*) *-uri.* și (*înv., reg.*) *sicrín, săcríu, secríu s.n.* /<magh. ***szekrény***.

sicriúț *s.n.* (*înv.*) Dim. al lui *sicriu.* • pl. *-e.* /***sicriu*** + *-uț*.

sictír *interj., s.n., s.m.* **1** *interj.* (*fam.; adesea precedat de interj. „hai", „ai"*) Cuvînt folosit pentru a înjura pe cineva sau pentru a-l îndepărta, înjurîndu-l; pleacă! marș de aici! șterge-o! ◇ Expr. *A da* (*cuiva cu* sau *un, cu hai*) *sictir* sau *a lua* (pe cineva) *la* (sau *cu*) *sictir* = a înjura, a ocărî pe cineva. **2** *s.n.* (*fam.*) Înjurătură trivială. *S-au mulțumit să mormăiască printre buze un fel de „bună seara" scurt ca un sictir* (COCEA). **3** *s.n.* (*fam.*) Atitudine de dispreț. *Îl tratează cu sictir.* **4** *s.m.* (*reg.*) *Vremea lui sictir* = împrejurare nefavorabilă. **5** *s.m.* (*reg.*) Compus: (*iron.*) *sictir-pașa* = epitet dat unei persoane care se crede o persoană

importantă. Δ Expr. *A da mîna cu sictir-pașa* = a sărăci. • și *sitír interj.* /<tc. ***siktir***.

sictireálă *s.f.* (*fam.*) Acțiunea de *a* (*se*) *sictiri* și rezultatul ei. ◇ Expr. *A lua* (pe cineva) *la sictireală* (sau *sictireli*) = a înjura în mod trivial, a sictiri. • pl. *-eli.* /***sictiri*** + *-eală*.

sictirí *vb. IV.* (*fam.*) **1** *tr., refl. recipr.* A(-și) adresa cuvîntul „sictir". ◆ Gener. A (se) înjura. **2** *tr.* (*compl. indică oameni*) A alunga (înjurîndu-l). ◆ Ext. A îndepărta în mod grosolan. ◆ (*refl.*) A pleca repede undeva. **3** *refl.* (*arg.*) A se supăra brusc. *Am glumit! Te-ai sictirit?* • prez.ind. *-esc.* și *sitirí vb. IV.* /***sictir*** + *-i.*

sictirisí *vb. IV. tr.* (*fam.*) A sictiri. • prez.ind. *-esc.* /***sictir*** + *-isi.*

sictirisíre *s.f.* (*fam.*) Acțiunea de *a sictirisi* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***sictirisi***.

sictirisít, -ă *adj.* (*inv.*) Care a fost îndepărtat în mod brutal. • pl. *-ți, -te.* /v. ***sictirisi***.

sictirít[1] *s.n.* (*fam.*) Faptul de *a* (*se*) *sictiri.* ◇ Expr. *A lua la sictirit pe cineva* = a se răsti la cineva, a-i vorbi aspru, a-l batjocori. • /v. ***sictiri***.

sictirít[2]**, -ă** *adj.* (*fam.*; *despre oameni*) Care este (foarte) supărat. *Ești cam sictirită azi. Ce ți s-a întîmplat?* ◆ Care este disprețuitor sau care are o atitudine disprețuitoare; care își bate joc de tot și de toate. *Ce te uiți așa sictirit la mine?* • pl. *-ți, -te.* /v. ***sictiri***.

sicuraménte *adv.* (*inv.*) În mod sigur; cu siguranță. • /<it. ***sicuramente***.

sicurănță *s.f.* v. siguranță.

sída *s.f.* (*med.*) Afecțiune gravă, contagioasă, transmisibilă pe cale sexuală sau sangvină, care se manifestă prin dispariția apărării imunitare a organismului. • /<fr. ***sida***, abr. de *s[yndrome] i[mmunno] d[éficitaire] a[cquis]* „sindrom de imunodeficiență dobîndită".

sidecar ['saidkar] *s.n.* (*auto*) Ataș de motocicletă. • /<engl. ***sidecar***.

sidéf *s.n.* **1** Materie dură, albă, lucioasă și cu irizații, care constituie stratul interior al valvelor și al cochiliilor de moluște și din care se fac nasturi, mînere, ornamente etc.; nacru. ◇ Compar. *Are... părul lucios ca sideful.* ◇ Fig. *Pisica noastră neagră, cu ochii de sidef și sulf* (ARGH.). **2** (*mai ales la pl.*) Obiect, ornament, incrustație de sidef. *Mobilă încrustată cu sidefuri.* ◇ Fig. *Licăresc în jocuri de sidefuri Solzii apelor* (PILL.). **3** Nume dat mai multor specii de fluturi din ordinul lepidopterelor, care au pete cu reflexe sidefii pe partea interioară a aripilor. • pl. *-uri.* și (*înv.*) *sedéf s.n.* /<tc. ***sedef***.

sidefá *vb. I. tr.* A face să aibă aspectul sidefului. *Lebăda sidefează fața apei* (GÎRL.). • prez.ind. *-ez.* /***sidef*** + *-a.*

sidefát, -ă *adj.* Care este asemănător sidefului, care imită sideful; ca de sidef. *Lumină sidefată, Ca luna oglindită pe mare* (MACED.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***sidefa***.

sidefíu, -íe *adj.* De culoarea sidefului; ca sideful. *Val luminat de fulgi sidefii* (CĂL.). • pl. *-ii.* /***sidef*** + *-iu.*

sidefós, -oásă *adj.* Sidefiu. • pl. *-oși, -oase.* /***sidef*** + *-os.*

sidélcă *s.f.* (*pop.*) Pernița fixată sub cureaua hamului de pe spinarea calului, pentru a proteja animalul de leziuni. • pl. *-ci.* /<ucr. ***сідепка***.

sider[1]**-** Elem. de compunere „astru, stea". • și *sidero-.* /<fr. ***sidér***(***o***)*-*; cf. lat. *sīdus, -eris* „stea".

sider[2]**-** Elem. de compunere „fier". • și *sidero-.* /<fr. ***sidér***(***o***)*-*; cf. gr. *σίδηρος*.

sidér[3] *s.n.* (*reg.*) Fier. • și *șidér s.n.* /<ngr. ***σίδερον***.

sideră *vb. I. tr.* A încremeni, a împietri (de uimire); a stupefia. *Femeia încordată îl sidera cu ochii ei scînteietori* (IBR.). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***sidérer***.

siderál, -ă *adj.* **1** (*astron.*) Care aparține aștrilor, care se referă la aștri; în raport cu poziția aștrilor; astral. *Întregi sisteme de nebuloase siderale Răsar din lumi spectrale* (MACED.). ◇ *Zi siderală* = interval de timp (cu durata de 23 de ore, 56 de minute și 4 secunde) între două treceri consecutive ale oricărei stele la același meridian. *Oră siderală* = a 24-a parte dintr-o zi siderală. *Minut sideral* = a 60-a parte dintr-o oră siderală. *Secundă siderală* = a 60-a parte dintr-un minut sideral. *Timp sideral* = timp local determinat de rotația Pămîntului în raport cu stelele și exprimat în zile siderale și care are originea la miezul nopții. *Revoluție* (sau *perioadă, înv., rotire*) *siderală* = interval de timp în care un astru revine în punctul din care a plecat. *An sideral* v. an. *Lună siderală* v. lună. ◆ Ext. Care aparține bolții cerului, care se referă la bolta cerului; ceresc. *[Greierii] urcară înspre zona siderală Alcătuind o iscusită țîrîială* (CĂL.). **2** Cosmic; spațial; interplanetar. *În limpezi spații siderale Poate mi-ar fi comod să stau* (LAB.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***sidéral***, lat. ***sīderālis***, ***-e***.

siderát, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care este uimit, împietrit de uimire; stupefiat. *O privea siderat, neînțelegînd ce vrea să spună.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***sidera***.

siderație *s.f.* **1** Influență imaginară a aștrilor asupra vieții sau sănătății unei persoane. **2** (*med.*) Reducere bruscă a forțelor vitale (însoțită de o stare de moarte aparentă). ◆ Șoc nervos rezultat dintr-o variație bruscă a potențialului electric. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***sidération***, lat. ***sideratĭo***, ***-onis*** „acțiune funestă a aștrilor; insolație".

sideremíe *s.f.* Prezența fierului în sînge. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***sidérémie***; cf. gr. *σίδηρος* „fier", *αἷμα*, *-ατος* „sînge".

sidéric, -ă *adj.* Sideral. • pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***siderisch***.

siderísm *s.n.* (*relig.*) Cult al aștrilor. • /<fr. ***sidérisme***; cf. lat. *sīdus, -eris* „astru".

siderít *s.n.* **1** (*mineral.*) Carbonat natural de fier; siderozā. **2** (*astron.*) Meteorit constituit aproape în întregime din fier. • pl. *-e.* și *siderítă s.f.* /<fr. ***sidérite***, lat. ***siderītis***, ***-is***, germ. ***Siderit***.

siderítă *s.f.* v. siderit.

siderític, -ă *adj.* Care conține siderit. • pl. *-ci, -ce.* /***siderit*** + *-ic.*

sidero[1]- v. sider[1]-.

sidero[2]- v. sider[1]-.

sideroblást *s.n.* (*med.*) Celulă a măduvei osoase care conține incluziuni ferice, și nu hemoglobinice. • /<fr. ***sidéroblaste***.

siderocít *s.n.* (*med.*) Globulă roșie care conține incluziuni ferice, și nu hemoglobinice. • pl. *-e.* /<fr. ***sidérocyte***.

siderofíl, -ă *adj.* **1** (*despre unele elemente chimice*) Care (potrivit unor ipoteze) are rol important în alcătuirea părții centrale a globului pămîntesc. **2** Care prezintă siderofilie. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***sidérophile***; cf. gr. *σίδηρος* „fier", *φιλέω* „a iubi".

siderofilíe *s.f.* (*biol.*) Afinitate a unor bacterii pentru fier. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***sidérophilie***.

siderofilínă *s.f.* (*biol.*) Proteină din plasma sangvină care fixează fierul și îl transportă în diferite organe; transferină. • /<fr. ***sidérophiline***.

siderofób, -ă *adj.* (*despre bacterii*) Care evită substraturile feroase. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***sidérophobe***.

siderografíe *s.f.* Arta gravării în fier (în oțel). • g.-d. *-iei.* /<fr. ***sidérographie***.

siderolít *s.m.* **1** (*mineral.*) Mineral de fier. **2** (*astron.*) Nume generic pentru meteoriții feroși-pietroși, care au un conținut sporit de fier. • pl. *-ți.* /<fr. ***sidérolithe***; cf. gr. *σίδηρος* „fier", *λίθος* „piatră".

siderolític, -ă *adj.* Care este bogat în sideroliți. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***sidérolithique***.

sideropemíe *s.f.* (*med.*) Diminuare a cantității de fier din sînge. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***sidéropénie***.

sideropexíe *s.f.* (*med.*) Fixare a fierului în țesuturile organice. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***sidéropexie***.

sideroscóp *s.n.* (*tehn. med.*) Aparat pentru detectarea prezenței unui corp feros în ochi. • pl. *-oape.* /<engl. ***sideroscope***.

siderosilicóză *s.f.* (*med.*) Infiltrare în plămîni a unui praf conținînd săruri de fier și silice. • pl. *-e.* /<fr. ***sidérosilicose***.

siderostát *s.n.* (*astron.*) Aparat de tipul celostatului, care, urmărind mișcarea aparentă a unui obiect ceresc, transmite radiația lui neîncetat în aceeași direcție, anulînd deplasarea aparentă a acestuia. • pl. *-e.* /<fr. ***sidérostat***.

siderotecníe *s.f.* (*ind.*; *înv.*) Siderurgie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***sidérotechnie***.

sideroterapíe *s.f.* (*med.*) Folosirea terapeutică a fierului și a compușilor lui. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***sidérothérapie***; cf. gr. *σίδηρος* „fier", *θεραπεία* „tratament".

siderotróf, -ă *adj.* (*despre bazine acvatice*) Care au cantități mari de săruri de fier. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***sidérotrophe***.

siderózā *s.f.* **1** (*miner.*) Minereu de fier, cristalizat în sistemul romboedric, de culoare cenușie, gălbuie sau brună și cu luciu sticlos, folosit în industria metalurgică; siderit. **2** (*med.*) Formă de pneumoconioză, provocată de inhalarea de pulbere de fier sau de compuși ferici. • pl. *-e.* /<fr. ***sidérose***; cf. gr. *σίδηρος* „fier", *ἔργον* „lucru".

siderúrgic, -ă *adj.* (*sider.*) Care aparține siderurgiei, care se referă la siderurgie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***sidérurgique***.

siderurgíe *s.f.* (*sider.*) **1** Ansamblu de operații constînd în extragerea fierului, în elaborarea aliajelor sale (industriale), precum și în prelucrarea acestora în semifabricate (pentru laminare și forjare); metalurgia fierului. **2** Ramură a metalurgiei care se ocupă cu studiul proprietăților fizice și chimice ale fierului și ale aliajelor lui și cu studiul metodelor siderurgiei. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***sidérurgie***; cf. gr. *σίδηρος* „fier", *ἔργον* „lucru".

siderurgíst *s.m.* (*ind. sider.*) Persoană specializată în siderurgie. • pl. *-iști.* /<fr. ***sidérurgiste***.

sideruríe *s.f.* (*med.*) Prezență a fierului în urină. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***sidérurie***.

sidonál *s.n.* (*farm.*) Medicament înrudit cu piperazina, folosit pentru eliminarea din corp a acidului uric. • /den. com.

sidoneán, -ă *s.m., s.f.* (*în antic.*) Persoană care aparține populației de bază a Sidonului sau era originară de acolo; (*la pl.*) locuitorii Sidonului. • sil. *-ne-an.* pl. *-eni, -ene.* /nm. pr. (oraș în Fenicia antică) ***Sidon*** + *-ean.*

siduí *vb. IV.* v. suduí.

siduitór, -oáre *s.m., s.f., adj.* v. suduitor.

siemens ['zimənz] *s.n.* (*fiz.*) Unitate de măsură a conductanței electrice, egală cu conductanța unui conductor cu rezistență electrică de un ohm. • pl. *-și.* /<fr. ***siemens***, germ. ***Siemens***; cf. nm. pr. Ernst Werner von *Siemens*, inventator și industriaș german.

sienít *s.n.* (*mineral.*) Rocă eruptivă granitică alcătuită din feldspați alcalini, hornblendă, augit și biolit, a cărei culoare prezintă un amestec de roșu și verde și care se utilizează ca material de construcție. • sil. *si-e-.* pl. *-e.* /<fr. ***syénite***.

sienític, -ă *adj.* Care conține sienit; de natura sienitului. • sil. *si-e-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***syénitique***.

siéră *s.f.* (*geogr.*) Culme de munte cu creste dantelate, caracteristică reliefului din Spania și din America Latină. • sil. *si-e-.* pl. *-e.* și *siérra s.f.* /<sp. ***sierra***.

siérra *s.f.* v. sieră.

siéstă *s.f.* (*adesea constr. cu vb. „a face"*) Odihna (și somnul) de după prînz. *Mi-am făcut siesta vreo oră și jumătate.* ◆ Stare de liniște, de inactivitate (caracteristică odihnei de după prînz). ◇ Fig. *Siesta gîndirii... suferă grave tulburări* (PER.). • sil. *si-es-.* pl. *-e.* /<fr. ***sieste***, sp. ***siesta***.

sif *s.n.* (*geogr.*) Creastă ascuțită a unei dune, apărută în urma intersecției versanților expuși cu cei adăpostiți de vînt. • /<fr. ***sif*** <cuv. ar.

sifáca *s.f.* (*zool.*) Clasă de maimuțe arboricole și frugivore din familia lemurienilor, originară din Madagascar (*Propithecus tattersalli, diadema* și *verreauxi*). • /<fr., engl. ***sifaka***.

sifilídă *s.f.* (*med.*) Erupție apărută pe piele și pe mucoase în faza a doua a sifilisului. • pl. *-e.* /<fr. ***syphilide***.

sifiligráf, -ă *s.m., s.f.* (*med.*) Medic specialist în sifiligrafie. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***syphiligraphe***.

sifiligrafíe *s.f.* (*med.*) Specialitate medicală care se ocupă cu studiul sifilisului. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***syphiligraphie***.

sífilis *s.n.* (*med.*) Boală venerică provocată de un spirochet (*Treponema pallidum*), care se transmite prin contaminare sau prin ereditate, prin infectarea intrauterină, pe cale sangvină și care se caracterizează, în faza întîi, prin apariția șancrului, în faza a doua, prin apariția sifilidelor și în faza a treia, prin apariția leziunilor pe diferite organe; lues. ◇ *Sifilis congenital* (sau *ereditar*) = formă de sifilis care apare la copil (după o naștere prematură), manifestîndu-se la început prin leziuni cutanate viscerale și pe mucoase, apoi prin tumori. *Sifilis secundar* v. secundar. • pl. *-uri.* /<fr. ***syphilis***, lat. ***syphilis***; cf. nm. pr. *Syphilus*, din poema *Syphilis, sive de morbo gallico*, de savantul umanist italian Girolamo Fracastoro.

sifilítec, -ă *adj.* v. sifilitic.

sifilític, -ă *adj., subst.* (*med.*) **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care suferă de sifilis. ◇ *Rozeolă de sifilitic* v. rozeolă. ◆ Ext. (*fam.*) (Om) descreierat, nebun. **2** *adj.* (*despre leziuni, erupții etc.*) Care este provocat de sifilis; de natura sifilisului. ◇ *Rozeolă sifilitică* v. rozeolă. **3** *s.n.* (*înv.*) Sifilis. • scris și *syphilitic.*

pl. *-ci, -ce.* și (*înv., reg.*) *sifilítec, -ă adj.* /<fr. ***syphilitique.***

sifilizá *vb. I. tr.* (*med.*) A îmbolnăvi de sifilis. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***syphiliser.***

sifilizáre *s.f.* (*med.*) Inoculare experimentală de sifilis. • pl. *-ări.* /v. ***sifiliza,*** după fr. *syphilisation.*

sifilofobíe *s.f.* (*psih.*) Teamă patologică de contagiune sifilitică. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***syphilophobie.***

sifiloíd, -ă *adj.* (*med.; despre leziuni*) Care are aspect de sifilis. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***syphiloïde.***

sifilóm *s.n.* (*med.*) Tumoare care apare în faza a treia a sifilisului. • pl. *-oame.* /<fr. ***syphilome.***

sifilomaníe *s.f.* (*psih.*) Psihoză în care cineva se crede bolnav de sifilis. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***syphilomanie.***

siflánt, -ă *adj.* **1** (*fon.*) *Consoană siflantă* sau *sunet siflant* (*și subst. f.*) = consoană constrictivă (sau fricativă) dentală articulată prin atingerea vîrfului limbii de cele două șiruri de dinți sau numai de incisivii superiori; consoană sibilantă. **2** (*despre respirație*) Care este șuierător; strident. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***sifflant.***

siflée *s.f.* (*mar.*) Fluier special cu ajutorul căruia se dau diferite comenzi la bordul unei nave. • sil. *-fle-e.* pl. *-ee.* și *siflíe s.f.* /<fr. ***sifflet.***

siflíe *s.f.* v. siflee.

sifo- Elem. de compunere „tub, sifon". • și *sifon-, sifono-.* /<fr. ***sipho-, siphon(o)-***; cf. lat. *sīpho, -onis,* gr. *σίφων.*

sifomicéte *s.f. pl.* (*bot.*) Ficomicete. • /<fr. ***siphomycètes***; cf. gr. *σίφων* „tub", *μύκης, - ητος* „ciupercă".

sifón[1] *s.n.* **I 1** Butelie etanșă de sticlă, de material plastic etc., cu pereții groși, folosită pentru păstrarea și debitarea sub presiune a apei acidulate cu dioxid de carbon. *Mi-am cumpărat un cap nou pentru sifon.* ◆ Ext. Apă gazoasă (și acidulată) obținută prin saturarea, sub presiune, cu dioxid de carbon a apei potabile. ◇ Expr. (*fam.*) *A-i veni* (cuiva) *cu sifon* = a se supăra. **2** (*tehn.*) Tub în formă de *U* răsturnat, folosit pentru trecerea unui lichid de la un nivel superior la un nivel inferior, pe deasupra unui obstacol. **3** (*tehn.*) Tub în formă de *S,* de *U* sau de *P* montat la punctul de legătură dintre un obiect de instalație sanitară și o conductă de canalizare, care servește la oprirea, prin formarea unui dop de apă, a trecerii gazelor dintr-o parte într-alta. **4** (*med.*) Aparat pentru spălarea și dezinfectarea anumitor cavități ale organismului (stomac, nas etc.). **5** (*zool.*) Organ în formă de tub sau de pîlnie, la cefalopode, care servește pentru locomoție sau hrănire. **6** (*geogr.*) Canal natural în formă de *U* întors, prin care are loc drenajul apelor din grote sau din alte cavități subterane. **II** (*geogr.; înv.*) Vînt foarte puternic în formă de vîrtej, asemănător cu tromba. • pl. *-oane.* /<fr. ***siphon,*** lat. ***sīpho, -onis,*** germ. ***Siphon***; cf. gr. *σίφων* „tub".

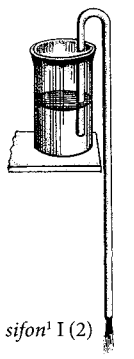

sifon[1] I (2)

sifon[2]- v. sifo-.

sifoná[1] *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică lichide*) A acidula cu dioxid de carbon. ◆ Ext. (*compl. indică băuturi*) A amesteca cu sifon. **2** (*compl. indică lichide*) A trece dintr-un vas într-altul cu ajutorul sifonului. **3** (*compl. indică materiale fluide*) A turna într-un tipar cu ajutorul sifonului. **4** (*tehn.; compl. indică conducte*) A trece o conductă pe sub un obstacol care are nivelul mai jos decît restul conductei. **5** (*arg.*) A pîrî, a turna pe cineva. • prez.ind. *-ez.* /***sifon*** + *-a*; cf. fr. *siphonner.*

sifoná[2] *vb. I. refl.* (*fam.*) A se supăra. • prez.ind. *-ez.* /v. ***sifon.***

sifonagiu *s.m.* (*înv.*) Sifonar. • pl. *-gii.* /***sifon*** + *-agiu.*

sifonál, -ă *adj.* Care aparține sifonului, care se referă la sifon. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***siphonal.***

sifonále *s.f. pl.* (*biol.*) Ordin de alge verzi din clasa *Clorophyphyta,* caracterizate printr-un tal tubulos, lipsit de structură celulară, în care se află protoplasma și mai multe nuclee. • /<fr. ***siphonales.***

sifonár *s.m.* (*ind., com.*) Persoană care fabrică apă gazoasă și încarcă sifoane sau care vinde sifoane. • pl. *-i.* /***sifon*** + *-ar.*

sifonáre *s.f.* Acțiunea de *a sifona* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***sifona.***

sifonát[1], -ă *adj.* (*despre lichide, mai ales despre băuturi alcoolice*) Care este amestecat cu sifon. ◆ Gener. Care este acidulat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***sifona[1].***

sifonát[2], -ă *adj.* (*fam.; despre oameni*) Care este supărat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***sifona[2].***

sifonărie *s.f.* (*com.*) Loc în care se încarcă și se vînd sifoane. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***sifon*** + *-ărie.*

sifono- v. sifo-.

sifonofíte *s.f. pl.* (*bot.*) Plante care au numai flori tubuloase în antodiu. • /<fr. ***siphonophytes.***

sifonofóre *s.n.* (*zool.; la pl.*) Ordin de animale celenterate, hidrozoare, coloniale, care au un sifon ca mijloc de locomoție și care sînt răspîndite în Marea Mediterană și în Oceanul Atlantic (*Siphonophora*); (*și la sg.*) animal care face parte din acest ordin. • /<fr. ***siphonophores.***

sifonogamíe *s.f.* (*biol.*) Fecundare normală a ovulului cu ajutorul unui tub polinic. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***siphonogamie.***

sifonoplást *s.n.* Miceliu unicelular ramificat, neseptat, conținînd citoplasmă și mai multe nuclee. • /<fr. ***siphonoplaste.***

sigáră *s.f* v. țigară.

sígă *s.f.* **1** (*mineral.*) Mineral alb, galben sau roșu, care se găsește în natură sub formă de bolovani sau de nisip și care se folosește ca substanță colorantă, în tăbăcărie sau ca piatră de construcție. ◆ (*reg.*) Fund de apă format din roci dure și pietroase. **2** (*reg.*) Lut ars folosit în construcții. ◆ Cărămidă făcută din lut ars. • pl. *-ghe.* /<srb. ***siga.***

sighialău *s.n.* (*reg.*) Parte a hamului care se fixează pe pieptul calului. • pl. *-loaie.* /<magh. ***szügyélő.***

sighiarțău *s.m.* (*magh. reg.*) Curelar. • pl. *-ăi.* /<magh. ***szíjgyártó, szíjártó.***

sighinăș, -ă *adj.* (*reg.*) **1** (*despre ființe*) Care este lipsit de putere; slab. **2** (*despre obiecte*) Care nu are rezistență; fragil. • pl. *-i, -e.* /<magh. ***szegényes.***

sighíncă *s.f.* (*reg.*) **1** (*vit.*) Unealtă de lemn sau de fier, avînd un capăt ascuțit, cu ajutorul căreia se fac gropi pentru sădit viței-de-vie sau al altor răsaduri. **2** (*pesc.*) Unealtă de pescuit de forma unei sulițe de fier care se înfige în corpul peștilor. ◆ Obiect ascuțit folosit de pescari pentru a sparge gheața. • pl. *-ce.* /***sădi*** + *-incă.*

sighișoreán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** Persoană care face parte din populația de bază a Sighișoarei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii Sighișoarei. **2** *adj.* Care aparține Sighișoarei sau sighișorenilor, care se referă la Sighișoara sau la sighișoreni; originar din Sighișoara. • pl. *-eni, -ene.* /nm. pr. (oraș, cetate medievală în Transilvania, România) ***Sighișoara*** + *-ean.*

sigilá *vb. I. tr.* **1** A aplica un sigiliu. *A sigilat scrisoarea cu sigiliul împărătesc.* **2** (*compl. indică acte, documente*) A autentifica, a confirma prin aplicarea unui sigiliu. *Au sigilat tratatul de pace.* **3** Ext. (*compl. indică pachete, plicuri, încăperi etc.*) A închide aplicînd un sigiliu (în scopul securității); a pecetlui. *A sigilat rulota cu marfă pentru a nu mai putea fi deschisă pînă la vamă.* ◇ Fig. *Tinerețe... visai că m-ai sigilat cu primăvară* (VOIC.). • prez.ind. *-ez.* /<lat. ***sigillare,*** it. ***sigillare.***

sigilár, -ă *adj.* Care se referă la sigiliu. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***sigillaire.***

sigiláre *s.f.* Acțiunea de *a sigila* și rezultatul ei; pecetluire. • pl. *-ări.* /v. ***sigila.***

sigilát[1] *s.n.* Acțiunea de *a sigila* și rezultatul ei; sigilare. • /v. ***sigila.***

sigilát[2], -ă *adj.* **1** (*despre acte, documente etc.*) Pe care s-a aplicat un sigiliu. *Îmi înmînă un ordin sigilat.* **2** Ext. (*despre scrisori, pachete, încăperi etc.*) Care este închis cu un sigiliu; pecetluit. *A primit plicul sigilat.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***sigila.***

sigíliu *s.n.* **1** Plăcuță (de obicei de metal, cu mîner) pe care este gravată o monogramă, o emblemă, o efigie etc. și care se aplică pe un act pentru autentificare; pecete. *Testamentul are sigiliul princiar.* ◇ *Sigiliu sec* v. sec. ◇ Fig. *Ca un sigil ea mi s-a pus Pe inimă* (COȘB.). ◆ Fig. Semn distinctiv, marcă, amprentă. *Purta în trăsăturile figurii sale sigiliul frumuseții ebraice* (ALECS.). **2** Ceară roșie sau plumb, bronz etc. (aplicat sau legat de un document, de un pachet etc.) pe care se imprimă prin apăsare o pecete și care servește la sigilarea unui lucru, pentru a evita desfacerea lui de către persoane neautorizate. *Pe sticlele cu băuturi vechi erau sigiliile neatinse.* ◇ Fig. *Se dădeau pe față secrete pecetluite cu șapte sigilii* (CE. PETR.). ◆ Semn imprimat pe ceară roșie, plumb etc. sau direct pe un document. ◆ Semn lăsat de o ștampilă pe un obiect, pe un document etc. • pl. *-ii,* (*înv.*) *-uri.* /<lat. ***sigillum, -i***; cf. it. *sigillo.*

sigillária *s.f.* (*paleon.*) Arbore fosil de mărimea lepidodendronului, dar cu trunchiul neramificat. • sil. *-ri-a.* /<lat. ***sigillaria,*** fr. ***sigillaire.***

sigilográfic, -ă *adj.* (*ist.*) Care se referă la sigiliu sau la sigilografie. • pl. *-ci -ce.* /<fr. ***sigillographique.***

sigilografíe *s.f.* Disciplină auxiliară a istoriei care se ocupă cu studierea sigiliilor; sfragistică. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***sigillographie.***

sigisbéu *s.m.* (*ist.*) Cicisbeu. • /<fr. ***sigisbée.***

síglă *s.f.* Prescurtare convențională formată din litera inițială sau din primele litere ale unui cuvînt (utilizat frecvent). • pl. *-e.* /<fr. ***sigle,*** lat. pl. ***sigla, -orum*** „prescurtări" <*singula* (*littera*).

síglic, -ă *adj.* Care se referă la siglă; care este abreviat cu ajutorul siglei. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***siglique.***

sígma *s.m. invar.* **I 1** Cea de-a optsprezecea literă a alfabetului grecesc (*sighma* în neogreacă), corespunzînd sunetului *„s".* **2** Sunetul corespunzător acestei litere (consoană fricativă constrictivă dentală surdă). **3** Semn grafic pentru această literă (Σ, σ, ς). **II 1** (*mat.*) Simbol pentru *sumă.* **2** (*fiz.*) Simbol pentru conductivitatea electrică măsurată în siemens. **III** Pat sau masă semicirculară. • /<gr. ***σίγμα,*** fr. ***sigma.***

sigmátic, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* Care se caracterizează prin prezența unui sigma. ◇ (*gram.*) *Aorist sigmatic* v. aorist. **2** (*despre forme lingvistice*) Care este caracterizat printr-un infix. **3** *s.f.* (*lingv.*) Parte a semioticii care se ocupă cu studiul relațiilor dintre semn și ceea ce desemnează el, excluzînd semnificația lingvistică. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***sigmatique.***

sigmatísm *s.n.* **1** Folosire frecventă a literei grecești sigma. **2** (*med.*) Defect de pronunțare, din cauza căruia nu se poate pronunța (bine și clar) sunetul *„s".* **3** (*fon.*) Repetiție greșită a siflantelor. • pl. *-e, -uri.* /<fr. ***sigmatisme.***

sigmoíd, -ă *adj.* **1** Care este de forma literei grecești sigma (majusculă). **2** (*med.*) *Valvulă sigmoidă* = fiecare dintre cutele membranoase situate la originea arterei aorte și a arterei pulmonare. *Colon sigmoid* = ultima porțiune a colonului, care descrie un S înainte de rect. *Cavitate sigmoidă* = cavitate articulară a unor oase (radius, cubitus). • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***sigmoïde***; cf. gr. *σιγμοειδής* <*σίγμα* „litera *sigma*", *εἶδος* „aspect".

sigmoidectomíe *s.f.* (*chir.*) Ablațiune totală sau parțială a colonului sigmoid. • sil. *-mo-i-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***sigmoïdectomie.***

sigmoidián, -ă *adj.* (*med.*) Care se referă la colonul sigmoid. • sil. *-mo-i-di-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***sigmoïdien.***

sigmoidíță *s.f* (*med.*) **1** Inflamație a ansei sigmoide a colonului. **2** Inflamație a valvulelor sigmoide ale inimii. • sil. *-mo-i-.* pl. *-e.* /<fr. ***sigmoïdite.***

sigmoidoproctíe *s.f.* (*chir.*) Sigmoidostomie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***sigmoid*** + ***proctie.***

sigmoidoscopíe *s.f.* (*med.*) Radioscopie a colonului sigmoid. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<engl. ***sigmoidoscopy.***

sigmoidostomíe *s.f.* (*chir.*) Creare a unui anus artificial pe colonul sigmoid; sigmoidoproctie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***sigmoïdostomie.***

signá *vb. I. tr.* (*înv.*) A semna. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***signer.***

signácul *s.m.* (*relig.; înv.*) Semn al crucii pe care îl face preotul, la botez, pe fruntea unui copil. • pl. *-e.* /<lat. ***signaculum, -i.***

signál *s.n.* v. semnal.

signalá *vb. I.* v. semnala.

signalétic, -ă *adj.* Care dă semnalmente ce facilitează recunoașterea. ◆ Spec. (*despre publicații, bibliografii*) Care semnalează lucrări, articole etc. din diferite domenii; de informare. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***signalétique.***

signaliment *s.n.* v. semnalment.

signatúră *s.f.* **1** (*tipogr.*) Semn (steluță, cifră etc.) pus pe prima pagină a fiecărei coli de tipar dintr-o carte, pentru a ușura legătorului așezarea în ordine a colilor. **2** (*tipogr.*) Mică tăietură în blocul unei litere, care înlesnește zețarului recunoașterea poziției ei. **3** (*mat.*) *Signatura unei substituții* = (*pentru o substituție dată*) numărul + 1, dacă substituția echivalează cu un număr par de transpoziții, numărul -1, dacă acesta echivalează cu un număr impar de transpoziții. **4** (*muz.*) Totalitatea cifrelor cu care este prevăzut

S

basul, în exercițiile armonice, pentru a indica elevului acordurile pe care trebuie să le completeze. ◆ (*înv.*) Armură. **5** (*înv.*) Semnătură; însemn, pecete. ◇ Fig. *[Romanul] poartă signatura timpului* (EMIN.). • pl. *-uri.* /<fr. ***signature.***

signét *s.n.* Panglică subțire (sau fir împletit) atașată la cotorul unei cărți pentru a servi ca semn de carte. • pl. *-e.* /<fr. ***signet.***

semnifică *vb. I.* v. semnifica.

semnificativ, -ă *adj.* v. semnificativ.

semnificație *s.f.* v. semnificație.

signitáte *s.f.* (*latin. înv.*) Sens. *Viața socială cîștigă... signitatea sa mai nobilă* (EMIN.). • pl. *-ăți.* /<lat. ***signitas, -atis.***

signor [si'ɲor] *s.m.* Domn. *Sînt dorit să aflu, signor postelnic în ce chip își fac aprovizionările răzeșii* (SADOV.) • /<it. ***signore.***

signora [si'ɲora] *s.f.* Doamnă. • /<it. ***signora.***

signorie [siɲo'rie] *s.f.* **1** Seniorie (1). **2** Formă de guvernămînt instituită în unele orașe italiene, în Evul Mediu tîrziu și în Renaștere, caracterizată prin concentrarea puterii în mîinile unei singure persoane. ◆ Teritoriu organizat în această formă. ◆ Sediul, reședința, guvernului unei signorii. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<it. ***signoria.***

signorina [siɲo'rina] *s.f.* Domnișoară. • /<it. ***signorina.***

sigói *s.n.* (*reg.*) Tîrnăcop. • pl. *-oaie.* /<magh. ***szigony.***

sígur, -ă *adj., adv.* **i** *adj.* **1** (*despre fapte, lucruri, informații, dovezi etc.*) De a cărui realitate sau realizare, rezolvare nu se poate îndoi nimeni; cert, evident, neîndoielnic. *Este un lucru sigur că va veni mîine.* ◇ (*subst. n.*) *Nu vreau să amestec aici sigurul cu problematicul* (PĂRV.). ◇ Loc.adv. (*fam.*) *La sigur* = cu siguranță, negreșit. *Mă traduce la sigur* (CAR.). ◇ Expr. (*fam.*) *A lua* (pe cineva) *la sigur* = a ataca (pe cineva) de-a dreptul, cu dovezi evidente și cu precizie, fără a-i lăsa posibilitatea de a se eschiva. *Avînd dovezi în legătură cu neregulile din acte, l-am luat pe administrator la sigur.* (*reg.*) *A fi la sigur* (de ceva) = a avea certitudinea unui lucru. *Deși i-a administrat medicamentul, ca să fie mai la sigur, i-a făcut și o frecție cu oțet de mere.* ◆ (*despre bani*) Care este adevărat, nefalsificat. *Sînt siguri banii aceștia?* ◆ (*despre venituri*) Care este primit cu regularitate, în urma unei activități îndelungate într-un domeniu. *Am o pensie sigură.* ◆ (*despre locuri de muncă*) Care este stabil. *Am un serviciu sigur.* ◆ (*despre investiții*) Care aduce profit (în viitor). *Mi-am băgat economiile în acțiunile întreprinderii. E o investiție sigură.* **2** (*despre situații, concluzii, lucrări etc.*) Care este calculat, îndeplinit, stabilit cu exactitate. *Un hrisov stabilește o ascendență sigură aristocratică* (ARGH.). ◇ Loc.adv. (*înv., reg.*) *Pe* (sau *la*) *sigur* = cu exactitate. ◇ Expr. *A merge* (sau *a se duce*) *la sigur* = a merge drept la țintă, fără risc; a nu da greș. *Cu dosarul pe care-l are, merge la sigur. Nu se poate să nu fie angajat.* **3** (*despre manifestări ale oamenilor*) Care acționează în mod hotărît, ferm, fără ezitare. *Conduce mașina cu mișcări sigure.* ◇ (*despre părți ale corpului oamenilor*) *Mîna mea nu mai e sigură, ca în tinerețe.* ◆ (*despre modul de a gîndi al oamenilor*) Care nu dă greș; precis; fără defect. *Are o judecată sigură.* ◆ (*despre mijloace, remedii etc.*) Care produce efectul dorit; eficace, eficient. *Această metodă este un remediu sigur împotriva durerilor de spate.* **4** (*despre evenimente, fenomene etc.*) Care se va întîmpla în mod neîndoielnic; inevitabil. *Este sigură mărirea salariilor?* ◇ Zic. *Boală lungă, moarte sigură,* se spune cînd un lucru este amînat. **5** (*despre oameni*) Care este convins, încredințat de ceva. *Sînt sigur că se poate rezolva problema și prin altă metodă.* ◇ Expr. (*A fi*) *sigur de* (sau *pe*) *ceva* (sau de cineva) = a avea deplină încredere (în ceva sau în cineva), a se baza (pe cineva sau pe ceva). *Nu mi-a înșelat niciodată așteptările. Sînt sigur de el.* (*A fi*) *sigur de sine* (sau *de el, de dînsul*) = a se comporta și a acționa în mod neșovăielnic, a fi conștient de valoarea și de puterile proprii. *Îmi surîse, sigur pe el.* ◇ Ext. *Ignoranța e întotdeauna sigură de sine* (CE. PETR.). **6** Care este demn de toată încrederea, pe care te poți bizui. *Am aflat aceste date dintr-o sursă sigură.* **7** (*despre locuri, așezăminte, adăposturi, drumuri etc.*) Care nu prezintă (nici un) pericol, care este lipsit de primejdii. *Pentru cei care nu fac alpinism, traseul acesta este mai sigur.* ◇ (*adv.*) *Chiar dacă ocolești puțin, mergi prin centru. E mai sigur.* ◇ Expr. *A fi* (sau *a pune pe cineva* ori *ceva*) *la loc sigur* v. loc. ◆ (*înv.; despre oameni*) Care se simte în siguranță. ◆ (*înv.*) Care este durabil, trainic. *Am fost siliți... a clădi magazii de zid sigure* (DOC.). **II** *adv.* **1** Da, firește. *Mergem mîine la film? - Sigur!* **2** În mod cert, precis, negreșit, indiscutabil. *Știu sigur că nu mai are mult de scris la teza de licență.* ◇ Expr. (*fam.*) *Mai mult ca* (sau *decît*) *sigur* v. mult. • pl. *-i, -e.* /<ngr. ***σίγουρος.***

sigură *vb. I. tr.* (*înv.*) A asigura. • prez.ind. *-ez.* /<it. veche ***sicurare.***

siguralménte *adv.* În mod sigur, cu siguranță. • /***sigur*** *+ -almente.*

siguránță *s.f.* **1** Faptul de a se afla la adăpost de orice pericol; stare sau sentiment de încredere, liniște datorate absenței oricărui pericol; complex de condiții materiale, economice, politice care asigură securitatea; apărare, protejare, securitate. *E important să se ia anumite măsuri de siguranță, în eventualitatea unui cataclism natural.* ◇ *Siguranță în funcționare* = fiabilitate. *Ac de siguranță* = ac prevăzut cu o închizătoare care îi acoperă vîrful, pentru a evita desprinderea din locul unde este fixat sau înțeparea cu el. *Bec de siguranță* v. bec. *Iluminat de siguranță* v. iluminat. *Glisieră de siguranță* v. glisieră. *Supapă de siguranță* v. supapă. *Picior de siguranță* v. picior. *Spațiu de siguranță* v. spațiu. *Stoc de siguranță* v. stoc. *Cameră de siguranță* v. cameră. *Geam de siguranță* v. geam. *Centură de siguranță* v. centură. *Lanț de siguranță* v. lanț. *Pod de siguranță* v. pod. ◇ (*jur.*) *Măsură de siguranță* v. măsură. ◆ (*fin.; înv.*) Asigurare. ◆ Concr. Act scris, contract care atestă asigurarea. ◆ (*înv.*) Adeverință. ◆ Ext. Recipisă. ◆ (*înv.*) Confirmare, încredințare. **2** Părere fermă asupra cuiva sau a ceva; lipsă de îndoială; încredere nemărginită; convingere neclintită; certitudine. *Are o mare siguranță în mînuirea bisturiului.* ◇ Loc.adv. *Cu siguranță* = *a*) fără îndoială; sigur. *Talentul său este, cu siguranță, inepuizabil; b*) cu încredere, cu hotărîre; ferm. ◆ Fermitate, precizie; îndemînare, pricepere. *Vocea sa începe să capete, treptat, siguranță.* **3** Organ de mașină, dispozitiv sau aparat care servește la protejarea unui material, a unui sistem tehnic etc. împotriva unor efecte dăunătoare sau nedorite, provocate de acțiuni interioare sau exterioare. ◆ (*electr.*; și *siguranță electrică*) Dispozitiv care întrerupe automat un circuit electric la trecerea unui curent electric prea intens, pentru a evita un scurtcircuit. ◆ (*milit.*) Dispozitiv la armele de foc, care împiedică descărcarea accidentală a armei. ◆ Dispozitiv care se introduce în broasca unei uși, pentru ca ușa să nu poată fi deschisă cu o cheie falsă. **4** (*în trecut*; și *siguranța statului* sau *poliție de siguranță*) Poliție politică secretă. • pl. *-e.* și (*înv., pop.*) *siguránție,* (*înv.*) *sicuránță* *s.f.* /***sigur*** *+ -anță*; cf. it. *sicurezza.*

siguránție *s.f.* v. siguranță.

sigurarísi *vb. IV. tr.* (*înv.*) A asigura; a garanta. • prez. ind. *-esc.* /***sigur*** *+ -arisi.*

sigurát, -ă *adj., adv.* **1** *adj.* (*înv.*) Asigurat. **2** *adv.* (*reg.*) Sigur. • pl. *-ți, -te.* /v. ***sigura.***

siguráție *s.f.* (*înv.*) Siguranță. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***sigur*** *+ -ație.*

siguritáte *s.f.* v. siguritate.

sigureálă *s.f.* (*înv.*) Siguranță. • /***sigur*** *+ -eală.*

siguripsí *vb. IV. tr., refl.* (*înv.*) **1** (*fin.*) A (se) asigura. ◇ Expr. (*tr.*) *A siguripsi vama* = a achita (sau a percepe) taxele vamale necesare pentru transportul unui obiect. ◆ (*tr.*) A garanta. **2** A (se) asigura împotriva unei primejdii, a unei neplăceri etc.; a (se) pune la adăpost. **3** A (se) încredința. • prez.ind. *-esc.* /<ngr. ***σιγούρεψα,*** aor. lui *σιγουρεύω.*

siguripsíre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *siguripsi* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***siguripsi.***

siguripsitór, -oáre *adj.* (*fin.; înv.*) Care asigură; asigurator. • pl. *-ori, -oare.* /***siguripsi*** *+ -tor.*

sigurísim, -ă *adj., adv.* (Care este) foarte sigur, absolut sigur. • pl. *-i, -e.* /***sigur*** *+ -isim.*

siguritáte *s.f.* (*înv.*) Siguranță. ◇ Loc.adv. *Cu siguritate* = cu siguranță. • pl. *-ăți.* și *sigurătáte* *s.f.* /***sigur*** *+ -itate.*

sihastricésc, -eáscă *adj.* v. sihăstricesc.

sihástru, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care (din motive religioase) trăiește retrasă de lume, în post și rugăciuni, ducînd o viață plină de privațiuni; pustnic, schimnic, anahoret, ermit. *Sihastrul dispare în întunericul chiliei sale.* ◇ (*adj.*) *Acolo viețuiește un părinte sihastru.* ◇ Compar. *Trăiesc singur ca un sihastru.* ◆ Fig. Persoană care trăiește izolată de societate. *Mă simt ca un sihastru în mijlocul tineretului de astăzi.* **2** *adj.* Analog. (*despre ființe, mai ales despre oameni*) Care trăiește retras, departe de lume; singuratic. *El ședea sihastru la herghelie* (SADOV.). ◇ Fig. *Nu v-a prins dragostea sihastră De ce-ați lăsat?* (COȘB.). **3** *adj.* (*reg.*; *despre oameni*) Care este ursuz. • pl. *-aștri, -astre.* și *sehástru, -ă* *s.m., s.f., suhástru, -ă* *adj.* /<ngr. ***ησυχαστής.***

sihástrésc, -eáscă *adj.* Care aparține sihastrului sau sihăstriei, care se referă la sihastru sau la sihăstrie; ascetic, (*înv.*) sihăstricesc. *Duce o viață sihästrească.* • pl. *-ești.* /***sihástru*** *+ -esc.*

sihástrește *adv.* Ca sihaștrii, în felul sihaștrilor; ascetic. *Trăiește sihästrește.* • /***sihástru*** *+ -ește.*

sihástrí *vb. IV.* **1** *intr.* A duce viață de sihastru. ◆ Fig. A trăi izolat, retras, ca un sihastru. *Locurile pe unde au sihăstrit el nu se aseamănă cu acelea pe unde au sihăstrit marii cuvioși* (STĂN.). ◇ Ext. *A sihăstrit cu tomurile lui Kant* (PER.). **2** *refl.* A se face, a deveni sihastru. **3** *refl.* Analog. A se izola de societate. *Noi ne-am sihăstrit aicea ca să păstorim oile* (SADOV.). • prez.ind. *-esc.* /***sihástru*** *+ -i.*

sihástricésc, -eáscă *adj.* (*înv.*) Sihăstresc. • pl. *-ești.* și *sihastricésc, -eáscă* *adj.* /***sihástru*** *+ -icesc.*

sihástríe *s.f.* **1** Faptul de a trăi ca sihastru; stare, viață de sihastru; pustnicie; ascetism, schimnicie. *Pentru sihăstrie îți trebuie voință de fier și credință enormă.* ◇ Expr. *A se duce în* (sau, *înv., a se deda pre*) *sihăstrie* = a se sihăstri. **2** Loc unde trăiește un sihastru; schit. *Pornim spre sihăstrie, cu sentimentul că vom fi alți oameni cînd vom reveni.* ◇ Fig. *Trăia izolat într-o chiliuță din oraș... În această sihăstrie primea adesea vizitele* (EMIN.). ◆ (*reg.*) Mănăstire. ◆ (*înv.*) Ospiciu. **3** Singurătate, pustietate. *S-a obișnuit cu sihăstria, de cînd soția lui a murit.* ◇ Fig. *Sînt papagal singuratec în sihăstrie eternă* (ARGH.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv., reg.*) *săhăstríe, sehăstríe* *s.f.* /***sihástru*** *+ -ie*; cf. slav. **исихастрия,** m.gr. *ἡσυχάστρια,* ngr. *ἡσυχαστήριον.*

sihástríre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *sihästri* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***sihästri.***

sihástrít, -ă *adj.* Care este izolat de lume; pustnicit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***sihästri.***

sihlă *s.f.* **1** Pădure deasă (de copaci tineri); hățiș. *Sihla neagră se-nfioară* (TOPÎR.). ◇ Compus: (*zool.*; *reg.*) *cocoș-de-sihlă* = cocoș-sălbatic (*Tetrao urogallus*). ◇ Fig. *Începi să știi ce sihla în limba ei îți spune* (LAB.). ◆ (*reg.*) Loc defrișat (pe care au crescut tufișuri). ◆ (*în mit. pop.*) Zînă a pădurii. **2** Numele mai multor specii de conifere: brad (*Abies*); molid (*Picea abies*); pin (*Pinus silvestris*). ◆ (*reg.*; *în forma „silhă”*) Trunchi de copac (cu diametru egal la ambele capete). • pl. *-e.* /cf. lat. *silva, -ae,* sl. veche **съхлъ** „rămuriște”.

sihlíș *s.n.* (*reg.*) Loc acoperit de o sihlă. • pl. *-uri.* /***sihlă*** *+ -iș.*

sihlós, -oásă *adj.* (*reg.*; *despre unele porțiuni de pămînt*) Care este acoperit de sihlă. • pl. *-oși, -oase.* /***sihlă*** *+ -os.*

siimén *s.n.* v. seimen.

sikh [sik] *s.m., adj.* (*relig.*) (Adept) al sikhismului. • /<fr. ***sikh*** <cuv. sanscr. *sisya* „discipol”.

sikhism [si'kism] *s.n.* (*relig.*) Religie monoteistă în India, sectă hinduistă, influențată de islamism, cu caracter antifeudal, fondată de Nanac Der în sec. 15. • /<fr. ***sikhisme.***

sil *s.n.* (*mineral.*) Zăcămînt de roci magmatice intruzive, care se prezintă sub forma unor spații lamelare umplute cu topituri magmatice. • scris și *sill.* /<fr., engl. ***sill.***

silab- Elem. de compunere „silabă”. • /<fr. ***syllab-***; cf. lat. *syllaba, -ae,* gr. *συλλαβή* „asamblare”.

silabá *vb. I. tr.* (*fon.*) A silabisi (1). • prez.ind. *-ez.* și (*înv.*) *silavá* *vb. I.* /***silabă*** *+ -a.*

silabár *s.n.* (*lingv.*) **1** Sistem de scriere în care fiecare simbol reprezintă nu un fonem, ci o silabă; totalitatea semnelor care reprezintă silabele unei limbi. ◆ Carte în care sînt înregistrate, într-o anumită ordine, aceste simboluri. **2** (*înv.*) Abecedar. • pl. *-e,* (*înv.*) *-uri.* /<fr. ***syllabaire.***

silabáre *s.f.* Acțiunea de *a silaba* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***silaba.***

silabáție *s.f.* (*gram.*) Descompunere a cuvintelor în silabe. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***syllabation.***

silábă *s.f.* (*fon.*) Parte a unui cuvînt, alcătuită dintr-unul sau din mai multe foneme, al cărui centru sonor este, de obicei, o vocală şi care se pronunţă într-o singură emisiune a vocii. ◇ *Silabă închisă* = silabă care se termină în consoană. *Silabă deschisă* = silabă care se termină într-o vocală. *Silabă lungă* v. lung. *Silabă scurtă* v. scurt. • pl. *-e.* şi (*înv.*) *silávă* *s.f.* /<fr. ***syllabe***, lat. ***syllaba***, ***-ae***; cf. gr. *συλλαβή*.

silabí *vb. I. tr.* (*fon.*; *înv.*) A silabisi (1). • prez.ind. *-esc.* /***silabă*** + *-i.*

silábic, -ă *adj.* (*fon.*) Care aparţine silabei, care se referă la silabă; care este alcătuit din silabe, care poate forma o silabă. ◇ *Scriere silabică* (sau *cu caracter silabic*) = scriere în care fiecare silabă este notată printr-un semn. *Principiu silabic* = principiu care stă la baza scrierii silabice. *Ritm silabic* = ritm caracterizat de alternanţa dintre silabele accentuate şi cele neaccentuate. *Vers silabic* = vers în care măsura este determinată de numărul silabelor şi nu de valoarea lor. *Versificaţie silabică* = tip de versificaţie bazată pe numărul silabelor, independent de locul accentelor. *Versificaţie silabo-tonică* = versificaţie bazată pe numărul silabelor dintr-un vers şi pe repartizarea accentelor. *Accent silabic* v. accent. *Augment silabic* v. augment. *Disimilare silabică* v. disimilare. *Limită silabică* v. limită. ◆ (*despre vocale*) Care poate forma (împreună cu una sau mai multe consoane) o silabă; plenison. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***syllabique***, lat. ***syllabicus***, ***-a***, ***-um***.

silabíre *s.f.* (*fon.*; *înv.*) Silabisire. • pl. *-i.* /v. ***silabi***.

silabisá *vb. I.* v. silabisi.

silabisáre *s.f.* v. silabisire.

silabiseáiă *s.f.* (*fam.*) Silabare. • pl. *-eli.* /***silabisi*** + *-eală*.

silabisí *vb. IV. tr.* **1** (*fon.*; *compl. indică cuvinte*) A pronunţa sau a citi despărţind în silabe; a silaba, (*înv.*) a silabi. *Silabiseşte cuvîntul „enciclopedie”.* ◇ Loc.adv. *Pe silabisite* = silabisind. ◆ Ext. A pronunţa, a citi rar. *Esop pe care-l silabisim pe băncile şcoalei* (C. NEGR.). **2** (*compl. indică texte, documente, inscripţii etc.*) Fig. A descifra cu greutate. *Mama silabisea greu o carte* (PRED.). ◇ Fig. *Voi nu ştiţi măcar silabisa Zborurile acestea, zmulse din inima mea* (MINUL.). • prez.ind. *-esc.* şi (*înv.*) *silabisá vb. I.* /<ngr. *συλλάβισα*, aor. lui *συλλαβίζω*.

silabisíre *s.f.* Acţiunea de *a silabisi* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* şi *silabisáre s.f.* /v. ***silabisi***.

silabisít[1] *s.n.* Faptul de *a silabisi*. • /v. ***silabisi***.

silabisít[2]**, -ă** *adj.* (*despre cuvinte*) Care este despărţit în silabe. ◇ Fig. *Fluturi albi şi albaştri se desfac în zbor silabisit* (TEOD.). • pl. *-ţi, -te.* /v. ***silabisi***.

silabísm *s.n.* (*fon.*) Sistem de scriere în care fiecare silabă este reprezentată printr-un semn. • /<fr. ***syllabisme***.

silabogrămă *s.f.* (*fon.*) Semn grafic (în silabarul unei limbi). • pl. *-e.* /<fr. ***syllabogramme***.

silán *s.m.* (*chim.*) Compus al siliciului cu hidrogenul. • pl. *-i, n. -e.* /<fr. ***silane***, engl. ***silane***, germ. ***Silan***.

silavá *vb. I.* v. silabi.

silávă *s.f.* v. silabă.

sílă *s.f.* **1** (Sentiment, stare de) repulsie, dezgust, scîrbă, aversiune faţă de cineva sau de ceva; aversiune. *Mă cuprinde sila cînd îl văd.* ◇ Loc.adv. *În* (sau *cu*, *înv.*, *de*) *silă* = *a*) fără interes, fără plăcere. *Înghit medicamentele în silă*; *b*) din obligaţie. *Merg şi eu la cafenea, în silă, ce-i drept.* ◇ Expr. *A-i fi* (sau *a face*, *a i se face*, *a produce*) (cuiva) *silă* sau *a avea silă* = a (se) scîrbi. *Mi-e silă de cei care mint. A-i fi silă* (cuiva) *de zile* (sau *şi de cămaşa de pe el*) = a fi indispus, plictisit, fără chef. ◇ Fig. *Te desfaci cu-o dulce silă, Mai nu vrei şi mai te laşi* (EMIN.). **2** Faptul de a determina pe cineva să facă ceva împotriva voinţei sale; faptă caracterizată prin (brutalitate şi prin) nerespectarea drepturilor sau a voinţei cuiva; abuz, constrîngere, forţă, presiune. *Studiul nu li-i o silă, ci chemare* (EMIN.). ◇ Loc.adj., adv. *Cu* (*de-a*) *sila* sau *în* (ori *de*, *cu*) *silă* = (care este) forţat, fără voie. *În două temniţi large cu de-a sila să-i aduni* (EMIN.). ◇ Loc.adv. (*reg.*) *În silă* = în ciudă. ◇ Expr. (*înv.*, *reg.*) *A face* (cuiva) *silă* = *a*) a sili, a forţa (pe cineva); *b*) a săvîrşi abuzuri, a face greutăţi; *c*) ext. a persecuta; *d*) a silui. *De silă, de milă* sau *de milă, de silă* v. milă. ◆ (*înv.*) Siluire. ◆ (*înv.*, *reg.*) Năpastă. ◆ (*înv.*) Grabă mare, zor. **3** (*înv.*) Putere, forţă. *Spărgînd cu putere sila talazurilor, el se luptă voinicește* (ODOB.). ◇ Loc.adv. (*înv.*, *reg.*) *Cu* (*mare* sau *atîta*) *silă* sau *în* (ori *a*) *silă* = *a*) cu toată puterea; *b*) făcînd un efort, cu greutate. ◆ (*de obicei la pl.*) Minune. *Elenilor sile... făcea Dumnedzeu* (COD. VOR.). ◆ Concr. Armată, oaste. *Pornind la război cu o silă... mare şi... grozavă* (ISP.). ◇ *Sila samodiva* = (*în mit. pop.*) samodiva. ◆ (*reg.*; *cu determ. introduse prin prep. „de”*) Mulţime de... *O silă de timp a trecut de cînd nu ne-am văzut.* • pl. *-e.* /<sl. veche **СЬІЛА** „putere, tărie”; cf. bg. *сила*, srb. *sila*.

silbărgróşăn *s.m.* (*ist.*) Veche monedă germană. • pl. *-i.* /<germ. ***Silbergroschen***.

sílcă[1] *s.f.* (*pesc.*) Sfoară cu care se leagă bucăţelele de plută în frînghia carmacelor. • pl. *-ce, -ci.* /etimol. nec.

sílcă[2] *s.f.* v. vasilcă.

sileáf *s.n.* (*turc. înv.*) **1** Brîu lat în care se purtau înfipte diferite arme. **2** (*în forma „salafiu”*) Cingătoare folosită ca talisman. ◆ Ext. Talisman. • pl. *-uri.* şi (*înv.*, *pop.*) *seleáf s.n.* /<tc. ***silâh*** „armă”, bg. ***силях***.

silén[1] *s.m.* (*în mit. greacă*) Nume generic dat satirilor bătrîni (cu chelie, cu nasul turtit, mereu ameţiţi). ◆ Ext. Persoană în vîrstă care, sub o înfăţişare grotescă, ascunde o înţelepciune ironică. • /de la nm. pr. ***Silen***, mentorul lui Dionisos, simbol al beţivilor; cf. lat. *Silēnus*, *-i*, fr. *Silène*.

silen[1]

silén[2]**, -ă** *s.f., s.m.* **1** (*bot.*) *s.f.* Plantă erbacee din familia cariofilaceelor, cu frunzele lanceolate şi florile dispuse în inflorescenţe (*Silene*). **2** *s.m.* (*zool.*) Specie de macac din S Indiei. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***silène***.

silenciós, -oásă *adj.* v. silenţios.

silénic, -ă *adj.* Care aparţine unui silen[1]; care este ca de silen. • pl. *-ci, -ce.* /***silen***[1] + *-ic*.

silenţiár *s.m.* (*ist.*) **1** (*în antic.*) Sclav care avea obligaţia de a păstra liniştea şi ordinea într-o casă romană. **2** (*în Bizanţ*) Demnitar care avea în sarcina sa audienţele împăratului. • sil. *-ţi-ar.* pl. *-i.* /<it. ***silenziario***, fr. ***silentiaire***, lat. ***silentiarius***, ***-ii*** <*silentium*, *-ii* „linişte”.

silenţiátor *s.n.* (*tehn.*) Amortizor de zgomot la motoarele cu explozie. • sil. *-ţi-a-.* pl. *-oare.* /<it. ***silenziatore***.

silenţíos, -oásă *adj.* **1** (*despre străzi, încăperi etc.*) Unde nu se aude nici un zgomot. *Intrăm într-o sală silenţioasă.* **2** (*despre aparate, vehicule etc.*) Care nu produce zgomot în timpul funcţionării. *Maşina are un sistem de ventilaţie silenţios.* ◇ *Bloc silenţios* = amortizor de oscilaţii, format dintr-o masă de cauciuc solidarizată cu două armături metalice, prin intermediul cărora se montează între ele două organe de maşină. ◇ (*adv.*) *Maşina se deplasează încet, silenţios.* **3** (*despre oameni*) Care vorbeşte puţin; care este tăcut, liniştit. *Este un copil silenţios.* • sil. *-ţi-os.* pl. *-oşi, -oase.* şi (*înv.*) *silenciós, -oásă adj.* /<fr. ***silencieux***, it. ***silenzioso***, lat. ***silentiōsus***, ***-a***, ***-um***.

silenţiozitáte *s.f.* Proprietate a unui aparat tehnic, a unui vehicul etc. de a funcţiona fără să producă zgomot. • sil. *-ţi-o-.* /***silenţios*** + *-itate*, după it. *silenziosità*.

silénţiu *s.n.* (*latin. înv.*) Linişte, tăcere. *Lumea tăcută păstra un silenţiu!* (MAIOR.). ◇ (*azi iron., glum.*) *Bătu cu bagheta în pupitru: „Silenţium, vă rog!”.* • şi *silénţium s.n.* /<lat. ***silentium***, ***-ii***; cf. fr. *silence*.

silénţium *s.n.* v. silenţiu.

siléps *s.n.* v. silepsă.

silépsă *s.f.* **1** (*lingv.*) Construcţie sintactică bazată pe folosirea acordurilor în frază după asociaţii logice, şi nu după normele gramaticale obişnuite. **2** (*stil.*) Figură de stil în care cuvîntul este considerat atît în sensul propriu, cît şi în cel figurat. • pl. *-e.* şi (*înv.*) *siléps s.n.*, *silípsis subst.* /<fr. ***syllepse***; cf. lat. *syllepsis*, gr. *σύλληψις* „(cu)prindere, concepere”.

siléptic, -ă *adj.* (*lingv., stil.*) Care aparţine silepsei, care se referă la silepsă. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***sylleptique***.

sílex *s.n.* **1** (*mineral.*) Rocă silicioasă foarte fin cristalizată sau amorfă, dură, de culoare cenuşie, gălbuie sau brună, compusă din calcedonie şi opal, de culori diferite; cremene. **2** (*mai ales la pl.*) Obiect, instrument făcut din silex, care datează din epoca de piatră. • pl. *-uri.* /<fr. ***silex***, lat. ***silex***, ***-icis*** „piatră”.

silezián, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populaţia de bază a Sileziei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii Sileziei. **2** *adj.* Care aparţine Sileziei sau silezienilor, care se referă la Silezia sau la silezieni; originar din Silezia. • sil. *-zi-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***silésien***.

silf, -ă *s.m., s.f.* (*în mit. germanică şi celtică*) Duh aerian uşor, foarte agil, care, împreună cu silfida, întruchipa elementul aerului. ◆ (*a. plast.*) Reprezentare plastică a acestei divinităţi. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***sylphe***, lat. ***sylphus***.

sílfic, -ă *adj.* Care aparţine silfilor, care se referă la silfi; care seamănă cu silfii, ca de silfi. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***sylphique***.

silfídă *s.f.* **1** (*în mit. germanică şi celtică*; *şi nm. pr.*) Silfă cu un corp zvelt şi cu aripi străvezii, care, împreună cu silful, întruchipa elementul aerului. **2** Fig. Femeie tînără, suplă, graţioasă. **3** (*entom.*; *la pl.*) Familie de insecte coleoptere cu mirosul foarte dezvoltat, ale căror larve se hrănesc cu cadavre sau cu leguminoase, producînd pagube în culturi (*Silphidae*); (*şi la sg.*) insectă care face parte din această familie. • pl. *-e.* /<fr. ***sylphides***.

sílfion *subst.* (*bot.*; *grec. înv.*) Nume dat unei plante exotice cu frunzele mari şi florile galbene, folosită ca medicament sau condiment (*Sylphium*). • sil. *-fi-on.* /<ngr. *σίλφιον*.

silfón *s.n.* (*tehn.*) Tub ondulat flexibil. • pl. *-oane.* /<germ. ***silphon***.

siiihúi[1]**, -úie** *adj.* (*pop.*) (*despre locuri, ierenuri etc.*) Care este acoperit cu sihle. ◆ Ext. (*despre păduri*) Care este des, de nepătruns; neumblat, sălbatic. ◆ Fig. (*despre fiinţe*) Care are mişcări dezordonate; care este zăpăcit, bezmetic, împrăştiat. *Proclet mai eşti, Ionică, şi sălhui, zău aşa!* (REBR.). • pl. *-ui, -uie.* şi (*reg.*) *sălhúi, -úie adj.* /***silhă*** + *-ui*.

silhuí[2] *vb. IV. refl.* (*reg.*) A se juca; a se alinta. • prez.ind. *-iesc.* /de la ***silhui***[1].

silí *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică fiinţe*) A constrînge să urmeze, să execute ceea ce i se cere; a forţa. *O sili împăratul să se cunune cu el* (ISP.). ◇ Fig. *Silirăm luna... În jurul inimilor noastre Să se-nvîrtească* (BLA.). ◆ A convinge, a îndupleca; a determina pe cineva să acţioneze într-un anume fel. *Nu am avut cum să-l refuz, m-a silit.* ◆ (*înv.*) A asupri. ◆ (*înv.*; *compl. indică femei*) A silui. **2** *refl., intr.* A-şi da toată osteneala, a depune toate eforturile, a se strădui (pentru a realiza ceva). *Se sileşte să fie o gazdă bună.* ◇ Expr. *A* (*se*) *sili la drum* = a merge repede. (*refl.*; *reg.*) *A se sili într-o părere* = a se gîndi în mod permanent la ceva. ◇ (*intr.*; *reg.*) A munci. ◆ (*refl.*; *reg.*) A se screme. **3** *intr., refl.* (*pop.*) A da zor, a se grăbi. *Copiliţă cu părinţi, Nu sili să te măriţi* (POP.). ◇ (*tr.*) *Oamenii merg încet pe lîngă boi fără să-i silească* (VLAH.). **4** *intr.* (*reg.*; *în forma „sîli”*) A sărbători ziua de lăsatul secului (prin strigături şi prin diferite ritualuri). **5** *refl.* (*înv.*; *despre băuturi*) A-şi grăbi procesul de alcoolizare. **6** *intr.* (*reg.*; *despre cereale*) A se coace mai mult decît trebuie. ◆ (*tr.*) A face să se coacă mai devreme decît trebuie. • prez.ind. *-esc.* şi (*înv.*) *sîlí vb. IV.* /<sl. veche **СЬНАТ'Н**.

silic- Elem. de compunere „siliciu”. • şi *silici-*, *silico-*. /<fr. ***silic(o)-***, ***silici-***; cf. lat. *sīlex*, *-icis* „cremene, silex”.

silicagél *s.n.* (*chim.*) Material granular cu porozitate mare, obţinut prin deshidratarea, în anumite condiţii, a gelului de bioxid de siliciu, care este folosit ca absorbant şi ca purtător de catalizatori; gel de silice. • pl. *-uri.* /<fr. ***silicagel***.

silicát[1] *s.m.* (*mineral.*) Sare a acidului silicic, care se găseşte în natură în numeroase minerale (feldspaţi, mice, piroxeni etc.) şi care se foloseşte ca materie primă în metalurgie, la fabricarea produselor refractare, a sticlei şi a materialelor de construcţie, reprezentînd una dintre cele mai importante clase de minerale terestre. • pl. *-ţi*, (*înv.*) *n. -e.* /<fr. ***silicate***; cf. lat. *silex* „piatră”.

silicát[2]**, -ă** *adj.* (*înv.*; *despre roci*) Care conţine silicat, ca element principal. • pl. *-ţi, -te.* /de la ***siliciu***.

silicatáre *s.f.* **1** Trecere a unui oxid metalic în stare de silicat prin combinarea cu silice. **2** Procedeu de consolidare şi de impermeabilizare a terenurilor de fundaţii, a pereţilor săpăturilor etc., prin introducerea

în pământ a unei soluții de silicat de sodiu și a unei soluții de electrolit (de obicei de clorură de calciu). • pl. *-ări*. /de la ***silicat***[1], după fr. *silicatation*.

silicatiză *vb. I. tr.* A impregna cu un silicat. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***silicatiser***.

silicatizăre *s.f.* Acțiunea de *a silicatiza* și rezultatul ei; silicatare. • pl. *-ări*. /v. ***silicatiza***.

silicatóză *s.f.* (*med.*) Pneumonioză cauzată de inhalarea pulberilor conținînd silicați. • pl. *-e*. /<fr. ***silicatose***.

silícă *s.f.* (*constr.*) Material refractar format în special din bioxid de siliciu; cărămidă refractară silicioasă. • pl. *-ce*. /de la ***silice***[1].

silíce[1] *s.f.* (*chim.*) Compus binar al siliciului cu oxigenul, care se găsește în natură în stare amorfă sau cristalină, dur, alb sau transparent, insolubil în apă, cu temperatura de topire foarte înaltă, care se folosește la fabricarea sticlei, a betonului etc.; dioxid de siliciu. ◇ *Gel de silice* = silicagel. • /<fr. ***silice***, lat. ***sĭlex, -icis***.

silíce[2] *s.f.* v. siliciu.

silicemíe *s.f.* (*med.*) Concentrație de siliciu în sînge. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***silicémie***.

silici- v. silic-.

siliciát, -ă *adj.* (*înv.*; *despre roci*) Care conține un compus de silice, ca element principal. • sil. *-ci-at*. pl. *-ți, -te*. /de la ***silice***[1].

silícic, -ă *adj.* (*chim.*) *Acid silicic* = acid oxigenat al siliciului. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***silicique***.

silicícol, -ă *adj.* (*agric.*; *despre plante*) Care este adaptat la un sol bogat în bioxid de siliciu sau în roci silicioase (vița-de-vie, hrișca, secara, salcîmul). • pl. *-i, -e*. /<fr. ***silicicole***; cf. lat. *silex* „cremene", *colere* „a locui".

siliciére *s.f.* (*metalurg.*) Tratament termochimic prin care se obține îmbogățirea în siliciu a stratului superficial al unor piese de oțel sau de fontă pentru a le face mai rezistente la coroziune; silicizare. • sil. *-ci-e-*. pl. *-i*. /de la ***siliciu***.

silicifér, -ă *adj.* (*despre minereuri, roci, terenuri etc.*) Care este silicios. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***silicifère***.

silicifiát, -ă *adj.* (*despre materii, materiale etc.*) Care a suferit procesul de silicifiere. • sil. *-fi-at*. pl. *-ți, -te*. /<fr. ***silicifié***.

silicificáre *s.f.* Silicifiere. • pl. *-ări*. /de la ***siliciu***.

silicifiére *s.f.* **1** Proces natural de îmbogățire relativă în siliciu a unei roci, a unui material, a unei plante etc., prin îndepărtarea altor compuși sau prin adiționarea de bioxid de siliciu. ◆ Concr. Porțiune silicifiată a unei roci, a unei plante etc. **2** (*med.*) Depozitare a siliciului în țesuturi. • sil. *-fi-e-*. pl. *-i*. /de la ***siliciu***, după fr. *silicification*.

silicíos, -oásă *adj.* (*despre minereuri, roci, terenuri etc.*) Care conține siliciu, care este format din siliciu; silicifer. • sil. *-ci-os*. pl. *-oși, -oase*. și *silicós, -oásă adj.* /<fr. ***silicieux***.

silíciu *s.n.* (*chim.*) Element chimic, nemetal din aceeași grupă cu carbonul, cristalizat în sistemul cubic și în stare amorfă, cel mai răspîndit element din natură după oxigen, care se găsește numai în combinații sub formă de silice sau de silicați, fiind folosit în metalurgie, la prepararea ferosiliciului și la fabricarea dispozitivelor semiconductoare (*Si*). ◇ *Carbură de siliciu* v. carbură. • și (*înv.*) *silíce s.f., silícium s.n.* /<fr. ***silicium***.

silícium *s.n.* v. siliciu.

siliciúră *s.f.* (*chim.*) Combinație directă dintre siliciu și unele metale, care în general este dură și stabilă la temperaturi înalte. • pl. *-uri*. /<fr. ***siliciure***.

silico- v. silic-.

silicón *s.m., s.n.* **1** *s.m.* Compus macromolecular organic, pe bază de siliciu, liniar sau ciclic, în stare fluidă (uleiuri) ori solidă (rășini sau elastomeri), cu mare stabilitate a proprietăților fizice la variații mari de temperatură, rezistent la apă, la oxigen, azot, la lumină etc., care are multiple utilizări în industrie (ca material izolant, ca lubrifiant), în industria alimentară și farmaceutică, în medicină și cosmetică. **2** *s.n.* (*med.*) Concr. Proteză care conține silicon folosită ca implant în scopuri estetice. ◇ (*fam., adesea peior. sau iron.*) *A-și pune* (sau *a-și trage*) *silicoane* = a-și mări (în urma unei intervenții de chirurgie plastică) volumul sînilor, al buzelor etc. prin introducerea unui implant în care se folosește proteza de silicon. • pl. *m. -i, n. -oane*. /<fr. ***silicone***.

siliconát, -ă *adj.* (*fam.*) Care și-a implantat silicon într-o anumită parte a corpului. • pl. *-ți, -te*. /de la ***silicon***.

silicós, -oásă *adj.* v. silicios.

silicotermíe *s.f.* (*chim.*) Procedeu de reducere a unor oxizi metalici greu reductibili, bazat pe folosirea ca agent de reducere a pulberii de siliciu. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***silicothermie***.

silicótic, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Persoană) care suferă de silicoză. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***silicotique***.

silicotuberculóză *s.f.* (*med.*) Silicoză agravată de tuberculoză. • pl. *-e*. /<fr. ***silico-tuberculose***.

silicóză *s.f.* (*med.*) Boală pulmonară profesională, care apare în urma inhalării prelungite a pulberilor de bioxid de siliciu. • pl. *-e*. /<fr. ***silicose***; cf. lat. *silex* „silice".

silículă *s.f.* (*bot.*) Tip de fruct uscat dehiscent, caracteristic unor plante crucifere, asemănător cu silicva, dar mai scurt și avînd în interior un perete fals, subțire, membranos, de care se prind semințele. • acc. și (*înv.*) *silícúlă*. pl. *-e*. /<fr. ***silicule***, cf. lat. *silicŭla, -ae*.

siliculifórm, -ă *adj.* (*bot.*) Care este în formă de siliculă. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***siliculiforme***.

siliculós, -oásă *adj.* (*bot.*) Care are numeroase silicule. • pl. *-oși, -oase*. /<fr. ***siliculeux***.

silícvă *s.f.* (*bot.*) Tip de fruct uscat dehiscent în formă de păstaie, caracteristic plantelor din familia cruciferelor, alcătuit din două carpele, cu un perete membranos subțire în interior, de care se prind semințele. • pl. *-e*. /<lat. ***silĭqua, -ae***, fr. ***silique***.

silicvifórm, -ă *adj.* (*bot.*) Care este de forma silicvei. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***siliquiforme***.

silicvós, -oásă *adj.* (*bot.*) Care are multe silicve. • pl. *-oși, -oase*. /<fr. ***siliqueux***.

silíe *s.f.* (*bot.*; *pop.*) Filimică (*Calendula officinalis*). • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /etimol. nec.

silihtár *s.m.* (*ist.*; *în Imperiul Otoman*) **1** Mare demnitar care purta sabia sultanului. ◆ Demnitar turc care avea în grija sa armele unui mare-vizir. ◇ *Silihtar aga* (sau *pașa*) = titlu dat primului mareșal al palatului împărătesc. **2** Spătărel sau armaș (în ierarhia armatei otomane). • pl. *-i*. /<tc. ***silâhdar, silahtâr***.

silimanít *s.n.* (*mineral.*) Silicat natural de aluminiu, cristalizat în sistemul rombic, de culoare cenușie, brună sau verde, dur, sticlos, care se folosește în industria ceramică. • /<fr. ***sillimanite***; cf. nm. pr. Benjamin *Silliman*, naturalist american.

silimét *s.n.* v. selamet.

silimíni *s.f. pl.* v. sulumină.

silíngă *s.f.* v. seringă.

silínță *s.f.* **1** Efort maxim, încordare voluntară îndelungată a forțelor fizice și intelectuale pentru atingerea unui scop, în vederea realizării unei acțiuni etc. *Eram răsplătit... pentru silința de a-mi face cruce cu mîna bolnavă* (VLAS.). ◆ Insistență îndelungată, perseverență pentru a realiza ceva, pentru a atinge un scop etc.; sîrguință, străduință. *Toată silința mea de a-l convinge că greșește a fost zadarnică*. ◇ Loc.vb. *A-și da silință* sau *a-și da* (*toată*) *silința* (ori *toate silințele*), (*înv.*), *a avea* (*mare*) *silință, a face* (*multă*) *silință, a pune silință, a-și pune* (*toată*) *silința* = a se sili, a se strădui. *Îmi dau toată silința, dar nu pot reține aceste versuri*. **2** (*înv.*) Constrîngere. ◇ Expr. (*reg.*) *A face* (*asupra-și*) *silințe* (sau *o silință*) = a se stăpîni, a se reține. *Își strîmbă obrazul, făcînd o silință să pară și el bucuros* (SADOV.). • pl. *-e*, (*pop.*) *-i*. /*sili* + *-ință*.

silípsis *subst.* v. silepsă.

silíre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *sili* și rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. ***sili***.

silíște *s.f.* **1** (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) Nume dat locului pe care fusese sau pe care era așezat un sat; vatra satului. *Unele vechi silișți sau așezăminte de sate și tîrguri părăsite* (ODOB.). ◆ Ext. Sat. *Veneau să ocupe siliștele Daciei* (XEN.). ◇ Expr. (*reg.*) *A fi mîncat* (cineva) *de silișți pustii* = a fi sătul de necazuri. *A lăsa silișteа* (pe cineva) = a sărăci (pe cineva). **2** (*înv., reg.*) Loc de casă. *Însoțitorii lor așezaseră o tabără pe o sălișteа netedă, cam la răscrucea mare a tîrgului* (CA. PETR.). ◆ (*reg.*) Loc îngrădit lîngă o casă țărănească. **3** (*înv., reg.*) Loc necultivat (în apropierea sau în vatra satului). *Cînepa se seamănă la noi în silișteа* (I. ION.). ◆ (*reg.*) Mirișteа. **4** (*înv., reg.*) Pășune. *Oi dalbe am păzit Pe siliștea veche* (POP.). **5** (*reg.*) Loc plantat cu pomi (în vatra satului). *Urcam în pasul calului printre silișți și printre brădet tînăr* (GAL.). • acc. și *silíște*. pl. *-i, -e*. și (*înv., pop.*) *sălíște, sélíște s.f.* /<sl. veche **селище**.

siliștós, -oásă *adj.* (*reg.*; *despre porțiuni de teren*) Care este bogat în substanțe nutritive. • pl. *-oși, -oase*. /***silíște*** + *-os*.

silít[1] *s.n.* (*ind.*) Material termorezistent, pe bază de carbură de siliciu. • și *silítă s.f.* /<engl. ***silite***, germ. ***Silit***, fr. ***silite***.

silít[2] *s.n.* **1** Faptul de *a sili*. **2** (*reg.*; și *silitul morii*) Termen folosit în strigături de copiii care participă la obiceiul de lăsatul secului, în timp ce rotesc torțe aprinse. • și (*reg.*) *sílít s.n.* /v. ***sili***.

silít[3]**, -ă** *adj., s.m., s.f.* **I** *adj.* **1** (*despre obligații, acțiuni ale oamenilor etc.*) Care este făcut fără voie, fără tragere de inimă, cu sila; forțat, constrîns, obligat. *Nu știe cum să evite o logodnă silită*. ◇ (*adv.*) *Strîngînd ochii silit și tare, a înecat visul său în întunerec* (EMIN.). ◇ *Execuție silită* v. execuție. *Vînzare silită* v. vînzare. **2** (*mai ales despre manifestări ale oamenilor*) Care este lipsit de sinceritate, de naturalețe; afectat, artificial, prefăcut. *Mie-mi părea... că această veselie era silită* (EMIN.). ◇ (*adv.*) *Îmi surîse silit*. ◆ (*înv.*; *despre femei*) Care a fost violat. **3** (*despre acțiuni, mișcări etc.*) Care este zorit, grăbit, în viteză. *După o călătorie silită, ajunse la locul cu pricina* (ISP.). **4** (*înv.*; *cu val. de super.*) Extraordinar; total. *Înalte Omere, slăvite Milton, lipsiți amîndoi de lumină, voi ați cîntat într-un întunerec silit* (MARC.). **II** *s.m., s.f.* (*înv.*) Persoană care se află sub dominația cuiva. *Vindecînd toți silișii de diavolul* (COR.). • pl. *-ți, -te*. și (*reg.*) *sîlít, -ă adj.* /v. ***sili***.

silítă *s.f.* v. silit[1].

silitór, -oáre *adj., s.m., s.f. pl.* **I** *adj.* **1** (*despre oameni*) Care își dă toată osteneala, care depune toate eforturile; sîrguincios, harnic. *Este un elev silitor*. ◆ (*despre manifestări, acțiuni etc. ale oamenilor*) Care necesită eforturi deosebite; care dovedește insistență, perseverență. *Eforturi silitoare*. ◆ (*reg.*) Care este grăbit. *George, totdeauna silitor să-și arate istețimea, se vîri printre bătrîni* (REBR.). **2** (*gram.*; *înv.*; *despre forme verbale*) Incoativ. **II** *s.m.* (*înv.*) **1** Persoană care a înfăptuit un viol. **2** *s.m., adj.* (Persoană) care îndeamnă la acțiuni (rele). • pl. *-ori, -oare*. /***sili*** + *-tor*.

silítră *s.f.* **1** (*chim.*) Azotat de potasiu; salpetru ◇ *Acrime de silitră* = sare-de-salpetru. **2** (*înv., reg.*) Praf de pușcă. *Aruncă jos pușca, a cărei guri tot fumegă mirosul necăcios de silitră* (CAR.). **3** (*reg.*) Alică. **4** (*reg.*) Glonț. **5** (*înv.*; *în forma „salitru"*) Sulfat de magneziu. • și (*înv., reg.*) *salítru subst.* /<rus. ***селитра***, pol. ***salitra***, srb. ***šalitra***, fr. ***salitre***.

silitriciós, -oásă *adj.* (*înv.*) Silitros. • pl. *-oși, -oase*. /***silítră*** + *-icios*.

silitrós, -oásă *adj.* (*chim.*) Care conține silitră, care este de natura silitrei; (*înv.*) silitrios. • pl. *-oși, -oase*. /***silítră*** + *-os*.

silitúră *s.f.* (*înv.*) Constrîngere. • pl. *-i*. /***sili*** + *-tură*.

siliúță *s.f.* (*reg.*) Văl care se pune pe fața mortului. • pl. *-e*. /***sălie*** + *-uță*.

sill *s.n.* v. sil.

silmanăl *s.n.* (*tehn.*) Aliaj feromagnetic pe bază de argint, mangan și aluminiu, care are proprietatea de menținere a magnetismului permanent, indiferent de acțiunea cîmpurilor magnetice ale altor magneți. • /<germ. ***Silmanal***.

sílnic, -ă *adj., s.m., s.f.* **I** *adj.* **1** Care se face împotriva propriei voințe, prin constrîngere, de nevoie; care este impus, forțat. *Nici vorbă nu poate fi de îndeletnicire silnică* (CĂL.). ◆ Care se caracterizează sau se face prin violență; abuziv, brutal. *Boierii, spăimîntați de apucăturile din ce în ce mai silnice ale domnului, roagă pe regele polon să intervină* (XEN.). ◇ (*jur.*) *Muncă silnică* sau, (*înv.*) *silnică muncă* = pedeapsă privativă de libertate, cu obligația de a munci, prevăzută, mai ales în trecut, pentru infracțiuni grave. (*înv.*) *Moarte silnică* = moarte violentă. ◆ (*adv.*) În mod forțat. *Unii vor să apuce silnic ori prin viclenie ceva din bunul obștesc* (SADOV.). ◆ Care este ilegal. ◆ (*înv.*) Care este grăbit. *În fuga asta silnică am trecut prin mai multe uliți* (C. NEGR.). **2** Care este greu de suportat; apăsător, penibil. *De ce în loc de durere numai un gol și voința silnică să lăcrimez?* (CE. PETR.). **3** Care este nenatural, artificial; forțat. *Domnul avu un rîs silnic* (SADOV.). ◆ Care este stingher. *În cercul învățaților stau silnic, tăcut, căci n-am învățătură* (BLA.). **4** Care

este greu de realizat; dificil, anevoios. *Ce silnică, ce amară-i Orice mișcare* (BLA.). ◇ (*adv.*) *Și omul și animalul întîrzie silnic și dureros în viață* (DEMETR.). ◇ (*reg.*) *Loc silnic* = teren tare, greu de lucrat. ◆ Silit. **5** (*pop.*; *cu determ. „la vorbă", „de vorbă"*) Care este taciturn. **6** (*înv.*) Puternic. *Era și acela împărat tare silnic* (ALEXAN.). **7** (*înv.*; *despre oameni*) Care abuzează de puterea sa. *Nu cunoașteți legile vieții, Sau le călcărați, silnici, în picioare* (VOIC.). **II** *s.m., s.f.* (*bot.*) Numele a două plante erbacee perene, melifere, din familia labiatelor, cu tulpina tîrîtoare, cu florile albastre sau violete, ale căror flori și frunze se folosesc în medicina populară (*Glechoma hederaceum* și *hirsutum*); fiecare dintre aceste două plante. • pl. *-ci*, *-ce*. și (*înv., pop.*) *sîlnic*, *-ă* *adj.* /<sl. veche **СЛЬНЪ, СЛЬНИКЪ.**

silnicéște *adv.* (*înv., pop.*) În mod forțat. *Nimeni nu-ți poate lua silnicește bunurile.* • /**silnic** + *-ește.*

silnicí *vb. IV.* (*înv.*) **1** *tr.* (*compl. indică oameni*) A constrînge, a forța, a sili să facă ceva; a aplica forța, violența. ◆ Ext. A asupri. ◆ Fig. A stîlci, a poci. **2** *tr.* (*compl. indică încăperi, uși etc.*) A forța. **3** *refl.* (*pop.*) A se îngrețoșa (de mîncare, de oameni etc.). • prez.ind. *-esc*. și (*înv.*) *sîlnicí vb. IV.* /**silnic** + *-i.*

silnicíe *s.f.* **1** Constrîngere, oprimare, violență; abuz. *Dragostea-i frumoasă tocmai pentru că nu cunoaște nici o silnicie* (CA. PETR.). ◇ Loc.adv. (*înv.*) *În* (*cu* sau *prin*) *silnicie* = cu sila. ◇ Analog. *Un fel de silnicie a versului..., ritmuri chinuite, forțate* (RALEA). **2** (*înv.*) Putere, forță. *Silnicia loviturii l-a ucis.* **3** (*înv.*) Siluire. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /**silnic** + *-ie.*

silnicíre *s.f.* (*înv.*) Silnicie. • pl. *-i*. /v. ***silnici.***

silnicít, -ă *adj.* (*înv.*; *despre oameni*) Care este constrîns, forțat; care este oprimat. • pl. *-ți*, *-te*. /v. ***silnici.***

silogísm *s.n.* (*log.*) Tip de raționament deductiv (descoperit de Aristotel) format din trei judecăți (premisa majoră, premisa minoră și concluzia), legate între ele astfel încît a treia judecată se deduce din prima prin intermediul celei de a doua. • scris și *silogizm*. pl. *-e*, (*înv.*) *-uri*. /<fr. ***syllogisme***, lat. ***syllŏgismus***, *-i*; cf. gr. *συλλογισμός* „calcul; raționament".

silogístic, -ă *adj.* (*log.*) Care aparține silogismului, care se referă la silogism. ◇ *Figură silogistică* v. figură. *Mod silogistic* v. mod. ◆ (*subst. f.*) Parte a logicii formale care se ocupă cu studiul silogismului. • pl. *-ci*, *-ce*. /<fr. ***syllogistique***, lat. ***syllogisticus***, *-a*, *-um.*

silogizá *vb. I.* (*log.*) **1** *intr.* A raționa; a argumenta (prin silogisme); a formula silogisme. **2** *tr.* A formula, a exprima prin silogisme. • prez.ind. *-ez*. /<it. ***sillogizzare.***

silogízm *s.n.* v. silogism.

silón *s.n.* (*ind. text.*) Fibră sintetică textilă obținută prin polimerizare, folosită la fabricarea unor confecții. • pl. *-oane*. /<germ. ***Silon***, den. com.

silós, -oásă *adj.* (*reg.*) Scîrbos. • pl. *-oși*, *-oase*. /***silă*** + *-os.*

siloxicón *s.n.* (*chim.*) Deșeu care se formează în timpul producerii carburii de siliciu. • /<engl. ***siloxicon.***

siloxíd *s.m.* (*ind.*) Varietate de sticlă de cuarț din care se fac vase de laborator. • /***sil[iciu]*** + ***oxid.***

silóz *s.n.* **1** Construcție specială (într-un port, într-o gară etc.), de mari dimensiuni, dotată cu instalații de uscare, de aerisire, de transport etc. și destinată depozitării în cantități mari a unor produse agricole pulverulente, granulare sau a altor materiale. **2** (*agric.*) Amenajare pentru însilozarea porumbului sau a altor plante destinate conservării prin murare. ◆ Loc unde se pune la macerat nutrețul pentru vite. ◆ Ext. Depozit de furaje macerate. ◆ (*adj.*) Care este pus la macerat într-un loc special amenajat. *Porumb siloz.* **3** (*milit.*) Cavitate cilindrică săpată în sol în care sînt instalate și din care se lansează proiectile teleghidate cu propulsie autonomă, rachete etc. • pl. *-uri*. /<it. ***silos***, germ. ***Silo***, fr. ***silo.***

silozár *s.m.* Muncitor specializat în supravegherea utilajelor dintr-un siloz. • pl. *-i*. /***siloz*** + *-ar.*

sîlță *s.f.* (*înv.*) Capcană. • pl. *-e*. /<ucr. ***сильце.***

siluetá *vb. I. tr.* **1** (*a. plast.*; *compl. indică siluete*) A contura, a desena. **2** (*în teatru, cinemat.*; *compl. indică roluri*) A interpreta. • sil. *-lu-e-*. prez.ind. *-ez*. /***siluetă*** + *-a*, după fr. *silhouetter.*

siluétă *s.f.* **1** Imagine reală a unei ființe, a unui lucru etc., de obicei proiectată (ca o umbră) pe un fond mai luminos; contur al cuiva sau a ceva care se proiectează ca o umbră pe un fond luminos. *Văzui pe fereastră siluetele caselor din satul copilăriei mele.* ◆ Ext. Ființă sau lucru astfel reprezentate. *Două siluete merg ținîndu-se de mînă pe faleză.* ◆ (*lit.*) Personaj (episodic) abia schițat într-o operă literară. *Prin paginile „Jurnalului" trec mai multe siluete feminine* (VIANU). **2** Talie zveltă, bine proporționată a unei persoane; corp suplu, bine proporționat al unei persoane. *Taiorul era frumos croit, punîndu-i în evidență silueta.* ◇ Expr. (*fam.*) *A(-și) face silueta* = a deveni zvelt, a slăbi. ◆ Gener. Corp. *Are o siluetă de invidiat.* **3** (*a. plast.*) Desen unicolor (negru), lucrat în creion, în tuș sau decupat din hîrtie, pînză etc., reprezentînd conturul unei ființe, ale unui obiect pe un fond de altă culoare. *Schițează cu creionul silueta unor case.* **4** (*sport*; *la tir*) Desen special din carton sau din placaj (reprezentînd o siluetă de om) pe care sînt fixate țintele de tir. **5** (*în teatru, operă, cinemat.*) Element de decor reprezentînd tufișuri, profiluri de case etc. • sil. *-lu-e-*. pl. *-e*. /<fr. ***silhouette***; cf. nm. pr. Etienne de *Silhouette*, ministru de finanțe francez din sec. 18.

siluetă (3)

siluí *vb. IV. tr.* **1** (*compl. indică oameni, manifestări, acțiuni etc. ale acestora sau instituții, teritorii etc.*) A uza de forță; a constrînge, a obliga, a sili. *Această împărăție nu uită... pe cei ce au siluit-o* (BĂLC.). ◇ Fig. *Pîndise norocul la răspîntie, îl înșfăcase și-l siluise ca să-i poată smulge ceea ce... i s ar fi cuvenit* (M. I. CAR.). **2** Spec. (*despre bărbați*) A necinsti, a viola. **3** Fig. A neglija, a nesocoti; a denatura, a falsifica. *Peste Bizanțul de piatră înflorită și marmoră au suprapus mahgherițe de lemn. Astfel au siluit o minune a lumii* (SADOV.). • prez.ind. *-iesc*. /<slav. **СИЛОВАТИ** „a provoca".

siluíre *s.f.* Acțiunea de *a silui* și rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. ***silui.***

siluít, -ă *adj.* (*înv.*) Care este forțat, silit. • pl. *-ți*, *-te*. /v. ***silui.***

siluitór, -oáre *adj., s.m.* (*înv.*) **1** *adj., s.m.* (Persoană) care siluiește. ◇ Fig. *E un siluitor al legii.* **2** *s.m.* Violator. • sil. *-lu-i-*. pl. *-ori*, *-oare*. /***silui*** + *-tor.*

silumín *s.n.* (*ind. metalurg.*) Aliaj de aluminiu cu siliciu și cu alte adaosuri (cupru, mangan, magneziu etc.), folosit la turnarea unor piese rezistente la coroziune sau la temperaturi înalte. • /<fr. ***silumin.***

siluminít *s.n.* (*ind.*) Material izolant fabricat din aluminiu și siliciu, rezistent la temperaturi înalte. • /***silumin*** + *-it.*

silúr[1] *s.m.* (*bot.*) Numele a două plante erbacee din familia scrofulariaceelor, cu frunzele mici, dințate și cu florile mici, de culoare albăstruie cu linii violete, cu o pată galbenă la mijloc (*Euphrasia stricta*) sau cu florile albe cu linii violete, cu o pată galbenă la mijloc (*Euphrasia rostkoviana*). • pl. *-i*. /<germ. ***Silur.***

silúr[2] *s.m.* (*iht.*) Pește de apă dulce din regiunile calde, de diverse forme, care are șase mustăți în jurul gurii. • pl. *-i*. /<fr. ***silure***, lat. ***silūrus***, *-i.*

silúr[3] *s.n.* (*ind.*) Tip de material sintetic. • /abr. de la ***sil[en]*** + ***[dif]lur***, den. com.

silurián, -á *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* A treia perioadă a erei paleozoice, situată între ordovician și devonian, care a durat circa 40-45 milioane de ani și care se caracterizează prin sedimentări de calcar, de gresie, de șisturi argiloase, prin apariția primelor plante terestre și prin dezvoltarea nevertebratelor marine. **2** *adj.* Care aparține silurianului, specific silurianului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din silurian. • sil. *-ri-an*. pl. *-ieni*, *-iene*. /<fr. ***silurien***; cf. *siluri*, vechiul nume al celților din S-V Angliei.

silúric, -ă *adj.* (*geol.*) Silurian. • pl. *-ci*, *-ce*. /<germ. ***silurisch.***

siluríde *s.n. pl.* (*iht.*) Familie de pești sosoși avînd ca tip silurul[2]. • /<fr. ***siluridés***; cf. lat. *siluridae* <*silurus* „somn".

silv- Elem. de compunere „de pădure", „păduros". • și *silvo-*, *silvi-*. /<fr. ***sylv(o)-***, ***sylvi-***; cf. lat. *silva*, *-ae* „pădure".

silván *s.m.* (*în mit. romană*) Fiecare dintre divinitățile romane considerate drept protectoare ale pădurii, închipuite ca avînd o față bestială, corpul păros, picioare și coarne de țap. *Parcul presărat cu statui de nimfe, Fauni și silvani* (MINUL.). ◆ (*adj.*) Care se referă la divinitățile de mai sus, în care personajele principale sînt divinitățile de mai sus. *Fabule silvane* (BLA.). • pl. *-i*. /<lat. ***silvanus***, fr. ***sylvain***; cf. lat. *silva*, *-ae* „pădure".

silvanál, -ă *adj.* (*înv.*) Silvic. • pl. *-i*, *-e*. /cf. ***silvă***[1], *silvană.*

silvănă *s.f.* (*reg.*) Poiană. • pl. *-e*. /cf. ***silvă***[1].

silvanér *s.m.* (*vit.*) Soi de viță-de-vie originar din Germania, cu ciorchini de mărime mijlocie, cu boabe albe, dese și cu pieliță groasă. • /<germ. ***Silvaner.***

silvanístică *s.f.* (*înv.*) Silvicultură. • /cf. ***silvă***[1], *silvană.*

silvanít *s.n.* (*mineral.*) Minereu natural de aur și argint cristalizat în sistemul monoclinic, moale, de culoare argintie-cenușie, cu luciu metalic. • /<germ. ***Sylvanit***, fr. ***sylvanite.***

silvátic, -á *adj.* (*despre plante*) Care crește în păduri. • pl. *-ci*, *-ce*. /<lat. ***silvaticus***, *-a*, *-um.*

sílvă[1] *s.f.* Pădure. • pl. *-e*. /<lat. ***silva***, ***-ae*** „pădure".

sílvă[2] *s.f.* Unitate de măsură convențională, egală cu 1 m^3, care stă la baza unui tarif unic de cubaj, folosită în silvicultură. • pl. *-e*. /<lat. ***silva***, ***-ae*** „pădure".

silvéstru, -á *adj.* **1** Păduros; sălbatic. *Natura le-a menit locurile silvestre* (HASD.). **2** Care este specific (locuitorilor) regiunilor păduroase. *Terenuri silvestre.* • pl. *-eștri*, *-estre*. /<lat. ***silvester***, ***-tris.***

silvi- v. silv-.

sílvic, -ă *adj.* (*silv.*) Care aparține pădurii sau silviculturii, care se referă la pădure sau la silvicultură; forestier. ◇ *Brigadă silvică* v. brigadă. *Canton silvic* v. canton. *Ciocan silvic* v. ciocan. *Economie silvică* v. economie. *Ocol silvic* v. ocol. ◆ (*subst. m.*) Persoană care lucrează în domeniul silviculturii. • pl. *-ci*, *-ce*. /***silvă*** + *-ic.*

silvícol, -ă *adj.* (*silv.*) **1** Care aparține silviculturii, care se referă la silvicultură. **2** (*despre specii de plante*) Care crește, de obicei, în pădure. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***sylvicole.***

silvicultór, -oáre *s.m., s.f.* (*silv.*) Specialist în silvicultură; inginer silvic. • pl. *-ori*, *-oare*. /<fr. ***sylviculteur.***

silvicultúră *s.f.* Știință care se ocupă cu studiul culturii, amenajării și exploatării pădurilor. ◆ Ramură a economiei care se ocupă cu cultivarea, amenajarea, exploatarea și protecția pădurilor. • /<fr. ***sylviculture***; cf. lat. *silva*, *-ae* „pădure", *cultura* „cultura".

sílvie[1] *s.f.* (*ornit.*) Nume dat mai multor păsări cu penajul divers colorat, cu ciocul scurt și turtit, cu peri la colțuri, cu picioarele puternice, cu aripile ascuțite și cu coada retezată (*Sylvia*). ◇ Compuse: *silvie-de-țărm* (sau *-de-țărmuri*, *-mătăsoasă*, *-greluțel*) = pasăre cu gîtul alb pătat cu gri, care scoate un sunet caracteristic și trăiește în apropierea apelor curgătoare (*Locustella fluviatilis*); *silvie-de-mlaștină* (sau *-mătăsoasă*) = pasăre cu penajul brun-roșiatic pe partea dorsală și alb pe partea ventrală (*Cettia cetti*). • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<lat. șt. ***Sylvia.***

sílvie[2] *s.f.* v. salvie.

silvín *s.n.* v. silvină.

silvínă *s.f.* (*mineral.*) Clorură naturală de potasiu, cristalizată în sistemul cubic, asemănătoare cu sarea gemă, dar cu un gust sărat-amar, astringent, care se folosește la producerea îngrășămintelor potasice, la extragerea potasiului etc. • și *silvín* *s.n.* /<fr. ***sylvine.***

silvinít *s.n.* (*mineral.*) Amestec natural de silvină și sare gemă, care se găsește în unele zăcăminte de săruri de potasiu și care se folosește ca îngrășămînt mineral. • /<fr. ***sylvinite.***

silvo- v. silv-.

silvoameliorație *s.f.* (*silv.*) Ansamblu de procedee și de lucrări pentru îmbunătățirea regimului hidrologic, pentru prevenirea și combaterea degradării solurilor pe terenurile patrimoniului forestier. • sil. *-li-o-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***silvo-*** + ***amelioрație***, după fr. *sylvo-ameliorations.*

silvobiológic, -ă *adj.* (*silv.*) Care aparține silvobiologiei, care se referă la silvobiologie. • sil. *-bi-o-*. pl. *-ci*, *-ce*. /<fr. ***sylvo-biologique.***

silvobiológie *s.f.* (*silv.*) Ramură a silviculturii care se ocupă cu studiul proceselor și al legităților silvice. • sil. *-bi-o-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***sylvo-biologie.***

silvoíz *s.n.* (*reg.*) Magiun; dulceață (de prune). • pl. *-uri*. /<magh. ***szilvoiz.***

silvológic, -ă *adj.* (*silv.*) Care aparține silvologiei, care se referă la silvologie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***sylvologique***.

silvologíe *s.f.* (*silv.*) Domeniu de cercetare care se ocupă cu studiul pădurii ca fenomen natural. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***sylvologie***.

silvomecanizáre *s.f.* (*silv., tehn.*) Tehnică a exploatării pădurilor cu mijloace mecanice. • pl. *-ări.* /***silvo-*** + ***mecanizare***.

silvós, -oásă *adj.* (*înv.; despre terenuri, regiuni etc.*) Care este păduros. • pl. *-oși, -oase.* /***silvă***[1] + *-os*.

silvostépă *s.f.* (*geogr.*) Zonă de tranziție între pădure și stepă, în care predomină vegetația ierboasă și arborii scunzi și rari; antestepă. • scris și *silvo-stepă*. pl. *-e.* /***silvo-*** + ***stepă***, după fr. *sylvosteppe*.

silvotéhnică *s.f.* (*silv.*) Parte a silviculturii care se ocupă cu tehnica creării și a creșterii arboreturilor în vederea realizării obiectivelor economiei forestiere. • /***silvo-*** + ***tehnică***; cf. lat. *silva, -ae* „pădure", gr. *τέχνη* „meșteșug".

silvoterapíe *s.f.* (*med.*) Tratament terapeutic care se bazează pe acțiunea benefică a spațiilor silvice asupra organismului uman. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***sylvothérapie***.

silvotúndră *s.f.* (*geogr.*) Regiune din sudul tundrei în care apare o alternare a unor zone de pădure (de conifere) și de tundră. • pl. *-e.* /***silvo-*** + ***tundră***.

síly *s.m.* (*în trecut*) Unitate monetară în Guineea (astăzi *franc*). • /<fr. ***sily***.

sim[1] *s.m.* (*iht.; reg.*) Pește din familia acipenseridelor, asemănător cu șipul. • pl. *-i.* și *sin s.n.* /etimol. nec.

sim[2]**-** v. sin[2]-.

síma *s.f.* (*geogr.*) Înveliș intern al pământului, aflat între nife și sial, alcătuit în special din compuși ai siliciului și ai magneziului și care, potrivit specialiștilor, s-ar întinde de la o adîncime de 100 pînă la 1200 km. • /<fr. ***sima*** <*si[licium], ma[gnésium]*.

simandicós, -oásă *adj.* **1** (*fam.; adesea peior.; despre oameni*) Care este distins, respectabil; ilustru, important. *Seara asta îmi vin niște musafiri simandicoși.* ◇ (*subst.*) *Fetele o făceau pe simandicoasele.* ◇ *Fețe simandicoase* v. față. ◆ (*despre atitudini ale oamenilor*, ext., *despre lucruri*) Care corespunde unor gusturi alese, care satisface pretenții rafinate, deosebite. *Gătit într-o haină neagră și simandicoasă, potrivnicul își juca apele celor trei nasturi de diamant* (REBR.). **2** (*înv.; despre sume, cantități* etc.) Care este considerabil, mare, important. *Ești dator cu o sumă simandicoasă* (ALECS.). • pl. *-oși, -oase.* /<ngr. ***σημαντικός***.

simándră *s.f.* (*bis.; înv.*) Un fel de toacă de metal sau de lemn atîrnată la intrarea într-o biserică, într-o mănăstire, în clopotniță etc., în care se lovește cu un ciocan pentru a anunța începerea slujbei. *Simandrele sunară ceasul rugăciunii de sară* (SADOV.). • pl. *-e.* /<ngr. ***σήμαντρο(ν)***, fr. ***simandre***.

simarubácee *s.f. pl.* (*bot.*) Familie de plante dialipetale avînd ca tip simaruba. • /<fr. ***simarubacées***.

simarúbă *s.f.* (*bot.*) Arbore originar din America tropicală, înalt de aproape 20 m, cu frunze alterne foarte mari, a cărui scoarță, de culoare cenușie, este folosită ca aperitiv sau în medicină (*Simaruba amara*). • pl. *-e.* /<fr. ***simaruba*** <cuv. din Guineea.

símbătă *s.f.* v. sîmbătă.

simbiónt *s.m.* (*biol.*) Organism care trăiește în simbioză cu altul; simbiot. • sil. *-bi-ont.* pl. *-ți.* /<germ. ***Symbiont***.

simbiót *s.m.* (*biol.*) Simbiont. • sil. *-bi-ot.* pl. *-ți.* /<fr. ***symbiote***.

simbiótic, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* (*biol.*) Care se referă la simbioză sau la simbionți; care trăiește în simbioză; simbiotrof. **2** *s.f.* (*sociol.*) Arta de a asocia oamenii pentru a constitui, a cultiva și a conserva între ei viața de societate. • sil. *-bi-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***symbiotique***; cf. *συμβιόω* „a vieții împreună".

simbiotróf, -ă *adj.* (*biol.*) Simbiotic. • sil. *-bi-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***symbiotrophe***; cf. gr. *συμβιόω* „a vieții împreună", *τροφή* „hrană".

simbiotrofísm *s.n.* (*biol.*) Nutriție vegetală prin simbioză. • sil. *-bi-o-.* /<fr. ***symbiotrophisme***.

simbióză *s.f.* **1** (*biol.*) Formă de conviețuire a două specii diferite de organisme, în care ambele organisme contribuie la satisfacerea nevoilor de hrană; mutualism. **2** Fig. Unire strînsă, intimă. *Caracterizantă mai este pentru existențialismul francez simbioza literaturii cu filosofia* (PER.). ◆ Prietenie, înțelegere, concordie. *Între cei trei tineri e o adevărată simbioză.* • sil. *-bi-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***symbiose***; cf. gr. *συμβίωσις* „conviețuire" <*συμβιόω* „a vieții împreună".

simblefarón *s.n.* (*med.*) Aderență a conjunctivei palpebrale de conjunctiva globului ocular sau de cornee. • /<fr. ***symblepharon***.

simból *s.n.* **1** Semn, obiect, imagine etc. care, prin forma sau natura sa, reprezintă sau evocă în mod indirect (în mod convențional sau în baza unei analogii) altceva decît ceea ce este în realitate. *Roșul este simbolul pasiunii.* **2** (*în artă și lit.*) Procedeu artistic expresiv prin care se sugerează o idee sau o stare sufletească și care înlocuiește o serie de reprezentări. ◆ Imagine artistică, de obicei un obiect (concret) prin care se poate observa că un concept (abstract), spre deosebire de substituirea metaforică a sensurilor, cumulează sensul propriu cu cel ascuns. Ex. *Iară noi? noi epigonii? ...Simțiri reci, harfe zdrobite. În versul lui Eminescu se folosește pentru epigoni simbolul „harfe zdrobite".* **3** Spec. Semn convențional sau grup de semne convenționale, folosit în știință și în tehnică, pentru notarea anumitor noțiuni, operații, mărimi, obiecte, fenomene, formule etc. ◇ (*mat.*) *Simbol matematic* = semn care reprezintă noțiuni, obiecte sau operații matematice. (*chim.*) *Simbol chimic* = mod convențional de notare a atomilor elementelor chimice, folosit în scrierea formulelor și a ecuațiilor chimice. **4** (*relig.; art.*) *Simbolul credinței* = rugăciune care reprezintă expunerea succintă a dogmelor fundamentale ale religiei creștine; crezul. *Simbolul apostolic* v. apostolic. ◇ Fig. *Ne-am mărturisit simbolul credinței noastre literare* (C. NEGR.). • acc. și *símbol.* pl. *-uri.* și (*înv.*) *simvól s.n.* /<lat. ***symbŏlum, -i***, fr. ***simbole***, germ. ***Symbole***; cf. gr. *σύμβολον* „semn, marcă".

simbólic, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* Care este (folosit ca) un simbol; care are caracterul unui simbol; care este exprimat printr-un simbol. *Cineastul folosește imagini simbolice.* ◇ (*adv.*) *Turla bisericii spintecă simbolic văzduhul întunecat.* ◆ Care nu are valoare în sine, ci prin ceea ce simbolizează. *Am primit pentru traducere o sumă simbolică.* **2** *s.f.* Exprimare a unor idei sau a unor sentimente prin intermediul simbolurilor; ansamblul simbolurilor proprii unei religii, unei culturi, unei arte etc.; semnificație simbolică. *Simbolica se continuă cu reprezentarea cerului și pământului, a soarelui și a lunei* (BLA.). **3** *s.f.* Știință care se ocupă cu studiul și explicarea simbolurilor; teorie generală asupra simbolurilor (în care noțiunile și raporturile dintre ele sînt înlocuite prin semne convenționale); simbolistică, simbologie. ◇ *Logică simbolică* v. logic. **4** *s.f.* (*teol.*) Ramură a teologiei care se ocupă cu studiul comparativ al simbolurilor de credință ale diferitelor confesiuni. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***symbolique***, germ. ***symbolisch, Symbolik***; cf. lat. *symbolĭcus, -a, -um*, gr. *συμβολικός*.

simbolísm *s.n.* **1** Sistem de simboluri; reprezentare prin simboluri. *Cabaliștii au compromis simbolismul numeric al lui Pitagora* (BLA.). **2** Spec. Totalitate a simbolurilor proprii unei religii, unei confesiuni. ◆ Reprezentare a dogmelor, a preceptelor religioase prin simboluri. **3** (*în artă și lit.*) Curent constituit în Franța la sfîrșitul sec. 19 (anticipat de romantismul tîrziu și de poezia lui Baudelaire), care a apărut ca o reacție împotriva tendințelor pozitiviste, scientismului naturalist și „obiectivismului" parnasienilor, potrivit căruia valoarea fiecărui obiect și fenomen din lumea reală poate fi exprimată, interpretată sau descifrată cu ajutorul simbolurilor, adepții acestui curent cultivînd valențele muzicale ale cuvîntului, posibilitățile sale incantatorii, sugestive, orchestrația savantă a versificației și investigînd motive tematice noi, specifice (orașul tentacular, taverna, spleenul, nevrozele etc.). ◆ Mod de exprimare, de manifestare propriu acestui curent. **4** (*lingv.*) *Simbolism fonetic* = *a*) capacitatea structurii fonetice a unui cuvînt sau a unui grup de sunete de a sugera sau de a accentua noțiunea pe care o desemnează sau o anumită atitudine față de ea, de a stabili o legătură între un sunet sau un grup de sunete și o anumită semnificație; *b*) legătură dintre un sunet sau un grup de sunete și o anumită idee. • /<fr. ***symbolisme***.

simbolíst, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care aparține simbolismului sau simboliștilor, care se referă la simbolism sau la simboliști. *Cultivă estetica simbolistă.* **2** *s.m., s.f.* Adept al simbolismului; poet, artist care aparține simbolismului. *Minulescu a fost un simbolist.* • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***symboliste***.

simbolístică *s.f.* Simbolică, simbologie. • /***simbol*** + *-istică*, după rus. *символистика*.

simbolizá *vb. I tr.* (*compl. indică mai ales noțiuni abstracte*) A avea valoare de simbol, a constitui un simbol; a exprima, a reprezenta printr-un simbol. *Balanța simbolizează justiția.* ◆ (*despre cuvinte*) A avea o semnificație anume, a exprima un anumit înțeles. *L-au botezat: „Popa Siringă", cuvinte care vor simboliza... legătura dintre medicină și preoție* (UL.). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***symboliser***.

simbolizáre *s.f.* Acțiunea de *a simboliza* și rezultatul ei. *Moartea..., după simțul corupt al simbolizării creștine, se înfățișează de moderni sub forma unui schelet hidos* (MAIOR.). • pl. *-ări.* /v. ***simboliza***.

simbolizatór, -oáre *adj.* Care simbolizează; care are valoare de simbol. • pl. *-ori, -oare.* /***simboliza*** + *-tor*.

simbolizáție *s.f.* (*înv.*) Simbolizare. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***symbolisation***.

simbología *s.f.* Domeniu care se ocupă cu studiul și explicarea simbolurilor; simbolică, simbolistică. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***symbology***.

simbráș[1] *s.m.* v. sîmbraș.

simbrăș[2]**, -ă** *s.m., s.f.* v. simbriaș.

símbră *s.f.* v. sîmbră.

simbriáș, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* (*pop.; fam.*) Persoană angajată cu simbrie; salariat, slujbaș. *M-am angajat simbriaș în port.* **2** *s.m.* (*milit.; înv.*) Mercenar. **3** *adj.* (*înv.*) Care se face contra plată. *Activitate simbriașă.* • sil. *-bri-aș.* pl. *-i, -e.* și *simbráș, -ă s.m., s.f.* /***simbrie*** + *-aș*.

simbríe *s.f.* **1** (*pop.; fam.*) Plată în bani (ori în natură) care se dă unei persoane angajate pentru un timp în serviciul unui particular; salariu, leafă. *Stăpînii... nu i-au oprit nici un ban din simbrie* (GAL.). ◇ Expr. *A fi* (sau *a intra, a se tocmi* etc.) *slugă fără simbrie* = a munci (din greu) pentru cineva fără nici un profit. **2** Recompensă, răsplată (materială sau morală). *[Dicționarele] le luasem simbrie de la un anticar pe care l-am ajutat să se mute* (MIHĂ.). **3** Serviciu, slujbă (plătită cu simbrie). *Sînt argat în simbria lui Mihai Pavlovici* (DAVID.). **4** (*milit.*) Soldă pe care o primeau soldații mercenari. ◆ Ext. Serviciu de mercenar plătit. **5** (*înv., reg.*) Arendă, chirie; plată dată pentru o arendă sau ca chirie. *Ducea cîrciuma de vreo doi ani cu simbrie* (CA. PETR.). **6** (*reg.*) Asociație; tovărășie. ◆ Spec. Întovărășire în vederea aratului sau a alcătuirii unei stîne de vară; sîmbră. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv., reg.*) *sîmbríe s.f.* /***sîmbră*** + *-ie*.

simbrioáră *s.f.* (*pop.*) Dim. al lui *simbrie*. • pl. *-e.* și (*reg.*) *sîmbrioáră s.f.* /***simbrie*** + *-oară*.

simburár *s.m.* v. sîmburar.

simburós, -oásă *adj.* v. sîmburos.

simceá *s.f.* v. smicea.

simediánă *s.f.* (*geom.*) Dreaptă care trece printr-un vîrf al unui triunghi și este simetrica medianei față de bisectoarea interioară dusă din același vîrf al triunghiului. • sil. *-di-a-.* pl. *-iene.* /<fr. ***symédiane***.

simédru *s.m.* v. sîmedru.

simén *s.m.* v. seimen.

símering *s.n.* (*tehn.*) Garnitură elastică de etanșare care se montează pe axele autovehiculelor, pe anumite părți ale unor aparate etc. cu ajutorul unui resort spiral în formă de inel. • pl. *-uri.* /<germ. ***Simering***, engl. ***simmering***.

simétric, -ă *adj.* **1** (*despre lucruri, forme, sisteme etc.*) Care prezintă simetrie, care se caracterizează prin simetrie. *Cobora scara cu o cadență simetrică* (FIL.). ◆ (*despre elementele unui ansamblu, despre părțile unui tot etc.*) Care este așezat într-o anumită ordine; cu simetrie. *Se văd deja chiliile simetrice ale măicuțelor.* ◇ (*adv.*) *Perdelele sînt trase simetric.* **2** (*mat.; despre două puncte ale aceleiași figuri geometrice sau a două figuri diferite*, ext., *despre două figuri geometrice sau despre părți ale acestora*) Care are proprietatea de a fi așezat la aceeași distanță de un plan, de o dreaptă sau de un punct; care prezintă simetrie. ◇ *Relație simetrică* = relație între elementele unei mulțimi în care, dacă un anumit element este în relație cu un al doilea element, acesta este în relație cu primul. *Funcție simetrică* = funcție a mai multor variabile care nu se schimbă, orice permutări ar suferi aceste variabile. ◆ (*subst. f.*) Dreaptă așezată în simetrie cu altă dreaptă, cu un punct sau cu un plan. ◆ (*subst. n.*) Punct așezat

în simetrie cu alt punct, cu o dreaptă sau cu un plan. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***symétrique***.

simetricéşte *adv.* (*înv.*) În mod simetric. • /***simetric*** *+ -eşte.*

simetríe *s.f.* **1** Proprietate a unui ansamblu spaţial de a fi alcătuit din elemente reciproc corespondente şi de a prezenta pe această bază o anumită proporţionalitate, concordanţă şi armonie; distribuţie egală, armonioasă între elementele unui ansamblu. *Se perindă nori de plumb Peste larga simetrie De coline cu porumb* (TOPÎR.). ◆ Corespondenţă exactă (ca formă, poziţie etc.) între părţile (opuse ale) unui întreg. *Simţul pentru simetrie e definitoriu în arhitectură.* **2** (*mat.*) Proprietate a două puncte ale aceleiaşi figuri geometrice sau a două figuri diferite (ori, ext., a două figuri geometrice) de a fi aşezate la aceeaşi distanţă de un plan, de o dreaptă sau de un punct. ◇ *Axă de simetrie* v. axă. *Centru de simetrie* v. centru. ◆ Proprietate a două figuri geometrice de a se suprapune exact. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<lat. ***symmetrĭa, -ae***, fr. ***symétrie***; cf. gr. *συμμετρία* <*σύμμετρος* „de aceeaşi măsură, proporţionat" <*σύν* „cu", *μέτρον* „măsură".

simetrizá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică obiecte, părţi ale unui întreg etc.*) A dispune simetric, a aranja cu simetrie. **2** *intr.* (*despre obiecte, părţi ale unui întreg etc.*) A fi dispus simetric. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***symétriser***.

simetrizáre *s.f.* Acţiunea de *a simetriza* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***simetriza***.

simetroscóp *s.n.* (*tehn. med.*) Instrument pentru măsurarea devierilor dentomaxilare transversale de la linia mediană. • pl. *-oape.* /***simetrie*** *+ -scop.*

simét, -eáţă *adj.* v. semeţ.

siméză *s.f.* **1** (*arhit.*) Mulură la partea de sus a unei cornişe. **2** (*a. plast.*) Panou pentru susţinerea tablourilor într-o galerie, într-o expoziţie de pictură. ◆ Spaţiul unei expoziţii, al unei galerii. • pl. *-e.* /<fr. ***cimaise***; cf. ngr. *κυμάτιον* „mic val".

simfér *s.n.* Material feromagnetic compus din pulbere de metal feromagnetic înglobată într-un material izolant. • /<germ. ***Simfer***.

simfísă *s.f.* v. simfiză.

simfizá *vb. I. refl.* (*med.*) A se produce o simfiză. • prez.ind. pers. 3 sg. *-ează.* /***simfiză*** *+ -a*; cf. gr. *σύμφυσις* „unire".

simfizár, -ă *adj.* (*med.*) Care aparţine simfizei, care se referă la simfiză. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***symphysaire***.

simfíză *s.f.* **1** (*anat.*) Tip de articulaţie între două oase caracterizat printr-o mobilitate redusă. ◆ (*chir.*) Legarea a două oase împreună. **2** (*med.*) Alipire, prin aderenţe, a două membrane seroase care, în mod obişnuit, sînt separate. • scris şi *simfisă.* pl. *-e.* /<fr. ***symphyse***; cf. gr. *σύμφυσις* „unire", *φύσις* „structură".

simfiziotomíe *s.f.* (*chir.*) Secţionare a unei simfize. ◇ *Simfiziotomie pubiană* = secţionare a simfizei pubisului în cazul unei naşteri dificile. • sil. *-zi-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***symphyséotomie***.

simfizítă *s.f.* (*med.*) Inflamaţie a simfizei pubiene. • pl. *-e.* /<fr. ***symphysite***.

simfónic, -ă *adj.* **1** (*muz.; despre creaţii muzicale*) Care aparţine simfoniei, care se referă la simfonie; care are însuşiri de simfonie. ◇ (*adv.*) *Nu cunosc în toate literaturile un suflet care să fi cîntat mai simfonic întreaga orchestră a pădurilor* (E. LOV.). ◇ *Muzică simfonică* v. muzică. *Poem simfonic* v. poem. *Tablou simfonic* v. tablou. ◆ (*despre orchestre, despre formaţii muzicale sau despre repertorii, spectacole muzicale etc.*) Care are în program muzică simfonică. *Mergem la concertul simfonic de vineri?* ◆ (*despre orchestre, despre formaţii muzicale sau despre instrumentişti*) Care execută simfonii, concerte etc. *Soliştii orchestrei simfonice au făcut mai multe repetiţii.* ◆ (*subst. n.; mai ales la pl.*) Concert de muzică simfonică; creaţie simfonică. *Ştiu că-ţi place muzica şi că urmăreşti simfonicele* (VOIC.). **2** Fig. (*despre fenomene naturale, despre manifestări, creaţii etc. ale oamenilor*) Care este armonios, melodios (ca o simfonie); maiestuos, grav. *Viforul simfonic îmi cîntă la fereastră* (DEMETR.). ◇ (*adv.*) *Iahtul se leagănă tare..., frînghiile şuieră simfonic* (VLAH.). • pl. *-ci, -ce.* şi *sinfónic, -ă adj.* /<fr. ***symphonique***, it. ***sinfonico***.

simfoníe *s.f.* **1** (*muz.*) Compoziţie muzicală (de proporţii) pentru orchestră, care cuprinde trei sau, în forma clasică, patru părţi. ◇ *Simfonie concertantă* v. concertant. ◆ Ext. Partitura unei astfel de compoziţii. ◆ (*înv.*) Ansamblu de sunete consonante sau de sunete muzicale; compoziţie muzicală instrumentală (cu solişti, cor). **2** Fig. Ansamblu (armonios) de elemente care concură la producerea unui anumit efect. *Aceasta... era... o mare simfonie de flori* (PET.). ◆ Spec. Îmbinare armonioasă de culori. *Privesc cu ochii slăbiţi simfonia de culori şi lumină* (BRĂ.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi *sinfoníe s.f.* /<it. ***sinfonia***, fr. ***symphonie***, lat. ***symphōnia, -ae***; cf. gr. *συμφωνία* <*σύν* „cu", *φωνή* „sunet".

simfoniétă *s.f.* (*muz.*) Simfonie de proporţii reduse. • sil. *-ni-e-.* pl. *-e.* /<it. ***sinfonietta***, fr. ***symphoniette***.

simfonísm *s.n.* (*muz.*) Totalitatea principiilor care stau la baza creaţiei simfonice şi a muzicii instrumentale în general. ◆ Concepţie care promovează ideea transformării genurilor muzicale într-un domeniu de pură expresie sau de simplă virtuozitate. • /***simfonie*** *+ -ism*; cf. fr. *symphonisme*.

simfomíst, -ă *s.m., s.f.* (*muz.*) Compozitor de muzică simfonică. ◇ (*adj.*) *Este un compozitor simfonist de mare valoare.* • pl. *-işti, -iste.* şi *sinfoníst, -ă s.m., s.f.* /<fr. ***symphoniste***.

simián, -ă *s.m., s.f, adj.* (*zool.*) **1** *s.m., s.f.* (*la pl.*) Subordin de mamifere primate, cu encefalul foarte dezvoltat, cu orbita separată de cavitatea temporală, cu o pereche de mamele pectorale, cu faţa expresivă şi cu musculatura mimicii foarte dezvoltată (*Simioidea*); (*şi la sg.*) mamifer care face parte din acest subordin. **2** *adj.* Care aparţine simienilor, care se referă la simieni; simiesc, simic. • sil. *-mi-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***simien***, cf. lat. *sīmius, -ii* „maimuţă".

simiáncă *s.f.* (*reg.*) Horă executată cu paşi săltaţi, spre dreapta şi spre stînga, de cîte două ori, schimbîndu-se apoi într-o sîrbă. ◇ *Simianca cu strigături* = joc de fete şi băieţi executat cu braţele pe umeri, ca la sîrbă. ◆ Melodie după care se execută această horă. • sil. *-mi-an-.* /nm. pr. (localitate în judeţul Mehedinţi) ***Şimian*** *+ -că.*

símic[1]**, -ă** *adj.* (*zool.*) Simian. • pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***simisch***.

símic[2]**, -ă** *adj.* (*geogr.*) Care aparţine simei, care se referă la sima. • pl. *-ci, -ce.* /***sima*** *+ -ic.*

símidă *s.f.* v. smidă[2].

símie *s.f.* (*zool.; înv.*) Maimuţă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<lat. *sīmia, -ae*.

simiésc, -eáscă *adj.* (*zool.*) Simian. • sil. *-mi-esc.* pl. *-eşti.* /<fr. ***simiesque***.

simigerie *s.f.* Local (prevăzut cu un cuptor de brutărie) în care se fac şi se vînd simiţi, covrigi, plăcinte etc. *Mă duc la simigeria din colţ să-mi cumpăr cîţiva covrigi.* • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***simigiu*** *+ -erie.*

simigíu *s.m.* Persoană care face sau care vinde simiţi, covrigi, plăcinte etc. *Îl cunosc pe simigiul care vinde în cartier.* • pl. *-gii.* /<tc. ***simiţçi***.

simil- Elem. de compunere „asemănător, similar, la fel". • şi *simili-.* /<fr. ***simil(i)***-; cf. lat. *simĭlis, -e* „asemănător".

similár, -ă *adj.* (*despre lucruri, fapte, întîmplări etc.*) Care este de acelaşi fel, de aceeaşi natură; asemănător, analog. *Am cumpărat mărfuri similare.* ◇ (*despre acţiuni, manifestări, creaţii etc. ale oamenilor*) *Cei doi au preocupări similare.* ◇ (*adv.*) *Am gîndit similar rezolvarea problemei.* ◇ (*subst.*) *Motoarele germane sînt mai performante decît similarele lor franceze.* ◆ Ext. (*despre oameni*) Care seamănă (foarte bine) cu cineva. *Sînt similari.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***similaire***; cf. lat. *simĭlis, -e* „asemănător".

similaritáte *s.f.* Faptul de a fi similar; similitudine. • pl. *-ăţi.* /<fr. ***similarité***.

símile *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăţi muzicale*) Cu aceeaşi intensitate, nuanţă. • /<it. ***simile***.

simili- v. simil-.

similibrónz *s.n.* (*chim.*) Aliaj de cupru cu zinc, care imită bronzul. • /<fr. ***similibronze***.

similidiamánt *s.n.* Sticlă sintetică folosită la imitarea diamantului. • sil. *-di-a-.* /<fr. ***similidiamant***.

similigravúră *s.f.* (*fotogr.*) Procedeu de fotogravură folosit la obţinerea unui clişeu pentru tipar înalt, împărţit în puncte pe cale fotochimică sau fotomecanică. ◆ Concr. Clişeu obţinut prin acest procedeu. • pl. *-i.* /<fr. ***similigravure***.

similipiátră *s.f.* (*constr.*) Material artificial de construcţie, folosit pentru executarea tencuielilor şi care, în forma finală, capătă aspectul pietrei naturale. • /***simili-*** *+* ***piatră***, după fr. *similipierre*.

similitúdă *s.f.* v. similitudine.

similitúdine *s.f.* **1** Potrivire, asemănare, identitate, analogie (între două sau mai multe fiinţe, lucruri, acţiuni, fenomene etc.). *Între noi doi sînt multe similitudini.* **2** (*fiz., tehn.*) Proprietate a două fenomene sau obiecte de aceeaşi natură de a putea fi puse într-o anumită corespondenţă (parţială sau totală), astfel încît valorile mărimilor caracteristice unuia dintre fenomene să poată fi obţinute, printr-un calcul relativ simplu, din valorile cunoscute ale mărimilor corespondente caracteristice celuilalt fenomen. **3** (*mat.*) Corespondenţă biunivocă între punctele a două figuri sau corpuri, astfel încît raportul lungimilor segmentelor omoloage să fie constant; asemănare. • pl. *-i.* şi (*înv.*) *similitúdă s.f.* /<fr. ***similitude***, lat. ***similitūdo, -inis*** „asemănare".

similór *s.n.* (*chim.*) Aliaj de cupru şi zinc cu adaos de staniu, care are culoare asemănătoare cu cea a aurului, întrebuinţat mai ales la fabricarea imitaţiilor de bijuterii. • pl. *-uri.* /<fr. ***similor***.

siminár *s.n.* v. seminar.

siminárie *s.f.* v. seminar.

siminaríst *s.m.* v. seminarist.

siminichíe *s.f.* (*bot.*) Numele a două specii de arbuşti de talie mică din familia leguminoaselor, cu frunzele compuse, cu foliole oval-alungite şi cu florile galbene, ale căror frunze şi fructe uscate se utilizează ca purgativ şi diuretic (*Cassia acutifolia* şi *angustifolia*); fiecare dintre aceşti doi arbuşti. ◆ Restr. Frunzele (sau fructele) uscate ale acestor arbuşti. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<tc. ***senameki*** „senă din Meca", ngr. ***συναμική***.

siminóc *s.m.* **1** (*bot.*) Numele mai multor plante erbacee perene din familia compozeelor: *a*) plantă cu tulpina păroasă, cu florile mici, galbene, dispuse în capitule, care îşi păstrează culoarea şi aspectul natural şi după ce se usucă (*Helichrysum arenarium*); *b*) (*reg.*; şi *siminic-de-cîmp, siminic-de-deal*) parpian (*Antennaria dioica*); *c*) (*reg.*) firicică (*Filago germanica*); *d*) (*reg.*) flocoşele (*Filago arvensis*); *e*) floare-de-colţ (*Leontopodium alpinum*); *f*) (*reg.*; şi *siminic sălbatic*) floarea-pătului (*Gnaphalium silvaticum*); *g*) (*reg.; în forma „seminoc"*) culbeceasă (*Medicago falcata*). ◆ Restr. Floarea acestor plante. **2** Numele unui dans popular. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-ci.* şi (*reg.*) *siminóg s.m.* /cf. bg. *смин* „siminoc".

siminóg *s.m.* v. siminoc.

simít *s.m.* (*culin.*) Un fel de covrig turtit care este făcut din cocă mai moale decît a covrigilor obişnuiţi, presărat cu seminţe de susan. *Mama îmi dădea un ban de trei ca să-mi iau un simit* (DELAVR.). ◆ Preparat alimentar dulce, făcut din seminţe de susan, zahăr (şi miere). • pl. *-ţi.* /<tc. ***simit***.

simmenthal ['zimənțal] *subst.* (*zootehn.*) Rasă de taurine originară din Elveţia, avînd corpul alb cu pete brune-roşcate, greutatea de 700-1000 kg şi o mare producţie anuală de lapte. ◆ Taurină care aparţine acestei rase. • /<nm. pr. ***Simmenthal***, numele unei regiuni din Elveţia; cf. fr. *Simmental*.

simmétru, -ă *adj.* (*grec. înv.*) Simetric. • pl. *-i, -e.* /<ngr. ***σύμμετρος***.

simoniác, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană, grup de persoane etc.) care se face vinovat de simonie. • sil. *-ni-ac.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***simoniaque***, lat. ***simoniacus***.

simoníe *s.f.* (*bis.*) Trafic cu lucrurile şi activităţile considerate de biserică sfinte sau sfinţitoare, pedepsit cu caterisirea, cu excomunicarea. ◆ Păcatul care constă în acest fel de trafic. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***simonie***, lat. ***simonia***; cf. nm. pr. *Simon* Magul, personaj din *Noul Testament*, considerat primul eretic.

simpat- Elem. de compunere „sistemul nervos simpatic". • şi *simpato-, simpatico-.* /<fr. ***sympath(o)***-, ***sympathico***-; cf. gr. *συμπαθητικός* „compătimitor".

simpatalgíe *s.f.* (*med.*) Durere în regiunea nervilor simpatici. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***sympathalgie***.

simpatectomíe *s.f* (*chir.*) Ablaţiune a ganglionilor sau a fibrelor nervoase ale sistemului simpatic. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***sympathectomie***; cf. gr. *ἐκτομή* „excizie".

simpatétic, -ă *adj.* (*psih.*) Care dă naştere la senzaţii plăcute, care trezeşte sau provoacă stări sufleteşti

plăcute (şi tainice); sugestiv. *Arta descriptivă la Sadoveanu este una simpatetică* (PER.). • pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***sympathetisch***; cf. ngr. *συμπαθητικός.*

simpátic, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care inspiră simpatie; care este plăcut, atrăgător, agreabil. *Eşti o fată simpatică.* <> (*despre chipul, înfăţişarea etc. ale oamenilor*) *Are o figură simpatică.* <> (*despre opere, creaţii etc. ale oamenilor*) *A scris o carte simpatică pentru copii.* **2** (*înv.; despre manifestări, atitudini etc. ale oamenilor*) Care dă dovadă de simpatie, care este plin de simpatie (pentru cineva sau pentru ceva). *Publicul vienez... a ţinut... să facă o uriaşă manifestaţie simpatică lui Klimt* (PET.). <> (*adv.*) *Aşază simpatic etajere roz* (ANG.). ◆ Care este avantajos, favorabil. *Simpatica primire ce au întîmpinat-o la publicul nostru* (MAIOR.). **3** (*chim.*) *Cerneală simpatică* = cerneală incoloră, care devine vizibilă numai după developare chimică sau după o încălzire uşoară a hîrtiei, fiind folosită la scrierea mesajelor secrete. *Pulbere simpatică* = substanţă din care se face cerneala simpatică. **4** (*anat., fiziol.*) *Sistem* (*nervos*) *simpatic, nervul mare simpatic* sau (*subst. n.*) *marele simpatic,* (*înv.*) *simpaticul cel mare* = parte a sistemului nervos vegetativ formată din ganglioni şi din fibre nervoase, care, sub controlul scoarţei cerebrale, reglează funcţiile glandelor şi ale organelor interne. *Ganglioni* (sau *nervi*) *simpatici* = ganglioni (sau nervi) care fac parte din sistemul nervos simpatic. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***sympathique***, it. ***simpatico***; cf. gr. *συμπαθητικός* <*σύν* „cu", *πάθος* „afecţiune".

simpatico- v. simpat-.

simpaticobiastóm *s.n.* (*med.*) Simpatoblastom. • pl. *-oame.* /<fr. ***sympathicoblastome.***

simpaticogonióm *s.n.* (*med.*) Simpatogoniom. • sil. *-ni-om.* pl. *-oame.* /<fr. ***sympathicogoniome.***

simpaticolític, -ă *adj., s.n.* (*farm.*) (Medicament) care paralizează sistemul nervos simpatic; simpatolitic. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***sympathicolytique.***

simpaticomimétic, -ă *adj., s.n.* (*farm.*) (Medicament) care excită sistemul nervos simpatic; simpatomimetic. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***sympathicomimétique.***

simpaticoterapíe *s.f.* (*med.*) Metodă de tratament a afecţiunilor legate de tulburările sistemului neurovegetativ, anume a ganglionilor nervoşi situaţi în fosele nazale. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***sympathicothérapie.***

simpaticotomíe *s.f.* (*chir.*) Secţionare şi îndepărtare a unei părţi din lanţul ganglionar simpatic. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***sympathicotomie.***

simpaticotónic, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Persoană) care prezintă simpaticotonie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***sympathicotonique.***

simpaticotoníe *s.f.* Afecţiune a sistemului nervos simpatic, caracterizată prin hipersensibilitate şi emotivitate sporită. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***sympathicotonie.***

simpatíe *s.f.* **1** (*în opoz. cu „antipatie", „repulsie"*) Atracţie, înclinare, afinitate pe care cineva o simte faţă de o persoană sau pe care o inspiră cuiva; afecţiune. *Simt pentru ea o deosebită simpatie.* <> Loc.adv. *Cu simpatie* = *a)* afectuos, drăgostos. *Mă priveşte cu simpatie; b)* respectuos. *Îmi răspunde cu simpatie, înclinînd uşor capul.* <> Expr. (*fam.*) *A* (*nu*) *fi în simpatii* (cu cineva) = a (nu) fi în relaţii bune (cu cineva). *A fost o perioadă în viaţa noastră cînd nu prea eram în simpatii.* ◆ Ext. Aprobare; sprijin, asentiment; ataşament, devotament. *A ştiut să-şi atragă simpatia colegilor.* **2** Sentiment de compasiune şi de înţelegere faţă de suferinţele, necazurile etc. ale cuiva. *Îmi exprim simpatia pentru viaţa ei chinuită.* <> Expr. (*fam.*) *Prin simpatie* (cu cineva) = din spirit de solidaritate (cu cineva). *Mă doare şi pe mine sufletul, prin simpatie.* **3** (*fam.*) Persoană faţă de care cineva simte afecţiune sau dragoste. *Am, ca toată lumea, simpatiile mele.* ◆ Ext. Iubit. *A revenit la o simpatie mai veche şi par a se înţelege foarte bine.* **4** (*med.*) Legătură, raport dintre (două) organe simetrice, care face ca, atunci cînd unul este afectat, să sufere şi celălalt. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***sympathie***, lat. ***sympathīa***, ***-ae*** „acord, afinitate naturală"; cf. gr. *συμπάθεια* „participare afectivă"; „comunitate de sentimente" <*συμπαθής* „care simpatizează" <*σύν* „cu", *παθαίνω* „a resimţi" <*πάθος* „afect, afecţiune".

simpatína *s.f.* (*fiziol.*) Substanţă secretată de terminaţiile fibrelor nervoase ale sistemului nervos simpatic, care mediază chimic acţiunea acestuia. • /<fr. ***sympathine.***

simpatizá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică oameni*) A avea sentimente de simpatie; a agrea. *Am un prieten pe care-l simpatizează şi mama.* <> (*refl. recipr.*) *Nu se simpatizează de multă vreme.* <> (*intr.; cu determ. introduse prin prep. „cu"*) *Domnişoara Elenuţa... nu simpatiza decît cu Ghiţă* (AGÂR.). **2** *intr.* (*cu determ. introduse prin prep. „cu"*) A împărtăşi ideile sau sentimentele cuiva, a avea aceleaşi aspiraţii, aceleaşi idealuri, aceleaşi convingeri cu cineva. *Studentul simpatizează cu profesorul.* ◆ A susţine o grupare sau o mişcare (politică). *Simpatizează cu liberalii.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***sympathiser.***

simpatizánt, -ă *s.m., s.f.* Persoană care împărtăşeşte ideile şi aspiraţiile unei grupări politice, artistice, ale unei asociaţii sportive etc., fără a fi în mod oficial membru al acestei grupări. *Sînt un simpatizant al echipei de gimnastică.* • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***sympathisant.***

simpatizát, -ă *adj.* (*despre persoane sau manifestările lor*) Care se bucură de simpatie. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***simpatiza.***

simpato- v. simpat-.

simpatoblást *s.n.* (*med.*) Celulă nervoasă embrionară a sistemului simpatic. • pl. *-e.* /<fr. ***sympathoblaste.***

simpatoblastóm *s.n.* (*med.*) Neuroblastom format din celule ale pielii mai evoluate; simpaticoblastom. • pl. *-oame.* /<fr. ***sympathoblastome.***

simpatogoníe *s.f.* (*med.*) Celulă primitivă a sistemului nervos simpatic. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***sympathogonie.***

simpatogonióm *s.n.* (*med.*) Tumoare nematură derivată din ganglionii simpatici şi din suprarenală, simpaticogoniom. • sil. *-ni-om.* pl. *-oame.* /<fr. ***sympathogoniome.***

simpatolític, -ă *adj., s.n.* (*farm.*) (Medicament) care paralizează sistemul nervos simpatic, provocînd dilatarea vaselor, scăderea tensiunii arteriale etc.; simpaticolitic. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***sympatholytique.***

simpatolíză *s.f.* (*med.*) Distrugere a elementelor nervoase ale sistemului simpatic. • pl. *-e.* /<fr. ***sympatholyse.***

simpatológic, -ă *adj.* (*med.*) Care aparţine simpatologiei, care se referă la simpatologie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***sympathologique.***

simpatológie *s.f.* (*med.*) Studiu al reacţiilor simpatice fiziologice sau patologice. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***sympathologie.***

simpatomimétic, -ă *adj., s.n.* (*farm.*) (Medicament) care excită sistemul nervos simpatic; simpaticomimetic. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***sympathomiméthique.***

simpatóză *s.f.* (*med.*) Denumire generică a afecţiunilor care îşi au originea într-o anomalie a sistemului neurovegetativ. • pl. *-e.* /<fr. ***sympathose.***

simpátric, -ă *adj.* (*biol.; despre populaţii, specii etc.*) Care are o evoluţie diferită şi nu se încrucişează cu alte specii din acelaşi areal. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***sympatrique***; cf. gr. *σύν* „împreună", lat. *patrĭa, -ae* „patrie".

simpatriót *s.m.* (*grec. înv.*) Compatriot. *Avem la ceai nişte simpatrioţi* (CAR.). • sil. *-tri-ot.* pl. *-ţi.* /<ngr. *συμπατριώτης.*

simpérasma *s.f.* (*grec. înv.*) Concluzie. • pl. *-e.* /<ngr. *συμπέρασμα.*

simpetál, -ă *adj.* (*bot.; despre corolele florilor,* ext., *despre flori*) Gamopetal. • pl. *-i, -e.* /<germ. ***sympetal.***

simplaménte *adv.* Pur şi simplu; propriu-zis. • /***simplu*** + *-mente*, după fr. *simplement.*

simpléţă *s.f.* (*înv.*) Simplitate. • /<fr. ***simplesse.***

símplex *s.n.* **1** (*telec.*) Sistem care asigură legătura bilaterală simultană între două posturi. **2** (*ind. text.*) Ţesătură din tricot cu ambele feţe lucrate pe faţă. **3** (*mat.*) Totalitatea părţilor unui ansamblu. <> *Metoda simplexului* = procedură de calcul a programelor lineare. • /<engl. ***simplex***, fr. ***simplex***; cf. lat. *simplex, -icis* „simplu".

símplice *adj.* (*înv.; despre modul de exprimare al oamenilor*) Simplu. • /<it. ***semplice.***

simplicitáte *s.f.* Simplitate. • şi (*înv.*) *semplicitáte s.f.* /<fr. ***simplicité***, it. ***semplicità***, lat. ***simplicĭtas, -atis.***

simplificá *vb. I.* **1** *refl., tr.* A deveni sau a face (să devină) mai simplu; a schematiza. *Încerc să-mi simplific viaţa.* <> (*abs.*) *Suferă de acelaşi păcat ca şi d-ta: simplifică* (BAR.). **2** *tr.* (*mat.; compl. indică egalităţi, inegalităţi, fracţii*) A transforma (cu ajutorul împărţirii) într-o egalitate (sau într-o inegalitate, fracţie) echivalentă, cu formă mai simplă; a reduce printr-un divizor comun. • prez.ind. *simplífic.* /<lat. ***simplificare***, fr. ***simplifier***; cf. lat. *simple* „simplu", *facere* „a face".

simplificábil, -ă *adj.* (*despre probleme, situaţii etc.*) Care poate fi simplificat. • pl. *-i, -e.* /***simplifica*** + *-bil*, după fr. *simplifiable.*

simplificáre *s.f.* Acţiunea de *a simplifica* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***simplifica.***

simplificát, -ă *adj.* **1** (*despre lucruri, probleme, situaţii etc.*) Care a devenit (mai) simplu. **2** (*despre funcţii, expresii algebrice*) Care a fost redus la un divizor comun; redus. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***simplifica.***

simplificatór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care simplifică. *Nu putem reduce tragicul la cîteva formule simplificatoare.* • pl. *-ori, -oare.* /***simplifica*** + *-tor*, după fr. *simplificateur.*

simplificáţie *s.f.* Simplificare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi (*înv.*) *simplificaţiúne s.f.* /<fr. ***simplification.***

simplificaţiúne *s.f.* v. simplificaţie.

simplísm *s.n.* Însuşirea de a fi simplu sau simplist; mod unilateral şi superficial (al omului simplu) de a privi sau de a înţelege lucrurile; nivel intelectual scăzut. *Nevoia de simplitate cădea în simplism* (PER.). • /<fr. ***simplisme.***

simplíst, -ă *adj.* **1** (*despre raţionamente, concepţii, teorii etc.*) Care prezintă sau consideră lucrurile unilateral, superficial. *Elevul dă o definiţie simplistă conceptului.* **2** (*despre oameni*) Care judecă superficial; care este unilateral; care este lipsit de subtilitate. *Nu ai ce să vorbeşti cu el, e un tip simplist.* ◆ (*despre manifestări ale oamenilor*) Care face dovada unei judecăţi simpliste. *Are o viziune simplistă asupra vieţii.* <> (*adv.*) *Gîndeşte ruşinos de simplist.* • pl. *-işti, -iste.* /<fr. ***simpliste.***

simplitáte *s.f.* **1** Însuşirea sau faptul de a fi simplu; lipsă de adaosuri (inutile), de ornamente; sobrietate. *Camera sa este de o mare simplitate.* ◆ Ext. Lipsă de artificialitate, de afectare, de prefăcătorie. *Vorbeşte cu simplitate.* ◆ Lipsă de preţiozitate; exprimare directă, simplă (într-o operă de artă). *Poezia impresionează prin simplitate.* **2** Facilitate, uşurinţă. *M-am mirat de simplitatea cu care acceptasem această propunere.* **3** Credulitate, naivitate. *E o fată de la ţară, de a cărei simplitate a profitat.* ◆ Însuşire a unei persoane de a se purta natural, firesc; naturaleţe. *Simplitatea ei înnăscută o face de invidiat în societate.* ◆ Ignoranţă, incultură; lipsă de rafinament. *Simplitatea de care a dat dovadă l-a pus în situaţia de a fi tratat cu superioritate.* **4** Faptul sau însuşirea de a fi format dintr-un singur element sau dintr-un număr redus de părţi; caracterul a ceea ce nu poate fi împărţit. • şi (*înv.*) *semplitáte s.f.* /***simplu*** + *-itate.*

simplócă *s.f.* (*stil.*) Figură de stil care constă din reunirea anaforei cu epifora, astfel încît, în mai multe fraze consecutive, cuvîntul de la început este acelaşi cu cel de la sfîrşit. Ex. *Nu vrea să iasă... Nu vreau să vrea să iasă.* (DELAVR.). • /<fr. ***symploque***; cf. gr. *συμπλοκή* „împletire".

simplón *s.n.* Numele unui tren internaţional rapid. • pl. *-oane.* /de la nm. pr. ***Simplon***, tunel şi trecătoare în Alpi.

símplu *adj.* **1** (*în opoz. cu „compus", „complex"; mai ales despre substanţe, despre corpuri sau despre părţi componente ale unui obiect, ale unui tot etc.*) Care este format dintr-un singur element sau dintr-un număr redus de părţi, de elemente omogene; neamestecat. *Judecăţile s-au mai împărţit în simple şi compuse* (MAIOR.). <> (*bot.*) *Floare simplă* = floare a cărei corolă este compusă dintr-un singur rînd de petale şi un rînd de stamine. *Frunză simplă* = frunză alcătuită dintr-un singur limb. (*gram.*) *Timp simplu* = timp verbal care se conjugă fără ajutorul verbelor auxiliare. (*mat.; înv.*) *Număr simplu* = *a)* număr natural; *b)* număr prim. *Corp simplu* v. corp. *Cuvînt simplu* v. cuvînt. *Aorist simplu* v. aorist. *Perfectul simplu* v. perfect. *Regulă de trei simplă* v. regulă. **2** (*în opoz. cu „impur", „amestecat"; mai ales despre alimente sau mîncăruri lichide*) Care nu conţine elemente străine de specificul propriei naturi; care nu este însoţit de altceva; curat, pur. *Vrei cafea simplă sau cu lapte? Cum bei vinul? Simplu sau cu apă minerală?* <> Loc.adv. *Pur şi simplu* v. pur. **3** (*în opoz. cu „dublu", „triplu", „multiplu"; despre acţiuni*) Care are o singură funcţionalitate; care

îndeplinește o singură operație. *Ciocane cu simplu efect* (IOAN.). ◆ (*despre obiecte, unelte, organe ale vieţuitoarelor etc.*) Care este alcătuit dintr-un singur element, dintr-o singură parte. *Liste terminologice... în coloană simplă sau dublă* (VIANU). ◆ (*sport; în opoz. cu „dublu"; despre probe sau partide; și subst. n.*) (Probă, partidă) la care participarea într-o competiție este strict individuală. **4** (*în opoz. cu „încărcat"; mai ales despre încăperi, clădiri etc. sau despre obiecte, articole de îmbrăcăminte etc.*) Care este lipsit de podoabe, de ornamente; modest. *Este o rochie elegantă tocmai pentru că e simplă.* ◇ (*adv.*) *A amenajat cabana simplu, dar cu gust.* **5** (*despre alimente, mîncăruri gătite etc.*) Care a fost puțin prelucrat, preparat rapid (pentru a nu se pierde gustul natural, vitaminele etc.). *Face o salată simplă, din legume.* ◆ (*despre meniuri, mese sau despre hrană*) Care este alcătuit din feluri de mîncare puține (și din mîncare puțină); frugal. *Au servit o cină simplă, dar rafinată.* **6** (*despre modul de exprimare al oamenilor*) Care este pe înțelesul tuturor. *Deși savant de notorietate, vorbește cu fraze simple, logice.* ◆ (*despre limbă, stil sau despre părți componente ale acestora*) Care este lipsit de artificialitate; natural. *Există stiluri simple și sublime* (VIANU). ◇ (*adv.*) *Îmi răspunde simplu, fără ocolișuri.* **7** (*mai ales despre bunuri materiale, despre articole de îmbrăcăminte etc.*) Care este inferior ca preț sau calitate. *Poartă un taior simplu, ieftin.* ◆ (*despre creații ale oamenilor*) Care este fără (prea mare) valoare. *Începem cu desenele mai simple, din perioada adolescenței.* ◆ (*despre viață, opere etc.*) Care se bazează pe mijloace materiale și spirituale reduse. *Duce o viață simplă din cauza salariilor modeste.* **8** (*în opoz. cu „complicat"; despre obiecte, stări, procese, acțiuni etc.*) Care are (o structură, o schemă etc. cu) puține elemente; care nu prezintă complicații, putînd fi ușor de priceput, de făcut, de manevrat etc.; care nu prezintă (prea mare) dificultate; facil, lesnicios, necomplicat. *Am de făcut o plată simplă, dar stau la coadă de jumătate de oră.* ◇ (*adv.*) *Acest tip de probleme se rezolvă simplu.* ◇ (*subst.*) *Proceda de la simplu la compus* (BRĂ.). ◇ Expr. *Simplu ca bună ziua* = foarte simplu. **9** (*fotogr.; în opoz. cu „color", „colorat"; despre filme, fotografii, clișee etc.*) Care redă imaginea în alb-negru. **10** (*despre oameni*) Care este lipsit de afectare sau de prefăcătorie; natural, firesc; sincer, cinstit. *La un semn deschisă-i calea și s-apropie de cort Un bătrîn atît de simplu, după vorbă, după port* (EMIN.). ◆ (*despre fizionomie, gesturi, manifestări etc. ale oamenilor*) Care exprimă sinceritate, lipsă de afectare, naturalețe. *Îmi dau seama din gesturile lui simple că nu este capabil să mintă.* **11** (*despre oameni*) Care este lipsit de cultură, de rafinament. *Îi sclipi scurt o șiretenie de om simplu* (CE. PETR.). ◆ Ext. Care este de origine socială modestă. *Se uniră nobilii cu simplii cetățeni* (ARIST.). ◆ (*peior.*) Care este necioplit, bădăran. **12** (*despre oameni*) Care se lasă ușor amăgit; credul, naiv, prost. *Este o fată prea simplă, dacă ascultă tot ce-i spune.* **13** (*precedînd un subst., înlocuiește un adv.*) Numai, doar; nimic mai mult decît... *Nu vreau să-l mai văd din simplul motiv că m-a înșelat.* ◇ Expr. (*fam.*) *Simplu muritor* = om obișnuit. ◆ Singur, unic. *Poartă o simplă cămașă pe frigul ăsta. Bancrută simplă* v. bancrută. *Majoritate simplă* v. majoritate. (*Contabilitate în*) *partidă simplă* v. partidă. *Pendul simplu* v. pendul. *Reproducție simplă* v. reproducție. • pl. *-i, -e.* și (*înv.*) *sémplu, -ă adj.* /<fr. ***simple***; cf. lat. *simplex, -icis.*

simpodiál, -ă *adj.* (*bot.; despre ramificațiile tulpinilor*) Pe care cresc muguri axilari. • sil. *-di-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***sympodiale***.

simpodíe *s.f.* (*med.*) Sirenomelie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***sympodie***.

simpódiu *s.n.* (*bot.*) Mod de ramificație a tulpinii, în care mugurele terminal dispare, iar creșterea în lungime a axului se produce prin mugurele axilar imediat inferior. • sil. *-diu.* pl. *-ii.* /<fr. ***sympode***; cf. gr. *σύμπους, σύμποδος*.

simpótic, -ă *adj.* Orgiac. • pl. *-ci, -ce.* /cf. gr. *συμποτικός* „de ospăț, referitor la banchete".

simpozión *s.n.* **1** Discuție organizată între cîțiva vorbitori în prezența și cu participarea publicului, pe baza unor scurte expuneri pe teme literare, științifice etc. de actualitate. ◆ Ext. Reuniune, congres. **2** (*în antic.*) Continuare a unui banchet cu cîntece, dansuri și conversații. • sil. *-zi-on.* acc. și *simpózion.* pl. *-oane.* /<fr. ***symposion***, germ. ***Symposion***, ngr. ***συμπόσιον*** „banchet" <gr. *συμπίνω* „a bea împreună".

simptóm *s.n.* **1** (*med.*) Fenomen, tulburare funcțională sau senzație anormală resimțite de o ființă și care pot indica prezența unei boli, servind la stabilirea diagnosticului. *Gripa are simptome clasice.* ◇ *Simptome concomitente* v. concomitent. **2** Fig. Semn, indiciu al unei anumite stări, al unei anumite evoluții individuale sau sociale. *O mai largă răspîndire a cărții românești este primul simptom îmbucurător* (VIANU). • pl. *-e.* /<fr. ***symptôme***, germ. ***Symptom***, it. ***sintomo***, lat. med. ***symptoma***; cf. gr. *σύμπτωμα* <*συμπίπτω* „a se întîmpla concomitent, a coincide" <*σύν* „cu", *πίπτω* „a cădea".

simptomătec, -ă *adj.* v. simptomatic.

simptomátic, -ă *adj.* **1** (*med.*) Care indică simptomul unei stări patologice, care se referă la simptom. ◇ *Tratament simptomatic* = tratament care urmărește vindecarea unei boli prin înlăturarea simptomelor, și nu a cauzelor acesteia. **2** Fig. Care indică existența unei anumite stări de lucruri; semnificativ, caracteristic. *Speculațiile filosofice, care încearcă să repună pe om în cadrul existenței, sînt simptomatice* (BLA.). ◇ (*adv.*) *Simptomatic - clocotea, sub rînduri, în articole și scrisori, un strigăt de durere* (G. M. ZAMF.). **3** (*înv.*) Care este întîmplător. *Primejdie simptomatecă* (CANT.). • pl. *-ci, -ce.* și (*înv.*) *simptomátec, -ă adj.* /<fr. ***symptomatique***, ngr. ***συμπτωματικός***.

simptomatológic, -ă *adj.* (*med.*) Care aparține simptomatologiei, care se referă la simptomatologie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. *symptomatologique.*

simptomatoiogíe *s.f.* Totalitatea manifestărilor clinice și de laborator ale unei boli, care permit recunoașterea bolii respective și diferențierea ei de alte afecțiuni. ◆ Parte a medicinei care se ocupă cu studiul simptomelor bolilor și stabilește metodele de investigare în vederea precizării diagnosticului; semiologie, semiotică. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***symptomatologie***; cf. gr. *σύμπτωμα, ατος, λόγος* „studiu".

simț *s.n.* **1** Însușire a ființelor de a percepe impresii din lumea exterioară cu ajutorul organelor senzoriale specifice; funcțiune a organismului constînd în recepționarea și prelucrarea unei anumite categorii de stimuli externi sau interni; simțire. *Numai văzul și auzul sînt simțurile cu adevărat artistice* (VIANU). ◇ *Organe de simț* sau (*înv.*) *organele simțurilor* = organe periferice ale percepției senzoriale. *Simț static* v. static. **2** (*mai ales la pl.*) Instinct, pornire senzuală; senzualitate. *Îi apăruse în simțurile adormite imaginea de altădată a Olimpiei* (SADOV.). ◆ Delectare a simțurilor; gust. *Acest parfum îmi satisface simțurile.* **3** Capacitate înnăscută a omului de a sesiza, de a înțelege, de a judeca, de a aprecia ceva; înclinare, aptitudine pentru ceva. *Nu prea are simțul realității.* ◇ *Simț moral* = facultatea de a deosebi binele de rău. *Simț practic* = îndemînare de a rezolva diferite chestiuni (concrete). *Simț de răspundere* = responsabilitate. Δ Expr. *A avea simț de răspundere* sau *simțul răspunderii* = a fi conștient de importanța sarcinilor asumate sau primite, a lucra cu seriozitate pentru executarea lor. *Simț critic* = spirit critic. (*înv.*) *Simț comun* = bun-simț. ◇ Expr. *A avea simțul umorului* v. umor. *A nu avea simțul umorului* v. umor. **4** Sentiment, pasiune. *Cîntă cu mult simț.* **5** (*înv.*) Sens. • pl. *-uri.* și (*înv.*) *sinț s.n.* /de la ***simți***, prin derivare regresivă.

simțár *s.m.* v. samsar.

simțămînt *s.n.* **1** (*mai ales cu determ. care indică felul, natura*) Sentiment, simțire. *Mă cuprinde un simțămînt de panică.* **2** Simț; conștiință. *Are simțămîntul datoriei împlinite.* **3** Sensibilitate. *O împăcare... dintre natură și arte, dintre cugetare și simțămînt* (EMIN.). • pl. *-e.* /***simți*** + *-ămînt*, după fr. *sentiment.*

simți *vb. IV.* **1** *tr.* A avea, prin intermediul organelor de simț, senzația sau percepția unui lucru, a unui fapt, a unei calități etc.; a prezenta sensibilitate. *Își simte gîtu-atuncea cuprins de brațe reci* (EMIN.). ◇ (*abs.*) *Nu mai simțea, nu mai gîndea* (I. BOT.). ◇ (*refl. impers.*) *S-a simțit că vine un frig de afară* (ARGH.). ◇ Expr. *A simți un ghimpe la* (ori *în*) *inimă* (sau *cuget*) v. ghimpe. *A simți un gol la* (sau *în*) *stomac* v. gol. *A (se) simți greu la inimă* v. inimă. *A simți* (ceva) *pe propria* (*sa*) *piele* v. piele. ◇ Fig. *Azi simt cum noaptea se coboară Pe dimineața mea de ieri* (GOGA). ◆ (*pop.; intr.*) A mirosi. *Nu simt nimic, pentru că am nasul înfundat.* ◆ (*fam.*) A sesiza, a-și da seama de ceva. *Îmi simt coloana.* ◆ (*refl.*) A fi conștient de starea (fizică sau morală) în care se află; a se crede capabil de ceva. *Se simte bolnav și mai ales foarte ostenit* (VLAH.). ◇ Expr. *A se simți bine* v. bine. *A se simți pe ducă* v. ducă. *A se simți rău* v. rău. ◆ (*înv.*) A îndura. **2** *tr.* (*compl. indică mai ales ființe sau acțiuni ale acestora*) A înțelege bazîndu-se atît pe elemente logice, cît și pe intuiție, pe instinct etc. *Merg încet, să nu mă simtă tata.* ◇ (*refl. impers.*) *De-abia la cîrciuma lui Avrum începe să se simtă că satul trăiește* (REBR.). ◇ (*refl.*) *Nici o poiană nu se simțea pe aproape* (GAL.). ◇ Expr. (*refl. impers.*) *A se simți de ziuă* = a începe să se facă ziuă. *A se simți ceva în aer* v. aer. *A nu-l simți nici pămîntul* v. pămînt. ◆ (*pop.; despre animale*) A adulmeca. *Cîinele îl simte de după ușă.* **3** *tr.* (*compl. indică însușiri, manifestări, acțiuni etc. ale oamenilor sau împrejurări, situații etc. create de aceștia*) A-și da seama, a fi conștient, a înțelege, a bănui o acțiune, o situație etc., bazîndu-se atît pe informații și pe elemente logice, cît și pe intuiție, instinct sau legături afective cu altă persoană; a intui, a presimți. *Simțind ce i se pregătește, plecă din vreme.* ◇ (*refl.*) *În operele lui de atunci se simt răsunete ale marelui romantic englez* (SADOV.). ◇ Expr. *A simți pulsul* (*unei situații*) v. puls. (*refl.*) (*A se simți*) *trup din trupul cuiva* (sau a ceva) v. trup. **4** *tr.* (*compl. indică mai ales stări afective*) A fi cuprins, stăpînit de...; a fi (foarte) mișcat, impresionat, tulburat de... *Simt pentru ea numai dragoste.* ◇ (*refl.*) *În vocea ei se simțea o mare neliniște.* ◇ Expr. *A simți nevoia să...* = a dori să... *A simți lipsa* (cuiva sau a ceva) v. lipsă. (*refl.*) *A se simți în* (sau *cu*) *vervă* v. vervă. **5** *tr.* (*cu determ. ca „nevoia", „cea mai mare nevoie", „mare nevoie", adesea urmate de un vb., de obicei la conjunct. sau la inf.*) A considera necesar, util. *Simt nevoia să-mi cumpăr un robot de bucătărie.* ◆ Ext. A fi dominat, copleșit de...; a dori, a vrea. *Simt că trebuie să mănînc.* **6** *tr.* A avea impresia, senzația, sentimentul că... *Simt că asurzesc din cauza zgomotului.* **7** *refl.* A fi conștient de o însușire, de o dispoziție sau de o stare proprie; a se considera, a se crede. *Mă simt vinovat în fața lui.* ◇ Expr. *A se simți în stare* (de ceva sau să facă ceva) = a se ști, a se socoti, a se crede capabil (de ceva sau să facă ceva). *A se simți la* (sau *în*) *largul lui* (ori *său*) sau *a se simți* (*ca*) *acasă* (*la el*) = *a)* a încerca un sentiment plăcut, a avea impresia că se află într-un mediu familiar, înconjurat de lucruri sau de oameni cunoscuți; a fi familiarizat cu ceva; *b)* (și *a se simți la mama, ca la mama, ca la mama acasă, acasă la mama, la mama acasă*) a nu fi stînjenit sau jenat de nimic; a-i fi (foarte) bine undeva sau la cineva. *A se simți ca-n avion* v. avion. *A se simți cu conștiința liniștită* (sau *împăcată*) v. conștiință. *A se simți în drept* (ori *în dreptul său*) v. drept. *A se simți cu musca pe căciulă* v. muscă. *A se simți ca cioara în par* v. par. *A se simți ca peștele în apă* v. pește. *A se simți ca în pîntecele mamei* v. pîntece. *A se simți prost* v. prost. *A se simți rău* v. rău. *A se simți pierdut în spațiu* (*și în timp*) v. spațiu. **8** *refl.* A manifesta bun-simț; a fi un om simțit. *Dacă se simte, o să-ți dea un cadou frumos.* **9** *refl.* (*pop.*) A se resimți de pe urma unei stări rele, a unui efort etc. *Poți de-acum să reiei lucrul fără să te simți.* • prez.ind. *simt,* (*înv., reg.*) *simțesc, simț.* și (*înv.*) *sințí vb. IV.* / lat. ***sentīre***.

simțíbil, -ă *adj.* (*înv.*) Sensibil. • pl. *-i, -e.* /***simți*** + *-bil*, după lat. *sensibilis, -e*, fr. *sensible.*

simțibilitáte *s.f.* (*înv.*) Sensibilitate. • /***simțibil*** + *-itate*, după lat. *sensibilītas, -atis*, fr. *sensibilité.*

simțiciós, -oásă *adj.* (*înv.*) **1** Care este afectat fizic, suferind. **2** Care este sensibil. • pl. *-oși, -oase.* /***simți*** + *-cios.*

simțiciúne *s.f.* (*înv.*) **1** Sensibilitate. *Asta e un fel de simțiciune... poetică* (HEL.). **2** Sentiment, simțire. *Coarda celei mai delicate simțiciuni nu lipsi din inima sa poetică* (ODOB.). **3** Senzație. *Nu e neci un reprezintator în puterea neslăbită și neabătută a simțiciunei nemijlocite* (EMIN.). **4** Ext. Plăcere; desfătare. *Cel bogat fără de minte nici o simțiciune n-are* (PANN). • pl. *-i.* /***simți*** + *-iciune.*

simțíre *s.f.* Faptul de a *simți*. **1** Simț. *M-ai ținut în orice clipă cu simțirile-ncordate* (MACED.). **2** Trăire afectivă, afect, sentiment. *Înțelesese într-o clipă cît de puternică trebuie să fi fost simțirea ce făcea pe Matei să-și ascundă lacrimile* (D. ZAMF.). **3** Stare normală a organismului

în care omul este pe deplin conștient de ceea ce se petrece în jurul lui, fiind stăpîn pe simțurile și pe facultățile lui intelectuale. ◇ Loc.adj., adv. *Fără simțire* (sau *simțiri*) = (care este) fără cunoștință; leșinat. ◇ Expr. *A-și veni* (sau *a-și reveni, a aduce*) *în simțire* (sau *în simțiri*) sau *a veni în simțirile sale* = a-și reveni (din leșin); a-și veni în fire; a-și recăpăta stăpînirea de sine. Expr. *A-și pierde simțirea* v. pierde. *A scoate* (pe cineva) *din simțiri* v. scoate. **4** (*înv., pop.*) Grijă (deosebită). *Se încăpățînă să se îmbrace în haine de acum zece ani și păstrate bine, fiindcă le purta cu multă simțire* (REBR.). ◆ Ext. (și *simțire de sine*) Bun-simț, bună-cuviință. *Un pic de simțire nu aveți* (H. LOV.). ◇ Expr. *Puțin la simțire* v. puțin. **5** (*cu determ. care indică natura, felul*) Faptul de a-și da seama de ceva; conștiință, sentiment. *Își mai făcea loc în el o simțire de curiozitate pentru figura aceea mohorîtă și ascetică din preajma lui* (SADOV.). **6** (*ieșit din uz*) Gîndire. *Filosof de-aș fi - simțirea-mi ar fi vecinic la aman!* (EMIN.). ◆ Restr. Minte. *Tu să te împiedici De-un cap fără simțire?* (COȘB.). **7** (*înv.*) Trăsătură; calitate. **8** (*înv.*) Înțelegere. *Numai simțirea și combaterea acelor erori e mijlocul propriu de scăpare* (MAIOR.). **9** (*înv.*) Părere. **10** (*înv.*) Semnificație. • pl. *-i.* și (*înv.*) *sînțire s.f.* /v. ***simți***.

simțit, -ă *adj.* **1** Care a fost sesizat, perceput pe cale senzorială. *Influența dreptului germanic s-a făcut simțită* (TIT.). **2** (*despre acțiuni, manifestări etc. ale oamenilor*) Care este declanșat, generat de o profundă stare afectivă; care este plin de simțire, de sensibilitate. *Am scris... cîteva rînduri bine simțite* (CAR.). ◆ Ext. Care impresionează. *Își făcuse... o cuvîntare bine simțită prin care să apeleze la inima judecătorului* (REBR.). **3** (*despre oameni*) Care dă dovadă de bun-simț, plin de bun-simț. *Dumnealui e om subțire și simțit* (VIN.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***simți***.

simțitate *s.f.* (*înv.*) Simțire; sensibilitate. *Sub numele de neamț o să atac simțitatea ei* (C. NEGR.). • ***/simți*** *+ -itate*.

simțitór, -oáre *adj.* **1** (*despre ființe sau despre părți ori despre simțuri ale corpului lor*) Care este capabil de senzații, de percepții; care reacționează (ușor, exagerat) la senzații, la percepții. *Pielea este simțitoare.* ◆ Ext. Care rezistă greu la unele condiții exterioare. *Este simțitor la cea mai delicată impresiune a aerului* (BARA.). ◆ (*înv.; despre ființe*) Care este înzestrat cu organe de simț. ◆ (*înv.; despre senzații*) Care este simțit fizic. *Lăsau urme..., cauzînd dureri simțitoare* (SIO.). ◆ Ext. (*despre corpul ființelor sau despre acțiuni ale lor*) Care este dureros (fizic). ◆ (*înv.; despre aparate, instrumente de măsură, mașini etc.*) Care este sensibil. ◆ (*chim.; despre corpuri, substanțe etc.*) Care este activ. **2** (*despre oameni sau despre firea, caracterul lor etc.*) Care este capabil să simtă; care este predispus spre sensibilitate, plin de sensibilitate; sensibil, impresionabil, emotiv. *E blînd, bine crescut și foarte simțitor* (CĂL.). ◆ (*despre manifestări, trăsături etc. ale oamenilor*) Care exprimă, care trădează sensibilitate. *Această senzualitate este simțitoare și sentimentală* (PHIL.). ◇ Expr. *A atinge pe cineva la coarda simțitoare* v. coardă. **3** (*despre fenomene, stări, procese etc.*) Care se produce, care se manifestă etc. cu intensitate; puternic, intens. *Cutremurul este mai simțitor în București.* ◆ Ext. Care a atins un stadiu, un cuantum etc. suficient de mare pentru a putea fi (ușor) sesizat, constatat; apreciabil, considerabil, important. *A strîns o avere simțitoare.* ◇ (*adv.*) *Prețurile au crescut simțitor.* **4** (*înv.; despre oameni sau despre însușiri, atribute etc. ale lor*) Care este dotat cu înțelegere, cu perspicacitate; care dă dovadă de înțelegere a unor situații, a unor fenomene etc. *Nice poftesc altă răsplată, fără ca să o priimească cu acea cunoștință simțitoare* (BUD.). **5** (*înv.; despre manifestări, creații etc. ale oamenilor*) Care este impresionant; tulburător. *Piesa de teatru a fost simțitoare.* • pl. *-ori, -oare.* și (*înv., reg.*) *sîmțitór, -oáre adj.* ***/simți*** *+ -tor*.

simțivără *s.f.* (*ornit.; pop.*) Pițigoi (*Parus major*). • pl. *-eri.* ***/simți*** *+* ***vară***.

simțual, -ă *adj.* (*înv.*) Care aparține simțurilor, care se referă la simțuri; senzual. *Au aceeași aplecare către plăcerile simțuale.* • sil. *-țu-al.* pl. *-i, -e.* ***/simț*** *+ -al*, după fr. *sensuel*, lat. *sensŭalis, -e*.

simțualísm *s.n.* (*înv.*) Senzualitate. • sil. *-țu-a-*. ***/simțual*** *+ -ism*, după fr. *sensualité*, lat. *sensualĭtas, -atis*.

simulá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică fapte, stări, situații etc.*) A face să pară real, deși este inexistent. *Noi? Privirea scrutătoare ce nimica nu visează, Ce tablourile minte, ce simțirea simulează* (EMIN.). ◆ (*compl. indică stări afective, manifestări, însușiri etc.*) A crea în mod intenționat o impresie falsă (schimbîndu-și expresia, comportarea etc.); a se preface (pentru a obține un avantaj, o scutire etc.). *Simulează un leșin.* ◆ (*psih.*) A exagera, a înlocui sau a prelungi, mai mult sau mai puțin conștient, un simptom patologic. **2** A face să pară autentic, a da impresia de...; a mima. *Muntele e calcaros, simulînd cetăți fantastice de piatră* (CĂL.). **3** (*inform.*) A folosi un ordinator pentru studiu sau pentru reproducere imediată cu ajutorul unui model sau al unui fenomen oarecare. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***simuler***, lat. ***simulare*** „a imita".

simulácru *s.n.* **1** Aparență falsă, prezentare înșelătoare a unui lucru, a unui fapt; imagine înșelătoare; impresie falsă. *Pe la miezul nopții strada centrală a orașului mai are un simulacru de viață.* **2** Atitudine, stare, acțiune simulată, falsă, prefăcută. *Alții s-ar lăsa amăgiți de simulacrul înfățișărilor* (CE. PETR.). *A avut loc un simulacru de concurs. Acesta a fost un simulacru de proces.* **3** Obiect care dă o impresie falsă (a realității). *Unii oameni au nevoie de simulacre.* ◆ Copie lipsită de valoare; imitație. *Ne aflăm în fața unor simulacre literare* (PER.). **4** Imagine a unei divinități păgîne. ◆ Reprezentare plastică a unei personalități idolatrizate. *Sculptorii antici ciopleau în piatră simulacrele zeilor oficiali* (CĂL.). • pl. *-e.* /<fr. ***simulacre***, lat. ***simulacrum, -i*** „copie".

simulánt, -ă *s.m., s.f.* Persoană care simulează. ◆ (*psih.*) Persoană care exagerează, care înlocuiește sau prelungește, mai mult sau mai puțin conștient, un simptom patologic. • pl. *-ți, -te.* ***/simula*** *+ -ant*; cf. fr. *simulant*.

simuláre *s.f.* Acțiunea de *a simula* și rezultatul ei; prefăcătorie. ◆ (*psih.*) Manifestare exterioară care tinde, mai mult sau mai puțin conștient, să înlocuiască, să exagereze sau să prelungească un simptom patologic. • pl. *-ări.* /v. ***simula***.

simulát, -ă *adj.* **1** (*despre fapte, stări, situații etc.*) Care apare ca real, deși nu este; imitat. *Prin moarte simulată, Să te ferim, amice, de moarte-adevărată* (ALECS.). **2** (*despre oameni sau despre manifestări, acțiuni etc. ale lor*) Care dă o impresie falsă, cu intenția de a induce în eroare; prefăcut. *Se repezi la el, cu mînie simulată.* **3** Care dă impresia de autentic. *Că era un mormînt simulat, nu interesează* (PÂRV.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***simula***.

simulatór, -oáre *adj., subst.* **I** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care simulează. ◆ (*psih.*) (Persoană) care exagerează, înlocuiește sau prelungește, mai mult sau mai puțin conștient, un simptom patologic. **II** *s.n.* **1** (*tehn.*) Sistem tehnic destinat rezolvării ecuațiilor care caracterizează un anumit obiect sau fenomen și care este construit astfel încît să existe o corespondență biunivocă între elementele funcționale ale sistemului și elementele constitutive principale ale obiectului sau fenomenului studiat. **2** Ansamblu de aparate și de dispozitive care simulează situațiile posibile într-o activitate, folosit pentru antrenarea și verificarea reacțiilor omului. ◆ (*milit.*) Aparat care reproduce o situație tactică, servind la instruirea personalului pe timpul aplicațiilor. ◆ (*av.*) Aparat special conceput pentru a facilita studiul condițiilor de pilotaj al unui avion. ◆ (*aeron.*) Dispozitiv identic cu cel al unui vehicul spațial, în care se efectuează antrenamentele astronauților. ◆ (*inform.*) Program sau echipament (de calcul) capabil a reprezenta cu ajutorul unui ordinator funcționarea unei mașini, a unui sistem sau fenomen. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***simulateur***, engl. ***simulator***.

simulație *s.f.* **1** Simulare. **2** (*jur.*) Folosire de către o persoană a unui înscris constatator al unui act juridic care nu corespunde unei operații reale. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *simulațiúne s.f.* /<fr. ***simulation***, lat. ***simulatĭo, -onis***.

simulațiúne *s.f.* v. simulație.

simultán, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* (*despre fapte, evenimente, acțiuni, fenomene etc.*) Care are loc, care se petrece în același timp (cu altul sau cu altele); concomitent, paralel, sincronic. *Aceștia sînt ținta atacurilor simultane din partea idealiștilor și realiștilor* (TIT.). ◇ (*adv.*) *Toate aceste chipuri îi apăreau simultan, în scăpărări ciudate de lumină* (VLAH.). **2** *s.n.* (*sport; la șah*) Ansamblu de partide jucate de un jucător (de categorie superioară) în același timp cu mai mulți adversari (de categorie inferioară). • pl. *-i, -e.* și (*înv.*) *simultanéu, -ée adj.* /<lat. ***simultaneus***, germ. ***simultan***, fr. ***simultané***.

simultaneísm *s.n.* **1** Faptul de a se petrece simultan. **2** (*lit.*) Procedeu narativ care constă în prezentarea fără tranziție a unor evenimente care se desfășoară simultan în diverse locuri. **3** (*a. plast.*) Tehnică de a picta care constă în suprapunerea în limitele aceluiași obiect a două puncte de vedere diferite. • /<fr. ***simultanéisme***.

simultaneíst, -ă *adj.* Care aparține simultaneismului, care se referă la simultaneism. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***simultanéiste***.

simultaneitáte *s.f.* Proprietate, însușire a două sau mai multe evenimente, fenomene, acțiuni etc. de a exista sau de a se produce în același moment; sincronism. *Aliațele spirituale între indivizi nu se mai constituiesc după raporturi de vecinătate în spațiu, ci după potrivire și simultaneitate în timp* (RALEA). • sil. *-ne-i-.* pl. *-ăți.* /<fr. ***simultanéité***.

simultaneizá *vb. I. tr.* (*compl. indică evenimente, procese, acțiuni etc.*) A da un caracter simultan, a face să se petreacă în același timp. • sil. *-ne-i-.* prez.ind. *-ez.* ***/simultan*** *+ -iza*.

simultanéu, -ée *adj.* v. simultan.

simún *s.n.* (*meteor.*) Vînt puternic, uscat și foarte cald, caracteristic Saharei și Arabiei, care bate de la sud la nord. *În întunericul ființii ei bîntuia parcă simunul pustiului* (SADOV.). • pl. *-uri, -e.* /<fr. ***simoun*** <cuv. ar.

simvól *s.n.* v. simbol.

sin¹- Elem. de compunere „(din) China", „chinez". • și *sino-*. /<fr. ***sin(o)***-; cf. nm. pr. lat. *Sina*, nume dat Chinei.

sin²- Elem. de compunere „împreună, cu". • și *sim-*. /<fr. ***syn-, sym-***; cf. gr. *σύν* „cu".

sin³ *s.m.* **1** (*înv.; precedă prenumele tatălui și intră în componența numelui de familie al copiilor*) Fiu, fiul lui... *Era fiul pitarului... Mihalache sin Dinu Bujoranul* (CĂL.). **2** (*reg.*) Fin. **3** (*reg.*) Nepot. • și *sîn s.m.* /<slav. **сынъ**.

sin⁴ *s.n.* (*reg.*) Șopron pentru depozitarea fînului, a uneltelor agricole etc. • pl. *-uri.* /<magh. ***szín***.

sin⁵ *s.m.* v. sîn¹.

sin⁶ *s.n.* v. sim¹.

sin⁷ *s.n.* v. sinus².

sin⁸ *adj., s.m.* v. sînt.

sinadélf *s.m.* (*mit.*) Monstru dublu cu un singur cap și un singur trunchi, cu opt membre. • pl. *-i.* /<fr. ***synadelphe***.

sinafíe *s.f.* **1** (*stil.*) Fenomen auditiv care se produce atunci cînd două versuri sînt strînse lipite, astfel încît are loc eliziunea de la unul la altul sau același cuvînt termină primul vers și îl începe pe al doilea. **2** (*gram.*) Folosire repetată a aceleiași conjuncții (copulative). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***synaphie***, ngr. *συνάφεια*; cf. gr. *συνάφεια* „unire" <*συνάπτω* „a uni".

sinagogál, -ă *adj.* Care aparține sinagogii, care se referă la sinagogă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***synagogal***.

sinagógă *s.f.* (*relig.*) **1** Edificiu destinat practicării cultului mozaic; casă de rugăciune sau templu la mozaici; havră. ◆ (*înv.*) Școală evreiască (pe lîngă o sinagogă). *A fost invitat un rabin din Franța, care va sluji la sinagoga din Iași.* **2** Organizație religioasă la mozaici (apărută în condițiile diasporei), asemănătoare parohiilor creștine. • pl. *-gi, -ge,* (*înv.*) *-uri.* /<lat. ***synagōga, -ae***, fr. ***synagogue***, ngr. ***συναγωγή*** <gr. *συνάγω* „a aduna" <*σύν* „cu", *ἄγω* „a conduce".

sinagógic, -ă *adj.* Care aparține unei sinagogi, de sinagogă. • pl. *-ci, -ce.* ***/sinagogă*** *+ -ic*; cf. ngr. *συναγωγικός*.

sinagrámă *s.f.* Problemă enigmistică ce constă în prezentarea unui cuvînt din care trebuie să se extragă o literă care urmează să fie adăugată la începutul sau sfîrșitul unui sinonim al cuvîntului nou format, obținîndu-se astfel un cuvînt nou. • pl. *-e.* ***/sin[onim]*** *+* ***[ana]gramă***.

sinalagmátic, -ă *adj.* (*jur.; despre contracte*) Care prevede, impune obligații reciproce între părți, chiar de la data încheierii lui. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***synallagmatique***; cf. gr. *συναλλαγματικός* <*συνάλλαγμα* „contract".

sinalágmă *s.f.* (*înv.*) Contract. • pl. *-e.* /<ngr. ***συνάλλαγμα***.

sinaléfă *s.f.* (*fon.*) Fuziune, în timpul pronunțării, a două silabe într-una singură prin contracție, eliziune sau sinereză. • pl. *-e.* /<fr. ***synalèphe***, lat. ***synaloephe***, ***-es***, ngr. ***συναλλοιφή*** <gr. *συναλλείφω* „a confunda, a contrage".

sinalépsă *s.f.* (*fon.*) Reducere, în pronunțare, a unui diftong la o vocală. • pl. *-e.* /<fr. ***synalepse***.

sinalgezíe *s.f.* (*med.*) Sinalgie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***synalgésie***.

sinalgíe *s.f.* (*med.*) Formă de sinestezie în care o durere se asociază cu alta; sinalgezie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***synalgie***; cf. gr. *σύν* „cu", *ἄλγος* „durere".

sinamăgí *vb. IV. refl.* (*înv.*) A se înșela pe sine însuși. • prez.ind. *-esc.* /***sine*** + ***amăgi***.

sinamăgíre *s.f.* (*înv.*) Acțiunea de *a se sinamăgi* și rezultatul ei. • /v. ***sinamăgi***.

sinanstrofíe *s.f.* (*grec. înv.*) Societate; anturaj. *Sinanstrofia dumitale mi-a plăcut peste măsură* (ALECS.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<ngr. ***συναναστροφή***.

sinantér, -ă *adj., s.f. pl.* (*bot.*) **1** *adj.* (*despre androcee*) Care are anterele concrescute în formă de tub, prin care trece stilul. **2** *s.f. pl.* Sinanterale. • pl. *-i, -e adj.* /<fr. ***synanthéré(s)***.

sinanterále *s.f. pl.* (*bot.*) Ordin de plante cu florile cu anterele concrescute, cuprinzînd o singură familie, cea a compozeelor; sinantere. • /<fr. ***synanthérales***.

sinantróp[1] *s.m.* (*paleon.*) Om fosil descoperit lîngă Beijing (China), foarte apropiat de pitecantrop, care cunoștea și utiliza focul și care a trăit acum 700 000 de ani (*Sinanthropus pechinensis*). • pl. *-i.* /<fr. ***sinanthrope***; cf. gr. *συνάνθρωπος* <*σύν* „cu", *ἄνθρωπος* „om".

sinantróp[2]**, -ă** *adj., s.m., s.f.* Antropofil. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***sinanthropus*** <lat. *Sina* „China", gr. *ἄνθρωπος* „om".

sinapísm *s.n.* (*med.*) Cataplasmă cu făină de muștar, care se aplică pe piele, în scop revulsiv. • pl. *-e.* /<fr. ***sinapisme***; cf. gr. *σιναπισμός*, lat. *sinapi* sau *sinapis* „muștar".

sinápsă *s.f.* **1** (*fiziol.*) Loc de joncțiune între doi neuroni, la nivelul căruia se face transmiterea influxului nervos de la o celulă nervoasă la alta. **2** (*genet.*) Proces de împerechere a cromozomilor omologi în meioză. • pl. *-e.* /<fr. ***synapse***; cf. gr. *σύναψις* „legătură".

sinăptic, -ă *adj.* Care aparține sinapsei, care se referă la sinapsă. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***synaptique***.

sinárhic, -ă *adj.* (*polit.*) Care aparține sinarhiei, care se referă la sinarhie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***synarchique***.

sinarhíe *s.f.* **1** Guvernare simultană a mai multor căpetenii, care conduc fiecare cîte o parte a unui stat. **2** Autoritate exercitată de un grup de persoane. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***synarchie***; cf. gr. *συναρχία*.

sinarmoníe *s.f.* (*fon.*; *în limbile turcice*) Armonie vocalică; sinarmonism. • scris și *sinharmonie*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /de la ***sinarmonism***, după *armonie*.

sinarmonísm *s.n.* (*fon.*) Fenomen constînd în interdependența dintre timbrul (palatal sau velar) al vocalei și acela al consoanei (sau consoanelor) care constituie o silabă. ◆ Restr. (*în limbile turco-tătare*) Asimilare progresivă a vocalelor dintr-un cuvînt; sinarmonie. • pl. *-e.* /<fr. ***synharmonisme***.

sinartróză *s.f.* (*anat.*) Articulație fixă între două oase, fără interpunerea unei cavități sinoviale. • pl. *-e.* /<fr. ***synarthrose***; cf. gr. *συνάρθρωσις* <*συναρθρόω* „a (se) îmbuca, a (se) articula".

sinăt *s.n.* v. senat.

sinatór *s.m.* v. senator.

sinaxár *s.n.* (*bis.*) **1** Carte bisericească ortodoxă care cuprinde expunerea pe scurt a vieții unuia sau mai multor sfinți, în ordinea zilelor în care se sărbătoresc; minologhion. **2** Calendar creștin în care sînt trecute numele sfinților (pe zile). ◆ Reprezentare picturală (pe pereții bisericilor) a sfinților (sau a martiriului lor) în ordinea din acest calendar. • pl. *-e.* /<ngr. ***συναξάρι(ον)***.

sináxă *s.f.* (*relig.*) Nume dat adunărilor primilor creștini. ◆ Reuniune a clericilor monahi. • /<fr. ***synaxe***, ngr. ***σύναξη***; cf. gr. *σύναξις* „adunare".

sinălău *s.n.* (*tăb.*; *reg.*) Cuțit gros, puțin încovoiat, prevăzut cu două mînere, folosit pentru curățatul părului de pe piei. • pl. *-aie, -ăie.* /<magh. ***szinelő***.

sinălui *vb. IV. tr.* (*reg.*; *compl. indică piei care urmează să fie tăbăcite*) A răzui cu sinălăul. • prez.ind. *-iesc.* /<magh. ***színelni***.

sinăluít *s.n.* (*tăb.*; *reg.*) Faptul de *a sinălui*. • /v. ***sinălui***.

sinătós, -oásă *adj.* v. sănătos.

sincarión *s.m.* (*genet.*) Nucleu al zigotului diploid rezultat din contopirea nucleilor haploizi a doi gameți. • sil. *-ri-on.* /<fr. ***syncaryon***.

sincárp, -ă *adj.* (*bot.*; *despre flori*) Care are carpelele unite. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***syncarpe***; cf. gr. *σύν* „cu", *καρπός* „fruct".

sincarpíe *s.f.* (*bot.*) Concreștere întîmplătoare a unor carpele sau fructe. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***syncarpie***.

sincategoremátic, -ă *adj.* **1** (*log.*; *despre cuvinte, simboluri etc.*) Care nu are semnificație luat izolat, putînd însă apărea ca parte constituantă într-o expresie cu semnificație. **2** (*filos.*; *despre infinit*) Care conține elemente reale, actualizate, a căror mulțime este inepuizabilă, dar care nu constituie întregul prin adiția lor. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***syncatégorématique***.

síncel *s.m.* v. singhel.

síncer, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care exprimă exact ceea ce gîndește, ceea ce simte; care este lipsit de ipocrizie, de prefăcătorie; deschis, neprefăcut, franc. *Soția mea a fost totdeauna sinceră cu mine.* ◇ Fig. *Inima îi era într-adevăr sinceră* (REBR.). **2** (*despre oameni*) Care nu caută să mintă, să profite, să înșele; cinstit, leal, loial. *Îmi ești un prieten sincer.* ◇ (*adv.*) *Îmi spune sincer ce are pe suflet.* **3** (*despre manifestări, acțiuni, sentimente etc. ale oamenilor*) Care exprimă sinceritate, lipsă de ipocrizie, de prefăcătorie. *Dorința mea sinceră este să plec acasă.* ◇ (*în formule de urare, de felicitare*) *Sincere felicitări.* **4** Care este conform cu anumite principii, cu anumite legi; corect. *O realitate sinceră și intensă devine o valoare* (RALEA). **5** Fig. (*despre culori*) Care este curat, pur; intens. *Apare... un brotăcel. Culoarea lui verde-sincer e ca frunza primăverii* (ARGH.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***sincère***, it. ***sincero***; cf. lat. *sincērus, -a, -um* „fără pată".

sinceraménte *adv.* În mod sincer. • /<it. ***sinceramente***.

sincerícă *s.f.* v. sîngerică.

sinceritáte *s.f.* **1** Însușirea de a fi sincer; caracterul celui care este sincer; lipsă de prefăcătorie, de ipocrizie; franchețe, lealitate, loialitate. *O relație se bazează foarte mult pe sinceritate.* ◇ *Exercițiu de sinceritate* v. exercițiu. ◇ Loc.adv. *Cu sinceritate* = *a)* în mod sincer. *Vorbește cu sinceritate*; *b)* din toată inima. *O iubește cu sinceritate.* **2** (*la pl.*) Confidență, confesiune, destăinuire. *Sinceritățile lui devin tot mai penibile.* • pl. *-ăți.* /<fr. ***sincérité***, lat. ***sinceritas***, ***-atis***.

sincheílie *s.f.* (*chir. plast.*) Sudură cicatricială a buzelor. • sil. *-che-i-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***syncheilie***.

sinchinezíe *s.f.* (*med.*) Mișcare automată, involuntară a unui membru paralizat al corpului survenită în urma unei mișcări voluntare a unui membru sănătos. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***syncinésie***.

sinchiseálă *s.f.* (*fam.*; *mai ales în constr. neg.*) Faptul de *a se sinchisi*; grijă, atenție, considerație față de cineva sau de ceva. *Mănîncă mai departe, fără nici o sinchiseală.* • pl. *-eli.* /***sinchisi*** + *-eală*.

sinchisí *vb. IV.* (*fam.*; *mai ales în constr. neg., urmat de determ. introduse prin prep. „de"*). **1** *refl.* A-i păsa cuiva de cineva sau de ceva, a nu rămîne indiferent față de cineva sau la ceva; a se neliniști, a se îngrijora. *Nu se sinchisește de prezența invitatului.* ◇ Ext. *Automobilul se apropia în goana mare și găinile nici nu se sinchiseau* (REBR.). **2** *tr.* (*înv.*) A incomoda, a deranja, a tulbura. *Poate c-aveți treabă... și eu vă sinchisesc* (ALECS.). **3** *refl.* (*înv.*) A se mîhni. • prez.ind. *-esc.* /<ngr. ***σύγχυσα***, aor. lui *συγχύζω*.

sinchisíre *s.f.* Sinchiseală. • pl. *-i.* /v. ***sinchisi***.

sínchiș *s.n.* (*reg.*) Expr. *A lua* (pe cineva) *la sinchiș* = *a)* a lua în răspăr; *b)* a ocărî. *A-i da* (cuiva) *cu sinchiș* = *a)* a-i da cu tifla; *b)* a lua la goană. • /cf. *sinchisi*.

sinchízis *s.n.* (*med.*) Lichefiere a corpului vitros. • /<fr. ***synchysis***.

sincipitál, -ă *adj.* (*anat.*) Care aparține sinciputului, care se referă la sinciput. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***sincipital***.

sincipút *s.n.* (*anat.*) **1** (Parte a osului cranian care reprezintă) punctul cel mai înalt al cutiei craniene; creștetul capului; vertex. **2** Bregmă. • pl. *-e, -uri.* /<fr. ***sinciput***, lat. ***sincĭput***, ***-pitis*** <*semi* „jumătate", *caput, capitis* „cap".

sincițiál, -ă *adj.* (*biol.*) Care aparține sincițiului, care se referă la sincițiu. • sil. *-ți-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***syncitial***.

sincițiu *s.n.* (*biol.*) Masă de protoplasmă conținînd un număr mare de nuclee, provenită prin fuziunea mai multor celule sau printr-o multiplicare foarte activă a acestora (fără a fi însoțită de separarea corpurilor celulare de țesutul embrionar). • pl. *-ii.* /<fr. ***syncytium***; cf. gr. *σύν* „cu", *κύτος* „celulă".

sinclázǎ *s.f.* (*geol.*) Diaclază de contracție, determinată prin răcire sau uscare, care apare în roci, în timpul formării lor. • pl. *-e.* /<gr. ***σύγκλασις*** „ciocnire", „coliziune" <*συγκλάω* „a ciocni, a sparge".

sinclinál *s.n., adj.* (*geol.*) (Cută a straturilor din scoarța terestră) a cărei concavitate este îndreptată în sus. • pl. *-e, -uri.* /<fr. ***synclinal***; cf. gr. *συγκλίνω* „a (se) înclina unul spre altul".

sinclinóriu *s.n.* (*geol.*) Structură geologică de cute în care cutele din partea centrală sînt mai coborîte decît cele din părțile laterale. • pl. *-ii.* și *sinclinórium s.n.* /<fr. ***synclinorium***.

sinclinórium *s.n.* v. sinclinoriu.

sinclitísm *s.n.* (*med.*) Poziție normală de angajare a craniului fetal simultan cu ambele parietale. • /<fr. ***synclitisme***.

sincondróză *s.f.* (*med.*) Sinartroză în care suprafețele sînt legate printr-o fîșie de cartilaj. • /<fr. ***synchondrose***; cf. gr. *σύν* „cu", *χόνδρος* „cartilaj".

sincopă *vb. I.* **1** *tr.* (*fon.*; *compl. indică vocale sau grupuri de vocale neacc.*) A face (să sufere) o sincopă. ◇ (*refl. pas.*) *La unele participii se sincopează... vocala silabică accentuată* (GRAUR). **2** *tr., intr.* (*muz.*; *despre note*) A (se) produce o sincopă. • prez.ind. *-ez.* /de la ***sincopă***, după fr. *syncoper*.

sincopái, -ă *adj.* Care se referă la sincopă; care are sincope. ◇ *Respirație sincopală* = respirație întreruptă de pauze lungi. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***syncopal***.

sincopáre *s.f.* Acțiunea de *a sincopa* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***sincopă***.

sincopát, -ă *adj.* **1** (*fon.*; *despre vocale sau grupuri de vocale neacc.*) Care dispare prin sincopă (în interiorul unui cuvînt). **2** (*muz.*; *despre muzică, în special despre muzica de jazz*) Care folosește sincopa; cu sincope. ◆ Ext. Ritmic. ◇ (*adv.*) *Apele încep să fiarbă și brazii culcați deasupra lor se smucesc sincopat* (BOGZA). **3** Fig. Care este întrerupt, sacadat; cu pauze. *Plîns sincopat.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***sincopa***; cf. fr. *syncopé*.

sincópă *s.f.* **1** (*fon.*) Fenomen care constă în dispariția unei vocale sau a unei silabe (neaccentuate) între două consoane ale unui cuvînt. **2** (*med.*) Încetare subită (momentană sau definitivă) a activității inimii, cu întreruperea respirației, pierderea sensibilității și a mișcărilor voluntare. **3** (*muz.*) Efect ritmic, dinamic, obținut prin deplasarea acentului unei măsuri de pe un timp tare pe timpul slab anterior. **4** Analog. Întrerupere, pauză. *Istoria mi-a dat întotdeauna senzația unei sincope în timp* (H. LOV.). • pl. *-e.* /<fr. ***syncope***, lat. ***syncŏpa***, ***-ae***; cf. gr. *συγκοπή* <*σύν* „cu", *κόπτω* „a sparge; a tăia".

sincopísm *s.n.* (*lit.*) Pseudonim alcătuit din anumite litere și puncte. • /***sincopă*** + *-ism*.

sincorologíe *s.f.* Disciplină care se ocupă cu studiul distribuției geografice a asociațiilor vegetale și animale, precum și al factorilor care o condiționează. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***synchorologie***; cf. gr. *σύγχωρος* „vecin, limitrof", *λόγος* „studiu".

sincrétic, -ă *adj.* **1** Care aparține sincretismului, care se referă la sincretism. *Opera este o artă sincretică* (PER.). **2** (*psih.*) Care formează un tot perceput în mod global. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***syncrétique***.

sincretísm *s.n.* **1** Îmbinare a unor elemente eterogene aparținînd unor arte diferite (literatură, muzică, dans etc.), caracteristică folclorului și, în general, fazelor primitive de dezvoltare a culturii, cînd artele nu erau încă diferențiate. ◆ Contopire a unor elemente care aparțin domeniilor unor arte diferite. **2** (*filos., relig.*) Reunire de doctrine, de sisteme filosofice, religioase diferite, inițial incompatibile. ◆ Sistem (filosofic sau religios) cu mai multe doctrine fuzionate. • pl. *-e.* /<fr. ***syncrétisme***; cf. gr. *συγκρητισμός* <*συγκρητίζω* „a reuni".

sincretíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Adept) al sincretismului; sincretistic. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***syncrétiste***.

sincretístic, -ă *adj.* Sincretic, sincretist. • pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***syncretistisch***.

sincrízǎ *s.f.* **1** (*chim.*) Trecere a unui corp din stare lichidă în stare solidă. ◆ Coagulare a două lichide prin amestec. **2** (*stil.*) Figură retorică în care se definește ceva prin contrariul său. • pl. *-e.* /<fr. ***syncrise***; cf. gr. *σύγκρισις*.

sincro- Elem. de compunere „simultan, sincron, sincronic". • și *sincrono-*. /<fr. ***synchro-***, ***synchrono-***; cf. gr. *σύνχρονος* <*σύν* „cu", *χρόνος* „timp".

sincrociclotrón *s.n.* (*fiz.*) Accelerator ciclic pentru particule grele cu sarcină electrică, avînd capacitatea de a menține sincronismul dintre mișcarea particulelor și variația tensiunii acceleratoare, prin modificarea frecvenței acesteia; fazotron. • pl. *-oane*. /<fr. ***synchrocyclotron***.

sincrofazotrón *s.n.* (*fiz.*) Accelerator ciclic pentru particule grele cu sarcină electrică, al cărui principiu de funcționare îmbină elemente ale sincrotronului cu elemente ale fazotronului, fiind mai puternic decît ciclotronul și putînd avea dimensiuni de la zeci pînă la sute de metri; cosmotron. • pl. *-oane*. /<fr. ***synchrophasotron***.

sincrolíft *s.n.* (*nav.*) Instalație de ridicare și de coborîre a navelor pe cală. • pl. *-uri*. /***sincro-*** + ***lift***.

sincrón, -ă *adj.* **1** (*despre fapte, fenomene, evenimente, acțiuni etc.*) Care este sincronic. ◆ (*despre sisteme fizice sau chimice*) În care au loc fenomene periodice cu evoluție sincronică. ◇ *Mașină sincronă* = mașină electrică de curent alternativ (monofazat sau trifazat) a cărei turație de regim este constantă și proporțională cu frecvența tensiunii la borne. *Cameră sincronă* = dispozitiv special pentru înregistrarea simultană a sunetului și a imaginii, folosit în cinematografie și în televiziune. *Pendul sincron* v. pendul. **2** (*inform.; despre mașini, semnale sau informații*) Ale căror ritmuri sînt egale, multiple sau submultiple. • pl. *-i, -e*. și (*înv.*) *sinhrón, -ă adj.* /<fr. ***synchrone***; cf. gr. *σύνχρονος* <*σύν* „cu", *χρόνος* „timp".

sincrónic, -ă *adj.* **1** (*despre fapte, evenimente, fenomene etc.*) Care există sau se produce în același timp, în aceeași perioadă; simultan, concomitent. **2** Care se referă la fapte, fenomene sau evenimente existente sau petrecute în același timp, dar în locuri diferite. ◇ *Tabel* (sau *tablou*) *sincronic* = tabel cronologic al evenimentelor care au avut loc în același timp, în locuri diferite. **3** (*despre metode de studiu, de analiză, despre puncte de vedere etc.*) Care se face independent de evoluția istorică; static. ◇ *Lingvistică sincronică* v. lingvistică. **4** (*fiz.; despre evoluțiile fenomenelor periodice*) Care prezintă sincronism, care se produce în mod sincron. **5** (*despre ceasornice*) Care arată simultan timpuri egale. • pl. *-ci, -ce*. și (*înv.*) *sinhrónic, -ă adj.* /<fr. ***synchronique***; cf. gr. *σύνχρονος* <*σύν* „cu", *χρόνος* „timp".

sincronicitáte *s.f.* Sincronie; sincronitate. • pl. *-ăți*. /<engl. ***synchronicity***.

sincroníe *s.f.* **1** Caracterul a ceea ce este sincronic; sincronicitate, sincronitate. **2** (*lingv.; în opoz. cu „diacronie"*) Ansamblul fenomenelor lingvistice considerate într-o anumită perioadă a istoriei unei limbi. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***synchronie***; cf. gr. *σύνχρονος* <*σύν* „cu", *χρόνος* „timp".

sincronísm *s.n.* **1** Faptul de a fi sincron. **2** Proprietate a unor fenomene, a unor fapte sau a unor evenimente (identice sau asemănătoare) de a se petrece în același timp, avînd o desfășurare paralelă; existența în același timp sau desfășurarea paralelă a două sau a mai multe fapte, fenomene sau evenimente; simultaneitate. **3** (*cinemat., telev.*) *Sincronism sonor* = simultaneitate a înregistrărilor sonore cu cele ale imaginilor, realizată cu ajutorul camerei sincrone. **4** (*lit.*) Principiu (derivat din teoria „imitației" a lui G. Tarde), susținut, în cultura română, de E. Lovinescu, potrivit căruia, în epoca modernă, cultura (și toate instituțiile) unui popor se dezvoltă, prin imitație și adaptare, în strînsă interdependență cu celelalte culturi. • pl. *-e*. și (*înv.*) *sinhronísm s.n.* /<fr. ***synchronisme***; cf. ngr. *συγχρονισμός*.

sincromístic, -ă *adj.* (*despre scrieri cu caracter istoric*) Care se ocupă cu studiul sau prezentarea evenimentelor în mod sincronic. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***synchronistique***, germ. ***synchronistisch***.

sincronitáte *s.f.* Sincronie, sincronicitate. • pl. *-ăți*. /***sincronie*** + *-itate*.

sincronizá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică două sau mai multe acțiuni, fenomene, evenimente etc.*) A face să se petreacă în același timp, să se coreleze, a face să fie sincron. *Nu poți să sincronizezi trăirile oamenilor.* ◇ (*compl. indică obiecte*) *Să ne sincronizăm ceasurile.* ◇ (*refl. recipr.; despre oameni*) *E bine să ne sincronizăm, ca să terminăm în același timp.* ◆ (*compl. indică fenomene periodice*) A realiza un sincronism. **2** (*tehn.*) A elimina pierderile de timp între două operații tehnologice succesive la lucrul în bandă rulantă. ◆ A efectua operațiile necesare pentru ca o mașină sincronă să fie adusă în starea de a funcționa în paralel cu un generator sincron sau cu o rețea electrică de curent alternativ. **3** (*cinemat., telev.*) A realiza într-un film concordanța dintre imagine și sunet; a efectua montarea sincronă a benzii de imagine cu banda de sunet corespunzătoare. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***synchroniser***.

sincronizáre *s.f.* Acțiunea de *a sincroniza* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***sincroniza***.

sincronizát, -ă *adj.* **1** (*despre două sau mai multe fapte, fenomene, evenimente, acțiuni etc.*) Care este adus în stare de sincronie; corelat. **2** (*despre sisteme fizice sau tehnice și despre comenzile legate de acestea*) Care a fost supus sincronizării. **3** (*despre filme cinematografice*) Care are banda de imagine în concordanță cu bandă de sunet corespunzătoare. • pl. *-ți, -te*. /v. ***sincroniza***.

sincronizatór *s.n.* **1** (*tehn.*) Ansamblu de dispozitive folosit pentru sincronizarea automată a mașinilor sincrone. **2** (*cinemat.*) Aparat care realizează concordanța dintre pelicula cinematografică pe care este imprimată imaginea și banda sonoră corespunzătoare; sincronizează. **3** (*auto*) Dispozitiv care are rolul de a egaliza vitezele periferice ale pinioanelor cutiei de viteze, ușurînd astfel schimbarea lină a vitezelor. • pl. *-oare*. /***sincroniza*** + *-tor*, după fr. *synchroniseur*.

sincronizéză *s.f.* (*cinemat.*) Sincronizator. ◆ Utilaj folosit în procesul de montaj pentru asamblarea negativului (conținînd imaginea unui film) în concordanță cu o copie de lucru. • pl. *-e*. /<fr. ***synchroniseuse***.

sincronizór *s.n.* (*biol.*) Factor de mediu care poate modifica unul dintre parametrii unui bioritm. • pl. *-oare*. /<fr. ***synchroniseur***.

sincrono- v. sincron-.

sincronogamíe *s.f.* (*bot.*) Maturizare simultană a florilor mascule și femele pe aceeași plantă. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***synchronogamie***.

sincronologíe *s.f.* (*bot.*) Studiul, sub aspect istoric, al devoltării și frecvenței asociațiilor vegetale. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***synchronologie***.

sincronoscóp *s.n.* **1** (*tehn.*) Instrument folosit pentru determinarea și indicarea sincronismului fenomenelor periodice. **2** (*fiz.*) Instrument folosit pentru determinarea momentului în care se realizează sincronizarea a două tensiuni electrice alternative. **3** (*fiz.*) Instrument alcătuit dintr-un oscilograf catodic, folosit pentru reprezentarea vizuală a formelor de undă. • pl. *-oape*. /<fr. ***synchronoscope***.

sincrotrón *s.n.* (*fiz.*) Accelerator ciclic de electroni, folosit în fizica nucleară, mai puternic decît betatronul, care are capacitatea de a menține sincronismul dintre mișcarea electronilor și variația tensiunii acceleratoare. • pl. *-oane*. /<fr. ***synchrotron***.

sindactíl, -ă *adj.* (*med.; despre membre*) Care prezintă sindactilie. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***syndactyle***.

sindactilíe *s.f.* (*med.*) Malformație congenitală a mîinii sau a piciorului, constînd în lipirea a două sau a mai multe degete, prin sudarea părților moi (piele și mușchi), oasele rămînînd separate. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***syndactylie***; cf. gr. *σύν* „cu", *δάκτυλος* „deget".

sinderéză *s.f.* **1** (*în filos. medievală*) Facultate care face posibilă distingerea binelui de rău. **2** Conștiință de sine; capacitatea de a distinge, de a face conexiuni. • /<it. ***sinderesi***; cf. gr. *συντήρησις* <*συντηρέω* „a veghea; a păstra".

sindesm- Elem. de compunere „ligament, tendon", „țesut conjunctiv". • și *sindesmo-* /<fr. ***syndesm(o)***-; cf. gr. *σύνδεσμος* „legătură; ligament".

sindesmítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a ligamentelor. • pl. *-e*. /<fr. ***syndesmite***.

sindesmo- v. sindesm-.

sindesmofít *s.n.* (*med.*) Produs de osificare a unui ligament articular. • pl. *-e*. /<fr. ***syndesmophyte***.

sindesmologíe *s.f.* (*med.*) Ramură a anatomiei care se ocupă cu studiul articulațiilor; artrologie. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***syndesmologie***; cf. gr. *σύνδεσμος* „ligament", *λόγος* „studiu".

sindesmopexíe *s.f.* (*chir.*) Operație care are drept scop remedierea rupturii unui ligament. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***syndesmopexie***; cf. gr. *σύνδεσμος* „ligament", *λόγος* „studiu".

sindesmoplastíe *s.f.* (*chir.*) Refacere operatorie a unui ligament distrus. • g.-d. *-iei*. /***sindesmo-*** + ***plastie***.

sindesmorafíe *s.f.* (*chir.*) Sutură a unui ligament. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<engl. ***syndesmorrhaphy***.

sindesmotomíe *s.f.* (*chir.*) Secționare a unui ligament. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***syndesmotomie***; cf. gr. *σύνδεσμος* „ligament", *τομή* „tăiere".

sindesmóză *s.f.* (*anat.*) Legătură la distanță, prin ligamente sau membrane, a două oase. • pl. *-e*. /<fr. ***syndesmose***; cf. gr. *σύνδεσμος*.

sindéză *s.f.* (*biol.*) Împerechere a cromozomilor omologi în stadiul sinapsei, în timpul profazei meiotice. • pl. *-e*. /<fr. ***syndèse***; cf. gr. *σύνδεσις* „unire, legare".

síndhi *s.n.* (*lingv.*) Limba indo-europeană din ramura indo-iraniană, grupul indic, vorbită în S Pakistanului și în India. • /<fr. ***sindhi***.

sindiatémnusă *s.f.* (*geom.; înv.*) Cosecantă. • sil. *-di-a-*. pl. *-e*. /<ngr. ***συνδιατέμνουσα***.

síndic *s.m.* (*jur.*) **1** (și *sindic de faliment, sindicul unui faliment, înv., sindicul falimentului, adj., judecător sindic*) Persoană însărcinată cu administrarea patrimoniului unei instituții, corporații, societăți etc.; administrator provizoriu al unei întreprinderi care se află în stare de suspendare a plăților. **2** (și *sindic de bursă, sindic al bursei*) Conducător al agenților de schimb ori al mijlocitorilor oficiali, care prezidează camera lor sindicală (sau asociația, corporația), face parte din organele de conducere a bursei și execută ordinele de bursă ale justiției și ale altor organe de stat. • pl. *-ci*. /<fr. ***syndic***; cf. ngr. *σύνδικος* <gr. *σύν* „cu", *δίκη* „drept", „proces".

sindicá *vb. I. tr., refl.* A (se) sindicaliza. • prez.ind. *sindic*. /<fr. ***syndiquer***.

sindicál, -ă *adj.* **1** Care aparține sindicatului, care se referă la sindicat. *În țară au loc mișcări sindicale.* ◇ *Libertate sindicală* v. libertate. **2** (*înv.*) Care aparține sindicului, care se referă la sindic. ◇ *Cameră sindicală* = tribunal disciplinar care judeca infracțiunile la regulamentele unei corporații, apărînd interesele acesteia. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***syndical***.

sindicalísm *s.n.* (*polit.*) **1** Doctrină apărută la sfîrșitul sec. 19 și începutul sec. 20, răspîndită cu precădere în țările latine din Europa de Vest și din America, ce considera sindicatele cea mai puternică formă de organizare a muncitorilor și unica organizație necesară în lupta pentru construirea unei societăți noi; anarhosindicalism. **2** Sistem de organizare a muncitorilor (și a angajaților) prin intermediul sindicatelor; mișcare sindicală. • /<fr. ***syndicalisme***.

sindicalíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (*polit.*) **1** (Membru) al unui sindicat. **2** (Adept) al sindicalismului. • pl. *-iști, -iste*. /<fr. ***syndicaliste***.

sindicalizá *vb. I.* **1** *refl.* A se uni într-un sindicat, a forma un sindicat. ◆ A intra într-un sindicat. **2** *tr.* (*compl. indică viața sindicală*) A organiza. • prez.ind. *-ez*. /***sindical*** + *-iza*.

sindicalizáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *sindicaliza* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***sindicaliza***.

sindicát *s.n.* **1** (*polit.*) Organizație profesională de masă, care are ca scop apărarea intereselor profesionale, economice etc. ale membrilor ei. *Problemele de serviciu se rezolvă prin sindicat.* **2** (*polit.*) Totalitatea membrilor unui sindicat. *Sindicatul constructorilor a ieșit în stradă.* ◆ Sediul unei organizații sindicale. *Mergem la sindicat să plătim cotizația.* **3** (*com.*) Uniune monopolistă, superioară cartelului, în cadrul căreia întreprinderile membre își mențin independența de producție, dar renunță la independența de desfacere, vînzarea produselor și, uneori, achiziționarea materiilor prime efectuîndu-se printr-un oficiu comun. **4** (*înv.*) Funcția de sindic. ◆ Perioadă de timp cît durează această funcție. • pl. *-e*. /<fr. ***syndicat***.

sindílă *s.f.* v. șindrilă.

sindiotáctic, -ă *adj.* (*chim.; despre polimeri*) Care are o structură spațială regulată, în ale cărui lanțuri macromoleculare succesiunea unităților structurale se repetă constant de-a lungul lanțului, în poziție alternantă. • sil. *-di-o-*. pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***syndiotactique***, engl. ***syndiotactic***.

sindiréi *s.m.* (*bot.; reg.*) Țelină (*Apium graveolens*). • și *singhiréi s.m.* /<rus. ***сельдерей***.

sindrofíe *s.f.* **1** (*fam.*) Reuniune de invitați, petrecere (în familie). *Am fost aseară la o sindrofie.* ◆ Totalitatea

invitaților la o petrecere familială. *Toată sindrofia îl primi cu însuflețire* (REBR.). **2** (*reg.*) Prietenie, tovărășie. *Sindrofia rea strică firea bună* (BRĂT.). • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și (*înv.*) *sintrofie, sendrofie* s.f. /<ngr. ***συντροφία***.

sindróm *s.n.* **1** (*med.*) Complex de semne și de simptome care apar în cursul unei boli, constituind caracteristica acesteia. ◇ *Sindrom abortiv* v. abortiv. *Sindrom de abstinență* v. abstinență. *Sindrom chiasmatic* v. chiasmatic. *Dumping sindrom* v. dumping. *Sindrom extrapiramidal* v. extrapiramidal. *Sindrom imunodeficitar dobîndit* v. imunodeficitar. *Sindrom parabazedowian* v. parabazedowian. **2** (*biol.*) Grup de anomalii care are o cauză comună. • pl. *-oame*. /<fr. ***syndrome***; cf. gr. *σύνδρομος* „care însoțește" <*σύν* „cu", *δρόμος* „drum, cursă".

sine *pron.refl., subst.* v. se[1].

sineálă *s.f.* (*pop.*) **1** Vopsea albastră. ◆ Spec. Albăstreală pentru rufe și var. ◆ Ext. Apă cu albăstreală în care se clătesc rufele albe pentru a căpăta o tentă albăstrie. ◇ Compar. *Holul era albastru ca sineala* (CA. PETR.). **2** Culoare albastră. ◇ Fig. *O noapte de sineală din vremi voevodale* (BACOV.). • pl. *-eli*. și (*reg.*) *sineálă* s.f. /<bg. ***синило***.

sinéc[1] *s.n.* (*înv.*) Bătrînețe. • /<lat. **senicus*.

sínec[2] *s.n.* (*reg.*) Zorii zilei. • /de la ***sineca***, prin derivare regresivă.

sinecá *vb. I. intr., refl.* (*pop.*; *în descîntece*) A se scula în zori (și a se închina). ◆ Ext. A se închina. • prez.ind. *sínec*. /cf. lat. **signicare, *exsomnicare*.

sinécdocă *s.f.* (*stil.*) Figură de stil care constă în lărgirea sau în restrîngerea sensului unui cuvînt prin folosirea întregului în locul părții și, invers, a particularului în locul generalului, a generalului în locul particularului etc. Ex. *Și-a fost de veste lumea plină, Că steagul turcului se-nchină* (COȘB.). • acc. și *sinecdócă*. pl. *-ce*. /<fr. ***synecdoque***, lat. ***synecdŏche, -es***, ngr. ***συνεκδοχή***; cf. gr. *συνεκδοχή* „înțelegere simultană a mai multor lucruri".

sinechíe *s.f.* (*med.*) Aderență patologică între formațiuni anatomice vecine, în urma unor inflamații sau traumatisme. ◆ Restr. Aderență patologică a irisului la fața posterioară a corneei sau la cristalin. • /<fr. ***synéchie***, engl. ***synechia***; cf. gr. *συνέχεια* „continuitate, contiguitate", „aderență" <*συνέχω* „a ține împreună, a reuni".

sineclíză *s.f.* (*geol.*) Formă structurală principală de platformă, cu aspect de sinclinal larg, cu flancuri ușor înclinate, care este umplută cu formații sedimentare de mare grosime. • pl. *-e*. /<fr. ***synéclise***.

sinecológic, -ă *adj.* Care aparține sinecologiei, care se referă la sinecologie. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***synécologique***.

sinecología *s.f.* Ramură a ecologiei care se ocupă cu studiul asociațiilor organismelor animale sau vegetale. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***synécologie***; cf. gr. *σύνοικος* „care locuiește împreună".

sinecotomíe *s.f.* (*chir.*) Secționare a bridelor sau a aderențelor. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***synéchotomie***; cf. gr. *συνεχές* „continuitate, contiguitate", *τομή* „tăiere".

sinéctic, -ă *s.f., adj.* **1** *s.f.* Metodă de antrenare a unor (grupuri de) indivizi în scopul rezolvării creatoare a unor probleme prin stimularea intuiției, a imaginației etc. **2** *adj.* Care aparține sinecticii, care se referă la sinectică. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***synectique***; cf. gr. *συνεκτικός* „comprehensiv".

sinecúră *s.f.* Slujbă, funcție (foarte) bine retribuită, pentru care persoana plătită face o muncă minimă sau nu face nimic. *Are o sinecură cu mașină din partea firmei*. • pl. *-uri, -e*. /<fr. ***sinécure***, engl. ***sinecure***; cf. lat. *sīne* „fără", *cūra, -ae* „grijă".

sinecurísm *s.n.* Faptul de a trăi din sinecuri. ◆ Modul de viață al sinecuristului. • ***/sinecură*** + *-ism*.

sinecuríst, -ă *s.m., s.f.* Persoană care deține o sinecură. • pl. *-iști, -iste*. /<fr. ***sinécuriste***.

síne díe *loc.adv.* Fără o dată precisă. • /<lat. ***sine die*** „fără o zi (hotărîtă)".

sinédriu *s.n.* **1** (*în Grecia antică și în statele elenistice*) Adunare, consiliu cu atribuții deliberative și judecătorești. **2** (*la vechii evrei*) Tribunal penal; sanhedrin. ◇ *Marele sinedriu* = autoritate supremă din Ierusalim (în sec. 1 î.Hr.-1 d.Hr.), cu funcții judecătorești, politice și de interpretare a legii. • pl. *-ii*. /<ngr. ***συνέδριο(ν)***, fr. ***synidrion***.

sinefaptoméni *subst.* (*geom.*; *grec. înv.*) Cotangentă. • /<ngr. ***συνεφαπτομένη***.

sinéfor *s.n.* (*înv.*) Membru în consiliul de conducere al unei eforii. • pl. *-i*. /<ngr. ***συνέφορος***.

sinegór *s.m.* (*jur.*) **1** (*la vechii greci*) Apărător în justiție. **2** Avocat public însărcinat să apere legile împotriva reformelor propuse. • pl. *-i*. /<fr. ***synégore***; cf. gr. *συνήγορος* <*συνηγορέω* „a apăra la proces".

sinelí *vb. IV.* v. sinili.

sinelít, -ă *adj.* v. sinilit.

sinelíu, -íe *adj.* v. siniliu.

sinemurián, -ă *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Etajul superior al liasicului. **2** Care aparține sinemurianului, specific sinemurianului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din sinemurian. • sil. *-ri-an*. pl. *-ieni, -iene*. /<fr. ***sinémurien***; cf. nm. pr. *Sinemurum*, numele latin al orașului *Somur* din Franța.

sinepítrop *s.m.* (*bis.*; *înv.*) Coepitrop. • pl. *-i*. /<ngr. ***συνεπίτροπος***.

sine qua non [ˌsineʞva'non] *loc.adj.* Indispensabil, necesar. *Condiție sine qua non*. • /<lat. ***sine qua non*** „fără care nu (se poate face)".

sineréză *s.f.* **1** (*fon.*) Fenomen fonetic constînd în fuziunea, într-un diftong ascendent, a două vocale învecinate, prin transformarea primei vocale într-o semivocală. **2** Spec. Separare a lichidului dintr-un gel în urma unei depozitări mai îndelungate. ◆ Separare a zerului de coagul. • pl. *-e*. /<fr. ***synérèse***, lat. ***synaeresis***; cf. gr. *συναίρεσις* „apropiere" <*συναιρέω* „a pune împreună".

sinergétic, -ă *adj.* (*biol.*) Sinergic. • pl. *-ci, -ce*. /<germ. ***synergetisch***.

sinérgic, -ă *adj.* (*biol.*) Care aparține sinergiei, care se referă la sinergie; sinergetic. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***synergique***.

sinergídă *s.f.* (*bot.*) Fiecare dintre cele două celule haploide ale sacului embrionar, situate de o parte și de alta a oosferei. • pl. *-e*. /<fr. ***synergide***; cf. gr. *συνεργός* „colaborator".

sinergíe *s.f.* **1** (*biol.*) Asociație a mai multe organe sau țesuturi pentru îndeplinirea aceleiași funcțiuni. ◆ Ext. Acțiune simultană, orientată în același sens, a mai multe organe sau a mai mulți agenți. **2** (*sociol.*) Sinteză creatoare care modelează forțele sociale divergente. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***synergie***; cf. gr. *συνεργία* „cooperare".

sinergísm *s.n.* (*biol.*) Sinergie. • /<fr. ***synergisme***.

sinestalgíe *s.f.* (*med.*) Durere (în unele afecțiuni) provocată de simpla atingere a unei zone îndepărtate de punctul dureros. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***synestalgie***; cf. gr. *σύν* „cu", *αἴσθησις* „simț", *ἄλγος* „durere".

sinestézic, -ă *adj.* Care are caracter de sinestezie; care aparține sinesteziei, care se referă la sinestezie. ◇ (*stil.*) *Epitete sinestezice* = epitete în care adjectivul aparține altei sfere senzoriale decît substantivul determinat. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***synesthésique***.

sinestezíe *s.f.* **1** (*psih.*) Asociație spontană între senzații de natură diferită, care dau impresia că sînt una simbolul celeilalte. **2** (*lit.*) Tehnică literară care constă în transpunerea metaforică a datelor unui simț în limbajul altui simț. **3** (*în pictura expresionistă*) Încercare de transpunere în imagini sau în culori a unei senzații auditive. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***synesthésie***; cf. gr. *συναίσθησις* „sentiment reciproc, simpatie".

sinéș *s.m.* (*iht.*; *reg.*) Regină (*Eupomotis gibbosus*). • pl. *-i*. /etimol. nec.

sinét *s.n.* (*înv.*) **1** Act, document; hrisov. *Într-o zi scriai un sinet de danie* (DELAVR.). **2**. Adeverință, chitanță; poliță. *Trămit... acea piatră, ca... să am sinetul sfinției tale de priimirea ei* (FIL.). **3** Casetă, sipet. *Îi arătă... sineturi cu acte de proprietate* (CA. PETR.). **4** Fig. Talisman. *Ușa... se deschide prin puterea unui sinet* (GORJ.). • pl. *-uri, -e*. și *senét, sînét* s.n. /<tc. ***senet***.

sinéț *s.m.* (*iht.*; *reg.*) Plătică (*Brama brama*). • pl. *-i*. /<srb. ***sjenica***.

sineță *vb. I. tr.* (*înv.*; *compl. indică ființe*) A împușca. • prez.ind. *-ez*. /***sineață*** + *-a*.

sinețáș *s.m.* v. sînețaș.

sinéză *s.f.* (*gram.*) Silepsă. • pl. *-e*. /<ngr. ***σύνεσις*** „reunire".

sinfázic, -ă *adj.* (*fiz.*; *despre procese periodice*) Care are aceeași fază. ◇ (*telec.*) *Antenă sinfazică* = antenă alimentată în fază cu celelalte antene ale unui sistem radiant. • pl. *-ci, -ce*. /<engl. ***synphasic***.

sinfibróză *s.f.* (*anat.*) Sinartroză în care suprafețele sînt legate printr-un țesut fibros. • pl. *-e*. /<fr. ***synfibrose***.

sinfonía *s.f.* (*muz.*) Introducere instrumentală a unei arii. ◆ Uvertură a unei opere. • /<it. ***sinfonia***.

sinfónic, -ă *adj.* v. simfonic.

sinfoníe *s.f.* v. simfonie.

sinfoníst, -ă *s.m., s.f.* v. simfonist.

singaléz, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a statului Sri Lanka sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor, (de religie budistă) care s-a format, care locuiește în Sri Lanka; locuitorii statului Sri Lanka. **2** *adj.* Care aparține statului Sri Lanka sau singalezilor, care se referă la Sri Lanka sau la singalezi; care este originar din Sri Lanka. ◆ (*subst. f.*) Limba indo-europeană din ramura indo-iraniană, grupul indic, vorbită în Sri Lanka. • prez.ind. *-i, -e*. /<fr. ***syngalais, cingalais***; cf. nm. pr. *Cingala* (*Ceylon*), insulă în Oceanul Indian.

singameón *s.n.* (*bot.*) Fitocenoză în care, prin încrucișare, iau naștere specii hibride noi. • sil. *-me-on*. /<fr. ***syngameon***.

singámic, -ă *adj.* (*fiziol.*) Care prezintă singamie. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***syngamique***.

singamíe *s.f.* (*fiziol.*) Fuzionare a nucleelor gameților în procesul fecundației. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***syngamie***.

sínge *s.n.* v. sînge.

singeác *s.n.* v. sangeac.

singenétic, -ă *adj., s.f.* I *adj.* **1** (*geol.*) Care aparține singenezei, care se referă la singeneză. **2** (*geol.*; *despre mineralele din rocile sedimentare*) Care s-a format concomitent cu sedimentele în care se găsește. **3** (*zool.*; *despre animale*) Care provine din aceeași linie pură; gemeni univitelini. II *s.f.* (*bot.*) Studiu al istoricului dezvoltării asociațiilor vegetale. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***syngénétique***, după *genetic*.

singenéză *s.f.* **1** (*geol.*) Stadiu în evoluția rocilor sedimentare corespunzînd timpului de formare a sedimentelor. **2** (*biol.*) Reproducere sexuată. • /<fr. ***syngenèse***; cf. gr. *σύν* „cu", *γένεσις* „geneză".

singenísm *s.n.* (*sociol.*) Sentiment de solidaritate socială (de atașament și loialitate) între membrii unui grup etnic în împrejurări care pun în pericol existența acestuia. • /<engl. ***syngenism***.

sínghel *s.m.* (*bis.*) Grad în ierarhia bisericească (călugărească), care este inferior protosinghelului. ◆ Persoană care poartă acest grad. • pl. *-i*. și *síncel* s.m. /<ngr. ***σύγκελλος***.

singhilíe *s.f.* (*bis.*; *înv.*) Hotărîre, dispoziție bisericească exprimată printr-un act public (prevăzut cu sigiliu). • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<ngr. ***στιγίλιο(ν)***.

singír *s.n.* **1** (*înv.*) Lanț cu un cerc de fier la unul dintre capete, în care se prindea gîtul robilor ce urmau să fie expuși în public, ca pedeapsă infamantă. **2** (*pop.*) Șir (de oameni legați cu un astfel de lanț). • pl. *-uri*. și *sîngír* s.n. /<tc. ***zincir*** „lanț".

single ['singəl] *adj., s.n.* **1** (*turism*) (Cameră, cabină, compartiment etc.) pentru o singură persoană (într-un hotel, într-un tren, pe un vapor etc.). **2** (*sport*; *în tenis*) Simplu. **3** (*muz.*) (Disc) care conține o singură piesă pe fiecare față. • /<engl. ***single***.

singlét *s.m.* (*fiz.*) Linie spectrală unică, produsă prin tranziția unui sistem cuantic între două nivele energetice. • /după fr. *singulet*.

singletón *s.n.* (*sport*; *la jocul bridge*) Singura carte de un anumit semn pe care o are un jucător. • /<engl. ***singleton***, fr. ***singleton***.

singlít *s.n.* (*polit.*; *înv.*) Sfat; senat. • pl. *-ți*. /<ngr. ***σύγκλητος***.

singlític *s.m.* (*polit.*; *înv.*) Senator. ◆ Ext. Nobil. • pl. *-ci*. și *singlitít s.m., singlítică s.f.* /<ngr. ***συγκλητικός***.

singlítică *s.f.* v. singlitic.

singlitít *s.m.* v. singlitic.

singnát *s.m.* (*iht.*) Pește marin care are corpul și botul foarte alungite (*Syngnathus rubescens*); ac-de-mare. • /<fr. ***syngnathe***.

singnatíde *s.n. pl.* (*iht.*) Familie de pești marini cuprinzînd singnatul, hipocampul etc. • /<fr. ***syngnathidés***.

singrăf *s.m.* (*înv.*) Autor; scriitor. • pl. *-i*. /<ngr. ***συγγραφεύς***.

singrămă *s.f.* (*grec. înv.*) Operă. • pl. *-e*. /<ngr. ***σύγγραμμα***.

singspiel ['zinʃpil] *s.n.* Operă germană de tip popular, apărută în sec. 18, în care muzica alternează cu episoade vorbite. • /<germ. ***Singspiel***.

singulár, -ă *adj.* **1** (*gram.*) *Număr singular* (*și subst. n.*) = categorie gramaticală care indică un singur exemplar dintr-o categorie de obiecte, ființe, fenomene etc. *Persoana întîi* (sau *a doua, a treia*) *singular* = persoană gramaticală care indică numărul singular. **2** Care aparține sau este caracteristic unui singur sau unui anumit exemplar dintr-o categorie, care se referă la un singur sau la un anumit exemplar dintr-o categorie; individual. *A ajuns la acest rezultat numai prin efort singular.* ◆ Care se deosebește de alți indivizi, de alte fenomene etc. din aceeași categorie prin anumite particularități distincte, specifice. *Acesta este un caz singular.* ◆ Care ocupă un loc aparte, izolat în raport cu indivizii, cu fenomenele etc. din aceeași categorie; neobișnuit, aparte, deosebit. *A creat o operă singulară.* ◆ Care iese din comun în raport cu ceilalți indivizi; care este bizar, ciudat, original. *E o ființă cu totul singulară.* **3** (*log.*) *Judecată singulară* = judecată al cărei subiect este un nume individual. ◆ (*filos.*; *în opoz. cu „general"*; *subst. n.*) Categorie care reflectă un singur exemplar dintr-o clasă de lucruri, considerat în totalitatea particularităților specifice acestui exemplar; individual. **4** (*înv.*; *despre lupte*) Corp la corp. • pl. *-i, -e.* și (*înv.*) *singulár iu, -ie adj.* /<fr. ***singulier***, lat. ***singŭlaris, -e*** „singur, unic, izolat".

singuláre tántum *adj.* (*gram.*; *despre substantive*) Care are numai formă de singular; care este defectiv de plural. • pl. *singularia tantum.* /<lat. ***singulare tantum***.

singularísm *s.n.* (*filos.*) Concepție metafizică potrivit căreia universul este alcătuit dintr-un singur principiu sau are o singură cauză. • /<germ. ***Singularismus***.

singularitáte *s.f.* Calitatea de a fi singular; unicitate. *Fiecare viață este interesantă prin singularitatea ei.* ◆ Ext. Bizarerie, ciudățenie, originalitate. • pl. *-ăți.* /<fr. ***singularité***, lat. ***singularĭtas, -atis***.

singulăriu, -ie *adj.* v. singular.

singularizá *vb. I. tr., refl.* A scoate sau a ieși în evidență; a (se) evidenția; a (se) deosebi, a (se) distinge (printr-o trăsătură puțin obișnuită, ieșită din comun). *Se comportă într-un mod care-l singularizează.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***singulariser***.

singularizáre *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *singulariza.* • pl. *-ări.* /v. ***singulariza***.

singularizát, -ă *adj.* Care este ieșit în evidență prin ceva deosebit; singular. *Sînt... între ele și apariții singularizate* (PER.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***singulariza***.

singulatív, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* (*în lb. slave*; *despre formații derivate*) Care caracterizează un segment opus unui ansamblu. **2** *s.n.* (*gram.*) *Sufix de singulativ* = sufix cu ajutorul căruia se formează, în unele limbi, singularul din tema de plural și care, la origine, era un substantiv colectiv. • pl. *-e.* /<fr. ***singulatif***, engl. ***singulative***.

síngur, -ă *adj., adv.* **1** *adj.* (*despre ființe*) Care nu este însoțit de altcineva, care se află, acționează fără nici un însoțitor. *Mi-aș dori să rămîn cîteva clipe singur.* ◇ Loc.adv. (*fam.*) *De unul singur* = fără să fie cu cineva sau fără să fie însoțit, asistat etc. de (alt)cineva; izolat; individual. *Plec în oraș de unul singur.* ◇ Expr. *A se bate singur* v. bate. *Singur cuc* v. cuc. *A fi o mînă singură* v. mînă. *A mînca singur bucățile* (sau *bucatele*) *și a lăsa altora zeama* v. mînca. *A(-și) vorbi* (*de unul*) *singur* v. vorbi. **2** *adj.* (*despre ființe, mai ales despre oameni*) Care este sau care trăiește retras, solitar; izolat, singuratic. *Și sîntem atît de singuri Și atît de fericiți* (EMIN.). ◆ Care este părăsit. *Toți se distrau jos, iar eu mă simțeam singură.* ◇ Analog. *Și țintirimul singur cu strîmbe cruci veghează* (EMIN.). **3** *adj.* (*despre ființe, mai ales despre oameni*) Prin forțe proprii, fără ajutorul, intervenția cuiva; din proprie inițiativă. *Eu iarna singură-mi țes tortul* (COȘB.). ◇ Expr. *A-și face moarte* (*singur*) v. moarte. *A-și săpa singur mormîntul* v. mormînt. *A(-și) tăia* (*singur*) *craca* (sau *creanga*) *de sub picioare* v. picior. *A-și face* (*singur*) *seama* (sau, *rar, seamă*) v. seamă. ◆ (*despre obiecte*) De la sine. *Mașinauța merge singură dacă are o baterie bună.* **4** *adj.* (*precedînd subst. pe care îl determ.*) Numai unul; unic. *Îmi mai rămîne o singură speranță.* ◇ *Singur născut* v. născut. **5** *adj.* (*în constr. neg.*) Nici un. *Nu putui să mai rostesc un singur cuvînt.* **6** *adj., adv.* (*precedînd un pron. cu funcție de sub.*) Numai, doar, exclusiv. *Singur numele bucatelor era de ajuns ca să-mi taie apetitul* (C. NEGR.). *Eu singur n-am cui spune nebunul meu amor* (EMIN.). **7** *adj.* (*determ. sub. sau obiectul*; *uneori ține locul numelui*) În persoană, personal; (eu sau tu, el etc.) însumi (sau însuți, însuși etc.), chiar eu (sau tu, el etc.) în persoană. *Mă mir singur de hărnicia mea.* ◆ Cu sine, cu el însuși. *Vorbesc singură prin casă.* • pl. *-i, -e.* / lat. ***singŭlus, -a, -um***.

singură *vb. I. refl.* (*înv.*) A se însingura. • prez.ind. *-ez.* /***singur*** + *-a*.

singuráre *s.f.* Acțiunea de *a se singura* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***singura***.

singurátec, -ă *adj.* v. singuratic.

singurátic, -ă *adj.* **1** (*despre ființe, mai ales despre oameni*) Care trăiește departe de alte persoane, izolat de societate; căruia îi place singurătatea; retras, solitar. *Pe stradă erau doar cîțiva trecători singuratici.* ◇ (*subst.*) *Alți singuratici cresc un cîine, o pisică sau o pasăre* (TEOD.). **2** (*despre viața, traiul sau despre manifestări, acțiuni etc. ale oamenilor*) Care este propriu, caracteristic unui om singuratic. *După moartea soției, a dus o viață singuratică.* ◇ Fig. *Mă simt azi cel mai singuratic suflet* (BLA.). **3** (*despre acțiuni, manifestări etc. ale oamenilor*) Care este făcut în singurătate, în taină; tainic. *Îmi descria micile ei bucurii singuratice în această stațiune de vară.* **4** (*despre lucruri, așezări omenești etc.*) Care se află departe de alte lucruri, de alte așezări omenești etc.; izolat, solitar. *Îngîna-ne-vor c-un cîntec Singuratece izvoare* (EMIN.). ◆ Ext. Care este liniștit. *Am ales să mergem în concediu într-o stațiune singuratică.* **5** Care este unic; izolat, singular. *Prostul ar fi produsul său însuși, printr-o misterioasă și singuratică combinație* (SADOV.). **6** (*gram.*; *înv.*; *și subst. n.*) Singular. • pl. *-ci, -ce.* și *singurátec, -ă adj.* /***singur*** + *-atic*.

singurătáte *s.f.* **1** Faptul de a fi singur; starea celui care trăiește singuratic; solitudine, însingurare. *Oamenii fug cum pot de singurătate.* ◆ Spec. Izolare morală. *Se simțea subtil înțeleasă în singurătatea ei sufletească* (SADOV.). ◇ Fig. *Cu singurătatea stau în aceeași chilie* (LESN.). **2** Loc izolat, retras (pe unde oamenii nu umblă sau trec foarte rar); loc pustiu; pustietate. *Peste cîte mii de valuri stăpînirea ta străbate, Cînd plutești pe mișcătoarea mărilor singurătate* (EMIN.). ◆ Ext. Loc liniștit. *Numai muntele îmi poate oferi singurătățile pe care mi le doresc după un an de muncă susținută.* **3** Perioadă de timp petrecută în mod singuratic. *Vitoria hotărîse, în singurătățile ei, un drum la Piatră* (SADOV.). • pl. *-ăți.* și (*înv., reg.*) *singurităte s.f.* /***singur*** + *-ătate*.

singurél, -eă *adj.* Dim. al lui *singur. Amîndoi vom merge-n lume Răticiți și singurei* (EMIN.). ◇ Expr. *Singur-singurel* = *a*) cu desăvîrșire singur. *Am venit singur-singurel la tine*; *b*) părăsit de toți. *Am rămas singur-singurel și trist.* • pl. *-ei, -ele.* /***singur*** + *-el, -ea*.

singurícă *adj.* Singurea. • pl. *-ele.* /***singur*** + *-ică*.

singuriór, -oáră *adj.* (*reg.*) Singurel. • pl. *-ori, -oare.* /***singur*** + *-ior*.

singurít, -ă *adj.* (*înv.*) **1** (*despre lucruri, locuri etc.*) Singuratic. **2** (*gram.*) *Nume singurit* (*și subst. n.*) = singular. • pl. *-ți, -te.* /***singur*** + *-it*.

singurităte *s.f.* v. singurătate.

sinharmomíe *s.f.* v. sinarmonie.

sinhrón, -ă *adj.* v. sincron.

sinhrónic, -ă *adj.* v. sincronic.

sinhromísm *s.n.* v. sincronism.

sinî *vb. IV. tr.* (*reg.*; *compl. indică rufe*) A sinili. • prez.ind. *-esc.* /de la ***sinea***ă, prin derivare regresivă.

sínic, -ă *adj.* Chinez. • pl. *-ci, -ce.* /<engl. ***sinic***.

sinichésion *subst.* (*grec. înv.*) Căsătorie. • sil. *-si-on.* pl. *-ii.* și *sinichísie s.f.* /<ngr. ***συνοικέσιον***.

sinichiózá *s.f.* (*gram.*) Conjuncție. • sil. *-chi-o-.* pl. *-e.* /<ngr. ***συνοικείωσις***.

sinichísie *s.f.* v. sinichesion.

sinídisis *subst.* (*grec. înv.*) Conștiință. • /<ngr. ***συνείδησις***.

siníe *s.f.* **1** Tavă mare și rotundă de metal, folosită pentru copt plăcinte și prăjituri. **2** (*pop.*) Masă țărănească de lemn, joasă, rotundă, cu trei picioare. **3** (*reg.*) Fund de lemn rotund, pentru mămăligă. **4** (*reg.*) Căldare de lemn. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<tc. ***sini***, bg. ***синия***.

sinigrínă *s.f.* (*ind. alim.*) Substanță (sare de potasiu) prezentă în semințele de muștar negru, în hrean și în ridiche, care constituie principiul activ al făinii de muștar. • /<fr. ***sinigrine***.

sinilí *vb. IV. tr.* (*reg.*; *compl. indică rufe*) A clăti, după spălare, în sineală; a albăstri. • prez.ind. *-esc.* și (*înv.*) *sinelí vb. IV.* /***sinea***lă + *-i*.

sinilíre *s.f.* (*reg.*) Acțiunea de *a sinili* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***sinili***.

sinilít, -ă *adj.* (*reg.*; *despre rufe*) Care este clătit în sineală; albăstrit. • pl. *-ți, -te.* și *sinelít, -ă adj.* /v. ***sinili***.

sinilíu, -íe *adj.* (*pop.*) Care are culoarea sinelii; albăstrui. *Are ochii sinilii.* ◇ (*subst.*) *Privește spre... siniliul cerului* (SADOV.). • pl. *-ii.* și *sinelíu, -íe adj.* /***sinea***lă + *-iu*.

sinisfórá *s.f.* (*înv.*) **1** (*fin.*) Cotizație; contribuție. **2** (*fin.*) Colectă. **3** (*jur.*) Act, document asupra bunurilor unei succesiuni. • /<ngr. ***συνεισφορά***.

sinistrát, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană, regiune, zonă etc.) care a suferit pagube însemnate de pe urma unei calamități (incendiu, inundație, război etc.). • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***sinistré***.

sinistrítate *s.f.* Caracterul, însușirea a ceea ce este sinistru. • /***sinistru*** + *-itate*.

sinistro- Elem. de compunere „stîng". • /<fr. ***sinistro-***; cf. lat. *sĭnister, -stra, -strum* „stîng".

sinistrocardíe *s.f.* (*anat.*) Deplasare a inimii spre stînga, dincolo de poziția normală; levocardie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***sinistrocardie***; cf. lat. *sinister* „stîng", gr. *καρδία* „inimă".

sinistrogír, -ă *adj.* **1** (*despre ființe, obiecte în mișcare etc.*) Care se răsucește de la dreapta spre stînga. **2** (*despre scriere*) Care este înclinat spre stînga. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***sinistrogyre***.

sinistrórs, -ă *adj.* Care este întors de la dreapta spre stînga. • pl. *-și, -se.* /<fr. ***sinistrorsus***, lat. ***sinistrorsus***.

sinistróză *s.f.* (*psih.*) Sindrom psihic care apare după catastrofe sau după traume psihice, implicînd pierderea capacității de muncă și inhibarea voinței. • pl. *-e.* /<fr. ***sinistrose***.

sinístru, -ă *adj., s.n.* **I** *adj.* **1** (*despre aspectul ființelor, despre violența, tăria etc. ale unor fenomene, despre locuri, clădiri etc., despre întîmplări, situații sau despre manifestări, acțiuni etc. ale ființelor, despre consecințe ale acestora, despre voci, sunete etc.*) Care provoacă spaimă, groază; care este groaznic, cumplit, înspăimîntător. *Se aude un freamăt sinistru. Este o încăpere sinistră.* ◇ (*adv.*) *Sinistru miezul nopții bate* (EMIN.). ◇ Fig. *Trecutul, cioclu de morminte, Sinistru oaspete de-amurg* (GOGA). **2** Care prevestește sau aduce nenorocire; primejdios, funest, nefast. *Mă cuprinde o presimțire sinistră.* **3** Fig. Care este deprimant, sumbru, macabru. *Dacă stau mult singur, mă cuprind gînduri sinistre.* **4** Fig. (*despre oameni*) Care este trist. *Mamele mergeau sinistre și despletite, căutîndu-și copiii.* ◇ Analog. *Luna... apăru candidă și sinistră între două stînci* (IBR.). **5** Care trezește, care provoacă sau care inspiră oroare, repulsie, greață etc.; oribil. *A avut loc o crimă sinistră.* ◇ (*adv.*) *Sinistru mai mănîncă!* ◆ (*despre glume, farse etc.*) Care este de prost gust; deplasat, nepotrivit; lugubru. *Mi-a jucat o farsă sinistră.* **II** *s.n.* Dezastru care provoacă mari pagube materiale; calamitate, catastrofă. *Toată lumea aleargă... la locul sinistrului* (BRĂT.). • pl. *-iștri, -istre.* /<fr. ***sinistre***, lat. ***sinister, -tra, -trum***.

siniubíre *s.f.* (*înv.*) Egoism. • /***sine*** + ***iubire***.

sinizá *vb. I. refl.* A renunța la naționalitatea sa, adoptînd limba, obiceiurile, religia chinezilor. ◆ (*tr.*) A sili să adopte limba, obiceiurile, religia chinezilor. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***siniser***.

sinizáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *siniza* și rezultatul ei; sinizație. • pl. *-ări.* /v. ***siniza***.

sinizáție *s.f.* Sinizare. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***sinisation***.

sinizéză *s.f.* (*fon.*) Sinereză. • pl. *-e.* /<gr. ***συνίζησις*** „contragere".

sino- v. sin[1]-.

sinochíe *s.f.* (*biol.*) Simbioză între microorganisme și oameni. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<germ. ***Synökie***.

sinód *s.n.* (*bis.*) **1** Adunare de ierarhi (mitropoliți, episcopi și arhierei) care constituie forul suprem al bisericii (sau al unei eparhii) ortodoxe și care se întrunește periodic, pentru a rezolva probleme de administrație bisericească. **2** Adunare episcopală care se convoacă ocazional pentru a lua (unele) hotărîri în probleme de dogmă, de morală și de administrație bisericească. ◇ (*în trecut*) *Sinod ecumenic* = adunare la care participau toți episcopii bisericii creștine, înainte de divizarea acesteia pe confesiuni. **3** Conciliu.

Sinodul de la Florența. • pl. *-oade, -uri.* /<ngr. ***σύνοδος***, lat. ***synŏdus, -i***, fr. ***synode.***

sinodál, -ă *adj.* (*bis.*) Care aparține sinodului, care se referă la sinod. ◆ Care emană de la un sinod. ◆ Care face parte dintr-un sinod. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***synodal***, lat. ***synŏdalis, -e.***

sinodalitáte *s.f.* (*bis.*) Faptul de a fi condus de un sinod; subordonare față de un sinod. • pl. *-ăți.* /***sinodal*** + ***-itate.***

sinodálnic, -ă *adj.* (*bis.*; *înv.*) Sinodic. • pl. *-ci, -ce.* /***sinodal*** + ***-nic.***

sinódic, -ă *adj.* **1** (*bis.*) Sinodal. **2** (*astron.*) Care se referă la intervalul de timp după care se repetă aceeași poziție relativă a Pământului, a Soarelui, a Lunii sau a unei planete. ◇ *Perioadă sinodică* = interval de timp în care se realizează rotirea completă a unui corp ceresc în jurul altui corp ceresc în mișcare. *Lună sinodică* = interval de timp (de 29 de zile, 12 ore, 44 de minute și 2, 9 secunde) în care Luna, aflată în una din fazele ei, face o mișcare de rotație completă în jurul Pământului și revine în faza de la care a plecat. • pl. *-ci, -ce.* /<lat. ***synodĭcus, -a, -um***, gr. ***συνοδικός***, fr. ***synodique.***

sinodicésc, -éască *adj.* (*bis., astron.*; *înv.*) Sinodal. • pl. *-ești.* /***sinodic*** + ***-esc.***

sinofíl, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care admiră (exagerat) cultura și civilizația chineză, poporul chinez. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***sinophile.***

sinofilíe *s.f.* Admirație (exagerată) față de cultura și civilizația chineză, față de poporul chinez. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***sinophilie.***

sinofób, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care nutrește sentimente de ură, de dușmănie față de cultura și civilizația Chinei, față de poporul chinez. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***sinophobe.***

sinofobíe *s.f.* Ură, dușmănie, repulsie față de cultura și civilizația Chinei, față de poporul chinez. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***sinophobie.***

sino-indián, -ă *adj.* Care aparține Chinei și Indiei sau culturii, civilizației etc. ale popoarelor acestor țări, care se referă la China și India sau la cultura, civilizația etc. ale popoarelor acestor țări. • sil. *-di-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***sino-indien.***

sinológ, -ă *s.m., s.f.* Specialist în sinologie. • pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***sinologue.***

sinológic, -ă *adj.* Care aparține sinologiei, care se referă la sinologie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***sinologique.***

sinologíe *s.f.* Știință care se ocupă cu studiul istoriei, limbii și culturii poporului chinez. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***sinologie***; cf. nm. pr. lat. *Sina* „China", gr. *λόγος* „studiu".

sinoním, -ă *adj., s.n.* **1** *adj., s.n.* (*lingv.*) (Cuvînt, formă flexionară, afix, expresie etc.) care are (aproape) același înțeles cu alt cuvînt, cu altă formă flexionară, cu alt afix, cu altă expresie etc. **2** *adj.* Gener. Care este asemănător (ca sens), care este identic, similar, echivalent cu...; corespunzător. *Sensibilitatea nu e sinonimă cu slăbiciunea* (PRED.). **3** *s.n.* Joc care cere dezlegătorului să găsească pentru un anumit cuvînt unul sau mai multe cuvinte cu înțeles comun sau foarte apropiat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***synonyme***, lat. ***synonymus***, germ. ***Synonym***; cf. gr. *συνώνυμος* <*σύν* „cu", *ὄνομα* „nume".

sinonímic, -ă *adj., s.f.* (*lingv.*) **1** *adj.* Care aparține sinonimelor sau sinonimiei, care se referă la sinonime sau la sinonimie. ◇ (*stil.*) *Derivație sinonimică* = procedeu stilistic potrivit căruia două sau mai multe cuvinte din aceeași sferă semantică ajung să desemneze, pe plan figurat, același lucru. **2** *s.f.* Ramură a lingvisticii care se ocupă cu studiul sinonimelor și al sinonimiei. ◆ Totalitatea sinonimelor unei limbi; (sistem de) sinonimie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***synonymique***, germ. ***Synonymik.***

sinonimíe *s.f.* **1** (*lingv.*) Însușire pe care o au unele cuvinte, expresii, afixe etc. de a fi sinonime cu altele; posibilitate de înlocuire a unui cuvînt, a unei expresii etc. cu sinonimul lor; raport stabilit între două sau mai multe sinonime. ◆ Totalitatea sinonimelor unei limbi; sinonimică. **2** Gener. Asemănare; similitudine, identitate; corespondență. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***synonymie***, lat. ***synonymia, -ae.***

sinonimíst, -ă *s.m.* (*lingv.*; *înv.*) Persoană care se ocupă de sinonimie. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***synonymiste***, germ. ***Synonymist.***

sinonimitáte *s.f.* (*lingv.*) Sinonimie. • /***sinonim*** + ***-itate.***

sinópe *s.n.* (*herald.*) Culoare verde. • /<lat. ***sinōpis, -idis***; cf. nm. pr. *Sinope*, oraș antic pe țărmul Mării Negre.

sinópsă *s.f.* **1** (*cinemat.*) Rezumat al subiectului unui film, constituind schița unui scenariu. ◆ Ext. Rezumat făcut de autorul unui studiu, al unui memoriu, al unui articol etc. **2** Privire generală asupra unei științe, a unui obiect de învățământ. **3** Tablou sinoptic care îmbrățișează toate părțile unei științe. • pl. *-e.* și *sínopsis* (scris și *synopsis*) *s.n.* /<fr. ***synopsis***, engl. ***synopsis***, germ. ***Sinopsis***, gr. ***σύνοψις.***

sinopsíe *s.f.* (*optic.*) Contopire a razelor vizuale pentru a forma imaginea; sinestezie vizuală. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***synopsi***; cf. gr. *σύνοψις* „vedere a mai multor lucruri concomitent" <*σύν* „cu, împreună", *ὄψις* „vedere".

sinópsis *s.n.* v. sinopsă.

sinóptic, -ă *adj.* **1** (*despre date, rubrici, tabele etc.*) Care oferă o privire largă, generală asupra tuturor părților componente. ◇ (*adv.*) *Remarcabila monografie... ne revelează sinoptic imensa bogăție a acestei opere* (PER.). **2** (*meteor.*) *Meteorologie sinoptică* = ramură a meteorologiei care reprezintă și analizează mișcările de ansamblu ale atmosferei. *Hartă sinoptică* = hartă cu date meteorologice înregistrate simultan în diferite localități la o anumită oră, care servește la stabilirea timpului probabil (pentru următoarele ore sau zile). ◆ (*subst. f.*) Metodă de analizare sinoptică a vremii. **3** (*bis.*) *Evanghelii sinoptice* = primele trei evanghelii canonice (ale lui Matei, Marcu și Luca), foarte asemănătoare între ele, ceea ce permite compararea informațiilor care se dau asupra aceluiași eveniment. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***synoptique***, germ. ***synoptisch***; cf. gr. *συνοπτικός* <*σύνοψις.*

sinoptician, -ă *s.m., s.f.* (*meteor.*) Specialist în meteorologia sinoptică. • sil *-ci-an.* pl. *-ieni, -iene.* /***sinoptic*** + ***-ian.***

sinorhidíe *s.f.* (*chir.*) (Operație de) reunire a testiculelor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***synorchidie***; cf. gr. *σύν* „cu", *ὄρχις* „testicul".

sinoriáș, -ă *adj.* (*înv.*) Care este vecin. • sil. *-ri-aș.* pl. *-i, -e.* /de la ***sinorisi***[2].

sinorisí[1] *vb. IV.* (*înv.*) **1** *tr.* A băga de seamă; a acorda atenție. **2** *refl.* A-și face griji. ◆ A se potrivi. *Nu vă sinorisiți lui..., căci este cam nebun* (FIL.). • prez.ind. *-esc.* /<ngr. ***συνορίζομαι*** „a băga de seamă".

sinorisí[2] *vb. IV. refl.* (*înv.*) **1** A se mărgini. **2** A se întovărăși. • prez.ind. *-esc.* /<ngr. ***συνόρεψα***, aor. lui *συνορεύω.*

sinostóză *s.f.* (*med.*) Fuziune (patologică sau chirurgicală) a două oase (craniene). • pl. *-e.* /<fr. ***synostose***; cf. gr. *σύν* „cu", *ὀστέον* „os".

sinostózic, -ă *adj.* (*med.*) Care aparține sinostozei, care se referă la sinostoză. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***synostosique.***

sino-tibetánă *s.f.* (*lingv.*) Familie de limbi vorbite în centrul și în S-E Asiei, cea mai importantă familie de limbi asiatice, care cuprinde chineza, birmana, tibetana, thai, laoțiana, limbile tibeto-birmaneze și altele. • /<engl. ***Sino-Tibetan.***

sinovectomíe *s.f.* (*chir.*) Excizie a sinovialei unei articulații. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***synovectomie.***

sinovérb *s.n.* Problemă enigmistică ce constă din combinarea a două sinonime pentru a se obține un cuvînt nou, cu un alt înțeles decît sinonimele de la care s-a pornit. • pl. *-e.* /***sin[onim]*** + ***verb.***

sinoviál, -ă *adj.* (*anat., fiziol.*) Care aparține sinoviei, care se referă la sinovie. ◇ *Membrană sinovială* (*și subst. f.*) = membrană seroasă din cavitatea articulațiilor și din tecile tendoanelor, care secretă sinovia. • sil. *-vi-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***synovial.***

sinovialóm *s.n.* (*med.*) Tumoare (malignă) a unei sinoviale. • sil. *-vi-a-.* /<fr. ***synovialome.***

sinovíe *s.f.* (*anat., fiziol.*) Lichid transparent și vîscos, de culoare galbenă, secretat de membranele sinoviale, care asigură buna funcționare a articulațiilor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***synovie***; cf. lat. *synovia.*

sinoviosarcóm *s.n.* (*med.*) Sinovialom format la nivelul țesutului fibrosarcomatos. • sil. *-vi-o-.* pl. *-oame.* /<fr. ***synovio-sarcome.***

sinovítă *s.f.* (*med.*) Inflamație acută sau cronică a unei membrane sinoviale, care provoacă dureri și împiedică funcționarea articulației respective. • pl. *-e.* /<fr. ***synovite.***

sinpetál, -ă *adj.* (*bot.*; *despre plante sau despre flori*) Care are petalele unite. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***synpétale***; cf. gr. *σύν* „cu", *πέταλον* „petală".

sinsemántic, -ă *adj.* (*lingv.*; *despre cuvinte*) Care nu are valoare semantică. • pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***synsemantisch.***

sinsepál, -ă *adj.* (*bot.*; *despre flori sau despre plante*) Care are sepalele unite. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***synsépale***; cf. gr. *σύν* „cu", fr. *sépale* „sepală".

sintăcsă *s.f.* v. sintaxă.

sintáctic, -ă *adj., s.f.* (*gram.*) **1** *adj.* Care aparține sintaxei, care se referă la sintaxă; sintaxic. ◇ *Accent sintactic* v. accent. *Fonetică sintactică* v. fonetică. **2** *s.f.* Sintaxă. ◇ *Sintactică poetică* = sintaxă poetică. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***syntactique***, ngr. ***συντακτικός.***

sintacticián, -ă *s.m., s.f.* (*gram.*) Specialist în sintaxă. • sil. *-ci-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***syntactician.***

sintagmátic, -ă *adj., s.f.* (*lingv.*) **I** *adj.* **1** (*gram.*) (Care ține) de sintagmă, care se referă la sintagmă. ◇ *Clasă sintagmatică* = ansamblu de termeni care au, în frază, același comportament gramatical. *Raporturi sintagmatice* = raporturi care stabilesc unirea, îmbinarea între ele a diverselor elemente ale unei sintagme. **2** (*gram. generativă*) *Reguli sintagmatice* = reguli de expansiune care dau o nouă versiune unei categorii oarecare, sub forma constituenților ei imediați. **II** *s.f.* Studiul sintagmelor. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***syntagmatique***; cf. gr. *συνταγματικός.*

sintagmátion *s.n.* (*jur.*; *grec. înv.*) Cod. • sil. *-ti-on.* /<ngr. ***συνταγμάτιον.***

sintagmatizá *vb. I. tr.* (*gram.*) A forma o sintagmă. • prez.ind. *-ez.* /***sintagmat[ic]*** + ***-iza.***

sintagmatizáre *s.f.* (*gram.*) Acțiunea de a *sintagmatiza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***sintagmatiza.***

sintágmă *s.f.* (*lingv.*) Unitate semantico-sintactică stabilă, formată dintr-un grup de două sau mai multe cuvinte între care există raporturi de subordonare. ◆ Ext. Locuțiune, expresie. • pl. *-e.* /<fr. ***syntagme***; cf. gr. *σύνταγμα* „aranjament; compoziție".

sintalitáte *s.f.* (*sociol.*) Totalitatea particularităților esențiale, edificatoare pentru profilul moral al unui grup; personalitate a unui colectiv. • /<fr. ***syntalité***, engl. ***syntality.***

sintán *s.n.* (*chim.*) Tanant sintetic, obținut prin condensarea cu formol a derivaților sulfonați ai compușilor aromatici. • /<fr. ***syntan.***

sintáx *s.n.* v. sintaxă.

sintáxă *s.f.* **1** (*gram.*) Parte a gramaticii care se ocupă cu studiul funcțiilor cuvintelor și ale propozițiilor în vorbire și care stabilește regulile de îmbinare a cuvintelor în propoziții și a propozițiilor în fraze. ◇ (*stil.*) *Sintaxă poetică* = totalitatea procedeelor stilistice (repetiția, interogația și invocația retorică, antiteza etc.) ale limbii literare, care țin de topica propoziției și a frazei, sporind expresivitatea limbii literare; sintactică poetică. **2** (*log.*) Parte a logicii simbolice, respectiv a semioticii, care constituie expunerea derivării expresiilor logice și se bazează în exclusivitate pe regulile de formare și de transformare a expresiilor. **3** (*a. plast.*) *Sintaxă decorativă* = ansamblul regulilor compoziției decorative. **4** (*inform.*) Ansamblul regulilor care descriu modul de alcătuire a programelor conexe. • scris și (*înv.*) *sintacsă.* pl. *-e.* și (*înv.*) *sintáx, sintáxis s.n.* /<fr. ***syntaxe***, lat. ***syntaxis***; cf. gr. *σύνταξις* „organizare, dispunere; construcție" <*συντάσσω* „a organiza, a dispune".

sintăxic, -ă *adj.* (*gram.*) Sintactic. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***syntaxique.***

sintáxis *s.n.* v. sintaxă.

sintaxonomíe *s.f.* (*biol.*) Clasificare a comunităților biologice, animale și vegetale. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***syntaxonomie.***

síntă *s.f* (*nav.*) Mică ambarcație cu vîsle, care poate trece prin locuri foarte strîmte. • pl. *-e.* /cf. it. *sintina.*

sinteáze *s.f. pl.* (*biochim.*) Enzime care catalizează unele procese de sinteză din organism. • sil. *-te-a.* /<germ. ***Syntheasen.***

sintepál, -ă *adj.* (*bot.*; *despre flori sau despre plante*) Care are tepalele concrescute. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***synthépale.***

sínter *s.n.* Concrețiune. • pl. *-e.* /<germ. ***Sinter.***

sinterizá *vb. I. tr.* A efectua operația de sinterizare. • prez.ind. *-ez.* /***sinter*** + ***-iza***; cf. germ. *Sinter.*

sinterizáre *s.f.* **1** Procedeu de lipire a pulberilor metalice, ceramice etc. fără ajutorul unui liant, numai

prin încălzire şi, eventual, prin presare. **2** Operaţie de realizare a unor piese prin încălzirea unor pulberi (la o temperatură inferioară temperaturii de topire a cel puţin unuia dintre componenţi) şi presarea lor în forme speciale; concreţionare. • pl. *-ări*. /v. ***sinteriza***.

sintésă *s.f.* v. sinteză.

sintesí *vb. IV. tr.* (*înv.*) A compune; a aranja. • prez. ind. *-esc*. /<ngr. ***σύνθεσα***, aor. lui *συνθέτω*.

sintésis *s.f.* v. sinteză.

sintétic, -ă *adj.* **1** (*în opoz. cu „analitic”*) Care aparţine sintezei, care se referă la sinteză; care se obţine prin sinteză. *Face o expunere sintetică a materialului.* ◇ (*adv.*) *Prezintă sintetic problema.* ◇ *Spirit sintetic* = spirit care face uşor sinteza lucrurilor, care operează cu precădere prin sinteză. **2** (*lingv.*) *Limbă sintetică* = limbă flexionară în care raporturile gramaticale se exprimă, de obicei, prin adăugarea de afixe la tema cuvintelor. **3** (*despre produse chimice sau industriale*) Care se obţine pe cale artificială (prin sinteză din două sau mai multe elemente). ◇ *Fibră sintetică* v. fibră. *Mosc sintetic* v. mosc. *Petrol sintetic* v. petrol. ◆ (*despre discipline ştiinţifice sau despre ramuri ale acestora*) Care are ca obiect studiul materialelor şi al produselor chimice sau industriale sintetice. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***synthétique***, gr. ***συνθετικός***.

sinteticéşte *adv.* În mod sintetic. • ***/sintetic*** + *-eşte*, după fr. *synthétiquement*.

sintetísm *s.n.* Faptul, însuşirea de a fi sintetic. • /<fr. ***synthétisme***.

sintetizá *vb. I. tr.* A face, a realiza o sinteză; a uni, a îmbina prin sinteză. *Să sintetizăm acum spusele domnului profesor.* • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***synthétiser***.

sintetizáre *s.f.* Acţiunea de *a sintetiza* şi rezultatul ei. ◆ Ext. Generalizare. • pl. *-ări*. /v. ***sintetiza***.

sintetizát, -ă *adj.* Care este obţinut dintr-o sinteză; care este prezentat într-o sinteză. • pl. *-ţi, -te*. /v. ***sintetiza***.

sintetizatór, -oáre *adj., s.n.* **1** *adj.* Care sintetizează. **2** *s.n.* (*tehn.*) Sintetizor. • pl. *-ori, -oare*. ***/sintetiza*** + *-tor*.

sintetizór *s.n.* **1** (*muz.*) Instrument electronic complex, cu claviatură, comutatoare de filtre, posibilităţi de memorizare etc., având o largă paletă de timbre şi sonorităţi, folosit îndeosebi în muzica electronică, uşoară şi de film pentru generarea artificială a timbrurilor specifice instrumentelor clasice sau a unei infinităţi de efecte sonore inedite, care măresc expresivitatea artistică. **2** (*tehn.*) *Sintetizator de vorbire* = *a*) aparat electronic complex care simulează funcţiile aparatului fonator uman, în scopul producerii vocii şi vorbirii artificiale; *b*) procesor electronic care reduce redundanţa semnalelor vorbirii umane, în scopul manipulării lor cu eficienţă maximă în diferite sisteme. • pl. *-oare*. /<fr. ***synthétiseur***.

sintézá *s.f.* **1** (*în opoz. cu „analiză”*) Metodă generală de cunoaştere care constă în recompunerea unui întreg din părţile sale componente, date iniţial în mod separat. ◆ Metodă ştiinţifică de cercetare a fenomenelor, bazată pe trecerea de la particular la general, de la simplu la compus, pentru a se ajunge la generalizare. ◆ Îmbinare a unor elemente separate care pot constitui un întreg; amestec. ◆ Concr. Lucrare, operă care abordează datele esenţiale ale unei probleme, ale unei discipline etc. ◆ Ext. Rezumat. **2** (*chim.*) Operaţie prin care se obţine un compus chimic pornind de la elementele chimice componente sau de la compuşi mai simpli. ◇ *Gaz de sinteză* v. gaz. **3** (*fiz.*) Combinare a culorilor rezultate din amestecul sau din suprapunerea a două sau mai multe culori. ◆ Recompunere a elementelor în care a fost descompusă imaginea transmisă la distanţă. **4** (*filos.*) Unitate dialectică între laturi, aspecte, tendinţe etc. contrare. **5** (*în filos. lui Hegel*) Etapă finală a triadei teză-antiteză-sinteză, care reprezintă fuziunea unor componente ale ambelor etape anterioare într-o unitate superioară. **6** *Sinteză a sunetelor* = *a*) tehnică de generare pe cale electronică a sunetelor prin intermediul unor parametri relevanţi; *b*) tehnică de procesare prin care se reduce redundanţa sunetelor specifice vorbirii umane. **7** (*milit.*) Document de raportare a situaţiei şi de informare a eşalonului superior, la sfîrşitul zilei de luptă sau al unei acţiuni. **8** (*biol.*) Biosinteză. **9** (*gram.*; *înv.*) Sintaxă. • scris şi *sintesă*. pl. *-e*. şi *sintézie*, (*înv.*) *sintésis s.f.* /<fr. ***synthèse***; cf. lat. *synthĕsis, -is*, gr. *σύνθεσις* <*συντίθημι* „a pune împreună”.

sintézie *s.f.* v. sinteză.

sinthrón *s.n.* v. sintron.

sintíchi *s.n.* (*grec. înv.*) Tratat; convenţie. • /<ngr. ***συνθήκη***.

sintón, -ă *adj.* Care prezintă sintonie. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***syntone***.

sintonie *s.f.* **1** (*fiz.*) Egalitate a frecvenţelor de oscilaţie ale mai multor sisteme fizice oscilante; acord. ◇ *Indicator de sintonie* v. indicator. **2** Caracteristică temperamentală constînd în capacitatea de adaptare afectivă (cu uşurinţă) la mediul ambiant. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***syntonie***; cf. gr. *σύντονος* „încordat” <*σύν* „cu, împreună”, *τόνος* „tensiune”.

sintonizá *vb. I. tr.* (*fiz.*) A realiza o sintonie; a acorda. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***syntoniser***.

sintonizáre *s.f.* (*fiz.*) Faptul de *a sintoniza*. • pl. *-ări*. /v. ***sintoniza***.

sintonizatór *s.n.* (*fiz.*) Aparat cu ajutorul căruia se execută sintonizarea. • pl. *-oare*. /<fr. ***syntonisateur***.

sintrofíe *s.f.* v. sindrofie.

sintrón *s.n.* (*bis.; grec. înv.*) Scaunul arhieresc din faţa altarului, pe care stă ierarhul bisericesc numai cînd oficiază. • scris şi *sinthron*. pl. *-uri*. şi *síntronon s.n.* /<ngr. ***σύνθρονο v.***

síntronon *s.n.* v. sintron.

sinţ *s.n.* v. simţ.

sinţí *vb. IV.* v. simţi.

sinuá *vb. I. intr.* A se îndoi, a se încovoia; a se întortochea. • sil. *-nu-a*. prez.ind. pers. 3 sg. *-eazá*. /<lat. ***sinuare***.

sinucíd, -ă *subst.* (*înv.*) **1** *s.m.* Sinucigaş. *Muribundului speranţa..., La sinucid o umbră ce-i sperie disperarea* (EMIN.). **2** *s.n.* Sinucidere. *Scepticismul, monstru de sînge, părinte al turbării şi al sinucidului* (FIL.). • pl. *m. -izi, n. -ide*. şi *sinucíz s.m.* /de la ***sinucide***, prin derivare regresivă; cf. it. *suicida*, fr. *suicide*.

sinucíde *vb. III. refl.* A-şi lua singur viaţa; a se omorî. ◇ (*glum.*) *Poate se sinucid purecii de plictis* (SADOV.). ◇ Fig. *Primăvară... Nu cumva te-ai sinucis?* (MINUL.). • prez.ind. *sinucíd*. ***/sine*** + ***ucide***, după fr. *suicider*.

sinucídere *s.f.* Acţiunea de *a se sinucide* şi rezultatul ei; suicid. • pl. *-i*. /v. ***sinucide***.

sinucigáş, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care şi-a luat (sau a încercat să-şi ia) viaţa. ◇ Compar. *Ca un sinucigaş care dă totul pe o clipă, îmi vine să zic... da* (CA. PETR.). • pl. *-i, -e*. ***/sine*** + ***ucigaş***, după fr. *suicidé*.

sinucís, -ă *adj.* Care s-a sinucis; mort prin sinucidere. ◇ (*subst.*) *Femeile... năvăliră spre odaia sinucisului* (CĂL.). • pl. *-şi, -se*. /v. ***sinucide***.

sinuciz *s.m.* v. sinucid.

sinuós, -oásă *adj.* **1** (*despre contururi, drumuri etc.*) Care are o linie şerpuitoare, care face multe ocoluri; cotit. *E greu de condus noaptea pe o şosea sinuoasă.* ◆ (*despre mişcări*) Care se realizează în curbe neregulate sau care urmează o linie cu multe curbe neregulate; ondulat, şerpuitor. *Ca în goana sinuoasă a trenului, peisagiul se schimbase automat* (PER.). ◇ (*adv.*) *Ameţit fiind, mergea cam sinuos.* ◆ Fig. Care este complicat, întortocheat. *N-a rătăcit niciodată prin coridoarele atît de sinuoase ale abstracţiunii* (VIANU). **2** Fig. (*despre oameni sau*, ext., *despre firea, caracterul etc. ale lor*) Care este şovăielnic, nehotărît, instabil, schimbător; cu reticenţe. *A iubit... un suflet sinuos şi nestatornic* (CAZ.). • sil. *-nu-os-*. pl. *-uoşi, -uoase*. /<fr. ***sinueux***, lat. ***sinuōsus, -a, -um***; cf. lat. *sĭnus, -us* „îndoitură”.

sinuozitáte *s.f.* v. sinuozitate.

sinuozitáte *s.f.* Cotitură, curbură, curbă. *Îl dăscăli... urmărind cu arătătorul sinuozităţile graniţei* (REBR.). ◆ Fig. Caracter întortocheat, complicat al unor acţiuni, manifestări etc. *Proza... e... vibrantă, urmărind sinuozităţile vorbirii* (E. LOV.). • sil. *-nu-o-*. scris şi *sinuositate*. pl. *-ăţi*. /<fr. ***sinuosité***.

sinus[1]**-** Elem. de compunere „cavitate, sinus”. • şi *sinuso-*. /<fr. ***sinus***(***o***)-; cf. lat. *sĭnus, -us* „adîncitură”.

sínus[2] *s.n.* **1** (*anat.*) Cavitate neregulată în grosimea unui os cranian. **2** (*anat.*) Porţiune dilatată pe traiectul venelor, arterelor şi vaselor limfatice, cu rol de colector al lichidului din regiunea respectivă. ◇ *Sinus carotidian* = porţiune dilatată a arterei carotide primitive, situată la nivelul bifurcării sale. **3** (*bot.*) Cavitate curbată dintre doi lobi. **4** (*anat.*; *înv.*; în formele *sin, sîn*) Circumvoluţie. • pl. *-uri*. şi (*înv.*) *sin, sîn s.n.* /<fr. ***sinus***, lat. ***sĭnus, -us***.

sínus[3] *s.n.* (*mat.*) Funcţie trigonometrică având ca domeniu de definiţie mulţimea unghiurilor, cu valori numerice reale, egală cu raportul dintre lungimea catetei opuse unghiului respectiv dintr-un triunghi dreptunghi şi lungimea ipotenuzei. • pl. *-uri*, (*înv.*) *m. -i*. /<fr. ***sinus***, germ. ***Sinus***.

sinuscopíe *s.f.* (*med.*) Examen al sinusurilor oaselor feţei. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***sinuscopie***.

sinusectomíe *s.f.* (*chir.*) Intervenţie de suprimare a sinusului frontal. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***sinusectomie***.

sinuso- v. sinus[3]-.

sinusografíe *s.f.* (*med.*) Radiografie a sinusurilor venoase cu ajutorul unei substanţe opace la razele X. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***sinusographie***.

sinusoidál, -ă *adj.* Care aparţine sinusoidei, care se referă la sinusoidă; care are formă de sinusoidă. • sil. *-so-i-*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***sinusoïdal***.

sinusoídă *s.f.* **1** (*mat.*) Curbă care reprezintă, într-un sistem de coordonate rectangulare, valorile sinusului în funcţie de valorile unghiului respectiv. **2** (*anat.*) Tip de vase capilare la nivelul ficatului, al glandelor endocrine, care au un lumen neregulat şi perete discontinuu. • pl. *-e*. /<fr. ***sinusoïde***.

sinuzál, -ă *adj.* (*anat.*) Care aparţine sinusului, care se referă la sinus. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***sinusal***.

sinuzíe *s.f.* (*biol.*) Asociaţie de animale sau de plante mai mică decît biocenoza, cu un areal limitat. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***synusie***.

sinuzítă *s.f.* (*med.*) Inflamaţie acută sau cronică a mucoasei care căptuşeşte sinusurile paranazale. • pl. *-e*. /<fr. ***sinusite***.

sinzăr *s.m.* v. samsar.

sinziánă *s.f.* v. sînziană.

sionísm *s.n.* (*polit., relig.*) Mişcare naţionalistă, apărută în Europa, în rîndurile burgheziei evreieşti, la sfîrşitul sec. 19, care avea drept scop întemeierea unui stat evreiesc pe teritoriul Palestinei. ◆ Ext. Concepţie a adepţilor menţinerii şi apărării statului Israel. • sil. *si-o-*. /<fr. ***sionisme***; cf. nm. pr. *Sion*, colină în Ierusalim.

sioníst, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care aparţine sionismului sau sioniştilor, care se referă la sionism sau la sionişti. **2** *s.m., s.f.* Adept al sionismului. • sil. *si-o-*. pl. *-işti, -iste*. /<fr. ***sioniste***.

siós, -oásă *adj.* v. sfios.

sípcă *s.f.* (*reg.*) **1** Portţigaret. **2** Horn. • pl. *-ce, -ci*. /cf. magh. *szipka*.

sipeciór *s.n.* (*înv.*) Sipeţel. • pl. *-oare*. ***/sipet*** + *-ior*.

sípet *s.n.* Cufăr de papură împletită, de nuiele sau de lemn (cu capac boltit, uneori bogat ornamentat, ferecat cu benzi metalice sau îmbrăcat în piele), în care se păstrează haine sau obiecte de valoare. *Deosebii sipetul din colţ, încrustat cu sidefuri* (VOIC.). • acc. şi *sipét*. pl. *-e, -uri*. şi (*înv.*) *sípit, sépet s.n.* /<tc. ***sepet***.

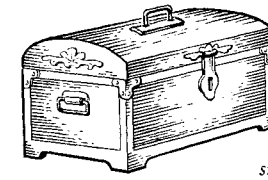

sipet

sipetár *s.m.* (*înv.*) Persoană care făcea sipete. • pl. *-i*. şi *sepetár s.m.* ***/sipet*** + *-ar*.

sipetăş *s.n.* Dim. al lui *sipet*. • pl. *-e*. ***/sipet*** + *-aş*.

sipeţél *s.n.* Dim. al lui *sipet*. • pl. *-e*. ***/sipet*** + *-el*.

sipícă *s.f.* (*bot.*) Numele mai multor plante erbacee: *a*) plantă bienală înaltă de 30-100 cm, cu tulpina ramificată, cu frunzele păroase şi cu florile albe-albăstrii dispuse în capitule (*Cephalaria transsilvanica*); *b*) plantă perenă cu tulpina glabră, cu frunzele lungi, crestate pe margine, cu florile gălbui-roşietice, dispuse în capitule, care se foloseşte în medicină (*Scabiosa ochroleuca*); *c*) (*reg.*) muşcatul-dracului (*Scabiosa lucida*); *d*) (*reg.*) muşcata-dracului (*Scabiosa atropurpurea*); *e*) măceş (*Rosa canina*); *f*) lămîiţă (*Philadelphus coronorius*). • pl. *-ci*. şi (*înv.*) *sipítă s.f.* /cf. sl. veche **шнипъкъ** „trandafir”, bg. *шипка*.

sipión *s.m.* v. spion.

sípit *s.n.* v. sipet.

sipítă *s.f.* v. sipică.

sir[1] [sər] *s.m.* **1** (*în Regatul Unit al Marii Britanii*) Titlu onorific ce precedă prenumele cavalerilor și al baronilor. ◆ Persoană care are acest titlu. **2** (*în țările de limbă engleză*) Termen de adresare corespunzător lui „domnule". **3** (*reg.*) Boier. • pl. *-i.* /<engl. ***sir***.

sir[2] *s.m.* v. sire.

sîrb, -ă *s.m., s.f., adj.* v. sîrb.

sîrbésc, -eáscă *adj.* v. sîrbesc.

sîrboáică *s.f.* v. sîrboaică.

síre *s.m.* (*la vocat.*) Titlu de adresare către un împărat sau un rege. • și (*înv.*) *sir s.m.* /<fr. ***sire***.

sireác, -ă *adj.* v. sărac.

sireáp, -ă *adj.* **1** (*despre cai*) Care este greu de stăpînit; iute; sălbatic. *Cai sirepi ce fug ca vîntul De cutremură pămîntul* (ALECS.). ◆ (*subst. m.*) Cal (castrat). *Pornit ca de vînturi sirepul aleargă* (EMIN.). ◆ (*subst. f.*) Iapă. ◆ (*reg.; subst. m.*) Cal neînvățat la ham. **2** (*înv.; despre mersul, fuga cailor*) Impetuos. **3** (*reg.*) *Floare sireapă* = semn alb pe care îl au unii cai în frunte. **4** (*despre animale*) Care este sălbatic. *L-au aruncat la fieri sireape de l-au fărmat* (CANT.). **5** (*înv.; despre oameni*) Care este crud; rău; violent. *Era... om sireap și fără omenie* (DOS.). ◆ (*despre însușiri, manifestări etc. ale oamenilor*) Care trădează, exprimă sălbăticie; cumplit. *Vlad pedepsi cu moarte sureapă, Făcînd să-l tragă de viu pe țapă* (BUD.). • pl. *-epi, -epe,* (*înv.*) *-i, -e.* și (*pop.*) *sirép, -eápă,* (*înv., reg.*) *sureáp, -ă adj.* /<sl. veche **свѣрѣпъ** „fioros".

siréc *s.n.* (*pesc.; reg.*) Rețea cu ochiuri largi, care se adaugă volocului obișnuit, pentru a încurca mai ușor peștele. • pl. *-uri.* /<tc. ***seyrek*** „plasă (rară)".

sireicăn, -ă *s.m., s.f.* v. sărăcan.

siréncă *s.f.* **i 1** (*în mit. greacă; și nm. pr.*) Fiecare dintre nimfele mării, imaginată ca o femeie cu picioare și cu aripi de pasăre sau, mai tîrziu, ca o femeie cu coadă de pește, care, prin cîntecul ei fermecat, ademenea corăbierii în locuri primejdioase, provocînd naufragiul corăbiilor și moartea navigatorilor. <> Loc.adj. *De sirenă* = încîntător, fermecător. *Ca un cîntec de sirenă, Lumea-ntinde lucii mreje* (EMIN.). <> Compar. *Se lungea mlădioasă în străveziul undelor, aidoma... unei sirene* (VOIC.). ◆ Reprezentare plastică a unei sirene. *Capul sirenei e stilizat în suprafețe unghiulare* (PÂRV.).

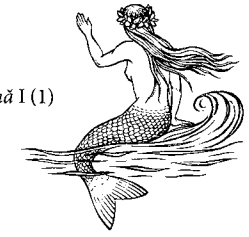

sirenă I (1)

2 Fig. (*fam.*) Femeie seducătoare. *Fiind robit de această sirenă amăgitoare, nu putu să reziste* (FIL.). **3** (*zool.; înv.*) Specie de batracieni avînd corpul de forma unui șarpe. **II** (*tehn.*) **1** Aparat care emite sunete de mare intensitate și care este utilizat pentru semnalizări în fabrici, în navigație, în transportul feroviar, în cazuri de alarmă etc. *Sirena locomotivei a șuierat prelung* (REBR.). ◆ Sunet emis de un astfel de aparat. **2** (*fiz.*) Aparat format dintr-un disc prevăzut cu mai multe găuri, prin care se trece un curent de aer, folosit pentru determinarea în condiții de laborator a înălțimii unui sunet prin comparare cu alt sunet. **3** (*muz.*) Numele primului pian cu coarde verticale. • pl. *-e.* și (*înv.*) *sirînă s.f.* /<fr. ***sirène***, it. ***sirena***, germ. ***Sirene***, lat. ***sīren, -enis***, ngr. ***σειρήν***.

siréni *subst. pl.* (*bot.; reg.*) Liliac (*Syringa vulgaris*). • /<rus. ***сирень***.

sirenián *s.m.* (*zool.; la pl.*) Ordin de mamifere placentare acvatice, cu corpul în formă de torpilă, cu coada dispusă în plan orizontal și membrele anterioare (cele posterioare lipsind) transformate în lopeți înotătoare (*Sirenia*); (*și la sg.*) animal care face parte din acest ordin. • sil. *-ni-an.* pl. *-ieni.* /<fr. ***siréniens***.

sirénic, -ă *adj.* Care aparține sirenei; de sirenă. • pl. *-ci, -ce.* /***sirenă*** + *-ic*.

sirenicésc, -eăscă *adj.* (*înv.*) Sirenic. • pl. *-ești.* /***sirenă*** + *-icesc*.

sirenomél *s.m.* (*med.*) Monstru care prezintă sirenomelie. • pl. *-i.* /<fr. ***sirénomèle***.

sirenomeliе *s.f.* (*med.*) Malformație caracterizată prin fuzionarea membrelor inferioare; simpodie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***sirénomélie***.

sirép, -eápă *adj.* v. sireap.

sirepí *vb. IV. refl.* (*înv.*) **1** A deveni sireap; a se sălbătici. **2** Fig. A se răzvrăti; a se aține. • prez.ind. *-esc.* și *siripí vb. IV.* /***sireap*** + *-i*.

sirepíe *s.f.* (*înv.*) Cruzime; răutate. • g.-d. *-iei.* /***sireap*** + *-ie*.

sírex *s.m.* (*entom.*) Insectă himenopteră a cărei larvă trăiește în lemnul coniferelor. • pl. *-cși.* /<fr. ***sirex***, lat. ***sirex***.

sirfíde *s.f. pl.* (*entom.*) Familie de muște ale căror larve sînt foarte diferite. • /<fr. ***syrphidés***.

sirg *s.n.* v. sîrg.

sirguí *vb. IV.* v. sîrgui.

sirguinciós, -oásă *adj.* v. sîrguincios.

sirguínță *s.f.* v. sîrguință.

siriác, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* (*ist.*) Persoană care aparținea unor populații din vechea Mesopotamie. **2** *adj.* Care aparține siriecilor, care se referă la sirieci. ◆ (*subst. f.*) Limba din familia afro-asiatică, ramura semitică, vorbită de sirieci și folosită astăzi ca limbă liturgică de catolicii și iacobiții sirieni, de nestorieni, precum și de alte culte. • sil. *-ri-ac.* pl. *-ieci, -iece.* /<fr. ***syriaque***.

sirián, -ă *subst., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Siriei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuiește în Siria; locuitorii Siriei. **2** *adj.* Care aparține Siriei sau sirienilor, care se referă la Siria sau la sirieni; care este originar din Siria. <> (*lingv.*) *Vechea siriană* = siriaca. • sil. *-ri-an.* pl. *-ieni, -iene.* /nm. pr. (stat în Asia) ***Siria*** + *-an*; cf. fr. *syrien*.

siriáncă *s.f.* Siriană. • sil. *-ri-an-.* pl. *-ience.* /***sirian*** + *-că*.

siríc *s.n.* v. șiric.

sirienésc, -eáscă *adj.* (*înv.*) *Limbă sirienească* = siriană. • sil. *-ri-e-.* pl. *-ești.* /***sirian*** + *-esc*.

sirienéște *adv.* (*înv.*) În siriană. • sil. *-ri-e-.* /***sirienesc*** + *-ește*.

siriián *s.m.* v. siriianin.

siriiánin *s.m.* (*slavon. înv.*) Persoană care aparținea unor populații din vechea Mesopotamie; siriac. • sil. *-ri-ia-.* pl. *-i.* și *siriián s.m.* /<slav. **сирианинъ**.

sirimán, -ă *adj., s.m., s.f.* v. sărman.

sirimánie *s.f.* v. sărmănie.

sirín *s.n.* v. șirin.

siríncă *s.f.* v. sirenă.

siring- Elem. de compunere „canal", „tub", „fistulă". • și *siringo-.* /<fr. ***syring(o)***-; cf. gr. *σῦριγξ, σύριγγος* „canal".

siríngă *s.f.* v. seringă.

siringectazíe *s.f.* (*med.*) Dilatație a glandelor sudoripare din regiunea facială. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***syringectasie***.

siringo- v. siring-.

siringobulbíe *s.f.* (*med.*) Formă clinică a siringomieliei, cu localizare în bulbul rahidian. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***syringobulbie***.

siringodendrón *s.m.* (*paleon.*) Tulpină fosilă de sigillaria. • /<fr. ***syringodendron***.

siringomiélic, -ă *adj.* Care aparține siringomieliei, care se referă la siringomielie. • sil. *-mi-e-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***syringomyélique***.

siringomielíe *s.f.* (*med.*) Boală a sistemului nervos care se manifestă prin distrugerea substanței cenușii din măduva spinării, ducînd la pierderea sensibilității. • sil. *-mi-e-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***syringomyélie***; cf. gr. *σῦριγξ, ιγγος* „tub, canal", *μυελός* „măduvă".

siringomielocél *s.n.* (*med.*) Meningocel spinal, asociat cu o dilatație chistică a canalului medular central. • sil. *-mi-e-.* /<fr. ***syringomyélocèle***.

siringotóm *s.n.* (*tehn. med.*) Instrument chirurgical folosit în siringotomie. • pl. *-oame.* /<fr. ***syringotome***.

siringotomíe *s.f.* (*chir.*) Operație a unei fistule. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***syringotomie***.

sirioáră *s.f.* v. surioară.

siríp *s.n.* v. șurub.

sirípă[1] *s.f.* (*bot.; reg.*) Muștar-de-cîmp (*Sinapis arvensis*). • /lat. ***sinapis***.

sirípă[2] *s.f.* v. risipă.

siripi[1] *vb. IV.* v. risipi.

siripi[2] *vb. IV.* v. sirepi.

siripít, -ă *adj.* v. risipit.

siripitúră *s.f.* v. risipitură.

síriță *s.f.* (*reg.*) Oaie de doi sau de trei ani care a fătat și care are lapte. ◆ (*adj.; despre oi*) Cu lapte. • pl. *-e, -i.* /<bg. ***cupuța***.

sirmán, -ă *adj, s.m.* v. sărman.

sírmă *s.f.* v. sîrmă.

sirócco *s.n.* v. siroco.

siróco *s.n.* (*climat.*) Vînt uscat și fierbinte care bate pe coastele Mediteranei, dinspre deșerturile Africii de Nord. • scris și *sirocco.* /<fr. ***sirocco***, it. ***scirocco*** <cuv. ar. *shuluq*.

sirocól *s.n.* (*farm.*) Sirop de tuse care conține gaiacol. • /abr. de la ***siro[p]*** + ***[gaia]col***, den. com.

sirológ, -ă *s.m., s.f.* Specialist în sirologie. • pl. *-gi, -ge.* /<germ. ***Syrolog***.

sirologíe *s.f.* Studiu al istoriei limbii, culturii și civilizației siriene. • g.-d. *-iei.* /<germ. ***Syrologie***.

siromán, -ă *adj., s.m., s.f.* v. sărman.

siróp *s.n.* Lichid (dens) foarte dulce, aromat, cu sucuri de fructe sau de plante, folosit ca băutură răcoritoare (în amestec cu sifon sau cu apă minerală), ca adaos la pregătirea unor dulciuri, la prepararea unor medicamente. <> *Sirop de cartofi* = zahăr de cartofi. <> Fig. *„Păstorița" e năclăită într-un sirop idilic* (PER.). • pl. *-uri.* și (*înv., reg.*) *siróc, sirúp s.n.* /<fr. ***sirop***, germ. ***Sirup***, magh. ***szirup***, rus. ***cupon***, ngr. ***σιρόπι***.

siropá *vb. I. tr.* (*culin.; compl. indică dulciuri, băuturi etc.*) A îmbiba cu sirop; a amesteca cu sirop. • prez. ind. *-ez.* /***sirop*** + *-a*.

siropáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a siropa* și rezultatul ei. **2** (*culin.*) Defect în fabricarea marmeladei, constînd în curgerea siropului din ea. • pl. *-ări.* /v. ***siropa***.

siropát, -ă *adj.* Care are (mult) sirop; însiropat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***siropa***.

siropós, -oásă *adj.* **1** (*despre lichide*) Care are gustul, consistența sau aspectul siropului. **2** Fig. (*peior.; despre creații artistice, despre manifestări ale oamenilor etc.*) Care este plin de sentimentalism dulceag; fad. *A scris un articol siropos.* • pl. *-oși, -oase.* și (*înv.*) *sirupós, -oásă adj.* /***sirop*** + *-os*, după fr. *sirupeux*.

sirtáki *s.n.* Numele unui dans specific grecesc. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • /<fr. ***sirtaki***, ngr. ***συρτάκι***.

sírtă *s.f.* (*geogr.; înv.*) Banc de nisipuri mișcătoare. • pl. *-e.* /<fr. ***syrte***.

sirtido- Elem. de compunere „banc de nisip". • /<fr. ***syrtido-***; cf. gr. *σύρτις, -ιδος* „nisipuri mișcătoare".

sirtidofil, -ă *adj.* (*bot.*) Care crește pe bancuri de nisip. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***syrtidophile***.

sirtidofíte *s.f. pl.* (*bot.*) Plante sirtidofile. • /<fr. ***syrtidophytes***.

sírto *subst.* (*reg.*) Numele unui dans popular care se joacă în timpul nunții. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • /etimol. nec.

sirúc *s.n.* v. sirop.

siruí *vb. IV. refl.* (*reg.*) A se strădui. • prez.ind. *-esc.* /etimol. nec.

sirumán, -ă *adj., s.m., s.f.* v. sărman.

sirúp *s.n.* v. sirop.

sirupós, -oásă *adj.* v. siropos.

sirvéntă *s.f.* (*lit.; în Ev. Med.*) Poezie proprie trubadurilor, avînd conținut războinic, satiric sau moralizator. • pl. *-e.* /<fr. ***sirvente***.

sisál *s.m.* (*bot.*) Plantă perenă textilă din familia amarilidaceelor, cu tulpina foarte scurtă și cu frunzele lungi, crescute în rozetă, care se cultivă în zone tropicale pentru fibrele foarte rezistente extrase din frunze (*Agave sisalana*). ◆ (*ind. text.*) Fibră textilă asemănătoare cu manila, obținută din frunzele acestei plante și folosită pentru confecționarea frînghiilor, a sforilor etc. • pl. *-i.* /<fr. ***sisal***; cf. nm. pr. *Sisal*, port în Yucatan (în America Centrală).

sisáire *s.f.* v. sîsîire.

sisiác *s.n.* v. sîsîiac.

sisifián, -ă *adj.* Sisific. • sil. *-fi-an.* pl. *-ieni, -iene.* /nm. pr. (rege al Corintului în mit. greacă, condamnat de zei la pedeapsa eternă de a urca o stîncă pe un deal) ***Sisif*** + *-ian*.

sisífic, -ă *adj.* **1** Care se referă la Sisif; care are caracteristici sau condiții asemănătoare cu cele ale lui Sisif. **2** Ext. (*mai ales despre muncă*) Care necesită eforturi îndelungate, istovitoare și zadarnice. • pl. *-ci, -ce.* /nm. pr. (rege al Corintului în mit. greacă, condamnat de zei la pedeapsa eternă de a urca o stîncă pe un deal) ***Sisif*** + *-ic*; după germ. *Sisyphusarbeit*.

sisilác *s.m.* v. sîsîiac.

sisinél *s.m.* (*bot.*; *mai ales la pl.*) **1** Numele unor plante erbacee: *a*) (și *sisinei-de-munte*) plantă erbacee din familia ranunculaceelor, cu frunzele acoperite cu peri lungi mătăsoși, cu floarea solitară, albă sau trandafirie (*Pulsatilla alba*); *b*) dediței (*Pulsatilla pratensis* și *vulgaris*). **2** (*reg.*; *în forma „sîsînel"*) Dumbravnic (*Melittis melissophyllum*). **3** (*reg.*; în forma *„sisînel"*) Siminoc (*Helichrysum arenarium*). • pl. *-ei.* /etimol. nec.

sisirií *vb. IV. tr.* (*înv.*) A imita vorbirea grecilor, pronunțînd adesea sunetul „s" (în loc de „ș"). • prez. ind. *-iesc.* /onomat.

sisitíe *s.f.* (*în antic. din Creta și din Sparta*) Masă comună, la care participau toți cetățenii. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***syssitie***, gr. ***συσσίτια*** <*συσσίτιον* <*σύν* „cu", *σῖτον* „hrană".

sismoterapíe *s.f.* v. seismoterapie.

sissonne [si'son] *s.n.* (*cor.*) Săritură de pe ambele picioare, efectuată după un plié, cu aterizare pe un picior. • /<fr. ***sissonne***.

sistá *vb. I. tr.* (*compl. indică acțiuni, lucrări etc.*) A opri, a întrerupe, a suspenda (temporar sau definitiv). ◇ (*refl. pas.*) *Se sistează zborurile din cauza vremii.* • prez.ind. *-ez.* /<lat. ***sistĕre***, germ. ***sistieren***.

sistáltic, -ă *adj.* (*med.*; *înv.*) Sistolic. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***systaltique***.

sistáre *s.f.* Acțiunea de *a sista* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***sista***.

sistáză *s.f.* **1** (*milit.*; *în antic.*) Subdiviziune a armatei grecești. **2** (*ret.*) Aranjare a cuvintelor în frază. ◆ Expunere metodică a faptelor într-un discurs. • pl. *-e.* /<fr. ***systase***, gr. ***σύστασις***.

sistém *s.n.* **I 1** Ansamblu de elemente (materiale sau ideale) interdependente și constituind un întreg organizat, care stabilește ordinea într-un domeniu de gîndire teoretică, reglementează clasificarea materialului într-un domeniu al științelor naturii sau determină funcționarea unei activități practice în conformitate cu scopul urmărit. ◇ *Sistemul științelor* = totalitatea disciplinelor științifice, cuprinzînd ansamblul cunoștințelor teoretice ale oamenilor într-o anumită etapă istorică. *Sistem electoral* = totalitatea normelor prin care se reglementează alegerile în organele reprezentative. (*mat.*) *Sistem de numerație* = complex de reguli pentru exprimarea numerelor întregi. *Sistem (electoral) cenzitar* v. cenzitar. *Sistem de numerație octal* v. octal. ◆ Totalitatea elementelor și relațiilor pe baza cărora este constituit un sistem. **2** Ansamblu abstract (de noțiuni, principii etc.) ale cărui elemente sînt coordonate printr-o lege, printr-o teorie; concepție, doctrină. *A expus succint sitemul lui Platon.* ◇ *Sistem geocentric* v. geocentric. *Sistem heliocentric* v. heliocentric. *Sistem lancasterian* v. lancasterian. *Sistem monitorial* v. monitorial. **3** Ansamblu organizat de practici, de relații, de instituții. ◆ Spec. Formă de guvernămînt; regim. ◇ *Sistem social* = totalitatea raporturilor stabilite între oameni în societate. *Sistem economic* = mod de organizare a producției și a repartiției bunurilor materiale într-o societate. *Sistem financiar* = ansamblu de criterii în baza cărora se desfășoară activitatea financiară a unui stat. *Sistem bipartid* v. bipartid. *Sistem judiciar* v. judiciar. *Sistem monopartid* v. monopartid. *Sistem multipartid* v. multipartid. *Sistemul participațiilor* v. participație. *Sistem premial* v. premial. *Sistem de sporuri* v. spor. *Sistem unicameral* v. unicameral. ◆ Climat social, politic, considerat ca nefast, ostil individului. *Este o victimă a sistemului ceaușist.* **4** Clasificare (efectuată pe baza anumitor criterii) a elementelor unui ansamblu (pentru a facilita studierea lor). ◆ Ansamblu ordonat și unitar care apare ca rezultat al unei clasificări. *Sistema lui Linné... este primită de mai mulți spre deplina învățare a botanicei* (STAM.). ◇ (*mineral.*) *Sistem cristalografic* (sau *de cristalizare*, *înv.*, *cristalin*) = categorie în care sînt grupate cristalele după caracterele generale ale simetriei lor. *Sistem clinorombic* v. clinorombic. *Sistem cubic* v. cubic. *Sistem hexagonal* v. hexagonal. *Sistem monoclinic* v. monoclinic. *Sistem pătratic* v. pătratic. *Sistem rombic* v. rombic. *Sistem romboedric* v. romboedric. *Sistem tetragonal* v. tetragonal. *Sistem triclinic* v. triclinic. **5** Ansamblu complex de elemente naturale aparținînd aceleiași specii, categorii și avînd aceleași funcții. ◇ (*astron.*) *Sistem solar* (sau *planetar*) = ansamblu de corpuri cerești cuprinzînd Soarele, planetele cu sateliții lor, planetoizii și cometele periodice. (*chim.*) *Sistemul periodic al elementelor* = (sistem de) clasificare a elementelor chimice după proprietățile lor fundamentale (masă atomică, număr de ordine). (*mat.*) *Sistem de ecuații* = ansamblu de ecuații cu mai multe necunoscute, ale cărui soluții trebuie să satisfacă simultan toate ecuațiile sistemului. *Sistemul lumii* (sau *lumesc*) = alcătuirea, ansamblul universului. *Sistem anagalactic* v. anagalactic. *Sistem dispers* v. dispers. *Sistem omogen* v. omogen. *Rezultanta unui sistem de vectori* v. rezultantă. *Sistemul tricromatic* v. tricromatic. **6** (*anat.*) Grupare morfologică și funcțională unitară de organe, de țesuturi etc.; aparat. ◇ *Sistem cardiovascular* v. cardiovascular. *Sistem circulator* v. circulator. *Sistem extrapiramidal* v. extrapiramidal. *Sistem limfatic* v. limfatic. *Sistem locomotor* v. locomotor. *Sistem muscular* v. muscular. *Sistem nervos* v. nervos. *Sistem nervos central* v. nervos. *Sistem nervos neurovegetativ* v. neurovegetativ. *Sistem osos* v. osos. *Sistem (nervos) parasimpatic* v. parasimpatic. *Sistem de semnalizare* v. semnalizare. *Primul sistem de semnalizare* v. semnalizare. *Al doilea sistem de semnalizare* v. semnalizare. *Sistem (nervos) simpatic* v. simpatic. *Sistem umoral* v. umoral. *Sistem nervos vegetativ* v. vegetativ. **7** (*biol.*) Ansamblu de elemente aflate în interacțiune. ◇ *Sistem circadian* v. circadian. *Sistem lacunar* v. lacunar. **8** (*bot.*; *înv.*) *Sistem radicular* = totalitatea ramificațiilor rădăcinii unei plante. *Sistem vascular* v. vascular. **9** (*geogr.*; și *sistem muntos*) Grup de masive muntoase legate genetic și structural. **10** (*geol.*; și *sistem geologic*) Totalitatea depozitelor formate în decursul unei perioade geologice. **11** (*lingv.*) Ansamblul părților constitutive ale limbii sau ale diferitelor componente ale ei, legate prin raporturi de interdependență. ◇ *Sistem lingvistic* = limbă, idiom. **12** (*muz.*) *Sistem sonor* = totalitatea sunetelor folosite în practica muzicală. *Sistem heptatonic* v. heptatonic. *Sistem pentatonic* v. pentatonic. *Sistem temperat* v. temperat. *Sistem tonal* v. tonal. **13** (*tehn.*) Instalație, dispozitiv, aparat pus în funcțiune pentru a obține un anumit rezultat. ◇ *Sistem tehnic* = ansamblu unitar de piese, instalații, dispozitive etc. folosit în industrie, în transporturi, în agricultură etc. *Sistem de alarmă* v. alarmă. *Sistem automat în circuit închis* v. automat. *Sistem energetic* v. energetic. *Sistem de telecomunicații* v. telecomunicație. **14** (*electron.*) *Sistem audio* = combină muzicală. ◇ (*inform.*) *Sistem expert* v. expert. *Sistem mainframe* v. mainframe. *Sistem multiutilizator* v. multiutilizator. *Sistem de operare* v. operare. **II 1** Mod de organizare a unui proces, a unei operații, a unei activități etc.; metodă de lucru; fel de a lucra; normă. *Are un sistem propriu de a învăța.* ◇ *Sistem Braille* = metodă de scriere pentru orbi, cu semne tipografice speciale scoase în relief pentru a putea fi pipăite. *Sistem informațional* = ansamblu de procedee și de mijloace de colectare, de prelucrare și de transmitere a informației necesare procesului de conducere a unei unități administrative, economice etc. *Sistem altern* v. altern. *Sistem anoptic* v. anoptic. *Sistem baric* v. baric. *Împrumut în sistem perpetuu* v. împrumut. *Sistem multiplex* v. multiplex. **2** (*fam.*) Mod, manieră, fel de a se purta al cuiva; obicei. *La unele persoane prefăcătoria devine un sistem.* **3** Mod (particular) de a percepe, de a interpreta realitatea, lumea; tip; stil. *Are un sistem de a gîndi cam ciudat.* ◇ *Sistem topologic* v. topologic. **III** Gener. Complex de elemente, de fenomene intercorelate, interconditionate; ansamblu structurat (de elemente abstracte); structură. ◇ *Sistem de unități* = ansamblu de unități de măsură format dintr-un număr restrîns de unități fundamentale. *Sistem fizic* = ansamblu format din substanțe și din cîmpuri de forță care nu reacționează între ele. *Sistem fizico-chimic* = ansamblu în care au loc schimburi în compoziția corpurilor sau a fazelor componente. *Sistem bănesc* v. bănesc. *Sistem de coordonate* v. coordonat. *Sistem metric* v. metric. *Sistem monetar* v. monetar. *Sistem numeral* v. numeral. *Sistem de referință* v. referință. *Sistem zecimal* v. zecimal. ◇ Loc. adj., adv. *Fără (nici un) sistem* = (care este) fără noimă, incoerent, anarhic. ◇ Loc.adv. *Cu sistem* = în mod ordonat, disciplinat, metodic. • pl. *-e.* și *sistémă* *s.f.* /<fr. ***système***, it. ***sistema***, germ. ***System***, lat. ***systēma, -atis***, ngr. ***σύστημα, συστήματος*** „combinație, organizație".

sistemátic, -ă *adj.*, *s.f.* **I** *adj.* **1** Care aparține unui sistem, care se referă la un sistem. *Plantele trebuie aranjate după o metodă sistematică.* **2** Care se efectuează după un plan dinainte stabilit; metodic, organizat, planificat. *Munca sa sistematică dă acum roade.* ◇ (*adv.*) *Toată viața lui a muncit sistematic.* ◆ Ext. Care se exercită cu stăruință, cu perseverență, cu regularitate. *Duce în presă o campanie sistematică de denigrare a autorului.* ◇ (*adv.*) *Se îmbracă sistematic în negru.* **3** (*despre oameni*) Care realizează, efectuează ceva după un plan, cu metodă sau, ext., în mod regulat, consecvent. *Nu este un observator sistematic, ci un amator de psihologie* (VIANU). **4** Care este alcătuit, structurat pe baza unui sistem. *Doctrina lui... este perfect sistematică* (RALEA). ◇ *Categorie sistematică* v. categorie. **5** Care este înzestrat, prevăzut cu mecanisme, cu mașini etc., cu un sistem tehnic. *Eu am undițe sistematice, de se strîng, se fac baston* (BRĂT.). **II** *s.f.* **1** (*biol.*) Știință care se ocupă cu studiul diversității organismelor vegetale și animale, al diferențelor și înrudirilor dintre ele, în funcție de relațiile filogenetice și de evoluție; taxonomie. **2** Mod de împărțire, de sistematizare. *Predarea matematicii are sistematica ei.* • pl. *-ci, -ce.* și (*înv.*) *sistematicésc, -eáscă* *adj.* /<fr. ***systématique***, germ. ***systematisch***, lat. ***systematicus***, gr. ***συστηματικός***.

sistematicésc, -eáscă *adj.* v. sistematic.

sistematicéște *adv.* (*înv.*) În mod sistematic. *În școli se învăța sistematicește latina.* ◆ Cu regularitate, în mod permanent. *Jurnaliștii... sistematicește... fac greșeli neiertate în contra limbei române* (MAIOR.). • /***sistematic*** + *-ește.*

sistematiciăn, -ă *s.m.*, *s.f.* Specialist în sistematică. • sil *-ci-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***systématicien***.

sistematizá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică elementele unei științe, ale unei doctrine, ale unei expuneri etc.*) A organiza după un anumit sistem; a alcătui un sistem. *Filosoful grec nu făcuse de altfel altceva decît să sistematizeze creația tragică a vechilor poeți atenieni* (VIANU). **2** A aranja, a clasa ceva după un anumit criteriu. *Sistematizează cărțile din bibliotecă după domenii.* **3** (*compl. indică activități practice*) A organiza după un anumit plan, după o anumită metodă (rațională). **4** (*tehn.*; *compl. indică sisteme tehnice*) A reorganiza și a transforma pentru a satisface cerințele moderne. **5** (*arhit.*; *compl. indică teritorii, așezări urbane sau rurale etc.*) A reorganiza, a amenaja (prin lucrări edilitare) în scopul înfrumusețării sau al creării unor condiții optime de locuit. **6** (*înv.*; *compl. indică forme de guvernămînt*) A institui; a consolida. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***systématiser***.

sistematizánt, -ă *adj.* Care sistematizează. • pl. *-ți, -te.* /***sistematiza*** + *-ant.*

sistematizáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a sistematiza* și rezultatul ei; ordonare, clasare (a unui material) după un anumit sistem. **2** Ansamblu de măsuri tehnice, economice și legislative referitoare la spațiile de locuit, la desfășurarea activității, la repaus, la circulația oamenilor etc., care au ca scop asigurarea unor condiții de viață optime pentru populația de pe un anumit teritoriu. *Înaintează un plan de sistematizare a orașului.* **3** Ramură a urbanismului care se ocupă cu proiectarea și reorganizarea științifică, prin lucrări edilitare, a așezărilor urbane și rurale în scopul creării condițiilor de viață optime pentru populație. • pl. *-ări.* /v. ***sistematiza***.

sistematizát, -ă *adj.* **1** (*despre noțiuni, principii, idei, cunoștințe etc.*) Care este organizat, grupat, dispus într-un sistem. **2** (*despre teritorii, orașe etc.*) Care este supus unui plan de sistematizare. • pl. *-ți, -te.* /v. ***sistematiza***.

sistematizatór, -oáre *adj.* (*despre oameni sau despre gîndirea, inteligența lor etc.*) Care are capacitatea de a sistematiza. • pl. *-ori, -oare.* /***sistematiza*** + *-tor.*

sistémă *s.f.* v. sistem.

sistémic, -ă *adj.* Sistematic. • pl. *-ci, -ce.* /***sistem*** + *-ic*, după fr. *systémique*, engl. *systemic.*

sistemicitáte *s.f.* Caracter sistemic. • /***sistemic*** + *-itate.*

sistemizá *vb. I. tr.* (*compl. indică idei, cunoștințe etc.*) A sistematiza. • prez.ind. *-ez.* /***sistem*** + *-iza.*

sistíl *s.n.* (*arhit.*) Intercolonament egal cu doi diametri de coloană (patru moduli). • pl. *-uri.* /<fr. ***systyle***.

sistiseálă *s.f.* (*grec. înv.*) Recomandare. • pl. *-eli.* /***sistisi*** + *-eală.*

sistisí *vb. IV. tr.* (*grec. înv.*) **1** A prezenta, a recomanda. *Elciul care te-a sistisit la mine n-a cunoscut bine darurile ce ai* (FIL.). **2** A înființa. *A sistisit o nouă școală.* • prez.ind. *-esc.* /<ngr. *σύστησα*, aor. lui *συστήνω*.

sistisíre *s.f.* (*grec. înv.*) Înființare. • pl. *-i.* /v. ***sistisi***.

sístolă *s.f.* **1** (*med.*) Contracție fiziologică periodică, ritmică a musculaturii cardiace, însoțită de expulzarea sîngelui din ventricule în aortă și în artera pulmonară (sistolă ventriculară), iar din auricule în ventricule (sistolă auriculară). **2** (*la alge*) Fază de contractare a vacuolelor pulsatile. • acc. și *sístólă*. pl. *-e.* /<fr. ***systole***, lat. ***systole***, ngr. ***συστολή*** „contracție".

sistólic, -ă *adj.* (*med.*) Care aparține sistolei, care se referă la sistolă; care se produce în timpul sistolei. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***systolique***.

sistór *s.m.* v. șistor.

sistríță *s.f.* (*înv., reg.*) Soră de caritate. • pl. *-e.* /<rus. ***сестрица***.

sístru *s.n.* (*muz.*) Instrument muzical la vechii egipteni și sumero-babilonieni, compus dintr-o lamă metalică de formă ovoidală, cu capetele unite, prevăzute cu un mîner și cu cîteva bare metalice mobile, variabile, dispuse de-a curmezișul curburii, care produceau sunete prin atingere sau lovire cu o vergea de fier. • pl. *-e.* /<fr. ***sistre***, lat. ***sistrum***, ***-i***; cf. gr. *σεῖστρον*.

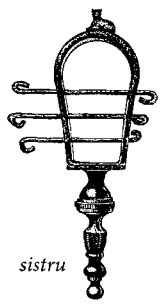
sistru

sișcă *s.f.* v. șișcă[1].

sișcórniță *s.f.* v. șișcorniță.

șistár *s.n.* v. șistar.

sit *s.n.* **1** Peisaj considerat din punct de vedere pitoresc. **2** Configurație proprie unui anumit teritoriu, păstrat în forma sa naturală. ◇ *Sit arheologic* = loc în care se efectuează săpături. ◆ Spec. Configurația unui loc ocupat de un oraș. **3** (*biol.*) Cea mai mică unitate a unei gene care poate suferi o mutație sau o recombinare. • pl. *-uri.* /<fr. ***site***, engl. ***site***; cf. lat. *sĭtus*, *-us* „amplasament".

sitá *vb. I.* v. siti.

sitár[1] *s.m.* (*ornit.*) **1** (și *sitar-de-pădure*, *sitarul pădurean*) Pasăre călătoare de mărimea unui porumbel, cu ciocul lung, drept și subțire, cu penele cafenii avînd dungi mai închise, vînată pentru carnea ei gustoasă (*Scolopax rusticola*). ◇ Compuse: *sitar-de-mal* (sau *-de-mal-mare*,*-de-mal-cu-coada-neagră*) sau *sitar-cu-coada-neagră* = pasăre cu ciocul puțin îndoit în sus, colorată pe spate în brun-ruginiu, cu pîntecele alb, cu picioarele și coada negre (*Limosa limosa*); *sitar-de-mal-ruginiu* (sau *-ruginiu-de-mal*, *-de-mal-roșu*) = pasăre cu penajul colorat diferit după anotimp, devenind vara ruginiu și iarna brun-întunecat pe partea dorsală, avînd coada albă și picioarele sure-albăstrui (*Limosa lapponica*); *sitar-sur-de-mal* (sau *-de-mal-sur*) sau *sitar-cenușiu-de-mal* = pasăre cu ciocul mult îndoit în sus, verzui la rădăcină și în rest negru, cu picioarele galbene, colorată pe partea dorsală în sur-cenușiu, iar pe partea ventrală în alb (*Terekia cinerea*); *sitar-negru* = țigănuș (*Plegadis falcinellus*); *sitar-cu-picioroange* = piciorong (*Himantopus himantopus*). **2** (*reg.*) Pescărel (*Cinclus cinclus*). **3** (*reg.*) Ciocîrlan (*Galerida cristata*). • pl. *-i.* /etimol. nec.

sitar-de-pădure

sitár[2] *s.m.* Persoană care face și (sau) vinde site. • pl. *-i.* /***sită*** + *-ar*.

sitáv, -ă *adj.* v. siteav.

sítă *s.f.* **I 1** (*tehn.*) Dispozitiv format dintr-o țesătură rară de fire textile ori metalice sau dintr-o bucată de tablă perforată, cu ochiurile de dimensiuni mai mici decît 1 mm, fixată într-un cadru și folosită pentru separarea, prin cernere, a particulelor din materiale granuloase sau pulverulente. **2** Spec. Obiect de gospodărie format dintr-o țesătură de fibre textile sau metalice fixată într-un cadru circular de lemn, de metal sau de masă plastică, care servește la cernut făina, la strecurat lichidele, la pasat legumele ori fructele etc.; restr. țesătura acestui obiect. ◇ Zic. *Trecut și prin sită și prin ciur*, se spune despre o persoană care, în timpul vieții, a trecut prin multe încercări. ◇ Expr. *A ploua ca prin sită* = a ploua mărunt și des; a cerne, a bura. *A da* (sau *a căuta*) (*bobi*) *cu sita* sau *a trage în bobi pe sită* (sau *pe fundul sitei*) = a ghici viitorul cuiva; a face prevestiri. *Dar poate da ea bobi cu sita! O fierbe ciuda pe urîta Că-s mai frumoasă decît ea* (COȘB.). (*pop.*) *A strica sita cu cineva* = a rupe relațiile de prietenie cu cineva. (*reg.*) *A bate în sită* (*și*) *în covată* = a face orice pentru realizarea unui scop. *A trece* (pe cineva sau ceva) *prin sită* v. trece. ◇ Compar. *O schimonositură de om avea în frunte numai un ochiu mare cît o sită* (CR.). ◇ Fig. *A mea e lacrima ce-n tremur Prin sita genelor se frînge* (GOGA). ◆ Conținutul unei site. *Am nevoie de o sită de fasole.* **3** *Os cu sită* = bucată de os de vită cu aspect poros. **4** Pînză deasă (de sîrmă), așezată ca protecție la ferestre, la dulapuri, la ventilatoare etc. *Trecu la o fereastră de sită și privi prin mărgelele de apă* (SADOV.). ◇ Expr. *A vedea* (sau *a zări*) *ca prin sită* = a vedea numai conturul obiectelor, fără a distinge bine forma și culoarea, a vedea neclar, încețoșat, ca printr-o pînză. ◇ Fig. *Se uită după ei, pînă ce pier într-o sită de colb* (ARGH.). ◆ (*apic.*; *reg.*) Obrăzar. **5** (și *sită de incandescență*, *sită Auer*) Manșon făcut dintr-o țesătură de bumbac impregnată cu o soluție chimică specială, care se aplică deasupra flăcării la lămpile cu gaz aerian, pentru a obține o lumină mai vie, mai puternică. **6** (*electron.*; *la lămpile de radio*) Grilă. **7** (*fotogr.*) *Sită fotografică* = dispozitiv optic, format dintr-o placă de sticlă pătrată sau rotundă, avînd o combinație specială de linii sau de puncte, care este folosită în tipografie pentru divizarea imaginii; raster. **8** (*mineral.*) *Sită moleculară* = silicat natural sau sintetic, avînd proprietatea de a reține în golurile rețelei cristaline diferite molecule organice cu dimensiuni mai mici decît o anumită dimensiune dată. **9** Analog. Numele unor obiecte asemănătoare prin formă sau funcție cu sita: *a*) (*reg.*) Sițișcă; *b*) (*reg.*; și *sita coșului*) Copăiță în care curg grăunțele din coș înainte de a trece între pietrele morii; *c*) (*reg.*) Un fel de linguriță puțin scobită, prevăzută cu găuri, folosită la prepararea urdei; *d*) (*reg.*) Urdiniș. **II** (*bot.*) Compus: *sita-zînelor* = plantă erbacee cu florile albe, păroase și țepi la extremități (*Carlina acanthifolia*). **III** (*pop.*) *De-a sita cumetrei* sau *de-a sita la cumătra* = numele unui joc de copii cu mingea. • pl. *-e.* /<sl. veche ***сито***.

sitărúș *s.m.* Dim. al lui *sitar*. • pl. *-i.* /***sitar***[1] + *-uș*.

site [sait] *s.n.* (*inform.*) Grup de documente HTML, conexe, împreună cu fișierele, scripturile și bazele de date asociate, care este oferit de un server HTTP din World Wide Web. • pl. *-uri.* /<engl. ***site***.

siteáv, -ă *adj.* (*reg.*; *despre oameni sau animale ori*, ext., *despre glasuri, voci, strigăte*) Care este răgușit. ◇ (*adv.*) *Undeva... latră, siteav, un cîine* (STANCU). • acc. și *síteav*. pl. *-i, -e.* și *sitáv, -ă adj.* /cf. bg. ***сипкав***.

sitélcă *s.f.* (*pesc.*; *reg.*) Plasă. • pl. *-ci.* /cf. ucr. *цідилко*.

sití *vb. IV.* (*reg.*) **1** *intr.* A cerne cu sita. **2** *refl.* (*despre țesături*) A se rări. • prez.ind. *-esc* și *sítá vb. I.* /v. ***sită***.

sitícă *s.f.* **1** (*pop.*) Sițișoară. **2** (*reg.*) Sițișcă. • pl. *-ci.* /***sită*** + *-ică*.

sit-in *s.n.* Grup de demonstranți, care ocupă un loc public și protestează nonviolent (stînd așezați pe pămînt). • /<engl. ***sit-in***.

sitio- v. sito-.

sitiofobíe *s.f.* v. sitofobie.

sitiologíe *s.f.* Știință care se ocupă cu studiul alimentelor. • g.-d. *-iei.* și *sitologíe s.f.* /<fr. ***sitiologie***, it. ***sitologia***; cf. gr. *σιτίον* „pîine, hrană", *λόγος* „studiu".

sitiomanie *s.f.* v. sitomanie.

sitír *interj.* v. sictir.

sitirí *vb. IV.* v. sictiri.

sitíșcă *s.f.* **1** (*pop.*) Sițișoară. **2** (*reg.*; și *sitișcă de strecurat*) Vas de metal sau de lemn, de forma unui trunchi de con, cu fundul perforat sau făcut dintr-o pînză de sită, folosit în gospodărie la strecurarea laptelui și a altor lichide; strecurătoare. **3** (*fam.*) Strecurătoare pentru ceai. • pl. *-iști, -iște.* /***sită*** + *-ișcă*.

sitișoáră *s.f.* Dim. al lui *sită*; (*pop.*) sitică, sitișcă. • pl. *-oare.* /***sită*** + *-işoară*.

sitíță *s.f.* (*reg.*) Sițișoară. • pl. *-e.* /***sită*** + *-iță*.

sitiví *vb. IV. intr.* (*reg.*; *despre oameni sau despre animale*, ext., *despre voci, glasuri*) A deveni siteav; a răguși. • prez.ind. *-esc.* /***siteav*** + *-i*.

sito- Elem. de compunere „hrană, nutriție, aliment"; „alimentar". • și *sitio-*. /<fr. ***sito-***, ***sitio-***; cf. gr. *σιτίον* „pîine, hrană".

sitofíl, -ă *adj.* (*entom.*; *despre insecte*) Care caută produsele alimentare înmagazinate pentru hrană. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***sitophile***.

sitofobíe *s.f.* (*psih.*) Stare patologică constînd în frica de mîncare, caracteristică unor boli psihice. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *sitiofobíe s.f.* /<fr. ***sitiophobie***; cf. gr. *σιτίον* „pîine, hrană", *φόβος* „teamă".

sitologíe *s.f.* v. sitiologie.

sitomanie *s.f* (*psih.*) Stare patologică manifestată prin dorința de a mînca continuu. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *sitiomanie s.f.* /<fr. ***sitiomanie***.

sitométru *s.n.* (*mat., arhit.*) Instrument elementar pentru măsurarea unghiurilor verticale. • pl. *-e.* /<fr. ***sitomètre***.

sitosteról *s.m.* (*chim.*) Sterol prezent în boabele de grîu, care, prin iradiere, se transformă într-o substanță asemănătoare vitaminei D. • pl. *-i.* /<fr. ***sitostérol***.

sitotropísm *s.n.* (*bot.*) Tropism cauzat de un excitant de nutriție. • pl. *-e.* /<fr. ***sitotropisme***.

sitronádă *s.f.* v. citronadă.

situá *vb. I.* **1** *tr.* A așeza într-un anumit loc, într-un anumit spațiu; a amplasa. *Casa este situată la poalele unui munte.* ◇ (*refl.*) *Se situă în mijlocul odăii, cu atitudinea unui mușchetar care așteaptă o provocare* (VIN.). ◆ A indica, a desemna locul cuiva. *Situează grupul de invitați în rîndurile din față.* **2** *tr., refl.* A ocupa sau a face să ocupe un anumit loc într-o ordine, într-un ansamblu, într-o ierarhie. *Cercetările în domeniu îl situează printre specialiștii de vază ai timpului.* ◆ Ext. A lua o anumită atitudine față de o problemă dată; a acționa sau a face să acționeze de pe o anumită poziție. *Se situează între cei care pot lua decizii importante la nivel de stat.* **3** *tr.* (*compl. indică fapte, evenimente etc.*) A plasa, a fixa în timp. *Tinerețea celorlalți părea situată în istorie* (TEOD.). ◇ (*refl.*) *Descoperirea focului... se situează la începutul epocii de piatră* (PER.). • sil. *-tu-a.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***situer***, lat. ***situare***.

situáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *situa* și rezultatul ei. • sil. *-tu-a-.* pl. *-ări.* /v. ***situa***.

situát, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care este bogat, care are avere; care are o situație materială bună. ◇ Expr. *A fi bine situat* = a avea o situație materială bună. • sil. *-tu-at.* pl. *-ți, -te.* /v. ***situa***.

situáție *s.f.* **1** Ansamblu de împrejurări care caracterizează la un moment dat existența unei ființe, a unei colectivități, o activitate etc.; circumstanță, ipostază. *Mă aflu în situația unui om dat afară dintr-o casă unde a intrat nepoftit* (CAR.). ◇ *Situație limită* = situație excepțională, aparent fără ieșire, care impune găsirea de urgență a unei soluții radicale. ◇ Expr. *A fi la înălțimea situației* = a corespunde pe deplin unei misiuni încredințate. *A salva situația* v. salva. ◆ Stare de fapt referitoare la cineva sau la ceva, condiționată de aceste împrejurări. *S-a născut o situație ciudată între ei.* **2** Moment semnificativ, de acțiune, care trezește interes, într-o operă literară, într-un spectacol. *E un diletant care nu știe să-și organizeze darurile, să creeze situații și figuri* (CĂL.). ◇ *Comic de situație* = efect comic rezultat din întîmplările (neașteptate, hazlii) prin care trec eroii unei piese de teatru, ai unui film etc. **3** (*de obicei cu determ. care arată felul*) Complex de factori și relații care caracterizează, la un moment dat, viața economică, socială, politică a unei țări, a unei zone; stare. *Schimbă vederi importante asupra situației interne și externe* (SADOV.). **4** (*sport*) Raport de forțe existent, la un moment dat, între două echipe, în timpul jocului. *În a doua repriză, fotbaliștii reușesc să egaleze situația.* **5** Ansamblul elementelor specifice unui aspect, unui domeniu etc. de viață sau de activitate (socială). *Să examinăm acum situația etnografică a Daciei* (PÂRV.). **6** Ansamblul condițiilor (materiale, sociale, morale etc.) care definesc, la un moment dat, specificul existenței cuiva. *Se află acum într-o situație delicată.* ◇ Expr. *A fi* (sau *a se găsi*,

a se afla, a se vedea) *în situația cuiva* = a se afla în condiții identice sau asemănătoare cu ale altcuiva; a fi comparabil cu cineva. *Sînt mii și zeci de mii în situația ta* (REBR.). *A fi* (sau *a se găsi, a ajunge*) *în situația de a...* = a avea posibilitatea de a face, de a reuși ceva; a fi în măsură (să...). *Vom ajunge în situația de a avea casa noastră. A fi* (*pus*) (sau *a pune pe cineva*) *în situația de a...* (sau *să...*) = a fi constrîns (sau a obliga pe cineva) să... *Sînt pus în situația de a te refuza. A se pune în situația de a...* = a se comporta în așa fel încît... *Nu te pune în situația de a primi o pedeapsă. A fi* (sau *a rămîne*) *stăpîn* (sau *călare*) *pe situație* = a domina o situație, a se simți tare, sigur într-o anumită împrejurare (grea, critică). *A se pune în situația cuiva* v. pune. ◆ Aspect, înfățișare. *Nu pot înțelege cum poate ieși cineva pe stradă în situația asta* (CE. PETR.). **7** Fig. Stare (fizică sau psihică momentană); dispoziție. *După chip și după umblet poți cunoaște situațiunea de spirit a fiecăruia* (GHICA). **8** Poziție socială, materială sau morală în care se află cineva. *Suferea sincer la gîndul că pierde o situație materială* (CA. PETR.). ◇ Loc.adj. *Cu situație* = cu o stare materială sau socială bună. ◇ Expr. *A-i face cuiva o situație* = a ajuta pe cineva să ajungă la o poziție socială, materială și morală bună. ◇ Expr. *A-și pune situația*) *în joc* v. joc. ◆ Concr. Avere. **9** Totalitatea datelor, a aspectelor privind evoluția unui fenomen, a unei activități, a unui fapt. *La televizor se prezintă situația sinistraților din Banat.* ◆ Stadiu al unei activități, al unui proces în desfășurare. *El îmi comunică situațiunea aventurei sale amoroase* (SIO.). **10** Prezentare detaliată (sub formă de tabel) a unor date privind rezultatele unei activități economice sau financiare dintr-un domeniu (comparativ cu sarcinile planificate); raport; inventar. ◆ Document care prezintă o stare de lucruri (în evoluție). **11** Rezultat obținut de elevi, studenți etc. la încheierea unui ciclu de învățămînt. *Săptămîna următoare va încheia situația elevilor.* **12** (*înv.*) Așezare, poziție a unui teren, a unei localități etc.; situare. *Statele mici, cari prin situațiunea lor se află puse între puteri mari, sînt datoare a-și menține neutralitatea* (GHICA). • sil. *-tu-a-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și (*înv.*) *situațiúne s.f.* /<fr. ***situation***.

situațional, -ă *adj.* Care aparține unei situații, care se referă la o situație, care este legat de o circumstanță. *Comedia... nu e doar... abilitate în invenția și mînuirea surprizelor situaționale* (PER.). • sil. *-tu-a-ți-o-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***situationel***, engl. ***situational***.

situaționísm *s.n.* (*polit.*) Curent ideologic anarhist, cu intenții de internaționalizare, îndreptat împotriva structurilor actuale ale societății. • sil. *-tu-a-ți-o-*. /<fr. ***situationnisme***.

situaționíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (*polit.*) (Adept) al situaționismului. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***situationniste***.

situațiúne *s.f.* v. situație.

sitúlă *s.f.* (*arheol.*) Vas de metal de forma unei căldărușe tronconice, prevăzut cu o toartă mobilă deasupra și folosit la scos apă. • pl. *-e.* /<lat. ***situla***, ***-ae***, fr. ***situle***.

sitúță *s.f.* (*reg.*) Sitișcă. • pl. *-e.* /***sită*** + *-uță*.

siv, -ă *adj.* (*reg.*; *despre părul oamenilor*) Care este de culoare cenușie, sură; cărunt. • pl. *-i, -e.* /<bg. ***сив***, srb. ***siv***.

sivapitéc *s.m.* (*paleon.*) Specie de maimuță fosilă din neozoic. • pl. *-ci.* /<fr. ***sivapithèque***.

sixpartít, -ă *adj.* Care este compus din șase părți sau din șase elemente. ◇ (*arhit.*) *Boltă sixpartită* = boltă alcătuită din trei arce ogivale. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***sixpartite***.

síxtă *s.f.* **1** (*sport*; *în scrimă*) Poziție (a șasea) a brațului înarmat, la probele de floretă și de spadă. **2** (*muz.*) A șasea treaptă a gamei diatonice. • pl. *-e.* /<fr. ***sixte***; cf. lat. *sextus* „al șaselea".

sizigiál, -ă *adj.* (*astron.*) Care se referă la sizigie. • sil. *-gi-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***syzygial***.

sizígie *s.f.* **1** (*astron.*) Conjuncția sau opoziția Lunii sau a unei planete cu Soarele și cu Pămîntul; poziție a Soarelui și a Lunii cînd sînt în conjuncție sau în opoziție. **2** (*geogr.*) *Maree de sizigie* = maree care coincide cu Luna nouă sau plină. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***syzygie***; cf. gr. *συζυγία* „unire", „reuniune".

sîc *interj.* (*de obicei repet.*) Cuvînt, însoțit de gestul lovirii pumnilor unul de altul, prin care cineva își exprimă satisfacția răutăcioasă față de un necaz al altuia. ◇ Expr. *A da cu sîc* = a face în ciudă, a necăji pe cineva (repetînd cuvîntul „sîc"). (*reg.*) *Sîc de nuntă, mîine-i horă*, se spune cînd cineva se consolează sau vrea să pară consolat că a obținut un lucru mai puțin important decît cel pe care îl dorește. • și (*înv., reg.*) *sic interj.* /cf. tc. *sik* „necăjit".

sîcîí *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică ființe*) A nu lăsa în pace, a necăji (permanent), a enerva (spunînd același lucru); a agasa, a irita, a cicăli. *Mă sîcîie cu insistențele ei. Îl sîcîie de ceva timp o idee.* **2** *refl.* A se mișca mereu încoace și încolo; a se fîțîi. *Se sîcîiră puțin pe scaune în tactul cîntecului* (STĂN.). • prez.ind. *sîcîi*, (*înv., reg.*) *-esc.* și *sicăi vb. IV.* /<tc. ***sik***.

sîcîiálă *s.f.* Faptul de *a sîcîi*; cicăleală. • pl. *-ieli.* și *sicăiálă s.f.* /***sîcîi*** + *-eală*.

sîcîíre *s.f.* Acțiunea de *a sîcîi* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***sîcîi***.

sîcîít, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este agasat, iritat; plictisit. *Îl găsea... plictisit, sîcîit, descurajat* (PER.). **2** (*mai ales despre copii*) Care este neastîmpărat; agitat. **3** (*despre oameni*) Care este greu de mulțumit; pisălog, cicălitor. *Mai bine moartea decît așa tigoare de bărbat sîcîit* (VLAH.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***sîcîi***.

sîcîitór, -oáre *adj.* Care sîcîie, care enervează; enervant, supărător, agasant. *Mă urmărește un gînd sîcîitor.* ◇ (*adv.*) *Plouă mărunt, sîcîitor.* • sil. *-cî-i-*. pl. *-ori, -oare.* /***sîcîi*** + *-tor*.

sîí *vb. IV.* v. sfii.

sîlí *vb. IV.* v. sili.

sîlít[1] *s.n.* v. silit[2].

sîlít[2]**, -á** *adj.* v. silit[3].

sîlnic, -á *adj.* v. silnic.

sîlnicí *vb. IV.* v. silnici.

sîmbătár *s.m.* (*relig.*) Sîmbătaș. • pl. *-i.* /***sîmbătă*** + *-ar*.

sîmbătáș *s.m.* (*relig.*) Adept al unei secte religioase care serbează ziua de sîmbătă; sîmbătar. • pl. *-i.* /***sîmbătă*** + *-aș*.

sîmbátă *s.f., adv.* **I 1** *s.f.* Ziua a șasea a săptămînii, care urmează după vineri. *În toate sîmbetele ne prăznuim morții.* ◇ Zic. *Mai lungă sîmbăta decît duminica*, se spune atunci cînd haina de dedesubt e mai lungă decît cea de deasupra. ◇ (*pop.*) *Sîmbăta Mare* sau *Sîmbăta Paștilor* (ori *Paștelui*) = sîmbăta din ajunul duminicii Paștilor. *Sîmbăta morților* (sau *moșilor*) = nume dat fiecărei sîmbete din an, în care se fac slujbe speciale de pomenire pentru cei morți. *Sîmbăta brînzei* = ultima sîmbătă dinaintea Postului Mare, cînd se lasă sec de Paște. *Sîmbăta părinților* (sau *plăcintelor*) = sîmbăta precedentă lăsatului de sec. *Sîmbăta pietrii* = sîmbăta de după Rusalii, care se sărbătorește pentru a feri culturile de grindină. *Sîmbăta lui Lazăr* (sau *Floriilor*) = sîmbăta dinaintea Floriilor. *Apa sîmbetei* v. apă. *Sîmbăta slăbănogului* v. slăbănog. ◇ Expr. *A purta* (sau *a ține, a păzi, a paște, a păstra cuiva*) *sîmbetele* = *a*) a dușmăni, a pizmui, a urî pe cineva; a urmări pe cineva cu gînd rău, a căuta să facă rău cuiva; *b*) a dori moartea cuiva; *c*) a face pomană și slujbă specială în fiecare sîmbătă pînă la 40 de zile după moartea cuiva. (*reg.*) *A-i lipsi cuiva o sîmbătă* sau *a nu fi în toate sîmbetele* = a fi nebun, smintit. *A se duce* (sau *a da*) *pe apa sîmbetei* v. apă. **2** (*înv.*) Săptămînă. *Postesc de două ori în sîmbătă* (COR.). **II 1** *adv.* În sîmbăta imediat precedentă sau următoare. *Sîmbătă seara mergem la restaurant.* **2** (și *în forma „sîmbăta"*) Într-o zi de sîmbăta, în timpul zilei de sîmbătă. *Nu e bine să începi un lucru sîmbăta.* **3** (*în forma „sîmbăta"*) În fiecare sîmbătă. *Sîmbăta era ziua operei italiene* (CAR.). • pl. *-ete.* și (*înv.*) *sîmbătă s.f.* / lat. ***sambata** [dies]*; cf. și slav. **сѫбота**.

sîmbecioáră *s.f.* (*reg.*) Colac ce se dă de pomană în Sîmbăta Mare. • pl. *-oare.* /***sîmbătă*** + *-ioară*.

sîmbovímă *s.f.* (*bot.*) Arbore înalt pînă la 20 m, cu coroana mare, cu frunzele alterne, lanceolate, cu florile verzi-gălbui, care apar înainte de înfrunzire și cu fructele comestibile, brune-violete sau purpurii, de forma unor cireșe mici (*Celtis australis*); mierea-ursului. • pl. *-e.* /etimol. nec.

sîmbráș *s.m.* **1** (*înv., reg.*) Asociat; persoană care se însoțește cu alta în vederea aratului sau a alcătuirii unei stîne pentru văratul oilor; sîmbrar. **2** (*reg.*) Proprietar de oi. **3** (*reg.*) Persoană cu puține oi, care le dă altuia să le păzească și să le pășuneze. • pl. *-i.* și *simbráș s.m.* /***sîmbră*** + *-aș*.

sîmbră *s.f.* **1** (*înv., reg.*) Asociație, tovărășie. ◇ Loc.adv. (*reg.*) *De sîmbră* = în tovărășie; împreună. ◇ Expr. (*reg.*) *A prinde* (sau *a face*) *sîmbră* = a face tovărășie. **2** Spec. (*înv., reg.*) Întovărășire în vederea aratului sau a alcătuirii unei stîne pentru văratul oilor. ◆ Timp cît durează o asemenea întovărășire. **3** (*reg.*) *Sîmbra oilor* = sărbătoare prilejuită de începerea mulsului oilor (la munte). **4** (*reg.*) Ceartă; conflict. **5** (*reg.*) Preț. • pl. *-e.* și *símbră s.f.* /cf. alb. *sëmbër*, srb. *srebar, srebra*, ngr. *σέμπρος* „dijmaș", *σεμπριά* „muncă în dijmă".

sîmbríe *s.f.* v. simbrie.

sîmbrioáră *s.f.* v. simbrioară.

sîmbur *s.m.* v. sîmbure.

sîmburá *vb. I. intr.* (*reg.*) A presimți; a presupune. • /etimol. nec.

sîmburár *s.m.* (*ornit.*; *reg.*) Botgros (*Coccothraustes coccothraustes*). • pl. *-i.* și *simburár s.m.* /***sîmbure*** + *-ar*.

sîmburáș *s.m.* Sîmburel. • pl. *-i, n. -e.* /***sîmbure*** + *-aș*.

sîmbure *s.m.* **I 1** Parte din interiorul unor fructe, cu învelișul lemnos, care conține sămînța. *Trecut și viitor e în sufletul meu, ca pădurea într-un sîmbure de ghindă* (EMIN.). ◇ (*pop.*) *Moși de sîmburi* = nume dat anumitor zile din an (mai ales zilei de sîmbătă), considerate sărbători, în care se fac slujbe de pomenire a morților. ◇ Expr. (*reg.*) *A fi două inimi într-un sîmbure* = a fi trup și suflet cu cineva. ◆ Restr. Partea moale a seminței, care conține substanța germinativă. *Îmi plac sîmburii de dovleac.* ◆ (*impr.*) Sămînță. *Arde-n candel-o lumină cît un sîmbure de mac* (EMIN.). ◇ (*reg.*) *Sîmbure-de-fag* = jir. ◆ (*reg.*) Miez de nucă. ◆ (*reg.*) Bob de grîu. ◆ (*reg.*; *la pl.*) Păsat care se dă, de obicei, de pomană. **2** Fig. (*urmat de determ. introduse prin prep. „de"*) Cantitate foarte mică din ceva; obiect, lucru etc. de proporții foarte mici; părticică, fărîmă. *Întrevăd în spusele lui un sîmbure de adevăr.* ◇ Expr. *Cît un sîmbure de mac* v. mac. **II** Analog. **1** Parte centrală, esențială a unui lucru, a unei acțiuni; miez, inimă, nucleu. *Verbul e sîmburele frazei* (PUȘ.). ◆ Partea interioară; interior. *Glasuri jalnice ies din sîmburele stîncii* (I. NEGR.). **2** Fig. Esență, idee esențială. *Sîmburele vieții este egoismul și haina lui, minciuna* (EMIN.). **3** Loc, punct de pornire, de formare a ceva; origine, început. *Ușor se recunoaște... sîmburele latin al limbii noastre* (PUȘ.). ◇ Loc.adv. *În sîmbure* = în embrion. **4** Concr. Grup restrîns de oameni care acționează în mod organizat pentru un anumit scop și care formează nucleul unei grupări mai mari. *S-a închegat la 1857 sîmburele Unirii* (HOG.). **5** (*astron.*) Parte centrală a unei comete, cu densitate și luminozitate maximă. **6** (*fiz.*; *înv.*) Nucleu. • pl. *-i.* și (*pop.*) *sîmbur s.m.* /cf. alb. *sumbullë, thumbullë*.

sîmburél *s.m.* Dim. al lui *sîmbure*. • pl. *-ei.* /***sîmbure*** + *-el*.

sîmburós, -oásă *adj., s.f.* **1** *adj.* (*despre fructe*) Care are (mulți) sîmburi. **2** *adj.* Fig. Plin de conținut; substanțial, cu miez. **3** *s.f. pl.* (*bot.*) Grup de pomi fructiferi cu fructele drupe; drupacee. • pl. *-oși, -oase.* și (*înv.*) *simburós, -oásă adj.* /***sîmbure*** + *-os*.

sîmédru *s.m.* (*pop.*) Numele sărbătorii sfîntului Dumitru, celebrată la 26 octombrie. • și (*înv., reg.*) *sămétru*, (*reg.*) *simédru, sînmédru, sumédru s.m.* /***sîn***[2] + ***Medru*** <nm. pr. *Dumitru*.

sîmgiórz *s.m.* v. sîngiorz.

sîmiáná *s.f.* v. sînziană.

sîmțitór, -oáre *adj.* v. simțitor.

sîn[1] *s.m., s.n.* **I 1** *s.m.* Fiecare dintre cele două mamele ale femeii; piept. *Sînuri albe și rotunde el le ține-mbrățișate* (EMIN.). ◇ Loc.adj. *De sîn* = (*despre copii*) sugar. ◇ Loc.vb. *A da sîn* = a alăpta (un copil). ◇ Expr. *A fi bun cu sînul mamei* = a fi foarte bun. **2** *s.n.* Partea dinainte a corpului omenesc, de la gît pînă la abdomen; piept, torace. *Să razim dulce capul meu, De sînul tău* (EMIN.). ◆ Restr. Organ din interiorul cavității toracice (inimă sau plămîni). *Tăcu lăsînd să scape din sînul ei o oftare* (C. NEGR.). ◇ Expr. *A muri cu zilele-n sîn* = a muri înainte de vreme. *A strînge pe cineva la sîn* = a îmbrățișa. ◇ Ext. *Crudul vînător sfîșia fără milă sînul căprioarei* (ODOB.). ◇ Fig. *Trăiește în sînul naturii.* **3** *s.n.* Fig. Piept, inimă (considerate ca sediu al sentimentelor); suflet. *O dorință de fericire îi cuprinse sînul* (EMIN.). **4** *s.n.* Parte a bluzei, a cămășii etc. care acoperă pieptul. ◆ Spațiul dintre piept și cămașă sau bluză (în care se pot pune lucruri ca într-o pungă). *Veneam acasă cu sînul încărcat de covrigi* (CR.). ◇ Expr. *A rămînea* (sau *a fi*) *cu mîinile în sîn* = a nu face nimic; a rămîne inactiv. *A umbla cu frica* (sau *cu gheața, cu moartea*)

în sîn sau *a fi cu gheața* (ori *cu moartea*) *în sîn* = a se teme foarte tare de ceva. *A-și scuipa* (sau, *reg.*, *a-și stupi*) *în sîn*, gest prin care superstițioșii cred că se pot feri de o primejdie sau că le va trece frica. *Sătenii începură să-și facă cruce și să-și scuipe în sîn de frică* (ISP.). *A crește* (sau *a încălzi*, *a ține*) *șarpele în* (sau *la*) *sîn* sau *a vîri pe dracu-n sîn* = a ajuta, a favoriza, a ocroti o persoană nerecunoscătoare. *A umbla* (sau *a fi*) *cu crucea-n sîn* = *a*) a fi bun, a fi cucernic, evlavios; *b*) (*iron.*) a fi fățarnic, ipocrit. *A fi* (sau *a se afla*, *a trăi etc. ca*) *în sînul lui Avram* (sau *al lui Dumnezeu* ori *ca în sîn de rai*, *ca în sînul mamei*) = a trăi bine, a fi fericit. *A avea* (sau *a ține*) *pe cineva în* (sau *la*) *sîn* = *a*) a alinta pe cineva; *b*) a menaja pe cineva. *A lăsa pe cineva cu mîinile-n sîn* = a sărăci pe cineva. *A băga* (pe cineva) *în sîn* = a arăta (cuiva) dragoste (mare). (*reg.*) *Te-aș* (ori *l-aș*) *băga* (sau *vîrî*) *în sîn*, *dacă ai* (ori *ar*) *încăpea* (sau *dar nu încapi sau nu încape*) *de urechi* sau *a băga* (pe cineva) *de păr în sîn*, se spune despre cei care nu ne sînt dragi. *A fi cu frica în sîn* v. frică. *A prinde* (pe cineva) *cu mîna în sîn* v. mînă. *Cu mîinile în sîn* v. mînă. *A trăi cu spaima-n sîn* v. spaimă. *A sta cu mîinile în sîn* v. sta. *A-i trece* (sau *a-i intra*) (cuiva) (*un*) *șarpe* (*rece*) *prin sîn* v. șarpe. *A-i băga cuiva un șarpe în sîn* v. șarpe. ◆ (*reg.*) Gura cămășii. ◆ (*reg.*) Matiță. ◆ Analog. (*pesc.*; *reg.*) Fundul plasei sau al năvodului, în formă de buzunar larg, în care se adună peștele. **5** *s.n.* (*pop.*) Locul din corpul femeii unde se formează și în care este purtat fătul; uter. *Dăduse luminii pruncul pe care-l purta în sîn* (SADOV.). ◇ Expr. *A țipa fiul* (sau *pruncul*) *în sînul maicii* v. țipa. **6** *s.n.* Fig. Parte interioară, parte centrală; interior, mijloc, centru, miez. *Munca din sînul pămîntului e mai grea și mai amară* (AGÂR.). ◇ Loc.prep. *Din sînul...* = din mijlocul...; dintre... *Soarele se rîdica măreț din sînul valurilor* (ALECS.). *În sînul...* = în mijlocul..., în interiorul...; în... *Petrecem în sînul familiei*. **7** *s.n.* (*geogr.*; *înv.*; calc după ngr. „κόλπος") Golf. **II** *s.n.* (*reg.*) **1** (*la moară*) Gîrlici (la piatra alergătoare). ◆ Șanț împrejurul gîrliciului (la piatra morii). ◆ Asperități pe piatra morii. **2** (*la plutărit*) Parte care, la cotiturile apei, cînd tablele plutei nu sînt legate bine unele de altele, iese în afara firului apei și se izbește de mal. **3** *Sînul podului* = *a*) parte a podului construită pe capetele ieșite în afară ale grinzilor; *b*) loc în șură sau în grajd unde se ține nutrețul. • pl. *m.* *-i*, *n.* *-uri*. *și* (*înv.*, *reg.*) *sin s.m.*, *s.n.* / lat. ***sinus***; cf. și ngr. „κόλπο".

sîn[2] *adj.*, *s.m.* v. sînt.

sîn[3] *s.m.* v. sin[3].

sîn[4] *s.n.* v. sinus[2].

sîneálă *s.f.* v. sineală.

sîneáță *s.f.* (*milit.*; *înv.*) **1** Pușcă primitivă cu cremene; flintă. *Își apăraseră ogorul cu paloșul, cu arcul și cu sîneața* (CE. PETR.). **2** Lovitură dată cu o astfel de pușcă. • pl. *-ețe*. și *săneáță s.f.* /<slav. **свинъць** „plumb".

sîneţár *s.m.* (*milit.*; *înv.*) **1** Ostaș înarmat cu sîneață. **2** Persoană care fabrică sau repară sînețe. • pl. *-i*. /***sîneață*** + *-ar*.

sîneţáș *s.m.* (*milit.*; *înv.*) Ostaș înarmat cu sîneață; sînețar. • pl. *-i*. și *sineţáș s.m.* /***sîneață*** + *-aș*.

sînge *s.n.* **1** (*biol.*) Lichid de culoare roșie, de importanță vitală pentru organism, existent la toate animalele vertebrate și la unele nevertebrate, care este compus din globule (roșii, albe, trombocite) și din plasmă și care circulă într-un sistem de vase format, în general, din inimă, artere, vene și capilare, avînd funcții importante: respiratorie (transportînd oxigenul din plămîni în țesuturi și dioxidul de carbon din țesuturi în plămîni), nutritivă (asigurînd transportul substanțelor nutritive din intestin în țesuturi), excretoare etc. ◇ *Animal cu sînge rece* = animal (pește, reptilă, batracian etc.) la care temperatura corpului se schimbă în funcție de temperatura mediului înconjurător. *Sînge de iepure* = vin roșu. *Sînge de prună* = țuică. *Sîngele Domnului* = *a*) (*bis.*) vinul, ca element de împărtășanie; *b*) ext. vin roșu. (*înv.*) *Sînge de auă* = vin. *Animal cu sînge cald* v. cald. *Circulația sîngelui* v. circulație. *Donator de sînge* v. donator. *Sînge seros* v. seros. ◇ Loc.adj. *De sînge* = *a*) de culoare roșie; *b*) (*despre lacrimi*) de durere, de supărare (mare); *c*) de neam (nobil), de familie (bună, aleasă); *d*) sîngeros, crud. *În sînge* = *a*) loc.adj. (*despre fripturi*) care nu este bine fript, care a rămas (puțin) crud în interior; *b*) loc.adj. care este plin de sînge (curgînd); *c*) loc.adv. în mod sîngeros. *Voi, murind în sînge, ei pot să fie mari* (EMIN.). ◇ Loc.adv. (*Pînă*) *la sînge* = *a*) pînă cînd țîșnește sîngele; ext. foarte tare, foarte mult; *b*) pînă la distrugere; extrem de aspru, drastic. ◇ Expr. *A scuipa* (*cu*) *sînge* = a avea hemoptizie. *A lăsa* (sau *a lua*, *a slobozi*) *cuiva sînge* = a scoate cuiva o cantitate de sînge (în scop terapeutic). *A da sînge* = a consimți să i se scoată o cantitate de sînge (pentru a fi folosit în transfuzii). *A avea sînge în vine* = a fi energic, plin de vigoare. *A i se urca* (sau *a face să i se urce*, *a-i năvăli*, *a i se sui*, *a i se ridica*, *a-i da*, *a-i ieși* etc.) (cuiva) *sîngele în obraz* (sau *la cap*, *în față*) sau *a-*(*i*) *ridica cuiva sîngele în obraz* = *a*) a se înroși sau a face să se înroșească din cauza unui sentiment, a unei emoții puternice sau din cauza unei boli; *b*) ext. a se rușina, a se înfuria, a se mînia, înroșindu-se la față. *A nu mai avea* (*nici*) *o picătură de sînge în obraz* = a fi palid din cauza bolii; a păli de emoție, de frică etc. *A îngheța sîngele* (în cineva) = a se speria, a fi cuprins de groază, a înlemni de spaimă. *A*(*-i*) *fierbe* (sau *a*, sau *a-i clocoti*, *dogorî*) *sîngele* (în cineva) = a se înfierbînta din cauza unui sentiment puternic, a unei pasiuni. *A-și face* (sau *a-i face* cuiva) *sînge rău* sau (*reg.*) *a-și pune* (ori *a pune cuiva*, *înv.*, *a face în cineva*) *sînge rău la inimă* = a (se) supăra foarte tare; a (se) enerva, a (se) consuma. *A nu curge* (sau *a nu ieși*) *sînge din inimă* (sau din cineva), se spune pentru a arăta că cineva este foarte supărat. *A face sînge în baligă* v. baligă. *A bușì* (pe cineva) *sîngele* v. bușì. *A-i intra* (cuiva ceva) *în sînge* v. intra. *A îneca în sînge* v. îneca. *A vărsa lacrimi de sînge* sau *a plînge cu lacrimi de sînge* v. lacrimă. *Fierbe sîngele în el ca într-un rac mort* sau *ca într-o coajă de rac* (*mort*) v. rac. *A-i sta* (cuiva) *sîngele în vine* v. sta. *A suge sîngele cuiva* (sau din cineva) v. suge. *A turna venin în sîngele cuiva* v. venin. *A*(*-i*) *clocoti* (sau *a-i fierbe*, *a-i dogorî*) *sîngele în vine* v. vînă. *A-i îngheța* (sau *a i se răci*, *a i se slei*) *cuiva sîngele în vine* v. vînă. *A i se sui* (cuiva) *tot sîngele în vîrful capului* v. vîrf. ◇ Exager. *Sîngele mi se scursese din față* (HOG.). ◇ Compar. *Era o garoafă ca sîngele ce-i curgea din deget* (CAR.). ◇ Fig. *Soarele risipise norii... și le stropise dantela cu sînge* (G. M. ZAMF.). **2** Fig. (*la sg. cu val. de pl.*) Sacrificiu suprem; jertfă. *Le-ai dobîndit prin sînge și vitejie* (REBR.). ◇ Expr. *A-și da* (sau *a-și vărsa*, *a-și jertfi*) *sîngele* (pentru cineva sau pentru ceva) = a se sacrifica; a suferi sau a-și da viața (pentru cineva sau ceva). **3** (*înv.*; *mai ales la pl.*) Sînge vărsat prin cruzime. *Nu le-a fost de ajuns sîngele lui Peter* (H. LOV.). ◆ Ext. Omor, crimă; măcel. *Furturi în general, fără sînge* (ARGH.). ◇ Loc.adj. *Vărsător de sînge* (*nevinovat*) v. vărsător. ◇ Expr. *A fi setos* (sau *dornic*, *iubitor*) *de sînge* sau *a fi omul sîngelui* = a fi crud, a fi ucigaș. (*înv.*) *Om al* (sau *omul*) *sîngiuirilor* = călău. *A se adăpa cu sînge* = a omorî (în masă) din cruzime. *A avea* (sau *a fi cu*) *mîinile pătate de sînge* = a fi vinovat de o crimă. *A face să curgă sînge* = a fi pricina unui război, a unei încăierări sîngeroase. *Sînge nevinovat*, se spune despre cel ucis fără nici o vină. *A umple de sînge* = a bate foarte tare, crunt. *Baie de sînge* v. baie. *A-și băga mîna în sînge* v. băga. *A fi scris cu litere de sînge* v. literă. *A se scălda în sînge* v. scălda. *A spăla în sînge* v. spăla. *A spăla cuțitul* (sau *paloșul*, *brațul*) *în sîngele cuiva* (sau, *înv.*, *întru sînge*) v. spăla. *A vărsa sînge* (*nevinovat* sau *omenesc*) ori *a vărsa sîngele cuiva* v. vărsa. *Vărsare de sînge* v. vărsare. **4** Ereditate, origine, obîrșie. *Soldați aleși... pe care cred că-i voi îndupleca lesne să-și scape sîngele și patria lor* (BĂLC.). ◆ Ext. Familie, neam. *Îi curge în vine sîngele străbunilor*. ◇ *Frate de sînge* = *a*) frate de la același tată și de la aceeași mamă; frate bun; *b*) popor care aparține aceleiași ginți. *Frăție de sînge* = legătură de rudenie între frați buni. *Legături de sînge* = rudenie, înrudire (directă). *Rudenie* (sau *înrudire*) *de sînge* = legătură de consangvinitate între membrii aceleiași familii. *Rudă de sînge* = persoană din aceeași familie cu o altă persoană, de care este legată prin legături de sînge. *Glasul* (sau *vocea*) *sîngelui* = înclinare firească (și instinctivă) de dragoste pentru familie sau pentru o rudă apropiată. *Simțul de proprietate, ca și vocea sîngelui, a rămas în trecut și-n poeziile lirice* (SADOV.). (*înv.*) *Sînge amestecat* sau *amestecare de sînge* = *a*) căsătorie între rude apropiate; *b*) incest. (*înv.*) *Mestecător de sînge* = persoană care a săvîrșit un incest. ◇ Loc.adj. *Cu* (sau *de*) *sînge albastru* v. albastru. *De sînge subțire* v. subțire. ◇ Expr. *A fi sîngele cuiva* = a fi copilul cuiva. *A avea* (ceva) *în sînge* = a fi obișnuit, familiarizat cu ceva; a avea ceva înnăscut. ◆ Sînge considerat ca purtător al caracterelor morale. ◇ Loc.adj., adv. *Cu sînge iute* = fără stăpînire, impulsiv. *Cu sînge rece* v. rece. ◇ Expr. *Sînge rece* = stăpînire de sine; echilibru sufletesc; calm. *A avea sîngele cald* v. cald. **5** Soi, rasă de animale (în special de cai). *Cal de sînge arab*. **6** (*bot.*) Compuse: *sînge-de-nouă-frați* sau *sîngele-dracului*, *sîngele-zmeului*, *sînge-de-godie*, *sîngele-dragonului* = produs vegetal rășinos, de culoare roșie, recoltat din fructele unui arbore din familia palmierilor și care, arzînd, răspîndește un miros plăcut; *sîngele-voinicului* = *a*) numele a două specii de plante erbacee din familia orhideelor, cu frunzele înguste, alungite, îndreptate în sus, o specie avînd florile parfumate, mici, roșii-purpurii (*Nigritella rubra*), iar cealaltă avînd florile purpuriu-închis (*Nigritella nigra*); *b*) plantă erbacee anuală din familia leguminoaselor, agățătoare, înaltă de 1-1, 5 m, cu frunzele compuse din foliole alungite, ovale și cu florile mari, roșii, violete, albastre sau albe, frumos mirositoare, cultivată ca plantă ornamentală (*Lathyrus adoratus*); *c*) oreșniță (*Lathyrus tuberosus*); *d*) (*reg.*) săbiuță (*Gladiolus imbricatus*). **7** (*bis.*; *înv.*; *în corelație cu „trup" și în opoz. cu „suflet"*) Materie. *Acel trup și sînge nu poate împărăția Domnului să o moștenească* (DOC.). **8** (*pop.*; și *sînge grabnic* sau *lin*) Nume dat unei boli a vitelor, a cailor și a oilor, care se manifestă prin lipsa poftei de mîncare, prin somnolență, respirație grea, răcirea urechilor; (*reg.*) sîngerătură, sîngereală. ◇ *Sînge mohorît* = dalac. **9** (*pop.*) *Sînge roșu* = numele unui personaj din credințele populare, ostil omului. • pl. (*înv.*) *-uri*. și (*înv.*) *sínge s.n.* / lat. ***sanguem** = **sanguinem***.

sîngeácă *s.f.* v. sîngeapă.

sîngeăp *s.m.* (*zool.*; *înv.*) Nume dat mai multor animale mamifere: *a*) jder (*Martes martes*); *b*) veveriță (*Sciurus vulgaris*); *c*) dihor (*Putorius putorius*); *d*) viezure (*Meles meles*). ◆ Blana prelucrată a acestor animale. • pl. *-epi*, *n.* *-uri*. /<tc. ***sincap***, ***sincab*** „veveriță cenușie și blana ei".

sîngeápă *s.f.* (*reg.*) **1** Cinzeacă. ◆ Conținutul unei cinzeci. **2** Unitate de măsură pentru suprafețe, egală cu aproximativ 1/8 de iugăr. • pl. *-epe*. și *sîngeácă s.f* /cf. *cinzeacă*.

sîngeclí *vb. IV. tr.* (*înv.*) A strînge dări de pe un sangeac. ◆ Ext. A jefui. • prez.ind. *-esc*. /***sangeac*** + *-i*.

sîngél *s.m.* v. sugel.

sîngepíu, -ie *adj.* (*înv.*) Care are culoarea sîngeapului; cenușiu. • pl. *-ii*. /***sîngeap*** + *-iu*; cf. tc. *sincab*.

sínger *s.m.* (*bot.*) Nume dat mai multor plante: *a*) arbust din familia cornaceelor, înalt pînă la 4 m, cu ramurile drepte, verzi vara, roșii toamna și iarna, cu frunzele opuse, ovale sau eliptice, cu florile albe și cu fructele drupe sferice, negre (*Cornus sangvinea*); *b*) (*reg.*; și *pomiță de sînger*) salbă-moale (*Evonymus europaeus*); *c*) (*reg.*; și *sînger pătat*) iarbă-împușcată (*Hypochoeris maculata*). • pl. *-i*. și *sínjăr subst.* /de la ***sîngera***, prin derivare regresivă.

sîngerá *vb. I.* **1** *intr.*, *tr.* A pierde sau a face să piardă sînge; a fi rănit sau a răni. *Sîngerez, căci m-am tăiat la deget cu un cuțit. În urma căzăturii îi sîngerează genunchii*. ◆ (*intr.*; *despre răni*) A lăsa să curgă sînge. **2** *intr.* Fig. A se osteni foarte mult; a se chinui; a suferi, a îndura multe. *Asupra mea se năpustiră, Onoarea mea o nimiciră, Am sîngerat, dar am tăcut* (MACED.). ◇ Expr. *A-i sîngera* (cuiva) *inima* = a fi îndurerat, a suferi sau a îndurera pe cineva, a-l face să sufere. **3** *tr.* A provoca o sîngerare. **4** *intr.* Fig. (*despre cer, nori etc.*) A se înroși, a deveni roșu; ext. a se colora în roșu. *Nori se bat la orizont, Tot apusul sîngerează* (MACED.). *Cad răsucindu-se... frunzele... sîngeră măceșii* (STANCU). **5** *intr.*, *refl.* (*pop.*; *despre vite*) A se îmbolnăvi de sînge (8). ◆ A crăpa din cauza ingerării unei cantități prea mari de trifoi. • prez.ind. *-ez*, (*reg.*) *sîngер*. / lat. ***sangvinare***.

sîngeráre *s.f.* **1** Faptul de *a sîngera*. ◆ Hemoragie. ◆ (*înv.*) Vărsare de sînge. **2** Proces tehnologic de recoltare a sîngelui animalelor sacrificate (în abator) pentru a fi valorificat. **3** (*tehn.*) Operație de găurire a unei ancore de lemn pentru a lăsa să se scurgă apa din ea. • pl. *-ări*. /v. ***sîngera***.

sîngerăriță *s.f.* (*bot.*; *reg.*) Coada-zmeului (*Calla palustris*). • pl. *-e.* /***sînger*** + *-ariță*.

sîngerát[1] *s.n.* Sîngerare. • /v. ***sîngera***.

sîngerát[2]**, -ă** *adj.* **1** Care este plin de sînge; care sîngerează; însîngerat. *M-am trezit cu genunchii sîngerați.* <> *Ventuză sîngerată* v. ventuză. ◆ (*despre ochi*) Care este injectat, congestionat. *Cu bulbii ochilor sîngerați și cu buzele strîmb chinuite..., înconjură masa* (CE. PETR.). **2** Fig. Care este îndurerat. *Are sufletul sîngerat.* **3** (*înv., pop.; despre îmbrăcăminte, obiecte etc.*) Care este pătat sau stropit cu sînge. *Ne caută ceasloavele și, cînd le vede așa sîngerate cum erau, își pune mînele în cap* (CR.). ◆ Care este amestecat cu sînge. *Bea apă sîngerată* (POP.). **4** Fig. De culoarea sîngelui; roșu-aprins. *Zarea rămînea sîngerată* (SADOV.). **5** (*pop.; despre vite*) Care este bolnav de sînge (8). • pl. *-ți, -te.* /v. ***sîngera***.

sîngerátec, -ă *adj.* v. sîngeratic.

sîngerátic, -ă *adj.* (*înv.*) Sîngeros. ◆ (*despre evenimente, întîmplări etc.*) Care este însoțit de vărsări de sînge; plin de cruzime, sîngeros. • pl. *-ci, -ce.* și *sîngerátec, -ă adj.* /***sîngera*** + *-atic*.

sîngerătór, -oáre *adj.* Care sîngerează. *Fruntea lui sîngerătoare Încet, încet spre piept cădea* (COȘB.). • pl. *-ori, -oare.* /***sîngera*** + *-ător*.

sîngerătúră *s.f.* **1** (*înv., reg.*) Sîngerare. ◆ Concr. Rană care sîngerează. **2** (*reg.*) Urmă de sînge pe care o lasă vînatul rănit. **3** (*reg.*) Sînge (8). • pl. *-i.* /***sîngera*** + *-ătură*.

sîngereálă *s.f.* (*reg.*) Sînge (8). • pl. *-eli.* /***sînge*** + *-eală*.

sîngereáșă *s.f.* (*bot.*; *reg.*) Sorbestrea (*Sanguisorba officinalis*). • pl. *-ese.* /***sînger*** + *-easă*.

sîngerél *s.m.* (*bot.*; *reg.*) Sînger (*Cornus sangvinea*). • pl. *-ei.* /***sînger*** + *-el*.

sîngerét *s.m.* v. sîngerete.

sîngeréte *s.m.* (*culin.*; *reg.*) Cîrnat preparat din carne grasă de porc, limbă, inimă, plămîni etc. amestecate cu sînge. ◆ Caltaboș. ◆ Gener. Salam; cîrnat. • pl. *-ți.* și *sîngerét s.m.* /***sînger*** + *-ete*.

sîngerícă *s.f.* (*bot.*) **1** Nume a trei plante din familia cariofilaceelor: *a*) mică plantă erbacee perenă, de culoare cenușie-verde, cu frunzele liniare, ciliate la bază, și cu florile mici, albe-verzui, fără petale, așezate în glomerule, care crește în locuri stîncoase și nisipoase (*Scleranthus perennis*); *b*) (*reg.*; *în forma „sincerică”*) buruiana-surpăturii (*Scleranthus annuus*); *c*) (*reg.*; *în forma „sincerică”*) feciorică (*Herniaria glabra*). **2** Sorbestrea (*Sanguisorba officinalis*). **3** (*reg.*) Merișor (*Digitaria sangvinalis*). • și (*reg.*) *sincerícă s.f.* /***sînger*** + *-ică*.

sîngerít *s.n.* (*jur.*; *înv.*; *în cutuma funciară din Mold.*) Drept de proprietate asupra unui teren dobîndit de o persoană ca urmare a îngropării unui mort descoperit pe acel teren și neîngropat la termen de fostul proprietar. • /***sînge*** + *-ărit*.

sîngeríu, -íe *adj.* De culoarea sîngelui, roșu (ca sîngele). *Prin vitralii străbate o lumină sîngerie.* <> (*adv.*) *E vopsit în roșu sîngeriu.* • pl. *-ii.* /***sînger*** + *-iu*.

sîngerínd, -ă *adj.* Care sîngerează, din care curge sînge. <> Fig. *Munții Gorjului se arătau în zarea sîngerîndă* (GAL.). • pl. *-zi, -de.* /v. ***sîngera***.

sîngerós, -oásă *adj., s.f.* **I** *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este înclinat spre cruzime, spre vărsare de sînge; crunt, nemilos. *Este un răufăcător sîngeros.* ◆ (*despre manifestări ale oamenilor*) Care se caracterizează prin violență, prin brutalitate și cruzime. *Nutrește gînduri sîngeroase.* ◆ (*despre creații ale oamenilor*) Care este axat sau dominat pe ideea de crimă, de violență. *Nu pot citi romane sîngeroase.* **2** (*despre acțiuni, evenimente etc.*) Care este însoțit de măceluri; care este plin de cruzime. *Toate războaiele sînt sîngeroase.* **3** (*înv.; despre oameni*) Care are mult sînge. *Era mare, voinic, sîngeros, cu niște mîini de uriaș* (VLAH.). ◆ Care are temperament sangvin. ◆ (*despre temperamentul oamenilor*) Sangvin. **4** Care sîngerează, plin de sînge. *Îmi arată rana sîngeroasă.* ◆ (*despre ochi*) Care este injectat, congestionat. *Privește în juru-i cu ochi sîngeroși.* **5** Fig. Care este jignitor, ofensator. ◆ Ext. Care este foarte grav. *Îi adresă o insultă sîngeroasă.* <> (*adv.*) *Îl batjocorește sîngeros.* **6** Fig. Roșu (ca sîngele); sîngeriu. *Bat la geamul tău încet, Bat cu-o rază sîngeroasă* (BACOV.). **II** *s.f.* (*bot.*) Rușuliță (*Hieracium aurantiacum*). • pl. *-oși, -oase.* / lat. ***sangvinosus, -a, -um***.

sîngeroșie *s.f.* (*înv.*) Cruzime. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***sîngeros*** + *-ie*.

sîngheórghe *s.m.* (*pop.*) Numele sărbătorii sfîntului Gheorghe, celebrată la 23 aprilie, cînd la țară se împodobesc porțile caselor cu ramuri înverzite, ca simbol al venirii primăverii. ◆ (*reg.*; *în forma „sînjorj”*) Ramurile înverzite cu care se împodobesc porțile caselor la țară în ziua celebrării sfîntului Gheorghe. • și (*reg.*) *sîngiórgiu, sînjórj s.m.* /***sîn***[2] + ***Gheorghe***, nm. pr., sfînt creștin.

sîngifér *adj.* (*înv.*) *Vas sîngifer* = vas sangvin. • pl. *-e.* /de la ***sînge***.

sînginél *s.m.* (*bot.*; *reg.*) Sînger (*Cornus sangvinea*). • pl. *-ei.* /cf. *sînger*.

sîngiórgiu *s.m.* v. sîngheorghe.

sîngiórz *s.m.* (*pop.*) Sîngheorghe. și (*reg.*) *sîmgiórz, sumgiórz s.m.* /lat. ***Sanctus Georgeus***.

sîngiós, -oásă *adj.* (*înv., reg.*) **1** Care este plin de sînge. **2** Fig. Care se înfurie repede; sangvin. **3** (*med.*) Care privește circulația sîngelui. • pl. *-oși, -oase.* /***sînge*** + *-os*.

sîngír *s.n.* v. singir.

sîngișór *s.m.* (*reg.*) Dim. al lui *sînge*. • pl. *-i.* /***sînge*** + *-ișor*.

sîngíu, -íe *adj.* (*reg.*) Sîngeriu. • pl. *-gii.* /***sînge*** + *-iu*.

sîngúm, -ă *adj.* v. sangvin.

sînicoáră *s.m.* (*pop.*) Numele sărbătorilor sfîntului Nicoară, celebrate una la 6 decembrie, iar cealaltă la 9 decembrie. • /***sîn***[2] + ***Nicoară***, nm. pr., sfînt creștin.

sînișór *s.m.* Dim. al lui *sîn*[1]. • pl. *-i, n. -oare.* și (*reg.*) *sinișór s.n.* /***sîn***[1] + *-ișor*.

sînjăr *subst.* v. sînger.

sînjórj *s.m.* v. sîngheorghe.

sînmédru *s.m.* v. sînmedru.

sînós, -oásă *adj.* (*înv.*) **1** (*despre femei*) Care este pieptoasă. **2** Care are multe golfuri. • pl. *-oși, -oase.* /***sîn***[1] + *-os*.

sînpétru *s.m.* (*pop.*) Numele sărbătorii sfinților Petru și Pavel, care se celebrează la 29 iunie. <> *Sînpetru de iarnă* = sărbătoare religioasă celebrată la 16 ianuarie. *Stoborul sîmpetrului* = sărbătoare bănească ce cade la 30 iunie și se ține pentru ocrotire de lupi și de pagube. • și *sîmpétru s.m.* /***sîn***[2] + ***Petru***, nm. pr., sfînt creștin.

sînt, -ă *adj., s.m., s.f.* (*pop.*) Sfînt. • pl. *-ți, -te.* și (*înv., pop.*) *sîn, sin adj., s.m.* /lat. ***sanctus, -a, -um***.

sîntămaría *s.f.* (*pop.*) Numele sărbătorilor sfintei Maria, celebrate una la 15 august, iar cealaltă la 8 septembrie. • și *sîntămarii, sîntămăría, sîntămărie s.f.* /***sîntă*** + ***Maria***, nm. pr., mama lui Iisus Hristos; cf. lat. *Sancta Maria*.

sîntămarii *s.f.* v. sîntămaria.

sîntămăría *s.f.* v. sîntămaria.

sîntămărie *s.f.* v. sîntămaria.

sîntilíe *s.m.* (*pop.*) Numele sărbătorii sfîntului Ilie, celebrată la 20 iulie, despre care se crede că aduce ploi. • /***sînt*** + ***Ilie***, nm. pr., sfînt creștin.

sîntiliésc, -eăscă *adj.* (*reg.*) *Pere sîntiliești* = varietate de pere timpurii, care se coc în preajma sărbătorii sfîntului Ilie. • sil. *-li-esc.* pl. *-ești.* /***sîntilie*** + *-esc*.

sîntioán *s.m.* v. sîntion.

sîntión *s.m.* (*pop.*) Numele sărbătorilor sfîntului Ion, celebrate una la 7 ianuarie, iar cealaltă (sînzienele) la 24 iunie. • sil. *-i-on.* și *sîntioán s.m.* /***sînt*** + ***Io(a)n***, nm. pr., sfînt creștin.

sîntínică *s.f.* v. smîntînică.

sîntuléț *s.m.* (*pop.*) Dim. al lui *sînt*. • pl. *-i.* /***sînt*** + *-uleț*.

sînténie *s.f.* (*pop.*) Sfințenie. <> Loc.adv. *Cu sînțenie* = cu sfințenie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***sînt*** + *-enie*.

sînți *vb. IV. tr.* (*bis.*; *înv.*) A hirotonisi. • prez.ind. *-esc.* /v. ***sînt***.

sînție *s.f.* (*înv.*) Sfințenie; sfinție. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***sînt*** + *-ie*.

sînțíre[1] *s.f.* (*înv.*) Acțiunea de *a sînți* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***sînți***.

sînțíre[2] *s.f.* v. simțire.

sînuléț[1] *s.n.* Dim. al lui *sîn*[1]; pieptișor, pieptuț. • pl. *-e.* /***sîn***[1] + *-uleț*.

sînuléț[2] *s.n.* Dim. al lui *sîn*[3]. • pl. *-e.* /***sîn***[3] + *-uleț*.

sînút *s.m.* Dim. al lui *sîn*[1]. • pl. *-i.* /***sîn***[1] + *-uț*.

sînvăsiá *vb. I. tr.* (*în superstiții*) A face vrăji în ajun de Anul Nou. • sil. *-si-a.* prez.ind. *-iez.* /v. ***sînvăsii***.

sînvăsíi *s.m.* v. sînvăsiu.

sînvăsíu *s.m.* (*pop.*) Numele sărbătorii sfîntului Vasile, celebrată la 1 ianuarie. • și *sînvăsíi s.m.* /***sîn***[2] + ***Văsii*** <nm pr. *Vasile*, sfînt creștin.

sînzălău *subst.* (*țes.*; *reg.*) Firele de urzeală care nu încap în spată (și care se fac ghem, rămînînd pe lîngă război). • /cf. *mînzălău*.

sînzănioáră *s.f.* (*bot.*; *reg.*) Sînziană (*Galium verum*). • sil. *-ni-oa-.* pl. *-e.* /***sînziană*** + *-ioară*.

sînziánă *s.f.* **I** (*mai ales la pl.*) **1** (*bot.*) Numele mai multor specii de plante erbacee: *a*) (și *sînziene galbene*) drăgaică (*Galium verum*); *b*) (și *sînziană-albă*) plantă erbacee perenă, din familia rubiaceelor, înaltă de 25-100 cm, cu frunzele lanceolate dispuse în formă de rozetă și cu florile mici, albe (*Galium mollugo*); *c*) mică plantă erbacee din familia rubiaceelor, cu frunzele ovale, acoperite pe margini și pe nervuri cu peri aspri și cu florile albe dispuse în panicule (*Galium rotundifolium*); *d*) (*reg.*; și *sînziene-de-pădure*) Cucută-de-pădure (*Galium schultesii*); *e*) sînțînică (*Galium cruciata*); *f*) (*înv., reg.*; și *sînziană galbenă*) turiță (*Galium aparine*); *g*) (și *sînziene-de-pădure*) vinariță (*Asperula odorata*); *h*) (*reg.*) floare-de-perină (*Anthemis tinctoria*); *i*) (și *sînziene-de-grădină*) plantă din familia compozeelor, originară din Canada, cu tulpina dreaptă, acoperită cu peri aspri și cu florile galbene-aurii dispuse în capitule, cultivată ca plantă ornamentală (*Solidago canadensis*). ◆ Restr. Floarea acestor plante. <> Compuse: *sînziene-de-toamnă* (sau *sînziene-albe*) = plantă erbacee din familia rubiaceelor, cu florile albe sau roz dispuse în inflorescențe (*Asperul glauca*); *sînziană-voinicească* = crețușcă (*Spiraea ulmaria*); *sînziene-rodie* = plantă din familia rubiaceelor, ale cărei rădăcini se folosesc la vopsit (*Galium rubioides*). **2** (*bot.*; *reg.*) Garoafă (*Dianthus caryophyllus*). **3** (*bot.*; *reg.*) Sunătoare (*Hypericum perforatum*). **4** (*pop.*; *la pl.*) Numele sărbătorii sfîntului Ioan (Nașterea sfîntului Ioan Botezătorul), celebrată la 24 iunie; drăgaica. ◆ Ext. Zilele care precedă sau care urmează imediat după această sărbătoare, simbolizînd perioada de înflorire a unui mare număr de flori. <> *Nopți* (sau *noapte*) *de sînziene* = șir de nopți (sau noapte) în preajma acestei sărbători cînd, potrivit unor credințe populare, se produce o liniște desăvîrșită în natură, animalele se strîng la sfat și capătă darul vorbirii etc. **II** (*în credințele pop.*; *la pl.*) Iele. • sil. *-zi-a-.* pl. *-iene,* (*reg.*) *-ieni.* și (*pop.*) *sînziână, sîmziână, sinziână s.f.* / lat. ***sanctus dies Iohannis***.

sînziiánă *s.f.* v. sînziană.

sîpură *vb. I. tr.* (*reg.*; *compl. indică bucăți de lemne*) A tăia oblic la capete pentru a se putea îmbuca unul cu altul. • prez.ind. *-ez.* /etimol. nec.

sîrb, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Serbiei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor slav care s-a format, care locuiește în Serbia; locuitorii Serbiei. **2** *adj.* Care aparține Serbiei sau sîrbilor, care se referă la Serbia sau la sîrbi; care este originar din Serbia; sîrbesc. ◆ (*subst. f.*) Limba indo-europeană din familia slavă, grupul meridional, vorbită de sîrbi. **3** *s.f.* (*adesea art.*) Dans popular românesc, cu ritm vioi, care se joacă în cerc. ◆ Melodie după care se execută acest dans. **4** *s.m.* (*impr.*) Bulgar. **5** *s.f.* (*reg.*) Vestă. **6** *s.m., s.f., adj.* (*pop.*) (Oaie sau rasă de oi) care are coarne mari, crescute în sus sau răsucite în spirală și cu lîna scurtă, de culoare cenușie-roșcată sau neagră. **7** *s.m.* (*astron.*) Numele popular al stelei Alcor din constelația Ursa Mare. • pl. *-i, -e.* și *serb, -ă,* (*înv.*) *sirb, -ă s.m., s.f., adj.* /<srb. ***Srb***(***in***).

sîrbác, -ă *s.m., s.f.* (*înv.*) Sîrb. • pl. *-ci, -ce.* /***sîrb*** + *-ac*.

sîrbăríe *s.f.* (*reg.*) Grădinărie de legume. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***sîrb*** + *-ărie*.

sîrbcă *s.f.* (*înv.*) Sîrboaică. • pl. *-ce.* /<srb. ***srbka***, ***Srpka***.

sîrbésc, -eáscă *adj.* **1** Care ține de Serbia sau de sîrbi, care se referă la Serbia sau la sîrbi; care este specific, propriu sîrbilor; care provine din Serbia. <> *Cartofi sîrbești* = specie de cartofi făinoși. *Porc sîrbesc* = porc alb, cu urechile groase și picioarele lungi, care se îngrașă ușor. *Lînă sîrbească* = lînă subțire, roșiatică. (*culin.*) *Tocană sîrbească* = mîncare preparată din ardei (gras) cu diferite zarzavaturi și orez. **2** (*înv.*) Slavon. *Au scris o carte sîrbească la împăratul turcesc* (NEC.). **3** (*reg.*) Ortodox. **4** (*reg.*; *subst. f. art.*) Sîrbă (3). • pl. *-ești.* și (*înv.*) *sirbésc, -eáscă adj.* /***sîrb*** + *-esc*.

sîrbéște *adv.* **1** Ca sîrbii, în felul sîrbilor. *Juca sîrbește, pe pavajul curții* (E. BAR.). **2** În limba sîrbă. *Vorbește sîrbește și ungurește* (SLAV.). ◆ (*subst.*) Limba sîrbă. *Știe sîrbește.* **3** (*înv.*) Slavonește. • /***sîrb*** + *-ește*.

sîrbíe *s.f.* **1** (*înv.*) Limba slavonă de redacție sîrbă. ◆ Ext. Text scris în limba slavonă. **2** (*reg.*) Grădină de legume (cultivată de sîrbi). **3** Loc în care trăiesc sîrbi. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***sîrb*** + *-ie*.

sîrbísm *s.n.* Cuvînt, expresie împrumutate de o limbă din limba sîrbă (și neasimilate). • pl. *-e*. /***sîrb*** + *-ism*.

sîrboáică *s.f.* **1** Femeie care face parte din populația de bază a Serbiei sau care este originară de acolo. **2** (*reg.; impr.*) Bulgăroaică. • pl. *-ce*. și (*înv.*) *sirboáică* *s.f.* /***sîrb*** + *-oaică*.

sîrbocroátă *adj.* (*înv.*) *Limba sîrbocroată* (*și subst.f.*) = limba slavă vorbită de sîrbi și de croați. • sil. *-cro-a-*. /***sîrb*** + ***croat***.

sîrbotéi *s.m.* (*peior.*) Sîrb. • pl. *-ei*. /***sîrb*** + *-otei*.

sîrbulíță *s.f.* Dim. al lui *sîrbă* (3). • pl. *-e*. /***sîrbă*** + *-uliță*.

sîrg *s.n.* (*pop.*) Loc.adv. *Cu* (sau, *reg., de, în*) *sîrg* = *a*) în grabă, repede, iute; îndată, imediat; ext. curînd; *b*) cu sîrguință; cu însuflețire. *Învață cu sîrg.* • și *sirg* *s.n.* /<magh. ***szorog***.

sîrghíe *s.f.* (*reg.*) **1** Tarabă. **2** Teasc făcut din două sau mai multe scînduri late între care se pune pastrama la presat. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<tc. ***sergi*** „etalaj".

sîrguí *vb. IV. refl., intr.* **1** (*înv., pop.*) A-și da (toată) silința (pentru a face, a realiza ceva); a se osteni, a se strădui. *Mă voi sîrgui să mă pocăiesc* (C. NEGR.). **2** (*înv.*) A se grăbi; a se zori. *Cum au putut mai tare au sîrguit* (COSTIN). • prez.ind. *-iesc*. și *sirguí* *vb. IV.* /***sîrg*** + *-ui*.

sîrguiálă *s.f.* Faptul de *a se sîrgui*. • pl. *-ieli*. /***sîrgui*** + *-eală*.

sîrguincíos, -oásă *adj.* (*despre oameni*) Care este sîrguitor. *Este un copil sîrguincios.* ◇ (*adv.*) *Studentul ia sîrguincios notițe la curs.* • pl. *-oși, -oase*. și *sirguincíos, -oásă* *adj.* /***sîrguință*** + *-ios*.

sîrguínță *s.f.* Înclinație spre muncă, dragoste de muncă, hărnicie; muncă susținută, străduință, silință continuă, perseverență. *Sîrguința lui este de invidiat.* ◆ Ext. Însuflețire în muncă; rîvnă, zel. *Învață cu sîrguință.* • pl. *-e*. și *sirguínță* *s.f.* /***sîrgui*** + *-ință*.

sîrguitór, -oáre *adj.* (*despre oameni*) Care muncește serios; care este silitor, harnic, activ; sîrguincios. *Este un elev sîrguitor.* ◇ Compus: (*înv.*) *împreună-sîrguitor* sau *dimpreună-sîrguitor* = părtaș; complice. • sil. *-gu-i-*. pl. *-ori, -oare*. /***sîrgui*** + *-tor*.

sîrjoácă *s.f.* (*înv., reg.*) Amestec de boabe de grîu cu boabe de secară. ◆ Ext. Lan de grîu în care crește și secară. • /<rus. ***суржик***.

sîrlái *s.m.* v. șerlai.

sîrmáci *s.m.* (*înv.*) Trîmbițaș. • pl. *-ci*. /cf. tc. *surnaci, zurnaci*.

sîrmăn, -ă *adj.* v. sărman.

sîrmár *s.m.* Muncitor care confecționează (obiecte din) sîrmă. • pl. *-i*. /***sîrmă*** + *-ar*.

sîrmă *s.f* **I 1** Fir de metal (cupru, aluminiu, oțel etc.) a cărui secțiune (constantă pe toată lungimea firului) are dimensiunile transversale mai mici de 16 mm. ◇ *Sîrmă ghimpată* (sau *cu ghimpi*) = fir dublu obținut prin răsucirea a două fire de oțel moale (galvanizat) pe care sînt fixate din loc în loc noduri cu ghimpi metalici. *Sîrmă de parchet* (sau *de parchete, de frecat parchetul*) = împletitură din sîrmă de oțel cu muchiile ascuțite, în forma unui ghemotoc, folosită, la curățarea parchetului. *Colac de sîrmă* v. sîrmă. ◇ Expr. (*fam.*) *A veni* (ceva) *prin sîrmă* = a fi transmis prin intermediul telegrafului. *A vorbi* (cu cineva) *pe sîrmă* sau *a da o sîrmă* = a vorbi (cu cineva) la telefon sau a da un telefon cuiva. *A băga* (cuiva) *o sîrmă* = a telefona (cuiva). *A juca pe sîrmă* = a ști să se acomodeze oricărei situații; a se descurca. (*reg.*) *Sîrmă de om*, se spune despre un om de neam bun și înzestrat cu multe calități. ◆ Gener. Fir metalic de orice grosime. ◆ Ext. Rețea din astfel de fire. ◆ Analog. Cablu format din mai multe fire metalice. **2** (*înv., pop.*) Fir (împletit) de metal prețios (de aur sau de argint). *Două codițe castanii... legate la un loc cu un fir de sîrmă de argint* (IORGA). ◆ (*înv., reg.*) Filigran. ◆ (*reg.*) Diademă. ◆ (*țes.; reg.*) Țesătură încrețită de fir care împodobește opregul. **3** (*nav.*) Parîmă făcută din fire de sîrmă răsucite. **4** (*țes.; reg.*) Fiecare dintre firișoarele de borangic care, la trasul gogoșilor, se unesc, se lipesc, pentru a da firul de țesut. **5** (*reg.*) Iarbă mare care crește pe cîmp. **6** Panglică. ◆ Spec. Cordea care se pune la pălărie. ◆ Șiret la ghete. **II** (*reg.; iht.*) Plevușcă (*Leucaspius delineatus*). • pl. *-e*, (*reg.*) *-i*. și (*înv.*) *sîrmă* *s.f.* /<tc. ***sırma***, ngr. ***σύρμα***.

sîrmeá[1] *s.f.* **1** (*chim.; înv.*) Antimoniu. **2** (*cosmet.*) Preparat cosmetic din antimoniu și gogoși de ristic cu care se vopseau pleoapele și sprîncenele. • pl. *-ele*. /<tc. ***sürme***.

sîrmeá[2] *s.f.* (*reg.*) Tel. • /***sîrmă*** + *-ea*.

sîrmós, -oásă *adj.* **1** (*de obicei despre firele de păr sau de blană*) Care are aspect de sîrmă; care este aspru, tare; țepos. *Are o barbă sîrmoasă, creață.* **2** *Fox sîrmos* = specie de cîine din rasa foxterierilor, cu blana albă, cu pete maronii sau negre și perii aspri. ◆ Cîine care aparține acestei specii. **3** (*reg.; despre oameni*) Care este dificil, mofturos. • pl. *-oși, -oase*. /***sîrmă*** + *-os*.

sîrmulíță *s.f.* **1** Dim. al lui *sîrmă*. **2** (*bot.; reg.*) Orzoaică-de-baltă (*Vallisneria spiralis*). **3** (*iht.; reg.*) Plevușcă (*Leucaspius delineatus*). • pl. *-e*. /***sîrmă*** + *-uliță*.

sîrmuluí *vb. IV. refl.* (*reg.*) A se sili. • prez.ind. *-iesc*. /cf. *sîrnic*[3].

sîrmușoáră *s.f.* (*reg.*) Sîrmuliță. • pl. *-e*. /***sîrmă*** + *-ușoară*.

sîrvián *s.m.* (*reg.*) Zarzavagiu. • sil. *-vi-an*. pl. *-ieni*. /cf. *sîrb*.

sîsâitúră *s.f.* v. sîsîitură.

sîsîí *vb. IV. intr.* **1** (*mai ales despre gîște și șerpi*) A scoate un sunet specific, asemănător unui „s" prelungit. **2** A fîșîi. *Toată marginea porumbiștei sîsîie înfricoșată* (REBR.). ◆ (*despre lemne, obiecte ude care ard*) A produce un sunet șuierător din cauza evaporării apei în timpul arderii; a fîsîi. **3** (*despre oameni*) A vorbi defectuos, pronunțînd „s" în loc de „ș"; a vorbi peltic. ◆ Ext. A emite sunete printre dinți. ◆ A pronunța interjecția „st!" cu „s" prelungit (pentru a face liniște). • prez.ind. *sîsîi, -iesc*. /onomat.

sîsîiác *s.n.* (*reg.*) **1** Hambar construit din scînduri sau din nuiele împletite, folosit pentru păstrarea cerealelor (în special a porumbului). **2** Ladă în care se strînge uiumul la moară. • pl. *-iece*. și *sisiác, sisilác* *s.n.* /<ucr. ***cycик***, magh. ***szuszák***, după *sîsîi*.

sîsîiálă *s.f.* Faptul de *a sîsîi*; sîsîire. • pl. *-ieli*. /***sîsîi*** + *-eală*.

sîsîíre *s.f.* Faptul de *a sîsîi*. • pl. *-i*. și *sîsâíre* *s.f.* /v. ***sîsîi***.

sîsîít[1] *s.n.* Faptul de *a sîsîi*; sîsîire. • /v. ***sîsîi***.

sîsîít[2]**, -ă** *adj.* (*despre oameni*) Care sîsîie; peltic. ◆ (*despre cuvinte*) Care este pronunțat defectuos prin deformarea unor sunete (mai ales prin deformarea sunetului „ș", pronunțat ca „s"). ◇ (*adv.*) *Vorbește sîsîit.* • pl. *-ți, -te*. /v. ***sîsîi***.

sîsîitór, -oáre *adj.* (*despre vocile oamenilor*) Care sîsîie. • pl. *-ori, -oare*. /***sîsîi*** + *-tor*.

sîsîitúră *s.f.* **1** Sunet caracteristic, asemănător unui „s" prelungit, scos de șerpi, gîște etc.; sîsîit. **2** Pronunțare defectuoasă a sunetului „s" în loc de „ș". ◆ Ext. Sunet rezultat din rostirea interjecției „st!"cu „s" prelungit (cu scopul de a obține liniște). • sil. *-sî-i-*. pl. *-i*. și *sîsâitúră* *s.f.* /***sîsîi*** + *-tură*.

skarn *s.n.* (*mineral.*) Rocă de contact alcătuită din silicați bine cristalizați. • /<germ. ***Skarn*** <cuv. scandinav.

skate-board ['skeit,bord] *s.n.* (*sport*) Sport care constă în alunecarea pe o placă avînd capetele curbate, fixată pe patru rotile, practicat pe terenuri asfaltate, pe aleile din parcuri etc. • /<engl. ***skateboard***.

skating ['skeitiŋ] *s.n.* **1** Patină pe rotile. **2** Sport practicat cu aceste patine. • scris și *scheting*. pl. *-uri*. /<engl. ***skating***, fr. ***skating***.

skeet [skit] *s.n.* (*sport*) Probă de tir la care trăgătorii ochesc în niște talere aruncate dintr-un șanț. • /<engl. ***skeet***.

skeetist, -ă [ski'tist] *s.m., s.f.* (*sport*) Sportiv care participă la proba de skeet. • pl. *-iști, -iste*. /***skeet*** + *-ist*.

skeletipíe *s.f.* v. scheletipie.

skeletón *s.n.* v. scheleton.

skenítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a glandelor parauretrale feminine. • pl. *-e*. /<fr. ***skénite***.

skeptofilaxíe *s.f.* v. scheptofilaxie.

skiagrafíe *s.f.* v. schiagrafie.

skiagrámă *s.f* v. schiagramă.

skiascóp *s.n.* v. schiascop.

skiascopíe *s.f.* v. schiascopie.

skiatrón *s.n.* v. schiatron.

skiffle ['skifəl] *s.n.* (*muz.*) Stil apărut în anii '50 prin îmbinarea elementelor de jazz tradițional și rock and roll incipient cu maniera country. • /<engl. amer. ***skiffle***.

skílift *s.n.* v. schilift.

sklerón *s.n.* (*ind.*) Aliaj ușor și dur pe bază de aluminiu. • /<germ. ***Skleron***.

skydiving [,skai'daiviŋ] *s.n.* (*sport*) Sport asemănător parașutismului, de care se deosebește prin (un minut de) cădere liberă ce precedă deschiderea parașutei, timp în care mai mulți parașutiști se adună într-o formație stelară. • /<engl. ***skydiving***.

slab, -ă *adj.* **1** (*în opoz. cu „gras"; despre ființe sau despre părți ale corpului lor*) Care este lipsit de un strat (consistent) de grăsime sub piele; uscățiv. *Întinse spre mine o mînă lungă, slabă.* ◇ (*subst.*) *Dintre cei doi, slabul e mai simpatic.* ◇ Expr. *Slab de-l suflă* (ori *bate*) *vîntul* = exagerat de slab. (*E*) *slab de-i poți număra coastele* sau *îi numeri coastele de slab ce e* v. coastă. (*Slab*) *ca un ogar* v. ogar. *Slab că te vezi* (sau *se vede*) *printr-însul* (ori *printr-însa etc.*) v. vedea. ◆ (*despre carne*) Care este fără grăsime; macră. *Mi s-a recomandat să mănînc carne slabă, de pui.* ◆ (*despre mîncăruri, alimente etc.*) Care este sărac în grăsimi. *Gătește o supă slabă, numai din legume.* **2** (*în opoz. cu „puternic"; despre ființe sau despre părți ale corpului lor*) Care este lipsit de vitalitate, de forță, de rezistență; debil, firav. *Boala asta m-a secătuit, mă simt slab și fără chef.* ◇ *Sexul* (*cel*) *slab* v. sex. ◇ (*subst.*) *Moartea poate veni de oriunde și tot așa de crîncenă pentru cei slabi ca și pentru cei puternici* (G. M. ZAMF.). ◇ Loc.adj. (*reg.*) *Slab de gură* = bîrfitor. *Slab de inimă* v. inimă. ◇ Expr. (*înv.*) *A lăsa* (ceva) (*mai*) *în slab* = a lăsa (ceva) să se desfășoare de la sine; a acționa insuficient de energic pentru a încetini sau a opri definitiv desfășurarea unei acțiuni, a unui proces etc. ◆ (*despre organe ale corpului, despre facultăți fizice și psihice etc.*) Care nu (mai) funcționează normal, care nu-și (mai) îndeplinește bine funcția. *Ai memoria slabă, dacă nu mă mai recunoști!* ◇ Expr. *A avea nervii slabi* v. nerv. (*A fi*) *slab de piept* v. piept. *A fi slab de țîțîni* v. țîțînă. (*A fi*) *slab de vînă* v. vînă. ◆ (*în opoz. cu „deștept"; despre oameni sau despre mintea lor*) Care este prost. *Nu se cuvine să se rătăcească după o minte slabă de femeie* (CAR.). ◇ Loc.adj. *Slab de minte* = prost. ◇ Expr. *A fi tare de vîrtute, dar slab de minte* v. vîrtute. ◆ (*înv.*) Paralitic. **3** (*înv., reg.; în opoz. cu „viguros"; despre plante sau despre părți ale lor*) Care este pipernicit. ◆ (*reg.*) Care rodește puțin. ◇ (*înv.*) Loc.adj. *Slab de rod* = neroditor. ◆ (*reg.; despre știuleți de porumb*) Chircit. ◆ (*reg.; despre boabe de grîu*) Care este de calitate inferioară. **4** (*în opoz. cu „rezistent"; despre obiecte, construcții etc.*) Care este lipsit de trăinicie, de soliditate. *Scara e slabă, nu te va ține.* ◆ Ext. Care este dărăpănat, părăginit. *Șura e slabă, trebuie ridicată alta nouă.* ◆ (*în opoz. cu „compact"; despre nori, umbre etc.*) Care este lipsit de densitate, de consistență. *Tufe de salcîmi spinoși aruncau o umbră slabă* (VLAH.). **5** Fig. (*în opoz. cu „ferm", „autoritar"; despre oameni sau despre caracterul, manifestările etc. ale lor*) Care este lipsit de tărie morală, de voință, de energie. *Este un om laș, slab.* ◇ Loc.adj. *Slab de înger* = *a*) care se descurajează ușor; care este lipsit de voință; care se pierde ușor cu firea; emotiv, fricos; timid; *b*) ușor influențabil. ◇ Expr. *Slab de fire* (sau *de caracter, de duh*) = fără voință, ușor influențabil. *A fi slab de oțele* v. oțel. ◆ (*reg.*) Care este fățarnic. **6** Fig. (*în opoz. cu „valoros"; despre creații artistice, științifice etc.*) Care este lipsit de valoare, de calități; fără însemnătate, mediocru. *Am citit un roman slab.* ◇ (*adv.*) *Filmul a fost slab realizat.* ◆ (*în opoz. cu „talentat"; despre artiști, scriitori etc.*) Care este lipsit de talent. *Este un romancier slab.* ◆ (*despre oameni; cu determ. introduse prin prep. „la", indicînd domeniul de activitate*) Care este lipsit de o pregătire temeinică într-un anumit domeniu. *Este slab la fotbal.* ◇ (*adv.*) *Acest tînăr este slab pregătit, nu-l putem angaja.* ◆ Spec. (*despre elevi, studenți etc.*) Care au cunoștințe insuficiente la materiile școlare. *Este slab la matematică.* ◆ Ext. (*despre mijloace materiale, resurse spirituale etc.*) Care este modest. *Delegatul maghiar considera compensația prea slabă* (TIT.). ◆ (*reg.; despre oameni*) Sărac. ◆ (*înv.; despre denivelări, adîncimi etc.*) Care este puțin profund. **7** (*în opoz. cu „intens"; despre stări sufletești, sentimente, senzații sau despre stări patologice, simptome*

etc.) Care este lipsit de tărie, de intensitate; cu intensitate redusă. *Durerile sînt acum mai slabe.* ◇ Expr. (*A fi*) *slabă nădejde* sau *nădejde slabă să...* (ori *de...*) v. nădejde. ◆ (*În opoz. cu „puternic"; despre acțiuni, fapte etc. ale oamenilor.*) Care este lipsit de fermitate și de eficiență. *Ostașii, amețiți de băutură, făceau numai o slabă împotrivire* (C. NEGR.). ◇ Analog. *Italia are azi o mult mai slabă conștiință a puterii ei* (TIT.). **8** (*despre elemente, fenomene sau forțe ale naturii sau despre calamități*) Care este lipsit de violență; domol. *Adie un vînt slab.* ◇ (*adv.*) *Aseară a plouat slab.* **9** (*despre glasul, vocea oamenilor sau despre sunete*) Care este abia perceptibil; aproape stins; încet, coborît. *Îmi răspunde cu un glas slab.* ◇ (*adv.*) *Gemu slab.* ◆ (*fon.; în opoz. cu „principal"; despre accente*) Care are intensitate mică. ◆ (*gram.; despre unele vb. sau despre unele timpuri ale acestora*) Care se conjugă cu sufixele „-ez" sau „-esc". **10** (*despre lumină, surse de lumină sau corpuri luminoase*) Care emană o lumină redusă; lipsit de luminozitate, de strălucire; pal, palid. *Încearcă să citească, dar lumina e prea slabă.* ◇ (*adv.*) *Camera este slab luminată.* **11** (*despre substanțe, soluții, amestecuri etc.*) Care este lipsit de concentrație; diluat. *A realizat o soluție slabă de rinofug prin adăugare de hidrocortizon.* ◇ Analog. (*despre tutun sau despre țigări*) *Mi-am cumpărat un tutun de pipă mai slab.* ◆ Spec. (*despre băuturi alcoolice*) Care conține puțin alcool. *Nu beau decît un vin slab, un șprit.* **12** (*chim.; despre acizi*) Care are activitate chimică și conductibilitate electrolitică scăzută. **13** (*reg.; despre pămînt*) Care este puțin roditor; nefertil. **14** (*reg.; despre vești*) Care este rău. ◇ (*despre însușiri, manifestări ale oamenilor*) *Au prins nevasta naravuri slabe a-și urgisi bărbatul* (DOC.). ◇ (*despre vorbe*) *Nici un cuvînt slab nu s-au auzit de cătră dînșii* (DOC.). • pl. *-i*, *-e*. /<sl. veche **слабъ**.

slăbină *s.f.* (*reg.*) **1** (*la animale*) Parte moale și scobită a corpului, cuprinsă între ultima coastă și osul șoldului. **2** (*la oameni*) Abdomen. • pl. *-i*. /<srb. ***slabina***.

slad *s.n.* (*reg.*) **1** Malț. **2** Cereale sau cartofi (amestecați cu boabe de cereale) care se pun la fermentat, pentru a fabrica rachiu. • pl. *-uri*. și *slat s.n.* /<bg. ***сладък***, srb. ***slad***.

slădniță *s.f.* (*înv., reg.*) Loc adăpostit sau pivniță unde se prepară sau se păstrează sladul. • pl. *-e*. /***slad*** + *-niță*.

sladún *s.m.* v. slădun.

slai *s.n.* (*reg.*) **1** (*la sanie*) Fiecare dintre cele două traverse care servesc la distanțarea tălpilor și la susținerea încărcăturii; oplean. **2** (*la ambarcațiuni*) Fiecare dintre scîndurile care formează părțile laterale ale unei ambarcațiuni. ◆ Scîndură care formează marginea de sus a luntrei. **3** Poliță în perete sau în zidul hornului, pe care se țin diferite obiecte de gospodărie. **4** (*la moară*) Fiecare dintre stîlpii care susțin podul. **5** Fiecare dintre tăbliile sau fiecare dintre cele două scînduri care leagă tăbliile unui pat. **6** Ghizdurile din birne ale unei fîntîni. **7** Marginea de sus sau balustrada unei prispe. **8** Scoc prin care se scurge vinul din vasul în care se pun strugurii pentru stors. **9** Canal format din trei scînduri, care transportă apa ce cade pe roata fierăstrăului mecanic. **10** Scobitură în formă de șănțuleț, prin care se îmbucă și se fixează două piese componente ale unui obiect din lemn. **11** Fiecare dintre cele două șipci care se bat în stîlpii casei ca să formeze un fel de scobitură în care se introduc capetele bîrnelor. **12** Bîrnă din lemn. • pl. *-uri*. /etimol. nec.

slálom *s.n.* (*sport*) **1** (*în schi*) Coborîre pe schiuri, în zigzag, a unei pante. ◆ (*în schiul alpin*) Probă care constă în coborîrea în două manșe a unei pante, prin anumite puncte de trecere obligatorii (numite porți). **2** Analog. *Slalom nautic* = ramură din sportul nautic care constă în parcurgerea unui traseu, cu caiacul sau canoea, pe ape curgătoare și tumultuoase, printre obstacole suspendate deasupra apei. **3** (*auto.*) Probă de conducere auto în zigzag pe o pistă jalonată. • pl. *-uri*. /<fr. ***slalom*** <cuv. norvegian.

slalomá *vb. I. intr.* (*sport*) A efectua un parcurs în slalom. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***slalomer***.

slalomíst, -ă *s.m.f.* **1** Schior specializat în slalom. **2** Fig. Șofer care conduce mașina în zigzag. • pl. *-iști*, *-iste*. /***slalom*** + ***ist***, după it. *slalomista*.

slamăc *s.n.* (*reg.*) Gunoi format dintr-un amestec de paie, strujeni, frunze de porumb etc. ◇ Expr. *A face* (pe cineva) *zlamac* = a bate foarte tare (pe cineva). (*adv.*) *A cădea zlămac* = a cădea frînt, zdrobit de oboseală. • pl. *-ce*. și *zlamác, zlămác s.n.* /cf. bg. *слямка*, pol. *zlamek*.

slănă *s.f.* (*reg.*) Slănină. ◇ Expr. *A fi dintr-o slană* = a fi foarte gras. • pl. *-e*. /<bg. ***слана***; cf. magh. *szalonna*.

slang [sleŋ] *s.n.* Limbaj familiar și expresiv, caracterizat prin creații lexicale inedite, prin formulări viu colorate etc. • pl. *-uri*. /<engl. ***slang***; cf. fr. *slang*.

slăniță *s.f.* (*reg.*) Leasă de nuiele pe care se pun prunele la uscat sau la afumat. • pl. *-e*. /<srb. ***slanica*** „saltea de paie".

slap [slep] *s.n.* (*muz.*) Efect sonor obținut prin lovirea coardelor contrabasului de gîtul instrumentului. • /<engl. ***slap***.

slapping ['slepiŋ] *s.n.* (*muz.*) Manieră de execuție la contrabas, caracterizată prin folosirea efectului slap. • /<engl. ***slapping***.

slapstik ['slepstik] *s.n.* (*cinemat.*) Specie de comedie cinematografică, bazată pe gaguri ieftine. • /<engl. ***slapstick***.

slargándo *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Încetinind. • /<it. ***slargando***.

slash [sleʃ] *s.n.* Linie oblică folosită mai ales pentru a separa instrucțiuni într-un program informatic, paragrafe într-un text etc. (/). • /<engl. ***slash***.

slat *s.n.* v. slad.

slătină *s.f.* (*înv., reg.*) **1** Izvor de apă (minerală) sărată. ◇ Expr. (*glum.*) *Botezat în slatină*, se spune despre o persoană de religie catolică. **2** Teren mlăștinos și sărat. **3** Saramură. ◆ Ext. Mîncare prea sărată. • pl. *-e*. /<sl. veche **слатина**.

slav, -ă *subst., adj.* **1** *s.m., s.f.* (*la pl. m.*) Comunitate de triburi indo-europene care populau în antichitate teritoriul dintre Nipru, Carpați, Oder și Marea Baltică, de unde s-au răspîndit ulterior în sud-estul și centrul Europei, dînd naștere unor popoare sau națiuni; (*și la sg.*) persoană care aparține acestei comunități de triburi. **2** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Rusiei, a Republicii Belarus, a Bulgariei, a Poloniei, a Cehiei, a Serbiei, a Slovaciei etc. sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuiește în unul dintre aceste state; slavon. **3** *adj.* Care aparține popoarelor slave sau slavilor, care se referă la popoarele slave sau la slavi; slavic, slavonesc, slavon, slavonicesc. ◇ *Limbile slave* = familie de limbi indo-europene care cuprinde trei grupe: grupul oriental (rusa, ucraineana, belarusa), grupul occidental (polona, ceha, slovaca, soraba, polaba, cașuba), grupul meridional (bulgara, sîrba, croata, macedoneana, slovena). *Limba slavă comună* sau (*subst. f.*) *slava comună* = limba vorbită de slavi, din primele secole d.Hr. pînă la începutul sec. 9, înainte de a se despărți în limbi și dialecte. *Limba veche slavă* sau *limba slavă veche* sau (*subst. f.*) *vechea slavă, slava veche* = limba indo-europeană din familia slavă, dispărută (numită și *paleoslava, bulgara veche, slava bulgară, slava bulgărească*). *Limba slavă de cultură* (*și subst. f.*) *slava de cultură* = limba slavonă. *Influența slavă* = totalitatea influențelor exercitate de diversele limbi slave cu care limba română a intrat în contact: limba slavă veche (sec. 7-8, 11), slavona (sec. 11-16, 17), limbile slave moderne (polona, rusa, ucraineana, bulgara, sîrba, macedoneana, slovena, croata). **4** *adj.* Care aparține limbii slave comune, limbii vechi slave ori slavonei; care se referă la limba slavă comună, la limba veche slavă ori la slavonă; care este scris în una dintre aceste limbi. ◇ *Alfabet slav* = alfabet chirilic. *Literă slavă* = literă chirilică. ◆ Ext. (*subst. n.*) Cuvînt din limba veche slavă ori slavonă. • pl. *-i*, *-e*. și *slován s.m.* /<fr. ***slave***.

slăvă *s.f.* **1** Ansamblu de calități, merite etc. care trezesc mare admirație, respect profund; glorie, mărire. *Nu se mai vedea nici urma acelor arte și științe, în care stătuseră slava Greciei și puterea Romei* (BĂLC.). ◆ Prețuire profundă (și manifestarea acesteia) față de cineva sau de ceva cu calități deosebite; cinstire, laudă, preamărire, slăvire. *Să ia pe fata împăratului... mare slavă ar dobîndi în lume* (CR.). **2** (*bis.*) Atribut al divinității; măreție, grandoare. *Cu multă frică Stau înaintea slavei Domnului* (POP.). ◇ Loc.vb. *A da slavă* sau *a aduce slavă* (*și cinste* sau *și închinare*) = a slăvi. ◇ Expr. *Slavă* (sau *slava*) *Domnului* (sau *lui Dumnezeu, Maicii Domnului*) sau *Slavă ție, Doamne!* exclamație prin care cineva își exprimă satisfacția pentru o reușită, pentru depășirea unei dificultăți etc. **3** (*bis.; înv.*) Cîntare bisericească (în cinstea Sfintei Treimi). **4** (*înv.*) Ceremonie. ◇ Expr. *A face slavă* (cuiva) = a primi (pe cineva) cu toate onorurile, cu toată cinstea cuvenită. **5** Înaltul cerului, văzduh. *Priveam în slavă zborul rîndunicilor.* ◇ (*cu determ. „cerurilor"*) *În slăvile cerului... o ciocîrlie își cîntă cîntecul* (STANCU). ◇ *Slava cerului* v. cer. ◇ Loc.adv. *În slavă* = în direcția cerului; în sus. *În slavă brațele-amîndouă le-nalț* (ANG.). Δ Expr. *A ridica casa în slavă* = a face zgomot, gălăgie foarte mare; a întoarce casa pe dos. *Cînd mama... se lăsa cîte oleacă ziua să se odihnească, noi, băieții, tocmai atunci ridicam casa în slavă* (CR.). *A ridica* (pe cineva) *în slavă* (sau *în slava cerului, în slăvi*) v. ridica. ◇ Fig. *Îmbrățișa numai lucruri frumoase..., plutind în seninătatea slăvilor academice* (M. I. CAR.). **6** (*înv.; constr. cu dat.; cu val. de prep.*) Grație..., datorită..., mulțumită... *Slavă mamei am ajuns doctor.* **7** (*reg.*) Furtună. • pl. *slăvi*, (*înv., pop.*) *e*. /<slav. **слава**.

slavenésc, -eáscă *adj.* v. slovenesc.

slávic, -ă *adj.* (*înv.*) Slav. ◇ *Limba slavică* = limba slavă veche. • pl. *-ci*, *-ce*. /<germ. ***slawisch***.

slávină *s.f.* (*reg.*) Cep. ◆ Ext. Canea. • pl. *-e*. /<srb. ***slavina***.

slavísm *s.n.* **1** (*lingv.*) Cuvînt, expresie sau construcție împrumutate dintr-o limbă slavă de altă limbă și neasimilate. **2** (*înv.*) Influență slavă. **3** (*polit.*) Panslavism. • pl. *-e*. /<fr. ***slavisme***, germ. ***Slawismus***.

slavíst, -ă *s.m., s.f.* (*lingv.*) Specialist în slavistică. • pl. *-iști*, *-iste*. /<fr. ***slaviste***, germ. ***Slawist***.

slavístică *s.f.* Totalitatea disciplinelor care se ocupă cu studiul limbii, al literaturii, al culturii și al istoriei popoarelor slave. ◆ Spec. Filologie slavă. • /<germ. ***Slawistik***; cf. fr. ***slavistique***.

slavitáte *s.f.* (*înv.*) Caracter slav. • /***slav*** + *-itate*.

slavizá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A (se) asimila cu populația (de limbă) slavă. **2** *tr.* (*compl. indică expresii, cuvinte etc. străine*) A modifica după structura limbii slave vechi sau a vreunei limbi slave moderne. • prez.ind. *-ez*. /***slav*** + *-iza*; cf. fr. *slaviser*.

slavizáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *slaviza* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***slaviza***.

slavofíl, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care manifestă simpatie deosebită pentru popoarele slave, pentru cultura și civilizația lor. ◆ Spec. (Persoană) care susține apropierea culturală și politică de popoarele și de statele slave. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***slavophile***.

slavofób, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care nu simpatizează popoarele slave. ◆ Spec. (Persoană) care respinge apropierea culturală, economică și politică de popoarele și de statele slave. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***slavophobe***.

slavofón, -ă *adj., s.m., s.f.* (Vorbitor) al unei limbi slave. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***slavophone***.

slavomanie *s.f.* Tendință exagerată de a atribui o importanță deosebită slavilor, influenței lingvistice, culturale etc. pe care aceștia ar putea să o exercite asupra altor popoare. • /***slav*** + ***manie***.

slavón, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Slav (3). ◇ (*lingv.*) *Limba slavonă* = varianta literară tîrzie a vechii slave scrise, constituită din sec. 10, în țările de limbă slavă,

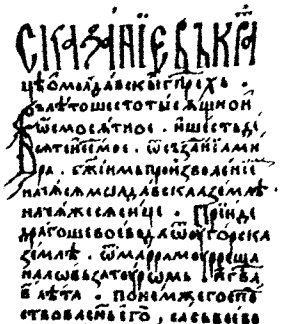

scriere slavonă

utilizată și în provinciile române, parțial în țările baltice, care a reprezentat limba de cultură, limba textelor religioase și de cancelarie, având două redacții: ucraineano-rusă, utilizată și în Moldova, bulgară și sîrbă utilizată și în Țara Românească (parțial în Transilvania), care a îndeplinit în cultura română un rol similar cu cel al latinei medievale din lumea romanică occidentală; limba slavă de cultură, slava de cultură. *Literă* (sau, *înv., slovă, buche*) *slavonă* = literă chirilică. **2** *adj.* (*despre fenomene culturale, sociale etc. sau despre cărți, texte, cuvinte etc.*) Care aparține limbii și culturii slavone, care se referă la limba și la cultura slavonă. **3** *s.m., s.f.* Slav. *Slavonii... inundară Dacia* (XEN.). • pl. *-i, -e.* și *slavún, -ă adj.* /<fr. ***slavon.***

slavonésc, -eăscă *adj.* Slav. • pl. *-ești.* și *slavunésc, -eáscă, slăvonésc, -eáscă adj., (înv.) slavenésc, -eáscă adj.* /***slavon*** + *-esc.*

slavonéște *adv.* În limba slavonă. *Domnii scriau... slavonește... scrisori către vecini* (IORGA). ◆ (*subst. f.*) Limba slavonă. *Cărturarul a făcut o traducere din slavonește.* • și *slavunéște, slăvonéște adv.* /***slavon*** + *-ește.*

slavonicésc, -eăscă *adj.* (*înv.*) Slav. • pl. *-ești.* /***slavon*** + *-icesc.*

slavoníe *s.f.* (*înv.*) Limba slavonă. • /***slavon*** + *-ie.*

slavonísm *s.n.* **1** (*lingv.*) Element de limbă de origine slavonă pătruns în altă limbă (și neasimilat). **2** Influența slavonă asupra limbii, literaturii și culturii unui popor. ◆ Gener. Influență slavă. • pl. *-e,* (*înv.*) *-uri.* /<fr. ***slavonisme.***

slavoslăví *vb. IV.* v. slavoslovi.

slavosloví *vb. IV. tr.* (*bis.; înv.*) A slăvi, a preamări pe Dumnezeu. • prez.ind. *-esc.* și *slavoslăví vb. IV.* /<slav. **славословѣти.**

slavoslovíe *s.f.* (*bis.; înv.*) Slavă; doxologie. ◆ Spec. Tedeum. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<slav. **славословіе.**

slavún, -ă *adj.* v. slavon.

slavunésc, -eăscă *adj.* v. slavonesc.

slavunéște *adv.* v. slavonește.

slăbăcíune *s.f.* v. slăbiciune.

slăbănătic, -ă *adj.* (*reg.*) Care este plăpînd. • pl. *-ci, -ce.* /***slab*** + *-atic,* după *slăbănog.*

slăbănóg, -oágă *adj., s.m.* **I** *adj.* **1** (*în opoz. cu „gras"; despre ființe sau despre corpul lor ori despre părți ale acestuia*) Care este slab; uscățiv. *Ești cam slăbănoagă.* ◇ (*subst.*) *Slăbănogul mănîncă, în general, mult.* **2** (*în opoz. cu „puternic", „tare"; despre ființe sau despre corpul lor ori despre părți ale acestuia*) Care este lipsit de putere fizică, de vlagă, de rezistență; debil. *În mediul social al Spartei un copil născut slăbănog era omorît* (GHER.). ◇ (*subst.*) *Nu-i păsa că slăbănogul o să lucreze încă trei ore* (G. M. ZAMF.). ◆ (*înv.; despre corzi, arcuri etc.*) Care este destins. **3** (*înv., reg.*) Paralitic. ◆ Gener. Care este bolnav; infirm. ◇ *Duminica* (sau *sîmbăta*) *slăbănogului* = sărbătoare creștină prăznuită în a treia duminică (sau sîmbătă) după Paște. **4** (*în opoz. cu „intens"; despre zgomote, sunete, glas etc.*) Care este slab, care are intensitate redusă. *S-a rezemat de zid... cu scîncet slăbănog* (CE. PETR.). **5** (*înv., reg.*) Sărac. **6** (*pop.*) Prostănac. *Era slăbănog, prostovan..., un băiețandru cu mintea slabă* (STANCU). **II** *s.m.* **1** (*bot.*) Nume dat mai multor plante erbacee, folosite în farmacie ca laxative sau pentru proprietățile lor diuretice: *a*) plantă din familia balsaminaceelor, anuală, cu tulpina dreaptă, cărnoasă, cu frunzele ovale dințate și cu florile galbene cu puncte roșii, cu fructul o capsulă care explodează la maturitate (*Impatiens noli-tangere*); *b*) (*reg.*; și *slăbonog-de-cîmp*) brei (*Mercurialis perennis*); *c*) (*reg.*; și *slăbănog-de-cîmp*) trepădătoare (*Mercurialis annua*). **2** (*reg.*) Cîrcel (*Ephedra distachya*). **3** (*reg.*) Jale (*Salvia pratensis*). **4** (*reg.*) Buruiana viermilor (*Polygonum mite*). **5** (*reg.*) Buberic (*Scrophularia nodosa*). **6** (*reg.; în forma „slobonog"*) Busuioc-sălbatic (*Galinsoga parviflora*). **7** (*reg.*) Coada-calului (*Equisetum arvense*). • pl. *-ogi, -oage.* și (*reg.*) *slăbonóg, -oágă, slobonóg, -oágă adj., s.m.* /<bg. ***слабоног.***

slăbănogeálă *s.f* **1** Slăbiciune. **2** Paralizie. ◆ Gener. Boală; infirmitate. • pl. *-eli.* /***slăbănogi*** + *-eală.*

slăbănogí *vb. IV. intr., refl.* **1** (*înv., pop.; despre ființe sau despre puterile lor*) A-și pierde puterea, vigoarea; a slăbi. *Trupul i se slăbănogise de atîta nevoință* (STĂN.). **2** (*înv.; despre oameni, despre corpul lor sau despre părți ale acestuia*) A paraliza. ◆ Gener. A se îmbolnăvi; a dobîndi o infirmitate. • prez.ind. *-esc.* și (*înv.*) *slăbonogí vb. IV.* /v. ***slăbănog.***

slăbănogíe *s.f.* **1** (*înv.*) Slăbiciune. **2** (*înv., reg.*) Paralizie. ◆ Gener. Boală, infirmitate. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***slăbănog*** + *-ie.*

slăbănogíre *s.f.* (*înv.*) Acțiunea de *a* (*se*) *slăbănogi* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***slăbănogi.***

slăbănogít, -ă *adj.* **1** (*în opoz. cu „puternic"; despre ființe sau despre corpul lor ori despre părți ale acestuia*) Care și-a pierdut puterea, vigoarea, vlaga; care este slăbit, istovit. *Cu greu își mai poate urni... trupul său slăbănogit* (HOG.). **2** (*pop.; despre glas, sunete, zgomote etc.*) Care este lipsit de intensitate; stins. **3** (*înv., pop.; în opoz. cu „gras"; despre ființe sau despre corpul lor*) Care este slab; uscățiv. *În hainele corect croite, trupul slăbănogit... apare sprinten* (TEOD.). **4** (*înv.; despre oameni sau despre corpul lor ori despre părți ale acestuia*) Care este paralizat. ◆ Gener. Care este bolnav; infirm. • pl. *-ți, -te.* și *slobonogít, -ă adj.* /v. ***slăbănogi.***

slăbătáte *s.f.* (*reg.*) Slăbiciune. • /***slab*** + *-ătate.*

slăbătúră *s.f.* Ființă sau plantă (ori parte a lor) foarte slabă, fără putere, fără vlagă. • pl. *-i.* /***slăbi*** + *-ătură.*

slăbí *vb. IV.* **1** *intr.* (*în opoz. cu „a îngrășa"; despre ființe*) A pierde din grăsime, din greutate, a deveni (mai) slab. *Trebuie să țin o dietă, să mai slăbesc.* ◇ (*tr.*) *O cură de mere slăbește bine trupul.* **2** *intr.* (*în opoz. cu „a întări"; despre ființe sau despre puterile lor*) A(-și) pierde din forță, din putere, din vlagă, din rezistență. *Îmi slăbesc puterile pe zi ce trece.* ◇ (*tr.*) *M-a slăbit cumplit gripa.* ◆ (*despre organe, despre părți ale corpului sau despre facultăți fizice, psihice etc.*) A-și diminua capacitatea de a funcționa normal, bine, a avea probleme fiziologice în sensul diminuării funcțiilor acestora. *Simt cum îmi slăbesc genunchii.* ◇ (*refl.*) *De atîta mers ni s-au slăbit picioarele.* ◇ (*tr.*) *Băile calde slăbesc trupul.* ◇ Expr. *A-i slăbi cuiva rînza* v. rînză. **3** *intr., refl., tr. fact.* (*în opoz. cu „a crește", „a întări"; despre fenomene sau procese naturale, despre stări, senzații, sentimente, manifestări etc. ale oamenilor sau despre abstracte*) A-și pierde sau a face să-și piardă din tărie, din amploare, din ritm etc.; a (se) calma, a (se) domoli, a (se) pondera. *Ploaia își slăbește ritmul.* ◆ A deveni sau a face să devină mai puțin intens, mai puțin viu, mai puțin concentrat etc.; a (se) atenua, a (se) diminua, a descrește. *Dragostea pentru el slăbește treptat.* **4** *intr., refl., tr. fact.* A-și pierde sau a face să piardă tăria morală, integritatea; a-și pierde voința, energia, fermitatea în acțiune. *Sîntem slăbiți în credință.* **5** *tr.* (*în opoz. cu „a strînge", „a încorda", „a întări", „a întinde"; compl. indică obiecte care leagă, care strîng etc. ceva pentru a-l fixa, a-l imobiliza etc. sau legături, strînsuri etc. care fixează, imobilizează ceva*) A face să fie mai puțin strîns, mai puțin încordat; a destinde, a lărgi. *Slăbește legătura pungii.* ◇ (*refl.*) *S-a slăbit cusătura.* ◆ (*în opoz. cu „a strînge"; compl. indică oameni legați strîns sau părți ale corpului lor legate strîns*) A da drumul; a lăsa (mai) liber. *Slăbește strînsoarea mîinilor.* ◇ Expr. *A slăbi* (pe cineva) *din chingi* v. chingă. ◆ Ext. A elibera. ◇ Expr. *A* (*nu*) *slăbi* (ceva) *din mînă* = *a*) a nu lăsa din mînă ceva, a ține bine (în mînă); *b*) a avea o grijă deosebită de ceva. *A nu* (*mai*) *slăbi* (pe cineva sau ceva) *din ochi* (sau *din priviri, din privit, din vedere, din priveghere etc.*) = a se uita țintă (la ceva sau la cineva), a urmări insistent cu privirea; a nu pierde din vedere pe cineva. *A nu* (*mai*) *slăbi pe cineva* (*din pas, din fugă, din goană* sau *o clipă*) = *a*) a urmări îndeaproape, pas cu pas pe cineva; a continua cu insistență să meargă sau să alerge după cineva; a nu se îndepărta de cineva; *b*) a nu da cuiva răgaz nici o clipă. *A nu* (*mai*) *slăbi* (pe cineva) (*cu..., din...*) = a nu înceta cu întrebările, cu insistențele, cu atențiile, cu repetarea unui lucru; a nu lăsa în pace. *A slăbi* (pe cineva) (*cu...* sau *din...*) = a nu (mai) plictisi, a nu mai deranja pe cineva, a nu (mai) supăra pe cineva. *A* (*mai*) *slăbi cu dragostea pe cineva* v. dragoste. *A slăbi din frîu* sau *a slăbi frîul* v. frîu. ◆ (*înv.; intr.; despre resorturi, arcuri etc. aflate în stare de încordare*) A se destinde. ◇ Expr. *A-i* (sau *a i se*) *slăbi* (cuiva) *balamalele* v. balama. **6** *refl.* (*înv., reg.; despre construcții sau despre haine*) A se șubrezi; a se strica. **7** *tr.* (*înv.; compl. indică oameni*) A lipsi (de ceva necesar). **8** *tr.* (*înv., pop.; compl. indică oameni*) A cruța, a menaja; a scuti. *M-a slăbit anul ăsta cu impozitele.* • prez.ind. *-esc.* /***slab*** + *-i;* cf. slav. **слабѣти,** srb. *slabiti.*

slăbiciós, -oásă *adj.* (*înv., reg.*) **1** (*despre ființe sau despre corpul lori despre părți ale acestuia*) Care este slab. **2** Care este astenic. • pl. *-oși, -oase.* /***slab*** + *-icios.*

slăbíclúne *s.f.* **I 1** Faptul de a pierde din greutatea corpului, faptul de a deveni (mai) slab, (mai) uscățiv; slăbire. *Înainte de a începe o cură de îngrășare trebuie căutată cauza slăbiciunii* (BIANU). **2** Stare (temporară sau permanentă) de pierdere a forței, a vigorii, a rezistenței; (*înv., pop.*) slăbie[1]. *Simt o slăbiciune în tot corpul.* ◆ Ext. (*mai ales la pl.*) Suferință fizică. *Accesele de slăbiciune revin cu regularitate.* ◆ Spec. Boală. ◆ (*înv.*) Stricăciune. **3** Fig. Starea sau însușirea de a fi lipsit de tărie morală; faptul de a fi lipsit de energie, de voință, de fermitate în acțiune, de hotărîre, de autoritate. *Sinceritatea este considerată de unii oameni semn de slăbiciune.* **4** Fig. (*mai ales la pl.*) Scădere morală; ext. defect, lipsă, cusur. *Am și eu slăbiciunile mele, ca toată lumea.* **5** Fig. Pornire, înclinație pentru cineva sau ceva; pasiune. *Are o slăbiciune pentru desen.* ◆ Preocupare exagerată și obsedantă pentru ceva; manie. *Are slăbiciunea dansului.* ◆ Ext. Afecțiune sau dragoste foarte puternică pentru cineva sau ceva. *Mama, în slăbiciunea ei pentru mine, ajunsese a crede că am să ies un al doilea Cucuzel* (CR.). **6** Fig. Starea sau însușirea de a fi lipsit de calități, de valoare, de merite. *Trebuie să subliniem slăbiciunile romanului.* ◆ Faptul de a fi lipsit de pregătire, de pricepere (într-un domeniu); incompetență. *Colegii de serviciu și-au dat seama de slăbiciunea lui.* ◆ Faptul de a fi lipsit de talent. *E evidentă slăbiciunea artistului.* **7** (*înv.*) Situație inferioară, precară din punct de vedere economic, politic, militar etc., a unui stat, a unei forme de guvernămînt, a unui popor etc. **8** (*înv.*) Sărăcie. **9** (*înv.*) Acțiunea de a fi lăsat (mai) liber din legături. ◆ Ext. Eliberare. • pl. *-i.* și (*înv., reg.*) *slăbăciúne s.f.* /***slăbi*** + *-iciune.*

slăbíe[1] *s.f.* (*înv., pop.*) Slăbiciune (2). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***slab*** + *-ie.*

slăbíe[2] *s.f.* (*reg.*) **1** (*la animale*) Parte moale și scobită a corpului, cuprinsă între ultima coastă și osul șoldului. **2** (*la oameni*) Șold. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***slab*** + *-ie;* cf. *slabină, slabiță.*

slăbíre *s.f.* Acțiunea de *a slăbi* și rezultatul ei; slăbit[1]. ◆ (*fotogr.*) Proces chimic de corectare a imaginii fotografice prin îndepărtarea unei cantități din argintul care formează imaginea negativă sau pozitivă, cu ajutorul unor soluții speciale. ◆ (*med.; înv.*) Diastolă. • pl. *-i.* /v. ***slăbi.***

slăbít[1] *s.n.* Slăbire. • /v. ***slăbi.***

slăbít[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre ființe, despre corpul lor sau despre părți ale acestuia*) Care a pierdut din grăsime, din greutate; care a devenit slab. *Văzu un băiat cu fața ovală, palidă, cam slăbită* (EMIN.). **2** (*despre ființe, despre corpul lor sau despre părți ale acestuia*) Care este lipsit de putere, de energie, de rezistență; debil, plăpînd, slab. *Mă simt puțin slăbită.* **3** (*despre organe ale corpului omenesc, despre capacități, caracteristici fizice, psihice etc.*) Care nu-și mai îndeplinește bine funcția, care nu (mai) funcționează normal. *Am vederea slăbită total.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***slăbi.***

slăbitór, -oáre *adj., s.n.* **1** *adj.* (*înv.*) Care slăbește. **2** *adj.* (*med.; înv.; despre medicamente, tratamente etc.*) Atonic. **3** *s.n.* (*fotogr.*) Soluție sau amestec de soluții care se întrebuințează pentru reducerea densității imaginii fotografice. • pl. *-i, -e.* /***slăbi*** + *-tor.*

slăbonóg, -oágă *adj., s.m.* v. slăbănog.

slăbonogí *vb. IV.* v. slăbănogi.

slăboteán, -ă *adj.* (*reg.; despre ființe, despre corpul lor sau despre părți ale acestuia*) Care este slăbuț. ◆ Ext. Care este bolnăvicios. • pl. *-i, -e.* /***slab*** + *-otean.*

slăbúț, -ă *adj.* Dim. al lui *slab.* • pl. *-i, -e.* /***slab*** + *-uț.*

slădăríe *s.f.* (*ind. berii*) Încăpere special amenajată într-o fabrică (de bere) în care se prepară sladul. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***slad*** + *-ărie.*

slădún *s.m.* (*bot.; pop.*) Numele mai multor specii de stejar (*Quercus*). • pl. *-i.* și *sladún, slădúne, slodún s.m.* /<bg. ***сладун,*** srb. ***sladun.***

slădúne *s.m.* v. slădun.

slăí *vb. IV.* v. slei.

slăiálă *s.f.* v. sleială.

slăíre *s.f.* v. sleire.

slăít, -ă *adj.* v. sleit[2].

slăitúră *s.f.* v. sleitură.

slăniceán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a orașelor Slănic-Prahova sau Slănic-Moldova sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii orașelor Slănic-Prahova sau Slănic-Moldova. **2** *adj.* Care aparține orașelor Slănic-Prahova sau Slănic-Moldova ori slănicenilor, care se referă la orașele Slănic-Prahova sau Slănic-Moldova ori la slăniceni; originar din orașele Slănic-Prahova sau Slănic-Moldova. • pl. *-i, -e.* /nm. pr. (oraș în România) ***Slănic*** + *-ean.*

slănícul *s.m. art.* Numele unui dans popular. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • /de la nm. pr. (oraș în România) ***Slănic***.

slănína *s.f.* Strat de grăsime între șorici și carne la porcine. ◆ Ext. Bucată din această grăsime întrebuințată ca aliment, după conservare (cu adaos de sare și de boia ori afumată) sau după topire, ca untură. *Îmi place slănina afumată.* ◇ Expr. *Și cu curechiul uns, și cu slănina-n pod,* se spune despre cei care vor să le aibă pe toate, fără să renunțe la nimic, fără să facă vreun sacrificiu. (*A se uita*) *cu un ochi la slănină și cu unul* (sau *cu altul*) *la făină* v. făină. *Nu te întinde la slănină* v. întinde. ◆ Analog. (*fam.*) Osînză. *Îi atîrnă slănina, de gras ce e.* • pl. *-i,* (*reg.*) *-e, -uri.* /<bg. ***сланина***, srb. ***сланина***.

slăninós, -oásă *adj.* **1** (*despre porcine*) Care are corpul acoperit cu slănină. ◆ Analog. (*despre oameni*) Care este foarte gras. **2** Ext. (*despre carnea animalelor*) Care are multă grăsime. ◆ (*înv.*) Care are aspect de slănină, ca slănina. **3** (*despre pămînturi*) Care este argilos. *Pămîntul slăninos, cu bulgări grei, izbea cadavrele zvîrlite... în groapă* (REBR.). • pl. *-oși, -oase.* /***slănină*** + *-os.*

slăninúță *s.f.* Dim. al lui *slănină.* • pl. *-e.* /***slănină*** + *-uță.*

slătár *s.m.* v. zlătar.

slătineán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a orașului Slatina sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii orașului Slatina. **2** *adj.* Care aparține orașului Slatina sau slătinenilor, care se referă la orașul Slatina sau la slătineni; originar din orașul Slatina. • pl. *-eni, -ene.* /nm. pr. (oraș în România) ***Slatina*** + *-ean.*

slătineáncă *s.f.* Femeie care face face parte din populația de bază a orașului Slatina sau este originară de acolo. • pl. *-ce.* /nm. pr. (oraș în România) ***Slatina*** + *-eancă.*

slătineánț *s.m.* (*reg.*) Bărbat care face face parte din populația de bază a orașului Slatina sau este originar de acolo. • pl. *-i.* /nm. pr. (oraș în România) ***Slatina*** + *-eanț.*

slătinós, -oásă *adj.* (*înv., reg.; despre terenuri, soluri etc.*) Care este sărăturos. • pl. *-oși, -oase.* /***slatină*** + *-os.*

slătioára *s.f. art.* (*reg.*) Numele unei hore. ◆ Melodie după care se execută această horă. • pl. *-e.* /***slatină*** + *-ioară.*

slăvác *s.m.* v. zglăvoc.

slăví *vb. IV.* **1** *tr.* A preamări, a lăuda, a glorifica pe cineva pentru merite excepționale, pentru calități deosebite. *Iar deasupra tuturora va vorbi vrun mititel, Nu slăvindu-te pe tine... lustruindu-se pe el* (EMIN.). ◇ (*refl. pas.*) *În acele șaptezeci de volume... se slăvește frumusețea naturii* (SADOV.). **2** *tr.* (*înv.*) A iubi peste măsură; a venera, a adora, a idolatriza. *Eu slăvesc pe toate femeile tinere* (C. NEGR.). **3** *tr.* A prețui. *Slăvite-s metalele și sarea* (CĂL.). **4** *refl.* (*înv.*) A-și cîștiga mare faimă. *Fiece norod... Prin legi, științi, meșteșuguri, prin războaie s-a slăvit* (HEL.). **5** *tr.* (*reg.*) A încînta. *Din ușă... te slăvea cîntecul canarilor* (GAL.). **6** *tr.* (*înv.*) A rîvni. • prez.ind. *-esc.* /<slav. ***славѣти***.

slăvíre *s.f.* Faptul de *a slăvi. Pentru slăvirea acestor fapte, a dat ordin ca să se facă astăzi o serbare ostășească* (CA. PETR.). • /v. ***slăvi***.

slăvít, -ă *adj.* **1** Care este preamărit pentru merite, pentru calități deosebite; glorificat. ◇ Fig. *Împărat slăvit e codrul, Neamuri mii îi cresc sub poale* (EMIN.). ◆ (*înv.; subst. f.*) Minune. **2** (*ca atribut al divinității, ca formulă de reverență sau ca termen de adresare*) Preamărit, preaînălțat, preaslăvit. *Slăvite stăpîne!* **3** Care este renumit, vestit; celebru. *Cei mai slăviți meșteri le-au împodobit* (SADOV.). ◇ (*iron.*) *Eu..., slăvit de leneș* (CR.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***slăvi***.

slăvitór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (*înv.*) **1** Lăudător; adorator, închinător. **2** Prețuitor. • pl. *-ori, -oare.* /***slăvi*** + *-itor.*

slăvitúră *s.f.* (*înv.*) Slăvire. • /***slăvi*** + *-iturã.*

slăvíță *s.f.* (*vit.; reg.*) Varietate de struguri cu boabele mari, rare și dulci. • /etimol. nec.

slăvóc, -oácă *s.m., s.f.* v. zglăvoc.

slăvonésc, -eáscă *adj.* v. slavonesc.

slăvonéște *adv.* v. slavonește.

sleadí *vb. IV.* v. sledi.

sléder *s.n.* v. sfredel.

slederáș *subst.* v. sfredelaș.

sledereác *subst.* v. sfredeleac.

slederí *vb. IV.* v. sfredeli.

sledí *vb. IV.* (*înv.*) **1** *refl.* A urma (pe cineva). **2** *tr.* A arăta (calea); a îndruma (pe o cale). • prez.ind. *-esc.* și *sleadí vb. IV.* /<slav. ***сѣдѣти***.

sléding *s.n.* (*tehn.*) Mașină de recoltat bumbacul. • /<germ. ***Sleding***.

sleditóriu *s.m.* (*înv.*) Îndrumător. • pl. *-i.* /***sledi*** + *-toriu.*

sleeping-car ['slipiŋkar] *s.n.* Vagon de dormit. • /<engl. ***sleeping-car***.

sleí *vb. IV.* **1** *refl.* (*despre substanțe grase folosite la prepararea mîncărurilor și încălzite pînă la lichefiere*) A se închega, a se solidifica (prin răcire). *Răciturile s-au sleit.* ◇ Fig. *Urma să privească neclintit acei ochi acoperiți în care se sleiseră imagini de durere* (SADOV.). ◆ Ext. (*despre mîncăruri preparate cu grăsimi și încălzite*) A căpăta, prin răcire, un aspect specific și un gust neplăcut. *Friptura s-a sleit.* ◆ (*tr.; compl. indică părul oamenilor*) A unge cu grăsime. *Scuturîndu-și pletele sleite cu unt de oaie* (CE. PETR.). ◆ (*despre sînge*) A se coagula. ◇ Expr. *A i se slei cuiva sîngele în vine* v. vînă. ◆ (*înv., pop.; despre substanțe, materii etc. lichide sau gazoase aflate la temperaturi sau presiuni mari*) A se solidifica. *Ard lumînări de ceară... și picuri fierbinți se scurg pe noi, sleindu-se în păr* (STANCU). ◆ (*înv., reg.; tr.; compl. indică metale topite sau,* ext., *obiecte din metal*) A turna. ◆ (*înv.*) A modela. **2** *refl., intr.* (*pop.; despre lichide, mai ales despre ape*) A îngheța. *În ierne grele ăst lac... o să sleiască* (BOLL.). ◇ (*tr.*) *În miezul iernii... vîntul spulberă și sleiește tot* (PER.). ◇ Expr. (*reg.*) *Minte de le sleiește,* se spune despre un om foarte mincinos sau lăudăros. ◇ Analog. *Simt că mi se sleiește răsuflarea.* ◇ Fig. (*tr.*) *Înghețul morții inima-mi slei* (C. NEGR.). **3** *tr.* (*compl. indică puțuri, fîntîni, izvoare etc.*) A seca și a curăța de nămol, de pietre etc. ◇ Expr. (*fam.*) *A slei puțurile* = a fi beție. **4** *tr.* (*compl. indică lacuri, bălți etc.*) A deseca. **5** *tr.* (*compl. indică ambarcațiuni*) A goli apa intrată prin fisuri. **6** *tr.* Fig. (*compl. indică oameni, colectivități umane, ținuturi, țări etc.*) A face să rămînă aproape fără nimic. *Marile sacrificii de bunuri și oameni... sleiseră Suedia* (VIANU). ◆ (*compl. indică mijloace financiare, bogății etc.*) A consuma (aproape) tot; a secătui. *Jocurile de noroc te sleiesc de bani.* **7** *tr.* (*compl. indică recipiente*) A goli. **8** *tr.* Fig. (*compl. indică posibilități, disponibilități, capacități etc. fizice, intelectuale, afective ale oamenilor*) A face să ajungă la capăt, la limită. ◆ Ext. (*despre oameni*) A obosi peste măsură; a epuiza, a extenua, a istovi. *Sînt sleit de nesomn.* ◇ Expr. (*tr., refl.*) *A* (*i se sau a-și*) *slei* (*toată*) *puterea* (sau *puterile, toate puterile* ori *de puteri, de vlagă*) = a pierde sau a face pe cineva sau ceva să-și piardă (toată) forța fizică sau morală. *A-și slei creierii* = a depune eforturi deosebite, a se strădui pentru a face, a obține etc. ceva (fără succes sau cu rezultate neînsemnate). **9** *tr.* (*înv., pop.; compl. indică legume, făinoase,* ext., *verdețuri fierte*) A zdrobi și a amesteca cu putere și îndelung, pentru a obține o pastă omogenă. ◇ Expr. *A*(*-și*) *slei creierii* = a omorî sau a muri prin zdrobirea craniului. • prez.ind. *-iesc.* și *slăí vb. IV.* /<sl. veche ***сълѣѭтѣ***.

sleiálă *s.f.* (*înv.*) Sleire. • pl. *-ieli.* și *slăiálă s.f.* /***slei*** + *-ală.*

sleíre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *slei* și rezultatul ei. ◇ Fig. *Substituirea complectă și fățișă a elementului emoțional prin elementul intelectual... dovedesc sleirea înceată a lirismului* (E. LOV.). • pl. *-i.* și *slăíre s.f.* /v. ***slei***.

sleít[1] *s.n.* **1** (*pop.*) Solidificare. **2** Scoatere a apei dintr-o fîntînă (pentru a o curăța). • /v. ***slei***.

sleít[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre substanțe grase*) Care este soliﬁcat (prin răcire); închegat. ◆ (*despre mîncăruri grase*) Care are grăsimea închegată prin răcire. ◆ (*despre farfurii, tacîmuri*) Care este acoperit cu grăsimi sleite. *Pe masa de alamă zăceau... cuțite și furculițe sleite* (PRED.). ◆ (*despre obiecte*) Care este slinos. ◆ (*înv., reg.; despre metale,* ext., *despre obiecte din metal*) Care este turnat. ◆ Ext. (*despre sînge*) Care este coagulat. **2** (*pop.; despre lichide, mai ales despre ape*) Care este înghețat. *Crivățul șuieră și vîjîie, izbind în toate părțile stropii sleiți* (SLAV.). **3** (*despre fîntîni, puțuri, izvoare etc.*) Care este secat, golit de apă (pentru a fi curățat). ◇ Analog. *Sînul mamei era sleit* (CAR.). **4** Fig. (*despre posibilități, disponibilități, capacități etc. fizice, intelectuale, afective ale oamenilor*) Care a ajuns la capăt, la limită. *Îmi simt imaginația sleită* (TUD.). ◆ (*despre oameni*) Care este secătuit de puteri, care este extrem de obosit; epuizat, extenuat, sfîrșit. *Se întoarse în chilie, unde, sleit, adormi* (VOIC.). **5** Fig. (*despre fenomene sau procese naturale, despre stări, senzații, sentimente, manifestări etc. ale oamenilor*) Care și-a pierdut din tărie, din amploare, din ritm etc., care a devenit mai puțin intens, mai puțin viu, mai puțin concentrat etc. sau care a devenit (mai) slab. *Glasul sleit cerea cruțare* (VIN.). **6** (*înv., pop.; despre legume făinoase,* ext., *despre verdețuri fierte*) Care este frecat, făcăluit. *Pînă ce-o veni iarăși rîndul sfinției-tale la patriarhie... tot în ciorbe și într-o fasole sleită o s-o ducem* (COCEA). • pl. *-ți, -te.* și (*reg.*) *zleít, -ă, slăít, -ă adj.* /v. ***slei***.

sleitúră *s.f.* **1** (*înv.*) Sleire. **2** (*înv., reg.*) Concr. Materie grasă închegată prin răcire. **3** (*reg.*) Concr. (*mai ales la pl.*) Piftie (de porc). • sil. *sle-i-.* pl. *-i.* și *slăitúră s.f.* /***slei*** + *-tură.*

sléme *s.f.* (*reg.*) **1** Stîlp de lemn sau bîrnă, par, prăjină, scîndură etc. folosite în diverse lucrări de construcție pentru a prinde, a fixa, a sprijini etc.: *a*) Bîrna orizontală în care sînt fixate capetele de sus, îmbinate ale fiecărei perechi de căpriori din acoperișul casei țărănești, pentru a-i mări rezistența. *b*) Prăjină (în coteț) pe care se culcă găinile. *c*) (*la fîntîni*) Cumpănă. *d*) Prepeleac. *e*) Par de care se prind cîrligele ceaunului. *f*) (*la scări*) Balustradă. *g*) (*în forma „șclean”*) Scîndură din gardul unei stîne. *h*) (*la pl.*) Lemnele puse deasupra parilor peste care se așază fînul, paiele sau cocenii. **2** Gener. Schelăria podului unei case țărănești. **3** Ext. (*în forma „slemn”*) Loc înțrădit. **4** (*geogr.*) Culme a unui deal. ◆ Ext. Linie de despărțire a apelor pe coama unui deal. **5** (*în forma „slemne”*) Paiele de pe vîrful caselor acoperite cu snopi. • pl. *-e, -i.* și *slémnă, slímnă s.f., slémne s.f. pl., slemn, șclean subst.* /<bg. ***слеме***, srb. ***sleme***.

sléming *s.n.* (*mar.*) Fenomen de rezonanță între oscilația navei și cea a valurilor, care se manifestă printr-un impact puternic între fundul acesteia și apă. • /<engl. ***slamming***.

slemn *subst.* v. sleme.

slémnă *s.f.* v. sleme.

slémne *s.f. pl.* v. sleme.

slíboviță *s.f.* v. șliboviță.

slim[1] *s.n.* (*înv.; mai ales la tătari*) Adunare obștească. • pl. *-uri.* /etimol. nec.

slim[2] *s.n.* v. slin.

slimline ['slimlain] *s.n.* (*hidrotehn.*) Conductă rezistentă, din beton armat cu fibre din sticlă, pentru sistemele de canalizare și transportul apei la suprafață. • /<engl. ***slimline***.

slímnă *s.f.* v. sleme.

slimós, -oásă *adj.* v. slinos.

slimuí[1] *vb. IV. tr.* (*înv., reg.*) **1** (*compl. indică planuri, lucrări etc.*) A concepe. *Planul cel cumplit, Ce asupra țării sale ungurii au slimuit* (C. NEGR.). **2** A înjgheba. • prez.ind. *-iesc.* /***slim***[1] + *-ui.*

slimuí[2] *vb. IV. tr., refl.* (*reg.*) A (se) umple de slin. • prez.ind. *-iesc.* /***slim***[2] + *-ui.*

slimuíre *s.f.* (*reg.*) Acțiunea de *a* (*se*) *slimui* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***slimui***[2].

slimuít, -ă *adj.* (*reg.*) Care este slinos. • sil. *-mu-it.* pl. *-ți, -te.* /v. ***slimui***[2].

slin *s.n.* **1** Strat de murdărie de pe pielea nespălată, de pe îmbrăcăminte, de pe obiecte etc.; jeg. *Cămașa este plină de slin.* **2** (*înv.; în forma „slim”*) Aluviuni care fertilizează solul prin cantitatea mare de materii organice conținute. **3** (*reg.*) Cerumen. **4** (*reg.*) Uger. • pl. *-uri.* și (*reg.*) *slím s.n.* /<bg. ***слина***, srb. ***sline***.

sling *s.n.* Dispozitiv format din benzi de fibre vegetale sau sintetice care servește la împachetarea mărfurilor

în unități mai mari, pentru a fi mai ușor manevrate pe nave. • /<engl. ***sling***.

slinós, -oásă *adj.* (*despre ființe sau despre obiecte*) Care este plin de murdărie, de jeg; jegos, soios. *Gulerul cămășii sale este slinos.* ◆ (*adv.*) În mod neplăcut, dezagreabil. *Zîmbi slinos* (STANCU). • pl. *-oși, -oase.* și (*reg.*) *slimós, -oásă adj.* /***slin*** + *-os.*

slip *s.n.* **1** Chiloți de baie foarte scurți, în general mulați pe corp. **2** (*nav.*) Plan înclinat folosit pentru lansarea pe apă a hidroavioanelor (aflate pe un suport tip cărucior acționat mecanic). ◆ Plan înclinat cu care se trag la uscat vasele pentru reparație. **3** (*mar.*) Porțiune din pupa unui pescador, curbată și înclinată pentru a permite manevrarea traulului în bune condiții. • pl. *-uri.* /<fr., engl. ***slip***.

slipmétru *s.n.* (*tehn.*) Sistem folosit la măsurarea mecanică a alunecării motoarelor asincrone. • pl. *-e.* /<fr. ***slipmètre.***

sloátă *s.f.* v. zloată.

sloávă *s.f.* v. slovă.

slóbod, -ă *adj.* (*pop.; în concurență cu „liber”*) **1** (*despre oameni*) Care se bucură de libertate, de independență individuală și cetățenească, de toate drepturile cetățenești și politice. *Mai bine calic și slobod decît bogat și înjugat* (VIN.). ◆ (*despre popoare, state*) Care este independent; neatîrnat. ◆ (*despre orașe, cetăți etc.*) Care este autonom. ◆ (*înv.; despre proprietăți, moșii etc.*) Care este disponibil. ◆ (*înv.; despre meseriași*) Care își exercită profesiunea în mod liber, independent. **2** (*despre oameni*) Care se găsește în stare de libertate, care nu este reținut, închis, întemnițat; care poate să părăsească un loc, o zonă și să se ducă unde vrea. ◆ (*despre animale*) Care este scăpat de sub pază, de sub supraveghere; care este lăsat în libertate. *Cîinele slobod aleargă prin curte.* <> Expr. (*reg.*) *A paște slobod* = a paște liber, nelegat. **3** (*despre oameni; deseori urmat de un conjunct.*) Care nu este supus nici unei constrîngeri, nici unei îngrădiri; care are posibilitatea de a acționa în anumite împrejurări după propria sa voință sau dorință, care nu este împiedicat să facă un anumit lucru. *Pînă sîmbătă sînt slobod să fac ce vreau.* <> Expr. *A-i fi* (cuiva) *slobod* (*să...*) = a(-i) fi (cuiva) permis, îngăduit să... *Nu-i slobod să ne mișcăm, domnișorule* (VORN.). **4** (*despre oameni, despre trupul lor sau despre însușiri, manifestări etc. ale lor; cu determ. introduse prin prep. „de”*) Care este în afara unor obligații, a unor servituți, a unor privațiuni; care este eliberat, scutit de... *Veneau să-l asculte și să-și facă glume, slobozi de grija stăpînului* (COCEA). **5** (*despre însușiri sau despre manifestări, activități, mișcări etc. ale oamenilor*) Care se desfășoară fără restricții, fără a ține cont de reguli etc. *Aștepta... cu gîndurile slobode* (REBR.). <> Zic. *Gura lumii* (*e*) *slobodă,* se spune pentru a-și manifesta indiferența față de părerea și vorbele (de obicei contradictorii) ale altora. <> (*înv.*) *Pornire slobodă* = mișcare de balansare. (*înv.; fin.*) *Curs slobod* = putere de circulație. (*înv.*) *Meșteșuguri slobode* = arte și meserii. (*înv.*) *Învățături slobode* = arte liberale. *Coaste slobode* v. coastă. <> Loc.adv. (*înv.*) *Sub cerul slobod* = sub cerul liber. <> Expr. *A avea mînă slobodă* sau (*înv.*) *a fi slobod la mînă* (sau *la mîini*) = *a*) a fi darnic, generos; *b*) ext. a fi risipitor. (*pop.*) *Mînă slobodă* = dărnicie. *Cu inima* (*de tot*) *slobodă* = (foarte) liniștit, împăcat. *A rămîne pe voia slobodă* (a cuiva sau a ceva) = a fi la dispoziția, la discreția cuiva sau a ceva. (*A vedea*) *cu ochiul slobod* sau *cu ochii slobozi* = (a vedea) cu ochiul liber. *A traduce slobod* = a traduce liber. *A vorbi slobod* = *a*) a susține, în mod curent, fluent o conversație într-o limbă străină; *b*) (și *a spune slobod*) a exprima o părere, un gînd etc. în mod deschis, fără rezerve; a fi sincer. ◆ (*adv.*) În voie, nestingherit. *În sfîrșit pot să răsuflu și eu mai slobod.* **6** (*despre căi ori modalități de comunicație sau de acces*) Pe care se poate trece fără obstacole (naturale); care este fără restricții sau interdicții. *Drumul spre Piatra Neamț e slobod.* <> (*înv.*) *Carte slobodă* = permis de liberă trecere. **7** (*despre spații, locuri etc.*) Care nu este ocupat; care este gol. ◆ (*despre orificii*) Care nu este astupat sau acoperit. **8** (*despre oameni*) Care se simte în largul lui, care este degajat. **9** (*despre oameni sau despre manifestări, cuvinte etc. ale lor*) Care întrece măsura; care este lipsit de reținere, de măsură; care este prea familiar; indecent, licențios. <> Expr. (*A fi* sau *a se face*) *slobod la* (sau *de*) *gură* (sau *în cuvinte*) sau *a avea gura slobodă* = a vorbi prea mult și fără sfială, depășind limitele bunei-cuviințe în exprimare. *A fi slobod la limbă* sau *a fi limbă slobodă* v. limbă. **10** (*despre timp*) De care se poate dispune în voie. **11** (*despre obiecte care leagă, fixează, strîng etc.*) Care permite mișcare, care nu strînge. ◆ Ext. Care este larg. <> Expr. *A da* (sau *a lăsa*) (cuiva sau la ceva) *frîu* (*mai*) *slobod* v. frîu. **12** (*reg.*) Loc.adv. (*subst.*) *Cu sloboda* = fără bagaj; fară greutate sau încărcătură. • pl. *-zi, -de.* /<sl. veche **свободъ**; cf. bg. *слободен, слобода.*

slobodáș, -ă *adj., s.m., s.f.* (*înv.*) (Persoană) care locuiește într-o slobozie sau care provine dintr-o slobozie. ◆ (*adv.*) În mod îndrăzneț. • pl. *-i, -e.* /***slobod*** + *-aș.*

slobódnic, -ă *adj., s.m., s.f.* (*înv.*) (Persoană) care locuiește într-o slobozie sau care provine dintr-o slobozie. • pl. *-ci, -ce.* /<slav. **свободьникъ**.

slobonóg, -oágă *adj., s.m.* v. slăbănog.

slobonogít, -ă *adj.* v. slăbănogit.

slobóst, -oástă *adj.* v. slobozit[2].

sloboză *vb. I.* v. slobozi.

slobozeálă *s.f* (*culin.; reg.*) **1** Făină de grîu muiată și subțiată cu apă sau cu lapte ori amestecată cu smîntînă, cu care se drege și se îngroașă sosul sau ciorba, înlocuind rîntașul. **2** Supă sau ciorbă de post. • pl. *-eli.* /***slobozi*** + *-eală.*

slobozeán, -ă *adj., s.m., s.f.* (*înv.*) (Persoană) care locuiește într-o slobozie sau care provine dintr-o slobozie. • pl. *-eni.* /***slobozie*** + *-ean.*

slobozénie *s.f* (*pop.*) **1** Libertate. <> (*jur.; înv.*) *Carte de slobozenie* = *a*) act prin care se certifica eliberarea din robie; *b*) act prin care soțul care părăsește domiciliul conjugal acorda independența celuilalt. ◆ Stare a țăranilor eliberați din robie. *Țăranilor li se cuvine și lor slobozenie și pămînt* (COCEA). ◆ Ext. (*înv.*) Independență (națională). *Dumnezeu voiește... ca neamul bulgarilor și a românilor... să capete slobozenie* (MAI.). **2** (*înv., pop.*) Eliberare (din închisoare, din captivitate etc.) *Nu te juca cu mine, jupîne comise... Spune-mi care-i prețul slobozeniei mele* (SADOV.). ◆ (*înv.*) Iertare a datoriilor. ◆ Moarte. *Să-i rostesc cuvîntarea funebră, pe urmă să-mi cer și eu slobozenia* (CE. PETR.). **3** (*înv., pop.*) Permisiune, îngăduință, voie. *Îi dete slobozenie să plece* (VOIC.). <> Loc.adv. *Cu slobozenie* = în mod liber, fără stingherealâ (din partea cuiva). <> Expr. *A-și da* (sau *a-și lua*) *slobozenie* = a-și permite. ◆ (*înv.; și carte domnească de slobozenie*) Autorizație. **4** (*înv.*) Îndrăzneală. <> Loc.adv. *Cu slobozenie* sau *cu toată slobozenia* = cu îndrăznează; cu sinceritate, cu franchețe. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***slobozi*** + *-enie.*

slobozí *vb. IV.* **I** *tr.* **1** (*înv., pop.; compl. indică mai ales oameni aflați în stare de robie, în captivitate etc.*) A pune în libertate; a elibera. *Țiganii..., după ce au fost sloboziți din robie, ar fi putut să vorbească* (COCEA). <> Fig. *A fost ca un semn magic care a slobozit inspirația* (CE. PETR.). ◆ (*compl. indică state, cetăți etc.*) A elibera de sub ocupație sau de sub asuprire străină. *El muri slobozind Roma* (HEL.). ◆ (*compl. indică porți ale unor palate, ale unor cetăți, ale unor închisori etc.*) A deschide larg, permițînd să iasă, să treacă. *Slujitorii au slobozit porțile* (SADOV.). **2** (*înv., pop.; compl. indică oameni aflați sub ascultarea, sub ordinele etc. cuiva sau care depind de cineva*) A permite cuiva să plece; a da voie să se depărteze. *O, părintele meu..., sloboade-mă a merge împreună cu Romil* (BELD.). ◆ Spec. (*compl. indică oameni angajați cu plată*) A concedia. <> Loc.vb. *A slobozi în pensie* = a pensiona. ◆ Spec. (*compl. indică militari în termen*) A da voie să plece în permisie. ◆ Spec. (*pop.; compl. indică militari în termen*) A lăsa la vatră. ◆ Spec. (*înv.; compl. indică trupe, unități militare etc.*) A demobiliza. **3** (*înv., pop.; compl. indică oameni*) A lăsa să intre. <> Loc.vb. (*reg.; intr.*) *A slobozi în casă* = a (se) logodi. <> Expr. (*reg.*) *A slobozi casa* (*lehuzei*) = *a*) a sfinți casa în care s-a născut un copil; *b*) a ridica interdicția de a vizita casa unei lehuze. (*reg.*) *A slobozi masa* (sau *pomana*) = (*despre preoți*) a oficia rugăciunile de ritual prin care se începe un praznic (după o înmormîntare sau după un parastas). **4** (*înv., pop.; compl. indică animale închise sau legate*) A lăsa în libertate. *Dezlegă cureluța și slobozi cîinele-lup din lanț* (STANCU). <> Expr. *A slobozi frîul* v. frîu. ◆ (*înv., reg.; compl. indică de obicei cîini sau animale de pradă*) A asmuți. **5** (*înv., pop.; compl. indică mai ales oameni sau părți ale corpului lor legate strîns, fixate, imobilizate etc.*) A dezlega. <> Expr. *A slobozi din lanțuri* (pe cineva) v. lanț. <> Fig. *L-a slobozit din asuprirea privirii lui cumplite* (GALAN). ◆ (*compl. indică lucruri care leagă, fixează, strîng etc. ceva pentru a fixa, a mobiliza etc. sau legături, strînsori care fixează, imobilizează etc.*) A desface. *Atunci slobozîră și ațele cortului* (N. COST.). ◆ Ext. A slăbi. *Mănîncă pînă ce nu mai poate și trebuie să-și sloboadă cătărămile chimirului* (SADOV.). **6** (*înv., pop.; compl. indică ființe*) A lăsă, a nu împiedica să acționeze conform dorinței și voinței proprii. *Vîrsta nu te sloboade la amor să mai gîndești* (PANN). <> Expr. *A nu-l slobozi* (pe cineva) *inima să...* = a nu se îndura să facă un lucru. *I se făcu milă de el, însă n-o slobozi inima să-l dezlege* (STĂN.). **7** (*înv.; compl. indică acțiuni, fapte etc.*) A permite să se desfășoare. *Vodă a poruncit lui Ion vistiernicul să sloboadă cheltuielile zidirii de la Putna* (SADOV.). ◆ Ext. A prevedea. *Coranul sloboade a avea pînă la patru femei* (DOC.). ◆ (*înv., pop.; compl. indică modalități sau căi de comunic., de acces etc.*) A pune la dispoziție (pentru folosința publică); a scoate de sub interdicție. *Spun că ne-or slobozi munții statului pentru pășunat* (AGÂR.). **II** *tr.* **1** (*înv.*) A salva. *Ne-au slobozit din neștiință* (ȚICHIND.). ◆ (*bis.; compl. indică oameni sau sufletul lor*) A mîntui. ◆ (*jur.; înv.*) A achita. **2** (*înv., pop.; compl. indică oameni*) A ușura, prin moarte, de o (mare) suferință (fizică). *El se roagă tot mereu Să-l slobozească Dumnezeu* (ALECS.). **III** **1** *tr., refl.* (*înv., pop.*) A (se) coborî. *A vrut să se sloboadă jos din stejar* (POP.). ◆ (*refl.; despre păsări aflate în zbor*) A coborî (în zbor). ◆ (*tr.; compl. indică părți ale corpului omenesc*) A lăsa să atîrne (liber); a lăsa sau a întinde (în jos). *Stăteam cu mîna dreaptă slobozită peste marginea patului* (LĂNCR.). <> (*refl.; despre păr, bărbi etc.*) *Părul ei castaniu... se slobozea în unde de mătase pe albii ei grumazi* (C.NEGR.). <> Fig. *Pantalonii slobozeau doi genunchi largi* (AGÂR.). **2** *tr.* (*înv., pop.; compl indică obiecte*) A da drumul (de sus), a lăsa să cadă (de la înălțime). *Unul slobozi asupra lui o floare galbenă de păpădie* (CAM.). ◆ (*înv., reg.; compl. indică oameni, obiecte*) A cufunda (în apă). *O slobozea... în căldarea cea mare* (BIBLIA 1688). **3** *tr.* (*înv., pop.; compl. indică săgeți puse în arc*) A arunca spre o țintă. ◆ (*compl. indică gloanțe, proiectile etc. încărcate într-o armă de foc*) A declanșa pornirea spre o țintă; a trage. <> Meton. *Sloboade un foc de pușcă* (SADOV.). ◆ (*compl. indică arme de foc*) A descărca (asupra cuiva). *Sloboade..., ca din greșeală, un pistol* (PAS.). **IV** **1** *refl.* (*înv., pop.; despre oameni*) A se năpusti; ext. a se repezi. *De trei ori s-au slobozit în ținutul romanilor* (ȘINC.). ◆ (*înv.; tr.; compl. indică trupe, corpuri de oaste aflate în stare de război*) A trimite (la atac sau într-o expediție). **2** *refl.* (*înv.; despre oameni*) A se apuca (intens) de...; a se deda la... *Slobozindu-să la bucate și băuturi* (PRAV.). ◆ (*despre acțiuni, manifestări etc. ale oamenilor*) A se dezlănțui. *Au început a să slobozi tîlhării în Moldova* (NEC.). <> Expr. (*tr.*) *A slobozi pojar* = a aprinde un foc. **3** *tr.* (*înv., pop.; compl. indică mai ales fenomene meteor., calamități etc.*) A dezlănțui. *Uriașii munți... sloboziseră din coamele lor... ploile* (GAL.). **4** *tr.* (*înv., pop.; compl. indică lichide, de obicei dintr-un recipient*) A face să curgă. *Logofătul slobozea vinul în cofe albe* (SADOV.). <> Expr. (*pop.*) *A slobozi apa* (sau *apele*) *mortului* = *a*) a îndeplini ritualul de a duce apă vecinilor timp de 40 de zile de la moartea cuiva (pentru mîntuirea sufletului celui mort); *b*) a îndeplini ritualul de la șase luni după înmormîntare de a lăsa să plutească, pe apă, două luminări aprinse. *A slobozi cuiva sînge* v. sînge. **V** *tr.* **1** (*înv., pop.; despre plante sau, ext., despre păduri; compl. indică ramuri, frunze, flori etc.*) A face să răsară sau să apară (și să crească). *Dumbrăvile încep iarăși a slobozi muguri* (POP.). ◆ A produce. *Mort mai rău oi fi: Căpățîna mea Să va despica Și să va-mpuți, Viermii s-or spori, Muște or slobozi* (POP.). <> (*refl.*) *La sudură se slobod scînteі.* ◆ (*înv., reg.*) A elimina (din organism). *Găinile slobod ouă mai multe cînd e cald.* **2** (*înv., pop.; despre surse de lumină; compl. indică raze de lumină, de căldură etc.*) A iradia. <> Fig. *Ca soarele ai strălucit... slobozind bunătățile vieții tale ca niște raze* (MIN.). **3** (*înv., pop.; compl. indică gaze, vapori, mirosuri*) A emana. *Carnea roșietică, caldă, ...slobozea aburi, umplînd odaia cu un miros*

puternic de seu proaspăt (PER.). **4** (*înv., pop.; compl. indică focuri, fum etc.*) A produce și a răspîndi în jur. *Generalul... se plimba mulțumit... cu o țigară de foi între dinți, slobozind rotocoale albastre* (REBR.). **5** (*înv., pop.; compl. indică sunete, zgomote, cuvinte etc.*) A emite. *Sloboade cîte un oftat. Slobozi hohote de rîs.* ◇ Expr. *A-și slobozi limba* = a-și da drumul la vorbă (mai mult decît trebuie). *Portarul a băut un pahar de vin... și drept aceea își sloboade mai mult decît se cuvine limba* (SADOV.). **6** (*jur.; înv.; compl. indică acte normative, documente oficiale, dispoziții etc.*) A emite. ◆ (*înv.; compl. indică mai ales mărfuri*) A livra. ◆ (*înv.; compl. indică sume de bani*) A vărsa; a achita. • prez.ind. pers. 1, 6 *slobód*, pers. 3 *sloboáde*, (*pop.*) *-esc*, (*înv., reg.*) *slobóz*, (*reg.*) *-zez*; imperf. pers. 3 *slobozeá*; conjunct. pers. 3 *să sloboádă*; imper. pers. 2 *sloboáde*. și (*înv.*) *slobozá vb. I.* /**slobod** + *-i-*.

slobozíe *s.f.* (*înv.*) **1** Libertate. ◇ (*jur.*) *Carte de slobozie* = carte de slobozenie. ◆ Independență (națională). **2** (*înv.*) Eliberare (din închisoare, din captivitate etc.). **3** (*înv.*) Permisiune. **4** (*în Ev. Med, în Țările Rom.*) Sat de colonișți (băștinași sau străini), întemeiat pe un loc pustiu sau refăcut după fuga locuitorilor, care era stăpînit de boieri sau de mănăstiri și care avea, pentru o anumită perioadă de timp, scutire de bir sau de alte prestații. **5** (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) Scutire de dări pe care domnii o acordau satelor (de coloniști) în scopul repopulării lor. ◇ (*jur.*) *Carte de slobozie* = act prin care se legifera scutirea de dări. **6** (*înv.*) Colonie (pe teritoriu străin). • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /**slobod** + *-ie*.

slobozíre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *slobozi* și rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. **slobozi**.

slobozít[1] *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *slobozi*. ◇ (*înv.*) *Slobozitul vieții* = moarte. • /v. **slobozi**.

slobozít[2]**, -ă** *adj.* **1** (*înv., pop.; despre oameni*) Care este pus în libertate; eliberat. *Ce să fac eu... cu oamenii sloboziți?* (CA. PETR.). **2** (*reg.*) *Mămăligă slobozită* = mămăligă pripită. *Scoverze slobozite* = clătite. *Fier sclobozit* = tuci. • pl. *-ți*, *-te*. și (*reg.*) *slobóst*, *-oástă*, *sclobozít*, *-ă adj.* /v. **slobozi**.

slobozitór, -oáre *subst., adj.* **I 1** *s.m., s.f., adj.* (*înv.*) Eliberator (din robie, din captivitate etc.). **2** *s.n.* (*țes.*) Parte a războiului de țesut, formată dintr-un băț lung care fixează sulul de dinapoi și care permite, cînd este înlăturat, desfășurarea urzelii de pe sul. **3** *s.f.* (*reg.; la joagăr*) Opritor. **4** (*reg.*) Muierușcă. **II** *s.m.* (*înv.*) Mîntuitor. *Primind în brațe pe slobozitorul sufletelor noastre* (DOC.). **III 1** *s.f.* (*reg.; la moară*) Căderea apei. **2** *s.f.* (*reg.*) Scoc. **3** *s.f.* (*reg.*) Loc (într-o pădure) de unde sînt împinși buștenii la vale. **4** *s.n.* (*reg.; în forma „sclobozitor”*) Trăgaci. **5** *s.n.* (*reg.*) Gealău. **IV** *adj.* (*înv.; despre medicamente, ceaiuri etc.*) Care provoacă eliminarea din organism; purgativ, diuretic. **V** *adj.* (*înv.; despre surse de lumină sau de căldură*) Emițător (de raze de lumină sau de căldură). • pl. *-ori*, *-oare*. și (*reg.*) *sclobozitór*, *-oáre adj., subst.* /**slobozi** + *-tor*.

slobozitúră *s.f.* **1** (*înv.*) Eliberare (din robie, din captivitate etc.). **2** (*reg.; la războiul de țesut*) Distanța de la sulul dinainte pînă la spată. **3** (*pop.*) Igheab foarte lat și lung, construit din mai multe trunchiuri de copac pe întreg cursul unei văi, folosit la coborîrea buștenilor dintr-o pădure de munte. **4** (*reg.*) Bucată de lemn, lungă de un metru, folosită la sprijinirea acoperișului și pentru a feri pereții de ploaie. **5** (*înv., pop.*) Descărcare (a unei arme de foc). **6** (*reg.*) Făină pentru plămădeală. **7** (*reg.*) Popas. • pl. *-i*. și (*reg.*) *sclobozitúră s.f.* /**slobozi** + *-itură*.

slodún *s.m.* v. slădun.

slog *s.n.* (*reg.*) Linie de demarcație între două moșii; hotar. • pl. *-uri*. /<srb. **slog**.

slogán *s.n.* Formulă pregnantă, concludentă, care exprimă, în chip lapidar, interesele, scopurile (politice, economice) ale unui grup, ale unei organizații etc. sau o problemă de (mare) actualitate sau care este folosită în campaniile publicitare (la lansarea pe piață a unui produs, a unei mărci etc.). ◇ (*peior.*) *Vorbește numai în sloganuri.* • pl. *-uri*. /<fr., engl. **slogan**.

slogní *vb. IV.* v. sloveni.

sloi[1] *s.n.* **I 1** (și *sloi de gheață*) Bloc de gheață care plutește pe apele curgătoare sau stătătoare (înainte ca acestea să înghețe total sau în timpul dezghețului). *Nici un sloi n-a mai rămas pe gîrlă* (VLAH.). ◆ Ghețar din regiunile polare sau alpine. ◆ Gener. (Bucată de) gheață. *Casa cea de aramă... era acum toată numai un sloi de gheață* (CR.). ◇ Expr. *A-i trece* (cuiva) *un sloi* (sau *sloiuri*) (*de gheață*) *prin inimă* (sau *pe spinare, prin spinare, peste obraz*) = a-l trece (pe cineva) fiori de spaimă. *A fi sloi* (*de gheață*) sau (*adv.*) *a îngheța sloi* = a-i fi (cuiva) foarte frig; a îngheța foarte tare. ◇ Compar. *Mîna ca plumbul și rece ca un sloi de gheață* (EMIN.). ◇ Fig. *Inima-un sloi de gheață* (TOPÎR.). **2** Fig. (și *sloi de gheață*) Persoană lipsită de sensibilitate și de căldură sufletească; om nepăsător, insensibil, indiferent. *Săruta nu o făptură vie, ci un sloi de gheață* (STANCU). **3** Analog. (*pop.*) Bloc de piatră; stîncă. *Cine-ntoarce capul se preface-n sloi* (VOIC.). **4** (*pop.*; și *sloi de gheață*) Țurțur (de gheață). *Sloi de gheață îi spînzurau de urechi, de barbă, de buzele bătrîne* (AGÂR.). ◇ Analog. *Mustățile și barba îi erau sloi de gheață* (AD.). **5** (*înv.*) Ghețărie. **6** (*reg.*) Patină. **II 1** (*înv., pop.*) Bucată de ceară sau de seu închegată prin sleire. *Lioveni așezau în casă sloiurile de ceară* (SADOV.). ◇ Compar. *E galbenă cum sînt sloiurile de ceară* (STANCU). ◆ Analog. Bulgăr (de aur sau de argint). ◇ Fig. *N-ar voi să fii monedă să te lege-ntr-o batistă?... Sloi de-argint ce se topește în azurul dimineții* (TOPÎR.). **2** (*culin.; pop.*) Fel de mîncare preparat din carne de oaie (sau, mai rar, de porc), cu sau fără ceapă și care se păstrează în seu (sau în untură) timp mai îndelungat. • pl. *-uri*, (*înv., reg.*) *m. sloi*. și (*reg.*) *zloi s.n.* /<bg. **слой** „strat, pătură; pojghiță de gheață”.

sloi[2] *vb. IV.* **1** *refl.* (*despre apă*) A îngheța. **2** *tr.* (*compl. indică ceara de albine*) A turna pentru a face turte. • prez.ind. *-iesc*. /v. **sloi**[1].

sloiéte *s.m.* **1** (*pop.*) Țurțur (de gheață). **2** (*reg.*) Sloi (de gheață). • pl. *-ieți*, (*reg.*) *n. -ieturi*. /**sloi**[1] + *-ete*.

sloiét *s.m.* (*reg.*) Țurțur (de gheață). • pl. *-ieți*. /**sloi**[1] + *-eț*.

sloíre *s.f.* (*reg.*) Acțiunea de *a* (*se*) *sloi* și rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. **sloi**[2].

slomneálă *s.f.* (*reg.*) **1** Îngăimare. ◆ Încercare de a descifra sau a deprinde o melodie, un cuvînt etc. **2** Zvonire. **3** Bănuială. ◆ Dibuire. • pl. *-eli*. /**slomni** + *-eală*.

slomní *vb. IV.* v. sloveni.

slomníre *s.f.* v. slovenire.

slomnít, -ă *adj.* Fig. Care apare (treptat); care este distins cu greutate. *Am să te port... Prin cărări de piatră abia slomnite* (VOIC.). • pl. *-ți*, *-te*. /v. **slomni**.

slon *s.n.* **1** (*pop.*) Șopron. **2** (*bis.*) Tindă. **3** (*înv.*) Prăjină de lemn folosită pentru marcarea barierei de la marginea orașului. • pl. *-uri*, *-oane*. /<bg. **слон**, srb. **slon**.

slonéci *s.n.* (*reg.*) Slonișor. • pl. *-uri*. /**slon** + *-eci*.

slonișór *s.n.* (*reg.*) Dim. al lui *slon*; sloneci, slonuleț. ◦ pl. *-oare*. /**slon** + *-işor*.

slonuléț *s.n.* (*înv., reg.*) Slonișor, sloneci. • pl. *-ețe*. /**slon** + *-uleț*.

slops *s.n.* (*ind. petrol.*) Produs petrolier de calitate inferioară, care urmează a fi prelucrat din nou pentru a putea fi folosit. • pl. *-uri*. /<fr. **slops**, engl. **slops**, germ. **Slops**.

slot *s.m.* v. zlot.

slotá *vb. I. intr. impers.* (*reg.*) A cădea lapoviță. • prez.ind. pers. 3 sg. *-ează*. /v. **zloată**.

slotós, -oásă *adj.* v. zlotos.

slotovír *s.m.* v. sovîrf.

sloughi ['sluɡi] *s.m.* (*zool.*) Ogar arab, bun vînător, energic și iute, cu blana de culoarea nisipului. • /<fr. **sloughi** <cuv. ar. *slūgī*.

slovác, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Slovaciei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor, națiune care s-a format, care locuiește în Slovacia; locuitorii Slovaciei. **2** *adj.* Care aparține Slovaciei sau slovacilor, care se referă la Slovacia sau la slovaci; care este originar din Slovacia. ◇ *Limba slovacă* (*și subst. f.*) = limba indo-europeană, din familia slavă, grupul occidental, vorbită de slovaci. • pl. *-ci*, *-ce*. /<germ. **Slowake**, fr. **slovaque**.

slovăn *s.m.* v. slav.

slovăr, -ă *adj.* (*înv.; despre oameni*) Care de abia descifrează alfabetul. • pl. *-i*, *-e*. /**slovă** + *-ar*.

slóvă *s.f.* **1** (*arh.*) Literă (chirilică). *Transcriem documente scrise cu slove chirilice.* ◇ *Slovă mare* = majusculă. *Slovă popească* v. popesc. *Slovă slavonă* v. slavon. ◆ Scriere; alfabet. *Acel baci... cunoștea și slovă* (SADOV.). ◇ Expr. *A citi din slovă-n slovă* = a citi totul, foarte atent, fără a scăpa nimic. **2** (*pop.*) Mod de a scrie caracteristic unei persoane, după care aceasta poate fi identificată; scris. *Vișan avea slova frumoasă* (VLAH.). **3** Poet. Știință de carte; învățătură. *Mult iscusita vremii slovă* (GOGA). • pl. *-e*. și (*înv.*) *sloávă s.f.* /<slav. **слово**.

slovăcíme *s.f.* Teritoriu locuit de slovaci. • /**slovac** + *-ime*.

sloveán, -ă *subst., adj.* (*înv.*) **1** Slav. **2** Sloven. • pl. *-eni*, *-ene*. /<sl. veche **словѣнинъ**.

slovén, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Sloveniei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuiește în Slovenia; locuitorii Sloveniei. **2** *adj.* Care aparține Sloveniei sau slovenilor, care se referă la Slovenia sau la sloveni; care este originar din Slovenia. ◇ *Limba slovenă* (*și subst. f.*) = limba indo-europeană din familia slavă, grupul occidental, vorbită de sloveni. **3** *s.m., adj.* (*înv.*) Slav. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. **slovène**.

slovenésc, -eáscă *adj.* (*înv.*) Slav. ◇ *Limba slovenească* (*și subst. f.*) = limba slavonă. • pl. *-ești*. și *slovinésc*, *-eáscă adj.* /**slovean** + *-esc*; cf. slav. **словѣньскъ**.

slovenéște *adv.* **1** În felul slovenilor, ca slovenii; în limba slovenă. **2** (*înv.*) Slavonește. • /**slovean** + *-ește*.

slovenét, -eáță *adj.* (*înv.; despre oameni*) Care are știință de carte; care este elocvent. • pl. *-eți*. /**sloveni** + *-eț*.

slovení *vb. IV.* **1** *tr.* (*înv.; compl. indică texte, cuvinte etc.*) A citi cu greu, pronunțînd literă cu literă sau silabă cu silabă; a silabisi. *Moș Gheorghiță sloveni pe afiș niște rînduri* (GAL.). ◇ (*abs.*) *După ce-am prins a sloveni, parcă am altă putere* (CAM.). **2** *tr.* (*înv., reg.; în forma „slomni”*) A îngăima; a șopti. *Bolborosi cîteva cuvinte nedeslușite... și izbuti să slomnească: Nu te uita... închide ochii* (DELAVR.). ◇ Fig. *Osiile gem cu-ncetineală Și slomnesc un fel de doin-a lor* (VOIC.). ◆ (*reg.*) A încerca să învețe; a începe să priceapă. ◆ (*reg.; compl. indică melodii, cîntece etc.*) A încerca să descifreze sau să deprindă. **3** *refl.* (*reg.*) A se zvoni. *Nu grăi de rău, că se slomnește cît nu gîndești* (PER.). ◆ Ext. A se anunța. *O ușoară dezmorțire de ordin practic prinse să se slomnească printre noi* (VOIC.). **4** *intr.* Fig. (*reg.; mai ales despre lumină, culori etc.*) A apărea (treptat); a se distinge cu greutate. *Dinspre curmătura Oltețului slomnește pe poalele cerului lumina albă a zorilor* (VLAH.). ◇ Expr. *A slomni* (sau, *refl. impers., a se slomni*) *zorile* = a miji zorile. **5** *tr.* Fig. (*reg.*) A bănui; a dibui. • prez.ind. *-esc*. și (*înv., reg.*) *slomní*, *slovní*, *slogní vb. IV.* /de la **slovni** <*slogni*, după *slovă*; cf. slav. **сълогъ** „silabă”.

sloveníe *s.f.* (*înv.*) Limba slavonă. *Măria Sa a scris... carte pe slovenie* (SADOV.). • /**slovean** + *-ie*.

sloveníre *s.f.* (*înv.*) Acțiunea de *a sloveni* și rezultatul ei. ◆ Concr. Silabă. • pl. *-i*. și (*înv.*) *slomníre s.f.* /v. **sloveni**.

slovésnic, -ă *adj.* (*înv.; despre oameni*) Care este elocvent. *Episcopi vestiți și slovesnici* (DOS.). • pl. *-ci*, *-ce*. /<sl. veche **словесьникъ**.

slovinésc, -eáscă *adj.* v. slovenesc.

slovní *vb. IV.* v. sloveni.

slovșoáră *s.f.* v. slovușoară.

slovușoáră *s.f.* (*înv., reg.*) Dim. al lui *slovă*. • pl. *-oare*. și (*înv.*) *slovșoáră s.f.* /**slovă** + *-ușoară*.

slovúță *s.f.* (*reg.*) Slovușoară. • pl. *-e*. /**slovă** + *-uță*.

slow [sləu] *s.n.* Numele unui dans modern, cu ritm lent. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • /<engl. **slow**.

slow-fox ['sləufox] *s.n.* Numele unui dans modern, cu ritm mai lent decît foxtrotul. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • /<fr. **slowfox**, abr. de la engl. **slow fox-trot**.

slugăr, -ă *adj.* (*înv.; despre oameni*) Slugarnic. • pl. *-i*, *-e*. /**slugă** + *-ar*.

slugárnic, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care are o atitudine umilă, lipsită de demnitate; servil. *În fața noastră... era... slujbașul tîrîtor, lingușitor, slugarnic* (COCEA). ◇ (*adv.*) *Comisarul... îl prinse de braț, slugarnic, pe procuror* (G. M. ZAMF.). **2** (*despre acțiuni, manifestări etc. ale oamenilor*) Care denotă, care trădează o atitudine servilă, o supunere exagerată, umilitoare; care cere, care impune servilism. *Își pleacă frunțile descoperite cu un gest de slugarnică resemnare* (PET.). ◆ (*subst.*) Persoană lipsită de caracter. *N-a putut trăi în atmosfera asta de slugi și de slugarnici*

(BAC.). **3** (*reg.*) Care face serviciu de slugă bună; devotat. • pl. *-ci, -ce.* /***slugări*** + *-nic.*

slúgă *s.f.* **I 1** Persoană angajată pentru a sluji pe cineva, fiind remunerată în bani sau în natură. *Ştiuse să-şi atragă... şi simpatia vechilor slugi* (ANG.). <> *Slugă la (sau după) dîrloagă* v. dîrloagă. <> Expr. (*înv.*) *Sluga dumitale* (sau *dumneavoastră*) = formulă de salut sau de răspuns la salut (între apropiaţi, între amici). *A avea slugi din butuci* v. butuc. *A ajunge slugă la dîrdală* v. dîrdală. (*A fi* sau *a se băga, a ajunge*) *slugă la dîrloagă* v. dîrloagă. *A fi* (sau *a intra, a se tocmi etc.*) *slugă fără simbrie* v. simbrie. <> Compar. *Muncesc în casă ca o slugă.* **2** Fig. (*bis.*) Supus al lui Dumnezeu, credincios. *Slugile cele dintîi... sînt prorocii* (VARL.). **3** Fig. Persoană care susţine orbeşte interesele cuiva în schimbul unor beneficii (materiale). *Se apărau... împotriva slugilor stăpînirii* (GALAN). **4** (*înv.*) Slujitor înarmat de pe lîngă casa sau din suita unui boier, a unui domn etc. *Sluga măriei sale postelnicu Grigoraşcu a dat bici* (CE. PETR.). **5** Fig. (*astron.*; *înv.*) Satelit. **II 1** Dispozitiv format dintr-un suport de lemn folosit pentru sprijinirea panourilor, a scîndurilor etc. în lucrările de tîmplărie şi de dulgherie, împreună cu dispozitivele de strîngere a bancului de tîmplărie. **2** Dispozitiv simplu, format dintr-o scîndură scobită la un capăt, care serveşte la scoaterea cizmelor fără ajutorul cuiva; trăgătoare. **3** (*reg.*) Resteu. • pl. *-gi,* (*înv.*) *-ge.* /<sl. veche **слоуга**.

slugăníe *s.f.* (*reg.*) Slugă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /de la ***slugă***.

slugărátic, -ă *adj.* (*înv.*; *despre oameni*) Care este slugarnic. • pl. *-ci, -ce.* /***slugări*** + *-atic.*

slugăreálă *s.f.* Faptul de *a slugări.* <> Loc.adj. *De slugăreală* = bun pentru a deveni slugă. • pl. *-eli.* /***slugări*** + *-eală.*

slugărélnic, -ă *adj.* (*înv.*) **1** (*despre oameni*) Care este slugarnic. **2** Care este săritor. • pl. *-ci, -ce.* /***slugări*** + *-elnic.*

slugărésc, -eáscă *adj.* **1** Care aparţine slugii, care se referă la slugă. *Voi druguiţi uşa slugărească* (GAL.). **2** (*înv.*; *despre oameni*) Care este slugarnic. • pl. *-eşti.* /***slugar*** + *-esc.*

slugăréşte *adv.* (*înv.*) În mod slugarnic, servil. • /***slugar*** + *-eşte.*

slugărét *s.n.* (*pop.*) Colect. Mulţime de slugi. • /***slugar*** + *-et.*

slugări *vb. IV.* **1** *intr.* A munci ca slugă; a sluji. *Fără ajutorul jupînului ar fi slugărit încă* (E. BAR.). <> (*tr.*) *A crescut pe lîngă casa lui, slugărindu-l degeaba* (LĂNCR.). ◆ (*pop.*) A servi. *Mîinile şi picioarele nu-i mai slugăreau* (POP.). **2** *intr.* Fig. A fi servil faţă de cineva; a se înjosi, a se umili. *Pînă cînd slugări-voi la domni străini şi venetici?* (ODOB.). **3** *tr.* (*pop.*; *fam.*; *compl. indică oameni*) A servi, executînd cu umilinţă ordinele, împlinind dorinţele cuiva; a fi (mereu) la dispoziţia cuiva. *Nevastă-sa... îl slugărea ca o roabă* (M. I. CAR.). • prez.ind. *-esc.* /***slugă*** + *-ări.*

slugăríe *s.f.* **1** Faptul de *a slugări.* ◆ Condiţie de slugă. *Ne trebuie bani mulţi ca să scăpăm de slugărie* (FIL.). ◆ Timpul petrecut ca slugă undeva. *După ce şi-a încheiat slugăria, a plecat în armată.* **2** Fig. Lipsă de demnitate; servilism, slugărnicie. *Un popor deprins în slugărie* (C. NEGR.). **3** (*pop.*; *fam.*) Executare supusă a ordinelor cuiva, îndeplinire a (tuturor) dorinţelor cuiva. *M-am săturat de slugăriile lui.* • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***slugar*** + *-ie.*

slugăríme *s.f.* Colect. Mulţime de slugi; slujitorime. • /***slugă*** + *-ărime.*

slugăríre *s.f.* Acţiunea de *a slugări* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***slugări.***

slugărít *s.n.* Faptul de *a slugări*; slugăreală. • /v. ***slugări.***

slugăritór, -oáre *adj.* (*înv.*) Care este devotat. • pl. *-ori, -oare.* /***slugări*** + *-tor.*

slugăritúră *s.f.* (*înv.*) Slugărire. • pl. *-i.* /***slugări*** + *-tură.*

slugărnicí *vb. IV. intr.* A slugări. • prez.ind. *-esc.* /v. ***slugarnic.***

slugărnicíe *s.f.* Atitudine servilă, linguşitoare faţă de persoane de la care se primesc sau se aşteaptă anumite avantaje materiale; servilism, ploconire. *Mulţumită slugărniciei universale, au ajuns la o tiranie tacit consimţită* (E. LOV.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***slugarnic*** + *-ie.*

slugărnicíre *s.f.* Acţiunea de *a slugărnici* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***slugărnici.***

slugătorí *vb. IV. tr., refl.* A (se) sluji. • prez.ind. *-esc.* /de la ***slugă***.

slugeár *s.m.* v. sluger.

slúger *s.m.* (*în Ev. Med., în Ţările Rom.*) Titlu dat dregătorului însărcinat cu strîngerea sulgiului şi cu aprovizionarea cu carne a curţii domneşti şi a armatei. *Dărîmarea averilor de la sluger în sus ar folosi pe cei săraci* (GHICA). ◆ Persoană care avea acest titlu. *Acest sluger a cuprins Craiova* (CA. PETR.). <> *Vel sluger* sau *mare sluger* = şef al slugerilor. *Sluger al doilea* (sau *al treilea*) = sluger imediat subordonat marelui sluger. • acc. şi *slugér.* pl. *-i.* şi (*înv.*) *slugeár, súlger s.m.* /***sulgiu*** + *-er*; cf. srb. *služar.*

slugereásă *s.f.* (*înv.*) Soţia slugerului. • pl. *-ese.* /***sluger*** + *-easă.*

slugerél *s.m.* (*înv.*) Ajutor al slugerului. • pl. *-ei.* /***sluger*** + *-el.*

slugeríe *s.f.* (*în Ev. Med., în Ţările Rom.*) **1** Demnitatea de sluger. <> *Slugeria cea mare* = funcţia sau rangul de mare sluger. ◆ Perioadă de timp în care cineva exercita funcţia de sluger sau deţinea rangul de sluger. ◆ Instituţie condusă de un sluger. **2** Dare (în vite tăiate) care se plătea slugerului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi *sulgeríe s.f.* /***sluger*** + *-ie.*

slugí *vb. IV.* v. sluji.

slugitorésc, -eăscă *adj.* v. slujitoresc.

slugói *s.m.* Aug. al lui *slugă. Slobozi o înjurătură de slugoi* (AGÂR.). ◆ (*adesea deprec.*) Om slugarnic; lacheu. *Mi-am descoperit apucături de slugoi* (TEOD.). • pl. *-oi.* /***slugă*** + *-oi.*

slugós, -oásă *adj.* (*arh.*; *despre oameni sau despre acţiuni, manifestări etc. ale lor*) Care este slugarnic. *Iscă aplauze slugoase* (E. BAR.). • pl. *-oşi, -oase.* /***slugă*** + *-os.*

slugulíţă *s.f.* (*pop.*) Dim. al lui *slugă.* • pl. *-e.* /***slugă*** + *-uliţă.*

slugúţă *s.f.* (*reg.*) **1** Sluguliţă. **2** Copil. • pl. *-e.* /***slugă*** + *-uţă.*

sluhár *s.m.* v. sulhar.

slúis *s.n.* (*miner.*) Jgheab de lemn (cu secţiunea dreptunghiulară), prevăzut la bază cu o căptuşeală de bolovani, de grinzi de lemn, de ţesături poroase etc. (care favorizează depunerea şi concentrarea particulelor minerale grele în spaţiile dintre elementele căptuşelii), folosit la spălarea nisipurilor care conţin aur, platină, staniu etc. • pl. *-uri.* /<engl., fr. ***sluice***.

sluj *interj.* Strigăt cu care cineva îndeamnă un animal dresat (mai ales un cîine) să ia poziţia verticală, cu trupul sprijinit pe partea posterioară şi cu labele de dinainte ridicate şi îndoite în faţa pieptului. <> Expr. *A face* (sau *a sta*) *sluj* = *a*) (*despre cîini sau despre alte animale dresate*) a lua poziţie verticală, cu trupul sprijinit pe partea posterioară şi cu labele de dinainte ridicate şi îndoite în faţa pieptului; *b*) fig. (*despre oameni*) a avea o atitudine linguşitoare, slugarnică; a se înjosi, a se umili. *Ticălos? Pentru că nu face sluj cînd urli tu la el?* (PER.). • /<pol. ***sluz***.

slujbáş, -ă *s.m., s.f* Persoană care este angajată într-o slujbă. *Nu-şi plătea slujbaşii cu lunile* (TUD.). ◆ Spec. Funcţionar. *Un slujbaş de la primărie a fost împuşcat* (BLA.). ◆ Ext. (*reg.*) Argat. • pl. *-i, -e.* /***slujbă*** + *-aş.*

slújbă *s.f.* **1** Ocupaţie, îndeletnicire, muncă limitată la un orar de lucru, pe care cineva o are ca angajat într-o întreprindere, într-o instituţie, la o persoană particulară etc. şi care este remunerată în bani; serviciu, post, funcţie. *Am o slujbă bună.* <> Loc.prep. *În slujba cuiva* (sau a ceva) = la dispoziţia cuiva (sau a ceva); pentru a susţine, a sprijini, a favoriza pe cineva (sau ceva), în interesul, în avantajul, în folosul cuiva (sau a ceva). *Mă vedeam în slujba unor criterii, de care se călăuzeau şi alţii* (BLA.). (*înv.*) *De slujbă* = de folos. *Îi dete un săpun, un peptene şi o perie ca să-i fie de slujbă* (ISP.). <> Expr. *A avea o slujbă* v. avea. ◆ Îndatorire care revine cuiva în calitatea de angajat. *Cum! aşa degrabă ne laşi? ~ Slujba o cere* (C. NEGR.). ◆ Loc, domeniu etc. în care se desfăşoară serviciul cuiva. *Mă duc la slujbă.* ◆ Treabă. *Asta era o demnitate bărbătească, nu slujbă de slugă* (TEOD.). ◆ (*pop.*) Stagiu, serviciu militar. *La tine vin nevestele să-şi plîngă Feciorii duşi în slujbă la-mpăratul* (GOGA). **2** Misiune, sarcină, însărcinare. *Slujba cu care m-ai însărcinat o voi împlini-o* (ISP.). ◆ (*înv.*) Serviciu făcut cuiva. *Am să te rog să-mi faci o slujbă* (ALECS.). **3** (*bis.*; *adesea cu determ. „religioasă", „bisericească", „sfîntă"*) Oficiere solemnă de către preot a ritualurilor prevăzute de canoanele bisericeşti pentru anumite ocazii şi pentru sărbători religioase; serviciu religios. *Nu a deprins nici slujba liturghiei* (ARGH.). <> (*reg.*) *Slujba mortului* = *a*) ritualul de înmormîntare; *b*) pomană (la înmormîntări, la parastase etc.) care constă în colaci, mîncăruri şi băuturi sau apă; *c*) concr. ceea ce se dă la pomană (cu acest prilej). *Sfînta Slujbă* v. sfînt. <> Expr. *A purta slujbele cuiva* = a purta sîmbetele cuiva. *A ţine slujbă* v. ţine. **4** (*înv., pop.*) Dare. • pl. *-e.* şi (*reg.*) *zlújbă s.f.* /<sl. veche **слоужьба** „serviciu (profan sau religios)".

slujbulíţă *s.f.* Dim. al lui *slujbă*; slujbuşoară. *Nu pot găsi o slujbuliţă cît de mică în patria mea* (ALECS.). • pl. *-e.* /***slujbă*** + *-uliţă.*

slujbuşoáră *s.f.* Slujbuliţă. • pl. *-e.* /***slujbă*** + *-uşoară.*

slují *vb. IV.* **1** *tr., intr.* A fi angajat, a munci (ca angajat) în gospodăria sau în familia cuiva. *Din cruda copilărie, slujesc pe la străini* (CR.). <> Ext. *Cîinele slujeşte pe om.* **2** *tr., intr.* A îndeplini anumite însărcinări, îndatoriri, funcţii etc. în folosul cuiva sau a ceva ori pe lîngă sau faţă de cineva sau ceva. *Să mă slujeşti cu dreptate* (FIL.). <> Expr. *A sluji* (pe cineva) *pînă în tindă* v. tindă. *A sluji voia cuiva* v. voie. ◆ Gener. A activa, a funcţiona într-un serviciu (public). *Băiatul trebuia să slujească statului fără leafă* (BAC.). ◆ (*pop.*) A-şi face serviciul militar. *Eram pe-atunci ostaş tînăr şi slujeam în Italia* (REBR.). ◆ A depune efort pentru a susţine, a ajuta, a sprijini în vederea realizării unui scop, a unei cerinţe etc.; a sprijini cu devotament. *A slujit prima scenă a ţării* (SADOV.). **3** *tr.* (*compl. indică oameni sau mîncăruri, băuturi etc.*) A servi. *Tu să-l slujeşti pe Despot la masa cea domnească* (ALECS.). **4** *intr.* Fig. (*cu determ. în dat., la inf. sau introduse prin prep. „la", „de", „pentru", „ca", „drept"; despre obiecte, despre procese, fenomene naturale etc. sau despre oameni ori despre acţiuni, manifestări etc. ale lor*) A servi la ceva; a folosi. *Albeaţa iepelor... îi slujea de fînar noaptea la drum* (CR.). *Sinceritatea nu-i slujeşte la nimic.* <> Expr. (*înv., pop.*) *A-i sluji* (cuiva) *norocul* (sau *norocirea*) = a-i merge bine; a avea succes; a reuşi. *A sluji ca* (ori *drept*) *model* v. model. ◆ (*refl.*; *despre oameni*) A se apuca să realizeze, să obţină, să demonstreze etc. ceva cu ajutorul cuiva sau al unor obiecte, al unor procese, al unor concepte etc. considerate instrumente, mijloace, argumente etc.; a se servi, a se folosi. *Mă slujii de degete în loc de pieptene* (HOG.). **5** *tr.* (*compl. indică oameni*) A servi. *Peste trei zile, dacă vîntul ne va sluji, soarele va lumina întoarcerea noastră* (HEL.). **6** *intr.* (*bis.*) A oficia o slujbă religioasă. *Protopopul slujeşte în fruntea soborului de preoţi* (VOIC.). <> (*tr.*) *El îţi va sluji prohodul* (DAV.). <> (*refl. impers.*) *Mica şi vechea bisericuţă... Astăzi nu se mai slujeşte într-însa* (HOG.). <> (*refl. pas.*) *În sat era obiceiul să se slujească utrenia... în fiecare dimineaţă* (AGÂR.). ◆ (*reg.*) A serba ziua numelui. **7** *intr.* (*bis.*; *înv.*) A se supune divinităţii. *Enos... au slujit deplin înaintea lui Dumnezeu* (N. COST.). ◆ Ext. A se închina. *Slujesc pe acelaşi Dumnezeu* (SADOV.). • pl. *-esc.* şi (*înv.*) *slugí vb. IV.* /<sl. veche **слоужити**.

slujíre *s.f.* Faptul de *a sluji.* • pl. *-i.* /v. ***sluji.***

slujít *s.n.* Faptul de *a sluji.* • /v. ***sluji.***

slujitór, -oáre *s.m., s.f.* **1** Persoană care slujeşte (pe cineva); servitor, slugă. *Slujitoarele începură a aduce fripturi* (VORN.). <> (*cu determ. care indică specialişti sau profesionişti din diferite domenii*) *A fost... opera acestor slujitori ai artei* (SADOV.). <> (*reg.*) *Slujitor de masă* = paharnic la nuntă. <> Fig. *Crudă bătaie de joc pe care moartea cu slujitorii ei ne-o aruncă la fiece pas* (I. BOT.). ◆ Spec. Om (sau femeie) de serviciu. ◆ (*bis.*; *de obicei cu determ. „al altarului", „bisericesc"*) Preot. *Zvonurile şi învinuirile extrem de grave... veneau de la slujitorii inferiori ai bisericii* (COCEA). ◆ Fig. (*astron.*; *înv.*) Satelit. **2** (*în Ev. Med., în Ţările Rom.*) Oştean (călare sau pedestru) în slujba domnului ţării sau a unui boier. *S-au luptat... cu cei o sută... de slujitori pe care-i are* (SADOV.). ◆ (*în sec. 16-18*) Denumire a ostaşilor de ţară. ◆ Spec. (*la pl.*) Denumire a corpurilor de oaste ale călăreţilor şi dorobanţilor. ◆ (*înv., reg.*) Poteraş, jandarm. **3** (*în Ev. Med., în Ţările Rom.*) Nume generic pentru supuşii marilor dregători domneşti (spătarii, postelnicii etc.), stabiliţi la sate ca oameni (ţărani) liberi. **4** Ext. (*în trecut, în adm. feud.*) Denumire a funcţionarilor statului. • pl. *-ori, -oare.* /***sluji*** + *-tor.*

slujitorésc, -eáscă *adj.* (*înv.*) **1** Care aparține slujitorilor, care se referă la slujitori. **2** (*milit.*) Milităresc, soldățesc. ◆ Spec. Care aparține călărașilor sau dorobanților, care se referă la călărași sau la dorobanți. • pl. *-ești*. și (*înv.*) *slugitorésc, -eáscă adj.* /***slujitor*** + *-esc.*

slujitoríe *s.f.* (*înv.*) **1** (*milit.*) Stare, condiție de soldat. ◆ Serviciu de soldat. **2** (*înv.*) Stare, condiție de călăraș sau de dorobanț. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei.* /***slujitor*** + *-ie.*

slujitoríme *s.f.* Colect. **1** Mulțime de slujitori; totalitate a slujitorilor. ◆ (*milit.; în Ev. Med., în Țările Rom.*) Denumire a corpului de mercenari. ◆ (*milit.; în Ev. Med., în Țările Rom.*) Denumire a corpurilor de oaste ale călărașilor și ale dorobanților. **2** (*înv.*) Servitorime. • /***slujitor*** + *-ime.*

slújnic, -ă *s.f., s.m.***1** *s.f.* Servitoare. *Am angajat o slujnică nouă.* ◇ Compar. *Muncește ca o slujnică.* **2** *s.f.* (*ornit.; reg.*) Compus: *slujnica-cucului* = codobatură (*Motacilla alba*). **3** *s.m.* (*reg.*) Piuar. • pl. *-ci, -ce.* /<sl. veche **слоужьникъ** „servitor".

slujnicăr *s.m.* (*fam.*) Bărbat care se lasă întreținut de slujnice, amant al slujnicelor. • pl. *-i.* /***slujnică*** + *-ar.*

slujnicăríe *s.f.* (*înv.*) Situația de slujnicar. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei.* /***slujnică*** + *-ărie.*

slujniceá *s.f.* (*reg.*) Slujnicuță. • pl. *-ele.* /***slujnică*** + *-ea.*

slujnicúță *s.f.* Dim. al lui *slujnică*; slujnicea. ◆ Slujnică tînără. *Din deschizătura ușii îl cerceta o slujnicuță încăpățînată* (GALAN). • pl. *-e.* /***slujnică*** + *-uță.*

slum [slam] *s.n.* Casă mizeră, insalubră. ◆ (*la pl.*) Cartier de case mizere și insalubre în ghetourile din America. • pl. *-uri.* /<engl. ***slum.***

slumpflăție *s.f.* (*econ.*) Regres economic într-o perioadă de inflație. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***slumpflation*** <*slump* „prăbușire".

slup *s.n.* (*nav.*) Velier mic cu un singur arbore și două vele, fără bompres. • /<engl. ***sloop.***

slut, -ă *adj.* (*despre oameni sau despre părți ale corpului lor, mai ales despre față*) **1** Care are (din naștere sau ca urmare a unui accident, a unei boli etc.) un aspect fizic dezagreabil, respingător; desfigurat, mutilat, schilodit. *Mă dădeam în vînt după poveștile cu... babe slute ca muma-pădurii* (COCEA). ◇ (*subst.*) *Trebuie să recunosc că slutul, chiorul... are patos* (SADOV.). ◇ Expr. *A umbla de rîsul slutei* = a se compromite. (*reg.; adv.*) *A se uita slut* = a încrunta sprîncenele. ◇ Fig. *Cine ți-au dat gînduri așa slute?* (BUD.). **2** Ext. Care este foarte urît; hîd, pocit. *Fata babei era slută, leneșă... și rea la inimă* (CR.). ◇ (*subst.*) *Doar nu era să umblu după slutele satelor* (REBR.). ◇ Analog. *Aveam un cîine slut și zgribulit* (BART). ◇ Ext. *Era o noapte slută, aproape de Crăciun* (E. BAR.). • pl. *-ți, -te.* /<ucr. ***слуиуй***, srb. ***sluta.***

siuteálă *s.f.* (*înv.*) Sluțenie. • pl. *-eli.* /***slut*** + *-eală.*

sluténie *s.f.* v. sluțenie.

slutí *vb. IV.* v. sluți.

sluticél, -eá *adj.* (*despre oameni*) Dim. al lui *slut*; cam slut; slutișor. • pl. *-ei, -ele.* /***slut*** + *-icel, -icea.*

sluticícă *adj.* Sluticea. • pl. *-ele.* /***slut*** + *-icică.*

sluticiúne *s.f.* (*înv.*) Sluțenie. • pl. *-i.* /***slut*** + *-iciune.*

slutíre *s.f.* v. sluțire.

slutișór, -oáră *adj.* Dim. al lui *slut*; cam slut; sluticel. *Galeria era ticsită de dame... frumușele și mai slutișoare* (C. NEGR.). • pl. *-ori, -oare.* /***slut*** + *-işor.*

slutít, -ă *adj.* v. sluțit.

sluțénie *s.f.* Faptul de *a fi slut*; schilodeală, infirmitate, diformitate. ◆ Ext. Urîțenie mare (fizică sau morală). *Nu i-a mai luat seama... la sluțenia chipului* (CAR.). ◆ Concr. Ființă diformă sau foarte urîtă; monstru, pocitanie. ◇ (*ca epitet, pus înaintea termenului calificat, de care se leagă prin prep. „de"*) *Nu înțeleg cum s-a măritat cu o așa sluțenie de bărbat.* • pl. *-ii*. g.-d. *-iei.* și (*pop.*) *sluténie s.f.* /***sluți*** + *-enie.*

sluți *vb. IV. tr.* (*compl. indică oameni sau părți ale corpului lor*) A schilodi, a mutila; a ciopîrți. *L-au slușit de nas* (N. COST.). ◇ Expr. (*fam.*) *A-i sluți* (cuiva) *mutra* (sau *fața, chipul etc.*) = a bate (pe cineva) foarte tare, cu bestialitate. ◇ Ext. *Țăranul... numai cu fieru-n mînă Începu să slutească pădurea* (ALEX.). **2** *tr., refl.* Ext. A (se) urîți foarte tare, a (se) poci. *A poruncit unuia dintre școlari să ne tundă. Cînd am auzit noi una ca asta, am început... a ne ruga... să nu ne slutească* (CR.). **3** *refl.* (*înv., pop.; despre oameni*) A se strîmba, a se schimonosi. *Țiganii... se slușeau la mine* (GAL.). • pl. *-esc.* și (*reg.*) *slutí vb. IV.* /v. ***slut.***

sluțíe *s.f.* Sluțenie. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei.* /***slut*** + *-ie.*

sluțiór, -oáră *adj.* (*pop.*) Slutișor, sluticel. • pl. *-ori, -oare.* /***sluți*** + *-ior.*

sluțíre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *sluți* și rezultatul ei. • pl. *-i.* și (*înv.*) *slutíre s.f.* /v. ***sluți.***

sluțít[1] *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *sluți*. • /v. ***sluți.***

sluțít[2]**, -ă** *adj.* (*despre ființe*) Care este slut. *Sluțit și șchiop se mișcă abia* (C. NEGR.). ◆ Ext. Care este foarte urît; hidos. • pl. *-ți, -te.* și (*înv.*) *slutít, -ă adj.* /v. ***sluți.***

sluțitúră *s.f.* Ființă schiloadă, diformă; monstru. ◆ Ext. Ființă foarte urîtă; pocitanie. • pl. *-i.* /***sluți*** + *-tură.*

smac[1] *interj.* v. smîc.

smac[2] *s.n.* v. șmag.

smágă *s.f.* v. snagă.

smaltímă *s.f.* (*mineral.*) Minereu natural de cobalt, cristalizat în sistemul cubic, de culoare albă-argintie, cu irizații, casant, folosit pentru a colora porțelanul, sticla și emailul. • /<fr. ***smaltine.***

smalț *s.n.* **1** Masă sticloasă de natură anorganică, obținută prin topire sau sinterizare, conținînd oxizi, cu care se acoperă suprafața obiectelor de ceramică sau de metal pentru a le face impermeabile, pentru a le proteja de oxidare sau pentru a le înfrumuseța; email. ◆ Ext. Material sticlos sau obiect făcut dintr-un astfel de material. ◇ Compar. *Ochii albaștri ca un smalț șters* (CA. PETR.). ◇ Fig. *Trupu-i fin se clatină, Juvaer de smalț și aur* (TOPÎR.). **2** (și *smalț dentar*) Substanță de culoare albă, compactă și lucioasă, care acoperă suprafața vizibilă a dinților. **3** Nume dat culorilor folosite în heraldică. **4** (*bot.; reg.*) *Smalț de sticlă* = brîncă (*Salicornia europaea*). • pl. *-uri.* și (*înv., reg.*) *smalț, jmalț*, (*înv.*) *zmalț*, (*reg.*) *jumálț s.n.* /<ngr. ***σμάλτο***, germ. ***Schmalz***, it. ***smalto***; cf. fr. *smalt.*

smalțăt, -ă *adj.* v. smălțat.

smarágd *s.n.* v. smarald.

smaragdím, -ă *adj.* Care este de culoarea verde a smaraldului; smaraldiu. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***smaragdin.***

smaráld *s.n.* (*mineral.*) Varietate verde de beril, care se prezintă sub forma unor cristale transparente, utilizată ca piatră prețioasă. ◇ Compar. *Un costum de catifea verde ca smarandul* (CAR.). ◇ Fig. *O șopîrlă de smarald cată țintă, lung la mine* (ARGH.). • pl. *-e.* (*înv.*) *-uri.* și *smarágd, smaránd, zmarágd, zmaráld s.n.*, (*înv.*) *smerágdie s.f.* /<ngr. ***σμαράγδι, σμάραγδος*** it. ***smeraldo.***

smaraldíu, -íe *adj.* Care are culoarea smaraldului; care este verde ca smaraldul. *Înăbușită fierbe cerneala-n călimară, Mieroasă, zmaragdie, suc de cucut-amară* (ARGH.). • pl. *-ii.* și *zmaragdíu, -íe adj.* /***smarald*** + *-iu.*

smaránd *s.n.* v. smarald.

smaríd *s.m.* (*iht.*) Pește marin migrator, lung pînă la 20 cm, cu corpul alungit, ușor turtit lateral, cu botul ascuțit și cu gura largă (*Spicara smaris flexuosa*). ◦ pl. *-izi.* /<ngr. ***σμαρίδα***, lat. ***smaris, -idis.***

smash *s.n.* v. smeci.

smăcína *vb. I.* (*înv.*) **1** *tr., refl.* A (se) fărîmița. *I să zmăcina carnea... și cădea bucăți de pre trupul sfinției sale* (DOS.). ◆ Ext. A (se) zdrobi. *Un zgomot s-auzi... la întîlnirea celor două titve smăcinate una de alta* (CAR.). **2** *tr.* (*compl. indică ființe sau părți ale corpului lor*) A tortura. **3** *tr.* Fig. A agita; a tulbura. ◆ (*compl. indică funcții ale organismului*) A deregla. • prez.ind. *smăcin.* și *zmăcină vb. I.* /*s-* + ***măcina.***

smăcinăre *s.f.* (*înv.*) Acțiunea de *a* (*se*) *smăcina* și rezultatul ei. ◆ Fig. Zbucium sufletesc. *A fost o smăcinare a sufletului dulce și dureroasă* (CAR.). • pl. *-ări.* și *zmăcinăre s.f.* /v. ***smăcina.***

smăcinát, -ă *adj.* (*înv.*) **1** Care este fărîmițat, zdrobit. ◆ Ext. Care este ruinat. ◆ (*despre danturi*) Care este cariat. **2** Fig. Care este agitat; care este tulburat. *Agripina suia din greu, cu pieptul tot atît de smăcinat ca și șuvoiul de alături* (GAL.). ◆ Ext. Care este zbuciumat. *E un suflet de om smăcinat pînă în fundul fundului* (CAR.). • pl. *-ți, -te.* și *zmăcinát, -ă adj.* /v. ***smăcina.***

smăcinătúră *s.f.* (*înv., reg.*) Smăcinare. ◆ Concr. Ceea ce este fărîmițat. • pl. *-i.* și *zmăcinătúră s.f.* /***smăcina*** + *-ătură.*

smălță *vb. I. tr.* A împodobi cu diferite culori (de obicei cu nuanțe vii); a smălțui. *Luncile erau smălțate de flori tinere și surîzătoare* (AGÂR.). • prez.ind. *-ez.* /***smalț*** + *-a.*

smălțát, -ă *adj.* **1** Care este împodobit cu diferite culori. *Gîzele smălțate se alipiseră de cîte o rădăcină de iarbă* (AGÂR.). **2** (*despre obiecte de metal sau de ceramică*) Care este smălțuit. **3** (*reg.; despre dinți*) Care este acoperit cu smalț. • pl. *-ți, -te.* și (*înv.*) *smalțát, -ă adj.* /v. ***smălța.***

smălțuí *vb. IV. tr.* **1** (*compl. indică obiecte de metal sau de ceramică*) A acoperi cu un strat de smalț; a emaila. **2** Fig. A smălța. *Frunza deasă smălțuiește nalta, verdea boltitură* (EMIN.). **3** (*compl. indică danturi*) A da lustru. • prez.ind. *-iesc.* și (*înv., reg.*) *zmălțui*, (*reg.*) *jmălțuí vb. IV.* /***smalț*** + *-ui.*

smălțuiálă *s.f.* Suprafață smălțuită. ◆ Ext. Smalț. • pl. *-ieli.* /***smălțui*** + *-eală.*

smălțuíre *s.f.* Acțiunea de *a smălțui* și rezultatul ei; emailare. • pl. *-i.* /v. ***smălțui.***

smălțuít[1] *s.n.* Faptul de *a smălțui*. • și *zmălțuít s.n.* /v. ***smălțui.***

smălțuít[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre obiecte de metal sau de ceramică*) Care este acoperit cu un strat de smalț; emailat. *Biserica avea acoperișuri... de țigle smălțuite* (CĂL.). ◇ Fig. *Iată vin și gîndăceii în hlamide smălțuite* (ALECS.). **2** Care este smălțat. *Desiș de brad, păduri de fagi, Fînețe-n floare smălțuite* (D. BOT.). **3** (*peior.; despre oameni*) Care este fardat strident. • pl. *-ți, -te.* și (*înv., reg.*) *smălțuít, -ă*, (*înv.*) *șmălțuít, -ă*, (*reg.*) *jumulțuít, -ă adj.* /v. ***smălțui.***

smălțuitór, -oáre *s.m., s.f.* Persoană care se ocupă cu emailarea obiectelor; emailor. • sil. *-țu-i-*. pl. *-ori, -oare.* și *zmălțuitór s.m.* /***smălțui*** + *-tor.*

smălțuitúră *s.f.* (*înv.*) Smălțuire. • sil. *-țu-i-*. pl. *-i.* /***smălțui*** + *-tură.*

smărțóg *s.m.* v. mîrțoagă.

smăsurát, -ă *adj.* (*înv.*) Care este imens. • pl. *-ți, -te.* /de la ***măsurat***, după it. *smisurato.*

smău *s.m., s.n.* v. zmeu.

smeád[1] *s.n.* (*pesc.*) Mîncare specială folosită drept nadă pentru pești, care se aruncă în apă înainte de începerea pescuitului cu undița. • /cf. sl. veche **смѣдъ**.

smeád[2]**, -ă** *adj.* (*despre fața oamenilor sau despre părți ale feței lor*) Care este negricios și palid. *Smad și îngălbenit la față, părul... negru acoperea umerii* (EMIN.). ◆ Ext. (*despre oameni*) Care are fața negricioasă și palidă. *Cealaltă doamnă, cea blondă și smeadă... îi zîmbește subțire* (VIN.). ◇ (*subst.*) *Smeadul se căută prin buzunare și găsi foiță* (STANCU). • pl. *-ezi, -ede, -zi*, (*înv.*) *-uri.* /<sl. veche **смѣдъ**.

smécі *s.n.* (*sport; la tenisul de cîmp sau de masă, la volei*) Lovitură de atac decisivă, prin care o minge înaltă primită este expediată cu putere în terenul adversarului. • scris și *smash.* pl. *-uri.* și *smeș s.n.* /<engl., fr. ***smash***, prin apropiere de *meci.*

smécтic, -ă *adj.* (*despre substanțe*) Care are proprietatea de a scoate grăsimile. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***smectique.***

smectít *s.m.* v. smectită.

smectítă *s.f.* Varietate de argilă care, sub formă de praf, are proprietatea de a scoate grăsimea din stofe. • și *smectít s.m.* /<germ. ***Smektit.***

smediór, -oáră *adj.* (*reg.*) Smedișor. • pl. *-ori, -oare.* /***smead***[2] + *-ior.*

smedișór, -oáră *adj.* Dim. al lui *smead*; smedior. • pl. *-ori, -oare.* /***smead***[2] + *-işor.*

smedíță *s.f.* (*reg.*) Mlădiță. • pl. *-e.* /***smidă*** + *-iță.*

smégmă *s.f.* (*med.*) Substanță albicioasă, păstoasă, care rezultă din secrețiile celulare și detritusuri și care se adună pe organele genitale externe, în cazurile lipsei de igienă. • /<fr. *smegma*; cf. gr. ***σμῆγμα*** „săpun".

smentí *vb. IV.* v. sminti.

smentít, -ă *adj.* v. smintit.

smerágdie *s.f.* v. smarald.

smereálă *s.f.* Smerenie. • pl. *-eli.* /***smeri*** + *-eală.*

smereí *vb. IV.* v. smeri.

smerélnic, -ă *adj.* (*înv.*) Care este smerit. • pl. *-ci, -ce.* /***smeri*** + *-elnic.*

smerénie *s.f.* **1** Atitudine umilă și supusă; umilință. *Aștepta cu o smerenie ipocrită* (CA. PETR.). ◆ (*înv.*) Modestie. *Luă o poziție atît de umilită și plină de smerenie, încît ar fi putut să amăgească pe orișicine* (FIL.). ◆ Sfială, reținere. *Începu a mînca cu smerenie și cumpătat* (HOG.). ◆ (*înv.*) Pudoare. ◆ (*înv.*) Stare, situație inferioară. **2** Respect, prețuire, admirație față de o persoană superioară, distinsă. *Asculta cu smerenie cuvîntările, felicita pe oratori* (CĂL.). **3** (*bis.*) Spirit autocritic pronunțat; stare de introspecție; evlavie, cucernicie. *Am spus cîteva rugăciuni și ne-am închinat cu smerenie* (VOIC.). ◆ (*înv.*) Pocăință. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *zmerénie s.f.* /<sl. veche **съмѣренїе**.

smeri *vb. IV.* **1** *refl.* A avea, a adopta o atitudine umilă, supusă; a se umili. *Era un mare poet, şi cine îl frecventa ca atare trebuia neapărat să se smerească în faţa genitului său* (CĂL.). ◆ (*reg.*) A se mîndri. ◆ (*reg.*) A se fandosi. ◆ (*reg.*) A şovăi. **2** *refl.* (*bis.*) A se arăta plin de cucernicie, de evlavie faţă de Dumnezeu; a fi lipsit de mîndrie. *Am fost vinerea la schit: M-am rugat şi m-am smerit* (ARGH.). ◆ (*înv.*) A se ruga. ◆ (*înv.*) A se căi. *Doamne..., mă smeresc şi mă simt vinovat* (SADOV.). **3** *tr.* (*înv.*) A înfrînge mîndria, orgoliul cuiva; a umili. *Mircea... a lui Murat trufie învingător smereşte* (HEL.). ◆ (*înv.; compl. indică femei*) A viola. ◆ (*înv.*) A chinui. • prez.ind. *-esc.* şi *smerei*, (*înv.*) *zmerí vb. IV.* /<slav. **съмѣрити**.

smericiúne *s.f.* (*înv.*) Smerenie. • /***smeri*** + *-ciune.*

smérin, -ă *adj.* Care este smerit. • acc. şi *smerín.* pl. *-i, -e.* /<sl. veche **съмѣрьнъ, съмѣренъ**.

smerínţă *s.f.* (*înv.*) Smerenie. • pl. *-e.* /***smeri*** + *-inţă.*

smeríre *s.f.* (*înv.*) Acţiunea de *a* (*se*) *smeri* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***smeri.***

smerít, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este umil, supus. *Să-ţi cauţi o soţie smerită.* ◆ (*despre manifestări, acţiuni etc. ale oamenilor*) Care exprimă smerenie. *Ea-l opreşte-n loc cu ochii şi c-o mult smerită rugă* (EMIN.). ◇ (*adv.*) *Vă întrebăm smerit dacă putem intra şi noi în sală.* ◆ (*înv.; în formule de politeţe sau epistolare*) Preaplecat. **2** (*înv.; despre oameni*) Care este modest. ◇ (*subst.*) *Săracul şi smeritul va străluci ca soarele întru împărăţiia lui Dumnezeu* (MAI.). ◇ Fig. *Sclipind departe, prin frunziş, O stea smerită şi albastră Sta singuratică* (TOPÎR.). ◆ Ext. Care este sărac. *La întîia vedere, nu-l băga... în samă din pricina hainelor sale celor simple şi neîngrijite, de starea lui cea smerită* (PLEŞ.). ◆ Ext. (*despre lucruri*) Care este lipsit de podoabe; simplu. *Satele de pe mal, cu smeritele lor bordeie acoperite cu stuf* (VLAH.). **3** (*despre oameni*) Care este respectuos, cuviincios. *Smerit şi cu sfială stătui înaintea mitropolitului* (HOG.). ◆ Ext. Care este sfios. *Eftimiu părea omul cel mai smerit din lume* (D. ZAMF.). ◇ (*subst.*) *O fac pe smeriţii şi cînd colo-s nişte lotri* (LĂNCR.). ◆ (*despre manifestări, acţiuni etc. ale oamenilor*) Care exprimă respect. *Tăcea, privindu-l cu o atenţie smerită* (TEOD.). ◆ Ext. Care exprimă sfială. *Fata afişă un aer smerit, de nevinovăţie.* ◇ (*adv.*) *Întrebară smerit unde este o toaletă.* ◇ Fig. *Amurgul învesmîntă-n umbre Smerita frunzei frămîntare* (GOGA). **4** (*bis.; despre oameni*) Care este cucernic, evlavios. *Ei nu pot fi primiţi... cu cofeturi, cafea şi vutcă, fiind numai smerite feţe bisericeşti* (IORGA). (*despre acţiuni, atitudini etc.*) Care exprimă, trădează cucernicie, evlavie. ◇ (*adv.*) *Treceau prelingîndu-se smerit pe lîngă ziduri preacuvioşi monahi* (CE. PETR.). ◆ Care se căieşte. *Mareşalul... rise ca un vinovat smerit* (CĂL.). • pl. *-ţi, -te.* şi (*înv., reg.*) *zmerít, -ă adj.* /v. ***smeri.***

smeritór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (*înv.*) (Persoană) care supune, care umileşte pe cineva. • pl. *-ori, -oare.* /***smeri*** + *-tor.*

smeritúră *s.f.* (*înv.*) Smerenie. • pl. *-i.* /***smeri*** + *-tură.*

smérnic, -ă *adj.* (*înv.*) Care este smerit. • pl. *-ci, -ce.* /<slav. **съмѣрьникъ**.

smernicíe *s.f.* (*înv.*) Smerenie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***smernic*** + *-ie.*

smeş *s.n.* v. smeci.

smeşá *vb. I. intr.* (*sport*) A face un smeş. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***smasher***.

smet *s.n.* (*înv.*) Deviz. • pl. *-uri.* /<rus. ***смета***.

smétie *s.f.* (*reg.*) Băţ (folosit la îmblătitul grîului). • acc. şi *smetíe.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi *zmétie s.f.* /cf. *smidă*[2].

smeu *s.m., s.n.* v. zmeu.

smeuléţ *s.m.* v. zmeuleţ.

sméur *s.m.* v. zmeur.

smeurár *s.m.* v. zmeurar.

sméură *s.f.* v. zmeură.

sméure *s.f.* v. zmeur.

smeurét *s.n.* v. zmeuret.

smeurícă *s.f.* v. zmeurică.

smeuríş *s.n.* v. zmeuriş.

smeuríşte *s.f.* v. zmeurişte.

smeuríţă *s.f.* v. zmeuriţă.

smeuríu, -íe *adj.* v. zmeuriu.

smeurúş *s.n.* v. zmeuruş.

smezí *vb. IV. refl.* (*despre faţă sau despre piele*) A deveni smead. • prez.ind. *-esc.* /***smead***[2] + *-i.*

smiálţ *s.m.* (*iht.; reg.*) Mihalţ (*Lota lota*). • sil. *smi-alţ.* şi *zmiálţ s.m.* /cf. *mihalţ.*

smiárţă *s.f.* (*reg.*) Miarţă. • sil. *smi-ar-.* pl. *-e.* /*s-* + ***miarţă***.

smic *s.n.* (*reg.*) **1** (*mai ales la pl.*) Firimitură. ◆ Ext. Bucăţică. **2** (*la pl.; în forma „zmicuri"*) Drojdie (de vin). • pl. *-uri.* şi *zmic s.n.* /de la ***smicura***, prin derivare regresivă.

smicăráie *s.f.* (*reg.*) Bucăţică (de mălai, de pîine etc.). • pl. *-ăi.* /de la ***smicura***.

smiceá *s.f.* **1** Ramură tînără care se dezvoltă pe rădăcina sau pe tulpina unei plante; lăstar, mladă. ◆ (*bot.*) Ramură roditoare la măr şi la păr, lungă de 10-30 cm, subţire, flexibilă, cu toţi mugurii vegetativi. ◆ Ext. Răsurică, mlădiţă (ruptă) dintr-o plantă; nuia. ◆ (*reg.*) Spic subţire de iarbă. **2** (*înv., reg.*) Vîrf ascuţit al unor obiecte, al unor organe anatomice etc. *Avem iatagan Cu smicea de taban!* (I. NEGR.). ◆ (*reg.*) Cantitate mică din ceva (atît cît încape pe vîrful cuţitului). ◆ (*înv.*) Bucată mică (ruptă sau tăiată) din ceva; fărîmă. **3** Analog. (*reg.*) Nume dat unor obiecte sau părţi de obiecte cu vîrful ascuţit sau tăioase: *a*) Partea ascuţită a fusului. *b*) Beţişor cu vîrf ascuţit, folosit în medicina populară. *c*) Cuţitaş mic şi ascuţit, cu plăselele de lemn, cu ajutorul căruia se fac fluiere sau se înţeapă animalele bolnave pentru a li se lăsa sînge. *d*) Cuţit folosit în cizmărie pentru tăiat pielea. **4** (*reg.*) *Sîmcele de ziuă* = zori (ai zilei). • pl. *-ele.* şi (*înv.*) *sămceá*, (*înv., reg.*) *sminceá, simceá, zmiceá, smîceá s.f.* / lat. **sum(m)icēlla* „vîrfuleţ".

smicelúşă *s.f.* (*reg.*) Dim. al lui *smicea*; smiceluţă. • pl. *-i, -e.* /***smicele***, pl. lui *smicea* + *-uşă.*

smiceiúţă *s.f.* (*reg.*) Smiceluşă. • pl. *-e.* /***smiceie***, pl. lui *smicea* + *-uţă.*

smicí *vb. IV.* v. zbici[2].

smicioágă *s.f.* (*reg.*) Aug. al lui *smicea.* • pl. *-ge.* /***smicea*** + *-oagă.*

smiclí *vb. IV. intr.* (*înv.*) **1** A fulgera. **2** (*despre obiecte sau despre corpuri cereşti*) A străluci. • prez.ind. pers. 3 *-eşte.* /cf. *sclipi, smidi.*

smiclíre *s.f.* (*înv.*) Acţiunea de *a smicli* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***smicli.***

smícor *s.n.* (*reg.*) Vîrf al unui arbore. • /cf. *smicea.*

smicurá *vb. I.* **1** *tr.* (*înv., reg.*) A sfărîma. *El... Ar fi smicurit bucăţi P-acel om cu-aşa cuvinte* (COŞB.). **2** *tr.* (*înv., reg.; compl. indică boabe de porumb*) A dezghioca. **3** *tr.* (*înv.*) A biciui. *Porunci... Cu bici în patru plesne s-o smicure pe faţă* (COŞB.). **4** *intr.* (*reg.*) A tremura. **5** *refl., intr.* (*reg.*) A scînci. • prez.ind. *smícur.* şi (*înv.*) *zmicurá vb. I.* / lat. **exmiculare*; cf. lat. *micŭla, -ae* „fărîmă".

smicuráre *s.f.* **1** Acţiunea de *a smicura* şi rezultatul ei. **2** (*reg.*) Tristeţe. • /v. ***smicura.***

smicurătúră *s.f.* (*înv., reg.*) Fărîmă. • pl. *-i.* /***smicura*** + *-ătură.*

smicureálă *s.f.* (*reg.*) **1** Operaţie de desfacere a boabelor de pe ştiuleţi. **2** Scîncet. • pl. *-eli.* /***smicura*** + *-eală.*

smidár *s.n., adj.* **1** *s.n.* Loc cu smidă. **2** *adj.* (*reg.*) Care este stufos. • pl. *-uri.* şi (*reg.*) *zmidár, -ă adj.* /***smidă***[2] + *-ar.*

smídă[1] *s.f.* (*înv.*) Grindină. *Din ceriu fulgere, din nuări smidă şi piatră* (CANT.). ◆ Fulger. • pl. *-e, -izi.* /etimol. nec.

smídă[2] *s.f.* Desiş de arbori tineri sau de arbuşti cu spini. *Vîntul... clătina întinderea trandafirie... a smidului de zmeură* (HOG.). ◆ Ext. Sihlă. ◆ (*reg.*) Loc prăpăstios. ◆ (*reg.*) Gard viu. ◆ (*reg.; în forma „simidă"*) Grămadă de butuci şi de frunze în dezordine. • pl. *-e, -izi, -uri.* şi (*reg.*) *zmídă, simídă s.f.* /cf. *smidă*[1].

smidăríe *s.f.* (*reg.*) Smidă. ◆ Fig. Mulţime. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi *zmidărie s.f.* /***smidă***[2] + *-ărie.*

smidí *vb. IV. intr.* (*înv.*) **1** A fulgera; a sclipi. **2** (*despre obiecte sau despre corpuri cereşti*) A străluci. • prez.ind. pers. 3 *-eşte.* /v. ***smidă***[1].

smidíş *s.n.* (*reg.*) Tufiş des (într-o pădure). • pl. *-uri.* şi /***smidă***[2] + *-iş.*

smidós, -oásă *adj.* (*înv., reg.; despre păduri sau despre terenuri de pădure*) Care este cu tufişuri dese (crescute printre copacii doboriţi de furtună). • pl. *-oşi, -oase.* şi (*reg.*) *zmidós, -oásă adj.* /***smidă***[2] + *-os.*

smied *s.n.* (*reg.*) Mied. • /*s-* + ***mied***.

smierc *interj.* v. smiorc.

smiercăí *vb. IV.* v. smiorcăi.

smiercăiálă *s.f.* v. smiorcăială.

smiercáit *s.n.* v. smiorcăit[1].

smiercăneálă *s.f.* v. smiorcăneală.

smiercăní *vb. IV.* v. smiorcăni.

smiercămít *s.n.* v. smiorcănit[1].

smigdeá *s.f.* v. smicea.

smigét *s.n.* (*reg.*) Smidiş. • pl. *-uri.* /***smidă***[2] + *-et.*

sminceá *s.f.* v. smicea.

smint *s.m.* (*reg.*) Nebun. • pl. *-ţi.* /de la ***sminti***, prin derivare regresivă.

smíntă *s.f.* (*înv., reg.*) **1** Sminteală. **2** Pagubă. ◇ Expr. (*reg.*) *A da* (pe cineva) *de smíntă* = a face cuiva un rău; a supăra. **3** Greşeală. ◇ Expr. (*înv.*) *A cădea la smíntă* = a cădea în păcat, a greşi. ◆ Vină. ◆ Defect. • pl. *-e.* şi *smínte s.f.* /de la ***sminti***, prin derivare regresivă.

sminteálă *s.f.* **1** Pierdere a judecăţii; tulburare a minţii; alienare, nebunie. *Vai de cel ce se sminteşte, dar vai de cel prin care vine sminteala* (CR.). ◆ Fig. Întunecare (trecătoare) a minţii; rătăcire. *Ce-am spus nu trebuie să te supere, că a fost într-un moment de sminteală.* ◆ Ext. Faptă, comportare care dovedeşte lipsă de judecată sau nechibzuinţă, nesocotinţă. *Nu merg cu sminteala pînă acolo... să-mi pun capul sănătos sub evanghelie* (CE. PETR.). ◆ (*înv.*) Lipsă de putere. **2** (*înv.*) Stricăciune, pierdere, pagubă; neplăcere. *Ploile cele multe de toamnă aduc sminteală la struguri* (I. ION.). ◇ Loc.adj. *De sminteală* = dăunător, păgubitor. **3** (*înv., pop.*) Dificultate. *Socot că... n-or fi avut nici o sminteală pe cale, căci îi poartă om cuminte* (SADOV.). ◇ Expr. *A da* (pe cineva) *de sminteală* sau *a face* (cuiva) *sminteală* = a face (pe cineva) de rîs (prin nerespectarea unei promisiuni); a da de gol. **4** (*înv.*) Greşeală, abatere. *Acestea socotiri însă sînt supuse smintelelor* (RUS). ◇ (*înv., reg.*) Loc.adv. *Fără* (*de*) *sminteală* = în mod absolut; negreşit. ◆ (*înv., pop.*) Vină. ◇ Zic. *Nu-i sminteală Din obeală, Ci-i fălincă Din opincă*, se spune cînd lucrurile merg rău într-o casă. **5** (*înv., reg.*) Ispită. *Să nu mai dea prilej de sminteală călugărilor* (STĂN.). ◇ Loc.adj. *De sminteală* = care influenţează în rău; care corupe. ◆ (*înv.*) Înşelăciune. ◆ (*înv.*) Modificare (în rău). ◆ (*înv.*) Conflict. • pl. *-eli,* (*înv.*) *-ele.* şi (*înv.*) *zminteálă s.f.* /***sminti*** + *-eală.*

sminténie *s.f.* (*înv., reg.*) Sminteală. ◇ Fig. *Să năpustiră asupra ei... Furia cu ochii scoşi afară din cap, Zmintenia cu ţipete de jivină sălbatică* (DELAVR.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi (*înv.*) *zminténie s.f.* /***sminti*** + *-enie.*

smínti *vb. IV.* **1** *refl.* A-şi pierde raţiunea, judecata; a înnebuni. *De ce să-şi primejduiască dînsul viaţa şi averea dacă lumea s-a smintit?* (REBR.). ◇ (*tr. fact.*) *Un vis m-a smintit* (CAR.). **2** *tr.* (*înv., pop.*) A vătăma; a schilodi. *La un deget să nu-l smintiţi* (POP.). ◇ Expr. *A sminti* (pe cineva) *în bătaie* = a bate foarte tare (pe cineva). ◆ Analog. A strica, a distruge. *Îţi dau scara, dar ai grijă să nu o smintești.* ◆ (*înv., reg.*) A schimba în rău. *Aşa fac ei... Smintesc credinţa din popor* (COŞB.). ◆ Ext. A şubrezi. *Plăcerile desfătărilor trupeşti... smintesc sănătatea* (EPI.). ◆ Fig. (*înv., reg.*) A deforma. *De la oarecarele Flascus..., smintindu-se numele, „vlassi" şi „vlahi" fură chemaţi* (MAI.). ◆ (*înv., reg.; refl.; despre cereale sau despre alimente*) A se altera. ◆ (*înv., reg.; compl. indică oameni sau însuşiri ale lor*) A corupe. *Nu este... vreun zeu, Care vine ca să smintească simţirile omeneşti* (PANN). **3** *tr.* (*înv., reg.*) A împiedica pe cineva să facă ceva; a tulbura. *Vai de şcolarii cari-l sminteau de la învăţătură* (CR.). ◆ (*pop.*) A induce în eroare; a păcăli, a înşela. ◆ (*intr.*) A se abate (din drum). **4** *intr., tr.* (*înv., pop.*) A greşi. *Cela ce vede cu ochii săi şi multe sminteşte* (UR.). **5** *tr.* (*înv., pop.*) A mişca (din poziţia iniţială), a clinti, a deplasa. *Să nu smintească vreo piatră din locul ei* (CR.). ◆ Fig. A răstălmăci spusele, cuvintele cuiva. • prez.ind. *-esc.* şi (*înv., pop.*) *zmínti, smentí, sminţí, smîntí vb. IV.* /<sl. veche. **съмѧсти, -тѫ** „a tulbura".

smintíre *s.f.* Acţiunea de *a* (*se*) *sminti* şi rezultatul ei. ◇ Loc.adv. *Fără* (*de*) *smintire* = negreşit. • pl. *-i.* /v. ***sminti.***

smintít, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care şi-a pierdut raţiunea, judecata sau care se comportă astfel; ieşit din minţi; nebun. *Un doctor cam smintit a umblat... să-i taie piciorul* (REBR.). ◇ (*cu determ. compl. de relaţie*) *Feciorul acela-i cam smintit la cap, domnule* (VORN.). ◇ (*subst.*) *Nu mă împac cu smintitul ăla.* ◇ Compar. *A rîs şi a plîns ca un smintit* (MIR.). ◆ (*despre manifestări ale oamenilor*) Care denotă

lipsă de judecată, tulburare a minții; nechibzuit, nebunesc. *Vanitatea lui smintită îl vîrîse iar în cine știe ce istorie* (PRED.). **2** (*înv.; despre oameni sau despre părți ale corpului lor*) Care este vătămat, schilodit. *Unii... se nasc smintiți și pociți* (EPI.). ◆ Analog. (*despre mecanisme*) Care este stricat. ◆ (*despre limbi*) Care este deformat, corupt. **3** (*înv.; despre activități, procese etc.*) Care este necorespunzător. *O politică rea și smintită pe un neam îl poate răsturna în mormînt* (GHICA). **4** (*înv., pop.*) Care este greșit. *Tălmăcirea a fost smintită* (ȘINC.). **5** Care este mișcat (din poziția inițială); deplasat. ◆ Fig. Care este deranjat. • pl. *-ți, -te.* și (*înv., pop.*) *zmintít, -ă adj.* /v. ***sminti***.

smintitór, -oáre *adj.* (*înv.*) **1** Care influențează judecata, rațiunea; care tulbură. **2** Care este dăunător. **3** Care este schimbător. • pl. *-ori, -oare.* și *zmintitór, -oáre adj.* /***sminti*** + *-tor*.

smintitúră *s.f.* (*înv.*) Sminteală. • pl. *-uri.* /***sminti*** + *-tură*.

sminți *vb. IV.* v. sminti.

smioărță *s.f.* (*iht.; reg.*) Țipar (*Misgurnus fossilis*). • pl. *-e.* /etimol. nec.

smiorc *interj.* (*adesea repet.*) **1** Cuvînt care imită zgomotul făcut de cineva cînd își trage sau își suflă nasul. **2** Cuvînt care imită zgomotul pe care îl face apa în bocanci, în cizme etc., în timpul mersului. **3** Cuvînt care imită zgomotul produs de rufele ude cînd sînt stoarse sau cînd se apasă pe ele. • și (*reg.*) *smierc, smîrc, smórca interj.* /onomat.

smiorcăí *vb. IV.* (*pop.; fam.*) **1** *intr.* A trage (în mod repetat) aerul pe nas (din cauza plînsului, a unui tic nervos etc.), producînd un zgomot caracteristic. ◇ (*tr.*) *Se sclifosea smîrcîindu-și nasul* (CE. PETR.). ◆ A înfrăi. ◆ (*despre cai*) A forăi. ◆ (*despre cîini*) A mîrîi. **2** *intr., refl.* (*despre oameni*) A plînge înăbușit (alintat și prefăcut) sau a se preface că plînge trăgînd aerul pe nas cu zgomot. *Bătrînul... smiorcăia din nas și se tot căuta pe la ochi cu mîinile* (CAM.). ◆ Ext. A scoate sunete tînguitoare, plîngătoare; a (se) scînci. *Cineva... smiorcăia întruna a plîns* (GALAN). **3** *intr.* (*despre obiecte îmbibate cu apă sau despre apă*) A produce un zgomot caracteristic, asemănător unui clipocit, prin mișcare, izbire etc. • prez.ind. *smiórcăi, -iesc.* și (*reg.*) *smiercăí, smîrcíi, smorcăí, șmîrcíi vb. IV.* /***smiorc*** + *-ăi*.

smiorcăiálă *s.f.* Faptul de a (se) smiorcăi; smiorcăit; (*reg.*) smîrceală. • sil. *-că-ia-.* pl. *-ieli.* și (*reg.*) *smiercăiálă, smorcăiálă s.f.* /***smiorcăi*** + *-eală*.

smiorcăire *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *smiorcăi* și rezultatul ei. • pl. *-i.* și (*reg.*) *smorcăíre s.f.* /v. ***smiorcăi***.

smiorcăít[1] *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *smiorcăi; smiorcăială*. • pl. *-uri.* și (*reg.*) *smiercăít, smîrcîít, smorcăít s.n.* /v. ***smiorcăi***.

smiorcăít[2]**, -ă** *adj.* **1** Care trage (în mod repetat) aerul pe nas, provocînd un zgomot caracteristic. ◆ Ext. Căruia îi curge nasul. **2** (*despre oameni*) Care este plîngăreț, scîncit. ◆ Ext. (*despre sunete, țipete etc.*) Care este tînguitor, plîngător, puțin intens și întretăiat. • pl. *-ți, -te.* și (*reg.*) *smîrcîít, -ă, șmîrcíit, -ă adj.* /v. ***smiorcăi***.

smiorcăitúră *s.f.* Smiorcăială. • sil. *-că-i-.* pl. *-i.* și (*reg.*) *smîrcîitúră s.f.* /***smiorcăi*** + *-tură*.

smiorcăneálă *s.f.* (*reg.*) Smiorcăială. • pl. *-eli.* și *smiercăneálă, zmercăneálă s.f.* /***smiorcăni*** + *-eală*.

smiorcăní *vb. IV. intr., refl.* (*reg.*) A (se) smiorcăi. • prez.ind. *-esc.* și *smiercăní, zmiercăní vb. IV.* /***smiorc*** + *-ăni*.

smiorcămít[1] *s.n.* (*reg.*) Smiorcăit. • pl. *-uri.* și *smiercănít s.n.* /v. ***smiorcăni***.

smiorcănít[2]**, -ă** *adj.* (*reg.*) Care este smiorcăit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***smiorcăni***.

smirdăr *s.m.* (*bot.*) **1** Arbust mic, înalt pînă la 50 cm, cu ramificația bogată, cu florile roșii-purpurii, roz sau albe, răspîndit în zona alpină, ale cărui frunze lucioase, persistente, conțin substanțe tanante (*Rhododendron kotshyi*). **2** Merișor (*Vaccinium vitis-idaea*). **3** (*reg.*) Ienupăr (*Juniperus communis*). **4** (*înv.*) Iarbă-de-mare (*Zostera marina*). • pl. *-i.* și *smîrdár s.m.* /***smirdă*** + *-ar*; cf. srb. *smrdelj*, bg. *смрадлика*.

smírghel *s.n.* v. șmirghel.

smirít *s.n.* (*înv.*) Șmirghel. • /<ngr. ***σμύρις, σμυρίτης***.

smírna *adv.* v. smirnă[1].

smírnă[1] *adv.* (*constr. mai ales cu vb. „a sta”*) În poziție de drepți; nemișcat, înmărmurit (de frică, de respect etc. în fața cuiva). *Ai să stai smirnă! a hotărît tata* (TEOD.). ◇ Expr. *A ședea smirnă* v. ședea. • și *smírna adv.* /<rus. ***смирно***.

smírnă[2] *s.f.* **1** Rășină extrasă din scoarța unui arbore exotic (*Styrax benzoin*), care arde răspîndind un miros caracteristic, plăcut, și care se folosește în medicină, în parfumerie, la ceremoniile religioase și la îmbălsămare. ◇ Fig. *Poate acolo să fie... castele Cu țărmuri de smirnă, cu flori care cînt* (EMIN.). ◆ Restr. Miros puternic și plăcut de smirnă. *Mirosul de cherestea Cu smirna lui mă ametea* (CĂL.). **2** (*bot.; reg.*) Numele mai multor plante erbacee: *a*) granat (*Chrysanthemum parthenium*); *b*) calapăr (*Chrysanthemum balsamita*); *c*) năfurică (*Artemisia annua*). ◇ Compus: *smirnă-de-grădină* = tămîiță (*Chenopodium botrys*). • pl. *-e.* și (*înv., pop.*) *zmírnă s.f.* /<slav. ***смирьна***, ngr. ***σμύρνα***.

smirniót *s.m.* (*înv.*) Persoană care face parte din populația de bază a orașului Smirna sau este originară de acolo; (*la pl.*) locuitorii Smirnei. • sil. *-ni-ot.* pl. *-ți.* /<ngr. ***Σμυρνιώτης***; cf. nm. pr. Smirna, localitate în Grecia.

smírom *adj.* (*reg.; despre oameni*) Care este modest. • /<srb. ***smirom***.

smithsonít [smiso'nit] *s.n.* (*mineral.*) Carbonat natural de zinc, sub formă de cristale, care se folosește ca minereu de zinc sau la confecționarea unor obiecte de podoabă. • /<fr., engl. ***smithsonite***; cf. nm. pr. James *Smithson*, chimist englez.

smîc *interj., s.n.* I *interj.* (*pop.; adesea cu val. vb.*) Cuvînt care sugerează o mișcare bruscă și grăbită, repezită a unei ființe care sare sau care țîșnește de undeva. *Zmîc! îmi zbură vrabia din mînă* (POP.). ◆ (*în forma „smac”*) Cuvînt care sugerează un gest rapid făcut de cineva pentru a apuca, a răsuci etc. ceva. *Eu, smac! zăvorul pe ușă!* (CAM.). II *s.n.* (*reg.*) **1** Laț (de prins păsări, cîini etc.). ◆ Ext. Cursă. **2** Jucărie pentru copii (în formă de arc) cu ajutorul căreia se aruncă un bețișor care se încurcă, răsucindu-se, în părul sau în barba cuiva. ◆ Restr. Bețișorul acestei jucării. ◆ (*reg.*) Cîlți. **3** (*reg.*) Prîsnel. ◇ *Sfredel cu smîc* = burghiu. **4** (*reg.; la fîntînă*) Manivelă. **5** (*reg.*) Putinei. • pl. *n. -uri, -ce.* și *smac, zmîc interj., s.n., zmîrc s.n.* /cf. *smuci*.

smîcăí *vb. IV. tr.* (*reg.*) A smuci. • prez.ind. *smîcăi.* /***smîc*** + *-ăi*.

smîceá *s.f.* v. smicea.

smîcí *vb. IV.* v. smuci.

smîcíre *s.f.* v. smucire.

smîcít, -ă *adj.* v. smucit.

smîcitúră *s.f.* v. smucitură.

smîlceág *s.n.* (*reg.*) Pămînt alunecos și moale. • pl. *-uri.* /etimol. nec.

smîncít, -ă *adj.* v. smucit[2].

smîntă *s.f.* v. smîntă.

smîntí *vb. IV.* v. sminti.

smîntînă *vb. I.* v. smîntîni.

smîntînă *s.f.* **1** (*alim.*) Produs lactat gras și dens, de culoare albă-gălbuie, care se formează la suprafața laptelui nefiert păstrat un timp la temperatura obișnuită sau care se separă din laptele nefiert cu o mașină centrifugă. *Îmi plac sarmalele cu smîntînă.* ◇ (*reg.*) *Smîntînă acră* = lapte prins. ◇ Expr. *A turna iaurt peste smîntînă*, se spune la adresa unei femei care nu este bună gospodină. *A se înfrupta din oala cu smîntînă* v. înfrupta. *A păți cinstea mîței la oala cu smîntînă* v. mîță. *A se învîrti ca mîța împrejurul oalei cu smîntînă* v. mîță. ◆ (*reg.*) Caimac (la lapte). *Îi aduse îndată cafeaua cu lapte... avînd grijă să-i pună smîntînă de două degete* (REBR.). **2** Fig. Partea cea mai bună, cea mai valoroasă a unui lucru. *Unii au parte în viață numai de smîntînă.* **3** (*reg.; glum.; în forma „mîstînă”*) Rachiu. **4** (*bot.; reg.*) Mătasea-broaștei. • acc. și (*reg.*) *smîntînă.* pl. *-uri, -i.* și (*reg.*) *mîstînă, zmîntînă s.f.* /< sl. veche ***сѫмѣтана***; cf. bg. *сметана*, ucr. *сметана*.

smîntîneá *s.f.* Smîntînică. • pl. *-ele.* /***smîntînă*** + *-ea*.

smîntîní *vb. IV. tr.* **1** A aduna smîntîna de pe lapte; a extrage smîntîna din lapte. *Cînd căuta mama să smîntînească oalele, smîntănește, Smarandă, dacă ai ce* (CR.). **2** (*arg.*) A destitui. • prez.ind. *-esc.* și (*înv.*) *smîntînú vb. I.*, (*reg.*) *zmîntíní vb. IV.* /***smîntînă*** + *-i*.

smîntînícă *s.f.* I Dim. al lui *smîntînă*; smîntînea. ◆ (*reg.*) Caimac (de pe lapte). II (*bot.*) **1** Plantă erbacee cu tulpina acoperită cu peri lungi și aspri, cu florile galbene, plăcut mirositoare și cu fructele lunguiețe, dispuse cîte patru la un nod (*Gallium cruciata*). **2** (*reg.*) Sînziană (*Galium verum*). **3** (*reg.; în forma „sîntînică”*) Crețușcă (*Filipendula ulmaria*). **4** (*reg.*) Brustur (*Petasites hybridus*). **5** (*reg.*) Plantă erbacee cu frunzele grase, cu florile albe-gălbui, care crește pe stîncile calcaroase din munți (*Sempervivum hirsutum*). **6** (*reg.*) Iarbă-mare (*Inula helenium*). • pl. *-ci.* și (*reg.*) *sîntînícă, zmîntînícă s.f.* /***smîntînă*** + *-ică*.

smîntînire *s.f.* Acțiunea de *a smîntîni* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***smîntîni***.

smîntînít[1] *s.n.* Faptul de *a smîntîni. D-apoi cu smîntînitul oalelor ce calamandros făceam!* (CR.). • /v. ***smîntîni***.

smîntînít[2]**, -ă** *adj.* (*despre lapte*) De pe care s-a luat smîntîna; din care s-a extras smîntîna. • pl. *-ți, -te.* /v. ***smîntîni***.

smîntîniu, -íe *adj.* Care are culoarea ca a smîntînii. • pl. *-ii.* /***smîntînă*** + *-iu*.

smîntînós, -oásă *adj.* (*despre lapte*) Care conține multă smîntînă. ◆ Care este ca smîntîna, care seamănă cu smîntîna. *O lăptărie gigantică cu firma... etalată în litere smîntînoase* (BLA.). • pl. *-oși, -oase.* /***smîntînă*** + *-os*.

smîntuít, -ă *adj.* (*culin.; reg.*) *Mîncare smîntuită* = mîncare preparată din smîntînă. • pl. *-ți, -te.* /v. ***smîntînă***.

smîrc[1] *s.n.* **1** Loc mocirlos (acoperit cu vegetație) unde izvorăște apă fără a se scurge. *Printre smîrcuri se deșiră caravana ce pîndești* (MACED.). ◆ Ochi de apă pe un teren mlăștinos. *Se zbate, tristă, lîngă-un smîrc Fîntîna ca un cocostîrc* (LESN.). ◇ Fig. *Posibilitatea de a deveni ministru... agită smîrcurile vieții politice* (BOGZA). ◆ Băltoacă rămasă în urma ploii. *Prin smîrcurile mocirloase ale ulițelor pustii... mergeau încet, trudiți* (VLAH.). **2** (*la pl.; în basme*) Loc îndepărtat și primejdios, de unde marea își trage izvoarele sau unde se scurg apele mării. *După o călătorie de cîteva săptămîni, ajunseră la smîrcurile mărilor* (ISP.). ◆ Ext. Cantitate mare de apă. **3** (*înv., reg.*) Vîrtej (de apă). ◇ Ext. *Vîntul se liniști deodată, ca și cum l-ar fi supt smîrcuri nevăzute* (AGÂR.). **4** Smoc de iarbă. *Smîrcuri de iarbă pipernicită se întindeau pe pămîntul uscat* (CA. PETR.). **5** (*reg.; la fîntînă*) Pompă. ◆ Ext. Țeavă, furtun, tulumbă. **6** (*reg.*) Unealtă primitivă făcută dintr-o tigvă, care este folosită pentru a scoate lichidul dintr-un butoi; tîlv. • pl. *-uri,* (*înv.*) *-ce.* și (*reg.*) *zmîrc s.n.* /<sl. veche ***смрꙑкъ***.

smîrc[2] *interj.* v. smiorc.

smîrcă *s.f.* (*reg.; iron.*) Femeie care plînge cu ușurință. • pl. *-ci.* /de la ***smîrcii***, prin derivare regresivă.

smîrceálă *s.f.* (*reg.*) Smiorcăială. • pl. *-eli.* /***smîrci*** + *-eală*.

smîrceav, -ă *adj.* **1** (*înv.*) Care este urît. ◆ Ext. Care este murdar. **2** (*reg.; despre copii*) Care este nespălat, mucos. • pl. *-i, -e.* și *zmîrcav, -ă adj.* /de la ***smîrc***[2].

smîrced, -ă *adj.* (*înv.*) Care este urît. ◆ Ext. Care este murdar. • pl. *-zi, -de.* /*s-* + ***mîrced***.

smîrcí *vb. IV.* (*reg.*) **1** *intr.* (*despre ape*) A musti. ◆ Ext. A plescăi. **2** *intr., refl.* (*despre oameni*) A (se) smiorcăi. ◇ Expr. *A o smîrci* = a se abate asupra cuiva un lucru neașteptat, neplăcut etc. *A smîrci din nas* = a face mofturi. **3** *tr.* (*mai ales despre vite*) A sorbi. **4** *intr.* (*reg.*) A rîvni să bea, să mănînce etc. • prez.ind. *-esc.* și *zmîrcí vb. IV.* / ***smîrc***[1] + *-i*.

smîrcílă *subst.* (*reg.; deprec.*) Om care bea cu zgomot sau care bea mult. • /***smîrci*** + *-ilă*.

smîrcít, -ă *adj.* (*reg.*) Smiorcăit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***smîrci***.

smîrcitúră *s.f.* (*reg.*) **1** Smiorcăit. **2** Copil smiorcăit. **3** Om de nimic; lepădătură. • pl. *-i.* /***smîrci*** + *-tură*.

smîrcîí *vb. IV.* v. smiorcăi.

smîrcîílă *s.f.* (*reg.; deprec.*) Om care bea cu zgomot sau care bea mult. • /***smîrcîi*** + *-ilă*.

smîrcîít[1] *s.n.* v. smiorcăit[1].

smîrcîít[2]**, -ă** *adj.* v. smiorcăit[2].

smîrcîitúră *s.f.* v. smiorcăitură.

smîrcós, -oásă *adj.* **1** (*despre terenuri*) Care este plin de smîrcuri; mlăștinos, mocirlos. *Convoiul... o luă spre stînga, între o groapă smîrcoasă și marginea lacului* (CĂL.). **2** (*despre ape*) Care este plin de nămol. *I se părea că înoată într-o apă murdară, smîrcoasă* (DAN). • pl. *-oși, -oase.* /***smîrc***[1] + *-os*.

smîrcuí *vb. IV. intr.* (*reg.*) A smiorcăi. • prez.ind. *-iesc.* /***smîrc***[1] + *-ui*.

smîrculéț *s.n.* Dim. al lui *smîrc*[1]. • pl. *-e.* /***smîrc***[1] + *-uleț*.

smîrd, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (*înv., reg.*) (Om) urît. ◆ Ext. (Om) murdar; scîrbos. **2** *s.m., s.f.* Om josnic. **3** *adj.* (*reg.*) Care este slab. **4** *adj.* (*reg.*) Care este supărat. **5** *s.f.* (*înv.*) Murdărie. ◆ Fig. Păcat. **6** *adj.* (*reg.; deprec.*) (Epitet pentru o) femeie căreia nu-i place curățenia. **7** *s.f.* (*reg.; deprec.*) (Epitet pentru o) femeie care se smiorcăie. • pl. *-zi, -de.* și (*reg.*) *zmîrd, -ă adj., s.m., s.f.* /<sl. veche **смръдъ**.

smîrdár *s.n.* v. smirdar.

smîrdie *s.f.* (*reg.*) Smîrc. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***smîrd*** *+ -ie.*

smîrdlós, -oásă *adj.* (*reg.; mai ales despre terenuri*) Care este mlăștinos. • pl. *-oși, -oase.* /***smîrd*** *+ -(i)os.*

smîrdoáre *s.f.* (*reg.*) Lucru murdar. ◆ Restr. Ființă scîrboasă și urîtă. *Ei bine, zmîrdoare urîcioasă ce ești,... dar ce-a zis omul acela?* (CR.). • pl. *-ori.* și *zmîrdoáre* *s.f.* /***smîrd*** *+ -oare.*

smîrțoágă *s.f.* v. mîrțoagă.

smîrțóg *s.m.* v. mîrțoagă.

smîrzénie *s.f.* (*reg.*) Urîțenie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***smîrd*** *+ -enie.*

smîrzí *vb. IV. refl.* (*reg.; despre oameni*) A se urîți. • prez.ind. *-esc.* /***smîrd*** *+ -i.*

smoálă *s.f.* **1** Produs solid de culoare neagră, termoplastic, casant, rezultat ca reziduu la distilarea gudroanelor de cărbuni sau prin oxidarea păcurii, care se folosește ca liant în asfaltul rutier, la brichetarea cărbunilor, ca izolant în construcții etc. ◇ (*adv.; ca determinant al unui adj. căruia îi dă val. de super. abs.*) *Mai înainte pămîntul fusese negru smoală* (STANCU). ◇ (*pop.*) *Înger de smoală* = drac. ◇ Loc.adj. *De smoală* = foarte negru. *Un palicar cu falnice mustețí de smoală* (CE. PETR.). ◇ Expr. *Să-i* (sau *să mă, să ne etc.*) *pici cu smoală* = să-l pici cu ceară. ◇ Compar. (*sugerează ideea de negru intens*) *Se lăsase noapte, fără stele, cu un cer ca smoala* (TUD.). ◇ Fig. *Mai îndrăzni un pas... arătîndu-și cînd albul, cînd smoala ochilor* (SADOV.). ◆ (*reg.*) Catran. ◆ (*reg.*) Lichid uleios folosit la ungerea osiilor carului și căruței. ◆ (*reg.*) Lichid gros care rămîne în pipă. **2** (*înv., reg.*) Rășină de brad. ◆ (*reg.*) Seva copacului. **3** (*reg.*) Noroi. **4** (*înv.*) Meconiu. ◆ (*reg.*) Murdărie. **5** (*reg.*) Grăsimea care iese la suprafața zerului care fierbe. **6** (*reg.*) Smîntînă. **7** (*reg.*) Floarea vinului. **8** (*reg.*) Polenul porumbului. **9** (*bot.; reg.*) Mătasea-broaștei (*Conferva vulgaris*). **10** (*reg.; și zmoala codrului*) Pistrui. • pl. *-e, -oli.* și (*înv., pop.*) *zmoálă,* (*reg.*) *șmoálă* *s.f.* /<sl. veche **смоа**.

smoátic *s.n.* (*reg.*) **1** Smoc de păr sau de lînă. ◆ (*iron.*) Păr încîlcit, nepieptănat. **2** (*în forma „șmoatic”*) Mănunchi. ◆ Ext. (*în forma „zmoatăc”*) Grup de obiecte de același fel. **3** Bulz de brînză. • pl. *-ce.* și *șmoátic, zmoátăc, zmoátic* *s.n.* /<srb. ***smotak*** „ghem, legătură”.

smoc *s.n.* **I 1** Cantitate mică de fire (de lînă, de iarbă, de flori, de fîn etc.) care se poate prinde sau smulge deodată (cu mîna sau, de către animale, cu gura). *Căluțul a rămas c-un smoc de fîn între dinți* (CAZ.). ◇ (*adv.*) *Fulgi mari... se rupeau smocuri, din cer* (VOIC.). ◇ Fig. *Soarele zvîrlise un smoc de raze la căpătîiul lor* (VLAH.). **2** Analog. Nume dat unor obiecte asemănătoare ca formă cu smocul: *a*) Grup restrîns de obiecte de același fel. *Arunc smocul de chei pe masa de la bucătărie. b*) (*reg.*) Pămătuf. *c*) (*reg.*) Legătură de paie de pe acoperișul casei. *d*) (*reg.*) Mănunchi de grîu secerat. **3** Cantitate mică de fire de păr crescute la un loc pe pielea omului. *Netezi smocurile bărbii țepoase* (VOIC.). ◆ Mănunchi de păr (sau de pene) pe care îl au unele animale (sau păsări) pe cap, pe urechi, la coadă etc. *Cățelul avea un smoc alb în vîrful cozii.* ◇ Analog. *Cîmpul semănat cu smocuri de buruieni începu să se coloreze din nou* (CĂL.). **4** Grămadă, teanc. *Dintr-un smoc de tărfăloage... scoase o hîrtie* (C. NEGR.). **5** (*reg.; în forma „zmoc”*) Bulgăre de zăpadă. **6** (*reg.*) Muc de luminare. **II** (*bot.; reg.*) Numele a patru plante din familia compozeelor: *a*) albăstriță (*Centaurea jacea*); *b*) zglăvoc (*Centaurea nervosa*); *c*) corobatică (*Centaurea nigrescens*); *d*) dioc (*Centaurea phrygia*). • pl. *-uri.* și (*reg.*) *zmoc, jmoc, șmoc* *s.n.* /cf. *smuci*; cf. și srb. *smotak.*

smocăí *vb. IV. tr.* (*reg.*) **1** A trage de păr, a bate (trăgînd de păr). **2** (*compl. indică in, cînepă etc.*) A smulge din pămînt. **3** (*despre puii de animale*) A suge cu lăcomie, zbătîndu-se. ◆ (*despre sugari*) A mișca buzele, imitînd suptul. • prez.ind. *smócăi, -iesc.* și *șmocăí* *vb. IV.* /***smoc*** *+ -ăi.*

smocăiáiă *s.f.* (*reg.*) Acțiunea de *a smocăi* și rezultatul ei. • pl. *-ieli.* /***smocăi*** *+ -eală.*

smocăít[1] *s.n.* (*reg.*) Faptul de *a smocăi.* • /v. ***smocăi.***

smocăít[2]**, -ă** *adj.* (*reg.; despre oameni*) Care este tras de păr; care este ciufulit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***smocăi.***

smocăní *vb. IV. tr.* (*înv.*) A scutura puternic; a zgîlțîi. • prez.ind. *-esc.* /***smoc*** *+ -ăni.*

smocămíre *s.f.* (*înv.*) Acțiunea de *a smocăni* și rezultatul ei. • /v. ***smocăni.***

smochín *s.m.* (*bot.*) Arbore fructifer din familia moraceelor, înalt de 2-10 m, cu frunzele mari lobate, cu florile închise în cupe, care la maturitate devin fructe cărnoase, dulci, comestibile, cultivat intens în S Europei și în N Africii (*Ficus carica*). • pl. *-i.* și (*înv.*) *somochín, zmochín* *s.m.* /de la ***smochină***, prin derivare regresivă.

smochínă *s.f.* Fruct al smochinului, în formă de pară mică, de culoare verzuie, comestibil, suculent, bogat în vitamine. ◇ Compar. (*cu aluzie la aspectul sau la gustul smochinelor*) *Vorbele celor mari sînt ca smochinele dulci* (POP.). ◇ Compus: (*bot.; reg.*) *smochină-de-baltă* = fructul comestibil al nufărului. • pl. *-e,* (*înv.*) *-i.* și (*înv., pop.*) *zmochínă, somochínă* *s.f.* /<slav. **смокиня**.

smochinét *s.n.* Colect. Loc plantat cu smochini. • pl. *-uri.* /***smochin*** *+ -et.*

smóching *s.n.* Haină bărbătească de gală (de culoare neagră), din stofă și cu o croială specială, foarte deschisă în față, avînd reverele hainei și dunga laterală a pantalonilor din mătase. • scris și *smoking.* pl. *-uri.* și *smok* *s.n.* /<fr., engl. ***smoking***.

smochiní *vb. IV. refl.* (*fam.; despre pielea oamenilor, mai ales despre pielea feței*) A se zbîrci, a se încreți (ca o smochină). ◆ (*despre oameni sau despre părți ale corpului lor*) A face zbîrcituri pe piele. *Cu vîrsta, ne smochinim.* • prez.ind. *-esc.* /v. ***smochină.***

smochiníre *s.f.* (*fam.*) Faptul de *a se smochini.* • pl. *-i.* /v. ***smochini.***

smochiníț, -ă *adj.* (*fam.; despre pielea oamenilor, mai ales despre pielea feței*) Care este încrețit, zbîrcit (ca o smochină). ◆ (*despre oameni sau despre părți ale corpului lor*) Care are pielea zbîrcită. *Are mîinile smochinite.* ◇ Analog. *Un tînăr... cu pantofii smochiniți, dar bine cremuiți* (PER.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***smochini.***

smochinúță *s.f.* Dim. al lui *smochină.* • pl. *-e.* /***smochină*** *+ -uță.*

smocói *subst.* (*culin.; reg.*) Mîncare preparată din caș (dulce) amestecat cu zer sau cu janț ori cu lapte dulce sau cu urdă și unt. • /etimol. nec.

smócot[1] *s.n.* (*reg.*) Ciucure de lînă de mai multe culori, care se pune, ca podoabă, la bici sau la gîtul unor animale. • pl. *-e.* /de la ***smoc.***

smócot[2] *s.n.* (*reg.*) Smocotit[1]. • pl. *-e.* /de la ***smocoti,*** prin derivare regresivă.

smocoteálă *s.f.* (*reg.*) Smocotit[1]. • /***smocoti*** *+ -eală.*

smocotí *vb. IV.* (*reg.*) **1** *tr.* (*despre puii de animale sau despre sugari*) A smocăi. **2** *refl., intr.* (*despre păsări prinse*) A se zbate; a se smuci. **3** *intr.* (*despre părți ale corpului omenesc*) A zvîcni. **4** *tr.* A părui. • prez.ind. *-esc, smócot.* și *zmocotí* *vb. IV.* /cf. *smocăi.*

smocotít[1] *s.n.* (*reg.*) Faptul de *a smocoti*; smocoteală, smocot[2]. ◆ Ext. Zgomot produs de suptul lacom. • /v. ***smocoti.***

smocotít[2]**, -ă** *adj.* (*reg.; despre ugerul vacilor*) Din care a fost supt total laptele; care este secătuit. • pl. *-e.* /v. ***smocoti.***

smoculéț *s.n.* Dim. al lui *smoc*; smocușor, (*reg.*) smocurel. • pl. *-e.* /***smoc*** *+ -uleț.*

smocurél *s.n.* (*reg.*) Smoculeț, smocușor. • pl. *-e.* /***smoc*** *+ -urel.*

smocușór *s.n.* Smoculeț; (*reg.*) smocurel. • pl. *-oare.* /***smoc*** *+ -ușor.*

smog *s.n.* Ceață deasă, amestecată cu fum și praf industrial, care se formează în regiunile puternic industrializate sau în marile orașe (din zonele cu climat oceanic), cu efecte nocive asupra sănătății populației. • /<engl. ***smog***.

smok *s.n.* v. smoching.

smóking *s.n.* v. smoching.

smolăríe *s.f.* Loc unde se găsește sau se fabrică smoală. • /***smoală*** *+ -ărie.*

smolcăí *vb. IV. tr.* (*reg.*) A mozoli. • prez.ind. *-iesc, smólcăi.* /cf. *smocăi.*

smolenci *subst. pl.* (*reg.*) Obiecte ciobănești de îmbrăcăminte fierte în smoală și unse cu unt sau muiate în unt și în argăseală. • /cf. *smoală.*

smolí *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică obiecte, suprafețe etc.*) A unge sau a acoperi cu smoală topită; a cătrăni. *Puntea fusese călăfătuită și acum... o smoleau* (TUD.). **2** *tr., refl.* (*înv., pop.; despre fețele oamenilor*) A deveni sau a face să devină pămîntiu. *Atît se zmolise fața-i, încît... N-ar fi putut să-l cunoască* (PANN). ◆ (*despre oameni*) A căpăta sau a face să capete culoare închisă la față. *Un turc smolit de foame și chin* (I. BAR.). **3** *refl.* (*reg.*) A se păta, a se murdări. **4** *refl.* (*reg.; despre hornuri*) A se acoperi cu funingine topită. **5** *tr.* (*compl. indică lapte*) A smîntîni. ◆ (*reg.; intr., refl.; despre lapte*) A se face smîntînă. • prez.ind. *-esc.* și (*înv.*) *zmolí* *vb. IV.* /v. ***smoală.***

smolíre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *smoli* și rezultatul ei; cătrănire. • pl. *-i.* /v. ***smoli.***

smolít, -ă *adj.* **1** (*despre obiecte, suprafețe etc.*) Care este uns sau acoperit cu smoală topită. *Văzu că vine pe apă un sicriaș smolit și încleiat bine* (ISP.). ◆ Analog. Care este înnegrit (de murdărie); care este murdar. *Se dezbracă de cojocița unsuroasă, smolită* (AGÂR.). **2** (*pop.; fam.; despre pielea sau despre fețele oamenilor*) Care este negricios. *Sosi... un om scurt, bărbos, smolit la față* (VLAH.). ◆ (*despre oameni*) Care este brunet; oacheș. *Era om bine legat, smolit, cu ochii scăpărători* (SADOV.). **3** (*înv., reg.*) Care este palid. *Amîndoi... au fețele smolite ca după o noapte de chef* (DAN). • pl. *-ți, -te.* și *zmolít, -ă adj.* /v. ***smoli.***

smolitór *s.m.* (*înv.*) Persoană care smolește. • pl. *-ori.* /***smoli*** *+ -tor.*

smolitúră *s.f.* (*înv.*) Smolire. • pl. *-i.* /***smoli*** *+ -tură.*

smolițiu *adj.* (*înv.*) Brunet. • /***smolit*** *+ -iu.*

smólniță[1] *s.f.* (*înv.*) Vas pentru smoală. • pl. *-e.* /***smoală*** *+ -niță.*

smólniță[2] *s.f.* (*reg.*) **1** Sol argilos, negru sau brun. **2** Noroi. ◆ Groapă cu noroi. • pl. *-e.* și *șmólniță, zmólniță* *s.f.* /<bg. ***смолница***.

smomeálă *s.f.* (*înv.*) Momeală. • pl. *-eli.* /***smomi*** *+ -eală.*

smomí *vb. IV. tr.* **1** (*înv., pop.*) A ademeni, a amăgi, a înșela; a momi. *Stăpînul... smomește pe prostuț, îi ia scrisoarea și pleacă* (CAR.). ◆ A atrage de partea sa; a determina pe cineva să vină sau să se ducă undeva. *Au început a-i smomi, ca să-i întoarcă, să fie cu dînșii* (CANT.). **2** (*reg.*) A aținta, a instiga. **3** (*reg.*) A enerva foarte tare. **4** (*reg.*) A fugi. • prez.ind. *-esc.* /*s-* + ***momi.***

smomíre *s.f.* (*înv., reg.*) Acțiunea de *a smomi* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***smomi.***

smomít *s.n.* (*înv.*) Faptul de *a smomi.* • /v. ***smomi.***

smomitór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (*înv.*) (Persoană) care smomește. • pl. *-ori, -oare.* /***smomi*** *+ -tor.*

smórca *interj.* v. smiorc.

smorcăí *vb. IV.* v. smiorcăi.

smorcăiálă *s.f.* v. smiorcăială.

smorcăít *s.n.* v. smiorcăit[1].

smórdină *s.f.* v. smorodină.

smórfuri *s.n. pl.* (*ital. înv.*) Mofturi; fasoane. ◆ Strîmbături. • /<it. ***smorfia***.

smórlă[1] *s.f.* (*iht.; reg.*) Cîră (*Cobitis aurata balcanica*). • pl. *-e.* /etimol. nec.

smórlă[2] *s.f.* v. zmorlă.

smoródină *s.f.* (*bot.; reg.*) Numele a două plante erbacee: *a*) (și *smordină neagră*) struguri-negri (*Ribes nigrum*); *b*) (și *smordină roșie*) coacăz (*Ribes rubrum*). • acc. și *smorodínă.* pl. *-e.* și *smórdină* *s.f.* /<ucr. ***смородина***.

smorzándo [smor'tsando] *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) În tempo atenuat, slăbind intensitatea și încetinind mișcarea. • /<it. ***smorzando***.

smotoceálă *s.f.* (*pop.*) **1** Acțiunea de *a* (*se*) *smotoci* și rezultatul ei; părueală, chelfăneală. **2** (*fam.*) Hîrjoneală. • pl. *-eli.* /***smotoci*** *+ -eală.*

smotocí *vb. IV. tr.* **1** (*pop.*) A da, a trage cuiva o bătaie bună; a părui, a chelfăni. ◆ (*reg.; refl. recipr.*) A se hîrjoni (îmbrățișîndu-se, îmbrîncindu-se, trăgînd unul de altul etc.). **2** (*reg.; în forma „smotroci”*) A amesteca. **3** (*reg.; despre puii de animale*) A suge lacom, trăgînd cu putere de uger. • prez.ind. *-esc.* și (*reg.*) *smotrocí* *vb. IV.* /cf. srb. *smotok.*

smotocít[1] *s.n.* (*reg.*) Faptul de *a smotoci*; supt. • /v. ***smotoci***.

smotocít[2]**, -ă** *adj.* (*reg.*) **1** (*despre oameni*) Care are părul ciufulit. **2** (*despre sîni*) Care a fost supt de tot laptele. • pl. *-ți, -te.* /v. ***smotoci***.

smotrí *vb. IV.* v. șmotri.

smotrítel *s.m.* (*înv.*) Administrator. • pl *-i.* /<rus. ***смотритель***.

smotroácă *s.f.* (*reg.*) **1** Femeie cu aspect neglijent. **2** Fată zburdalnică. • pl. *-ce.* /de la ***smotroci***.

smotrocí *vb. IV.* v. smotoci.

smótru *s.n.* v. șmotru.

smrad *subst.* **1** *s.n.* (*înv.*) Murdărie. **2** *s.n.* (*reg.; în forma „smreag”*) Ogrinji. **3** *subst.* (*reg.; în forma „smread”*) Nectar. • pl. *n. -uri.* și (*reg.*) *smreád, smreág subst.* /<slav. ***смрадъ***.

smreád *subst.* v. smrad.

smreág *subst.* v. smrad.

smreduí *vb. IV.* (*înv.*) **1** *tr., refl.* A (se) molipsi, a (se) contamina. ◇ Fig. *Se afla o parte de norod smreduită de eresuri* (C. NEGR.). ◆ A (se) îmbolnăvi. **2** *tr.* A chinui. *Friguri... mă smreduiesc în toate zilele* (PER.). **3** *tr.* A sfărîma. • pl. *-iesc.* /<sl. veche ***смрѫдѣтн***.

smreduiálă *s.f.* (*înv.*) Contaminare. • pl. *-ieli.* /***smreduí*** + *-eală*.

smreduíre *s.f.* (*înv.*) **1** Faptul de *a* (*se*) *smredui*; molipsire, contaminare. ◆ Ext. Boală; suferință. **2** Miasmă. **3** Sfărîmare. • pl. *-i.* /v. ***smredui***.

smreduít, -ă *adj.* (*înv.*) Care este contaminat; molipsit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***smredui***.

smreduitór, -oáre *adj.* (*înv.*) Care molipsește, care contaminează. • sil. *-du-i-.* pl. *-ori, -oare.* /***smredui*** + *-tor*.

smuceálă *s.f.* Mișcare bruscă și scurtă; smucire, smucitură. • pl. *-eli.* și *smunceálă, zmîceálă, zmînceálă s.f.* /***smuci*** + *-eală*.

smucí *vb. IV.* **1** *tr.* A trage brusc și cu putere pentru a desprinde, a deplasa (ceva sau pe cineva) din locul unde se află. *Îl luă de mînă și-l smuci de pe pat.* ◇ (*intr.*) *Mă duc mînios spre ea, smucesc de șorțulețul albastru* (CA. PETR.). ◇ (*refl.*) *S-a smucit cu spatele din fotoliu* (PRED.). Δ (*refl. recipr.*) *Se smuciră cîteva clipe și se suduiră* (REBR.). ◇ Loc.adv. *Pe smucite* = în mod brusc, precipitat. ◇ Expr. (*reg.*) *A smuci vorba* = a vorbi repede, precipitat (și împiedicat). ◇ Fig. *Pricep gîndiri rebele Cînd ai smuncit infernul ca să-l arunci în stele* (EMIN.). ◆ (*intr.; despre cai*) A face mișcări bruște, neregulate și intermitente. **2** *tr., refl.* A lua sau a elibera cu forța din mîinile cuiva sau de la cineva. *Voii să mă smucesc din brațele lui* (CAR.). *Îmi smuci poșeta din mînă.* **3** *refl.* A se zbate, a face mișcări scurte și repezi pentru a se elibera din locul unde se află (prins sau imobilizat). *Cîinele se smucește în lesă.* ◇ (*tr.; compl. indică părți ale corpului*) *Își plecă fruntea, smucindu-și bărbia* (CE. PETR.). ◇ (*intr.*) *Smuci din umeri a tăgadă* (VOIC.). **4** *intr.* (*despre arme de foc*) A avea recul. • prez.ind. *-esc.* și (*pop.*) *smîcí, smunci, zmucí, zmuncí,* (*înv., reg.*) *zmîcí,* (*înv.*) *zmăcí, zmînci vb. IV.* /<sl. veche ***смъıкати***.

smucíre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *smuci* și rezultatul ei. • pl. *-i.* și (*înv.*) *smîcíre s.f.* /v. ***smuci***.

smucít[1] *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *smuci*. • /v. ***smuci***.

smucít[2]**, -ă** *adj.* **1** Care este tras brusc și cu putere pentru a fi desprins, scos, deplasat din locul în care se află. ◆ (*despre mișcări, gesturi etc.*) Care este făcut în mod brusc, repezit și cu forță. *Începu să strîngă masa cu mișcări smuncite* (SADOV.). ◇ (*adv.*) *Își tufli pălăria pe cap, o trase smucit pe fruntea udă* (CE. PETR.). **2** (*reg.; despre cuvinte*) Care este pronunțat în grabă (pe un ton aspru și repezit). *A izbucnit în plîns, dar repede i l-a înăbușit moșu cu o vorbă smîncită* (VLAS.). ◆ (*despre oameni*) Care vorbește repezit, răstit (și împiedicat). ◇ (*adv.*) *Îi răspunde smucit.* ◇ Fig. *A scris... într-un stil scurt, smuncit, chinuit* (IORGA). **3** (*pop.*) Care este țicnit, nebun, smintit. ◇ Fig. *N-ai spus și despre pictura lui că este smuncită?* (PER.). • pl. *-ți, -te.* și *smuncít, -ă, zmuncít, -ă,* (*înv.*) *smîcít, -ă,* (*reg.*) *smîncít, -ă, zmîcít, -ă adj.* /v. ***smuci***.

smucitúră *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *smuci*; mișcare repezită, bruscă; smuceală. *Dintr-o singură smucitură de hățuri, caii... înțepenesc loculuí* (COCEA). ◇ Fig. *Își stăpîni smuncitura inimii* (SADOV.). • pl. *-i.* și *smuncitúră, zmucitúră,* (*reg.*) *smîcitúră, zmîncitúră s.f.* /***smuci*** + *-tură*.

smúgă[1] *s.f.* (*reg.*) Început. ◇ Expr. *A face smugă la fîn* (sau *la paie*) = a începe să ia din claia de fîn. • /etimol. nec.

smúgă[2] *s.f.* **1** (*înv.*) Murdărie. **2** (*reg.*) Spumă care apare la suprafața laptelui sau a altor lichide în fermentare. • /etimol. nec.

smúge *s.m.* (*iht.; reg.;* și *smuj pestriț*) Șalău vărgat (*Stizostedion volgense*). • pl. *-gi.* și *smuj s.m.* /etimol. nec.

smuj *s.m.* v. smuge.

smulgător, -oáre *s.m., s.f.* **1** (*înv.*) Persoană care smulge ierburi, plante etc. **2** *s.f.* (*tehn.*) Dispozitiv special care servește la extragerea, după matrițare, a pieselor tubulare sau a deșeurilor de la decuplare. ◆ (*înv.*) Pensetă. • pl. *-ori, -oare.* /***smulge*** + *-tor*.

smulgătúră *s.f.* (*înv.*) Smulgere. • pl. *-i.* /***smulge*** + *-ătură*.

smúlge *vb. III.* **1** *tr.* (*compl. indică obiecte, părți ale corpului etc.*) A trage brusc și cu putere pentru a extrage, a scoate sau a deplasa din locul unde se află; a smuci. *Smulg foaia și o arunc la coș.* ◇ (*refl.*) *Picioarele se smulgeau tot mai greu din clisa groasă* (POPOV.). ◇ Fig. *Zadarnic aș vrea din minte să te smulg* (GOGA). Δ (*refl. pas.*) *Atît de anevoie se smulg din mințile umane erorile* (HASD.). ◆ (*refl.*) A se îndepărta brusc de lîngă cineva sau de undeva. *Tresări și se smulse de la fereastră* (PRED.). **2** *tr.* (*compl. indică plante*) A trage cu putere afară din pămînt (cu rădăcină). *S-a dus să smulgă iarbă pentru vite.* ◇ Fig. *Limba și cultura noastră erau amenințate să fie smulse din rădăcină* (PER.). ◆ Ext. A rupe din tulpină prin smucituri. *Floarea smulsă din tulpină Se usucă și se-nclină* (ALECS.). ◇ Ext. (*despre vînt, vijelii etc.*) *Furtuna a smuls copacii din pămînt.* ◆ (*compl. indică pari, stîlpi, cuie etc.*) A apuca strîns și a smuci cu putere pentru a trage afară din locul în care a fost fixat sau bătut; a scoate. ◆ (*compl. indică fire de păr*) A trage cu putere (pentru a scoate din rădăcină sau a rupe). *Își smulge cîteva fire din barba deasă.* ◇ Expr. *A-și smulge părul* (sau *perii, barba etc.*) (*din cap*) = a-și manifesta puternic durerea sau disperarea; a fi foarte supărat. (*reg.*) *A smulge barba cuiva* = a batjocori pe cineva. ◇ Fig. *Galbenele foi din tîmple, plopii și le smulg furiș* (LESN.). ◆ (*pop.; compl. indică pene, fulgi sau,* ext., *păsări*) A jumuli. ◇ Expr. (*înv.*) *A smulge o pană* (cuiva) = a da (cuiva) o palmă. ◇ Fig. *Eroul nostru era... pentru cavaleri de industrie, un pui de smult* (PER.). ◆ (*înv.; refl. pas.; despre pielea capului*) A rămîne fără păr. ◆ (*înv., reg.; compl. indică lîna, inul etc.*) A trage din caier sau din fuior. ◆ (*reg.; compl. indică cînepa*) A culege. ◆ (*reg.; compl. indică porumbul*) A copili. **3** *tr.* (*compl. indică părți ale corpului ființelor*) A desprinde cu violență, cu forță din locul unde se află fixat, lăsînd locul gol. *Nu vorbește deloc, de parcă i-ar fi smuls cineva limba.* ◇ Exager. *Mai bine-aș smulge sufletul din mine* (EMIN.). **4** *tr., refl.* A lua sau a elibera cu forța din mîinile cuiva sau de la cineva. *S-a smuls din strînsoarea brațelor lui.* ◇ Fig. *Venise de la Constanța, smulgîndu-se de la un proces important* (TEOD.). **5** *tr., refl.* (*urmat de determ. introduse prin prep. „din”*) A face să iasă sau a ieși dintr-o anumită stare (sufletească, fizică). *Zgomotul m-a smuls din visare.* ◇ Expr. *A smulge* (pe cineva) *din ghearele morții* = a salva (pe cineva) de la moarte. (*reg.*) *Smulge-o!* = du-te, pleacă! **6** *tr.* (*compl. indică bunuri, averi, bani etc.*) A lua cu forța sau prin viclești. *A reușit să smulgă de la el casa, care-i revenea de drept.* ◆ Ext. A-și însuși pe nedrept, a se face stăpîn pe... *A smuls țăranilor pămînturile.* **7** *tr.* Fig. (*compl. indică afirmații, informații, declarații etc.*) A afla, a obține sau a reuși să afle, să obțină (cu greutate) prin forță, prin constrîngere, prin șiretenie etc. *Era fericit că i-a smuls o mărturisire.* **8** *tr.* Fig. A obține în urma unor eforturi susținute. *Crea opere care atrag și smulg admirația* (IORGA). • prez.ind. *smulg*; perf. smp. *smulséi*; part. *smuls,* (*înv., reg.*) *smult.* / lat. **exmulgĕre*.

smúlgere *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *smulge* și rezultatul ei. ◆ (*nav.*) Fază finală a operației de virare a ancorei. • pl. *-i.* /v. ***smulge***.

smuls[1] *s.n.* Acțiunea de *a* (*se*) *smulge* și rezultatul ei; smulgere. • și (*înv.*) *zmult,* (*reg.*) *smult s.n.* /v. ***smulge***.

smuls[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre obiecte*) Care este desprins, scos, deplasat cu forța, cu brutalitate din locul în care se află fixat. *Nasturii de la tunică îi erau smulși* (CE. PETR.). ◆ (*sport; despre stiluri la haltere*) Care constă în ridicarea halterei cu ambele brațe printr-o singură mișcare continuă. **2** (*despre plante*) Care este tras afară din pămînt (cu rădăcină). ◆ Ext. Care este rupt din tulpină. **3** (*despre fire de păr*) Care a fost tras cu putere (din rădăcină). ◆ Ext. Care este în dezordine; ciufulit. ◆ (*despre oameni sau,* restr., *despre capul acestora*) Care are părul nepieptănat, în dezordine. *Slujnicuța... răsări în prag smultă la cap și somnoroasă* (TEOD.). **4** (*despre părți ale corpului ființelor*) Care este desprins cu violență din locul unde se află fixat. *Batista căzuse din mîna Salomiei peste flori, ca o aripă smulsă* (G. M. ZAMF.). • pl. *-și, -se.* și *zmuls, -ă,* (*înv., pop.*) *smult, -ă,* (*înv.*) *zmult, -ă adj.* /v. ***smulge***.

smulsătúră *s.f.* (*înv.*) Smulgere. • pl. *-i.* /***smuls***[1] + *-ătură*.

smult[1] *s.n.* v. smuls[1].

smult[2]**, -ă** *adj.* v. smuls[2].

smultúră *s.f.* **1** (*înv., pop.*) Lînă tunsă de pe oi (moarte). ◆ Ext. Lînă de proastă calitate. ◆ Smoc de lînă prins în spinii pe lîngă care au trecut oile. ◆ Mulțime de pene jumulite. **2** (*înv., reg.*) Femeie neglijentă, urîtă, cu părul ciufulit. ◆ Ext. Femeie zdrențăroasă. **3** (*înv., reg.*) Carne de purcel de lapte. • pl. *-i.* și (*înv., pop.*) *zmultúră s.f.* /***smult***[2] + *-ură*.

smultureálă *s.f.* (*reg.*) Faptul de *a smulturi*. • pl. *-eli.* /***smulturi*** + *-eală*.

smulturí *vb. IV. tr.* (*reg.; compl. indică animale sau pieile acestora*) A smulge lîna sau părul. ◆ Ext. A curăța de părul sau de lîna de prisos. • prez.ind. *-esc.* /v. ***smultură***.

smulturíre *s.f.* Acțiunea de *a smulturi* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***smulturi***.

smunceálă *s.f.* v. smuceală.

smuncí *vb. IV.* v. smuci.

smuncít, -ă *adj.* v. smucit.

smuncitúră *s.f.* v. smucitură.

smútă *s.f.* (*reg.*) Femeie ursuză, cu aspect neglijent sau care este nepieptănată. • pl. *-e.* /cf. *mut*.

smútiță *s.f.* (*reg.*) Dim. al lui *smută*. ◆ (*deprec.; în forma „șmutiță”*) Epitet dat copiilor neastîmpărați. • pl. *-e.* și *șmútiță s.f.* /***smută*** + *-iță*.

snack [snek] v. snack-bar.

snack-bar ['snekbar] *s.n.* (*com.*) Local în care se servesc gustări reci sau calde; bufet expres. • pl. *-uri.* și *snack s.n.* /<engl. ***snack-bar***.

snacks [sneks] *s.n.* Tip de pufuleți cu diferite arome. • pl. *-uri.* /<engl. ***snacks***.

snăgă *s.f. sg.* (*reg.*) **1** Putere; vigoare. *Acel boier... nu mai avea snagă* (E. BAR.). **2** Stare materială bună. ◆ Ext. Dobîndă, cîștig. ◇ Expr. *A-i lua snaga cuiva* = a sărăci pe cineva, luîndu-i toată averea. **3** Năravuri. **4** Poftă; dorință. **5** Nădejde. • și *smágă, znágă s.f.* /<bg. ***снага***, srb. ***снага***.

snagós, -oásă *adj.* (*reg.*) Care este nărăvit. • pl. *-ăgoși, -ăgoase.* /***snagă*** + *-os*.

snaip *s.n.* (*sport*) Ambarcație cu vele, avînd construcția corpului netedă. • /<engl. ***snipe***.

snámen *s.n.* v. znamăn.

snaménie *s.f.* v. znamenie.

snamínă *s.f.* v. znamenie.

sniămen *s.m.* v. znamăn.

sniámet *s.m.* v. znamăn.

snoábă *s.f.* v. snoavă.

snoávă *s.f.* **1** (*lit.*) Scurtă povestire (populară) cu conținut anecdotic, inspirată din viața de toate zilele, avînd o largă circulație orală. **2** (*reg.*) Necaz. ◆ (*în forma „snoabă”*) Poznă. **3** (*reg.; în forma „znov”*) Obicei. • pl. *-e.* și *znoávă,* (*reg.*) *snoábă, znoábă s.f., znov subst.* /de la ***iznoavă***.

snob, -oábă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care admiră și imită fără discernămînt tot ce este la modă (în vestimentație, în modul de a vorbi, în maniere etc.). *Snobii pe care ea îi admira acum aveau un stil al lor, pe care eu nu-l aveam* (CA. PETR.). **2** *adj.* (*despre oameni sau despre manifestări, acțiuni etc. ale lor*) Care denotă snobism. *Poartă discuții snoabe, enervante.* • pl. *-i, -e.* /<fr., engl. ***snob***.

snobá *vb. I. tr.* (*compl. indică oameni*) A trata cu dispreț, a încerca să domine prin situație, prin ușurința exprimării etc. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***snober***.

snobát, -ă *adj.* Care este snob. • pl. *-ți, -te.* /***snob*** + *-at*.

snobinétă *s.f.* Femeie tînără, snoabă și frivolă. • pl. *-e.* /<fr. ***snobinette***.

snobísm *s.n.* Atitudine, conduită, mentalitate de snob. *Snobismul nu explică însă toate devierile... gustului*

(VIANU). ◇ Ext. *Există un snobism profesional... după care numai unele meserii sînt nobile* (CĂL.). • /<fr. ***snobisme***.

snobístic, -ă *adj.* Snob. • pl. *-ci, -ce.* /***snob*** + *-istic*.

snobít, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care a căpătat obiceiuri de snob. • pl. *-ți, -te.* /v. ***snob***.

snop *s.m.* **1** Mănunchi de cereale păioase secerate și legate. *Unii secerau, alții legau snopi* (CR.). ◇ (*reg.*) *Snopul* (*cel*) *de deasupra* sau (*cel din* ori *de pe*) *vîrf* sau *din vîrf* = snopul de grîu care se pune, pieziș, în vîrful unei clăi sau grămezi de snopi, pentru a o proteja de ploaie. ◇ Expr. *A lega snop* = a lega foarte strîns. (*reg.*) *A adormi snop* = a adormi brusc. ◇ Compar. *Cădeau precum snopii vara, de sabie săgetați* (C. NEGR.). ◇ Ext. *Purta în mînă un snop de șerpi de baltă* (CA. PETR.). ◇ Fig. *Vîntul... zvîrli snopi albi de nea asupra străjilor tăcute* (SADOV.). ◆ Buchet de flori. *Snopi de flori, cireșii poartă pe-a lor ramuri* (EMIN.). ◆ Tufă. *Sub un snop de bozie, O păstaie de sulcină A făcut explozie* (TOPÎR.). **2** Analog. Grup restrîns de obiecte de același fel (legate împreună). *A aruncat snopul de chei pe masă*. ◆ Fig. Grup restrîns de elemente de același fel care constituie o unitate. *Nu sînt decît un snop de vorbe bune, Ce-așteptat un cititor* (MINUL.). ◆ Fig. Fascicul de lumină, de raze luminoase etc. *Într-un snop de raze se opri neclintită o șopîrlă* (SADOV.). ◇ Ext. *Vedea țîșnind snopi înalți de apă* (VOIC.). **3** (*milit.*; și *snop de gloanțe, snop de schije*) Totalitatea gloanțelor, a alicelor, a schijelor trase deodată cu o armă și răspîndite într-o anumită direcție. *O rafală îl cuprinse în snopul ei și-l reteză aproape în două* (PER.). • pl. *-i, n. -uri.* și (*pop.*) *znop s.m.* /<sl. veche **снопъ**.

snopár *s.m.* Persoană care face snopi în timpul secerișului. • pl. *-i.* /***snop*** + *-ar*.

snopăríe *s.f.* (*înv.*) **1** Mulțime de snopi. **2** Loc unde se țin snopii. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***snop*** + *-ărie*.

snopeálă *s.f.* (*pop.*) Faptul de *a snopi*; bătaie strașnică; chelfăneală. *Mi le dete o snopeală pînă ziseră că nu sînt ei* (ISP.). • pl. *-eli.* și *znopeálă s.f.* /***snopi*** + *-eală*.

snopéște *adv.* (*pop.*) În felul snopilor, ca snopii; (*înv.*) snopiș. *Din fugă vă coseșteSi vă taie chip snopește* (ALECS.). • și *znopéște adv.* /***snop*** + *-ește*.

snopi *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică ființe*) A bate foarte tare. *Cei care-și snopesc soțiile sau copiii ar trebui închiși.* ◇ Expr. *A snopi în bătaie* (sau *în bătăi*) (pe cineva) v. bătaie. ◆ (*înv.*) A trînti la pămînt. *Se repezea la mops, îl mușca, îl tîrîia, îl snopea, îl ridica și-l trîntea peste cap* (CAR.). **2** *tr.* (*reg.*; *compl. indică cereale păioase*) A strînge și a lega în snopi; a face snopi. **3** *refl.* A se obosi, a se extenua (din cauza unui efort fizic); a se istovi. ◇ (*glum.*) *Am stat toată ziua în pat, am muncit de m-am snopit!* **4** *tr.* A masacra (într-o bătălie). *Boemii snopesc cumplit într-o bătălie o armată germană* (HASD.). **5** *tr.* (*reg.*; *compl. indică cărnuri*) A tăia în bucățele. • prez.ind. *-esc.* și (*pop.*) *znopi vb. IV.* /v. ***snop***.

snopíre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *snopi* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***snopi***.

snopíș *adv.* (*înv.*) Snopește. • /***snop*** + *-iș*.

snopișór *s.m.* Dim. al lui *snop*; snopuleț, snopușor. • pl. *-i.* /***snop*** + *-ișor*.

snopít, -ă *adj.* **1** (*despre ființe*) Care este stîlcit în bătaie. **2** (*despre cereale păioase*) Care este strîns (și legat) în snop. • pl. *-ți, -te.* /v. ***snopi***.

snopitúră *s.f.* (*pop.*) Umflătură în urma unei bătăi strașnice. • pl. *-i.* /***snopi*** + *-tură*.

snopíț *s.m.* (*reg.*) Snopușor. • pl. *-i.* /***snop*** + *-iț*.

snopșór *s.m.* v. snopușor.

snopșorél *s.m.* (*reg.*) Snopușor. • pl. *-ei.* /***snopșor*** + *-el*.

snopuléț *s.m.* Snopușor. • pl. *-i.* /***snop*** + *-uleț*.

snopușór *s.m.* Dim. al lui *snop*; snopișor, snopuleț, (*reg.*) snopșorel. • pl. *-i, n. -oare.* și (*înv., reg.*) *snopșór s.m.* /***snop*** + *-ușor*.

snovélnic, -ă *adj.* (*reg.*) Care este hazliu. • pl. *-ci, -ce.* /***snoavă*** + *-elnic*.

snoví *vb. IV. tr.* (*reg.*; *compl. indică povestiri, istorioare etc.*) A născoci. • prez.ind. *-esc.* /***snoavă*** + *-i*.

snovós, -oásă *adj., s.m., s.f.* (*înv., pop.*) (Om) hazliu. • pl. *-oși, -oase.* /***snoavă*** + *-os*.

snow-board ['snəubord] *s.n.* (*sport*) Sport extrem relativ nou (rezultat din surfing și skateboard), cu trei stiluri principale: alpin, freestyle și boardercross și care constă în alunecarea pe zăpadă pe o placă (de viteză) lată, din fibră de sticlă, cu marginile din oțel ascuțite, pe care se fixează, prin legături, clăparii, principiul acestui sport fiind păstrarea echilibrului cu ambele picioare atașate de placă (sportivii schimbîndu-și greutatea de pe călcîie spre vîrfuri și invers) și executarea de sărituri și de răsuciri spectaculoase. ◆ Placă utilizată la alunecarea pe zăpadă a persoanei care practică acest sport. • /<engl. ***snow-board***.

snowboarder ['snəuborder] *s.m.* (*sport*) Sportiv care practică snow-board-ul. • pl. *-i.* /<engl. ***snow-boarder***.

snowboarding ['snəubordiŋ] *s.n.* Snow-board. • pl. *-uri.* /<engl. ***snow-boarding***.

soácă *s.f.* (*reg.*) Moară a cărei roată este pusă în mișcare de cai. • pl. *-ce.* /etimol. nec.

soáce *vb. III.* v. soage.

soáclăr *s.m.* (*reg.*) Curelar. • pl. *-i.* /<germ. ***Saettler*** „șelar".

soácră *s.f.* Mama unuia dintre soți, în raport cu celălalt soț. *Are o soacră ca pîinea caldă*. ◇ Zic. *Îți trăiește soacra*, se spune cuiva care sosește neinvitat la masă. *Nora nu știe și soacra nu vede*, se spune atunci cînd cei mici nu pricep, iar cei mari nu îi învață. *Nici nora fată, nici soacra mumă*, se spune despre cele nepotrivite. *I-a murit soacra*, se spune cuiva care stă posomorît fără motiv sau cuiva care este foarte vesel. ◇ *Mamă soacră* v. mamă. *Soacră mare* v. mare. *Soacră mică* v. mic. ◇ Expr. (*pop.*) *A sta* (cuiva) *soacră pe cap* = a cicăli (pe cineva). *A se pune soacră* = a-și căsători fiul sau fiica. • pl. *-e.* / lat. ***sŏcra***.

soágă *subst.* (*reg.*) Miros. • /<magh. ***szag***.

soáge *vb. III. tr.* **1** (*înv., reg.*; *compl. indică aluaturi dospite*) A rupe din intreg și a da formă (de pîine) înainte de a băga la cuptor. ◆ (*reg.*; *compl. indică aluaturi dospite, brînzeturi etc.*) A frămînta. ◆ (*reg.*) A da prin făină înainte de a pune la cuptor. **2** (*reg.*; *în forma „sogi"*) A subția. • prez.ind. *sog, -esc.* și (*reg.*) *soáce vb. III, sogá vb. I, sogí, sugí vb. IV.* / lat. ***subigĕre***.

soáie *s.f.* v. soi[2].

soálă *s.f.* v. solbă.

soálbă *s.f.* v. solbă.

soárbă *s.f.* (*bot.*) Fructul sorbului, rotund, de mărimea unei cireșe, cărnos, de culoare brună-portocalie cu pete albe, cu gust acrișor. • pl. *-e.* /de la ***sorb***[1].

soárbe *vb. III.* v. sorbi.

soáre[1] *s.f.* v. soarea.

soáre[2] *s.m.* **I 1** (*astron.*) Corp ceresc principal al sistemului nostru planetar și cea mai apropiată stea, incandescent și luminos, în jurul căruia gravitează și se învîrtesc Pămîntul și celelalte planete ale sistemului și prin lumina și căldura căruia se întreține viața pe pămînt. ◇ Zic. *Soarele, cît de mare este, tot nu poate încălzi toată lumea*, se spune despre persoane de vază care, deși sînt puternice, nu pot mulțumi pe toți. *Pînă se gătește, soarele sfințește*, se spune despre un om leneș. ◇ *Căldătoarea soarelui* v. căldătoare. ◇ Loc.adj., adv. (*Pe* sau *de*) *sub soare* = (care este, care se află) pe pămînt, în lume, ext., în univers. *Ce s-a mai întîmplat? -Nimic nou sub soare!* ◇ Loc.adv. *Cîte-n lună și-n soare* v. cît. ◇ Expr. (*fam.*) (*A fi*) *rupt din soare* = (a fi) foarte frumos, de o deosebită frumusețe. (*În basme*) *La soare te poți uita, dar la dînsa* (sau *la dînsul*) *ba*, se spune despre cineva care *a*) este foarte frumos, este de o frumusețe ieșită din comun, excepțională; *b*) are nenumărate calități; *c*) (*iron.*) este foarte înfumurat. *A se uita* (la cineva) *ca la soare* = *a*) a se uita (la cineva) cu (foarte) mare plăcere, a privi (pe cineva) cu multă dragoste; *b*) ext. a iubi foarte mult (pe cineva). (*reg.*; *despre oameni*) *A se vedea* (sau *a se întîlni*) *ca luna cu soarele* = *a*) a se întîlni foarte rar; *b*) a se evita. *A fi* (sau *a ieși*) *soarele în cruci* (sau *în cruce, în răscruce, în crucea cerului*) v. cruce. (*A fi*) *soare cu dinți* v. dinte. (*A făgădui* sau *a dori, a cere*) *cîte-n lună și-n soare* v. lună. (*pop.*) *Minte de stă soarele în loc* v. minți. (*A fi*) *rupt din soare* v. rupe. *A se afla* (sau *a fi, a se pomeni*) *sub soare* v. sub. *A fi soarele la* (sau *pe la*) *toacă* v. toacă. ◇ Compuse: (*înv., pop.*) *soare-răsare* = *a*) răsărit, est, orient; *b*) ext. vremea cînd răsare soarele; *soare-apune* (sau *-scăpătă, -petrece*) = *a*) apus, vest, occident; *b*) ext. vremea cînd apune soarele; *c*) (*reg.*) numele unui vînt local, care bate dinspre apus; (*pop.*) *soare-(de)-sec* sau *soare-în-cap* = insolație. ◇ Fig. *Aș vrea să fii... soarele minții lor* (GAL.). **2** Lumina (și căldura) care vine de la soare. *Lacul... se leagănă sub soare* (EMIN.). ◇ Loc.adv. *Cu soare* = *a*) cît mai este încă ziuă, cît mai este încă lumină; pe lumină; *b*) ext. pe înserate. ◇ Expr. *A arăta la soare* = a expune (public). *A lua soarele* = a zvînta. *A-și usca cămașa* (sau *cămășile, rufele*) *la un* (sau *la același*) *soare* = *a*) a se înrudi; *b*) a avea interese comune; *c*) a duce același mod de viață. *A sta cu burta la soare* v. burtă. *A sta* (sau *a ședea*) *cu dinții la soare* v. dinte. *Ieșit la* (sau *de*) *soare* v. ieși. *A i se pune* (cuiva) *soarele drept la inimă* v. inimă. *A căuta pete în soare* v. pată. *A* (*i*) *se pune* (cuiva) *soarele drept* (*la*) *inimă* v. pune. *A rămîne cu ochii în soare* v. rămîne. *A*(*-i*) *tuna cuiva soarele în cap* v. tuna. *A vedea soarele* v. vedea. *A ședea cu dinții la soare* v. ședea. *A vedea soarele* (*cu ochii*) v. vedea. **3** Fig. Fericire, bucurie; bunăstare. *Că săracul n-are soare, Nici zile de sărbătoare* (POP.). **4** (*astron.*; *mai ales la pl.*) Nume dat oricărui corp ceresc care are lumină proprie și care poate constitui centrul unui sistem planetar. *Sorii tuturor constelațiilor își schimbă poziția* (SADOV.). ◇ Fig. *La tot rădvanul patru cai, Ba patru sori* (COȘB.). **5** Piesă de artificii în formă de cerc care se rotește și aruncă lumini asemănătoare razelor solare. **II** (*bot.*; *reg.*) Compuse: *soarele-și-luna* = buruiană-de-nouă-daturi (*Ranunculus auricornus*); *soare-răsare* = floarea-soarelui (*Helianthus annuus*). **III** (*iht.*; *reg.*) Regină (*Eupomotis gibosus*). • pl. *sori.* / lat. ***sōlem***.

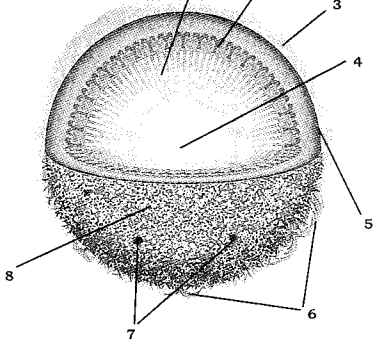

Structura Soarelui

1. Zona transferului prin iradiere a energiei.
2. Zona de convecție.
3. Coroană.
4. Nucleu.
5. Cromosferă.
6. Protuberanțe.
7. Pete solare.
8. Fotosferă.

soareá *s.f.* (*fran. înv.*) Serată. *Cocoana Mândica și Arghirița... dau o soare* (CĂL.). • pl. *-ele, -ee, -uri.* și *soaré s.f.* /<fr. ***soirée***.

soarestițiál, -ă *adj.* v. solstițial.

soártă[1] *s.f.* **I 1** Forță, voință supranaturală despre care se crede că hotărăște irevocabil toate acțiunile și întîmplările din viața oamenilor; destin, fatalitate, ursită. *Este... un fel de ironie a soartei* (CAR.). ◇ Expr. *Ironia sorții* v. ironie. ◇ Ext. *Soarta scrierelor sale a fost tristă*. **2** Totalitatea evenimentelor care compun viața (sau o parte a vieții) unei ființe (umane); condiție de viață. *Nu știm ce soartă ne așteaptă*. ◇ Expr. *A se împăca* (sau *a fi împăcat*) *cu soarta* (*sa*) = a se resemna. *A fi stăpîn pe soarta sa* v. stăpîn. *A ține* (cuiva) *soarta* (*în mînă*) v. ține. ◆ Situație, concurs de împrejurări existente la un moment dat. *Trebuie să ia o decizie, căci e soarta lui în joc*. ◆ Desfășurare, evoluție (a unei acțiuni); deznodămînt, sfîrșit. *S-a întors repede soarta războiului* (STANCU). **II 1** (*de obicei în forma „sorț"; mai ales la pl.*) Zar, tabletă, bob etc. care se aruncă sau bilet care se scoate (dintr-o urnă) la întîmplare, pentru a determina luarea unei decizii. ◆ Ext. (și *tragere la sorți*) Modalitate de alegere, de repartiție, de desemnare etc. printr-un asemenea procedeu, în care hazardul decide în condiții de șanse egale pentru toți participanții; participare ca parte interesată la o alegere prin sorți. ◇ Expr. *A trage la sorți* = *a*) (și, *înv., a trage la soartă, a trage sorți* sau, *înv., pop., a* sau *a-și arunca sorți* ori *sorții*) a hotărî prin sorți o alegere, o desemnare, o împărțire etc.; a participa la o astfel de acțiune. *Au aruncat sorți, care din ei să rămînă... acasă* (POP.); *b*) (*pop.*; și *a trage*

sorții sau *sorțul, sorț*) a recruta pentru îndeplinirea serviciului militar, prin tragere la sorți. *A cădea* (sau *a ieși*) *cineva la sorți = a*) (*și a cădea soarta pe cineva, pop., a pica sorțul pe cineva, înv., a ieși sorțul cuiva, a-i cădea cuiva sorții* sau *soarta, a-i ieși cuiva sorțul*) a fi ales sau desemnat prin tragere la sorți; *b*) (*și, înv., a ieși sorțul pentru cineva*) a fi recrutat pentru îndeplinirea serviciului militar prin sistemul sorților. (*pop.*) *A trage cu sorții* = a prezice prin sorți. *A se alege sorții* = a se ajunge la un rezultat. ◆ (*milit.; pop.*) Recrutare. **2** (*înv., pop.; în forma „sorț”*) Porțiune de pământ care se repartizează prin tragere la sorți. ◆ (*reg.*) Porțiune dintr-un parchet de pădure care se repartizează cuiva. ◆ (*reg.; în forma „soarte”*) Loc în pădure de unde se dau lemnele la vale. ◆ (*reg.; în forma „soarte”*) Loc în arătură lung și îngust. **3** (*în forma „sorț”; mai ales la pl.*) Șansă. *Încercarea lui are sorți de izbândă.* **III** (*pop.*) Placentă. ◇ Expr. *A fi plin* (sau *a se face, a se umple*) *soartă* = a se uda foarte tare, până la piele. • pl. *sorți, (înv.) -e.* g.-d. *sorții, soartei.* și *sorț, (înv.) sort s.m., (înv., pop.) soárte, (înv.) sórte, (reg.) șoártă s.f.* / lat. ***sŏrtem.***

soártă[2] *s.f.* v. sort[2].

soárte *s.f.* v. soartă[1].

soátăr *s.n.* v. șoatăr.

soátior *s.n.* (*reg.*) Coș de mînă împletit din nuiele, din trestie, din papură etc. • acc. și *soatiór.* pl. *-e.* /<magh. ***szatyor.***

soáță *s.f.* **1** (*fam.*) Soție, nevastă. *Îmi iau soața și mergem la iarbă verde.* **2** (*înv., reg.*) Însoțitoare, tovarășă; colaboratoare. *Te-am luat de soață la acest drum.* ◆ Ext. Prietenă. **3** (*înv., pop.*) Persoană, obiect, faptă asemănătoare alteia; pereche. *O imagine a cărei soață se află numai în următoarea strofă* (MAIOR.). • pl. *-e.* / lat. ***sŏcia.***

sobár *s.m.* **1** Meseriaș care face, repară (și vinde) sobe. ◆ Fabricant de sobe. **2** (*reg.*) Meseriaș care construiește case. • pl. *-i.* /***sobă*** + *-ar.*

sóbă *s.f.* **1** Instalație (din cărămidă, din teracotă, din fier sau din fontă) pentru încălzit încăperile de locuit (sau, uneori, pentru gătit). *Mai pune un lemn în sobă, să nu se stingă focul!* ◇ *Sobă oarbă* v. orb. ◇ Expr. *Îi cîntă greierul în sobă*, se spune despre o persoană care nu are mintea întreagă. *A fi cu sufletul pe sobă* = a fi pe moarte. (*reg.*) *A trăi cu capul în sobă = a*) a sta permanent în casă; *b*) a nu cunoaște nimic din cele ce se petrec în jur; a fi aerian. ◆ (*reg.*) Cuptor pentru copt pîine. **2** (*înv., reg.*) Cameră, odaie de locuit. ◆ (*înv., reg.*) Bucătărie. ◆ (*reg.*) Tindă. ◆ (*reg.*) Prisacă. **3** (*fam.; glum.*) Soție. • pl. *-e,* (*reg.*) *-i.* /<magh. ***szoba***; cf. tc. *soba.*

sobărie[1] *s.f.* **1** Fabrică, atelier de sobe. ◆ Magazin în care se vînd sobe. **2** (*reg.*) Colect. Mulțime de sobe. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***sobă*** + *-ărie.*

sobărie[2] *s.f.* (*reg.*) Meșteșugul sobarului. • /***sobar*** + *-ie.*

sobiță *s.f.* Dim. al lui *sobă.* • pl. *-e.* /***sobă*** + *-iță.*

soból[1] *s.m.* (*zool.; înv.*) Samur (*Martes zibellina*). ◆ Restr. Blană prelucrată a acestui animal. *Și-a cumpărat o căciulă de samur.* • pl. *-i.* și (*reg.*) *sobór s.m.* / rus. ***соболь.***

soból[2] *s.m.* (*zool.*) **1** Cîrtiță (*Talpa europaea*). ◇ Compar. *Cățeluși... orbi ca sobolii* (ODOB.). ◆ Ext. (*reg.*) Mușuroi de pământ făcut de sobol. **2** (*reg.*) Șobolan (*Rattus norvegicus*). **3** (*reg.*) Orbeț (*Spalax microphthalmus*). • pl. *-i.* și (*reg.*) *suból, șoból s.m.* /<bg. ***соболец.***

sobolán *s.m.* v. șobolan.

soboláș *s.m.* (*înv.*) Dim. al lui *sobol.* • pl. *-i.* /***sobol***[1] + *-aș.*

soboliéră *s.f.* (*înv.*) Cursă pentru prins soboli[2]. • sil. *-li-e-.* pl. *-e.* /***sobol***[2] + *-ieră.*

sobolitúră *s.f.* (*reg.*) Mușuroi făcut de sobol[2]. • pl. *-i.* /***sobol***[2] + *-itură.*

sobolúț *s.m.* (*înv.*) Dim. al lui *sobol*[2]. • pl. *-i.* /***sobol***[2] + *-uț.*

sobolzí *vb. IV.* v. sovîlta.

sobón *s.n.* v. sovon.

sobór[1] *s.n.* **1** (*bis.*) Cler al unei biserici ori al unei mănăstiri (sau al mai multor biserici ori mănăstiri) care participă la oficierea unei slujbe religioase. ◆ (*înv.*) Sinod. *Soborul din Nicheia cu trei sute de părinți* (HASD.). **2** (*înv.*) Sfat. *Voievodul face sobor cu boierii.* ◆ Analog. Întrunire; consfătuire. *Aleg pe cei mai „învățați” dintre ei să facă sobor și să hotărască* (BLA.). ◆ Ext. Mulțime de oameni adunați laolaltă. *Mult sobor s-a adunat De boieri și de cucoane* (POP.). ◇ Fig. *Nourii tot goneau unii după alții, către soborul lor din miazănoapte* (SADOV.). **3** (*bis.*) Slujbă religioasă ortodoxă oficiată de un număr mare de clerici. **4** (*înv., reg.*) Sărbătoare religioasă populară închinată unor sfinți, care se prăznuiește în ajunul, în ziua sau a doua zi după celebrarea sfinților respectivi. **5** (*înv.*) Catedrală. ◆ (*arhit.*) Peristil al unei biserici. **6** (*astron.; înv.*) Sistem solar. • pl. *-oare, -uri.* și (*înv.*) *săbór, zbor s.n.* /< sl. veche **съборъ, соборъ** „adunare”.

sobór[2] *s.m.* v. sobol[1].

soborî[1] *vb. IV. intr.* (*reg.*) A se aduna pentru a se sfătui, pentru a lua o hotărîre etc. • /v. ***sobor***[1] + *-î.*

soborî[2] *vb. IV. refl.* (*med.; reg.*) A se îmbolnăvi de hernie. • prez.ind. *sobór.* /cf. *scoborî.*

soborît, -ă *adj., s.m., s.f.* (*reg.*) **1** *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Om) care suferă de hernie. **2** *adj.* (*despre animale*) Care a fost castrat. • pl. *-iți, -te.* /v. ***soborî***[2].

sobórnic, -ă *adj., s.m., sf.* **1** *adj.* (*bis.; înv.; despre biserici, mănăstiri etc.*) Ecumenic; sinodal. **2** *adj., s.m., s.f.* (*înv., pop.*) (Om) care face parte dintr-un sobor, care trăiește, acționează conform hotărîrilor unui sobor. • pl. *-ci, -ce.* și (*înv.*) *săbórnic, -ă, sibórnic, -ă adj.* /***sobor*** + *-nic*; cf. slav. **съборьнъ.**

sobornicésc, -eáscă *adj.* (*bis.; înv.*) Ecumenic; sinodal. *Liturghie în biserica sobornicească* (ASACHI). • pl. *-ești.* și *săbornicésc, -eáscă, sibornicésc, -eáscă adj.* /***sobornic*** + *-esc.*

sobornicéște *adv.* (*bis.; înv.*) Care este întemeiat pe hotărîrile soborului. • /***sobornic*** + *-ește.*

sobornicitáte *s.f.* (*bis.*) Caracter ecumenic. • /***sobornic*** + *-itate.*

sobrichét *s.n.* (*fran. înv.*) Poreclă. • pl. *-uri.* /<fr. ***sobriquet.***

sobrietáte *s.f.* **1** Însușirea de a fi sobru; seriozitate, austeritate (în aspect, comportament etc.). *Sobrietatea englezilor este renumită.* **2** Cumpătare în comportament, în alimentație etc.; moderație, măsură. *La masă trebuie să dai dovadă de o anumită sobrietate.* **3** Fig. Prudență, circumspecție, discreție. *În relațiile cu cei din jur păstrează o anume sobrietate.* ◆ Ext. Reținere; rezervă. *Sobrietatea sa în discuții îl face inabordabil.* **4** Starea, caracterul a ceea ce este simplu, lipsit de ornamente de prisos; gravitate, austeritate. *Mă nedumerește sobrietatea ținutei sale din această seară.* **5** Caracter al limbii, al stilului etc. de a fi lipsite de artificialitate, de afectare; naturalețe; concizie. *A creat o operă remarcabilă prin sobrietatea și prin eleganța stilului.* • sil. *-bri-e-.* /<lat. ***sōbriĕtas, -atis,*** fr. ***sobriété.***

sóbriu, -ie *adj.* v. sobru.

sóbru, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care respectă limita admisă (în comportare, în manifestări etc.), care evită excesele, care păstrează măsura; cumpătat, moderat, echilibrat, ponderat. *Este un om sobru, inteligent.* ◆ (*despre manifestări ale oamenilor*) Care denotă sobrietate. *Dragostea pe care i-o poartă e sobră, greu de înțeles pentru ceilalți.* ◆ (*despre condiții de viață ale oamenilor sau despre modul lor de trai*) Care exprimă austeritate; aspru, spartan. *Duce o viață sobră, lipsită de orice lux.* ◇ (*adv.*) *Trăiește sobru, înconjurat numai de cărți.* **2** (*despre clădiri, încăperi etc. sau despre articole de îmbrăcăminte, de încălțăminte etc.*) Care este lipsit de ornamente de prisos; simplu. *Îmbracă o rochie de seară neagră, sobră.* ◇ (*adv.*) *S-a îmbrăcat sobru.* **3** (*despre limbă, stiluri etc.*) Care este lipsit de artificialitate, de afectare. *Discursul său a fost sobru.* • pl. *-i, -e.* și (*înv.*) *sóbriu, -ie adj.* /<lat. ***sōbrĭus, -a, -um,*** fr. ***sobre.***

sobușoáră *s.f.* Sobiță. • pl. *-e.* /***sobă*** + *-ușoară.*

sobúță *s.f.* (*reg.*) Cămăruță. • pl. *-e.* /***sobă*** + *-uță.*

soc *s.m.* (*bot.*) **1** (și *soc negru*) Arbust mic, din familia caprifoliaceelor, cu ramurile cu măduvă albă, abundentă, cu scoarța de culoare cenușie, cu florile hermafrodite, albe, dispuse în corimbe ramificate și cu fructele (boabe negre) lucioase, așezate în ciorchine, din ale cărui flori se prepară un ceai medicinal (cu proprietăți sudorifice și antireumatice), scoarța, fructele și rădăcina folosindu-se în industria de medicamente (pentru proprietățile lor laxative și diuretice) și în cromatica populară (*Sambucus nigra*). ◇ *Soc roșu* (sau *-de-munte, cu struguri*) = arbust din familia caprifoliaceelor cu ramurile cu măduva galben-brună, cu florile albe-gălbui strînse ciorchine și cu fructele boabe roșii (*Sambucus racemosa*). ◇ (*înv., reg.*) *Soc mic* = boz (*Sambucus ebulus*). *Pistol de soc* v. pistol. ◇ Expr. *Cine s-a fript în foc suflă și-n soc*, se spune despre oamenii prudenți. **2** Compus: *soc-de-cîmp* = urda-vacii (*Cardaria draba*). • pl. *-ci,* *n.* (*reg.*) *-uri.* /lat. ***sabūcus*** = ***sambūcus, -i.***

socác *s.n.* (*înv., reg.*) Uliță. • pl. *-ce, -uri, m. -ci.* /<tc., srb. ***sokak.***

socáci *s.m.* (*înv., reg.*) Bucătar. • pl. *-ci.* și (*reg.*) *sucáci s.m.* /<magh. ***szakács.***

socacíță *s.f.* v. socăciță.

socălă *s.f.* v. sucală.

socătă *s.f.* Băutură răcoritoare preparată (prin fermentare) din flori de soc, zahăr, lămîie și apă. • pl. *-e.* /***soc*** + *-ată.*

socăcél *s.n.* (*reg.*) Dim. al lui *socac.* • pl. *-e.* /***socac*** + *-el.*

socăci *vb. IV. intr.* (*înv., reg.*) A practica meseria de bucătar. ◆ (*tr.*) A găti. • prez.ind. *-esc.* /v. ***socaci.***

socăcíe *s.f.* (*înv., reg.*) Ocupația de bucătar. • /***socaci*** + *-ie.*

socăcít *s.n.* (*înv., reg.*) Faptul de *a socăci.* • /v. ***socăci.***

socăcíță *s.f.* (*înv., reg.*) Bucătăreasă. • pl. *-e.* și (*reg.*) *socacíță, sucăcíță s.f.* /***socaci*** + *-iță.*

soccer ['sokər] *s.n.* (*sport*) Variantă a jocului de fotbal în care folosirea mîinilor este complet interzisă; fotbal de tip european. • /<engl. ***soccer.***

socerál, -ă *adj.* Care ține de soacră, care se referă la soacră. • /cf. it. *suocera* „soacră”.

socét *s.n.* (*reg.*) Loc acoperit cu arbuști de soc; desiș de soci. • /***soc*** + *-et.*

soci *s.m. pl.* (*zootehn.; reg.*) Varietate de porci cu picioarele lungi, care se îngrașă greu. • /etimol. nec.

sociábil, -á *adj.* **1** (*despre ființe*) Care este capabil să se integreze, să trăiască în societate. *Omul... trebuie neapărat să fie sociabil, fiindcă numai în contactul cu alți oameni își poate mulțumi aspirațiile* (GHICA). *Erau animale blînde între ele și sociabile* (SADOV.). **2** (*despre oameni*) Care se împrietenește ușor cu alții, care poate stabili cu ușurință relații cu alții; comunicativ, prietenos. *Nu este un tip prea sociabil.* ◇ (*despre manifestări ale oamenilor sau despre caracterul lor*) *Are o fire sociabilă,* ◇ Ext. *Cîinele este sociabil cu omul.* • sil. *-ci-a-.* pl. *-i, -e.* și (*înv.*) *soțiábil, -ă adj.* /<fr. ***sociable,*** lat. ***sociabĭlis, -e.***

sociabilitáte *s.f.* **1** Însușirea de a fi sociabil. ◆ Comunicativitate. **2** (*bot.*) Mod de grupare a indivizilor unei specii vegetale în cadrul unui habitat. • sil. *-ci-a-.* și (*înv.*) *soțiabilitáte s.f.* /<fr. ***sociabilité.***

sociabilizá *vb. I. tr.* (*compl. indică oameni, mai ales copii*) A adapta la viața de grup. • prez.ind. *-ez.* /cf. fr. *socialiser.*

sociabilizáre *s.f.* Acțiunea de *a sociabiliza* și rezultatul ei. • /v. ***sociabiliza.***

social, -ă *adj.* **1** Care aparține societății umane, care se referă la societatea umană; care ține de viața oamenilor în societate; care este legat sau care este creat de societate. *Are o poziție socială bună.* ◇ (*adv.*) *Preda nu trăiește social într-un oraș mare și mental în altă parte* (PER.). ◇ *Științe sociale* = științe și discipline științifice care se ocupă cu studiul societății omenești în ansamblul ei. *Antropologie socială și culturală* v. antropologie. *Asigurări sociale (de stat)* v. asigurare. *Asistent social* v. asistent. *Asistență socială* v. asistență. *Categorie socială* v. categorie. *Conștiință socială* v. conștiință. *Existență socială* v. existență. *Macrostructură socială* v. macrostructură. *Memorie socială* v. memorie. *Microsistem social* v. microsistem. *Microstructură socială* v. microstructură. *Pedagogie socială* v. pedagogie. *Psihologie socială* v. psihologie. *Statut social* v. statut. *Stratificare socială* v. stratificare. ◆ (*subst. n.*) Ansamblul problemelor legate de societatea omenească. *Socialul, în roman, nu este decît... un cadru* (CONST.). **2** Care este specific unui anumit tip de societate; care este legat de apartenența la o anumită categorie socială. *Sîntem tributari mediului social în care ne dezvoltăm.* ◇ *Darwinism social* v. darwinism. *Empirism social* v. empirism. *Formațiune socială* v. formație. *Mediu social* v. mediu. **3** (*com.*) Care ține de o societate comercială sau de asociațiile unei case de comerț. ◇ *Capital social* v. capital. *Dumping social* v. dumping. *Parte socială* v. parte. *Banca are un mare capital social.* **4** (*despre plante*) Care trăiesc reunite în număr mare și care se acomodează ușor la mediu. **5** Sociabil. *Spaniolul e mîndru, dar foarte social* (RALEA). • sil. *-ci-al.* pl. *-i, -e.* și (*înv., reg.*) *soțiál, -ă adj.* /<fr. ***social,*** lat. ***socialis, -e,*** it. ***sociale.***

sociál-darvinísm *s.n.* v. social-darwinism.
sociál-darviníst, -ă *adj., s.m., s.f.* v. social-darwinist.
sociál-darwinísm *s.n.* (*sociol.*) Concepție apărută în a doua jumătate a sec. 19, care extinde legitățile biologice descoperite de Darwin la viața socială; darwinism social. • sil. *-ci-al.* scris și *social-darvinism.* /***social*** + ***darwinism.***
sociál-darwiníst, -ă *adj., s.m., s.f.* (*sociol.*) **1** *adj.* Care aparține social-darwinismului, care se referă la social-darwinism. **2** *s.m., s.f.* Adept al social-darvinismului. • sil. *-ci-al.* scris și *social-darvinist.* pl. *-iști, -iste.* /***social*** + ***darvinist.***
sociál-democrát, -ă *adj., s.m., s.f.* (*polit.*) **1** *adj.* Care aparține social-democrației, care se referă la social-democrație. **2** *s.m., s.f.* Membru sau simpatizant al unui partid social-democrat. ◆ Adept al social-democrației. • sil. *-ci-al.* pl. *-ți, -te.* și (*înv.*) ***soțiál-democrát, -ă*** *adj., s.m., s.f.* /<germ. ***Sozialdemokrat***, fr. ***social-démocrate.***
sociál-democratísm *s.n.* (*polit.*) Ideologia și tactica social-democrației. • sil. *-ci-al.* /***social-democrat*** + *-ism*, după germ. *Sozialdemokratismus.*
sociál-democrație *s.f.* (*polit.*) Curent politic de stînga, apărut în Europa, la sfîrșitul sec. 19, care susține organizarea democratică a statului și postulează reforma ca unica modalitate a schimbărilor sociale, pe baza căruia s-au creat partidele socialiste; socialism de tendință reformistă. • sil. *-ci-al.* g.-d. *-iei.* /<germ. ***Sozialdemokratie***, fr. ***social-démocratie.***
socialísm *s.n.* **1** (*sociol., polit.*) Ansamblul doctrinelor social-politice care postulează reformarea societății prin desființarea proprietății private asupra mijloacelor de producție și de schimb și instaurarea controlului statului asupra acestora. ◇ *Socialism științific* = ansamblul concepțiilor marxist-leniniste privitoare la structura și dinamica trecerii societății de la orînduirea capitalistă la orînduirea comunistă, ale cărui principii au fost elaborate de K. Marx, Fr. Engels și V. I. Lenin. *Socialism utopic* = ansamblul concepțiilor socialiste (premarxiste), care concep instaurarea orînduirii socialiste ca o consecință logică a triumfului rațiunii, ca o materializare a unui ideal moral. **2** (*în teoria marxistă*) Sistem economico-social și politic bazată pe exercitarea puterii politice de către clasa muncitoare (aliată cu celelalte clase și categorii sociale), pe proprietatea socială asupra mijloacelor de producție, pe realizarea retribuției conform principiului „de la fiecare după capacități, fiecăruia după munca depusă". **3** (*polit.*) Ansamblu de doctrine ale partidelor de stînga nemarxiste. • sil. *-ci-a-.* /<fr. ***socialisme***, germ. ***Sozialismus.***
socialíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (*sociol., polit.*) **1** *adj.* Care se bazează pe principiile socialismului; care aparține socialismului, care se referă la socialism. ◇ *Revoluție socialistă* = tip de revoluție socială care constă în trecerea de la societatea capitalistă la cea socialistă. *Realism socialist* v. realism. **2** *s.m., s.f.* Adept al socialismului; membru al unui partid socialist. • sil. *-ci-a-.* pl. *-iști, -iste.* și (*înv.*) ***soțialíst, -ă*** *adj., s.m., s.f.* /<fr. ***socialiste***, germ. ***Sozialist.***
socialitáte *s.f.* Caracterul a ceea ce este social. • sil. *-ci-a-.* /***social*** + *-itate*, după fr. *socialité.*
socializá *vb. I.* **1** *refl.* A căpăta, a dobîndi caracter social. **2** *refl., tr.* A (se) adapta la exigențele vieții sociale. **3** *intr., refl.* (*fam.*) A stabili și a întreține relații amabile cu alte persoane. **4** *tr.* (*compl. indică mijloace de producție și alte bunuri aflate în proprietate privată*) A trece în proprietatea statului. **5** (*în economia marxistă; despre muncă, producție etc.*) A deveni social în urma dezvoltării forțelor de producție, a adîncirii diviziunii muncii, a concentrării producției și a specializării. • sil. *-ci-a-.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***socialiser.***
socializánt, -ă *adj.* Care socializează; care are tendințe socialiste. • sil. *-ci-a-.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***socialisant.***
socializáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a (se) socializa* și rezultatul ei. **2** Proces de integrare a unui individ într-o societate, de adaptare la exigențele vieții sociale. • sil. *-ci-a-.* pl. *-ări.* /v. ***socializa.***
socializát, -ă *adj.* **1** Care a dobîndit caracter social. **2** (*despre oameni*) Care s-a integrat în societate. • sil. *-ci-a-.* pl. *-ți, -te.* /v. ***socializa.***
socialménte *adv.* Sub raport social, din punct de vedere social. *Socialmente nu mai reprezinți nimic* (H. LOV.). • sil. *-ci-al-.* • /<it. ***socialmente***, fr. ***socialement.***
sociál-șovinísm *s.n.* (*polit.*) Varietate a oportunismului, constînd în sprijinirea de către social-democrație a politicii imperialiste a guvernului capitalist din propria țară. • sil. *-ci-al.* /***social*** + ***șovinism.***
sociál-șoviníst, -ă *adj., s.m., s.f.* (*polit.*) **1** *adj.* Care ține de social-șovinism, care se referă la social-șovinism. **2** *s.m., s.f.* Adept al social-șovinismului. • sil. *-ci-al.* pl. *-iști, -iste.* /***social*** + ***șovinist.***
sociatív, -ă *adj.* (*gram.; despre prop. circumstanțiale*) Care arată ființa sau lucrul ce însoțește subiectul sau complementul direct în realizarea unei acțiuni. ◇ *Propoziție circumstanțială sociativă* = propoziție circumstanțială care îndeplinește în frază rolul de complement circumstanțial sociativ. • sil. *-ci-a-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***sociatif.***
sociatríe *s.f.* (*psih.*) Psihiatrie socială. • sil. *-ci-a.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***sociatrie.***
sociáție *s.f.* (*bot.*) Mică grupare de plante care prezintă specii particulare dominante, din cauza unor modificări locale de mediu. • sil. *-ci-a.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***sociation***, lat. ***sociatio, -onis.***
societál, -ă *adj.* Care aparține societății, care se referă la societate; care aparține unor largi grupuri sociale. • sil. *-ci-e.* pl. *-i, -e.* /<engl. ***societal.***
societár, -ă *s.m., s.f.* **1** Membru al unei societăți literare, muzicale, teatrale etc. ◆ Spec. Actor al unui teatru, care primește o cotă-parte anuală din veniturile teatrului. ◇ *Societar de onoare* = actor care primește salariu pe tot timpul vieții din partea teatrului la care este angajat. **2** (*econ.*) Persoană care deține acțiuni emise de o societate anonimă pe acțiuni; asociat într-o întreprindere comercială particulară; acționar. • sil. *-ci-e.* pl. *-i, -e.* și (*reg.*) *socitár s.m.* /<fr. ***sociétiaire.***
societáte *s.f.* **1** Ansamblu unitar, sistem de relații între oameni, istoricește determinate, bazate pe relațiile de producție și de schimb. ◆ Totalitatea oamenilor care se află în asemenea relații. ◆ Ext. Sistem social; orînduire socială. ◇ *Societate civilă* = sistem social în care funcționează drepturile omului. *Societate de consum* = tip de societate în care sistemul economic împinge la consum și creează nevoi în sectoarele care îi sînt profitabile. ◆ Analog. Totalitatea vieţuitoarelor care trăiesc laolaltă. **2** Grup restrîns de persoane care petrec împreună o perioadă de timp; anturaj, companie. *Nu-mi place societatea în care se învîrte.* ◇ *Joc de societate* v. joc. ◇ Expr. *În societate* = între oameni, în lume. ◆ Grup social constituit pe baza condițiilor materiale, spirituale, morale etc. *Nu mă simt bine în înalta societate ieșeană.* ◆ (*în orînduirile sociale bazate pe clase antagoniste*) Cerc limitat de oameni care aparțin claselor privilegiate. **3** Grup de persoane constituit într-un anumit scop (științific, literar, sportiv, filantropic etc.). ◇ *Societate de binefacere* v. binefacere. *Societate filarmonică* v. filarmonic. ◆ Organizație constituită cu scopul de a promova unele idei sau acțiuni de interes general. ◇ *Societate secretă* v. secret. ◆ Sediul în care se desfășoară activitatea unui astfel de grup sau a unei astfel de organizații. **4** (*econ.*) Asociație de oameni de afaceri constituită pe baza unei investiții de capital, în vederea obținerii unui profit comun. ◇ *Contract de societate* = contract în temeiul căruia se constituie o societate. *Societate în nume colectiv* = asociație între un număr limitat de persoane, care întemeiază o întreprindere prin investiții individuale de capital și prin contribuție nemijlocită în muncă, răspunzînd solidar și nemijlocit la obligațiile pe care și le-au asumat. *Societate (anonimă) pe acțiuni* = formă de organizare a unei întreprinderi al cărei capital este împărțit în acțiuni, acționarii respectivi nerăspunzînd de datorii decît în limita sumelor subscrise în vederea alcăturii capitalului acestuia. (*înv.*) *Regula de societate sau regula de companie, regula societății sau regula însoțirii* = regulă de trei compusă, care servește pentru a calcula partea de cîștig sau de pierdere a fiecărui participant la o asociație, în raport cu fondurile depuse. *Societate (anonimă) pe acțiuni* v. anonim. *Societate în comandită* v. comandită. *Societate comercială* v. comercial. *Societate leonină* v. leonin. ◆ Sediul în care se desfășoară activitatea unei astfel de asociații. ◆ (*jur.*) Persoană juridică, care se constituie pe temeiul unui contract. • sil. *-ci-e-.* pl. *-ăți.* și (*înv.*) ***soțietáte, soțietá*** *s.f.* /<lat. ***sociĕtas, -atis***, fr. ***société***, it. ***società.***
socinián, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care aparține socinianismului, care se referă la socinianism. **2** *s.m., s.f.* Adept al socinianismului. • sil. *-ni-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<lat. ***socinianus***, fr. ***socinien***; cf. nm. pr. *Socinius*, numele a doi teologi italieni din sec. 16, Lelio și Fausto *Socini* (*Sozzini*).
socinianísm *s.n.* (*relig.*) Curent protestant din sec. 16, fondat, în Polonia, de Faustus Socinus, care nega trinitatea, divinitatea lui Hristos, păcatul originar, predestinarea și considera Sfintele Taine doar niște ritualuri simbolice și care a fuzionat, în sec. 17, cu unitarienii. • sil. *-ni-a-.* /<lat. ***socinianismus***, fr. ***socinianisme***; cf. nm. pr. *Socinius*, numele a doi teologi italieni din sec. al 16-lea Lelio și Fausto *Socini* (*Sozzini*).
socio- Elem. de compunere „societate". • /<fr. ***socio-***; cf. lat. *sŏcius, -ii* „tovarăș".
socioafectív, -ă *adj.* (*sociol., psih.*) Care se referă la motivațiile afective ale relațiilor interpersonale și sociale. • sil. *-ci-o-.* pl. *-i, -e.* /***socio-*** + ***afectiv.***
socioanalíst, -ă *s.m., s.f.* (*sociol.*) Specialist în socioanaliză. • sil. *-ci-o-.* pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***socioanalyste.***
socioanalíză *s.f.* (*sociol.*) Studiu al rezultatelor unor tehnici sociometrice. • sil. *-ci-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***socioanalyse.***
sociobiologíe *s.f.* Direcție în știința contemporană care are ca obiect studiul sistematic al bazei biologice a tuturor compartimentelor sociale, analiza societăților animale, structura populației acestora etc. • sil. *-ci-o-bi-o-.* g.-d. *-iei.* /<engl. ***sociobiology.***
sociocéntric, -ă *adj.* (*sociol.*) Care ține de sociocentrism, care se referă la sociocentrism. • sil. *-ci-o-.* pl. *-ci, -ce.* /***sociocentr***[***ism***] + *-ic.*
sociocentrísm *s.n.* (*sociol.*) Tendința de a considera socialul superior individualului; sociomorfism. • sil. *-ci-o-.* /***socio-*** + ***centrism.***
sociocognitív, -ă *adj.* (*sociol.*) Care se referă la aspectul social al procesului cognitiv. • sil. *-ci-o-.* pl. *-i, -e.* /***socio-*** + ***cognitiv.***
socioculturál, -ă *adj.* (*sociol.*) Care se referă la raportul dintre cadrul social și particularitățile culturale (tradiții, moravuri, mentalități etc.). • sil. *-ci-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***socioculturel***, engl. ***sociocultural.***
sociodramátic, -ă *adj.* (*sociol., psih.*) Care ține de sociodramă, care se referă la sociodramă. • sil. *-ci-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***sociodramatique.***
sociodrámă *s.f.* (*sociol., psih.*) Test sociometric (și de psihoterapie) bazat pe improvizarea unui scenariu pe o temă dată, în care fiecare subiect testat are un anumit rol. • sil. *-ci-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***sociodrame***, engl. ***sociodrama.***
socioeconómic, -ă *adj.* (*econ.*) Care se referă la societate, definită în termeni economici. • sil. *-ci-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***socio-économique***, engl. ***socio-economic.***
socioeducatív, -ă *adj.* (*pedag.*) Care se referă la educația colectivă. • sil. *-ci-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***socio-éducatif.***
sociogenéză *s.f.* **1** (*antrop., sociol.*) Proces de trecere de la hoarda primitivă a antropoizilor la societatea umană. **2** (*psih.*) Denumire dată factorilor psihogeni de ordin social, care provoacă boli psihice. • sil. *-ci-o-.* /<fr. ***sociogenèse.***
sociogeográfic, -ă *adj.* (*sociol., geogr.*) Care se referă la geografia socială. • sil. *-ci-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***sociogéographique.***
sociogónic, -ă *adj.* (*lit., filos.*) Care ține de sociogonie, care se referă la sociogonie. • sil. *-ci-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***sociogonique.***
sociogoníe *s.f.* (*lit., filos.*) Totalitate a miturilor, a teoriilor, a ideilor etc. care se referă la apariția civilizației umane. • sil. *-ci-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***sociogonie.***
sociográf *s.m.* Specialist în sociografie. • sil. *-ci-o-.* pl. *-i.* /<fr. ***sociographe.***
sociografíe *s.f.* (*sociol.*) **1** Observarea, înregistrarea și descrierea societăților ca formațiuni istorice concrete. **2** Curent empiric în sociologie, inițiat de R. Steinmetz, care consideră că sociologia trebuie să se reducă la simpla descriere a faptelor, excluzînd interpretarea lor teoretică. **3** Disciplină sociologică empiristă, descriptivă și inductivă. ◆ Ramură a sociologiei care se ocupă cu studiul influenței condițiilor locale asupra formării tipurilor sociale. • sil. *-ci-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***sociographie.***

sociográmă *s.f.* (*sociol.*) Reprezentare grafică a datelor obținute prin testul sociometric. • sil. *-ci-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***sociogramme***.

socioléct *s.n.* (*sociol., lingv.*) Varietate socială a unei limbi, folosită de un individ în procesul comunicării, într-un anumit context sociolingvistic; dialect social. • sil. *-ci-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***sociolecte***.

sociolingvíst, -ă *s.m., s.f.* (*lingv.*) Specialist în sociolingvistică. • sil. *-ci-o-*. pl. *-iști, -iste*. /<fr. ***sociolinguiste***, engl. ***sociolinguist***.

sociolingvístic, -ă *s.f., adj.* **1** *s.f.* (*lingv.*) Domeniu al lingvisticii care se ocupă cu studiul relațiilor dintre limbă, cultură și societate. **2** *adj.* Care aparține sociolingvisticii, care se referă la sociolingvistică. • sil. *-ci-o-*. pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***sociolinguistique***, engl. ***sociolinguistics***.

sociológ, -ă *s.m., s.f.* Specialist în sociologie. • sil. *-ci-o-*. pl. *-gi, -ge*. /<fr. ***sociologue***.

sociológic, -ă *adj.* Care aparține sociologiei, care se referă la sociologie. ◇ *Empirism sociologic* v. empirism. • sil. *-ci-o-*. pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***sociologique***.

sociologíe *s.f.* **1** Știință care are ca obiect de studiu legile de dezvoltare, structura și fiziologia societății, relațiile interumane în cadrul grupurilor sociale, instituțiile speciale ale unei anumite societăți și care a fost fundamentată de Saint-Simon, P. J. Proudhon și A. Comte. ◇ *Sociologia artei* = ramură a sociologiei care se ocupă cu studiul fenomenului artistic ca fenomen social. **2** Mod de a privi problemele sociale. *Sociologia lui Eminescu este agresiunea unei simțiri romantice* (CONST.). **3** (*biol.*) Studiu al asocierii organismelor. ◇ *Sociologie vegetală* = fitosociologie. **4** *Sociologia limbajului* = disciplină sociologică în care se folosesc faptele de limbă ca indici ai delimitărilor sociale. • sil. *-ci-o-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***sociologie***, germ. ***Soziologie***.

sociologísm *s.n.* (*sociol.*) Orientare care exagerează rolul sociologiei, atribuindu-i importanță excesivă în raport cu celelalte științe sociale. ◇ *Sociologism vulgar* = nume generic pentru diferite forme de interpretare simplistă, schematică, a condiționării sociale a fenomenelor culturii spirituale, constînd în ignorarea specificității și a relativei independențe de care se bucură aceste fenomene în raport cu condițiile social-economice care le generează. • sil. *-ci-o-*. /<fr. ***sociologisme***.

sociologíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (*sociol.*) **1** *adj.* Care aparține sociologismului, care se referă la sociologism. **2** *s.m., s.f.* Adept al sociologismului. • sil. *-ci-o-*. pl. *-iști, -iste*. /<fr. ***sociologiste***.

sociologizá *vb. I. tr.* (*sociol.; compl. indică anumite fenomene sau procese*) A interpreta de pe pozițiile sociologismului. • sil. *-ci-o-*. prez.ind. *-ez*. /***sociolog*** + *-iza*, după fr. *sociologiser*.

sociologizánt, -ă *adj.* Care reduce orice interpretare a fenomenului artistic, literar etc. la sociologie; care exagerează importanța sociologiei. • sil. *-ci-o-*. pl. *-ți, -te*. /***sociologiza*** + *-ant*; cf. fr. *sociologisant*.

sociologizáre *s.f.* Faptul de *a sociologiza*. • sil. *-ci-o-*. pl. *-ări*. /v. ***sociologiza***.

sociométric, -ă *adj.* (*sociol.*) Care aparține sociometriei, care se referă la sociometrie. • sil. *-ci-o-*. pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***sociométrique***.

sociometríe *s.f.* (*sociol.*) Ansamblul procedeelor folosite pentru studierea cantitativă a relațiilor interumane (în cadrul unor grupuri sociale mici). • sil. *-ci-o-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***sociométrie***.

sociomórfic, -ă *adj.* Care ține de sociomorfism, care se referă la sociomorfism. • sil. *-ci-o-*. pl. *-ci, -ce*. /***sociomorf[ism]*** + *-ic*.

sociomorfísm *s.n.* Sociocentrism. • sil. *-ci-o-*. /<fr. ***sociomorphisme***.

sociomorfologíe *s.f.* Sociologie descriptivă. • sil. *-ci-o-*. g.-d. *-iei*. /***socio-*** + ***morfologie***.

socioním *s.n.* (*lingv.*) Nume de comunități etnice. • sil. *-ci-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***socionyme***.

sociopát, -ă *adj., s.m., s.f.* (*psih.*) (Persoană) care suferă de sociopatie. • sil. *-ci-o-*. pl. *-ți, -te*. /de la ***sociopatie***, prin derivare regresivă, după *psihopat*.

sociopatíe *s.f.* (*psih.*) Tulburare de comportament, care are drept cauză deficiențele educației într-un mediu social nefavorabil. • sil. *-ci-o-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***sociopathie***.

sociopedagogíc, -ă *adj.* Care aparține și socialului și pedagogiei, care se referă și la social și la pedagogie. • pl. *-ci, -ce*. /***socio-*** + ***pedagogic***.

sociopolitíc, -ă *adj.* Care aparține și socialului și politicului, care se referă și la social și la politic. • pl. *-ci, -ce*. /***socio-*** + ***politic***.

socioprofesionál, -ă *adj.* (*sociol.*) Care se referă la un grup social în relație cu sectorul și nivelul economic care îl caracterizează. • sil. *-ci-o-; -si-o-*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***socioprofessionnel***.

sociopsihiatríe *s.f.* (*psih.*) Domeniu interdisciplinar care se ocupă cu studiul acțiunii patogene a mediului asupra vieții psihice. • sil. *-ci-o-; -hi-a-*. g.-d. *-iei*. /***socio-*** + ***psihiatrie***; cf. fr. *sociopsychiatrie*.

sociopsihologíe *s.f.* (*psih.*) Domeniu interdisciplinar care se ocupă cu studiul acțiunii socialului asupra vieții psihice. • g.-d. *-iei*. /***socio-*** + ***psihologie***.

socioráma *s.f.* Ciclu de emisiuni radiofonice sau de televiziune pe teme de sociologie. • sil. *-ci-o-*. /***socio-*** + ***-rama***.

sociosféră *s.f.* (*psih.*) Psihosferă. • sil. *-ci-o-*. /***socio-*** + ***sferă***.

socioștiínță *s.f.* Ramură a sociologiei generale; știință socială. • sil. *-ci-o-*. /***socio-*** + ***știință***.

socioterapeútic, -ă *adj., s.f.* (*psih.*) **1** *adj.* Care ține de socioterapeutică, care se referă la socioterapeutică; socioterapic. **2** *s.f.* Socioterapie. • sil. *-ci-o-*. pl. *-ci, -ce*. /***socio-*** + ***terapeutic***.

socioterápic, -ă *adj.* (*psih.*) Socioterapeutic. • sil. *-ci-o-*. pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***sociotherapique***.

socioterapíe *s.f.* (*psih.*) Ansamblu de tehnici psihoterapeutice prin care se urmărește înlăturarea tulburărilor afective și de comportament ale unui individ, prin utilizarea judicioasă a relațiilor umane stabilite cu membrii grupului social din care face parte; socioterapeutică. • sil. *-ci-o-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***sociothérapie***.

sociotíp *s.n.* (*sociol.*) Tip biopsihic specific unei comunități sociale, realizat prin procesul de educație complexă a componenților ei. • sil. *-ci-o-*. pl. *-i*. /***socio-*** + ***tip***.

socioumán, -ă *adj.* Care aparține societății umane, care se referă la societatea umană. • sil. *-ci-o-*. pl. *-i, -e*. /***socio-*** + ***uman***.

socitár *s.m.* v. societar.

sóclu *s.n.* **1** Suport sau postament (din marmură, din piatră, din beton etc.) care susține o coloană, o statuie, un obiect ornamental etc.; piedestal, postament. *Citim inscripția de pe soclul statuii.* ◆ Obiect sau dispozitiv care servește la susținerea unei piese, a unui sistem tehnic etc.; bază, suport. **2** (*arhit.*) Element de arhitectură care constituie baza, partea de jos (mai proeminentă) a unui edificiu, a unei lucrări de construcție etc. *Lucrează niște zidari la soclul casei* (BRĂT.). **3** (*tehn.*) Partea de metal a unui bec electric prin care acesta se fixează în dulie și prin care se stabilește legătura electrică cu rețeaua. ◆ Piesă izolată care servește la fixarea tuburilor electronice la șasiul aparatelor în care sînt montate. ◇ *Soclu octal* v. octal. ◆ Parte componentă de contact a siguranțelor unipolare cu filet și a siguranțelor tubulare. **4** (*geogr.*) *Soclu continental* = zonă a uscatului, afundată cu pantă lină sub apele mării sau ale oceanului, pînă la adîncimea de circa 200 m. *Soclu cristalin* = pătura granitică reprezentată prin roci metamorfice și magmatice vechi, acoperite de cele mai multe ori de depozitele sedimentare ale stratisferei. • pl. *-uri*. și (*înv.*) *țóclu s.n.* /<fr. ***socle***, it. ***zoccolo*** „sabot".

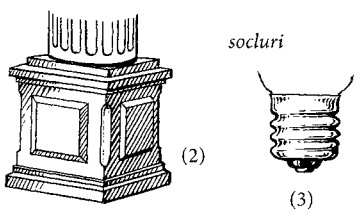

socluri

(2) (3)

socoátă *s.f.* **1** (*înv., reg.*) Socoteală. *Mai făcu socoata că de la o săptămînă pînă la alta... va mai uita* (AGÂR.). ◆ (*reg.*) Notă (de plată). **2** (*înv.*) Judecată; chibzuință. ◇ Expr. *A-și da cu socoata* = a crede; a presupune. ◆ Hotărîre. *La judecata cea din urmă Tu vei găsi socoata dreaptă!* (GOGA). **3** (*pop.*) Plan; intenție. • pl. *-e, -ți*. și (*înv.*) *socót s.m.* /de la ***socoti***, prin derivare regresivă.

socolán, -ă *adj., s.m.* **1** *adj.* (*înv., reg.; despre oameni*) Care este robust. **2** *s.m.* (*ornit.; înv.*) Șoim (*Falco*). • pl. *-i, -e*. /cf. ucr. dial. *сокол*, ucr. lit. *сокіл*, rus. *сокол*.

sócolnic *s.m.* (*înv.*) Șoimar. • pl. *-ci*. /<rus. ***сокольник***.

socót *s.m.* v. socoată.

sócote *s.f. pl.* (*med.; reg.*) Atrepsie. • și *sóhote s.f. pl.* /<ucr. ***cyxomu***, pl. lui *cyxoma*.

socoteá *s.f.* **1** (*înv.; la jocurile de noroc*) Fisă. **2** (*reg.; în jocurile de copii*) Numărul 7. • pl. *-ele*. /de la ***socoti***.

socoteálă *s.f.* **1** (*mat.; adesea constr. cu vb. „a face"*) Calcul numeric, calculare, evaluare numerică. *Dacă faci socoteala, ai să vezi că sîntem chit.* ◇ *Socoteală bănească* v. băbesc. ◇ Loc.prep. *Pe socoteala* (cuiva) = *a*) (*constr. cu vb. ca „a sta", „a trăi", „a mînca", „a ține", „a cumpăra"*; și, *înv., în socoteala...*) cu mijloace bănești provenite de la...; pe cheltuiala (cuiva), pe seama cuiva. *Trăiește pe socoteala părinților*; *b*) (*constr. cu vb. ca „a rămîne", „a cădea", „a reveni"*; și *în socoteala cuiva*) în sarcina (cuiva). *Scrierea articolului a căzut în socoteala mea*; *c*) în favoarea sau în defavoarea cuiva sau a ceva. *Face glume pe socoteala noastră*; *d*) pe răspunderea... *Închiriază o casă pe socoteala lui* (D. ZAMF.); *e*) după cum este voia, placul etc. cuiva; la discreția (cuiva). *Pe socoteala femeii trebuia să mă lase?* (VIS.). ◇ Expr. (*pop.; fam.*) *A face* (sau *a da cuiva*) *socoteala* = *a*) a plăti (cuiva) ceea ce i se cuvine, ceea ce are de primit (pentru serviciile aduse); *b*) ext. a concedia. *Să-i faci socoteala de luna viitoare!* (*pop.; fam.*) *A-și încheia socotelile cu viața* = a muri. *A-și greși socotelile* = a se înșela în așteptări; a nu izbuti. *A ieși la socoteală* (cu ceva sau cu cineva) = a ajunge la o rezolvare convenabilă, favorabilă (în legătură cu ceva sau cu cineva). *A ține socoteală* (sau, *înv., socoteala*) (de ceva sau de cineva) = a ține cont (de ceva sau de cineva), a avea în vedere.; a respecta. *Voi ține socoteală de sugestiile dumneavoastră. A pune* (ceva) *la socoteală* = a ține cont de...; a lua în considerare. *A pune* (ceva) *în socoteala cuiva* = *a*) a obliga pe cineva să plătească (ceva); *b*) ext. a imputa cuiva (ceva). (*pop.*) *S-a mîntuit socoteala* sau *scurtă socoteală* = scurtă vorbă. *Să știi că merg cu tine oriunde mi-i duce; s-a mîntuit socoteala* (CR.). *A face socoteli bășești* v. băbește. *A-i merge la socoteală* v. merge. *A trece la socoteală* v. trece. *A pune* (ceva) *la socoteală* v. pune. *A ține socoteala* (sau *socotelile*) v. ține. *A ține socoteală că...* v. ține. *A*(*-i*) *veni* (cuiva) *la socoteală* (*să...* ori *ca să..., de..., de a..., a...*) v. veni. ◆ (*fam.*) Fiecare dintre cele patru operații aritmetice fundamentale. *Ia și adună! Fă o socoteală simplă!* ◆ (*fin.*) Cont. ◆ Gener. (*fin.; mai ales la pl.*) Situație financiară. *Funcționarii predau socotelile la fiecare sfîrșit de lună.* ◆ (*de obicei constr. cu vb. ca „a cere", „a plăti"*) Sumă de bani datorată (pentru o consumație, o cumpărătură etc.). *Vreau să-mi plătești socoteala cucoanei d-tale* (ALECS.). ◆ Notă de plată. *Cere, te rog, socoteala chelnerului!* ◆ Fig. (*de obicei constr. cu vb. „a face"*) Privire retrospectivă asupra unor fapte, evenimente, situații etc.; bilanț. *Ia să stau și să-mi fac socoteala, cu ce m-am ales eu cît am trăit pe lumea asta* (CR.). **2** (*înv., pop.*) Judecată; chibzuință. *După o clipă de socoteală, le-a poruncit să se pitulească jos* (BRĂT.). ◇ *Cu* sau *fără nici o socoteală* = *a*) loc.adj. (și, *reg., cu socoteală bună, cu socoteală bună la cap, cu socoteli bune*) cu (sau fără) chibzuială. *Era sănătos, muncitor, cu socoteală la vorbă* (VLAH.); *b*) loc.adv. în mod chibzuit (sau nechibzuit) *Cheltuie fără socoteală. Mănîncă cu socoteală.* ◇ Expr. *A sta la* (sau *în*) *socoteală* = a șovăi. *Fără să mai stea la socoteală, se aruncă în valuri. A avea socoteală* (*bună*) (sau *socoteli bune*) = a fi chibzuit. ◆ (*înv.*) Rațiune. *A omului dintr-alte neamuri de dobitoace deosăbirea îi este socoteala* (CANT.). ◇ Expr. *A-și veni în socoteală* = a deveni (mai) înțelept. *A-i veni în socoteală* = a se gîndi (la ceva). ◆ (*înv.*) Voință, hotărîre. *Om grabnic la socoteala lui* (NEC.). ◆ (*înv.*) Tîlc. *Avem socoteala și tîlcuirea la această sfîntă scriptură* (DOC.). **3** (*pop.; fam.*) Proiect, plan; intenție. *Venirea lui mi-a stricat niște socoteli.* ◇ Expr. (*înv.*) *A avea în socoteală* = a intenționa. ◇ Expr. *Se schimbă socoteala* v. schimba. **4** (*fam.*) Părere. *După socoteala mea, nu mai avea mult de stat la putere.* ◇ Expr. (*înv., pop.*) *A*(*-și*) *da cu socoteala* (sau *socoteală*) (*cum*) *că...* ori *a-și face* (sau *a pune în* ori *la*) *socoteală* (*că...*) = a crede;

a presupune. *Dau cu socoteală că nimic nu aleargă așa de iute ca gîndul* (ISP.). *A-și da (cu) socoteala* (ori *socoteală*) = a-și da seama. *Acum își da ea socoteală prin cîte dureri trecuse* (VLAH.). ◆ (*înv.*) Sfat; învățătură. **5** (*fam.*) Rost. *Să dăm fiecăruia ce este al său, căci și moartea are socoteala ei* (CR.). **6** (*fam.*) Problemă, treabă, lucru. *A avut vreme pentru gînduri și socoteli politicești* (SADOV.). ◆ Ext. Răfuială. *Cu voi doi... am eu o socoteală mai veche* (STANCU). ◇ Expr. *A încheia socotelile* (sau *o socoteală*) (cu cineva) = a rezolva; a se răfui. ◆ Eufem. Penis. *Ține-ți socoteala în pantaloni!* **7** Justificare. *Un guvern în constituții e supus la socoteală* (ALEX.). ◇ *Dare cu socoteală* v. dare. ◇ Expr. (*înv.*) *A-i cere* (cuiva) *socoteală sau* (*înv.*) *a lua socoteala* = (a avea dreptul de) a pretinde de la cineva explicații, satisfacție etc.; a trage la răspundere. *A cere socoteală cuiva* ori *de la cineva* v. cere. *A da socoteală* v. da. *A lua* (pe cineva) *la socoteală* v. lua. **8** (*înv.*) Prețuire; respect. *Au schimbat împăratul socoteala și dragostea ce avea către craiul șvezesc* (N. COST.). **9** (*înv.*) Ocrotire. *Dumnezău socoteală făcea casei mele* (BIBLIA 1688). • pl. *-eli*, (*înv.*) *-ele*, (*înv., reg.*) *-e*, (*reg.*) *-uri*. /***socoti*** + *-eală*.

socotelúță[1] *s.f.* Dim. al lui *socoteală*. • pl. *-e*. /***socoteală*** + *-uță*.

socotelúță[2] *s.f.* (*înv.*) Dim. al lui *socotea*. • pl. *-e*. /***socotea*** + *-eluță*.

socotí *vb. IV. tr.* **1** A face o socoteală, un calcul; a calcula. *Socoti repede pe calculator dobînda pe care o avea de plătit băncii.* ◇ Expr. *A socoti băbește* v. băbește. ◆ Ext. A număra. *Copilul socotește pe degete.* ◇ (*refl. pas.*) *Se socotește cîți bani mai aveau de încasat.* ◆ (*înv., reg.*) A atribui ceva cuiva; a imputa. *Să nu greșească oamenii a socoti altuia fărădelegile tale* (STĂN.). ◆ (*înv.; refl.*) A se dezvinovăți. ◆ (*refl. recipr.*) A stabili responsabilitățile cuiva privind anumite obligații (bănești). *Ne-am socotit pînă la ultimul leu.* ◆ (*fam.; refl. recipr.*) A lichida un diferend cu cineva; a se răfui cu cineva, a trage pe cineva la răspundere. *Guvernul se socotește cu greviștii. Ne-om socoti noi altă dată!* **2** (*compl. indică fapte, situații etc.*) A judeca atent, examinînd toate posibilitățile; a cumpăni, a chibzui, a gîndi. *Ce e rău și ce e bine Tu te-ntreabă și socoate* (EMIN.). ◇ Zic. (*refl.*) *Cine cu capul de multe praguri se lovește, mai bine se socotește* (POP.). ◆ (*înv.*) A explica; a interpreta. ◆ (*înv.; refl. pas.*) A înțelege. **3** A avea ceva de gînd; a plănui, a intenționa. *Ieși cu plugul să-și ogorească și el o porumbiște pe care la primăvară socotea s-o semene cu grîu* (REBR.). **4** (*de obicei urmat de o prop. completivă introdusă prin prep. „că”*) A avea sau a-și forma o anumită părere, o anumită convingere etc. despre cineva sau despre ceva; a fi de părere, a găsi de cuviință. *Ce socotiți dumneavoastră că-i lipsește autorului schematizant?* (CĂL.). *Socoti că este bine să plece mai devreme decît își propusese.* ◇ (*refl. impers.*) *Probabil că așa se socotește, că omul nu e bun de la natură* (PRED.). ◇ Expr. *A socoti drept fală* v. fală. ◆ (*de obicei urmat de o prop. introdusă prin prep. „că”*) A admite în mod provizoriu că ceva este real, posibil, adecvat; a bănui, a-și imagina, a presupune. *Care socoți că va lua premiul?* (C. NEGR.). ◇ (*refl.*) *Să nu te socotești că-i glumă ce-ți spui eu* (CAR.). **5** (*de obicei urmat de determ. introduse prin prep. „ca”, „drept”*) A atribui cuiva o anumită caracteristică, o anumită calitate, un anumit statut etc. *Socotesc acest subiect ca incitant pentru o discuție. Cred că mă socotește prost.* ◇ (*refl.*) *M-am socotit, o perioadă, inferior lui.* ◇ Expr. *A se socoti buricul pămîntului* v. buric. **6** (*înv., reg.*) A îngriji. *Îmblă pre la temnițe miluind și socotind cei închiși pentru Domnul* (DOS.). ◆ Ext. A ocroti. *Petru Vodă... țara și moșia sa ca un păstor bun o socotea* (UR.). ◆ (*înv., reg.; refl.*) A se păzi. *Să te socotești de primejdia aceasta* (POP.). **7** (*înv.*) A prețui; a lua în considerare. *Era din soiul... pe care aristocrația nu-l socoate, nici primește între ea* (C. NEGR.). ◆ A privi; a observa. *Cu ochii tăi vei socoti și plata păcătoșilor vei vedea* (DOC.). ◆ A căuta; a vizita. *Să socotim... în toate cetățile* (COR.). ◆ A cerceta. *Parisul peste tot socotindu-l, nu este zidit frumos, nici regulat* (DOC.). ◆ A cere. • prez.ind. *-esc*, (*pop.*) *socót*. și (*înv.*) *sucutí* *vb. IV.* / lat. **succutere*.

socotínță *s.f.* **1** (*înv., pop.*) Socoteală, calcul. *După socotințele de curînd făcute, se arată că în Paris se tipăresc 152 jurnale* (DOC.). ◆ (*înv.*) Numărătoare; recensămînt. **2** (*pop.*) Judecată; chibzuială, cumpăt, măsură. *Sam se simți mulțumit de socotința părintelui Năstase* (GAL.). ◇ Loc.adj., adv. *Cu* sau *fără* (*de*) *socotință* = (în mod) chibzuit sau nechibzuit. *Banii trebuie cheltuiți cu socotință.* ◇ (*înv.*) Loc.prep. *Cu socotința...* = cu știrea... *N-au fost acel sfat cu socotința lui Dumnezeu* (NEAGOE). ◇ Loc.vb. (*înv.*) *A face socotință* = a judeca; a chibzui. ◆ (*înv.*) Rațiune. *O, bine zici, aceasta nu-mi trecuse prin socotință* (DRĂGHICI). ◆ (*înv.*) Rost. ◇ Loc.adj., adv. *Cu* sau *fără* (*nici o*) *socotință* = (care este) cu (sau fără) rost; (care este) cu (sau fără) alegere. **3** (*înv.*) Intenție; plan. *Minciunile... unele se zic cu bună socotință, iar altele cu rea* (ȚICHIND.). **4** (*înv., pop.*) Opinie, părere. *Își schimbă cu totul socotința și nu mai găsea pe Andrei nici obraznic, nici hursuz* (HOG.). ◇ Loc.vb. (*înv.*) *A fi de socotință* = a fi de părere că... ◇ Expr. *A avea altă socotință* = a fi de altă părere. ◆ (*reg.*) Credință (populară); superstiție. **5** (*înv.*) Considerație, stimă, prețuire. *S-au socotit vrednici a avea cinste și socotință de la împărăție* (CRON.). ◇ Loc.vb. *A-i face* (cuiva) *socotință* = a prețui. *A lua* (sau *a se pune*) *în* (sau *întru*) *socotință* = a lua în considerare. ◆ (*înv.*) Atenție. **6** (*înv.*) Îngrijire. ◆ Ext. Ocrotire. • pl. *-e*, *-i*. /***socoti*** + *-ință*.

socotíre *s.f.* Acțiunea de *a socoti* și rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. ***socoti***.

socotít[1] *s.n.* Faptul de *a socoti*. • /v. ***socoti***.

socotít[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este chibzuit, cumpătat; măsurat. *Am încredere în ea, este o femeie socotită.* ◇ (*adv.*) *Încet, socotit, Gavrilă se ridică în capul oaselor* (POPOV.). **2** (*pop.; despre obiecte, despre mîncăruri etc.*) Care este deosebit. **3** (*despre oameni sau despre manifestări ale lor*) Care este prețuit. *Era din rîndurile acelor răzeși în care doarme ceva din socotita vitejie, din smerita demnitate... a strămbunilor ostași* (IORGA). ◆ (*reg.; în credințe pop.*) Care este important. *Sfîntul cel mai socotit este Haralambie* (POP.). • pl. *-ți*, *-te*. /v. ***socoti***.

socotitór, -oáre *s.m., s.f.* **1** *s.m., s.f.* (*înv., pop.*) Persoană care face socoteli, calcule; contabil. **2** *s.m.* (*înv.*) Dregător (însărcinat cu probleme financiare). **3** *s.m., s.f.* (*înv.*) Îngrijitor. ◆ Ext. Ocrotitor. • pl. *-ori*, *-oare*. /***socoti*** + *-tor*.

socotitúră *s.f.* (*înv.*) Închisoare. • /***socotit***[2] + *-ură*.

socrátic, -ă *adj., s.m.* (*filos.*) **1** *adj.* Care ține de Socrate sau de doctrina lui Socrate, care se referă la Socrate sau la doctrina lui Socrate. ◇ *Școli socratice* = nume generic dat unor școli filosofice grecești întemeiate de discipoli ai lui Socrate. *Ironie socratică* v. ironie. **2** *s.m.* Adept, continuator al doctrinei lui Socrate. *Platon a fost cel mai important dintre socratici.* • pl. *-ci*, *-ce*. /<lat. ***socraticus***, ***-a***, ***-um***, fr. ***socratique***; cf. nm. pr. *Socrate*, filosof antic grec.

socratísm *s.n.* (*filos.*) Orientare a gîndirii filosofice spre subiect, spre om, spre problemele gnoseologice și morale, proprie lui Socrate, care considera că adevărul poate fi descoperit prin reflecție filosofică și prin maieutică. • /nm. pr. (filosof antic grec) ***Socrate*** + *-ism*.

socratizá *vb. I. intr.* (*filos.*) A moraliza, a filosofa ca Socrate. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***socratiser***.

socreálă *s.f.* (*reg.*) Faptul de *a socri*. • pl. *-eli*. /***socri*** + *-eală*.

socrí *vb. IV.* **1** *tr.* (*fam.*) A stărui cu insistență supărătoare pe lîngă cineva. ◆ Ext. A cicăli. **2** *intr.* (*reg.*) A deveni soacră sau socru (la nuntă). ◆ Ext. A face nuntă. • prez.ind. *-esc*. /***soacră*** + *-i*.

socríe *s.f.* **1** (*pop.*) Soacră. **2** (*înv., reg.*) Faptul de a deveni soacră sau socru. ◆ Calitatea de soacră sau de socru. ◆ Ext. Nuntă. **3** (*reg.; la pl.*) Daruri pe care le primesc rudele mirelui de la rudele miresei. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***soacră***, ***socru*** + *-ie*.

socrioáră *s.f.* (*înv., reg.*) Dim. al lui *soacră*; (*înv., reg.*) socrișoară, socriță. • pl. *-e*. /***soacră*** + *-ioară*.

socrișoáră *s.f.* (*înv.*) Dim. al lui *soacră*; socrioară, socriță. • pl. *-e*. /***soacră*** + *-işoară*.

socrișór *s.m.* (*înv., reg.*) Dim. al lui *socru*; socruleț. • pl. *-i*. /***socru*** + *-işor*.

socríță *s.f.* (*reg.*) Dim. al lui *soacră*; socrioară, socrișoară. • pl. *-e*. /***soacră*** + *-iță*.

sócru *s.n.* **1** Tatăl unuia dintre soți, considerat în raport cu celălalt soț. *Ne întîlnim cu socrul lui Andrei la Berlin.* ◇ Zic. *Drac socru*, se spune despre ceva neobișnuit, nemaiîntîlnit. ◇ *Socru mare* v. mare. *Socru mic* v. mic. ◇ Expr. (*reg.*) *A se pune socru* = a-și căsători fiul sau fiica, devenind socru. **2** (*la pl.*) Părinții unuia dintre soți, considerați în raport cu celălalt soț. *Nu se înțelege cu socrii.* ◇ *Hora socrilor* = hora mare, în timpul căreia se împart darurile la nuntă. **3** (*reg.; la pl.*) Invitați la nuntă (din partea miresei). • pl. *-i*. și (*reg.*) *țócru* *s.m.* / lat. ***sŏcrus***.

socruléț *s.m.* (*înv.*) Dim. al lui *socru*; (*înv., reg.*) socrișor. • pl. *-i*. /***socru*** + *-uleț*.

socrulúță *s.f.* (*reg.*) Dim. al lui *soacră*; socrioară, socrișoară, socriță. • pl. *-e*. /***soacră*** + *-uluță*.

socușór *s.m.* (*bot.; reg.*) Dim. al lui *soc*. • pl. *-i*. /***soc*** + *-ușor*.

sodál *s.m.* (*înv.*) Ucenic, calfă. • pl. *-i*. /<lat. ***sŏdalis***, ***-is***, germ. ***Sodale***.

sodalít *s.n.* (*mineral.*) Alumosilicat natural de sodiu cu clor, din grupa feldspaților, cristalizat în sistemul rombic, incolor, cenușiu sau albăstrui, sticlos, constituent al unor roci eruptive alcaline. • pl. *-e*. /<fr. ***sodalite***.

sodalitáte *s.f.* (*înv.*) Corporație; breaslă. • /<lat. ***sodalĭtas***, ***-atis***, germ. ***Sodalität***.

sodár *s.n.* (*tehn.*) Aparat de tipul radarului, folosit pentru sondarea troposferei joase cu ajutorul undelor de audiofrecvență. • pl. *-e*. /<engl. ***sodar***, abr. de la *so[und] d[etection] a[nd] r[anging]* „detectare și localizare prin sunet”.

sodát, -ă *adj.* **1** Care conține sodă. **2** Care conține sodiu. ◇ *Calce sodată* v. calce. • pl. *-ți*, *-te*. /<fr. ***sodé***.

sódă *s.f.* **1** (*mineral., chim.*) Sare (cristalizată) de culoare albă a acidului carbonic, neutralizată cu sodiu și folosită în industria sticlei, a coloranților, a săpunului etc., în gospodărie pentru spălatul rufelor, al vaselor etc.; carbonat de sodiu. ◇ *Sodă caustică* = compus chimic anorganic, de culoare albă, opacă și cristalină, solubil în apă și în alcool, care distruge țesuturile animale și vegetale, folosit în industria săpunului, a coloranților, în cea textilă, la rafinarea produselor petroliere etc.; hidroxid de sodiu. *Sodă calcinată* = carbonat de sodiu în stare anhidră. *Sodă cristalizată* = carbonat de sodiu cristalizat. **2** Sifon. *Ceru o jumătate de vin cu sodă* (AGÂR.). **3** Plantă marină din a cărei cenușă se extrăgea o sare alcalină asemănătoare sodei (*Salsola soda*). • și (*înv., reg.*) *súdă*, (*reg.*) *zódă* *s.f.* /<germ. ***Soda***, lat. ***soda***.

sódăș *s.m.* (*înv.*) **1** (*jur.*) Garant. **2** Răzeș. • pl. *-i*. și *sólduș* *s.m.* /<magh. ***szvodus***.

sódic, -ă *adj.* **1** Care ține de sodiu, care se referă la sodiu. **2** (*despre roci, substanțe etc.*) Care conține sodiu; care este făcut pe bază de sodiu. • pl. *-ci*, *-ce*. /<fr. ***sodique***.

sódiu *s.n.* (*chim.*) Element chimic alcalin, sub formă de metal moale, alb-argintiu, maleabil și ductil, foarte reactiv, care se găsește în natură numai sub formă de combinații (*Na*); natriu. ◇ *Azotat de sodiu* v. azotat. *Benzoat de sodiu* v. benzoat. *Bicarbonat* (*de sodiu*) v. bicarbonat. *Bicromat de sodiu* v. bicromat. *Carbonat de sodiu* v. carbonat. *Carbonat acid de sodiu* v. carbonat. *Bicarbonat de sodiu* v. bicarbonat. *Clorură de sodiu* v. clorură. *Fluorură de sodiu* v. fluorură. *Fosfat de sodiu* v. fosfat. *Hipoclorit de sodiu* v. hipoclorit. *Metafosfat de sodiu* v. metafosfat. *Peroxid de sodiu* v. peroxid. *Stearat de sodiu* v. stearat. *Sulfat de sodiu* v. sulfat. *Sulfură de sodiu* v. sulfură. • /<lat. ***sodium***, fr. ***sodium***.

sodoăsă *adj.* (*reg.; despre apă*) Care este leșioasă, moale. • pl. *-e*. /***sodă*** + *-os*.

sodokú *s.n.* (*med.*) Numele unei boli infecțioase din Extremul Orient, care este cauzată de un spirochet (*Spirillum minus*) transmis prin mușcătura de șobolan și care se manifestă prin febră și erupții cutanate. • /<fr. ***sodoku***, engl. ***sodoku***; cuv. japonez.

sodóm *s.n., s.m.* **1** *s.n.* (*înv., reg.*) Nimicire, prăpăd, nenorocire mare. *În țara noastră... era mare pieiște și un sodom de nu mai avea pereche* (POP.). **2** *s.n.* (*pop.*) Mulțime, sumedenie (de oameni, de animale); cantitate mare (din ceva). *Are jupîn Iațco sodom de galbini* (SADOV.). **3** *s.n.* (*reg.*) Chin; blestem. **4** *s.n.* (*reg.*) Potop. **5** *s.n.* (*reg.*) Teren surpat; rîpă. **6** *s.m. sg.* (*reg.*) Namilă. • pl. *-oame*, *-uri*. /de la nm. pr. ***Sodoma***, (vechi oraș canaanean, pe țărmul de S al Mării Moarte, care, potrivit *Vechiului Testament*, era o cetate a desfrîului).

sodomeán *s.m.* v. sodomlean.

sodomésc, -eáscă *adj.* (*înv.*) Care aparține Sodomei, care se referă la Sodoma. • pl. *-eşti.* /nm. pr. (vechi oraş canaanean, pe ţărmul de S al Mării Moarte, care, potrivit *Vechiului Testament*, era o cetate a desfrîului) ***Sodoma*** + *-esc.*

sodomí *vb. IV.* **1** *tr., refl.* (*înv., pop.*) A (se) nimici, a (se) prăpădi, a (se) distruge. *I-om bate, i-om sodomi Şi de turci nemic n-o fi* (POP.). **2** *refl.* (*pop.*) A se sinucide. *Să mă sodomesc e păcat de moarte* (POP.). ◆ (*med.; reg.; în forma „sudumi"*) A se îmbolnăvi de hernie. **3** *tr.* (*reg.*) A chinui; a blestema. **4** *tr., refl.* (*despre clădiri, ziduri etc. sau despre pămînt*) A (se) prăbuşi. ◆ (*refl.; despre pămînt*) A se surpa. **5** *tr.* (*reg.*) A mînca cu lăcomie. **6** *tr., refl.* A obliga pe cineva să întreţină sau a întreţine relaţii sexuale deviante, nefireşti; a sodomiza. ◆ (*reg.*) A murdări. • prez.ind. *-esc, sodóm.* şi (*reg.*) *sudumí vb. IV., sudumá vb. I.* /v. ***sodom*** + *-i.*

sodómic[1]**, -ă** *adj.* Care ţine de Sodoma, care se referă la Sodoma. • pl. *-ci, -ce.* /nm. pr. (vechi oraş canaanean, pe ţărmul de S al Mării Moarte, care, potrivit *Vechiului Testament*, era o cetate a desfrîului) ***Sodoma*** + *-ic.*

sodómic[2]**, -ă** *adj.* Care aparţine sodomiei, care se referă la sodomie; desfrînat; împotriva naturii. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***sodomique***.

sodomíe *s.f.* Relaţie sexuală nefirească, deviantă (între parteneri de acelaşi sex, între oameni şi animale etc.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<ngr. ***σοδομία***, lat. ***sodomia***, fr. ***sodomie***; cf. nm. pr. *Sodoma*, (vechi oraş canaanean, pe ţărmul de S al Mării Moarte, care, potrivit *Vechiului Testament*, era o cetate a desfrîului).

sodomíre *s.f.* Acţiunea de *a* (*se*) *sodomi* şi rezultatul ei. • /v. ***sodomi***.

sodomíst, -ă *s.m., s.f.* (*înv.*) Sodomit. • pl. *-işti, -iste.* /***sodomie*** + *-ist*; cf. cf. ngr. *σοδομιστής*.

sodomít[1] *s.m.* (*înv.*) Persoană care practică sodomia; sodomist. • pl. *-ţi.* /<ngr. ***σοδομίτης***, fr. ***sodomite***.

sodomít[2]**, -ă** *adj., s.m.* (*reg.*) **1** *adj.* (*despre ziduri, construcţii etc.*) Care este prăbuşit, năruit. **2** *s.m.* Persoană care este lipsită de putere, care este foarte slăbită. • pl. *-ţi, -te.* şi *sudumít s.m.* /v. ***sodomi***.

sodomizá *vb. I. tr.* A supune unei sodomii. *L-au sodomizat în închisoare.* • prez.ind. *-ez.* /***sodomie*** + *-iza.*

sodomleán *s.m.* **1** (*înv.*) .) Persoană care practică sodomia. **2** Persoană care făcea parte din populaţia de bază a oraşului biblic Sodoma sau era originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii Sodomei. • pl. *-eni.* şi *sodomeán s.m.* /<slav. **содомлиннъ**; cf. nm. pr. *Sodoma*, (vechi oraş canaanean, pe ţărmul de S al Mării Moarte, care, potrivit *Vechiului Testament*, era o cetate a desfrîului).

sodomleáncă *s.f.* **1** (*înv.*) Femeie care practică sodomia. **2** Femeie care făcea parte din populaţia de bază a oraşului biblic Sodoma. • pl. *-ence.* şi (*înv.*) *sodomeáncă s.f.* /***sodomlean*** + *-eancă.*

sodomlenésc, -eáscă *adj.* (*înv.*) Care ţine de sodomie, care se referă la sodomie; care constituie o sodomie. • pl. *-eşti.* /***sodomlean*** + *-esc.*

sodomneáncă *s.f.* v. sodomleancă.

sof *s.n.* v. zof.

sofá *s.f.* Divan îngust cu un capăt mai ridicat. ◆ Ext. Canapea. • pl. *-ale.* şi (*înv.*) *sófă s.f.* /<tc. ***sofa***.

sofagíu *s.m.* (*în Ev. Med., în Ţările Rom.*) Slujbaş la curtea domnească, însărcinat cu îngrijirea divanurilor şi a sofalelor. • pl. *-gii.* /***sofa*** + *-giu.*

sofár *s.n.* (*mar.*) Sistem de navigaţie în care poziţia navei este determinată cu ajutorul undelor hidroacustice. • pl. *-e.* /<engl. ***sofar***, abr. de la *so[und] f[ixing] a[nd] r[anging]* „localizare şi fixare prin sunet".

sófă *s.f.* v. sofa.

sofertáş *s.n.* v. sufertaş.

soflióni *s.m. pl.* v. sofioni.

sofiánic, -ă *adj.* (*despre creaţii spirituale*) Care dă expresie sentimentului că transcendentul coboară, revelîndu-se în orice întruchipare a cosmosului. • sil. *-fi-a-.* pl. *-ci, -ce.* /cf. nm. pr. Sfînta *Sofia*, bazilică din Constantinopol.

sofílă *s.f.* v. şofilă.

sofióni *s.m. pl.* (*geol.*) Izvoare termale şi emanaţii de vapori fierbinţi, însoţite de diferite gaze, ca amoniac, bioxid de carbon, hidrogen sulfurat, acid boric etc., legate de activitatea magmatică. • sil. *-fi-oni.* scris şi *soffioni.* /<it. ***soffioni***.

sofiót, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populaţia de bază a Sofiei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii Sofiei. **2** *adj.* Care aparţine Sofiei sau sofioţilor, care se referă la Sofia sau la sofioţi; originar din Sofia. • sil. *-fi-ot.* pl. *-ţi, -te.* /nm. pr. (capitala Bulgariei) ***Sofia*** + *-ot*, după fr. *sophiote.*

sofísm *s.n.* (*filos.*) Raţionament sau silogism corect din punct de vedere formal, dar greşit din punctul de vedere al conţinutului (folosit în scopul de a induce în eroare). ◆ Gener. Argument, afirmaţie etc. false, eronate. • scris şi *sofizm.* pl. *-e.* şi (*înv.*) *sofismá, sofismă s.f.* /<fr. ***sophisme***, lat. ***sŏphisma, -atis***, ngr. ***σόφισμα*** <gr. *σοφίζομαι* „a fi abil, a inventa".

sofismá *s.f.* v. sofism.

sofismatésc, -eáscă *adj.* (*filos.; înv.*) Sofistic. • pl. *-eşti.* /<ngr. ***σόφισμα, -ατος***.

sofísmă *s.f.* v. sofism.

sofíst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* (*filos.; în sec. 5 î.Hr., în Grecia antică*) Retor şi filosof care la început era adept al explicării critice, raţionale şi materialiste a fenomenelor naturale şi sociale (respingînd soluţiile mistico-religioase), ulterior adept al idealismului filosofic (folosind preferenţial argumentarea sofistică). ◆ Gener. Persoană care, într-o demonstraţie, foloseşte sofisme. **2** *adj.* Care aparţine sofismului, care se referă la sofism. • pl. *-işti, -iste.* /<ngr. ***σοφιστής***, fr. ***sophiste***, lat. ***sŏphista, -ae***.

sofistărie *s.f.* (*înv.*) Faptul de a abuza de argumente neconvingătoare, lipsite de fond, false, demagogice. ◆ Argument de acest fel folosit într-o discuţie, într-o documentaţie etc. pentru a masca realitatea. • pl. *-ii.* g.-d. *-ii.* /<fr. ***sophisterie***.

sofístic, -ă *adj., s.f.* (*filos.*) **1** *adj.* (*despre teorii, raţionamente etc.*) Care aparţine unui sofism, care se referă la un sofism; care conţine sofisme, care este întemeiat pe sofisme. ◆ Ext. (*despre afirmaţii, argumente etc.*) Care este eronat, fals. ◇ (*adv.*) *Dialectician convins, el răstălmăceşte sofistic principiile oricărei morale omeneşti* (E. LOV.). **2** *s.f.* Arta şi orientarea filosofică a sofiştilor. ◆ Ext. Folosire (intenţionată) a unor sofisme, a unor raţionamente false; denaturare (intenţionată) a unui raţionament, a unei afirmaţii etc. • pl. *-ci, -ce.* /<ngr. ***σοφιστικός***, lat. ***sophistĭcus, -a, -um***, fr. ***sophistique***.

sofísticá *vb. I. tr.* **1** A folosi în mod conştient raţionamente false, care denaturează adevărul. **2** A da un caracter artificial, căutat, preţios. ◆ Ext. A complica. *Nu trebuie să sofisticăm problemele.* • prez.ind. *-chez.* /<fr. ***sophistiquer***; cf. lat. *sophisticari.*

sofisticáre *s.f.* Acţiunea de *a sofistica* şi rezultatul ei; rafinament căutat, artificial, preţios. • pl. *-ări.* /v. ***sofistica***.

sofisticát, -ă *adj.* (*despre limbaj, stiluri sau despre forme, fenomene etc.*) Care este artificial, preţios, complicat. *Şi-a făcut un machiaj sofisticat.* ◇ (*adv.*) *Se exprimă sofisticat.* ◆ (*despre oameni*) Care se manifestă artificial, căutat, complicat. *Este o femeie sofisticată.* • pl. *-ţi, -te.* /v. ***sofistica***; cf. fr. *sophistiqué.*

sofisticăríe *s.f.* (*fam., iron.*) Faptul de a abuza de sofisme. ◆ Argumentaţie, afirmaţie plină de sofisme, falsă. *Nu-mi umbla cu sofisticării* (SADOV.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***sofistica*** + *-ărie*, după fr. *sophistiquerie.*

sofisticésc, -eáscă *adj.* (*înv.*) Sofistic. • pl. *-eşti.* /***sofistic*** + *-esc.*

sofisticéşte *adv.* (*înv.*) În mod sofistic. • /***sofistic*** + *-eşte.*

sofítă *s.f.* (*electr.*) Lampă electrică cu incandescenţă, de formă tubulară, legată în circuitul electric prin ambele capete, fiind prinsă în dulii speciale. • pl. *-e.* şi *sufítă s.f.* /<fr. ***soffite***, germ. ***Soffitten[lampe]***.

sofízm *s.n.* v. sofism.

sóflet *s.n.* v. suflet.

sofologiótatos *s.m.* (*grec. înv.*) Cărturar. • /<ngr. ***σοφολογιώτατος***.

sofóră *s.f.* (*bot.*) Arbore originar din Extremul Orient, cu frunzişul bogat, care înfloreşte tîrziu, cultivat ca plantă ornamentală (*Sophora japonica*); salcîm japonez. • pl. *-e.* /<fr. ***sophora***, lat. ***sophora*** <ar. *sufayra.*

sofrá *s.f.* **1** (*înv.*) Masă mică, circulară şi foarte joasă, la care se mînca stînd pe divan, pe un scăunel sau pe o rogojină. **2** (*reg.; la fîntîni*) Ghizd. • pl. *-ale.* şi (*înv.*) *sófră s.f.* /<ngr. ***σοφράς***, tc. ***sofra*** „sac de provizii servind totodată de pînză şi de masă pe care se pun bucatele".

sofrăc *s.m.* v. şofrac.

sofrageríe *s.f.* v. sufragerie.

sofragi-başá *subst.* (*turc. înv.*) Vel-sofragiu. • pl. *-ale.* /<tc. ***sofracı başı***.

sofragíu *s.m.* (*în Ev. Med., în Ţările Rom.*) Slujbaş la curtea domnească sau, ext., în casele boiereşti, care se îngrijea de masă, de tacîmuri, de veselă etc. ◇ *Vel-sofragiu* = şeful sofragiilor. • pl. *-gii.* şi *sufragíu s.m.* /<tc. ***sofracı***.

soframicmă *s.f.* (*farm.*) Antibiotic preparat din ciuperca *Streptomyces decaris*, folosit în tratamentul infecţiilor cu stafilococi, streptococi etc.; farmicetină. • /den. com.

sofrán *s.m.* v. şofran.

sófră *s.f.* v. sofra.

sofreá *s.f.* (*reg.*) Meşină colorată folosită de cojocari pentru garnituri sau pentru tivituri la cojoace. • pl. *-ele.* /etimol. nec.

sofrológ, -ă *s.m., s.f.* (*med.*) Specialist în sofrologie. • pl. *-gi, -ge.* /de la ***sofrologie***, prin derivare regresivă.

sofrologíe *s.f.* (*med.*) Disciplină medicală care îşi propune o întărire a organismului uman prin aducerea acestuia, prin anumite exerciţii, într-o stare totală de relaxare fizică şi psihică, după care se acţionează asupra subconştientului pacientului. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***sophrologie***; cf. gr. *σῶφρον* „înţelepciune, moderaţie", *λόγος* „studiu".

sofroníst *s.m.* (*în Grecia antică*) Fiecare dintre cei zece magistraţi atenieni care aveau misiunea de a face recensămîntul persoanelor şi al averilor şi de a supraveghea moravurile publice. • pl. *-işti.* /<gr. ***σωφρονιστής***.

soft[1] *s.n.* (*text.*) Colect. Fire de bumbac sau de celofibră puţin răsucite şi moi, folosite ca bătătură pentru unele ţesături scămoşate. • /<engl. ***soft***.

soft[2] *s.n.* (*inform.*) Software. • pl. *-uri.* /<engl. ***soft[ware]***.

softá *s.f.* (*turc., înv.*) Student la o şcoală superioară turcească. • pl. *-ale.* /<tc. ***softa***.

software ['soft(w)er] *s.n.* (*inform.*) Set de instrucţiuni sau de programe executate de computer, care include sistemul de operare, programe utilitare, limbaje de programare şi programe-aplicaţii; soft. ◇ *Arhitectura unui software* v. arhitectură. • /<engl. ***software***; cf. *soft* „moale", *ware* „elemente".

sogá *vb. I.* v. soage.

sogăt *s.n.* v. sogit.

sogătoáre *s.f.* (*reg.*) Albie mică în care se frămîntă aluatul dospit. • /***soage*** + *-ător.*

sogdiánă *s.f.* (*lingv.*) Limbă din familia limbilor iraniene aparţinînd grupului oriental. • sil. *-di-a-.* /<fr. ***sogdian***; cf. nm. pr. *Sogdiana*, provincie istorică din Asia Centrală.

sogí *vb. IV.* v. soage.

sogít *s.n.* (*reg.*) Faptul de *a soage.* • şi *sogát s.n.* /v. ***soage***.

soh *s.n.* (*ţes.; reg.*) *Soh bun* = trecerea firelor de urzeală prin spată, în timpul năvădirii, cîte două fire în fiecare dinte. *Soh rău* = trecerea firelor de urzeală prin spată, în timpul năvădirii, cîte două fire într-un dinte şi cîte unul în următorul. • pl. *-uri.* /cf. bg. *coxa.*

soharíci *s.m.* (*înv.*) Sortiment de pesmet, de calitate inferioară, negru şi tare (pentru soldaţi). • pl. *-ci.* /<rus. ***сухарик***.

sohodól *s.n.* (*geogr.; reg.*) Vale seacă, plină de grohotişuri, în regiunile calcaroase. • pl. *-uri.* /<rus. ***суходол***.

sóhote *s.f. pl.* v. socote.

soi[1] *s.n.* **1** Grup de plante (de cultură) care aparţin aceleiaşi specii, varietăţi sau subvarietăţi şi care posedă anumite caracteristici morfologice, fiziologice şi biochimice ereditare comune. *A plantat mai multe soiuri de garoafe.* ◆ Varietate de vin. *Vin de piatră, soi cald de Aiud* (BLA.). **2** Varietate de animale care se deosebesc de alte varietăţi din aceeaşi specie prin anumite caractere specifice (adesea obţinută prin selecţie artificială, în scopul de a se ajunge la tipuri noi). ◆ Animal care face parte din această varietate. ◇ Loc.adj. *De soi* = care are calităţi deosebite; de rasă. *Am să-i dau un cal de soi* (COŞB.). **3** (*înv.*) Rasă. *S-au adunat toate soiurile de oameni.* ◆ (*înv.*) Sex. ◇ *Soiul frumos* = sexul slab. **4** (*înv.*) Popor. *Ţigănescul soi La rînd bun să învaţă* (BUD.). ◆ (*înv., pop.*) Obîrşie; neam. *Sîntem de soi român. Nu sîntem de neam păgîn* (ALECS.). ◇ Loc.adj. *De soi* = de seamă. *Că n-am*

avut părinte de soi, nu-i vina mea (SADOV.). ◇ Expr. *Soi rău* (sau *bun*) = persoană cu obiceiuri, comportări etc. rele (sau bune). *L-am părăsit fiindcă era soi rău.* **5** Manieră, modalitate de a fi, de a se manifesta a cuiva sau a ceva, de desfășurare a unei activități, a unui proces etc. *M-am ocupat în tinerețe cu tot soiul de prostii.* ◆ Spec. Totalitatea caracterelor definitorii (proprii) pentru un grup de ființe, de obiecte, de fenomene etc. *M-am săturat de soiul lor.* ◆ Ext. Ansamblu de oameni, de animale, de fenomene, de produse etc. (cu aceleași însușiri); clasă, categorie. *Vedem... brățări, mărgele..., vase de pământ din soiul acelor atice* (PĂRV.). ◇ Loc.adj. *De tot soiul* = fel de fel, diferit, variat. *Am trecut prin încercări de tot soiul. Tot soiul de...* v. tot. ◇ Expr. *Un soi de...* = un lucru asemănător cu... sau în genul... *Mi-a dat un soi de răspuns.* • pl. *-uri.* /<tc. ***soy*** „rasă, familie, neam, soi"; cf. ngr. *σόϊ*.

soi[2] *s.n.* (*pop.*) Strat de murdărie depus pe obiecte; slin. *Pe pietre rămăsese un soi lipicios, vînăt* (E. BAR.). • pl. *soaie, -uri* și *soáie s.f.* /cf. *zoaie*.

soi[3] *subst.* (*reg.*) Lingură mare pentru urdă. • /etimol. nec.

soí[4] *vb. IV. tr.* (*zootehn.; compl. indică animale*) A împerechea cu animale de rasă superioară pentru a da un soi mai bun. ◆ Ext. A înnobila prin împerechere cu animale de soi mai bun. • prez.ind. *-iesc.* /de la ***soi***[1].

soí[5] *vb. IV. tr., refl.* A (se) murdări, a (se) umple cu soi. • prez.ind. *-iesc.* /de la ***soi***[2].

sóia *s.f.* (*bot.*) Plantă anuală din familia leguminoaselor, originară din Asia, cu frunzele terminate, de obicei, cu un cîrcel, cu florile mici, albe sau violete și cu fructul în formă de păstaie, avînd semințele bogate în protide, grăsimi și vitamine, folosită în industria alimentară, în farmaceutică etc. (*Glycine maxima*). ◇ *Soia furajeră* = soia cultivată și folosită ca plantă furajeră. • sil. *so-ia.* /<fr. ***soja, soya***, germ. ***Soja***; cuv. japonez.

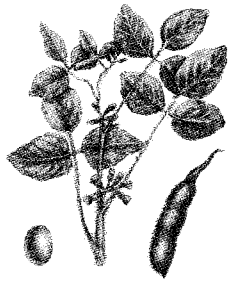

soia

soiálă *s.f.* (*înv.*) Murdărie. • ***/soi***[2] + *-eală*.

soileáiă *s.f.* (*fam.*) Dormit. • pl. *-eli.* ***/soili*** + *-eală*.

soilí *vb. IV. intr.* (*fam.*) A dormi. • prez.ind. *-esc.* /<țig. ****soilo***.

soiós, -oásă *adj.* (*despre obiecte sau despre ființe*) Care este plin de murdărie, de pete etc.; mînjit, murdar; slinos. *Are gulerul cămășii soios.* ◇ Fig. *Pe cerul spălăcit trec grăbiți cîțiva nori soioși și negri* (IOV.). • pl. *-oși, -oase.* ***/soi***[2] + *-os*.

soioșíe *s.f.* Murdărie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* ***/soios*** + *-ie*.

soít[1] *s.n.* (*zootehn.*) Înnobilare, prin împerechere, a unei rase de animale. • /v. ***soi***[4].

soít[2]**, -ă** *adj.* (*reg.*) Care este selectat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***soi***[4].

soít[3]**, -ă** *adj.* (*reg.; despre obiecte sau despre ființe*) Care este soios. • pl. *-ți, -te.* /v. ***soi***[5].

soitár *s.m.* (*în trecut, în Țările Rom.*) Fiecare dintre cei patru măscărici la curtea domnilor (fanarioți), care însoțeau pe domn la petreceri și la vînătoare. *În saloane, toți soitarii domnului, fără de care acesta nu mergea nicăieri* (PAS). ◆ Gener. Bufon. *Nesăratele lui giumbușlucuri de soitar obraznic îi scoseseră faima de băiat deștept* (M. I. CAR.). • pl. *-i.* și *suitár, șoitár s.m.* /<tc. ***soytarı***.

soiúz *s.n.* (*reg.*) Bucățică de piele sau de talpă folosită pentru a repara încălțămintea. ◆ Spec. Flec. ◆ Ext. Căpută. • sil. *so-iuz.* pl. *-uri.* /<rus. ***союз***.

sol[1]**-** Elem. de compunere „soare". • /<lat. ***sol, -is***.

sol[2] *s.m.* **1** Persoană însărcinată (oficial) să ducă, să predea ceva cuiva sau undeva ori să transmită, să comunice cuiva sau undeva știri, dispoziții, ordine etc.; mesager. *În clipa supremă, sosește în goana calului solul aducător de iertare și de viață* (REBR.). ◇ Expr. (*reg.*) *A da sol* = a comunica. ◇ Compar. *Era singur ca un sol alb înaripat, trimis din azur să cerceteze o lume de jos* (CA. PETR.). ◇ Fig. *Cerul stelele-și arată, Solii dulci ai lungii liniști* (EMIN.). **2** (*reg.; la nunțile țărănești*) Flăcău trimis de mire la casa miresei pentru a-i anunța sosirea; vornicel. **3** Persoană desemnată să ducă tratative oficiale în numele unei țări, al unui suveran etc.; emisar. *Respingînd propunerile solului..., pornește la luptă* (CĂL.). ◇ *Sol de pace* v. pace. **4** Reprezentant. ◇ Fig. *Iorga e unul dintre solii noștri în timpurile prezente și viitoare* (SADOV.). **5** Fig. Persoană care reprezintă o clasă socială, un curent etc.; exponent. *Un sol al umanismului italian... devine profesor la Oxford* (VIANU). • pl. *-i.* /<sl. veche ***сълъ*** „delegat, vestitor".

sol[3] *s.m. invar.* (*muz.*) **1** Denumire simbolică, în notația silabică, a celei de-a cincea trepte a gamei do major (notat literal prin *G*). ◆ Sunetul corespunzător acestei denumiri. ◇ *Cheia sol* v. cheie. **2** Coarda, clapa unui instrument care dă sunetul sol. • /<it., fr. ***sol***.

sol[4] *s.m.* (*fin.*) Unitatea monetară a statului Peru. • pl. *-i.* /<fr., sp. ***sol***.

sol[5] *s.n.* **1** Strat afînat, moale și friabil, la suprafața scoarței terestre, care (împreună cu atmosfera învecinată) constituie mediul de viață al plantelor. ◇ *Sol acid* v. acid. *Sol relict* v. relict. *Sol vegetal* v. vegetal. ◆ Gener. Pămînt. *Stă spînzurat la un metru de sol.* ◆ Spec. (*mai ales la pl.*) Teren considerat sub raportul productivității ori al configurației sau întindere, suprafață (delimitată) de teren (agricol). ◇ *Tehnologia solului* v. tehnologie. ◇ Fig. *Spiritul literaturii pașoptiste se hrănește din solul autohton* (PER.). **2** (*sport, și exerciții la sol*) = Probă de gimnastică (artistică sau sportivă) executată (cu acompaniament muzical) la nivelul podelei acoperite cu un covor special. • pl. *-uri.* /<fr. ***sol***, lat. ***sŏlum, -i***.

sol[6] *s.n.* (*chim.*) Soluție coloidală. • pl. *-uri.* /<fr. ***sol***.

solác *s.m.* (*ist.; milit.*) Arcaș pedestru care făcea parte din grupul de ieniceri ai corpului de gardă al sultanului, care îl însoțea pe acesta la ceremonii, la alaiuri etc. • scris și *solak.* pl. *-ci, -chi.* și *sélat s.m.* /<tc. ***solak***.

solák *s.m.* v. solac.

solán *s.m.* (*bot.; reg.*) Zîrnă (*Solanum nigrum*). • /<lat. ***solanum***.

solanacée *s.f.* (*bot.; la pl.*) Familie de plante dicotiledonate erbacee, bianuale sau perene, cu frunzele alterne simple, cu florile gamopetale, solitare sau dispuse în inflorescențe și cu fructele bace sau capsule, din care fac parte cartofii, vinetele, roșiile, tutunul, mătrăguna etc. (*Solanaceae*); (*și la sg.*) plantă care face parte din această familie. • pl. *-cee.* /<fr. ***solanacées***; cf. lat. *solanum* „gen de plante".

solanále *s.f. pl.* (*bot.*) Ordin de plante cu flori, cuprinzînd solanaceele și familiile înrudite. • /<fr. ***solanales***.

solanée *s.f.* (*bot.*) Solanacee (*Solanaceae*). • pl. *-ee.* și *solanéu s.n.* /<fr. ***solanées***.

solanéu *s.n.* v. solanee.

solanín *s.n.* v. solanină.

solaníná *s.f.* (*farm.*) Substanță toxică extrasă din unele plante solanacee, care este folosită, în medicină, ca sedativ și narcotic. • și *solanín s.n.* /<fr. ***solanine***.

solanísm *s.n.* (*med.*) Intoxicație cu solanină. • /<fr. ***solanisme***.

solanó *s.n. sg.* (*meteor.*) Vînt puternic, cald, dăunător, care suflă în S Spaniei, dinspre răsărit. • /<sp. ***solano***.

solár[1] *s.m.* (*înv., reg.*) Negustor de sare. • pl. *-i.* /<bg. ***сопар***.

solár[2]**, -ă** *adj.* **1** Care aparține soarelui, care se referă la soare; care este (considerat) în raport cu soarele; care provine de la soare. *Căldura solară mă lovea în creștet* (BLA.). ◇ *Radiație solară* = radiație emisă de soare. *An solar* = interval de timp în care se realizează o revoluție completă a Pămîntului în jurul Soarelui. *Zi solară* = interval de timp dintre două treceri succesive ale soarelui la meridian. (*înv.*) *Microscop steolar* = telescop. *Activitate solară* v. activitate. *Baterie solară* v. baterie. *Cadran solar* v. cadran. *Captator solar* v. captator. *Ceas solar* v. ceas. *Ciclu solar* v. ciclu. *Coroană solară* v. coroană. *Erupție solară* v. erupție. *Furtună solară* v. furtună. *Granulă solară* v. granulă. *Lună solară* v. lună. *Panou solar* v. panou. *Periscop solar* v. periscop. *Plex solar* v. plex. *Sistem solar* v. sistem. *Spectru solar* v. spectru. *Timp solar adevărat* v. timp. *Vînt solar* v. vînt. *Zi solară adevărată* v. zi. *Zi solară mijlocie* v. zi. ◆ Care aparține sorilor, aștrilor. *Îmbla... în lumea solară a cerurilor* (EMIN.). **2** Analog. Ca al soarelui, asemănător cu soarele, însorit. *Pe dealuri se-naltă solare podgorii* (BLA.). ◇ Fig. *Pășea spre noi un erou solar, un flăcău chipeș* (VOIC.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***solaire***, lat. ***sōlaris, -e***.

solari- Elem. de compunere „radiație solară". • /<fr. ***solari-***; cf. lat. *sōlaris, -e* „solar".

solarigráf *s.n.* (*tehn.*) Instrument pentru înregistrarea variațiilor intensității radiației solare globale. • pl. *-e.* /<fr. ***solarigraphe***.

solarimétru *s.n.* (*tehn.*) Instrument pentru măsurarea radiației solare globale (directe și difuze); piranometru. • pl. *-e.* /<fr. ***solarimètre***.

solaritáte *s.f.* Caracter solar. • ***/solar*** + *-itate*.

solăriu *s.n.* **1** Spațiu, loc (într-o clădire, pe un teren etc.) special amenajat, unde se fac băi de soare. ◆ (*mai ales la pl.*) Spațiu (în apropierea locuințelor, în parcuri) amenajat cu leagăne, tobogane etc. și destinat pentru joaca copiilor. **2** (*mai ales la pl.*) Teren agricol, împrejmuit și acoperit cu un material transparent, folosit pentru cultivarea unor plante și legume timpurii. **3** (*arhit.; înv.*) Terasă, acoperiș plat situat în partea de sus a unei case romane. • pl. *-ii.* /<fr., lat. ***solarium***.

solarizáre *s.f.* **1** (*biol.*) Scădere, inhibare a sensibilității procesului de fotosinteză, din cauza intensității prea mari a luminii. **2** (*fotogr.*) Scădere a sensibilității plăcilor, a filmelor și a hîrtiei fotografice în punctele expuse unei iluminări foarte intense, acestea apărînd întunecate pe pozitivele fotografice. • pl. *-ări.* /de la ***solarizație***.

solarizáție *s.f.* Solarizare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***solarisation***.

sólă[1] *s.f.* **1** (*agric.*) Suprafață de teren cultivată cu aceeași specie de plante agricole care se schimbă anual, prin rotație, în cadrul unui asolament. **2** (*miner.*) Vatră sau masă metalică mobilă care se folosea pentru uscarea sau semicarbonizarea cărbunilor. • pl. *-e,* (*înv.*) *-i.* /<fr. ***sole***.

sólă[2] *s.f.* (*iht.*) Nume dat mai multor specii de pești marini plați, ovali, acoperiți cu solzi fini, care trăiesc pe fundul nisipos al mărilor, la mică adîncime (*Solea*). ◆ Pește care aparține fiecăreia dintre aceste specii. • pl. *-e.* /<fr. ***sole***.

solăcí *vb. IV. tr.* (*înv.*) A cerceta. • prez.ind. *-esc.* /de la ***sol***[2].

solăríe *s.f.* (*fin.; înv.; în Mold.*) Impozit care se percepea, în sec. 18, pe sarea extrasă, vîndută sau transportată; solărit. • g.-d. *-iei.* ***/solar***[1] + *-ie*.

solărít *s.n. sg.* (*înv.; în Mold.*) Solărie. • ***/solar***[1] + *-it*.

solăríță *s.f.* (*reg.*) Solniță. • pl. *-e.* /cf. *solniță, solar*[1].

solbánc *s.n.* (*constr.*) Element de construcție impermeabilizat (acoperit cu tablă), executat deasupra părții exterioare a parapetelor ferestrelor sau a ușilor pentru protejarea acestora de scurgerea apei de ploaie. • pl. *-uri.* și (*reg.*) *zolbánc s.n.* /<germ. ***Sohlbank***.

sólbă *s.f.* (*pop.*) Arșic alb de capră. ◇ (*adv.*) *Îngălbenise, apoi se albise solbă* (DELAVR.). • pl. *-e* și (*reg.*) *soálbă, soálă s.f.* /<lat. ***subalba***.

sold[1] *s.n.* **1** (*fin.*) Diferență între totalul sumelor înregistrate în debitul unui cont și totalul sumelor înregistrate în creditul acestuia. ◇ *Sold debitor* = total de sume mai mare în debit decît în credit. *Sold creditor* = total de sume mai mare în credit decît în debit. *Solduri bilaterale* v. bilateral. ◆ Rest de plată (după lichidarea unei obligații). **2** (*com.*) Marfă rămasă nevîndută (și care se vinde cu preț redus). ◇ Loc.adv. *La sold* = cu preț redus (la lichidare). • pl. *-uri.* /<fr. ***solde***; cf. fr. *solder* „a achita o datorie".

sold[2] *s.n.* v. soldă.

sold[3] *s.n.* v. soldiu.

soldá *vb. I.* **1** *tr.* (*fin.; compl. indică soldurile unor conturi*) A calcula. **2** *refl.* Fig. (*urmat de determ. introduse prin prep. „cu"; despre tratative, întreceri sportive, acțiuni etc.*) A se încheia cu..., a avea ca rezultat. *Campania... s-a soldat cu retragerea trupelor imperiale* (VIANU). **3** *tr.* (*fin.; compl. indică socoteli, datorii etc.*) A lichida. **4** *tr.* (*com.; compl. indică resturi de mărfuri*) A vinde cu reducere de preț. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***solder***, it. (*înv.*) ***soldare***.

soldáre *s.f.* Acțiunea de *a (se) solda* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***solda***.

soldát[1] *s.m.* **1** (*milit.*) Persoană care își îndeplinește stagiul militar sau care face parte din armată (in-

diferent de grad). ◇ *Soldat cu schimbul* v. schimb. ◆ (Persoană care are) cel mai mic grad într-o armată. ◇ *De-a soldații* = numele unui joc de copii. ◆ (și *soldat de plumb*) Jucărie în formă de mică figură de plumb care reprezintă un soldat. **2** Fig. (*adesea cu determ. care indică domeniul*) Persoană care luptă, care militează pentru o cauză, o idee etc.; luptător. *Este un soldat al democrației.* • pl. *-ți.* și (*înv.*) *soldătă* *s.f.* /<fr. ***soldat***, it. ***soldato***, germ. ***Soldat***, rus. ***солдам***.

soldát², **-ă** *adj.* **1** (*fin.; despre conturi*) Care nu mai are sold. **2** (*com.; despre mărfuri*) Care este scos la vînzare (cu preț redus). • pl. *-ți, -te.* /v. ***solda***.

soldátă *s.f.* v. soldat¹.

soldatésc, -éscă *s.f., adj.* **1** *s.f.* Colect.(*deprec.*) Soldățime. *Să scăpăm... femeile și fetele noastre de brutalitatea soldateskei prusace* (CA. PETR.). **2** *adj.*(*înv.*) Care ține de soldați sau de soldățime, care se referă la soldați sau la soldățime. *Cîteva cete de canalii polițienești și soldatești... teroriza o lume întreagă* (CAR.). ◆ (*subst. n.*) Caracter soldățesc, cazon. *Lipsește unora dintre ofițerii noștri... soldatescul* (CAR.). • pl. *-ști.* /<fr. ***soldatesque***; cf. germ. *Soldateska*.

sóldă *s.f.* **1** (*milit.*) Retribuție plătită militarilor și personalului civil din armată. ◇ Loc.prep. *În* (sau *din, la*) *solda cuiva* (sau a ceva) = la dispoziția cuiva (sau a ceva); pentru a susține, a sprijini, a favoriza pe cineva (sau ceva). *Nu avem revoluționari care se tocmesc în solda cutărui sau cutărui grup petrolifer* (CE. PETR.). ◇ Expr. *A fi în solda cuiva* = a susține cauza cuiva din interes material (nu din convingere). **2** (*reg.*) Salariu. • pl. *-e.* și (*înv.*) *sold* *s.n.* /<fr. ***solde***.

soldățáș *s.m.* (*pop.*) Soldățel. • pl. *-i.* /***soldat***¹ + *-aș*.

soldățél *s.m.* Dim. al lui *soldat*²; soldățaș. • pl. *-ei.* /***soldat***¹ + *-el*.

soldățésc, -eáscă *adj., s.f.* **1** (*milit.*) Care aparține soldaților, sau armatei, care se referă la soldați sau la armată; ostășesc, milităresc; militar. *Am făcut rost de o rană soldățească.* **2** *s.f. art.* Numele unui dans popular executat de bărbați. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-ești.* /***soldat***¹ + *-esc*.

soldățéște *adv.* Ca soldații; ostășește, militărește. *Păzește soldățește.* • /***soldat***¹ + *-ește*.

soldățí *vb. IV.* (*reg.*) **1** *intr.* A se afla în serviciul militar, a face armata. ◆ Ext. A se războ. **2** *tr.* A supune la instrucție militară. • prez.ind. *-esc.* /v. ***soldat***¹ + *-i*.

soldățíe *s.f.* (*înv., pop.*) Militărie. • g.-d. *-iei.* /***soldat***¹ + *-ie*.

soldățíme *s.f.* (*milit.*) Mulțime de soldați, totalitatea soldaților; ostășime. • /***soldat***¹ + *-ime*.

soldățói *s.m.* (*peior.*) Aug. al lui *soldat*. • pl. *-oi.* /***soldat***¹ + *-oi*.

sóldie *s.f.* v. soldiu.

sóidiu *s.m.* (*ist.*) Veche monedă italienească de aur, cu valoare redusă, care a circulat și în Țările Române. ◆ Gener. Monedă de mică valoare. • pl. *-ii.* și *sold* *s.n.*, *sóldie* *s.f.* /<ngr. ***σολδί***, it. ***soldo***, fr. ***solde***.

sólduș *s.m.* v. sodăș.

soleár *s.m.* (*anat.*) Mușchi situat în partea posterioară a gambei, care leagă tibia și peroneul de călcîi. • sil. *-le-ar.* pl. *-i.* /<fr. ***soléaire***; cf. lat. *sōlea*, *-ae* „talpă”.

solecísm *s.n.* (*lingv.*) Greșeală de sintaxă (neadmisă de normele limbii literare). • scris și *solecizm*. pl. *-e*, (*înv.*) *-uri.* și (*înv.*) *solicísm*, *solichismós* *s.n.* /<ngr. ***σολοικισμός***, lat. ***sōloecismus***, ***-i***, fr. ***solécisme***; cf. nm. pr. *Soloi*, oraș în S-E Asiei Mici, unde se vorbea o greacească incorectă.

solecitúdine *s.f.* v. solicitudine.

solecízm *s.n.* v. solecism.

soleíde *s.n. pl.* (*iht.*) Familie de pești ososi, foarte căutați pentru carnea lor delicioasă, avînd ca tip sola (*Soleidae*). • /<fr. ***soléides***.

soleil [so'lei] *adv.* În formă de raze. ◇ (*adj.*) (*despre obiecte de îmbrăcăminte plisate*) *Mi-am cumpărat o fustă soleil.* • /<fr. ***soleil***.

solémn, -ă *adj.* **1** Care are loc după un anumit ceremonial; festiv, sărbătoresc. *Are loc o ședință solemnă în aula universității.* **2** Care este însoțit de formalități, de acte publice etc. care dau amploare, gravitate; care este important, măreț, grav. *Citește actul solemn al întemeierii republicii* (CAR.). *Am făcut un angajament solemn.* ◇ (*adv.*) *Răspunde solemn la salut.* ◇ (*subst. n.*) *Iubește... solemnul ieftin și parada zgomotoasă* (I. BOT.). ◇ Expr. (*fam.*) *Fii solemn!* = fii serios! ◇ Fig. *O palmă solemnă răsună în liniștea nopții* (D. ZAMF.). **3** (*jur.; despre acte*) Care trebuie să respecte anumite forme, pentru a fi considerat valabil. **4** Fig. Ca la o solemnitate; care este profund, intens; desăvîrșit. *O liniște și o tăcere solemnă stăpînea întreaga fire* (HOG.). ◆ Care este sfînt, sacru. *La ora liturghiei solemne, o vedeai ducîndu-se spre catedrală* (GAL.). **5** (*despre oameni sau,* ext., *despre înfățișarea, manifestările, acțiunile lor etc.*) Care se impune prin calități deosebite, care trezește admirație, care impresionează profund; care este grandios, maiestuos, măreț. *A luat o înfățișare solemnă.* ◇ (*despre natură sau despre elemente, fenomene, procese ale ei*) *Munții devin tăcuți și solemni* (BOGZA). *Se lasă o noapte solemnă peste oraș.* ◇ (*despre construcții*) *L-a impresionat palatul solemn, ridicat pe o culme a muntelui.* • pl. *-i, -e.* și (*înv.*) *solén, -ă* *adj.* /<lat. ***sollemnis***, ***-e***, it. ***solenne***.

solemnál, -ă *adj.* v. solemnel.

solemnél, -ă *adj.* (*înv.*) Solemn. *Să facem un jurămînt solemnel* (FIL.). • pl. *-i, -e.* și *solenél, -ă, solemnál, -ă* *adj.* /<fr. ***solennele***, după lat. *sollemnis, -e*.

solemnitáte *s.f.* **1** Ceremonie publică pentru sărbătorirea sau comemorarea unui eveniment sau a unei persoane, act solemn săvîrșit cu pompă, cu fast; festivitate, sărbătorire. *Am asistat la solemnitatea sfințirii bisericii din sat.* ◇ Loc.adj. *De solemnitate* = (*despre îmbrăcăminte*) de mare ținută, ca pentru sărbătoare. *Se iveau... bărbații în sobră ținută de solemnitate* (VIN.). **2** Ceremonial care însoțește îndeplinirea unui act solemn. *Este cuprins de solemnitatea momentului.* ◆ Ext. Gravitate, seriozitate. *Solemnitatea făcu loc jovialității cuvenite* (REBR.). ◇ Loc.adv. *Cu solemnitate* sau *cu toată solemnitatea* = cu gravitate. *În toamna viitoare noul locaș va putea fi sfințit cu toată solemnitatea* (REBR.). **3** (*jur.*) Îndeplinire a formelor cerute pentru încheierea valabilă a actelor juridice. **4** Ansamblu de calități care trezesc admirație, care impresionează profund; grandoare, splendoare. *Mă las copleșit de solemnitatea spectacolului de operă.* • pl. *-ăți.* /<lat. ***sollemnītas***, ***-atis***.

solemnizá *vb. I. tr.* A da un caracter solemn, a face să devină solemn. • prez.ind. *-ez.* /***solemn*** + *-iza*, după fr. *solemniser*.

solemnizáre *s.f.* Faptul de *a solemniza*. • pl. *-ări.* /v. ***solemniza***.

solen¹- Elem. de compunere „tub”, „canal”. • și *soleno-*. /<fr. ***solen(o)***-; cf. gr. *σωλήν, -ῆνος*.

solén² *s.m.* (*zool.*) Moluscă bivalvă, cu cochilia alungit-tubulară, care trăiește în nisip (*Solen*). • pl. *-i.* /<fr. ***solen***; cf. gr. *σωλήν* „tub”.

solén³, -ă *adj.* v. solemn.

solenáție *s.f.* (*fiz.*) Mărime egală cu suma algebrică a curenților electrici de conducție din conductoarele care îmbrățișează o curbă închisă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***solénation***.

solenél, -ă *adj.* v. solemnel.

soleníde *s.f. pl.* (*zool.*) Familie de moluște bivalve, cu cochilia alungită, care trăiesc în nisipul de pe plajă (*Solenidae*). • /<lat. ***solenida***; cf. gr. *σωλήν* „tub”, *εἶδος* „aspect”.

soleno- v. solen¹-.

solenoíd *s.m.* (*electr.*) Bobină cilindrică fără miez feromagnetic, cu spirele în formă de cercuri dispuse în plane perpendiculare față de axa de simetrie, înfășurate după o elice cu pasul constant și străbătute de un curent electric care creează în jurul lor un cîmp magnetic uniform. • pl. *-izi, n. -ide.* /<fr. ***solénoïde***.

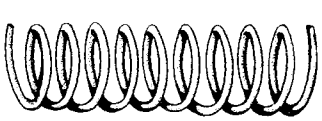

solenoid

solenoidál, -ă *adj.* (*electr.*) Care aparține solenoidului, care se referă la solenoid. • sil. *-no-i-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***solénoïdal***.

solenopóre *s.f. pl.* (*paleon.*) Alge marine din silurian, cu talul străbătut de pori dispuși în șiruri longitudinale. • /<fr. ***solénopores***.

solenostél *s.n.* (*bot.*) Cilindru central tubular cu floem intern și extern. • /<fr. ***solenostèle***.

solfatáră *s.f.* (*geogr.*) Emanație vulcanică de gaze, conținînd o mare cantitate de bioxid de carbon, hidrogen sulfurat și mici cantități de vapori de apă. • pl. *-e.* /<it. ***solfatara***, fr. ***solfatare***; cf. it. *solfo, zolfo* „sulf”, nm. pr. *Solfatara*, vulcan în Italia.

solfegiá *vb. I. intr.* (*muz.*) A executa un solfegiu. • sil. *-gi-a.* prez.ind. *-iez.* /<it. ***solfeggiare***.

solfegiére *s.f.* (*muz.*) Acțiunea de *a solfegia* și rezultatul ei. • sil. *-gi-e-.* pl. *-i.* /v. ***solfegia***.

solfégiu *s.n.* (*muz.*) Mică piesă muzicală fără cuvinte, compusă în vederea exercițiilor. ◆ Exercițiu vocal executat fără cuvinte, constînd din intonarea notelor cu pronunțarea denumirii lor, destinat să dezvolte auzul și deprinderea de a citi notele muzicale. • pl. *-gii.* /<it. ***solfeggio***, fr. ***solfège***.

solgăbirăíre *s.f.* (*înv.*) Funcția solgăbirăului. • /***solgăbirău*** + *-ire*.

solgăbirău *s.m.* (*în trecut, în adm. austro-ungară*) Funcționar cu diverse atribuții (corespunzînd pretorului sau prim-pretorului de mai tîrziu). • pl. *-ăi, -aie, -ăie.* /<magh. ***szolgabíró***.

soli¹- Elem. de compunere „unic, singular”. • /<fr. ***soli***-; cf. lat. *sōlus, -a, -um*.

solí² *vb. IV.* (*înv.*) **1** *intr.* A trimite cuiva un mesaj printr-un sol. *Mateiaș solește marelui Ștefan Ca să-l recunoască drept un suzeran* (BOL.). **2** *intr.* A îndeplini o misiune în calitate de sol. ◆ Ext. A mijloci; a interveni. *Hristos solește pentru noi la Dumnezeu* (DOC.). **3** *tr.* A anunța. *Ai solit mîntuirea neamului nostru* (MIN.). ◆ Ext. A prevedea. *Poetul unor vremi uitate Solit a fost de armonii divine* (IOSIF). **4** *tr.* A solicita. *Solea în Anglia ajutorințe* (POG.). • prez.ind. *-esc.* /v. ***sol***² + *-i*.

solichismós *s.n.* v. solecism.

solicísm *s.n.* v. solecism.

solicitá *vb. I. tr.* **1** A se adresa cuiva pentru a obține ceva. *Vă solicit ajutorul pentru rezolvarea acestui caz.* ◆ Spec. A adresa cuiva o cerere. *Studentul solicită rectoratului o bursă.* **2** (*compl. indică oameni*) A apela la..., a invita să..., a ruga să... *Te solicit să mă însoțești mîine seară la dineu.* **3** (*compl. indică oameni sau privirile, atenția, interesul lor etc.*) A atrage, a captiva. *Privirea îmi este solicitată de spectacolul străzii.* ◆ (*compl. indică oameni*) A face să aibă ceva în centrul atenției sau al interesului; a preocupa. *Problema integrării europene îi solicită.* ◆ Ext. A obliga la o mare concentrare intelectuală. *Mi-a dat să-i scriu o compunere care mă solicită din cauza dificultății temei.* ◆ A extenua (fizic). *Ora de sport l-a solicitat la maximum.* **4** (*fiz.; compl. indică materiale, corpuri, sisteme fizice etc.*) A supune unei acțiuni fizice care ar putea deforma puternic sau distruge dacă forța exercitată ar depăși o anumită valoare. • prez.ind. *solícit*, (*înv.*) *-ez.* și (*înv.*) *soliță vb. I.* /<fr. ***solliciter***, lat. ***sollicitare***.

solicitánt, -ă *s.m., s.f.* Persoană care solicită; solicitator. *Trebuie rezolvate cererile solicitanților, depuse la minister.* • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***sollicitant***, germ. ***Sollizitant***.

solicitáre *s.f.* Acțiunea de *a solicita* și rezultatul ei. ◆ (*fiz.*) Proces fizic prin care se produc tensiuni (și deformații) în interiorul unui corp solid. • pl. *-ări.* /v. ***solicita***.

solicitatór, -oáre *s.m., s.f.* Solicitant. • pl. *-ori, -oare.* /***solicita*** + *-tor*, după it. *sollecitatore*; cf. lat. *sollicitator, -oris*.

solicitáție *s.f.* Solicitare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***sollicitation***.

solicitúdine *s.f.* Atitudine, comportare plină de bunăvoință, de atenție, de afecțiune (față de cineva sau de ceva). *Solicitudinea părinților față de propriii lor copii este o datorie umană* (TEOD.). • pl. *-i.* și (*înv.*) *solecitúdine* *s.f.* /<fr. ***sollicitude***, lat. ***sollicitūdo***, ***-inis***, it. ***sollecitudine***.

sólid¹ *s.m.* (*ist.*) **1** Monedă de aur care a circulat în Imperiul Roman și în Imperiul Bizantin. **2** Monedă mică de argint sau de bronz emisă și în Țările Române în sec. 17. • pl. *-izi.* /<lat. ***sōlidus***.

solíd², **-ă** *adj., s.n.* **1** *adj.* (*despre corpuri, materii etc.*) Care își menține forma și dimensiunile, care se opune acțiunii forțelor deformatoare, avînd o structură compactă și o mare coeziune. ◆ Ext. (*în opoz. cu „moale”*) Care este dur, tare, rigid, rezistent. ◇ (*fiz.*) *Stare solidă* = stare de agregare a corpurilor solide. (*chim.*) *Soluție solidă* = soluție în care atît dizolvantul, cît și substanța dizolvată sînt corpuri solide (dizolvate în stare topită). *Alcool solid* v. alcool. *Gaz solid* v. gaz. ◆ (*fiz.; subst. n.*) Corp solid. **2** *s.n.*

(*mat.*) Corp geometric cu trei dimensiuni, limitat de o suprafață închisă, cu volum măsurabil. <> (*adj.*) *Unghi solid* = porțiune din spațiu mărginită de o suprafață conică. (*înv.*) *Geometrie solidă* = geometrie în spațiu. **3** *adj.* (*despre obiecte, construcții etc.*) Care poate să reziste multă vreme; durabil, trainic. *Ne-am ridicat o casă solidă.* <> (*adv.*) *Nasturii de la haină sînt solid cusuți.* <> Fig. *În acest domeniu mă mișc pe un teren solid.* **4** *adj.* (*despre idei, teorii, legi, metode etc.*) De a cărui realitate sau rezolvare nu se poate îndoi nimeni; incontestabil. *Lucrarea se construiește pe o teorie solidă.* ◆ Care convinge pe deplin; edificator, elocvent. *Aduce argumente solide în sprijinul afirmațiilor sale.* ◆ Fig. (*despre activități, cunoștințe etc. ale oamenilor*) Care denotă inteligență, pregătire, competență; temeinic. *Are cunoștințe solide în domeniu.* ◆ Care nu se schimbă ușor; constant, ferm, stabil. *Visează la o carieră solidă.* **5** *adj.* (*fam.; despre oameni*) Care este bine făcut, corpolent, masiv, voinic. *Este o femeie solidă, dar ageră în mișcări.* ◆ (*despre oameni sau despre părți ale corpului lor*) Care are o mare forță fizică; care este robust, viguros. *Mă amenință cu pumnul său solid.* **6** *adj.* (*despre oameni*) Care este curajos, dîrz. *E tare... tare de tot... Solid bărbat* (CAR.). • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***solide***, lat. ***sŏlidus, -a, -um*** „masiv".

solidágo *s.m.* (*bot.*) Plantă erbacee vivace, decorativă, cu florile de culoare galbenă reunite în ciorchine (*Solidago virgaurea*). • /<fr. ***solidago***.

solidár, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este legat (de cineva sau de ceva) printr-o unitate de concepții, de interese, de sentimente, de acțiuni etc.; unit. *Se simțea solidară cu întregul neam al părinților săi* (TEOD.). <> (*adv.*) *Te consider solidar răspunzătoare de nereușita mea în afaceri.* **2** (*despre oameni*) Care privește, care leagă, care angajează mai multe persoane, fiecare dintre ele fiind responsabilă (în fața justiției) în egală măsură de întreaga obligație ce revine tuturor. *Sîntem membri solidari ai acestei asociații.* ◆ (*jur.*) Care leagă într-un raport de obligații un debitor și mai mulți creditori sau un creditor și mai mulți debitori. **3** (*despre obiecte, piese etc. care fac parte dintr-un ansamblu, dintr-un sistem tehnic etc. sau dintr-o parte a acestora*) Care este strîns legat din construcție de un alt obiect, piesă etc., împreună cu care se comportă ca un corp unic. <> *Mișcare solidară* = mișcare care se face în același timp cu o altă mișcare. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***solidaire***; cf. lat. *sŏlidum* „cu tărie".

solidaricéște *adv.* În mod solidar. • /***solidar*** + *-icește*.

solidarísm *s.n.* (*sociol., polit.*) Concepție social-politică, de esență reformistă sau conservatoare, inițiată de Saint-Simon și A. Comte, după care principiul fundamental al existenței societății este solidaritatea tuturor membrilor ei. • /<fr. ***solidarisme***.

solidaríst, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care ține de solidarism, care se referă la solidarism. **2** *s.m., s.f.* Adept al solidarismului. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***solidariste***.

solidaritáte *s.f.* Faptul de *a fi solidar* (cu cineva sau cu ceva); comunitate de idei, de interese; sentiment care îi determină pe oameni să se ajute reciproc. *Patriotism înseamnă solidaritate între generații* (SADOV.). ◆ (*jur.*) Caracterul unui raport de obligații care leagă între ei mai mulți creditori și un singur debitor sau mai mulți debitori și un singur creditor. • /***solidar*** + *-itate*, după fr. *solidarité*.

solidarizá *vb. I.* **1** *refl.* (*despre oameni*) A se declara sau a acționa solidar (cu cineva sau cu ceva); a se uni; a manifesta sentimente de solidaritate (față de cineva). *Cereau profesorului... să se solidarizeze cu ei* (TEOD.). <> Fig. (*tr.*) *Sînt situații care solidarizează impresiile* (BLA.). **2** *tr.* (*compl. indică obiecte, piese ale unui ansamblu, ale unui sistem tehnic etc.*) A lega solidar; a uni formînd un tot. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***solidariser***.

solidarizáre *s.f.* Acțiunea de *a (se) solidariza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***solidariza***.

solidarizát, -ă *adj.* Care este declarat solidar, unit cu cineva. • pl. *-ți, -te.* /v. ***solidariza***.

solidifiát, -ă *adj.* v. solidificat.

solidificá *vb. I. refl., tr.* (*fiz.; despre substanțe, materii etc. lichide sau gazoase, aflate la temperaturi sau presiuni mari*) A trece sau a face să treacă din stare lichidă în stare solidă prin răcire sub o anumită temperatură. ◆ (*refl.; despre grăsimi animale sau despre mîncăruri preparate cu grăsimi animale*) A se slei. ◆ (*refl.*) A se întări. • prez.ind. pers. 3 *solidifică.* /<fr. ***solidifier***, it. ***solidificare***.

solidificáre *s.f.* Acțiunea de *a (se) solidifica* și rezultatul ei. <> *Fază de solidificare a solului* v. fază. • pl. *-ări.* /v. ***solidifica***.

solidificát, -á *adj.* (*despre substanțe, materii etc. lichide sau gazoase, aflate la temperaturi sau presiuni mari*) Care a trecut în stare solidă prin răcire sau care s-a întărit. ◆ (*despre materii sau despre substanțe semilichide*) Care s-a uscat prin evaporarea lichidului pe care îl conține. • pl. *-ți, -te.* și (*înv.*) *solidifiát, -ă adj.* /v. ***solidifica***, după fr. *solidifié*.

solidificáție *s.f.* (*înv.*) Solidificare. • g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *solidificațiúne s.f.* /<fr. ***solidification***.

solidificațiúne *s.f.* v. solidificație.

soliditáte *s.f.* **1** Stare a corpurilor solide; proprietate a corpurilor solide de a-și menține neschimbate forma și dimensiunile, de a se opune deformărilor; rigiditate, duritate, rezistență. **2** Durabilitate, trăinicie. *Mă interesează soliditatea casei.* <> Fig. *Ea simbolizează soliditatea căminului.* **3** Fig. Seriozitate, temeinicie. *Mă impresionează plăcut soliditatea cunoștințelor sale.* <> Loc.adv. *Cu soliditate* = temeinic. • /***solid*** + *-itate*, după fr. *solidité*, lat. *sŏlidĭtas, -atis*.

solídus *s.n.* (*tehn.*) Loc geometric al punctelor care reprezintă, într-o diagramă termică, încheierea procesului de solidificare a unui sistem fizico-chimic cu mai mulți constituenți. • pl. *-uri.* /<fr. ***solidus***.

solíe *s.f.* **1** Misiunea unui sol. *Frate-meu, ca împărat, Mi-a dat mie solie Să merg la broaște ne-mpăcat* (EMIN.). <> Expr. *A-și da solia* = a expune obiectul misiunii de sol; a-și îndeplini însărcinarea de sol; a da socoteală de misiunea avută. *Cite suflete mi-ai arvonit? Dă-ți solia!* (CR.). (*înv.*) *A ajunge în solii* = a fi în tratative. ◆ Gener. Misiune, sarcină. *Era însărcinat c-o solie tainică* (SADOV.). ◆ Fig. Menire. *Națiile, ca și oamenii... își au solia lor pe pămînt* (KOGĂL.). **2** Concr. Știre, veste, mesaj (adus de un sol). *Îi aduce domniei sale solie* (SADOV.). **3** Concr. Grup de persoane trimise cu o însărcinare oficială; delegație. *Decebal... trimise lui Traian o solie din oameni de rînd* (XEN.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***sol***[2] + *-ie*.

solificáre *s.f.* (*geol.*) Procesul de formare a solurilor; pedogeneză. • pl. *-ări.* /după fr. *solification*.

soliflór, -ă *adj.* (*bot.*) Care are o singură floare. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***soliflore***.

solifluxiúne *s.f.* v. solifluxiune.

solifluxiúne *s.f.* (*geol.*) Proces de alunecare lentă a solului pe pante (ca urmare a îmbibării cu apă a straturilor superficiale); gelifluxiune. • pl. *-i.* și *soliflucțiúne s.f.* /<fr. ***solifluxion***, ***solifluction***.

solilóc *s.n.* v. solilocviu.

solilocá *vb. I.* v. solilocva.

solilócic, -ă *adj.* v. solilocvic.

solilocvá *vb. I. intr.* A vorbi de unul singur, a monologa. • prez.ind. *-ez.* și *solilocá vb. I.* /<fr. ***soliloquer***.

solilócvic, -ă *adj.* Care are caracter de solilocviu. • pl. *-ci, -ce.* și *solilócic, -ă adj.* /***solilocviu*** + *-ic*.

solilócviu *s.n.* **1** Vorbire cu sine însuși; monolog. *o atitudine maniacală îl împinde la un solilocviu* (CONST.). **2** Scriere cu caracter de monolog. *Celebre sînt solilocurile sfîntului Augustin.* • pl. *-ii.* și *solilóc s.n.* /<fr. ***soliloque***, lat. ***solilŏquium, -ii***, it. ***soliloquio***; cf. lat. *sŏlus* „singur", *loqui* „a vorbi".

solinár *s.n.* v. sulinar.

solipéd, -ă *s.n., adj.* (*zool.*) **1** *s.n.pl.* Ordin de mamifere ale căror membre au cîte un singur deget (terminat cu o copită); (*și la sg.*) mamifer care face parte din acest ordin; monodactil. **2** *adj.* (*despre animale*) Care are la fiecare picior un singur deget terminat printr-o copită. • pl. *-zi, -de.* /<fr. ***solipéde***; cf. lat. *sŏlus* „singur", *pes, -edis* „picior".

solipsísm *s.n.* (*filos.*) Concepție, doctrină potrivit căreia singura realitate este eul, conștiința individuală, realitatea înconjurătoare existînd numai în această conștiință. ◆ Ext. Stare egocentrică; dorință de izolare. • /<fr. ***solipsisme***; cf. lat. *sŏlus* „singur", *ipse* „însuși".

solipsíst, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care aparține solipsismului sau solipsiștilor, care se referă la solipsism sau la solipsiști. **2** *s.m., s.f.* Adept al solipsismului. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***solipsiste***.

solíre *s.f.* (*înv.*) Acțiunea de *a soli* și rezultatul ei. ◆ Ext. Mijlocire; intervenție. • pl. *-i.* /v. ***soli***[2].

solíst, -ă *s.m., s.f.* **1** (*muz.*) Cîntăreț sau instrumentist care execută un solo sau care este interpretul principal al unei partituri muzicale. *Baritonul este solist al Operei Române din Iași.* <> Fig. *Cucul, un solist vestit,... Va cînta din flaut* (COȘB.). ◆ (*glum.; adj.; despre oameni*) Care este singur; care nu are prieten sau care nu este căsătorit. *La petrecerea din seara asta ești cam solist.* **2** (*cor.*) Dansator care execută singur o piesă coregrafică sau care deține rolul principal într-un ansamblu coregrafic. *Ți-a plăcut solista din „Spărgătorul de nuci"?* • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***soliste***, it. ***solista***; cf. lat. *sŏlus* „singur".

solístic, -ă *adj.* (*muz.; despre piese muzicale, despre modul de interpretare ale acestora etc.*) Care este specific unui solist; care este executat de unul sau de mai mulți soliști; care pune accent pe interpretarea solistului. *Activitatea solistică îmi oferă mari satisfacții.* • pl. *-ci, -ce.* /***solist*** + *-ic*, după germ. *solistisch*.

solitár, -ă *adj., s.m., s.n.* **1** *adj.* (*despre lucruri, locuri etc.*) Care este izolat, singur. *Prin parcul liniștit să stai Cu ea, pe-o bancă solitară* (TOPÎR.). <> (*bot.*) *Floare* (sau *frunză*) *solitară* = floare (sau frunză) care crește singură pe tulpină. <> Fig. *În pacea mută, solitară, Cum stau cu somnul de mă-nșel* (GOGA). ◆ (*despre gînduri sau despre acțiuni, manifestări etc. ale oamenilor*) Care are loc, care se petrece în singurătate. *Aș vrea să se prelungească la infinit noaptea asta de gînduri solitare* (COCEA). ◆ (*despre locuri, ținuturi, drumuri etc.*) Care este pustiu, neumblat. *Strigă și se vaietă... În imensa dezolare de pe țărmul solitar* (MACED.). **2** *adj.* (*despre ființe*) Care trăiește sau preferă să trăiască în singurătate, retras, izolat de societate. *E un tip solitar.* <> (*subst.*) *Sînt solitarul pustiilor piețe* (BACOV.). **3** *s.m.* (*cineget.*) Mistreț bătrîn care trăiește izolat de turmă. **4** *s.n.* Piatră prețioasă, în special diamant sau briliant mare, montată singură pe o bijuterie (sau ieșind în evidență într-o montură dintr-un grup de pietre mai mici). • pl. *-i, -e.* și *solitáriu, -ie adj.* /<fr. ***solitaire***, lat. ***solitarĭus, -a, -um***.

solitarísm *s.n.* (*psih.*) Tendință (patologică) spre solitudine, spre o existență retrasă, izolată. • /***solitar*** + *-ism*; cf. fr. *solitarisme*.

solitáriu, -ie *adj.* v. solitar.

solitón *s.n.* (*cib., med.*) Undă de conductibilitate nervoasă caracterizată prin propagarea fără deformări și cu viteză fixă. • pl. *-oane.* /<fr., engl. ***soliton***.

solitór, -oáre *s.m., s.f.* (*înv.*) **1** Sol. *Trimițînd la dînșii pe un solitor al său... de le-au zis să se închine* (N. COST.). **2** Mijlocitor. *A vecinică împărăție solitoriu* (DOS.). • pl. *-ori, -oare.* și *solitóriu, -ie s.m., s.f.* /***soli*** + *-tor*.

solitóriu, -ie *s.m., s.f.* v. solitor.

solitúdine *s.f.* Singurătate, izolare. *Ar fi bine să mai ieși din solitudinea ta.* • pl. *-i.* și (*înv.*) *solitúte s.f.* /<fr. ***solitude***, it. ***solitudine***, lat. ***solitūdo, -inis***.

solitúte *s.f.* v. solitudine.

soliția *vb. I.* v. solicita.

soll *s.n.* (*geogr.*) Formă de relief cu aspect de pînlie, caracteristică regiunilor care au fost afectate de glaciația continentală. • /<germ. ***Soll***.

solmizáre *s.f.* (*muz.*) Solmizație. • /cf. *solmizație*.

solmizáție *s.f.* (*muz.*) **1** Citire ritmică a notelor, fără intonarea lor. **2** (*în Ev. Med.*) Sistem de intonare silabică a sunetelor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***solmisation***.

sólniță *s.f.* **1** Vas mic (de sticlă, de porțelan, de lemn etc.) în care se pune sarea (și piperul) pentru a fi servită la masă. <> (*în superstiții*) *Chiperul din solniță dacă se varsă, e semn de sfadă* (PER.). <> Expr. (*înv.*) *A întinge mîna într-o solniță cu cineva* = a fi intim cu cineva; a fi omul de încredere al cuiva. ◆ Conținutul acestui vas. *Jumătate din solniță se vărsase.* ◆ (*pop.*) Vas (de lemn, de lut etc.) în care se păstrează sarea la bucătărie. ◆ (*arg.*) Ceas de mînă, de format mare. **2** (*reg.*) Piuliță. **3** (*reg.*) Vas pentru gătit. **4** (*reg.*) Fructieră. **5** (*pop.; la cai*) Cavitate situată deasupra ochilor. • pl. *-e,* (*pop.*) *-i.* și (*reg.*) *sómță, șólniță s.f.* /<bg. ***солница***, srb. ***solnica***.

sólo *s.n., s.m. invar.* **I 1** *s.n. invar.* (*muz.*) Compoziție sau fragment muzical scris pentru un singur instrument sau pentru o singură voce. **2** *s.n. invar.* (*muz.*) Compoziție sau fragment muzical executat de un singur instrument sau de un singur cîntăreț. ◆ (*adj.; despre compoziții, fragmente muzicale sau despre cîntăreți ori instrumente care le interpretează*) (Care se execută) fără acompaniament. ◆ (*glum.; adj.;*

despre oameni) Care este singur; care nu are prieten sau care nu este căsătorit. *Momentan sînt solo.* **3** *s.n. invar.* (*cor.*) Dans sau fragment dintr-un dans interpretat de un singur dansator. **II** *s.m. invar.* Solist. *Piesă pentru solo și orchestră.* • /<it., fr. ***solo***.

solodéț *s.n.* (*reg.; la războiul de țesut*) Bețișor de lemn în care se introduce țeava la suveică. • pl. *-e.* /cf. ucr. *колодець* „lemn-dulce".

solódiu *s.n.* (*geol.*) Grup de soluri intrazonale cu o slabă fertilitate naturală, formate prin spălarea și debazificarea solonețurilor. • pl. *-ii.* /<rus. ***солодь***.

solodizáre *s.f.* (*geol.*) Fenomen de dezalcalizare a solului. • /de la ***solodiu***.

solomíe *s.f.* v. solomonie.

solomít *s.n.* Material termoizolant confecționat din tulpini uscate de stuf așezate paralel, presate și legate cu sîrmă sub formă de plăci. • pl. *-uri.* /<rus. ***соломит***.

solomízdră *s.f.* v. salamandră.

solomonár *s.m.* (*pop.*) **1** Persoană despre care se crede că are puterea de a provoca sau de a împiedica anumite fenomene naturale (ploaia, grindina etc.). ◆ Gener. Vrăjitor. **2** (*astrol.*) Persoană care știe să prevestească vremea și care face calendare. • pl. *-i.* și (*reg.*) *șolomonár s.m.* /nm. pr. (personaj biblic înțelept) ***Solomon*** + *-ar*.

solomonărie *s.f.* (*pop.*) Vrăjitorie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***solomonar*** + *-ie*.

solomoneálă *s.f.* (*reg.*) Acțiunea de *a solomoni* și rezultatul ei. • pl. *-eli.* /***solomoni*** + *-eală*.

solomoní *vb. IV. tr.* (*pop.*) A vrăji, a fermeca. • prez. ind. *-esc.* și *șolomoní vb. IV.* /nm. pr. (personaj biblic înțelept) ***Solomon*** + *-i*.

solomoníe *s.f.* (*pop.*) Vrăjitorie, farmec. ◆ Vicleșug, șiretlic. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*reg.*) *solomíe, șolomonie s.f.* /nm. pr. (personaj biblic înțelept) ***Solomon*** + *-ie*.

solomoníre *s.f.* (*pop.*) Acțiunea de *a solomoni* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***solomoni***.

solomomít, -ă *adj.* (*pop.*) Care este vrăjit. ◇ (*subst.*) *Boierul se purta ca un solomonit* (TEOD.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***solomoni***.

solonár *s.m.* (*înv.*) Tăbăcar. • pl. *-i.* /etimol. nec.

solonceác *s.n.* (*geol.*) Sol salin cu un conținut mărit de săruri solubile, cu fertilitate naturală foarte scăzută. • pl. *-uri.* /<rus. ***солончак***.

solonéț *s.n.* **1** (*geol.*) Grup de soluri care au un conținut ridicat de sodiu și o fertilitate naturală foarte scăzută. **2** (*bot.; reg.*) Brînca (*Salicornia europaea*). • pl. *-uri.* /<ucr. ***солонець***.

sólotnic *s.m.* Veche unitate de măsură a greutății (pentru aur și argint) care a variat, în timp, între 4, 19 și 4, 25 grame. • pl. *-ci.* /<rus. ***золотник***.

solovîr *s.m.* v. sovîrf.

solovîrf *s.m.* v. sovîrf.

solovîrfiță *s.f.* (*bot.*) Numele a două plante erbacee din familia labiatelor: *a*) plantă cu frunzele mari, ovale, cu tulpina și florile purpurii, care crește prin locuri pădu roase și aride și în regiunea cîmpiilor, pe lîngă drumuri și mărăcinișuri (*Phlomis tuberosa*); *b*) (*reg.*) bundița-vîntului (*Phlomis punges*). • pl. *-e.* și *solovîrviță, solovîrniță, sovîrviță s.f.* /***solovîrf*** + *-iță*.

solovîrniță *s.f.* v. solovîrfiță.

solovîrv *s.m.* v. sovîrf.

solovîrvăriță *s.f.* v. sovîrvariță.

solovîrviță *s.f.* v. solovîrfiță.

solstáție *s.f.* v. solstițiu.

solsticiál, -ă *adj.* v. solstițial.

solstíciu *s.n.* v. solstițiu.

solstițiál, -ă *adj.* (*astron.*) Care ține de solstițiu, care se referă la un solstițiu. ◇ *Punct solstițial* = fiecare dintre cele două puncte ale eclipticii în care se află soarele la solstițiu. • sil. *-ți-al.* pl. *-i, -e.* și (*înv.*) *solsticiál, -ă, soarestițiál, -ă adj.* /<fr. ***solsticial***, lat. ***solstitialis, -e***.

solstíție *s.f.* v. solstițiu.

solstíțiu *s.n.* (*astron.*) Fiecare dintre cele două momente ale anului cînd Soarele se află în poziția cea mai depărtată de planul ecuatorului (deasupra tropicelor). ◆ Ziua cea mai lungă (21 iunie) sau cea mai scurtă (22 decembrie) a anului, cînd Soarele se găsește la înălțimea maximă față de ecuator. • pl. *-ii,* (*înv.*) *-uri.* și (*înv.*) *solstíție, solstáție s.f.* /<fr. ***solistice***, lat. ***solstitium, -ii***; cf. lat. *sol, -is* „soare", *stare* „a se opri".

soltá *vb. I.* v. sorta.

soltán *s.m.* v. sultan.

soltár *s.m.* (*reg.*) Sortator forestier. • pl. *-i.* /***solta*** + *-ar*.

soltatór, -oáre *s.m., s.f.* v. sortator.

soltări *vb. IV. tr.* (*reg.; compl. indică materiale forestiere*) A sorta. • prez.ind. *-esc.* /***solta*** + *-ări*.

solț[1] *s.m.* v. solz[1].

solț[2] *s.n.* v. sos[1].

solúbil, -ă *adj.* **1** (*chim.; despre substanțe, elem. chimice etc.*) Care se poate dizolva într-un solvent. ◇ *Sticlă solubilă* v. sticlă. **2** Fig. Care poate fi rezolvat. *Este o problemă solubilă pe cale amiabilă.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***soluble***, lat. ***solūbilis, -e***; cf. lat. *solvĕre* „a dizolva".

solubilitáte *s.f.* (*chim.*) Proprietate a unei substanțe de a putea fi dizolvată într-un solvent. ◇ Fig. *Natura formei sugestive impune solubilitatea versului* (E. LOV.). ◆ Cantitate maximă de substanță, exprimată în grame, conținută într-o anumită cantitate de solvent la o temperatură și o presiune determinate. • pl. *-ăți.* /***solubil*** + *-itate*; cf. fr. *solubilité*.

solubilizá *vb. I. tr.* (*chim.; compl. indică substanțe greu solubile sau insolubile*) A aduce într-o stare în care poate fi dizolvat într-un solvent, în urma unui tratament fizic sau a unei reacții chimice. • prez.ind. *-ez.* /***solubil*** + *-iza*; cf. fr. *solubiliser*.

solubilizáre *s.f.* (*chim.*) Acțiunea de *a solubiliza* și rezultatul ei; proces de transformare a unei substanțe greu solubile sau insolubile într-una ușor solubilă, în urma unui tratament fizic sau a unei reacții chimice. • pl. *-ări.* /v. ***solubiliza***.

solunár, -ă *adj.* (*astron.*) Care se referă concomitent la Soare și la Lună. ◇ (*pesc.*) *Ore solunare* = ore care sînt favorabile pescuitului, determinate dinainte în funcție de poziția simultană a Soarelui și a Lunii. • pl. *-e.* /<fr. ***solunaire***.

solutreán, -ă *s.n., adj.* (*arheol.*) **1** *s.n.* Perioadă mijlocie a paleoliticului superior, caracterizată prin silexuri amigdaloide în formă de foaie de laur. **2** *adj.* Care aparține solutreanului, specific solutreanului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi arheologice din solutrean. • sil. *-tre-an.* pl. *-eni, -ene.* și *solutreéan, -ă s.n., adj.* /<fr. ***solutréen***; cf. nm. pr. *Soluțré*, localitate în Franța.

solutreéan, -ă *s.n., adj.* v. solutrean.

soluție *s.f.* **I 1** Modalitate de a rezolva o dificultate, o problemă, de a ieși dintr-un impas etc.; totalitatea deciziilor și acțiunilor care pot rezolva o problemă, o dificultate etc. *Un împrumut la bancă era cea mai bună soluție* (PRED.). ◆ (*tehn.*) Rezolvare tehnică, tehnologică etc. adoptată sistematic pentru efectuarea unei operații, pentru producerea unui lucru etc.; metodă, procedeu. **2** (*mat.*) Răspuns la o problemă. ◆ Ext. Rezultatul obținut. **3** *Soluție de continuitate* = *a*) întrerupere a continuității; separare a părților care mai înainte erau legate între ele sau continue; *b*) (*med.*) separație a țesuturilor care în mod normal sînt în continuare; tăietură, incizie, ruptură. **II** (*chim.*) Amestec monofazic (lichid, gazos sau solid) constituit din două sau din mai multe substanțe chimice dispersate la scară moleculară, în diverse proporții. ◇ *Soluție mamă* v. mamă. *Soluție molară* v. molar. *Soluție saturată* v. saturat. *Soluție solidă* v. solid. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *soluțiúne s.f.* /<fr. ***solution***, lat. ***sōlūtio, -onis***.

soluționá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică probleme, dificultăți etc.*) A găsi, a da o soluție; a dezlega, a rezolva. *Vom încerca să soluționăm problema locurilor de cazare în campus.* **2** (*tehn.*) A pregăti o soluție de ebonită care se pune pe un metal, pentru a se realiza aderența acestuia cu cauciucul. • sil. *-ți-o-.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***solutionner***.

soluționábil, -ă *adj.* Care se poate rezolva. • sil. *-ți-o-.* pl. *-i, -e.* /***soluționa*** + *-bil*.

soluționáre *s.f.* Acțiunea de *a soluționa* și rezultatul ei; dezlegare, rezolvare. *Căutase să-i sugereze posibilitatea unei astfel de soluționări a vieții și nevoilor lui* (TEOD.). • sil. *-ți-o-.* pl. *-ări.* /v. ***soluționa***.

soluționát, -ă *adj.* (*despre probleme, dificultăți etc.*) Pentru care s-a găsit, s-a dat o soluție; dezlegat, rezolvat. • sil. *-ți-o-.* pl. *-ți, -te.* /v. ***soluționa***.

soluțiúne *s.f.* v. soluție.

solvă[1] *vb. I.* v. solvi[1].

solvă[2] *vb. I.* v. sovîlta.

solvábil, -ă *adj.* (*fin.; despre debitori*) Care se află în stare de solvabilitate; care are cu ce plăti. ◇ (*glum.*) *Hai la o bere! Sînt solvabil!* ◇ *Cerere solvabilă* v. cerere. • pl. *-i, -e.* și (*înv.*) *solvíbil, -ă adj.* /<fr. ***solvable***; cf. lat. *solvĕre* „a plăti".

solvabilitáte *s.f.* (*fin.*) Situație a unui debitor care dispune de suficiente bunuri în patrimoniul său pentru a fi în măsură să-și îndeplinească obligațiile. • /***solvabil*** + *-itate*; cf. fr. *solvabilité*.

solvánt *s.m.* v. solvent[1].

solvăre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *solva* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***solva***[1].

solvát *s.m.* (*chim.*) Combinație chimică formată din moleculele substanței dizolvate și ale solventului. • pl. *-ți.* /<fr. ***solvate***.

solvată *vb. I. tr.* (*chim.*) A produce o solvatare. • prez.ind. pers. 3 *-eazǎ.* /cf. *solvatare*.

solvatáre *s.f.* (*chim.*) Fenomen care însoțește dizolvarea substanțelor într-un solvent oarecare și care constă în stabilirea unor legături de natură electrostatică între ionii sau moleculele substanței dizolvate și moleculele dizolvantului. • /<fr. ***solvatation***.

solvént[1] *s.m.* (*chim.*) Substanță chimică (lichidă) care are proprietatea de a dizolva alte substanțe; dizolvant. • pl. *-ți.* și *solvánt s.m.* /<engl. ***solvent***, lat. ***solvens, -ntis***, fr. ***solvant***; cf. lat. *solvĕre* „a dizolva".

solvént[2]**, -ă** *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Elev, student) care plătește taxe pentru cămin și masă (nefiind bursier). **2** *adj.* (*fin.; despre debitori*) Care este solvabil. • pl. *-ți, -te.* /<germ. ***Solvent***.

solventáre *s.f.* (*ind. petrol.*) Tratare a unui produs petrolier, a unui ulei etc. cu un solvent, în vederea rafinării. • pl. *-ări.* /de la ***solvent***[1], după fr. *solventation*.

solvénță *s.f.* (*fin.*) Solvabilitate. • pl. *-e.* /<germ. ***Solvenz***.

solví[1] *vb. IV.* **1** *tr., refl.* (*chim.*) A (se) dizolva. **2** *tr.* (*fin.; înv.; compl. indică datorii, taxe, impozite etc.*) A plăti. • prez.ind. *-esc.* și *solvá vb. I.* /<lat. ***solvĕre***.

solví[2] *vb. IV.* v. sovîlta.

solvíbil, -ă *adj.* v. solvabil.

solvíre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *solvi* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***solvi***[1].

solvít, -ă *adj.* Care este dizolvat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***solvi***[1].

solz[1] *s.m.* **1** Fiecare dintre plăcile mici, dure și lucioase, de natură tegumentară, care, suprapunîndu-se parțial, acoperă corpurile majorității peștilor și, ext., reptilelor, picioarele păsărilor și anumite părți ale corpului unor mamifere. ◇ Loc.adv. *În solzi* = așezat ca solzii, acoperindu-se în parte unul pe altul. ◇ Expr. *A-i cădea cuiva* (sau *a-i face să-i cadă cuiva*) *solzii de pe ochi* = a deveni (sau a face pe cineva să devină) dintr-o dată conștient de realitate. ◇ Fig. *Apele goneau cu solzi de argint* (PILL.). **2** (*cu determ. care indică materialul, felul etc.*) Fiecare dintre micile plăci de metal din care sînt făcute armurile, unele obiecte de podoabă etc. *Stăpîna casei..., încinsă peste mijloc cu un colan lucrat în solzi auriți, stătea în picioare dinaintea mea* (HOG.). ◆ (*pop.*) Motiv ornamental lucrat în metal sau în lemn având forma solzilor. **3** (*bot.*) Fiecare dintre frunzulițele care învelesc și protejează bulbii, mugurii sau alte părți ale unei plante. *Solzii frunzelor mărunte S-au zburlit pe-o ramură* (TOPÎR.). **4** Pulbere răspîndită pe aripile fluturilor. **5** (*ind. text.*) Stratul exterior pe care îl prezintă o secțiune transversală făcută într-o fibră de lînă. **6** (*muz.*) *Solz de pește* = un fel de instrument muzical popular, format dintr-un solz de pește, maleabil, pe care executantul îl introduce între buza de jos și partea inferioară a dinților, punîndu-l în vibrație prin coloana de aer a respirației și producînd astfel un sunet specific. **7** Fig. (*pop.*) Murdărie care se depune pe piele, în formă de mici cruste. ◆ Crustă care se desprinde în anumite boli de piele. ◆ (*med.*) Impetigo. **8** (*geol.*) Cută; falie. • pl. *-i, -uri.* și (*reg.*) *solț, souz s.m.* /*de la* ***soldzi***, pl. lui **sold* <lat. **soldus* <*sōlidus, -i* „monedă de aur".

solz[2] *s.n.* v. sos[1].

solzăríe *s.f.* Colect. Totalitatea solzilor care acoperă corpul unui animal; mulțime de solzi. • /***solz***[1] + *-ărie*.

solzí *vb. IV. tr.* **1** (*pop.*) A acoperi cu solzi. ◆ Ext. A așeza prin suprapunere parțială în felul solzilor; a aranja în formă de solzi. **2** (*reg.; compl. indică aluaturi dospite*) A rupe din întreg și a da o formă (de pîine) înainte de a băga la cuptor. **3** (*reg.; compl. indică trunchiuri de brad*) A coji. • prez.ind. *-esc.* /***solz***[1] + *-i*.

solziformă, -ă *adj.* Care are forma unui solz. • pl. *-i, -e.* /de la ***solz***[1], după *filiform, pluriform etc.*

solzișór *s.m.* Dim. al lui *solz*; solzuleț, solzuț. • pl. *-i.* /***solz***[1] + *-ișor*.

solzós, -oásă *adj.* **1** Care (pare că) este acoperit cu solzi. *Obrajii îi erau roşii şi solzoşi* (CĂL.). ◆ Care are aspect de solzi, în formă de solzi. **2** (*pop.*) Care este murdar, jegos. *Minuiesc... o perie cu care îmi înnegresc botinele albe de colb sau solzoase de glod* (TEOD.). • pl. *-oşi, -oase.* /***solz***[1] + *-os.*

solzuléţ *s.m.* Solzişor, solzuţ. • pl. *-i.* /***solz***[1] + *-uleţ.*

solzúţ *s.m.* (*reg.*) Solzişor, solzuleţ. • pl. *-i.* /***solz***[1] + *-uţ.*

som *s.m.* v. somn[1].

sóma[1] *s.f. invar.* **1** (*biol.*) Totalitatea celulelor diploide ale organismului viu. **2** (*anat.*) (Termen pentru) întregul corp (cu excepţia membrelor) considerat ca un tot unitar. • /<fr. ***soma***; cf. gr. *σῶμα* „corp".

sóma[2] *s.f.* Băutură alcoolică preparată din sucul unei plante exotice (*Ascelepias acida*), menţionată în *Vede* ca băutură a zeilor. • /<fr. ***soma*** <cuv. sanscr.

sóma[3] *s.f.* (*geol.*) Margine a unui vechi crater, de formă circulară, care înconjoară un con vulcanic mai nou. • /<fr. ***somma.***

somá[4] *vb. I. tr.* A cere (cuiva) în mod categoric (sub ameninţare) să facă sau să nu facă ceva. *Am fost somat de santinelă* (BĂN.). ◆ A pune cuiva în vedere, cu forme legale, să execute (sau să nu execute) ceva. ◆ (*jur.*) A face o somaţie, a adresa cuiva o somaţie. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***sommer.***

somaléz, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populaţia de bază a Somaliei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuieşte în Somalia; locuitorii Somaliei. **2** *adj.* Care aparţine Somaliei sau somalezilor, care se referă la Somalia sau la somalezi; care este originar din Somalia. ◆ (*subst. f.*) Limba din familia afro-asiatică, ramura ciadiană, vorbită de somalezi. • pl. *-i, -e.* /nm. pr. (stat în E Africii) ***Somalia*** + *-ez.*

somalí *s.f.* (*lingv.*) Idiom afro-asiatic care este limbă oficială în Somalia. • /<fr. ***somali.***

somán *s.n.* (*milit.*) Substanţă toxică de luptă, cu acţiune neuroparalitică. • /<germ. ***Soman.***

somáre *s.f.* Acţiunea de *a soma*[4] şi rezultatul ei; somaţie. • pl. *-ări.* /v. ***soma***[4].

somat[1]**-** Elem. de compunere „corp, corpuscul, organit". • şi *somato-.* /<fr. ***somat(o)***-; cf. gr. *σῶμα, -ατος* „corp".

somát[2]**, -ă** *adj.* Căruia i s-a cerut în mod categoric (sub ameninţare) să (nu) facă ceva. ◆ (*jur.*) Care este înştiinţat, avertizat, avizat. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***soma***[4].

somatalgíe *s.f.* (*med.*) Durere corporală. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***somat***[1]*-* + *-algie.*

somathormón *s.m.* (*biol.*) Hormon somatotrop. • pl. *-i.* /<fr. ***somathormone.***

somátic, -ă *adj.* (*biol.*) Care aparţine corpului organismelor vii, care se referă la corpul organismelor vii, considerat ca un tot unitar. ◇ *Celule somatice* = celulele corpului animal sau vegetal, cu excepţia celor sexuale. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***somatique***; cf. gr. *σωματικός.*

somatiză *vb. I. tr.* (*psih.*) A face să fie somatică o tulburare psihică. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***somatiser.***

somatizáre *s.f.* (*psih.*) Acţiunea de *a somatiza* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***somatiza.***

somato- v. somat[1]*-*.

somatoblást *s.n.* (*biol.*) Celulă care, prin diviziune, dă naştere unor celule somatice. • pl. *-e.* /<fr. ***somatoblaste.***

somatocít *s.n.* (*biol.*) Celulă somatică. • pl. *-e.* /<fr. ***somatocyte.***

somatoestezíe *s.f.* (*fiziol.*) Mod de recepţionare a proceselor ce se produc în anumite părţi ale corpului. • g.-d. *-iei.* /***somato-*** + ***-estezie.***

somatofilác *s.m.* (*milit.*; *înv.*) Soldat din garda personală a sultanului. • scris şi *somatofylac.* pl. *-ci.* /<ngr. ***σωματοφύλαξ*** „gardă de corp".

somatofíte *s.f. pl.* (*bot.*) Plante superioare care provin din celule somatice. • /<fr. ***somatophytes.***

somatofiziográmă *s.f.* (*med.*) Reprezentare grafică a cerinţelor medicale, fiziologice ale unei profesiuni sau ale unui loc de muncă. • sil. *-zi-o-.* pl. *-e.* /***somato-*** + ***fizio[logic]*** + *-gramă.*

somatofylác *s.m.* v. somatofilac.

somatogén, -ă *adj.* (*biol.*) Somatogenic. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***somatogène.***

somatogenéză *s.f.* (*med.*) Tulburare care apare la un organism ca urmare a unei mutaţii în celulele somatice. • /<fr. ***somatogenèse.***

somatogénic, -ă *adj.* (*biol.*) **1** Care s-a dezvoltat din celule somatice; somatogen. **2** Care are caractere dobîndite. • pl. *-ci, -ce.* /<engl. ***somatogenic.***

somatogemíe *s.f.* (*biol.*) Apariţie a unor caractere somatice sub influenţa condiţiilor de mediu. • g.-d. *-iei.* /<***somatogen*** + *-ie.*

somatognozíe *s.f.* Cunoaştere despre propriul corp, despre existenţa şi starea diferitelor părţi ale acestuia. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***somatognosie.***

somatogramă *s.f.* (*med.*) Reprezentare grafică a cerinţelor biomedicale proprii unei profesiuni sau unui loc de muncă. • pl. *-e.* /***somato-*** + *-gramă.*

somatologhíe *s.f.* v. somatologie.

somatológic, -ă *adj.* (*biol.*) Care aparţine somatologiei, care se referă la somatologie. ◆ Ext. Care aparţine corpului vieţuitoarelor, care se referă la corpul acestora, considerat ca un tot unitar. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***somatologique.***

somatologíe *s.f.* (*med.*) Ştiinţă care se ocupă cu studiul anatomic şi fiziologic al corpului vieţuitoarelor. • g.-d. *-iei.* şi (*înv.*) *somatologhíe* *s.f.* /<fr. ***somatologie***, gr. ***σωματολογία*** *<σῶμα, -ατος* „corp", *λόγος* „studiu".

somatométrlc, -ă *adj.* (*antrop.*) Care aparţine somatometriei, care se referă la somatometrie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***somatométrique.***

somatometríe *s.f.* **1** (*antrop.*) Antropometrie. **2** Ansamblul măsurătorilor efectuate pentru determinarea dimensiunilor corpului (animalelor). • g.-d. *-iei.* /<fr. ***somatométrie.***

somatomixíe *s.f.* (*biol.*) Înmulţire prin copularea a două celule vegetative. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***somatomixie.***

somatopăg *s.m.* (*med.*) Deficienţă care constă în naşterea unor feţi dubli, cu trunchiurile unite. • pl. *-gi.* /<fr. ***somatopage.***

somatopedíe *s.f.* (*med.*) Ramură a defectopediei care se ocupă cu studiul deficienţelor fizice somatice. • g.-d. *-iei.* /***somato-*** + *-pedie.*

somatoplăsmă *s.f.* (*biol.*) Protoplasmă a corpului celular, exceptînd celulele sexuale. • /<fr. ***somatoplasme.***

somatopléură *s.f.* (*biol.*) Membrană a mezodermului embrionar. • /<fr. ***somatopleure.***

somatopsíhic, -ă *adj.* (*med.*) Psihosomatic. ◇ *Constituţie somatopsihică* v. constituţie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***somato-psychique.***

somatoscopíe *s.f.* (*med.*) Examinare vizuală a constituţiei somatice. • g.-d. *-iei.* /<germ. ***Somatoskopie.***

somatotíp *s.n.* (*biol.*) Complex de caractere somatice individuale. • /<fr. ***somatotype.***

somatotoníe *s.f.* (*psih.*) Componentă psihică a personalităţii, caracterizată în special printr-o activitate musculară deosebită, forţă, energie, indiferenţă la durere, extraversiune etc. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***somatotonie.***

somatotopíe *s.f.* (*med.*) Corespondenţa dintre zonele nervoase centrale talamice sau corticale şi teritoriile somatice. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***somatotopie.***

somatotrófic, -ă *adj.* (*biol.*; *despre hormoni, auxine etc.*) Care stimulează procesele de nutriţie şi de creştere. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***somatotrophique.***

somatotróp, -ă *adj.* (*biol.*) Care acţionează asupra corpului. ◇ *Hormon somatotrop* = substanţă secretată de lobul hipofizar anterior, cu acţiune stimulatoare asupra nutriţiei şi a creşterii organismului. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***somatotrope.***

somatotropínă *s.f.* (*biol.*) Hormon somatotrop. • /<germ. ***Somatotropin***, engl. ***somatotropin.***

somáţie[1] *s.f.* Faptul de *a soma. La somaţie nu s-au oprit şi au fost împuşcaţi amîndoi* (PRED.). ◆ (*jur.*) Invitaţie prin care cineva este somat să facă sau să nu facă ceva. ◆ Ordin scris prin care se face această invitaţie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi (*înv.*) *somaţiúne* *s.f.* /<fr. ***sommation.***

somáţie[2] *s.f.* (*biol.*) Modificare somatică a unui organism cauzată de factori de mediu, netransmisibilă prin ereditate. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***somation***, germ. ***Somation.***

somaţiúne *s.f.* v. somaţie[1].

sómă *s.f.* v. sumă.

sombră *vb. I. intr.* (*fran.*) A se prăbuşi, a se nărui; a se cufunda. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***sombrer.***

sombrér *s.n.* v. sombrero.

sombréro *s.n.* Pălărie (de fetru, stofă, pai etc.) cu borurile foarte largi (purtată în Spania şi în America Latină). • pl. *-o, -e, -uri.* şi *sombrér* *s.n.* /<sp., fr. ***sombrero*** <sp. *sombra* „umbră".

sómbru, -ă *adj.* v. sumbru.

somestézic, -ă *adj.* (*med.*) Care ţine de somestezie, care se referă la somestezie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***somesthésique.***

somestezíe *s.f.* (*med.*) Transmitere a informaţiilor senzoriale de la receptorii întregii suprafeţe a corpului şi de la structurile somatice profunde (muşchi, articulaţii) la măduva spinării. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***somesthésie.***

someşéan, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populaţia de bază a văii celor două Someşe sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii de pe valea celor două Someşe. **2** *adj.* Care aparţine văii celor două Someşe sau someşenilor, care se referă la valea celor două Someşe sau la someşeni; originar din Someş. **3** *s.f. art.* Numele unui dans popular (sau al unui ciclu de dansuri) din zona Năsăudului, însoţit de strigături. ◆ Melodie după care se execută acest dans (sau ciclu de dansuri). • pl. *-eni, -ene.* /nm. pr. (rîu în România) ***Someş*** + *-ean.*

somiéră *s.f.* **1** Reţea elastică de sîrmă, de arcuri etc. fixată pe cadrul patului, peste care se aşază salteaua. ◆ Ext. Element component al unui pat, format dintr-un schelet care susţine un ansamblu de elemente elastice (arcuri, plase metalice etc.), acoperite cu un material de umplutură şi cu o ţesătură protectoare. **2** Ext. Divan. **3** (*arhit.*) Bloc de piatră care se aşază deasupra unor stîlpi sau coloane de zidărie, pentru a prelua sarcinile transmise de bolţile sau de grinzile rezemate pe ele. ◆ Fiecare dintre grinzile principale pe care sînt rezemate grinzile secundare ale unui tavan cu grinzi aparente. • sil. *-mi-e-.* pl. *-e.* şi (*pop.*) *somiéră* *s.f.* /<fr. ***sommier.***

sómină *s.f.* (*reg.*) **1** Par care se aşază orizontal pe furci, pentru a forma pătulul de fîn. ◆ Bîrnă mai subţire de care se leagă lanţul căldării la cuptor. ◆ (*constr.*) Bîrnă lungă care uneşte căpriorii casei. ◆ (*constr.*; *în forma „sumină"*) Parte a podului unei case construită pe capetele ieşite în afară ale grinzilor. **2** Scobitură în malul unei ape, unde stau peştii. ◆ Ascunzătoare, gaură de şobolan, de cîrtiţă etc. • pl. *-i.* şi *sumínă* *s.f.* /<srb. ***somina.***

somitáte *s.f.* Persoană de mare prestigiu, autoritate necontestată într-un domeniu de activitate. *Este o somitate în lumea medicală.* • pl. *-ăţi.* /<fr. ***sommité***, lat. ***summitas, -atis.***

somn[1] *s.m.* (*iht.*) **1** Peşte teleosteean răpitor (originar din bazinul Dunării şi al Volgăi), cu corpul masiv, fără solzi, lăţit în partea dinainte, cu capul mare, turtit, cu gura avînd trei perechi de mustăţi, cu carnea grasă, albă, foarte gustoasă, care are lungimea pînă la 5 m şi greutatea pînă la 300-400 kg (*Silurus glanis*). ◇ *Pană de somn* v. pană. **2** Compus: *somn-pitic* (sau *-american*) = peşte teleosteean răpitor, originar din America de Nord, cu gura mare cu patru perechi de mustăţi, cu lungimea pînă la 30 cm şi greutatea pînă la 300 g (*Amiurus nebulosus*). • pl. *-i.* şi (*înv.*) *som* *s.m.* /<ucr., bg., rus. ***сом.***

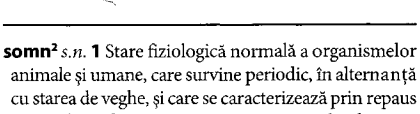

somn[1] (1)

somn[2] *s.n.* **1** Stare fiziologică normală a organismelor animale şi umane, care survine periodic, în alternanţă cu starea de veghe, şi care se caracterizează prin repaus motor, lipsă de receptivitate pentru stimulii obişnuiţi ai mediului (întreruperea activităţii psihice conştiente), prin particularităţi ale activităţilor vegetative şi ale undelor electrice cerebrale; starea celui care doarme. *Mă scol cu greu din somn. Somnul îi este liniştit.* ◇ *Somn de iarnă* (sau *hibernal*) sau *somnul iernii* = stare de amorţire în care petrec iarna unele vieţuitoare. *Somnul plantelor* = poziţie specială, pe care o iau unele părţi ale plantelor în timpul nopţii. *Boala somnului* v. boală. *Somn troinic* v. troinic. ◇ Loc.adj., adv. *Fără somn* = (care este sau care se desfăşoară) în stare de veghe; treaz. *A cîta oară zorii mă prind fără somn?* (VOIC.). ◇ Loc.adv. *În* (sau *prin, din*) *somn* = *a*) în timpul somnului, dormind. *Îi şterse o palmă prin somn, cît ce poate* (CR.); *b*) ext. în vis.

Iar ea vorbind cu el în somn, Oftînd din greu suspină (EMIN.). *Ca prin somn* = în mod neclar, confuz. *Auzii ca prin somn soneria.* ◇ Expr. *A nu avea somn* sau *a nu-şi găsi somnul, a nu (i) se lipi* (ori *atinge*) *somnul de pleoape* (sau de cineva) = a nu putea dormi, a avea insomnie. *Am vrut să dormim, nu s-a lipit somnul de noi* (STANCU). *A-şi face* (cineva) *somnul* = *a)* a dormi. *Adesea îmi făceam somnul pe scaun,... fără a mă atinge cu săptămînile de pat* (GHICA); *b)* (*reg.*) a se odihni suficient. *A fi pe marginea somnului* = a fi pe punctul de a adormi. *A dormi somnul iepurelui* = a dormi uşor, iepureşte. *A trage un (pui de) somn* sau (*fam.*) *a trage la soamne* = a dormi (bine, adînc). *Să tragi un pui de somn, pînă pe la patru* (AGÂR.). *A-l fura* (pe cineva) *somnul* = a ațipi. *Somn uşor,* formulă prin care se doreşte cuiva să doarmă liniştit. *A-l fura* (pe cineva) *somnul* v. fura. *A-şi împlini somnul* v. împlini. *A avea somnul mieilor* v. miel. *A-şi speria* (sau *a-(i) speria cuiva*) *somnul* v. speria. *A se umfla de somn* v. umfla. ◇ Compus: (*înv.*) *somn-umblător* = somnambulism. ◇ Personif. *Oltul cade într-un somn adînc* (BOGZA). ◆ Fig. (*înv.*) Vis; himeră. **2** Necesitatea de a dormi; senzație provocată de această necesitate. *Căldura din cameră îmi face somn.* ◇ Loc.adj. *Greu de somn* = somnoros. *Cîrpiți* (sau *lipiți*) *de somn* = (*despre ochi*) somnoroşi. *Ea se sfieşte să-i iasă înainte, cu ochii cîrpiți de somn* (VLAH.). *Plini de somn* = (*despre ochi*) somnoroşi. *Cu somnul* (*greu*) *în* (sau *pe*) *gene* = somnoros. ◇ Expr. *A-i veni cuiva somnul* = a simți nevoia de a dormi. *A-l păli* (sau *a-l toropi* pe cineva) *somnul* sau *a pica* (sau *a nu mai putea*) *de somn* = a nu mai putea rezista nevoii de a dormi. *Era obosit şi pica de somn* (CĂL.). *A (se) lupta cu somnul* v. lupta. *A-l trage* (pe cineva) *la somn* v. trage. **3** Fig. (şi *somnul morții, somnul mormîntului, somnul de veci, somnul cel lung, somnul veşnic* sau *cel veşnic, somnul veşniciei, ultimul somn*) Moarte. *Capu-i odihnea pe perna ultimului somn sau a supremei insomnii* (TEOD.). ◇ Expr. *A dormi* (cineva) *somnul (cel) de veci* (sau *veşnic, tatei, cel lung, cel de pe urmă, cel fără deşteptare, drepților*) v. dormi. *A zăcea (de) somnul cel veşnic* v. veşnic. *A-şi dormi* (cineva) *somnul* v. dormi. **4** (*reg.*; şi *somnul cucului*) Ouăle fluturelui inelat depuse în formă de inel pe ramurile tinere ale copacilor. • pl. *-uri,* (*pop.*) *soamne.* / lat. ***sŏmnus***.

somná *vb. I. intr.* (*înv., reg.*) A dormi. • prez.ind. *-ez.* /v. ***somn***[2]*+ -a.*

somnambúl, -ă *s.m., s.f.* Persoană care suferă de somnambulism; noctambul. ◇ (*adj.*) *Nu înțeleg ființele somnambule.* ◇ Compar. *Merge prin casă ca un somnambul.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***somnambule***; cf. lat. *sŏmnus, -i* „somn", *ambulare* „a merge".

somnambuiésc, -éscă *adj.* Somnambulic. • pl. *-eşti.* /***somnambul*** *+ -esc.*

somnambúlic, -ă *adj.* Care aparține somnambulului sau somnambulismului, care se referă la somnambul sau la somnambulism. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***somnambulique***.

somnambulísm *s.n.* Stare (patologică) caracterizată prin executarea automată a unor acte coordonate în timpul somnului natural sau provocat prin hipnoză, de care individul nu-şi amintește la trezire; noctambulism. ◆ Executare automată a unor acte de către o persoană în timpul somnului sau al hipnozei. • /<fr. ***somnambulisme***.

somnambulíst *s.m.* (*înv.*) Somnambul. • pl. *-işti.* /***somnambul*** *+ -ist.*

somnăríe *s.f.* (*înv.*) Somnolență. • g.-d. *-iei.* /***somn***[2] *+ -ărie.*

sómnea *s.m. art.* (*reg.*) Somnorilă. • acc. şi *somneá.* /de la ***somn***[2].

somneálă *s.f.* (*reg.*) Somnolență. • /***somn***[2] *+ -eală.*

somnicáş *s.m.* Somnuleț. • pl. *-i.* /de la ***somn***[1].

somnicăli *vb. IV. intr.* (*reg.*) A moțăi. • prez.ind. *-esc.* /de la ***somn***[2].

somníe *s.f.* Somnolență. *Trăia într-o necontenită stare de somnie* (TEOD.). ◆ Ext. Somn. *Mă scol din somnie.* • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***somn***[2] *+ -ie.*

somniéră *s.f.* v. somieră.

somnifér, -ă *adj., s.n.* (*farm.*) (Medicament, substanță) care provoacă somn; hipnotic, soporific, narcotic. ◇ (*glum.*) *Băutura e un bun somnifer.* ◇ (*iron.*) *Lectura e singurul somnifer pe care-l suportă* (H. LOV.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***somnifère***, lat. ***somnĭfer, -a, -um***.

somnilóc, -ă *adj.* (*înv.; despre oameni*) Care vorbește în timpul somnului. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***somniloque***.

somnilocvíe *s.f.* (*med.*) Obiceiul de a vorbi în somn. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***somniloquy***.

somnişór[1] *s.m.* Dim. al lui *somn*[1]; somnuleț. • pl. *-i.* /***somn***[1] *+ -işor.*

somnişór[2] *s.n., s.m.* **I** *s.n.* Dim. al lui *somn*[2]; somnuleț. **II** *s.m.* (*bot.; reg.*) **1** Numele a două plante erbacee din familia papaveraceelor: *a)* mac-de-grădină (*Papaver somniferum*); *b)* mac roşu (*Papaver rhoeas*). **2** Apărătoare (*Calamintha clinopodium*). **3** Talpa-gîștei (*Leonurus cardiaca*). **III** *s.m.* (*reg.*) Ouăle fluturelui inelat depuse în formă de inel pe ramurile tinere ale copacilor. • pl. *n. -oare, m. -i.* /***somn***[2] *+ -işor.*

somnolá *vb. I. intr.* A dormita, a moțăi. ◇ Fig. *Numai în faptele mele cască şi somnolează monotonia* (ARGH.). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***somnoler***.

somnolár, -ă *adj.* Care este somnolent. • pl. *-i, -e.* /***somnola*** *+ -ar.*

somnoláre *s.f.* Acțiunea de *a somnola* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***somnola***.

somnolaritáte *s.f.* Somnolență. • /***somnolar*** *+ -itate.*

somnóle *s.m.* v. somnorea.

somnolént, -ă *adj.* **1** Care ține de somnolență, care se referă la somnolență. **2** (*despre oameni*) Care este în stare de somnolență; care dormitează; care este toropit, moleşit de somn. *Fiindcă sînt bolnav, sînt şi somnolent.* ◆ Ext. Care este incapabil de acțiune. *Magistratul... în aparență somnolent, e dur ca o bară de fier* (SADOV.). **3** (*despre ochii, înfățişarea oamenilor sau despre manifestări ale lor*) Care exprimă, care trădează somnolență. *Musafirul rîdea... copilăros, cu ochii somnolenți* (CĂL.). ◇ (*adv.*) *Oamenii păşeau somnolent... prin ploaie* (CE. PETR.). • pl. *-ți, -te.* şi (*înv.*) *somnolínt, -ă adj.* /<fr. ***somnolent***, lat. ***somnŏlentus, -a, -um***.

somnolénță *s.f.* Stare intermediară între veghe şi somn, caracterizată prin diminuarea şi încetinirea activității spontane motorii şi psihice şi prin reducerea reacțiilor față de stimulii mediului extern. *Soneria telefonului îmi întrerupe somnolența.* ◆ Ext. Stare de inactivitate, de inerție. *Nimic nu-l scoate din somnolența-i obişnuită.* • pl. *-e.* şi *somnolínță s.f.* /<fr. ***somnolence***, lat. ***somnolentĭa, -ae***.

somnolínt, -ă *adj.* v. somnolent.

somnolínță *s.f.* v. somnolență.

somnorá *vb. I. intr.* (*înv., reg.*) A moțăi. • prez.ind. *-ez.* /de la ***somn***[2].

somnórea *s.m.* (*reg.*) Somnorilă. • şi *somnóle s.m.* /***somn***[2] *+ -orea.*

somnoreálă *s.f.* (*reg.*) Somnolență. • pl. *-eli.* /***somnora*** *+ -eală.*

somnorílă *s.m.* (*fam.*) Persoană care doarme mult, care nu se mai satură de somn. • /de la ***somnoros***.

somnorós, -oásă *adj., s.f.* **1** *adj.* (*despre ființe*) Căruia îi este somn; care este amețit, toropit de somn. *Încă somnoros, nu înțeleg bine ce-mi spune în receptor.* ◇ Fig. *Malul somnoroasei gîrle Plin e noaptea de povești* (VLAH.). ◆ (*despre ochi, glasuri etc.*) Care exprimă, care denotă somn. *Roşul... petalelor îmi limpezeşte privirea somnoroasă dimineața* (CA. PETR.). ◇ Compar. *Se uită... la ferestrele negre ca nişte ochi somnoroşi* (REBR.). ◆ Căruia îi place să doarmă mult. *N-am mai pomenit un om somnoros ca tine.* ◆ Ext. Care este leneş. ◇ (*subst.*) *Stai toată ziua în pat, somnorosule! Nimic nu faci în casă.* ◆ Fig. Care provoacă somn. *O liniște somnoroasă, un aer cald de vară* (EMIN.). **2** *adj.* Fig. Care este lipsit de vioiciune, de vigoare, de intensitate, de strălucire; fără viață, slab, şters, stins. *Un vînt uşor şi somnoros adie* (IOSIF). ◇ (*adv.*) *Sub această smălțuire diafană mobilele şi covoarele străluceau somnoros şi mat* (EMIN.). **3** *s.f.* (*bot.*) Numele mai multor plante erbacee cu proprietăți narcotice: *a)* plantă erbacee bienală din familia umbeliferelor, cu frunzele penat-sectate, cu florile albe şi cu fructele ovale, cu opt aripi membranoase, care crește prin poiene, fînețe şi păduri (*Laserpitium prutenicum*); *b)* (*reg.*) pidosnic (*Cerinthe minor, glabra*); *c)* (*reg.*) zmeoaică (*Laserpitium latifolium*); *d)* (*reg.*) rutişor (*Thalictrum aquilegifolium, minus*); *e)* (*reg.*) pătrunjel-de-cîmp (*Peucedanum oreoselinum*); *f)* (*reg.*) lintea pratului (*Lathyrus pratensis*); *g)* (*reg.*) toporaşi (*Consolida regalis*); *h)* (*reg.*) luminărica-peştilor (*Verbascum nigrum*). • pl. *-oşi, -oase.* şi (*înv., reg.*) *somnurós, -oásă adj.* /***somn***[2] *+ -uros.*

somnoroşeálă *s.f.* (*reg.*) Somnolență. • /***somnoros*** *+ -eală.*

somnoroşíe *s.f.* (*înv.*) Somnolență. ◇ Fig. *Dulcea şi voluptoasa somnoroşie a lunii* (EMIN.). • g.-d. *-iei.* şi *somnuroşíe s.f.* /***somnoros*** *+ -ie.*

somnós, -oásă *adj.* Somnoros. • pl. *-oşi, -oase.* /***somn***[2] *+ -os.*

somnoşáre *s.f.* (*înv.*) Somnolență. • /***somn***[2] *+ -oşare.*

somnotéi *s.m.* v. somotei.

somnoterapíe *s.f.* (*med.*) Metodă de tratament a unor forme de nevroză, a hipertensiunii arteriale etc., constînd în provocarea unui somn prelungit prin medicamente, prin hipnoză sau prin curent electric. • g.-d. *-iei.* /***somn***[2] *+* ***terapie***.

somnuléț[1] *s.m.* Dim. al lui somn[1]. • pl. *-i.* /***somn***[1] *+ -uleț.*

somnuléț[2] *s.n.* Dim. al lui somn[2]. • pl. *-e.* /***somn***[2] *+ -uleț.*

somnurós, -oásă *adj.* v. somnoros.

somnuroşíe *s.f.* v. somnoroşie.

somochín *s.m.* v. smochin.

somochínă *s.f.* v. smochină.

somoiág *s.m.* (*iht.; reg.*) Pui de somn. • pl. *-iegi.* /***som*** *+ -oiag.*

somón[1] *s.m.* (*iht.*) Peşte teleosteean răpitor, din familia salmonidelor, lung de 1-1,5 m şi greu de circa 30 kg, care trăieşte în mările nordice şi migrează vara în rîuri, pentru a-şi depune icrele, şi care are o carne roz, foarte grasă, dar gustoasă (*Salmo salar*). ◆ Carnea acestui peşte preparată pentru consum alimentar. *La recepție s-a servit şi somon afumat.* • pl. *-i.* /<fr. ***saumon***; cf. lat. *salmo, -onis.*

somón[2] *s.n.* (*turc., înv.*) **1** Pîine de calitate inferioară. **2** (*reg.*) Turtă mică; colac. • pl. *-oane.* /<tc. ***somun***.

sómot *subst.* (*text.; reg.*) Catifea. • /<srb. ***somot***.

somotéi *s.m.* (*iht.*) Pui de somn; somn mic (pînă la 1 kg). • pl. *-ei.* şi (*reg.*) *somotéi s.m.* /***somn***[1] *+ -otei.*

somoveáncă *s.f.* (*vit.; reg.*) Varietate de struguri cu bobul alb, rotund şi coaja subțire. • /nm. pr. (comună în județul Tulcea) ***Somova*** *+ -eancă.*

somptuár, -ă *adj.* **1** Care se referă la cheltuieli. **2** Care este foarte costisitor; care ține de lux. ◇ (*jur.; în antic. romană*) *Legi somptuare* = legi care interziceau cheltuielile exagerate, în special pentru lux şi risipă. (*în arte*) *Arte somptuare* = arte de lux, ca mozaicul, orfevrăria etc. • sil. *somp-tu-ar.* pl. *-i, -e.* şi *somptuáriu, -ie adj.* /<fr. ***somptuaire***; cf. lat. *sumptuarĭus, -a, -um* <*sumptus, -us* „cheltuială".

somptuáriu, -ie *adj.* v. somptuar.

somptuós, -oásă *adj.* **1** Care impresionează prin eleganță, strălucire, abundență etc.; luxos, grandios, fastuos, măreț. *S-a deschis în centru un magazin somptuos.* ◇ (*adv.*) *Tablouri numeroase, încadrate somptuos, păreau puse la întîmplare* (CA. PETR.). ◇ (*subst. n.*) *Somptuosul va copleşi întotdeauna ființa umană.* ◇ Fig. *Un amiral cu o somptuoasă barbă albă trecu între două femei* (CE. PETR.). **2** (*despre stiluri, moduri de exprimare etc.*) Care este încărcat, înflorit, căutat etc. *Tema... este tratată... în maniera somptuoasă şi patetică a retoricei* (VIANU). ◆ (*despre oameni*) Care foloseşte un astfel de stil. *Unul e atic şi altul somptuos în ritmul interior al stilului* (CONST.). • sil. *somp-tu-os.* pl. *-uoşi, -uoase.* /<fr. ***somptueux***, lat. ***sumptuōsus, -a, -um*** <*sumptus, -us* „cheltuială".

somptuozitáte *s.f.* Însuşirea a ceea ce este somptuos; fast, splendoare, măreție, lux, eleganță. *Ne-am simțit copleşiți de somptuozitatea încăperii.* • sil. *somp-tu-o-.* /<fr. ***somptuosité***; cf. lat. *sumptuosĭtas, -atis.*

somsíd, -ă *s.m., s.f.* (*reg.*) Vecin. • pl. *-izi.* /<magh. ***szomszéd***.

sómță *s.f.* v. solniță.

somuí *vb. IV. refl. impers.* (*reg.*) A se zvoni; a se afla. • prez.ind. pers. 3 *-iește.* /etimol. nec.

son[1]**-** Elem. de compunere „sunet, zgomot". • şi *sono-, sona-.* /<fr. ***son(o)-, sona-***; cf. lat. *sŏnus, -i.*

son[2] *s.n., s.m.* **1** *s.n.* Sunet, ton. *Îşi schimbă domnița sonul glasului sub năvala lacrimilor* (SADOV.). *Un fiu de muzicant se naşte cu o ureche exercitată pentru sonurile muzicale* (CĂL.). **2** *s.n.* (*fon.*) Sunet. *Orice cuvînt este exprimarea unei noțiuni abstracte prin sonuri articulate* (MAIOR.). **3** *s.m.* (*fiz.*) Unitate de măsură a intensității sunetelor, egală cu intensitatea unui sunet cu frecvența de 1000 Hz şi cu intensitatea auditivă de 40 de foni. • pl. *n. -uri, m. -i.* /<fr. ***son***, lat. ***sŏnus, -i***.

soná[1] *vb. I. refl. (fam.; despre oameni)* A-şi pierde judecata, a se ţicni. *S-a sonat de cînd nu l-am mai văzut.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***sonner***.

sona[2]- v. son[1]-.

sonagráf *s.n.* **1** *(lingv.)* Aparat pentru înregistrarea şi redarea cu mare fidelitate a sunetelor. **2** Denumire comercială a unui spectrograf folosit pentru analiza semnalelor sonore. • pl. *-e.* /<fr. ***sonagraph***; cf. engl. *sonograph*.

sonagrámă *s.f.* Reprezentare (grafică) a analizei spectrografice realizate cu ajutorul sonagrafului. ◆ Concr. Hîrtie pe care este înregistrată o astfel de reprezentare. • pl. *-e.* /<fr. ***sonagramme***, engl. ***sonagram***.

sonántă *s.f. (fon.)* Consoană care se apropie prin unele caracteristici articulatorii şi funcţionale de vocale. ◇ *(adj.) Unii lingvişti încadrează la consoanele sonante şi semivocalele i şi u.* • pl. *-e.* /<fr. ***sonnant***, it. ***sonante***.

sonár *s.n. (telec.)* **1** Principiu natural şi tehnic de detectare a unui obiect în spaţiu, bazat pe emisia şi reflectarea undelor. **2** Detector sonic pentru telecomunicaţii subacvatice, analog cu radarul, care, în locul undelor electromagnetice, foloseşte undele elastice şi care este utilizat pentru reperarea unor obiecte subacvatice. • pl. *-e.* /<engl. ***sonar***, abr. de la *so[und] n[avigation] a[nd] r[anging]* „navigaţie şi localizare prin sunet".

sonáre *s.f.* Faptul de *a se sona*[1]. • pl. *-ări.* /v. ***sona***[1].

sonát, -ă *adj., s.m., s.f. (fam.)* (Om) trăsnit, zăpăcit; nebun. *Nu-l băga în seamă, e cam sonat.* • pl. *-ţi, -te.* /<it. ***s(u)onato***, fr. ***sonné***.

sonátă *s.f. (muz.)* Compoziţie muzicală pentru unul sau două instrumente, alcătuită, de obicei, din trei părţi contrastante, prima energică, a doua lentă şi a treia plină de vioiciune. • pl. *-e.* şi *(înv.) sonétă s.f* /<fr. ***sonate***, it. ***sonata***, germ. ***Sonate***.

sonatínă *s.f. (muz.)* Sonată de proporţii mai mici. • pl. *-e.* /<fr. ***sonatine***, it. ***sonatina***, germ. ***Sonatine***.

sonáríe *s.f.* v. sonerie.

sondă *vb. I. tr.* **1** *(compl. indică soluri, subsoluri, adîncimi sau funduri ale apelor, atmosfera, cosmosul etc.)* A cerceta, a studia etc. cu ajutorul unei sonde sau prin luarea sistematică de probe; a explora. ◇ Expr. *A sonda terenul* v. teren. ◇ Fig. *Amintirea îi sondează sufletul ca o navă, care caută loc să arunce ancora* (CA. PETR.). ◆ *(compl. indică nivelul apelor)* A măsura cu ajutorul unei sonde. **2** *(med.; compl. indică cavităţi ale organismului)* A cerceta sau a evacua, a drena cu ajutorul unei sonde. **3** Fig. *(compl. indică oameni)* A încerca să afle starea de spirit, gîndurile, intenţiile, sentimentele etc.; a ispiti, a tatona. *L-am sondat să văd dacă într-adevăr o iubeşte sau este numai un capriciu.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***sonder***.

sondábil, -ă *adj. (despre terenuri, ape, spaţii etc.)* Care poate fi sondat. • pl. *-i, -e.* /***sonda*** + *-bil*.

sondăgiu *s.n.* v. sondaj.

sondáj *s.n.* Acţiunea de *a sonda* şi rezultatul ei. **1** (Operaţie de) cercetare a solului, a subsolului, a fundului unei ape, a atmosferei etc. cu o sondă (în scopul localizării unor substanţe utile sau al determinării proprietăţilor rocilor); prospecţiune. ◇ *(meteor.) Sondaj meteorologic* = determinarea condiţiilor meteorologice (temperatură, presiune etc.) la un anumit nivel sau la niveluri succesive ale atmosferei. ◆ Luare de probe dintr-un material compact, granular sau pulverulent. **2** *(med.)* Introducere a unei sonde într-un organ cavitar (stomac, vezică urinară) sau într-un canal (canal cistic), cu scopul evacuării conţinutului acestuia sau al efectuării examenului de laborator; investigare a unei cavităţi naturale a organismului cu o sondă. **3** Fig. Studiu direct, prin consultare, a unei părţi dintr-un tot. *Vrea să realizeze un sondaj atent al fenomenului printre elevii merituoşi.* ◆ Ext. Investigaţie, cercetare directă, atentă numai a unor părţi dintr-un tot. *Întreprinde o serie de sondaje psihologice.* ◇ *(sociol.) Sondaj de opinie* = metodă folosită în vederea cunoaşterii repartiţiei opiniilor publicului într-o chestiune concretă, la un moment dat. • pl. *-e.* şi *sondágiu s.n.* /<fr. ***sondage***.

sondăr *s.m. (reg.)* Sondor. • pl. *-i.* /***sondă*** + *-ar*.

sondáre *s.f.* Acţiunea de *a sonda* şi rezultatul ei; sondaj, investigaţie, studiu, cercetare. • pl. *-ări.* /v. ***sonda***.

sondatór *s.m. (înv.)* Sondor. • pl. *-i.* /***sonda*** + *-tor*.

sóndă *s.f.* **1** Gaură cilindrică săpată în scoarţa terestră prin forare, în vederea explorării straturilor din adîncime sau a exploatării unui zăcămînt de hidrocarburi fluide. ◇ *Gaz de sondă* v. gaz. *Noroi de sondă* v. noroi. ◆ Instalaţie situată deasupra unei sonde. ◇ *Podul sondei* v. pod. *Turn de sondă* (sau *al sondei*) v. turn. **2** Dispozitiv care serveşte la extragerea unei cantităţi mici dintr-un material compact, granular sau pulverulent, în vederea recoltării de probe sau de mostre. ◆ Burghiu mare, acţionat mecanic, cu ajutorul căruia se fac foraje în sol (în scopul de a-l explora şi a recunoaşte natura stratelor). **3** Dispozitiv auxiliar al unui instrument de măsură la care este conectat printr-o conductă de legătură, putînd fi plasat, pentru efectuarea determinărilor, în punctele care interesează. **4** Aparat sau instalaţie pentru măsurarea adîncimii apei sau a valorilor anumitor mărimi la diferite adîncimi, în vederea stabilirii condiţiilor de navigaţie, a studiilor hidrografice sau a studiilor oceanografice. **5** Instrument sau instalaţie pentru măsurarea anumitor mărimi la diferite altitudini în atmosferă. ◇ *Balon-sondă* = balon prevăzut cu instalaţii şi aparate de observaţie, care se lansează în atmosferă pentru diferite cercetări ştiinţifice. *Sondă spaţială* (sau *cosmică*) = satelit artificial sau vehicul cosmic fără oameni la bord, destinat explorării directe a spaţiului cosmic sau a corpurilor cereşti. **6** *(med.)* Instrument în formă de tub de cauciuc, de metal etc. care serveşte la explorarea sau la evacuarea unor canale, a unor cavităţi din organism ori la drenarea plăgilor. **7** Pahar de bere lung şi subţire, îngustat în partea de jos. • pl. *-e.* /<fr. ***sonde***.

sondări *vb. IV. intr. (reg.)* A lucra la o sondă. • prez.ind. *-esc.* /***sondă*** + *-ări*.

sondărie *s.f.* Meseria sondorului. • g.-d. *-iei.* /***sondă*** + *-ărie*.

sondéză *s.f.* Instalaţie uşoară de foraj, utilizată pentru realizarea unor găuri de sondă, cu adîncime relativ mică (rareori pînă la 2000 m), necesare pentru lucrări de explorare geologică sau cu caracter minier. • pl. *-e.* /<fr. ***sondeuse***.

sondór *s.m.* **1** Muncitor care lucrează la o sondă. **2** Marinar care execută sondaje. • pl. *-i.* /<fr. ***sondeur***.

soneríe *s.f.* **1** Dispozitiv de semnalizare acustică, ce emite sunete intermitente prin lovirea unui mic clopot cu un ciocănel. ◇ *Sonerie electrică* = sonerie al cărei ciocănel este acţionat de un electromagnet. ◆ Ext. Sunet produs de acest dispozitiv. **2** Buton cu ajutorul căruia se închide şi se întrerupe circuitul electric al unei sonerii electrice. **3** Mecanism care permite unui orologiu deşteptător, unui telefon etc. să sune. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi *(înv., pop.) sonăríe s.f.* /<fr. ***sonnerie***, it. ***soneria***.

sonét *s.n. (lit.)* Poezie lirică avînd formă prozodică fixă, alcătuită din 14 versuri endecasilabice repartizate în două catrene cu rimă îmbrăţişată şi două terţine cu rimă liberă, ultimul vers conţinînd, de obicei, o concluzie, o subliniere expresivă a sentimentului dominant. • pl. *-e.* /<fr. ***sonnet***, it. ***sonetto***.

sonétă[1] *s.f. (constr.)* Dispozitiv alcătuit dintr-un berbec care alunecă pe un stîlp vertical, cu care se bat (manual sau mecanic) piloţii în sol (de obicei pe fundul unei ape), menţinîndu-i totodată în poziţia prescrisă. • pl. *-e.* /<fr. ***sonnette***.

sonétă[2] *s.f.* v. sonată.

sonetíst, -ă *s.m., s.f. (lit.)* Autor de sonete. • pl. *-işti, -iste.* /<fr. ***sonnettiste***, it. ***sonettista***.

sonéză *s.f. (fon.; înv.)* Vocală. • pl. *-e.* /***son*** + *-ează*.

song *s.n.* **1** *(în muzica uşoară)* Cîntec, melodie. **2** *(în jazz)* Melodie preluată din repertoriul muzicii uşoare. • pl. *-uri.* /<engl. ***song***.

sónic, -ă *adj.* **1** Care aparţine sunetului, care se referă la sunet; care utilizează sunetele sau se bazează pe sunete. ◇ *Bang sonic* v. bang. *Zid sonic* v. zid. ◆ *(despre corpuri în mişcare, procese, fenomene etc.)* Care se manifestă cu o viteză apropiată de cea a sunetului. **2** *(despre oscilaţii)* Care se află în gama de frecvenţe ce cuprinde infrasunetele, sunetele şi ultrasunetele. **3** *(despre sisteme tehnice sau fizice, procedee etc.)* Care foloseşte, în principiu, proprietăţile undelor sau ale oscilaţiilor mecanice din corpurile lichide sau solide; care se referă la aceste unde şi oscilaţii. ◇ *Maşină sonică* = maşină de forţă sau maşină de lucru acţionată prin vibraţii sonice sau producătoare de vibraţii sonice. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***sonique***.

sonicitáte *s.f. (tehn.)* Disciplină care se ocupă cu studiul transmiterii energiei mecanice prin intermediul vibraţiilor şi al undelor elastice în masa lichidelor sau a solidelor, cu multiple utilizări în sondajul de mare adîncime, în construcţia sistemelor de transmisie pe avioane şi nave etc. • /***sonic*** + *-itate*.

sono- v. son[1]-.

sonofobíe *s.f. (psih.)* Fobie faţă de zgomote. • g.-d. *-iei.* /***sono-*** + ***fobie***.

sonolocáţie *s.f.* Operaţie de determinare a poziţiei unui obiect faţă de un anumit reper cu ajutorul undelor sonore, fără participarea activă a obiectului. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***sonolocation***.

sonoluminescénţă *s.f.* Emisie slabă de lumină care însoţeşte fenomenul de formare a bulelor de gaze într-un lichid supus acţiunii ultrasunetelor. • /<fr. ***sonoluminescence***.

sonométric, -ă *adj. (fon.)* Care ţine de sonometrie, care se referă la sonometrie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***sonométrique***.

sonometríe *s.f. (fon.)* Tehnică de măsurare a sunetelor cu ajutorul sonometrului. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***sonométrie***.

sonométru *s.n.* **1** *(fiz.)* Instrument pentru verificarea legilor de vibraţie a coardelor, pentru compararea înălţimii sunetelor sau pentru măsurarea unui interval. **2** Aparat folosit la măsurarea obiectivă a nivelurilor de intensitate acustică a zgomotelor produse de o sursă determinată. • pl. *-e.* /<fr. ***sonomètre***.

sonór, -ă *adj.* **1** Care produce, prin vibrare, sunete (puternice); care răsună sau face să răsune. *Degetele-i... calcă clapele sonore* (MACED.). ◇ Ext. *Umbra... rece-n pădurea sonoră* (BACOV.). ◇ Fig. *Cîntecul tău a umplut clădirea toată... Ca o lavandă sonoră* (ARGH.). **2** Care propagă, amplifică sunetele; care are rezonanţă. *Caii albi... se opriră tropăind pe asfaltul sonor* (VIN.). **3** Care ţine de sunet, care se referă la sunet; de natura sunetului. *Orice cuvînt este manifestarea sonoră a unei noţiuni sau a unei relaţii între noţiuni* (VIANU). ◇ *Sincronism sonor* v. sincronism. *Sistem sonor* v. sistem. *Spectru sonor* v. spectru. **4** *(cinemat.; despre filme)* Care este însoţit de vorbire şi de muzică. *Filmul sonor a revoluţionat lumea cinematografică.* ◇ *Bandă sonoră* v. bandă. *Coloană sonoră* v. coloană. *Fond sonor* v. fond. ◆ *(despre cinematografe)* Care foloseşte astfel de filme. *E o întîmplare... din vremea cînd nu se descoperise încă cinematograful sonor* (SADOV.). ◆ *(subst. n.)* Sunet (muzică sau vorbire) care însoţeşte filmele cinematografice sau de televiziune. *Sonorul a fost o mare descoperire tehnică.* ◆ *(fam.)* Sunet (la radio, la televizor). *Dă sonorul mai tare, că nu înţeleg nimic.* **5** *(fon.; despre consoane)* Care este emis prin vibrarea coardelor vocale, glota fiind închisă; fonic. **6** *(despre voci, zgomote etc.)* Care se produce, care se manifestă cu intensitate; intens, puternic. *Are un rîs sonor.* ◆ Ext. Care are un timbru plăcut, armonios. *Glasul lui e cald, sonor, gestul liniştit* (VLAH.). ◇ *(adv.) Ghitara mea îi răspunse grav şi sonor* (HOG.). **7** *(despre limbă, stiluri etc.)* Care impresionează prin muzicalitate. *A scris versuri sonore.* ◇ *Instrumentaţie sonoră* v. instrumentaţie. ◆ Ext. Care este pretenţios, emfatic. *Spune nişte cuvinte sonore şi ceilalţi le învaţă pe dinafară* (PRED.). **8** Fig. *(despre nume, titluri etc.)* Care aparţine unui om important; cu răsunet, renumit. *A dat lucrării un titlu sonor.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***sonore***, lat. ***sonōrus, -a, -um***.

sonoritáte *s.f.* **1** Faptul de a produce sunete; însuşirea de a fi constituit din sunete. *Prin uzură cuvintele ajung sonorităţi goale* (E. LOV.). ◆ Sunet produs de ceva. *Era o sonoritate măreaţă, straniu înmulţită şi crescută de ecourile pădurii* (SADOV.). **2** Proprietate a unui edificiu, a unui loc de a propaga şi amplifica sunetele. *Ne înfiorau sonorităţile de boltă ce se auzeau sub tălpile noastre* (BLA.). ◆ Calitate acustică a unui edificiu; rezonanţă. *Mănăstirea Golia are cea mai bună sonoritate dintre mănăstirile şi bisericile din Iaşi.* **3** *(fon.)* Calitate a unui sunet de a fi rostit cu vibrarea coardelor vocale; fonie. *Sonoritatea... depinde de apertură* (PUŞ.). **4** Intensitate a vocii, a unor sunete, a unor zgomote etc. *A dispărut... agresiva sonoritate din vocea lui* (CE. PETR.). ◆ Ext. Timbru plăcut, armonios al acestora. *Avea în rîsul ei o sonoritate ademenitoare* (VLAS.). **5** Sunet caracteristic al unor instrumente muzicale, ext., a unor partituri. *Mă atrage sonoritatea flautului.* ◆ Intensitate, tonalitate, armonie etc. a sunetului pe care acestea îl pot produce. *Muzicanţii cîntau, cu sonorităţi adînci, romanţe ungureşti* (VORN.). **6** Calitate a limbii, a stilului etc.

de a impresiona prin îmbinări armonioase; muzicalitate. *Un șir lung de strofe, de o sonoritate și de un efect ritmic fermecător* (VLAH.). **7** Însușire a unor nume, a unor titluri etc. de a fi sonore. ◇ Analog. *Ne plăceau vorbele mari, iar acum îmi dau seama că le foloseam adesea de dragul sonorității... lor nobile* (PER.). • pl. *-ăți.* /<fr. ***sonorité***, lat. ***sonoritas, -atis***.

sonorizá *vb. I.* **1** *tr.* A face (să fie) sonor; a amplifica și a distribui semnale acustice în vederea repartizării unui program sonor într-un spațiu oarecare cu ajutorul sistemelor electroacustice. **2** *tr.* (*cinemat.; compl. indică filme mute*) A transforma în film sonor. ◆ (*compl. indică producții cinematografice sau de televiziune*) A realiza coloana sonoră. **3** *tr., refl.* (*fon.; despre consoane surde*) A (se) transforma în consoana sonoră corespunzătoare. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***sonoriser***.

sonorizáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *sonoriza* și rezultatul ei. ◆ (*cinemat.*) Partea sonoră a unui film. • pl. *-ări.* /v. ***sonoriza***.

sonosféră *s.f.* Mică incintă acustică de formă sferică (folosită în autoturisme). • pl. *-e.* /<fr. ***sonosphère***.

sonotécă *s.f.* Arhivă cu înregistrări de diverse sunete, care pot fi utilizate în filme, în emisiuni radiofonice, de televiziune etc. • pl. *-ci.* /<fr. ***sonothèque***.

sóntic, -ă *adj.* (*latin. înv.*) Care este important. • pl. *-ci, -ce.* /<lat. ***sonticus, -a, -um***.

sópă *s.f.* (*înv.*) Ghioagă. *Ce te-aș măsura eu cu sopa!* (ALECS.). ◆ (*reg.*) Ciomag cu o măciucă în cap, pe care îl poartă ciobanii. • pl. *-e.* /<tc. ***sopa***; cf. srb. *sopa*.

sopón[1] *s.n.* (*reg.*) Piuliță. • /etimol. nec.

sopón[2] *s.n.* v. săpun.

soponár *s.m.* v. săpunar.

soponăríță *s.f.* v. săpunăriță.

soponeálă *s.f.* v. săpuneală.

soponél *s.f.* v. săpunel.

soponí *vb. IV.* v. săpuni.

soponíre *s.f.* v. săpunire.

soponít[1] *s.n.* v. săpunit[1].

soponít[2]**, -ă** *adj.* v. săpunit[2].

soponíță *s.f.* v. săpuniță.

soponós, -oásă *adj.* v. săpunos.

sopór *s.n.* (*med.*) Stare patologică de somnolență. • /<fr. ***sopor***; cf. lat. *sŏpor, -oris* „somn profund".

soporatív, -ă *adj., s.n.* (*înv.*) Soporific. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***soporatif***.

sopori- Elem. de compunere „somn; somnolență". • /<fr. ***sopori-***; cf. lat. *sŏpor, -oris* „somn profund".

soporifér, -ă *adj., s.n.* (*farm.*) Somnifer. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***soporifère***, lat. ***soporifer, -a, -um***.

soporífic, -ă *adj., s.n.* (*farm.*) (Medicament, substanță) care provoacă somn; somnifer, soporifer. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***soporifique***.

soprán, -ă *subst.* **1** *s.n.* (și *soprano*) Vocea cea mai înaltă dintre cele cinci categorii de voci omenești, caracteristică femeilor și copiilor. *Începeau să cînte romanțe vechi românești cu niște voci simpatice de sopran* (REBR.). ◇ Loc.adv. *În sopran* = cu voce de sopran. **2** *s.m., s.f.* (*muz.*) Persoană cu vocea în registrul cel mai înalt. *O soprană de operă cu o voce uimitoare.* ◇ *Soprană de coloratură* v. coloratură. ◆ Ext. Instrument de suflat al cărui sunet corespunde acestei voci. • pl. *-i, -e.* și *sopráno s.n.* /<it., fr. ***soprano***.

sopranizá *vb. I. tr.* (*muz.*) A cînta cu voce de sopran. • prez.ind. *-ez.* /***sopran*** + *-iza*.

sopráno *s.n.* v. sopran.

sopún *s.n.* v. săpun.

sopuneálă *s.f.* v. săpuneală.

sopunél *s.m.* v. săpunel.

sopuní *vb. IV.* v. săpuni.

sor[1] *s.m.* (*bot.*) Grupare de sporangi, situată pe fața exterioară a frunzelor ferigilor. • pl. *-i.* /<fr. ***sore***; cf. gr. σωρός „grămadă".

sor[2] *s.n.* (*reg.*) Șorici. • pl. *-uri, -e.* și *șor s.n.* /cf. lat. *sŏlum, -i* „talpă".

sor[3] *s.f.* v. soră.

soră *vb. I.* v. sori[1].

sorăb, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a regiunii germane de pe cursul superior al rîului Spree sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii regiunii germane de pe cursul superior al rîului Spree. **2** *adj.* Care aparține regiunii germane de pe cursul superior al rîului Spree sau sorabilor, care se referă la regiunea germană de pe cursul superior al rîului Spree sau la sorabi; originar din regiunea germană de pe cursul superior al rîului Spree. ◆ (*subst. f.*) Limba indo-europeană din familia slavă, grupul occidental, vorbită de sorabi. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***sorabe***, germ. ***sorabisch***.

sorabíst, -ă *s.m., s.f.* Specialist în sorabistică. • pl. *-iști, -iste.* /<germ. ***Sorabist***.

sorabístică *s.f.* Știință care se ocupă cu studiul limbii, literaturii și culturii sorabe. • /<germ. ***Sorabistik***.

sorár *s.n.* (*înv., reg.*) Umbrelă de soare. • /***soare***[1] + *-ar*.

soráriu, -íe *adj.* (*înv.*) Solar. • pl. *-ii.* /***soare***[1] + *-ariu*.

sorăștínă *s.f.* (*reg.*) Parte a unui deal sau a unui munte care este luminată de soare. • pl. *-e.* /***soare***[1] + *-ăștină*.

sóră *s.f.* **1** Persoană de sex feminin considerată în raport cu copiii acelorași părinți sau ai aceleiași mame ori ai aceluiași tată. *Mi-aș dori o soră.* ◇ *Soră bună* (sau *dulce, dreaptă*) = soră născută din părinți comuni cu ai fraților săi. Δ Zic. *Foamea e soră bună cu setea. Soră vitregă* (sau *reg., de lingură, de scoarță*) = *a*) fiica din altă căsătorie a unuia dintre soții recăsătoriți, considerată în raport cu copilul sau cu copiii celuilalt soț. *Această fată era oropsită și de sora cea de scoarță și de mama vitregă* (CR.); *b*) fiică nelegitimă considerată în raport cu copiii din legături diferite sau cu copiii legitimi ai aceluiași părinte. (*pop.*) *Soră de lapte* = fată alăptată odată cu alt copil de către aceeași femeie, considerată în raport cu acel copil. (*pop.*) *Soră de cruce* = prietenă nedespărțită a cuiva, de care este legată prin jurămînt pînă la moarte. (*pop.*) *Soră de mire* (sau *de ginere, de mireasă*) = fată care însoțește mirele sau mireasa la cununie și care are anumite atribuții în ceremonia nunții; drușcă. *Surori siameze* v. siamez. ◇ Loc.adj. *Soră cu moartea* = grozav; strașnic; teribil. *Am tras o spaimă soră cu moartea.* Δ *Bătaie soră cu moartea* v. bătaie. ◇ Expr. (*reg.*) *A se face soră cu drumul* = a umbla mult. ◇ (*bot.*) Compuse: *sora-soarelui* = floarea-soarelui (*Helianthus annuus*); *sor-cu-frate* = *a*) plantă erbacee anuală din familia scrofulariaceelor, cu tulpina erectă, simplă sau ramificată, cu frunzele ovale sau lanceolate, cu florile bilabiate, galbene-aurii și cu fructele capsule (*Melampyrum nemorosum*); *b*) ciormoiag (*Melampyrum arvense*). ◇ Fig. *Luna - soră cu pămîntul* (TOPÎR.). ◆ (*reg.*) Ziua care urmează unei sărbători religioase. ◆ (*reg.*) Copileț (la tulpina porumbului). **2** Fig. Prietenă, tovarășă. *Pădure, sora mea!* (LAB.). ◆ (*fam.; la vocat.*) Termen de adresare intim sau amical către o persoană de sex feminin; dragă. *Nu ești gata, soro?* ◇ Ext. *Uf, ce lume, soro dragă!* (TOPÎR.). **3** Fig. Ceea ce are afinități, trăsături comune, ceea ce se aseamănă, se înrudește cu altceva. *Adolescența, soră cu marile greșeli, S-a scurs* (LAB.). ◆ Țară, limbă etc. de aceeași origine cu alta. *Franceza este sora românei.* ◇ (*adj.*) *Vorbim acum despre cele două țări surori.* **4** (*bis.*) Cel mai mic grad în ierarhia călugărească a mănăstirilor de femei; novice. ◆ Persoană care deține acest grad. **5** (*med.*; și *soră de caritate, soră de ocrotire* sau *urmat de determ. care indică felul*) Persoană care aparține cadrelor medii sanitare; infirmieră. Δ Compar. *A îngrijit-o luni de zile ca o soră de caritate* (CA. PETR.). • pl. *surori,* (*înv.*) *sorori.* și (*înv., reg.*) *suróră, sor, s.f.* / lat. ***sŏror, -oris***.

sor-cu-frate

sorb[1] *s.m.* (*bot.*) Numele unor plante din familia rozaceelor: *a*) (și *sorb-de-pădure, sorb sălbatic*) arbore înalt pînă la 12 m, cu frunzele eliptice, cu florile albe, în corimbe, și cu fructele globuloase, roșii sau portocalii, cultivat uneori în scopuri decorative și al cărui lemn se folosește în strungărie (*Sorbus torminalis*); *b*) (*reg.*) scoruș (*Sorbus aucuparia* și *domestica*). • pl. *-i.* / lat. ***sorbus***.

sorb[2] *s.n.* **1** Locul unde apa unui rîu dispare de la suprafața scoarței terestre, continuîndu-se printr-un curs subteran, caracteristic regiunilor carstice. ◆ (*pop.*) Vîrtej de apă cu centrul adînc, foarte primejdios. *Străbătînd mlaștinile acestea, bieții oameni de obicei cad în sorburi și pier* (SADOV.). **2** (*pop.; în credințe*) *Sorbul pămîntului* = *a*) centrul pămîntului; *b*) marea care desparte cele două lumi sau tărîmuri. *Sorbul mărilor* = vîrtej mare în mijlocul mării în care se presupune că se strîng toate apele pămîntului. ◆ (și *sorbul mărilor*) Ființă supranaturală care ar sorbi apele (mării). **3** (*meteor.*) Vînt care se deplasează cu viteză, propagîndu-se sub formă de vîrtej. **4** (*tehn.*) Armătură de conductă formată dintr-o piesă cavă de metal, în forma unui corp de revoluție, avînd mantaua perforată sau obținută dintr-o sită, care se montează la extremitatea introdusă în lichid a conductei de aspirație a unei pompe, pentru a se evita aspirarea unor corpuri solide străine. ◆ Gener. Țeavă, conductă aspiratoare. ◇ Fig. *Un bulevard cu asfalt e o gură de aer. Este o pîlnie cu sorbul larg* (PER.). **5** (*pesc.; pop.*) Jgheab din împletituri de nuiele, care se montează la îngrăditurile bălților pentru a reține peștele. **6** (*reg.*) Baltă; iezer. **7** (*reg.*) Sorbitură. **8** (*reg.*) Vas stricat; hîrb. • pl. *-uri.* /de la ***sorbi***, prin derivare regresivă.

sorbă *vb. I.* v. sorbi.

sórbă *s.f.* (*bot.; înv.*) Fructul sorbului. • pl. *-e.* /***sorb***[1] + *-ă*.

sorbăcăi *vb. IV. tr.* (*reg.*) A sorbi repede și cu zgomot. • prez.ind. *sorbăcăi, -iesc.* și *sorbecăi vb. IV.* /***sorbi*** + *-ecăi*.

sorbăcăiálă *s.f.* (*reg.*) Sorbitură. • pl. *-ieli.* și *sorbecăiálă s.f.* /***sorbăcăi*** + *-eală*.

sorbăcăít *s.n.* (*reg.*) Sorbire. • pl. *-uri.* și *sorbecăít s.n.* /v. ***sorbăcăi***.

sorbăríe *s.f.* (*reg.*) Mocirlă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***sorb***[2] + *-ărie*.

sorbătór, -oáre *adj.* v. sorbitor.

sorbeálă *s.f.* (*reg.*) **1** Sorbire. **2** Sorbitură. **3** Lături. • pl. *-eli.* /***sorbi*** + *-eală*.

sorbecăi *vb. IV.* v. sorbăcăi.

sorbecăiálă *s.f.* v. sorbăcăială.

sorbecăít *s.n.* v. sorbăcăit.

sorbestreá *s.f* (*bot.*) Plantă erbacee perenă din familia rozaceelor, cu tulpina dreaptă, cu frunzele lucioase, crestate pe margini și cu florile hermafrodite, lipsite de corolă, cu caliciul din patru sepale, de culoare roșu-închis sau brună (*Sanguisorba officinalis*). • pl. *-ele.* /cf. it. *sorbastrella*.

sorbestrea

sorbét[1] *s.n.* Băutură răcoritoare (de origine orientală) preparată din sucuri de fructe, zahăr și lichior sau apă. • pl. *-uri, -e.* /<fr. ***sorbet***, it. ***sorbetto***.

sórbet[2] *s.n.* (*reg.*) Sorbire. • pl. *-e.* /***sorbi*** + *-et*.

sorbétiéră *s.f.* Recipient pentru prepararea sorbetului. • sil. *-ti-e-.* pl. *-e.* /<fr. ***sorbetière***.

sorbí *vb. IV. tr.* **1** (*compl. indică lichide*) A bea cu înghițituri mici și cu buzele țuguiate (cu zgomot). *Îmi sorb cafeaua în tihnă.* ◇ Compus: (*subst.*) *soarbe-zeamă* = om nepăsător, neatent; om prost. ◇ Fig. *Soarele... nu sorbise încă umezeala dimineții* (HOG.). ◆ Fig. A atrage. *O forță nevăzută îl ajunge și-l soarbe.* ◆ (*pop.; compl. indică lichidele pe care le conține un corp*) A suge. *Carnea i-o zdrunci, Sîngele-i sorbi* (POP.). **2** (*compl. indică, de obicei, lichide*) A bea (sau a mînca) înghițind repede și cu lăcomie (golind dintr-o dată vasul). *Sorbi dintr-o înghițitură vinul din pahar.* ◇ Expr. *A sorbi* (pe cineva) *cu lingura* (ori *ca dintr-o lingură*) sau *a sorbi* (pe cineva) *dintr-o* (sau *într-o*) *lingură de apă* (ori *într-un pahar de apă*), *a sorbi* (pe cineva) *într-o lingură* sau *cu lingura* (sau *într-un pahar*) *de apă* = *a*) se spune cînd cineva îți este foarte drag; a arăta cuiva multă dragoste și admirație; *b*) a nu putea suferi, a urî pe cineva. *A-i sorbi* (cuiva) *zilele* = a ucide (pe cineva). *A sorbi cuvintele* (sau *vorbele, scrisul etc.*) (cuiva) = a asculta sau a citi cu mare atenție, interes, plăcere pe cineva sau ceva. ◇ Exager. *Setilă sorbea apa de prin bălți și iazuri* (CR.). ◇ Sinec. *Soarbe pahar după pahar.* ◇ Fig. *Sărutări fără de număr El îi soarbe de pe gură* (EMIN.). ◆ (*despre ochi,*

ext., *despre oameni*; *compl. indică ființe, priveliști etc.*) A privi cu interes, cu pasiune. *Ochii ei sorbeau apusul* (MINUL.). ◇ Expr. *A sorbi pe cineva din ochi* v. ochi. *A sorbi cu ochii* v. ochi. ◆ Fig. A preocupa, a captiva. *Atenția îmi era sorbită de altceva.* **3** A face să dispară, cuprinzînd în sine; a înghiți. *Depărtarea sorbea treptat în adîncurile sale chipul alb al Floricicăi* (HOG.). ◆ A face să nu mai existe, a distruge. *Munca brută îi sorbise toată vigoarea.* ◆ Ext. A consuma. *Reparația casei i-a sorbit toți banii.* **4** (*compl. indică aerul, miresme etc.*) A trage în piept (cu nesaț), a aspira (cu putere). *Ieșii afară din cabană și sorbii aerul proaspăt și tare al dimineții.* ◆ Restr. A inspira (forțat). **5** A face să pătrundă în sine; a absorbi, a încorpora, a resorbi. *Pămîntul însetat sorbise lacom șîngele* (REBR.). ◇ Fig. *Credința mea o sorb puternică din soare* (BLA.). • prez.ind. *sorb*, (*reg.*) *-esc.* și (*reg.*) *sorbá vb. I, soárbe vb. III.* / lat. ***sorbire** = **sorbēre**.

sorbíre *s.f.* Acțiunea de *a sorbi* și rezultatul ei. ◆ Concr. (*înv.*) Înghițitură. • pl. *-i.* /v. ***sorbi***.

sorbít *s.n.* Sorbire. • pl. *-uri.* /v. ***sorbi***.

sorbítă *s.f.* **1** (*ind. sider.*) Constituent structural moale și maleabil, cu aspect granular fin, al oțelurilor supuse tratamentului termic de călire și de revenire. **2** (*chim.*) Polialcool care se găsește în unele fructe și care este folosit la prepararea sorbozei. • /<fr. ***sorbite***, germ. ***Sorbit***.

sorbític, -ă *adj.* (*metalurg.*) Care aparține sorbitei, care se referă la sorbită; de natura sorbitei. • pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***sorbitisch***.

sorbitizáre *s.f.* (*ind. sider.*) Tratament termic prin care se realizează o structură sorbitică. • pl. *-ări.* /***sorbită*** + *-iza*.

sorbitól *s.n.* (*chim.*) Compus chimic cu șase atomi de carbon în moleculă, a cărui varietate dextrogiră se găsește în bacele de scoruș, fiind întrebuințat, sub formă de alcool, în medicină și în industria farmaceutică. • /<fr. ***sorbitol***.

sorbitór, -oáre *adj., s.f.* **1** *adj.* Care soarbe sau absoarbe. **2** *s.f.* (*bot.; reg.*) Sorbestrea (*Sanguisorba officinalis*). • pl. *-ori, -oare.* și (*înv.*) *sorbătór, -oáre* *adj.* /***sorbi*** + *-tor*.

sorbitúră *s.f.* **1** Faptul de *a sorbi. Golesc paharul cu apă rece dintr-o sorbitură.* ◆ Cantitate de lichid care se poate sorbi dintr-o dată; înghițitură. *Venirea lui m-a prins la a doua sorbitură de ceai.* **2** (*pop.*) Mîncare lichidă; supă, ciorbă. • pl. *-uri.* /***sorbi*** + *-tură*.

sorbonárd, -ă *s.m., adj.* **1** *s.m.* Persoană care studiază sau care predă la Sorbona. **2** *adj.* Care ține de Sorbona, care se referă la Sorbona. • pl. *-zi, -de.* /<fr. ***sorbonnard***; cf. nm. pr. *Sorbona*, facultate de litere și științe umaniste din Paris.

sorbonián, -ă *adj.* Sorbonard. • sil. *-ni-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***sorbonienne***.

sorbóză *s.f.* (*chim.*) Monozaharidă cu structura similară fructozei, folosită, în industria farmaceutică, la sinteza vitaminei C și, în biochimie, la prepararea unor medii de cultură. • /<fr. ***sorbose***.

sórbție *s.f.* Nume generic pentru fenomenele de absorbție, adsorbție și chemosorbție. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *sorbțiúne s.f.* /<fr. ***sorption***, germ. ***Sorption***.

sorbțiúne *s.f.* v. sorbție.

sorbúșcă *s.f* v. sărbușcă.

sorcovăr *s.m.* Copil care umblă cu sorcova. • pl. *-i.* /***sorcovă*** + *-ar*.

sórcovă *s.f.* Bețișor sau rămurică împodobită cu flori artificiale de diferite culori sau cu fîșii de hîrtie colorată, cu care umblă copiii în dimineața zilei de Anul Nou pe la casele oamenilor, urîndu-le, în formule speciale, mulți ani, sănătate, noroc (și atingîndu-i pe spate cu bețișorul sau cu rămurica). ◇ Loc.adj., adv. *Ca o sorcovă* = (care este) îmbrăcat caraghios; împopoțonat. ◇ Expr. *A merge* sau *a umbla, a se duce cu sorcova* = *a)* a merge la sorcovit; *b)* (*glum.*) a umbla fără rost; a hoinări. ◇ Fig. *Născut în mine, pruncul rămîne-n mine prunc Și sorcova luminii în brațe i-o aruncă* (ARGH.). ◆ Colind recitat de copiii care umblă cu sorcova. • pl. *-e.* /de la ***sorcovi***, prin derivare regresivă.

sorcovăí *vb. IV. tr.* (*reg.*) A sorcovi. • prez.ind. *-iesc.* /***sorcovă*** + *-ăi*.

sorcovăiálă *s.f.* (*reg.*) Sorcoveală. • pl. *-ieli.* /***sorcovăi*** + *-eală*.

sorcovăíre *s.f.* (*înv.*) Sorcoveală. • pl. *-i.* /v. ***sorcovăi***.

sorcovăít *s.n.* (*reg.*) Sorcovit. • /v. ***sorcovăi***.

sorcovăț *s.m.* v. sorocovăț.

sorcoveálă *s.f.* Faptul de *a sorcovi.* • pl. *-eli.* /***sorcovi*** + *-eală*.

sorcoví *vb. IV. tr.* A colinda, a ura cu sorcova. ◆ Fig. A bate (cu un băț), a lovi. *Dacă nu sînteți cuminți, vă sorcovesc cu nuiaua.* • prez.ind. *-esc.* /<bg. ***сурвакам***.

sorcovíre *s.f.* Faptul de *a sorcovi.* • pl. *-i.* /v. ***sorcovi***.

sorcovișoáră *s.f.* (*reg.*) Sorcoviță. • pl. *-e.* /***sorcovă*** + *-işoară*.

sorcovít *s.n.* Faptul de *a sorcovi*; sorcoveală. • pl. *-uri.* /v. ***sorcovi***.

sorcovíță *s.f.* Dim. al lui *sorcovă*. • pl. *-e.* /***sorcovă*** + *-iță*.

sordíd, -ă *adj.* **1** Care este de o murdărie dezgustătoare; ext. care denotă o mizerie extremă. *Locuiește într-o cameră sordidă.* ◇ (*adv.*) *Avarii viețuiesc mai mult sau mai puțin sordid* (CĂL.). ◇ (*subst.*) *Unii pictori au zugrăvit sordidul periferiilor.* ◇ Fig. *Duce o viață sordidă.* **2** (*despre oameni sau despre manifestări ale lor*) Care este zgîrcit, meschin. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***sordide***, lat. ***sordĭdus, -a, -um*** <*sordes, -is* „murdărie".

sordiditáte *s.f.* Caracter sordid; murdărie. • pl. *-ăți.* /<fr. ***sordidité***.

sordún *s.n.* (*muz.*) Instrument de suflat cu ancie dublă, cu 12 orificii și două clape, asemănător cu fagotul. • /<germ. ***Sordun***.

soreán, -ă *s.m., s.f.* **1** *s.m., s.f.* (*iht.; pop.*) Numele a trei pești mici de apă dulce: *a)* specie de pește de apă dulce, cu lungimea medie de 7-8 cm, cu solzii lucitori, care înoată la suprafața apei (*Leucaspius delineatus*); *b)* obleț (*Alburnus alburnus*); *c)* (*reg.*) biban-soare (*Lepomis gibbosus*). **2** *s.f.* (*bot.; reg.*) Floarea-soarelui (*Helianthus annuus*). • pl. *-eni, -ene.* /***soare***[2] + *-ean*.

soreáncă *s.f.* **1** (*iht.; reg.*) Obleț (*Alburnus alburnus*). **2** (*bot.; reg.*) Floarea-soarelui (*Helianthus annuus*). **3** Loc cultivat cu floarea-soarelui. • pl. *-enci, -ence.* /***sorean*** + *-că*.

soreáță[1] *s.f.* (*iht.; reg.*) Numele a doi pești mici de apă dulce: *a)* obleț (*Alburnus alburnus*); *b)* latiță (*Alburnoides bipunctatus*). • pl. *-ețe.* /de la ***sorete***.

soreáță[2] *s.f.* **1** (*bot.; reg.*) Floarea-soarelui (*Helianthus annuus*). **2** Loc cultivat cu floarea-soarelui. • pl. *-țe.* /***soare***[2] + *-eață*.

sorédie *s.f.* Parte a talului unui lichen care se detașează de el, reproducînd planta. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***sorédie***.

sorél *s.m.* (*iht.; reg.*) Regină (*Eupomotis gibbosus*). • pl. *-ei.* /***soare***[2] + *-el*.

sorenáș *s.m.* (*iht.; reg.*) Numele a doi pești mici de apă dulce: *a)* sorean (*Leucaspius delineatus*); *b)* obleț (*Alburnus alburnus*). • pl. *-i.* /***sorean*** + *-aș*.

sorésc, -eáscă *adj.* (*înv.*) Solar. • pl. *-ești.* /***soare***[2] + *-esc*.

soresciăn, -ă *adj.* **1** Care ține de Sorescu sau este propriu (operei) lui, care se referă la Sorescu sau la opera sa. **2** În maniera scrierilor lui Sorescu. • sil. *-ci-an.* pl. *-ieni, -iene.* /nm. pr. (scriitor român) *Marin* ***Sorescu*** + *-ian*.

soréte *s.m.* (*iht.; reg.*) Numele a doi pești mici de apă dulce: *a)* biban-soare (*Lepomis gibbosus*); *b)* regină (*Eupomotis gibbosus*); *c)* (*în forma „soreț"*) obleț (*Alburnus alburnus*). • pl. *-ți.* și *soréț s.m.* /***soare***[2] + *-ete*.

soréț[1] *s.m.* (*meteor.; reg.*) Vînt călduț care bate dinspre răsărit. • /***soare***[2] + *-eț*.

soréț[2] *s.m.* v. sorete.

soréz *s.m.* (*iht.; reg.*) Sorean (*Leucaspius delineatus*). • pl. *-i.* /de la ***soare***[2].

sorg *s.m.* (*bot.*) Plantă furajeră anuală din familia gramineelor, originară din regiunile tropicale, rezistentă la secetă, cu tulpini de înălțimi variabile (0, 5-4 m), cu frunzele liniare mari și cu inflorescența în formă de panicul răsfirat sau compact (*Sorghum vulgare*). • /<fr. ***sorgho***, it. ***sorgo***.

sorg

sorgínt *s.m.* v. sorginte.

sorgínte *s.f.* **1** Izvor, sursă (de informații); origine. *Studiază cuvintele de sorginte latină.* **2** (*înv.*) Izvor de apă. *Cele două rîulețe... La doi pași de-a lor sorginte cad* (MACED.). • pl. *-ți.* și (*înv.*) *sorgínt s.m.* /<it. ***sorgente***.

sórgoș, -ă *adj.* (*reg.*) Care este urgent. • pl. *-i, -e.* /<magh. ***szorgos***.

sorgoșálă *s.f.* (*reg.*) Urgență. • pl. *-eli.* /***sorgoș*** + *-eală*.

sorhán *subst.* (*reg.*) **1** (*bot.*) Tigvă (*Legenaria siceraria*). **2** Tigvă (pentru tras vinul din butoi). ◆ Analog. (*în forma „surhan"*) Obiect din tinichea, în formă de tigvă lunguiață, întrebuințat la trasul vinului din butoi. • și *surhán subst.* /cf. magh. *szovárvány*.

sóri[1] *vb. IV.* **1** *refl.* (*despre ființe*) A se încălzi, a sta la soare. *Lîngă dînsul stătea liniștit, sorindu-se, cîinele jigărit și flămînd* (REBR.). ◇ Fig. (*tr.*) *Prin deșert străbat sălbatec mari familii beduine, Sorind viața lor de basme pe cîmpie risipiți* (EMIN.). **2** *tr.* A expune ceva la soare (pentru a face să se coacă sau să se usuce). *Soresc nucile înainte de a le urca în pod.* **3** *intr.* (*înv.*) A străluci ca soarele. • prez.ind. *-esc.* și (*reg.*) *sorá vb. I.* /***soare***[2] + *-i*.

sóri[2] *s.m. pl.* (*bot.*) Grămăjoare de sporangi vizibile cu ochiul liber, acoperite cu o membrană protectoare. • /<fr. ***sore***; cf. gr. *σωρός* „grămadă".

sorícă[1] *s.f.* (*reg.*) Surioară. • pl. *-ci.* /***soră*** + *-ică*.

sorícă[2] *s.f.* (*bot.; reg.*) Floarea-soarelui (*Helianthus annuus*). • pl. *-ci.* /***soare***[2] + *-ică*.

soricíde *s.f. pl.* (*zool.*) Familie de mamifere insectivore, cuprinzînd chițcanii (*Soricidae*). • /<fr. ***soricidés***.

sorifér, -ă *adj.* (*bot.*) Care poartă sori. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***sorifère***.

sorín, -ă *adj., s.f., s.n.* **1** *adj., s.n.* (Loc) însorit. *O singură oră să ne-mpărtășim Din verde imperiu, din raiul sorin* (BLA.). **2** *s.f.* (*bot.; reg.*) Floarea-soarelui (*Helianthus annuus*). • pl. *-i, -e.* /***soare***[2] + *-in*.

sorioáră *s.f.* v. surioară.

soriór *s.m.* (*astron.; înv.*) Parhelie. • pl. *-i.* /***soare***[2] + *-ior*.

soríș *s.n.* (*reg.*) Vreme cu soare. • pl. *-uri.* /***soare***[2] + *-iș*.

soríște *s.f.* **1** (*înv., reg.*) Loc așezat în bătaia soarelui. ◆ (*reg.*) Parte a unui deal sau a unui munte care se află în bătaia soarelui. **2** (*reg.*) Arșiță (de soare). • pl. *-iști.* /***soare***[2] + *-iște*.

sorít[1] *s.n.* (*log.*) Polisilogism obținut prin excluderea concluziilor intermediare, care, în polisilogismele inițiale dezvoltate, îndeplinea rolul uneia dintre premise. • pl. *-e,* (*înv.*) *-ți.* /<fr. ***sorite***, lat. ***sorītes, -ae***; cf. gr. *σωρείτης [συλλογισμός]* „(silogismul) grămezii" <*σωρός* „grămadă".

sorít[2]**, -ă** *adj.* (*pop.*) Care este însorit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***sori***.

soríță *s.f.* (*reg.*) Surioară. • pl. *-e.* /***soră*** + *-iță*.

sórliță *s.f.* (*ornit.; reg.*) Zăgan (*Gypaëty barbatus aureus*). • pl. *-e.* și *șórliță s.f.* /cf bg. dial. *усорлица*.

sormaít *s.n.* (*metalurg.*) Aliaj dur pe bază de fier-crom și elemente de adaos (carbon, nichel, siliciu, mangan), utilizat la acoperirea prin sudare a pieselor care lucrează la frecare și la presiune și ca material de recondiționare. • /etimol. nec.

soróc *s.n.* **1** (*înv., pop.*) Termen fixat dinainte, la care urmează să se întîmple sau să se efectueze ceva; interval de timp la sfîrșitul căruia se efectuează un lucru. *Trebuie să plătesc datoria la soroc.* ◇ Loc.adv. (*Pe*) *la soroace* = din cînd în cînd; la zile mari. *Spune și el la soroace cîte un cuvînt nepotrivit* (ODOB.). ◇ Expr. *A sfinți sorocul* = a respecta cu strictețe un termen de plată. *A i se împlini* (cuiva sau la ceva) *sorocul* = *a)* a ajunge la sfîrșitul existenței, a înceta să mai existe; *b)* ext. (*despre oameni*) a muri. ◆ (*înv.*) Rată. ◆ (*înv.*) Taxă; vamă. ◆ (*reg.*) Timp al anului cînd se strînge recolta. ◆ Concr. Recolta culeasă în această perioadă. ◆ (*pop.*) Menstruație. ◇ (*reg.*) *Soroc alb* = leucoree. **2** (*bis.; înv., pop.*) Dată fixată de Biserică pentru pomenirea morților. ◆ Slujbă religioasă oficiată cu această ocazie; parastas. ◆ Durata cît se bate toaca sau clopotul. **3** (*înv.*) Loc determinat; margine, limită. *Drumul soroc n-are* (PER.). **4** (*înv., pop.*) Regulă, rost, socoteală, rînduială. *Toate cîte sînt umblă cu soroc* (CRON.). **5** (*pop.*) Ursită, soartă; prevestire. ◆ (*reg.; în forma „suroc"*) Vrăjitorie. • pl. *-oace.* și (*reg.*) *suróc s.n.* /<slav. ***съроκъ***.

soroceálă *s.f.* **1** (*pop.*) Termen. **2** (*jur.; reg.*) Citație. **3** (*înv.*) Soartă. • pl. *-eli.* /***soroci*** + *-eală*.

sorocí *vb. IV. tr.* **1** (*pop.; compl. indică acțiuni*) A fixa termenul la care urmează să se efectueze; a da termen. *Pînă să sorocim înmormîntarea, iacă vremea că se duse* (GAL.). ◆ Gener. A hotărî, a fixa; a decide. **2** (*jur.; înv.*) A cita. **3** (*în superstiții*) A ursi, a sorti; a descînta, a meni. ◇ Expr. (*reg.*) *A soroci boabele* = a da în bobi. ◆ (*reg.*) A cobi. • prez.ind. *-esc.* / ***soroc*** + *-i*.

sorocíre *s.f.* (*pop.*) Acțiunea de *a soroci* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***soroci***.

sorocít, -ă *adj.* **1** (*despre oameni, despre anumite cauze obiective, date, evenimente etc.*) Care este hotărît. **2** (*pop.; despre oameni, despre lucruri etc.*) Care este sortit. **3** (*jur.; înv.*) Care este citat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***soroci***.

sorocovăț *s.m.* (*ist.*) Veche monedă de argint, a cărei valoare a variat în decursul timpului și care a circulat în Moldova și în Transilvania începînd din sec. 18. • pl. *-eți.* și *sorcovăț s.m.* /<ucr. ***сороковець***.

sorós, -oásă *adj.* Care este însorit. • pl. *-oși, -oase.* /***soare***[2] + *-os.*

soróză *s.f.* (*bot.*) Tip de fruct compus, la care învelișurile florale devin cărnoase. • pl. *-e.* /<fr. ***sorose***.

sort[1] *s.n.* Submulțime a unei mulțimi de obiecte, caracterizată prin anumite însușiri ale elementelor ei; fel, gen, categorie, specie, calitate (de mărfuri, de produse). *Am cumpărat mai multe sorturi de preparate din carne de porc.* ◆ Grup de varietăți ale unei specii horticole sau viticole, caracterizat prin însușiri comune sau specifice anumitor condiții de vegetație. • pl. *-uri.* și (*înv.*) *soártă s.f.* /<fr. ***sorte***.

sort[2] *s.m.* v. soartă[1].

sortá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică materiale, produse, obiecte, plante etc.*) A selecta, a alege, a grupa după calitate, dimensiune etc. *Am sortat ingredientele pentru prăjitură.* **2** (*compl. indică bucăți care nu pot fi utilizate în operațiile ulterioare de prelucrare*) A separa (după dimensiuni, formă, compoziție etc.). • prez. ind. *-ez.* și (*înv.*) *sortí vb. IV.*, (*reg.*) *soltá vb. I.* /<germ. ***sortieren***.

sortábil, -ă *adj.* (*înv.*) Care este potrivit. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***sortable***.

sortánt *s.m.* Sortator. • pl. *-ți.* /***sorta*** + *-ant*.

sortáre *s.f.*Acțiunea de *a sorta* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***sorta***.

sortáș *s.m.* v. sorțaș.

sortát[1] *s.n.* Faptul de *a sorta*; sortare. • /v. ***sorta***.

sortát[2]**, -ă** *adj.* Care este repartizat pe sorturi; triat, clasat, selectat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***sorta***.

sortátor, -oáre *subst.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care efectuează operația de sortare. **2** *s.n.* (*tehn.*) Mașină de sortat. ◆ Utilaj pentru sortarea semifabricatelor fibroase sau a pastei de hîrtie, care separă aglomerările de fibre, fibrele grosolane etc. • pl. *-ori, -oare.* și (*reg.*) *soltatór, -oáre s.m., s.f.* /***sorta*** + *-tor*.

sórte *s.f.* v. soartă[1].

sortí[1] *vb. IV.* **I** *tr.* **1** (*în superstiții; compl. indică oameni sau viețile, stările, sentimentele etc. ale lor*) A hotărî, a determina dinainte soarta; a destina, a meni, a predestina. *A fost sortit să fie medic.* **2** (*compl. indică oameni sau manifestări, creații etc. ale lor*) A stabili rolul, destinația etc.; a hotărî, a hărăzi. *Cercetarea a fost sortită eșecului.* **3** (*reg.; în forma „sorți"; constr. cu dat.*) A-i ura (cuiva ceva). ◆ A blestema. **4** (*înv., reg.*) A desemna, a hotărî prin tragere la sorți. **II** *refl.* (*reg.; despre copii*) A urina în pat. ◆ (*despre oameni*) A se uda; a se murdări. • prez.ind. *-esc.* și (*înv., reg.*) *sorțí vb. IV.* /v ***soartă***[1].

sortí[2] *vb. IV.* v. sorta.

sortilégiu *s.n.* (*în credințe și superstiții*) Vrăjitorie. • pl. *-gii.* /<it. ***sortilegio***, lat. ***sortilegium*** <lat. *sortilĕgus, -i* „ghicitor".

sortimént *s.n.* Totalitatea produselor care aparțin aceluiași sort. *Trebuie îmbogățit sortimentul cu țesături din bumbac.* ◆ Ext. (*de obicei la pl.*) Sort. *A cumpărat două sortimente de vin.* • pl. *-e.* /<germ. ***Sortiment***.

sortimentál *adv.* Din punctul de vedere al sortimentelor; în ceea ce privește sortimentele. • /***sortiment*** + *-al*.

sortír *s.m.* (*reg.*) Sortator forestier. • pl. *-i.* /cf. germ. *Sortierer*.

sortíre *s.f.* Acțiunea de *a sorti* și rezultatul ei. • pl. *-i.* și *sorțíre s.f.* /v. ***sorti***[1].

sortít, -ă *adj.* **1** Care a fost menit, ursit, predestinat. **2** (*înv.; în forma „sorțit"*) Care a fost hotărît, desemnat prin tragere la sorți. **3** (*înv., reg.*) Care este ud, murdar. ◆ Ext. Care este stricat. **4** (*înv., reg.*) Care are o reputație proastă. • pl. *-ți, -te.* și *sorțít, -ă adj.* /v. ***sorti***[1].

sortitúră *s.f.* Desemnare, hotărîre prin tragere la sorți. • pl. *-uri.* /***sorti***[1] + *-tură*.

sorț *s.m.* v. soartă[1].

sorțăr *s.m.* (*pop.*) Persoană care trage la sorți. ◆ Tînăr care (potrivit unui vechi sistem de recrutare) era desemnat prin sorți să presteze serviciul militar. • pl. *-i.* /***sorț***[1] + *-ar*.

sorțáș *s.m.* **1** Persoană care a fost destinată prin tragere la sorți. **2** Tînăr care era desemnat prin sorți să presteze serviciul militar; sorțar. • pl. *-i.* și (*înv.*) *sortáș s.m.* /***soartă***[1] + *-aș*.

sorți *vb. IV.* v. sorti[1].

sorțíre *s.f.* v. sortire.

sorúcă *s.f.* (*reg.*) Surioară. • pl. *-ci.* /***soră*** + *-ucă*.

sorucícă *s.f.* (*reg.*) Surioară. • /***soră*** + *-ucică*.

sorúică *s.f.* (*reg.*) Surioară. • pl. *-ce.* /***soră*** + *-uică*.

soruleánă *s.f.* (*reg.*) Surioară. • pl. *-ene.* /***soră*** + *-uleană*.

sorulícă *s.f.* (*reg.*) Surioară. • pl. *-ci.* /***soră*** + *-ulică*.

sorúță *s.f.* (*reg.*) Surioară. • pl. *-e.* /***soră*** + *-uță*.

sos[1] *s.n.* **1** (*culin.*) Preparat culinar lichid sau vîscos (condimentat) cu care se pregătesc sau se servesc anumite mîncăruri. <> *Sos ravigot* v. ravigot. *Sos tartar* v. tartar. <> Fig. *Ni se servește un roman cu fel de fel de sosuri stilistice.* ◆ (*reg.*) Bulion (de roșii). ◆ (*arg.*) Sînge. <> Expr. *A-i da* (sau *a-i țîșni, a-i sări*) *sosul* (*pe nas*) (cuiva) = a sîngera abundent în urma unei lovituri foarte puternice. **2** (*fam.*) Transpirație; năclăială. <> Expr. *A rămîne, a se scălda, a sta* (cineva) *în sosul său* sau *în propriu-i sos* = a nu-și putea depăși condiția sau a nu vrea să-și depășească condiția. • pl. *-uri.* și (*reg.*) *solț, solz, soț s.n.* /<fr. ***sauce***.

sos[2] *s.n.* (*telec.*) Apel internațional radiotelegrafic, folosit de navele în pericol pentru a cere ajutor. ◆ Gener. Orice semnal sau apel prin care se cere ajutor în caz de pericol. • pl. *-uri.* /<fr., engl. ***sos***, probabil abr. la engl. *Save Our Souls* „salvați sufletele noastre" sau *Save Our Ships* „salvați navele noastre".

sosí *vb. IV.* **I 1** *intr.* (*despre oameni*, ext., *despre ființe sau despre vase, vehicule etc. care se deplasează*) A se deplasa (tot mai) aproape de cineva sau de ceva; a ajunge la locul de destinație; a apărea, a se ivi (brusc) într-un anumit loc. *Duruind soseau călării ca un zid înalt de suliți* (EMIN.). *Trenul nu a sosit de multă vreme în gară.* <> Expr. *A sosi la de-a gata* v. gata. <> Analog. (*despre lucruri văzute în mișcare, despre fenomene meteorologice, despre sunete etc.*) *Din ceața munților soseau, după toamne blînde, furtunile* (SADOV.). **2** *intr.* (*despre timp sau despre termene, anotimpuri, intervale, evenimente etc.*) A începe să se desfășoare (de la un moment dat); a se succeda. *A sosit primăvara. A sosit clipa pe care o așteptam.* <> Expr. *A-i sosi* (cuiva) *ceasul* (sau, *înv., pop., veleatul*) = a-i veni cuiva timpul să moară. *A-i sosi timpul* (cuiva sau la ceva) v. timp. *A-i sosi tipicul* v. tipic. **3** *intr.* (*despre știri, vești, comunicate etc.*) A fi remis destinatarului; a deveni cunoscut. *A treia zi sosi poruncă să ia tot muntele cu asalt* (VOIC.). **4** *intr.* (*pop.; despre necazuri, nenorociri*) A se abate. *A sosit ciuma, fraților!* (E. BAR.). ◆ (*tr.; compl. indică oameni*) A cuprinde; a lovi. **5** *tr.* (*înv., pop.; compl. indică ființe care se deplasează*) A ajunge (din urmă). *Irina... îl sosi de pe urmă* (DELAVR.). **6** *intr.* (*înv.; despre oameni*) A ajunge (într-o anumită situație). *Doamna la mare ocară au sosit* (COSTIN). ◆ (*despre oameni*) A împlini un anumit număr de ani, a atinge o anumită vîrstă. ◆ (*despre plante*) A atinge un anumit stadiu de dezvoltare. **II** *intr.* (*înv.*) A fi de ajuns. • prez.ind. *-esc.* /<ngr. ***έσωσα***, aor. lui *σώνω*.

sósie *s.f.* Persoană care seamănă perfect cu alta, încît nu pot fi deosebite. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***sosie***; cf. nm. pr. *Sosia*, sclav al lui Amfitrion în piesele lui Plaut și Molière.

sosiéră *s.f.* Vas în care se pune sosul pentru a fi servit la masă. • sil. *-si-e-.* pl. *-e.* /<fr. ***saucière***.

sosíre *s.f.* **1** Acțiunea de *a sosi* și rezultatul ei. ◆ Fig. Naștere. *Sosirea pe lume a copilului l-a bucurat nespus.* **2** (*sport*; și *linie de sosire*) Linie trasă pe sol sau marcată printr-un fir suspendat între doi stîlpi, care delimitează terminarea unei curse. • pl. *-i.* /v. ***sosi***.

sosít *s.n.* Faptul de *a sosi*. <> Loc.adv. *Pe sosite* = pe punctul de a sosi; gata să sosească. *Socotind că sfîrșitul vieții e pe sosite, își ciopli singur un sicriu* (VLAH.). <> *Bun sosit!* formulă de salut cu care este întîmpinat cineva care sosește undeva. • /v. ***sosi***.

sositór, -oáre *adj.* Care sosește, care vine, ajunge undeva. <> (*pop.; în credințe; la ghicitul cu bobii*) *Bob sositor* (*și subst. m.*) = *a*) bob care cade stingher în partea dreaptă a ciurului și despre care se crede că prevestește sosirea cuiva; *b*) ext. musafir care sosește undeva (pe neașteptate). • pl. *-ori, -oare.* /***sosi*** + *-tor*.

sosmá *s.f.* (*pesc.; reg.*) Copcă mare în prelungirea unui șir de copci mai mici, care servește pentru întinderea năvodului sub gheață. • pl. *-ale.* /<tc. dial. ***sozma***.

sósna *s.f.* (*bot.; reg.*) **1** Cătină-roșie (*Tamarix tetrandra*). **2** Numele a două specii de arbori din familia cupresaceelor (*Thuja orientalis* și *occidentalis*); arborele-vieții. **3** Mojul-curcanului (*Polygonum orientale*). • /<rus. ***сосна***, ucr. ***сосна***.

sosnár *s.m.* (*bot.; reg.*) Jneapăn (*Pinus mugo*). • pl. *-i.* /***sosna*** + *-ar*.

sospirándo *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Oftînd, cu suspine. • /<it. ***sospirando***.

sostantív, -ă *s.n., adj.* v. substantiv.

sostenimént *s.n.* (*ital. înv.*) Sprijin. • /<it. ***sostenimento***.

sostenúto *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Cu respectarea riguroasă a ritmului, de obicei lent, a mișcării. • /<it. ***sostenuto***.

sosúc *s.n.* Dim. al lui *sos.* • pl. *-uri.* /***sos***[1] + *-uc*.

sosuleán *s.m.* (*reg.; constr.*) Fiecare dintre stîlpii unei case țărănești fixat cu capătul de jos în grinda prispei și cu capătul de sus în grinda acoperișului. • pl. *-eni.* /cf. *șoș*.

sotá *vb. I. tr.* (*culin.*) A prepara un sote, a rumeni ușor legumele sau carnea în grăsime (în special în unt). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***sauter***.

sotáre *s.f.* (*culin.*) Acțiunea de *a sota* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***sota***.

soté *s.n., adj.* (*culin.*) (Mîncare sau zarzavat) care se fierbe la foc mic și peste care se toarnă unt. • pl. *-uri.* /<fr. ***sauté***.

soteriológic, -ă *adj.* (*teol.*) Care ține de soteriologie, care se referă la soteriologie. • sil. *-ri-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***sotériologique***, germ. ***soteriologisch***.

soteriológie *s.f.* (*teol.*) Capitol al dogmaticii creștine referitor la învățătura despre mîntuire a lui Iisus Hristos; doctrină a mîntuirii prin jertfirea lui Iisus Hristos pe cruce. • sil. *-ri-o-.* g.-d. *-iei.* și *soterologíe s.f.* /<fr. ***sotériologie***, germ. ***Soteriologie***; cf. gr. *σωτηρία* „salvare", *λόγος* „lucrare, capitol de lucrare".

soterologíe *s.f.* v. soteriologie.

soteuză [so'tœzə] *s.f.* (*culin.*) Tigaie cu pereții mai înalți, destinată sotării legumelor sau a cărnii. • pl. *-e.* /<fr. ***sauteuse***.

sotíe *s.f.* (*lit.*) Gen dramatic din sec. 15-16, servind uneori ca interludiu integrat în mistere, care avea la bază ideea că întreaga lume este o împărăție a nebuniei. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***sotie*** <*sot* „prost"; cf. lat. med. *sottus*.

sotioárcă *s.f.* (*reg.*) Coș mic de papură, cu două toarte. • pl. *-orci.* /<magh. ***szatyorka***.

sotír *s.m.* (*grec. înv.*) Mîntuitor. • pl. *-i.* /<ngr. ***σωτήρ***.

sotíză *s.f.* (*fran. înv.*) Prostie. • pl. *-e.* /<fr. ***sottise***.

sótnic, -ă *s.m., s.f.* **1** *s.m.* (*milit.; înv.*) Ofițer de cazaci, comandant al unei sotnii. <> Expr. (*reg.*) *A fi sotnic* = *a*) a fi fără grijă; *b*) a corespunde; *c*) a sosi la timp. **2** *s.m., s.f.* (*reg.*) Paznic. <> Expr. *A rămîne sotnic* = a sta nemișcat. *A sta sotnic* (lîngă cineva sau *pe capul, la ușa cuiva*) = a insista pe lîngă cineva pentru a-l determina să acționeze; a se ține de capul cuiva. • pl. *-ci.* /<rus. ***сотник***.

sotníe *s.f.* (*milit.; înv.*) Veche unitate de cavalerie căzăcească, compusă din o sută de soldați. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<rus. ***сотня***.

sótto-vóce *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) În surdină; cu voce scăzută, discret. • /<it. ***sottovoce***.

soț[1] *s.m.* **1** Bărbatul căsătorit considerat în raport cu soția lui. *Soțul ei a plecat în delegație.* ◆ (*la pl.*) Bărbatul și femeia uniți prin căsătorie. *Soții, proaspăt căsătoriți, pleacă în luna de miere.* ◆ (*înv., reg.*) Soție, nevastă. ◆ Analog. Fiecare dintre cele două animale de sex opus care formează o pereche. **2** (*înv., pop.*) Tovarăș, însoțitor; asociat, aliat. *Ai spart o criptă-n mînăstire Ca să-ți cîștigi un soț de luptă* (GOGA). ◆ Ext. Prieten. *Izbutise a-și face soți cu care să-și petreacă urîtul* (ISP.). ◆ (*înv.*) Părtaș. **3** Obiect care, împreună cu altul (similar), formează o pereche. *Caută sub pat șoțul pantofului.* <> *Cu* (sau *fără*) (*de*) *soț* = *a*) loc.adj. (*despre obiecte, ființe etc.*) care se află în număr pereche (sau nepereche); *b*) loc.adj. (*despre numere*) care este (sau nu este) divizibil cu doi; *c*) loc.adv. în număr pereche (sau nepereche). <> Expr. *A nu avea* (sau, *înv., a nu fi, a nu se da cuiva*) *soț* (sau *soți mulți*) = a nu avea pereche, a fi neasemuit, fără egal. • pl. *-i,* (*înv.*) *n. -uri*; vocat. (*înv., pop.*) *soațe.* / lat. ***sŏcius***.

soț[2] *s.n.* v. sos[1].

soțésc, -eáscă *adj.* v. soțiesc.
soți *vb. IV. refl. recipr.* **1** *(înv., reg.)* A se întovărăși, a se asocia. **2** *(reg.)* A se căsători. • prez.ind. *-esc.* și *(reg.)* *soțíi vb. IV.* /v. ***soț***[1].
soțiábil, -ă *adj.* v. sociabil.
soțiabilitáte *s.f.* v. sociabilitate.
soțiál, -ă *adj.* v. social.
soțiál-democrát, -ă *s.m., s.f.* v. social-democrat.
soțialíst, -ă *s.m., s.f., adj.* v. socialist.
soție *s.f.* **1** Femeie măritată considerată în raport cu bărbatul ei; nevastă, soață. *Soția lui s-a îmbolnăvit.* ◇ *Soție morganatică* v. morganatică. ◇ Expr. *A cere de soție* v. cere. *A(-i) da* (cuiva) *de soție pe cineva* v. da. ◆ *(înv., reg.)* Soț, bărbat. ◆ Analog. *(pop.)* Perechea unui animal. *Porumbelul... se rotește mereu, urmîndu-și soția* (GÎRL.). **2** *(înv., pop.)* Tovarăș, însoțitor; asociat. *Are, la drum, soții de încredere.* ◆ Ext. Prieten. *Și-a făcut din el o soție devotată.* ◇ Expr. *(reg.) A fi de-o soție* (cu cineva) = a fi deopotrivă (cu cineva). *A nu avea soție* = a nu avea pereche; a fi unic. ◆ *(înv.)* Aliat. ◆ *(înv.)* Părtaș. **3** *(înv., reg.)* Tovărășie; asociație. ◇ Loc.vb. *(reg.) A face soție* (cu cineva) = a se întovărăși (cu cineva). ◆ Ext. Prietenie. ◇ Expr. *A avea soție* (cu cineva) = a împărtăși aceleași gînduri, aceleași sentimente (cu cineva). ◆ *(adv.)* și în loc.adv. *în, într-o, d-o soție)* Împreună. *Asinul păscînd cu cocoșul în soție* (ȚICHIND.). **4** *(înv.)* Fiecare dintre cele două părți identice și simetrice ale unui obiect, unite între ele, care formează o pereche. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***soț***[1] + *-ie.*
soțiésc, -eáscă *adj. (înv.)* Conjugal. • sil. *-ți-esc.* pl. *-ești.* și *soțésc, -eáscă adj.* /***soți***, pl. lui *soț*[1] + *-esc.*
soțietá *s.f.* v. societate.
soțietáte *s.f.* v. societate.
soțíi *vb. IV.* v. soți.
soțíire *s.f. (înv.)* Acțiunea de *a se soți* și rezultatul ei; întovărășire, asociere. • pl. *-ii.* /v. ***soții.***
soțioáră *s.f. (pop.; fam.)* Dim. al lui *soție*; soțucă. *Altul... face cu ochiul tinerei tale soțioare* (ODOB.). • pl. *-e.* /***soție*** + *-ioară.*
soțiór *s.m. (pop.; fam.)* Dim. al lui *soț*[1]; soțuleț, soțuc, soțuluc. • pl. *-i.* /***soț***[1] + *-ior.*
soțiós, -oásă *adj. (înv.)* Care este sociabil. • sil. *-ți-os.* pl. *-oși, -oase.* /de la ***soțial.***
soțúc *s.m. (reg.)* Soțior. • pl. *-ci.* /***soț***[1] + *-uc.*
soțúcă *s.f. (reg.)* Soțioară. • pl. *-ce.* /***soț***[1] + *-ucă.*
soțuléț *s.m. (reg.)* Soțior. • pl. *-i.* /***soț***[1] + *-uleț.*
soțulúc *s.m. (reg.)* Soțior. • pl. *-ci.* /***soț***[1] + *-uluc.*
soul [səul] *s.n. (muz.)* Stil de interpretare instrumentală a blues-ului într-o manieră virilă și neîngrijită; funky style. • /<engl. ***soul.***
sound blaster [ˌsaund'blastər] *s.n.* Placă de sunet. • pl. *-e.* /<engl. ***sound blaster.***
sour ['sawər] *s.n.* Băutură răcoritoare cu gust acrișor, preparată din zeamă de lămîie amestecată cu alcool, cu sau fără zahăr. • /<engl. ***sour*** „acru".
southdown ['sausdaun] *s.n. (zootehn.)* Rasă de oi originară din Anglia, crescută pentru carne și lînă. ◆ Oaie care face parte din această rasă. • /<engl. ***Southdown.***
souz *s.m.* v. solz[1].
sovavírf *s.m.* v. sovîrf.
sovavîrv *s.m.* v. sovîrf.
sovereign ['sovrin] *s.m.* Monedă englezească de aur echivalentă ca valoare cu douăzeci de șilingi. • pl. *-i.* /<engl. ***sovereign.***
sovét *s.m.* v. soviet.
sovétnic *s.m. (în trecut)* Membru al unui consiliu juridic, financiar sau administrativ din vechea Rusie și din Țările Române în prima jumătate a sec. 19. • pl. *-ci.* /<rus. ***советник.***
sovhóz *s.n. (înv.; în URSS)* Gospodărie agricolă de stat. • pl. *-uri.* /<rus. ***совхоз.***
sovhóznic, -ă *adj., s.m., s.f. (înv.)* (Membru) al unui sovhoz. • pl. *-ci, -ce.* /<rus. ***совхозник.***
soviét *s.n. (în trecut)* **1** *(jur.)* Înaltă instanță judecătorească din unele provincii ale vechii Rusii. **2** *(polit.)* Organizație politică de masă a proletariatului din Rusia, apărută între 1905 și 1907. **3** *(jur.; în URSS)* Organ al puterii de stat centrale și locale, format din deputați aleși de cetățeni. ◇ *Sovietul Suprem* = organ suprem unicameral al puterii de stat al fostei Uniuni Sovietice sau al republicilor unionale sau autonome din Uniunea Sovietică. **4** Gener. Comitet. • sil. *-vi-et.* pl. *-e.* și *sovét s.n.* /<rus. ***совет.***
soviétic, -ă *s.m., s.f., adj. (în trecut)* **1** *s.m., s.f.* Persoană care făcea parte din populația de bază a Uniunii Sovietice sau era originară de acolo; *(la pl. m.)* populație care locuia în Uniunea Sovietică. **2** *adj.* Care aparține Uniunii Sovietice sau sovieticilor, care se referă la Uniunea Sovietică sau la sovietici; originar din Uniunea Sovietică. ◆ Spec. Care aparține sovietelor, care se referă la soviete. • sil. *-vi-e-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***soviétique.***
sovietísm *s.n.* Caracter sovietic. • sil. *-vi-e-.* /***soviet*** + *-ism.*
sovietizá *vb. I. tr. (în trecut)* A supune regimului sovietic. • sil. *-vi-e-.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***soviétiser.***
sovietizáre *s.f. (în trecut)* Acțiunea de *a sovietiza* și rezultatul ei. • sil. *-vi-e-.* pl. *-ări.* /v. ***sovietiza.***
sovietológ, -ă *s.m., s.f.* Specialist în probleme privind Uniunea Sovietică. • sil. *-vi-e-.* pl. *-gi, -ge.* /***soviet*** + *-olog.*
sovîlcá[1] *vb. I. tr. (reg.; compl. indică alimente)* A înghiți cu lăcomie. • prez.ind. *sovîlc.* /cf. *sufleca.*
sovîlcá[2] *vb. I.* v. sovîlta.
sovîltá *vb. I. tr. (reg.; compl. indică aluaturi dospite)* A soage. • prez.ind. *sovîlt.* și *sovîlcá, sovolcá, solvá vb. I, sobolzí, solví vb. IV.* / lat. ****sub-vol(u)tare***; cf. *sufleca.*
sovîrf *s.m. (bot.)* **1** Numele mai multor plante erbacee: *a)* (și *sovîrf roșu*) plantă erbacee perenă aromatică, meliferă, din familia labiatelor, cu tulpina dreaptă și păroasă, cu frunzele ovale, cu florile roșii-purpurii, întrebuințată drept colorant în industria casnică țărănească sau în medicina populară, datorită proprietăților ei diuretice și sudorifice (*Origanum vulgare*); *b)* (*reg.*) pălăria-cucului (*Geranium phaeum*); *c)* (*reg.*) pliscul-cocorului (*Geranium lucidum*); *d)* (*reg.*) năprasnică (*Geranium robertianum*); *e)* (*reg.*) priboi (*Geranium rotundifolium*); *f)* fratele-priboiului (*Geranium silvaticum*); *g)* (*reg.*; *în forma „solovîrv"*) drobușor (*Isatis tinctoria*); *h)* (*reg.*; *în forma „sovavîrf"*) gălbenele (*Lysimachia punctata*); *i)* (*reg.*; *în forma „solovîr"*) izmă-creață (*Mentha verticillata*); *j)* (*reg.*; *în forma „șovîrf"*) rogoz (*Carex*); *k)* (*reg.*) sulfină (*Melilotus officinalis*); *l)* (*reg.*) sulfină-albă (*Melilotus albus*); *m)* (*înv.*; în formele *solover, soloverv*) roibă (*Rubia tinctorum*); *n)* (*reg.*; *în forma „șovovîrf"*) volovatic (*Swertia perennis*); *o)* (*reg.*; *în forma „țovîrf"*) garoafă (*Dianthus caryophyllus*). **2** (*reg.*) Compuse: *sufulf-* (sau *sufulv-*)*vînăt* = sulcină-albastră (*Trigonella caerulea*); *sovîrf-galben* = pojarniță (*Hypericum perforatum*). • pl. *-i.* și *sovîrv*, (*înv., reg.*) *solovîrf, solovîrv*, (*reg.*) *sovavîrf, sovavîrv, solovîr, slotovîr, sufúlf, sufúlv, șovîrf, șovovîrf, țovîrf s.m.* /<srb. ***suhovrh.***

sovîrf roșu

sovîrv *s.m.* v. sovîrf.
sovîrvăriță *s.f. (bot.)* **1** Plantă erbacee perenă, cu tulpina dreaptă, cu frunzele mari, ovale, cu puncte transparente și cu florile gălbui, în corimb sau panicul dens (*Hypericum tetrapterum*). **2** Plantă erbacee din familia compozitelor, cu tulpina dreaptă, păroasă, cu frunzele lungi, subțiri și cu florile galben-aurii, dispuse în capitule la vîrful tulpinii, folosită în medicina populară (*Inula britannica*). **3** (*reg.*) Vindecea (*Stachys officinalis*). **4** (*reg.*) Numele a două plante erbacee: *a)* pojarniță (*Hypericum perforatum*); *b)* sunătoare (*Hipericum maculatum*). • pl. *-e.* și (*reg.*) *solovîrvăriță, șovîrvăriță s.f.* /***sovîrv*** + *-ariță.*
sovîrviță *s.f.* v. solovîrfiță.
sovolcá *vb. I.* v. sovîlta.
sovón *s.n.* **1** (*înv., reg.*) Văl purtat de femei ca podoabă. ◆ Spec. Văl de mireasă. ◆ Pînză albă, subțire care se pune mirilor pe cap la cununie sau care este folosită pentru a se acoperi fața miresei cînd nașa o leagă la cap. ◆ (*reg.*) Un fel de glugă din pînză albă pe care o pune mireasa pe cap înainte de cununie sau după masa de cununie. ◆ (*reg.*) Rochie pe care o dăruiește nașa miresei. **2** (*înv., reg.*) Pînză cu care se acoperă trupul mortului; giulgiu. **3** (*reg.*; *la pl.*) Veșminte, podoabe de prisos; zorzoane. • pl. *-oane,* (*înv.*) *-e,* (*reg.*) *-uri.* și (*înv., reg.*) *savón,* (*reg.*) *sobón s.n.* /<slav. **савань**; cf. ngr. *σάβανο(ν).*
sovonél *s.n. (reg.)* Dim. al lui *sovon.* • pl. *-e.* /***sovon*** + *-el.*
sovoní *vb. IV. tr. (reg.)* A pune cuiva sovonul pe cap. • prez.ind. *-esc.* /***sovon*** + *-i.*
sovonít, -á *adj. (reg.)* Care este cu sovonul pus pe cap. • pl. *-ți, -te.* /v. ***sovoni.***
sovprén *s.n. (chim.)* Neopren. • /<rus. ***совпрен,*** germ. ***Sowpren.***
spacél *s.n.* v. spăcel.
spáclu *s.n.* v. șpaclu.
spadasín *s.m.* **1** Luptător cu spada. ◆ Persoană căreia îi place lupta cu spada, căreia îi place să se dueleze. ◆ Ext. Ucigaș plătit (din epoca armelor albe). **2** (*sport*) Sportiv specializat în probele de spadă. • pl. *-i.* /<fr. ***spadassin***; cf. it. *spadaccino* <*spada* „spadă".
spádă *s.f.* **1** Armă formată dintr-o lamă de oțel lungă și îngustă, de formă triunghiulară, dreaptă, cu două tăișuri, din gardă, mîner și piuliță, cu care se poate tăia și împunge. ◇ (*cinemat.*) *Film de capă și spadă* = film de aventuri eroice și cavalerești a cărui acțiune se plasează în epoca medievală. ◇ Expr. (*înv.*) *Spada lui Damocles* = sabia lui Damocles. ◇ Fig. *Ni-e sufletul spadă De foc strînsă-n teacă* (BLA.). **2** (*sport; la scrimă*) Armă formată dintr-o lamă îngustă de oțel și mîner. ◆ Ext. Probă de scrimă care se practică cu spada. • pl. *-e.* și (*înv.*) *spádie s.f.* /<it. ***spada.***
spadíce *s.n. (bot.)* Inflorescență în formă de spic, cu axul gros, cărnos. • acc. și *spádice.* pl. *-ce.* și (*înv.*) *spadície s.f.* /<fr. ***spadice,*** lat. ***spadix, -icis.***
spadici- Elem. de compunere „spadice". • /<fr. ***spadici-,*** cf. lat. *spadix, -icis* „ramură de palmier".
spadície *s.f.* v. spadice.
spadicifér, -ă *adj. (bot.)* Care este prevăzut cu spadice. • pl. *-i, -e.* /***spadaci-*** + *-fer.*
spadiciflóră *s.f. (bot.; la pl.)* Ordin de plante erbacee perene, monocotiledonate, caracterizate printr-o inflorescență în formă de spic (*Arales*); (*și la sg.*) plantă care face parte din acest ordin. • pl. *-e.* /<fr. ***spadiciflores.***
spadicifórm, -ă *adj. (bot.)* Care este în formă de spadice. • pl. *-i, -e.* /***spadaci-*** + *-form.*
spádie *s.f.* v. spadă.
spadón *s.m. (iht.; înv.)* Pește-cu-spadă (*Xiphias gladius*). • pl. *-i.* /<it. ***spadone*** „spadă mare".
spafíu *s.m.* v. spahiu[1].
spagát *s.n.* v. șpagat.
spaghéte *s.f pl. (culin.)* Paste făinoase în formă de fire lungi, pline, mai subțiri decît macaroanele. • și (*fam.*) *sparghéte s.f. pl.* /<it. ***spaghetti.***
spagíric, -ă *adj.* Care ține de spagirie, care se referă la spagirie; care este folosit în spagirie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***spagirique,*** it. ***spagirico***; cf. lat. *spagiricus.*
spagiríe *s.f* Nume dat de școala lui Paracelsus chimiei; alchimie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***spagirie***; cf. lat. scol. *spagiria* <gr. *σπάω* „a extrage", *ἀγείρω* „a aduna".
spahíe[1] *s.f. (reg.)* Năravuri; manie. • /cf. *parfie.*
spahíe[2] *s.m. (reg.)* Om bogat (care are mult pămînt). • pl. *-ii.* /<ucr. ***спахия.***
spahilár-agasí *s.m. (milit.; înv.)* Comandant de spahii. • pl. *spahilari-agasi.* /<tc. dial. ***sipahilar ağası.***
spahilíc *s.n.* Proprietate a unui spahiu. • pl. *-uri.* /<tc. ***sipahilık.***
spahíu[1] *s.m. (milit.; în Ev. Med., în Imperiul Otoman)* Membru al unui corp de cavalerie din armata regulată, recrutat din rîndurile aristocrației militare, deținătoare de feude. • pl. *-ii.* și (*înv., reg.*) *spafíu s.m.* /<tc. ***sipahı,*** ngr. ***σπαχής***; cuv. persan.

spahiu[1]

spahíu[2] *s.m.* (*milit.*; *înv.*) Militar din vechea cavalerie indigenă a coloniilor franceze din N Africii. • pl. *-ii.* /<fr. ***spahi*** <cuv. tc.

spahíu-oglán *s.m.* (*milit.*; *înv.*) Militar care făcea parte din garda personală a sultanului. • pl. *spahii-oglani.* /<tc. ***sipahi oğlanı***.

spáimă *s.f.* **1** Sentiment, stare de (foarte) mare neliniște, de teamă puternică, violentă, provocat de o emoție, de ceva neașteptat, de un pericol etc. *Noaptea îmi provoacă spaimă.* ◆ Manifestare exterioară a acestui sentiment, a acestei stări sau emoții; groază. *Pe chip i se citea spaima.* ◇ Loc.adj. *De spaimă* = care produce spaimă; înfiorător, îngrozitor; extraordinar, neobișnuit. *Cîntările de spaimă ale viieliei parcă crescură* (SADOV.). ◇ Loc.vb. *A băga* (sau *a da*) *spaima în cineva* sau *a(-l) băga pe cineva* (ori *pe toți*) *în spaimă* (ori *spaime*) sau *a vîrî* (pe cineva) *în toate spaimele* ori *a(-i) trage* (sau *a da*) *cuiva* (*o*, *vreo*) *spaimă* (*bună*) = a face să fie cuprins de spaimă; a inspira spaimă; a înfricoșa, a înspăimînta (pe cineva). *A-și face* (*singur*) *spaimă* sau *a intra* (sau *a da*) *spaima în cineva*, *a-l trece pe cineva toate spaimele* sau, *înv.*, *a-(i) lua spaima* (cuiva) = a fi cuprins de spaimă; a se îngrozi, a se înfricoșa, a se înspăimînta. (*înv.*) *A face* (*mare*) *spaimă* = a (se) produce panică; a (se) da alarma. *A intra spaima în cineva* (sau *în inima cuiva*) v. intra. ◇ Expr. *A trăi cu spaima-n sîn* = a fi stăpînit continuu de o mare frică, a fi continuu neliniștit. *A trage o spaimă* = a trece printr-o sperietură mare, puternică; a se speria foarte tare. ◇ Analog. *Căprioru... fuge, năuc de spaimă și durere* (GÎRL.). ◇ Fig. *Și apele cu spaimă fug în pămînt și seacă* (EMIN.). ◆ (*pop.*) Frică bolnăvicioasă; nevroză. ◆ (*înv.*) Chin. **2** (*adesea urmat de determ. în gen.*) Ființă, lucru, fenomen, împrejurare etc. care înfricoșează. *S-a ivit pe culme Toamna... spaima florilor* (TOPÎR.). ◆ (*înv.*) Știre care produce panică. ◆ (*în mit. pop.*; *la pl.*) Ființe imaginare care aduc omului boli, provoacă nenorociri etc. ◆ (*ornit.*; *reg.*; și *spaima-nopții*) Lipitoare (*Caprimulgus europaeus*). **3** (*reg.*) Compuse: (*ornit.*) *spaima-țiganului* = huhurez (*Asio olus*); *spaima-ulilor* = berbecel (*Lanius collurio*); (*bot.*) *spaima-iepurelui* = săricică (*Salsola soda*). • pl. *-e*, (*înv.*, *reg.*) *spăimi.* /cf. *spăimînta.*

spaimóc *s.m.* (*reg.*) Copil vioi, neastîmpărat. • pl. *-ci.* /***spaimă*** + *-oc.*

spalacíde *s.f. pl.* (*zool.*) Familie de mamifere rozătoare, avînd ca tip spalaxul (*Spalacidae*). • /<lat. șt. ***spalacidae.***

spalație *s.f.* (*fiz.*) Reacție nucleară în care, în urma bombardării cu particule, din nucleul ciocnit se elimină mai mulți nucleoni. • g.-d. *-iei.* /<fr., engl. ***spallation.***

spálax *s.m.* (*zool.*) Specie de rozător care sapă galerii subterane (*Spalax microphtalmus*); orbeț. • pl. *-cși.* /<fr. ***spalax.***

spălă *s.f.* (*anat.*; *ital. înv.*) Omoplat. • scris și *spalla.* pl. *-e.* /<it. ***spalla.***

spalét[1] *s.n.* (*milit.*; *înv.*) Epolet. • pl. *-e.* /cf. fr. *épaulette.*

spalét[2] *s.n.* Oblon, jaluzea de lemn. • pl. *-e.* /<germ. *Spalett.*

spaliér *s.n.*, *s.m.* **I** *s.n.* **1** Suport din sîrmă zincată așezată orizontal în mai multe șiruri paralele, pentru susținerea viței-de-vie, a altor plante agățătoare sau

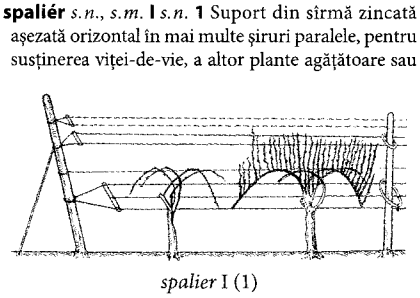

spalier I (1)

a ramurilor unor pomi (fructiferi), a căror creștere este dirijată (de om). **2** Șir de tufe sau de arbuști cu ramurile tunse, care formează un perete de verdeață de-a lungul unei alei; gard viu. ◆ Ext. Alee mărginită de un asemenea perete de verdeață. ◆ Ext. Arbore sau arbori fructiferi ale căror ramuri sînt susținute pe un astfel de schelet. ◆ Ext. Sistem de aranjare sau de susținere a plantelor cu ajutorul unui spalier. **3** (*sport*) Aparat de gimnastică în formă de scară, fixat de perete. **4** (*reg.*; *în forma „șpalir”*) Riglă foarte îngustă și lungă de cîțiva metri. **II** *s.m.* (*reg.*; *în forma „șpalir”*) Persoană care confecționează spaliere. • sil. *-li-er.* pl. *n. -e*, (*înv.*) *-uri*, *m. -i.* și (*înv.*) *spalír s.n.*, *șpalír s.n.*, *s.m.* /<fr. ***espalier***, germ. ***Spalier.***

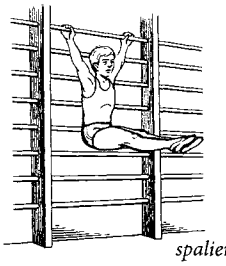

spalier I (3)

spalír *s.n.* v. spalier.

spălla *s.f.* v. spală.

spalt[1] *s.n.* (*înv.*) Piatră folosită în topitorie pentru a facilita fuziunea anumitor metale. • pl. *-uri.* /<fr. ***spalt.***

spalt[2] *s.n.* v. șpalt[1].

spam [spem sau spam] *s.n.* (*inform.*) E-mail, de obicei cu caracter comercial, transmis prin internet unui mare număr de utilizatori. • pl. *-uri.* /<engl. ***spam.***

span[1]**-** Elem. de compunere „scădere, împuținare”, „rar, în număr mic”. • și *spano-*. /<fr. ***span***(***o***)*-*; cf. gr. *σπανός* „puțin, rar”.

span[2] *s.m.* v. șpan[2].

spanác *s.m.* **I** (*bot.*) **1** (și *spanac comun*, *spanac-de-grădină*) Plantă legumicolă anuală din familia chenopodiaceelor, cu frunzele de culoare verde-închis, mari, triunghiulare sau alungite, cărnoase, uneori gofrate, cu o mare valoare nutritivă și cu florile verzi unisexuate, dispuse în spice terminale sau așezate la baza frunzelor (*Spinacia oleracea*). ◆ Restr. Frunzele comestibile ale acestei plante. **2** Compuse: *spanacul-ciobanilor* (sau *-stînelor*, *-oilor*, *-porcilor*) sau *spanac-porcesc* = plantă erbacee din familia chenopodiaceelor, cu frunzele triunghiulare și cu florile verzi, dispuse în raceme compuse, false sau așezate la baza frunzelor, care crește în zone muntoase (*Chenopodium bonus-henricus*); *spanac-porcesc* = plantă erbacee din familia chenopodiaceelor, cu frunzele ascuțite, dințate și cu florile verzi, dispuse în panicule, care crește sălbatic (*Chenopodium hybrinum*); *spanac-sălbatic* (sau *-alb*, *-porcesc*) = plantă erbacee din familia chenopodiaceelor, cu frunzele romboidale și cu florile alburii, dispuse în inflorescență piramidală (*Chenopodium album*); lobodă; (*reg.*) *spanac-puturos* = lobodă-puturoasă (*Chenopodium vulvaria*); *spanac-englezesc* (sau *-de-Anglia*) = știevie (*Rumex patientia*). **3** (*culin.*) Fel de mîncare preparat din frunzele de spanac. **II** Fig. Lucru fără valoare, lipsit de importanță; fleac. • pl. *-ci*, (*pop.*) *n. -ce*, *-uri.* și (*înv.*, *pop.*) *spănác*, (*înv.*, *reg.*) *sfanác*, *spinát*, *șpinát s.m.* /<ngr. ***σπανάκι***, bg. ***спанак***; cf. germ. *Spinat*, magh. *spinát*, *spenót.*

spanandríe *s.f.* (*biol.*) Reducere numerică a descendenților masculi la speciile cu reproducere partenogenetică. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***spanandrie.***

spáncă *adj.*, *s.f.* **1** *adj.*, *s.f.* (Oaie sau varietate de oi) cu lîna creață, albă, subțire și deasă, moale și fină, care se obține din încrucișarea rasei țigaie cu rasa merinos. **2** *adj.* (*despre lînă*) Care se obține de la oaia spancă. • pl. *-ce.* /<rus. ***шпанка.***

spanchíu, -íe *adj.* v. zbanghiu.

spanciulí *vb. IV. refl.* (*reg.*) A se alinta. • prez.ind. *-esc.* /cf. *poncioli.*

spanciulít, -ă *adj.* (*reg.*; *despre ființe*) Care este alintat, mofturos. ◆ Care este arogant, mîndru. • pl. *-ți*, *-te.* /v. ***spanciuli.***

spanemíe *s.f.* (*med.*) Scădere a numărului de globule roșii din sînge; anemie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***spanémie.***

spăngă *s.f.* (*înv.*, *reg.*) Spadă. ◆ Gener. Orice armă albă (lungă). *Învîrtea în mînă pușca lui cu spangă* (CA. PETR.). ◇ Loc.adv. *Cu spanga* = cu forța. ◇ Expr. *A lua* (sau *a aduce pe cineva*) *în* (sau *între*) *spăngi* (sau *în spangă*) = a lua (sau *a aduce pe cineva*) cu forța; a brutaliza (pe cineva). (*înv.*) *A lăsa* (pe cineva) *în spangă* = a sărăci. *A se lua în spăngi* v. lua. • pl. *-ăngi.* și *spáncă*, *spángă*, *spágă s.f.* /<pol. ***szpaga***, rus. ***шпага.***

spaniél *s.m.* (*zool.*) Ciine de vînătoare care stîrnește vînatul fără a face aret. • sil. *-ni-el.* pl. *-i.* /<germ. ***Spaniel***, fr., engl. ***spaniel.***

spanioálă *adj.*, *s.f.* v. spaniol.

spaniól, -ă *s.m.*, *s.f.*, *adj.* **1** *s.m.*, *s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Spaniei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuiește în Spania; locuitorii Spaniei. **2** *adj.* Care aparține Spaniei sau spaniolilor, care se referă la Spania sau la spanioli; care este originar din Spania. ◇ *Cultura spaniolă* = cultura dezvoltată pe teritoriul Spaniei, cele mai vechi manifestări datînd din preistorie (grotele pictate de la Altamira). *Limba spaniolă* (*și subst. f.*) = limba indo-europeană, din familia romanică, vorbită în Spania și în toate țările Americii Centrale și ale Americii de Sud, exceptînd Brazilia. (*med.*) *Gripă spaniolă* = formă de gripă foarte gravă, contagioasă, răspîndită (din Spania) pe întregul glob, după Primul Război Mondial. *Adopționismul spaniol* v. adopționism. ◆ (*și subst. f.*; *în forma „spanioală”*) (Oaie sau varietate de oi) spancă. ◆ (*și subst. f.*) (Găină sau rasă de găini) cu penele de culoare neagră cu reflexe metalice, cu bărbia albă și bună ouătoare. **3** *s.f.* Un fel de eșarfă care acoperă capul femeilor spaniole. • sil. *-ni-ol.* pl. *-i*, *-e.* și (*înv.*) *spanioálă s.f.*, *adj.*, *șpaniól*, *-ă s.m.*, *s.f.*, *adj.* /<fr. ***espagnol***, it. ***spagnolo***; cf. magh. *spanyol*, germ. *Spanier.*

spaniolésc, -eáscă *adj.* (*înv.*, *pop.*) Spaniol. ◇ *Limbă spanioleáscă* = limba spaniolă. • sil. *-ni-o-*. pl. *-ești.* /***spaniol*** + *-esc.*

spaniolészte *adj.* Ca spaniolii, în felul spaniolilor. ◆ În limba spaniolă. • sil. *-ni-o-*. /***spaniol*** + *-ește.*

spaniolí *vb. IV. tr.* (*înv.*; *compl. indică oameni*) A atribui deprinderi, obiceiuri, maniere de spaniol; a considera, a trata drept spaniol. • sil. *-ni-o-*, prez.ind. *-esc.* /***spaniol*** + *-i*; cf. fr. *espagnoliser.*

spaniolísm *s.n.* Comportament vioi, pasionat, specific spaniolilor. • sil. *-ni-o-*. /<fr. ***espagnolisme***, după *spaniol.*

spanioloáică *s.f.* Spaniolă. • sil. *-ni-o-*. pl. *-ce.* /***spaniol*** + *-oaică.*

spano- v. span[1]-.

spanofíl, -ă *adj.* (*bot.*) Care are frunze pufine. • pl. *-i*, *-e.* /<lat. ***spanophyllus.***

spanoginíe *s.f.* (*biol.*) Reducere numerică a descendenților femeii la speciile cu reproducere partenogenetică. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***spanogynie.***

spanopnée *s.f.* (*med.*) Încetinire a ritmului respirației. • /<fr. ***spanopnée.***

sparángel *s.m.* v. sparanghel.

sparánghel *s.m.* (*bot.*) **1** Numele a trei specii de plante din familia liliaceelor: *a*) (și *sparanghel bun*) plantă legumicolă perenă, cu rădăcinile cărnoase, cu frunzele mici, nedezvoltate, asemănătoare unor solzișori, și florile mici albe-verzui, cultivată pentru lăstarii ei comestibili, suculenți, de culoare gălbuie, care formează tulpini verzi, bogat ramificate (*Asparagus officinalis*); restr. lăstarii tineri, comestibili ai acestei plante; *b*) (*reg.*; și *sparanghel sălbatic*) umbra-iepurelui (*Asparagus tenuifolius*); *c*) (*reg.*) plantă ornamentală cu ramurile lungi și subțiri și cu frunzele fine, filiforme (*Asparagus sprengeri*). **2** (*reg.*; *în forma „spărangină”*) Vițelar (*Anthaxanthum odoratum*). **3** Compus: (*reg.*) *sparanghel-de-brădet* = sugătoare (*Monotropa hipopytis*). **4** Ext. (*culin.*) Fel de mîncare preparat din lăstarii tineri ai sparanghelului. • pl. *-i.* și (*înv.*, *reg.*) *spărángină s.f.*, (*înv.*) *sparángel*, *șparánghel s.m.* /<ngr. ***σπαράγγι***; cf. germ. *Spargel*, magh. *spárga.*

sparcétă *s.f.* (*bot.*) Numele a două plante erbacee din familia leguminoaselor: *a*) (și *sparcetă comună*, *sparcetă cultivată*) plantă furajeră perenă, cu lăstarii erecți, înalți de 40-100 cm, cu frunzele compuse, cu florile roșii-trandafirii și fructele păstăi, care conține multe proteine și vitamine și care este cultivată ca plantă de nutreț (*Onobrychis viciaefolia*); *b*) (și *sparcetă-de-munte*) mică plantă părosă, cu tulpina întinsă pe pămînt, cu florile mari de culoare roșie sau violetă (*Onobrychis transilvanica*). • pl. *-e.* și (*înv.*) *esparțét s.m.* • /<fr. ***esparcette***; cf. germ. *Esparsette.*

sparcetă

spardéc *s.n.* (*mar.*) **1** (*la velierele vechi*) Punte continuă (fără tam-

buchiuri) situată înapoia centrului navei, deasupra punții principale. **2** (*la pacheboturi*) Punte ușoară, construită pe montanți, care acoperă cabinele și încăperile de pe covertă. • scris și *spardeck*. pl. *-uri*. /<fr. ***spardeck***, engl. ***spar deck***.

spardéck *s.n.* v. spardec.

spárge *vb. III.* **I** (*predomină ideea de desfacere sau de desprindere violentă, în părți neregulate, a unui corp, a unui întreg etc.*) **1** *tr., refl.* (*despre corpuri solide*) A plesni sau a face să plesnească; a (se) crăpa; a (se) sfărîma în bucăți (prin lovire, prin ciocnire, prin presare). *Trebuie să spargem gheața formată pe trotuar.* ◇ Expr. (*refl.*) *A se sparge* (ceva) *în capul cuiva* = a suporta consecințele neplăcute ale unor fapte, ale unei situații de care nu este vinovat. *A se sparge* (*cerul*) *pe* (ori *de, în*) *capul cuiva* v. cap. *A se sparge gheața* v. gheață. ◇ Exager. *Mie-mi bătea inima să spargă coșul pieptului* (CE. PETR.). ◇ Fig. *Bubuitul tunetului... se sparge în depărtări nevăzute* (BART). ◆ Fig. (*reg.; refl.; despre oameni*) A răcni. ◆ Fig. (*refl.; despre vocile oamenilor*) A deveni răgușit, a se altera. **2** *tr., refl.* A (se) lovi puternic, cu violență, la cap, producînd fracturi ale oaselor; ext. a (se) desface (în două sau în mai multe). *Dacă nu mă ținea, îmi spărgeam capul de caldarîm.* ◇ Expr. (*tr.*) *A-și sparge capul cu* (ori *pentru, de*) *ceva* (cu ceva) v. cap. *A-și sparge pieptul* (*strigînd, vorbind etc.*) v. piept. ◆ (*despre ființe sau despre părți ale corpului lor*) A produce (prin lovire, prin înțepare etc.) traumatisme sau răni adînci. *Lovitura pe care a primit-o în plină față i-a spart nasul.* ◇ Expr. (*arg.; tr.*) *A sparge* (pe cineva) = a bate cu violență, provocînd răni grave. *Te sparg, mă, dacă nu spui tot ce știi. A(-și) sparge fața* v. față. **3** *tr.* (*compl. indică ziduri, construcții etc.*) A face o deschizătură. *Berbecul a spart gardul cu coarnele.* ◆ Ext. (*înv.*) A dărîma. *Voi sparge biserica aceasta făcută cu mîna* (N. T. 1648). ◆ Gener. A distruge; a nărui, a nimici. *Mașinile de mare tonaj au spart șoselele.* ◇ Zic. *Cu capul nu spargi zidul* = nu trebuie să încerci lucruri imposibile. ◇ Expr. *A(-i) sparge casa* (sau *casele, menajul, înv., căscioara, reg., căsnicia*) *cuiva* = a contribui efectiv la destrămarea căsniciei cuiva; a strica buna înțelegere dintr-o căsnicie. ◇ Fig. *Revolta lui Urmuz nu sparge limitele literaturii* (PER.). ◆ (*reg.; tr., refl.; despre zăpadă*) A se topi. **4** *tr.* (*înv.; compl. indică legi, convenții, angajamente etc.*) A încălca; a anula. ◇ Expr. *A sparge norma* = a depăși cantitatea de lucru prevăzută pentru o unitate de timp. *A sparge banca* = (*la unele jocuri de noroc*) a cîștiga (dintr-o dată) toți banii puși în joc de bancher. **5** *refl.* (*despre proiectile de artilerie sau despre bombe*) A exploda. *Deasupra capetelor lor se spărseseră șrapnele* (CA. PETR.). ◆ Fig. (*înv.; intr., refl.; despre conflicte*) A se declanșa. **6** *tr.* (*compl. indică semințe, fructe, alimente etc. cu înveliș tare*) A desface, a despica, a sfărîma pentru a ajunge la conținut. *Sparge cîteva ouă în tigaie. Sparge alune și nuci pentru prăjituri.* **7** *tr.* (*înv., pop.; compl. indică terenuri înțelenite, livezi, pășuni etc.*) A desțeleni. ◆ Gener. A ara. ◇ Expr. (*reg.*) *A sparge pămîntul* = a cotrobăi (după ceva). *A sparge țelina* v. țelină. ◆ (*pop.; compl. indică pămîntul*) A sfărîma. **8** *refl.* (*despre picături*) A se desface și a se împrăștia în cantități (și mai) mici, prin căderea, prin scurgerea etc., cu un zgomot specific, pe un corp sau pe o suprafață tare. *Cad picături din streașină, se întrec unele pe altele, se sparg jos* (VLAS.). ◆ (*despre valuri*) A se desface și a se împrăștia în stropi prin izbirea, cu zgomot specific, de țărm, de stînci etc. *Valuri peste valuri s-azvîrl spumegătoare, Se sparg țîșnind în aer* (ALECS.). ◇ Sinec. *Sonore, regalele lacrimi, se sparg de bazaltul sonor* (MINUL.). ◆ (*despre nori*) A se transforma în ploaie. *Pot să se spargă norii, escamotînd uscatul... Să fie tot o apă de-a lungul și de-a latul* (ANG.-IOS.). ◆ (*despre ploaie*) A începe să curgă brusc și cu putere. *Un potop de ploaie se sparse din culmea întunecimii* (DELAVR.). **9** *tr.* (*compl. indică lemne tăiate*) A despica; a crăpa. *Tata sparge cîteva buturugi pentru foc.* **10** *tr.* (*înv.; compl. indică scrisori, acte sau sigiliile acestora*) A rupe. ◆ Ext. A distruge. **II** (*predomină ideea de desfacere în fișii, de modificare a formei prin străpungere, prin apăsare etc.*) **1** *tr., refl.* (*înv., pop.; despre obiecte de îmbrăcăminte, țesături, hîrtii etc.*) A (se) sfîșia; a (se) găuri. *Jucară pînă ce li se sparseră condurii* (ISP.). ◇ Expr. *A sparge tăcerea* v. tăcere. ◆ Ext. (*mai ales despre obiecte de îmbrăcăminte sau despre încălțăminte*) A (se) uza. ◇ Expr. (*tr.*) *S-o* (sau *să-l*) *spargi cu limba* = (*despre țesături*) foarte subțire. (*Pe*) *unde și-a spart dracul opincile* = prin locuri foarte depărtate. *A sparge dracul opincile* v. opincă. *A i se sparge* (cuiva) *rogojina în cap* v. rogojină. **2** *tr.* (*compl. indică legume, fructe*) A desface în bucăți prin apăsare sau prin lovire (puternică) care modifică forma și consistența. *Ioan sparse cu pumnul ceapa de apă* (E. BAR.). ◇ (*refl. pas.*) *Castraveciorii, fragezi, se sparg în dinți.* **3** *intr., refl.* (*pop.; fam.; despre abcese, furuncule, bășici etc.*) A se deschide. *Își sparge coșurile în fața oglinzii.* ◇ Expr. *A se sparge buba* (sau *buboiul*) = a se da totul pe față, în vileag, a se dezvălui totul. *A-și sparge veninul* v. venin. ◆ (*înv.; tr.; compl. indică ființe sau părți, organe etc. ale lor*) A spinteca. *Scoase afară atent măruntaiele în așa fel încît să nu spargă fierea* (CĂL.). ◆ Ext. A răni. ◇ Expr. *A(-i) sparge urechile* (sau *timpanul, timpanele, timpanul urechilor, capul*) *cuiva* = a produce zgomote sau sunete stridente, supărătoare; a vorbi foarte tare. (*reg.*) *A sparge gura* (cuiva) = *a*) (*despre băuturi alcoolice sau fermentate*) a avea o concentrație sau o tărie foarte mare; *b*) (*despre unele alimente*) a fi foarte condimentat. **4** *tr.* (*înv., pop.; compl. indică oameni sau vite*) A înjunghia. *Un junghiu i-a ieșit din coastă parcă l-ar fi spart cineva* (PRED.). ◆ Ext. A omorî. ◆ (*refl.*) A muri. **5** *tr.* A pătrunde undeva croindu-și drum printre...; a trece (cu greu) prin... *Elevul sparge mulțimea, încercînd să înainteze spre careu.* ◇ Expr. *A-și sparge drum* (sau *cale*) = a-și face loc de trecere. (*milit.*) *A sparge frontul* = a pătrunde forțat în liniile inamicului. ◇ Fig. *[Calul] fugea spărgînd cu corpul lui fierbinte... aerul rece al nopții* (EMIN.). ◆ Fig. (*reg.; compl. indică bătălii, războaie etc.*) A purta pînă la capăt. **6** *tr.* (*compl. indică uși, încuietori*) A deschide (prin forțare). *Uitîndu-și cheile înăuntru, a fost nevoit să spargă ușa de la intrare.* ◆ Ext. (*compl. indică clădiri, încăperi, mobile, obiecte etc. încuiate sau închise*) A pătrunde cu forța (cu scopul de a face rău, de a fura etc.); a jefui, a prăda. *Hoții au spart un magazin de la periferie.* **III** (*predomină ideea de desfacere, de disociere etc. a unui ansamblu, a unui conglomerat etc. în elem. componente*) **1** *tr., refl.* (*despre grupuri, colectivități etc. de oameni,* ext., *despre alte ființe sau despre obiecte grupate,* ext., *despre materii, substanțe etc. formate din particule, din granule etc.*) A (se) desființa sau a (se) distruge prin plecarea sau prin transportarea, prin îndepărtarea etc. elementelor componente în direcții diferite; a (se) destrăma, a (se) dispersa, a (se) împrăștia. *Mulțimea adunată în piață își sparse rîndurile.* ◇ Expr. *A* (*se*) *sparge gașca* v. gașcă. *A sparge tarbacaua* v. tărbacă. **2** *refl.* (*înv., pop.; despre state, despre așezări omenești sau despre unități teritorial-administrative etc.*) A se desființa; ext. a se dezorganiza. *S-a spart satul Stănești, n-a mai rămas urmă* (POP.). **3** *tr.* Fig. (*înv., pop.; compl. indică oștiri, grupuri de oameni înarmați etc.*) A împrăștia; ext. a înfrînge, a nimici. *Îi povestiră cum... a spart oastea împărăției lui de două ori* (ISP.). **4** *refl.* (*despre întruniri sau despre acțiuni la care participă oamenii*) A lua sfîrșit, a se termina; a se întrerupe (prin împrăștierea participanților). *Cheful s-a spart spre dimineață.* **5** *tr.* (*reg.; compl. indică grămezi, legături etc. de obiecte de același fel*) A scoate o parte din... ◆ Ext. A umbla la...; a începe. **6** *tr.* (*fam.; compl. indică bani*) A cheltui (aiurea, fără rost, din plăcere). *Hai să mergem în oraș, să mai spargem niște parale.* **7** *refl.* Expr. (*fam.*) *A se sparge în figuri* = (*despre oameni, mai ales despre tineri*) a încerca să impresioneze cu orice chip (printr-un mod de viață extravagant, prin cheltuieli exorbitante, printr-un stil de îmbrăcăminte șocant etc.). *Uite la el cum dansează! Se sparge în figuri.* • prez.ind. *sparg*; perf. smp. *spărséi*; part. *spart*. / lat. ***spargĕre***.

spárgere *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *sparge* și rezultatul ei; spart. ◇ Expr. *A da o spargere* = a fura prin efracție. • pl. *-i*. /v. ***sparge***.

sparghéte *s.f. pl.* v. spaghete.

sparghéț *s.n.* Construcție de lemn, din piloni și bare de solidarizare, așezată în formă de pinten la un picior de pod, pentru a-l proteja contra loviturilor produse de sloiurile de gheață, de buștenii plutitori etc. • pl. *-uri*. /***sparge*** + ***gheață***, după fr. *brise-glace*, germ. *Eisbrecher*.

spáros *s.m.* (*iht.*) Pește marin mic, cu corpul plat, asemănător carasului (*Sargus annularis*). • pl. *-și*. /<ngr. ***σπάρος***.

sparring partner [‚sparin'partnər] *s.m.* (*sport*) Sportiv sau echipă sportivă care servește ca adversar în pregătirea sau verificarea valorică a unui alt sportiv sau a unei alte echipe. • pl. *-i*. /<engl. ***sparring partner***.

spart[1] *s.n.* **1** Faptul de *a* (*se*) *sparge*. **2** (*pop.*) Încheiere a unei activități; împrăștiere a participanților la o adunare, la o manifestație, la un tîrg etc. ◇ Expr. *La* (sau *către, în*) *spartul tîrgului* (sau *iarmarocului, bîlciului, oborului*) = în ultimul moment; la sfîrșit de tot, tîrziu. *A veni la spartul stînii* v. stînă. • /v. ***sparge***.

spart[2]**, -ă** *adj.* **I 1** (*despre corpuri solide*) Care a fost prefăcut în bucăți, în cioburi; plesnit, crăpat; găurit. *Bea apă dintr-o cană spartă.* ◇ Zic. *Ride ciob de oală spartă*, se spune despre cineva care își bate joc de altul pentru un defect pe care îl are el însuși. *Toarnă ca într-un vas spart*, se spune despre un bețiv. *Am văzut mai multe ciocane frînte decît nicovale sparte* = cei mari sînt expuși mai mult decît cei mici. ◇ Expr. (*A fi*) *mînă spartă* = (a fi) risipitor. (*fam.*) *A fi cu norocul spart în fund* = a fi lipsit de noroc. *A avea gura* (sau *a fi gură*) *spartă* v. gură. *A plăti oalele sparte* v. oală. *A turna în el* (*ca într-un vas spart*) v. turna. ◇ Exager. (*despre oameni nesățioși, gurmanzi*) *Mănîncă de parc-ar fi spart.* Δ (*subst.*) *Bea ca spartul.* ◆ (*despre instrumente muzicale*) Care scoate sunete false, stridente. *Zbîrnîie toți, din dible sparte, Un cîntec vechi și nesărat* (VLAH.). ◆ (*despre sunete, despre voci etc.*) Care este lipsit de muzicalitate. *Cîntă cu un glas spart.* ◆ Ext. Care este răgușit, dogit. *Tulburau liniștea cartierului cu... rîsete sparte* (PRED.). **2** (*despre capetele ființelor sau despre oasele acestora*) Care este fracturat. *S-ar putea să se aleagă cu capetele sparte* (H. LOV.). ◆ (*despre ființe sau despre părți ale corpului lor*) Căruia i s-au produs răni, traumatisme. *Își bandajează talpa spartă într-un spin.* **3** (*despre ziduri, clădiri etc.*) Căruia i s-a făcut o deschizătură; ext. care este stricat, dărăpănat, ruinat. *Vedea... un castel numai pietre și ziduri sparte* (EMIN.). **4** (*despre lemne de foc*) Care este tăiat, despicat în bucăți mici. **5** (*despre pămînt, drumuri etc.*) Care a fost răscolit; care este plin de gropi. ◆ (*despre butoaie*) Care este desfundat. **II** (*înv., pop.; despre obiecte de încălțăminte, de îmbrăcăminte, despre țesături, hîrtii etc.*) Care este rupt, sfîșiat; ext. care este uzat, tocit. *Căciula lui în fund e spartă* (IOSIF). ◇ *Broderie spartă* = tip de broderie în care cusătura plină alternează cu părți decupate sau cu găuri. • pl. *-ți, -te*. /v. ***sparge***.

spartachiádă *s.f.* (*sport; înv.*) Competiție sportivă de amploare care cuprinde mai multe ramuri, avînd la bază un sistem de disputare cu faze eliminatorii. • sil. *-chi-a-*. pl. *-e*. /<rus. ***спартакиада***.

spartachíst, -ă *s.m., s.f.* (*polit.*) Revoluționar care aparține unei organizații socialiste ilegale germane (*Spartakus*), condusă de Karl Liebknecht și Rosa Luxemburg. • pl. *-iști, -iste*. /<germ. ***Spartakist***.

spartán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care făcea parte din populația de bază a vechiului oraș grec Sparta sau era originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii Spartei. **2** *adj.* Care aparținea Spartei sau spartanilor, care se referă la Sparta sau la spartani; originar din Sparta. ◆ Fig. Care este aspru, sever, sobru, auster. *Duce o viață spartană.* ◇ (*subst.*) *Viețuiește ca un spartan.* • pl. *-i, -e*. /nm. pr. (oraș în Grecia antică) ***Sparta*** + *-an*; cf. lat. *Spartanus, -a, -um*, it. *spartano*.

spartánic, -ă *adj.* (*înv.*) Spartan. • pl. *-ci, -ce*. /***spartan*** + *-ic*.

spartanicésc, -eáscă *adj.* (*înv.*) Spartan. • pl. *-ești*. /***spartan*** + *-icesc*.

spártă[1] *s.f. sg.* (*bot.*) **1** (*reg.*) Drobiță (*Genista tinctoria*). **2** (*reg.; în forma „spartie”*) Bujor (*Paconia officinalis*). **3** Alfa (*Stipa tenacissima*). • și *spártie s.f.* /cf. *spart*[2].

spártă[2] *s.f. sg.* (*bot.*) Plantă erbacee din familia gramineelor, cu tulpina înaltă și subțire, terminată printr-un spic, răspîndită în zona mediteraneeană și utilizată pentru diverse împletituri (*Lygeum spartum*). • /<fr. ***sparte***.

sparteínă *s.f.* (*farm.*) Alcaloid toxic extras din semințele plantei exotice *Spartium scoparium*, utilizat ca tonic cardiac și diuretic. • sil. *-te-i*. /<fr. ***spartéine***.

spartiát, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* Spartan. **2** *s.m., s.f.* Nume dat cetățenilor cu drepturi depline din vechea Spartă, spre deosebire de iloți. • sil. *-ti-at.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***spartiate***; cf. gr. *Σπαρτιάτης*.

spártie *s.f.* v. spartă[1].

spas *s.n.* v. spaț[1].

spasm *s.n.* (*med.*) **1** Contracție involuntară, puternică, de durată variabilă, a unui mușchi sau a unui grup de mușchi; convulsie. <> Fig. *N-auzi spasmurile mării?* (GOGA). ◆ Scuturătură; sughiț. *Plînge cu spasme.* **2** (*în superstiții; în forma „spasmă”*) Numele unei boli grave (mai ales la copii); samcă. • pl. *-e, -uri,* (*înv.*) *-i.* și (*înv.*) *spásmos, spazm s.n.,* (*reg.*) *spásmă s.f.* /<fr. ***spasme***, lat. ***spasmus, -i***, ngr. *σπασμός* „contracție”.

spasmátic, -ă *adj.* (*med.; înv.*) Spasmodic. • pl. *-ci, -ce.* /***spasm*** + *-atic.*

spásmă *s.f.* v. spasm.

spasmo- Elem. de compunere „contracție, spasm”. • /<fr. ***spasmo-***; cf. lat. *spasmus, -i*, gr. *σπασμός*.

spasmódic, -ă *adj.* (*med.*) **1** Care ține de spasm, care se referă la spasm; care provoacă spasme; care se manifestă prin spasme, însoțit de spasme; convulsiv; spastic. <> (*adv.*) *Îi tremură spasmodic buza de jos.* <> *Coriză spasmodică* v. coriză. <> Fig. *Inima bacantei e spasmotic, lung delir* (EMIN.). ◆ (*despre rîs sau despre plîns*) Cu hohote, cu sughițuri (care provoacă scuturături ale corpului). **2** Antispastic. • pl. *-ci, -ce.* și (*înv.*) *spasmótic, -ă, spazmótic, -ă, spazmoticésc, -eáscă adj.* /<fr. ***spasmodique***, ngr. *σπασμωδικός*.

spasmofemíe *s.f.* (*med.*) Tulburare spasmodică a ritmului și a fluenței vorbirii. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***spasmophémie***.

spasmofíl *s.m.* (*med.*) Persoană care suferă de spasmofilie. • pl. *-i.* /de la ***spasmofilie***, prin derivare regresivă.

spasmofílic, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Persoană) care suferă de spasmofilie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***spasmophilique***.

spasmofilíe *s.f.* (*med.*) Sindrom caracterizat prin hiperexcitabilitate mecanică și electrică neuromusculară, însoțită uneori de spasme și de convulsii, care apare din cauza insuficienței glandelor paratiroide, a botulismului, a carențelor alimentare sau de calciu etc. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***spasmophilie***; cf. gr. *σπασμός* „contracție”, *φιλέω* „a iubi; a obișnui”.

spasmogén, -ă *adj.* Care provoacă sau care poate provoca spasme. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***spasmogène***.

spasmolític, -ă *adj., s.n.* (*farm.*) (Medicament) care reduce sau suprimă spasmele musculaturii netede din diferite organe. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***spasmolithyque***.

spasmológic, -á *adj.* (*med.; înv.*) Spasmodic. • pl. *-ci, -ce.* /de la ***spasmologie***.

spasmología *s.f.* (*med.; înv.*) Disciplină medicală care se ocupă cu studiul spasmelor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***spasmologie***.

spasmós[1]**, -oásă** *adj.* (*med.; înv.*) Spasmodic. • pl. *-oși, -oase.* /***spasm*** + *-os.*

spásmos[2] *s.n.* v. spasm.

spasmótic, -ă *adj.* v. spasmodic.

spasmoticéște *adv.* (*înv.*) În mod spasmodic. • /***spasmotic*** + *-ește.*

spástic, -ă *adj.* (*med.*) Spasmodic. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***spastique***; cf. germ. *spastisch.*

spasticitáte *s.f.* (*med.*) Hipertonie musculară. • /<fr. ***spasticité***.

spat[1] *s.n.* (*mineral.*) Veche denumire a mineralelor care au însușirea de a cliva după anumite direcții în bucăți de formă regulată. <> *Spat-de-Islanda* = varietate de calcit transparent, incolor sau ușor colorat, caracterizat prin dublă refracție și utilizat în industria optică. • pl. *-uri.* /<fr. ***spath***, germ. ***Spath***.

spat[2] *s.n.* v. spaț[1].

spat[3] *subst.* v. spată[2].

spatáng *s.m.* (*zool.*) Arici de mare, în formă de inimă, care trăiește în nisipul noroios al coastelor (*Spatangus*). • pl. *-gi.* /<fr. ***spatangue***, lat. ***spatang(i)us, -(i)i***.

spátă[1] *s.f.* **I 1** (*anat.; înv., pop.; mai ales la pl.*) Omoplat. ◆ Regiunea corespunzătoare a corpului omenesc. ◆ Gener. Spate. <> Loc.adj. *Lat* (sau *larg*) *în spete* = (*despre oameni*) cu umeri largi; spătos, voinic. *Adus de spete* = ghebos. <> Loc.adv. (*înv.*) *În spete* = în spate. <> Loc.prep. (*înv.*) *În spetele* (cuiva) = în spatele cuiva. <> Expr. (*înv.*) *A pune spete* = a întoarce spatele. *A da la spete* = a da la spate. ◆ Sinec. Persoană. *Sînt multe guri de săturat, sînt multe spete de-mbrăcat* (COȘB.). ◆ Parte a unui obiect de îmbrăcăminte care acoperă spata. ◆ Analog. (*înv., reg.*) Spătar. *Iată craiul, socru mare, rezemat în jilț cu spată* (EMIN.). ◆ Fig. (*la pl.*) Protecție. *Ocupi un post bun numai dacă ai spete.* **2** (*la patrupede*) Regiune a osului scapular. ◆ Regiunea corespunzătoare a corpului. ◆ Ext. (*reg.*) Coapsă. ◆ (*reg.; la pl.*) Greabăn. ◆ Sortiment de carne format din musculatura spatelui și a umărului bovinelor și al porcinelor. **II 1** (*la războiul de țesut*) Piesă formată dintr-un sistem de lamele paralele, unite la ambele capete, printre care trec firele de urzeală, menținute astfel la distanțe fixe unul de altul (corespunzător legăturii țesăturii). <> Expr. *Pînza nu se țese fără spată* v. țese. ◆ (*reg.*) Betișor peste care se petrec ochiurile cînd se împletește o rețea sau o plasă. **2** (*înv., reg.*) Lamă sau placă de metal care formează limba meliței, brăzdarul plugului etc. ◆ Cotor (de carte). **3** (*reg.*) Joagăr. **III** (*înv., pop.*) Armă cu lamă lungă, dreaptă și lată, cu două tăișuri, folosită mai ales în sec. 14-15; spadă. **IV** (*bot.; reg.*) Compuse: *spata-dracului* = *a*) ferigă (*Dryopteris felix-max* și *spinulosa, Matteucia struthiopteris*); *b*) (și *spata-porumbului*) ferigă-de-cîmp (*Pteridium aquilinum*); *c*) năvalnic (*Phyllitis scolopendrium*); *d*) (și *spată-lată, -de-codru*) zmeoaică (*Laserpitium latifolium*). • pl. *-ete,* (*înv., reg.*) *-e, -eți.* /lat. ***spatha***.

spátă[2] *s.f.* (*bot.*) Bractee mare, în formă de cornet, de obicei de culoare verde, care învelește spadicele, în faza de boboc. • pl. *-e.* și *spat subst.* /<fr. ***spathe***, lat. ***spatha, -ae***.

spáte *s.n.* **I 1** (*anat.*) Partea posterioară a corpului omenesc, de la umeri pînă la șale; spinare. *Nu e frumos să stai cu spatele la musafiri.* <> *Sac de spate* v. sac. <> Loc.adj. *Lat în spate* = cu umeri largi; voinic, spătos. *Pretutindeni, apariția omului acestuia bine legat, lat în spate..., inspira hotărîre* (CE. PETR.). <> Loc.adv. *Pe spate* = *a*) (și loc.adj.) (culcat, întins) cu fața în sus. *Neatent, se împiedică și căzu pe spate*; *b*) spre partea dinapoi a corpului; spre ceafă. *Își aruncă pletele pe spate. Din* (sau *de la, de după, înv., după*) *spate* = din(spre) partea opusă feței cuiva; dindărăt, dinapoi, din urmă. *Fără de veste auzii, de la spate, pe dascălul Alecu strigînd* (HOG.). *Vînt prielnic ne mînă din spate* (I. BOT.). *În* (sau *la*) *spate* = *a*) (și loc.prep. *în, la, pe la spatele...*) în partea opusă feței; la oarecare distanță în urma cuiva. *Femeia duse la spate geanta de mușama neagră* (CE. PETR.). *O mașină se oprește brusc în spatele meu*; *b*) (*adesea constr. cu vb. ca „a purta”, „a duce”, „a lua”, indicînd modul de purtare a greutăților, a poverilor*) pe umeri, în spinare. *Grupul de tineri rîdea zgomotos, cu rucsacurile în spate. Pe la spate* = *a*) prin partea opusă feței; pe din dos; pe dinapoi; prin urmă. *Mă înconjoară cu brațele, pe la spate*; *b*) fig. (și *în forma „în spate”*) fără să fie de față; în lipsă; pe ascuns. *Toți îl huleau pe la spate.* (*Cu*) *mîinile* (sau *cu palmele*) *la spate* = (*adesea constr. cu vb. ca „a pune”, „a ține”, „a sta”, „a se plimba”, indicînd un mod de relaxare, o atitudine de meditație sau de încordare*) cu mîinile încrucișate pe porțiunea lombară a spatelui. <> Loc.adv., prep. *În* (sau *pe*) *spate* (sau *în spatele cuiva*) = în sarcina, în grija, în socoteala cuiva; pe seama cuiva. *I s-a pus în spate această crimă. Aruncă vina în spatele lui.* <> Loc.prep. *Din spatele...* = din urma..., de dindărătul... *Un cap ciufulit se ivi din spatele ei.* <> Expr. *A întoarce* (sau *a arăta*) *spatele* sau (*înv.*) *a da spatele* = *a*) a pleca brusc de undeva; a nu mai vrea să știe de cineva sau de ceva; *b*) a deveni indiferent. *A pune* (sau *a da, a așeza*) *la* (sau *după*) *spate* = *a*) a lăsa (ceva) la o parte; a nesocoti; *b*) a trece cu vederea; a uita. *A fi cu frica* (sau *cu gheața*) *în spate* = a fi înspăimîntat de ceva; a-i fi frică de ceva. *A nu ști* (sau *a nu visa*) *nici cu spatele* = a nu ști nimic despre ceva, a nu avea habar. (*reg.*) *A da pe spate* = a bea repede, cu lăcomie, dintr-o dată, ținînd capul adus pe spate. *A se da pe spate* = a se da tumba. (*fam.*) *A durea* (pe cineva) *în spate* = a-i păsa foarte puțin (de cineva sau de ceva), a lăsa indiferent. (*fam.*) *A da* (pe cineva) *pe spate* = *a*) a impresiona plăcut, foarte tare. *A venit îmbrăcată într-o rochie care m-a dat pe spate*; *b*) a bulversa total; a da peste cap; a încurca. *Faptul că n-am luat examenul m-a cam dat pe spate. A face cuiva spatele darabană* v. darabană. *A fi cu frica în spate* v. frică. *A fi cu gheața în spate* v. gheață. *A îndrepta cuiva spatele* v. îndrepta. *A întoarce cuiva spatele* v. întoarce. *A*(*-i*) *pune palma* (*în spate cuiva*) v. palmă. *Cu pîntecele lipit de spate* v. pîntece. *A-i trece* (cuiva) *rece prin spate* v. rece. *A* (*i*) *se sui* (cuiva) *în spate* v. sui. *A nu se ține pe spate* v. ține. *A nu-l mai ține spatele* v. ține. *A fi cu țipăul în spate* v. țipău. ◆ Parte a unui obiect de îmbrăcăminte care acoperă spatele. *S-a șifonat spatele cămășii.* <> Expr. *A-l strînge pe cineva în spate,* se spune: *a*) cînd o haină este prea mică pentru cineva; *b*) cînd cineva se înfioară de frig sau de spaimă; *c*) cînd cineva este preocupat de un lucru dificil. ◆ (*sport*) Procedeu tehnic de înot la suprafața apei, în poziția culcat cu fața în sus, folosind mișcările alternative ale brațelor și ale picioarelor. ◆ Probă sportivă de înot care folosește acest procedeu. **2** (*înv., pop.*) Partea superioară a corpului animalelor, cuprinzînd regiunea coloanei vertebrale dintre articulațiile membrelor. ◆ Gener. Partea dorsală, opusă feței ventrale a oricărui animal. *Cîinele meu are spatele lat.* <> Loc.adv. *Din spate* = *a*) (și loc. adj.) (care este) posterior. *Scurmă cu lăbuțele din spate*; *b*) din urmă, dinapoi. *Împingem măgarul din spate și tot nu vrea să înainteze. Pe spate* = spre partea posterioară, înapoi. *Urechile i se lasă pe spate.* <> Expr. *A vorbi* (cuiva) *ca din spatele calului* = a vorbi (cuiva) cu aroganță. ◆ Analog. Creastă (a unui munte, a unui val etc.). **II** Analog. **1** Parte a unor obiecte opusă feței. *Desenează ceva pe spatele foii.* ◆ Spațiu dintr-o încăpere, dintr-un vehicul etc. corespunzător acestei părți. *Mă așez în mașină pe canapeaua din spate.* <> Loc.adv., prep. *În* (sau *la, pe*) *spate* (sau *în, la spatele...*) = în partea opusă orientării unui lucru. *Magazinul e chiar în spatele blocului.* Δ Fig. *Știu ce se ascunde în spatele zîmbetului său. Din* (sau *de la*) *spate* (sau *din spatele...*) = din direcția opusă feței sau orientării unui lucru; dinapoi (sau dinapoia...), dindărăt (sau dindărătul...). *Ne suim în nucul din spatele casei.* <> Loc.prep. *Prin* (sau *pe la*) *spatele...* = prin partea opusă feței sau orientării unui lucru; înapoia..., îndărătul... *Pîrîul trecea pe la spatele casei sale.* ◆ Parte a unei formații militare, a unui grup de oameni etc. opusă direcției spre care sînt orientate. *Au suit în munți pe poteci ascunse... și au căzut în spatele trupelor* (BLA.). <> (*milit.*) *Spatele frontului* = *a*) totalitatea unităților, subunităților și formațiunilor care se ocupă cu asigurarea materială a armatei; *b*) ext. întreg teritoriul care se află înapoia frontului (cu toate resursele umane și materiale). <> Loc.prep. *În* (sau *la, pe la*) *spatele...* = înapoia..., îndărătul..., în urma... *Ce ne facem... dacă în spatele trupei se ridică din nou satele?* (REBR.). **2** Spătarul, speteaza unui scaun, a unui fotoliu, a unei bănci etc.; rezemătoare. *Se lăsă pe spatele fotoliului.* **3** Fig. Protecție. <> Expr. (*fam.*) *A avea spate* (*tare*) = a avea sprijin, protecție. • pl. *-e,* (*reg.*) *-uri.* / lat. ***spathae***, pl. lui *spatha*.

spathíe *s.f.* v. spatie[2].

spátic, -ă *adj.* (*mineral.*) Care ține de spat, care este de natura sau care are aspectul spatului. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***spathique***.

spătică *adj.* (*bot.; despre bractee*) Care se prezintă sub forma unei spete. • pl. *-ce.* /***spată***[2] + *-ică*.

spatíe[1] *s.f.* (*la cărțile de joc*) Treflă. • acc. și *spátie.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *spátiu s.m.* /<ngr. *σπαθί* „sabie; treflă”.

spátie[2] *s.f.* (*ornit.; reg.*) Florinte (*Carduelis chloris chloris*). • scris și *spathie.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /cf. *scatiu.*

spatíst, -ă *s.m., s.f.* (*sport*) Înotător specializat în înotul pe spate. • pl. *-iști, -iste.* /***spate*** + *-ist.*

spatíu *s.m.* v. spatie[1].

spátoș, -ă *adj.* (*înv.; despre oameni*) Care este voinic. • pl. *-i, -e.* /***spate*** + *-oș.*

spatulát, -ă *adj.* În formă de spatulă, de lopățică. *Dinții spatulați întăreau impresia de atletism suav* (CĂL.). • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***spatulé***.

spatúlă *s.f.* Instrument de lemn, de metal, de os etc., de forma unei lopățele plate foarte înguste, folosit pentru manipularea, amestecarea și întinderea unor cantități mici de materiale pulverulente sau vîscoase în farmacie, în pictură, în sculptură (pentru modelare), în poligrafie etc. <> Fig. *Mîinile acelea păroase, cu degetele scurte, cu spatulele late* (CE. PETR.). • acc. și *spátulă.* pl. *-e.* /<fr. ***spatule***; cf. lat. *spathŭla, -ae* <*spatha, -ae* „spată”.

spaț[1] *s.n.* **1** (*la războiul de țesut*) Spațiul dintre sulul dinainte și spată. ◆ Porțiunea de urzeală sau de țesătură corespunzătoare. ◆ Restr. Porțiunea de urzeală cuprinsă între bătătură și spată. **2** (*bot.; reg.*) Compuse: *spasul-dracului* = *a*) iarbă-dulce (*Polypodium*

vulgare); *b*) ferigă (*Polystichum fllix-mas* și *Dryopteris spinulosa*); *c*) ferigă-de-cîmp (*Dryopteris aquilinum*); *d*) năvalnic (*Phyllitis scolopendrium*); *spasul-drumului* = ferigă (*Dryopteris spinulosa*). • pl. *-uri*, (*reg.*) *-e*. și *spas*, (*reg.*) *spat s.n.* /lat. ***spatium***.

spaț[2] *s.n.* v. spațiu.

spațiá *vb. I. tr.* A lăsa o distanță între obiecte. ◆ Spec. A rări cuvintele, rîndurile sau literele prin spații albe. ◇ Fig. *Tăcerea spațiază ca la sate, lătrat de cîini, muget de vite și rare accente omenești* (TEOD.). • sil. *-ți-a*. prez.ind. *-iez*. /***spațiu*** + *-a*; cf. it. *spaziare*.

spațiál, -ă *adj.* **1** Care ține de spațiu, care se referă la spațiu; din spațiu. *Natura reprezintă pentru poeți un ansamblu de intuiție sau de revelații spațiale* (PER.). ◆ Fig. Care este larg; cuprinzător. *Înțelegem cuprinsul spațial al unei mentalități de tînără revistă* (PER.). ◆ (*geom.*) Care se referă la proprietățile figurilor din spațiu. **2** Care se referă la spațiul cosmic, interplanetar. *În ultimii ani s-a dat amploare cercetării spațiale*. ◇ *Meteorologie spațială* v. meteorologie. *Scut spațial* v. scut. ◆ (*despre aeronave, aparate etc.*) Care este destinat zborului în spațiu. ◇ *Bază spațială* v. bază. *Cabină spațială* = capsulă cosmică. *Navă spațială* v. navă. *Navetă spațială* v. navetă. *Platformă spațială* v. platformă. *Sondă spațială* v. sondă. *Stație spațială* v. stație. **3** (*lingv.*) *Lingvistică spațială* = geografie lingvistică. • sil. *-ți-al*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***spatial***.

spațialitáte *s.f.* Caracterul a ceea ce este spațial; lărgime, spațiu deschis. *„Pseudokinegeticos" este o încîntătoare poezie a spațialității și a culorilor* (Varl.-Sad.). • sil. *-ți-a-*. /***spațial*** + *-itate*, după fr. *spatialité*.

spațializá *vb. I. tr.* A reprezenta în spațiu; a da un caracter spațial. *Bergson vorbește despre tendința inteligenței omenești de a spațializa timpul* (BLA.). • sil. *-ți-a-*. prez.ind. *-ez*. /***spațial*** + *-iza*; cf. fr. *spatialiser*.

spațializáre *s.f.* Acțiunea de *a spațializa* și rezultatul ei. • sil. *-ți-a-*. pl. *-ări*. /v. ***spațializa***.

spațializát, -ă *adj.* Care este reprezentat în spațiu; care a căpătat caracter spațial. • sil. *-ți-a-*. pl. *-ți, -te*. /v. ***spațializa***.

spațiáre *s.f.* v. spațiere.

spațiát, -ă *adj.* Care a fost separat, distanțat prin spații (mai mari). ◇ (*adv.*) *Blocurile... sînt așezate spațiat* (PÂRV.). ◆ Spec. (*despre litere, cuvinte, rînduri*) Care are intervale albe (mai) mari. • sil. *-ți-at*. pl. *-ți, -te*. /v. ***spația***.

spáție *s.f.* v. spațiu[1].

spațiére *s.f.* Acțiunea de *a spația* și rezultatul ei. • sil. *-ți-e-*. pl. *-i*. și (*înv.*) ***spațiáre*** *s.f* /v. ***spația***.

spaționá *vb. I. tr.* (*tipogr.*; *înv.*) A spația. • sil. *-ți-o-*. prez.ind. *-ez*. /<germ. ***spationieren***.

spaționáre *s.f.* (*tipogr.*; *înv.*) Acțiunea de *a spționa* și rezultatul ei. • sil. *-ți-o-*. pl. *-ări*. /v. ***spționa***.

spațiós, -oásă *adj.* **1** (*despre încăperi*) Care cuprinde mult spațiu; încăpător. *Are un birou spațios*. ◇ Ext. *Am comandat pentru bibliotecă niște rafturi mai spațioase*. **2** (*despre suprafețe*) Care este întins, vast, larg. *Am casă cu o curte spațioasă*. • sil. *-ți-os*. pl. *-oși, -oase*. /<fr. ***spacieux***; cf. lat. *spatiōsus, -a, -um*.

spațio-temporál, -ă *adj.* Care aparține spațiului și timpului, care se referă la spațiu și la timp. • sil. *-ți-o-*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***spatio-temporel***.

spațiozitáte *s.f.* Spațialitate. • sil. *-ți-o-*. /***spațios*** + *-itate*.

spațír *s.n.* v. șpațir.

spațirí *vb. IV.* v. șpațiri.

spáțiu *s.n.* **I** (*predomină ideea de volum*) **1** (*filos.*; *în corelație cu „timp"*; *la sg.*) Categorie desemnînd o formă obiectivă și universală de existență a materiei în mișcare, inseparabilă de aceasta, cu aspectul unui întreg continuu tridimensional și care exprimă ordinea coexistenței obiectelor, sistemelor lumii reale, poziția, distanța, mărimea, întinderea lor. *Se poate demonstra, deopotrivă, și că spațiul și timpul sînt infinite, și că sînt finite* (CA. PETR.). ◇ Expr. *A se simți pierdut în spațiu* (*și în timp*) = a avea sentimentul abandonului; a fi complet pierdut, debusolat. ◆ (*mat.*) Mulțime de puncte cu anumite proprietăți. ◇ *Spațiu euclidian* = mulțime ale cărei puncte se pot pune în corespondență biunivocă cu sistemele ordonate de *n* numere reale și în care s-a definit un produs scalar. *Geometrie în spațiu* = ramură a geometriei care se ocupă cu studiul figurilor ale căror elemente sînt situate în planuri diferite. *Mulțime convexă* (*de puncte din spațiu*) v. convex. *Torsiunea unei curbe* (*din spațiu*) *într-un punct* (*al ei*) v. torsiune. ◆ (*cib.*) Totalitatea semnelor acceptate la intrarea sau produse la ieșirea unui element de sistem. **2** Porțiune din spațiu delimitată; porțiune din spațiu aflată împrejurul a ceva; cadru. *Măsura... din ochi spațiul pe care-l va ocupa fiecare lucru* (VLAH.). ◇ Fig. *Spațiul interior al frazei se lărgește* fabulos (VIANU). **3** Cuprins al unei încăperi, al unui edificiu etc. *Mă simt în siguranță numai în spațiul camerei mele*. ◆ (*și spațiu locativ*) Întindere interioară a încăperilor destinate ca locuință unei persoane sau unei familii. ◇ *Spațiu locativ* = întreprindere care se ocupă cu administrarea imobilelor. **4** (*adesea urmat de determ.*) Întindere nemărginită care cuprinde corpurile cerești; văzduh; întinderea (tridimensională) care ne înconjoară. *Planeții toți înghețați și s-azvîrl rebeli în spați* (EMIN.). ◇ *Spațiu aerian* = porțiune din atmosferă corespunzătoare limitelor teritoriale ale unui stat și în care acesta își exercită suveranitatea. *Spațiu cosmic* = întindere nemărginită situată în afara atmosferei Pămîntului. **5** Loc (liber) între două obiecte sau între părți, fragmente ale unui corp; distanță, interval. *Străbate cu repeziciune spațiul dintre fotoliu și masă*. ◇ *Spațiu lacunar* v. lacunar. ◆ Loc (gol) în interiorul unui lucru. *Știi că, în puterea unei legi, nu este spațiu deșert* (EMIN.). **II** (*predomină ideea de întindere*) **1** Porțiune de teren, de obiect etc. considerată sub raportul lungimii și lățimii (măsurată în unități la pătrat); bucată de pămînt care prezintă anumite caractere, în care se dezvoltă un anumit fenomen etc. *Pe un spațiu foarte redus putem admite prezența unei populații deosebit de numeroase* (PÂRV.). ◇ *Spațiu maritim* = spațiu geografic cuprinzînd apele mărilor și ale oceanelor, fundul și subsolul acestora. *Spațiu verde* = (*mai ales la pl.*) suprafață acoperită de vegetație (naturală sau cultivată) în perimetrul unei așezări. *Spațiu vital* = teritoriu revendicat de o țară sub pretextul de a-și satisface expansiunea demografică și necesitățile economice. (*milit.*) *Spațiu de siguranță* = distanța minimă pînă la care se pot apropia trupele proprii de obiectivul asupra căruia se trage fără a risca să fie lovite de focul propriu. *Spațiu mort* = porțiune de teren dinapoia unei creste sau a unui obstacol în care un obiectiv nu poate fi lovit prin trageri directe. *Spațiu mioritic* = (*în gîndirea lui Lucian Blaga*) spațiu geografic românesc al cărui relief este prielnic păstoritului; univers spiritual românesc a cărui matrice o reprezintă spațiul geografic românesc. *Spațiu scenic* v. scenic. ◆ Loc rezervat unei probleme în cadrul unei scrieri, al unei publicații. *În revistă se acordă destul spațiu opiniilor oamenilor de cultură*. ◆ (*tipogr.*) Interval alb lăsat între cuvintele sau între rîndurile culese. ◆ Ext. Unealtă cu care se realizează această operație. ◆ (*muz.*) Interval între liniile învecinate ale unui portativ. **2** Perspectivă, întindere vastă. *Privirile noastre uimite, însetate de spațiu, zboară peste munții a trei județe* (VLAH.). ◇ *Spațiu vizual* v. vizual. **III** (*predomină ideea de lungime, de interval între două puncte*) **1** Drum parcurs de un corp în mișcare; distanță dintre două puncte date. **2** Interval de timp, răstimp. *Era convins că moartea devenise inevitabilă în limitele unui anume spațiu de timp* (CĂL.). • pl. *-ii, -uri*. și (*înv.*) *spáție s.f., spaț s.n.* /<lat. ***spatium, -ii***, it. ***spazio***, fr. ***espace***, germ. ***Spatium***.

spaván *s.n.* (*med. vet.*; *la cai sau la boi*) Tumoare osoasă care se formează la încheietura piciorului de dinapoi, provocînd șchiopătarea; eparven. • pl. *-e*. /<it. ***spavenio***, sp. ***esparavan***.

spazm *s.n.* v. spasm.

spazmótic, -ă *adj.* v. spasmodic.

spazmoticésc, -eáscă *adj.* v. spasmodic.

spăceálă *s.f.* v. spăcel.

spăcél *s.n.* (*reg.*) **1** Corset sau pieptar purtat de femeile de la țară. ◆ Bluză sau cămașă scurtă femeiască făcută din pînză de bumbac, de cînepă ori de in, de obicei împodobită cu cusături pe guler, pe piept și pe mînecile și cu încrețituri bogate. ◆ Spec. Ie. **2** Restr. Nume dat unor părți ale cămășii țărănești purtate de femei: *a*) Mînecă. *b*) Piept. *c*) Partea de la talie în jos. • pl. *-e*. și *spăceálă s.f., spacél s.n.* /***spate*** + *-el*.

spăilúc *s.m.* (*reg.*) Om bogat (care are pămînt mult). • pl. *-ci*. /<srb. ***spahiluk***.

spăimă *vb. I. tr., refl.* (*înv., reg.*) A (se) înspăimînta. • prez.ind. *-ez*. /***spaimă*** + *-a*.

spăimáre *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *spăima*. • /v. ***spăima***.

spăimát[1] *s.n.* (*med.*; *reg.*) Sperietură. • /v. ***spăima***.

spăimát[2]**, -ă** *adj.* Care este înspăimîntat. • pl. *-ți, -te*. /v. ***spăima***.

spăimíie *s.f.* Sperietoare. • pl. *-ii*. /de la ***spaimă***, prin apropiere de *momîie*.

spăimînt *subst.* (*înv.*) Spaimă. • / lat. ****expavimentum*** <*expavēre*.

spăimîntá *vb. I. refl., tr.* (*înv., pop.*) A (se) înspăimînta. *Tot satul se spăimîntă de întîmplarea asta* (ISP.). • prez.ind. *spăimînt*, (*înv.*) *-ez*. și *spămîntá vb. I.* / lat. ****expavimentare***.

spăimîntábil, -ă *adj.* (*înv.*) Care este înspăimîntător. • pl. *-i, -e*. /***spăimînta*** + *-bil*.

spăimîntáre *s.f.* (*înv.*) Acțiunea de *a* (*se*) *spăimînta* și rezultatul ei; înspăimîntare. ◇ Loc.adj. *De spăimîntare* = de spaimă. ◆ Stăruință; căutare disperată. • pl. *-ări*. și *spămîntáre s.f.* /v. ***spăimînta***.

spăimîntát[1] *s.n.* (*înv.*) Faptul de *a* (*se*) *spăimînta*. • și *spămîntát s.n.* /v. ***spăimînta***.

spăimîntát[2]**, -ă** *adj.* (*înv., pop.*) Care este înspăimîntat. *Țiganii se retrăseseră spăimîntați în șură* (REBR.). ◇ Fig. *Brazii fruntea și-au plecat Spăimîntați ca pentru rugă* (TOPÎR.). ◆ (*despre figurile oamenilor sau despre manifestări ale lor*) Care exprimă spaimă. *I se adresă cu un glas spăimîntat*. • pl. *-ți, -te*. și (*înv.*) *spămîntát, -ă adj.* /v. ***spăimînta***.

spăimîntăcíos, -oásă *adj.* (*înv.*) Care este înspăimîntător. • pl. *-oși, -oase*. /***spăimînta*** + *-os*.

spăimîntătór, -oáre *adj.* (*înv., pop.*) Care este înspăimîntător. *Aici bîntuie un spăimîntător uragan* (CAR.). ◆ Teribil. *Acest om avea o inteligență spăimîntătoare* (IBR.). ◇ (*adv.*; *cu val. de super. abs.*) *Vorbele sunau spăimîntător de calme* (CE. PETR.). • pl. *-ori, -oare*. /***spăimînta*** + *-ător*.

spăimîntătúră *s.f.* (*înv.*) Spaimă. ◆ (*med.*; *reg.*) Boală provenită din spaimă; sperietură. • pl. *-i*. /***spăimînta*** + *-ătură*.

spăimîntós, -oásă *adj.* (*înv.*) **1** Care este înspăimîntător. *Căci spăimîntoasele lor rînduri sînt Gheena ce o port în gînduri* (MACED.). **2** Care este sperios. • pl. *-oși, -oase*. /***spăimînta*** + *-os*.

spăimós, -oásă *adj.* (*înv., pop.*) **1** Care provoacă spaimă; înspăimîntător, înfricoșător. *Rotea o pereche de ochi spăimoși de ai fi zis că era treaba pe moarte de om* (D. ZAMF.). ◆ Teribil. *Se întîmplau în Dacia aceste spăimoase îngropări de tezaur* (PÂRV.). **2** Care se sperie ușor; fricos, sperios. *Este o femeie spăimoasă*. • pl. *-oși, -oase*. /***spaimă*** + *-os*.

spăimulíță *s.f.* Dim. al lui *spaimă*. • pl. *-e*. /***spaimă*** + *-uliță*.

spălá *vb. I.* **1** *tr.* (*adesea constr. cu dat.*; *despre oameni sau despre aparate, instalații speciale*; *compl. indică ființe, lucruri sau părți ale acestora*) A curăța de murdărie, de impurități etc. folosind apă (cu săpun, detergenți, substanțe chimice sau medicamentoase etc.), benzină etc. *Copilul își spală dinții cu periuța cu pastă de dinți. Trebuie să spălăm o mulțime de rufe. Îmi curăț și îmi spăl singur rana*. ◇ Zic. *Spală-mi cojocul, dar nu mi-l uda!*, se spune pentru a arăta că o pedeapsă nu trebuie să depășească o anumită limită. *Vai de cei ce spală paharul pă dinafară, iar pă dinlăuntru plin dă spurcăciune*, se spune despre persoanele fățarnice. (*refl.*) *Corbul în zadar se spală, că negreața nu și-o pierde*, se spune despre persoanele care nu sînt capabile să-și schimbe obiceiurile (rele). (*refl. pas.*) *Sînge cu sînge nu se spală* = rău cu rău nu se îndreaptă. *Rufele* (*murdare*) *se spală în familie* (sau *în curte, în ogradă*) sau *rufele* (*murdare*) *nu se spală în public*, se spune pentru a atrage atenția că nu se discută lucruri personale în prezența străinilor. ◇ (*refl.*; *despre ființe*) *Mă spăl pe cap cu apă rece*. ◇ (*refl. pas.*) *Vasele se spală mai bine cu ajutorul unui burete*. ◇ Expr. *A spăla* (pe cineva) *pe cap* sau (cuiva) *capul* (*cumsecade*) = a certa tare pe cineva, a-l ocărî. *A-și spăla obrazul* = a face față unei situații, a scăpa de rușine; a ieși cu bine dintr-o încurcătură. *A spăla în sînge* = a răzbuna pe cineva. *A-și spăla gîtul* (sau *beregata*) = a consuma o băutură alcoolică. (*refl.*) *A se spăla pe mîini* (sau *pe bot*, (sau *pe buze, pe dinți*) *de ceva* = *a*) a pierde o situație favorabilă, un avantaj etc.; *b*) (*înv.*) a scăpa de cineva. (*fam.*; *refl.*) *Spală-te* (sau *spălați-vă*) sau *să se spele pe cap* = (exprimînd

dezinteres) descurcă-te (sau descurcați-vă) sau să se descurce cu propriile puteri. (*pop.*) *A spăla cuțitul* (sau *palosul, brațul*) *în cineva* (sau *în sîngele cuiva, înv., întru sînge*) = a lovi pe cineva cu cuțitul, a răni; a înjunghia. (*pop.*) *A spăla cămașa* sau (*refl.*) *a se spăla* = (*despre femei*) a avea menstruație. (*reg.*) *A-și spăla gura* = a-și aduce insulte unul altuia. (*reg.*) *A fi spălat cu zahăr în gură* = a vorbi frumos; a fi plăcut la vorbă. (*reg.*) *A-și spăla hainele* = a-și bate joc de cineva. (*reg.*) *A spăla multe* = a vorbi despre lucruri fără importanță. (*reg.*) *A spăla de păcate* (pe cineva) = a omorî. *A spăla* (ceva) *în mai multe ape* v. apă. *Are cine te căca, are cine te spăla* v. căca. *A spăla pe cineva cu ou și* (*cu*) *oțet* v. oțet. *A(-și) spăla pe cineva cu ou și cu oțet* v. oțet. (*refl.*) *A se spăla pe mîini* sau (*tr.*) *a-și spăla mîinile* v. mînă. *A spăla putina* v. putină. *A spăla obrazul de rușine* v. rușine. ◇ Compus: *spală-varză* (sau *-linte, -poamă*) = *a*) (*arg.; s.f.*) sabie; *b*) (*fam.; s.m.*) om laș, fricos; om de nimic; *c*) (*fam.; s.m.*) palavragiu. ◇ (*despre rîuri, ploi, valuri etc.; compl. indică suprafețe*) *Ploile spală șoselele.* ◇ Fig. *Plîngi, fetițo..., varsă lacrimi cu găleata și spală-ți sufletul de tot ce ai auzit* (PRED.). **2** *tr.* (*fam.; compl. indică murdărie, praf etc.*) A îndepărta cu ajutorul apei (și al săpunului, al detergenților etc.), al benzinei etc. (pentru a curăța pe cineva sau ceva). *Îi spăl noroiul de pe cizme.* ◇ (*despre rîuri, ploi, valuri etc.; compl. indică murdărie, praf etc.*) *Ploaia spală mizeriile de pe drum.* ◇ Fig. *[Plînsul] ne curăță și ne spală otrava pe dinăuntru* (G. M. ZAMF.). **3** *tr.* (*compl. indică conglomerate, minereuri sau metale*) A supune unui curent de apă pentru a separa impuritățile. **4** *tr.* Fig. A face să dispară, să nu mai existe; a șterge. *Furtuna vieții spală din mine viața* (ISAC). ◇ (*compl. indică creierul*) *Parcă mi-a spălat cineva creierii.* **5** *tr., refl.* Fig. A (se) limpezi; a (se) purifica. *Noaptea s-au spălat nourii de pe cer* (SADOV.). **6** *tr., refl.* Fig. (*despre pisici*) A (se) linge și a-și netezi blana. **7** *refl.* (*reg.; despre obiecte*) A se decolora. **8** *tr.* Fig. (*mai ales în limbajul bis.; compl. indică păcate, greșeli etc.*) A ispăși. *Nu mai plînge - că nu spălăm, cu o lacrimă, ce s-a făcut* (G. M. ZAMF.). ◆ (*tr., refl.*) A (se) mîntui. *Cu o iscălitură de-a mea puteam să spăl pe învinuit de toate păcatele* (VOIC.). ◇ Zic. *Nici cu apele Dunării* (*ale Oltului, ale Mureșului, ale Prutului, ale Bahluiului, ale Tamisei etc.*) *nu se spală* sau *nu-l mai spală toată apa Dunării* (sau *a Oltului, a Mureșului, a Prutului, a Bahluiului, a Tamisei etc.*), se spune despre cineva care nu poate fi iertat pentru o faptă sau o atitudine reprobabilă. ◇ Expr. *A-și spăla păcatul* (sau *păcatele*) v. păcat. ◆ (*tr.; compl. indică insulte, greșeli de comportare etc.*) A face să fie iertat, a îndrepta (ispășind o pedeapsă). ◇ (*refl.*) *Această insultă se poate spăla numai cu viața* (BOL.). ◆ Ext. (*tr.; compl. indică reputația cuiva*) A reabilita. *A spălat onoarea familiei.* **9** *tr.* (*despre ploi, rîuri, șuvoaie etc.; compl. indică soluri, terenuri etc.*) A eroda; a săpa. ◆ (*despre ape, valuri; compl. indică țărmuri*) A uda, a scălda. ◆ (*reg.; refl.; despre pămînt*) A se surpa după o inundație sau după o ploaie abundentă. ◆ (*înv.; tr.; despre rîuri; compl. indică regiuni, localități etc.*) A străbate, a traversa; ext. a trece pe lîngă... **10** *tr.* (*compl. indică pomi fructiferi*) A stropi. **11** *tr.* (*compl. indică scînduri*) A rindelui. **12** *tr.* Fig. (*fam.*) A face să piardă un bun (prin înșelătorie). *L-a spălat de toți banii la jocul de cărți.* ◆ Ext. A jefui. *Hoțul a spălat apartamentul vecin.* • prez.ind. *spăl.* / lat. ***expellavare* = *ex-per-lavare.***

spăláre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *spăla* și rezultatul ei. ◇ (*psih.*) *Spălarea creierului* = procedeu prin care, cu metode psihice și fizice coercitive, se încearcă să se anuleze din mintea unei persoane zestrea de idei existentă în scopul de a o înlocui cu idei noi. (*miner.*) *Spălare a cărbunilor* = operație de sortare umedă a cărbunilor bruți, prin care se obțin unul sau mai mulți produși, fiecare cu un anumit procent de cenușă și de steril. (*text.*) *Spălare la sec* = operație care constă în tratarea fibrelor de lînă cu solvenți volatili. (*relig.; pop.*) *Spălarea oaselor* = sărbătoare religioasă care se prăznuiește la 11 noiembrie. • pl. *-ări.* /v. ***spăla.***

spălát[1] *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *spăla*; (*înv.*) spălăciune. ◇ Expr. (*fam.*) *Iese la spălat*, se spune ca o consolare glumeață celui care are o supărare, un necaz (mărunt). *Ieșit la spălat* v. ieși. *A intra la spălat* v. intra. • pl. *-uri.* /v. ***spăla.***

spălát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre flințe sau despre lucruri*) Care este curățat cu apă (și săpun, detergenți etc.), benzină etc.; curat. **2** (*despre oameni*) Care este îngrijit, prezentabil. *Îmi place, că e o fată spălată.* ◆ Fig. Care este educat, instruit, cizelat; care are maniere alese; bine-crescut. *Acest muncitor este mai spălat decît ceilalți.* **3** Fig. (*despre cer*) Care este senin. **4** Fig. (*despre culori*) Care este pal. ◆ (*reg.; despre obiecte*) Care este decolorat. **5** (*reg.; despre obiecte de metal sau de os*) Care este lucios; neted. • pl. *-ți, -te.* /v. ***spăla.***

spălăceálă *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *spălăci.* ◆ (*reg.*) Băutură sau mîncare de proastă calitate. • pl. *-eli.* și (*reg.*) *spăluceálă* *s.f.* /***spălăci*** + *-eală.*

spălácі *vb. IV.* **1** *refl.* A-și pierde culoarea inițială; a deveni șters (prin spălare sau sub acțiunea razelor solare); a se decolora. *Culoarea roșie a tricoului s-a spălăcit.* ◆ Fig. A-și pierde valoarea, semnificația; a dispărea din memorie. *Numele tovarășilor de la oaste, al orașelor, al superiorilor s-a spălăcit, i s-au șters din creieri* (REBR.). **2** *refl.* (*despre ochi*) A-și pierde luminozitatea. **3** *refl.* (*reg.; despre lichide*) A-și pierde aciditatea; a se răsufla. **4** *tr., refl.* (*înv., reg.*) A se spăla în mod superficial. • prez.ind. *-esc.* /v. ***spăla.***

spălăcioásă *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee din familia compozitelor, cu tulpina păroasă, cu frunzele lunguiețe și crestate și cu florile galbene dispuse în capitule (*Senecio vernalis*). • pl. *-e.* /***spălăci*** + *-oasă.*

spălácire *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *spălăci* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***spălăci.***

spălácit, -ă *adj.* **1** (*despre obiecte, despre substanțe etc.*) Care și-a pierdut culoarea inițială; care este lipsit de culori vii; decolorat. *Nu-ți mai lua haina asta spălăcită.* ◆ (*despre culori*) Care este puțin intens, care este estompat; șters. *Ochii ei sînt de un albastru spălăcit.* ◆ Fig. (*despre stiluri, moduri de exprimare etc.*) Care este lipsit de expresivitate, de vigoare. *Dau artei spălăcite culoarea strălucită a luptelor mari* (BAC.). **2** (*despre oameni sau despre fețele lor*) Care este palid, searbăd. *Nu-mi plac fetele spălăcite.* ◆ Ext. Care este lipsit de expresie, de vioiciune. *E un tip șters, spălăcit.* ◆ (*despre păr*) Care este decolorat. ◆ (*despre ochi*) Care au o culoare ștearsă, lipsită de luminozitate și de expresivitate. *Nu-i pot suporta privirea spălăcită.* **3** (*despre lumină, surse de lumină sau despre corpuri luminoase*) Care este lipsit de intensitate, care răspîndește o lumină slabă; stins, slab. *Becul aruncă o lumină spălăcită.* ◆ Fig. (*despre momente ale zilei*) Care este lipsit de suficientă luminozitate. *În ceasul spălăcit al zorilor... mahalaua murmura rugăciuni* (G. M. ZAMF.). **4** (*înv., reg.; despre vinuri*) Care este diluat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***spălăci.***

spălácitúră *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *spălăci.* ◆ (*înv.*) Obiect decolorat. • pl. *-i.* /***spălăci*** + *-tură.*

spălăciúne *s.f.* (*înv.*) Spălat[1]. • pl. *-i.* /***spăla*** + *-ciune.*

spălătocí *vb. IV. refl.* (*reg.*) A se spălăci. • prez.ind. *-esc.* /***spălat***[1] + *-oci.*

spălătocít, -ă *adj.* (*reg.*) Care este spălăcit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***spălătoci.***

spălătór *subst.* **1** Nume dat unor obiecte sau instalații care servesc la spălatul oamenilor sau al obiectelor: *a*) *s.n.* Obiect sanitar constituit dintr-o chiuvetă cu unul sau cu două compartimente racordate la rețeaua de canalizare și echipat cu robinete pentru apă caldă și rece, în care se spală vesela, tacîmurile etc. *b*) *s.f., s.n.* Obiect de pînză, de sîrmă etc. cu ajutorul căruia se spală vasele. *c*) *s.n.* Instalație sanitară pentru spălatul în comun al persoanelor care lucrează în ateliere sau al celor care locuiesc în internate, cazărmi etc. ◆ Încăpere în care se află această instalație. *d*) *s.n.* Instalație specială, în anumite întreprinderi, unde se spală materiile prime sau semifabricate. ◆ Spec. (*miner.*) Utilaj folosit la spălarea minereurilor în vederea obținerii unei concentrații mai mari de substanțe minerale utile. *e*) *s.n.* Loc public pentru spălat rufe. *f*) *s.n.* Mobilă pe care se așază ligheanul și obiectele necesare spălatului; lavoar. *g*) *s.f.* (*înv., pop.*) Lighean. *h*) *s.n., s.f.* (*reg.*) Albie (de spălat rufe). *i*) *s.f.* (*reg.*) Prosop. *j*) *s.n.* (*reg.*) Perie de spălat dușumelele. *k*) *s.n.* (*reg.*) Perie cu care se văruiesc pereții. *l*) *s.n.* (*reg.*) Pămătuf (de șters vatra cuptorului). **2** *s.m., s.f.* Persoană care spală. ◇ (*adj.*) *Urs spălător* v. urs. ◆ Spec. Muncitor dintr-o întreprindere care se ocupă cu spălatul anumitor materiale. **3** *s.f.* (*înv., pop.*) Spălătoreasă. • pl. *-ori, -oare.* /***spăla*** + *-(ă)tor.*

spălătoreásă *s.f.* Femeie care se ocupă cu spălatul rufelor. • pl. *-ese.* /***spălător*** + *-easă.*

spălătorie *s.f.* **1** Încăpere sau clădire special amenajată pentru spălatul rufelor. ◇ *Spălătorie chimică* = întreprindere în care se curăță rufe și haine cu substanțe chimice. **2** (*miner.*) Instalație complexă pentru înnobilarea substanțelor minerale utile prin spălarea cu apă. **3** (*bis.*) Vas (sau loc) în care preotul se spală pe mîini înainte sau după liturghie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***spălător*** + *-ie.*

spălătoríță *s.f.* (*pop.*) Spălătoreasă. • pl. *-e.* /***spălător*** + *-iță.*

spălătúră *s.f.* **1** Faptul de *a* (*se*) *spăla.* ◇ Expr. *A trage cuiva o spălătură* (*zdravănă*) = a mustra tare pe cineva; a-l ocărî. ◆ (*fam.; la pl.*) Rufe spălate. **2** Apă murdară în care s-a spălat cineva sau ceva; lături. **3** (*med.; adesea urmat de determ. locale*) Operație care constă în introducerea unui lichid (medicamentos) într-o cavitate fiziologică sau patologică a organismului pentru a o curăța sau a o dezinfecta. **4** Acțiune de eroziune a solului de către șuvoaie. ◆ Loc unde se produce o astfel de eroziune, urmă lăsată de șuvoaie. **5** Pietriș adus de ape. ◆ Loc acoperit cu acest pietriș. • pl. *-i.* /***spăla*** + *-ătură.*

spălățél, -ícă *adj.* (*fam.; despre oameni*) Care are un aspect și o ținută îngrijită; care este curat îmbrăcat; prezentabil. *Fetița, spălățică, îmbrăcată cu o rochiță nouă, se așează lîngă noi.* ◆ Ext. Care este (destul de) instruit, educat, cizelat. *Mi-a făcut o impresie bună. E spălățel băiatul!* • pl. *-ei, -ele.* /***spălat***[2] + *-el.*

spăltuí *vb. IV.* v. spăltui.

spăluceálă *s.f.* v. spălăceală.

spămîntá *vb. I.* v. spăimînta.

spămîntáre *s.f.* v. spăimîntare.

spămîntát[1] *s.n.* v. spăimîntat[1].

spămîntát[2]**, -ă** *adj.* v. spăimîntat[2].

spănăc *s.m.* v. spanac.

spărăngină *s.f.* v. sparanghel.

spărgăcíos, -oásă *adj.* (*înv.*) Care este casant. • pl. *-oși, -oase.* /***sparge*** + *-ăcios.*

spărgăluí *vb. IV.* **1** *tr., refl.* (*înv., reg.*) A (se) sparge. **2** *refl.* (*reg.; despre așezări omenești, unități teritorial-administrative etc.*) A se dezorganiza. **3** *tr.* (*înv.; compl. indică oștiri*) A înfrînge; a nimici. **4** *refl.* (*reg.; despre adunări*, ext., *despre petreceri, jocuri etc.*) A lua sfîrșit. **5** *tr.* (*reg.*) Expr. *A spărgălui pămîntul* = a scormoni. • prez.ind. *-iesc.* /***sparge*** + *-ălui.*

spărgătór, -oáre *adj., subst.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care sparge, care sfărîmă sau zdrobește (piatră, cărbuni etc.). **2** *s.n., s.f.* Instrument, mașină, instalație etc. care se folosește la spargerea unor materiale (casabile), a anumitor fructe cu coaja tare etc. ◇ (*nav.*) *Spărgător de gheață* = *a*) navă destinată spargerii gheții în porturi, de-a lungul căilor (sau al canalelor) de navigație și la gurile fluviilor; *b*) instrument special folosit (în restaurante, în baruri etc.) pentru a sparge gheața destinată a răci băuturile răcoritoare sau alcoolice. **3** *s.m., s.f.* Fig. Persoană care provoacă dezbinare, care zădărnicește o acțiune întreprinsă în comun de un grup de persoane. ◇ *Spărgător de grevă* = agent plătit al unui patron care vine să lucreze în locul muncitorilor greviști pentru a zădărnici o grevă. **4** *s.m., s.f.* Hoț care intră undeva cu forța pentru a jefui. • pl. *-ori, -oare.* /***sparge*** + *-ător.*

spăriá *vb. I.* v. speria.

spăriát[1] *s.n.* v. speriat[1].

spăriát[2]**, -ă** *adj.* v. speriat[2].

spăriét[1] *s.n.* v. speriat[1].

spăriét[2]**, -ă** *adj., s.m.* v. speriat[2].

spărietúră *s.f.* v. sperietură.

spăriós, -oásă *adj.* v. sperios.

spărsătúră *s.f.* (*înv.*) Spărtură. • pl. *-i.* /***spart***[1] + *-ătură.*

spărtigós, -oásă *adj.* **1** (*înv.*) Care este murdar. **2** (*reg.*) Care este sfărîmicios. **3** Fig. (*reg.; despre sunete, voci etc.*) Care este strident. • pl. *-oși, -oase.* /***spart***[2] + *-igios.*

spártură *s.f.* **1** Locul unde s-a spart un obiect sau un material casabil; ciobitură, crăpătură, fisură. *Vaza are o spărtură la buză.* ◆ Spațiu liber produs prin spargere într-un corp tare, într-un zid etc.; gaură, deschizătură. *Bombele au făcut spărturi în zidurile caselor.* **2** Ciob, așchie (rezultate din spargerea, fărîmițarea sau tăierea unui obiect). *Prin curte zac spărturi de cărămidă.* ◆ Sistem de sfărîmare a unor minerale, a unor roci. **3** (*înv., pop.*) Ruptură într-un obiect de îmbrăcăminte

sau de încălțăminte, într-un material textil, într-o hîrtie etc. *S-a rupt și uite ce spărtură mare tocmai în talpă!* (HOG.). **4** Fig. Rupere a unei unități; despărțire, scindare. ◆ Ext. Dezbinare. • pl. *-i.* /***spart***[2] + *-ură*.

spășeálă *s.f.* (*fam.*) Umilință (falsă). • pl. *-eli.* /***spăsi*** + *-eală*.

spășénie *s.f.* **1** (*bis.*; *înv.*) Mîntuire. **2** (*fam.*) Atitudine de modestie și de nevinovăție (prefăcută); umilință (falsă). *Știind că a făcut pozna, mă privește cu spășenie.* • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<slav. **съпасение**.

spăsí *vb. IV.* **1** *tr., refl.* (*bis.*; *înv., reg.*) A (se) mîntui. *Ne spăsim cu sfînta cruce* (POP.). **2** *refl.* (*înv.*) A se pocăi. *Judecau că ea trebuie să fie vro nenorocită păcătoasă, care venise să se spășească în urîtul monotoniei Chișinăului* (C. NEGR.). **3** *refl.* A se umili. **4** *tr.* (*înv., reg.*; *compl. indică păcate, greșeli etc.*) A ispăși. *Lepădînd viața lumii, Vei spăși greșala mumii Și de-o crimă tu mă mîntui* (EMIN.). • prez.ind. *-esc.* și *spăș vb. IV.* /<slav. **съпасити**.

spăsíre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *spăsi* și rezultatul ei. • pl. *-i.* și (*înv.*) *spășire s.f.* /v. ***spăsi***.

spăsít, -ă *adj.* **1** (*bis.*; *înv.*) Care este mîntuit. **2** (*fam.*; *despre oameni sau despre manifestări ale lor*) Care este smerit. *Rudele, spășite, calcă după dric* (TOPÎR.). • pl. *-ți, -te.* și *spășít, -ă adj.* /v. ***spăsi***.

spăsitór, -oáre *adj.* (*bis.*; *înv.*) Care este mîntuitor. *Din fire sînteți datori... a-l sfătui cele spăsitoare* (MAI.). • pl. *-ori, -oare.* /***spăsi*** + *-tor*.

spășí *vb. IV.* v. spăsi.

spășíre *s.f.* v. spăsire.

spășít, -ă *adj.* v. spăsit.

spătăr[1] *s.m.* (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) Titlu dat dregătorului care purta la ceremonii sabia și buzduganul domnului, iar pe cîmpul de luptă era unul dintre comandanții oștirii. ◆ Persoană care avea acest titlu. ◇ *Mare-spătar* sau *spătar mare, spătarul cel mare* = comandant suprem al oștilor țării în lipsa domnului sau general de cavalerie. • scris și *spătîhar.* pl. *-i.* /<ngr. *σπαθάριος*, slav. **спатарь**.

spătár[2] *s.m.* Meșteșugar care face spete. • pl. *-i.* /***spată***[1] + *-ar*.

spătár[3] *s.n., s.f.* **1** *s.n.* Parte mai înaltă a unui scaun, a unui fotoliu etc., de care își reazemă spatele persoana care stă pe acesta; rezemătoare, spetează. *Îmi aduce din cameră un scaun cu spătar.* **2** *s.n.* (*pop.*) Perete de bîrne sau bîrnă care servește ca rezemătoare pentru ciobani, cînd mulg oile. ◆ Ext. Construcție rudimentară, de obicei formată numai din trei pereți, în care se mulg oile. **3** *s.n.* (*reg.*) Grebenar. **4** *s.n.* (*la piuă*) Fiecare dintre scîndurile care despart ciocanele. **5** *s.f.* (*înv., reg.*; *în forma „spătare”*) Spate. **6** *s.f.* (*reg.*; *în forma „spătare”*) Parte a unui obiect de îmbrăcăminte care acoperă spatele. • pl. *-e.* și (*reg.*) *spătáre s.f., spetár s.n.* /***spate*** + *-ar*.

spătăre *s.f.* v. spătar[3].

spătăreásă *s.f.* Soție a unui (mare) spătar. • pl. *-ese.* /***spătar***[1] + *-easă*.

spătărél *s.m.* (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) Dregător cu rang mic, care păzea ordinea la sate, în timp de pace, și avea atribuții militare, în timp de război. • pl. *-ei.* /***spătar***[1] + *-el*.

spătărésc, -eáscă *adj.* Care aparține spătarului sau spătăriei, care se referă la spătar sau la spătărie. ◇ *Ceauș spătăresc* v. ceauș. • pl. *-ești.* /***spătar***[1] + *-esc*.

spătărí *vb. IV. intr.* (*înv.*) A exercita funcția de (mare-)spătar. • prez.ind. *-esc.* /v. ***spătar***[1].

spătăríe *s.f* (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) **1** Demnitatea, rangul de mare-spătar. ◆ Perioadă de timp în care cineva exercită această funcție. **2** Instituție administrativă condusă de marele-spătar. ◆ Ext. Personalul care făcea parte din această instituție. ◆ Clădire în care funcționa această instituție. ◆ Închisoare aflată în această clădire. **3** (și *spătăria cea mare*) Sală din palatul domnesc unde aveau loc unele ceremonii și unde era așezat tronul. ◇ *Spătăria (cea) mică* = camera de lucru a domnitorului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***spătar***[1] + *-ie*.

spătăríță *s.f.* (*înv.*) Spătăreasă. • pl. *-e.* /***spătar***[1] + *-iță*.

spătăroáie *s.f.* (*înv.*) Spătăreasă. • pl. *-oaie.* /***spătar***[1] + *-oaie*.

spătél *s.n.* (*reg.*) Spătar. • /de la ***spătar***[3].

spăthár *s.m.* v. spătar[1].

spătíc *s.n.* (*fam.*) Dim. al lui *spate*; spătișor, spătuț. • pl. *-uri.* /***spate*** + *-ic*.

spătișór *s.n.* (*fam.*) Spătic. • pl. *-oare.* /***spate*** + *-işor*.

spătói *s.n.* **1** (*fam.*) Aug. al lui *spate*. **2** (*reg.*) Ie. • pl. *-oaie.* /***spate*** + *-oi*.

spătós, -oásă *adj.* (*despre oameni*, ext., *despre animale*) Care are spatele lat. *Căuta să se ție în pas cu trapul mare, săltat, al voinicului armăsar spătos... pe care călărea tatăl său* (CA. PETR.). ◆ Ext. Care este robust, voinic. *E un bărbat înalt, spătos, cu mîinile grosolane.* • pl. *-oși, -oase.* /***spată*** + *-os*.

spătuí *vb. IV. tr.* (*reg.*) A pune spate nou la o cămașă ruptă. • prez.ind. *-iesc.* /***spate*** + *-ui*.

spătuiálă *s.f.* (*reg.*) Platcă (la cămășile bărbătești). • pl. *-ieli.* /***spătui*** + *-eală*.

spătúț *s.n.* (*fam.*) Spătișor. • pl. *-uri.* /***spate*** + *-uț*.

spătúță *s.f.* (*reg.*) Dim. al lui *spată*. • pl. *-e.* /***spată***[1] + *-uță*.

speaker ['spikər] *s.m.* v. spicher.

speăibă *adj. f.* v. spelb.

speciál, -ă *adj., adv., s.f.* **1** *adj.* Care se deosebește de alte obiecte, de alte fenomene etc. de același fel prin însușiri sau particularități proprii; care este destinat sau creat într-un anumit scop. *Cafeaua... fierbinte, dulce, specială, dublă, sosi* (TEOD.). *În acest caz trebuie luate măsuri speciale.* ◇ (*milit.*; *înv.*) *Arme speciale* = nume dat corpurilor de armată formate din artilerie sau geniu. *Preț special* v. preț. ◇ Loc.adv. *În special* = în mod deosebit, mai ales, în speță. *Îmi plac prăjiturile, în special cele cu cremă de ciocolată.* ◆ Care aparține unei anumite specialități; de (strictă) specialitate. *Avem cursuri speciale de matematică la școală.* ◆ Analog. (*despre limbaje, terminologii*) Care este specializat. *A recurs la un limbaj special.* ◆ (*despre sesiuni, comisii etc.*) Care se ține, care are loc în afara regulilor obișnuite; extraordinar. **2** *adj.* (*înv.*) Care este competent într-o anumită ramură de activitate, într-un domeniu. *Acea parte din public care se alcătuiește din oameni speciali, din politici, filologi* (MAIOR.). **3** *adj.* (*despre oameni sau despre instituții*) Care este însărcinat cu probleme deosebite; căruia îi revin misiuni excepționale. *Ieri a sosit la instituție un curier special.* **4** *adj.* (*despre ediții de presă, publicații*) Care este publicat cu o ocazie deosebită sau la o dată festivă. *Ziarele scot cu ocazia nunții regale ediții speciale.* ◇ *Ediție specială* v. ediție. **5** *adv.* În mod deosebit; foarte. *Sînt special interesat de cursul evenimentelor.* **6** *adv.* În mod intenționat; într-un anumit scop. *A venit special ca să ne aducă vestea cea bună.* **7** *s.f.* (*bot.*; *înv.*) Specie. • sil. *-ci-al.* pl. *-i, -e.* /<it. ***speciale***, fr. ***spécial***, lat. ***spĕcialis, -e***, germ. ***speziell***.

specialíst, -ă *s.m., s.f., adj.* (Persoană) care are cunoștințe temeinice într-un anumit domeniu de activitate (științifică), într-o anumită disciplină etc. *Numai omul de știință poate fi un specialist* (VIANU). ◇ *Medic specialist* = prima treaptă în ierarhia medicală; persoană aflată pe această treaptă. • sil. *-ci-a-.* pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***spécialiste***, it. ***specialista***, germ. ***Spezialist***.

specialitáte *s.f.* **1** Ramură a științei, a tehnicii, a artei etc. din studiul și din aplicarea căreia cineva își face o profesiune. *Acest tip de cercetare nu se încadrează în nici o specialitate.* ◆ Pregătire specială, calificare pentru această activitate. *Stabilirea valorii semantice... este prin ea însăși o operație lingvistică, indiferent de specialitatea celui care o săvîrșește* (IORD.). ◆ Ext. Activitate în care excelează cineva. *O fi și lipsa de timp a unui om foarte ocupat cu specialitatea sa* (IBR.). ◇ Loc.adj. *De specialitate* = *a*) (*despre oameni*) care este specializat într-o anumită ramură de activitate. *Eu sînt medic de specialitate* (PRED.) Δ *Cadre de specialitate* v. cadru; *b*) care aparține unui domeniu anumit. *Numele lui mai era și acum citat în publicații de specialitate* (CE. PETR.). Δ *Literatură de specialitate* v. literatură. **2** Procedeu specific, deosebit, de elaborare a unor produse, a unor preparate, a unor obiecte etc. ◆ Produs, obiect, preparat care este obținut prin acest procedeu. *Mai servește tocană, e specialitatea popotei noastre!* (CE. PETR.). ◇ *Specialitatea casei* v. casă. • sil. *-ci-a-.* pl. *-ăți.* /<fr. ***spécialité***, lat. ***specialĭtas, -atis***, germ. ***Spezialität***.

specializá *vb. I.* **1** *refl.* (*despre oameni*) A se consacra studiului și aplicării unei discipline, unei ramuri speciale a științei, a tehnicii etc.; a deveni specialist. *Se specializase în rolurile de cocotă* (CA. PETR.). ◆ (*lingv.*; *despre cuvinte*) A-și restrînge sensul. **2** *tr.* A face să capete caractere sau trăsături specifice, individualizate și particulare, a imprima caractere speciale. *Mai există și un alt factor care specializează normele generale ale artei* (VIANU). ◇ (*refl.*) *Instinctul sociabilității... se specializează... cu cît umanitatea face progres* (CONTA). **3** *tr.* (*compl. indică întreprinderi, ateliere etc.*) A-și limita activitatea la un anumit produs (în care excelează). *Fel de fel de prăvălii specializate în pînzeturi de doliu* (COCEA). • sil. *-ci-a-.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***spécialiser***.

specializáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *specializa* și rezultatul ei. **1** Pregătire pentru un domeniu de activitate; aprofundare a unei ramuri speciale a științei, a tehnicii etc. *Au fost organizate... cursuri și școli de specializare* (PER.). ◇ Analog. *Ochiul capătă cu vremea o specializare profesională* (CE. PETR.). **2** Creare a trăsăturilor caracteristice, specifice. *Profesiunea sau activitatea... pun pecetea specializării în fiecare moment pe limba literară* (COT.). **3** Limitare a activității unor întreprinderi, a unor ateliere etc. la un anumit tip de produse. *Patronul urmărește specializarea unor anumite sectoare ale fabricii.* • sil. *-ci-a-.* pl. *-ări.* /v. ***specializa***.

specializát, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este pregătit temeinic într-o ramură a științei etc. **2** (*despre domenii de activitate, despre ramuri ale științei sau ale tehnicii*, ext., *despre limbaje, terminologii*) Care a căpătat trăsături specifice prin restrîngerea domeniului; special. **3** Care a fost perfecționat într-o anumită direcție. • sil. *-ci-a-.* pl. *-ți, -te.* /v. ***specializa***.

specialménte *adv.* (*înv.*) Special. • sil. *-ci-al-.* /<it. ***specialmente***, fr. ***spécialement***.

speciáție *s.f.* (*biol.*) Proces de geneză a speciilor noi de plante și de animale, care se realizează pe cale sexuată, prin recombinare genetică sau prin mutații ale genelor și prin selecția naturală a indivizilor noi. • sil. *-ci-a-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***spéciation***.

spécie *s.f* **1** Mod particular de a fi, de a se manifesta etc. al cuiva sau a ceva ce, prin însușirile generale, face parte dintr-un grup distinct; ansamblu de ființe, de lucruri, de fenomene etc. care au un caracter distinct; categorie, grup; soi, varietate. *E din specia atît de rară a poeților originali* (E. LOV.). ◇ *Perpetuarea speciei* v. perpetuare. ◇ *În speță* = *a*) loc.adj. despre care este vorba; de față. *O viziune de ansamblu a cazului în speță* (PER.); *b*) loc.adv. mai ales; îndeosebi, în special; în cazul de față, în cazul dat. *Eliminînd cauza (în speță pisica), se înlătura și efectul* (CĂL.). **2** (*biol.*; *adesea urmat de determ. care precizează sensul*) Categorie sistematică fundamentală, subordonată genului și superioară subspeciei, care cuprinde animale și plante cu trăsături și însușiri comune. *Nenumărate specii de rațe urmează același drum* (SADOV.). ◇ *Specie relictă* v. relict. **3** (*log.*) Noțiune care desemnează o clasă de obiecte ce posedă aceleași însușiri esențiale și se include în sfera altei noțiuni mai generale, numită gen. *Conceptele (în grade de specie și de gen) sînt subîmpărțiri ale ideilor* (BLA.). **4** (*lit.*; și *specie literară*) Categorie de opere literare în cadrul fiecărui gen, clasificate după criterii tematice sau formale. *Noua specie tragică revoluționează tradițiile teatrului clasic* (VIANU). **5** (*farm.*; și *specii medicinale*) Substanță farmaceutică alcătuită din amestecuri de plante (mai ales din ierburi aromatice), care are sau nu adaos de substanțe medicamentoase și care servește la prepararea soluțiilor extractive apoase. **6** (*jur.*; *în forma „speță”*) Pricină concretă supusă spre rezolvare unui organ de jurisdicție; cauză judecătorească. **7** (*miner.*; *înv.*) Varietate. **8** (*mat.*; *înv.*) Operație. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *spéță s.f.* /<lat. ***species, -ei***, it. ***specie***, germ. ***Spezies***, fr. ***espèce***.

specífic, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* Care este propriu, caracteristic unei ființe, unui lucru sau unui fenomen; particular, distinctiv. *Nimeni nu trăiește în vis sentimentul specific al eliberării* (VIANU). ◇ (*adv.*) *Din ce cauză? Spre ce efect... Sînt întrebări specific omenești* (MAIOR.). **2** *s.n.* Caracterul propriu, particular, special al cuiva sau a ceva; trăsătură predominantă (sau ansamblu de trăsături predominante) care caracterizează o ființă, un lucru, un fenomen etc.; notă distinctivă, caracteristică, însușire; specificitate. *Specificul acestei vieți... e un clocot continuu și subteran* (BOGZA). ◇ *Specific național* = sumă a caracteristicilor unei culturi, ale unei arte, ale unei literaturi, care provin din trăsăturile proprii poporului și istoriei sale. *Cultura trebuie clădită pe*

specificul național (GUS.). **3** *adj.* (*fiz.; despre volum, greutate, căldură etc.*) Care se referă, se raportează la o anumită unitate. ◇ *Căldură specifică* v. căldură. *Consum specific* v. consum. *Diferență specifică* v. diferență. *Greutate specifică* v. greutate. *Masă specifică* v. masă. *Suprafață specifică* v. suprafață. **4** *adj., s.n.* (*farm.; înv.*) (Medicament) care este destinat pentru o anumită boală. *Chinina este specificul friguriilor palustre* (BIANU). ◇ *Ser specific* v. ser. ◇ Fig. *Răul... nu se poate îndrepta decît prin aplicarea unui specific propriu acestui rău* (FIL.). • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***spécifique***, lat. ***specificus, -a, -um***, it. ***specifico***, germ. ***spezifisch***.

specificá *vb. I. tr.* A indica, a arăta, a menționa (verbal sau în scris) în mod clar și precis ceva; a arăta, a indica, a preciza. *În înștiințare nu era specificat acest mijloc de transport* (PRED.). ◇ (*refl. impers.*) *Se specifică și diferitele sfere semantice ale cuvîntului* (PER.). • prez.ind. *specific.* /<lat. ***specificare***, it. ***specificare***, fr. ***spécifier***.

specificáre *s.f.* Acțiunea de *a specifica* și rezultatul ei; indicație, mențiune, specificație. *Să depună cererile respective cu specificarea detaliată a stricăciunilor suferite* (REBR.). • pl. *-ări.* /v. ***specifica***.

specificatív, -ă *adj.* Care specifică; în care se specifică ceva; specificator. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***spécificatif***.

specificatór, -oáre *adj.* Care specifică; specificativ. • pl. *-ori, -oare.* /***specifica*** + *-tor*.

specificáție *s.f.* Faptul de *a specifica*; ceea ce este specificat; specificare. ◆ Definire a caracteristicilor pe care trebuie să le aibă o instalație, o construcție, un material, un produs etc. ◆ Concr. Documentul care cuprinde aceste caracteristici. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***spécification***, lat. ***specificatio, -onis***.

specificitáte *s.f.* Caracterul, nota distinctivă specifică a unei ființe, a unui lucru sau a unui fenomen; trăsătură predominantă (sau ansamblu de trăsături predominante) care caracterizează o ființă, un lucru, un fenomen etc. și care diferențiază o ființă de alta, un lucru de altul etc. *Specificitatea artei în lumea spiritului putea fi mai bine definită* (PER.). • pl. *-ăți.* /<fr. ***spécificité***.

specimén *s.n.* Ființă, obiect, fenomen etc. care ilustrează grupul din care face parte; exemplar caracteristic, reprezentativ. *Iată un specimen de judecată pe care am auzit-o la o mulțime de oameni* (VLAH.). ◇ *Specimen de semnătură* = modul în care semnează o persoană; autograf. ◆ Ext. (*fam.; peior.*) Om. *Ce tăntălău! De mult n-am mai cunoscut așa un specimen.* • pl. *-e.* /<fr. ***spécimen***, lat. ***spĕcimen, -inis***.

speciologíe *s.f.* Tratat despre speciile biologice. • sil. *-ci-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***spéciologie***.

speciós, -oásă *adj.* (*despre argumente, raționamente etc.*) Care este valabil doar în aparență; amăgitor, înșelător. *O problematică foarte complicată, specioasă, artificială spînzură deasupra personajelor* (PER.). • sil. *-ci-os.* pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***spécieux***, lat. ***speciōsus, -a, -um***.

spécol *subst.* v. specul.

spectácoi *s.n.* **1** Prezentare pe scenă a unei opere dramatice, a unui program artistic etc. *Abia s-a ridicat cortina și asiști... la spectacolul de pe scenă* (COCEA). ◇ *Spectacol de varietăți* v. varietate. ◆ Ext. Orice fel de manifestare artistică, sportivă etc. care este dată pentru public. *Arta nu e un spectacol sportiv* (PRED.). ◇ *Spectacol de gală* v. gală. ◇ Expr. *A da un spectacol* = a susține un spectacol. ◆ Ansamblul activităților referitoare la reprezentațiile publice; show-business. *În ultimii ani s-a dezvoltat uimitor industria spectacolelor.* **2** Ansamblu de elemente, de lucruri, de fapte care atrag privirile sau atenția, care impresionează, care provoacă reacții. *Crestele se aprinseseră... oferind spectacolul fantastic al unei cetăți cuprinsă de flăcări* (BOGZA). ◇ Expr. *A se da în spectacol* = a atrage atenția printr-o purtare nepotrivită; a se face de rîs. *Nu are orgoliul aspru de a nu se da în spectacol* (CA. PETR.). • pl. *-e.* /<fr. ***spectacle***, it. ***spettacolo***, lat. ***spectacŭlum, -i*** <*spectare* „a privi".

spectácol-coupé [spek,takolku'pe] *s.n.* Spectacol alcătuit din fragmente, din piese diverse. • /<fr. ***spectacle-coupé***.

spectacológic, -ă *adj.* Care aparține spectacologiei, care se referă la spectacologie. • pl. *-ci, -ce.* /de la ***spectacologie***.

spectacologíe *s.f.* Disciplină care se ocupă de condițiile de organizare a spectacolelor. *Spectacologia... e o disciplină care urmărește să-și impună autonomia propriilor ei legi* (PER.). • g.-d. *-iei.* /***spectacol*** + *-logie*.

spectaculár, -ă *adj.* **1** Care face senzație; spectaculos. *Vehicula o inteligență fără spectaculare jocuri de artificii* (PER.). ◇ (*adv.*) *Vîrfurile bisericești... n-au făcut decît să adere spectacular la această inițiativă* (PER.). ◇ (*subst. n.*) *Spectacularul își subordonează pitorescul* (PER.). **2** Care ține de spectacol, care se referă la spectacol. ◆ Ext. Care este impresionant. *Decorul este spectacular.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***spectaculaire***.

spectaculós, -oásă *adj.* Care impresionează prin fast, prin strălucire, ext. prin importanță, prin valoare etc.; impresionant, spectacular, frapant. *Începe apusul spectaculos* (PER.). ◇ (*adv.*) *N-au avut nevoie să-și schimbe atît de spectaculos veșmîntul* (CĂL.). ◇ (*subst.*) *Au substituit spectaculosului și rimelor goale crima și jaful* (SADOV.). • pl. *-oși, -oase.* /***spectacol*** + *-os*; cf. it. *spettacoloso*.

spectaculozitáte *s.f.* Însușirea, caracterul de a fi spectaculos. • /***spectaculos*** + *-itate*.

spectatór, -oáre *s.m., s.f., adj.* **1** (Persoană) care asistă la un spectacol, la o competiție sportivă, la o ceremonie etc.; privitor. *Se stabilise o adevărată nivelare între autori și spectatori* (CA. PETR.). ◇ Fig. *Vom fi în același timp actorii și spectatorii unei grandioase epopei* (CE. PETR.). **2** (Persoană) care asistă în mod pasiv la o întîmplare, la un eveniment etc.; martor. *O viață prin care am trecut spectator* (CE. PETR.). • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***spectateur***, lat. ***spectator, -oris***.

spectrál, -ă *adj.* **1** Care aparține spectrului, care se referă la spectru; de culoarea spectrului; ca de spectru. *Totul este văzut... în strălucire spectrală* (VIANU). ◇ (*fiz.*) *Analiză spectrală* = metodă de determinare a compoziției chimice a unei substanțe sau a diferitelor combinații dintr-un amestec, cu ajutorul spectrelor de emisie sau de absorbție a luminii. Δ Fig. *Ultima sa peliculă încearcă o altă analiză, spectrală, a lumii de azi* (PER.). *Instrument spectral* = instrument optic folosit la dispersarea unei radiații electromagnetice compuse în radiațiile monocromatice componente. *Linie spectrală* = *a*) imagine a fantei de intrare a unui spectroscop, care apare sub forma unei dungi de o anumită culoare și care este dată de o componentă monocromatică a luminii; *b*) radiație electromagnetică având o anumită lungime de undă și fiind produsă printr-o tranziție între două niveluri energetice diferite. *Serie spectrală* v. serie. *Termen spectral* v. termen. ◇ (*adv.*) *Procesul acesta... este descris spectral de știința logicii* (PER.). **2** Care are aspect de fantomă; fantomatic. *Totul se va sfîrși în felinarul spectral din colț* (VIN.). ◆ Ext. Care este iluzoriu. *Ei nu trăiesc în Iașul dealurilor și al tăcerii - ci-ntr-un oraș profesional, clădit din procese* (TEOD.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***spectral***.

spectrínă *s.f.* (*biol.*) Proteină fibroasă care intră în componența membranelor globulelor roșii. • /<engl. ***spectrin***, fr. ***spectrine***.

spectro- Elem. de compunere „spectru". • /<fr. ***spectro-***; cf. lat. *spectrum, -i* „apariție, arătare".

spectrobolográmă *s.f.* (*fiz.*) Curbă reprezentînd repartiția energiei, exprimată în unități relative, în funcție de lungimea de undă. • pl. *-e.* /***spectro-*** + ***bolograma***.

spectrobolométru *s.n.* (*fiz.*) Bolometru cu care se determină intensitatea și repartiția energiei la limita superioară a atmosferei. • pl. *-e.* /***spectro-*** + ***bolometru***.

spectrochímic, -ă *adj.* (*chim.; despre procedee de analiză*) Care se bazează pe studiul spectrului vaporilor substanței de analizat. • pl. *-ce, -ci.* /<fr. ***spectrochimique***.

spectrocolorimétru *s.n.* **1** (*med.*) Instrument medical folosit la determinarea discromatopsiei. **2** (*fiz.*) Instrument care permite determinări colorimetrice cu radiații de mai multe lungimi de undă. • pl. *-e.* /<engl. ***spectrocolorimeter***, fr. ***spectrocolorimètre***.

spectrofotográfie *s.f.* (*fiz.*) Aplicare a fotografiei la studiul spectrelor luminoase. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***spectrophotographie***.

spectrofotométric, -ă *adj.* (*fiz.*) Care aparține spectrofotometriei, care se referă la spectrofotometrie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***spectrophotométrique***.

spectrofotometríe *s.f.* (*fiz.*) Ramură a opticii care se ocupă cu determinarea intensității radiațiilor monocromatice care constituie spectrul unei radiații compuse. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***spectrophotométrie***.

spectrofotométru *s.n.* (*fiz.*) Instrument utilizat pentru obținerea spectrelor de emisie sau de absorbție ale substanțelor, cu ajutorul căruia se determină atît lungimile de undă ale liniilor spectrale, cît și intensitățile acestor linii, prin comparare cu liniile unui spectru cunoscut. • pl. *-e.* /<fr. ***spectrophotomètre***.

spectrográf *s.n.* **1** (*fiz.*) Instrument asemănător spectroscopului, care se utilizează pentru înregistrarea prin fotografiere a spectrului luminii, putînd fi folosit și pentru domeniile spectrale alăturate (infraroșu și ultraviolet). **2** (*chim.*) *Spectrograf de masă* = dispozitiv electromecanic utilizat pentru separarea izotopilor unui element, permițînd totodată determinarea masei și a concentrației fiecăruia dintre ei. **3** (*fiz.*) Aparat specializat pentru analizarea spectrală a semnalelor complexe. • pl. *-e.* /<fr. ***spectrographe***.

spectrográfic, -ă *adj.* (*fiz.*) Care aparține spectrografiei, care se referă la spectrografie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***spectrographique***.

spectrografíe *s.f.* (*fiz.*) Studiere a unui spectru cu ajutorul spectrografului. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***spectrographie***.

spectrográmă *s.f.* (*fiz.*) Fotografie a unui spectru, obținută cu ajutorul spectrografului. ◆ Reprezentare a unui spectru sub forma unei diagrame obținute cu ajutorul spectrofotometrului înregistrator. • pl. *-e.* /<fr. ***spectrogramme***.

spectroheliográf *s.n.* (*fiz.*) Instrument cu ajutorul căruia se realizează fotografii ale Soarelui în lumină monocromatică, prin deplasarea treptată a fantei sale de intrare pe discul solar. • sil. *-li-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***spectrohéliographe***.

spectroheliográmă *s.f.* Fotografie a Soarelui care este obținută cu ajutorul spectroheliografului. • sil. *-li-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***spectrohéliogramme***.

spectrohelioscóp *s.n.* (*astron.*) Instrument cu ajutorul căruia se obține imaginea monocromatică vizuală a Soarelui. • sil. *-li-o-.* pl. *-oape.* /<fr. ***spectrohélioscope***.

spectrométric, -ă *adj.* (*fiz.*) Care aparține spectrometrului sau spectrometriei, care se referă la spectrometru sau la spectrometrie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***spectrométrique***.

spectrométrie *s.f.* (*fiz.*) **1** Ansamblul procedeelor de utilizare a spectrometrelor. **2** Comparare a intensităților luminoase a două radiații monocromatice. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***spectrométrie***.

spectrométru *s.n.* (*fiz.*) **1** Instrument folosit pentru studiul spectrelor prin măsurarea intensității fiecărei radiații monocromatice din spectru. **2** Aparat folosit în fizica nucleară pentru studierea spectrului de viteze sau de energii ale particulelor. • pl. *-e.* /<fr. ***spectromètre***.

spectroscóp *s.n.* (*fiz.*) Instrument optic pentru observarea spectrului luminii, alcătuit dintr-un colimator prevăzut cu o fantă, o piesă dispersivă (prismă sau rețea) și o lunetă pentru vizarea spectrului. • pl. *-oape.* /<fr. ***spectroscope***.

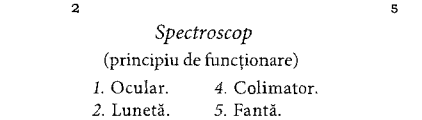

Spectroscop
(principiu de funcționare)
1. Ocular. *4.* Colimator.
2. Lunetă. *5.* Fantă.
3. Prismă.

spectroscópic, -ă *adj.* (*fiz.*) Care aparține spectroscopiei, care se referă la metodele spectroscopiei; care se face cu ajutorul spectroscopului. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***spectroscopique***.

spectroscopíe *s.f.* (*fiz.*) **1** Ramură a fizicii care se ocupă cu studiul spectrului radiației electromagnetice, oferind informații asupra nivelelor energetice, asupra structurii și proceselor care se produc în molecule, în atomi etc. **2** Capitol al fizicii nucleare care se ocupă cu studiul spectrelor energetice ale radiațiilor, oferind informații asupra nucleului atomic. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***spectroscopie***.

spectrozonál, -ă *adj.* (*fotogr.; despre filme*) Care recepționează numai anumite culori. • pl. *-i, -e.* /*spectro-* + *zonal*; cf. fr. *spectrozonal.*

spéctru *s.n.* **I 1** (*fiz.*) Mulțimea valorilor pe care le poate lua o mărime în anumite condiții ale unei radiații. ◆ Totalitatea liniilor spectrale obținute prin descompunerea radiațiilor electromagnetice complexe. ◇ *Spectru atomic* = spectru creat prin tranziții electronice în atomii elementelor. *Spectru molecular* = spectru creat prin tranziții între nivelele energetice ale moleculelor aflate în stare liberă. *Spectru (de raze* sau *de radiație) x* = spectru al radiațiilor electromagnetice cu frecvențe mai înalte decît cele ale radiațiilor ultraviolete. ◆ Totalitatea liniilor de cîmp ale unui magnet, a liniilor de fluid în mișcare etc. sau reprezentarea lor intuitivă. **2** (*fiz.*) Totalitatea radiațiilor electromagnetice emise de un corp ceresc, ordonate în funcție de lungimea de undă și înregistrate pe cale fotografică sau fotoelectrică. ◇ *Spectru solar* = spectrul radiațiilor electromagnetice emise de Soare. *Spectru vizibil* v. vizibil. ◇ Fig. *Frenezia privirilor cucoanei B. reconstituia tragic... spectrul amărăciunii din ochii mamei* (KLOP.). **3** (și *spectru acustic, spectru sonor*) Ansamblu al amplitudinilor componentelor armonice ale unui sunet. **4** (*geogr.*; și *spectru floristic, spectru biologic*) Proporție procentuală a diverse categorii ecologice de specii dintr-un teritoriu sau dintr-o biocenoză. **II 1** Ființă fantastică imaginară; fantomă, vedenie, fantasmă. *Cu ochii pironiți în tavan, holbați ca de spaima unui spectru* (VLAH.). ◆ Fig. Ființă care are aspect de fantomă (din cauza palorii, a slăbiciunii etc.). *Se desfăcea vreo perdea și lăsa să se vadă două spectre, două capete de femei* (AGÂR.). **2** Fig. Ceea ce produce neliniște, îngrijorare, spaimă; pericol iminent. *Omenirea, scăpată de spectrul foamei, devenise optimistă* (RALEA). • pl. *-e.* /<fr. ***spectre***, germ. ***Spektrum***, lat. ***spectrum, -i.***

spécul *s.n.* **1** (*chir.*) Instrument cu ajutorul căruia se lărgesc și se examinează (într-o oglindă) anumite cavități ale organismului uman. **2** (*înv.*) Oglindă. ◇ Fig. *Găsesc în această piesă un specol magic în care se reflectează toate crimele* (FIL.). • pl. *-e.* și *spéculum s.n., spécol subst.* /<lat. ***spĕculum, -i***, fr. ***spéculum*** „oglindă".

speculá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică mai ales situații, împrejurări favorabile*) A se folosi, a profita, cu scopul de a dobîndi avantaje personale. *Specula cele mai mici neînțelegeri dintre subalternii lui* (E. BAR.). **2** *tr.* A face speculă, a vinde cu supraprețt (profitînd de anumite împrejurări economice și sociale). *Negustorii... au căutat să retipărească și să speculeze aceste cărți vechi* (SADOV.). ◆ (*compl. indică cumpărători*) A înșela vînzînd mărfurile cu supraprețt. **3** *tr.* A obține cîștiguri necinstite profitînd de unele împrejurări favorabile. *Tu-i vei specula moșiile* (FIL.). ◆ (*compl. indică oameni*) A înșela (profitînd de împrejurări). *Văzîndu-l în nevoie, l-a speculat pînă la ultimul ban.* ◆ Ext. A exploata. *Arendașii nu cultivau atît moșiile, cît speculau brațul de muncă* (SADOV.). ◇ (*refl. impers.*) *Se speculează asupra hranei lor, asupra vestimentelor lor* (BOL.). ◇ (*refl. pas.*) *Acolo se speculează țăranii pînă la exasperare* (REBR.). **4** *intr., tr.* A face operații comerciale, financiare etc.; a face tranzacții de valori. *Arendașii se îmbogățeau speculînd asupra învoielilor agricole* (SADOV.). **5** *intr., tr.* A face deducții (filosofice, științifice), teoretizînd formal, fără legătură cu practica. *Nu era un truc, nu era un efect stilistic, degeaba speculam* (PER.). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***spéculer***, lat. ***speculari.***

speculánt, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** (Persoană) care face speculă; afacerist. *Unde duci marfa, speculantule? țipa cineva* (GALAN). ◆ Ext. Negustor, cămătar. **2** (Persoană) care știe să profite de o împrejurare favorabilă, care speculează (o situație). *Speculantul de mai tîrziu al gloriei poetului* (VIANU). ◆ Ext. Șmecher. **3** (*înv.*) Speculativ. *Dunărea spuma sub vîslele speculantului vîslaș* (HASD.). • pl. *-ți, -te.* /<germ. ***Spekulant.***

speculár, -ă *adj.* **1** Care răsfrînge lumina. **2** Care se referă la oglindă; care pare văzut într-o oglindă. ◇ (*psih.*) *Halucinație specular* = halucinație în care bolnavul se vede el însuși în fața lui. **3** (*fran.*) Care este speculativ. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***spéculaire.***

speculáre *s.f.* Acțiunea de *a specula* și rezultatul ei. *Avem... oroare de acele profesiuni care se bazează pe specularea nevoilor omenești* (PER.). • pl. *-ări.* /v. ***specula.***

speculatív, -ă *adj., s.m, s.f.* **1** *adj.* Care aparține speculației, care se referă la speculație; care se ocupă numai de teorie, fără legătură cu practica și experiența; abstract. *Primejdiile oricărei preocupări speculative* (E. LOV.). ◇ *Teozofie speculativă* v. teozofie. **2** *adj., s.m, s.f.* (Persoană) care adoptă speculația, care este atras de speculație; speculant. *Avea o minte speculativă* (BLA.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***spéculatif.***

speculativitáte *s.f.* Caracter speculativ. • /***speculativ*** *+ -itate.*

speculatór[1] *s.m.* (*înv.*) **1** Gardă înarmată. **2** Călău. • pl. *-i.* /<lat. ***spĕculator, -oris.***

speculatór[2]**, -oáre** *s.m., s.f., adj.* (Care este) speculant. *Cruzi și netoleranți au fost toți acești speculatori* (SADOV.). • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***spéculateur***, lat. ***spĕculator, -oris.***

speculáție *s.f.* Faptul de *a specula.* **1** Speculă în afaceri; afacere bazată pe înșelătorie. *Acești tîlhari puseră la cale nerușinoasa lor speculație* (FIL.). **2** (*fin.*) Tranzacție financiară sau comercială bazată pe fluctuațiile de prețuri ale pieței, care are drept scop obținerea profitului. *A trebuit să intervie guvernul pentru ca să se curme speculațiile ruinătoare* (SADOV.). ◆ Tranzacție de bursă care constă în cumpărarea și vînzarea valorilor pentru a obține cîștiguri din diferența în curs. *Niște speculațiuni nenorocite de bursă l-au ruinat* (RALEA). **3** Teoretizare abstractă despre anumite probleme, metafizică, ruptă de practică și de experiență. *Imaginația lui nu s-a desfășurat în abstracții și în speculații* (E. LOV.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *speculațiúne s.f.* /<fr. ***spéculation***, lat. ***speculatio, -onis***, germ. ***Spekulation***, it. ***speculazione.***

speculațiúne *s.f.* v. speculație.

speculă *s.f.* **1** Comerț ilicit constînd în vinderea sau revinderea, cu prețuri exagerate, a unor mărfuri care nu fac obiectul comerțului particular, care nu se găsesc pe piață etc., în scopul obținerii unui profit (ilicit). *Face speculă cu obiecte din aur.* ◆ Infracțiune comisă prin practicarea acestui fel de comerț. *Făcu o mișcare tipică a omului indignat împotriva speculei* (CĂL.). **2** (*fin.*) Tranzacție de bursă care constă în cumpărarea (și vînzarea) valorilor, cu scopul de a obține cîștiguri din diferența de curs; speculație. ◆ Împrumut financiar cu dobîndă mai mare decît cea legală. **3** Exploatare excesivă a ceea ce poate aduce un profit (proprietăți, forță de muncă etc.). *Munca noastră nu-i așezată pe dreptate, ci pe speculă* (SADOV.). ◆ Profit (ilicit) realizat prin acest gen de exploatare. ◇ Fig. *Specula morții și a torturii a existat de cînd lumea* (PER.). • pl. *-e.* /de la ***specula.***

spéculum *s.n.* v. specul.

speech [spiț] *s.n.* Discurs ocazional; alocuțiune. • pl. *-uri.* /<engl. ***speech.***

spégmă *s.f.* (*pop.*) **1** Ață de cînepă, răsucită și împletită în două fire. **2** Smoc format din fire de cînepă, de bumbac, de lînă, după ce a fost tras prin dinții daracului. ◆ Cîlți de calitate proastă. ◆ Ext. Smoc de păr sau de iarbă. • pl. *-e.* /etimol. nec.

spéie *s.f.* **1** (*înv., pop.*) Coș confecționat din scoarță de copac (mai ales din tei), cu fundul din nuiele împletite, care este folosit pentru păstrarea sau pentru transportul fructelor sau al alimentelor și care servea și ca unitate de măsură pentru capacitate, avînd valoarea variabilă între 12 1/2 kg și 15 kg. ◆ Gener. Vas de lemn. ◆ (*pesc.; reg.*) Coș lunguieț, cu fundul îngust și cu gura largă, care este folosit la pescuitul pe sub maluri. **2** (*bot.*) Nume generic dat mai multor specii de mușchi sau de licheni. • pl. *spei.* /etimol. nec.

spelb, -ă *adj.* (*pop.*) **1** (*despre oameni sau despre fețele lor*) Care este palid; galben. *Scăldat, ca un cadavru spelb și lichefiat, într-o aureolă lipicioasă* (VIN.). ◇ Fig. (*adv.*) *Surîde spelb, dar amuzată totuși* (PER.). ◆ Ext. Care este decolorat. *O fetiță... îmi reamintea vrejurile spelbe și lungi de țelină crescute în nisip la întuneric* (M. I. CAR.). ◆ (*despre ochi*) Care este lipsit de o culoare precisă și de expresie; spălăcit. *Ochii spelbi ai lui Ion au clipit pe de lături* (POPA). **2** (*despre băuturi*) Care nu are gust; fad, searbăd. *Găsești la cîrciumă... vin adus mai dinspre munte - poșircă spelbă* (STANCU). **3** Fig. Care este sterp. *Fața pămîntului nu mai era goală și spealbă* (VOIC.). • pl. *-i, -e.* și *speálbă adj. f.* /etimol. nec.

spélcă *s.f.* (*pop.*) **1** Ac de păr. *Părul lung... și-l prinsese cu un nemaivăzut meșteșug în scumpe și strălucite spelci* (STANCU). **2** Ac cu gămălie. ◆ Spec. Ac cu gămălie mare, cu care se prinde un obiect de îmbrăcăminte și care este folosit și ca podoabă. ◆ Ext. Broșă; agrafă. ◇ Expr. (*adv.*) *A (se) găti spelcă* = a (se) dichisi în mod deosebit. *Bărbierul meu, gătit spilcă, trece răsturnat în birjă* (VLAH.). • pl. *-ci, -ce.* și *spílcă s.f.* /<ucr. ***шпилька.***

spelcúță *s.f.* (*reg.*) **1** Dim. al lui *spelcă.* **2** (*bot.*) Numele mai multor plante erbacee, din familia compozeelor: *a)* granat (*Chrysanthemum parthenium*); *b)* crizantemă (*Chrysanthemum indicum*); *c)* calapăr (*Chrysanthemum balsamita*). • pl. *-e.* și *spilcúță s.f.* /***spelcă*** *+ -uță.*

spele- v. speo-.

spelectomíe *s.f.* (*chir.*) Ablațiune a unei caverne pulmonare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***spélectomie.***

speleo- v. speo-.

speleológ, -ă *s.m., s.f.* Speolog. • sil. *-le-o-.* pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***spéléologue.***

speleológic, -ă *adj.* Speologic. • sil. *-le-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***spéléologique.***

speleológie *s.f.* Speologie. • sil. *-le-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***spéléologie.***

speleomórfic, -ă *adj.* Care prezintă aspectul unei caverne. • sil. *-le-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***spéléomorphique.***

speleonaút, -ă *s.m., s.f.* Explorator care face experiențe științifice rămînînd un timp mai îndelungat în grotele subterane. • sil. *-le-o-.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***spéléonaute.***

speleoscopíe *s.f.* (*med.*) Examen al unei caverne pulmonare. • sil. *-le-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***spéléoscopie.***

speleostomíe *s.f.* (*chir.*) Deschidere operatorie a unei caverne pulmonare tuberculoase. • sil. *-le-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***spéléostomie.***

speleotémă *s.f.* (*speol.*) Concrețiune care este specifică peșterilor, formată prin precipitare fizico-chimică. • sil. *-le-o-.* pl. *-e.* /<engl. ***speleothem.***

speleoterapíe *s.f.* (*med.*) Tratarea unor boli (astm bronșic, bronșite, emfizem pulmonar etc.) prin recomandarea unor cure de aer din peșteri sau saline. • sil. *-le-o-.* g.-d. *-iei.* și *speoterapíe s.f.* /***speleo-*** *+* ***terapie.***

speleotomíe *s.f.* (*chir.*) Incizie a unei caverne pulmonare; cavernotomie. • sil. *-le-o-.* pl. *-ii.* pl. *-iei.* /<fr. ***spéléotomie.***

spélling *s.n.* **1** Ortografie. **2** Modul în care un cuvînt este despărțit în silabe. • /<engl. ***spelling.***

spelúncă *s.f.* **1** Local public rău famat (care este frecventat de oameni suspecți, decăzuți din punct de vedere moral); bombă. *Asemenea spelunci își puseseră de mult lacăte la uși* (STANCU). **2** (*înv.*) Peșteră, grotă. *Cornul sună, cîinii latră, Ăuie speluncile* (BLA.). • pl. *-ci.* /<germ. ***Spelunke***, fr. ***spélonque***, lat. ***spēlunca, -ae*** „văgăună, peșteră".

spénțăr *s.n.* v. spențer.

spénțer *s.n.* (*înv., reg.*) **1** Veston. *Poartă, peste îmbrăcămintea de vînătoare, un spențer de pînză* (CA. PETR.). ◆ Spec. Veston scurt, pînă la talie, la anumite uniforme. *Avea... două galoane de lînă pe mîneca spențerului* (BART). **2** Haină țărănească bărbătească din blană, din stofă etc., cu sau fără mîneci, care este de obicei scurtă pînă la brîu și croită pe talie. *Mijlocul i-l strîngea un spențer de catifea* (SADOV.). • pl. *-e.* și *spéntăr s.n.* /<germ. ***Spenzer.***

speo- Elem. de compunere „peșteră, caverna". • și *spele-, speleo-.* /<fr. ***spéo-***, ***spélé(o)-***; cf. gr. *σπέος, σπήλαιον* „peșteră, grotă".

speobiologíe *s.f.* Știință care se ocupă cu studiul viețuitoarelor din peșteri. • sil. *spe-o-bi-o-.* g.-d. *-iei.* /***speo-*** *+* ***biologie.***

speogenéză *s.f.* (*geol.*) Proces de formare a peșterilor. • sil. *spe-o-.* /***speo-*** *+* ***genеză.***

speológ, -ă *s.m., s.f.* Specialist în speologie; speleolog. • sil. *spe-o-.* pl. *-gi, -ge.* /cf. fr. *spéléologue.*

speológic, -ă *adj.* Care aparține speologiei, care se referă la speologie; speleologic. • sil. *spe-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. *spé(lé)ologique.*

speologíe *s.f.* Știință care se ocupă cu explorarea și cu studiul complex al peșterilor și al posibilităților utilizării lor în scopuri turistice sau terapeutice. • sil. *spe-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. *spé(lé)ologie.*

spéos *s.n.* (*arheol.*; *în Egiptul antic*) Denumire dată templelor și mormintelor subterane. • sil. *spe-os.* /<fr. ***spéos***; cf. gr. *σπέος* „peșteră, grotă subterană".

speospórt *s.n.* (*sport*) Vizitare și cercetare a peșterilor ca sport. • sil. *spe-o-.* /***speo-*** + ***sport***.

speoterapeútică *s.f.* (*med.*) Speleoterapie. • sil. *spe-o-*; *-pe-u-.* /***speo-*** + ***terapeutică***.

speoterapíe *s.f.* v. speleoterapie.

sperá *vb. I.* **1** *tr.* A avea sentimentul că ceva (mult) dorit, care ar putea sau nu să se întîmple, s-ar putea să aibă loc cu adevărat; a nădăjdui, a aștepta. *De acasă nu mai puteam spera ajutoare bănești* (BLA.). <> (*refl. impers.*) *Se speră că la anul viitor se vor completa patru clase* (CAR.). **2** *intr.* (*de obicei constr. cu prep. „în", „la"*) A se întemeia în așteptările sale pe...; a se încrede în...; a-și pune nădeajdea în... *Lumea... spera în mîntuire* (E. BAR.). • prez.ind. *sper*, (*înv.*) *-ez.* /<lat. ***sperare***, it. ***sperare***.

speránță *s.f.* **1** Sentiment de încredere în rezultatul favorabil al unei acțiuni; nădejde, (*înv.*) sperare. *Suferința presupune speranță de eliberare* (CE. PETR.). <> Loc.prep. *În* (sau *cu*) *speranța* (*de a...* sau *a..., întru...*) = așteptînd, nădăjduind că..., avînd încredere că... *Se ducea după corespondență... în speranța unei telegrame* (TEOD.). <> Loc.vb. *A avea speranțe* = a spera. *N-am avut speranțe, puțin mi-a păsat* (EMIN.). *A trage speranță că...* sau *a avea speranță* (sau *speranța*) *că...* = a spera că... *Tot mai trăgea speranță că vor fi baluri* (PAS). *A da speranțe* (sau *speranță*) = a face să spere. *Marea răscoală illyro-pannonică dă noi speranțe dacilor* (PÂRV.). *A(-și) pune* (*toată*) *speranța* sau *speranțele* ori (*mari*) *speranțe în* (cineva sau ceva) = a spera, a nădăjdui în sprijin, în ajutor de la...; a se încrede în...; a se bizui (pe cineva sau pe ceva). *Cîștigase un premiu însemnat cu un cal în care pusese mari speranțe* (CA. PETR.). <> Expr. *În* (ori *cu*) *speranța* (sau *speranță*) *că...* = sperînd că... *Am pornit cu pulsul sporit în speranța că va fi ceva deosebit* (PER.). **2** Concr. Ceea ce dă încrederea, certitudinea că se va realiza dorința cuiva. *Orașul vă privește și v-arată Pe voi, speranța lui* (BLA.). **3** (*fam.*) Persoană tînără, talentată într-un anumit domeniu de activitate, de la care se așteaptă realizări mari în viitor. *În apartamentul de sub noi cîntă o speranță, o viitoare artistă, poate* (VLAH.). • pl. *-e.* /<it. ***speranza***.

speráre *s.f.* (*înv.*) Speranță. *Spunea că-n malul sperărilor noastre Nevătămat vei sosi* (COȘB.). • pl. *-ări.* /v. ***spera***.

sperát, -ă *adj.* Care este dorit și considerat ca realizabil. • pl. *-ți, -te.* /v. ***spera***.

spérgulă *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee anuală, cu tulpina păroasă și cu florile albe, care crește prin locuri nisipoase (*Spergula arvensis*). • pl. *-e.* /<fr. ***spergule***, lat. ***spergula***.

speriá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A face să fie cuprins sau a fi cuprins de frică; a (se) înfricoșa. *Un copil care se scoală noaptea, speriat de un vis urît* (GAL.). ◆ A face să se înspăimînte sau a fi cuprins de spaimă din cauza unui zgomot neașteptat, a unei mișcări bruște etc. *Cezara se spărie la aceste sunete* (EMIN.). ◆ Ext. A face să-și piardă sau a-și pierde liniștea; a (se) alarma, a (se) îngrijora, a (se) neliniști, a (se) tulbura. *Nimic pe lume nu-l sperie pe Moș Teacă așa de mult ca inspecția generală* (BAC.). <> Zic. *Se sperie* (*dracul*) *și de umbra lui* sau *se sperie calul de tropotul său* sau *se sperie șarpele de pielea lui* (*cînd o vede spînzurată*), se spune despre un om fricos. *Umblă să sperie lupul cu pielea oii. Vulpea bătrînă nu se sperie de cursă.* <> Expr. (*tr.*) *A-și speria* (sau *a-*(*i*) *speria cuiva*) *somnul* = a rămîne (sau a face să rămînă) treaz, a nu mai putea (sau a face să nu mai poată) dormi. *Oamenii erau veseli și Iorgovan își speriase somnul* (SLAV.). *A-și speria foamea* = a mînca puțin, doar cît este necesar pentru a-și astîmpăra foamea. *A se speria* (de ceva sau de cineva) *ca de dracul* (sau *ca dracul de tămîie*) v. drac. *A se speria de toate muștele* v. muscă. *A se speria* (*și*) *de* (*o*) *umbră* (sau *de umbra lui*) v. umbră. <> Fig. *Locomotiva speria liniștea din ceasul ultim al nopții, cu semnele stridente* (G. M. ZAMF.). ◆ (*tr.; compl. indică animale*) A alunga din locul în care se află, a împrăștia. *Băieții alergau, speriau oile* (AGÂR.). ◆ Spec. A stîrni din culcuș. <> Fig. *Scuturase capul, cu un gest de voință, să sperie gîndurile... ca pe un stol de vrăbii* (G. M. ZAMF.). **2** *tr.* Fig. (*fam.*) A uimi, a impresiona (prin splendoare, prin frumusețe, prin calități deosebite etc.). *Nadina speria lumea cumsecade pe unde umbla cu nebuniile ei* (REBR.). <> (*refl.*) *Era gras și cu o burtă de se speriau de el toți cei care-l vedeau întîia dată* (CA. PETR.). <> Loc.adj., adv. *De speriat* = (care este) ieșit din comun, uimitor; extraordinar, excepțional. *Atingînd scîndura, produse o ciocănitură de speriat* (CAR.). Δ Expr. *A fi* (sau *a ajunge*) *ceva de speriat* v. ceva. <> Expr. (*tr., refl.*) *A* (*se*) *speria mintea* ori *mințile* sau *ochii cuiva* = a (se) minuna. *Un palat a cărui vedere îmi sperie mințile* (POP.). • sil. *-ri-a.* prez.ind. *spérii.* și (*înv., reg.*) *spăriá vb. I.* /lat. ****expavorere*** <*pavor, -oris* „teamă".

speriát[1] *s.n.* **1** Faptul de *a* (*se*) *speria*; sperietură. <> Loc.vb. *A băga* (pe cineva) *în sperieți* (sau *în toți sperieții*) = a speria, a înspăimînta (pe cineva). *N-a făcut altceva decît... să se certe cu oamenii, băgîndu-i în sperieți cu vocea lui puternică* (AGÂR.). *A* (*se*) *umple de speriat* (sau *de sperieți*) = a (se) îngrozi. <> Expr. *A vîrî* (pe cineva) *în sperieți* (sau *în toți sperieții*) v. vîrî. **2** (*în superstiții*) Frică bolnăvicioasă; nevroză; spaimă, sperietură. *De-abie i-a mai trece băiatului istuia de spăriet* (CR.). • sil. *-ri-at.* pl. *m. -ieți.* și (*înv., reg.*) *spăriát, spăriét s.n.* /v. ***speria***.

speriát[2]**, -ă** *adj., s.m.* **I** *adj.* **1** (*despre ființe*) Care este cuprins de frică; care este dominat de spaimă; înspăimîntat, înfricoșat. *Caii... se înghesuiră speriați unii într-alții* (CA. PETR.). ◆ Ext. Care este alarmat, neliniștit, tulburat. *Rătăci ore întregi prin pădure, speriat și întristat* (PRED.). ◆ Analog. (*despre oameni*) Care este intimidat. *Năvăli o fetiță izbind ușa, se opri în prag speriată* (CE. PETR.). <> (*adv.*) *Ea... Spăriet la el se uită* (EMIN.). <> (*subst.*) *Muierile șatrei fac pe speriatele* (STANCU). <> Fig. *Cimpoiul și ghitara tac speriate* (IOSIF). **2** (*despre înfățișări, priviri, ochi, glasuri etc.*) Care trădează frică sau, ext., neliniște. *Avea un aer speriat* (CA. PETR.). *Zîmbi cu bunătate întîlnind ochii speriați și umezi ai Monicăi* (TEOD.). <> (*despre manifestări ale oamenilor*) *Fluieră cu admirație speriată* (H. LOV.). <> (*despre mișcări ale ființelor*) *Mama umbla, cu mîna speriată, pe masă... după chibriturі* (G. M. ZAMF.). **II** *s.m.* (*în superstiții*) Duh necurat care provoacă spaima. • sil. *-ri-at.* pl. *-ți, -te.* și (*înv., reg.*) *spăriát, -ă, spăriét, -ă adj.* /v. ***speria***.

speriecíos, -oásă *adj.* (*înv., reg.*) Care este sperios. • sil. *-ri-e-.* pl. *-oși, -oase.* /***speria*** + *-ăcios*.

sperieciúne *s.f.* (*înv., reg.*) Sperietură. • sil. *-ri-e-.* pl. *-i.* /***speria*** + *-ciune*.

speriére *s.f.* (*înv.*) Sperietură. • sil. *-ri-e-.* pl. *-i.* /v. ***speria***.

sperietoáre *s.f., adj.* **I** *s.f.* **1** Persoană, lucru, fenomen care sperie. *Terminologia filosofică nu mai era pentru mine o sperietoare* (BLA.). **2** Schelet de lemn (în formă de cruce), de obicei înfășurat în paie și îmbrăcat în zdrențe (căpătînd o înfățișare apropiată de aceea a omului), care se pune în semănături, în livezi etc. pentru a speria păsările care sînt dăunătoare culturilor, precum și unele animale sălbatice. *Se ascunde, cu ingeniozitate... pe o sperietoare de ciori dintr-o livadă* (PER.). <> Compar. *Rămăsese pe peron, ca o sperietoare de ciori, clătinată de vînt* (POPOV.). ◆ (*fam.; deprec.*) Epitet dat unei femei urîte sau care este îmbrăcată ridicol. *Pe sperietoarea asta bătrînă de ce-ai primit-o?* (H. LOV.). **3** (*pop.*) Morișcă. **II** *adj.* (*înv., reg.*) Care este înfricoșător. *Învoielile acestea cu condițiuni atît de dure... n-ar fi atît de sperietoare, fiind oamenii liberi a le primi sau nu* (I. ION.). • sil. *-ri-e-.* pl. *-ori.* /***speria*** + *-ătoare*.

sperietúră *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *speria*. **1** Speriat; spaimă. *Rîdea de sperietura ei, explicînd cum a căzut* (VLAH.). <> Expr. *A trage o sperietură* = a fi cuprins de spaimă, a trece printr-un pericol. *Am tras o sperietură soră cu moartea.* **2** Fig. Mirare puternică, uimire. *E la mijloc și puțină sperietură de oriental* (CĂL.). **3** (*în superstiții*) Boală care provine dintr-o spaimă; speriat. *Mandache bolește de boală fără leac, sperietură de șarpe* (CAM.). • sil. *-ri-e-.* pl. *-i.* și *spărietúră s.f.* /***speria*** + *-ătură*.

speriós, -oásă *adj.* **1** (*despre ființe*) Care se sperie ușor; fricos, temător. *Știi că femeile sînt cam sperioase* (PRED.). <> Fig. *Casele negre străjuiau sperioase ulița* (REBR.). **2** (*despre oameni*) Care este cuprins de frică sau de emoție; care manifestă timiditate, sfială. *Pornea înainte, sperios, parcă-l urmărea cineva* (BAC.). <> (*adv.*) *Tresări, cătînd sperios la mine* (VLAH.). **3** (*despre manifestări, acțiuni etc. ale oamenilor sau despre fețele, fizionomia, ochii lor etc.*) Care arată, care trădează frică ori emoție; care denotă timiditate, sfială. *Capul se ghemuise sperios între umeri* (TEOD.). **4** (*înv., reg.*) Care este amenințător. *Vîntul sperios vo creangă farmă* (EMIN.). • sil. *-ri-os.* pl. *-oși, -oase.* și (*înv., reg.*) *spăriós, -oásă adj.* /***speria*** + *-os*.

sperjúr, -ă *subst., adj.* **1** *s.m., s.f., adj.* Persoană care jură fals sau care își calcă jurămîntul. *Toți jură și toți sfîrșesc sperjuri* (CE. PETR.). <> Fig. *Nu e simț, sub al său farmec, să-i mai poată fi sperjur* (MACED.). **2** *s.n.* Faptul de a jura fals, de a-și călca jurămîntul. ◆ Spec. Jurămînt fals făcut în fața justiției. ◆ (*jur.; în unele state în care, în procesul civil, declarațiile părților se iau sub prestare de jurămînt*) Infracțiune comisă de o persoană care jură fals în fața instanței de judecată. • pl. *-i, -e, n. -uri.* /<it. ***spergiuro***, după *jura*.

sperm- Elem. de compunere „sămînță, spermă, spori". • și *sperma-, spermo-, spermat-, spermato-, spermi-, spermio-.* /<fr. ***sperm(o)-***, ***sperma-***, ***spermat(o)-***, ***sper(m)o-***; cf. gr. *σπέρμα, -ατος* „sămînță".

sperma- v. sperm-.

spermacéti *s.n.* Spermanțet. • /<fr. ***spermaceti*** <lat. med. *spermaceti* <gr. *σπέρμα, κήτος* „balenă, cetaceu".

spermanțét *s.n.* Substanță grasă, albă, cu aspect de ceară, obținută din craniul de cașalot, de balenă, de delfin și folosită în cosmetică și la fabricarea lumînărilor; ceară de balenă. • pl. *-uri.* și *spermanțétă s.f.* /<germ. ***Spermanzet***, it., fr. ***spermaceti***.

spermanțétă *s.f.* v. spermanțet.

spermapódiu *s.n.* (*bot.*) Suport ramificat al pistilului la umbelifere. • /<lat. șt. ***spermapodium***; cf. gr. *σπέρμα* „sămînță", *πούς, ποδός* „picior".

spermat- v. sperm-.

spermatángiu *s.n.* (*biol.*) Spermatogonie. • / lat. șt. *spermatangium* <*spermat*(*ium*), *angium*; cf. gr. *σπέρμα, -ατος* „sămînță", *ἀγγεῖον* „vas".

spermatécă *s.f.* (*entom.*) Organ al insectei femele care înmagazinează spermatozoizii. • pl. *-ci.* /<fr. ***spermathéque***; cf. gr. *σπέρμα* „sămînță", *θήκη* „depozit, magazie".

spermátic, -ă *adj.* (*fiziol.*) Care aparține spermei, care se referă la sperma; care conține sau produce sperma; seminal. <> (*anat.*) *Cordon spermatic* = ansamblu de vase format din canalul deferent, arterele și venele testiculului. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***spermatique***, it. ***spermatico***; cf. lat. *spermaticus* <gr. *σπερματικός*.

spermatídă *s.f.* (*biol.*) Celulă germinală masculină rezultată prin diviziunea meiotică a spermatocitului. • pl. *-e.* /<fr. ***spermatide***.

spermatíe *s.f.* (*bot.*) Gamet masculin care are un singur nucleu. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***spermatie***.

spermatifér, -ă *adj.* (*bot.*) Care poartă sămînță sau spermatii. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***spermatifère***.

spermatíst *s.m.* Animalculist. • pl. *-iști.* /<fr. ***spermatiste***.

spermato- v. sperm-.

spermatoblást *s.n.* (*biol.*) Celulă sexuală primordială, care se găsește în tuburile seminifere ale testicului. • pl. *-e.* /<fr. ***spermatoblaste***.

spermatocarpíe *s.f.* (*bot.*) Stare a fructelor lipsite de carpele, complet închise de bractee. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***spermatocarpie***.

spermatocél *s.n.* (*med.*) Tumefacție formată prin acumulare de spermă în testicul sau în epididim. • /<fr. ***spermatocèle***.

spermatocíst *s.n.* (*biol.*) Celulă-mamă a anteridiei. • /<fr. ***spermatocyste***.

spermatocistectomíe *s.f.* (*chir.*) Ablațiune a veziculelor seminale. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***spermatocystectomie***.

spermatocistítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a veziculelor seminale. • pl. *-e.* /<fr. ***spermatocystite***.

spermatocít *s.n.* (*biol.*) Celulă de reproducere masculină provenită din spermatogonii. • pl. *-e.* /<fr. ***spermatocyte***; cf. gr. *σπέρμα, -ατος* „sămînță", *κύτος* „cavitate, recipient".

spermatofítă *s.f.* (*bot.*; *la pl.*) Grup de plante superioare gimnosperme și angiosperme, care au structura diferențiată în rădăcină, tulpină, frunze, flori și care produc semințe; (*și la sg.*) plantă care face parte din acest grup (*Spermatophyta*). • pl. *-e.* /<fr. ***spermatophyte***; cf. gr. *σπέρμα, -ατος* „sămînță", *φυτόν* „plantă".

spermatofór *s.m.* (*biol.*) Grup de spermatozoizi, cuprinși uneori într-o capsulă de secreție, întîlniți la unele insecte, la cefalopode etc. • pl. *-i.* /<fr. ***sper-***

matophore; cf. gr. *σπέρμα, -ατος* „sămînță", *φέρω* „a purta".

spermatogamét *s.m.* (*biol.*) Gamet mascul. • pl. *-ți.* /<fr. ***spermatogamète***.

spermatogén, -ă *adj.* **1** (*biol.*) Care produce celule germinale masculine. **2** (*bot.*) Care produce semințe. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***spermatogène***, germ. ***spermatogen***; cf. gr. *σπέρμα, -ατος* „sămînță", *γίγνομαι* „a lua naștere".

spermatogenéză *s.f.* (*biol.*) Proces de formare a spermatozoizilor la animale, prin diviziuni succesive ale gameților masculi din spermatogonii; spermiogeneză. • /<fr. ***spermatogènese***.

spermatogoníe *s.f.* (*biol.*) Celulă germinală producătoare de spermatii; spermatangiu, spermogonie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***spermatogonie***.

spermatografíe *s.f.* (*biol.*) Descriere sistematică a semințelor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***spermatographie***.

spermatoplásmă *s.f.* (*biol.*) Citoplasmă a celulei mascule. • /<fr. ***spermatoplasme***.

spermatoplást *s.n.* (*biol.*) Celulă sexuală mascul. • /<fr. ***spermatoplaste***.

spermatorée *s.f.* (*med.*) Eliminare de spermă prin uretră în afara actului sexual; poluție. • pl. *-ee.* /<fr. ***spermatorrhée***; cf. gr. *σπέρμα, -ατος* „sămînță", *ῥέω* „a curge".

spermatozoíd *s.m.* (*biol.*) Celulă sexuală mobilă a organismului animal și vegetal masculin, prevăzută cu unul sau cu mai mulți flageli. • pl. *-izi.* /<fr. ***spermatozoïde***; cf. gr. *σπέρμα, -ατος* „sămînță", *ζῷον* „animal", *εἶδος* „aspect".

spermaturíe *s.f* (*med.*) Prezența spermatozoizilor în urină. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***spermaturie***.

spérmă *s.f.* (*fiziol.*) Substanță lichidă cu compoziție complexă, produsă de glandele aparatului genital masculin, care conține spermatozoizii cu substanțele ce le fac posibilă viața și mișcarea; sămînță. • pl. *-e.* /<fr. ***sperme***, it ***sperma***; cf. gr. *σπέρμα, -ατος* „sămînță", lat. *sperma*.

spermi- v. sperm-.

spermicíd, -ă *adj., s.n.* (*farm.*) (Substanță) care omoară spermatozoizii aflați în spermă. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***spermicide***.

spermidúct *s.n.* (*anat.*) Ansamblul căilor genitale ale bărbatului. • /<fr. ***spermiducte***.

spermíe *s.f.* Spermatozoid. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<germ. ***Spermie***.

spermio- v. sperm-.

spermiogenéză *s.f.* Spermatogeneză. • sil. *-mi-o-.* /<fr. ***spermiogenèse***.

spermo- v. sperm-.

spermocéntru *s.n.* (*med.*) Centrozomul mascul în timpul fecundării. • pl. *-e.* /<fr. ***spermocentre***.

spermocultúră *s.f.* (*med.*) Cultură de spermă recoltată în vederea depistării unor microbi. • pl. *-i.* /<fr. ***spermoculture***.

spermodérmă *s.f.* (*med., bot.*) Înveliș seminal. • pl. *-e.* /<fr. ***spermoderme***.

spermogoníe *s.f.* (*biol.*) Spermatogonie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***spermogonie***.

spermogóniu *s.n.* (*bot.; la fungi, la licheni*) Organ de fructificație, în formă de butelie, în care iau naștere spermatiile. • pl. *-ii.* /<lat. ***spermogonium***, it. ***spermogonio***.

spermográmă *s.f.* (*med.*) Examen calitativ și cantitativ macroscopic și microscopic al spermei. ◆ Diagramă rezultată în urma acestui examen. • pl. *-e.* /<fr. ***spermogramme***.

spermolít *s.n.* (*med.*) Calcul al căilor spermatice. • /<fr. ***spermolithe***.

spermología *s.f.* (*biol.*) Studiul semințelor sau al sporilor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***spermologie***.

spermosféră *s.f.* Strat de sol care înconjoară semințele în curs de germinare. • pl. *-e.* /<fr. ***spermosphère***.

spermotécă *s.f.* (*biol.*) **1** Totalitatea învelișurilor unui fruct. **2** Peretele capsulei vegetale. • pl. *-ci.* /<lat. ***spermotheca***.

spermotíp *s.n.* (*biol.*) Exemplar vegetal crescut din sămînța tipului originar. • pl. *-uri.* /<fr. ***spermotype***.

spése *s.f. pl.* v. speze.

spetár *s.n.* v. spătar[3].

speteálă *s.f.* Faptul de *a se speti.* ◆ (*med. vet.; pop.*) Boală a animalelor de tracțiune, care constă în întinderea excesivă a ligamentelor și a țesuturilor spinării din cauza eforturilor și care se manifestă prin șchiopătări, mers greoi etc. ◆ Ext. (*la oameni și la animale*) Durere acută în regiunea lombară (din cauza unui efort prea mare). • pl. *-eli.* /***speti*** + *-eală*.

speteáză *s.f.* **I** Parte mai înaltă a unui scaun, a unui fotoliu etc., de care își reazemă spatele cel care șade; spătar, rezemătoare. *S-a cuibărit, ca într-un culcuș, între brațe și spetează* (COCEA). **II** Bucată de scîndură îngustă care servește ca element de sprijin sau de legătură între diverse părți ale unei construcții sau ale unui obiect: **1** Atelă. *Aproape un an a stat cu piciorul între speteze* (GAL.). ◆ Fiecare dintre scîndurelele care alcătuiesc scheletul zmeului cu care se joacă copiii și care se fixează pe o coală de hîrtie. *Culcăm cu grijă zmeul în șanț, să nu-i sfîșiem spetezele* (STANCU). ◆ Fiecare dintre stinghiile care alcătuiesc scheletul stelei cu care colindă copiii și pe care se fixează hîrtia și ornamentele. **2** (*la car; mai ales la pl.*) Fiecare dintre piesele de lemn care leagă carîmbii loitrelor. *De acum numai să te ții bine de carîmbi și de speteze, că am să mîn iepele... de au să scapere fugind* (CR.). **3** (*la moara de vînt*) Fiecare dintre aripi. *Moara rămase scîrțîind și vînturîndu-și spetezele* (SADOV.). ◆ (*la roata morii de apă*) Fiecare dintre stinghiile care unesc obezile. **4** (*la războiul de țesut*) Fiecare dintre cele două brațe ale vatalelor. ◆ Scîndură cu care se ridică firele de urzeală cînd se țese cu alesături. **5** (*la unelte agricole*) Bucată de lemn care unește cele două coarne ale plugului. **6** (*pop.; la jug*) Bulfeu. **7** (*la vîrtelniță*) Fiecare dintre cele două stinghii, așezate în cruce. **8** (*la fierăstrăul cu coardă*) Fiecare dintre cele două stinghii laterale între care se fixează pînza. **9** (*înv., reg.; la scară*) Treaptă mai lată, de la capătul de jos. **III** (*bot.; reg.*) **1** Numele mai multor plante acvatice: *a*) papură (*Typha angustifolia*); *b*) obligeană (*Acorus calamus*); *c*) rugină (*Juncus effusus*). **2** Numele mai multor plante de grădină: *a*) stînjen galben (*Iris pseudacorus*); *b*) stînjenel (*Iris florentina*). **3** (*înv., reg.*) Tulpină sau frunze de papură folosite la confecționarea unor obiecte, ca material de legat, la acoperirea caselor etc. • pl. *-eze.* /***spată***[1] + *-ează*.

speteează[1] *s.f.* (*bot.; reg.*) Săbiuță (*Gladiolus imbricatus*). • pl. *-eze.* /***spată***[1] + *-ărează*.

speteează[2] *s.f.* (*reg.*) **1** Spetează. **2** Piesă de lemn la războiul de țesut, fixată în poziție verticală în talpă și carafte. • pl. *-eze.* /***spătare*** + *-ează*.

spetí *vb. IV. refl.* **1** (*mai ales despre animale de tracțiune*) A-și îndoi, a-și frînge spinarea cărînd poveri prea mari sau din cauza unor lovituri puternice; a se deșela. *Boii se spetesc întinzînd la jug* (ALECS.). ◇ (*tr.*) *Îți vei speti murgul* (AGÂR.). ◆ Spec. A se îmbolnăvi de speteală. **2** (*despre oameni*) A se obosi muncind din răsputeri; a munci pînă la istovire, a depune eforturi istovitoare. *Se spetesc sălțînd chepengul de după tejghea* (PER.). ◇ (*tr.*) *Pe mulți greutatea zăpezii îi spetise de-a binelea* (STANCU). ◇ Loc.adv. *Pe spetite* = din răsputeri; pînă la epuizare. **3** Fig. A fi silit să facă față unor sarcini materiale copleșitoare, să cheltuiască sume care depășesc cu mult limita posibilităților; a se ruina, a sărăci. *Măi! Știi că m-am spetit plătind?* (ALECS.). • prez.ind. *-esc.* /***spată***[1] + *-i*.

spetít, -ă *adj.* **1** (*despre animale de tracțiune*) Care este deșelat. *Boii, spetiți, cad sub bice* (VOIC.). ◆ Spec. Care este bolnav de speteală. *Avea doi boi slabi și un cal spetit* (SLAV.). ◇ Analog. *Moșneagul... a rămas pleșuv și spetit, de mult ce-l netezise baba* (CR.). **2** (*despre oameni*) Care este frînt de șale, istovit, sleit de puteri. • pl. *-ți, -te.* /v. ***speti***.

speț *s.m.*(*ist.*) Monedă de argint în valoare de 12 lei vechi, care a circulat în Țara Românească la începutul sec. 19. • pl. *-i.* /<germ. ***Species[thaler]***.

spéță *s.f.* v. specie.

spéze *s.f. pl.* Cheltuieli (pe care le suportă o persoană, o instituție etc. pentru o deplasare, pentru punerea în practică a unei inițiative etc.). *Provincial... cu buget limitat, din care trebuie să stoarcă maximum de desfătări cu minimum de spese* (CE. PETR.). ◇ Loc.prep. *Pe spezele cuiva* = fig. pe răspunderea sau în sarcina, în obligația cuiva. ◇ Expr. *A trăi pe spezele cuiva* = a trăi din munca sau pe cheltuiala altuia. • și (*înv., pop.*) *spése s.f. pl.* /<it. ***spese***, pl. lui *spesa*.

sphacél *s.n.* v. sfacel.

spic *s.n.* **1** (*bot.*) Inflorescență caracteristică plantelor graminee, formată dintr-un ax principal lung pe care se află flori sesile sau scurt pedunculate (care produc boabe). *Se lăsă, la întîmplare, pe un spic uscat* (GÎRL.). ◇ *Înnegrirea spicului* v. înnegrire. ◇ Loc.adj. *În spic* = *a*) (*bot.; despre graminee*) care are spic; *b*) ext. care se află în deplină dezvoltare; *c*) care este în formă de spic. *Acei tarpani au coada în spic* (SADOV.). ◇ Expr. *A da în spic* sau *a-i da spicul, a face spic* = (*despre plante*) a se apropia de maturitate, a ajunge în faza de dezvoltare în care apare spicul; a înspica. *A crescut, i-a dat spicul ca vrabia* (DELAVR.). ◇ Compar. *Dușmanii zdrobiți Cad ca niște spice* (BOL.). ◇ Fig. *Ajută-le brațul să strîngă-ale visului spice* (LAB.). ◆ Analog. Fascicul, mănunchi de raze. *Văpaia plesni deodată și flutură în zecimi de spicuri aurii* (GAL.). **2** (*în arta pop.*) Stilizare decorativă în formă de spic, frecventă pe cusături, pe țesături etc. **3** Gener. Tip de inflorescență în care florile sînt dispuse de-a lungul unui ax mai mult sau mai puțin alungit. *Spicurile ierbii și spuma miilor de flori de cîmp... se despicau vederii* (GAL.). **4** Analog. (*pop.*) Vîrf de copac. ◆ (*pop.*) Vîrf de munte; pisc. ◆ Partea cea mai înaltă a acoperișului casei. ◆ Vîrful firelor de păr, mai lungi (și de altă culoare), din blana unor animale. ◇ Loc.adj. *Cu spic* = (*despre fire de lînă sau de păr din blana unor animale sau*, ext., *despre blănuri*) care are vîrfurile firelor de altă culoare decît fondul; înspicat. **5** (*pop.*) *Spic de zăpadă* (sau *de ploaie*) = *a*) fulgi rari de zăpadă amestecați cu stropi rari de ploaie; *b*) ext. lapoviță; început de ninsoare. • pl. *-ce,* (*înv., reg.*) *-uri.* / lat. ***spīcum***.

spiccátо *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăți muzicale la instrumentele cu coarde și arcuș*) Sacadat, prin desprinderea arcușului de coarde după fiecare notă executată. • /<it. ***spiccato***.

spícher *s.m.* **1** Crainic la o stație de radio sau de televiziune. ◆ Spec. Comentator sportiv. ◆ Ext. Persoană care informează publicul (la microfon) într-o sală de spectacol, într-un aeroport, într-o gară etc. **2** (*polit.; în Anglia*) Președintele Camerei Comunelor. • scris și *speaker* și . pl. *-i.* și *spícher s.m.* /<fr., engl. ***speaker***.

spícheriță *s.f.* Crainică de radio sau de televiziune. • pl. *-e.* și *spícheriță s.f.* /***spicher*** + *-iță*.

spici- Elem. de compunere „spic". • /<fr. ***spici-***; cf. lat. *spīca, -ae, spīcum, -i*.

spicifér, -ă *adj.* Care poartă spice. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***spicifère***.

spiciflór, -ă *adj.* (*bot.; despre plante*) Care are florile dispuse în spic. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***spiciflore***.

spicifórm, -ă *adj.* (*bot.*) Care este în formă de spic. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***spiciforme***.

spicilégiu *s.n.* Culegere de acte, de tratate etc.; culegere de maxime, de povestiri sau de alte lucrări avînd caracter literar; antologie. • pl. *-gii.* /<lat. ***spicilegium, -ii***, fr. ***spicilège***.

spicuí *vb. IV. tr.* **1** A culege spice din lan sau a le aduna pe cele rămase după seceriș. *Ea din lan nu iese-afară, spicuiește, spicuiește* (ALECS.). **2** Fig. (*compl. indică idei, informații, materiale documentare etc.*) A culege (de ici, de colo), a extrage selectînd din diferite izvoare (alegînd dintr-o cantitate mai mare). *Vom folosi și judecăți spicuite din lucrările de critică* (VIANU). ◇ (*abs.*) *Am spicuit din repertoriul celor două formații* (PER.). • prez.ind. *-iesc, spícui.* /***spic*** + *-ui*.

spicuiálă *s.f.* Spicuire. • pl. *-ieli.* /***spicui*** + *-eală*.

spicuíre *s.f.* Acțiunea de *a spicui* și rezultatul ei; spicuială. • pl. *-i.* /v. ***spicui***.

spicuitór, -oáre *s.m., s.f.* **1** Persoană care adună spicele rămase după secerat. **2** Fig. Persoană care selectează idei, informații etc. din diverse izvoare. • sil. *-cu-i-.* pl. *-ori, -oare.* /***spicui*** + *-tor*.

spícul *s.n.* **1** (*bot.*) Spicușor, spiculeț. **2** (*anat.*) Os mic, în formă de spic. ◆ Fragment de os. **3** (*zool.*) Corpuscul silicios sau calcaros care intră în componența scheletului unor protozoare. **4** (*înv.*) Lance. • acc. și *spicúl.* pl. *-e, m. -i.* /<lat. ***spīculum, -i***, fr. ***spicule***.

spiculát, -ă *adj.* Spiculifer. • pl. *-ți, -te.* /<lat. ***spīculatus, -a, -um***, fr. ***spiculé***.

spicúlă *s.f.* (*astron.*) Fiecare dintre formațiunile strălucitoare, cu aspect de perie, care formează baza cromosferei. • pl. *-e.* /<fr. ***spicule***, lat. ***spīculum, -i*** „săgeată".

spiculéț *s.n.* **1** Dim. al lui *spic*; spicușor, spicuț. **2** (*bot.*) Fiecare dintre micile flori sau inflorescențe care, împreună, formează spicul plantelor graminee. • pl. *-e.* /***spic*** + *-uleț*.

spiculi- Elem. de compunere „spiculeț". • /<fr. ***spiculi-***; cf. lat. *spicula* „spic mic".

spiculifér, -ă *adj.* (*zool.*) Care poartă spiculi; spiculat. • pl. *-i, -e.* /<lat. șt. ***spiculifer***.

spiculifórm, -ă *adj.* Care este în formă de spiculeț. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***spiculiforme***.

spicușór *s.n.* Spiculeț. • pl. *-oare.* /***spic*** + *-ușor*.

spicúț *s.n.* (*pop.*) Spiculeț. • pl. *-e.* /***spic*** + *-uț*.

spíder *s.n.* Loc amenajat într-un automobil sport, în spatele scaunelor, pentru a plasa bagaje sau, eventual, pasageri. • /<fr. ***spider***.

spidling ['spaidliŋ] *s.n.* Nume dat unor tăvițe de polistiren expandat, cu lăcașuri în formă de piramidă răsturnată, folosite pentru răsaduri de legume sau de flori. • /den. com.

spidométru *s.n.* Aparat de înregistrat viteza; vitezometru; tahometru. • pl. *-e.* /<engl. ***speedometer***.

spílcă *s.f.* v. spelcă.

spilcuí *vb. IV. refl., tr.* (*fam.; adesea peior.*) A-și îngriji în mod deosebit (și exagerat) înfățișarea și ținuta; a se găti, a se dichisi (excesiv), a (se) ferchezui. *Veșnic se spilcuiește, dar veșnic e murdar* (REBR.). • prez.ind. *-iesc.* /***spilcă*** + *-ui*.

spilcuiálă *s.f.* (*fam.; adesea peior.*) Spilcuire. • pl. *-ieli.* /***spilcui*** + *-eală*.

spilcuíre *s.f.* (*fam.; adesea peior.*) Acțiunea de *a* (*se*) *spilcui* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***spilcui***.

spilcuít[1] *s.n.* (*fam.; adesea peior.*) Îngrijire exagerată a înfățișării (proprii); îmbrăcare excesiv de îngrijită. • /v. ***spilcui***.

spilcuít[2]**, -ă** *adj.* (*fam.; adesea peior.; despre oameni*) Care are aspect (prea) îngrijit, (exagerat de) gătit; dichisit. *Spilcuit și îmbrăcat după ultima modă apuseană* (CA. PETR.). ◇ (*subst.*) *Ce sîntem noi? Fasonați și spilcuiți de salon?* (CE. PETR.). ◆ Analog. (*despre încăperi*) Care este curat și aranjat cu gust. *Toate [camerele] în bună ordine, bine ținute, spilcuite* (ARGH.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***spilcui***.

spilcúță *s.f.* v. spelcuță.

spilít *s.n.* (*petrogr.*) Rocă bazică, prezentînd o structură vulcanică, fin granulară și compactă, dar care este constituită din albit, piroxen și clorit. • pl. *-e.* /<fr. ***spilite***.

spilític, -ă *adj.* Care este de natura spilitului. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***spilitique***.

spilitizáre *s.f.* (*petrogr.*) Transformare a unui bazalt în spilit. • /***spilit*** + *-izare*, după fr. *spilitisation*.

spin[1]**-** Elem. de compunere „spin, ghimpe". • și *spini-*. /<fr. ***spini(i)-***; cf. lat. *spina, -ae* „vîrf ascuțit".

spin[2] *s.m.* **I** (*bot.*) **1** Formație tare și ascuțită care crește pe tulpini, pe ramuri, pe frunze sau pe fructe și care are rol de apărare; ghimpe. *Mă prefac că-mi scot un spin din picior* (PER.). ◇ Expr. *A sta* (sau *a ședea*) *pe* (sau *ca pe*) *spini* = *a)* a fi foarte neliniștit, foarte nerăbdător. *Șede ca pe spini și vrea numaidecît să-i dați răspuns* (CR.); *b)* a fi grăbit (să plece). *A fi* (sau *a sta*) *ca un spin în ochii* (sau *în inima, în coasta*) *cuiva* = a nu fi pe placul cuiva, a constitui o prezență neplăcută pentru cineva; a incomoda pe cineva. *A călca* (*ca*) *pe spini* = a păși încet, nesigur, sfios. *A sta* (*ca*) *pe spini* v. sta. *A ședea ca dracu-n spini* v. ședea. ◇ Compar. *Cuvintele i se încuibară în inimă ca niște spini* (REBR.).

spinul-cerbului

2 Nume dat mai multor specii de plante spinoase: *a)* plantă erbacee bienală din familia compozitelor, cu tulpina dreaptă, spinoasă, cu frunzele spinoase și dințate și cu florile roșii-purpurii, galbene sau albe, dispuse în capitule (*Carduus acanthoides*); *b)* (*reg.*) ciulin (*Carduus nutans*); *c)* (*reg.*) scaiete (*Carduus kerneri*); *d)* scai (*Eryngium campestre*). ◇ Compuse: *spinul-cerbului* = verigar (*Rhamnus cathartica*); (*reg.*) *spinu-cînelui* = anghinare (*Cynara scolymus*); (*reg.*) *spin-măgăresc* = scai (*Onopordon acanthium*). ◇ Compar. *Bunica tăcea în pat ca în spini* (POP.). ◇ Fig. (*sugerează ideea de rău*) *În spinii de-aici arată-te, Doamne* (BLA.). **II 1** (*pesc.*) Parte componentă a cîrligului de pescuit, care împiedică scăparea capturii și ieșirea momelii de pe el. **2** (*tehn.*) Știft. **3** (*iht.; cu determ. care precizează sensul*) Os. **4** Fragment ascuțit de lemn care a intrat sub piele. • pl. *-i.* / lat. ***spīnum*** „prun sălbatic".

spin[3] *s.m.* (*fiz.*) Moment cinetic intrinsec propriu electronului sau oricărei alte particule elementare. ◇ *Spin nuclear* = moment cinetic al nucleului atomic. *Spin izotopic* (sau *izobaric*) = mărime cu ajutorul căreia două sau trei particule elementare (capabile de interacțiuni tari) pot fi caracterizate ca stări cuantice diferite ale aceleiași particule. • pl. *-i.* /<engl. ***spin***, fr. ***spin***; cf. engl. *spin* „a roti".

spínacher *s.n.* v. spinaker.

spinaker ['spinekər] *s.n.* (*mar.*) Velă triunghiulară cu suprafață mare, arborată de ambarcațiile care au vînt din pupă pentru a mări propulsia. • scris și *spinacher*. pl. *-e.* /<engl. ***spinnaker***.

spinál, -ă *adj.* (*anat.*) Care aparține coloanei vertebrale sau spinării, care se referă la coloana vertebrală sau la spinare. ◇ *Nerv spinal* = nerv cranian, care inervează mușchii gîtului, ai laringelui și ai faringelui. *Ganglion spinal* = ganglion nervos cu rol de stație și releu al nervilor rahidieni. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***spinal***; cf. lat. *spīna, -ae* „coloană vertebrală".

spinalgíe *s.f.* (*med.*) Durere localizată în coloana vertebrală. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***spinalgie***.

spinaloscóp *s.n.* (*med.*) Endoscop folosit la explorarea canalului rahidian. • pl. *-oape.* /<fr. ***spinaloscope***.

spináre *s.f.* **I 1** (*anat.*) Partea posterioară a corpului omenesc corespunzătoare regiunii dorsale a coloanei vertebrale, care este cuprinsă între gît și regiunea lombară; spate. *Văzu pe spinarea lui George lipită o frunză* (ISP.). ◇ *Măduva spinării* v. măduvă. *Osul spinării* v. os. *Sac de spinare* v. sac. *Șira* (ori *șirul*) *spinării* v. șir. ◇ Loc.adv. *În* (sau *pe sau la*) *spinare* sau *de-a spinare* (sau *spinarea*), *cu spinarea* = (*de obicei constr. cu vb. ca „a lua", „a duce", „a purta", „a cără", indicînd modul de purtare a poverilor*) ținînd o povară peste umăr, pe spate, în spate. *Pornește la drum cu rucsacul în spinare.* ◇ Expr. *A cădea* (sau *a lăsa*) *în spinarea cuiva* = a cădea în grija sau în sarcina cuiva. *Toată grija căruțelor și a mărfii cădea acum în spinarea slugilor* (GAL.). *A trăi pe spinarea* (sau *pe socoteala*) *cuiva* = a trăi din munca altuia, pe cheltuiala, din veniturile etc. cuiva. *Fiul arhitectului Ioanide trăiește pe spinarea altora* (CĂL.). *A arunca* (sau *a pune*) (ceva) *în spinarea cuiva* = a face pe cineva răspunzător de o vină (de obicei fără temei). *Autorul îi pune în spinare o acțiune de un sentimentalism dubios* (PER.). *A*(*-i*) *sta în spinare*(*a*) *cuiva* sau *a avea pe cineva în spinare* = a deranja pe cineva cu prezența; a nu mai scăpa de cineva. *Nu pot să sufăr să-mi stea un chelner în spinare* (CAR.). (*fam.*) *A-și îndoi spinarea* = a nu avea personalitate, a fi servil, laș. *O să fii foarte ocupat să-ți îndoi spinarea* (PRED.). *A*(*-și*) *lua picioarele* (*tălpile, călcîiele* sau, reg., *drumul*) *la spinare* = a porni la drum. *Luîndu-și picioarele la spinare, nu se mai opri decît pe valea Bistriței* (TUD.). *A*(*-și*) *pune coada la spinare* = a pleca pe neașteptate; a lăsa ceva neterminat. *El își pusese iar coada pe spinare și nu se mai arătase* (E. BAR.). *A pune spinarea* = a pune umărul. *A-i arunca cuiva pe cineva în spinare* v. arunca. *A*(*-și*) *pune coada pe* (sau *la*) *spinare* v. coadă. *A-i face* (cuiva) *spinarea cobză* v. face. *A măsura pe cineva* (ori *a măsura cuiva ceva*) *pe spinare* v. măsura. *A-l mînca* (pe cineva) *spinarea* v. mînca. *A-i trece* (cuiva) *un sloi* (sau *sloiuri*) (*de gheață*) *pe spinare* (sau *prin spinare*) v. sloi. *Ia șaua la spinare!* v. șa. *A ședea pe spinarea cuiva* v. ședea. *A-i face* (cuiva) *spinarea tobă* v. tobă. *A fi cu tolba-n spinare* v. tolbă. ◇ Fig. *Să tot zbor neobosit Pe spinarea vîntului* (ALECS.). **2** Partea superioară (sau posterioară, în cazul poziției verticale) a corpului unui animal vertebrat, care este situată de-a lungul coloanei vertebrale, între gît și coadă sau între gît și anus. ◆ Gener. Partea dorsală opusă feței ventrale, a oricărui animal. *Mii de tritoni își saltă din apă spinările verzi* (CĂL.). ◇ Expr. *A-și arunca* (*ca buhaiul*) *țărînă pe spinare* v. arunca. ◇ Compus: (*bot.*) *spinarea-lupului* = ferigă (*Athyrium filix-femina*). ◇ Fig. *Un păstor al turmelor strălucitoare cu spinări de amurg* (TEOD.). ◆ Spec. Bucată de carne din regiunea coloanei vertebrale a unor animale, care este folosită ca aliment. *Spinările erau încă la sare, într-un ciubăr curat* (AGÂR.). ◆ Restr. Mușchi. *S-a servit spinarea de căprioară cu mușchi și cu ciuperci* (CA. PETR.). **3** (*adesea urmat de determ. care indică numele animalului*) Porțiune din blana unui animal, care este corespunzătoare spinării. *Au trimis la Poartă poclon... blane de spinări de soboli* (NEC.). **4** Parte a unui obiect de îmbrăcăminte care acoperă spatele omului. *Purta un palton lung cafeniu, mat în spinare* (GAL.). **II** Analog. **1** (*geogr.; adesea urmat de determ. în gen. sau introduse prin prep. „de"*) Partea cea mai înaltă a unui munte, a unui deal, a unei stînci; culme prelungită; creastă, coamă. *Spinarea dealurilor ce se arcuiau* (ARD.). **2** Creastă a unui val de apă. *Fusese un fluviu ruginit ducînd pe spinări bușteni și oi înecate* (PER.). **3** Partea superioară a unei construcții, a unui acoperiș etc. ◆ Ext. Partea de deasupra a unui obiect. *Parcă strada s-ar fi întins pe spinarea unui gang* (COCEA). **4** Partea superioară a brazdei dintr-o arătură. • pl. *-ări.* / lat. ***spīnalis, -e***.

spinăr *s.m.* v. spanac.

spínă *s.f.* **1** (*în antic.*) Mic zid care împărțea circul sau hipodromul în sens longitudinal. **2** (*anat.*) Proeminență ascuțită (a unui os). ◇ *Spina bifida* = malformație congenitală a canalului vertebral, caracterizată prin lipsa de sudură a arcurilor vertebrale ale uneia sau ale mai multor vertebre, întîlnită mai ales în regiunea lombo-sacrală. • pl. *-e.* /<lat. șt. ***spina [bifida]***.

spinăríe *s.f.* Loc unde cresc mulți spini, desiș de spini; spinet, spiniș. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***spin***[2] + *-ărie*.

spinărúșă *s.f.* Dim. al lui *spinare*; spinăruță. • pl. *-e.* /***spinare*** + *-ușă*.

spinărúță *s.f.* Spinărușă. • pl. *-e.* /***spinare*** + *-uță*.

spinél *s.m.* (*mineral.*) Aluminat natural de magneziu, cristalizat în sistemul cubic, divers colorat, cu luciu sticlos și cu duritate mare, ale cărui cristale perfect transparente sînt pietre prețioase (în general de culoare roșie). • pl. *-i.* /<fr. ***spinelle***; cf. it. *spinello*.

spinescént, -ă *adj.* (*bot.; despre frunze, fructe etc.*) **1** Care are vîrful ascuțit ca un spin. **2** Care este acoperit cu spini, cu ghimpi. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***spinescent***.

spinét *s.n.* (*reg.*) Spinărie. • pl. *-uri.* /***spin***[2] + *-et*.

spinétă *s.f.* (*muz.*) Vechi instrument muzical cu clape și coarde, asemănător clavecinului. • pl. *-e.* /<it. ***spinetta***; cf. nm. pr. Giovanni *Spinetti*, meșter italian, inventator al acestui instrument.

spini- v. spin[1]-.

spinicárp, -ă *adj.* (*bot.; despre plante, arbori*) Care are fructele spinoase. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***spinicarpe***.

spinifér, -ă *adj.* (*bot., zool.*) Care este prevăzut cu ghimpi. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***spinifère***.

spinifórm, -ă *adj.* (*zool.; despre formații cuticulare*) Care este în formă de spin. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***spiniforme***.

spíning *s.m.* (*pesc.*) Pește artificial, întrebuințat ca momeală la pescuitul somnului. • /<fr., engl. ***spinning***.

spiníș *s.n.* Spinărie. • pl. *-uri.* /***spin***[2] + *-iș*.

spinișór *s.m.* Dim. al lui spin. • pl. *-i.* /***spin***[2] + *-ișor*.

spinobulbár, -ă *adj.* (*anat.*) Care aparține măduvei spinării și bulbului, care se referă la măduva spinării și la bulb; care se extinde în măduva spinării și în bulb. ◇ *Cale spinobulbară* = traiect al axonilor care străbat măduva spinării și bulbul rahidian. • pl. *-i, -e.* /***spină*** + ***bulbar***.

spinocerebelós, -oásă *adj.* (*anat.*) Care aparține coloanei vertebrale și creierului, care se referă la coloana vertebrală și la creier; care se extinde în coloana vertebrală și în creier. ◇ *Cale spinocerebeloasă* = traiect al nervilor care străbat măduva spinării și a trunchiului cerebral. • pl. *-oși, -oase.* /***spin-*** + ***cerebelos***, după engl. *spinocerebellar*.

spinóne *s.m.* (*zool.*) Rasă italiană de cîini de aret de talie medie, cu blana în general albă, uneori cu pete maronii, cu părul des și țepos și cu urechile în formă triunghiulară. ◆ Cîine care face parte din această rasă. • /<it. ***spinone***.

spinór *s.m.* Mărime matematică utilizată în fizică la caracterizarea spinului particulelor elementare. • pl. *-i.* /<engl., fr. ***spinor***.

Δ Analog. *El prezida palid, atent, cu ochii strălucitori, ca niște spini de diamant* (GAL.). ◇ Fig. *Și dacă viața are spini De ce te plîngi că-i rea viața?* (COȘB.). **2** Nume dat mai multor specii de plante spinoase: *a)* plantă erbacee bienală din familia compozitelor, cu tulpina dreaptă, spinoasă, cu frunzele spinoase și dințate și cu florile roșii-purpurii, galbene sau albe, dispuse în capitule (*Carduus acanthoides*); *b)* (*reg.*) ciulin

spinoriál, -ă *adj.* (*fiz.*; *despre cîmpuri*) Care poate fi caracterizat în fiecare punct dintr-o funcție a cărei valoare este un spinor. • sil. *-ri-al.* pl. *-i, -e.* /***spinor*** *+ -ial.*

spinós, -oásă *adj.* **1** (*bot.*; *despre plante*) Care are spini; ghimpos, țepos. *Crengi subțiri, spinoase, care le agățară hainele* (POPOV.). **2** (*despre locuri, terenuri*) Pe care cresc plante cu spini; care este mărăcinos. **3** Fig. (*despre modalități de abordare, procedee, metode etc. sau despre profesii, preocupări, acțiuni etc.*) Care prezintă dificultăți; care este anevoios, greu de parcurs, greu de efectuat; aspru; complicat, dificil. *Nu fugea de problemele spinoase* (CĂL.). • pl. *-oși, -oase.* /***spin***[2] *+ -os.*

spinotalámic, -ă *adj.* (*anat.*) Care aparține măduvei spinării și talamusului, care se referă la măduva spinării și la talamus. ◇ *Cale spinotalamică* = traiect al fibrelor nervoase care străbat măduva spinării, bulbul, puntea și pedunculii cerebrali, ajungînd la talamus. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***spinothalamique***, engl. ***spinothalamic***.

spinozián, -ă *adj., s.m., s.f.* (*filos.*) Spinozist. • sil. *-zi-an.* pl. *-ieni, -iene.* /nm. pr. (filosof olandez) *Baruch* ***Spinoza*** *+ -ian.*

spinozísm *s.n.* (*filos.*) Sistemul filosofic al lui Spinoza, care profesează credința într-o substanță unică, infinită, cauza imanentă a întregii existențe. • /<fr. ***spinozisme***; cf. nm. pr. Baruch *Spinoza*, filosof olandez.

spinozíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (*filos.*) (Adept) al spinozismului; spinozian. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***spinoziste***.

spintari- Elem. de compunere „scînteie". • și *spintero-*. /<fr. ***spinthari-***, ***spinthéro-***; cf. gr. *σπινθήρ, σπινθαρίς* „scînteie".

spintariscóp *s.n.* (*fiz.*) Instrument format dintr-un mic tub opac, avînd la partea superioară o lupă, iar la partea inferioară o sursă radioactivă și un strat de sulfură de zinc, care este folosit pentru a observa scînteierile produse de particulele alfa emise de către sursă. • pl. *-oape.* /<fr. ***spinthariscope***.

spintecá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică ființe*) A despica, cu un instrument ascuțit, printr-o tăietură lungă și adîncă, o parte a corpului (mai ales abdomenul) rănind, sfîșiind, operînd, omorînd etc. *Unul a fost spintecat și omorît pe loc* (RALEA). ◆ Spec. A diseca, a tăia. *Mama spintecă peștele în bucătărie.* ◆ Ext. A înjunghia, a ucide. *Le vom arde casele și le vom spinteca pruncii* (CE. PETR.). ◇ (*refl. recipr.*) *Au vrut să se spintece cu pumnalele* (G. M. ZAMF.). ◇ Fig. *N-am lăsat ca vorba vicleană să mă-mbete, Pe cel înșelător l-am spintecat cu sete* (CĂL.). Δ Exager. *Paloșul frigului spintecă pleoapele și obrajii* (PER.). **2** (*tehn.*; *compl. indică materiale textile sau metalice*) A rupe în lungul fibrelor sau în lungul direcției de orientare a cristalelor, prin tracțiune perpendiculară pe direcția de rupere. **3** Fig. (*compl. indică de obicei medii fluide*) A pătrunde și a trece cu iuțeală, dînd la o parte sau străpungînd, străbătînd; a despica. *Vaporul spintecă netezișul apei* (VLAH.). ◇ (*refl. pas.*) *Tăcerea se spinteca deodată cu chiote de nai* (I. BOT.). **4** (*compl. indică obiecte sau ființe ori corpul lor*) A tăia în două sau în mai multe bucăți ori fîșii. *Bietul băiat, voind să se ferească, căzu sub roată și îl spintecă, încît muri pe loc* (BOL.). ◆ Ext. A deschide prin tăiere. *Omul spintecă munții și scobește tuneluri* (BRĂT.). ◇ (*refl.*) *Prins de groază să nu mă spintec, mi-am dat drumul într-o parte* (PRED.). ◇ (*refl. pas.*) *Clătinat din temelii în negre vremuri, muntele parcă s-a spintecat aici* (SADOV.). ◇ Fig. *Firul nenorocirii spintecase în trei rînduri rostul și viața românului Dănilă* (GAL.). **5** (*pop.*; *fam.*; *compl. indică țesături, haine etc.*) A sfîșia, a rupe. *Toate costumele au fost arse, tăiate, spintecate* (PER.). • prez.ind. *spíntec.* / lat. ****expanticare*** *<pantex, -icis* „pîntece".

spintecáre *s.f* Acțiunea de *a spinteca* și rezultatul ei. *Munca mai grea de-abia acum începea cu spintecarea, împărțirea cărnii și a slăninii* (REBR.). ◇ Fig. *Spintecarea în două porțiuni contradictorii dușmănoase a omului începe să se umple prin diferite punți* (RALEA). • pl. *-ări.* /v. ***spinteca***.

spintecát, -ă *adj.* (*despre ființe sau despre părți ale corpului lor*) Care este despicat, străpuns; înjunghiat; sfîșiat. *Pe tavanul halei de piatră tremurau copitele spintecate* (E. BAR.). ◇ Fig. *În inima-i spintecată a văzut o prăpastie* (GAL.). ◆ (*pop.*; *fam.*; *despre obiecte, materiale textile*) Care este sfîșiat. ◆ Spec. Care are o tăietură, o despicătură, un șliț etc. ◇ *Cui spintecat* v. cui. • pl. *-ți, -te.* /v. ***spinteca***.

spintecătór, -oáre *adj.* Care spintecă. ◇ Fig. *Cunoscu ea însăși plugul spintecător al păcatului* (GAL.). • pl. *-ori, -oare.* /***spinteca*** *+ -tor.*

spintecătúră *s.f.* **1** Tăietură lungă și adîncă; crăpătură, despicătură. *Se vedea în grumaz o spintecătură groaznică de cuțit* (VOIC.). ◆ Concr. Loc unde s-a făcut o asemenea tăietură. *Din spintecătură curgea sînge.* ◆ (*pop.*) Semn distinctiv în formă de tăietură lungă la urechea unor animale, spre a fi mai ușor identificate de posesor. **2** Concr. Bucată desprinsă prin despicare dintr-un lemn. ◆ Spec. (*pop.*) Scîndură îngustă, foarte subțire și flexibilă, de calitate inferioară. ◆ (*pop.*; *fam.*) Șliț. **3** Fig. (*înv.*) (Epitet pentru o) femeie de moravuri ușoare. • pl. *-i.* /***spinteca*** *+ -tură.*

spintero- v. spintari-.

spinterométru *s.n.* (*electrotehn.*) Eclator folosit pentru măsurarea valorilor tensiunilor electrice înalte. • pl. *-e.* /<fr. ***spinthéromètre***.

spinteropíe *s.f.* (*med.*) Tulburare a vederii care constă în perceperea unor puncte luminoase ca niște scîntei. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***spinthéropie***.

spinteroscóp *s.n.* **1** (*telec.*) Aparat care produce scînteia electrică la aparatele de telegrafie fără fir. **2** (*fiz.*) Aparat electric pentru generarea oscilațiilor de înaltă frecvență. • pl. *-oape.* /<fr. ***spintheroscope***.

spínță *s.f* (*înv.*) Contribuție pe care o plăteau turcilor locuitorii Țărilor Române. • pl. *-e, -i.* /cf. tc. *ispence.*

spinúl *s.m.* (*bot., zool.*) Spic mic, spinișor. • pl. *-i.* /<fr. ***spinul***, lat. ***spīnula, -ae***.

spinuli- Elem. de compunere „spinul". • /<fr. ***spinuli-***; cf. lat. *spīnula, -ae <spīna, -ae* „spin".

spinulifér, -ă *adj.* (*bot., zool.*) Care este prevăzut cu spinuli. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***spinulifer, -a, -um***.

spinulifórm, -ă *adj.* Care este în formă de spinișor. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***spinuliformis, -e***.

spinúță *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee din familia campanulaceelor, cu tulpina dreaptă și simplă, cu frunzele dințate, cu florile albastre, rar albe, dispuse în capitule terminale globuloase, care crește prin poienile din regiunea alpină și subalpină (*Phyteuma orbiculare*); bănică. • pl. *-e.* /***spin***[2] *+ -uță.*

spión, -oánă *s.m., s.f.* **I** *s.m., s.f.* **1** Persoană însărcinată să culeagă clandestin informații de natură militară, politică etc. ale unui stat, ale unei organizații, cu scopul de a le transmite altui stat, altei organizații etc.; iscoadă. *Își stabiliseră un spion poruncitor cu titlul de consul* (IORGA). **2** Ext. Persoană care pîndește, care observă pe alții, pentru a furniza cuiva informații. *Cred că este spionul patronului.* ◇ Fig. *Bătrînețea, spioana morții, să nu-i spună acesteia că sîntem bătrîni* (E. BAR.). ◆ (*fam.*) Om șiret. **II** *s.m.* **1** Oglindă oblică instalată în fața unei ferestre sau lentilă mică introdusă într-o ușă, prin care se poate vedea în afară fără a fi văzut. **2** (*tehn.*) Lamă de oțel cu o grosime variabilă, folosită pentru măsurarea lărgimilor interstițiilor dintre două piese asamblate. **3** (*fiz.*) Particulă nucleară cu masa apropiată de cea a pionului, dar avînd spin. **4** (*înv.*; *la jocul de șah*) Nebun. • sil. *spi-on.* pl. *-i, -oane.* și *sipión s.m.*, (*pop.*) *șpión, -oánă s.m., s.f.* /<germ. ***Spion***, it. ***spione***; cf. fr. *espion*.

spioná *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică persoane, formațiuni milit., instituții, organizații etc. sau acțiunile, poziția, situația lor etc.*) A culege clandestin informații de natură militară, politică etc. ale unui stat, ale unei organizații, cu scopul de a le transmite altui stat, altei organizații etc. *A spionat mișcările inamicului din cetate* (VIN.). ◇ (*abs.*) *Ei trimiteau în țară ca să „ia limbă", ca să spioneze* (IORGA). **2** (*compl. indică persoane sau fapte, manifestări ale lor etc.*) A supraveghea pe ascuns pentru a surprinde gînduri, intenții secrete etc. (cu scopul de a raporta cuiva cele aflate); a iscodi, a pîndi, a urmări. *Îi era groază s-o mai spioneze, s-o mai încerce* (TEOD.). ◇ (*abs.*) *Mă duc și eu să spionez; de la femei voi afla mai bine* (ASACHI). ◇ (*refl. recipr.*) *Ele se mai spionau din cînd în cînd* (AGÂR.). ◇ (*cu sens atenuat*) *Niciodată n-am văzut pe bucureștenii centrului spionînd mahalaua poetică* (SADOV.). • sil. *spi-o-*. prez.ind. *-ez.* /***spion*** *+ -a*; cf. germ. *spionieren*, fr. *espionner*.

spionáj *s.n.* **1** (*de obicei în legătură cu vb. ca „a face", „a practica"*) Activitatea spionului. *Știa că Smiler nu vrea să facă spionaj* (PER.). ◆ Iscodire, urmărire, pîndă, observare. **2** (*jur.*) Infracțiune săvîrșită de către un cetățean străin, care constă în obținerea unor secrete de stat și în transmiterea lor propriului (sau altui) stat, propriei (sau altei) organizații. *Caută mărturii cum că el habar n-a avut de spionaj* (SADOV.). • sil. *spi-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***espionnage***, it. ***spionaggio***.

spionáre *s.f.* Acțiunea de *a spiona* și rezultatul ei. *I-a pus pas cu pas sub aspră spionare* (VOIC.). • sil. *spi-o-*. pl. *-ări.* /v. ***spiona***.

spirái *s.n.* (*mar.*) Capac cu geamuri construit în puntea unei nave (uneori înclinat și protejat cu grilaje), care servește la luminarea și aerisirea încăperilor de sub punte. *Privea raza de soare care intra veselă pe spirai* (TUD.). • pl. *-iuri.* /<it. ***spiraglio***.

spirál, -ă *s.f., adj., s.n.* **1** *s.f.* (*geom.*) Curbă plană deschisă care se rotește (sau se înfășoară) în jurul unui punct fix. ◆ Ext. Obiect care are această formă. *Vîntul îi flutură spirala de păr* (TEOD.). ◇ Loc.adj., adv. *În spirală* = (care este) în formă de spirală; spiralat. *Cu mîinile ridicate în sus începu să se onduleze în spirală* (CĂL.). ◇ Compar. *Ca o spirală sulfuroasă țîșni vulcanul* (ANG.-IOS.). ◇ Fig. *Ne poartă pe toți în spirala ascendentă a umanității* (SADOV.). ◆ (*aeron.*) Evoluție normală de zbor în care aeronava descrie în spațiu o curbă asemănătoare cu spirala. ◇ Analog. *Musca... a intrat într-o spirală de învîrtire dementă* (ARGH.). **2** *adj.* Care are forma unei spirale; spiralat, spiraliform. *O țeavă mai strîmtă și încolăcită în formă spirală* (BREZ.). **3** *s.n.* (*med.*) Bandaj format prin înfășurarea bandei în spirală. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***spiral***.

spiralá *vb. I. intr.* (*despre avioane, păsări, fumul de țigară etc.*) A urca sau a coborî în spirale. • prez.ind. pers. 3 *-ează.* /***spirală*** *+ -a.*

spiralăre *s.f.* Acțiunea de *a spirala* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***spirala***.

spiralát, -ă *adj.* Care este în formă de spirală; spiral, spiralic, spiroidal. *Sîrmă de oțel, arc spiralat cilindric* (PER.). • pl. *-ți, -te .* /<fr. ***spiralé***.

spirálic, -ă *adj.* Care este spiralat. • pl. *-ci, -ce.* /***spiral*** *+ -ic.*

spiralifórm, -á *adj.* Spiral. • pl. *-i, -e.* /***spirală*** *+ -(i)form.*

spiralizá *vb. I. tr.* (*tehn.*; *compl. indică materiale metalice tubulare sau filiforme*) A supune operației de spiralizare. • prez.ind. *-ez.* /v. ***spirală***.

spiralizáre *s.f.* **1** (*biol.*) Răsucire spirală a unui cromozom în diversele faze ale mitozei. **2** (*tehn.*) Operație de deformare a unui material metalic cu lungime mare, prin care acesta capătă forma unei spirale, a unei elice. • /v. ***spiraliza***, după fr. *spiralisation*.

spiraloíd, -ă *adj.* Care este în formă de spirală. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***spiraloïde***.

spiránt, -ă *adj.* (*fon.*) *Sunet spirant* sau *consoană spirantă* (*și subst. f.*) = consoană constrictivă. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***spirant***.

spirantizá *vb. I. refl.* (*fon.*; *despre consoane*) A suferi fenomenul de spirantizare. • prez.ind. pers. 3 *-ează.* /***spirant*** *+ -iza.*

spirantizáre *s.f.* (*fon.*) Strîmtare a canalului bucal și a axei sale mediane, în vederea producerii unei consoane fricative sau constrictive. • pl. *-ări.* /v. ***spirantiza***, după fr. *spirantisation*.

spiratrón *s.n.* (*fiz.*) Accelerator ciclic pentru protoni sau pentru alte particule grele, asemănător ciclotronului, avînd în locul duanților mai mulți electrozi în formă de spirală. • pl. *-oane.* /den. com.

spíră *s.f.* **1** Porțiune dintr-o spirală, corespunzătoare unui unghi de 360°. **2** (*electron.*) Conductor electric subțire, a cărui axă este așezată după o linie curbă (sau frîntă) practic închisă. **3** (*electron.*) Fiecare dintre buclele spiralei unei înfășurări electrice sau bobine. **4** Arc al unei elice care este cuprins între două puncte succesive de intersecție a acesteia cu aceeași generatoare a cilindrului elicei. ◆ Fiecare dintre rotirile pe care le prezintă o curbă, un obiect sau o serie de obiecte dispuse în spirală sau în elice. • pl. *-e.* /<fr. ***spire***, lat. ***spīra, -ae***.

spiréa *s.f* (*bot.*) Arbust din familia rozaceelor, înalt pînă la 2 m, cu frunzele ovale, cu ramurile arcuite și cu florile albe, dispuse în inflorescențe globuloase, cultivat ca arbust decorativ (*Spiraea vanhouttei*). • /<fr. ***spirée***, lat. ***spīraea, -ae***.

spirém *s.n.* (*biol.*) Rețea de cromozomi în profaza mitozei. • și *spirémă s.f.* /<fr. ***spirème***.

spirémă *s.f.* v. spirem.

spiri- „spiră, spirală". • și *spiro-*. /<fr. ***spiri-***, ***spiro-***; cf. lat. *spīra*, *-ae*, gr. *σπεῖρα* „spirală".

spiridúș *s.m.* (*în credințe populare*) Drac mic (vioi și poznaș) despre care se crede că se întrupează în diferite vietăți și că se află în slujba vrăjitorilor și a diavolilor. *Este însă un spiriduș într-însul care... îl îndeamnă să scoată limba* (PAS). ◆ Concr. Amuletă care reprezintă un spiriduș. ◆ Fig. Epitet pentru un copil zburdalnic, vioi și inteligent sau pentru o persoană sprintenă și foarte isteață. ◇ Compar. *Cucoana Frosina, subțire, frumușică și iute ca un spiriduș* (SADOV.). • pl. *-i*. și *spiritúș s.m.* /***spirit*** + *-uș*; cf. pol. *spirytuszek* „drăcușor".

spirifér *s.n.* (*paleon.*) Gen fosil de brahiopode articulate, cu valve, mai mult late decît înalte, în forma unor aripi, care a trăit din silurianul superior pînă în permian; (*și la sg.*) animal care face parte din acest gen. • pl. *-e*. /<fr. ***spirifer***.

spiriformă, -ă *adj.* Care este în formă de spiră. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***spiriforme***.

spiríl *s.m.* (*biol.*) Nume generic dat unor bacterii în formă de spirală și având la unul dintre capete unul sau mai mulți cili, care se găsesc în apele stătătoare (și sînt saprofite). • pl. *-i*. /<fr. ***spirille***, lat. ***spirillum*** <*spīra*, *-ae* „spiră".

spirilóză *s.f.* (*med.*) Boală provocată de un spiril. • pl. *-e*. /<fr. ***spirillose***.

spírit *s.n.* **I 1** (*în opoz. cu „materie", „existență"*) Factor ideal al existenței, principiu imaterial; conștiință. ◆ Ext. Minte, intelect; rațiune. *Avea un spirit pătrunzător* (LĂC.). ◇ *Spirit analitic* v. analitic. *Spirit sintetic* v. sintetic. *Prezență de spirit* v. prezență. *Stare de spirit* v. stare. ◇ Expr. *A(-și) cultiva spiritul* v. cultiva. *(A avea) prezență de spirit* v. prezență. ◇ Fig. *Spiritul enciclopedic al norilor merge mai departe* (BOGZA). **2** Inteligență, deșteptăciune, istețime; imaginație, fantezie, vioiciune și umor în modul de a percepe sau de a exprima ceva. *E numai spirit, vervă și finețe* (VIN.). ◇ Loc.adj. *De spirit* = *a*) (*despre oameni*) care este spiritual. *Era un tînăr de spirit* (C. NEGR.); *b*) (*despre cuvinte*) care exprimă inteligență și umor. *Cuvintele de spirit ale oamenilor celebri* (POPOV.). ◆ Vorbă de duh. ◆ Spec. Glumă; anecdotă. *Din cînd în cînd, cîteva spirite, trebuie să recunosc, bune* (PER.). ◇ Expr. *A face spirite* = a glumi. (*fam., iron.*) *A face un spirit de glumă* = a face o glumă (nesărată). **3** (*filos.; în idealismul obiectiv; în opoz. cu „materie"*) Conștiință sau idee obiectivă, avînd o existență autonomă și fiind subiectul (agentul) istoriei și al culturii. ◆ (*în idealismul subiectiv*) Element al conștiinței individuale, fără condiționare exterioară și independent de subiect. *El ar deveni, asemeni spiritelor pure, o ființă surdă, oarbă și mută, fără nici o dorință și fără viață vie* (CĂL.). ◆ (*relig.; la catolici*) Forță creatoare a lumii; divinitate; duh. ◇ *Sfîntul Spirit* sau *Spirit Sfînt* = una dintre cele trei persoane ale trinității divine la creștinii catolici. *Spirit absolut* v. absolut. ◆ (*relig.; în opoz. cu „trup"*) Substanță de sine stătătoare, independentă de corp, care este considerată de origine divină și nemuritoare; suflet. *Spiritul rătăcitor al Golemului se întoarce în viață* (PER.). ◆ (*în superstiții*) Stafie, strigoi, fantomă. *Nu pot să-mi închipui că a venit un spirit, o fantomă* (BAR.). ◆ (*în mit. pop.; urmat de determ. care arată felul*) Ființă imaginară care are rolul de a păzi apele, pădurile, comorile etc.; duh. *Pun la cale, prin arta lui vrăjitorească, o mascaradă a spiritelor aeriene* (VIANU). ◇ *Spirit necurat* v. necurat. **4** Concr. (*urmat de diverse determ. calificative*) Persoană considerată sub raportul capacității sale intelectuale sau din punctul de vedere al însușirilor morale, de caracter etc. *Ascult uimit vertiginoasele jocuri ale acestui înalt spirit* (CAR.). ◇ *Spirit universal* (sau *enciclopedic*) = persoană care posedă cunoștințe (și se manifestă) în foarte multe domenii. *Spirit rector* v. rector. ◇ Expr. *A agita spiritele* v. agita. *A calma spiritele* v. calma. *A liniști spiritele* v. liniști. ◆ (*la pl.*) Societatea în întregul ei, oamenii considerați ca purtători ai unor idei, ai unor preocupări intelectuale etc. *O epocă de mare surescitare a spiritelor* (CĂL.). ◆ Spec. Opinie publică. **5** (*cu determ. care arată felul, domeniul etc.*) Aptitudine, pricepere, simț pentru ceva, specifice pentru tipul de inteligență al cuiva; pornire, manifestare specifice pentru caracterul sau temperamentul cuiva. *Mă enerva spiritul de speculă al tatei* (CA. PETR.). ◇ *Spirit de contradicție* v. contradicție. *Spirit gregar* v. gregar. *Spirit de revanșă* v. revanșă. **6** (*cu determ. care arată felul, domeniul etc.*) Concepție, principiu, părere care determină o anumită atitudine. *Un spirit nou însuflețește astăzi voința* (COCEA). ◇ *Spirit de echipă* (sau *de castă*) = tendință de a acționa conform cu principiile și interesele unui grup relativ restrîns din care face parte. *A știut să creeze o atmosferă, un spirit de echipă* (PER.). ◇ Loc.adv. *În* (*acest* sau *același*) *spirit* = (tot) astfel; în (acest sau același) mod; ținînd seama de... *În acest spirit, notez, mai jos, cîteva reflecții personale* (VIANU). ◇ Loc.prep. *În spiritul cuiva* (sau a ceva) = după concepțiile, principiile sau părerile cuiva sau după regulile a ceva. *Ei fuseseră pedagogii în spiritul protocolului distant* (CĂL.). ◇ Expr. *Spirit de castă* v. castă. **7** Fond de idei, de sentimente etc. care constituie caracteristica, felul de a fi, de a se manifesta al unei persoane, al unei colectivități, al unei epoci etc.; suflet. *O relativă liniștire a spiritului public s-a constatat cu bucurie* (CAR.). **8** Caracter particular sau element specific, distinctiv; ceea ce constituie caracteristica a ceva. *Cuvîntul nou își are rostul lui: dacă e în spiritul limbii, poporul îl acceptă* (SADOV.). ◆ Semnificație adîncă, sens real, precis și exact a ceva. *Restaurînd litera, să restabilim și spiritul testului* (HASD.). **II** (*lingv.*) Semn grafic (deasupra minusculei sau în stînga majusculei) folosit în scrierea greacă pentru a marca aspirația, arătînd cum se pronunță sunetul pe lîngă care este pus (spirit lin: ', spirit aspru: '). • pl. *-e*. /<lat. ***spiritus***, ***-us***, it. ***spirito***, fr. ***esprit***, germ . ***Spiritus***.

spiritísm *s.n.* Concepție mistică potrivit căreia spiritele (sufletele) morților ar supraviețui, iar cei vii ar putea să comunice cu ele prin diverse procedee oculte (prin mijlocirea unui „mediu"). *Credea... în telepatie, în spiritism* (RALEA). ◆ Practică bazată pe această concepție. *Ieri seară au făcut o ședință de spiritism* (PER.). • /<fr. ***spiritisme***.

spiritíst, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care aparține spiritismului, care se referă la spiritism. *Tainice legături spiritiste ori... descîntece oculte* (I. BOT.). **2** *s.m., s.f.* Persoană care practică spiritismul. *Unchiul Niculaie era spiritist* (POPOV.). • pl. *-iști, -iste*. /<fr. ***spiritiste***.

spiritóso *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei compoziții sau a unui grup de note muzicale*) Cu forță, cu antren; vivace. • /<it. ***spiritoso***.

spirituál[1], -ă *adj.* **1** (*în opoz. cu „material"*) Care aparține minții, psihicului etc., care reprezintă reflectarea în conștiință a existenței sociale; intelectual; ext. cultural. *Această pricină ni se pare însăși structura spirituală a epocii* (BLA.). ◇ (*adv.*) *Natura este umanizată, spiritual umanizată* (PER.). ◇ *Confort spiritual* v. confort. **2** (*filos.; în idealismul obiectiv sau subiectiv; în opoz. cu „material"*) Care aparține spiritului; ideal, imaterial. *Substanța spirituală*. ◇ Fig. *Rîsul ei... se desfășura în tăcere ca o revărsare de lumină spirituală* (VIN.). **3** (*despre oameni*) Care are spirit, care este inteligent, deștept, ager; înzestrat cu umor. *Conta în lume ca un băiat spiritual și făcea figură onorabilă* (REBR.). ◇ (*subst.*) *Timp și materie sînt în corelație; spiritualul are alt caracter* (SADOV.). ◆ (*despre manifestări ale oamenilor*) Care denotă spirit. *Face bancuri spirituale*. ◇ (*adv.*) *Domnul ministru a povestit viu și spiritual această întîmplare* (SADOV.). ◆ Ext. Care este rafinat. *Prin finețea lor, par cuvinte dintr-o conversație spirituală* (BLA.). ◆ (*despre figurile oamenilor*) Care are trăsături fine; care denotă inteligență și o bogată viață lăuntrică. *Avea o figură spirituală și plăcută* (C. NEGR.). **4** (*în opoz. cu „laic"*) Care aparține religiei sau bisericii; bisericesc, religios; duhovnicesc. *S-au întocmit comisia spirituală sau duhovnicească* (PER.). ◇ *Exercițiu spiritual* v. exercițiu. *Părinte spiritual* v. părinte. ◆ (*înv.; subst. m.*) Duhovnic. ◆ (*la catolici*) Preot care este însărcinat cu îndrumarea și supravegherea seminariștilor. • sil. *-tu-al*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***spirituel***, lat. ***spīritualis***, ***-e***, it. ***spirituale***.

spirituál[2], -ă [spi'rituəl] *subst.* **1** *s.n.* (*muz., bis.*; și *negro spiritual*) Cîntec de cult protestant care a constituit una din sursele jazzului, fiind modificat de populația de culoare dintre SUA, care i-a imprimat o puternică sincopare, schimbîndu-i treptat structura tonală. **2** *s.m., s.f.* (*relig.*) Membru al unor secții ale ordinului franciscanilor, apărute în sec. 13, care predicau stricta respectare a normelor Sfîntului Francisc. • pl. *-i, -e*. /<engl. ***spiritual***.

spiritualicéște *adv.* Din punct de vedere spiritual. *Eminescu al nostru mort spiritualicește la 33 ani* (PER.). • sil. *-tu-a-*. /***spiritual*** + *-icește*.

spiritualísm *s.n.* (*filos., teol.*) Concepție filosofică idealistă și mistico-religioasă, opusă materialismului, care consideră că factorul de bază al universului este spiritul (materia fiind un simplu produs al spiritului) sau că spiritul există independent de materie. • sil. *-tu-a-*. /<fr. ***spiritualisme***.

spiritualíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (*în opoz. cu „materialist"*) **1** *adj.* Care aparține spiritualismului, care se referă la spiritualism. *Un filosof spiritualist sau un panteist vor vorbi despre opera ei* (VIANU). **2** *s.m., s.f.* Adept al spiritualismului. *Berkeley este un... spiritualist voluntarist și un teist* (VIANU). • sil. *-tu-a-*. pl. *-iști, -iste*. /<fr. ***spiritualiste***.

spiritualitáte *s.f.* (*în opoz. cu „materialitate"*) **1** Calitatea, caracterul a ceea ce este spiritual; idealitate, imaterialitate. *Se petrece un fenomen... de abatere de la matca tradițională a spiritualității religioase* (PER.). **2** Ansamblu de idei și de sentimente care caracterizează o colectivitate, în special un popor sau o națiune, din punctul de vedere al specificului culturii sale; viața spirituală a unei colectivități, a unui popor. *Trusturile, gazetăria senzațională, excesele reclamei... toate erau prezente ca o dezvoltare anormală a materiei în dauna spiritualității* (SADOV.). • sil. *-tu-a-*. /<fr. ***spiritualité***, lat. ***spiritualitas***, ***-atis***.

spiritualizá *vb. I. tr.* (*în opoz. cu „materializa"*) A da, a imprima lucrurilor, fenomenelor etc. un caracter spiritual, a le detașa de ceea ce este material, corporal, senzual; a înzestra cu spirit, cu viață spirituală. *Amorul e spiritualizat și redus la o aspirație mistică* (E. LOV.). ◇ (*refl.*) *Materialul brut se transformă și se spiritualizează* (E. LOV.). • sil. *-tu-a-*. prez.ind. *-ez*. /<fr. ***spiritualiser***.

spiritualizáre *s.f.* (*în opoz. cu „materializare"*) Acțiunea de *a* (*se*) *spiritualiza* și rezultatul ei. *Viața însăși cere înfrumusețare și spiritualizare* (PER.). • sil. *-tu-a-*. pl. *-ări*. /v. ***spiritualiza***.

spiritualizát, -ă *adj.* Care a devenit spiritual; care a căpătat o anumită adîncime, care și-a adîncit conținutul sufletesc, intelectual. *Sforțările nobile pentru o umanitate spiritualizată cedează* (SADOV.). • sil. *-tu-a-*. pl. *-ți, -te*. /v. ***spiritualiza***.

spiritúș *s.m.* v. spiriduș.

spiro[1]- Elem. de compunere „respirație"; „plămîni". • /<fr. ***spiro-***, cf. lat. *spirare* „a respira".

spiro[2]- v. spiri-.

spirobactérie *s.f.* (*biol.*) Bacterie care este în formă de spirală. • pl. *-ii*. g.-d *-iei*. /***spiro[1]-*** + ***bacterie***.

spirocercóză *s.f.* (*med. vet.*) Boală a cîinilor care este provocată de prezența unor paraziți (*Spirocerca lupi*) în tubul digestiv. • pl. *-e*. /<fr. ***spirocercose***.

spirochét *s.m.* (*biol.*) Bacterie lungă, răsucită în formă de spirală, de obicei saprofită, foarte răspîndită în natură, care cuprinde și specii patogene pentru om. • pl. *-ți*. /<fr. ***spirochète***; cf. gr. *σπεῖρα* „spirală", *χαίτη* „coamă".

spirochetogén, -ă *adj.* (*biol.*) Care este produs de un spirochet. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***spirochétogène***.

spirochetóză *s.f.* (*med.*) Boală infecțioasă (sifilis, febră recurentă etc.) provocată de un spirochet. • pl. *-e*. /<fr. ***spirochétose***.

spirocíclic, -ă *adj.* (*bot.; despre flori*) Care este dispus în spirală. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***spirocyclique***.

spirocíd, -ă *adj., s.n.* (*farm.*) Medicament care este folosit împotriva sifilisului. • pl. *-izi, -ide*. /<fr. ***spirocide***.

spiroenergografíe *s.f.* (*med.*) Test de efort care furnizează informații asupra reacțiilor fiziologice ale organismului în condițiile de suprasolicitare determinate de un efort muscular. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***spiro[1]-*** + ***energografie***.

spirográf *s.n.* (*med.*) Aparat care înregistrează mișcările respiratorii și efectuează măsurarea cantitativă a oxigenului inspirat și a dioxidului de carbon expirat; spirometru înregistrator. • pl. *-e*. /<fr. ***spirographe***.

spirografíc, -ă *adj.* Care aparține spirografiei, care se referă la spirografie. • pl. *-ci, -ce*. /***spirografie*** + *-ic*.

spirografíe *s.f.* (*fiziol.*) Înregistrare grafică a unei curbe, care permite măsurarea cantitativă în circuit închis a ventilației pulmonare. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***spirographie***.
spirográmă *s.f.* (*med.*) Diagramă obținută la spirograf. • pl. *-e.* /<fr. ***spirogramme***.
spiroíd, -ă *adj.* Care este spiroidal. ◆ (*med.; despre fracturi*) În care întreruperea este elicoidală. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***spiroïde***.
spiroidál, -ă *adj.* Care este spiralat; spiroid. • sil. *-ro-i-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***spiroïdal***.
spirolactónă *s.f.* (*chim.*) Substanță de sinteză, antagonist al unor hormoni corticosuprarenali. • /<fr. ***spirolactone***.
spiromát *s.n.* (*med.*) Aparat care asigură insuflarea unui volum fix de aer la frecvență determinată în plămînii unui bolnav. • pl. *-e.* /***spiro-*** + ***[auto]mat***.
spirométric, -ă *adj.* Care ține de spirometrie, care se referă la spirometrie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***spirométrique***.
spirometríe *s.f.* (*med.*) Metodă de explorare a funcției și a capacității respiratorii pulmonare cu ajutorul spirometrelor sau al spirografelor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***spirométrie***.
spirométru *s.n.* (*med.*) Aparat pentru măsurarea capacității de respirație a plămînilor. • pl. *-e.* /<fr. ***spiromètre***.
spiroscóp *s.n.* (*med.*) Aparat care este folosit în spiroscopie. • pl. *-oape.* /<fr. ***spiroscope***.
spiroscopíe *s.f.* (*med.*) Examen al respirației cu ajutorul spirometrului, care măsoară volumul aerului expirat. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***spiroscopie***.
spirotróp, -ă *adj.* Care este răsucit în spirală. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***spirotrope***.
spirt *s.n.* **1** Nume dat diverselor tipuri de alcool: *a*) Lichid volatil, inflamabil, cu miros și gust caracteristic, care se găsește în proporții variate în vin, precum și în unele substanțe zaharoase fermentate. *b*) (și *spirt alb*) Spirt (comercial) care este obținut prin distilare fracționată din zaharurile fermentate ale fructelor, cerealelor, cartofilor etc.; alcool etilic, metanol. *c*) (și *spirt medicinal* sau *sanitar*) Spirt folosit în medicină, mai ales ca dezinfectant extern, care are de obicei culoare albastră și care este făcut impropriu pentru consumul alimentar prin adăugarea albastrului de metilen. ◇ *Spirt denaturat* = alcool etilic denaturat. *Spirt de lemn* = produs compus mai ales din alcool metilic, obținut la distilarea uscată a lemnului. *Spirt de vin* = varietate superioară de spirt, obținută prin distilarea vinului. *Lampă* (sau *mașină*) *de spirt* = spirtieră. *Puse să fiarbă apă la o mașină de spirt* (BACOV.). ◇ Expr. *A turna spirt în* (sau *pe, peste*) *foc* v. foc. ◇ Compar. (*sugerează ideea de tărie, de iuțeală, de agilitate*) *Iute ca spirtul, comandantul... e nicăieri și pretutindeni* (CA. PETR.). ◆ (*adv.; pe lîngă adj. ca „iute", „vrednic" etc., imprimă acestora val. de super. abs.*) *Aici la han... trebuie un băiat iute spirt* (BRĂT.). ◆ (*farm.; pop.; urmat de determ. care indică felul sau proveniența*) Preparat farmaceutic din spirt, în care s-au macerat ori s-au dizolvat diverse substanțe cu proprietăți curative și care este folosit în medicină pentru tratarea unor afecțiuni externe sau interne. *O să-i puie pahare și o să-l tragă cu spirt de rădăcini* (ARGH.). ◆ (*la pl.*) Diverse sorturi de spirt. *Îi deteră să aspire spirturi și oțeturi tari* (SIO.). **2** Ext. Băutură alcoolică foarte tare, preparată de obicei din spirt; rachiu. *Da drumul unui glas argăsit de spirturi* (D. ZAMF.). **3** (*chim.; înv.*) Compuse: *spirt-de-sare* = acid clorhidric; *spirt-de-țipirig* = amoniac; *spirt-de-pucioasă* = acid sulfuric. • pl. *-uri.* /<rus. ***спирт***.
spirtiéră *s.f.* Lampă tehnică sau mică mașină de gătit al cărei combustibil este spirtul (denaturat sau medicinal). *O spirtieră cu un ibric de cafea alături* (PER.). • sil. *-ti-e-*. pl. *-e.* /***spirt*** + *-ieră*.
spirtós, -oásă *adj.* (*despre băuturi*) Care conține spirt; alcoolic. *Descoperi un secret... al băuturilor spirtoase* (PEL.). ◆ Ext. Care are o concentrație mare de alcool; care este tare. ◇ *Bomboane spirtoase* = bomboane fabricate cu esență de mentă. ◆ (*subst. f. pl.*) Băuturi alcoolice (tari). *De zece ani nu mai pun spirtoase în gură* (CAR.). • pl. *-oși, -oase.* /***spirt*** + *-os*.
spirtulét *s.n.* Dim. al lui *spirt*. • pl. *-e.* /***spirt*** + *-uleț*.
spitál *s.n.* **1** Instituție medicală curativ-profilactică, în care sînt internați și tratați oamenii bolnavi sau accidentați și unde se studiază bolile. *Să facă tot ce se poate face pentru spital* (CE. PETR.). ◇ *Spital de psihiatrie* (sau, *fam., de nebuni*) = ospiciu. *Era atunci intern într-un spital de nebuni* (SADOV.). *Spital de evacuare* v. evacuare. ◇ Expr. *Ori la bal, ori la spital* v. bal. *A intra în spital* v. intra. ◇ Fig. *Amintirile zac ciuruite de-atîtea erori În spitalele mele și nu vor să moară* (LAB.). ◆ Ext. Clădire în care își are sediul această instituție. *Nu-mi plac camerele spitalelor.* ◆ Personalul acestei instituții. *Tot spitalul a ieșit în stradă, alăturîndu-se greviștilor.* ◆ (*înv.*; și *spital pentru săraci, spital de obște*) Instituție filantropică în care erau primiți bolnavii sau bătrînii lipsiți de resurse materiale pentru îngrijire și tratament. *Să se facă un spital pentru săraci, pentru bătrîni și pentru neputincioși* (ȚICHIND.). ◆ Clădire special amenajată în care sînt îngrijite animale bolnave. **2** (*arg.*) Închisoare. • pl. *-e, -uri.* /<germ. ***Spital***, fr. ***hôpital***, lat. ***hospitale*** <*hospitalis, -e*.
spitalicésc, -eáscă *adj.* Care aparține spitalului, care se referă la spital; care se face în spital. *Așezămîntul spitalicesc a început să funcționeze în 1969* (G. BAR.). • pl. *-ești.* /***spital*** + *-icesc*.
spitalizá *vb. I. tr.* (*compl. indică oameni bolnavi, femei însărcinate etc.*) A interna într-un spital pentru tratament medical. *Pacientul trebuie spitalizat, fără îndoială.* • prez.ind. *-ez.* / de la ***spital***, după fr. *hospitaliser*.
spitalizáre *s.f.* Acțiunea de *a spitaliza* și rezultatul ei. ◇ *Spitalizarea la domiciliu* = formă de asistență medicală prin care un bolnav (care are o afecțiune ușoară) este tratat la domiciliu de către medicul de familie. ◆ Timp cît cineva este internat și îngrijit într-un spital. *S-a restabilit cu greu după mai multe zile de spitalizare* (PĂR.). • pl. *-ări.* /v. ***spitaliza***.
spitalizát, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care este internat și îngrijit în spital. • pl. *-ți, -te.* /v. ***spitaliza***.
spitz [spits] *s.m.* (*zool.*) Cîine de aport, de rasă germană, cu blana deasă, urechile ascuțite și coada stufoasă, care este vioi și jucăuș și foarte bun paznic. • pl. *-i.* /<germ. ***Spitz***.

spitz

spiț *s.n.* v. spiț[3].
spițát, -ă *adj.* Care este prevăzut cu spițe. • pl. *-ți, -te.* /***spiță*** + *-at*.
spíță *s.f.* **1** Fiecare dintre bucățile de lemn sau dintre barele subțiri de metal care leagă cercul sau obezile unei roți de butucul sau de centrul ei și care are rolul de a susține coroana roții astfel încît să nu se deformeze. ◇ Fig. *Nemărginitul Rotit în juru-i pe eterne spițe* (PER.). ◆ Fig. Rază de soare. *Pornesc la drum Cu spițele de soare, speranțele* (JEB.). **2** Stinghie, spetează. **3** Fiecare dintre treptele unei scări; fuscel. ◆ Ext. Scară. **4** Totalitatea descendenților din același străbun; semințe; neam, stirpe. *Era din spița Tobolilor* (BĂN.). ◇ Expr. *A fi neam de a cincea* (sau *a șasea, a noua*) *spiță* v. neam. ◆ (*jur.*) Totalitatea persoanelor care descind dintr-una și aceeași persoană și care dobîndesc împreună, într-o succesiune, partea care ar fi revenit autorului lor comun, dacă acesta ar fi fost în viață. **5** (*adesea urmat de determ. „de neam", „neamului"*) Arbore genealogic; genealogie. *M-așteaptă între flăcării... fără spiță de neam* (PER.). **6** Apartenența, prin naștere, la o anumită familie, la un grup social, la o națiune; origine. *După nas li se cunoaște spița* (AGÂR.). **7** (*bot.*) Unitate biologică naturală care, în concepția lui E. Racoviță, conține lanțuri de specii derivate una din alta în decursul istoriei lor. **8** (*înv.*) Treaptă într-o anumită ierarhie. *Împăratul... mulțumi tuturora după spița diregătoriei* (DELAVR.). • pl. *-e.* /<bg. ***спица***, ucr. ***спиця***.
spițărát, -ă *adj.* (*reg.*) Care este împodobit cu dantele, cu horbote. • pl. *-ți, -te.* /***spițuri*** + *-at*.
spițélnic *s.n.* (*tehn.*) Sfredel cu care se fac găuri în butucul și în obezile roții, pentru a se monta spițele. ◆ Gener. Sfredel lung și subțire (pentru găuri mici); butelnic. • pl. *-ce.* /***spiță*** + *-elnic*.
spițér *s.m.* (*înv., pop.*) Farmacist. *Cunosc eu un spițer* (CAR.). • pl. *-i.* /<ngr. ***σπετζ(ι)έρης***.
spițereásă *s.f.* (*înv., pop.*) **1** Farmacistă. **2** Soție de spițer. • pl. *-ese.* /***spițer*** + *-easă*.
spițeríe *s.f.* **1** (*înv., pop.*) Farmacie. *Rămîne... în fața spițeriei* (I. BOT.). ◆ (*înv., reg.; mai ales la pl.*) Medicamente. *Spițeriile... înghițeau puținii bani* (C. NEGR.). **2** (*înv., reg.*) Știința farmaciei; profesiunea farmacistului. *Sosurile și combinațiile sînt civilizație și spițerie* (SADOV.). **3** (*înv., reg.*) Băcănie. ◆ (*mai ales la pl.*) Mirodenii. *Stofele Flandrei și spițeriile Orientului* (OȚETEA). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<ngr. ***σπετζαρία***.
spițuri *s.n. pl.* (*reg.*) (Dantelă sau) coltișori de dantelă lucrați cu croșeta. • /cf. germ. *Spitzen*.
spîldării *s.f. pl.* (*reg.*) Puzderii. • pl. *-ți, -te.* /cf. *puzderii*.
spîn, -ă *adj.* (*despre bărbați sau despre fața lor*) Căruia nu îi cresc barbă și mustață. *Era un roșcovan deșirat și spîn* (G. M. ZAMF.). ◇ (*subst.*) *Un spîn cu trei fire în barbă* (GHICA). ◇ Expr. *A trage nădejde ca spînul de barbă* = a se spune despre cei ce speră în realizarea unor lucruri imposibile. *Cînd va face spînul barbă* = niciodată. ◇ Ext. *Și liniștea e falsă printre copacii spîni* (PHIL.). • pl. *-i, -e.* / lat. ****spanus***; cf. gr. *σπανός*.
spînătec, -ă *adj.* v. spînatic.
spînătic, -ă *adj.* (*despre bărbați sau despre fața lor*) Care are barba și mustățile (foarte) rare. *Badea Ghiță cel spînatic a sughițat cu amar* (SADOV.). • pl. *-ci, -ce.* și *spînátec, -ă adj.* /***spîn*** + *-atic*.
spînț *s.m.* v. spînz.
spînțuí *vb. IV.* v. spînzui.
spînz *s.m.* (*bot.*) Numele mai multor plante erbacee din familia ranunculaceelor, a căror rădăcină este folosită mai ales în medicina veterinară populară: *a*) (și *spînz purpuriu*) plantă erbacee toxică, cu frunzele palmate, cu rizomul gros și ramificat în numeroase fibre lungi, cu florile roșii (*Helleborus purpurescens*); *b*) plantă erbacee cu tulpina puțin ridicată de la pămînt, cu frunzele verzi-roșietice și cu florile mari, purpurii pe dinafară și verzui pe dinăuntru, cu cinci petale și multe stamine (*Helleborus niger*); *c*) (și *spînz puturos*) plantă erbacee cu tulpina erectă, cu una sau două frunze mărunt dințate, cu nervurile proeminente și albe, cu florile mari verzui, plecate în jos (*Helleborus odorus*); *d*) plantă erbacee cu tulpina erectă și frunzele radicale, lanceolate, mărunt dințate, cu nervurile principale puțin proeminente pe fața inferioară și cu cele secundare proeminente, cu florile mari verzui, plecate în jos (*Helleborus dumetorum*). ◆ Restr. Floarea acestor plante. ◇ Loc.vb. (*pop.*) *A trage* (sau *a băga, a pune*) *spînz* = a spînzui. • pl. *spînji.* și (*reg.*) *spînț* *s.m.* /<sl. veche ***спѣжь***; cf. srb. *sprez*.
spînzuí *vb. IV. tr.* (*reg.; compl. indică animale sau părți ale corpului lor*) A trata diferite boli înfigînd un fir de spînz sub piele. • prez.ind. *-iesc.* și *spînțuí vb. IV.* /***spînz*** + *-ui*.
spînzurá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică oameni*) A omorî, a executa (în urma unei condamnări) prin strangulare, cu ajutorul spînzurătorii. *Spînzurați-l de-i mișel* (COȘB.). ◇ Expr. (*abs.*) *A tăia și a spînzura*, se spune despre o persoană care abuzează în mod nelimitat de puterea, de autoritatea sa, care procedează în mod samavolnic. *Eu sînt mîna lui dreaptă. Eu tai și spînzur* (COCEA). *A greșit croitorul și a spînzurat stolerul* v. stoler.◆ (*refl.*) A se sinucide, strangulîndu-se cu ștreangul. *Dacă vrei să te spînzuri, eu nu te pot opri* (AGÂR.). ◇ Fig. *Timpul s-a spînzurat de pomi ca un steag* (PER.). **2** *intr.* A cădea liber în jos, fiind fixat cu (un capăt din) partea superioară de ceva; a se fixa cu (un capăt din) partea superioară de ceva, lăsînd restul să cadă liber în jos; a se agăța, a atîrna, a se prinde, a se anina. *Sloi de gheață îi spînzurau de urechi* (AGÂR.). ◇ (*tr.*) *Băieții de prăvălie spînzurau sub șoproane căciuli* (VOIC.). Δ Fig. (*sugerează ideea de încetare a unei activități*) *Ne-am spînzurat chitarele în cui* (MINUL.). ◇ (*refl. pas.*) *Capul vinovatului se spînzura în poarta curții* (C. NEGR.). ◇ Expr. (*pop.*) *A spînzura* (cuiva) *lingurile la brîu* (sau *de gît*) = a nu da mîncare celui care vine tîrziu la masă. (*reg.*) *A-i spînzura* (cuiva) *mațele de foame* = a fi foarte flămînd. *A-i spînzura cuiva lingurile* (ori *lingura*) *de gît* v. lingură. ◇ Fig. *Chestiunea Orientului spînzură asupra lumii ca sabia lui Damocles* (BOL.). ◆ (*refl.*) A se agăța, a se prinde (și a se ține strîns) de cineva sau de ceva; a se atîrna. *I se spînzură cu mînuțele de după grumaz* (SADOV.).

3 *intr.* (*înv., pop.*) Expr. *A spînzura de...* (sau *de la...*) = a depinde de..., a fi condiționat de... *De la dînsa spînzura soarta bătăliei* (BĂLC.). **4** *tr.* Fig. (*fam.; compl. indică bani*) A cheltui (inutil). *Am fost în oraș și am mai spînzurat cîteva sute de mii pe niște prostii.* • prez.ind. *spînzur.* / lat. **expendiolare*.

spînzurâre *s.f.* Acțiunea de *a spînzura* și rezultatul ei; spînzurat, spînzurătoare. • pl. *-ări.* /v. ***spînzura***.

spînzurát[1] *s.n.* Spînzurare. • /v. ***spînzura***.

spînzurát[2]**, -ă** *adj.* **1** Care a fost omorît sau care s-a sinucis prin spînzurare. ◇ (*subst.*) *Spînzuratul proaspăt sta țeapăn* (E. BAR.). ◇ Expr. *A vorbi de funie în casa spînzuratului* v. funie. *A sta spînzurat* (*ca dracu*) *pe țuțuie* v. țuțui. ◇ Compar. *Începe să horcăie ca un spînzurat* (TUD.). ◆ (*fam.; subst.*) (Epitet dat unui) copil sau (unui) tînăr care se ține de pozne, de nebunii; strengar, neastîmpărat. *Joacă tabinet cu ginere-său și cu alți spînzurați* (CAR.). ◇ (*pop.; subst. art.*) *De-a spînzuratul* = joc de copii pentru două persoane, în care una scrie prima și ultima literă dintr-un cuvînt, înlocuind restul literelor cu liniuțe, iar cealaltă persoană trebuie să ghicească (în succesiunea lor normală) literele care lipsesc, fiecare greșeală pe care o comite fiind penalizată cu o linie ce constituie o parte a unei spînzurători sau a chipului celui spînzurat. **2** Care este agățat, atîrnat, suspendat, aninat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***spînzura***.

spînzurătoáre *s.f.* **1** Spînzurare. *E rost dă spînzurătoare, tăicuțule* (CA. PETR.). ◆ Ext. Moarte prin spînzurătoare. *Spînzurătoarea face dintr-un nebun un sfînt?* (ALECS.). ◇ (*fam.; art.*) *De-a spînzurătoarea* = joc de copii pentru două persoane, în care una scrie prima și ultima literă dintr-un cuvînt, înlocuind restul literelor cu liniuțe, iar cealaltă persoană trebuie să ghicească (în succesiunea lor normală) literele care lipsesc, fiecare greșeală pe care o comite fiind penalizată cu o linie ce constituie o parte a unei spînzurători sau a chipului celui spînzurat. **2** Instrument de execuție alcătuit, de obicei, dintr-un stîlp înfipt în pămînt, cu o bară orizontală fixată la capătul de sus, de care se atîrnă știreangul prevăzut cu un laț, în care se introduce gîtul condamnatului la moarte. *Duseră pe bietul cioban la spînzurătoare* (POP.). ◇ (*în imprec.*) *Îndrăgi-i-ar ciorile și spînzurătorile!* (EMIN.). ◇ Compar. *Sonda arde ca o spînzurătoare uriașă* (GAL.). **3** Analog. (*pesc.*) Construcție formată dintr-o grindă sprijinită de doi pari, folosită de pescari pentru uscarea carmacelor; uscătorie. • pl. *-ori.* /***spînzura*** + ***-ătoare***.

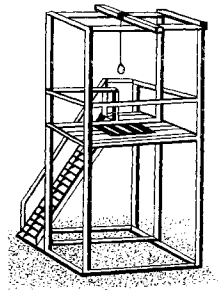

spînzurătoare (2)

spîrc[1] *interj.* (*reg.*) Cuvînt care imită zgomotul produs de un lichid, de o materie fluidă etc. care iese forțat dintr-un orificiu. • /onomat.

spîrc[2] *s.n., s.m.* **1** *s.n.* (*reg.*) Bucată de slănină; șorici fript. ◆ (*înv., reg.*) Bucată (mică) de carne (de proastă calitate), de piele sau de pieliță. *I-au dat mai mult ciolane, spîrcuri și macră* (POP.). **2** *s.m.* (*pop.; deprec.*) Epitet dat unui tînăr sau unui copil. ◆ Ext. Persoană lipsită de importanță. • pl. *n. -uri, m. -ci.* și *spîrci s.m.* /<ucr. ***unupka***; cf. pol. *szperka*.

spîrcáci *s.m.* v. spurcaci.

spîrci *s.m.* v. spîrc[2].

spîrcuí[1] *vb. IV. refl.* (*pop.*) A evacua fecalele în mici cantități (și des). • prez.ind. *-iesc, spîrcui.* /***spîrc***[1] + ***-ui***.

spîrcuí[2] *vb. IV. tr.* (*înv., reg.*) **1** (*compl. indică ființe*) A rupe în bucăți; a sfîșia, a sfîrteca, a ciopîrți. *Lupul mi-a spîrcuit un bou* (POP.). **2** (*compl. indică armate, colectivități etc.*) A distruge, a nimici; a pune pe fugă, a risipi, a împrăștia. *Mulțimea spîrcuită de roți și hulube se lipea de pereți* (CE. PETR.). • prez.ind. *-iesc, spîrcui.* și *sfîrcuí vb. IV.* /***spîrc***[2] + ***-ui***.

spîrcuíre *s.f.* (*înv., reg.*) Acțiunea de *a spîrcui* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***spîrcui***[2].

spîrcuít, -ă *adj.* (*înv., reg.*) **1** (*despre oameni și animale*) Care este rupt, tăiat în bucăți. **2** (*despre armate, colectivități etc.*) Care este distrus, nimicit. *Spîrcuită oastea și fără nici o tocmeală* (COSTIN). • pl. *-ți, -te.* /v. ***spîrcui***[2].

splai *s.n.* Mal înalt (și amenajat în vederea circulației rutiere sau pietonale) al unei ape. *Ce veche baladă mai plînge Pe-un splai?* (BACOV.). ◆ Ext. Stradă amenajată pe acest mal. *Urmăresc, cu gîndurile aiurea, mașinile care trec pe splaiurile Bahluiului.* • pl. *-uri.* /cf. *plai*.

splanhn- Elem. de compunere „viscere". • și *splanhno-*. /<fr. ***splanchn(o)***-; cf. gr. *σπλάγχνον*.

splanhnectomíe *s.f.* (*chir.*) Splanhnicectomie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***splanchnectomie***; cf. gr. *σπλάγχνον* „viscere", *ἐκτομή* „excizie".

splănhnic, -ă *adj.* Care aparține viscerelor, care se referă la viscere. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***splanchnique***.

splanhnicectomíe *s.f.* (*chir.*) Rezecție a unui nerv splanhnic; splanhnectomie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***splanchnicectomie***.

splanhno- v. splanhn-.

splanhnocél *s.n.* (*med.*) Hernie a viscerelor. • /<fr. ***splanchnocèle***; cf. gr. *σπλάγχνον* „viscere", *κήλη* „hernie".

splanhnocrániu *s.n.* (*anat.*) Regiune buco-maxilo-facială care adăpostește aparatele senzoriale olfactiv și optic, precum și segmentele inițiale ale aparatelor respirator și digestiv. • /***splanhno-*** + ***craniu***.

splanhnografíe *s.f.* (*med.*) Radiografie a viscerelor, care se face cu ajutorul unei substanțe opace la razele X. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***splanchnographie***; cf. gr. *σπλάγχνον* „viscere", *γράφω* „a scrie".

splanhnologíe *s.f.* Parte a anatomiei care se ocupă cu studiul organelor interne. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***splanchnologie***; cf. gr. *σπλάγχνον* „viscere", *λόγος* „studiu".

splanhnomegalíe *s.f.* (*med.*) Megalosplanhnie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***splanchnomégalie***.

splanhnomicríe *s.f.* (*med.*) Micșorare a volumului tuturor viscerelor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***splanchnomicrie***.

splanhnopleúră *s.f.* (*med.*) Perete endodermic sau visceral al celomului. • sil. *ple-u-*. pl. *-e.* /<fr. ***splanchnopleure***; cf. gr. *σπλάγχνον* „măruntaie", *πλευρά* „coastă, latură".

splanhnoptóză *s.f.* (*med.*) Visceroptoză. • /<fr. ***splanchnoptose***; cf. gr. *σπλάγχνον* „viscere", *πτῶσις* „cădere".

splanhnotomíe *s.f.* (*chir.*) Disecție a organelor abdominale. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***splanchnotomie***; cf. gr. *σπλάγχνον* „măruntaie", *τομή* „tăiere".

splanhnotróp, -ă *adj.* (*chir.*) Viscerotrop. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***splanchnotrope***.

splau *s.n.* (*pesc.*) Extremitate a unei punți pentru pescuit, așezată pe piloni, care poate fi ridicată în funcție de nivelul apei și pe care stă pescarul. • pl. *-uri.* /etimol. nec.

spleen [splin] *s.n.* Melancolie trecătoare, fără cauze determinate, manifestată prin plictiseală și prin dezgust față de orice. *Urîtul începuse și spleenul nu era departe* (C. NEGR.). • /<engl. ***spleen***.

splen- Elem. de compunere „splină". • și *spleno-*. /<fr. ***splén(o)***-; cf. gr. *σπλήν*.

splenalgíe *s.f.* (*med.*) Durere a splinei. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***splénalgie***; cf. gr. *σπλήν* „splină", *ἄλγος* „durere".

spléndid, -ă *adj.* Care trezește mare admirație, care impresionează în mod profund: *a*) prin aspectul plăcut, atrăgător, armonios; care este frumos, magnific, mirific, superb. *Îți lasă gura apă cînd vezi splendide mașini italienești* (PRED.); *b*) prin proporții grandioase, prin măreție, prin monumentalitate; care este falnic, grandios, impozant, impresionant, impunător, maiestuos, măreț. *Piscurile splendide ale munților îmi dădeau o stare de împlinire nemaiîntîlnită*; *c*) prin execuția desăvîrșită sau prin armonia îmbinărilor; care este ceresc, divin, dumnezeiesc, îngeresc, minunat. *Îmi vine în minte o veche, splendidă romanță românească* (PER.). ◇ (*adv.*) *Părerea mea este că noul solist al formației cîntă splendid*; *d*) prin eleganță deosebită, prin lux excesiv, prin abundență etc.; care este bogat, fastuos, luxos, somptuos. *Prințul Marii Britanii s-a căsătorit în cadrul unei ceremonii splendide*; *e*) prin întrunirea în cel mai înalt grad a tuturor calităților cerute, prin lipsă totală de defecte; care este desăvîrșit, excepțional, extraordinar, formidabil. *Succesul ei fu splendid* (FIL.). ◇ (*adv.*) *Coloane nalte, bolți arcate splendid* (EMIN.). • acc. și *splendíd*. pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***splendide***, lat. ***splendĭdus, -a, -um***.

splendoáre *s.f.* Însușirea de a trezi mare admirație, de a impresiona în mod profund: *a*) prin aspectul plăcut, atrăgător, armonios; frumusețe, strălucire. *Cum revarsă luna plină liniștita ei splendoare* (EMIN.). ◆ Concr. (*mai ales la pl.*) Ființă, lucru etc. care are aspect (deosebit de) frumos. *Mă gîndeam la atîtea splendori, pe care poate că niciodată n-am să le văd* (BLA.). ◇ (*ca epitet, pus înaintea termenului calificat, de care se leagă prin prep. „de"*) *Verișoara ei născu o splendoare de băiat*; *b*) prin proporții grandioase, prin măreție, prin monumentalitate; grandoare, măreție. *[Columnele]... pierduseră mult din a lor splendoare* (ARIST.); *c*) prin eleganță deosebită, prin manifestări fastuoase, excesiv de luxoase, prin abundență etc.; bogăție, fast, lux, măreție. *Acel Iași „semioriental"... fără nici o splendoare* (IBR.); *d*) prin fapte sau atribute deosebite, printr-o stare deosebită etc.; slavă, strălucire. *Pe Grecia și Roma antică le poți vedea căzute din splendoarea lor* (FIL.). • pl. *-ori.* /<fr. ***splendeur***, lat. ***splendor, -oris*** <*splendēre* „a străluci".

splenectomíe *s.f.* (*chir.*) Ablațiune a splinei. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei* . /<fr. ***splenectomie***; cf. gr. *σπλήν* „splină", *ἐκτομή* „excizie".

splenectopíe *s.f.* (*med.*) Deplasare a splinei. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***splénectopie***; cf. gr. *σπλήν* „splină", *ἔκτοπος* „deplasat".

splénic, -ă *adj.* Care aparține splinei, care se referă la splină. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***splénique***, lat. ***splēnicus, -a, -um***.

splenítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a splinei. • pl. *-e.* /<fr. ***splénite***.

splénlus *s.n.* (*anat.*) Mușchi care este situat în partea posterioară a gîtului și superioară a spatelui. • sil. *-ni-us.* /<fr. ***splénius***; cf. gr. *σπληνιον* „bandaj, compresă".

splenizáre *s.f.* (*med.*) Indurație a țesutului pulmonar, care devine asemănător cu splina. • pl. *-ări.* /după fr. *splénisation*.

spleno- v. splen-.

splenocél *s.n.* (*med.*) Hernie a splinei. • /<fr. ***splénocèle***; cf. gr. *σπλήν* „splină", *κήλη* „hernie".

splenocít *s.n.* (*med.*) Celulă mononucleară macrofagă caracteristică țesutului splenic. • /<fr. ***splénocyte***; cf. gr. *σπλήν* „splină", *κύτος* „cavitate, recipient".

splenocontracție *s.f.* (*med.*) Contracție a splinei. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***spléno-contraction***.

splenocultúră *s.f.* (*med.*) Însămînțare într-un mediu de cultură cu un fragment de splină pentru a decela în acesta prezența unui germen. • pl. *-i.* /<fr. ***splénoculture***.

splenoflebítă *s.f.* (*med.*) Flebită a venei splenice. • pl. *-e.* /<fr. ***splénophlébite***; cf. gr. *σπλήν* „splină", *φλέψ, φλεβός* „venă".

splenogén, -ă *adj.* Care are originea în splină. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***splénogène***.

splenografíe *s.f.* (*med.*) Radiografie a splinei cu ajutorul unei substanțe opace la razele X. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***splénographie***.

splenogrămă *s.f.* Formula elementelor celulare splenice. • pl. *-e.* /<fr. ***splénogramme***.

splenohepatítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a splinei și a ficatului. • pl. *-e.* /<fr. ***splénohépatite***.

splenoíd, -ă *adj.* Care are aspect de splină. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***splénoïde***.

splenolíză *s.f.* (*med.*) Proces de dezintegrare a țesutului splenic. • /<fr. ***splénolyse***.

splenóm *s.n.* (*med.*) Tumoare benignă a splinei. • pl. *-oame.* /<fr. ***splénome***.

splenomanometríe *s.f.* (*med.*) Măsurare a presiunii din splină, implicit a sistemului venei porte, prin puncție splenică. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***splénomanométrie***.

splenomegalíe *s.f.* (*med.*) Megalosplenie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***splénomégalie***.

splenometríe *s.f.* (*med.*) Evaluare a gradului de mărire a volumului splinei la bolnavii de malarie. • g.-d. *-iei.* /***spleno-*** + ***-metrie***.

splenopatíe *s.f.* (*med.*) Denumire generică pentru bolile splinei. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***splénopathie***.

splenopexíe *s.f.* (*chir.*) Fixare chirurgicală a splinei. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***splénopexie***.

splenopneumoníe *s.f.* (*med.*) Inflamare a plămînului, care capătă aspectul splinei. • sil. *-pne-u-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***splénopneumonie***.

splenoportografíe *s.f.* (*med.*) Radiografie a sistemului venei porte cu ajutorul unei substanțe de contrast injectată în splină. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***splénoportographie***.

splenoptóză *s.f.* (*med.*) Cădere patologică a splinei. • pl. *-e.* /<fr. ***splénoptose***.

splenorafíe *s.f.* (*chir.*) Sutură operatorie a splinei. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***splénorraphie***.

splenoragíe *s.f.* (*med.*) Hemoragie splenică. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***splénorrhagie***.

splenosclerózǎ *s.f.* (*med.*) Transformarea fibroasă a splinei. • /<fr. ***splénosclérose***.

splenoterapíe *s.f.* (*med.*) Opoterapie splenică. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***splénotherapie***.

splenotomíe *s.f.* (*chir.*) Incizie a splinei. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***splénotomie***.

splenotrombózǎ *s.f.* (*med.*) Obliterație a venei splenice. • pl. *-e.* /<fr. ***splénothrombose***.

splínă *s.f.* **1** (*anat.*) Organ limfatic intern, moale și spongios, de culoare, de obicei, roșie-violetă, situat în partea superioară stîngă a cavității abdominale, care produce limfocite, anticorpi, depozitează sînge etc. și care are un rol important în apărarea organismului de infecții, intoxicații. <> Loc.adj. *Fără splină* = *a*) (*despre animale*) care este rezistent la fugă, care nu oboselește; *b*) (*despre oameni*) care muncește intens fără să obosească. *Un călăreț trecu în goana murgului fără splină* (AGÂR.). <> Expr. *A i se pune cuiva splina* = a simți dureri acute la splină, din cauza fugii, a mersului rapid etc. ◆ (*med. vet.*; *pop.*) Boală a vitelor, caracterizată prin umflarea splinei. **2** (*bot.*) Mică plantă erbacee perenă din familia saxifragaceelor, cu tulpina dreaptă, cu frunzele alterne și cu florile galbene-aurii, dispuse în cime terminale (*Chrysosplenium alternifolium*); splinuță. **3** (*pop.*; *la căruță*) Crucea de dinapoi. • pl. *-e.* /<ngr. ***σπλήνα***; cf. lat. *splēnem*, gr. *σπλήν*.

splint *s.n.* (*tehn.*) Cui de siguranță. • pl. *-uri.* /<engl. ***splint***.

splinúță *s.f.* (*bot.*; *pop.*) **1** Splină (2) (*Chrysosplenium alternifolium*). **2** Plantă erbacee meliferă din familia compozeelor, cu tulpina păroasă, cu frunzele alterne, ovale sau eliptice și cu florile galbene reunite în ciorchini (*Solidago virgaurea*); vargă-de-aur. • pl. *-e.* /***splină*** + *-uță*.

split *s.n.* Piatră dură spartă mărunt, cu granule de dimensiuni cuprinse între 3 și 40 mm, folosită la lucrări de drumuri și de linii de cale ferată. • /<germ. ***Split***.

spodo- Elem. de compunere „cenușă, praf"; „deșeu". • /<fr. ***spodo-***; cf. gr. *σποδός*.

spodobí *vb. IV. tr., refl.* (*înv.*) A (se) arăta vrednic de ceva; a se învrednici. • prez.ind. *-esc.* /<slav. **съподобити**.

spodogén, -ă *adj.* Produs de praf sau de acumularea de deșeuri celulare. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***spodogène***.

spodogrămă *s.f.* Imagine microscopică a membranei celulare mineralizate, după arderea substanțelor organice. • pl. *-e.* /<fr. ***spodogramme***.

spodumén *s.n.* (*mineral.*) Silicat natural de aluminiu și de litiu, de culoare albă-cenușie, galbenă-verzuie sau violetă, cu luciu sidefiu, utilizat pentru obținerea produselor de litiu, ca piatră semiprețioasă etc. • /<fr. ***spodumène***; cf. gr. *σποδούμενος* „prefăcut în cenușă" <*σποδόω* „a preface în cenușă".

spoí *vb. IV. tr.* **1** A acoperi o suprafață cu un strat subțire de var; a vărui. *Nimănui nu i-a ajuns varul să spoiască în întregime casa* (STANCU). ◆ Ext. A zugrăvi, a vopsi. *Au ridicat două odăi acoperite cu carton și muierea le-a spoit cu albastru* (E. BAR.). <> (*refl. pas.*) *Se puteau spoi pereții* (SADOV.). ◆ A picta. *În peretele din stînga, spoit cu sfinți de frescă aproape stinsă, era o firidă cu lacăt* (ARGH.). ◆ Ext. A mînji. *O să-ți spoiesc la noapte poarta cu păcură. -Spoiește-o, dacă ai poftă să te ciomăgească tata* (STANCU). **2** A acoperi suprafața unui obiect (de obicei a unui vas) cu un strat protector; a cositori. *Spoiește tingiri* (PRED.). ◆ (*înv., pop.*; *compl. indică obiecte de metal, de lemn etc.*) A polei (cu aur, cu argint). ◆ (*tr., refl.*) Fig. A-și însuși în mod superficial unele maniere civilizate, unele noțiuni de cultură etc.; a se cultiva în mod superficial; a se ciopli. *Oamenii petrolului... mai erau spoiți cu o brumă de civilizație* (BOGZA). **3** (*pop.*) A unge (pe deasupra). *Peronul... era acum spoit cu zăpadă adusă pe picioare* (GAL.). ◆ (*peior.*; *tr., refl.*) A (se) farda. *Mă spoiam cu făină pe obraz* (G. M. ZAMF.). • prez.ind. *-iesc.* /<slav. **съпоити**.

spoiálă *s.f.* Faptul de *a spoi*. **1** Acoperire a unei suprafețe cu un strat subțire de var, spoire; văruială. *Ziduri cu spoiala de var coșcovită de igrasie* (G. M. ZAMF.). ◆ (*pop.*; *peior.*) Fard. **2** Strat protector cu care este spoit un obiect. ◆ Fig. Însușire superficială a unor maniere civilizate, a unor noțiuni de cultură etc.; pospăială. *În noi totul e spoială* (EMIN.). <> Loc.adj. *De spoială* = care este superficial, lipsit de temeinicie. *Dacă prietenia-i de spoială... E ca sapa Și-ți pregătește groapa* (ARGH.). • pl. *-ieli.* /***spoi*** + ***-eală***.

spóiler *s.n.* (*aeron.*) Volet care servește pentru frînarea aerodinamică și diminuarea portantei aripii, în scopul pierderii rapide a înălțimii. • pl. *-e.* /<engl. ***spoiler***.

spoíre *s.f.* Acțiunea de *a spoi* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***spoi***.

spoít[1] *s.n.* Faptul de *a spoi*. • /v. ***spoi***.

spoít[2]**, -ă** *adj.* **1** Care este acoperit cu un strat subțire de var; văruit. *Zidirile sînt spoite și ferchezuite* (C. NEGR.). **2** (*despre obiecte, vase metalice*) Care este acoperit cu un strat subțire de metal protector. *Căldărarii pletoși cu tingirile de aramă spoite în cîrcă* (CE. PETR.). **3** (*peior.*) Care este fardat. *O cucoană spoită amarnic* (CE. PETR.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***spoi***.

spoitór, -oáre *subst.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care se ocupă cu spoitul (vaselor de bucătărie). *Așa s-a bătut cu un sălaș de spoitori* (SADOV.). **2** *s.n.* (*reg.*) Bidinea. • sil. *spo-i-*. pl. *-ori, -oare.* /***spoi*** + ***-tor***.

spoitoreásă *s.f.* Femeie care se ocupă cu spoitul (caselor). • sil. *spo-i-*. pl. *-ese.* /***spoitor*** + ***-easă***.

spoitoríe *s.f.* Meseria spoitorului. • sil. *spo-i-*. g.-d. *-iei.* /***spoitor*** + ***-ie***.

spoliá *vb. I. tr.* (*jur.*; *compl. indică oameni*) A lua (în mod abuziv sau prin înșelăciune) averea sau, ext., a lipsi de drepturi, de libertăți etc.; a prăda, a jefui. *Regimul... spolia poporul de drepturi și libertăți* (PER.). • sil. *-li-a.* prez.ind. *-iez.* /<fr. ***spolier***; cf. lat. *spoliare* „a jefui".

spoliáriu *s.n.* (*ist.*) Loc în care erau despuiați gladiatorii omorîți în arenă. • sil. *-li-a-. pl. -ii.* /<lat. ***spoliārium, -ii***.

spoliatór, -oáre *s.m., s.f.* Persoană care spoliază; jefuitor. *O nouă formație de luptă împotriva spoliatorilor* (SAHIA). • sil. *-li-a-*. pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***spoliateur***, lat. ***spoliator, -oris***.

spoliáție *s.f.* Faptul de *a spolia*; spoliere. *Singera republica prin omoruri și spoliațiuni* (E. LOV.). • sil. *-li-a-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *spoliațiúne* *s.f.* /<fr. ***spoliation***, lat. ***spoliatio, -onis***.

spoliațiúne *s.f.* v. spoliație.

spoliére *s.f.* Acțiunea de *a spolia* și rezultatul ei; jefuire, prădare; înșelare; spoliație. • sil. *-li-e-*. pl. *-i.* /v. ***spolia***.

spólii *s.f. pl.* (*în antic.*) Pradă de război. • /<lat. ***spōlium, -ii***.

spolocănie *s.f.* (*în bis. creștină*; *pop.*) Prima zi din postul Paștilor, cînd se obișnuiește a se spăla vasele în care s-a gătit de dulce sau se bea o băutură, de obicei alcoolică, pentru a se curăța de mîncarea de dulce. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<ucr. ***сполокання***.

spóncă *s.f.* **1** (*înv., pop.*) Copcă; agrafă; cataramă. *O mantie de postav roșu... prinsă la gît în sponcă de aur* (SADOV.). <> Expr. *A sta ca pe sponci* = a fi grăbit, nerăbdător. *A ședea* (*ca*) *pe sponci* v. ședea. **2** (*pop.*; *fam.*) Loc.adj., adv. *Pe sponci* = *a*) (care este) în cantitate mică, puțin. *Cum treci Siretul, apa-i rea și lemnele pe sponci* (CR.); *b*) ext. care este pe terminate. *Bugetul pe anul ăsta este pe sponci* (CONS.). <> Expr. *A trăi* (sau *a mînca*) *pe sponci* = a se mulțumi cu puțin. • pl. *sponci.* /<rus. ***шпонка***, ucr. ***шпонька***, pol. ***szponka***.

spondáic *adj.* (*vers. gr.-lat.*) *Vers spondaic* = hexametru în care al cincilea picior este un spondeu. • sil. *-da-ic.* pl. *-ce.* /<fr. ***spondaïque***.

spondéu *s.m.* **1** (*vers. gr.-lat.*) Picior de vers alcătuit din două silabe lungi. **2** Vas pentru libații. **3** (*muz.*) Arie muzicală lentă cîntată la flaut, care însoțea libațiile. • pl. *-ei, n. -ee.* /<lat. ***spondēus, -i***, fr. ***spondée***; cf. gr. *σπονδεῖος σπένδω* „a face libații".

spondil[1]**-** Elem. de compunere „coloana vertebrală", „vertebră". • și *spondilo-*. /<fr. ***spondyl(o)-***; cf. lat. *spondylus, -i*, gr. *σπόνδυλος* „vertebră".

spondíl[2] *s.m.* **1** Veche denumire a vertebrelor. **2** (*zool.*; *la pl.*) Gen de lamelibranhiate cu cochilia formată din două valve inegale și cu două urechiușe, care trăiesc fixate pe rocile din mările calde (*Spondylidae*); (*și la sg.*) animal care face parte din acest gen. **3** (*entom.*) Gen de coleoptere cu coarnele lungi; (*și la sg.*) insectă care face parte din acest gen. • pl. *-i.* /<fr. ***spondyle***, lat. ***spondylus, -i***; cf. gr. *σπόνδυλος* „vertebră".

spondilalgíe *s.f.* (*med.*) Durere vertebrală; spondilodinie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***spondylalgie***; cf. gr. *σπόνδυλος* „vertebră", *ἄλγος* „durere".

spondilartrítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a articulațiilor intervertebrale. • /<fr. ***spondylarthrite***; cf. gr. *σπόνδυλος* „vertebră", *ἄρθρον* „articulație".

spondilartrózǎ *s.f.* (*med.*) Reumatism cronic neinflamatoriu al vertebrelor și al articulațiilor lor. • /<fr. ***spondylarthrose***; cf. gr. *σπόνδυλος* „vertebră", *ἄρθρον* „articulație".

spondilítă *s.f.* (*med.*) Inflamație (de natură tuberculoasă, infecțioasă, traumatică etc.) a coloanei vertebrale. • pl. *-e.* /<fr. ***spondylite***.

spondilo- v. spondil[1]-.

spondilodiníe *s.f.* (*med.*) Spondilalgie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***spondylodynie***.

spondilolistézis *s.n.* (*med.*) Alunecare a unei porțiuni a coloanei vertebrale pe o porțiune subiacentă, însoțită de dureri, mai ales în faza de început. • /<fr. ***spondylolisthésis***; cf. gr. *σπόνδυλος* „vertebră", *ὀλίσθησις* „alunecare".

spondilolíză *s.f.* (*med.*) Malformație congenitală constînd din insuficiență sau lipsă a osificației arcurilor vertebrale. • pl. *-e.* /<fr. ***spondylolyse***; cf. gr. *σπόνδυλος* „vertebră", *λύσις* „dezlegare, desfacere".

spondilopatíe *s.f.* (*med.*) Denumire generică pentru afecțiunile coloanei vertebrale. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***spondylopathie***; cf. gr. *σπόνδυλος* „vertebră", *πάθος* „afecțiune".

spondiloptózǎ *s.f.* (*med.*) Cădere patologică a coloanei vertebrale în cavitatea pelviană. • pl. *-e.* /<fr. ***spondyloptose***; cf. gr. *σπόνδυλος* „vertebră", *πτῶσις* „cădere".

spondilotomíe *s.f.* (*chir.*) Osteotomie a coloanei vertebrale. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<engl. ***spondylotomy***; cf. gr. *σπόνδυλος* „vertebră", *τομή* „tăiere".

spondilózǎ *s.f.* (*med.*) Boală localizată la coloana vertebrală (în totalitate sau la unele segmente ale ei), de natură reumatismală, care se manifestă prin dureri și prin limitarea mobilității acesteia. • pl. *-e.* /<fr. ***spondylose***; cf. gr. *σπόνδυλος* „vertebră".

spongicultúră *s.f* Cultura spongierilor. • /<fr. ***spongiculture***.

spóngie *s.f.* (*zool.*) Animal din încrengătura spongierilor, cu corpul alcătuit dintr-o rețea compactă de fire elastice, care trăiește în tufe dese, fixate de stîncile submarine (*Spongia officinalis*); burete. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<lat. ***spongĭa, -ae***; cf. gr. *σπόγγος* „burete".

spongiér *s.m.* (*zool.*; *la pl.*) Încrengătură de animale nevertebrate cu corpul format dintr-o rețea compactă de fibre elastice și rezistente și cu scheletul format din spicule și bastonașe silicoase, calcaroase sau din fibre de spongină (*Spongiaria*); (*și la sg.*) animal care face parte din această încrengătură. ◆ Burete-de-mare (*Spongiaria*). • sil. *-gi-er.* pl. *-i.* /<fr. ***spongiaire***; cf. lat. *spongĭa, -ae* „burete", gr. *σπόγγος* „burete".

spongier

spongíl *s.m.* (*zool.*) Spongier de apă dulce. • pl. *-i.* /<fr. ***spongille***.

spongínă *s.f.* (*chim.*) Proteină fibroasă din beretele de mare. • pl. *-e.* /<fr. ***spongine***.

spongio- Elem. de compunere „burete", „spongios", „porozitate". • și *spongo-*. /<fr. ***spongio-***, ***spongo-***; cf. lat. *spongĭa, -ae*, gr. *σπόγγος* „burete".

spongioblást *s.n.* (*biol.*) **1** Celulă primordială a nevraxului din care se formează nevroglia. **2** Celulă mezenchimatică ce secretă spongină în corpul spongierilor. • sil. *-gi-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***spongioblaste***.

spongioblastóm *s.n.* (*med.*) Gliom analog cu glioblastomul, care se formează în creier şi, rar, în măduva spinării. • sil. *-gi-o-*. pl. *-oáme.* /<fr. ***spongioblastome***.

spongiocít *s.n.* (*biol.*) Celulă nevroglică. • sil. *-gi-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***spongiocyte***.

spongiologíe *s.f.* (*biol.*) Ramură a biologiei care se ocupă cu studiul spongierilor. • sil. *-gi-o-*. g.-d. *-iei.* /<germ. ***Spongiologie***.

spongioplăsmă *s.f.* (*biol.*) Structură reticulară, spongioasă a citoplasmei, cuprinsă într-o materie fluidă hialină. • sil. *-gi-o-*. /<fr. ***spongioplasme***.

spongiós, -oásă *adj.* **1** Care este poros ca un burete. *Linguriţele intrară în spongioasa cremă de şocolată* (TEOD.). **2** (*despre materiale*) Care are proprietatea de a absorbi lichidele. • sil. *-gi-os.* pl. *-oşi, -oase.* /<fr. ***spongieux***, lat. ***spongiōsus, -a, -um*** <*spongĭa, -ae* „burete".

spongiosclerózà *s.f.* (*med.*) Leziune osoasă produsă de condensarea trabeculelor spongioase pînă la dispariţia spaţiilor medulare. • sil. *-gi-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***spongiosclérose***.

spongióză *s.f.* (*med.*) Leziune microscopică a ţesutului conjunctiv subcutanat, cu aspect spongios. • sil. *-gi-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***spongiose***.

spongiozitáte *s.f.* Însuşirea de a fi spongios. • sil. *-gi-o-*. /<fr. ***spongiosité***.

spongítă *s.f.* Piatră plină de porozităţi, care imită buretele. • pl. *-e.* /<fr. ***spongite***.

spongo- v. spongio-.

spongofílă *s.f.* (*bot.*) Frunză care are parenchimul spongios. • pl. *-e.* /<fr. ***spongophylle***; cf. gr. *σπόγγος* „burete", *φύλλον* „frunză".

spongoíd, -ă *adj.* Care este de aparenţă spongioasă. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***spongoïde***; cf. gr. *σπόγγος* „burete", *εἶδος* „aspect".

spongolít *s.n.* (*geol.*) Rocă sedimentară biogenă, acaustobiolitică, alcătuită din spiculi silicioşi de spongieri, care apare pe pardoseala unor peşteri. • pl. *-e.* /<fr. ***spongolithe***; cf. gr. *σπόγγος* „burete", *λίθος* „piatră".

spónsor *s.m.* Persoană, asociaţie, firmă etc. care sponsorizează (pe cineva sau ceva). *Umbla disperat în căutarea unui sponsor.* ◆ Persoană care răspunde de turişti; protector, garant. • pl. *-i.* /<engl. ***sponsor***; cf. lat. *sponsor, -oris* „garant".

sponsorizà *vb. I. tr.* A susţine financiar, a garanta (o antrepriză, un club sportiv, un meci, un spectacol etc.). *Se hotărî, în cele din urmă, să sponsorizeze el spectacolul.* • prez.ind. *-ez.* /***sponsor*** + *-iza*.

sponsorizáre *s.f.* Acţiunea de *a sponsoriza* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***sponsoriza***.

spontán, -ă *adj.* **1** Care se face sau se produce de la sine, aparent fără intervenţia unor factori sau a unor cauze exterioare; care apare brusc, pe neaşteptate; care se face de bunăvoie, nesilit de nimeni; care acţionează, care are loc cu promptitudine, degajat, dezinvolt; care este exprimat direct, sincer. *Mi-e dor de rîsul lui spontan şi batjocoritor* (PRED.). ◇ (*adv.*) *Se despărţiră spontan în două tabere* (CE. PETR.). ◇ *Atenţie spontană* v. atenţie. **2** (*filos.; despre convingeri*) Care este neelaborat, nereflectat, neconştientizat. ◆ (*despre natură*) Care este concepută ca un tot, ca un mecanism guvernat univoc de legi deterministe, din explicarea căruia au fost eliminate orice fel de forţe exterioare. ◆ (*despre reflecţie, activitate cognitivă*) Care posedă o automişcare internă. ◆ (*despre acţiuni sau procese sociale*) Care urmăreşte doar scopuri imediate, fără să întrevadă consecinţele sociale mai îndepărtate; al căror rezultat de ansamblu nu este prevăzut de cei ce participă la ele. ◇ *Grevă spontană* v. grevă. **3** (*bot.; despre plante*) Care cresc liber în natură, în stare sălbatică. ◇ *Teoria generaţiei spontanee* v. generaţie. • pl. *-i, -e.* şi *spontanéu, -ée adj.* /<fr. ***spontané***, lat. ***spontanĕus, -a, -um***.

spontaneísm *s.n.* Caracter spontan; spontaneitate. ◆ (*polit.*) Concepţie şi practică ce neagă necesitatea şi rolul organizării în lupta politică împotriva puterii dominante, absolutizînd forţa şi eficienţa acţiunii spontane. • /<fr. ***spontanéisme***.

spontaneíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (*polit.*) (Adept) al spontaneismului. • pl. *-işti, -iste.* /<fr. ***spontanéiste***.

spontaneitáte *s.f.* Însuşire a ceea ce este spontan; spontaneism. ◆ Vioiciune, promptitudine, naturaleţe promptă în atitudini, în comportări etc.; degajare, dezinvoltură. *Mărturisea cu spontaneitatea ei caracteristică* (CĂL.). • sil. *-ne-i-*. /<fr. ***spontanéité***.

spontanéu, -ée *adj.* v. spontan.

spor[1]**-** Elem. de compunere „spor, sămînţă" „referitor la spori". • şi *spori-, sporo-*. /<fr. ***spor(o)-***, ***spori-***; cf. *σπόρος* „sămînţă".

spor[2] *s.m.* **1** (*bot.*) Organ microscopic de înmulţire şi răspîndire, caracteristic organismelor vegetale, care se formează pe cale sexuată sau asexuată. **2** (*zool.*) Germen al protozoarelor sporozoare, care este rezultat al unui proces sexual ce ajută la răspîndirea şi supravieţuirea acestora în condiţii nefavorabile. • pl. *-i.* /<fr. ***spore***; cf. gr. *σπόρος* „sămînţă".

spor[3] *s.n.* **1** Faptul de a progresa uşor, de a avea randament în muncă într-o unitate de timp dată; progres. *Văd sporul pînzei de păianjen* (GOGA). ◇ Loc.adj., adv. *Cu spor* = cu mare randament; spornic; repede. *Lucrează de zor, cu spor* (STANCU). *Fără spor* = fără randament; puţin; încet. *S-a filmat puţin, fără spor* (PER.). ◇ Expr. *A avea spor* = a realiza, a produce mult în timp (relativ) scurt. *Milescu nu avea spor la glume* (D. ZAMF.). *Spor la lucru!* formulă de urare adresată cuiva care lucrează sau care merge la lucru. **2** Creşterea numărului, a cantităţii; mărire, majorare; adaos, supliment. *Războiul... cerea spor de trupe* (SADOV.). ◆ Concr. Ceea ce reprezintă o creştere, o mărire. *Am căpătat un spor la salariu.* ◇ (*econ.*) *Sistem de sporuri* = sume de bani plătite lucrătorilor din toate sectoarele de activitate peste retribuţia tarifară, pentru vechime în muncă, condiţii de muncă nocive, pentru muncă de noapte etc. *Spor de tehnicitate* v. tehnicitate. ◇ Expr. *A avea* (sau *a da, a prinde* etc.) *spor la vorbă* (sau *la limbă*) = a vorbi mult, a flecări; a fi bine dispus. *Pînă am primit scrisoarea d-tale n-am făcut nici un spor la vorbă* (AGĂR.). ◇ *Deosebirea de căpetenie... a fost un spor de pricepere* (BRĂT.). **3** (*înv., reg.*) Abundenţă, belşug, prosperitate. *Sporul pămîntului nostru scade din recoltă în recoltă* (GHICA). ◆ Ext. Folos, cîştig. *El nu vede nici un spor să s-aleagă din toată vrednicia lui* (VLAH.). ◆ Compus: (*bot.; reg.*) *sporul-casei* = scaiul-dracului (*Eryngium campestre*). • pl. *-uri.* /<sl. veche **споръ**; cf. bg. *спор*.

sporádic, -ă *adj.* **1** Care apare, care se manifestă pe ici, pe colo sau din cînd în cînd; care este lipsit de continuitate; distanţat, rar; împrăştiat, dispersat, răzleţ, izolat; întîmplător. *Dezorientarea era însă numai sporadică* (BLA.). ◇ (*adv.*) *Trenurile nu mai circulau decît sporadic* (COCEA). **2** (*în opoz. cu „epidemic"; despre boli*) Care afectează un singur individ sau un număr redus de indivizi izolaţi unul de celălalt; care se răspîndeşte întîmplător. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***sporadique***, gr. ***σποραδικός***.

sporadicitáte *s.f.* Însuşirea a ceea ce este sporadic. ◦ /<fr. ***sporadicité***.

sporánge *s.m.* (*bot.; la plantele criptogame*) Organ în formă de sac în care se formează şi se dezvoltă sporii. • pl. *-gi.* /<fr. ***sporange***; cf. gr. *σπόρος* „sămînţă", *ἀγγεῖον* „vas".

sporangifór *s.m.* (*bot.*) Suport al sporangelui. • pl. *-i.* şi *sporangiofór s.m.* /<fr. ***sporangiophore***; cf. gr. *σπόρος* „sămînţă", *ἀγγεῖον* „vas, sac", *φέρω* „a purta".

sporangiofór *s.m.* v. sporangifor.

sporí[1] *vb. IV.* **1** *intr., refl., tr.* (*cu sens cantitativ*) A creşte sau a face să crească; a (se) mări, a (se) înmulţi. *Vitele au sporit în bătătură* (GAL.). ◇ Fig. *Inima voastră va spori în bărbăţie* (DRĂGHICI). **2** *intr., refl., tr.* (*cu sens dimensional; adesea cumulează şi ideea de cantitate*) A (se) face sau a deveni mai mare; a (se) extinde, a (se) lărgi. *Arătura sporea ca prin farmec* (ANG.). **3** *intr., refl., tr.* (*cu sens intensiv*) A face să devină sau a deveni mai mult, mai intens, mai puternic; a (se) accentua, a (se) adînci, a (se) amplifica, a (se) intensifica, a (se) întări, a (se) înteţi. *Lumina sporea, pregătindu-se pentru venirea florilor* (TEOD.). **4** *intr.* (*înv., pop.*) A progresa, a înainta, a avansa (în lucru). *La toţi muncea şi la toţi sporea lucrul lui* (ISP.). **5** *tr., intr.* (*înv., pop..*) A povesti (exagerînd); a flecări, a sporovăi; a pălăvrăgi. *Dacă ştiu eu ceva la sufletul meu din cîte ţi le-a sporit dumnealui* (CAR.). **6** *intr.* (*înv.*) A-şi da silinţa, a se zori. ◆ (*tr.*) A împinge, a îmboldi. • prez.ind. *-esc.* /***spor***[3] + *-i*; cf. bg. *споря*, srb. *sporiti* „a discuta".

spori[2]**-** v. spor[1]-.

sporifér, -ă *adj.* (*bot.*) Care produce sau poartă spori. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***sporifère***; cf. gr. *σπόρος* „sămînţă", lat. *fero* „a purta".

sporíre *s.f.* Acţiunea de *a* (*se*) *spori* şi rezultatul ei; creştere, înmulţire, mărire. *Sporirea continuă a producţiei editoriale face tot mai dificilă acţiunea critică* (PER.). • pl. *-i.* /v. ***spori***[1].

sporít, -ă *adj.* **1** Care a devenit mai mare; crescut, mărit. *Sătenii care se ţineau scai de sporitul alai* (CA. PETR.). **2** Care a căpătat dimensiuni mai mari; extins, lărgit. *Venea, crescînd, dar din ce în ce micşorat în contrast cu enormitatea sporită a vaporului* (TEOD.). **3** Care a devenit mai intens, mai puternic; amplificat, crescut, intensificat. *Cîntecul... se revarsă peste maluri, mereu sporit* (BOGZA). • pl. *-ţi, -te.* /v. ***spori***[1].

sporitór, -oáre *adj.* (*înv., pop.*) **1** Care are spor, care progresează. **2** Care devine sau care face să devină mai numeros, mai intens etc. • pl. *-ori, -oare.* /***spori***[1] + *-tor*.

spórnic, -ă *adj., s.m.* ◆ *adj.* **1** (*despre lucrări, munci etc.*) Care se face cu randament mare; care are spor; la care se lucrează, se progresează repede. *Asigura, prin munca spornică a nopţilor, condiţiile necesare în epoca educaţiei lor* (VIN.). ◆ Ext. (*despre oameni*) Care are spor la treabă; vrednic, harnic. *Ştiinţa românească pierde... pe unul din cei mai activi şi mai spornici scriitori* (IORGA). ◇ (*adv.*) *Muncea la sapă mai spornic ca un flăcău* (REBR.). ◆ (*înv.; despre plante*) Care este productiv. *Soiurile de struguri cele mai spornice sînt la noi* (I. ION.). **2** Care aduce spor; profitabil. ◆ Spec. (*despre alimente*) Care ţine mult, care nu se consumă repede; economic. **3** (*înv., reg.*) Care este îmbelşugat; abundent. *Valurile de iarbă... înviate de o spornică verdeaţă* (ODOB.). ◇ Expr. (*înv., reg.*) *Spornic la vorbă* (sau *la cuvînt* ori *cu limbă spornică*) = vorbăreţ. *Era mai tînăr şi mai spornic la vorbă* (SLAV.). ◆ *s.m.* **1** (*înv.*) Contribuabil neprevăzut iniţial ca participant la plata birului. *Să pui spornici în locul lor* (DOC.). **2** (*înv.; la pl.*) Însurăţel. • pl. *-ci, -ce.* /<sl. veche **спорьнъ**.

spóro- v. spor[1]-.

sporobiónt *s.m.* (*bot.*) Sporofit. • sil. *-bi-ont.* pl. *-ţi.* /<fr. ***sporobionte***; cf. gr. *σπόρος* „sămînţă", *βιόω* „a trăi".

sporoblást *s.m.* (*bot.*) Celulă care dă naştere celulei-mame sporifere din capsula muşchilor sau din sporangele ferigilor. • /<it. ***sporoblasto***; cf. gr. *σπόρος* „sămînţă", *βλαστός* „vlăstar, germen".

sporocárp *s.m.* (*bot.*) **1** Involucru în formă de capsulă care conţine şi protejează sporii. **2** Membrană protectoare a sporilor pteridofitelor. • pl. *-i.* /<fr. ***sporocarpe***; cf. gr. *σπόρος* „sămînţă", *καρπός* „fruct".

sporochíst *s.m.* (*zool.*) Chist în care se găsesc spori sau celule germinative. • pl. *-işti.* /<fr. ***sporokyste***; cf. gr. *σπόρος* „sămînţă", *κύστις* „vezică, pungă".

sporocíst *s.m.* **1** (*zool.*) Stadiu larvar în evoluţia unor trematode. **2** (*bot.; la unele plante inferioare*) Veziculă care produce spori unisexuaţi. • pl. *-i.* /<fr. ***sporocyste***; cf. gr. *σπόρος* „sămînţă", *κύστις* „vezică, pungă".

sporocít *s.n.* (*biol.*) Celulă a ţesutului sporogen care produce sporii prin diviziune reducţională. • pl. *-e.* /<fr. ***sporocyte***; cf. gr. *σπόρος* „sămînţă", *κύτος* „cavitate, recipient".

sporocórà *adj., s.f.* (*bot.*) (Plantă) la care diseminarea se face prin spori. • pl. *-e.* /<fr. ***sporochore***; cf. gr. *σπόρος* „sămînţă", *χωρέω* „a merge, a se răspîndi".

sporodérmă *s.f.* (*biol.*) Înveliş extern al sporilor. • pl. *-e.* /<fr. ***sporoderme***; cf. gr. *σπόρος* „sămînţă", *δέρμα* „piele".

sporofílă *s.f* (*bot.*) Frunză redusă pe care se formează sporangele. • pl. *-e.* /<fr. ***sporophylle***, germ. ***Sporophyl***; cf. gr. *σπόρος* „sămînţă", *φύλλον* „frunză".

sporofít *s.m.* (*bot.*) Organism vegetal rezultat din oul fecundat, care, la maturitate, poartă spori; sporobiont. • pl. *-ţi.* /<fr. ***sporophyte***; cf. gr. *σπόρος* „sămînţă", *φυτόν* „plantă".

sporofític, -ă *adj.* (*bot.*) Care ţine de sporofit, care se referă la sporofit. ◇ *Generaţie sporofitică* = generaţie asexuată, producătoare de spori. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***sporophytique***.

sporofór *s.m.* (*bot.; la ciuperci*) **1** Corp de fructificaţie pedicelat, care formează spori. **2** Tal ramificat cu spori.

• pl. *-i.* /<fr. ***sporophore***; cf. gr. *σπόρος* „sămînță", *φέρω* „a purta".

sporogamíe *s.f.* (*biol.*) Producere a sporilor fără contopirea gameților. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***sporogamie***; cf. gr. *σπόρος* „sămînță", *γάμος* „căsătorie".

sporogén, -ă *adj.* (*biol.*) Care produce spori. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***sporogène***; cf. gr. *σπόρος* „sămînță", *γίγνομαι* „a lua naștere".

sporogenéză *s.f.* (*biol.*) Proces de formare și maturare a sporilor; sporulație. • /<fr. ***sporogenèse***; cf. gr. *σπόρος* „sămînță", *γένεσις* „naștere".

sporogón *s.m.* (*bot.*) Sporofit al mușchilor, format dintr-un pedicul și o capsulă cu spori. • pl. *-i.* /<fr. ***sporogone***; cf. gr. *σπόρος* „sămînță", *γόνος* „naștere; recipient al seminței".

sporogoníe *s.f.* (*bot.*) Mod de înmulțire asexuată prin spori. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***sporogonie***.

sporográmă *s.f.* (*biol.*) Dispunere a sporilor pe o bucată de hîrtie, care însoțește ierbarele micologice. • pl. *-e.* /***sporo-*** + *-gramă*; cf. gr. *σπόρος* „sămînță", *γράμμα* „liniе, desen".

sporoíd, -ă *adj.* Care este asemănător cu sporii. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***sporoïde*** cf. gr. *σπόρος* „sămînță", *εἶδος* „aspect".

sporoplásmă *s.f.* (*biol.*) Protoplasmă a sporului. • /<fr. ***sporoplasme***; cf. gr. *σπόρος* „sămînță", *πλάσμα* „formație".

sporotécă *s.f.* (*biol.*) Capsulă sporiferă. • pl. *-ci.* /<fr. ***sporothèque***; cf. gr. *σπόρος* „sămînță", *θήκη* „depozit, magazie".

sporotricózā *s.f.* (*med.*) Micoză provocată de sporotrie. • pl. *-e.* /<fr. ***sporotrichose***; cf. gr. *σπόρος* „sămînță", *τρίχωσις* „impărosare, creștere a părului".

sporotríe *s.m.* (*med.*) Ciupercă ascomicetă parazită, care produce sporotricoza. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***sporotriche***; cf. gr. *σπόρος* „sămînță", *θρίξ, τριχός* „păr".

sporovăí *vb. IV. intr.* (*pop.; fam.*) A vorbi mult și fără rost, a spune lucruri lipsite de importanță; a flecări, a trăncăni. *Mulțimea izbuti să se urnească de la primărie... sporovăind* (REBR.). <> (*tr.*) *Sporovăise doar despre vremurile vechi* (CA. PETR.). • prez.ind. *-iesc.* și (*reg.*) *sporovoí vb. IV.* /probabil ***spori***[1] + ***ciorovăi***, prin contaminare.

sporovăiálă *s.f.* (*pop.; fam.*) Faptul de *a sporovăi*; flecăreală, trăncăneală; taifas. *Ceasurile lor de sporovăială blajină îi înfloriseră sufletul* (POPA). • sil. *-vă-ia-.* pl. *-ieli.* /***sporovăi*** + *-eală*.

sporovoí *vb. IV.* v. sporovăi.

sporozoár *s.n.* (*biol.; la pl.*) Clasă de protozoare, cu structură simplă, caracterizată prin prezența stadiului de spor în faza lor de dezvoltare, care trăiesc ca paraziți intracelulari, producînd boli grave la oameni și la animale (*Sporozoa*); (*și la sg.*) animal care aparține acestei clase. • pl. *-e.* /<fr. ***sporozoaire***; cf. gr. *σπόρος* „sămînță", *ζωάριον* „animal mic".

sporozoít *s.m.* (*biol.*) Stadiu final al sporogoniei la sporozoare. • pl. *-ți.* /<fr. ***sporozoïte***; cf. gr. *σπόρος* „sămînță", *ζωή* „viață".

sporozoóză *s.f.* (*med.*) Denumire generică dată bolilor provocate de sporozoare. • sil. *-zo-o-.* /<fr. ***sporozoose***; cf. gr. *σπόρος* „sămînță", *ζώωσις* „înviere".

sport *s.n.* Ansamblu de exerciții fizice (și de jocuri) practicate în mod metodic, cu respectarea anumitor reguli, în vederea cultivării unor calități specifice și obținerii performanțelor. *Nu-i place sportul.* ◆ Fiecare dintre exercițiile sau jocurile din acest ansamblu. *Nu practicase niciodată nici un fel sport* (PRED.). <> *Sportul alb* = tenis. *Sportul cu balonul rotund* sau *sportul rege* = fotbal. *Sportul cu mănuși* = box. *Sporturi albe* v. alb. *Sport extrem* v. extrem. *Maestru al sportului* v. maestru. *Maestru emerit al sportului* v. maestru. <> Loc.adj. *De sport* = care este specific sportului sau sportivilor. *Arunca ochii vicleni spre vitrinele cu furnituri de sport* (CĂL.). <> Expr. (*fam.*) *A practica sportul...* = a se îndeletnici cu lucruri necinstite, dubioase etc. <> Sinec. *De-aș avea un „sport" elegant, un Renault măcar* (CĂL.). ◆ Fig. Preocupare pentru o anumită activitate. *Se dedaseră binișor la acest sport și colindau singuri moșia* (CĂL.). <> (*glum.*) *Nu mai bei o bere? -Nu, că m-am lăsat de sportul ăsta.* • pl. *-uri.* /<fr., engl. ***sport***.

sportív, -ă *adj., s.m., s.f.* **I** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care practică sportul. *Să ne strîngem... mîna, ca doi sportivi de treabă* (SEBAST.). **II 1** *adj.* Care aparține sportului sau sportivului, care se referă la sport sau la sportiv; care servește la practicarea sporturilor; care este sau se comportă în conformitate cu regulile sporturilor. *Parcul sportiv al societății de gimnastică* (SADOV.). <> (*adv.*) *Toate armatele... luptau sportiv* (CĂL.). <> *Întîlnire* (sau *întrecere*) *sportivă* ori *concurs sportiv* = competiție sportivă la care participanții se întrec în vederea stabilirii unei ierarhii. *Aviație sportivă* v. aviație. *Bază sportivă* v. bază. *Combinat sportiv* v. combinat. *Complex sportiv* v. complex. *Gimnastică sportivă* v. gimnastică. *Parc sportiv* v. parc. *Pescuit sportiv* v. pescuit. ◆ Care demonstrează, denotă practicarea unui sport. *Am fost surprins să-l văd în ținută sportivă.* **2** Care respectă regulile sportului, care este un bun jucător. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***sportif***.

sportivitáte *s.f.* Însușirea de a fi sportiv; atitudine, conduită onestă, leală, plină de respect a unui sportiv față de partenerii și de adversarii săi; spirit sportiv, loialitate; fairplay. *A fost o luptă aprigă, dar în limitele sportivității* (PER.). • /<fr. ***sportivité***.

sportsmán, -ă *s.m., s.f.* Amator de sport; sportiv. *Cu basc pe cap și figură de sportsman* (CĂL.). • pl. *-i.* /<engl. ***sportsman***, fr. ***sportsman***.

sporulă *vb. I. intr.* (*bot.*) A produce spori; a se înmulți prin spori. • prez.ind. pers. 3 *-ează.* /<fr. ***sporuler***.

sporulát, -ă *adj.* (*bot.; despre plante*) Care se înmulțește prin spori. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***sporulé***.

sporulație *s.f.* **1** (*bot.*) Proces de formare a sporilor; sporogeneză. **2** (*zool.; la sporozoare*) Mod de reproducere asexuată prin spori. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***sporulation***.

spot *s.n.* **1** (*fiz.*) Urmă luminoasă, care se formează pe scara gradată a unui instrument de măsură sau pe un ecran, prin reflectarea unei raze de lumină de către o oglindă solidară cu echipajul mobil al instrumentului și care înlocuiește acul indicator. ◆ (*electron.*) Punct luminos produs pe ecranul unui cinescop în locul unde cade fasciculul de electroni emiși de catod.

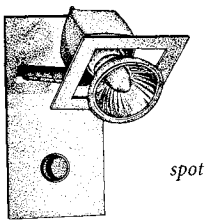

spot (1)

◆ Spec. Fascicul concentrat de lumină, folosit pentru luminarea scenei sau a unui actor. ◆ Proiector care produce acest fascicul. **2** Scurt anunț publicitar sau reclamă comercială prezentate la radio sau la televiziune. **3** (*fin.*) Operație de plată imediată (la vedere). • pl. *-uri.* /<fr., engl. ***spot***.

spovădă *s.f.* (*bis.; la catolici*) Spovedanie. • pl. *-ezi.* /de la ***spovedi***, prin derivare regresivă.

spovedánie *s.f.* **1** (*bis.*) Ceremonia mărturisirii, în fața duhovnicului, a păcatelor săvîrșite, spre a obține iertarea lor. *Preotul i-a ascultat spovedania încă o dată* (GAL.). **2** Faptul de a face cunoscut cuiva un secret, o problemă personală etc.; confesiune, destăinuire, dezvăluire. *Odată pornit pe alunecușul spovedaniei, nu s-ar mai fi putut opri* (TEOD.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<slav. **исповѣданиѥ**.

spovedí *vb. IV. refl.* **1** (*bis.*) A mărturisi unui duhovnic săvîrșirea unor greșeli, exprimîndu-și regretul și legămîntul de a nu le repeta, spre a obține iertarea lor; a se mărturisi. *Se duce la biserică și se spovedește* (SADOV.). ◆ (*tr.; despre duhovnici; compl. indică mărturisirea greșelilor făptuite de un credincios*) A asculta. *L-ai spovedit și l-ai grijit* (GAL.). **2** A mărturisi cuiva un secret, o problemă personală etc.; a-și da pe față gîndurile sau sentimentele; a (se) destăinui. *Nu îndrăzni să se spovedească nevestei sale* (REBR.). <> (*tr.*) *Au un păs mare de spovedit* (GAL.). • și (*înv.*) *ispovedí, ispovedui, (reg.) spoveduí vb. IV.* /<slav. **исповѣдати**.

spovedíre *s.f.* Acțiunea de *a se spovedi* și rezultatul ei; destăinuire, mărturisire, spovedanie, spovedit. *N-a avut parte de spovedire și cuminecare* (AGÂR.). • pl. *-i.* /v. ***spovedi***.

spovedít *s.n.* Faptul de *a se spovedi*; destăinuire, mărturisire, spovedanie, spovedire. *Popa... isprăvise aproape cu spoveditul* (AGÂR.). • /v. ***spovedi***.

spoveduí *vb. IV* v. spovedi.

spráfcă *s.f.* **1** (*jur.; înv.*) Cercetare (judecătorească); anchetă. **2** (*înv., reg.*) Expr. *A face sprafcă din...* (sau *de...*) = a jefui, a risipi, a distruge. • pl. *-ce.* /<rus. ***справка***.

spray [sprei *sau* ʃprei] *s.n.* **1** Dispozitiv pentru pulverizarea unor substanțe cosmetice, a unor insecticide etc.; atomizor. ◆ Substanță (cosmetică, insecticidă etc.) pulverizată din atomizor. **2** Pulverizarea și proiectarea apei de mare ca urmare a spargerii valurilor pe faleză. • pl. *-uri.* /<engl., fr. ***spray***.

spraya [spre'ja *sau* ʃpre'ja] *vb. I. tr., refl.* A-și pulveriza pe haine sau pe piele, cu ajutorul atomizorului, o substanță cosmetică plăcut mirositoare; a se parfuma. • prez.ind. *-iez.* /***spray*** + *-a*.

spre *prep.* **I 1** (*după vb. de mișcare, cu sens local*) În direcția..., către..., la..., înspre. <> (*servește la stabilirea orientării, a poziției față de un reper*) *Spre curte casa era în întregime acoperită de viță sălbatică* (BLA.). <> (*servește la stabilirea direcției de orientare către un reper*) *Soarele se înclina spre culmile crestate* (CE. PETR.). <> (*servește la stabilirea direcției de mișcare către o destinație*) *Ne despărțirăm, Pirgu luînd-o spre poștă* (M. I. CAR.). <> Loc.vb. *A privi spre...* v. privi. *A(-i) veni* (cuiva) *spre ajutor* v. veni. **2** (*temporal*) În apropierea..., aproape de..., cam la vremea..., pe la... *Am sosit spre seară* (VOIC.). <> *Spre cîntatul* (*dintîi* sau *al doilea, de ziuă al*) *cocoșilor* v. cîntat. *Spre primăvară* v. primăvara. *Spre seară* v. seară. *Spre toamnă* v. toamnă. ◆ Către ziua de...; dintre ziua de..., și ziua de... *În noaptea de luni spre marți a ajuns și el în țară.* ◆ (*acțiunea este ulterioară celei exprimate de vb. precedent, avînd val. cop.*) După aceea, și apoi. **3** (*introduce un circ. de scop*) În vederea..., pentru a..., ca să... *Luă apoi cuvîntul... spre a comenta mersul faptelor* (E. LOV.). <> Loc.adj., adv. *Spre folosul cuiva* v. folos. <> Expr Loc.adv. *Spre pildă* = de pildă, de exemplu. *Mai multe ținuturi de către miazănoapte, spre pildă Normandia, se supuseră de bunăvoie* (ODOB.). *Spre știință* v. știință. <> Expr. *A-i fi cuiva spre învățătură* v. învățătură. **4** (*introduce un circ. de mod*) (În așa fel) încît (să...). *Spre marea mea părere de rău... zaiafetul trebuia să se spargă devreme* (M. I. CAR.). <> Loc.adv. *Spre deosebire de...* v. deosebire. **5** (*înv., reg.; introduce un compl. indir.*) Echivalînd cu..., drept, ca. *Spre răspuns, am deschis cartea lui P. Maior și i-am cetit un întreg capitol* (C. NEGR.). **6** (*stabilește obiectul unei preferințe, al unei înclinații, al unei pasiuni etc.*) *Era înclinat mai mult spre vinuri muierești, dulci* (VOIC.). <> Expr. *A i se lărgi* (sau *a i se lungi*) *cuiva matul* (spre ceva) v. mat. *A-și lărgi mîinile spre lăcomie* v. mînă. **II** (*în num. de la 11 la 19, formate prin compunere*) Adăugat la..., peste... *Șaptesprezece.* • /lat. ***super***.

sprehuí[1] *vb. IV.* (*reg.*) **1** *tr., refl.* (*despre oameni*) A (se) mișca încoace și-ncolo. **2** *tr.* A întoarce fînul. **3** *tr., refl.* A (se) prăfui. **4** *tr., refl.* Ext. A (se) murdări. • pl. *-ți, -te.* /***sprehuí***[2] + *-i*.

sprehúi[2]**, -ie** *adj.* (*reg.*) **1** Care este nebunatic. **2** Care este ușuratic. **3** Care este dezordonat. • pl. *-i, -e.* /etimol. nec.

sprijin *s.n.* **1** Ceea ce servește să susțină, să sprijine, să prindă ceva sau pe cineva (ca să nu cadă); reazem. *Stîlpii de sprijin ai streașinii* (ARGH.). <> *Punct de sprijin* v. punct. <> Fig. *Citind-o îmi găsisem dintr-o dată un sprijin* (VLAS.). ◆ (*tehn.*) Parte a unui sistem care face legătura între două corpuri solide ale acestuia și care impune anumite restricții deplasării lor relative. **2** Fig. Participare activă la efortul cuiva; ajutor, susținere, ocrotire, asistență. *S-au bucurat în ascuns sau pe față de sprijinul nostru* (M. I. CAR.). <> Loc.prep. *În sprijinul...* = pentru susținerea, argumentarea etc. unui fapt. *Îi plăcea să evoce episoade în sprijinul bravurii lui* (SADOV.). <> Loc.vb. *A veni în sprijinul cuiva* sau *a da sprijin* = a sprijini. *Vină în sprijinul meu, ajută-mă cu ce te-a lăsa inima* (SADOV.). ◆ Concr. Persoană care susține, care ocrotește; susținător, ocrotitor, sprijinitor. *Ai rămas fără alt sprijin în lume decît mine* (EMIN.). • pl. *-e.* /<sl. veche **съпражєнъ**.

sprijiní *vb. IV.* **1** *tr., refl.* A (se) susține, a (se) rezema, a (se) propti (ca să nu cadă). *Pășea grav, sprijinindu-se în bățul său de cireș* (M. I. CAR.). <> Fig. *Fundalul timpului sprijină efectiv gesturile oamenilor* (CONST.). **2** *tr.* Fig. A-și da concursul la ceva; a ajuta pe cineva

sau ceva; a crea cuiva condiții favorabile în împrejurări dificile; a ocroti, a proteja. *De pe banca ministerială te-a sprijinit atît de frumos* (CA. PETR.). **3** *tr.* A face cunoscut cu argumente, cu probe materiale etc. că cineva sau ceva este într-un anumit fel, că are anumite trăsături etc.; a adeveri, a arăta etc. *Nu se putu stabili care dintre cele trei păreri era sprijinită de mai mulți* (AGĂR.). **4** *tr., refl.* A pune bază pe ceva sau a constitui temeiul a ceva; a (se) baza, a (se) bizui, a conta. *Atotputernicia imperială nu se sprijinea la început pe nici o lege* (E. LOV.). **5** *refl.* (*înv.*) A ține piept unui atac; a rezista. **6** *tr.* (*înv.*) A prinde; a ține. • prez.ind. *sprijin*, (*înv.*) *-esc.* /**sprijin** + *-i.*

sprijinire *s.f.* Acțiunea de *a (se) sprijini* și rezultatul ei; sprijin, reazem. *Fiii săi, nădejdea și sprijinirea bătrînețelor sale* (MARC.). ◆ Fig. Ajutor, ocrotire, concurs (material sau moral) acordat cuiva sau la ceva. *Sprijinirea acțiunilor grupului nostru fusese cea mai mare realizare a lui.* • pl. *-i.* /v. **sprijini.**

sprijinitór, -oáre *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.f.* (Element de construcție) care servește să susțină, să proptească ceva. *Urcă grăbit scara cea dreaptă, fără sprijinitoare* (CA. PETR.). **2** *adj., s.m., s.f.* Fig. (Persoană) care ajută, susține, ocrotește pe cineva sau își dă concursul la ceva. *Editorul trebuie să fie cel mai fervent sprijinitor al cărții bune* (PER.). • pl. *-ori, -oare.* /**sprijini** + *-tor.*

sprinceánă *s.f.* v. sprînceană.

sprincenúță *s.f.* v. sprîncenuță.

spring *s.n.* (*mar.*) Parîmă de legare sau de manevrare, dată din bordul unei nave, oblic față de axul său longitudinal, la o baba sau la alt mijloc de amarare de pe chei. • /<engl. ***spring.***

sprínkler *s.n.* (*tehn.*) Extinctor automat în legătură cu un rezervor de apă sub presiune, care, în caz de incendiu, declanșează o stropire abundentă. • pl. *-e.* /<fr., engl. ***sprinkler.***

sprint *s.n.* (*sport*) **1** Mărire a vitezei de către un concurent la o competiție sportivă de fond, de înot etc. (în ultima fază a parcursului). **2** Categorie de probe sportive pe distanță scurtă, caracterizată prin viteză foarte mare. • pl. *-uri.* /<engl., fr. ***sprint.***

sprintá *vb. I. intr.* (*sport*) A-și mări viteza de deplasare în timpul unei probe sportive (de obicei în finalul ei); a se deplasa în fugă cu viteza maximă (într-o probă sportivă). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***sprinter.***

sprinteiór, -oáră *adj.* (*pop.*) Dim. al lui *sprinten*; sprintenel. • pl. *-ori, -oare.* /**sprinten** + *-ior.*

sprínten, -ă *adj.* **1** (*despre ființe*) Care se mișcă repede, cu ușurință; care este iute, agil, vioi. *Era sprintenă, ușoară* (ALECS.). <> (*adv.*) *Urcase scările ușor, sprinten* (G. M. ZAMF.). <> Expr. (*Sprinten*) *ca prîsnelul* (sau *ca un prîsnel*) v. prîsnel. <> Analog. *Înhămau doi cai mărunți la o cărucioară sprintenă* (SADOV.). <> Fig. *Căzură picături, apoi o ploaie sprintenă, argintie* (TEOD.). **2** (*despre mișcări, acțiuni etc.*) Care se face cu ușurință și cu repeziciune; care se caracterizează prin ușurință și prin repeziciune. *Să fie pașii sprinteni ai iubitei mele* (BLA.). <> Expr. *A fi sprinten la minte* sau *a avea minte sprintenă* = a fi inteligent, deștept. *Avea minte mai sprintenă și condei mai ager* (STANCU). <> Ext. *Epoca s-a amuzat mult de sprintenele jocuri narative ale lui Voltaire* (VIANU). **3** Fig. (*despre construcții*) Care este înalt, subțire, suplu, elegant. *Zvelta bisericǎ... cu cele două turle sprintene* (CĂL.) <> (*adv.*) *Un turn înalt... își înălța sprinten vîrful aurit spre-nălțimile albastre* (CAR.). **4** (*despre îmbrăcăminte*) Care este subțire. <> (*adv.*) *Sosi... un străin mărunt la trup, cam sprinten îmbrăcat pentru un ger ce îngheța apa* (GAN.). **5** (*înv.; despre armate*) Care este ușor înarmat; care este pregătit pentru intervenții rapide. • pl. *-i, -e.* /<sl. veche **съпратьнъ**; cf. bg. *спретен.*

sprinteneálă *s.f.* Însușirea de a fi sprinten; iuțeală, ușurință în mișcări; agilitate, vioiciune. *M-au uimit sprinteneala și ușurința cu care pășea* (PER.). <> Fig. *Vulcan fu încîntat de sprinteneala stilurilor junelui de 16 ani* (CĂL.). • pl. *-eli.* /**sprinten** + *-eală.*

sprintenél, -eá *adj.* (*pop.*) Dim. al lui *sprinten*; sprinteior. • pl. *-ei, -ele.* /**sprinten** + *-el, -ea.*

sprintenícă *adj.* Sprintenea. • pl. *-ele.* /**sprinten** + *-ică.*

sprínter, -ă *s.m., s.f.* **1** (*sport*) Atlet specializat în alergări pe distanțe scurte sau înzestrat cu capacitatea de a sprinta în finalul unei curse mai lungi. **2** (*hip.*) Cal de curse pentru viteză mare și fond limitat. • pl. *-i, -e.* /<fr., engl. ***sprinter.***

sprințár, -ă *adj.* (*pop.; fam.*) **1** (*despre ființe*) Care este plin de zburdălnicie; zglobiu, nebunatic. *Copila sprințară și plină de drăcii* (SADOV.). ◆ (*despre manifestări ale oamenilor*) Care denotă vioiciune, neastîmpăr. *Lucirea sprințară din ochi îi pierise* (SADOV.). <> Expr. *A avea mintea sprințară* = a fi inteligent. ◆ Fig. Care este hoinar, nestatornic. *Sprințar și înșelător este gîndul omului* (CR.). **2** (*despre oameni*) Care este ușuratic, frivol; aventurier. *Femeia... tînără, sprințară..., are ceva drăcesc feminin în ea* (IBR.). • pl. *-i, -e.* /cf. *sprinten.*

sprințărói, -oáie *adj.* (*reg.*) Aug. al lui *sprințar*; foarte sprințar. • pl. *-oi, -oaie.* /**sprințar** + *-oi.*

sprînceánă *s.f.* **1** Fire de păr scurte și dese crescute în linie arcuită deasupra orbitei ochiului (pentru a împiedica scurgerea transpirației în ochi). *Sprîncenele ei, aspre în masca chipului, tresăriră* (PER.). <> (*în legătură cu vb. ca „a ridica", „a înălța", redă ideea de mirare, de nepăsare, de surprindere, de nemulțumire etc.*) *Ofta, arcuind sprîncenele* (G. M. ZAMF.). Δ Expr. *A ridica* (*mirat, surprins*) *din sprîncene* v. ridica. <> (*în legătură cu vb. ca „a încreți", „a încrunta", redă ideea de supărare, de întristare etc.*) *Zise în sine-și încruntîndu-și sprîncenele* (FIL.). Δ Expr. *A încreți din sprîncene* v. încreți. <> Loc.adv. (*în legătură cu vb. ca „a se uita", „a pîndi"*) *Pe sub sprîncene* = a se uita pe furiș; cu neîncredere. *Se uită la mine pe sub sprîncene* (BOGZA). Δ Expr. *A se uita* (la cineva) *pe sub sprîncene* v. uita. *Pe* (*o*) *sprînceană* (sau *sprîncene*) = (*în legătură cu vb. ca „a așeza", „a purta", „a pune"*) = pe o parte a capului, în mod ștrengăresc. *Își așeză pălăria pe o sprînceană și circulă* (CE. PETR.). <> Expr. *A alege pe* (sau *după*) *sprînceană* = a alege ce e mai bun, mai prețios etc. *Puse în locul lor pe alții, aleși de dînsul după sprînceană* (FIL.). *A fi cu ochi și cu sprîncene* = a fi prea exagerat, prea bătător la ochi, prea evident (pentru a putea fi tăgăduit). *A-și descreți sprîncenele* v. descreți. *A-și strînge sprîncenele* sau *a strînge din sprîncene* v. strînge. *A zbîrci sprîncenele* v. zbîrci. <> Compar. *Ca o sprînceană neagră, pămîntu-n depărtare... se mai vedea mijind* (BOL.). **2** Analog. (*urmat de determ. în gen. sau introduse prin prep. „de"*) Creastă, coamă, muchie a unui deal, a unui munte etc. *Aveau nemții o cătea de mitralieră... după o sprînceană de deal* (MIR.). **3** (*înv.*) Margine a unui lucru, a unei suprafețe etc. *Lacul... Sub sprînceana de pădure pare-un ochi posomorît* (VOIC.). **4** Fîșie (de lumină). *O sprînceană alburie se ivește pe coama dealului* (CAR.). • pl. *-ene.* și *sprînceánă s.f.* /probabil lat. **supercina* <*supercilia, gĕna, -ae.*

sprîncenár, -ă *adj.* (*anat.*) Care aparține părții curbate de la baza osului frontal, deasupra ochiului, unde crește sprînceana. • pl. *-i, -e.* /**sprînceană** + *-ar.*

sprîncenát, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care are sprîncene mari și dese, stufoase. *E foarte sprîncenat* (CAR.). <> Expr. (*iron.*) *Călătorie sprîncenată!* urare care exprimă indiferența, lipsa de regret la plecarea cuiva. *Călătorie sprîncenată!* (ALECS.). ◆ Fig. Care este împodobit, decorat (cu un chenar). ◆ Fig. (*înv.*) Care este aparte, deosebit. *Acel jurămînt nici că putea să aibă un alt scop... sau măcar un pretext mai sprîncenat* (BARIȚ.). • pl. *-ți, -te.* /**sprînceană** + *-at.*

sprîncenúță *s.f.* Dim. al lui *sprînceană*. • pl. *-e.* și *sprincenúță s.f.* /**sprînceană** + *-uță.*

sprue [spru] *s.f.* (*med.*) Boală endemică de la tropice sau din zonele temperate, caracterizată prin diaree cronică, anemie, glosită etc.; psilozis. • /<fr., engl. ***sprue.***

spuitór, -oáre *s.m., s.f., adj.* v. spunător.

spúlber *s.n.* **1** Faptul de *a spulbera*; ninsoare spulberată; vînt puternic. *Zilele mijlocului lui martie aduseseră spulbere de viscol* (SADOV.). <> Fig. *Din spulberul iubirii atît doar mai pot strînge* (VOIC.). **2** Fig. Nimicire, prăpăd. • pl. *-e.* /de la ***spulbera***, prin derivare regresivă.

spulberá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică zăpadă, praf, frunze etc.*) A ridica în vîrtej și a risipi, a împrăștia, a duce departe. *Scormoneau praful și-l spulberau* (E. BAR.). <> (*refl.*) *O frunză veștedă ce se spulberă în vînt* (ISAC). <> Fig. *Ți-e teamă, ca un laș, să nu-ți spulbere creierii* (CAR.). ◆ (*despre vînturi, furtuni etc.; compl indică locul pe care se face acțiunea*) A lăsa gol, fără frunze, fără zăpadă etc. *La vatra pe care or spulbera-o vînturile* (SADOV.). **2** *tr., refl.* Fig. (*compl. indică stări, senzații, sentimente, abstracte etc.*) A (se) distruge, a (se) nimici, a (se) risipi, a se destrăma. *Cîte un eveniment spulberă și risipește căsnicia* (ARGH.). <> Expr. *A se spulbera în vînt* v. vînt. ◆ (*tr.; compl. indică oameni, cete înarmate, oști*) A distruge, a lichida, a omorî, a împrăștia. *Fiul acelui spulberat de grenade* (PER.). • prez.ind. *spúlber.* / lat. ***expulverare.***

spulberáre *s.f.* Acțiunea de *a (se) spulbera* și rezultatul ei; împrăștiere, risipire. *Sălașurile oamenilor țineau între două spulberări de furtună* (SADOV.). <> Fig. *Spulberarea încrederii în progres* (PER.). • pl. *-ări.* /v. ***spulbera.***

spulberát, -ă *adj.* **1** (*despre zăpadă, praf, frunze etc.*) Care este risipit, împrăștiat de vînt. *Fulgii... treceau spulberați* (SADOV.). ◆ (*despre locuri*) De pe care zăpada a fost luată de vînt. *Drumul e... cînd spulberat, cînd greu troienit* (CA. PETR.). ◆ Fig. (*despre oameni*) Care este zăpăcit, neserios, distrat. <> (*subst.*) *În spulberatul de Alexandru nu avea nici o încredere* (GAN.). ◆ Fig. (*despre oameni*) Care este furios, mînios. **2** Fig. (*despre stări, senzații, sentimente etc.*) A cărui existență sau realizare a fost oprit, care nu se mai produce. *Plîngeau visurile spulberate* (POPOV.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***spulbera.***

spulberátic, -ă *adj.* (*despre oameni sau manifestări ale lor*) Care este ușuratic, flușturatic, nestatornic. *Va fi Tomșa om spulberatic și sîngeros* (SADOV.). • pl. *-ci, -ce.* /**spulbera** + *-atic.*

spulberátor, -oáre *adj.* Care spulberă; care este spulberat. • pl. *-ori, -oare.* /**spulbera** + *-ător.*

spulberătúră *s.f.* Zăpadă, praf, frunze etc. spulberate de vînt. ◆ Ext. Lucruri împrăștiate, răspîndite în toate părțile. *Sta în iarbă o largă spulberătură de fulgi cenușii* (GAL.). • pl. *-i.* /**spulbera** + *-ătură.*

spumá *vb. I.* **1** *intr., refl.* (*despre ape, valuri etc.*) A face spumă; a spumega. *Dunărea spuma sub vîslele speculantului plutaș* (HASD.). <> Fig. *Fericirea ei spuma ca o cupă de șampanie* (D. ZAMF.). **2** *intr.* (*despre săpunuri, detergenți etc.*) A face (multă) spumă, a face clăbuci. **3** *intr.* (*despre animale, mai ales despre cai*) A spumega, a asuda. *Vonicii cai spumau în salt* (COȘB.). **4** *intr.* (*despre oameni, animale etc.*) A saliva abundent (de boală, de furie etc.); a face spume la gură. *Scroafa cu purcei s-a îndîrjit clefăind și spumînd* (SADOV.). **5** *intr.* Fig. (*despre oameni, mulțimi etc.*) A se înfuria foarte tare; a se dezlănțui. *El spumează și toarnă de ciudă un monolog enorm* (CAR.). • prez. ind. *-ez.* /***spumă*** + *-a.*

spumánt, -ă *adj., s.m.* (Substanță) care (dizolvată într-un lichid) formează o spumă stabilă. <> *Praf de spumant* v. praf. ◆ (*subst. m.*) Soluție care conține o asemenea substanță. ◆ (*adj.; despre vinuri*) Care face spumă cînd este deschisă sticla și se toarnă în pahar, datorită unor procedee de saturare cu dioxid de carbon. <> (*subst. m.*) *Spumantul era pus la rece.* • pl. *-ți, -te.* /<it. ***spumante.***

spumáre *s.f.* Acțiunea de *a (se) spuma* și rezultatul ei; spumegare, clăbucire. ◆ (*tehn.*) Operația de izolare a dulapului și ușii frigiderului. • pl. *-ări.* /v. ***spuma.***

spumát, -ă *adj.* **1** (*despre lichide*) Care face spumă; care spumegă; spumos. *A umplut cu bere spumată două pahare năltuțe* (SADOV.). **2** (*despre animale, mai ales despre cai*) Care este plin de spumă, acoperit cu clăbuci de sudoare. *Dă frîu, cuprinde gîtul fugarului spumat* (COȘB.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***spuma.***

spúmă *s.f.* **1** Strat albicios care se formează la suprafața unui lichid agitat; sistem dispers format într-un lichid care conține, la suprafață, bule de gaze separate de lichidul respectiv. *Plutașul se prăvăli în apă cu spuma valurilor fierbîndu-i peste cap* (TUD.). <> *Aruncător de spumă* v. aruncător. *Praf de spumă* v. praf. <> Compus: *spumă-de-mare* = piatră ponce. *De cîteva zile încerca să se obicinuiască să tragă dintr-o lulea, cît un degetar, de spumă-de-mare* (CA. PETR.). <> Compar. *Împărăteasa făcu un ficior alb ca spuma laptelui* (EMIN.). <> Fig. *Trec veacurile-n spulber și anii pier în spume* (VOIC.). **2** Sudoare în formă de spumă care acoperă corpul unor animale, mai ales al cailor. *Văzui calul numai spumă* (C. NEGR.). **3** Spec. Salivă înspumată care se scurge din gură. *Cu ochii bolbocați, cu o spumă subțire în colțurile gurii, Miron Iuga răcnea* (REBR.). <> Expr. *A face spumă* (sau *spume*) *la gură* = a se înfuria foarte tare, a face scandal mare. *De furie făcu spume la gură* (CĂL.). **4** Spec. Spumă pe care o face săpunul amestecat cu apă; clăbuc. *Turcul pregătește spumele săpunului într-o căldare de aramă*

(TEOD.). **5** Strat care se ridică deasupra unor alimente (lichide) în timpul fierberii sau al fermentației (și care trebuie îndepărtat). *Mă jucam prin ogradă în așteptarea spumei de pe dulceață* (CAZ.). ◆ (*pop.*) Caimac de pe lapte. **6** Fig. Ceea ce este (sau se crede că este) mai ales, mai bun, mai distins, mai de preț (din ceva). *Acea spumă a societății britanice care poartă numele de highlife* (ODOB.). **7** Fig. Colect. Partea coruptă, declasată a societății. *Spuma asta-nveninată, astă plebe, ăst gunoi Să ajung-a fi stăpînă și pe țară și pe noi!* (EMIN.). **8** (*culin.*; și *spumă de albuș, spumă de ou*) Albuș de ou bătut pînă la transformarea sa într-o spumă. ◇ (*adv.*) *Adăugăm la sfîrșit albușurile bătute spumă.* • pl. *-e.* /lat. ***spūma.***

spumegá *vb. I. intr.* **1** (*despre lichide; la pers. 3*) A face spume (în urma agitării, a unei reacții etc.); a fi plin de spumă; a spuma. *Marea... avîntîndu-se spumegînd spre cerul căruia îi e frică* (M. I. CAR.). **2** Fig. A fi exuberant, a clocoti de viață. *Spumegă desfrîul în mișcări și în cuvinte* (EMIN.). **3** Fig. (*despre oameni, mulțimi etc.*) A se înfuria foarte tare, a se dezlănțui. *Stăpînul... răcnea și spumega* (REBR.). ◇ Ext. *Toată marea să spumege de mînie* (ANTIM). **4** (*despre animale, mai ales despre cai*) A se acoperi de spumă, a face clăbuci la gură; a spuma. *Nebun se duce calul, de spaimă spumegînd* (ALECS.). **5** (*despre oameni sau despre animale*) A saliva abundent (de boală, de furie etc.). • prez.ind. *spúmeg.* /de la ***spumă***, după *fumega, rumega* etc.

spumegăi *s.n.* Spumă murdară, urîtă. • /de la ***spumă*** *+-ai*, după *mucegai, putregai.*

spumegáre *s.f.* Acțiunea de *a spumega* și rezultatul ei. ◆ Concr. Apă sau, ext., lichid care spumegă. *Vaporul... cînd ajunse aproape, își micșoră iuțeala, în mijlocul spumegării care-l împresura* (DUN.). ◆ Fig. Furie. *Urmă a se veseli de neputincioasa și comica lui spumegare* (CE. PETR.). • pl. *-ări.* /v. ***spumega.***

spumegát, -ă *adj.* (*despre ape, valuri etc.*) Care este plin de spumă; înspumat. *Saltă gureșe șuvoaie Spumegate și zglobii* (IOSIF). ◇ Fig. *Ale valurilor mîndre generații spumegate Zidul vechi al mănăstirei în cadență îl lovesc* (ALEX.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***spumega.***

spumegătór, -oáre *adj., s.m.* **1** *adj.* (*despre ape, valuri etc.*) Care spumegă, care este plin de spumă. *Intram în creasta viforoasă și spumegătoare a apelor* (HOG.). ◇ Fig. *El era prada unei furii spumegătoare* (CĂL.). **2** *s.m.* (*înv.*) *Spumegător de mare* = pirat. • pl. *-ori, -oare.* /***spumega*** *+ -ător.*

spumegós, -oásă *adj.* (*pop.; despre lichide*) Care face spumă; spumos, înspumat. *Rîuri spumegoase și răpezi* (ODOB.). • pl. *-oși, -oase.* /***spumega*** *+ -os.*

spumescént, -ă *adj.* **1** Care seamănă cu spuma. **2** Care produce spumă. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***spumescent.***

spumiéră *s.f.* Lingură plată, prevăzută cu găuri, cu care se ia spuma de pe mîncărurile care fierb. • sil. *-mi-e-.* pl. *-e.* /***spumă*** *+ -ieră.*

spumogén *s.n.* Substanță care se folosește ca stabilizator de spumă, fiind utilizată în extinctoare, la prepararea betoanelor etc.; spumant. • pl. *-e.* /***spumă*** *+ -gen*, după *fumigen.*

spumós, -oásă *adj.* **1** (*despre lichide*) Cu spumă, înspumat; care face spumă; spumegos. *Cu grozave furii asupra ta pornește Spumoasele lui valuri bătrînul ocean* (ALEX.). ◆ (*despre vinuri*) Care face spumă cînd este deschisă sticla și se toarnă în pahare, din cauza fermentării incomplete sau în urma unui procedeu special de fabricație. *Am băut un vin spumos foarte bun.* **2** (*despre țesături, dantele, despre unele articole de îmbrăcăminte etc.*) Ca spuma; diafan, vaporos. *Își adusese... încălțăminte nouă și o maramă spumoasă de borangic* (CA. PETR.). ◇ Fig. *Spumoasă dantelărie de imagini* (CONST.). **3** Fig. (*despre felul de a se exprima al oamenilor sau despre manifestări, creații ale lor*) Care este plin de vervă; viu, colorat, expresiv, plastic. *Are o replică vie, spumoasă, presărată cu accente umoristice* (PER.). **4** (*despre unele roci sau despre unele preparate culinare*) Care are consistența și aspectul structural al unei spume. • pl. *-oși, -oase.* /***spumă*** *+ -os*; cf. fr. *spumeux.*

spumozitáte *s.f.* Însușirea de a fi spumos. • /<fr. ***spumosité.***

spumuí *vb. IV. tr.* (*compl. indică mîncăruri sau lichide date în fiert ori fermentate*) A curăța de spumă. *Am spumuit borșul.* • prez.ind. *-iesc.* /***spumă*** *+ -ui.*

spunătór, -oáre *s.m., s.f., adj.* (*înv.*) **1** *s.m.* Propovăduitor. *Slugi fură prorocii și spuitorii aceii venite* (COR.). **2** *adj.* Care este revelator. *Cifre seci, multe și totuși foarte mult spunătoare* (BARIȚ.). **3** *s.m., s.f.* Persoană care dezvăluie o taină. *Marele spuitoriul de taine... Toma* (MIN.). • pl. *-ori, -oare.* și *spuitór, -oáre s.m., s.f., adj.* /***spune*** *+ -tor.*

spúne *vb. III. tr.* **1** (*compl. indică gînduri, păreri, judecăți etc.*) A exprima prin viu grai, prin cuvinte; a rosti, a zice, a declara. *Femeile știu să spună o mie și o sută de nimicuri* (CAR.). *Nu ne spusesem nici o vorbă de iubire* (IBR.). ◇ Zic. *Eu spun, eu aud*, se spune cînd persoana căreia te adresezi se preface că nu te aude sau nu este interesată de subiect. *Ce spui la ureche în pădure se aude. Cine spune multe face puține. Muierea multe spune, bărbatul la dos le pune.* ◇ Expr. *Ce să(-ți) spun...*, formulă prin care se exprimă dezacordul sau rezerva față de un lucru sau față de cele relatate de interlocutor. *Ce-ți spuneam eu!* = ai văzut că a fost așa cum am afirmat? *Nu mai spune!* sau *ce spui?* formulă care exprimă mirarea, neîncrederea. *Mai spune ceva!*, se zice atunci cînd cineva consideră că cele relatate de el sau de altcineva nu pot fi contrazise prin nici un argument. *Una spunem, bașca ne-nțelegem* v. bașca. *A spune de rost* v. rost. *A spune slobod* v. slobod. *A spune (pe) subțire* v. subțire. *Vreau să spun...* v. vrea. ◇ Analog. *Să stau, cîntînd din bucium... Pe cînd apele la vale, vorba lor, și-o spun încet* (MACED.). **2** (*compl. indică sunete, silabe, cuvinte*) A emite cu ajutorul organelor vorbirii; a articula, a pronunța. ◇ (*refl. pas.*) *Pretutindeni în Moldova se spune „ciușmea”* (IORD.). ◇ Expr. *A spune* (ceva) *numai pe* (sau *din*) *buze* v. buză. (*A spune*) *două vorbe și un cuvînt* v. doi. **3** A declama, a recita. *Mi-a cerut să-i spun versuri de compoziție proprie, nu de mult publicate* (SADOV.). **4** A arăta prin cuvinte, a comunica, a expune, a relata. *N-aș putea, în adevăr, spune cu cîte picioare eram deasupra norilor* (HOG.). ◇ Zic. *Orbului degeaba îi spui că s-a făcut ziuă.* ◇ Expr. *A-i spune cuiva inima* = a avea o intuiție, o presimțire; a intui, a presimți. *Pesemne inima le spunea că spînul nu le este văr* (CR.). *Mîine va veni! Știu eu, că-mi spune inima!* (COȘB.). *A-și spune cuvîntul* = *a*) a-și exprima părerea în legătură cu ceva; *b*) a avea un anumit rezultat. *Oboseala și-a spus cuvîntul: a uitat de întîlnire. A-i spune cuiva una* (*și bună*) = a se exprima dezagreabil față de cineva. *A spune drept* v. drept. *A spune din* (sau *de la*) *inimă* = a exprima cu multă sinceritate. *A spune ceva cuiva de dulce* v. dulce. *A-i spune cuiva* (*un lucru*) *de la obraz* v. obraz. (*A spune*) (ceva) *pe ulița mică* v. uliță. (*A spune*) (ceva) *pe ulița mare* v. uliță. *A-i spune verde* (*în față* sau *în ochi*) v. verde. *A-i spune* (cuiva) *două vorbe* v. vorbă. ◇ Analog. *N-avea să-mi spună nimic pămîntul?* (BLA.). **5** A semnifica. *Porecla nu spunea nimic, dar scotea din sărite pe cel vizat* (BLA.). **6** (*înv., pop.*) A explica cuiva un lucru, a lămuri pe cineva. *Și-i era drag a ceti la scripturi, deci afla cuvinte scumpe și nu se afla nime să i le spuie* (MOXA). ◇ Expr. *A-i spune cuiva buchile* v. buche. *A spune lecția* v. lecție. ◆ Fig. A evoca, a trezi (amintiri, sentimente). *Nu-ți spune nimic povestea aceasta?* **7** (*compl. indică idei, păreri etc.; adesea urmat de determ. introduse prin conj. „că”*) A afirma, a declara, a pretinde. *Poți zidi o lume-ntreagă, poți s-o sfărîmi... orice-ai spune, Peste toate o lopată de țărînă se depune* (EMIN.). ◇ (*refl. impers.*) *Orașul era trist... S-ar fi spus că nu-l atinge dezmorțirea primăverii* (CE. PETR.). ◇ (*refl. pas.*) *Se spunea că Apostol e răsfățatul Facultății* (REBR.). ◇ Expr. *A nu spune nici laie, nici bălaie* = a se abține în a emite vreo părere, în a face vreo afirmație. (*A nu spune*) *nici da, nici ba* v. ba. *A nu* (*mai*) *spune* (*nici*) *cîrc* v. cîrc. **8** A ordona, a porunci. *Spune-i vîntului să tacă!* (GOGA). **9** A expune, a relata, a prezenta; a povesti, a istorisi, a nara. *Am încălecat iute pe-o șa și-am venit de v-am spus povestea așa* (CR.). ◇ Expr. *A spune* (*cîte*) *verzi și uscate* (sau *moși pe groși* ori *vrute și nevrute* sau *gogoși* ori *brașoave* sau *cai verzi pe pereți* ori *cîte și mai multe*) = a pălăvrăgi. *A spune din fir pînă-n ață* v. ață. *A spune brașoave* v. brașoavă. *Nu-mi tot spuneți cai verzi pe pereți că eu sînt Stan Pățitul!* (CR.). *A spune cai verzi pe pereți* v. cal. *A spune ca la* (ori *ca din*) *carte* v. carte. *A spune goange* v. goangă. *A spune* (*la*) *gogoși* v. gogoașă. *A spune moși pe groși* v. moș. *Asta să i-o spui lui mutu* v. mut. *A spune numai prăpăstii* v. prăpastie. *A spune ce-l taie capul* v. tăia. *A spune* (*la* sau *cîte*) *verzi și uscate* v. verde. *A spune vrute și nevrute* v. vrut. ◇ Fig. *Trecutul spune prezentului ce-a fost* (ANG.). **10** Fig. (*despre texte, scrieri*) A cuprinde, a conține, a scrie, a consemna. *Ce mai spun ziarele?* ◇ (*înv.; cu val. impers.*) *Spun că omorî patrusprezece inși cu mîna lui* (BĂLC.). **11** (*compl. indică gînduri, sentimente, intenții etc. ascunse sau fapte la care a luat parte*) A destăinui, a mărturisi ceva cuiva. *Îl bătuseră și îl chinuiseră cîteva zile, să spună numele celor care îl trimiseseră* (PRED.). ◇ Expr. *A spune și laptele* (*pe care l-a*) *supt* (*de la mamă*) v. suge. ◆ Ext. A pîrî, a denunța pe cineva. *Vine nenea Iancu și ăsta, cum mă cunoaște, o să mă spuie, o să mă puie față!* (CAR.). ◇ (*înv.; refl.*) A se spovedi. *Păsați, spuneți-vă preuților* (COR.). **12** A pune cuiva un nume sau a da o denumire, un titlu, un calificativ etc.; spec. a porecli. *Satul îi spune simplu, turcul* (STANCU). ◇ Expr. *A spune lucrurilor pe nume* = a vorbi direct, fără menajamente. *Să nu-mi mai spui* (sau *spuneți, spună*)..., formulă prin care cineva întărește adevărul celor afirmate de el sau prin care cineva se angajează să înfăptuiască ceva. *A-i spune cuiva pe nume* v. nume. *Să nu-mi* (*mai*) *spui pe nume* (*dacă...*) v. nume. **13** Fig. (*pop.*) A cînta. *Aud doina spusă din frunză* (DELAVR.). • prez.ind. *spun.* / lat. ***exponĕre.***

spúnere *s.f.* Acțiunea de *a spune* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***spune.***

spurc *s.m., s.n.* **1** *s.n.* (*reg.*) Excrement. **2** *s.n.* (*reg.*) Mulțime. **3** *s.n.* (*pop.*) Nume dat unor boli de piele (urticarie, coșuri, furuncule). **4** *s.m.* (*reg.*) Lup. **5** *s.m.* (*reg.*) Șoarece. • pl. *n. -uri, m. -ci.* / lat. ***spurcus.***

spurcá *vb. I.* (*pop.*) **1** *tr., refl.* A (se) murdări, a (se) mînji (cu excremente sau cu urină). *Plecau... să moară cîțiva pași mai încolo în iarba spurcată de cîini* (BRĂ.). ◇ Fig. *Vă văd lungiți pe patul junelii ce-ați spurcat-o* (EMIN.). **2** *refl.* (*înv., pop.*) A-și evacua excrementele sau urina. *Pisica s-a spurcat în grîu* (POP.). **3** *tr.* Fig. (*compl. indică lucruri considerate sacre*) A pîngări, a profana, a necinsti. *Era mai bun de hoheriu decît de dascăl; numai cît spurcă cele sfinte* (HOG.). ◆ (*tr.*) Fig. A injura. *Lasă-mă, să nu te spurc de să se mire tîrgurile* (DAN). **4** *tr.* (*compl. indică mîncăruri, ape potabile, vesela etc.*) A murdări sau a atinge de ceva murdar, scîrbos sau oprit de biserică. *Cana e spurcată.* **5** *tr.* A necinsti, a silui. *M-au batjocorit toți... Toți m-au spurcat cu pohtele lor* (E. BAR.). **6** *refl.* (*în practicile relig. creștine*) A mînca de dulce în timpul postului. *Am ținut postul atîtea săptămîni... n-o să ne spurcăm acuma* (REBR.). ◆ (*tr.; compl. indică zile de post*) A încălca prescripțiile bisericii referitoare la zilele de post. ◇ Compus: *spurcă-miercuri* = *a*) persoană care nu ține posturile; *b*) ext. păgîn. **7** *refl.* Fig. A se deprinde la ceva rău (sau prea bun), la ceva care nu este îngăduit; a se dedulci. *Dihania se spurcase la hrană și la dragoste omenească* (VOIC.). **8** *refl., tr.* (*pop.*) A gusta sau a face pe cineva să guste ceva în cantitate foarte mică. *Ce mi-ai dat? o țîră! Numai m-ai spurcat* (PER.). **9** *tr.* (*pop.; în credințe; despre cuc, despre pupăză sau despre alte păsări; compl. indică oameni care au auzit sau au văzut aceste păsări*) A face să nu-i meargă bine toată ziua (sau tot anul). *Iar vrei să te pupe cucul armenesc și să te spurce, ca să nu-ți meargă bine toată ziua?* (CR.). ◇ Expr. *A-l spurca* (pe cineva) *pupăza* v. pupăză. **10** *tr.* (*pop.*) A atinge (în treacăt). ◇ Expr. (*intr.*) *Nici nu spurcă pe lîngă...* = nici nu seamănă cu... • prez.ind. *spurc.* / lat. ***spŭrcare.***

spurcáci *s.m.* (*ornit.*) Pasăre migratoare de stepă, înrudită cu dropia, de mărimea unei găini, brună pe spate și alburie pe pîntece (*Otis tetrax*); dropie mică. • pl. *spurcáci.* și *spîrcáci s.m.* /***spurc*** *+ -aci.*

spurcáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *spurca* și rezultatul ei; murdărire. ◆ Fig. Profanare, pîngărire. • pl. *-ări.* /v. ***spurca.***

spurcát[1] *s.n.* (*pop.*) Faptul de *a* (*se*) *spurca*. **1** Murdărire. **2** (*pop.*) Evacuare a excrementelor sau a urinei; spurcare. ◆ Concr. Excremente (umane). *Viața noastră nu prețuiește nici cît un spurcat de mîță* (SADOV.). **3** (*med.; pop.*) Numele mai multor boli de piele. • /v. ***spurca.***

spurcát[2]**, -ă** *adj.* (*pop.*) **1** Care este murdar. ◆ Ext. Care este respingător, scîrbos, scîrnav. *Baligi întregi, spurcate și împuțite* (E. BAR.). **2** Fig. (*despre limbaj, vorbe etc.*) Care este trivial, vulgar. *Numai vorbe*

spurcate i-au ieșit din gură (STANCU). ◇ Expr. *A avea o gură spurcată* sau *a fi spurcat la gură* = a vorbi trivial. *Avea o gură spurcată, își rîdea de totul și de toate* (E. BAR.). **3** (*despre alimente*, ext., *despre vase*) Care a venit în contact cu ceva murdar sau interzis și nu mai poate fi mîncat sau folosit. *Se știe... că preoții creștini exorcizează... fîntînile spurcate* (CONTA). **4** (*înv.*) Carnal; ext. desfrînat. *Apă vie care stinge aţîtarea poftii cei spurcate* (BIBLIA 1688). **5** Fig. (*despre oameni, despre manifestările lor etc.*) Care contravine preceptelor (religioase sau morale). ◆ Gener. Care este plin de păcate; mîrșav, ticălos; nelegiuit. *În capul lui clocea alte gînduri spurcate* (ISP.). **6** Care este interzis de biserică (în posturi). **7** Fig. Eretic, păgîn. *Spun vracii că aceasta este semn de război între riga leșilor și spurcatul Mehmet-Sultan* (SADOV.). ◆ (*subst. m. art.*) Dracul. • pl. *-ți*, *-te*. /v. ***spurca***.

spurcăciúne *s.f.* (*pop.*) **1** Lucru spurcat, greţos; scîrnăvie, murdărie. *Apa curată și dulce a Dîmboviții s-a prefăcut într-o decocțiune de spurcăciune* (GHICA). ◇ Fig. *Mă voi trudi să vă curăț spurcăciunea inimilor* (VOIC.). ◆ Fig. Vorbă sau faptă vulgară, murdară; trivialitate. *Care colegiu, pentru spurcăciunile ce se făcea într-însul,... fusese oprit* (ȘINC.). ◆ Păcat. *Să ne iarte noauă păcatele și să ne curățească de toată spurcăciunea* (N. T. 1648). **2** Termen de dispreț pentru o ființă scîrboasă, respingătoare. ◆ Ext. Monstru. *Spurcăciunea... se hrănea cu carne de om* (ISP.). **3** (*pop.*) Excrement de om sau de animal. **4** (*înv., pop.; fam.*) Animal (sălbatic) dezgustător (a cărui carne nu se mănîncă). *Face fripturile cu spurcăciune: cu pisici, cîini și broaște* (PAS). • pl. *-i*. /***spurca*** + *-ăciune*.

spúsă *s.f.* (*mai ales la pl.*) **1** Ceea ce se exprimă prin viu grai; vorbă, cuvînt. *Dușmanii nu se mulțumeau numai cu spusele* (STANCU). **2** Ceea ce comunică cineva; spunere. *Și de-aceea spusa voastră era sîntă și frumoasă, căci de minți era gîndită, căci de inimă era scoasă* (EMIN.). **3** (*înv., pop.; fam.*) Afirmație. *Știu că n-o să-l vrea nici unul Căci e minciună spusa lor* (COȘB.). ◆ Ext. Relatare, povestire. *Au început a vorbi care ce știa..., alții întăreau spusele celorlalți* (CR.). • pl. *-e*. /v. ***spune***.

spútă *s.f.* (*med.*) Expectorație, mucozitate; flegmă. • pl. *-e*. /<lat. ***spūtum***, *-i*, it. ***sputo***.

spútnic *s.m.* (*astron.*) Satelit artificial al Pămîntului (lansat de Rusia). • pl. *-ci*. /<rus. ***спутник***; cf. fr. *spoutnik*.

spúză *s.f.* **1** Cenușă fierbinte amestecată cu jăratic. *O suflare de vînt a spulberat spuza de pe jar* (SADOV.). ◆ Ext. Jăratic. *Coacem cartofii în spuză*. ◇ Expr. *A(-și) trage spuza pe turta sa* = a încerca să-și creeze un avantaj, să profite de ceva (pe seama altuia). *A da cu mîna prin spuză* v. mînă. *A scoate castanele (din spuză) cu mîna altuia* v. mînă. *A lua* (cuiva) *turta de pe spuză* v. turtă. ◇ Analog. *Spuză fină de sudoare-i înroura fruntea* (AGÂR.). ◇ Fig. *Norii sînt o spuză-n ceruri și prin el topite stele* (EMIN.). **2** Fig. (*înv., pop.; fam.; urmat de determ. introduse prin prep. „de”*) Număr foarte mare, mulțime, droaie, grămadă; spuzeală. *Era fata unui turc sărac, împovărat cu trei cadîne și cu o spuză de copii* (GAL.). • pl. *-e*. / lat. ****spudia*** = ***spŏdium***, ***-ii***.

spuzeálă *s.f.* **1** (*pop.*) Nume generic dat erupțiilor care apar pe piele. *Îmi trec limba peste buzele arse ca de o spuzeală* (CA. PETR.). **2** Fig. Mulțime; grămadă. *Noaptea cu spuzeala de stele... n-ar fi întrecut acest palat, minunea-minunilor* (DELAVR.). • pl. *-eli*, *-ele*. /***spuzi*** + *-eală*.

spuzí *vb. IV.* **1** *refl.* (*despre jăratic*) A se transforma în spuză. *Jarul se spuzește* (TEOD.). **2** *refl., tr.* A (se) umple de spuzeală. *Pe-o lădățuie, lîngă sobă, un băiețel ca de vro șase ani se zvîrcolea spuzit de pojar* (VLAH.). **3** *refl.* Gener. A (se) acoperi, a (se) umple de... *Prin pîcla care-i spuzea ochii văzui, ca un fum, linia verzuie a pădurii* (POPOV.). **4** *intr.* Fig. A se produce, a se ivi, a apărea în număr mare. *A dat frunza, au spuzit florile* (DELAVR.). • prez.ind. *-esc*. /***spuză*** + *-i*.

spuzít, -ă *adj.* **1** Care este plin de spuzeală. *Îi curgeau lacrimile pe fața roșie, parcă spuzită, arsă* (POPOV.). **2** Fig. (*de obicei cu determ. introduse prin prep. „de”, „cu”*) Care este plin. *Nopțile senine, cu crai nou, cerul spuzit... o fermecau* (GÎRL.). • pl. *-ți*, *-te*. /v. ***spuzi***.

spuzitúră *s.f.* (*reg.*) Spuzeală. • pl. *-i*. /***spuzi*** + *-tură*.

squash [skwoʃ] *s.n.* (*sport*) Joc sportiv asemănător pelotei basce, originar din Marea Britanie. • /<engl. ***squash***.

squatter ['skwotər] *s.m.* Persoană care ocupă, fără aprobare, o locuință abandonată ce urmează să fie supusă demolării. • pl. *-i*. /<fr., engl. ***squatter***.

squatterism [skwotə'rism] *s.n.* Starea de squatter. • /***squatter*** + *-ism*.

squatteriza [skwoteri'za] *vb. I. tr.* (*fam.*) A ocupa o locuință nefolosită. • pl. *-ez*. /<fr. ***squatteriser***.

ss *interj.* v. st.

sst *interj.* v. st.

st *interj.* Cuvînt prin care se cere cuiva să facă sau să păstreze liniște. *St! nu te mișca!* (CAR.). • și *ss*, *sst interj.* /onomat.

sta *vb. I. intr.* **A I 1** (*despre oameni și animale sau despre vehicule în mișcare*) A se opri din mers; a rămîne pe loc. *Da stai, femeie hăi, unde-o pornești așa ca o furtună* (VLAH.). ◇ (*întărit prin „pe loc”, „în loc” sau „locului”*) *Bătrînul stă locului, răsuflînd din adînc* (BRĂT.). ◇ Expr. *Stai că trag*, formulă prin care cineva este somat să rămînă pe loc, să nu se apropie (altfel riscînd să fie împușcat). *A sta țintuit* (sau *nemișcat*) (*pe loc*) = a nu face nici o mișcare. *A-i sta* (cuiva ceva) *în gît* = *a*) (*despre alimente, mîncăruri etc.*) a-i rămîne blocat în gît; *b*) a constitui un obstacol în calea cuiva (zădărnicindu-i proiectele); *c*) ext. a deranja *A sta țintuit locului* (ori *pe loc, în loc*) v. loc. *A nu-i* (*mai*) *sta* (cuiva) *picioarele* v. picior. *A-i sta* (cineva sau ceva) *la* (sau *în*) *stomac* v. stomac. ◇ Analog. *Soarele stetea pe ceruri auzind cîntarea-i lină* (EMIN.). ◆ (*la imper., și cu val. de interj.*) Oprește! așteaptă! *Stăi, nepriceputule, că buzduganul ista îl avem lăsat moștenire de la strămoșul nostru* (CR.). ◇ (*întărit prin repet.*) *Stai! Stai! Nu mă lăsa! Scapă-mă! țipă Dănuț* (TEOD.). ◇ Expr. *Stai să-ți spun* (sau *să vezi, să-ți explic*) = lasă-mă să-ți spun, ai răbdare, așteaptă. *Stai puțin* (sau *un pic, cu binișorul, oleacă* etc.) ori *stai, frate* (sau *frățioare, bre, mă*) = ai (puțină) răbdare, nu te grăbi. **2** (*despre ființe*) A se întrerupe dintr-o mișcare începută sau dintr-o activitate, dintr-o acțiune etc. *Caii au păscut o toană și stau din rontăit* (SADOV.). ◇ Zic. *Cade omul dintr-un copac și tot mai stă*, se spune cuiva ca justificare pentru că s-a întrerupt dintr-o activitate. ◆ Analog. (*despre ploi, vînturi etc.*) A conteni, a înceta, a se opri. *A-nceput de ieri să cadă Cîte-un fulg, acum a stat* (COȘB.). ◇ Expr. *A nu-i mai sta* (cuiva) *gura* = *a*) a vorbi întruna, a nu mai tăcea; *b*) a plînge întruna. *A-i sta* (cuiva) *șingele în vine* = a încremeni de frică. *A-i sta* (cuiva) *mintea în loc* v. loc. **3** (*despre aparate, mecanisme, dispozitive etc.*) A se opri din funcționare, a nu mai funcționa. *Morile își țin neclintite aripile, pînă ce una din margine prinde a se mișca; apoi stă și aceea* (SADOV.). ◇ Expr. *A-i sta cuiva moara* v. moară. ◆ Ext. A se defecta. *Mi-a stat ceasul, trebuie să-l duc la reparat.* **4** (*înv., reg.; despre ființe*) A nu mai putea merge înainte de oboseală sau de epuizare. *De nu erai d-ta, mă mînca lupul, căci stătusem de osteneală* (ISP.). **II 1** (*despre ființe sau despre vehicule*) A nu pleca; a nu se îndepărta dintr-un anumit loc; a rămîne nemișcat într-un anumit loc; a nu se mai deplasa; a staționa. *Ajuns în creștetul tăriei, a stat o clipă-n jos să cate* (VOIC.). *Ieri dimineață a fost trăsura la scară și a stat pînă într-amurg* (SADOV.). ◇ (*întărit prin „pe loc”, „în loc” sau „locului”*) *Ar fi stat Făt-Frumos locului, dar scumpă-i era frăția de cruce* (EMIN.). ◇ (*în legătură cu alt vb., dă acțiunii un aspect durativ*) *a*) (*în coordonare cu un vb. de care se leagă prin conj. „și”*) *Stau cîteodată și-mi aduc aminte ce vremi și ce oameni mai erau în părțile noastre* (CR.); *b*) (*urmat de un vb. la conjunct.*) *O să stau acum cu tine Să mă lupt* (COȘB.); *c*) (*înv., pop.; în legătură cu un vb. de care se leagă prin conj. „de”*) *El stătu de socoti* (ISP.). ◇ Expr. *A nu* (*putea*) *sta locului* (sau *pe loc*) = a alerga încoace și încolo, a nu avea astîmpăr. *Nu putuse sta locului; ieșise să se plimbe* (CAR.). *A sta pe loc* = a nu progresa, a stagna. *Învățămînturile publice... ar sta pe loc* (AGÂR.). *Stai binișor!* = șezi liniștit! astîmpără-te! fii cuminte! *Ce* (*mai*) *stai?* = ce (mai) aștepți? ce (mai) dorești? *A sta în banca sa* v. bancă. *A sta la căldurică* v. căldurică. *A sta pe centură* v. centură. *A sta cloșcă* v. cloșcă. *A sta pe cuptor* v. cuptor. *A sta pe drumuri* v. drum. *A sta lipcă* (undeva sau de, lîngă cineva) v. lipcă. *A sta molcom* v. molcom. *A sta pe pace* v. pace. *A sta chitic* v. pitic. *A sta* (*ca un*) *sfînt* (sau *ca niște sfinți*) v. sfînt. *A sta ca o stană* (*de piatră*) v. stană. *A sta țintă* v. țintă. **2** (*despre oameni*) A fi inactiv, a lenevi. *Păi da, Așa știu și eu: să stau și să lenevesc* (BASS.). ◆ (*despre oameni*) A aștepta. *Iară tu la gura sobei Stai ca somnul să te prindă* (EMIN.). ◇ (*întărit prin repet.*) *Mama sta ce sta Și iar cuvînta* (COȘB.). ◇ Expr. *A sta cu mîinile în sîn* (sau *încrucișate, la* ori *în brîu, cu brațele încrucișate*) = *a*) a sta în inactivitate, a lenevi; *b*) a nu lua nici o măsură, a nu întreprinde nimic, a nu interveni. *I se părea azi că a sta cu mîinile în sîn ar fi o crimă* (REBR.). *A sta cu degetul în gură* v. deget. *A sta de frumusețe* v. frumusețe. *A sta ca o mireasă* v. mireasă. *A sta cu picioarele pe pereți* v. picior. *A sta ca o plăcintă* v. plăcintă. *A sta ploșniță* (sau *ca ploșnița*) v. ploșniță. *A sta cu mîinile subsuoară* (sau *subsuori*) v. subsuoară. *A sta cu mîinile în șolduri* v. șold. *A sta cu ochii în tavan* v. tavan. *A sta ca o pomană țigănească* v. țigănesc. **3** (*despre oameni, popoare etc.*) A se opri, a se stabili, a rămîne, a petrece un timp undeva sau cu cineva; a poposi; a întîrzia, a zăbovi pentru un timp. *A stat și el pînă la sfîrșitul comediei* (CAR.). **4** (*despre nave, ambarcații, corpuri plutitoare etc.*) A se menține la suprafața unui lichid, a pluti. *Uleiul stă la suprafața apei.* **III 1** (*înv., pop.; fam.; despre oameni; de obicei urmat de determ. introduse prin prep. „de”, „la”, „pentru”*) A-și petrece timpul cu ceva sau cu cineva; a se ocupa; ext. a se preocupa. *Nu vin la slujbă, ci stau la băutură* (PAS). ◇ Expr. *A sta la cratiță* v. cratiță. **2** A rămîne într-un serviciu, într-o slujbă etc. *Am stat într-un birou, cînd alții mureau în gropi* (CE. PETR.). **3** (*înv., pop.; despre oameni*) A începe să..., a intenționa. *De-ți vine cîteodată să-i cosăști în bătaie, dac-ai sta să te potrivești lor* (CR.). **4** (*înv.; despre oameni*) A interveni; a insista; a se strădui. *De multe ori am stătut în socoteala mea, că doar aș putea afla ceva nou să zic* (ANTIM). ◇ Expr. *A sta de cineva* (sau *de capul cuiva*) = a fi foarte insistent; a nu lăsa pe cineva în pace pînă nu... *Cît n-am stat de capul lui!* (CAR.). *A sta cu gura pe cineva* v. gură. *A sta lipcă pe capul cuiva* v. lipcă. **IV 1** (*despre ființe, mai ales despre oameni sau*, ext., *despre obiecte*) A fi așezat într-un anumit fel, a avea o anumită poziție, atitudine etc.; a ședea. *Stetea mereu cu ochii țintiți în pămînt* (SLAV.). ◇ (*cu determ. care indică poziția luată*) *Ea stătea dreaptă, capul îl ținea sus* (M. I. CAR.). ◇ Loc.vb. *A sta grămadă* (sau *roi*) (*la un loc*) = a se îngrămădi, a se înghesui, a se îmbulzi. *Norii s-au mai răzbunat Spre Apus, dar stau grămadă Peste sat* (COȘB.). ◇ Expr. *A sta piatră* (sau *țeapăn, înfipt în pămînt*) = a se ține drept și nemișcat. *Lică stătea înfipt în pămînt în fața ei* (SLAV.). *A sta ca o găină* (sau *curcă*) *plouată* = a arăta necăjit, fără vlagă, fără chef. *A sta cu ochii pe cineva* = a supraveghea pe cineva. *A sta cu dinții la stele* = a răbda de foame. *De-abia stă de...* (*somn, oboseală etc.*) = nu mai poate de... (somn, oboseală etc). *A sta cu un picior la răsărit și cu altul la apus* v. apus. *A sta bot în bot* v. bot. *A sta cu burta la soare* v. burtă. *A sta cu ochii* (*ca*) *pe butelie* v. butelie. *A sta în capul oaselor* v. cap. *A sta cu gura căscată* v. căscat. *A sta cu dinții la stele* (sau *la soare*) v. dinte. *A sta înfipt ca cioara-n par* v. cioară. *A sta ghem* v. ghem. *A sta ca un huhurez* (sau *ca huhurezul*) v. huhurez. *A sta iepurește* v. iepurește. *A sta* (*țeapăn*) *ca mătura* sau *ca o mătură* v. mătură. *Stă parcă i-a murit mireasa* v. mireasă. *A sta cu ochii pe cineva* v. ochi. *A sta cu burta la pămînt* v. pămînt. *A sta picior peste picior* v. picior. *A sta ca o stană* (*de piatră*) v. stană. *A sta ca o curcă* (sau *ca o găină*) *plouată* sau *ca un cîine* (ori *ca un mîț, ca un motan*) *plouat* v. plouat. *A sta poponeț* v. poponeț. *A sta cu pula în mînă* v. pulă. *A sta cu capul* (sau *cu tîmpla*) *în pumni* v. pumn. *A sta cu mîna în pungă* v. pungă. *A sta sluj* v. sluj. *A sta cu mîna streașină* (*la* sau *pe ochi, deasupra ochilor*) v. streașină. *A sta strîmb și a judeca* (sau *a vorbi, a grăi*) *drept* v. strîmb. *A sta cu toporul la brîu* v. topor. *A sta turcește* v. turcește. *A sta cu capul între umeri* v. umăr. *A sta picior peste picior* v. picior. **2** A fi sau a rămîne în poziție verticală. *Cine stă, nu șade.* ◇ Expr. *A sta copăcel* v. copăcel. *A sta în poziția de drepți* v. drept. *A sta în picioare* = a nu se da bătut, a rezista. *A sta pop* v. pop. *A sta popîndău* v. popîndău. *A sta țuț* v. țuț. **3** A ședea (așezat) pe ceva. *Pe scaune... stau notabilii orașului* (CAR.). ◇ (*întărit prin „jos”*)

Am poftit-o să stea jos (STANCU). ◇ Loc.vb. *A sta călare* sau *pe cal* = a călări. *Pe-un cal negru stă călare* (EMIN.). *A sta la masă* = a lua masa, a mînca. *A sta în pat* = a zăcea (de boală); a fi bolnav. *A stat în pat cu febră trei zile* (RALEA). *A sta pe tron* (sau *în scaun*) = a domni. *Ştefan Surdul... stătu puţin timp în scaun* (IORGA). ◇ Expr. *A sta* (*ca*) *pe ace* (sau *spini, ghimpi, jar, foc, cuie , cărbuni* etc.) = *a*) a fi foarte nerăbdător, neliniştit, agitat. *Comisoaia sta ca pe jar, negăsindu-şi astîmpăr, pînă ce nu prinse firul păţaniei* (SADOV.); *b*) a fi foarte grăbit. *A sta* (*ca*) *pe cărbuni* (*aprinşi*) v. cărbune. *A sta călare în* (sau *pe*) *inima cuiva* v. călare. *A sta pe cracă* v. cracă. *A sta în cur* v. cur. *A sta în cur şi în cap* v. cur. *A sta pe cuţite* v. cuţit. *A sta pe drojdie* (sau *drojdii*) v. drojdie. *A sta ca pe jăratic* v. jăratic. *A sta* (*cu fundul* ori *cu curul*) *în* (sau *între*) *două luntre* v. luntre. *A sta la masă* v. masă. *A sta* (*ca*) *pe mărăcini* v. mărăcine. *A sta ca pe ouă* v. ou. *A sta pe roze* v. rază. *A sta* (sau *a fi* (*cu fundul* ori *cu curul*) *în*(*tre*) *două luntre* (ori *pe două*, (ori *între două scaune*) = *a*) a fi nehotărît; *b*) a fi duplicitar v. scaun. *A sta ca pe sponci* v. sponcă. *A-i sta cuiva pe suflet* v. suflet. *A sta pe vatră* v. vatră. *A sta* (*ca*) *pe un vulcan* v. vulcan. **4** A se aşeza, a se pune. *O îndemnau să stea lîngă dînsele pe divan* (CE. PETR.). ◇ Expr. *Stai* (sau *staţi*) *jos!* formulă prin care cineva este invitat să ia loc. **V 1** (*despre fiinţe sau despre obiecte; cu determ. locale*) A fi, a se afla, a se găsi într-un anumit loc; a exista. *Pe dealul de la dreapta stau... rămăşiţele încă nestîrpite ale unei alte păduri* (SLAV.). ◇ Expr. *A sta de faţă* = *a*) a asista. *Eu singur stau de faţă la muta-i agonie* (ANG.); *b*) (*jur.; înv., pop.*) a confrunta (cu cineva). *Aş pohti să stau de faţă cu dînşii înaintea Măriei Tale* (ANTIM). *A sta la baza* (sau *la temelia*) *a ceva* = a constitui fundamentul, baza, temelia unui lucru. *La temelia artei moderne stau metodele de observaţie a naturii* (VIANU). *A sta alături* = a se compara. *„Mioriţa" poate sta alături cu orice manifestare artistică de oriunde* (SADOV.). *A sta în faţa cuiva* = (*despre sarcini, greutăţi etc.*) a trebui, a urma să fie realizat, rezolvat de cineva. *A-i sta* (cuiva ceva) *pe inimă* (ori *suflet*) sau *a-i sta ceva pe cap* = (*despre gînduri, preocupări*) a-l preocupa pe cineva, a-i produce grijă, nelinişte; a obseda, a nelinişti. *A-i sta* (cuiva ceva) *în cap* = a se gîndi intens la ceva; a preocupa pe cineva. *A-i sta* (cuiva) *pe limbă* = *a*) a nu găsi cuvîntul potrivit; *b*) a fi pe punctul de a spune un lucru pe care n-ar trebui să-l spună. *Îi stătea pe limbă să întrebe* (REBR.). *A sta înaintea cuiva* sau *a-i sta* (cuiva) *înainte* (sau *în faţă*) = *a*) a se găsi la mică distanţă în faţa cuiva, privindu-l, vorbindu-i, aşteptînd porunci. *Bătrînul stete mult... înaintea ei* (CAR.); *b*) a se împotrivi, a înfrunta pe cineva; *c*) a servi pe cineva cu ceva, a-i oferi cuiva ceva. *Muierea... i-a stat înainte cu dulceţuri şi răcoritoare* (SADOV.); *d*) (şi *a-i sta înaintea ochilor*) a-şi aminti cu precizie. *A-i sta* (cuiva) *capul unde-i stau picioarele* (sau *tălpile*) = a plăti cu viaţa; a fi decapitat. *Dacă pîne mîne dimineaţă n-a fi podul gata, moşnege, are să-ţi steie capul unde-ţi stau talpele* (CR.). *A sta cuiva ca un gunoi în ochi* v. gunoi. *A-i sta* (cuiva) *pe limbă* v. limbă. *A nu-i sta* (cuiva *bine*) *ochii în cap* v. ochi. *A-i sta cuiva ca o piatră pe inimă* v. piatră. *A-i sta* (cuiva) *ceva pe suflet* v. suflet. *A-i sta* (cuiva) *capul sus* v. sus. *A nu* (*mai*) *şti unde îi stă capul* v. şti. **2** (*despre oameni; cu determ. locale*) A se plasa într-un anumit loc; a se aşeza. *Miţu a stat la uşe aşteptînd pe Tătuţu* (ARGH.). ◇ Loc.vb. *A sta împotrivă* (sau *împotriva cuiva*) sau *a-i sta cuiva împotrivă* = a se împotrivi cuiva, a înfrunta pe cineva. *Nici valurile mării nu putură să le stea împotrivă* (ISP.). *A sta în umbră* = *a*) a pîndi dintr-un loc ascuns; *b*) a fi modest, retras. *A sta alături de* (sau *lîngă*) cineva = a sprijini pe cineva. *A-i sta* (cuiva) *aproape* = a-i fi apropiat. *A sta deoparte* = *a*) a fi la oarecare distanţă de...; *b*) a nu interveni, a se ţine în rezervă. *A sta la* (sau *pe*) *locul său* = *a*) a nu pleca, a nu-şi părăsi locul; *b*) a păstra măsura, a fi modest, rezervat. ◇ Expr. *A sta în* (sau *la*) *umbră* = *a*) a pîndi dintr-un loc ascuns; *b*) a fi modest, retras. *Voi parcă să stea în umbră, spre a se ilustra prin modestie* (CĂL.). *A sta* (*piatră*) *pe capul cuiva* sau *a-i sta* (cuiva) *pe cap* = *a*) a constitui o greutate, o povară pentru cineva; *b*) a incomoda, a agasa (pe cineva); a plictisi. *Caută-ţi altul. Ce stai piatră pe capul nostru?* (STANCU). *A-i sta cuiva în cale* (sau *în drum*) ori *a sta în calea* (sau *în drumul*) *cuiva* = *a*) a ieşi înaintea cuiva (împiedicîndu-l să înainteze); *b*) a împiedica pe cineva să facă ceva, a stingheri. *A-i sta* (cuiva) *în coaste* (ori *în coastă*) sau *ca un ghimpe în coaste* (sau *în inimă, în ochi*) = a-l stingheri (pe cineva), a constitui o permanentă ameninţare (pentru cineva). (*fam.*) *A-i sta* (cuiva) *sub nas* = a fi la îndemîna cuiva, în imediata sa apropiere. *A sta în ajutor* (cuiva) v. ajutor. *A sta la căpătîiul cuiva* v. căpătîi. *A sta* (*în*) *contra* (ori *de contră*) v. contra. *A sta la* (sau *în*) *cucuiata* v. cucuiată. *A sta între două focuri* v. foc. *A sta îndemînă* v. îndemînă. *A sta pe* (sau *la, în*) *locul său* v. loc. *A sta la mijloc* v. mijloc. *A sta neagă-rea* (sau *ca neaga-reaua*) *de cineva* (sau *în spinarea cuiva, pe capul cuiva*) v. neagă. *A sta sub oboroc* v. oboroc. *A sta sub pantoful cuiva* v. pantof. *A sta par* (*în calea* sau *în drumul, înaintea cuiva*) v. par. *A-i sta* (cuiva) *ca piperu-n nas* v. piper. *A sta pe* (sau *în*) *prim*(*ul*) *plan* v. plan. *A sta pe plan secund* sau *pe planul al doilea* (ori *al treilea*) v. plan. *A sta ca viţelul la poarta nouă* v. poartă. *A sta pe poziţie* v. poziţie. *A-i sta* (cuiva) *ca sarea în ochi* v. sare. *A-i sta* (cuiva) *soacră pe cap* v. soacră. *A sta ca un spin în ochii* (sau *în inima, în coasta*) *cuiva* v. spin. *A*(*-i*) *sta în spinare*(*a*) *cuiva* v. spinare. *A sta* (undeva) *pînă îl uită Dumnezeu* (sau *sfinţii*) v. uita. **3** A fi fixat, prins în ceva sau de ceva, a atîrna de ceva. *Sute de piei stau în soare pe frînghie* (STANCU). ◇ Expr. *A sta* (*numai*) *într-o aţă* v. aţă. *A sta* (*numai*) *de un* (sau *într-un*) *fir de păr* (sau *de aţă*) v. fir. (*A sta*) *la cheremul cuiva* v. cherem. *Nu stă strana într-un fir* v. stramă. *A-i sta-n tur* v. tur. **4** (*despre oameni*) A trăi, a viegui; a locui. *Stă într-o odăiţă la mahala* (VLAH.). ◇ Expr. *A sta cu cineva* = a conviegui. *A sta bine* v. bine. *A sta la un loc* v. loc. *A sta ca puiul în găoace* v. pui. *A sta rău* v. rău. **VI 1** A fi sau a rămîne într-o anumită stare, situaţie, într-un anumit fel sau în anumite condiţii. *Cele două intenţii ale limbajului stau într-un raport de inversă proporţionalitate* (VIANU). ◇ (*urmat de un nm.pred.*) *O întrebă care să fie pricina de stă tristă* (ISP.). ◇ Loc.vb. *A sta la* (sau *de*) *pîndă* = a pîndi. *Ochiul lui licăritor stă la pîndă* (SADOV.). *A sta de pază* (sau *de strajă, de planton*) = a păzi. *Pe cheiul umed, Un singur albatros rănit Mai stă de pază* (MINUL.). *A sta la sfat* (sau *la sfaturi*) *cu cineva* = *a*) a se sfătui cu cineva; *b*) gener. a sta de vorbă cu cineva. *Cu ce drag stau la sfat cu dînşii în graiul lor despreţuit* (M. I. CAR.). *A sta de* (sau *la*) *vorbă* (sau *la taifas*, sau *taclale, poveşti etc.*) (cu cineva) = *a*) a vorbi cu cineva; *b*) ext. a petrece un timp vorbind cu cineva despre diverse lucruri. *Stăteau la taifas de mai bine de două ore. A sta în cumpănă* = a ezita înainte de a lua o hotărîre, a şovăi. *O clipă stătui în cumpănă, dacă trebuie sau nu să înaintez* (HOG.). *A sta în extaz* = a se extazia. *A sta la îndoială* = a se îndoi de ceva, a ezita. *Manole stete o clipă la îndoială, intimidat parcă* (BRĂ.). *A sta la tocmeală* = a se tocmi, a se tîrgui. *A sta mărturie* = a mărturisi. *A sta la* (*bună*) *învoială* = a se învoi. *Ca să nu-mi prăpădească toată împărăţia, am fost silit să stau la învoială cu ea* (EMIN.). *A sta chezăşie* = a chezăşui. *A sta pavăză* = a apăra pe cineva sau ceva. *A sta* (*foarte*) *bine* (ori *frumos* sau *rău, prost etc.*) = a se afla într-o situaţie bună sau rea. *Stă foarte bine Alexandru, a luat zestre o moşie de cîteva sute de pogoane* (REBR.). *A sta bine* (sau *rău*) *cu cineva* = a fi în relaţii bune (sau rele) cu cineva. *Florăresele nu stau aşa de rău cu boierii* (ARGH.). *Cum stai cu...?* = în ce situaţie eşti cu...? *A sta* (ceva) *în firea* (cuiva) sau *a-i sta* (cuiva) *în fire* (*să...*) = a ţine de felul normal de a fi al cuiva. *A sta* (*dus, pierdut*) *pe gînduri* = *a*) a fi absorbit de gînduri, a fi preocupat de ceva. *A stat puţin pe gînduri şi şi-a adus aminte* (SLAV.); *b*) a şovăi, a ezita. *Nehotărît ce are să facă şi cum trebuie s-o ia, stetea la gînduri* (CAR.). *A-i sta capul* (sau *gîndul, gîndurile, firea*) *la ceva* (sau la cineva) = a se gîndi insistent numai la ceva (sau la cineva), neglijînd activităţile curente. *Numai la cele lumeşti vă stau gîndurile* (VOIC.). *A-i sta* (cuiva) *în putinţă* = a-i fi cuiva (ceva) posibil. (*înv.*) *A sta tare pentru cineva* = a fi dîrz, neclintit. *Tari au stat strămbunii pentru-acest pămînt* (BOL.). *A sta la chibzuială* v. chibzuială. *A sta în cumpănă* v. cumpănă. *A sta mărturie* v. mărturie. *A sta pavăză* v. pavăză. *A sta în priveală* v. priveală. *A*(*-i*) *sta cuiva în putinţă* v. putinţă. *A sta la tocmeală* v. tocmeală. *A sta de* (ori *la*) *vorbă* (cu cineva) v. vorbă. ◇ Expr. *A-i sta capul* (sau *firea*) *la ceva* (sau la cineva) = a se gîndi insistent numai la ceva (sau la cineva), neglijînd activităţile curente. *A sta baltă* v. baltă. *A sta în chibzuire* v. chibzuire. *A sta de* (sau *la*) *poveşti* v. poveste. *A-i sta* (cuiva) *gîndul* (sau *gîndurile*) *la cineva* (ori la ceva) v. gînd. *A sta pe* (sau *la*) *gînduri* v. gînd. *A sta cu gura pe* (sau *la*) *cineva* v. gură. *A sta la un pahar de vorbă* v. pahar. *A sta la parlament* (cu cineva) v. parlament. *A sta la o parolă* v. parolă. *A sta în puterea cuiva* sau *a-i sta* (cuiva) *în putere* (ori *în puteri*) v. putere. *A sta* (cineva) *în sosul său* sau *în propriu-i sos* v. sos. *A sta de strajă* v. strajă. *A sta de* (sau *la*) *taină* v. taină. *A sta cu ochii ţintă* v. ţintă. **2** (*despre situaţii, evenimente, probleme etc.*) A fi într-un anumit fel, a se prezenta, a merge (bine sau rău), a se desfăşura într-un anumit mod. *A poftit să afle cum stau preţurile* (SADOV.). ◇ Expr. *A*(*-i*) *sta* (cuiva) *bine* (sau *frumos* ori *rău, prost etc.*) = a (nu) i se potrivi cuiva ceva, a (nu) fi aşa cum se cuvine, a-i veni bine (sau rău). *Nu-ţi stă bine să fii grav şi sentenţios* (ARGH.). *A sta frumos* v. frumos. *A-i sta rău* v. rău. *A sta treaba aşa* (sau *astfel*) v. treabă. **VII 1** (*înv., pop.; despre fiinţe, obiecte etc.*) A fi, a exista, a se afla. *El singur zeu stătut-a nainte de-a fi zeii* (EMIN.). ◇ Expr. *A nu-i sta în mult* v. mult. ◆ Spec. (*despre fiinţe*) A trăi. *Această casă este încongiurată cu o pădure deasă unde stau toate fiarele cele mai sălbatece din lume* (ISP.). **2** (*înv., pop.*) A continua să fie; a dăinui, a se menţine. *Numai Domnul Dumnezeu stă, iar oamenii trec în nimicul de unde au ieşit* (SADOV.). ◇ Expr. *A sta în fiinţă* v. fiinţă. ◆ Fig. (*înv.*) A se ţine tare pe poziţie, a nu da înapoi. **3** A se alcătui, a se forma, a se defini; a consta. *Îndatorirea românilor către turci sta într-un uşor tribut anual* (BĂLC.). **4** (*înv.*) A depinde. *Nu sta decît de dînsul d-a petrece aici cu mine o viaţă nemuritoare* (PLEŞ.). **5** (*înv.*) A avea loc, a se petrece; a se naşte. *[Mohamed] a pus piatră săpată unde a stat bătălia* (DELAVR.). **6** (*înv., pop.*) A apărea. *În ziua de apoi, mare praznic, stătu Iisus, şi striga grăind* (COR.). **B** (*cu val. de semiauxil.; urmat de un vb. la conjunct. sau, înv., reg., la inf.*) A fi pe punctul să... (sau de a...), a fi pe cale să... (sau de a...); a fi gata-gata; a vrea, a da. *Stînca stă să se prăvale În prăpastia măreaţă* (EMIN.). *Sta s-o doboare cu totul întristarea* (*Ispirescu*). ◇ Expr. *A sta pe picior de ducă* (sau *de plecare*) v. picior. *A sta să-i pice potcoavele* v. potcoavă. *A sta cu războiu asupra cuiva* v. război. • prez.ind. *stau*, pers. 3 *stă*; imperf. *stăteam*, (*reg.*) *steteam*, (*înv., pop.*) *stam*; perf. *smp. stătui*, (*înv., reg.*) *stetei*. / lat. ***stare***.

stabíl, -ă *adj.* **1** (*despre obiecte, mai ales despre construcţii, poduri etc.*) Care este bine aşezat sau fixat, care nu se răstoarnă, care nu se clatină; trainic, solid. *Podul nu era stabil; ...era tras printr-un scripete* (SIO.). ◆ (*despre aşezări omeneşti, domicilii, sedii etc.*) Care are loc în spaţiu definitiv (şi bine delimitat). *Are domiciliul stabil în Iaşi.* **2** (*despre populaţii*) Care locuieşte permanent în acelaşi loc. *Românii cei atît de stabili* (PHIL.). **3** (*despre sisteme fizice, chimice sau tehnice*) Care prezintă stabilitate. ◇ *Echilibru stabil* v. echilibru. ◆ (*chim.; despre substanţe*) Care nu se descompune de la sine; care nu poate fi descompus (decît cu greu) într-o reacţie. **4** (*despre fenomene, stări, procese etc. naturale sau sociale, despre evenimente etc.*) Care nu se schimbă, care nu fluctuează; statornic; ferm. *Căuta să-şi plaseze banii în valori stabile* (CĂL.). **5** (*în opoz. cu „efemer"*) Care este durabil, permanent. *Stările noastre sufleteşti... nu sînt fixe, nici măcar stabile* (RALEA). • pl. *-i*, *-e*. / <lat. ***stabilis***, *-e*, it. ***stàbile***.

stabilí *vb. IV.* **I** *tr., refl.* A (se) aşeza (definitiv) într-un loc; a (se) statornici, a (se) instala. *O parte a populaţiei se stabilea pe moşia din apropiere* (IORD.). **II** *tr.* **1** A da o soluţie definitivă; a hotărî, a decide, a preciza; a fixa. *Se învoiră ca ziua cununiei s-o stabilească Pintea* (REBR.). ◇ (*refl. pas.*) *La început, nu s-a putut stabili care dintre cele trei păreri era sprijinită de mai mulţi* (AGÂR.). **2** A aduce dovezi, a demonstra, a dovedi, a arăta, a proba; ext. a descoperi. *Este destul de greu... să stabilim cu precizie care sînt adevăraţii reprezentanţi ai suprarealismului în România* (PER.). **3** A înfăptui, a realiza; a întemeia, a înfiinţa, a institui. *A stabilit prin ea legătura între el şi gospodăria lui părăsită* (VIN.). ◇ (*refl. pas.*) *Îi părea că între ei s-a stabilit de-acum o înţelegere* (AGÂR.). ◇ Loc.vb. *A stabili*

legătura (sau *legături*) *cu cineva* = a comunica cu cineva. • prez.ind. *-esc.* /<lat. ***stabilīre***, it. ***stabilire***.

stabiliméntˈ *s.n.* (*înv.*) **1** Așezămînt, instituție comercială, industrială, de sănătate etc. ◆ Ext. Localul în care funcționează un astfel de așezămînt. *Să intrăm în acest elegant stabiliment public* (CAR.). **2** Casă de prostituție. *Domnica și Sultana, cu munca din stabilimentu de pe cheiul gîrlei* (G. M. ZAMF.). • pl. *-e.* /<it. ***stabilimento***.

stabilíre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *stabili* și rezultatul ei. **1** Rămînere (definitivă) într-un anume loc; instalare, fixare. *Vreo două săptămîni după stabilirea lor în București, se anunță iar Platamonu* (REBR.). **2** Precizare, definire, delimitare. *Față cu un program care conținea un punct, la a cărui stabilire lucrase dumnealui de atîta vreme, nu mai încăpea rezervă* (BRĂT.). **3** Aducere de argumente, de dovezi în sprijinul unui fapt, al unei situații etc.; demostrare, dovedire, probare, susținere. *Nu era nevoie de cine știe ce știință pentru stabilirea diagnosticului exact* (COCEA). **4** Înfăptuire, realizare. *Stabilirea unei păci în zonă este imperios necesară.* • pl. *-i.* /v. ***stabili***.

stabilít[1] *s.n.* (*constr.*) Material termoizolator în formă de plăci (panouri) din beton, confecționate prin presare, constituite din talaș de rășinoase impregnat cu soluție de clorură de calciu și ciment și care se folosește pentru izolări termice și fonice sau pentru construirea de pereți despărțitori. • /den. com., după fr. *fibrolithe*.

stabilít[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre oameni sau despre populații*) Care a rămas (definitiv), care s-a instalat într-un anumit loc. **2** Care a fost hotărît, precizat, fixat. *După programul stabilit, ziua a doua de Crăciun urmau să o petrească toți la Gogu* (REBR.). **3** Care a fost dovedit, probat, susținut. *Autori cu un renume stabilit* (PER.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***stabili***.

stabilitáte *s.f.* **1** Însușirea de a fi stabil; stare a ceea ce nu-și schimbă locul sau poziția; neclintire, nemișcare; fixitate; sedentaritate. *Numai scoarța pămîntului e de vină Cu lipsa ei de stabilitate* (SOR.). ◆ Echilibru. *Forma asigură viteza și stabilitatea vasului* (TUD.). **2** Însușirea de a fi solid, trainic; starea a ceea ce nu se schimbă, nu fluctuează etc.; invariabilitate; soliditate; statornicie; fermitate. *Nici o ginte nu întrece pe anglezi în persistență, în stabilitate* (HASD.). ◆ Situație sigură, fermă. *Îi era drag pămîntul... pentru stabilitatea ce-o oferă posesorului* (REBR.). **3** Durabilitate, trăinicie. *Tendința de realizare a unității și stabilității limbii literare se vădește mai ales în aspectul ei scris* (PER.). **4** (*fiz.*) Proprietate a unui sistem fizic, chimic sau tehnic de a-și menține starea sau de a reveni în starea sa inițială cînd este deplasat din această stare. • /<fr. ***stabilité***, lat. ***stabilitas, -atis***.

stabilivólt *s.m.* v. stabilovolt.

stabilizá *vb. I.* **I** *refl., tr.* A deveni sau a face să devină stabil; a (se) consolida, a (se) întări; a (se) statornici. **II** *refl.* (*despre oameni sau despre populații*) A rămîne (definitiv) într-un anumit loc; a se așeza, a se fixa. *După invaziile normande, populația se stabilizează din nou* (OȚETEA). **III** *tr.* **1** (*compl. indică val. monedelor naționale*) A fixa și a menține la un anumit curs. **2** (*compl. indică sisteme fizice, chimice sau tehnice, produse etc.*) A efectua operațiile care asigură stabilitatea. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***stabiliser***.

stabilizánt, -ă *adj., s.m.* Stabilizator. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***stabilisant***.

stabilizáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *stabiliza* și rezultatul ei. **1** Consolidare, întărire. **2** Fixare într-un loc, statornicire. **3** (*fin.*; și *stabilizare monetară*) Fixare și menținere a valorii unei monede naționale la un anumit curs; ansamblu de măsuri luate de către stat în acest sens. *Ne trebuie... concursul tuturor pentru stabilizarea monedei* (TIT.). **4** (*chim.*) Operație prin care se asigură proprietăți constante unui produs chimic în condiții de depozitare, de transport sau de exploatare. **5** (*constr.*) Tratament chimic sau mecanic pentru mărirea stabilității unui teren de construcții. • pl. *-ări.* /v. ***stabiliza***; cf. fr. *stabilisation*.

stabilizatór, -oáre *adj., s.n., s.m.* **I** *adj.* Care stabilizează, care dă stabilitate; stabilizant. **II** *s.n.* **1** (*tehn.*) Organ al unui sistem tehnic, care asigură stabilitatea acestuia (prin compensare). **2** (*aeron.*) Partea fixă a ampenajului orizontal al unui avion, care îi asigură stabilitatea în timpul zborului. **3** (*electr.*) Aparat sau dispozitiv pentru menținerea constantă a tensiunii surselor de alimentare cu energie electrică. **4** Legătură elastică între capetele osiei unui autovehicul, care împiedică înclinările mari ale acestuia. **5** (*nav.*) Dispozitiv bazat pe principiul giroscopului, care reduce oscilațiile unei nave. **6** (*milit.*) Dispozitiv automat care contribuie la menținerea constantă a liniei de ochire a tunului de pe tanc, indiferent de mișcările acestuia. **III** *s.m.* (*chim.*) Substanță care se adaugă unei soluții coloidale sau unei suspensii pentru a-i mări stabilitatea sau pentru a o stabiliza; stabilizant. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***stabilisateur***.

stabilométru *s.n.* Aparat pentru studiul caracteristicilor mecanice ale solurilor. • pl. *-e.* /după fr. *stabilimètre*.

stabilopód *s.n.* (*hidrotehn.*) Bloc de beton în formă de stea, cu patru picioare prevăzute la capete cu protuberanțe de forma unor creste rotunjite, constituind ansambluri stabile, folosit la împingerea apei. • /<rus. ***стабилопод***.

stabilovólt *s.m.* (*electr.*) Tub electronic cu descărcare electrică în gaze, folosit ca stabilizator de tensiune electrică. • pl. *-ți.* și *stabilivólt s.m.* /<engl., fr. ***stabilovolt***.

stabulație *s.f.* (*zootehn.*) Metodă de întreținere și de hrănire a animalelor prin menținerea lor temporară sau permanentă în grajd. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***stabulation***, lat. ***stabulatio, -onis*** <*stabŭlum, -i* „staul".

stacán *s.n.* v. stacană.

stacánă *s.f.* (*pop.*; *fam.*) Cană de pămînt, ceașcă sau pahar mare. *După acesta urma alt om... care purta tablaua cu stacane* (PER.). ◆ Conținutul unui astfel de vas. *Trei stacane pot să beau* (SADOV.). • pl. *-e.* și (*reg.*) *stacán s.n.* /<rus. ***стакан***.

staccáto *adv.* (*muz.*; *indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Sacadat, separînd net fiecare notă. ◆ (*subst. n.*) (Parte dintr-o) compoziție muzicală executată în acest mod. • /<it. ***staccato***.

staccatúra *s.f.* (*muz.*) Dublă lovitură de limbă la unele instrumente de suflat. • /<it. ***staccatura***.

stachétă *s.f.* v. ștachetă.

stacój *s.m.* **1** (*zool.*; *înv., reg.*; și *stacoj-de-mare*) Homar (*Homarus vulgaris*). *Pe masă erau rînduite o mulțime de farfurii cu mezeluri de tot felul: marinată de stacoji, farfurioare mai mici cu icre proaspete* (FIL.). **2** Ext. (*înv.*) Rac (*Astacus fluviatilis*). *Trebuie să rabzi crestături de foarfece și să-ți sugi degetele sîngerate după ce zvîrli stacojul în traistă* (SADOV.). • pl. *-i.* și (*reg.*) *stacóș s.m.* /<ngr. ***στακός***.

stacojíu, -íe *adj., s.f.* **1** *adj.* De culoare roșu- aprins (ca a stacojului sau ca a raculei fiert). *Într-un colț, o guvernantă obeză și bătrînă cu obrajii stacojii și cu ochelari* (CA. PETR.). **2** *s.n.* Culoare stacojie. *Stacojiul mă prinde de minune* (ALECS.). • pl. *-ii.* și (*reg.*) *stacoșíu, -íe adj.* /***stacoj*** + *-iu*.

stacóș *s.m.* v. stacoj.

stacoșíu, -íe *adj.* v. stacojiu.

stadi- Elem. de compunere „distanță, spațiu". • /<fr. ***stadi-***; cf. gr. *στάδιον* „unitate de măsură a distanței, egală cu 184. 97 m".

stadiál, -ă *adj., s.n.* **I** *adj.* **1** Care se dezvoltă în stadii, în etape. *Recunoaște o evoluție stadială a societății, începînd cu un stadiu de primitivism* (RALEA). **2** (*biol.*) Care se referă la stadiile de dezvoltare a organismelor. **II** *s.n.* (*geol.*) Interval de scurtă durată din timpul unei glaciații, cînd, în urma unei scăderi mai accentuate a temperaturii medii anuale, a avut loc o extindere maximă a ghețarilor. • sil. *-di-al.* pl. *-i, -e.* /<germ. ***stadial***.

stádie *s.f.* **1** (*topogr.*) Miră sau riglă de lemn sau de metal, gradată în centimetri, care servește în topografie la măsurarea indirectă a distanțelor terestre sau a cotelor relative ale punctelor de pe teren. **2** Veche unitate de măsură pentru lungime la greci, care varia între 147 și 193, 2 metri (aproximativ 125 de pași); stadiu. ◆ Distanță care corespunde acestei lungimi. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<ngr. ***στάδιο***, fr. ***stadia***.

stadimétric, -ă *adj.* Care aparține stadimetriei, care se referă la stadimetrie; care se folosește în stadimetrie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***stadimétrique***.

stadimetríe *s.f.* (*topogr.*) Ansamblu de lucrări și de operații topografice pentru întocmirea planurilor și a hărților, în care distanțele terestre se determină prin măsurarea indirectă sau pe cale optică, cu ajutorul tahimetrului și al stadiei; tahimetrie, pentru întocmirea planurilor și a hărților; taheometrie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***stadimétrie***.

stadimétru *s.n.* (*topogr.*) Instrument topografic optic, pentru măsurarea indirectă a distanțelor dintre două puncte terestre; celerimetru, taheometru. • pl. *-e.* /<fr. ***stadimètre***.

stadión *s.n.* Teren special amenajat pentru desfășurarea competițiilor sportive, cu tribune pentru spectatori. *Pornirã spre stadion cu trei ceasuri mai devreme, să facă rost de bilete la meci* (PRED.). ◆ Fig. Mulțimea spectatorilor aflați în tribune, la o competiție sportivă. *Întreg stadionul s-a dezlănțuit la înscrierea golului.* • sil. *-di-on.* pl. *-oane.* /<germ. ***Stadion***.

stádiu *s.n.* **1** Fază, etapă distinctă de dezvoltare în timp a unui proces, a unui fenomen, a unei acțiuni etc. din natură sau din societate; fază, etapă. *Maiorescu ajunge a evoca stadiul în care gînditorul... se pregătește pentru noi avînturi* (VIANU). ◇ *Stadiu falic* v. falic. *Stadiu leptoten* v. leptoten. *Stadiu zigoten* v. zigoten. ◆ (*med.*) Fiecare dintre fazele din care este compusă o boală (intermitentă). *Scrisoarea de răspuns era să aducă date amănunțite asupra stadiului în care se află boala* (CE. PETR.). ◇ *Stadiu oral* v. oral. **2** Stadie (2). *Mergînd mai încolo au ajuns la o vale, care se lungea stadiuri 17 și se lățea stadiuri 7* (ȘINC.). **3** (*înv.*; *în Grecia antică*) Teren special amenajat, unde se desfășurau alergările și alte întreceri sportive. *Nu aveau apucături și vocabular de întreceri camping, stadiu și cîmp de curse* (CE. PETR.). • pl. *-ii,* (*înv.*) *-uri.* /<lat. ***stadĭum, -ii***, fr. ***stade***, germ. ***Stadium***; cf. gr. *στάδιον*.

staf *s.n.* Grup de persoane cu atribuții speciale (de conducere a unei întreprinderi, a unei organizații, a unei acțiuni etc.), sub direcția unui șef; stat-major. ◆ Ext. Sediul conducerii, administrației unei organizații, al unei instituții etc. • scris și *staff.* pl. *-uri.* /<engl. ***staff***.

stafáj *s.n.* (*arhit.*) Ornamentație, împodobire; amestec plastic folosit pentru decorații arhitecturale. • /după it. *staffa*.

stafetár *s.m.* v. ștafetar.

stafétă *s.f.* v. ștafetă.

staff *s.n.* v. staf.

stafídă *s.f.* Boabă uscată și fără sîmburi a anumitor specii de struguri (folosită la prepararea unor mîncăruri și prăjituri). *Îi plăteau... cu stafide sultanine și smochine* (G. M. ZAMF.). • pl. *-e.* și (*pop.*) *strafídă* *s.f.* /<ngr. ***σταφίδα***.

stafidí *vb. IV.* **1** *refl.* (*despre boabele de struguri sau*, ext., *despre alte fructe*) A se usca; a deveni stafide. **2** *tr., refl.* Fig. (*fam.*; *despre oameni sau despre părți ale corpului lor*) A (se) zbîrci, a (se) încreți (ca o stafidă) din cauza slăbirii excesive, a bătrînetii etc. *Fața mică, stafidită și strîmbată de bătrînețe* (BĂN.). • prez.ind. *-esc.* /***stafidă*** + *-i-*.

stafidíre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *stafidi* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***stafidi***.

stafidít, -ă *adj.* **1** (*despre struguri sau*, ext., *despre alte fructe*) Care este uscat. **2** Fig. (*fam.*; *despre oameni sau despre părți ale corpului lor*) Care este zbîrcit, cu riduri. *Să-și amintească unde a mai văzut acest chip stafidit și incolor* (CE. PETR.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***stafidi***.

stafíe *s.f* **1** Ființă ireală pe care cred (sau pretind) că o văd unii oameni și care ar reprezenta, de obicei, duhul unui om despre care se crede că a murit neiertat de păcate, că a fost vrăjit, că a fost legat de pămînt; fantomă, nălucă, vedenie, strigoi. *Oare nu-s stafii în casa asta așa mare și veche?* (VLAH.). ◇ Compar. *Slugile sale... se iveau și piereau, ca niște stafii, mute* (M. I. CAR.). ◇ Fig. *Fericirea și nefericirea sînt intelectuale, stafii ale creierilor* (MAIOR.). **2** Fig. (*fam.*) Persoană (bătrînă) slabă (și urîtă). *Hai să fugim împreună pînă nu se trezește stahia* (ALECS.). • acc. și *stáfie.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv., reg.*) *stahíe s.f.* /cf. (n)gr. *στοιχείο(ν)*, alb. *stihi, stijo*.

stafii- Elem. de compunere „ciorchine", „luetă". • și *stafilo-*. /<fr. ***staphyl(o)***-; cf. gr. *σταφυλή* „ciorchine de struguri"; „inflamație a luetei".

stafilectomíe *s.f.* (*chir.*) Ablațiune a stafilomului corneean. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***staphylectomi***; cf. gr. *σταφύλωμα* „excrescență pe cornee", *ἐκτομή* „excizie".

stafilhematóm *s.n.* (*med.*) Acumulare de sînge în luetă. • /<fr. ***staphylhématome***; cf. gr. *σταφυλή* „tumoare a luetei", *αἱματῶ* „a însîngera".

stafilín, -ă *adj.* (*med.*) Care aparține luetei, care se referă la luetă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***staphylin.***

stafilítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a luetei. • pl. *-e.* /<fr. ***staphylite***; *σταφυλή* „inflamație a luetei".

stafilo- v. stafil-.

stafilocóc *s.m.* (*biol.*) Gen de bacterie de formă sferică, ai cărei indivizi se grupează în formă de ciorchini și care produce procese purulente locale (foliculite, abcese) sau generalizate (septicemii). • pl. *-ci.* /<fr. ***staphylocoque***; cf. gr. *σταφυλή* „ciorchine de struguri", *κόκκος* „sîmbure, boabă".

stafilococemíe *s.f.* (*med.*) Infecție generalizată din cauza prezenței stafilococilor în sînge. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***slaphylococcémie.***

stafilocócic, -ă *adj.* (*med.*) Care este provocat de stafilococi; cu stafilococi. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***staphylococique.***

stafilocócie *s.f.* (*med.*) Supurație septică provocată de infecțiile stafilococilor, de obicei rebele la tratamentul obișnuit, impunînd folosirea autovaccinului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***staphylococcie.***

stafilodermíe *s.f.* (*med.*) Afecțiune a pielii și a mucoaselor produsă de stafilococi. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***staphylodermie.***

stafilóm *s.n.* (*med.*) Proeminență care apare pe o porțiune a globului ocular ca urmare a unor leziuni inflamatorii sau a unor arsuri. • pl. *-oame.* /<fr. ***staphylome***, ngr. *σταφύλωμα.*

stafilomatós, -oásă *adj.* (*med.*) Care este de natura stafilomului. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***staphylomateux.***

stafiloplastíe *s.f.* (*med.*) Operație reparatorie a vălului palatului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***staphyloplastie.***

stafilorafíe *s.f.* (*med.*) Sutură a unei dehiscențe congenitale sau accidentale a vălului palatului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***staphylorraphie.***

stafilotomíe *s.f.* (*chir.*) Incizie a unui stafilom. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***staphylotomie.***

stafilotoxínă *s.f.* (*biol.*) Toxină secretată de stafilococ. • pl. *-e.* /<fr. ***staphylotoxine.***

stagflăție *s.f.* (*econ.*) Fenomen economic care se manifestă prin coexistența stagnării economice, a inflației și a șomajului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<engl. ***stagflation***, fr. ***stagflation.***

stagiár, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care își face stagiul (într-un domeniu de activitate). *Au fost definitivați o parte din stagiari* (PER.). **2** *adj.* Care ține de stagiu, care se referă la stagiu. • sil. *-gi-ar.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***stagiaire.***

stagiatúră *s.f.* Perioadă de inițiere în cursul căreia un începător lucrează pentru a dobîndi experiență în profesiunea sau în specialitatea lui, pentru a-și dovedi aptitudinile profesionale și capacitatea de muncă; stagiu. *Stagiatura lui a durat o jumătate de an.* • sil. *-gi-a-.* pl. *-i.* /***stagiu*** + *-tură.*

stágiu *s.n.* **1** Stagiatură. *Și-a făcut stagiul de farmacist și apoi anii de facultate* (BLA.). ◆ Vechimea în muncă a unui angajat (începător). **2** (și *stagiu militar*) Perioadă de timp, stabilită prin lege, în care un cetățean prestează serviciul militar activ. *Isprăvise de curînd facultatea și își făcea stagiul la regiment* (BAC.). ◇ Analog. *Și-a făcut, la diferite epoci, stagiul de pușcărie* (SADOV.). **3** Perioadă de timp care constituie o etapă în desfășurarea unui proces, a unui fenomen etc. *După un lung stagiu de sforțări inutile într-un domeniu..., renunță* (CĂL.). • pl. *-gii.* /<fr. ***stage***; cf. lat. *stagium.*

stagiúne *s.f.* **1** Perioadă de timp determinată în cadrul fiecărui an, în care au loc reprezentații teatrale, concerte etc. (programate). *Teatrul ieșean și-a sărbătorit acum cîțiva ani o sută de stagiuni neîntrerupte* (SADOV.). **2** (*înv.*) Anotimp. *Vijelia sau stagiunile puteau desfrunzi ramurele sale verzi* (BARO.). • pl. *-i.* /<it. ***stagione.***

stagná *vb. I. intr.* **1** (*despre ape sau,* ext., *despre fluide*) A nu curge, a sta pe loc. *Au scos cu pompele, repede, apa care stagna* (PER.). ◆ Analog. (*despre mirosuri, călduri etc.*) A continua să existe, să fie, să se mențină; a persista. *Mirosul de alge stagnează, nu-i măturat de nici o suflare* (CE. PETR.). **2** Fig. (*despre procese, fenomene, acțiuni etc.*) A sta pe loc, a nu progresa, a nu evolua; a încremeni. *Piesa stagnează la un moment dat* (VIANU). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***stagner***, lat. ***stagnare.***

stagnánt, -ă *adj.* **1** (*despre ape*) Care stă pe loc, care nu curge; stătător. *Sînt cetăți moarte..., amorțite de veacuri pe canale cu apă stagnantă* (RALEA). **2** Fig. (*despre procese, fenomene, acțiuni etc.*) Care nu evoluează, care nu progresează, care stagnează; inactiv. *Perioada cuprinsă între căderea Imperiului roman și începutul cruciadelor a fost o epocă de stagnare intelectuală* (OȚETEA). • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***stagnant***, lat. ***stagnans, -ntis.***

stagnáre *s.f.* Faptul de *a stagna.* **1** Oprire, rămînere pe loc. *Efectul căldurii se manifestă prin stagnarea apei* (IORD.). **2** Fig. Lipsă de activitate. *Rupe cu acest univers de stagnări sufletești și fizice, dorește soare, libertate, iubire* (PER.). • pl. *-ări.* /v. ***stagna.***

stagnáție *s.f.* (*înv.*) Stagnare. *Stagnația aceasta care a rămas în poezia noastră* (VLAH.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***stagnation.***

stagnofíl, -ă *adj.* (*despre pești*) Care trăiește în ape dulci stătătoare. • pl. *-i, -e.* /de la ***stagna.***

stagnoplanctón *s.n.* (*biol.*) Planctonul apelor stătătoare. • /<fr. ***stagnoplancton***; cf. lat. *stagnum, -i* „apă stătătoare".

stahíe *s.f.* v. stafie.

stal *s.n.* **1** Scaun numerotat situat la parterul unei săli de spectacole, în spatele fotoliilor. *Iată-i în stalul al doilea, sosiți devreme, mama stînd falnic între cei doi gemeni* (BASS.). ◆ Ext. Parte a sălii de spectacole unde sînt plasate asemenea scaune. *Cobor în stal, să stăm puțin de vorbă înainte de începerea spectacolului.* **2** Ext. Spectatori aflați în asemenea scaune. • pl. *-uri.* /<fr. ***stalle.***

stalactítă *s.f.* **1** (*geol.*) Formație calcaroasă, asemănătoare unui con alungit, care este fixată cu baza de tavanul unor goluri subterane (peșteri, galerii etc.) și care este rezultată prin acumularea, de-a lungul timpului, a calcitului din picăturile de apă. *Pe pereții umezi și întunecoși ai peșterii, vedem o bogăție uimitoare de stalactite* (VLAH.). ◇ Analog. *Atîrna o lampă enormă de petrol cu multe stalactite de cristal* (CĂL.). **2** (*geol.*) Formă (digitală, conică etc.) de agregare a mineralelor, depusă în geode sau în alte goluri din roci. **3** (*în arhit. arabă*) Motiv decorativ în formă de con alungit, folosit la decorarea cornișelor și a capitelurilor. • pl. *-e.* /<fr. ***stalactite***; cf. gr. *σταλακτός* „care cade picătură cu picătură" <*σταλάζω* „a picura".

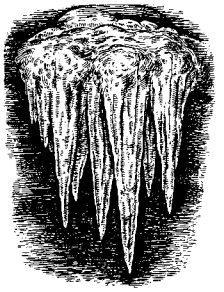

stalactite (1)

stalactític, -ă *adj.* Care aparține stalactitelor, care se referă la stalactite. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***stalactitique.***

stalagm- Elem. de compunere „picătură, scurgere". • și *stalagmo-.* /<fr. ***stalagm(o)***-; cf. gr. *σταλαγμός* „picătură".

stalagmítă *s.f.* (*geol.*) Depunere calcaroasă, asemănătoare unui con alungit, cu o adîncitură în vîrf, care este formată pe podeaua unor goluri subterane (peșteri, galerii etc.) prin acumularea, de-a lungul timpului, a calcitului din picăturile de apă care se scurg din vîrful stalactitelor. *Picioarele îmi alunecă pe*

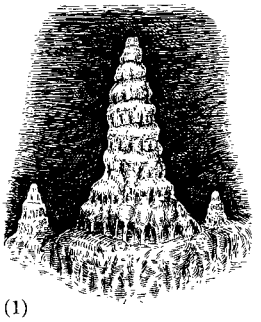

stalagmite (1)

cornurile stalagmitelor (SADOV.). • pl. *-e.* /<fr. ***stalagmite***; cf. gr. *σταλαγμός* „picătură".

stalagmític, -ă *adj.* Care aparține stalagmitelor, care se referă la stalagmite. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***stalagmitique.***

stalagmo- v. stalagm-.

stalagmométric, -ă *adj.* Care aparține stalagmometriei, care se referă la stalagmometrie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***stalagmométrique.***

stalagmometríe *s.f.* Metodă de determinare a concentrațiilor unui lichid sau a unei soluții, pe baza stabilirii numărului de picături scurse dintr-o anumită cantitate de lichid sau de soluție printr-un tub capilar. • g.-d *-iei.* /<fr. ***stalagmométrie.***

stalagmométru *s.n.* Instrument folosit pentru determinarea concentrației unui lichid sau a unei soluții, prin stabilirea numărului de picături scurse dintr-o anumită cantitate de lichid sau de soluție printr-un tub capilar. • pl. *-e.* /<fr. ***stalagmomètre***; cf. gr. *σταλαγμός* „picătură", *μέτρον* „măsură".

stălie *s.f.* (*mar.*) **1** Zi care se încadrează în termenul stipulat în contractul de navlosire, pentru operațiile de încărcare și de descărcare a mărfii. ◆ Răstimp al șederii unui vas comercial în port, peste durata stabilită. **2** Supracotă ce se plătește la chiria unei nave, cînd se trece peste timpul de încheriere prevăzut în contract. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<it. ***stallia.***

stalinísm *s.n.* (*polit.*) Nume dat teoriilor și metodelor de lucru ale lui Stalin și ale adepților lui (centralism, birocrație, cultul personalității, neacceptarea coexistenței pașnice, politică de autoritate, de constrîngere etc.). • /<fr. ***stalinisme***; cf. nm. pr. Iosif Vissarionovici *Stalin*, om de stat sovietic.

staliníst, -ă *adj., s.m., s.f.* (*polit.*) (Adept) al stalinismului. • pl. *-iști, -iste.* /***stalin[ism]*** + *-ist.*

stalinít *s.n.* Aliaj dur de fier, crom, carbon, mangan și siliciu. • /<rus. ***сталинит.***

stámbă *s.f.* **1** (*țes.*) Țesătură simplă de bumbac, cu desene imprimate în culori, folosită la confecționarea îmbrăcămintei de vară pentru femei și copii. *Stambă pentru rochie au să cumpere pe datorie* (STANCU). ◆ (*la pl.*) Varietăți de stambă. *Nările îi fură izbite de mirosurile... stămburilor ieftine* (PER.). ◆ Obiecte de îmbrăcăminte confecționate din stambă. *Femeile... erau îmbrăcate... în stămburi colorate viu* (ARGH.). **2** (*tipogr.; înv.*) Teasc de tipografie. *Care hrisov s-au dat și în stamba tipografii politicești a orașului Eșului* (DOC.). ◇ Expr. (*pop.; fam.*) *A se da în stambă* = a-și arăta, fără să vrea, proasta creștere (sau cusururile); a se face de rîs. *Te-am rugat să nu te mai dai în stambă!* (H. LOV.). (*înv.*) *A da în stambă* = a face cunoscut prin presă. **3** (*reg.*) Soi. ◆ Ext. Înfățișare. • pl. *-e,* (*pop.*) *stămburi.* /<ngr. ***στάμπα***, it. ***stampa.***

stamboálă *s.f.* (*reg.*) Baniță. ◇ Loc.adv. *Cu stamboala* = din belșug, foarte mult. *A cărat aurul cu stamboala de peste nouă mări și nouă țări* (CE. PETR.). ◆ Conținutul unei baniițe. • pl. *-e.* /<tc. ***Stambol [kilesi].***

stamból *s.m.* Monedă de aur turcească, care a circulat și în Țările Române în sec. 18. • pl. *-i.* și (*înv.*) *stambóliu s.n.* /<tc. ***Stambol*** = Istanbul.

stambóliu *s.n.* v. stambol.

staminál, -ă *adj.* (*bot.*) Care aparține staminelor, care se referă la stamine; cu stamine. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***staminal.***

staminát, -ă *adj.* (*bot.; despre flori*) Care are stamine. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***staminé.***

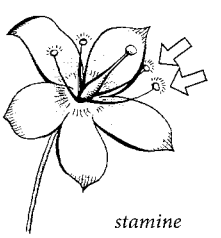

stamine

stamínă *s.f.* (*bot.*) Organ masculin de reproducere al florii, format din filament și anteră, care produce polen. • pl. *-e.* /<lat. ***stamen, -inis.***

stamini- Elem. de compunere „stamină". • /<fr. ***stamini-***; cf. lat. *stamen, -inis.*

staminifér, -ă *adj.* (*bot.; despre flori sau despre părți ale lor*) Care este purtător de stamine. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***staminifère.***

staminifórm, -ă *adj.* Care este în formă de stamină. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***staminiforme.***

staminódiu *s.n.* (*bot.*) Stamină sterilă, lipsită de anteră. • pl. *-ii.* /<fr. ***staminode.***

staminós, -oásă *adj.* (*bot.*) Care are numeroase stamine. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***stamineux.***

stampă *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică materiale, piese etc.*) A imprima un profil sau un desen pe suprafața unui obiect, prin deformare plastică, cu ajutorul unui poanson și al unor matrițe speciale. *Noi hotărîrăm îndată a ne deșerta ușoarele noastre pungi spre a stampa de pe dînsa o gravură frumoasă* (BĂLC.). ◆ (*înv.*) A tipări. **2** (*tehn.; compl. indică amestecuri de formare în turnătorii*) A îndesa, prin batere manuală sau mecanică. • prez.ind. *-ez.* /<it. ***stampare.***

stampáre *s.f.* Acțiunea de *a stampa* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***stampa.***

stámpă *s.f.* Imagine imprimată după o placă gravată sau litografiată; gravură. *Răsfoia o carte cu gravuri. Se opri la o stampă colorată* (VLAH.). ◇ Expr. (*fam.*) *A fi la fel cu stampa* = a fi conform modelului. • pl. *-e.* /<it. ***stampa.***

stampián, -ă *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Subdiviziune mijlocie a oligocenului. **2** *adj.* Care aparține stampianului, specific stampianului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din stampian. • sil. *-pi-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***stampien***; cf. *Stampae*, numele lat. al localității *Etampes* din Franța.

stampilă *vb. I.* v. ștampila.

stampiláre *s.f.* v. ștampilare.

stampilát, -ă *adj.* v. ștampilat.

stampílă *s.f.* v. ștampilă.

stan[1] *s.m.* **ĭ** (*pop.; adesea cu determ. „dinainte", „dinapoi", care precizează sensul*) Partea din față sau cea din spate, de la brîu în sus, a cămășii țărănești, care acoperă pieptul sau spatele. *Vine o sfașcă de pe lan Cu trei puișori pe stan* (POP.). **2** (*reg.*) Partea de la talie în jos, de obicei mai largă și detașabilă, a unei cămăși purtate de femeile de la țară. • pl. *-i.* /<ucr. ***стан***, srb. ***stan.***

stan[2] *s.n.* v. stană.

stanát *s.m.* (*chim.*) Sare a acidului stanic, folosită în industria coloranților și la efectuarea unor analize chimice. • pl. *-ți.* /<fr. ***stannate.***

stână *s.f.* Bloc, bolovan mare de piatră. *Nesecata ei durere o prefăcuse în stană de piatră* (ODOB.). ◆ Ext. Stîncă. *Soarele... aruncă dungi rumene pe stanurile munților* (EMIN.). ◇ Compar. (*sugerează ideea de duritate, de neclintire, de încremenire*) *Ana... se opri în ușă, cu mîinile încrucișate pe piept, dreaptă ca o stană de piatră* (Dan). ◇ Expr. *A rămîne* (sau *a sta, a fi etc.*) (*ca o*) *stană* (*de piatră*) = a rămîne (sau a sta, a fi etc.) încremenit, nemișcat. *Uite, toate femeile plîng, numai eu stau ca un stan de piatră* (REBR.). • pl. *-e.* și (*reg.*) *stan, stean s.n.* /<sl. veche **стань**.

stáncă *s.f.* (*pop.*) **1** (*ornit.*) Stăncuță (*Coloeus monedula*). *Cunosc mai ales după glasul acelor cioare și acelor stănci că vremea se strică* (SADOV.). ◆ (*reg.*) Cioară (*Corvus*). **2** (*deprec.*) (Epitet pentru o) femeie care are pielea de culoare închisă. *Să vă poată bate și porecli cioare și stance fără să aveți voie a-i răspunde* (C. NEGR.). • pl. *stănci.* /de la nm. pr. ***Stanca.***

stand *s.n.* **1** (*adesea cu determ. care indică felul exponatelor*) Spațiu special amenajat cu vitrine, panouri, mese etc. pentru prezentare, într-o expoziție, într-un magazin etc., a unor exponate sau a unor mărfuri. *Se opri lîngă un stand și ceru ultimul număr al revistei* (PRED.). **2** (*tehn.*; și *stand de probă* sau *de încercări*) Loc special utilat pentru controlul și încercarea mașinilor noi, ieșite de la montaj; banc de probă. **3** (*sport*) Loc amenajat pentru tragere la țintă și pentru exerciții de gimnastică. **4** (*cineget.*) Loc special amenjat unde vînătorii așteaptă vînatul după goană. **5** (*zootehn.*) Aparat cu o construcție specială, din lemn sau metal, servind la însămînțările artificiale ale animalelor cu talie mare. • pl. *-uri.* și *stând s.n.* /<fr. ***stand***, germ. ***Stand***; cf. engl. *stand.*

stándard *s.n.* **1** Normă sau ansamblu de norme oficiale care reglementează calitatea, caracteristicile, forma etc. unui produs, condițiile dimensionale de funcționare ale unor materiale, piese, utilaje etc. ◆ Document în care sînt consemnate aceste norme. ◇ *Atmosferă standard* v. atmosferă. ◆ Concr. Produs care se încadrează în prevederile standardului. ◇ *Standard de stat* = standard cu aplicare obligatorie, aprobat de guvern; stas. *Copie standard* v. copie. ◆ Fig. (*adj.*) Care este lipsit de originalitate, care este făcut după un șablon; comun, banal. *Obișnuiește să lăcrimeze, la nevoie, după o rețetă sufletească standard* (ARGH.). **2** (*lingv.*) *Limbă standard* = aspect al unei limbi care reprezintă trăsăturile ei comune și modelul general de folosire; limbă însușită de întreaga colectivitate, indiferent de apartenența dialectală a vorbitorilor; limba comună, curentă. **3** *Standard de viață* = grad de dezvoltare a condițiilor de viață caracteristice unei persoane sau unei colectivități; nivel de trai. *Sănătatea poporului cere alt standard de viață* (SADOV.). **4** (*fin.*) Compus: *standard-aur* = sistem al circulației bănești constînd în baterea și libera circulație a monedelor de aur cu valoare intrinsecă, convertibilitatea liberă a biletelor de bancă în monede de aur, lingouri sau în devize și în libertatea importului și a exportului de aur. **5** (*muz.*) Melodie de mare popularitate, care a rezistat modificărilor gustului de-a lungul anilor, rămînînd în repertoriul permanent al jazzului. • pl. *-e.* /<fr. ***standard***, engl. ***standard***, germ. ***Standard.***

standardizá *vb. I. tr.* **1** A stabili și a aplica un standard. **2** A produce în serie, conform unui standard. **3** Fig. A uniformiza; a banaliza. ◇ (*refl.*) *Pe unele planuri, omenirea se standardizează* (PER.). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***standardiser.***

standardizáre *s.f.* Acțiunea de *a standardiza* și rezultatul ei. ◆ Spec. Reglementare tehnică organizată a producției de piese, subansamble, utilaje etc. prin specificare, tipizare și unificare. • pl. *-ări.* /v. ***standardiza.***

standardizát, -ă *adj.* Care este reglementat printr-un standard. *Bucureștii nu sînt un oraș standardizat* (ARGH.). ◆ Fig. (*deprec.*) Care este conform unui șablon; comun, obișnuit, banal. *Raportul dintre stilul standardizat și cel individual variază după natura comunicării* (VIANU). • pl. *-ți, -te.* /v. ***standardiza.***

stand-by ['stendbai *sau* stend'bai] *s.n.* (*fin.*) Înțelegere dintre o bancă și client, potrivit căreia banca acordă acestuia dreptul de a obține credite succesiv, după nevoi, într-o perioadă convenită (de la 3 la 5 ani). ◇ *Acord stand-by* = acord auxiliar. *Credit stand-by* v. credit. • /<engl. ***stand-by.***

standing ['stendiŋ] *s.n.* **1** Grad de civilizație materială a unei persoane, a unui popor. **2** Confort, estetică a unui imobil. • /<engl. ***standing.***

standoálă *s.f.* (*reg.*) Hambar, coșar în care se păstrează grînele; șură. *M-oi duce într-o noapte la Porăști, la standoale, unde țin ciocoii grîul* (SADOV.). • pl. *-e.* /<ucr. ***смодола.***

staniázá *s.f.* (*med.*) Pneumoconioză care se produce prin inhalarea prafului de staniu. • sil. *-ni-a-.* pl. *-e.* /***staniu*** + *-ază.*

stánic, -ă *adj.* (*chim.; despre compuși ai staniului*) Care conține staniu (tetravalent); care ține de staniu, care se referă la staniu. ◇ *Acid stanic* = acid oxigenat al staniului. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***stannique.***

stanifér, -ă *adj.* (*geol.; despre minereuri, roci, formații geol. etc.*) Care conține, care are staniu în compoziția sa; care este bogat în staniu. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***stannifère.***

staniól *s.n.* Foaie subțire de staniu, folosită pentru împachetarea unor alimente sau a unor produse industriale, în scopul unei bune conservări. *Ciocolata era învelită în staniol.* • sil. *-ni-ol.* pl. *-uri.* /<germ. ***Stanniol.***

stániște *s.f.* **1** (*pop.*) Loc răcoros, umbros unde se odihnesc vitele vara, în timpul amiezii; zăcătoare. *Eu să mă despart de stînă... Să las staniști și nedeie* (COȘB.). **2** Ext. (*reg.*) Loc de oprire, de popas, de întîlnire. *Se adună o mulțime de dăscălime la noi căci aici era staniștea lor* (CR.). **3** (*milit.; înv.*) Tabără, cantonament. *Alții merg la staniștea cazacilor, în ostroavele Niprului, iau cu dînșii un număr de voinici* (IORGA). • pl. *-i.* /<sl. veche **станище**.

stanít *s.m.* (*chim.*) Sare a acidului oxigenat al staniului care, în stare anhidră, există numai în formă solidă și care are caracter reducător. • pl. *-ți.* /<fr. ***stannite.***

stániță *s.f.* (*adm.*) Subdiviziune a teritoriilor cazăcești din regiunea Donului și Kubanului; sat cazăcesc. • pl. *-e.* /<rus. ***станица.***

stániu *s.n.* (*chim.*) Element chimic, metal alb-argintiu, moale, foarte maleabil și ductil, care se folosește la elaborarea unor aliaje, a staniolului etc. și la protejarea altor metale împotriva coroziunii (*Sn*); cositor. • /<it. ***stagno***, lat. ***stannum, -i, stagnum, -i.***

stanós, -oásă *adj.* (*chim.; despre compuși ai staniului*) Care conține staniu în starea de oxidare doi. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***stanneux.***

stanóză *s.f.* (*med.*) Manifestație toxică pulmonară, provocată prin inhalarea de vapori sau de pulbere de staniu. • pl. *-e.* /<fr. ***stannose.***

stanță *vb. I.* v. ștanța.

stanțáre *s.f.* v. ștanțare.

stanțát, -ă *adj.* v. ștanțat.

stánță[1] *s.f.* **1** (*vers.*) Strofă cu înțeles deplin, alcătuită dintr-un număr determinat de versuri (de obicei opt), cu o anumită schemă de rimă și formînd o unitate ritmică. ◆ (*la pl.*) Poezie compusă din astfel de strofe. *Mă lăsasem la o lină reverie recitînd încet niște stanțe d-ale lui Anacreon* (C. NEGR.). ◆ Gener. Poezie. **2** (*nav.*) Grindă de lemn dispusă de-a lungul parapetului sau al balustradei unei punți descoperite, pe care se așază o încărcătură, cu scopul de a o fixa. **3** (*înv.*) Cameră. • pl. *-e.* /<fr. ***stance***, it. ***stanza*** „strofă".

stánță[2] *s.f.* v. ștanță.

stapedián *adj., s.m.* (*anat.*) (Mușchi) al scăriței urechii mijlocii. • sil. *-di-an.* pl. *-ieni.* /<fr. ***stapédien.***

star[1] *s.n.* (*sport*) Ambarcație sportivă cu vele (o randă triunghiulară și un foc), cu lungimea de cca 7 m și cu echipajul format din două persoane. • pl. *-uri.* /<engl. ***star[board].***

star[2] *s.n.* **1** Vedetă de cinematograf; stea. *Visase în unele nopți să devină star de cinema* (BOGZA). **2** Personalitate marcantă (în cinema, în muzică, în sport). • pl. *-uri.* /<engl. ***star***, fr. ***star.***

stáre *s.f.* Faptul de *a sta*; stat. **1** Întrerupere din mers; oprire; stat. ◆ (*bis.; reg.*) Oprire (pe la răspîntii) a procesiunii mortuare pînă la biserică (și în drum spre cimitir) pentru a se citi din evanghelii; popas. *S-a trudit o viață întreagă... ca să strîngă ceva creițari, s-o ducă la groapă cu douăsprezece stări și cu patru boi, cu colaci și cu ștergare-n coarne* (LUNG.). ◆ (*bis.*) Fiecare dintre părțile unui ansamblu de cîntări bisericești sau ale unei rînduieli bisericești. *Stările prohodului.* **2** Faptul de a sta (nemișcat) pe loc; ședere. *Mi-au plăcut însă de mic... copacii. Nemișcarea lor, starea lor pe loc* (PRED.). ◇ Expr. (*pop.*) *A nu* (*mai*) *avea stare* sau *a nu-l mai prinde starea, a nu-și afla stare* = a nu avea astîmpăr, liniște, a nu avea odihnă. *Deși abia apucase să intre în curte, nu mai avu stare. Își luă biciul și porni săgeată după babă* (REBR.). **3** Faptul de a sta într-un anumit fel; poziție a corpului; postură. *Se răsucea, căutînd starea cea mai potrivită pentru somn* (SADOV.). ◆ (*tipogr.*) Spațiu liber rămas la începutul rîndului cules ca alineat. ◆ (*înv., reg.*) Corp omenesc. ◆ Ext. Statură. *Nu prea se potrivesc tinerii la stare și la făptură* (SLAV.). **4** Situație în care se află cineva sau ceva; mod, fel, chip în care se prezintă cineva sau ceva; împrejurare, context, circumstanță. *Este o întoarcere de bunăvoie la vechea stare de sărăcie* (PHIL.). ◇ *Stare de lucruri* (sau *de fapt*) = situație generală existentă la un moment dat. *Dumneavoastră nu cunoașteți starea de lucruri de aici* (CA. PETR.). (*înv.*) *Stare împrejur* = circumstanță. *Această folositoare stare împrejur a prietenului nostru* (DRĂGHICI). (*înv.*) *Stare împotrivă* = opoziție. *Arătînd stare împotrivă vitejască* (MIN.). *Stare de arest* v. arest. *Stare de asediu* v. asediu. *Stare civilă* v. civil. *Stare de necesitate* v. necesitate. *Ofițer al stării civile* v. ofițer. *Stare de război* v. război. *Registru de stare civilă* (sau *al stării civile*) v. registru. *Stare de urgență* v. urgență. ◇ Loc.adj., adv. *În stare născîndă* v. născînd. ◇ Loc.adv. (*înv.*) *La starea locului* = la fața locului; la locul respectiv. *Ajungînd la starea locului, fiecare nou sosit întră în odaia unde se află mortul* (POP.). ◇ Expr. *A fi în stare* (*să...*) = a putea, a fi capabil să... *Nu eram în stare să mă concentrez* (G. M. ZAMF.). *A aduce* (sau *a pune*) *în stare* (*ca*) *să* = a face capabil (ca)...; a determina (ca) să... *Voiesc să te pun în stare de a judeca lucrurile* (GHICA). *A fi în stare* (*binecuvîntată*) = (*despre femei*) a fi gravidă. *A se simți în stare* (*de ceva* sau *să facă ceva*) v. simți. **5** Fel în care se simte cineva (din punct de vedere fizic sau moral), dispoziție în care se află cineva. *Un asemenea tratament readuce bolnavul la starea de sănătate de care s-a bucurat mai înainte* (PRED.). ◇ *Stare de spirit* = *a*) dispoziție sufletească. *Era într-o bună stare de spirit* (PER.); *b*) ext. fel de a gîndi; mentalitate. *Vorbi mult despre starea*

de spirit a țăranilor (POPOV.). *Stare considerativă* v. considerativă. *Stare crepusculară* v. crepuscular. *Stare de grație* v. grație. *Stare mentală* v. mintal. **6** (*fiz.*) Situație a unui corp sau a unui sistem determinată de structura sa, de condițiile exterioare și definită prin anumite mărimi sau anumiți parametri. *Corpurile pot exista în natură în trei stări deosebite: solidă, lichidă și gazoasă* (PONI).◇ *Stare de agregare (a corpurilor)* v. agregare. *Stare critică* v. critic. *Stare gazoasă* v. gazos. *Stare solidă* v. solid. **7** (și *stare materială*) Situație materială (bună). *Oamenii sînt țărani cu stare bună* (AGÂR.). ◆ Ext. Concr. Avere. *S-ar fi zis că de la unchiul necunoscut, o dată cu starea, moștenisem și ceva din apucături* (M. I. CAR.). ◇ Loc.adj. *Cu stare* = (*despre oameni*) *a*) care are o situație materială bună. *Are doi frați... oameni cu stare, negustori* (STANCU); *b*) ext. care este bogat, înstărit. *Fata lui... se ducea după mire nou, om cu stare, cu poștalion și argați* (TUD.). **8** (*înv.*) Categorie, pătură sau clasă socială cu statut reglementat de stat. *Trăia în țara de jos a Moldovei un tînăr boier de starea întîi* (GAN.). ◆ Situație socială; ierarhie, grad. *Pe noi va a ne face Să ajungem la mari stări* (ALEX.). • pl. *stări*. /v. ***sta***.

stáreț, -ă *s.m., s.f.* (*bis.*) **1** *s.m., s.f.* Persoană (călugăr sau călugăriță) care conduce o mănăstire; egumen, staroste. *Fost-au scris părintelui Duhu să nu asculte întru totul sfaturile cuviosului starițe* (CR.). **2** *s.m.* (*înv.*) Călugăr bătrîn. *Chemă pre un învățat și iscusit... și stareț însămnat* (DOS.). • pl. *-i, -e* și (*pop.*) *stárițe, -ă s.m., s.f.* /<sl. veche **старьць, старица** „bătrîn".

stáriț, -ă *s.m., s.f.* v. stareț.

starlétă *s.f.* (*cinemat.*) Tînără actriță de cinema apreciată mai mult pentru calitățile fizice decît pentru talent; debutantă în cinema. *În cazul starletelor, calitatea și funcția sînt: puterea de atracție* (PER.). • pl. *-e*. /<fr. ***starlette***, engl. ***starlet***.

stároste *s.m.* **1** (*în Ev. Med., mai ales în Mold.*) Persoană care conducea un ținut, o cetate sau un oraș (fortificat) etc., cu atribuții militare, administrative și judecătorești; ispravnic, pîrcălab. *Acest mazîl... a fost în vremea lui staroste de Putna și pe urmă de Neamț* (SADOV.). **2** (*în Ev. Med., mai ales în Țara Rom.*) Conducător al unei bresle, al unei corporații. ◆ Ext. Conducător, șef al unei comunități, al unei cete etc. *Lică, starostele lăutarilor... și-a pus harmonica deoparte* (G. M. ZAMF.). ◇ (*glum.*) *Acest Baccus era un beției de cei mari, așa cum i-am zice noi astăzi staroste al beției* (ISP.). **3** (*pop.*) Pețitor. ◆ Ext. Persoană care conduce ceremonia de nuntă. *Starostele nunții, Macedon Cercetașu, vorbea numai în versuri, cum șade bine unui staroste isteț* (REBR.). **4** (*înv., reg.*) Stareț. • pl. *-i*. /<pol. ***starosta***, ucr. ***старосста***.

starostésc, -eáscă *adj.* Care aparține starostelui, care se referă la staroste. • pl. *-ești*. /***staroste*** + *-esc*.

star-system *s.n.* (*cinemat.*) Sistem de producție și de comercializare cinematografică bazat pe publicitate și pe cultul vedetelor. • /<engl. ***star system***, fr. ***star-système***.

stárșină *s.m.* (*rus. înv.*) Primar. • /<rus. ***старшина***.

start *s.n.* **1** Loc de plecare (într-o competiție sportivă), marcat cu o linie; plecare. ◇ Expr. *A se prezenta la start* = a participa la o competiție sportivă. **2** Moment în care începe o cursă sportivă, indicat de starter și marcat printr-un semnal auditiv sau vizual. *Startul unei curse de bicicliști* (CĂL.). ◇ Expr. *A da startul* = *a*) a anunța începerea unei acțiuni; *b*) (*sport*) a anunța plecarea printr-un semnal; a da semnalul de începere (a unei întreceri sportive). *A lua startul* = *a*) a porni într-o întrecere sportivă; *b*) a porni într-o acțiune. **3** (*av.*) Loc pe un aerodrom de unde se conduce zborul avioanelor. **4** (*cinemat.*) Reper care marchează începutul benzilor cinematografice. • pl. *-uri* și *țtart s.n.* /<engl. ***start***.

stártbloc *s.n.* (*sport*) Aparat folosit de alergătorii de viteză pentru plecări; blocstart. • /<engl. ***starting block***.

stárter *s.m., s.n.* **I** *s.m.* **1** (*sport*) Persoană care dă semnalul de plecare într-o cursă (sportivă). **2** (*av.*) Persoană care dirijează circulația avioanelor pe un aerodrom. **II** *s.n.* **1** (*tehn.*) Carburator auxiliar conectat la carburatorul principal al unui motor cu ardere internă, care servește la formarea unui amestec de carburant îmbogățit și care este necesar la pornirea motorului la rece. **2** (*electr.*) Dispozitiv care închide în mod automat circuitul de încălzire al tuburilor fluorescente, servind la aprinderea lor. • pl. *m. -i, n. -uri*. /<engl. ***starter***, fr. ***starter***.

stas *s.n.* (*econ.*) Standard de stat românesc. • pl. *-uri*. /abr. de la ***sta[ndard de] s[tat]***.

stasi- Elem. de compunere „oprire, staționare". • și *staso-*. /<fr. ***stasi-***, ***staso-***; cf. gr. *στάσις* „oprire, staționare".

stasigenéză *s.f.* (*biol.*) Stabilizare și persistență a tipurilor vegetale, precum și modul lor de organizare în cursul procesului evolutiv. • /<fr. ***stasigenèse***.

stasimorfíe *s.f.* (*bot.*) Oprire a dezvoltării unui organism vegetal în faza inițială, producînd schimbarea formei sale normale. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***stasimorphie***.

stasiologíe *s.f.* (*sociol., polit.*) Studiul sociologic sau politologic al partidelor politice. • sil. *-si-o-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***stasiologie***.

staso- v. stasi-.

stasofil, -ă *adj.* (*bot.; despre plante*) Care crește în ape stătătoare. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***stasophile***.

stasofíte *s.f. pl.* (*bot.*) Plante stasofile. • /<fr. ***stasophytes***.

stasofobíe *s.f.* (*psih.*) Teamă morbidă de a se menține în picioare. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***stasophobie***.

stat[1]- Elem. de compunere „echilibru"; „care stă drept", „care oprește"; „static". • și *stato-*. /<fr. ***stat(o)-***; cf. gr. *στατός* „stabil, nemișcat", *στατικός* „referitor la echilibru".

stat[2] *s.n.* **1** (*jur.*) Instituție suprastructurală, organizație care reglementează, pe plan național și internațional, organizarea politică și administrativă a unui teritoriu bine definit; mod de organizare social-politică, economică și administrativă a unei comunități. *Și el avea o socoteală aici, lua leafă de la stat* (E. BAR.). ◇ *Om* (sau *bărbat*) *de stat* = persoană care are un rol important în conducerea unui stat. *Omul de stat și generalul s-au pus în serviciul binelui obștesc* (SADOV.). *Stat de drept* = stat cu regim democratic avînd la bază principiul separației puterilor. *Structură de stat* = mod de organizare a puterii de stat după cum statul unește sau nu mai multe formații statale, precum și după raportul dintre el și unitățile sale administrativ-teritoriale. *Lovitură de stat* = acțiune rapidă a unui grup de persoane care urmăresc răsturnarea regimului politic existent și preluarea, prin forță, a puterii; schimbare bruscă (însoțită de acte de violență) în conducerea unui stat, efectuată de persoane sau grupuri de persoane aparținînd aceleiași clase (cu cele aflate la putere), acțiune rapidă care urmărește răsturnarea regimului politic existent și preluarea, prin forță, a puterii politice de stat de către un grup de persoane; puci. *Administrație de stat* v. administrație. *Aparat de stat* v. aparat. *Arbitraj de stat* v. arbitraj. *Arbitru de stat* v. arbitru. *Asigurări sociale* (*de stat*) v. asigurare. *Capitalism monopolist de stat* v. capitalism. *Consiliu de stat* v. consiliu. *Drapel de stat* v. drapel. *Examen de stat* = examen susținut în fața unei comisii speciale, după absolvirea unei instituții de învățămînt superior, în vederea obținerii diplomei; examen de licență v. examen. *Imn de stat* v. imn. *Învățămînt de stat* v. învățămînt. *Limbă de stat* v. limbă. *Cu capital majoritar de stat* v. majoritar. *Monopol de stat* v. monopol. *Notariat de stat* v. notariat. *Organ de stat* v. organ. *Orînduire de stat* v. orînduire. *Putere de stat* v. putere. *Rațiune de stat* v. rațiune. *Rezerve de stat* v. rezervă. *Secret de stat* v. secret. *Secretar de stat* v. secretar. *Securitatea statului* v. securitate. *Siguranța statului* v. siguranță. *Subsecretar de stat* v. subsecretar. *Suveranitate de stat* v. suveranitate. ◇ Loc.adj. *De stat* = *a*) care emană de la stat. *Și-a trimis feciorul să-și facă dreptul la Paris, cu o bursă de stat* (VIN.); *b*) care aparține statului; care este condus și controlat de stat; oficial. *Fostul cartier... locuit de oameni obișnuiți sau de întreprinderi de stat* (PRED.); *c*) care se referă la stat; care angajează statul. *Eu am preocupări de stat* (PAS). ◆ Teritoriul și populația asupra cărora își exercită autoritatea această organizație; țară. *România a devenit un stat modern.* **2** (*în unele republici din America și în Australia*) Unitate administrativ-teritorială autonomă. ◇ *Departamentul de stat* v. departament. **3** (*în Ev. Med.; la pl.*) Denumire a organelor reprezentative din anumite țări. *Staturile țării nu vor ca Ardealul să cadă în mîini străine* (BĂLC.). • pl. *-e*. /<it. ***stato***, lat. ***status***, ***-us***, germ. ***Status***, fr. ***état***.

stat[3] *s.n.* **1** (*cu determ. care indică felul*) Listă, tabel cu caracter oficial. *Dar o slujbă mare, cu statul cît un tom... și poți să te faci om* (BOL.). ◇ *Stat de plată* (sau *de salarii*) = tabel în care sînt specificate drepturile bănești pe care le au de primit la un moment dat angajații sau colaboratorii unei întreprinderi sau ai unei instituții. *Stat de funcții* (sau *de organizare, de personal*) = tabel în care sînt înscrise posturile, funcțiile, retribuțiile etc. dintr-o întreprindere, dintr-o instituție etc. **2** *Stat personal* = dosar care cuprinde specificarea tuturor mutațiilor de serviciu ale unui angajat și starea lui civilă, socială, politică etc. **3** *Stat de serviciu* = *a*) activitate (îndelungată) în serviciu, în muncă, în specialitate a cuiva; *b*) concr. memoriu sau act care atestă activitatea în serviciu, în muncă, în specialitate depusă de cineva. • pl. *-e*. și *țtat s.n.* /<lat. ***status***, ***-us***; cf. și fr. *état*, it. *stato*.

stat[4] *s.n.* Faptul de *a sta*. **1** Ședere, rămînere, zăbovire. *M-am săturat de atîta stat în casă* (E. BAR.). **2** Menținere într-o anumită poziție, așezare într-un anume fel. *Ne-a obosit tristețea și statul în picioare* (STANCU). **3** (*înv., pop.*) Corp omenesc. *Păstorița... da lui Numa a vedea statul ei cel frumos* (BELD.). **4** Înălțime a corpului omenesc; statură; ext. înfățișare. *Un popă scurt la stat, smolit la față* (CR.). **5** (și *stat de om*) Măsură pentru înălțime egală cu înălțimea medie a unui om. *De o parte și de alta pămîntul era prăbușit la o adîncime de un stat de om* (VLAH.). **6** (*înv.*) Stare. *Delegatul... prezentă un stat aproximativ al producte-lor ce țara noastră va avea să expună* (ODOB.). ◇ Expr. *A fi în stat* = a fi în stare. **7** (*în Ev. Med.*) Categorie, pătură sau clasă socială; stare. *Clerul era mai de mult foarte număros și statul cel mai puternic în țară* (RUS). • pl. *-uri*. /v. ***sta***.

statál, -ă *adj.* Care aparține statului, care se referă la stat. *Epoca premergătoare primelor formații statale românești* (PER.). • pl. *-i, -e*. /<it. ***statale***.

statalitáte *s.f.* Caracter statal. • /***statal*** + *-itate*.

statáriu, -ie *adj.* (*înv.; despre principii de drept sau despre instanțe*) Care a fost elaborat sau instituit spre a judeca și a executa sentințe fără drept de apel și cu ajutorul forței armate; care are caracter marțial. *Mare parte din nefericiții liberali fu dată în puterea unui tribunal statariu care îi condamnă fără dreptate și-i omoară* (FIL.). • pl. *-ii*. /<lat. ***statarius***, ***-a***, ***-um***.

statenchím *s.n.* (*bot.*) Țesut vegetal format din statociste. • /<fr. ***statenchyme***.

státer *s.m.* (*în Grecia antică*) Monedă de aur sau de argint, valorînd între două și patru drahme. • pl. *-i*. /<fr. ***statère***, lat. ***stater***, ***-is***; cf. gr. *στατήρ*.

stathudér *s.m.* Titlu dat guvernatorilor de provincii și comandanților militari din Țările de Jos, în timpul dominației spaniole. ◆ Persoană care purta acest titlu. • /<fr. ***stathouder***; cuv. ol. „guvernator".

stathuderát *s.n.* Demnitatea, funcția de stathuder. • /<fr. ***stathoudérat***.

státic, -ă *adj., s.f.* **I** *s.f.* (*mec.*) Ramură a mecanicii care se ocupă cu studiul sistemelor de forțe în vederea stabilirii condițiilor de echilibru al unui corp aflat în stare de repaus sau de mișcare. ◇ *Statica lichidelor* = hidrostatică. *Statica gazelor* = aerostatică. *Statica construcțiilor* = disciplină care face parte din mecanica construcțiilor și se ocupă cu studiul metodelor de calcul pentru determinarea eforturilor și a deformațiilor sistemelor de bare. *Statica grafică* = capitol al staticii care se ocupă cu rezolvarea pe cale grafică a problemelor. **II** *adj.* **1** (*mec.*) Care se referă la echilibrul forțelor, la starea de nemișcare a corpurilor, la statică. ◇ *Electricitate statică* = sarcină electrică invariabilă a unui corp, în care nu se dezvoltă căldura, din cauza stării sale electrice. *Încercare statică* = încercare mecanică la care forța exterioară se aplică încet, progresiv, uniform și în același sens. *Presiune statică* = presiune interioară a unui fluid care curge, indicată de un instrument de măsură care se mișcă cu aceeași viteză ca și fluidul. **2** (*în opoz. cu „dinamic"*) Care nu se mișcă sau nu se schimbă, care nu se dezvoltă, nu evoluează; imuabil, fix; lipsit de dinamism. *Absolutul... ia în artă cînd înfățișarea statică..., cînd înfățișare dinamică* (BLA.). ◇ (*adv.*) *Filmul se desfășoară static.* ◇ (*subst. n., f.*) *Se poate urmări reprezentarea staticului și dinamicului* (VIANU). *Clasicismul iubea... statica ideilor platonice* (BLA.).

◇ *Natură statică* = natură moartă. **3** (*fiziol.*) *Simț static* = simț care orientează omul asupra poziției corpului și a părților lui în repaus, ca urmare a impresiilor care vin de la mușchi, de la tendoane și de la articulații. • pl. *-ci*, *-ce*. /<fr. ***statique***; cf. gr. *στατικός* „care oprește, care echilibrează".

staticitáte *s.f.* Caracter static. • /***static*** + *-itate*.

statidensigrafíe *s.f.* (*med.*) Metodă de explorare a capacității respiratorii pulmonare prin compararea cantităților de raze X care străbat plămînul în inspirație și expirație. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***statidensigraphie***; cf. lat. *status*, *-a*, *-um* „imobil".

station-service [ˌsteiʃn'servis] *s.n.* Punct pentru deservirea automobiliștilor și a motocicliștilor. • /<engl. ***station-service***.

station-wagon [ˌsteiʃn'wegən] *s.n.* Automobil carosat pentru transportul persoanelor și al bagajelor. • /<engl. ***station-wagon***.

statísm *s.n.* **1** Însușirea, proprietatea de a fi static. **2** (*tehn.*) Proprietate a unui regulator de a asigura stabilizarea mărimii reglate. • /<fr. ***statisme***.

statístic, -ă *s.f., adj.* **I** *s.f.* **1** Prezentare a unei situații prin cifre; date numerice; ansamblu de date numerice referitoare la o categorie de fapte din natură sau din societate. *Nu în statistica vorbelor stă poezia, ci în asociația lor* (CONST.). ◆ Reprezentare grafică a situației reale sau probabile a unui ansamblu de elemente. **2** Activitate de culegere, prelucrare și valorificare a unor date referitoare la anumite fenomene generale. **3** Știință care culege, sistematizează, sintetizează, descrie și interpretează date referitoare la fenomene generale. ◇ *Statistică matematică* = ramură a matematicii aplicate ale cărei principii decurg din teoria probabilităților și care se ocupă cu gruparea metodică și cu studiul seriilor de fapte sau date numerice. **4** (*fiz.*) Teorie care descrie comportarea de ansamblu a unui sistem alcătuit din numeroase particule. **II** *adj.* Care aparține statisticii, care se referă la statistică; bazat pe statistică. *Metoda statistică se utilizează pe larg pentru determinarea frecvenței cuvintelor* (PER.). ◇ (*adv.*) *S-au observat statistic că se sinucid oamenii singuratici* (RALEA). ◇ *Coeficient statistic* v. coeficient. *Colectivitate statistică* v. colectivitate. *Inferență statistică* v. inferență. *Populație statistică* v. populație. *Serie statistică* v. serie. *Variabilă statistică* v. variabil. • pl. *-ci*, *-ce*. /<fr. ***statistique***, germ. ***Statistik***, ***statistisch***.

statisticián, -ă *s.m., s.f.* Specialist în statistică. *Statisticianul va înșira... mai multe dreptunghiuri* (VIANU). • sil. *-ci-an*. pl. *-ieni*, *-iene*. /<fr. ***statisticien***.

statisticísm *s.n.* Caracter statistic. • /***statistic*** + *-ism*.

statív *s.n.* **1** Dispozitiv folosit la montarea și la susținerea unor piese și aparate (de laborator). ◆ Parte a unui microscop care susține dispozitivul optic. **2** Trepied montabil, cu planșetă, pe care se fixează aparatul fotografic sau cinematografic, aparatele de iluminat, instrumentele geodezice etc. • pl. *-e*. /<germ. ***Stativ***, fr. ***statif***.

statívă *s.f.* (*pop.*; *mai ales la pl.*) **1** Război de țesut manual. *Stativele țărancelor din munții Moldovei* (SADOV.). ◇ Expr. *A pune pînza în stative* (cu cineva) = a lucra în tovărășie cu cineva, a se asocia cu cineva. **2** (*tăb.*) Instrument cu ajutorul căruia se întinde pielea vitelor tăiate, spre a fi curățată de păr, folosit și în industria casnică. • acc. și *stătivă*. pl. *-e*. /<ucr. ***cmamuea***, srb. ***stative***.

stat-majór *s.n.* (*milit.*) **1** Organ de conducere a trupelor, format dintr-un anumit număr de ofițeri, constituiți în birouri sau secții, care funcționează pe lîngă comandamentele marilor unități militare sau la nivelul întregii armate, sub conducerea unui șef. *S-a anunțat... și un comunicat al statului-major* (H. LOV.). **2** Sediul, localul acestui organ de conducere. • /***stat***[2] + ***major***, după fr. *état-major*, it. *stato maggiore*.

statmajoríst *s.m.* (*milit.*) Ofițer de stat-major. • pl. *-iști*. /***stat-major*** + *-ist*.

statmochinéză *s.f.* (*biol.*) Inhibare a diviziunii celulare sub influența unor substanțe antimitotice. • /<fr. ***stathmokinèse***; cf. gr. *σταθμός* „staționare, oprire", *κίνησις* „mișcare".

stato- v. stat[1]-.

statoblást *s.n.* (*biol.*) Corpuscul specializat pentru reproducerea asexuată la briozoare. • pl. *-e*. /<germ. ***Statoblast***.

statocíst *s.n.* **1** (*zool.*; *la nevertebrate*) Organ auditiv, în formă de vezicuță, compus dintr-un lichid în care sînt înglobate statolite și avînd un rol important în menținerea poziției corpului. **2** (*biol.*) Celulă vegetală senzitivă specială pentru perceperea excitațiilor gravitaționale. • pl. *-e*. /<fr. ***statocyste***; cf. gr. *στατός* „care stă", *κύστις* „vezică, pungă".

statocít *s.n.* (*biol.*) Celulă care conține statolite. • pl. *-e*. /***stato-*** + *-cit*; cf. gr. *στατός* „care stă", *κύτος* „cavitate, recipient".

statocrát, -ă *adj.* (*biol.*; *despre organisme*) Care trăiește în condiții ecologice stabile. • pl. *-ți*, *-te*. /<fr. ***statocrate***.

statográmă *s.f.* (*av.*) Fotografie obținută la statoscop. • pl. *-e*. /<fr. ***statogramme***.

statolít *s.n.* **1** (*anat.*) Concrețiune calcaroasă conținută de statocist. ◆ Otolit. **2** (*bot.*) Incluziune intracelulară, solidă, de grăunciori de amidon, care își schimbă poziția liber, sub influența gravitației. • /<fr. ***statolithe***, engl. ***statolith***; cf. gr. *στατός* „care stă", *λίθος* „piatră".

statór *s.n.* (*tehn.*) Parte fixă a unui motor sau a unui generator de energie, solidară cu carcasa mașinii sau reprezentînd chiar carcasa acesteia, înăuntrul căreia se învîrtește rotorul și care rămîne imobilă în timpul funcționării mașinii. • pl. *-oare*. /<fr. ***stator***, germ. ***Stator***.

statoreactór *s.n.* (*tehn.*) Reactor cu flux continuu de gaze, care funcționează fără compresor, constituit dintr-un difuzor, o cameră de ardere, un efuzor și o instalație de alimentare cu combustibil și care este folosit pentru propulsia unor avioane supersonice. • sil. *-re-ac-*. pl. *-oare*. /<fr. ***statoréacteur***.

statórnic, -ă *adj.* **1** (*despre oameni sau despre manifestări ale lor*) Care se schimbă foarte greu (în opinii, convingeri, sentimente etc.); care este ferm, constant, hotărît, neschimbător; neclintit. *Dumnealui nu-i destul de statornic, tot trece de la o societate la alta* (AGÂR.). *Este o femeie statornică în iubire.* ◇ Expr. *A fi statornic la vorbă* = a se ține de cuvînt. *Așa am fost eu răbdător și statornic la vorbă în felul meu* (CR.). **2** (*despre fenomene, stări, procese etc. naturale sau sociale, despre evenimente etc.*) Care nu este supus schimbărilor, fluctuațiilor etc.; constant, fix, invariabil. *Hotărîrea judecătorului nu se produce... după o lege fizică, statornică* (BRĂT.). **3** (*în opoz. cu „efemer"; mai ales despre stări, situații, relații*) Care există, care durează mult timp; care se întinde pe o lungă perioadă de timp; permanent. *Era o cauză statornică de melancolie* (D. ZAMF.). *Poate aici e fericirea cea mare, statornică și fără amenințări* (CE. PETR.). ◇ (*adv.*) *Afară ploua îmbielșugat și statornic* (SADOV.). **4** (*în opoz. cu „provizoriu"; despre așezări omenești, domicilii, sedii etc.*) Care este stabil. *Lui Apollon însă îi ardea... de a-și alege pe uscat un lăcaș statornic* (ODOB.). ◇ *Pămînt statornic* v. pămînt. ◆ (*despre instituții, organizații etc.*) Care este permanent. **5** (*despre populații*) Care nu-și schimbă locul, care nu este nomad. *Romanii rămaseră statornici acolo* (MAL.). • pl. *-ci*, *-ce*. /de la ***stat***[4], după *datornic*, *spornic* etc.

statornicí *vb. IV.* **1** *refl.* (*despre oameni sau despre populații*) A se stabili, a se așeza (definitiv) într-un anumit loc; a se instala, a se fixa. *La Roma ne-am statornicit pentru vreo zece zile* (BLA.). ◇ Fig. *E mîhnit că nu știe unde o să se statornicească sufletul mamei* (STANCU). **2** *tr.* A fixa, a stabili ceva; a preciza, a decide, a hotărî. *Propusese... un nou sistem de educație și statornicise exemplul unei arte noi* (VIANU). ◇ (*refl.*) *O hotărîre nouă se statornicise în gîndul ei, plecarea la Sinaia* (D. ZAMF.). **3** *tr.* (*înv., compl. indică întreprinderi, instituții, organizații statale etc.*) A întemeia, a institui. *Statornicirăacolo o crăie care se surpă de către Clodovic* (ASACHI). ◆ (*înv.*; *compl. este „pacea"*) A realiza. *Astfel a statornicit el pacea provinciei și a lărgit hotarele ei* (PÂRV.). **4** *tr.* A face (să se mențină) trainic; a face să dureze; ext. a întări. *Liniștea inimii tale aș voi să o statornicesc* (MARC.). • prez.ind. *-esc*. /***statornic*** + *-ire*.

statornicíre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *statornici* și rezultatul ei. **1** Stabilire, fixare. *Statornicirea mea la Livorno făcu să slăbească oarecum furiosul meu amor* (FIL.). **2** Precizare, delimitare. *Statornicirea unei etimologii mai sigure pentru toate cuvintele române* (MAIOR.). • pl. *-i*. /v. ***statornici***.

statornicít, -ă *adj.* **1** (*înv.*; *despre oameni sau despre populații*) Care este stabilit. **2** Care a fost precizat, delimitat. *Lărgirea contactelor... duce la îmbogățirea și înnoirea tradițiilor statornicite* (PER.). • pl. *-ți*, *-te*. /v. ***statornici***.

statoscóp *s.n.* (*av.*) Instrument de măsură folosit la bordul aeronavelor pentru a indica micile schimbări de altitudine față de o anumită altitudine de zbor aleasă. • pl. *-oape*. /<fr. ***statoscope***.

statuá *vb. I. tr.* A hotărî, a decide în mod oficial (printr-un statut, printr-o lege etc.); ext. a institui, a legifera. *Te așteptăm..., spre-a ști ce-am statuat Asupra întîmplării* (MACED.). ◇ (*intr.*) *Consiliul are drept să statueze asupra propriei sale competențe* (TIT.). • sil. *-tu-a*. prez.ind. *-ez*. /<fr. ***statuer***, lat. ***statuĕre***.

statuár, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* Care aparține (sculpturii) statuilor, care se referă la statui sau la sculptura statuilor. *În arta noastră veche... ne-a lipsit plastica statuară* (OPR.). **2** *adj.* Care este asemănător unei statui; care are frumusețea, nemișcarea unei statui. *Își reluă, posomorîtă, nepăsarea ei statuară, pe fotoliu* (VIN.). ◆ Ext. Care este monumental. *Un drum... desparte blocurile statuare de... cocioabele fostului sat* (PER.). **3** *s.f.* Arta de a face statui. ◆ Concr. Totalitatea sculpturilor dintr-o epocă, dintr-o țară etc., ale unui artist. *Frumusețea calmă a statuarei antice* (CĂL.). • sil. *-iu-ar*. pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***statuaire***, lat. ***statuarĭus***, ***-a***, ***-um***.

statuárie *s.f.* Sculptură de statui. • sil. *-tu-a-*. g.-d. *-iei*. /<it. ***statuaria***.

stătuă *s.f.* v. statuie.

statuétă *s.f.* Statuie de mici dimensiuni. *Mergînd la fața locului, strînse monede, două statuete, o coloană mică* (CĂL.). • sil. *-tu-e-*. pl. *-e*. /<fr. ***statuette***, it. ***statuetta***.

statúie *s.f.* **1** Sculptură care reprezintă tridimensional imaginea integrală a unor ființe, a unor figuri alegorice etc., expusă, de obicei, într-un spațiu deschis. *Apa împroșca rece marmora statuilor* (CE. PETR.). ◇ Expr. (*iron. sau prin exager.*) *A ridica* (cuiva) *o statuie* = *a*) a-și arăta recunoștința (față de cineva); *b*) a aduce (cuiva) laude superlative. (*fam.*; *iron.*) *Merite* (*merită*, *meritați etc.*) *statuie*, se spune despre o persoană care merită o recompensă sau laude. ◇ Compar. *Cu fruntea-n piept, ca o statuie... Ținea privirile-n pămînt* (COȘB.). **2** Fig. Persoană lipsită de căldură sufletească, rece, inertă. • sil. *-tu-ie*. pl. *-ui*. și (*înv.*) *stătuă* *s.f.* /<fr. ***statue***; cf. lat. *statŭa*, *-ae* <*statuĕre* „a plasa, a așeza".

statuie (1)

statu-quo [statu'kvo] *s.n.* Situație existentă sau care a existat la un moment dat. ◆ Spec. Situație de fapt sau de drept în raport cu care se apreciază efectele unui act juridic, ale unei convenții etc. *Pe cît vreme vor rămîne lucrurile în statu-quo, să nu ne atingem de învățămîntul elementar* (MAIOR.). • /<lat. ***statu-quo*** *[ante bellum]* „stare care a existat (înainte de război)".

staturál, -ă *adj.* Care ține de statură, care se referă la statură. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***statural***.

statúră *s.f.* **1** Înălțime a corpului unui om; stat. *Popa Neculai era mărunțel la statură* (VLAH.). **2** Înfățișare,

conformație a corpului; talie, făptură, trup, siluetă. *Chimirul înstelat cu ținte strălucite sublinia și mai mult statura lui* (VOIC.). • pl. *-uri.* /<fr. ***stature***, lat. ***statūra, -ae.***

staturo-ponderál, -ă *adj.* (*med.*) Care se referă în același timp la statură și la greutate. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***staturo-pondéral.***

státus *s.n.* (*sociol.*) **1** Statut. **2** Comportament la care un individ poate să se aștepte din partea celorlalți. • pl. *-uri.* /<lat. ***status.***

statút *s.n.* **1** Act sau ansamblu de principii, de norme și de reguli cu caracter oficial, prin care se reglementează constituirea, scopul, structura și modul de funcționare a unei organizații, a unei societăți, a unei asociații etc. ◆ Gener. Lege, regulament. **2** (*jur.*) *Statut personal* = totalitatea legilor dintr-un stat referitoare la starea și la capacitatea cetățenilor săi și care li se aplică acestora (chiar dacă se află în străinătate). *Statut real* = totalitatea legilor dintr-un stat referitoare la regimul bunurilor aflate pe teritoriul acestuia, care se aplică și bunurilor aparținînd unui stat străin. **3** *Statut politic* = totalitatea drepturilor și îndatoririlor prevăzute și garantate de constituție, în virtutea cărora cetățenii participă la viața politică. **4** (*sociol.*; și *statut social*) Locul pe care îl ocupă individul într-un grup social dat într-un anumit moment; status. **5** Spec. (*înv.*) Constituție. • pl. *-e.* /<fr. ***statut***, lat. ***statūtum, -i.***

statutár, -ă *adj.* Care este conform unui statut, care este bazat pe un statut; care este prevăzut, înscris într-un statut. *Regimul juridic e statutar, nu contractual* (RALEA). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***sttatutaire.***

stáție *s.f.* **1** Punct de oprire sau de staționare pe traseul unor vehicule publice (trenuri, tramvaie, autobuze), rutier sau feroviar, amenajat pentru urcarea și coborîrea călătorilor, pentru încărcarea sau descărcarea mărfurilor etc. *M-a condus pînă la stația de tramvai și ne-am despărțit* (VLAS.). ◇ *Stație de debarcare* v. debarcare. ◇ Expr. *A face stație* = a staționa. ◆ Distanță între două opriri fixe ale unui vehicul. *Se urcă într-un tramvai care făcea linia de centură și se dădu jos... cu două stații înainte* (E. BAR.). ◆ Ext. Distanță nedeterminată în spațiu. ◆ Loc (în oraș) unde staționează taxiurile, trăsurile etc. în așteptarea călătorilor. *Era stație mare de trăsuri și automobile* (CA. PETR.). **2** (*înv.*) Popas, oprire. **3** (*relig.*; *în forma „stațiune"*) Fiecare dintre bisericile sau dintre altarele situate pe drumul Golgotei, simbolizînd oprirele lui Iisus Hristos pe drumul calvarului. ◆ Slujbă sau rugăciune care se face în fața acestor biserici sau a acestor altare. ◆ (*reg.*; *în ritualul Bisericii Ortodoxe*) Oprire (pe la răspîntii) făcută în drum spre cimitir, pentru a se citi prohodul. **4** (*înv.*) Loc special amenajat pentru popas, pe traseul unui serviciu de poștă (de călători), unde se găseau cai de schimb, se asigurau servicii pentru călători. **5** (*înv.*) Cantonament (temporar), alcătuit, de obicei, din corturi, pentru staționarea și aprovizionarea cu hrană și muniții a trupelor. *Oștirea polonă se afla răspîndită în mai multe stații în țară* (BĂLC.). **6** (*mai ales în forma „stațiune"*; *de obicei cu determ. care indică felul sau domeniul*) Ansamblu de clădiri, de instalații, de laboratoare etc. care servește la efectuarea unor observații, la îndeplinirea unei operații tehnice sau a activității unei unități de muncă de pe un anumit teritoriu. ◇ *Stație pirat* v. pirat. ◇ *Stație de benzină* = punct de aprovizionare cu combustibil, ulei și apă a autovehiculelor. *Stație electrică* = ansamblu de instalații electrice care servește la colectarea energiei electrice de la surse, la transformarea și la distribuția ei. ◆ Centru special amenajat pentru cercetări experimentale. *Stație meteorologică* = unitate a rețelei hidrometeorologice în care se fac observații directe asupra fenomenelor și elementelor meteorologice. *Stație spațială* (sau *cosmică*) = vehicul cosmic ori satelit artificial plasat pe o orbită în jurul Pămîntului, servind ca laborator sau observator extraatmosferic ori ca rampă de lansare spre alte planete. *Stațiune hidrometrică* v. hidrometric. ◆ Loc de unde se fac emisiuni radiofonice, de televiziune etc. ◇ *Stație-pilot* v. pilot. *Stație de radioficare* v. radioficare. ◆ (*topogr.*) Punct geodezic din care se fac observații. ◇ *Stație seismică* v. seismic. *Stație seismologică* v. seismologic. **7** (*astron.*) *Stația planetelor* = poziție pe traiectoria aparentă a planetelor pe cer cînd acestea par nemișcate pentru un timp. *Stație interplanetară* = stație-releu ipotetică pentru zborurile cosmice, pe care navele cosmice ar putea ateriza, în drum spre alte planete, menținîndu-și viteza. **8** (*în forma „stațiune"*) Localitate în care se găsesc elemente de atracție turistică sau condiții climaterice, ape minerale, nămol etc. prielnice sănătății. *Nu se mai văzură decît tîrziu, la stațiunile balneare din Apus* (SADOV.). ◇ *Stațiune balneară* v. balnear. **9** (*astăzi în forma „stațiune"*) Loc în care se află vestigii ale unor așezări omenești, urme de civilizații etc. *Despre multe dintre ele se constată... că sînt stațiuni preistorice* (IORD.). **10** (*în forma „stațiune"*) Poziție caracteristică a corpului (la om și la animale). *Omul are o stațiune bipedă și verticală.* **11** Totalitatea factorilor fizico-geografici (relief, climat, sol etc.) care constituie mediul de dezvoltare a unui organism vegetal sau a unei biocenoze. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *stațiúne s.f.* /<fr. ***station***, lat. ***statio, -onis.***

stațiográf *s.n.* (*nav.*) Instrument pentru determinarea pe o hartă a poziției unei nave cu ajutorul a două unghiuri orizontale, măsurate la trei repere costiere. • sil. *-ți-o-.* pl. *-e.* /<it. ***staziografo.***

staționá *vb. I. intr.* **1** (*despre vehicule, trenuri, nave etc.*) A sta cîtva timp într-un loc anumit (de pe traseu), așteptînd urcarea și coborîrea pasagerilor, încărcarea și descărcarea mărfurilor etc.; a face o stație. *Trăsuri... staționau în fața Teatrului Național* (ARGH.). ◆ (*despre oameni*) A se opri pentru cîtva timp într-un loc, a sta pe loc. *Zăriră în apropiere două persoane... care staționau în fața unei doamne bătrîne* (CĂL.). **2** (*înv.*; *despre trupe*) A cantona. *Trecerea prin curte era neputincioasă din cauza mulțimei dorobanților ce staționa acolo* (SIO.). • sil. *-ți-o-.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***stationner.***

staționál, -ă *adj.* Care aparține unei stațiuni, care se referă la o stațiune. ◆ (*relig.*) Care a fost ridicat în amintirea unei stațiuni. • sil. *-ți-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***stationnale.***

staționár, -ă *adj., s.n.* **I** *adj.* **1** Care rămîne în aceeași stare, care nu mai evoluează, care nu progresează, care stagnează; neschimbător. *Este în legea progresului ca spiritul să nu rămînă staționar, ci să evolueze neîncetat către scopul său final: adevărul* (MACED.). ◆ Spec. (*despre boli*) Care nu se agravează, dar nici nu se ameliorează. **2** Care nu variază cîtva timp; constant, invariabil. *Cifra cititorilor din bibliotecă a rămas staționară.* ◆ (*despre planete*) Care (în aparență) nu-și schimbă cîtva timp locul pe bolta cerească. **3** (*despre medii fluide*) Care are în fiecare punct o viteză independentă de timp. ◆ (*despre cîmpuri de forțe*) Care are în fiecare punct o intensitate independentă de timp. ◇ *Orbită staționară* v. orbită. **4** Care stă pe loc, care staționează. *Avocații nu mai merg: aleargă. Ferească-se din calea lor clientul staționar!* (TEOD.). ◇ (*pesc.*) *Pescuit staționar* = pescuit cu undița. **II** *s.n.* **1** (Serviciu într-o) instituție medicală în care bolnavii sînt internați (pentru un timp scurt) în vederea stabilirii diagnosticului și pentru tratament. *Un dispensar într-un local modern, cu un staționar, o casă de naștere, astea în orice caz sînt necesare în această comună vastă* (CĂL.). **2** (*mar.*) Mică navă staționată în zona unui port, care supraveghează respectarea regulilor de navigație, de pescuit etc. ◇ *Staționar hidrogeologic* = construcție specială care permite efectuarea de observații hidrogeologice. **3** (*înv.*) Navă de luptă care supraveghea traficul vaselor dintr-un port. *Mi s-a trimis la Samos... cîte un staționar francez sau englez* (GHICA). • sil. *-ți-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***stationnaire***, lat. ***stationarius, -a, -um.***

staționáre *s.f.* Faptul de *a staționa*; staționat. **1** Oprire. *Îl jena staționarea îndelungată la vitrinele parfumeriilor* (CE. PETR.). **2** Analog. Oprirea temporară a unui vehicul într-o stație. ◆ Gener. Oprire a vehiculelor. • sil. *-ți-o-.* pl. *-ări.* /v. ***staționa.***

staționarísm *s.n.* Caracter staționar. • sil. *-ți-o-.* /***staționar*** + *-ism.*

staționát[1] *s.n.* Staționare. *Este interzis în zonă staționatul mașinilor.* • sil. *-ți-o-.* /v. ***staționa.***

staționát[2]**, -ă** *adj.* (*despre vehicule*) Care este oprit temporar într-o stație. ◆ (*despre vehicule*) Gener. Care este oprit într-un loc. *Mașinile staționate vor fi ridicate de poliție.* • sil. *-ți-o-.* pl. *-ți, -te.* /v. ***staționa.***

stațione *s.f.* v. stație.

stául *s.n.* **1** Îngrăditură sau construcție (improvizată) făcută din lemn, din stuf, din papură etc., situată pe o pășune sau în apropierea casei, unde se adăpostesc (vara) bovinele, oile sau caprele în timpul nopții sau înainte ori după muls; pătul. *Slujitorii, lîngă staule și grajduri, trăiau în colibe după rînduiala muntenilor* (SADOV.). ◇ Expr. *A închide lupul în staulul oilor* = a pune pe cineva la o treabă în care poate face mult rău. **2** (*înv., reg.*) Grajd. *Și în staul se ducea, Calul galben îl scotea* (POP.). **3** Fig. (*înv.*) Biserică. *Oaie din staulul dragostei tale și eu sînt, pentru aceasta primește cîntarea mea* (MIN.). ◆ Ext. Credință religioasă. *După ce o aduse în staulul maometan, mă cunună cu dînsa* (GORJ.). **4** (*bis.*; *reg.*) *Staule(le) floriilor* (sau *florilor*) = florii. • pl. *-e.* /lat. ***stab(u)lum.***

stauro- Elem. de compunere „cruce, încrucișare", „palisadă". • /<fr. ***stauro-***; cf. gr. σταυρός „pilon; cruce".

staurofílă *s.f.* (*bot.*) Frunză formată din celule palisadice. • sil. *sta-u-.* pl. *-e.* /<fr. ***staurophylle.***

staurogamíe *s.f.* (*biol.*) Polenizare încrucișată. • sil. *sta-u-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***staurogamie.***

staurolít *s.n.* (*mineral.*) Silicat natural de aluminiu și de fier hidratat, cristalizat în sistemul rombic, brun-roșiatic pînă la negricios, sticlos și dur, ale cărui varietăți limpezi sînt folosite ca pietre semiprețioase. • sil. *sta-u-.* /<fr. ***staurolite***; cf. gr. σταυρός „cruce", λίθος „piatră".

stauroplegíe *s.f.* (*med.*) Hemiplegie care afectează unul dintre membrele superioare și membrul inferior opus. • sil. *sta-u-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***stauroplégie.***

stávă *s.f.* **1** (*înv., reg.*) Herghelie. *În valea pîrăului... paște stava de cai a păstorilor* (SADOV.). **2** (*reg.*) Loc îngrădit în care se țin vara caii pentru a paște împreună. *Beau lotrii cu... banii de pe caii furați din stavele de pe pustele grofului* (PER.). • pl. *-e,* (*reg.*) *stăvi.* și *steávă s.f.* /cf. sl. veche **ставѣ**, alb. *stavë* „mulțime".

stávăr *s.n.* (*înv.*) Statornicie. *Minunînd pre eparhul cu stavărul și nemutatul gîndului său* (DOS.). • /cf. lat. *stabilis.*

stávilă *s.f.* **1** Construcție mobilă sau parte mobilă a unei construcții, manevrată manual ori mecanic, care servește la închiderea sau la deschiderea parțială sau totală a unui orificiu, a unui deversor etc., pentru a regla nivelul sau pentru a orienta cursul apelor curgătoare; stăvilar. ◆ Restr. Fiecare dintre obloanele verticale mobile ale stăvilarului, care, coborîndu-se, opresc sau, ridicîndu-se, lasă să curgă apa, după necesitate. ◆ Îngrămădire de bușteni, de crengi, de pămînt etc. aduse de ape (la cotitura unui rîu) și care îi împiedică cursul. **2** Fig. Piedică (materială), obstacol, barieră; greutate, dificultate. *Minunile iubirii n-au stavile pe lume* (VOIC.). ◇ Loc.adv. *Fără stavilă* (sau *stavili*) = necontenit, fără oprire, nestăvilit; în mare cantitate, mult. *A fost o forfotă uriașă, lucrare fără stavili și muncă istovitoare din ceasul serii pînă-n straja dimineții* (BLA.). ◇ Loc.vb. *A (se) pune* (sau *a face, a se face, a ridica*) (*o*) *stavilă* (sau *stavili*) = a stăvili. *Nici flăcări, nici potopul... Nu pot să pună stavili pornirii unei mame* (COȘB.). ◇ Expr. *A pune stavilă gurii* = a-și impune tăcere, a se reține de a spune ceva. **3** (*reg.*) Tăblie la pat; scîndură de la marginea patului. *Ia un șomoiog de paie de la stavila patului* (DAN). • pl. *-e,* (*pop.*) *stăvili.* /<sl. veche **ставило**.

stavríd *s.m.* (*iht.*) Pește teleosteean marin, răpitor, cu o lungime de 13-15 cm, cu corpul fusiform, acoperit cu solzi mărunți și cu mici plăcuțe cornoase, care în partea posterioară formează o creastă ascuțită, cu linia laterală arcuită și curbură la mijloc și cu gura mare, cu numeroși dinți (*Trachurus ponticus*). • pl. *-izi.* /<ngr. ***σταυρίδι.***

stavrofór *s.m.* (*în Bis. Ortodoxă*) Preot sau arhimandrit care poartă pe piept o cruce (de aur cu pietre prețioase) ca distincție ecleziastică. *Își atîrnă la gît crucea de stavrofor... și porni spre trapeză* (STĂN.). • pl. *-i.* /<ngr. ***σταυροφόρος.***

stayer ['stejər] *s.m.* (*sport*) Concurent ciclist de demifond în urma unei motociclete, pe pistă. • /<engl. ***stayer.***

stază[1] *s.f.* **1** (*med.*) Încetinire sau oprire a circulației unor lichide biologice sau a tranzitului materiilor fecale din organism. **2** (*biol.*) Întîrziere în creșterea în lungime a unui organ. • pl. *-e.* /<fr. ***stase***; cf. gr. στάσις „oprire, staționare".

stămbár *s.m.* Persoană care face negoț cu stambă. *E de prin Turnu, fecior de negustoraș stămbar* (STANCU). • pl. *-i.* /***stambă*** + *-ar.*

stămbăríe[1] *s.f.* Cantitate mare de stambă. ◆ Obiecte (de îmbrăcăminte) confecționate din stambă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***stambă*** + *-ărie.*

stămbăríe[2] *s.f.* Magazin de stămburi. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***stămbar*** + *-ie.*

stăncúță *s.f.* (*ornit.*) Pasăre sedentară din familia corvidelor, de culoare neagră-cenușie, cu ciocul și picioarele negre, mai mică decît cioara (*Coloeus monedula*); stancă, ceucă. <> Compus: *stăncuță-alpină* = pasăre cu penele de culoare neagră, cu ciocul și cu picioarele de culoare roșie (*Corvus cornix*). • pl. *-e.* /***stancă*** + *-uță.*

stănoágă *s.f.* v. stănog.

stánóg *s.n.* **1** Barieră de lemn sau de fier care desparte caii sau vitele în grajd. *Își legă calul lîngă stănoage* (CAM.). **2** Ext. (*reg.*) Țăruș (cu care se priponește calul); pripon. **3** (*tipogr.; în forma „stănoagă”*) Raft în formă de pupitru pe care se așază casetele de litere în vederea culegerii unui text. • pl. *-oage.* și *stănoágă* *s.f.* /<ucr. ***станок***.

stăpîn, -ă *s.m., s.f.* **1** Persoană în a cărei proprietate se găsește un bun material, considerată în raport cu acesta; posesor, proprietar. *În față i se ridică... locuința stăpînului grădinii* (GÎRL.). <> Expr. *Bună ziua căciulă (că stăpînul n-are gură)* v. căciulă. ◆ Spec. Proprietar de pămînt. *A rămas singur stăpîn pe pămînt* (STANCU). ◆ Persoană care are în posesiunea sa o mulțime de oi, ext., de animale. *Calul lui... ducea, necîrmuit, pe stăpînul său la toate stînele* (HOG.). ◆ Spec. Persoană în a cărei proprietate se găsea un sclav, considerată în raport cu acesta; proprietar de sclavi. **2** Persoană în serviciul căreia este angajat cineva, considerată în raport cu acesta; spec. patron. *Slugăriseră pe la stăpîni, agoniseră ceva* (STANCU). <> Expr. *A intra la stăpîn* = *a*) a se angaja slugă (la cineva). *Sînt și eu un băiet sărman... și vreau să intru la stăpîn* (CR.); *b*) a-și crea sau a face să-și creeze obligații care îl determină să ajungă la bunul plac al cuiva. *Pentru bani, luai bătrîn Și mă băgai la stăpîn* (PANN). *(A fi) fără stăpîn* = *a*) (a fi) liber, de capul său; (a acționa) după bunul-plac; *b*) (a fi) fără rost, fără căpătîi. *A se băga la stăpîn* v. băga. **3** Epitet pentru persoana iubită. *Cupido, un paj șăgalnic, va ascunde cu-a lui mînă Vioriul glob al lampei, mlădioasa mea stăpînă* (EMIN.). **4** (*în opoz. cu „supus”*) Persoană sub a cărei putere, autoritate, dominație se află cineva sau ceva, considerată în raport cu persoana sau cu lucrul respectiv; suveran, stăpînitor, domnitor. *Cîteva clipe stăpînul șatrei îl urmări cu privirile* (STANCU). **5** Divinitate; Dumnezeu. *În suflet este cel vecinic stăpîn a toată suflarea* (CON.). <> (*la vocat.*) *Iar celui ce cu pietre mă va izbi în față, Îndură-te, stăpîne, și dă-i pe veci viață* (EMIN.). **6** Persoană care conduce propria gospodărie, considerată în raport cu oaspeții sau cu vizitatorii săi; gazdă. *Stăpîna casei și fetele amîndouă se năpustiră pe noua sosită* (M. I. CAR.). <> Expr. *A fi stăpîn în casa lui* (sau *la el acasă* ori *la el în casă*) = a face ceea ce dorește în propria sa gospodărie sau familie; a proceda după bunul plac. **7** Fig. Persoană care este capabilă să se domine, să se stăpînească. *Era stăpîn altădată pe fiecare gest* (CE. PETR.). <> Expr. *A fi stăpîn pe situație* = a domina o situație, a se simți tare, sigur într-o anumită împrejurare (grea). *A fi stăpîn pe sine* = a fi în stare să-și înfrîneze pornirile și pasiunile; a nu-și pierde cumpătul, a se stăpîni. *Demnă, severă, stăpînă pe sine, sta măreață în rochia ei galbenă* (BART). *A fi stăpîn pe soarta* (sau *pe viața*) *sa* = a dispune de sine, a-și făuri singur soarta. *A se face stăpîn pe ceva* v. face. *A fi* (sau *a rămîne*) *stăpîn pe situație* v. situație. **8** Persoană (sau instituție) care reprezintă o autoritate într-un anumit domeniu de activitate, de cunoaștere etc. *Stăpînă pe materie, Ana... continuă* (VIN.). • pl. *-i, -e.* /<slav. ***стопанъ***.

stăpînésc, -eáscă *adj.* (*înv., pop.*) **1** Care aparține stăpînului, care se referă la stăpîn. *Provizii cumpărînd La masa stăpînească el le lua scump sau tot pe datorie* (C. NEGR.). **2** Care ține de autoritatea publică; de stăpînire. ◆ Ext. Domnesc; suveran. *Să vă dăruiască Coroană crăiască..., Scaun domnesc, Toiag stăpînesc* (POP.). • pl. *-ești.* /***stăpîn*** + *-esc.*

stăpîní *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică bunuri materiale*) A avea ceva în proprietate; a deține, a poseda. *Asta-i moara lui Popa Nicoară ș-o stăpînesc răzășii de la Costești* (SADOV.). <> Fig. *Am stăpînit cîndva un cer de stele* (BLA.). **2** *tr.* (*compl. indică țări, teritorii, orașe etc.*) A avea sub influența, sub autoritatea, sub ascultarea, sub guvernarea etc. sa; a guverna, a cîrmui, a conduce. *Să-ți stăpînești împărăția cu norocire* (ISP.). <> (*intr.*) *Turcul stăpînea în țară* (IOSIF). <> Ext. *E... obișnuită să captiveze și să stăpînească publicul cu glasul ei frumos* (CAR.). <> Fig. *Cu silnicia am vrut să-i stăpînesc ochii, dar i-a întors tot mai mult* (CA. PETR.). ◆ A ocupa, a captura. *Românii au fost stăpîniți de slavii cuceritori* (PUȘ.). ◆ (*intr.*) A domni. *A stăpînit și el peste multe neamuri* (SADOV.). <> Fig. *Acolo unde ne-am oprit stăpînea o liniște, o pustietate și un ger de planetă moartă* (VOIC.). ◆ (*tr.; compl. indică ființe*) A opri, a împiedica de la ceva; a ține în frîu (prin metode severe), a struni. *Femeia aceasta îl stăpînea: îi luase tot curajul* (BASS.). **3** *tr.* (*compl. indică domenii de activitate, specialități, doctrine etc.*) A cunoaște foarte bine; a avea cunoștințe temeinice (teoretice și practice). *Nu stăpîneau bine sistemul lingvistic românesc* (IORD.). <> Expr. *A stăpîni o limbă (străină)* = a vorbi corect și curent o limbă (străină). *Stăpînește bine engleza.* **4** *refl.* Fig. (*despre oameni*) A avea controlul propriilor porniri; a nu-și exterioriza emoțiile, sentimentele, stările etc.; a se înfrîna, a se domina, a se reține. *Se stăpîni ca să nu răspundă cu o impertinență* (VLAH.). ◆ (*tr.; compl. indică porniri, sentimente etc.*) A potoli, a tempera, a înăbuși. *De abia mi-am stăpînit indignarea* (CA. PETR.). <> Expr. *A-și stăpîni răsuflarea* v. răsuflare. **5** *tr.* Fig. (*despre idei, obiceiuri, sentimente etc.; compl. indică oameni*) A supune unei influențe, unei presiuni etc.; a ține sub puterea sa; a domina. *Iubirea pămîntului l-a stăpînit de mic* (REBR.). • prez.ind. *-esc.* /***stăpîn*** + *-i.*

stăpînímе *s.f.* (*înv.*) Stăpînire. *Țiganii vrură să-și aleagă Un vodă în țară ș-o stăpînie* (BUD.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***stăpîni*** + *-ie.*

stăpîníre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *stăpîni* și rezultatul ei. **1** Proprietate, posesiune. *După o vreme orice epavă trece în stăpînirea statului* (TUD.). <> Expr. *A pune* (sau *a lua în*) *stăpînire ceva* sau *pe* (sau *peste*) *cineva* = a deveni proprietar, stăpîn. *Obraznic și îngîmfat... ajunsese, în sfîrșit, să puie stăpînire pe pămîntul boierilor* (REBR.). **2** Domnie, suveranitate; conducere, guvernare; dominație. *El iaste vreadnic să primească toiagul stăpînirii* (ȚICHIND.). <> *Steagul stăpînirii* v. steag. ◆ Ocupație. *Mineritul transilvănean, străvechi, a avut o deosebită înflorire în timpul stăpînirii romane* (BLA.). <> Expr. *A lua în stăpînire* = a ocupa. *Vom lua în stăpînire Capitala* (CA. PETR.). *A intra în* (sau *sub*) *stăpînirea cuiva* v. intra. <> Fig. *Tăcerea netulburată își întinsese pretutindeni neîțărmurita ei stăpînire* (HOG.). **3** Putere, autoritate de stat. *A venit poruncă de la stăpînire că satul îi trebuie să dea un soldat* (STANCU). ◆ Ext. Persoană care reprezintă această autoritate. *Noua stăpînire nu se deosebește cu nimic de cea veche.* **4** Dobîndire de cunoștințe (teoretice și practice) temeinice, de procedee, deprinderi etc. într-un domeniu de activitate, într-o meserie etc.; cunoaștere. *Stăpînirea cît mai sigură a limbii materne* (E. LOV.). **5** (și *stăpînire de sine*) Capacitatea de a avea control asupra propriilor porniri, de a nu-și exterioriza, de a nu-și manifesta emoțiile, sentimentele etc.; înfrînare, dominare a propriilor porniri, sentimente etc.; sînge rece, calm; cumpăt. *M-a primit... cu o demnitate și o stăpînire de sine care m-au impresionat* (VOIC.). **6** Capacitatea de a acționa puternic asupra cuiva (impresionîndu-l, influențîndu-l, convingîndu-l); influență, dominare. *De hoți nu se temea; avea stăpînire asupra lor* (SADOV.). <> Expr. *A pune* (sau *a prinde*) *stăpînire pe ceva sau pe* (ori *peste*) *cineva* = a supune unei influențe; a stăpîni. *Gîndul acesta prinse stăpînire peste întreaga ei ființă* (GÎRL.). • pl. *-i.* /v. ***stăpîni***.

stăpînít, -ă *adj.* (*despre oameni sau despre manifestări ale lor*) Care are sau care denotă putere de stăpînire; cumpătat, reținut, rezervat. *Nu era în această tăcere nici ură stăpînită, nici revoltă* (CE. PETR.). <> (*adv.*) *Îi vorbi stăpînit, privindu-l în ochi.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***stăpîni***.

stăpînitór, -oáre *adj., s.m., s.f.* **I** *adj.* Care stăpînește, care ține sub stăpînirea sa, care domină; dominant, dominator. *E un fenomen general... ca treapta stăpînitoare a societății să practice poligamia* (PÂRV.). <> (*adv.*) *Glasul se ridică stăpînitor peste vuietul mulțimii, parc-ar fi fost al unui cîntăreț extraordinar* (REBR.). <> Fig. *Atmosfera de ignoranță filosofică stăpînitoare* (BLA.). **II** *s.m., s.f.* **1** Persoană care domnește într-o țară, care face parte din conducerea unui stat; suveran. *Crezi că au ăștia curajul să ridice mîna asupra stăpînitorilor?* (DAN). **2** Persoană care are în proprietatea sa ceva; proprietar, posesor, stăpîn. *Stăpînitorul de atunci al Medelenilor era Barbu Dumșa* (TEOD.). • pl. *-ori, -oare.* /***stăpîni*** + *-tor.*

stăreți *vb. IV. intr.* A conduce o mănăstire în calitate de stareț. *Cîți ani sînt de cînd un Paisie stărețea cu sfîntă înțelepciune peste norodul acestei mănăstiri* (GAL.). • prez.ind. *-esc.* /***stareț*** + *-i.*

stărețíe *s.f.* **1** Funcție, demnitate de stareț. ◆ Timpul cît cineva exercită aceasta funcție. **2** Locuința sau cancelaria starețului sau a stareței unei mănăstiri. *Sus, la stăreție, dezbaterile în privința lor durară multă vreme* (VOIC.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***stareț*** + *-ie.*

stărnút, -ă *adj., s.m., s.f.* v. strănut[2].

stărostésc, -eáscă *adj.* Care aparține starostelui, care se referă la staroste. <> *Vadră stărosteasca* = impozit local, în natură sau în bani, pe care îl dădeau starostelui posesorii de podgorii din regiune cuprinsă între Milcov și Trotuș, la sfîrșitul sec. 18 și începutul sec. 19. • pl. *-ești.* /***staroste*** + *-esc.*

stărostí *vb. IV. intr., tr.* (*reg.; compl. indică persoane de sex feminin*) A peți în numele altcuiva. *Sînt... cucoane din societate care stărostesc fără salariu* (I. NEGR.). ◆ (*intr.*) A rosti orațiile de nuntă; a conduce ceremonia nunții. *Iar cînd alaiul s-a oprit Și Paltin crai a stărostit, A prins să sune sunet viu De treasc și trîmbiți* (COȘB.). ◆ (*tr.*) A servi cuiva drept staroste. • prez.ind. *-esc.* /***staroste*** + *-i.*

stărostíe *s.f.* **1** Calitate sau demnitate de staroste. ◆ Perioadă de timp în care cineva exercită această funcție sau are acest rang. **2** Instituție administrativă care se afla sub conducerea starostelui. *Alexandru poruncește lingăilor acestora ai Filipeanului și ai stărostiei de Neamț să-și plece frunțile și să-și primească plata* (SADOV.). ◆ Clădire în care funcționa această instituție. **3** Breaslă, corporație condusă de un staroste. *A luat el stărostia lăutarilor de la curte* (GAL.). ◆ Clădire în care își are sediul această corporație. **4** (*pop.*) Petire, petit. *Așa din vorbă în vorbă merge de la mamă la băiet..., apoi cu încetul starostia prinde și treaba se face* (I. NEGR.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***staroste*** + *-ie.*

stărostít *s.n.* (*pop.*) Faptul de *a stărosti.* • /v. ***stărosti***.

stărui *vb. IV. intr.* **1** A continua să existe, să fie; a se menține, a dăinui, a dura, a se păstra. *Crucea mai stăruiește ca un martor nepăsător prin fața căreia se perindă vremea* (GÎRL.). <> Fig. *Copilăria stăruia delicat în rotunjimea lină a obrajilor* (TEOD.). **2** A rămîne ferm, statornic, neclintit (într-o acțiune, într-un sentiment, într-o hotărîre etc.); a persevera, a persista. *Trăiau și stăruiau în pravila cea veche cîtiva monahi* (GAL.). **3** A depune eforturi mari și repetate într-o acțiune, a lucra cu perseverență, cu stăruință la ceva. *Stăruia să-i arăt întocmai pe unde am umblat pe drum* (BLA.). **4** A ruga insistent și în mod repetat pe cineva pentru a fi de acord cu ceva; a insista. *A stăruit el pe lîngă mama de a tăiat găina* (ISP.). **5** A da o atenție deosebită unei probleme, unei activități; a fi laborios, studios. *N-am mai stăruit în cercetarea acelor legi* (TEOD.). **6** (*înv., pop.; fam.*) A sta; ext. a întîrzia. *Desigur, a tras la un otel mai de vază, dacă are să stăruie la Viena mai multe zile* (CAR.). • prez.ind. *stărui, -iesc.* /<bg. ***старая се***.

stăruiálă *s.f.* (*înv.*) Stăruință. • pl. *-ieli.* /***stărui*** + *-eală.*

stăruínță *s.f.* **1** Faptul de *a stărui*; stăruire, stăruială. *Această orație deci e o dovadă... a stăruinții poporului român în pămîntul pe care-l moștenește din preistorie* (SADOV.). **2** Perseverență, tenacitate, statornicie (într-o hotărîre, într-un sentiment etc.). *Săracul acesta cerșetor îndemnat de plecarea sa și de o stăruință puternică a zidit pînă și biserici* (C. NEGR.). **3** Silință, străduință într-o acțiune. *Ar fi vrut să arate că tot ce-l înconjoară, prin munca și stăruința lui a fost adunat* (ANG.). <> Loc.adv. *Cu stăruință* = în mod insistent, stăruitor. *Noi ațiindu-i calea, o pofteam cu stăruință să cinstească de la fiecare* (CR.). **4** Intervenție repetată pe lîngă cineva cu o cerere, cu o rugăminte; insistență. *Găinăreasa, după stăruința tuturor, își spuse toată istoria* (ISP.). • pl. *-e.* /***stărui*** + *-ință.*

stăruíre *s.f.* Acțiunea de *a stărui* și rezultatul ei. ◆ *(înv.)* Stăruință. *Se formase în Bergama o școală de muzică prin stăruirea și după proiectul maestrului Simon Mayr* (FIL.). • pl. *-i.* /v. ***stărui***.

stăruít, -ă *adj.* (*reg.*) Care este înstărit. • pl. *-ți, -te.* /de la ***stare***.

stăruitór, -oáre *adj.* **1** Care continuă să existe în aceeași stare; durabil, persistent. *De 24 de ceasuri ninge-ntr-una -... ninsoare bogată, stăruitoare, nentreruptă* (CAR.). **2** Care se produce, care se manifestă continuu și cu forță, cu tărie, cu intensitate. *Parc-aud pocnet de bici Și glas stăruitor de slugă* (GOGA). ◇ *(adv.) Îl ispitește din ce în ce mai stăruitor* (REBR.). **3** *(despre oameni)* Care rămîne ferm și constant la o idee, pe o poziție etc.; care este statornic în ceva, care stăruie; insistent; încăpățînat. *Nu se dovedise mai puțin stăruitor și mai puțin luminat decît el* (TUD.). **4** *(despre manifestări, însușiri, acțiuni etc. ale oamenilor)* Care denotă fermitate, constanță, statornicie în idei. *Munca stăruitoare a vreunui călugăr* (HOG.). **5** *(despre oameni)* Care persevereză într-o atitudine, în muncă etc.; perseverent, neclintit, statornic, ferm, tenace. *Unde aș mai găsi un al doilea amic atît de devotat ca tine și mai ales atît de stăruitor în dovezile de amiciție?* (CE. PETR.). ◇ *(adv.) Se uită stăruitor în zarea drumului* (DAN). **6** *(despre stări, manifestări, acțiuni etc. ale oamenilor)* Care denotă sau care necesită perseverență, eforturi mari (și repetate). *Au izbutit să-l convingă, după stăruitoare și repetate rugăminți* (SADOV.). **7** *(despre manifestări, acțiuni etc. ale oamenilor)* Care presupune o cercetare temeinică. *El întreprinde lucrări literare mai stăruitoare, începînd a traduce tragedia lui Voltaire* (ODOB.). **8** *(despre oameni)* Care intervine repetat pe lîngă cineva cu o cerere, cu o rugăminte. • sil. *-ru-i-.* pl. *-ori, -oare.* /***stărui*** + *-tor*.

stătător, -oáre *adj.* **1** Care stă pe loc, care nu se mișcă; imobil, fix. ◆ *(în special despre apă stătătoare)* Care nu curge; stagnant. *Pești de apă curgătoare și de apă stătătoare* (ALECS.). **2** *(înv.)* Staționar. *Au lăsat oaste... să fie stătătoare acolo* (DION.). **3** *(înv.; despre oameni)* Care este stăruitor. *Era om bărbatu... și stătătoriu la ce să apucă* (UR.). **4** *(înv., pop.; despre construcții, mai ales despre poduri)* Care este stabil. *Mai la vale sînt două poduri stătătoare* (DOC.). ◇ *Piatră stătătoare (și subst. f.)* = piatra fixă din sistemul celor două pietre ale morii. **5** *(înv., pop.; despre așezări omenești, domicilii etc.)* Care este stabil. **6** Care se află sau care este așezat într-un loc. *Stătători în partea cea de-a dreapta* (MIN.). **7** *(înv.; despre populații)* Care este sedentar. *Arabii se împart în nomazi și lăcuitori stătători* (RUS). **8** Loc.adj. *De sine stătător* = (care poate exista sau se poate menține) prin puterile sale, prin însușirile care îl caracterizează, fără a depinde de cineva sau de ceva, care poate exista și se poate menține prin propriile sale puteri sau însușiri, care nu depinde de nimeni sau de nimic; independent. *Ajunsesem să nu-i mai văd ca pe ființe de sine stătătoare, cu un gînd și un suflet al lor* (VLAS.). *Este o națiune de sine stătătoare.* **9** *(înv.)* Care este durabil. *N-avem aicea cetate stătătoare* (VARL.). ◇ Fig. *Timpul clipocea lent, stătător, unduindu-se în rotocoale mari, amețitoare* (CĂL.). **10** *(înv.; despre proprietăți, robi etc.)* Care este inalienabil, ereditar și scutit de impozite și de prestații. *Au fost așăzat să le fie moșie stătătoare și ohabnice în veci* (DOC.). **11** *(înv.)* Care este definitiv; imuabil. *Să zicem un cuvînt stătătoriu* (VARL.). • pl. *-ori, -oare.* /***sta*** + *-ător*.

stătuléț *s.n.* Dim. al lui *stat*[2]. • pl. *-e.* /***stat***[2] + *-uleț*.

stătút[1] *s.n.* **1** Faptul de *a sta*; stat. **2** *(reg.)* Locuință. ◆ Ext. Gospodărie. • pl. *-e.* /v. ***sta***.

stătút[2]**, -ă** *adj.* **1** *(mai ales despre alimente)* Care nu mai este proaspăt (și a căpătat un miros, un gust sau un aspect neplăcut caracteristic); care a început să se altereze; stricat, vechi. *Barim, sînt proaspete prăjiturile? Că de obicei le ies stătute!* (CĂL.). ◇ *(subst.) În prăvălia joasă și întunecoasă mirosea a stătut* (CA. PETR.). **2** *(despre aer, apă)* Care nu a fost împrospătat; închis, viciat. *Mirosul acela... îl respira odată cu aerul stătut al mansardei* (STANCU). ◆ *(despre mirosuri)* Care este neplăcut; greu. *Respira greu mirosul stătut, apăsător al frunzelor putrezite* (POPOV.). **3** *(despre ape; în opoz. cu „curgător")* Care nu curge; stătător. *Apa stătută, clocită la căldură... era din ce în ce mai tulbure* (TUD.). **4** Fig. *(pop.; despre oameni, mai ales despre persoane necăsătorite)* Care este înaintat în vîrstă. *Om blajin ca tată-său, dar cam stătut* (BRĂ.). ◇ *Fată stătută* v. fată. *Flăcău stătut* v. flăcău. **5** *(înv.; despre ființe)* Care este istovit, vlăguit. *Parcă-s eu de vină dacă-s caii stătuți de drum* (D. ZAMF.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***sta***.

stăvăr *s.m.* (*reg.*) Păzitor de cai la pășune; herghelegiu. *Luminîndu-se de ziuă, căprarul, stăvarul, apoi ciurdarii începură să sufle pe rînd din corn* (AGÂR.). • pl. *-i.* și *stevár s.m.* /***stavă*** + *-ar*.

stăví *vb. IV. refl.* (*reg.; mai ales în constr. neg.*) **1** A se așeza, a se stabili într-un loc; a se aciua. *Cotoșmanul era un pisic cuminte, Șoarecii nu se mai stăveau prin casa aceea* (ISP.). **2** A trăi; a crește. *De cînd avem găini nu se mai stăvește o floare* (POP.). **3** A se alege cu ceva, a rămîne. *Nu se mai stăvea nimene cu paseri pe lîngă casă de rău lui* (CR.). **4** Fig. A avea pace, liniște; ext. a se potoli. *Eu atunci nu mă stăvesc, Și ca focul mă topesc* (POP.). • prez.ind. *-esc.* /<sl. veche **ставити**.

stăvilár *s.n.* **1** Construcție de lemn, de beton sau de metal situată transversal pe cursul unei ape curgătoare, servind la reglarea nivelului apelor din amonte cu ajutorul stavilelor; baraj, zăgaz, opust. *Convoiul... trecu pe podul de lemn de la stăvilar* (CĂL.). **2** Restr. Fiecare dintre obloanele verticale ale stăvilarului, acționate manual sau mecanic, care, prin coborîre sau prin ridicare, opresc apa sau îi dau drumul, după necesitate; stavilă. *Morarul... ridică stăvilarul, căci venise la măcinat un bătrîn cu porumb* (DELAVR.). **3** Întăritură de protecție făcută la un pod. **4** Fig. Obstacol, piedică; împotrivire. *Conștiința nu-i punea nici un stăvilar poftelor, nesațiului* (PER.). • pl. *-e.* /***stavilă*** + *-ar*.

stăvilí *vb. IV. tr.* **1** A opri, a bara cursul unei ape, cu ajutorul unui stăvilar; a zăgăzui. **2** Fig. *(compl. indică acțiuni, procese fizice sau psihice, fenomene din natură etc. aflate în desfășurare)* A întrerupe, a opri sau a face să înceteze ori să se atenueze ceva. *A îndurat vreo două luni îngrijiri ce nu mai erau în stare să stăvilească mersul boalei* (BLA.). **3** Fig. *(compl. indică acțiuni, procese fizice sau psihice, fenomene din natură etc.)* A împiedica să se producă, să evolueze; a interzice. *Tifosul ar fi poate stăvilit astăzi în județ* (H. LOV.). • prez.ind. *-esc.* /***stavilă*** + *-i*.

stăvilíre *s.f.* Acțiunea de *a stăvili* și rezultatul ei; zăgăzuire. ◆ Fig. Împiedicare, oprire. • pl. *-i.* /v. ***stăvili***.

stăvilít, -ă *adj.* **1** *(despre ape sau despre cursurile lor)* Care a fost barat, îndiguit, zăgăzuit. **2** Fig. *(despre acțiuni, procese fizice sau psihice, fenomene din natură etc.)* Care a fost oprit, împiedicat în acțiune. • pl. *-ți, -te.* /v. ***stăvili***.

stea *s.f.* **I 1** *(astron.)* Corp ceresc cu lumină proprie, de formă aproximativ sferică, format dintr-o masă de gaze aflată la o temperatură foarte ridicată, din cauza reacțiilor termo-nucleare care au loc în interiorul său. ◆ Orice corp ceresc (cu excepția Soarelui și a Lunii) care strălucește noaptea pe bolta cerească. *Îmi plăcea să mă așez cu Osman, dulăul, pe prispă și să privesc cum răsar stelele* (M. I. CAR.). ◇ *(pop.) Stea cu coadă* = cometă. *Se arătase pe cer, despre miază-noapte o stea cu coadă* (GHICA). Δ Compar. *Vine... o oră fixă pe cadran și solemnă ca o stea cu coadă* (MINUL.). *Stea căzătoare* = meteor luminos care străbate atmosfera; meteorit. *Mi-a vorbit aseară De constelații fixe Și stele căzătoare* (MINUL.). *Steaua Ciobanului* = *a)* luceafărul de seară; *b)* steaua polară; *c)* (și *steaua păstorilor, steaua dimineții, steaua zorilor*) luceafărul de dimineață; *d)* planeta Venus. *Stea hiperdensă* = stea cu densitate infinit mai mare decît a celor considerate normale pe pămînt. *Stea neutronică* = stea de dimensiuni foarte mici, hiperdensă, al cărei nucleu este constituit dintr-un amestec de neutroni, protoni și alte particule grele. *Stea binară* v. binar. *Cititor în stele* v. cititor. *Stea comată* v. comat. *Ploaie de stele* v. ploaie. *Steaua Polară* v. polar. *Populație de stele* v. populație. ◇ Loc.adv. *Cîte-n lună și-n stele* v. cît. Δ Expr. *A promite cîte-n lună și-n stele* v. lună. *A vorbi cîte-n lună și-n stele* v. vorbi. ◇ Expr. *A vedea stele verzi*, se spune cînd cineva se lovește foarte tare sau cînd primește o lovitură puternică, neașteptată. *Cînd ți-oi da una, vezi stele verzi* (PRED.). *A fi ca picat din stele* = *(despre oameni)* a fi foarte frumos. *A citi în stele* v. citi. *A sta* (sau *a ședea, a rămîne*) *cu dinții la stele*, se spune despre oamenii leneși. *Cîte-n lună și în stele* v. lună. *A lătra (ca cîinii) la stele* v. lătra. *A fi picat din stele* v. pica. *A rînji la stele* v. rînji. *A-i pica cuiva steaua* v. pica. ◇ Compar. *Ursita e ca steaua ce ziua nu se vede* (VOIC.). ◆ Fig. *Stea călăuzitoare* = idee, concepție de bază care îndrumă o acțiune, după care se orientează o activitate. **2** *(în credințe pop.)* Stea care se crede că ar aparține fiecărui om determinîndu-i destinul, viața etc. și care cade cînd acesta moare. *Trebuie să fi murit acela a cărui stea cădea* (ISP.). ◆ Ext. Soartă. *Fiecare își are steaua sa și ce-i e scris i se împlinește* (D. ZAMF.). ◇ Expr. *A crede în steaua sa* = a crede într-o soartă bună, a fi optimist. *A se naște sub o stea norocoasă* (sau *rea*) = a avea (sau a nu avea) noroc. *Vai de steaua mea* (sau *a ta, a lui etc.*) = vai de mine (sau de tine, de el etc.). *De te-a împinge păcatul să mai vii odată, vai de steaua ta are să fie* (CR.). **3** Poet. Epitet dat femeii iubite sau unei femei frumoase. *Tu... Stea dulce și iubită a sufletului meu!* (ALECS.). **4** Fig. Artistă celebră de cinematograf, de teatru, de operă etc.; vedetă, star. *Caragiale îl înfățișează urît, zevzec și ghebos, în goană după tinere stele teatrale* (CĂL.). **II** Analog. Obiect, desen etc. care are o formă asemănătoare cu aceea prin care este reprezentată în mod convențional o stea. **1** Spec. Obiect simbolizînd o stea, alcătuit dintr-un disc făcut din lemn, carton, hîrtie colorată etc. cu numeroase colțuri, fixat într-o coadă de lemn și frumos împodobit, cu care umblă colindătorii cu ocazia sărbătorilor Crăciunului. *Ne primiți cu steaua?* (STANCU). ◇ *Cîntece de stea* = colinde de origine creștină, cîntate de copii din prima seară a Crăciunului pînă în ziua de Bobotează. *Cîntecele de stea... nu sînt prea vechi* (SADOV.). ◇ Expr. *A umbla cu steaua* = a colinda. **2** Semn distinctiv în formă de stea al unei funcții, al unei demnități, al unui grad, al unei religii etc. *Așteptă steaua de general fără nici o nerăbdare* (CE. PETR.). ◇ *Steaua lui David* = stea cu șase colțuri alcătuită din două triunghiuri care se intersectează, unul cu vîrful în sus, celălalt cu vîrful în jos, simbol al iudaismului, care, conform tradiției evreiești, este emblema regelui David și a descendenților lui. ◆ Ext. Decorație. ◇ *(înv.) Steaua Republicii Socialiste România* = ordin care se conferea persoanelor cu merite deosebite în domeniul social, politic, economic. **3** Ornament, podoabă în formă de stea. *O căciuliță de postav... avînd la o parte o stea de mărgăritare sau pietre scumpe* (DOC.). **4** *(tehn.;* și *steaua roții)* Parte a unei roți, între bandaj și fus. **5** *(tipogr.)* Asterisc, steluță. **6** Pată albă de păr pe fruntea unor animale. ◇ Expr. *A fi cu stea în frunte* = *(despre oameni)* a fi (sau a se crede) mai deosebit, mai grozav față de alții. *Te-or întrece nătărăii, De ai fi cu stea în frunte* (EMIN.). **7** Rotocol mic de grăsime care se vede plutind pe mîncarea sau pe laptele fierbinte. **III** Compuse: *(zool.) stea-de-mare* = *(la pl.)* clasă de echinoderme marine răpitoare, în formă de stea, cu corpul format dintr-un disc central de la care pornesc radial cinci sau mai multe brațe (*Asterias*); *(și la sg.)* animal care face parte din această clasă; asteridă, asterisc; *(bot.) steaua-pămîntului* = ciupercă de pămînt de culoare brună, avînd forma unei sfere înconjurate la bază de mai multe fișii dispuse radial (*Geaster hygrometricus*). • pl. *-ele.* și *(pop.) steáuă s.f* / lat. ***stella***.

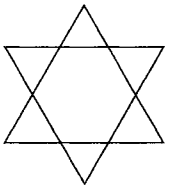

steaua lui David

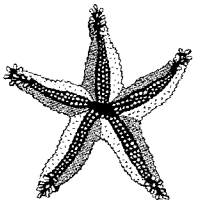

steaua-pămîntului

stea-de-mare

steag *s.n.* **1** Drapel, stindard. *Un steag românesc, unul rus și unul francez își amestecau culorile* (CE. PETR.). ◇ *Al nostru steag* v. al. *Steag parlamentar* v. parlamentar. ◇ Expr. *A duce* (sau *a purta*) *steagul* = a fi în fruntea unei acțiuni, a avea comanda,

conducerea, inițiativa. *A închina* (sau *a coborî*) *steagul* = *a*) a renunța la luptă; a capitula; *b*) a ceda; *c*) (*pop.*) a *moți*; *d*) (*pop.*; *fam.*) a muri. *A ține sus* (sau *a înălța, a ridica*) *steagul* = a lupta cu dîrzenie. *A ridica* (sau *a scoate*) *steag alb* = a cere pace; a se preda. *A ridica steagul revoltei* (sau *răscoalei*) = a porni, a declara o revoltă (sau o revoluție, o luptă

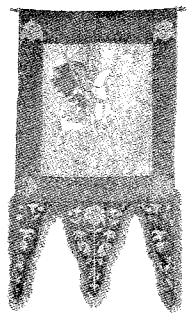

Steagul de luptă al lui Ștefan cel Mare

etc.). ◇ Compar. *Toată casa e cuprinsă... de flăcări mari, care se zvîrcolesc și filfîie ca niște steaguri* (BRĂT.). ◇ Fig. *Ca și ieri rotunda luna O să ias-acum, acum. Steag de aur pe cununa Dealului!* (COȘB.). ◆ Ext. Fanion. ◆ (și *steag de domnie, steagul stăpînirii*) Baston avînd la capătul de sus un glob de argint și o semilună, pe care, în perioada suzeranității turcești, îl primeau de la sultan, ca semn al domniei, domnitorii din Țările Române. *Au mărs o samă de boieri la împărăție, de i-au adus steag de domnie* (COSTIN). **2** Analog. (*pop.*; și *steag de mire*) Prăjină împodobită cu mai multe năframe de mătase și cu panglici și spice de grîu, pe care o poartă un călăreț în fruntea alaiului de nuntă care merge să aducă mireasa la casa mirelui. *Vătavul a dat semn din steag* (COȘB.). **3** Fig. Doctrină, concepție, idee sau problemă importantă etc., care antrenează o colectivitate într-o acțiune de amploare; cauză în numele căreia luptă un grup social. *M-am născut în niște zile... Cînd steagul libertății e purtat de cîrciumari* (MACED.). **4** (*milit.*; *înv.*) Unitate militară mică, avînd drapel propriu. *Și gonind biruitoare, Tot veneau a țării steaguri* (EMIN.). ◆ Ext. Trupă mică de oameni înarmați. ◆ Fig. Putere armată. • pl. *-uri.* /<slav. **стѣгъ**.

steájăr *s.n.* (*pop.*) **1** Par (de care se leagă o funie). **2** Spec. Par înfipt în pămînt în mijlocul unei arii de treierat cu cai, în jurul căruia se înfășoară funia în timpul treieratului. • pl. *-e.* și *steájer s.n.* /<bg. ***стежер***, ***стожер***.

steăjer *s.n.* v. steajăr.

steak [stek] *s.n.* (*culin.*) Friptură la grătar. • /<engl. *steak*.

steámet *s.n.* (*înv., reg.*) Pretext. • pl. *-e.* /etimol. nec.

steamp *s.n.* v. șteamp[1].

stean *s.n.* v. stană.

steapsínă *s.f.* (*fiziol.*) Enzimă de tipul lipazelor, prezentă în sucul pancreatic, care intervine în continuarea digestiei grăsimilor în duoden. • sil. *ste-ap-.* /<germ. ***Steapsin***; cf. gr. *στέαρ* „seu"; *πέψις* „fermentație"; „digestie".

stear- v. steato-.

stearát *s.m.* (*chim.*) Sare sau ester al acidului stearic. ◇ *Stearat de sodiu* = sare de sodiu a acidului stearic, solubilă în apă, care este unul dintre principalii componenți ai săpunului. • sil. *ste-ar-.* pl. *-ți.* /<fr. ***stéarate***; cf. gr. *στέαρ* „seu".

steáric *adj.* (*chim.*) *Acid stearic* = acid gras, monocarboxilic, saturat, solid, incolor, puțin solubil în apă, care se găsește combinat cu glicerina în grăsimile animale și vegetale și care se întrebuințează la fabricarea lumînărilor, în cosmetică etc. • sil. *ste-a-.* /<fr. ***stéarique***.

stearíl *s.m.* (*chim.*) Radical monovalent care rezultă prin suprimarea hidroxilului acidului stearic. • sil. *ste-a-.* pl. *-i.* /<fr. ***stéaryle***.

stearínă *s.f.* **1** Acid stearic tehnic al glicerinei impurificat cu acid palmitic sau oleic, obținut din unele grăsimi solide și folosit la fabricarea lumînărilor, în industria textilă, a cauciucului etc. **2** Nume generic pentru glicerinele acidului stearic, care intră în componența grăsimilor animale și vegetale. • sil. *ste-a-.* și *sterín s.n.* /<fr. ***stéarine***, germ. ***Stearin***.

steatít *s.n.* (*geol.*) Varietate de talc, microcristalină, compactă, de culoare albă, gălbuie sau cenușie, care se găsește în rocile metamorfice și care este utilizată pentru confecționarea unor obiecte decorative, în industrie, în cosmetică etc. • sil. *ste-a-.* /<fr. ***stéatite***, germ. ***Steatit***; cf. gr. *στέαρ, στέατος* „seu".

steato- Elem. de compunere „grăsime, adipozitate". • și *stear-.* /<fr. ***stéato-***, ***stéar-***; cf. gr. *στέαρ, στέατος* „grăsime, seu".

steatochistóm *s.n.* (*med.*) Dermatoză congenitală rară, caracterizată prin formarea de chisturi sebacee pe torace, gît și frunte. • sil. *ste-a-.* /<fr. ***stéatocystome***.

steatogén, -ă *adj.* Care produce grăsime. • sil. *ste-a-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***steatogène***.

steatolític, -ă *adj.* (*despre substanțe*) Care dizolvă grăsimile. • sil. *ste-a-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***stéatolytique***.

steatolíză *s.f.* (*med.*) Disoluție a grăsimilor în timpul digestiei intestinale. • sil. *ste-a-.* pl. *-e.* /<fr. ***stéatolyse***.

steatóm *s.n.* (*med.*) Lipom. • sil. *ste-a-.* pl. *-oame.* /<fr. ***stéatome***.

steatonecróză *s.f.* (*med.*) Necroză a țesutului adipos. • sil. *ste-a-.* pl. *-e.* /<fr. ***stéatonécrose***; cf. gr. *στέαρ, στέατος* „seu, grăsime", *νέκρωσις* „mortificare, necroză".

steatopíg, -ă *adj.* (*despre femei*) Care prezintă steatopigie. • sil. *ste-a-.* pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***stéatopyge***; cf. gr. *στέαρ, στέατος* „seu, grăsime", *πυγή* „fesă, șezut".

steatopigíe *s.f.* (*med.*) Depunere abundentă de grăsime în regiunea sacrofesieră. • sil. *ste-a-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***stéatopygie***; cf. gr. *στέαρ, στέατος* „grăsime", *πυγή* „fesă, șezut".

steatorée *s.f.* (*med.*) Eliminare de grăsimi în cantități mari prin fecale. • sil. *ste-a-.* /<fr. ***stéatorrée***; cf. gr. *στέαρ, στέατος* „grăsime", *ῥέω* „a curge".

steatóză *s.f.* (*med.*) Degenerare a unui țesut sau a unui organ, provocată de invadarea lor cu grăsimi. • sil. *ste-a-.* pl. *-e.* /<fr. ***stéatose***; cf. gr. *στεατόω* „a preface în grăsime, a îngrășa".

steáuă *s.f.* v. stea.

steávă *s.f.* v. stavă.

stéblă *s.f.* **1** (*înv., pop.*) Tulpină; lujer; ramură. *În locul unde căzură aceste scîntei, răsări îndată două steble de busuioc* (ISP.). ◇ Compar. *O fetică mlădioasă ca o steblă, cu ochii castanii* (SADOV.). **2** (*pop.*) Mănunchi. *Le stropește fruntea cu stebla de busuioc* (STANCU). • pl. *-e.* /<sl. veche **стьбль**, **стєбль**.

steblúță *s.f.* (*pop.*) Dim. al lui *steblă*. • pl. *-e.* /***steblă*** + *-uță*.

stechiometríe *s.f.* v. stoechiometrie.

steclár *s.m.* v. sticlar.

stéclă *s.f.* v. sticlă.

steclárie *s.f.* v. sticlărie[1].

stecléte *s.m.* v. sticlete.

steclí *vb. IV.* v. sticli.

steclít, -ă *adj.* v. sticlit.

stecluít, -ă *adj.* v. sticluit.

steclúță *s.f.* v. sticluță.

steeple-chase ['stipəlʧeis] *s.n.* (*hip.*) Cursă hipică (minimum de 3000 m) cu obstacole variate, naturale și artificiale (așezate la o distanță de 12 m unul de celălalt). • /<engl. *steeple-chase*.

stefanián, -ă *adj., s.n.* (*geol.*) **1** *s.n.* Etajul superior al carboniferului de facies continental. **2** *adj.* Care aparține stefanianului, specific stefanianului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din stefanian. • sil. *-ni-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***stéphanien***; cf. nm. pr. *Saint-Étienne*, bazin carbonifer în Franța.

stefanít *s.n.* (*chim.*) Sulfură dublă naturală de stibiu și argint. • /<fr. ***stéphanite***.

steganipóde *s.f. pl.* (*ornit.*) Ordin de păsări (pelicani, cormorani, fregate etc.) avînd o palmură care reunește patru degete, în loc de trei, ca la alte palmipede (*Steganopodes*). • /<fr. ***stéganopodes***.

stegár *s.m.* **1** Purtător al steagului unei unități militare; portdrapel. *Căzu străpuns stegarul Și dușmanul sălbatec i-a smuls drapelul țării* (VOIC.). **2** (*pop.*) Persoană care poartă steagul la nuntă, la jocul călușarilor etc. *Văzu apoi că se apropie un bătrînel cu o ploscă și un păhărel și îmbie pe feciorii care purtaseră steagul, roată, în jurul stegarului* (AGÂR.). **3** Fig. Persoană care se află în fruntea luptătorilor pentru o cauză; conducător. *Crainici și stegari ai revoluției de la 1848* (PER.). • pl. *-i.* /***steag*** + *-ar*.

stego- Elem. de compunere „acoperiș". • /<fr. ***stégo-***; cf. gr. *στέγος* „acoperiș" <*στέγω* „a acoperi".

stegocefál *s.m.* (*paleon.*; *la pl.*) Ordin de amfibieni fosili cu craniul acoperit de plăci osoase, de natură dermică, cu coloana vertebrală constituită din vertebre biconcave și care au trăit din devonian pînă în triasic (*Stegocephali*); (*și la sg.*) animal care face parte din acest ordin. • pl. *-i.* /<fr. ***stégocéphale***; cf. gr. *στέγος* „acoperiș", *κεφαλή* „cap".

stegodón *s.m.* (*paleon.*; *la pl.*) Gen fosil de mamifere din ordinul proboscidienilor din pliocen, prezentînd caractere de trecere de la mastodont la elefant, care este considerat strămoșul elefanților (*Stegodontidae*); (*și la sg.*) animal care face parte din acest ordin. • pl. *-i.* /<fr. ***stégodon***; cf. gr. *στέγος* „acoperiș", *ὀδούς, ὀδόντος* „dinte".

stegozáur *s.m.* (*paleon.*; *la pl.*) Gen fosil de reptile dinozauriene patrupede, erbivore gigante, din mezozoic, cu lungimea de cca 8 m, cu capul foarte mic în raport cu trunchiul și cu membrele anterioare mai scurte, cu o creastă compusă din două serii de plăci osoase triunghiulare pe spate și cu două serii de spini pe coadă și care au trăit în jurasicul inferior și cretacicul superior (*Stegosaurus*); (*și la sg.*) reptilă care face parte din acest gen. • sil. *-za-ur.* pl. *-i.* /<fr. ***stégosaure***; cf. gr. *στέγος* „acoperiș", *σαῦρος* „șopîrlă".

steguléț *s.n.* Dim. al lui *steag*. ◆ Steag mic, întrebuințat la pavoazări, la ceremonii etc. *Ridică mîna în sus agitînd un steguleț invizibil* (CE. PETR.). ◆ Steag mic, întrebuințat, de obicei, pentru semnalizări; fanion. *În gările mici..., omul cu steguleț îți urează și el drum bun* (VLAS.). • pl. *-e.* /***steag*** + *-uleț*.

stei *s.n.* Colț (ascuțit) de stîncă. *El... sărea din stei în stei* (DELAVR.). ◆ Ext. Bolovan mare de piatră, de sare etc. • pl. *-uri.* /cf. sl. veche **стѣна**, srb. *stenje*.

stejăr *s.m.* **1** (*bot.*; *la pl.*) Gen de arbori din familia fagaceelor, înalți pînă la 50 m, cu tulpina dreaptă, cu coroana largă, cu florile adînc crestate, dispuse monoic în amenți, cu fructul o ghindă și cu lemnul foarte rezistent, dur și cu multe utilizări în industria de construcții (*Quercus*); (*și la sg.*) arbore care face parte din acest gen. *Numa-n zarea depărtată suna codrul de stejari* (EMIN.). ◇ *Stejar roșu* (sau *roșu american*) = arbore exotic cu dezvoltare rapidă, prețuit pentru lemnul său rezistent (*Quercus borealis*). *Stejar brumăriu* = arbore cu o înălțime pînă la 25 m, întîlnit în zonele de antestepă și în perdelele de protecție a cîmpului (*Quercus pedunculiflora*). *Stejar pufos* = arbore cu o înălțime pînă la 15 m, întîlnit în zonele secetoase (*Quercus pubescens*). *Pădurăv (roșu) de stejar* v. pădurăv. *Pîrș de stejar* v. pîrș. *Viespe de stejar* sau *viespea stejarului* v. viespe. ◇ Expr. *A (i) se apropia* (sau *a-i ajunge, a i se strînge*) (cuiva) *funia de* (ori *la*) *stejar* (sau *țăruș*) v. funie. ◇ Compar. *Român verde ca bradul și mîndru ca stejarul* (ISP.). **2** Lemnul acestui arbore. *Storceau mierea din faguri, o aduceau la bordeie în putinici de stejar* (STANCU). • pl. *-i.* /cf. sl. veche **стежеръ**, bg. *стежер*.

stejar (1)

stejărăș *s.m.* (*reg.*) Stejărel. • pl. *-i.* /***stejar*** + *-aș*.

stejărél *s.m.* Dim. al lui *stejar*; stejăraș. *Sub un stejărel pletos, Șade-o copiliță jos* (POP.). • pl. *-ei.* și *stejerél s.m.* /***stejar*** + *-el*.

stejărét *s.n.* (*pop.*) Stejăriș. • /***stejar*** + *-et*.

stejăríș *s.n.* Pădurice sau desiș de stejari; stejăriște, stejăret. *Toate mi se păreau nouă și neașteptate: lunca spre Dunăre cu esențe diverse, grinduri cu stejăriș* (SADOV.). • pl. *-uri.* și *stejeríș s.n.* /***stejar*** + *-iș*.

stejărîște *s.f.* (*pop.*) Stejăriș. • și *stejerîște s.f.* /***stejar*** + *-iște*.

stejerél *s.m.* v. stejărel.

stejeríș *s.n.* v. stejăriș.
stejerîște *s.f.* v. stejăriște.
stejí *vb. IV. intr., refl. (înv., reg.)* A (se) grăbi. *Pleacă cătră mine urechea ta, stăjaște să mă scoți* (COR.). • prez.ind. *-esc.* /cf. sl. veche **стежати**.
stel¹- Elem. de compunere „cilindru central". • și *stelo-*. /<fr. ***stél***(*o*)*-*; cf. lat. *stēla, -ae*, gr. *στήλη* „coloană".
stel² *s.n. (bot.)* Cilindru central al axei vegetalelor vasculare, care conține țesuturile conducătoare. • pl. *-uri*. /<fr. ***stèle***, germ. ***Stele***; cf. gr. *στήλη* „coloană".
steláj *s.n.* **1** Piesă de mobilier formată din rafturi orizontale suprapuse, pe care se păstrează diverse obiecte (cărți, exponate, mărfuri etc.); etajeră. **2** Schelet metalic pentru susținerea aparatelor, instrumentelor și dispozitivelor care alcătuiesc o instalație electrică. • pl. *-e*. /<germ. ***Stellage***.
stelár¹ *s.m.* **1** Colindător cu steaua, copil care umblă cu steaua. **2** *(înv.)* Astrolog. • pl. *-i*. **/*stele***, pl. lui *stea* + *-ar*.
stelár², -ă *adj.* **1** Care aparține stelelor, care se referă la stele. *Orașul era scăldat în lumină ireală: lumină stelară* (CE. PETR.). ◇ ***Hartă stelară*** = hartă care reprezintă constelațiile de pe bolta cerească. ***Mărime stelară*** v. mărime. *Scut stelar* v. scut. **2** Care este plin de stele; înstelat. *Peste capu-mi se-ndoaie bolți stelare* (PILL.). **3** Care are formă de stea; stelat, stelifer, steliform. ◇ *(anat.)* ***Ganglion stelar*** = ganglion cervical al sistemului simpatic, care prezintă ramificații stelare. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***stellaire***, lat. ***stellaris, -e*** <*stella, -ae* „stea".
stelaratór *s.n. (fiz.)* Instalație modernă pentru studierea reacțiilor termonucleare, bazată pe producerea unui câmp magnetic care menține plasma într-un spațiu limitat, la temperaturi înalte. • pl. *-oare*. /<engl. ***stellarator***, germ. ***Stellarator***.
stelát, -ă *adj.* **1** Care are formă de stea, ca o stea; stelar. *Fluturi mari, stelați* (STANCU). ◆ *(despre figuri geometrice)* În formă de stea. ◇ *Octogon stelat* v. octogon. ◆ Ext. Care are formă regulată. **2** *(înv.)* Care este înstelat. *Cometii... umblă rătăcind pe bolta stelată a cerului* (FIL.). • pl. *-ți, -te*. **/*stele***, pl. lui *stea* + *-at*, după fr. *étoilé*.
stélă *s.f.* **1** *(în antic.)* Mic monument comemorativ sau funerar, monolit, în formă de coloană sau de pilastru, din piatră, așezat vertical și care poartă de obicei inscripții sau ornamente sculptate. *Tot din Rusănești este și frumoasa stelă cu doi lei culcați pe frontul ei* (ODOB.). **2** Colonetă având deasupra un obiect decorativ, o statuetă etc. **3** *(nav.)* Unghi diedru format între laturile unor piese metalice folosite în construcții navale. **4** Echer articulat, reglabil, folosit în topometrie și în construcții navale. • pl. *-e*. /<fr. ***stèle***, lat. ***stēla, -ae***; cf. gr. *στήλη* „coloană".
stelectomíe *s.f. (chir.)* Excizie a unui ganglion stelar. • pl. *-ii*. g.-d *-iei*. /<fr. ***stellectomie***.
stelifér, -ă *adj.* Stelar. • pl. *-i -e*. /<lat. ***stellifer, -a, -um***.
stelifórm, -ă *adj.* Stelar. • pl. *-i, -e*. /<lat. ***stelliformis***.
stelionát *s.n. (jur.)* Delict constând în vânzarea sau ipotecarea unui bun la mai multe persoane deodată. • sil. *-li-o-*. /<fr. ***stellionat***, lat. ***stelliōnatus, -us***.
stelișoáră *s.f. (reg.)* **1** Steluță. **2** *(bot.)* Steliță (*Aster amellus*). • pl. *-e*. **/*stele***, pl. lui *stea* + *-işoară*.
stelít *s.n.* Aliaj de cobalt, crom, wolfram, molibden, fier și de alte elemente, cu duritate mare, inoxidabil, folosit la fabricarea instrumentelor chirurgicale, a sculelor aşchietoare, la acoperirea prin sudură a unor piese cu suprafețe active uzate și a organelor de mașini care lucrează la temperaturi mari sau în medii abrazive. • /<fr. ***stellite***, germ. ***Stellit***.
stelitáre *s.f.* Încărcare cu stelit a unor porțiuni de organe de mașină. • /după fr. *stellitage*.
steliță *s.f. (bot.)* Plantă erbacee perenă din familia compozeelor, cu tulpina și frunzele păroase și cu florile dispuse în capitule, cele marginale, albastre, iar cele centrale, galbene (*Aster amellus*); stelișoară; scînteiuță. • pl. *-e*. **/*stele***, pl. lui *stea* + *-iță*.
stélniță *s.f. (entom.; pop.)* Ploșniță (*Cimex lecturarius, columbarius* și *prasinus, Eurygaster maura, Euryderma ornata*). • pl. *-e*. /<srb. ***stenica***.
stelo- v. stel¹-.
stelós, -oásă *adj. (înv.)* Care este înstelat. *Se prevede... valea înflorită în cerul cel stelos* (BOL.). • pl. *-oși, -oase*. **/*stele***, pl. lui *stea* + *os*.
stelúță *s.f.* **I** Dim. al lui stea; stelișoară. *Toma se uită spre cer, ca să vadă de e tîrziu, dar nu se vedea decît o steluță palidă între valuri moi și fumurii de nori* (CA. PETR.). ◇ Compar. *Pune un cărbune mic ca o steluță* (TEOD.). ◇ Fig. *Glasul... mamei a pus cîte-o steluță de bucurie în fiecare* (TEOD.). ◆ Fig. Scînteie. *În cenușă nu licărea nici o steluță* (SADOV.). **II** Analog. **1** Obiect, desen etc. în formă de stea (mică). *Floricele albastre cu o steluță mică în mijloc* (C. NEGR.). ◆ *(tipogr.)* Asterisc. **2** *(alim.; la pl.)* Pastă făinoasă tăiată în formă de stea (care se pune în supă). **3** Ornament, podoabă, cusătură în formă de stea. *Steluțe mărunțele Împrejurul poalelor mele* (POP.). **4** Pată albă de păr pe fruntea unor animale. *Un fugar sirep de munte cu steluță albă-n frunte* (ALECS.). **5** Fulg de zăpadă. *Din seninul sticlos pluteau abia vizibile steluțe de zăpadă, sclipind imaterial* (CE. PETR.). **6** Mic rotocol de grăsime care se vede la suprafața unor lichide (mai ales a supei) fierbinți. **III** *(bot.)* **1** Numele mai multor plante erbacee din familia cariofilaceelor: *a)* plantă cu frunzele ovale și cu florile albe dispuse în panicule, care crește în regiunea montană (*Stellaria nemorum*); *b)* rocoțea (*Stellaria graminea*); *c)* răcovină (*Stellaria media*). **2** Numele mai multor plante erbacee din familia compozeelor: *a)* plantă cu tulpina ramificată, roșiatică, acoperită cu peri scurți și aspri, cu florile marginale roz sau violet, iar cele centrale tubuloase galbene (*Erigeron acer*); ochiul-boului; *b)* *(la pl.)* mică plantă cu tulpina înaltă, foarte păroasă, cu frunzele oblonge, cu florile centrale tubuloase gălbui, iar cele radiale roșii sau alburii (*Erigeron alpinus*). **3** Compus: ***steluțe-de-munte*** = floare-de-colț (*Leontopodium alpinum*). • pl. *-e*. **/*stele***, pl. lui *stea* + *-uță*.
stem *s.n.* Acord de angajare a unei nave prin care armatorul se obligă să efectueze transportul, se hotărăsc data și locul încărcăturii, cantitatea de încărcat rămînînd eventual a se stabili ulterior. • /<engl. ***stem***.
stémă *s.f.* **1** Semn convențional distinctiv, caracteristic și simbolic, al unei țări, al unui oraș, al unei dinastii, al unei familii nobile, al unei organizații etc.; emblemă, blazon. *Stema țării a rămas capul de zimbru și domnia Moldovei a început de atunci* (SADOV.). **2** Coroană, diademă (ca însemn al puterii). *Împăratul își scoase stema din cap și o puse în capul fiului său* (ISP.).

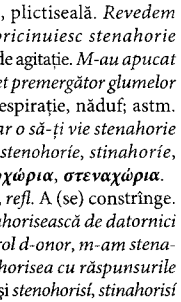
stemă (1)

◇ Expr. *A fi cu* (sau *a avea*) *stema* (sau *stemă*) *în frunte* = *(despre oameni) a)* a fi (sau a se crede) mai deosebit, mai grozav decît alții. *Din real ieșit afară nu mai ești ca orișicare... Chipeș, nalt cu stemă-n frunte, pleci pe visul tău călare* (MACED.); *b)* a fi de neam mare, ales. ◆ Ext. Puterea conferită de acest însemn. **3** *(înv.)* Piatră prețioasă. *Stema din cununa împărătească* (DELAVR.). **4** *(înv., pop.)* Semn caracteristic, pată sau smoc de păr (de altă culoare) pe fruntea unor animale. *Cele oi cornute, Tot cu stema-n frunte* (POP.). • pl. *-e*. /<ngr. ***στέμμα***, slav. **стема**, lat. ***stemma, -atis***, fr. ***stemma***.
sten *s.m. (fiz.)* Unitate de măsură a forței, egală cu forța care imprimă o accelerație de un metru pătrat pe secundă unei mase de o tonă; o mie de newtoni. • pl. *-i*. /<fr. ***sthène***; cf. gr. *σθένος* „forță".
stenahoríe *s.f. (înv.)* **1** Greutate (în realizarea unui lucru). ◆ Ext. Supărare. *Nu pot a-și săvîrși rugăciunea cea după legea lor avînd mare stenahorie* (DOC.). **2** Încurcătură financiară, strîmtoare, nevoie materială. *Domnul [era] în mare stenahorie de a banilor* (DOC.). **3** Fig. Tulburare sufletească, plictiseală. *Revedem aceleași priveliști, care ne pricinuiesc stenahorie* (SADOV.). **4** Stare de neliniște, de agitație. *M-au apucat stenahoriile de la primul zîmbet premergător glumelor lui* (COCEA). **5** Greutate în respirație, năduf; astm. *Lasă-te mai slobod, soro, că iar o să-ți vie stenahorie* (VLAH.). • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și *stenohorie, stinahorie, ștenahorie* s.f. /<ngr. ***στενοχώρια, στεναχώρια***.
stenahorisí *vb. IV. (înv.)* **1** *tr., refl.* A (se) constrînge. ◇ *(refl. pas.) Ca să nu se stenahorisească de datornici* (DOC.). **2** *refl.* A se plictisi. *Parol d-onor, m-am stenahorisit* (BAC.). ◇ *(tr.) Îl stenahorisea cu răspunsurile lui* (D. ZAMF.). • prez.ind. *-esc*. și *stenohorisí, stinahorisí* *vb. IV.* /<ngr. ***στεναχώρησα***, aor. lui *στεναχωρώ*.
stenahorisít, -ă *adj. (înv.)* Care constrînge. • pl. *-ți, -te*. /v. ***stenahorisi***.
stendhalián, -ă *adj. (lit.)* **1** Care ține de Stendhal sau este propriu (operei) lui, care se referă la Stendhal sau la opera sa. **2** *(despre opere, stiluri etc.)* Care este în maniera lui Stendhal. • sil. *-li-an*. pl. *-ieni, -iene*. /<fr. ***stendhalien***; cf. nm. pr. *Stendhal*, scriitor francez.
stengherí *vb. IV.* v. stingheri.
sténic, -ă *adj.* Care provoacă sau degajă vigoare, sănătate, putere; întăritor. ◇ Fig. *Un echilibru stenic între sentiment și idee* (PER.). • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***sténique***, engl. ***sthenic***; cf. gr. *σθένος* „forță".
steníe *s.f. (înv.)* Stare de perfectă sănătate. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<ngr. ***σθένος*** „putere".
steno- Elem. de compunere „strîmt, limitat, restrîns", „îngustare"; „stenografie". • /<fr. ***sténo-***; cf. gr. *στενός* „îngust", *στένωσις* „strîmtare".
stenobăr, -ă *adj. (biol.; despre organisme)* Care este sensibil la variațiile presiunii atmosferice. • pl. *-i, -e*. **/*steno-*** + *-bar*.
stenobát, -ă *adj. (zool.; despre organisme marine)* Care trăiește la o anumită adîncime. • pl. *-ți, -te*. /<germ. ***stenobath***.
stenobătic, -ă *adj.* **1** *(despre plancton)* Care prezintă o adaptabilitate redusă față de zona de adîncime. **2** Care se referă la distribuția pe verticală a organismelor vegetale acvatice în mări și în oceane. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***sténobathique***.
stenobiónt *adj., s.n. (biol.)* (Organism animal sau vegetal) care suportă doar variații limitate ale factorilor de mediu. • sil. *-bi-ont*. pl. *-ți, -te*. /<fr. ***sténobionte***; cf. gr. *στενός* „strîmt; limitat", *βιόω* „a trăi".
stenobióză *s.f. (biol.)* Stare a speciilor care suportă variații restrînse ale factorilor de mediu. • sil. *-bi-o-*. /<fr. ***sténobiose***; cf. gr. *στενός* „strîmt; limitat", *βίωσις* „viață, mod de trai".
stenocardíe *s.f. (med.)* Senzație de strîngere precordială, specifică anginei pectorale. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***sténocardie***; cf. gr. *στενός* „strîmt; strîns", *καρδία* „inimă".
stenocefalíe *s.f. (med., antrop.)* (Malformație caracterizată prin) îngustimea craniului. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***sténocéphalie***; cf. gr. *στενός* „strîmt; îngust", *κεφαλή* „cap".
stenocenóză *s.f. (biol.)* Asociație vegetală sau animală cu un areal limitat. • pl. *-e*. /<fr. ***sténocénose***; cf. gr. *στενός* „strîmt; limitat", *κοινόω* „a face comun, a asocia".
stenocór, -ă *adj. (biol.; despre specii)* Care are un areal restrîns. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***sténochore***.
stenocorie *s.f. (biol.)* Răspîndire geografică limitată la un areal restrîns. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***sténochorie***; cf. gr. *στενοχωρία* „loc strîmt, strîmtoare" <*στενός* „strîmt; limitat", *χωρέω* „a merge, a se răspîndi".
stenodactilográf, -ă *s.m., s.f.* Persoană care cunoaște și practică stenodactilografia. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***sténodactilographe***.
stenodactilografiá *vb. I. tr. (compl. indică spusele, vorbirea oamenilor etc.)* A înregistra cu ajutorul stenodactilografiei. • sil. *-fi-a*. prez.ind. *-iez*. /de la ***stenodactilografie***.
stenodactilografíe *s.f.* Înregistrare a vorbirii cuiva cu ajutorul stenografiei, urmată de transpunerea în scriere curentă cu ajutorul mașinii de scris. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***sténodactilographie***.
stenoéc, -ă *adj. (biol.; despre specii animale sau vegetale)* Care nu poate trăi decît în anumite biocenoze sau într-o singură biocenoză. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***sténoèce***.
stenofág, -ă *adj. (zool.; despre animale)* Oligofag. • pl. *-gi, -ge*. /<germ. ***stenophag***.
stenográf, -ă *s.m., s.f.* Persoană care practică stenografia. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***sténographe***.
stenografá *vb. I.* v. stenografia.
stenografiá *vb. I. tr. (compl. indică spusele, vorbirea oamenilor etc.)* A înregistra cu ajutorul stenografiei. ◇ *(abs.) Lucra rapid..., s-ar fi putut înțelege că stenografiază* (PER.). • sil. *-fi-a*. prez.ind. *-iez*. și *stenografá vb. I.* /<fr. ***sténographier***.
stenografiáre *s.f.* v. stenografiere.
stenográfic, -ă *adj.* Care aparține stenografiei, care se referă la stenografie; care este înregistrat cu ajutorul stenografiei. ◇ *(adv.) Însemnăm stenografic cronologia acestei zile* (PER.). Δ Fig. *Gesticula stenografic* (CE. PETR.). • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***sténographique***.

stenografíe *s.f.* Sistem de scriere rapidă cu ajutorul unor semne convenționale care permit înregistrarea vorbirii în ritmul ei obișnuit. ◆ Profesiunea practicată de stenograf. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***sténographie***; cf. gr. *στενός* „limitat, mărunt", *γράφω* „a scrie".

stenografiére *s.f.* Acțiunea de *a stenografia* și rezultatul ei. • sil. *-fi-e-.* pl. *-i.* și *(înv.) stenografiáre s.f.* /v. ***stenografia***.

stenográmă *s.f.* Text scris cu semne stenografice. ◇ Fig. *A găsit câteva memorabile stenograme plastice ale atmosferei* (PER.). • pl. *-e.* /<fr. ***sténogramme***; cf. gr. *στενός* „limitat, mărunt", *γράμμα* „scriere".

stenohalín, -ă *adj.* (*zool.; despre organisme acvatice*) Care prezintă o toleranță redusă față de variațiile mari ale salinității apei în care trăiește. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***sténohalin***; cf. gr. *στενός* „limitat, mărunt", *ἅλινος* „salin".

stenohídric, -ă *adj.* (*biol.; despre specii*) Care prezintă o toleranță redusă față de variațiile în conținutul de apă. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***sténohydrique***.

stenohígric, -ă *adj.* (*biol.; despre specii*) Care nu rezistă la variații mari ale umidității atmosferice. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***sténohygrique***.

stenohoríe *s.f.* v. stenahorie.

stenohorisí *vb. IV.* v. stenahorisi.

stenópă *s.f.* (*fotogr.*) Deschidere circulară foarte mică, care înlocuiește obiectivul la o cameră obscură. • pl. *-e.* /<fr. ***sténope***.

sténos *s.n.* (*med.; înv.*) Astm. • /<ngr. ***στένωσις***.

stenotérm, -ă *adj.* (*biol.; despre organisme*) Care suportă doar variații limitate ale temperaturii mediului înconjurător. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***sténotherme***; cf. gr. *στενός* „limitat, mărunt", *θερμός* „cald".

stenotíp *s.n.* Mașină de stenografiat. • pl. *-uri.* /<fr. ***sténotype***.

stenotipă *vb. I. tr.* A stenografia la mașină. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***sténotyper***.

stenotípic, -ă *adj.* Care aparține stenotipiei, care se referă la stenotipie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***sténotypique***.

stenotipíe *s.f.* Stenografiere mecanică cu ajutorul stenotipului. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***sténotypie***.

stenotipíst, -ă *s.m., s.f.* Persoană care cunoaște și practică stenotipia. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***sténotypiste***.

stenotóp, -ă *adj.* (*biol.; despre plante și animale*) **1** Care are o răspândire limitată. **2** Care este adaptat la condiții ecologice puțin variabile. • pl. *-i, -e.* /<germ. ***stenotop***.

stenotoráx *s.n.* (*med.*) Malformație caracterizată prin îngustimea pieptului. • /<fr. ***sténothorax***.

stenotróf, -ă *adj.* **1** (*biol.; despre organisme*) Care este adaptat la un conținut redus de substanțe nutritive. **2** (*med.; despre agenți patogeni*) Care produce infecții în condiții limitative de mediu. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***sténotrophe***.

stenozá *vb. I. refl.* (*med.; despre canale, orificii ale organelor*) A se îngusta; a face o stenoză. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***sténoser***.

stenozáj *s.n.* (*med.*) Stenozare. • pl. *-e.* /<fr. ***sténosage***.

stenozáre *s.f.* (*med.*) **1** Acțiunea de *a se stenoza* și rezultatul ei; stenozaj. **2** (*text.; compl. indică produse textile*) Tratament cu soluție de formaldehidă, pentru a întări și insolubiliza. • pl. *-ări.* /v. ***stenoza***.

stenóză *s.f.* (*med.*) Îngustare (patologică) a unui orificiu sau a unui organ cavitar, provocată de un proces inflamator, tumoral, degenerativ etc. ◇ *Stenoză aortică* = îngustare a aortei, de natură sifilitică sau reumatismală, care determină tulburări ale funcțiunii cardiace. *Stenoză mitrală* = îngustare a valvulelor mitrale ale inimii, de natură inflamatorie sau congenitală, determinînd tulburări cardiace care pot evolua spre insuficiență cardiacă. *Stenoză intestinală* = îngustare a unei porțiuni a intestinului subțire sau gros, care determină tulburări ale tranzitului intestinal. • pl. *-e.* /<fr. ***sténose***; cf. gr. *στένωσις* „îngustare, strîngere".

sténtor *s.m.* **1** Om cu voce puternică. ◇ *Voce* (sau *glas*) *de stentor* = (*cu aluzie la un personaj din „Iliada"*) voce (bărbătească) foarte puternică. ◇ (*adj.*) *Serios ca Newton și stentor ca Bismarck* (ARGH.). **2** (*zool.*) Specie de maimuță urlătoare. • pl. *-i.* /<fr. ***stentor***; cf. nm. pr. *Stentor*, erou grec din războiul troian, cu voce puternică.

step *s.n.* **1** Stil de executare a unor dansuri de origine afro-americană, a cărui tehnică se bazează pe bătăi ritmice, sincopate ale vîrfului și tocului pantofilor. **2** Dans solistic modern caracterizat prin bătăi de picioare, prin figuri ritmice foarte variate. ◆ Melodie după care se execută acest dans. ◆ Spec. Fiecare combinație dintre mișcările picioarelor și ale corpului, constituind o singură unitate a dansului sau un tip care se repetă. • /<engl. ***step***.

stepá *vb. I. intr.* A executa un dans bătînd stepul. • prez. -ind. *-ez.* /***step*** + *-a*.

stepáj *s.n.* (*med.*) Formă patologică de mers, amintind de buiestrul calului, provocat de paralizia nervului sciatic exterior. • pl. *-e.* /<fr. ***steppage***.

stépă *s.f.* **1** (*bot.*) Formațiune vegetală ierboasă (uneori cu tufe sau pîlcuri de arbuști), caracteristică regiunilor temperat-continentale din Asia și Europa Orientală. **2** (*geogr.*) Întindere de teren arid, de obicei șes, acoperit cu acest tip de vegetație. ◇ *Hulub-de-stepă* v. hulub. *Roșie-de-stepă* v. roșu. *Sură-de-stepă* v. sur. *Uliul stepelor* v. uliu. ◇ Fig. *Vastele stepe ale amintirii* (LAB.). ◆ Fig. Spațiu larg; întindere, imensitate. *O stepă de praf, fără dimensiuni, fără coline* (RALEA). • pl. *-e,* (*înv.*) *-uri.* /<fr. ***steppe***, rus. ***степь***.

stépen *subst.* v. stepenă.

stépenă *s.f.* (*înv.*) **1** Etapă. *Au întors soarele zece stepene* (DOS.). **2** Treaptă. *La stepena ușii naintea pragului... eram stînd* (DOS.). ◇ Fig. *Nenorocirea noastră ajunsesă la cea mai de sus a sa stepenă* (BELD.). **3** Rang. *Iată-l radios și falnic pe așa stepenă naltă* (ALECS.). **4** Neam. *Pînă la Ruvim... stepenele seminției le întinde* (CANT.). • pl. *-e.* și *stépină s.f*, *stépen subst.* /<slav. ***степень***.

stépic, -á *adj.* (*geogr.*) Care aparține stepei, care se referă la stepă. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***steppique***.

stépină *s.f.* v. stepenă.

stepizáre *s.f.* (*geogr.*) Procesul de instalare a vegetației de stepă în zona de pădure. • pl. *-ări.* /***stepă*** + *-iza*.

stepizát, -ă *adj.* (*despre terenuri*) Pe care crește vegetație de stepă. • pl. *-ți, -te.* /v. ***stepizare***.

ster *s.m.* Unitate de măsură pentru volume egală cu un metru cub, întrebuințată la măsurarea lemnelor așezate în stive. • pl. *-i.* și (*înv.*) *stéră s.f.* /<fr. ***stère***; cf. gr. *στερεός* „solid".

steradián *s.m.* (*fiz.*) Unitate de măsură pentru unghiurile solide, egală cu unghiul solid care, avînd vîrful în centrul unei sfere, intersectează pe suprafața acesteia o calotă a cărei arie este egală cu pătratul razei sferei. • sil. *-di-an.* pl. *-ieni.* /<fr. ***stéradian***.

stéră *s.f.* v. ster.

sterc *s.n.* v. șterc.

sterci *s.n.* v. șterț.

sterco- Elem. de compunere „fecale". • /<fr. ***sterco-***; cf. lat. *stercus, -oris*.

stercobilínă *s.f.* (*biochim.*) Pigment care provine din degradarea bilirubinei în cursul digestiei intestinale. • /<fr. ***stercobiline***.

stercofagíe *s.f.* (*psih.*) Ingerare de materii fecale, întîlnită în unele boli psihice. • g.-d. *-iei.* /***sterco-*** + ***-fagie***.

stercofíl, -ă *adj.* (*bot.; despre plante*) Care crește pe excremente. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***stercophile***.

stercolít *s.n.* Concrețiune fecală. • pl. *-e.* /<fr. ***stercolithe***.

stercorál, -ă *adj.* (*med.*) Care aparține excrementelor, care se referă la excremente; stercorar. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***stercoral***; cf. lat. *stercus, -oris* „excrement".

stercorár, -ă *adj., s.m.* **1** *adj.* (*bot.; despre plante*) Care crește pe excremente, cu care se hrănește. ◇ *Fistulă stercorară* = fistulă în comunicarea cu intestinul, care permite trecerea materiilor fecale. **2** *s.m.* (*ornit.*) Pasăre palmipedă care trăiește în zona arctică și care se hrănește cu pești smulși altor păsări marine (*Stercorarius*); lup-de-mare. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***stercoraire***.

stercoremíe *s.f.* (*med.*) Intoxicație provocată prin resorbția unor substanțe din conținutul intestinal în cursul unei constipații prelungite sau în cazul unei ocluzii intestinale. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***stercorémie***.

stercoróm *s.n.* (*med.*) Scatom. • pl. *-oame.* /<fr. ***stercorome***.

sterculiacée *s.f.* (*bot.; la pl.*) Familie de plante dicotiledonate dialipetale din regiunile tropicale (arbori, arbuști, liane), din același ordin cu malvaceele, avînd ca tip cacaotierul (*Sterculiaceae*); (*și la sg.*) plantă care face parte din această familie. • sil. *-li-a-.* pl. *-cee.* /<fr. ***sterculiacées***.

steregheáță *s.f.* v. străgheață.

stereghíe *s.f.* v. steregie.

steregíe *s.f.* (*înv., reg.*) Funingine adunată pe coșul prin care iese fumul. ◆ Ext. Apă de ploaie neagră care se scurge din streașină. • acc. și *sterégie s.f.* pl. *-gii.* g.-d. *-iei.* și *steregíu s.n.*, *stereghíe, steresíe, sterevíe s.f.* /etimol. nec.

steregíu *s.n.* v. steregie.

steregoáie *s.f.* v. stirigoaie.

stereo¹- Elem. de compunere „solid", „în relief, tridimensional". • /<fr. ***stéréo-***; cf. gr. *στερεός* „solid".

stéreo² *adj.invar., s.f.* **1** *adj.invar.* Care aparține stereofoniei, care se referă la stereofonie; cu proprietăți stereofonice; stereofonic. ◇ (*adv.*) *Melodia este transmisă stereo.* **2** *s.f.* Stereofonie. • sil. *-re-o.* /<fr. ***stéréo***.

stéreo³ *s.n.* (*tipogr.*) Stereotip. • sil. *-re-o.* /<fr. ***stéréo***.

stereoacústică *s.f.* (*fiz.*) Ramură a acusticii care se ocupă cu determinarea direcțiilor din care vin sunetele. • sil. *-re-o-.* /<fr. ***stéréoacoustique***.

stereoagnozíe *s.f.* (*med.*) Pierdere a simțului stereognostic, în cazuri de hemiplegie. • sil. *-re-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***stéréognosie***.

stereoautográf *s.n.* (*topogr.*) Aparat pentru trasarea automată a curbelor de nivel și a liniilor de planimetrie după stereograme. • sil. *-re-o-a-u-.* pl. *-e.* /<fr. ***stéréoautographe***.

stereoautografíe *s.f.* (*topogr.*) Metodă de întocmire a hărților cu ajutorul stereoautografului. • sil. *-re-o-a-u-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***stéréoautographie***.

stereobát *s.n.* (*constr.*) Masiv de zidărie, de obicei reprofilat sau în trepte, care formează soclul unui edificiu. • sil. *-re-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***stéréobate***.

stereocámeră *s.f.* (*fotogr.*) Cameră fotografică cu două obiective, care permite înregistrarea simultană a două imagini conjugate ale obiectelor din spațiu. • sil. *-re-o-.* pl. *-e.* /***stereo¹-*** + ***cameră***.

stereocampimétru *s.n.* (*med.*) Aparat pentru măsurarea întinderii cîmpului vizual concomitent la ambii ochi. • sil. *-re-o-.* pl. *-e.* /<engl. ***stereocampimeter***.

stereocardiográfie *s.f.* (*med.*) Vectocardiografie tridimensională. • sil. *-re-o-; -di-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***stéréocardiographie***.

stereocardiográmă *s.f.* (*med.*) Imagine obținută prin stereocardiografie. • sil. *-re-o-; -di-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***stéréocardiogramme***.

stereocartográf *s.n.* (*topogr.*) Aparat pentru schițarea automată a unui plan cartografic pe baza stereogramelor. • sil. *-re-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***stéréocartographe***, germ. ***Stereokartograph***.

stereocartografíe *s.f.* (*topogr.*) Procedeu de întocmire a planurilor și a hărților cu ajutorul stereogramelor. • sil. *-re-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***stéréocartographie***.

stereochímic, -ă *adj.* (*chim.*) Care aparține stereochimiei, care se referă la stereochimie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***stéréochimique***.

stereochimíe *s.f.* (*chim.*) Ramură a chimiei care se ocupă cu studiul aranjării în spațiu a atomilor moleculelor. • sil. *-re-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***stéréochimie***.

stereochinéză *s.f.* (*bot.*) Reacție a organismului vegetal ajuns în contact cu o suprafață solidă la care tinde să adere sau pe care vrea să o evite. • sil. *-re-o-.* /<fr. ***stéréokinèse***.

stereocinematografíe *s.f.* (*cinemat.*) Tehnică cinematografică ce constă în utilizarea unor camere de luat vederi, a unor aparate de proiecție, a unor ecrane etc. speciale, oferind spectatorului senzația unor imagini în relief; cinematografie tridimensională, cinematografie stereoscopică. • sil. *-re-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***stéréocinématographie***.

stereocít *s.n.* (*biol.*) Celulă cu pereții îngroșați care intră în compunerea stereomului. • sil. *-re-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***stéréocyte***; cf. gr. *στερεός* „tare, solid", *κύτος* „cavitate, recipient".

stereocomparatór *s.n.* (*topogr.*) Aparat pentru determinarea dimensiunilor unui obiect cu ajutorul stereogramelor. • sil. *-re-o-.* pl. *-oare.* /<fr. ***stéréocomparateur***, germ. ***Stereokomparator***.

stereocrómic, -ă *adj.* (*constr.*) Care aparține stereocromiei, care se referă la stereocromie. • sil. *-re-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***stéréochromique***.

stereocromíe *s.f.* (*constr.*) Tehnica de a executa picturi sau zugrăveli în relief, pe pereții sau pe tavanele încăperilor, folosind un strat de mortar special pregătit. • sil. *-re-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***stéréochromie***.

stereodinámic, -ă *s.f., adj.* (*fiz.*) **1** *s.f.* Dinamica solidelor. **2** *adj.* Care aparține stereodinamicii, care se referă la stereodinamică. • sil. *-re-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***stéréodynamique***.

stereoencefalografíe *s.f.* (*med.*) Înregistrare a activității electrice a unor structuri profunde din creier. • sil. *-re-o-*. g.-d. *-iei.* /***stereo¹-*** + ***encefalografie***.

stereoencefalotomíe *s.f.* (*chir.*) Intervenție pentru distrugerea anumitor structuri din profunzimea encefalului cu ajutorul curentului electric și al izotopilor radioactivi. • sil. *-re-o-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<engl. ***stereoencephalotomy***.

stereofilmáre *s.f.* (*fotogr.*) Fotografiere a unui obiect cu o stereocameră. • sil. *-re-o-*. pl. *-ări.* /***stereo¹-*** + ***filmare***.

stereofónic, -ă *adj.* Care aparține stereofoniei, care se referă la stereofonie. ◇ *Film stereofonic* = film (panoramic) cu patru piste sonore, dintre care trei sînt destinate difuzoarelor aflate în spatele ecranului (stînga-mijloc-dreapta), iar a patra, „pentru efecte", este destinată unui difuzor aflat în fundul sălii. *Amplificator stereofonic* v. amplificator. *Balans stereofonic* v. balans. • sil. *-re-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***stéréophonique***.

stereofoníe *s.f.* Procedeu de înregistrare și de reproducere a sunetelor caracterizat printr-o reconstituire a repartiției spațiale a surselor sonore, care dă ascultătorului senzația că se află chiar în apropierea sursei; stereo. • sil. *-re-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***stéréophonie***.

stereofotocartográf *s.n.* (*topogr.*) Aparat fotogrammetric de stereorestituție, folosit la întocmirea grafică automată de planuri și hărți. • sil. *-re-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***stéréophotocartographe***.

stereofotogoniométru *s.n.* (*topogr.*) Aparat folosit pentru măsurarea unghiurilor din cîmpul stereofotogramelor. • sil. *-re-o-*; *-ni-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***stéréophotogoniomètre***.

stereofotografíe *s.f.* **1** (*fotogr.*) Ramură a fotografiei care se ocupă cu tehnica obținerii fotografiilor conjugate. **2** (*topogr.*) Dublă imagine constituită din două fotografii ale unui obiect, luate sub unghiuri diferite; fotografie stereoscopică; stereogramă. • sil. *-re-o-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***stéréophotographie***.

stereofotográmă *s.f.* (*topogr.*) Stereogramă. • sil. *-re-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***stéréophotogramme***.

stereofotogrammetríe *s.f.* (*topogr.*) Ramură a fotogrammetriei bazată pe procedeul fotografiilor duble, care dă posibilitatea să se obțină nu numai contururile diferitelor obiecte, ci și înălțimile lor. • sil. *-re-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***stéréophotogrammétrie***.

stereognóstic, -ă *adj.* (*med.*) Care aparține stereognoziei, care se referă la stereognozie. • sil. *-re-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***stéréognostique***.

stereognozíe *s.f.* Facultatea de a identifica obiectele prin simțul tactil, pe baza proprietăților fizice ale acestora. • sil. *-re-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***stéréognosie***.

stereogoniométru *s.n.* Aparat pentru controlul informației stereofonice și pentru aprecierea diferenței de intensitate și de fază între semnalele stereofonice. • sil. *-re-o-*; *-ni-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***stéréogoniomètre***.

stereográf, -ă *subst.* (*topogr.*) **1** *s.m., s.f.* Specialist în stereografie. **2** *s.n.* Instrument pentru desenarea formelor corpurilor solide de mici dimensiuni. ◆ (*topogr.*) Aparat folosit la construcția hărților și a planurilor topografice pe baza stereogramelor. • sil. *-re-o-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***stéréographe***.

stereográfic, -ă *adj.* (*topogr.*) Care aparține stereografiei, care se referă la stereografie. ◇ *Proiecție stereografică* = operație prin care punctele unei sfere se proiectează pe un plan tangent la sferă. • sil. *-re-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***stéréographique***.

stereografíe *s.f.* (*topogr.*) Reprezentare a corpurilor solide prin proiectarea lor pe o suprafață plană. • sil. *-re-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***stéréographie***.

stereografométru *s.n.* (*topogr.*) Aparat fotogrammetric folosit la stereorestituția expeditivă a fotogramelor conjugate. • sil. *-re-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***stéréographomètre***.

stereográmă *s.f.* (*topogr.*) Ansamblu de două fotograme ale aceluiași obiect, care, privite la stereoscop, permit obținerea imaginii în spațiu a obiectului; stereofotogramă. • sil. *-re-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***stéréogramme***.

stereogrammetríe *s.f.* (*topogr.*) Stereofotogrammetrie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***stéréogrammétrie***.

stereoizomér *s.m.* (*chim.*) Substanță care are în moleculă același număr de atomi din fiecare element ca și altă substanță, dar cu un mod diferit de aranjare a atomilor în spațiu. • sil. *-re-o-*. pl. *-i.* /<fr. ***stéréoisomère***.

stereoizomeríe *s.f.* (*chim.*) Izomerie determinată de așezarea diferită în spațiu a atomilor din moleculă. • sil. *-re-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***stéréo-isomérie***.

stereóm *s.n.* (*bot.*) Țesut de susținere a unei plante. • sil. *-re-om*. pl. *-oame.* /<fr. ***stéréome***.

stereomecánică *s.f.* (*mec.*) Ramură a mecanicii care se ocupă cu studiul echilibrului și al mișcării corpurilor solide rigide. • sil. *-re-o-*. /<fr. ***stéréomécanique***.

stereométric, -ă *adj.* (*geom.*) Care aparține stereometriei, care se referă la stereometrie. • sil. *-re-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***stéréométrique***.

stereometríe *s.f.* (*geom.*) Ramură a geometriei care se ocupă cu măsurarea volumului corpurilor solide; geometrie în spațiu. • sil. *-re-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***stéréométrie***.

stereometrográf *s.n.* (*topogr.*) Aparat automat pentru restituția grafică și numerică a fotogramelor nadirale pe culmi izolate. • sil. *-re-o-*. pl. *-e.* /***stereometru*** + ***-graf***

stereométru *s.n.* **1** Instrument pentru determinarea volumelor corpurilor solide. **2** (*topogr.*) Aparat cu ajutorul căruia se construiesc hărțile topografice sau se măsoară elementele spațiale ale obiectelor fotografiate. • sil. *-re-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***stéréomètre***.

stereomicrometríe *s.f.* (*topogr.*) Tehnica măsurării paralaxelor longitudinale pe cupluri de fotograme. • sil. *-re-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***stéréomicrométrie***.

stereomicrométru *s.n.* (*topogr.*) Instrument folosit în stereomicrometrie. • sil. *-re-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***stéréomicromètre***.

stereomicroscóp *s.n.* (*optic.*) Microscop binocular la care preparatele pot fi observate stereoscopic. • sil. *-re-o-*. pl. *-oape.* /<fr. ***stéréomicroscope***.

stereomicroscopíe *s.f.* (*optic.*) Tehnica observației la stereomicroscop. • sil. *-re-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***stéréomicroscopie***.

stereomodél *s.n.* (*topogr.*) Imagine în relief a unui obiect obținută prin examinarea unei stereograme. • sil. *-re-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***stéréomodèle***.

stereomonoscóp *s.n.* (*optic.*) Dispozitiv optic pentru examinarea vizuală stereoscopică a fotogramelor conjugate. • sil. *-re-o-*. pl. *-oape.* /<engl. ***stereomonoscope***.

stereonomográmă *s.f.* (*optic.*) Nomogramă construită pe principiul proiectării și observării stereoscopice. • sil. *-re-o-*. pl. *-e.* /***stereo¹-*** + ***nomogramă***.

stereoobservăre *s.f.* (*optic.*) Observare stereoscopică. • sil. *-re-o-*. pl. *-ări.* /***stereo¹-*** + ***observare***.

stereoocuiár *s.n.* (*optic.*) Ocular multiplu. • sil. *-re-o-*. pl. *-e.* /***stereo¹-*** + ***ocular***.

stereooftalmoscóp *s.n.* (*optic.*) Oftalmoscop pentru examinarea stereoscopică a interiorului ochiului. • sil. *-re-o-*. pl. *-oape.* /***stereo¹-*** + ***oftalmoscop***.

stereooftalmoscopíe *s.f.* (*med.*) Examinare a interiorului ochiului cu ajutorul stereooftalmoscopului. • sil. *-re-o-*. g.-d. *-iei.* /***stereo¹-*** + ***oftalmoscopie***.

stereopantográf *s.n.* (*topogr.*) Aparat de stereorestituție folosit la întocmirea de hărți topografice după stereograme aeriene și terestre. • sil. *-re-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***stéréopantographe***.

stereopantométru *s.n.* (*topogr.*) Aparat de stereorestituție pentru măsurarea stereoscopică pe fotograme negative și pozitive. • sil. *-re-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***stéréopantomètre***.

stereoplanigráf *s.n.* (*topogr.*) Aparat pentru întocmirea de hărți și planuri topografice după stereograme aeriene și terestre. • sil. *-re-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***stéréoplanigraphe***.

stereoplăsmă *s.f.* (*anat.*) Partea solidă a citoplasmei. • sil. *-re-o-*. /<fr. ***stéréoplasme***.

stereoproiectăre *s.f.* (*topogr.*) Operație de dublă proiectare a două fotograme conjugate. • sil. *-re-o-*. pl. *-ări.* /***stereo¹-*** + ***proiectare***, după fr. *stéréoprojection*.

stereoproiectór *s.n.* (*topogr.*) Aparat fotogrammetric de stereorestituție pentru obținerea de hărți topografice, folosind fotograme aeriene. • sil. *-re-o-*. pl. *-oare.* /<fr. ***stéréoprojecteur***.

stereoradiofotografíe *s.f.* (*med.*) Radiofotografie tridimensională. • sil. *-re-o-*; *-di-o-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***stereo¹-*** + ***radiofotografie***.

stereoradiografíe *s.f.* (*med.*) Aplicare a vederii binoculare la examenul radiografic. ◆ Examen, cu ajutorul unui stereoscop, a două radiografii prinse simultan. • sil. *-re-o-*; *-di-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***stéréoradiographie***.

stereoradioscopíe *s.f.* (*med.*) Radioscopie cu vedere binoculară, care dă senzația de relief. • sil. *-re-o-*; *-di-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***stéréoradioscopie***.

stereorámă¹ *s.f.* (*topogr.*) Hartă topografică în relief. • sil. *-re-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***stéréorama***.

stereorámă² *s.f.* (*telec.*) Ciclu de emisiuni stereofonice transmise la radio și televiziune. • sil. *-re-o-*. pl. *-e.* /***stereo¹-*** + ***-rama***.

stereorestitútor *s.n.* (*topogr.*) Aparat fotogrammetric folosit pentru stereorestituție. • sil. *-re-o-*. pl. *-oare.* /<fr. ***stéréorestituteur***.

stereorestitúție *s.f.* (*topogr.*) Restituție a unei porțiuni din scoarța terestră înregistrată pe fotograme conjugate. • sil. *-re-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***stéréorestitution***.

stereoscóp *s.n.* (*optic., topogr.*) Instrument folosit în fotogrammetrie, care permite examinarea în relief a perechilor de fotografii sau de dispozitive, făcînd posibilă determinarea diferențelor de altitudine dintre diferite puncte. • sil. *-re-o-*. pl. *-oape.* /<fr. ***stéréoscope***.

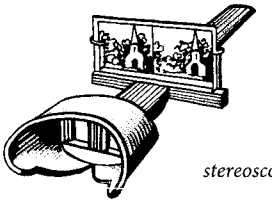

stereoscop

stereoscópic, -ă *adj.* (*optic., topogr.*) Care aparține stereoscopiei, care se referă la stereoscopie; care dă senzația de spațial, de volum sau de relief. ◇ (*cinemat.*) *Cinematograf stereoscopic* = cinematograf în care imaginile apar în relief. • sil. *-re-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***stéréoscopique***.

stereoscopíe *s.f.* (*optic., topogr.*) **1** Compartiment al opticii care se ocupă cu studiul procedeelor de realizare a imaginilor în relief, bazîndu-se pe procesul fiziologic de compunere a celor două imagini diferite care se formează în ochiul stîng și în ochiul drept. **2** Procedeu de înregistrare și redare a imaginii care permite reconstituirea tridimensională a subiectului fotografiat sau filmat. **3** Tehnica construcției instrumentelor stereoscopice. • sil. *-re-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***stéréoscopie***.

stereosistém *s.n.* (*optic., topogr.*) Ansamblu de metode și tehnici de redare a fotogramelor stereo, în scopul realizării senzației de volum. • sil. *-re-o-*. /***stereo¹-*** + ***sistem***.

stereospecífic, -ă *adj.* (*chim.; despre catalizatori*) Care permite formarea de polimeri cu structură regulată în spațiu. ◆ (*despre enzime*) Care dirijează reacția catalizată de enzime spre formarea numai a unuia dintre stereoizomerii posibili. • sil. *-re-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***stéréospécifique***, engl. ***stereospecific***.

stereospondíli *s.m. pl.* (*paleon.*) Subordin de amfibieni stegocefali fosili cu craniul complet osificat și cu vertebre puternice. • sil. *-re-o-*. /<fr. ***stéréospondyles***.

stereostătic, -ă *s.f., adj.* (*fiz.*) **1** *s.f.* Ramură a fizicii care se ocupă cu studiul echilibrului corpurilor solide. **2** *adj.* Care aparține stereostaticii, care se referă la stereostatică. • sil. *-re-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***stéréostatique***.

stereotahigráf *s.n.* (*topogr.*) Aparat tahimetric pentru măsurarea distanței de la punctul de stație la un anumit punct din teren, bazat pe principiul stereoscopului. • sil. *-re-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***stéréotachygraphe***.

stereotáxic, -ă *adj.* (*med.; despre aparate*) Care permite observarea activității electrice a structurilor nervoase. • sil. *-re-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***stéréotaxique***.

stereotaxíe *s.f.* (*med.*) Metodă de identificare radiologică a unor structuri nervoase, a unei tumori, utilizată în neurochirurgie pentru efectuarea intervențiilor pe o regiune precisă. • sil. *-re-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***stéréotaxie***, engl. ***stereotaxis***.

stereotelemetríe *s.f.* (*optic., topogr.*) Telemetrie bazată pe măsurători stereoscopice. • sil. *-re-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***stéréotélémétrie***.

stereotelemétru *s.n.* (*optic., topogr.*) Telemetru folosit în stereotelemetrie. • sil. *-re-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***stéréotélémètre***.

stereoteleviziúne *s.f.* (*telec.*) Stereoviziune. • sil. *-re-o-*. /*stereo*[1]- + ***televiziune***.

stereotíp, -ă *s.n., adj.* **1** *s.n.* (*tipogr.*) Placă plană sau semicilindrică, turnată din metal, mulată într-un material plastic, care reproduce un text sau un clișeu și este folosită ca formă de tipar la tipărirea edițiilor unei lucrări de mare tiraj. ◆ Fig. Formulă stilistică, expresie etc. banalizată din cauza repetării excesive; șablon, clișeu. *Artistul uzează stereotipuri obositoare.* ◆ Idee preconcepută, care nu se întemeiază pe date precise, ci pe anecdotic și care se impune membrilor unui grup. *Conducerea școlii recurge la aceleași vechi stereotipuri.* **2** *s.n.* (*fiziol.*) *Stereotip dinamic* = sistem de reflexe condiționate care se formează prin repetarea acțiunii aceloraşi stimuli în aceeași succesiune. **3** *adj.* (*tipogr.*) Care este tipărit după un stereotip. ◆ Fig. (*adesea deprec.*) Care se repetă în aceeași formă, în aceleași condiții, neschimbat, obișnuit, banal; stereotipic. *Ne primesc corect cu zîmbete stereotipe* (SADOV.). • sil. *-re-o-*. pl. *-i, -e, n. -uri.* /<fr. ***stéréotype***.

stereotipá *vb. I. tr.* (*tipogr.; compl. indică lucrări de mare tiraj*) A pregăti stereotipul pentru tipărire. ◆ Gener. A tipări cu ajutorul unui stereotip. • sil. *-re-o-*. prez.ind. *-ez.* /<fr. ***stéréotyper***.

stereotipár, -ă *s.m., s.f.* (*tipogr.*) Stereotipist. • sil. *-re-o-*. pl. *-i, -e.* /***stereo***[1]- + ***tipar***, după fr. *stéréotypeur*.

stereotípic, -ă *adj.* Care se repetă întocmai; neschimbat; stereotip. • sil. *-re-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***stéréotypique***.

stereotipíe *s.f* **1** (*tipogr.*) Procedeu de multiplicare a zațului sau a clișeelor tipografice prin turnare în forme solide. ◇ *Matriță de stereotipie* = matriță din carton special în care este gravat negativul formei de tipar originale și în care se toarnă aliajul metalic pentru realizarea stereotipiei. ◆ Formă de tipar obținută prin acest procedeu. ◆ Instalația și încăperea în care se lucrează după acest procedeu într-o tipografie. **2** Faptul de a repeta ceva. *Cele mai multe metode de învățare se bazează pe stereotipie.* ◆ (*psih.*) Simptom al unor boli mintale manifestat prin repetarea stereotipă a aceloraşi cuvinte sau mișcări. **3** Calitatea a ceea ce este stereotip; stereotipism. *I-am reproșa și stereotipia unor personaje negativ-comice* (PER.). • sil. *-re-o-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***stéréotypie***.

stereotipísm *s.n.* Caracter stereotip, banal; stereotipie. • sil. *-re-o-*. pl. *-e.* /***stereotip*** + ***-ism***.

stereotipíst, -ă *s.m., s.f.* (*tipogr.*) Lucrător specializat în stereotipie; stereotipar. • sil. *-re-o-*. pl. *-iști, -iste.* /<it. ***stereotipista***.

stereotómic, -ă *adj.* (*tehn., constr.*) Care aparține stereotomiei, care se referă la stereotomie. • sil. *-re-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***stéréotomique***.

stereotomíe *s.f.* (*tehn., constr.*) Disciplină care se ocupă cu studiul regulilor de fasonare, prin tăiere, a materialelor de construcție solide (blocuri de piatră, piese de lemn) în vederea îmbinării sau asamblării lor. • sil. *-re-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***stéréotomie***.

stereotóp *s.n.* (*topogr.*) Aparat de stereorestituție pentru întocmirea de hărți la scări mici. • sil. *-re-o-*. pl. *-uri.* /<fr. ***stéréotope***.

stereotopográf *s.n.* (*topogr.*) Aparat fotogrammetric de stereorestituție care folosește proiecția optică și acționarea mecanică. • sil. *-re-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***stéréotopographe***.

stereotopografíe *s.f.* (*topogr.*) Tehnică a întocmirii hărților topografice cu ajutorul stereorestitutoarelor la scări mici. • sil. *-re-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***stéréotopographie***.

stereotopometríe *s.f.* (*topogr.*) Tehnică a determinării coordonatelor în spațiu și a întocmirii de planuri topografice cu ajutorul stereorestitutoarelor. • sil. *-re-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***stéréotopométrie***.

stereotopométru *s.n.* (*topogr.*) Aparat fotogrammetric folosit în stereotopometrie. • sil. *-re-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***stéréotopomètre***.

stereotropísm *s.n.* (*biol.*) Tendință a unui organism, vegetal sau animal, de a intra în contact cu un solid. • sil. *-re-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***stéréotropisme***.

stereoviziúne *s.f.* (*telec.*) Viziune stereoscopică, mai ales în televiziune; stereoteleviziune. • sil. *-re-o-; -zi-u-*. /<fr. ***stéréovision***.

steresíe *s.f.* v. steregie.

sterevíe *s.f.* v. steregie.

steridă *s.f.* (*chim.*) Corp gras al cărui alcool este un sterol. • pl. *-e.* /<fr. ***stéride***.

sterigoáie *s.f.* v. stirigoaie.

sterigói, -oáie *s.m.* v. strigoi.

steríl, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* (*despre ființe*) Care suferă de sterilitate, care nu poate procrea. ◇ Fig. *Nu, n-am lăsat în urmă plod: Ereditatea mi-i sterilă* (VULP.). ◆ Fig. (*despre oameni*) Care nu produce nimic; inutil, nefolositor. *O clasă de incapabili, sterili și dușmănoși* (ARGH.). ◇ (*subst.*) *Ironia sterililor e subtilă* (CĂL.). ◆ Ext. (*despre manifestări, acțiuni etc. ale oamenilor*) Care nu duce la nimic, care nu dă nici un rezultat; zadarnic, infructuos. *Am început să duc cu tine o luptă sterilă* (PRED.). ◇ (*adv.*) *Adolescența atrage prin... fecunditatea sa cheltuită din belșug, steril* (PER.). **2** *adj.* (*despre plante*) Care nu face roade sau semințe. **3** *adj.* (*despre pământ, terenuri etc.*) Care este neroditor, neproductiv, sterp. *În agricultură s-au realizat lucrări mărețe; au fost aduse în cultură stepe sterile* (SADOV.). **4** *s.n.* (*miner.*) Strat de pământ care acoperă un zăcământ minier și care nu conține minereu. ◆ Partea nefolositoare dintr-un zăcământ sau dintr-un produs minier, după separarea substanțelor minerale utile, care se depozitează în halde. **5** *adj.* (*med., biol.; despre medii organice sau anorganice*) Care nu este favorabil dezvoltării microorganismelor. ◆ (*despre obiecte*) Care a fost sterilizat, dezinfectat; aseptic. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***stérile***, lat. ***sterilis, -e***.

sterilét *s.n.* (*med.*) Dispozitiv folosit ca anticoncepțional, plasat (în permanență) în cavitatea uterină. • pl. *-e.* /<fr. ***stérilet***.

sterilitáte *s.f.* **1** Incapacitate de reproducere; sterpitudine, agenezie. ◆ Fig. Incapacitate de a crea, neputință de a realiza ceva în domeniul spiritual. *Ce penibilă impresie îmi lasă această cumplită sterilitate de idei* (VLAH.). ◆ Ext. Ineficacitate. *Sterilitatea acestor discuții mă enervează.* **2** Însușirea, starea unui teren steril; neproductivitate, infertilitate. *Această sterilitate a țării ialomițene... trebuia să fi izbit pe slavi* (HASD.). **3** (*med., biol.*) Stare caracterizată prin absența germenilor microbieni. ◆ Spec. Calitatea unei soluții injectabile de a nu prezenta germeni microbieni. **4** Gener. Stare a unui obiect sau a unui mediu caracterizată prin lipsa oricărei forme de organism viabil. • /<fr. ***stérilité***, lat. ***sterilitas, -atis***.

sterilizá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică ființe*) A face să devină steril, inapt pentru procreare; a castra. ◇ Fig. *Să fie ei numai... sterilizați de adevăratele sentimente omenești* (IBR.). ◆ Fig. A face să nu aibă nici un rezultat; a anihila. *I-a spus o mulțime de lucruri... care nu puteau să facă decît rău și să sterilizeze hotărîrea flexibilului Constantin* (GAL.). **2** (*med., biol.; compl. indică substanțe, obiecte etc.*) A distruge microorganismele pe care le conține. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***stériliser***.

sterilizánt, -ă *adj.* Dezinfectant. ◆ Fig. Care distruge capacitatea de creație intelectuală. *Natura ei analitică, sarcastică și oarecum sterilizantă este celălalt aspect* (E. LOV.). • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***stérilisant***.

sterilizáre *s.f.* Acțiunea de *a steriliza* și rezultatul ei. ◇ Fig. *O poezie savantă este semnul unei sterilizări a simțirii* (CONST.). ◆ Omorîre, distrugere, eliminare sau inactivare ireversibilă a tuturor microorganismelor și a sporilor acestora dintr-un produs sau de pe o suprafață. ◆ (*med.*) Distrugere a microbilor prezenți la suprafața sau în interiorul diverselor obiecte sau soluții, prin folosirea metodelor fizice sau chimice, larg utilizată în chirurgie pentru a preveni infecțiile postoperatorii, precum și în microbiologie cu scopul de a se obține culturi pure de germeni. • pl. *-ări.* /v. ***steriliza***.

sterilizát, -ă *adj.* **1** (*despre ființe*) Care este făcut steril, incapabil de a procrea; castrat. ◇ Fig. *Pagina e de un aspect sterilizat, alb, fără pastă, iluminată numai de flacăra rece a ideii* (PER.). **2** (*med.; despre medii biologice, instrumente chirurgicale etc.*) Care a devenit steril; dezinfectat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***steriliza***.

sterilizatór, -oáre *adj., subst.* **1** *adj.* (*chim.; despre substanțe*) Care produce incapacitatea de a procrea. *Apa fusese infectată cu substanțe sterilizatoare* (CĂL.). **2** *s.m., s.f.* Persoană specializată în operația de sterilizare. **3** *s.n.* (*med.*) Aparat cu ajutorul căruia, folosindu-se căldura umedă sau uscată, se obține sterilizarea unor obiecte sau a unor soluții. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***stérilisateur***.

sterín *s.n.* v. stearină.

sterínă *s.f.* (*chim.*) Sterol. • pl. *-e.* /<germ. ***Sterine***.

stériță *s.f.* (*reg.; adesea constr. cu prep. „de”*) Partea din care (sau spre care) bate vîntul. *În steriță vîntului* (ALECS.). • pl. *-e.* /etimol. nec.

steriíci *s.m.* v. strelici.

sterlínă *adj.* (*fin.*) *Liră sterlină* = monedă constituind principala unitate monetară a Angliei și a altor țări din fostul Imperiu Britanic: *a*) unitate monetară principală în Marea Britanie, egală cu douăzeci de șilingi; *b*) monedă care reprezintă această unitate monetară. *Livră sterlină* v. livră. • pl. *-e.* și (*înv.*) *sterling, -ă adj.* /<it. ***[lira] sterlina***, engl., fr. ***sterling***.

sterlíng, -ă *adj.* v. sterlină.

stern[1]- Elem. de compunere „stern, torace”. • și *sterno-*. /<fr. ***stern(o)***-; cf. lat. șt. *sternum*, gr. *στέρνον* „piept”.

stern[2] *s.n.* (*anat.*) Os lung și plat așezat în mijlocul părții anterioare a toracelui, de care sînt prinse coastele și cele două clavicule. • pl. *-uri.* și (*înv.*) *stérnum s.n.* /<fr. ***sternum***; cf. lat. șt. *sternum*, gr. *στέρνον* „piept”.

sternál, -ă *adj.* (*anat.*) Care aparține sternului, care se referă la stern. ◇ *Manubriu sternal* v. manubriu. • pl. *-i, -e.* /<fr., engl. ***sternal***.

sternalgíe *s.f.* (*med.*) Nevralgie a sternului; sternodinie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***sternalgie***.

stérnă *s.f.* (*inv.*) Rezervor (de apă). • pl. *-e.* /<ngr. ***στέρνα***.

sternít *s.n.* (*zool.; la animalele articulate*) Partea ventrală a unui inel. • pl. *-e.* /<lat. șt. ***sternum***, gr. ***στέρνον*** „piept”.

sterno- v. stern[1]-.

sternoclaviculár, -ă *adj.* (*anat.*) Care aparține sternului și claviculei, care se referă la stern și la claviculă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***sterno-claviculaire***.

sternocleidohioidián *s.m., adj.* (*anat.*) (Mușchi superficial) al părții anterioare a gîtului, între claviculă, stern și osul hioid. • sil. *-cle-i-; -hi-o-i-di-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***sterno-cléido-hyoïdien***.

sternocleidomastoidián *s.m., adj.* (*anat.*) (Mușchi-pereche) care se inserează pe stern, pe claviculă și pe apofiza mastoidă și a cărui contracție determină înclinarea laterală a capului. • sil. *-cle-i-; -to-i-di-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***sterno-cléido-mastoïdien***.

sternodiníe *s.f.* (*med.*) Sternalgie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***sternodynie***.

sternopág *s.m.* (*med.*) Monstru format din două corpuri reunite în regiunea sternului și avînd un ombilic comun. • pl. *-gi.* /<fr. ***sternopage***.

sternotiroidián *s.m., adj.* (*anat.*) (Mușchi) care se întinde între stern și cartilajul tiroid. • sil. *-ro-i-di-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***sterno-thyroïdien***.

sternotóm *s.n.* (*chir.*) Instrument folosit în sternotomie. • pl. *-oame.* /<fr. ***sternotome***.

sternotomíe *s.f.* (*chir.*) Secționare a sternului pentru corectarea plastică a toracelui. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***sternotomie***.

stérnum *s.n.* v. stern.

stero- Elem. de compunere „mlaștină, nămol”. • /<fr. ***sterro-***; cf. gr. *στερρός* „plin, consistent”.

sterofíl, -ă *adj.* (*bot.; despre plante*) Care crește în mlaștini. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***sterrophile***.

sterofíte *s.f. pl.* (*bot.*) Plante care cresc în mlaștini. • /<lat. șt. ***sterrophytae***.

steroíd *s.m.* (*biochim.*) Substanță organică derivînd din sterol, care constituie baza multor hormoni și acizi biliari, cu variate acțiuni biologice. • pl. *-izi.* /<fr. ***stéroïde***.

steroidemíe *s.f.* (*biochim.*) Prezență a steroizilor în sînge. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***stéroïdémie***.

steról *s.m.* (*biochim.; la pl.*) Clasă de alcooli cu structură complexă și greutate moleculară mare, foarte răspîndiți în natură și în alcătuirea multor viețuitoare, care au un rol important în metabolismul organismului; (*și la sg.*) substanță care face parte din această clasă; sterină. • pl. *-i.* /<fr. ***stérol***.

sterólic, -ă *adj.* Care aparține sterolilor, care se referă la steroli; care conține steroli. • pl. *-ci, -ce.* /***sterol*** + ***-ic***.

sterp, steárpă *adj., s.n.* **1** *adj.* (*despre pământ, terenuri etc.*) Care nu rodește (suficient), care nu este productiv; neroditor. *Era o însiruire de dealuri rîpoase și sterpe* (TUD.). ◇ Expr. (*reg.; subst. m.*) *A da* (sau *a călca, a aluneca, a cădea*) *pe sterp* = *a*) a cădea (pășind sau alunecînd); *b*) a intra într-o încurcătură; *c*) (*despre femei*) a rămîne însărcinată; *d*) (*despre femei*) a naște.

A călca (sau *a nimeri*) *cu sterpul* = a-i merge rău, a porni cu stîngul. *A fulgera pe sterp* = a fulgera cînd este senin. ◆ (*despre epoci, ani etc.*) În care pămîntul nu a rodit (suficient); sărac în produse ale pămîntului. *A fost anul sterp la toate* (PANN). ◆ Fig. (*despre privelişti*) Care este fără viaţă; sărac, trist. *Peisaj dezolant, sterp* (PER.). **2** *adj.* (*pop.; despre plante sau despre animale*) Care este steril. ◇ Expr. *A călca în urme de mîţă stearpă* v. mîţă. ◆ Spec. (*despre femelele animalelor, mai ales despre oi şi vaci*) Care nu fată (într-un an); care nu dă lapte. *O închipuire de vacă stearpă şi veşnic flămîndă* (REBR.). ◇ (*subst. f.*) *Sterpele şi berbecii sînt aleşi la o parte* (EMIN.). **3** *adj.* (*despre oameni*) Care nu are capacitatea de a se reproduce. ◆ Ext. Care nu are urmaşi; fără urmaşi. *N-am să risc să ajung... o biată femeie stearpă* (PRED.). ◇ Fig. *Te-am văzut, femeie stearpă, fără suflet, fără foc* (EMIN.). ◆ (*despre căsătorii*) Din care nu au rezultat copii. **4** *adj.* Fig. (*despre oameni*) Care nu produce nimic. *Un poet sterp, fără inspiraţie* (BOGZA). ◆ Ext. (*despre manifestări, acţiuni etc. ale oamenilor*) Care nu dă nici un rezultat; infructuos, zadarnic, fără conţinut; steril. *Tristeţea este stearpă, iar fapta lăudată* (CĂL.). ◆ Fig. (*cu determ. introduse prin prep. „de”*) Care este lipsit de..., fără... *Sufletul lui... ajunsese insensibil şi sterp de orice reacţii* (PER.). ◆ Fig. Care nu conţine nimic; deşert, gol. *Inima-ţi e stearpă* (ALECS.). **5** *s.n.* Scoc care se află în dreptul stavilei şi prin care curge apa cînd moara nu este în funcţiune. • pl. *-i, -e.* /cf. alb. *shterpë*.

sterpă *vb. I.* v. stîrpi.

sterpár, -ă *subst.* 1 *s.m.* (*pop.*) Cioban care păzeşte oile sterpe. **2** *s.n.* (*reg.*) Loc îngrădit la stînă, pentru oile sterpe, miei şi berbeci. **3** *s.f.* (*reg.*) Totalitatea oilor sterpe dintr-o stînă. • pl. *-i, -e.* şi *stîrpár s.m.* /***sterp*** *+ -ar*.

sterpăciúne *s.f.* **1** Sterilitate a pămîntului. ◆ Concr. Pămînt sterp. *Din holda cea frumoasă... se făcuse o stîrpiciune* (POP.). ◆ Fig. Goliciune sufletească; insensibilitate. *Sterpiciunea se întinde Pe-al tău simţ ca o gangrenă* (PER.). **2** (*înv., reg.*) Sterilitate, incapacitate de procreare. ◆ Femelă (de obicei de animal domestic) stearpă. ◆ Ext. (*reg.*) Femeie stearpă. *Sterpăciunilor! Nici un nepot nu sînteţi în stare să-mi faceţi!* (LĂNCR.). • pl. *-i.* şi *stîrpăciúne, stîrpiciúne,* (*înv., reg.*) *sterpiciúne s.f.* /***sterp*** *+ -ăciune*.

sterpăt *s.n.* v. sterpet.

sterpătúră *s.f.* (*pop.*) Femelă de animal domestic (de obicei oaie, vacă) stearpă. ◆ Ext. Femeie stearpă. *De băieţi nu mai trag nădejde, că baba mea e o sterpătură* (CR.). • pl. *-i.* /***sterp*** *+ -ătură*.

sterpét *s.n.* (*reg.*) **1** Colect. Totalitatea oilor sterpe dintr-o stînă. ◆ Grup de oi sterpe, care nu dau lapte. **2** Loc, păşune unde pasc oile sterpe. • pl. *-uri.* şi *sterpăt, stîrpăt s.n.* /***sterp*** *+ -et*.

sterpezí *vb. IV.* v. strepezi.

sterpezít, -ă *adj.* v. strepezit.

sterpí *vb. IV.* v. stîrpi.

sterpiciúne *s.f.* v. sterpăciune.

sterpíe *s.f.* (*înv.*) Sterilitate. ◆ Ext. Avort. ◆ Fig. Goliciune sufletească. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***sterp*** *+ -ie*.

sterpíre *s.f.* v. stîrpire.

sterpitáte *s.f.* (*înv.*) Sterilitate. • /***sterp*** *+ -itate*.

sterpitúdine *s.f* Sterilitate. *Cîte un mac stingher... punctează sterpitudinea locului* (SAHIA). • /***sterp*** *+ -itudine*.

sterpitúră *s.f.* v. stîrpitură.

sterpós, -oásă *adj.* (*înv.; despre terenuri*) Care este sterp. • pl. *-oşi, -oase.* /***sterp*** *+ -os*.

stertór *s.n.* (*med.*) Respiraţie zgomotoasă; sforăit. • /<fr. ***stertor***; cf. lat. *stertĕre* „a sforăi”.

stertorós, -oásă *adj.* (*med.; despre respiraţie*) Care imită zgomotul unei ape care fierbe. • pl. *-oşi, -oase.* /<fr. ***stertoreux***.

steto- Elem. de compunere „piept, torace”. • /<fr. ***stétho-***; cf. gr. στῆθος „piept”.

stetográf *s.n.* (*med.*) Instrument medical care înregistrează mişcările toracelui în timpul respiraţiei. • pl. *-e.* /<fr. ***stéthographe***; cf. gr. στῆθος „piept”, γράφω „a scrie”.

stetografiá *vb. I. tr.* (*med.*) A înregistra cu stetograful mişcările toracelui în timpul respiraţiei. • sil. *-fi-a.* prez.ind. *-iez.* /<fr. ***stéthographier***.

stetométru *s.n.* (*med.*) Aparat pentru măsurarea conturului toracic. • pl. *-e.* /<fr. ***stéthomètre***; cf. gr. στῆθος „piept”, μέτρον „măsură”.

stetoscóp *s.n.* **1** (*med.*) Instrument acustic cu ajutorul căruia se pot percepe zgomotele respiraţiei şi bătăile inimii; fonendoscop. **2** (*tehn.*) Aparat pentru stabilirea, prin ascultare, a defectelor de funcţionare a unui motor. • pl. *-oape.* /<fr. ***stéthoscope***; cf. gr. στῆθος „piept”, σκοπέω „a observa, a examina”.

stetoscópic, -ă *adj.* Care ţine de stetoscopie, care se referă la stetoscopie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***stéthoscopique***.

stetoscopíe *s.f.* (*med.*) Examen al plămînilor şi al inimii cu ajutorul stetoscopului. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***stéthoscopie***.

stevăr *s.m.* v. stăvar.

stévie *s.f.* v. ştevie.

steward ['stjuard] *s.m.* (*transp.*) Persoană din serviciul unei (aero)nave care serveşte echipajul sau pasagerii; camarot. • pl. *-zi.* /<engl. ***steward***.

stewardesă [stjuar'desə] *s.f.* (*transp.*) Femeie din personalul de bord al unui avion, al unui vapor, al unor autocare sau trenuri, care îndeplineşte servicii de cabină şi restaurant, răspunzînd de confortul pasagerilor. • pl. *-e.* /<engl. ***stewardess***.

stibínă *s.f.* (*mineral.*) Trisulfură de stibiu, naturală, cristalizată în sistemul rombic, plumburie cu reflexe albăstrii, cu luciu puternic metalic, care reprezintă cel mai important minereu de stibiu; antimonit. • /<fr. ***stibine***, germ. ***Stibin***.

stíbiu *s.n.* (*chim.*) Antimoniu (*Sb*). • /<lat. ***stibium, -ii***.

stic *s.n.* v. ştuc[1].

sticks *s.n.* (*ind. alim.*) Produs alimentar din paste făinoase sub formă de beţişoare crocante. • pl. *-uri.* /<engl. ***sticks***.

sticlár *s.m.* **1** Muncitor specializat în fabricarea şi prelucrarea sticlei. **2** Persoană care se ocupă cu vînzarea obiectelor de sticlă. **3** (*înv., reg.*) Geamgiu. • pl. *-i.* şi (*reg.*) *steclár s.m.* /***sticlă*** *+ -ar*.

stíclă *s.f.* **1** Corp solid, transparent, translucid sau opac, dur, casant, amorf, compus dintr-un amestec de silicaţi ai metalelor alcaline, alcalino-pămîntoase, de plumb sau de alte metale, care se obţine prin topire şi care are proprietăţi vitale în funcţie de compoziţia chimică, de procesul tehnologic de fabricaţie etc. ◇ (*adv.; pe lîngă adj. ca „senin”, „transparent”, exprimă ideea de super. abs.*) *Un cer transparent sticlă* (GHICA). ◇ Compar. *Ochii îi sclipea ca sticla* (HEL.). ◇ Fig. *Vedem... o sticlă întinsă de apă neclintită* (SADOV.). ◆ Material sticlos, asemănător cu sticla. ◇ *Sticlă de cuarţ* = substanţă cu aspectul sticlei, obţinută prin topirea cuarţului, rezistentă la acizi, la variaţii de temperatură, care este transparentă pentru razele ultraviolete. *Sticlă optică* = sticlă cu proprietăţi speciale de refracţie, folosită la construirea lentilelor şi a prismelor aparatelor optice. *Sticlă solubilă* sau *sticlă de apă* = substanţă obţinută prin topirea unui amestec de silice şi hidroxid de sodiu, care în anumite condiţii este solubilă în apă, dînd o soluţie vîscoasă. *Sticlă organică* = material plastic transparent, obţinut prin polimerizarea esterilor metacrilici, întrebuinţat la fabricarea geamurilor incasabile, a sticlelor pentru ochelarii de protecţie etc. *Sticlă vulcanică* sau *sticlă mecanică* = rocă efuzivă necristalizată, provenită prin răcirea bruscă a lavei. *Sticlă crown* v. crown. *Sticlă de iena* v. iena. *Smalţ de sticlă* v. smalţ. *Vată de sticlă* v. vată. **2** Numele unor piese sau al unor obiecte făcute din sticlă: *a)* Vas (cilindric) înalt, cu gît îngust, făcut din sticlă sau, ext., din alte materiale, care serveşte la păstrarea şi la transportarea lichidelor. ◇ Expr. *A răsufla în fundul sticlei* v. răsufla. ◆ (*cu determ. introduse prin prep. „de”* sau *„cu”*) Conţinutul unei sticle; conţinutul împreună cu vasul respectiv. *Cumpără o sticlă de vin roşu. b)* Placă subţire de sticlă care închide cadrul ferestrelor, al unor uşi, cu care se acoperă tablourile etc.; geam. *Sticlele ferestrei străluceau ca argintul* (EMIN.). ◇ Fig. *Între sine şi contemporani, G. Călinescu pune o foarte groasă sticlă* (PER.). *c)* (şi *sticlă de lampă*) Glob de sticlă, cu gîtul lung, care protejează flacăra lămpii cu petrol. *d)* (şi *sticlă de ochelari*) Lentilă. *Bunica îşi pune ochelarii cu sticle groase.* ◇ Fig. *Mătuşa Anastasia îşi holba sticlele limpezi ale ochilor* (KLOP.). *e)* (*iron.*) Mărgele. *Ţi-am tîrguit policromele sticle* (VULP.). *f)* (*fam.; glum.*) Ecran (de televizor). *L-a văzut pe sticlă, la o emisiune de ştiri.* ◇ Expr. *A fi pe sticlă* = a apărea într-o emisiune la televizor. • pl. *-e.* şi (*înv., reg.*) *stéclă s.f.* /<sl. veche **стъкло**.

sticlăríe[1] *s.f.* **1** Fabrică sau atelier în care se fac obiecte de sticlă. **2** Magazin sau secţie într-un magazin unde se vînd obiecte de sticlă. **3** Obiecte fabricate din sticlă; mulţime de obiecte de sticlă adunate la un loc. *Sticlării, oglinzi, ceasornice* (IORGA). ◇ Fig. *Un lac cu apa verde Ce merge-n sticlărie şi smalţuri pînă-n alt Tărîm* (CĂL.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi (*înv., reg.*) *steclăríe s.f.* /***sticlă*** *+ -ărie*.

sticlăríe[2] *s.f.* Ocupaţia sticlarului. *Centrul şcolar de sticlărie din Turda* (PER.). • g.-d. *-iei.* /***sticlar*** *+ -ie*.

sticlărít *s.n.* Operaţia de fabricare şi de prelucrare a sticlei. • /***sticlă*** *+ -ărit*.

sticléte *s.m.* **1** (*ornit.*) Mică pasăre cîntătoare sedentară, din familia fringolidelor, cu penele viu colorate cu roşu, negru, alb şi galben (*Carduelis carduelis*). ◇ Expr. *A fi cu* (sau *a avea*) *sticleţi* (*în cap*) sau *a-i cînta* (cuiva) *sticleţii* (*în cap*) = a avea idei bizare, toane; a fi ţicnit, nebun. *A-i scoate* (cuiva) *sticleţii din cap* = a face pe cineva să renunţe la ideile extravagante, a-l lecui de toane, de capricii. *A-şi pune colivia cu sticleţi pe cap* = a se căsători. ◆ (*reg.*) Scatiu (*Carduelis spinus*). **2** (*arg.*) Epitet dat unui sergent de stradă, unui funcţionar al poliţiei. • pl. *-ţi.* şi (*reg.*) *stigléte, stecléte s.m.* /<srb. ***steglić***, bg. ***щурец***.

sticleţél *s.m.* Dim. al lui *sticlete*. • pl. *-ei.* şi (*pop.*) *stigleţél s.m.* /***sticlete*** *+ -el*.

sticlí *vb. IV.* **1** *intr.* A luci (ca sticla), a sclipi, a scînteia. *În degete sticleau inele mari* (E. BAR.). ◇ (*tr.*) *Streşinile... ţîrîiau, sticlind şiraguri de mărgele vii* (SADOV.). ◇ Fig. *Amorul pe a ta slavă cu nou lustru au sticlit* (POG.). ◆ Spec. (*despre ochi, privire*) A străluci, a scăpăra (de bucurie, de plăcere etc.). *Îţi sticleau ochii ca la fiare* (H. LOV.). ◇ Expr. *A-i sticli cuiva ochii* (pe undeva) = a fi, a se găsi, a trăi undeva (departe). *De nu dădeam peste Văsui..., cine ştie pe unde mi-ar mai fi sticlit ochii* (HOG.). *A-i sticli* (cuiva) *ochii* (*în cap*) = a fi deştept, vioi. **2** *tr.* (*compl. indică ochii, privirea etc.*) A aţinti, a pironi, a fixa. *Am sticlit ochii la stele pînă după miezul nopţii* (HOG.). • prez.ind. *-esc.* şi (*înv., reg.*) *steclí vb. IV.* /***sticlă*** *+ -i*.

sticlíre *s.f.* Acţiunea de *a sticli* şi rezultatul ei. ◆ Lumină vie, scînteietoare; lucire, strălucire, sclipire. *Rămase... privind... în prundurile rîului, sclipirile tîrgului Băii* (SADOV.). ◆ Spec. Strălucire vie a ochilor, a privirii, care trădează un sentiment puternic, o senzaţie intensă; scăpărare, licărire, lucire. *Îi simţea căldura mîinii şi-i vedeam sticlirea ochilor* (LĂNCR.). ◇ *Sticlirea ochilor* = tulburare a vederii în care se văd lucruri care nu există în realitate, înfăţişate sub formă de muşte, pete, stele etc. • pl. *-i.* /v. ***sticli***.

sticlişoáră *s.f.* Sticluţă. • pl. *-e.* /***sticlă*** *+ -işoară*.

sticlít, -ă *adj.* (*pop.; despre ochi*) Care are privirea fixă (şi strălucitoare); care este pironit, aţintit. *Frunţi albastre, buze vineţi, umeri închişi şi ochi sticliţi* (MACED.). • pl. *-ţi, -te.* şi (*înv., reg.*) *steclít, -ă adj.* /v. ***sticli***.

sticlitór, -oáre *adj.* Care este sclipitor, strălucitor. *Zurăind precum bondarii, Sticlitori din ochi ca şerpii* (VULP.). • pl. *-ori, -oare.* /***sticli*** *+ -tor*.

sticloánţă *s.f.* (*fam.*) **1** Recipient cilindric făcut din sticlă; sticlă. ◇ (*cu determ. introduse prin prep. „de”, indică lichidul conţinut*) *O sticloanţă de coniac.* **2** Ciob de sticlă (utilizat de copii în unele jocuri). • pl. *-e.* /***sticlă*** *+ -oanţă*.

sticlós, -oásă *adj.* **1** Care este ca de sticlă, lucios (şi neted) ca sticla; vitros. *Predomina verdele luxuriant al ierbii de primăvară şi un albastru sticlos* (E. BAR.). ◇ (*adv.*) *Albul ochilor lucea viu, sticlos* (POPOV.). ◇ (*metalurg.*) *Fontă sticloasă* = fontă albă, dură, care conţine mangan. (*anat.*) *Umoare sticloasă* = masă gelatinoasă transparentă care se găseşte între cristalin şi fundul ochiului. ◇ Fig. *Viscolul îi clatină şi-i înfăşoară în cearşafuri sticloase* (CE. PETR.). **2** (*despre ger*) Care face să îngheţe tare; uscat. *Era ger sticlos şi Ionică..., călcînd pe un lunecuş, căzu în apa Ozanei* (CĂL.). **3** (*despre ochi, privire*) Care este pironit, aţintit, fixat asupra unui obiectiv; care este lipsit de expresie. *Se uita cu privirea sticloasă la Achim* (PRED.). • pl. *-oşi, -oase.* /***sticlă*** *+ -os*.

sticlozitáte *s.f.* Calitatea de a fi sticlos. ◆ Spec. Însuşire a seminţelor de cereale bogate în substanţe proteice, manifestată prin aspectul translucid al seminţei, în secţiune transversală. • /***sticlos*** *+ -itate*.

sticluí *vb. IV. tr.* (*reg.; compl. indică ferestre, uși etc.*) A pune geamuri. • prez.ind. *-iesc.* /***sticlă*** + *-ui.*

sticluít, -ă *adj.* (*reg.; despre ferestre, uși etc.*) Care are geamuri. *Curți nalte... Și cu ferești stecluite* (ALECS.). • pl. *-ți, -te.* și *stecluít, -ă adj.* /v. ***sticlui.***

sticluliță *s.f.* Sticluță. • pl. *-e.* /***sticlă*** + *-uliță.*

sticlúță *s.f.* Dim. al lui *sticlă*; sticlișoară, sticluliță. ◆ Conținutul unei sticluțe; conținutul împreună cu vasul respectiv. *Se aduce fiecăruia cîte o sticluță cu vin* (CAR.). ◆ (*med.; înv.*) Ventuză. • pl. *-e.* și (*reg.*) *steclúță s.f.* /***sticlă*** + *-uță.*

stideăiă *s.f.* (*înv.*) Sfială. *Stăi, omule, nu te apropia, că mi-i stideală a mă ivi la tine* (DOS.). • pl. *-eli.* și *stiveálă s.f.* /***stidi*** + *-eală.*

stidí *vb. IV. refl.* (*înv.*) A se sfii. *Ei să stidesc și li-i rușine* (VARL.). • prez.ind. *-esc.* și *stiví vb. IV.* /<slav. **стыдѣти сѧ.**

stidicíos, -oásă *adj.* (*înv.*) Sfios. • pl. *-oși, -oase.* /***stidi*** + *-cios.*

stidínță *s.f.* (*înv.*) Sfială. *Acesta era... cu bună stidință* (DOS.). • pl. *-e.* și *stidíță s.f.* /***stidi*** + *-ință.*

stidíre *s.f.* (*înv.*) Acțiunea de *a se stidi* și rezultatul ei; sfială, teamă. *Ea... toată stidirea femeiască lepădasă* (CANT.). • pl. *-i.* /v. ***stidi.***

stidíță *s.f.* v. stidință.

stifós, -oásă *adj.* (*înv.; despre lichide*) Care are un gust înțepător, astringent. ◇ Fig. *Acest om bun ca pînea... devine acru și stifos de cîte ori se întîmplă să-i meargă rău* (BRĂT.). • pl. *-oși, -oase.* /<ngr. ***στυφός.***

stigléte *s.m.* v. sticlete.

stiglețél *s.m.* v. sticlețel.

stigmát *s.n.* **1** Urmă lăsată de ceva. *Al vremurilor mers Pe fața ta înseamnă tăcutele-i stigmate* (ANG. -IOS.). ◆ Ext. Semn distinctiv. *Poartă stigmatele declasării* (M. I. CAR.). ◆ Spec. Urmă lăsată de o rană, de o plagă; cicatrice. ◇ Fig. *Păreri de rău, Stigmate vechi, cicatrizate În Domul sufletului meu* (MINUL.). ◆ Spec. (*în trecut*) Marcă, semn care se aplica (cu ajutorul unui fier roșu) pe corpul sclavilor sau al delincvenților. ◇ Compar. *Al meu nume... va-nfiera ca o stigmată neghiobia* (MACED.). ◆ Fig. Aspect dezonorant, defăimător care marchează viața unei persoane. *Purta în suflet stigmatul a două divorțuri.* ◇ Expr. (*înv.*) *A cădea în stigmate* = a decădea, a fi dezonorat. *Au căzut biserica preasvintei... Născătoarei în stigmate* (DOS.). **2** Ext. Pată de murdărie. **3** (*bot.*) Partea superioară a pistilului, pe care se prinde și încolțește polenul. **4** (*entom.*) Fiecare dintre cele două deschizături ale traheelor, așezate pe părțile laterale ale corpului unor insecte, ale unor miriapode etc. • pl. *-e,* (*înv.*) *-uri.* și *stigmátă s.f.* /<fr. ***stigmate,*** lat. ***stigma, -atis*** „marcă a veștejirii", ngr. ***στίγμα, -ατος.***

stigmátă *s.f.* v. stigmat.

stigmati- Elem. de compunere „stigmat". • și *stigmato-.* /<fr. ***stigmati-, stigmato-***; cf. lat. *stigma, -atis* „semn, pată", gr. *στίγμα, -ατος* „înțepătură, tatuaj".

stigmátic, -ă *adj.* **1** Care aparține stigmatului, care se referă la stigmat. **2** (*optic.; despre sisteme optice*) Care prezintă stigmatism. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***stigmatique.***

stigmatifér, -ă *adj.* (*bot.*) Care poartă stigmate; stigmatofor. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***stigmatifère.***

stigmatifórm, -ă *adj.* (*bot.*) Care are formă de stigmat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***stigmatiforme.***

stigmatísm *s.n.* (*optic.*) Calitate a unui sistem optic de a forma, pentru fiecare punct al unui obiect, o imagine care este tot un punct, clară, fără deformări. • /<fr. ***stigmatisme***; cf. gr. *στιγμή* „punct".

stigmatizá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică persoane*) A atrage disprețul public asupra cuiva sau a ceva prin dezvăluirea unor fapte reprobabile; a blama, a defăima, a dezonora. *Pleci cu gesturi de bacantă, stigmatizată de păcate* (MINUL.). **2** (*compl. indică sclavi, delincvenți etc.*) A aplica stigmatul, cu fierul roșu, pe corpul sclavilor sau al delincvenților. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***stigmatiser.***

stigmatizánt, -ă *adj.* Care stigmatizează. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***stigmatisant.***

stigmatizáre *s.f.* Acțiunea de *a stigmatiza* și rezultatul ei; înfierare. • pl. *-ări.* /v. ***stigmatiza.***

stigmatizát, -ă *adj.* **1** Care este defăimat, dezonorat. **2** (*înv.; despre sclavi, delincvenți etc.*) Care purta pe corp un stigmat. ◇ Fig. *Devenise așadar Radu Comșa... așa cum îl arătau cicatricile: om stigmatizat?* (CE. PETR.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***stigmatiza.***

stigmato- v. stigmati-.

stigmatofór, -ă *adj., s.n.* (*bot.*) **1** *adj.* Stigmatifer. **2** *s.n.* Parte terminală a stilului, care poartă stigmatele. • pl. *-i, -e.* /<lat. șt. ***stigmatophorus.***

stigmatomicóză *s.f.* (*med.*) Boală criptogamică produsă de înțepăturile unor insecte. • pl. *-e.* /<fr. ***stigmatomycose.***

stigmatostégiu *s.n.* (*bot.*) Tegument al stigmatului. • /<fr. ***stigmatostège.***

stígmă *s.f.* **1** (*zool.; la protozoare*) Organit specializat pentru receptarea excitațiilor luminoase. **2** (*bot.*) Stigmat (3). **3** (*entom.*) Stigmat (4). • pl. *-e.* /<fr. ***stigma,*** lat. ***stigma, -atis,*** gr. ***στίγμα.***

stigmoním *s.n.* Nume de autor înlocuit prin puncte de suspensie. • pl. *-e.* /<fr. ***stigmonyme.***

stigo- Elem. de compunere „murdar, poluat". • /<fr. ***stygo-***; cf. gr. *στύγος* „repulsie; tristețe"; cf. nm. pr. *Styx,* râu din infern.

stigobiónt *s.n.* (*zool.*) Organism care trăiește în ape subterane murdare, poluate. • sil. *-bi-ont.* pl. *-ți.* /<fr. ***stygobionte***; cf. nm. pr. *Styx,* râu din infern, *βιόω* „a trăi".

stigofíl, -ă *adj.* (*zool.; despre specii*) Care trăiește în apele subterane din peșteri. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***stygophile.***

stih *s.n.* **1** (*înv., pop.*) Vers. *Beldiman vestind în stihuri de războiul inimic* (EMIN.). ◆ Ext. (*la pl.*) Poezie. *Virginia îi mărturisi roșind că... încearcă și ea să făurească stihuri* (REBR.). **2** (*înv.*) Verset din psalmi sau dintr-o cîntare bisericească. • pl. *-uri.* /<slav. **стнхъ,** ngr. ***στίχος.***

stihár[1] *s.m.* Poet, versificator. • pl. *-i.* /***stih*** + *-ar.*

stihár[2] *s.n.* (*bis.*) Veșmînt lung și larg asemănător cu o tunică, pe care îl poartă preoții ortodocși în timpul serviciului religios. *Preoții sînt încărcați de patrafire și stihare* (IORGA). • pl. *-e.* /<slav. **стнхарь,** ngr. ***στιχάρι(ον).***

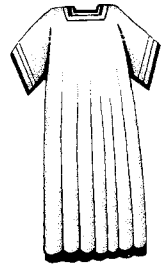

stihar[2]

stihiál, -ă *adj.* Stihinic. • sil. *-hi-al.* pl. *-i, -e.* /***stihie*** + *-al.*

stihíe *s.f.* **1** Fenomen al naturii care se manifestă cu o forță irezistibilă, distrugătoare. *Parcă descînta de deochi tuturor stihiilor de la cele patru vînturi* (HOG.). ◇ Fig. *Eroul contemporan în luptă cu stihia depersonalizării* (PER.). **2** (*înv., pop.*) Fiecare dintre elementele (foc, apă, aer, pămînt) considerate în concepțiile din trecut că ar sta la baza fenomenelor și corpurilor din natură. ◇ Fig. *Din multe feluri de stihii adună un trup și face poporul român* (MAI.). ◆ Ext. Parte componentă a unui întreg; element. **3** (*în mit. pop.*) Duh rău personificînd o forță oarbă a naturii. ◇ Compar. *Mai umblă moartea-n cîmp ca o stihie* (PER.). ◇ Fig. *Reînvie... stihia mizeră a trecutului* (PER.). ◆ Fig. Himeră, nălucă. *Se va dărui omenirii..., înfruntînd... stihia unei opinii publice retrograde* (PER.). **4** Pustietate, singurătate, sălbăticie. *Pasul tău ușor... Lasă urme viorii... Peste albele stihii* (TOPÎR.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *stihíu s.n.* /<slav. **стнхнꙗ,** m. gr. ***στοιχεῖον.***

stihínic, -ă *adj.* Care aparține stihiei, în felul stihiei; stihial. ◇ Fig. *Natură dual, stihinică și conceptualizată, domnitorul nu e mai puțin un personaj exemplar* (PER.). • pl. *-ci, -ce.* /<rus. ***стихийный.***

stihíră *s.f.* (*bis.*) Imn bisericesc ortodox cîntat în cadrul slujbei de dimineață. *Următoarea stihire răsfrînge durerea de atunci a preotului* (ARGH.). • pl. *-i, -e.* și *stihíre s.f.* /<slav. **стнхера.**

stihíre *s.f.* v. stihíră.

stihíu *s.n.* v. stihie.

stihoávnă *s.f.* (*bis.*) Cîntare bisericească ortodoxă în versuri, care se cîntă la sfîrșitul slujbei de vecernie. • pl. *-e.* și *stihóvnă s.f.* /<slav. **стнховьно.**

stihóvnă *s.f.* v. stihoavnă.

stihuí *vb. IV. intr.* A face, a compune versuri; a versifica. *Stihuind, m-am hotărît Să-mi trec noaptea de urît* (ARGH.). ◇ (*tr.*) *Aricescu stihuiește tot ce-i pică în mînă* (CĂL.). • prez.ind. *-iesc.* /***stih*** + *-ui.*

stihuíre *s.f.* Faptul de *a stihui*; versificare. *Tu îmi vei răspunde că e bine ca în lume Prin frumoasă stihuire să pătrunză al meu nume* (EMIN.). ◆ Poezie. *O stihuire... zugrăvește cu mult humor o modă feminină* (PER.). • pl. *-i.* /v. ***stihui.***

stihuitór *s.m.* Autor de stihuri; versificator, poet. ◇ (*iron., deprec.*) *Iată droaia de nevolnici, strașnicii stihuitori* (VLAH.). • sil. *-hu-i-.* pl. *-i.* /***stihui*** + *-tor.*

stil *s.n.* **I 1** Totalitatea particularităților lexicale, morfologice, sintactice, fonetice și topice, precum și a procedeelor de exprimare specifice unui individ sau a unei categorii de vorbitori. *Caragiale... a dat... tot stilul mahalagioaicei românțioase* (IBR.). ◆ Mod specific de exprimare într-un anumit domeniu al activității omenești, pentru anumite scopuri ale comunicării. *Din toate întortochierile de stil cazon... soldații n-au înțeles nimic* (BAC.). ◆ (*lingv.*; și *stil funcțional*) Variantă (orală sau scrisă) a limbii literare utilizată ca mod specific de exprimare într-un anumit domeniu al activității omenești. ◇ *Stil oral* v. oral. **2** Totalitatea mijloacelor lingvistice folosite de un scriitor pentru a obține efecte de ordin artistic; manieră sau mod personal în care scriitorul utilizează procedee ale expresiei literare. *O! muză, este vreme să-ți schimbi ghimposul stil* (C. NEGR.). ◇ *Stil direct* v. direct. *Figură de stil* v. figură. *Stil indirect* (*liber*) v. indirect. ◆ Talentul, arta de a exprima ideile și sentimentele într-o formă aleasă, personală. *De la un scriitor... se cere stil* (HEL.). ◇ *Stil esopic* v. esopic. ◇ Expr. *A face stil* = a vorbi figurat. ◆ Construcția caracteristică a frazei într-o limbă. *Orice traducere trebuie făcută în conformitate cu stilul limbii-țintă.* **3** Totalitatea particularităților specifice de lucru, de interpretare, caracteristice unei arte sau unui artist, unei civilizații, unei epoci, unei activități, unui individ etc. *Arhitectul Melic a făcut... o poartă în stil neogotic* (CA. PETR.). ◇ Loc.adj. *De stil* = care este făcut, executat după moda unei anumite epoci din trecut. ◇ (*eliptic*) *Prefer mobila stil.* ◆ Concepție și mod de exprimare a gîndirii, specifice unei arte sau unui artist, unui curent, unei epoci, unei școli artistice etc. ◇ *Dulcele stil nou* = școală poetică apărută la Bologna și Florența, în a doua jumătate a sec. 13, ca o reacție la convenționalismul și manierismul poeziei anterioare, caracterizată prin sinceritatea inspirației, prin spiritualitatea și caracterul elevat ale sentimentelor, celebrate printr-o atenție deosebită acordată formei poetice. *Stil academic* v. academic. *Stil biedermeier* v. biedermeier. *Stil bizantin* v. bizantin. *Stil corintic* v. corintic. *Stil directoire* v. directoire. *Stil doric* v. doric. *Stil elisabetan* v. elisabetan. *Stil empire* v. empire. *Fioriturí de stil* v. fioritură. *Stil flamenco* v. flamenco. *Stil florentin* v. florentin. *Stil galant* v. galant. *Stil geometric* v. geometric. *Stil gotic* v. gotic. *Stil gotic flamboiant* v. gotic. *Stil ionian* v. ionian. *Stil ionic* v. ionic. *Stil izabelin* v. izabelin. *Stilul gotic lanceolat* v. lanceolat. *Stil ludovic* v. ludovic. *Stil manuelin* v. manuelin. *Stil neoclasic* v. neoclasic. *Stil neogotic* v. neogotic. *Stil ogival* v. ogival. *Stil orientalizant* v. orientalizant. *Stil perpendicular* v. perpendicular. *Stil pompadour* v. pompadour. *Stil gotic radiant* v. radiant. *Stil gotic reionant* v. reionant. *Stil rocaille* v. rocaille. *Stil rococo* v. rococo. *Stil romanic* v. romanic. *Stil secession* v. secession. *Stil victorian* v. victorian. **4** Mod, fel de a fi, de a acționa, de a se comporta. *Îl domina și-i impunea stilul ei de viață* (CĂL.). ◇ Loc.adj., adv. *În stil mare* = (care este conceput sau realizat) în proporții foarte mari, cu amploare. *Știe... să le facă toate în stil mare* (CE. PETR.). ◆ Mod perfect, desăvîrșit de a se prezenta, de a se comporta. *Este tot timpul demn, îmbrăcat la patru ace...; într-un cuvînt, are stil.* ◆ (*sport*) Modalitate în care se pot executa acțiunile pe care le presupune practicarea unui sport. *Halterofilul român excelează la stilul smuls.* ◆ Ext. Mod personal de a practica un sport cu eficacitate și economie de mijloace. *Are ca model stilul unui campion mondial.* **5** Fiecare dintre cele două principale sisteme de calculare a timpului calendaristic, între care există o diferență de 13 zile. ◇ *Stil nou* = metodă de socotire a timpului calendaristic după calendarul gregorian. *Stil vechi* sau *calendar (de stilul) vechi* v. vechi. *Stil vechi* = metodă de socotire a timpului calendaristic după calendarul iulian. ◇ Loc.adv. *Pe stil vechi* v. vechi. **II 1** (*în antic.*) Condei de metal sau de os, ascuțit la un capăt și turtit la celălalt, cu care se scria pe tăblițele de ceară. **2** Baghetă fixată în mijlocul cadranelor solare și a cărei lungime servește ca unitate de măsură pentru determinarea orei în funcție de lungimea umbrei.

III (*bot.*) Porțiune subțire și cilindrică a pistilului, care pornește de la ovar și se termină cu stigmatul. • pl. *-uri*, *-e*. și (*reg.*) *știl s.n.* /<fr. ***style***, lat. ***stilus***, ***-i***.

stilá *vb. I. refl., tr.* A (se) deprinde să se comporte conform regulilor de bună creștere, specifice oamenilor civilizați, culți; a căpăta sau a face să capete deprinderi alese; a (se) forma, a (se) educa; a (se) rafina, a (se) cizela. *Are bani, dar aceștia nu l-au ajutat să se stileze.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***styler***.

stiláre *s.f.* Acțiunea de *a (se) stila* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***stila***.

stilát, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care are o comportare elegantă, corectă; manierat, bine-crescut, instruit. *Are maniere stilate și gust ales, simțuri rafinate* (PRED.). ◆ Spec. (*despre majordomi, valeți etc.*) Care este special format, instruit pentru un serviciu pretențios. • pl. *-ți*, *-te*. /<fr. ***stylé***.

stilație *s.f.* Scurgere a unui lichid picătură cu picătură. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***stillation***, lat. ***stillatio***, ***-onis***.

stilb *s.m.* (*fiz.*) Unitate de măsură a luminanței, reprezentînd strălucirea unei surse luminoase cu aria de 1 cm^2 și intensitatea de o candelă. • pl. *-i*. /<engl. ***stilb***.

stilbén *s.m.* (*chim.*) Hidrocarbură benzenică etilenică obținută prin distilarea sulfurilor de benzil. • pl. *-i*. /<fr. ***stilbène***.

stilbmétru *s.n.* (*fiz.*) Luminanțmetru. • pl. *-e*. /<fr. ***stilbmètre***, germ. ***Stilbmeter***.

stilém *s.n.* (*stil.*) Element stilistic considerat ca unitate funcțională. ◆ Frază, construcție, procedeu stilistic tipic pentru un autor, o școală sau o epocă. • pl. *-e*. /<it. ***stilema***.

stilét *s.n.* **1** Pumnal cu lama triunghiulară, foarte subțire și cu vîrful ascuțit. ◇ Compar. *Își strecură spre el o privire ascuțită ca un stilet* (COCEA). **2** (*chir.*) Mic tub de metal foarte fin și flexibil, cu care se sondează o plagă sau se introduce un fitil într-o fistulă. **3** (*entom.*; *la unele insecte*) Organ fin și ascuțit. • pl. *-e*. /<fr. ***stylet***.

stiletél *s.n.* Dim. al lui *stilet*. • pl. *-e*. /***stilet*** + *-el*.

stilísm *s.n.* **1** (*stil.*) Atenție (exagerată) care se acordă stilului; preocupare stilistică (excesivă). *Stilismul este în raport invers cu cantitatea de... creație* (IBR.). ◆ Ext. Rafinament stilistic. **2** (*ind.*) Cercetare și determinare a caracteristicilor unui material și a formei unui obiect industrial, corespunzătoare tendințelor și gusturilor unei anumite clientele. • pl. *-e*. /<fr. ***stylisme***.

stilíst, -ă *s.m., s.f.* **1** (*stil.*) Scriitor care se conformează regulilor de stil, care se distinge prin stilul operelor sale. *A arăta, pe lîngă calitățile de romancier, pe acelea... de stilist desăvîrșit* (RALEA). **2** Specialist în estetica industrială, comercială etc. ◆ Spec. Creator de modă. **3** (*relig.*; *mai ales la pl.*) Nume dat credincioșilor unor biserici ortodoxe care folosesc calendarul iulian. ◇ (*adj.*) *Ca dovadă stau adeveririle... aduse de către un bătrîn călugăr stilist* (VOIC.). **4** (*sport*) Boxer dotat cu o tehnică deosebită. • pl. *-iști*, *-iste*. /<fr. ***styliste***.

stilístic, -ă *s.f., adj.* (*stil.*) **1** *s.f.* Disciplină care se ocupă cu studiul mijloacelor de exprimare ale unei colectivități, ale unui domeniu de activitate, ale unui scriitor din punct de vedere al conținutului lor afectiv, al expresivității sau din punct de vedere al calităților și normelor lor. *Arăta și probe de talent în stilistică* (SIO.). **2** *adj.* Care aparține stilului sau stilisticii, care se referă la stil sau la stilistică; care se referă la mijloacele de exprimare afectivă, la caracterul afectiv al expresiei. *Adresa... cuprinde expresii de o deosebită savoare stilistică* (SADOV.). ◇ (*adv.*) *Stilistic, cei doi autori nu se apropie* (PER.). • pl. *-ci*, *-ce*. /<fr. ***stylistique***.

stilisticián, -ă *s.m., s.f.* (*stil.*) Specialist în stilistică. • sil. *-ci-an*. pl. *-ieni*, *-iene*. /<fr. ***stylisticien***.

stilizá *vb. I. tr.* **1** (*stil.*; *compl. indică texte sau*, ext., *vorbirea*) A da o formă literară, mai corectă, mai îngrijită. *Boierii... trebuiau numai să-și mai stilizeze vorbirea obișnuită* (IBR.). ◇ Fig. *Limbile materne fac parte din forțele fundamentale care stilizează... societatea umană* (PUȘ.). **2** (*a. plast.*; *compl. indică obiecte din natură*) A reprezenta în linii simplificate și caracteristice. *Stilizează niște flori* (BLA.). ◆ (*compl. indică motive folclorice*) A prelucra imprimînd trăsăturile propriei originalități, dar păstrînd elementele originare esențiale. *Extrage motive de basm, pe care... le stilizează după modelul lui Eminescu* (VIANU). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***styliser***.

stilizáre *s.f.* Acțiunea de *a stiliza* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***stiliza***.

stilizát, -ă *adj.* **1** (*stil.*; *despre texte sau*, ext., *despre vorbire*) Care a fost revizuit pentru a căpăta un aspect (mai) corect, mai îngrijit. *Moș Nichifor are o vorbire țărănească „stilizată"* (IORD.). **2** (*a. plast.*; *despre motive ornamentale, desene etc.*) Care reproduce un obiect din natură în linii simplificate, generale. *Două săli imense sînt împodobite cu... motive populare, flori stilizate* (PER.). ◆ (*despre obiecte*) Care este schematizat, care este realizat în linii simplificate, esențiale, pentru a obține un efect decorativ, ornamental. *Se puteau pune vase moderne și statuete stilizate* (CA. PETR.). ◆ (*despre creații pop.*) Care este prelucrat într-o creație personală, prin păstrarea particularităților originare specifice. • pl. *-ți*, *-te*. /v. ***stiliza***.

stilizátor, -oáre *s.m., s.f.* **1** (*stil.*) Persoană care stilizează un text. ◆ (*deprec.*) Scriitor lipsit de originalitate. **2** Desenator, în producția filmului de animație, specializat în executarea retușului artistic al tipajelor. • pl. *-ori*, *-oare*. /***stiliza*** + *-tor*, după engl. *stylizer*.

stilo- Elem. de compunere „coloană", „vargă, bară". • /<fr. ***stylo-***; cf. gr. στῦλος „coloană".

stilobát *s.m.* (*arhit.*) Suport de zidărie sau de piatră care susține un șir de coloane. • pl. *-ți*. /<fr. ***stylobate***; cf. gr. στυλοβάτης <στῦλος „coloană", *βαίνω* „a sta ferm".

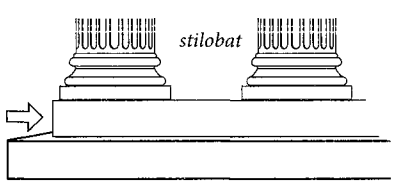

stilodozimétru *s.n.* (*fiz.*) Dozimetru de radiație portativ de forma unui stilou. • pl. *-e*. /<fr. ***stylodosimètre***.

stilofaringián, -ă *s.m., adj.* (*anat.*) (Mușchi) care leagă apofiza stiloidă cu cartilajul tiroidian și pereții faringelui și ale cărui contracții ridică faringele în timpul deglutiției. • sil. *-gi-an*. pl. *-ieni*, *-iene*. /<fr. ***stylopharyngien***.

stilofór, -ă *adj.* (*bot.*; *despre plante*) Care este prevăzut cu stil. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***stylophore***.

stilográf *s.n.* Instrument cu care se înțeapă hîrtia pentru a face punctele ce redau alfabetul nevăzătorilor. • pl. *-e*. /<fr. ***stylographe***.

stilográfic, -ă *adj.* (*a. plast.*) Care aparține stilografiei, care se referă la stilografie. • pl. *-ci*, *-ce*. /<fr. ***stylographique***.

stilografíe *s.f.* (*a. plast.*) Procedeu tehnic prin care se obțin, cu ajutorul electrolizei, imitații de desene în peniță, de gravuri în acvaforte etc. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***stylographie***.

stilohioidián, -ă *s.m., adj.* (*anat.*) (Mușchi subțire) care se întinde între apofiza stiloidă a osului temporal și osul hioid. • sil. *-hi-o-i-di-an*. pl. *-ieni*, *-iene*. /<fr. ***stylo-hyoïdien***.

stiloíd, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* Care are formă de stil vegetal sau de pumnal. ◇ (*anat.*) *Apofiză stiloidă* = apofiza situată în partea mastoidiană a osului temporal, punct de inserție pentru mușchi și ligamente. **2** *s.f.* (*anat.*) Parte ascuțită, în formă de pumnal, a unui os sau a unei hipofize. • pl. *-izi*, *-ide*. /<fr. ***styloïde***.

stilolít *s.n.* (*geol.*) Suprafață de separație din interiorul unei roci omogene sau la limita dintre două straturi. • pl. *-e*. /<fr. ***stylolite***.

stilomastoidián, -ă *s.m., adj.* (*anat.*) (Orificiu) care este situat între apofiza mastoidă și originea apofizei stiloide. • sil. *-to-i-di-an*. pl. *-ieni*, *-iene*. /<fr. ***stylo-mastoïdien***.

stilometríe *s.f.* (*stil.*) Folosirea statisticilor pentru studierea faptelor de stil; stilostatistică. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***stylométrie***.

stilopód *s.n.* (*anat.*) Segment al picioarelor (membrelor) la vertebrate legat direct de centura osoasă și format dintr-un os: humerusul înainte, femurul înapoi. • pl. *-e*. /<fr. ***stylopode***.

stilopódiu *s.n.* (*bot.*) Expansiune vegetală în formă de disc la baza stilului. • pl. *-ii*. /<fr. ***stylopode***.

stilostatístică *s.f.* (*stil.*) Stilometrie. • /<fr. ***stylostatistique***.

stilóu *s.n.* Ustensilă de scris, prevăzută cu un rezervor de cerneală sau de pastă care alimentează automat penița (sau un vîrf tubular cu o bilă de oțel ori de agat) în timpul scrisului • pl. *-uri*. /<fr. ***stylo***; cf. lat. *stilus*, *-i* „condei".

stimá[1] *vb. I. tr.* A avea stimă, considerație (pentru cineva sau ceva); a cinsti, a respecta. *Lizuca nu-i spune lui Patrocle „tu", că e mai bătrîn și-l stimează* (IBR.). • prez.ind. *-ez.* /<it. ***stimare***, lat. ***aestimare***; cf. fr. *estimer*.

stimá[2] *vb. I.* v. estima.

stimábil, -ă *adj.* (*adesea fam.*; *iron.*) Care este demn de stimă, de considerație, de cinste. *Binevoiți a publica, în stimabilul Domniei Voastre ziar, următorul articol* (DOC.). ◇ (*subst.*; *adesea ca termen de adresare*) *Eu cred, stimabile..., că am voie să-mi placă sau să nu-mi placă* (PER.). • pl. *-i*, *-e*. /<it. ***stimabile***, fr. ***estimable***.

stimabilitáte *s.f.* Caracterul a ceea ce este stimabil. • pl. *-ăți*. /***stimabil*** + *-itate*.

stimáre *s.f.* Faptul de *a stima*. • pl. *-ări*. /v. ***stima***.

stimarisí *vb. IV. tr.* (*înv.*) A stima. • prez.ind. *-esc*. /<ngr. ***στιμάρισα***, aor. lui *στιμάρω*.

stimát, -ă *adj.* Care se bucură de stimă, de considerație; care este respectat. ◇ (*în formule de politețe*) *Începem, stimate domn!* (REBR.). • pl. *-ți*, *-te*. /v. ***stima***.

stímă[1] *s.f.* Sentiment de prețuire și de respect pe care îl impune cineva celor din jur; considerație. *Este un muzician total, care și-a cucerit nu numai stima, ci și dragostea publicului* (PER.). ◆ Ext. Atitudine respectuoasă manifestată față de cineva. *Era înconjurat de cea mai înaltă stimă.* ◇ Loc.adj. (*înv.*) *În stimă* = care este stimat. *Bărbat în stimă pentru ale lui învățături* (PER.). ◇ Expr. *Cu stimă* sau *cu toată stima*, formulă de politețe, folosită, de obicei, la încheierea unei scrisori. • pl. *-e*. /<it. ***stima***; cf. fr. *estime*.

stímă[2] *s.f.* v. știmă[2].

stimátor, -oáre *s.m., s.f.* (*înv.*) Admirator. • pl. *-ori*, *-oare*. /***stima***[1] + *-tor*.

stímul *s.n., s.m.* **1** *s.n.* Stimulent, imbold. *Replica protagonistului are funcție de stimul, dînd semnalul declanșării confesiunilor.* **2** *s.m.* (*fiziol.*) Factor care dă naștere unei reacții, unei conduite specifice a organismului; excitant. ◇ *Stimul condițional* v. condițional. *Stimul supraliminar* v. supraliminar. • pl. *n. -uri*, *m. -i*. /<fr. ***stimulus***, lat. ***stimulus -i***.

stimulá *vb. I. tr.* **1** A face să crească energia, randamentul; a da avînt, a îndemna, a incita, a încuraja. *Pe ceilalți, exemplul său îi stimula admirabil* (BREB.). **2** (*fiziol.*; *compl. indică organe, funcții etc.*) A excita, a activa, a stimula activitatea. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***stimuler***, lat. ***stimulare***.

stimulánt, -ă *s.n., adj.* v. stimulent.

stimuláre *s.f.* Acțiunea de *a stimula* și rezultatul ei. **1** Creștere a intensității, a energiei, a randamentului; dinamizare, impulsionare. *Accentul se pune pe stimularea talentelor... creatoare* (PER.). ◆ Ext. Încurajare a cuiva într-o acțiune; însuflețire. *Mama contribuie mult la stimularea copilului.* **2** (*fiziol.*) Mărire a activității unor organe anatomice, a unor funcții organice etc.; activare, excitare. • pl. *-ări*. /v. ***stimula***.

stimulatív, -ă *adj.* **1** Care stimulează; stimulant. *Noua organizare se dovedește stimulativă* (PER.). ◇ (*subst. n.*) *Poetul concepe creația sa... ca filtru de comunicare a necesarului și stimulativului* (PER.). **2** (*fiziol.*) Care excită sau intensifică activitatea unor organe anatomice, a unor funcții organice etc. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***stimulatif***, engl. ***stimulative***.

stimulátor, -oáre *s.m., adj.* (Factor, element, substanță, agent, aparat) care stimulează, care este capabil de a stimula. *Caracterul stimulator al acestor manifestări poate fi accentuat* (PER.). ◇ (*med.*; *subst. m.*) *Stimulator cardiac* = dispozitiv electronic implantat în corp și conectat la inimă cu scopul de a realiza o stimulare regulată a contracțiilor cardiace prin șocuri electrice minime, în cazul unor tulburări de ritm severe sau ca mijloc de diagnosticare. ◆ (*hort.*) (Substanță organică) care, în cantități mici, accelerează creșterea plantelor, iar în concentrații mari o stagnează. • pl. *-ori*, *-oare*. și (*înv.*) *stimulátór*, *-oáre adj.* /<fr. ***stimulateur***, lat. ***stimulator***, ***-oris***.

stimulație *s.f.* Stimulare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<lat. ***stimulatio, -onis***.

stimulător, -oare *adj.* v. stimulator.

stimulént *s.n., adj.* **1** *s.n.* Factor care stimulează; impuls, imbold, îndemn. *Exemplul devotamentului ei matern a fost pentru toți un stimulent.* ◇ (*adj.*) *Programul a devenit astfel o stimulentă invitație făcută publicului* (PER.). **2** *s.n., adj.* (*med., farm.*) (Medicament, substanță) care excită activitatea unui organ sau sistem de organe. • pl. *-ți, -te.* și *stimulánt, -ă s.n., adj.* /v. ***stimula***; cf. fr. *stimulant*.

stimulínă *s.f.* (*biol.*) Hormon al hipofizei, stimulant al activității glandelor endocrine. • pl. *-e.* /<fr. ***stimuline***.

stimulinemíe *s.f.* (*biol.*) Prezență a stimulinei în sînge. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***stimulinémie***.

stinahoríe *s.f.* v. stenahorie.

stinahorisí *vb. IV.* v. stenahorisi.

stíncă *s.f.* v. stîncă.

stinchí *vb. IV.* v. stîmpi.

stindárd *s.n.* **1** Steag (de război); drapel. ◇ Expr. *A ridica stindardul revoltei* (sau *luptei, național etc.*) = a porni, a declanșa o revoltă (sau o luptă etc.). ◇ Fig. *Trei plete negre, trei stindarde, Vor fîlfîi măreț în vînt* (CĂL.). ◆ Fig. Simbol de unire, de adeziune, de luptă, de înfrățire etc. *Shakespeare devine un adevărat stindard în jurul căruia se adună toate aspirațiile germane ale vremii* (VIANU). ◆ Ext. Cauză, ideal; orientare. *Ceteam „Floare-albastră", o publicație cu stindard romantic* (SADOV.). ◇ Expr. *Sub stindardul...* v. sub. **2** Fig. Tabără, front. *A părăsit stindardul luptei democratice.* **3** (*bot.*) Porțiune din corola leguminoaselor alcătuită din corola cea mai mare. • pl. *-e.* /<it. ***stendardo***.

stingătoáre *s.f.* v. stingător.

stingătór *s.n.* **1** Aparat, dispozitiv pentru stingerea unei flăcări, a unor incendii, care împiedică accesul oxigenului la locul arderii, prin împroșcarea asupra materialelor care ard fie a unei substanțe spumoase, fie a unei substanțe lichide, gazoase sau pulverulente. ◇ *Stingător de scîntei* = dispozitiv pentru stingerea scînteilor și arcurilor electrice de la contactele întrerupătoarelor electrice. ◆ Spec. Extinctor. **2** Dispozitiv care se așază deasupra coșurilor pentru a opri scînteile. ◇ *Stingător de lumînări* = căpăcel de metal de formă conică, folosit la stingerea lumînărilor. • pl. *-oare.* și *stingătoáre s.f.* /***stinge*** + *-ător*.

stínge *vb. III.* **1** *tr.* (*compl. indică focul sau,* ext., *obiecte care ard*) A face să nu mai ardă, a opri din ardere. *Stinse țigara și luă poziția de drepți* (POPOV.). ◇ (*abs.; precedat de prep. „de", formează constr. cu val. de super.*) *Furau de stingeau* (CAR.). Δ Expr. *Minte de stinge* v. minți. ◇ (*refl.*) *Fantasticul incendiu începe să se stingă* (BOGZA). ◇ Expr. *A stinge în bătaie* (sau *în bătai*) (pe cineva) v. bătaie. *A stinge focul cu paie* v. pai. *A stinge* (pe cineva) *în* (sau *din*) *bătaie* v. bătaie. ◆ Fig. (*compl. indică senzații dureroase, sentimente puternice etc.*) A potoli; a liniști, a astîmpăra. *Revino! Lăpușnene, să stingi a mea mustrare* (ALECS.). ◇ (*refl.*) *Necazul i se stinse ca prin farmec* (REBR.). ◆ Fig. (*refl.; despre oameni*) A slăbi, a-și pierde vitalitatea, energia. *O văd cum se stinge pe zi ce trece.* ◆ Ext. (*despre puterile, forța, vitalitatea oamenilor etc.*) A se slei, a se topi. *Leiba simți că i se sting puterile* (CAR.). **2** *tr.* (*compl. indică surse de lumină sau,* ext., *lumina*) A face să nu mai lumineze, să nu mai radieze etc. *Anghelină, stinge lampa și te culcă* (SADOV.). ◇ (*refl.*) *O, stinge-te, lampă, te stinge!* (COȘB.). ◇ (*refl. pas.*) *Acum dă ordin să se stingă luminile în urma noastră* (CE. PETR.). ◇ Expr. *A stinge cuiva lampa* v. lampă. ◆ (*compl. indică aparate de radio, televizoare etc.*) A face să nu mai emită, a închide. ◇ (*refl.*) *Dacă-l programezi, televizorul se stinge singur.* ◆ (*compl. indică furnale, cuptoare etc.*) A opri din funcționare. **3** *refl.* (*adesea cu determ. „din viață"*) A înceta să mai trăiască; a muri. *Se stinge de ftizie* (VLAH.). ◇ Expr. *A se stinge din viață* v. viață. ◇ Analog. *E vremea rozelor ce mor... Și-au fost atît de viață pline, Și azi se sting așa ușor* (MACED.). ◆ (*înv., reg.; tr.*) A omorî, a ucide. *Stinge, fată, lumina, Ori ți-om stinge viața* (POP.). ◇ Expr. (*înv., reg.*) *A-i stinge* (cuiva) *lumina* (sau *becul*) = a ucide. *A stinge de pe fața pămîntului* v. pămînt. *De stinge pămîntul* v. pămînt. ◆ (*despre neamuri, familii etc.*) A dispărea fără a lăsa urmași. *Neamul Cain încă s-a stins* (EMIN.). **4** *refl.* A înceta să se (mai) producă, să se (mai) manifeste; a dispărea, a înceta. *Se stinse zîmbetul... pe obrajii Olguței* (TEOD.). ◇ (*refl. pas.*) *Medicamentul cu ajutorul căruia urma să se stingă molima nu a ajuns încă la destinație.* ◇ (*tr.*) *Mi-ai stins pînă și-amintirea Trecătoarelor iubiri* (LAB.). ◇ Expr. *A se stinge pomenirea* (cuiva) *cu sunet* v. pomenire. **5** *tr.* (*glum.; compl. indică alimente*) A mînca tot. *Și-am stins prea multe mii de raci* (PER.). ◇ Expr. *Mănîncă de stinge*, se spune despre cineva care mănîncă foarte mult și cu poftă (nelăsînd și altora). **6** *refl.* (*despre zgomote, sunete, melodii etc.*) A slăbi în intensitate (pînă la dispariție); a se auzi din ce în ce mai slab sau deloc. *Cîntare, meșteră cîntare, Te stingi acum încet-încet* (GOGA). ◇ (*tr.*) *Șuierul săgeții s-a subțiat, se stinse* (LAB.). ◇ Expr. *A i se stinge glasul* v. glas. ◆ (*despre imagini vizuale*) A dispărea din cîmpul vizual; a nu se mai vedea clar. *Se sting la soare Negurile-otrăvitoare* (ALECS.). ◆ A-și pierde luciul, culoarea. *Luciul lor de sidef ondulat se stinsese* (TEOD.). ◆ (*despre culori*) A deveni palid, șters. ◆ (*despre aștri*) A-și pierde lumina și strălucirea, a se întuneca. *Soarele se stinge ca un cristal de sare* (CĂL.). **7** *refl.* Fig. (*despre ochi, vedere*) A-și pierde claritatea, vioiciunea, agerimea. *Ochii-mi se sting* (COȘB.). ◇ (*tr.*) *Ochi albicioși și stinși de bătrînețe* (HOG.). ◆ Fig. (*tr.; compl. indică ochii, vederea*) A întuneca; a orbi. *Moartea venit-a să stingă bătrînului ochii* (COȘB.). **8** *tr.* (*jur.; compl. indică obligații, acțiuni penale, împrumuturi, privilegii*) A pune capăt, a anula. ◇ (*refl. pas.*) *În curînd afacerea cu popa se stinse* (REBR.). **9** *tr.* (*compl. indică preparate culinare*) A turna apă (sau alt lichid) peste anumite preparate culinare încinse (lăsînd în continuare preparatul la foc). ◇ (*refl. pas.*) *Ceapa prăjită se stinge cu zeamă de carne.* ◆ (*chim.*) A amesteca două substanțe al căror contact produce o efervescență, cu dezvoltare de căldură, care încetează cînd soluția devine saturată. ◆ Spec. (*compl. indică varul*) A turna apă peste piatra-de-var arsă, pentru ca, în urma reacției chimice produse, să se obțină var pentru construcții. • prez.ind. *sting*; perf. smp. *stinséi.* / lat. ***extinguĕre***.

stíngere *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *stinge* și rezultatul ei. **1** Oprire a arderii focului sau a unor obiecte care ard. ◇ Fig. *Trecea vremea cu podoabele ei, cu înflorirea și stingerea pomilor* (E. BAR.). ◆ Întrerupere a unei surse de lumină. *Întîiul lucru care trebuia făcut, era stingerea felinarului* (STANCU). ◆ Semnal prin care se anunță într-o unitate militară trecerea la odihna de noapte; momentul cînd se dă acest semnal. *Seara, tîrziu, la cazarmă se sună stingerea* (STANCU). **2** Moarte, deces. *Și-n stingerea eternă dispar fără de urmă* (EMIN.). ◇ Fig. *Stingerea înainte de vreme a festivalului de la Cannes* (PER.). ◆ Dispariție a unei familii, a unei națiuni etc. *Mergea spre ruină și stingere întregul lor neam* (CE. PETR.). ◆ (*înv.*) Distrugere, prăpăd. *Pricini... aducătoare nu de puțină... stingere* (DOC.). **3** (*înv.*) Încetare de a se manifesta; dispariție. *Stingerea tradiției populare.* ◆ Oprire din evoluție a unei epidemii, eradicare a unei boli. **4** Slăbire a intensității unor sunete, a unor zgomote. **5** (*jur.*) Încetare a unui litigiu, a unei obligații, a unei datorii etc. **6** *Stingerea varului* = operație de amestecare cu apă a varului nestins, prin care oxidul de calciu se transformă în hidroxid de calciu, care este folosit la zugrăveli. • pl. *-i.* /v. ***stinge***.

stínghe *s.f.* v. stinghie.

stinghér, -ă *adj.* **1** (*despre lucruri, fenomene etc.*) Care există doar ici și colo; izolat, răzleț, singur. *Pe cerul palid străluceau stinghere și mari cîteva stele argintii* (POPOV.). ◇ (*adv.*) *O fereastră aprinsă în seară stingher* (LAB.). ◇ Fig. *Dintr-un vagon străbate o melodie tristă, stingheră* (REBR.). ◆ (*pop.; despre animale*) Care se deosebește printr-o anumită trăsătură fizică, printr-un defect sau o anomalie. **2** (*despre ființe, mai ales despre oameni*) Care trăiește sau se găsește departe de alte ființe sau de alți oameni; singuratic; solitar. *Bătrînul om, stingher în lume, rămase cuprins de fiori* (SLAV.). ◇ Fig. *Sufletul va rămînea stingher* (BEN.). ◆ Ext. Care se simte undeva străin, dezorientat, stînjenit. *La început... se simți stingher în casa directorului* (POPOV.). **3** Care a rămas fără pereche, fără soț; necăsătorit. ◇ (*subst.*) *Stingherul, soțul, urmărește puțin stolul* (GÎRL.). • pl. *-i, -e.* / lat. ***extraiugularius***.

stingherеálă *s.f.* **1** Piedică, obstacol în calea realizării unei activități, a desfășurării unui eveniment; deranj, incomodare, stînjenire. *Noi ne ghemuim într-un colț fără a aduce nici o stingherеală* (ISP.). **2** Faptul de a se simți stînjenit, incomodat; stînjeneală. *Luat de vîrtejul bucuriei, n-a observat stingherеala lui Picu* (H. LOV.). ◆ Concr. Gest stîngaci. *Mai au... clișee stîngace, stinghereli neevoluate* (PER.). • pl. *-eli.* /***stingherí*** + *-eală*.

stingherí *vb. IV. tr.* **1** (*compl. indică oameni*) A împiedica să lucreze, să acționeze, să se manifeste sau să se odihnească în bune condiții; a stînjeni, a încurca, a incomoda, a deranja. *Eu văd că vă stingheresc* (SADOV.). ◆ (*compl. indică acțiuni, manifestări etc. ale oamenilor*) A nu lăsa să se desfășoare în voie, în mod firesc etc. *Tăcerile... nu stinghereau deducția* (PRED.). **2** (*pop.*) A despărți. *Casele le pustiești, Voinici tineri stinghерești* (POP.). • prez.ind. *-esc.* și *stenghерí vb. IV.* /v. ***stingher*** + *-i*; cf. slav. **стѣснѧти**.

stingheríre *s.f.* Acțiunea de *a stingheri* și rezultatul ei. *Sentimentul acela de stingherire față de Gheorghe îl simți toată seara* (AGÂR.). • pl. *-i.* /v. ***stingheri***.

stingherít, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este incomodat, deranjat, împiedicat (să acționeze, să lucreze, să se odihnească în bune condiții). ◆ (*despre acțiuni, manifestări etc. ale oamenilor*) Care este împiedicat să se desfășoare (în bune condiții). ◇ Analog. *Apele stingherite bolboroseau* (VOIC.). **2** (*despre oameni*) Care (din cauza timidității, a emoției, a împrejurărilor etc.) are o atitudine stîngace, lipsită de siguranță, de degajare; care nu se simte în largul său; stînjenit; rușinat, încurcat; descumpănit. *Nilă zîmbi stinghерii* (PRED.). ◆ (*despre acțiuni, manifestări etc. ale oamenilor*) Care exprimă stingherеală. *Sub înfățișarea stăpînită și stingherită a celor doi călători se ascundea o altă temperatură* (DEM.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***stingheri***.

stingheritór, -oáre *adj.* Care împiedică, care deranjează, care jenează (pe cineva sau ceva) în acțiune, în manifestare etc. • pl. *-ori, -oare.* /***stingheri*** + *-tor*.

stínghie *s.f.* **1** Bucată de lemn lungă și îngustă care se fixează (de-a curmezișul) pentru a uni două sau mai multe elemente ale unei construcții sau pentru a susține, a întări ceva. **2** (*anat.; pop.*) Parte a corpului unor ființe unde se îmbină femurul cu oasele bazinului; regiune inghinală. *Îl chinuia vătămătura lui veche, parcă i se așeza un nod ghimpos între stinghii* (SADOV.). **3** (*constr.; pop.;* și *stinghia căpriorilor*) Bucată de lemn care unește cei doi căpriori pentru a le mări rezistența. • pl. *-ii,* (*reg.*) *-uri.* g.-d. *-iei.* și (*reg.*) *stínghe s.f.* /cf. sl. veche **стегно** „traversă".

stinghioáră *s.f.* Dim. al lui *stinghie*. • pl. *-e.* /***stinghie*** + *-oară*.

stinghiúță *s.f.* Stinghioară. • pl. *-e.* /***stinghie*** + *-uță*.

stingíbil, -ă *adj.* Care poate fi stins. • pl. *-i, -e.* /***stinge*** + *-bil*, după fr. *extinguible*, lat. *extinguibilis, -e*.

stins[1] *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *stinge*; stingere. • /v. ***stinge***.

stins[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre foc sau,* ext., *despre obiecte care ard*) Care nu mai arde. *E focul stins și noaptea-i fără lună* (ISANOS). ◇ *Cărbune stins* v. cărbune. ◇ Fig. *Mi-e sufletul spadă de foc stinsă-n teacă* (BLA.). ◆ Fig. (*despre senzații dureroase, sentimente puternice etc.*) Care este potolit. *Dureri de-acum stinse.* ◆ Fig. (*despre oameni*) Care și-a pierdut vitalitatea, forța fizică; sleit de puteri, sfîrșit. *Eram stins de osteneală* (STANCU). ◆ Ext. (*despre figura oamenilor*) Care exprimă o astfel de stare. *Bătrîni cu fețe stinse... Fac praznic la un loc* (ALECS.). **2** (*despre surse de lumină sau,* ext., *despre lumină*) Care nu mai luminează, care s-a stins. *Niște mese-ntinse Cu făcliile stinse* (POP.). ◇ Expr. *A avea o lampă stinsă* v. lampă. ◆ (*despre aparate de radio, televizoare etc.*) Care nu mai emite; închis. *Televizorul stins reflecta lumina focului.* ◆ (*despre furnale, cuptoare etc.*) Care este oprit din funcționare. *Hambarele erau goale. Depozitele sleite. Cuptoarele stinse* (COCEA). ◆ (*despre vulcani;* și *vulcan stins*) Care nu mai erupe. *Asemenea vulcani stinși îi cunoaștem după dovezile ce ne-au lăsat urmele lor* (BARA.). *Vezuviul este un vulcan stins.* **3** (*înv.; despre oameni*) Care a murit. ◇ Analog. *Lumina palidă, lunară, Cernea pe blana caldă-i flori stinse de cireș* (LAB.). ◆ (*despre neamuri, familii etc.*) Care a dispărut fără a lăsa urmași. *Foarte scurta durată a glorioasei dinastie, stinse abia după două-trei generațiuni* (HASD.). **4** Fig. Care a încetat să se (mai) producă, să se (mai)

manifeste; care a dispărut, care a luat sfîrșit. *Din dragostea stinsă în neguri de zări Lin picură liniștea dulce* (GOGA). **5** (*despre zgomote, sunete, melodii etc.*) Care este slab ca intensitate, sonoritate, claritate; slab perceptibil. *Vorbi... cu voce stinsă* (REBR.). **6** (*despre imagini vizuale*) Care este lipsit de claritate; neclar. *Din cauza ceții peisajul e stins.* ◆ (*despre culori*) Care este palid, șters, spălăcit. *Vegetația... de un verde stins* (PER.). **7** Fig. (*despre ochi, vedere*) Care este lipsit de claritate, de vioiciune. *La pașa vine un arab, Cu ochii stinși, cu graiul slab* (COȘB.). **8** (*jur.; despre obligații, acțiuni penale, împrumuturi, privilegii etc.*) Căruia i s-a pus capăt; anulat, lichidat. **9** (*chim.*) *Var stins* = pastă albă, vîscoasă, obținută în urma reacției dintre piatra-de-var și apă, folosită în construcții, la văruitul caselor etc. **10** (*fiziol.; despre reflexe condiționate*) Care a dispărut treptat în urma faptului că excitantul condiționat nu a mai fost însoțit de excitantul necondiționat corespunzător. • pl. *-și, -se.* /v. ***stinge***.

stip *s.n.* (*bot.; la palmieri și la ferigile lemnoase*) Tulpină înaltă cu numeroase internoduri și cu un buchet de frunze în vîrf. ◆ (*la unele ciuperci*) Peduncul corpilor de fructificație. ◆ (*la alge*) Trunchiul talului. • pl. *-uri.* /<fr. ***stipe***; cf. lat. *stīpes, -itis* „tulpină".

stipelăr, -ă *adj.* (*bot.*) Stipular. • pl. *-i, -e.* /după fr. *stipulaire*.

stipelăt, -ă *adj.* (*bot.; despre plante*) Care este prevăzut cu stipele; stipulat. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***stipellé***.

stipélă *s.f.* (*bot.*) Fiecare dintre cele două frunzișoare crescute la baza pețiolului sau a limbului frunzei, care protejează mugurii axilari; stipul. • pl. *-e.* și (*înv.*) *stípolă s.f.* /<fr. ***stipelle***.

stipendiá *vb. I. tr.* (*compl. indică oameni, grupuri etc.*) A ajuta cu bani pe cineva; a plăti cuiva o bursă. *Care tineri să fie stipendiați de stat și comune* (I. ION.). ◆ Gener. (*compl. indică oameni, grupuri etc.*) A subvenționa, a finanța. *Corespondent al ziarelor străine stipendiate din fonduri secrete* (GHICA). • sil. *-di-a.* prez.ind. *-iez.* /<fr. ***stipendier***, lat. ***stipendiari***.

stipendiár *s.m.* (*înv.*) Mercenar. • sil. *-di-ar.* pl. *-i.* /<lat. ***stipendiarius, -ii***.

stipendiát, -ă *adj.* Care este subvenționat de cineva. ◇ (*subst.*) *A fost un stipendiat inconștient* (SADOV.). • sil. *-di-at.* pl. *-ți, -te.* /v. ***stipendia***.

stipéndie *s.f.* v. stipendiu.

stipendiére *s.f.* Acțiunea de *a stipendia* și rezultatul ei. • sil. *-di-e-.* pl. *-i.* /v. ***stipendia***.

stipendíst, -ă *s.m., s.f.* (*înv.*) Persoană care beneficia de un stipendiu. • pl. *-iști, -iste.* /<germ. ***Stipendist***.

stipéndiu *s.n.* Ajutor în bani acordat de stat sau de o instituție unui elev sau unui student lipsit de mijloace; bursă. *Huțu plecase la Universitate cu un mic stipendiu* (SLAV.). ◆ Gener. Subvenție; soldă, leafă. *Capătă... o stipendie anuală de 300 de livre* (ASACHI). • pl. *-ii.* și *stipéndie s.f.* /<germ. ***Stipendium***, lat. ***stipendĭum, -ii*** „soldă".

stíplex *s.n.* (*chim.*) Sticlă organică; plexiglas. • /***sti[clă] + plex[iglas]***.

stípolă *s.f.* v. stipelă.

stíptic, -ă *s.n., adj.* (*farm.*) (Medicament) astringent pentru uz extern. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***styptique***; cf. gr. στυπτικός „astringent".

stípul *s.n.* (*bot.*) Stipelă. • pl. *-e, m. -i.* și *stípulă s.f.* /<fr. ***stipule***, lat. ***stīpula, -ae***.

stipulá *vb. I. tr.* (*jur.; compl. indică clauze contractuale, principii etc.*) A prevedea, a introduce, a specifica într-un act, într-un contract; a face o stipulație. ◇ (*refl.*) *În tratatele ce s-au încheiat... se stipulează ceva și pentru principate* (MAIOR.). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***stipuler***, lat. ***stipulare***.

stipulánt, -ă *s.m., s.f.* (*jur.*) Persoană în fața căreia se obligă o altă persoană să execute obligațiile la beneficiar. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***stipulant***.

stipulár, -ă *adj.* (*bot.*) Care aparține stipulilor, care se referă la stipuli; stipelar. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***stipulaire***.

stipuláre *s.f.* (*jur.*) Acțiunea de *a stipula* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***stipula***.

stipulát, -ă *adj.* (*bot.; despre plante*) Stipelat. • pl. *-ți, -te.* /<lat. ***stipulatus***, fr. ***stipulé***.

stipulație *s.f.* (*jur.*) Prevedere, clauză menționată într-un act, într-un contract. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *stipulațiúne s.f.* /<fr. ***stipulalion***, lat. ***stipulatĭo, -onis*** „învoială".

stipulațiúne *s.f.* v. stipulație.

stípulă *s.f.* v. stipul.

stipuli- Elem. de compunere „tulpiniță, stipul". • /<fr. ***stipuli-***; cf. lat. *stīpula, -ae*.

stipulifér, -ă *adj.* (*bot.; despre frunze*) Care este prevăzut cu stipuli. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***stipulifère***.

stipulifórm, -ă *adj.* (*bot.*) Care are formă de stipul. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***stipuliforme***.

stírac *s.m.* v. stirax.

stírax *s.m.* (*bot.*) Gen de arbori exotici, din regiunile tropicale, cuprinzînd mai multe specii, dintre care specia *Styrax benzoin*, din care se extrage smirna și *Styrax officinalis*, din care se extrage stiraxul (*Styrax*); arbore care face parte din acest gen. • și (*înv.*) *stírac s.m.* /<fr. ***styrax***, lat. ***styrax, -acis***; cf. gr. στύραξ.

stirén *s.m.* (*chim.*) Hidrocarbură aromatică cu catenă laterală nesaturată, cu aspect de lichid incolor, transparent, cu gust dulce, cu punctul de fierbere de 146°C, întrebuințată la fabricarea polistirenului, a cauciucului sintetic etc. • pl. *-i.* /<fr. ***styrène***.

stirigoáie *s.f.* (*bot.*) Numele a două plante erbacee otrăvitoare din familia liliaceelor: *a*) plantă cu tulpina robustă, cu frunzele mari, cu florile albe și cu fructele capsule, folosită ca purgativ, ca antispasmodic, ca insecticid etc. (*Veratrum album*); *b*) plantă cu florile de culoare purpuriu-închis, care crește prin fînețe și prin păduri (*Veratrum nigrum*). • pl. *-oi, -oaie.* și *steregoáie, sterigoáie, știrigoáie s.f.* /etimol. nec.

stiroflex *s.n.* (*electrotehn.*) Material electroizolant obținut din polistiren, folosit la izolarea cablurilor de înaltă frecvență și ca dielectric pentru condensatori cu stabilitate la temperatură. • scris și *styroflex*. /<fr. ***styroflex***.

stírpă *s.f.* v. stirpe.

stîrpăciúne *s.f.* v. sterpăciune.

stírpe *s.f.* Neam, familie; origine. *Descendent din stirpea lui Montaigne* (PER.). • și *stírpă s.f.* /<lat. ***stirps, -is***, it. ***stirpe***.

stirpí *vb. IV.* v. stîrpi.

stivă *vb. I. tr.* (*mar.; compl. indică mărfuri*) A așeza în magazia unei nave în stivă. • prez.ind. *-ez.* /<it. ***stivare***.

stiváj *s.n.* (*mar.*) (Mod de) așezare a mărfurilor (în stive) în magazia unei nave; stivare. • pl. *-e.* /<it. ***stivaggio***.

stiváre *s.f.* (*mar.*) Acțiunea de *a stiva* și rezultatul ei; stivuire. • pl. *-ări.* /v. ***stiva***.

stivatór *s.m.* (*mar.*) Muncitor care stivuiește mărfurile în magazia unei nave; stivuitor. • pl. *-i.* /<it. ***stivatore***.

stívă *s.f.* **1** Mulțime de obiecte de același fel, cu dimensiuni aproape egale, dispuse regulat unele peste altele. ◇ (*adv.*) *Numără... sticlele goale, așezate stivă sub pat* (TUD.). ◇ Loc.vb. *A face stivă* = a stivui. ◇ Fig. *S-a urzit lumina cea nouă-n stiva zării?* (LAB.). **2** (*mar.*) Magazie, loc pe o navă unde este așezată încărcătura. ◆ Cală. **3** (*constr.*) Construcție de lemn, de metal sau mixtă, în formă de prismă, utilizată pentru susținerea acoperișului în abataje. • pl. *-e.* /<it. ***stiva***, ngr. ***στοίβα***.

stiveálă *s.f.* v. stideală.

stiví *vb. IV.* v. stidi.

stivuí *vb. IV. tr.* (*compl. indică obiecte de același fel*) A aranja în stive, a face stive; a stiva. ◇ Analog. *A se consacra... unei viziuni ordonatoare și sintactice, aptă să privească materia stivuită în decurs de două decenii și jumătate* (PER.). • prez.ind. *-iesc.* /***stivă*** + *-ui*.

stivuíre *s.f.* Acțiunea de *a stivui* și rezultatul ei; stivare. • pl. *-i.* /v. ***stivui***.

stivuitór, -oáre *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* (*mar.*) Muncitor care se ocupă cu stivuirea; stivator. **2** *s.f., adj.* (Mașină sau parte a unei mașini) care efectuează stivuirea automată. • sil. *-vu-i-.* pl. *-ori, -oare.* /***stivui*** + *-tor*.

stîlceálă *s.f.* (*pop.*) Faptul de *a stîlci*. ◆ Spec. Bătaie strașnică. • pl. *-eli.* /***stîlci*** + *-eală*.

stîlcí *vb. IV. tr.* **1** (*compl. indică oameni; adesea determ. prin „în bătaie"*) A bate tare (schingiuind, schilodind, desfigurînd). *De cîte ori se îmbăta... o stîlcea în bătăi* (COCEA). ◇ (*refl. recipr.*) *Tovarășii voștri se stîlcesc și se umplu de sînge* (VLAH.). ◆ (*refl.*) A se lovi tare; a se schilodi (izbindu-se de ceva, căzînd etc.). ◆ (*compl. indică ființe, mai ales oameni sau părți ale corpului lor*) A strivi. *Și-a stîlcit degetul în portieră.* ◆ Ext. (*compl. indică obiecte*) A deforma, a zdrobi prin lovire. **2** Fig. (*compl. indică cuvinte, limba, scrierea etc.*) A pronunța sau a scrie rău, a deforma, a denatura. *Copiii stîlcesc adeseori cuvintele.* ◆ Spec. (*compl. indică limbi străine*) A vorbi prost. *Eliza stîlcea franțuzeasca cu îndrăzneală* (BRĂ.). ◆ (*compl. indică melodii*) A cînta fals, deformat, a executa prost (la un instrument). **3** Fig. A schimba în rău. *Comportarea obișnuită a dispărut, omul își stîlcește firea* (PRED.). • prez.ind. *-esc.* /<sl. veche **СЪТЛѢЦИ, СЪТЛАЧИТИ**.

stîlcíre *s.f.* Acțiunea de *a stîlci* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***stîlci***.

stîlcít, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este bătut tare, schingiuit, schilodit. *Slabă și stîlcită cum era, căzu la pat* (CR.). ◆ (*despre obiecte*) Care este zdrobit, strivit, deformat (prin lovire). *Boabe stîlcite de struguri* (CA. PETR.). **2** Fig. (*despre pronunțare, vorbire etc.*) Care este prost, greșit, pocit. *Cuvintele ieșiră stîlcite și nesigure* (POPOV.). ◇ (*adv.*) *Călăuzul nostru rostește stîlcit cîteva cuvinte franțuzești* (SADOV.). ◆ (*despre executarea unor melodii*) Care este greșit, fals. • pl. *-ți, -te.* /v. ***stîlci***.

stîlcitúră *s.f.* (*pop.*) Faptul de *a stîlci*; stîlcire. **1** Concr. Lovitură. *Își bandajează stîlcitura.* ◆ Lucru, obiect stîlcit. *Ce umbli cu stîlciturile astea în picioare?* **2** Fig. Concr. Cuvînt stîlcit. *Numai stîlcituri îi ieșeau pe gură.* • pl. *-i.* /***stîlci*** + *-tură*.

stîlp *s.m.* **1** (*constr.*) Element de construcție, cu lungimea mare în raport cu dimensiunile secțiunii, confecționat din lemn, din metal, din beton armat sau din zidărie, destinat preluării și transmiterii sarcinilor mari de la grinzi la fundații. *Să leg deocamdată pe Pisicuța de un stîlp al cerdacului* (HOG.). ◇ *Stîlpul infamiei* v. infamie. Δ Expr. *A pune* (sau *a țintui, a vedea*) *la stîlpul infamiei* v. infamie. *Stîlp miliar* v. miliar. *Stîlp odografic* v. odografic. ◇ Expr. *Stîlp de cafenea* (sau *de cafenele, de cabaret, de șantan etc.*) = persoană care își petrece timpul prin localuri, irosindu-și viața în petreceri, neglijîndu-și studiile, profesia, activitatea. *Nici visezi că înainte-ți stă un stîlp de cafenele* (EMIN.). *Sașa întinse tablele pe masă... cu înlesnirea unui adevărat stîlp de cafenea* (D. ZAMF.). *A fi* (sau *a rămîne*) *stîlp* (*de cremene* sau *de piatră*) = a fi (ori a sta, a rămîne) pironit, împietrit (de spaimă, de mirare etc.). *Rămăsesem stîlp în mijlocul potopului* (HOG.). ◇ Compar. *Bătrînul era în același loc, ca un stîlp înfipt în pămînt* (REBR.). ◇ Fig. *Investigînd cu stîlpii-nțelepciunii... Am ignorat parfumul de petunii* (VULP.). ◆ Ext. Picior, coloană ornamentală la o mobilă. *De stîlpii patului era prinsă o perdea fluidă, de culoare verde.* **2** (și *stîlp de telegraf, de telefon, electric etc.*) Construcție necesară pentru susținerea conductoarelor, a liniilor electrice aeriene, a liniilor de telecomunicații sau a corpurilor de iluminat, a antenelor de radio sau de televiziune etc. ◇ Compar. *Are picioarele lungi cît stîlpii de telegraf.* **3** Fig. Persoană de nădejde într-o colectivitate, într-o familie etc.; personalitate. *Moș Trifu, stîlpul și veselia satului, povestea cîte o glumă* (BUJ.). ◇ *Stîlpul casei* (sau *al familiei*) = capul familiei. (*înv.*) *Stîlpul dughenii* = proprietar al unei dughene. **4** Fig. (*adesea cu determ. care arată felul*) Coloană de fum, de foc, de lumină etc. care se îndreaptă în sus. *Stîlpul de fum ce se înalță în liniștea serei* (VLAH.). **5** Monument în formă de coloană; columnă. *După ce s-a întors Traian în Rîm..., au poroncit de au făcut un stîlp de marmură* (N. COST.). ◇ (*în relig. unor populații antice sau primitive*) *Stîlp totemic* = stîlp având diverse reprezentări religioase, cu rol de protecție. ◆ (*înv.*) Coloană de cifre, într-un text. **6** (*miner.*) Porțiune neexploatată dintr-un zăcămînt, care susține tavanul unui abataj. ◆ Porțiune de substanță minerală utilă în formă de prismă, cuprinsă între două galerii paralele și pregătită pentru exploatare. **7** (*relig.*; și *stîlpii morților*) Slujbele oficiate de preot la căpătîiul mortului, înainte de înmormîntare. ◆ Fragmentele din evanghelii (din care citește preotul la slujbele pentru morți). **8** Analog. Numele unor părți de obiecte care se aseamănă ca formă sau ca întrebuințare cu un stîlp: *a*) (*reg.*) Fiecare dintre cei patru stîlpișori înfipți în tălpile războiului de țesut, în care se sprijină sulurile. *b*) (*reg.*) Fiecare dintre cele două lemne pe care se reazemă perna morii. *c*) (*reg.; la joagăr*) Fiecare dintre cele două laturi verticale ale jugului. *d*) (*reg.; la joagăr*) Fiecare dintre cele două scînduri între care se mișcă jugul. *e*) (*pesc.*; și *stîlpii talianului*) Fiecare dintre cei 16 piloți pe care este întins talianul. *f*) (*reg.*; și *stîlpul din mijloc*) Scîndura din mijloc de la fundul unui vas de lemn, pe care sînt așezate perpendicular doagele. ◇ *Stîlpul aripei* = fiecare dintre cele patru doage mici de pe fundul unui vas de lemn, așezate

între aripi și cele două doage din mijloc. *Stîlpul mijlociu* (sau *din mijloc*) = fiecare dintre cele patru doage din mijloc perpendiculare pe doaga cea mai lungă de pe fundul unui vas de lemn. *g)* (*reg.*) Treaptă. *h)* (*mar.*) Grindă de lemn dispusă de-a lungul parapetului sau al balustradei unei punți descoperite, pe care se așază o încărcătură, în scopul de o fixa. **9** (*înv., reg.*) Ram. *Ea se roagă mărului... Să-și aplece vîrvurile, Vîrvurile și stîlpurile Să-și rupă niște mlădiță* (POP.). • pl. *-i, n.* (*înv.*) *-uri.* /<sl. veche **стлъпъ**.

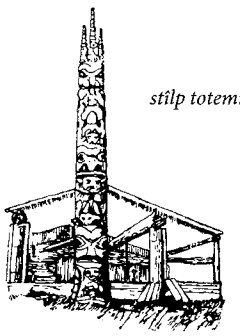

stîlp totemic

stîlpár[1] *s.m.* (*ist.*) Veche monedă de argint, cu valoare mică, variabilă, pe care erau reprezentate două coloane; direclie. • pl. *-i.* /***stîlp*** + *-ar.*

stîlpár[2] *s.n.* v. stîlpare.

stîlpáre *s.f.* (*pop.*) **1** Ramură verde, crenguță înfrunzită. ◆ Spec. Ramură înfrunzită de salcie, binecuvîntată de preot, care se împarte credincioșilor ortodocși în biserică, în Duminica Floriilor. ◇ (*înv.*) *Duminica Stîlpărilor* = Duminica Floriilor. ◇ Expr. (*înv.*) *A(-i) da* (cuiva) *stîlparea* = a(-i) acorda (cuiva) locul cuvenit. **2** (*înv.*) Urmaș, vlăstar. • pl. *-ări*, și *stîlpár s.n.* /probabil lat. ***stirparia*** *<stirps, -is.*

stîlpí *vb. IV. tr.* (*înv.*) **1** (*compl. indică terenuri, suprafețe de pămînt etc.*) A marca hotarul cu stîlpi. *Hotărî ca ogoarele țărănești să fie alese și stîlpite* (KOGĂL.). **2** (*compl. indică stîlpi, plante etc.*) A fixa în pămînt. **3** (*compl. indică ochii, privirea*) A pironi. *Ochii stîlpiți în sus la podul casii* (DOS.). • prez.ind. *-esc.* /***stîlp*** + *-i.*

stîlpíre *s.f.* (*înv.*) Faptul de *a stîlpi.* • pl. *-i.* /v. ***stîlpi.***

stîlpișór *s.m.* Dim. al lui *stîlp*; stîlpuleț, stîlpușor. • pl. *-i.* și (*reg.*) *stîlpșór s.m.* /***stîlp*** + *-işor.*

stîlpít, -ă *adj.* **1** (*înv.; despre terenuri, suprafețe de pămînt etc.*) Care este marcat cu stîlpi. **2** (*înv., reg.; despre oameni*) Care este pironit (de teamă, de mirare etc.). *Iată-l iar pe badea Ion... stîlpit lîngă ușă* (VLAH.). **3** (*înv., pop.; despre ochi, privire*) Care este pironit, fix. • pl. *-ți, -te.* /v. ***stîlpi.***

stîlpnic *s.m.* (*relig.*) Pustnic care trăia retras pe vîrful unui munte sau pe capitelul unei coloane. *Stîlpnicii din „Viețile Sfinților" nici nu s-au mișcat din loc* (ARGH.). ◆ Spec. Epitet dat Sfîntului Simion care a trăit 45 de ani pe vîrful unui munte. • pl. *-ci.* /<slav. **стлъпьникъ**.

stîlpșór *s.m.* v. stîlpișor.

stîlpuléț *s.m.* stîlpișor. • pl. *-i.* /***stîlp*** + *-uleț.*

stîlpușór *s.m.* stîlpișor. • pl. *-i.* /***stîlp*** + *-uşor.*

stîmpăr *s.n.* v. astîmpăr.

stîmpără *vb. I.* v. astîmpăra.

stîmpărare *s.f.* v. astîmpărare.

stîmpărát, -ă *adj.* v. astîmpărat.

stîmpí *vb. IV.* **1** *intr.* (*înv.; despre ochi*) A nu mai vedea bine. **2** *intr.* (*înv., reg.*) A înceta, a conteni. *Acuș se face ziuă și tu nu mai stinchești cu brașoave de-ale tale* (CR.). **3** (*tr.; înv.*) A opri. *Stîmpea... omorul fără silă și necaz* (POG.). • prez.ind. *-esc.* și (*reg.*) *stinchí vb. IV.* /*s-* + ***tămpi***; cf. *ostîmpi.*

stînáș *s.m.* (*pop.*) Cioban care conduce o stînă. • pl. *-i.* /***stînă*** + *-aș.*

stînă *s.f.* **1** Așezare pastorească de vară, la munte sau în afara satului (cuprinzînd locul și amenajările necesare), unde se adăpostesc oile și ciobanii și unde se prepară produsele din laptele oilor. ◇ Expr. *A veni la spartul stînii* = a veni prea tîrziu. *A închide lupul în stînă* = a-și aduce dușmani în casă. *A trăi ca un cîine la stînă* v. cîine. *A trăi ca lupul la stînă* v. lup. *A ridica stîna* v. ridica. *A nimeri ca țiganul miercurea la stînă* v. țigan. ◆ Restr. Construcție rudimentară folosită pentru aceste scopuri. **2** Ext. (*reg.*) Turmă de oi. ◇ Expr. *A avea* (cineva) *o stînă de copii* = a avea mulți copii. *A da stîna pe una* (sau *pe o oaie*) = a face un schimb dezavantajos. • pl. *-e,* (*pop.*) *-i.* /cuv. autoh.; cf. alb. *shtazë* „animal, vită".

stîncă *s.f.* **1** Bloc mare de piatră (în munți), de obicei cu pereții drepți și colțuroși, lipsit de vegetație; stană. *Un șoim... Deasupra crestelor de stîncă... S-a ridicat ușor cu gîndul* (VOIC.). ◇ (*mar.*) *Stîncă balizată* = stîncă situată într-o zonă frecventată de nave, la o adîncime mai mică de 18 m și a cărei poziție este semnalizată de obicei printr-o geamandură. *Capră de stîncă* v. capră. *Cristal de stîncă* v. cristal. *Lapte de stîncă* v. lapte. *Uli de stînci* v. uliu. ◇ Loc.adj. *De stîncă* = *a)* care este puternic. *Aș zdrobi sub picioarele mele de stîncă Bieții sori* (BLA.); *b)* care este rece, indiferent. *Are în ea o inimă de stîncă.* ◇ Expr. *A se face* (sau *a sta*) *stîncă* = a împietri, a încremeni. *La ieșirea Doamnei oștile... au stătut stîncă* (SADOV.). *A merge* (*a sări, a urca etc.*) *din stîncă în stîncă* = a merge (a sări, a urca etc.) trecînd de pe un loc înalt pe altul. ◇ Compar. *Ia exemplu de la Șerban, care-i ca o stîncă* (PER.). ◇ Fig. *Hulubii sălbatici... uitaseră... stînca de ger vînăt a lui faur* (SADOV.). ◆ Fragment de forme și de dimensiuni diferite desprins dintr-un astfel de bloc. **2** Fig. Obstacol, dificultate mare. *Să vedem însă cum ocolește autorul primejdioasa stîncă de a descrie și introduce pe eroul poemei sale* (MACED.). • pl. *stînci.* și (*înv.*) *stîncă s.f.* /cf. sl. veche **стѣна** „zid, perete, piatră", srb. *stenjak* „stîncă prăpăstioasă".

stîncăríe *s.f* Colect. Îngrămădire, mulțime de stînci; regiune cu stînci. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***stîncă*** + *-ărie.*

stîncós, -oásă *adj.* **1** (*despre munți, terenuri etc.*) Care este format din stînci; plin de stînci. cu stînci. *El... cercetă stîncosul său imperiu* (EMIN.). ◆ Fig. (*despre oameni*) Care este puternic, dîrz. ◆ Ext. (*despre trăsături de caracter, atitudini etc. ale oamenilor*) Care trădează dîrzenie, tărie de caracter. *Vorbi... cu sentimentul că se izbește într-o rezistență stîncoasă* (CE. PETR.). **2** Fig. (*despre oameni sau despre părți ale corpului lor etc.*) Care este osos. *Întoarse ochii către călătorul masiv și stîncos* (CĂL.). • pl. *-oși, -oase.* /***stîncă*** + *-os.*

stîng, -ă *adj.* **1** *adj.* (*în opoz. cu „drept"; despre părți sau organe ale corpului*) Care se află în partea dinspre inimă a corpului. *Că-s subțire! Să mă frîngă Cine-i om, cu mîna stîngă!* (COȘB.). ◇ (*în superstiții*) *A-l mînca* (pe cineva) *palma stîngă* v. mînca. *Cînd te mănîncă palma stîngă, ai să iei bani* (PER.). ◆ (*subst. f.*) Mîna stîngă. *Nu ține lingura cu stînga.* ◇ Expr. *Să nu știe stînga (ta) ce face dreapta* ori *ce face dreapta să nu știe stînga,* formulă prin care se impune discreție absolută. ◆ (*subst. m.*) Piciorul stîng. ◇ Expr. *A călca* (sau *a intra, a păși etc.*) *cu stîngul* = a începe (sau a face) ceva prost, fără succes a începe prost o acțiune; a nu izbuti. (*fam.; glum.*) *A păși cu stîngul, ca la armată* = a începe ceva bine, așa cum trebuie. ◆ Spec. (*despre simptome, boli etc.*) Care apare, care se manifestă etc. pe un organ sau pe o zonă din partea stîngă a corpului (omenesc). *Hemiplegie stîngă.* ◆ (*despre operații, tratamente etc.*) Care se face pe un organ sau pe o zonă din partea stîngă a corpului (omenesc). *Nefrectomie stîngă.* **2** *adj.* (*despre construcții, obiecte etc.*) Care se află pe partea sau în direcția mîinii stîngi. *Pe malul stîng, căsuțe albe se ivesc dintre copaci* (VLAH.). **3** *s.f. sg. art.* Partea sau direcția stîngă. *Merge la stînga.* ◇ Loc.adj., adv. *Din* (sau *înv., pop. de-a*) *stînga* = (care se află) în partea dinspre inimă a corpului sau în partea, în direcția mîinii stîngi. *Chirică începe a-i număra coastele din stînga* (CR.). ◇ Loc.adv. *În* (sau *din*) *stînga și în* (ori *din*) *dreapta* sau *de-a dreapta și de-a stînga* v. drept. *Nici în dreapta, nici în stînga* v. drept. ◇ Loc.prep. *În, la, din* sau (*înv., pop.*) *de-a stînga* = în partea mîinii stîngi; în direcția mîinii stîngi. *În stînga scării, fereastra* (H. LOV.). ◇ Expr. *A-i cînta* (cuiva) *cucul la stînga* = a-i merge (cuiva) rău. *A face* (*la*) *stînga = a)* (și *a o apuca, a o lua la stînga*) a coti către partea stîngă a unui drum. *Facem stînga și intrăm într-o pădure* (VLAH.); *b)* (*arg.*; și *a trage, a da la stînga*) = a fura. *A ține stînga* = a merge pe partea stîngă a unui drum. (*La*) *stînga-împrejur!* v. împrejur. *A trage la dreapta* sau *la stînga* v. trage. *A trage pe dreapta* sau *pe stînga* v. trage. *În* (sau *de-a, la*) *dreapta și în* (sau *de-a, la*) *stînga* v. drept. (*A face la*) *stînga-mprejur* v. împrejur. **4** *s.f.* (*polit.*) Totalitatea partidelor cu caracter popular (și progresist) de inspirație socialistă și comunistă și a reprezentanților lor. ◇ *Extrema stîngă* v. extrem. ◇ Loc.adj. *De stînga* = (*despre grupări politice, despre oameni sau despre acțiuni, manifestări etc. ale lor*) care promovează, care susține ideile de progres, egalitate și protecție socială. ◆ Totalitatea persoanelor care fac parte dintr-un partid avînd această orientare politică. *Stînga a votat împotriva legii restituirii proprietăților.* ◆ Doctrină politică social-democrată. • pl. *stîngi,* (*înv. f.*) *-ge.* /lat. ****stancus, -a, -um*** „obosit"; cf. și fr. *gauche,* it. *sinistra.*

stîngáci, -ce *adj.* **1** (*despre oameni*) Care lucrează, scrie etc. mai bine cu mîna stîngă decît cu cea dreaptă. ◇ (*subst.*) *Să te ferească Dumnezeu de bătaia... stîngaciului* (POP.). **2** Fig. (*despre oameni*) Care este lipsit de îndemînare, de abilitate; lipsit de siguranță, de suplețe în mișcări, în exprimare, în gîndire. *Era... retras, stîngaci în toate mișcările* (AGÂR.). ◇ (*adv.*) *Așeză haina stîngaci, cu teamă* (CE. PETR.). ◆ (*despre manifestări, creații, acțiuni etc. ale oamenilor*) Care arată, trădează stîngăcie, neîndemînare. *Inscripția stîngace de pe mormîntul sărăcăcios* (IORGA). • pl. *-ci, -ce.* /***stîng*** + *-aci.*

stîngácí *vb. IV. intr.* (*înv., reg.*) A șchiopăta. • prez. ind. *-esc.* /v. ***stîngaci.***

stîngăcíe *s.f.* Lipsă de îndemînare, de ușurință în mișcări, în exprimare, în comportare etc. *Aceste sforțări de a-și găsi o ținută firească îi vădiră și mai mult stîngăcia* (CĂL.). ◇ Loc.adv. *Cu stîngăcie* = în mod stîngaci, neîndemînatic. *Literele... au fost zugrăvite cu stîngăcie* (STANCU). ◆ Concr. (*mai ales la pl.*) Faptă, atitudine, exprimare etc. care denotă nepricepere, incompetență. *Cu stîngăcii de provincial, căutai să mă descurc la un nod de străzi* (BLA.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***stîngaci*** + *-ie.*

stîngísm *s.n.* (*polit.*) Atitudine, manifestare, tactică, politică, avînd un caracter sectar și extremist, caracteristică (unor fracțiuni ale) partidelor de stînga. ◆ Concr. (*mai ales la pl.*) Faptă, manifestare etc. de stînga. *Termină cu stîngismele!* • pl. *-e.* /***stîng*** + *-ism,* după rus. *левизна.*

stîngíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (*polit.*) **1** *adj.* Care aparține stîngismului, care se referă la stîngism. **2** *s.m., s.f.* Adept al stîngismului. • pl. *-iști, -iste.* /***stîng*** + *-ist,* după rus. *левацкий.*

stînișoáră *s.f.* Dim. al lui *stînă.* • pl. *-e.* /***stînă*** + *-işoară.*

stînjăn *s.m.* v. stînjen.

stînjen *s.m.* **1** (*în Ev. Med.*) Unitate de măsură pentru lungime, folosită în trecut, egală cu 1, 96 m în Țara Românească și cu 2, 23 m în Moldova. ◇ *Stînjen muntenesc* v. muntenesc. ◆ Distanță aproximativ egală cu această unitate de măsură. ◇ (*glum.*) *Mărturisea că era să fie născut împărat...; spre a fuma în pipe de 36 stînjeni* (CĂL.). ◇ (*pesc.*) *Stînjen pescăresc* = măsură de lungime folosită de pescari și reprezentînd cca 1,50m. *Stînjen marin* = măsură de lungime egală cu 1, 83 m. ◆ (și *stînjen pătrat*) Veche unitate de măsură pentru suprafețe de teren (agricol) care avea aproximativ 4 m^2. ◆ Suprafață de teren egală cu această unitate de măsură. *Moșia lui era de 800 de stînjeni.* ◆ Cantitate dintr-un material egală cu această unitate. *A folosit mai mulți stînjeni de șfoară.* ◆ (și *stînjen de lemne*) Unitate de măsură pentru volumul lemnelor stivuite, egală cu 8 m^3. **2** (*bot.*) Numele mai multor plante erbacee din familia iridaceelor: *a)* (și *stînjen galben*) plantă cu tulpina cilindrică, puternică, cu frunzele în formă de sabie, cu florile mari de culoare galben-deschis, care crește în zone umede (*Iris pseudacorus*); *b)* (și *stînjeni pestrițí, stînjeni-de-pădure*) plantă cu tulpina multiflora, mai lungă decît frunzele în formă de sabie și curbate la vîrf înspre înăuntru, cu florile galbene, care crește prin păduri și tufișuri (*Iris variegata*); *c)* (și *stînjen albastru, stînjen vînăt*) stînjenel (*Iris germanica* și *florentina*); *d)* (*reg.*) rățișoară (*Iris pumila*). ◇ *Stînjen-de-munte* (sau *micuțel*) = plantă cu rizomul gros și lung, cu tulpina alungită, delicată, uniflora, cu frunzele linear-lanceolate, mai lungi decît tulpina, cu florile solitare liliachii, care crește la marginea pădurilor de munte (*Iris ruthenica*). • pl. *-i.* și (*înv., reg.*) *stînjăn s.m.* /<sl. veche **сътяжьнь**.

stînjenár *s.m.* (*reg.*) Muncitor care taie lemne, care face stînjeni de lemne într-o exploatare forestieră. • pl. *-i.* și *stînjinár s.m.* /***stînjen*** + *-ar.*

stînjeneálă *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *stînjeni* și rezultatul ei; stingherealã. ◆ Incomodare, deranj. • pl. *-eli.* /***stînjeni*** + *-eală.*

stînjeneáscă *adj.* (*înv.*) *Prăjină stînjenească* = măsură de lungime egală cu un stînjen. • pl. *-ești.* /***stînjen*** + *-ească.*

stînjenél *s.m.* (*bot.*) Nume dat mai multor specii de plante erbacee perene din familia iridaceelor, al căror rizom este întrebuințat în farmacologie și în cosmetică: *a*) (și *stînjenel-de-grădină, stînjenel vînăt, stînjenel violet*) plantă ornamentală de grădină, cu frunzele în formă de sabie și cu florile mari, violacee, albastre, puțin mirositoare (*Iris germanica*); *b*) plantă cu rizomul cărnos, ramificat și noduros, cu frunzele în formă de sabie, cu tulpina mai înaltă decît frunzele, terminată la vîrf cu două-trei flori albe cu vinișoare albăstrii, plăcut mirositoare (*Iris florentina*); *c*) (*pop.*) stînjen (*Iris pseudacorus*); *d*) (*reg.*) rățișoară (*Iris pumila*); *e*) (*reg.*) stînjen-de-munte (*Iris ruthenica*); *f*) (*reg.*) stînjen (*Iris variegata*). • pl. *-ei.* și (*pop.*) *stînjinél s.m.* /***stînjen*** + *-el.*

stînjení *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică oameni sau acțiuni, manifestări ale lor*) A nu lăsa să acționeze, să se desfășoare în voie, în mod firesc; a deranja, a incomoda, a încurca. *Grupările ilegale... stînjeneau guvernul* (CĂL.). ◇ (*refl. recipr.*) *Poezia și proza se învecinează fără a se stînjeni* (BLA.). **2** *tr.* A supăra. *Îmi caut un loc bun, unde să nu mă stînjenească ramurile* (BRĂT.). **3** *refl.* (*înv., reg.*) A se sfii, a se rușina; a ezita. *Rusandra a strîns genele și s-a stînjenit* (POPA). • prez.ind. *-esc.* și (*pop.*) *stînjiní vb. IV.* /<sl. veche **сътѧжєнъ** „apăsat, strîmtorat", part. lui **сътѧжати**.

stînjeníre *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *stînjeni.* ◆ Sfială, jenă, ezitare. *Musafirul face haz cu oarecare stînjenire* (SADOV.). • pl. *-i.* și (*pop.*) *stînjiníre s.f.* /v. ***stînjeni.***

stînjenít, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este împiedicat să acționeze, să se manifeste etc. în bune condiții. ◇ (*despre acțiuni, manifestări etc. ale oamenilor*) *Munca intelectuală este stînjenită, bolnavii obosesc repede* (PER.). **2** (*despre oameni*) Care este stingherit, jenat; intimidat, încurcat. *Colonelul tăcu, puțintel stînjenit* (SADOV.). ◆ (*despre reacții, manifestări etc. ale oamenilor*) Care exprimă, trădează stingherealã, jenă, sfială, încurcătură. *Sărutul stînjenit și strîmb... Nu a putut firește să-nvie un trecut* (LAB.). • pl. *-ți, -te.* și (*pop.*) *stînjinít, -ă adj.* /v. ***stînjeni.***

stînjenitór, -oáre *adj.* Care deranjează, care jenează; care împiedică pe cineva sau ceva; inoportun. *Se izbea de tăcerea ei grea, stînjenitoare* (POPOV.). • pl. *-ori, -oare.* /***stînjeni*** + *-tor.*

stînjemíță *s.f.* (*bot.; reg.*) Numele a două plante erbacee din familia iridiaceelor (*Iris germanica* și *florentina*); stînjenel. • pl. *-e.* și *stînjiníță s.f.* /***stînjen*** + *-iță.*

stînjeníu, -íe *adj.* Care este liliachiu, violet-închis. *Prin fereastră pătrundea lumina dimineața stînjinie încă și cu sclipet de stele* (CE. PETR.). • pl. *-ii.* și (*pop.*) *stînjiníu, -íe adj.* /***stînjen*** + *-iu.*

stînjinár *s.m.* v. stînjenar.

stînjinél *s.m.* v. stînjenel.

stînjiní[1] *vb. IV.* (*înv.*) **1** *tr.* A măsura cu stînjenul. **2** *refl.* Ext. A-și întinde mîna ca să lovească. • prez.ind. *-esc.* /***stînjen*** + *-i.*

stînjiní[2] *vb. IV.* v. stînjeni.

stînjiníre[1] *s.f.* (*înv.*) Acțiunea de *a* (*se*) *stînjeni* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***stînjini***[1].

stînjiníre[2] *s.f.* v. stînjenire.

stînjinít[1]**, -ă** *adj.* (*înv.*) **1** Care a fost măsurat cu stînjenul. **2** Care a întins mîna (pentru a lovi). • pl. *-ți, -te.* /v. ***stînjini***[1].

stînjinít[2]**, -ă** *adj.* v. stînjenit.

stînjiníță *s.f.* v. stînjeniță.

stînjiníu, -íe *adj.* v. stînjeniu.

stîrc *s.m.* (*ornit.*) **1** Nume dat mai multor specii de păsări de baltă, migratoare, din ordinul ciconiiformelor, cu ciocul, gîtul și picioarele lungi și de obicei cu un smoc de pene pe cap (care se hrănesc cu pește): *a*) (și *stîrc cenușiu*) pasăre de mărimea unei berze, cu aripile cenușii și cu cîte un smoc de pene negre care pornesc de deasupra ochilor și sînt orientate spre spate (*Ardea cinerea*); bîtlan; *b*) (și *stîrc purpuriu*) pasăre mai mică decît stîrcul cenușiu, cu capul, gîtul și pieptul roșcate, cu dungi negre (*Ardea purpurea*). **2** Compuse: *stîrc-(cenușiu)-de-noapte* (sau *-cenușiu-mic*) = pasăre de mărimea unui corb, cu ceafa și spatele negre, aripile cenușii, pieptul alb și două-patru pene lungi pe cap (*Nycticorax nycticorax*); *stîrc-galben* (sau *-blond, -cu-coamă*) = pasăre crepusculară, cu penele gălbui, cu dungi negre subțiri în jurul gîtului, iar pe cap cu pene mai lungi, țepoase (*Ardeola ralloides*); *stîrc-alb* (sau *-alb-mare, -alb-nobil, -bîtlan*) = egretă (*Egretta alba*); *stîrc-alb-* (sau *-bălan-*) *mic* = pasăre de culoare albă, cu ciocul și cu picioarele negre, cu două-trei pene lungi și înguste pe partea posterioară a capului (*Egretta garzetta*). **3** (*înv., reg.*) Barză (*Ciconia ciconia*). • pl. *stîrci.* și *străc s.m.* /<sl. veche **стръкъ**.

stîrcí *vb. IV.* (*pop.*) **1** *refl.* (*despre ființe*) A se strînge, a se ghemui (de frig, de foame, de durere etc.). *Bietele făpturi... Se stîrciseră de se făcură covrig de ger* (ISP.). ◇ Expr. (*reg.*) *A se stîrci ca un arici* = a fi nesociabil, morocănos. *A i se stîrci inima* (cuiva) (*de durere*) = a suferi intens, a simți o emoție puternică. ◆ (*tr.; compl. indică obiecte*) A mototoli. *Rupseră o foaie de ziar, o stîrciră între degete să se înmoaie, drămuiră tutunul și începură să pufăie* (POPOV.). **2** *intr.* (*pop.; fam.*) A amorți, a înțepeni stînd (nemișcat), așteptînd undeva. *Așa se simțise el de o mie de ori..., stîrcind la ghișeul porței centrale din București* (CE. PETR.). ◆ Ext. A cerși. *Îl cunoșteam acum toți de cînd stîrcea pe la uși* (CE. PETR.). **3** *tr., refl.* A (se) strivi. *Îl lovi din toate puterile în față. Simți cum i se stîrcește ceva sub pumn* (POPOV.). ◇ (*despre fructe*) *Perele din sacoșă s-au stîrcit.* • prez.ind. *-esc.* /***stîrc*** + *-i.*

stîrcíre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *stîrci* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***stîrci.***

stîrcít, -á *adj.* (*pop.*) **1** (*despre ființe*) Care este strîns, ghemuit. *Stîrcită într-un colț al patului, mama se luptă cu noaptea care nu-i aduce... somn* (STANCU). ◇ (*adv.*) *Două jupînese tăifăsuiau..., clocind stîrcit asiatițește pe două cultuce* (CE. PETR.). **2** (*despre plante și animale sau despre părți ale lor*) Care este pipernicit, nedezvoltat. *Soarele abia pătrunde în silă printre niște brazi stîrciți* (RUSSO). **3** Care este strivit. *A fost călcată în picioare de ceilalți. Sări peste trupul ei stîrcit* (REBR.). ◇ (*despre fructe*) *Scoate perele stîrcite din sacoșă.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***stîrci.***

stîrculéț *s.m.* (*ornit.*) Dim. al lui *stîrc.* • pl. *-i.* /***stîrc*** + *-uleț.*

stîrmínă *s.f.* **1** (*înv., reg.*) Deal (stîncos). ◇ Expr. (*reg.*) *A avea stîrmină pe cineva* = a avea gînd rău cu cineva. **2** (*reg.*) Băltoacă. ◆ Ext. Teren îmbibat cu apă; loc mlăștinos. • acc. și *stîrmíná.* pl. *-e.* și (*înv.*) *stîrmnínă, strămnínă s.f.* /<bg. ***стръмнина***, srb. ***strmina.***

stîrminós, -oásă *adj.* (*înv., reg.; despre munți, terenuri etc.*) Care este stîncos. • pl. *-oși, -oase.* /***stîrmină*** + *-os.*

stîrmnínă *s.f.* v. stîrmină.

stîrneálă *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *stîrni* și rezultatul ei; stîrnire. • pl. *-eli.* /v. ***stîrni.***

stîrní *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică frunze, praf, nisip etc.*) A mișca sau a deranja din loc (făcînd să se ridice, să pluteasă prin aer etc.); a răscoli, a înălța. *Se alergau stîrnind praful în urma lor* (E. BAR.). ◇ (*refl. pas.*) *O cracă... se clătină puțin, fără ca zăpada înghețată pe ea să se stîrnească* (REBR.). **2** *tr.* (*compl. indică animale sălbatice, păsări etc.*) A face să iasă din culcuș, din ascunzătoare (pentru a prinde, a vîna); a goni. *Au hăituit... și au stîrnit un iepure* (SB.). ◆ (*compl. indică cîini*) A aduce prin zgomote, prin strigăte etc. într-o stare de maximă agitație, enervare; a asmuți, a atîța, a provoca. *Ați stîrnit toți cîinii cartierului* (CE. PETR.). **3** *tr.* (*compl. indică oameni*) A provoca la ceva; a îndemna, a atîța. *A stîrnit-o să le povestească cum bărbatul ei a fost omorît* (REBR.). ◆ (*înv., pop.; refl.*) A se înfuria. *Iară ea stîrnindu-să, începu a țipa* (DOS.). **4** *refl.* (*despre acțiuni sau manifestări ale oamenilor*) A avea loc, a se forma; a se declanșa, a se dezlănțui, a se porni, a se isca. *S-a stîrnit discuție aprigă* (SADOV.). ◇ Expr. *A stîrni comentarii* v. comentariu. *A stîrni larmă în jurul cuiva* v. larmă. ◇ Ext. (*despre fenomene, evenimente etc.*) *S-a stîrnit un război cumplit în împărăția ei* (POP.). ◆ (*despre vînturi, viscole etc.*) A se manifesta brusc (și cu putere). *Se stîrnise, încă din amurg, vreme rea* (G. M. ZAMF.). **5** *tr.* (*compl. indică evenimente, fenomene etc.*) A fi sau a servi drept cauză, prilej pentru apariția sau dezvoltarea a ceva; a pricinui, a cauza, a declanșa. *Lua-i-ar dracu pe ciocoi, Căci ei au stîrnit război* (POP.). **6** *tr.* (*reg.*) A născoci, a scorni, a inventa. *Io-s nevastă cum i-o floare, Mi-o stîrnit că-s băutoare* (POP.). ◆ A crea, a face. *Cine-a stîrnit cătănia Nu l-ar mai răbda urgia* (POP.). • prez.ind. *-esc.* /cf. slav. **стръмѣти сѧ**, rom. *tîrn.*

stîrníre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *stîrni* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***stîrni.***

stîrnít, -ă *adj.* **1** (*despre frunze, praf, nisip etc.*) Care este mișcat și deranjat din loc (fiind făcut să plutească, să zboare etc. prin aer). *Crește-n zare goana pulberii stîrnite* (IOSIF). **2** (*despre cîini*) Care este adus prin zgomote, prin strigăte etc. într-o stare de maximă agitație, enervare; asmuțit, atîțat, provocat. *Hărmălaie de cîini stîrniți* (TEOD.). **3** (*înv., pop.; fam.; despre oameni*) Care este întărîtat. *Streinul... din ce în ce mai stîrnit, colindă ogradă de ogradă, rugîndu-se de ospeție* (VOIC.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***stîrni.***

stîrnitór, -oáre *adj., s.f.* **1** *adj.* Care stîrnește (ceva); provocator. *Versurile trebuiesc să fie stîrnitoare de imagini* (IORD.). **2** *s.f.* (*reg.*) Prăjină cu care se bate apa sau cu care se răscolește pe sub pietrele din apă pentru a speria peștele și a-l goni spre plasele de pescuit. • pl. *-ori, -oare.* /***stîrni*** + *-tor.*

stîrpár *s.m.* v. sterpar.

stîrpăt *s.n.* v. sterpet.

stîrpí *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică specii de animale sau de plante considerate dăunătoare*) A face să dispară cu desăvîrșire; a distruge, a nimici. *Bătrînele... au stîrpit... neamul mițelor, cîinilor și cocoșilor* (CE. PETR.). ◆ Ext. (*compl. indică semințiii, neamuri, popoare etc.*) A face să dispară (pentru totdeauna); a extermina, a masacra, a măcelări. *Era oare în interesul romanilor a stîrpi cu totul populația dacă?* (XEN.). ◇ (*refl. recipr.*) *Începură... neamurile a se scula unele împotriva altora și a se stîrpi* (SB.). **2** *tr.* (*compl. indică boli, primejdii etc.*) A pune capăt, a face să dispară; a lichida, a înlătura, a eradica. *Asemenea monstruozități trebuiesc stîrpite* (POPOV.). ◇ Expr. *A stîrpi răul din* (ori *de la*) *rădăcină* v. rădăcină. ◇ Ext. *Stîrpi toată încălțămintea din scrin* (D. ZAMF.). **3** *intr., refl.* (*pop.; mai ales despre femelele animalelor sau despre femei*) A deveni sterp, steril; a-și pierde sarcina, a avorta. *Multe vite și muieri să stîrpeau* (POP.). ◆ (*despre animale*) A înceta să producă lapte. **4** *tr.* (*pop.; compl. indică rîuri, izvoare, lacuri etc.*) A seca. ◇ Fig. *Pentru bine cu rău să-mi plătească Și mișelul suflet să-mi sterpască* (DOS.). **5** *tr. fact.* (*compl. indică pămîntul, terenuri etc.*) A face să devină sterp, neproductiv, neroditor. *O stîncă stîrpită de ger Înalț-a ei frunte spre cer* (EMIN.). • prez.ind. *-esc.* și (*înv., pop.*) *sterpí, stirpí vb. IV., sterpá vb. I.* /***sterp*** + *-i*; cf. lat. *extirpare.*

stîrpiciúne *s.f.* v. sterpăciune.

stîrpíre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *stîrpi* și rezultatul ei; stîrpit. • pl. *-i.* și (*înv.*) *sterpíre s.f.* /v. ***stîrpi.***

stîrpít[1] *s.n.* Stîrpire. • /v. ***stîrpi.***

stîrpít[2]**, -ă** *adj.* **1** (*înv., reg.; despre femele sau despre femei*) Care a avortat. ◆ (*reg.; despre făt*) Care a fost avortat. **2** (*pop.; despre ființe*) Care este mic, nedezvoltat, pipernicit. *Cum era să se uite una ca ea la un rotofei gălbui și stîrpit?* (VIN.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***stîrpi.***

stîrpitúră *s.f.* **1** Făt născut prematur; avorton. ◆ Ext. Ființă nedezvoltată, pipernicită, pocită; pocitanie. *Putea ține stîrpitura aceasta omenească un revolver fără să-i tremure mîna?* (CE. PETR.). ◇ (*pus înaintea termenului calificat, de care se leagă prin prep. „de"*) *I-o stîrpitură de om, bre, numai de-o șchioapă* (HOG.). ◇ Fig. *Gem munții de dureri coprinși și nasc o stîrpitură* (OLLĂN.). **2** (*pop.*) Femeie stearpă. ◆ Animal sterp. • pl. *-i.* și (*înv.*) *sterpitúră s.f.* /***stîrpi*** + *-tură.*

stîrv *s.n.* Cadavru (de animal); leș, hoit, mortăciune. *Să-ntindem horă mare lîngă stîrvul de balaur* (EFT.). ◆ Ext. Corp al unui om mort; cadavru. *Ocolește-mă cu groază, Ca pe-un stîrv de om ucis* (MINUL.). ◇ Fig. *Cată... în inima junimii... Un stîrv spre a-l sfîșia* (EMIN.). ◆ Ființă degradată fizic, ființă lipsită de valoare, de utilitate, de însemnătate. *Patriarcul era un stîrv care ocupa un loc inutil în spațiu* (ANG.). • pl. *-uri,* (*înv.*) *stîrvi.* /<sl. veche **стрьвь**.

stoárce *vb. III. tr.* **1** (*compl. indică fructe, legume etc.*) A presa, a strînge, a strivi etc. pentru a scoate (o parte din) lichidul pe care îl conține. ◇ (*refl. pas.*) *Peste aluat se stoarce o lămîie.* ◇ Expr. *A stoarce cuiva ceapa* (ori *lămîia*) *în nas* v. nas. ◇ Fig. *Totul e stors sau sfărîmat în mine* (CA. PETR.). ◆ Ext. (*compl. indică lichide, sucul conținut de legume, de fructe etc.*) A

separa, a scoate, a extrage. *De pe șes culeg roade, de pe dealuri storc vinul* (GÎRL.). <> Zic. *Stoarce lapte din piatră*, se spune despre un om descurcăreț, abil. <> Expr. *A(-i) stoarce* (cuiva) (*un rîu de, cîteva*) *lacrimi* (sau *o lacrimă*) = a face (pe cineva) să plîngă. *A stoarce untul* (sau *măduva*) *din cineva* = a vlăgui. *A stoarce lapte din piatră* v. lapte. *A scoate untul din cineva* v. unt. <> Analog. *Cei doi vinovați..., sluți de o hîdă rușine care le storcea sudori reci* (VIN.). <> Fig. *Mai bine mi-aș stoarce tot focul din inimă* (EMIN.). **2** (*compl. indică obiecte, lucruri etc. îmbibate cu apă sau cu un alt lichid*) A răsuci, a strînge (manual sau cu o mașină) pentru a face să iasă (o parte din) lichidul cu care este îmbibat. *Cămașa puteai s-o storci pe el* (PER.). <> Expr. *A stoarce* (pe cineva) *de puteri* (sau *de vlagă*) sau *a-și stoarce viața* = a face (pe cineva) să-și epuizeze puterile; a slei, a secătui, a istovi de puteri. (*fam.*) *A-și stoarce creierii* (sau *creierul, mintea*) = a se gîndi profund, a se frămînta pentru a găsi o soluție. <> Fig. *Vîntul toamnei norii stoarce* (PER.). ◆ Ext. (*compl. indică apa sau alt lichid aflat în obiecte îmbibate*) A face să se scurgă (manual sau cu ajutorul unei mașini). *Mașina de spălat stoarce apa la 1000 de rotații pe minut.* **3** (*compl. indică recipiente care conțin lichide*) A scoate lichidul conținut, a goli. *O ploscă... acuși stoarsă, acuși iar plină* (REBR.). <> Fig. *E imposibil a specula asupra unui cuvînt stors de înțeles real* (GHER.). ◆ Ext. (*compl. indică lichide care se află în recipiente*) A lăsa să se scurgă sau a face să se scurgă pînă la ultima picătură. *I-au stors sîngele din toate vinele* (AMIR.). ◆ (*reg.; refl.*) A se scurge. <> Fig. *Risipită-n vînt, viața Strop de strop din el s-a stors* (COȘB.). **4** (*compl. indică inflamații. răni etc.*) A presa pentru a elimina substanța purulentă pe care o conține. *Storcîndu-și între degete bubulițele roșii din obraz* (CE. PETR.). ◆ Ext. (*compl. indică lichidul, substanța purulentă dintr-o rană, dintr-o inflamație etc.*) A face să iasă și să curgă. **5** Fig. (*compl. indică oameni, colectivități umane, țări etc.*) A face să rămînă fără (aproape) nimic; a exploata. *Pe robii săi îi stoarce De dări și de corvezi* (PER.). ◆ (*compl. indică bunuri, în special mijloace financiare, bogății naturale etc.*) A consuma (aproape) tot; a secătui. *Avutul stors din moșii* (CĂL.). ◆ (*compl. indică bani, avantaje, informații etc.*) A obține prin viclenie, prin amenințări, prin forță etc.; a estorca. *Vreo încercare a gazetei de a stoarce bani* (CA. PETR.). **6** Fig. A obține cu mare efort; a smulge. *Oamenii... se trudeau în sforțări... spre a stoarce roadele pămîntului* (REBR.). **7** Fig. (*compl. indică posibilități, capacități, disponibilități fizice, intelectuale etc. ale oamenilor; adesea cu determ. introduse prin prep. „de”*) A face să ajungă la capăt, la limită; a exploata. *A stors vlaga bunicilor și străbunicilor noștri* (CE. PETR.). ◆ (*compl. indică oameni*) A epuiza, a extenua, a vlăgui. *M-au stors, de timpuriu, mizeriile* (G. M. ZAMF.). • prez.ind. *storc.* /lat. ***extorquēre***.

stoárcere *s.f.* Acțiunea de *a stoarce* și rezultatul ei; stors. ◆ Concr. Sucul obținut din fructe, legume etc. prin stoarcere. • pl. *-i.* /v. ***stoarce***.

stoból *s.m.* v. stobor.

stobór *s.m., s.n.* **1** *s.m.* (*înv., reg.*) Fiecare dintre parii sau dintre scîndurile înguste (cu vîrful ascuțit) din care se fac gardurile; ulucă. *Mă uitai printre stobori, Văzui ochii negrișori* (POP.). **2** *s.n.* (*înv., pop.*) Împrejmuire de uluci; gard, zăplaz. ◆ *Stoborul sîmpietrului* v. sînpetru. **3** *s.n.* (*înv., reg.*) Ext. Ghizd la fîntînă. • pl. *m. -i, n. -oare, -uri.* și (*reg.*) *stoból s.m.* /<bg. ***cmoбор***, srb. ***stobor***.

stoborá *vb. I.* v. stoborî.

stoborálă *s.f.* v. stoboreală.

stoboreálă *s.f.* (*înv., reg.*) Șir de scînduri, ostrețe etc. bătute de-a lungul unui pridvor, al unei prispe etc. pentru a forma o balustradă. • pl. *-e.* și (*reg.*) *stoborálă s.f.* /***stobor*** + *-eală*.

stoborî *vb. IV. tr.* (*reg.*) **1** (*compl. indică terenuri, case etc.*) A împrejmui cu gard de stobori. **2** Ext. (*compl. indică fîntîni*) A împrejmui cu ghizduri. • pl. *-ăsc.* și *stoborá vb. I.* /***stobor*** + *-î*.

stoborît, -ă *adj.* **1** (*reg.; despre terenuri, case etc.*) Care este împrejmuit cu gard de stobori. **2** Ext. (*despre fîntîni*) Care are ghizduri. • pl. *-ți, -te.* /v. ***stoborî***.

stoc *s.n.* **1** (*econ.; adesea cu determ. care arată felul*) Cantitate (mare) de bunuri materiale aflate în depozitul unei întreprinderi, într-un magazin etc., destinate alimentării producției sau desfacerii; rezervă. <> *Stoc de siguranță* = stoc suplimentar menit să asigure alimentarea producției în cazul unor dereglări de aprovizionare. *Aprecierea stocurilor* v. apreciere. *Stoc de condiționare* v. condiționare. *Stoc curent* v. curent. *Stoc supranormativ* v. supranormativ. <> Loc.adj. *În* (sau *pe*) *stoc* = *a*) (*despre bunuri materiale*) care este păstrat ca rezervă undeva; *b*) (*despre mărfuri*) care se află în depozitul producătorului (fără a fi solicitat de cumpărători). **2** Ext. (*geol.*) Masă de rocă eruptivă consolidată care străpunge straturile scoarței în care se include. **3** (*hidrogr.*) Cantitățile de apă ce se scurg în mod natural într-o secțiune a unui curs de apă într-un an mediu. • scris și *stock.* pl. *-uri.* și *ștoc s.n.* /<fr., engl. ***stock***; cf. germ. *Stock*.

stocă *vb. I. tr.* **1** (*econ.; compl. indică mărfuri, bunuri, materii prime etc.*) A face stocuri, a depozita în stoc. **2** Fig. (*compl. indică date, informații etc.*) A fixa, a înmagazina în memorie. ◆ Ext. (*inform.*) A înmagazina în memoria calculatorului. • prez.ind. *-chez.* /<fr. ***stocker***, germ. ***stocken***, engl. ***stock***.

stocáj *s.n.* (*econ.*) Stocare. • pl. *-e.* /<fr. ***stockage***.

stocáre *s.f.* Acțiunea de *a stoca* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***stoca***.

stocástic, -ă *s.f., adj.* **1** *s.f.* (*mat.*) Folosire a calculului probabilităților pentru punerea în valoare a statisticilor. **2** *adj.* (*mat.*) Care ține de stocastică, care se referă la stocastică; care se bazează pe stocastică. **3** *adj.* (*despre fenomene, legi etc.*) Care este supus hazardului; întîmplător, aleatoriu. • pl. *-ci, -ce.* și (*înv.*) *stohástic, -ă adj., s.f.* /<fr. ***stochastique***; cf. gr. *στοχαστικός* „conjectural, presupus”.

stócher *s.n.* (*tehn.*) Instalație pentru alimentarea mecanizată cu cărbuni a focarelor la locomotivele cu abur, care transportă cărbunii de la tender pînă la gura focarului și îi împrăștie uniform și continuu pe suprafața grătarului. • pl. *-e.* scris și *stoker.* /<engl. ***stoker***, germ. ***Stoker***.

stocí *vb. IV. tr.* **1** (*înv.; compl. indică lichide aflate în recipiente sau în spații închise*) A stoarce. ◆ (*reg.; compl. indică organe sau părți ale corpului omenesc pline de lichid*) A scoate, a face să iasă și să curgă. *Dar și de pîntecile meu cel stocit de apă încă îmi era milă* (CR.). **2** Fig. (*reg.; compl. indică posibilități, capacități fizice, intelectuale etc. ale oamenilor*) A face să ajungă pînă la capăt, a epuiza; a stoarce. *Trebuința udatului au storcit dibăcia grădinarilor bulgari* (I. ION.). **3** (*reg.; compl. indică terenuri, suprafețe agricole etc.*) A sărăci. *Cătînd a spori, dar nu a storci rodirea pămîntului* (I. ION.). ◆ Fig. (*înv.; compl. indică oameni, colectivități umane, ținuturi etc.*) A exploata. *Perșii... prădînd și storcînd statul* (PER.). • prez.ind. *-esc.* și (*reg.*) *storcí vb. IV.* /<sl. veche ***источити***.

stocít, -ă *adj.* **1** (*reg.; despre organe ale corpului omenesc*) Care s-a golit de lichidul pe care îl conține. **2** Fig. (*despre posibilități, capacități fizice, intelectuale etc. ale oamenilor*) Care este stors, secătuit, sleit. *O, fiarbă-vă mînia în vinele stocite* (EMIN.). ◆ Ext. (*despre oameni*) Care este stors de vlagă. **3** (*reg.; despre pămînt*) Care este exploatat, sărăcit. • pl. *-ți, -te.* și *storcít, -ă adj.* /v. ***stoci***.

stock *s.n.* v. stoc.

stock-car [stoк'kar] *s.n.* (*sport*) Automobil destinat curselor de obstacole, în care concurenții au voie să se tamponeze și să-și bareze calea unul altuia. ◆ Cursă destinată unor astfel de mașini. • /<engl. ***stock-car***.

stoechio- Elem. de compunere „corp, element”. • și *stoichio-.* /<fr. ***stoichio-***, ***stoechio-***; cf. gr. *στοιχεῖον*.

stoechiologíe *s.f.* (*fiz.*) Disciplină care se ocupă cu studiul raporturilor dintre volumele și greutățile corpurilor. • sil. *sto-e-chi-o-.* g.-d. *-iei.* și *stoichiologíe s.f.* /<fr. ***stoechiologie***.

stoechiométric, -ă *adj.* (*chim.*) Care aparține stoechiometriei, care se referă la stoechiometrie. <> *Calcul stoechiometric* = calcul pentru stabilirea echivalentului chimic al unui element dintr-o reacție, cunoscîndu-se cel al altui element din acea reacție. • sil. *sto-e-chi-o-.* pl. *-ci, -ce.* și *stoichiométric, -ă adj.* /<fr. ***stoechiométrique***.

stoechiométríe *s.f.* (*chim.*) Parte a chimiei care se ocupă cu studiul raporturilor cantitative dintre substanțele care intră în compoziția elementelor. • sil. *sto-e-chi-o-.* g.-d. *-iei.* și *stoichiométríe, stechiométríe s.f.* /<fr. ***stoechiométrie***, engl. ***stoichiometry***; cf. gr. *στοιχεῖον* „element”, *μέτρον* „măsură”.

stof *s.m.* v. stofă.

stófă *s.f.* **1** (*text.*) Țesătură consistentă din fire de lînă sau din fire sintetice asemănătoare lînii, mai groasă ca pînza, folosită pentru confecționarea unor articole de îmbrăcăminte, pentru tapisarea mobilei etc.; postav. <> Fig. *Să plutești lîngă coasta africană, atunci cînd apune soarele și să vezi aur pe munți și păduri de stofe scumpe și stînci care ard* (CA. PETR.). ◆ Fig. Ceea ce alcătuiește conținutul, substanța a ceva. *Romantica legendă... oferă poetului stofa unei admirabile balade* (HASD.). **2** Fig. Predispoziție, aptitudine, talent. *Trebuia un Bonaparte ca să recunoască în ei stofa de generali* (HASD.). <> Expr. *A avea stofă* (*de*) = a avea calități deosebite (într-un anumit domeniu). *Fata asta are stofă de om de afaceri* (CĂL.). • pl. *-e.* și (*înv., reg.*) *ștófă s.f.*, (*înv.*) *stof s.m.* /<germ. ***Stoff***, it. ***stoffa***.

stofní *vb. IV.* v. stohni.

stog *s.n.* **1** Grămadă mare de fîn, de paie, de snopi de grîu (sau de alte păioase), așezată în formă cilindrică și terminată printr-un vîrf conic; căpiță, claie. *Titu admiră... stogurile de coceni* (REBR.). <> Analog. *La răspîntii crește stogul De foi moarte de curînd* (TOPÎR.). ◆ (*adv.*) În formă de stog. *Un munte-nvălit se-nalță stog în fața noastră* (VLAH.). **2** Spec. (*înv.*; și *stog de măsură, stog de falce, stog de cîmp*) Măsură pentru fîn (sau pentru alte păioase), care a variat după epoci și după regiuni. ◆ Volum de fîn (sau de păioase) egal cu această măsură. • pl. *-uri.* /<sl. veche ***стогъ***.

stogomán, -ă *adj., s.m., s.f.* Stogoș. • pl. *-i, -e.* /cf. *stog*.

stógoș, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (*zootehn.*) (Oaie sau rasă de oi) care provine din încrucișarea raselor țigaie și țurcană. **2** *adj.* (*despre lînă*) Care provine de la astfel de oi. ◆ Ext. Care are firul lung, gros și drept și nu prea aspru. ◆ (*reg.; despre lînă*) Care are culoare naturală, ce variază între alb murdar, înspicat cu negru sau maro și negru-deschis. • pl. *-i, -e.* /cf. *stog*.

stogoșát, -ă *adj.* **1** (*reg.; despre oi sau despre rase de oi*) Stogoș. **2** Fig. (*pop.; despre căciuli*) De formă țuguiată și cu vîrful răsfrînt. • pl. *-ți, -te.* /***stogoș*** + *-at*.

stoguşór *s.n.* Dim. al lui *stog.* • pl. *-oare.* /***stog*** + *-uşor*.

stohástic, -ă *s.f., adj.* v. stocastic.

stohní *vb. IV. intr.* (*reg.; despre oi*) A respira greu, cu efort. • prez.ind. pers. 3 *-ește.* și *stofní vb. IV.* /<ucr. ***смогнати***; cf. germ. *stöhnan*.

stóic, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* (*filos.*) Care aparține stoicismului, care se referă la stoicism. <> *Școală stoică* = școală filosofică întemeiată de Zenon în sec. 4 î.Hr. în Grecia antică, care susținea supunerea față de soartă, considerînd drept condiție a fericirii eliberarea de pasiuni și liniștea spiritului. **2** *s.m., s.f.* (*filos.*) Adept al stoicismului. **3** *adj., s.m., s.f.* (Om) care este ferm, care dă dovadă de curaj, de tărie sufletească, neclintit. <> Compar. *El a murit cum a trăit, ca un stoic* (GHICA). ◆ Ext. (*despre caracterul, atitudinea, manifestările etc. ale oamenilor*) Care denotă, care trădează stoicism. *Caracterul lui era plin de forță și măreție stoică în fața durerii și a morții* (VIANU). <> (*adv.*) *Trăia o viață mediocră într-un orășel de provincie, răbdînd stoic osînda la care se condamnase singură* (BRĂ.). • sil. *sto-ic.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***stoïque***, lat. ***stoïcus, -a, -um***; cf. gr. *στωϊκός* <nm. pr. *Stoa*, portic cu picturi unde se adunau stoicii pentru discuțiile lor filosofice.

stoicésc, -eáscă *adj.* v. stoic.

stoicéț *s.m.* (*iht.; reg.*) Obleț (*Alburnus alburnus*). • pl. *-i.* /etimol. nec.

stoichio- v. stoechio-.

stoichiologíe *s.f.* v. stoechiologie.

stoichiométric, -ă *adj.* v. stoechiometric.

stoichiométríe *s.f.* v. stoechiometrie.

stoicísm *s.n.* **1** (*filos.; în Grecia și Roma antică*) Curent filosofic cu elemente materialiste în ceea ce privește problema cunoașterii și care, în domeniul eticii, susținea că oamenii trebuie să trăiască potrivit rațiunii, să renunțe la pasiuni și la plăceri, să considere virtutea ca singurul bun adevărat și să se dovedească neclintiți în fața vicisitudinilor vieții. **2** Tărie, fermitate morală în fața încercărilor vieții. *Tineri, suportau suferința cu stoicism* (STANCU). • sil. *sto-i-.* /<fr. ***stoïcisme***.

stóker *s.n.* v. stocher.

stokes [stəuks] *s.m.* (*fiz.*) Unitate de măsură a viscozității cinematice, reprezentînd raportul dintre viscozitatea dinamică de un poise și densitatea de un gram pe cm^3. • /<fr., engl. ***stokes***; cf. nm. pr. Sir George Gabriel *Stokes*, fizician englez.

stol *s.n.* **1** (*de obicei cu determ. introduse prin prep. „de", care arată componența*) Grup (mare) de păsări zburătoare, de insecte etc. de același fel, care trăiesc, se deplasează etc. laolaltă; cîrd. *Fluturi albi... năvăleau în stoluri* (BLA.). ◇ (*adv.*) *Mulțimea năvălea iarăși stol* (COȘB.). ◇ Compar. *Fete... gureșe..., ca stoluri de vrăbii* (COCEA). **2** Analog. (*de obicei cu determ. introduse prin prep. „de", care arată componența*) Grup (mare), mulțime de oameni; pîlc, ceată. *Văzui un stol de fețe și neveste* (HOG.). ◆ (*milit.; înv.*) Coloană de soldați; grosul unei armate. ◇ (*adv.*) *Vine o oaste stol* (COSTIN). ◆ Analog. Mulțime, grămadă de lucruri, de obiecte, de imagini etc. de același fel. *Stolul gîndurilor își frînse zborul* (PER.). **3** (*reg.*) Mănunchi, buchet. *În mînă c-un stol de grîu* (POP.). • pl. *-uri*. și (*reg.*) *stor s.n.* /<ngr. ***στόλος*** „flotă".

stolár, -ă *adj.* (*înv.; despre taxe, venituri etc.*) Care aparține stolei, care se referă la stolă; de stolă. • pl. *-i, -e.* /***stolă*** + *-ar*.

stólă *s.f.* **1** (*în antic.*) Rochie largă și lungă pînă în pămînt, care se strîngea pe corp cu două cordoane, unul pe sub sîni, altul deasupra șoldurilor, purtată de matroanele romane. **2** (*relig.*) Veșmînt în formă de fîșie lungă pe care îl poartă preoții catolici în timpul slujbei religioase. **3** (*înv.*) Venit obținut de preot de la serviciul altarului. • pl. *-e.* /<it. ***stola***, fr. ***stola***, lat. ***stŏla, -ae***.

stolér *s.m.* (*înv., pop.*) Tîmplar, dulgher. ◇ Expr. *A greșit croitorul și a spînzurat stolerul*, se spune despre cineva care plătește pentru vina altuia. • pl. *-i.* /<ucr. ***столяр***.

stolerésc, -eăscă *adj.* (*reg.*) Care aparține stolerului, care se referă la stoler. • pl. *-ești.* /***stoler*** + *-esc*.

stolerește *adv.* (*reg.*) Ca stolerul, în felul stolerului. • /***stoler*** + *-ește*.

stoleríe *s.f.* (*pop.*) Tîmplărie, dulgherie. • g.-d. *-iei.* /***stoler*** + *-ie*.

stolétnic *s.m.* (*bot.; reg.*) **1** Numele mai multor specii de aloe: *a*) sabur (*Aloe ferox* și *succoltrina*); *b*) doctor (*Aloe vera*). **2** Talpa-ursului (*Phyllocactus akermanni*). **3** Vîsc (*Viscum album*). **4** Limba-soacrei (*Opuntia ficus-indica*). • pl. *-ci.* /<rus. ***столетник***.

stoli[1] *vb. IV. refl.* (*înv.; despre păsări, insecte etc.*) A se grupa în stoluri. ◆ Ext. (*despre soldați*) A se așeza în linie de bătaie. *Husarii s-au stolit și au purces asupra oștii lui Mihai Vodă* (COSTIN). • prez.ind. *-esc.* /***stol*** + *-i*.

stoli[2] *vb. IV. tr., refl.* (*înv.*) A (se) împodobi, a (se) găti. *Începură să se stolisească cu tot ce aveau mai bun* (POP.). • prez.ind. *-esc.* și (*înv.*) *stolisí vb. IV.* /<ngr. ***στόλισα***, aor. lui *στολίζω*.

stolisí *vb. IV.* v. stoli[2].

stolișór *s.n.* Dim. al lui *stol*. • pl. *-oare.* /***stol*** + *-ișor*.

stolít[1]**, -ă** *adj.* (*înv.; despre soldați*) Care este grupat, așezat în coloane sau în linie de bătaie. • pl. *-ți, -te.* /v. ***stoli***[1].

stolít[2]**, -ă** *adj.* (*înv.*) Care este împodobit, gătit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***stoli***[2].

stolíță *s.f.* (*înv.*) Capitală, reședință. • acc. și *stóliță*. pl. *-e.* /<rus. ***столица***.

stolnaceălnic *s.m.* (*înv.*) Șef de masă într-o cancelarie, într-un departament, într-o judecătorie etc. • scris și *stol-nacealnic*. pl. *-ci.* /<rus. ***столоначальник***.

stólnă *s.f.* (*ind. extract.*) Excavație orizontală sau puțin înclinată într-o mină, avînd ieșire directă la suprafața solului. • pl. *-e.* /cf. germ. *Stollen* „galerie în mină".

stólnic *s.m.* **1** (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) Titlu dat dregătorului care se îngrijea de masa domnului (și gusta mîncărurile înaintea acestuia), fiind șeful bucătarilor, al pescarilor și al grădinarilor și care figura printre membrii divanului domnesc. ◆ Persoană care avea acest titlu. *Stolnicul punea înaintea lui Vodă vasul de argint* (SADOV.). ◇ *Vel-* (sau *mare-*) *stolnic* ori *stolnic mare* = dregător de curte cu atribuții speciale legate de masa domnului; șeful stolnicilor. **2** Ext. Șef al bucătarilor la curțile boierești. **3** Analog. (*pop.*) Persoană care conduce nunta și servește nuntașii la masă. • pl. *-ci.* și (*înv.*) *stólnic s.m.* /<slav. ***стольникъ***.

stolniceásă *s.f.* **1** (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) Soție de stolnic. **2** (*pop.*) Femeie care servește nuntașii la masă. • pl. *-ese.* /***stolnic*** + *-easă*.

stolnicél *s.m.* (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) Titlu dat dregătorului, subaltern al stolnicului, care servea bucatele la masa domnească, strîngea dijma din cantitatea de pește prins în Dunăre și în bălți. ◆ Persoană care avea acest titlu. *Stolniceii s-au înfățișat cu tot șiragul de vase* (SADOV.). • pl. *-ei.* /***stolnic*** + *-el*.

stolnicíe *s.f.* (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) **1** Slujba, funcția stolnicului, calitatea de stolnic. ◆ Perioadă în care cineva deținea această slujbă. **2** Instituție administrativă care se afla sub conducerea stolnicului. ◆ Clădire în care se afla o asemenea instituție. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***stolnic*** + *-ie*.

stolocăn *s.m.* v. stolohan.

stolohán *s.m.* (*reg.*) Bucată mare de piatră, de pămînt. *Ajunse într-un loc unde stăteau stolohanii de stîncă ruginită prăvăliți unul peste altul* (MIR.). ◆ Analog. Bulgăre sau cocoloș de brînză, de unt, de mămăligă, de sare etc. *Din strachina pusă în mijlocul mesei, între stolohanii de mămăligă, se ridică un abur cald* (CAM.). • pl. *-i.* și (*înv.*) *stolocán*, (*reg.*) *stolován s.m.* /cf. *bolovan*.

stolohăní *vb. IV.* (*reg.*) **1** *tr., refl.* A (se) bolovăni; a (se) face cocoloașe. ◆ Ext. A (se) usca foarte tare. **2** *tr.* (*compl. indică oameni*) A bate tare, a zdrobi. • prez.ind. *-esc.* și (*înv., reg.*) *storohăní vb. IV.* /v. ***stolohan*** + *-i*.

stolohănós, -oásă *adj.* (*reg.; despre pămînt, terenuri*) Care este bolovănos, pietros. • pl. *-oși, -oase.* și *stolovănós, -oásă adj.* /***stolohan*** + *-os*.

stolón *s.m.* (*bot.*) Tulpină sau ramură tîrîtoare care, în contact cu pămîntul, formează rădăcini, dînd naștere la noi plante. • pl. *-i.* /<fr. ***stolon***; cf. lat. *stŏlo, -onis* „mlădiță".

stoloniál, -ă *adj.* (*bot.; despre formațiuni*) Care rezultă prin înmugurirea unui stolon. • sil. *-ni-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***stolonial***.

stolonifér, -ă *adj.* (*bot.; despre plante*) Care produce stoloni; care este bogat în stoloni. • pl. *-i.* /<fr. ***stolonifère***.

stolós, -oásă *adj.* (*reg.; despre arbori, arbuști etc.*) Care are (multe) frunze; stufos. • pl. *-oși, -oase.* /***stol*** + *-os*.

stolovăn *s.m.* v. stolohan.

stolovănós, -oásă *adj.* v. stolohănos.

stolzít *s.n.* (*chim.*) Wolframat natural de plumb. • /<fr. ***stolzite***.

stom- Elem. de compunere „gură". • și *stomo-, stomat-, stomato-*. /<fr. ***stomat(o)-***, ***stom(o)-***; cf. gr. *στόμα, -ατος* „gură".

stomác *s.n.* (*anat.*) **1** Parte a aparatului digestiv, la om și la animalele superioare, în formă de pungă, situat între esofag și duoden, în care se face digestia alimentelor; foale. ◇ *Friguri de stomac* v. frig. *Stomac încărcat* v. încărcat. ◇ Loc.adv. *Pe stomacul gol* = înainte de a fi mîncat ceva; pe nemîncate. ◇ Expr. (*fam.*) *A nu avea* pe cineva (sau *a nu-i fi cineva*) *la stomac* ori *a-i sta* (cineva sau ceva) *la* (sau *în*) *stomac* = a nu putea suferi, suporta (pe cineva). *A vea stomac de struț* = a avea un stomac foarte sănătos și rezistent. *A-și strica stomacul* sau (*reg.*) *a se strica la stomac* = a face diaree. (*fam.*) *A-și pune stomacul la cale* = a-și potoli foamea, a mînca. *A-și deranja stomacul* sau *a se deranja la stomac* v. deranja. *A simți un gol la* (sau *în*) *stomac* v. gol. *A-i cădea* (ceva) *greu la stomac* v. greu. *A-și încărca stomacul cu...* v. încărca. *A i se întoarce cuiva stomacul pe dos* v. întoarce. *A-i pica greu la stomac* v. pica. *A pune* (ceva) *la stomac* v. pune. *A pune* (sau *a i se pune*) *un ghimpe* (ori *un cuțit*) *la stomac* v. pune. (*A avea*) *stomac de struț* v. struț. ◆ Ext. Digestie. *O pălincă după-masă e bună la stomac.* ◆ (*cu vb. ca „a suferi", „a fi bolnav"*) Boală localizată la această parte a aparatului digestiv, de obicei gastrită sau ulcer. *Moftangioaica suferă în genere de stomac* (CAR.). **2** Parte externă a corpului omenesc care corespunde stomacului. *El se încîrligă, apăsînd cu mîinile pe stomac* (AGÂR.). • pl. *-uri,* (*pop.*) *-ce.* și (*înv., reg.*) *stomáh,* (*reg.*) *stomág s.n.* /<sl. veche ***стомахъ***, ngr. ***στομάχι***, lat. ***stŏmachus, -i***; cf. fr. *estomac*.

stomacál, -ă *adj.* (*anat.*) Care aparține stomacului, care se referă la stomac. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***stomacal***; cf. gr. *στόμαχος* „stomac".

stomăg *s.n.* v. stomac.

stomăh *s.n.* v. stomac.

stomáhic, -ă *s.n., adj.* (*farm.*) (Medicament) care favorizează digestia gastrică. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***stomachique***, lat. ***stomachĭcus*** „stomacal"; cf. gr. *στομαχικός* „stomacal".

stomalgíe *s.f.* (*med.*) Durere de gură. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***stomalgie***; cf. gr. *στόμα, -ατος* „gură", *ἄλγος* „durere".

stomat- v. stom-.

stomátă *s.f.* (*bot.*) Formație epidermică alcătuită din două celule între care se află o deschidere, servind la schimbul de gaze dintre plantă și mediu și la eliminarea apei din plantă. • pl. *-e.* /<fr. ***stomate***; cf. gr. *στόμα* „gură, orificiu".

stomátic, -á *adj.* **1** (*farm.; despre medicamente*) Care folosește în afecțiunile gurii. **2** (*bot.*) Care ține de stomate, care se referă la stomate. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***stomatique***.

stomatíță *s.f.* (*med.*) Inflamație a mucoasei bucale provocată de unele boli generale sau cauzată de microbi, toxine etc. ◇ *Stomatită aftoasă* v. aftos. • pl. *-e.* /<fr. ***stomatite***.

stomato- v. stom-.

stomatocárp *s.n.* (*bot.*) Fruct monocarpic care se deschide printr-o crăpătură oblică. • /<fr. ***stomatocarpe***.

stomatolalíe *s.f.* (*med.*) Defect de vorbire care constă în faptul că bolnavul nu poate pronunța vocale nazale. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***stomatolalie***.

stomatológ, -ă *s.m., s.f.* (*med.*) Medic specialist în stomatologie; odontoiatru. ◇ (*adj.*) *Mă programez la medicul stomatolog.* • pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***stomatologue***.

stomatológic, -ă *adj.* (*med.*) Care aparține stomatologiei, care se referă la stomatologie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***stomatologique***.

stomatologíe *s.f.* (*med.*) Disciplină medicală care se ocupă cu studiul anatomiei, al fiziologiei și al patologiei cavității bucale și al dinților; odontoiatrie. ◆ Concr. Parte a unei policlinici, secție a unui spital etc. unde sînt tratate ambulatoriu persoane cu afecțiuni dentare. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***stomatologie***; cf. gr. *στόμα, -ατος* „orificiu, gură", *λόγος* „studiu".

stomatoplastíe *s.f.* (*chir.*) Refacerea prin autoplastie a cavității bucale. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***stomatoplastie***; cf. gr. *στόμα, -ατος* „gură", *πλάσσω* „a modela, a forma".

stomatoragíe *s.f.* (*med.*) Hemoragie bucală. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***stomatorragie***; cf. gr. *στόμα, -ατος* „gură", *ῥήγνυμι* „a țîșni".

stomatoscóp *s.n.* (*med.*) Instrument folosit în stomatoscopie. • pl. *-oape.* /<fr. ***stomatoscope***.

stomatoscopíe *s.f.* (*med.*) Metodă de examinare a mucoasei cavității bucale cu ajutorul stomatoscopului. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***stomatoscopie***.

stómă *s.f.* (*biol., anat.*) Orificiu, por, deschidere mică pe suprafața unui organ. • pl. *-e.* /<germ. ***Stoma***; cf. gr. *στόμα, -ατος* „gură", *σκοπέω* „a examina".

stomo- v. stom-.

stomocefál *s.m.* (*med., antrop.*) Monstru fără gură sau cu gura rudimentară și cu ochii alăturați. • pl. *-i.* /<fr. ***stomocéphale***; cf. gr. *στόμα, -ατος* „gură", *κεφαλή* „cap".

stomocórd *s.n.* (*zool.*) Formație anatomică primitivă a embrionului cordatelor, cu rol de schelet de susținere, care precedă notocordul. • pl. *-uri.* /<fr. ***stomocorde***.

stomp [stamp] *s.n.* (*muz.*) **1** Formă muzicală primitivă, pentru pian, din care s-a născut jazzul. **2** Piesă bine ritmată din jazzul tradițional, apărută prin anii '20. • /<engl. ***stomp***.

stop *interj., s.n.* **I** *interj.* (*fam.*) Stai! oprește! *Stop!... Înapoi cu toată viteza!* (BART). **II** *s.n.* **1** (*telec.*) Punct (pentru separarea frazelor în telegrame). **2** Semafor pentru reglarea circulației rutiere. ◆ Panou care impune în mod obligatoriu oprirea la intersecție. ◆ Lampă de semnalizare roșie-portocalie montată în spatele unui autovehicul și care se aprinde cînd sînt acționate frînele acestuia. **3** (*cinemat.*) Compuse: *stop-cadru* = efect video, constînd în oprirea mișcării (peliculei) și în menținerea unei imagini staționare, după care se reia mișcarea; *stop-camera* = procedeu de filmare combinată, constînd în oprirea bruscă a camerei de filmare și a imaginii din cadru, în realizarea unor modificări scenice și în reluarea filmării. **4** (*sport*) Oprirea bruscă a balonului (cu piciorul, la fotbal) sau

a pucului (cu crosa, la hochei). ◆ (*la tenis*) Minge trimisă scurt, lîngă fileu, cînd adversarul se află plasat pe fundul terenului. **5** (*med.*) *Stop cardiac* = oprirea temporară a inimii ca urmare a lipsei oxigenului necesar. *Stop respirator* = oprirea temporară a respirației, datorată intoxicării cu gaze, cu medicamente, a electrocutării etc. • pl. *-uri.* /<fr., engl. ***stop***.

stopá[1] *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică mișcări, acțiuni etc.*) A opri din desfășurare. <> Fig. *Factorii de cultură... au datoria să stopeze orice act de poluare a creației noastre populare* (PER.). ◆ (*compl. indică vehicule în mișcare*) A opri din mers, a face să se oprească. *L-am văzut pe trotuar și am stopat brusc mașina.* <> (*intr.*) *Limuzina ministerială... stopă brusc* (BRĂ.). **2** (*sport; compl. indică mingi, pucuri etc.*) A opri brusc, pentru un moment, în timpul jocului. ◆ (*compl. indică jucători aflați în acțiuni ofensive*) A împiedica să continue atacul. **3** (*nav.; compl. indică lanțul ancorelor*) A imobiliza pe timpul manevrei de ancoraj. ◆ (*compl. indică parîme*) A înceta filarea sau virarea. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***stopper***.

stopá[2] *vb. I. tr.* (*compl. indică rupturi ale unei țesături sau,* ext., *țesături cu astfel de rupturi*) A repara fin țesînd, manual sau mecanizat, după modelul texturii, firele rupte. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***stopper***, germ. ***stoppen***.

stopáj *s.n.* Faptul de *a stopa*; stopare[2], stopat. • pl. *-e.* /<fr. ***stoppage***.

stopáre[1] *s.f.* Acțiunea de *a stopa*[1] și rezultatul ei; stopaj, stopat. • pl. *-ări.* /v. ***stopa***[1].

stopáre[2] *s.f.* Acțiunea de *a stopa*[2] și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***stopa***[2].

stopát *s.n.* Stopare[2], stopaj. • /v. ***stopa***[2].

stópă *s.f.* (*nav.*) Mecanism de blocare a lanțului ancorei sau de frînare (și blocare) a unei parîme de sîrmă manevrate la bordul unei nave. • pl. *-e.* /<engl. ***stopper***.

stóper *s.m., s.n.* **1** *s.m.* (*sport*) Jucător la fotbal care are însărcinarea de a supraveghea pe centrul înaintaș advers, pe care îl stopează cînd acesta înaintează cu mingea. **2** *s.n.* Ceasornic de precizie care înregistrează minutele, secundele și zecimile de secundă, uneori și sutimile de secundă, avînd și o scară de viteze. **3** *s.n.* (*ind. extract.*) Perforator de construcție specială, cu acționare pneumatică, utilizat pentru forarea de jos în sus a găurilor verticale. • pl. *m.* *-i*, *n.* *-e.* /<engl. ***stopper***, germ. ***Stopper***.

stor[1] *s.n.* Perdea dintr-o țesătură specială din împletitură sau din stinghii, din plăcuțe subțiri, orizontale, paralele și mobile, care se poate lăsa și ridica cu ajutorul unui resort ori cu o sfoară trecută prin verigi, destinată să ferească interiorul unei încăperi de razele soarelui; jaluzea. <> Fig. *[Iarnă] Tu dai naturii palide decoruri Și pui la geamuri diafane storuri* (CAZ.). • pl. *-uri.* /<fr. ***store***.

stor[2] *s.n.* v. stol.

storáj *s.n.* (*inform.*) Imagine-memorie; analiză-memorie. • /<engl. ***storage***.

stórax *s.n.* Rășină mirositoare extrasă din sucul storaxului, care este folosită în parfumerie și în medicină. • /<fr. ***storax***, lat. ***storax***, ***-acis***.

storcătór, -oáre *subst., adj.* **1** *s.n., s.f.* Aparat folosit la presarea sau la stoarcerea fructelor zemoase pentru a extrage sucul. *În comerț se găsesc multe modele de storcătoare de fructe.* ◆ Spec. Teasc. **2** *s.n.* Instalație pentru eliminarea parțială a apei sau a altor lichide din anumite obiecte. **3** *s.m.* Fig. Persoană care caută să obțină venituri cît mai mari

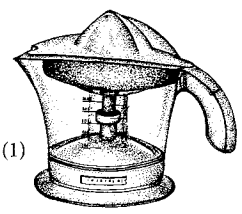

storcător (1)

prin exploatarea muncii altora; exploatator. **4** *adj.* Fig. Care vlăguiește. ◆ Ext. (*reg.; despre plante, recolte etc.*) Care epuizează substanțele nutritive din pămînt, secătuindu-l. **5** *adj.* (*înv.; despre organe sau despre părți ale acestora*) Care produce, care secretă un lichid; (*reg.*) storcitor (2). • pl. *-ori, -oare.* /***stoarce*** + *-ător.*

storcí *vb. IV.* v. stoci.

storcít, -ă *adj.* v. stocit.

storcitór, -oáre *s.f., adj.* (*reg.*) **1** *s.f.* Storcătoare. **2** *adj.* (*despre plante*) Care epuizează substanțele nutritive din pămînt, secătuindu-l; storcător (3). • pl. *-ori, -oare.* /***storci*** + *-tor.*

storcoși *vb. IV. tr.* **1** (*reg.; compl. indică fructe*) A zdrobi, a terciui. <> (*refl. pas.*) *Strugurii se storcoșesc bine, iar zeama obținută se lasă la fermentat.* **2** (*compl. indică lichide sau,* spec., *băuturi*) A obține prin stoarcere. *Beți vin storcoșit direct din strugurii lui* (PER.). • prez.ind. *-esc.* /***stoarce*** + *-oși.*

storcoșít, -ă *adj.* (*reg.; despre fructe*) Care a fost zdrobit, terciuit. <> Analog. *Acest pat, cu perinele storcoșite și încrețite..., arăta cu prisosință starea de decădere în care ajunsese... femeia lui* (PRED.). <> Fig. *Prea storcoșita infantilitate mai răspunde apelurilor magice* (PER.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***storcoși***.

storná *vb. I. tr.* (*contab.; compl. indică înregistrări contabile făcute eronat*) A rectifica în jurnalul de contabilitate, prin adăugarea sau scăderea unei sume echivalente cu cea trecută greșit. • prez.ind. *-ez.* /<it. ***stornare***.

stornáre *s.f.* (*contab.*) Acțiunea de *a storna* și rezultatul ei; storno. • pl. *-ări.* /v. ***storna***.

stornát, -ă *adj.* (*contab.; despre înregistrări contabile făcute eronat*) Care a fost rectificat în jurnalul de contabilitate. • pl. *-ți, -te.* /v. ***storna***.

stórno *s.n.* (*contab.*) Stornare. ◆ Concr. Sumă stornată. • /<it. ***storno***.

storohání *vb. IV.* v. stolohăni.

stóroș *s.m.* (*reg.; în trecut, în Mold.; cu determ. care indică felul*) Slujbaș folosit în serviciul subprefecturilor poliției, ca paznic, curier etc. • pl. *-i.* /<ucr., rus. ***cmopож***.

stors[1] *s.n.* Faptul de *a stoarce*. ◆ Timpul cînd se stoarce mustul. *Iată storsul a trecut Și badea încă n-a venit* (POP.). • /v. ***stoarce***.

stors[2]**, -oársă** *adj.* **1** (*despre fructe, legume etc.*) Din care s-a scos sucul prin strîngere, presare etc.; storcit. **2** (*despre obiecte, lucruri etc. îmbibate cu apă sau cu un alt lichid*) Care a fost răsucit, strîns (manual sau cu o mașină) pentru a face să iasă (o parte din) lichidul cu care este îmbibat. <> Fig. *Mintea-i era stoarsă ca un burete uscat* (REBR.). **3** Fig. (*despre posibilități, capacități, disponibilități fizice, intelectuale etc. ale oamenilor*) Care a ajuns la capăt, la limită. ◆ Ext. (*despre oameni*) Care este secătuit; epuizat, extrem de obosit, sleit (de puteri). • pl. *storși, stoarse.* /v. ***stoarce***.

storsúră *s.f.* (*înv.*) Stoarcere. ◆ Spec. (*reg.*) Scurgere a zerului din cașul pus la stors. • pl. *-i.* /***stors*** + *-ură*.

stórting *s.n.* (*polit.*) Parlamentul norvegian. • /<norv. ***storting***.

story ['stori] *s.n.* (*cinemat.*) Povestire, poveste, istorisire (ecranizată). • pl. *-uri.* /<engl. ***story***.

stos *s.n.* Numele unui joc de cărți de noroc, în care fiecare jucător mizează pe o carte de o anumită valoare, pierzînd sau cîștigînd în funcție de valoarea cărții trase de bancherul jocului. • pl. *-uri.* /<pol. ***umoc***, germ. ***Stoss***.

stosár *s.m.* Jucător de stos. • pl. *-i.* /***stos*** + *-ar*.

stosăríe *s.f* Loc unde se joacă stos. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***stos*** + *-ărie*.

stosișór *s.n.* (*fam.*) Dim. al lui *stos*. • pl. *-oare.* /***stos*** + *-ișor*.

stovaínă *s.f.* (*med.*) Ester folosit pentru anestezii locale. • /<fr. ***stovaïne***.

stovarsól *s.n.* (*farm.*) Medicament întrebuințat, mai ales sub formă de soluție injectabilă, în tratamentul sifilisului nervos. • /den. com.

strab- Elem. de compunere „încrucișat, cruciș, sașiu", „strabism". • și *strabo-*. /<fr. ***strab***(***o***)-; cf. gr. στραβός „sașiu, cruciș".

strábic, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** (Persoană) care suferă de strabism. **2** *adj.* Care aparține strabicului, care se referă la strabic. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***strabique***.

strabísm *s.n.* (*med.*) Defect de vedere care constă în lipsa permanentă a paralelismului axelor globilor oculari și care are drept urmare privirea crucișă. <> Analog. *Motanul Papus... suferă de strabism: privirea lui sașie... îi dă un aspect ciudat* (ARGH.). • /<fr. ***strabisme***; cf. gr. στραβός „sașiu, cruciș".

strabo- v. strab-.

strabométru *s.n.* (*med.*) Instrument cu ajutorul căruia se măsoară intensitatea și sensul deviației de la orientarea normală a ochilor atinși de strabism. • pl. *-e.* /<fr. ***strabomètre***; cf. gr. στραβός „sașiu, strabic", μέτρον „măsură".

strabotomíe *s.f.* (*chir.*) Operație făcută la mușchii ochiului pentru corectarea strabismului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***strabotomie***; cf. gr. στραβός „sașiu, strabic", τομή „tăiere".

stráchină *s.f.* Vas de lut ars, de ceramică etc., ușor adîncit, întrebuințat la țară în loc de farfurie; blid. *Mănîncă... smîntînă din strachina acoperită cu frunză de brustur* (TEOD.). <> Expr. (*fam.*) *A mînca dintr-o strachină cu cineva* = a fi de aceeași vîrstă sau condiție socială cu cineva. *A lua* (sau *a prinde, a ridica pe cineva*) (*ca*) *din strachină* = *a*) a prinde pe cineva ușor, fără dificultate; *b*) ext. a lua prin surprindere. (*pop.; fam.*) *A călca în strâchini* = *a*) a avea aventuri amoroase; *b*) a umbla neatent, cu stîngăcie; *c*) a face gafe. *A-i mînca cuiva din strachină* = a profita material de cineva. *A vedea alb în strachină* = a spera într-o reușită materială. (*reg.*) *A cădea ca musca-n strachină* = a nimeri undeva într-un moment nepotrivit. *A-i pica mucul în strachina cuiva* = a plictisi pe cineva cu prezența. ◆ Ext. Cantitate de mîncare cuprinsă într-un astfel de vas. *Mănîncă o strachină de ciorbă* (STANCU). ◆ Ext. Conținutul împreună cu vasul respectiv. *I-a pus pe masă să mănînce o strachină plină.* • pl. *-ăchini*, (*reg.*) *-e*, *-i.* /<ngr. (***o***)***στράκινος***.

stradál, -ă *adj.* Care aparține străzii, care se referă la stradă. *Rețeaua stradală trebuie modernizată.* <> *Treflă stradală* v. treflă. • pl. *-i, -e.* /<it. ***stradale***.

stradánie *s.f.* v. strădanie.

strádă *s.f.* **1** (*comunic.*) Cale de comunicație (amenajată) în interiorul localităților pentru circulație sau pentru asigurarea legăturii dintre o localitate și exterior (mărginită pe ambele laturi de trotuare și clădiri). <> *Omul de pe stradă* = persoană oarecare (reprezentînd opinia publică), cetățeanul obișnuit; un anonim. *Copil al străzii* v. copil. *Sergent de stradă* v. sergent. *Strada mare* v. mare. <> Loc.adj. *De stradă* = *a*) (*despre acțiuni, manifestări, evenimente etc.*) care are loc pe stradă. *Scenele de stradă și de răsmeriță populară* (VIANU). Δ *Lupte de stradă* v. luptă; *b*) (*despre îmbrăcăminte*) care se poartă pe stradă; *c*) (*înv.; despre politică, politicieni, oratori*) de calitate proastă, ieftin; *d*) (*despre femei*) de moravuri ușoare. Δ *Femeie de stradă* v. femeie. <> Expr. *A arunca* (*a azvîrli*) *pe cineva în stradă* = *a*) a da (pe cineva) afară din casă; *b*) ext. a lua (cuiva) tot ce are, a sărăci. *A bate străzile* = a umbla în neștire; a pierde vremea, a hoinări. *A arunca pe cineva pe străzi* (sau *pe stradă, în stradă*) v. arunca. *A azvîrli pe cineva pe străzi* (sau *pe stradă, în stradă*) v. azvîrli. **2** Strada, împreună cu cei care o populează și cu arhitectura ei. *Strada te așteaptă. Îți surîde și te cheamă* (MINUL.). ◆ Ext. Locuitorii unei străzi. *Strada a ieșit la strînsul zăpezii* (PER.). • pl. *străzi*, (*înv.*) *-e.* /<it. ***strada***, ngr. ***στράτα***.

stradélă *s.f.* Stradă mică; străduță. • pl. *-e.* /<it. ***stradella***.

stradivárius *s.n.* (*muz.*) Vioară, violă sau violoncel fabricate de unul dintre membrii familiei Stradivarius și mai ales de Antonio Stradivarius. • sil. *-ri-us.* /<fr. ***stradivarius***; cf. nm. pr. Antonio *Stradivarius*, lutier italian din sec. 17.

straf *s.n.* v. ștraif.

strafídă *s.f.* v. stafidă.

stragalíe *s.f.* v. străgălie.

strai[1] *s.n.* **1** (*pop.*) Haină, îmbrăcăminte, veșmînt. *Ți-oi face straie de modă nouă* (ALECS.). <> Compus: (*bot.; reg.*) *straiul-broaștei* sau *strai-de-broască* = mătasea-broaștei (*Conferva rivularia*). <> Fig. *Era frumos orașul lui cu straiul alb de ninsoare* (CE. PETR.). **2** (*înv.*) Scoarță, pătură groasă. • pl. *-ie*, (*înv., reg.*) *-uri.* /cf. lat. *stragŭlum*, *-i* „așternut de pat, saltea".

strai[2] *s.n.* (*mar.*) **1** Parîmă care susține catargul în plan diametral, spre proră. <> (*arg.*) Expr. *A pierde straiul* = a trece pe lîngă o șansă. **2** Saulă pe care se arborează marele pavoaz. • /<it. ***straglio***.

străinic, -ă *adj.* v. stranic.

stráiță *s.f.* v. traistă[1].

strajaméșter *s.m.* (*reg.; în armata austro-ungară*) Sergent-major de cavalerie sau de artilerie. • scris și *straja-méșter.* pl. *-i.* /<magh. ***strázsemester***.

strájă *s.f.* **I 1** Pază. *Împăratul Dă poruncă să-ntărească straja peste tot palatul* (IOSIF). ◇ Loc.adj. *De strajă* = care păzește. *Un turn de strajă... se înalță asupra întregii clădiri* (IORGA). ◇ Loc.vb. *A face* (sau *a ține*) *strajă* sau *a fi* (ori *a sta, a se pune*) *de strajă* = a străjui, a păzi. Δ Fig. *Sus în brazii de pe dealuri Luna-n urmă ține strajă* (EMIN.). ◇ Expr. *A(-și) pune strajă gurii* (sau *ochilor*) = a-și înfrîna dorința de a vorbi (sau de a privi). (*reg.*) *A-i fi cuiva strajă* = a-i fi cuiva teamă, groază să facă ceva. **2** (*în trecut, în Mold.*) Locuitor de la graniță care era însărcinat cu paza frontierelor țării în regiunile de munte; plăieș, străjer. ◆ Cetățuie (situată la oarecare înălțime) în care se adăposteau odinioară străjerii și care folosea și ca post de veghe. ◆ (*înv.*) Vamă. ◆ Analog. (*relig.*) Vama prin care trec sufletele morților înainte de a ajunge în fața judecății. ◆ Spec. Barieră (la intrarea într-o localitate). **3** (*milit.*) Paznic, santinelă. *Puseră străji la toate colțurile* (CA. PETR.). ◇ Fig. *Un colț de cer întreg cuprinzi Nuc falnic, strajă din povești* (IOSIF). ◆ Ext. Escortă. ◆ (*ieșit din uz*) Jandarm. **4** (*milit.; înv.*) Avangardă. **5** (*înv., pop.*) Fiecare dintre cele patru unități de timp în care se împărțea noaptea (potrivit cu schimbarea străjerilor). ◆ Interval de timp cît făcea de gardă un ostaș. **II 1** Analog. Nume dat unor instrumente, obiecte etc. sau unor părți ale acestora, care au rolul de protejare, de apărare, de susținere, de fixare etc. a ceva: *a*) (*constr.*) Fiecare dintre cei patru stîlpi de la colțurile unei case de bîrne. *b*) (*mar.*) Parîmă prinsă de bastoane și destinată să susțină marginile tendei. *c*) Apărătoare la mînerul unei săbii; gardă. *d*) (*reg.*) Sfoară. ◆ (*pesc.*) Sfoară sau funie folosită la diferite instrumente de prins pește. *e*) (*tipogr.; înv.*) *Foaie de strajă* = prima foaie a unei cărți, înaintea paginii de titlu; foaie de gardă. *f*) (*reg.*) Balustradă. *g*) (*reg.*) Lumînare (la mort). **2** (*reg.*) Numele unui dans popular asemănător cu brîul. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *străji, -e.* și (*înv., pop.*) *streájă*, (*reg.*) *stréje s.f.* /<sl. **стража**.

strájnic[1] *s.m.* (*înv.*) **1** Paznic. **2** Sergent-major polonez. • pl. *-ci.* /<slav. **стражьникъ**, pol. ***strażnik***.

strájnic[2] *s.n.* v. strastnic.

strájnic[3]**, -ă** *adj.* v. strașnic.

strámă *s.f.* **1** (*înv., reg.*) Scamă (dintr-o țesătură). ◆ Ext. Fir destrămat dintr-o țesătură; destrămătură, strămătură. ◇ Expr. *A nu avea stramă* (*pe el*) = a fi sărac. ◇ Fig. *Își șterge ochii somnoroși c-o stramă de nor* (LUNG.). **2** (*reg.*) Natră. ◇ Expr. *Nu stă* (sau *n-a rămas*) *strana într-un fir* se spune: *a*) cînd cineva a rămas sărac de tot; *b*) (*iron.*) cînd cineva se lasă rugat. • pl. *-e.* /*s-* + ***tramă***; cf. *destrăma*.

stráná *s.f.* **I** (*în Biserica Ortodoxă*) **1** Fiecare dintre scaunele așezate la dreapta și la stînga iconostasului, de-a lungul pereților naosului, pe care stau, în timpul slujbei, credincioșii. ◇ *Strană arhierească* (sau *domnească*) = jilț sculptat și ornat cu însemne arhierești sau domnești în care stăteau în trecut

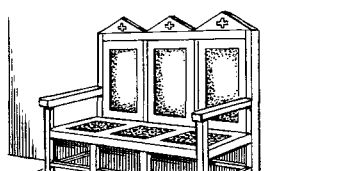

strane I (1)

domnitorii, iar astăzi stau demnitarii bisericești, în timpul serviciului religios. **2** Loc destinat cîntăreților în timpul unei slujbe. ◆ Restr. Fiecare dintre cele două pupitre aflate în dreapta și în stînga iconostasului, destinate cîntăreților în timpul unei slujbe. ◇ Loc.adj. *De strană* = *a*) (*despre oameni*) care cîntă sau citește în strană; *b*) (*despre cărți*) care se citesc sau după care se cîntă în strană. ◆ Ext. Persoanele care cîntă într-o strană. *Să cînte strana prinde* (EMIN.). **II** Analog. (*reg.*) Nume dat unor obiecte, părți de obiecte sau de construcții, terenuri, locuri etc. asemănătoare cu o strană: *a*) Tejghea. *b*) Loc de înnoptare a vitelor. *c*) Strat. *d*) Seceriș. *e*) Soi. *Vitele le-a dat, că era o strană prea proastă* (POP.). ◆ Neam. *I se stinge strana dacă nu se însoară* (POP.). • pl. *-e, străni*, (*reg.*) *-ănuri*. /<slav. **страна**.

strangalíe *s.f.* v. străgălie.

strangulá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A (se) sugruma, a (se) gîtui. ◇ Exager. *Descinseră... cavalerii petrecerilor la țară... strangulați în cravate englezești* (TEOD.). ◇ Ext. *Vinele frunții strangulate în căptușeala de piele a chipiului zvîcnirá dureros* (POPOV.). ◆ Fig. *tr.* A împiedica exprimarea liberă, a suprima (libertățile). *Creația artistică e strangulată* (REBR.). **2** *tr.* Fig. A înăbuși, a sufoca. *Sărise de la locul lui, cu glasul strangulat de furie* (COCEA). **3** *tr.* Analog. (*tehn.; compl. indică conducte, recipiente etc. sau secțiunea, debitul curenților, fluidelor care trec prin acestea, cursuri de apă etc.*) A reduce în diametru. • prez.ind. *-ez.* și *strangulá vb. I.* /<lat. ***strangulare***.

stranguláre *s.f.* **1** Acțiunea de *a* (*se*) *strangula* și rezultatul ei; gîtuire; strangulație. **2** Analog. (*tehn.*) Zonă de reducere a secțiunii unui lichid aflat într-o conductă. ◆ Îngustare, pe o porțiune scurtă, a unui drum. **3** (*med.*) Comprimare a unui organ tubular pînă la oprirea tranzitului. ◆ Ext. (*pop.*) Ocluzie intestinală. • pl. *-ări.* și *strangulâre s.f.* /*v.* ***strangula***.

strangulát, -á *adj.* **1** (*despre ființe, mai ales despre oameni*) Care a murit prin strangulare. ◇ (*subst.*) *Strangulatului trebuie să i se facă respirație artificială.* **2** (*tehn.; despre recipiente, conducte etc.*) Care are diametrul redus. **3** (*med.*) *Hernie strangulată* = hernie provocată de ieșirea unei porțiuni de intestin prin orificiul său și de răsucirea ei. • pl. *-ți, -te.* și *strangulât, -ă adj.* /*v.* ***strangula***.

strangulâție *s.f.* Strangulare. ◆ (*med.*) Ocluzie intestinală. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *strangulațiúne s.f.* /<fr. ***strangulation***, lat. ***strangulatĭo, -onis***.

strangulațiúne *s.f.* v. strangulație.

stranguríe *s.f.* (*med.*) Micțiune dureroasă, în timpul căreia urina se scurge picătură cu picătură. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***strangurie***.

stránic, -á *adj.* (*înv., reg.; despre oameni sau,* ext., *despre limbă, dialecte etc.*) Străin. • pl. *-ci, -ce.* și *stráinic, -ă adj.* /<slav. **страньникъ**.

straniér *s.m.* (*sport; fam.*) Sportiv român care își desfășoară activitatea la un club din străinătate. • sil. *-ni-er.* pl. *-i.* /<it. ***straniero***.

stranietáte *s.f.* Caracter straniu. • sil. *-ni-e-.* pl. *-ăți.* /***straniu*** + ***-itate***.

strániu, -ie *adj.* Care iese din comun, care șochează prin aspectul ciudat, bizar, neobișnuit, excentric etc. *Zîmbetul îi părea adumbrit de o melancolie stranie* (REBR.). ◇ (*adv.*) *Ochii îi sticlesc straniu* (VLAH.). ◇ (*subst. n.*) *Eu sînt o-mperechere de straniu Și comun* (MINUL.). • pl. *-ii.* /<it. ***strano***, *înv.* ***stranio***.

strapáț *s.n.* (*reg.*) Arșiță. • pl. *-uri.* /cf. germ. *Strapaze* „muncă grea, oboseală".

strapazán *s.n., s.m.* **1** *s.n.* (*mar.*) Cui (de lemn sau de metal) fixat pe marginea bărcii, de care se leagă vîsla cu ajutorul unei cureluțe; ujbă. **2** *s.m.* (*iht.*) Pui de șalău sau de crap. **3** *s.m.* Fig. (*arg.*) Marinar nepriceput. • pl. *n. -e, m. -i.* și *strapezán s.n.* /*s-* + ***trapazan***.

strápede *s.m.* v. strepede.

strapezán *s.n.* v. strapazan.

strapontín *s.n.* v. strapontină.

strapontínă *s.f.* Scaun fără spătar, rabatabil, folosit în sălile de spectacol, pe culoarele de tren, în autobuz etc. • pl. *-e.* și (*înv.*) *strapontín s.n.* /<fr. ***strapontin***, it. ***strapuntino***.

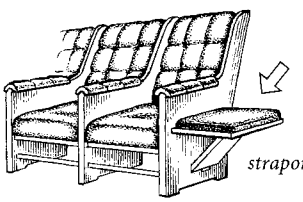

strapontină

stras *s.n.* Sticlă de diferite forme poliedrice, șlefuită pe fețe, care conține plumb, folosită ca imitație de pietre prețioase pentru podoabe. ◆ Obiect de podoabă făcut din asemenea bucăți de sticlă. ◇ Fig. *O luptă literară împotriva falsului frumos..., sticlei colorate și strassului* (PER.). • scris și *strass.* pl. *-uri.* și *ștras s.n.* /<fr. ***strass***; cf. nm. pr. Georges Frédéric *Strass*, bijutier din sec. 18 la curtea regilor Franței.

străsnic *s.n.* v. strastnic.

străste *s.f.* (*bis.*) **1** (*înv.*) Patimă. **2** (*înv.; la pl.*) Săptămîna Mare. ◆ Zilele acestei săptămîni, începînd de miercuri. **3** (*înv., reg.*) Denie. • pl. *-i.* și (*înv., reg.*) *trástie*, (*înv.*) *strástie*, (*reg.*) *tráistă, tráste, tréste s.f.* /<slav. **страсть**.

strástie *s.f.* v. straste.

strástnic *s.n.* (*bis.; înv.*) Carte care conține ritualul oficierii slujbelor din Săptămîna Mare. • și *strásnic, strájnic s.n.* /cf. *straste*.

strășină *s.f.* v. streașină.

strășnic, -ă *adj., s.m.* **1** *adj.* (*pop.; fam.*) Care este foarte bun, minunat; foarte mare; foarte puternic; extraordinar, nemaipomenit. *Strașnic pelin!* (BRĂT.). *Se încinse o dezbatere strașnică* (REBR.). ◇ (*adv.; ca determ. al unui adj. sau adv. căruia îi dă val. de super. abs.*) *Rarița era strașnic de uimită de îndrăzneala mea* (SADOV.). ◇ (*adv.*) *Mama... strașnic se mai bucura cînd se întîmpla oaspeți la casa noastră* (CR.). ◇ Expr. *Cîte una* (*strașnică*) v. cîte. ◆ (*despre voci, sunete, zgomote etc.*) Care este puternic. *Auzi un hohot de rîs strașnic* (CAR.). ◆ (*despre elemente sau fenomene ale naturii, calamități etc.*) Care este tare, intens. *Stăpînea un frig strașnic* (AGÂR.). ◆ (*despre senzații, sentimente etc.*) Care este adînc, profund. *Amorul cel mai strașnic din prieteșug se naște* (CON.). **2** *adj.* (*pop.; fam.*) Care este îngrozitor, înfiorător, înspăimîntător; grozav, cumplit, teribil. *Mi-a tras o bătaie strașnică* (CAR.). ◇ (*adv.*) *Viscolea strașnic* (STANCU). ◆ (*despre oameni*) Care este foarte sever, foarte aspru. *Era foarte frumoasă, dar prea strașnică și rea* (PANN). ◆ Ext. (*despre aspectul, manifestările oamenilor etc.*) Care denotă, care trădează asprime, severitate; sever. *Bunicul Gavril era năpraznic..., cu strașnică sprînceană, glas detunător și degete cu trăsnet* (TEOD.). ◇ (*adv.*) *Strașnic are să-i pedepsească* (REBR.). ◆ (*despre tratate, hotărîri, reguli, judecăți etc.*) Care este aspru, dur, sever. *Lăsase acasă două calfe cu poruncă strașnică să-i ascundă... cojoacele rămase* (GAL.). ◇ (*adv.*) *Spre stîrpirea acestora, domnul luă strașnic măsuri* (DOC.). **3** *s.m.* (*bot.*) Ferigă cu rizomul gros, cu pețiolul și rahisul negricioase, lucioase, care crește pe stînci umbrite, în regiunea montană (*Asplenium trichomanes*). • pl. *-ci, -ce.* și *strájnic, -ă adj.* /<sl. **страшьнъ**.

strat[1] *s.n.* **1** Fîșie (îngustă) de pămînt, cu cărări pe margini, pe care se seamănă legume sau flori. ◆ Ext. Fîșia de pămînt împreună cu vegetația respectivă. *Cine v-a chemat pe voi aci, să-mi stricați straturile și rondurile și potecile?* (REBR.). ◇ Fig. *În curte oamenii mii... Se îndeasă-n straturi vii* (ALECS.). **2** Ext. Material, substanță repartizată relativ uniform pe o suprafață de altă natură (pentru a o acoperi) sau între două suprafețe de altă natură ale căror dimensiuni lineare sînt considerabil mai mari decît distanța dintre ele (pentru a le despărți). *Colbul... se așază în straturi groase pe fețele brăzdate de sudoare* (REBR.). ◇ *Strat vegetal* = ansamblu natural de specii vegetale care aparțin aceluiași grup de forme biologice și care au exigențe ecologice uniforme. *Strat aleuronic* v. aleuronic. *Strat de zinc* v. zinc. ◇ Fig. *Straturi de stele albastre pe plafonduri argintoase* (EMIN.). ◆ (*lingv.*) Totalitatea elementelor de la baza unei limbi care participă la constituirea acesteia ca idiom distinct. **3** Fîșie distinctă din spațiu cuprinsă între două suprafețe paralele și apropiate, cu aspect de perdea și caracterizată prin anumite proprietăți fizice, chimice, biologice etc. relativ unitare. *Soare care se arată cînd și cînd dintre straturi de nouri alburii* (SADOV.). ◇ Loc.adv. *Straturi-straturi* = în straturi succesive. *Zăpada se așeza liniștit, straturi-straturi* (E. BAR.). **4** Fîșie compactă dintr-o materie, aflată în interiorul unei mase de natură diferită. *Stratul epidermic al pielei atrofice este subțiat* (BAB.). ◇ (*fiz.*) *Strat de baraj* = strat de tranziție la limita de separare a două corpuri aflate în contact electric, caracterizat printr-o variație spațială. *Strat cornos* v. cornos. ◇ Fig. *Durerea pornește din straturile cele mai adînci ale sufletului rănit* (D. ZAMF.). ◆ (*geol.*) Depozit de roci sedimentare sau metamorfice cu o compoziție relativ omogenă, care se găsește, sub forma unei pînze, între alte depozite. ◇ *Strat productiv* = formațiune geologică constituită dintr-o rocă poroasă și permeabilă în care sînt înmagazinate fluide care pot fi exploatate. *Strat alunecos* = teren alunecos. *Strat permeabil* = formațiune geologică alcătuită din roci

poroase sau cu fisuri prin care circulă fluidele cu ușurință. *Strat acvifer* v. acvifer. *Complex de straturi* v. complex. *Straturi geologice concordante* v. concordant. *Strat lenticular* v. lenticular. *Retrusare a straturilor* v. retrusare. **5** Fig. (*adesea cu determ. care arată rolul, calitatea*) Parte dintr-o categorie, dintr-o pătură socială. *Un sentiment de groază străbătuse cu încetul pînă în straturile poporane* (D. ZAMF.). **6** (*pop.*) Culcuș, așternut pentru animale. *Era o iepuroaică, în mărăcinii unde sărise i-am găsit stratul* (BRĂT.). ◆ Ext. (*înv., reg.*) Așternut pentru oameni. ◆ Gener. Pat. ◇ Expr. (*înv., reg.*) (*A fi, a pune*) *în* (sau *la*) *strat de moarte* (ori, *înv., în stratul morții*) = (a fi) în agonie, pe patul morții. *A lua* (pe cineva) *din strat* = *a*) a scula (pe cineva) foarte devreme; *b*) a lua (pe cineva) prin surprindere. *A-și face strat* = a-și încropi o gospodărie. *A avea strat* (*bun*) = a moșteni o avere considerabilă. *A-și schimba stratul* = (*despre femei*) a se recăsători. **7** Nume dat părții de jos pe care se reazemă unele obiecte sau unelte; postament. ◆ Spec. (*reg.*) Talpa casei. ◆ (*reg.*) Postament din bîrne sau din scînduri groase pe care este așezat podul morii de apă. ◆ (*reg.*) Ghizd (la fîntînă). **8** Patul puștii. ◇ Meton. *Ceа întîi lovitură ce căpătai fu un strat de pușcă drept între umere* (SIO.). • pl. *-uri*, (*înv.*) *-ure*, *-e*. /lat. ***stratum***.

strat² *s.n.* (*pop.*) *Strat de Rusalii* = Todorusale. • pl. *-e*. /<bg. ***otrъd***.

stratagémă *s.f.* **1** Procedeu folosit în război pentru a înșela și a surprinde pe inamic. *Crezînd că... fuga muscalilor e numai o stratagemă, s-a speriat* (GHICA). **2** Analog. Vicleșug, șiretlic, tertip, manevră ingenioasă. *Stratagema numelui fals a eșuat* (PER.). • pl. *-e*. și (*înv.*) *strataghémă s.f.* /<fr. ***stratagème***, lat. ***strategēma, -atis***, ngr. ***στρατήγημα*** „manevră, operațiune militară".

strataghémă *s.f.* v. stratagemă.

stratamétru *s.n.* (*miner.*) Instrument utilizat în sondaje miniere pentru măsurarea înclinației straturilor geologice. • pl. *-e*. /<fr. ***stratomètre***.

stratég *s.m.* **1** (*milit.*) Comandant de oști, bun cunoscător al strategiei. ◆ Ext. Persoană care conduce cu competență un oarecare număr de operații, care se descurcă cu abilitate în anumite situații (politice). ◇ (*glum.*) *E semeț..., strategul expert al luptei cu ochii închiși* (PER.). **2** (*în antic.*) General, comandant al unei cetăți. ◆ (*în Grecia antică*) Fiecare dintre cei 10 magistrați supremi ai Atenei, aleși pe un an. • pl. *-gi*. și (*înv.*) *stratíg s.m.* /<fr. ***stratège***, lat. ***stratēgus, -i***, ngr. ***στρατηγός***; cf. gr. *στρατηγός* <*στρατός* „armată", *ἄγω* „a conduce".

stratégic, -ă *adj.* (*despre considerente, intenții, scopuri, mijloace etc.*) Care aparține strategiei, care se referă la strategie. *Începe a înțelege importanța strategică și comercială a gurilor Dunării* (HASD.). ◇ *Hartă strategică* = hartă militară făcută la o scară mică și cu însemnări de importanță strategică. *Investitor strategic* v. investitor. ◆ (*milit.; despre planuri, operații militare etc.*) Care este conform regulilor strategiei. ◇ (*adv.*) *Ne-am retras strategic printre coroanele pomilor* (SADOV.). ◆ (*despre locuri, drumuri etc.*) Care este important, esențial din punctul de vedere al strategiei, pentru desfășurarea operațiilor militare. *El nu va sta în București, ci departe, într-o poziție strategică* (CA. PETR.). • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***stratégique***.

strategíe *s.f.* **1** (*milit.*) Partea cea mai importantă a artei militare care se ocupă cu problemele pregătirii, planificării și ducerii războiului, campaniilor și operațiilor militare. ◆ Disciplină militară care se ocupă cu studiul acțiunilor militare de mare amploare. ◆ Fig. Arta de a folosi toate mijloacele disponibile în vederea asigurării succesului într-o luptă, într-o activitate. *Mi-a trebuit o întreagă strategie... ca s-o pot recîștiga* (IBR.). **2** (*inform.*) Comportament al omului sau al mașinii cu ocazia unui joc sau a unui conflict. **3** (*în antic.*) Demnitatea de strateg. ◆ Unitate teritorială supusă acestuia. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***stratégie***; cf. lat. *strategĭa, -ae*, gr. *στρατηγία*.

strategíst *s.m.* (*înv.*) Strateg. • pl. *-iști*. /<fr. ***stratégiste***.

straténie *s.f.* v. stretenie.

strati- Elem. de compunere „strat, pătură, sediment", „stratosferă". • și *strato-*. /<fr. ***strati-***, ***strato-***; cf. lat. *stratum, -i* „așternut".

stratidensigrafíe *s.f.* (*med.*) Metodă de explorare a capacității respiratorii pulmonare constînd în compararea cantităților de raze X care traversează plămînul în inspirație și expirație. • g.-d. *-iei*. /***strati-*** + ***densigrafie***.

stratificá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A (se) așeza, a (se) depune în straturi. ◇ Fig. *Poezia... se stratifică încet-încet în ființa mea* (SADOV.). ◆ (*geol.; tr.*) A determina așezarea unor terenuri sedimentare în straturi. **2** *tr.* (*pom.; compl. indică semințe, butași etc.*) A grăbi încolțirea, prin așezarea în straturi suprapuse, izolate între ele prin turbă, mușchi etc. în vederea asigurării unor condiții optime de umiditate și temperatură. **3** *refl.* (*sociol.; despre populații, societate, comunități etc.*) A se împărți în diverse categorii, după poziția acestora în structura socială. *Societatea românească a început să se stratifice*. **4** *tr.* (*tehn.; compl. indică semifabricate sau produse finite sub formă de foaie sau de bloc*) A impune o structură specială prin dispunere în straturi succesive. • prez.ind. *stratífic*. /<fr. ***stratifier***, lat. ***stratificare***.

stratificáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a* (*se*) *stratifica* și rezultatul ei; stratificație. ◇ Fig. *Gilliéron a observat migrația cuvintelor și stratificarea lingvistică* (GRAUR). ◆ (*geol.*) Așezare a rocilor sedimentare în straturi suprapuse. ◆ Formație sedimentară alcătuită din mai multe straturi. *Dibuiam prin stratificările geologice ale Șurianului vîrstele* (BLA.). **2** (*pom.*) Procedeu tehnic de grăbire a încolțirii semințelor de pomi fructiferi prin așezarea lor în straturi, alternînd cu turbă, mușchi, nisip etc., pentru a asigura condițiile optime de umiditate și de temperatură. **3** (*sociol.*; și *stratificare socială*) Împărțire a populației unei societăți în diverse categorii, după poziția acestora în structura socială. *Românii alcătuiau o populație mai uniformă decît sașii și ungurii, la care stratificarea socială era mult mai reliefată și mai diferențiată* (GRAUR). **4** (*tehn.*) Dispunere în straturi suprapuse a unor produse finite în formă de foaie sau de bloc. • pl. *-ări*. /v. ***stratifica***.

stratificát, -ă *adj.* Care este așezat în straturi, care este format din straturi suprapuse. *Din malurile abrupte..., calcarul răzbește, stratificat și sur* (GAL.). • pl. *-ți, -te*. /v. ***stratifica***.

stratificáție *s.f.* Stratificare. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și (*înv.*) *stratificațiúne s.f.* /<fr. ***stratification***.

stratificațiúne *s.f.* v. stratificație.

stratifórm, -ă *adj.* **1** (*geol.*) Care are aspect de conglomerat de straturi; care este dispus în formă de straturi. **2** (*meteor.*) *Nori stratiformi* = nori de tip stratus, care sînt generați de-a lungul unei suprafețe de discontinuitate. • pl. *-i, -e*. și (*înv.*) *stratifórmis adj.* /<fr. ***stratiforme***.

stratifórmis *adj.* v. stratiform.

stratíg *s.m.* v. strateg.

stratigrăf[1] *s.n.* (*med.*) Tomograf. • pl. *-e*. /<fr. ***stratigraphe***.

stratigráf[2]**, -ă** *s.m., s.f.* (*geol.*) Specialist în stratigrafie. • pl. *-i, -e*. /v. ***stratigrafie***.

stratigrăfic, -ă *adj.* (*geol.*) Care aparține stratigrafiei, care se referă la stratigrafie. ◇ (*adv.*) *Ar trebui examinată chestiunea atît stratigrafic, cît și cantitativ* (PÂRV.). ◇ *Discordanță stratigrafică* v. discordanță. *Lacună stratigrafică* v. lacună. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***stratigraphique***.

stratigrafíe *s.f.* **1** (*geol.*) Știință care se ocupă cu studiul formațiilor geologice ce alcătuiesc scoarța terestră, în scopul restabilirii succesiunii lor de formare și al stabilirii legilor evoluției pămîntului în ansamblu; geologie istorică. **2** (*arheol.*) Procedeu de cercetare arheologică prin studiul succesiv al straturilor unui sit, ce conțin resturile activitățile umane mai vechi sau mai noi. **3** (*med.*) Tomografie. **4** (*lingv.*; și *stratigrafie lingvistică*) Dispunere pe o axă verticală în perspectivă cronologică sau socială a unor fapte de limbă. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***stratigraphie***; cf. lat. *stratum, -i* „podea, pavaj", gr. *γράφω* „a scrie".

stratiót *s.m.* (*pop.; în vicleim*) Ostaș. • sil. *-ti-ot*. pl. *-ți*. /<ngr. ***στρατιώτης***.

stratisféră *s.f.* (*geol.*) Pătură de roci sedimentare de la suprafața litosferei. • pl. *-e*. /***strati-*** + ***sferă***.

stratiterapíe *s.f.* (*med.*) Metodă radiografică de iradiere convergentă, la care tubul se deplasează de-a lungul unei suprafețe, pe trasee diferite. • g.-d. *-iei*. /***strati-*** + ***terapie***.

strato- v. strati-.

stratocamíl *s.m.* (*înv.*) Struț. • pl. *-i*. și *stratocamílă s.f.* /<sl. veche **стратокамлъ**; cf. gr. *στρουθοκάμηλος*.

stratocamílă *s.f.* v. stratocamil.

stratocenóză *s.f.* (*biol.*) Asociație de plante și animale caracteristică unui strat (etaj) de vegetație. • pl. *-e*. /***strato-*** + ***-cenoză***.

stratocrație *s.f.* (*înv.*) Conducere militară (a unui stat). • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<ngr. ***στρατοκρατία***.

stratocúmulus *s.m.* (*meteor.*) Formație de nori inferiori cu aspect de cîlți sau de sfere de culoare cenușie, dispuse în rînduri ori în grupuri, la o altitudine care variază între 50 m și 20 km; cumulostratus. • /<fr. ***strato-cumulus***.

stratométru *s.n.* (*ind. extract.*) Aparat pentru determinarea direcției și înclinării straturilor străbătute de o gaură de sondă. • pl. *-e*. /<fr. ***stratomètre***.

stratopăuză *s.f.* (*geogr.*) Zona de tranziție dintre stratosferă și mezosferă. • sil. *-pa-u-*. /<fr. ***stratopause***.

stratopedárh *s.m.* (*grec. înv.; milit.*) Comandant de tabără. • pl. *-i*. /<ngr. ***στρατοπεδάρχης***.

stratórnic *s.m.* (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) Postelnic. *La război plecau întîi numai stratornicii* (IORGA). • pl. *-ci*. /<slav. **стратορникъ**.

stratosféră *s.f.* (*geogr.*) Strat al atmosferei cuprins între troposferă și ionosferă, caracterizat prin creșterea temperaturii aerului și prezența unui strat de ozon. • /<fr. ***stratosphère***; cf. lat. *stratum, -i* „podea, strat", gr. *σφαῖρα* „sferă".

stratosféric, -ă *adj.* **1** Care aparține stratosferei, care se referă la stratosferă. **2** (*despre avioane*) Care este conceput pentru a zbura în stratosferă. ◆ Ext. (*despre zboruri ale avioanelor*) Care are loc în stratosferă. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***stratosphérique***.

stratostát *s.n.* (*transp.*) Aerostat cu nacelă ermetică destinat zborurilor stratosferice. • pl. *-e*. /<fr. ***stratostat***, germ. ***Stratostat***.

strátus *s.m.* (*meteor.*) Nori de forma unui strat orizontal, uniform și continuu, de culoare cenușie, asemănători cu ceața, situați la altitudini între 50 m și 2 km și care produc burnițe și zăpadă grăunțoasă. • /<fr. ***stratus***; cf. lat. *stratus, -a, -um* „întins".

străță *s.f.* (*econ.*) Registru contabil în care se înregistrează toate operațiile economice și financiare ale unei întreprinderi. • pl. *-e*. /<germ. ***Strazze***.

stră- Elem. de compunere „foarte vechi, arhaic". • /lat. ***extra***.

străbáte *vb. III.* **1** *tr., intr.* A trece printr-un corp, a pătrunde, a traversa, a răzbi. *M-a străbătut un glonte prin furca pieptului* (SADOV.). ◇ Fig. *Nu puteai să străbați sufletul lui* (HEL.). ◆ (*intr.; despre sunete, zgomote etc.*) A se propaga prin spațiu (pînă la un anumit punct), a se face auzit, a răzbate. *Glasul Anei străbătu ca un tăiș pînă la el* (VIN.). ◆ Fig. A privi cu atenție (încercînd să vadă clar), a pătrunde, a cerceta cu privirea, a observa. *Lucirea ochilor ei străbătea întunericul nopții* (REBR.). ◆ Analog. (*tr.; despre ploaie, apă etc.; compl. indică oameni, obiecte etc.*) A uda foarte tare. *Hainele lui erau străbătute de apă* (C. NEGR.). **2** *tr., intr.* A trece pe o suprafață în diferite sensuri, pe toată întinderea ei, de la un capăt la altul; a parcurge, a cutreiera, a traversa. *A străbătut cîteva țări* (PER.). ◇ Fig. *Evoluția lui Duiliu Zamfirescu va avea de străbătut un drum mai întins* (VIANU). ◆ A fi, a se întinde, a se desfășura pe o mare suprafață. *Ochii șterși și nasul străbătut de vinișoare vinețiі aduceau a om* (DAN). ◆ (*tr.*) A privi, a se uita în treacăt. *Dintr-o singură rotire a ochilor, părintele Hilarie... a străbătut toate ungherele* (COCEA). ◆ (*tr.*) A citi (repede și superficial). *Nu în zădar străbătuse la Viena frumoasele cărticele* (IORGA). **3** *intr.* A trece pe undeva cu greu, învingînd obstacole; a răzbate. *Lumea se-mbulzește să străbată-n sală* (VLAH.). ◇ (*tr.*) *Străbăturăm, cu destulă osteneală, mulțimea* (BOL.). ◇ Fig. *Cum străbăteam atît de greu Din jalea mea adîncă* (EMIN.). ◆ Fig. A ajunge (unde și-a propus); a izbuti, a reuși. *Cu ambiția lui deosebită, va străbate pînă în vîrful ierarhiei sociale.* ◆ (*despre idei, sugestii etc.*) A transpărea. *Ironia amară... străbate din puținele poezii ale răposatului N. Nicoleanu* (MAIOR.). **4** *tr.* A pune stăpînire (pe cineva sau pe ceva); a copleși, a domina. *Îi străbăteau trupul lungi fiori de frig* (AGÂR.). • prez.ind. *-bát*. /***stră-*** + ***bate***.

străbátere *s.f.* Acțiunea de *a străbate* și rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. ***străbate***.

străbătător, -oáre *adj.* **1** Care străbate sau care pătrunde prin ceva. *Sub talpa corăbiii Străbătătoare-n adînc* (MURNU). ◆ (*despre ochi, privire*) Care exprimă,

trădează agerime; care caută să surprindă, să înțeleagă. *Se feri din calea ochilor ei străbătători.* **2** Care izbutește să ajungă, să intre undeva (cu greu); care își face loc, care se infiltrează; ext. care este puternic, tare, pătrunzător. *Un vînt străbătător răsucea stropii de ploaie* (GAL.). ◆ Care învinge cu ușurință piedicile; răzbătător. *Fiind un tip străbătător, a reușit în viață.* ◇ Fig. *Un atît de sfînt noroc Străbătător durerii!* (EMIN.). **3** Fig. Care cercetează, care analizează minuțios, care aprofundează; ager, ascuțit, iscoditor. *Îi recunosc spiritul străbătător.* **4** Care cutreieră, care parcurge un loc, o suprafață. *Dragile noastre picioare Tare-au fost străbătătoare* (POP.). • pl. *-ori, -oare.* **/străbate** + *-ător.*

străbún, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care a trăit cu cîteva generații înaintea cuiva și aparține aceluiași neam. *La Bizanț... unde stătuseră împărați străbunii săi* (SADOV.). ◆ (*mai ales la pl.*) Generații anterioare, înaintași, strămoși. *Prea v-ați bătut joc de limbă, de străbuni și obicei* (EMIN.). **2** *s.m., s.f.* Tatăl ori mama bunicului sau al bunicii, în raport cu strănepoții lor; străbunic, răzbunic. *Străbunul ar fi fost protoiereul Basiliu* (CĂL.). **3** *adj.* Care aparține străbunilor, care se referă la străbuni; străbunesc. *Cuprinși de-amintirea străbunei măriri, Spre soare mi-e gîndul* (COȘB.). ◆ Ext. Care este foarte vechi, de foarte mult timp; străvechi. *Eu vă sărut, părinți străbuni* (GOGA). • pl. *-i, -e.* **/stră-** + **bun.**

străbunésc, -eáscă *adj.* (*înv.*) Strămoșesc; străvechi. ◇ Fig. *Odăjdiile naturii se mențin la străbunescul lor model* (ARGH.). • pl. *-ești.* **/străbun** + *-esc.*

străbunícă, -ă *s.m., s.f.* **1** Tatăl ori mama bunicului sau al bunicii, în raport cu strănepoții lor; străbun. *Poartă numele străbunicului* (CE. PETR.). **2** (*înv.; mai ales la pl.*) Strămoș. • pl. *-ci, -ce.* **/stră-** + **bunic.**

strác *s.m.* v. stîrc.

stráchinăr *s.m.* Meseriaș care face (și vinde) străchini. • pl. *-i.* **/strachină** + *-ar.*

străchineá *s.f.* (*pop.*) Străchinuță. • pl. *-ele.* **/strachină** + *-ea.*

străchiníță *s.f.* (*înv.*) Străchinuță. • pl. *-e.* **/strachină** + *-iță.*

străchinoáie *s.f.* Aug. al lui *strachină.* • pl. *-oaie.* **/strachină** + *-oaie.*

străchinúță *s.f.* Dim. al lui *strachină*; străchioară, străchiniță, străchinea. • pl. *-e.* **/strachină** + *-uță.*

străchioáră *s.f.* (*pop.*) Străchinuță. • pl. *-e.* **/strachină** + *-ioară.*

străcurát, -ă *adj.* v. strecurat[2].

strădálnic, -ă *adj.* (*înv., reg.*) Care este harnic, sîrguincios. ◇ (*subst.*) *Mare străbanic să vădi în mănăstire* (DOS.). • pl. *-ci, -ce.* și *strădánic, -ă adj.* /<srb. **stradalnik.**

strădánic, -ă *adj.* v. strădalnic.

strădánie *s.f.* **1** Încordare voluntară, îndelungată, a forțelor fizice, intelectuale etc. pentru a duce ceva la capăt, pentru a atinge un scop etc.; osteneală, zel, efort. *Străduințile lui Titu au rămas... zadarnice* (REBR.). **2** (*înv.*) Suferință, chin. *Strădania și învierea Domnului* (DOC.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *stradánie* s.f. /<slav. **страданиѣ.**

strădănui *vb. IV. refl.* (*înv., reg.*) A se strădui. *Gospodăria pentru care atît se strădănuise* (SADOV.). • prez.ind. *-iesc.* **/strădanie** + *-ui.*

strădănuíre *s.f.* (*înv.*) Faptul de *a se strădănui.* • pl. *-i.* **/v. strădănui.**

strădănuít, -ă *adj.* (*înv.*) Care este chinuit, zbuciumat. *Dup-o vreme multă de-o viață strădănuită, muri* (CON.). • pl. *-ți, -te.* **/v. strădănui.**

străduí *vb. IV. refl.* A depune multe eforturi (fizice, intelectuale etc.) ca să realizeze ceva; a se sili, a se căzni. *S-a străduit să mă convingă* (M. I. CAR.). ◇ (*înv.; intr.*) *Noi străduirăm, mînați de semne din ceruri* (COȘB.). • prez.ind. *-iesc.* /<slav. **страдати.**

străduiálă *s.f.* Strădanie. *Străduiala ei rămase fără rezultat.* • pl. *-ieli.* **/străduí** + *-eală.*

străduínță *s.f.* Strădanie. *E lăudabilă străduința ta.* • pl. *-e,* (*înv.*) *-i.* **/străduí** + *-ință.*

străduíre *s.f.* Acțiunea de *a se strădui* și rezultatul ei. • pl. *-i.* **/v. străduí.**

străduitór, -oáre *adj.* (*despre oameni*) Care se străduiește, care își dă toată osteneala să realizeze ceva; sîrguincios, silitor, harnic. • sil. *-du-i-.* pl. *-ori, -oare.* **/străduí** + *-tor.*

strădúță *s.f.* Dim. al lui *stradă*; stradelă. *Mulțimea năvălea pe străduțele învecinate* (POPOV.). • pl. *-e.* **/stradă** + *-uță.*

străfiá *vb. I.* v. străfiga.

străfíg *s.n.* (*reg.*) **1** Strănut. **2** (*la cai*) Astm. • pl. *-uri.* /de la **străfiga,** prin derivare regresivă.

străfigá *vb. I.* **1** *intr.* (*pop.; despre oameni și despre cai*) A strănuta. **2** *intr.* (*reg.; despre cai*) A sforăi; a necheza. **3** *tr.* (*reg.*) A scuipa, a da afară. • prez.ind. *străfíg, -ghez.* și *străfiá vb. I.* /cf. *strănuta.*

străfigát[1] *s.n.* (*reg.*) Strănut. • /v. **străfiga.**

străfigát[2]**, -ă** *adj.* (*reg.; despre cai*) Care are o pată albă pe una sau pe amîndouă nările. • pl. *-ți, -te.* /cf. *străfiga.*

străfín, -ă *adj.* Extrafîn. • pl. *-i, -e.* **/stră-** + **fin.**

străflocá *vb. I. refl., tr.* (*reg.*) **1** A (se) zbîrli; a (se) ciufuli. ◆ (*reg.; tr.; compl. indică fulgi, lînă etc.*) A scărmăna, a flocăi. ◇ (*glum.*) *I-au străflocat odată dulăii cojocul* (POP.). **2** A (se) părui; a (se) bate. • prez.ind. *străflóc.* **/stră-** + **floca.**

străflocát, -ă *adj.* (*înv., reg.; despre păr*) Care este ciufulit. ◆ Ext. (*reg.; despre oameni*) Care are părul ciufulit. *Unde te duci așa stroflocită?* • pl. *-ți, -te.* și *stroflocít, -ă adj.* /v. **străfloca.**

străformá *vb. I. tr.* (*înv., reg.*) A transforma. • prez.ind. *-ez.* **/stră-** + **forma.**

străformáre *s.f.* (*reg.*) Acțiunea de *a străforma* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. **străforma.**

străfulgerá *vb. I.* **1** *intr.* A fulgera tare, a arunca fulgere. ◆ Ext. (*mai ales despre surse de lumină*) A luci, a sclipi (ca un fulger); a străluci, a scînteia. *Baionetele străfulgerá în lumină* (REBR.). ◇ Fig. *Luna plină a nesomnului străfulgerá în suflet* (TEOD.). ◆ Spec. (*despre ochi*) A avea o strălucire specifică, vie, care trădează un sentiment puternic. *Ochii lui sălbatici străfulgerînd tresar* (IOSIF). **2** *intr.* Fig. (*despre gînduri, idei, inspirație etc.*) A-i veni cuiva pe neașteptate sau a-i trece deodată (ca un fulger) prin minte. *Străfulgerá din stele Senina inspirare* (MACED.). ◇ (*tr.*) *Deodată îl străfulgerá prin creier o povestire tristă* (CHIRIȚ.). **3** *tr., intr.* A lovi pe neașteptate (ca un trăsnet); a răpune. *Din bolțile tăriei Cad străfulgerați prigorii* (IOSIF). **4** *tr.* Fig. (*despre sunete*) A străbate cu mare iuțeală. *Văzduhul fu străfulgerat de sunetul arămiu al trîmbiței* (REBR.). • prez.ind. pers. 3 *-fúlgeră.* **/stră-** + **fulgera.**

străfulgeráre *s.f.* **1** Fulgerare; licărire, lucire. ◆ Spec. Strălucire vie a ochilor, a privirii. *Strigă... cu ochii aprinși de o străfulgerare stranie* (REBR.). **2** Fig. Apariție bruscă a unei idei, a unei imagini etc. ◆ Ext. Idee, imagine, sentiment, senzație care apar ori se manifestă brusc; scăpărare. *Dacă nu sînt ei? îi trecu prin minte ca o străfulgerare* (REBR.). **3** Sunet cu intensitate mare și durată scurtă. *Străfulgerări sonore... generează o atmosferă de o expresivitate aparte* (PER.). • pl. *-ări.* /v. **străfulgera.**

străfulgerátor, -oáre *adj.* Care trimite, care împrăștie fulgere. • pl. *-ori, -oare.* **/străfulgera** + *-ător.*

străfúnd *s.n.* Loc, punct situat la mare adîncime, în interior; adînc. ◇ Fig. *Cine m-a-ndrumat Din străfund de veac?* (BLA.). • pl. *-uri.* și (*înv.*) *strefúnd s.n.* **/stră-** + **fund.**

străgálie *s.f.* **1** Disc de oțel găurit, montat pe osia roții carului între podul acesteia și capătul butucului, pentru a împiedica frecarea dintre ele. ◇ Expr. (*reg.; adv.*) *A-și face picioarele străgălie și a o întinde* = a se găti și a pleca repede. **2** Mic disc situat în partea superioară a fusului de la masa olarului care se învîrtește și pe care se dă formă lutului. **3** (*reg.; mai ales la pl.*) Podoabe, elemente decorative adăugate la hamuri. ◆ Ext. Zurgălăi. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*reg.*) *stragalíe, strangalíe, stregálíe s.f.* /<ngr. **στραγγαλία.**

străgănà *vb. I.* v. tărăgăna.

străgăneálă *s.f.* v. tărăgăneală.

străgheát *adj.* (*reg.; despre lapte*) Care este închegat și nescurs. • pl. *-ți, -te.* și *stregheát, -ă adj.* /v. **străgheța.**

străgheáță *s.f.* **1** (*pop.*) Lapte închegat cu cheag, din care se face cașul. **2** (*reg.*) Lichid galben-verzui, care se separă din lapte la prepararea brînzeturilor; zer. **3** (*med.; reg.*) Pastă obținută din lapte închegat și ou sau din lapte dulce, pătrunjel și săpun, folosită la vindecarea bubelor. ◆ Apă în care s-a pus o cantitate de cheag, folosită în tratamentul durerilor de cap și al bubelor. **4** Ext. (*reg.*) Sînge închegat; cheag de sînge. • pl. *-eți.* și (*înv., reg.*) *stregheáță, strigheáță, steregheáță* s.f. /cf. lat. *strangulatum.*

străgheță *vb. I. tr., refl.* (*pop.*) A (se) transforma în străgheață; a (se) coagula. ◇ Analog. *Piftiile s-au străghețat, adică au înghețat, tremură* (POP.). • prez.ind. *-ez.* și (*reg.*) *străgheți, stregeți vb. IV.* **/străgheață** + *-a.*

străgheți *vb. IV.* v. străgheța.

străicúță *s.f.* (*reg.*) Trăistuță. • pl. *-e.* /de la **straiță.**

străín, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care nu face parte din populația țării în care se află (sau trăiește); (om, ființă) care trăiește sau care este de origine din altă regiune sau localitate decît aceea în care se află sau locuiește. *Directorul apăru în ușă făcînd loc inginerilor și străinilor* (PRED.). ◇ *Legiune străină* v. legiune. ◆ Spec. (Persoană) care aparține unei naționalități ce nu formează, în cadrul unui stat, o minoritate națională. *Străinii reprezintă în Franța un procent impresionant.* ◆ (Om) care nu este sau nu pare a fi cunoscut; necunoscut. *Nu eram pentru dînsul un străin* (M. I. CAR.). ◆ (Persoană) care nu face parte dintr-o instituție, dintr-o întreprindere etc. *Accesul persoanelor străine strict interzis.* **2** *adj.* (*despre țări, locuri etc.*) Care este altul decît cel de origine al cuiva. *Aibi milă de familia mea rămasă... în străine locuri* (CAR.). ◆ Care aparține sau care este propriu altui popor decît cel al persoanei despre care este vorba. *Îl învață cum să primească soli străini* (IORGA). ◆ (*despre obiecte, produse etc.*) Care provin din import. *Cumpără... țigări, cerînd o marcă străină și scumpă* (CE. PETR.). ◆ Spec. (*despre limbi, dialecte etc.*) Care este alta decît limba, dialectul etc. matern sau decît limba țării în care se află sau în care trăiește. *Alt cărturar... le tălmăcise dintr-o limbă străină* (SADOV.). ◇ Expr. *A stăpîni o limbă* (*străină*) v. stăpîni. **3** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care nu este rudă sau prieten cu cineva. *Cînd poftim străini, nu ținem consiliu de familie* (H. LOV.). ◇ Loc.adv. *Prin* (sau *printre, între*) *străini* = departe de casă, de prieteni, de rude; între oameni necunoscuți. ◇ Expr. (*înv.*) *Străin de minte* = nebun. ◇ Analog. *Să se agiute apărarea albinelor și lupta lor pînă nor stîrpi pe străinele ce le bîntuiesc proprietatea* (I. ION.). ◆ Ext. (Persoană) care este sau se simte izolată, stingheră. *Se simțea străină între ei* (POPOV.). ◆ (Persoană) care este înstrăinată, care s-a îndepărtat (sufletește) de cineva sau de ceva. *Se simt ca exilați în orașul lor, străini lîngă căminul lor* (EMIN.). **4** *adj.* Care nu intră în preocupările cuiva, care nu este cunoscut de cineva, care nu îi este familiar. *Iar trecutul lui ne e destul de străin* (SADOV.). **5** *adj.* (*despre lucruri, obiecte etc.*) Care aparține altcuiva, care nu este proprietatea sa. *Fiul meu... n-a furat avut străin* (STANCU). ◆ Care nu are nici o legătură, nici un contingent cu ceva. *O trage după sine ca pe o parte streină a trupului* (EPI.). ◆ Fig. (*despre trăsături, atitudini etc.*) Care nu este propriu cuiva, care nu îl caracterizează. *Orice interes meschin, orice gînd ascuns îi sînt străine.* **6** *adj.* Care are alte particularități, alte caracteristici decît mediul în care se află; deosebit, diferit, distinct. *Străin la vorbă și la port, Lucești fără de viață* (EMIN.). **7** *adj.* (*despre corpuri, materii, substanțe etc.*) Care nu este de aceeași natură cu corpul, materia etc. în care este amestecat. ◇ *Corp străin* v. corp. *Trup străin* v. trup. ◇ Fig. *Calitatea esențială a acestei valori ar fi... îndepărtarea elementelor vulgare și străine* (RALEA). • pl. *-i, -e.* și (*înv., pop.*) *streín, -ă adj., s.m., s.f.* /lat. **extraneus, -a, -um.**

străina *vb. I.* **1** *tr., refl.* (*înv., pop.*) A (se) înstrăina (cu forța) de casă. *Foarte rău m-ai străinat Departe la alte curți* (POP.). **2** *refl.* (*înv., pop.; despre oameni*) A se înstrăina (de locul nașterii, de țară). *S-au streinat de moșiile lor* (NEC.). **3** *tr.* (*înv.*) A înstrăina (ceea ce aparține cuiva). ◇ (*refl. pas.*) *Să nu se străineze împărăția tatălui ei* (DOS.). • sil. *stră-i-.* prez.ind. *-ez.* și (*înv., pop.*) *streiná,* (*înv.*) *streiní vb. I.* **/străin** + *-a.*

străinătate *s.f.* **1** Țară, regiune situată dincolo de granițele propriei patrii. *Ne pregătim pentru o călătorie în străinătate.* ◆ Colect. (*înv., pop.*) Grup de persoane care aparțin ca origine altei țări decît aceea în care se află; mulțime de străini. *Nu pot străbate De străinătate* (POP.). **2** Mediu străin în care se află cineva, departe de familie și de cunoscuți. *Neagră e străinătatea! Crudă e singurătatea!* (ALECS.). • sil. *stră-i-.* pl. *-ăți,* (*pop.; fam.*) *-ături.* și (*înv., pop.*) *streinătáte s.f.* **/străin** + *-ătate.*

străinéi, -eá *adj., s.f., s.m.* (*pop.*) Dim. al lui *străin. Numai unu-i străinel, Nu ține nime cu el* (POP.). • sil. *stră-i-*. pl. *-ei, -ele.* /***străin*** + *-el, -ea.*

străinéște *adv.* (*reg.*) Ca străinii; în felul străinilor; după model străin. • sil. *stră-i-*. și (*reg.*) *streinéște adv.* /***străin*** + *-ește.*

străiníme *s.f.* (*reg.*) **1** Colect. Mulțime de străini. *Streinimea și netactul... guvernelor... au adus turburare în starea vieții orașelor* (JIP.). **2** Străinătate. *De nu m-a dori nime, Duce-m-oi prin străinime* (POP.). • sil. *stră-i-*. și *streiníme s.f.* /***străin*** + *-ime.*

străiníor, -oáră *adj.* (*pop.*) Dim. al lui *străin.* • sil. *stră-i-*. pl. *-ori, -oare.* /***străin*** + *-ior.*

străinísm *s.n.* (*lingv.*) Element lexical împrumutat dintr-o limbă străină (și neasimilat de limba proprie). *Străinismuri slavone* (ODOB.). • sil. *stră-i-*. scris și *străinizm.* pl. *-e,* (*înv.*) *-uri.* /***străin*** + *-ism.*

străinízm *s.n.* v. străinism.

străinomaníe *s.f.* Admirație față de străinătate sau față de tot ceea ce aparține străinătății. ◆ Manie pentru folosirea elementelor lexicale străine. *Am mai luat în rîs această străinomanie introdusă în limba noastră* (I. NEGR.). • sil. *stră-i-*. g.-d. *-iei.* /***străin*** + ***manie.***

străinúc, -ă *adj.* (*reg.*) Dim. al lui *străin.* • sil. *stră-i-*. pl. *-ci, -ce.* /***străin*** + *-uc.*

străistúță *s.f.* v. traistuță.

străíță *s.f.* (*reg.*) Hăinuță. • pl. *-e.* /***strai*** + *-iță.*

străjác *s.n.* (*reg.*) Saltea (de paie). • pl. *-ce, -uri.* și *strojác, strujác s.n.* /<germ. ***Strohsack.***

străjărie *s.f.* v. străjerie.

străjér, -ă *s.m., s.f.* **1** *s.m.* (*în Ev. Med., în Mold.*) Locuitor care, în schimbul unor scutiri fiscale, avea obligația să facă de pază la hotarele țării, în zona de munte. ◆ Gener. (*înv., pop.*) Paznic, străjă. <> Fig. *Harnicul străjer al cărților* (IORGA). **2** *s.m., s.f.* Tînăr care aparținea străjeriei (1). **3** *s.m.* Construcție formată dintr-un grup de stîlpi de lemn, montată lîngă piciorul unui pod de lemn, pentru a-l apăra de loviturile plutelor. • pl. *-i, -e.* și (*înv., reg.*) *strejár s.m.* /***strajă*** + *-ar.*

străjerésc, -eáscă *adj.* Care aparține străjeriei, care se referă la străjerie. • pl. *-ești.* /***străjer*** + *-esc.*

străjerie *s.f.* **1** (*ist.*) Organizație paramilitară pentru tineret, creată de regele Carol al II-lea. **2** (*înv.*) Garnizoană a unei cetăți; pază. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *străjărie s.f.* /***străjer*** + *-ie.*

străjí *vb. IV. tr.* (*înv.*) A păzi. • prez.ind. *-esc.* /***strajă*** + *-i.*

străjnicí *vb. IV.* v. strășnici.

străjuí *vb. IV.* (*pop.*) **1** *tr.* A păzi, a apăra. <> (*abs.*) *Eu străjuiesc aici, voi, pe la ferestre* (GAL.). <> Fig. *I-ar fi străjuit liniștea somnului la căpătii* (VLAH.). **2** *refl.* (*înv., pop.*) A se păzi. *Pînă cînd ne vom feri? Pînă cînd ne vom străjui?* (VARL.). **3** *tr.* (*compl. indică suprafețe, construcții etc.*) A mărgini, a delimita ceva. <> Fig. *Fața... rotundă și brunetă era străjuită din dosul fiecărei urechi de cîte o mică pingea de păr castaniu* (HOG.). • prez.ind. *-iesc.* și (*reg.*) *strejuí vb. IV.* /***strajă*** + *-ui.*

străjuíre *s.f.* (*înv., pop.*) Faptul de *a străjui*; păzire, pază, veghe. <> Fig. *Se aprinse la răsărit, ca o candelă de străjuire, luna plină* (HOG.). ◆ Pîndă. • pl. *-i.* /v. ***strajă.***

străjuitór, -oáre *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care străjuiește, păzește, veghează. *Pîndesc... să vadă licărind făclia străjuitoare* (ANG.). **2** *s.m., s.f.* Paznic, păzitor, străjer. • sil. *-ju-i-*. pl. *-ori, -oare.* și (*înv.*) *strejuitór, -oáre adj., s.m., s.f.* /***străjui*** + *-tor.*

strălí *vb. IV. tr.* (*reg.*) A face să simtă o durere puternică. • prez.ind. pers. 3 *-ește.* /<srb. ***strjeliti.***

strălímpede *adj.* Foarte limpede, deosebit de clar. *Mai presus de toate strălimpedea lumină A inimii și-a minții* (DEȘ.). ◆ (*despre glas*) Care sună distinct, deslușit. *Auzea... Un strălimpede glas* (PER.). • pl. *-zi.* /***stră-*** + ***limpede.***

strălúc *s.m.* (*entom.*) Insectă din ordinul coleopterelor, de culoare verde sau roșcată, cu luciu metalic specific, cu aripile albastre-verzui, fin punctate (*Aromia moschata*). • pl. *-ci.* și *strălúciu s.m.* /de la ***străluci,*** prin derivare regresivă.

strălucí *vb. IV. intr.* **1** A luci puternic, a răspîndi, a emite, a reflecta o lumină vie. *Soarele...strălucește ca într-o pînză de Veronese* (VIANU). <> (*tr.*) *Soarele strălucește toate cîte-s pre supt cer* (VARL.). <> Fig. *Strălucea de mulțumire* (VIN.). ◆ A scînteia, a sclipi. *Vîrfurile colinelor strălucesc în lumina vie a soarelui* (BOGZA). ◆ Analog. A părea că răspîndește lumină din cauza albeții, a curățeniei. *Totul strălucește în bucătăria mamei.* **2** (*despre ochi, privire*) A avea o expresie specifică produsă de un sentiment puternic. *Face niște ochi mari în care strălucește o profundă admirație* (CAR.). **3** Fig. (*despre oameni, popoare etc.*) A se remarca, a se distinge în mod deosebit, a face o puternică impresie (prin calitățile sale). *Nu prea am strălucit la examenul oral.* <> (*refl.*) *Radu... pe care-l văzurăm înapoi strălucindu-se în războiul cu tătarii* (BĂLC.). • prez.ind. *-esc.* și (*înv.*) *strelucí vb. IV.* /***stră-*** + ***luci.***

strălucínd, -ă *adj.* (*înv.*) **1** Care este strălucitor. *Călcat-am multe țări pe lume Condus de-o strălucindă stea* (ALECS.). **2** Care este strălucit. *Deși-n versul meu cel umil strălucinda-vă virtute Cerc să cînt* (ASACHI). • pl. *-zi, -de.* /v. ***străluci.***

strălucíos, -oásă *adj.* (*înv., pop.*) Strălucitor. *Era peste tot obrazul negru strălucios* (CAR.). • pl. *-oși, -oase.* /v. ***străluci*** + *-os.*

strălucíre *s.f.* Acțiunea de *a străluci* și rezultatul ei. **1** Intensitatea unei lumini vii; lumină vie reflectată; scînteiere, sclipire. *Și cîți codri-ascund în umbră strălucire de izvoară* (EMIN.). <> Fig. *Ascunzîndu-mi lumina soarelui nu-ți mai văd nici strălucirea ta* (GÎRL.). ◆ Spec. Lumină produsă de un astru. *Prin aerul pur, strălucirea stelelor crește* (BOGZA). **2** Expresie specifică a ochilor produsă de un sentiment puternic; licărire, scăpărare. *Numai ochii își pierduseră pentru totdeauna strălucirea* (POPOV.). **3** (*fiz.*) Mărime care caracterizează un izvor de lumină, egală cu raportul dintre intensitatea luminoasă a izvorului și proiecția ariei sale pe direcția de observație. <> (*astron.*) *Strălucirea stelelor* = mărime stelară. **4** Fig. Ansamblu de însușiri care impresionează prin: *a*) frumusețe, armonie. *Strălucirea artelor frumoase* (SADOV.); *b*) bogăție, fast, somptuozitate. *Se hotărî să dea un bal mascat de cea mai înaltă strălucire* (CAR.); *c*) merite deosebite, fapte lăudabile etc. *Eu cad neputincios, stăpîne, În fața strălucirii tale* (GOGA). **5** (*înv.; art.; urmat de adj.pos.*) Termen de reverență pentru un personaj înalt. *Marți... strălucirea sa... a plecat din București* (DOC.). • pl. *-i.* /v. ***străluci.***

strălucít, -ă *adj.* **1** (*înv.*) Care este strălucitor. *Soarele... cu strălucitele sale raze* (DRĂGHICI). <> Fig. *Vin s-ating a ta ființă Cu-a mea rază strelucită [de iubire]* (ALECS.). ◆ (*despre vreme, timp*) Care este senin, însorit. *Mergeam pe un drum de munte în o strălucită dimineață de vară* (HOG.). **2** (*despre ochi*) Care au o expresie specifică, produsă de un sentiment puternic. *Ochii săi strălucîți se aprinseră în fundul capului* (EMIN.). **3** Fig. (*despre opere de artă*) Care impresionează prin frumusețe, prin armonie. *Catedrala Notre Dame este o strălucită realizare a artei gotice.* **4** Fig. Care arată, care denotă fast, lux excesiv, abundență etc. *Ospățul a fost strălucit* (CAR.). **5** Fig. (*despre oameni, familii etc.*) Care se face remarcat, cunoscut, care se distinge în mod deosebit prin calități sau prin fapte extraordinare; celebru, ilustru. *Assos a dat naștere la mulți oameni străluciți în litere* (BOL.). ◆ Ext. Care este dotat cu o inteligență vie, cu un talent excepțional. *A fost elev strălucit* (REBR.). ◆ (*despre manifestări, însușiri etc. ale oamenilor*) Care arată, trădează, denotă inteligență sau talent; excepțional, sclipitor. *Bărbați foarte de treabă, stîngînd în vin strălucitele lor însușiri* (I. ION.). <> (*adv.*) *Nu jucăm strălucit, dar sîntem eficienți.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***străluci.***

strălucitór, -oáre *adj.* **1** (*despre surse de lumină*) Care strălucește, care produce lumină; strălucit, lucitor. *Stelele erau nespus de albe și de strălucitoare* (AGÂR.). ◆ Ext. Care este puternic luminat. *Acel soare ce-și croiește cărarea strălucitoare* (CON.). ◆ (*despre metale sau pietre prețioase sau, ext., despre obiecte făcute din metale sau cu aplicații din metal sau pietre prețioase*) Care împrăștie lumină, care lucește; scînteietor, sclipitor. *Cumpărase fetei o broșă strălucitoare* (VLAS.). ◆ (*despre vreme, zile etc.*) Cu soare; cu luminozitate accentuată; însorit, luminos, radios. *A așteptat în nopți senine Strălucitoarea dimineață* (TOPÎR.). ◆ (*despre culori*) Care dau o impresie de luminozitate; intens, viu, aprins. *Merele sînt de un roșu strălucitor.* ◆ Analog. Care pare că răspîndește lumină din cauza albeții, a curățeniei. *Copilul are dinții albi, strălucitori.* **2** (*despre ochi, privire etc.*) Care este plin de strălucire, expresiv, luminos. *Îmi răsai... cu ochi cuminți și limpezi, Strălucitori de lacrimi* (GOGA). <> Analog. *Cu ce fețe strălucitoare zugrăveam toate lucrurile!* (MARC.). **3** Fig. Care arată, care denotă fast, lux excesiv, abundență etc. *Un palat mult mai strălucitor decît al împăratului* (CR.). **4** Fig. (*despre oameni*) Care este remarcabil, excepțional; ilustru, celebru, vestit. *Clerici strălucitori din toată lumea răsăriteană* (IORGA). <> (*adv.*) *Dacă ar fi trăit, s-ar fi depășit strălucitor pe ei înșiși* (PER.). • pl. *-ori, -oare.* și (*înv.*) *strelucitór, -oáre adj.* /***străluci*** + *-tor.*

strălúciu[1]**, -ie** *adj., s.n.* **1** *adj.* (*despre ochi*) Strălucitor. *Minerva cea cu ochi strălucii* (MURNU). **2** *adj.* Strălucit. *Străvechi așezări din străluce vremi* (CE. PETR.). **3** *s.n.* Strălucire. *Licărirea aurului, străluciul cristalelor, trec rînd pe rînd și combinate pe strunele... meșterului Mitică* (ARGH.). • pl. *-ii.* și *f. -ce, n. -uri.* /de la ***străluci,*** prin derivare regresivă.

strălúciu[2] *s.m.* v. străluc.

strălucoáre *s.f.* (*înv., reg.*) Strălucire. • pl. *-i.* /***stră-*** + ***lucoare.***

străluminá *vb. I. intr., tr.* A lumina puternic, a străluci. *Strălumina prin nouri Luna ca un corn de luptă* (HOREA). <> (*refl. pas.*) *Atunce s-au străluminat biserica la lumina cerului* (DOS.). <> Fig. *Prin negurile sale ideative, străluminate de claritați, se simte gestul și elanul unei comunicări* (PER.). • prez.ind. *-ez.* /***stră-*** + ***lumina.***

strălumináre *s.f.* Acțiunea de *a străluminа* și rezultatul ei. <> Fig. *Mergea înainte... cu aceeași străluminare întipărită pe față* (LĂNCR.). • pl. *-ări.* /v. ***străluminа.***

străluminát, -ă *adj.* (*înv.*) **1** Care este strălucitor. *Luna esie azi mai străluminată.* **2** Fig. Care este strălucit. *A dus o viață străluminată.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***străluminа.***

străluminá *s.f.* (*înv.*) Lumină ireală. *Să sculă luminat la obraz cu strălumină nepovestită și minunată* (DOS.). • pl. *-i.* /***stră-*** + ***lumină.***

străluminós, -oásă *adj.* (*înv.*) Strălucitor. ◆ Ext. Transparent. *Prin străluminoși pareții ei lumina candilelor pătrunzînd* (CANT.). • pl. *-oși, -oase.* /***stră-*** + ***luminos.***

strămătós, -oásă *adj.* (*reg.*) Care are strame; zdrențăros. • pl. *-oși, -oase.* /***stramă*** + *-ătos.*

strămăturát, -ă *adj.* (*reg.*) Care este brodat sau țesut cu strămătură. • pl. *-ți, -te.* /de la ***strămătură.***

strămătúră *s.f.* **1** (*înv., pop.*) Lînă toarsă și vopsită în diferite culori sau fire de bumbac, de ață folosite, la țară, la țesut (covoare), la cusut și la brodat. **2** (*reg.*) Destrămătură, stramă. • pl. *-i.* și (*înv.*) *stremătúră s.f.* /cf. *stramă, destrămătură.*

strămătúșă *s.f.* Sora străm oșului sau a străm oașci. ◆ Sora bunicului sau a bunicii. • pl. *-i.* /***stră-*** + ***mătușă.***

strămiór, -oáră *s.m., s.f.* (*pop.*) **1** *s.m., s.f.* Oaie sau berbec de doi ani, care merge pe al treilea an de viață. **2** *s.f.* Oaie care a fătat prima sau a doua oară. • pl. *-ori, -oare.* și *stremiór, -oáră s.m., s.f.* /***stră-*** + ***mior.***

strămnímă *s.f.* v. stîrmină.

strămóș, -oáșă *s.m., s.f.* **1** Persoană care a trăit cu cîteva generații înaintea cuiva și care aparține aceleiași familii; străbun. *Se spune că strămoși... Vin să-și trăiască mai departe În noi viața netrăită* (BLA.). ◆ (*la m. pl.*) Generații anterioare, înaintași care au trăit într-o epocă îndepărtată; înaintașii unui neam, ai unui popor. *Dar lăsați măcar strămoșii ca să doarmă-n colb de cronici* (EMIN.). <> Expr. *A auzi de la strămoși* v. auzi. *Din* (sau *de la*) *moși-strămoși* (ori *de la strămoși*) sau *din* (sau *de la*) *moși* (*de la*) *strămoși* v. moș. <> Fig. *[Stejarul] superb, strămoș de codri* (ALECS.). **2** Străbunic. *Mai trăia încă un strămoș, tatăl bunicii* (VLAS.). • pl. *-oși, -oașe.* /***stră-*** + ***moș.***

strămoșésc, -eáscă *adj.* Care aparține strămoșilor, care se referă la strămoși; care este moștenit de la strămoși; străvechi, străbun, străbunesc. *Vorbea țăranilor... de limba strămoșească* (REBR.). <> *Păcatul strămoșesc* v. păcat. • pl. *-ești.* /***strămoș*** + *-esc.*

strămoșéște *adv.* Ca strămoșii, după obiceiul strămoșilor. • /***strămoș*** + *-ește.*

strămoșí *vb. IV.* (*reg.*) A moșteni de la generațiile anterioare. • prez.ind. *-esc.* /***strămoș*** + *-i.*

strămoșíe *s.f.* (*înv.*) Calitatea de strămoș. ◆ Ext. Moștenire de la strămoși. *Strămoșiile cu glia Merg cu genealogia* (ARGH.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***strămoș*** + *-ie.*

strămură *vb. I. tr.* (*înv.*) **1** A înțepa (cu strămurarea). **2** Fig. A aținta. • prez.ind. *strămur.* /de la ***strămurare***, prin derivare regresivă.

strămurare *s.f.* **1** (*pop.*) Băț ascuțit, nuia sau prăjină cu vîrf de fier, cu care se îndeamnă vitele la mers; strămurariță. ◇ Expr. *A nu-i (mai) ajunge cuiva (nici) cu strămurarea la nas* = a nu-i (mai) ajunge cuiva (nici) cu prăjina (sau strămurarița) la nas. ◆ Ext. Nuia lungă, subțire și flexibilă. ◆ Ext. (Coadă de) bici. ◆ Restr. Ac mare sau ghimpe. **2** Fig. (*înv., reg.*) Imbold, aținare. *Ascute-ți condeiul și-l prefă în stremurare pentru pedanții grecești* (ALECS.). **3** (*pop.*) Mlădiță. • pl. *-ări.* și (*reg.*) *stremuráre s.f.* /lat. **stimularia* <*stĭmulus, -i.*

strămurăriță *s.f.* (*pop.*) Strămurare. ◇ Expr. *A nu-i (mai) ajunge cuiva (nici) cu prăjina* (sau *strămurariță*) *la nas* v. ajunge. • pl. *-e.* /***strămurare*** + *-iță.*

strămută *vb. I.* **1** *tr.* (*predomină ideea deplasării*) A muta dintr-un loc în altul; a schimba locul. *Piatra de mormînt a fost strămutată din vechea mănăstire* (IORGA). ◇ (*refl.*) *Nu era lucru rar a vedea popoare întregi strămutîndu-să din țară în țară* (ASACHI). ◇ (*refl. pas.*) *Un lucru ce nu se face, nici se strămută la o biserică de cele proaste* (ANTIM). ◇ Expr. (*fam.*) *A (i se) strămuta* (cuiva) *fălcile* (sau *căpriorii*) = a lovi (pe cineva) sau a fi lovit de cineva cu putere în obraz. *A-și strămuta fălcile* = a căsca mult, tare. ◇ Fig. *Imaginația pe aripile sale ne strămută* (PER.). **2** *refl.* (*adesea cu determ. locale introduse prin prep. „în", „la", „din", „de la"*) A se muta în altă parte; a-și schimba locuința, domiciliul. *De cînd ne-am strămutat aici, toată lumea a căutat să ‖ iscodească* (ARGH.). ◇ (*tr.*) *Au strămutat scaunul crăiesc de la Cracovia la Varșovia* (PER.). **3** *tr.* Fig. (*înv., pop.; cu determ. precum „din viață", „din lumea aceasta"*) A omorî. ◆ (*refl.*) A muri. *Pamfile s-a strămutat la veșnicele lăcașuri* (SADOV.). **4** *tr.* (*jur.*) A dispune o strămutare. **5** *tr.* (*înv., reg.; compl. indică gînduri, hotărîri, sentimente etc.*) A schimba, a modifica. *Legiuiesc ca în veci să nu se mai strămute această pravilă* (C. NEGR.). ◇ Expr. (*înv.; refl.*) *A se strămuta la minte* = a înnebuni. **6** *tr., refl. pas.* (*înv., pop.*) A (se) preface, a (se) transforma. *Multe s-au strămutat în jurul nostru.* • prez.ind. *-mút.* /lat. **extramutare* = ***transmutare***.

strămutare *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *strămuta* și rezultatul ei. **1** Mișcare, schimbare a locului în care se găsește; deplasare. *Nu se auzi nimic despre strămutarea diviziei* (REBR.). **2** Schimbare a locuinței, mutare. **3** (*înv., reg.; adesea cu determ. precum „la ceruri"*) Moarte. **4** (*jur.*) Trimitere a unui proces de la o instanță la alta de același grad sau de la un organ de urmărire penală la altul. **5** (*înv., pop.*) Schimbare. *A dragostelor fire Nu-i supusă nici la fugă..., nici la orice strămutare* (CON.). • pl. *-ări.* /v. ***strămuta***.

strămutăt, -ă *adj.* (*înv.*) **1** (*despre oameni, familii etc.*, ext., *despre firme, instituții etc.*) Care s-a stabilit în altă parte (cu locuința, cu sediul). **2** Schimbat. *Aceste sînt toate noime strămutate* (BUD.). ◇ Loc.adj. *Strămutat din orînduială* v. orînduială. • pl. *-ți, -te.* /v. ***strămuta***.

strămutător, -oare *adj.* (*înv.*) Schimbător. ◇ (*gram.*) *Verb* (sau *grai*) *strămutător* = verb tranzitiv. • pl. *-ori, -oare.* /***strămuta*** + *-ător.*

strămutătură *s.f.* (*înv.*) Schimbare. *A lucrurilor omenești strămutătură* (CANT.). • pl. *-i.* și *stremutătúră s.f.* /***strămuta*** + *-tură.*

strănăpót, -oată *s.m., s.f.* v. strănepot.

strănepót, -oată *s.m., s.f.* **1** *s.m., s.f.* Persoană considerată în raport cu străbunicii; copil al nepotului sau al nepoatei de fiu sau de fiică, considerat în raport cu bunicii. *Era cu putință să se fi aflat cîtăva vreme sub același acoperiș strănepoata și străbunica* (M. I. CAR.). ◆ Copil al nepotului de frate sau de soră, considerat în raport cu părinții unchilor și mătușilor lui. ◆ (*fam.; mai ales la vocat.*) Termen de adresare folosit de un om în vîrstă cînd vorbește cu un tînăr sau cu un copil. *Venit-am, măre, strănepoate, Să ne primești la tine-n oaste!* (GOGA). **2** *s.m. pl.* Urmaș, descendent. *Are un nume frumos și cred că e strănepot de prinți pecenegi* (SADOV.). • pl. *-oți, -oate.* și (*înv., reg.*) *strănăpót, -oátă s.m., s.f.* /***stră-*** + ***nepot***.

strănút[1] *s.n.* Faptul de *a strănuta*; zgomot produs de cel care strănută; strănutat. • pl. *-uri.* și (*înv.*) *strenút s.n.* /v. ***strănuta***, prin derivare regresivă.

strănút[2]**, -ă** *adj., s.m., s.f.* (*înv., pop.*) (Cal) care are o pată albă pe nas sau pe bot. • pl. *-ți, -te.* /și (*reg.*) *strenút, -ă, strenút, -ă adj., s.m., s.f.* /lat. **sternutus*.

strănută *vb. I. intr.* **1** (*despre oameni și unele animale*) A elimina forțat, pe gură sau pe nas, cu glota închisă, aerul pulmonar, printr-un act reflex declanșat de excitații nervoase la nivelul mucoasei rino-faringo-palatine, care este însoțit de un zgomot caracteristic. *Răcoarea casei îl făcu să strănute* (POPOV.). **2** (*reg.; despre cai*) A forăi. • prez.ind. *strănút.* și (*înv.*) *strenută vb. I.* /lat. ***sternutare***.

strănutare *s.f.* Acțiunea de *a strănuta* și rezultatul ei. **1** Strănutat. **2** (*înv.*) Forăit (al cailor). • pl. *-ări.* și *strenutáre s.f.* /v. ***strănuta***.

strănutat *s.n.* Faptul de *a strănuta*; zgomot produs de cel care strănută; strănut, strănutare. ◇ *Praf de strănutat* = substanță medicamentoasă iritantă, care provoacă strănutul. • pl. *-uri* /v. ***strănuta***.

strănutător, -oare *adj., s.f.* **1** *adj.* (*înv.*) Care strănută. ◆ Care provoacă strănutatul. **2** *s.f.* (*bot.*) Numele a trei plante din familia compozeelor, cu florile albe: *a*) plantă erbacee cu tulpina dreaptă, rigidă, cu frunzele lanceolate, cu florile albe-gălbui dispuse în capitule, cu fructele achene (*Achillea cartilaginea*); ciucurei; *b*) (*reg.*) rotocele-albe (*Achillea ptarmica*); *c*) coada-șoricelului (*Achillea millefolium*). • pl. *-ori, -oare.* /***strănuta*** + *-ător.*

străpezíre *s.f.* v. strepezire.

străplantă *vb. I. tr.* (*înv.*) A transplanta. ◇ Fig. *Amintirea trece, se străplîntă Prin tradițiune de la mame-n fii* (MUR.). • prez.ind. *-ez.* /***stră-*** + ***planta***.

străpúne *vb. III. tr.* (*înv.*) A străpunge. ◆ Ext. A transforma. ◇ Fig. (*refl. pas.*) *Existența acestui nume se străpune cu două, trei veacuri mai înainte* (IORD.). • prez.ind. *-pún.* /***stră-*** + ***pune***.

străpúnere *s.f.* (*reg.*) Acțiunea de *a străpune* și rezultatul ei; străpungere. • pl. *-i.* /v. ***străpune***.

străpungător, -oáre *adj.* **1** Care străpunge sau dă impresia că străpunge, sfredelește. ◇ Fig. *Străpungători se-nalță jepii Înfipți în cerul singuratec* (VOIC.). ◆ Fig. (*despre ochi, privire*) Care caută să pătrundă, să înțeleagă; cercetător, iscoditor. *Era un bărbat oacheș, cu privirea străpungătoare* (SADOV.). **2** Fig. (*despre senzații, sentimente etc.*) Care se produce, care se manifestă cu intensitate; intens, puternic, viu. *O durere străpungătoare îi țintui brațul* (D. ZAMF.). ◆ Care emoționează, care impresionează; mișcător. *Picăturile șiroind din streașină îi aminteau ceva foarte de departe, duios și străpungător* (CE. PETR.). • pl. *-ori, -oare.* /***străpunge*** + *-ător.*

străpúnge *vb. III.* **1** *tr., intr.* A împunge cu un obiect cu vîrf ascuțit, astfel încît vîrful (sau întregul obiect) să răzbată în partea cealaltă; a perfora, a găuri. *Vînătorul... o străpunge dintr-o singură lovitură de suliță* (SADOV.). ◇ Fig. *Să străpungem cu gîndul lumea subiectivă a propriilor noastre creații* (PER.). ◆ Ext. (*compl. indică oameni*) A ucide sau a răni cu o armă ascuțită. *Peste Radul năvălea Cu cinci lănci îl străpungea* (ALECS.). ◇ (*refl.*) *S-a străpuns pe loc în inimă, ridicîndu-și viața* (SADOV.). **2** *intr.* (*despre sunete, zgomote*) A se propaga prin spațiu; a se face auzit, a ajunge pînă la... *Prin pînza tăcerii... străpunse deodată un oftat prelung* (REBR.). **3** *tr.* Fig. A privi cu atenție (încercînd să vadă clar); a pătrunde, a examina, a scruta. *Nemișcat străpunge cerul Cu ochiul lui de Prometeu* (GOGA). **4** *tr.* (*despre sentimente, emoții etc.*) A pune stăpînire (pe ceva sau pe cineva), a copleși, a domina. *Eram străpuns de milă!* (SADOV.). **5** *intr.* Fig. A izbuti să ajungă, să intre (cu forța); a-și face loc (cu greu); a străbate, a pătrunde, a trece. ◇ (*tr.*) *Ușa... nu putea să fie străpunsă de dușmani* (GAL.). Δ Expr. (*milit.*) *A străpunge frontul* = a distruge într-un anumit loc linia de apărare a inamicului și a pătrunde dincolo de această linie. ◆ (*sport; tr.; compl. indică apărarea echipei adverse*) A depăși. **6** *tr.* (*miner.*) A realiza legătura dintre două lucrări miniere subterane. ◆ Ext. A excava. **7** *refl.* (*fiz.*) A se distruge parțial sau total sub acțiunea unei descărcări electrice care traversează izolatori electrici. • prez.ind. *străpúng.* și (*înv.*) *strepúnge vb. III.* /lat. **extrapungĕre* = ***transpungĕre***.

străpúngere *s.f.* Acțiunea de *a străpunge* și rezultatul ei; perforare. ◇ Fig. *Îmbogățirea... cu noi cuceriri, obținute prin străpungerea viitorului pe calea gîndirii* (PER.). • pl. *-i.* /v. ***străpunge***.

străpúns, -ă *adj.* Care este sau a fost străbătut (cu un obiect ascuțit, cu o armă etc.) în adîncime sau pînă în partea opusă. ◆ Ext. Care are o gaură; care este perforat, găurit. • pl. *-și, -se.* /v. ***străpunge***.

străpurtă *vb. I. tr.* (*înv.*) A străbate. ◇ Fig. *Asupra existenței lui Negru Vodă mai sînt și alte fapte... cari străpoartă originea lui dincolo peste munți* (XEN.). • prez.ind. *-pórt.* /***stră-*** + ***purta***.

străromân, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m.* (*la pl.*) Populație romanică ce a trăit în a doua jumătate a mileniului I în Peninsula Balcanică, la N și la S de Dunăre, precum și în spațiul carpatic, și care s-a ramificat ulterior în dacoromâni, macedoromâni, meglenoromâni și istroromâni; (*și la sg.*) persoană care aparține acestei populații. **2** *adj.* Care aparține străromânilor, care se referă la străromâni. ◆ (*subst. f.*) Limba romanică vorbită de străromâni; protoromâna, româna (primitivă) comună. • pl. *-i, -e.* /***stră-*** + ***român***, după germ. *Urrumänische.*

străstui *vb. IV. tr., refl.* (*înv.*) A (se) chinui. • prez. ind. *-iesc.* /<slav. **страстовати, -ующ**.

strășină *vb. I.* v. streșini.

strășini *vb. IV.* v. streșini.

strășinít, -ă *adj.* v. streșinit.

strășioáră *s.f.* v. streșioară.

strășnici *vb. IV. tr.* (*înv.; compl. indică oameni*) A trata cu asprime, cu severitate, a înfricoșa. *N-are nici un drept a ne strășnici pe noi* (ODOB.). • prez.ind. *-esc.* și *străjnicí vb. IV.* /v. ***strășnic***.

strășnicíe *s.f.* **1** Însușirea a ceea ce trebuie respectat, aplicat cu seriozitate. *Fără teamă de strășnicia poruncilor dumnezeiești* (HOG.). ◆ Atitudine severă, aspră. *Strășnicie la bărbat și blîndețe la muiere, cinstea cea mai mare* (POP.). ◆ Severitate, asprime. *Ținut în strășnicie de mama sa* (PER.). **2** Putere, forță. *Oameni... care au dorit cu strășnicie o viață mai bună* (SADOV.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***strășnic*** + *-ie.*

strătăiá *vb. I. tr.* (*pop.*) A întretăia. ◆ Ext. A străbate. *Cărări ispititoare străbaie cărările* (VLAH.). • sil. *-tă-ia.* prez.ind. *-tái.* /***stră-*** + ***tăia***.

străvăzător, -oáre *adj.* (*înv.*) Străveziu. *Pe marea lui străvăzătoare... Niponul magic ride-n soare* (MACED.). ◆ Care se întrevede. *Valea Moldovei se încheagă într-un fumuriu de-abia străvăzător* (GAL.). • pl. *-ori, -oare.* /***stră-*** + ***văzător***.

străvéchi, -e *adj.* **1** Care datează de foarte multă vreme; foarte vechi. *E o pădure străveche și măreață* (BOGZA). ◇ Loc.adv. *Din străvechi* = din trecut, de altădată, de demult. *Eu... stăpînesc din străvechi locul meu* (CAR.). ◇ Fig. *Străvechiul vis... la țărmul nostru n-a mai poposit* (PHIL.). ◆ Exager. (*despre îmbrăcăminte, accesorii etc.*) Care este vechi, uzat. *Apăru... cu o umbrelă străveche la subțioară* (REBR.). ◆ (*despre ființe*) Care este bătrîn. *Cu un salt fu lîngă mine Străvechiul animal* (CÁL.). **2** Care aparține strămoșilor, care se referă la strămoși; care este moștenit de la strămoși. *Are o străveche etică negustorească moștenită din generații* (VLAS.). **3** Care datează din epocile vechi sau primitive ale omenirii, care aparține antichității sau preistoriei. *Ș-acum luna argintește tot Eghipetul antic; Ș-atunci sufletul visează toat-istoria străveche* (EMIN.). • pl. *-chi.* și (*înv.*) *strevéchi, -e adj.* /***stră-*** + ***vechi***.

străvechíme *s.f.* Calitatea, starea a ceea ce este străvechi. ◆ Vremuri de demult, timpuri îndepărtate. ◆ Restr. Antichitate. *Egiptenii din străvechime erau mari constructori.* • pl. *-i.* /***străvechi*** + *-ime.*

străvedeá *vb. II. tr., refl.* A vedea sau a fi văzut (neclar, vag) ca printr-un corp străveziu. *O străvedea albă, neclintită..., în umbra opacă* (VIN.). ◇ (*refl. pas.*) *Luna se străvede printre nori.* ◇ Exager. *Avem niște tutun galben și cu o foaie de te străvezi prin ea* (CONS.). ◇ Fig. *Se străvedeau căldura inimii și îndîrjirea voinții* (PAS). ◆ Ext. A (se) oglindi. ◆ (*tr.*) A face să devină transparent. *Cerul ajunsese la fel de alb ca pietrele străvezite de o lumină adînc interioară* (PER.). • prez.ind. *străvéd.* și (*reg.*) *strevedeá vb. II.* /***stră-*** + ***vedea***.

străvedére *s.f.* (*înv.*) Acțiunea de *a* (*se*) *străvedea* și rezultatul ei; transparență. • pl. *-i.* /v. ***străvedea***.

străvestí *vb. IV. tr., refl.* (*înv., pop.*) A (se) travesti. *Străvestit într-o haină țărănească* (HASD.). • prez.ind. *-esc.* /***stră-*** + ***[în]vești***.

străvestíre *s.f.* Travestire. • pl. *-i.* /v. ***străvesti***.

străvestít, -ă *adj.* Travestit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***străvesti***.

străvezíme *s.f.* Însușirea de a fi străveziu; transparență. *Trandafiri galbeni ce căpătau străvezime de ceară în... lumină* (M. I. CAR.). • pl. *-i.* /***străveziu*** + *-ime*.

străvezíu, -íe *adj.* **1** (*despre materiale, medii etc.*) Care permite razelor de lumină să străbată prin el; prin care se văd (clar) obiectele; transparent. *Un ocean... străveziu și verde ca smaragdul* (CĂL.). ◆ Ext. Care permite razelor de lumină să-l străbată parțial; prin care se văd vag contururile obiectelor; translucid. *O ceață ușoară, străvezie, plutea peste coperișurile țuguiate* (REBR.). ◇ Fig. *Lumea... părea... cum renăștea din pelincile străvezii ale nopții* (GAL.). **2** (*despre cer, aer etc.*) Care este lipsit de nori; clar, limpede, luminos. *Fumul se înălța ușor și albastru în aerul străveziu* (CE. PETR.). ◆ Ext. (*despre zile, nopți, vreme, timp etc.*) Cu cer senin, lipsit de precipitații; senin, frumos. *În dimineața străvezie, Mergeau vorbind de veșnicie* (LESN.). ◇ (*subst.*) *O fîșie de nor se așează în dreptul lunii și dintr-o dată străveziul nopții se întunecă* (STANCU). **3** Care este lipsit de consistență; imaterial. *În lumina subțire care bătea în geam, vedeam o apariție străvezie* (STANCU). **4** (*despre oameni sau, ext., despre părți ale corpului lor*) Care are pielea (obrajilor) subțire, fină, palidă. *Iar umbra feței străvezii E albă ca de ceară* (EMIN.). ◆ Care este foarte slab, anemic, plăpînd. *Era străveziu de foame* (I. BOT.). ◆ Ext. (*despre piele*) Foarte subțire, delicat, alb. *I se vedea gîtul delicat cu pielea străvezie ca de fată* (CAZ.). **5** Fig. Al cărui sens ascuns, neexprimat direct, poate fi înțeles cu ușurință; evident. *Ironia din paginile articolului este destul de străvezie.* ◇ (*adv.*) *Toată purtarea ei față de mine ascundea, destul de străveziu, răspunsul mult dorit* (GAL.). • pl. *-ii.* /***străvédea*** + *-iu*.

streájă *s.f.* v. strajă.

streáșină *s.f.* **1** (*constr.*) Porțiune de la marginea inferioară a versantelor de acoperiș, care depășește planul pereților exteriori ai unei clădiri și care îi protejează împotriva acțiunii directe a ploii, a scurgerii apei de pe învelitoarea acoperișului, prevenind

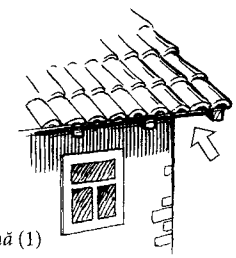

streașină (1)

acumularea apei la baza zidurilor. ◇ Expr. *A(-și) pune mîna* (sau *palma*) *streașină* (*la ochi* sau *ochilor, la frunte*) sau *a duce mîna streașină* (*la ochi*), *a se uita, a sta* etc. *cu mîna streașină* (*la* sau *pe ochi, deasupra ochilor*) = a(-și) pune, a duce etc. palma la frunte, deasupra ochilor, pentru a se apăra de soare cînd privește sau pentru a vedea mai bine. ◇ Meton. *Femeia adulteră era alungată de sub streașina conjugală* (GHICA). ◇ Analog. *Pe o streașină de piatră într-un părete de stîncă, se cobea o peșteră* (VOIC.). ◇ Fig. *De sub streașina sprîncenelor stufoase, ochii aruncau fulgere* (COCEA). ◆ Ext. Igheab de scurgere a apelor de ploaie, montat la marginea acoperișului caselor. **2** Acoperiș (de șindrilă) înclinat, cu care se acoperă la țară unele garduri sau porți. **3** Partea ieșită mai în afară la o claie sau la o șiră, pe care se scurge apa de ploaie. **4** Ramurile copacilor din marginea unei păduri. ◆ Terenul din marginea unei păduri. *Avea sub streașina unei păduri... un crîmpei de moșie* (GAL.). **5** (*glum.*) Bor (la pălărie); cozoroc (la șapcă). **6** (*pop.*) Marginea de jos a caierului (din care se trage firul). • pl. *-eșini, -i*, (*pop.*) *-eșine*. și (*reg.*) *stráșină, strésină* *s.f.* /<sl. veche *стрѣха, стрѣшина; cf. bg. *стреша, стряшина*.

streaténie *s.f.* v. stretenie.

strecătoáre *s.f.* **1** (*înv., pop.*) Strecurătoare. **2** (*înv., reg.*) Țesătură țărănească rară, din care se confecționează haine. ◆ Ext. Haină țărănească (pentru femei) confecționată din acest fel de material. • pl. *-ori*. și *stricătoáre* *s.f.* /***strec[ura]*** + *-ătoare*.

stréche *s.f.* (*entom.*) Nume dat mai multor specii de insecte diptere foarte vătămătoare pentru animalele domestice: *a*) (și *strechea vitelor*) insectă de mărimea unei albine, cu corpul păros, negru sclipitor, ale cărei larve trăiesc ca paraziți sub pielea vitelor cornute mari, hrănindu-se cu sîngele lor (*Hypoderma bovis*); *b*) (și *strechea oilor*) insectă mare de culoare brună-cenușie, păroasă, care își depune larvele în nările oilor, de unde ajung în sinusurile frunții, producînd moartea animalelor (*Oestrus ovis*); *c*) (și *strechea cailor*) insectă mare de culoare galbenă-brună, păroasă, care își depune ouăle pe corpul sau pe coama cailor, de unde larvele ajung în intestin (*Gastrophilus equi*); *d*) insectă cu abdomenul oval, cu picioarele păroase, care își depune ouăle pe părul cerbilor și al căprioarelor (*Hypoderma diana* și *actaeon*). ◆ Ext. Neliniște, spaimă provocată animalelor de insectele descrise mai sus. ◇ Expr. *A da strechea în cineva* ori *a-l lovi* (sau *a-l apuca*) *pe cineva strechea* = *a*) (*despre animale*) a fi atacat de streche; a da semne de neliniște; *b*) spec. (*despre animale*) a fugi orbește, fără motiv aparent; *c*) (*despre oameni*) a se purta ciudat; *d*) spec. (*despre oameni*) a se agita fără motiv, a fi plin de neastîmpăr. ◆ Fig. (*fam.*) Furie subită, acces de nebunie. • pl. *-e*. /<sl. veche **стрѣкъ** „înțepătură"; cf. lat. **oestriculus* <*oestrus* „tăun".

strecheá *vb. II. intr.* **1** (*despre animale*) A porni în goană, speriat (sau ca și cum ar fi speriat) de streche. **2** Fig. (*pop.; despre oameni*) A se purta ciudat. ◆ Ext. A da semne de alienare; a înnebuni. • prez.ind. *-ez*. /***streche*** + *-a*.

strecheát, -ă *adj.* **1** (*despre animale*) Care este speriat, gonit de (sau ca de) streche. **2** Fig. (*despre oameni*) Care are purtări ciudate; zăpăcit. ◆ Ext. Care este nebun, țicnit. ◆ (*înv.; despre manifestări ale oamenilor*) Care este nebunesc. *Copilul e legănat cu cîntice, nu cu discursuri strîchieie* (ALECS.). • pl. *-ți, -te*. /v. ***strechea***.

strecní *vb. IV.* v. stricni[1].

strecorá *vb. I.* v. strecura.

strecurá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică lichide*) A trece printr-o strecurătoare, printr-o sită, printr-o țesătură pentru a separa de particelele solide sau de corpurile străine și pentru a limpezi, a face omogen; a filtra. ◇ Fig. *Sultănica strecură printre genele ei... două lacrime* (DELAVR.). ◆ (*compl. indică metale prețioase aflate în natură*) A separa, a curăța de impurități, trecînd printr-o strecurătoare. ◆ (*compl. indică materii îmbibate sau amestecate cu un lichid*) A separa, lăsînd lichidul să se scurgă. *Bucătarul strecoară macaroanele.* **2** *refl.* (*despre lichide*) A curge (cîte puțin) printr-o crăpătură, printr-un loc îngust; a se scurge. *Izvorul se strecura printre ierburi și flori* (E. LOV.). ◆ Ext. A se infiltra. *Apa de ploaie se strecoară în planșeu.* ◆ (*despre lacrimi*) A curge încet, alunecînd în jos; a se prelinge. *O lacrimă de îngrijorare ni se strecura pe gene* (E. LOV.). ◆ Fig. (*despre bunuri materiale, bani etc.*) A se risipi pe nesimțite. *De-oi ști că s-or strecura toți banii agiei, am să-i înhaț* (ALECS.). **3** *refl.* (*despre ființe*) A pătrunde printr-un loc greu accesibil. *Ne-am strecurat cum am putut prin stejăriș* (COCEA). ◇ (*tr.*) *Erai silit să te așezi cam lături spre a-ți strecura grosimea trupului prin îngustimea ușii* (HOG.). ◇ Expr. *A* (*se*) *strecura printre degete* v. deget. *A se strecura prin vămile* (sau *vama*) *cucului* v. vamă. ◇ Analog. *Prin dumbravă se strecoară Vînt de vară* (TOPÎR.). Δ (*tr.*) *Fata strecura din cînd în cînd priviri bănuitoare printre trunchiurile sîngeroase și sinistre* (GAL.). ◆ Fig. A ajunge cu greu și prin mijloace necinstite la anumite avantaje. *Prin bani și prin toate mijloacele posibile a încercat să se strecoare în scaunul mitropoliei* (PER.). **4** *refl.* (*despre ființe*) A trece pe neobservate pe undeva sau pe lîngă cineva; a se furișa. *Pisica s-a strecurat în odaia noastră* (ARGH.). ◇ Fig. *Fata... se strecurase ca o neliniște în viața lui* (SADOV.). ◆ (*tr.*) A introduce pe cineva sau a așeza ceva într-un anumit loc, pe neobservate, în mod discret. *L-a strecurat în sala de cinematograf.* ◇ Expr. *A strecura o șopîrlă* v. șopîrlă. ◆ Fig. (*tr.; compl. indică vorbe*) A spune cuiva în mod discret sau în treacăt. *Bîrnoavă strecură cîteva vorbe la urechea lui Șoimaru* (SADOV.). ◆ (*tr., refl.*) A (se) introduce din loc în loc în vorbire sau în scriere; a (se) intercala. *Strecurînd sumare detalii... scriitorul reușește să mențină un cadru sensibil* (PER.). **5** *refl.* (*despre oameni*) A se infiltra într-un grup de oameni, fără a fi observat. *Se strecuraseră între noi dușmani* (SADOV.). ◆ (*despre erori, confuzii*) A trece neobservat. *În textul tipărit s-au strecurat, din păcate, unele greșeli de literă.* **6** *refl.* (*despre grupuri de oameni*) A trece pe rînd și pe nesimțite. *Cam după miezul nopții... începem și noi a ne strecura cîte unul* (CR.). ◆ Fig. (*despre timp, unități de timp etc.*) A trece, a se derula, a se scurge. *S-au strecurat mulți ani de-atunci* (GAN.). **7** *refl.* Fig. (*despre sentimente, stări, senzații, idei etc.*) A se face simțit treptat; a se insinua. *Simțea o teamă ciudată strecurîndu-i-se în fire* (VORN.). • prez.ind. *strecór*, (*înv., pop.*) *strécur*. și (*înv., reg.*) *strecorá, stricurá* *vb. I.* /lat. ****extracōlāre*** <*colāre* „a strecura, a filtra".

strecuráre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *strecura* și rezultatul ei; strecurat. • pl. *-ări*. /v. ***strecura***.

strecurát[1] *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *strecura*. ◇ *Sitișcă de strecurat* v. sitișcă. • /v. ***strecura***.

strecurát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre lichide*) Care s-a purificat, s-a limpezit, s-a omogenizat în urma trecerii printr-o strecurătoare. ◆ (*pop.; despre metale*) Care a fost curățat de impurități. *Graiul ieșea din gura mea întreg, lămurit, picurat ca argintul strecurat* (BLA.). ◇ (*subst.*) *Să rămîie curat, ca un stricurat* (POP.). **2** Fig. (*înv.; despre cer, zare etc.*) Care este senin, pur. • pl. *-ți, -te*. și (*reg.*) *străcurát, -ă, stricurát, -ă* *adj.* /v. ***strecura***.

strecurătoáre *s.f.* Obiect de gospodărie folosit pentru strecurat lichide, avînd fundul (de metal) cu găurele sau prevăzut cu o sită de sîrmă. ◆ Bucată de pînză rară sau săculeț de pînză rară prin care se strecoară laptele sau în care se pune cașul să se scurgă de zer. • pl. *-ori*. și *strecurătór* *s.n.* /***strecura*** + *-ătoare*.

strecurătór *s.n.* v. strecurătoare.

stréde *s.f. sg.* (*înv., reg.*) **1** Miere care se scurge de la sine din fagure. ◇ Compar. *Giudețele Domnului... mai dulci ca mierea și stredea* (PS.). **2** Fagure. • și (*înv., reg.*) *strédie, stride* *s.f. sg.* /<sl. veche **стрѣдь, стредь** „miere").

strédie *s.f. sg.* v. strede.

strefúnd *s.n.* v. străfund.

stregálíe *s.f.* v. străgălie.

stregeți *vb. IV.* v. străgheța.

stregheát, -ă *adj.* v. străgheat.

stregheáță *s.f.* v. străgheață.

strei *s.n.* (*zootehn.*) Rasă autohtonă de porci, de culoare neagră, crescută pentru producția mixtă (carne și grăsime). ◆ Ext. Porc care aparține acestei rase. • /etimol. nec.

streín, -ă *adj., s.m., s.f.* v. străin.

streiná *vb. I.* v. străina.

streinătáte *s.f.* v. străinătate.

streinéște *adv.* v. străinește.

streiní *vb. I.* v. străina.

streiníme *s.f.* v. străinime.

strejár *s.m.* v. străjer.

stréje *s.f.* v. strajă.

strejuí *vb. IV.* v. străjui.

strejuítór, -oáre *adj., s.m., s.f.* v. străjuitor.

stréler *s.n.* (*tehn.*) Dispozitiv care servește la operația de filetare. • pl. *-e*. /<germ. ***Strähler***.

stréleț *s.m.* (*milit.; în Ev. Med.*) **1** (*în Țările Rom.*) Soldat care făcea parte dintr-un corp de vînători (arcași). **2** (*în vechea Rusie*) Pedestraș dintr-un corp special de infanterie, recrutat dintre orășeni și avînd, de obicei, funcții polițienești. • pl. *-i*. și *strélíț* *s.m.* /<rus. ***стрелец***.

strelíci *s.m.* **1** (*entom.; reg.*) Fluture mic de seară, de culoare vînătă, avînd pe aripi o pudră fină, care zboară împrejurul surselor de lumină. **2** (*reg.*) Pată mică pe piele, provocată de pudra de pe aripile streliciului. ◆ Ext. (*pop.*) Pată la început de culoare roșie, care se face mai tîrziu vînătă sau gălbuie și care apare uneori pe pielea oamenilor foarte bolnavi. **3** (*reg.*) Steluță de grăsime. **4** Fig. (*la pl.*) Sclipire (a ochilor). • pl. *-ci*. și (*reg.*) *sterlíci, strilíci* *s.m.* /cf. *străluci, streluci*.

strélíț *s.m.* v. streleț.

strelucí *vb. IV.* v. străluci.

strelucitór, -oáre *adj.* v. strălucitor.

stremătúră *s.f.* v. strămătură.

stremiór, -oárá *s.m., s.f.* v. strămior.

stremțós, -oásă *adj.* v. zdrențos.

stremțurós, -oásă *adj.* v. zdrențăros.

stremuráre *s.f.* v. strămurare.

stremutátúră *s.f.* v. strămutătură.

strențurós, -oásă *adj.* v. zdrențăros.

strenút[1] *s.n.* v. strănut[1].

strenút[2]**, -ă** *s.f., adj.* v. strănut[2].

strenutá *vb. I.* v. strănuta.

strenutáre *s.f.* v. strănutare.

strépede *s.m.* (*entom.*; *reg.*) Larvă care trăiește în brînză, în slănină, în făină etc. ◆ Vierme care se dezvoltă în oțet sau în laptele înăcrit. • pl. *-zi.* și (*reg.*) *strápede s.m.* /probabil cuv. autoh.; cf. alb. *shtrep.*

strepezeálă *s.f.* Senzație de iritație neplăcută a dinților și a mucoasei bucale, produsă cînd se mănîncă fructe sau alimente acre, astringente. ◇ Fig. *Apele verzi, copiii verzi, damele verzi, casele verzi... teribilă strepezeală de dinți!* (CAR.). • pl. *-eli.* /***strepezí*** + *-eală.*

strepezí *vb. IV. refl.* (*despre dinți sau despre mucoasa bucală*) A avea o senzație de iritație neplăcută (de astringență), din cauza consumului de fructe sau de alimente acre. *Mîncam... zarzăre crude pînă mi se strepezeau dinții* (STANCU). ◇ (*tr.*) *Soiul acesta de mere îți strepezește dinții.* ◇ Fig. *Ofta ușor și clătina din cap cu o durere strepezită mereu de ciudă* (CA. PETR.). • prez.ind. *-esc.* și *sterpezí, trepezí vb. IV.* /probabil de la ***strepede***; cf. și lat. **extorpidīre <torpĭdus, -a, -um.*

strepezíre *s.f.* Acțiunea de *a (se) strepezi* și rezultatul ei. ◇ Fig. *Am simțit... o strepezire în tot corpul* (G. M. ZAMF.). • pl. *-i.* și (*reg.*) *străpezíre s.f.* /*v.* ***strepezi.***

strepezít, -ă *adj.* (*despre dinți sau despre mucoasa bucală*) Care este iritat în urma consumului de fructe sau de alimente acre, astringente. ◇ (*adv.*) *Adică, ne dai afară? surîse strepezit Cordiș* (POPOV.). ◇ Fig. *Avea... un surîs strepezit de parcă ar fi mîncat aguridă* (CE. PETR.). ◆ Fig. (*despre oameni*) Care a ajuns la o stare sufletească de suprasaturație, de plictiseală, de dezgust etc.; care are o figură acră, plictisită, enervată. *Tata... umbla tot mai neguros, mai strepezit* (PER.). ◆ (*despre manifestări ale oamenilor*) Care exprimă, trădează o astfel de stare. *Să nu intre în rîndurile celor mari cu sufletul strepezit* (G. M. ZAMF.). • pl. *-ți, -te.* și *sterpezít, -ă adj.* /*v.* ***strepezi.***

strepezitór, -oáre *adj.* Care strepezește. *Îmi alegeam... o vișină necoaptă, amară, strepezitoare* (G. M. ZAMF.). ◇ Fig. *Auzi cheia întorcîndu-se în broască... cu un scîrțiit strepezitor* (REBR.). • pl. *-ori, -oare.* /***strepezi*** + *-tor.*

strepitoso [strepi'tozo] *adv.* (*muz.*; *indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) În mod zgomotos, gălăgios. • /<it. ***strepitoso.***

strepsi- v. strepto-.

strepsinémă *s.f.* (*genet.*) Filament cromozomic răsucit. • pl. *-e.* /<fr. ***strepsinema.***

strepsiptér, -ă *adj., s.n.* (*entom.*) **1** *adj.* (*despre insecte*) Care are aripile deformate. **2** *s.n.* (*la pl.*) Ordin de insecte mici, parazite, cu capul împărțit în două regiuni printr-un gît, cu aripile anterioare scurte și cu aparatul bucal rudimentar (*Strepsiptera*); (*și la sg.*) insectă care face parte din acest ordin. • pl. *-i, -e.* /***strepsi-*** + *-pter.*

strepsitén *s.n.* (*genet.*) Fază finală a meiozei, caracterizată prin dedublarea cromozomilor, care se răsucesc unul în jurul celuilalt. • /<fr. ***strepsitène.***

strepto- Elem. de compunere „răsucit, spiralat"; „streptococ". • *strepsi-.* /<fr. ***strepto-***, ***strepsi-***; cf. gr. *στρεπτός* „răsucit", *στρέψις* „răsucire".

streptobacíl *s.m.* (*microbiol.*) Bacil care, în mediu lichid, dă colonii dispuse în lanțuri. • pl. *-i.* /<fr. ***streptobacille***; cf. lat. șt. *Streptobacillus.*

streptocaúl, -ă *adj.* (*bot.*; *despre plante*) Care are tulpina răsucită. • pl. *-i, -e.* /<gr. *στρεπτός* „răsucit", lat. ***caulis***, ***-is*** „tulpină".

streptochinázǎ *s.f.* (*biochim.*) Produs extracelular de natură enzimatică, folosit, pentru proprietățile sale, în numeroase tratamente. • pl. *-e.* /<fr. ***streptokinase.***

streptocíd *s.n.* (*farm.*) Medicament utilizat împotriva streptococilor. • pl. *-izi.* /<fr. ***streptococcide.***

streptocóc *s.m.* (*bacter.*) Bacterie din grupa cocilor, de formă sferică sau ovală, care se găsește în grupuri dispuse în lanțuri, agent patogen al unor infecții (impetigo, erizipel, scarlatină, reumatism etc.). • pl. *-ci.* /<fr. ***streptocoque***; cf. lat. șt. *Streptococcus*, gr. *στρεπτός* „răsucit", *κόκκος* „sîmbure, boabă".

streptococemíe *s.f.* (*med.*) Septicemie cu streptococi. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***streptococcémie.***

streptocócic, -ă *adj.* (*bacter., med.*) Care aparține streptococilor, care se referă la streptococi; care este provocat de streptococi. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***streptococcique.***

streptocócid *s.n.* (*farm.*) Medicament folosit împotriva streptococilor. • pl. *-izi.* /<fr. ***streptococcide.***

streptocócie *s.f.* (*med.*) Infecție cutanată, provocată de streptococi, în general localizată, dar foarte persistentă și cu caracter recidivant. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***streptococcie.***

streptoderníe *s.f.* (*med.*) Afecțiune a mucoaselor și a pielii produsă de streptococi. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***streptodermie.***

streptodifteríe *s.f.* (*med.*) Formă de difterie în care streptococii se asociază cu bacilul difteric. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***streptodiphtérie.***

streptodornázǎ *s.f.* (*biochim.*) Enzimă care fluidifică exudatele purulente. • pl. *-e.* /<fr. ***streptodornase.***

streptolizínǎ *s.f.* (*biochim.*) Hemolizină produsă de streptococi. • pl. *-e.* /<fr. ***streptolysine.***

streptomicétǎ *s.f.* (*bacter.*; *la pl.*) Gen de ciuperci actinomicete cu aspect filamentos, din care unele specii constituie sursa diferitelor antibiotice (*Streptomyces*); (*și la sg.*) ciupercă ce face parte din acest gen. • pl. *-e.* /<fr. ***streptomycétes.***

streptomicínǎ *s.f.* (*farm.*) Antibiotic extras dintr-o ciupercă microscopică, cu acțiune bacteriostatică și bactericidă, folosită în tratamentul tuberculozei, meningitelor, septicemiilor etc. • /<fr. ***streptomycine.***

streptomicinorezistént, -ă *adj.* (*med.*; *despre microbi*) Față de care streptomicina este ineficace. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***streptomycino-résistant.***

streptomicinorezisténtă *s.f.* (*med.*) Însușirea unui microb de a fi devenit streptomicinorezistent. • /<fr. ***streptomycino-résistance.***

streptomicinoterapíe *s.f.* (*med.*) Tratament medical cu streptomicină. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***streptomycino-thérapie.***

streptopetál, -ă *adj.* (*bot.*; *despre flori*) Care are petale răsucite. • pl. *-i, -e.* /<lat. șt. ***streptopetalus.***

strepúnge *vb. III.* v. străpunge.

stres *s.n.* **1** (*psih.*) Stare de încordare sau de tensiune neuropsihică. **2** (*med.*) Ansamblu de perturbații organice și psihice provocate de factori agresori variați (frigul, căldura excesivă, zgomotele, emoțiile puternice etc.). ◆ Ext. Ansamblul reacțiilor fiziologice prin care organismul uman răspunde unui agent perturbator, încercînd să se apere și să-și mențină echilibrul de bază. **3** (*geol.*) Presiune laterală care se produce în sinclinale, cauzînd formarea cutelor sistemelor muntoase. • scris și *stress.* pl. *-uri.* /<engl., fr. ***stress.***

stresá *vb. I. tr.* (*compl. indică oameni sau organismele umane*) A perturba, a traumatiza, producînd tulburări organice sau psihice. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***stresser.***

stresánt, -ă *adj.* Care este capabil să provoace un stres. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***stressant.***

stresáre *s.f.* Acțiunea de *a stresa* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /*v.* ***stresa.***

stresat, -ă *adj.* (*despre oameni sau despre organismul lor*) Care se află într-o stare de încordare; tensionat. ◆ (*despre păr*) Care, ca urmare a acțiunii unor factori precum temperatura prea ridicată sau prea scăzută, vopsirile repetate, ondularea permanentă etc., își pierde strălucirea naturală și este predispus la cădere. • pl. *-ți, -te.* /*v.* ***stresa.***

stresór *s.n.* Factor stresant. • pl. *-oare.* /<engl. ***stressor.***

stress *s.n.* v. stres.

streșinár *s.n.* (*constr.*; *reg.*) **1** Streașină. **2** Parte a podului casei care este așezată pe capetele ieșite în afară ale grinzilor. • pl. *-e.* /***streașínă*** + *-ar.*

stréșină *s.f.* v. streașină.

streșíni *vb. IV. tr.* (*compl. indică garduri, porți etc.*) A acoperi cu o streașină. ◇ Ext. *Doi bătrîni... cu ochii streșiniți de sprîncene albe* (SADOV.). • prez.ind. *-esc.* și *strășíni vb. IV., strășínă vb. I.* /*v.* ***streașínă.***

streșínit, -ă *adj.* (*despre garduri, porți etc.*) Care este acoperit cu streașină. • pl. *-ți, -te.* și *strășínit, -ă adj.* /*v.* ***streșini.***

streșinúță *s.f.* Dim. al lui *streașină*; streșioară. • pl. *-e.* /***streașínă*** + *-uță.*

streșioárǎ *s.f.* Streșinuță. • pl. *-e.* și *strășioárǎ s.f.* /***streașínă*** + *-oară.*

strétă *s.f.* v. stretto.

streténie *s.f.* (*bis.*; *înv., pop.*) Sărbătoare religioasă ortodoxă celebrată la 2 februarie; Întîmpinarea Domnului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *streaténie, straténie, treténie, trînténie s.f.* /<slav. **стрѣтение**.

stretín, -ă *adj., s.m., s.f.* v. tretin.

stretiór, -oárǎ *adj.* v. tretior.

stretto ['streto] *s.n., adv.* (*muz.*) **1** *s.n.* Tehnică de compoziție, specifică muzicii baroce, care are în vedere intrarea unei a doua voci înainte ca prima să-și fi epuizat tema. ◇ *Fugă cu stretto* = fugă în care răspunsul intră înainte de terminarea subiectului. *Stretto compus* = imitație în canon a subiectului. *Stretto magistral* = stretto care conține expunerea canonică și completă de către toate vocile. **2** *adv.* (*indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Strîngînd, accelerînd. • și *strétă s.f.* /<it. ***stretto.***

strevéchi, -e *adj.* v. străvechi.

strevedeá *vb. II.* v. străvedea.

striá *vb. I. tr.* A executa striații sau caneluri paralele, cu adîncimi mici, pe suprafața unui obiect. • sil. *stri-a.* prez.ind. *-iez.* /<fr. ***strier.***

striát, -ă *adj.* Care prezintă striații. *Deschise niște ochi spălăciți cu pleoape striate trandafiriu* (VIN.). ◇ (*anat.*) *Mușchi striați* sau *musculatură striată* = mușchii scheletului formați din fibre lungi care, la microscop, apar ca dungi transversale (luminoase și întunecoase). *Corp striat* = masă nervoasă de substanță cenușie, situată în vecinătatea suprafeței de legătură dintre emisferele cerebrale și creierul mijlociu, care, la vertebratele inferioare, reprezintă organul principal de coordonare nervoasă. • sil. *stri-at.* pl. *-ți, -te.* /*v.* ***stria***; cf. fr. *strié*, lat. *strĭatus, -a, -um.*

striáție *s.f.* Fiecare dintre dungile paralele, foarte fine, săpate în adîncime, scoase în relief sau deosebite prin culoare, de pe suprafața unui corp. ◇ Fig. *Imensul arbore genealogic al familiei... pare să vădească... anumite striațiuni și malformații în echilibrul său congenital* (PER.). ◆ Colect. Rețea formată din astfel de dungi. *Striația de pe materialul albastru este latǎ și deasǎ.* • sil. *stri-a-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *striațiúne s.f.* /<fr. ***striation.***

striațiúne *s.f.* v. striație.

tribórd *s.m.* v. tribord.

strícă *vb. I.* **1** *tr., refl.* (*compl. indică mai ales obiecte sau părți ale lor*) A-și pierde sau a face să-și piardă total sau parțial calitățile, funcționalitatea etc., devenind necorespunzător sau neutilizabil, prin uzare, manevrare necorespunzătoare sau în urma unei acțiuni violente; a (se) deteriora, a (se) degrada; a (se) defecta. *Copilul a stricat jucăria.* ◇ (*abs.*) *Cel ce lenevește e frate cu cel ce strică* (SADOV.). ◇ Expr. *A strica căruța* (sau *sita, calimera*) *cu cineva* = a rupe relațiile de prietenie sau de colaborare. *A se strica căruța în mijlocul drumului* = a întîmpina piedici, a avea neplăceri cînd ești încă departe de țintă. *A (se) strica calimera* v. calimera. *A-și strica firma* v. firmă. *A strica jucăria cuiva* sau *a-i strica* (cuiva) *jucăria* v. jucărie. *Meșterul strică* sau *meșter-strică* (*și drege de frică*) v. meșter. **2** *tr.* (*pop.*; *compl. indică obiecte solide*) A sparge. *Să nu strici nimic, că orice spargi îți pun la socoteală* (BRĂ.). ◆ (*compl. indică semințe, fructe, alimente etc. cu înveliș tare*) A sfărîma (pentru a scoate și a folosi conținutul); a sparge. *Trebuie să stric cîteva nuci pentru cozonac.* ◆ (*înv., pop.*; *compl. indică uși, încuietori etc.*) A sfărîma, a deschide cu forța (pentru a intra). *Dă-mi drumu, că stric ușa* (ALECS.). **3** *tr.* (*înv., pop.*; *compl. indică clădiri, ziduri etc.*) A dărîma, a ruina. *Vor să strice casa nouă* (GOGA). ◇ (*refl.*) *Atunci podul cel minunat îndată s-a stricat* (CR.). ◆ (*înv.*; *compl. indică construcții, așezări etc. oameni, teritorii*) A devasta. ◇ (*abs.*) *Au purces prin Ucraina în sus, tot prădînd și stricînd* (NEC.). ◇ (*refl. pas.*) *Nu vreau să mi se strice și prin altă parte țara* (SADOV.). ◆ (*compl. indică culturi, plante, pămînturi cultivate etc.*) A produce stricăciuni; a distruge. *Am scăpat cîinele în grădină și mi-a stricat toate straturile cu flori.* **4** *refl.* (*despre materii organice*) A se altera, a se descompune sub acțiunea agenților exteriori distructivi. *Am uitat mîncarea pe balcon și s-a stricat.* ◇ (*tr.*) *Merele putrede strică și pe cele bune* (POP.). ◇ Expr. *A strica* (sau *a împuți*) *brînza* (cu cineva) = a se supăra, a rupe prietenia cu cineva. ◆ (*despre aer*) A deveni greu respirabil din cauza unor substanțe sau mirosuri neplăcute, nocive. ◇ (*tr.*) *Miros care strică aerul.* ◇ Expr. *A strica* (cuiva) *șmahul* v. șmag. **5** *refl.* Fig. (*înv., pop.*; *despre ființe*) A se degrada fizic (pierzîndu-și anumite însușiri sau părți ale corpului). ◇ Zic. *Ai vorbit de te-ai stricat*, se spune celui care folosește cuvinte nepotrivite. ◇ Expr. *A se strica de rîs* = a ride foarte tare, a face haz. ◆ (*tr.*; *compl. indică organe, funcții organice etc. ale ființelor sau*, ext., *sănătatea*) A vătăma, a tulbura buna funcționare. *Războiul a stricat multora nervii* (CE. PETR.). ◇ (*refl.*) *De plîns, ochii li se strică* (ALECS.). ◇ Expr. *A-și strica*

gura degeaba = a vorbi în zadar. *A i (se) strica cuiva capul* (sau *mintea*) ori *a (se) strica de* (sau *la*) *cap* = a-și pierde sau a face să-și piardă judecata; a (se) zăpăci. *A-și strica gura degeaba* v. gură. *A-i strica* (cuiva) *inima* v. inimă. *A-și strica stomacul* sau *a se strica la stomac* v. stomac. ◇ Analog. *Cînd i se strică căutătura, i se turbură și păinginesc ochii* (MARI.). ◆ (*tr.; înv., pop.; compl. indică ființe*) A îmbolnăvi; a contamina. *O vacă rîioasă strică toată cireada* (POP.). ◆ (*pop.; refl.; despre oameni, animale sau părți ale corpului lor*) A se răni, a se juli. ◇ Expr. *A se strica la ceafă* (sau *la gît*) *cu cineva* = a determina întreruperea bunelor relații (cu cineva), a-și pierde creditul (în fața cuiva). *A o strica* (sau *a se strica cu cineva*) *la gît* v. gît. ◆ (*înv., reg.; tr.*) A dezvirgina. ◇ Expr. *A strica fecioria* v. feciorie. *A strica fetia* v. fetie. **6** *tr.* (*înv., pop.*) A mutila; a ucide. *Cînd eram Om întreg de mă luptam, Mulți păgîni am mai stricat* (POP.). ◇ (*precedat de conj. „de", exprimă ideea de super. abs.*) *Beau voinicii de se strică* (POP.). ◇ (*abs.*) *Un năimit carele junghe și strică* (ANTIM). ◇ (*refl. pas.*) *Atuncea s-a stricat multă lume în războaie* (POP.). **7** *refl.* Fig. (*despre vreme*) A se schimba în rău, a deveni nefavorabil. *Cînd se strica timpul, se culcau devreme* (E. BAR.). **8** *tr.* A face să piardă din calități, din valoare; a deprecia. *Nu cuteza să calce... pe velințele cele de mare preț... de milă să nu le strice frumusețea* (ISP.). ◆ (*despre vărsat; compl. indică pielea oamenilor*) A lăsa urme caracteristice. ◆ (*despre oameni sau despre obrazul, fața lor etc.*) Care are urme caracteristice, lăsate de vărsat. *Femeia e înaltă, uscată, cu obrajii stricați de vărsat* (AGÂR.). ◆ A face să nu mai fie pus în ordine; a deranja. *Îmi potrivesc eșarfa cu grijă, să nu-mi stric coafura.* ◆ (*compl. indică limbi, cuvinte, forme lexicale etc.*) A deforma (forma, sensul etc.); a corupe. *S-au strecurat... cîteva greșeli grave, care strică cu totul înțelesul textului* (CAR.). **9** *intr.* (*mai ales în constr. neg.*) A fi nefolositor, nepotrivit, dăunător într-o anumită situație. *Mai multă băgare de samă nu strică* (CR.). ◇ Expr. *Nu strică* (sau *n-ar strica*) *să...* = nu-i rău să..., nu face rău cel care... *N-ar strica să fii sincer măcar de data asta.* (*tr.*) *Ce strică?* = de ce ar fi rău, de ce (să) nu...? *Ce strică dacă bem și noi o bere seara asta?* ◆ (*pop.; tr.*) A dezavantaja. *Minunat om ar fi părintele Trandafir, dacă nu l-ar strica un lucru. Este cam greu la vorbă, cam aspru la judecată* (SLAV.). ◆ A fi vinovat, răspunzător. *Nu stric eu..., ci chiar voi m-ați pus* (PANN). ◆ (*tr.*) A greși; a se face vinovat de ceva. *Ce-au stricat ei?... Că s-au născut?* (DELAVR.). **10** *tr.* (*compl. indică oameni*) A influența pe cineva în rău; a corupe. *Bogăția strică pe om* (POP.). ◆ (*refl.*) A decădea din punct de vedere moral. *S-a stricat lumea* (GAL.). **11** *tr.* (*compl. indică acțiuni, stări, procese, fenomene etc.*) A împiedica buna desfășurare; a se pune de-a curmezișul, a tulbura, a zădărnici. *Acesta, fără să-și strice buna dispoziție, se dete deoparte* (VLAH.). ◇ Zic. *Lăcomia strică omenia. Graba strică treaba.* ◇ Expr. *A strica hatîrul cuiva* v. hatîr. *A-i strica* (cuiva) *tabietul* v. tabiet. *A-i* (sau *a-și*) *strica* (cuiva) *voia* v. voie. ◆ (*compl. indică grupuri de oameni sau*, ext., *de animale care formează șiruri, linii*) A întrerupe continuitatea; a provoca dezordine. *Fiarele... stricaseră cercul și se strîngeau iar haotic* (VOIC.). **12** *tr.* (*compl. indică învoieli, legi, convenții etc.*) A anula, a abroga, a călca. *Nimeni legea de creștin Să n-o strice* (COȘB.). ◇ Expr. *A strica pacea cu cineva* v. pace. *A strica tocmeala* v. tocmeală. ◆ (*în mit. pop.; compl. indică farmece, blesteme etc.*) A dezlega, a desface. **13** *refl., tr.* A rupe sau a determina ruperea legăturilor de prietenie sau de dragoste cu cineva; a (se) certa. *A cheltuit tot, s-a stricat cu toată lumea* (VLAH.). ◇ Zic. *Închină-te la Dumnezeu, dar nu te strica nici cu dracul.* ◇ Expr. *A strica cumetria* (cu cineva) = a se certa. *A strica casa cuiva* v. casă. **14** *refl.* (*despre adunări, petreceri etc.*) A lua sfîrșit (în mod nefiresc, prin împrăștierea participanților). *Se stricase banchetul* (ARGH.). **15** *tr.* (*înv., pop.; compl. indică bani, bunuri materiale etc.*) A utiliza, a consuma, a cheltui în mod inutil (fără a obține un folos sau un avantaj corespunzător). *E păcat să strice țigările degeaba* (PRED.). ◇ (*refl. pas.*) *Pentru un petic de moșie Să strică un sac de hîrtie* (POP.). ◇ Expr. *A strica mîncarea degeaba* v. mîncare. *A strica orzul pe gîște* v. orz. ◇ Fig. *N-ar fi vrut să-și strice vorbele fără folos* (SADOV.). • prez.ind. *stric.* /lat. ***extricare***.

stricáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *strica* și rezultatul ei. ◇ (*înv.*) *Stricarea vieții* = ucidere. • pl. *-ări.* /v. ***strica***.

stricát[1] *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *strica.* • /v. ***strica***.

stricát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre obiecte, unelte, mecanisme etc.*) Care nu mai poate fi folosit, fiind defect, deteriorat. *Toată ziua trăncănim ca niște mori stricate care macină vînt* (H. LOV.). ◇ Expr. *Moară stricată* = om care vorbește mult și fără rost. *A-i merge cuiva limba ca o moară stricată* v. limbă. **2** (*reg.; despre coaja semințelor, a ouălor etc.*) Care a fost spart. ◆ (*despre uși, încuietori*) Care a fost forțat (pentru a se deschide). **3** (*despre clădiri, ziduri*) Care este dărîmat, ruinat. ◆ (*înv.; despre teritorii*) Care este devastat. *Era greu, că era țara stricată mai înainte vreme* (NEC.). **4** (*despre materii organice, îndeosebi despre alimente*) Care este alterat, descompus. *Deasupra plutea o duhoare stătută de ceapă stricată* (E. BAR.). ◇ Expr. *A se duce* (sau *a merge*) (*ca vinul stricat*) *din bute în bute* v. bute. ◆ (*despre aer*) Care este greu respirabil, încărcat de substanțe sau mirosuri neplăcute, nocive; viciat, irespirabil. ◇ Fig. *Atîtea... foi literare și politice... trăiesc într-o atmosferă stricată* (MAIOR.). **5** (*înv., pop.; despre ființe sau despre părți ale corpului lor*) Care este bolnav, vătămat. ◆ Spec. Lepros. ◇ (*subst.*) *Îndoit răbda durere stricatul* (VARL.). ◆ Fig. Degenerat fizic, bicisnic. *Purtați niște haine sucite pe niște trupuri stricate în care mă îndoiesc că este inimă* (C. NEGR.). ◆ (*despre dinți*) Care este cariat. **6** (*despre limbă, cuvinte, forme lexicale etc.*) Care se abate de la forma, înțelesul, natura etc. normală; care și-a pierdut integritatea, puritatea; corupt. ◆ (*despre cuvinte, pronunțare*) Care este reprodus greșit, incorect, denaturat. *Amestecînd cuvinte nemțești bune... cu vorbe românești stricate* (ARGH.). ◇ (*adv.*) *Domnul strein... vorbea stricat românește* (REBR.). **7** (*despre oameni sau colectivități umane*) Care este decăzut moralicește; corupt. *Bețiv și stricat, cum nu se mai pomenește în șapte sate* (REBR.). ◇ (*subst.*) *Îl ocăra: Bețivule! Stricatule!* (PAS). ◆ (*mai ales despre femei*) Care este desfrînat, depravat. *Altele au mai călcat și pe-alături, fără să fie stricate* (LĂNCR.). ◇ (*subst.*) *S-a aciuat, stricata, în satul nostru* (BĂN.). **8** (*despre relații de prietenie, de dragoste etc.*) Care este desfăcut, rupt. *Se sfîrși... cu prietenii stricate între dududci* (HOG.). ◇ Expr. *A fi stricat* (cu cineva) = (*despre oameni*) a fi certat (cu cineva). • pl. *-ți, -te.* /v. ***strica***.

stricăcíos, -oásă *adj.* Care este dăunător, vătămător. • pl. *-oși, -oase.* /***strica*** + *-ăcios*.

stricăciúne *s.f.* **1** Faptul de *a* (*se*) *strica.* ◆ Concr. Ceea ce este stricat. deteriorat; pagubă produsă de ceea ce s-a stricat, s-a deteriorat, s-a distrus. *Au sărit... să dreagă stricăciunile* (E. BAR.). **2** Daună, pagubă. *Arunca cu bolovani... Făcea numai stricăciuni* (POP.). **3** (*înv., pop.*) Vătămare. ◆ Concr. Rană. *Iată au acoperit stricăciunea toată pielea trupului lui* (BIBLIA 1688). ◆ Ext. Boală, infirmitate. ◆ Spec. (*înv.*; și *stricăciune albă*) Lepră. ◆ (*reg.*) Hernie. **4** Fig. Pierdere a calității, a valorii; efect rău, păgubitor. ◇ *Buruiană de stricăciune* v. buruiană. ◇ Expr. (*înv.*) *A*(*-i*) *fi de* (sau *spre*) *stricăciune* (cuiva) = a fi dăunător, a face rău (cuiva). ◆ Ceea ce este rău, nefolositor (într-o substanță, într-un lucru). ◇ Fig. *Aici e stricăciunea: cei care ar voi să aibă susțin pe cei ce au* (CĂL.). **5** Depravare, corupție; desfrînare. *Năzuiam să aflu, într-o viață de stricăciune, uitarea* (G. M. ZAMF.). ◇ Analog. *Închipuirea noastră se umplea de toată măreția și stricăciunea vremurilor* (BLA.). • pl. *-i.* /***strica*** + *-ăciune*.

stricătoáre *s.f.* v. strecătoare.

stricătór, -oáre *adj.* **1** Care provoacă sau poate să provoace stricăciuni; dăunător, vătămător, păgubitor. *Are un copil stricător și buimac din fire* (G. M. ZAMF.). ◇ (*subst.*) *Craiul hunilor, stricătoriul Europei* (ȘINC.). **2** Care corupe, pervertește. ◇ (*subst.*) *Stricătorii de limbă năvăliseră... ca un potop* (VARL.-SAD.). • pl. *-ori, -oare.* /***strica*** + *-ător*.

stricătúră *s.f.* (*înv.*) Stricăciune. • pl. *-i.* /***strica*** + *-ătură*.

stricățél, -eă *adj.* Dim. al lui *stricat.* ◆ (*fam.*) (Cam) depravat, corupt. ◆ (*pop.*) Cu obrazul acoperit de mici cicatrice (în urma vărsatului). • pl. *-ei, -ele.* /***stricat*** + *-el, -ea*.

stricățícă *adj.* Stricățea. • pl. *-ele.* /***stricat*** + *-ică*.

stricneá *s.f.* (*reg.*) Cuțit cu o lamă specială, folosit pentru a lăsa sînge animalelor bolnave. ◆ Restr. Lama acestui cuțit. • pl. *-ele.* și *stricneálă, trîcneá* *s.f.* /***stricni***[1] + *-eală*.

stricneálă *s.f.* v. stricnea.

stricní[1] *vb. IV. tr.* (*reg.*) **1** (*compl. indică animale bolnave sau oameni bolnavi ori părți ale corpului lor*) A cresta, a tăia, a înțepa cu stricneaua, pentru a lua sînge. **2** Fig. (*compl. indică oameni*) A plesni cu biciul (pînă dă sîngele). **3** (*compl. indică pești*) A spinteca pentru a curăța. • pl. *-esc.* și (*înv., reg.*) *strecní, trîcní* *vb. IV.* /<ucr. ***cmpuxнymu***.

stricní[2] *vb. IV. intr.* (*reg.*) A striga, a răcni. • pl. *-esc.* /***striga*** + ***răcni***, prin contaminare.

stricnímă *s.f.* Substanță deosebit de toxică, extrasă din semințele unei plante tropicale (*Strychnos nux vomica*), întrebuințată în medicină ca tonic cardiac și respirator, în agricultură pentru stîrpirea rozătoarelor mici etc. • pl. *-e.* /<fr. ***strychnine***; cf. lat. *strychnos* „nucă vomică" <gr. *στρύχνος* „zîrnă".

stricninísm *s.n.* (*med.*) Intoxicație cu stricnină. • /***stricnină*** + *-ism*, după fr. *strychnisme*.

stricníre *s.f.* Acțiunea de *a stricni* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***stricni***[1].

stricnitúră *s.f.* **1** (*reg.*) Crestătură, înțepătură, tăietură făcută cu stricneaua. **2** (*pop.*) Junghi. • pl. *-i.* /***stricni***[1] + *-itură*.

strict, -ă *adj.* **1** Care are un caracter absolut, care nu admite excepție, abatere; riguros; exact. *Călugării... aveau o organizare foarte strictă și austeră* (PÂRV.). ◇ (*adv.*) *Accesul strict interzis.* ◇ Expr. (*adv.*) (*A fi*) *strict necesar* = (a fi) indispensabil. ◆ Ext. (*despre oameni*) Care este sever, aspru. *Era un șef scrupulos și foarte strict.* **2** Care reprezintă cea mai mică valoare, cantitate, intensitate etc. permisă, cerută; minim. ◇ *Strictul necesar* v. necesar. *Era modest, nu-și dorea decît strictul necesar.* ◇ (*adv.*) *Îndelunga obișnuință cu mașina ținea treze reflexele și deprinderile strict necesare* (CA. PETR.). ◇ *Sensul* (sau *înțelesul*) *strict* (al unui cuvînt) = *a*) sensul (unui cuvînt) care are cea mai mică extensiune; *b*) ext. sensul propriu (al unui cuvînt). **3** Care interesează, privește, caracterizează exclusiv pe cineva sau ceva. ◇ (*adv.*) *Nu înțeleg amestecul dumneavoastră în afacerile mele strict personale* (COCEA). **4** (*bot.; despre organe*) Care este tare, rigid. **5** (*mat.*) *Inegalitate strictă* = atribut a două elemente ale unei mulțimi, în care s-a definit o relație de ordine, de a fi comparabile și neegale. • pl. *stricți, -te.* /<fr. ***strict***, lat. ***strictus, -a, -um*** <*stringĕre* „a strînge".

strictéță *s.f.* v. strictețe.

strictéțe *s.f.* Însușirea de a fi strict; rigurozitate, severitate, asprime. *Acest soi de discuții erau interzise cu strictețe* (STANCU). • și (*înv.*) *strictéță* *s.f.* /***strict*** + *-ețe*, după it. *strettezza*.

stricto sensu *loc.adv.* În sens restrîns, propriu-zis; strict. • /<lat. ***stricto sensu***.

strictură *vb. I. tr.* (*tehn.; compl. indică țevi, conducte etc.*) A micșora secțiunea transversală pe o anumită porțiune din lungime. • prez.ind. *-ez.* /***strictură*** + *-a*.

stricturáre *s.f.* (*tehn.*) Acțiunea de *a strictura* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***strictura***.

strictúră *s.f.* (*med.*) Îngustare a unor canale din organism în urma unei leziuni inflamatorii, a unei cicatrice etc. ◆ Concr. Loc strîmtat, porțiune strîmtată a unor astfel de canale. • pl. *-i.* /<germ. ***Striktur***, lat. ***strictūra, -ae***.

stricturectomíe *s.f.* (*chir.*) Rezecție a unei stricturi. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***stricturectomie***.

stricturotomíe *s.f* (*chir.*) Debridare a unei stricturi. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***stricturotomie***.

stricțiúne *s.f.* (*fiz.*) Micșorare a dimensiunilor unui obiect; contractare, contracție. ◆ Scădere a grosimii unui corp de formă alungită; subțiere, constricțiune. • pl. *-i.* /<fr. ***striction***, lat. ***strictĭo, -onis***.

stricură *vb. I.* v. strecura.

stricurát, -ă *adj.* v. strecurat.

stríde *s.f. sg.* v. strede.

stridént, -ă *adj.* **1** (*despre sunete, voci etc.*) Care este ascuțit, tare, țipător, pătrunzător. *Un fluierat strident vestește sosirea unui comandant superior* (BRĂ.). ◆ Ext. Care este neplăcut, supărător. *Avea un glas strident, eminamente nemuzical* (PER.). ◇ (*adv.*) *O sonerie chema strident, metalic și continuu* (CE. PETR.). ◇ Fig. *Vijelia cea stridentă se prefăcea în mînie bubuitoare* (GAL.). Δ (*adv.*) *Geamurile ferestrelor țipau strident sfărîmîndu-se* (REBR.). **2** (*despre culori*) Care

este bătător la ochi, țipător, distonant. *Se poartă galbenul strident.* ◆ (*despre obiecte*) Care are culori prea intense, prea puternice, contrastante cu celelalte din jur. *Puteam s-o reperez ușor în mulțime după costumul strident pe care îl purta.* ◇ (*adv.*) *Se fardează strident.* **3** Fig. Care șochează; izbitor. *Vedea icoana Bucureștiului copleșit de lux, strident și trivial* (TEOD.). • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***strident***, it. ***stridente***, lat. ***stridens, -entis***.

stridență *s.f.* **1** Însușirea de a fi strident sau de a emite sunete stridente. ◆ Concr. Sunet strident. *O melodie sonoră cu multe stridențe.* **2** Caracteristică a unei culori de a impresiona neplăcut vederea prin tonuri prea puternice. *Îi sări în ochi de îndată stridența roșului bluzei.* ◆ Calitate a lucrurilor de a fi colorate în acest fel. *Stridența tabloului central atrage toate privirile.* **3** Fig. Ceea ce produce o impresie neplăcută prin lipsă de armonie sau de firesc. *Momentele tragice ale existenței sale sînt redate într-o compoziție fără stridențe retorice* (PER.). • pl. *-e.* /<fr. ***stridence***.

strídie *s.f.* (*zool.*) Specie de moluscă lamelibranhiată comestibilă, cu valvele inegale, care trăiește fixată pe stînci în mările calde și temperate (*Ostrea edulis*). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<ngr. *στρείδι*.

stridór *s.n.* Sunet aspru, ascuțit. ◆ (*med.*) Respirație șuierătoare produsă de o deformație congenitală a laringelui. • /<fr. ***stridor***; cf. lat. *strīdor, -oris* „șuierat".

stridulánt, -ă *adj.* (*entom.; despre insecte sau despre organe ale lor*) Care produce stridulație. ◇ *Aparat stridulant* v. aparat. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***stridulant***.

stridulatór, -oáre *adj.* (*entom.*) Care permite stridulația. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***stridulatoire***.

stridulație *s.f.* (*entom.*) Sunet ascuțit, țîrîit produs de unele insecte, mai ales pentru ca unul dintre cele două sexe să-l cheme pe celălalt. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***stridulation***; cf. lat. *strīdulus, -a, -um* „șuierător".

stridulós, -oásă *adj.* **1** (*entom.*) Care emite sunete stridente. **2** (*med.; despre respirație*) Care capătă caractere de stridor. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***striduleux***.

stríe *s.f.* **1** (*anat.*) Grup de fibre nervoase. **2** (*med.*) Leziune atrofică a pielii cu aspect liniar; vergetură. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***strie***, lat. ***stria, -ae***.

striére *s.f.* Acțiunea de *a stria* și rezultatul ei. • sil. *-tri-e-.* pl. *-i.* /v. ***stria***.

strigă *vb. I.* **1** *intr.* (*despre oameni*) A scoate sunete puternice; a țipa, a răcni. *Se învîrte prin odaie..., strigînd ca un sălbatic* (H. LOV.). ◇ Expr. *A striga ca ars* v. ars. *A striga ca din* (ori *ca în*) *gură de șarpe* v. gură. (*A striga*) *cît îl ține* (sau *îl ia*) *gura* sau *în gura mare* v. gură. *A striga din bătierile inimii* v. baieră. ◆ Fig. (*despre instrumente muzicale*) A răsuna. *Buciume și surle Să strige, să urle* (IOSIF). **2** *intr.* (*despre păsări sau animale*) A scoate sunete caracteristice speciei. ◇ (*tr.*) *Crau! crau! strigară mînios cîteva paseri străine* (SADOV.). **3** *intr.* (*despre oameni*) A semnaliza ceva prin strigăte; a da alarma; a cere ajutor prin țipete. *În zadar strigam, că nu mă auzea nimeni* (VLAS.). **4** *tr.* A vorbi cu glas tare și răsunător; a-și exprima voința cu glas puternic. *Oricine are drept la viață și la iubire, am strigat cu convingere* (MIHĂ.). ◇ (*compl. exprimă rugăminți, îndemnuri, ordine etc.*) *Înainte, strigă Făt-Frumos calului* (EMIN.). ◇ Fig. *Știe cîte vorbe veninoase și cîte sentințe agramate pot fi strigate uneori de sub prelata scrisorilor anonime* (PER.). ◆ Ext. (*intr.*) A vorbi cu glas puternic (pentru a-și impune voința); a vocifera. *Auzul său e aspru, nesimțitor cînd strig* (ARIST.). ◇ Zic. *Nu striga, că deștepți mușchii*, se spune cuiva care vorbește foarte încet. *Vai de cel ce strigă la urechea unui surd. Strigă de la munte să-l audă de la Dunăre.* ◇ Fig. *Opinia publică striga alarmată* (COCEA). ◆ (*intr.*) A protesta cu tărie. *Oamenii strigă împotriva abuzurilor.* ◆ (*intr.*) A se văicări, a se jelui cu glas ridicat. **5** *tr.* (*înv., reg.*) A cere cu glas ridicat; a reclama ceva în mod impetuos; a pretinde. *Își striga drepturile.* ◇ Fig. (*intr.*) *Suferințele pe care le-am îndurat... și acuma strigă în mine* (SADOV.). ◆ (*intr.*) A face apel la bunăvoința cuiva; a ruga. *Am strigat cu glasul mare Cătră Dumnezău cel tare* (DOS.). **6** *intr.* (*adesea cu determ. introduse prin prep. „la"*) A se răsti la cineva; a adresa cuiva, cu ton ridicat, vorbe de dojană; a vorbi cu dușmănie. *Strigă dușmanii la mine Ca păcurariul la cîne* (POP.). **7** *tr.* (*compl. indică oameni*) A chema (de la distanță) cu glas puternic (pronunțînd numele). *Mă strigă mama la masă.* ◇ (*intr.; cu determ. introduse prin prep. „la", „după"*) *A început să strige la ei ca să-i mai îmbărbăteze* (LĂNCR.). ◇ Expr. (*tr.*) *A striga catalogul* = a face apelul nominal al elevilor și al studenților; a lua prezența. *A striga crainicul* v. crainic. ◇ Analog. (*compl. indică animale sau păsări*) *Se strigau pe nume pitpalacii* (VOIC.). ◇ Fig. *Mă strigau amintirile* (VLAS.). ◆ (*milit.; înv.*) A chema la armată; a mobiliza. **8** *tr.* (*compl. indică fapte, lucruri etc.*) A face cunoscut (anunțînd, vestind cu glas tare). *Se auzea din stradă vocea unui vînzător de ziare strigînd apariția jurnalelor de seară* (BĂN.). ◇ (*abs.*) *Veneau sacagiii... strigînd* (G. M. ZAMF.). ◇ Fig. *Muzicanții compun simfonii în care își strigă dragostea* (CĂL.). **9** *tr.* (*compl. indică persoane*) A se adresa cu un epitet; a porecli. *Cu acest nume e strigat omul în sat.* ◆ (*înv., pop.; impers.*) A purta numele..., a se numi, a se chema... *Cum te strigă? –Mămăligă* (POP.). **10** *intr.* A spune strigături și chiuituri la joc. • prez.ind. *strig.* /lat. ****strigare*** <*strix, -igis* „bufniță".

strigăre *s.f.* Acțiunea de *a striga* și rezultatul ei. ◇ *Licitație cu strigare* = licitație în cadrul căreia ofertele se fac în public, cu voce tare. ◇ Loc.adv. *Cu strigări* (*înalte*) = cu voce tare, cu accente puternice. ◇ Expr. (*înv.*) *A face strigare* = a se plînge. • pl. *-ări.* /v. ***striga***.

strigát *s.n.* Faptul de *a striga*. ◇ *Strigatul catalogului* = facerea apelului nominal al elevilor, al studenților etc. • /v. ***striga***.

strígă *s.f.* **1** (*în mit. pop.*) Vampir imaginat ca o femeie care chinuiește copiii, ia mana de la vaci etc.; strigoaie. **2** (*ornit.*) Pasăre răpitoare de noapte, sedentară, cu penajul galben-ruginiu și cu pete brune-întunecate, care se hrănește în special cu șoareci și care scoate țipete asemănătoare strigătelor (*Tyto alba guttata*). **3** (*entom.*) Fluture mare cu pete albe pe aripi, asemănătoare cu un cap de mort, care zboară numai în amurg și care, cînd este prins, scoate un zgomot ascuțit ca un strigăt (*Acherontia atropos*); cap-de-mort. • pl. *strigi.* /<lat. ***striga, -ae***.

strígăt *s.n.* **1** Cuvînt, șir de sunete emise de cineva cu voce ridicată; țipăt, răcnet, urlet. *Loviturile erau însoțite de strigăte nearticulate* (BLA.). ◇ (*urmat de determ. introduse prin prep. „de", care indică scopul, cauza etc.*) *Scoase un ușor strigăt de surpriză* (IBR.). ◇ (*psih.*) *Strigăt primar* = metodă terapeutică (concepută de Arthur Janov) care constă în retrăirea intensă a unor suferințe din trecut. ◇ Fig. *Primele lui poezii sînt un strigăt de neliniște, de revoltă artistică* (VLAH.). ◆ Tînguire cu voce tare; suspin, vaiet puternic. *Cîteva femei plîngeau cu strigăte scurte* (BREB.). ◇ Fig. *Vom auzi... strigătul decepțiilor* (ANG.). **2** Sunet, șir de sunete sau zgomot caracteristic scos de un animal sau de o pasăre. *Auzi sus, în aurul luminii, un strigăt de pajură* (SADOV.). **3** Zgomot, larmă de voci; vociferare. *Departe se năzare Un greu convoi cu strigăt de pierzanie* (IOSIF). ◆ Ext. Exclamație de protest. *Mulțimea izbucni în strigăte și huiduieli* (TUD.). **4** Anunțare, semnalizare (cu voce puternică); comandă. *Se auzi strigătul de luptă.* **5** Vorbă aspră, răstită, care exprimă o nemulțumire față de atitudinea cuiva. *Copilul se obrăznicise, nu mai băga în seamă strigătele mamei.* **6** Anunțare, semnalizare cu voce tare (a unui eveniment, a unui pericol). **7** (*pop.*) Strigătură. • pl. *-e.* /***striga*** + *-ăt*.

strigătór, -oáre *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care strigă. *Același dor tresare-n piepturi, Cînd glasul strigător răsună* (GOGA). ◆ (*despre zgomote, despre culori etc.*) Care este strident. *Cravată strigătoare, pantaloni de culoarea oului de rață* (CAR.). ◆ Fig. Care se remarcă, care iese în evidență (mai ales prin aspecte sau efecte negative); izbitor, evident. *Cu ce strigătoare nedreptate îi fuseseră întîmpinate lucrările* (M. I. CAR.). ◇ Expr. *Strigător la cer* (sau *la ceruri*) = *a*) care este de o gravitate deosebită, care revoltă, indignează; *b*) care trebuie luat neapărat în seamă, care este evident. Δ *Nedreptate strigătoare la cer* = nedreptate foarte mare, revoltătoare. **2** *s.m., s.f.* (*înv., pop.*) Crainic, vestitor. • pl. *-ori, -oare.* /***striga*** + *-(ă)tor*.

strigătură *s.f.* **1** Exclamație onomatopeică; strigăt. **2** (*lit.*) Specie a liricii populare, de obicei în versuri, cu caracter epigramatic, cu aluzii satirice sau glumețe ori cu conținut sentimental, care însoțește jocurile populare, accentuînd efectul melodic; chiuitură, strigăt. ◇ *Simianca cu strigături* v. simiancă. • pl. *-i.* /***striga*** + *-ătură*.

strigheață *s.f.* v. străgheață.

strigi- Elem. de compunere „cucuvea". • /<fr. ***strigi-***; cf. lat. *strix, -igis* „strigă".

strigíde *s.f. pl.* (*ornit.*) Familie de păsări strigiforme, cuprinzînd bufnița, huhurezul, cucuveaua etc. (*Strigidae*). • /<fr. ***strigidés***.

strigifórmă *s.f.* (*la pl.*) Ordin de păsări de pradă care vînează noaptea, cu capul mare, ochii mari, așezați în față, cu ciocul puternic; (*și la sg.*) pasăre care face parte din acest ordin. • pl. *-e.* /<fr. ***strigiformes***; cf. lat. *strix, -igis* „bufniță", *fórma, -ae* „formă".

strigíl *s.n.* (*în antic.*) **1** Raclor cu care romanii curățau murdăria de pe piele după întrecerile sportive sau în timpul băii. **2** Canelură care se folosea ca motiv decorativ, frecvent mai ales pe sarcofage. • pl. *-e.* și *strigílă* *s.f.* /<fr. ***strigile***, lat. ***strigĭlis, -e***.

strigílă *s.f.* v. strigil.

strigoáică[1] *s.f.* **1** (*în mit. pop.*) Strigoaie. ◇ Compar. *Fata ar suge sîngele flăcăului ca o strigoaică* (VOIC.). **2** (*în superstiții*) Vrăjitoare. **3** Fig. Femeie (bătrînă) urîtă și rea. • pl. *-ce.* /***strigoaie*** + *-că*; cf. ***strigă***.

strigoáică[2] *s.f.* (*bot.; reg.*) Strigoaie. (*Veratrum nigrum*). • pl. *-ce.* /de la ***strigoaie***, cu schimbare de suf.

strigói, -oáie *s.m., s.f.* **1** (*în mit. pop.*) Sufletul unui om (mort sau viu) care se transformă în timpul nopții într-un animal sau într-o apariție fantomatică, pricinuind neajunsuri celor pe care îi întîlnește. ◇ Compar. *Noaptea... pleacă pe stradă, ca un strigoi* (G. M. ZAMF.). ◇ Fig. *Avea în el strigoiul amintirii* (SADOV.). **2** (*în superstiții*) Om născut într-o zodie nefavorabilă, care, fiind în legătură cu diavolul, se ocupă cu vrăji și cu farmece. **3** (Epitet pentru un) om rău, ursuz sau bătrîn, cu apucături demodate. • pl. *-oi, -oaie.* și (*reg.*) *sterigói, -oáie s.m., s.f.* /***strigă*** + *-oi*.

strigoiáș *s.m.* (*entom.; reg.*) Nume generic dat mai multor fluturi mici de noapte, care zboară în jurul lămpii sau al flăcării unei lumînări. • pl. *-i.* /***strigoi*** + *-aș*.

strigoiésc *adj.* (*reg.*) Care aparține strigoiului, care se referă la strigoi. • pl. *-iești.* /***strigoi*** + *-esc*.

strigoíme *s.f.* Mulțime de strigoi; totalitatea strigoilor. • /***strigoi*** + *-ime*.

strilíci *s.m.* v. strelici.

strímer *s.n.* (*fiz.*) Canal de gaz ionizat, cu bună conductibilitate, care se formează în spațiul dintre doi electrozi supuși unei mari diferențe de potențial și care precedă formarea unei scîntei electrice, constituind traseul acesteia. • pl. *-e.* /<engl. ***streamer***.

strímt, -ă *adj.* v. strîmt.

string *s.n.* Denumire dată unor obiecte extrem de mici (ca un atom față de sistemul solar), componente ale lumii microscopice. • /<engl. ***string***.

stringéndo *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Grăbind, accelerînd mișcarea. • /<it. ***stringendo***.

stringént, -ă *adj.* Care se impune cu necesitate, care nu suferă amînare; presant, imperios. *Am nevoie stringentă de un calculator.* ◇ (*adv.*) *Porecla definește, stringent și plastic, pe cineva* (TEOD.). • pl. *-ți, -te.* /<it. ***stringente***.

stringénță *s.f.* Însușirea de a fi stringent; caracterul a ceea ce este stringent. ◇ Loc.adv. *Cu* (*tot mai multă*) *stringență* = cu necesitate. • pl. *-e.* /<it. ***stringenza***, germ. ***Stringenz***; cf. lat. *stringens* <*stringere*.

strínghер *s.n.* (*mar.*) Grindă longitudinală în osatura unei nave, care rigidizează bordajul. • pl. *-e.* /<germ. ***Stringer***.

stringocefál *s.m.* (*paleon.*) Gen fosil de brahiopod din devonianul mijlociu, cu cochilia prezentînd valve puternic bombate, aproape circulare, și suprafață netedă. • pl. *-i.* /<fr. ***stringocéphale***; cf. gr. *στρίγξ* „strigă", *κεφαλή* „cap".

strings *s.n.* (*muz.*) Grupa instrumentelor cu coarde și arcuș dintr-o orchestră. • /<engl. ***string***.

strioscópic, -ă *adj.* (*fiz.*) Care aparține strioscopiei, care se referă la strioscopie. • sil. *stri-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***strioscopique***.

strioscopíe *s.f.* (*fiz.*) Metodă de cercetare fotografică a fenomenelor care au loc în masa unui fluid într-un tunel aerodinamic. • sil. *stri-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***strioscopie***; cf. lat. *strĭa, -ae* „canal".

stripá *vb. I. tr.* **1** (*fiz.; compl. indică fluide*) A epura de fracțiuni volatile. **2** (*tehn.; compl. indică lingouri solidificate*) A desprinde și a scoate din lingotiere

după solidificare. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***stripper***; cf. engl. *strip*.

stripáj *s.n.* (*tehn.*) Desprindere și scoatere a lingourilor din lingotieră cu ajutorul unui pod rulant echipat cu striper; stripare. • pl. *-e.* /cf. germ. *strippen*.

stripáre *s.f* (*tehn.*) Stripaj. • pl. *-ări.* /v. ***stripa***.

stríper[1] *s.n.* **1** (*tehn.*) Dispozitiv pentru scoaterea lingourilor din lingotiere. **2** (*chir.*) Instrument folosit în operația de stripping. • pl. *-e.* /<germ. ***Stripper***, engl. ***stripper***.

stríper[2] *s.m.* v. stripper.

stripper[1] ['stripər] *s.m.* Bărbat care prezintă numere de striptease (în localuri de noapte). • scris și *striper*. pl. *-i.* /<engl. ***stripper***.

stripping *s.n.* **1** (*tehn.*) Stripare. **2** (*chir.*) Metodă care constă în golirea venelor pentru extragerea varicelor. • /<engl., fr. ***stripping***.

striptease ['striptiz] *s.n.* Spectacol de cabaret constînd în dezbrăcarea lentă și progresivă, executată pe un fond muzical ori de dans. <> Fig. *Această exhibiție de identitate, acest striptiz social, face ca fiecare să știe exact despre fiecare ce este* (PER.). • scris și *striptis, striptiz*. pl. *-uri.* /<engl. ***striptease*** <*strip* „a dezbrăca"; *tease* „a provoca".

stripteaseuză [stripti'zœzə] *s.f.* Femeie care prezintă numere de striptease (în localuri de noapte). • pl. *-e.* /<fr. ***strip-teaseuse***.

stríptis *s.n.* v. striptease.

stríptiz *s.n.* v. striptease.

stríșcă *s.f.* v. trișcă.

stríște *s.f.* **1** (*inv., pop.*) Soartă. ◆ Noroc. **2** (*inv., reg.*) Nenoroc. <> Loc.prep. *În tristea* (cuiva) = în ciuda (cuiva). • pl. *striști.* și *tríste, tristă, triște s.f.* /<sl. veche **стрѣща, стрѣщи**.

striu *s.n.* (*de obicei la pl.*) **1** Fiecare dintre șanțurile mici, paralele, executate pe suprafața unui element de construcție, a unei piese ceramice etc.; striație. ◆ Analog. Fiecare dintre cercurile sau șanțurile concentrice paralele trasate de cineva. ◆ (*mineral.*) Crestătură pe roci, apărută în urma acțiunii glaciare. **2** Analog. (*arhit.*) Fiecare dintre șanțurile mici, paralele (și drepte) executate pe suprafața unui element de construcție, a unui obiect, a unei piese etc., cu scop decorativ sau pentru a o face mai aspră. ◆ Spec. Parte plină care separă canelurile unei coloane. • pl. *-uri.* /<fr. ***strie***.

strivi *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică obiecte, părți ale plantelor etc.*) A deforma prin presare, prin strîngere puternică; a zdrobi, a turti (prin presare); a face fărîme. *Strivi țigara într-o farfurioară.* <> (*refl.*) *Acest iureș... care se strivește... de blocurile cheilui* (GAL.). <> Fig. *Tăcerea așezată în straturi dense... îl strivește aproape* (BOGZA). **2** *tr.* (*compl. indică ființe, mai ales oameni sau părți ale corpului lor*) A lovi foarte puternic, provocînd distrugerea țesuturilor; a deforma, a sfărîma, a stîlci. *Mi-am strivit degetul în ușă.* <> Expr. *A strivi în picioare* = a călca în picioare. *A strivi* (pe cineva) *ca pe un* (*pui de*) *șarpe* v. șarpe. <> Fig. *Vacanța, inactivitatea forțată, îl strivea* (POPOV.). ◆ Ext. Fig. (*compl. indică obiecte sau însușiri ale acestora, ființe sau creații ale lor*) A nimici, a distruge. *Eu nu strivesc corola de minuni a lumii* (BLA.). ◆ Spec. Fig. (*compl. indică manifestări ale oamenilor*) A reprima. *Își strivi impulsul de a-l lovi.* **3** *refl. recipr.* (*despre oameni sau despre grupuri de oameni*) A se deplasa dezordonat și repede într-o anumită direcție și a se înghesui (foarte) strîns unul în altul (din cauza panicii, a spaimei etc.), provocîndu-și traumatisme, leziuni etc. *Norodul... se strivea cuprins de spaimă* (GAL.). **4** *refl., tr.* A(-și) modifica (prin cădere, prin lovire, prin acțiunea greutății proprii etc.) forma, consistența, aspectul etc., devenind sau făcînd să devină o pastă informă, depreciindu-se sau făcînd să se deprecieze sub aspect calitativ; a (se) zdrobi, a (se) terciui. *Prunele s-au strivit în ladă.* • prez.ind. *-esc.* /<sl. veche **съtрꙑвати, съtрнвати**.

strivíre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *strivi* și rezultatul ei; zdrobire. ◆ (*tehn.*) Turtire locală a unui corp solid, efectuată prin compresiune, în zona de contact cu un alt corp solid care îl presează. • pl. *-i.* /v. ***strivi***.

strivít, -ă *adj.* **1** (*despre obiecte, despre părți ale plantelor etc.*) Care este zdrobit, sfărîmat, turtit. *Dorurile mele-s... Spulberate și strivite frunze pe cărare* (GOGA). **2** (*despre ființe sau despre părți ale corpului lor*) Care a fost lovit foarte puternic, provocîndu-i-se distrugerea țesuturilor, traumatisme etc.; stîlcit, sfărîmat. *M-am oprit devale strivit, plin de sînge* (SIO.). <> Fig. *Atîtea veacuri umilite Își gem strivita răzbunare* (GOGA). ◆ Ext. (*despre oameni*) Care este nimicit, distrus. **3** (*despre legume sau despre fructe*) Care și-au modificat forma, consistența, aspectul, devenind o pastă informă; bătut, terciuit. *Mirosea a mure strivite și a podbal* (E. BAR.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***strivi***.

strivitór, -oáre *adj.* Care strivește sau poate strivi. ◆ Fig. Care apasă, copleșește, covîrșește. *Toată ziua aceea întortocheată, strivitoare, se năpusti asupra lui* (BREB.). • pl. *-ori, -oare.* /***strivi*** + *-tor*.

strivitúră *s.f.* Strivire. ◆ Ext. Concr. Contuzie. • pl. *-i.* /***strivi*** + *-itură*.

strîjnic, -ă *s.m., s.f.* (*înv., pop.*) Puiul (de sex masculin) al iepei; mînz, cîrlan. • pl. *-ci, -ce.* și *strîșnic, -ă s.m., s.f.* /cf. sl. veche **стрнжникъ**.

strîmb, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* (*despre obiecte sau despre părți ale acestora*) Care prezintă neregularități sau abateri de la forma normală, dreaptă; contorsionat, curbat, deformat, diform. *În umbra farului se vedea un catarg strîmb* (TUD.). <> *Curbă strîmbă* v. curb. *Miercurea strîmbă* v. miercuri. ◆ (*despre drumuri*) Care este lipsit de aliniere, care prezintă cotituri; cotit, întortocheat, sinuos. *Au luat-o... pe ulițele satului, strîmbe și întortocheate* (STANCU). <> Expr. *A se duce pe ulița strîmbă* v. uliță. ◆ (*despre semne, litere sau cuvinte scrise de mînă*) Care are trăsături neregulate și aspect neîngrijit; ext. necaligrafic; neciteț. *A scris pe ea cu litere strîmbe numele mamei* (STANCU). ◆ (*despre rînduri la scrisul de mînă*) Care este deviat în sus sau în jos față de marginea de sus sau de jos a foii. *Rîndurile strîmbe, literele extravagante și semnătura o intrigară* (BRĂ.). **2** *adj.* (*despre oameni*) Care are spatele încovoiat, îndoit, gîrbovit; adus de șale, cocoșat, gîrbovit; ext. diform, pocit, respingător. <> (*adv.*) *Moșneagul tot strîmb sta* (SADOV.). <> (*subst.*) *Bătrînul ar fi fost mai bucuros să-l însoare cu vreo strîmbă bogată* (REBR.). ◆ Ext. (*despre părți ale corpului acestora*) Care este deviat (din naștere sau în urma unui accident, a unei boli etc.) de la poziția normală. *Plictisit, îmbufnat, a dat de cîteva ori din umărul strîmb* (COCEA). <> Expr. *A avea gura strîmbă* = a spune minciuni. *A avea nasul* (*strîmb*) *în sus* v. sus. ◆ (*adv.*) Cu spatele încovoiat sau cu corpul aplecat într-o parte, sucit. *Eleva sta strîmb în banca prea mică.* <> Expr. *A sta* (sau *a ședea*) *strîmb și a judeca* (sau *a vorbi, a grăi*) *drept* = *a*) a discuta cu fracheție; *b*) a recunoaște adevărul. **3** *adj.* Fig. (*înv., pop.; despre oameni*) Care procedează nedrept, subiectiv, injust, incorect; ext. necinstit. <> (*subst. m.*) *Amenințările lui Dumnezeu asupra strîmbilor, că-i va sfărma* (DOC.). ◆ Ext. (*despre acțiuni, manifestări etc. ale oamenilor*) Care denotă nedreptate, subiectivitate; ext. care denotă necinste. *Apoi socoteala asta e strîmbă* (REBR.). <> (*adv.; constr. cu vb. ca „a jura", „a mărturisi", „a părea"*) *Belșugul strîmb împărțit* (LAB.). <> Expr. (*adv.*) *A ride* (sau *a surîde, a zîmbi*) *strîmb* = a rîde (sau a surîde, a zîmbi) în silă, forțat, nesincer. *A privi* (sau *a se uita*) *strîmb* = a privi, a se uita urît, dușmănos. *A călca strîmb* = a avea o comportare incorectă, imorală; a fi necinstit. *A înghiți strîmb* = a avea o comportare incorectă, imorală. ◆ Spec. (*despre păreri, înțelegere, cunoștințe etc.*) Care este greșit. *Strîmba înțelegere a unor noțiuni* (PER.). ◆ Fig. (*despre privire*) Care este pieziș. **4** *s.n.* Fig. (*înv., pop.*) Nedreptate. <> Loc.adv. (*înv.*) *Cu* (sau *pe*) *strîmbul* = în mod fals; pe nedrept. <> Expr. (*fam.*) *A-i veni* (cuiva) *cu strîmbul* = a nu-i conveni (cuiva) ceva. (*înv.*) *A lua cu strîmbul* = a lua prin înșelătorie sau cu forța. (*reg.*) *A trăi cu strîmbul* = a face nedreptăți. • pl. *-i, -e.* /lat. pop. ***strambus, -a, -um*** <*strabus, -a, -um*.

strîmbă *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică obiecte sau părți ale acestora*) A face să nu mai fie drept, a da o poziție strîmbă; a îndoi, a încovoia, a curba. *Lemnul poate să se strîmbe, să crape* (TUD.). ◆ A face să devieze de la poziția normală, a apleca într-o parte. *În grabă atinse pălăria unei cucoane bătrîne și i-o strîmbă pe cap* (BASS.). ◆ (*compl. indică drumuri*) A coti. *Galeria coti deodată, se strîmbă, păru să coboare* (PER.). **2** *tr., refl.* A face să devieze sau a devia (din naștere sau în urma unui accident, a unei boli etc.) de la poziția normală; ext. a face să aibă sau a avea un aspect fizic dezgustător, din cauza unei devieri de la forma corpului sau a unor părți ale corpului, de la dimensiunea, de la înfățișarea etc. normală sau de pînă atunci; a (se) deforma, a (se) poci, a (se) schimonosi. *Nu făcuse altceva decît să strîmbe gura într-un rînjet sec* (G. M. ZAMF.). <> Expr. (*fam.*) *A* (*-i*) *strîmba* (cuiva) *gîtul* = a suci (cuiva) gîtul. *A-și strîmba gîtul* sau *a i se strîmba* (cuiva) *gîtul* = a ține capul sau gîtul într-o poziție forțată, sucită, pentru a putea privi într-o anumită direcție. (*pop.*) *A strîmba* (cuiva) *fălcile* = a bate (pe cineva), lovindu-l peste obraz. *A vorbi pînă i se strîmbă gura la ceafă* = a vorbi mult și fără rost. *A strîmba din nas* v. nas. **3** *refl.* (*despre oameni*) A se schimonosi, a se schimba la față, a-și schimba expresia feței în semn de nemulțumire, de neplăcere, de durere, de dispreț etc. *Ne azvîrleam, mînioși și strîmbîndu-ne, invective, batjocuri* (BLA.). <> Expr. *A se strîmba de rîs* = a rîde cu mare poftă, a se prăpădi de rîs. (*reg.*) *A se strîmba moartea* (la cineva) = a muri. ◆ (*tr.; compl. indică oameni*) A imita în batjocură fizionomia, mimica cuiva. *Sașa sărea șchiopătînd și strîmbîndu-mă* (C. NEGR.). **4** *refl.* Fig. (*pop.; fam.*) A face mofturi, a se fandosi. *Nu înțeleg de ce se strîmbă, din moment ce e clar pentru toată lumea că vrea să vină cu noi.* **5** *tr.* Fig. (*înv., pop.*) A răstălmăci. *Să nu strîmbăm cuvîntul Domnului* (COR.). <> Fig. *Închipuirea mea... strîmba după voia și placul ei chiar și legea vaselor comunicante* (BLA.). • prez.ind. *strîmb.* /***strîmb*** + *-a*.

strîmbăre *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *strîmba*. • pl. *-ări.* /v. ***strîmba***.

strîmbăt[1] *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *strîmba*. • pl. *-uri.* /v. ***strîmba***.

strîmbăt[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre obiecte sau părți ale acestora*) Care prezintă neregularități, abateri etc. de la forma normală; contorsionat, deformat, diform. ◆ Care este deplasat din locul sau din poziția normală; care este lăsat sau căzut într-o parte; aplecat, înclinat, plecat. **2** (*despre ființe sau despre părți ale corpului lor*) Care este deviat (din naștere sau în urma unui accident, a unei boli etc.) de la poziția normală; ext. care are un aspect fizic dezgustător, din cauza unei devieri de la forma, de la dimensiunea, de la înfățișarea etc. normală sau de pînă atunci; deformat, pocit, schimonosit. *Fața lui aspră, butucănoasă, cu nasul mare și buzele... strîmbate* (POPOV.). **3** (*despre oameni*) Care și-a schimbat expresia feței în semn de nemulțumire, de neplăcere etc. ◆ (*despre față sau despre părți ale feței*) Care este contractat brusc, deformîndu-și aspectul normal și devenind dezagreabil; schimonosit. *Gura strîmbată a copilului îi dădea de gîndit.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***strîmba***.

strîmbătáte *s.f.* (*înv., pop.*) Nedreptate. *Omul obișnuit e indiferent, cordial, mulțumit de strîmbătatea lumii* (CĂL.). <> Loc.adv. *Cu* (sau *pe, pre*) *strîmbătate* = *a*) în mod nedrept. *Mai bine puțin cu dreptate Decît mult cu strîmbătate* (PANN); *b*) (*pop.*) în mod fals. *De-ți spune cu strîmbătate Domnul nu vă facă parte* (POP.). • pl. *-ăți.* /***strîmb*** + *-ătate*.

strîmbătăți *vb. IV. tr.* (*înv., reg.*) A nedreptăți. • prez.ind. *-esc.* /v. ***strîmbătate***.

strîmbătățire *s.f.* (*înv.*) Acțiunea de *a strîmbătăți* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***strîmbătăți***.

strîmbătățít, -ă *adj.* (*înv.; despre oameni*) Care este nedreptățit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***strîmbătăți***.

strîmbătór, -oáre *s.m., s.f., adj.* (*înv.*) (Persoană) care încalcă legea; (persoană) care face nedreptăți. • pl. *-ori, -oare.* /***strîmba*** + *-ător*.

strîmbătúră *s.f.* **1** Grimasă, schimonosire a feței; strîmbet. *Surîsul... i se transformă într-o strîmbătură* (REBR.). <> Fig. *Opera lui mișună de apariții monstruoase..., de strîmbături morale* (RALEA). ◆ Analog. Imitare (în batjocură) a gesturilor, a mimicii cuiva. ◆ Ext. Fandoseală, șiliță. *Ce personagiu ridicul! ...îmi irită nervele cu strîmbăturile lui* (ALECS.). **2** Fig. (*înv.*) Minciună. **3** Concr. Obiect strîmb, încovoiat, diform. *Poți face strîmbături din drepți copaci* (COȘB.). • pl. *-i,* (*înv.*) *-e.* /***strîmba*** + *-ătură*.

strîmbet *s.n.* (*pop.*) Strîmbătură, grimasă. • pl. *-e.* /***strîmba*** + *-et*.

strîmt, -ă *adj.* **1** (*despre cavități, deschizături, spații etc.*) Care nu este (destul de) larg sau (de) lat; îngust. *Printre crengi scînteie stele, Farmec dînd cărării strîmte* (EMIN.). ◆ (*despre obiecte de îmbrăcăminte sau de încălțăminte*) Care este croit sau făcut prea lipit de corp; care a devenit insuficient de larg și nu mai

permite mișcarea liberă a corpului; care nu cuprinde corpul sau părți ale acestuia. *Halatul a intrat la spălat și i-a rămas prea strîmt la umeri* (TEOD.). **2** (*despre spații, încăperi, construcții, așezări, teritorii etc.*) Care nu este (suficient de) încăpător, în care nu încape mult. *Odăițele sînt strîmte, ferestrele dau puțină lumină* (SADOV.). <> (*adv.*) *M-ai dat după urît, Să-mi fie și-n pămînt strîmt* (POP.). <> (*subst.*) *Curtea... Se simțeau într-însa la strîmtul lor* (MACED.). Δ Expr. *A prinde* (pe cineva) *la strîmt* = a profita de faptul că cineva se află într-un loc strîmt. *A fi la largul* (cuiva) *și la strîmtul* (altcuiva) = a se găsi într-o situație avantajoasă, profitînd de situația dezavantajoasă în care se află altcineva. <> Expr. *A fi strîmt la minte* sau *a avea mintea strîmtă* = a fi lipsit de inteligență. (*reg.*) (*A fi*) (*prea*) *strîmt la mațe* = a fi pus pe ceartă, a fi arțăgos. <> Fig. *O definiție prea strîmtă a romanului realist* (RALEA). **3** Fig. (*despre oameni, despre medii sociale etc.*) Care este lipsit de măreție sau de amploare; mărginit, redus, meschin; lipsit de înțelegere, de toleranță, de generozitate; lipsit de orizont. *Trăind în cercul vostru strîmt, Norocul vă petrece* (EMIN.). ◆ Ext. (*despre manifestări, acțiuni etc. ale oamenilor*) Care denotă, care exprimă lipsă de orizont larg, preocupări și interese mărunte. *În felul meu poate strîmt de a vedea... știu încă să respect munca și meritele tuturor* (POPOV.). <> (*subst. m.*) *Vede strîmtul vieții sale lîng-al vremii veșnic zbor* (MILL.). • pl. *strîmți, strîmte*. și *strimt, -ă adj.* /lat. **strînctus, -a, -um* = *strictus, -a, -um*.

strîmtă *vb. I. tr., refl.* **1** A face să devină sau a deveni (mai) strîmt, (mai) îngust, (mai) puțin încăpător; a (se) îngusta, a (se) strînge. *Drumul se strîmtează tot mai tare*. ◆ A face să devină sau a deveni strîns pe corp sau pe picior; a (se) îngusta. *Mi-am strîmtat singură fusta*. <> Expr. *A strîmta chinga* (cuiva) sau *a i se strîmta hamul* (cuiva) = a ține (sau a ajunge să fie ținut) în frîu. <> Fig. *La gîndul ăsta o trufie îi umflă ființa strîmtată de nevoi* (VOIC.). **2** A face să devină sau a deveni necuprinzător, neîncăpător; a (se) face mai strîmt, a (se) reduce. • prez.ind. *-ez*. /***strîmt*** + *-a*.

strîmtár *s.m.* **1** (*pop.; de obicei la pl. cu val. de sg.*) Pantaloni țărănești strîmți pe picior. **2** (*reg.; fam.; în forma „strîmțar”*) Nume depreciativ dat de țărani persoanelor care poartă pantaloni strîmți; pantalonar. • pl. *-i*. și *strîmțár s.m.* /***strîmt*** + *-ar*.

strîmtáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *strîmta* și rezultatul ei. ◆ Fig. (*înv.*) Sărăcie. • pl. *-ări*. /v. ***strîmta***.

strîmtáș *s.m.* **1** Fiecare dintre ochiurile de curea legate la cele două extremități ale șoldarului hamului, prin care trec șleaurile. **2** Belciug de la capătul căpăstrului sau al funiei calului, care împiedică strîngerea excesivă a acestora. • pl. *-i*. /***strîmt*** + *-aș*.

strîmtát[1] *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *strîmta*. • /v. ***strîmta***.

strîmtát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre cavități, spații, încăperi etc.*) Care este îngustat; strîmt. ◆ (*despre obiecte de îmbrăcăminte sau încălțăminte*) Îngustat. **2** (*despre spații delimitate, încăperi, teritorii etc.*) Care este micșorat. • pl. *-ți, -te*. /v. ***strîmta***.

strîmticél, -eá *adj.* Dim. al lui *strîmt*; strîmtuț. • pl. *-ei, -ele*. /***strîmt*** + *-icel, -icea*.

strîmticícă *adj.* Strîmticea. • pl. *-ele*. /***strîmt*** + *-icică*.

strîmtíme *s.f.* Faptul de *a fi strîmt*. ◆ Concr. Loc strîmt. • pl. *-i*. /***strîmt*** + *-ime*.

strîmtoáre *s.f.* **1** (*geogr.*) Fișie îngustă de apă care leagă două mări sau două oceane și care se află între două porțiuni de uscat apropiate. <> (*mar.*) *Strîmtoare teritorială* = strîmtoare a cărei lățime nu depășește 6 mile marine. **2** Loc strîmt, îngust, între munți sau între dealuri; defileu, trecătoare. <> Fig. *Trecînd prin strîmtoarea aceasta a adverbului, iată pronumele devenind conjuncție* (PER.). ◆ Gener. Loc îngust. <> Fig. *A trece prin lume singur..., să te zvîrcolești în strîmtoarea sufletului tău celui rece* (EMIN.). **3** Fig. (*adesea constr. cu vb. ca „a fi”, „a se afla”, „a pune”*) Situație grea, stînjenitoare (datorită lipsei de bani); încurcătură, jenă (financiară). *Nu pot să te împrumut, căci și eu sînt la strîmtoare*. ◆ Ext. (*înv.*) Constrîngere; asuprire. • pl. *-ori*. /***strîmt*** + *-oare*.

strîmtorá *vb. I.* **1** *tr.* (*înv.*) A îngrămădi într-un loc strîmt, a băga la strîmtoare; a înghesui, a restrînge. ◆ A stingheri. *Căldura prea mare... strîmtorează oarecum aceste insecte* (BREZ.). ◆ Fig. A împiedica. *El cere o ascultare care să mai strîmtoreze nestatornicia lui cea firească* (PLEȘ.). ◆ (*înv.*) A obliga, a sili, a constrînge. *Ar fi strîmtorați a tăcea* (PETROV.). <> Fig. *Sila nu poate strîmtora a mea pană* (HEL.). **2** *tr.* (*compl. indică persoane*) A face să se afle într-o situație dificilă. *Grofu nostru e strîmtorat rău de tot de cămătari* (AGÂR.). <> (*refl.*) *Să aibă de unde da fără a se strîmtora* (I. ION.). ◆ Spec. A sărăci. ◆ (*refl.*) Ext. A se mulțumi (de nevoie) cu o viață mai modestă, a-și restrînge cheltuielile destinate comodităților traiului. *S-a strîmtorat mult ca să-și poată înălța o căsuță*. **3** *tr., refl.* (*înv., pop.*) A (se) îngusta; ext. a (se) strîmta. • prez.ind. *-ez*. și (*înv.*) *strîmtori vb. IV*. /de la ***strîmtoare***.

strîmtoráre *s.f.* **1** Faptul de *a* (*se*) *strîmtora*; înghesuire, restrîngere. **2** Situație încurcată, jenantă; lipsă (de bani). • pl. *-ări*. /v. ***strîmtora***.

strîmtorát, -ă *adj.* **1** Fig. (*despre oameni*) Care este stingherit, descumpănit, încurcat. *Eram strîmtorat..., eram nelalocul meu* (CA. PETR.). <> (*adv.*) *Omul se simte strîmtorat, străin, stîngaci* (PER.). ◆ Care este forțat, constrîns. *Episcopul.. nu a mai putut să meargă, ci a rămas acolo strîmtorat* (BARIȚ.). **2** (*despre oameni*) Care se află într-o situație dificilă, ca urmare a lipsei de mijloace materiale; ext. sărăcit. *Socotelile și măsurile lui de om foarte strîmtorat* (IORGA). **3** (*înv.; despre cavități, deschizături, spații etc.*) Care este îngustat; ext. strîmt. • pl. *-ți, -te*. și (*înv.*) *strîmtorît, -ă adj.* /v. ***strîmtora***.

strîmtoreálă *s.f.* (*înv., reg.*) Strîmtoare. • pl. *-eli*. /***strîmtora*** + *-eală*.

strîmtorí *vb. IV* v. strîmtora.

strîmtorîme *s.f.* (*înv.*) Privațiune. • pl. *-i*. /***strîmtoare*** + *-ime*.

strîmtorít, -ă *adj.* v. strîmtorat.

strîmtúră *s.f* (*înv., pop.*) Strîmtoare. <> Analog. *Un gogîlț înădușit... era singura ființiințare că strîmturile gîtului au fost biruite* (HOG.). • pl. *-i*. /***strîmt*** + *-ură*.

strîmtúț, -ă *adj.* Strîmticel. • pl. *-i, -e*. /***strîmt*** + *-uț*.

strîmțár *s.m.* v. strîmtar.

strîngătór, -oáre *adj., s.m., s.f* **1** *adj., s.m., s.f.* (Om) care strînge, agonisește, (om) econom. *Spre deosebire de ea, soțul este mai strîngător*. ◆ Ext. (Om) zgîrcit. **2** *s.m., s.f.* (*înv.*) Persoană care adună ceva. ◆ Spec. (*înv.*) Perceptor. **3** *s.m.* (*mar.*) Parîmă folosită la strîngerea velei aurice. **4** *s.m.* (*tipogr.*) Dispozitiv care execută automat preluarea și așezarea corectă a colilor imprimate. • pl. *-ori, -oare*. /***strînge*** + *-ător*.

strînge *vb. III.* **1 1** *tr.* (*compl. indică sfori, curele etc.*) A trage tare de capete pentru a lega sau a fixa mai bine; a fixa, a înnoda, a lega. *Vin de-mi strînge brîul meu!* (ALECS.). <> Expr. *A strînge cureaua* = *a*) a răbda (de foame); *b*) (și *a strînge baierele pungii*) a fi obligat să-și restrîngă (mult) cheltuielile de trai; a face economii. *A strînge băierile pungii* (sau *la pungă, de la pungă*) v. baieră. ◆ (*compl. indică bucle, lațuri etc. ale unor sfori, curele etc.*) A face să ajungă lipit de obiectul în jurul căruia este înfășurat, exercitînd asupra acestuia o presiune (foarte) mare din toate părțile. *Își strînse lațul de gît și își dete drumul în aer* (VLAH.). ◆ (*compl. indică noduri, lațuri ale unor sfori, curele etc. înfășurate în jurul cuiva sau a ceva*) A întări pentru a nu se desface. *Strînse nodul sforii cu care legase pachetul de cărți*. ◆ (*compl. indică frîie*) A trage pentru a conduce calul. ◆ (*reg.; refl.; despre funiile folosite la treieratul cu cai*) A se înfășura pe parul din mijlocul ariei de treierat. <> Expr. *A i se strînge* (cuiva) *funia de* (ori *la*) *par* v. par. *A i se strînge* (cuiva) *funia de* (ori *la*) *stejar* (sau *țăruș*) v. funie. ◆ Restr. (*compl. indică obiecte de îmbrăcăminte sau părul oamenilor*) A lega cu o sfoară, cu un șnur, cu un șiret etc. ca să nu se desfacă, să nu se atîrne. *O haină lungă... e strînsă cu un brîu lat* (IORGA). <> Loc.vb. (*A strînge*) *ceva sul* (ori *suluri*) v. sul. ◆ (*compl. indică obiecte de îmbrăcăminte*) A face să fie (foarte) strîmt. *Din jocul pantalonului strîns pe gleznă, ieșeau... botinele roșii* (HOG.). ◆ (*compl. indică obiecte de îmbrăcăminte, pături etc. sau părți ale acestora*) A aduna petrecînd una peste alta marginile, pentru a acoperi (mai bine) corpul (și a-l feri de frig). *Își strînse gulerul paltonului* (TEOD.). ◆ Fig. (*compl. indică alianțe, prietenii etc.*) A întări. *Își va propune... să strîngă legăturile dintre toate provinciile românești* (PER.). <> (*refl.*) *Legăturile dintre toți indivizii omenești se strîng* (CONTA). ◆ (*reg.; compl. indică cercurile metalice ale roții de lemn*) A fixa pe obada roții. <> Expr. *A strînge cercul în jurul cuiva* = a limita libertatea de acțiune a cuiva. **2** *tr.* (*compl. indică obiecte, oameni sau părți ale corpului lor*) A prinde, a apuca cu mîna, cu brațele, a ține, nelăsînd să-i scape. *Ion strîngea dîrz coarnele plugului* (REBR.). <> Expr. *A(-i) strînge* (cuiva) *mîna* = a da mîna (cu cineva) la întîlnire, la despărțire sau pentru a-l felicita etc. *A strînge* (pe cineva) *de gît* = *a*) a sugruma; *b*) a nemulțumi, a supăra. *Disciplina îl strîngea de gît* (GAL.); *c*) a cere insistent (recurgînd și la amenințări). *A strînge mîța de coadă* v. coadă. *A strînge pe cineva de coaie* v. coi. *A strînge pe cineva la sîn* v. sîn. ◆ (*compl. indică oameni sau corpul lor*) A cuprinde cu putere în brațe. *Mă strîngea duios la pieptul ei* (VLAH.). <> (*refl. recipr.*) *S-au strîns în brațe înainte de despărțire*. <> Analog. *Iară cînd mă deșteptam Perina-n brață strîngeam* (POP.). <> Fig. *Întunericul îi strînse iar în brațe* (REBR.). **3** *tr.* (*compl. indică obiecte sau ființe, mai ales oameni ori părți ale corpului lor*) A prinde din toate părțile, apăsînd cu forță, pentru a apropia, a comprima etc. *Strîngea încruntat trabucul între dinți* (TUD.). *Manolil... Zidul rău mă strînge, Trupușoru-mi frînge* (POP.). <> Expr. (*pop.; fam.*) *A strînge* (pe cineva) *cu ușa* (sau *în clește, în balamale, în pinteni*) = a sili (pe cineva) să facă ceva; a obliga (pe cineva) să recunoască ceva. *A strînge* (pe cineva) *în balamale* v. balama. *A strînge* (pe cineva) *în cingi* v. chingă. *A-l strînge* (pe cineva) *în spate* (*de frig* sau *de frică*) = a provoca (cuiva) sau a simți o senzație neplăcută (de frig sau de frică). *A strînge pe cineva* (*ca*) *în clește* v. clește. *A strînge în pinteni* (pe cineva) v. pinten. *A-l strînge pe cineva în spate* v. spate. *A strînge* (pe cineva) *cu ușa* v. ușă. <> Fig. *O frică nelămurită parcă îi strînge gîtul cu un laț* (REBR.). ◆ Analog. A cuprinde sau a delimita din două sau din mai multe părți ori din toate părțile. *Cimitirul, strîns astăzi între zidurile construcțiilor cu liane încîlcite..., a slujit de alinare și tihnă* (SADOV.). ◆ (*despre obiecte de îmbrăcăminte sau despre încălțăminte; compl. indică persoane*) A apăsa (fiind prea îngust, strîmt) asupra corpului, provocînd senzație de jenă sau de durere. *Mi s-au umflat picioarele și mă strîng pantofii*. <> Expr. (*pop.*) *A-l strînge* (pe cineva) *opinca* (sau *carîmbul*, sau *cureaua etc.*) = a avea un (mare) necaz. *A-l strînge ghetele* v. gheată. *A strînge* (pe cineva) *gulerul* v. guler. *A-l strînge* (pe cineva) *opinca* v. opincă. ◆ Ext. (*compl. indică oameni*) A fi îmbrăcat cu ceva prea strîmt (care jenează). *O cucoană strînsă în corset trebuia să aibă o talie de viespe* (TEOD.). ◆ Fig. (*compl. indică oameni*) A constrînge. *Prin foame nu era chip să-i strîngă* (CAR.). <> Expr. *A strînge din toate părțile* = a încolți. **4** *tr.* (*compl. indică piese filetate*) A fixa (mai bine) printr-o mișcare de învîrtire; a înșuruba (mai tare). <> Expr. *A strînge șurubul* = a întrebuința mijloace (abuzive) de constrîngere, a înăspri regimul (împotriva cuiva). **5** *tr.* (*compl. indică părți ale corpului*) A apropia (cu putere); a încleșta. *Strînsei pleoapele mai tare* (HOG.). <> Expr. *A-și strînge gura* = a se reține (să vorbească); a tăcea din gură. (*intr.*) *Cît ai strînge din ochi* = într-o clipă, imediat. *A-și strînge pumnii* = a-și încleșta pumnii în semn de mînie (reținută). *A-și strînge fruntea* (sau *sprîncenele*) sau (*intr.*) *a strînge din sprîncene* = a-și încreți fruntea (sau sprîncenele) din cauza îngîndurării, a nemulțumirii etc.; a se încrunta, a se posomorî. (*intr.*) *A strînge din ochi* = a împreuna cu putere pleoapele în semn de ciudă, de necaz etc. sau din cauza unei senzații de jenă fizică. *A strînge din umeri* = a ridica, a da din umeri în semn de dispreț, de nepăsare, de nedumerire, de neputință. *A(-și) strînge buzele* (*pungă*) sau (*intr.*) *a strînge din buze* v. buză. *A(-și) strînge gura* (ori *buzele*) *pungă* v. pungă. **6** *tr.* (*compl. indică țesături, hîrtie, haine etc.*) A îndoi punînd una peste alta marginile, faldurile; a împături. *A strîns pătura de pe pat*. ◆ Ext. (*compl. indică paturi, corturi etc.*) A desface și a împacheta elementele componente. *Cînd apa a început să se reverse, am strîns în grabă cortul*. ◆ (*refl.; despre instrumente, ustensile telescopice sau despre părți ale acestora*) A introduce unul în altul (tuburile din care este alcătuit), pentru a face să fie mai mic. ◆ Analog. (*compl. indică părți mobile ale corpului ființelor*) A aduce aproape de corp; a apropia. *Calul... își strînge picioarele dedesubt* (BOGZA). <> Expr. (*fam.*) *Mai strînge-ți coada!* = nu te amesteca în treburi care nu te privesc. *A-și strînge rîndurile* = *a*) a se replia. *Mica armie, strîngîndu-și rîndu-*

rile, înaintează împotriva vrăjmaşilor (HEL.); *b*) ext. a forma o masă omogenă, întărindu-şi forţele (fizice sau morale). *Naţiunile au simţit nevoia să-şi strîngă rîndurile într-o disciplină colectivă* (RALEA). ◆ (*refl.; despre materiale textile*) A-şi reduce volumul sau lungimea; a se strîmta, a intra la apă. *Pantalonii de in s-au strîns foarte tare la spălat.* **7** *refl.* (*despre fiinţe*) A se ghemui (de frig, de durere, de frică etc.). *Ivan se strînse pe scaun, cu spaimă* (G. M. ZAMF.). ◇ Loc.vb. *A se strînge ghem* v. ghem. *A se strînge armonică* v. armonică. *A se strînge colac* v. colac. ◇ Expr. *A se strînge în sine* = a deveni puţin comunicativ, a se închide în sine. ◆ (*despre oameni*) A se ghemui alături de cineva, a se lipi de cineva căutînd protecţie, alinare etc. *Cît de dulce-mi eşti cînd tremuri şi te strîngi de mine* (DAV.). ◆ (*despre ţesuturi, organe, muşchi*) A se contracta. ◇ Expr. *A i se strînge* (sau, *tr., a-i strînge cuiva*) *inima* = a simţi (sau a face pe cineva să simtă) o emoţie puternică, o supărare, o întristare etc. ◆ Analog. A se restrînge (ca spaţiu ocupat); a se înghesui. *O să ne strîngem într-o singură cameră* (H. LOV.). **II 1** *tr.* (*compl. indică obiecte sau fiinţe risipite, împrăştiate*) A pune la un loc; a face grămadă. *Mîine să-ţi strîngi calabalîcul şi să te pregăteşti de drum* (CE. PETR.). ◇ Loc.vb. *A strînge* (*ceva*) (*într-un*) *mănunchi* = a înmănunchea. ◇ Expr. *A-şi strînge catrafusele* v. catrafuse. ◇ Fig. *[Î]şi strînse minţile-i trîntite de calul necuratului* (GAL.). **2** *tr.* (*compl. indică obiecte sau părţi ale acestora*) A lua şi a pune la loc, a pune bine; a aşeza în ordine. *Mi-am strîns ochelarii şi am plecat.* ◇ Expr. *A strînge patul* = a aduna de pe pat şi a pune în ordine. ◆ Ext. (*intr.*) A deretica. *Ieri am strîns puţin prin casă.* ◆ (*compl. indică vase, tacîmuri etc.*) A aduna şi a pune la loc, pentru a elibera masa. ◇ Expr. *A strînge masa* v. masă. **3** *tr.* (*compl. indică obiecte, elemente etc. situate separat*) A aduce într-un singur loc; a aduna, a concentra. *Trebuie să-mi strîng articolele într-un volum.* ◇ Analog. *Mi-am adunat voinţa, mi-am strîns la un loc puterile... am biruit boala* (STANCU). ◇ Fig. *A strîns mult venin în inima lui.* ◆ Analog. (*compl. indică unde, fluide în mişcare*) A acumula, a colecta, a concentra. *Vestitul grădinar... a strîns apele într-un eleşteu* (GHICA). **4** *refl.* (*pop.; despre lapte*) A se închega, a se coagula. ◆ (*despre lichide*) A îngheţa, a se solidifica. **5** *tr.* (*compl. indică recolte*) A lua de pe cîmp; a aduna, a culege. *Crezi tu că vom putea noi singuri secera şi strînge atîta amar de grîu?* (CR.). ◆ Analog. (*despre albine; compl. indică nectar, polen, miere*) A culege. ◆ (*înv., pop.; compl. indică hrană, alimente etc.*) A aduna spre a face provizii. *Furnica îşi strînge hrană De cu vară pentru iarnă* (POP.). ◆ (*despre obiecte de acelaşi fel, de obicei de artă*) A colecţiona. *Sînt numeroşi umanişti care strîng manuscrisele latineşti* (VIANU). **6** *tr.* (*compl. indică bunuri materiale, avere, bani etc.*) A pune deoparte pentru (a consuma) mai tîrziu; a acumula, a agonisi, a economisi. *Regreta că a fost cinstit în slujbă şi n-a strîns avere* (REBR.). ◇ Expr. *A strînge bani albi pentru zile negre* = a fi chibzuit şi econom. ◆ (*înv., pop.; compl. indică impozite, taxe etc.*) A percepe. *Sumele necesare pentru asemenea lucrări urmau a se strînge dintr-un impozit* (E. BAR.). ◆ (*compl. indică bani, obiecte, materiale etc.*) A pune la un loc (luînd din mai multe părţi sau de la alţii) cu un anumit scop. *N-a trebuit să alerg şi la zece oameni pînă am putut strînge banii aştia?* (AGÂR.). **7** *refl.* (*despre fiinţe, mai ales despre oameni*) A se reuni, a se aduna. *La circiumă obişnuiau să se strîngă oamenii* (REBR.). ◇ Expr. *A se strînge* (*acasă*) *de pe drumuri* = a nu mai fi hoinar, a sta acasă. (*tr.*) *A strînge pe cineva de pe drumuri* = a determina pe cineva să nu mai hoinărească, să stea acasă. (*tr.*) *A nu-şi* (*mai*) *strînge picioarele* (*de pe drumuri*) = a hoinări întruna. (*tr.*) *A-l strînge Dumnezeu* (sau *moartea*) (*pe cineva*) = a muri. *A se strînge ca muştele la miere* v. muscă. • prez.ind. *strîng.* /lat. ***stringĕre***.

strîngere *s.f.* Acţiunea de *a* (*se*) *strînge* şi rezultatul ei; strîns, strînsătură. ◇ Expr. (*Cu*) *strîngere de inimă* = (cu un) puternic sentiment de teamă, de durere, de regret etc. ◆ (*înv.*) Recrutare. ◆ (*tehn.*) Imobilizare relativă, prin frecare sau prin contact, a două piese care se întrepătrund, cînd dimensiunea cavităţii piesei cuprinzătoare este mai mică decît cea a piesei cuprinse. • pl. *-i.* /v. ***strînge***.

strîns[1] *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *strînge*. ◆ Recoltare a cerealelor; cules. ◆ Vremea, perioada, timpul recoltării. • pl. *-uri.* /v. ***strînge***.

strîns[2]**, -ă** *adj.* **I 1** *adj.* (*despre sfori, curele, lanţuri etc. sau despre pansamente, comprese etc.*) Care este legat sau înfăşurat în jurul a ceva pentru a nu se desface (uşor). ◇ (*adv.*) *Mi-am legat strîns nodul la cravată* (PRED.). ◆ (*despre îmbrăcăminte*) Care este strîmt; ajustat (pe talie). *O fustiţă elastică, foarte strînsă.* ◆ Fig. (*despre prietenii, alianţe etc.*) Care nu se poate desface; trainic. *Se legase între noi... o legătură mai strînsă* (BRĂT.). ◆ Analog. (*despre raporturi între organele unui organism, între elementele unui tot etc.*) Care este şi se manifestă direct şi puternic, exprimînd interconditionări permanente etc. *Am acasă un sertar cu scrisori de familie în strînsă legătură cu evenimentele* (CE. PETR.). ◆ Fig. (*despre stil, texte, formulări scrise sau orale etc.*) Care cuprinde un număr redus de cuvinte; concis, laconic, lapidar. *Stilul său era limpede, strîns, nervos şi elegant* (GHICA). ◆ Fig. (*despre modul de a gîndi, despre raţionamente, argumente etc.*) Care este bine închegat şi precis. *Se forţa să argumenteze strîns şi logic întreg procesul* (BART). **2** (*despre obiecte, oameni sau părţi ale corpului acestora*) Care este prins, apucat cu mîna, cu braţele; ţinut, încleştat. ◇ (*adv.*) *Ne luam de mînă strîns şi încercam să surîdem* (G. M. ZAMF.). ◆ (*despre oameni*) Care este cuprins cu mîna, cu braţele, fiind adus foarte aproape (la piept), în semn de prietenie, de afecţiune. ◇ (*adv.*) *Tatăl şi muma lui îi îmbrăţişe strîns* (ISP.). **3** Asupra căruia se exercită o presiune din mai multe părţi, pentru a apropia, a comprima etc.; comprimat, apăsat. ◆ (*despre îmbrăcăminte sau încălţăminte*) Care apasă asupra corpului sau a unor părţi ale acestuia (provocînd jenă sau durere). ◆ Fig. (*despre dispoziţii, ordine etc. sau despre aprecieri, păreri, metode etc.*) Care este sever. *Nu e mai simplu... să-l supunem unei cercetări strînse?* (SADOV.). **4** (*despre părţi ale corpului*) Care este închis foarte tare; încleştat. *Să vă ţineţi gura strînsă Şi să tăceţi ca pămîntul* (POP.). ◇ (*adv.*) *Această stare sufletească face ca buzele să stea strîns lipite* (IORD.). ◇ Expr. *A fi cu mîna strînsă* sau *mînă strînsă* ori *a fi strîns la chimir* = *a*) a fi econom; *b*) a fi zgîrcit. *A fi cu mîna strînsă* sau *a avea* (sau *a fi*) *mînă strînsă* v. mînă. **5** (*despre ţesături, hîrtie, haine etc.*) Care a fost adunat laolaltă punînd una peste alta marginile, faldurile; împăturit. *Venea duiumul oastei... cu steagurile strînse* (C. NEGR.). **6** (*despre fiinţe*) Care are corpul ghemuit (de frig, de durere etc.); adunat, chircit. ◆ (*despre oameni*) Ghemuit alături de cineva, lipit de cineva pentru a căuta protecţie, alinare etc. ◇ (*adv.*) *Băiatul s-a alipit şi mai strîns de Parasca* (LĂNCR.). ◇ Expr. (*A fi*) *cu inima strînsă* (sau *cu sufletul strîns*) = (a fi) stăpînit de o emoţie puternică; cu teamă. **II 1** (*despre obiecte sau fiinţe risipite, împrăştiate*) Care este pus unul peste altul; făcut grămadă, îngrămădit. ◇ *Rînduri strînse* = rînduri dese. **2** (*despre obiecte sau părţi ale acestora*) Care este luat şi pus la loc, pus bine, aşezat în ordine. **3** (*despre recolte, roade ale pămîntului*) Care este luat de pe cîmp; adunat, cules. ◆ Analog. (*despre obiecte de acelaşi fel, de obicei de artă*) Care este colecţionat. **4** (*despre bunuri materiale, avere, bani etc.*) Care este pus deoparte pentru a consuma mai tîrziu; acumulat, agonisit, economisit. ◇ Expr. (*subst. f.*) *A face strînsa* (cu cineva) = a convieţui cu cineva (în căsnicie). *A avea bani* (*strînşi*) *la ciorap* (ori *la saltea*) v. ban. ◆ (*despre oameni*) Care este zgîrcit. ◇ Expr. (*înv.*) *A fi strîns la vorbe* = a fi tăcut. **5** (*despre fiinţe, mai ales despre oameni*) Care a ajuns, împreună cu alţii (şi în număr mare) într-un anumit loc; adunat, întrunit. *Oamenii strînşi au reacţionat toţi ca unul.* • pl. *-şi, -se.* /v. ***strînge***.

strînsătură *s.f.* (*reg.*) **1** Strîngere. **2** Strînsură. • pl. *-i.* /***strîns*** + *-ătură*.

strînsoare *s.f.* **1** (Senzaţie de) apăsare, (de) presiune; încleştare. *Cînd reuşea să scape din strînsoarea genunchilor, alerga glonţ la Tănase* (COCEA). **2** Fig. (*înv.*) Supraveghere severă; îngrădire, constrîngere. *L-a apucat cu strînsoare ca să dea banii la domnie* (DOC.). ◆ (*înv., pop.*) Caznă, chin, suferinţă. *Sînt multe locuri de are sufletul strînsoare* (DOS.). **3** Loc îngust, strîmt; îngustime. *Un alai de copii... eliberaţi din strînsoarea odăilor* (SADOV.). **4** Prindere cu degetele mîinii a unui obiect, care este ţinut strîns; încleştare. *Am încercat să mă smulg din strînsoarea lui.* **5** (*pop.*) Concr. Rod, recoltă. ◆ Concr. Bogăţie, averi acumulate. ◆ (*înv.*) Colecţie. • pl. *-ori.* /***strîns*** + *-oare*.

strînsură *s.f.* **1** Adunare, grămadă, mulţime (strînsă la un loc); strînsătură. ◆ (*peior.*) Oameni lipsiţi de valoare; adunătură. *Aci au năvălit şi năvălesc pe apucate strînsură şi adunătură* (CAR.). ◇ Loc.adj. *De strînsură* = *a*) de tot felul; comun, mediocru; *b*) improvizat. ◆ (*înv.*) Corp de armată neregulat. ◇ (*milit.; în Ev. Med., în Mold.*) *Oaste de strînsură* = oaste formată din ţărani, tîrgoveţi şi boieri cu slugile lor, care luptau alături de trupele regulate. **2** Plante erbacee care se culeg de pe cîmp şi se pun la păstrare; recoltă; nutreţ. **3** Apăsare, presiune. **4** (*med.; pop.*) Boală a copiilor mici caracterizată prin colici abdominale care îl fac să se zvîrcolească, să plîngă etc. • pl. *-i.* /***strîns*** + *-ură*.

strîşnic, -ă *s.m., s.f.* v. strîjnic.

stroboscóp *s.n.* (*fiz.*) Aparat optic cu care se examinează mişcarea periodică a unui corp. • pl. *-oape.* /<fr. ***stroboscope***; cf. gr. *στρόβος* „rotire, vîrtej", *σκοπέω* „a examina".

stroboscópic, -ă *adj.* (*fiz.*) Care aparţine stroboscopului sau stroboscopiei, care se referă la stroboscop sau la stroboscopie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***stroboscopique***.

stroboscopíe *s.f.* (*fiz.*) Metodă de cercetare a mişcării periodice a unui corp, care constă în întreruperea intermitentă fie a iluminării corpului, fie a privirii, avînd drept consecinţă micşorarea aparentă a vitezei de mişcare sau chiar anularea vitezei ori inversarea sensului acesteia. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***stroboscopie***.

strof- Elem. de compunere „răsucire, întoarcere, rotire, torsiune". • şi *strofo-.* /<fr. ***stroph(o)***-; cf. gr. *στροφή* „întoarcere" <*στρέφω* „a întoarce".

strofánt *s.m.* (*bot.*) Nume dat mai multor specii de plante tropicale, volubile, din familia apocinaceelor, ale căror seminţe conţin strofantină (*Strophanthus*); plantă care aparţine fiecăreia dintre aceste specii. • pl. *-ţi.* /<fr. ***strophante***; cf. gr. *στρέφω* „a (se) întoarce", *ἄνθος* „floare".

strofantínă *s.f.* (*farm.*) Substanţă toxică, extrasă din seminţele de strofant, care reprezintă un amestec de glicozide, folosită în tratamentul tahicardiei, al insuficienţei cardiace etc. • /<fr. ***strophantine***.

strófă *s.f.* (*vers.*) **1** Grup de două sau de mai multe versuri care alcătuiesc un ansamblu unitar prin elemente prozodice (măsură, ritm, rimă) şi, uneori, prin înţeles. ◇ *Strofă alcaică* v. alcaic. *Strofă safică* v. safic. **2** (*în tragedia antică greacă*) Arie în versuri cîntată de cor, în timp ce se deplasa pe scenă. • pl. *-e.* /<lat. ***strŏpha***, ***-ae***, fr. ***strophe***, it. ***strofa***, germ. ***Strophe***; cf. gr. *στροφή*.

strófic, -ă *adj.* **1** Care aparţine strofei, care se referă la strofă. **2** (*muz.; despre părţi ale unei piese vocale*) Care se repetă identic, de fiecare dată pe versuri diferite. **3** (*geol.*) *Mişcare strofică* = mişcare tectonică verticală. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***strophique***, germ. ***strophisch***.

strofión *s.n.* **1** (*în Grecia antică*) Eşarfă care susţinea sînii, purtată de femei. **2** Panglică pentru cap. • sil. *-fi-on.* pl. *-oane.* /<fr. ***strophion***.

strofísm *s.n.* (*bot.*) Torsiune a unui organ vegetal ca reacţie la excitaţiile externe. • pl. *-e.* /<fr. ***strophisme***.

stroflocít, -ă *adj.* v. străflocat.

strofo- v. strof-.

strofoídă *s.f.* (*geom.*) Loc geometric al punctelor de pe o dreaptă variabilă care trece printr-un punct fix, situat pe axa absciselor, astfel încît distanţa de la puncte la intersecţia dreptei cu axa ordonatelor şi distanţa de la origine la această intersecţie să fie egale. • pl. *-e.* /<fr. ***strophoïde***; cf. gr. *στρόφος* „brîu", *εἶδος* „aspect".

strofomaníe *s.f.* (*bot.*) Torsiune teratologică a tulpinii în care filotaxia devine neregulată. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***strophomanie***.

strofotaxíe *s.f.* (*bot.*) Aranjare a organelor vegetale în urma mişcării de răsucire. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***strophotaxie***.

strófulus *s.n.* (*med.*) Prurigo infantil. • /<fr. ***strophulus***.

strog *s.n.* v. stroh.

stroh *s.n.* **1** (*pop.*) Flori de fîn scuturate sau rămăşiţă de fîn sfărîmată, folosite la inhalaţii pentru bolnavii de astm, de bronşită sau la spălat pe cap. **2** Ext. (*pop.*)

Strat de fîn sau de paie folosit ca aşternut pentru animale; culcuş de fîn sau de paie. **3** (*înv., reg.*) Adăpost pentru animale. ◆ Fig. (*deprec.*) Loc, locuinţă a cuiva în care domneşte dezordinea, murdăria. *La bătrîneţe a trăit într-un stroh de neînchipuit.* • pl. *-uri.* şi (*reg.*) *strog, ştroh s.n.* /<germ. ***Stroh.***

strohăí *vb. IV.* (*reg.*) **1** *tr., refl.* A (se) scutura de stroh. **2** (*compl. indică oameni*) A scutura, a zgîlţîi. • prez.ind. *-iesc.* /***stroh*** + *-ăi.*

stroi *s.n.* (*înv., reg.*) **1** Rînd, şir (de soldaţi). ◇ Expr. *A bate* (sau *a purta*) (pe cineva) *la stroi* = *a*) (*milit.*) a aplica cuiva o pedeapsă disciplinară, ce constă în trecerea cuiva printre două rînduri de soldaţi care îl lovesc unul după altul cu nuiaua; *b*) ext. a bate foarte tare. **2** Nuia. ◆ Ext. Lovitură de nuia. • pl. *-uri.* /<rus. ***строй.***

strojác *s.n.* v. străjac.

stroke [stroк] *s.n., s.m.* (*sport; la canotaj*) **1** *s.n.* Numărul de lovituri de vîslă pe minut; cadenţă, ritm. **2** *s.m.* Ext. Cel care imprimă ritmul vîslitului. • /<engl. ***stroke.***

stromati- Elem de compunere „stromă, masă de filamente". • şi *stromato-.* /<fr. ***stromati-***, ***stromato-***; cf. lat., gr. *στρῶμα* „covor".

stromatifér, -ă *adj.* (*bot.*) Care este prevăzut cu stromă vegetală. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***stromatifère.***

stromato- v. stromati-.

stromatoíd, -ă *adj.* (*bot.*) Care este asemănător cu stroma vegetală. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***stromatoïde.***

strómă *s.f.* **1** (*biol.*) Reţea de suport a unui organ, alcătuită din ţesut conjunctiv, din vase şi din nervi. **2** (*bot.*) Corp al grăuncioarelor de clorofilă, format din lame de natură proteică între care se află clorofila. **3** (*bot.*) Organ de rezistenţă al unor ciuperci, format din împletirea deasă a filamentelor miceliene, în care apar fructificaţiile. • pl. *-e.* /<fr. ***stroma***; cf. gr. *στρῶμα* „covor", „cuvertură".

stromb *s.m.* **1** (*zool.*) Moluscă din mările tropicale, cu cochilia mare şi groasă, care produce camee (*Strombus coronatus*). **2** (*bot.*) Păstaie spiralată. • pl. *-i.* /<lat. ***strombus, -i,*** fr. ***strombe.***

strombifórm, -ă *adj.* (*bot.; despre frunze, fructe*) Care este răsucit în spirală. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***strombiformis.***

strondiánă *s.f.* v. stronţiană.

stronghíl *s.m.* v. strunghil.

strongíl *s.m.* (*zool.*) Vierme nematod, parazit, care se localizează în intestinul şi în pancreasul calului (*Strongylus equinus*). • pl. *-i.* /<fr. ***strongyle.***

strongiloíde *s.n. pl.* (*zool.*) Familie de viermi nematelminţi, avînd ca tip strongilul (*Strongyloides*). • /<fr. ***strongyloïdes.***

strongiloidóză *s.f.* Ansamblu de accidente din cauza infestării organismului de strongiloide. • sil. *-lo-i-.* /<fr. ***strongyloïdose.***

strongilóză *s.f.* (*med. vet.*) Nume generic dat unor boli parazite ale animalelor, provocate de strongili, care se caracterizează prin enterite, bronşite, pneumonii etc. • /<fr. ***strongylose.***

stronţ *s.n.* v. stronţiu.

stronţiánă *s.f.* (*chim.*) Oxid sau hidroxid de stronţiu, care este folosit la extragerea zahărului din melasa de sfeclă. • sil. *-ţi-a-.* şi (*înv.*) *strondiánă s.f.* /<fr. ***strontiane.***

stronţiamít *s.n.* (*chim.*) Carbonat natural de stronţiu, cristalizat în sistemul rombic, incolor sau cenuşiu, gălbui spre brun, cu luciu sticlos, care este folosit în pirotehnie. • sil. *-ţi-a-.* şi *stronţianítă s.f.* /<fr. ***strontianite.***

stronţianítă *s.f.* v. stronţianit.

strónţiu *s.n.* (*chim.*) Element chimic, metal alcalino-pămîntos, maleabil şi ductil, alb-argintiu, asemănător cu calciul, ai cărui compuşi se utilizează în medicină, în fizica nucleară şi în pirotehnie (*Sr*). • şi (*înv.*) *stronţ s.n.* /<fr. ***strontium***, germ. ***Strontium***; cf. nm. pr. *Strontian*, oraş în Scoţia.

strop *s.m.* **1** (*de obicei urmat de determ. introduse prin prep. „de", care arată felul lichidului*) Parte mică, globulară, desprinsă dintr-o masă lichidă. *Oltul trecînd, milioane de stropi se iau după el* (BOGZA). ◆ Ext. (*de obicei precedat de „un", „măcar un" sau în constr. neg. de tipul „nici", „nici un", „nici măcar un"*) Cantitate foarte mică de lichid. *Soarbe un strop de şampanie din cupă.* ◇ Loc.adv. *Strop cu* (sau *de, pop., după*) *strop* = *a*) picătură cu picătură; puţin cîte puţin; *b*) încetul cu încetul. *Pînă la un* (sau *ultimul*) *strop* = pînă nu mai rămîne nimic. *Nici un strop* = nimic. ◆ Spec. Picătură de ploaie. *Stropi mari şi grei se izbeau de fereastră* (DAN). ◇ Analog. *Strop de glod pe strai s-anină* (LAB.). ◇ Fig. *Pe luciul apei tremură stropi de lumină* (VLAH.). ◆ Lacrimă. *Asupra ei să cadă a ochilor tăi stropi* (EMIN.). ◆ Ext. Pată. *Din creştet pînă în tălpi era plin de stropi de tină* (AGÂR.). **2** Analog. Cantitate sau bucată mică dintr-o materie solidă; fărîmă. *Din drobul de sare începură să ţişnească în toate părţile stropi grunţuroşi* (PRED.). ◇ *Un strop* = *a*) Loc.adj., adv. puţin. *Un strop de fericire am adus eu în casa lor* (BRĂT.); *b*) Loc.adv. (*în constr. neg.*) deloc. *Nu are strop de omenie în el.* • pl. *-i.* /de la ***stropi***, prin derivare regresivă.

stropeálă *s.f.* **1** Udare uşoară, superficială. **2** Concr. Lichid cu care se stropeşte. **3** Ploaie uşoară, cu stropi mari şi de scurtă durată. **4** Substanţă toxică în soluţie sau în suspensie cu care sînt tratate plantele pentru combaterea dăunătorilor. **5** (*fam.*) Băutură (alcoolică). • pl. *-eli.* /***stropi*** + *-eală.*

stropélniţă *s.f.* **1** (*înv.*) Stropitoare. **2** (*reg.*) Praştură de fierărie. • pl. *-e.* /***stropi*** + *-elniţă.*

stropí *vb. IV.* **1** *tr., intr., refl.* A (se) uda uşor, pe deasupra (aruncînd stropi); a (se) acoperi cu stropi (de apă). *Îl stropise cu petrol şi-i dăduse foc* (G. M. ZAMF.). *Vodă trimise sacalele sale să stropească uliţele cu apă* (E. BAR.). ◇ Expr. (*tr.*) *A stropi masa* (sau *mîncarea*) = a bea în timpul mesei vin sau alte băuturi (alcoolice). (*fam.*) *A-şi stropi măseaua* = a bea băuturi alcoolice. *A nu avea* (*nici*) *cu ce-şi stropi măseaua* = a fi sărac. *A stropi ceva cu sudoare* = a munci din greu. ◇ Fig. *O stropeşte cu o ploaie de injurături* (STANCU). ◆ (*tr.; compl. indică pereţi*) A zugrăvi, a vopsi neuniform, în formă de stropi. ◆ (*tr.; compl. indică plante, culturi etc.*) A trata prin împroşcare cu substanţe toxice (în soluţie), pentru a distruge dăunătorii. ◆ (*tr.; compl. indică obiecte, materii, terenuri etc.*) A acoperi, prin aruncare pe deasupra, cu un strat fin dintr-o substanţă pulverulentă sau granulată. *Trei căpăţîni de usturoi... le stropim cu sare* (STANCU). ◇ Fig. *Poieni întinse, stropite cu flori, s-aştern între izvoare* (VLAH.). ◆ (*fam.; tr.; compl. indică evenimente, oameni etc.*) A sărbători consumînd băuturi (alcoolice). *Hai să stropim aniversarea, şefule, şi la mai mare!* (POP.). **2** *intr.* (*pop.; fam.*) A ploua uşor cu stropi rari. ◆ (*despre ploaie*) A cădea în cantitate mică. **3** *tr., refl.* A (se) acoperi cu pete mici, de altă culoare decît fondul; a (se) păta. *Se stropise cu noroi.* • prez.ind. *-esc.* /cf. sl. veche ***кропити.***

stropíre *s.f.* Acţiunea de *a* (*se*) *stropi* şi rezultatul ei; stropit[1], stropitură. • pl. *-i.* /v. ***stropi.***

stropít[1] *s.n.* Stropire. • /v. ***stropi.***

stropít[2], -ă *adj.* **1** (*despre obiecte, materii, terenuri etc.*) Care este udat uşor, pe deasupra (aruncînd stropi); care este acoperit cu stropi (de apă). ◆ (*despre plante, culturi etc.*) Care este tratat prin împroşcare cu substanţe toxice (în soluţie), pentru a distruge dăunătorii. **2** (*mai ales despre obiecte de îmbrăcăminte*) Care este acoperit cu pete mici; pătat. **3** Fig. (*despre penele păsărilor, blana animalelor, pielea omului*) Cu puncte sau cu pete mici de altă culoare decît fondul. ◆ Care este împestriţat; înflorat. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***stropi.***

stropitór, -oáre *subst., adj.* **I 1** *s.f.* Vas (de tablă), de forma şi mărimea unei găleţi, cu toartă şi cu o ţeavă aplicată pe partea laterală a peretelui exterior, terminată cu un fel de pilnie avînd baza acoperită cu o tablă perforată, care este folosit la stropitul

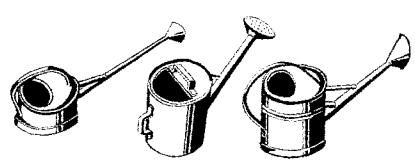

stropitori I (1)

culturilor din grădini, din sere etc.; stropelniţă. **2** *s.f.* Recipient mare (cilindric), montat pe un cadru cu roţi şi prevăzut cu un dispozitiv de dispersat apa, folosit la stropitul străzilor. ◆ Vehicul prevăzut cu un asemenea recipient. **3** *s.f.* Aparat de stropit culturile (de viţă-de-vie) cu substanţe toxice (în soluţie), pentru a distruge dăunătorii. **4** *s.f.* (*ind. text.*) Dispozitiv de stropit pentru verificarea impermeabilităţii materialului, în vederea tratării cu diverse substanţe. **5** *s.f., s.n.* (*pop.*) Pămătuf din bucăţi de cîrpă, cu care fierarul stropeşte cu apă cărbunii prea înfierbîntaţi din vatra fierăriei. **6** *s.f., s.n.* (*înv.*) Pulverizator. **II** *adj., s.m., s.f.* (*înv.*) (Persoană) care stropeşte. • pl. *-ori, -oare.* /***stropi*** + *-tor.*

stropitúră *s.f.* **1** Stropire. **2** Concr. (*pop.*) Picătură, strop. **3** Analog. Concr. Pată. **4** Fig. (*reg.*) Recoltă slabă (de fructe). • pl. *-i.* /***stropi*** + *-tură.*

stropoleálă *s.f.* (*reg.*) Roboteală pe lîngă gospodărie. • pl. *-eli.* /***stropoli*** + *-eală.*

stropolí *vb. IV.* (*reg.*) **1** *intr.* (*despre oameni*) A roboti pe lîngă gospodărie; a face treburi mărunte pe lîngă casă. **2** *tr.* (*compl. indică rufe*) A limpezi. • prez.ind. *-esc.* /cf. bg. *строполя*, srb. *štropotati.*

stropşeálă *s.f.* **1** (*pop.; fam.*) Faptul de *a* (*se*) *stropşi.* ◆ Concr. Ocară. **2** (*reg.*) Rachiu. • pl. *-eli,* (*reg.*) *-ele.* /***stropşi*** + *-eală.*

stropşí *vb. IV.* **1** *tr.* (*pop.; compl. indică obiecte sau fiinţe*) A zdrobi, a nimici (călcînd în picioare). ◆ Restr. A călca în picioare. ◆ (*compl. indică oameni*) A mutila. ◆ (*compl. indică părţi ale corpului oamenilor*) A zdreli. ◆ (*reg.; compl. indică fructe, mai ales struguri*) A tescui. **2** *tr.* (*pop.; compl. indică oameni sau animale*) A bate foarte tare; a stîlci în bătaie. ◆ Fig. (*pop.; fam.; compl. indică limba, vorbirea, cuvintele*) A pronunţa sau a scrie incorect; a poci, a schimonosi, a stîlci (în pronunţare sau în scris). **3** *refl.* (*pop.; fam.; despre oameni*) A se răsti încruntîndu-se. ◆ (*reg.; tr.; compl. indică oameni*) A ocărî. ◆ Analog. (*reg.*) A se uita urît, ameninţător. **4** *tr.* (*pop.; despre anumite boli, mai ales despre epilepsie; compl. indică oameni*) A cuprinde pe neaşteptate. **5** *intr.* (*pop.*) A stropi printre dinţi cu salivă, în timpul vorbirii. ◆ (*tr.*) Ext. A scuipa. **6** *tr.* Fig. (*înv.; compl. indică teritorii, ţări etc.*) A cotropi. ◆ (*compl. indică popoare, armate etc.*) A înfrînge. ◆ (*compl. indică oameni*) A ucide. • prez.ind. *-esc.* /<sl. veche ***строшити***; cf. bg. *стропя.*

stropşíre *s.f.* (*pop.; fam.*) Acţiunea de *a* (*se*) *stropşi* şi rezultatul ei; stropşitură. • pl. *-i.* /v. ***stropşi.***

stropşít, -ă *adj.* **1** (*pop.; despre obiecte sau despre fiinţe*) Care este zdrobit, strivit în picioare. ◆ (*despre obiecte*) Care este stricat, deformat. ◆ (*despre oameni*) Care este mutilat. ◆ (*despre părţi ale corpului omenesc*) Care este zdrelit. ◆ (*reg.; despre fructe, mai ales despre struguri*) Care este tescuit. **2** (*pop.; despre oameni sau despre animale*) Care este bătut foarte tare; care este stîlcit în bătaie. ◆ Fig. (*pop.; fam.; despre limbă, vorbire, cuvinte*) Care este pronunţat sau scris incorect; pocit, schimonosit, stîlcit (în pronunţare sau în scris). **3** Fig. (*reg.; despre oameni*) Care este zăpăcit, nebun; îndrăcit. ◆ Spec. Epileptic. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***stropşi.***

stropşitoáre *s.f.* (*reg.*) Teasc. ◆ Mustuitor. • pl. *-ori.* /***stropşi*** + *-toare.*

stropşitúră *s.f.* (*pop.; fam.*) **1** Stropşire. **2** Concr. Ceea ce a fost stropşit. • pl. *-i.* /***stropşi*** + *-tură.*

stropşór *s.m.* v. stropuşor.

stropuléţ *s.m.* Dim. al lui *strop*; stropuşor. • pl. *-i.* /***strop*** + *-uleţ.*

stropuşór *s.m.* Stropuleţ. • pl. *-i.* şi (*reg.*) *stropşór s.m.* /***strop*** + *-uşor.*

strucí *vb. IV. tr.* (*înv., reg.; compl. indică obiecte, fiinţe etc.*) A strivi. ◆ (*reg.; compl. indică boabe de cereale*) A măcina. • prez.ind. *-esc.* /<sl. veche ***стръкстн*** „a clătina", „a zgudui".

structurá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică instituţii, organizaţii, ramuri ale economiei etc.*) A face să aibă o anumită structură. ◆ Ext. A organiza. **2** *refl.* (*despre organisme animale sau vegetale*) A căpăta o structură; a se forma, a se alcătui. **3** *tr.* (*compl. indică creaţii artistice, ştiinţifice etc. sau părţi ale lor*) A face să aibă o structură; a compune, a alcătui. *Scriitorul şi-a structurat piesa în patru acte.* **4** *tr.* (*compl. indică limbi naturale sau elem. constitutive ale lor*) A face să aibă o structură. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***structurer.***

structurál, -ă *adj.* **1** Care aparţine structurii, care se referă la structură; care formează o structură. *Din motiv decorativ el devine motiv structural* (PÂRV.). ◇ (*adv.*) *Ritmul modifică vizual* (*nu structural*) *proprietăţile unei forme în spaţiu* (VLAS.). **2** (*despre procese, fenomene sau despre însuşiri ale lor*) De esenţă; de profunzime. *La Blaga, natura, cultura şi semnificaţia metafizică alcătuiesc o unitate statică, structurală* (VIANU). **3** (*chim.*) *Formulă structurală* = formulă

care reprezintă compoziția unei combinații și legătura atomilor din moleculă. **4** (*despre acțiuni, procese etc.*) Organizatoric. *Vor aduce modificări structurale.* ◇ *Ajustare structurală* v. ajustare. **5** (*geol.; despre fenomene, procese etc. specifice scoarței terestre*) Care aparține unei structuri. *Dobrogea... este constituită din două unități structurale complet deosebite* (ONC.). **6** (*despre teorii, concepte, discipline, metode etc.*) Care aparține structuralismului, care se referă la structuralism. *Studiez lingvistica structurală.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***structural***.

structuralísm *s.m.* **1** (*lingv.*) Teorie contemporană care susține că limba este un sistem autonom ale cărui elemente constitutive alcătuiesc o structură unitară, funcționînd și condiționîndu-se reciproc în virtutea relațiilor directe sau mediate dintre ele. **2** Denumire generică pentru teoriile și metodele aplicate în diverse științe contemporane, îndeosebi în științele sociale, care au la bază noțiunea de structură, urmărind descoperirea și descrierea sistemelor de relații externe și interne din știința dată. **3** (*psih.*) Gestaltism. • /<fr. ***structuralisme***.

structuralíst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al structuralismului. **2** *adj.* Care aparține structuralismului sau structuraliștilor, care se referă la structuralism sau la structuraliști. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***structuraliste***.

structuralístică *s.f.* Studiu al structurării unui sistem de obiecte, fapte sau procese de cunoaștere. • ***/structural*** + *-istică*.

structuralitáte *s.f.* Caracter structural. • ***/structural*** + *-itate*.

structuralménte *adv.* Din punct de vedere structural. • /<fr. ***structuralement***.

structuránt, -ă *adj.* Care structurează. • pl. *-ți, -te.* ***/structură*** + *-ant*.

structuráre *s.f.* Acțiunea de *a (se) structura* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***structura***.

structúră *s.f.* **1** (*fiziol.*) Mod de organizare internă a organismului uman, animal sau vegetal, de plasare în spațiu, unele față de altele, a organelor, țesuturilor etc. ale acestuia; conformație, alcătuire. *Structura anatomică a oaselor* (MAIOR.). *Sub raportul structurei, între aceste plante există o deosebită afinitate* (D. GREC.). ◆ Analog. Mod de alcătuire psihică sau spirituală a unei persoane, a unei colectivități umane etc. *Arta teatrului are nevoie de firi de structură excepțională* (CA. PETR.). ◆ Caracter, fire, temperament. *Tînăra este o structură emotivă.* **2** (*fiz.*) Mod de organizare, de alcătuire internă a unui corp, a unui sistem fizic etc.; mod de asociere a elementelor unui corp, ale unui sistem fizic etc., caracterizat prin natura și prin însușirile elementelor componente, prin dispunerea lor spațială, prin legăturile și prin interacțiunile lor reciproce. ◇ *Structură hiperfină* v. hiperfin. ◆ (*chim.*) Mod de dispunere a atomilor în molecula unei substanțe. ◆ Spec. Mod de grupare a moleculelor într-un corp sau într-o substanță minerală. ◇ *Structură mezomeră* v. mezomer. ◆ Spec. (și *structură metalică*) Mod de așezare a particulelor care constituie un metal sau un aliaj. **3** (*geol.*; și *structură geologică, structură tectonică*) Mod de dispunere în scoarța terestră a straturilor și a altor formații de roci, precum și raporturile dintre ele. ◇ *Structură concordantă* v. concordant. *Structură rubanată* v. rubanat. ◆ Restr. Formă de cută, de monoclinal etc. apărută în urma mișcărilor de încrețire ale scoarței terestre. ◇ *Structura solului* = mod de grupare a particulelor elementare în masa solului. *Structură nuciformă* v. nuciform. **4** (*geol.*) Totalitatea însușirilor unei roci, determinată de aspectul morfologic al părților ei componente și de modul de creștere a acestora. ◇ *Structură ofitică* v. ofitic. *Structură vitroasă* v. vitros. **5** (*arhit.*) Mod de construire a unui edificiu, a unui pod etc. ◆ *Structură de rezistență* = ansamblul elementelor unei construcții, care preia și transmite la reazeme sau la fundație toate încărcăturile care solicită construcția. **6** Mod de alcătuire a unei creații literare, artistice, muzicale, științifice. **7** (*lingv.*) Mod specific de organizare a elementelor constitutive ale limbii. ◇ *Structură gramaticală* = ansamblul elementelor cuvîntului, ale propoziției și ale frazei, precum și modul specific fiecărei limbi de a organiza aceste elemente. *Structură de suprafață* = (*în gram. generativ-transformațională*) mod concret de organizare a elementelor unei propoziții, constînd în înșiruirea lineară a acestora, care reflectă relațiile sintactice din propoziție. *Structură de adîncime* = (*în gram. generativ-transformațională*) mod abstract de organizare a elementelor unei propoziții, care, conținînd relații sintactice fundamentale pentru înțelesul semantic al propoziției, stă la baza structurii de suprafață. *Calc de structură* v. calc. **8** Totalitatea elementelor care constituie esența lucrurilor și a fenomenelor; conținut, substanță. *Grigorescu se simțea... învăluit în misterul acestor frumuseți. Dincolo de forma, de culoarea și de structura lor era un suflet* (VLAH.). ◆ Mod de organizare a conținutului. *Sistemul sociologic... dă... acestei metode o unitate logică și o structură teoretică* (GUS.). **9** (*de obicei cu determ. care arată domeniul*) Mod de organizare a societății din punct de vedere economic, social, politic și cultural. ◆ Spec. Mod de organizare a unui domeniu de activitate, a unei ramuri de producție, a unei instituții, a unei întreprinderi etc. **10** Totalitatea elementelor constitutive ale unei societăți, ale unui grup social, profesional etc.; componență. ◇ *Structură de stat* v. stat. **11** (*lingv.; în teoriile structuraliste*) Mod de organizare a unui sistem. ◆ Ansamblul relațiilor dintre elementele unui sistem. ◆ Model ideal care reflectă aceste relații și care ia în considerație raporturile dintre componentele sistemului, indiferent de natura elementelor componente. • pl. *-i.* /<lat. ***structūra, -ae***, fr. ***structure***.

strúdel *s.n.* v. ștrudel.

strug *s.n.* v. strung[1].

strugár *s.m.* v. strungar[1].

strugărăș *s.m.* v. strungăraș.

strugări *vb. IV.* v. strungări.

strugărie[1] *s.f.* v. strungărie[1].

strugărie[2] *s.f.* v. strungărie[2].

strugărít *s.n.* v. strungărit.

strugí *vb. IV.* v. struji.

strúgur *s.m.* v. strugure.

struguráș *s.m.* **1** Strugurel. **2** (*reg.*) Stafidă. **3** (*bot.; reg.; de obicei la pl.*) Coacăză. **4** (*bot.; reg.; la pl.*) Coacăz (*Ribes rubum*). **5** (*bot.; reg.*) Rușuliță (*Hierecium aurantiacum*). • pl. *-i.* ***/strugure*** + *-aș*.

strúgure *s.m.* **I 1** Fructul viței-de-vie în formă de ciorchine. ◆ Restr. Boabă din acest ciorchine. ◇ Zic. *Vulpea, cînd n-ajunge la struguri, zice că sînt acri,* se spune despre un om care se preface că nu-și dorește un lucru, deoarece nu îl poate avea, nu îl poate căpăta. *Nici mărăcinele struguri scoate, nici scaietele smochine,* se spune despre oamenii răi, care nu fac nici o faptă bună. *Se duce la vie cu struguri în poală,* se spune despre un om care nu știe să folosească lucrurile unde

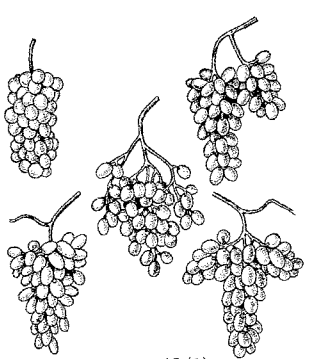

struguri I (1)

e necesar. *Poate să fie strugure, dar nu-i poamă,* se spune despre un lucru aspectuos, dar de calitate proastă. ◇ (*urmat de determ. care indică specia sau varietatea*) *Struguri tămîioși. Struguri razachie. Struguri ananas. Struguri negri. Struguri albi.* ◇ *Struguri de masă* v. masă. *Poamă de struguri* v. poamă. *Struguri turcești* v. turcesc. *Zahăr de struguri* v. zahăr. ◇ Compar. (*cu aluzie la forma, la culoarea sau la dulceața fructului*) *Pe-ncetul tăria-nflorită Cu galben ca Strugurii copți S-albește din clipă-n clipită* (COȘB.). ◆ Ext. Reprezentare plastică a strugurelui. ◆ Analog. (*înv., reg.*) Ciorchine de fructe sau de flori. ◇ *Soc cu struguri* v. soc. **2** (*pop.; mai ales la pl.*; și *struguri uscați*) Stafidă. ◇ *Poamă de strugure* v. poamă. **3** (*bot.; reg.*; și *strugure acru*) Aguridă. **4** (*bot.; reg.; mai ales la pl.*; și *struguri-de-grădină*) Coacăză. **II** (*bot.*) **1** Compuse: *strugurii-ursului* sau, *reg., strugurul-urșilor* = mic arbust cu tulpina culcată, cu frunzele persistente, pieloase, cu florile roșietice sau albe, grupate în formă de ciorchine în vîrful ramurilor și cu fructul o bacă mică, roșie, lucioasă, comestibilă (*Arctostaphylos uvaursi*); *struguri-negri* = arbust fără spini, cu fructele în formă de boabe negre, comestibile, cu miros caracteristic, care crește prin păduri sau este cultivat (*Ribes nigrum*); *strugurele-vulpii* = plantă erbacee, cu tulpina ramificată și cu florile dispuse în formă de spice (*Plantago indica*); (*reg.*) *struguri-spinoși* (ori *-domnești*) = agriș (*Ribes uva-crispa*). **2** (*reg.; la pl.*) Coacăz (*Ribes rubrum*). **3** (*reg.; la pl.*) Agriș (*Rubra uva-crispa*). • pl. *-i.* și (*înv., pop.*) *strúgur s.m.* /cuv. autoh.; cf. alb. *shtrudhull*.

strugurél *s.m.* **I 1** Dim. al lui *strugure*; struguraș, strugușor. **2** (*reg.; mai ales la pl.*; și *strugurei uscați*) Stafidă. **3** (*reg.; mai ales la pl.*; și *strugurei roșii*) Coacăz (*Ribes rubrum*). **4** (*bot.; reg.; mai ales la pl.*) Coacăză. **5** (*bot.; reg.*) Cîrmîz (*Phytolacca americana*). **6** (*reg.*) Agriș (*Ribes grossularia*). **II** (*cosmet.*) Alifie albă sau roșie, de consistență tare, prezentată sub forma unui tub mic, învelit în staniol, sau sub forma unui ruj, folosită (ca emolient) pentru buze. • pl. *-ei.* ***/strugure*** + *-el*.

strugușór *s.m.* (*reg.*) Strugurel. • pl. *-i.* ***/strug[ure]*** + *-ușor*.

strujác *s.n.* v. străjac.

struján *s.n.* Tulpină de porumb cu frunze cu tot, după ce a fost tăiată de la pămînt și au fost culeși știuleții; cocean. • pl. *-eni,* (*reg.*) *-i.* /*cf. struji*.

strují *vb. IV. tr.* (*reg.*) **1** (*compl. indică știuleți de porumb, pene, ramuri etc.*) A curăța de anumite părți (nefolositoare, îndepărtîndu-le). **2** (*compl. indică materiale, piese etc.*) A ciopli cu cuțitul, cu dalta, cu rindeaua. ◆ Ext. A lucra la strung. **3** (*înv., reg.; compl. indică ființe, mai ales oameni*) A lovi (foarte) puternic; a schingiui. ◆ Ext. A nimici, a zdrobi. **4** (*reg.; compl. indică obiecte casante, părți ale plantelor etc.*) A strivi. • prez.ind. *-esc*. și *strugí vb. IV.* /<sl. veche **строжити**.

strujíre *s.f.* (*reg.*) Acțiunea de *a struji* și rezultatul ei; strujit. • pl. *-i.* /v. ***struji***.

strujít *s.n.* (*reg.*) Strujire. ◇ *Scaun de strujit* v. scaun. • /v. ***struji***.

strujitór *s.m.* (*reg.*) Strungar. • pl. *-i.* ***/struji*** + *-tor*.

strujitúră *s.f.* (*pop.; mai ales la pl.; de obicei urmat de determ. introduse prin prep. „de", care arată felul*) Așchie care cade în timpul prelucrării unui material la strung, cu rindeaua, cu barda etc. • pl. *-i.* ***/struji*** + *-(i)tură*.

strújiță *s.f.* v. strujniță.

strújniță *s.f.* **1** Strung al rotarului. **2** (*reg.*) Răzuș. • pl. *-e.* și *strújiță s.f.* /<srb. ***strušnica***; cf. ucr. *стружка*.

strulubá *vb. I.* v. sturluiba.

struluibát, -ă *adj., s.m.* v. sturluibat.

strum- Elem. de compunere „tumoare, gușă, protuberanță". • și *strumi-.* /<fr. ***strum(i)***-; cf. lat. *struma* „gușă, scrofulă".

strúmă *s.f.* **1** (*med.*) Gușă. **2** (*bot.*) Protuberanță în formă de gușă. **3** (*med.*) Formație tumorală de formă neregulată. • pl. *-e.* /<fr. ***strume***, lat. ***strūma -ae***.

strumectomíe *s.f.* (*chir.*) Ablațiune a unei strume. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***strumectomie***.

strumi- v. strum.

strumifér, -ă *adj.* Care este prevăzut cu protuberanțe. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***strumifère***.

strumifórm, -ă *adj.* Care este în formă de gușă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***strumiforme***.

strumigén, -ă *adj.* Care produce gușă. • pl. *-i, -e.* ***/strumi*** + *-gen*.

strumítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a glandei tiroide afectate de strumă. • /<fr. ***strumite***.

strumós, -oásă *adj.* (*med.*) Scrofulos. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***strumeux***.

strunár *s.m.* v. strungar[1].

strúnă[1] *s.f.* **I 1** Fir elastic, din metal, din intestine de animale etc., care, întins pe o cutie de rezonanță, produce, prin vibrare, sunete muzicale; coardă. *Strunele suspinau trist în noaptea caldă* (SADOV.). ◇ Expr. *A cînta* (sau *a bate*) *cuiva în strună* (ori *în struna cuiva*) = *a)* a fi de aceeași părere cu cineva pentru a-i cîștiga simpatia, favoarea; *b)* a linguși pe cineva. *A zice pe o* (sau *din*) *strună* = a cînta la vioară

sau la cobză. (*fam.*) *A-şi drege struna* = a-şi drege glasul. (*adv.*) *A face cuiva spatele strună* = a bate foarte tare pe cineva. ◇ Compar. *O rază intră ca o strună Prin geamul poleit de lună* (PHIL.). ◇ Fig. *Au pişcat struna glumeaţă a anecdotelor* (TEOD.). ◆ Meton. Vioară. *Dănuţ, cu ochii întredeschişi, asculta struna ţiganului* (TEOD.). **2** Sfoară întinsă, din fire elastice şi răsucite, foarte rezistentă. ◇ Expr. (*adv.*) *A(-i) merge strună* = (*despre acţiuni, activităţi etc.*) a merge foarte bine, a decurge perfect. (*reg.*) *A pleca strună* = a pleca grăbit. *A ţine strună* v. ţine. **3** (*pesc.*) Fir plastic sau metalic de care se leagă cîrligul unei unelte de pescuit. ◆ Ext. (*reg.*) Sfoară la diverse tipuri de plase de pescuit. **4** Parte a frîului care înconjoară bărbia calului şi se prinde de cele două capete ale zăbalei; strunea. ◇ Loc.vb. *A ţine pe cineva în strună* = a struni. ◇ Expr. *A pune strună* = a potoli. **5** (*pop.*) Coardă la fierăstrău. **6** (*înv., reg.*) Coardă la arc. **II** Compuse: (*bot.*) *struna-cocoşului* = plantă erbacee, cu tulpina tîrîtoare, cu frunzele ovale şi cu florile albe (*Cerastium vulgatum*); (*reg.*) *struna-gîştei* = volbură (*Convolvulus arvensis*). • pl. *-e*, (*reg.*) *-i.* /<sl. veche **струна**.

strúnă[2] *s.f.* (*reg.*) **1** (*med.*) Panariţiu. **2** Bătătură (în talpă). • pl. *-e.* /etimol. nec.

struneá *s.f.* (*reg.*) **1** (*la moară*) Întinzătorul teicii. **2** Strună. • pl. *-ele.* /***strună*** + *-ea.*

struneálă *s.f.* (*pop.*) Strunire. • pl. *-eli.* /***struni*** + *-eală.*

strung[1] *s.n.* **1** Maşină-unealtă cu ajutorul căreia se execută, prin aşchiere, operaţia de rotunjire, de filetare, de găurire, de zimţare etc. a unei piese. ◇ *Cuţit de strung* v. cuţit. **2** Scaunul strungarului. **3** (*reg.; în forma „strug”*) Rindea. **4** (*reg.; în forma „strug”*) Rindea de geluit doage. **5** (*reg.; în forma „strug”*) Cuţitoaie. • pl. *-uri.* şi (*reg.*) *strúnguri s.f., strug s.n.* /<sl. veche **строугъ**.

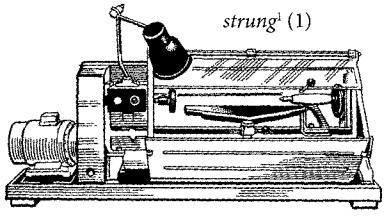

strung[1] (1)

strung[2] *s.n.* v. strungă[1].

strungár[1] *s.m.* Muncitor calificat în prelucrarea pieselor la strung; strunjitor. • pl. *-i.* şi (*reg.*) *strugár, strunár s.m.* /***strung***[1] + *-ar.*

strungár[2]**, -ă** *s.m., s.n., adj.* **1** *s.m.* (*pop.*) Cioban care mînă oile la strungă pentru a fi mulse. **2** *s.n.* (*reg.*) Strungă. **3** *s.n.* (*reg.; la războiul de ţesut*) Cocleţ. **4** *s.n.* (*reg.*) Potricală (pentru făcut găuri la curele, la opinci etc.). **5** *adj.* (*reg.; despre oameni*) Care are strungăreaţă. • pl. *-i.* /***strungă***[1] + *-ar.*

strúngă[1] *s.f.* **1** Deschizătură îngustă prin care trec oile, pe rînd, la muls; strungar, strungăreaţă. ◆ Ext. Loc îngrădit la stînă de unde se mînă oile la muls sau unde stau înainte sau după muls. ◆ Coliba ciobanului. **2** Analog. Loc îngust de trecere; deschizătură; gaură. *Drept uşă avea o strungă îngustă* (CAM.). ◇ Fig. *În urma noastră se rupe-o strungă în negura de cetini* (VLAH.). ◆ (*reg.*) Gaura din butucul roţii. ◆ (*reg.; la coşniţa morii*) Urdiniş. ◆ (*reg.; la vase de lemn*) Vrană. **3** (*pop.*) Trecătoare îngustă între munţi. *Noua cale ferată... răzbate prin strunga de la Turnu Roşu* (VLAH.). **4** (*pop.*) Strungăreaţă. • pl. *-i*, (*reg.*) *-e.* şi *strung s.n.* /cuv. autoh.; cf. alb. *shtrungë.*

strúngă[2] *s.f.* v. strung[1].

strungăráş *s.m.* (*reg.*) Dim. al lui *strungar.* • pl. *-i.* şi *strugăráş s.m.* /***strungar***[2] + *-aş.*

strungăréţ, -eáţă *s.f., adj.* **1** *s.f.* Spaţiu mai mare decît cel obişnuit între dinţi, mai ales între incisivii maxilarului superior; strungă. **2** *s.f.* (*pop.*) Vas (mare) de forme diferite, în care se mulg oile (la stînă). **3** *s.f.* (*reg.*) Strungă. **4** *adj.* (*reg.; despre oameni*) Care are strungăreaţă. • pl. *-eţe*, (*reg.*) *-i.* /***strungă***[1] + *-ăreaţă.*

strungări *vb. IV. tr.* (*pop.; compl. indică materiale, piese etc.*) A strunji. • prez.ind. *-esc.* şi (*reg.*) *strugări vb. IV.* /***strung***[1] + *-ări.*

strungăríe[1] *s.f.* **1** Meseria strungarului; strungărit. **2** Atelier sau secţie industrială în care se prelucrează piese la strung. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi (*reg.*) *strugăríe s.f.* /***strungar***[1] + *-ie.*

strungăríe[2] *s.f.* Prăvălie în care se vînd obiecte prelucrate la strung. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi (*reg.*) *strugăríe s.f.* /***strung***[1] + *-ărie.*

strungăríe[3] *s.f.* Ocupaţia strungarului. • /***strungar***[2] + *-ie.*

strungărít *s.n.* Strungărie. • şi (*reg.*) *strugărít s.n.* /v. ***strungări.***

strungăríţă[1] *s.f.* Muncitoare calificată în prelucrarea pieselor la strung. • pl. *-e.* /***strungar***[1] + *-iţă.*

strungăríţă[2] *s.f.* Ciobaniţă care mînă oile la strungă pentru a fi mulse. • pl. *-e.* /***strungar***[2] + *-iţă.*

strunghíl *s.m.* (*iht.*) Specie de guvid, cu corpul alungit, cu capul scurt, turtit, cu ochii mici, colorat în galben-brun sau măsliniu (*Gobius melanostomus*). • pl. *-i.* şi *stronghíl s.m.* /cf. fr. *strongyle.*

strungí *vb. IV.* v. strunji.

strungulíţă *s.f.* (*pop.*) Dim. al lui *strungă*; strunguţă. • pl. *-e.* /***strungă***[1] + *-uliţă.*

strungúţă *s.f.* (*pop.*) Strunguliţă. • pl. *-e.* /***strungă***[1] + *-uţă.*

struní *vb. IV. tr.* **1** A ţine în frîu un cal înşeuat sau înhămat; a conduce sau a stăpîni un cal cu ajutorul frîului. **2** Fig. (*compl. indică oameni*) A controla cu severitate şi îndeaproape; a trata cu asprime; a ţine din scurt; a domina, a înfrîna. *Omul acesta era greu să mai fie strunit* (TUD.). ◆ (*compl. indică manifestări ale oamenilor*) A stăpîni. *Se închină stăpînului său, strunindu-şi bucuria* (SADOV.). **3** (*compl. indică strunele unui instrument muzical*) A întinde (pentru a acorda). ◆ Ext. A cînta. *Nu era harfa cu 24 de coarde din care strunea regele David?* (E. BAR.). **4** (*compl. indică materiale, obiecte etc.*) A lega strîns, întinzînd bine sfoara care leagă. • prez.ind. *-esc.* /***strună***[1] + *-i.*

struníre *s.f.* Acţiunea de *a struni* şi rezultatul ei; struneală. • pl. *-i.* /v. ***struni.***

strunjí *vb. IV. tr.* (*compl. indică materiale, piese etc.*) A prelucra cu ajutorul strungului; a strungări. • prez. ind. *-esc.* şi *strungí vb. IV.* /***strung***[1] + *-i*; cf. *struji.*

strunjíre *s.f.* Acţiunea de *a strunji* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***strunji.***

strup *s.n.* (*reg.*) Curea la ham, încrucişată pe spinarea calului, care este fixată cu două capete de gîtar, iar cu celelalte de partea posterioară a calului, sub coadă. • pl. *-uri.* /lat. ***struppus.***

struţ *s.m., s.n.* **I** *s.m.* **1** (*ornit.*) Pasăre mare de stepă, din ordinul alergătoarelor, cu picioarele lungi şi puternice, cu gîtul lung şi golaş, cu aripile mici, inapte pentru zbor, cu penele moi, frumoase, negre sau brune-cenuşii, folosite ca podoabă, care trăieşte mai ales în regiunile tropicale ale Africii (*Struthio camelus*). ◇ *Struţ american* = nandu (*Rhea americana*). ◇ Expr. (*fam.*) (*A avea*) *stomac de struţ* = (a avea) stomac mare şi rezistent care digeră bine orice. **2** Fig. Analog. Om înalt. **II** **1** *s.n.* (*pop.*) Buchet de flori sau mănunchi de pene, de plante etc. ◆ Ext. Podoabă din flori naturale sau artificiale, purtată la pălărie (de flăcăi). **2** *s.n.* (*reg.*) Sfeştoc. **3** *s.m.* (*bot.; reg.*) Compus: *struţul-miresii* = bătrîniş (*Erigeron canadensis*). **III** (*reg.*) **1** *s.m., s.n.* Cozonac împletit. **2** *s.m.* Pîine mică albă; corn. **3** *s.m.* Ţurţur (de gheaţă). • pl. *m. -i, n. -uri.* /<lat. ***struthio, -onis***, it. ***struzzo***, germ. ***Strauss.***

struţ I (1)

struţişór *s.n., s.m.* (*reg.*) **1** *s.n.* Dim. al lui *struţ.* **2** *s.m.* (*bot.; la pl.*) Struţuşori (*Selaginella selaginoides*). • pl. *n. -oare, m. -ori.* /***struţ*** + *-işor.*

struţuşór *s.n., s.m.* (*reg.*) **1** *s.n.* Dim. al lui *struţ*; struţişor. **2** *s.m.* (*bot.*) Numele mai multor plante erbacee: *a*) (*la pl.*) mică plantă erbacee cu tulpina tîrîtoare, scurtă, cu frunzele spiralate, care creşte pe stînci şi în păşunile pietroase (*Selaginella selaginoides*); *b*) (*reg.*) brădişor (*Lycopodium selago*). • pl. *n. -oare, m. -ori.* /***struţ*** + *-uşor.*

stuc[1] *s.n.* **1** (*constr.*) Material format din mortar şi ipsos, amestecat cu gelatină, clei (şi cu coloranţi minerali), care, prin uscare şi lustruire, capătă aspectul marmurei. **2** (*arhit.*) Material sub formă de pastă, obţinut dintr-un amestec de var stins, praf de marmură şi praf de cretă, folosit pentru decoraţii. ◆ Ext. Decoraţie din astfel de material; stucaj, stucărie. • pl. *-uri.* şi (*înv.*) *ştuc s.n.* /<it. ***stucco***, germ. ***Stuck***, fr. ***stuc.***

stuc[2] *s.n.* v. ştuc[1].

stucáj *s.n.* (*arhit.*) Stuc. • pl. *-e.* /<fr. ***stucage.***

stucát, -ă *adj.* (*arhit.; despre pereţi, locuinţe etc.*) Care este lucrat din stuc. ◆ Care este împodobit cu stucaturi. • pl. *-ţi, -te.* şi (*înv.*) *ştucát, -ă adj.* /<it. ***stuccato.***

stucatór *s.m.* Meseriaş care execută lucrări de stucatură. • pl. *-i.* şi (*înv.*) *ştucatór s.m.* /<it. ***stuccatore***, fr. ***stucateur.***

stucatúră *s.f.* (*arhit.*) Ornament arhitectonic în relief (pentru interiorul clădirilor), executat din stuc sau din mortar simplu cu ipsos. • pl. *-i.* şi (*înv.*) *ştucatúră*, (*reg.*) *ştiucătúră s.f.* /<it. ***stuccatura***, germ. ***Stukatur.***

stucărie *s.f.* (*arhit.*) Stuc. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***stuc***[1] + *-ărie.*

stud-book ['stadbuk] *s.n.* Registru în care sînt înregistrate genealogia şi performanţele cailor de rasă. • /<engl. ***studbook.***

stúdeliţă *s.f.* v. studeniţă.

stúdelniţă *s.f.* v. studeniţă.

stúdeniţă *s.f.* **1** (*pop.*) Nume generic pentru mai multe boli ale gingiilor sau ale dinţilor. ◆ Spec. Stomatită. ◆ Ext. Scorbut. ◆ (*reg.*) Carie dentară. **2** (*bot.*) Nume dat mai multor plante erbacee: *a*) plantă cu tulpina ramificată, cu frunzele sesile, păroase, cu florile albe şi cu fructul o capsulă (*Arenaria serpyllifolia*); *b*) plantă cu tulpina întinsă pe pămînt, cu frunzele liniare, cu florile verzui, fără petale, reunite în vîrful tulpinii (*Scleranthus uncinatus*); *c*) (*reg.*) tămîiţă (*Chenopodium botrys*); *d*) (*reg.; la pl.; în forma „studelije”*) albumeală (*Leontopodium alpinum*). • pl. *-e.* şi (*reg.*) *stúdeliţă, stúdelniţă s.f.* /<bg. ***студеница.***

studént, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care urmează cursurile unei instituţii de învăţămînt superior. ◇ *Grupă de studenţi* v. grupă. **2** *s.m., s.f.* (*german. înv.*) Elev al unei şcoli medii. **3** *adj.* (*reg.; despre oameni*) Care este priceput; învăţat; deştept. • pl. *-ţi, -te.* şi (*înv.*) *studínte, studiént*, (*înv., reg.*) *ştudént s.m.* /<it. ***studente***, lat. ***stŭdens, -ntis***, germ. ***Student.***

studenţáş *s.m.* (*deprec.*) Dim. al lui *student.* • pl. *-i.* /***student*** + *-aş.*

studenţésc, -eáscă *adj.* Care aparţine studenţilor, care se referă la studenţi; care este alcătuit din studenţi. ◇ *Cămin studenţesc* v. cămin. • pl. *-eşti.* /***student*** + *-esc.*

studenţéşte *adv.* Ca studenţii, în felul studenţilor. • /***student*** + *-eşte.*

studenţíe *s.f.* Stare, situaţie, viaţă de student. ◆ Perioadă de timp cît cineva este student. • g.-d. *-iei.* /***student*** + *-ie.*

studenţíme *s.f.* Totalitatea studenţilor; mulţime de studenţi. • /***student*** + *-ime.*

studiá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică obiecte, materii, fiinţe, fenomene, procese, stări, concepte, forme de activitate umană etc.*) A analiza, a cerceta, a examina, a investiga cu atenţie şi sistematic, pentru a cunoaşte în cele mai mici amănunte, pentru a înţelege structura, componentele, însuşirile etc. acestora, pentru a evalua importanţa şi utilitatea lor. *Sînt şapte ani de cînd mă studiază* (LĂZ.). *Autorul... cată a studia cu de-amănuntul toate defectele şi calităţile caracterelor ce voieşte a reprezenta* (FIL.). ◆ Spec. A-şi îndrepta atent, perseverent privirea asupra cuiva sau a ceva pentru a cunoaşte, a surprinde, a înţelege etc. *Un păunaş străin... se furişa pe sub gard şi părea că studia locurile* (ALECS.). *Să nu-ţi scape bancherul din ochi..., să-i studiezi toate mişcările* (BRĂ.). **2** *tr.* (*despre oameni; compl. indică cunoştinţe teoretice şi practice, obiecte de învăţămînt*) A depune o activitate intelectuală atentă, susţinută, sistematică, pentru a dobîndi, pentru a însuşi, a reţine etc.; a învăţa. *Studiază în permanenţă.* **3** *tr.* (*compl. indică cunoştinţe de strictă specialitate din discipline ştiinţifice, artistice, tehnice etc.*) A acumula sistematic în cadrul unei instituţii de învăţămînt superior, pentru o profesionalizare într-o anumită ramură de activitate. *Cheltuia cu el să studieze dreptul* (REBR.). *Studiase filologia clasică* (VIN.). ◆ Ext. (*de obicei cu determ. locale*) A urma

cursurile unei instituții de învățămînt superior. *A studiat cîțiva ani la Paris* (SADOV.). *Studiase... o clasă de liceu* (STANCU). **4** *refl.* Fig. (*despre oameni*) A-și aranja ținuta în mod minuțios; a se preocupa, în special, de comportarea sa; a-și impune o anumită atitudine (cînd se știe observat de cineva). • sil. *-di-a.* prez.ind. *-iez.* /<it. ***studiare***.

studiát, -ă *adj.* **1** (*despre obiecte, materii, ființe, fenomene, procese, stări, concepte, forme de activitate umană etc.*) Care este analizat, cercetat, examinat, investigat cu atenție și sistematic pentru a cunoaște pînă în cele mai mici amănunte, pentru a înțelege structura, componentele, însușirile etc. acestora, pentru a evalua importanța și utilitatea lor. ◆ (*înv.; despre oameni*) Care este învățat. **2** Fig. (*despre oameni*) Care își aranjează ținuta în mod minuțios; care se preocupă, în special, de comportarea sa; care își impune o anumită atitudine (cînd se știe observat). ◆ (*despre manifestări, acțiuni etc. ale oamenilor*) Care este lipsit de naturalețe, de sinceritate; artificial, forțat. *Felul cum pune picioarele în pămînt e cam studiat* (VIN.). ◇ (*adv.*) *Călca marțial, gesticulînd larg și studiat* (UL.). • sil. *-di-at.* pl. *-ți, -te.* /v. ***studia***.

studiént *s.m.* v. student.

studiére *s.f.* Acțiunea de *a studia* și rezultatul ei. • sil. *-di-e-.* pl. *-i.* /v. ***studia***.

studímte *s.m.* v. student.

studió *s.n.* **I 1** Încăpere special amenajată în care lucrează pictorii, sculptorii, fotografii etc.; atelier. **2** (*cinemat.*) Ansamblu de clădiri, de instalații și de amenajări speciale care sînt destinate producției de filme cinematografice. **3** Încăpere special amenajată, izolată acustic, înzestrată cu echipament special pentru înregistrarea sau pentru transmiterea directă a unor programe de radiodifuziune sau de televiziune. ◆ Ansamblu de clădiri, de instalații etc. destinat elaborării, înregistrării și transmiterii programelor de radiodifuziune și de televiziune. **4** Sală de teatru sau teatru de capacitate mică (dependent de un teatru mai mare), pentru prezentarea de spectacole experimentale. **II** Divan prevăzut cu ladă pentru așternut (și cu polițe sau rafturi pentru cărți). • sil. *-di-o.* pl. *-uri.* /<fr., engl., it. ***studio***.

studiós, -oásă *adj.* (*despre oameni*) Căruia îi place să studieze; care este înclinat către studiu; care se dedică studiului; care învață mereu și stăruitor. ◇ (*subst.*) *La vîrsta aceea nu prea puteam suferi studioșii.* • sil. *-di-os.* pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***studieux***, it. ***studioso***.

stúdiu *s.n.* **1** Acțiunea de *a studia* și rezultatul ei; analizare, cercetare, examinare, investigare amănunțită și aprofundată a unui obiect al cunoașterii, a unei ființe, a unui fenomen, a unui proces, a unei forme de activitate umană etc. *Studiul istoriei e... indispensabil* (IBR.). ◇ *Studiu de fezabilitate* v. fezabilitate. **2** Activitate intelectuală atentă, susținută, sistematică ce are ca scop dobîndirea, însușirea de cunoștințe temeinice într-un anumit domeniu. ◆ Spec. (*mai ales la pl.*) Pregătire intelectuală, de strictă specialitate, în cadrul unei instituții de învățămînt superior. *În tinerețe isprăvise studii strălucite în Sorbona* (CE. PETR.). ◇ (*Ciclu de*) *studii aprofundate* = masterat. *Bursă de studiu* v. bursă. *Studii superioare* v. superior. ◇ Expr. *A-și face studiile* = a urma cursurile unei școli, ale unei instituții de învățămînt. *A ține* (pe cineva) *la studii* v. ține. ◆ Ext. Materie de învățămînt. **3** (*de obicei cu determ. care precizează domeniul*) Lucrare științifică ce rezultă dintr-un studiu. *Unele studii darwiniste mi-au căzut în mînă* (BLA.). **4** Compoziție muzicală, cu caracter de virtuozitate, compusă mai ales pentru exerciții. ◆ Spec. Exercițiu vocal sau instrumental, făcut în scopul dobîndirii unor deprinderi sau al perfecționării în executarea unei bucăți muzicale. **5** Expr. (*în teatru*) *A pune o piesă în studiu* = a începe repetițiile la o piesă. **6** (*a. plast.*) Desen care reprezintă prima formă, executată în creion, în peniță sau în cărbune, a concepției unui tablou, a unei sculpturi etc.; schiță, eboșă. • pl. *-ii.* /<lat. ***stúdium***, *-ii*, it. ***studio***.

stuf *s.n.* **1** (*bot.*; și *stuf-de-baltă*) Plantă erbacee perenă, din familia gramineelor, cu tulpina înaltă și dreaptă, cu frunzele lanceolate, cu florile violete sau gălbui, dispuse în panicule terminale, răspîndită în mlaștini, pe malurile lacurilor și ale rîurilor, care este folosită la acoperitul caselor, ca materie primă în industria celulozei și a hîrtiei, în industria chimică etc. (*Phragmites communis*). ◇ *Bîtlan-de-stuf* v. bîtlan. *Presură-de-stuf* v. presură. *Uliu-de-stuf* v. uliu. **2** Analog. (*urmat de determ. introduse prin prep. „de", care arată felul*) Desiș; tufiș, boschet. *Ascunse copilul într-un stuf de flori* (ISP.). ◇ Analog. *Ochii lui... iscodeau tăios din stuful sprîncenelor* (GAL.). • pl. *-uri.* și (*pop.*) *stuh s.n.* /lat. * ***styphus*** = ***stypha type***; cf. gr. *τύφη* „rogoz; stuf".

stufát *s.n.* (*culin.*) Mîncare scăzută, preparată din carne (de miel), fire de ceapă și de usturoi verde. • pl. *-uri.* /<ngr. *στουφάτο*, it. ***stufato***.

stufărăie *s.f.* (*pop.*) Stufărie. • g.-d. *-iei.* și *stuhăráie s.f.* /***stuf*** + *-ăraie*.

stufărie *s.f.* Stufăriș[1]. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*pop.*) *stuhărie s.f.* /***stuf*** + *-ărie*.

stufăríș[1] *s.n.* Loc pe care crește stuf mult și des. ◆ Desiș de stuf care crește pe un asemenea loc; stufărie, stufăraie. *Un colb de argint dă strălucire stufărișului* (GÎRL.). • pl. *-uri.* și (*pop.*) *stuhăríș s.n.* /***stuf*** + *-ăriș*.

stufăríș[2] *s.n.* (*urmat de determ. introduse prin prep. „de", care indică felul*) Mulțime de copaci tineri. *Drumul trecea printr-un stufăriș de gorun* (CA. PETR.). ◆ Desiș de tufe. *Visau stufărișuri pline de afine* (STANCU). • pl. *-uri.* /*s-* + ***tufăriș***.

stufícol *adj.* **1** (*despre terenuri sau despre porțiuni ale acestora*) Pe care crește, care produce (mult) stuf. **2** (*despre cercetări, metodologii etc.*) Care se ocupă cu recoltarea și valorificarea stufului. • pl. *-i, -e.* /***stuf*** + *-icol*.

stuficultúră *s.f.* Cultivarea și exploatarea stufului. ◆ Ansamblul lucrărilor de amenajare a terenurilor de cultură și de exploatare a stufului. • /***stuf*** + ***cultură***.

stufíș[1] *s.n.* Loc pe care crește stuf mult și des. ◆ Desiș de stuf care crește pe un asemenea loc. • pl. *-uri.* /***stuf*** + *-iș*.

stufíș[2] *s.n.* Mulțime de copaci tineri. ◆ Desiș de tufe. ◆ Ext. Pădure foarte deasă. • pl. *-uri.* /*s-* + ***tufiș***.

stufít *s.n.* Material termoizolant, confecționat din tulpini uscate de stuf, presate și legate între ele cu sîrmă galvanizată. • /***stuf*** + *-it*.

stufós, -oásă *adj.* **1** (*despre terenuri mlăștinoase, bălți etc.*) Care este acoperit cu (mult) stuf. **2** (*despre arbori*) Care are frunze sau ramuri multe și dese. ◆ (*despre păduri*) Care are arbori cu frunze sau cu ramuri multe și dese. ◆ Ext. (*despre umbra arborilor*) Care este compact. **3** Fig. (*despre barbă, mustăți, sprîncene, gene*) Care are păr mult și des. *Mustățile stufoase i se zburleau pe obrazul plin* (TUD.). ◆ Ext. (*despre păr*) Care este înfoiat. *Perișorul... stufos îi cădea pe umeri* (ISP.). **4** Fig. (*despre scrieri, vorbire, discursuri etc.*) Care este format din fraze lungi, cu propoziții (foarte) multe și lungi; care conține (prea) multe figuri de stil. ◆ (*despre stil*) Care este încărcat. ◆ Ext. (*despre oameni*) Care scrie sau vorbește în acest mod. • pl. *-oși, -oase.* și (*înv., reg.*) *stuhós, -oásă adj.* /***stuf*** + *-os*; cf. *tufos*.

stufuléț *s.m.* Dim. al lui *stuf.* • pl. *-i.* /***stuf*** + *-uleț*.

stuh *s.n.* v. stuf.

stuhăr *s.m.* v. tufar.

stuhăráie *s.f.* v. stufăraie.

stuhărie *s.f.* v. stufărie.

stuhăríș *s.n.* v. stufăriș[1].

stuhós, -oásă *adj.* v. stufos.

stuhuít, -ă *adj.* (*reg.; despre încăperi, pereți etc.*) Care este făcut din stuf. • pl. *-ți, -te.* /de la ***stuh***.

stúka *s.n.* Bombardier german de atac în picaj, folosit în cel de-al Doilea Război Mondial. • /<germ. ***Stuka***, abr. de la *Stu[rz] Ka[mpfflugzeug]* „avion de luptă în picaj".

stúlnic *s.m.* v. stolnic.

stunt man ['stantmen] *s.m.* (*cinemat.*) Acrobat expert în salturi mortale, în sărituri etc., care dublează actorii sau apare în figurația filmelor de aventuri. • /<engl. ***stunt man***.

stup *s.m.* **1** (*apic.*) Adăpost natural sau special confecționat pentru familiile de albine, unde acestea trăiesc, formează faguri și depun mierea. ◆ Ext. Familia de albine din acest adăpost. ◆ Adăpostul împreună cu fagurii și cu albinele din el. ◇ *Ciuma stupilor* v. ciumă. *Macoveiul stupilor* v. macavei. ◇ Expr. *A fi* (*bogat*) *ca un stup* sau *a fi* (ori *a se face*) *stup de bani* = a fi (sau a deveni) foarte bogat; a aduna multă avere. *A tunde stupii* v. tunde. ◇ Compar. *Ca un stup de albine, ariile roiau limpezi... în mintea lui îmbătată* (EMIN.). ◇ Fig. *Iar stupii amintirii, prădați, se surpă goi* (VOIC.). **2** (*entom.; reg.*) Albină (*Apis mellifica*). **3** (*fam.; deprec.*) Epitet pentru o persoană scundă și grasă. • pl. *-i.* /lat. * ***stupus***; cf. gr. *Στύπος*.

stupi (1)

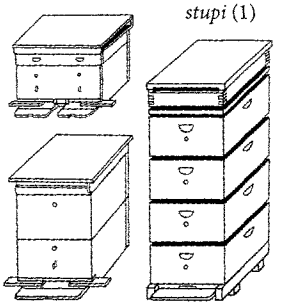

stupái *interj., s.m.* (*înv.*) **1** *interj.* Marș! **2** *s.m.* Unitate militară (aflată în marș). ◆ Ext. Cotropire a unui teritoriu, a unei localități etc. de către o unitate militară. • pl. *-ai.* /<rus. ***cmynaŭ***.

stupár *s.m., s.n.* **1** *s.m.* (*apic.*) Apicultor. **2** *s.n.* (*reg.*) Roi de albine sălbatice (stabilit într-o scorbură). • pl. *m. -i, n. -e.* /***stup*** + *-ar*.

stúpă[1] *s.f.* (*pop.*) **1** Rest de lînă, de cînepă sau de in (de calitate inferioară), rezultat la dărăcit sau la pieptănat. ◆ Ext. Cîlți de cînepă. **2** Spec. Cîlți de cînepă sau de bumbac cu care se curăță uneltele, mașinile etc. **3** Spec. Dop de cîlți, de cîrpe sau de hîrtie care se pune în pușcă sau în cartuș deasupra pulberii ori a alicelor. • pl. *-e.* /lat. ***stuppa***.

stúpă[2] *s.f.* (*arhit.*) Monument funerar budist, de forma unui soclu poligonal, avînd deasupra un corp cilindric acoperit cu o cupolă, care are în interior încăperea funerară. • pl. *-e.* /<fr. ***stupa*** <cuv. hindi.

stupăríe[1] *s.f.* **1** Loc unde sînt așezați stupii cu albine. ◆ Totalitatea stupilor așezați pe acest loc. ◆ Totalitatea albinelor din acești stupi. ◆ Stupii împreună cu albinele care se află pe acest loc; prisacă, stupină. **2** Mulțime de stupi. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***stup*** + *-ărie*.

stupăríe[2] *s.f.* (*înv., pop.*) Apicultură. • g.-d. *-iei.* /***stupar*** + *-ie*.

stupărít *s.n.* Îndeletnicirea stuparului; apicultură. ◇ ***Stupărit pastoral*** = sistem de practicare a apiculturii în timpul sezonului activ, care constă în transportarea succesivă a stupilor de la o bază meliferă la alta. • /***stupar*** + *-it*.

stupefácție *s.f.* Stupoare. *Spre stupefacția noastră, a negat totul.* • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***stupéfaction***; cf. lat. *stupefactio, -onis*.

stupefiá *vb. I. tr.* (*compl. indică oameni*) A surprinde; a ului, a uimi. *Tot ce e frumos ca gest și cinste o stupefiază* (CA. PETR.). • sil. *-fi-a.* prez.ind. *-iez.* /<fr. ***stupéfier***; cf. lat. *stupefieri*.

stupefiánt, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* (*despre fenomene, stări, evenimente etc.*) Care este surprinzător, uimitor. *Nu putea să uimească nimic, nici împrejurări stupefiante* (ARGH.). **2** *adj., s.n.* (Substanță medicamentoasă) care inhibă centrii nervoși, provocînd o stare de inerție fizică și psihică și care, folosită mult timp, duce la obișnuință și la necesitatea unor doze crescînde. ◇ *Beție cu stupefiante* v. beție. *Trafic de stupefiante* v. trafic. ◆ Gener. (Substanță) care, prin folosire repetată, dă naștere obișnuinței. • sil. *-fi-ant.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***stupéfiant***.

stupefiát, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care este uluit, uimit. *Erau stupefiați... de întorsătura lucrurilor* (CA. PETR.). ◆ (*despre privirea, fizionomia oamenilor sau despre manifestări, acțiuni, sentimente ale lor etc.*) Care exprimă, trădează surprindere, uimire. *Ochii lui stupefiați se uitau la noi* (ARGH.). • sil. *-fi-at.* pl. *-ți, -te.* /v. ***stupefia***.

stupefiére *s.f.* Acțiunea de *a stupefia* și rezultatul ei. • sil. *-fi-e-.* pl. *-i.* /v. ***stupefia***.

stupí *vb. IV.* (*pop.*) **1** *intr.* (*despre oameni*) A scuipa. ◇ Expr. *A linge unde a stupit* = a linge unde a scuipat. *A-și stupi în sîn* v. sîn. ◆ (*tr.*) Spec. A scuipa sau a se face că scuipă în semn de batjocorire, de înjosire a cuiva. ◇ Expr. *A se stupi ca mîțele* v. mîță. **2** *tr.* (*compl. indică corpuri străine, substanțe etc.*) A elimina din gură; a expectora. ◇ Expr. *A-și stupi sufletul* (cu cineva sau cu ceva) = *a*) a se chinui mult

cu cineva sau cu ceva; *b*) a o duce foarte rău. **3** *intr.* (*despre pisici*) A scuipa încordîndu-şi corpul într-un gest de apărare sau de atac. • prez.ind. *-esc.* /probabil lat. **stupire* <**scupire* + *sputare.*

stupíd, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este lipsit de inteligenţă, de judecată, de pricepere (în acţiuni, fapte etc.); mărginit, nătîng, prost. *Nu te fă mai stupid decît eşti!* (CE. PETR.). ◆ (*despre privirea, fizionomia oamenilor sau despre însuşiri, manifestări, acţiuni ale lor etc.*) Care exprimă, trădează lipsă de inteligenţă, de judecată, de pricepere. *Nu ştiu de ce continuă această discuţie stupidă.* ◆ (*adv.*) Prosteşte. *Surîse vag şi stupid* (CE. PETR.). **2** (*despre stări, fenomene, situaţii, evenimente, activităţi umane etc.*) Care este lipsit de sens, de raţiune, de conţinut; care este absurd, ilogic; care este nemotivat, fără rost. *Nu-mi revin în urma acestei întîmplări stupide.* <> (*adv.*) *Întreabă stupid: Ce mai faci?* (POPOV.). <> (*subst. n.*) *Stupidul, banalul, şablonul încep să aspire să fie reabilitate* (PER.). • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***stupide***, lat. ***stŭpidus, -a, -um***, it. ***stupido***.

stupiditáte *s.f.* **1** Însuşirea de a fi stupid; lipsă de inteligenţă, de judecată, de pricepere (în acţiuni, fapte etc.). *În stupiditatea lor, nici nu au conştiinţă de nefericirea lor* (CE. PETR.). **2** Atitudine, faptă, comportare de om stupid; frază, afirmaţie, vorbă lipsită de sens; inepţie, stupizenie, tîmpenie. *Socoate războiul o crimă şi o stupiditate* (SADOV.). ◆ (*cu sens atenuat*) Fapt, întîmplare etc. fără importanţă; bagatelă, fleac. *Îşi pierde timpul cu stupidităţi.* • pl. *-ăţi.* /<fr. ***stupidité***, lat. ***stupiditas, -atis***.

stupílă *s.f.* (*milit.*) Dispozitiv de aprindere pentru încărcăturile de pulbere, folosit la tunurile (vechi). • pl. *-e.* /cf. fr. *étoupille.*

stupína *s.f.* Stupărie. • pl. *-e,* (*înv., reg.*) *-i.* /***stup*** + *-ină.*

stupiniţă *s.f.* **1** Dim. al lui *stupină.* **2** (*bot.*) Plantă erbacee din familia orhideelor, cu două frunze bazale opuse, cu florile albe, cu miros puternic de garoafe (*Platanthera bifolia*). • pl. *-e.* /***stupină*** + *-iţă.*

stupít *s.n.* **1** (*pop.*) Scuipat. <> Expr. *A avea stupit la gură* (sau *la furcă*), se spune despre un om vorbăreţ. **2** Compuse: (*reg.*) *stupitul-cucului* = *a*) (*bot.*) scuipatul-cucului (*Cardamine pratensis*); *b*) plantă erbacee din familia cruciferelor, cu tulpina cu măduvă, cu frunzele bazilare care nu formează rozetă, cu florile mari, albe, rar, roz (*Cardamine amara*); *c*) (*entom.*) depozit granulos sau vîscos, format ca un inel în jurul ramurelor tinere ale copacilor din ouăle unor fluturi. • pl. *-uri,* (*reg.*) *-e.* /v. ***stupi***.

stupitúră *s.f.* (*reg.*) Scuipătură. • pl. *-i.* /***stupi*** + *-tură.*

stupizénie *s.f.* Stupiditate. *Opreşte-l, că spune numai stupizenii.* • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***stupid*** + *-enie.*

stupoáre *s.f.* **1** Stare de uluire provocată de o surpriză sau de o emoţie puternică; stare de confuzie, de blocare în care se află brusc cineva într-o situaţie neaşteptată sau dificilă; năuceală, perplexitate, stupefacţie, uimire. *Spre stupoarea mea, descopăr o gravă, flagrantă infidelitate* (TUD.). **2** (*psih.*) Simptom care apare în unele psihoze şi care se manifestă prin deprimare, amuţire, imobilitate şi insensibilitate completă; stupor. • /<fr. ***stupeur***, lat. ***stŭpor, -oris***.

stúpor *s.n.* (*psih.*) Stupoare. • /<lat. ***stupor***.

stuporós, -oásă *adj.* (*psih.*) Care aparţine stuporului, care se referă la stupor. • pl. *-oşi, -oase.* /<fr. ***stuporeux***.

stur *s.m., s.n.* **1** *s.m.* (*înv., reg.*) Ţurţur (de gheaţă). ◆ Ext. Promoroacă. **2** *s.m.* (*reg.*) Zgură. ◆ Ext. Scrum. **3** *s.n.* (*înv.*) Sare de proastă calitate, care nu se valorifică, rămînînd în jurul ocnei. • pl. *m. -i.* /lat. ***stylus***.

sturión *s.m.* (*la pl.*) Ordin de peşti răpitori marini, de talie mare, cu scheletul cartilaginos, cu corpul alungit, fără solzi, acoperit cu cinci şiruri longitudinale de discuri osoase, pescuiţi pentru carne, icre negre şi pentru cleiul care se extrage din vezica înotătoare (*Acipenseridae*); (*şi la sg.*) peşte care face parte din acest ordin. • sil. *-ri-on.* pl. *-i.* /<it. ***storione***.

sturionicultúră *s.f.* Ramură a pisciculturii care se ocupă cu reproducerea dirijată şi cu creşterea sturionilor; acipensericultură. • sil. *-ri-o-.* /***sturion*** + ***cultură***.

sturlubá *vb. I.* v. sturluiba.

sturlubát, -ă *adj.* v. sturluibat.

sturlubátec, -ă *adj.* sturlubatic.

sturlubátic, -ă *adj.* (*reg.*) Care este neastîmpărat, zvăpăiat. *N-a vrut să-şi puie mintea c-o sturlubatecă şi c-o leneşă de fată ca aceasta* (CR.). • pl. *-ci, -ce.* şi *sturlubátec, -ă, sturluibátic, -ă, şturlubátic, -ă* adj. /***sturluiba*** + *-atic.*

sturluibá *vb. I. intr.* (*reg.*) A se zăpăci. ◆ Ext. A înnebuni. • prez.ind. *-ez.* şi *sturlubá, strulubá vb. I.* /etimol. nec.

sturluibáre *s.f.* (*reg.*) Faptul de *a sturluiba.* • pl. *-ări.* /v. ***sturluiba***.

sturluibát, -ă *adj., s.m.* (*reg.*) **1** *adj.* Care este neastîmpărat, zvăpăiat. **2** *s.m.* Om lipsit de judecată. • pl. *-ţi, -te.* şi *sturlubát, -ă, struluibát, -ă adj., s.m.* /v. ***sturluiba***.

sturluibátic, -ă *adj.* v. sturlubatic.

sturz *s.m.* (*ornit.*) **1** Nume dat mai multor specii de păsări din genul *Turdus,* ordinul paseriformelor, mai mici decît porumbelul, cu ciocul conic şi puternic, cu penele brune pe spate şi albe-gălbui (cu pete brune) pe piept, care se hrănesc cu insecte, viermi, fructe etc.: *a*) (şi *sturz mare, sturz-de-vîsc, sturz auriu*) pasăre de talie mare, cu pete triunghiulare brune pe spate şi cu aripile împestriţate cu alb (*Turdus viscivorus*); *b*) (şi *sturz cîntător, sturz-de-brad, sturz-de-vii*) pasăre cu penele albe-gălbui, cu pete ovale negricioase pe piept şi cu coada unicoloră (*Turdus ericetorum philomelus*); *c*) (şi *sturz-de-munte, sturz de iarnă*) pasăre cu penele sure pe spate şi castanii pe restul corpului (*Turdus piloris*). **2** Compuse: *sturz-de-trestie* (sau *-de-stuf*) = caracateţ (*Acrocephalus arundinaceus*); (*reg.*) *sturz-de-stîncă* (sau *-de-piatră*) = mierlă-de-piatră (*Monticola saxatila*). • pl. *-i.* /de la ***Turdus*** [*turdus*], den. şt. a sturzului, după lat. *sturnus, -i.*

sturz (1)

sturzişór *s.m.* (*ornit.*) Dim. al lui *sturz;* sturzuleţ. • pl. *-i.* /***sturz*** + *-işor.*

sturzoáică *s.f.* Femela sturzului. • pl. *-ce.* /***sturz*** + *-oaică.*

sturzuléţ *s.m.* Sturzişor. • pl. *-i.* /***sturz*** + *-uleţ.*

styroflex *s.n.* v. stiroflex.

suábi *s.m. pl.* v. suevi.

suáv, -ă *adj.* **1** (*despre oameni, mai ales despre femei*) Care dă impresia de gingăşie, de fineţe; delicat, fin, graţios. *Doamna-i tinerică, Rumenă, suavă ca o zambilică* (TOPÎR.). ◆ (*despre manifestări, atitudini, creaţii etc. ale oamenilor*) Care exprimă, trădează gingăşie, fineţe, delicateţe. *Simţea de departe căldura suavă a mîinii ei albe* (CA. PETR.). ◆ (*despre voci, glasuri*) Care este armonios, melodios, fermecător. *Îi răspunse la salut cu o voce suavă.* ◆ (*despre mirosuri, parfumuri etc.*) Care produce o senzaţie olfactivă discretă şi plăcută, tulburătoare. **2** Ext. (*despre obiecte, fenomene etc.*) Care dă impresia de armonie a formei, de fragilitate a structurii etc., producînd delectare vizuală, asociaţii tulburătoare etc. *Ninseseră din piersici suave flori rozalbe* (MACED.). • sil. *su-av.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***suave***.

suavitáte *s.f.* Însuşirea a ceea ce este suav; delicateţe, fineţe, gingăşie. • sil. *su-a-.* /<fr. ***suavité***.

sub[1]**-** Elem. de compunere care exprimă ideea de subordonare, de inferioritate. • /<fr. ***sub-***; cf. lat. *sub.*

sub[2] *prep.* **I** (*introduce une circ. de loc*) **1** (*arată poziţia unei persoane sau a unui lucru care se găseşte sau ajunge mai jos decît cineva sau ceva*) Dedesubt. *Stătea la masă, sub lampă, şi citea ziarul* (PER.). <> Expr. *A se afla* (sau *a fi, a se pomeni*) *sub soare* = a exista; a trăi. *A muri sub cuţit* = a muri în timpul unei operaţii chirurgicale. **2** (*indică pătrunderea, deplasarea etc. într-un spaţiu situat dedesubtul unui obiect*). În. *Cel mijlociu, ţuşti! Iute sub un chersin* (CR.). **3** (*stabileşte contactul direct, sub formă de sprijin sau de reazem, dintre un obiect şi un altul situat într-un plan inferior*) *Sub cearşaf este salteaua.* **4** (*împreună cu prep. „de", indică punctul de plecare al unui fenomen, al unei acţiuni etc.*) *Din pămînt şi de sub mare s-aud sunete ce cresc* (EMIN.). <> Expr. *A-şi mînca de sub unghii* = a fi foarte zgîrcit. **5** (*împreună cu prep. „pe" arată în mod neprecis poziţia sau mişcarea unui obiect care se află mai jos decît altul*) *Zbura pe sub streşini.* **6** (*stabileşte situarea unui obiect, localizarea unei acţiuni etc. într-un plan inferior aflat în vecinătatea sau la baza altui obiect*) Jos; lîngă; la marginea. *Moartea îl secera sub zidurile Silistrei* (C. NEGR.). **7** (*stabileşte localizarea unui elem. prin raportare la un reper geografic situat mai jos*) *Se afla mult sub nivelul mării.* **II** (*introduce un circ. de timp*) **1** (*precedă un subst. nm. pr. al unui conducător de stat*) În timpul, pe vremea. *Ţara, înălţată şi întinsă sub Ştefan cel Mare, stătea încă tare* (SADOV.). **2** (*indică un timp mai mic decît cel care este indicat de unitatea temporală*) *Cîinele are sub zece ani.* **3** Loc.adv. (*pop.; exprimă apropierea şi anterioritatea în timp*) *Sub seară* = pe înserate; la căderea nopţii. *Pe sub seară* = spre seară, către seară. *Sub amiază* (sau *amiază-zi*) = aproape de miezul zilei; către amiază. **III** (*introduce un circ. de cauză, cu nuanţă locală*) **1** (*indică sursa de unde porneşte, se răspîndeşte ceva etc.*) *Cercevelele ferestrelor se curmau sub presiunea zidurilor* (EMIN.). **2** (*indică motivul pentru care se întîmplă, se produce etc. ceva*) *Trupul tău se va gîrbovi subt bătaie* (RUSSO). **IV** (*introduce un circ. de mod*) **1** (*stabileşte raportarea unui obiect la totalitatea modalităţilor de prezentare, de manifestare etc. ale acestuia*) *În natură este răspîndit sub diferite forme.* **2** (*stabileşte un raport de dependenţă, de supunere faţă de cineva*) *Avea sub mînă o armie de inferiori* (CE. PETR.). **3** Loc.conj. *Sub pretext* sau *sub pretextul că...* v. pretext. <> Expr. *Sub ochii* (cuiva) = în prezenţa (cuiva). *A ţine* (sau *a păstra*) *sub cheie* = a ţine (sau a păstra) închis, încuiat. *A trece* (ceva) *sub tăcere* = a tăinui (ceva). *A fi* (sau *a se afla*) *sub arme* = a face serviciul militar. *A fi* (sau *a se găsi*) *sub foc* = a se găsi în prima linie de luptă. *Sub pretext* (sau *cuvînt, motiv*) *că...* = invocînd un motiv (fals). *Sub nici un cuvînt* (sau *chip*) = cu nici un preţ; nicidecum; niciodată. *Sub semnătură* = cu numele semnat (pentru confirmare). *Sub titlu de...* = purtînd titlu de... *Sub lozinca* (sau *stindardul*)... = cu deviza..., cu cuvîntul... *A ţine* (sau *a păstra*) (ceva sau pe cineva) *sub cheie* v. cheie. *Sub nici un chip* v. chip. *Sub cuvînt că...* v. cuvînt. *Sub nici un cuvînt* v. cuvînt. **4** (*înaintea unui num. sau a unui nume de cantitate, exprimă inferioritatea numerică*) Mai puţin de... (sau decît...). *Are sub 40 kg. Costă sub un milion de lei.* **V** (*introduce un circ. de relaţie*) Expr. *Sub raportul...* (sau *sub acest raport*) = din punctul de vedere al... *Sub raportul* (sau *raport, sub acest raport, sub diverse raporturi, sub toate raporturile*) v. raport. **VI** (*introduce un nm.pred.*) *Lucrarea lui este sub orice critică.* **VII** (*introduce un atr.*) *A obţinut rezultate sub aşteptări.* **VIII** (*intră în compunere cu alte prep., formînd prep. compuse*) *De sub. Pe sub. Pînă sub.* • şi (*pop.*) *subt, supt prep.* /lat. ***subtus***.

subacuminát, -ă *adj.* (*bot.; despre frunze*) Care este mai puţin acuminat. • pl. *-ţi, -te.* /***sub***[1]*-* + ***acuminat***.

subacút, -ă *adj.* (*despre boli*) Care este în stare premergătoare celei acute; care prezintă o simptomatologie relativ slabă. • pl. *-ţi, -te.* /***sub***[1]*-* + ***acut***, după fr. *subaigu,* engl. *subacute.*

subacvál, -ă *adj.* Subacvatic. • pl. *-i, -e.* /<germ. ***subaqual***.

subacvátic, -ă *adj.* **1** Care se află, se petrece sub apă; care este caracteristic mediului aflat pe fundul apelor. **2** (*despre cercetări, activităţi ştiinţifice etc.*) Care se referă la mediul, viaţa etc. de sub apă, de obicei la mediul mărilor şi al oceanelor. ◆ Care se desfăşoară în acest mediu. **3** (*despre plante şi animale*) Care trăieşte în mediul acvatic; submers. • pl. *-ci, -ce.* /***sub***[1]*-* + ***acvatic***; cf. fr. *subaquatique.*

subadministrátor *s.m.* (*în trecut*) Persoană care era ajutor al unui administrator. • pl. *-i.* /***sub***[1]*-* + ***administrator***; cf. engl. *subadministrator.*

subaerián, -ă *adj.* (*despre obiecte, fenomene etc.*) Care este situat în straturile inferioare ale atmosferei. ◆ Care se formează în această zonă. • sil. *-a-e-ri-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***subaérien***.

subagént *s.m.* Persoană fizică sau juridică ce lucrează în numele unui agent mandatar. • pl. *-ţi.* /***sub***[1]*-* + ***agent***, după fr. *sous-agent.*

subalimentá *vb. I. tr., refl.* A (se) alimenta (sistematic) în mod insuficient din punct de vedere cantitativ și calitativ. • prez.ind. *-ez.* /***sub¹-*** + ***alimenta***, după fr. *sous-alimenter*.

subalimentáre *s.f.* Acțiunea de *a (se) subalimenta* și rezultatul ei. ◆ (*med.*) Stare patologică cronică provocată de reducerea consumului de alimente nutritive sau de unele tulburări funcționale de nutriție; subalimentație. • /v. ***subalimenta***.

subalimentát, -ă *adj.* Care se alimentează sau este alimentat (sistematic) insuficient din punct de vedere cantitativ și calitativ. ◆ Care suferă de o stare patologică cronică din cauza reducerii consumului de alimente sau a unor tulburări funcționale de nutriție; subnutrit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***subalimenta***.

subalimentáție *s.f.* Subalimentare. • g.-d. *-iei.* /***sub¹-*** + ***alimetație***, după fr. *sous-alimentation*.

subalpéstru, -ă *adj.* (*despre zone, ținuturi etc.*) Subalpin. • pl. *-ștri, -stre.* /***sub¹-*** + ***alpestru***.

subalpín, -ă *adj.* **1** (*despre zone, ținuturi etc.*) Care este situat în regiunea imediat inferioară celei alpine; care se află la poalele unor munți înalți; care ține de această regiune. **2** (*despre climă, vegetație etc.*) Care este caracteristic zonei subalpine. <> *Etaj subalpin* = vegetație aflată deasupra limitei superioare a pădurilor, care este formată din tufișuri de jneapăn, ienupăr, smirdar, pajiști etc. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***subalpin***.

subaltérn, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care este subordonată altei persoane mai mare în grad sau în funcție. *Fusese irevereințios cu șeful său direct în prezența unui subaltern* (E. BAR.). ◆ Fig. (*despre atitudini, comportări etc. ale oamenilor*) Care trădează, denotă o mentalitate de subaltern. *L-am salutat și nu s-a sculat... să-mi facă subalternul lui compliment* (ARGH.). **2** *adj.* (*despre posturi, situații etc.*) Care ocupă un loc inferior într-o ierarhie. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***subalterne***; cf. lat. *subalternus*.

subalternáre *s.f.* (*log.*) Raport între judecățile universale și cele particulare de aceeași calitate, caracterizat prin faptul că din adevărul judecății universale decurge cu necesitate adevărul judecății particulare, iar din falsitatea judecății particulare rezultă cu necesitate falsitatea judecății universale corespunzătoare. • pl. *-ări.* /***sub¹-*** + ***alternare***, după germ. *Subalternation*.

subamendamént *s.m.* Amendament făcut la alt amendament. • pl. *-e.* /***sub¹-*** + ***amendament***, după fr. *sous-amendament*.

subamiáză *s.f.* (*reg.*) Prînz. • pl. *-iezi.* /***sub¹-*** + ***amiază***.

subansámblu *s.n.* (*tehn.*) Grup unitar de piese sau de organe de mașini montate, constituind o unitate cu o funcție precisă, care face parte dintr-un dispozitiv, dintr-o instalație, dintr-o mașină etc. • pl. *-uri, -e.* /***sub¹-*** + ***ansamblu***, după fr. *sous-ensemble*.

subantárctic, -ă *adj.* Care este situat între zona antarctică și cea temperată. • pl. *-ci, -ce.* /<engl. ***subantarctic***.

subantreprenór *s.m.* Antreprenor, întreprindere de construcții care execută o parte dintr-o lucrare contractată integral de altul. • pl. *-i.* /***sub¹-*** + ***antreprenor***, după fr. *sous-entrepreneur*.

subantrepríză *s.f.* Formă de contractare subordonată unei antreprize. • pl. *-e.* /***sub¹-*** + ***antrepriză***.

subapicál, -ă *adj.* (*anat.*) Infraapical. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***subapical***.

subapreciá *vb. I. tr.* (*compl. indică oameni, acțiuni, manifestări, creații ale lor sau situații, evenimente etc.*) A aprecia sub valoarea sau importanța reală, a nu prețui la justa valoare; a subestima, a subevalua. *Opera sa a fost subapreciată de critică.* • sil. *-ci-a.* prez.ind. *-iez.* /***sub¹-*** + ***aprecia***.

subapreciát, -ă *adj.* (*despre oameni, acțiuni, manifestări, creații ale lor sau despre situații, evenimente etc.*) Care este apreciat sub valoarea sau importanța reală; care nu este prețuit la justa valoare; subestimat, subevaluat. • sil. *-ci-at.* pl. *-ți, -te.* /v. ***subaprecia***.

subapreciére *s.f.* Faptul de *a subaprecia*. • sil. *-ci-e-.* pl. *-i.* /v. ***subaprecia***.

subarahnoidián, -ă *adj.* (*biol.*) Care este situat sub arahnoidă. • sil. *-no-i-di-an.* pl. *ieni, -iene.* /după fr. *sous-arachnoïdien*.

subárbă *s.f.* **1** (*mar.*) Parîmă care susține, fixează bompresul unei nave cu pînze. **2** (*anat.*) Parte a maxilarului unui cal, pe sub care se trece căpăstrul. • pl. *-e.* /<fr. ***sous-barbe***.

subarborescént, -ă *adj.* (*despre arbuști*) Care are aspect de arbore, aproape arborescent. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***subarborescent***.

subarborét *s.n.* Fiecare dintre grupurile de arbuști care cresc într-un arboret. ◆ Totalitatea arbuștilor și a puieților de arbori dintr-un arboret, care constituie un etaj distinct, inferior etajelor arborescente. • pl. *-uri, m. -ți.* /***sub¹-*** + ***arboret***.

subarbúst *s.m.* **1** Arbust a cărui înălțime nu depășește un metru. **2** Plantă care face trecerea între arbust și plantă erbacee, avînd tulpina lemnoasă numai la bază. • pl. *-ști.* /***sub¹-*** + ***arbust***, după fr. *sous-arbrisseau*.

subárctic, -ă *adj.* (*geogr.; despre zone, ținuturi etc.*) Care se află în regiunea imediat inferioară celei arctice. ◆ Care ține de această regiune, care se referă la această regiune. ◆ (*despre climă, vegetație, faună*) Care este caracteristic acestei regiuni. • pl. *-ci, -ce.* /***sub¹-*** + ***arctic***; cf. engl. *subarctic*.

subarendá *vb. I. tr.* (*compl. indică bunuri deținute în arendă*) A da unei persoane în arendă, pentru un timp limitat, în schimbul unei plăți. ◆ A transmite altei persoane, pentru un timp limitat, dreptul de folosință a unui bun luat în arendă, în schimbul unei plăți. • prez.ind. *-ez.* /***sub¹-*** + ***arenda***.

subarendáre *s.f.* Acțiunea de *a subarenda* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***subarenda***.

subarendáș *s.m.* Persoană care ia în arendă un bun de la arendaș și nu direct de la proprietar. • pl. *-i.* /***sub¹-*** + ***arendaș***.

subaríd, -ă *adj.* Care este parțial arid. • pl. *-izi, -ide.* /<engl. ***subarid***.

subarmónică *s.f.* (*fiz.*) Componentă a unei vibrații complexe a cărei frecvență este un submultiplu al frecvenței armonicii principale. • pl. *-ce.* /<fr. ***sous-harmonique***.

subartístic, -ă *adj.* (*despre activități, manifestări artistice*) Care este făcut fără măiestrie artistică. • pl. *-ci, -ce.* /***sub¹-*** + ***artistic***.

subasmént *s.n.* (*arhit.*) Partea inferioară a unei construcții pe care se sprijină toată clădirea; fundament, soclu. • pl. *-e.* /<fr. ***soubassement***.

subasociáție *s.f.* (*bot.*) Subdiviziune a unei asociații vegetale. • sil. *-ci-a-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***sub¹-*** + ***asociație***; cf. engl. *subassociation*.

subașá *s.m.* v. subașă.

subáșă *s.m.* (*înv.; în teritoriile aflate sub administrația turcă*) Primar (rural). ◆ Agent (de poliție, de percepție). • pl. *-i.* și *subașá s.m.* /<tc. ***subași***.

subatómic, -ă *adj.* (*despre particule*) Care este mai mic decît atomul. ◆ Care intră în alcătuirea atomului. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***subatomique***.

subaxilár, -ă *adj.* Infraaxilar. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***subaxillaire***.

subbibliotecár *s.m.* Ajutor de bibliotecar. • sil. *-bli-o-.* pl. *-i.* /***sub¹-*** + ***bibliotecar***, după fr. *sous-bibliothécaire*.

subboreál, -ă *adj.* (*geogr.; despre zone, ținuturi etc.*) Care se află în regiunea din imediata apropiere a zonei boreale. ◆ Care ține de această regiune, care se referă la această regiune. ◆ (*despre climă, vegetație, faună*) Care este caracteristic acestei regiuni. • sil. *-re-al-.* pl. *-i, -e.* /***sub¹-*** + ***boreal***.

subcalibrát, -ă *adj.* (*despre proiectile*) Cu un calibru inferior celui al gurii de foc cu care e tras. • pl. *-ți, -te.* /***sub¹-*** + ***calibrat***, după fr. *sous-calibré*.

subcanál *s.n.* (*inform.*) Componentă a canalului de intrare-ieșire, care reprezintă circuitele utilizate pentru controlul operației de transfer de date între un echipament periferic și memoria principală. • /<engl. ***subchannel***, după *canal*.

subcapilár, -ă *adj.* Care are aproape grosimea părului. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***subcapillaire***.

subcapítol *s.n.* Diviziune a unui capitol dintr-o lucrare (științifică). • pl. *-e.* /***sub¹-*** + ***capitol***.

subcarpátic, -ă *adj.* (*geogr.; despre zone, ținuturi etc.*) Care se află în regiunea imediat inferioară celei carpatice. ◆ Care ține de această regiune, care se referă la această regiune; subcarpatin. ◆ (*despre climă, vegetație, faună*) Care este caracteristic acestei regiuni. • pl. *-ci, -ce.* /***sub¹-*** + ***carpatic***; cf. fr. *subcarpatique*.

subcarpatín, -ă *adj.* (*geogr.; despre zone, ținuturi etc.*) Subcarpatic. • pl. *-i, -e.* /***sub¹-*** + ***carpatin***.

subcategorie *s.f.* Fiecare dintre diviziunile unei categorii. • pl. *-ii-* g.-d. *-iei.* /***sub¹-*** + ***categorie***.

subcăpitán *s.m.* (*milit.; înv.*) Grad militar care era imediat inferior celui de căpitan. ◆ Persoană care avea acest grad. • pl. *-i.* /***sub¹-*** + ***căpitan***.

subcelulár, -ă *adj.* (*biol.*) Care este inclus în celulă. • pl. *-i, -e.* /***sub¹-*** + ***celular***.

subcéntru *s.n.* Localitate care este subordonată administrativ unei alte localități, considerată centru al desfășurării unei activități. • pl. *-e.* /***sub¹-*** + ***centru***.

subchiriáș, -ă *s.m., s.f.* Persoană care închiriază un imobil sau o parte din acesta de la chiriașul principal; sublocatar. • sil. *-ri-aș.* pl. *-i.* /***sub¹-*** + ***chiriaș***.

subchirúrg *s.m.* (*înv., reg.*) Felcer. • pl. *-gi.* /***sub¹-*** + ***chirurg***.

subcîrmuíre *s.f.* (*adm.; în trecut*) Organ de conducere și de administrare al unui plai sau al unei plase, care era condus de un subcîrmuitor. ◆ Ext. Personalul acestui organ. ◆ Ext. Clădire în care se afla sediul acestui organ. • pl. *-i.* /***sub¹-*** + ***cîrmuire***.

subcîrmuitór *s.m.* (*adm.; în trecut*) Persoană care conducea o subcîrmuire. • sil. *-mu-i-.* pl. *-i.* /***sub¹-*** + ***cîrmuitor***.

subclásă *s.f.* (*biol.*) Categorie sistematică intermediară între clasă și ordin. • pl. *-e.* /***sub¹-*** + ***clasă***, după fr. *sous-classe*.

subclasificáre *s.f.* Clasificare secundară, făcută după o alta, în baza aceluiași criteriu. • pl. *-ări.* /***sub¹-*** + ***clasificare***, după fr. *sous-classification*.

subclaviculár, -ă *adj.* (*anat., med.; despre traumatisme, boli etc.*) Care se află sub claviculă. ◆ Care ține de această regiune, care se referă la această regiune. • pl. *-i, -e.* /***sub¹-*** + ***clavicular***, după fr. *sous-claviculaire*.

subclímax *s.n.* (*bot.*) Stadiu în evoluția unei formațiuni vegetale care premerge stadiului de climax. • pl. *-uri.* /***sub¹-*** + ***climax***, după fr. *subclimax*.

subclínic, -ă *adj.* (*med.; despre boli, simptome*) Care nu se manifestă evident. • pl. *-ci, -ce.* /***sub¹-*** + ***clinic***.

subcolonél *s.m.* (*milit.; înv.*) Grad imediat inferior celui de colonel. ◆ Persoană care purta acest grad. • pl. *-ei.* /***sub¹-*** + ***colonel***.

subcomisár *s.m.* Grad de poliție, imediat inferior celui de comisar. ◆ Persoană care are acest grad. • pl. *-i.* /***sub¹-*** + ***comisar***, după fr. *sous-commissaire*.

subcomísie *s.f.* (*de obicei cu determ. care arată domeniul*) Parte a unei comisii care este însărcinată cu examinarea și conducerea unor lucrări preliminare sau specializate într-un anumit domeniu. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *subcomisiúne s.f.* /***sub¹-*** + ***comisie***, după fr. *sous-commission*.

subcomisiúne *s.f.* v. subcomisie.

subcomitét *s.n.* (*de obicei cu determ. care arată domeniul*) Parte a unui comitet care este însărcinată cu examinarea unor lucrări preliminare sau specializate într-un anumit domeniu. • pl. *-e.* /***sub¹-*** + ***comitet***, după fr. *sous-comité*.

subconsúm *s.n.* Consum de bunuri sub nivelul fiziologic necesar; subconsumație. • /***sub¹-*** + ***consum***.

subconsumáție *s.f.* Subconsum. • g.-d. *-iei.* /***sub¹-*** + ***consumație***, după fr. *sous-consommation*.

subconștiént, -ă *s.n., adj.* **1** *s.n.* (*psih.*) Sferă a fenomenelor psihice care se desfășoară în afara conștiinței și care au putut fi anterior conștiente sau ar putea deveni ulterior conștiente; subconștiință. **2** *adj.* (*despre fenomene psihice, reacții, observații etc. ale oamenilor*) Care aparține subconștientului, care se referă la subconștient. • pl. *-ți, -te.* /***sub¹-*** + ***conștient***, după fr. *subconscient*.

subconștiínță *s.f.* (*psih.*) Subconștient. • sil. *-ști-in-.* /***sub¹-*** + ***conștiință***, după fr. *subconscience*.

subcontinént *s.n.* (*geogr.*) Parte vastă, delimitată, a unui continent. • /***sub¹-*** + ***continent***, după fr. *sous-continent*.

subcontráct *s.n.* Contract secundar. • pl. *-e.* /***sub¹-*** + ***contract***.

subcontrafagót *s.n.* (*muz.*) Fagot cu sunet mai grav decît contrafagotul. • pl. *-uri.* /***sub¹-*** + ***contrafagot***.

subcontrár, -ă *adj.* (*log.; despre propoziții*) Care este formată din aceiași termeni, una fiind, însă, afirmativă, iar cealaltă, negativă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***subcontraire***.

subcontrarietáte *s.f.* (*log.*) Raport între judecata particular-afirmativă și judecata particular-negativă, caracterizat prin faptul că nu pot fi ambele false, dar pot fi ambele adevărate în același timp și sub același raport. • sil. *-ri-e-.* pl. *-ăți.* /***sub¹-*** + ***contrarietate***.

subcorticál, -ă *adj.* (*anat., med.; despre simptome, boli etc. sau despre nervi, țesuturi etc.*) Care se află în regiunea situată sub cortexul cerebral, renal sau suprarenal. ◆ Care ține de această regiune, care se referă la această regiune. • pl. *-i, -e.* /***sub¹-*** + ***cortical***, după fr. *sous-cortical*.

subcostál, -ă *adj.* (*anat.*) Care se află sub coaste. • pl. *-i, -e.* /***sub¹-*** + ***costal***.

subcultúră *s.f.* **1** Tendință subiacentă de manifestare a unei culturi elementare. **2** Subdiviziune a culturii naționale, caracterizată printr-o combinație de factori specifici unui grup social. **3** (*med.*) Cultură care rezultă prin însămînțarea unei alte culturi într-un mediu oarecare. • /<engl., fr. ***subculture***.

subcután, -ă *adj.* (*anat., med.*) Subcutanat. • pl. *-i, -e.* /<germ. ***subkutan***.

subcutanát, -ă *adj.* (*anat., med.; despre nervi, țesuturi etc. sau despre leziuni, traumatisme etc.*) Care se află sub piele. ◆ Care ține de această regiune, care se referă la această regiune; subcutaneu, subcutan. ◆ (*despre agenți patogeni, corpuri străine etc.*) Care pătrunde sub piele. ◆ (*despre injecții, intervenții chirurgicale etc.*) Care se face sub piele. ◇ (*adv.*) *Unele injecții se fac subcutanat.* • pl. *-ți, -te.* /***sub¹-*** + ***cutanat***, după fr. *sous-cutané*.

subcutanéu, -ée *adj.* (*anat., med.*) Subcutanat. • pl. *-ei, -ee.* /***sub¹-*** + ***cutaneu***, după fr. *sous-cutané*.

subcuticulár, -ă *adj.* Care este situat sub cuticulă. • pl. *-i, -e.* /<engl. ***subcuticular***.

subdeșértic, -ă *adj.* (*geogr.; despre zone, ținuturi etc.*) Ale cărei caracteristici climatice și biologice sînt apropiate de cele ale deșertului; semiarid. • pl. *-ci, -ce.* /***sub¹-*** + ***deșertic***, după fr. *subdésertique*.

subdevelopăre *s.f.* (*fotogr.*) Developare insuficientă a unei emulsii fotosensibile. • /***sub¹-*** + ***developare***, după fr. *sous-développement*.

subdezvoltáre *s.f.* **1** Fenomen social-economic specific unui grup de țări ale lumii contemporane cu potențial economic foarte scăzut, care constă în insuficienta dezvoltare a forțelor de producție, în predominarea agriculturii sau a industriei extractive, în subnutriție etc. ◆ Stare a țărilor cu potențial economic foarte slab, cu nivel de viață foarte scăzut, cu producție și dezvoltare foarte slabă. **2** (*biol.*) Stare a ceea ce este subdezvoltat. • pl. *-ări.* /***sub¹-*** + ***dezvoltare***, după fr. *sous-développement*.

subdezvoltát, -ă *adj.* **1** (*despre țări, zone etc.*) Care se caracterizează prin subdezvoltare. **2** (*biol.; despre ființe, mai ales despre oameni*) Care este insuficient dezvoltat (din cauza subnutriției, a unei boli etc.). • pl. *-ți, -te.* /***sub¹-*** + ***dezvoltat***, după fr. *sous-développé*.

subdiácon *s.m.* (*bis.; înv.*) Grad în ierarhia bisericească inferior diaconului. ◆ Persoană care are acest grad. • sil. *-di-a-.* pl. *-i.* /***sub¹-*** + ***diacon***.

subdiafragmátic, -ă *adj.* (*anat.*) Care este situat sub diafragmă. • sil. *-di-a-.* /***sub¹-*** + ***diafragmatic***, după fr. *sous-diaphragmatique*.

subdialéct *s.n.* (*lingv.*) Ramificație teritorială a unei limbi subordonată dialectului și superioară graiului. • sil. *-di-a-.* pl. *-e.* /***sub¹-*** + ***dialect***; cf. engl. *subdialect*.

subdimensioná *vb. I. tr.* (*compl. indică instalații, mașini etc.*) A realiza, a construi (greșit) sub dimensiunile normale. • sil. *-si-o-.* prez.ind. *-ez.* /***sub¹-*** + ***dimensiona***.

subdimensionát, -ă *adj.* (*despre instalații, mașini etc.*) Care este realizat, construit (greșit) sub dimensiunile normale. • sil. *-si-o-.* pl. *-ți, -te.* /***sub¹-*** + ***dimensionat***, după fr. *sous-dimensionné*.

subdiréctor, -oáre *s.m., s.f.* (*ieșit din uz*) Persoană care îndeplinea funcția de director adjunct. • pl. *-ori, -oare.* /***sub¹-*** + ***director***, după fr. *sous-directeur*.

subdistríct *s.n.* Subdiviziune a unui district. • pl. *-e.* /<engl. ***subdistrict***.

subdivíde *vb. III. tr., refl.* (*despre părți, porțiuni dintr-un tot deja împărțit*) A (se) împărți (în continuare) în mai multe părți; a (se) subdiviza, a (se) subîmpărți. • prez.ind. *subdivíd.* /***sub¹-*** + ***divide***, după fr. *subdiviser*.

subdivizá *vb. I. tr., refl.* (*despre părți, porțiuni dintr-un tot deja împărțit*) A (se) subdivide. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***subdiviser***.

subdivizíbil, -ă *adj.* Care poate fi subdivizat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***subdivisible***.

subdivizionár, -ă *adj.* Care rezultă dintr-o subdiviziune. ◆ Care ține de o subdiviziune, care se referă la o subdiviziune. • sil. *-zi-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***subdivisionnaire***.

subdiviziúne *s.f.* **1** Parte obținută prin împărțirea unei părți dintr-un tot deja împărțit. ◇ *Subdiviziune binară* v. binar. **2** (*geol.*) Unitate de timp corespunzătoare unei etape din istoria pămîntului. • sil. *-zi-u-.* pl. *-i.* /<fr. ***subdivision***.

subdoméniu *s.n.* Subîmpărțire a unui domeniu. • pl. *-ii.* /***sub¹-*** + ***domeniu***, după fr. *sous-domaine*.

subdominántă *s.f.* (*muz.*) Treapta a patra a modurilor major și minor. ◆ Acord construit pe treapta a patra a modurilor major și minor. • pl. *-e.* /***sub¹-*** + ***dominantă***, după fr. *sous-dominante*.

subdozáj *s.n.* Dozaj sub normele obișnuite. • /***sub¹-*** + ***dozaj***.

subdúcție *s.f.* Scufundare a crustei oceanice sub o placă litosferică adiacentă. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***subduction***.

subdurál, -ă *adj.* (*despre părți ale canalului rahidian*) Care este situat sub teaca durei mater. • pl. *-i, -e.* /<engl. ***subdural***.

subechipát, -ă *adj.* Care este insuficient înzestrat cu mijloace tehnice. • pl. *-ți, -te.* /***sub¹-*** + ***echipat***, după fr. *sous-équipé*.

subecuatoriál, -ă *adj.* (*geogr.; despre zone, ținuturi etc.*) Care se află în regiunea dintre ecuator și tropice. ◆ Care ține de această regiune, care se referă la această regiune. ◆ (*despre climă, vegetație, faună*) Care este caracteristic acestei regiuni. • sil. *-cu-a-; -ri-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***subéquatorial***.

subeditór, -oáre *s.m., s.f.* Persoană sau editură care preia de la o altă editură publicarea unei opere. • pl. *-ori, -oare.* /<engl. ***subeditor***.

subegúmen *s.m.* (*bis.*) Funcție în ierarhia monahală, inferioară egumenului. ◆ Călugăr care are această funcție. • pl. *-i.* /***sub¹-*** + ***egumen***.

subepidérmic, -ă *adj.* (*anat., med.; despre nervi, țesuturi etc. sau despre leziuni, traumatisme etc.*) Care se află sub epidermă. ◆ Care ține de această regiune, care se referă la această regiune. ◆ (*despre agenți patogeni, corpuri străine etc.*) Care pătrunde sub epidermă. • pl. *-ci, -ce.* /***sub¹-*** + ***epidermic***, după fr. *sous-épidermique*.

súber *s.n.* (*bot.*) Țesut vegetal secundar, de protecție, format din celule moarte, cu membrane impermeabile și cu lumenul gol sau plin cu substanțe tanante ori rășini, format la suprafața organelor plantelor, de obicei în scoarța tulpinilor, a rădăcinilor și a tuberculilor, care este folosit ca material izolant, la fabricarea dopurilor, a colacilor de salvare, a unor materiale de construcții etc. • /<lat. ***súber***.

suberi- Elem. de compunere „plută, țesut suberos". • și *subero-.* /<fr. ***subéri-***, ***subéro-***; cf. lat. *suber*.

suberifér, -á *adj.* (*bot.*) Care conține țesut suberos. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***subérifère***.

suberificá *vb. I. refl., tr.* (*bot.; despre membranele celulare ale plantelor sau*, ext., *despre celule sau părți ale plantelor*) A (se) impregna cu suberină. • prez.ind. pers. 3 *suberifică.* /<it. ***suberificare***.

suberificáre *s.f.* (*bot.*) Impregnare cu suberină. • pl. *-ări.* /v. ***suberifica***.

suberínă *s.f.* (*bot.*) Substanță organică de natură lipidică, ce impregnează membranele celulare ale plantelor. • /<fr. ***subérine***.

suberizáre *s.f.* (*bot.*) Impregnare cu suberină a membranei celulozice. • /după fr. *suberisation*.

subero- v. suberi-.

suberogén, -ă *adj.* (*bot.*) Care produce țesut suberos. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***subérogène***.

suberós, -oásă *adj.* (*bot.; despre plante sau despre țesuturile lor*) Care conține suber. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***subéreux***.

suberóză *s.f.* (*med.*) Pneumoconioză provocată de plută. • /<fr. ***subérose***.

subesofagián, -ă *adj.* (*anat., med.*) Care este situat sub esofag. ◆ Care ține de această regiune, care se referă la această regiune. • sil. *-gi-an.* pl. *-ieni, -iene.* /***sub¹-*** + ***esofagian***, după fr. *sous-œsophagien*.

subestimá *vb. I. tr.* (*compl. indică oameni sau acțiuni, manifestări, creații ale lor ori situații, evenimente etc.*) A subaprecia. *Subestimezi influența dușmanului* (PER.). • prez.ind. *-ez.* /***sub¹-*** + ***estima***, după fr. *sous-estimer*.

subestimáre *s.f.* Faptul de *a subestima*. • pl. *-ări.* /v. ***subestima***.

subestimát, -ă *adj.* (*despre oameni sau acțiuni, manifestări, creații ale lor ori despre situații, evenimente etc.*) Care este subapreciat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***subestima***.

subetáj *s.n.* **1** (*geol.*; și *subetaj geologic*) Diviziune a etajului geologic, care se caracterizează prin individualitate petrografică și paleontologică. **2** (*mineral.*) Fiecare dintre porțiunile dintr-un zăcămînt, în care se subdivide un etaj mai mare. **3** (*silv.*) Etaj inferior al unui arboret, format din totalitatea arborilor asociați arborilor principali, care au funcția de a păstra arboretul bine închis. • pl. *-e.* /***sub¹-*** + ***etaj***, după fr. *sous-étage*.

subevaluá *vb. I. tr.* (*compl. indică oameni sau acțiuni, manifestări, creații ale lor ori situații, evenimente etc.*) A subaprecia. *Nu trebuie să-ți subevaluezi capacitățile.* • sil. *-lu-a.* prez.ind. *-ez.* /***sub¹-*** + ***evalua***, după fr. *sous-évaluer*.

subevaluáre *s.f.* Faptul de *a subevalua*. • sil. *-lu-a-.* pl. *-ări.* /v. ***subevalua***.

subevaluát, -ă *adj.* (*despre oameni sau despre acțiuni, manifestări, creații ale lor ori despre situații, evenimente*) Subestimat. • sil. *-lu-a-.* pl. *-ți, -te.* /v. ***subevalua***.

subexpúne *vb. III. tr.* (*fotogr.; compl. indică materiale fotosensibile*) A expune la lumină un timp mai scurt decît cel necesar pentru obținerea unei imagini clare. • prez.ind. *-expún.* /***sub¹-*** + ***expune***, după fr. *sous-exposer*.

subexpúnere *s.f* Acțiunea de *a subexpune* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***subexpune***.

subfamílie *s.f.* (*biol.*) Fiecare dintre diviziunile unei familii. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***sub¹-*** + ***familie***, după fr. *sous-famille*.

subfébră *s.f* (*med.*) Febră ușoară (între 37° și 38°). ◆ Ext. Subfebrilitate. • pl. *-e.* /***sub¹-*** + ***febră***.

subfebríl, -ă *adj.* **1** (*despre stări ale organismului ființelor cu sînge clad*) Care se caracterizează printr-o oscilație între gradul de căldură normală a corpului și febră. **2** (*despre ființe cu sînge cald*) Care are temperatura corpului subfebrilă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***subfébrile***.

subfebrilitáte *s.f.* Stare a organismelor ființelor cu sînge cald caracterizată prin ridicarea moderată a temperaturii normale. • /***sub¹-*** + ***febrilitate***, după fr. *subfébrilité*.

subfiliálă *s.f.* Secție a unei instituții, a unei întreprinderi mai mică decît filiala. • sil. *-li-a-.* pl. *-e.* /***sub¹-*** + ***filială***.

subfílum *s.n.* (*biol.*) Categorie sistematică inferioară filumului. • /<engl. ***subphylum***.

subfrénic, -ă *adj.* (*anat., med.*) Care se află sub diagramă. ◆ Care ține de această regiune, care se referă la această regiune. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***sous-phrénique***.

subfurnizór *s.m.* Furnizor de piese și componente. • pl. *-i.* /***sub¹-*** + ***furnizor***.

subgén *s.n.* **1** (*biol.*) Categorie sistematică inferioară genului. **2** (*gram.*) Diviziune obținută prin clasificarea categoriei gramaticale de gen după forma luată de substantivele – nume însuflețite. **3** (*lit.*) Diviziune a unui gen literar. **4** (*muz.*) Diviziune a unui gen muzical. • pl. *-uri.* /***sub¹-*** + ***gen***; cf. engl. *subgenus*.

subgeosinclinál *s.n.* (*geol.*) Zonă alungită care apare ca o regiune de platformă și în care procesul de sedimentație mai activ duce la formarea unor depozite mai groase. • sil. *-ge-o-.* /***sub¹-*** + ***geosinclinal***.

subglaciár, -ă *adj.* (*geomorf.*) Care se efectuează la baza unui ghețar, în contact cu rocile. • sil. *-ci-ar.* pl. *-i, -e.* /***sub¹-*** + ***glaciar***, după fr. *sous-glaciaire*.

subglosítă *s.f.* (*med.*) *Subglositā difteroidă* = ulcerație sublinguală, cu aspect tumoral, întîlnită la sugari. • /<fr. ***subglossite***.

subgrái *s.n.* (*lingv.*) Ramificație teritorială a unei limbi, subordonată graiului. • pl. *-uri.* /***sub¹-*** + ***grai***.

subgranulație *s.f.* Calitate a unui material mărunt care nu trece prin ochiurile unui ciur. • g.-d. *-iei.* /***sub¹-*** + ***granulație***.

subgrúp *s.n.* (*mat.*) Subdiviziune a unui grup (de elemente). • pl. *-e.* /***sub¹-*** + ***grup***, după fr. *sous-groupe*, engl. *sub-group*.

subgrúpă *s.f.* Subdiviziune a unei grupe. • pl. *-e.* /***sub¹-*** + ***grupă***, după fr. *sous-groupe*.

subhemofilíe *s.f.* (*med.*) Formă de hemofilie ușoară, care se manifestă doar prin sîngerări prelungite după

intervenții chirurgicale sau în plăgi accidentale. • g.-d. *-iei.* /***sub¹-*** + ***hemofilie.***

subhepátic, -ă *adj.* (*anat., med.*) Care este situat sub ficat. ◆ Care ține de această regiune, care se referă la această regiune. • pl. *-ci, -ce.* /***sub¹-*** + ***hepatic***, după fr. *sous-hépatique.*

subiacént, -ă *adj.* **1** Care este plasat (imediat) dedesubt. **2** (*despre fenomene, abstracte etc.*) Care este inclus; care este implicat. *Când omul se trezește din vis..., găsește o realitate subiacentă figurată prin imaginea visului* (VIANU). • sil. *-i-a-.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***subjacent***, lat. ***subiacens, -ntis.***

subícter *s.n.* (*med.*) Simptom care constă în colorarea ușor gălbuie a pielii și a mucoaselor, reprezentînd unul dintre semnele de început ale hepatitei. ◆ Formă de icter cu virulență scăzută. • /<fr. ***subictère.***

subictéric, -ă *adj.* Care aparține subicterului, care se referă la subicter. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***subictérique.***

subiéct *s.n., s.m.* **1** *s.n.* Obiect (principal) al preocupărilor, al cercetărilor unui domeniu al cunoașterii, aparținînd unei instituții, unei persoane etc. ◆ Obiect (de cercetare) care constituie specialitatea unei persoane, profilul unei instituții etc. **2** *s.n.* Totalitatea evenimentelor care alcătuiesc conținutul epic sau dramatic al unei opere literare, cinematografice etc. *Subiectul romanului e o dramă de amor* (DEMETR.). ◆ Ext. Aspect al realității care se reflectă într-o operă literară, cinematografică etc. *Viața îți oferă multe subiecte pe care le-ai putea zugrăvi într-un roman.* ◆ (*a. plast.*) Eveniment, motiv etc. reprezentat într-o operă plastică. ◆ (*muz.*) Temă sau motiv, în special în muzica contrapunctică. **3** *s.n.* Ext. Ceea ce constituie obiectul unei discuții, al unei conversații, al unei cugetări etc.; hesitiune, temă despre care vorbește sau scrie cineva. *Îl invită să ia loc și intră direct în subiect* (PRED.). ◇ Loc.adj., adv. *La subiect* = (care este) fără divagații inutile. ◆ Temă a unei lucrări scrise date elevilor sau studenților; chestiune, întrebare etc. la o probă orală de examen. ◆ Ext. Motiv, cauză, pricină. *A găsit imediat un subiect de ceartă.* **4** *s.n.* (*gram.*; și *subiect gramatical*) Parte principală de propoziție care arată cine săvîrșește acțiunea exprimată de predicatul verbal la diateza activă și cea reflexivă, cine suferă acțiunea cînd predicatul este la diateza pasivă sau cui i se atribuie o însușire ori o caracteristică exprimată prin numele predicativ cînd predicatul este nominal. ◇ *Subiect inclus* v. inclus. **5** *s.m.* (*log.*; și *subiect logic*) Termen al judecății de predicație, care reprezintă noțiunea despre care se afirmă sau se neagă însușirea exprimată de predicatul logic. **6** *s.m.* (*filos.*; *în opoz. cu „obiect”*) Eul dotat cu simțuri, cu conștiință și cu voință; omul ca ființă conștientă și activă, care cunoaște și transformă realitatea obiectivă. ◇ *Subiectul transcendental* v. transcendental. **7** *s.n.* (*în gnoseologie*) Conștiința (gîndirea, spiritul, intelectul) considerată ca ceea ce omul cunoaște (în opoziție cu realitatea obiectivă, cu obiectul) și care, datorită capacității sale constructive, creează obiecte ideale (concepte, teorii, idealuri, proiecte etc.). ◆ *Subiect epistemic* = subiect considerat în generalitatea sa, capabil să structureze operațional experiența. **8** *s.m.* Persoană supusă unei cercetări, unei anchete, unui experiment etc.; individ. ◆ (*lingv.*; și *subiect vorbitor*) Informator (într-o anchetă dialectală). **9** *s.m.* (*jur.*; și *subiect de drepturi, subiect de drepturi și obligații*) Persoană care, în cadrul unui raport juridic, are drepturi (și obligații). ◇ *Subiect activ* = titularul unui drept subiectiv. *Subiect pasiv* = persoană care trebuie să execute obligația corelativă dreptului subiectiv. **10** *s.m.* (*fin.*) *Subiect impozabil* = persoană fizică sau juridică obligată, prin lege, să plătească un anumit impozit. • sil. *-bi-ect.* pl. *n. -e, m. -ți.* și (*înv.*) *subjéct, subjét, sujét s.n.* /<lat. ***subiectum, -i***; cf. fr. *sujet.*

subiectív, -ă *adj.* **1** (*filos.*; *în opoz. cu „obiectiv”*; *despre oameni sau despre păreri, teorii etc. ale lor*) Care consideră conștiința individului ca bază a tot ce există; care neagă faptul că la baza senzațiilor se află obiecte reale, independente de om. ◇ *Idealism subiectiv* v. idealism. **2** (*despre procese, stări, fenomene etc.*) Care se petrece, există în conștiința individuală; care aparține subiectului. ◇ *Gîndire subiectivă* v. gîndire. ◆ (*despre impresii, manifestări, sentimente, acțiuni etc. ale oamenilor*) Care are caracter personal. ◆ Ext. Care exprimă lipsă de obiectivitate. **3** (*despre oameni*) Care manifestă subiectivism; care ține seama numai de părerile, de ideile, de sentimentele personale; care este părtinitor. **4** (*gram.*) *Propoziție subiectivă* (*și subst. f.*) = propoziție secundară care are rol de subiect al unei regente. **5** (*jur.*) Care se referă la un subiect, care ține de un subiect. • sil. *-bi-ec-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***subjectif***; cf. lat. *subiectivus.*

subiectivă *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică obiecte, fenomene, procese, acțiuni etc.*) A prezenta într-un mod personal. **2** (*compl. indică acțiuni, creații etc.*) A imprima un caracter personal. • sil. *-bi-ec-.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***subjectiver.***

subiectiváre *s.f.* Faptul de *a subiectiva.* • pl. *-ări.* /v. ***subiectiva.***

subiectivísm *s.n.* **1** (*filos.*) Concepție care atribuie individului autonomie absolută în planul conștiinței, al voinței și al acțiunii, eliberîndu-l de orice logică obiectivă. ◆ Tendință care neagă sau ignoră existența lumii exterioare. ◆ (*în teoria și practica socială*) Tendință de a sustrage activitatea individului de sub determinismul factorilor obiectivi ai dezvoltării, de a subordona rezultatele cercetării unor cerințe prescrise. **2** (*în opoz. cu „obiectivism”*) Atitudine lipsită de obiectivitate față de cineva sau de ceva; atitudine care ia în considerare numai punctele de vedere și interesele proprii; subiectivitate. • sil. *-bi-ec-.* /<fr. ***subjectivisme***, germ. ***Subjectivismus.***

subiectivíst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* (*filos.*) Adept al subiectivismului. **2** *adj.* (*filos.*) Care aparține subiectivismului sau subiectiviștilor, care se referă la subiectivism sau la subiectiviști. **3** *adj.* (*despre acțiuni, manifestări, creații etc. ale oamenilor*) Care este specific subiectivismului, care manifestă subiectivism; care este bazat pe impresii personale. **4** *s.m., s.f.* Persoană care manifestă subiectivism. • sil. *-bi-ec-.* pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***subjectiviste.***

subiectivitáte *s.f.* **1** (*filos.*; *în opoz. cu „obiectivitate”*) Caracterul a ceea ce este subiectiv. **2** Totalitatea fenomenelor psihice. **3** (*în opoz. cu „obiectivism”*) Însușirea de a fi subiectiv; atitudine lipsită de obiectivitate față de cineva sau de ceva; atitudine care ia în considerare numai punctele de vedere și interesele proprii; subiectivism. **4** Ceea ce aparține subiectului; domeniul subiectului. • sil. *-bi-ec-.* /<fr. ***subjectivité.***

subiectivizá *vb. I. tr.* A face să devină subiectiv. • sil. *-bi-ec-.* prez.ind. *-ez.* /***subiectiv*** + *-iza*, după fr. *subjectiver.*

subiectivizáre *s.f.* Faptul de *a subiectiviza.* • sil. *-bi-ec-.* pl. *-ări.* /v. ***subiectiviza.***

subiécție *s.f.* Subjecțiune. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***subjection***, lat. ***subiectio.***

subindustriaiizát, -ă *adj.* (*despre regiuni, țări etc.*) Care este insuficient industrializat. • sil. *-tri-a-.* pl. *-ți, -te.* /***sub¹-*** + ***industrializat.***

subinél *s.n.* (*mat.*) Submulțime de elemente ale unui inel, care, față de operațiile inelului, formează de asemenea un inel. • pl. *-e.* /***sub¹-*** + ***inel.***

subinginér, -ă *s.m., s.f.* Persoană cu o pregătire inferioară aceleia de inginer. • pl. *-i, -e.* /***sub¹-*** + ***inginer.***

subinspéctor, -oáre *s.m., s.f.* Persoană care se află în imediata subordine a unui inspector. • pl. *-ori, -oare.* /***sub¹-*** + ***inspector.***

subintendént *s.m.* **1** Persoană care se află în imediata subordine a unui intendent; ajutor de intendent. **2** (*milit.*; și *subintendent militar*) Ofițer de rang superior care era însărcinat cu probleme administrative ale armatei dintr-o zonă a țării. • pl. *-ți.* /***sub¹-*** + ***intendent***, după fr. *sous-intendant.*

subintendénță *s.f.* **1** Funcție de subintendent. **2** (*milit.*) Serviciu în subordinea intendenței. • pl. *-e.* /***sub¹-*** + ***intendență***, după fr. *sous-intendance.*

subintitulá *vb. I. tr.* (*compl. indică scrieri, opere etc.*) A da un titlu secundar (pe lîngă cel principal). • prez.ind. *-ez.* /***sub¹-*** + ***intitula***, după fr. *sous-titrer.*

subintránt *s.n.* (*med.*) Fenomen patologic al cărui nou acces începe înainte de terminarea celui precedent. • /<fr. ***subintrant.***

subinundáre *s.f.* Fenomen care afectează terenurile agricole și alte obiective economice, cauzat de infiltrarea apei prin fundația construcțiilor hidrotehnice (baraje, diguri etc.). • /***sub¹-*** + ***inundare***, după fr. *sous-inondation.*

subinvolúție *s.f.* (*med.*) Regresiune înceată a unui organ. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***subinvolution.***

subít, -ă *adj.* Care se produce pe neașteptate și într-un timp foarte scurt; brusc, neprevăzut. *Vestea morții subite a directorului... trecuse prin fabrică* (ARGH.). ◇ (*adv.*) *Iftimie... a murit subit la trei după amiază* (TEOD.). ◆ (*fam.*; *subst. f. sau m. art.*) (Moarte prin) sincopă. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***subit.***

súbito *adv.* (*muz.*; *indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Brusc, pe neașteptate. • /<it. ***subito.***

subîmpărți *vb. IV. tr., refl.* (*despre părți, porțiuni dintr-un tot deja împărțit*) A (se) împărți (în continuare) în mai multe părți; a (se) subdivide. • prez. ind. *subîmpárt.* /***sub¹-*** + ***împărți***, după fr. *subdiviser.*

subîmpărțíre *s.f.* **1** Acțiunea de *a (se) subîmpărți* și rezultatul ei. **2** Concr. Parte componentă dintr-un tot sau dintr-o parte mai mare. • pl. *-i.* /v. ***subîmpărți.***

subînchiriá *vb. I. tr.* (*despre chiriași*; *compl. indică imobile sau părți ale acestora deja închiriate*) A da cu chirie altei persoane, pe seama sa. ◆ A lua cu chirie de la chiriașul principal o parte din imobil sau întregul imobil. • sil. *-ri-a.* prez.ind. *-iez.* /***sub¹-*** + ***închiria***, după fr. *sous-louer.*

subînchiriére *s.f.* **1** Acțiunea de *a subînchiria* și rezultatul ei; sublocațiune. **2** Contract de închiriere a unui imobil sau a unei părți din el încheiat de chiriașul principal al acestuia cu o altă persoană. • sil. *-ri-e-.* pl. *-i.* /v. ***subînchiria.***

subîncrengătúră *s.f.* (*biol.*) Subdiviziune a unei încrengături. • pl. *-i.* /***sub¹-*** + ***încrengătură***, după fr. *sous-embranchement.*

subîntínde *vb. III. tr.* (*geom.*; *despre coarde și unghiuri*; *compl. indică arcuri de cerc*) A delimita. • prez.ind. pers. 3 *-întínde.* /***sub¹-*** + ***întinde***, după fr. *sous-tendre.*

subîntíndere *s.f.* Acțiunea de *a subîntinde* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***subîntinde.***

subîntíns, -ă *adj.* (*geom.*; *despre coarde și unghiuri*) Care delimitează un arc de cerc. • pl. *-și, -se.* /v. ***subîntinde.***

subînțelége *vb. III.* **1** *tr., refl.* A (se) înțelege ceea ce nu este exprimat direct într-un context, într-o convorbire, într-o aluzie. *În limbajul familiar, unele cuvinte se subînțeleg.* **2** *refl.* A fi de la sine înțeles; a reieși, a rezulta. *Într-o căsnicie dragostea ar trebui să fie subînțeleasă.* • prez.ind. *-înțelég.* /***sub¹-*** + ***înțelege***, după fr. *sous-entendre.*

subînțelégere *s.f.* **1** Faptul de *a (se) subînțelege.* **2** (*gram.*) Renunțare la unele elemente enunțate anterior în cursul comunicării, pentru a evita repetiția. • pl. *-i.* /v. ***subînțelege.***

subînțelés[1] *s.n.* Ceea ce se înțelege în mod indirect dintr-un context, dintr-o convorbire, dintr-o aluzie; înțeles ascuns, neexprimat; ext. aluzie. ◇ Loc.adv. *Cu subînțeles* = semnificativ. *Mi-a zîmbit cu subînțeles.* ◇ Expr. *A vorbi cu subînțeles* (sau *subînțelesuri*) = *a*) a face anumite aluzii; *b*) a nu-și exprima direct gîndurile. • pl. *-uri.* /v. ***subînțelege.***

subînțelés[2]**, -eásă** *adj.* **1** Care reiese în mod indirect dintr-un context, dintr-o convorbire, dintr-o aluzie. **2** Care se înțelege de la sine. • pl. *-eși, -ese.* /v. ***subînțelege.***

subjéct *s.n.* v. subiect.

subjectíl *s.n.* (*a. plast.*) Suprafață care se acoperă cu un strat de vernis sau cu altă soluție similară, pe care se poate picta. • /<fr. ***subjectile***; cf. lat. *subiectus* <*subiicere* „a pune dedesubt”.

subjecțiúne *s.f.* Ridicare a unei chestiuni, a unei probleme la care răspunde însuși cel care a pus-o; subiecție. • /<fr. ***subjection***, lat. ***subiectio*** „punere în fața ochilor”.

subjét *s.n.* v. subiect.

subjonctív *s.n.* (*gram.*) Conjunctiv. • pl. *-e.* /<fr. ***subjonctif***, lat. ***subiunctivus*** „subordonat”.

subjonctivál, -ă *adj.* (*gram.*; *despre forme, construcții etc.*) Care aparține subjonctivului, care se referă la subjonctiv; care conține un subjonctiv. • pl. *-i, -e.* /***subjonctiv*** + *-al.*

subjugá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică țări, teritorii, popoare etc.*) A supune (prin forță armată); a cuceri, a robi. **2** (*compl. indică popoare, populații, oameni*) A pune în dependență politică, economică etc. ◆ Ext. A aservi; a exploata. **3** Fig. (*compl. indică oameni sau gîndirea, sentimentele, atitudinile lor etc.*) A pune stăpînire prin însușiri deosebite, printr-o atracție puternică etc.; ext. a fermeca, a cuceri. *Nevinovăția lor mă atrage și mă subjugă* (AGÂR.). • prez.ind. *subjúg.* /<fr. ***subjuguer***, lat. ***subiugare*** „a pune sub jug”.

subjugáre *s.f.* Acțiunea de *a subjuga* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***subjuga***.

subjugát, -ă *adj.* **1** (*despre țări, teritorii, popoare etc.*) Care a fost supus, cucerit (prin forță armată). **2** (*despre popoare, populații, oameni*) Care a fost aservit politic, economic etc. ◆ Ext. Care este exploatat. **3** Fig. (*despre oameni sau despre gîndirea, sentimentele, atitudinile etc. ale lor*) Asupra căruia s-a pus stăpînire prin însușiri deosebite, printr-o atracție puternică etc. ◆ Ext. Care este fermecat, cucerit. • pl. *-ți, -te*. /v. ***subjuga***.

subjugătór, -oáre *adj.* **1** Care subjugă. **2** Fig. Care cucerește prin însușiri deosebite, printr-o atracție puternică etc.; fermecător. • pl. *-ori, -oare*. /***subjuga*** + *-ător*.

subletál, -ă *adj.* Care este aproape mortal; care este în măsură să provoace moartea. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***subléthal***.

subligácul *s.m.* Sorț. • /<lat. ***subligaculum***.

sublím, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* (*despre valori morale ori intelectuale sau*, ext., *despre ființe, lucruri, fenomene, creații ale oamenilor etc.*) Care se află sau se ridică la cel mai înalt grad de perfecțiune, de desăvîrșire, de frumusețe; extraordinar, magnific, superb. *Iubirea e un sentiment sublim* (PER.). ◇ *Sublima Poartă* = (*în Imperiul Otoman*) guvernul sultanului. **2** *s.n.* Forma cea mai înaltă a perfecțiunii artistice; desăvîrșire. *Am fost surprins de preferința ei pentru sublim, stare de suflet eminent masculină* (IBR.). • pl. *-i, -e*. /<fr. ***sublime***, lat. ***sublimis***.

sublimá *vb. I. intr., refl.* **1** (*chim.; despre substanțe*) A se transforma (prin încălzire) direct din stare solidă în stare de vapori, fără a mai trece prin faza lichidă. ◆ A trece dintr-o stare cristalină în stare de vapori și apoi din nou în stare de cristale, prin condensarea vaporilor. **2** Fig. A se transforma în ceva superior. *Sublimîndu-se prin aspirația la perfecție, iubirea umană se confundă cu iubirea divină* (OȚETEA). ◆ Ext. A se purifica; a se înnobila. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***sublimer***, lat. ***sublimare***.

sublimáre *s.f.* **1** Faptul de *a* (*se*) *sublima*; sublimație. **2** (*psih.*) Deviere a energiei psihice izvorîte din tendințe instinctuale și egoiste spre atingerea unor scopuri altruiste și spirituale. • pl. *-ări*. /v. ***sublima***.

sublimát, -ă *adj., s.m.* **1** *adj.* (*chim.; despre substanțe*) Care se sublimează; care rezultă dintr-o sublimare. **2** *adj.* Fig. Care s-a transformat în ceva superior. ◆ Ext. Care este purificat, înnobilat. **3** *s.m.* (*chim.*) Substanță solidă care a fost obținută prin desublimarea vaporilor săi și care, de obicei, sublimează foarte ușor. ◇ *Sublimat coroziv* = clorură mercurică sau biclorură de mercur care se prezintă sub formă de pulbere albă, cristalizată, solubilă în apă, foarte otrăvitoare și care este folosită ca dezinfectant extern. • pl. *-ți, -te*. /<fr. ***sublimé***, germ. ***Sublimat***.

sublimatóriu, -ie *adj., s.n.* **1** *adj.* Care servește la sublimare. **2** *s.n.* Vas în care se realizează sublimarea. • pl. *-ii*. /<fr. ***sublimatoire***.

sublimáție *s.f.* (*înv.*) Sublimare. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***sublimation***.

subliminál, -ă *adj.* (*despre stări, procese psihice*) Care se află imediat după pragul conștiinței; care nu devine conștient. ◇ *Excitație subliminală* = excitație foarte slabă, sub nivelul pragului senzorial, care nu poate provoca o senzație. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***subliminal***.

subliminár, -ă *adj.* Subliminal. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***subliminaire***.

sublimitáte *s.f.* Însușirea sau starea a ceea ce este sublim; desăvîrșire, perfecțiune. ◆ Concr. Ceea ce este sublim. • pl. *-ăți*. /<fr. ***sublimité***.

sublinguál, -ă *adj.* (*anat., med.; despre glande salivare, abcese etc.*) Care se află sub limbă. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***sublingual***.

subliniá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică texte scrise sau tipărite*) A marca prin una sau prin mai multe linii trase dedesubt, pentru a-l scoate în evidență. *Are obiceiul de a sublinia citatele care o interesează cu roșu.* **2** (*compl. indică cuvinte, fraze, idei, atitudini, puncte de vedere etc.*) A scoate în relief, a face să fie cunoscut prin atragerea atenției, printr-o stăruință specială, printr-un gest, printr-o inflexiune a vocii etc.; a accentua, a întări. *Tunete de aplauze subliniau strofele patriotice* (BRĂ.). *Aducea răspunsurile... subliniindu-le cu severitatea glasului* (COCEA). • sil. *-ni-a*. prez.ind. *-iez*. /***sub***[1]- + ***linia***, după fr. *souligner*.

subliniát[1] *s.n.* Faptul de *a sublinia*. • sil. *-ni-at*. /v. ***sublinia***.

subliniát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre texte scrise sau tipărite*) Care este marcat prin una sau prin mai multe linii trase dedesubt, pentru a-l scoate în evidență. **2** (*despre cuvinte, fraze, idei, atitudini, puncte de vedere etc.*) Care a fost scos în relief, prin atragerea atenției, printr-o stăruință specială, printr-un gest, printr-o inflexiune a vocii etc. • sil. *-ni-at*. pl. *-ți, -te*. /v. ***sublinia***.

subliniére *s.f.* **1** Acțiunea de *a sublinia* și rezultatul ei. **2** Concr. Linie trasă sub un cuvînt sau sub un text scris ori tipărit. • sil. *-ni-e-*. pl. *-i*. /v. ***sublinia***.

subliterár, -ă *adj.* Care este valoric sub nivelul unei literaturi bune. • pl. *-i, -e*. /***sub***[1]- + ***literar***, după engl. *subliterary*.

subliteratúră *s.f.* Literatură de calitate inferioară. • pl. *-i*. /***sub***[1]- + ***literatură***, după engl. *subliterature*, fr. *sous-littérature*.

sublitorál, -ă *adj.* (*geogr.; despre porțiuni ale platformei continentale*) Pe care se găsesc forme de relief litoral submerse. • pl. *-i, -e*. /<fr., engl. ***sublittoral***.

sublocatár, -ă *s.m., s.f.* Subchiriaș. • pl. *-i, -e*. /***sub***[1]- + ***locatar***, după fr. *sous-locataire*.

sublocațiúne *s.f.* Subînchiriere. • pl. *-i*. /***sub***[1]- + ***locațiune***.

sublocotenént *s.m.* (*milit.*) Primul grad de ofițer inferior în armată. ◆ Persoană care poartă acest grad. ◇ *Sublocotenent în retragere* v. retragere. • pl. *-ți*. /***sub***[1]- + ***locotenent***, după fr. *sous-lieutenant*.

sublocotenențe *s.f.* (*milit.*) Stare, viață de sublocotenent. ◆ Timp în care cineva este sublocotenent. • /***sublocotenent*** + *-ie*.

sublunár, -ă *adj.* (*astron.*) Care se află în spațiul dintre Pămînt și Lună; care este situat sub Lună. ◆ Ext. Care este de pe pămînt; pămîntean. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***sublunaire***.

subluxáție *s.f.* (*med.*) Luxație parțială. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***subluxation***.

submamár, -ă *adj.* (*anat., med.*) Care este situat sub sîn. • pl. *-i, -e*. /***sub***[1]- + ***mamar***,după fr. *sous-mammaire*.

submandibulár, -ă *adj.* (*anat., med.*) Care se află sub mandibulă; submaxilar. • pl. *-i, -e*. /***sub***[1]- + ***mandibular***; cf. engl. *submandibular*.

submarginál, -ă *adj.* Care este mai mult decît marginal; inferior. • pl. *-i, -e*. /***sub***[1]- + ***marginal***; cf. engl. *submarginal*.

submarín, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* Care se află sau se produce sub suprafața liberă a mării sau a oceanului ori pe fundul lor. ◆ Care ține de regiunea de sub suprafața mării sau a oceanului, care se referă la regiunea de sub suprafața mării sau a oceanului. **2** *adj.* (*despre nave, aparate tehnice etc.*) Care este adaptat la mediul submarin; care funcționează în acest mediu; submergibil, submers. **3** *s.n.* Navă de luptă sau de cercetare care poate naviga atît la suprafață, cît și sub suprafața liberă a mărilor și a oceanelor; submersibil. • pl. *-i, -e*. /***sub***[1]- + ***marin***, după fr. *sous-marin*, engl. *submarine*.

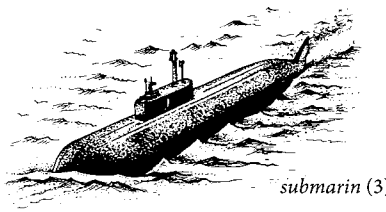

submarin (3)

submatitáte *s.f.* (*med.*) Reducere a sonorității unui organ de percuție. • /<fr. ***submatité***.

submaxilár, -ă *adj.* (*anat., med.*) Submandibular. • pl. *-i, -e*. /***sub***[1]- + ***maxilar***, după fr. *sous-maxillaire*.

submaxilíță *s.f.* (*med.*) Inflamație a glandelor submaxilare. • /***sub***[1]- + ***maxilită***, după fr. *sous-maxillite*.

submediántă *s.f.* (*muz.*) Treapta a doua a unei game minore sau majore. • sil. *-di-an-*. pl. *-e*. /***sub***[1]- + ***mediantă***, după fr. *sous-médiante*.

submédie *s.f.* Mărime care reprezintă o valoare mai mică decît media. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***sub***[1]- + ***medie***, după fr. *sous-moyenne*.

submediocritáte *s.f.* Persoană, lucrare etc. lipsită total de calități. • sil. *-di-o-*. pl. *-ăți*. /***sub***[1]- + ***mediocritate***.

submediócru, -ă *adj.* **1** (*despre acțiuni, manifestări, creații etc. ale oamenilor*) Care denotă lipsă de calități; care are o valoare scăzută. **2** (*despre oameni*) Care are o inteligență, o pregătire etc. mai slabă decît a unui om mediocru. ◆ (*despre lucruri*) Care este de calitate inferioară, îndoielnică. • sil. *-di-o-*. pl. *-i, -e*. /***sub***[1]- + ***mediocru***, după fr. *submédiocre*.

submediteraneeán, -ă *adj.* (*despre specii de plante*) Care este situat în afara ariei de cultură a măslinului. • sil. *-ne-an*. pl. *-eeni, -eene*. /***sub***[1]- + ***mediteraneean***.

submérge *vb. III. intr.* **1** A scufunda. **2** A inunda. **3** Fig. A invada, a năpădi. • prez.ind. pers. 3 *-mérge*. /<lat. ***submergĕre***; cf. fr. *submerger*.

submergént, -ă *adj.* Care submerge. • pl. *-ți, -te*. /de la ***submerge***.

submergénță *s.f.* Submersiune. • pl. *-e*. /<engl. ***submergence***.

submergíbil, -ă *adj., s.n.* Submarin. • pl. *-i, -e*. /***submerge*** + *-bil*.

submérs, -ă *adj.* **1** (*despre nave, aparate tehnice etc.*) Submarin. **2** (*despre plante și animale*) Subacvatic. • pl. *-și, -se*. /<lat. ***submersus, -a, -um***; cf. germ. *submers*.

submersíbil, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* Care este adaptat pentru a se scufunda și a pluti sub suprafața apei. ◆ Care se află sub suprafața apei. ◆ (*despre construcții*) Care poate fi depășit de apă de la anumite niveluri prestabilite. **2** *s.n.* Submarin. • pl. *-i, -e*. /<fr., engl. ***submersible***.

submersiúne *s.f.* **1** Cufundare totală a unui corp într-un lichid; submergență. **2** Adîncime la care se află cufundat un corp sub nivelul suprafeței unui lichid. **3** (*geomorf.*) Coborîre a regiunii sub nivelul mării, care produce inundarea ei. **4** (*agric.*) Metodă de irigare, folosită mai ales la cultivarea orezului, care constă în acoperirea totală a solului cu un strat de apă pentru un timp limitat. • pl. *-i*. /<fr. ***submersion***, lat. ***submersio, -onis***.

submicrón, -ă *s.m., adj.* **1** *s.m.* (*fiz.*) Particulă coloidală, de dimensiuni foarte mici, care este vizibilă numai la ultramicroscop. **2** *adj.* Care are dimensiunea unui submicron. ◆ Ext. Care este de dimensiuni foarte mici. • pl. *-i, -e*. /<engl. ***submicron***.

submicroscópic, -ă *adj.* Care are dimensiuni mai mici decît cele observabile la microscopul optic. • pl. *-ci, -ce*. /<engl. ***submicroscopic***.

submilimétric, -ă *adj.* (*fiz.; despre unde*) Care are lungimi sub un milimetru. • pl. *-ci, -ce*. /***sub***[1]- + ***milimetric***.

subminá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică autoritatea, forța, acțiunile, realizările etc., de obicei ale adversarilor*) A lovi, a ataca pe ascuns, indirect, pentru a slăbi, a compromite, a zădărnici; a distruge progresiv, lent. *Încercai... să-mi redobîndesc luciditatea, pe care mi-o submina glasul lui* (BLA.). ◆ prez.ind. *-ez*. /***sub***[1]- + ***mina***, după fr. *sous-miner*.

subminánt, -ă *adj.* Subminativ. • pl. *-ți, -te*. /***submina*** + *-ant*.

submináre *s.f.* Acțiunea de *a submina* și rezultatul ei. **1** Acțiune indirectă, ascunsă de a slăbi, de a compromite, de a zădărnici, de a distruge autoritatea, forța, acțiunile, realizările etc. de obicei ale adversarului. **2** (*jur.*) *Subminarea economiei naționale* = infracțiune care constă în fapta unei persoane (sau a unui grup de persoane) care împiedică, prin diferite mijloace, desfășurarea activității normale a economiei naționale, aducînd grave prejudicii acesteia. *Subminarea puterii de stat* = infracțiune care constă în acțiuni armate sau în orice alte acțiuni violente întreprinse de un grup de persoane împotriva ordinii sociale și politice oficiale, în vederea instaurării unui nou regim politic. **3** (*geol.*) Formare a unor nișe la baza unor abrupturi și versante, care provoacă surparea acestora. • pl. *-ări*. /v. ***submina***.

subminatív, -ă *adj.* (*despre acțiuni, factori etc.*) Care subminează; de subminare; subminant. • pl. *-i, -e*. /***submina*** + *-(t)iv*.

submontán, -ă *adj.* (*despre zone, teritorii etc.*) Care se află în imediata apropiere a munților. ◆ Care aparține acestei regiuni, care se referă la această regiune. • pl. *-i, -e*. /***sub***[1]- + ***montan***; cf. engl. *submontane*.

submucós, -oásă *adj.* (*anat., med.*) Care este situat sub mucoasă. ◆ Care aparține acestei regiuni, care se produce în această regiune, care se referă la această regiune. • pl. *-oși, -oase*. /după fr. *sous-muqueux*.

submúltiplu *s.m.* **1** (*mat.*) Mărime care se cuprinde de un număr exact de ori într-o mărime mai mare de același fel. **2** (*metr.*) Unitate de măsură secundară, obținută prin împărțirea unei unități de măsură

primare într-un număr de părți egale. • pl. *-i.* /***sub¹-*** + ***multiplu***, după fr. *sous-multiple.*

submulțíme *s.f.* (*mat.*) Mulțime de elemente care aparțin unei mulțimi date. • pl. *-i.* /***sub¹-*** + ***mulțime***.

subnarcóză *s.f.* Somn ușor, incomplet, provocat prin folosirea de anestezice generale în doze slabe. • /<fr. ***subnarcose***.

subnitrát *s.m.* (*chim.*) Nitrat bazic. • /***sub¹-*** + ***nitrat***, după fr. *sous-nitrate.*

subnormál, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* (*despre ființe*) Care este insuficient dezvoltat din punct de vedere fizic sau psihic. **2** *adj.* Care se află sub limita normalului. **3** *s.f.* (*mat.*) Segment determinat de proiecția ortogonală pe axa absciselor a unui punct de pe o curbă plană și intersecția normalei la curbă în acest punct cu axa absciselor. • pl. *-i, -e.* /***sub¹-*** + ***normal***, după fr. *sous-normale.*

subnormatív, -ă *adj.* Care este sub norma stabilită. • pl. *-i, -e.* /***sub¹-*** + ***normativ***.

subnucleár, -ă *adj.* (*fiz.*) **1** Care intră în componența nucleului atomic. **2** Care este mai mic decît nucleul atomului. • sil. *-cle-ar.* pl. *-i, -e.* /***sub¹-*** + ***nuclear***; cf. engl. *subnuclear.*

subnutrít, -ă *adj.* Subalimentat. • pl. *-ți, -te.* /***sub¹-*** + ***nutrit***.

subnutríție *s.f.* **1** Alimentare insuficientă din punct de vedere cantitativ și calitativ; malnutriție. **2** (*med.*) Stare patologică cronică din cauza reducerii ratiei alimentare, a tulburării absorbției intestinale sau a creșterii consumului energetic al organismului, care se manifestă prin slăbire, reducerea capacității de muncă și a rezistenței la diferite boli etc. • g.-d. *-iei.* /***sub¹-*** + ***nutriție***.

suboceánic, -ă *adj.* Care se află sub suprafața liberă a oceanului sau pe fundul oceanului. ◇ *Prag suboceanic* v. prag. • pl. *-ci, -ce.* /***sub¹-*** + ***oceanic***; cf. engl. *suboceanic.*

subocîrmuitór *s.m.* (*înv.*) Persoană subordonată unui ocîrmuitor, care participa la conducerea și administrarea unui plai sau a unei plase. • sil. *-mu-i-.* pl. *-i.* /***sub¹-*** + ***ocîrmuitor***.

subofițér *s.m.* (*milit.*) Nume dat fiecăruia dintre gradele superioare sergentului și inferioare sublocotenentului. ◆ Persoană care poartă unul dintre aceste grade. • pl. *-i.* /***sub¹-*** + ***ofițer***, după fr. *sous-officier.*

suból *s.m.* v. sobol².

subóm *s.m.* Persoană lipsită de demnitate umană. • pl. *-oameni.* /***sub¹-*** + ***om***, după fr. *sous-homme.*

suborbitál, -ă *adj.* Care are loc sau se află sub orbita cerească. • pl. *-i, -e.* /***sub¹-*** + ***orbital***.

suborbitár, -ă *adj.* (*anat.*) Care se află sub orbită. • pl. *-i, -e.* /***sub¹-*** + ***orbitar***, după fr. *sous-orbitaire.*

subórdin *s.n.* (*bot., zool.*) Categorie sistematică, intermediară între ordin și familie. • pl. *-e.* /***sub¹-*** + ***ordin***, după fr. *sous-ordre.*

subordiná *vb. I.* v. subordona.

subordinăre *s.f.* v. subordonare.

subordinát, -ă *adj.* v. subordonat.

subordinátor, -oáre *adj.* v. subordonator.

subordinație *s.f.* (*înv.*) Subordonare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<lat. ***subordinatio***, ***-onis***, fr. ***subordination***.

subórdine *s.f.* Stare de dependență față de cineva sau de ceva. ◇ Loc.adj., adv. *În subordine* sau *în subordinele cuiva* = (care se află) într-un raport de subordonare față de cineva sau de ceva. • pl. *-e.* /***sub¹-*** + ***ordine***, după fr. *sous-ordre.*

subordoná *vb. I.* **1** *tr., refl.* A face să fie sau a fi dependent de cineva sau de ceva; a face să fie sau a fi supus cuiva sau la ceva; a (se) plasa sub conducerea cuiva sau a ceva (în cadrul unei ierarhii). *Acești vornici erau subordonați marilor vornici* (STOIC.). **2** *tr.* A face să depindă de o cauză; a condiționa. *În acest regim producția era riguros subordonată consumației* (OȚETEA). **3** *tr., refl.* (*gram.*) A face să depindă sau a depinde din punct de vedere sintactic de un element regent sau de o propoziție regentă. **4** *tr., refl.* A face să capete sau a căpăta o importanță secundară în raport cu altceva; a face să treacă sau a trece pe planul al doilea în raport cu altcineva sau cu altceva; a (se) subsuma. *Într-o societate lacomă de plăceri și de onoruri, totul e subordonat interesului egoist* (E. LOV.). **5** *tr., refl.* A (se) include (ca parte, ca element particular) într-o sferă mai largă sau în altă sferă; a (se) subsuma. *Dialectele sînt subordonate limbii.* **6** *tr., refl.* A (se) încadra în anumite legi, într-o anumită disciplină, într-un anumit proces etc. *Mulțimea se supuse și începu să se risipească. Pătrunsese în ea o disciplină căreia i se subordona fiecare* (BEN.). • prez.ind. *-ez.* și (*înv.*) *subordiná vb. I.* /<fr. ***subordonner***, lat. ***subordinare***, germ. ***subordinieren***.

subordonáre *s.f.* Acțiunea de *a (se) subordona* și rezultatul ei. **1** Dependență, supunere (față de cineva sau de ceva); subordonație. **2** (*gram.*; și *raport de subordonare*) Raport sintactic care există între doi termeni (părți de propoziție, propoziții, construcții etc.) cu funcții sintactice diferite, dintre care un termen este determinat (sau regent), iar celălalt este determinant (sau subordonat). **3** (*log.*) Raport de concordanță între două noțiuni, care constă în faptul că sfera noțiunii subordonate (specia) se cuprinde total în sfera noțiunii supraordonate (genul) fără s-o acopere complet. **4** Faptul de a căpăta sau de a acorda o importanță secundară în raport cu altceva; trecere pe planul al doilea (în raport cu altceva). **5** Includere (ca parte, ca element particular) într-o sferă mai largă sau în altă sferă. **6** (*jur.*) Raport de ierarhie între organe ale puterii de stat, între cele ale administrației de stat sau între acestea din urmă și organele puterii de stat care le-au ales, în temeiul căruia organele superioare sau cele ale puterii de stat le controlează pe cele inferioare sau pe cele ale administrației de stat, putînd să le anuleze actele ilegale. • pl. *-ări.* și (*înv.*) *subordinăre s.f.* /v. ***subordona***.

subordonát, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care se află într-un raport de subordonare față de cineva sau de ceva; care este dependent de cineva sau de ceva. **2** *s.m., s.f.* Persoană (sau, ext., instituție, organizație etc.) care se află în subordinea, sub autoritatea, sub conducerea cuiva sau a ceva; subaltern. **3** *adj.* (*gram.*) *Propoziție subordonată* (și *subst. f.*) = propoziție care depinde din punct de vedere gramatical de altă propoziție, îndeplinind funcția unei părți de propoziție a regentei; propoziție secundară. • pl. *-ți, -te.* și (*înv.*) *subordinát, -ă adj., s.m., s.f.* /v. ***subordona***.

subordonatór, -oáre *adj.* **1** Care subordonează, care are ceva sau pe cineva în subordine. **2** (*gram.*; *despre elem. de relație*) Cu ajutorul căruia se exprimă un raport de subordonare; care leagă de propoziția regentă propozițiile subordonate. • pl. *-ori, -oare.* și (*înv.*) *subordinatór, -oáre adj.* /***subordona*** + *-tor.*

suborifórm, -ă *adj.* Care este asemănător cu pluta. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***suberiformis***.

suborizónt *s.n.* (*geol.*) Strat în cadrul unui orizont, determinat de caracterele aspectului morfologic și de proprietățile solului. • pl. *-uri.* /***sub¹-*** + ***orizont***.

subovát, -ă *adj.* Care este aproape ovat. • pl. *-ți, -te.* /<lat. ***subovatus***, fr. ***subové***.

suboxíd *s.m.* (*chim.*) Oxid care conține mai puțin oxigen decît oxidul normal. • /<germ. ***Suboxyd***.

subparcélă *s.f.* (*silv.*) Porțiune dintr-o pădure, omogenă ca arboret, care este diferențiată în scopul lucrărilor de amenajare a pădurii. • pl. *-e.* /***sub¹-*** + ***parcelă***, după fr. *sous-parcelle.*

subpát *s.n.* v. supat.

subpămînt *s.n.* (*înv.*) Subsol. • pl. *-uri.* /***sub¹-*** + ***pămînt***.

subpămînteán, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care se află sau se petrece în pămînt, sub nivelul solului. *Coborî în adăpostul subpămîntean* (REBR.). ◆ Care ține de acest mediu, care se referă la acest mediu. ◇ Fig. *Vom întrezări și legăturile ascunse, subpămîntene ale artei cu celelalte manifestări* (BLA.). **2** (*despre vehicule*) Care circulă pe sub pămînt. **3** *s.m., s.f., adj.* (Ființă) care trăiește sau se crede că trăiește sub suprafața pămîntului. • pl. *-eni, -ene.* /***sub¹-*** + ***pămîntean***.

subpămînteáncă *s.f.* Ființă care trăiește sau se crede că trăiește sub suprafața pămîntului. • pl. *-ence.* /***subpămîntean*** + *-că*.

subperioádă *s.f.* Subdiviziune a unei perioade. • sil. *-ri-oa-.* pl. *-e.* /***sub¹-*** + ***perioadă***.

subperitoneál, -ă *adj.* (*anat., med.*) Care se află sub peritoneu. ◆ Care ține de această regiune, care se referă la această regiune. • sil. *-ne-al.* pl. *-i, -e.* /***sub¹-*** + ***peritoneal***, după fr. *sous-péritoneal.*

subplecá *vb. I.* v. supleca.

subpolár, -ă *adj.* (*geogr.*; *despre zone, ținuturi etc.*) Care se găsește în zona unuia dintre cele două cercuri polare, în imediata apropiere a acestora. ◆ (*despre climă, vegetație, faună*) Care este specific acestei zone. • pl. *-i, -e.* /***sub¹-*** + ***polar***; cf. engl., germ. *subpolar.*

subponderál, -ă *adj.* Care are o greutate mai mică decît cea normală. • pl. *-i, -e.* /***sub¹-*** + ***ponderal***.

subpopulát, -ă *adj.* (*despre teritorii, țări etc.*) Care are populație puțină în raport cu suprafața și condițiile de viață ale teritoriului respectiv. • pl. *-ți, -te.* /***sub¹-*** + ***populat***.

subpreféct *s.m.* (*adm.*) Persoană subordonată prefectului, care participa la administrarea și conducerea unui județ sau (în trecut) a unei plase. • pl. *-ți.* și (*pop.*) *supreféct*, (*reg.*) *supreféptˌ s.m.* /***sub¹-*** + ***prefect***, după fr. *sous-préfet.*

subprefectúră *s.f.* (*adm.*) **1** Instituție subordonată prefecturii, condusă de un subprefect. ◆ Funcționarii acestei instituții. ◆ Ext. Clădire în care se află sediul acestei instituții. **2** Funcție de subprefect. **3** Județ sau (*în trecut*) plasă administrată de un subprefect. ◆ Sediu de județ sau (*în trecut*) de plasă (cu reședința subprefectului). • pl. *-i.* și (*pop.*) *suprefectúră*, (*reg.*) *supreféptúră s.f.* /***sub¹-*** + ***prefectură***, după fr. *sous-préfecture.*

subpresiúne *s.f.* **1** (*chim., fiz.*) Presiune mai joasă decît presiunea normală a unui sistem fizico-chimic sau decît o presiune de referință. **2** (*constr.*) Împingere bruscă a pămîntului în lucrările de consolidare. ◆ Spec. Presiune pe care o exercită de jos în sus apa liberă din teren asupra construcțiilor. • pl. *-i.* /***sub¹-*** + ***presiune***, după germ. *Unterdruck*, fr. *sous-pression.*

subprimár *s.m.* (*adm.*; *înv.*) Subordonat al primarului unei localități. • pl. *-i.* /***sub¹-*** + ***primar***.

subproblémă *s.f.* Parte a unei probleme. • pl. *-e.* /***sub¹-*** + ***problemă***.

subprodúcție *s.f.* (*econ.*) Producție care nu corespunde necesităților consumului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***sub¹-*** + ***producție***, după fr. *sous-production.*

subprodús *s.n.* Produs secundar obținut în cursul fabricării altui produs. ◆ Produs de tip inferior. • pl. *-e.* /***sub¹-*** + ***produs***, după fr. *sous-produit.*

subprográm *s.n.* **1** Parte a unui program. **2** (*inform.*) Secvență a instrucțiunii destinată unui ordinator care permite rezolvarea unei părți a problemei și care poate fi încorporată într-un program principal. • pl. *-e.* /<engl. ***subprogram***; cf. fr. *sous-programme.*

subprovíncie *s.f.* (*adm.*) Diviziune administrativă a unei provincii aflată sub controlul fiscal și sub conducerea unui procurator. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***sub¹-*** + ***provincie***.

subpubián, -ă *adj.* (*anat.*) Care este situat sub pubis. • sil. *-bi-an.* pl. *-ieni, -iene.* /***sub¹-*** + ***pubian***, după fr. *sous-pubien.*

subradiér *s.n.* (*constr.*) Strat de egalizare sau placă de susținere a izolării hidrofuge sub un radier. • sil. *-di-er.* pl. *-e.* /***sub¹-*** + ***radier***, după fr. *sous-radier.*

subrámură *s.f.* Subdiviziune a unei ramuri în sistematica disciplinelor științifice. ◆ Sector de activitate subordonat unei ramuri. • pl. *-i.* /***sub¹-*** + ***ramură***.

subrásă *s.f.* (*biol.*) Fiecare dintre ramificațiile unei rase umane. • pl. *-e.* /***sub¹-*** + ***rasă***, după fr. *sous-race.*

subráț *s.n.* **1** (*anat.*) Subsoară. ◇ Loc.adv. *La subraț* = (*indică modul de purtare, de susținere etc. a unor obiecte, a unor greutăți etc.*) la subsuoară. **2** Parte a unui obiect de îmbrăcăminte care acoperă subsuoara și care corespunde părții de jos a încheieturii mînecii cu corsajul. • pl. *-e.* /***sub¹-*** + ***braț***.

subráu *s.n.* (*mai ales la pl.*) Bucată de pînză impermeabilă, din cauciuc sau din material plastic, care se aplică la subsoara hainelor pentru a le proteja împotriva efectelor transpirației. • pl. *-uri.* și *subráur s.n.* /<fr. ***sous-bras***.

subráur *s.n.* v. subrau.

subrăcíre *s.f.* (*fiz.*) Situație metastabilă a unei substanțe care, fiind răcită lent, își păstrează starea de agregare, deși la temperatura atinsă ar fi trebuit să treacă într-o nouă stare de agregare. • pl. *-i.* /***sub¹-*** + ***răcire***, după fr. *sous-refroidissement.*

subrăcít, -ă *adj.* (*fiz.*; *despre substanțe*) Care se află în stare de subrăcire. • pl. *-ți, -te.* /***sub¹-*** + ***răcit***, după fr. *sous-refroidi.*

subredácție *s.f.* (*jurnal.*) Redacție locală subordonată redacției centrale a unui ziar, a unei reviste etc. ◆ Ext. Colectivul acestei redacții. ◆ Ext. Sediul în care își desfășoară activitatea acest colectiv. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***sub¹-*** + ***redacție***.

subrefrácție *s.f.* (*fiz.*) Refracție a undelor radioelectrice în troposferă, mai puțin pronunțată decît refracția

în atmosfera standard. • /***sub¹-*** + ***refracție***, după fr. *infraréfraction*.

subregiúne *s.f.* Subdiviziune a unei regiuni (geografice). • sil. *-gi-u-*. /<engl. ***subregion***.

subrégn *s.n.* (*biol.*) Subdiviziune a unui regn. • pl. *-uri*. /***sub¹-*** + ***regn***, după fr. *sous-règne*.

subrétă *s.f.* **1** Femeie (tînără) angajată într-o casă pentru anumite treburi gospodărești, mai ales cu atribuții de cameristă. **2** Personaj din comedia (și opereta) clasică ce joacă rolul de fată în casă, contribuind la intrigă. ◆ Rol deținut de acest personaj. • pl. *-e*. /<fr. ***soubrette***.

subrogá *vb. I. tr.* (*jur.*) **1** (*compl. indică persoane*) A substitui în cadrul unui raport juridic, urmînd ca drepturile și obligațiile celui substituit să revină subrogatului. **2** (*compl. indică bunuri*) A înlocui cu altul în cadrul unui patrimoniu sau al altei universalități juridice. • prez.ind. *subróg*. /<fr. ***subroger***, lat. ***subrogare***.

subrogáre *s.f.* (*jur.*) Faptul de *a subroga*. • pl. *-ări*. /v. ***subroga***.

subrogát, -ă *adj., s.m.* (*jur.*) (Persoană) care substituie în cadrul unui raport juridic o altă persoană, urmînd să-i revină drepturile și obligațiile acesteia. • pl. *-ți, -te*. /v. ***subroga***.

subrogatóriu, -ie *adj.* (*jur.*) Care produce o subrogare. • pl. *-ii*. /<fr. ***subrogatoire***.

subrogáție *s.f.* (*jur.*) **1** Operație prin care o persoană substituie pe alta în cadrul unui raport juridic, urmînd ca drepturile și obligațiile celui substituit să revină subrogatului. **2** Operație prin care unui bun i se transmit calitățile juridice ale bunului pe care îl înlocuiește în cadrul unui patrimoniu sau al altei universalități juridice. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și (*înv.*) ***subrogațiúne*** *s.f.* /<lat. ***subrogatĭo, -onis***, fr. ***subrogation***.

subrogațiúne *s.f.* v. subrogație.

subrúbrică *s.f.* Subdiviziune a unei rubrici. • pl. *-ci*. /***sub¹-*** + ***rubrică***.

subrutínă *s.f.* (*inform.*) Unitate independentă de program, plasată în memorie în altă zonă decît programul principal. • pl. *-e*. /<engl. ***subroutine***, fr. ***sous-routine***.

subscapulár, -ă *adj., s.m.* (*anat.*) (Mușchi, nerv) care este plasat sub omoplat. • pl. *-i, -e*. /***sub¹-*** + ***scapular***, după fr. *sous-scapulaire*, engl. *subscapular*.

subscríe *vb. III.* **1** *tr.* (*compl. indică scrisori, acte, texte scrise etc.*) A semna (la sfîrșit) în calitate de autor; a certifica punînd-și semnătura; a subsemna. *Am aici o ciornă de proiect. S-o subscrieți acum* (CA. PETR.). **2** *intr., tr.* A participa la o subscripție, a se angaja printr-o semnătură la o contribuție bănească pentru realizarea unei opere de interes public sau particular, pentru ajutorarea unei persoane ori a unei instituții etc. ◆ (*înv.; refl.*) A se abona la o publicație. **3** *intr.* Fig. (*constr. cu prep. „la”*) A-și da adeziunea la...; a fi de acord cu...; a adera la..., a consimți. *Subscriu din tot spiritul la articolul său* (CĂL.). • prez.ind. *subscríu* /***sub¹-*** + ***scrie***, după fr. *souscrire*, lat. *subscribĕre*.

subscríere *s.f.* **1** Acțiunea de *a subscrie* și rezultatul ei; semnare. **2** Semnătură. **3** Subscripție. • pl. *-i*. /v. ***subscrie***.

subscriitór, -oáre *s.m., s.f.* **1** Cel care subscrie; semnatar. **2** Persoană care subscrie. • sil. *-scri-i-*. pl. *-ori, -oare*. /***subscrie*** + ***-tor***.

subscrípție *s.f.* **1** Angajare, prin semnătură, la o contribuție bănească pentru realizarea unei opere de interes public sau particular, pentru ajutorarea unei persoane ori a unei instituții etc.; subscriere. ◆ Sumă de bani cu care se angajează cel ce subscrie. ◆ *Listă de subscripție* = act pe care semnează cei care contribuie la adunarea fondurilor pentru realizarea unei opere de interes public sau particular, pentru ajutorarea unei persoane ori a unei instituții etc. **2** (*înv.*) Semnătură. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și (*înv.*) ***subscripțiúne***, ***suscripție*** *s.f.* /<lat. ***subscriptĭo, -onis***, fr. ***souscription***.

subscripțiúne *s.f.* v. subscripție.

subscrís, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Subsemnat. **2** *s.m., s.f.* (*înv.*) Persoană angajată să participe la o subscripție. **3** *adj.* (*înv.; despre oameni*) Iscălit. • pl. *-și, -se*. /v. ***subscrie***.

subsecretár *s.m.* **1** (*în unele state*) *Subsecretar de stat* = membru al guvernului, care conduce un departament sau o parte din administrația statului ca delegat al unui ministru. **2** (*în trecut*) Funcționar care îndeplinea funcția de ajutor al unui secretar. • pl. *-i*. /***sub¹-*** + ***secretar***, după fr. *sous-secrétaire*.

subsecretariát *s.n.* (*în unele state; și subsecretariat de stat*) Funcția de subsecretar de stat. ◆ Domeniu al administrației de stat condus de un subsecretar de stat. • sil. *-ri-at*. pl. *-e*. /***sub¹-*** + ***secretariat***, după fr. *sous-secrétariat*.

subsectór *s.n.* **1** Subdiviziune a unui sector. **2** (*milit.*) Zonă într-un sector încredințată unei unități militare. • pl. *-oare*. /***sub¹-*** + ***sector***, după fr. *sous-secteur*.

subsécție *s.f.* Subdiviziune a unei secții. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***sub¹-*** + ***secție***, după fr. *sous-section*.

subsecuént, -ă *adj.* v. subsecvent.

subsecvént, -ă *adj.* **1** Care urmează, care vine după ceva într-o succesiune de spațiu sau de timp. ◆ Ext. Care decurge din ceva; care este rezultatul a ceva. **2** Care se află pe planul al doilea. ◆ Ext. Care este subordonat. **3** (*geomorf.; despre văi*) Care se dezvoltă paralel cu direcția straturilor și perpendicular pe înclinarea lor. • pl. *-ți, -te*. și (*înv.*) *subsecuént, -ă adj.* /<lat. ***subsĕquens, -ntis***, fr. ***subséquent***.

subsecvénță *s.f.* Însușirea de a fi subsecvent. • pl. *-e*. /<engl. ***subsequence***.

subsemnă *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică scrisori, acte, texte scrise etc.*) A subscrie. **2** (*compl. indică stări, procese, fenomene etc.*) A face să capete o importanță secundară în raport cu altceva; a face să treacă pe planul al doilea în raport cu altceva. *Premisa... căreia îi subsemnăm printr-un silogism celelalte acte sufletești* (RALEA). • prez.ind. *-ez*. /***sub¹-*** + ***semna***, după fr. *soussigner*.

subsemnáre *s.f.* Acțiunea de *a subsemna* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***subsemna***.

subsemnát, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* (*de obicei art. și urmat de indicarea numelui și prenumelui*) Semnatarul unei cereri, al unei declarații etc.; subscris. ◇ Expr. (*fam., iron.*) *A da cu subsemnatul* = a da o declarație, a face o informare etc. în fața unui organ de anchetă, la un serviciu secret etc. ◆ Ext. (*fam.; art.; în exprimări orale; ține locul pron.pers.*) Eu. **2** *adj.* (*înv.; despre acte, scrisori, documente etc.*) Care este semnat. • pl. *-ți, -te*. /v. ***semna*** sau ***sub¹-*** + ***semnat***, după fr. *soussigné*.

subsérie *s.f.* Subdiviziune a unei serii. ◆ Spec. Porțiune dintr-o pădure în cuprinsul unei serii de exploatare. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***sub¹-*** + ***serie***.

subsidénță *s.f.* **1** (*geomorf.*) Proces de coborîre lentă și progresivă a scoarței terestre în bazinele de sedimentare pe măsura acumulării de depozite. ◆ Proces de coborîre a suprafeței solului ca urmare a pierderii unor componente ale acestuia. **2** (*meteor.*) Fenomen de coborîre a unei mase de aer, însoțit de o încălzire a sa (ca urmare a compresiunii) și de o extindere pe orizontală. • /<fr. ***subsidence***, lat. ***subsidentĭa, -ae***.

subsidiár, -ă *adj.* Care este adăugat ca element secundar pentru întărirea argumentelor principale; care este pe al doilea plan; auxiliar, complementar, secundar. *Cît privește forma energiei absorbite, se formulau două idei subsidiare* (SANIEL.). ◇ Loc.adv. *În subsidiar* = în al doilea rînd; pe lîngă aceasta; pe deasupra. *E de ordin politic și, în subsidiar, de ordin estetic și literar* (RALEA). • sil. *-di-ar*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***subsidiaire***, lat. ***subsidiārĭus, -a, -um***.

subsidiarítate *s.f.* Caracter subsidiar. • sil. *-di-a-*. /<fr. ***subsidiarité***.

subsídiu *s.n.* (*în unele state*) Ajutor bănesc acordat (de stat) unei persoane, unei instituții, unei organizații etc.; subvenție. • pl. *-ii*. /<lat. ***subsĭdĭum, -ii***, fr. ***subside***.

subsioáră *s.f.* v. subsuoară.

subsistá *vb. I.* v. subzista.

subsistáre *s.f.* v. subzistare.

subsistém *s.n.* Parte dintr-un sistem care apare de sine stătător într-un proces. • /***sub¹-*** + ***sistem***, după fr. *sous-système*.

subsisténț, -ă *adj.* v. subzistent.

subsisténță *s.f.* v. subzistență.

subsoáră *s.f.* v. subsuoară.

subsól *s.n.* **1** (*geol.*) Totalitatea formațiunilor mai vechi decît pătura actuală de sol. ◆ Parte a solului aflată sub stratul arabil pînă la adîncimea la care pătrund rădăcinile plantelor. **2** Parte a unei clădiri situată sub parter. ◆ Totalitatea încăperilor aflate în această parte a clădirii. **3** Partea de jos a paginilor unei cărți, ale unui ziar, ale unei reviste etc., rezervată notelor explicative, trimiterilor bibliografice etc. ◆ Ext. Totalitatea textelor aflate în această parte. • pl. *-uri*. /***sub¹-*** + ***sol***, după fr. *sous-sol*.

subsoláj *s.n.* (*agric.*) Lucrare agricolă prin care, cu unelte speciale atașate la plug, se afînează zona inferioară adîncimii la care pătrunde plugul. • pl. *-e*. /<fr. ***sous-solage***.

subsoliér *s.n.* (*agric.*) Unealtă agricolă pentru afînarea adîncă a solurilor compacte, înainte de a se efectua arătura de desfundare. • sil. *-li-er*. /după fr. *sous-soleuse*.

subsónic, -ă *adj.* **1** (*despre vehicule*) Care se deplasează cu viteză mare, dar mai mai mică decît viteza sunetului. **2** (*despre viteza de deplasare a unor corpuri*) Care este inferioară vitezei sunetului. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***subsonique***.

subspécie *s.f.* **1** (*biol.*) Subdiviziune a unei specii. **2** (*lit., lingv.*) Subdiviziune a unui stil, a unui tip de propoziție etc. rezultată în urma unei clasificări, după caracteristici distincte. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***sub¹-*** + ***specie***; cf. engl. *subspecies*, după fr. *sous-espèce*.

subspontán, -ă *adj.* (*despre plante*) Care se menține și se dezvoltă într-o regiune nouă, asemenea plantelor caracteristice acelei regiuni. • pl. *-i, -e*. /***sub¹-*** + ***spontan***.

substantív, -ă *s.n., adj.* **1** *s.n.* (*gram.*) Parte de vorbire flexibilă, care denumește ființe, lucruri, noțiuni, însușiri, fenomene, stări etc. ◇ *Substantiv ambigen* v. ambigen. *Substantiv colectiv* v. colectiv. *Substantiv comun* v. comun. *Substantiv eterogen* v. eterogen. *Substantiv feminin* v. feminin. *Substantive materiale* v. material. *Substantiv mobil* v. mobil. *Substantiv neutru* v. neutru. *Substantiv propriu* v. propriu. **2** *adj.* (*chim.*) *Colorant substantiv* = colorant care are proprietatea de a se fixa direct pe fibra textilă, fără intermediul unui mordant. **3** *adj.* Care se referă la substanță; care exprimă substanță. • pl. *-i, -e*. și (*înv.*) *supstantív, sustantív, sostantív s.n.* /<lat. ***substantīvus*** [*nomen*], fr. ***substantif***, it. ***sostantivo***.

substantivá *vb. I.* (*gram.*) **1** *tr.* (*compl. indică părți de vorbire care aparțin altor clase gramaticale decît cea a subst.*) A face să capete valoare de substantiv; a transforma în substantiv; a substantiviza. **2** *refl.* (*despre unele părți de vorbire*) A deveni substantiv; a fi folosit ca substantiv; a se substantiviza. *Adjectivele de specia celor discutate se substantivează* (IORD.). • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***substantiver***.

substantivál, -ă *adj.* (*gram.*) Care aparține substantivului, care se referă la substantiv. ◆ Care este exprimat prin substantiv. *Trebuie să folosim epitete substantivale*. ◆ (*adv.*) În funcție de substantiv; ca substantiv. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***substantival***.

substantiváre *s.f.* Faptul de *a (se) substantiva*; substantivizare. • pl. *-ări*. /v. ***substantiva***.

substantivát, -ă *adj.* (*gram.; despre părți de vorbire care aparțin altor clase gramaticale decît cea a subst.*) Care este folosit cu valoare de substantiv; care a devenit substantiv; substantivizat. • pl. *-ți, -te*. /v. ***substantiva***.

substantivitáte *s.f.* (*chim.*) Proprietate a unor coloranți de a se fixa direct pe fibrele textile, fără intermediul unui mordant. • /***substantiv*** + ***-itate***.

substantiviză *vb. I.* (*gram.*) **1** *tr., refl.* A (se) substantiva. • prez.ind. *-ez*. /***substantiv*** + ***-iza***.

substantivizáre *s.f.* Faptul de *a (se) substantiviza*; substantivare. • pl. *-ări*. /v. ***substantiviza***.

substantivizát, -ă *adj.* (*gram.; despre părți de vorbire care aparțin altor clase gramaticale decît cea a subst.*) Substantivat. • pl. *-ți, -te*. /v. ***substantiviza***.

substánță *s.f.* **1** Corp (solid, lichid, gazos) omogen din punctul de vedere al compoziției, alcătuit din atomi și molecule formate din aceleași elemente, care are o anumită formă, greutate, densitate, culoare etc.; materie. *Boraxul este o substanță albă, cristalizată* (VOIC.). ◇ *Substanță chimică* = element sau compus chimic, omogen din punctul de vedere al structurii și al compoziției. *Substanțe chimice de luptă* = substanțe chimice solide, lichide sau gazoase care se folosesc pe cîmpul de luptă pentru a produce pierderi inamicului. *Substanță de contrast* = substanță chimică folosită în examenele radiologice, care este opacă la razele Roentgen. *Substanță minerală utilă* = mineral sau rocă care are valoare economică. *Substanță fecală* v. fecal. *Substanță optic activă* v. optic. **2** (*biol.*) Țesut sau produs organic format din celule, săruri, lichide etc. din care sînt alcătuite diferitele organe și

S

părți ale corpului unei ființe sau ale unei plante. *Oxigenul se află în substanța animalelor și a plantelor* (I. ION.). *Substanța care constituie centrul măduvei... este compusă din un număr nesfîrșit de celule* (CONTA). ◇ *Substanță* (*nervoasă*) *albă* = parte a sistemului nervos central, formată din fibrele celulelor nervoase. *Substanță* (*nervoasă*) *cenușie* = parte a sistemului nervos central, formată din corpul celulelor nervoase, situată la suprafața creierului și în interiorul măduvei, care dă naștere fluxului nervos; materie cenușie. *Substanță corticală* v. cortical. *Substanță reticulară* v. reticular. **3** Totalitatea elementelor care constituie esența lucrurilor și a fenomenelor; partea esențială, principală, constitutivă a unui lucru, fenomen, proces etc.; conținut, esență, fond. *Substanța de cultură a marelui poet englez este dintre cele mai bogate* (VIANU). ◇ Loc.adv. *În substanță* = în fond; pe scurt, în rezumat. Miez, consistență. *Lucrarea prezentată are substanță.* ◆ Conținut al unei opere literare, al unei scrieri, al unui discurs etc. *O nuvelă pretinde mai multă concentrare a substanței și o eliminare a frazeologiei* (CONST.). ◆ (*lingv.*) Latura materială, exterioară a semnului lingvistic; complex sonor al unui sens lexical sau gramatical; semnificant. **4** Ansamblu de elemente care alcătuiesc un corp, o unitate etc.; compoziție. *Substanța aerului a fost afectată de poluare.* ◆ Fig. Totalitatea trăsăturilor psihice ale unei persoane; structură (sufletească). *Îi apăruse în toată deșertăciunea de femeie fără nici o substanță interioară* (CE. PETR.). **5** (*filos.*) Realitate care există prin sine însăși și care constituie suportul comun al calităților succesive a ceva; ceea ce este permanent de-a lungul tuturor transformărilor; materie. *Spinoza... ajungea la concluzia că singură e substanța* (CA. PETR.). ◇ Expr. *A prinde substanță* = *a)* a lua ființă; *b)* a se consolida. ◆ (*în filos. idealistă*) Principiu spiritual care se află la baza tuturor fenomenelor. • pl. *-e.* și (*înv.*) *substánție s.f.* /<lat. ***substantia, -ae,*** fr. ***substance***; cf. it. *sostanza.*

substanțiál, -ă *adj.* **1** Care ține de substanță, care se referă la substanță; care are natura unei substanțe; material. *În pictură și sculptură linia... creează...o viață substanțială pe un plan ireal* (BLA.). **2** Care este considerabil, important; fundamental. *Nu mi-am dat seama că în pregătirea științifică ar fi intervenit vreo schimbare substanțială* (PRED.). **3** (*despre gîndire, vorbire, scrieri etc.*) Care exprimă ceea ce este esențial, reprezentativ. *O poezie densă și substanțială* (PER.). ◆ Care reprezintă ceea ce este esențial. *Calitate... manifestată într-un costum de o estetică simplă și substanțială* (ARGH.). **4** Care reprezintă o valoare, o cantitate, o întindere etc. însemnată. *Primeau pentru toate favorurile făcute locuitorilor cadouri substanțiale* (STOIC.). ◆ Care se realizează în proporții (foarte) mari; care are rezultate considerabile. *Îmbunătățirea substanțială a condițiilor de viață.* ◆ (*adv.*) În mod considerabil; foarte mult. *Harta continentului s-a modificat substanțial* (BOGZA). **5** (*despre alimente*) Care conține substanțe hrănitoare; consistent. • sil. *-ți-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***substantiel***, lat. ***substantialis, -e.***

substanțialísm *s.n.* (*fiz.*) Nume dat teoriilor filosofice care susțin existența substanței ca factor permanent al fenomenelor. • sil. *-ți-a-.* /<fr. ***substantialisme.***

substanțialíst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al substanțialismului. **2** *adj.* Care ține de substanțialism sau de substanțialiști, care se referă la substanțialism sau la substanțialiști. • sil. *-ți-a-.* pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***substantialiste.***

substanțialitáte *s.f.* Calitatea a ceea ce este substanțial. • sil. *-ți-a-.* /<fr. ***substantialité***, lat. ***substantialitas, -atis.***

substanțializă *vb. I. tr.* A da un caracter substanțial. • sil. *-ți-a-.* prez.ind. *-ez.* /***substanțial*** + *-iza.*

substanțializáre *s.f.* Faptul de *a substanțializa*, de a deveni substanțial. • sil. *-ți-a-.* /v. ***substanțializa.***

substanțializát, -ă *adj.* Care reflectă ceea ce este substanțial. • sil. *-ți-a-.* pl. *-ți, -te.* /v. ***substanțializa.***

substanțialménte *adv.* În mod substanțial, esențial. • sil. *-ți-al-.* /<fr. ***substantiellement.***

substănție *s.f.* v. substanță.

substăție *s.f.* **1** Stație auxiliară, intermediară (de transformare a curentului electric, de pompare, de tracțiune etc.). **2** Punct de staționare a unor vehicule, subordonat unei stații. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***sub***[1]- + ***stație***, după fr. *sous-station.*

substituá *vb. I.* v. substitui.

substituént *s.n.* **1** Substanță, produs etc. care poate înlocui o altă substanță, un alt produs etc. cu proprietăți asemănătoare. **2** Ext. Semn, imagine, notație etc. folosite pentru a desemna o noțiune cu aceeași semnificație. • sil. *-tu-ent.* pl. *-ți.* /<germ. ***Substituent***, it. ***sostituente.***

substituí *vb. IV.* **1** *tr., refl.* A (se) situa, a (se) pune în locul cuiva sau a ceva (care lipsește, care a fost îndepărtat etc.). *Inconștientul e substituit prin conștient, destinul prin calcul* (BLA.). **2** *tr.* (*jur.; compl. indică oameni*) A desemna să primească liberalitatea în locul beneficiarului titular, în cazul absenței, incapacității sau al decesului acestuia. **3** *tr.* (*mat.; compl. indică elem., formule, valori numerice etc.*) A înlocui cu alt element, cu altă formulă, cu altă valoare numerică etc. care au aceeași valoare exprimată diferit. **4** *refl.* (*chim.; despre unele substanțe*) A se înlocui cu o altă substanță. • prez.ind. *substítui,* (*înv.*) *-iesc.* și (*înv.*) *substituá vb. I.* /<fr. ***substituer***, lat. ***substituĕre.***

substituíbil, -ă *adj.* Care poate fi substituit. • pl. *-i, -e.* /***substitui*** + *-bil.*

substituibilitáte *s.f.* Însușirea de a fi substituibil. • sil. *-tu-i-.* / ***substituibil*** + *-itate,* după it. *sostituibilità.*

substituíre *s.f.* **1** Acțiunea de *a substitui* și rezultatul ei. **2** (*jur.*) *Substituire de persoană* = infracțiune care constă în fapta unei persoane de a-și atribui sau de a atribui altei persoane o identitate falsă pentru a induce în eroare ori pentru a menține în eroare o autoritate sau o persoană fizică. • pl. *-i.* /v. ***substitui.***

substituít, -ă *adj., s.m.* **1** *adj.* Care a fost înlocuit prin altcineva sau altceva. **2** *s.m.* (*jur.*) Persoană care a fost desemnată să primească liberalitatea în locul beneficiarului titular, în cazul absenței, incapacității sau al decesului acestuia. • pl. *-ți, -te.* /v. ***substitui.***

substitút *s.m., s.n.* **1** *s.m.* Persoană care suplinește temporar pe titularul unei funcții. *Nici notarul, nici primarul substitut nu erau acasă* (AGÂR.). ◇ *Substitut de procuror* = (*în vechea organizare judecătorească*) magistrat care îl înlocuia pe procuror sau pe procurorul general. *Substitut de comisar regal* = (*în tribunalele militare din trecut*) magistrat care ținea locul comisarului regal. **2** *s.n.* Produs, obiect etc. care înlocuiește alt produs, alt obiect etc., având (aproximativ) același rol. ◆ Ext. Semn, imagine, notație etc. folosite pentru a desemna o noțiune cu aceeași semnificație. • pl. *m. -ți, n. -te.* /<lat. ***substitūtus***, fr. ***substitut.***

substitutív, -ă *adj.* Care substituie. ◆ (*med.; despre medicații*) Care urmărește a compensa un deficit organic. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***substitutif.***

substitúție *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *substitui.* **1** Substituire, înlocuire. **2** (*jur.*) Dispoziție cuprinsă într-un testament sau într-un act de donație, prin care o persoană urmează să primească dreptul de moștenire a unor bunuri dacă persoana desemnată ca moștenitor moare sau nu le poate primi. **3** (*mat.*) Înlocuire, într-o expresie matematică, a unui element sau a mai multor elemente prin alte elemente. ◇ *Metoda substituției* = metodă de rezolvare a unui sistem de ecuații, care constă în înlocuirea într-una din ecuații a unei necunoscute cu valoarea ei dedusă din cealaltă ecuație a sistemului și în repetarea acestei operații pînă se obține o singură ecuație cu o singură necunoscută. *Signatura unei substituții* v. signatură. **4** (*chim.*) Fenomen care constă în înlocuirea unui atom sau a unui grup de atomi din molecula unui compus prin alt atom sau alt grup de atomi care provin de la alt corp chimic. **5** (*lingv.*) Înlocuire a unor cuvinte, a unor segmente, a unor sunete etc. prin altele, folosită ca metodă de analiză pentru stabilirea unor fapte de limbă sau pentru realizarea unor efecte stilistice. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *substituțiúne s.f.* /<fr. ***substitution***, lat. ***substitutĭo, -onis.***

substituțiúne *s.f.* v. substituție.

substractív, -ă *adj.* **1** (*mat.; despre numere, segmente etc.*) Care se scade dintr-un număr, dintr-un segment etc. **2** (*despre culori*) Care se realizează prin eliminarea unui domeniu din spectrul luminii albe, obținîndu-se o nouă culoare a cărei nuanță nu se găsește de obicei în spectru. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***soustractif.***

substrăcție *s.f.* (*înv.*) **1** (*mat.*) Scădere. **2** Sustragere, rămînere în afară. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<lat. ***substractio, -onis***, germ. ***Substraktion***, fr. ***substraction.***

substrát *s.n.* **1** Partea dinăuntru, de dedesubt a ceva; strat peste care s-a depus un alt strat. *Arătura adîncă de toamnă realizează un substrat bine lucrat, lipsit de bolovani* (PER.). ◇ Fig. *În substratul firei ei, fata suferea* (D. ZAMF.). ◆ Spec. Suport de care este fixată o plantă sau un animal sedentar etc. **2** Realitate, fenomen etc. peste care s-a suprapus altă realitate, alt fenomen etc.; element fundamental, de bază al unui lucru, al unei existențe, al unui fenomen, al unei acțiuni etc. *Are în vedere fapte primordiale care servesc ca substrat faptelor derivate* (PET.). **3** (*lingv.*) Colect. Elemente ale limbii populației autohtone pătrunse în limba pe care aceasta o adoptă în urma unei cuceriri, a unei colonizări sau a unei migrațiuni. *Substratul daco-trac în limba română. Substratul galic în limba franceză.* **4** (*filos.*) Baza materială a diferitelor proprietăți ale unui obiect; bază materială a unității, a omogenității diferitelor obiecte; ext. conținut. *Lucrurile și raporturile însă sînt numai formele trecătoare ale unui substrat unic și nepieritor* (PHIL.). **5** (*chim.*) Substanță chimică asupra căreia acționează un ferment, un microorganism etc. **6** Fig. Motiv, cauză ascunsă a unei acțiuni, a unui fapt. *Era... știut substratul intereselor mele teologice* (BLA.). • pl. *-uri.* /<fr. ***substrat***, lat. ***substratus, -us.***

substructúră *s.f.* **1** Subîmpărțire a unei structuri. **2** (*arhit.*) Infrastructură. **3** (*fiz.*) Structură a materiei din interiorul particulelor. **4** Fig. Pătura cea mai de jos a unei societăți, reprezentată de elemente corupte, viciate. • pl. *-i.* /<fr., engl. ***substructure.***

substrúcție *s.f.* **1** (*arhit.*) Partea inferioară a unei construcții. ◆ Temelie, fundament. **2** (*filos.*) Deducție a principiilor care stau la baza unui ansamblu structural. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr., engl. ***substruction***, lat. ***substructio, -onis.***

subsumá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A (se) include (ca parte, ca element particular) într-o sferă mai largă sau, ext., în altă sferă; a (se) subordona. *Nu există tipuri generale la care cele particulare să se poată subsuma pe deplin* (PET.). **2** *tr., refl.* A (se) subordona. *Bagajul filosofic al acestei ultime piese este subsumat anecdotei dramatice* (PER.). **3** *tr.* A reprezenta, a exprima ceea ce este esențial, caracteristic în ceva. *Imaginea antichității în operele lui... reprezintă produsul unei generalizări care cu greutate poate subsuma întreaga realitate antică* (VIANU). **4** *tr.* A face să depindă de ceva. *Arta ca atare este greu de subsumat unor interese sociale directe* (PER.). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***subsumer.***

subsumábil, -ă *adj.* Care se poate subsuma. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***subsumable.***

subsumáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *subsuma* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***subsuma.***

subsumát, -ă *adj.* Care este inclus (ca parte, ca element particular) într-o sferă mai largă sau, ext., în altă sferă. • pl. *-ți, -te.* /v. ***subsuma.***

subsuoáră *s.f.* **1** (*anat.*) Partea de dedesubt a încheieturii brațului cu umărul; axilă, subraț. ◇ (*adv.*) *Cu traista subsuoară... Radu Roată pleacă-n lume* (GOGA). ◇ Loc.adv. *La* (sau *sub, de-a, pe, în*) *subsuoară* (ori *subsuori*) = (*indică modul de purtare, de susținere etc. a unor obiecte, a unor greutăți etc.*) la subraț. *Ducea... la subsuori doi miei vii* (E. BAR.). ◇ Expr. *A lua* (sau *a ține, a duce, a apuca, a prinde*) *pe cineva subsuoară* (ori *subsuori, de subsuoară, de subsuori*) = *a)* a cuprinde pe cineva cu amîndouă mîinile, ținîndu-l de subsuori pentru a-l susține, a-l ridica, a-l purta pe sus sau pentru a-l îmbrățișa; *b)* a duce pe cineva de braț. *A sta* (sau *a ședea*) *cu mîinile subsuoară* (sau *subsuori*) = a sta degeaba; a trîndăvi. (*pop.*) *Din tălpi* (sau *din brîu*) *pînă-n subsuori* = peste tot corpul; prin tot corpul. **2** Parte a unui obiect de îmbrăcăminte care acoperă subsuoara. *Tricoul îi era rupt la subsuori.* ◆ Ext. Fiecare dintre cele două părți laterale unde se încheie fața cu spatele la un obiect de îmbrăcăminte care acoperă bustul. **3** Regiune a corpului unui animal sau al unei păsări situată pe fața inferioară a articulației membrelor sau a aripilor. **4** Analog. (*bot.*) Loc unde se împreunează o frunză cu lujerul sau o ramură cu axul purtător. **5** (*constr.; reg.*) Loc unde se îmbină streașina cu zidul unei case. • sil. *-su-oa-.* pl. *-ori,* (*pop.*) *-oare.* și (*pop.*) *subsioáră, subțioáră, supsuoáră, supțioáră,* (*reg.*) *subsoáră, supțuoáră s.f.* /***sub***[1]- + ***suoară*** <lat. *subala.*

subșéf *s.m.* Persoană care, într-o ierarhie, ocupă locul imediat următor șefului. • pl. *-i.* /***sub¹-*** + ***șef***, după fr. *sous-chef.*

subt *prep.* v. sub².

subtangéntă *s.f.* (*mat.*) Segment determinat de proiecția ortogonală pe axa absciselor a unui punct de pe o curbă plană și intersecția tangentei la curbă în acest punct pe axa absciselor. • pl. *-e.* /***sub¹-*** + ***tangentă***, după fr. *sous-tangente.*

subtémă *s.f.* Tema care derivă și se subordonează unei teme principale. • pl. *-e.* /***sub¹-*** + ***temă***.

subtensiúne *s.f.* (*electr.*) Tensiune electrică într-un circuit mai joasă decît tensiunea normală. • pl. *-i.* /***sub¹-*** + ***tensiune***, după fr. *sous-tension.*

subtensív, -ă *adj.* (*med.*; *despre oameni*) Care este hipotensiv. • pl. *-i, -e.* /***sub¹-*** + ***tensiune***, după *hipotensiv.*

subtentoriál, -ă *adj.* Infratentorial. • sil. *-ri-al.* pl. *-i, -e.* /<engl. ***subtentorial.***

subterán, -ă *adj., s.f., s.n.* **1** *adj.* Care se află sub suprafața pămîntului; de sub suprafața pămîntului, din pămînt. *Am intrat într-un lung peron subteran* (CA. PETR.). <> *Apă subterană* v. apă. *Pînză de apă subterană* v. pînză. *Tren subteran* v. tren. ◆ Care se petrece, se execută sau are loc sub pămînt. *Există legături subterane între fluviu și bălțile sale* (PER.). ◆ (*despre animale și plante sau despre părți ale plantelor*) Care trăiește sau se dezvoltă sub suprafața pămîntului. ◆ Fig. Care este (sau se petrece în) ascuns; care constituie dedesubtul unor lucruri, al unor fapte, al unor evenimente etc. *Încep legendele spionilor, ale telefoanelor subterane* (CA. PETR.). <> *Economie subterană* v. economie. ◆ Fig. (*despre organizații politice*) Care este ilegal. **2** *s.f.* Galerie, încăpere, construcție aflată în întregime (la adîncime mare) sub pămînt. *Subteranele piramidelor au conținut și ele altădată morminte și comori* (RALEA). **3** *s.n.* Mină, ocnă. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***subterraněus, -a, -um***, fr. ***souterrain.***

subterfúgiu *s.n.* Mijloc abil, ocolit de a ieși dintr-o încurcătură, de a evita o situație dificilă etc.; stratagemă, truc, viclenie. *Se sustrage de la îndeplinirea obligațiilor prin diferite subterfugii.* ◆ Metodă, procedeu etc. folosit în locul altei metode, altui procedeu etc. anterior (în vederea înnoirii). • pl. *-gii.* și (*înv.*) *subterfúj s.n.* /<fr. ***subterfuge***, lat. ***subterfugium.***

subterfúj *s.n.* v. subterfugiu.

subtéxt *s.n.* Substrat psihologic și de idei sugerat de un text (dramatic). ◆ Ext. Conținut de idei subînțelese pe care îl poate sugera un text oarecare. <> Loc.adv. *În subtext* = fără a fi exprimat explicit (în text). ◆ Ceea ce se poate deduce dintr-o atitudine, dintr-o faptă etc. *Bine te-am găsit, spusese ea cu vocea... goală de subtext* (PER.). • pl. *-e.* /<fr. ***sous-texte.***

subtextuál, -ă *adj.* Care ține de subtext, care se referă la subtext; care este determinat de subtext. ◆ (*adv.*) În subtext. *Sînt de aflat acolo, chiar dacă exprimate numai subtextual..., cîteva idei* (PER.). • sil. *-tu-al.* pl. *-i, -e.* /***sub¹-*** + ***textual.***

subtíl, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care sesizează, înțelege, distinge cu ușurință și în cele mai mici amănunte trăsăturile cele mai fine ale unui lucru, ale unui fenomen, ale unei acțiuni etc.; care pătrunde ușor problemele dificile; ager, pătrunzător, perspicace, subțire. *Ana..., mai puțin subtilă, căzu în cursă* (CE. PETR.). ◆ (*despre facultăți intelectuale ale oamenilor*) Care dovedește agerime, perspicacitate. *Are o judecată subtilă.* <> (*adv.*) *Explica surprinzător de subtil și adînc* (SADOV.). **2** (*despre oameni*) Care se remarcă printr-o educație deosebită, aleasă, printr-un înalt grad de cultură, prin gusturi și purtări alese; cizelat, fin, rafinat, subțire. ◆ (*despre însușiri, manifestări, creații, acțiuni etc. ale oamenilor*) Care trădează o educație deosebită, un înalt grad de cultură, rafinament etc. *Distribui... o jerbă de surîsuri cu o subtilă și savantă știință a nuanței* (CE. PETR.). ◆ (*despre sentimente, manifestări etc. ale oamenilor*) Care este plin de delicatețe, de gingășie; care este lipsit de brutalitate, de asprime. *Cele mai subtile mîngîieri* (CĂL.). **3** (*despre raționamente, judecăți, aserțiuni, enunțuri etc.*) Care se referă la lucruri abstracte; care tratează cu multă finețe, cu ingeniozitate probleme dificile, abstracte, a căror înțelegere cere o mare ascuțime a minții, un înalt grad de pregătire intelectuală. *Se comporta... învăluindu-se însă într-o ceață de formulări subtile* (PRED.). **4** Care nu poate fi înțeles cu ușurință; care este greu de distins, de recunoscut, de sesizat; care se descoperă numai printr-o cercetare atentă, amănunțită; subțire. *Există în banalitate un individualism subtil* (RALEA). <> (*adv.*) *Se simțea subtil înțeleasă în singurătatea ei sufletească* (SADOV.). **5** (*despre mirosuri*) Care pătrunde ușor, pe nesimțite. **6** (*despre parfumuri*) Care este lipsit de stridență; discret, delicat; ext. plăcut. **7** (*despre corpuri în stare gazoasă*) Care este (foarte) puțin dens; care este transparent. *O ceață aurie și subtilă* (GAL.). **8** (*despre sunete, glas etc.*) Care are ton înalt; ext. delicat; plăcut. *Un greier... ține ison subtil corului primăvăratic* (TEOD.). **9** (*despre auz*) Care este capabil să distingă sunetele cele mai fine, nuanțele mai puțin perceptibile. • pl. *-i, -e.* și (*înv.*) *suptíl, -ă adj.* /<fr. ***subtil***, lat. ***subtīlis, -e.***

subtilitáte *s.f.* **1** Calitatea de a fi subtil; însușirea a ceea ce este subtil. *Prin glasul său protestează subtilitatea dialogurilor lui Platon* (E. LOV.). **2** (*mai ales la pl.*) Raționament, judecată, enunț greu de înțeles, care face distincții foarte fine (și inutile). *Multe din discuțiile care par de o pasionantă importanță nu sînt decît subtilități goale* (PET.). **3** (*la pl.*) Ceea ce este greu de distins, de recunoscut; ascunzișuri. *Vorbea... cum s-ar adresa cuiva incapabil să-i urmărească toate subtilitățile argumentărilor* (CE. PETR.). **4** (*la pl.*) Procedee, legi speciale, proprii unui meșteșug, unei arte, unei științe etc. *Și-a însușit subtilitățile tehnicei* (BLA.). • pl. *-ăți.* /<fr. ***subtilité.***

subtilizá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică oameni*) A face să devină subtil, pătrunzător. **2** *tr.* (*compl. indică oameni*) A face să devină fin, rafinat. **3** *intr.* A gîndi cu agerime, cu perspicacitate; a folosi subtilități. *Germanii au subtilizat adînc asupra noțiunilor de civilizație și de cultură* (E. LOV.). **4** *tr.* (*fam.*) A fura cu dibăcie, pe nesimțite. *Ieri mi-a fost subtilizat celularul.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***subtiliser.***

subtilizáre *s.f.* Acțiunea de *a subtiliza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***subtiliza.***

subtiloíd, -ă *adj.* (*iron.*) Care este apropape sau pretins subtil. • pl. *-izi, -ide.* /***subtil*** + ***-oid.***

subtíp *s.n.* Subdiviziune a unui tip de obiecte sau de fenomene. • pl. *-uri.* /***sub¹-*** + ***tip.***

subtiráj *s.n.* (*hidrol.*) Pierdere de apă din albia unui rîu în favoarea unor cursuri subterane carstice. • pl. *-e.* /***sub¹-*** + ***tiraj.***

subtítlu *s.n.* **1** Titlu secundar al unei lucrări, al unei opere etc., scris sub titlul principal (pe care îl explicitează, îl completează). **2** (*cinemat.*) Text tradus, corespunzător benzii sonore și imaginii sub care a fost imprimat pe peliculă. • pl. *-uri.* /***sub¹-*** + ***titlu***, după fr. *sous-titre.*

subtitrá *vb. I. tr.* **1** (*cinemat.*; *compl. indică filme*) A prevedea cu un subtitlu. **2** (*cinemat.*; *compl. indică textul vorbit, replicile filmului*) A traduce și a imprima pe pelicula cinematografică, dedesubtul imaginii. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***sous-titrer.***

subtitráre *s.f.* Acțiunea de *a subtitra* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***subtitra.***

subtoáie *s.f.* v. subtoi.

subtói *s.n.* (*constr.*; *reg.*) Grindă groasă de lemn care susține o construcție. • pl. *-oaie.* și *subtoáie, suptoáie s.f.* /cf. *subt.*

subtón *s.n.* (*muz.*) Treapta a șaptea a unui mod, aflată la distanță de un ton întreg față de cel fundamental. • pl. *-uri.* /***sub¹-*** + ***ton.***

subtónică *s.f.* (*muz.*) Sunetul corespunzător treptei a șaptea a modurilor majore melodice și minore naturale, la intervalul de un ton, față de tonică. • pl. *-ce.* /***sub¹-*** + ***tonică.***

subtráge *vb. III.* v. sustrage.

subtrágere *s.f* v. sustragere.

subtrás, -ă *adj.* v. sustras.

subtraversá *vb. I. tr.* A traversa pe dedesubt. • prez.ind. *-ez.* /***sub¹-*** + ***traversa.***

subtraversáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a subtraversa* și rezultatul ei. **2** (*hidrotehn.*) Construcție ce asigură trecerea unui curs de apă, a unui canal, a unei conducte pe sub un dig, pe sub o cale de comunicație etc. **3** (*mar.*) Încolăcire a traversei ancorei de lanțul acesteia. • pl. *-ări.* /v. ***subtraversa.***

subtríb *s.n.* (*biol.*) Categorie sistematică inferioară tribului. • /<engl. ***subtribe***, lat. ***subtribus.***

subtropicál, -ă *adj.* (*geogr.*; *despre zone, ținuturi etc.*) Care este învecinat cu unul dintre cele două tropice; care se află în zona dintre tropice și 40° latitudine nordică și sudică. ◆ Care aparține acestei zone, care se referă la această zonă. <> *Climă subtropicală* = climă caldă de tranziție, între cea tropicală și cea temperată, cu două anotimpuri, unul secetos, vara, și altul ploios, iarna. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***subtropical.***

subțiá *vb. I.* **1 1** *tr.* (*compl. indică obiecte, corpuri etc. cu forma alungită*) A face să devină mai subțire . *Cu un briceag el taie lemnul în bucățele deopotrivă de mici, le subțiază, le lustruiește* (BRĂT.). <> (*refl.*) *Vîna de aur se ascundea ori se subția de tot* (AGÂR.). **2** *refl.* (*despre ființe sau despre corpul lor*) A deveni mai subțire, mai suplu, mai slab. *Mai crescusem și mă subțiasem* (VLAS.). ◆ (*despre părți ale corpului ființelor*) A deveni mai puțin gros, ext., a deveni mai fin, mai delicat. *Era trasă la față și i se topea carnea, i se subțiau mîinile* (STANCU). <> Expr. (*tr.*) *A-și subția buzele* (sau *gura*) = *a*) a-și strînge buzele, făcîndu-le să pară mai mici; *b*) a vorbi din vîrful buzelor. ◆ (*tr.*; *despre îmbrăcăminte*; *compl. indică oameni*) A face să pară mai subțire, mai slab, mai zvelt. *Costumul acesta te subțiază.* **3** *refl.* (*despre linii, trasee, drumuri etc.*) A se îngusta. *Drumul șerpuie, se subțiază și strălucește, alb, printre fînețele verzi* (VLAS.). **4** *tr.* (*compl. indică corpuri cu suprafața întinsă, straturi, materii care se așază ca un strat etc.*) A deveni sau a face să devină mai subțire. *Bătuseră de cîteva zile vînturi dinspre miazăzi și acestea mai subțiase gheața* (AGÂR.). <> (*refl.*) *Din cauza căldurii zăpada se subțiază.* **5** *refl., tr.* A face să devină mai puțin vîscos, concentrat, mai puțin consistent; a (se) dilua. *La fiert, smîntîna se subțiază.* **6** *refl., tr.* A deveni sau a face să devină mai puțin dens; a (se) rarefia. *Ceața s-a subțiat.* ◆ (*refl.*; *despre lumină, întuneric, umbre etc.*) A căpăta o intensitate scăzută; a deveni slab. **7** *refl., tr.* A deveni mai subțire, mai înalt. *Vocea i s-a subțiat.* <> (*tr.*) *Lupul se duse la un fierar și puse să-i ascută limba și dinții pentru a-și subția glasul* (CR.). ◆ (*despre zgomote*) A pierde sau a face să piardă din intensitate. *Zgomotul a început să se subție și liniștea s-a așezat în straturi* (BOGZA). **8** *refl.* (*despre auz*) A percepe sunetele cele mai fine; a deveni foarte receptiv. **II** Fig. **1** *refl.* (*despre oameni sau*, ext., *despre însușiri, manifestări etc. ale lor*) A deveni mai rafinat, mai stilat, mai fin; a se cizela, a se rafina, a se stila. *Pînă și acest tînăr cu adevărat luminat și subțiat de cultură se comporta ca și ceilalți* (PRED.). **2** *refl., tr.* (*fam.*) A deveni sau a face să devină mai subtil. *Mie-mi trebuiesc cărți care să-mi subțieze mintea* (FIL.). • sil. *-ți-a.* prez.ind. *-iez*, pers. 3 *-iază*, (*pop.*) *subție* și (*înv., pop.*) *supțiá vb. I, supțií vb. IV.* /lat. ***subtiliare.***

subțiát, -ă *adj.* **1** (*despre obiecte, corpuri etc. cu forma alungită*) Care a devenit subțire. **2** (*despre ființe sau despre corpul lor ori despre părți ale corpului lor*) Care a devenit slab; care este suplu, ext., delicat, fin. *Madona stă... cu ochii plecați și cu gura subțiată, ca și cum ar șopti ceva* (E. LOV.). **3** (*despre linii, trasee, drumuri etc.*) Care s-a îngustat. **4** (*despre corpuri cu suprafața întinsă, despre straturi, despre materii care se așază ca un strat*) Care a devenit subțire (în urma uzurii, a unor fenomene naturale etc.). *Se opri să răsucească o țigară din tabachera subțiată de argint rusesec* (CE. PETR.). **5** (*despre substanțe, corpuri lichide sau vîscoase*) Care a devenit mai puțin concentrat; care este lipsit de consistență; diluat. **6** (*despre corpuri gazoase*) Care a devenit mai puțin dens; care are o densitate micșorată; rarefiat. ◆ (*despre lumină, umbră, întuneric etc.*) Care are o intensitate scăzută; slab. **7** (*despre sunete, voci etc.*) Care a devenit mai înalt, mai ascuțit. **8** Fig. (*despre oameni sau*, ext., *despre însușiri, manifestări etc. ale lor*) Care a devenit mai rafinat, mai stilat, mai fin. • sil. *-ți-at.* pl. *-ți, -te.* și (*înv., pop.*) *supțiát, -ă adj.* /v. ***subția.***

subțiátic, -ă *adj.* **1** (*pop.*; *despre obiecte, corpuri etc. cu forma alungită*) Care este subțiratic. **2** (*înv.*; *despre ființe sau despre corpul lor*) Care este slab, subțire. ◆ Fig. Care este plăpînd. **3** (*reg.*; *despre sunete, voci etc.*) Care a devenit mai înalt, mai ascuțit. • sil. *-ți-a-.* pl. *-ci, -ce.* (*înv., reg.*) *supțiétic, -ă adj.* /***subția*** + ***-atic.***

subțiére *s.f.* **1** Acțiunea de *a* (*se*) *subția* și rezultatul ei. **2** Fig. Rafinare, cultivare a minții, a gustului. • sil. *-ți-e-.* pl. *-i.* și *supțiáre s.f.* /v. ***subția.***

subțietáte *s.f.* (*înv.*) **1** Subțirime. **2** Fig. (*la pl.*) Subtilități. • sil. *-ți-e-*. pl. *-ăți*. și (*pop.*) *supțietáte s.f.* /**subția** + *-etate*.

subțietór, -oáre *adj., s.n.* **1** *adj.* (*înv.*) Care subțiază substanțe, corpuri lichide sau vîscoase. **2** *s.n.* (*tipogr.*) Cuțit folosit la șlefuirea marginilor pielii pentru copertat. • sil. *-ți-e-*. pl. *-ori, -oare*. /**subția** + *-tor*.

subțiíme *s.f.* **1** Subțirime. **2** Calitate a auzului de a percepe sunetele cele mai fine; ascuțime. • pl. *-i*. /**subția** + *-ime*.

subțíne *vb. III.* v. susține.

subțioáră *s.f.* v. subsuoară.

subțíră *vb. I.* (*reg.*) *tr., refl.* A (se) subția. • prez.ind. *-ez*. și *supțíră vb. I.* /**subțire** + *-a*.

subțiráre *s.f.* (*reg.*) Acțiunea de *a* (*se*) *subția* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. și *supțiráre s.f.* /v. **subția**.

subțiratec, -ă *adj.* v. subțiratic.

subțiratic, -ă *adj.* **1** (*despre obiecte, corpuri etc. cu forma alungită*) Care este aproape subțire; subțiatic. *În fața ei era o măsuță, cu un vas subțiratec, elegant* (D. ZAMF.). **2** (*despre ființe sau despre corpul lor*) Care este slab; care este zvelt; subțiatic. *Părea un bărbat în putere, deși uscățiv și subțiratic* (VOIC.). ◇ (*despre părți ale corpului ființelor*) *Cu mîna-i subțiratică... i-a mîngîiat fruntea vînătă* (PER.). ◆ Fig. Care este plăpînd. ◇ (*adv.*) *Vezi un ghiduș de luceafăr, de tremură subțiratec* (D. ZAMF.). **3** (*despre sunete, voci etc.*) Care este (mai) înalt, (mai) ascuțit. *Spune-ne, prietene străine, a mai strigat un glas subțiratic* (SADOV.). • pl. *-ci, -ce*. și *subțirátec, -ă*, (*înv., reg.*) *supțirátic, -ă adj.* /**subțire** + *-atic*.

subțíre *adj.* **I 1** (*despre obiecte, corpuri etc. cu forma alungită*) Care are grosimea mică în raport cu celelalte dimensiuni; care are diametrul mic. *Rupse între degete creionul subțire al agendei* (CE. PETR.). ◇ Expr. *Subțire la* (sau *în*) *pungă* = (*despre oameni*) sărac; zgîrcit. ◆ Fig. Care înțeapă; tăios, usturător. *Un junghi, subțire ca un ac, o fulgeră prin falca de jos* (REBR.). ◆ (*despre orificii*) Care are deschidere mică; strîmt. **2** (*despre ființe sau despre corpul lor*) Care este suplu; care are forme puțin proeminente. *Era înaltă, subțire trestie, cu ochi verzi ca iarba* (STANCU). ◆ (*despre părți ale corpului*) Care este de dimensiuni reduse în lățime sau în grosime; ext. fin, delicat. *Caii de munte... cu piciorul subțire și nervos* (HOG.). *Vorbește rar mușcîndu-și buzele subțiri* (LAB.). ◇ *Intestin* (sau, *înv., pop., intestinul* ori *mațul cel*) *subțire* = prima porțiune a intestinului, mai puțin groasă, care începe de la stomac și se termină la intestinul gros. ◇ Expr. *A avea nas subțire* = (*despre oameni*) *a*) a fi cizelat, rafinat. *Ți-e nasul prea subțire pentru clasa a treia* (ARGH.); *b*) a fi perfid. *Grecotei cu nas subțire* (EMIN.). ◆ (*despre zîmbete*) Care este abia schițat. *Avea un zîmbet subțire pe buze și o strălucire rece în priviri* (PRED.). ◆ Ext. Care este insinuant. ◇ Expr. (*adv.*) *A zîmbi subțire* = a zîmbi forțat, aluziv sau șiret, cu buzele întredeschise. *Se uită la Voicu liniștit și cutezător, zîmbind subțire, tăios* (PRED.). **3** (*despre linii, trasee, drumuri etc.*) Care are lățimea mică în raport cu lungimea; îngust. *Oamenii coboară pe scări subțiri de lemn* (BOGZA). ◆ (*despre litere, scriere*) Cu linii înguste, fără îngroșări. **4** (*despre ape curgătoare*) Care are albia îngustă și debitul mic. **5** (*despre corpuri cu suprafața întinsă, despre straturi, despre materii care se așază ca un strat etc.*) Care are înălțimea mai mică decît celelalte dimensiuni; care este puțin adînc. *Bălțile prindeau o pojghiță subțire de gheață* (D. ZAMF.). ◆ (*despre piele, țesuturi organice, membrane, hîrtie etc.*) Care are grosimea foarte redusă; care este fin, delicat. *Teii... dăduseră frunză subțire și fină* (CE. PETR.). ◇ Zic. *Obrazul* (sau *fața*) *subțire cu cheltuială se ține* = pentru a face față anumitor cerințe trebuie să dispui de mijloace corespunzătoare. ◇ *Obraz subțire* v. obraz. ◇ Expr. *A avea obraz subțire* = a fi bine-crescut, a avea purtări frumoase. **6** (*despre țesături, împletituri*) Care este făcut din fire subțiri; ext. care este puțin dens; care este fin, ușor, transparent. *Tristețea i se așează pe suflet ca o pînză subțire* (AGÂR.). **7** (*despre obiecte de îmbrăcăminte*) Care este confecționat dintr-un material ușor; care nu ține cald. ◆ (*despre lenjerie, obiecte decorative etc.*) Care este făcut din țesături sau împletituri subțiri. ◆ (*adv.*) Cu haine subțiri, care nu țin cald. *Afară e răcoare! Zise el. Ești subțire îmbrăcată* (CĂL.). **8** (*despre corpuri lichide sau vîscoase*) Care are o concentrație redusă; care este puțin consistent; diluat. *Am cumpărat o smîntînă subțire.* ◇ Loc.adj. *De sînge subțire* = (*despre oameni*) nobil. ◆ (*despre ploaie*) Cu stropi mărunți și deși. **9** (*despre corpuri gazoase*) Care are densitate mică; rarefiat. *Aerul proaspăt, subțire, bicîiue sîngele* (AGÂR.). ◆ (*despre lumină, întuneric, umbre etc.*) Care are intensitate scăzută. *În lumina subțire a lunii care bătea în geam, vedeam o apariție străvezie* (STANCU). **10** (*despre vînt*) Care este ușor, slab. *Vîntul subțire adusese nori plini* (CE. PETR.). ◆ (*mai ales despre ger*) Care este tăios, pătrunzător. **11** (*despre sunete, voce etc.*) Care are ton înalt; care este ascuțit. ◆ Ext. Care este plăcut, delicat. ◇ (*adv.*) *Vorbea subțire și repede* (G. M. ZAMF.). **12** (*despre auz*) Care percepe cele mai fine sunete; care este ascuțit. **II** Fig. **1** (*despre oameni*) Care se remarcă printr-o educație deosebită, printr-un înalt grad de cultură, prin gusturi și purtări alese; cizelat, fin, rafinat, stilat, subtil. *E om simpatic și subțire, mare amator de reclamă* (REBR.). ◆ (*despre însușiri, manifestări, creații, acțiuni etc. ale oamenilor*) Care exprimă, denotă un înalt grad de cultură, o educație aleasă, rafinament etc. *Are maniere subțiri.* ◇ Expr. (*pop.; adv.*) *A vorbi* (sau *a grăi, a spune pe*) *subțire* = *a*) a vorbi folosind cuvinte alese, savante; *b*) ext. a vorbi afectat. **2** (*despre oameni*) Care sesizează, înțelege, distinge cu ușurință și în cele mai mici amănunte trăsăturile cele mai fine ale unui lucru, ale unui fenomen, ale unei acțiuni etc.; care pătrunde ușor problemele dificile; ager, pătrunzător, perspicace, subtil. *Un critic de artă subțire și cult.* ◆ Ext. (*despre facultăți intelectuale ale oamenilor*) Care dovedește agerime, perspicacitate. *Are o minte subțire.* **3** (*despre meșteșugari*) Care execută lucrări de cea mai bună calitate, fine, pretențioase; care este deosebit de priceput. ◆ (*despre maniere de lucru*) Care dovedește o înaltă pregătire, o dibăcie deosebită. ◆ (*despre lucrări*) Care este de foarte bună calitate. ◆ (*despre meserii*) Care necesită (multă) pregătire, pricepere deosebită. **4** Care nu poate fi înțeles cu ușurință; care este greu de distins, de recunoscut, de sesizat; care se descoperă numai printr-o cercetare atentă, amănunțită; subtil. *În gestul suveran ghicesc un țel subțire* (PER.). ◇ Expr. *Cu un plan* (sau *cu un sul, înv., cusur, cu un mijloc, pop., cu un cuvînt*) *subțire* = *a*) pe ocolite, pe departe; *b*) cu șiretenie, cu vicleniе. (*adv.*) *A lua pe cineva subțire* = a se purta cu cineva cu șiretenie, cu dibăcie. **5** (*despre sentimente, stări sufletești etc.*) Care este lipsit de intensitate, de profunzime; care este de mică importanță. *Mai era și depărtarea mea sufletească, de toți acești foști colegi, pricină de subțire întristare* (GAL.). • pl. *-i*. și (*înv., pop.*) *supțíre adj.* /lat. **subtīles**.

subțirél, -eá *adj.* Dim. al lui *subțire*. • pl. *-ei, -ele*. și (*înv., pop.*) *supțirél, -eá adj.* /**subțire** + *-el, -ea*.

subțirénie *s.f.* (*înv.*) Subțirime. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și *supțirénie s.f.* /**subțire** + *-enie*.

subțirícă *adj.* Subțirea. • pl. *-ele, -ici*. și (*înv., pop.*) *supțirícă adj.* /**subțire** + *-ică*.

subțiríme *s.f.* **1** Calitatea de a fi subțire; subțiime, subțietate, subțirenie. **2** Concr. Lucru, obiect subțire. **3** Concr. Ființă sau parte a corpului său, care este subțire. • pl. *-i*. și (*înv., pop.*) *supțiríme s.f.* /**subțire** + *-ime*.

subulát, -ă *adj.* (*biol.*) Care este terminat cu un vîrf ascuțit. • pl. *-ți, -te*. /<fr. **subulé**, lat. **subulatus, -a, -um** <*sŭbula, -ae* „sulă".

subulifórm, -á *adj.* Subulat. • pl. *-i, -e*. /<lat. **subuliformis**.

subumán, -á *adj.* Care este necorespunzător condiției, demnității umane; animalic. • pl. *-i, -e*. /**sub**[1]- + **uman**, după engl. *subhuman*.

subunitár, -ă *adj.* (*mat.; în opoz. cu „supraunitar"; despre numere reale, fracții ordinare*) Care are o valoare mai mică decît unitatea. • pl. *-i, -e*. /**sub**[1]- + **unitar**.

subunitáte *s.f.* Subdiviziune a unei unități militare, administrative, economice, comerciale etc. • pl. *-ăți*. /**sub**[1]- + **unitate**.

suburbán, -á *adj.* **1** Care ține de o suburbie, care se referă la o suburbie; care este situat într-o suburbie. ◇ *Comună suburbană* (*și subst. f.*) = comună situată în apropierea sau la marginea unui oraș de care depinde din punct de vedere administrativ. ◆ (*despre mijloace de transp.*) Care deservește împrejurimile unui oraș: care face legătura între oraș și suburbii. ◆ Care aparține mahalalei, care se referă la mahala. *Unele poezii au caracter de folclor suburban* (CĂL.). **2** Fig. (*despre comportarea, limbajul etc. ale cuiva*) Care este necivilizat, lipsit de politețe, de eleganță; care este vulgar. • pl. *-i, -e*. /<fr. **suburbain**, lat. **suburbanus, -a, -um**.

suburbíe *s.f.* **1** Cartier situat la marginea unui oraș (mare). **2** Comună suburbană. • acc. și *subúrbie*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<lat. **suburbĭum, -ii**.

subvarietáte *s.f.* (*biol.*) Categorie sistematică inferioară varietății. • sil. *-ri-e-*. /**sub**[1]- + **varietate**, după fr. *sous-variété*.

subvedétă *s.f.* Subdiviziune a unei vedete (2). • /**sub**[1]- + **vedetă**.

subvení *vb. IV. intr.* (*înv.; urmat de determ. introduse prin prep. „la"*) A contribui (cu o sumă de bani) la acoperirea unei lipse, a unei nevoi. • prez.ind. *subvín*. /<fr. **subvenir**, lat. **subvenīre**.

subvénție *s.f.* Ajutor bănesc acordat (de stat) unei persoane, unei instituții, unei organizații etc.; subsidiu. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și (*înv.*) *subvențiúne s.f.* /<fr. **subvention**, lat. **subventio, -onis**.

subvenționá *vb. I. tr.* (*compl. indică oameni, instituții, organizații etc.*) A ajuta, a susține cu subvenții; a finanța. • sil. *-ți-o-*. prez.ind. *-ez*. /<fr. **subventionner**.

subvențional, -ă *adj.* Care constituie o subvenție. • sil. *-ți-o-*. pl. *-i, -e*. /<fr. **subventionnel**.

subvenționáre *s.f.* Acțiunea de *a subvenționa* și rezultatul ei. • sil. *-ți-o-*. pl. *-ări*. /v. **subvenționa**.

subvențiúne *s.f.* v. subvenție.

subversiúne *s.f.* Acțiune care urmărește răsturnarea unei stări de lucruri, subminarea legilor, a valorilor, a ideilor, a principiilor etc. deja stabilite și acceptate. ◆ Spec. Periclitare a ordinii de stat. • sil. *-si-u-*. pl. *-i*. /<fr. **subversion**, lat. **subversio, -onis**.

subversív, -á *adj.* **1** Care subminează, periclitează ordinea internă de stat, care este împotriva legilor, valorilor, ideilor, principiilor etc. deja stabilite și acceptate. **2** Care se desfășoară în ascuns; ilegal. • pl. *-i, -e*. /<fr. **subversif**.

subvulcán *s.n.* (*geomorf.*) Vulcan aflat în zonele superficiale ale scoarței terestre. • pl. *-i*. /<germ. **Subvulkan**.

subvulcánic, -á *adj.* (*geomorf.; despre corpuri de roci magnetice*) Care este localizat în scoarța terestră, în apropiere de suprafața pămîntului. ◆ Care aparține subvulcanilor, care se referă la subvulcani. • pl. *-ci, -ce*. /**sub**[1]- + **vulcanic**.

subzidí *vb. IV. intr.* (*constr.*) A executa un element de construcție nou sub o zidărie veche, pentru a o consolida. • prez.ind. *-esc*. /**sub**[1]- + **zidi**.

subzidíre *s.f.* Acțiunea de *a subzidi* și rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. **subzidi**.

subzistá *vb. I. intr.* **1** A se menține, a dăinui, a dura. *Civilizația, portul și datina de acum zece mii de ani subzistă încă* (SADOV.). ◆ A rămîne în vigoare. *Acest privilegiu nu subzistă asupra amanetului, decît cînd s-a dat și a rămas în posesia creditorului* (HAM.). **2** A avea mijloace de existență; a se întreține, a trăi. *În caz de lipsuri generale, s-ar mulțumi să aibă minimul posibil spre a subzista* (CĂL.). • scris și *subsista*. prez.ind. *subzíst*. /<fr. **subsister**, lat. **subsistĕre**.

subzistáre *s.f.* Acțiunea de *a subzista* și rezultatul ei. • scris și *subsistare*. pl. *-ări*. /v. **subzista**.

subzisténț, -ă *adj.* Care subzistă. • scris și *subsistent*. pl. *-ți, -te*. /<fr. **subsistant**.

subzistență *s.f.* **1** Faptul de *a subzista*. ◆ Concr. Ceea ce servește la asigurarea existenței materiale; mijloace materiale (hrană, îmbrăcăminte etc.) necesare existenței cuiva. ◇ (*înv.*) *Serviciu de subzistență* = serviciu care asigura aprovizionarea unei unități militare cu alimente, cu îmbrăcăminte etc. (în timpul unui conflict armat). **2** (*înv.*) Existență; prezență. • scris și *subsistență*. /<fr. **subsistance**, lat. **subsistentĭa, -ae**.

subzónă *s.f.* Subdiviziune a unei zone. • pl. *-e*. /**sub**[1]- + **zonă**, după fr. *sous-zone*.

suc *s.n.* **1** (și *suc celular*) Lichid cu aspect și gust variat, conținînd săruri minerale, acizi organici, zaharuri, vitamine, alcaloizi etc., care se află în vacuolele celulelor vegetale, în special în fructe, de unde poate fi extras prin presare, stoarcere etc.; zeamă. ◇ *Colajul sucurilor* v. suc. ◆ Lichid nutritiv, format din apă, săruri minerale sau substanțe organice, care circulă prin tuburile capilare ale plantelor; sevă. ◆ (*determ. prin „solului", „pămîntului", „locului"*) Apă cu care

este îmbibat pământul și care conține substanțe hrănitoare. **2** Lichid secretat sau conținut în corpurile animalelor, care are diverse funcții. ◇ *Sucuri digestive* = lichide de compoziție chimică diferită, secretate de tubul digestiv și de anexele sale, care au rol în digestia alimentelor. *Suc pancreatic* = lichid secretat de pancreas și transportat în duoden, care conține fermenți (tripsină, lipaza și amilază) cu rol în digestia produșilor alimentari ajunși din stomac în intestin. *Suc gastric* v. gastric. ◆ Lichid care se scurge din carne, cînd este preparată; zeamă. ◆ (*inv.*) Substanță hrănitoare pe care o primește fătul, prin placentă, din sîngele mamei. **3** (*alim.*; și *suc de fructe*) Băutură răcoritoare, special preparată din sucul unor fructe sau din substanțe sintetice. **4** (*pop.*; *determ. prin „de lînă"*) Usuc. • pl. *-uri.* /<fr. ***suc***, lat. ***sūcus***, ***-i***.

sucáci *s.m.* v. socaci.

sucálă *s.f.* **1** (*ind. casnică*) Unealtă cu ajutorul căreia se deapănă firele textile de pe scul pe țevi sau pe mosoare. ◇ Loc.adv. (*pop.*) *În sucală* = în ciucuri; în spirală. ◇ Expr. (*pop.*) *A merge cum e sucala* = a merge ușor, repede. *A-i merge* (cuiva) *sucala* = *a)* a avea succes în afaceri; *b)* (*iron.*; și, *adv.*, *a-i face cuiva capul sucală*) a sîcîi pe cineva. **2** (*pop.*; *la războiul de țesut*) Suveică. **3** (*reg.*) Frigare. **4** (*reg.*) Coarbă. • pl. *-e*, (*inv., pop.*) *-ăli*. și *socálă s.f.* /<bg. ***сукало***, srb. ***sukalo***.

sucăcíță *s.f.* v. socăciță.

sucăli *vb. IV. tr.* (*pop.*) **1** (*compl. indică fire textile*) A răsuci; a face sul. **2** A coase repede, de mîntuială. ◆ Ext. A face un lucru în grabă, superficial. **3** Fig. (*compl. indică oameni*) A sîcîi. *Mă duceam la om și-l tot sucăleam să-mi dea curele* (CR.). • prez.ind. *-esc.* /***sucală*** + ***-i***.

sucălíre *s.f.* (*pop.*) Acțiunea de *a sucăli* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***sucăli***.

succedá *vb. I.* **1** *intr.* A urma imediat după altcineva sau după altceva (în timp sau în spațiu). *Viața succede la moarte* (EMIN.). ◆ (*refl.*) A veni sau a trece unul după altul (în timp sau în spațiu), în mod regulat, formînd un rînd, un șir etc.; a lua pe rînd unul locul altuia. *Edițiile speciale se succedau* (COCEA). *Valurile de coloniști se succed în Ardeal* (OPR.). **2** *intr.* (*jur.*) A avea calitatea de succesor; a moșteni. **3** *tr.* (*reg.*; *compl. indică acțiuni, afaceri etc.*) A reuși. • prez.ind. *succéd.* și *succéde vb. III.* /<fr. ***succéder***, lat. ***succedĕre***.

succedanéu *s.n.* Medicament, produs etc. care poate substitui pe altul, avînd proprietăți asemănătoare. *Zaharina este succedaneu al zahărului.* • pl. *-ee.* /<fr. ***succédané***, lat. ***succedanĕus***, ***-a***, ***-um***.

succedáre *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *succeda*. • pl. *-ări.* și *succédere s.f.* /v. ***succeda***.

succéde *vb. III.* v. succeda.

succédere *s.f.* v. succedare.

succenturíat, -ă *adj.* (*anat.*; *despre organe*) Care înlocuiește un organ similar. ◇ *Ventricul succenturiat* = (*la păsări*) prima parte a stomacului, care secretă sucurile succesive. • sil. *-ri-at.* pl. *-ți*, *-te.* /<fr. ***succenturié***, lat. ***succenturiatus***.

succés *s.n.* **1** Rezultat bun într-o acțiune, într-o întreprindere etc.; reușită, victorie. *Am avut un succes splendid* (AGÂR.). ◇ Loc.adv. *Cu succes* = cu cele mai bune rezultate. *Va termina examenele cu succes* (GAL.). ◇ (*în formule de urare*) *Succes la teză!* ◇ Expr. *A bea pentru succesul cuiva* v. bea. **2** (*mai ales în constr. cu vb. „a avea", „a se bucura"*) Primire bună, favorabilă, entuziastă pe care o face publicul unui spectacol, unei opere literare etc. *Piesa s-a bucurat de un succes nemaipomenit* (SADOV.). ◇ Loc.adj. *De succes* = care place publicului; care are mare căutare. *A scris o carte de succes.* • pl. *-e.* /<fr. ***succès***, lat. ***successus***, ***-us***.

succesíbil, -ă *adj.* (*jur.*) Care are drept la succesiune; care poate succeda în mod legal. ◇ *Grad succesibil* = grad de rudenie care dă dreptul de succesiune. • pl. *-i*, *-e.* /<fr. ***succesible***; cf. lat. *succedere* „a moșteni".

succesibilitáte *s.f.* (*jur.*) **1** Drept de moștenire. **2** Ordine de succesiune; fel în care are loc succesiunea. • /<fr. ***successibilité***.

succesiúne *s.f.* **1** (*de obicei cu determ. la pl. introduse prin prep. „de"*) Mod în care se succedă (în timp sau în spațiu) ființe, lucruri, evenimente etc. ◆ Concr. Șir de ființe, de lucruri, de evenimente etc. care se succedă într-o anumită ordine (fără întreruperi sau la intervale scurte și regulate). **2** Transmitere a unei funcții, a unei demnități, a unei puteri etc. de la o persoană la alta. ◆ Înlocuire a unei persoane cu alta într-o funcție, într-un post etc. ◆ Spec. Transmitere a unor drepturi și obligații ale unui stat către alt stat. **3** Legătură de rudenie în linie dreaptă; descendență. **4** (*jur.*) Transmitere a patrimoniului unei persoane fizice decedate către una sau mai multe persoane desemnate de lege sau de voința celui decedat. ◆ Restr. Bun obținut prin drept succesoral; moștenire. ◇ Expr. *A* (*se*) *deschide o succesiune* = a (se) începe formalitățile pentru atribuirea unei moșteniri. **5** (*agric.*) Rotație a culturilor în timp, pe aceeași suprafață de teren. ◆ (*biol.*) Înlocuirea în timp a unei unități de vegetație prin alta. ◆ Modificare într-o anumită direcție a vegetației. • pl. *-i.* /<lat. ***successĭo***, ***-onis***, fr. ***succession***.

succesív, -ă *adj.* **1** Care urmează unul după altul, fără întrerupere sau la intervale scurte (și regulate); care ia pe rînd locul altuia. *Publicația apare în ediții succesive.* ◇ (*adv.*) *Paginile de proză aveau mai multe titluri, succesiv adăugate* (TEOD.). **2** Care are loc, se petrece progresiv, treptat. *Locul a fost ocupat în trei etape succesive* (PĂRV.). ◇ (*adv.*) *Străvechea biserică succesiv clădită din părți, una în stil romanic, a doua în stil gotic* (BLA.). **3** (*jur.*) *Drepturi succesive* = drepturi de moștenire. • pl. *-i*, *-e.* /<lat. ***successīvus***, ***-a***, ***-um***, fr. ***successif***.

succesivitáte *s.f.* Calitate a unor procese, activități, trăiri etc. de a se desfășura în timp, ca o suită de momente succesive. • /<fr. ***successivité***.

succesór, -oáre *s.m., s.f.* **1** *s.m., s.f.* (*în opoz. cu „predecesor"*) Persoană care urmează în locul alteia (într-o funcție, într-o demnitate etc.); urmaș. *A fost succesorul lui la catedră.* **2** *s.m., s.f.* (*jur.*) Persoană care dobîndește drepturi și obligații de la o altă persoană; moștenitor. **3** *s.m.* (*mat.*) Element al unui șir care urmează după un element dat al acestuia. • pl. *-ori*, *-oare.* /<lat. ***successor***, ***-oris***, fr. ***successeur***.

succesorál, -ă *adj.* (*jur.*) Care ține de succesiune, care se referă la succesiune; care face parte dintr-o succesiune. ◇ *Devoluțiune succesorală* v. devoluțiune. *Masă succesorală* v. masă. *Rezervă succesorală* v. rezervă. *Vocație succesorală* v. vocație. • pl. *-i*, *-e.* /<fr. ***successoral***.

succifér, -ă *adj.* Care produce sau conduce suc. • pl. *-i*, *-e.* /<fr. ***succifère***.

succín *s.n.* Varietate de chihlimbar galben-roșiatic. • /<lat. ***succinum***, ***-i***, fr. ***succin***.

succinát *s.n.* (*chim.*) Sare a acidului succinic. • /<fr. ***succinate***.

succínic *adj.* (*chim.*) *Acid succinic* = acid extras din rășina de chihlimbar, care este folosit la prepararea unor medicamente grație proprietăților sale antidiuretice, antispasmodice și stimulatoare. • /<fr. ***succinique***.

succínt, -ă *adj.* (*despre texte, expuneri etc.*) Care este redat, scris, expus pe scurt, în cuvinte puține; concis, laconic, sumar. *A făcut o succintă prezentare a fenomenului.* ◇ (*adv.*) *Problemele au fost discutate succint.* • pl. *-ți*, *-te.* /<fr. ***succinct***, lat. ***succinctus***, ***-a***, ***-um***.

suceálă *s.f.* (*pop.*) **1** Sucire. *Suceala firelor se face cu răbdare.* ◇ Expr. (*pop.*) *A-i da suceală* (*și -nvirteală*) = a lucra foarte repede; a-i da zor. *A lua* (pe cineva) *la suceală* = a lua pe cineva la rost. **2** Fig. Faptul de a fi ciudat sau lipsit de rațiune; fire, manifestare de om sucit. • pl. *-eli.* /***suci***[3] + ***-eală***.

suceveán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Sucevei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii Sucevei. **2** *adj.* Care aparține Sucevei sau sucevenilor, care se referă la Suceava sau la suceveni; originar din Suceava. • pl. *-eni*, *-ene.* / nm. pr. (oraș în N-E României) ***Suceava*** + ***-ean***.

suceveáncă *s.f.* Femeie care face parte din populația de bază a Sucevei sau este originară de acolo. • pl. *-ce.* /***suceveán*** + ***-că***.

suci[1] *s.m.* (*reg.*) Cojocar. • pl. *suci.* /<magh. ***szücs***.

suci[2] *s.m. pl.* (*ist.*) Trib geto-dac ce era așezat în regiunea de la gura Oltului. • /<lat. ***Succi***.

suci[3] *vb. III.* **1** *tr.* (*compl. indică fire, fibre textile etc.*) A răsuci pentru a face mai rezistent, mai gros etc. sau pentru a confecționa anumite obiecte. ◆ (*compl. indică vîrfurile mustăților*) A învîrti pentru a da o anumită formă. ◇ Expr. *A-și suci mustața* v. mustață. ◆ (*tr., refl.*) A (se) înfășura, a (se) încolăci. *Vreascurile-n foc Ca niște șerpi se mișcă, sucindu-se în loc* (ALECS.). *Îi sucește părul pe-al ei deget alb, subțire* (EMIN.). ◆ (*înv., pop.*) A împleti. **2** *tr.* A da unui obiect o mișcare de rotație; a mișca continuu în cerc, în spirală, de jur-împrejur; a întoarce, a învîrti. *Sucește butonul luminii din odaia de alături* (ARGH.). ◇ Expr. *A suci* (cuiva) *șurubul* = a umbla cu viclenii. *A suci* (pe cineva) *în ciur fără văcălie* v. văcălie. ◆ (*compl. indică vehicule sau animale de tracțiune, de călărie etc.*) A face să-și schimbe direcția în care merge sau spre care este orientat, îndreptîndu-l mai la dreapta, mai la stînga sau întorcîndu-l în partea opusă. ◆ (*refl.*; *despre oameni*; *în corelație cu vb. „a se răsuci", „a se învîrti"*) A se mișca încoace și încolo; a umbla fără rost. ◆ (*tr.*; *compl. indică dansuri*) A dansa (în cerc). **3** *tr.* (*compl. indică obiecte din materiale flexibile*) A strînge, a înfășura sub formă de sul; a învîrti, a răsuci. ◆ A înfășura cu mîna foița în care s-a pus tutun pentru a face o țigară. *Căprarul sucea țigara* (BAC.). ◇ Expr. *A suci o țigară* v. țigară. ◆ (*refl.*; *despre frunzele plantelor*) A se face ca un sul din cauza secetei, a arșiței etc. **4** *tr.* A întoarce pe o parte și pe alta, pe toate părțile pentru a examina mai bine. *Luă pușca, o suci, o învîrti, se uită pieziș la ea* (BRĂ.). ◇ Fig. *Nu-s Nică Oșlobanu, să mă suciți cum vreți voi* (CR.). ◆ (*compl. indică oameni*) A hărțui cu întrebările, cu insistențele. ◇ Expr. *A suci și a răsuci pe cineva* v. răsuci. ◆ Fig. (*refl.*; *despre oameni*) A face eforturi, a se strădui, a se zbuciuma pentru a ieși dintr-o încurcătură, pentru a găsi o soluție. *Gîndesc ei, se sucesc ei, se frămîntă ei cu mintea fel și chip* (CR.). **5** *tr., refl.* A face să-și schimbe sau a-și schimba (brusc) poziția corpului sau a unei părți a corpului; a (se) întoarce (repetat) în altă direcție decît cea precedentă; a (se) răsuci. *Nu te mai suci atîta pe scaun!* ◇ Expr. (*tr.*) *A*(*-i*) *suci cuiva capul* (sau *mintea*, *mințile*) = *a)* a face pe cineva să-și piardă dreapta judecată, să nu mai judece normal, să nu mai știe ce face; a zăpăci; a face pe cineva să se îndrăgostească. *A*(*-și*) *suci vorba* sau *a o suci* = *a)* a da alt curs sau alt înțeles conversației, pentru a ocoli adevărul, pentru a-și ascunde gîndurile; *b)* a se răzgîndi, a-și lua înapoi cuvîntul dat. *A-i suci cuiva mintea* (sau *mințile*) v. minte. ◆ (*refl.*) A se întoarce continuu (în așternut) de pe o parte pe alta, din cauza unei stări fizice sau psihice chinuitoare; a se foi, a se zvîrcoli. ◆ (*tr.*) A-și scrînti, a-și luxa o parte a corpului; a supune unei torsiuni. ◆ (*tr.*; *compl. indică oameni*) A învîrti sau a smuci cu violență pentru a tortura. ◆ (*tr.*; *compl. indică gîtul, capul etc. ale unei ființe*) A întoarce cu o mișcare violentă pentru a ucide. **6** *refl., tr.* A lua sau a da o poziție, o formă etc. nefirească față de forma normală sau avută inițial; a (se) strîmba. *Hainele se suciră pe ei de atîta drum călare* (CA. PETR.). **7** *tr.* (*înv.*) A modifica. *Revoluția a sucit și a întors datinile* (SADOV.). • prez.ind. *-esc.* /<sl. veche ***сꙋчнѫ***, ***сꙋкатн***.

sucílă *s.f.* (*fam.*) (Epitet pentru o) persoană care are o fire ciudată, nestatornică; om sucit. • /***sucí***[3] + ***-ilă***.

sucíre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *suci* și rezultatul ei. **1** Răsucire a unui fir, a unei fibre textile etc. pentru a le face mai rezistente, mai groase etc. sau pentru a confecționa anumite obiecte; suceală, sucit. **2** Mișcare (continuă) făcută în cerc, în spirală, de jur-împrejur; suceală. **3** Întoarcere (repetată) a corpului ființelor sau a unei părți a lui în altă direcție decît cea precedentă. • pl. *-i.* /v. ***suci***[3].

sucít[1] *s.n.* Sucire. • /v. ***suci***.

sucít[2]**, -ă** *adj., s.f.* **I** *adj.* **1** (*despre fire, fibre textile etc.*) Care este supus unei mișcări de rotație în jurul lui însuși sau în jurul altuia printr-o acțiune neîntreruptă și în același sens; răsucit. ◇ Expr. (*pop.*) *Că-(i) sucită, că-nvîrtită*, se spune atunci cînd cineva caută pretexte pentru a se eschiva de la ceva sau cînd dă explicații neconvingătoare, contradictorii. ◆ (*despre mustăți, păr*) Care este învîrtit într-un anumit sens. **2** (*despre obiecte flexibile*) Care este strîns în formă de sul. ◆ (*despre țigări*) Care este făcut cu mîna, prin înfășurarea tutunului într-o foiță. **3** Care este în formă de spirală; spiralat. *Am suit treptele scării sucite* (SADOV.). ◆ (*despre drumuri*) Care are multe cotituri; care face ocoluri; întortocheat, sinuos. **4** (*despre ființe*) Care are corpul sau o parte a corpului întoarsă într-o parte. ◆ (*despre ființe, mai ales despre corpul lor sau despre părți ale corpului lor*) Care este deviat (din naștere, în urma unei boli, a unui accident etc.) de la poziția normală, fiind orientat într-o direcție

nefirească. ◆ (*despre obiecte, corpuri etc. sau despre părți ale acestora*) Care prezintă neregularități, abateri etc. de la forma normală sau inițială; contorsionat, curbat, deformat. *O salcie sucită se-ndoaie ca o iasmă* (VOIC.). **5** Fig. (*despre oameni*) Care nu este sau nu se poartă normal, ca toată lumea; cu care nimeni nu se poate înțelege; care este ciudat, aiurit. *S-a gîndit că va scăpa odată de bătrîn, care era tot mai sucit cu cît îmbătrînea* (AGÂR.). ◆ (*despre manifestări, atitudini etc. ale oamenilor*) Care trădează, exprimă ciudățenie. *Are o fire tare sucită.* ◆ (*despre idei, cuvinte etc.*) Care este greu de urmărit; care este confuz, încîlcit. **II** *s.f.* Numele unui dans popular. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-ți*, *-te*. /v. ***suci***.

sucitór, -oáre *s.n., s.f.* **1** *s.n.* Sul neted de lemn, cu care se întinde și se subțiază foaia de aluat pentru plăcintă, pentru tăiței etc. **2** *s.n.* Dispozitiv de lemn sau de metal la fierăstrău, la războiul de țesut etc. care, prin învîrtire, slăbește sau strînge o legătură. **3** *s.f.* (*înv.*) Manivelă. **4** *s.f.* (*ornit.*; *reg.*) Numele mai multor păsări mici: *a*) capîntortură (*Jynx torquilla*); *b*) pițigoi (*Parus major*); *c*) pitulice (*Sylvia atricapilla*). • pl. *-ori*, *-oare*. și *sicitór s.n.* /***suci***[3] + *-tor*.

sucitúră *s.f.* **1** Faptul de a (se) suci. **2** (*pop.*) Cotitură a unui drum, a unei văi etc. **3** (*înv.*, *reg.*) Scul, jurubiță (de bumbac). **4** (*înv.*) Deformare fizică. **5** (*înv.*) Luxare. • pl. *-i*. /***suci***[3] + *-tură*.

sucmán *s.n.* v. suman.

sucmánar *s.m.* v. sumănar.

sucmănăríe *s.f.* v. sumănărie[1].

súcnă *s.f.* (*înv.*, *pop.*) Fustă (simplă) dintr-un material gros. ◆ Rochie (dreaptă) dintr-un material gros. • pl. *-e*. și *súgnă s.f.* /<ucr. ***сукня***, srb. ***suknja***.

sucombá *vb. I. intr.* **1** A muri, a deceda. <> Fig. *Patria e gata să sucombe sub loviturile lor* (CA. PETR.). **2** Fig. A fi învins, zdrobit, copleșit de durere fizică sau morală. • prez.ind. *sucómb*. și (*înv.*) *sucumbá vb. I.* /<fr. ***succomber***, lat. ***succumbĕre***.

sucombáre *s.f.* Faptul de *a sucomba*; moarte, deces. • pl. *-ări*. /v. ***sucomba***.

sucombát, -ă *adj.* Mort. • pl. *-ți*, *-te*. /v. ***sucomba***.

sucrázǎ *s.f.* (*biol.*) Zaharază. • /<fr. ***sucrase***.

sucre [sykr] *s.n.* (*fin.*) Unitate monetară principală în Ecuador. • /<sp. ***sucre***.

sucróză *s.f.* (*chim.*) Zaharoză. • /<fr. ***sucrose***.

sucțiúne *s.f.* **1** Aspirație, sugere. **2** Reducere a presiunii apei dintr-un sol nesaturat în raport cu presiunea atmosferică; aspirație capilară a pămîntului. **3** Contact strîns și rezistent între două corpuri, realizat prin crearea unui spațiu vid sau de aer rarefiat între ele. • pl. *-i*. /<engl. ***suction***, fr. ***succion***; cf. lat. *suctio*, *-onis*.

sucúb *s.m.* **1** (*în demonologia creștină*) Demon feminin care se unește noaptea cu un strigoi sau cu un posedat. **2** (*jur.*) Persoană impresionabilă, receptivă la acțiunea de influențare, prin sugestie, din partea altei persoane (incub). • pl. *-i*. /<fr. ***succube***, it. ***succube***; cf. lat. *succuba* „concubină".

suculént, -ă *adj., s.f. pl.* **1** *adj.* (*despre alimente*) Care are mult suc; care este bogat în substanțe hrănitoare. ◆ Ext. Care are gust plăcut, ales, deosebit, savuros. ◆ Fig. (*despre cuvinte, idei etc.*) Care este plin de conținut, de savoare etc. *Știe niște bancuri suculente.* **2** *s.f. pl.* (*zootehn.*) Nutrețuri provenite din plante cu tuberculi și din rădăcinoase zemoase. • pl. *-ți*, *-te*. /<fr. ***succulent***, lat. ***succŭlentus***, ***-a***, ***-um*** <*succus* „suc".

suculénță *s.f.* Însușirea de a fi suculent. ◆ Fig. Bogăție de conținut, de idei; farmec deosebit. *A descris cu savoare și suculență sănătatea engleză* (RALEA). • /<fr. ***succulence***.

sucumbá *vb. I.* v. sucomba.

sucúpă *s.f.* Farfurioară pe care se pune ceașca. <> *Sucupă zburătoare* = farfurie zburătoare. • pl. *-e*. /<fr. ***soucoupe***.

sucursálă *s.f.* Unitate economică, bancară sau comercială, dependentă de o unitate mai mare sau centrală, de același fel, dar cu o anumită autonomie. ◆ Ext. Orice instituție, asociație, organizație etc. dependentă de o unitate mai mare sau centrală, de același fel; filială. <> Fig. *A lăsat în fiecare capitală a lumei o sucursală a inimei lui* (CE. PETR.). • pl. *-e*. /<fr. ***succursale***.

sucusiúne *s.f.* (*med.*) Metodă de punere în evidență a lichidului amestecat cu un gaz dintr-un organ cavitar prin clătinarea bolnavului. • /<fr. ***succussion***, lat. ***succussio***, ***-onis*** „zguduire".

sucutí *vb. IV.* v. socoti.

sud[1] *s.n.* **1** Unul dintre cele patru puncte cardinale, situat în direcția în care se îndreaptă soarele la amiază în emisfera nordică, opus nordului (*S*); miazăzi. *Vîntul bate de la sud.* <> (*adj.*) *Ne îndreptăm spre Polul Sud.* <> *Pol sud magnetic* v. pol. <> Loc.adj. *De sud* = sudic. Δ *Cercul tropical de sud* v. cerc. ◆ Pol al magnetului, opus celui care indică direcția nordică. **2** Spațiu geografic situat la sud față de un punct, de o regiune etc. de referință. ◆ Ext. Lumea, popoarele din țările sau ținuturile din acest spațiu; miazăzi. • /<fr. ***sud***.

sud[2] *s.n.* (*înv.*, *reg.*) **1** Județ. **2** Judecată. • pl. *-uri*. /<srb. ***sud***.

sudá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică piese din metal, din sticlă, din material plastic etc.*) A îmbina în anumite condiții de temperatură și de presiune, realizînd o legătură atomică. ◆ (*tr.*, *refl.*) Fig. A (se) stabili relații de prietenie, de dragoste, de stimă etc.; a (se) apropia din punctul de vedere al ideilor, al sentimentelor. *După multe tatonări, echipa s-a sudat.* **2** *refl.* (*despre oase, ligamente etc.*) A se uni, a se lipi, a se lega, după ce au fost fracturate, rupte, tăiate etc. **3** *refl.* (*lingv.*; *despre elemente ale vorbirii*) A se alipi unul de altul, formînd un singur cuvînt; a se aglutina. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***souder***.

sudábil, -ă *adj.* Care poate fi sudat. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***soudable***.

sudabilitáte *s.f.* Capacitatea, calitatea unui metal, a unui element plastic etc. de a fi îmbinat, prin sudare, cu un alt material. • /<fr. ***soudabilité***.

sudác *s.m.* (*iht.*; *reg.*) Șalău (*Lucioperca sandra*). • pl. *-ci*. și *sudúc s.m.* /<ucr. ***судак***.

sud-africán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m.* (*la pl.*) Populația indigenă a Africii de Sud; (*și la sg.*) persoană care face parte din fiecare dintre populațiile indigene ale Africii de Sud sau este originară de acolo. **2** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Republicii Africa de Sud sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care locuiește în Republica Africa de Sud. **3** *adj.* Care aparține Africii de Sud, Republicii Africa de Sud sau sud-africanilor, care se referă la Africa de Sud, la Republica Africa de Sud sau la sud-africani; originar din Africa de Sud sau din Republica Africa de Sud. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***sud-africain***.

sudáj *s.n.* Sudare. • pl. *-e*. /<fr. ***soudage***.

sudálmă *s.f.* (*pop.*) Înjurătură; ocară. • pl. *-álmi*, *-e*. /<magh. ***szidalom***, după *sudui*.

sud-américán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m.* (*la pl.*) Populația țărilor Americii de Sud; (*și la sg.*) persoană care aparține fiecăreia dintre populațiile de bază ale țărilor Americii de Sud sau este originară de acolo. **2** *adj.* Care aparține Americii de Sud sau sud-americanilor, care se referă la America de Sud sau la sud-americani; originar din America de Sud. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***sud-américain***.

sudamínă *s.f.* (*med.*) Erupție cutanată de vezicule pline cu lichid clar, care apare după transpirații abundente sau în cursul unor boli febrile. • /<fr. ***soudamina***; cf. lat. *sudare* „a transpira".

sudán *s.n.* (*chim.*) Colorant organic, solubil în solvenți organici, folosit mai ales la colorarea unor produse petroliere albe (benzină, petrol), în scopul denaturării lor. • /<fr. ***soudan***.

sudanéz, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Sudanului sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuiește în Sudan; locuitorii Sudanului. **2** *adj.* Care aparține Sudanului sau sudanezilor, care se referă la Sudan sau la sudanezi; care este originar din Sudan. <> *Limbi sudaneze* = familie de limbi negro-africane vorbite în Africa Centrală (Sudan) și de Nord-Est • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***soudanais***.

sudár *s.n.* (*înv.*) **1** (*bis.*) Giulgiu în care a fost învelit capul și trupul lui Hristos după ce a fost coborît de pe cruce. **2** Batistă (de șters sudoarea). • pl. *-e*. /<slav. ***сѹдарь***.

sudáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *suda* și rezultatul ei; sudaj, sudat[1]. <> *Tractor de sudare* v. tractor. • pl. *-ări*. /v. ***suda***.

sudát[1] *s.n.* Sudare. <> *Lampă de sudat* v. lampă. • /v. ***suda***.

sudát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre piese din metal, din sticlă, din material plastic etc.*) Care a fost lipit prin sudare. ◆ Fig. (*despre familie, grupuri de oameni etc.*) Care este bazat pe relații de dragoste, de prietenie, de stimă; închegat. **2** (*despre oase, ligamente etc.*) Care s-a lipit după ce a fost fracturat, rupt, tăiat etc. **3** (*lingv.*; *despre elementele unui cuvînt*) Care este alipit unul de altul formînd un singur cuvînt. ◆ (*despre cuvinte*) Care formează unități frazeologice. • pl. *-ți*, *-te*. /v. ***suda***.

sudáție *s.f.* **1** (*med.*) Provocare a unei transpirații excesive, prin mijloace terapeutice, în scopuri curative. ◆ Ext. Transpirație (abundentă). **2** (*chim.*) Procedeu de separare a componenților cu puncte de topire diferite dintr-un amestec, prin încălzirea înceată și progresivă a unui bloc din acest amestec, care se utilizează la fabricarea parafinei, la separarea unor nitroderivați etc. **3** (*bot.*) Eliminare a apei de către plantă la nivelul stomatelor acvifere. **4** (*mar.*) Umiditate în magaziile navei produsă de condensarea vaporilor emanați de diverse mărfuri. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și (*înv.*) *sudațiúne s.f.* /<lat. ***sudatĭo***, ***-onis***, fr., engl. ***sudation***.

sudațiúne *s.f.* v. sudație.

súdă *s.f.* v. sodă.

sud-coreeán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Coreei de Sud sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuiește în Coreea de Sud. **2** *adj.* Care aparține Coreei de Sud sau sud-coreenilor, care se referă la Coreea de Sud sau la sud-coreeni; care este originar din Coreea de Sud. • sil. *-re-ean*. pl. *-eni*, *-ene*. /<fr. ***sud-coréen***.

sud-dunăreán, -ă *adj.* Care aparține teritoriilor situate în S Dunării sau popoarelor de acolo, care se referă la aceste teritorii sau la popoarele lor; originar din S Dunării. • pl. *-eni*, *-ene*. /***sud***[1] + ***dunărean***.

sud-ést *s.n.* **1** Punct cardinal secundar, situat pe bisectoarea unghiului format de direcțiile sud și est (*S-E*). **2** Spațiu geografic situat la sud-est față de un punct, de o regiune etc. de referință. ◆ Ext. Lumea, popoarele din țările sau ținuturile din acest spațiu. • /<fr. ***sud-est***.

sud-éstic, -ă *adj.* De (la) sud-est, dinspre sud-est, spre sud-est. ◆ Care se referă la partea unui continent, a unei țări, a unei regiuni etc. situată către sud-est. • pl. *-ci*, *-ce*. /***sud-est*** + *-ic*.

sudét *s.m.* v. sudit.

súdic, -ă *adj.* Care este situat la (sau în, spre) sud față de un punct, de o regiune etc. de referință. ◆ Care provine (sau este originar) din sud sau din partea de sud a unui continent, a unei țări etc. ◆ Care aparține sudului sau părții de sud a unui continent, a unei țări etc., care se referă la sudul sau la partea de sud a unui continent, a unei țări, a unei regiuni. <> (*subst.*) Persoană care face parte dintr-o populație care trăiește în regiunile de sud ale globului, ale unui continent, ale unei țări sau care are însușiri specifice oamenilor din aceste regiuni. • pl. *-ci*, *-ce*. /***sud***[1] + *-ic*.

sudíst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al politicii statelor din S SUA, în timpul Războiului de Secesiune (1861-1865). **2** *adj.* Care aparține sudiștilor, care se referă la sudiști. • pl. *-iști*, *-iste*. /<fr. ***sudist***.

sudít *s.m.* (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) Locuitor aflat sub protecția unei puteri străine și avînd, prin aceasta, dreptul la o jurisdicție specială, la anumite privilegii fiscale etc. de care nu se bucurau pămîntenii. • acc. și *súdit*. pl. *-ți*. și *sudét s.m.* /<it. ***suddito***.

sudițésc, -eáscă *adj.* (*înv.*) Care aparține sudiților, care se referă la sudiți. • pl. *-ești*. /***sudit*** + *-esc*.

sudițíe *s.f.* (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) **1** Calitate de sudit. **2** Colonie străină (din Țările Române) aflată sub protecția și jurisdicția unei puteri străine. • g.-d. *-iei*. /***sudit*** + *-ie*.

sudoáre *s.f.* **I 1** (*fiziol.*) Secreție a glandelor sudoripare, avînd o compoziție asemănătoare cu a urinei, prin care se elimină o parte din substanțele rezultate din metabolism (ureea, acidul uric, acidul lactic etc.); transpirație, nădușeală. *Fruntea i se îmbrobonase de sudoare* (PRED.). <> (*urmat de determ. care indică felul*) *O sudoare rece îi înmuia tîmplele* (CA. PETR.). <> Loc.adv. (*pop.*; *fam.*) *În* (sau *cu*, *din*) *sudoarea* (ori *sudorile*) *frunții* (sau *feții*) = cu mari eforturi; din greu, cu osteneală. *Cutreiera munții în sudoarea frunții* (CR.). (*înv.*, *reg.*) *Cu sudori* = pasionat, fervent; cu zel. <> Expr. *Sudoare* (ori *sudori*) *de moarte* sau *sudoarea* (ori *sudorile*) *morții* = *a*) sudoare care acoperă corpul omului înaintea morții; *b*) ext. transpirație provocată de o emoție, de o spaimă,

de o oboseală etc. foarte mare. *A-l trece* (sau *a-l cuprinde*) *sudori reci* (sau *sudorile*) = *a*) a transpira abundent din cauza emoției, spaimei etc.; *b*) ext. a avea mari emoții. *Lac de sudoare* v. lac. *A-l năpădi sudorile* v. năpădi. *A-l trece* (*toate*) *sudorile* sau *a-l trece o mie de* (sau *mii de*) *sudori* sau *a-l trece sudori reci și calde* sau *a-l trece sudori de moarte* v. trece. *A vărsa* (*multe*) *sudori* sau *a vărsa sudori de moarte* v. vărsa. **2** Fig. Muncă grea și obositoare; trudă. *Voi, cei mai buni copii ai firii, Urziți în lacrimi și sudoare* (GOGA). **II** (*bot.*; *reg.*) **1** (și *sudoarea-calului*) Mierea-ursului (*Pulmonaria officinalis*). **2** Compuse: *sudoarea-calului* = *a*) (și *sudoarea-calului-puturoasă*) osul-iepurelui (*Onosis repens*); *b*) iarba-șarpelui (*Echium vulgare*); *sudoarea-laptelui* = captalan (*Petasites hybridus*). • pl. *-ori*. /lat. ***sūdōrem***.

sudór, -oáre *s.m., s.f.* Muncitor specializat în operații de sudură. • pl. *-ori, -oare*. /<fr. ***soudeur***.

sudorál, -ă *adj.* (*despre medicamente, agenți, substanțe*) Sudorific. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***sudoral***.

sudorație *s.f.* Transpirație. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /după fr. ***sudorification***.

sudori- Elem. de compunere „sudoare". • /<fr. ***sudori-***; cf. lat. *sūdor, -oris* „sudoare".

sudorifér, -ă *adj.* (*înv.*; *despre medicamente, agenți, substanțe*) **1** Sudorific. **2** (*anat.*) *Glandă sudoriferă* = glanda sudoripară. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***sudorifère***.

sudorífic, -ă *adj.* (*despre medicamente, agenți, substanțe*) Care provoacă transpirație; care stimulează transpirația; sudoral, sudorifer. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***sudorifique***.

sudoripár, -ă *adj.* (*anat.*) *Glanda sudoripară* = glandă cutanată, tubulară, simplă, care secretă sudoare. (*med.*) *Chist sudoripar* = tumoare benignă dezvoltată din glandele sudoripare. • pl. *-e*. /<fr. ***sudoripare***; cf. lat. *sūdor, -oris* „sudoare", *parĕre* „a produce".

sudoríță *s.f.* Muncitoare specializată în operații de sudură. • pl. *-e*. /***sudor*** + *-iță*.

sudúc *s.m.* v. sudac.

suduí *vb. IV.* (*pop.*; *fam.*) **1** *tr., intr.* A înjura; a ocărî; a insulta. **2** *tr.* A mustra. • prez.ind. *súdui*, (*înv., reg.*) *-iesc*, și *siduí vb. IV.* /<magh. ***szidni***.

suduiálă *s.f.* (*pop.*; *fam.*) Înjurătură; ocară. • pl. *-ieli*. /***sudui*** + *-eală*.

suduíre *s.f.* (*pop.*; *fam.*) Acțiunea de *a sudui* și rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. ***sudui***.

suduít *s.n.* (*pop.*; *fam.*) Faptul de *a sudui*. <> Loc.vb. *A lua pe cineva la suduit* = a înjura. • /v. ***sudui***.

suduitór, -oáre *s.m., s.f., adj.* (*înv.*) (Persoană) care suduie. • sil. *-du-i-*. pl. *-ori, -oare*. și *siduitór, -oáre s.m., s.f., adj.* /***sudui*** + *-tor*.

suduitúră *s.f.* (*pop.*; *fam.*) Înjurătură; ocară. • sil. *-du-i-*. pl. *-i*. /***sudui*** + *-tură*.

sudumá *vb. I.* v. sodomi.

sudumí *vb. IV.* v. sodomi.

sudumít *s.m.* v. sodomit[2].

sudúră *s.f.* **1** (*tehn.*) Operație de sudare. <> *Sudură autogenă* v. autogen. *Bec de sudură* v. bec. *Electrod de sudură* v. electrod. *Grup de sudură* v. grup. *Sudură oxiacetilenică* v. oxiacetilenic. *Pistol de sudură* v. pistol. ◆ Rezultatul acestei operații. ◆ Ext. Locul în care s-a realizat îmbinarea pieselor sudate. ◆ Atelier, secție, întreprindere în care se execută operații de sudură sau în care se învață tehnica sudării pieselor. **2** Fig. Legătură strînsă; îmbinare, închegare. *Sudura dintre generații rezistă*. • pl. *-i*. /<fr. ***soudure***.

sud-vest *s.n.* **1** Punct cardinal secundar, situat pe bisectoarea unghiului format de direcțiile S și V (*S-V*). **2** Spațiu geografic situat la sud-vest față de un punct, de o regiune etc. de referință. ◆ Ext. Lumea, popoarele din țările sau ținuturile din acest spațiu. • /<fr. ***sud-ouest***, germ. ***Süd-West***.

sud-véstic, -ă *adj.* De (la) sud-vest, dinspre sud-vest, spre sud-vest. ◆ Care se referă la partea unui continent, a unei țări, a unei regiuni etc. situată către sud-vest. • pl. *-ci, -ce*. /***sud-vest*** + *-ic*.

suedéz, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Suediei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuiește în Suedia; locuitorii Suediei. **2** *adj.* Care aparține Suediei sau suedezilor, care se referă la Suedia sau la suedezi; care este originar din Suedia. <> (*sport*) *Gimnastică suedeză* = complex de exerciții fizice care constă în diferite mișcări ale corpului, pentru dezvoltarea musculaturii și a agilității. *Bufet suedez* v. bufet. ◆ (*subst. f.*) Limba indo-europeană din ramura germanică, grupul scandinav, vorbită de suedezi. • sil. *su-e-*. pl. *-i, -e*. /nm. pr. (stat în N Europei) ***Suedia*** + *-ez*; cf. fr. *suédois*.

suétă *s.f.* (*med.*) Boală infectocontagioasă cauzată de un virus, care se caracterizează prin transpirații intense. • /<fr. ***suette***.

suévi *s.m. pl.* (*ist.*) Populație germanică, aflată în sec. 1 d.Hr. pe teritoriul cuprins între Rin, Saale și Dunăre, care, în timpul marilor invazii, a trecut în Spania, unde a înființat un regat, supus de vizigoți în sec. 6. • și *suábi s.m. pl.* /<fr. ***Suèves***, lat. ***Suēbi, Suēvi, -orum***.

suféct, -ă *adj., s.m.* (*în antic. romană*) (Magistrat roman, de obicei consul) care suplinea funcția respectivă ca urmare a părăsirii ei, din diferite motive, de către titular. • pl. *-ți, -te*. /<lat. ***suffectus*** <*sufficere* „a substitui".

sufereálă *s.f.* (*înv.*) Faptul de *a suferi*. • pl. *-eli*. /***suferi*** + *-eală*.

suferí *vb. IV.* **1** *intr.* (*de obicei urmat de determ. introduse prin prep. „de", care indică natura bolii sau partea bolnavă a corpului*) A fi bolnav. *Toată lumea sufere de guturai și tuse* (CAR.). <> Expr. *A suferi de gălbinare rusească* v. gălbinare. <> Fig. *Ne puteam încălzi la părerea unui soare ce suferea de anemie pernicioasă* (BLA.). **2** *tr.* (*compl. indică chinuri, neplăceri fizice sau morale etc.*) A îndura, a simți (fără a-și pierde puterea de rezistență). *Am suferit destulă umilire și ocară* (DAV.). <> (*intr.*) *Suferea atît de mult, că uneori îi venea să ofteze și să geamă* (TEOD.). <> (*urmat de determ. introduse prin prep. „de", care arată cauza suferinței*) *Sufăr numai de căldură și de sete* (CAR.). *Suferea de o gelozie... chinuitoare* (REBR.). <> Fig. *Îndreptați-vă, căci timpul nu mai suferă robie* (BOL.). ◆ A fi supus unei pedepse, unei condamnări. *Acuzatul n-a mai suferit nici o condamnare*. <> Expr. *A suferi rigorile legii* v. rigoare. ◆ Fig. A fi pus la...; a suporta. *Limba, prin unele elemente de vocabular, suferise... modificări* (VIANU). ◆ (*înv.*; *intr.*; *despre animale sau plante*; *urmat de determ. introduse prin prep. „la"*) A rezista. *Soiul cailor și al boilor... sufere și la drum și la povară mai grea* (D. GOL.). *Săcara... sufere mai mult la umezeală decît grîul* (I. ION.). **3** *tr.* A avea neplăceri; a suporta consecințe. *Stăm prea mult de vorbă... Mă văd – și am să sufăr* (SAHIA). **4** *tr.* (*compl. indică ființe, manifestări ale acestora, obiecte, fenomene etc.*; *de obicei în constr. neg.*) A suporta, a tolera; a-i plăcea cuiva ceva; a trece cu vederea prezența cuiva sau a ceva. *Am auzit că nu mă poți suferi* (ALECS.). *Nu putea suferi fumul de tutun*. <> Expr. *A nu suferi comparație* = a fi mai presus de obiectul sau ființa cu care se compară. **5** *tr.* (*compl. indică acțiuni nedorite, stări neplăcute etc.*) A admite, a consimți, a îngădui, a permite. *Acum suferiți să vă spun și ce nume proprii le-au dat* (C. NEGR.). **6** *tr.* (*compl. indică pierderi, pagube materiale, spirituale etc.*) A avea. *Bătrînul compătimea pe Buruiană c-a suferit atîta pagubă* (REBR.). **7** *intr.* (*înv., pop.*; *de obicei constr. cu dat.*) A(-i) prii. *Fata ar fi bolnavă, nu i-ar suferi aerul capitalei* (AGÂR.). • prez.ind. *sufăr*. /lat. ***sufferire*** = ***sufferre***.

suferínd, -ă *adj.* **1** Care suferă de o boală; bolnav. *El este un om suferind și bătrîn* (PAS). <> (*subst.*) *Suferindul... își mișca numai mîna* (BLA.). **2** (*despre față, privire etc.*) Care este caracteristic celui bolnav; care exprimă suferință; (ca) de bolnav. *Are o figură suferindă*. • pl. *-zi, -de*. /v. ***suferi***.

suferínță *s.f.* Durere fizică sau morală. ◆ Starea celui care suferă. <> Expr. *A fi în suferință* = a duce lipsă de ceva. *A-i lua cuiva* (*o suferință*) *cu mîna* v. lua. • pl. *-e*. /***suferi*** + *-ință*, după fr. *souffrance*.

suferíre *s.f.* (*înv.*) Faptul de *a suferi*. • pl. *-i*. /v. ***suferi***.

suferít, -ă *adj.* (*înv.*) **1** (*despre ființe*) Care este acceptat. **2** (*despre stări, situații etc.*) Care este suportabil. *Singurul ei gînd era să-i facă viața mai suferită* (SLAV.). • pl. *-ți, -te*. /v. ***suferi***.

suferitór, -oáre *adj.* **1** (*despre oameni*) Care suferă. **2** (*despre față, privire etc.*) Care este caracteristic celui bolnav; care exprimă suferință; (ca) de bolnav. **3** (*fam.*) Care poate fi acceptat. *Astăzi s-a îmbrăcat în culori suferitoare*. • pl. *-ori, -oare*. /***suferi*** + *-tor*.

sufertáș *s.n.* Ansamblu de mai multe vase așezate unul peste altul și prinse de un dispozitiv cu mîner, în care se transportă mîncarea. • pl. *-e*, (*pop.*) *-uri*. și *sofertáș s.n.* /<tc. ***sefertasi***.

sufét *s.m.* (*în Cartagina*) Magistrat suprem, a cărui funcție dura un an. • pl. *-ți*. /<fr. ***suffète***, lat. ***suffes***.

suficiént, -ă *adj.* **1** Care este destul, de ajuns; care este în cantitate satisfăcătoare, atît cît trebuie. *Nu are suficiente date să vorbească despre literatura noastră* (CONST.). <> (*adv.*) *Este... o știre... care nu a fost pînă acum suficient interpretată* (PÂRV.). ◆ (*subst. m.*) Calificativ între „insuficient" și „bine" cu care se apreciază răspunsurile la unele examene, conduita, activitatea, munca unei persoane. **2** (*despre oameni*) Care are o părere foarte bună și nejustificată despre sine; care este mulțumit de sine; care este încrezut, îngîmfat, vanitos. *Tinerii studenți erau impetuoși, nervoși, suficienți, impertinenți față de toată lumea* (GUS.). <> (*adv.*) *Obiectivitate înseamnă să recunoști că și adversarul are dreptate... îmi replică ironic și suficient Anișoara* (CA. PETR.). **3** (*log.*) *Principiul rațiunii suficiente* = principiul fundamental al gîndirii în virtutea căruia orice enunț trebuie să aibă un temei. *Condiție suficientă* v. condiție. *Rațiune suficientă* v. rațiune. • sil. *-ci-ent*. pl. *-ți, -te*. /<lat. ***sufficiens, -ntis***, it. ***sufficiente***.

suficiență *s.f.* **1** Faptul de *a fi suficient*; îndestulare. **2** Încredere în sine exagerată; vanitate. ◆ Ext. Mărginire. • sil. *-ci-en*. pl. *-e*. /<it. ***sufficienza***, lat. *sufficientia*.

sufism *s.n.* (*relig.*) Curent al misticii musulmane, apărut în sec. 8, în Persia (Iran), cu caracter anticlerical și ascetic, care acorda importanță primordială sentimentului intim de comunicare cu divinitatea, nu practicilor rituale. • /<fr. ***soufisme***.

sufíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Adept) al sufismului. • pl. *-iști, -iste*. /<fr. ***soufiste***.

sufít[1] *s.n.* **1** (*constr.*) Ornament din var și nisip, executat în special pe tavane. ◆ Tavan ornamentat în acest mod. **2** (*pop.*) Parte a podului unei case, făcută pe capetele ieșite în afară ale grinzilor. ◆ Ext. Grinzile pe care este făcută această parte a podului. • pl. *-uri*. /<it. ***soffito***, fr. ***soffite***; cf. lat. *suffixus* <*suffigĕre* „suspenda".

sufít[2] *s.m.* Scriitor influențat de sufism. • pl. *-ți*. /<fr. ***soufite***.

sufíță[1] *s.f.* (*în teatru*) Parte superioară a scenei, amenajată special pentru manevrarea dispozitivelor de iluminare, de aerisire etc. ◆ Ext. Element scenografic care acoperă sau decorează partea superioară a scenei. • pl. *-e*. /<it. ***soffitta***, fr. ***soffite***.

sufíță[2] *s.f.* v. sofită.

sufític, -ă *adj.* Care aparține sufiților, care se referă la sufiți. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***soufitique***.

sufíx *s.n.* (*lingv.*) Afix care se adaugă după rădăcina sau după tema unui cuvînt pentru a crea cuvinte sau forme gramaticale noi. <> *Sufix lexical* = sufix care ajută la formarea cuvintelor noi, schimbînd sensul sau categoria gramaticală a cuvîntului de bază. <> *Sufix gramatical* (sau *flexionar*) = sufix cu ajutorul căruia se crează forme gramaticale. *Sufix colectiv* v. colectiv. *Sufix de singulativ* v. singulativ. *Sufix zero* v. zero. • pl. *-e*. /<fr. ***suffixe***, lat. ***suffixus***.

sufixá *vb. I. tr.* (*lingv.*) A adăuga un sufix la rădăcina sau la tema unui cuvînt, pentru a forma un cuvînt nou. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***suffixer***.

sufixái, -ă *adj.* (*lingv.*) Care ține de sufix, care se referă la sufix; cu valoare de sufix. *Sistemul sufixal al limbii române este complex*. • pl. *-i, -e*. /***sufix*** + *-al*.

sufixáre *s.f.* (*lingv.*) Acțiunea de *a sufixa* și rezultatul ei; sufixație. • pl. *-ări*. /v. ***sufixa***.

sufixát, -ă *adj.* (*lingv.*; *despre cuvinte*) Care este format prin adăugarea unui sufix la rădăcină sau la temă. • pl. *-ți, -te*. /v. ***sufixa***.

sufixáție *s.f.* (*lingv.*) Sufixare. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***suffixation***.

sufixoíd *s.n.* (*lingv.*) Pseudosufix. • pl. *-ide*. /<fr. ***suffixoïde***.

suflá *vb. I.* **1** *intr.* (*despre vînturi, curenți de aer etc.*) A se manifesta, a acționa (puternic) într-o sau dintr-o direcție determinată; a bate. <> Expr. (*pop.*) *Suflă vîntu-n paie ude*, se spune atunci cînd, într-o anumită împrejurare, nu se mai poate face nimic. *A sufla vîntul în urechile cuiva* = a nu auzi. *A-i sufla vîntul în pungă* v. pungă. *A-i sufla cuiva vîntul în buzunar(e)* v. vînt. <> Fig. *E o țară peste care a suflat în veacuri duhul sfințeniei* (SADOV.). ◆ (*tr.*; *despre vînturi, curenți de aer etc.*; *compl. indică praf, frunze, pleavă, zăpadă etc.*) A lua cu sine și a face să se miște, să se

deplaseze, împrăştiind, îngrămădind etc. *Vîntul îi suflă pălăria.* ◆ Ext. A face să dispară (risipind, împrăştiind, îndepărtînd). *Urmele noastre le suflase vîntul* (DELAVR.). ◇ Expr. *Slab de-l suflă vîntul* = (*despre fiinţe*) exagerat de slab. **2** *intr.* A elimina aer din gură sau din plămîni cu o anumită forţă; a expira cu forţă, pentru a face, a realiza etc. ceva. *Şade cu capu-n vatră şi suflă în cărbuni sub căldare* (SADOV.). ◇ Expr. *A-i sufla* (cuiva) *în borş* sau *a sufla în borşul* (ori *ciorba*) *cuiva* = *a)* a se amesteca în treburile cuiva; *b)* a răsfăţa pe cineva. *Cine s-a fript* (sau *s-a ars*) *cu ciorbă suflă şi în iaurt* = o experienţă neplăcută te face mai prudent decît este necesar. *A-i sufla* (cuiva) *în fund* = *a)* a alinta, a răsfăţa pe cineva; *b)* (*pop.*) a goli paharul, carafa etc. de băutură foarte repede sau dintr-o dată; *c)* ext. a se îmbăta. *A sufla în* (sau *din*) *buze* = a fi supărat din cauza pierderii sau nedobîndirii unui lucru (dorit). *A(-i) sufla* (cuiva) *în lumînare* = a încurca afacerile cuiva; a-i pune piedici. *A sufla în* (sau *din*) *buze* v. buză. *Cine s-a fript* (sau *s-a ars*) *cu ciorbă suflă şi în iaurt* (sau *în chişleac*) v. ciorbă. *A sufla şi în iaurt* v. iaurt. *A sufla a pagubă* v. pagubă. *A sufla în pungă* v. pungă. *Cine s-a fript în foc suflă şi-n soc* v. soc. ◇ Compuse: (*pop.*) *suflă-n-vînt* (*subst. m. invar.*) = pierde-vară; *suflă-n-pungă* (*subst. m. invar.*) = om sărac. ◆ A introduce cu gura aer în deschizătura unor instrumente (muzicale) pentru a produce sunete (muzicale). *Suflă în trîmbiţă.* ◆ Ext. (*despre instrumente care funcţionează cu aerul care circulă prin ele*) a produce sunete (muzicale); a suna, a răsuna. *Goarnele suflă.* ◆ (*în descîntece*) A sufla pentru a îndepărta un rău, pentru a desface o vrajă. ◆ Ext. A descînta. ◆ (*în credinţe*) A sufla pentru a însufleţi pe cineva sau pentru a da viaţă cuiva. *Suflă asupra lor şi le dete duh de viaţă* (ISP.). ◆ (*în relig. creştină; tr.; despre Dumnezeu; compl. este „viaţa”*) A transmite, a da prin suflare, prin botez etc.; a izgoni răul prin lucrarea Duhului Sfînt. ◆ (*tr.*) A face ca ceva să se împrăştie, să se risipească sub acţiunea aerului expirat cu putere. *Praful l-a suflat în vînt* (POP.). ◇ Expr. (*fam.*) *A sufla cuiva ceva* (*de* sau *pe sub nas*) = *a)* a lua cuiva ceea ce i se cuvine; *b)* ext. a fura (profitînd de neatenţia, de naivitatea etc. cuiva). (*intr.*) *A sufla în vînt* v. vînt. ◆ (*despre compresoare, foale etc.*) A produce (mecanic) un curent de aer sub presiune. ◆ (*înv.; tr.*) Fig. A răspîndi. *Suflă neîncetat mînie ş-umplea pe toţi de venin* (PANN). **3** *intr.* A respira (greu, cu efort, zgomotos); a gîfîi. ◇ Expr. *A* (*nu*) *mai sufla* = *a)* a fi mort; *b)* a sta, a rămîne nemişcat (dînd impresia că nu mai respiră); *c)* a nu crîcni, a nu protesta. **4** *tr.* (*compl. este „nasul”*) A expira forţat pe nări pentru a curăţa de mucozităţi sau de secreţii apoase. **5** *tr.* (*compl. indică o masă de sticlă topită*) A face să se dilate, suflînd, cu gura, printr-o ţeavă, aer, pentru a-i da o anumită formă, în vederea obţinerii unor obiecte (decorative, de uz casnic etc.). **6** *tr.* (*compl. indică obiecte de metal*) A acoperi (în scop decorativ) cu un strat subţire de aur sau de argint; a auri, a polei, a arginta. *Am primit un set de linguriţe suflate cu aur.* **7** *tr.* (*compl. indică enunţuri, cuvinte etc.; adesea întărit prin „la ureche”*) A pronunţa cu voce scăzută şi în secret (strecurînd insinuări). ◆ Ext. A destăinui, a informa în ascuns. ◇ Expr. *A nu sufla un cuvînt* = a nu spune nimic; a păstra un secret. ◆ (*despre sufleori; compl. indică replici dintr-o operă dramatică*) A şopti actorilor în timpul unei reprezentaţii. ◆ (*compl. indică răspunsurile pe care cineva trebuie să le dea la o întrebare*) A şopti cuiva la lecţie, la examen etc. **8** *tr.* (*pop.; fam.; compl. indică alimente, băuturi*) A mînca sau a bea foarte repede. • prez.ind. *súflu.* /lat. ***sufflare***.

suflái *s.n.* **1** (*tehn.*) Instrument sau aparat folosit pentru executarea sudurii cu gaz sau a tăierii cu flacără oxiacetilenică, format dintr-un tub metalic, subţire şi îndoit la vîrf, prevăzut cu un orificiu strîmt, prin care se suflă aer într-o flacără de gaz sau de alcool, pentru activarea arderii. **2** (*miner.*) Instalaţie rudimentară de aerisire a puţurilor adînci de exploatare, formată din burlane prevăzute cu o pîlnie care se poate roti în direcţia vîntului. **3** Foale (la fierărie). • pl. *-uri.* /***sufla*** + *-ai.*

suflój *s.n.* **1** (*nav.*) Dispozitiv montat la bordul unei nave, în dreptul liniei de plutire, în scopul îmbunătăţirii stabilităţii sau al reducerii pescajului maxim. **2** (*ferov.*) Metodă de lucru folosită pentru corectarea deformaţiilor unei linii de cale ferată prin introducerea de balast sub traverse. • pl. *-e.* /<fr. ***soufflage***.

suflántă *s.f.* (*tehn.*) Compresor de aer sau de alte gaze debitate în cantităţi mari, folosit, în siderurgie, la alimentarea furnalelor înalte şi a convertizoarelor şi, în industria chimică, la comprimarea gazelor. • pl. *-e.* /<fr. ***soufflante***.

sufláre *s.f.* **1** Acţiunea de *a sufla* şi rezultatul ei. **2** Aerul respirat; respiraţie. *O pornire de plîns îi înecase suflarea* (CE. PETR.). ◆ Ext. Faptul, starea, însuşirea de a exista, de a trăi; viaţă. *N-am cerşit şi nu creşesc cît voi avea suflare în mine* (VORN.). ◇ *Fără suflare* = *a)* loc.adj., adv. (şi *fără de suflare, cu suflarea tăiată*) (care este) cu respiraţia oprită brusc şi temporar, din cauza unei emoţii foarte puternice, a unei stări fizice neobişnuite etc.; ext. speriat; uimit; *b)* loc.adj. (*despre fiinţe*; şi *fără de suflare*) mort. ◇ Loc.adj. *Cu suflare* = (*despre fiinţe*) viu. ◇ Loc.adv. *Dintr-o* (sau *într-o*) *suflare* = *a)* într-o clipă, foarte repede; *b)* continuu, pe nerăsuflate. ◇ Expr. *A i se tăia* (cuiva) *suflarea* = a respira foarte greu din cauza unui efort foarte mare, a unei emoţii foarte puternice. *A-şi da suflarea* (*de pe urmă*) sau *ultima suflare* = a muri. *A-şi sfîrşi suflarea* v. sfîrşi. **3** Colect. (*mai ales la sg.*) Tot ceea ce are viaţă (şi mişcă); fiinţă, vieţuitoare. ◆ Ext. Oameni, lume. *Toată suflarea şi făptura de primprejur îi ţinea hangul* (CR.). **4** Adiere de vînt. • pl. *-ări.* /v. ***sufla***.

suflát *s.n.* Faptul de *a sufla*. • /v. ***sufla***.

suflátor, -oáre *subst., adj.* **1** *s.m.* Persoană care cîntă la un instrument de suflat. ◇ *Cvartet de suflători* v. cvartet. *Cvintet de suflători* v. cvintet. **2** *s.m.* (*la pl.*) Instrumente muzicale la care sunetul se produce prin suflarea cîntăreţului. **3** *s.f.* Ţeavă, tub prin care cîntăreţul suflă aer în burduful cimpoiului. **4** *s.n.* Ţeavă prin care muncitorul sticlar suflă într-o masă de sticlă topită, pentru a-i da diferite forme. **5** *s.m.* Lucrător care suflă într-o masă de sticlă topită pentru a face diferite obiecte (decorative, de uz casnic etc.). **6** *s.n.* (*tehn.*) Instrument alcătuit dintr-un tub metalic, subţire şi îndoit la un capăt, prevăzut cu un orificiu strîmt, prin care se suflă aer asupra unei flăcări de gaz pentru a obţine o flacără dirijată, necesară în operaţii de lipire tare sau de analiză uscată a mineralelor. ◆ Suflai. **7** *s.n.* Dispozitiv pentru suflarea unui curent de abur sau de aer în cutia de fum a unei locomotive. **8** *adj.* (*înv.; despre vînturi, curenţi de aer etc.*) Care suflă. • pl. *-ori, -oare.* /***sufla*** + *-ător.*

suflecá *vb. I. tr.* (*compl. indică marginile unor obiecte de îmbrăcăminte sau ale unor părţi ale acestora, de obicei mîneci, poale*) A îndoi (de cîteva ori), a răsfrînge în sus, pentru a nu se uda, pentru a nu se murdări, pentru a da libertate în mişcări etc.; a sumete. *Mi-am suflecat pantalonii, ca să nu mă murdăresc.* ◇ (*refl.*) *Se suflecă la mîini şi aleargă la tărmurile unui pîriu adînc şi lat* (PER.). • prez.ind. *súflec.* şi (*înv., pop.*) *suvulcá,* (*reg.*) *suflicá, suflucá vb. I.* /lat. *****subfollicare***.

suflecáre *s.f.* Acţiunea de *a sufleca* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***sufleca***.

suflecát, -ă *adj.* (*despre obiecte de îmbrăcăminte sau despre părţi ale acestora, de obicei despre mîneci, poale*) Care este îndoit (de cîteva ori), răsfrînt în sus. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***sufleca***.

sufleor *s.m.* [su'flœr] Persoană care suflă actorilor replicile în timpul repetiţiilor şi al reprezentaţiilor. • scris şi *sufleur.* pl. *-i.* şi *suflér, suflór s.m.* /<fr. ***souffleur***.

suflér *s.m.* v. sufleor.

sufleríe *s.f.* **1** (*muz.*) Totalitatea tuburilor unei orgi. **2** (*aeron.*) *Suflerie aerodinamică* = instalaţie experimentală, în formă de tunel, pentru determinarea forţelor aerodinamice exercitate de un curent de aer asupra unor machete de avioane, de aripi de avioane etc., în vederea stabilirii forţelor care se exercită asupra construcţiilor reale în condiţii de exploatare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***soufflerie***.

súflet *s.n.* **I 1** (*relig., filos.; în opoz. cu „trup”*) Substanţă spirituală, de sine stătătoare, independentă de corp, de origine divină care dă omului viaţă, individualitate şi personalitate. *Asemenea unor suflete aflate în purgatoriu..., vaporii de apă... rătăcesc în spaţiile vaste* (BOGZA). ◇ *Învăţător de suflet* v. învăţător. *Partea sufletului* v. parte. ◇ Loc.adv. (*Cu*) *trup şi suflet* sau *cu trupul şi cu sufletul* v. trup. ◇ Expr. (*A fi*) *cu sufletul la gură* (sau *în* ori *pe buze*) = *a)* abia mai respirînd din cauza oboselii, a emoţiei etc.; *b)* cu nerăbdare; *c)* în agonie, aproape de moarte. *A fi* (sau *a se face*) *trup şi suflet cu cineva* = *a)* a fi devotat cuiva pînă la sacrificiu; *b)* a se identifica cu gîndurile, cu aspiraţiile etc. ale cuiva. *A-şi vinde* (ori *a-şi da*) *sufletul* sau *a fi vîndut cu trup şi suflet cuiva* = a nu avea conştiinţă; a fi lipsit de scrupule; a face orice pentru (cel care oferă) avantaje personale. *A-şi da* sau *a-i ieşi cuiva sufletul* = *a)* (şi, *pop., a-şi stupi sufletul, a-i zbura cuiva sufletul*) a muri; *b)* (şi, *pop., a-şi stupi sufletul*) a ajunge la capătul puterilor, epuizîndu-se într-o acţiune; a se extenua muncind din greu. *A fi un suflet în două trupuri* (sau *o mînă şi un suflet*) = a fi în armonie perfectă cu cineva; a fi nedespărţit de cineva. *A-şi vărsa sufletul* = a se destăinui, a-şi descărca sufletul, a-şi spune durerea, mîhnirea, supărarea. (*relig.*) *A da* (sau *a fi, a împărţi, a face*) *de* (ori *pentru*) *sufletul cuiva* (*care a murit*) = a da (sau a fi, a împărţi, a face) ca pomană pentru absolvirea de păcate a celor morţi şi pentru odihna lor. (*Să*) *fie de sufletul cuiva!* = fie ca Dumnezeu să-i ierte păcatele! (*relig.*) *A(-şi) căuta* (sau *a-şi vedea, pop., a-şi griji*) *de suflet* = *a)* a trăi conform canoanelor bisericeşti; *b)* ext. a se pocăi. (*înv.*) *A da* (sau *a lăsa*) *drept suflet* = a da sau a lăsa o parte din avere cuiva în vederea pomenirii sale după moarte. *A-şi borî sufletul* v. borî. *A se despărţi sufletul de corp* v. despărţi. *A-şi griji sufletul* v. griji. *A-i lua* (cuiva) *sufletul* v. lua. *A purta sufletul în traistă* v. purta. (*Cu*) *trup şi suflet* v. trup. *A fi* (sau *a se face*) *trup şi suflet cu cineva* v. trup. ◆ Compuse: (*entom.; pop.*) *suflet-de-strigoi* = strigă (*Acherontia atropos*); *sufletul-mortilor* (sau *-mortului*) = bohoci (*Mamestra brassicae*). **2** Totalitatea proceselor afective, intelectuale şi voliţionale ale omului, care constituie principiul sensibilităţii şi al raţiunii; latura psihică, spirituală a omului; psihic. *Studiază sufletul unui biet copil de alcoolic, invadat... de mania religioasă* (E. LOV.). ◇ *Facultăţile sufletului* v. facultate. ◇ Loc.adv. *În adîncul* (sau, *pop., în fundul*) *sufletului* = în intimitatea fiinţei umane. ◇ Fig. *Pare că şi trunchii vecinici poartă suflete sub coajă* (EMIN.). ◆ Fig. Ceea ce constituie specificitatea spiritualităţii unei colectivităţi umane, a unui popor etc. *Ce-ţi doresc eu ţie, dulce Românie..., Viaţă în vecie, glorii, bucurie, Arme cu tărie, suflet românesc* (EMIN.). ◆ Sentiment al responsabilităţii morale faţă de propria conduită; conştiinţă. *Sufletul meu era... încărcat de ruşine şi spaimă* (POPOV.). ◇ Expr. *A avea ceva pe suflet* (sau, *înv., la sufletul său* sau *a-i sta* (cuiva) *ceva pe suflet* = *a)* a fi preocupat, apăsat de ceva; *b)* a se simţi vinovat de ceva. *A i se lua* (ceva) *de pe suflet* = a se elibera de o mare vină, de o mare răspundere etc. *A-şi încărca sufletul cu...* = a comite o faptă rea care apasă conştiinţa; a-şi împovăra conştiinţa. *În ascunsul sufletului* v. ascuns. *A-şi descărca sufletul* v. descărca. *A-şi deschide* (cuiva) *sufletul* v. deschide. *A* (*i se*) *lua* sau *a* (*i se*) *ridica* (cuiva) *o piatră de pe suflet* v. piatră. ◆ Trăsătură de caracter (bună sau rea) a cuiva. ◆ Gener. Caracter. *Suferinţele, copile, ţi-au făcut un suflet bun* (EFT.). ◆ Complex de calităţi alese ale unei persoane; omenie. *Ce dovadă de dragoste şi de suflet din partea lui Todiriţă!* (CE. PETR.). ◇ Loc.adj. *Cu suflet mare* v. mare. ◆ Restr. Milă. *De ce să aibă suflet să-şi apere sora?* (HEL.). ◇ Loc.adj. *Cu suflet* = (*despre oameni*) bun; milos. *Fără suflet* = (*despre oameni*) rău; nemilos. *Bun la suflet* = milostiv. ◇ Expr. *Cu sufletul deschis* v. deschis. *A avea suflet negru* sau *a fi negru la suflet* v. negru. (*A fi*) *rău la* (sau *de*) *suflet* v. rău. ◆ Curaj, îndrăzneală. ◇ Expr. *A apuca la suflet* v. apuca. ◆ Persoană considerată din punctul de vedere al trăsăturilor sale de caracter. *El a fost un suflet mare şi nobil* (GHICA). **3** Inimă, considerată sediu al sensibilităţii, al sentimentelor; totalitatea facultăţilor afective şi morale ale omului. *Nepotolitul suflet veşnic de-o nouă dragoste ţi-e dornic* (GOGA). ◇ *Copil* (sau *fiu, fiică etc.*) *de suflet* = copil (sau fiu, fiică etc.) adoptiv. Δ Expr. *A lua* (sau *a creşte, a ţine*) *de suflet pe cineva* = a înfia. *Luat* (sau *crescut*) *de suflet* = (*despre copii*) înfiat. *A da de suflet* = a-şi ceda copilul unei persoane care îl adoptă. *Micşorarea sufletului* v. micşorare. ◇ Loc.adj., adv. *De suflet* = (în mod) afectiv. ◇ Loc.adv. *Din suflet* sau *din* (ori *cu*) *tot sufletul, din adîncul* (sau *din fundul*) *sufletului* = cu pasiune, cu abnegaţie; cu toată convingerea, sinceritatea. *Îţi trimet*

o salutare călduroasă din fundul sufletului (CAR.). ◇ Expr. *A intra* (sau *a se băga, a se vîrî*) *în sufletul cuiva* = *a*) a fi foarte insistent față de cineva, a plictisi pe cineva cu insistențele, cu prezența etc., manifestînd un interes sau o simpatie prea stăruitoare, agasantă. *Nu-mi place să mă vîr cu de-a sila în sufletul oamenilor* (PHIL.); *b*) a deveni drag cuiva. *A fi cu sufletul în palmă* = a nu-și putea ascunde sentimentele, emoțiile, trăirile. *A-l durea* (ori *a i se rupe*) *sufletul* (*de mila cuiva*) sau *a-l durea în suflet* (de cineva sau de ceva) = a suferi mult în legătură cu cineva sau cu ceva; a-i părea rău după cineva sau după ceva. *A nu avea pe cineva la suflet* = a nu simpatiza, a nu iubi pe cineva. *A-i arde* (cuiva) *sufletul de* (sau *după*) *ceva* = a dori foarte mult ceva. *A arde la suflet* = a chinui. *A-i scoate cuiva sufletul* = a nu lăsa în pace pe cineva; a plictisi, a chinui, a enerva pe cineva cu prea multe insistențe. *Niște copii leneși... care-i scoteau sufletul și-i zădărniceau toată osteneala* (VLAH.). *A-și scuipa* (sau, *pop., a-și stupi*) *sufletul cu cineva* = *a*) a se obosi peste măsură determinînd pe cineva să facă un anumit lucru; a se chinui în mod exagerat cu cineva; *b*) ext. a se supăra foarte tare (din cauza cuiva). *A sta cuiva pe suflet* = a incomoda pe cineva. *A-i pofti cuiva sufletul ceva* = a dori foarte mult ceva; a avea chef de ceva. *A da sufletului cu de toate* = a nu se abține de la nimic. *A*(*-i*) *merge* (cuiva) *ceva la suflet* = a(-i) plăcea (foarte) mult; a(-i) produce o mare satisfacție. *A-i crește* (cuiva) *sufletul* v. crește. *A se lipi de sufletul cuiva* v. lipi. *A-i merge* (cuiva ceva) (*drept*) *la suflet* v. merge. *Cu moartea-n suflet* v. moarte. *A păstra* (pe cineva sau ceva) *în suflet* v. păstra. *Pe* (sau *după*) *pofta sufletului* v. poftă. *A-i sălta* (cuiva) *sufletul* (*de bucurie*) v. sălta. *A-și scoate sufletul* v. scoate. *A sfîșia* (sau *a i se sfîșia*) *cuiva sufletul* v. sfîșia. *A-și stupi sufletul* (cu cineva sau cu ceva) v. stupi. *A-i tremura cuiva sufletul* sau *a tremura sufletul în cineva* v. tremura. *A-și uda sufletul* v. uda. ◆ (*reg.*) Inimă (ca organ al corpului uman). **4** Factor, element etc. esențial al unui lucru, al unei acțiuni, al unui fapt etc.; parte vitală, hotărîtoare a ceva. *Bălcescu a fost sufletul revoluției de la 1848* (SADOV.). **II 1** Viață; faptul, starea de a trăi, de a fi viu. *A zis să te iubesc Cel ce-a dat suflet lumii* (CĂL.). ◇ Loc.adj. *Plin de suflet* = vioi; energic; vesel. ◇ Loc.adv. *Cu* (sau *fără*) *suflet* = cu (sau fără) însuflețire, cu (sau fără) elan. ◇ Expr. *A avea șapte* (sau *nouă*) *suflete* = *a*) a avea o mare rezistență fizică; *b*) a trăi mult. *Vai de sufletul tău* (sau *său, lui etc.*), se spune despre un om care este foarte sărac, necăjit sau care se află într-o situație foarte grea. *A* (*mai*) *prinde* (sau *a căpăta*) *suflet* = a se întrema (după o boală). *A lua* (cuiva) *sufletul* = a omorî pe cineva. (*fam.*) *A avea ceva la sufletul său* = a poseda, a avea, a stăpîni. (*pop.*) *A scăpa* (sau *a rămîne*) *numai cu sufletul* = *a*) a sărăci; *b*) a scăpa dintr-o conjunctură nefavorabilă doar cu viața (pierzînd totul). *A da sufletul din oase* = a-și da viața (pentru cineva). *A avea sufletul în oase* = a fi foarte slab. *A-i mînca* (cuiva) *sufletul* v. mînca. *A avea numai suflet în oase* v. os. *A avea nouă suflete ca pisica* v. pisică. *A-și pune sufletul pentru cineva* v. pune. *A rămîne cu sufletul în oase* v. rămîne. *A-și ține sufletul cu...* v. ține. *A* (*nu*) *se* (*mai*) *ține sufletul* (în cineva) v. ține. ◆ (*pop.; fam.; de obicei la vocat.; adesea urmat de un adj.pos.*) Termen cu care se dezmiardă o persoană dragă. *Dar nu te las, suflete! Nu te părăsesc, lumina mea!* (AGÂR.). **2** Persoană, ins, om. *Hrănesc zece suflete* (PAS). ◆ Gener. Tot ceea ce are viață (și mișcă). ◆ Spec. Locuitor. *Satul are trei, patru mii de suflete* (ISAC). **3** (*pop.*) Suflare, suflu, respirație. *Ana, fugea glonț la fete, îmbujorată... Apoi, potolindu-și sufletul, spune* (REBR.). ◇ Loc.adv. *Într-un suflet* = *a*) (*pe lîngă vb. de mișcare*) foarte repede; *b*) continuu, pe nerăsuflate. ◇ Expr. *A-și trage sufletul* = *a*) a respira; *b*) a inspira; *c*) a se odihni; a se liniști. *A-și lua* (sau *a prinde*) *suflet* = *a*) a trage adînc aer în piept, pentru a-și recăpăta puterile; *b*) ext. a-și recăpăta puterile. *A-i veni* (cuiva) *sufletul la loc* = *a*) a-și potoli respirația; *b*) a se întoarce la o stare (sufletească) anterioară; *c*) ext. a-și reveni dintr-o emoție, dintr-o sperietură etc. a-și recăpăta calmul, curajul, voia bună, după un moment de emoție, de spaimă, de descurajare etc. *A se umple de suflet* = *a*) a-și pierde răsuflarea (din cauza unui efort fizic prea mare); *b*) ext. a gîfîi. *A se duce într-un suflet* v. duce. *A veni* (sau *a se duce*) *în* (sau *de-a*) *ruptul sufletului* v. rupt. *A-și trage sufletul* v. trage. *A ține tot un suflet* v. ține. *A vorbi cu sufletul la gură* v. gură. **III** (*bot.; înv.; de obicei la pl.*) Lăcrămioară (*Convallaria majalis*). • pl. *-e.* și *sóflet s.n.* /lat. ***sufflitus* <*sufflare*.

sufletár *s.m.* (*reg.*) Copil înfiat. • pl. *-i.* /***suflet*** + *-ar*.

sufletésc, -ească *adj.* **1** (*relig.; în opoz. cu „trupesc”*) Care aparține sufletului, care se referă la suflet. *Unde este pragul cel de despărțire... Într-a trupului simțire și într-acea sufleteasca* (CON.). ◆ (*înv.; despre oameni*) Care împărtășește aceleași concepții religioase, filosofice etc. cu altcineva. *N-au ascultat învățăturile părinților celor sufletești* (NEAGOE).◇ *Părinte sufletesc* v. părinte. **2** (*de obicei în opoz. cu „fizic”; despre însușiri, activități etc. ale oamenilor*) Moral, psihic. *E răspunzător de sănătatea sufletească a lui Apostol* (REBR.). ◆ (*despre viață, însușiri, manifestări etc. ale oamenilor*) Care constituie elementul specific al spiritualității unei colectivități umane, a unui popor etc. *Oltul... se confundă cu viața sufletească a colectivității umane prin mijlocul căreia trece* (BOGZA). **3** (*despre însușiri, stări, senzații, manifestări etc. ale oamenilor*) Care ține inimă (ca sediu al sensibilității, al sentimentelor). *Cu toată apăsarea sufletească, se pomeni zîmbind* (TUD.). ◇ *Linie sufletească* v. linie. *Liniște sufletească* v. liniște. ◆ (*despre copii*) Adoptiv. • pl. *-ești.* /***suflet*** + *-esc*.

sufletește *adv.* Din punct de vedere sufletesc; moralmente. • /***suflet*** + *-ește*.

sufletism *s.n.* (*fam.*) Acțiune generoasă, entuziastă. • /***suflet*** + *-ism*.

sufletíst, -ă *s.m., s.f., adj.* (*fam.*) (Persoană) care manifestă generozitate, solicitudine. ◆ (Persoană) care manifestă entuziasm. • pl. *-iști, -iste.* /***suflet*** + *-ist*.

sufleţél *s.n., s.m.* **I** *s.n.* Dim. al lui *suflet*. **II** *s.n., s.m.* (*bot.; reg.; de obicei la pl.*) **1** Lăcrămioară (*Convallaria majalis*). **2** Dedițel (*Pulsatilla vulgaris*). • pl. *n. -e, m. -ei.* /***suflet*** + *-el*.

sufleți *vb. IV. intr.* (*înv., reg.; despre ființe*) A trăi. • prez.ind. *-esc.* /***suflet*** + *-i*.

sufléu *s.n.* (*culin.*) Preparat culinar, asemănător cu budinca, făcut dintr-un aluat moale, foarte pufos, cu albuș bătut spumă, legume fierte, brînză, pește, fructe, unt etc., care se servește ca fel de mîncare sau ca desert. • pl. *-uri.* /<fr. ***soufflé***.

sufleúr *s.m.* v. sufleor.

suflícă *vb. I.* v. sufleca.

suflói *s.n.* (*reg.*) **1** Foale (la fierărie). ◆ Gener. Instrument de suflat aer. **2** Țeavă de soc, de trestie etc. prin care se suflă focul din vatră, pentru a-l aprinde. **3** Jucărie din scoarță de mesteacăn sau de salcie din care fluieră copiii. • pl. *-oaie.* /***sufla*** + *-oi*.

suflór *s.m.* v. sufleor.

súflu *s.n.* **1** Respirație. *Să te cuprind de după gît, Să-ți gust de-aproape suflul pur* (CĂL.). ◇ Expr. *A-și ține suflul* v. ține. ◆ Zgomot caracteristic, asemănător unui șuierat, produs de anumite organe bolnave (plămîni, pleură, inimă etc.). ◆ Capacitate respiratorie mare; ext. rezistență fizică mare. ◆ (*fon.*) Aspirație. ◆ Zgomot făcut de o coloană de aer sau de lichid împinsă într-un canal îngust. **2** Emitere forțată a unui flux de aer pe gură (sau pe nări); expirare puternică, pentru a face, a realiza ceva. **3** Adiere, boare. *Arșița soarelui... este astîmpărată de suflul vîntului* (GAL.). **4** Undă de presiune violentă, masă de aer deplasată cu violență de o explozie, de o detonare etc. (care provoacă avarii, distrugeri). **5** Fig. Avînt, elan, însuflețire. *Cu ce suflu vorbea de trădările celor doi mari dragomani și de crunta-i ispășire* (M. I. CAR.). ◆ Putere de inspirație; forță creatoare. *În natura lui robustă și inteligența lui practică, a avut ceva din suflul lui Balzac* (I. BOT.). • pl. *-uri.* /<fr. ***souffle***.

suflucá *vb. I.* v. sufleca.

suflúră *s.f.* (*tehn.*) Defect de turnare a lingourilor sau al unor piese turnate, care constă în mici goluri produse de gazele degajate din metal în timpul solidificării lui sau de gazele rezultate din metal în urma unor reacții chimice. • pl. *-i.* /<fr. ***soufflure***.

sufocá *vb. I.* **1** *refl., tr.* A-și pierde sau a face pe cineva să-și piardă respirația (din cauza lipsei de oxigen, a încetinirii ritmului respirator etc.); a (se) înăbuși (din lipsă de aer). *Peștii..., sufocați de nămolul răscolit de iureș, fugeau la margini* (VOIC.). ◇ Fig. (*cauza sufocării este o emoție puternică, o stare de spirit deosebită*) *Se sufoca de exasperare* (COCEA). *Emoția o sufoca* (BART). ◆ Ext. A muri sau a omorî pe cineva prin lipsă de aer; a (se) asfixia. ◇ Fig. *Textul... se sufocă sub avalanșa de date istorice* (PER.). Δ (*fam.; tr. compl. indică oameni*) *Era sufocată de insistențele lui.* **2** *tr.* Analog. (*compl. indică plante*) A opri în dezvoltare. **3** *tr.* Fig. (*compl. indică acțiuni, stări, sentimente etc.*) A împiedica dezvoltarea, cursul, evoluția; a frîna. *Întîlnirile zilnice au sufocat, în cele din urmă, relația lor.* • prez.ind. *sufóc.* /<fr. ***suffoquer***, lat. ***suffocare***.

sufocánt, -ă *adj.* **1** (*despre aburi, substanțe etc.*) Care face pe cineva să-și piardă respirația, din cauza lipsei de oxigen sau a încetinirii ritmului respirator; care ucide prin lipsă de aer; asfixiant, înăbușitor. **2** Ext. (*despre aerul din atmosferă, din încăperi etc.*) Care este amestecat cu gaze, cu substanțe etc. improprii respirației; greu, irespirabil, viciat. **3** Analog. (*despre căldură*) Care împiedică respirația normală, fiind prea mare. **4** Fig. (*despre emoții, stări de spirit deosebite etc.*) Care copleșește prin amploare, prin intensitate etc.; sugrumător. *Nu mai putea scăpa de dragostea lui sufocantă.* • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***suffocant***.

sufocáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *sufoca* și rezultatul ei; asfixiere, înăbușire, sufocație. • pl. *-ări.* /v. ***sufoca***.

sufocát, -á *adj.* (*despre ființe*) Care este pe cale să-și piardă respirația din cauza lipsei de oxigen sau a încetinirii ritmului respirator. ◆ Ext. Care este omorît sau mort prin lipsă de aer; asfixiat, înăbușit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***sufoca***.

sufocáție *s.f* Sufocare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***suffocation***, lat. ***suffocatĭo, -onis***.

sufózie *s.f.* v. sufuziune.

sufoziúne *s.f.* v. sufuziune.

sufragán, -ă *adj., s.m.* (*bis.; înv.*) (Episcop ales prin vot) care este subordonat unei mitropolii. • pl. *-i, -e.* și *sufragánt, -ă adj., s.m.* /<fr. ***suffragant***, germ. ***Suffragan***.

sufragánt, -ă *adj., s.m.* v. sufragan.

sufrageríe *s.f.* **1** Încăpere special amenajată, destinată servirii mesei. **2** Mobilier pentru această încăpere. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *sofrageríe s.f.* /***sufragiu***[1] + *-ărie*.

sufragétă *s.f.* (*în a doua jumătate a sec. 19 și la începutul sec. 20, în Anglia*) Partizană a mișcării feministe, care milita pentru obținerea de drepturi politice pentru femei, în special pentru dreptul la vot. ◆ Gener. Feministă. • pl. *-e.* /<fr. ***suffragete*** <*suffrage* „vot”.

sufragíu[1] *s.m.* v. sofragiu.

sufrágiu[2] *s.n.* **1** Drept de vot. ◇ *Sufragiu universal* = drept de vot acordat tuturor cetățenilor majori ai unei țări. **2** Sistem de votare (după modalitatea exercitării dreptului de vot și după extinderea lui). **3** Fig. Asentiment, aprobare (unanimă); aviz favorabil. *Această părere a întrunit toate sufragiile* (BRĂ.). • pl. *-gii.* și (*înv.*) *sufráj s.n.* /<lat. ***suffragium, -ii***, fr. ***suffrage***.

sufráj *s.n.* v. sufragiu[2].

sufrunceá *s.f.* (*înv.*) Sprinceană. • pl. *-ele.* /lat. ****subfrontičella***.

sufúlf *s.m.* v. sovîrf.

sufúlv *s.m.* v. sovîrf.

sufuziúne *s.f.* **1** (*geol.*) Îndepărtare prin spălare de către apele subterane a particulelor fine din rocile afînate sub acțiunea circulației apelor subterane. **2** (*biol.*) Răspîndire sub piele a unei umori. ◇ *Sufuziune sangvină* = hemoragie redusă, care are loc între straturile componente ale unui organ sau ale unui țesut. • sil. *-zi-u-.* pl. *-i.* și *sufoziúne, sufózie s.f.* /<fr. ***suffusion*** <lat. ***suffusio*** <*fundere* „a vărsa”.

sugáci, -ce *s.m., adj.* Sugar. • pl. *-ci, -ce.* /***suge*** + *-aci*.

sugár, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., adj.* (Copil sau pui de animal) care se hrănește sugînd laptele mamei sau care nu a depășit vîrsta alimentării cu laptele mamei; sugaci, sugător, sugaș. ◆ Spec. (*reg.*) (Miel) născut mai tîrziu sau care a rămas fără mamă și care este dat să sugă la altă oaie. ◆ (*reg.; peior.; subst. m.*) (Epitet pentru o) persoană care bea mult. **2** *s.f., adj.* (*reg.*) (Oaie) care a fătat (mai tîrziu) și care alăptează toată vara. **3** *s.f.* (*reg.*) Țigară. **4** *s.m.* (*constr.; reg.*) Căpriorul din mijloc (mai mic) al acoperișului casei țărănești. • pl. *-i, -e.* /***suge*** + *-ar*.

sugăş *s.m.* (*înv.*) Sugar. • pl. *-i.* /***suge*** + *-aș*.

sugatívă *adj. Hîrtie sugativă* (*și subst. f.*) = hîrtie groasă, poroasă, preparată special pentru a absorbi cerneala; hîrtie sugătoare. ◆ (*peior.; subst. f.*) Epitet

S

pentru o persoană care bea mult. • pl. *-e.* /***suge*** + *-ativă*, după it. *[carta] sugante.*

sugărél[1], **-éa** *s.m., s.f., adj.* (*pop.*) Dim. al lui *sugar.* • pl. *-ei, -ele.* /***sugar*** + *-el.*

sugărél[2] *s.m.* v. șugărel.

sugător, -oăre *adj., subst.* **I 1** *adj., s.m.* (*înv., pop.*) Sugar. **2** *adj., s.f.* (*înv., pop.*) (Femelă) care alăptează. **3** *adj. Hîrtie sugătoare* = hîrtie sugativă. **4** *s.m.* (*fam.*) Beţiv. **5** *s.n.* (*zool.; înv.*) Mamifer. **6** *adj.* (*anat.; înv.; despre vase sangvine*) Limfatic. **7** *adj.* (*înv.; despre substanţe*) Absorbant. **II** *s.f.* (*bot.*) Mică plantă de pădure, lipsită de clorofilă, de culoare gălbuie, brună, roz sau cenuşie, cu frunzele în formă de solzi şi cu florile albe-gălbui, dispuse în racem (*Monotropa hypopytis*). • pl. *-ori, -oare.* /***suge*** + *-ător.*

sugătúră *s.f.* (*înv.*) Sugere. • pl. *-i.* /***suge*** + *-ătură.*

súge *vb. III.* **1** *tr.* (*despre copii sau despre puii de mamifere*) A trage, printr-o mişcare specifică, cu gura (sau cu botul) şi cu buzele laptele din mamelă (sau dintr-un recipient special care conţine lapte), aspirînd şi înghiţind, pentru a se hrăni. ◇ Expr. *A-i da cuiva să sugă* = a alăpta. *A suge* (ceva) *împreună* (sau *odată*) *cu laptele mamei* (ori *de la mamă*) = a dobîndi anumite deprinderi, cunoştinţe etc. din fragedă copilărie. *A spune şi laptele* (*pe care l-a*) *supt* (*de la mamă*) = a spune tot ce ştie. *A fi supt lapte de capră* v. lapte. *A suge* (*de*) *la două oi* = a obţine foloase din două părţi. ◆ Analog. (*despre unele insecte; compl. indică substanţe nutritive*) A aspira cu ajutorul unor organe specializate pentru a se hrăni. *Ploşniţele roşii... Nici că au ce să mai sugă* (EMIN.). **2** *tr.* (*compl. indică alimente solide, de obicei bomboane, zahăr etc.*) A dizolva încet în gură, amestecînd cu salivă, pentru a înghiţi. ◆ (*compl. indică părţi ale corpului omului, de obicei degete, palme etc.*) A introduce în gură pentru a curăţa, pentru a alina o durere, o senzaţie neplăcută etc., printr-o mişcare specifică, de aspiraţie, cu buzele. ◇ Expr. (*înv.*) *A suge* (ceva) *din degete* = a născoci. ◆ (*compl. indică buze*) A strînge între dinţi, făcînd să se retragă spre interiorul gurii. **3** *tr.* (*compl. indică lichide, sucuri etc. pe care le conţine un corp, un organism, o materie etc.*) A aspira cu ajutorul buzelor (ţuguiate) sau cu botul, pentru a înghiţi; a sorbi. ◇ Expr. (*pop.; fam.*) *A suge sîngele cuiva* (sau *din cineva*) = a exploata pe cineva; a chinui; a asupri. *A-şi suge de sub unghii* (ori *unghie*) = *a*) a fi foarte zgîrcit; *b*) a face economii exagerate. ◆ Analog. (*înv., pop.*) A trage aerul în piept (cu putere). ◆ Ext. A aspira (forţat). ◆ Analog. (*pop.; compl. este „burta”*) A trage înăuntru, o dată cu respiraţia, pentru a deveni suplu. **4** *tr.* Fig. (*compl. indică oameni, colectivităţi umane etc.*) A secătui de avere, de bani, de putere. ◆ (*compl. indică oameni sau capacităţi, posibilităţi, disponibilităţi etc. fizice, intelectuale, afective ale lor*) A face să ajungă la limită. ◆ (*compl. indică oameni*) A obosi peste măsură; a extenua, a epuiza, a istovi. ◇ Expr. *A suge pe cineva pînă la măduvă* = a sărăci pe cineva. ◆ (*compl. indică fiinţe sau părţi ale corpului lor, în special faţa*) A face să devină slab, scofîlcit, tras. *Apar femeile cu figuri supte de boală, cu încălţămintea scîlciată* (BOGZA). ◆ (*refl.; despre obraji*) A se trage mult înăuntru (ca urmare a lipsei dinţilor). **5** *tr.* (*de obicei deprec.; compl. indică recipiente care conţin băuturi*) A goli sorbind, puţin cîte puţin. ◆ (*compl. indică băuturi, mai ales alcoolice*) A bea cu poftă. ◇ Compus: (*pop.*) *suge-bute* (sau *-cep*) (*subst. invar.*) = beţiv înrăit. ◆ (*fam.; intr.*) A fi beţiv. **6** *intr.* A trage din ţigară, din pipă etc. cu nesaţ, pentru a inhala fumul. ◆ Ext. A fuma. **7** *tr.* (*despre corpuri poroase; compl. indică lichide, substanţe etc.*) A absorbi. • prez.ind. *sug*; part. *supt.* /lat. ***sugĕre.***

sugél *s.m.* **1** (*bot.*) Plantă erbacee din familia labiatelor, cu miros neplăcut, cu florile purpurii, trandafirii sau albe (*Lamium purpureum*). ◇ *Sugel-alb* = plantă erbacee cu frunzele peţiolate şi cu florile albe (*Lamium album*). ◇ Compus: *sugel-galben* = plantă erbacee cu frunzele peţiolate şi cu florile galbene-aurii (*Laleobdolon luteum*). **2** (*med.; pop.*) Panariţiu. • pl. *-ei.* şi *singél* *s.m.* /cf. lat. *sigillum, -i,* it. *suggello.*

sugeră *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică idei, gînduri, sentimente etc.*) A face să se nască în mintea cuiva, printr-o aluzie, printr-o asociaţie de idei etc. *I-am sugerat că aş vrea s-o văd într-o zi* (PRED.). **2** (*compl. indică reprezentări, imagini etc.*) A face să-şi închipuie. *În colţul din dreapta al scenei, cîteva elemente sugerează o cameră* (H. LOV.). ◆ Ext. A evoca. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***suggérer***, lat. ***suggerere*** „a inspira”.

sugeráre *s.f.* Faptul de *a sugera.* • pl. *-ări.* /v. ***sugera.***

sugeratív, -ă *adj.* Care sugerează; sugestiv. • pl. *-i, -e.* /***sugera*** + *-ativ*, după it. *suggeritivo.*

súgere *s.f.* **1** Acţiunea de *a suge* şi rezultatul ei; supt, sugătură. **2** (*nav.*) Atracţie a unei nave spre mal sau spre o navă mai mare care trece prin apropiere, ca urmare a variaţiilor de presiune create la viteze mari în vecinătatea bordurilor. • pl. *-i.* /v. ***suge.***

sugestíbil, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care poate fi (uşor) sugestionat; care este sensibil, receptiv la sugestie; sugestionabil. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***suggestible.***

sugestibilitáte *s.f.* Însuşirea de a fi sugestibil. ◆ Starea celui care este sugestionat sau care acceptă uşor sugestii. ◆ (*psih.*) Grad de reactivitate la sugestie. • /<fr. ***suggestibilité.***

sugéstie *s.f.* **1** Influenţă exercitată asupra voinţei, asupra psihicului cuiva, prin transmiterea unor idei, unor sentimente, unor atitudini comportamentale etc.; dirijare a voinţei cuiva; acţiune exterioară, senzorială sau verbală, care provoacă acest proces; sugestionare. ◆ (*psih.*) Influenţă exercitată asupra psihicului sau comportamentului cuiva (în stare de veghe sau în stare hipnotică), folosită în scopuri terapeutice. *Perspectiva oricărei alegorii este limitată, puterea ei de sugestie este redusă* (VIANU). **2** Faptul de a face ca cineva să-şi închipuie o imagine, o reprezentare etc. ◆ Ext. Evocare. **3** Ceea ce sugerează cineva cuiva. *Nu acceptă nici una din aceste sugestii* (POPOV.). ◆ Ext. Idee; propunere; îndemn. *Sugestia dumitale pe lîngă guvernatorul băncii... n-a fost fără folos* (CĂL.). • pl. *-ii.* g.-d. *-ii.* şi (*înv.*) *sugestiúne* *s.f.* /<fr. ***suggestion***, lat. ***suggestio, -onis.***

sugestionă *vb. I. tr., refl.* A face pe cineva să gîndească, să acţioneze sau a gîndi, a acţiona singur prin intermediul sugestiei. • sil. *-ti-o-.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***suggestionner.***

sugestionábil, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care poate fi (uşor) sugestionat; care este sensibil, receptiv la sugestii; sugestibil. • sil. *-ti-o-.* pl. *-i, -e.* /***sugestiona*** + *-bil.*

sugestionáre *s.f.* Sugestie. • sil. *-ti-o-.* pl. *-ări.* /v. ***sugestiona.***

sugestiúne *s.f.* v. sugestie.

sugestív, -ă *adj.* Care are capacitatea, puterea, calitatea de a sugera, de a evoca; care inspiră, trezeşte anumite idei, imagini, reprezentări etc. *Strofa consacrată Ceahlăului e mult mai sugestivă decît picturală* (IBR.). ◇ (*adv.*) *Îl privea în ochi, rugător şi umil sau numai sugestiv* (POPOV.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***suggestif.***

sugestivitáte *s.f.* Calitatea sau starea de a fi sugestiv. • /<fr. ***suggestivité.***

sughíte *vb. III.* v. sughiţa.

sughíţ *s.n.* **1** (*mai ales la pl.*) Inspiraţie bruscă, zgomotoasă, adesea repetată, care face să vibreze coardele vocale la trecerea aerului prin glotă şi care însoţeşte, de obicei, crizele de plîns. **2** Sunet caracteristic, nearticulat, spasmodic, repetat la intervale (relativ) regulate, produs printr-o inspiraţie bruscă ce face să vibreze coardele vocale la trecerea aerului prin glotă şi provocat de contracţiile bruşte şi convulsive ale diafragmei. ◆ Hohot de plîns sau de rîs. • pl. *-uri.* /de la ***sughiţa***, prin derivare regresivă.

sughiţá *vb. I. intr.* A scoate sughiţuri; a fi apucat de sughiţuri. • prez.ind. *sughíţ, sughíţ.* şi *sughíte vb. III,* (*pop.*) *sughiţí vb. IV.* /lat. ****subgluttiare.***

sughiţáre *s.f.* Acţiunea de *a sughiţa* şi rezultatul ei; sughiţat[1]. • pl. *-ări.* /v. ***sughiţa.***

sughiţát[1] *s.n.* Sughiţare. • /v. ***sughiţa.***

sughiţát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*mai ales despre plîns*) Care este însoţit de sughiţuri. **2** (*despre manifestări ale oamenilor*) Care este însoţit de sughiţuri; sughiţos. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***sughiţa.***

sughiţí *vb. IV.* v. sughiţa.

sughiţós, -oásă *adj.* (*înv.; despre manifestări ale oamenilor*) Sughiţat[2]. • pl. *-oşi, -oase.* /***sughiţa*** + *-os.*

sugí *vb. IV.* v. soage.

sugilăţie *s.f.* (*med.*) Uşoară echimoză a pielii; sufuziune sangvină. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***sugillation***, lat. ***suggillatio, -onis*** „vînătaie”.

sugíu *s.n.* (*med.; pop.*) Panariţiu. • pl. *-uri.* /cf. *sugel.*

sugiúc *s.n.* **1** (*alim.*) Produs (oriental) de cofetărie, în formă de sul, preparat dintr-o pastă gelatinoasă (roşie), cu miez de nucă; bigi-bigi. ◆ Preparat alimentar făcut din nuci muiate în must fiert, cu făină sau cu pastă de fructe. **2** (*culin.; înv., pop.*) Un fel de cîrnat, preparat din carne de oaie, de capră sau de vacă, bine condimentat, uscat şi afumat. • pl. *-uri.* /<tc. ***sucuk.***

sugmăn *s.n.* v. suman.

súgnă *s.f.* v. sucnă.

sugrumă *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică fiinţe, mai ales oameni*) A strînge de gît, cu mîinile, cu o funie etc., blocînd căile respiratorii, pentru a omorî prin sufocare; a gîtui, a strangula, a sugruma. ◇ Fig. *Întunericul sugruma satul* (REBR.). ◆ A strînge în braţe, pentru a omorî prin sufocare. *Ursul...te prinde în braţe..., te strînge pînă te sugrumă* (STANCU). ◆ Ext. (*despre obiecte de îmbrăcăminte, funii, noduri etc.; compl. indică oameni sau părţi ale corpului lor*) A strînge prea tare, împiedicînd mişcările, îngreunînd respiraţia etc. *Cămaşa îl sugruma la gît.* **2** *tr., refl.* Ext. A face să piardă sau a-şi pierde respiraţia, datorită lipsei de oxigen. ◆ Ext. A omorî sau a muri prin asfixiere; a (se) asfixia, a (se) sufoca. **3** *tr., refl.* Fig. A face să-şi piardă sau a-şi pierde, pe moment, respiraţia din cauza unei emoţii puternice, a unei stări de spirit deosebite etc. *Glasul flăcăului se sugrumase de furie* (REBR.). **4** *tr.* Fig. (*compl. indică acţiuni, manifestări, sentimente etc. ale oamenilor*) A înăbuşi cu violenţă; a reprima, a lichida. *Cînd m-a văzut nainte-i, sugrumîndu-şi emoţiunea, a exclamat: Domnul m-a auzit!* (GAL.). **5** *refl.* (*despre drumuri, ape, văi etc.*) A se îngusta brusc. • prez.ind. *sugrúm.* şi (*înv., reg.*) *zugrumá vb. I.* /***sub***[1]*-* + ***gruma[z].***

sugrumáre *s.f.* Acţiunea de *a* (*se*) *sugruma* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* şi (*înv., reg.*) *zugrumáre* *s.f.* /v. ***sugruma.***

sugrumát, -á *adj.* **1** (*despre fiinţe, mai ales despre oameni*) Care este strîns de gît cu mîinile, cu o funie etc., blocînd căile respiratorii pentru a omorî; omorît prin sufocare. ◆ (*despre oameni sau despre părţi ale corpului lor*) Care este strîns prea tare de un obiect de îmbrăcăminte, de o funie etc. care împiedică mişcările, îngreunează respiraţia etc.; care este incomodat de o îmbrăcăminte prea strîmtă. ◆ (*înv.; subst.*) Animal sau pasăre ucisă (ca jertfă) prin sugrumare. **2** Fig. (*despre oameni*) Care este copleşit de o emoţie puternică, de o stare de spirit deosebită etc. **3** Fig. (*despre voci, glasuri etc.*) Care are timbrul alterat, diminuat, din cauza unei emoţii, a unei stări de spirit deosebite etc.; gîtuit, înăbuşit, strangulat. • pl. *-ţi, -te.* şi (*înv., reg.*) *zugrumát, -ă adj.* /v. ***sugruma.***

sugrumătór, -oáre *adj.* **1** (*despre fiinţe*) Care sugrumă, care omoară pe cineva prin sugrumare. **2** (*despre aburi, substanţe etc.*) Care face ca cineva să-şi piardă respiraţia, să se înece din cauza lipsei de oxigen; care omoară prin lipsă de aer. **3** Fig. (*despre emoţii, stări de spirit deosebite etc.*) Care copleşeşte prin amploare, prin intensitate etc.; sufocant. • pl. *-ori, -oare.* şi (*înv., reg.*) *zugrumătór, -oáre adj.* /***sugruma*** + *-ător.*

sugrumătúră *s.f.* **1** (*înv.*) Sugrumare. **2** Concr. Parte îngustă şi subţiată a unui obiect. ◆ Loc în care se produce o îngustare sau o subţiere; gîtuitură, gîtuire. • pl. *-i.* /***sugruma*** + *-ătură.*

suguşá *vb. I. tr.* **1** (*înv., reg.; compl. indică fiinţe, mai ales oameni*) A sugruma. ◆ (*despre cîini; compl. indică mai ales oameni*) A rupe cu colţii, a sfîşia o porţiune de la gît. **2** Fig. (*compl. indică oameni*) A trata în mod brutal. ◆ Ext. A încolţi, a lua de gît. • prez.ind. *sugúş, -ez.* /***sub***[1]*-* + ***guşă*** + *-a.*

suhác *s.n.* v. sulac.

suhár *s.m.* (*reg.*) **1** Lemn uscat. **2** (*alim.*) Pesmet de calitate inferioară. • pl. *-uri.* /<srb. ***suhar***, ucr. ***cyxap.***

suhástru, -ă *adj.* v. sihastru.

suhát *s.n.* **1** (*reg.*) Păşune (pe lîngă ape sau pe lîngă locuri mocirloase). **2** (*reg.*) Loc de odihnă sau de popas (plătit) pentru vite (şi care). **3** (*reg.*) Apă puţin adîncă (unde se adapă vitele). **4** (*înv.*) Păşunat. ◆ Plată care se percepea pentru păşunat. • pl. *-uri.* /<bg. ***cyeam***, srb. ***suvat.***

sui[1]**-** Elem. de compunere „porc”. • /<fr. ***sui-***; cf. lat. *sus, suis.*

suí[2] *vb. IV.* **1** *refl., intr.* (*despre fiinţe*) A se deplasa, a se îndrepta spre un loc mai ridicat; a merge, a se duce în sus, la deal; a (se) urca. *Pe colină Noi după dînşii cot la cot Suiam orbiş* (COŞB.). ◇ (*tr.*) *Suie dealuri, coboară văi şi rîpi* (SADOV.). ◆ (*despre oameni*) A (se) urca dinspre vărsare spre izvoarele unei ape curgătoare. *Suim pe firul apei, căutînd un loc bun de*

pescuit. ◆ (*intr.; despre văi, drumuri, scări etc.*) A duce în sus la..., spre...; a ajunge, îndreptîndu-se în sus, pînă la... *Trepte de piatră... suiau din curte în casă* (BLA.). ◆ (*refl.; despre oameni*) Fig. A înainta în vîrstă; a ajunge pînă la vîrsta de... ◆ Fig. (*înv.; refl.; despre oameni*) A merge îndărăt în timp, cu mintea, pînă la... **2** *refl., intr.* (*urmat de determ. introduse prin prep. „în", „pe", „deasupra"*) A face o mișcare de jos în sus (agățîndu-se cu mîinile, cu picioarele etc.) și a (se) așeza, a sta etc. pe ceva aflat mai sus, pe ceva mai ridicat (în raport cu un punct de referință); a (se) urca, a se cățăra, a se cocoța. *Cîteodată ne suiam cîte zece, cincisprezece într-un pom* (ARGH.). *S-a suit pe-o capră de tăiat lemne* (STANCU). ◇ Loc.vb. *A (se) sui călare* (sau *pe cal, în șa*) = a călări. ◇ Expr. (*refl.*) *A se sui pe scena teatrului* (sau *pe scenele teatrelor*) = (*despre actori*) a juca (în multe piese de teatru). (*refl., tr.*) *A (se) sui în scaun* (sau *pe tron*) = a ajunge sau a face pe cineva să ajungă la domnie; a prelua sau a da cuiva domnia. (*refl.*) *A (i) se sui* (cuiva) *în cap* (sau *în spate*) = a abuza de bunătatea, de răbdarea cuiva. (*pop., fam.*) *S-a suit scroafa în copac* v. scroafă. *A i se sui cuiva în cap* v. cap. *A (se) sui pe* (sau *la*) *tron* v. tron. ◆ Ext. (*despre oameni*) A se deplasa în sus, pășind pe treptele unei scări pentru a ajunge la un etaj superior, în pod, pe acoperiș etc. ◇ (*tr.*) *I-am luat-o înainte pe scară, suind cîte trei trepte deodată* (TEOD.). ◇ Expr. (*tr.*) *A sui scările cuiva = a)* a solicita cuiva un serviciu umilindu-se; *b)* ext. a se umili (ploconindu-se în fața cuiva). ◆ Spec. (*refl.; despre oameni*) A face o mișcare de jos în sus (ajutîndu-se cu mîinile) și a păși pe o treaptă, pe o pasarelă etc. pentru a intra într-un mijloc de transport (și a se așeza) cu scopul de a călători. *Ne-am suit cu greu într-un tramvai, fiind foarte aglomerat.* ◆ Ext. A călători cu un mijloc de transport; a (se) urca. *M-aș sui în tren și aș veni la tine* (POPOV.). ◆ (*refl.; despre plante agățătoare sau despre părți ale lor*) Analog. A se ridica pe măsură ce crește, prinzîndu-se pe araci, pe ziduri etc. ◆ (*pop.; refl.; despre ființe*) Eufem. A se urca pe cineva pentru a îndeplini actul sexual. **3** *refl.* (*despre fluide aflate în circuit închis și sub o anumită presiune*) A se ridica, ajungînd la un anumit nivel. *Cînd mercurul se suie, aerul este gros și timpul rău* (I. ION.). ◇ Expr. *A i se sui* (cuiva) *sîngele în obraz* (sau *la cap*) = *a)* a se înroși la față (de mînie, de rușine etc.); *b)* ext. a se rușina, a se mînia, înroșindu-se la față. *A i se sui* (*fumurile*) *la cap* = a deveni îngîmfat, plin de sine, stăpîn pe situație. *A i se sui cuiva vinul* (sau *băutura*) *la* (ori *în*) *cap* = a se îmbăta. *A i se sui* (cuiva) *sîngele în obraz* (sau *la cap, în față*) v. sînge. *A i se sui* (cuiva) *tot sîngele în vîrful capului* v. vîrf. ◆ Analog. Sinec. (*despre aparate de măsură cu fluide în circuit închis și sub o anumită presiune*) A indica, a măsura o anumită valoare a temperaturii, a presiunii etc. *Termometrul a suit pînă la 40°C.* **4** *refl., intr.* (*despre ceață, nori, fum, flăcări etc.*) A se înălța, a se ridica (în văzduh). ◇ Expr. (*refl.*) *A i se sui* (*tot*) *cuiva părul* (*în cap* sau *în vîrful capului*) v. păr. *A i se sui cuiva piperul la nas* v. piper. ◇ Fig. *Din stea în stea se suie sufletul într-un avînt* (EMIN.). ◆ (*relig.; despre divinitate, sfinți, suflete; de obicei cu determ. ca „în cer", „în sus la cer"*) A se înălța la cer (considerat sediu al divinității); a se mîntui. ◇ Expr. (*refl.*) *A se sui la cer* = a muri (mergînd în rai). ◆ Analog. (*despre aștri*) A apărea la orizont și a se deplasa (aparent) pe bolta cerească spre zenit. **5** *refl., intr.* (*despre zgomote, sunete, glasuri, cîntări*) A se răspîndi prin propagare în înălțime, în atmosferă (fiind auzit cu putere). ◆ Fig. (*despre voce sau*, ext., *despre cîntăreți, păsări, instrumente muzicale*) A emite sunete muzicale din ce în ce mai înalte; a trece de la registrul grav la cel ascuțit. **6** *refl.* (*despre numere, sume, prețuri*) A crește, a se mări. ◇ Expr. *A se sui* (*pînă*) *la...* = a ajunge (pînă) la... ◆ (*despre produse, mărfuri etc.*) A se scumpi. • prez.ind. *sui.* /lat. *subīre.*

suicíd *s.n., s.m.* **1** *s.n.* Sinucidere. **2** *s.m.* Sinucigaș. • sil. *su-i-.* pl. *m. -izi.* /<fr. ***suicide.***

suicidár, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care ține de suicid, care se referă la suicid. **2** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care are tendințe de sinucidere. • sil. *su-i-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***suicidaire.***

suicidológie *s.f.* Ansamblu de cercetări avînd ca obiect sinuciderea. • sil. *su-i-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***suicidologie.***

suidée *s.f.* (*zool.; la pl.*) Subordin de mamifere paricopitate, care cuprinde porcul, mistrețul etc. (*Suidae*); (*și la sg.*) animal care face parte din acest subordin. • sil. *su-i-.* pl. *-ee.* /<fr. ***suidés.***

suifórme *s.f. pl.* (*zool.*) Subordin de mamifere paricopitate nerumegătoare, cu pielea groasă și acoperită cu peri tari și rari, cuprinzînd porcul, mistrețul, hipopotamul etc. • sil. *su-i-.* /<fr. ***suiformes.***

súi-genéris *adj.invar.* Original, particular, unic în felul său. • /<lat. ***sui generis.***

suín, -ă *s.m., s.f.* (*zool.; la pl. f.*) Subfamilie de paricopitate care cuprinde mai multe genuri și specii de porci sălbatici, precum și porcii domestici proveniți din aceștia; (*și la sg.*) animal care face parte din această subfamilie. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***suīnus, -a, -um*** „de porc".

suínt *s.n.* (*biol.*) Component al usucului, solubil în apă, produs de glandele sudoripare ale oilor sau ale caprelor, care are rol protector al fibrelor de lînă, de păr. • /<fr. ***suint.***

suíre *s.f.* **1** Acțiunea de *a (se) sui* și rezultatul ei; suiș, suit, urcare. **2** *Suire pe tron* = preluare a domniei de către un monarh. • pl. *-i.* /v. ***sui.***

suiséki *s.f.* Artă a aranjării pietrelor decorative, răspîndită în Japonia, alături de ikebana. • /<japon. ***suiseki.***

suíș *s.n.* **1** Suire. **2** Concr. Porțiune de teren cu suprafața înclinată față de planul orizontal, care formează versanții unor forme de relief; pantă, povîrniș, coastă. *Stau înfipți în suișul coastei șapte cireși sălbatici* (GAL.). ◆ Restr. Porțiune dintr-un drum care urcă. *O bicicletă pliantă... prinsă pe umeri la suișurile înalte e o jucărie* (ARGH.). ◆ (*înv.*) Vîrf (al unui munte). • pl. *-uri.* /***sui***[2] + *-iș.*

suít *s.n.* **1** Suire. **2** Transportare a unui obiect, a unui material etc. într-un loc ridicat. • /v. ***sui***[2].

suitár *s.m.* v. soitar.

suitáș *s.n.* Șiret (îngust) de lînă, de mătase etc., folosit ca ornament la unele obiecte de îmbrăcăminte. • pl. *-e.* și *sutáș s.n.* /<magh. ***sujtás***, fr. ***soutache.***

suítă *s.f.* **1** Grup de oameni care însoțește (într-o călătorie, la o solemnitate etc.) un suveran, un demnitar, o personalitate, în semn de prețuire; escortă, alai. *Apăru statura înaltă a prefectului, urmat de primar și de o suită de ofițeri* (POPOV.). **2** (*muz.*) Compoziție muzicală (ciclică), alcătuită dintr-un grup de piese instrumentale (dansante), scrise în aceeași tonalitate, dar contrastante prin caracter și mișcare. ◆ Fragmente selective extrase dintr-o lucrare mai amplă (operă, balet etc.). ◇ *Suită coregrafică* (sau *de dansuri*) = *a)* ciclu de piese muzicale dansante, diferite (cu caracter popular); *b)* spectacol realizat pe baza unui astfel de ciclu. **3** Serie, șir de idei, de reprezentări etc. *Întocmise suita asta de deducții* (IORD.). ◆ Gener. Continuitate; înlănțuire; ext. urmare. *Observi ce gîndire eliptică are și cum îi lipsește suita în idei?* (CE. PETR.). • pl. *-e.* și *sfíță s.f.* /<fr. ***suite.***

suitór, -oáre *adj., s.f., s.m.* **1** *adj.* Care suie; ascendent. **2** *adj.* (*despre plante*) Agățător. **3** *adj.* (*despre voci, tonuri sau*, ext., *despre ritmul versurilor*) Care are intonație crescîndă. **4** *s.f.* (*miner.*) Trecere verticală sau înclinată care face legătura între două lucrări miniere situate la niveluri diferite sau între un orizont subteran și suprafață și care nu este echipată cu mijloace de transport. **5** *s.m.* Fig. (*înv.*) Persoană care se înrudește cu altă persoană în linie ascendentă. • sil. *su-i-.* pl. *-ori, -oare.* /***sui*** + *-tor.*

suiulgibáș *s.m.* v. suiulgibașa.

suiulgibașá *s.m.* (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) Șeful suiulgiilor. • scris și *suiulgi-bașa.* pl. *-ale.* și *suiulgibáș s.m.* /<tc. ***suy oclu başı.***

suiulgíu *s.m.* (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) Persoană care făcea și întreținea fîntînile și cișmelele sau se ocupa cu aprovizionarea cu apă a populației. • pl. *-gii.* /<tc. ***suyolcu.***

suivántă *s.f.* (*fran. înv.*) Damă de companie. • sil. *su-i-.* pl. *-e.* /<fr. ***suivante.***

sujét *s.n.* v. subiect.

sul *s.n.* **1** Obiect sau parte, piesă a unui obiect, a unui aparat, a unei unelte, a unui mecanism etc., în formă de cilindru, confecționat din metal, lemn, material plastic, care se poate roti în jurul axei sale și care are diferite funcții practice: *a)* (*la războiul de țesut; adesea cu determ. „dinainte", „de dinainte"*) Cilindru de lemn sau de metal, lung cît lățimea războiului, situat în partea din față a patului războiului, pe care se înfășoară pînza pe măsură ce este țesută. ◇ Expr. *A pune* (*pe*) *sul* v. pune. ◆ (*adesea cu determ. „dinapoi", „de dinapoi", „dindărăt"*) Cilindru de lemn sau de metal, lung cît lățimea războiului, situat în partea din spate a patului războiului, de pe care se desfășoară urzeala în timpul țesutului. *b)* Cilindru de metal, de lemn etc., care, ca parte componentă a unui mecanism, a unei unelte, a unui aparat etc., servește la presarea, fasonarea, netezirea unui material. *c)* Sucitor pentru întins aluatul. *d)* (*pop.; la grindeiul stăvilarului*) Cep. *e)* (*reg.; la scară*) Carîmb. *f)* (*reg.*) Cutie metalică de formă cilindrică. *g)* (*reg.; la grindeiul joagărului, la grăunțarul morii etc.*) Roată dințată. ◆ Bară (fixă) folosită la exercițiile de gimnastică. **2** Pernă lungă, de formă cilindrică, ce se pune la capătul patului sau al canapelei, ca rezemătoare ori ca ornament. ◆ Un fel de pernă cilindrică, ce se pune pe pervaz, între geamurile unei ferestre, în partea de jos a unei uși etc., pentru a împiedica pătrunderea aerului rece în încăpere. **3** (*de obicei cu determ. care indică materialul, felul etc.*) Bandă, bucată lungă dintr-un material flexibil (hîrtie, țesătură, tablă etc.), cu lățime constantă, înfășurată în formă de cilindru; rulou. *Cumpără un sul de tifon. Primise recent suluri de stofă de bună calitate.* ◇ Loc.vb. *A face* (sau *a strînge*) *ceva sul* (ori *suluri*) = a înfășura (ceva) în formă de cilindru. **4** Analog. (*cu determ. introduse prin prep. „de", care arată felul*) Coloană de fum, de flăcări, de praf etc., care de obicei se înalță vertical (și răsucit). *De la coșurile caselor se ridicau suluri de fum... ca niște copaci* (DELAVR.). ◆ Val de apă, de frunze uscate etc. rostogolit de vînt, de curenți. *Sulul de apă se sparge și se preface într-o spumă* (VLAH.). ◆ Trombă (de vînt). *Are să vie vîntul, poate, Cu sulurile desfășurate* (ARGH.). ◆ Fascicul de lumină sau de raze. *Razele de soare... luminau în suluri, ca în bisericile goale* (TEOD.). **5** (*prin etimol. pop., după tc. „usul"*) Mijloc, metodă. ◇ Loc.adv. *Cu* (sau *printr-*) *un sul subțire* = cu abilitate, cu mijloace subtile. **6** (*înv.*) Peninsulă. **7** (*iht.; reg.*) Mihalț (*Lota lota*). • pl. *-uri,* (*reg.*) *-e, m. -i.* /lat. ****sŭb(u)lum*** <*insubŭlum*; cf. și tc. *usul* „mijloc, metodă".

sulác *s.n., s.m.* I *s.n.* **1** (*pop.*) Un fel de sulă lungă, cu diverse întrebuințări. ◆ (*reg.; în forma „suhac"*) Parte ascuțită, în formă de sulă, a unor instrumente, obiecte etc. **2** (*reg.*) Bucată de lemn, cilindrică și subțire, cu care se scoate măduva dintr-o creangă de soc tăiată. ◆ Ext. Băț la pușca de soc. **3** (*reg.*) Eufem. Penis (la animale). ◆ Îndoitură a pielii în care se află acest organ. ◆ Penis (la om). II *s.m.* (*iht.; pop.*) Varietate de crap, care are corpul lunguieț (*Cyprinus carpio hungaricus*); sulă, crap sulatic, sulinar, crap sulednic. • pl. *n. -uri, -ce, m. -ci.* și (*reg.*) *sulhác, suhác, suvác s.n.* /***sulă*** + *-ac;* cf. ucr. *суак*, ngr. *σουβλάκι.*

sulátec, -ă *adj.* v. sulatic.

sulátic, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* (*pop.; despre ființe*) Care este subțire și lung. ◆ Care este ager, sprinten. **2** *adj.* (*pop.; despre stoguri*) Care este lunguieț. ◆ (*despre vîrful stogurilor*) Care este țuguiat. **3** *s.n.* (*pop.*) Penis (la animale). **4** *adj.* (*iht.; reg.*) *Crap sulatic* = sulac (*Cyprinus carpio hungaricus*). • pl. *-ci, -ce.* și (*reg.*) *sulátec, -ă, sulétic, -ă adj.* /***sulă*** + *-atic.*

súlă *s.f.* I **1** Unealtă formată dintr-o tijă lungă și groasă de oțel, dreaptă sau curbă, fixată într-un mîner, folosită de cizmari și de cojocari pentru a găuri pielea, talpa etc., spre a putea trece acul sau ața prin ele. ◇ Expr. (*pop.; fam.*) *A-i pune* (sau *a-i băga*) *cuiva sula în coastă* (sau *coaste*) = a sili pe cineva să facă ceva, să acționeze într-un anumit fel etc. *Sula și căciula = a)* (și, *reg., domn cu sula-n traistă*) om foarte sărac; *b)* (*reg.; peior.*) om care nu face nimic sau care este nepăsător. *A confunda* (sau *ce are a face, ce legătură are*) *sula cu prefectura*, se spune atunci cînd se face apropiere între două situații, două lucruri nu au nimic comun între ele. (*pop.*) *A-i intra* (cuiva) *sula = a)* a fi îngrijorat; *b)* a o păți. **2** (*la războiul de țesut*) Unealtă asemănătoare cu o sulă, cu care se aleg firele. **3** (*tipogr.*) Unealtă asemănătoare cu o sulă, de care se folosește zețarul la scoaterea corecturilor. ◇ *Bold de sulă* v. bold. **4** (*pop.; fam.*) Eufem. Penis. II (*iht.*) **1** (și *sulă-de-mare*) Pește mic, de apă de mare sau dulce, necomestibil, care are corpul subțire și alungit (*Syngnatus nigrolineatus*). **2** (și *sula-ciobanului*) Pietrar (*Aspro zingel*). **3** (*pop.*) Sulac (*Cyprinus carpio hungaricus*). • pl. *-e.* /lat. ***sūbula.***

sulc[1]- Elem. de compunere „despicat, crestat, brăzdat". • și *sulci-*. /<fr. ***sulc(i)***-; cf. lat. *sulcus, -i* „brazdă, arătură" <*sulcare* „a brăzda".

sulc[2] *s.n.* (*înv.*) **1** Brazdă de pământ. **2** Încreștitură (pe o suprafață netedă). • pl. *-uri.* /<lat. ***sulcus, -i*** <*sulcare* „a brăzda".

sulcát, -ă *adj.* (*bot.; despre părți ale plantelor*) Care este brăzdat, încreștit. • pl. *-ți, -te.* /<lat. ***sulcatus, -a, -um*** <*sulcus, -i* „brazdă".

sulchínă *s.f.* v. sulfină.

sulci- v. sulc[1]-.

sulciférm, -ă *adj.* (*med.*) Care este în formă de brazdă, de renură. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***sulciforme***.

sulcínă *s.f.* v. sulfină.

sulédnic, -ă *adj.* (*reg.*) **1** (*despre ființe*) Care este subțire și lung. ◆ Care este ager, sprinten. **2** (*iht.*) *Crap sulednic* (*și subst. m.*) = sulac (*Cyprinus carpio hungaricus*). • pl. *-ci, -ce.* și *sulétnic, -ă adj.* /cf. *sul, sulă, sulatic.*

suléget, -ă *adj.* (*înv., reg.; despre oameni sau despre părți ale corpului lor*) Care este subțire, zvelt. ◆ Ext. Care este delicat, gingaș, fin. • pl. *-ți, -te.* /lat. ****sublicidus, -a, -um = sublicius, -a, -um*** „susținut de stîlpi" <*sublica, -ae.*

sulemeneálă *s.f.* v. sulimeneală.

sulemení *vb. IV.* v. sulimeni.

sulemeníre *s.f.* v. sulimenire.

sulemenít, -ă *adj.* v. sulimenit.

sulétic, -ă *adj.* v. sulatic.

sulétnic, -ă *adj.* v. sulednic.

sulf[1]- Elem. de compunere „sulf". • și *sulfo-.* /<fr. ***sulf(o)***-; cf. lat. *sulfur.*

suif[2] *s.n.* (*chim.*) Element chimic, nemetal, de culoare galbenă, cu miros specific, neplăcut, foarte reactiv chimic, cu mai multe modificări alotropice, care se găsește în natură în stare nativă și sub formă de combinații și care este folosit la fabricarea acidului sulfuric, a sulfurii de carbon, a unor coloranți, în industria cauciucului, în viticultură și în farmacie (*S*); pucioasă, piatră-de-pucioasă. <> *Floare de sulf* = sulf sub formă de pulbere fină. *Dioxid de sulf* (sau *sulf volatil*) = compus binar al sulfului cu oxigenul, gaz incolor, cu miros sufocant, foarte solubil în apă, care nu arde, folosit în diverse reacții organice, în vopsitorie ca decolorant, în industria alimentară, în industria petrolieră etc. *Trioxid de sulf* = compus binar al sulfului cu oxigenul, cu o structură fibroasă sau asemănătoare gheții, care reacționează puternic cu apa și dezvoltă multă căldură. *Tetraclorură de sulf* = compus binar al sulfului cu clorul, lichid galben-brun. *Sulf filosofic* = (*în concepția alchimiștilor*) element imaginar considerat esențial pentru culoarea și proprietățile diferite ale metalelor. • și (*înv., reg.*) *súlfur*, (*înv.*) *sulfúre s.n.* /<fr. ***sulf***, lat. ***sulphur, -is***.

sulf[3] *s.n.* (*înv.*) Înțelegere, pact. ◆ Ext. Pace. • pl. *-uri.* și *súlfă s.f.* /<tc. ***sulh***.

sulfacíd *s.m.* (*chim.*) Compus derivat dintr-un oxacid prin substituirea parțială sau totală a sulfului cu oxigen. • /<fr. ***sulfacide***.

sulfadiazínă *s.f.* (*farm.*) Sulfamidă cu acțiune bacteriostatică puternică, polivalentă. • sil. *di-a-.* /<fr. ***sulfadiazine***.

sulfaguanidímă *s.f.* (*farm.*) Sulfamidă activă contra germenilor intestinali. • sil. *-gu-a-.* /<fr. ***sulfaguanidine***.

sulfamidát, -ă *adj.* (*farm.; despre unguente*) Care conține (și) sulfamidă. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***sulfamidé***.

sulfamídă *s.f.* **1** (*chim; la pl.*) Amide ale acidului sulfanilic derivate de la amida acidului sulfanilic, prin substituție la azotul amidic. **2** (*farm.*) Medicament sub formă de pastile, soluție injectabilă sau praf, obținut din substanțe sulfurate cu spectru antibacterian larg, care este folosit pentru combaterea anumitor infecții, în tratamentul pneumoniilor, meningitelor, antraxului etc. • pl. *-e.* /<fr. ***sulfamide***, germ. ***Sulfamid***.

sulfamidemíe *s.f.* (*med.*) Prezență de sulfamide în sînge. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***sulfamidémie***.

sulfamídic, -ă *adj.* (*farm.*) Care ține de sulfamidă, care se referă la sulfamidă; care derivă din sulfamidă. • pl. *-ci, -ce.* /***sulfamidă*** + *-ic*.

sulfamidorahíe *s.f.* (*med.*) Prezență de sulfamide în lichidul cefalorahidian. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***sulfamidorachie***.

sulfamidorezistént, -ă *adj.* (*med.*) Care prezintă sulfamidorezistență. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***sulfamidorésistant***.

sulfamidorezisténță *s.f.* (*med.*) Rezistență a microbilor la acțiunea bacteriostatică a sulfamidelor. • /<fr. ***sulfamidorésistance***.

sulfamidoterapíe *s.f.* (*med.*) Tratament contra infecțiilor cu sulfamide. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***sulfamidothérapie***.

sulfamiduríe *s.f.* (*med.*) Prezență în urină a sulfamidelor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***sulfamidurie***.

sulfanilamídă *s.f.* (*farm.*) Substanță organică, albă, netoxică, una dintre primele sulfamide antiinfecțioase; prontozil alb. • /<fr. ***sulfanilamide***.

sulfanílic *adj.* (*chim.*) *Acid sulfanilic* = substanță cristalină, incoloră, greu solubilă în apă, insolubilă în alcool și benzen, care este folosită ca reactiv în chimia analitică și la fabricarea unor medicamente, ca intermediar, în industria coloranților etc. • /<fr. ***sulfanilique***.

sulfarseniúră *s.f.* (*chim.*) Arseniură de sulf. • sil. *-ni-u-.* /<fr. ***sulfarséniure***.

sulfát *s.m.* (*chim.*) Sare sau ester al acidului sulfuric. <> *Sulfat neutru* = sare a acidului sulfuric rezultată prin combinarea unor cantități echivalente de acid și de bază. *Sulfat acid* = sare a acidului sulfuric în care amîndoi atomii de hidrogen din molecula acidului sulfuric sînt substituiți de metal. *Sulfat de cupru* = sare de cupru a acidului sulfuric, în care numai unul din cei doi atomi de hidrogen din molecula acidului sulfuric este înlocuit de metal sau de un radical monovalent, de culoare albastră, cristalizată, solubilă în apă, întrebuințată în industrie și în agricultură pentru combaterea paraziților; piatră-vînătă. *Sulfat de magneziu* = sare de magneziu a acidului sulfuric, sub formă de praf alb, cristalizat, solubil în apă, cu gust amar, care se întrebuințează la fabricarea explozivilor, în medicină (ca purgativ) etc.; sare amară. *Sulfat feros* (sau *de fier*) = sare de fier a acidului sulfuric, de culoare verde-deschis, cristalizată, solubilă în apă, care se întrebuințează în industrie, la fabricarea cernelii de scris, la vopsitul țesăturilor etc., în agricultură la combaterea dăunătorilor etc.; calaican. *Sulfat de sodiu* = sare de sodiu a acidului sulfuric, cristalizată cu zece molecule de apă, care se prezintă sub formă de cristale incolore, solubilă în apă, care este folosită în industria sticlei, în vopsitorie, în farmacie etc. *Sulfat de aluminiu* = sare de aluminiu a acidului sulfuric, sub formă de cristale incolore, monoclinice, cu gust astringent, solubilă în apă, cu reacție acidă, folosită în industrie, în medicină etc. *Sulfat dublu de aluminiu și de potasiu* = sare dublă de aluminiu și de potasiu a acidului sulfuric, de culoare albă, cristalizată, solubilă în apă, cu gust astringent, care se folosește în industrie, în medicină etc.; alaun, piatră-acră. *Sulfat de amoniu* = sare de amoniu a acidului sulfuric, de culoare albă, cristalină, solubilă în apă, folosită ca îngrășământ chimic azotat pentru solurile alcaline. *Sulfat de bariu* = sare de bariu a acidului sulfuric, sub formă de pulbere albă, incoloră, insolubilă în apă, folosită la prepararea litoponului, în industria hîrtiei, a cauciucului și ca substanță de contrast în examenele radiologice ale tubului digestiv. *Sulfat de chinină* (sau, *înv., -de-China*) = sare de chinină a acidului sulfuric, sub formă de cristale fine sau de pulbere albă, fără miros, cu gust amar, greu solubilă în apă rece, care este folosită în medicină. *Sulfat de plumb* = sare de plumb a acidului sulfuric, sub formă de cristale albe, insolubilă în apă sau în alcool, folosită ca oxidant. *Sulfat de potasiu* = sare de potasiu a acidului sulfuric, sub formă de cristale transparente, incolore, cu gust sălciu-amărui, solubilă în apă, folosită în medicină, în agricultură (ca îngrășământ) și în industrie. *Sulfat de zinc* = sare de zinc a acidului sulfuric, cristalizată cu șapte molecule de apă, care se prezintă sub formă de cristale incolore, solubilă în apă, și care este folosită ca mordant, ca agent de conservare pentru lemn, piei și în medicină. • pl. *-ți.* /<fr. ***sulfate***.

sulfatá *vb. I.* **1** *refl.* (*despre plăcile unui acumulator electric*) A se acoperi cu sulfat de plumb (din cauza neglijenței în exploatare). **2** *tr.* (*compl. indică materiale, substanțe*) A muia într-o baie de sulfat metalic în vederea conservării. **3** *tr.* (*compl. indică plante, semințe*) A trata cu o soluție de sulfat de cupru pentru a combate paraziții. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***sulfater***.

sulfatáj *s.n.* Sulfatare. • pl. *-e.* /fr. ***sulfatage***.

sulfatáre *s.f.* Acțiunea de *a (se) sulfata* și rezultatul ei; sulfataj. • pl. *-ări.* /v. ***sulfata***.

sulfatát, -ă *adj.* **1** (*chim.; despre baze*) Care s-a transformat în sulfat prin combinare cu acidul sulfuric. **2** (*despre lichide, mai ales despre apă*) Care conține sulfat de cupru. **3** (*despre ape minerale*) Care conține sulfați de plumb. **4** (*despre plante, semințe*) Care a fost tratat cu o soluție de sulfat de cupru pentru a combate paraziții. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***sulfaté***.

sulfatázǎ *s.f.* (*biol.*) Enzimă care se găsește în toate organele corpului animalelor, în special în rinichi, și care catalizează hidroliza diverșilor esteri sulfurici, scindînd produsele finale de metabolism. • pl. *-e.* /<fr. ***sulfatase***.

sulfatiazól *s.n.* (*farm.*) Compus organic din clasa sulfamidelor, pulbere incoloră, insipidă, folosită în combaterea unor boli microbiene. • sil. *-ti-a-.* /<germ. ***Sulphatiazol***, rus. ***сульфамиазол***.

sulfatídă *s.f.* (*biol.*) Lipidă complexă cu conținut de sulf. • pl. *-e.* /de la ***sulfat***.

sulfatizáre *s.f.* (*tehn.*) Îndepărtare a sulfului din minereurile sulfuroase prin încălzire oxidantă pentru formarea de sulfați ușor solubili. • pl. *-ări.* /de la ***sulfat***, după fr. *sulfatisation*.

súlfă *s.f.* v. sulf[3].

sulfhemoglobínă *s.f.* (*biol.*) Hemoglobină modificată în cursul intoxicării cu hidrogen sulfurat sau cu sulfamide. • /<fr. ***sulfhémoglobine***.

sulfhemoglobinemíe *s.f.* (*biol.*) Prezență în sînge a sulfhemoglobinei. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***sulfhémoglobinemie***.

sulfhidrát *s.m.* (*chim.; ieșit din uz*) Sulfură acidă. • pl. *-ți.* /<fr. ***sulfhydrate***.

sulfhídric *adj.* (*chim.*) *Acid sulfhidric* = hidrogen sulfurat. • /<fr. ***sulfhydrique***.

sulfhidrísm *s.n.* (*med.; înv.*) Intoxicație profesională prin inhalare de hidrogen sulfurat. • /<fr. ***sulfhydrisme***.

sulfíd *s.m.* (*chim.*) Combinație a unei sulfuri cu un metal. • pl. *-izi.* /<germ. ***Sulfid***.

sulfidáre *s.f.* (*chim.*) Xantogenare. • pl. *-ări.* /de la ***sulfid***.

sulfínă *s.f.* (*bot.*) Numele mai multor plante melifere, furajere sau medicinale, din familia leguminoaselor, cu florile plăcut mirositoare, în formă de ciorchine: *a*) (și *sulfină galbenă*) plantă cu florile galbene, folosită în farmacie, în cosmetică și împotriva moliilor (*Melilotus officinalis*); *b*) (și *sulfină albă*) plantă cu frunzele în formă de trifoi, cu florile albe, folosită în farmacie și împotriva moliilor (*Melilotus albus*); *c*) (și *sulfină albastră*) plantă cu florile albastre (*Trigonella caerulea*). • pl. *-e.* și (*pop.*) *sulcínă, sulchínă, sulvínă, surcínă s.f.* /lat. ***sulfina***.

sulfină galbenă

sulfít *s.m.* (*chim.*) **1** Sare a acidului sulfuros. <> (*adj.*) *Leșie sulfit* v. leșie. **2** Procedeu prin care se obține celuloză sau semiceluloză din tratarea lemnului cu sulfiți acizi. • pl. *-ți.* /<fr. ***sulfite***.

sulfitá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică produse alim. sau anumite vase*) A trata cu dioxid de sulf în scopul dezinfectării, al conservării, al decolorării etc. **2** (*compl. indică extracte tanante*) A trata cu sulfit și disulfit de sodiu pentru a solubiliza produsele insolubile. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***sulfiter***.

sulfitáj *s.n.* Sulfitare. • pl. *-e.* /<fr. ***sulfitage***.

sulfitáre *s.f.* Acțiunea de *a sulfita* și rezultatul ei; sulfitaj. • pl. *-ări.* /v. ***sulfita***.

sulfitát, -ă *adj.* Care a fost supus operației de sulfitare. • pl. *-ți, -te.* /v. ***sulfita***.

sulfítică *adj. Leșie sulfitică* = reziduu lichid cu conținut de lignină, zaharide, acid sulfuros etc., folosit la fabricarea unor produse. • pl. *-ce.* /<fr. ***sulfitique***.

sulfitométru *s.n.* Aparat de dozare a dioxidului de sulf lichid în operația de sulfitare. • pl. *-e.* /<fr. ***sulfitomètre***.

sulfizá *vb. I. tr.* (*compl. indică piese de oțel sau de fontă*) A trata termochimic pentru a îmbogăți cu sulf straturile superficiale și a le mări astfel rezistența la uzură. • prez.ind. *-ez.* /***sulf²*** + *-iza*.

sulfizáre *s.f.* Acțiunea de *a sulfiza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***sulfiza***.

sulfizát, -ă *adj.* (*despre piese de oțel sau de fontă*) Care a suferit operația de sulfizare. • pl. *-ți, -te.* /v. ***sulfiza***.

sulfo- v. sulf¹-.

sulfobactérie *s.f.* (*bacter.*) Bacterie care folosește în procesul de chimiosinteză energia din oxidarea hidrogenului sulfurat. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***sulfobactérie***.

sulfocarbonísm *s.n.* (*med.*) Intoxicație profesională cu sulfură de carbon. • /<fr. ***sulfocarbonisme***.

sulfocianát *s.m.* (*chim.*) Sare sau ester al acidului sulfocianic. • sil. *-ci-a-.* /<fr. ***sulfocyanate***.

sulfociánic *adj.* (*chim.*) *Acid sulfocianic* = acid tiocianic. • sil. *-ci-a-.* /<fr. ***sulfocyanique***.

sulfocianúră *s.f.* (*chim.*) Sare a acidului tiocianic. • sil. *-ci-a-.* pl. *-i.* /<fr. ***sulfocyanure***.

sulfoconjugáre *s.f.* Proces de detoxicare suferit de substanțele provenind din fenoli, alcooli etc. în organism. • /după fr. *sulfoconjugaison*.

sulfoná *vb. I. tr.* A introduce cel puțin o grupare sulfonică, legată direct de un atom de carbon din molecula unei substanțe organice. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***sulfoner***.

sulfonáre *s.f.* Acțiunea de *a sulfona* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***sulfona***.

sulfónă *s.f.* (*farm.*) Denumire generică pentru o serie de compuși organici cu sulf. • pl. *-e.* /<fr. ***sulfone***.

sulfónic, -ă *adj.* (*chim.*) Care conține acid sulfuric. ◇ *Acid sulfonic* = derivat organic care conține una sau mai multe grupări sulfonice în moleculă. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***sulfonique***.

súlfur *s.n.* v. sulf².

sulfurá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică boabe de cereale, de mazăre, de fasole etc.*) A trata cu sulfură de carbon pentru a distruge gărgărițele și moliile. **2** (*compl. indică plante*) A stropi cu pulbere de sulf împotriva făinării. **3** (*compl. indică sulfură de carbon*) A injecta în sol în scopul distrugerii larvelor și a insectelor dăunătoare. **4** A combina sulful cu un alt corp. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***sulfurer***.

sulfurái *s.n.* Sulfurare. • pl. *-e.* /<fr. ***sulfurage***.

sulfuráre *s.f.* Acțiunea de *a sulfura* și rezultatul ei; sulfuraj. • pl. *-ări.* /v. ***sulfura***.

sulfurát, -ă *adj.* (*chim.; despre substanțe, minerale etc.*) Care este combinat cu sulf; care conține sulf. ◇ *Hidrogen sulfurat* = compus binar al sulfului cu hidrogenul, gaz incolor, toxic, cu miros de ouă stricate, solubil, aflat în natură în apele minerale sulfuroase sau rezultat prin putrezirea substanțelor albuminoide, care se întrebuințează ca reactiv în chimia analitică. • pl. *-ți, -te.* /v. ***sulfura***, după fr. *sulfuré*.

sulfúră *s.f.* (*chim.*) Sare sau ester al acidului sulfhidric. ◇ *Sulfură neutră* = sare a acidului sulfhidric, în care amîndoi atomii de hidrogen din moleculă sînt înlocuiți de metal. *Sulfură acidă* = sare a acidului sulfhidric, în care numai unul dintre cei doi atomi de hidrogen din molecula acidului sulfhidric este înlocuit de metal. *Sulfură de carbon* = compus binar al carbonului cu sulf, în formă de lichid incolor și toxic, foarte inflamabil, cu miros neplăcut, puțin solubil în apă, care este folosit la obținerea mătăsii artificiale prin procedeul viscozei, ca solvent, ca insecticid (în agricultură) etc. *Sulfură de fier* = combinație binară a fierului cu sulful, sub formă de cristale de culoare cafeniu-închis, insolubilă în apă, dar solubilă în acizi. *Sulfură de sodiu* = sare de sodiu a acidului sulfhidric, care se prezintă ca o masă amorfă, incoloră, solubilă în apă și care se folosește ca agent reducător în industria organică și în industria tăbăcăriei. *Sulfură de zinc* = combinație a zincului cu sulful, de culoare albă, greu solubilă în apă, care în natură se găsește sub formă de blendă și wurtzit. • pl. *-i.* /<fr. ***sulfure***.

sulfúre *s.n.* v. sulf².

sulfúric, -ă *adj.* (*chim.*) *Acid sulfuric* = acid oxigenat al sulfului, lichid uleios, incolor, solubil în apă, cu degajare mare de căldură, care carbonizează substanțele organice și care este folosit în sinteza organică la obținerea de coloranți, explozivi, la fabricarea acumulatoarelor, a unor acizi anorganici sau organici, la obținerea sulfaților etc.; vitriol. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***sulfurique***.

sulfurifér, -ă *adj.* (*despre minerale*) Care conține sulf. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***sulfurifère***.

sulfurizá *vb. I. tr.* A supune unei sulfurizări. • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***sulfuriser***.

sulfurizáre *s.f.* Operație de dezinfectare, de dezinsectizare sau de deratizare cu ajutorul dioxidului de sulf gazos. • pl. *-ări.* /v. ***sulfuriza***.

sulfurós, -oásă *adj.* **1** (*chim.; despre substanțe*) Care aparține compușilor oxigenați ai sulfului. ◇ *Acid sulfuros* = acid organic oxigenat al sulfului, format prin dizolvarea în apă a dioxidului de sulf, care este întrebuințat ca decolorant, conservant pentru fructe, în vinificație etc. *Anhidridă sulfuroasă* v. anhidridă. **2** (*despre ape, băi etc.*) Care conține sulfuri solubile și hidrogen sulfurat. **3** (*chim.; despre procese, reacții etc.*) Care degajă sulf; care ține de natura sulfului, care se referă la natura sulfului. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***sulfureux***.

súlger *s.m.* v. sluger.

sulgerie *s.f.* v. slugerie.

súlgiu *s.n.* (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) Dare percepută pentru vitele sau oile tăiate ori pentru vacile cu lapte. • pl. *-uri.* /cf. it. *sütcü*.

sulhác *s.n.* v. sulac.

sulhăr *s.m.* (*reg.*) Lemn sau trunchi de copac lung, subțire, uscat, drept, curățat de crengi, care are diverse utilizări. • pl. *-i.* și *sluhár s.m.* /cf. sl. veche **сꙋхъ**, ucr. *сухий* „uscat", rus *сухара* „copac uscat".

sulícă *s.f.* **1** (*pop.; fam.*) Eufem. Dim. al lui *sulă*. **2** (*bot.; reg.*) Trestie (*Phragmites communis*). • pl. *-ci.* /***sulă*** + *-ică*.

sulicioáră *s.f.* **1** (*pop.*) Dim. al lui *suliță*. **2** (*pop.*) Ramură tînără, cioplită în formă de suliță, împodobită cu stafide, smochine etc., care este purtată în cortegiul înmormîntării. **3** (*bot.; reg.*) Sulițică (*Dorycnium herbaceum*). • pl. *-e.* și (*reg.*) *sulițioáră s.f.* /***suliță*** + *-ioară*.

sulíg, -á *s.f., s.m.* **1** *s.f.* Tulpină tînără a stufului, care apare primăvara la un nod al rizomului. **2** *s.m.* (*reg.*) Țurtur (de gheață). • pl. *-gi.* /etimol. nec.

sulimán *s.n., s.m.* **I** *s.n.* **1** (*înv., pop.*) Fard. ◇ Loc.vb. *A (se) da cu suliman* = a (se) farda. **2** (*înv.; și piatra sulimanului*) Cinabru. ◆ Spec. Culoare roșie obținută din cinabru, care este folosită la prepararea vopselelor. **II** *s.m.* (*bot.*) Plantă erbacee cu perișori, din familia labiatelor, cu tulpina în patru muchii, cu frunzele ovale, cu florile albastre, rar roz sau albe (*Ajuga genevensis*). • pl. *n. -uri, -e, m. -uri.* /<tc. ***sülümen*** „arsenic", bg. ***сюлемен***.

sulimeneálă *s.f.* (*pop.*) **1** Sulimenire. **2** (*fam.*) Concr. Fard. • pl. *-eli.* și *sulemeneálă, sulimeneálă s.f.* /***sulimeni*** + *-eală*.

sulimení *vb. IV.* **1** *refl., tr.* (*înv., pop.*) A(-și) da cu suliman pe față; a (se) farda. ◆ Ext. A (se) mînji. **2** *tr.* (*fam.; compl. indică obiecte, construcții etc.*) A vopsi. ◆ (*înv.*) A picta. • prez.ind. *-esc.* și *sulemení, suliminí vb. IV.* /***suliman*** + *-i*.

sulimenire *s.f* (*înv., pop.*) Acțiunea de *a (se) sulimeni* și rezultatul ei; sulimeneală. • pl. *-i.* și *sulemenire s.f.* /v. ***sulimeni***.

sulimenít, -ă *adj.* (*înv., pop.; despre obraji, buze, gene sau,* ext., *despre oameni*) Care este fardat cu suliman. • pl. *-ți, -te.* și *sulemenít, -ă, suliminít, -ă adj.* /v. ***sulimeni***.

sulimineálă *s.f.* v. sulimeneală.

suliminí *vb. IV.* v. sulimeni.

suliminít, -ă *adj.* v. sulimenit.

sulinăr *s.n., s.m.* **I** *s.n.* **1** (*înv., pop.*) Tub de canal (de lemn) pentru scurgerea apei. **2** (*înv., reg.*) Copac tînăr sau trunchi de copac subțire și drept. **3** (*constr.; reg.*) Fiecare dintre cele două țepușe de pe coama caselor țărănești. **II** *s.m.* (*iht.; reg.*) Sulac (*Cyprinus carpio hungaricus*). • pl. *n. -e, m. -i.* și (*înv., reg.*) *sulunár,* (*înv.*) *solinár s.n.* /<bg. ***сулинар***, ngr. ***σουληνάρι***.

sulínă *s.f.* (*bot.; înv., reg.*) Cornac (*Trapa natans*). • pl. *-e.* /cf. *ciulină*.

sulíș *adv.* (*reg.; indică modul de deplasare în aer a unor obiecte lungi*) În arc alungit (și împungînd aerul). • /***sulă*** + *-iș*.

suliță *vb. I. tr.* A împunge cu suliță. • prez.ind. *-ez.* /***suliță*** + *-a*.

sulițắr *s.m.* **1** (*milit.; în Ev. Med., în Țările Rom.*) Sulițaș. **2** Meșter care vindea sulițe. **3** (*ornit.*) Pasăre acvatică, migratoare, asemănătoare cu rața domestică, vînată pentru carne (*Anas acuta*). • pl. *-i.* /***suliță*** + *-ar*.

sulițáre *s.f.* Acțiunea de *a sulița* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***sulița***.

sulițáș *s.m.* **1** (*milit.; în Ev. Med., în Țările Rom.*) Ostaș care purta suliță și lupta cu ea. ◆ (*la pl.*) Corp de slujitori înarmați cu sulițe; sulițar. **2** (*sport*) Atlet care aruncă sulița. • pl. *-i.* /***suliță*** + *-aș*.

sulițát, -ă *adj.* Care este în formă de suliță. • pl. *-ți, -te.* /v. ***suliță***.

súliță *s.f.* **I 1** Armă de atac, formată dintr-o prăjină de lemn, terminată cu un vîrf de fier ascuțit, folosită mai ales în antichitate și în Evul Mediu; lance. ◇ Expr. *La o azvîrlitură de suliță* sau *cît ajungi cu sulița* = foarte aproape. *A pune* (cuiva) *sulița în coaste* = a sili. ◆ Fig. (*de obicei la pl.*) Înțepătură, ironie îndreptată împotriva cuiva. *N-avem oameni ce se luptă cu retoricele sulițí În aplauzele grele a canaliei de uliți?* (EMIN.). **2** (*sport; la atletism*) Instrument folosit în probele de aruncări, de forma unei prăjini lungi din lemn sau din metal, cu un vîrf metalic ascuțit și cu un manșon situat în jurul centrului de greutate. ◆ Ext. Probă sportivă practicată cu acest instrument. **3** (*pop.*) Unitate de măsură a timpului, egală cu aproximativ o oră și jumătate, calculată după spațiul străbătut de un astru pe cer, începînd de la răsăritul lui, evaluat în lungimi de suliță. ◆ (*înv.*) Distanță egală aproximativ cu o aruncătură de suliță. **4** Fig. Rază luminoasă a unui corp ceresc sau a unei surse de lumină care străbate spațiul; săgeată. *O suliță de lumină se furișa prin perdele* (SANDU-A.). **II** Analog. (*reg.*) **1** (*constr.*) Fiecare dintre cele două țepușe de pe coama caselor țărănești. **2** Brad tînăr, cu ramurile retezate pînă aproape de vîrf, care se înfige pe mormînt, la capul unui flăcău sau al unei femei tinere. • pl. *-e,* (*înv.*) *-i.* /<sl. veche **сꙋлица**.

sulițícă *s.f.* **1** (*pop.; fam.*) Dim. al lui *suliță*. **2** (*bot.*) Plantă erbacee lemnoasă la bază, din familia leguminoaselor, cu tulpina ramificată, cu frunzele păroase pe partea inferioară și cu florile dispuse în capitule bogate (*Dorycnium herbaceum*); sulicioară, sunătoare. • pl. *-ele.* /***suliță*** + *-ică*.

sulițioáră *s.f.* v. sulicioară.

sulky ['salki] *s.n.* (*hip.*) Trăsură ușoară, pe două roți, folosită la cursele de trap. • /<engl. ***sulky***.

sulói[1] *s.n.* (*pop.*) Aug. al lui *sul*. • pl. *-oaie.* /***sul*** + *-oi*.

sulói[2] *s.n.* (*pop.*) Aug. al lui *sulă*. • pl. *-oaie.* /***sulă*** + *-oi*.

sulpicián, -á *adj., s.m.* **1** *adj., s.m.* (*bis.*) (Călugăr, preot catolic) care aparține congregației Saint-Sulpice. **2** *adj.* (*despre obiecte de artă relig.*) Care este vîndut în cartierul Saint-Sulpice din Paris. • sil *-ci-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***sulpicien***; cf. nm. pr. *Saint-Sulpice*, cartier din Paris.

sultán *s.m.*(*ist.*) Titlu dat monarhului din Imperiul Otoman și din alte țări musulmane. ◆ Persoană care purta acest titlu. ◆ (*înv.*) *Sultan-mezat* = licitație publică. ◇ (*înv.; adj.; despre stofe*) Care este de bună calitate. • pl. *-i.* și (*înv.*) *soltán s.m.* /<tc. ***sultan***.

sultanát *s.n.* (*ist.*) **1** Stat monarhic condus de un sultan. **2** Demnitatea de sultan. • pl. *-e.* /<fr. ***sultanat***.

sultánă *s.f.* **1** (*ist.*) Soție sau fiică de sultan. **2** (*bot.; reg.; la pl.*) Călțunași (*Tropaeolum majus*). • pl. *-e.* /<tc. ***sultaná***.

sultanín, -ă *adj., s.f., s.m.* **1** *adj.* (*despre fructe, legume*) Care este de cea mai bună calitate, care este de soi. **2** *s.f.* Soi de viță-de-vie cultivat pentru producerea stafidelor, care are boabele negre, fără semințe. **3** *s.m.* (*ist.*) Monedă veche turcească, de aur. • pl. *-i, -e.* /<tc. ***sültani***; cf. fr. *sultanine*, germ. *Sultanine*.

súltă *s.f.* (*jur.*) Sumă de bani reprezentînd diferența de valoare dintre două lucruri care se schimbă între ele sau între valoarea părții ce i se cuvine unei persoane într-o moștenire și valoarea lucrurilor care i se atribuie cu ocazia împărțelii. • pl. *-e.* /<fr. ***soulte***.

sultánesc, -eáscă *adj.* Care aparține sultanului, care se referă la sultan. • pl. *-ești.* /***sultan*** + *-esc*.

sultánică *s.f.* **1** (*bot.; pop.; la pl.*) Călțunași (*Tropaeolum majus*). **2** (*reg.; mai ales art.*) Numele unui dans popular, în care flăcăii formează o horă separat, iar fetele intră două cîte două, constituindu-se în perechi.

◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-ele.* /***sultan*** + *-ică.*

sultăníe *s.f.* Demnitatea de sultan. • g.-d. *-iei.* /***sultan*** + *-ie.*

sulumínă *s.f.* (*bot.; pop.*) Filimică (*Calendula officinalis*). • pl. *-e.* /cf. rus. *соломина.*

sulunár *s.n.* v. sulinar.

sulvínă *s.f.* v. sulfină.

sumá *vb. I. tr.* (*mat.; compl. indică cifre*) A aduna. ◆ Ext. A calcula limita unei serii convergente. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***sommer***, it. ***sommare***, după *sumă.*

sumábilă *adj.* (*mat.*) **1** (*despre funcții*) Integrabilă. **2** (*despre serii*) Convergentă. • pl. *-e.* /<fr. ***sommable***, după *sumă.*

sumác *s.m., s.n.* **1** *s.m.* (*bot.*) Arbust din țările calde, cu ramurile păroase, cu frunzele compuse, bogate în substanțe tanante și cu florile albe în panicule, folosit în industria tăbăcăriei ca material tanant, în medicină etc. (*Rhus cariaria*). **2** *s.n.* Substanță tanantă extrasă din acest arbust. **3** *s.n.* (și *adj., covor sumac*) Covor oriental, cu o anumită țesătură, care prezintă figuri sau desene geometrice de diferite culori. • pl. *m. -ci, n. -uri.* /<tc. ***sumak***, fr. ***sumac*** <cuv. ar.

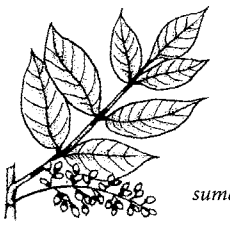

sumac (1)

---

sumacáre *s.f.* (*tehn.*) Operație premergătoare vopsirii pielilor tăbăcite vegetal, care constă în tratarea pielor cu extract de sumac. • pl. *-ări.* /de la ***sumac.***

sumán *s.n.* **1** Haină țărănească lungă (pînă la genunchi), făcută din pănură, dimie, postav gros etc., (bogat) ornamentată cu găitane; dulamă, țundră, zeghe. **2** (*pop.*) Țesătură groasă de lînă, lucrată în casă, din care se fac sumane; aba, dimie, pănură. **3** (*la pl.*) Fire de lînă provenite din confecții, care se colectează pentru a fi destrămate industrial în fibre de lînă regenerată. • pl. *-e, -uri,* (*reg.*) *m. -i.* și (*înv., pop.*) *sucmán, sugmán s.n.* /<ucr. ***сукман***, bg. ***сукман***.

sumár, -ă *s.n., adj.* **I** *s.n.* **1** Conținutul pe scurt al unei scrieri, al unor studii, al unor dezbateri etc.; rezumat. **2** Tablă de materii a unei cărți, a unei reviste etc. (plasată la începutul sau la sfîrșitul acestora); cuprins, sumă. **II** *adj.* **1** (*despre manifestări intelectuale, orale sau scrise*) Care este spus, expus, scris în cîteva cuvinte; pe scurt, concis, succint. *Constatările sumare ne satisfac pe deplin* (COCEA). ◇ *Autorul... prezintă, sumar, problemele respective* (IORD.). **2** (*despre acțiuni, manifestări etc. ale oamenilor*) Care este făcut în pripă, foarte simplu; superficial, expeditiv. *Aceasta nu e decît o percheziție sumară* (BOGZA). ◇ (*adv.*) *Problema a fost tratată sumar.* ◆ Fig. (*despre oameni, despre manifestările lor sau despre modul lor de viață*) Simplist. *Desele supărări... se vor fi ivit din pricina pedagogiei sale sumare* (CĂL.). **3** (*despre îmbrăcăminte*) Care constă în (prea) puține articole; care este alcătuit din strictul necesar. ◇ (*adv.*) *E cam sumar îmbrăcată pentru așa o vreme de rece.* ◆ (*adv.*) În mod simplu. ◆ Ext. Sărăcăcios. *Odaia doctorului era foarte sumar mobilată* (PRED.). • pl. *-i, -e.* /<lat. ***summarius***, fr. ***sommaire.***

sumáre *s.f.* (*mat.*) Adunare. ◆ Ext. Calculare a limitei unei serii convergente; compunere. • pl. *-ări.* /v. ***suma.***

sumaritáte *s.f.* Însușirea de a fi exprimat cu mijloace simple, limitate; caracter sumar. • /***sumar*** + *-itate.*

sumarizá *vb. I. tr.* A avea în sumar. ◆ A rezuma; a recapitula. • prez.ind. *-ez.* /***sumar*** + *-iza*; cf. engl. *summarize.*

sumatív, -ă *adj.* **1** Care ține de sumație, care se referă la sumație. **2** (*despre teorii, concepții etc.*) Care rezultă din însumări, din totalizări de date, de concepte etc.; cumulativ. • pl. *-i, -e.* /<germ. ***summativ***, engl. ***summative.***

sumatór, -íe *adj., s.n.* **1** *adj.* (*mat.*) Care marchează adunarea. **2** *s.n.* (*inform.*) Circuit care efectuează adunarea sau scăderea într-un calculator. • pl. *-ori, -oare, -orii.* /<it. ***sommatore.***

sumáție *s.f.* **1** (*fiziol.*) Adiție latentă. **2** Cumulare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***sommation***, germ. ***Summation***, după *sumă*; cf. lat. *summa* „adunare".

súmă *s.f.* **1** Rezultat al operației de adunare a unor numere, a unor cantități sau a unor lucruri de același fel; total. ◇ *Sumă aritmetică* = rezultat al adunării unui șir de numere luate în valoare absolută. *Sumă algebrică* = rezultat al adunării unor cantități de același fel, ținînd seama de semnul lor. ◆ Cantitate totală a ceva; ext. totalitate. *Un film este important... prin suma imaginilor de calitate.* **2** Cantitate de bani. *Mi-a împrumutat o importantă sumă de bani.* ◇ *Sumă-record* = sumă foarte mare de bani. ◇ Expr. (*fam.*) *A-și face suma* = *a*) a agonisi atît cît crede că îi trebuie; *b*) a se sătura. **3** (*urmat de determ. introduse prin prep. „de", care arată felul*) Număr mare; mulțime, sumedenie. *Duse cu el o sumă de amintiri duioase* (BASS.). *Timid... comisese o sumă de erori* (CE. PETR.). **4** (*înv.*) Sumar. **5** Fig. (*înv.*) Punct culminant al unei acțiuni, al unui fenomen etc. • pl. *-e.* și (*înv.*) *sómă, súmnă s.f.* /<ngr. ***σούμ(μ)α***, germ. ***Summe***, fr. ***somme***, it. ***somma***, lat. ***summa*** <summus, magh. ***summa.***

sumáiaș *s.n.* v. sumănaș.

sumáieș *s.n.* v. sumănaș.

sumănár *s.m.* **1** Persoană care face sau vinde sumane. ◆ (*iron.*) Țăran. **2** (*reg.*) Piuar. • pl. *-i.* și (*reg.*) *sucmănár s.m.* /***suman*** + *-ar.*

sumănáș *s.n.* Dim. al lui *suman*; suman mai scurt și mai ușor; sumănel, sumănuț. • pl. *-e.* și (*reg.*) *sumăiáș, sumăieș s.n.* /***suman*** + *-aș.*

sumănărie[1] *s.f.* Meseria sumănarului. • g.-d. *-iei.* și (*reg.*) *sucmănărie s.f.* /***sumănar*** + *-ie.*

sumănărie[2] *s.f.* Atelier sau prăvălie de sumane. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***suman*** + *-ărie.*

sumănél *s.n.* Sumănaș. • pl. *-e.* /***suman*** + *-el.*

sumănúț *s.n.* (*reg.*) Sumănaș, sumănel. • pl. *-e.* /***suman*** + *-uț.*

súmbru, -á *adj.* **1** (*despre peisaje, atmosferă, încăperi etc.*) Care este foarte puțin luminat; care este întunecat, tenebros, lugubru, deprimant. *Sumbrul salon devenise o grădină* (TEOD.). **2** (*despre obiecte, aștri etc.*) Care este de culoare (aproape) neagră. ◆ Ext. Care este de culoare (sau de nuanță) închisă. ◆ (*despre culori sau despre tonalitățile lor*) Care este amestecat cu negru; care este aproape negru sau brun; care este mohorît. ◇ Fig. *E un pesimist, zugrăvește totul în culori sumbre.* **3** (*despre manifestări, creații, sentimente etc. ale oamenilor*) Care arată, trădează tristețe, mîhnire apăsătoare. *Versul sumbru, patetic și grandios, ca un marș funebru* (COCEA). ◆ (*despre circumstanțe, împrejurări etc. în care se află oamenii*) Care prevestește tristețe apăsătoare; care este apăsător, deprimant, dezolant; care este sau poate fi nefast, sinistru. *Atmosfera casei părintești este din cele mai sumbre* (VIANU). **4** (*despre oameni*) Care este închis în sine din cauza unei triste apăsătoare; care este trist, mîhnit. ◆ Care este chinuit de gînduri negre. • pl. *-i, -e.* și (*înv.*) *sómbru, -ă adj.* /<fr. ***sombre.***

sumecá *vb. I. tr.* (*reg.; compl. indică mînecile, poalele unui obiect de îmbrăcăminte*) A sufleca. • prez.ind. *súmec.* /***sumete*** + ***sufleca***, prin contaminare.

sumecát, -ă *adj.* (*reg.; despre mînecile, poalele unui obiect de îmbrăcăminte*) Care este suflecat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***sumeca.***

sumedénie *s.f.* (*de obicei urmat de determ. introduse prin prep. „de"*) Mulțime, cantitate mare; sumă; puzderie, grămadă. *S-au strîns în piața orașului sumedenie de săteni* (SADOV.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /de la ***sumă.***

sumédru *s.m.* v. sîmedru.

sumerián, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m.* (*la pl.*) Populație care a locuit în regiunea Sumer din S Mesopotamiei, în milen. 3 î.Hr.; (*și la sg.*) persoană care aparținea acestei populații; persoană care făcea parte din populația de bază a Sumerului sau era originară de acolo. **2** *adj.* Care aparține Sumerului sau sumerienilor, care se referă la Sumer sau la sumerieni; originar din Sumer. ◆ (*subst. f.*) Limba (scrisă cu caractere cuneiforme) care s-a vorbit în S Mesopotamiei în milen. 3 î.Hr. • sil. *-ri-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***sumérien***; cf. nm. pr. *Sumer*, regiune în S Mesopotamiei.

sumés, -eásă *adj.* (*pop.; despre mînecile, poalele unui obiect de îmbrăcăminte*) Care este îndoit, răsfrînt în sus; suflecat. ◆ Analog. (*despre nasul oamenilor*) Care este cîrn. ◆ (*pop.; despre mustățile oamenilor*) Care este răsucit. • pl. *-eși, -ese.* /v. ***sumete.***

sumété *vb. III. tr.* (*pop.*) **1** (*compl. indică mînecile, poalele unui obiect de îmbrăcăminte*) A îndoi (de cîteva ori) în sus, pentru a nu se murdări, pentru a nu se uda, pentru a da libertate în mișcări etc.; a sufleca. *Și-au sumes pînă mai sus de cot mînecile* (STANCU). **2** (*compl. indică obiecte sau margini ale lor*) A ridica, a trage în sus; a fixa mai sus. *S-a desfăcut în larg O luntre cu-a ei pînze sumese de catarg* (EMIN.). ◆ (*reg.; compl. indică fîn, paie etc.*) A ridica (și a cără) cu furca. • prez.ind. *súmet.* /lat. ***submittĕre.***

sumét, -eáță *adj.* v. semeț.

sumeți *vb. IV.* v. semeți.

sumețíe *s.f.* v. semeție.

sumgiórz *s.m.* v. sîngiorz.

sumíná *s.f.* v. somină.

sumisiúne *s.f.* Supunere; ascultare. ◇ (*jur.*) *Act de sumisiune* = declarație prin care o persoană eliberată (provizoriu) din închisoare se obligă să se prezinte periodic sau la cerere în fața autorităților, pentru verificări. • /<fr. ***soumission***, lat. ***submissĭo***, ***-onis.***

súmma cum láude *loc.adv.* **1** Cea mai înaltă distincție academică, conferită la absolvirea unor cursuri, a unor examene etc. **2** Calificativ care însoțește notația „foarte bine" dată unei lucrări de doctorat, pentru a-i sublinia valoarea științifică. • /<lat. ***summa cum laude.***

summit ['samit] *s.n.* Întîlnire (politică) la cel mai înalt nivel. • pl. *-uri, -e.* /<engl. ***summit.***

súmmum *s.n.* Gradul cel mai înalt; punct maxim al evoluției unui fenomen, unui proces etc. • /<lat. ***summum, -i.***

súmnă *s.f.* v. sumă.

súmo *s.n.* (*sport*) Luptă japoneză pe un ring special, în care este declarat (învins) cel care cade primul pe podea, care atinge podeaua cu mîna sau care scoate în afara ringului unul ori ambele picioare. • /<japon. ***sumo.***

sumulíță *s.f.* Dim. al lui *sumă*; sumușoară. • pl. *-e.* /***sumă*** + *-uliță.*

sumușoáră *s.f.* Sumuliță. • pl. *-e.* /***sumă*** + *-ușoară.*

sumúță *vb. I.* **1** *tr.* (*pop.; compl. indică cîini*) A asmuți. ◆ A îndemna caii, prin vorbe, prin sunete specifice, prin gesturi etc., să pornească sau să meargă mai repede. ◆ Analog. (*compl. indică oameni*) A întărîta; ext. a instiga. ◆ (*reg.; refl.; despre oameni*) A se răsti, a se rățoi la cineva. **2** *intr.* (*reg.*) A scoate sunete specifice țuguind buzele, pentru a-și manifesta simpatia față de un copil sau față de un animal. • prez.ind. *sumúț,* (*reg.*) *sumút.* /lat. ***submotiare** <submovēre.*

sumúțare *s.f.* (*pop.*) Acțiunea de *a* (*se*) *sumuța* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***sumuța.***

sumúțat, -ă *adj.* (*pop.*) Care este ațițat, asmuțit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***sumuța.***

sunâ *vb. I.* **1** *intr.* (*despre obiecte de metal, de lemn, de cristal, despre părți ale acestora etc.*) A produce, a scoate, a emite sunete sau zgomote caracteristice (prin atingere, lovire, ciocnire, apăsare etc.). *La porți sunară zăvoare și lanțuri* (SADOV.). ◇ Expr. *A suna a gol* = a scoate sunete înăbușite, caracteristice unui vas care nu conține nimic. (*pop.*) *A-i suna doagele* = *a*) (*despre obiecte*) a fi foarte uzat; *b*) (*despre oameni*) a fi foarte slăbit; a fi aproape de moarte. *A-i suna* (cuiva) *scîndura* (sau *potcoavele, coliva*) *în piept* = *a*) a fi pe punctul de a muri; *b*) ext. a muri. (*înv., reg.*) *A(-i) suna* (cuiva) *cocoașa* (sau *cojocul, doagele*) = a bate foarte tare pe cineva. *A suna a doagă* v. doagă. *Sună a dogit* v. dogit. ◆ (*despre frunze sau*, ext., *despre copaci*) A produce un zgomot ușor (prin mișcare); a foșni, a susura, a șopoti. ◇ Meton. *Numa-n zarea depărtată sună codrul de stejari* (EMIN.). ◆ Ext. (*despre crengi uscate, vreascuri etc.*) A trosni. ◆ (*despre haine, țesături etc.*) A foșni. ◆ Spec. (*despre ape, valuri etc.*) A produce un zgomot slab, continuu și monoton; a murmura, a șopoti. *Sub plopii rari apele sună* (COȘB.). ◆ (*despre vînt*) A șuiera, a vîjîi. ◆ (*pop.; despre arme de foc*) A bubui, a pocni. **2** *intr.* (*despre instrumente muzicale, voce etc.*) A emite sunete armonioase, plăcute (într-o melodie, într-un acord etc.). *Cornul plin de jale Sună dulce* (EMIN.). ◆ (*despre oameni, ansambluri orchestrale sau corale etc.*) A executa o compoziție muzicală, cu ajutorul vocii sau al unor instrumente muzicale. **3** *intr.* (*despre cuvinte, glasuri, rîsete, plînsete etc.*) A se face sau a fi auzit pînă departe;

a răsuna. *Din zidurile vechi, Vorbe, rîs și plînset sună în urechi* (EMIN.). ◇ Expr. *A (nu)-i suna bine la* (sau *în*) *urechi* (sau *ureche*) = a-i produce o impresie auditivă plăcută (sau neplăcută); a (nu)-i plăcea cuiva ceea ce aude. *A-i (mai) suna* (cuiva) *(încă) la* (sau *în*) *urechi* (ori *ureche*) = a-și aminti obsesiv de ceva auzit mai de mult timp. *A-i suna* (cuiva) *în minte* = a-i reveni în amintire ceva auzit cîndva; a-i stărui în minte. ◆ (*fam.; despre urechi*) A țiui. **4** *intr.* (*despre sirene, dispozitive de alarmă, clopote, aparate etc.*) A emite semnale sonore specifice, pentru a atrage atenția cuiva asupra a ceva, pentru a anunța ceva sau pe cineva etc.; ext. a anunța, a vesti. *Clopotul pentru cină sună la școală* (CAR.). ◇ (*tr.*) *Clopotul sună intrarea la lucru* (BOGZA). ◆ Ext. (*despre oameni*) A face să sune soneria la ușă pentru a chema pe cineva să deschidă. *Am sunat și, emoționat, am intrat în birou* (CA. PETR.). ◆ (*fam.; tr.; compl. indică oameni*) A chema prin sonerie, telefon etc. pentru a vorbi cu cel chemat. ◆ (*pop.; tr.; compl. indică frîiele cailor*) A scutura cu zgomot pentru a chema calul. ◆ (*înv., reg.; despre oameni*) A bate (la ușă, la poartă etc.). **5** *intr.* (*despre ceasuri, pendule*) A marca timpul (orele, jumătățile sau sferturile de oră) prin bătăi sau prin alte mijloace sonore (ritmice). ◆ (*despre unele ceasuri*) A emite, la o oră dinainte stabilită, un semnal sonor, continuu (și puternic), pentru a trezi din somn, pentru a marca momentul cînd trebuie să se facă ceva etc. ◇ Expr. *A(-i) suna ceasul* (sau *vremea, ora, clipa*) (*ca* ori *să*)... = a(-i) sosi (cuiva) momentul să (i) se întîmple ceva (neplăcut). (*pop.; fam.*) *A-i suna* (cuiva) *ceasul* (*morții* sau *pieirii*) = *a*) a-i sosi (cuiva) momentul să moară; a fi pe punctul de a muri; *b*) ext. a muri. **6** *intr.* (*despre locurile unde se produc zgomote*) A răsuna. **7** *intr.* (*despre legi, norme etc.*) A stipula. ◆ (*pop.; fam.; despre comunicări scrise sau vorbite*) A fi formulat, exprimat într-un anumit fel. ◇ Expr. *A suna a...* = a aduce cu...; a sugera că... **8** *refl. impers.* (*înv., pop.*) A se auzi vorbindu-se despre ceva; a se zvoni. *Ce vești din țară? Se sună război* (CAR.). ◇ (*intr.*) *Puneți încă o dare și vedeți ce sună Prin popor* (MUR.). • prez.ind. *sun.* /lat. ***sonare***.

sunámi *s.m. pl.* v. tsunami.

sunáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *suna* și rezultatul ei; sunat. • pl. *-ări.* /v. ***suna***.

sunát *s.n.* Sunare. • /v. ***suna***.

sunătoáre *s.f.* (*bot.*) Nume dat mai multor plante erbacee: *a*) plantă cu tulpina dreaptă și ramificată, cu numeroase flori galbene-aurii, care este folosită în tratamentul unor boli de ficat, ca antiseptic, ca cicatrizant etc. (*Hypericum perforatum*); pojarniță; restr. florile, frunzele și tulpina acestei plante; *b*) plantă din familia compozitelor, cu miros neplăcut, cu tulpina ramificată, cu frunzele acoperite de peri moi și cu florile galbene (*Crepis foetida*); *c*) (*pop.*) măselariță (*Hyoscyamus niger*); *d*) (*reg.*) sulițică (*Dorycnium herbaceum*); *e*) (*reg.*) clocotici (*Rhinathus glaber*). /<lat. șt. *[herba] **sanatoria***, prin apropiere de *suna*.

sunătór, -oáre *adj., s.f.* I *adj.* **1** (*despre obiecte de metal, de lemn, de cristal, despre părți ale acestora etc.*) Care produce, scoate, emite sunete sau zgomote caracteristice (prin atingere, lovire, ciocnire, apăsare etc.). ◇ (*pop.; fam.*) *Bani sunători* sau *monede sunătoare* (*și subst. m.*) = *a*) monede, bani de metal; *b*) bani numerar, bani gheață. (*înv.*) *Șarpe sunător* = crotal (*Crotalus horridus*). ◆ (*despre frunze sau*, ext, *despre copaci*) Care foșnește; șopotitor. ◆ (*despre haine, țesături etc.*) Care este foșnitor. ◆ (*despre vînt*) Care vîjîie; șuierător. **2** (*despre instrumente muzicale, voce etc.*) Care emite sunete armonioase, plăcute (într-o melodie, într-un acord etc.). ◆ (*înv.; subst. m.*) Instrument muzical de suflat. ◆ Ext. Persoană care cîntă la un astfel de instrument. **3** (*despre cuvinte, glasuri, rîsete, plînsete etc.*) Care se face auzit pînă departe; răsunător. ◆ Fig. (*despre cuvinte, fraze, afirmații etc.*) Care este plin de emfază; bombastic, pretențios. ◆ Fig. (*fam.; despre evenimente, nume, ranguri etc.*) Care este răsunător. **II** *s.f.* (*înv.*) Vocală. • pl. *-ori, -oare.* /***suna*** + *-ător*.

súnder *s.n.* (*telec.*) Receptor. • /<engl. ***sounder***.

sundúc *s.n.* v. sandîc.

sunducél *s.n.* v. sanducel.

súnet *s.n.* **1** (*fiz.*) Vibrație a particulelor unui mediu (elastic), caracterizată prin înălțime, intensitate și timbru, care se propagă sub formă de unde elastice și care poate fi înregistrată de ureche. *Sunetele naturii se fac din nou auzite* (VIANU). ◇ *Sunet asociat* = semnal de frecvență audio care însoțește imaginea de televiziune. *Sunet complex* = sunet format din mai multe sunete pure. *Sunet reverberat* = sunet care persistă după ce o sursă sonoră a încetat să emită, prelungind sunetul inițial un timp finit. *Sunete armonice* v. armonic. *Calitatea sunetului* v. calitate. *Sunete concomitente* v. concomitent. *Sunet sec* v. sec. *Sinteză a sunetelor* v. sinteză. ◇ Loc.vb. (*pop.*) *A da sunet* = a suna. ◆ Murmur (de ape). ◆ Vîjîit (al vîntului). ◆ Foșnet (al frunzelor). ◆ Zgomot specific produs de obiecte metalice prin lovire, trîntire, scuturare etc. *Auzeam sunet de zale și trosnet de scuturi* (BLA.). **2** Vibrație muzicală. ◆ Ext. Notă muzicală. ◆ Melodie. *Și în sunet de fanfare trece oastea lui întreagă* (EMIN.). ◇ Loc.adv. *Cu sunete de tobe și de surle* v. surlă. **3** Semnal sonor specific pentru a anunța ceva, pentru a atrage atenția cuiva asupra a ceva etc., emis de instrumente muzicale, de dispozitive de alarmă, de aparate, de clopote. *Sunetul clopotelor vestește... începerea anului* (MARC.). **4** Răsunet; ecou. ◇ Expr. *A pieri* (sau *a se stinge*) *pomenirea* (cuiva) *cu sunet* v. pomenire. ◆ Vîlvă, gălăgie. *În acea clipă sosea și Neagu Leușcan cu mare sunet* (SADOV.). **5** (*fon.*) Element al vorbirii rezultat din modificarea, prin articulare, a curentului de aer expirat prin aparatul fonator. *Fonetica studiază sunetele limbii* (GRAUR). ◇ *Sunet exploziv* v. exploziv. *Sunet sibilant* v. sibilant. *Sunet siflant* v. siflant. *Sunet spirant* v. spirant. **6** Partea sonoră a unui spectacol de teatru, de cinematograf, de televiziune. ◇ *Inginer de sunet* = specialist în realizarea părții sonore a unui film de cinematograf sau de televiziune; sunetist. *Cameră de sunet* v. cameră. *Operator de sunet* v. operator. *Priză de sunet* v. priză. • pl. *-e.* /lat. ***sŏnitus***.

sunetíst *s.m.* Inginer de sunet. • pl. *-iști.* /***sunet*** + *-ist*.

súnna *s.f.* (*relig.*) Tradiție sfîntă a islamismului ortodox, care explică și completează *Coranul* și care se compune din povestiri și aforisme atribuite profetului Mahomed. • /<fr. ***sunna***; cf. ar. *sunnah* „tradiție".

sunnísm *s.n.* (*relig.*) Curent ortodox al islamismului care se bazează pe recunoașterea obligatorie a sunnei ca întregire a *Coranului*. • /<fr. ***sunnisme***.

sunnít, -ă *s.m., s.f., adj.* (*relig.*) **1** *s.m., s.f.* Adept al sunnismului. **2** *adj.* Care aparține sunnismului sau sunniților, care se referă la sunnism sau la sunniți. • pl. *-iți, -te.* /<fr. ***sunnite***.

supă *vb. I. intr.* A lua masa seara tîrziu (după un spectacol). ◦ prez.ind. *-ez.* /<fr. ***souper***.

supápă *s.f.* (*tehn.*) **1** Organ de mașină montat în dreptul unui orificiu, folosit pentru întreruperea sau restabilirea circuitului unui fluid care trece prin acest orificiu. ◇ *Supapă electrică* = redresor. ◇ Expr. (*fam.*) *A i se deschide* (cuiva) *supapa* = a avea chef de băut. **2** Valvă care se folosește ca organ de închidere a unei supape; ventil. **3** Dispozitiv pentru evacuarea parțială a gazului din interiorul aerostatelor sau al dirijabilelor. ◇ *Supapă de siguranță* = dispozitiv la mașinile cu aburi, care se deschide singur la o presiune mare, pentru a evita o explozie. • pl. *-e.* /<fr. ***soupape***.

supát *s.n.* **1** (*pop.; fam.*) Locul de sub pat, spațiul dintre pat și dușumea. **2** (*reg.*) Gaură săpată într-un mal de pămînt. • pl. *-uri.* și (*reg.*) *subpát s.n.* /***sub***[2] + ***pat***.

súpă *s.f.* **1** (*culin.*) Fiertură de carne (de vită sau de pasăre), de legume sau de carne cu legume (cu adaos de tăiței, fidea sau găluște). ◇ Expr. *A duce* (pe cineva) *cu supa* v. duce. **2** (*fam.; în picturile romanticilor*) Vernis galben aplicat peste o pictură pentru a-i da o patină aurie, evocatoare a timpului trecut. • pl. *-e.* /<fr. ***soupe***.

súpăr *s.n.* (*înv.*) Faptul de *a* (*se*) *supăra*. • /de la ***supăra***, prin derivare regresivă.

supărá *vb. I.* **1** *refl., tr.* A avea sau a provoca cuiva o (mare) neplăcere; a-și pierde sau a face pe cineva să-și piardă liniștea sufletească, buna dispoziție (din cauza unei neplăceri); a (se) mîhni, a (se) necăji, a (se) amărî, a (se) întrista. *Femeile nu se supără cînd le oferi flori* (VIN.). ◇ (*refl.; în formule de politețe*) *Ești, nu te supăra, ...un idealist* (CĂL.). ◇ Expr. (*refl.*) *A se supăra* (pe cineva) *ca văcarul pe sat* = a se supăra nejustificat pe cineva. **2** *tr.* (*compl. indică oameni*) A stingheri, a incomoda să lucreze, să acționeze, să se manifeste etc. în mod normal sau în bune condiții; a deranja, a importuna. *Dase ordin..., după sosire, să nu-l supere nimeni* (BART). ◆ (*compl. indică ființe*) A provoca o durere fizică (ușoară); a chinui, a jena. *Eu sufer mult aci din pricina climei, care mă supără la piept* (GHICA). *Îl supără un pantof.* **3** *refl., tr.* A (se) enerva, a (se) întărîta, a (se) irita, a (se) mînia. *Răspunsul lui Mogoș, supără însă atît de rău pe primar..., încît izbucni* (REBR.). ◇ Expr. *A se supăra foc* (*și pară*) v. foc. **4** *refl.* A se certa cu cineva; a rupe relațiile bune (de prietenie) cu cineva. *M-am supărat foc că-mi tăinuise pînă atunci meșteșugul lui* (VOIC.). **5** *tr.* (*înv.; compl. indică armate dușmane, adversari politici etc.*) A învinge (în luptă). ◆ (*compl. indică țări, teritorii etc.*) A cotropi. ◆ Ext. A devasta. • prez.ind. *súpăr.* și (*înv.*) *superá vb. I.* /lat. ***superare*** „a întrece", „a învinge".

supărálnic, -ă *adj.* **1** (*înv.*) Care este supărător. **2** (*înv.; despre oameni*) Care este supărăcios. **3** (*înv., reg.; despre oameni*) Care este supărat din cauza unei neplăceri. • pl. *-ci, -ce.* și (*înv.*) *supărélnic, -ă adj.* /***supăra*** + *-elnic*.

supăráre *s.f.* **1** Faptul de a avea sau de a provoca cuiva o (mare) neplăcere; starea celui care și-a pierdut liniștea sufletească, buna dispoziție (din cauza unei neplăceri); neajuns, necaz, nevoie; amărăciune, întristare, tristețe. *Jupînesele... vorbeau în șoaptă, împărtășindu-și supărările* (SADOV.). ◇ Expr. *Să nu-ți* (ori *să nu vă*) *fie cu supărare* sau *dacă* (ori *de*) *nu ți-ar* (sau *v-ar*) *fi cu supărare*, formulă de politețe prin care se exprimă teama de a nu deranja, de a nu jigni etc. pe cineva prin ceea ce faci sau spui. *Fără supărare!* = fără să mă simt sau să te simți jignit ori supărat cînd se spune un adevăr neplăcut. *A se face catran* (*de supărare*) v. catran. ◆ Ext. Ceea ce produce cuiva (o stare de mare) neplăcere. *Poate vrun buhai înfuriet i-a venit de hac: l-a lua în coarne ș-om scăpa de supărare* (CR.). ◆ (*pop.*) Pagubă, stricăciune. *Pe unde treceau, pîrjol făceau...; Numai Harap Alb nu aducea nici o supărare* (CR.). ◆ (*înv.*) Povară, greutate, piedică. **2** Faptul de a stingheri pe cineva să lucreze, să acționeze, să se manifeste etc. în mod normal sau în condiții bune; deranj, importunare. *Temîndu-se ca șederea sa la fereastră să nu producă vreo supărare celorlalți pasageri, se așeză din nou la loc* (CĂL.). ◇ Loc.adv. (*înv.*) *Fără supărare* = nestingherit. ◇ Expr. *Întrebarea n-are supărare* v. întrebare. ◆ (*înv., pop.*) Durere fizică. ◆ Ext. Boală. **3** (Stare de) pierdere a calmului, a stăpînirii de sine; enervare, furie, mînie. *La supărare, pocnea biciușca de carîmbul cizmei* (ARGH.). **4** (Faptul de a ajunge la o) stare de tensiune cu cineva, caracterizată prin manifestarea nemulțumirii, a dezaprobării, prin discuții aprinse etc.; rupere a relațiilor bune (de prietenie) cu cineva. *În ultimul timp supărarea cu lucrătorii era tot mai mare.* ◇ Expr. *A ține supărare* v. ține. • pl. *-ări.* /v. ***supăra***.

supărát, -ă *adj.* (*despre oameni*) **1** Care este necăjit, amărît, mîhnit, trist din cauza unei (mari) neplăceri; care și-a pierdut liniștea sufletească, buna dispoziție (din cauza unei neplăceri); supărăcios. *Mă liniștește cînd sînt supărată, cînd am griji, cînd e bolnavă mama* (IBR.). **2** Care este mînios, iritat, înfuriat. *Ai întîrziat! strigă supărat profesorul* (ARGH.). ◇ (*arg.*) *Muzică supărată* = muzică dură, pentru nonconformiști și anarhiști. ◇ Expr. *A fi supărat* (*foc*) (pe cineva sau pe ceva) = a fi foarte nemulțumit de cineva sau de ceva; a fi indiferent, distant față de cineva sau de ceva. *A fi supărat cu cineva* = a nu mai avea relații (de prietenie) cu cineva; a nu mai vorbi cu cineva. (*subst.*) *A face pe supăratul* = a se preface că este iritat, nemulțumit, mînios. • pl. *-ți, -te.* /v. ***supăra***.

supărăcios, -oásă *adj.* **1** (*despre oameni sau despre caracterul lor*) Care se supără ușor, care nu știe de glumă; susceptibil, iritabil, irascibil, supărălnic. *Groaznic orbește ura pe oameni și mai ales pe supărăciosul neam al scriitorilor* (ODOB.). **2** Care pricinuiește supărare; neplăcut. *Clopotul... supărăcios... mă trezea în toate diminețile* (GAN.). **3** (*înv., pop.*) Supărat. • pl. *-oși, -oase.* /***supăra*** + *-ăcios*.

supărătór, -oáre *adj.* **1** Care provoacă o (mare) neplăcere; care supără, deranjează făcînd pe cineva să-și piardă liniștea, buna dispoziție; neplăcut, jenant; (*înv.*) supărălnic. *Făcu un semn cu mîna, alungînd un gînd supărător* (CE. PETR.). **2** Care este plictisitor,

plicticos. *Supărător lucru e să ai de-a face c-un om flecar* (VLAH.). • pl. *-ori, -oare.* /***supăra*** + *-ător.*

supărélnic, -ă *adj.* v. supăralnic.

súpco *s.n. invar.* Tip de supă concentrată. • /***sup[ă]*** + ***co[ncentrată]***, den. com.

súper¹- Elem. de compunere „peste", „deasupra", „foarte". • /<fr. ***super-***; cf. lat. *super* „deasupra".

súper² *adj.* (*bot.; despre ovare*) Care este situat deasupra învelișurilor florale. • /<fr. ***supère***.

súper³ *adj.invar.* (*fam.*) Care este extraordinar, desăvîrșit, perfect. *A fost un spectacol super. Este o fată super.* • /<lat. ***super, supra***.

superá *vb. I.* v. supăra.

superaccesoriát, -ă *adj.* (*despre automobile*) Care este dotat cu numeroase accesorii. • sil. *-ri-at.* pl. *-ți, -te.* /***super¹-*** + ***accesori[i]*** + ***[dot]at***.

superacrílː *s.n.* Rășină acrilică, roz, folosită la confecționarea protezelor dentare. • /***super¹-*** + ***acril***.

superaeronávă *s.f.* (*aeron.*) Aeronavă de mare capacitate. • sil. *a-e-.* pl. *-e.* /***super¹-*** + ***aeronavă***.

superaliáj *s.n.* Aliaj refractar complex, care prezintă rezistență la temperaturi mai mari de 800°C. • sil. *-li-aj.* pl. *-e.* /<fr. ***superalliage***.

superangulár, -ă *adj.* Care are unghiul de deschidere mai mare; superunghiular. ◇ (*fotogr.*) *Obiectiv superangular* = obiectiv fotografic cu o deschidere unghiulară mai mare de 70°, care se utilizează pentru peisaje vaste, pentru interioare etc.; obiectiv superunghiular. • pl. *-i, -e.* /***super¹-*** + ***angular***, după fr. *superangulaire*.

superarbitrá *vb. I. tr.* A acționa ca superarbitru, a judeca în calitate de superarbitru; supraarbitra. • prez.ind. *-ez.* /***super¹-*** + ***arbitra***, după germ. *superarbitrieren*.

superarbitráre *s.f.* Acțiunea de *a superarbitra* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***superarbitra***.

superarbítru *s.m.* **1** (*sport*) Persoană delegată de un for superior pentru a rezolva litigiile ivite în timpul desfășurării unor competiții, fără a se substitui atribuțiilor arbitrului principal, cu drept de a interveni numai în cazuri de reclamații și de contestații; supraarbitru. **2** Persoană care trebuie să hotărască într-un litigiu în care arbitrii au păreri diferite; supraarbitru. • pl. *-i.* /***super¹-*** + ***arbitru***, după fr. *surarbitre*, germ. *Superarbitrium*.

superatlét *s.m.* (*sport*) Atlet de înaltă clasă. • pl. *-ți.* /***super¹-*** + ***atlet***.

superautomobíl *s.n.* Autocamion gigant de mare capacitate cilindrică. • sil. *-a-u-.* pl. *-e.* /***super¹-*** + ***automobil***.

superavansát, -ă *adj.* Care este extrem de avansat. • pl. *-ți, -te.* /***super¹-*** + ***avansat***.

supérb, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care are un corp bine proporționat, fără cusur. ◆ Care are o înfățișare foarte plăcută, desăvîrșită; care are o frumusețe inegalabilă, perfectă. ◇ (*iron.*) *Acum patruzeci de ani eram un imbecil genial și superb* (TEOD.). ◇ Analog. *Cîinele acesta este un exemplar superb.* ◆ (*despre înfățișarea oamenilor, despre părți ale corpului lor sau despre manifestări, creații, acțiuni ale lor etc.*) Care exprimă, care denotă frumusețe inegalabilă, armonie, perfecțiune. *Are niște ochi superbi.* **2** (*despre natură, peisaje, obiecte etc.*) Care este deosebit de frumos, de plăcut etc.; extraordinar, magnific, minunat, splendid. *E o zi superbă de toamnă. Ți-ai luat o rochie superbă.* ◆ (*despre alimente, mîncăruri etc.*) Care este foarte bun, foarte gustos. *E superbă prăjitura asta.* **3** (*despre edificii sau părți ale lor*) Care impresionează prin grandoare și desăvîrșire artistică; grandios, impunător, monumental. *Mănăstirile din Bucovina sînt superbe.* **4** (*despre oameni*) Care impresionează prin calități deosebite, prin măreție, prin prestanță etc. ◆ (*despre manifestări, creații, acțiuni etc. ale oamenilor*) Care trădează, denotă calități deosebite, măreție, prestanță etc.; impresionant, măreț. *Făcea acte superbe și stupide de eroism* (COCEA). **5** (*despre oameni sau despre manifestări, atitudini ale lor etc.*) Care este mîndru, semeț; orgolios, trufaș. *Care generație nu caută să se elibereze, prin... superbă desconsiderare, de sub puterea zeilor ei?* (TEOD.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***superbe***, lat. ***süperbus, -a, -um***.

superbíe *s.f.* Mîndrie, semeție, trufie. *Se ridică de lîngă ea cu un gest de o perfectă și splendidă superbie adolescentină* (BREB.). • g.-d. *-iei.* /<lat. ***superbia, -ae***; cf. it. *suprrbia*.

superbombardiér *s.n.* (*milit.*) Bombardier blindat, de mare tonaj. • sil. *-di-er.* pl. *-e.* /***super¹-*** + ***bombardier***.

superbombă *s.f.* (*milit.*) Bombă atomică de mare putere; bombă cu hidrogen. • pl. *-e.* /***super¹-*** + ***bombă***, după fr. *superbombe*.

superbrónz *s.n.* Denumire dată unui grup de alame modificate, cu o mare rezistență mecanică și la coroziune. • /***super¹-*** + ***bronz***.

supercalándru *s.n.* Calandru pentru satinarea hîrtiei. • pl. *-e.* /<fr. ***supercalandre***.

supercalculatór *s.n.* (*electron.*) Calculator de capacitate foarte mare, cu mare putere de calcul și cu posibilitatea efectuării simultane a zeci de programe, obținute, în special, prin maximizarea puterii individuale a procesoarelor pe baza unor tehnologii corespunzătoare; supercomputer. • pl. *-e.* /***super¹-*** + ***calculator***, după fr. *superordinateur*.

supercampión, -oánă *s.m., s.f.* (*sport*) Campion care are performanțe ieșite din comun, repurtînd numeroase victorii. • sil. *-pi-on.* pl. *-i, -e.* /***super¹-*** + ***campion***, după fr. *superchampion*.

supercarburánt *s.m.* Carburant cu calități superioare unui combustibil convențional. • pl. *-ți.* /<fr. ***supercarburant***.

supercargóu *s.m. invar., s.n.* **1** *s.m. invar.* (*mar.*) Persoană ambarcată pe o navă comercială de către proprietarul mărfurilor, în scopul de a-i reprezenta interesele comerciale, de a supraveghea transportul etc. **2** *s.m. invar.* (*mar.*) Delegat al marinei militare pe o navă comercială care face parte dintr-un convoi. **3** *s.n.* (*av.*; și *supercargou aerian*) Avion de transport de mare capacitate. • pl. *n. -uri.* /<fr., engl. ***supercargo***.

supercentrifúgă *s.f.* Centrifugă cu turație foarte înaltă. • pl. *-e.* /***super¹-*** + ***centrifugă***.

supercereálă *s.f.* Cereală foarte productivă. • sil. *-re-a-.* pl. *-e.* /***super¹-*** + ***cereală***.

supercimént *s.n.* Ciment care se întărește foarte repede după ce a fost amestecat cu apă. • pl. *-uri.* /<fr. ***superciment***.

supercinerămă *s.f.* Cineramă pe ecran foarte larg. • pl. *-e.* /***super¹-*** + ***cinerama***.

supercivilizá *vb. I. tr., refl.* A face să devină sau a deveni extrem de civilizat. • prez.ind. *-ez.* /***super¹-*** + ***civiliza***.

supercivilizát, -ă *adj.* Care este foarte civilizat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***superciviliza***, după engl. *supercivilized*.

supercivilizáție *s.f.* Civilizație extrem de avansată. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***super¹-*** + ***civilizație***.

supercompúter *s.n.* (*electron.*) Supercalculator. • pl. *-e.* /***super¹-*** + ***computer***.

superconductór *s.n.* (*electr.*) Conducător electric de mare capacitate. • pl. *-oare.* /<engl. ***superconductor***.

superconfórt *s.n.* Confort care depășește (cu mult) nivelul obișnuit; supraconfort. • /***super¹-*** + ***confort***.

supercoroánă *s.f.* (*astron.*) Nebulozitate în jurul coroanei solare. • pl. *-e.* /***super¹-*** + ***coroană***.

supercrític, -ă *adj.* (*mai ales despre temperaturi*) Care este superioară punctului critic. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***supercritique***.

supercrustál, -ă *adj.* (*geol.*) Care este format pe suprafața pămîntului. • pl. *-i, -e.* /<germ. ***superkrustal***.

supercúpă *s.f.* (*sport*) Competiție între cîștigătorii unor mari cupe naționale sau continentale. • pl. *-e.* /***super¹-*** + ***cupă***.

superdelicát, -ă *adj.* Care este foarte delicat. • pl. *-ți, -te.* /***super¹-*** + ***delicat***; cf. engl. *superdelicate*.

superdetectív *s.m.* Detectiv foarte dibaci. • pl. *-i.* /***super¹-*** + ***detectiv***.

superdezvoltát, -ă *adj.* Care este foarte dezvoltat. • pl. *-ți, -te.* /***super¹-*** + ***dezvoltat***.

superdividént *s.n.* (*fin.*) Profit realizat peste nivelul dividendului. • pl. *-e.* /***super¹-*** + ***dividend***.

superdozáre *s.f.* Dozare excesivă. • pl. *-ări.* /***super¹-*** + ***dozare***.

superdóză *s.f.* Supradoză. • pl. *-e.* /***super¹-*** + ***doză***.

superelogiá *vb. I. tr.* A elogia peste măsură. • sil. *-gi-a.* prez.ind. *-iez.* /***super¹-*** + ***elogia***.

superelogiére *s.f.* Faptul de *a superelogia*. • sil. *-gi-e-.* pl. *-i.* /v. ***superelogia***.

superestétic, -ă *adj.* Care este deosebit de frumos. • pl. *-ci, -ce.* /***super¹-*** + ***estetic***.

superevidént, -ă *adj.* Care este mai mult decît evident. • pl. *-ți, -te.* /***super¹-*** + ***evident***; cf. engl. *superevident*.

superexprés *s.n., adj.* (Tren) extrem de rapid. • pl. *-e.* /***super¹-*** + ***expres***; cf. fr. *super-express*.

superfecundáție *s.f.* (*biol.*) Fecundare succesivă a două ovule la interval de cîteva zile unul de altul, ambele provenind din aceeași ovulație; superimpregnare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***superfécondation***.

superfetatóriu, -ie *adj.* (*despre lucruri*) Care se adaugă inutil altuia; superfluu. • pl. *-ii.* /<fr. ***superfétatoire***.

superfetáție *s.f.* **1** Belșug prea mare. **2** Abundență de cuvinte; repetare nefolositoare. **3** (*biol.*) Fecundare a două ovule care provin din perioade de ovulație diferite. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***superfétation***.

superficiál, -ă *adj.* **1** (*despre fenomene, procese, acțiuni, operații, părțile componente ale unui corp, ale unui organism etc.*) Care apare, se produce, rămîne etc. numai la suprafață sau cît mai aproape de ea. *Densitatea pămîntului s-a putut calcula direct numai pentru părțile lui superficiale* (GEOL.). ◇ *Tensiune superficială* v. tensiune. *Tratament superficial* v. tratament. **2** Fig. (*despre oameni*) Care privește și tratează problemele fără să le adîncească; care trece ușor peste lucruri. *Răsfățat de viață..., amenințam să rămîn o creatură superficială, comodă, egoistă* (CE. PETR.). **3** (*despre acțiuni, manifestări etc. ale oamenilor*) Care se face fără profunzime, neglijînd esențialul. *Discursurile lui mi se par superficiale.* ◇ (*adv.*) *L-a judecat superficial.* • sil. *-ci-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***superficiel***, lat. ***superficialis, -e***.

superficialitáte *s.f.* **1** Caracterul sau starea a ceea ce este superficial; lipsă de profunzime în vederi, în sentimente etc. *Judecata din ochi e o generalizare pripită și o superficialitate scandaloasă* (CĂL.). **2** Concr. Lucru neesențial. • sil. *-ci-a-.* pl. *-ăți.* /<fr. ***superficialité***.

superficializá *vb. I. tr.* A privi, a trata sau a înțelege lucrurile în mod superficial. • sil. *-ci-a-.* prez.ind. *-ez.* /***superficial*** + *-iza*.

superficializáre *s.f.* Faptul de *a superficializa*. • sil. *-ci-a-.* pl. *-ări.* /v. ***superficializa***.

superficíar *s.m., s.f.* (*jur.*) Persoană care are drept de superficie. • sil. *-ci-ar.* pl. *-i, -e.* /***superficie*** + *-ar*.

superfície *s.f* **1** Suprafață. **2** (*jur.*) *Drept de superficie* = drept de proprietate asupra clădirii construite sau asupra plantației aflate pe terenul altei persoane și drept de folosință asupra acelui teren. **3** Fig. Aparență. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<lat. ***superficies, -ei***, fr. ***superficie***.

superfilm *s.n.* (*cinemat.*) Superproducție. • pl. *-e.* /***super¹-*** + ***film***.

superfiítru *s.n.* Filtru foarte fin. • pl. *-e.* /***super¹-*** + ***filiru***.

superfín, -ă *adj.* Care este de cea mai bună calitate, care este foarte fin; suprafin. • pl. *-i, -e.* /***super¹-*** + ***fin***, după fr. *superfin*.

superfinisá *vb. I. tr.* (*tehn.; compl. indică suprafețe ale unor piese metalice prelucrate*) A netezi foarte fin pentru a elimina asperitățile, prin mișcări lente, rectilinii, alternative ale unor abrazive, combinate cu mișcări de avans ale obiectului prelucrat. • prez. ind. *-ez.* /***super¹-*** + ***finisa***, după fr. *superfinir*.

superfinisáre *s.f.* (*tehn.*) Acțiunea de *a superfinisa* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***superfinisa***.

superfinisát, -ă *adj.* (*tehn.; despre suprafețe ale unor piese metalice prelucrate*) Care este netezit fin, prin mișcări lente, rectilinii, alternative ale unor abrazive, combinate cu mișcări de avans ale obiectului prelucrat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***superfinisa***.

superfiníție *s.f.* (*tehn.*) Operație de netezire foarte fină a suprafețelor unor obiecte metalice, efectuată prin mișcări lente, rectilinii, alternative ale unor abrazive, combinate cu mișcări de avans ale obiectului prelucrat; supernetezire. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***superfinition***.

superfluéнță *s.f.* Superfluitate. • sil. *-flu-en-.* pl. *-e.* /***super¹-*** + ***fluență***.

superfluitáte *s.f.* **1** Caracterul sau starea a ceea ce este superfluu; superfluență. **2** Concr. Lucru superfluu. • sil. *-flu-i-.* pl. *-ăți.* /<fr. ***superfluité***.

superflúu, -ú̂ă *adj.* Care este de prisos; inutil. *Întrebarea în sine era superfluă sau prematură* (PRED.). ◇ (*adv.*) *Întrebă superfuu la ce oră era ceaiul* (CĂL.). • sil. *-flu-u.* acc. și *supérfluu.* pl. *-ui, -ue.* /<lat. ***superflŭus, -a, -um***, fr. ***superflu***.

superfortăreáță *s.f. Superfortăreață zburătoare* = avion de bombardament blindat, de mare tonaj,

care este dotat cu mai multe motoare și guri de foc de apărare; suprafortăreață zburătoare. • pl. *-ețe.* /***super¹-*** **+ *fortăreață***, după fr. *superforteresse.*

superfosfát *s.m.* **1** Îngrășământ chimic pe bază de fosfor, conținînd mai ales fosfat monocalcic și sulfat de calciu, folosit mult în agricultură. **2** (*chim.*) Produs obținut prin descompunerea apatitelor și fosforitelor cu ajutorul acidului sulfuric sau fosforic. • pl. *-ți.* /<fr. ***superphosphate.***

superfúlger *s.n.* (*fiz.*) Fulger cu o putere de o mie de ori mai mare decît cea obișnuită. • pl. *-e.* /***super¹-*** **+ *fulger.***

supergalaxíe *s.f.* (*astron.*) Formație cosmică în care sînt grupate roiurile de galaxii. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***super¹-*** **+ *galaxie.***

supergréu, -greá *adj s.f.* **1** *adj.* Care este neobișnuit de greu; supragreu. **2** *s.f.* (*sport; la box*) Categorie a pugiliștilor de peste o sută de kilograme; supragrea. • pl. *-ei, -ele.* /***super¹-*** **+ *greu.***

superheterodínă *s.f.* (*telec.*) Procedeu de radiorecepție în care frecvența undei recepționate este schimbată cu ajutorul unui oscilator local, obținîndu-se, în scopul detectării, amplificării și difuzării, un semnal de frecvență intermediară fixă. ◆ Aparat de radiorecepție construit pe baza acestui procedeu. • pl. *-e.* /<fr. ***superhétérodyne.***

superhormón *s.m.* (*biol.*) Substanță hormonală deosebit de activă biologic. • pl. *-i.* /***super¹-*** **+ *hormon.***

supericonoscóp *s.n.* (*telec.*) Tub electronic pentru televiziune de tipul iconoscopului, în care imaginea este captată mai întîi de un fotocatod și apoi transportată de fluxul electronic pe mozaicul cu celule de emisie secundară. • pl. *-oape.* /<fr. ***supericonoscope.***

superimpregnáre *s.f.* Superfecundație. • /***super¹-*** **+ *impregnare***, după fr. *superimpregnation.*

superinfécție *s.f.* (*med.*) Suprainfecție. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***super¹-*** **+ *infecție***, după fr. *surinfection.*

superintendént *s.m.* (*în Biserica Protestantă*) **1** Preot care supraveghează o eforie. **2** Episcop. • pl. *-ți.* /<germ. ***Superintendent.***

superinvár *s.n.* (*ind. sider.*) Oțel aliat derivat din invar prin înlocuirea cu cobalt a unei părți de nichel. • /***super¹-*** **+ *invar.***

superinvolúție *s.f.* (*biol.*) Involuție patologică, mai rapidă decît cea normală. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***superinvolution.***

superiór, -oáră *adj., s.m., s.f.* (*în opoz. cu „inferior”*) **1** *adj.* (*despre locuri, forme de relief, obiecte, construcții, ființe etc.*) Care este așezat în spațiu mai sus în raport cu un punct de referință; care este sau se află mai sus decît altul; care ocupă un loc în spațiu deasupra altuia. *De sus, de pe puntea superioară, o pasageră îl privea* (CĂL.). ◇ (*arhit.*) *Apsidă superioară* v. apsidă. ◆ (*despre regiuni geografice*) Care se află în partea de nord (a unei țări, a unui continent etc.). ◆ (*despre cursul apelor curgătoare sau despre bazine hidrografice ale unei ape curgătoare importante*) Care se află în partea dinspre izvor; care este mai aproape de izvor decît de vărsare. ◇ (*anat.*) *Membru superior* = *a*) (*la oameni*) mînă; *b*) (*la animale*) unul dintre cele două membre atașate toracelui. *Activitate nervoasă superioară* v. activitate. *Buză superioară* v. buză. **2** *adj.* (*despre oameni*) Care are un rang, un grad, o demnitate mai mare decît altul (într-o ierarhie). ◇ *Ofițer superior* = ofițer cu un grad înalt (de la maior în sus). ◆ (*subst.*) Calificativ dat unei persoane încadrate într-o ierarhie, în raport cu cei pe care îi are în subordine. **3** *adj.* (*despre ființe*, spec., *despre oameni sau*, ext., *despre manifestări, acțiuni, creații etc. ale lor*) Care, în scara valorilor, se află pe o treaptă mai înaltă, raportat la un punct de referință; care se distinge prin trăsături, însușiri etc. proprii deosebite; care este de calitate mai bună sau valorează mai mult decît altul. ◇ *Animal superior* = animal care ocupă locul cel mai evoluat pe scara zoologică. ◆ (*despre comunități, grupuri, sisteme sociale, politice etc.*) Care este sau se crede că este la un nivel mai înalt decît altul (dintr-un anumit punct de vedere). ◇ *Învățămînt superior* = învățămînt universitar. *Studii superioare* = studii universitare. *Curs superior* = (*în vechea organizare școlară*) ciclu de învățămînt cuprinzînd ultimele trei (sau patru) clase ale liceului de șapte (sau opt) clase. (*mat.*) *Matematici superioare* = parte a matematicii care folosește metode de cercetare foarte complexe și dă generalizări dintre cele mai largi. *Camera Superioară* v. cameră. ◆ (*despre produse, de obicei, alimentare*) Care este de foarte bună calitate. **4** *adj.* Care este mai mare în ceea ce privește numărul, dimensiunea, cantitatea etc. *Nu le este dat să se bucure de cifrele superioare ale sutelor de milioane* (BOGZA). **5** *adj.* (*despre legi, principii, interese etc.*) Care este mai presus de... ◆ Ext. Care este (foarte) important. **6** *s.m., s.f.* Persoană care conduce o mănăstire catolică. ◆ Ext. Stareț. ◆ Cleric cu obligații didactice și de conducere într-un seminar teologic. • sil. *-ri-or.* pl. *-ori, -oare.* /<lat. ***supĕrior, -oris***, fr. ***supérieur.***

superioritáte *s.f.* **1** Starea sau caracterul a ceea ce este superior; faptul de a fi superior; comportare, atitudine etc. (trufașă) a celui care se crede sau este superior altora. *Superioritatea morală aparține omului simplu* (PER.). ◆ Importanță. ◆ Ext. Valoare (mai mare). **2** Concr. Autoritate. **3** Majoritate. *Cu toată superioritatea numerică a armatei sale... pierdu această bătălie* (PER.). ◆ Avantaj. *Este clară superioritatea atletului român.* • sil. *-ri-o-.* pl. *-ți.* /<fr. ***supériorité.***

superîngúst, -ă *adj.* (*despre obiecte sau despre părți ale acestora*) Care este exagerat de îngust. • pl. *-ști, -ste.* /***super¹-*** **+ *îngust.***

superlatív, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* (*despre calificative, formulări scrise sau orale etc.*) Care exprimă o calitate în gradul cel mai înalt. *Primea darurile cele mai mărunte cu mulțumiri superlative* (CĂL.). ◇ (*gram.*; și *subst. n.*) *Gradul superlativ* = grad de comparație al adjectivelor și al adverbelor, care arată că însușirea exprimată este la un anumit nivel în comparație cu altele de aceeași natură. *Superlativ absolut* = grad de comparație care arată că însușirea exprimată este la un nivel foarte înalt, de superioritate (ex. *foarte bun*) sau foarte scăzut, de inferioritate (ex. *foarte puțin bun*). *Superlativ relativ* = grad de comparație care arată că însușirea exprimată este la nivelul cel mai înalt, de superioritate (ex. *cel mai bun*) sau cel mai scăzut, de inferioritate (ex. *cel mai puțin bun*). ◆ Ext. (*subst. n.*) Cuvînt, formulare scrisă sau orală care exprimă gradul cel mai înalt al unei calități. *Îl lăuda cu superlative care îi făceau mare plăcere.* ◇ (*adv.*) *Scrisoarea d-tale... m-a încîntat superlativ* (CAR.). ◇ Loc.adj., adv. *La superlativ* = (care este) în cel mai înalt grad, extrem. **2** *s.n.* (*ret.*) *Superlativ stilistic* = figură a insistenței prin care construcția obișnuită de superlativ e înlocuită cu o expresie inedită, cu valoare egală, de obicei o perifrază metaforică. Ex. *Copilul, numai ochi.* (CAR.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***superlatif***, lat. ***superlativus, -a, -um.***

superióng *adj.invar.* (*mai ales despre țigări*) Care are o lungime de 100 mm. • /<engl. ***superlong.***

supermagazín *s.n.* Magazin universal mare (cu autoservire); supermarket. • pl. *-e.* /***super¹-*** **+ *magazin***, după fr. *supermarché*, engl. *supermarket.*

supermagnét *s.m.* Magnet foarte puternic. • pl. *-ți.* /***super¹-*** **+ *magnet.***

superman ['supermen] *s.m.* Supraom. • pl. *-i.* /<engl. ***superman.***

supermaratón *s.n.* (*sport*) Maraton lung și dificil. • pl. *-oane.* /***super¹-*** **+ *maraton.***

supermárket *s.n.* Supermagazin. • pl. *-uri.* /<engl. ***supermarket.***

supermercáto *s.n.* (*sport*) Cea mai mare piață unde se fac transferurile de sportivi. • /<it. ***supermercato.***

supermicroscóp *s.n.* Ultramicroscop. • pl. *-oape.* /***super¹-*** **+ *microscop***; cf. fr. *supermicroscope.*

superminiaturizát, -ă *adj.* Care este extrem de mic. • sil. *-ni-a-.* pl. *-ți, -te.* /***super¹-*** **+ *miniaturizat***, după fr. *superminiaturisé.*

superminicalculatór *s.n.* (*electron.*) Minicalculator cu mare putere de calcul. • pl. *-oare.* /***super¹-*** **+ *minicalculator.***

supernatánt, -ă *adj.* (*despre plante, organe*) Care plutește pe suprafața apei. • pl. *-ți, -te.* /<engl. ***supernatant.***

supernávă *s.f.* (*mar.*) Navă de tonaj foarte mare. • pl. *-e.* /***super¹-*** **+ *navă***, după fr. *super-navire.*

supernetezire *s.f.* (*tehn.*) Superfinițe. • pl. *-i.* /***super¹-*** **+ *netezire.***

supernóvă *s.f.* (*astron.*) Stea variabilă explozivă, care ajunge egală în strălucire cu un întreg sistem solar, fiind de sute de ori mai strălucitoare decît o novă. • pl. *-e.* /<lat., fr. ***supernova.***

superordinátor *s.n.* (*electron.*) Ordinator de foarte mare capacitate. • pl. *-oare.* /***super¹-*** **+ *ordinator.***

superorticón *s.n.* (*electron.*) Tub electronic videocaptor, bazat pe efectul fotoelectric extern, mult mai sensibil decît orticonul și iconoscopul, care utilizează explorarea cu electroni lenți. • pl. *-oane.* /<germ. ***Superorthikon.***

superoțél *s.n.* (*ind. sider.*) Oțel foarte rezistent. • /***super¹-*** **+ *oțel.***

superovulație *s.f.* (*fiziol.*) Eliminare succesivă a mai multor ovule în cadrul aceluiași ciclu sexual. • g.-d. *-iei.* /***super¹-*** **+ *ovulație.***

superoxíd *s.m.* (*chim.*) Peroxid. • pl. *-izi.* /<germ. ***Superoxyd.***

superparazít *s.m.* (*biol.*) Parazit al unui alt parazit. • pl. *-ți.* /<fr. ***superparasite.***

superpetroliér *s.n.* Petrolier de mare capacitate; supertanc. • sil. *-li-er.* pl. *-i.* /***super¹-*** **+ *petrolier***; cf. fr. *super-pétrolier.*

superpiáță *s.f.* Piață de foarte mare importanță. • pl. *-iețe.* /***super¹-*** **+ *piață.***

superplástic, -ă *adj.* (*tehn.*; *despre aliaje de aluminiu*) Care are calități deosebite. • pl. *-ci, -ce.* /<engl. ***superplastic.***

superpoliamíde *s.f. pl.* Materiale plastice obținute prin condensarea unor acizi, servind, de obicei, ca fibre textile. • sil. *-li-a-.* /<fr. ***superpolyamides.***

superpozábil, -ă *adj.* (*despre două figuri*) Care se pot suprapune exact. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***superposable.***

superpozíție *s.f.* **1** Suprapunere. **2** (*fiz.*) Proprietate a unui sistem fizic sau tehnic, care este caracterizat de legi și de relații binare și omogene și care permite însumarea acțiunilor exercitate asupra lui, efectul rezultantei tuturor acțiunilor fiind identic cu rezultanta efectelor produse de fiecare acțiune în parte; suprapunerea efectelor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***superposition***, lat. ***superpositio, -onis.***

superprodúcție *s.f.* Film realizat cu mijloace și efecte de mare spectaculozitate. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***superproduction.***

superprofít *s.n.* Profit extrem de important. • pl. *-uri.* /<fr. ***superprofit.***

superprotéic, -ă *adj.* (*despre alimente*) Care este foarte bogat în proteine. • sil. *-te-ic.* pl. *-ci, -ce.* /***super¹-*** **+ *proteic.***

superpúne *vb. III. tr.* (*înv.*; *compl. indică obiecte, straturi etc.*) A suprapune. • prez.ind. *-pun.* /***super¹-*** **+ *pune***, după fr. *superposer.*

superpús, -ă *adj.* Suprapus. • pl. *-și, -se.* /v. ***suprapune.***

superputére *s.f.* (*polit.*) Stat care dispune de mari forțe economice, militare, politice etc. și care are preponderență în politica internațională. ◆ Fiecare dintre statele de acest fel care concurează cu celelalte state pentru supremația și pentru influența asupra altor state; mare putere mondială; supraputere. • pl. *-i.* /***super¹-*** **+ *putere.***

superreacție *s.f.* Procedeu special de receptare a undelor radioelectrice, care permite augmentarea sensibilității prin varierea gradului de reacție. • sil. *-re-ac-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***superréaction.***

superrefractár, -ă *adj.* Suprarefractar. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***superréfractaire.***

superregenerátor *s.n.* (*fiz.*) Pilă atomică sau reactor în care numărul atomilor fisionabili este superior numărului acelora care sînt utilizați pentru producerea energiei. • pl. *-oare.* /***super¹-*** **+ *regenerator***, după fr. *surrégénérateur.*

superrevístă *s.f.* (Spectacol de) revistă de mare amploare, cu efecte artistice de mare spectaculozitate. • pl. *-e.* /***super¹-*** **+ *revistă.***

superrezistént, -ă *adj.* (*despre materiale, construcții etc.*) Care are rezistență foarte mare. • pl. *-ți, -te.* /***super¹-*** **+ *rezistent***, după fr. *surresistant.*

supersatelít *s.m.* Satelit (de telecomunicații) de mare capacitate. • pl. *-ți.* /***super¹-*** **+ *satelit.***

supersensíbil, -ă *adj.* (*despre instrumente, aparate etc.*) Care are o sensibilitate mai mare decît cea obișnuită; ultrasensibil. • pl. *-i, -e.* /***super¹-*** **+ *sensibil.***

supershow ['supersou] *s.n.* Spectacol de mare amploare, cu efecte artistice deosebite, de mare spectaculozitate; superspectacol. • pl. *-uri.* /<engl. ***supershow.***

supersistém *s.n.* **1** Sistem ierarhic superior altuia. **2** (*lingv.*) Diasistem. • pl. *-e.* /<fr. ***supersystème.***

supersónic, -ă *adj.* (*despre corpuri sau vehicule în mișcare*) Care are o viteză mai mare decît viteza sunetului. ◇ *Avion supersonic* = avion cu reacție construit pentru a efectua zboruri cu viteze mai mari decît viteza sunetului. ◆ (*despre viteza corpurilor sau a vehiculelor aflate în mișcare*) Care este mai mare decît viteza sunetului. ◆ (*despre concepte, teorii, proiecte etc.*) Care se referă la viteze mai mari decît cea a sunetului sau la vehicule care se mișcă cu astfel de viteze. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***supersonique***.

superspectácol *s.n.* Spectacol de mare amploare, cu efecte artistice deosebite, de mare spectaculozitate; supershow. • pl. *-e.* /***super¹-*** + ***spectacol***.

superstár *s.n.* Star care a devenit la modă (ca urmare a distribuirii în roluri principale în mai multe spectacole de mare succes); superstea, supervedetă. • pl. *-uri.* /<engl. ***superstar***.

superstatál, -ă *adj.*(*despre organizații, organisme internaționale*) Suprastatal. • pl. *-i, -e.* /***super¹-*** + ***statal***.

superstéa *s.f.* Superstar. • pl. *-ele.* /***super¹-*** + ***stea***.

superstíție *s.f.* Credință (bazată pe reminiscențe ale animismului și ale magiei) în spirite bune sau rele, în miracole, în vrăji, în semne prevestitoare, în numere fatidice, în lucruri aducătoare de noroc sau de ghinion etc. ◆ Ext. Practică superstițioasă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<lat. ***superstitio, -onis***, fr. ***superstition***.

superstițiós, -oásă *adj.* (*despre oameni*) Care crede în superstiții, care este stăpînit de superstiții. *Era atît de fericită, încît devenise superstițioasă* (TEOD.). ◆ (*despre manifestări, acțiuni, sentimente, creații etc. ale oamenilor*) Care trădează credința în superstiții; care este izvorît din superstiții; care este bazat pe superstiții; care este plin de superstiții. *Avea o spaimă superstițioasă de moarte* (I. BOT.). • sil. *-ți-os.* pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***superstitieux***, lat. ***superstitiosus, -a, -um***.

superstițiozitáte *s.f.* Calitatea de a fi superstițios. • sil. *-ți-o-.* /<it. ***superstiziosità***.

superstón *s.n.* Bronz de aluminiu și cupru, care are foarte bune proprietăți mecanice, folosit mai ales în construcții navale. • /<engl. ***superstone***, den. com.

superstrát *s.n.* (*lingv.*) Suprastrat. • pl. *-uri.* /<fr. ***superstrat***.

supertánc *s.n.* Superpetrolier. • pl. *-uri.* /<engl. ***supertanker***.

supertehnologíe *s.f.* Tehnologie dezvoltată în cel mai mare grad. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***super¹-*** + ***tehnologie***.

supertráuler *s.n.* Trauler de mare capacitate. • pl. *-e.* /***super¹-*** + ***trauler***.

supertrén *s.n.* Tren de mare viteză. • pl. *-uri.* /***super¹-*** + ***tren***.

supertrúst *s.n.* Trust care cuprinde întreprinderi ale unei ramuri de producție din mai multe țări capitaliste; supratrust. • pl. *-uri.* /***super¹-*** + ***trust***; cf. engl. *supertrust*.

superturnéu *s.n.* Mare turneu (sportiv). • pl. *-ee.* /***super¹-*** + ***turneu***.

superumerál *s.n.* (*bis.*) Veșmînt papal care acoperă umerii. ◆ Veșmînt de călugăr. • pl. *-e.* /<lat. ***superhumĕrale, -is***.

superunghiulár, -ă *adj.* Superangular. ◇ *Obiectiv superunghiular* = obiectiv superangular. • pl. *-i, -e.* /***super¹-*** + ***unghiular***.

supervedétă *s.f.* Superstar. • pl. *-e.* /<fr. ***supervedette***.

supervizá *vb. I. tr.* (*compl. indică filme, spectacole, texte etc.*) A controla și a revizui în vederea confirmării sau a infirmării vizei date anterior pentru achiziționare, reprezentare, publicare etc. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***superviser***.

supervizáre *s.f.* Acțiunea de *a superviza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***superviza***.

supervizioná *vb. I. tr.* (*compl. indică filme, spectacole, texte etc.*) A viziona din nou. • sil. *-zi-o-.* prez.ind. *-ez.* /***super¹-*** + ***viziona***, după engl. *supervise*.

supervizionáre *s.f.* Acțiunea de *a supervizionа* și rezultatul ei. • sil. *-zi-o-.* pl. *-ări.* /v. ***supervizionа***.

supervizór, -oáre *subst.* **1** *s.n.* (*inform.*) Program de control care supraveghează activitatea unui sistem de calcul; monitor. **2** *s.m., s.f.* Persoană care supervizează un film, un spectacol, un text etc. • pl. *-ori, -oare.* /<engl. ***supervisor***, fr. ***superviseur***.

supéu *s.n.* Masă care se ia seara tîrziu (după un spectacol). • pl. *-uri.* /<fr. ***souper***.

supiéră *s.f.* Castron (mare) din care se servește supa la masă. • sil. *-pi-e-.* pl. *-e.* /<fr. ***supière***.

supiéu *s.n.* Curea (de elastic) cusută de marginea pantalonului și petrecută pe sub talpă, pentru a ține pantalonii întinși pe picior sau pentru a fixa pintenii. • sil. *-pi-eu.* pl. *-uri.* /<fr. ***sous-pied***.

supín *s.n.* (*gram.*) Mod nepersonal al unui verb, precedat, în limba română, de una dintre prepozițiile „de", „la" etc., avînd aceeași formă ca participiul trecut, de care se deosebește prin aceea că nu este variabil. • pl. *-e.* /<fr. ***supin***, lat. ***supinum*** *[verbum]*.

supinatór *s.m., s.n., adj.* (*anat., med.*) **1** *s.m., adj.* (Mușchi) care permite efectuarea supinației. **2** *s.n.* Element ortopedic introdus în încălțăminte la persoanele ale căror picioare prezintă anomalii; susținător plantar. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***supinateur***; cf. lat. *supinus* „culcat pe spate".

supinație *s.f.* (*fiziol.*) **1** (*în opoz. cu „pronație"*) Mișcare de rotație a antebrațului care apropie marginea cubitală a acestuia și a mîinii de axul median al corpului. ◆ Poziție a antebrațului și a mîinii rezultînd din mișcarea descrisă mai sus. **2** Răsucire a piciorului în raport cu gamba, astfel încît suprafețele plantare să devină paralele față în față. **3** Poziție orizontală, pe spate, a corpului uman, cu capul într-o parte, cu brațele și cu picioarele întinse. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***supination***; cf. lat. *supinare* „a răsturna".

suplantá *vb. I. tr.* (*compl. indică autoritatea, forța etc. ale adversarilor*) A submina. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***supplanter***, lat. ***supplantare***.

supleá *vb. II.* **1** *tr.* (*compl. indică oameni*) A suplini. ◆ Ext. (*refl.*) A se înjosi. **2** *intr.* A compensa, a remedia. • sil. *-ple-a.* prez.ind. *-eez.* /<fr. ***suppléer***.

supleánt, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* (*înv.*) Suplinitor. ◆ (*jur.; înv.*) Judecător care ocupa prima treaptă ierarhică în magistratură și care avea anumite atribuții secundare sau lua parte la judecarea unor cauze de importanță mai mică. **2** *adj. Membru supleant* = membru ales sau numit într-un comitet, într-o comisie, într-un organ (de partid sau de stat) etc., care are drept de vot consultativ și care, în cazul descompletării comitetului, comisiei, organului etc. exercită atribuțiile titularului absent. • sil. *-ple-ant.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***suppléant***.

supleánță *s.f.* Funcție de supleant. ◆ Înlocuire temporară a unui funcționar, a unui membru dintr-o adunare, dintr-un birou etc. • sil. *-ple-an-.* pl. *-e.* /<fr. ***suppléance***.

supleáre *s.f.* Faptul de *a suplea*. • sil. *-ple-a-.* /v. ***suplea***.

suplecá *vb. I.* (*înv.*) *tr., refl.* A (se) supune. • prez.ind. *súplec.* și *subplecá vb. I.* /***sub¹-*** + ***pleca***.

suplecát, -ă *adj.* (*înv.; despre oameni*) Care este ascultător; servil; umil. • pl. *-ți, -te.* /v. ***supleca***.

suplementár, -ă *adj.* v. suplimentar.

supletív, -ă *adj.* **1** (*despre forme gramaticale*) Care completează, întregește ansamblul formelor flexionare ale unui cuvînt. **2** (*jur.; despre norme legale*) Care se aplică așa cum fusese fixat, în măsura în care părțile nu stabilesc altfel prin actele juridice pe care la încheie; facultativ. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***supplétif***, lat. ***suppletivus*** <*supplere* „a completa".

supletivísm *s.n.* (*gram.*) Calitatea de a fi supletiv. • /<fr. ***suplétivisme***.

suplétе *s.f.* **1** Însușirea de a fi suplu; subțirime; grație; vioiciune, zvelțete. *Și-a păstrat suplețea corpului și la vîrsta asta înaintată*. **2** Proprietate a unui corp solid de a putea suferi (mari) deformații nepermanente, prin întindere, încovoiere ori torsiune, sub acțiunea unor solicitări relativ mici; elasticitate. **3** Fig. Ușurință de adaptare, de acomodare; capacitate de a se transforma. *Limba... se distinge... printr-o suplețe deosebită* (VIANU). ◇ Loc.adv. *Cu suplețe* = cu dezinvoltură, fără efort. /<fr. ***souplesse***.

suplicá *vb. I. intr.* (*înv.*) A se ruga de cineva cu stăruință și umilință; a implora. • prez.ind. *súplic.* /<lat., it. ***supplicare***.

suplicánt, -ă *s.m., s.f.* (*înv.*) Persoană care suplica; persoană care adresa o suplică. • pl. *-ți, -te.* /<lat. ***supplicans, -ntis***, germ. ***Supplikant***.

suplicáre *s.f.* (*înv.*) Acțiunea de *a suplica*. ◆ Concr. Cerere (scrisă). ◆ Ext. Implorare. • pl. *-ări.* /v. ***suplica***.

suplicáție *s.f.* **1** (*înv.*) Implorare. **2** (*în antic. romană*) Procesiune (ordonată de senat) cu scopul înfăptuirii rugăciunilor publice, în care participanții purtau crengi de lauri în mînă și pe cap, pentru a slăvi zeii. **3** (*ist.*) Observație adresată de parlamentul francez regelui. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *suplicațiúne s.f.* /<lat. ***supplicatio, -onis***, fr. ***supplication***.

suplicațiúne *s.f.* v. suplicație.

súplică *s.f.* (*înv.*) Cerere scrisă adresată unei autorități. ◆ Ext. Rugăminte. • pl. *-ci.* /<fr. ***supplique***, germ. ***Supplik***, it. ***supplica***.

supliciá *vb. I. tr.* (*compl. indică oameni*) **1** A tortura. ◆ Ext. A executa. **2** Fig. A face să sufere psihic. • sil. *-ci-a.* prez.ind. *-iez.* /<fr. ***supplicier***.

supliciére *s.f.* Tortură. • sil. *-ci-e-.* pl. *-i.* /v. ***suplicia***.

suplíciu *s.n.* **1** Tortură, caznă, chin fizic. *E tîrît la locul de supliciu al sclavilor și e omorît de propria mînă a tribunalului* (E. LOV.). ◇ *Scaun de supliciu* v. scaun. **2** Fig. Suferință morală, durere sufletească mare. *Viața cu Ana ajunsese un supliciu* (VLAH.). • pl. *-ii,* (*înv.*) *-uri.* /<lat. ***supplicium, -ii***, fr. ***supplice***.

suplimént *s.n.* **1** Ceea ce se adaugă la ceva pentru a completa, a întregi, a suplini o lipsă; adaos. *Un supliment de anchetă nu strică* (CAR.). **2** Ceea ce se adaugă la o publicație, la un periodic, la un tom etc., la sfîrșitul textului sau ca fasciculă separată, pentru a completa textul sau pentru a suplini lipsuri ale acestuia; anexă, apendice. **3** Bilet de călătorie sau de spectacol, eliberat ca anexă la alt bilet, prin care se acordă drepturi sau avantaje în plus. **4** (*geom.*) Ceea ce se adaugă la un unghi pentru a forma două unghiuri drepte (180°). **5** (*fam.*) Porție de mîncare cerută în plus la o cantină (studențească). • pl. *-e.* /<fr. ***supplément***, lat. ***supplēmentum, -i***.

suplimentá *vb. I. tr.* (*compl. indică fonduri, posturi etc.*) A mări cu un supliment; a da un supliment. • prez.ind. *-ez.* /***supliment*** + *-a*.

suplimentár, -ă *adj.* **1** Care se adaugă la o anumită cantitate, la un anumit cuantum etc. pentru a completa, a întregi, a suplini o lipsă, care completează ceva; care este în plus (peste ceea ce este normal); care este folosit ca supliment. *Mi-a revenit o sarcină suplimentară.* ◇ *Oră suplimentară* = oră de muncă efectuată în plus, peste programul fixat. (*gram.*) *Element predicativ suplimentar* v. predicativ. ◇ (*adv.*) *Sînt plătit suplimentar pentru activitatea mea în afara programului.* **2** (*despre pagini, foi, texte etc.*) Care se adaugă la sfîrșitul textului unei publicații, unui periodic, unui tom etc., pentru a completa textul sau pentru a suplini lipsuri ale acestuia. **3** (*geom.*) *Unghiuri* (sau *arce*) *suplimentare* = unghiuri (sau arce) a căror sumă este egală cu două unghiuri drepte (180°). • pl. *-i, -e.* și (*înv.*) *suplementár, -ă adj.* /<fr. ***supplémentaire***.

suplimentáre *s.f.* Acțiunea de *a suplimenta* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***suplimenta***.

suplimentát, -ă *adj.* (*despre fonduri, posturi etc.*) Care a fost mărit cu un supliment; care a fost adăugat ca supliment. • pl. *-ți, -te.* /v. ***suplimenta***.

suplíni *vb. IV. tr.* **1** (*compl. indică oameni*) A înlocui (temporar) în funcție, în obligații, ca poziție socială sau politică; a ține locul; a suplea. *Suplinea și pe casierul care demisionase* (AGÂR.). ◆ Ext. (*compl. indică posturi, catedre etc.*) A ocupa temporar. *Am suplinit o catedră și ne-am cunoscut într-o cancelarie* (CE. PETR.). **2** A adăuga ceva ce lipsește; a împlini, a completa o lipsă. *Traducerile... suplineau lipsurile literaturii naționale moderne* (COT.). • prez.ind. *-esc.* /<it. ***supplire***, după *plin*.

suplinire *s.f.* **1** Acțiunea de *a suplini* și rezultatul ei; înlocuire, completare. ◇ *Coeficient de suplinire* v. coeficient. **2** Ext. Funcție de suplinitor (la o catedră). • pl. *-i.* /v. ***suplini***.

suplinitór, -oáre *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care suplinește pe cineva într-o funcție, în obligații, ca poziție socială sau politică; supleant. **2** *s.m., s.f.* Cadru didactic netitularizat care suplinește pe cineva la o catedră. • pl. *-ori, -oare.* /***suplini*** + *-tor*.

suplinitoriát *s.n.* (*înv.*) Statutul profesorului suplinitor. • sil. *-ri-at.* pl. *-e.* /de la ***suplinitor***.

súplu, -ă *adj.* **1** (*despre ființe sau despre corpul lor ori despre părți ale acestuia*) Care are conformație, talie, grosime etc. mică; care are forme puțin proeminente; care are mișcări grațioase; subțire, zvelt, mlădios. *Fata pe care am cunoscut-o este înaltă și suplă.* ◆ Restr. (*despre mers, mișcări*) Care arată grație, flexibilitate, ușurință. *Se îndepărtează cu pasul suplu.* ◆ (*despre corpuri, construcții etc.*) Care are formă zveltă, înaltă, elegantă, lipsită de grosimi. *M-am uitat la turla suplă a bisericii.* **2** (*despre lucruri*) Care se îndoaie cu

uşurinţă fără a se deteriora; elastic, flexibil. *Pantofi cu tocuri joase, dar supli, ca de bal* (CĂL.). ◆ (*despre ţesături*) Care este moale, fin. **3** Fig. (*despre oameni*) care este uşor adaptabil, care are o atitudine flexibilă. *O totală incapacitate de-a ceda, de-a fi suplu, de a se adapta* (TEOD.) ◆ (*deprec.*) Care nu are o atitudine fermă, care cedează uşor. *Lui îi trebuia un om mai suplu* (CE. PETR.). ◆ Ext. (*deprec.*) Care este servil. **4** (*despre manifestări, atitudini etc. ale oamenilor*) Care se poate modela cu uşurinţă. Un intelectual cu o gîndire suplă şi plină de fantezie. **5** (*despre voci*) Care se modulează uşor. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***souple***.

supórt *s.n., s.m.* **1** *s.n.* Ceea ce susţine sau sprijină un lucru. ◆ Spec. Obiect, piesă, dispozitiv care serveşte la susţinerea unui obiect, a unui sistem tehnic etc. **2** *s.n.* Element concret care constituie baza materială sau componenta de bază a unui lucru, a unei noţiuni etc. *Rima... trebuie să fie... un suport semantic al imaginii poetice* (PER.). **3** *s.n.* (*cinemat.*) Parte a peliculei cinematografice pe care este aplicată emulsia fotosensibilă. **4** *s.n.* (*inform.*) Echipament, material destinat memorării, înregistrării informaţiei în sistemele de calcul. **5** *s.m.* (*herald.*) Element exterior al unui blazon care (pare a) susţine un personaj sau un animal. **6** *s.n.* Fig. Ajutor, sprijin, protecţie. *S-a bucurat de suportul moral al prietenilor.* • pl. *n. -uri, m. -ţi.* /<fr. ***support***.

suportá *vb. I. tr.* **1** A avea în sarcină, ca obligaţie; a fi supus la... *Cheltuielile erau aşa de mari, încît... nu le putea suporta* (AGÂR.). *Acum are de suportat consecinţele faptei sale.* **2** A avea forţa necesară pentru a îndura o suferinţă fizică sau morală; a trece printr-o situaţie grea, fără a-şi pierde puterea de rezistenţă sau fermitatea; a răbda, a suferi. *Sluga... suporta cu zel şi resemnare destinul* (VIANU). **3** A susţine o greutate, o povară; a rezista la... *Calul masiv suportă fără obiecţie îndoita greutate* (CĂL.). **4** (*mai ales în constr. neg.*) A fi supus urmărilor neplăcute sau nedorite ale unei acţiuni, ale unei stări etc. jenante, fără a se revolta sau a le interzice; a accepta, a îngădui, a tolera. *Noaptea îi suportam sforăitul fără a mă trezi* (BLA.). ◆ A tolera prezenţa, comportamentul, caracterul etc. cuiva; a avea răbdare, îngăduinţă pentru cineva. *Nu pot suporta... să mă crezi un imbecil* (SEBAST.). **5** A putea să se supună unei acţiuni, unor agenţi fizici etc. fără să-i dăuneze sau să-i producă neajunsuri. *Regimul la care m-a supus e aspru, dar îl suport cu voluptate* (IBR.). ◆ A opune rezistenţă; a nu ceda la acţiunea unei forţe exterioare; a rezista. *Uşa metalică suportă o lovitură puternică.* **6** A considera ca acceptabil; a admite. *Românul suportă omonimia mai uşor decît francezul* (PUŞ.). • prez.ind. *supórt.* /<lat. ***supportare***, fr. ***supporter***.

suportábil, -á *adj.* **1** (*despre acţiuni, situaţii etc. neplăcute sau nedorite*) Care poate fi suportat. *Atmosfera s-a destins, a devenit suportabilă.* **2** Care este destul de bun, de frumos, de concret etc. pentru a putea fi acceptat, îngăduit. *Acum... are un chip mai suportabil* (CE. PETR.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***supportable***.

suportabilitáte *s.f.* Însuşirea de a fi suportabil. • /<engl. ***supportability***.

supórter *s.m.* Susţinător, simpatizant al unui sportiv sau al unei echipe sportive. • pl. *-i.* /<engl., fr. ***supporter***.

supozá *vb. I. tr.* (*înv.*) A presupune. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***supposer***.

supozábil, -á *adj.* Care se poate presupune. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***supposable***.

supozitór *s.n.* (*farm.*) Preparat farmaceutic solid, de formă conică, făcut din substanţe grase, dizolvabile, şi medicamente, care se administrează pe cale anală. • pl. *-oare.* /<fr. ***suppositoire***, lat. ***suppositorium*** <*supponere* „a pune dedesubt".

supozíţie *s.f.* **1** Presupunere, ipoteză; ceea ce este admis în mod prealabil drept real, adevărat, posibil. *Calculele au verificat această supoziţie.* ◆ Presupunere bazată pe îndoială în ceea ce priveşte corectitudinea, legalitatea faptelor, onestitatea intenţiilor cuiva etc.; bănuială, suspiciune. *Această supoziţie micşora valoarea cercetărilor.* **2** (*log.*) Enunţ luat ca premisă, ca ipoteză pentru întemeierea altor enunţuri. ◆ Capacitatea unui termen de a reprezenta ceva într-o propoziţie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi (*înv.*) *supoziţiúne* *s.f.* /<fr. ***supposition***, lat. ***suppositio, -onis***.

supoziţiúne *s.f.* v. supoziţie.

supra¹- Elem. de compunere „deasupra", „peste". • /<fr. ***supra-***; cf. lat. *sŭpra*.

súpra² *adv., prep.* **1** *adv.* (*în sistemul de notaţii bibliografice*) Deasupra, mai sus, înainte. **2** *prep.* (*mat.; indică situarea numărătorului deasupra numitorului*) *Patru supra cinci.* **3** *prep.* (*înv.; exprimă suprapunerea*) *Am înălţat capul meu supra vrăjmaşilor mei* (DOS.). • /lat. ***sŭpra***.

supraabundént, -ă *adj.* Care este, deosebit de abundent. • pl. *-ţi, -te.* /***supra¹-*** + ***abundent***, după fr. *surabondant*.

supraabundénţă *s.f.* Abundenţă foarte mare, neobişnuită; belşug mare. • pl. *-e.* /***supra¹-*** + ***abundenţă***, după fr. *surabondance*.

supraactív *s.n.* (*fin.*) Sold disponibil înregistrat după plata creditorilor şi restituirea aporturilor membrilor unei societăţi în lichidare. • /***supra¹-*** + ***activ***.

supraactivitáte *s.f.* Activitate intensă, mai mult decît normală. • /***supra¹-*** + ***activitate***, după fr. *suractivité*.

supraacút, -ă *adj.* (*med.; despre boli*) Care are o evoluţie rapidă. • pl. *-ţi, -te.* /***supra¹-*** + ***acut***.

supraaglomerá *vb. I. tr., refl.* A (se) încărca peste măsură. • prez.ind. *-ez.* /***supra¹-*** + ***aglomera***, după fr. *suragglomérer*.

supraaglomeráre *s.f.* Acţiunea de *a (se) supraaglomera* şi rezultatul ei; aglomerare (prea) mare; supraaglomeraţie. • pl. *-ări.* /v. ***supraaglomera***.

supraaglomerát, -ă *adj.* Care este aglomerat peste măsură, care este foarte aglomerat. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***supraaglomera***.

supraaglomeráţie *s.f.* Supraaglomerare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***supra¹-*** + ***aglomeraţie***.

supraaibi *vb. IV. tr. fact.* (*compl. indică materiale textile*) A face să devină de un alb strălucitor. • prez.ind. *-esc.* /***supra¹-*** + ***albi***.

supraalbíre *s.f.* Acţiunea de *a supraalbi* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***supraalbi***.

supraalimentá *vb. I. tr., refl.* A consuma sau a face pe cineva să consume o cantitate de hrană mai mare şi mai consistentă decît cea normală; a (se) supune unui regim de supraalimentaţie; a (se) hrăni mai substanţial. • prez.ind. *-ez.* /***supra¹-*** + ***alimenta***, după fr. *suralimenter*.

supraalimentáre *s.f.* **1** Acţiunea de *a (se) supraalimenta* şi rezultatul ei; supraalimentaţie, hipernutriţie. **2** (*tehn.*) Alimentare cu o încărcătură suplimentară a unui motor cu ardere internă pentru asigurarea puterii necesare la funcţionarea în aer rarefiat (la altitudine) sau cînd turaţiile sînt foarte mari. • pl. *-ări.* /v. ***supraalimenta***.

supraalimentát, -ă *adj.* (*despre fiinţe*) Căruia i s-a dat sau care a consumat o cantitate de hrană mai mare şi mai consistentă decît cea normală; supranutrit. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***supraalimenta***.

supraalimentáţie *s.f.* Alimentaţie mai bogată şi mai consistentă decît cea normală, utilizată în tratamentul unor boli şi contraindicată în alte boli; supraalimentare. • g.-d. *-iei.* /***supra¹-*** + ***alimentaţie***, după fr. *suralimentation*.

supraantrená *vb. I. refl.* (*sport*) A se antrena în mod exagerat. • prez.ind. *-ez.* /***supra¹-*** + ***antrena***, după fr. *surentraîner*.

supraantrenamént *s.n.* (*med.*) Stare (patologică) în urma unor eforturi exagerate, incorect dozate. • /***supra¹-*** + ***antrenament***, după fr. *surentraînement*.

supraapreciá *vb. I. tr., refl.* A (se) aprecia mai mult decît preţuieşte în realitate; a (se) considera peste valoarea reală; a (se) supraestima, a (se) suprapreţui. • sil. *-ci-a.* prez.ind. *-iez.* /***supra¹-*** + ***aprecia***.

supraapreciére *s.f.* Acţiunea de *a (se) supraaprecia* şi rezultatul ei; supraestimare. • sil. *-ci-e-.* pl. *-i.* /v. ***supraaprecia***.

supraarbítru *s.m.* Superarbitru. • pl. *-i.* /***supra¹-*** + ***arbitru***, după fr. *surarbitre*.

suprabugetár, -á *adj.* Care nu este prevăzut în (sau plătit din) buget; extrabugetar. • pl. *-i, -e.* /***supra¹-*** + ***bugetar***.

supracalificát, -ă *adj.* Care are o calificare superioară celei obişnuite. • pl. *-ţi, -te.* /***supra¹-*** + ***calificat***.

supracarlíngă *s.f.* (*mar.*) Piesă a osaturii navelor de lemn, formată dintr-o grindă care este aşezată deasupra carlingii pentru a o consolida. • pl. *-gi.* /***supra¹-*** + ***carlingă***.

supraclásă *s.f.* (*biol.*) Categorie sistematică superioară clasei. • pl. *-e.* /***supra¹-*** + ***clasă***, după fr. *surclase*.

supraclorizáre *s.f.* Clorizare în exces. • /***supra¹-*** + ***clorizare***, după fr. *surchloration*.

supracomándă *s.f.* (*milit.; înv.*) Comandă supremă. • pl. *-enzi.* /***supra¹-*** + ***comandă***.

supracompoundare [suprakompaundare] *s.f.* (*electr.*) Compoundare adiţională a maşinilor de curent continuu. • /***supra¹-*** + ***compoundare***.

supracompresiúne *s.f.* (*tehn.*) Supracomprimare. • /***supra¹-*** + ***compresiune***, după fr. *surcompression*.

supracomprimá *vb. I. tr.* (*tehn.*) A mări compresiunea în cilindrii unui motor cu ardere internă. • prez.ind. pers. 3 *-comprimă.* /***supra¹-*** + ***comprima***, după fr. *surcomprimer*.

supracomprimáre *s.f.* (*tehn.*) Mărire a presiunii finale de compresiune în cilindrii unui motor cu ardere internă, pentru a-i spori puterea; supracompresiune. • /***supra¹-*** + ***comprimare***.

supracompús, -á *adj.* (*lingv.*) *Formă supracompusă* = formă perifrastică. • pl. *-şi, -se.* /***supra¹-*** + ***compus***.

supracompúter *s.n.* (*inform.*) Supercomputer. • pl. *-e.* /***supra¹-*** + ***computer***.

supraconceptuál, -á *adj.* Care este mai mult decît un concept; care depăşeşte conceptul. • sil. *-tu-al.* pl. *-i, -e.* /***supra¹-*** + ***conceptual***.

supraconductibilitáte *s.f.* (*tehn.*) Anulare a rezistenţei electrice a anumitor materiale răcite la temperaturi foarte joase, însoţită şi de alte manifestări specifice; supraconductivitate, supraconducţie. • /<fr. ***supraconductibilité***.

supraconductív, -ă *adj.* Care ţine de supraconductibilitate, care se referă la supraconductibilitate. • pl. *-i, -e.* /***supra¹-*** + ***conductiv***.

supraconductivitáte *s.f.* (*tehn.*) Supraconductibilitate. • /<fr. ***supraconductivité***.

supraconductór, -oáre *adj., s.m.* (Material) care prezintă supraconductibilitate, care a fost adus în această stare. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***supraconducteur***.

supracondúcţie *s.f.* (*tehn.*) Supraconductibilitate. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***supraconduction***.

supraconfórt *s.n.* Confort care depăşeşte (cu mult) nivelul obişnuit; superconfort. • /***supra¹-*** + ***confort***.

supracongelát, -ă *adj.* Care este congelat foarte puternic. • pl. *-ţi, -te.* /***supra¹-*** + ***congelat***.

supraconsolidá *vb. I. refl.* (*despre pământ*) A se îndesa tare, prin sedimentare sub presiuni litostatice mari. • prez.ind. pers. 3 *-ează.* /***supra¹-*** + ***consolida***.

supraconsolidáre *s.f.* Acţiunea de *a se supraconsolida* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***supraconsolida***.

supraconsúm *s.n.* Consum superior nevoilor. • /***supra¹-*** + ***consum***, după fr. *surconsommation*.

supraconştiént, -ă *adj.* Care este mai presus de atitudinea, starea etc. conştientă. • sil. *-şti-ent.* pl. *-ţi, -te.* /***supra¹-*** + ***conştient***, după *subconştient*.

supracopértă *s.f.* Copertă suplimentară, tipărită din hîrtie mai groasă, din material plastic etc., care îmbracă coperta unei cărţi, a unui album etc., în scopul protejării lor şi al prezentării grafice mai atrăgătoare. • pl. *-e.* /***supra¹-*** + ***copertă***, după it. *sopracoperta*.

supracorécţie *s.f.* (*telec.*) Corecţie aplicată în sisteme de transmisiune, care produce distorsionarea semnalului de ieşire în sens contrar distorsiunii sale iniţiale. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***supra¹-*** + ***corecţie***, după fr. *surcorrection*.

supracótă *s.f.* Cotă suplimentară (de bani, de produse etc.) care îi revine cuiva sau care este datorată de cineva. • pl. *-e.* /***supra¹-*** + ***cotă***.

supracurént *s.m.* (*electr.*) Curent electric de intensitate mai mare decît cea normal prevăzută pentru un anumit circuit, a cărui apariţie este dăunătoare pentru siguranţa în funcţionare a circuitului respectiv. • pl. *-ţi.* /***supra¹-*** + ***curent***.

supradeterminăre *s.f.* **1** Determinare suplimentară, peste cea obişnuită. **2** Caracter al unei conduite determinate de mai multe motivaţii concurente. **3** (*în semiotică poetică a lui M. Riffaterre*) Concept folosit pentru a explica specificitatea literaturii, prin faptul că, în fraza sau textul literar, fiecare unitate constitutivă este multiplu condiţionată, motivată, „supradeterminată" prin combinarea regulilor de funcţionare a diferitelor coduri. • pl. *-ări.* /***supra¹-*** + ***determinare***, după fr. *surdétermination*.

supradevelopá *vb. I. tr.* (*fotogr.*) A developa prea intens o emulsie fotosensibilă, obţinînd o imagine foarte densă, cu contrast puternic. • prez.ind. *-ez.* /***supra¹-*** + ***developa***, după fr. *surdévelopper*.

supradevelopáre *s.f.* (*fotogr.*) Acțiunea de *a supradevelopa* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***supradevelopa.***

supradialectál, -ă *adj.* (*lingv.; despre norme*) Care se situează la un nivel superior dialectului. • sil. *-di-a-.* pl. *-i, -e.* /***supra¹-*** + ***dialectal.***

supradimensioná *vb. I. tr.* **1** A adăuga o cantitate oarecare dimensiunilor normale. **2** Fig. A prezenta în mod exagerat mărimea, importanța reală a lucrurilor. • sil. *-si-o-.* prez.ind. *-ez.* /***supra¹-*** + ***dimensiona***, după fr. *surdimensionner.*

supradimensionál, -á *adj.* Care aparține unei supradimensiuni, care se referă la o supradimensiune. • sil. *-si-o-.* pl. *-i, -e.* /***supra¹-*** + ***dimensional.***

supradimensionáre *s.f.* Acțiunea de *a supradimensiona* și rezultatul ei. • sil. *-si-o-.* pl. *-ări.* /v. ***supradimensiona.***

supradimensionát, -á *adj.* Care este dimensionat exagerat, mai mult decît este îndreptățit prin calcul; care are dimensiuni mai mari decît cele normale. • sil. *-si-o-.* pl. *-ți, -te.* /v. ***supradimensiona.***

supradimensiúne *s.f.* **1** Cantitate care se adaugă dimensiunilor normale. **2** (*tehn.*) Dimensiune a unei piese ce depășește pe cea pe care ar trebui să o aibă pentru a fi eficientă. • pl. *-i.* /***supra¹-*** + ***dimensiune***, după fr. *surdimension.*

supradividénd *s.n.* (*fin.*) Dividend suplimentar, repartizat acționarilor ca urmare a unor rezultate excepționale obținute de firmă. • pl. *-e.* și (*înv.*) *supradividéndă s.f.* /***supra¹-*** + ***dividend.***

supradividéndă *s.f.* v. supradividend.

supradominántă *s.f.* (*muz.*) **1** Treapta a șasea a modului major și minor, situată la o sextă superioară față de tonică și la o secundă superioară față de dominantă. **2** Acord construit pe această treaptă. • pl. *-e.* /***supra¹-*** + ***dominantă***, după it. *sopraddominante.*

supradominánță *s.f.* (*biol.*) Fenomen de interacțiune între genele alele, care în stare heterozigotă determină o sporire a însușirilor biologice (vitalitate, fertilitate, talie etc.), comparativ cu însușirile organismelor homozigote de tip parental. • /***supra¹-*** + ***dominanță.***

supradotáre *s.f.* Capacitate intelectuală, aptitudine etc. ieșită din comun, superioară celei considerate normală. • pl. *-ări.* /***supra¹-*** + ***dotare.***

supradotát, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care este înzestrat cu calități deosebite. • pl. *-ți, -te.* /***supra¹-*** + ***dotat.***

supradozá *vb. I. tr.* A introduce în organism o doză excesivă dintr-un medicament. • prez.ind. *-ez.* /***supra¹-*** + ***doza.***

supradozáj *s.n.* Supradoză. • pl. *-e.* /***supra¹-*** + ***dozaj***, după fr. *surdosage.*

supradozáre *s.f.* Acțiunea de *a supradoza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***supradoza.***

supradózá *s.f.* Doză care depășește gradul toleranței organismului; superdoză, supradozaj. • pl. *-e.* /***supra¹-*** + ***doză***, după fr. *surdose.*

supraefórt *s.n.* Efort suplimentar, mai mare decît cel care se poate depune în condiții normale. • pl. *-uri.* /***supra¹-*** + ***efort.***

supraelástic, -á *adj., s.n.* (Material) care are proprietatea de a-și reveni după întindere, de a lua forma pe care este întins. • pl. *-ci, -ce.* /***supra¹-*** + ***elastic***, după it. *sopraelastico.*

supraelogiá *vb. I. tr.* A elogia în mod exagerat. • sil. *-gi-a.* prez.ind. *-iez.* /***supra¹-*** + ***elogia.***

supraelogiére *s.f.* Elogiere exagerată. • sil. *-gi-e-.* pl. *-i.* /v. ***supraelogia.***

supraestét, -á *s.m., s.f.* Adept în cel mai înalt grad al estetismului. • pl. *-ți, -te.* /***supra¹-*** + ***estet.***

supraestimá *vb. I. tr., refl.* A (se) supraaprecia. • prez.ind. *-ez.* /***supra¹-*** + ***estima***, după fr. *surestimer.*

supraestimáre *s.f.* Faptul de *a (se) supraestima*; supraapreciere. • pl. *-ări.* /v. ***supraestima.***

supraetajá *vb. I. tr.* (*constr.; compl. indică clădiri terminate*) A adăuga unul sau mai multe etaje. • prez.ind. *-ez.* /***supra¹-*** + ***etaja.***

supraetajáre *s.f.* (*constr.*) Acțiunea de *a supraetaja* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***supraetaja.***

supraetaját, -á *adj.* (*despre clădiri terminate*) Căruia i s-a adăugat unul sau mai multe etaje. • pl. *-ți, -te.* /v. ***supraetajat.***

supraéu *s.n.* (*psih., filos.*) Parte a personalității considerată ca un cenzor al întregului comportament social al individului. • pl. *-uri.* /***supra¹-*** + ***eu***, după fr. *sûr-moi*, engl. *superego.*

supraevaluá *vb. I.* **1** *tr.* A evalua ceva peste valoarea reală. **2** *tr., refl.* A (se) supraaprecia, a (se) supraestima. • sil. *-lu-a.* prez.ind. *-ez.* /***supra¹-*** + ***evalua***, după fr. *surévaluer.*

supraevaluáre *s.f.* Acțiunea de *a (se) supraevalua* și rezultatul ei. • sil. *-lu-a-.* pl. *-ări.* /v. ***supraevalua.***

supraexcitá *vb. I. tr.* (*compl. indică organe, țesuturi etc.*) A excita peste măsură. • prez.ind. *-excít.* /***supra¹-*** + ***excita***, după fr. *surexciter.*

supraexcitáre *s.f.* Acțiunea de *a supraexcita* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***supraexcita.***

supraexcitáție *s.f.* (*fiziol.*) Creștere a procesului de excitație dintr-un țesut sau dintr-un organ care depășește ritmul funcțional normal, din cauza acțiunii unui stimul puternic sau a reactivității mărite a țesutului sau organului respectiv. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***supra¹-*** + ***excitație***, după fr. *surexcitation.*

supraexploatáre *s.f.* Exploatare nerațională, exagerată a unor terenuri, a unor culturi etc. • pl. *-ări.* /***supra¹-*** + ***exploatare***, după fr. *surexploitation.*

supraexpúne *vb. III. tr.* (*fotogr.; compl. indică materiale fotografice*) A expune îndelungat la lumină. • prez.ind. *-expún.* /***supra¹-*** + ***expune***, după fr. *surexposer.*

supraexpúnere *s.f.* (*fotogr.*) Acțiunea de *a supraexpune* și rezultatul ei; expunere îndelungată la lumină a materialelor fotografice cu reducerea corespunzătoare a intensității iluminării, în scopul obținerii anumitor efecte artistice sau tehnice. • pl. *-i.* /v. ***supraexpune.***

supraexpús, -á *adj.* (*fotogr.; despre materiale fotografice*) Care a fost supus unei supraexpuneri. • pl. *-și, -se.* /v. ***supraexpune.***

suprafață *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică piese tehnice, construcții*) A acoperi cu un strat superficial pentru a proteja, pentru a decora, pentru a finisa etc. **2** (*compl. indică suprafețele îmbrăcămintei rutiere*) A uniformiza. • prez.ind. *-ez.* /***suprafață*** + *-a*, după fr. *surfacer.*

suprafațáre *s.f.* Acțiunea de *a suprafața* și rezultatul ei. • /v. ***suprafața.***

suprafáță *s.f* **1** Partea exterioară a unui corp material (care îl limitează și îl separă de mediul înconjurător sau de un alt corp); față, surfață. *Eczema s-a întins pe întreaga suprafață a corpului.* ◇ Loc.adj. *De suprafață* = care nu are profunzime; superficial. *Vina lui e o greșeală doar de suprafață* (ARGH.). ∆ *Structură de suprafață* v. structură. ◇ Loc.adv. *La suprafață* = fără a pătrunde în esența lucrurilor; în mod superficial. *În această privință, cercetările au rămas la suprafață* (OȚETEA). ◆ Fig. Aspect aparent sau superficial; aparență. *Îl interesa suprafața pitorească a lucrurilor* (VIANU). ◆ Partea exterioară, de deasupra a scoarței pământului, a unei mase de apă etc. ◇ (*climat.*) *Suprafață izobarică* v. izobaric. **2** Întindere delimitată considerată sub raportul lungimii și lățimii, măsurată în unități la pătrat; superficie, surfață. *Suprafața locuibilă a orașului.* ◇ (*med.*) *Suprafață de respirație* = suprafață pulmonară care dă capacitatea respiratorie. ◇ Fig. *Pasiunea meridionalilor pentru jocurile de noroc... formează subiectul acestui roman, tratat pe suprafețe vaste* (E. LOV.). ◆ Fig. Garanții pe care le oferă o persoană; mijloace, resurse, credit recunoscut. *O redresare... nu poate fi realizată decît de oameni de mare suprafață și răspundere* (BOGZA). **3** (*geom.*) Arie limitată de o linie închisă (frîntă sau curbă) măsurată în unități la pătrat. ◇ *Suprafață desfășurabilă* v. desfășurabil. *Suprafață hiperbolică* v. hiperbolic. *Suprafață laterală* v. lateral. *Suprafață plană* v. plan. *Suprafață riglată* v. riglat. *Suprafață sferică* v. sferic. **4** *Suprafață specifică* = aria totală a suprafeței granulelor din unitatea de volum sau de masă a unui material pulverulent sau granular. • pl. *-ețe.* /***supra¹-*** + ***față***, după fr. *surface.*

suprafín, -á *adj.* Superfin. • pl. *-i, -e.* /***supra¹-*** + ***fin***, după it. *sopraffino*, fr. *surfin.*

suprafirésc, -eăscă *adj.* Supranatural. • pl. *-ești.* /***supra¹-*** + ***firesc.***

suprafluíd *adj.* (*despre heliu*) Care este în stare de suprafluiditate. • /***supra¹-*** + ***fluid***, după fr. *surfluide.*

suprafluiditáte *s.f.* Proprietate a heliului lichid de a-și reduce viscozitatea la temperaturi foarte scăzute și la presiuni foarte mari. • sil. *-flu-i-.* /***supra¹-*** + ***fluiditate***, după fr. *surfluidité.*

suprafortăreáță *s.f. Suprafortăreață zburătoare* = superfortăreață zburătoare. • pl. *-ețe.* /***supra¹-*** + ***fortăreață***, după fr. *superforteresse*, engl. *superflyfortress.*

suprafuziúne *s.f.* (*fiz.*) (Stare de) răcire foarte joasă a unei substanțe lichide care a rămas în această stare de agregare, deși a fost adusă la o temperatură inferioară celei de solidificare; supratopire. • pl. *-i.* /***supra¹-*** + ***fuziune***, după fr. *surfusion.*

supragarantá *vb. I. tr.* A da o garanție suplimentară. • prez.ind. *-ez.* /***supra¹-*** + ***garanta.***

supragenerátor *s.n.* (*fiz.*) Generator care produce mai mult combustibil decît consumă. • pl. *-oare.* /***supra¹-*** + ***generator***, după fr. *surgénérateur.*

supraglótic, -ă *adj.* (*anat.*) Care este situat deasupra glotei. • pl. *-ci, -ce.* /***supra¹-*** + ***glotic.***

supragréu, -gréa *adj., s.f.* **1** *adj.* Supergreu. **2** *s.f.* (*sport; la box*) Supragrea. • pl. *-grei, -grele.* /***supra¹-*** + ***greu.***

supragreutáte *s.f.* Obezitate. • sil. *-gre-u-.* /***supra¹-*** + ***greutate.***

suprahepátic, -ă *adj.* (*anat.*) Care este situat deasupra ficatului. • pl. *-ci, -ce.* /***supra¹-*** + ***hepatic***, după fr. *sur-hépatique.*

supraiacént, -ă *adj.* Care este plasat deasupra. • pl. *-ți, -te.* /după *subiacent.*

supraimpresionát, -ă *adj.* (*fotogr.; despre imagini*) Care este adăugat peste o altă imagine. • sil. *-si-o-.* pl. *-ți, -te.* /***supra¹-*** + ***impresionat.***

supraimpresiúne *s.f.* (*cinemat.*) Procedeu de trucaj care constă în înregistrarea, pe aceeași peliculă, a două imagini suprapuse, care au fost filmate separat. • pl. *-i.* /***supra¹-*** + ***impresiune***, după fr. *surimpression.*

supraimprimá *vb. I. tr.* **1** A tipări peste un text deja tipărit. **2** A imprima o țesătură deja imprimată. • prez.ind. *-imprim.* /***supra¹-*** + ***imprima***, după fr. *surimprimer.*

supraimprimáre *s.f.* Acțiunea de *a supraimprima* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***supraimprima.***

supraimpúnere *s.f.* (*geomorf.*) Fenomen prin care un rîu, după ce s-a adîncit încet în roci friabile, continuă să se adîncească în roci mai dure, păstrîndu-și direcția inițială. • pl. *-i.* /***supra¹-*** + ***impunere***, după fr. *surimposition.*

supraindividuál, -á *adj.* Care este mai presus de individual; care nu depinde de individ. ◇ Fig. *Unei atari valori îi corespunde... în artă stilizarea suprainduvidualâ* (BLA.). • sil. *-du-al.* pl. *-i, -e.* /***supra¹-*** + ***individual.***

supraindustrializát, -ă *adj.* (*despre regiuni, țări etc.*) Care are o industrie foarte dezvoltată. • sil. *-iri-a-.* pl. *-ți, -te.* /***supra¹-*** + ***industrializat***, după fr. *surindustrialisé.*

suprainfécție *s.f.* (*med.*) Infecție secundară de natură bacteriană, apărută în cursul unei afecțiuni virotice; infecție microbiană ivită după sau peste o infecție bacteriană; superinfecție. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***supra¹-*** + ***infecție***, după fr. *surinfection.*

suprainformáție *s.f.* Informație bogată, abundentă, care depășește posibilitățile de asimilare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***supra¹-*** + ***informație***, după fr. *surinformation.*

suprainteligént, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care este dotat cu o inteligență deosebită. • pl. *-ți, -te.* /***supra¹-*** + ***inteligent.***

supraintendénță *s.f.* Serviciu superior intendenței. • pl. *-e.* /***supra¹-*** + ***intendență.***

suprainténsitáte *s.f.* (*tehn.*) Intensitate a unui curent electric superioară celei a unui regim normal. • pl. *-ăți.* /***supra¹-*** + ***intensitate***, după fr. *surintensité.*

suprainterpretáre *s.f.* Interpretare excesiv de îngrijită. • pl. *-ări.* /***supra¹-*** + ***interpretare.***

suprainti tulá *vb. I. tr.* (*compl. indică scrieri*) A supranumi. • prez.ind. *-ez.* /***supra¹-*** + ***intitula.***

supraînălță *vb. I. tr.* (*compl. indică drumuri, căi ferate, apele lacurilor de acumulare etc.*) A ridica nivelul. • prez.ind. *-înălț.* /***supra¹-*** + ***înălța***, după fr. *surélever.*

supraînălțáre *s.f.* Acțiunea de *a supraînălța* și rezultatul ei. **1** Ridicare a nivelului unui drum, al unei căi ferate, al apelor unor lacuri de acumulare etc. ◆ Diferență de nivel între cele două margini ale unei șosele sau căi ferate în curbă. ◆ Amenajare a unei șosele sau a unei căi ferate astfel încît să se asigure în curbe stabilitatea vehiculelor prin compensarea forței centrifuge care se exercită asupra acestora. **2** (*constr.*)

Mărire a săgeții unui arc de boltă prin așezarea capetelor arcului deasupra nivelului zidurilor de sprijin. • pl. *-ări*. /v. ***supraînălța***.

supraîncălzí *vb. IV. tr.* **1** (*compl. indică încăperi, aparate etc.*) A încălzi peste măsură. **2** (*fiz.; compl. indică lichide sau vapori*) A încălzi la o temperatură mai mare decît temperatura de fierbere a lichidului respectiv sau corespunzător. **3** (*compl. indică metale sau aliaje*) A încălzi la o temperatură la care se formează o structură cristalină nouă. • prez.ind. *-esc*. /***supra***^{1}*-* + ***încălzi***, după fr. *surchauffer*.

supraîncălzíre *s.f.* Acțiunea de *a supraîncălzi* și rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. ***supraîncălzi***.

supraîncălzít, -ă *adj.* **1** (*despre încăperi, aparate etc.*) Care este încălzit peste măsură, în mod excesiv. **2** (*fiz.; despre lichide sau vapori*) Care este încălzit la o temperatură mai mare decît temperatura de fierbere. **3** (*despre metale sau aliaje*) Care este încălzit la o temperatură la care se formează o structură cristalină nouă. • pl. *-ți, -te*. /v. ***supraîncălzi***.

supraîncălzítor *s.n.* (*tehn.*) Dispozitiv al unui cazan de abur, în care vaporii produși sînt încălziți la o temperatură mai mare decît cea de saturație. • pl. *-oare*. /***supraîncălzi*** + *-tor*, după fr. *surchauffeur*.

supraîncărcá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică vehicule, recipiente etc.*) A încărca peste măsură. **2** (*compl. indică oameni*) A împovăra cu o muncă exagerată. • prez.ind. *-încárc*. /***supra***^{1}*-* + ***încărca***, după fr. *surcharger*.

supraîncărcáre *s.f.* Acțiunea de *a supraîncărca* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***supraîncărca***.

supraîncărcát, -ă *adj.* **1** (*despre vehicule, recipiente etc.*) Care este încărcat peste măsură. **2** (*despre oameni*) Care este împovărat cu o muncă exagerată. • pl. *-ți, -te*. /v. ***supraîncărca***.

supraîncordáre *s.f.* Concentrare intelectuală, nervoasă etc. deosebit de mare. • pl. *-ări*. /***supra***^{1}*-* + ***încordare***.

supraîncordát, -ă *adj.* Care este într-o stare de tensiune, de încordare excesivă. ◇ Fig. *Situația este supraîncordată și orice întîrziere începe să oscileze între absurd și monstruos* (GAL.). • pl. *-ți, -te*. /***supra***^{1}*-* + ***încordat***.

supraînsămînță *vb. I. tr.* (*agric.*) A însămînța în exces. • prez.ind. *-ez*. /***supra***^{1}*-* + ***însămînța***.

supraînsămînțáre *s.f.* (*agric.*) Acțiunea de *a supraînsămînța* și rezultatul ei; însămînțare suplimentară. • pl. *-ări*. /v. ***supraînsămînța***.

suprál *s.n.* Aliaj ușor, asemănător maselor plastice, foarte rezistent, produs sub formă de tablă. • /<engl. ***supral***, den. com.

supralapsarianísm *s.n.* (*teol.*) Doctrină a supralapsarienilor. • sil. *-ri-a*. /<engl. ***supralapsarianism***.

supralapsariéni *s.m. pl.* (*teol.*) Adepți ai unei doctrine potrivit căreia Dumnezeu și-a făcut alegerile și repudierile nu în urma căderii omului, ci mai înainte de această cădere și de prevățiința sa despre ea. • sil. *-ri-eni*. /<engl. ***supralapsarian***; cf. lat. *lapsus* „cădere, alunecare".

supralărgíre *s.f.* Lărgire a ecartamentului unei linii de cale ferată sau a părții carosabile a unui drum în porțiunile de curbă, pentru a permite înscrierea vehiculelor în aceste porțiuni. • pl. *-i*. /***supra***^{1}*-* + ***lărgire***, după fr. *surlargeur*.

supralicitá *vb. I.* **1** *intr.* A oferi la o licitație un preț mai mare decît prețul oferit anterior de cineva. **2** *tr.* Fig. A exagera în aprecierea unui fapt, în folosirea unui procedeu etc. *Scriitorul... supraliciteză efectele* (PER.). • prez.ind. *-ez*. /***supra***^{1}*-* + ***licita***, după fr. *surenchérir*.

supralicitáre *s.f.* Acțiunea de *a supralicita* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***supralicita***.

supralicitátor, -oáre *s.m., s.f.* Persoană care supralicitează. • pl. *-ori, -oare*. /***supralicita*** + *-tor*.

supralicitáție *s.f.* **1** Licitație publică suplimentară, prevăzută de lege, în vederea obținerii unui preț mai mare decît cel la care s-a adjudecat bunul cu ocazia licitației inițiale. **2** Fig. Exagerare în aprecierea unui fapt, în folosirea unui procedeu etc. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***supra***^{1}*-* + ***licitație***, după fr. *surenchère*.

supraliminár, -ă *adj.* Care este superior pragului de excitabilitate. ◇ *Stimul supraliminar* = excitație capabilă de a provoca o senzație. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***supraliminaire***.

supraluciditáte *s.f.* Luciditate extremă. • /***supra***^{1}*-* + ***luciditate***.

supralúme *s.f.* Lume imaginată în afara lumii reale. • pl. *-i*. /***supra***^{1}*-* + ***lume***.

supralumínă *s.f.* (*constr.*) Oberliht. • pl. *-i*. /***supra***^{1}*-* + ***lumină***.

supralungíre *s.f.* (*ind. lemnului*) Spor de lungime care se dă bușteniilor la fasonare, după ce au fost tești la capete în vederea corhănitului. • pl. *-i*. /***supra***^{1}*-* + ***lungire***.

supramarionétă *s.f.* Marionetă foarte perfecționată. • sil. *-ri-o-*. pl. *-e*. /***supra***^{1}*-* + ***marionetă***.

supramaturáție *s.f.* **1** (*agric.*) Stadiu al semințelor și al fructelor după ce au ajuns la maturitate. **2** (*biol.*) *Supramaturație ovariană* = totalitatea modificărilor care survin într-un ovul rămas nefertilizat o perioadă mai lungă decît cea normală. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***supra***^{1}*-* + ***maturație***, după fr. *surmaturation*, lat. *supramaturatio, -onis*.

supramédie *s.f.* Mărime care reprezintă o valoare mai mare decît media. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***supra***^{1}*-* + ***medie***.

supramíd *subst.* (*ind. text.*) Fibră textilă care se fabrică din rășini sintetice poliamidice. • /***supra***^{1}*-* + ***amid***.

supramodulá *vb. I. tr.* (*telec.*) A efectua o supramodulație. • prez.ind. *-ez*. /***supra***^{1}*-* + ***modula***, după fr. *surmoduler*.

supramodulátie *s.f.* (*telec.*) Înregistrare a unor semnale electrice de audiofrecvență cu valori mai mari decît cele permise într-un anumit sistem și pe un anumit purtător. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***supra***^{1}*-* + ***modulație***, după fr. *surmodulation*.

supramonopól *s.n.* Monopol internațional, format din monopoluri din diferite țări. • pl. *-uri*. /***supra***^{1}*-* + ***monopol***.

supramúncă *s.f.* **1** Muncă excesivă. **2** (*econ.*) Muncă prestată de lucrători peste munca necesară, prin care se creează plusprodusul. ◇ *Timp de supramuncă* v. timp. • /***supra***^{1}*-* + ***muncă***, după fr. *surtravail*.

supranatalitáte *s.f.* Natalitate crescută. • /***supra***^{1}*-* + ***natalitate***, după fr. *surnatalité*.

supranatúrál, -ă *adj.* **1** Care este mai presus de forțele și de legile naturii sau în contradicție cu acestea; care există în afara naturii, a lumii percepute prin simțuri; care este atribuit unor forțe miraculoase; miraculos, fantastic, suprafiresc; surnatural. *Să răstoarne situația ca o prezență supranaturală* (CA. PETR.). ◆ (*relig.*) Divin. ◆ (*subst. n.*) Ceea ce este mai presus de legile naturii. *Supranaturalul e explicat... prin simpla manifestare a unor legi naturale* (MAR.). **2** Fig. Care este ieșit din comun; care este fără seamăn; excepțional, extraordinar. *Paganini este un geniu supranatural* (FIL.). • pl. *-i, -e*. /***supra***^{1}*-* + ***natural***, după fr. *surnaturel*.

supranaturalísm *s.n.* Credință în supranatural. ◆ Concepție potrivit căreia există fenomene, elemente, ființe etc. supranaturale. • /***supra***^{1}*-* + ***naturalism***, după fr. *surnaturalisme*.

supranaturalitáte *s.f.* Însușirea a ceea ce este supranatural. • /***supra***^{1}*-* + ***naturalitate***.

supranaționál, -ă *adj.* **1** Care aparține unui organism, unei puteri aflate deasupra guvernului fiecărei națiuni; suprastatal, transnațional. **2** Care se situează deasupra caracteristicilor naționale. • sil. *-ți-o-*. pl. *-i, -e*. /***supra***^{1}*-* + ***național***, după fr. *supranational*.

supranaționalitáte *s.f.* Caracterul a ceea ce este supranațional. • sil. *-ți-o-*. /***supra***^{1}*-* + ***naționalitate***, după fr. *supranationalité*.

supranormál, -ă *adj.* Care depășește stările, caracteristicile etc. normale. • pl. *-i, -e*. /***supra***^{1}*-* + ***normal***.

supranormatív, -ă *adj.* Care depășește (din punct de vedere cantitativ) un normativ; care este în afara normei. • pl. *-i, -e*. /***supra***^{1}*-* + ***normativ***.

supranúme *s.n.* Nume adăugat la numele propriu al unei persoane în semn de cinste sau pentru a o distinge printr-o caracteristică ori printr-o circumstanță de altă persoană cu același nume. ◆ Ext. Poreclă. • pl. *-e*. /***supra***^{1}*-* + ***nume***, după fr. *surnom*.

supranumerár, -ă *adj.* Care este peste numărul prevăzut, fixat sau necesar. ◆ (*înv.; și subst. m.*) (Funcționar) care nu era încă titularizat. • pl. *-i, -e*. /***supra***^{1}*-* + ***numerar***, după fr. *surnuméraire*.

supranumerós, -oásă *adj.* Care este foarte numeros. • pl. *-oși, -oase*. /***supra***^{1}*-* + ***numeros***.

supranumí *vb. IV. tr.* A da, a atribui cuiva un supranume; a surnumi. ◆ Ext. A da cuiva o poreclă. • prez.ind. *-esc*. /***supra***^{1}*-* + ***numi***, după fr. *surnommer*.

supranumít, -ă *adj.* Care a primit un supranume. • pl. *-ți, -te*. /v. ***supranumi***.

supranutrít, -ă *adj.* (*despre ființe*) Care este supraalimentat. • pl. *-ți, -te*. /***supra***^{1}*-* + ***nutrit***, după fr. *surnourri*.

supranutríție *s.f.* Supraalimentație. • g.-d. *-iei*. /***supra***^{1}*-* + ***nutriție***.

supraoclúzie *s.f.* (*med.*) Ocluzie dentară dereglată în sens vertical. • g.-d. *-iei*. /<engl. ***supraocclusion***.

supraofertá *vb. I. intr.* A face o supraofertă. • prez. ind. *-ez*. /***supraofertă*** + *-a*.

supraofértă *s.f.* Ofertă mai avantajoasă, făcută după încheierea unei licitații. • pl. *-e*. /***supra***^{1}*-* + ***ofertă***, după fr. *suroffre*.

supraóm *s.m.* **1** Om înzestrat cu calități excepționale, care realizează lucruri ce par mai presus de puterile omenești; superman. **2** (*filos.; la Nietzsche*) Tip superior de om care trebuie să apară, care ar fi înzestrat cu o individualitate puternică și eliberat de constrîngerile moralei și care s-ar afla față de omul actual în același raport în care se află omul actual față de maimuță. • pl. *-oameni*. /***supra***^{1}*-* + ***om***, după fr. *surhomme*, germ. *Übermensch*.

supraomenésc, -eáscă *adj.* Care întrece puterile omenești, care pare mai presus de firea omenească; suprauman. *Fac un efort supraomenesc ca să o urmăresc.* • pl. *-ești*. /***supra***^{1}*-* + ***omenesc***, după fr. *surhumain*.

supraorbitál, -ă *adj.* (*anat.*) Care se află deasupra orbitei; supraorbitar. • pl. *-i, -e*. /***supra***^{1}*-* + ***orbital***, după engl. *supraorbital*.

supraorbitár, -ă *adj.* (*anat.*) Supraorbital. • pl. *-i, -e*. /***supra***^{1}*-* + ***orbitar***, după fr. *surorbitaire*.

supraórdin *s.n.* (*biol.*) Diviziune care cuprinde mai multe ordine înrudite. • pl. *-e*. /***supra***^{1}*-* + ***ordin***.

supraordináre *s.f.* (*log.*) Cuprindere în sfera unei noțiuni a altor noțiuni cu sferă mai mică; supraordonație. • pl. *-ări*. /***supra***^{1}*-* + ***ordinare***.

supraordinát, -ă *adj.* (*log.; despre noțiuni*) În sfera căreia sînt cuprinse alte noțiuni cu sferă mai mică. • pl. *-ți, -te*. /***supra***^{1}*-* + ***ordinat***.

supraordinátie *s.f.* (*log.*) Supraordinare. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***supra***^{1}*-* + ***ordinație***.

supraordonă *vb. I. tr., refl.* A (se) așeza într-o ordine superioară, ca ierarhie sau clasificare. • prez.ind. *-ez*. /***supra***^{1}*-* + ***ordona***.

supraordonát, -ă *adj.* Care ocupă un loc superior într-o clasificare sau într-o ierarhie. ◇ (*mat.*) *Fracție supraordonată* = fracție ordinară mai mare decît un întreg. (*gram.*) *Propoziție supraordonată* (*și subst. f.*) = propoziție regentă. *Noțiune supraordonată* = noțiune care cuprinde alte noțiuni cu sferă mai mică. • pl. *-ți, -te*. /***supra***^{1}*-* + ***ordonat***.

supraordonatór, -oáre *adj.* Care supraordonează. • pl. *-ori, -oare*. /***supraordona*** + *-tor*.

supraorganizáre *s.f.* Organizare superioară. • pl. *-ări*. /***supra***^{1}*-* + ***organizare***.

supraovulátie *s.f.* (*biol.*) Creștere artificială a fecundității la animalele femele domestice, prin aplicarea judicioasă de hormoni sexuali. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***supra***^{1}*-* + ***ovulație***, după fr. *superovulation*.

supraoxidá *vb. I. tr.* A oxida puternic. • prez.ind. *-ez*. /***supra***^{1}*-* + ***oxida***, după fr. *suroxyder*.

supraoxidáre *s.f.* Acțiunea de *a supraoxida* și rezultatul ei; supraoxidație. • pl. *-ări*. /v. ***supraoxida***.

supraoxidátie *s.f.* Supraoxidare. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***supra***^{1}*-* + ***oxidație***, după fr. *suroxydation*.

supraoxigená *vb. I. tr.* (*chim.*) A oxigena puternic. • prez.ind. *-ez*. /***supra***^{1}*-* + ***oxigena***, după fr. *suroxygéner*.

supraoxigenáre *s.f.* (*chim.*) Acțiunea de *a supraoxigena* și rezultatul ei; supraoxigenație. • pl. *-ări*. /v. ***supraoxigena***.

supraoxigenátie *s.f.* (*chim.*) Supraoxigenare. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***supra***^{1}*-* + ***oxigenație***, după fr. *suroxygénation*.

suprapământésc, -eáscă *adj.* Care pare că depășește limitele a ceea ce este pămîntesc; (ca) din altă lume. • pl. *-ești*. /***supra***^{1}*-* + ***pămîntesc***.

suprapersonál, -ă *adj.* Care este mai presus de o persoană oarecare. • pl. *-i, -e*. /***supra***^{1}*-* + ***personal***.

suprapoluát, -ă *adj.* (*despre orașe, regiuni etc.*) Care este extrem de poluat. • sil. *-lu-at*. pl. *-ți, -te*. /***supra***^{1}*-* + ***poluat***.

supraponderabilitáte *s.f.* (*fiz.*) Stare a unui corp de a avea o greutate mai mare, ca urmare a unei forțe gravitaționale sporite. • /***supra¹-*** + ***ponderabilitate***.

supraponderál, -ă *adj.* (*despre ființe*) Care este peste greutatea normală. • pl. *-i, -e.* /***supra¹-*** + ***ponderal***.

suprapopulá *vb. I. refl.* **1** (*despre orașe, țări etc.*) A-și spori populația peste limitele normale. **2** (*despre ape*) A se popula în exces cu pești. • prez.ind. *-ez.* /***supra¹-*** + ***popula***, după fr. *surpeupler*.

suprapopuláre *s.f.* Acțiunea de *a se suprapopula* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***suprapopula***.

suprapopulát, -ă *adj.* (*despre orașe, țări etc.*) Care are populație excedentară. • pl. *-ți, -te.* /v. ***suprapopula***.

suprapopulație *s.f.* **1** Mare concentrație de populație într-un oraș, într-o țară etc. **2** (*biol.*) Stare a unui mediu unde populațiile de microorganisme, de plante și de animale depășesc posibilitățile de viețuire. **3** (*econ. polit.*) *Suprapopulație relativă* = excedent al populației muncitorești în raport cu necesitățile de forță de muncă ale capitalului; masă de șomeri. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***supra¹-*** + ***populație***, după fr. *surpopulation*.

supraprefixáre *s.f.* (*lingv.*) Derivare cu prefixe multiple sau de la teme anterior prefixate. • pl. *-ări.* /***supra¹-*** + ***prefixare***.

suprapresiúne *s.f.* (*fiz.*) Presiune care întrece presiunea normală admisă. • pl. *-i.* /***supra¹-*** + ***presiune***, după fr. *surpression*.

suprapréț *s.n.* Preț mai mare decît cel obișnuit; preț de speculă (mai mare decît prețul legal). • pl. *-uri.* /***supra¹-*** + ***preț***.

supraprețuí *vb. IV. tr., refl.* A (se) supraaprecia. • prez.ind. *-iesc.* /***supra¹-*** + ***prețui***.

suprapróblémă *s.f.* (*în regia de teatru; la S. Stanislavski*) Acțiune principală care însoțește mesajul textului dramatic, către care converg ideile și acțiunile secundare. ◆ Gener. Idee directoare a unei lucrări artistice; supratemă. • pl. *-e.* /***supra¹-*** + ***problemă***.

suprapródúcție *s.f.* (*econ.*) Producție de mărfuri care depășește necesitățile pieței. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***supra¹-*** + ***producție***, după fr. *surproduction*.

suprapródús *s.n.* (*econ.*) Plusprodus. • pl. *-e.* /***supra¹-*** + ***produs***.

supraprofít *s.n.* (*econ. polit.; la K. Marx*) Profit care reprezintă o depășire a profitului mijlociu și care este obținut prin reducerea valorii individuale a mărfurilor sub valoarea lor socială. • pl. *-uri.* /***supra¹-*** + ***profit***; cf. după engl. *superprofit*.

suprapunctá *vb. I. tr.* A ridica (fraudulos) punctajul unui candidat sau al unui concurent la un examen, la o competiție. • prez.ind. *-ez.* /***supra¹-*** + ***puncta***.

suprapúne *vb. III.* **1** *tr.* (*compl. indică obiecte, straturi etc.*) A pune, a așeza deasupra altuia; a plasa, a așeza peste altceva; a superpune. **2** *tr.* (*geom.; compl. indică figuri geom.*) A așeza una deasupra alteia, pentru a le verifica egalitatea. **3** *refl.* (*despre două suprafețe*) A se afla așezată una deasupra alteia. **4** *refl.* A avea loc în același timp; a coincide. *Cele două spectacole se suprapun.* • prez.ind. *-pun.* /***supra¹-*** + ***pune***, după fr. *superposer*, lat. *superponĕre*.

suprapúnere *s.f.* **1** Acțiunea de *a* (*se*) *suprapune* și rezultatul ei; superpoziție. **2** (*fiz.*) *Suprapunerea efectelor* = superpoziție. • pl. *-i.* /v. ***suprapune***.

suprapús, -ă *adj.* (*despre obiecte, straturi etc.*) Care este așezat deasupra; superpus. ◇ *Clasă* (sau *pătură*) *suprapusă* = clasă (sau pătură) socială conducătoare, care se bucură de toate privilegiile. **2** (*despre formații geol., epoci de civilizație etc.*) Care urmează după altul mai vechi. • pl. *-și, -se.* /v. ***suprapune***.

suprapután *s.f.* (*polit.*) Superputere. • pl. *-i.* /***supra¹-*** + ***putere***, după fr. *surpuissance*.

suprarafináre *s.f.* (*tehn.*) Rafinare defectuoasă a unui produs petrolier, din cauza depășirii cantității de reactiv, a temperaturii etc. • pl. *-ări.* /***supra¹-*** + ***rafinare***, după fr. *surraffinage*.

suprarapíd, -ă *adj.* Care este extrem de rapid. • pl. *-izi, -ide.* /***supra¹-*** + ***rapid***.

suprarăcíre *s.f.* (*fiz.*) Situație metastabilă a unei substanțe care, fiind răcită lent, își păstrează starea de agregare, deși la temperatura atinsă ar fi trebuit să treacă într-o nouă stare de agregare. • pl. *-i.* /***supra¹-*** + ***răcire***.

suprareál *s.n.* Ceea ce depășește realul, ceea ce este dincolo de real, în afara realității. • sil. *-re-al.* /***supra¹-*** + ***real***, după fr. *surréel*.

suprarealísm *s.n.* Curent literar și artistic apărut în prima jumătate a sec. 20, în Franța, răspîndit apoi și în alte țări (ca un curent antiacademic și antitradiționalist), care neagă activitatea premeditată a rațiunii, punînd accentul pe elementele iraționale și inconștiente, pe activitatea spontană a imaginației, pe vise și pe fenomene de automatism psihic. • sil. *-re-a-.* /***supra¹-*** + ***realism***, după fr. *surréalisme*.

suprarealíst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al suprarealismului; surrealist. **2** *adj.* Care aparține suprarealismului sau suprarealiștilor, care se referă la suprarealism sau la suprarealiști; surrealist. • sil. *-re-a-.* pl. *-iști, -iste.* /***supra¹-*** + ***realist***, după fr. *surréaliste*.

suprarealitáte *s.f.* Ceea ce se află în afara realității. • sil. *-re-a-.* /***supra¹-*** + ***realitate***, după fr. *surréalité*.

suprarefractár, -ă *adj.* (*despre materiale*) Care are refractaritate foarte mare. • pl. *-i, -e.* /***supra¹-*** + ***refractar***, după fr. *superréfractaire*.

suprarenál, -ă *adj.* **1** (*anat.*) Care este situat deasupra rinichilor. ◇ *Glandă suprarenală* (*și subst. f.*) = fiecare dintre cele două glande endocrine care produc adrenalina, unii hormoni etc., situate deasupra rinichilor. *Capsule suprarenale* v. capsulă. **2** Care ține de glandele suprarenale, care se referă la glandele suprarenale sau la secreția acestora. ◇ *Cortex suprarenal* v. cortex. • pl. *-i, -e.* /***supra¹-*** + ***renal***, după fr. *surrénal*.

suprarenalectomíe *s.f.* (*chir.*) Extirpare a glandei suprarenale. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***surrénalectomie***.

suprarenalítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a glandelor suprarenale. • pl. *-e.* /<fr. ***surrénalite***.

suprarenalotróp, -ă *adj.* (*med.*) Cu afinitate pentru glandele suprarenale. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***surrénalotrope***.

suprarenínă *s.f.* (*biol.*) Adrenalină, epinefrină. • /***supra¹-*** + ***renină***, după fr. *surrénine*.

suprarețéa *s.f* (*fiz.*) Rețea cristalină care se formează la temperaturi joase în aliajele cu rețele de substituție, printr-o ordonare suplimentară a atomilor constitutivi. • pl. *-ele.* /***supra¹-*** + ***rețea***.

suprarezistént, -ă *adj.* Care depășește rezistența normală. • pl. *-ți, -te.* /***supra¹-*** + ***rezistent***, după fr. *surrésistant*.

suprasárcină *s.f.* (*tehn.*) Sarcină suplimentară față de sarcina nominală pe care o are de suportat un sistem tehnic și care poate să pericliteze siguranța în funcționare a acestuia. ◆ Greutate suplimentară a unei construcții situată la suprafața solului. • pl. *-i.* /***supra¹-*** + ***sarcină***, după fr. *surcharge*.

suprasatură *vb. I.* **1** *tr.* (*chim.; compl. indică soluții*) A obține fenomenul de suprasaturație. **2** *tr., refl.* Fig. A face să ajungă sau a ajunge la saturație; a (se) satura peste măsură. • prez.ind. *-ez.* /***supra¹-*** + ***satura***, după fr. *sursaturer*.

suprasaturáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *suprasatura* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***suprasatura***.

suprasaturát, -ă *adj.* **1** (*chim.; despre soluții*) Care conține mai multă substanță dizolvată decît cantitatea corespunzătoare coeficientului de solubilitate la temperatura ordinară; care se află în stare de suprasaturație. ◆ (*despre vapori*) Care se află într-o concentrație superioară aceleia corespunzătoare tensiunii maxime a vaporilor pentru temperatura respectivă. **2** Fig. (*despre oameni*) Care este sătul peste măsură de ceva. • pl. *-ți, -te.* /v. ***suprasatura***, după fr. *sursaturé*.

suprasaturáție *s.f.* **1** (*chim.*) Stare instabilă a unei soluții în care concentrarea substanței dizolvate la o anumită temperatură este mai mare decît cea corespunzătoare saturației. ◆ Stare a unui gaz care conține o cantitate mai mare decît cea care corespunde tensiunii maxime din vaporii unui lichid cu care este în contact. **2** Fig. Stare a ceea ce este saturat în exces de ceva sau a celui care este obosit, plictisit, sătul de excese. *Este o suprasaturație de vulgaritate a unor publicații.* • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***supra¹-*** + ***saturație***, după fr. *sursaturation*.

suprasensíbil, -ă *adj.* **1** Care este în afara realității sensibile; care nu este accesibil prin simțuri. ◆ (*despre sunete, unde etc.*) Care depășește posibilitatea de percepere a simțurilor; care nu poate fi perceput prin simțuri. **2** (*despre ființe*) Care este excesiv de sensibil. **3** (*fotogr.; despre materiale fotografice*) Care este foarte sensibil. • pl. *-i, -e.* /***supra¹-*** + ***sensibil***, după fr. *supra-sensible*.

suprasenzoriál, -ă *adj.* Care poate fi cunoscut numai prin rațiune. • sil. *-ri-al.* pl. *-i, -e.* /***supra¹-*** + ***senzorial***.

suprasexuál, -ă *adj.* Care este mai presus de instinctele sexuale. • sil. *-xu-al.* pl. *-i, -e.* /***supra¹-*** + ***sexual***.

suprasolicitá *vb. I. tr.* A solicita peste măsură. • prez.ind. *-solícit.* /***supra¹-*** + ***solicita***.

suprasolicitáre *s.f.* Acțiunea de *a suprasolicita* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***suprasolicita***.

suprasolvíre *s.f.* Acțiunea de a plăti mai mult decît este necesar. ◆ Achitare a unor taxe, impozite etc. peste suma stabilită. • pl. *-i.* /***supra¹-*** + ***solvire***.

supraspécie *s.f.* (*biol.*) Grup de specii înrudite. • g.-d. *-iei.* /<lat., fr. ***supraspecies***.

suprastát *s.n.* Federație (de state). • pl. *-e.* /***supra¹-*** + ***stat***.

suprastatál, -ă *adj.* (*despre organizații, organisme internaționale*) Care este învestit cu puteri de decizie mai mari decît cele ale guvernului fiecărui stat; superstatal. • pl. *-i, -e.* /***supra¹-*** + ***statal***.

suprasteról *s.m.* (*chim.*) Derivat toxic de sterol produs printr-o modificare structurală a vitaminei D_2. • pl. *-i.* /***supra¹-*** + ***sterol***; cf. engl. *suprasterol*.

suprastóc *s.n.* Stoc supranormativ. • pl. *-uri.* /***supra¹-*** + ***stoc***, după fr. *surstock*.

suprastocáre *s.f.* Acțiunea de a stoca peste necesități. • pl. *-ări.* /***supra¹-*** + ***stocare***.

suprastrát *s.n.* (*lingv.*) Influență exercitată de un idiom asupra altuia, în condițiile unui contact îndelungat, înainte ca acesta din urmă să se constituie ca idiom nou. ◆ Totalitatea faptelor de limbă rezultate dintr-o astfel de influență; superstrat. • pl. *-uri.* /***supra¹-*** + ***strat***, după fr. *superstrat*, it. *soprastrato*.

suprastructurál, -ă *adj.* Care ține de suprastructură, care se referă la suprastructură. • pl. *-i, -e.* /***supra¹-*** + ***structural***.

suprastructúră *s.f.* **1** (*filos.*) Totalitatea concepțiilor, ideilor, mentalităților, instituțiilor politice, juridice, religioase, artistice, filosofice etc. dintr-o anumită formațiune social-economică, generate de baza economică a acestei formațiuni. **2** (*constr.*) Totalitatea elementelor care formează partea utilă a unei construcții. **3** (*mar.*) Construcție de metal sau de lemn situată deasupra punții principale a unei nave, care cuprinde încăperile de locuit și de deservire. **4** (*auto*) Ansamblu format din șasiul și caroseria sau platforma unui autovehicul. • pl. *-i.* /***supra¹-*** + ***structură***, după fr. *superstructure*.

suprașlefuiálă *s.f.* Șlefuială excesivă. • pl. *-ieli.* /***supra¹-*** + ***șlefuială***.

supratáră *s.f.* Greutatea celui de-al doilea ambalaj al unei mărfi. • pl. *-e.* /***supra¹-*** + ***tară***.

supratatuát, -ă *adj.* Care a fost tatuat peste un alt tatuaj. • sil. *-tu-at.* pl. *-ți, -te.* /***supra¹-*** + ***tatuat***.

suprataxá *vb. I. tr.* A adăuga o taxă suplimentară uneia fixate anterior. • prez.ind. *-ez.* /***supra¹-*** + ***taxa***, după fr. *surtaxer*.

supratáxare *s.f.* Acțiunea de a *suprataxa* și rezultatul ei; adăugare a unei suprataxe. • pl. *-ări.* /v. ***suprataxa***.

supratáxă *s.f.* **1** Taxă suplimentară adăugată altei taxe fixate anterior. **2** Taxă prea mare și ilegală. • pl. *-e.* /***supra¹-*** + ***taxă***, după fr. *surtaxe*.

supratéhnic, -ă *adj.* Care este excesiv de tehnic. • pl. *-ci, -ce.* /***supra¹-*** + ***tehnic***.

supratehnicizá *vb. I. tr.* A da un caracter tehnic excesiv. • prez.ind. *-ez.* /***supratehnic*** + *-iza*.

supratehnicizáre *s.f.* Acțiunea de *a supratehniciza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***supratehniciza***.

supratémă *s.f.* Supraproblemă. • pl. *-e.* /***supra¹-*** + ***temă***.

supratemporál, -ă *adj.* Care este în afara timpului. • pl. *-i, -e.* /***supra¹-*** + ***temporal***.

supratensionát, -ă *adj.* (*despre fibre*) Care este prea întins. • sil. *-si-o-.* pl. *-ți, -te.* /***supra¹-*** + ***tensionat***.

supratensiúne *s.f.* **1** (*tehn.*) Tensiune electrică mai mare decît valoarea maximă a tensiunii nominale, care reprezintă un pericol pentru circuitele electrice, provocînd deranjamente și avarii. **2** (*chim.; fiz.*) Efect al polarizației electrochimice, care constă în apariția unei diferențe între tensiunea reală de descărcare și tensiunea de echilibru corespunzătoare. • pl. *-i.* /***supra¹-*** + ***tensiune***, după fr. *surtension*.

supratentoriál, -ă *adj.* Care este situat deasupra tentoriului cerebelului. • sil. *-ri-al.* pl. *-i, -e.* /***supra¹-*** + ***tentorial***.

supraterán, -ă *adj.* Care se află pe sol. • pl. *-i, -e.* /***supra¹-*** + ***teran***; cf. lat. *supraterraneus*.

suprateréstru, -ă *adj.* **1** (*bis.*) Care se referă la lumea de dincolo de moarte. **2** Care este desprins de realitatea obiectivă. • pl. *-ştri, -stre.* /***supra¹-*** + ***terestru***, după fr. *supraterrestre*.

supratímp *s.m.* (*econ. polit.*) Prelungire a zilei de muncă peste limita care corespunde preţului obişnuit al muncii. • pl. *-i.* /***supra¹-*** + ***timp***.

supratipár *s.n.* Desen sau text tipărit pe o marcă poştală ulterior emisiunii sale, pentru a-i schimba valoarea iniţială sau pentru a marca un eveniment; sursarj. • pl. *-e.* /***supra¹-*** + ***tipar***, după fr. *surimpression*.

supratítlu *s.n.* Titlu care se adaugă unui alt titlu. • pl. *-uri.* /***supra¹-*** + ***titlu***.

supratónică *s.f.* (*muz.*) Treapta a doua a modului major şi minor. ◆ Acordul acestei trepte. • pl. *-ci.* /***supra¹-*** + ***tonică***, după fr. *sur-tonique*, engl. *supratonic*.

supratopíre *s.f.* (*fiz.*) Suprafuziune. • /***supra¹-*** + ***topire***.

supratopít, -á *adj.* (*fiz.*) Care se află în stare de supratopire. • pl. *-ţi, -te.* /***supra¹-*** + ***topit***.

supratraversá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică drumuri, gări etc.*) A traversa pe deasupra. **2** (*mar.*) A trece lanţul ancorei peste traversa acestuia. • prez.ind. *-ez.* /***supra¹-*** + ***traversa***, după fr. *surjaler*.

supratraversáre *s.f.* Acţiunea de *a supratraversa* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***supratraversa***.

supratrúst *s.n.* Supertrust. • pl. *-uri.* /***supra¹-*** + ***trust***.

supraucíde *vb. III. tr.* A ucide de mai multe ori. • prez.ind. *-ucíd.* /***supra¹-*** + ***ucide***.

supraucigáş *s.m.* Ucigaş perfecţionat. • pl. *-i.* /***supra¹-*** + ***ucigaş***.

supraumán, -ă *adj.* Supraomenesc. • pl. *-i, -e.* /***supra¹-*** + ***uman***, după fr. *surhumain*.

supraumanitáte *s.f.* Însuşirea a ceea ce este suprauman. • /***suprauman*** + *-itate*.

supraunitár, -á *adj.* (*mat.; în opoz. cu „subunitar"; despre numere reale, mai ales despre fracţii ordinare*) Care are valoarea absolută mai mare decît unitatea. • pl. *-i, -e.* /***supra¹-*** + ***unitar***.

supravaloáre *s.f.* Exces de valoare. • pl. *-ori.* /***supra¹-*** + ***valoare***, după fr. *survaleur*.

supravalorifícá *vb. I. tr.* A valorifica ceva la maximum. • prez.ind. *-valorífic.* /***supra¹-*** + ***valorifica***.

supravalorificáre *s.f.* Acţiunea de *a supravalorifica* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***supravalorifica***.

supravegheá *vb. II.* **1** *tr.* (*compl. indică desfăşurarea unor activităţi, comportamentul unor fiinţe etc.*) A observa, a păzi cu grijă, cu atenţie, cu autoritate; a ţine sub control; a supraveghea. *Îi supraveghea orice mişcare sau vorbă.* ◆ A veghea cu atenţie mărită pentru a preveni o acţiune periculoasă sau nedorită; a avea grijă să nu se întîmple ceva. *Plutonierul... supraveghează întreaga plasă* (STANCU). **2** *refl.* (*despre oameni*) A fi atent la ceea ce spune sau face; a se controla. *Năravul acesta nou... dovedea că nu se mai supraveghează* (CE. PETR.). ◇ (*tr.*) *Îşi supraveghea cu o grijă de maniac pronunţarea cuvintelor de origine greacă* (BLA.). • prez.ind. *-ez.* /***supra¹-*** + ***veghea***, după fr. *surveiller*.

supraveghére *s.f.* Acţiunea de *a* (*se*) *supraveghea* şi rezultatul ei. ◇ *Supraveghere generală* = atribuţie a organelor procuraturii de a urmări respectarea legilor. ◇ Loc.vb. *A avea* (ceva) *în supraveghere* = a avea sarcina de a supraveghea. • pl. *-i.* /v. ***supraveghea***.

supraveghetór, -oáre *subst., adj.* **1** *s.m., s.f., adj.* (Persoană) care are sarcina de a supraveghea pe cineva sau ceva. **2** *s.n.* (*tehn.*) *Supraveghetor de flacără* = aparat electronic pentru supravegherea prezenţei flăcării în timpul funcţionării arzătoarelor, în scopul prevenirii unor incendii. • pl. *-ori, -oare.* /***supraveghea*** + *-tor*, după fr. *surveillant*.

supravení *vb. IV. intr.* (*înv.; despre evenimente, fenomene, acţiuni etc.*) A surveni. • prez.ind. pers. 3 *-víne.* /***supra¹-*** + ***veni***, după lat. *supervenire*, it. *sopravvenire*.

supraverbái, -á *adj.* Care se exprimă prin alte mijloace decît cele verbale. • pl. *-i, -e.* /***supra¹-*** + ***verbal***.

supravieţuí *vb. IV. intr.* **1** (*despre fiinţe*) A rămîne în viaţă după moartea cuiva sau după o catastrofă, un cataclism etc. *E de mirare că victima supravieţuieşte asasinatului* (ARGH.). ◆ A continua să trăiască după ce şi-a pierdut vigoarea, calităţile etc. ◆ Fig. A continua să rămînă în conştiinţa publicului după moarte (prin realizări, fapte etc. deosebite). **2** Fig. (*despre lucruri*) A continua să existe după ce o persoană, un lucru etc. a dispărut; a dura mai mult decît... *Vestigiile splendorilor Acropolei au supravieţuit zecilor de secole* (COCEA). • prez.ind. *-iesc.* /***supra¹-*** + ***vieţui***, după fr. *survivre*.

supravieţuíre *s.f.* Acţiunea de *a supravieţui* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***supravieţui***.

supravieţuitór, -oáre *s.m., s.f.* Persoană care a scăpat cu viaţă dintr-un cataclism, dintr-o nenorocire; persoană care supravieţuieşte alteia. • sil. *-ţu-i-.* pl. *-ori, -oare.* /***supravieţui*** + *-tor*, după fr. *survivant*.

supravízită *s.f.* (*med.*) Contravizită. • pl. *-e.* /***supra¹-*** + ***vizită***.

supravîrf *s.n.* (*pesc.*) Vîrf care se ataşează la capătul verigii undiţei. • pl. *-uri.* /***supra¹-*** + ***vîrf***.

supravoltá *vb. I. tr.* (*fiz.*) A mări voltajul peste normal. • prez.ind. *-ez.* /după fr. *survolter*.

supravoltáj *s.n.* (*fiz.*) Mărire a potenţialului voltajului unui curent electric. • pl. *-e.* /***supra¹-*** + ***voltaj***, după fr. *survoltage*.

supravoltór *s.n.* (*tehn.*) Sursă de energie legată în serie cu o altă sursă, astfel încît tensiunile lor electrice să se adune. ◇ Compus: *supravoltor-devoltor* = aparat sau maşină electrică asociată cu o sursă de energie electromagnetică, astfel încît să permită augmentarea sau diminuarea tensiunii furnizate de sursă. • pl. *-oare.* /***supra¹-*** + ***voltor***, după fr. *survolteur*.

supreféct *s.m.* v. subprefect.

suprefectúrá *s.f.* v. subprefectură.

suprefépt *s.m.* v. subprefect.

suprefeptúrá *s.f* v. subprefectură.

suprém, -ă *adj.* **1** Care există în cel mai înalt grad; care este cel mai bun, cel mai mare, cel mai important; care este mai presus de toate. *Marea noastră e astăzi una din frumuseţile supreme ale României* (ARGH.). ◇ (*adv.*) *Cu gesturi suprem expresive îşi manifestă durerea* (OPR.). ◇ (*bis.*) *Fiinţă supremă* sau *creator* (ori *judecător*) *suprem* = Dumnezeu. *Arhitectul suprem* v. arhitect. ◆ Ext. Care este cel din urmă; ultim. *În ultima noapte, Bujor a făcut o supremă încercare* (VOIC.). ◇ *Moment suprem* = moment decisiv pentru reuşita unei acţiuni. ◆ (*despre unităţi de timp*) Care este la sfîrşitul vieţii cuiva. *Ea-i frumoasă ca o moartă în momentul cel suprem* (ALECS.). ◇ *Onoruri supreme* = funeraliile. **2** Care are gradul, rangul cel mai înalt. *A fost numit comandantul suprem al frontului de răsărit* (POPOV.). ◇ (*jur.*) *Tribunal suprem* (sau, *înv., curte supremă*) = instanţă care are în competenţa sa judecarea anumitor cauze excepţionale şi care supraveghează activitatea judiciară a tuturor instanţelor judecătoreşti din ţară. *Comandament suprem* v. comandament. *Comandant suprem* v. comandant. *Comisar suprem* v. comisar. *Curte supremă* v. curte. *Sovietul Suprem* v. soviet. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***suprēmus, -a, -um***, fr. ***suprème***.

suprematísm *s.n.* (*a. plast.*) Curent formalist în pictură, apărut în Rusia în prima jumătate a sec. 20, care afirma supremaţia simţirii pure, eliberată de orice legătură cu aparenţele exterioare, caracterizîndu-se prin absenţa oricărei zugrăviri a realităţii şi prin înlocuirea acesteia cu o combinaţie vagă de planuri geometrice multicolore. • /<rus. ***супрематизм***.

supremaţíe *s.f.* Superioritate absolută, bazată pe autoritate şi putere; poziţie dominantă. *Supremaţia şi democraţia nu se pot alia împreună* (GHICA). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***suprématie***; cf. engl. *supremacy*.

supresiúne *s.f.* (*înv.*) Suprimare (a unei acţiuni, a unei funcţii, a unei existenţe). • pl. *-i.* /<fr. ***suppression***, lat. ***suppressĭo, -onis***.

supresív, -ă *adj.* (*înv.*) Care suprimă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***suppressif***.

supresór, -oáre *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* (*despre elemente ale unui aparat, despre dispozitive etc.*) Care împiedică producerea unui fenomen, a unui efect etc. dăunător sau care reduce considerabil efectele acestora. **2** *s.m.* (*biol.*) Genă care anulează efectul fenotipic al unei alte gene mutante. **3** *s.f.* (şi *adj., grilă supresoare*) Grilă de frînare aşezată între anodul şi grila-ecran a unui tub electronic, pentru a împiedica captarea, de către grila-ecran, a electronilor proveniţi din emisiunea secundară a anodului. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***suppresseur***.

suprimá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică aspecte ale realităţii, manifestări fizice, sociale, psihice*) A face să dispară; a înlătura, a elimina, a anula. *Orice judecată suprimă o credinţă* (RALEA). *Medicamentul suprimă durerea.* **2** (*compl. indică fiinţe*) A omorî, a ucide. *Un mort nu mai poate fi suprimat* (CE. PETR.). **3** (*compl. indică posturi, funcţii etc.*) A desfiinţa. **4** (*compl. indică publicaţii*) A opri, a nu mai permite apariţia; a interzice. **5** (*compl. indică semne grafice, cuvinte, paragrafe etc.*) A exclude dintr-un text, dintr-un program artistic etc.; a elimina, a înlătura. **6** (*compl. indică alimente, medicamente etc.*) A elimina din consumaţie. *De luni suprim tutunul şi devin alt om!* (TEOD.). • prez.ind. *suprím.* /<fr. ***supprimer***; cf. lat. *supprimĕre*.

suprimábil, -ă *adj.* Care poate fi suprimat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***supprimable***.

suprimáre *s.f.* Acţiunea de *a suprima* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***suprima***.

suprimát, -ă *adj.* **1** (*despre aspecte ale realităţii, manifestări fizice, sociale, psihice*) Care a încetat să mai fie, să mai existe; care a fost înlăturat, eliminat. **2** (*despre fiinţe*) Care a fost omorît. **3** (*despre posturi, funcţii etc.*) Care a fost desfiinţat. **4** (*despre publicaţii*) A cărei apariţie a încetat; interzis. **5** (*despre semne grafice, cuvinte, paragrafe etc.*) Care a fost eliminat, înlăturat. **6** (*despre alimente, medicamente etc.*) Care a fost eliminat din consumaţie. **7** (*impr.; despre oameni*) Care a fost pus în disponibilitate în urma desfiinţării postului. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***suprima***.

supsţiantív *s.n.* v. substantiv.

supsuoárá *s.f.* v. subsuoară.

supt¹ *s.n.* Acţiunea de *a suge* şi rezultatul ei. **1** Mişcare specifică cu gura sau cu botul şi cu buzele copiilor ori ale puilor de mamifere pentru a trage, a aspira şi a înghiţi laptele din mamele sau dintr-un recipient care conţine lapte, pentru a se hrăni; suptură. ◆ Concr. Laptele pe care îl suge sugarul la o masă. **2** Introducere şi mestecare în gură a unor alimente (bomboane, zahăr etc.) pentru a le dizolva şi înghiţi. **3** (*fam.*; şi *darul suptului*) Deprindere de a consuma băuturi alcoolice (în cantităţi mari). **4** (*fam.*) Faptul de a trage cu nesaţ din ţigară, din pipă etc. pentru a inhala fumul. • pl. *-uri.* /v. ***suge***.

supt², -á *adj.* **1** (*despre fiinţe, mai ales despre oameni*) Care a devenit slab, uscat. *Veneau palizi şi supţi de la ocne* (AGÂR.). ◆ (*despre faţă, obraji*) Care este scofîlcit. *Pe faţa aspră şi suptă avea stropi de var* (BOGZA). ◆ (*despre mijloc, pîntece*) Care este tras înăuntru, din cauza slăbiciunii. ◆ Ext. Care este suplu. *Puţine femei... rămăseseră cu pîntecul supt* (STANCU). **2** (*despre respiraţie*) Care este reţinută, stăpînită. *Ana, cu respiraţia suptă, îşi ascuţea auzul* (REBR.). • pl. *supţi, -te.* /v. ***suge***.

supt³ *prep.* v. sub².

suptúră *s.f.* (*pop.*) **1** Supt. **2** Prădare, jaf. • pl. *-i.* /***supt²*** + *-ură*.

supţiá *vb.* *I.* v. subţia.

supţiáre *s.f.* v. subţiere.

supţiát, -ă *adj.* v. subţiat.

supţietáte *s.f.* v. subţietate.

supţiétic, -ă *adj.* v. subţiatic.

supţíi *vb. IV.* v. subţia.

supţíne *vb. III.* v. susţine.

supţioárá *s.f.* v. subsuoară.

supţirá *vb. I.* v. subţira.

supţiráre *s.f.* v. subţirare.

supţirátic, -ă *adj.* v. subţiratic.

supţíre *adj.* v. subţire.

supţirél, -eá *adj.* v. subţirel.

supţirénie *s.f.* v. subţirenie.

supţirícă *adj.* v. subţirică.

supţiríme *s.f.* v. subţirime.

supţuoárá *s.f.* v. subsuoară.

supuitór, -oáre *s.m., adj.* (*înv.*) **1** *s.m.* Cuceritor. **2** *s.m.* Proxenet. **3** *adj.* (*gram.*) *Plecare* (sau *modă*) *supuitoare* = modul conjunctiv. • sil. *-pu-i-.* pl. *-ori, -oare.* /***supune*** + *-tor*.

supunătív, -ă *adj.* (*gram.; înv.*) *Mod supunătiv* = modul conjunctiv. • /***supune*** + *-ătiv*.

supúne *vb. III.* **I 1** *tr.* (*compl. indică populaţii, ţări, teritorii etc.*) A aduce sub stăpînirea sau în puterea sa prin forţă armată; a face să-şi piardă independenţa

politică. *Geții se ridică..., supunînd și desnaționalizînd pe toți intrușii* (PĂRV.). ◆ Ext. A birui în luptă; a cuceri, a ocupa. ◇ Fig. *Surîzătoare m-ai supus iubire, Și dulce mîna ta m-a-ncununat* (CERNA). **2** *tr.* (*compl. indică oameni*) A aduce sub ascultarea, sub autoritatea sa (prin constrîngere); a subordona influenței sale. *Nimenea nu-i poate supune [pe copii] așa lesne și cu plăcere ca maica lor* (EPL.). ◇ Fig. *Nu-l supune nevoia, oricît de sărac ar fi* (VLAH.). ◆ (*compl. indică oameni, organizații, instituții*) A pune sub conducerea sau sub subordonarea cuiva (ori a ceva) în cadrul unei ierarhii; a face să fie dependent de cineva (sau de ceva). *Institutele speciale nu sînt supuse ministrului mai sus numit* (RUS). ◆ A trece pe cineva sau ceva pe planul al doilea (în ceea ce privește importanța) în favoarea altcuiva sau a altceva. *Vrea ca să supuie... Voința omenirii la simpla lui voință* (ALECS.). ◆ A fi legat cu necesitate de...; a se conforma unor legități; a fi în dependență de... *Nimic nu e mai supus modei decît... numele ce se dau noilor născuți* (PUȘ.). *Funcția de primar era... supusă schimbărilor dese de putere* (ARGH.). ◆ (*inv., pop.; compl. indică animale*) A îmblînzi. ◆ Fig. (*despre sentimente puternice; compl. indică oameni*) A copleși. *Să stăpînim durerea care pe om supune* (ALEX.). **3** *refl.* (*despre oameni*) A accepta autoritatea cuiva; a asculta de cineva (sau de ceva); a se conforma unui ordin, unei hotărîri etc.; a ceda în fața unei presiuni, a unei influențe etc.; a se supleca. *Întîia oară găsise un bărbat să i se supună* (CE. PETR.). *Fusese obligat să se supună acestui obicei barbar* (TUD.). **4** *refl., tr.* A se lăsa sau a face să fie stăpînit, dominat de porniri, de patimi, de instincte etc.; a nu se împotrivi sau a face să nu se împotrivească (unei patimi, unui instinct etc.). *Cine supune mintea sa poftelor celor rele piere* (ANTIM). **5** *refl., tr.* A accepta, a-și impune să suporte sau a obliga pe cineva (prin constrîngere) să accepte, să suporte o situație, o acțiune (dificilă sau neplăcută). *Mă supuneam fără murmur programului, zi cu zi* (BLA.). ◇ Expr. (*înv.*) *A supune (o femeie) sub cineva* = a determina o femeie să practice prostituția. ◆ (*tr.*) A face să sufere o acțiune. *Erorile literare trebuie supuse unei critice mai serioase* (MAIOR.). ◆ (*tr.; compl. indică substanțe, materiale etc.*) A face să fie expus la o anumită acțiune fizică sau chimică, la un anumit tratament fizic, chimic etc. **6** *tr.* A prezenta cuiva un lucru spre cunoștință, apreciere sau hotărîre. **7** *tr.* (*înv.; compl. indică bunuri materiale*) A amaneta; a ipoteca. **II 1** *tr.* (*înv., pop.*) A pune dedesubt; a așeza sub ceva. *După aceea m-a supus sub patrafir și mi-a cetit* (SADOV.). ◆ Ext. A ascunde. **2** *tr.* (*compl. indică armate, armament*) A așeza într-un loc ascuns sau fortificat. **3** *refl., tr.* (*înv., reg.*) A (se) așeza într-o anumită poziție (aplecat, încovoiat, îngenuncheat). **4** *tr.* (*pop.; compl. indică mîneci, poale etc.*) A sufleca. • prez.ind. *supún*, (*înv., pop.*) *supúi*. /lat. ***supponĕre***.

supúnere *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *supune* și rezultatul ei. **1** Luare în stăpînire a unor populații, țări, teritorii etc. prin forță armată; cucerire, ocupare. **2** Acceptare a autorității cuiva; cedare în fața unei presiuni, a unei influențe etc.; faptul de a depinde de cineva sau de ceva; supușenie. ◆ Respect. ◇ Loc.adv. *Cu supunere* = în mod umil, smerit. ◆ Concr. (*înv.; la pl.*) Omagii. **3** Acceptare a unei autorități politice, a dependenței politice; închinare. **4** Expunere a unei substanțe, a unui material etc. la o anumită acțiune fizică sau chimică, la un anumit tratament fizic, chimic etc. • pl. *-i*. /v. ***supune***.

supurá *vb. I. intr.* (*despre răni, țesuturi etc.*) A produce și a elimina puroi. • prez.ind. pers. 3 *-ează*. /<fr. ***suppurer***, lat. ***suppurare***.

supuránt, -ă *adj.* (*despre răni, țesuturi etc.*) Care elimină puroi • pl. *-ți, -te*. /<fr. ***suppurant***.

supuráre *s.f.* Supurație. • pl. *-ări*. /v. ***supura***.

supurativ, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* (*despre răni, țesuturi etc.*) Care supurează. ◆ (*despre boli*) Care prezintă stări de supurație a unor glande, a unor vase etc. **2** *adj., s.n.* (*med., farm.*) (Medicament) care facilitează supurația. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***suppuratif***.

supurație *s.f.* (*med.*) Formare și eliminare de puroi în urma unui proces infecțios microbian. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***suppuration***, lat. ***suppuratio, -onis***.

supús, -ă *adj., s.m., s.f.* **I** *adj.* **1** (*despre populații, țări, teritorii etc.*) Care se află sub stăpînirea sau în puterea cuiva prin forță armată; cucerit, ocupat. **2** (*despre oameni*) Care se află sub ascultarea, sub autoritatea cuiva (prin constrîngere); care depinde de cineva sau de ceva. ◆ Care este plecat, smerit. ◆ Ext. Care este servil, slugarnic. **3** (*despre oameni, animale*) Care urmează îndemnurile, ordinele etc. cuiva; care acceptă ușor o stare de lucruri; ascultător, cuminte, docil. *Era băiat supus și muncitor* (GAL.). *Dulăul... i se lungi supus la picioare* (VOIC.). ◆ (*despre oameni*) Care se consideră pe sine cu extremă modestie; umil. ◆ (*despre manifestări, acțiuni etc. ale oamenilor*) Care denotă ascultare, docilitate, umilință. *Are o privire supusă*. **4** (*înv.*) Care este așezat sub...; care este ascuns, pitit. **II** *s.m., s.f.* **1** Persoană care aparține, prin cetățenie, unui anumit stat. *Din fiii săi, unul... s-a făcut supus britanic* (SIO.). ◆ Persoană aflată sub o protecție specială de ordin juridic a unui stat, fără a fi cetățean cu drepturi depline. *Eu sînt cetățean străin, sînt supus turc* (STANCU). **2** Locuitor al unei țări sau membru al unei colectivități organizate, considerat în raport cu suveranul sau conducătorul său. *Domnul mai dă serbări supușilor săi* (IORGA). • pl. *-și, -se*. /v. ***supune***.

supușénie *s.f.* **1** Supunere. ◆ Ext. Slugărnicie. **2** Faptul de a se bucura de cetățenia unui stat sau de protecția juridică specială a unui stat. • g.-d. *-iei*. /***supus*** + *-enie*.

supușíme *s.f.* (*pop.*) Totalitatea supușilor. • /***supus*** + *-ime*.

sur, -ă *adj., s.n.* **I** *adj.* **1** (*despre obiecte, corpuri etc.*) Care are o culoare intermediară între alb și negru sau care rezultă dintr-un amestec de alb și negru. *Colo surele ruine Cătră Dunăre privesc* (COȘB.). ◆ (*despre culori*) Care este intermediar între alb și negru; cenușiu. **2** (*despre animale*) Care are părul, blana sau pielea de culoare cenușie. ◇ (*subst. f.*) *Sură-de-stepă* = *a*) rasă de taurine indigenă, de culoare cenușie (sau vînătă), care se caracterizează prin rezistență mare și pretenții reduse de hrană; *b*) taurină care aparține acestei rase. *Bou sur* v. bou. ◆ (*despre păsări*) Care are penele cenușii. ◇ *Presură sură* v. presură. *Uliu sur* v. uliu. ◆ (*subst. m.*) Cal sau iapă cu părul de culoare sură. *Are în grajd doi suri și doi roibi* (ARGH.). **3** (*despre părul oamenilor*) Care este cărunt. ◆ Ext. (*despre oameni*) Care are părul, barba sau mustățile cărunte. ◆ Fig. Străvechi; îndepărtat. *Rîul sfînt ne povestește cu-ale undelor lui gure... Despre vremi apuse, sure* (EMIN.). **4** (*despre cer, văzduh, momente ale zilei etc.*) Care este lipsit de luminozitate, de strălucire; care este încețoșat, tulbure. *Cresc negurile sure alunecînd tăcute* (IOSIF). ◆ Ext. Care este mohorît; deprimant. *Sură-i sara cea de toamnă* (EMIN.). ◆ Fig. Care nu atrage atenția prin nimic; care este lipsit de farmec; anost, fad, șters. *Sura existență de provincie cu orice perspectivă închisă ca de un zid opac* (CE. PETR.). **II** *s.n.* Culoare intermediară între alb și negru; cenușiu, fumuriu, gri. *Întregul rămăsese tot așa de frumos, de-un sur întunecat* (AGÂR.). • pl. *-i, -e*. /cf. bg. *cyp*, srb. *sur*.

súra *s.f.* (*anat.*) Pulpa piciorului. • /<lat. ***sura***.

surăh *s.n.* (*țes.*) Țesătură ușoară de mătase, originară din India. • /<fr. ***surah*** <cuv. hindi; cf. nm. pr. *Surat*, centru textil în India.

surál, -ă *adj.* Care aparține gambei. ◇ *Triceps sural* = mușchi al feței posterioare a gambei, constituit din mușchii gemeni și solear și care se termină prin tendonul lui Ahile. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***sural***.

surát *s.n.* (*relig.*) Fiecare dintre capitolele *Coranului*. • pl. *-e*. /<fr. ***surate, sourate*** <cuv. ar. *sura* „capitol".

surátă *s.f.* **1** (*pop.*) Prietenă bună, apropiată. ◇ Expr. *A se prinde surate* = (*despre femei*) a lega o prietenie trainică. ◆ Termen pus înaintea numelui unei femei despre care se vorbește sau căreia i se adresează cineva, în semn de prietenie, de intimitate, de dragoste; apelativ folosit de femeile de la țară în relațiile dintre ele. *Surata Chira își întinse gîtul îndărăt* (SADOV.). ◇ Compus: *surata-din-pădure* = muma-pădurii. ◆ (*fam.*) Termen folosit pentru a denumi un obiect apropiat, familiar cuiva. *De lîngă șură, răzimată, Te va privi muncita sapă, De-ar ști vorbi surata bună, Amar te-ar prohodi la groapă* (GOGA). **2** Fig. (*fam.*) Ceea ce are afinități, trăsături comune cu cineva; ceea ce se înrudește cu altceva. ◆ Țară, limbă etc. de aceeași origine cu alta. • pl. *-e*. /***soră*** + *-ată*.

surățícă *s.f.* (*pop.*) Dim. al lui *surată*. • pl. *-ele*. /***surată*** + *-ică*.

surățíe *s.f.* (*pop.; și surăție de cruce*) Legătură puternică de prietenie între femei. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***surată*** + *-ie*.

surceá *s.f.* **I 1** Așchie care sare cînd se cioplește sau cînd se taie un lemn; surcel. ◆ Ext. Vreasc, gătej. *Înaintea sobei, stă coșul cu lemne și cu surcele* (GAL.). ◇ Zic. *Eu îl trimit la surcele și el mi-aduce viorele* (sau *floricele*), se spune despre un om care face altceva decît ceea ce i se cere. ◇ Expr. (*pop.*) *A face sînge pe o surcea* = a se lăuda că face mai mult decît poate. *A lua* (pe cineva) *în trei surcele* = a lua repede pe cineva. **2** Fig. (*înv.*) Odraslă, urmaș. **II** Analog. **1** (*culin.; reg.; la pl.*) Minciunele. **2** (*arg.; la pl.*) Coaste. • pl. *-ele*. /refăcut din ***surcele***, pl. lui *surcel*.

surcél *s.n.* **I** (*înv., pop.*) Surcea. **II** Analog. **1** (*pop.*) Huludeț. **2** (*reg.*) Băț (la pușca de soc). **3** Grăunțar. • pl. *-e*. /lat. **surcellus* = ***surcŭlus, -i***.

surcelúță *s.f.* Dim. al lui *surcea*. • pl. *-e*. /***surcele***, pl. lui *surcea* + *-uță*.

surchideálă *s.f.* (*reg.*) **1** Acțiunea de *a surchidi* și rezultatul ei; sîcîială, hărțuială. ◆ Ext. Mușfuluială. **2** Bătaie. **3** Aruncare a arșicului la jocurile de copii. • pl. *-eli*. /***surchidi*** + *-eală*.

surchidí *vb. IV. tr.* (*reg.*) **1** (*compl. indică ființe*) A sîcîi, a plictisi, a hărțui. ◆ Ext. A mușfuli. **2** A smuci, a trînti; a bate. ◆ Ext. A chinui. **3** (*la jocurile de copii; compl. indică arșice sau zaruri*) A arunca făcînd să se răsucească. • prez.ind. *-esc*. /<magh. ***szurkálodni***.

surcícă *s.f.* Surcea. • pl. *-ele, -ici*. /***surcel*** + *-ică*.

surcínă *s.f.* v. sulfină.

surclasá *vb. I. tr.* **1** (*sport*) A întrece un adversar, dovedind o superioritate netă. **2** (*compl. indică limite, momente etc.*) A depăși. = prez.ind. *-ez*. /<fr. ***surclasser***.

surclasáre *s.f.* Acțiunea de *a surclasa* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***surclasa***.

surd, -ă *adj., adv.* **I** *adj.* **1** (*despre ființe*) Care nu aude (bine), care este lipsit (total sau parțial) de auz. ◇ Zic. *Rîde ca mirele cel surd*, se spune despre cineva care rîde fără a ști despre ce este vorba. *Nici un surd mai surd ca cel ce nu ascultă*. ◇ (*subst.*) *Înțelese pe jumătate și surîse cu indecizia stingherită a surzilor* (CE. PETR.). Δ Zic. *Surdul n-aude, dar le potrivește*, se spune despre cineva care răspunde cu totul altceva la o întrebare, fie că nu a auzit bine, fie că se preface a nu fi auzit. ◇ Expr. (*subst.*) *A o face pe surdul* = a se face că nu a auzit. *A merge ca surdu-n oaste* = a merge orbește. *A fi surd toacă* v. toacă. *A bate toba (la urechea) surdului* v. tobă. ◆ (*despre urechi*) Care nu percepe sunetele. **2** Fig. (*despre oameni*) Care nu vrea să audă, să înțeleagă ceva; care ignoră o solicitare; care nu se lasă impresionat, înduplecat; indiferent, nepăsător. *Anti-intelectualul... e surd la sublim* (CĂL.). ◇ Expr. *A rămîne surd la ceva* = a nu da ascultare unei solicitări; a nu se impresiona de ceva, a rămîne rece, indiferent. **3** (*în opoz. cu „intens", „puternic"; despre sunete, zgomote, glas etc.*) Care are intensitate, sonoritate, tonalitate (foarte) scăzută sau este lipsit de intensitate, sonoritate, rezonanță; slab, înăbușit, înfundat, confuz. ◇ (*adv.*) *O pendulă sună surd opt ore* (GAL.). **4** Fig. (*despre porniri, senzații, sentimente, conflicte etc. ale oamenilor*) Care nu se manifestă (cu putere); mocnit. *Îl privi cu o ură surdă*. ◆ Ext. Care este ascuns, tăinuit. ◆ (*despre senzații, impresii etc.*) Care este nedefinit, confuz, neclar. **5** (*fon.; despre consoane; și subst. f.*) Care se emite fără participarea coardelor vocale. **6** Fig. (*despre lumină, despre surse de lumină sau despre culori*) Care este slab, palid. **7** (*fon.; despre consoane; și subst. f.*) A cărui emisiune nu comportă vibrații globale; afon. **II** *adv.* (*înv., pop.; în forma „surda"*) Zadarnic. *Nimeni nu ne credea... surda le ziceam că noi eram valachi* (GHICA). ◇ Loc.adv. *De(-a) surda* = în zadar. *Văzînd însă că vorbea de-a surda, se supără* (TUD.). • pl. *-zi, -de*. /lat. ***surdus, -a, -um***.

surdiná *vb. I. tr.* **1** A diminua, a atenua. **2** (*telec.; compl. indică suporții liniilor instalate pe imobile*) A face improprii vibrațiilor sonore. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***sourdiner***.

surdinăre *s.f.* Acțiunea de *a surdina* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***surdina***.

surdínă *s.f.* Dispozitiv din metal sau din lemn, în formă de gheară la instrumentele cu coarde sau în formă de dop la instrumentele de suflat, folosit pentru atenuarea intensității sonorității sunetelor emise de aceste instrumente. ◆ Ext. Atenuare a intensității sunetelor emise de instrumentele cu coarde sau de

suflat cu ajutorul acestui dispozitiv. ◇ Loc.adj., adv. *În surdină* = (care se produce) cu tonalitate foarte scăzută; (care se face) fără zgomot, încet, în taină. ◇ Fig. *N-ar fi avut decît să-şi pună surdină la revoltă* (ARGH.). • pl. *-e.* /<fr. ***sourdine***, it. ***sordina***.

surdinizá *vb. I. tr., refl.* A (se) emite în surdină. • prez.ind. *-ez.* /***surdină*** + *-iza*.

surdinizát, -ă *adj.* Care este emis sau se emite în surdină. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***surdiniza***.

surdişór, -oáră *adj.* Dim. al lui *surd*. • pl. *-ori, -oare.* /***surd*** + *-işor*.

surdítăte *s.f.* **1** (*med.*) Infirmitate congenitală sau dobîndită care constă în imposibilitatea (totală sau parţială) de a percepe sunetele; surzeală, surzenie, surzie, surzime. ◇ *Surditate psihică* = imposibilitate de a recunoaşte şi a distinge cu simţul auzului sursa sonoră. *Surditate verbală* = boală caracterizată prin neînţelegerea sensurilor cuvintelor pe care le aude cineva. **2** (*fon.*) Calitate a unei consoane de a fi rostită fără participarea coardelor vocale. • pl. *-ăţi.* /<fr. ***surdité***, lat. ***surditas, -atis***.

surdo- Elem. de compunere „surditate", „hipoacuzie", „surdină". • /<fr., engl. ***sourdo-***; cf. lat. *surdus* „surd".

surdobarocámeră *s.f.* Barocameră cu izolaţie fonică perfectă. • pl. *-e.* /***surdo-*** + ***barocameră***.

surdodidáctică *s.f.* Ramură a surdopedagogiei care elaborează teoria învăţămîntului şi a instrucţiei deficienţilor auditivi. • /***surdo-*** + ***didactică***.

surdología *s.f.* Ramură a defectologiei care se ocupă cu studiul deficienţelor senzoriale auditive. • g.-d. *-iei.* /***surdo-*** + *-logie*.

surdometódică *s.f.* Ramură a surdopedagogiei care se ocupă cu studiul metodelor şi proceselor de predare în învăţămîntul special pentru hipoacuzici. • /***surdo-*** + ***metodică***.

surdomút, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** (Om) care este lipsit de auz şi de grai. **2** (Om) care se comportă ca un surdomut. • pl. *-ţi, -te.* /***surd*** + ***mut***, după fr. *sourd-muet*.

surdomutísm *s.n.* (*med.*) Afecţiune caracterizată prin asocierea surdităţii cu imposibilitatea articulării cuvintelor, cu toate că aparatul fonator este normal; surdomutitate. • /***surdo-*** + ***mutism***.

surdomutitáte *s.f.* (*med.*) Surdomutism. • /***surdomut*** + *-itate*; cf. fr. *sourdo-mutité*.

surdopedagogíe *s.f.* Ramură a pedagogiei speciale care se ocupă de educarea şi de instruirea persoanelor cu deficienţe de auz. • g.-d. *-iei.* /***surdo-*** + ***pedagogie***.

surdopsihologíe *s.f.* Ramură a psihologiei care se ocupă cu studiul particularităţilor dezvoltării psihice a deficienţilor auditivi. ◦ g.-d. *-iei.* /***surdo-*** + ***psihologie***.

surdúc[1] *s.n.* (*geomorf.; reg.*) **1** Vale strîmtă cu versanţi prăpăstioşi. **2** Trecătoare îngustă pe o vale. • /<tc. ***surduk***, magh. ***szurdok***.

surdúc[2] *s.n.* v. surtuc.

surdúcă *s.f* (*reg.*) **1** Minge. **2** Cocoloş (de pămînt, de hîrtie, de lînă etc.). • pl. *-ce.* /etimol. nec.

sureăp, -ă *adj.* v. sireap.

surecciu *s.m.* (*turc. înv.*) Negustor de vite cornute. • pl. *-cii.* /<tc. ***sürekçi***.

surescitá *vb. I. tr.* A excita peste măsură; a aduce într-o stare de iritaţie, de nervozitate extremă. • prez.ind. *surescít*, şi *surexcitá vb. I.* /<fr. ***surexciter***.

surescitábil, -ă *adj.* Care prezintă o stare de surescitare; care poate fi uşor surescitat; iritabil. • pl. *-i, -e.* şi *surexcitábil, -ă adj.* /<fr. ***surexcitable***.

surescitabilitáte *s.f.* Înclinare spre surescitare. • şi *surexcitabilitáte s.f.* /<fr. ***surexcitabilité***.

surescitánt, -ă *adj.* Care provoacă surescitare. • pl. *-ţi, -te.* şi *surexcitánt, -ă adj.* /<fr. ***surexcitant***.

surescitáre *s.f.* Acţiunea de *a surescita* şi rezultatul ei; stare de iritaţie, de nervozitate bolnăvicioasă; surescitaţie. • pl. *-ări.* şi *surexcitáre s.f.* /v. ***surescita***.

surescitát, -ă *adj.* Care este iritat peste măsură; care este adus într-o stare de mare tensiune nervoasă. • pl. *-ţi, -te.* şi *surexcitát, -ă adj.* /v. ***surescita***.

surescitáţie *s.f.* Surescitare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi *surexcitáţie s.f* /<fr. ***surexcitation***.

surét *s.n.* (*înv.*) Copie sau traducere (a unui act, a unei scrisori). • pl. *-uri, -e.* /<tc. ***suret***.

surexcitá *vb. I.* v. surescita.

surexcitábil, -ă *adj.* v. surescitabil.

surexcitabilitáte *s.f.* v. surescitabilitate.

surexcitánt, -ă *adj.* v. surescitant.

surexcitáre *s.f.* v. surescitare.

surexcitát, -ă *adj.* v. surescitat.

surexcitáţie *s.f.* v. surescitaţie.

surf [sərf] *s.n.* **1** (*sport*) Sport nautic care constă în plutirea în picioare pe o planşă de lemn sau de material plastic (avînd un catarg pe care este întinsă o velă); surfing. ◆ Planşă de lemn sau de material plastic care serveşte la alunecarea pe suprafaţa apei a persoanei care practică acest sport. **2** Dans modern, de proveniență nord-americană, în vogă în anii 1960-1962. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • /<engl. ***surf***.

surfáţă *s.f.* (*înv.*) Suprafaţă. • pl. *-e.* /<fr. ***surface***, după *faţă*.

surfér ['sərfer] *s.m.* (*sport*) Sportiv care practică surful. • pl. *-i.* /<engl. ***surfer***.

surfilá *vb. I. tr.* (*compl. indică marginile unei ţesături*) A întări cu o cusătură rară, pentru a împiedica destrămarea firelor. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***surfiler***.

surfiláre *s.f.* Acţiunea de *a surfila* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***surfila***.

surfing ['sərfiŋ] *s.n.* (*sport*) Surf. • /<engl. ***surfing***.

surfíst, -ă [sər'fist] (*sport*) Surfer. • pl. *-işti, -iste.* /***surf*** + *-ist*.

surghiún *s.n., s.m.* **1** *s.n.* (*înv.; constr. cu vb. ca „a pleca", „a se duce", „a porni", „a trimite"*) Exil; deportare. ◇ Loc.vb. *A face* (sau *a porni, a trimite, a duce*) *surghiun* = a exila, a deporta. ◆ Stare, situaţie de exilat. ◆ Pedeapsă cu exilul. ◆ Loc izolat (în care a fost izgonit cineva). ◇ Expr. *A da* (cuiva) *surghiun* = a izola pe cineva. **2** *s.n.* Fig. (*înv., pop.*) Pribegie; înstrăinare. **3** *s.m.* (*înv.*) Exilat. ◇ Loc.vb. *A merge* (sau *a se duce*) *surghiun* = a se exila; a pribegi. • pl. *-uri, -i.* şi (*înv., reg.*) *surgún s.n., s.m.* /<tc. ***sürgün*** *[etmek]*.

surghiuní *vb. IV. tr.* **1** (*înv., pop.; compl. indică oameni*) A exila; a deporta. *Surghiuneşte-mă ca pe alţi boieri pămînteni* (FIL.). ◆ (*refl.*) A se izola. *Douăzeci de maici... se surghiuniseră de bunăvoie acolo* (VOIC.). **2** Fig. (*înv., fam.*) A alunga, a izgoni. *Ne-a surghiunit iubirea vinovată* (GOGA). *Îl dau jos din stăreţie şi-l surghiunesc în codru* (VOIC.). • prez.ind. *-esc.* şi (*înv.*) *surguní vb. IV.* /***surghiun*** + *-i*.

surghiuníe *s.f.* (*înv.*) Exil; deportare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi *surguníe s.f.* /***surghiun*** + *-ie*.

surghiuníre *s.f.* (*înv., pop.*) Acţiunea de *a surghiuni* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* şi (*înv.*) *surguníre s.f.* /v. ***surghiuni***.

surghiunít, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f., adj.* (*înv., pop.*) (Om) exilat. **2** *adj.* Fig. (*înv., fam.*) Care este alungat, izgonit. *Venea dintr-un adevărat Paradis..., şi se simţea surghiunit pe nedrept* (CE. PETR.). • pl. *-ţi, -te.* şi (*înv.*) *surgunít, -ă s.m., s.f., adj.* /v. ***surghiuni***.

surguci (1)

surgúci *s.n., s.m.* **1** *s.n.* Panaş din pene (de struţ) împodobit cu pietre scumpe, purtat la turban sau la işlic de sultani, de înalţii demnitari turci sau de unii domni români. **2** *s.m.* (*bot.; mai ales la pl.*) Plantă erbacee anuală, din familia ranunculaceelor, cu frunzele divizate în numeroase segmente liniare şi cu florile albăstrui-violete, roz, albe sau pestriţe, cultivată ca plantă ornamentală (*Consolida ambigua*). • pl. *n. -uri, m. -ci.* /<tc. ***sorguç***.

surgún *s.n., s.m.* v. surghiun.

surguní *vb. IV.* v. surghiuni.

surguníe *s.f.* v. surghiunie.

surguníre *s.f.* v. surghiunire.

surgunít, -ă *s.m., s.f., adj.* v. surghiunit.

surgunlíc *s.n.* (*înv.*) Exil; deportare. • pl. *-uri.* şi *surgunlúc s.n.* /<tc. ***sürgünlük***.

surgunlúc *s.n.* v. surgunlîc.

surhán *subst.* v. sorhan.

surí *vb. IV.* **1** *intr.* (*despre păr sau*, ext., *despre oameni*) A încărunţi. *Erau oameni tineri încă, dar părul le surise* (SADOV.). **2** *tr.* (*compl. indică obiecte*) A colora în sur. *În mijlocul pajiştei întinse, se ridica, surit de lumină..., hambarul* (GÎRL.). • prez.ind. *-esc.* /***sur*** + *-i*.

suricátă *s.f.* (*zool.*) Mangustă omnivoră, gregară, din zonele semiaride ale Africii de S, care stă la pîndă ridicîndu-se pe picioarele posterioare (*Suricata suricatta*). • pl. *-e.* /<fr. ***suricate, surikate*** <cuv. afr.

surími *s.m.* (*culin.*) Preparat din carne de peşte, cu aromă de crab, prezentat sub formă de bastonaş. • pl. *-i.* /<fr. ***surimi*** <cuv. japonez.

surimóno *s.n.* Desen, gravură japoneză, de mici dimensiuni. • /<fr. ***surimono*** <cuv. japonez.

surioáră *s.f.* **1** Dim. al lui *soră*. **2** Termen familiar, prietenesc, de adresare unei fete sau unei femei. • pl. *-e.* şi *sirioáră, sorioáră s.f.* /***soră*** + *-ioară*.

suríu, -íe *adj., s.n.* (*pop.*) **I** *adj.* **1** (*despre obiecte, corpuri etc.*) Care bate în sur; cenuşiu-deschis. **2** (*despre animale*) A cărui păr, blană sau piele bate în sur. ◆ (*despre păsări*) Care are penele de culoare surie. **3** (*despre părul oamenilor*) Care începe să încărunţească. **4** (*despre cer, văzduh, momente ale zilei etc.*) Care este întunecat; care este mohorît. **II** *s.n.* Culoare cenuşiu-deschis. *Suriul negurilor plutitoare se prinsese... de pomi şi case* (MIH.). • pl. *-ii.* /***sur*** + *-iu*.

surîde *vb. III. intr.* **1** (*despre oameni*) A schiţa o uşoară mişcare de alungire a buzelor (ca şi cum ar rîde), însoţită de o expresie specifică a feţei, (de mulţumire, bucurie, satisfacţie etc.); a zîmbi. ◇ Expr. *A a surîde strîmb* v. strîmb. ◇ Sinec. *O mare de capete priveau surîzînd spre un omuleţ* (AGÂR.). ◇ Fig. *Soarele surîse şi el în înfocata lui împărăţie* (EMIN.). **2** Fig. A fi favorabil cuiva; a fi accesibil cuiva. *Acum soarta surîde Raiul dulce se deschide* (ALECS.). **3** Fig. (*despre acţiuni, proiecte, afaceri etc.*) A corespunde dorinţelor cuiva; a fi pe plac cuiva; a conveni cuiva. *Îmi surîde gîndul unei vacanţe la munte.* • prez.ind. *surîd.* /<fr. ***sourire***, după *rîde*.

surîs *s.n.* Acţiunea de *a surîde* şi rezultatul ei; zîmbet. ◇ Compar. *Un pui de cerb... se opreşte-o clipă, sflos, ca un surîs* (LAB.). ◇ Fig. *Dealurile albăstresc pe zări surîsuri de liliac şi stînjenei* (TEOD.). • pl. *-uri.* /v. ***surîde***.

surîzátor, -oáre *adj.* **1** (*despre oameni*) Care surîde; zîmbitor, surîzînd. *Chelnerul... veni repede, surîzător* (POPOV.). ◆ Ext. Care este vesel, prietenos, radios. *Era un tip elegant..., surîzător şi impecabil* (SADOV.). ◆ (*despre ochi sau despre manifestări, stări etc. ale oamenilor*) Care exprimă, denotă veselie. *Are ochii verzi, limpezi, surîzători* (CE. PETR.). ◇ (*adv.*) *Uneori apărea profesorul de latină... cu faţa surîzător adormită* (TEOD.). ◆ Ext. Care exprimă prietenie, bunăvoinţă. **2** Fig. (*despre acţiuni, proiecte, afaceri etc.*) Care este favorabil, convenabil. • pl. *-ori, -oare.* /***surîde*** + *-ător*.

surîzínd, -ă *adj.* (*despre oameni*) Surîzător. *Atunci tu, prin întuneric, te apropii surîzîndă* (EMIN.). • pl. *-zi, -de.* /v. ***surîde***.

surjectív, -ă *adj.* (*mat.; despre funcţii*) La care un element al celei de-a doua mulţimi are un antecedent mai puţin. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***surjectif***.

surjécţie *s.f.* (*mat.*) Funcţie surjectivă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***surjection***.

surjét *s.n.* (*chir.*) Sutură făcută cu un fir continuu. • pl. *-uri.* /<fr. ***surjet***.

surlár *s.m.* Surlaş. • pl. *-i.* /***surlă*** + *-ar*.

surláş *s.m.* Cîntăreţ din surlă; surlar. • pl. *-i.* /***surlă*** + *-aş*.

súrlă *s.f.* **1** Instrument muzical popular de suflat, în formă de fluier, cu mai multe orificii şi cu ancie dublă, folosit în trecut mai ales în armată. ◇ *Retragere cu torţe (şi surle)* v. retragere. ◇ Loc.adv. (*de obicei iron.*) *Cu surle (şi tobe* ori *trîmbiţe, trompete etc.)* sau, *înv., cu sunete de tobe şi de surle* = cu zgomot mare; cu scandal. **2** (*reg.*) Ritul porcului. ◆ Ext. Porc. **3** (*pop.*) Colibă (ciobănească) de formă conică, construită din pari de lemn şi acoperită cu stuf, paie, fîn sau coceni. ◆ Parte a stînei în care se prepară brînzeturile sau mîncarea ciobanilor. **4** (*reg.*) Grămadă (de coceni, de lemne etc.) aşezată în formă conică.

surlă (1)

5 (*reg.; la pl.*) Bucăţi lungi de trestie sau şipci de brad care se bat pe pereţii casei pentru a face să se prindă tencuiala. • pl. *-e.* şi (*înv.*) *zúrlă s.f.* /<srb. ***surla***, bg. ***зурла, зурна***.

surlişoară *s.f.* Dim. al lui *surlă*; surliţă. • pl. *-e.* /***surlă*** + *-işoară*.

S
Ş

surlíță *s.f.* (*pop.*) Surlișoară. • pl. *-e.* /***surlă*** + *-iță*.

surmená *vb. I. refl.* (*med.; despre oameni*) A se obosi peste măsură, a se extenua în urma unui efort fizic sau intelectual excesiv și prelungit; a se istovi. <> (*tr.*) *Efortul pe care l-a făcut l-a surmenat.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***surmener***.

surmenáj *s.n.* (*med.*) Stare de oboseală extremă a omului, în urma unui efort fizic sau psihic excesiv și prelungit, care se caracterizează prin somnolență, dureri de cap, nervozitate, scădere a posibilității de concentrare etc.; surmenare. • pl. *-e, -uri.* /<fr. ***surmenage***.

surmenáre *s.f.* (*med.*) Surmenaj. • pl. *-ări.* /v. ***surmena***.

surmenát, -ă *adj.* (*med.; despre oameni*) Care este obosit peste măsură, în urma unui efort fizic sau psihic excesiv și prelungit; istovit, extenuat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***surmena***.

surmontá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică dificultăți, piedici, obstacole etc.*) A depăși. **2** A sta mai sus, a fi situat deasupra. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***surmonter***.

surmontábil, -ă *adj.* (*despre dificultăți, piedici, obstacole etc.*) Care poate fi învins, peste care se poate trece. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***surmontable***.

surmontáre *s.f.* Acțiunea de *a surmonta* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***surmonta***.

sumaturál, -ă *adj.* (*fran. înv.*) Supranatural. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***surnaturel***.

surnumí *vb. IV. tr.* (*înv.*) A supranumi. • prez.ind. *-esc.* /<fr. ***surnommer***, după *nume*.

suróc *s.n.* v. soroc.

surogát *s.n.* **1** (*de obicei cu determ. care indică substanța înlocuită*) Produs sau preparat care poate să înlocuiască un alt produs sau preparat cu care are unele proprietăți comune; erzaț. <> Fig. *Limba scrisă e numai un surogat al celei vorbite* (PUȘ.). **2** Fig. Contrafacere, falsificare. • pl. *-e.* /<germ. ***Surrogat***, it. ***surrogato***.

suróră *s.f.* v. soră.

suroricíd *s.m., s.n.* (*înv.*) **1** *s.m.* Ucigaș de soră. **2** *s.n.* Ucidere de soră. • pl. *-izi.* și *surorucíd s.m., s.n.* /de la ***soră***, după *fratricid*.

surorucíd *s.m., s.n.* v. suroricid.

suróu *s.n.* (*med. vet.*) Tumoare osoasă care se formează la picioarele anterioare ale calului. • pl. *-uri.* /<fr. ***suros***.

surpá *vb. I.* **1** *refl.* (*despre maluri, povîrnișuri, terenuri etc.*) A se prăbuși prin măcinare (sub acțiunea apei); a se scufunda. **2** *refl.* (*despre ziduri, clădiri etc.*) A se lăsa spre bază brusc, cu violență; a se dărîma, a se prăvăli, a se nărui. **3** *tr.* (*înv.; compl. indică arbori, obiecte aflate în poziție verticală etc.*) A doborî la pământ. ◆ (*compl. indică ființe*) A face să cadă brusc, cu violență. **4** *tr.* Fig. (*înv., pop.; compl. indică oameni*) A răsturna dintr-o poziție privilegiată. ◆ Ext. A submina. ◆ (*compl. indică ranguri, funcții înalte în ierarhia socială*) A uzurpa. **5** *tr.* Fig. (*compl. indică oameni sau*, ext., *manifestări, acțiuni etc. ale lor*) A distruge, a nimici. *Au căutat prilegiu de a putea surpa pre bieții români* (ȘINC.). *Au vrut să împileze și să surpe dreptățile* (ZIL.). ◆ (*înv.; compl. indică obiceiuri, tradiții, legi etc.*) A desființa. **6** *refl.* (*înv., pop.; despre oameni*) A se îmbolnăvi de hernie. • prez.ind. *surp.* și (*înv., reg.*) *surupá vb. I.* /lat. ***subrŭpare***.

surpáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a* (*se*) *surpa* și rezultatul ei. **2** Fig. Cantitate mare (împrăștiată); abundență, avalanșă. *Mortul zăcea pierit pe trei sferturi sub o surpare de flori* (MACED.). **3** (*med.; înv., pop.*) Hernie. • pl. *-ări.* și (*înv., reg.*) *surupáre s.f.* /v. ***surpa***.

surpát, -ă *adj.* **1** (*despre maluri, povîrnișuri, terenuri etc.*) Care este mîncat, ros de ape; care a suferit surpări. ◆ Ext. Care este prăpăstios, rîpos. **2** (*despre ziduri, clădiri*) Care s-a lăsat spre bază brusc, cu violență dezmembrîndu-se, ruinîndu-se etc. **3** Fig. (*înv., pop.; despre oameni sau*, ext., *despre manifestări, acțiuni etc. ale lor*) Care este distrus, nimicit. **4** (*înv., pop.; despre oameni*) Care suferă de hernie. • pl. *-ți, -te.* și (*înv., reg.*) *surupát, -ă adj.* /v. ***surpa***.

surpăcíos, -oásă *adj.* (*pop.*) Care se surpă ușor; care este expus la surpare. • pl. *-oși, -oase.* și (*înv., reg.*) *surupăcíos, -oásă adj.* /***surpa*** + *-ăcios*.

surpătór, -oáre *adj.* **1** Care surpă. **2** Fig. Care este distrugător, nimicitor. • pl. *-ori, -oare.* și (*înv., reg.*) *surupătór, -oáre adj.* /***surpa*** + *-tor*.

surpătúră *s.f.* **1** Faptul de *a* (*se*) *surpa*. **2** Porțiune de pământ, parte de stîncă etc. care s-a desprins, s-a deplasat prin surpare. **3** Loc (prăpăstios) în curs de surpare. ◆ Loc de unde s-a rupt o porțiune de pămînt, o parte de stîncă etc.; surpuș. **4** Ruină, dărîmătură. **5** (*med.; înv., pop.*) Hernie. • pl. *-i.* și (*înv., reg.*) *surupătúră s.f* /***surpa*** + *-ătură*.

surplombá *vb. I. intr.* (*despre stînci, construcții etc.*) A avea o surplombă. • prez.ind. pers. 3 *-ează.* /<fr. ***surplomber***.

surplómbă *s.f.* **1** (*geomorf.*) Obstacol de forma unei streșini stîncoase, situat pe partea superioară a rupturilor de pantă sau pe desfășurarea unui perete stîncos. **2** (*constr.*) Zid sau parte a unei construcții ieșită în afară, în raport cu baza. • pl. *-e.* /<fr. ***surplomb***.

surplús *s.n.* Ceea ce este în plus, ceea ce depășește necesarul; prisos, excedent. • pl. *-uri.* /<fr. ***surplus***.

surprínde *vb. III. tr.* **1** (*compl. indică oameni*) A prinde pe neașteptate asupra unei fapte pe care vrea s-o săvîrșească pe ascuns; a descoperi făcînd o neregulă, o faptă nepermisă, reprobabilă, o infracțiune etc. *L-a surprins furînd din magazin.* **2** (*compl. indică oameni*) A găsi nepregătit, neprevenit; a da peste cineva, luîndu-l pe nepregătite. *Tocmai se dezbrăca și era să fie surprinsă cu sînii goi* (ARGH.). ◆ (*despre elemente sau fenomene ale naturii, calamități etc.*) A cădea, a veni pe neașteptate și nedorit asupra cuiva (sau a ceva). *Apele vin mai mari ca niciodată, surprinzînd oamenii și semănînd... prăpădul* (BOGZA). **3** A provoca o mare și neașteptată mirare, nedumerire, emoție prin neprevăzut, prin neobișnuit etc.; a mira, a uimi, aului. *Vulgaritatea frazei nu m-a surprins* (CA. PETR.). **4** (*compl. indică acțiuni, manifestări, atitudini etc. ale oamenilor*) A observa, a remarca (pe furiș); a descoperi în mod brusc. *Surprinse un schimb de priviri* (VIN.). <> Expr. *A surprinde mișcarea* v. mișcare. ◆ (*compl. indică discuții, convorbiri*) A auzi în mod întîmplător. **5** A constata și a înțelege (pe neașteptate) existența a ceva; a descoperi (în mod brusc). *Surprinsesem frumusețea ei în forma cea mai plastică* (EMIN.). <> (*refl.*) *Se surprinsese gîndind că toate acestea vor fi ale lui* (CA. PETR.). **6** (*compl. indică facultăți psihice*) A capta. *Izbutise să surprindă atenția și interesul publicului* (CA. PETR.). • prez.ind. *surprínd*; perf. smp. *surprinséi*; part. *surpríns.* /<fr. ***surprendre***, după *prinde*.

surpríndere *s.f.* **1** Faptul de *a surprinde* pe cineva sau de a fi surprins; surpriză. <> Loc.adj., adv. *Prin surprindere* = (în mod) neașteptat, neprevăzut; fără veste. <> Expr. *A lua pe cineva prin surprindere* = *a*) a nu-i da timp cuiva să se dezmeticească; *b*) a ataca pe neașteptate. **2** Sentiment, stare de uimire, de uluire provocată de un fapt neprevăzut, neobișnuit etc.; stupoare, surpriză. *Toți îl examinară cu oarecare surprindere* (CE. PETR.). **3** Constatare și înțelegere (pe neașteptate) a existenței a ceva; descoperire a ceva (în mod brusc). *Surprinderea particularităților comportamentului copilului mic este esențială.* **4** (*înv.*) Surpriză. *Surprinderea aceasta nu-l neliniști, dimpotrivă, îi crescu curajul* (AGÂR.). • pl. *-i.* /v. ***surprinde***.

surpríns, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care este mirat, uimit, uluit în fața unor fapte, a unor evenimente etc. neașteptate, neobișnuite. ◆ (*despre priviri, manifestări, atitudini etc. ale oamenilor*) Care exprimă surprindere. <> Expr. *A ridica* (*surprins*) *din sprîncene* v. ridica. • pl. *-și, -se.* /v. ***surprinde***.

surprinzátor, -oáre *adj.* Care provoacă o mare și neașteptată mirare, nedumerire, emoție prin neprevăzut, prin neobișnuit etc. *Norocul are toane și ciudății surprinzătoare* (GAL.). ◆ Care impresionează puternic; impresionant, extraordinar. *În „Povestea vorbei" am citit surprinzătoarele povești ale lui Ilie Pietraru..., de o mare valoare documentară* (SADOV.). • pl. *-ori, -oare.* /***surprinde*** + *-ător*.

surpríză *s.f.* **1** Ceea ce surprinde prin caracterul său neprevăzut, neașteptat; surprindere. *Căsnicia era cea mai mare surpriză pe care i-o rezervase viața* (TEOD.). **2** Sentiment, stare de uimire, de uluire provocată de un fapt neprevăzut, neobișnuit etc.; stupoare, surprindere. *Ea produse asupra bărbatului... o surpriză neobișnuită* (PRED.). **3** Plăcere sau bucurie neașteptată oferită cuiva în anumite ocazii. ◆ Concr. Obiect primit sau oferit în semn de prietenie, de ajutor etc. *În mijlocul șervetului îi pune Măicuții o surpriză* (ARGH.). **4** (*înv.*) Surprindere. <> Loc.adv. *Prin surpriză* = prin surprindere. • pl. *-e.* /<fr. ***surprise***.

surpúș *s.n.* (*reg.*) Surpătură. • pl. *-uri.* /***surpa*** + *-uș*.

surrealísm *s.n.* (*fran.*) Suprarealism. • sil. *-re-a-*. /<fr. ***surréalisme***.

surrealíst, -ă *s.m., s.f., adj.* (*fran.*) Suprarealist. • sil. *-re-a-*. pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***surrealiste***.

sursăt *s.n.* (*turc. înv.*) Rechiziție de alimente pentru oaste. • /<tc. ***sürsat***.

súrsă *s.f.* **1** (*de obicei urmat de determ. introduse prin prep. „de"*) Loc, punct etc. unde se produce, se formează, se dezvoltă etc. ceva sau care servește la producerea, formarea, dezvoltarea etc. a ceva; origine, obîrșie, izvor al unui lucru, al unui fenomen etc. *Marele curent al Renașterii... a apropiat din nou popoarele romanice de sursa lor latină* (PUȘ.). ◆ (*înv.*) Izvor al unei ape curgătoare. <> Fig. *Treceam, urcînd pe cursul serii În sus, spre sursa ei din munte* (VULP.). **2** Corp, sistem etc. care emite sunete, lumină, radiații nucleare etc. ◆ Punct, loc din care lumina, căldura etc. radiază și se propagă. ◆ (și *sursă de energie*) Purtător de energie. <> *Sursă de energie electrică* (sau *electromagnetică*) = generator de energie electrică (sau electromagnetică). ◆ (*fiz.*) Punct din care izvorăște un fluid sau în care este absorbit cu un anumit debit. ◆ (*electron.*) Electrod al unui tranzistor cu efect de cîmp, care furnizează purtătorii de sarcină majoritari. **3** Posibilitate de cîștig. *Garsoniera pe care a moștenit-o e o sursă inepuizabilă.* **4** Loc de unde emană o informație, o noutate. *Adaug, din sursă engleză, că la Bruxelles au fost unele fricțiuni* (TIT.). ◆ Persoană care furnizează informații, noutăți etc. <> Loc.adv. *Pe surse* = conform datelor obținute direct de la cineva informat. **5** (*de obicei cu determ. care arată felul, introduse prin prep. „de"*) Loc unde se găsește și de unde se poate obține, procura ceva. *A descoperit o nouă sursă de procurat cărți* (CA. PETR.). **6** (și *sursă de inspirație*) Domeniu din care se inspiră un scriitor, un artist etc. **7** Document (științific, istoric), lucrare, publicație etc. folosite la studierea unei probleme, la întocmirea unei lucrări științifice, a unei opere literare etc. *Ca să mă informez în legătură cu subiectul, mă duc direct la sursă.* • pl. *-e.* /<fr. ***source***.

sursológ *s.m.* (*lit.; iron.*) Autor de contribuții documentare brute. • pl. *-gi.* /***sursă*** + *-log*.

sursologíe *s.f.* (*lit.; iron.*) Studiere a surselor exterioare, străine ale unei opere literare. • g.-d. *-iei.* /***sursolog*** + *-ie*.

surșárj *s.n.* Supratipar. • pl. *-e.* /<fr. ***surcharge***.

surtúc *s.n.* Haină bărbătească (din postav), care acoperă partea de sus a corpului și care se poartă (la țară) peste cămașă sau peste vestă. ◆ Haină țărănească bărbătească (din dimie), de obicei scurtă (și fără mîneci). • pl. *-ce.* și (*reg.*) *surtúcă s.f., sertúc, surdúc s.n.* /<ngr. ***σουρτούκο***, rus. ***сюрмук***.

surtucár *s.m.* (*pop.; fam.; deprec.*) Orășean. ◆ Ext. Intelectual. • pl. *-i.* /***surtuc*** + *-ar*.

surtucáș *s.n.* (*reg.*) Surtucel. • pl. *-e.* /***surtuc*** + *-aș*.

surtúcă *s.f.* v. surtuc.

surtucél *s.n.* Dim. al lui *surtuc*; surtucaș. • pl. *-e.* /***surtuc*** + *-el*.

surugiésc, -eáscă *adj.* **1** Care aparține surugiului, care se referă la surugiu. **2** Fig. Care este grosolan; trivial; birjăresc. • sil. *-gi-esc.* pl. *-iești.* /***surugiu*** + *-esc*.

surugiéște *adv.* **1** În felul surugiilor, ca surugiii. **2** Fig. (*în legătură cu vb. „a înjura"*) În mod trivial; birjărește. • sil. *-gi-eș-.* /***surugiu*** + *-ește*.

surugíu *s.m.* **1** (*înv.*) Vizitiu care conducea (călare pe unul dintre cai) diligențele, poștalioanele sau trăsurile boierești. **2** Fig. (*fam.*) Persoană care înjură în mod trivial. **3** (*pop.; art.*) Numele unei constelații din emisfera boreală; vizitiul. • pl. *-gii.* /<tc. ***sürücü***.

surumán, -ă *adj.* v. sărman.

surupá *vb. I.* v. surpa.

surupáre *s.f.* v. surpare.

surupát, -á *adj.* v. surpat.

surupăcíos, -oásă *adj.* v. surpăcios.

surupătór, -oáre *adj.* v. surpător.

surupătúră *s.f.* v. surpătură.

surveghéa *vb. I. tr.* (*înv.*) A supraveghea. ◆ A veghea. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***surveiller***, după *veghea*.

survení *vb. IV.* (*despre evenimente, fenomene, acțiuni etc.*) A avea loc inopinat, a se produce, a se petrece, a se întîmpla pe neașteptate sau pe negîndite; a supraveni. *În viața mea a survenit ceva neașteptat.* • prez.ind. pers. 3 *survíne.* /<fr. ***survenir***.

survenire *s.f.* Faptul de *a survení*. • pl. *-i.* /v. ***survení***.

survenít, -ă *adj.* (*despre evenimente, fenomene, acțiuni etc.*) Care a apărut brusc și pe neașteptate. • pl. *-ți, -te.* /*v. surveni.*

survivánță *s.f.* Supraviețuire. • /<fr. ***survivance.***

survól *s.n.* (*av.*) Zbor cu avionul efectuat deasupra unui teritoriu determinat. • pl. *-uri.* /<fr. ***survol.***

survolá *vb. I. tr.* (*av.; despre aparate de zbor; compl. indică teritorii*) A executa un survol. ◆ Ext. (*despre oameni*) A zbura cu avionul deasupra unui teritoriu, unui oraș etc. *A survolat Roma pentru a face fotografii.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***survoler.***

survolái *s.n.* Survolare. • pl. *-e.* /<fr. ***survolage.***

survoláre *s.f.* Acțiunea de *a survola* și rezultatul ei; survolaj. • pl. *-ări.* /*v.* ***survola.***

survoltór *s.n.* Supravoltor. • pl. *-oare.* /<fr. ***survolteur.***

surzeálă *s.f.* Surditate. • pl. *-eli.* /***surzi*** + *-eală.*

surzénie *s.f.* Surditate. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***surzi*** + *-enie.*

surzí *vb. IV.* **1** *intr.* (*despre ființe*) A-și pierde parțial sau total auzul; a deveni surd. **2** *tr. fact.* (*compl. indică ființe*) A face să-și piardă auzul, a face să devină surd. ◆ Fig. A ameți, a zăpăci. • prez.ind. *-esc.* /***surd*** + *-i.*

surzíe *s.f.* (*înv., reg.*) Surditate. • g.-d. *-iei.* /***surd*** + *-ie.*

surzílă *s.m. invar.* (*pop.; fam.*) (Nume dat unui) om care nu aude (bine). • /***surzi*** + *-ilă.*

surzíme *s.f.* (*înv., reg.*) Surditate. • pl. *-i.* /***surd*** + *-ime.*

surzíre *s.f.* Faptul de *a surzi*; asurzire. • pl. *-i.* /*v.* ***surzi.***

sus *adv.* (*în opoz. cu „jos”*) **1** (*adesea urmat de un compl. de loc; indică plasarea în spațiu*) Într-un loc mai ridicat, mai înalt în raport cu un alt loc (luat ca referință); într-un loc situat într-o parte, într-o regiune etc. mai înaltă în raport cu un alt loc, cu o altă regiune etc. (luată ca referință); într-o poziție care este (puțin) deasupra poziției normale sau obișnuite; la înălțime; deasupra. *Sus nemărginire-albastră, jos e mărginitul verde* (VLAH.). ◇ (*adj.*) *Calea către pragul lumii suse Se săvîrșea din destrămări în moarte* (VULP.). ◇ (*subst. n.*) *Susul și josul sînt pozițiile unui punct, în asemănare cu alte puncte, socotite ca fixe* (VIS.). ◇ Loc.adj. *De sus = a*) (*despre obiecte, despre părți ale acestora sau despre părți ale corpului ființelor*) care se află în partea superioară ori la înălțime; *b*) (*despre terenuri, regiuni geografice, părți ale unei localități, ale unei țări etc.*) care se află în partea mai înaltă, mai ridicată a unui teritoriu; *c*) ext. care se află în partea de nord. Δ *Vornic de Țara de Sus* v. vornic; *d*) (*despre oameni*) care locuiește în partea mai înaltă sau de nord a unei regiuni geografice, a unei țări etc.; *e*) (*despre oameni*) care activează în cadrul organelor de conducere (centrale) sau la centru; *f*) (*despre dispoziții, directive etc.*) care provine sau pornește de la un organ de conducere sau de la centru. *De din sus* (*de...*) = care este într-un loc mai înalt față de...; care se află mai încolo, mai departe, spre partea mai înaltă a locului. *În sus = a*) care este în poziție inversă decît cea obișnuită sau normală; *b*) (*pop.*) care este (mai) ridicat decît în mod obișnuit sau normal. ◇ Loc.adv. *Din sus* = dinspre partea mai ridicată, mai înaltă (a ceva); de la izvor, din amonte. *De sus = a*) de pe un loc ridicat sau înalt; din partea superioară (a ceva); de deasupra; *b*) din înălțime; *c*) provenind sau pornind de la un organ de conducere sau de la centru. *În sus = a*) (*în legătură cu vb. „a sta”, „a rămîne”*) în poziție verticală; drept; *b*) în poziție inversă decît cea obișnuită sau normală. *Pe sus = a*) (*ca determ. al unor vb. de mișcare*) purtat (repede) de cineva, în circă, pe brațe, tîrît etc. (fără voie), dus cu un vehicul etc.; *b*) (*indică locul pe verticală cu aproximație*) prin înălțime; prin aer; de la (mare) înălțime; *c*) (*ca determ. al unor vb. de mișcare*) în zbor, zburînd. *De* (sau *din*) *sus în jos = a*) în direcție verticală descendentă. *Sub mîna-i se născură formele lui Ieronim, din sus în jos* (EMIN.); *b*) (*și de sus pînă jos*) de la vîrful unei societăți, al unei organizații etc. (pînă) la baza ei. *De jos în sus = a*) în direcție verticală ascendentă. *Noaptea grăbi vînătă, cuprinzînd de jos în sus pădurea* (CE. PETR.); *b*) (*și de jos pînă sus*) de la baza unei societăți, a unei organizații etc. (pînă) în vîrful ei. *De sus* (*și*) *pînă jos = a*) din partea superioară pînă la bază; *b*) în întregime; tot. *Cîțiva curteni l-au și îmbrăcat de sus pînă jos* (CAR.) *M-ai stropit de glod de sus pînă jos* (G. M. ZAMF.); *c*) din toate clasele sociale; de la stăpînii casei pînă la servitori. *În sus și în jos = a*) încoace și încolo; de colo-colo; *b*) ext. peste tot. *Automobile trec în sus și-n jos* (SADOV.). ◇ Loc.prep. *Mai* (ori *din*) *sus de...* sau *mai în sus de..., pe din sus de... = a*) mai pe la deal de...; *b*) mai încolo de..., mai departe de...; *c*) mai la nord de... *Mai sus de...* sau *din sus de..., pop., pe din sus de... = a*) mai departe de...; *b*) mai la nord de... (*subst. n.*) *Din susul... = a*) din partea de deasupra, superioară a...; *b*) dintr-un loc sau dintr-o regiune situată mai sus de..., mai la deal de...; *c*) mai departe de...; din afara...; dinspre nordul...; *d*) dinspre direcția izvorului unei ape; dinspre amonte; *e*) de-a lungul (în direcție ascendentă). (*Mai*) *în susul... =* înspre partea superioară a...; deasupra... *Pe din susul...* = printr-un loc sau printr-o regiune situată mai sus, mai la nord de... ◇ Expr. *Cu fața în sus =* (*despre oameni*) care stă culcat, întins pe spate. *Cu fruntea* (sau *cu capul*) *sus = a*) (*despre oameni*) cu o atitudine fermă, dîrză; *b*) ext. mîndru. *Cu gura în sus =* (*despre obiecte care au o deschizătură*) cu deschizătura în partea de deasupra. *Cu fundul* (sau, *fam., dosul*) *în sus = a*) (*despre obiecte*) care este în poziție inversă decît cea normală sau obișnuită; *b*) (*despre obiecte, încăperi etc.*) care este răvășit, în dezordine. *A fi* (sau *a se scula*) (*tot*) *cu fundul* (ori *dosul*) *în sus* sau, *subst. n., cu susul în jos* = a fi îmbufnat, morocănos; a fi furios. *A fi purtat pe sus* = a fi răsfățat. *A-i sta* (cuiva) *capul sus* = a trăi, a fi în viață. *A se ține* (ori *a fi, a umbla*) *cu nasul pe sus* sau, (*pop.,) a umbla cu capul în* (ori *pe*) *sus, a*(*-și*) *purta nasul* (*pe*) *sus, a ține* (sau *a purta*) *nasul sus, fam., a*(*-și*) *ridica nasul mai sus decît se cuvine = a*) a fi îngîmfat; *b*) ext. a avea pretenții prea mari. *A măsura pe cineva* (*cu privirea* ori *cu ochii*) *de sus pînă jos* (*și de jos pînă sus*) sau *a privi pe cineva de sus pînă jos* (ori *de jos în sus*), *a arunca o privire repede de sus în jos și de jos în sus asupra cuiva, a se uita la cineva de sus în jos* (ori *de jos în sus*) = a măsura pe cineva cu atenție (apreciativ sau depreciativ), cu neîncredere sau cu dispreț. *Începe el a o măsura cu ochii de sus pînă jos și de jos pînă sus* (CR.). *Cu mîinile la spate, mă uitam la el de sus în jos* (HOG.). (*subst.*) *A răsturna* (sau *a întoarce, înv., a pune*) *ceva cu susul în jos* = a pune ceva în dezordine; a răscoli, a răvăși. (*pop.*) *A sta în sus = a*) a sta în picioare; *b*) (*despre copii mici*) a sta în șezut. *A avea nasul* (*ridicat* ori *întors, strîmb*) *în sus* sau *a fi cu nasul* (ori *cu nările*) *în sus, reg., a fi sus de nas = a*) a fi cîrn; *b*) ext. a fi îngîmfat. (*pop.; subst.*) *A da* (cu cineva sau cu ceva) *de-a-n susul* = a arunca (pe cineva sau ceva) în aer sau la (mare) înălțime. (*înv.*) *A fi sus la preț* = a fi scump. *A* (*o*) *ține pe coarda de sus* v. coardă. *A se scula cu curu-n sus* v. cur. *A fi cu dosul în sus* v. dos. *A lua pe sus* (pe cineva) v. lua. ◆ Ext. În camera (sau camerele) din partea superioară a unei clădiri; la etaj. *Te duci la bucătărie... și vii sus numai cînd te chem* (BRĂ.). ◇ (*înv.*) *Camera* (sau *casa*) *de sus* = camera lorzilor. ◆ Într-un loc al unei construcții sau al unei părți a acesteia situat deasupra sau la (mare) înălțime. *Sus, în logia de marmură albă, se ivise... chipul uscățiv* (E. BAR.). ◇ Loc.adj. *De sus = a*) (*despre etaje, săli, camere etc.*) care se află în partea superioară a unei construcții (situată deasupra parterului); *b*) (*despre personalul de serviciu dintr-o casă*) care servește în apartamentele de deasupra (ale stăpînului). ◇ Expr. *A se da* (sau *a se lovi, a se izbi*) *cu capul de pragul de sus* v. prag. ◆ (*în legătură cu poziția unui astru*) Deasupra orizontului; pe cer. *Era soarele sus, cînd m-am găsit în odaia cu pat larg* (CA. PETR.). ◇ Loc.adj. *De sus* = de pe bolta cerului. *Eu sînt luceafărul de sus, Iar tu să-mi fii mireasă* (EMIN.). ◆ (*pop.*) Departe (în înălțime). *Susu-i ceriu de pămînt, Fete ca la noi nu sînt* (POP.). **2** (*indică direcția mișcării unei ființe, a unui obiect etc.; ca determ. al unor vb. de mișcare*) Înspre un loc sau un punct mai înalt sau mai departe de sol; în direcție verticală; în înălțime; în aer. *De data asta trase perdelele sus* (EMIN.). [*Fluturii*] *urcaseră mai sus* (E. BAR.). ◇ Loc.adv. *Pînă sus* = în locul cel mai înalt (raportat la un punct de plecare). *În sus = a*) spre un loc sau un punct (mai) ridicat sau (mai) înalt; spre vîrf, la deal; *b*) înspre nord; *c*) în direcția cerului; la (foarte) mare înălțime; *d*) în sens contrar cursului unei ape; spre direcția izvorului unei ape; în amonte. ◇ Loc.prep. (*subst. n.*) *În susul... = a*) în partea superioară, de sus a...; *b*) în direcția izvorului unei ape, dincotro curge o apă; *c*) înspre partea mai ridicată a unui teren, a unei așezări, a unei străzi etc.; *d*) ext. înspre nord. *Din susul... = a*) din direcția izvorului unei ape, dincotro curge o apă; *b*) dinspre partea mai ridicată a unui teren, a unei așezări, a unei străzi etc.; *c*) ext. dinspre nord. ◇ Expr. *A sări în sus = a*) a tresări de bucurie, de spaimă, de mînie etc., făcînd o mișcare bruscă, săltată; *b*) a replica prompt și violent. (*pop.; fam.*) *A ridica în sus pe cineva* sau *ceva = a*) a pune pe cineva sau ceva într-o stare de agitație; *b*) ext. a da alarma. **3** *adv.* (*bis.*) Într-un loc considerat ca sediu al lui Dumnezeu; în cer; ext. în rai. *Sufletul tău vesel, sus, în veci va gusta pace* (ALECS.). ◇ Loc.adj., adv. *De sus* = (care vine) din cer, de la divinitate, de la Dumnezeu. Δ *Scaunul cel de sus* = jilț în altarul ortodox, care simbolizează tronul lui Dumnezeu și pe care, în unele momente ale liturghiei, stă arhiereul. ◆ (*subst. art.*; și *Cel de Sus*) Dumnezeu. ◇ Expr. *A lăsa* (sau *a da, a părăsi*) (pe cineva) sau *a se duce* (ori *a pleca, a porni etc.*) *în știrea Celui de Sus* v. știre. **4** Fig. Într-o situație net superioară cantitativ sau calitativ; deasupra mediei pe scara valorilor sau a importanței sociale, politice, intelectuale, morale etc. *Cu cît cineva e mai sus, cu atît se arată de o valoare etică mai scăzută* (E. LOV.). ◇ Loc.adj. *De sus = a*) (*despre oameni*) care face parte din clasele situate în vîrful ierarhiei sociale; *b*) (*despre păturі sau clase sociale*) care se află în vîrful ierarhiei sociale. *Sus-pus* = care a ajuns în vîrful ierarhiei sociale; care este într-un post înalt, cu mare influență. ◇ Expr. *A vorbi* (cuiva sau cu cineva) *de sus* = a vorbi (cu cineva) în mod arogant, obraznic. *A lua* (sau *a privi pe cineva, a se uita la cineva*) *de sus* = a trata (pe cineva) ca pe un inferior, cu aroganță, cu dispreț; a avea (față de cineva) o atitudine de superioritate. (*A fi*) *cu un cap mai sus* (*decît...*) = (*despre oameni*) (a fi) cu mult mai mult peste valoarea, importanța, situația etc. cuiva. *Mai pe sus decît...* = mai presus decît... (*înv.*) *A pune cel mai sus* = a prețui în mod deosebit. **5** (*la compar. de superioritate; urmat de constr. numerice introduse prin prep. „de”, indică situarea dincolo de limita vîrstei, a greutății, a valorii etc. precizate de constr. numerice*) Mai mult de..., peste... *Atila... nu a trăit mai sus de cincizeci de ani* (MAI.). **6** (*la compar. de superioritate; în legătură cu un pasaj, un comentariu, o precizare etc. apărute într-un text, într-un discurs etc.*) În cele precedente, în cele spuse, arătate etc. mai înainte; înapoi cu cîteva pagini sau rînduri. *Datinile de familie... rămîn acelea pe care le-am schițat mai sus* (IORGA). ◇ *Cele de mai sus* = cele precedente; cele arătate sau spuse mai înainte. ◇ Expr. *Vezi* sau *a se vedea* (*mai sus*) v. vedea. ◇ Compus: *sus-citat* (sau *-arătat, -menționat, -numit, -pomenit, -zis*) (*și subst.*) = (persoană, obiect, fapt etc.) citat, amintit, pomenit în cele spuse sau scrise înainte. **7** (*în legătură cu modul de a cînta sau de a vorbi*) În registrul acut, înalt, ridicat al unei voci sau al unui instrument. ◇ Loc.adj. *De sus* = (*despre note*) (cel mai) înalt. ◇ Expr. *Sus și tare = a*) în auzul tuturor, în gura mare; *b*) energic, ferm. ◆ (*adj.; despre voce, ton*) Care este acut, înalt sau ridicat. **8** (*cu val. de interj.*) Strigăt de comandă echivalent cu „ridică-te!”, „ridicați-vă!”, „urcă-te!”, „urcați-vă!”. ◆ Ext. Strigăt de încurajare, de aprobare, de simpatie etc. ◆ (*reg.*) Comandă cu care cîrmaciul unei plute anunță pe ajutorul său că trebuie să vîslească în așa fel încît partea din față a plutei să fie îndreptată către malul opus celui în care bate firul apei. • /lat. ***sūsum = sūrsum.***

susafón *s.n.* (*muz.*) Instrument de suflat din familia tubei, de tipul heliconului, cu un pavilion mobil foarte lung, care permite ca emisia sonoră să poată fi direcționată după dorință. • pl. *-oane.* /<germ. ***Sousaphon.***

susái[1] *s.m.* (*bot.*) **1** Gen de plante erbacee din familia compozitelor, cu frunzele sesile, cu florile galbene, a căror tulpină conține un suc lăptos (*Sonchus*); fiecare dintre plantele care aparțin acestui gen. ◆ Restr. Florile acestor plante. **2** Compus: *susai-de-pădure* (sau *-de-munte* ori *-pădureț, -sălbatic*) = tîlhărea (*Mycelis muralis*). • pl. *-i.* /cf. sl. veche **сꙋсатн, сꙋса,** ucr., rus. *сусак.*

susái[2] *s.n.* (*reg.*) Hambar sau lădoi pentru grîne. • pl. *-äie, -eie.* și *susíg s.n.* /<magh. ***szuszék.***

susám *s.m., s.n.* v. susan.

susán *s.m., s.n.* **1** *s.m.* (*bot.*) Plantă erbacee din țările calde, cu tulpina înaltă și păroasă, cu frunzele mari, dantelate și cu florile galbene, cultivată pentru semințele sale oleaginoase, comestibile (*Sesamum indicum*). **2** *s.n.* Restr. Semințele acestei plante, care

conțin un ulei comestibil din care se prepară tahînul sau care se presară pe covrigi, sărățele etc. **3** *s.n.* (*culin.*) Preparat dulce făcut din zahăr sau miere și semințe de susan. • pl. *n.* *-uri.* și (*înv.*) *susám s.m., s.n.* /<tc. ***susam.***

susceptánță *s.f.* (*fiz.*) Raportul dintre reactanța și pătratul impedanței unui circuit electric de curent alternativ. • pl. *-e.* /<fr., engl. ***susceptance.***

susceptíbil, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care se supără repede sau care se simte imediat ofensat; supărăcios. ◆ Ext. Care este sensibil. **2** (*de obicei urmat de determ. introduse prin prep. „de"; despre ființe, mai ales despre oameni, manifestări, acțiuni etc. ale lor sau despre procese, fenomene etc.*) Care poate sau este în stare de...; capabil, apt; bun. *Termenul e susceptibil de interpretare* (POPOV.). **3** (*despre corpuri, sisteme etc.*) Care poate suferi modificări, care poate lua diferite forme (sub influența unor factori interni sau externi); care poate fi lucrat în diferite feluri. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***susceptible.***

susceptibilitáte *s.f.* **1** Faptul de a fi susceptibil; creștere bolnăvicioasă a sensibilității psihice. ◆ Caracter susceptibil. **2** Predispoziție deosebită a unor ființe de a reacționa la anumiți agenți externi. ◆ Dispoziție naturală de a contracta boli. **3** Capacitate a unui corp, a unui sistem etc. de a suferi anumite modificări sub influența unor agenți externi sau interni. ◆ Mărime fizică ce exprimă această capacitate. • pl. *-ăți.* /<fr. ***susceptibilité.***

susceptivitáte *s.f.* Susceptibilitate (magnetică, electrică etc.). • /<engl. ***susceptivity.***

suscitá *vb. I. tr.* (*compl. indică mai ales manifestări, atitudini, concepte etc. ale oamenilor*) A provoca, a produce, a stârni. *Această lucrare i-a suscitat interesul.* • prez.ind. *suscít.* /<fr. ***susciter***, lat. ***suscitare.***

suscitáre *s.f.* Acțiunea de *a suscita* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***suscita.***

suscrípție *s.f.* v. subscripție.

suseán, -eănă *s.m., s.f.* **1** (*pop.*) Locuitor din partea de sus a unui sat sau a unui ținut. **2** (*ist.*) Locuitor al Țării de Sus (jumătatea de nord a Moldovei, după o veche împărțire administrativă). • pl. *-eni, -ene.* /***sus*** + *-ean.*

susétă *s.f.* Tetină de cauciuc dată copiilor să o sugă. • pl. *-e.* și *suzétă s.f.* /<fr. ***sucette.***

sushi *subst.* (*culin.*) Preparat culinar sub formă de cilindri mici de orez fiert, înveliți într-o algă, avînd la mijloc o legumă, iar deasupra icre de Manciuria, felii de pește crud, creveți și fructe de mare. • /<japon. ***sushi.***

susíg *s.n.* v. susai[2].

suspáns *s.n.* **1** Moment dintr-un film, dintr-un spectacol, dintr-o operă literară etc. cînd acțiunea se întrerupe (temporar) într-un punct culminant, ținînd pe spectator sau pe lector într-o stare de maximă tensiune, emoție în așteptarea deznodămîntului. ◆ Stare de maximă tensiune, emoție provocată de un astfel de moment. **2** (*jazz*) Gen de interpretare, propriu unor saxofoniști, caracterizat prin dese discontinuități ale liniei melodice. • scris și *suspens.* pl. *-uri.* /<fr., engl. ***suspense.***

suspántă *s.f.* **1** Fiecare dintre corzile unei parașute, care leagă pînza de hamul prins de corpul parașutistului. **2**. (*mar.*) Cablu, parîmă care susține o vergă pe la mijloc. • pl. *-e.* și *suspénță s.f.* /<fr. ***suspente.***

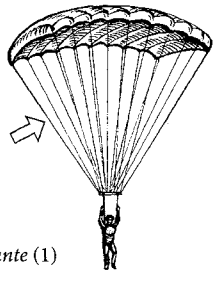

suspante (1)

suspéct, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* (*despre oameni*) Care este bănuit că a făcut ceva (rău), care dă de bănuit; care nu inspiră încredere; suspectat. ◆ (*despre manifestări, acțiuni etc. ale oamenilor*) Care trădează, inspiră neîncredere, îndoială; de care trebuie să te ferești; dubios, îndoielnic. *Cred că are intenții suspecte.* ◇ (*adv.*) *Mi se pare suspect că n-a venit cînd era programat.* ◆ (*despre medii sociale*) Care este dubios, deochiat. *Are un grup suspect de prieteni.* ◆ (*despre afaceri, tranzacții comerciale etc.*) Care este veros. **2** *s.m., s.f.* (*jur.*) Persoană bănuită de o infracțiune. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***suspect***, lat. ***suspectus, -a, -um.***

suspectá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică oameni, colectivități umane, organisme sociale etc.*) A bănui că a făcut ceva (rău); a considera drept autor al unei fapte (rele); a suspiciona. *E suspectat de bigamie* (BĂN.). **2** (*compl. indică manifestări, acțiuni etc. ale oamenilor*) A pune la îndoială. *Mă privea nedumerită, suspectînd această bruscă hotărîre* (CA. PETR.). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***suspecter.***

suspectábil, -ă *adj.* (*despre manifestări, acțiuni etc. ale oamenilor*) Care poate trezi suspiciuni. • pl. *-i, -e.* /***suspecta*** + *-bil.*

suspectáre *s.f.* Acțiunea de *a suspecta* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***suspecta.***

suspectát, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care este suspect. • pl. *-ți, -te.* /v. ***suspecta.***

suspendá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică obiecte*) A atîrna de ceva. *Deasupra patului suspenda... o copie după un tablou celebru* (GAL.). **2** (*compl. indică activități, manifestări, procese etc. aflate în plină desfășurare*) A întrerupe, a amîna, a opri temporar; a interzice (temporar). *Au început să suspende concediile* (REBR.). ◆ (*compl. indică terenuri de sport, stadioane etc.*) A interzice să fie folosit pe o anumită perioadă în competiții oficiale (ca urmare a unor abateri grave săvîrșite de echipa-gazdă sau de suporterii ei). ◆ (*compl. indică fraze, propoziții etc. orale sau scrise*) A întrerupe în mod intenționat, lăsînd ca ceea ce urmează să fie subînțeles de auditor sau de cititor. **3** (*jur.; compl. indică acțiuni judiciare, exercitarea unui drept etc.*) A face să înceteze în condițiile prevăzute de lege. ◆ (*compl. indică executarea unei pedepse*) A amîna (fără termen). **4** (*compl. indică salariați*) A destitui (provizoriu) din funcție, din post. **5** (*compl. indică publicații periodice*) A interzice să apară. • prez.ind. *suspénd.* /<fr. ***suspendare***, lat. ***suspendĕre.***

suspendáre *s.f.* Acțiunea de *a suspenda* și rezultatul ei; întrerupere, suprimare (temporară). • pl. *-ări.* /v. ***suspenda.***

suspendát, -ă *adj.* **1** (*despre obiecte*) Care este atîrnat de ceva. ◇ *Pod suspendat* = pod la care calea este fixată la mare înălțime prin elemente flexibile (cabluri, lanțuri etc.). *Grădini* (sau *terase*) *suspendate* = *a*) grădini construite în terasă; *b*) grădini cu solul sprijinit de stîlpi; *c*) fig. (*mai ales la pl.*) speranță; iluzie. **2** (*despre activități, manifestări, procese etc. aflate în plină desfășurare*) Care a fost întrerupt, amînat, oprit temporar; care a fost interzis (temporar). **3** (*despre acțiuni judiciare, executarea unui drept etc.*) Care a încetat în condițiile prevăzute de lege. **4** (*despre salariați*) Care a fost destituit (provizoriu) din funcție, din post. **5** (*despre publicații periodice*) A cărui apariție a fost interzisă. • pl. *-ți, -te.* /v. ***suspenda.***

suspéns *s.n.* v. suspans.

suspénsie *s.f.* **1** Întrerupere intenționată a unei fraze, a unei propoziții etc. orale sau scrise, lăsînd ca ceea ce urmează să fie subînțeles de auditor sau de cititor. ◇ *Puncte de suspensie* v. punct. ◇ Loc.adj., adv. *În suspensie* = (care este) amînat, oprit, suspendat (temporar). *Rămîne în suspensie întrebarea dacă ea... mai poate și ierta* (PER.). ◇ Expr. *A ține* (ceva) *în suspensie* v. ține. **2** (*chim.*) Sistem dispers solid-fluid, în care faza solidă dispersă este în echilibru sau are un ritm de depunere neglijabil. ◇ Loc.adj., adv. *În suspensie* = (care este) dispersat într-un fluid. **3** Analog. (*tehn.*) Fel de susținere a echipamentului mobil al unui instrument. ◆ Piesele care susțin acest echipament. **4** Analog. (*tehn.*) Legătură elastică sau prin cablu între un sistem tehnic și elementele pe care se sprijină. ◇ *Suspensie catenară* v. catenar. ◆ Spec. Legătură elastică dintre șasiul unui vehicul și osiile lui, care amortizează șocurile puternice și asigură mobilitatea și stabilitatea vehiculului. ◇ *Suspensie ranforsată* v. ranforsat. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *suspensiúne s.f.* /<fr. ***suspension***, lat. ***suspensĭo, -onis.***

suspensioná *vb. I. tr.* A suspenda. • sil. *-si-o-.* prez.ind. *-ez.* /***suspensie*** + *-ona.*

suspensiúne *s.f.* v. suspensie.

suspensív, -ă *adj.* **1** (*jur.*) Care suspendă, care oprește punerea în execuție a unei dispoziții, a unei prevederi etc. **2** De suspensie. *Făcu o pauză suspensivă* (VIN.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***suspensif.***

suspensoíd *s.n.* (*chim.*) Dispersie coloidală a unui solid într-un lichid. • pl. *-ide.* /<fr. ***suspensoïde.***

suspensór[1] *s.n.* (*med.*) Bandaj, dispozitiv cu ajutorul căruia este susținută o hernie, un organ (căzut) etc. • pl. *-oare.* /<fr. ***suspensoir.***

suspensór[2]**, -oáre** *adj., s.m., s.n.* **1** *adj.* (*anat.; despre ligamente, mușchi*) Care susține părți ale corpului, organe etc. **2** *s.m.* (*zool.*) Mușchi lung și subțire care reglează mișcarea înainte și înapoi a copitei calului. **3** *s.n.* (*tehn.*) Bară pendulară, în formă de tijă, cu articulații la ambele capete, utilizată la suspensia locomotivei cu abur, cînd resorturile de suspensie sînt situate dedesubtul cutiilor de osie. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***suspenseur.***

suspéntă *s.f.* v. suspantă.

suspicioná *vb. I. tr.* (*compl. indică oameni*) A suspecta. • sil. *-ci-o-.* prez.ind. *-ez.* /de la ***suspiciune.***

suspiciós, -oásă *adj.* (*despre oameni*) Care este bănuitor, neîncrezător. *Cititorul ideal va fi totdeauna suspicios* (PER.). • sil. *-ci-os.* pl. *-oși, -oase.* /<lat. ***suspiciōsus, -a, -um***, fr. ***suspicieux.***

suspiciúne *s.f.* Lipsă de încredere în cineva; îndoială în ceea ce privește corectitudinea, legalitatea faptelor sau onestitatea intențiilor cuiva; bănuială, neîncredere. *Pentru tine am trecut peste suspiciunile care mă înconjoară* (REBR.). • pl. *-i.* /<fr. ***suspicion***, lat. ***suspīcio, -onis.***

suspín *s.n.* **1** Respirație sonoră, adîncă și prelungită, provocată mai ales de o durere psihică; oftat. ◇ Expr. *A-și da ultimul suspin* = a muri. ◆ Analog. Sunet tînguitor scos de un instrument muzical. **2** (*de obicei la pl.*) Respirație scurtă și întretăiată, care însoțește un plîns puternic. *Ascunsei lacrimile și suspinele mele* (BOL.). ◆ Ext. Sughiț (de plîns). *Printre suspine bătrîna o lămuri* (BASS.). **3** Fig. (*pop.; fam.*) Necaz; supărare. *Ea s-a dus în împărăția dreptilor unde nu este întristare, nici suspin* (SADOV.). **4** (*reg.*) Astm (la cai). • pl. *-e, -uri.* /de la ***suspina***, prin derivare regresivă.

suspiná *vb. I. intr.* (*despre oameni*) **1** A scoate suspine; a ofta (adînc sau din greu). *Suspină cu o nemărginită milă pentru propriu-i destin* (CE. PETR.). ◇ Expr. *A suspina greu* v. greu. ◇ Ext. *Iar ea, vorbind cu el în somn, Oftînd din greu suspină: O, dulce-al nopții mele domn, De ce nu vii tu?* (EMIN.). ◇ Fig. *Suspină zvonul frunzei care moare* (GOGA). ◆ Analog. (*despre instrumente muzicale*) A emite sunete duioase. **2** A plînge cu suspine. *Plînge și suspină tînăra domniță* (BOL.). ◇ Fig. *Doar izvoarele suspină* (EMIN.). **3** Ext. A-și exprima o durere psihică prin suspine. *Salomia suspină de dorul cerului lăsat departe* (G. M. ZAMF.). ◇ Expr. *A suspina după cineva* (sau după ceva) = *a*) a-și manifesta regretul pentru pierderea cuiva (sau a ceva); *b*) ext. a-i fi dor de cineva (sau de ceva). ◆ Fig. (*tr.; compl. indică sentimente, cîntece etc.*) A exprima sau a intona cu dor, cu jale. *Doina zic, doina suspin, Tot cu doina mă mai țin* (POP.). • prez.ind. *suspín.* /lat. ***suspirare.***

suspinăre *s.f.* **1** Faptul de *a suspina*; suspin. • pl. *-ări.* /v. ***suspina.***

suspinát *s.n.* Suspin. • pl. *-uri.* /v. ***suspina.***

suspinátor, -oáre *adj.* (*despre oameni*) Care suspină (des), care oftează (mereu); suspinînd. ◆ Analog. (*despre instrumente muzicale*) Care emite sunete duioase, triste. • pl. *-ori, -oare.* /***suspina*** + *-ător.*

suspinînd, -á *adj.* (*înv.; despre oameni*) Suspinător. • pl. *-zi, -de.* /v. ***suspina.***

sússex *s.m., s.f., adj.invar.* (Găină sau rasă de găini) crescută pentru ouă și pentru carne. • /de la nm. pr. (oraș pe coasta de E a Angliei) ***Sussex.***

sustantív *s.n.* v. substantiv.

sustenábil, -ă *adj.* **1** (*despre probe, argumente, idei etc.*) Care poate fi susținut. **2** Care poate fi îndurat, suportat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***soutenable***, după ***susține.***

sustenabilitáte *s.f.* Faptul sau însușirea de *a fi sustenabil.* • /***sustenabil*** + *-itate.*

sustentáție *s.f.* **1** Proprietate a unui corp de a se menține la un anumit nivel în masa unui fluid prin mijloace adecvate. **2** Forță verticală care împinge în sus o aeronavă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***sustentation.***

sustractív, -ă *adj.* **1** Care ține de sustracțiune, care se referă la sustracțiune. **2** (*fotogr.; despre procedee de fotografiere în culori*) Care este făcut cu ajutorul a trei

emulsii suprapuse, sensibile la bleu, verde și roșu. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***soustractif***.

sustracțiúne *s.f.* Sustragere, furt. • pl. *-i*. /<fr. ***soustraction***.

sustráge *vb. III.* **1** *tr.* (*compl. indică bunuri, bani etc. care aparțin cuiva*) A pune stăpînire prin fraudă, pe ascuns, prin viclenie, fără nici un drept, păgubind pe cineva; a fura, a-și însuși. *Sustrăgea mereu din marfa sa piese* (CĂL.). **2** *tr.* (*determ. printr-un compl. introdus prin prep. „de la”*) A opri, a abate, a împiedica de la ceva. *Am evitat tot ce mi se părea că m-ar putea sustrage de la misiunea mea* (CE. PETR.). **3** *tr., refl.* (*determ. printr-un compl. în dat. sau introdus prin prep. „de la”, „de sub”*) A ieși sau a face să iasă de sub influența cuiva sau a ceva; a rămîne sau a fi lăsat în afara... *România nu s-a putut sustrage influenței europene* (IBR.). **4** *refl.* A folosi șiretenia sau frauda pentru a nu presta un serviciu datorat legal; a se eschiva de la ceva. *Avuseseră prevederea să se sustragă de la serviciul militar* (SADOV.). ◆ Ext. A scăpa de ceva. • prez.ind. *sustrág*. și (*înv.*) *subtráge vb. III.* /<fr. ***soustraire***, după *trage*.

sustrágere *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *sustrage* și rezultatul ei. • pl. *-i*. și (*înv.*) *subtrágere s.f.* /v. ***sustrage***.

sustrás, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* (*despre bunuri, bani etc. care aparțin cuiva*) Pe care a pus cineva stăpînire, prin fraudă, pe ascuns, prin violenie, fără nici un drept. **2** *s.n.* (*mat.*; *înv.*) Descăzut. • pl. *-și*, *-se*. și (*înv.*) *subtrás, -ă adj.* /v. ***sustrage***.

susținătór, -oăre *adj., subst.* **1** *adj.* (*despre stîlpi, grinzi, ziduri etc.*) Care susține o povară, care sprijină o greutate. **2** *s.m., s.f.* Fig. Persoană care ajută, care susține, care apără ceva sau pe cineva; apărător, sprijinitor. *Unul din cei mai aprigi susținători ai ordinei* (CAR.). ◆ (*sport*) Persoană care susține un sportiv, o echipă sportivă etc.; suporter, simpatizant. **3** *s.m., s.f.* Persoană care întreține cu mijloace materiale altă persoană, o instituție etc. **4** *s.n.* (*med.*) *Susținător plantar* = aparat ortopedic alcătuit dintr-o lamă pentru susținerea bolții unui picior plat; supinator. • pl. *-ori*, *-oare*. /***susține*** + *-ător*, după fr. *souteneur*.

susține *vb. III.* **1** *tr.* (*despre stîlpi, grinzi, ziduri etc.*; *compl. indică obiecte, construcții, părți ale acestora etc.*) A servi drept suport, a face să nu cadă, să-și mențină echilibrul, poziția dorită cu ajutorul unui punct de sprijin; a propti, a sprijini. *Este un pod susținut de stîlpi subțiri* (CAR.). ◆ (*compl. indică oameni, părți ale corpului lor, organe etc.*) A sprijini, a ajuta să nu cadă. *A intrat susținîndu-l pe profesor de subțiori* (H. LOV.). ◆ (*refl.*; *despre oameni sau despre părți ale corpului lor*) A-și menține poziția verticală. *Nu se poate susține singură în poziție verticală* (PARH.). ◆ Fig. (*tr., refl. pas.*; *despre fenomene, procese etc. naturale sau despre acțiuni, creații etc. ale oamenilor*; *compl. indică acțiuni, manifestări ale oamenilor*) A face să rămînă neschimbat un timp (îndelungat); a (se) menține, a rezista. *Cu jertfe multe se susține focul sacru pe altarul națiunii* (AGÂR.). *Atenția publicului este susținută de un singur personaj.* ◆ Fig. (*refl., intr.*; *despre oameni*) A se menține pe poziție; a rezista. **2** *tr.* (*compl. indică oameni, manifestări, acțiuni etc. ale oamenilor sau fenomene sociale, econ., polit.*) A fi alături de...; a sprijini fățiș, participînd la reușita cuiva sau a ceva, la rezolvarea unei situații, luînd atitudine favorabilă față de o acțiune, de o cauză etc. *Regii ca să te susție Cu dreptatea te-au mascat* (BOL.). *Vă pricepeți... să susțineți activitatea științifică* (PRED.). **3** *tr.* (*compl. indică păreri, idei, curente, principii etc.*) A apăra cu argumente; a afirma cu tărie; a face cunoscut (public); a lupta pentru... *Opinia contrară era susținută de căpitanul Corabu* (CA. PETR.). ◆ (*urmat de prop. subordonatoare introduse prin conj. „că”*) A ajunge la convingerea că...; a arăta prin raționamente logice, prin exemple etc. că cineva sau ceva este într-un anumit fel, că are anumite caracteristici etc. *Rudele susțin că i s-a cam slăbit mintea* (CE. PETR.). *Susține... că artiștii sînt și trebuie să fie sinceri* (VIANU). ◆ (*compl. indică procese juridice*) A pleda. ◆ (*compl. indică opoziția, concurența etc. adversarilor*) A înfrunta. *Avea să susție însă concurența... călugărilor îndrăzneți* (IORGA). ◇ Expr. *A susține privirea* (sau *căutătura*) *cuiva* = a înfrunta privirea cuiva; a privi drept în ochii cuiva. **4** *tr., refl.* (*sub. și compl. indică oameni, instituții, organizații, publicații etc.*) A(-și) asigura (prin forțe proprii) mijloacele materiale necesare; a (se) întreține. **5** *tr.* (*despre forțe armate, oameni, popoare etc.*; *compl. indică lupte*) A duce, a purta. **6** *tr.* (*compl. indică examene, concursuri, teze de licență, de doctorat etc.*) A-și prezenta cunoștințele în scris, oral etc., în cadru organizat, pentru a obține o promovare, un titlu, o angajare etc.; a da. **7** *tr.* (*compl. indică spectacole, concerte, roluri etc.*) A executa, a interpreta, a prezenta în fața publicului. **8** *tr.* (*sport*; *despre sportivi sau echipe sportive*; *compl. indică probe, jocuri etc. sportive*) A participa la o competiție sportivă oficială; a juca. • prez.ind. *susțin*, (*înv., pop.*) *susțiu*. și (*înv., reg.*) *subțíne vb. III*, (*înv.*) *susțineá vb. II*, (*reg.*) *supțíne vb. III.* /<lat. ***sustinēre***, fr. ***soutenir***, după *ține*.

susțineá *vb. II.* v. susține.

susținere *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *susține* și rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. ***susține***.

susținút, -ă *adj.* **1** (*despre modul, ritmul de desfășurare a unei activități, a unor manifestări etc.*) Care este constant pînă la sfîrșit; care este neîntrerupt, stăruitor. **2** (*despre manifestări, acțiuni, creații etc. ale oamenilor*) Care se menține, fără întrerupere, la același nivel (înalt), la același ritm (intens); care exprimă, dovedește aceeași perseverență, același interes etc. *Urmăream cu cea mai susținută luare-aminte prelegerile lui* (SADOV.). • pl. *-ți*, *-te*. /v. ***susține***.

súsur *s.n.* Zgomot continuu, monoton, lin, ușor și plăcut, produs de curgerea unei ape, de frunzele mișcate de vînt etc.; murmur. *La fiece pas șoapta pădurilor și susurul apelor îmi mîngîie auzul* (HOG.). ◇ Fig. *Dintr-o dată susurul de viață a secat în el* (VOIC.). ◆ Analog. Zumzet (produs de insecte). *Susur mare de lăcuste* (BLA.). • pl. *-e*. /de la ***susura***, prin derivare regresivă.

susurá *vb. I. intr.* (*despre ape curgătoare, frunze mișcate de vînt, adieri ale vîntului*) A produce un zgomot continuu, monoton, lin, ușor și plăcut; a murmura. *Adierile vîntului trec susurîndu-i pe la urechi* (SADOV.). ◆ Analog. (*despre insecte*) A zumzăi. ◆ (*tr.*) A șopti. *Niște sărmăluțe de piept de gîscă! susură galeș bucătăreasa răsărind în urma lui Dănuț* (TEOD.). ◆ Fig. (*despre cuvinte*) A răsuna. *În urechi îi susurau cuvinte și fraze care nu-l interesau deloc* (REBR.). • prez.ind. pers. 3 *súsură*. /<fr. ***susurer***.

susuráre *s.f.* Faptul de *a susura*. • pl. *-ări*. /v. ***susura***.

susurátór, -oáre *adj.* (*despre ape curgătoare, frunze mișcate de vînt, adieri ale vîntului*) Care susură. • pl. *-ori*, *-oare*. /***susura*** + *-ător*.

súșă *s.f.* **1** Origine, sursă. **2** (*biol.*) Proveniență a unei culturi de microbi; tulpină. • pl. *-e*. /<fr. ***souche***.

sutamétru *s.n.* (*înv.*) Centimetru. • pl. *-e*. și *sutimétru s.n.* /***sută*** + ***metru***.

sutamiíst, -ă *s.m., adj.* **1** *s.m.* Conducător de autovehicul care a parcurs o sută de mii de kilometri fără ca mașina pe care a condus-o să necesite reparații capitale. **2** *adj.* (*despre acțiuni, manifestări etc.*) Care este inițiat, format etc. de sutamiiști. • pl. *-iști*, *-iste*. /***sută*** + ***mie*** + *-ist*.

sutánă *s.n.* (*bis.*) Haină preoțească (neagră), lungă pînă în pămînt și încheiată cu nasturi de sus pînă jos; anteriu, reverendă. • pl. *-e*. /<fr. ***soutane***.

sutană

sutár *s.n.* (*fam.*) Bancnotă de o sută de lei. • pl. *-i*. /***sută*** + *-ar*.

sutáș[1] *s.m.* **1** (*în antic.*; *mai ales la romani*) Comandant peste o sută de ostași; centurion. **2** (*în sec. 17, în Țara Rom.*) Membru al unei bresle fiscale, care plătea, singur sau împreună cu alții, o dare anuală de o sută de galbeni. • pl. *-i*. /***sută*** + *-aș*.

sutáș[2] *s.n.* v. suitaș.

sútă *num.card., s.f.* **I** *num.card.* Număr natural care este situat în numărătoare între nouăzeci și nouă și o sută unu și care se indică prin cifra *100* (sau *C*); numărul abstract corespunzător. *Cincizeci și cu cincizeci fac o sută.* ◇ (*intră în componența unor num. comp.*) *Au ucis... o sută optzeci și cinci de mii de oameni* (Neagoe). ◇ (*adj.*; *precedă subst. determ. de care se leagă prin prep. „de”*) *Nu vreau să lase nici o sută de lei* (CAR.). ◇ (*subst.*) *Din tot regimentul au rămas numai o sută.* Δ Loc.adj. *La sută* = (*despre dobînzi, procente*; *precedă un num.card.*) care este corespunzător, proporțional unei sume de o sută de lei sau unei cantități de o sută de unități. Δ Loc.adj., adv. *Sută la* (sau *în*) *sută* = *a*) (care este) complet, în întregime; *b*) ext. (care este) sigur, fără îndoială. Δ Loc.adv. *Cu mia și cu suta* = în cantitate mare. Δ Expr. *A-i da* (cuiva) *o sută înainte*, se spune despre un om foarte priceput, inteligent. ◇ (*cu val. de num.ord.*) *Locul o sută.* ◇ (*precedat de prep. „de” și urmat de „ori”, intră în componența num.adv.*) *A urcat muntele de o sută de ori.* ◆ (*subst. sau adj.*; *la pl.*; *adesea prin exager.*; *indică un număr foarte mare, nedeterminat*) *Dintre sute de catarge... Cîte oare le vor sparge vînturile, valurile?* (EMIN.). ◇ (*în corelație cu „mii”*) *Sute și mii de brațe trebuie acolo* (CR.). Δ Expr. (*fam.*) *A avea o mie și o sută pe cap* v. mie. *Mii și sute* v. mie. ◇ (*întărit prin repet.*) *Sutele și sutele de lumini parcă pluteau în văzduh* (CA. PETR.). Δ Loc.adj., adv. *Cu sutele* = (care este) în cantitate sau în număr foarte mare. *Exemplele s-ar putea aduna cu sutele* (VIANU). ◇ (*precedat de „cîte”, intră în componența num. distrib.*) *De cinci ori cîte o sută de mii.* **II** *s.f.* **1** Semn grafic care reprezintă numărul *o sută*; ext. desen, figură în forma acestui semn. *Astăzi, școlarii au scris o sută pe tablă.* **2** Bancnotă cu valoare de o sută de lei. ◇ Expr. (*fam.*) *Unde s-a dus* (sau *a mers*) *mia ducă-se* (ori *meargă*) *și suta!* = *a*) dacă tot s-a cheltuit, s-a pierdut atît de mult, se mai poate cheltui, pierde o sumă derizorie; *b*) fie! treacă de la mine! **3** (*înv.*) Secol. • pl. *-e*. /cuv. autoh.; cf. sl. veche **сто**.

sútălea, súta *num.ord.* **1** (*precedat de art. „al”, „a”*; *de obicei adj.*) Care se află între al nouăzeci și nouălea și al o sută unulea. **2** (*intră în componența num. fracț.*) *Va avea a suta parte din prețul lucrului* (DOC.). • și *sútelea num.ord.* /***sută*** + ***le*** + *-a*.

sútelea *num.ord.* v. sutălea.

sutién *s.n.* Piesă de lenjerie feminină care susține sînii. • sil. *-ti-en*. pl. *-e*. /<fr. ***soutien*** *[-gorge]*.

sutíme *s.f.* **1** (*cu val. de num. fracț.*) A suta parte dintr-un întreg (împărțit în părți egale). *Vom face... suma miimilor, zecimilor, sutimilor* (HEL.). **2** (*înv.*; *cu val. de num.card.*; *adj.*; *precedă subst. determ., de care se leagă prin prep. „de”*) *În luna aceea..., sutime de boi se închina victime la zei* (ARIST.). • pl. *-i*. /***sută*** + *-ime*.

sutimétru *s.n.* v. sutametru.

sutișoáră *s.f.* Dim. al lui *sută*. • pl. *-e*. /***sută*** + *-işoară*.

sútra *s.f.* Tratat indian ori culegere care conține proză aforistică, reguli de ritual, de morală, de filosofie sau referitoare la viața zilnică. • /<fr. ***sutra*** <cuv. sanscr.

sutură *vb. I. tr.* (*chir.*) A face o sutură. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***suturer***.

suturál, -ă *adj.* **1** (*anat.*; *despre modul sau locul de articulare a oaselor*) Care se face prin sutură; care aparține unei suturi. **2** (*med.*; *despre intervenții chirurgicale*) Care se face la sutură. **3** (*bot.*) Care se referă la o sutură. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***sutural***.

suturáre *s.f.* Acțiunea de *a sutura* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***sutura***.

sutúră *s.f.* **1** (*anat.*) Tip de articulație în care oasele sînt fixe. ◇ *Sutură sagitală* v. sagital. **2** (*chir.*) Cusătură folosită pentru a reuni marginile unei plăgi, extremitățile unui tendon sau ale unui nerv tăiat, fragmentele unui os fracturat etc. **3** (*bot.*) Linia după care se operează joncțiunea și separația valvelor în fructe. **4** (*zool.*) Liniile de inserție a pereților transversali pe pereții cochiliei la amoniți, nautil etc. • pl. *-i*. /<fr. ***suture***, lat. ***sutura*** „cusătură”.

suturifér, -ă *adj.* (*bot.*; *despre organe vegetale*) Care este prevăzut cu sutură. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***suturifère***.

suvác *s.n.* v. sulac.

suvái *s.n.* v. sevai.

suvéică *s.f.* **1** Piesă de lemn la războiul de țesut, de formă lunguiață, cu vîrfurile de oțel, cu părțile laterale acoperite cu metal și cu un gol la mijloc, care servește la introducerea firului de bătătură în rostul urzelii; suvelniță. ◇ Expr. (*Iute*) *ca o suveică* sau *ca suveica* = (*despre oameni*) foarte ager, sprinten; foarte harnic. **2** Piesă a mașinii de cusut, în care se introduce un mosorel cu firul de ață inferior, necesar formării cusăturii împreună cu firul superior. **3** (*reg.*) Epitet pentru o femeie înaltă și subțire. **4** (*reg.*) Epitet pentru o persoană bîrfitoare și intrigantă. **5** (*zool.*; *pop.*) *Os suveică* = os mic sesamoid, care intră în alcătuirea încheieturii din interiorul copitei calului. **6** Sistem

fraudulos de votare, care constă în scoaterea din sala de vot a unui buletin nefolosit și înmînarea acestuia unui partizan al unui candidat, pentru ca votantul să-l introducă în urnă și să scoată alt buletin nevotat ce urmează a fi înmînat altui partizan. ◆ Sistem fraudulos de ascundere a unor averi ilicite prin revînzări la mai mulți proprietari sau de evaziune fiscală prin transferul repetat la mai multe bănci etc. • pl. *-ci.* /<bg. ***совалка***, dial. ***совелка***.

suveicúță *s.f.* Dim. al lui *suveică*. • pl. *-e.* /***suveică*** + *-uță*.

suvélniță *s.f.* (*pop.*) Suveică. ◇ Expr. *A merge rostul cuiva cu suvelnița altuia* = a fi de aceeași părere cu cineva. • pl. *-e.* /de la ***suveică***, cu schimbare de suf.

suvenír *s.n.* **1** Amintire. *Din confesiile... nevropaților se dezvăluie o mulțime de suveniri nebănuite* (RALEA). **2** Concr. Obiect, dar, semn care reprezintă sau evocă o amintire. *Îi cumpăr un suvenir de la Paris.* • pl. *-e, -uri.* și *suveníre s.f.* /<fr. ***souvenir***.

suveníre *s.f.* v. suvenir.

suverán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Titlu dat persoanei care conduce un stat monarhic. ◆ Persoană care are acest titlu. ◇ (*inv.; adj.*) *Familie* (sau *casă*) *suverană* = familie (sau casă) domnitoare. **2** *adj.* (*despre puterea, autoritatea din stat*) Care este deasupra tuturor; absolut, suprem. *Investiți de puterea suverană a statului... cutreieră țara* (SADOV.). ◇ *Suveranul Pontif* v. pontif. **3** *adj.* (*despre state, popoare, națiuni*) Care se bucură de suveranitate; care dispune liber de soarta sa, de actele sale. **4** *adj.* Fig. (*despre manifestări, însușiri, stări, sentimente etc. ale oamenilor*) Atotputernic; perfect. *Binele suveran consistă în a trăi la egală distanță de vițiu și virtute* (VIANU). ◇ (*subst.*) *Mama e suverană și are dreptul să decidă educația fiului său* (VLAS.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***souverain***; cf. lat. *superanus* <*super* „deasupra".

suveranitáte *s.f.* **1** Calitatea sau starea unui stat, unui popor, unei națiuni de a fi suveran, de a dispune liber de soarta sa, de actele sale; independență; putere supremă. ◇ *Suveranitate națională* = independență a unui stat față de alte state. *Suveranitate de stat* = supremație a puterii de stat în interiorul țării și independență față de puterea altor state. **2** Autoritate politică. • pl. *-ăți.* /<fr. ***souveraineté***.

suvintrí *vb. IV. tr.* (*reg.; compl. indică oi*) A tunde pe sub pîntece, între picioarele dinapoi și împrejurul cozii pentru a înlesni mulsul și suptul mieilor. • prez. ind. *-esc.* /***su[b¹-] + vintre***.

suvintrít *s.n.* Acțiunea de *a suvintri* și rezultatul ei. • /v. ***suvintri***.

suvoálbe *vb. III. tr.* (*reg.; compl. indică oameni*) A copleși. ◆ Ext. A învinge. • prez.ind. *suvóilb.* și *suvolbí vb. IV.* /lat. ***subvolvĕre***.

suvolbí *vb. IV.* v. suvoalbe.

suvulcá *vb. I.* v. sufleca.

suzerán, -ă *s.m., adj.* **1** *s.m.* (*în Ev. Med.*) Mare senior de care depindeau alți seniori, ca urmare a relațiilor de vasalitate. **2** *adj.* (*despre curți domnești, putere etc.*) Care aparține suzeranului sau suzeranității, care se referă la suzeran sau la suzeranitate. **3** *adj.* (*despre state*) Care exercită autoritate asupra unui stat mai slab, intervenind în politica internă a acestuia și impunîndu-i anumite obligații politice și financiare. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***suzerain***.

suzeranitáte *s.f.* **1** (*în Ev. Med.*) Drept al suzeranului asupra seniorilor vasali. **2** Drept al unui stat suzeran asupra altui stat care are guvern propriu, dar nu are autonomie completă. • pl. *-ăți.* și (*înv.*) *suzerenitáte s.f.* /<fr. ***suzeraineté***.

suzerenitáte *s.f.* v. suzeranitate.

suzétă *s.f.* v. susetă.

svádă *s.f.* v. sfadă.

svădnic, -ă *adj.* v. sfadnic.

svástică *s.f.* **1** Străvechi simbol religios indian, în formă de cruce cu brațele egale și îndoite la capăt în unghi drept. **2** Emblemă politică de forma svasticii, folosită de naziști. • pl. *-ci.* și *zvástică s.f.* /<germ. ***Swastika*** „cruce gamată", fr. ***svastika***; cf. sanscr. *svasti* „noroc", „binecuvîntare".

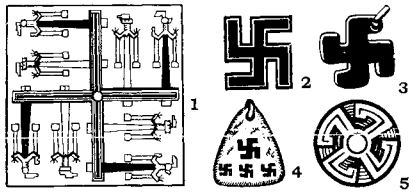

Svastici (1)

1. La indienii Navaho.
2. Indiană.
3. Caucaziană
4. Siberiană.
5. La indienii Pima.

svășcă *s.f.* v. sfașcă.

svat *s.n.* v. sfat.

svădí *vb. IV.* v. sfădi.

svătuí *vb. IV.* v. sfătui.

svătuíre *s.f.* v. sfătuire.

svătuít, -ă *s.n., s.f.* v. sfătuit.

svătuitór *s.m.* v. sfătuitor.

svént, -ă *adj., s.m. s.f.* v. sfînt.

sventíe *s.f.* v. sfinție.

svéter *s.n.* (*ind. text.*) Flanelă tricotată (din lînă) care se încheie cu nasturi în față; pulover. • pl. *-e.* și *sféter s.n.* /<engl., fr. ***sweater***.

svetílnă *s.f.* v. sfetilnă.

svétnic *s.m.* v. sfetnic.

svețésc, -eăscă *adj.* v. șvezesc.

sving *s.n.* v. swing.

svinți *vb. IV.* v. sfinți[1].

svințíe *s.f.* v. sfinție.

svințít, -ă *adj.* v. sfințit[1].

svînt, -ă *adj., s.m., s.f.* v. sfînt.

svîrși *vb. IV.* v. sfîrși.

svîrșít *s.n.* v. sfîrșit[1].

svîrșitór *s.m.* v. sfîrșitor.

swahili [swa'hili] *s.n.* Limba bantu (de după sec. 16), care folosește în scris caractere arabe și care este limba oficială în Kenya și Tanzania. • /<fr. ***swahili*** <cuv. ar.

swap [swap] *s.n.* (*fin.*) Operație valutară de creditare la valori echivalente, în valute diferite și pe anumite perioade de timp, între două sau mai multe bănci. • /<engl. ***swap***.

swapping ['swapiŋ] *s.n.* (*inform.*) Înlocuire în memoria unui ordinator a unui program cu altul. • /<engl. ***swapping***.

swazi ['swazi] *s.m.pl.* Numele unor triburi de origine bantu, stabilite în sec. 18 pe teritoriul Regatului Swaziland Ngwane, din S Africii. • /<engl. ***swazi*** <cuv. bantu.

sweet [swit] *adj.invar., s.n.* **I** *adj.invar.* Dulce, dulceag. **II** *s.n.* (*muz.*) Interpretare sentimentală, în care melodia este evidențiată în defavoarea elementelor de ritm și armonie. • /<engl. ***sweet***.

swing [swiŋ] *s.n.* ? (*sport; la box*) Lovitură laterală dată cu brațul ușor arcuit. **2** Numele unui dans modern, cu ritm și mișcări rapide. ◆ Melodie după care se execută acest dans. **3** (*muz.*) Manieră de execuție a muzicii de jazz, caracterizată printr-o mare suplețe ritmică, prin accente neregulate și întîrzieri imperceptibile ale tempoului. • scris și *sving.* /<engl. ***swing***.

swinga [swin'ga] *vb. I. tr.* **1** A dansa swing. **2** A cînta, a interpreta în stil swing. • prez.ind. *-ghez.* /<fr. ***swinguer***, engl. ***swing***.

swingman ['swiŋmen] *s.m.* Muzician care interpretează în stilul swing. • pl. *-i.* /<engl. ***swingman***.

switch [switʃ] *s.n.* (*fin.*) Modalitate de plată a importului de mărfuri, utilizată cînd debitorului îi lipsesc mijloacele de plată. • /<engl. ***switch***.

sýnopsis *s.n.* v. sinopsă.

synsét *s.n.* (*inform.*) Clasă sinonimică. • pl. *-uri.* /<engl. ***syn[onym] set***.

syphilític, -ă *adj., s.m., s.f.* v. sifilitic.

Ş ş

ş[1] *s.m. invar.* **1** A douăzeci şi doua literă a alfabetului limbii române. **2** Sunetul corespunzător acestei litere (consoană constrictivă prepalatală surdă). **3** Semn grafic pentru această literă (*ş, Ş*).

ş[2] *interj.* (*de obicei prelungit*) **1** Cuvînt prin care se cere cuiva să facă liniște. **2** (*pop.*) Cuvînt cu care se alungă păsările. **3** (*pop.*) Cuvînt cu care se alungă caprele. • /onomat.

şa[1] *interj.* v. şo.

şa[2] *s.f.* **I 1** Piesă de harnaşament, din piele (sau din lemn), care se fixează pe spinarea calului şi pe care stă călăreţul. <> *Cal de (sub) şa* = cal de călărie. <> Expr. *A bate şaua* (*ca*) *să* (*se*) *priceapă* (sau *înţeleagă*) *iapa* (ori *calul*) = a face aluzie la ceva, a face apropouri. *A vorbi din şa* = *a*) a vorbi de sus; *b*) a fi sigur de sine; *c*) a fi arogant, îngîmfat. *A pune şaua* (pe cineva) *a-i pune* (cuiva) *şaua* = *a*) (*compl. indică de obicei copii*) a face să devină ascultători; *b*) (*compl. indică*

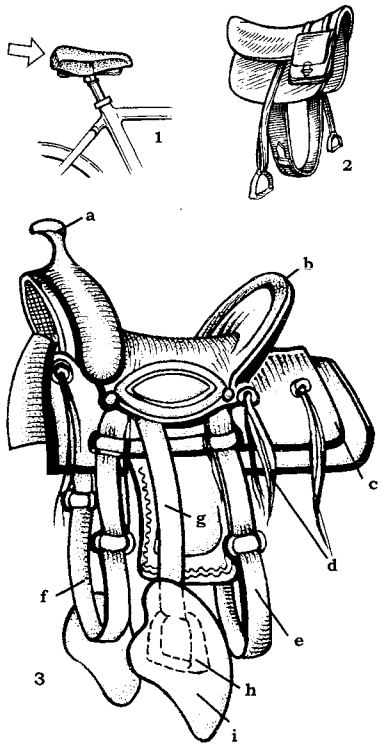

Şei I

1. Şa de bicicletă.
2. Şa obişnuită de călărie.
3. Şa de cowboy:
a. oblînc;
b. cant;
c. perină;
d. curele;
e. chinga din spate;
f. chinga din faţă;
g. trăgătoare;
h. scară;
i. husa scării.

oameni) a constrînge să asculte orbeşte de cineva; a stăpîni, a exploata. *A scoate* (pe cineva) *din şa* = a deposeda (pe cineva) de un bun, a lipsi (pe cineva) de un avantaj. *A lua şaua de pe cal* = a lua o hotărîre. (*fam.*) *Ia şaua la spinare!* = pleacă! *A se ridica în şa* v. ridica. ◆ (*reg.*) Tarniţă. ◆ (şi *şa de povară, şa de măgar*) Samar. **2** Analog. Nume dat unor obiecte, părţi de obiecte etc. care se aseamănă ca formă sau ca întrebuinţare cu o şa: *a*) Parte a bicicletei, a motocicletei etc. formată dintr-un mic suport (triunghiular) pe care se stă. *b*) (*reg.*) Scaunul coşului la moară. *c*) (*reg.*; *la plug*) Schimbător. *d*) (*constr.*; *reg.*) *Şaua casei* = grindă care formează coama unui acoperiş de casă ţărănească. **3** (*anat.*) *Şaua turcească* = scobitură în grosimea osului sfenoid în care se găseşte situată glanda hipofiză. **4** (*tehn.*) Canal orizontal din beton armat, construit pentru aerisirea unei celule de silozuri. **II** (*anat.*; *la pl.*; *în forma „şale”*) **1** Parte a spinării calului pe care se pune şaua. ◆ Ext. Spinare la animale. ◆ (*reg.*) Greabăn. **2** Analog. Parte a spinării din jurul regiunii lombare a coloanei vertebrale la om. *E un călugăr bătrîn, mic la stat şi cam adus din şale* (STĂN.). <> *Durere de şale* v. durere. <> Expr. *A i se lipi buricul* (sau *burta*) *de şale* = *a*) a fi foarte slab; *b*) a fi înfometat. ◆ (*pop.*; şi *şalele ale mici, şalele la încingătoare*) Sacrum. ◆ (*reg.*) Spinare. • pl. *şei, şale*, (*reg.*), *şele, şeli*. g.-d. sg. *şeii*, (*pop.*) *şelei, şelii*. şi (*pop.*) *şea, şálă, şáuă, şeáuă* s.f. /lat. ***sĕlla*(*m*)**; *şală*, sg. refăcut după pl. *şale*.

şa[3] *subst.* Numele literei „ş” din alfabetul chirilic. • /<slav. **ша**.

şa[4] *adv.*, *adj.* v. aşa.

şabác *s.n.* (*reg.*) **1** Broderie în ajur, făcută (cu aţă albă) la cămăşi, la feţe de masă, la milieuri etc. **2** Loc.adv. *Pe şabac* = exact, cum trebuie. • pl. *-ce*. şi *şabácă s.f.*, *ceabác s.n.* /cf. tc. *şebeke* „plasă”.

şabácă *s.f.* v. şabac.

şabaná *s.f.* Haină scumpă, lungă, asemănătoare cu un anteriu, pe care o purtau aprozii, vornicii şi pajii la curţile domneşti. ◆ Ext. (*reg.*; *în forma „şarbana”*) Haină lungă şi largă. • pl. *-ale*. şi *şarbaná, şarvaná, şavaná* s.f. /<tc. *şebane*.

şábas *s.n.* v. şabăs.

şábăr *s.n.* **1** (*tehn.*) Răzuitor folosit pentru curăţirea de parafină a interiorului ţevilor de extracţie ale sondelor. **2** Unealtă folosită la răzuirea lemnului sau a unor piese de metal. **3** Dăltiţă folosită la lucrări de gravare în lemn, în metal etc. sau la operaţiile de corectare a gravurilor, a plăcilor de stereotipie etc. • pl. *-e*. /<germ. ***Schaber***.

şábăs *s.n.* **1** (*relig.*; *la evrei*) Ultima zi a săptămînii, care este zi de sărbătoare; sabat. **2** (*fam.*; *în forma „şabăţ”*) Reuniune intimă; petrecere. • şi *şábas, şábăţ* s.n. /<idiş. ***šabas***.

şábăţ *s.n.* v. şabăs.

şablón *s.n.* **1** Model în mărime naturală al unei piese, care serveşte la ghidarea unei unelte pentru prelucrarea prin aşchiere ori prin deformare, pentru limitarea unor porţiuni de suprafaţă pe care se aplică o vopsea etc. **2** (*tehn.*) Instrument cu care se controlează sau se măsoară dimensiunile sau unghiurile unei piese în curs de fabricaţie. **3** (*text.*) Instrument cu care se reglează aparatele sau mecanismele. **4** Fig. Formulă stereotipă; repetare mecanică, lipsită de interes şi de originalitate a unui model oarecare; clişeu verbal. **5** Fig. Tip de subiect de acţiune, de personaj, de procedeu etc. folosit des de un autor, a cărui reluare dovedeşte lipsa de originalitate a acestuia. • pl. *-oane*, (*pop.*) *-uri*. /<germ. ***Schablone***, rus. *шаблон*.

şablonă *vb. I. tr.* **1** (*tehn.*; *compl. indică piese*) A trasa sau a turna folosind şablonul. **2** (*tehn.*; *compl. indică piese*) A controla sau a măsura cu şablonul. **3** (*text.*; *compl. indică aparate sau mecanisme*) A regla cu şablonul. • prez.ind. *-ez*. /***şablon*** + *-a*; cf. germ. *schablonieren*.

şablonár *s.m.* Lucrător care foloseşte şabloane la trasarea sau la turnarea unor piese, la tapetarea pereţilor unei clădiri etc. • pl. *-i*. /***şablon*** + *-ar*.

şablonárd, -ă *adj.* Care este lipsit de originalitate, de spirit inventiv; cu şabloane; stereotip. • pl. *-zi, -de*. /***şablon*** + *-ard*.

şablonáre *s.f.* Acţiunea de *a şablona* şi rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***şablona***.

şablonísm *s.n.* Atitudine manifestată prin conformarea la anumite şabloane, prin folosirea unor formule stereotipe etc. • /***şablon*** + *-ism*, după germ. *Schablonismus*.

şablonizá *vb. I. tr.* (*compl. indică idei, maniere de lucru etc. considerate ca model*) A aplica mecanic. • prez.ind. *-ez*. /***şablon*** + *-iza*; cf. germ. *schablonisieren*.

şablonizáre *s.f.* Acţiunea de *a şabloniza* şi rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***şabloniza***.

şablonizát, -ă *adj.* Care se conformează mecanic unui model. • pl. *-ţi, -te*. /v. ***şabloniza***.

şabótă *s.f.* (*tehn.*) Piesă grea de metal, care susţine nicovala la ciocanele mecanice de forjat, fiind aşezată elastic pe fundaţia ciocanului. • pl. *-e*. /<germ. ***Schabotte***.

şabrácă *s.f.* Învelitoare (înflorată) care se aşază pe spinarea calului, sub şa. • pl. *-ce*. /<germ. ***Schabracke***, fr. ***chabraque***.

şacál *s.m.* **1** (*zool.*) Mamifer carnivor sălbatic, din familia canidelor, asemănător cu lupul, dar mai mic decît acesta, cu coada mai scurtă şi cu botul ascuţit, care trăieşte în N Africii, în S Asiei şi al Europei şi care se hrăneşte cu animale mici şi cu hoituri (*Canis aureus*). **2** (Epitet pentru o) persoană rapace, hrăpăreaţă, josnică. • pl. *-i*. /<fr. ***chacal***.

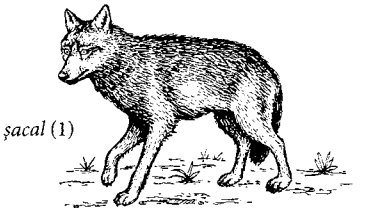
şacal (1)

şadîrvăn *s.n.* (*înv.*) Fîntînă arteziană. • pl. *-uri, -e*. /<tc. ***şadırvan***.

şaf[1] *s.m.* (*reg.*) Stîlp; grindă; bîrnă. • pl. *-i*. /<germ. ***Schaft***.

şaf[2] *s.n.* (*reg.*) Hîrdău; ciubăr. • pl. *-uri*. /<magh. ***sáf***, germ. ***Schaff***, săs. ***šāf***.

şáfar *s.m.* **1** (*în Ev. Med., în Ţările Rom.*) Titlu dat boierului care avea funcţia de şef al bucătarilor domneşti. ◆ Boier care avea acest titlu. **2** (*înv.*) Administrator, intendent. **3** (*reg.*) Negustor de vite sau de cai. **4** (*reg.*) Mijlocitor, intermediar; samsar

(necinstit). • pl. *-i.* şi (*reg.*) *şáfăr, şáfer, şúfar s.m.* /<pol. *szafar*, magh. ***sáfár***, germ. ***Schaffer***.

şáfăr *s.m.* v. şafar.

şáfer *s.m.* v. şafar.

şafrăn *s.m.* v. şofran.

şágă (*pop.*) Glumă. <> Loc.adj. *De şagă* = glumeţ. *Îl cheamă cu vorbe de şagă.* <> Loc.adv. *În şagă* = fără seriozitate; într-o doară. *Fără şagă* = în mod serios. <> Loc.vb. *A face şagă* (cu cineva) = a şugui, a glumi (cu cineva). <> Expr. *Nu-i vreme de şagă* = nu-i momentul potrivit pentru glumit. *A se întrece cu şaga* = a întrece măsura, a depăşi limitele îngăduite. *A se trece de şagă* sau *a se îngroşa şaga* = a se agrava situaţia. *A lăsa şaga* (*la o parte*) sau *a-i ajunge* (cuiva) *şaga* (ori *de şagă*) = (*mai ales cu vb. la imper.*) a termina cu gluma, a deveni serios. *A fi* (sau *a-i părea cuiva*) (*de*) *şagă* (ori *lucru de şagă*) = (*în constr. neg. sau interog.*) a fi (sau a i se părea cuiva că este) lucru neînsemnat, fără importanţă. *A trece* (pe cineva) *cu şaga* = a lua (pe cineva) în râs. *A se trece cu şaga* v. trece. • pl. *şăgi*, (*reg.*) *şegi.* /<bg. ***ueza***.

şagău *s.m.* v. şalgău.

şagrín *s.n.* **1** Model în relief, care se imprimă pe o piele tăbăcită (sau pe hârtie), imitând altă piele (de şarpe, de crocodil) sau reprezentând un desen special. ◆ Piele imprimată care imită modelul natural al altei piei. **2** Instrument cu care se imprima un şagrin. • pl. *-uri.* /<fr. ***chagrin***.

şagrináj *vb. I. tr.* (*compl. indică piei tăbăcite sau hârtie*) A imprima cu şagrin, în scop decorativ sau pentru a masca unele defecte de suprafaţă. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***chagriner***.

şagrináj *s.n.* Aspect neomogen, cu asperităţi, al suprafeţei granulelor minerale obţinute prin şlefuire. • pl. *-e.* /<fr. ***chagrinage***.

şagrinăre *s.f.* Acţiunea de *a şagrina* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***şagrina***.

şagrinát, -ă *adj.* (*despre piei tăbăcite sau hârtie*) Care este imprimat cu şagrin. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***şagrina***.

şah[1] *s.m.* **1** Titlu purtat de suveranii Iranului, corespunzător titlului de împărat. ◆ Persoană care are acest titlu; şahinşah. **2** (*înv.*) Sultan. • pl. *-i.* /<tc. ***şah***, fr. ***schah, shah***; cf. persan. *châh* „rege".

şah[2] *s.n.* **1** Joc de origine orientală, care se dispută între două persoane, pe o tablă împărţită în 64 de pătrăţele, alternativ albe şi negre, cu 32 de piese (16 albe şi 16 negre), de valori şi numiri diferite, mişcate după anumite reguli, scopul final fiind cîştigarea regelui adversarului; (*înv.*) şatrancă. ◆ Ext. Tabla şi piesele care servesc la joc. **2** Situaţie în cursul jocului, în care regele uneia dintre părţi este atacat de o piesă a adversarului. <> Expr. *A da şah* = a pune în pericol regele adversarului. *A ţine* (pe cineva) *în şah* = *a)* a limita jocul adversarului la apărarea regelui; *b)* a ţine pe cineva în tensiune. *A face* (pe cineva) *şah* (*şi*) *mat* = a pune pe cineva în situaţia de a se recunoaşte învins (într-o luptă, într-o acţiune, într-o dispută etc.) • pl. *-uri.* /<germ. ***Schach***; cf. fr. *échecs* <persan. *châh* „rege".

şáhăr-máhăr *s.n.* Expr. (*fam.*) *A face* (sau *a umbla cu*) *şahăr-mahăr* (sau *-mahăruri*) = a înşela, a escroca pe cineva. • pl. *-uri.* /<germ. ***Schacher Macher***, pol. ***szacher-macher***.

şahinşáh *s.m.* Şah. • pl. *-i.* /<persan. ***şahînšăh***.

şahíst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care cunoaşte bine jocul de şah; jucător de şah. **2** *adj.* Care aparţine şahului sau celor care îl joacă, care se referă la şah sau la cei care îl joacă; şahistic. • pl. *-işti, -iste.* /***şah***[2] + *-ist*.

şahístic, -ă *adj.* Şahist. • pl. *-ci, -ce.* /***şah***[2] + *-istic*.

şahmará *s.f.* v. şahmarand.

şahmaránd *s.n.* (*înv.*) Brocart. • pl. *-uri.* şi *şahmará s.f.* /<tc. ***şahmeram***.

şahzadé *subst.* v. şahzadea.

şahzadeá *subst.* (*turc. înv.*) Fiu de sultan sau de împărat. • pl. *-ele.* şi *şahzadé subst.* /<tc. ***şahzade***.

şai *s.n.* (*text.*) Un fel de postav alb, fin, din care se făceau veşminte boiereşti (şi se mai fac pantaloni în unele regiuni). • /<săs. ***Schay***.

şáibă *s.f.* **1** Piesă de metal, de lemn etc., găurită la mijloc, de obicei rotundă, folosită mai ales ca garnitură între o piuliţă şi piesa la care aceasta se asamblează prin înşurubare. **2** Roată de metal sau de lemn, fixată pe un ax, peste care se petrece o curea de transmisie. **3** (*miner.; reg.*) Placă turnantă. **4** (*reg.*) Ţintă în care se trage cu puşca. • pl. *-e.* /<germ. ***Scheibe***.

şáică *s.f.* **1** (*înv., pop.*) Ambarcaţie fluvială mică, cu pânze, cu fundul plat, folosită la transportul mărfurilor şi al persoanelor. **2** (*reg.*) Luntre făcută dintr-un trunchi de copac scobit, cu o singură vâslă, folosită la pescuit. • pl. *şăici, şăice, şeici.* şi (*înv., reg.*) *şéică s.f.* /<tc. ***şayka***, bg. ***шаўка***, srb. ***šajka***, magh. ***şajka***.

şaidá *vb. I. tr.* (*miner.*) A efectua operaţia de şaidaj. • sil. *şa-i-.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***scheider***.

şaidáj *s.n.* (*miner.*) Operaţie de alegere manuală a minereurilor, însoţită de spargerea acestora cu ciocanul de mână. • sil. *şa-i-.* pl. *-e.* şi *şeidáj s.n.* /<fr. ***scheidage***.

şáispre *num.card.* v. şaisprezece.

şáisprece *num.card.* v. şaisprezece.

şáisprezece *num.card., s.m.* **I** *num.card.* Număr natural care este situat în numărătoare între cincisprezece şi şaptesprezece şi care se indică prin cifra *16* (sau *XVI*); numărul abstract corespunzător. *Paisprezece şi cu doi fac şaisprezece.* <> (*adj.*) *Are şaisprezece ani.* <> (*subst.*) *Vine un şaisprezece în staţie.* <> (*cu val. de num.ord.*) *Pagina şaisprezece.* <> (*precedat de prep. „de" şi urmat de „ori", intră în componenţa num.adv.*) *A repetat de şaisprezece ori.* <> (*precedat de „cîte", intră în componenţa num. distrib.*) *Merg cîte şaisprezece în rînd.* **II** *s.m.* Semn grafic care reprezintă numărul *şaisprezece.* • şi *şásesprezece, (pop., forme prescurtate) şáispre, şáisprece, (reg.) şásprázece num.card.* /***şase*** + ***spre*** + ***zece***.

şáisprezecelea, -cea *num.ord.* (*precedat de art. „al", „a"*) Care se află între al cincisprezecelea şi al şaptesprezecelea. <> (*adj.*) *Secolul al şaisprezecelea.* • şi *şásesprezecelea, -cea, (pop., formă prescurtată) şáişpelea, -pea num.ord.* /***şaisprezece*** + ***le*** + *-a*.

şaisprezecíme *s.f.* **1** A şaisprezecea parte dintr-un întreg împărţit în părţi egale. **2** (*muz.*) A şaisprezecea parte dintr-o notă întreagă. • pl. *-i.* /***şaisprezece*** + *-ime*.

şáişpelea, -pea *num.ord.* v. şaisprezecelea.

şaitău *s.n.* (*reg.*) **1** Teasc, presă. **2** Restr. Şurub care serveşte ca ax al teascului. **3** Analog. Nume dat unor unelte, dispozitive etc. care au ca parte componentă un şurub sau care se manevrează cu un şurub: *a)* Menghină. *b)* Cric. *c)* Canea; cep. • pl. *-aie, -áie, şăitauă.* şi *şăitău, şeitău s.n.* /<magh. ***sajtó***.

şaitróc *s.n.* (*miner.; reg.*) Vas de lemn, cu fundul curbat, folosit la separarea aurului din minereul sfărâmat. • şi *şeitróg s.n.* /<germ. ***Scheidetrog***.

şaizéci *num.card., s.m.* **I** *num.card.* Număr natural care este situat în numărătoare între cincizeci şi nouă şi şaizeci şi unu şi care se indică prin cifra *60* (sau *LX*). <> (*adj.*) *Cartea are şaizeci de pagini.* <> (*subst.*) *Scrie un şaizeci pe tablă.* <> (*cu val. de num.ord.*) *Am ajuns la pagina şaizeci.* <> (*precedat de prep. „de" şi urmat de „ori", intră în componenţa num.adv.*) *A jucat rolul de şaizeci de ori.* <> (*precedat de „cîte", intră în componenţa num. distrib.*) *Merg cîte şaizeci în tabără.* **II** *s.m.* Semn grafic care reprezintă numărul *şaizeci.* • şi *şasezéci, (reg.) şeizéci num.card.* /***şase*** + ***zece***, după *treizeci*.

şaizécilea, -zécea *num.ord.* (*precedat de art. „al", „a"*) Care se află între al cincizeci şi nouălea şi al şaizeci şi unulea. • /***şaizeci*** + ***le*** + *-a*.

şal *s.n.* **1** Ţesătură sau împletitură din lână, mătase etc., de diverse forme şi dimensiuni, împodobită cu desene, broderii sau franjuri, pe care femeile o poartă pe cap sau pe umeri. ◆ Fular. **2** Stofă fină de lână care se fabrica în Orient. ◆ (*la pl.*) Feluri, sorturi de şal. **3** Fâşie lungă de şal purtată de bărbaţi, după moda orientală, în jurul capului sau al mijlocului. • pl. *-uri.* /<tc. ***şal***; cf. germ. *Schal*.

şaland *s.n.* (*mar.*) Navă de construcţie specială, remorcată sau autopropulsată, folosită în lucrări hidrotehnice, la transportul unor materiale etc. • pl. *-e.* şi *şalándă s.f.* /<fr. ***chaland***.

şalándă *s.f.* v. şaland.

şalánder *s.n.* (*mar.*) Remorcher sau şalupă cu motor de putere mică, folosite la remorcarea şalandelor. • pl. *-e.* /<fr. ***chalandeur***.

şalánger *s.m.* v. challenger.

şalánj *s.n.* v. challenge.

şalázá *s.f.* (*biol.*) **1** Filament albuminos care suspendă gălbenuşul de ou în învelitorile lui. **2** Regiune situată la baza nucelei în ovulul plantelor cu flori. • pl. *-e.* /<fr. ***chalaze***.

şalazíe *s.f.* (*med.*) Şalazion. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***chalazie***.

şalazión *s.n.* (*med.*) Tumoretă dură şi nedureroasă a albului ochiului; şalazie, urcior. • sil. *-zi-on.* pl. *-oane.* /<fr. ***chalazion***.

şalazogám, -ă *adj.* (*bot.; despre flori*) Care prezintă şalazogamie. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***chalazogame***.

şalazogamíe *s.f.* (*bot.*) Acrogamie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***chalazogamie***.

şálă *s.f.* v. şa[2].

şalău[1] *s.m.* (*iht.*) Peşte răpitor de apă dulce, lung de 30-70 cm, cu o greutate de 1-3 kg, care are corpul fusiform, acoperit cu solzi mărunţi, de culoare cenuşie şi gura mare, cu dinţi ascuţiţi, a cărui carne este foarte apreciată (*Stizostedion lucioperca*). <> *Şalău-de-mare* = peşte cu corpul alungit, cu capul subţire şi îngust, care trăieşte în Marea Neagră (*Stizostedion marinum*). *Şalău-vărgat* = peşte cu corpul puţin alungit, cu dungi transversale de culoare brună (*Stizostedion volgense*). ◆ Fig. (*fam.*) (Epitet pentru o) persoană bogată şi foarte influentă. • pl. *-ăi.* şi (*înv., reg.*) *şuléu s.m.* /<magh. ***süllö***.

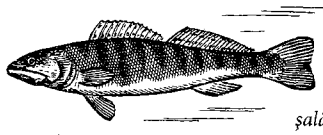

şalău[1]

şalău[2] *s.m.* (*ist.*) Veche monedă de aramă care a circulat în Moldova, având o valoare egală cu (aproximativ) a patra parte dintr-un ban vechi. • pl. *-ăi.* /<poi. ***szalag***.

şaléu *s.n.* (*fran.*) Vilă la munte (în stil elveţian). • scris şi *chalet.* /<fr. ***chalet***.

şalgău *s.m.* (*înv., reg.*) **1** Lucrător în ocnele de sare. **2** Condamnat la muncă în ocne; ocnaş. • pl. *-ăi.* şi (*reg.*) *şagău, şangău s.m.* /<magh. ***sóvágo***.

şalí *s.n.* v. şaliu.

şalíu *s.n.* (*text.*) **1** Stofă de lână, vărgată, care se producea mai ales la Angora. **2** (*reg.*) Stofă cu urzeală de bumbac şi bătătură de lână, cu dungi de mătase şi cu flori. • pl. *-uri.* şi (*înv.*) *şalí s.n.* /<tc. ***şali***.

şalón *s.n.* (*ţes.*) Ţesătură de bumbac sau de lână care se folosea mai ales la confecţionarea încălţămintei. • pl. *-uri.* /<fr. ***chalon***.

şáltár *s.n.* (*tehn.*) Întrerupător electric; comutator. • pl. *-e.* /<germ. ***Schalter***.

şalupár *s.m.* (*mar.*) Persoană care conduce o şalupă; şalupist. • pl. *-i.* /***şalupă*** + *-ar*.

şalúpă *s.f.* **1** (*mar.*) Mică ambarcaţie cu motor, care serveşte la transportul persoanelor şi al mărfurilor sau la diverse operaţii (de remorcare) în rada unui port. **2** Fig. (*arg.*) Bocanc. • pl. *-e.* /<fr. ***chaloupe***.

şalupíst *s.m.* (*mar.*) Şalupar. • pl. *-işti.* /***şalupă*** + *-ist*.

şalutiér *s.n.* (*mar.*) Ambarcaţie uşoară destinată pescuitului în largul mării. • sil. *-ti-er.* pl. *-e.* /<fr. ***chalutier***.

şalvár *s.m.* (*de obicei la pl.*) **1** Pantaloni lungi, foarte largi, cu răscroială mică, strânşi la gleznă, purtaţi mai ales în Orientul Mijlociu, atât de bărbaţi cât şi de femei, care, în epoca fanariotă, au fost adoptaţi în Ţările Române (de boieri şi târgoveţi). **2** (*reg.*) Pantaloni largi, purtaţi de ţărani. • şi (*reg.*) *şelvári s.m. pl.* /<tc. ***şalvar***.

şalvaragíe *s.f.* **1** Meseria de şalvaragiu. **2** Atelier sau prăvălie în care se confecţionau sau se vindeau şalvari. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***şalvaragiu*** + *-ie*.

şalvarágiu *s.m.* **1** Persoană care făcea sau vindea şalvari. **2** (*deprec.*) Epitet dat turcilor. • pl. *-gii.* /***şalvar*** + *-agiu*.

şalvír *s.m.* (*reg.*) Pungaş, şarlatan, escroc. • pl. *-i.* /<ucr. ***шалвир***.

şam[1] *s.n.* (*text.; înv.*) Damasc. • pl. *-uri.* /<tc. ***şam***.

şam[2] *s.n.* v. şan.

şamalageá *s.f.* (*text.; înv., reg.*) **1** Varietate scumpă de damasc. ◆ (*la pl.*) Feluri, sortimente de damasc. **2** Obiect de îmbrăcăminte confecţionat din şamalagea. • pl. *-ele.* şi (*reg.*) *salamangeá s.f.* /<tc. ***Şam alacası***.

şamán *s.m.* **1** Slujitor al şamanismului. **2** Vrăjitor. • pl. *-i.* /<fr. ***chaman***; cuv. tunguz.

şamánic, -ă *adj.* Care aparţine şamanului sau şamanismului, care se referă la şaman sau la şamanism. • pl. *-ci, -ce.* /***şaman*** + *-ic*.

şamanísm *s.n.* (*relig.*) Religie animistă, primitivă, bazată pe credinţa că slujitorii cultului pot influenţa

spiritele bune sau rele (şi pot prezice viitorul) printr-un ritual special (cuprinzînd stări extatice religioase), prin dansuri şi formule magice, practicată de unele populaţii din N şi centrul Asiei, de diverse triburi de eschimoşi şi de indienii din America de Nord, din America de Sud, din Indonezia şi din Africa. • /<fr. ***chamanisme***.

şamaníst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Adept) al şamanismului. • pl. *-işti, -iste.* /<fr. ***chamaniste***.

şambelán *s.m.* (*în statele monarhice din Europa apuseană*) Demnitar de rang superior, care are în grija sa camera suveranului. <> *Mare şambelan* = şeful şambelanilor. • pl. *-i.* /<fr. ***chambellan***; cuv. germ.

şambrá *vb. I. tr.* (*compl. indică vinuri*) A ţine la temperatura camerei pentru a fi servit. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***chambrer***; cf. fr. *chambre* „cameră".

şambránă *s.f.* (*arhit.*) Cadru (sculptat) de lemn, de metal, de piatră, de tencuială care mărgineşte o uşă sau o fereastră în scop decorativ. • pl. *-e.* /<fr. ***chambrane***.

şambrát, -á *adj.* (*despre vinuri*) Care are temperatura camerei. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***şambra***.

şamdagíu *s.m.* v. şamdangiu.

şamdangíu *s.m.* (*în Ev. Med., în Ţările Rom.*) Slujitor care avea grijă de lumînările curţii domneşti. • pl. *-gii.* şi *şamdagíu s.m.* /<tc. ***şamdancı***.

şámfă *s.f.* (*reg.*) Calapod de cizmărie. • pl. *-e.* /<magh. ***samfa***.

şamisén *s.n.* (*muz.*) Instrument muzical popular japonez, cu coarde, asemănător cu chitara, care are un sunet ascuţit şi metalic. • scris şi *shamisen.* /<fr. ***chamisen***; cuv. japonez.

şamizá *vb. I. tr.* (*tăb.; compl. indică piei de animale*) A tăbăci cu untură de peşte. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***chamoiser***.

şamizáre *s.f.* (*tăb.*) Acţiunea de *a şamiza* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***şamiza***.

şamoá *adj.invar., subst.* **1** *adj.* Galben-deschis. **2** *subst.* (*zool.*) Rumegător care trăieşte în munţii înalţi ai Europei, apreciat pentru blană (*Rupicapra tragus*). ◆ Piele de şamoa (sau de căprioară), tăbăcită cu untură de peşte. • scris şi *chamois.* /<fr. ***chamois***, germ. ***Chamois*** *[papier]*; cf. lat. *camox, -ocis*.

şamót *s.n.* v. şamotă.

şamotá *vb. I. tr.* (*tehn.*) **1** (*compl. indică argile*) A transforma în şamotă. **2** (*compl. indică cuptoare, sobe etc.*) A căptuşi cu şamotă. • prez.ind. *-ez.* /***şamotă*** + *-a*, după germ. *schamottieren*.

şamotár *s.m.* **1** Muncitor care se ocupă cu arderea cărămizilor refractare; şamotier, şamotor. **2** Lucrător care prepară şamotă sau care căptuşeşte cuptoarele, sobele etc. cu şamotă. • pl. *-i.* /***şamotă*** + *-ar*.

şamotáre *s.f.* Acţiunea de *a şamota* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***şamota***.

şamotát, -ă *adj.* **1** (*despre produse refractare*) Care este preparat din şamotă. **2** (*despre cuptoare, sobe etc.*) Care este căptuşit cu şamotă. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***şamota***.

şamótă *s.f.* (*tehn.*) **1** Material refractar obţinut din argilă arsă şi măcinată, care se întrebuinţează la prepararea cărămizilor şi a altor materiale refractare. **2** Ext. Cărămidă, placă etc. refractară, preparată din astfel de argilă. • pl. *-e.* şi *şamót s.n.* /<germ. ***Schamotte***, fr. ***chamotte***.

şamotiér *s.m.* Şamotar. • sil. *-ti-er.* pl. *-i.* /***şamotă*** + *-ier*.

şamotór *s.m.* Şamotar. • pl. *-i.* /***şamotă*** + *-or*.

şampánă *s.f.* (*mar.*) Mică navă cu vele folosită în Extremul Orient pentru traversarea fluviilor şi pentru comunicaţia între insule, servind uneori ca locuinţă întregii familii. • pl. *-e.* /<engl. ***sampan***, fr. ***sampan***; cuv. chinez.

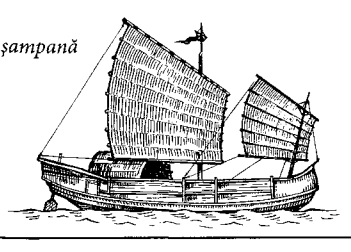

şampană

şampánie *s.f.* Vin alb (sau roz) spumos, obţinut, iniţial, numai în provincia franceză Champagne, prin refermentarea vinurilor de masă albe şi roz în sticle închise ermetic. ◆ (*la pl.*) Feluri, sorturi de şampanie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***champagne***; cf. nm. pr. *Champagne*, regiune viticolă din E Franţei.

şampanizá *vb. I.* **1** *intr.* (*despre vinuri*) A prezenta procesul de fermentaţie caracteristic şampaniei. **2** *tr.* (*compl. indică vinuri*) A prelucra pentru a se transforma în şampanie. **3** *intr.* (*fam.*) A petrece bînd şampanie. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***champagniser***.

şampanizánt, -ă *adj.* (*despre vinuri*) Care are caracteristicile şampaniei. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***şampaniza***.

şampanizáre *s.f.* Acţiunea de *a şampaniza* şi rezultatul ei; fază în procesul de fabricaţie al şampaniei în cursul căreia are loc fermentarea vinului cu adaos de zahăr şi de drojdii, extragerea drojdiei, dozarea zahărului, astuparea ermetică a sticlelor şi ambalarea. • pl. *-ări.* /v. ***şampaniza***.

şampón *s.n.* (*cosmet.*) Produs cosmetic, sub formă lichidă, de praf ori de cremă, care conţine săpun, uleiuri, parfumuri, substanţe colorante şi care este întrebuinţat la spălarea (sau la colorarea) părului. • pl. *-oane.* /<fr., engl. ***shampooing***; cf. germ. *Shampoo, Schampoon*.

şamponá *vb. I. tr., refl.* A (se) spăla pe cap cu şampon. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***shampooigner***.

şamponáre *s.f.* Acţiunea de *a şampona* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***şampona***.

şamponéză *s.f.* Lucrătoare într-un salon de coafură specializată în şamponări. • pl. *-e.* /<fr. ***shampooigneuse***.

şan *s.n.* Calapod folosit pentru păstrarea formei încălţămintei în procesul de finisare sau după ce acesta este terminat. • pl. *-uri.* şi (*reg.*) *şam s.n.* /<magh. ***sám***.

şanál *s.n.* v. şenal.

şáncăr *s.n.* v. şancru.

şancroíd *s.n.* (*med.*) Şancru de altă natură decît cea sifilitică. • pl. *-e.* /<fr. ***chancroïde***.

şáncru *s.n.* (*med.*) Ulceraţie a mucoasei sau a pielii, apărută la locul de pătrundere în organism a unor germeni infecţioşi. • pl. *-e.* şi (*pop.*) *şáncăr, şángăr s.n.* /<fr. ***chancre***; cf. germ. *Schanker*.

şandamgì-başá *s.m.* (*în Ev. Med., în Ţările Rom.*) Şeful şamdangiilor. • /<tc. ***şamdancı başa***.

şandélă *s.f.* (*aeron.*) Zbor în linie dreaptă cu unghiul pantei de urcare mai mare decît unghiul maxim de cabraj al avionului. • pl. *-e.* /<fr. ***chandelle*** „lumînare".

şandramá *s.f.* **1** Construcţie rudimentară din scînduri (sau din nuiele). ◆ Ext. (*deprec.*) Clădire veche, dărăpănată, gata să se prăbuşească. **2** (*reg.*) Încăpere de scînduri, făcută de obicei în spatele casei, care serveşte pentru păstrarea uneltelor, pentru adăpostirea vitelor etc.; şopron. ◆ Acoperiş (de şindrilă). **3** (*peior.*) (Epitet pentru o) persoană în vîrstă, neputincioasă. • pl. *-ale.* /<tc. ***şondurma***.

şanfrén *s.n.* (*tehn.*) Tăietură oblică obţinută prin şanfrenare. • pl. *-e.* /<fr. ***chanfrein***.

şanfrenă *vb. I. tr.* (*tehn.*) **1** A executa, manual sau cu ajutorul unei maşini, o faţetă oblică la extremitatea unei găuri cilindrice sau la marginea unei suprafeţe plane, a unei piese, pentru a înlătura muchiile ascuţite. **2** A tăia oblic muchiile pieselor de metal pentru a fi sudate. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***chanfreiner***.

şanfrenáre *s.f.* (*tehn.*) Acţiunea de *a şanfrena* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***şanfrena***.

şángăr *s.n.* v. şancru.

şangău *s.m.* v. şalgău.

şanjábil, -ă *adj.* Care poate fi schimbat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***changeable***.

şanjánt, -á *adj.* **1** (*despre culori*) Care are reflexe cromatice schimbătoare, în funcţie de direcţia sursei de lumină. **2** Ext. (*despre ţesături, obiecte de îmbrăcăminte*) A cărui culoare face ape. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***changeant***.

şanjeúr *s.m.* Persoană care înlesneşte operaţiile de schimb. • pl. *-i.* /<fr. ***changeur***.

şanlíc *s.n.* v. şenlic.

şánsă *s.f.* Circumstanţă favorabilă; probabilitate de succes, posibilitate de reuşită; noroc. *Şansa este totdeauna de partea celor care apără o cauză mare* (CA. PETR.). <> Expr. *A avea şansă* v. avea. ◆ (*la pl.*) Sorţi. • pl. *-e.* /<fr. ***chance***.

şansonétă *s.f.* (*muz.*) Scurtă compoziţie muzicală pentru voce, proprie muzicii (uşoare) franceze (de origine populară), care are un conţinut liric, glumeţ sau satiric. • pl. *-e.* /<fr. ***chasonnette***.

şansonetíst, -ă *s.m., s.f.* Autor sau interpret de şansonete. • pl. *-işti, -iste.* /***şansonetă*** + *-ist*.

şansoniér *s.n.* **1** Culegere franceză de cîntece. **2** Culegere de poezii lirice ale truverilor şi trubadurilor. • sil. *-ni-er.* pl. *-e.* /<fr. ***chansonnier***.

şantagíst, -ă *s.m., s.f.* v. şantajist.

şantáj *s.n.* Constrîngere exercitată asupra cuiva, prin mijloace de intimidare sau de ameninţare, cu scopul de a dobîndi în mod injust un folos pentru sine sau pentru alţii. ◆ Mijloc folosit în acest scop. • pl. *-e, -uri.* /<fr. ***chantage***.

şantajá *vb. I. tr.* (*compl. indică oameni*) A supune unui şantaj, pentru a obţine ceva. • prez.ind. *-ez.* /***şantaj*** + *-a*.

şantajáre *s.f.* Acţiunea de *a şantaja* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***şantaja***.

şantajíst, -ă *s.m., s.f.* Persoană care şantajează, care practică şantajul; şantajor. • pl. *-işti, -iste.* şi *şantagíst, -ă s.m., s.f.* /***şantaj*** + *-ist*.

şantajór, -oáre *s.m., s.f.* Şantajist. • pl. *-ori, -oare.* /***şantaj*** + *-or*.

şantán *s.n.* (*fran.*) Local de petrecere (cu program de noapte) în care se dau spectacole de varietăţi. <> Expr. *Stîlp de şantan* v. stîlp. • pl. *-e, -uri.* /<fr. *[café] chantant*.

şanteózá *s.f.* v. şanteză.

şantézá *s.f.* (*fran.*) Cîntăreaţă într-un şantan. • pl. *-e.* şi *şanteóză s.f.* /<fr. ***chanteuse***.

şanticlér *adj.invar., subst.* (*fam.*) **1** *adj.invar.* Care este (foarte) elegant. **2** *subst.* (*reg.*) Haină de purtat. **3** *subst.* (*reg.*) (Epitet pentru o) femeie de moravuri uşoare. • şi (*reg.*) *şanticlír subst., janticlír adj.invar.* /de la nm. pr. ***Chanteclair***, personaj din piesa cu acelaşi nume a lui Edmond Rostand.

şanticlír *subst.* v. şanticler.

şantiér *s.n.* **1** (şi *şantier naval*) Unitate industrială specializată în construirea şi repararea navelor, amplasată pe malul unei ape navigabile. ◆ Ext. Oamenii care lucrează în această unitate industrială. **2** Loc, teren pe care se construieşte (sau se repară) o clădire, un obiectiv industrial, un pod, un baraj, o şosea etc., împreună cu materialele şi instalaţiile necesare desfăşurării acestei activităţi. ◆ Ext. Oamenii care lucrează în acest loc. <> Loc.adv. *În* (sau *pe*) *şantier* = în lucru, în curs de elaborare. **3** Fig. Proces de creare a unei opere literare, artistice sau ştiinţifice. ◆ Perioadă de efectuare a unei munci de creaţie literară, artistică sau ştiinţifică. • sil. *-ti-er.* pl. *-e.* /<fr. ***chantier***.

şantieríst, -á *s.m., s.f.* Muncitor care lucrează pe un şantier. • sil. *-ti-e-.* pl. *-işti, -iste.* /***şantier*** + *-ist*.

şántung *s.n.* (*ind. text.*) Varietate de ţesătură de in sau de mătase (naturală), din fire cu grosime neuniformă, care ies în relief pe suprafaţa ţesăturii. • /<fr. ***shantoung***; cf. nm. pr. *Shantung*, provincie în China.

şanţ[1] *s.n.* **1** (*milit.*) Săpătură lungă şi adîncă, adesea fortificată sau umplută cu apă, făcută în jurul unei cetăţi, a unei tabere militare etc. în scopuri de apărare. **2** Săpătură lungă şi îngustă, făcută pentru scurgerea apei, pentru marcarea trotuarului dintre două suprafeţe de pămînt, pentru irigaţii etc. ◆ Spec. Săpătură lungă şi îngustă, de obicei pietruită, făcută de o parte şi de alta a unui drum pentru scurgerea apei. <> *Plug pentru şanţuri* v. plug. <> Expr. (*înv.*) *A osîndi* (pe cineva) *la şanţ* = a pedepsi (pe cineva) la muncă silnică. *A se duce la şanţ* = a se risipi, a se distruge. *Nu zice* (sau *zi*) *hop pînă n-ai sărit* (sau *pînă nu treci*) *şanţul* v. hop. **3** Urmă lăsată de roţile unui vehicul pe pămîntul moale. ◆ (*pop.*) Urmă adîncă lăsată de şiroaie pe coasta unui deal. **4** Analog. Scobitură alungită şi îngustă, făcută pe diferite obiecte, organe sau piese de maşini etc. **5** Analog. Adîncitură alungită şi îngustă în scoarţa unor arbori, la suprafaţa unui organ sau a unei părţi a corpului animal sau uman. • pl. *-uri.* /<germ. ***Schanze***, pol. ***szaniec***, magh. ***sánc***.

şanţ[2] *s.n.* (*reg.*) Ciudăţenie, minunăţie. <> Expr. *A-i fi* (*cuiva*) *de şanţ* = *a*) (şi *a-i părea cuiva de şanţ*) = a-i părea cuiva ciudat sau amuzant; *b*) a-i fi cuiva ruşine. *A-i ţine* (cuiva) *şanţul* = a-i face (cuiva) pe plac. • pl. *-uri.* /cf. germ. *schanzen* „a juca zaruri".

şanţ[3] *s.n.* (*reg.*) Scrum rămas în pipă după arderea tutunului. • pl. *-uri.* /<magh. dial. ***sanc***.

şápă *s.f.* **1** (*constr.*) Strat superficial de bitum, de asfalt, care se aşterne pe suprafaţa unui element de construcţie, pentru a deveni impermeabil. **2** (*metalurg.*)

Învelitoare în care se fixează formele în turnătorie. • pl. *-e.* /<fr. ***chape***.

şapcalíu *s.m.* Persoană care poartă şapcă. • pl. *-ii.* /<tc. ***şapkalı***.

şápcă *s.f.* **1** Acoperământ de cap confecţionat din stofă, din piele, din pînză etc., cu o calotă rotundă sau plată, prevăzut cu cozoroc, care este purtat (ca piesă de uniformă) mai ales de bărbaţi şi de băieţi, de militari, elevi, muncitori etc. ◆ Spec. Chipiu. **2** (*reg.*; şi *şapcă de fier*) Cască (militară). • pl. *şepci*, (*reg.*) *şepce*. şi (*reg.*) *şápche, şoápcă s.f.* /<magh. ***sapka, sipka***, rus. ***шапка***.

şápche *s.f* v. şapcă.

şaperón *s.n.* (*fran.*) **1** (*în Ev. Med.*) Un fel de capişon care acoperea capul şi gîtul pînă la umeri, purtat de bărbaţi şi de femei. **2** Femeie în vîrstă care, conform unor convenienţe, însoţeşte în societate o fată sau o femeie tînără. • /<fr. ***chaperon***.

şapirográf *s.n.* Aparat de multiplicat texte sau desene, format dintr-un cilindru acoperit cu o pastă specială, pe care se imprimă, prin apăsare, textul sau figura care trebuie să fie reproduse. <> Loc.vb. *A trage la şapirograf* v. trage. • pl. *-e.* /<germ. ***Schapirograph***.

şapirografiá *vb. I. tr.* (*compl. indică texte sau desene*) A multiplica la şapirograf. • sil. *-fi-a.* prez.ind. *-iez.* /***şapirograf*** + *-ia*.

şapirografiát, -ă *adj.* (*despre texte sau desene*) Care a fost multiplicat cu ajutorul şapirografului. • sil. *-fi-at.* pl. *-ţi, -te.* /v. ***şapirografia***.

şapirografiére *s.f.* Acţiunea de *a şapirografia* şi rezultatul ei. • sil. *-fi-e-.* pl. *-i.* /v. ***şapirografia***.

şapitóu *s.n.* Cupolă de pînză cu care se acoperă un circ. • /<fr. ***chapiteau***.

şapóu *s.n.* (*jurnal.*) Scurtă introducere la un articol de ziar sau de revistă. • /<fr. ***chapeau***.

şápte *num.card., s.m.* **I** *num.card.* Număr natural care este situat în numărătoare între şase şi opt şi care se indică prin cifra *7* (sau *VII*); numărul abstract corespunzător. *Doi şi cu cinci fac şapte.* <> Expr. (*pop.*) *Doi şi cu trei fac şapte*, se spune atunci cînd este vorba de lucruri, întîmplări etc. nepotrivite. *A nu şti nici şapte, nici opt* = a nu şti nimic. <> (*adj.*) *În clasă sînt şapte elevi.* Δ *Cele şapte minuni ale lumii* v. minune. *Cele şapte taine* v. taină. Δ Expr. *A (nu) avea cei şapte ani de acasă* = a (nu) fi fost (bine) educat în copilărie. *A lua* (sau *a scoate*) *şapte piei* (*de pe cineva*) = *a*) a jecmăni (pe cineva); *b*) a sili (pe cineva) să muncească peste puterile sale. *A fi şapte fraţi pe un cojoc*, se spune despre persoane scăpătate. *A da şapte boi şi şapte vaci* = a da mult. *A umbla şapte hotare* = a umbla mult timp, pe distanţe mari. *Şapte poşte şi un popas* = distanţă foarte mare. *Parcă l-a pus* (sau *a pus-o*) *pe şapte cai*, se spune despre o persoană căreia i-a trecut mînia, supărarea. *A fi de şapte palme în frunte* = a fi foarte deştept. *A fi de şapte palme în piept* = a fi foarte voinic. *A umbla pe şapte cărări* v. cărare. *A ţine* (*pe cineva*) *în şapte frîie* v. frîu. *A ţine sub trei lacăte şi şapte peceţi* v. lacăt. *A fi în şapte luni* v. lună. *Peste* (*şapte*) *mări şi* (*şapte*) *ţări* sau *peste* (*şapte*) *ţări şi* (*şapte*) *mări* v. mare. *Închis* (sau *ferecat*) *cu şapte peceţi* v. pecete. *A avea şapte suflete* v. suflet. Δ Compuse: *şapte-degete* = plantă erbacee din familia rozaceelor, cu tulpina tîrîtoare, cu frunzele dinţate şi cu florile purpurii (*Comarum palustre*); *şapte-mori* = numele unei hore; melodia după care se execută această horă; *şapte-paşi* = numele unui dans popular; melodia după care se execută acest dans. <> (*subst.*) *Au reuşit şapte la olimpiadă.* Δ Expr. *Cît şapte* = foarte mult. *A nu se da pe şapte* sau *a nu da* (pe cineva) *pe şapte* = a se considera sau a considera (pe cineva) om cu însuşiri deosebite, mai bun, mai capabil decît alţii. *A despica* (sau *a tăia*) *părul* (sau *firul de păr*) *în şapte* = a despica firul de păr în patru. *A mînca cît şapte* v. mînca. <> (*cu val. de num.ord.*) *Locuieşte la etajul şapte.* <> (*precedat de prep. „de" şi urmat de „ori", intră în componenţa num.adv.*) *A mers la bibliotecă de şapte ori în această săptămînă.* <> (*precedat de „cîte", intră în componenţa num.distrib.*) *Fiecare a primit cîte şapte cărţi.* **II** *s.m.* **1** Semn grafic care reprezintă numărul *şapte*; ext. desen, figură în forma acestui semn. *A scris un şapte pe tablă.* ◆ Nota şapte. *A luat un şapte la geografie.* **2** Carte de joc marcată cu şapte puncte. • şi (*pop.*) *şépte*, (*înv., reg.*) *şeápte num.card., s.m.* /lat. ***sĕptem***.

şáptele *num.ord.* v. şaptelea.

şáptelea, şáptea *num.ord.* (*precedat de art. „al", „a"*) Care este situat în numărătoare între al şaselea şi al optulea. *A reuşit la concurs al şaptelea.* <> (*adj.*) *Eleva din banca a şaptea este premianta clasei.* Δ *Cea de a şaptea artă* v. artă. Δ Expr. *Pe glasul al şaptelea* = cu voce ascuţită. *A fi* (sau *a se crede*) *în al şaptelea cer* v. cer. • şi (*pop.*) *şáptele, şeáptelea, şeáptea, séptelea, séptea num.ord.* /***şapte*** + ***le*** + *-a*.

şáptespce *num.card.* v. şaptesprezece.

şáptespe *num.card.* v. şaptesprezece.

şăptespece *num.card.* v. şaptesprezece.

şăptespre *num.card.* v. şaptesprezece.

şáptesprece *num.card.* v. şaptesprezece.

şáptesprecelea, -cea *num.ord.* v. şaptesprezecelea.

şáptesprezece *num.card., s.m.* **I** *num.card.* Număr natural care este situat în numărătoare între şaisprezece şi optsprezece şi care se indică prin cifra *17* (sau *XVII*); numărul abstract corespunzător. *Zece şi cu şapte fac şaptesprezece.* <> (*adj.*) *Tînărul are şaptesprezece ani.* <> Loc.adv. *Cît şaptesprezece* = foarte mult. <> (*subst.*) *Şaptesprezece participă la concurs.* <> (*cu val. de num.ord.*) *Stă pe rîndul şaptesprezece.* <> (*precedat de prep. „de" şi urmat de „ori", intră în componenţa num.adv.*) *De şaptesprezece ori a sărit coarda.* <> (*precedat de „cîte", intră în componenţa num. distrib.*) *Au primit cîte şaptesprezece nuci.* **II** *s.m.* Semn grafic care reprezintă numărul *şaptesprezece*; ext. desen, figură în forma acestui semn. • şi (*pop.*) *séptesprezece*, (*reg.*; *forme prescurtate*) *şáptesprece, şáptespre, şáptespce, şáptespce, şáptespe, şápteşpe num.card.* /***şapte*** + ***spre*** + ***zece***.

şáptesprezecelea, -cea *num.ord.* (*precedat de art. „al", „a"*) Care este situat în numărătoare între al şaisprezecelea şi al optsprezecelea. *A reuşit al şaptesprezecelea la proba de sărituri.* <> (*adj.*) *Este al şaptesprezecelea concurent înscris pe listă.* • şi (*reg.*; *forme prescurtate*) *şáptesprecelea, şáptesprecea, şápteşpelea, şápteşpea num.ord.* /***şaptesprezece*** + ***le*** + *-a*.

şápteşpe *num.card.* v. şaptesprezece.

şápteşpelea, -pea *num.ord.* v. şaptesprezecelea.

şaptezéci *num.card., s.m.* **I** *num.card.* Număr natural care este situat în numărătoare între şaizeci şi nouă şi şaptezeci şi unu şi care se indică prin cifra *70* (sau *LXX*); numărul abstract corespunzător. <> (*adj.*) *Are şaptezeci de ani.* <> (*subst.*) *A scris pe tablă un şaptezeci.* <> (*cu val. de num.ord.*) *Ocupă locul şaptezeci.* <> (*precedat de prep. „de" şi urmat de „ori", intră în componenţa num.adv.*) *A ascultat de şaptezeci de ori melodia preferată.* <> (*precedat de „cîte", intră în componenţa num. distrib.*) *Le-a dat cîte şaptezeci de monede.* **II** *s.m.* Semn grafic care reprezintă numărul *şaptezeci.* • şi (*pop.*) *şeaptezéci, şeptezéci num.card.* /***şapte*** + ***zece***.

şaptezécilea, -cea *num.ord.* (*precedat de art. „al", „a"*) Care este situat în numărătoare între al şaizeci şi nouălea şi al şaptezeci şi unulea. *A reuşit al şaptezecilea la examenul de admitere.* <> (*adj.*) *Sărbătoreşte al şaptezecilea an de viaţă.* • /***şaptezeci*** + ***le*** + *-a*.

şar[1] *s.n.* (*reg.*) **1** Şir, rînd. **2** Linie, dungă. ◆ Hotar între două fîneţe. ◆ *Şarul apei* = firul apei. **3** Adîncitură alungită, făcută pe diferite obiecte. • pl. *-uri.* şi *şáră s.f.* /<magh. ***sor*** „şir", srb. ***šara*** „dungă".

şar[2] *s.n.* **1** (*înv.*) Vopsea, culoare. **2** (*înv., reg.*) Nume dat unor substanţe colorate: *a*) Realgar. *b*) Piatră-vînătă. *c*) Cocleală. ◆ Arsenic. • pl. *-uri.* /<slav. ***шаръ***.

şarabánă *s.f.* (*reg.*) Căruţă mare (pentru transportul poverilor). • pl. *-e, şărăbăni.* /<ucr., rus. ***шарабан***.

şarádă *s.f.* **1** Ghicitoare care propune aflarea unui cuvînt cu ajutorul părţilor sau silabelor lui, sugerate prin scurte definiţii enigmatice. <> Expr. *A vorbi în şarade* = a vorbi aluziv, enigmatic, puţin inteligibil. **2** Fig. Lucru greu de înţeles, neclar. *Îşi cîntăreşte atît de mult cuvintele, le sucoşte, le răsucoşte, că face din ele şarade* (PAS). • pl. *-e.* /<fr. ***charade***; cf. prov. *charrado* „conversaţie".

şarafán *s.n.* v. sarafan.

şarág *s.n.* v. şirag.

şarampáu[1] *s.m.* v. şarampoi[1].

şarampáu[2] *s.n.* v. şarampoi[2].

şaramplău *s.n.* v. şarampoi[2].

şarampói[1] *s.m.* (*reg.*) Par lung şi gros, folosit pentru a face garduri, picioare de pod etc. • pl. *-oi, n. -oaie, -uri.* şi *şarampău, şerămpói, şorompău s.m.* /<magh. ***sorompó***, dial. ***sarampó***.

şarampói[2] *s.n.* (*reg.*) **I 1** Dîră (de apă, de grăunţe, de paie etc.). **2** Şir de rîuri la ie, cămaşă etc. **3** Brazdă. **II 1** Şanţ pentru scurgerea apei. **2** Scobitură alungită şi îngustă, făcută pe diferite obiecte. **III** Numele unui dans popular. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-oaie.* şi *şarampău, şaramplău, şărămbói, şorompău s.n.* /cf. *şar*[1], *şarampoi*[1].

şarán *s.m.* (*iht.*; *reg.*) Crap (*Cyprinus carpio*). • pl. *-i.* /<bg., ucr. ***шаран***, srb. ***šaran***.

şará *s.f.* v. şar[1].

şarbaná *s.f.* v. şabana.

şardonétă *s.f.* **1** (*arhit.*) Scafă în formă de evantai. **2** (*hidrotehn.*) Marginea din aval a nişei unei porţi de ecluză. • pl. *-e.* /<fr. ***chardonnet***.

şarétă *s.f.* Trăsură uşoară (cu două roţi), trasă de un singur cal; cabrioletă. • pl. *-e.* /<fr. ***charrette***.

şarf *s.n.* v. eşarfă.

şárfă *s.f.* v. eşarfă.

şarg, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* (*despre cai sau despre alte animale*) Care are părul gălbui; care este înspicat. ◆ (*despre culori*) Care este gălbui. **2** *s.m., s.f.* Cal cu părul gălbui. • pl. *-gi, -ge.* şi (*pop.*) *şerg, -ă adj.* /<magh. ***sárga***.

şariáj *s.n.* (*geol.*) Fenomen tectonic şi structură geologică specifice pentru lanţurile muntoase formate din geosinclinale, care se caracterizează prin suprapunerea, pe zeci de kilometri, a unor straturi de pietriş, nisip, pămînt alohtone pe un strat autohton. <> *Pînză de şariaj* v. pînză. • sil. *-ri-aj.* pl. *-e.* /<fr. ***charriage***.

şarivarí *subst.* (*fran. înv.*) Muzică discordantă; zgomot asurzitor. • /<fr. ***charivari***.

şarjá *vb. I. tr.* **1** (*milit.*; *despre trupe de cavalerie*) A ataca cu violenţă (folosind arme albe). **2** (*compl. indică personaje literare, situaţii etc.*) A înfăţişa într-o formă caricaturală, exagerată. **3** (*compl. indică arme de foc*) A încărca. **4** (*fran. înv.*; *compl. indică oameni*) A însărcina (cu o misiune). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***charger***.

şarjábil, -ă *adj.* (*despre metale*) Care se poate folosi la încărcarea unui furnal. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***chargeable***.

şarjáre *s.f.* Acţiunea de *a şarja* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***şarja***.

şárjă *s.f.* **I 1** (*milit.*) Atac violent (cu arme albe) al cavaleriei. ◆ Semnal dat pentru începerea atacului. **2** (*sport*) Atac impetuos asupra adversarului. **II 1** Atac (violent) prin scris, caricaturi (în presă, în teatru etc.). **2** (*lit.*) Înfăţişare caricaturală a unui personaj, a unei idei, a unei situaţii etc. ◆ (*în teatru*) Interpretare voit exagerată prin sublinieri îngroşate ale trăsăturilor unui personaj, folosită mai ales în comedia bufă. **3** Creaţie literară (de dimensiuni reduse), care prezintă trăsături negative, ridicule ale unui personaj, ale unei situaţii etc. într-o formă caricaturală. **III 1** (*metalurg.*) Încărcătură normală (de minereu, fondanţi şi combustibil) a unui furnal, care se prelucrează pentru a se obţine un metal cu o anumită compoziţie. ◆ Cantitate de metal lichid obţinut din această încărcătură. **2** (*metalurg.*) Proces de încărcare, prelucrare şi scoatere a materialului din furnal. **3** Cantitate totală de material lemnos destinată a fi uscată printr-o singură operaţie de uscare. **IV** Încărcătură a unei arme. **V** (*fran. înv.*) Funcţie; grad militar. • pl. *-e.* /<fr. ***charge***.

şarlatán *s.m.* Persoană necinstită care îşi atinge scopurile profitînd de naivitatea sau de buna-credinţă a cuiva; escroc, impostor. • pl. *-i.* şi (*înv.*) *cearlatán*, (*reg.*) *şărlătán s.m.* /<fr. ***charlatan***, it. ***ciarlatano***.

şarlatáncă *s.f.* Escroacă, impostoare. • pl. *-ce.* /***şarlatan*** + *-că*.

şarlataneríe *s.f.* Şarlatanie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi (*înv.*) *cearlataneríe s.f.* /<fr. ***charlatanerie***, it. ***ciarlataneria***.

şarlatanésc, -eáscă *adj.* Care aparţine şarlatanilor, care se referă la şarlatani; care este făcut cu scopul de a înşela. • pl. *-eşti.* şi (*reg.*) *şărlătánésc, -eáscă adj.* /***şarlatan*** + *-esc*.

şarlatanéşte *adv.* Ca şarlatanii, în felul şarlatanilor. • şi (*reg.*) *şărlătánéşte adv.* /***şarlatan*** + *-eşte*.

şarlataníe *s.f.* **1** Faptă de şarlatan; şarlatanerie, şarlatanism. **2** Mod de a fi, de a acţiona propriu şarlatanilor; şarlatanism. *Pentru multă lume, faima asta era turburată de o bănuială de şarlatanie ştiinţifică* (VIN.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi (*reg.*) *şărlătánie s.f.* /***şarlatan*** + *-ie*.

şarlatanísm *s.n.* **1** Şarlatanie. **2** Spirit, caracter şarlatanesc. • pl. *-e.* şi *(înv.) cearlatanísm s.n.* /<fr. ***charlatanisme***, it. ***ciarlatanismo***.

şárlă *s.f.* *(pop., fam.)* **1** Javră, potaie. **2** *(deprec.)* (Epitet pentru o) persoană leneşă, flecară, inoportună. • pl. *-e.* şi *(reg.) şórlă, járlă s.f.* /<fr. *[king-]* ***Charles***, numele unei rase de cîini.

şarlestón *s.n.* v. charleston.

şarlótă *s.f.* *(culin.)* Cremă preparată din lapte, ouă, zahăr, frişcă, gelatină (şi fructe), care se serveşte ca desert. • pl. *-e.* /<fr. ***charlotte***.

şárm *s.n.sg.* Farmec; graţie. *Băiatul ăsta are şarm.* • /<fr. ***charme***.

şarmánt, -ă *adj.* Care este fermecător, încîntător. *E un om şarmant* (VIN.). • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***charmant***.

şarmeur [ʃar'mœr] *s.m.* Persoană fermecătoare, care seduce printr-o atracţie puternică. • pl. *-i.* /<fr. ***charmeur***.

şarniéră *s.f.* **1** Balama, ţiţînă. **2** *(ind. petrol.)* Dispozitiv format din două piese care, aşezate de o parte şi de alta a unui corp cilindric şi fixate cu buloane, permit suspendarea întregului ansamblu pe un reazem. **3** *(geol.)* Locul de îmbinare între cele două flancuri ale unei cute anticlinale sau sinclinale. **4** *(zool.)* Locul de îmbinare între cele două valve care formează cochilia unui lamelibranhiat. **5** *(filat.)* Bandă de hîrtie gumată, în formă de V, care se foloseşte pentru lipirea mărcilor poştale în albume. **6** Punct de joncţiune al unui sistem de fortificaţii. • sil. *-ni-e-.* pl. *-e.* /<fr. ***charnière***.

şarpánt *s.n.* v. şarpantă.

şarpántă *s.f.* *(constr.)* Schelet format din piese de lemn, de metal sau de beton armat, care susţine învelitoarea unui acoperiş (sau un alt element al unei construcţii), permiţînd realizarea formei acestuia. • pl. *-e.* şi *şarpánt s.n.* /<fr. ***charpente***.

şárpe *s.m.* **I** **1** *(zool.; la pl.)* Ordin de reptile (veninoase), cu corpul cilindric şi lung, fără picioare, care se tîrăsc printr-o mişcare ondulată a corpului; *(şi la sg.)* reptilă care face parte din acest ordin. *Prietenul meu s-a specializat în studiul veninurilor de şarpe* (VIN.). ◇ Zic. *Cînd te muşcă şarpele, ţi-e frică şi de şopîrlă. Şarpele, cînd îl doare capul, iese la drum* = *a)* omul, cînd nu mai judecă, se pierde; *b)* se spune despre cineva care caută ceartă. ◇ *(în superstiţii) Pe şarpe nu se pune mîna că ţi se jupoaie* (PER.). *La Mucenici să te afumi..., că e bine de muşcătură de şarpe* (PER.). ◇ *Şarpe-de- casă* (ori *-de-apă*) sau *şarpele casei* = şarpe neveninos, de culoare cenuşie pe spate, cu două pete gălbui pe ceafă, care trăieşte mai ales în regiunile inundabile, adesea pe lîngă aşezările omeneşti (*Natrix natrix*). *Şarpe-de-apă* (sau *-de-baltă*) = şarpe neveninos, cu capul lung şi îngust, de culoare galbenă-cenuşie pe spate, care trăieşte mai ales în

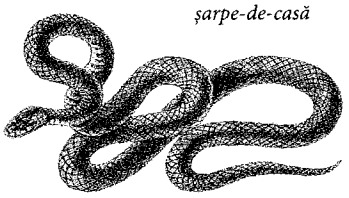

şarpe-de-casă

apă (*Natrix tessellata*). *Şarpe-cu-clopoţei* = şarpe veninos din America, lung pînă la 2 m, care produce un sunet caracteristic, din cauza unor solzi cornoşi pe care îi are pe coadă (*Crotalus horridus*); crotal. *Şarpe-cu-ochelari* = cobră (*Naja tripudians*). *Şarpe-de-alun* (sau *neted*) = şarpe neveninos, de culoare brună-roşcată, cu o dungă neagră pe laturile capului, care trăieşte în pădurile de alun şi prin locuri stîncoase (*Coronella austriaca*). *Şarpele-lui-Esculap* = şarpe neveninos, cu capul mic şi îngust, cu coada lungă şi subţire, avînd spatele de culoare brună şi abdomenul alb-gălbui (*Elaphe longissima*). *Şarpe-de-nisip* (sau *-de-mare*) = şarpe neveninos, cu botul rotunjit, cu coada lungă şi subţire, avînd spatele de culoare cafenie, brună-gălbuie sau brună-cenuşie (*Coluber jugularis caspius*). *Şarpe-roşu* = şarpe neveninos, cu spatele de culoare cafenie sau brună-roşcată (*Elaphe quatuorlineata sauromates*). *Şarpe-auriu* (sau *uriaş*) = boa (*Boa constrictor*). *Şarpe-pestriţ* v. pestriţ. *Şarpe-sunător* v. sunător. *Şarpe-cu-zurgălăi* v. zurgălău. ◇ Expr. *Gaură de şarpe* = loc ferit care serveşte cuiva ca ascunzătoare. *Ca din* (sau *în*) *gură de şarpe* = foarte tare, grozav, strașnic. *În* (sau *din*) *gaură de şarpe* = într-un (sau dintr-un) loc ascuns, care poate fi aflat cu multă greutate. *În gaură de şarpe de te vei ascunde, n-o să ai scăpare!* (TUD.). *(A sări) ca muşcat de şarpe* = *a)* (a sări) brusc, cu violenţă (fiind foarte speriat); *b)* a se înfuria, a-şi ieşi din fire. *A strivi* (pe cineva) *ca pe un* (*pui de*) *şarpe* = a distruge (pe cineva) cu uşurinţă şi fără remuşcări. *A călca şarpele pe coadă* = *a)* a atinge un punct nevralgic; *b)* a insulta, a supăra pe un om rău, iute la mînie. *A-i trece* (sau *a-i intra*) *(cuiva) (un) şarpe (rece) prin sîn* (sau *prin inimă*) = a se înfiora (de spaimă, de dezgust etc.). *A-i băga*

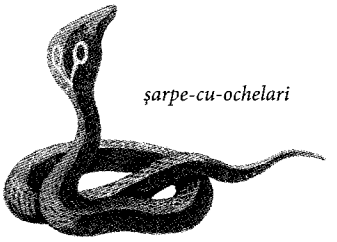

şarpe-cu-ochelari

cuiva un şarpe în sîn = a înfricoşa pe cineva. *A-i intra cuiva şarpele în pungă* = a nu avea bani. *(A fi) gol ca şarpele* (*care şi-a lepădat pielea*) = *a)* (a fi) dezbrăcat, gol; *b)* (a fi) sărac. *A umbla ca şarpele după vitejii* = *a)* a se expune singur primejdiei; *b)* a căuta ceartă. *A-i frige* (cuiva) *şerpi pe burtă* = a-i face (cuiva) rău, a-i crea neplăceri. *A pune mîna pe şarpe* = a se îmbogăţi dintr-o dată. *A fuma ca un şarpe* = a fuma mult, cu nesaţ. *A-i frige* (*dracul*) *şerpi pe inimă* (cuiva) = *a)* a fi nervos, arţăgos; *b)* a fi foarte zgîrcit. *Pui de şarpe* = persoană rea, vicleană, perfidă. *Limbă de şarpe* = persoană bîrfitoare. *A ţipa* (sau *a striga, a răcni*) *ca din* (ori *ca în*) *gură de şarpe* v. gură. *A se zvîrcoli ca în gură de şarpe* v. gură. *A avea limbă de şarpe* v. limbă. *A creşte* (sau *a încălzi, a ţine*) *şarpele în* (sau *la*) *sîn* v. sîn. ◇ Compar. *Ăsta-i veninos ca un şarpe!* (AGÂR.). ◇ Fig. *S-a furişat în sufletul lui şarpele spaimei* (SADOV.). **2** *(relig.; cu aluzie la legenda biblică)* Diavolul (întrupat în şarpe). ◇ Expr. *A-l muşca* (sau *a-l fura*) *(pe cineva) şarpele de inimă* (ori *de limbă*) = a se simţi ispitit să facă sau să spună ceva ce nu ar trebui, a cădea în păcat. *A-l muşca* (*pe cineva*) *şarpele invidiei* (sau *vanităţii, îndoielii etc.*) = a fi cuprins de invidie (sau de vanitate, de îndoială etc.). **3** (Epitet pentru o) persoană rea, vicleană, perfidă. **4** *(la sg.; art.; nm. pr.)* Numele unei constelaţii ecuatoriale din emisfera boreală; Calea Rătăciţilor. **5** Compuse: *(iht.) şarpe-de-apă* = peşte migrator, cu corpul aproape cilindric, cu coada turtită lateral şi cu falca inferioară ieşită în afară (*Anguilla anguilla*); *(zool.) şarpe-orb* = nume dat unor specii de şopîrlă: *a)* (şi *şarpe-sfărămăcios, şarpele-lui-Noe*) şopîrlă fără membre, de culoare cenuşie sau ruginie (*Angus fragilis colchicus*); *b)* şopîrlă lungă, de culoarea nisipului (*Ophisaurus apus*); *şarpe-orb* = miriapod lung de cîţiva centimetri, cu corpul cilindric (*Julus sabulorus*); *(chim.) şarpele-lui-Faraon* = mic cilindru de sulfocianură de mercur, care, aprins, se desfăşoară ca un şarpe. **II** Analog. **1** *(pop.)* Serpentină (la alambic). **2** *(pop.)* Motiv decorativ cu care se încondeiază ouăle. **3** *(arg.)* Penis. **III** *(iht.; pop.)* **1** Ţipar (*Misgurnus fossilis*). **2** (şi *şarpe-chior*) Peşte cu corpul cilindric, alungit, fără înotătoare (*Petromyzon fluviatilis*). **IV** *(bot.; reg.)* Feriga de brădet (*Polystichum lonchitis*). • pl. *şerpi.* şi *(înv., reg.) şeárpe, (reg.) sérpe s.m.* /lat. pop. ***serpes*** = ***serpens, -ntis***.

şarpíe *s.f.* *(în trecut)* Material folosit la pansamente (în loc de vată), constînd în scame destrămate din bucăţi de pînză uzată. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***charpie***.

şart[1] *interj.* *(cu val. vb.; adesea în corelaţie cu „part")* Cuvînt care sugerează zgomotul produs de o lovitură (dată cu palma). • /onomat.

şart[2] *s.n.* **1** Rînduială, uzanţă; tradiţie, datină. *Trebuie să te însori. Aşa e şartul vieţii* (D. ZAMF.). **2** Rost, socoteală; tîlc. *În timpul acest din urmă nu mai este nimic cu şart* (SEV.). **3** Loc.adv. *Pe şart* = pe rînd, în ordine; metodic. **4** *(înv.)* Dispoziţie, hotărîre; stipulaţie; convenţie, învoială. • pl. *-uri.* /<tc. ***şart***.

şártă *s.f.* v. cartă.

şarvană *s.f.* v. şabana.

şáse *num.card., s.m.* **I** *num.card.* **1** Număr natural care este situat în numărătoare între cinci şi şapte şi care se indică prin cifra *6* (sau *VI*); numărul abstract corespunzător. *Trei şi cu trei fac şase.* ◇ Expr. *(pop.) Două şi cu trei fac şase*, se spune atunci cînd este vorba de lucruri, întîmplări etc. nepotrivite. ◇ *(adj.) Copilul are şase ani.* ◇ *(subst.) Au venit numai şase la seminar.* ◇ *(cu val. de num.ord.) Stă în rîndul şase.* ◇ *(precedat de prep. „de" şi urmat de „ori", intră în componenţa num.adv.) A citit de şase ori poezia.* ◇ *(precedat de „cîte", intră în componenţa num. distrib.) Merg cîte şase în rînd.* **2** *(arg.; cu val. de interj.; adesea repet.)* Cuvînt folosit pentru a semnala apropierea unei (sau a unor) persoane faţă de care se cere precauţie, care reprezintă un pericol etc.; şest. **II** *s.m.* **1** Semn grafic care reprezintă numărul *şase*; desen, figură în forma acestui semn. *A scris un şase pe tablă.* **2** Nota şase. *Astăzi a luat un şase la matematică.* **3** Carte de joc sau faţetă a zarului marcată cu şase puncte. *Am un şase de treflă.* **4** *(sport)* Echipă de volei sau de gimnastică alcătuită din şase persoane. • şi *(pop.) şése, (înv., reg.) şeáse num.card.* /lat. ***sex***.

şásele *num.ord.* v. şaselea.

şáselea, şásea *num.ord.* *(precedat de art. „al", „a")* Care se află în numărătoare între al cincilea şi al şaptelea. *A reuşit al şaselea la admitere.* ◇ *(adj.) Este a şasea scrisoare pe care o primeşte.* • şi *(pop.) şéselea, şésea, (înv., reg.) şásele, şeáselea, şeásea num.ord.* /***şase*** + ***le*** + *-a*.

şásesprezece *num.card.* v. şaisprezece.

şásesprezecelea, -cea *num.ord.* v. şaisprezecelea.

şasezéci *num.card.* v. şaizeci.

şasíu *s.n.* **1** Cadru de lemn, de metal etc. folosit în industrie, în legătoria de cărţi, în tipografie etc. **2** Cadru rigid, de rezistenţă, care se montează pe osiile unui vehicul cu tracţiune mecanică şi care susţine caroseria. **3** Casetă fotografică. • pl. *-uri.* /<fr. ***châssis***.

şaslá *s.f.* v. ceasla.

şáşprezece *num.card.* v. şaisprezece.

şaşíu, -íe *adj.* v. saşiu.

şaşlíc *s.n.* Frigăruie (din carne de berbec). • pl. *-uri.* /<tăt. ***šašlïg***; cf. rus. *шашлык*.

şaşmá *s.f.* *(pesc.; reg.)* Prostovol. • pl. *-ale.* şi *şáşmă s.f.* /<tc. ***saçma***, dial. ***šošma***.

şáşmă *s.f.* v. şaşma.

şatén, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* *(despre păr)* Care este castaniu. **2** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care are părul de culoare castanie. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***châtain***; cf. fr. *châtaigne* „castană".

şatír *s.m.* *(în Ev. Med., în Ţările Rom.)* Slujitor care făcea parte din garda domnească. • pl. *-i.* /<tc. ***şatır***.

şatrăncă *s.f.* **1** *(înv.; la pl. cu val. de sg.; mai ales în forma „şatrange")* Şah. ◆ Tablă de şah. ◇ Loc.adj. *În şatrange* = în carouri, cadrilat. **2** *(reg.)* Cusătură ornamentală, în formă de pătrate, făcută pe năframe, ii etc. • pl. *şătrănci.* şi *(înv., reg.) şetráncă s.f., şatránge, şetrángi s.f. pl.* /<tc. ***şatranç***.

şatránge *s.f. pl.* v. şatrancă.

şátră *s.f.* **1** Cort al ţiganilor nomazi. ◆ Ext. Grup de corturi care alcătuiesc locuinţele unei comunităţi ţigăneşti nomade. ◇ Loc.adj. *De şatră* = *a)* ţigănesc; *b)* grosolan, necuviincios, vulgar. ◇ Expr. *(fam.) Ca la şatră* = în mare dezordine şi murdărie. *A umbla* (sau *a se muta*) *cu şatra* = a se muta deseori (pe neaşteptate), cu toate lucrurile. *A face şatră* = a se instala undeva ca acasă. *(pop.) A azvîrli cu piatra în şatră* v. azvîrli. ◆ Ext. Comunitate de ţigani nomazi. ◇ *Ţigan de şatră* = ţigan nomad corturar. **2** *(milit.; înv., reg.)* Cort de tabără. ◆ Ext. Tabără militară. **3** *(pop.)* Construcţie improvizată, adesea un simplu cort, în care negustorii îşi expun marfa la tîrguri sau în pieţe. ◆ Tarabă. **4** *(pop.)* Construcţie improvizată, adesea un simplu acoperiş susţinut de bîrne, care serveşte ca adăpost pentru vite, pentru uneltele gospodăriei etc. **5** *(pop.; deprec.)* Locuinţă dărăpănată şi murdară. • pl. *-e, (reg.) şetre.* /<bg. ***uampa***, srb. ***šatra, šator***, magh. ***sátor***.

şáuă *s.f.* v. şa[2].

şăucă *s.f.* *(anat.; reg.)* Şale. ◆ Crupă (la cal). • pl. *-ce, şăuci.* /***şa***[2] + *-ucă*.

şavană *s.f.* v. şabana.

şavirá *vb. I. intr.* **1** (*despre vehicule*) A se răsturna, a se da peste cap. ◇ (*tr.*) *A şavirat trăsura.* **2** (*despre nave*) A se scufunda. • prez.ind. pers. 3 *-ează.* /<fr. ***chavirer***.

şăgálnic, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care este glumeţ, hazliu, spiritual. *V-am spus că era şăgalnic moş Nichifor* (CR.). ◆ (*despre fizionomia sau despre manifestările oamenilor*) Care denotă umor; care provoacă hazul (păstrînd o aparentă seriozitate); cu haz, cu spirit. *Nu va mai vedea ochii ei căprui şi şăgalnici* (REBR.). ◇ (*adv.*) *Fetele alergau pe pajişte şi chicoteau şăgalnic* (CA. PETR.). • pl. *-ci, -ce.* /***şagă*** + *-alnic.*

şăguí *vb. IV.* v. şugui.

şăguiálă *s.f.* v. şuguială.

şăguíre *s.f.* v. şuguire.

şăguitór, -oáre *adj.* v. şuguitor.

şăiác *s.n.* v. şiac.

şăicăr *s.m.* **1** (*înv., reg.*) Persoană care conduce sau construieşte şăici. **2** (*înv.*) Pontonier. • pl. *-i.* /***şaică*** + *-ar.*

şăitău *s.n.* v. şaitău.

şălbóc *s.n.* v. şilboc.

şălúţ *s.n.* Dim. al lui *şal.* • pl. *-uri.* /***şal*** + *-uţ.*

şălviríe *s.f.* (*înv.*) Înşelătorie, escrocherie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***şalvir*** + *-ie.*

şăncălíe *s.f.* (*reg.*) Glumă, farsă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /cf. germ. *Schankel* „strengar".

şăncălós, -oásă *adj.* (*reg.; despre oameni*) Care este glumeţ. • pl. *-oşi, -oase.* /de la ***şăncălie***.

şănţişór *s.n.* Şănţuleţ. • pl. *-oare.* /***şanţ***[1] + *-işor.*

şănţúc *s.n.* Şănţuleţ. • pl. *-e.* /***şanţ***[1] + *-uc.*

şănţuí *vb. IV.* **1** *tr.* (*milit.; compl. indică tabere, cetăţi etc.*) A înconjura cu şanţuri, cu fortificaţii. ◆ (*înv.; refl.*) A se adăposti în şanţuri. **2** *tr.* (*compl. indică locuri, suprafeţe etc.*) A înconjura, a marca cu şanţuri; a face să aibă şanţuri. **3** *refl.* A lua forma unui şanţ. **4** *refl.* Analog. (*despre piele, obraz etc.*) A se zbîrci, a se încreţi. *Brazda dintre sprîncene se şănţuise adînc* (CE. PETR.). • prez.ind. *-iesc.* /***şanţ***[1] + *-ui.*

şănţuíre *s.f.* Acţiunea de *a (se) şănţui* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***şănţui***.

şănţuít, -ă *adj.* **1** (*milit.; despre tabere, cetăţi etc.*) Care este înconjurat de şanţuri. **2** (*despre locuri, suprafeţe etc.*) Care are şanţuri. **3** Analog. (*despre obraz, piele etc.*) Care este brăzdat, încreţit. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***şănţui***.

şănţuitór *s.n.* (*tehn.*) Unealtă cu care se scobesc marginile bucăţilor de lemn care urmează să fie asamblate. • sil. *-ţu-i-.* pl. *-oare.* /***şănţui*** + *-tor.*

şănţuléţ *s.n.* Dim. al lui *şanţ*; şănţişor, şănţurel, şănţuc. • pl. *-e.* /***şanţ***[1] + *-uleţ.*

şănţurél *s.n.* Şănţuleţ. • pl. *-e.* /***şanţ***[1] + *-urel.*

şărág *s.n.* v. şirag.

şărămbói *s.n.* v. şarampoi[2].

şărlătán *s.m.* v. şarlatan.

şărlătánesc, -eáscă *adj.* v. şarlatanesc.

şărlătánește *adv.* v. şarlatanește.

şărlătăníe *s.f.* v. şarlatanie.

şătrár *s.m.* **1** Ţigan nomad; corturar, şătraş. **2** (*în Ev. Med., în Ţările Rom.*) Titlu dat boierului care avea în grijă corturile domneşti (şi tunurile) şi care asigura aprovizionarea armatei în timp de război. ◆ Boier care avea acest titlu. • pl. *-i.* /***şatră*** + *-ar.*

şătráş *s.m.* Şătrar. • pl. *-i.* /***şatră*** + *-aş.*

şătrăreásă *s.f.* (*în Ev. Med., în Ţările Rom.*) Soţie de şătrar. • pl. *-ese.* /***şătrar*** + *-easă.*

şătrărél *s.m.* (*în Ev. Med., în Ţările Rom.*) Subaltern al şătrarului. • pl. *-ei.* /***şătrar*** + *-el.*

şătrăríe *s.f.* (*în Ev. Med., în Ţările Rom.*) **1** Demnitate, funcţie de şătrar. **2** Sediu în care îşi desfăşura activitatea şătrarul. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***şătrar*** + *-ie.*

şătrúţă *s.f.* Dim. al lui *şatră.* • pl. *-e.* şi (*pop.*) *şetrúţă* *s.f.* /***şatră*** + *-uţă.*

şcătúie *s.f.* v. şcătulă.

şcătúlă *s.f.* (*reg.*) Cutie; casetă. • pl. *-e, şcătui.* şi *şcătúie, şcotúie, şcutíe s.f.* /<magh. ***skatulya, skatula***, srb. ***škatula***; cf. *cutie.*

şcheau *s.m.* (*înv.*) Nume dat slavilor, în special bulgarilor. ◆ (*adj.; despre oameni*) Care este simplu; necioplit. • pl. *şchei.* şi *schiau s.m.* /lat. ***sclavu(m)***.

şchienésc, -eáscă *adj.* Care aparţine şcheilor, care se referă la şchei. • pl. *-eşti.* /***şcheau*** + *-ean* + *-esc.*

şchióp, -oápă *adj., s.m., s.f.* **I 1** *adj.* (*despre fiinţe*) Care, în mers, se sprijină mai puţin pe un picior decît pe celălalt (sau pe celelalte); care are un picior anchilozat, paralizat, mutilat etc.; (*pop.*) şonticăit, şovîlcăit, (*reg.*) şoncăit. *Cînd era mică a căzut din scrînciob şi de atunci e cam şchioapă* (C. NEGR.). ◇ (*subst.*) *Un şchiop nu poate deveni ofiţer* (STANCU). ◇ Fig. *Fără trecut societăţile sînt şchioape* (RUSSO). **2** *adj.* Analog. (*despre obiecte*) Care nu se sprijină în egală măsură pe toate picioarele; care nu are stabilitate. *Ai stat tu la masa asta şchioapă?* (SEBAST.). **3** *adj.* (*despre versuri*) Care are unităţile metrice incomplete; care are imperfecţiuni de ritm şi rimă; şchiopătînd. **4** *s.m. sg.* (*med. vet.; pop.*) Pietin la oi, care provoacă şchiopătarea animalului. **II 1** *s.f.* Măsură populară de lungime, egală cu distanţa de la vîrful degetului mare pînă la vîrful degetului arătător, cînd cele două degete sînt bine îndepărtate unul de altul. ◇ Loc.adj. (*fam.*) *De o şchioapă* = *a*) (*mai ales despre copii*) (foarte) mic; *b*) (foarte) mare; *c*) (*despre materii, substanţe*) (foarte) mult. ◇ Loc.adv. (*fam.*) *La o şchioapă* = (foarte) aproape. ◇ Expr. (*fam.*) *A-i creşte* (*cuiva*) *inima de-o şchioapă* = *a*) a fi bucuros, a fi încîntat (de ceva); *b*) a se îmbărbăta. **2** *s.m.* (*reg.*) Unealtă de tîmplărie, în forma literei H, cu un picior mai scurt, folosită la liniat. **3** *s.f. art.* Numele unui dans popular. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *şchiopi, -oape.* şi (*înv., reg.*) *schióp, -oápă adj., s.m., s.f.,* (*înv.*) *şcop, -oápă adj.* /lat. **exclŏppus, -a, -um.*

şchiopá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A face (pe cineva) să devină sau a deveni şchiop; a şchiopăta. **2** *intr.* (*pop.; despre fiinţe*) A şchiopăta. • prez.ind. *-ez.* şi (*înv., reg.*) *schiopá,* (*reg.*) *şcopá vb. I.* /lat. **exclŏppare* sau ***şchiop*** + *-a.*

şchiopáre *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *şchiopa.* • pl. *-ări.* /v. ***şchiopa***.

şchiopătá *vb. I.* **1** *intr.* (*despre fiinţe*) A merge sprijinindu-se mai puţin pe un picior decît pe celălalt (sau pe celelalte); a umbla ca un şchiop; (*pop.*) a şchiopa, a şovîlcăi, (*reg.*) a şoncăi, a şonţi. **2** *tr., refl.* A (se) şchiopa. **3** *intr.* Fig. (*fam.; despre activităţi, acţiuni etc.*) A nu se desfăşura în mod normal, a nu funcţiona bine; a se poticni. *Conversaţia noastră şchiopătează* (I. NEGR.). **4** *intr.* (*reg.; despre oi*) A se îmbolnăvi de şchiop. • prez.ind. *-ez.* şi (*înv., reg.*) *şcopătá, schiopătá vb. I.* /lat. **exclŏppitare.*

şchiopătáre *s.f.* Acţiunea de *a* (*se*) *şchiopăta* şi rezultatul ei; şchiopătură. • pl. *-ări.* şi (*înv., reg.*) *schiopătáre s.f.* /v. ***şchiopăta***.

şchiopătát, -ă *adj.* **1** (*despre fiinţe*) Care şchiopătează. **2** (*despre mers*) De şchiop; şchiopătînd, şontîcăit. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***şchiopăta***.

şchiopătînd, -ă *adj.* **1** (*despre mers*) Care este şchiopătat. **2** (*despre versuri*) Care este şchiop. • pl. *-zi, -de.* şi (*reg.*) *schiopătînd, -ă adj.* /v. ***şchiopăta***.

şchiopătúră *s.f.* **1** Şchiopătare. **2** Şchiopenie. • pl. *-i.* /***şchiopăta*** + *-ură.*

şchiopénie *s.f.* **1** Starea celui şchiop. **2** Mers caracteristic celui şchiop; şchiopătură. • g.-d. *-iei.* /***şchiop*** + *-enie.*

şchiopésc, -eáscă *adj.* De şchiop, caracteristic celui şchiop. • pl. *-eşti.* şi (*înv., reg.*) *schiopésc, -eáscă adj.* /***şchiop*** + *-esc.*

şchiopîrc *interj.* (*fam.; adesea repet.*) Cuvînt care sugerează mersul şovăitor, şchiopătat al cuiva. • /form. expr.

şchiopîrlăn, -ă *s.m., s.f.* (*deprec.*) Persoană şchiopă. • pl. *-i, -e.* /de la ***şchiop***.

şchiopîrlánca *s.f.* (*deprec.*) Femeie şchiopă. • pl. *-ce.* /***şchiopîrlan*** + *-că.*

şcírlă *s.f.* v. şcorlă.

şcleáfă *s.f.* (*reg.*) **1** Bucată groasă de lemn (despicată dintr-un trunchi). **2** Felie, bucată (mare). • pl. *-efe.* şi *şcleápă s.f.* /etimol. nec.

şclean *subst.* v. sleme.

şcleápă *s.f.* v. şcleafă.

şcoálă *s.f.* **I 1** Instituţie de învăţămînt, mai ales elementar sau mediu. *A propus să urmeze şcoala normală* (REBR.). ◇ *Şcoală divizionară* v. divizionar. *Şcoală elementară* v. elementar. *Şcoală medie* v. mediu. *Şcoală de menaj* v. menaj. *Şcoală de meserii* v. meserie. *Şcoală mixtă* v. mixt. *Şcoală preparandală* v. preparandală. *Şcoală publică* v. public. *Şcoală de război* v. război. *Şcoală trivială* v. trivial. ◆ Local, clădire în care îşi are sediul o instituţie de învăţămînt. *Şcoala noastră intră în reparaţie.* ◇ Loc.adv. (*De*) *pe băncile şcolii* v. bancă. ◆ Totalitatea elevilor şi a cadrelor didactice dintr-o instituţie de învăţămînt. *Toată şcoala a participat la serbare.* **2** Studiu, învăţătură într-o şcoală. *După ani de şcoală, Tudor se întorsese acasă* (DEM.). ◇ *Copil de şcoală* v. copil. ◇ Expr. *A ţine* (*pe cineva*) *la şcoală* v. ţine. ◆ Ext. Sumă de cunoştinţe (dobîndite într-o şcoală). *Trecuse prin destulă şcoală, pentru a fi învăţat latineşte* (VIANU). ◇ Loc.adj. *De înaltă şcoală* = (*calc. după fr. „de haute école"*) care dă dovadă de o pregătire excelentă, de o măiestrie desăvîrşită. **3** (*la sg.*) Totalitatea instituţiilor de învăţămînt; organizare a procesului de instrucţie şi de educaţie în şcoli. *Şcoala românească este apreciată în străinătate.* **4** Fig. Izvor, sursă de cunoştinţe, de învăţături etc.; mijloc, sistem de formare, de instruire etc. (într-un anumit domeniu). *Felul lui de a fi e pentru ei o şcoală de rafinament şi de bun-gust* (VIN.). **II** (*adesea urmat de determ. care indică apartenenţa, domeniul, caracterul etc.*) Grup de adepţi ai unui maestru, ai unei idei, teorii, doctrine etc. ◇ *Şcoală alexandrină* v. alexandrin. *Şcoală antropologică* v. antropologic. *Şcoală de aplicaţie* v. aplicaţie. *Şcoală exegetică* v. exegetic. *Şcoala lakistă* v. lakist. *Şcoală latinistă* v. latinist. *Şcoala neogramatică* v. neogramatic. ◆ Ext. Ansamblu de idei, principii (filosofice, ştiinţifice, artistice) care sînt adoptate de nu număr oarecare de oameni. ◇ *Şcoală cirenaică* v. cirenaic. *Şcoală eleată* v. eleat. *Şcoală epicureică* v. epicureic. *Şcoală epicuriană* v. epicurian. *Şcoală eristică* v. eristic. *Şcoală ioniană* v. ionian. *Şcoală ionică* v. ionic. *Şcoală megarică* v. megaric. *Şcoală peripatetică* v. peripatetic. *Şcoala scoţiană* v. scoţian. *Şcoli socratice* v. socratic. *Şcoală stoică* v. stoic. *Şef de şcoală* v. şef. ◇ Expr. *A face şcoală* = a avea un număr mare de adepţi sau de imitatori. **III** (*înv., reg.; urmat de determ. care arată felul*) Pepinieră; răsadniţă. • pl. *şcoli,* (*înv., reg.*) *-oale.* şi (*înv.*) *şcúlă, şicoálă, scuólă, shoálă s.f.* /<slav. **школа**, lat. ***schŏla, -ae***, it. ***scuola***, magh. ***iskola, oskola***.

şcoárlă *s.f.* v. şcorlă.

şcolár, -ă *s.m., adj.* **1** *s.m.* Elev al unei şcoli. **2** *adj.* Care ţine de şcoală sau de şcolari, care se referă la şcoală sau la şcolari. ◇ *An şcolar* v. an. *Brigadă şcolară* v. brigadă. **3** *s.m.* (*înv.*) Discipol. • pl. *-i, -e.* şi (*înv., reg.*) *şcolér,* (*înv.*) *sholár, sholér s.m.* /***şcoală*** + *-ar;* cf. lat. *schŏlaris, -e,* fr. *scolaire.*

şcolarítate *s.f.* **1** Starea, calitatea de şcolar. **2** Perioadă de timp cît cineva este şcolar sau are calitatea de şcolar. **3** Disciplină de şcolar. • şi *scolarítate s.f.* /<fr. ***scolarité***, după *şcoală.*

şcolarizá *vb. I. tr.* A încadra, a atrage în activitatea de şcolar; a înscrie la o şcoală. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***scolariser***, după *şcoală.*

şcolarizáre *s.f.* Acţiunea de *a şcolariza* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***şcolariza***.

şcolărésc, -eáscă *adj.* **1** Care ţine de şcoală sau de şcolar, care se referă la şcoală sau la şcolar. **2** (*mai ales despre scrieri*) Care dovedeşte lipsă de maturitate, de profunzime, de originalitate; simplu, naiv. • pl. *-eşti.* şi (*înv.*) *şcolerésc, -eáscă adj.* /***şcolar*** + *-esc.*

şcolăréşte *adv.* **1** Ca un şcolar, în felul şcolarilor. **2** În mod simplu, lipsit de originalitate. • /***şcolar*** + *-eşte.*

şcolărét *s.n.* Colect. Şcolărime. • şi (*înv.*) *scolărét s.n.* /***şcolar*** + *-et.*

şcolărí *vb. IV. intr.* A învăţa, a studia într-o şcoală; a fi şcolar împreună sau în acelaşi timp cu altcineva; a şcoli. • prez.ind. *-esc.* /***şcolar*** + *-i.*

şcolăríme *s.f.* Colect. Mulţime de şcolari, totalitatea şcolarilor; şcolăret. • /***şcolar*** + *-ime.*

şcolăríţă *s.f.* Elevă a unei şcoli. • pl. *-e.* şi (*înv.*) *sholeríţă,* (*reg.*) *şcoleríţă s.f.* /***şcolar*** + *-iţă.*

şcolér *s.m.* v. şcolar.

şcolerésc, -eáscă *adj.* v. şcolăresc.

şcoleríţă *s.f.* v. şcolăriţă.

şcolí *vb. IV.* **1** *tr.* A învăţa, a instrui (în cadrul unei instituţii de învăţămînt). ◆ (*fam.*) A certa, a dojeni (cu asprime). **2** *intr.* A şcolări. • prez.ind. *-esc.* /***şcoală*** + *-i.*

şcolít, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) învăţată, instruită. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***şcoli***.

şcolíţă *s.f.* Dim. al lui *şcoală.* • pl. *-e.* /***şcoală*** + *-iţă.*

şcomírlă *s.f.* (*reg.*) **1** Fum (sau miros) înecăcios rezultat din arderea mîncării, a grăsimilor etc. **2** (*culin.*) Mîncare din peşte sărat. **3** Lulea. **4** (Epitet pentru un) om sau animal foarte slab. • şi *scomírlă s.f.* /cf. *şcorlă.*

şcop, -oápă *adj.* v. şchiop.

şcopá *vb. I.* v. şchiopa.

şcopătá *vb. I.* v. şchiopăta.

şcórlă *s.f.* (*reg.*) **1** Încălţăminte deteriorată. **2** Pipă mare de lut, stricată. **3** (Epitet pentru o) femeie sau vită bătrînă şi slabă. • pl. *-e.* şi *şcoárlă, şcîrlă s.f.* /cf. ucr. *шкора, шкира.*

şcotúie *s.f.* v. şcătulă.

şcrămbă *s.f.* v. scroambă.

şcúlă *s.f.* v. şcoală.

şcutíe *s.f.* v. şcătulă.

şea *s.f.* v. şa[2].

şeápte *num.card.* v. şapte.

şeăptelea, şeáptea *num.ord.* v. şaptelea.

şeaptezéci *num.card.* v. şaptezeci.

şeárpe *s.m.* v. şarpe.

şeáse *num.card.* v. şase.

şeáselea, şeásea *num.ord.* v. şaselea.

şeáuă *s.f.* v. şa[2].

şebéc *s.n.* v. cebec.

şedeá *vb. II. intr.* (*adesea în concurenţă cu „a sta”*) **I 1** (*de obicei cu determ. ca „jos”, „pe şezut”, „în fund”, „în popou”*) A fi aşezat sprijinindu-se pe partea inferioară a bazinului. <> Loc.adv. *Pe şezute* = în poziţia cuiva care este aşezat. <> Expr. *A şedea* (*ca*) *pe ace* (sau *pe foc, pe sponci*) = *a*) a fi grăbit să plece; *b*) a fi îngrijorat. *A şedea pe capul cuiva* = *a*) a fi întreţinut de cineva; *b*) a plictisi pe cineva cu insistenţa. *A şedea pe spinarea* (sau *pe urechile*) *cuiva* = a fi întreţinut de cineva. *A şedea* (*ca dracul*) *pe comoară* = a fi bogat (şi zgîrcit). *A şedea pe bani* = a fi (foarte) bogat. *A şedea pe saltea* = *a*) a trăi fără griji; *b*) a nu face nimic, fiind bogat. *A şedea* (*greceşte*) *în inima cuiva* = a şti tot ceea ce gîndeşte cineva. *A şedea cu curul în cenuşă* = a fi leneş. (*înv.*) *A şedea asupra cuiva* = a incomoda pe cineva cu prezenţa, cu pretenţii exagerate. *A şedea în capul oaselor* v. cap. *A şedea în cur* v. cur. *A şedea* (*ca*) *pe ghimpi* v. ghimpe. *A şedea greceşte* v. greceşte. *A şedea ca pe jăratic* v. jăratic. *A şedea la masă* v. masă. *A şedea* (*cu fundul* ori *cu curul*) *în* (sau *între*) *două luntre* v. luntre. *A şedea* (*cu fundul* ori *cu curul*) *pe două* (ori *între două scaune*) v. scaun. *A şedea turceşte* v. turceşte. *A şedea pe* (sau *ca pe*) *spini* v. spin. *A sta* (sau *a şedea*) *strîmb şi a judeca* (sau *a vorbi, a grăi*) *drept* v. strîmb. *A şedea pe trandafiri* v. trandafir. <> (*determ. prin „călare”, „pe cal”*) A călări. <> Expr. *A şedea călare în* (sau *pe*) *inima cuiva* v. călare. <> (*despre animale sau păsări*) A fi în poziţie de repaus. <> Expr. *A şedea pe ouă* v. ou. **2** (*adesea întărit prin „jos”*) A se aşeza, a lua loc. *Îi dădui un scaun şi-l poftii să şază* (BRĂT.). <> (*la imper.; ca termen sau în formule de invitaţie*) *Şezi colea şi să ospătezi oleacă!* (CR.). *Şedeţi, prietenilor, şi să bem* (AGÂR.). <> Expr. (*înv.*) *A şedea în* (sau *la*) *scaun* = a se urca în tron. **3** (*adesea întărit prin „pe loc”, „locului”*) A se opri (aşezîndu-se). <> Ext. A poposi. <> (*de obicei la imper. sau în constr. neg.; adesea întărit prin „la un loc”, „locului”, „binişor”*) A avea astîmpăr, a fi liniştit. *Nu mai şedea locului, cuprins de o anxietate febrilă* (CĂL.). **II 1** (*urmat de determ. care arată poziţia*) A se afla, a rămîne într-o anumită poziţie. *Şade în picioare. Şade în genunchi.* <> Expr. *A şedea cu mîinile încrucişate* (sau *în sîn, la ori în brîu*) sau *cu braţele încrucişate* = *a*) a sta în inactivitate, a lenevi; *b*) a nu lua nici o măsură, a nu întreprinde nimic, a nu interveni. (*pop.*) *A şedea cu capul pe tipsie* = *a*) a avea o atitudine smerită; *b*) a se căi pentru o faptă reprobabilă. *A şedea în pat* (sau *în casă*) = a zăcea. (*reg.*) *A şedea în picioare* (sau *drept*) = (*despre cereale*) a avea paiul vertical. *A şedea cloşcă* v. cloşcă. *A şedea cu coada îmbîrligată* v. coadă. *A şedea cu dinţii la stele* (sau *la soare*) v. dinte. *A şedea picior peste picior* v. picior. *A-i şedea popa la cap* v. popă. *A şedea puică* v. puică. *A şedea cu mîinile subsuoară* (sau *subsuori*) v. subsuoară. **2** (*cu un compl. indir. sau de relaţie introdus prin prep. „cu”*) A fi în anumite relaţii cu cineva; a se afla într-o anumită situaţie în raport cu cineva sau cu ceva. *Tocmai atunci şedeau mai rău ca oricînd cu banii* (BASS.). **3** *impers.* (*constr. cu dat; de obicei cu determ. modale ca „bine”, „rău”, „frumos”*) A i se potrivi, a-l prinde. *Îi şedea bine cu hainele ce îmbracă* (ISP.). *Îţi şade frumos... Să stai acolo cocoţat?* (ARGH.). <> Expr. *A-i şedea frumos* v. frumos. *A-i şedea rău* (*o haină, o podoabă etc.*) v. rău. **4** *impers.* (*în constr. neg.; cu determ. modale ca „frumos”, „bine”*) A se cădea, a se cuveni. *Să nu mă sileşti... să mă înjosesc la bătrîneţe, că nu şade frumos* (REBR.). <> Expr. *Şade ruşine* = este ruşinos (să...). **III 1** (*de obicei cu determ. locale*) A nu se deplasa, a nu se mişca din locul sau din poziţia ocupată; a se afla, a rămîne, a zăbovi într-un anumit loc. *Şedea ascuns într-un pridvor al casei lui* (CA. PETR.). <> Expr. *A-i şedea* (cuiva ceva) *la inimă* = a fi preocupat de ceva. (*fam.*) *A şedea la răcoare* (sau *la zdup*) = a fi întemniţat. *A şedea la* (sau *în*) *cinste* = a avea toată consideraţia din partea celorlalţi. *A şedea între două hotare* = a fi nehotărît. *A şedea de faţă* = a fi prezent. *A şedea* (*undeva*) *pînă îl uită Dumnezeu* (sau *sfinţii*) v. uita. *A şedea* (*undeva*) *uitat* v. uitat. ◆ (*despre obiecte*) A fi pus, depozitat etc. într-un anumit loc. *Pe firida uneia din ele, şed... şase borcane* (CAR.). ◆ (*despre vehicule*) A staţiona. **2** (*de obicei cu determ. locale*) A locui, a domicilia. *De unde să-l chem, cînd nici nu ştiu unde şade* (CE. PETR.). ◆ A trăi, a vieţui într-un anumit loc. *Trimes de mic la Paris, a şezut acolo douăzeci de ani* (CAR.). <> Expr. *A şedea cuc* = a trăi singur, departe de lume. *A şedea laolaltă* (sau *necununaţi*) = a trăi în concubinaj. **3** A petrece un timp oarecare într-o anumită situaţie, într-o anumită stare de spirit etc. *Tristul ciobănel Şade singurel* (BOL.). *Mai bine de o lună şezură închişi* (CAR.). <> Expr. *A şedea ca o fată mare* = a fi timid. *A şedea parcă i-a murit mireasa* (sau *parcă nu-i place mirele, pop., parcă i-a căzut iapa din ham*) = a fi supărat. *A şedea* (*dus*) *pe* (sau *la*) *gînduri* = a se gîndi. (*pop.*) *A şedea smirnă* (sau *moartă*) = a sta nemişcat. *A şedea ca cîinele nimănui* = a fi lipsit de sprijin (material sau moral). *A şedea ca dracu-n spini* (sau *pe mărăcini, în cînepă*) = a fi într-o situaţie neplăcută. *A şedea ca cioara-n par* = a fi foarte grăbit. *A şedea ca găina-n lemne* = a fi tăcut, posac. *A şedea după cineva* = a aştepta pe cineva. (*înv., reg.*) *A şedea în nădejdea cuiva* = a conta pe..., a se bizui pe... *A şedea împotrivă* = *a*) a se opune; *b*) a rezista. *A şedea de capul cuiva* v. cap. *A şedea cloşcă* v. cloşcă. *A şedea ca o bubă coaptă* v. copt. *A şedea liniştit* v. liniştit. *A şedea lipcă* (*undeva* sau *de, lîngă cineva*) v. lipcă. *A şedea molcom* v. molcom. ◆ (*pop.; despre femei*) A rămîne nemăritată. **4** (*de obicei cu determ. finale*) A avea răgaz pentru a se ocupa de ceva; a-şi consacra timpul unei anumite ocupaţii. *Noapte de noapte, şade să-şi supravegheze mama bolnavă.* <> Loc.vb. *A şedea la sfat* = a se sfătui. *A şedea la rugăciune* = a se ruga. *A şedea în* (sau *la*) *priveghi* = a priveghea mortul. (*înv.*) *A şedea la judecată* (sau *la giudeţ*) = a judeca. *A şedea de* (ori *la*) *vorbă* (cu cineva) v. vorbă. <> Expr. *A şedea* (*cu cineva*) *la lafuri* v. laf. ◆ A fi pe punctul de a..., a fi gata să... *Autobuzul şade să plece.* **5** (*cu determ. introduse prin prep. „cu”*) A se afla împreună cu cineva. *Dacă mai şade cu el, aceasta o face numai prin recunoştinţa ce-i poartă* (ALECS.). ◆ (*cu determ. introduse prin prep. „la”, „în”*) A lua parte la... *Luminăţiile lor... nu puteau şedea la asemenea petrecere* (SADOV.). **6** (*de obicei întărit prin „degeaba”*) A nu face nimic; a nu avea nici o ocupaţie. **7** A consta în..., a se reduce la... *Voia... să satisfacă onoarea familiei care şedea toată în numărul de preoţi şi de trăsuri* (CĂL.). • prez.ind. *şed, (reg.) şez,* pers. 3 *şade, (reg.) şede*; conjunct. pers. 3 *să şadă, (reg.) să şază*; part. *şezut.* /lat. *sedĕre.*

şedére *s.f.* **1** Faptul de *a şedea*. **2** Lipsă de activitate; lenevie, inactivitate. **3** Popas făcut într-un loc pentru a petrece un anumit timp. ◆ Timp petrecut într-un loc. **4** Inactivitate. <> Expr. (*fam.*) *A se ocupa cu şederea* = a nu face nimic. (*reg.*) *A se da la şedere* = a sta la taifas. **5** (*înv.*) Domiciliu, locuinţă. **6** (*înv.*) Adunare; şedinţă. • pl. *-i.* /v. *şedea.*

şedínţă *s.f.* **1** (*adesea urmat de determ. care arată felul, caracterul, scopul*) Adunare organizată a membrilor unui corp constituit, ai unui colectiv, a personalului unei întreprinderi, al unei instituţii etc., pentru a discuta, a dezbate, a delibera, a hotărî ceva. <> *Şedinţă deschisă* v. deschis. *Şedinţă-fulger* v. fulger. <> Expr. *A* (*se*) *ridica şedinţa* v. ridica. *A ţine* (*o*) *şedinţă* v. ţine. ◆ (*jur.*) Dezbatere a unei cauze în faţa instanţei judecătoreşti. <> *Judecător de şedinţă* v. judecător. **2** Interval de timp (determinat) în care se face o expunere, se execută o acţiune, se aplică un tratament medical etc. • pl. *-e.* /*şedea* + *-inţă*, după fr. *séance.*

şedinţomán, -ă *s.m., s.f.* (*iron.*) Persoană care are mania de a convoca multe şedinţe, de a discuta mult într-o şedinţă. • pl. *-i, -e.* /*şedinţă* + *-oman*, după *meloman, mitoman.*

şedinţomaníe *s.f.* (*iron.*) Practică, obicei de a convoca multe şedinţe, de a prelungi în mod excesiv discuţiile din cadrul acestora. • g.-d. *-iei.* /*şedinţă* + *manie*, după *megalomanie, mitomanie.*

şedíţă *s.f.* Exploziv detonant, pe bază de clorat de potasiu sau de sodiu şi de dinitrotoluen. • /<fr. *cheddite.*

şef, -ă *s.m., s.f.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care conduce o organizaţie, o instituţie etc.; conducător. <> *Şef de orchestră* = dirijor. *Şef de şcoală* = persoană care a adus contribuţii (deosebit de) valoroase într-un anumit domeniu de activitate, fiind considerată îndrumător, creator, conducător al unei şcoli. ◆ Persoană superioară în grad sau în funcţie altei persoane, considerată în raport cu aceasta; superior. <> *Şef de cabinet* v. cabinet. ◆ (*fam., adesea iron.; la vocat.*) Termen cu care cineva se adresează unei persoane (socotită egală sau inferioară). *Politica dumitale, şefule, e de pe vremea turcilor!* (CE. PETR.). **2** *s.m. Şef de lucrări* = *a*) grad didactic în învăţămîntul superior ştiinţific şi tehnic, intermediar între cel de asistent şi cel de conferenţiar; *b*) persoană care are acest grad. *Şef de catedră* v. catedră. • pl. *-i, -e.* /<fr. *chef.*

şeferíe *s.f* **1** Exercitare a autorităţii politice, juridice şi religioase a unui şef de trib. ◆ Teritoriu peste care se exercită o asemenea autoritate. **2** (*în sec. 18-19, în Franţa*) Circumscripţie militară pusă sub comanda unui şef. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. *chefferie.*

şefíe *s.f.* **1** Demnitate, rang, funcţie de şef; conducere, direcţie. ◆ Autoritate, superioritate. **2** Timp cît cineva deţine funcţia de şef. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /*şef* + *-ie.*

şefulícă *s.m.* (*fam., iron.*) Dim. al lui *şef.* • /*şef* + *-ulică.*

şegui *vb. IV.* v. şugui.

şeguiálă *s.f.* v. şuguială.

şeiác *s.n.* v. şiac.

şeíc[1] *s.m.* **1** (*în ţările arabe*) Căpetenie a unui trib, a unei formaţiuni statale. **2** (*la musulmani*) Şef al unei comunităţi religioase. • pl. *-ci.* şi (*înv.*) *şeíh s.m.* /<tc. *şeyh*, fr. *cheik.*

şeic[2] *s.n.* Dans modern de perechi cu scuturături. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • /<engl. *shake.*

şeicát *s.n.* Formaţiune statală arabă condusă de un şeic. • sil. *şe-i-, şei-.* pl. *-e.* /*şeic* + *-at.*

şéică *s.f.* v. şaică.

şeidáj *s.n.* v. şaidaj.

şeíh *s.m.* v. şeic[1].

şeitalău *s.n.* (*reg.*) **1** Plimbare. **2** Pendul (la ceas). • /<magh. *sétaló.*

şeitán *s.m.* (*reg.*) Unul dintre numele dracului. • pl. *-i.* şi *şoitán s.m.* /<tc. *şeytān.*

şeitău *s.n.* v. şaitău.

şeitróg *s.n.* v. şaitroc.

şeizéci *num.card.* v. şaizeci.

şelác *s.n.* **1** Răşină naturală (de origine animală) sau produsă sintetic, folosită la prepararea unor lacuri, a cerii roşii etc. **2** Lac preparat din şelac, care este folosit la lustruire, grunduire etc. • şi *şérlac s.n.* /<germ. *Schellack.*

şelár *s.m., s.n.* **1** *s.m.* Persoană care confecţionează (şi vinde) şei sau alte obiecte de harnaşament. **2** *s.n.* (*reg.*) Parte a hamului care trece peste şalele calului. • pl. *m. -i, n. -e.* /*şa*[2] + *-ar.*

şelăríe[1] *s.f.* **1** Meseria şelarului. **2** Atelier în care se confecţionează sau se vînd şei sau alte obiecte de harnaşament. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /*şelar* + *-ie.*

şelăríe[2] *s.f.* Colect. Obiecte pe care le confecţionează şi le vinde şelarul. • g.-d. *-iei.* /*şa*[2] + *-ărie.*

şelbóc *s.n.* v. şilboc.

şelf *s.n.* (*geomorf.*) Regiune a fundului bazinelor oceanice, cuprinsă între linia de ţărm şi povîrnişul continental, reprezentînd zona marginală submersă a continentelor. • pl. *-uri.* /<germ. *Schelf*

şéling *s.m.* v. şiling.

şélterdec *s.n.* (*mar.*) **1** Punte superioară pe unele nave, fără închidere etanşă. ◆ Ext. Nava însăşi. **2** Falsă punte între puntea principală şi cea superioară a unei nave. • /<engl. *shelter deck.*

şelúţă *s.f.* Dim. al lui *şa*; şeuliţă. • pl. *-e.* /*şa*[2] + *-uţă.*

şelvări *s.m. pl.* v. şalvar.

şeminé *s.n.* v. şemineu.

şeminéu *s.n.* Sobă joasă, zidită la unul dintre pereţii camerei, cu vatra larg deschisă; cămin (pentru foc). • pl. *-uri.* şi (*înv.*) *şeminé s.n.* /<fr. *cheminée.*

şemizá *vb. I. tr.* (*tehn.*) A îmbrăca într-un înveliş, într-o cămaşă; a acoperi cu un înveliş protector. • prez.ind. *-ez.* /<fr. *chemiser* <*chemise* „cămaşă”.

şemizáre *s.f.* (*tehn.*) Acţiunea de *a şemiza* şi rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. *şemiza*.

şemizétă *s.f.* **1** Bluză femeiască simplă, cu croiala asemănătoare cu a cămăşilor bărbăteşti. **2** (*înv.*) Garnitură care se aplica pe partea de la piept a unei bluze, a unei cămăşi etc. • pl. *-e*. şi (*înv.*) *şimizét s.n.* /<fr. ***chemisette***.

şenáj *s.n.* (*constr.*) **1** Armătură metalică ce împiedică depărtarea construcţiilor de zidărie. ◆ Tirant între ziduri. **2** Operaţie de plasare a acestei armături; ancorare, îmbinare, fixare. • pl. *-e*. /<fr. ***chaînage***.

şenál *s.n.* (şi *şenal navigabil*) Porţiune navigabilă în lungul unui râu, al unui canal, al unui lac etc., destul de largă şi de adîncă pentru a asigura navigaţia la intrarea într-un port. • pl. *-e*. şi *şanál, senál s.n.* /<fr. ***chenal***.

şenilát, -ă *adj.* (*despre autovehicule*) Care are şenile. • pl. *-ţi, -te*. /<fr. ***chenillé***.

şenílă *s.f.* Bandă metalică continuă de rulare a unor vehicule, constituită din plăci metalice articulate între ele, înfăşurată peste roţile vehiculului situate pe aceeaşi parte, pentru a se obţine o suprafaţă mai largă de contact cu terenul şi o tracţiune mai mare decît a roţilor obişnuite în timpul deplasării. • pl. *-e*. /<fr. ***chenille***.

şenilétă *s.f.* (*milit.*) Mic vehicul militar blindat, pe şenile, folosit pentru transportat materiale şi oameni pe cîmpul de luptă. ◆ Vehicul uşor, care rulează pe şenile. • pl. *-e*. /<fr. ***chenillette***.

şeniíc *s.n.* (*înv.*) Manifestaţie publică de veselie, cu salve de puşti şi de tunuri. • pl. *-uri*. şi *şanlíc, şinléc, şinlíc s.n.* /<tc. ***şenlik***.

şepcár *s.m.* Persoană care confecţionează (şi vinde) şepci. • pl. *-i*. /***şapcă*** + *-ar*.

şepcărie[1] *s.f.* Meseria de şepcar. **2** Atelier în care se confecţionează sau se vînd şepci. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***şepcar*** + *-ie*.

şepcărie[2] *s.f.* Colect. Mulţime de şepci. • g.-d. *-iei*. /***şapcă*** + *-ărie*.

şepcúţă *s.f.* Dim. al lui *şapcă*; şapcă mică. • pl. *-e*. /***şapcă*** + *-uţă*.

şéping *s.n.* (*tehn.*) Maşină de rabotat la care mişcarea principală a sculei aşchietoare este efectuată pe o direcţie perpendiculară pe dimensiunea mai mare a piesei. • pl. *-uri*. /<engl. ***shaping***.

şeptár *s.m.* **1** Carte de joc marcată cu şapte puncte. **2** (*fam.*) Nota şapte. **3** Jucător într-o echipă sportivă marcat cu numărul şapte. • pl. *-i*. /***şapte*** + *-ar*.

şépte *num.card.* v. şapte.

şeptél *s.n.* (*zootehn.*) Numărul total al animalelor domestice crescute într-o gospodărie, într-o comună, într-o ţară. • pl. *-uri*. /<fr. ***cheptel***; cf. lat. *capitalis, -e* „ceea ce este capital într-o bogăţie".

şéptelea, şéptea *num.ord.* v. şaptelea.

şeptelíci *s.m.* Copil născut la şapte luni. • pl. *-ci*. /de la ***şapte***.

şéptesprezece *num.card.* v. şaptesprezece.

şeptezéci *num.card.* v. şaptezeci.

şeptíc *s.m.* (*fam.*) **1** Dim. al lui *şapte*. **2** Joc de cărţi, în care cartea marcată cu numărul şapte are cea mai mare valoare. • pl. *-ci*. /***şapte*** + *-ic*.

şeptíme *s.f.* A şaptea parte dintr-un întreg împărţit în părţi egale. • pl. *-i*. /***şapte*** + *-ime*.

şerardizá *vb. I. tr.* (*tehn.; compl. indică piese de oţel*) A supune operaţiei de şerardizare. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***shérardiser***.

şerardizáre *s.f.* (*tehn.*) Tratament aplicat pieselor de oţel, prin care acestea sînt acoperite cu un strat protector de zinc, rezistent la coroziune. • pl. *-ări*. /v. ***şerardiza***.

şerámpoi *s.m.* v. şarampoi[1].

sérb, şeárbă *s.m., s.f.* **1** (*în Ev. Med.*) Ţăran legat de pămîntul unui latifundiar, care depindea cu persoana şi cu bunurile sale de acesta; iobag. **2** (*înv.*) Sclav, rob. **3** (*bis.; de obicei cu determ. „lui Dumnezeu", „Domnului"*) Persoană credincioasă, considerată în raport cu divinitatea. **4** Expr. (*înv.*) *Sînt şerbul dumneavoastră* (sau *al dumitale*) = (*calc. după fr. „je suis votre serviteur"*) formulă de reverenţă sau de salut. • pl. *-i*. şi *şérbă s.f.* /lat. ***sĕrvus, sĕrva***.

şérbă *s.f.* v. şerb.

şerbeciu *s.m.* v. şerbegiu.

şerbegíu *s.m.* **1** Slujbaş la curtea domnilor fanarioţi care se îngrijea de şerbeturi şi de dulceţuri. ◇ *Vel şerbegiu* = şeful şerbegiilor. **2** Persoană care prepara şi vindea şerbeturi. • pl. *-gii*. şi *şerbecíu s.m.* /<tc. ***şerbetçi***.

şerbét *s.n.* (*alim.*) **1** Preparat alimentar făcut din sirop de zahăr legat şi frecat, care este colorat şi aromat cu diferite esenţe sau sucuri de fructe. ◆ (*la pl.*) Varietăţi de şerbet. **2** Băutură (răcoritoare) care se prepara de obicei din miere sau zahăr şi apă de trandafiri. ◆ (*la pl.*) Varietăţi de şerbet. • pl. *-uri*. /<tc. ***şerbet***.

şerbetélniţă *s.f.* Vas în care se fierbe şerbetul. • pl. *-e*. /***şerbet*** + *-elniţă*.

şerbetiéră *s.f.* **1** Chisea în care se păstrează şerbetul. **2** Vas de tablă al maşinii în care se prepară îngheţata. • sil. *-ti-e-*. pl. *-e*. /***şerbet*** + *-ieră*.

şerbí *vb. IV. intr.* **1** A servi ca şerb. ◆ (*tr., refl.*) A face pe cineva să devină sau a deveni şerb. **2** (*înv.*) A fi aservit cuiva; a fi în serviciul cuiva. **3** (*bis.; construit cu dat.*) A se devota, a se consacra lui Dumnezeu. • prez.ind. *-esc*. /***şerb*** + *-i*.

şerbíe *s.f.* **1** Instituţie feudală caracterizată prin starea de dependenţă a ţăranului faţă de stăpînul feudal. **2** Stare de şerb; iobăgie. **3** (*înv.*) Sclavie; robie; aservire. • g.-d. *-iei*. /***şerb*** + *-ie*.

şerbíre *s.f.* **1** Faptul de *a şerbi*. **2** (*jur.; înv.*) Servitute. **3** Fig. (*înv.*) Obligaţie, îndatorire; angajament. • pl. *-i*. /v. ***şerbi***.

şeretlíc *s.n.* v. şiretlic.

şerfuí *vb. IV. tr.* (*ind. piel.*) A subţia marginea pieilor în timpul confecţionării, pentru a putea fi îndoite, suprapuse sau cusute. • prez.ind. *-iesc*. /<germ. ***schärfen*** „a ascuţi".

şerfuíre *s.f.* (*ind. piel.*) Acţiunea de *a şerfui* şi rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. ***şerfui***.

şerg, -ă *adj.* v. şarg.

şeríf[1] *s.m.* Prinţ arab considerat urmaş al lui Mahomed. ◆ (*în unele ţări musulmane*) Guvernator sau şef de comunitate religioasă. • pl. *-i*. /<tc. ***şerif***, fr. ***chérif***; cf. ar. *şarif* „nobil".

şeríf[2] *s.m.* Funcţionar administrativ din SUA (în trecut şi din Anglia), însărcinat cu aplicarea legilor şi cu menţinerea ordinii într-un district (sau într-un comitat) (avînd şi puteri judecătoreşti). • pl. *-i*. /<engl. ***sheriff***, fr. ***shériff***.

şeríglă *s.f.* v. şireglă.

şerím *s.m.* v. şerin.

şerín *s.m.* Nobil tătar care conducea o ceată de ostaşi. • pl. *-i*. şi *şerím s.m.* /<tăt. ***şirin***.

şérlac *s.n.* v. şelac.

şerlái *s.m.* (*bot.*) Plantă erbacee din familia labiatelor, cu tulpina şi cu frunzele păroase şi cu florile albe (*Salvia aethiopis*). • pl. *-ai*. /<germ. ***Scharlei***.

şerpăr[1] *s.m.* **1** (*ornit.*) Pasăre răpitoare asemănătoare cu acvila, cu spatele de culoare brună-cenuşie şi cu pîntecele alburiu, care se hrăneşte mai ales cu şerpi, şopîrle şi broaşte (*Circaetus gallicus gallicus*). **2** (*iht.; reg.*) Numele a două specii de peşti asemănători cu şarpele: *a*) ţipar (*Misgurmus fossilis*); *b*) peşte cu corpul cilindric, alungit, fără înotătoare (*Petromyzon fluviatilis*). • pl. *-i*. /***şarpe*** + *-ar*.

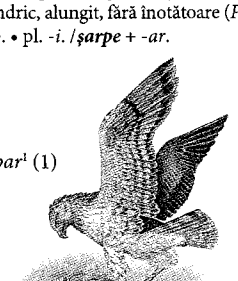

şerpar[1] (1)

şerpăr[2] *s.n.* (*pop.*) Brîu lat de piele (prevăzut cu buzunare) pe care îl poartă ţăranii; chimir. ◇ Expr. *A fi cu şerpar de aţă* v. aţă. • pl. *-e*./cf. germ. *Scharpe, Schärpe* „eşarfă".

şerpăriţă *s.f.* (*bot.*) Numele mai multor plante erbacee (folosite în medicină): *a*) plantă cu florile albastre, roşii sau albe (*Polygala vulgaris*); şerpinţă; *b*) amăreală (*Polygala comosa*); *c*) plantă parazită cu florile purpurii, rar, albe, şi cu rizomul ramificat (*Lathraea squamaria*); *d*) plantă cu frunzele mici, ovale şi cu florile galbene (*Sedum acre*). • pl. *-e*. şi (*reg.*) *şerpăriţă, şerpériţă s.f.* /***şarpe*** + *-ariţă*.

şerpáş *s.m.* Persoană originară din Nepal, din N Indiei sau din zonele învecinate, care însoţeşte expediţiile din Himalaya şi care cară poverile. • pl. *-i*. /<fr. ***sherpa***, engl. ***Sherpa***.

şerpărăş *s.n.* Dim. al lui *şerpar*. • pl. *-e*. /***şerpar*** + *-aş*.

şerpăríe *s.f.* **1** Colect. Mulţime de şerpi. **2** Loc unde se găsesc şerpi în număr mare. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***şarpe*** + *-ărie*.

şerpăriţă *s.f.* v. şerpariţă.

şérpe *s.m.* v. şarpe.

şerpériţă *s.f.* v. şerpariţă.

şerpésc, -eáscă *adj.* **1** Care aparţine şarpelui, care se referă la şarpe; ca de şarpe; în formă de şarpe; şerpiu. **2** Fig. (*despre ochi, privire*) Care este ager, pătrunzător. ◆ Ext. Care este lipsit de sinceritate. ◆ (*despre glas, vorbe*) Care trădează răutate, viclenie, perfidie. • pl. *-eşti*. /***şarpe*** + *-esc*.

şerpéşte *adv.* **1** Ca şarpele, în felul şarpelui; în formă de şarpe. **2** Fig. (*în legătură cu vb. ca „a se uita", „a privi"*) Cu agerime; cu răutate; cu viclenie. • /***şarpe*** + *-eşte*.

şerpínţă *s.f.* v. şerpînţă.

şerpişór *s.m.* **1** Dim. al lui *şarpe*; şerpuleţ, şerpurel. **2** Fig. Om zglobiu, neastîmpărat. **3** Motiv decorativ (pe vasele de lut). • pl. *-i*. /***şarpe*** + *-işor*.

şerpíu, -íe *adj.* Şerpesc. • pl. *-ii*. /***şarpe*** + *-iu*.

şerpínţă *s.f.* (*bot.*) Numele a două plante erbacee (folosite în medicină): *a*) şerpariţă (*Sedum acre*); *b*) genţiană (*Gentiana cruciata*). • şi *şerpínţă s.f.* /de la ***şarpe***; cf. lat. pop. **sĕrpentia*.

şerpoáică *s.f.* **1** Femela şarpelui; şerpuliţă, şerpoaie. ◇ Expr. *A fuma ca o şerpoaică* = a fuma mult şi cu nesaţ. **2** (Epitet pentru o) femeie vioaie, seducătoare sau perfidă, vicleană. • pl. *-ce*. /***şarpe*** + *-oaică*.

şerpoáie *s.f.* (*pop.*) Şerpoaică. • pl. *-oaie, -oi*. /***şarpe*** + *-oaie*.

şerpói *s.m.* Aug. al lui *şarpe*. • pl. *-oi*. /***şarpe*** + *-oi*.

şerpuí *vb. IV. intr.* (*mai ales despre drumuri, cărări, cursuri de apă*) A avea sau a forma (în mişcare) o linie unduitoare, ca mersul şarpelui. ◆ (*tr.*) A străbate, a brăzda cu linii ondulate. *Soarele, la zori, şerpuieşte munţii Triestului cu chenare de rubin* (DELAVR.). • prez.ind. pers. 3 *-ieşte*. /***şarpe*** + *-ui*.

şerpuiálă *s.f.* Şerpuire. • pl. *-ieli*. /***şerpui*** + *-eală*.

şerpuínd, -ă *adj.* (*mai ales despre drumuri, cărări, cursuri de apă*) Care este şerpuitor. • pl. *-zi, -de*. /v. ***şerpui***.

şerpuíre *s.f.* Faptul de *a şerpui*; sinuozitate, şerpuială. • pl. *-i*. /v. ***şerpui***.

şerpuít, -á *adj.* (*mai ales despre drumuri, cărări, cursuri de apă*) Care este şerpuitor. ◇ (*adv.*) *Chelnerii se strecurau şerpuit printre perechi* (CE. PETR.). • pl. *-ţi, -te*. /v. ***şerpui***.

şerpuitór, -óare *adj.* (*mai ales despre drumuri, cărări, cursuri de apă*) Care şerpuieşte; care descrie o linie ondulată; care face cotituri; sinuos, şerpuit, şerpuind. • sil. *-pu-i-*. pl. *-ori, -oare*. /***şerpui*** + *-tor*.

şerpuitúră *s.f.* Fiecare dintre cotiturile unui drum, ale unui curs de apă etc.; sinuozitate, cotitură. • sil. *-pu-i-*. pl. *-i*. /***şerpui*** + *-tură*.

şerpuléţ *s.m., s.n.* **1** *s.m.* Şerpişor. **2** *s.n. pl.* Analog. (*pop.*) Şuviţe de păr împletite, care se despart spre urechi formînd două semicercuri. **3** *s.n.* Şir de flori mărunte şi dese pe ie, pe faţă etc. • pl. *m. -i, n. -e*. /***şarpe*** + *-uleţ*.

şerpulíţă *s.f.* (*pop.*) **1** Şerpoaică. **2** Şir de flori mărunte şi dese pe ie, pe faţă etc. • pl. *-e*. /***şarpe*** + *-uliţă*.

şerpurél *s.m.* (*pop.*) Şerpişor. • pl. *-ei*. /***şarpe*** + *-urel*.

şerpuşór *s.m.* (*bot.*) Plantă erbacee cu ramurile drepte, cu tulpina tîrîtoare, cu frunzele mici, înguste, păroase şi ascuţite, dispuse în formă de evantai (*Lycopodium complanatum*). • pl. *-i*. /***şarpe*** + *-uşor*.

şeruí[1] *vb. IV. tr.* (*ind. piel.; compl. indică piei*) A curăţa de resturile de carne, înainte de tăbăcire. • prez.ind. *-iesc*. /<germ. ***scharren***.

şeruí[2] *vb. IV. tr.* (*înv.*) A zugrăvi, a picta; a desena. ◆ Ext. A descrie, a înfăţişa în scris. • prez.ind. *-iesc*. /***şar***[2] + *-ui*; cf. slav. **шаровати**.

şeruíre *s.f.* (*ind. piel.*) Acţiunea de *a şerui* şi rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. ***şerui***[1].

şeruitór *s.m., s.n.* (*ind. piel.*) **1** *s.m.* Muncitor care rade resturile de carne de pe piei, înainte de tăbăcire. **2** *s.n.* Cuţit întrebuinţat în tăbăcărie la răzuirea resturilor de carne de pe pieile jupuite. • sil. *-ru-i-*. pl. *m. -ori, n. -oare*. /***şerui***[1] + *-tor*.

şeruitúră *s.f.* (*înv.*) Pictură, tablou. ◆ Ext. Chip, înfăţişare, aspect. • sil. *-ru-i-*. pl. *-i.* /***şerui***[2] + *-tură*.

şervét *s.m.* **1** Bucată de pînză (din in, din bumbac), pătrată sau dreptunghiulară, întrebuinţată la masă pentru ştersul gurii şi al mîinilor. **2** Bucată dreptunghiulară de ţesătură din in, borangic etc. (împodobită cu broderii, franjuri sau alesături), folosită în bucătărie pentru ştersul vaselor, tacîmurilor etc. **3** Prosop folosit la ştersul mîinilor, al feţei, al corpului (după spălare). **4** (*reg.*) Năframă. • acc. şi *şérvet*. pl. *-e.* şi (*înv.*) *servet* (acc. nec.) *s.n.* /cf. pol. *serwet(k)a*, fr. *serviette*.

şervéţél *s.n.* **1** Dim. al lui *şervet*. **2** Bucată (pătrată) de hîrtie subţire (poroasă şi uşor creponată), special confecţionată, folosită la masă pentru ştersul gurii şi al mîinilor. **3** (şi *şervetel parfumat*) Bucată de hîrtie subţire (parfumată), foarte fină şi poroasă, special confecţionată, care serveşte la ştergerea (şi împrospătarea) feţei şi a mîinilor sau ca batistă pentru nas. • pl. *-e.* /***şervet*** + *-el*.

şes, şeásă *s.n., adj.* **I** *s.n.* **1** (*geomorf.*) Întindere vastă de pămînt, fără diferenţe (mari) de nivel, situată la mică altitudine; cîmpie, (*înv., reg.*) şestină. ◇ *Şes lacustru* v. lacustru. ◆ Suprafaţă plană de pămînt, situată într-o depresiune; cîmp. **2** Platou (pe munte sau pe deal). **3** (*înv.*) Suprafaţă plană. **4** (*înv.*) Parte a corpului patrupedelor, cuprinsă între ultima coastă şi osul şoldului. **II** *adj.* **1** (*pop.; despre suprafeţe de pămînt*) Care este plan, neted, drept. ◆ (*înv.; despre obiecte*) Care este plat. **2** (*geom.; înv.; în forma „şeţ”*) *Triunghi şeţ* = triunghi plan. • pl. *n. -uri, adj. şese.* şi (*înv., reg.*) *şest, şeţ, şeáţă s.n., adj.* /lat. ***sessu(m)***, part. al lui *sedére* „a şedea”.

şése *num.card.* v. şase.

şéselea, şésea *num.ord.* v. şaselea.

şesenál *adj.* (*econ.*) *Plan şesenal* (şi *subst. n.*) = plan economic (de stat) pentru o perioadă de şase ani. • pl. *-e.* /de la ***şase***, prin analogie cu *cincinal*; cf. fr. *sexennal*.

şesíme *s.f.* A şasea parte dintr-un întreg împărţit în părţi egale. • pl. *-i.* /***şase*** + *-ime*.

şest[1] *interj., s.m. sg.* (*fam.*) **1** *interj.* (*adesea pronunţat cu „e” prelungit*) Cuvînt folosit pentru a semnala apropierea unei (sau a unor) persoane faţă de care se cere precauţie, care reprezintă un pericol etc.; şase. ◇ Loc.adv. (*subst.*) *Pe şest* = *a*) pe furiş; *b*) în mod fraudulos. **2** *s.m. sg.* Răufăcător care stă la pîndă pentru a-şi avertiza complicii la apropierea unui pericol. • /<rus. ***шестъ***.

şest[2] *s.n., adj.* v. şes.

şestác *s.m.* v. şuştac.

şéstină[1] *s.f.* **1** (*înv., reg.*) Şes. **2** (*reg.*) Loc neted pe vîrful unui munte. **3** (*reg.*) Platformă plutitoare pe care se instalează moara de apă. • pl. *-e.* şi (*reg.*) *şéştină s.f.* /***şest***[2] + *-ştină*, prin haplologie.

şéstină[2] *s.f.* (*reg.*) Lemn încovoiat şi lătăreţ, care se aşază sub roata joagărului, pentru a împiedica oprirea prundişului sub acesta. • pl. *-e, -i.* /cf. rus. *шесть* „prăjină”.

şesuí *vb. IV. refl. unipers.* A lua formă de şes; a deveni neted, plat. • prez.ind. pers. 3 *-ieşte.* /***şes*** + *-ui*.

şesurél *s.n.* (*pop.*) Dim. al lui *şes*. • pl. *-e.* /***şesuri*** pl. lui *şes* + *-el*.

şeşía *s.f.* Fes, turban (purtat în colonii). • /<fr. ***chechia***.

şéştină *s.f.* v. şestină[1].

şetrăncă *s.f.* v. şatrancă.

şetrúţă *s.f.* v. şătruţă.

şeţ, şeáţă *s.n., adj.* v. şes.

şeuáş, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* (*despre cai*) Care poartă şa. ◇ (*subst.*) *M-am hotărît să desham şi eu pe celalalt şăuaş* (GHICA). **2** *s.n.* (*reg.*) Partea de dinapoi a şeii. **3** *s.n.* (*reg.*) Spinare (la cal). • pl. *-i, -oase.* /***şa***[2] + *-aş*.

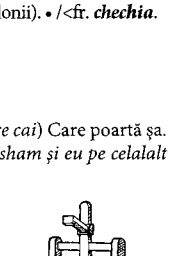

şevalet

şeulíţă *s.f.* (*pop.*) Şeluţă. • sil. *şe-u-*. pl. *-e.* /***şa***[2] + *-uliţă*.

şevalét *s.n.* (*a. plast.*) Suport de lemn, pe care pictorul sau desenatorul fixează cartonul, pînza sau planşa cînd lucrează. ◇ *Pictură de şevalet* = pictură pe panou mobil cu suport din pînză, lemn, carton etc. • pl. *-e, -uri.* /<fr. ***chevalet***.

şevaliéră *s.f.* Inel gros pe care sînt gravate embleme, iniţiale etc. • sil. *-li-e-*. pl. *-e.* /<fr. ***chevalière***.

şevér *s.n.* (*tehn.*) Unealtă în formă de disc, de cremalieră sau de melc, confecţionată din oţel aliat, care este folosită la şeveruire. • pl. *-e.* /<rus. ***шевер***, engl. ***shaver***.

şeveruí *vb. IV. tr.* (*tehn.*) A netezi flancurile dinţilor roţilor dinţate necălite. • prez.ind. *-iesc.* /***şever*** + *-ui*, după engl. *shaveng*.

şeveruíre *s.f.* (*tehn.*) Operaţie de netezire a flancurilor dinţilor roţilor dinţate necălite prin răzuire mecanizată. • pl. *-i.* /v. ***şeverui***.

şevilát *s.n.* (*text.*) *Maşină de şevilat* = maşină care măreşte efectul mercerizării fibrelor, intensificînd luciul. • /<germ. ***Schevillier*** *[maschine]*.

şeviót *s.n.* **1** (*zootehn.*) Rasă de oi cu lînă albă, fină, originară din Scoţia. ◆ Oaie care aparţine acestei rase. ◇ (*adj.*) *Rasa şeviot*. **2** Stofă ţesută din lînă de oi din rasa şeviot sau din amestec de lînă cu fibre sintetice, de obicei cu urzeala în diagonală. • sil. *-vi-ot.* /<fr. ***cheviotte***, engl. ***cheviot***; cf. nm. pr. *Cheviot Hills*, regiune muntoasă între Anglia şi Scoţia.

şevrítă *s.f.* (*ind. piel.*) Piele de ovine, tăbăcită cu săruri minerale, fină, moale, elastică, netedă, cu o rezistenţă relativ redusă, care este folosită la confecţionarea feţelor de încălţăminte pentru femei şi copii. • pl. *-e.* /<fr. ***chevrette***, germ. ***Chevrette***.

şevró *s.n.* (*ind. piel.*) Piele moale şi subţire, prelucrată din piele de capră, de oaie etc., din care se confecţionează încălţăminte, mănuşi, genţi etc. • /<fr. ***chevreau***; cf. fr. *chèvre* „capră”.

şevrotínă *s.f.* Plumb de vînătoare de mare calibru; alică. • pl. *-e.* /<fr. ***chevrotine***.

şezătór, -oáre *adj., subst.* **I 1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care şade, care este aşezată (pe ceva). **2** *adj.* (*înv.; despre oameni; de obicei în legătură cu vb. „a fi”, „a se afla”*) Care locuieşte în..., care este stabilit, domiciliat în... **3** *s.n.* (*reg.*) Scîndură fixată între tălpile războiului de ţesut, pe care stă ţesătoarea cînd ţese. **II** *s.f.* **1** Adunare restrînsă la sate (în serile de iarnă), la care participanţii lucrează şi petrec în acelaşi timp, spunînd poveşti, glume, ghicitori. **2** Reuniune literară. • pl. *-ori, -oare.* /***şedea*** + *-ător*.

şezíndă *adj.* (*despre poziţia corpurilor*) Care este caracteristică şederii. • /v. ***şedea***.

şezlóng *s.n.* Scaun pliabil pe al cărui schelet de lemn sau de metal este montată o pînză şi al cărui spătar mobil se poate înclina după preferinţă. • pl. *-uri.* /<fr. ***chaise-longue***.

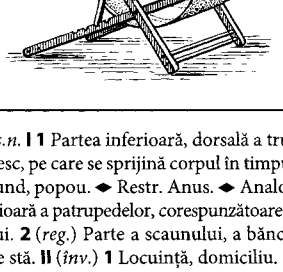

şezlong

şezút *s.n.* **I 1** Partea inferioară, dorsală a trunchiului omenesc, pe care se sprijină corpul în timpul şederii; dos, fund, popou. ◆ Restr. Anus. ◆ Analog. Partea posterioară a patrupedelor, corespunzătoare şezutului omului. **2** (*reg.*) Parte a scaunului, a băncii etc., pe care se stă. **II** (*înv.*) **1** Locuinţă, domiciliu. **2** (*urmat de determ. în gen.*) Loc ocupat de ceva. • pl. *-uri.* /v. ***şedea***.

şfab, -ă *adj., s.m., s.f.* v. şvab[2].

şfăizîc *s.n.* (*reg.*) Fierăstrău de decupat. • pl. *-ce.* /<germ. ***Schweifsäge***.

şfără[1] *s.f.* v. sfară[1].

şfără[2] *s.f.* v. sfoară.

şfarţ *s.n.* v. şvarţ.

şfăiţuíre *s.f.* (*tehn.*) Procedeu de sudare în care piesele de sudat sînt încălzite în forjă sau în cuptor şi apoi ciocănite sau presate. • pl. *-i.* /după germ. *Schweisserei*.

şfăruí *vb. IV. tr.* (*pop.*) A lega cu sfoara. • prez.ind. *-iesc.* /***şfară*** + *-ui*.

şfăruit, -ă *adj.* (*pop.*) Care este legat cu sfoară. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***şfărui***.

şfébelă *s.f.* (*reg.*) Chibrit. • pl. *-e.* /<germ. dial. ***Schwebwl*** *[holz]*.

şfed, -ă *s.m., s.f., adj.* v. şved.

şfei *s.m.* (*iht.; reg.*) Boarţă (*Rhodeus sericeus*). • pl. *-i.* /etimol. nec.

şfert *s.n.* v. sfert.

şfeşnic *s.n.* v. sfeşnic.

şfeţésc, -eáscă *adj.* v. şvezesc.

şfezésc, -eáscă *adj.* v. şvezesc.

şfichi *interj., s.n.* **I** *interj.* Cuvînt care sugerează şuieratul biciului. **II** *s.n.* **1** Capătul subţire şi neîmpletit al biciului; pleasnă. ◇ Fig. *Patima îl arde cu şfichiul ei de foc* (SADOV.). ◆ Ext. Capăt subţire, vîrf ascuţit. *Şfichiuri verzi de frunzuţe ascuţite* (PER.). **2** Lovitură dată cu vîrful biciului. ◇ Expr. *A lua* (*pe cineva*) *în şfichi* = a ironiza, a persifla (pe cineva). *A trage cuiva un şfichi* = a certa pe cineva. ◇ Fig. *Îşi biciuia grăsimea sub asprele şfichiuri de duş* (CE. PETR.). **3** Fig. Ironie, zeflemea, împunsătură. **4** Analog. (*pop.*) Mănunchi, smoc de păr. • pl. *-uri.* şi *sfichi, şvichi s.n.* /form. expr.

şfichiuí *vb. IV. tr.* **1** A atinge cu şfichiul, a lovi scurt cu şfichiul. ◆ Ext. A biciui; a plesni. ◇ Analog. *Ploaia ne şfichiuia feţele.* ◇ Fig. *Rîsul lor mi-a şfichiuit obrazul* (CE. PETR.). ◆ Fig. A îndemna, a aţîţa. *Slujitorii fugeau de colo-colo, şfichiuiţi de poruncile comisoaiei* (SADOV.). **2** Fig. A înţepa cu vorba; a ironiza, a persifla. *Ţăranii noştri, glumeţi cum sînt, ne tot şfichiuiau în treacăt* (CR.). • prez.ind. *-iesc.* şi *sfichiuí, sficuí vb. IV.* /***şfichi*** + *-ui*.

şfichiuiálă *s.f.* Şfichiuire. • pl. *-eli.* /***şfichiui*** + *-eală*.

şfichiuíre *s.f.* Acţiunea de *a şfichiui* şi rezultatul ei; şfichiuială. • pl. *-i.* /v. ***şfichiui***.

şfichiuitór, -oáre *adj.* **1** Care loveşte cu şfichiul. **2** Fig. Care este ironic, zeflemitor, caustic. • sil. *-chiu-i-*. pl. *-ori, -oare.* /***şfichiui*** + *-tor*.

şfichiuitúră *s.f.* **1** Lovitură dată cu şfichiul. **2** Fig. Ironie, zeflemea. • sil. *-chiu-i-*. pl. *-i.* şi *sfichitúra, sfichiuitúră s.f.* /***şfichiui*** + *-tură*.

şfoáră *s.f.* v. sfoară.

şfor *s.n.* v. sfor[2].

şi *conj., adv.* **A** *conj. coord.* **I** *conj. cop.* Leagă două propoziţii (ambele principale ori ambele subordonatoare) sau două părţi de propoziţie care stau pe acelaşi plan, exprimînd ideea de legătură între două elemente prin alăturarea unuia la celălalt. **1** Stabileşte similitudinea relaţională a unui element cu altul pe baza unei referinţe în comun. *Era una la părinţi şi mîndră-n toate cele* (EMIN.). **2** Stabileşte legătura dintre două elemente, subînţelegînd pentru al doilea existenţa unei relaţii identice sau similare cu a primului. *Mama... chinuia pe tata şi-i făcea zile negre pentru orice lucru* (VLAH.). *Viscolul a astupat drumul şi cărările* (SADOV.). **3** Stabileşte alăturarea a două sau a mai multe elemente la săvîrşirea aceleiaşi acţiuni, la suportarea aceleiaşi situaţii etc. *Dreptatea şi virtutea în ceruri sînt surori* (ALEX.). ◇ (*constr. cu prep. „cu”*) *Doamna şi cu neamurile ei i-au dat lui Ştefăniţă otravă* (SADOV.). **4** Precedă construcţii care semnifică adăugarea unei cantităţi la alta de aceeaşi natură. *După treizeci de ani şi ceva, mi-am clădit o căsuţă* (SADOV.). *Este ora zece şi un sfert.* ◇ Loc.adj. *Şi jumătate* sau *o dată şi jumătate* v. jumătate. ◆ (*împreună cu prep. „cu” exprimă relaţia operaţiei matematice a adunării*) Plus. *Patru şi cu trei fac şapte.* ◆ (*ajută la formarea, prin adiţie, a num.card. de la douăzeci şi unu pînă la nouăzeci şi nouă*) *Şaptezeci şi cinci.* ◆ (*ajută la formarea num. care exprimă nr. zecimale, legînd partea zecimală de întreg*) *Cinci şi şaisprezece.* **5** Introduce propoziţii care exprimă consecuţia, succesiunea unui fapt prin raportare la altul săvîrşit de acelaşi autor sau de altul. *Luă cana... şi o bău pînă la fund* (STANCU). ◇ (*urmat de „apoi”, „după aceea”, „pe urmă”, care întăresc ideea de succesiune, de consecuţie*) *Mă plimb o zi şi apoi mă pun la lucru pe brînci* (CAR.). ◆ (*narativ, prin polisindeton; mai ales în texte cu caracter religios, epic şi pop.*) Stabileşte continuitatea aspectelor narative şi descriptive ale unei expuneri unitare sau întrerupte prin pauză. *Şi ridică, şi asudă, şi sparge, şi ocărăşte, şi drăcuieşte, şi blestemă-ţi viaţa!* (CAR.). ◆ (*în stilul epic şi pop.; situat la începutul unei comunicări*) Stabileşte continuitatea desfăşurării faptelor în raport cu un enunţ anterior, subînţeles sau presupus. *Ş-auzit-am, auzit, Că sînt mori de umblă-n vînt* (POP). ◆ (*precedînd o prop. interog. sau exclam.*) Precedă o solicitare făcută interlocutorului pentru a continua comunicarea considerată incompletă. *Şi ce-ai făcut acolo?* ◇ Expr. *Ei şi?* = ce importanţă are? ce-mi pasă? ◆ (*interog.;*

folosit singur în dialog) Constituie un îndemn pentru continuarea comunicării. *Am solicitat o audiență directorului, am discutat... –Și?* **6** Stabilește corelarea dintre două realități care nu au elemente comune, dintre două aspecte sau ipostaze ale aceleiași realități privite din unghiuri de vedere diferite etc. *Ia loc, domnule părinte și scumpe cumnate* (STANCU). *Între mine și tine sînt mari diferențe.* **7** Precedă construcții care semnifică ideea de completare, de adaos, de precizare. *Trage perdeaua și deschide fereastra. A dat concurs și a reușit.* **8** Precedă construcții care semnifică o conformare a cuiva în funcție de o promisiune, de un angajament etc. *Am promis și-mi respect cuvîntul.* ◆ (*adesea în legătură cu „pe loc”*) Stabilește conformarea imediată (a cuiva) prin achitarea unei obligații. *Banii și pe loc marfa.* **9** Precedă construcții care exprimă perseverența într-o anumită stare, atitudine etc. *Nu vorbesc cu ea și n-am să vorbesc.* **10** (*așezat înaintea fiecărui termen al unei enumerări, evidențiindu-le*) *La aniversare, am primit și flori, și cărți, și bomboane.* ◇ (*stil.; în repetiții se insistă asupra unui elem. al comunicării în raport cu celelalte*) *Odată și odată se va ști tot adevărul.* **11** (*acc., în corelație cu sine însuși*) Atît..., cît...; nu numai... *Pentru a lua bursa, trebuie să-și mărească nota și la gramatică și la stilistică.* **12** (*precedat de adv. „ca”, având funcție compar.*) *a*) Întocmai ca..., la fel ca... *Recită poezii ca și cei mai buni actori.* *b*) Aproape; aproximativ. *Armistițiul este ca și încheiat.* **II** *conj. advers.* (*leagă două prop., ambele principale ori ambele subordonate, sau două părți de prop. care stau pe același plan, care, prin confruntare, corelează un elem. cu altul sau o realitate cu alta aflate în opoziție, restricție sau diferențiate*) Ci, dar, iar. *Ar răcni și nu cutează* (EMIN.). *Acela și nu noi să fie adus la judecată* (SADOV.). ◆ (*în formule de repet.*) Stabilește o diferențiere în lipsa unor determinanți care să pună în evidență un contrast. *Sînt oameni și oameni.* **III** *conj. concl.* Deci, așadar, prin urmare. *Ești competent și vei reuși.* **B** *adv.* (*precedă partea de vorbire la care se referă sau, cînd este în legătură cu vb. refl. ori cu forme vb. comp., stă între auxil., pron.refl. etc. și vb.*) **I** (*cu sens modal*) **1** (*exprimă atașarea unui elem. la altele neexprimate sau exprimate într-o comunicare anterioară ori atașarea unui elem. la ceva subînțeles sau presupus ca posibil*) Chiar, în adevăr, adevărat; de asemenea. *Mă veți lua și pe mine cu voi?* (DRĂGHICI). *Am zis și eu, ia așa, o vorbă în vînt* (CR.). *Ce-o mai fi și asta!* ◇ (*în legătură cu „pînă”, „chiar”, „încă”*) *Pînă și moartea... e înfățișată ca o acțiune durativă* (VIANU). *Chiar și fata a fost pedepsită exemplar.* ◇ (*în legătură cu „atît”, „cum” sau în corelații de tipul „și... și”, „și... cum și”, „atît... cît și”*) *În fiecare tagmă de oameni se găsesc și nebuni și înțelepți* (SADOV.). *Îi va invita la petrecere atît pe el cît și pe ea.* **2** (*în legătură cu „cum” sau în corelații de tipul „precum... așa și”*) Întocmai, exact. *Cum a prevăzut, așa s-a și întîmplat.* **3** (*exprimă o completare, prin surplus sau prin cumul a unei informații*) Pe deasupra, în plus, încă. *Prea puțini, și numai dintre cîrmuitorii mănăstirii..., cunoscuseră din vreme vestea* (SADOV.). ◇ (*în legătură cu „pe lîngă”, „după ce că” etc.*) *Pe lîngă cele mai înalte virtuți, Dumnezeu îi trimisese și mare noroc* (CAR.). *După ce că-i slut, îl mai cheamă și Vlad* (POP.). ◇ (*în legătură cu „dar”, „însă” sau în corelații de tipul „nu numai... dar și”, „nu numai... ci și”*) *O cer pentru țara-ntreagă, dar și pentru mine-n parte* (ALEX.). *La simpozion au participat nu numai elevi dar și profesori.* **4** (*în legătură cu „mai” cantitativ*) Exprimă o completare prin suplimentare a informației. *Uitaseră... că oaspeții mai trebuie și serviți* (AGÂR.). ◆ (*pe lîngă un adj. sau un adv. la compar., intensifică gradația*) *Bătrînul era priceput; însă comișii cei tineri sînt și mai pricepuți* (SADOV.). ◇ Loc.adj., adv. *Și mai și* = (*cu val. de super.*) mai grozav, mai strașnic. *Asta încă nu-i așa de grozav. Eu știu ceva și mai și* (CAR.). *Muncește și mai și decît înainte* (ISP.). **5** Exprimă urmarea, consecința manifestării unui fapt exprimat anterior sau subînțeles. *Curînd se și însură* (C. NEGR.). ◇ (*consecința privește rezultatul inerent ce urmează din manifestarea unui fapt*) *Cine are barbă are și pieptene* (C. NEGR.). ◇ (*consecința privește rezultatul neprevăzut ce decurge din absența unui elem.*) *Cine n-are ochi negri, sărută și albaștri* (C. NEGR.). ◇ (*consecința privește rezultatul unei potriviri dintre elem.*) *Cum e turcul și pistolul* (C. NEGR.). ◇ (*în legătură cu „încît” exprimă efectul produs de urmarea unei acțiuni*) *S-a transformat atît de mult, încît și prietenii apropiați abia l-au recunoscut.* **6** (*în prop. neg.*) Nici. *Deși era obligat să ducă cîțiva cîini din gospodărie, nu se îndura și de cel nou venit să-l alunge.* **II** (*cu sens advers.*) **1** Exprimă confruntarea dintre două elemente aflate în raport de divergență. *Mitică și frumos! poftim!* (CAR.). **2** Exprimă confruntarea dintre două elemente aflate în raport de concordanță. *Tot hazu își are și necazu* (SADOV.). ◆ (*în legătură cu „cît”, „ca”, „atît” sau în corelații de tipul „cît... atît și”, „tot așa... cît și”, raportarea dintre două elem. este comparativă pe baza unei asemănări cantitative sau calitative*) La fel ca... *Lupii turbă ca și cîinii* (SADOV.). ◆ (*în legătură cu „ca” având val de adv., raportarea comparativă se face prin aproximare*) Aproape. *Acea epocă este ca și necunoscută* (ODOB.). *Afacerea e ca și terminată* (CAR.). **III** (*cu sens temporal*) **1** Imediat, îndată. *Cum l-a întîlnit, i-a și cerut datoria.* **2** Deja. *Cînd a intrat în sală, concursul se și desfășura.* • /lat. ***sic***.

şiác *s.n.* (*text.*) **1** Postav aspru (din lînă țigaie), țesut de obicei în casă, din care se fac haine țărănești și rase călugărești. **2** Haină confecționată din șiac. • pl. *-uri, -ce.* și (*reg.*) *șiág, șăiác, șăiág, șeiác s.n.* /<tc. ***şayak***.

şiág *s.n.* v. șiac.

şibăr *s.n.* v. șuber.

şibói *s.m., s.n.* (*reg.*) **1** *s.m.* (*bot.*) Numele mai multor plante: *a*) micșunea (*Cheiranthus cheiri*); *b*) micsandră (*Matthiola incana*); *c*) toporaș (*Viola odorata*). **2** *s.n.* Ciorchine de flori. • pl. *m. -i, n. -oaie, -oiuri.* și *sibói subst., șivói s.m.* /<tc. ***şebboy***, bg. ***шибой***.

şic[1] *s.n., adj.invar.* **1** *s.n.* Eleganță, distincție, bun-gust (în îmbrăcăminte, în atitudini etc.). *Șarmantă damicelă..., Ai șic, ești elegantă* (I. NEGR.). ◆ Lucru care amuză, care are haz. ◆ Haz, spirit. *Povestește cu șic.* **2** *adj.invar.* Care este elegant, distins; cu gust. *Îi plac femeile șic.* ◇ (*adv.*) *E destul de șic îmbrăcată* (CAR.). • /<fr. ***chic***.

şic[2] *s.n.* (*pop.*) Foiță de metal, mai ales de staniol. **2** Fluturaș ornamental; paietă. • pl. *-uri.* /<srb. ***šik***, magh. ***sik***.

şicană *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică oameni*) A deranja, a supăra, a agasa pentru lucruri fără importanță (ridicînd pretenții nejustificate). ◆ (*jur.; în trecut; compl. indică oameni*) A pune în dificultate prin interpretarea insidioasă a unor prevederi legale sau prin speculerea unor detalii de procedură. **2** *intr.* A ridica obiecții neîntemeiate. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***chicaner***.

şicanăre *s.f.* Acțiunea de *a șicana* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***şicana***.

şicanát, -ă *adj.* (*despre oameni*) Căruia i se fac șicane; care este sîcîit, necăjit de cineva pentru lucruri fără importanță. *Se simțea șicanat și era dezamăgit de colegii lui.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***şicana***.

şicanatór, -oáre *adj.* (*despre oameni*) Care șicanează, căruia îi place să sîcîie pe cineva pentru lucruri fără importanță; sîcîitor. • pl. *-ori, -oare.* /***şicana*** + *-tor*.

şicánă *s.f.* **1** Acțiune prin care cineva este deranjat, supărat, agasat pentru lucruri fără importanță (ridicînd pretenții nejustificate). ◆ (*jur.; în trecut*) Interpretare insidioasă a unei prevederi legale sau a unui detaliu de procedură. ◆ Dificultate de procedură, provocată printr-o astfel de procedură. ◆ Pricină neîntemeiată, subtilitate falsă; tertip, alibi. **2** (*tehn.*) Obstacol (de diferite forme) montat pe circuitul unui fluid pentru a-i micșora viteza, pentru a-i imprima un drum ocolit sau pentru a-i uniformiza debitul, dîndu-i astfel posibilitatea să se răcească, să depună suspensiile pe care le poartă etc. • pl. *-e.* /<fr. ***chicane***.

şicaniér, -ă *adj.* Șicanator. • sil. *-ni-er.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***chicanier***.

şiclí *vb. IV.* (*reg.*) **1** *tr., refl.* A (se) îmbiba, a (se) acoperi cu murdărie, mai ales cu substanțe unsuroase. **2** *refl.* (*despre păr*) A deveni slinos, lipicios, încîlcit; a fi insuficient clătit. • prez.ind. pers. 3 *-ește.* /***şiclu*** + *-i*.

şiclít, -ă *adj.* (*reg.*) **1** (*despre obiecte*) Care este murdar; năclăit. **2** (*despre păr*) Care este slinos, lipicios. **3** (*despre metale*) Care este coclit. **4** (*despre pământ, terenuri*) Care este mîlit, alunecos. **5** (*despre lichide*) Care este amestecat cu o substanță unsuroasă. • pl. *-ți, -te.* /v. ***şicli***.

şiclu *s.n.* (*reg.*) **1** Murdărie care se depune pe vase, pe oale etc. **2** Pămînt moale, alunecos. • pl. *-uri.* /<magh. ***sikló*** „alunecos”.

şicoálă *s.f.* v. școală.

şicuí[1] *vb. IV.* (*pop.*) **1** *tr.* (*compl. indică obiecte*) A polei cu foițe de aur sau de argint. **2** *tr., refl.* A (se) împodobi cu fluturași ornamentali, cu paiete. • prez.ind. *-iesc.* și *siclí, sicluí vb. IV.* /***şic***[2] + *-ui*.

şicuí[2] *vb. IV. tr., refl.* (*milit.; înv.*) A (se) așeza în ordine de bătaie. • prez.ind. *-iesc.* /<pol. ***szykować***.

şicuíre *s.f.* (*pop.*) Acțiunea de *a* (*se*) *șicui*[1] și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***şicui***[1].

şicuít, -ă *adj.* (*pop.; despre obiecte*) Care este poleit cu foițe de aur sau de argint. • pl. *-ți, -te.* /v. ***şicui***[1].

şidér *s.n.* v. sider[3].

şiénță *s.f.* v. știință.

şif *s.n.* (*tipogr.*) Galion. • pl. *-uri.* /<germ. ***Schiff***.

şifón *s.n.* (*ind. text.*) Pînză de bumbac albă, cu fața netedă, ușor apretată, folosită pentru lenjerie. ◆ (*la pl.*) Varietăți de șifon. • pl. *-oane.* /<fr. ***chiffon***.

şifoná *vb. I. tr., refl.* **1** A face să-și piardă sau a-și pierde netezimea, formînd încrețituri neregulate; a (se) mototoli, a (se) boți. *Mi s-a șifonat cămașa.* **2** Fig. (*fam.*) A (se) supăra, a (se) bosumfla. *Nu pot să-ți spun nimic, că imediat te șifonezi.* ◆ (*tr.*) A batjocori, a terfeli. *Îl cam șifonase presa* (STANCU). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***chiffoner***.

şifonábil, -ă *adj.* **1** (*despre țesături, hîrtii, materiale plastice etc.*) Care se șifonează ușor. **2** Fig. (*fam.; despre oameni*) Care se supără ușor, care nu știe de glumă; irascibil, țîfnos, susceptibil. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***chiffonnable***.

şifonabilitáte *s.f.* Proprietate a produselor textile, a unor materiale plastice etc. de a se șifona. • /***şifonabil*** + *-itate*.

şifonáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *șifona* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***şifona***.

şifonát[1] *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *șifona*. • /v. ***şifona***.

şifonát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre țesături, hîrtii, materiale plastice etc.*) Cu netezimea deformată, cu încrețituri neregulate; mototolit, boțit. **2** Fig. (*fam.; despre oameni*) Care este supărat, bosumflat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***şifona***.

şifonér *s.n.* v. șifonier.

şifonéră *s.f.* v. șifonier.

şifoniér *s.n.* Dulap în care se păstrează hainele și lenjeria. ◆ Scrin. • sil. *-ni-er.* pl. *-e.* și *șifoniéră s.f., (reg.) șifonér s.n., șifonéră s.f.* /<fr. ***chiffonnier***.

şifoniéră *s.f.* v. șifonier.

şiísm *s.n.* (*relig.*) Unul dintre principalele curente religioase islamice, apărut în a doua jumătate a sec. 8, care nu recunoaște sunna și pe califii sunniți și care este larg răspîndit în sudul Irakului, în Iran și în Yemen. • /<fr. ***chiisme***; cf. ar. *chiia* „grup”.

şiít, -ă *adj., s.m., s.f.* (*relig.*) (Adept) al șiismului. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***chiite***, engl. ***Shiite***.

şilbóc *s.n.* (*reg.*) **1** Santinelă. **2** Serviciu de pază al santinelei. ◇ Expr. *A sta* (*la ori în*) *șilboc* sau *a fi de șilboc* = a sta de santinelă. **3** Locul unde stă santinela. • pl. *-uri, -oace.* și *șălbóc, șelbóc s.n.* /<magh. ***silbok***, srb. ***šiljbok***.

şild *s.n.* **1** Mică placă de metal sau de material plastic care se fixează în dreptul mînerelor și broaștelor la uși, ferestre, sertare etc. pentru a proteja gaura cheii. **2** Verigă pe care atîrnă cheile. **3** Placă de avizare de-a lungul străzilor, șoselelor etc. • pl. *-uri.* /<germ. ***Schild***.

şilíncă *s.f* v. șirincă.

şíling *s.m.* (*fin.*) **1** (și *șiling englez*) Unitate monetară divizionară englezească, valorînd a 20-a parte dintr-o liră sterlină. ◆ Monedă care o reprezintă. **2** (și *șiling austriac*) Unitatea monetară a statului austriac, pînă

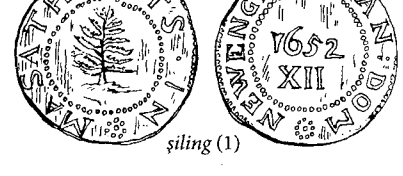

șiling (1)

la introducerea monedei unice, euro. ◆ Monedă care reprezintă această unitate monetară. **3** Unitatea monetară a unor ţări africane (Kenya, Tanzania, Uganda). • scris şi *shilling, shiling.* pl. *-i.* şi *şéling s.m.* /<engl. ***shilling***, germ. ***Schilling***, fr. ***schelling***.

şimi *s.n.* Numele unui dans modern, asemănător cu foxtrotul. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • scris şi *shimmy.* /<engl. ***shimmy***.

şimizét *s.n.* v. şemizetă.

şinár *s.n.* Cui de fier cu care se fixează şina pe obezile roţilor de lemn ale unui vehicul. • pl. *-e.* /***şină*** + *-ar*.

şină *s.f.* **1** Fiecare dintre barele de metal, laminate după un anumit profil, care, fixate una în continuarea celeilalte pe traverse şi dispuse în două benzi paralele, formează calea de rulare pentru un vehicul cu roţi (tren, tramvai). ◆ Fiecare dintre cele două benzi continue formate astfel. ◆ Cale ferată. ◇ *Ciuperca şinei* v. ciupercă. **2** Fiecare dintre barele (de metal) dispuse paralel, care servesc drept cale de ghidare pentru anumite piese mobile dintr-o instalaţie tehnică. **3** Bandă de metal care se montează pe obiecte de lemn, pentru a le mări rezistenţa. ◆ (*înv., pop.; la pl.*) Ferecături folosite ca mijloc de tortură. **4** Cerc de metal care se montează pe obezile roţilor de lemn ale unui vehicul pentru a le feri de uzură. • pl. *-e*, (*pop.*) *şini*, (*reg.*) *-uri.* /<germ. ***Schiene***; cf. pol. *szyna*.

şindilár *s.m.* v. şindrilar.

şindílă *s.f.* v. şindrilă.

şindilí *vb. IV.* v. şindrili.

şindilít[1] *s.n.* v. şindrilit[1].

şindilít[2]**, -ă** *adj.* v. şindrilit[2].

şindră *s.f.* (*reg.*) Colect. Şindrilă. • pl. *-e.* /<srb. ***šindra***.

şindrilár *s.m.* Persoană care fabrică sau vinde şindrilă. ◆ Meseriaş care bate şindrila pe acoperiş; şiţar. • pl. *-i.* şi (*reg.*) *şindilár s.m.* /***şindrilă*** + *-ar*.

şindrílă *s.f.* Colect. Scîndură de brad, îngustă şi subţire, care este folosită mai ales la acoperitul caselor; şiţă, şindră. • pl. *-e*, (*reg.*) *-i.* şi (*reg.*) *şindílă, sindílă s.f.* /<germ. ***Schindel***, săs. ***şęndəl***, magh. ***zsindely***.

şindrilí *vb. IV. tr.* (*compl. indică clădiri, garduri etc.*) A acoperi cu şindrilă; a şindrui. • prez.ind. *-esc.* şi (*reg.*) *şindilí vb. IV.* /***şindrilă*** + *-i*.

şindrilíre *s.f.* Acţiunea de *a şindrili* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***şindrili***.

şindrilít[1] *s.n.* Faptul de *a şindrili.* • şi (*reg.*) *şindilít s.n.* /v. ***şindrili***.

şindrilít[2]**, -ă** *adj.* (*despre clădiri, garduri etc.*) Care are acoperiş de şindrilă; şindruit. • pl. *-ţi, -te.* şi (*reg.*) *şindilít, -ă adj.* /v. ***şindrili***.

şindruí *vb. IV. tr.* (*reg.; compl. indică clădiri, garduri etc.*) A şindrili. • pl. *-iesc.* /***şindră*** + *-ui*.

şindruíre *s.f.* (*reg.*) Acţiunea de *a şindrui* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***şindrui***.

şindruít, -ă *adj.* (*reg.; despre clădiri, garduri etc.*) Care este şindrilit. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***şindrui***.

şineág *s.n.* v. şinic.

şiníc *s.n.* (*înv., reg.*) **1** Măsură de capacitate pentru cereale sau pentru alte produse agricole, a cărei mărime variază, după regiuni şi după epoci, între 1¼ litri şi 136 litri (echivalată în greutate de la 12 kg la 50 kg). ◆ Vas care are această capacitate. ◆ Spec. Măsură cu care se toarnă boabele în coş la măcinat sau cu care se ia vamă la moară. **2** Cantitatea corespunzătoare unui şinic. • pl. *-ce.* şi *şiníg, şineág s.n.* /<tc. ***şinik***, ngr. ***σοινίκι***, bg. ***шиник***, srb. ***šinik***.

şiníg *s.n.* v. şinic.

şiníngă *s.f.* v. şirincă.

şiniór *s.n.* v. şinor.

şinlíc *s.n.* v. şenlic.

şinór *s.n.* (*reg.*) Şnur; şiret; găitan. • pl. *-oare.* şi *şiniór, şinúr s.n., şinúră s.f.* /<magh. dial. ***sinór, sinyór***; *şinur*, prin apropiere de *şnur*.

şinşilă

şinşílă *s.f.* (*zool.*) Mamifer rozător din America de Sud (Peru şi Chile), asemănător cu veverita, vînat pentru blana lui cenuşie foarte preţioasă şi frumoasă (*Chinchilla lanigera*). ◆ Ext. Blana prelucrată a acestui animal. • pl. *-e.* şi *cincílă s.f.* /<fr. ***chinchilla***; cf. sp. *chincha, chinchilla* „ploşniţă".

şíntăr *s.m., adj.* (*reg.*) **1** *s.m.* Călău. **2** *adj., s.m.* (Om) crud. • pl. *-i.* /<germ. ***Schinder***, srb. ***sinter***, magh. ***sintér***.

şintoísm *s.n.* (*relig.*) Religie naţională a Japoniei, apărută în perioada prefeudală, caracterizată prin animism, venerarea unor divinităţi ale naturii (soarele fiind divinitatea principală), cultul eroilor, al strămoşilor, caracteristice fiind rugăciunile şi ofrandele de flori şi de orez. • scris şi *shintoism.* /<fr. ***shinthoïsme***; cf. japon. *shinto* „calea lui Dumnezeu".

şintoíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (*relig.*) (Adept) al şintoismului. • scris şi *shintoist.* • pl. *-işti, -iste.* /<fr. ***shintoïste***.

şinuí *vb. IV. tr.* **1** (*compl. indică roţi de lemn ale unor vehicule sau,* ext., *vehicule cu roţi de lemn*) A fereca cu şine. **2** (*compl. indică obiecte*) A întări cu şine. • prez.ind. *-iesc.* /***şină*** + *-ui*.

şinuíre *s.f.* Acţiunea de *a şinui* şi rezultatul ei; şinuit. • pl. *-i.* /v. ***şinui***.

şinuít[1] *s.n.* Şinuire. • /v. ***şinui***.

şinuít[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre roţile de lemn ale unor vehicule sau,* ext., *despre vehicule cu roţi de lemn*) Care este ferecat cu şine. **2** (*despre obiecte*) Care este întărit cu şine. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***şinui***.

şinúr *s.n.* v. şinor.

şinúră *s.f.* v. şinor.

şip[1] *s.m.* (*iht.*) Peşte din familia acipenseridelor, asemănător cu nisetrul, lung pînă la 2 m, avînd corpul acoperit pe spinare şi pe laturi cu plăci cornoase, care îşi depune icrele în regiunea gurilor Dunării (*Acipenser sturio*). • pl. *-i.* /<rus. ***шип***.

şip[2] *s.n.* (*pop., fam.*) Sticlă (pentru păstrat lichide); flacon. ◆ Conţinutul unei sticle. • pl. *-uri.* /<magh. ***síp*** „lulea".

şípăt *s.n.* v. şipot.

şípcă *s.f.* Fiecare dintre bucăţile de lemn subţiri şi lungi (de formă paralelipipedică) folosite în lucrări de tîmplărie sau de dulgherie. • pl. *şipci.* /<bg. ***шипка***.

şipcuí *vb. IV. tr.* **1** (*compl. indică pereţi sau tavane de lemn*) A acoperi cu şipci, pentru a se prinde muruiala. **2** A împrejmui, a îngrădi cu şipci. • prez.ind. *-iesc.* /***şipcă*** + *-ui*.

şipcuít, -ă *adj.* (*despre pereţi sau tavane de lemn*) Care este acoperit cu şipci, pentru a se prinde muruiala. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***şipcui***.

şipculíţă *s.f.* Dim. al lui *şipcă.* • pl. *-e.* /***şipcă*** + *-uliţă*.

şípit *s.n.* v. şipot.

şípot *s.n.* **1** Izvor a cărui apă ţîşneşte cu putere (şi care este captată printr-un jgheab sau printr-o ţeavă). ◇ Loc.adv. *În şipot* = (*pe lîngă vb. ca „a curge", „a cădea"*) ţîşnind impetuos şi abundent. ◇ Compar. *Hohotul izbucni din nou, limpede, muzical şi din plin, ca un şipot de munte* (VIN.). ◆ Analog. Şuviţă (abundentă) de lichid care curge din ceva sau de undeva. *La bute, şipotul de vin s-a împuţinat* (SADOV.). ◆ (*pop.*) Cădere de apă. ◆ (*pop.*; şi *şipotul apei*) Porţiune din matca unei ape curgătoare de-a lungul căreia apa are viteza cea mai mare. ◆ (*reg.*) Bulboană. **2** Jgheab, uluc, ţeavă prin care se captează apa unui izvor. ◆ Jgheab de aducţie. ◆ (*pop.*) Jgheab prin care se scurge mustul din teasc. ◆ (*reg.*) Uluc la moară prin care curge făina. **3** (*pop.*) Uluc (de tablă) aşezat de-a lungul streşinii casei, prin care se scurge apa de pe acoperiş. • pl. *-e.* şi (*reg.*) *şípăt, şípit, şípuţ s.n.* /<sl. veche ШЬПОТЪ „murmur".

şipotí *vb. IV.* v. şopoti.

şipoţél *s.n.* Dim. al lui *şipot.* • pl. *-e.* /***şipot*** + *-el*.

şipşándler *s.m.* Comerciant care furnizează mărfuri pentru nave. • pl. *-i.* /<engl. ***ship chandler***.

şipurél *s.n.* (*pop.*) Şipuşor. • pl. *-e.* /***şipuri***, pl. lui *şip*[2] + *-el*.

şipuşór *s.n.* Dim. al lui *şip*; (*pop.*) şipurel. • pl. *-oare.* /***şip***[2] + *-uşor*.

şir, şíră *s.n., s.f.* **A** *s.n.* **I 1** Grup, mulţime de fiinţe sau de lucruri dispuse în succesiune, desfăşurate în linie (dreaptă); rînd, şirag. *În zare... se înălţa un şir de plopi* (STANCU). ◇ (*adv.*) *Copiii se ţineau şir după el* (DELAVR.). ◇ *Şir indian* v. indian. ◇ Loc.adj., adv. *În şir* = unul după (sau lîngă) altul. ◆ (*urmat de determ. introduse de prep. „de"*) Mulţime de mărgele, de pietre preţioase etc. dispuse pe un fir pentru a servi ca obiect de podoabă. *Şi-a cumpărat un şir de mărgele.* **2** Rînd scris sau tipărit. *Şirul acela o interesa acum mai mult decît întreg volumul* (AGÂR.). **3** Lanţ de munţi. **4** Dîră formată de un lichid care se prelinge în picături pe ceva. *Pe haina cea neagră curgea un şir de picături de sînge* (EMIN.). **5** (*de obicei la pl.*) Cusătură decorativă făcută mai ales pe mînecile sau pe piepţii iilor. **II 1** Succesiune de fapte, de evenimente, de unităţi de timp etc.; şirag. *Domnii noştri viteji au luptat în şirul veacurilor* (GÎRL.). ◇ (*adv.*) *Petrecerile se ţin şir.* ◇ *În şir* = *a)* loc.adj., adv. succesiv, consecutiv; neîntrerupt, necontenit. *Plouase cîteva zile în şir* (BRĂ.); *b)* loc.adv. imediat, numaidecît. ◇ Ext. *Ai scutit-o de un lung şir de suferinţe* (STANCU). ◆ Succesiune genealogică. *N-ai ucis în el un rege, ai ucis un şir de regi* (COŞB.). **2** Desfăşurare continuă şi regulată (a unui proces, a unui fenomen etc.); înlănţuire logică a ideilor, a faptelor într-o relatare, într-o expunere etc.; fir. *Risetele nu se potoliseră de tot şi el îşi pierdu şirul* (PAS). ◇ Loc.adj., adv. *Fără şir* = (în mod) incoerent; lipsit de legătură logică. *Îngălbeni, bolborosi vorbe fără şir* (REBR.). *Cu şir* = (în mod) coerent; (în mod) logic. **III 1** Succesiune ordonată a elementelor unui ansamblu. *Şirul literelor alfabetului.* **2** (*mat.*) Mulţime infinită, ordonată, ale cărei elemente pot fi puse în corespondenţă cu mulţimea numerelor naturale. **3** (*biol.*) *Şir filogenetic* = serie constituită din totalitatea categoriilor de fiinţe, ordonate după gradul lor de evoluţie. **IV 1** (*la pl.*) Grup, ceată, gloată. **2** (*mai ales la pl.*) Categorie, grupare de persoane. *Studenţii l-au primit în şirurile lor.* **3** Mulţime, sumă. *Din acest şir de preocupări mi-a rămas... cunoaşterea* (SADOV.). **B** *s.f.* (*anat.*) *Şira* (ori, *reg., n., şirul*) *spinării* sau, *pop., şira spatelor* = totalitatea vertebrelor reunite cap la cap, care formează baza de susţinere a scheletului la animalele vertebrate; coloana vertebrală. • pl. *-uri, -e.* /lat. **sira*; cf. gr. *σειρά*; *şir*, sg. refăcut după *şire*, pl. lui *şiră*.

şirág *s.n.* **I 1** Grup, mulţime de fiinţe sau de lucruri dispuse în succesiune, desfăşurate în linie (dreaptă); şir. *Oraşul e un şirag de vile şi grădini* (RALEA). ◇ (*adv.*) *Carele veneau şirag pe drum* (AGÂR.). ◇ Loc.adv. *În* (sau *la*) *şirag* = unul după (sau lîngă) altul. *Am umblat în şirag şi în tăcere cam doi kilometri* (SADOV.). **2** Rînd de ostaşi dintr-o formaţie de luptă; coloană de ostaşi; front de ostaşi. ◆ (*înv., reg.*) Armată, trupă; unitate militară. ◆ (*înv.*) Linie de bătaie. **3** (*de obicei urmat de determ. introduse prin prep. „de"*) Mulţime de mărgele, de pietre preţioase etc., înşirate pe un fir, pentru a servi ca obiect de podoabă. *Şi-a pus la gît un şirag de perle.* ◇ *Şirag de mătănii* v. mătanie. ◆ Ext. Mulţime de obiecte, de fructe etc. de acelaşi fel, înşirate pe un fir (din necesităţi practice). *Şiraguri de hribi înşiraţi pe sfoară* (BRĂ.). **4** Dîră formată de un lichid care se prelinge în picături pe ceva. *Îi curgeau şiraguri de lacrimi pe la coada genelor* (SADOV.). **II** Succesiune de fapte, de evenimente, de unităţi de timp etc.; şir. *Trecu... un an... şi după el şiraguri lungi de ani* (GAL.). **III** Sumă, mulţime. *Ar fi putut să ticluiască un şirag de amănunte* (REBR.). • pl. *-uri.* şi (*înv., reg.*) *şireág*, (*înv.*) *şarág, şărág s.n.* /<magh. ***sereg***, după *şir*; cf. pol. *szereg*.

şíră[1] *s.f.* (*de obicei urmat de determ. introduse prin prep. „de"*) Grămadă mare de paie, de snopi etc., clădită în formă de prismă şi terminată la partea superioară cu o coamă (ascuţită); claie, stog. • pl. *-e.* şi (*reg.*) *şúră s.f.* /cf. *şir*.

şíră[2] *s.f.* v. şură[1].

şirăí *vb. IV.* v. şiroi[3].

şireág *s.n.* v. şirag.

şireclíc *s.n.* v. şiretlic.

şirégă *s.f.* v. şireglă.

şiréglă *s.f.* (*reg.*) **1** Codîrlă (la car sau la căruţă). **2** Grătar pentru nutreţ, fixat deasupra ieslei, la peretele grajdului. **3** Împletitură de nuiele (în formă de ladă), fixată pe sanie (în care se transportă nutreţul). **4** Targă folosită la transportarea pămîntului, a minereului aurifer etc. • pl. *-e.* şi *şeríglă, şirégă, şirígă, şiríglă, şoríglă s.f.* /<magh. ***saraglya***, dial. ***saraglya, soroglya, sarogja***.

şirét[1] *s.n.* **1** Bentiţă îngustă de bumbac, ţesută tubular sau în fişie, care, petrecută prin butoniere speciale, serveşte pentru a lega sau a strînge încălţămintea sau diferite obiecte de îmbrăcăminte. ◇ Expr. (*fam.*) *A se trage de şireturi* (cu cineva) = a-şi permite familiarităţi (cu cineva). ◆ Fîşie îngustă şi groasă de ţesătură sau de împletitură, folosită pentru întărirea unor cusături în croitorie sau pentru ornamentarea

îmbrăcămintei. **2** Sfoară de bumbac (îmbrăcată în mătase colorată sau în fir), răsucită în două sau în trei, care este folosită mai ales ca ornament la îmbrăcăminte; găitan, ceapraz, brandemburg, şnur. • pl. *-uri*, (*pop.*) *-e*. /<tc. ***şerit***.

şirét², **-eátă** *adj.* **1** (*despre oameni*) Care ştie să profite (cu abilitate) de naivitatea sau de buna-credinţă a altora pentru a-şi atinge scopurile pe căi ocolite; care dovedeşte un caracter viclean, perfid. *Şireată şi dulce - copil vinovat -, De ce nu mă-mbii cu al tău sărutat* (EMIN.). *Bătrînii sînt şireţi, escroci, ţi-o spun eu ca avocat* (CĂL.). ◇ (*adv.*) *Se-ntoarse spre ginerele său, clipind şiret din ochi* (SADOV.). ◇ (*subst.*) *Şiretule, crezi că nu ştiu?* (VLAH.). ◇ Expr. *A fi şiret ca oaia* v. oaie. ◇ Analog. (*despre animale şi păsări*) *Vulpea cea şireată îi răspunse* (ISP.). *Vrăbiile, mai şirete, Făceau semne către fete* (ARGH.). ◆ Care este plin de subtilitate, de fineţe; rafinat; descurcăreţ, abil. *Avocatul, mai ales într-un orăşel d-astea..., va să fie şmecher, şiret* (BRĂT.). **2** (*despre fizionomia, manifestările, atitudinile etc. ale oamenilor*) Care denotă, trădează viclenie, prefăcătorie, perfidie. *Simţeam adînc amarul privirilor şirete* (EFT.). ◇ (*adv.*) *Zîmbea şiret*. ◆ Care denotă abilitate, subtilitate, umor. • pl. *-ţi*, *-te*. /<tc. ***şirret***.

şireténie¹ *s.f.* **1** Însuşirea de a fi şiret; atitudine, comportare, vorbă de om şiret; şireţie, şiretlic. *E mereu încîntat de propria lui şiretenie* (CA. PETR.). **2** Faptă, procedeu care denotă şiretenie; stratagemă, tertip, truc; subterfugiu; vicleşug. *Fratele de cruce... prin această şiretenie... se cunoscu cu fata* (ISP.). • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***şiret²*** + *-enie*.

şireténie² *s.f.* (*pop.*) Desfăşurare, curs (al unei întîmplări, al unei situaţii); şir de peripeţii. *Grădinarul spuse împăratului toată şiretenia cu pasărea* (ISP.). ◆ Ext. Relatare a unei întîmplări, a unei situaţii etc.; tărăşenie. *Ia spune-mi, coane Iorgule, şi mie cum s-a întîmplat!... – A! E-o şiretenie-ntreagă* (SANDU-A.). ◆ Tîlc, semnificaţie. *Înţeleseră şiretenia vorbei cucoanei, se mirară de atîta înţelepciune* (ISP.). • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. şi *şiriténiе* *s.f.* /de la ***şir***.

şiretlíc *s.n.* **1** Procedeu, faptă de om şiret; truc folosit pentru a înşela buna-credinţă a cuiva; şmecherie, vicleşug. *Te-am prins. Umbli cu şiretlicuri* (VIN.). ◇ Expr. *A o întoarce la şiretlic* v. întoarce. ◆ Mijloc ingenios de a rezolva o dificultate (într-o meserie). *Am învăţat toate şiretlicurile navigaţiei*. **2** (*înv.*) Şiretenie. *Ai nevoie de mult şiretlic pentru a scăpa de poliţie*. • pl. *-uri*. şi (*înv.*) *şireclíc*, *şiretlíc*, *şeretlíc*, (*reg.*) *şiritlíc* *s.n.* /<tc. ***şirretlik***.

şiretlíc *s.n.* v. şiretlic.

şiretél *s.n.* Dim. al lui *şiret*. • pl. *-e*. /***şiret¹*** + *-el*.

şireţíe *s.f.* Şiretenie. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***şiret²*** + *-ie*.

şiríc *s.n.* (*înv.*) Prăjină. • pl. *-uri*. şi *siríc* *s.n.* /<tc. ***syryk***, ngr. ***σιρίκι***.

şirígă *s.f.* v. şireglă.

şiríglă *s.f.* v. şireglă.

şirín *s.n.* (*înv., reg.*) Trunchi de brad, lung şi subţire (din care se făceau antene sau vergi pentru navele cu vele). • pl. *-uri*. şi (*înv.*) *sirín*, (*reg.*) *şurín* *s.n.* /<tc. ***seren*** „antenă".

şiríncă *s.f.* (*reg.*) **1** Fîşie îngustă de pămînt (arabil). **2** Basma; năframă. • pl. *-ci*, *-ce*. şi *şilíncă*, *şiríngă*, *şiníngă* *s.f.* /<ucr., rus. ***ширинка***.

şiríngă *s.f.* v. şirincă.

şiriténie *s.f.* v. şiretenie².

şiritlíc *s.n.* v. şiretlic.

şirlău *s.n.* (*înv., reg.*) Şiroi. ◆ Ext. Făgaş (săpat de ape). • pl. *-aie*, (*înv.*) *-ăuri*. şi (*reg.*) *şurlău* *s.n.* /form. expr.; cf. *şirloi*.

şirlói¹ *s.n.* v. şiroi¹.

şirloí² *vb. IV.* v. şiroi³.

şiróі¹ *s.n.* **1** Curs de apă (torenţial) care se scurge cu repeziciune şi cu abundenţă pe locurile înclinate (în urma ploilor mari sau a topirii zăpezilor); şuvoi, torent, (*înv., reg.*) şirlău. ◇ Fig. *Dinspre-apusul ce tresaltă Singeroase curg şiroaie* (MACED.). ◆ (*reg.*) Ext. Făgaş (săpat de ape). **2** Exager. Şuviţă (abundentă) de lichid, care curge sau se prelinge de undeva sau din ceva. *I se preling pe obraz şiroaie de lacrimi*. ◇ Expr. (*fam.*) *A curge şiroaie* (sau *şiroi*) = a curge din abundenţă. *A vărsa şiroaie de lacrimi* v. lacrimă. • pl. *-oaie*, *-uri*. şi (*reg.*) *şirlói*, *şurlói* *s.n.* /de la ***şiroí³***.

şiróі² *s.n.* Aug. al lui *şir*. • pl. *-oaie*. /***şir*** + *-oi*.

şiroí³ *vb. IV. intr.* **1** (*despre ape*) A curge cu repeziciune, producînd un zgomot caracteristic. ◇ Analog. (*despre ploaie*) *Şi-i numai ploaia şiroind peste alei* (LAB.). **2** Exager. (*despre lichide*) A se scurge sau a se prelinge în şuviţe abundente de undeva sau din ceva. *Lacrimile îi şiruiau dese, mari şi grele* (POPA). ◆ (*despre lucruri îmbibate sau care secretă lichide*) A lăsa să se scurgă sau să se prelingă în şuviţe (abundente). *M-am trezit... cu straiele şiroind* (SADOV.). • prez.ind. pers. 3 *-ieşte*. şi (*reg.*) *şirăí*, *şirloí*, *şiruí*, *şuroí*, *şurăí* *vb. IV.* /form. expr.; cf. *ciurui*.

şiroíre *s.f.* **1** Faptul de a *şiroi*. **2** (*geol.*) Fenomen de eroziune superficială, provocat de firişoarele de apă care provin din precipitaţii atmosferice şi care se scurg pe un teren în pantă; spălare. • pl. *-i*. /v. ***şiroí³***.

şírting *s.n.* (*ţes.*) Ţesătură de bumbac folosită la confecţionarea unor obiecte de lenjerie mai rezistente. • /<engl. ***shirting***.

şiruí¹ *vb. IV.* **1** *tr., refl.* (*înv., reg.*) A (se) înşirui, a (se) alinia. **2** *tr.* (*înv.*) A înşira. • prez.ind. *-iesc*. /***şir*** + *-ui*.

şiruí² *vb. IV.* v. şiroi³.

şiruléţ *s.n.* Dim. al lui *şir*. • pl. *-e*. /***şir*** + *-uleţ*.

şiscói *s.m.* v. şişcoi.

şist *s.n.* (*geol.*) Rocă metamorfică sau sedimentară care are proprietatea de a se desface uşor în foi sau în plăci subţiri cu suprafeţe paralele. ◇ *Şist cristalin* = rocă foarte veche şi foarte rezistentă, formată prin transformarea în stare solidă a rocilor sedimentare şi eruptive, la o temperatură şi la o presiune foarte mari. • pl. *-uri*. şi (*înv.*) *schist* *s.n.* /<fr. ***schiste***; cf. gr. *σχιστός* „despicat, rupt".

şistár *s.n.* v. şiştar.

şistificáre *s.f.* (*miner.*) Răspîndire prin pulverizare a unui material sub formă de pulbere (şisturi argiloase, cretă, argilă uscată etc.) în interiorul unei mine grizutoase, cu scopul de a face ca amestecul de grizu şi praf de cărbune să devină mai puţin sensibil la aprindere şi la explozie. • pl. *-ări*. /după fr. *schistification*.

şistoáre *s.f.* v. şitoare.

şistoíd, -ă *adj.* Care are aspect de şist. • pl. *-izi*, *-ide*. /<fr. ***schistoïde***.

şistór, -oáre *s.m., s.f.* v. şiştor.

şistós, -oásă *adj.* **1** (*despre roci sedimentare sau metamorfice*) Care are proprietăţile sau structura şistului. **2** (*despre soluri*) Care este format din şisturi. • pl. *-oşi*, *-oase*. /<fr. ***schisteux***.

şistóză *s.f.* (*med.*) Afecţiune pulmonară provocată de inhalarea prafului de ardezie. • pl. *-e*. /<fr. ***schistose***.

şistozitáte *s.f.* Proprietate a unor roci sedimentare sau metamorfice de a se desface în plăci subţiri sau în foi cu suprafeţe paralele. • şi *şistuozitáte* *s.f.* /<fr. ***schistosité***.

şistuozitáte *s.f.* v. şistozitate.

şiş *s.n.* **1** Pumnal cu lama lungă şi îngustă, purtat într-un baston care îi serveşte drept teacă. ◆ Baston prevăzut cu un astfel de pumnal. **2** Hanger; stilet; pumnal. *Stau la pîndă... haimanale cu şişul în mînecă* (G. M. ZAMF.). • pl. *-uri*. /<tc. ***şiş***.

şişăí *vb. IV.* v. şîşîi.

şişăít *s.n.* v. şîşîit.

şişcăr *s.m.* (*arg.*) Cuţitar; bătăuş. • pl. *-i*. /de la ***şiş***.

şişcáv¹, **-ă** *adj.* (*reg.; despre oameni*) **1** Care este peltic; sîsîit. **2** Care este bîlbîit; gîngav. • acc. şi *şişcav*. pl. *-i*, *-e*. /<srb. ***šuškav***.

şişcáv², **-ă** *adj.* v. şiştav.

şíşcă¹ *s.f.* (*reg.*) **1** Tocătură de paie sau de coceni, folosită pentru hrana vitelor. **2** Maşină de tocat paie sau coceni. • pl. *şişti*. şi *síşcă* *s.f.* /<ucr. ***січка***, magh. ***szecska***.

şíşcă² *s.f.* (*reg.*) Vrăjitoare. • pl. *şişte*, *şişti*. /cf. magh. dial. *siska*, srb. *šiška* „craniu".

şişcăví¹ *vb. IV. intr.* (*reg.; despre oameni*) **1** A pronunţa defectuos anumite sunete; a vorbi peltic sau sîsîit. **2** A se bîlbîi; a gîngăvi. • prez.ind. *-esc*. şi *şuşcăví* *vb. IV.* /***şişcav*** + *-i*.

şişcăví² *vb. IV.* v. şiştăvi.

şişcăvít, -ă *adj.* v. şiştăvit.

şişcói *s.m.* (*reg.*) **1** Vrăjitor. **2** Strigoi. • pl. *-oi*. şi *şiscói* *s.m.* /***şíşcă²*** + *-oi*.

şişcórniţă *s.f.* (*reg.*) Maşină de tocat paie sau coceni. • pl. *-e*. şi *sişcórniţă* *s.f.* /***şíşcă¹*** + *-orniţă*.

şişíi *vb. IV.* v. şîşîi.

şişléte *s.m.* v. şuşlete.

şişneăb *s.m.* (*zool.; reg.*) Lipitoare (*Caprimulgus europaeus*). • pl. *-ebi*. /etimol. nec.

şiştár *s.n.* Vas de lemn sau de metal, cu toartă, cu gura mai largă decît baza, folosit mai ales la muls, pentru strîngerea laptelui. ◆ Cantitatea de lichid conţinută într-un şiştar. • pl. *-e*. şi (*reg.*) *şistár*, *şitár*, *şustár*, *şuştár*, *siştár* *s.n.* /cf. slav. ***шестарь***, lat. med. *sextarius*.

şiştăv, -ă *adj.* **1** (*pop.; despre boabele cerealelor*) Care este nedezvoltat, mărunt, sec. **2** (*reg.; despre oameni şi animale*) Care este firav, debil; bolnăvicios. • acc. şi *şístav*. pl. *-i*, *-e*. şi *şişcáv*, *-ă* *adj.* /<bg. ***сущав***.

şiştărél *s.n.* Dim. al lui *şiştar*. • pl. *-e*. şi (*reg.*) *şuştărél* *s.n.* /***şiştar*** + *-el*.

şiştăví *vb. IV. refl.* **1** (*pop.; despre boabele de cereale*) A se zbîrci, a se pipernici. **2** (*reg.; despre oameni*) A deveni firav, debil, bolnăvicios. • prez.ind. *-esc*. şi (*reg.*) *şişcăví* *vb. IV.* /***şiştav*** + *-i*.

şiştăvíre *s.f.* (*pop.*) Faptul de *a se şiştăvi*. • pl. *-i*. /v. ***şiştăvi***.

şiştăvít, -ă *adj.* **1** (*pop.; despre boabele de cereale*) Care este zbîrcit, pipernicit. **2** (*reg.; despre oameni*) Care este firav, debil, bolnăvicios. • pl. *-ţi*, *-te*. şi (*reg.*) *şişcăvít*, *-ă* *adj.* /v. ***şiştăvi***.

şiştoáre *s.f.* v. şitoare.

şiştór, -oáre *subst.* **1** *s.m.* (*pop.*) Par ascuţit care se pune în vîrful caselor ţărăneşti. **2** *s.m.* (*pop.*) Fiecare dintre drugii de lemn prinşi la capete în tîrcoalele prîsnelului morii. **3** *s.f.* (*reg.; la grapă*) Spetează. **4** *s.f.* (*reg.; la vîrtelniţă*) Fofelniţă. **5** *subst.* (*la meliţă*) Fălcea. **6** *subst.* (*reg.*) Fiecare dintre grinzile între care se fixează fereastra. • pl. *-ori*. şi (*reg.*) *şistór*, *-oáre*, *şitór*, *-oáre*, *şuştór*, *-oáre* *s.m., s.f.*, *sistór* *s.m.* /cf. ucr. *шестирия* „roată dinţată", rom. *sucitor*.

şişuí *vb. IV.* v. şîşîi.

şitár *s.m.* v. şiştar.

şitoáre *s.f.* (*reg.*) **1** Cingătoare (ţesută din lînă) folosită mai ales de femei. **2** Ţesătură lungă şi îngustă cu care se înfaşă copiii. **3** Lizieră (la ţesături sau la îmbrăcăminte). • pl. *-ori*. şi *şistoáre*, *şiştoáre*, *şuştoáre* *s.f.* /etimol. nec.

şitór, -oáre *s.m., s.f.* v. şiştor.

şiţár *s.m.* Şindrilar. • pl. *-i*. /***şiţă*** + *-ar*.

şíţă *s.f.* Bucată subţire de lemn, asemănătoare cu şindrila, dar mai scurtă, care este folosită pentru căptuşirea şi acoperirea caselor ţărăneşti, a cabanelor etc. ◆ Ext. Şindrilă. • pl. *-e*. /<săs. vechi ***schyzzen***.

şiţuí *vb. IV. tr.* (*compl. indică clădiri, garduri etc.*) A acoperi cu şiţă. • pl. *-iesc*, *şíţui*. /***şíţă*** + *-ui*.

şiţuít, -ă *adj.* (*despre clădiri, garduri etc.*) Care are acoperiş de şiţă. • pl. *-ţi*, *-te*. /v. ***şiţui***.

şivói¹ *s.m.* v. şiboi.

şivói² *s.n.* v. şuvoi.

şíput *s.n.* v. şipot.

şîşîí *vb. IV.* **1** *intr.* (*despre frunzele mişcate de vînt, despre ape etc.*) A produce un zgomot slab (şi continuu). *Se pornise vîntul prin cireş şi floarea A-nceput să ningă şişăind domol* (COŞB.). **2** *tr.* (*compl. indică copii mici*) A linişti sau a adormi prin repetarea prelungită şi monotonă a sunetului „ş". **3** *intr.* (*despre oameni*) A şuiera printre dinţi. **4** *intr.* (*despre şerpi*) A şuiera. • prez.ind. *şîşîi*, *-iesc*. şi *şişăí*, *şişií*, *şişuí* *vb. IV.* /form. expr.

şîşîíre *s.f.* Acţiunea de *a şîşîi* şi rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. ***şîşîi***.

şîşîít *s.n.* **1** Faptul de *a şîşîi*. **2** Concr. Zgomot slab (şi continuu) produs de mişcarea frunzelor mişcate de vînt, de curgerea liniştită a apei etc. **3** Concr. Sunet produs prin pronunţarea prelungită şi repetată a sunetului „ş", pentru a linişti sau a adormi un copil mic. • şi *şişăít* *s.n.* /v. ***şîşîi***.

şlágăr *s.n.* **1** (*muz.*) Melodie care se bucură la un moment dat de o mare popularitate; cîntec la modă. **2** Fig. Expresie stereotipă; clişeu. • pl. *-e*. /<germ. ***Schlager***.

şlaif¹ *s.n.* (*reg.*) Sanie (pentru transportat buşteni). • /<germ. ***Schleife***.

şlaif² *s.n.* Polizor. • /<germ. ***Schleif***.

şlam *s.n.* **1** (*miner.*) Amestec de apă cu particule fine de substanţe minerale în suspensie, provenind din instalaţiile de preparare mecanică, pe cale umedă, a minereurilor sau a cărbunilor. **2** Substanţă petrolieră în suspensie, care pluteşte pe mare sub forma unor aglomerări poluante dense, purtate de vînturi şi curenţi. • /<germ. ***Schlamm***.

şlámpăt, -ă *adj.* (*fam.; despre oameni, mai ales despre femei*) Care are o ţinută neglijentă, dezordonată, lălîie. ◇ (*subst.*) *Şleampăta abia ne-a deschis uşa.* • pl. *-ţi, -te.* şi *şleámpăt, -ă adj.* /<germ. ***Schlampe*** „femeie neîngrijită".

şlap *s.m.* (*mai ales la pl.*) Încălţăminte pentru plajă, baie etc., cu talpa plată, fără toc şi cu feţe din una sau mai multe bentiţe. • pl. *-i.* /<germ. ***Schlappe.***

şlápă *s.f.* v. şleapă.

şlau *s.n.* v. şleau[2].

şleaf[1] *s.n.* v. şleau[2].

şleaf[2] *s.n.* v. şleau[3].

şleah[1] *s.n.* v. şleau[2].

şleah[2] *s.n.* v. şleau[3].

şleáhtă *s.f.* **1** (*peior.*) Clică, bandă; gloată, ceată. *Am biruit şleahta conservatoare* (GALAN). **2** (*în trecut*) Nume dat nobilimii poloneze. ◆ Corp de armată alcătuit din nobili polonezi. • pl. *-ehte.* /<pol. ***szlachta***; cf. ucr. *шляхта.*

şleáhtic *s.m.* Persoană care făcea parte din şleahtă. • pl. *-ci.* /<pol. ***szlachcic***; cf. ucr. *шляхтич.*

şleámpăt, -ă *adj.* v. şlampăt.

şleápă *s.f.* (*înv.*) Şleapcă. • pl. *-epe.* şi *şlápă s.f.* /<rus. ***шляпа.***

şleápcă *s.f.* (*reg.*) Pălărie în trei colţuri; tricorn, şleapă. ◆ Ext. Şapcă. • pl. *-epce, -epci.* /<rus. ***шлянка.***

şleau[1] *s.m., s.n.* **1** *s.m.* (*bot.; înv.*) Ulm (*Ulmus carpinifolia*). **2** *s.m.* (*înv., reg.*) Copac bun de foc (porumbar sau stejar). **3** *s.n.* (*înv., reg.;* şi *pădure de şleau*) Pădure cu arbori de specii diferite (în care predomină stejarul). **4** *s.n.* Colect. (*reg.;* şi *lemn de şleau*) Lemne de foc provenite dintr-un şleau. • pl. *m. şlei, n. -uri.* /cf. germ. *Schlehe* „porumbar".

şleau[2] *s.n.* **I 1** Loc.adv. (*fam.*) *Pe şleau* = (*pe lîngă vb. de declaraţie sau pe lîngă vb. „a scrie"*) de-a dreptul, fără înconjur. *Vreau... să vă vorbesc pe şleau* (ARGH.). **2** (*înv., reg.*) Drum de ţară natural, neamenajat (de mare circulaţie). *Au făcut-o iar la stînga..., pe un şleau cu făgaşuri de roţi răsfrînte ca opturi lungi* (CA. PETR.). ◇ Expr. (*reg.*) *A da* (pe cineva) *pe şleau* = a aduce pe cineva pe drumul cel bun. ◆ (*reg.*) Şosea. **3** (*reg.*) Făgaş lăsat de roţile unui vehicul. ◇ Expr. (*reg.*) *A merge pe şleau* = *a*) a reuşi; *b*) a avea spor. ◆ (*reg.*) Curs al unei ape. **II** (*reg.*) **1** Loc deschis, expus vîntului. **2** Loc plan pe vîrful unui munte. ◆ Coamă de munte sau de deal. • pl. *-uri.* şi (*înv., reg.*) *şleaf, şleah,* (*reg.*) *şlau, şleu s.n.* /<pol. ***szlak, szlach***, ucr. ***шлях***; cf. şi germ. *Schleife, Schlaufe.*

şleau[3] *s.n.* **1** Fiecare dintre cele două curele groase, funii sau lanţuri care leagă pieptarul hamului de orcic. ◆ (*reg.*) Ham. **2** (*reg.*) Parte a crucii căruţei de care se prinde orcicul. • pl. *-uri.* şi (*reg.*) *şleaf, şleah, şleav, şlih s.n.* /<ucr. ***шлея***, pol. ***szleja, szla***; cf. germ. *Schleife.*

şleav *s.n.* v. şleau[3].

şlefuí *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică obiecte de metal, de lemn, de piatră etc.*) A prelucra prin frecare, pilire, tăiere sau rindeluire, pentru a netezi suprafaţa sau pentru a da o anumită formă; a lustrui. **2** *tr.* (*compl. indică pietre preţioase*) A tăia în faţete fine (pentru a mări valoarea şi strălucirea). **3** *tr.* Fig. (*compl. indică texte, opere de artă etc.*) A finisa cu minuţiozitate; a cizela. *Se vedea nevoit să scrie... fără răgazul de a-şi şlefui fraza* (CA. PETR.). **4** *tr., refl.* Fig. A face pe cineva să devină sau a deveni manierat, cultivat, rafinat. *Parcă s-a mai şlefuit de cînd l-am întîlnit ultima oară.* • prez.ind. *-iesc.* şi (*reg.*) *şlifuí vb. IV.* /<germ. ***schleifen.***

şlefuíre *s.f.* Acţiunea de *a* (*se*) *şlefui* şi rezultatul ei; şlefuit[1]. • pl. *-i.* /v. ***şlefui.***

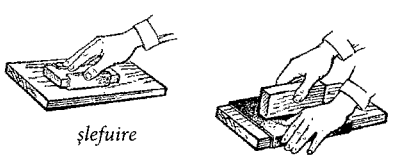

şlefuire

şlefuít[1] *s.n.* Şlefuire. • /v. ***şlefui.***

şlefuít[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre obiecte de metal, de lemn, de piatră etc.*) Care este prelucrat prin frecare, pilire, tăiere sau rindeluire; care are suprafaţa netezită. **2** (*despre pietre preţioase*) Care are suprafaţa tăiată în faţete fine ce se întretaie între ele. **3** Fig. (*despre oameni*) Care este manierat, rafinat. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***şlefui.***

şlefuitór, -oáre *s.m.* Persoană specializată în şlefuirea unor obiecte de metal, de lemn, de piatră etc. sau a pietrelor preţioase. • sil. *-fu-i-.* pl. *-ori, -oare.* /***şlefui*** + *-tor.*

şlem *s.n.* **1** (*la vist, la bridge etc.*) Situaţie în care toate levatele sînt reunite la unul dintre jucători sau la unul dintre cuplurile care participă la joc. ◇ *Micul şlem* = (*la unele jocuri de cărţi cu licitaţie*) situaţie în care unul dintre cuplurile participante la joc cîştigă douăsprezece dintre cele treisprezece levate posibile. **2** (*sport; la tenis*) *Marele şlem* = situaţie în care un tenisman cîştigă, în cursul aceluiaşi an, cele patru mari concursuri internaţionale de tenis. • /<fr. ***chelem***, germ. ***Schlemm***; cf. engl. *slam.*

şlep *s.n.* (*mar.*) Navă cu sau fără propulsie proprie, folosită pentru transportul mărfurilor pe fluvii, pe canale sau pe lacuri. • pl. *-uri.* /<germ. ***Schlepp [kahn].***

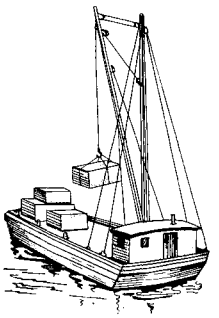

şlep

şlepăr *s.m.* (*mar.*) Persoană care conduce un şlep. • pl. *-i.* /***şlep*** + *-ar.*

şléper *s.n.* Transportor al laminorului. • pl. *-e.* /<germ. ***Schlepper.***

şleu *s.n.* v. şleau[2].

şleuít, -ă *adj.* (*reg.*) **1** (*despre drumuri*) Care are urme adînci, lăsate de roţile vehiculelor. **2** (*despre ierburi*) Care este cosită cu neregularităţi. • sil. *-le-u-.* pl. *-ţi, -te.* /de la ***şleau***[2].

şlíboviţă *s.f.* Sortiment de rachiu tare de prune. ◆ O anumită cantitate din acest fel de rachiu. • pl. *-e.* şi (*reg.*) *şligovíţă, slibovíţă s.f.* /<pol. ***śliwowica***, srb. ***šljivovica***, germ. ***Slibowitz***, magh. ***sligovica.***

şlic *s.n.* v. işlic.

şlif *s.n.* **1** (*tehn.*) Procedeu de finisare cu un corp dur, folosit la sticlă, ceramică etc. **2** (*tehn.*) Porţiune şlefuită a unei piese, a unui aparat etc. **3** Fig. (*fam.*) Fineţe, rafinament, subtilitate. • pl. *-uri.* /<germ. ***Schliff.***

şlifuí *vb. IV.* v. şlefui.

şligovíţă *s.f.* v. şliboviţă.

şlih *s.n.* v. şleau[3].

şlíre *s.f.* (*geol.*) Îngrămădire de minerale, de dimensiuni variabile, în masivele eruptive, care apare în timpul procesului de cristalizare magmatică. • pl. *-i.* /cf. germ. *Schlier* „marnă".

şliţ *s.n.* **1** (*tehn.*) Scobitură în formă de şanţ, făcută într-o piesă sau într-un element de construcţie. **2** Deschizătură făcută la marginea inferioară sau la mînecile unor obiecte de îmbrăcăminte, avînd rol practic sau decorativ. **3** Deschizătura din faţă a pantalonilor; prohab. • pl. *-uri.* /<germ. ***Schlitz.***

şluc *s.n.* (*reg.*) Înghiţitură. • pl. *-uri.* /<germ. ***Schluck.***

şluf *s.n.* Argilă bogată în siliciu. • /<germ. ***Schluff.***

şlus *interj.* (*reg.*) Gata! s-a terminat! • /<germ. ***Schluss.***

şmac *s.n.* v. şmag.

şmag *s.n.* (*reg.*) **1** Gust (rău) pe care îl capătă uneori mîncărurile sau băuturile; iz. **2** Aromă. ◇ Expr. *A strica* (*cuiva*) *şmahul* = a indispune pe cineva. *A scoate şmagul din cineva* = a potoli, a linişti pe cineva. (*arg.*) *A lua şmagul* = a deflora. • pl. *-uri.* şi *şmac, şmah, smac, zmag s.n.* /<germ. ***Schmack.***

şmah *s.n.* v. şmag.

şmal *s.n.* (*tipogr.*) Literă tipografică subţire şi îngustă. • pl. *-e.* şi *şmálă s.f.* /<germ. ***Schmal[schrift].***

şmálă *s.f.* v. şmal.

şmalţ *s.n.* v. smalţ.

şmălţuít, -ă *adj.* v. smălţuit[2].

şmécher, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care ştie să iasă din încurcături, care nu poate fi păcălită. ◆ (*deprec.*) (Persoană) care se pricepe la trucuri, la viclenii, care ştie să se aranjeze. **2** *s.m., s.f.* (*fam.*) Persoană tînără care caută să se remarce ca om de spirit prin manifestări ostentative (şi impertinente), să epateze (şi să scandalizeze). • pl. *-i, -e.* /<germ. ***Schmecker*** „persoană cu gust rafinat".

şmecheráş *s.m.* (*fam.*) Dim. al lui *şmecher.* • pl. *-i.* /***şmecher*** + *-aş.*

şmechereálă *s.f.* (*fam.*) Şmecherie. • pl. *-eli.* /***şmecheri*** + *-eală.*

şmecherésc, -eáscă *adj.* Care aparţine şmecherilor, care se referă la şmecheri; ca şmecherii. • pl. *-eşti.* /***şmecher*** + *-esc.*

şmecheréşte *adv.* Ca şmecherii, în felul şmecherilor. *Îl priveşte şmecherește, pe sub sprîncene.* • /***şmecher*** + *-eşte.*

şmecherí *vb. IV.* **1** *tr., refl.* A face să devină sau a deveni şmecher. **2** *tr.* (*fam.*) A păcăli, a înşela (printr-o şmecherie). **3** *tr.* (*arg.; compl. indică aparate, instalaţii etc.*) A regla, a pune la punct. • prez.ind. *-esc.* /***şmecher*** + *-i.*

şmecheríe *s.f.* **1** Faptul sau însuşirea de a fi şmecher. *Şmecheria femeilor nu are limite.* **2** Abilitate de şmecher; vorbă, faptă de şmecher; şiretlic, vicleşug; escrocherie, fraudă; (*fam.*) şmechereală, şmecherîlîc. *La mine nu ţin şmecheriile, măi băiete!* **3** Expr. (*fam.*) (*A fi*) (*pus*) *la şmecherie* = (a fi) dichisit, ferchezuit. *A lua* (pe cineva) *la şmecherie* = a se comporta şmecherește (cu cineva). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***şmecher*** + *-ie.*

şmecheríre *s.f.* Acţiunea de *a* (*se*) *şmecheri* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***şmecheri.***

şmecherlîc *s.n.* (*fam.*) Şmecherie. • pl. *-uri.* /***şmecher*** + *-lîc.*

şmen *s.n.* (*arg.*) **1** Operaţie de substituire frauduloasă a unui original (bani, bijuterii, tablouri etc.) cu un fals. **2** Pachet de bancnote false plasat celor care schimbă valută în mod ilegal. • pl. *-uri.* /etimol. nec.

şmenăr *s.m.* (*arg.*) Persoană care înşală la schimbarea ilegală a banilor. • pl. *-i.* /***şmen*** + *-ar.*

şmírghel *s.n.* **1** (*geol.*) Rocă metamorfică, formată în cea mai mare parte dintr-o masă de granule (fine) de corindon, alternînd cu magnetit; emeri. **2** Material abraziv în stare de pulbere, obţinut din şmirghel sau fabricat pe cale sintetică. ◆ (şi *hîrtie de şmirghel, adj., hîrtie-şmirghel*) Hîrtie (sau pînză) acoperită cu un astfel de material, folosită pentru a freca, a curăţa sau a lustrui anumite obiecte în industria lemnului, în lăcătuşărie etc. • pl. *-e.* şi *smírghel s.n.* /<germ. ***Schmirgel.***

şmîrcîí *vb. IV.* v. smiorcăi.

şmîrcíit, -ă *adj.* v. smiorcăit[2].

şmoálă *s.f.* v. smoală.

şmoátic *s.n.* v. smoatic.

şmoc *s.n.* v. smoc.

şmocăí *vb. IV.* v. smocăi.

şmólniţă *s.f.* v. smolniţă[2].

şmotrí *vb. IV. tr.* **1** (*compl. indică soldaţi*) A instrui. **2** Ext. (*fam.; compl. indică oameni*) A învăţa, a instrui (cu severitate); a mustra, a dojeni (cu asprime); a bate. ◇ (*glum.*) *Scoteam mîţele de prin ocniţe şi cotruţe, şi le flocăiam, şi le şmotream dinaintea lui, de le mergea colbul* (CR.). **3** (*înv.; compl. indică unităţi militare*) A trece în revistă. • prez.ind. *-esc.* şi *smotrí vb. IV.* /***şmotru*** + *-i.*

şmotríre *s.f.* (*fam.*) Acţiunea de *a şmotri* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***şmotri.***

şmótru *s.n.* **1** Instrucţie militară, exerciţiu militar. **2** Ext. (*fam.*) Instruire (severă); mustrare, dojană; bătaie. *Copiilor le mai trebuie din cînd în cînd şi cîte un şmotru.* • pl. *-uri.* şi *smótru s.n.* /<rus. ***смотр.***

şmútiţă *s.f.* v. smutiţă.

şmuţlítlu *s.n.* (*tipogr.*) Copertă falsă, interioară; pagină de gardă. • pl. *-uri.* /<germ. ***Schmutztitel.***

şnapán *s.m.* Şarlatan, pungaş, escroc, potlogar. *Un şnapan i-a luat toate economiile.* • pl. *-i.* /<fr. ***chenapan***, germ. ***Schnapphahn.***

şnaps *s.n.* (*fam.*) Rachiu (tare). • pl. *-uri.* /<germ. ***Schnaps.***

şneap *s.m.* v. şnep.

şnec *s.n.* (*tehn.*) Transportor pentru materiale pulverulente sau în formă de pastă, format dintr-un arbore prevăzut cu o paletă elicoidală. • pl. *-uri.* /<germ. ***Schnecke.***

şnef *s.m.* v. şnep.

şnep *s.m.* (*ornit.; reg.*) Numele mai multor păsări: *a*) sitar (*Scolopax rusticola*); *b*) fluierar (*Numenius*

arquata); *c*) ploier (*Charadrius apricarius*). • pl. *șnepi.* și *șneap*, *șnef s.m.* /<germ. ***Schnepfe.***

șnit *s.n.* **1** Suprafață formată de marginile tăiate ale unei cărți. **2** (*la încălțăminte*) Marginea liberă a tălpii. **3** (*tehn.*) Știfta. **4** Pahar pentru bere cu capacitate de un sfert de litru. ◆ Cantitatea de bere corespunzătoare. **5** (*reg.*) Bucată scurtă, tăiată dintr-un buștean. • pl. *-uri.* /<germ. ***Schnitt.***

șnițel *s.n.* (*culin.*; și *șnițel vienez*) Preparat culinar făcut dintr-o felie subțire de carne bătută cu ciocanul (de lemn), trecută succesiv prin făină, ou și pesmet și prăjită în grăsime. ◇ *Șnițel natur* v. natur. • pl. *-e.* /<germ. ***Schnitzel.***

șnur *s.n.* **1** Sfoară (împletită în mătase colorată, în fir etc.), de obicei răsucită în două sau în trei, întrebuințată mai ales ca ornament la îmbrăcăminte. ◇ *Planșeta șnururilor* v. planșetă. (*reg.*) *Șnurul apei* = partea din mijloc a unui curs de apă. *Șnurul șoselei* = partea din mijloc a unei șosele. ◇ Expr. (*fam.*; *adv.*) *A merge șnur* = a se desfășura, a evolua foarte bine. ◆ (*pop.*) Șiret (pentru încălțăminte). **2** (și *șnur electric*) Ansamblu de fire electrice (foarte) flexibile, izolate între ele și strînse într-un înveliș protector, folosit pentru racordarea la rețea a lămpilor portative, a fiarelor de călcat, a aparatelor de radio etc. • pl. *-uri.* /<germ. ***Schnur.***

șnurceramică *s.f.* Procedeu de ornamentare a vaselor de lut, realizat prin imprimarea unui șnur de fibre vegetale în pasta încă moale. • ***/șnur*** **+** ***ceramică***, după germ. *Schnurkeramik.*

șnurui *vb. IV. tr.* (*compl. indică registre, dosare etc.*) A lega cu ajutorul unui șnur petrecut prin fiecare foaie și sigilat la capete, pentru ca foile să nu poată fi sustrase sau înlocuite. • prez.ind. *-iesc.* /***șnur*** **+** *-ui.*

șnuruire *s.f.* Acțiunea de *a șnurui* și rezultatul ei; șnuruit. • pl. *-i.* /v. ***șnurui.***

șnuruit[1] *s.n.* Șnuruire. • /v. ***șnurui.***

șnuruit[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre registre, dosare etc.*) Care are foile prinse (la o margine) cu șnur pentru a nu putea fi sustrase sau înlocuite. **2** (*despre haine*) Care este împodobit cu șnur. • pl. *-ți, -te.* /v. ***șnurui.***

șnuruleț *s.n.* Dim. al lui *șnur.* • pl. *-e.* /***șnur*** **+** *-uleț.*

șo *interj.* Strigăt cu care se asmut cîinii. • și *șa interj.* /onomat.

șoăcăț[1] *s.m.* (*fam.*) Calificativ injurios dat străinilor, în special nemților; (*fam.*) șonț. • pl. *-i.* și *șoăcățâ s.f.* /cf. srb. *šokac* „sîrb catolic".

șoăcăț[2] *s.m.* (*zool.*; *reg.*) Numele a două mamifere rozătoare: *a*) șobolan (*Rattus norvegicus*); *b*) șoarece (*Mus musculus*). • pl. *-i.* și *șócăț, șócoț s.m.* /cf. *șoacăț*[1].

șoacățâ *s.f.* v. șoacăț[1].

șoáldă *s.f.* **1** Expr. (*fam.*) *A umbla cu șoalda* = a recurge la șmecherii, la subterfugii, la minciuni. **2** (*pesc.*) Momeală artificială pentru pești, folosită în apele repezi. • pl. *-e.* /cf. săs. *šölt, šült* „datorie bănească; vină".

șoáldină *s.f.* **1** (*pop.*) Numele mai multor boli în evoluția cărora simptomul cel mai important este durerea de șolduri; șoldarită. **2** (*bot.*) Numele a două plante erbacee (folosite în medicină): *a*) plantă cu frunzele mici, ovale și cu florile galbene (*Sedum acre*); *b*) plantă cu florile galbene-aurii, cu frunzele cilindrice și cărnoase, totdeauna verzi (*Sedum neglectum*). • pl. *-e.* și *șóldină s.f.* /***șold***[1] **+** *-ină.*

șoáncă *s.f.* v. șuncă.

șoápcă *s.f.* v. șapcă.

șoáptă *s.f.* **1** Vorbire cu voce înceată sau fără participarea coardelor vocale; vorbă sau comunicare rostită (foarte) încet. *Auzi în întuneric o șoaptă bine articulată* (CĂL.). ◇ *În șoaptă* = *a*) loc.adv. (*mai ales pe lîngă vb. de declarație*) (foarte) încet, cu voce scăzută. *Vorbiră în șoapte încă multă vreme* (AGÂR.); *b*) loc.adj. (*despre cuvinte, comunicări etc.*) care este rostit (foarte) încet. *Era ceasul mărturisirilor în șoaptă* (PER.); *c*) loc.adj. (*despre glasuri*) cu sonoritate slabă, abia auzit. ◇ Fig. *Din ale inimilor șoapte A prins un cînt înfiripare* (GOGA). **2** (*la sg.*) Zgomot surd și confuz de glasuri. *La odăile slujitorilor se stîrni o șoaptă de îngrijorare* (SADOV.). ◆ Fig. Șopot. *Pădurea în iarnă, argintie, cu șoapta ei, mi l-a reamintit* (LAB.). **3** (*mai ales la pl.*) Calomii, bîrfeli, clevetiri. *Începu să audă șoapte despre bărbatul ei și despre Dochița* (AGÂR.). ◆ (*la pl.*) Zvonuri. *Șoapte de tot soiul vin de pretutindeni că proprietari, în fierbere, urzesc aproape pe față împotriva revoluției* (CA. PETR.). • pl. *-e.* /de la ***șopti***, prin derivare regresivă.

șoárece *s.m.* v. șoarece.

șoárece *s.m.* **1** (*zool.*) Numele mai multor mamifere rozătoare mici, cu coada lungă și subțire: *a*) (și *șoarece-de-casă*) rozător de culoare cenușie, cu botul ascuțit, care trăiește pe lîngă așezările omenești (*Mus musculus*); *b*) (și *șoarece-de-cîmp*) rozător de culoare cenușie-roșcată care își face culcușul sub pămînt și se hrănește mai ales cu cereale (*Microtus arvalis*); *c*) (și *șoarece de pădure*) rozător care trăiește mai ales în pădure (*Apodemus sylvaticus*). ◇ Zic. *Cînd corabia se îneacă, șoarecii fug*, se spune despre cei care părăsesc pe cineva care se află într-o situație dificilă. *Ce naște din pisică șoareci mănîncă. Cînd pisica nu-i acasă șoarecii joacă pe masă.* ◇ Expr. *A trăi* (sau *a se iubi, a se înțelege, pop., a se avea*) *ca șoarecele cu pisica* = a fi în relații foarte rele (unii cu alții), a trăi rău împreună. *A se juca* (sau *a glumi*) (cu cineva) *ca pisica* (ori *mîța*) *cu șoarecele* = a-și bate joc de cineva, ținîndu-l într-o situație incertă. *Ud* (sau *murat*) *ca un șoarece* = foarte ud. *În gaură* (sau, *reg.*, *bortă*) *de șoarece* = într-un loc ascuns, care nu poate fi aflat cu ușurință. *Cînd se va împrieteni șoarecele cu pisica* = niciodată. (*pop.*) (*Parcă*) *mi-au* (sau *ți-au, i-au etc.*) *mas șoarecii în pîntece* (ori *în burtă*), se spune despre un om căruia îi este mereu foame, care mănîncă mult și cu lăcomie. *Calic* (sau *sărac*) *ca șoarecele bisericii* (sau *din biserică*) = foarte sărac. **2** Compuse: (*zool.*) *șoarece-de-apă* = mic mamifer omnivor care trăiește în apropierea apelor (*Arvicola amphibius*); *șoarece-alunar* = pîrș roșu (*Muscardinus avellanarius*); *șoarece-chior* = cîrtiță (*Talpa europaea*); (*iht.*) *șoarece-de-mare* = *a*) limbă-de-mare (*Solea impar*); *b*) pește de mare, asemănător cu mihaltul (*Motella tricirrhata*); (*fam.*) *șoarece-de-bibliotecă* = (*adesea deprec.*) persoană care își petrece cea mai mare parte a timpului în bibliotecă, citind și studiind; *șoarece-de-birou* = birocrat; (*arg.*) *șoarece-de-hotel* = hoț. **3** (*med. vet.*; *reg.*; *mai ales la pl.*) Boală a cornutelor și a cailor, care se manifestă prin apariția unor umflături sub pîntece sau pe grumaz. **4** (*bot.*; *reg.*) Soi de castravete mic, cu coada în spirală. • pl. *-ci.* și *șoárec*, (*reg.*) *șoáric, șoárice s.m.* /lat. ***sŏrĭce*****(*****m*****)**.

șoăric *s.m.* v. șoarece.

șoărice *s.m.* v. șoarece.

șoărtă *s.f.* v. soartă[1].

șoătăr *s.n.* (*reg.*) Pietriș. • /<germ. ***Schotter.***

șoból *s.m.* v. sobol[2].

șobolán *s.m.* (*zool.*) **1** Numele mai multor mamifere rozătoare omnivore, mai mari decît șoarecii, cu coada lungă, acoperită cu solzi în formă de inele: *a*) (și *șobolan cenușiu*) rozător de culoare cenușie, care trăiește în jurul locuințelor, a hambarelor, a depozitelor etc. (*Rattus norvegicus*); guzgan; *b*) (și *șobolan-negru, șobolan-de-casă*) rozător de culoare brună-neagră, cu coada mai lungă decît corpul, care trăiește în preajma locuințelor, producînd pagube și transmițînd diferite boli infecțioase (*Rattus rattus*); *c*) (și *șobolan-de-apă*) rozător de culoare roșcată, care trăiește pe malul apelor (*Arvicola terrestris*). **2** *Șobolan-moscat* = desman (*Desmana moschata*). • pl. *-i.* și (*reg.*) *sobolán s.m.* /***sobol*** **+** *-an.*

șobolánca *s.f.* Femela șobolanului; șobolănoaică. • pl. *-ce.* /***șobolan*** **+** *-că.*

șobolănoáică *s.f.* Șobolancă. • pl. *-ce.* /***șobolan*** **+** *-oaică.*

șoc *s.n.* **1** Ciocnire, izbire bruscă și violentă între două corpuri. ◇ *Undă de șoc* v. undă. ◇ *Șoc termic* = procedeu tehnologic în procesul de fabricație a unor vase de laborator, a unor produse etc., care constă în răcirea bruscă a pieselor. ◇ Loc.adj. *De șoc* = (*despre unități militare*) care este destinat să îndeplinească o misiune grea în lupta ofensivă. **2** (*fiziol.*; *adesea urmat de determ. care indică felul*) Tulburare generală, bruscă și violentă, a funcțiilor organismului, provocată de o cauză exterioară variată (traumatism, operație, hemoragie, infecție etc.), care se manifestă printr-un dezechilibru fizic și psihic. ◇ *Șoc anafilactic* v. anafilactic. ◆ (*psih.*; și *șoc nervos*) Formă particulară de dezechilibru acut al unor funcții psihice, provocată de o emoție puternică. ◇ (*med.*) *Tratament de șoc* = metodă terapeutică constînd în crearea unei perturbații bruște bolnavului. (*econ.*) *Terapie de șoc* = ansamblu de măsuri drastice, hotărîte în reformele economice și social-politice, în trecerea la economia de piață. ◆ Fig. Impresie puternică, violentă. *Să băgăm spaima în ei. Surpriză și șoc* (H. LOV.). • pl. *-uri.* /<fr. ***choc.***

șocá *vb. I. tr.* A contraria pe cineva, a produce cuiva o impresie neplăcută prin vorbe, gesturi, atitudini. *Diagnosticul m-a șocat.* • prez.ind. *-chez.* /<fr. ***choquer.***

șocánt, -ă *adj.* Care impresionează (în mod neplăcut), care contrariază. *Vestea a fost șocantă.* • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***choquant.***

șocăre *s.f.* Acțiunea de *a șoca* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***șoca.***

șocát, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care este impresionat (în mod neplăcut), contrariat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***șoca.***

șócăț *s.m.* v. șoacăț[2].

șocățésc, -eáscă *adj.* (*fam.*, *peior.*) Care aparține șoacăților, care se referă la șoacăți. • pl. *-ești.* /***șoacăț***[1] **+** *-esc.*

șocolátă *s.f.* v. ciocolată.

șocolatiér, -ă *adj.*, *s.m.*, *s.f.* v. ciocolatier.

șocolatíu, -íe *adj.* v. ciocolatiu.

șócoț *s.m.* v. șoacăț[2].

șod, șoádă *adj.*, *s.f.* (*reg.*) **I** *adj.* Care este curios, ciudat; bizar. **2** Care este nostim, hazliu. **II** *s.f.* **1** Glumă; poznă. ◆ Minciună. • pl. *șozi, -de.* /<magh. ***sod.***

șodénie *s.f.* v. șozenie.

șodó *s.n.* v. șodou.

șodóu *s.n.* Băutură preparată din gălbenuș de ou crud, frecat cu zahăr, peste care se toarnă lapte fierbinte. • pl. *-ouri.* și *șodó s.n.* /<fr. ***chaudeau.***

șodrón *s.n.* v. șotron.

șofá *vb. I. intr.* A conduce un automobil. • prez.ind. *-ez.* /de la ***șofer***, prin derivare regresivă; cf. fr. *chauffer.*

șofáj *s.n.* Acțiunea de *a șofa* un automobil. ◆ Știința și tehnica acestei conduceri; șofat. • /***șofa*** **+** *-aj*, după fr. *chauffage.*

șofát *s.n.* Șofaj. • /v. ***șofa.***

șofér *s.m.* Persoană care conduce un automobil sau un autobuz. • pl. *-i.* /<fr. ***chauffeur.***

șoferíe *s.f.* Meserie de șofer. ◆ Școală de șoferi. • g.-d. *-iei.* /***șofer*** **+** *-ie.*

șoferíță *s.f.* Femeie care conduce un automobil sau un autobuz. • pl. *-e.* /***șofer*** **+** *-iță.*

șofílă *s.f.* (*reg.*) Zdreanță. • pl. *-e.* și *sofílă s.f.* /cf. srb. *coha* „(sort de) postav".

șofrác *s.m.* (*ornit.*; *reg.*) **1** Pitulice (*Troglodytes troglodytes*). **2** Codălbiță (*Lanius colturio*). • pl. *-ci.* și *sofrác s.m.* /cf. srb. *čvorak* „graur", *švraka* „coțofană".

șofrán *s.m.* **1** (*bot.*) Nume dat mai multor plante erbacee, cu bulbi, dintre care unele sînt cultivate pentru substanțele lor colorante: *a*) (și *șofran-galben, șofran-de-grădină*) plantă erbacee cu frunzele lungi și înguste, cu florile violete cu linii purpurii, din care se extrage o substanță aromatică de culoare galbenă, folosită în medicină, în bucătărie și în industrie (*Crocus sativus*); *b*) (și *șofran-de- primăvară*) plantă cu florile galbene, albe sau violete, care înflorește primăvara timpuriu (*Crocus heuffelianus*); brîndușă de primăvară; *c*) (și *șofran-de-toamnă*) plantă cu florile albastre-liliachii, care înflorește toamna (*Crocus banaticus*); *d*) plantă cu florile liliachii-violacee, maculate sub vîrf (*Crocus vernus*). ◇ Expr. *A mînca șofranul cuiva* v. mînca. ◆ Restr. Floarea uscată (și pisată) a unora dintre aceste plante, folosită drept condiment sau medicament. **2** Ext. Substanță colorantă extrasă din unele din aceste plante. • pl. *-i.* și (*înv.*, *reg.*) *sofrán*, (*înv.*) *șafrán s.m.* /<rus. ***шафран***, pol. ***szafran***, germ. ***Safran.***

șofran (1)

șofrănáș *s.m.* (*bot.*) Plantă oleaginoasă din familia compozeelor, cu florile galbene-portocalii, din care se extrage o substanță colorantă (*Carthamus tinctorius*); șofrănel. • pl. *-i.* /***șofran*** **+** *-aș.*

șofrănél *s.m.* (*bot.*) Numele mai multor plante erbacee: *a*) plantă cu frunzele liniare, cu florile albastre-liliachii (*Crocus banaticus*); *b*) șofrănaș (*Carthamus tinctorius*); *c*) brîndușă-de-primăvară (*Crocus heuffelianus*);

d) plantă cu bulbi comestibili, cu florile albe sau albăstrui (*Crocus variegatus*). • pl. *-ei.* /***şofran*** + *-el.*

şofrăní *vb. IV. tr.* (*compl. indică preparate culinare*) A condimenta sau a colora cu şofran. • prez.ind. *-esc.* /***şofran*** + *-i.*

şofrănít, -ă *adj.* (*despre preparate culinare*) Care este condimentat sau colorat cu şofran. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***şofrăni.***

şofrăníu, -íe *adj.* Care este de culoare galbenă ca cea a şofranului. • pl. *-ii.* /***şofran*** + *-iu.*

şógor *s.m.* (*reg.*) **1** Cumnat. **2** Rudă prin alianţă. **3** Termen prin care un bărbat se adresează unui prieten de aceeaşi vîrstă. • pl. *-i.* /<magh. ***sógor.***

şóha *adv.* v. şohan.

şohán *adv.* (*reg.*) Niciodată. • şi *şóha, şuhán adv.* /<magh. ***soha n*(*em*).**

şoim *s.m.* **1** (*ornit.*) Nume dat mai multor păsări răpitoare, de zi, de mărime variată, agere şi puternice, cu ciocul scurt şi curbat, avînd cîte o crestătură în formă de dinte, care se hrănesc cu pradă vie, mai ales cu păsări: *a*) (şi *şoim călător*) pasăre cu capul şi gîtul negre, cu spatele cenuşiu-albăstriu şi cu partea ventrală alburie cu numeroase dungi transversale (*Falco peregrinus peregrinus*); *b*) (şi *şoim-de-dumbravă*) pasăre de culoare brună-cenuşie, cu marginea penelor ruginie (*Falco cherrug cherrug*); *c*) (şi *şoimul-rîndunelelor*) pasăre asemănătoare cu şoimul-de-dumbravă, care se hrăneşte mai ales cu rîndunele (*Falco subutteo subutteo*); *d*) (*şoim-de-iarnă*) pasăre cu capul, gîtul şi spatele albastre-cenuşii cu dungi negre şi cu pîntecele galben-roşcat cu pete brune (*Falco columbarius aesalon*). ◇ Compar. *Are o privire ageră, de şoim.* **2** (şi *şoim-de-munte*) (Epitet pentru un) bărbat curajos, viteaz, mîndru, semeţ. ◇ *Şoim-de-codru* = haiduc. **3** (*pop.*) (Epitet pentru un) cal sprinten, aprig; şoiman. • pl. *-i.* /<magh. ***sólyom.***

şoim (1)

şoimán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m.* (*pop.*) Aug. al lui *şoim.* **2** *s.m.* (Epitet pentru un) bărbat curajos, viteaz, mîndru, semeţ. **3** *s.m.* (*pop.*) (Epitet pentru un) cal sprinten, aprig. **4** *s.f.* (*în mit. pop.; mai ales la pl.*) Fiinţă supranaturală care are puteri nefaste; iele. ◇ Expr. *A fi luat de şoimane* = *a*) a fi lovit de apoplexie; *b*) a înnebuni. *A cînta ca şoimanele* = a cînta frumos. **5** *adj.* (*pop.*) Care este straşnic, minunat, extraordinar. • pl. *-i, -e.* /***şoim*** + *-an.*

şoimár *s.m.* Crescător sau dresor de şoimi pentru vînătoare. ◆ Persoană care vînează cu ajutorul şoimilor. • pl. *-i.* /***şoim*** + *-ar.*

şoimănésc, -eáscă *adj.* **1** Care aparţine şoimanilor, care se referă la şoimani. **2** Fig. Vitejesc. • pl. *-eşti.* /***şoiman*** + *-esc.*

şoimăní *vb. IV. tr.* **1** (*pop.; în credinţe pop.; despre fiinţe supranaturale*) A poci, a îmbolnăvi, a schilodi (pe cineva); a şoimări. **2** (*reg.; compl. indică fiinţe*) A bate tare. • prez.ind. *-esc.* /***şoiman*** + *-i.*

şoimărésc, -eáscă *adj.* Care aparţine şoimarilor, care se referă la şoimari. • pl. *-eşti.* /***şoimar*** + *-esc.*

şoimări *vb. IV. tr.* (*pop.; în credinţe pop.; despre fiinţe supranaturale*) A şoimăni. • prez.ind. pers. *3 -eşte.* /cf. *şoimăriţă.*

şoimărít *s.n.* Vînătoare cu ajutorul şoimilor. • /***şoim*** + *-ărit.*

şoimăríţă *s.f.* v. joimăriţă.

şoimél *s.m.* (*pop.*) Şoimuleţ. • pl. *-ei.* /***şoim*** + *-el.*

şoiméşte *adv.* **1** Ca şoimul; ager, sprinten, iute. *Cu barba vîlvoi, El zboară şoimeşte* (COŞB.). **2** Fig. Vitejeşte. • /***şoim*** + *-eşte.*

şoimişór *s.m.* Şoimuleţ. • pl. *-i.* /***şoim*** + *-işor.*

şoimuleán *s.m.* Şoimuleţ. • pl. *-eni.* /***şoim*** + *-ulean.*

şoimuléţ *s.m.* Dim. al lui *şoim*; şoimişor, şoimulean, şoimuşor, (*pop.*) şoimel, şoimuţ. • pl. *-i.* /***şoim*** + *-uleţ.*

şoimuşór *s.m.* Şoimuleţ. • pl. *-i.* /***şoim*** + *-uşor.*

şoimúţ *s.m.* (*pop.*) Şoimuleţ. • pl. *-i.* /***şoim*** + *-uţ.*

şoitán *s.m.* v. şeitan.

şoitár *s.m.* v. soitar.

şold *s.n.* **1** (*anat.*) Fiecare dintre cele două părţi laterale ale corpului omenesc, corespunzătoare articulaţiei membrelor inferioare cu trunchiul; articulaţia femurului cu osul iliac. ◇ Loc.adj., adv. *Într-un şold* = (aplecat) într-o parte; strîmb. ◇ Expr. *Cu mîna* (sau *cu mîinile*) *în şold* (sau *în şolduri*) = *a*) fără a întîmpina nici o greutate; *b*) fără nici o grijă; în voie. *A sta cu mîinile în şolduri* = a nu face nimic, a pierde vremea. (*fam.*) *A-şi pune mîinile în şold* (sau *în şolduri*) = a se certa, a face scandal. ◆ Fiecare dintre cele două părţi laterale ale corpului patrupedelor, corespunzătoare articulaţiei picioarelor dinapoi cu trunchiul; articulaţia femurului cu osul iliac. ◆ Ext. Coapsă a unui animal (sau a unei păsări) care serveşte ca aliment. **2** Fig. Coastă, povîrniş. *Şoseaua încingînd ca un brîu puternic şoldurile munţilor* (VLAH.). • pl. *-uri.* /<săs. ***šoldər.***

şoldán[1] *s.m.* **1** Pui de iepure, pînă la un an. ◇ Expr. *Şoldan viteazul* = om fricos. **2** Purcel (gras) de cîteva luni. **3** (*iron.*) (Epitet pentru un) copil sau tînăr. **4** Fig. Păduche mare. • pl. *-i.* /de la ***şuldeu,*** cu schimbare de suf.

şoldán[2]**, -ă** *adj.* (*despre oameni*) Care are şolduri mari. • pl. *-i, -e.* /***şold*** + *-an.*

şoldár *s.n.* Curea a hamului, care trece peste şoldurile calului. • pl. *-e.* /***şold*** + *-ar.*

şoldăríţă *s.f.* (*med.; reg.*) Şoaldină. • /***şold*** + *-ariţă.*

şoldeálă *s.f.* (*pop.*) Luxaţie sau fractură a şoldului. • pl. *-eli.* /***şold*** + *-eală.*

şoldí *vb. IV.* (*pop.*) **1** *tr.* (*compl. indică animale*) A vătăma la şolduri, prin lovire sau prin supunere la eforturi prea mari. **2** *refl.* Fig. (*despre lucruri*) A se lăsa într-o parte; a se strîmba. **3** *refl.* (*iron.; despre femei*) A-şi mişca şoldurile în mod ostentativ. • prez.ind. *-esc.* /***şold*** + *-i.*

şóldină *s.f.* v. şoaldină.

şoldíre *s.f.* (*pop.*) Acţiunea de *a* (*se*) *şoldi* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***şoldi.***

şoldíş *adv.* **1** (*pop.; pe lîngă vb. de mişcare*) Cu un şold ieşit în afară, cu mers greoi, şchiopătat. **2** Fig. Oblic, pieziş, strîmb. *Un butoi... zăcea împlîntat şoldiş în mocirla răvăşită* (GALAN). • /***şold*** + *-iş.*

şoldít, -ă *adj.* (*pop.*) **1** (*despre animale*) Care are şoldul vătămat, ieşit în afară, fracturat; (*pop.*) şoldiu. **2** Fig. (*despre obiecte*) Care este lăsat într-o parte; strîmb. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***şoldi.***

şoldíu, -íe *adj.* (*pop.*) Şoldit. • pl. *-ii.* şi (*reg.*) *şoldíi, -íie adj.* /***şold*** + *-iu.*

şoldíi, -íie *adj.* v. şoldiu.

şoldurós, -oásă *adj.* (*despre oameni şi animale*) Care are şolduri mari. • pl. *-oşi, -oase.* /***şold*** + *-uros.*

şolmotóc *s.n.* v. şomoltoc.

şólniţă *s.f.* v. solniţă.

şolomonár *s.m.* v. solomonar.

şolomoní *vb. IV.* v. solomoni.

şolomoníe *s.f.* v. solomonie.

şóltic, -ă *adj.* (*reg.*) (*despre oameni*) Care recurge la escrocherii, la viclenii, la tertipuri. ◇ (*subst.*) *E bine să te ferești de șoltici.* ◆ Ştrengar, ghiduş, poznaş. *Şoltic eşti, mă Sandule!* (IOV.). • acc. şi *şoltíc.* pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***schuldig*** „vinovat", săs. ***scholtig.***

şolticăríe *s.f.* (*reg.*) Escrocherie, vicleşug, tertip. ◆ Ştrengărie, ghiduşie, poznă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***şoltic*** + *-ărie.*

şoltúz *s.m.* (*în Ev. Med., în Mold.*) Titlu dat cîrmuitorului unui oraş, care era ajutat în activitatea sa de un consiliu format din 6-12 pîrgari. ◆ Persoană care avea acest titlu. ◆ (*înv.*) Conducător al unei comunităţi străine dintr-un oraş. ◆ Primar al unui sat. • pl. *-i.* /<pol. ***szoltys***; cf. germ. *Scholtheiss*, magh. *sóltesz.*

şomá *vb. I. intr.* A nu avea sau a nu găsi de lucru; a fi şomer. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***chômer.***

şomáj *s.n.* **1** Fenomen economic cauzat de crizele sau recesiunile economice, constînd în faptul că o parte din salariaţi rămîn fără lucru. ◇ *Ajutor de şomaj* v. ajutor. **2** Situaţie, stare a celui care nu găseşte de lucru (din lipsa cererii forţei de muncă). *Sînt în şomaj de o lună.* • /<fr. ***chômage.***

şomár *s.m.* v. şumar.

şomér, -ă *s.m., s.f.* Persoană aptă de muncă, pusă în situaţia de a nu găsi de lucru, de a nu se putea angaja nicăieri (din lipsa cererii de forţă de muncă). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***chômeur.***

şomíc *s.m.* (*reg.*) **1** (*zool.*) Numele mai multor mamifere care trăiesc sub pămînt: *a*) şoarece (*Mus musculus*); *b*) şobolan (*Rattus norvegicus*); *c*) cîrtiţă (*Talpa europaea*). **2** (*med.*) Boală care se manifestă prin apariţia unor noduli subcutanaţi. • pl. *-ci.* şi *şomîlc s.m.* /cf. bg. *хомяк, хомек* „hîrciog".

şomîlc *s.m.* v. şomîc.

şomîldóc *s.m.* v. şomoltoc.

şomoiág *s.n.* v. şomoiog.

şomoióc *s.n.* v. şomoiog.

şomoióg *s.n., s.m.* **1** *s.n.* Mănunchi de fîn, de paie etc., strînse şi răsucite, sau ghemotoc de cîrpă, de hîrtie etc., cu care se spală, se freacă sau se şterge un obiect, cu care se aprinde focul etc. *Aprind oamenii şomoioage de paie* (STANCU). ◆ Smoc (de păr sau de lînă). **2** *s.n.* Buchet, mănunchi; (*pop.*) şomoltoc. *Face un şomoiog de busuioc.* **3** *s.m.* (Epitet pentru un) om mic de statură. • pl. *n. -oage, m. -i.* şi (*reg.*) *şomoióc, şomoiág, şumuióg s.n.* /cf. magh. *csomó.*

şomoiogél *s.n.* (*pop.*) Dim. al lui *şomoiog.* • pl. *-e.* /***şomoiog*** + *-el.*

şomoiogí *vb. IV. tr.* (*reg.*) **1** (*compl. indică paie, cîrpe etc.*) A face şomoiog, a strînge ghem. **2** A freca cu un şomoiog. • prez.ind. *-esc.* /***şomoiog*** + *-i.*

şomoldóc *s.n.* v. şomoltoc.

şomoltóc, -oăcă *subst., adj.* **I** *s.n.* (*pop.*) Şomoiog. **II** *s.m., s.f., adj.* (*reg.*) **1** (Om) mic de statură. **2** (Om) încet, bleg. • pl. *-oci, -oace.* şi (*reg.*) *şolmotóc, şomîldóc, şomoldóc, şomultóc s.n.* /***şomoiog*** + ***ghemotoc,*** prin contaminare.

şomultóc *s.n.* v. şomoltoc.

şonc, şoáncă *adj., s.m., s.f.* (*reg.; deprec.*) Şchiop. • pl. *-ci, -ce.* /cf. *şonţ, cionc.*

şóncă *s.f.* v. şuncă.

şoncăí *vb. IV.* (*reg.*) **1** *intr.* (*despre fiinţe*) A şchiopăta. **2** *tr.* (*compl. indică obiecte*) A deplasa din locul sau din poziţia normală. • prez.ind. *şóncăi.* /***şonc*** + *-ăi.*

şoncăít, -ă *adj.* (*reg.; despre fiinţe*) **1** Care este şchiop. ◆ (*despre obiecte*) Care este deformat, stricat. **2** (*despre obiecte*) Care este deplasat din locul sau din poziţia normală. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***şoncăi.***

şont, şoántă *adj.* (*reg.; despre fiinţe*) Care este şchiop; schilod. • pl. *-ţi, -te.* /cf. *ciont,* magh. *sánta.*

şontí *vb. IV.* v. şonţi.

şontíc *interj.* v. şontîc.

şonticăí *vb. IV.* v. şontîcăi.

şonticăít, -ă *adj.* v. şontîcăit.

şontîc *interj.* (*pop.; de obicei repet.; adesea cu val. vb.*) Cuvînt care sugerează mersul şovăitor, şchiopătat al cuiva; şovîlc. *A plecat băiatul, şontîc-şontîc, înapoi la deal* (CAR.). • şi (*reg.*) *şontíc, şontrîc, şortîc interj.* /***şont*** + *-îc;* cf. *hontîc.*

şontîcăí *vb. IV. intr.* (*pop.; despre fiinţe*) A umbla greu, şchiopătînd; a şchiopăta. • prez.ind. *şontîcăi, -iesc.* şi (*reg.*) *şonticăí vb. IV.* /***şontîc*** + *-ăi.*

şontîcáire *s.f.* (*pop.*) Faptul de *a şontîcăi.* • pl. *-i.* /v. ***şontîcăi.***

şontîcăít, -ă *adj.* (*pop.*) **1** (*despre fiinţe*) Care este şchiop. **2** (*despre mers*) Care este şchiopătat. • pl. *-ţi, -te.* şi (*reg.*) *şonticăít, -ă adj.* /v. ***şontîcăi.***

şontoróg, -oágă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* (*despre fiinţe*) Care este şchiop; schilod. ◆ Care este diform, strîmb. **2** *s.m., s.f.* (*deprec.*) (Epitet pentru un) om lipsit de putere, slăbănog. • pl. *-ogi, -oage.* /de la ***şont***; cf. magh. dial. *czomtorag.*

şontorogeálă *s.f.* (*pop.*) Faptul de a (se) şontorogi; ologeală. • pl. *-eli.* /***şontorogi*** + *-eală.*

şontorogí *vb. IV. refl., tr.* (*pop.*) A deveni sau a face pe cineva să devină şontorog. • prez.ind. *-esc.* /***şontorog*** + *-i.*

şontorogíre *s.f.* (*pop.*) Acţiunea de *a* (*se*) *şontorogi* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***şontorogi.***

şontorogít, -ă *adj.* (*pop.; despre fiinţe*) Care este schilodit; olog. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***şontorogi.***

şontrîc *interj.* v. şontîc.

şonţ *s.m.* (*fam.*) Şoacăţ[1]. • pl. *-i.* /cf. *honţ, şont.*

şonţí *vb. IV.* (*reg.*) **1** *intr.* (*despre fiinţe*) A şchiopăta. **2** *tr., refl.* A (se) şchiopa; a (se) schilodi. **3** *tr., refl.* A (se) sluţi, a (se) poci. • prez.ind. *-esc.* şi *şontí vb. IV.* /***şont*** + *-i.*

şonţişór *s.m.* (*fam.*) Dim. al lui *şonţ.* • pl. *-i.* /***şonţ*** + *-işor.*

şonţít, -ă *adj.* (*reg.*) **1** (*despre fiinţe*) Care este şchiop; schilod. **2** (*despre fiinţe*) Care este pocit, caraghios. **3** (*despre obiecte*) Care este strîmb; înclinat, aplecat. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***şonţi.***

şop[1] *s.m.* **1** (*zool.*) Urs spălător (*Procyon lotor*). **2** Blană (prelucrată) de şop. • pl. *-i.* /<germ. ***Schupp.***

şop[2] *s.n.* (*reg.*) **1** Şopron. **2** Umbrar. • pl. *-uri.* /<săs. ***šōp***, germ. ***Schopf***.

şópa *interj.* (*repet.*) Cuvînt care sugerează zgomotul făcut cînd se vorbeşte în şoaptă. • /onomat.

şopăcăí *vb. IV.* (*fam.*) **1** *intr., tr.* A discuta în şoaptă. *Negustorii îşi explicau afacerea, şopăcăind la urechea lui dreaptă* (SADOV.). <> Loc.adv. *Pe şopăcăite* = în şoaptă. **2** *tr.* A şopti. • prez.ind. *-iesc*, (*reg.*) *şopăcăi.* şi (*reg.*) *şopîcăí, şopocăí vb. IV.* /de la ***şopăi***.

şopăí *vb. IV.* (*fam.*) **1** *intr., tr.* A discuta în şoaptă. *Şopăia prin toate colţurile cu cămătarii* (D. ZAMF.). <> Loc.adv. *Pe şopăite* = în şoaptă. **2** *tr.* A şopti. *Vecinii... începuseră a şopăi: că bătrînele prea sînt de tot, prea dau pilde rele* (DELAVR.). • prez.ind. *-iesc.* şi (*reg.*) *şopoí vb. IV.* /***şopa*** + *-ăi*.

şopăiálă *s.f.* (*fam.*) Şopăire. • pl. *-ieli.* şi (*reg.*) *şopoiálă s.f.* /***şopăi*** + *-eală*.

şopăíre *s.f.* (*fam.*) Faptul de *a şopăi*; (*fam.*) şopăială, şopăit. • pl. *-i.* /v. ***şopăi***.

şopăít *s.n.* (*fam.*) Şopăire. • şi (*reg.*) *şopoít s.n.* /v. ***şopăi***.

şopîcăí *vb. IV.* v. şopăcăi.

şopîrcă *s.f.* v. şopîrlă.

şopîrláiţă *s.f.* **1** (*med.; pop.*) Anghină difterică (la om). **2** (*bot.*) Numele mai multor plante erbacee: *a*) plantă meliferă cu tulpina dreaptă, cu frunzele ovale sau ascuţite şi cu florile albastre, rar roz, folosită în medicina populară (*Veronica orchidea*); *b*) (şi *şopîrlaiţă albă*) plantă cu florile mari, albe, rar, roşietice, şi cu fructul sub formă de capsulă (*Parnassia palustris*); *c*) plantă cu tulpina păroasă şi cu florile violete, roşietice sau, rar, albe (*Prunella vulgaris*); *d*) ventrilică (*Veronica officinalis*); *e*) ruin (*Succisa pratensis*). • sil. *-la-i-*. pl. *-e.* /***şopîrlă*** + *-aiţă*.

şopîrlár *s.m.* (*ornit.*) Şorecar (*Buteo buteo*). • pl. *-i.* /***şopîrlă*** + *-ar*.

şopîrlăriţă *s.f.* (*med.; reg.*) Anghină difterică (la om). • /***şopîrlă*** + *-ariţă*.

şopîrlă *s.f.* (*zool.*) **1** Nume dat mai multor specii de reptile din ordinul saurienilor, cu capul şi abdomenul acoperite cu plăci cornoase, cu corpul alungit, cu picioarele scurte, îndreptate în afară, cu coada lungă, subţiată spre vîrf, regenerabilă: *a*) (şi *şopîrlă-de-cîmp*) reptilă de culoare brună, cenuşie sau verde pe spate, avînd o dungă dorsală cafenie-roşcată sau cafeniu-închis (*Lacerta agilis*); *b*) (şi *şopîrlă-de-ziduri*) reptilă deosebit de agilă, cu degetele de la picioare lungi şi subţiri terminate cu gheare mari, care trăieşte în locuri pietroase (*Lacerta muralis*); *c*) (şi *şopîrlă-dobrogeană*) reptilă de culoare verde-măslinie pe spate şi castanie pe părţile laterale, cu două dungi albe sau gălbui în lungul coastelor (*Lacerta taurica*); *d*) (şi *şopîrlă-de-nisip*) reptilă de culoare cafeniu-deschis pe spate, cu dungi albe, segmentate şi cu partea ventrală albă (*Eremias arguta deserti*). <> Expr. *A înghiţi şopîrla* (sau *o şopîrlă*) = a suporta o neplăcere fără a crîcni. *A strecura* (sau *a băga*) *o şopîrlă* = a face o aluzie tendenţioasă. (*pop.*) *A se vîrî ca o şopîrlă* = a se amesteca cu subtilitate în treburile altora. **2** (*reg.*) Salamandră (*Salamandra maculosa*). • pl. *-e.* şi (*reg.*) *şopîrcă s.f.* /cuv. autoh.; cf. alb. *shapi*; *şopîrcă*, prin apropiere de *năpîrcă*.

şopîrliţă (2)

şopîrlíţă *s.f.* **1** (*zool.*) Dim. al lui *şopîrlă*. **2** (*bot.*) Numele mai multor plante erbacee (folosite în medicină): *a*) plantă cu tulpina păroasă, cu florile albastre sau roşietice (*Veronica latifolia*); *b*) bobornic (*Veronica chamaedrys*); *c*) şopîrlaiţă (*Prunella vulgaris*); *d*) plantă cu florile albăstrui, rar albe sau trandafirii, dispuse în ciorchine (*Veronica Bachofeni*). • pl. *-e.* /***şopîrlă*** + *-iţă*.

şopocăí *vb. IV.* v. şopăcăi.

şopoí *vb. IV.* v. şopăi.

şopoiálă *s.f.* v. şopăială.

şopoít *s.n.* v. şopăit.

şópot *s.n.* **1** Zgomot uşor, produs de curgerea lină a apei, de bătaia vîntului, de mişcarea frunzelor etc. *Inima să se-nfioare... De şopot tainic de izvoare* (GOGA). **2** (*fam.*) Zgomot de glasuri care şoptesc; vorbire în şoaptă. *Se schimbă vorba noastră deodată-n tainic şopot* (STANCU). <> Loc.adj., adv. *În şopot* = în şoaptă, pe şoptite. • pl. *-e.* /<sl. veche ***шьпотъ***, bg. ***шепот***, ucr. ***шепит***.

şopotí *vb. IV.* **1** *intr.* (*despre ape, vînt, frunze etc.*) A produce un sunet uşor; a murmura, a susura; a şoşoi. *Şopotind se-ngînă valurile-n spume* (IOSIF). **2** *intr., tr.* (*fam.*) A şopti. *Făcea cruci şi şopotea o rugăciune* (CAM.). <> (*tr.*) A spune în şoaptă. *Curtenii şopoteau între ei: N-a venit dascălul Sindipa* (SADOV.). <> (*înv., reg.; intr.*) A bîrfi, a cleveti. <> Expr. (*pop.; tr.*) *A şopoti în biserică* = a bîrfi. • prez.ind. *-esc*, (*pop.*) *şópot.* şi (*reg.*) *şipotí vb. IV.* /<sl. veche ***шьпътати, шепътати***, bg. ***шептя***, ucr. ***шептатися***.

şopotíre *s.f.* Faptul de *a şopoti*. • pl. *-i.* /v. ***şopoti***.

şopotít, -ă *adj.* (*fam.; despre vorbe, glasuri*) Care este şoptit. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***şopoti***.

şopotitór, -oáre *adj.* (*despre ape, vînt, frunze etc.*) Care şopoteşte. • pl. *-ori, -oare.* /***şopoti*** + *-tor*.

şópră *s.f.* v. şopron.

şoproánă *s.f.* v. şopron.

şoprón *s.n.* Construcţie rudimentară (din scînduri) care serveşte mai ales ca adăpost pentru animale; (*reg.*) şop. <> Spec. Construcţie făcută de obicei în prelungirea şurii sau a grajdului, fără perete în partea dinspre curte, care serveşte mai ales ca adăpost pentru unelte şi vehicule; (*reg.*) şoproneaţă. <> Restr. Acoperişul (sau podul) acestei construcţii. • pl. *-oane.* şi (*reg.*) *şoproánă, şópră s.f., şópru s.n.* /cf. germ. *Schoppen*.

şoproneáţă *s.f.* (*reg.*) Şopron. • pl. *-eţe.* /***şopron*** + *-eaţă*.

şopronél *s.n.* Dim. al lui *şopron*. • /***şopron*** + *-el*.

şópru *s.n.* v. şopron.

şoprúţ *s.n.* Dim. al lui *şopru*. • pl. *-uri, -e.* /***şopru*** + *-uţ*.

şopteálă *s.f.* Şoptire; şuşoteală. <> Expr. *Cu şoptele, cu momele* v. momeală. • pl. *-eli.* /***şopti*** + *-eală*.

şopti *vb. IV.* **1** *intr., tr.* A rosti, a pronunţa (cuvintele) fără participarea coardelor vocale sau cu voce scăzută; a vorbi în şoaptă; (*fam.*) a şopăcăi, a şopăi, a şopoti, a şoşoi. *Începu a şopti o rugăciune* (HOG.). <> Loc.adv. *Pe şoptite* = (*mai ales pe lîngă vb. de declaraţie*) (foarte) încet, cu voce scăzută; în şoaptă. <> Expr. *A şopti în barbă* v. barbă. *A-i şopti cuiva la ureche* v. ureche. **2** *tr.* (*adesea constr. cu dat.*) A comunica, a spune în şoaptă (pentru a nu auzi alţii). *Sînt bolnav, sînt grav bolnav - şopti cu întîrziere Stănică* (CĂL.). <> (*constr. cu dat.*) A comunica, a spune în mod confidenţial. **3** *tr., refl. impers.* A (se) vorbi, a (se) discuta, a (se) istorisi în taină; a (se) cleveti; a (se) bîrfi. *Găsise, acum la joc, prilej să facă aluzie la ceea ce şoptea lumea* (CA. PETR.). <> (*refl. impers.*) A se zvoni. *Se şoptea că vor creşte preţurile la combustibili.* **4** *intr.* Fig. (*despre ape, vînt, frunze etc.*) A murmura, a fremăta, a susura. *Toate florile şoptiră, întorcîndu-şi feţele* (TOPÎR.). • prez.ind. *-esc.* /<sl. veche ***шьпътати***, bg. ***шептя***.

şoptíre *s.f.* Acţiunea de *a şopti* şi rezultatul ei; şoptit. <> Fig. *Prin frunze adie şoptirile unui vînt* (PET.). • pl. *-i.* /v. ***şopti***.

şoptít[1] *s.n.* Şoptire. • /v. ***şopti***.

şoptít[2]**, -ă** *adj.* (*despre vorbe*) Care este rostit în şoaptă. <> (*despre glasuri*) Care are sonoritate slabă, abia auzit; şopotit. <> (*adv.*) *Fii cuminte, porunci şoptit doamna* (SADOV.). • pl. *-ţi, -te.* /v. ***şopti***.

şoptitór, -oáre *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* (*despre oameni*) Care şopteşte. <> Fig. *Luna stoarce lapte peste iarba şoptitoare* (MACED.). <> (*despre vorbe, glasuri*) Care este şoptit. **2** *s.m., s.f.* (*înv.*) Bîrfitor, clevetitor. • pl. *-ori, -oare.* /***şopti*** + *-tor*.

şor *s.n.* v. sor[2].

şoréc *s.m.* v. şorici.

şorecár *s.m.* **1** (*ornit.*) Nume dat mai multor păsări din familia acvilidelor, care se hrănesc mai ales cu şoareci: *a*) pasăre cu penele de culoare brună-întunecată, cu aripile late, cu coada rotunjită şi cu ciocul scurt şi încovoiat (*Buteo buteo*); *b*) (şi *şorecar-încălţat*) pasăre cu penele ruginii şi cu picioarele acoperite cu pene (*Buteo lagopus*); *c*) (şi *şorecar-mare, şorecar-acvilin*) pasăre cu spatele şi pîntecele de culoare brună cu dungi deschise, cu capul şi pieptul ruginii cu pete brune (*Buteo rufinus*); *d*) (şi *şorecar-roşu, şorecar-de-baltă*) pasăre de culoare brună, cu capul şi gîtul ruginii (*Circus aeruginosus*); *e*) (şi *şorecar- alb*) pasăre de culoare brună şi cu părţile inferioare albe (*Circus macrurus*). **2** (*zool.; mai ales în forma „şoricar”*) Specie de cîine care prinde şoareci; cîine care aparţine acestei specii. • pl. *-i.* şi *şoricár s.m.* /***şoarec*** + *-ar*.

şorecări *vb. IV.* v. şoricări.

şorecărie *s.f.* v. şoricărie.

şorecărime *s.f.* v. şoricărime.

şorecél *s.m.* v. şoricel.

şorecésc, -eáscă *adj.* v. şoricesc.

şorecíe *s.f.* (*pop.*) Şoricioaică. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***şoarece*** + *-ie*.

şorecioáică *s.f.* v. şoricioaică.

şorecíu, -ie *adj.* (*pop.; despre părul cailor*, ext., *despre cai*) Care este de culoarea şoarecelui; cenuşiu, gri. • pl. *-cii.* şi *şoricíu, -ie adj.* /***şoarece*** + *-iu*.

şorecúţ *s.m.* v. şoricuţ.

şoríc *s.n.* v. şorici.

şoricár *s.m.* v. şorecar.

şoricáş *s.m.* (*reg.*) Şoricel. • pl. *-i.* /***şoarec*** + *-aş*.

şoricări *vb. IV. intr.* (*despre unele animale*) A vîna şoareci. • prez.ind. pers. 3 *-eşte.* şi *şorecări vb. IV.* /***şoarec*** + *-ări*.

şoricărie *s.f.* Colect. Mulţime de şoareci, totalitatea şoarecilor; şoricărime, şoricăret, şoricime. • g.-d. *-iei.* şi *şorecărie s.f.* /***şoarec*** + *-ărie*.

şoricărime *s.f.* Colect. Şoricărie. • şi *şorecărime s.f.* /***şoarec*** + *-ărime*.

şoricărít *s.n.* Colect. Şoricărie. • /***şoarec*** + *-ărit*.

şoríce *s.m.* v. şorici.

şoriceásă *s.f.* (*pop.*) Şoricioaică. • /***şoarece*** + *-easă*.

şoricél *s.m.* **1** Dim. al lui *şoarece*; şoricuţ, (*reg.*) şoricaş. <> (*pesc.*) Obiect lucrat în formă de şoarece, care se foloseşte ca momeală. **2** (*pop.*) Boală a cornutelor mari şi a cailor care se manifestă prin apariţia unor umflături dureroase sub piele. <> (*reg.; la cai*) Emfizem pulmonar. **3** (*bot.; reg.*) Bătrîniş (*Erigeron canadensis*). **4** (*bot.; reg.*) Mică plantă erbacee din familia ranunculaceelor, cu florile galbene-verzui (*Myosorus minimus*). • pl. *-ei.* şi (*reg.*) *şorecél s.m.* /***şoarece*** + *-el*.

şoricésc, -eáscă *adj.* Care ţine de şoareci, care se referă la şoareci. • pl. *-eşti.* şi *şorecésc, -eáscă adj.* /***şoarece*** + *-esc*.

şoricéşte *adv.* Ca şoarecii, în felul şoarecilor. <> Ext. Pe furiş, tiptil. • /***şoarece*** + *-eşte*.

şoríci *s.n.* **1** Piele de porc pîrlită sau opărită şi curăţată de păr pentru a deveni comestibilă. <> Ext. Piele scorţoasă şi groasă. **2** Analog. Scoarţă de copac. **3** (*reg.; mai ales la pl.*) Scîndură plană pe o parte şi convexă pe cealaltă, tăiată de la marginea unui buştean. • pl. (*reg.*) *-ciuri, -ce.* şi *şoríc*, (*reg.*) *şoríce, şoréc s.n.* /cf. *sor*.

şoricíme *s.f.* Colect. Şoricărie. • /***şoarece*** + *-ime*.

şoricioáică *s.f.* **1** Femela şoarecelui. **2** (*pop.*) Substanţă otrăvitoare, reprezentînd un compus al arsenului, care este folosită mai ales contra şoarecilor; (*pop.*) şorecie, şoricească. • pl. *-ce.* şi (*reg.*) *şorecioáică s.f.* /***şoarece*** + *-oaică*.

şoricíu, -ie *adj.* v. şoreciu.

şoricúţ *s.m.* Şoricel. • pl. *-i.* şi *şorecúţ s.m.* /***şoarece*** + *-uţ*.

şoríglă *s.f.* v. şireglă.

şórlă *s.f.* v. şarlă.

şórliţă *s.f.* v. sorliţă.

şoróflu *s.n.* v. şurub.

şorompáu[1] *s.n.* v. şarampoi[1].

şorompáu[2] *s.n.* v. şarampoi[2].

şort *s.n.* Obiect de îmbrăcăminte (sportivă sau de plajă) în formă de pantaloni scurţi. • pl. *-uri.* /<fr., engl. ***short***.

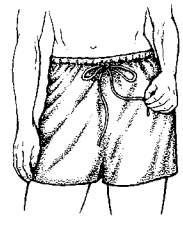

şort

şortíc *interj.* v. şontîc.

şorţ *s.n.* **1** Obiect de îmbrăcăminte (făcut din pînză, din piele, din cauciuc etc.), care se poartă dinainte, peste haine, în timpul lucrului în fabrici, în unităţi de producţie, de alimentaţie publică sau în activităţi casnice (la bucătărie) etc., pentru protejarea îmbrăcămintii, a corpului. **2** Obiect de îmbrăcăminte (cu mîneci) care face parte din uniforma şcolarilor şi care se poartă peste haine. **3** (*pop.; în portul femeiesc*) Ţesătură dreptunghiulară din lînă sau din bumbac, de obicei împodobită cu broderii, care se poartă peste

fustă, în faţă. • pl. *-uri.* şi (*reg.*) *şurţ s.n., şúrţă s.f.* /<germ. ***Schurz,*** săs. ***šurts.***

şorţuléţ *s.n.* Dim. al lui *şorţ.* • pl. *-e.* /*şorţ* + *-uleţ.*

şorubár *s.m.* v. şurubar.

şoseá *s.f.* Cale de comunicaţie interurbană, pietruită sau asfaltată. <> *Şosea naţională* = şosea care leagă între ele centrele importante ale unei ţări. *Şosea comunală* = şosea care leagă mai multe comune între ele. *Şosea de acces* v. acces. *Şosea de centură* v. centură. *Şnurul şoselei* v. şnur. ◆ Restr. Stradă largă, la intrarea într-un oraş, care continuă căile de comunicaţie interurbane. ◆ Ext. (*pop.*) Drum; uliţă. **2** Partea carosabilă a unei străzi, cuprinsă între trotuare. • pl. *-ele.* şi (*reg.*) *şoşeá, şuşáuă, şuşeá s.f.* /<fr. ***chaussée.***

şoselá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică drumuri*) A transforma în şosea prin pietruire, pavare; a şoselui. **2** (*compl. indică zone geografice*) A înzestra cu o reţea de şosele. • prez.ind. *-ez.* /***şosele,*** pl. lui *şosea* + *-a.*

şoselár *s.m.* (*reg.*) Muncitor care pietruieşte sau asfaltează un drum. • pl. *-i.* /***şosea*** + *-(l)ar.*

şoseláre *s.f.* Acţiunea de *a şosela* şi rezultatul ei; şoseluire. • pl. *-ări.* /v. ***şosela.***

şoselát, -ă *adj.* (*despre drumuri*) Care este amenajat prin pietruire, pavare; şoseluit. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***şosela.***

şoséle *s.f. pl.* v. şoşele.

şoseluí *vb. IV. tr.* (*compl. indică drumuri*) A şosela. • prez.ind. *-iesc.* /***şosele,*** pl. lui *şosea* + *-ui.*

şoseluíre *s.f.* Şoselare. • pl. *-i.* /v. ***şoseluí.***

şoseluít, -ă *adj.* (*despre drumuri*) Şoselat. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***şoseluí.***

şoselúţă *s.f.* Dim. al lui *şosea.* • pl. *-e.* /***şosea*** + *-eluţă.*

şosétă *s.f.* Ciorap scurt, care acoperă piciorul până deasupra gleznei. • pl. *-e.* /<fr. ***chaussette.***

şoşeá *s.f.* v. şosea.

şoşéle *s.f. pl.* Expr. (*fam.*) *Cu şoşele, cu momele* sau *cu momele, cu şoşele* v. momeală. • şi *şoşéli, şoséle s.f. pl.* /form. expr.

şoşéli *s.f. pl.* v. şoşele.

şoşoí *vb. IV.* (*fam.*) **1** *intr., tr.* A şopti. **2** *intr.* (*despre ape, vînt, frunze etc.*) A şopoti. • prez.ind. *şóşoi, -iesc.* /form. expr.

şoşoíre *s.f.* Faptul de *a şoşoi*; şoşoit. • pl. *-i.* /v. ***şoşoi.***

şoşoít *s.n.* Şoşoire. • /v. ***şoşoi.***

şoşoitór, -oáre *adj.* (*despre ape, vînt, frunze etc.*) Care şoşoie. • pl. *-ori, -oare.* /***şoşoi*** + *-tor.*

şoşón *s.m.* (*mai ales la pl.*) Încălţăminte de iarnă (din pîslă, din cauciuc etc.) care se poartă peste pantofi. ◆ Încălţăminte de casă făcută din pîslă. • pl. *-i.* /<fr. ***chausson.***

şoşoşó *interj.* (*adesea cu val. vb.*) Cuvînt care sugerează zgomotul făcut cînd se vorbeşte mult şi în şoaptă. • /form. expr.

şoşoteálă *s.f.* v. şuşoteală.

şoşotí *vb. IV.* v. şuşoti.

şoşotíre *s.f.* v. şuşotire.

şoşotít *s.n.* v. şuşotit.

şot *s.n.* (*geomorf.*) Lac sărat, în zonele de stepă şi în semideşerturi, care seacă în perioadele de secetă, lăsînd depozite de săruri. • pl. *-uri.* /<fr. ***chott.***

şótie *s.f.* **1** (*fam.; adesea constr. cu vb. ca „a face", „a păţi", „a juca"*) Glumă, păcăleală; poznă, năzbîtie. *Toată ziua se ţine de şotii.* ◆ Ext. Faptă care pune pe cineva în încurcătură, care crează cuiva neplăceri. *Nu cumva să-mi fi făcut şotia călugărul naibii?* (HOG.). **2** (*pop.*) Şiretlic, vicleşug. *Văzu el că în luptă dreaptă nu se putea măsura cu Mihai, şi începu a umbla cu şotia* (ISP.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /cf. idiş. *Schote.*

şotoroágă *s.f.* v. şotroagă.

şotroácă *s.f.* v. şotroagă.

şotroágă *s.f.* (*reg.; deprec.*) **1** Încălţăminte veche, uzată sau nepotrivită pentru picior. **2** (Epitet pentru o) persoană infirmă sau în vîrstă. • pl. *-ge.* şi *şotroácă, şotoroágă s.f.* /cf. *şontorog.*

şotrón *s.m.* **1** Joc de copii în care jucătorii, sărind într-un picior, lovesc o pietricică, făcînd-o să treacă prin despărţiturile unei figuri (dreptunghiulare) desenate pe sol. **2** Figură (dreptunghiulară) cu mai multe despărţituri, desenată pe sol, folosită la şotron. • pl. *-oane.* şi *şodrón s.n.* /cf. fr. *chaudron* „căldare".

şovár *s.m., s.n.* **1** *s.m.* (*bot.*) Nume dat mai multor plante: *a*) plantă acvatică, avînd frunzele plutitoare şi fructele în formă de măciucă (*Sparganium ramosum*); *b*) plantă erbacee din familia gramineelor, cu paiul subţire şi aspru, cu florile mici, verzi (*Poa trivialis*); *c*) papură (*Typha angustifolia*); *d*) trestie (*Phragmites communis*); *e*) rogoz (*Carex silvatica*); *f*) pipirig (*Scirpus palustris*). **2** *s.m.* Fîn cu mult rogoz. **3** *s.n.* Loc unde creşte şovar. • şi *şuvár s.m.* /<ucr. ***шувар,*** srb. ***ševar.***

şovăí *vb. IV. intr.* **1** (*despre fiinţe*) A merge cu pas nesigur; a se împletici; a se clătina; a-şi pierde echilibrul. *Mergea Ivan şovăind şovăind cînd la o margine de drum, cînd la alta* (CR.). ◆ Ext. A fi nesigur, nehotărît în mişcări. *Bătrînul se ridică în picioare, şovăind* (DUN.). ◆ Analog. (*despre obiecte*) A-şi pierde stabilitatea; a se legăna, a se balansa. *Vasul începu a şovăi, clătinat pe înalte talazuri* (ODOB.). ◆ (*înv.; despre fiinţe*) A-şi schimba direcţia de mers; a coti. ◆ (*înv., pop.; despre ape curgătoare, drumuri etc.*) A coti, a şerpui. **2** (*despre oameni*) A fi nehotărît, a sta la îndoială; a ezita, a se codi. *Şovăia şi amîna mereu aşezarea pe o muncă hotărîtă* (CA. PETR.). ◆ (*despre sentimente, convingeri etc. ale oamenilor*) A deveni fluctuant, tinzînd să scadă din intensitate, să-şi piardă din fermitate. *Şi-n pieptul lui mînia O clipă şovăieşte* (COŞB.). **3** (*înv., reg.; despre oameni*) A se eschiva (recurgînd la subterfugii); a căuta pretexte. **4** Fig. (*despre stări, situaţii etc.*) A oscila, a fluctua. *Accentul şovăie adesea şi la cuvinte vechi* (IORD.). • prez.ind. *şóvăi.* /<sl. veche **ШАТАТН СѦ* (bg. ***шавам***).

şovăiálă *s.f.* **1** Nesiguranţă în mers, în mişcări. **2** Lipsă de hotărîre, ezitare în acţiuni, în atitudini. <> Loc.adv. *Fără (nici) o şovăială* = hotărît, ferm, dîrz, neclintit. **3** Eschivare; pretext; subterfugiu. • pl. *-ieli.* /***şovăi*** + *-eală.*

şovăiélnic, -ă *adj.* **1** (*despre mişcări, mers etc.*) Care este lipsit de fermitate; împleticit; nesigur; şovăitor. **2** (*despre oameni*) Care este lipsit de convingere, de hotărîre, de fermitate; nestatornic, schimbător. ◆ (*despre manifestări, acţiuni etc. ale oamenilor*) Care denotă, trădează nehotărîre, nesiguranţă, lipsă de fermitate. *Sufletul şovăielnic al omului primitiv trebuie tonificat* (RALEA). • pl. *-ci, -ce.* /***şovăi*** + *-elnic.*

şovăínd, -ă *adj.* Care este şovăitor. • pl. *-zi, -de.* /v. ***şovăi.***

şovăíre *s.f.* **1** Nesiguranţă în mişcări, în mers. **2** Nehotărîre; îndoială, dubiu; lipsă de fermitate. *Răspunse cu o mică şovăire* (CA. PETR.). **3** Fig. Oscilare, fluctuaţie. • pl. *-i.* /v. ***şovăi.***

şovăít, -ă *adj.* **1** Care este şovăitor. **2** (*înv., pop.; despre ape curgătoare, drumuri etc.*) Care este cotit, sinuos, întortocheat. **3** (*înv.; despre manifestări, acţiuni etc. ale oamenilor*) Care este perfid; ascuns. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***şovăi.***

şovăitór, -oáre *adj.* **1** (*despre mişcări, mers etc.*) Care este lipsit de fermitate; împleticit; nesigur; şovăielnic, şovăind, şovăit. **2** (*despre oameni*) Care este lipsit de convingere, de hotărîre, de fermitate; nestatornic, schimbător. ◆ (*despre manifestări, acţiuni etc. ale oamenilor*) Care denotă, trădează nehotărîre, nesiguranţă, lipsă de fermitate. *Avea... un glas şovăitor* (VIN.). <> (*adv.*) *Ea vorbea şovăitor, cu glasul stins.* • sil. *-vă-i-.* pl. *-ori, -oare.* /***şovăi*** + *-tor.*

şovăitúră *s.f.* **1** Schimbare a direcţiei de mers. ◆ Mers şovăitor. **2** Cot (al unei ape curgătoare, al unui drum etc.); sinuozitate. • sil. *-vă-i-.* pl. *-i.* /***şovăi*** + *-tură.*

şovín, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al şovinismului; şovinist. **2** *adj.* Care aparţine şovinismului sau al şoviniştilor, care se referă la şovinism sau la şovinişti; şovinist. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***chauvin.***

şovinísm *s.n.* Atitudine politică retrogradă, constînd în afirmarea superiorităţii unei naţiuni asupra altora, în manifestarea rasismului, a exclusivismului naţional etc. • /<fr. ***chauvinisme.***

şoviníst, -ă *s.m., s.f., adj.* Şovin. • pl. *-işti, -iste.* /<fr. ***chauviniste.***

şovílc *interj.* (*pop.; de obicei repet.; adesea cu val. vb.*) Cuvînt care sugerează mersul şovăitor, şchiopătat al cuiva; şontîc. *Un ciocîrlan şchiop... şovîlc, şovîlc, şovîlc! se înfăţişează înaintea sfintei Dumineci* (CR.). • /form. expr.

şovîlcăí *vb. IV. intr.* (*pop.*) A şchiopăta. • prez.ind. *şovîlcăi, -iese.* /***şovîlc*** + *-ăi.*

şovîlcáire *s.f.* (*pop.*) Faptul de *a şovîlcăi.* • pl. *-i.* /v. ***şovîlcăi.***

şovîlcăít, -ă *adj.* (*pop.; despre fiinţe*) Care este şchiop. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***şovîlcăi.***

şovîrf *s.m.* v. sovîrf.

şovîrvăriţă *s.f.* v. sovîrvariţă.

şovovîrf *s.m.* v. sovîrf.

şozénie *s.f.* (*reg.*) **1** Vorbă, faptă amuzantă sau caraghioasă. **2** Faptă, întîmplare etc. bizară, ciudată. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi *şodénie s.f.* /***şod*** + *-enie.*

şozísm *s.n.* (*filos.*) Concepţie care descrie fenomenele umane drept lucruri. • scris şi *chosism.* /<fr. ***chosisme.***

şozíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Adept) al şozismului. • scris şi *chosist.* /<fr. ***chosiste.***

şpăclu *s.n.* Unealtă formată dintr-o lamă triunghiulară de oţel, cu mîner de lemn, folosită la netezit sau la răzuit tencuiala, chitul etc. • pl. *-uri.* şi (*înv.*) *spáclu s.n.* /<germ. ***Spachtel.***

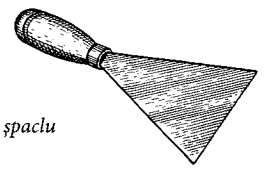

şpaclu

şpagát *s.n.* **1** (*pop.*) Sfoară groasă cu împletitură specială. **2** (*gimn.*) Poziţie acrobatică, în care picioarele se depărtează pînă la 180°, în prelungire, pe pămînt sau în aer, în poziţie orizontală sau verticală; sfoară. • şi (*înv.*) *spagát,* (*reg.*) *şpogót s.n.* /<germ. ***Spagat,*** magh. ***spagát.***

şpágă[1] *s.f.* (*fam.; de obicei constr. cu vb. ca „a lua", „a primi"*) Şperţ; mită. <> Expr. *A da cuiva şpagă* v. da. • pl. *şpăgi.* /cf. rus. *unaza,* srb. *špag* „buzunar".

şpăgă[2] *s.f.* v. spangă.

şpais *s.n.*(*tehn.*) Produs rezultat din topirea unor minereuri neferoase, care conţine combinaţii ale arsenului şi ale antimoniului cu diferite metale. • pl. *-uri.* /<germ. ***Speise.***

şpalír *s.n., s.m.* v. spalier.

şpalt[1] *s.n.* (*tipogr.*) **1** Zaţ aşezat în formă de coloană lungă, pe copia căruia se fac corecturile tipografice înainte de punerea în pagină. <> *Corectură în şpalt* (sau *şpalturi*) v. corectură. **2** Probă de tipăritură luată de pe un şpalt. **3** Ext. Planşetă folosită la strîngerea, păstrarea şi transportul materialului cules, înainte de a fi paginat. • pl. *-uri.* şi (*înv.*) *spalt s.n.* /<germ. ***Spalte.***

şpalt[2] *s.n.* (*ind. piel.*) Piele subţire, de calitate inferioară, obţinută prin şpăltuire, care este folosită pentru căptuşeli şi feţe de încălţăminte. • pl. *-uri.* /<germ. ***Spalt.***

şpan[1] *s.m.* **1** (*în Ev. Med., în Transilv.*) Titlu dat nobilului care avea funcţia corespunzătoare vicontelui sau contelui din Apus. ◆ Nobil care deţinea acest titlu. ◆ Stăpînitor al unui ţinut. **2** (*în trecut, în adm. din Transilv.*) Şef administrativ al unui ţinut. **3** (*înv., reg.*) Intendent, administrator. • pl. *-i.* şi (*reg.*) *işpán s.m.* /<magh. ***spán, ispán.***

şpan[2] *s.n., s.m.* **1** *s.n.* (*tehn.*) Aşchie provenită din prelucrarea la strung sau la frezăa metalelor, a lemnului etc. ◆ Ext. Rest de material (sub formă de aşchii, pulbere etc.) rezultat în urma operaţiei de strunjire sau de frezare. **2** *s.m.* (*reg.*) Despicătură, porţiune tăiată din butuci de brad, din care se fac şindrile sau doage. • pl. *n. -uri, -e, m. -i.* şi (*reg.*) *şpon, span s.m.* /<germ. ***Span.***

şpáncă *s.f.* v. spangă.

şpanchíu, -íe *adj.* v. zbanghiu.

şpángă *s.f* v. spangă.

şpaniól, -ă *s.m., s.f., adj.* v. spaniol.

şparánghel *s.m.* v. sparanghel.

şpardí *vb. IV.* v. şparli.

şpárgă *s.f.* (*reg.*) Aţă groasă; sfoară; funie. • pl. *şpărgi, şpergi.* /<magh. ***spárga.***

şparhát *s.n.* (*reg.*) Maşină de gătit. ◆ Ext. Plită zidită; sobă prevăzută cu plită. • acc. şi *spárhat.* pl. *-uri, -e.* /<germ. ***Sparherd,*** magh. ***spórhej, sporhelyt.***

şparlí *vb. IV. tr.* (*fam.*) **1** A şterpeli, a fura. **2** Expr. *A o şparli* = a pleca pe neobservate, a o şterge. • prez.ind. *-esc.* şi *şpardí, şperlí, şpîrlí vb. IV.* /***şterpeli*** + ***pîrli,*** prin contaminare.

şparlíre *s.f.* (*arg.*) Acţiunea de *a şparli* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***şparli.***

şparlít, -ă *adj.* (*fam.*) Care este şterpelit, furat. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***şparli.***

şpaţír *s.n.* (*reg.*) Plimbare. • pl. *-uri.* şi *spaţír s.n.* /<germ. ***Spazier***[*gang*].

şpaţiri *vb. IV.* (*reg.*) A se plimba. • prez.ind. *-esc.* şi *şpaţiruí, şpaţirí vb. IV.* /<germ. ***spazieren.***

șpațiruí *vb. IV.* v. șpațiri.
șpăcluí *vb. IV. tr.* (*compl. indică tencuieli interioare sau tîmplăria unor constr.*) A netezi cu șpaclul, aplicînd un strat subțire de ipsos, de chit etc. • prez.ind. *-iesc.* /*șpaclu* + *-ui.*
șpăcluiálă *s.f.* (*constr.*) **1** Faptul de a șpăclui. **2** Strat subțire de ipsos sau de chit care se aplică pe tencuială sau pe lemnărie, cu ajutorul șpaclului. • pl. *-ieli.* /*șpăclui* + *-eală.*
șpăcluíre *s.f.* (*constr.*) Acțiunea de *a șpăclui* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. *șpăclui.*
șpăcluít, -ă *adj.* (*constr.; despre tencuieli interioare sau despre tîmplărie*) Care este răzuit, netezit cu șpaclul. • pl. *-ți, -te.* /v. *șpăclui.*
șpăltuí *vb. IV. tr.* (*ind. piel.; compl. indică piei*) A despica în grosime în cursul procesului de prelucrare. • prez.ind. *-iesc.* și *șpăltuí, șpăltuí vb. IV.* /<germ. *spalten.*
șpăltuíre *s.f.* (*ind. piel.*) Acțiunea de *a șpăltui* și rezultatul ei; șpăltuit. • pl. *-i.* și *șpăltuíre s.f.* /v. *șpăltui.*
șpăltuít *s.n.* (*ind. piel.*) Șpăltuire. • și *șpăltuít s.n.* /v. *șpăltui.*
șpăltuítă *adj.* (*ind. piel.; despre piei*) Care a fost supusă șpăltuirii. • pl. *-e.* /v. *șpăltui.*
șpălțuí *vb. IV.* v. șpăltui.
șpălțuíre *s.f.* v. șpăltuire.
șpălțuít *s.n.* v. șpăltuit.
șpec *s.n.* (*tipogr.*) Surplus de materie lucrată. • /<germ. *Speck.*
șperáclu *s.n.* Instrument de metal (în forma unui cui cu vîrful puțin întors) care servește la descuierea sau la încuierea unei uși, a unui lacăt. • pl. *-e,* (*pop.*) *-uri.* /<germ. *Sperrhaken.*
șpérlă *s.f.* (*reg.*) **1** Cenușă încă fierbinte care acoperă jarul; spuză. <> Expr. *A da pe cineva prin șperlă* = *a)* a se purta urît cu cineva, a trata pe cineva cu asprime; *b)* a pune pe cineva într-o situație penibilă. *A arunca* (ori *a azvîrli*) (cuiva) (*cu*) *șperlă în ochi* sau *a da cu șperlă în ochii lumii* = *a)* a induce în eroare (pe cineva), pentru a-l împiedica să aprecieze exact un fapt, o situație; *b)* a falsifica adevărul, realitatea. *A se face* (*tot*) *șperlă* = *a)* a se distruge; *b)* a înceta să mai existe. *A o da prin șperlă* = a o păți. *A da cu mîna prin șperlă* v. mînă. ◆ Funingine. **2** Praf, pulbere. • pl. *-e.* /cf. srb. *sprljiti* „a arde", rom. *pîrli.*
șperlí *vb. IV.* v. șparli.
șperluí *vb. IV. tr.* **1** (*înv.; compl. indică rufe*) A spăla cu leșie. **2** (*reg.*) A distruge. • prez.ind. *-iesc.* /*șperlă* + *-ui.*
șperluíre *s.f.* Acțiunea de *a șperlui* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. *șperlui.*
șperț *s.n.* (*fam.*) **1** (*de obicei constr. cu vb. ca „a da", „a lua", „a primi"*) Recompensă ilicită dată cuiva sau pretinsă de cineva în schimbul unui serviciu (necinstit și ilegal); mită, șpagă. **2** Faptul de a da sau de a primi șperț; (*fam.*) șperțuială. • pl. *-uri.* /<germ. *Sperrzeug* „mănunchi de șperacle".
șperțár, -ă *s.m., s.f.* (*fam.*) Persoană care primește sau pretinde șperț. • pl. *-i, -e.* /*șperț* + *-ar.*
șperțuí *vb. IV. tr.* (*fam.; compl. indică oameni*) A face să primească (sau să dea) șperț. • prez.ind. *-iesc.* /*șperț* + *-ui.*
șperțuiálă *s.f.* (*fam.*) Faptul de a da sau de a primi șperț; șperț. • pl. *-ieli.* /*șperțui* + *-eală.*
șpícher *s.m.* v. spicher.
șpícheriță *s.f.* v. spicheriță.
șpíghel *s.n.* (*ind. sider.*) Fontă cu adaos de siliciu și mangan, folosită la fabricarea oțelurilor dure. • /<germ. *Spiegel*[*eisen*].
șpil *s.n.* (*fam.*) **1** Aranjament (incorect); plan necinstit. **2** Expr. *A*(*-i*) *prinde șpilul* = a se dumeri, a se edifica (asupra modului de funcționare a unui mecanism, asupra modului de efectuare a unei acțiuni etc.); a(-i) da de rost. • pl. *-uri.* /<germ. *Spiel.*
șpílhozen *s.m.* Pantalonași cu bretele pentru copii. • pl. *-i.* /<germ. *Spielhose.*
șpinát *s.m.* v. spanac.
șpión, -oánă *s.m., s.f.* v. spion.
șpis *s.n.* (*tipogr.*) Pată neagră care apare uneori la tipar între cuvinte sau între rînduri. • pl. *-uri.* /<germ. *Spiess.*
șpiț[1] *s.m.* (*zool.*) Rasă de cîini de talie mică, cu părul pufos, cu urechile drepte și cu botul ascuțit; cîine care face parte din această rasă. • pl. *-i.* /<germ. *Spitz.*
șpiț[2] *s.n.* **1** (*tehn.*) Unealtă formată dintr-o bară de oțel cu vîrful ascuțit, folosită la găurirea pietrelor naturale și artificiale sau la prelucrarea suprafeței lor. **2** (*tipogr.*) Linie simplă sau înflorată care se pune ca ornament la sfîrșitul articolelor sau al capitolelor. **3** (*miner.*) Picon. **4** (*miner.; reg.*) Dinte la roata mașinii de havat. • pl. *-uri.* /<germ. *Spitz* [*eisen, -hacke, -haue, -krampe, -hammer etc.*].
șpiț[3] *s.n.* (*reg.*) **1** Nume dat extremităților ascuțite sau muchiei unor obiecte, unor construcții etc.: *a)* Vîrful pantofului. *b)* Vîrful țapinei. *c)* Vîrful unui stîlp, al unui țăruș, al unui par etc. (care se înfige în pămînt). *d)* Colțul toporului. **2** Nume dat unei porțiuni dintr-o suprafață, dintr-un material etc. sau unei bucăți de material (stofă, piele, metal etc.) care are o formă alungită și ascuțită. **3** (Colț de) dantelă, care se folosește ca garnitură. **4** (*fam.*) Expr. *A se pune* (sau *a fi pus*) *la șpiț* = a se dichisi (sau a fi dichisit), a se ferchezui (sau a fi ferchezuit). • pl. *-uri.* și *spiț s.n.* /<germ. *Spitze.*
șpiț[4] *s.n.* (*reg.*) Țigaret. • pl. *-uri.* /<germ. *[Zigarren-, Zigarretten-] spitze.*
șpîrlí *vb. IV.* v. șparli.
șplint *s.n.* (*tehn.*) Piesă de metal de forma unui cui despicat în două brațe egale, care servește ca element de fixare a două piese sau ca element de blocare ori de siguranță a piuliților împotriva autodesurubării. • pl. *-uri.* /<germ. *Splint.*
șplit *s.n.* (*constr.*) Piatră dură spartă, folosită la confecționarea betoanelor de ciment și la pietruiri. • pl. *-uri.* /<germ. *Splitt.*
șpogót *s.n.* v. șpagat.
șpon *s.m.* v. șpan[2].
șpor *s.m.* (*reg.; la cizmă*) Pinten. • pl. *-i.* și *șporn s.n.* /<germ. *Sporn,* dial. *Spor;* cf. rus. *unopa.*
șporn *s.n.* v. șpor.
șpraiț *s.n.* **I 1** Proptea (pentru pereții unei săpături, pentru porțiuni dintr-o construcție etc.). **2** (*reg.*) Bîrnă folosită la construcția unei case. **3** (*reg.*) Fiecare dintre chingile de lemn care leagă căpriorii unei case. **4** (*reg.*) Fiecare dintre traversele de lemn puse de-a curmezișul unui drum forestier pentru a înlesni tîrîrea bușteni lor. **II** (*reg.*) **1** Stăvilar; dig. **2** Ecluză care permite trecerea plutelor din lacul de acumulare în albia rîului. • pl. *-uri.* /<germ. *Spreize.*
șpraițui *vb. IV. tr.* **1** (*compl. indică pereții unei săpături, porțiuni dintr-o constr. etc.*) A sprijini cu șpraițuri. **2** (*reg.; compl. indică drumuri forestiere*) A acoperi cu șpraițuri. • prez.ind. *-iesc.* și (*reg.*) *șprăițuí vb. IV.* /<germ. *spreizen.*
șpraițuíre *s.f.* Acțiunea de *a șpraițui* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. *șpraițui.*
șprăngă *s.f.* (*reg.*) Cablu de metal sau funie groasă care se folosește la construirea plutelor sau la ancorarea acestora la mal. • pl. *șprăngi.* /<it. *spranga.*
șprat *s.m.* (*iht.*) Pește mic, din familia clupeidelor, asemănător cu heringul, care trăiește în Marea Nordului și în Marea Mînecii (*Sprattus sprattus*). • pl. *-ți.* /<engl., fr. *sprat.*
șprăițuí *vb. IV.* v. șpraițui.
șpring *s.n.* (*mar.*) Parîmă pentru ancorarea navelor. • pl. *-uri.* /<engl. *spring.*
șpringár *s.m.* (*arg.*) Hoț de case, tîlhar. • pl. *-i.* /<germ. *Springer.*
șpringuíre *s.f.* (*tehn.*) Operație de curbare, prin deformare la cald, a foilor de arc pentru suspensie. • pl. *-i.* /după germ. *springen.*
șprit[1] *s.n.* Băutură obținută din vin cu sifon sau cu apă minerală. ◆ O anumită cantitate din această băutură. • pl. *-uri.* /<germ. *Spritzer.*
șprițˀ *s.n.* **1** Aparat folosit la ornarea prăjiturilor. **2** (*pop.*) Mașină folosită la umplerea cîrnaților. **3** (*reg.*) Pompă de incendiu. **4** (*reg.*) Vermorel. **5** (*reg.*) Pompă mică, cu care se fac spălături interne la animale. • pl. *-uri.* /<germ. *Spritze.*

șpiț[1]

șprit[3] *s.n.* (*reg.*) **1** (*ind. forestieră*) Apă care se toarnă pe uluc pentru a ușura alunecarea bușteni lor. **2** (*constr.*) Mortar. • pl. *-uri.* /<germ. *Spritz* [*wasser, -wurf, -mörtel*].
șpriți[1] *vb. IV. refl.* (*fam.*) A consuma șprit sau alte băuturi alcoolice. ◆ Ext. A se ameți, a se îmbăta. • prez.ind. *-iese.* /*șprit*[1] + *-ui.*
șpriți[2] *vb. IV. tr.* (*reg.*) **1** A stropi cu vermorelul. **2** (*ind. forestieră*) A turna apă pe uluc, pentru a înlesni alunecarea bușteni lor. **3** A face spălături interne unui animal cu șpriț. • prez.ind. *-iesc.* /<germ. *spritzen.*
șprițuíre[1] *s.f.* (*fam.*) Acțiunea de *a se șpriți*[1] și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. *șpriți*[1].
șprițuíre[2] *s.f.* (*reg.*) Acțiunea de *a șpriți*[2] și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. *șpriți*[2].
șprițuitór *s.n., s.m.* **1** *s.n.* Aparat sau dispozitiv pentru aplicarea pe suprafața unor piese a vopselei sau a altor materiale adezive. **2** *s.m.* (*reg.*) Muncitor forestier care toarnă apă pe uluc, pentru a înlesni alunecarea bușteni lor. • sil. *-ți-u-i-.* pl. *n. -oare, m. -ori.* /*șpriți*[2] + *-tor.*
șpul *s.n.* **1** Mosor mic de metal din suveica mașinii de cusut pe care este înfășurată ața. ◆ Ext. Piesa împreună cu firele înfășurate pe ea. **2** Mosor, bobină pe care sînt înfășurate fire. • pl. *-uri.* /<germ. *Spule.*
șput *s.n.* Aparat care concentrează razele luminoase într-un singur punct, folosit ca proiector în teatru și în cinematografie. • pl. *-uri.* /<engl. *spot.*
șrapnél *s.n.* (*milit.*) Proiectil de artilerie, încărcat cu gloanțe, cu focos reglabil, care explodează într-un punct voit de pe traiectorie, la mică înălțime. • pl. *-e.* /<fr. *shrapnell,* germ. *Schrapnell;* cf. nm. pr. Henry *Shrapnel,* general englez, inventator al acestui proiectil.

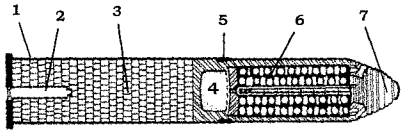

Șrapnel

1. Tub de alamă.
2. Capsă de aprindere.
3. Pulbere fără fum.
4. Încărcătură de azvîrlire (pulbere neagră).
5. Tub de oțel.
6. Gloanțe.
7. Focos fuzant (de distanță).

șrot *s.n.* **1** Primul produs care se obține în cursul măcinării grîului. **2** Material furajer provenit din resturile de semințe rămase după extragerea uleiului, cu conținut bogat în proteine și în săruri minerale, folosit ca îngrășămînt sau ca hrană pentru animale. **3** (*alim.*) Carne tocată grosier care intră în compoziția unor salamuri. **4** Utilaj compus dintr-un valț și mai multe site, servind pentru șrotuire. • pl. *-uri.* /<germ. *Schrot.*
șrotuíre *s.f.* Operație în procesul măcinării cerealelor, care constă în zdrobirea și cernerea succesivă a cerealelor prin site din ce în ce mai fine. • pl. *-i.* /de la *șrot.*
șt *interj.* (*de obicei cu „ș" prelungit*) Cuvînt folosit pentru a cere cuiva să facă liniște. • /onomat.
ștab *s.m., s.n.* **1** *s.m.* (*fam.; adesea iron.*) Persoană care face parte din conducerea unei instituții, a unei organizații etc. **2** *s.n.* (*milit.; înv.*) Stat-major. **3** *s.m.* (*milit.; înv.*) Ofițer superior. <> *Ștab-ofițer* = ofițer de stat-major. • pl. *m. -i, n. -uri.* /<germ. *Stab,* rus. *umaб.*
ștachétă *s.f.* **1** (*sport*) Bară subțire, așezată orizontal pe două suporturi, la o anumită distanță de sol, confecționată din lemn, metal sau material plastic, peste care trebuie să sară sportivii la întreceri sau la exerciții de atletism, fără să o atingă. **2** (*reg.*) Gard de uluci sau de leațuri. **3** Restr. (*reg.*) Ulucă; leat. • pl. *-e.* și *stachétă s.f.,* (*reg.*) *ștachéț s.m.* /<germ. *Staket*(*e*).
ștachéț *s.m.* v. ștachetă.
ștafetár *s.m.* (*în trecut*) Ștafetă. • pl. *-i.* și *stafetár s.m.* /*ștafetă* + *-ar.*

ștafétă *s.f.* **1** (*în trecut*) Curier special care ducea scrisori sau mesaje urgente; ștafetar. **2** Mesaj urgent dus de un curier special. ◆ Ext. Veste, știre. ◇ Expr. (*fam.*) *A umbla cu ștafeta* sau *a duce ștafeta* = a purta vorba; a bîrfi, a cleveti. ◆ (*fam., iron.*) Bîrfă, clevetire. **3** (*sport; la alergări, schi, înot etc.*) Concurs sportiv care constă în parcurgerea unei distanțe regulamentare, fracționată în patru părți egale, de către o echipă compusă din patru persoane care străbat succesiv distanța repartizată, cu obligația ca fiecare să transmită coechipierului următor un obiect convențional, care trebuie dus la punctul final. ◆ Manifestare sportivă la care participă mai multe echipe, fiecare dintre ele avînd de parcurs cîte o etapă, pentru a-și transmite succesiv un obiect simbolic, care trebuie depus la punctul final. ◆ Obiect convențional care se transmite succesiv într-o astfel de competiție. ◆ Sportiv care participă la o ștafetă. • pl. *-e.* și *ștafétă s.f.*, (*înv.*) *eștafét s.n.* /<germ. ***Stafette***, it. ***staffetta***, fr. ***estafette***.

ștáier *s.n.* Numele unui dans (originar din Stiria), la modă în sec. 19. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-e.* și *ștáir s.n.* /<germ. ***Steier***[*walzer*].

ștaif *s.n.* **1** Întăritură de piele, de carton etc. care se pune în partea de la spate a încălțămintei, în jurul călcîiului, pentru a-i păstra forma. **2** Pînză specială care se pune în interiorul gulerelor, pentru a le păstra forma. **3** Expr. (*fam.*) *A se pune la ștaif* = a se găti, a se dichisi. *A avea ștaif* = a avea stil, distincție. • pl. *-uri.* /<germ. ***Steif***[*-leden, -leinen, -leinwand, -papier*].

ștáir *s.n.* v. ștaier.

ștalóg *s.n.* (*reg.*) Grajd, staul. • pl. *-áloage.* /<srb. ***štalog***.

ștampélă *s.f.* v. ștampilă.

ștampilă *vb. I. tr.* **1** A pune, a aplica o ștampilă. **2** Fig. A stigmatiza. • prez.ind. *-ez.* și (*înv.*) *stampilá vb. I.* /***ștampilă*** + *-a*.

ștampilăre *s.f.* Acțiunea de *a ștampila* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* și (*înv.*) *stampiláre s.f.* /v. ***ștampila***.

ștampilát, -ă *adj.* Care are aplicată o ștampilă. • pl. *-ți, -te.* și (*înv.*) *stampilát, -ă adj.* /v. ***ștampila***.

ștampílă *s.f.* **1** Instrument format dintr-o placă de cauciuc, de lemn sau de metal, fixată pe un mîner, pe care sînt gravate un semn, o inscripție sau o emblemă, cu care se ștampilează acte, mărfuri, obiecte etc.; ștempel. **2** Inscripție, emblemă sau semn convențional care se aplica (de către o oficialitate) pe un document pentru a-i da valabilitate, pe o marfă, pe un obiect etc. pentru a indica sau a certifica proveniența sau apartenența acestora, faptul că ele figurează în evidența unei instituții etc.; sigiliu, pecete. • pl. *-e.* și (*înv.*) *stampílă*, (*reg.*) *ștampélă s.f.* /<fr. ***estampille***.

ștampilofíl, -ă *adj.* Marcofil. • pl. *-i, -e.* /de la ***ștampilofilie***, prin derivare regresivă.

ștampilofílie *s.f.* Marcofilie. • g.-d. *-iei.* /***ștampilă*** + *-filie*, după *marcofilie*.

ștampilofilíst, -ă *s.m., s.f.* Marcofilist. • pl. *-iști, -iste.* /***ștampilofil*** + *-ist*.

ștampilográf, -ă *s.m., s.f.* Persoană care se ocupă cu ștampilografia; marcograf. • pl. *-i, -e.* /de la ***ștampilografie***, prin derivare regresivă.

ștampilografíe *s.f.* Disciplină care se ocupă cu tehnica și arta de a realiza ștampile; marcografie. • g.-d. *-iei.* /***ștampilă*** + ***grafie***.

ștámplă *s.f.* v. ștempel.

ștand *s.n.* v. stand.

ștángă *s.f.* (*pop.*) Bară de metal; drug, rangă. ◆ (*reg.; la moara de apă*) Fusul valului. • pl. *ștángi.* /<germ. ***Stange***.

ștanță *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică obiecte de metal sau de mase plastice în curs de prelucrare*) A tăia sau a fasona cu ajutorul unei ștanțe; a ștanțui. **2** (*compl. indică obiecte de metal, produse finite etc.*) A grava prin presiune, aplicînd un model, o cifră etc. cu ajutorul unei ștanțe. • prez.ind. *-ez.* și (*înv.*) *stanțá vb. I.* /<germ. ***stanzen***.

ștanțáre *s.f.* Acțiunea de *a ștanța* și rezultatul ei; ștanțuire. • pl. *-ări.* și (*înv.*) *stanțáre s.f.* /v. ***ștanța***.

ștanțát, -ă *adj.* **1** (*despre obiecte de metal sau de masă plastică în curs de prelucrare*) Care este tăiat sau fasonat cu ștanța. **2** (*despre obiecte de metal, produse finite etc.*) Care este gravat cu ștanța. • pl. *-ți, -te.* și (*înv.*) *stanțát, -ă adj.* /v. ***ștanța***.

ștanțatór, -oáre *s.m., s.f.* Muncitor care lucrează la ștanțe. • pl. *-ori, -oare.* /***ștanța*** + *-tor*.

ștánță *s.f.* **1** Unealtă formată dintr-un poanson și o placă tăietoare, care este folosită la prelucrarea, prin deformare plastică și prin tăiere, a pieselor din tablă, din mase plastice etc.; șnit. **2** Unealtă folosită la gravarea prin presiune a unui model, a unei mărci, a unei cifre etc. pe suprafața unei piese sau a unui produs finit. • pl. *-e.* și (*înv.*) *stánță s.f.* /<germ. ***Stanze***.

ștart *s.n.* v. start.

ștat *s.n.* v. stat[3].

ștáufer *s.n.* (*tehn.*) Gresor cu presiune. • pl. *-e.* /<germ. ***Stauffer***[*büchse*].

ștanțár *s.m.* Muncitor care croiește talpa încălțămintei, tăind-o cu ștanța. • pl. *-i.* /***ștanță*** + *-ar*.

ștánțui *vb. IV. tr.* A ștanța. • prez.ind. *-iesc.* /***ștanță*** + *-ui*.

ștánțuire *s.f.* Ștanțare. • pl. *-i.* /v. ***ștánțui***.

șteámăt, -ă *s.f., s.n.* (*reg.*) **I 1** *s.f.* Arătare, vedenie. **2** *s.n., s.f.* Rămășiță; urmă; țipenie. *Așa s-o prăpădit, de n-o rămas nici șteamătă de ei!* (POP.). **3** *s.n.* Loc.adv. *Cu de-a șteamătul* = (*în legătură cu vb. de mișcare*) tiptil, pe furiș. **II 1** *s.n.* Pretext. **2** *s.f.* Expr. *A-și face șteamătă* = a se preface că are treabă; a-și face de lucru. **III** *s.n., s.f.* Sunet; zgomot. ◆ Spec. Zgomot (ușor) făcut de vînători pentru a deruta vînatul. • /cf. *știmă*[2].

ștéamp[1] *s.n.* **1** Instalație mecanică (rudimentară), folosită, în trecut, la sfărîmarea minereurilor (aurifere). **2** Mașină de presat tablă. **3** (*reg.*) Presă pentru fabricat monede. • pl. *-uri.* și (*reg.*) *șteámpă s.f.*, (*înv.*) *steamp s.n.* /<germ. ***Stampf***[*mühle, -werk, -maschine*].

ștéamp[2] *s.m.* (*reg.*) **1** Par; stîlp; țăruș. **2** Drug folosit la sfărîmarea minereului aurifer. **3** Cotor de plantă rămas pe cîmp după cosit sau după secerat. • pl. *m. ștempi, ștéampi, n. -uri.* și *ștemp, ștemț, știmp s.m.* /<germ. ***Stampf, Stump***.

șteámpă *s.f.* v. șteamp[1].

șteámplă *s.f.* v. ștempel.

ștéand *s.n.* (*reg.*) Putină mică de lemn, cu capac, în care se prepară sau se păstrează produse lactate. • pl. *-uri.* /<sās. ***stand***, germ.dial. ***Stande***.

ștéap *s.m., s.n.* (*reg.*) **1** *s.m.* Cotor de plantă rămas după secerat sau după cosit. ◆ Țepușă, ghimpe. **2** *s.m.* Bucată de lemn; scurtătură. **3** *s.n.* Bucată mare (dintr-un aliment). • pl. *m. ștepi, n. -uri.* și *ștep, știp s.m.* /<germ. ***Stab***, sās. ***štāf, stip***, srb. ***štap***.

șteáză *s.f.* (*reg.*) **1** Piuă de bătut postav. ◆ Ext. Clădire în care se află instalată această piuă. **2** Instalație rudimentară formată dintr-o împletitură de nuiele, amenajată sub o cădere de apă, în care se dau la piuă scoarțele, pănura și alte țesături de lînă. **3** Cădere de apă. **4** (*la moară*) Stavilă. • pl. *-eze, ștezi.* /cf. ngr. *σχεδία*, germ. *Stausee*.

ștécăr *s.n.* Piesă la capătul unui șnur, care face contactul între un aparat electric și priza de curent; fișă de curent. ◇ *Triplu ștecăr* = dispozitiv care permite racordarea simultană a trei ștecăre la aceeași priză de curent. • pl. *-e.* și *ștécher s.n.* /<germ. ***Stecker***.

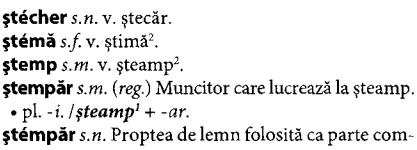

ștecăre

ștécher *s.n.* v. ștecăr.

ștémă *s.f.* v. știmă[2].

ștemp *s.m.* v. șteamp[2].

ștempăr *s.m.* (*reg.*) Muncitor care lucrează la șteamp. • pl. *-i.* /***ștéamp***[1] + *-ar*.

ștémpăr *s.n.* Proptea de lemn folosită ca parte componentă a unui șteamp. • /cf. germ. *Stampfer*.

ștempări *vb. IV. tr.* (*reg.*) A sfărîma cu șteampul minereul scos din mină. ◆ A practica meseria de ștempar. • prez.ind. *-esc.* /***ștempar*** + *-i*.

ștempăríță *s.f.* (*reg.*) Soție de ștempar. • pl. *-e.* /***ștempar*** + *-iță*.

ștémpel *s.n.* **1** (*tipogr.*) Vîrf de oțel gravat cu care turnătorul de litere bate matrița în aramă. **2** (*reg.*) Ștampilă. • pl. *-e.* și (*reg.*) *ștémper s.n., ștámplă, șteámplă s.f.* /<germ. ***Stempel***.

ștémper *s.n.* v. ștempel.

ștempluí *vb. IV. tr.* (*reg.*) A pecetlui, a ștampila. • prez.ind. *-iesc.* /<germ. ***stempeln***.

ștempluíre *s.f.* (*reg.*) Acțiunea de *a ștemplui* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***ștemplui***.

ștempiuít, -ă *adj.* (*reg.*) Care este pecetluit, ștampilat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***ștemplui***.

ștemț *s.m.* v. șteamp[2].

ștemuí *vb. IV. tr.* (*tehn.*) A ciocăni sau a presa marginea unei table nituite sau marginea capetelor de nit, pentru a asigura etanșeitatea îmbinării. • prez.ind. *-iesc.* /<germ. ***stemmen***.

ștemuíre *s.f.* (*tehn.*) Acțiunea de *a ștemui* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***ștemui***.

ștemuitór, -oáre *subst.* **1** *s.n.* (*tehn.*) Sculă în formă de daltă boantă cu care se efectuează ștemuirea. **2** *s.m., s.f.* Muncitor care ștemuiește. • sil. *-mu-i-*. pl. *-ori, -oare.* /***ștemui*** + *-tor*.

ștenahoríe *s.f.* v. stenahorie.

șténder *s.n.* Suport; stîlp. • pl. *-e.* /<germ. ***Ständer***.

șteopleág *s.n.* v. ștopleag.

ștep *s.m.* v. șteap.

ștepeleág *s.n.* v. ștopleag.

ștepuí *vb. IV.* v. știpui.

șterc *s.n.* (*înv.*) Gunoi, impuritate. • pl. *-uri.* și *sterc s.n.* /lat. ***stercu***(***m***).

ștérci *s.n.* v. șterț.

ștergár *s.n.* **1** Bucată dreptunghiulară de pînză din in, din bumbac, din borangic etc., adesea cu broderie sau cu franjuri, care servește ca prosop sau ca podoabă în casele țărănești; ștergură. **2** Năframă. • pl. *-e.* /***șterge*** + *-ar*.

ștergărâș *s.n.* (*pop.*) Ștergărel. • pl. *-e.* /***ștergar*** + *-âș*.

ștergărél *s.n.* Dim. al lui *ștergar*; ștergărâș. • pl. *-e.* /***ștergar*** + *-el*.

ștergătór, -oáre *subst.* **1** *s.n., s.f.* Bucată de țesătură sau împletitură de papură, de sfoară, de material plastic etc., pe care își șterge cineva picioarele la intrarea în casă. ◆ Cîrpă de șters. ◆ (*reg.*) Prosop. **2** *s.n.* (și *ștergător de parbriz*) Aparat format din una sau din două palete cu muchie de cauciuc, care, acționate de un motor, șterg geamul de la parbrizul unui vehicul. **3** *s.n.* Perie cilindrică cu care se curăță țeava tunului. **4** *s.f.* (*reg.*) Fiecare dintre cele două scînduri mobile, prinse de stîlpii ce mărginesc deschizătura de la strungă prin care trec oile la muls. **5** *s.m., s.f.* (*înv.*) Persoană care se ocupa cu curățatul hainelor. • pl. *-ori, -oare.* /***șterge*** + *-ător*.

șterge *vb. III.* **I 1** *tr.* (*adesea cu determ. introduse prin prep. „de" care indică materia îndepărtată; compl. indică obiecte, părți ale corpului*) A freca (ușor) pentru a înlătura de pe suprafață un lichid care o umezește sau o substanță străină care o acoperă. *Își șterse fruntea de sudoare* (SADOV.). ◇ (*refl.*) *Își scoate batista și se șterge pe degete* (VLAH.). ◇ Expr. (*fam.*) *A șterge putina* sau *a o șterge* (*la picior ori la fugă, englezește*) = a pleca repede (și pe neobservate). *A-și șterge mîinile* = a-și declina răspunderea. (*refl.*) *Cît te-ai șterge* (sau *cît să te ștergi, cît te ștergi*) *la* (*un*) *ochi* = foarte repede, într-o clipă. *A se șterge pe bot* (ori *pe gură, pe barbă*) sau *a se șterge la bot* (*de...* sau, *pop., despre...*) = a fi nevoit să renunțe (la ceva), a-și lua gîndul de la ceva. *Ștergeți-vă pe bot despre purcei* (CR.). *A se șterge pe buze* v. buză. *A face pe cineva cîrpă de șters* v. cîrpă. *A o șterge la sănătoasa* v. sănătos. ◆ (*compl. indică lichide sau substanțe străine care acoperă suprafața unui corp*) A înlătura frecînd (ușor). *Mă gîndeam că n-am șters praful de pe pian* (CĂL.). **2** *tr.* (*compl. indică cuvinte, fragmente dintr-un text etc.*) A face să nu se mai cunoască, să nu se mai vadă, răzînd cu o radieră, tăind cu o linie etc. ◆ Ext. A suprima, a elimina. *A citit și tot a șters, Cîte-o vorbă, cîte-un vers* (ARGH.). ◇ Expr. *A șterge* (ceva) *cu buretele* = a da uitării și greșeală a cuiva; a nu mai ține seama de ceea ce s-a întîmplat. *A șterge* (ceva sau pe cineva) *de pe răboj* = *a*) a da uitării; *b*) a scăpa de o datorie. ◆ Spec. A radia, a scoate din evidență. *În sfîrșit am ajuns la poliție și mi-am șters mașina.* ◆ (*compl. indică acte sau fapte stabilite printr-o reglementare oficială*) A anula, a abroga. ◆ Fig. (*cu compl. „păcat" sau „fărădelege"*) A ierta, a trece cu vederea, a nu mai ține seama de... *Păcatul acela l-au șters Domnul nostru* (ANTIM). *Dumnezeule,... șterge fărădelegea mea* (CĂL.). **3** *refl.* A-și pierde (cu totul) strălucirea, culoarea, relieful (sub acțiunea unor cauze exterioare). *Au îngălbenit foile. Pe alocuri cerneala s-a șters* (STANCU). ◆ A-și pierde (treptat) conturul, a deveni neclar (din cauza depărtării, a întunericului etc.); a înceta să se mai vadă.

Prin zare se şterge un stol călător (PILL.). **4** *tr., refl.* Fig. A face să dispară, să piară, să se piardă fără urmă sau a dispărea, a pieri, a se pierde fără urmă; a face să nu mai existe sau a înceta să mai existe. *Lipsa vegetaţiei oboseşte, şterge impresia naturii* (RALEA). <> Expr. (*refl.*) *A se şterge de la inima cuiva* = (*despre oameni*) a pierde bunăvoinţa, prietenia, afecţiunea cuiva. *A şterge de pe faţa pământului* v. pământ. **II** Fig. (*fam.*) **1** *refl.* A trece foarte aproape de cineva sau de ceva, atingîndu-se uşor. *Un soldat, ştergîndu-se pe lîngă ea, o lovi cu cotul* (ARD.). ◆ (*tr.*) A atinge (uşor, în treacăt). <> Expr. *A(-i) şterge* (cuiva) *o plamă* (sau *un pumn, palme*) = a(-i) da, a(-i) trage cuiva o palmă (sau un pumn, palme). ◆ A lovi, a izbi. *L-a şters cu bătul la tîmplă şi l-a umplut de sînge* (SADOV.). **2** *refl.* A se strecura, a se furişa; a se face nevăzut. **3** *tr.* A şterpeli, a fura. *Aşteptă..., trudindu-se cu gîndul cum să şteargă slăninele* (DELAVR.). ◆ A răpi. • prez.ind. *şterg.* /lat. ***extergĕre***.

ştérgere *s.f.* Acţiunea de *a* (*se*) *şterge* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***şterge***.

ştérgură *s.f.* (*reg.*) Ştergar. • pl. *-uri.* /***şterge*** + *-ură*.

şterpeleálă *s.f.* (*fam.*) Faptul de a şterpeli; furt. • pl. *-i.* /***şterpeli*** + *-eală*.

şterpelí *vb. IV. tr.* (*fam.*) **1** A sustrage ceva (cu abilitate); a fura. *I-am şterpelit o ţigară din pachetul uitat pe birou.* **2** Expr. *A o şterpeli* = a pleca repede (şi pe furiş). **3** A atinge ceva uşor (şi în treacăt). *Paharul şterpeli nasul d-lui şef, învineţindu-l* (D. ZAMF.). • prez.ind. *-esc.* /cf. *şterge, sparli*.

şterpelíre *s.f.* (*fam.*) Acţiunea de *a şterpeli* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***şterpeli***.

şterpelít, -ă *adj.* (*fam.; despre obiecte*) Care este furat. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***şterpeli***.

şters[1] *s.n.* Faptul de *a şterge*. • /v. ***şterge***.

şters[2]**, şteársă** *adj., s.f.* **I** *adj.* **1** (*despre obiecte, părţi ale corpului etc.*) Care a fost uscat sau curăţat prin ştergere. **2** (*despre cuvinte, fragmente dintr-un text etc.*) Care nu se vede bine (fiind ras cu o radieră, tăiat cu o linie). ◆ Ext. Care este suprimat, eliminat. **3** (*despre obiecte*) Care şi-a pierdut (total) strălucirea, culoarea, relieful etc. (sub acţiunea unor cauze exterioare). *Este un ban şters pe care nu se mai poate desluşi decît cocleala* (I. BOT.). **4** (*despre culori, lumină etc.*) Care este palid, stins, spălăcit; fără strălucire. ◆ Fig. (*despre oameni sau despre înfăţişarea, privirea lor*) Care este lipsit de expresivitate; care nu se remarcă prin nimic, care nu atrage atenţia în nici un fel. *Era un individ şters, lipsit de farmec.* **5** Fig. (*despre imagini, figuri etc.*) Care şi-a pierdut aspectul, forma; estompat, vag. **6** Fig. (*despre sunete, glas*) Care este lipsit de rezonanţă; stins. **II** *s.f.* (*reg.*) **1** Lovitură dată cuiva cu palma. **2** Expr. *A da o ştearsă* = a se abate pe undeva sau pe la cineva. **3** *art.* Numele unui dans popular. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *şterşi, şterse.* /v. ***şterge***.

ştersătúră *s.f.* Acţiunea de a şterge şi rezultatul ei. ◆ Concr. Loc într-un text din care s-a şters un cuvînt, un fragment etc. ◆ Cuvînt, fragment etc. suprimat dintr-un text; (*înv.*) ştersură. • pl. *-i.* /***şters***[1] + *-ătură*.

ştersúră *s.f.* (*înv.*) Ştersătură. • pl. *-i.* /***şters***[1] + *-ură*.

ştert *s.n.* v. şterţ.

şterţ *s.n.* (*reg.*) **1** Băţ mai gros la un capăt cu care se mestecă în laptele pus la fiert, în laptele în care s-a pus cheagul etc. **2** Băţ cu pămătuf la un capăt, folosit pentru a curăţa vatra cuptorului sau coşul casei. **3** Fitil pentru opaiţ (făcut din cîrpă). **4** Opaiţ. ◆ Lampă de mină, portativă, asemănătoare cu un opaiţ, folosită în trecut. ◆ Felinar (portativ). • pl. *-uri.* şi *şterci, ştert, sterci s.n.* /<germ. ***Sterz*** „coadă; corn la plug".

ştévie *s.f.* **1** (*bot.*) Numele mai multor plante erbacee: *a*) (şi *ştevie-de-grădină, ştevie-bună, ştevie-de-mîncare*) plantă cu tulpina înaltă, dreaptă, cu frunzele ovale, comestibile, a cărei rădăcină este folosită în medicină pentru proprietăţile ei astringente şi depurative (*Rumex patientia*); *b*) (şi *ştevie-de-munte*) plantă perenă din familia umbeliferelor, cu tulpina înaltă, dreaptă, cu frunzele palmate, lucitoare, cu florile mici, albe-roz, în inflorescenţe (*Astrantia major*); *c*) (şi *ştevia-stînelor*) plantă cu tulpina ramificată, cu frunze numeroase şi cu florile verzui, dispuse în verticile (*Rumex alpinus*); *d*) (şi *ştevie-de-baltă*) plantă cu tulpina ramificată, cu florile verzui sau gălbui, dispuse în verticile (*Rumex palustris*); *e*) (şi *ştevie-creaţă*) plantă cu tulpina înaltă, cu frunzele dinţate, lungi şi înguste, folosite în alimentaţie şi în medicina populară (*Rumex crispus*). **2** (*culin.*) Mîncare de ştevie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi *stévie s.f.* /<sl. veche **штавь**; cf. bg. *щава*, srb. *štavlije*.

ştevie-de-munte

ştezăr *s.m.* (*reg.*) Persoană care supraveghează funcţionarea unei şteze. ◆ Meşteşugar care construieşte şteze. • pl. *-i.* /***ştează*** + *-ar*.

şti *vb. IV.* **I** *tr.* **1** A avea cunoştinţă (de...), a fi informat (în legătură cu...), a fi la curent (cu...). *Povestea asta o ştie o lume* (SADOV.). <> (*la pers. 2* sau *5; ca termen incident prin care se atrage atenţia asupra celor ce urmează să fie comunicate*) *Ştii, parcă te-a plouat, Aşa stai de mihnit* (ALEX.). <> (*la pers. 1, în forma neg., în constr. cu „cine", „unde" etc., exprimă imposibilitatea de a preciza*) *Să-mi dau eu liniştea mea, pentru hatîrul nu ştiu cui?* (CR.). <> (*intr.*) *Toată lumea ştie de necazul lui.* Δ Expr. *A nu şti de căpătîiul cuiva* v. căpătîi. *A nu mai şti de urma* (sau *urmele*) *cuiva* v. urmă. <> (*refl. impers.*) *Se ştie că tocmai pe vreme rea cade vinatul* (SADOV.). Δ Expr. *Precum* (ori *după cum*) *se ştie* sau, *tr. abs., după cum ştim*, se spune cu referire la ceva considerat notoriu. <> Loc.adv. *Pe ştiute* = în cunoştinţă de cauză. *Pe neştiute* = *a*) fără să-şi dea seama; în necunoştinţă de cauză; *b*) fără a se face remarcat; pe furiş; pe ascuns, în taină. <> Expr. *Ştii* (sau *ştiţi*) *cine* (ori *ce*), se spune atunci cînd nu vrem să numim persoana (sau lucrul) despre care este vorba şi de care interlocutorul sau interlocutorii au cunoştinţă. *Precum* (sau *cum, după cum*) *ştii* (ori *ştiţi*), se spune pentru a arăta că este vorba de ceva cunoscut de interlocutor (sau de interlocutori), pentru a preciza că cele afirmate nu pot fi puse la îndoială. *După* (sau *pe*) *cît* (ori *cîte*) *ştiu* (*eu*) (sau *ştii, ştim etc.*) = avînd în vedere informaţiile de care dispun (sau dispui etc.). *Ştiu eu ce ştiu* (sau *ştii tu ce ştii etc.*), se spune pentru a arăta că cineva are temeiuri pentru a adopta o anumită atitudine sau pentru a proceda într-un anumit mod. *Lasă că ştiu eu* (*ce ştiu*) = cunosc bine situaţia şi nu pot fi înşelat. *Mai ştiu eu* (*cu ce, cu de* sau *cît de*), se spune pentru a încheia o enumerare (exprimînd nesiguranţa faţă de ceea ce s-ar mai putea adăuga). *Pînă îndeplineşte numărul... o sută, două* (*sute*) *sau mai ştiu eu cît* (ISP.). *Ştii* (sau *ştiţi*) *ce* (ori *ceva, una*)?, se spune pentru a atrage atenţia interlocutorului (sau interlocutorilor) asupra celor ce urmează a fi comunicate. *Cine ştie* (*ce* sau *unde, cînd, de cînd etc.*), se spune pentru a da o idee vagă despre ceva sau cineva, pentru a exprima nesiguranţa, imposibilitatea de a preciza, de a aprecia. *De nu s-ar ivi cine ştie ce complicaţii* (CE. PETR.). *A şti una* (*şi bună*) = a avea o părere fermă, pe care nimeni nu o poate zdruncina; a se încăpăţîna în susţinerea unui punct de vedere. *Tu ştii una, eu ştiu mai multe* = *a*) cunosc mai bine situaţia decît tine; *b*) am motive temeinice pentru a proceda într-un anumit fel. (*mai ales în constr. neg.*) *Cine ştie ce* (sau *cît*), se spune pentru a minimaliza importanţa, valoarea unui lucru, a unui fapt etc. (*Numai*) (*unul*) *Dumnezeu ştie* sau *Dumnezeu ştie, ştie Dumnezeu* (ori *Domnul*), se spune pentru a sprijini o afirmaţie sau o negaţie. (*Numai*) *Dumnezeu* (*mai*) *ştie* sau *dracul* (*mai*) *ştie*, se spune pentru a exprima nesiguranţa, nedumerirea, imposibilitatea de a preciza sau de a explica. (*Nici*) *nu ştiu*, (*nici*) *n-am văzut* (*nici pe-acolo n-am trecut* sau *nici în seamă n-am băgat*) = formulă prin care cineva se eschivează să dea o mărturie, prin care cineva îşi declină orice responsabilitate, prin care cineva nu vrea să fie implicat într-o anumită problemă. *A lua pe nu ştiu în braţe* = a se eschiva să dea o mărturie. *A şti în ce apă* (sau *ape*) *se adapă* (sau *se scaldă*) *cineva* v. apă. *A nu şti de unde sare iepurele* v. iepure. *A nu şti multe* v. mult. *A şti ce-i poate* (sau *cît îi plăteşte*) (*cuiva*) *osul* v. os. *A şti cîte parale face cineva* v. para. *A şti patarama cuiva* v. pataramă. *A nu-l şti nici pămîntul* v. pămînt. *A şti cît îi* (sau *ce-i*) *poate pielea cuiva* v. piele. *A şti cît preţuieşte* (*cineva* sau *ceva*) v. preţui. *A* (*nu*) *şti de rostul cuiva* v. rost. *A nu şti nici cu spatele* v. spate. *Să nu ştie stînga* (*ta*) *ce face dreapta* ori *ce face dreapta să nu ştie stînga* v. stîng. ◆ A dispune de date precise şi amănunţite privitoare la... *Ştia drumul înapoi* (EMIN.). ◆ (*compl. indică oameni; cu determ. - elem. pred. supl.*) A considera, a aprecia ca... (sau drept...), pe baza unor indicii cunoscute. *Toţi îl ştiu un luptător viteaz* (CA. PETR.). ◆ (*refl.; cu determ. - elem. pred. supl. sau urmat de prop. pred. supl.*) A avea temeiuri să considere (ca... sau drept...); a se vedea, a se pomeni (într-o anumită situaţie sau într-un anumit loc). *De cînd mă ştiu copil, iubeam pădurea* (LAB.). <> Expr. *A se şti cu musca pe căciulă* v. muscă. **2** (*compl. indică oameni*) A fi în stare să identifice; a fi făcut cunoştinţă cu...; a fi în măsură să dea relaţii, să emită opinii, aprecieri etc. privitoare la...; a cunoaşte. *Vrea şi el să facă niţică gălăgie, să-l ştie lumea şi pe el* (VLAH.). ◆ (*refl. recipr.*) A se cunoaşte (cu...); a întreţine relaţii (cu...); a avea legături de prietenie (cu...). *Ne ştim de la grădiniţă.* **3** A lua cunoştinţă (de...); a afla, a auzi. *Numai unul mai trăieşte. Îndată vom şti care* (C. NEGR.). <> (*intr.*) *Nu îndată au ştiut de lucrul ce s-au făcut* (CANT.). Δ Expr. *A nu* (*mai*) *şti* (*cuiva*) *de nume* sau *a nu* (*mai*) *şti de numele cuiva* v. nume. <> (*refl. impers.*) *Vorbeau zgomotos ca să se ştie că sînt şi ele acolo* (CA. PETR.). <> Expr. *Aşa să ştii* (sau *să ştiţi*)*!*, formulă prin care i se spune, i se subliniază cuiva ceva cu toată hotărîrea. *A şti ce*(*-i*) *şi cum* (*e*) v. ce. **4** A fi sigur (de...); a fi convins (de...). *Acum ştiu că ţi-a venit inima la loc* (DAVID.). <> Expr. *Să ştiu* (*bine*) *că...* sau *de-aş şti că...* = chiar dacă. *Ba se poate!... Să ştiu bine că fac moarte de om* (REBR.). (*Doar*) *ştiu* (*bine*) *că...* = bineînţeles că..., fireşte că... *Ştiu că n-am să ies din casă pe vremea asta pentru că aşa vrei tu.* **5** (*mai ales în constr. neg.*) A fi conştient (de...); a fi lămurit (în ceea ce priveşte...); a fi în cunoştinţă de cauză în ceea ce priveşte...; a înţelege, a pricepe. *Nici nu mai ştie pe unde calcă* (VLAH.). <> Expr. *El* (sau *ea*) *ştie cum* (ori *ce etc.*) sau *ei ştiu cum* (ori *ce etc.*) *ştiu*, se spune pentru a exprima nedumerirea sau mirarea faţă de acţiunile neobişnuite sau inexplicabile ale cuiva. (*Mai*) *ştiu* (*şi eu?...* sau *eu ştiu?...*, se spune pentru a exprima nesiguranţa, îndoiala, ezitarea. *Nu ştiu ce* = *a*) ceva nedefinit, inexplicabil. *Are un nu ştiu ce care mă atrage*; *b*) (*în constr. neg.*) se spune pentru a minimaliza importanţa, valoarea unui lucru. *Nu pierde nu ştiu ce dacă nu vine. A fi nu ştiu cum* = (*despre oameni*) a avea ceva inexplicabil, ciudat. *A-i fi* (*cuiva*) *nu ştiu cum să...* = a-i fi (cuiva) greu sau penibil să... *Mai ştii...* = *a*) e greu de apreciat, de precizat; *b*) e posibil, nu e exclus. *A nu şti ce vrea* = a fi indecis; a şovăi. *Nu* (*prea*) *ştie multe*, se spune despre cineva care acţionează energic, fără să cîntărească urmările acţiunilor sale. *A nu* (*mai*) *şti unde îi este* (sau *îi stă*) *capul* = a fi copleşit (de...), a nu mai prididi. *A nu şti cum* v. cum. *Ştii că ai* (sau *are*) *haz?* v. haz. *Nu ştie pe ce lume e* (sau *se află*) v. lume. *A şti* (*la*) *omenie* sau *a şti ce-i omenia* v. omenie. *A* (*nu*)*-şi şti lungul nasului* v. nas. *Ştii că-mi placi?* sau (*ştii că*) *mi-ai plăcut!?* v. plăcea. *A nu şti la ce sfînt să se mai închine* v. sfînt. *Nu ştii* (sau *mai ştii*) *cum vine* (sau *veni*) *vremea* v. veni. ◆ (*urmat de prop. compl.*) A se lămuri; a se convinge. *Dintr-o dată am ştiut cu cine am de a face* (GAL.). **6** A presupune; a bănui. *Bietul Dionis, de unde să ştie el că eu am în sîn o pungă de aur!* (GAL.). <> Expr. *Mai ştii minunea?!* = se prea poate, nu e exclus. *Mai ştii păcatul?!* v. păcat. **7** A prevedea, a presimţi. *De-aş fi ştiut, aş fi venit cu hainele ale vechi* (DELAVR.). **8** A ţine minte; a-şi aduce aminte (de...). *Nu mai ştie nime cînd a fost asta* (LĂNCR.). <> Expr. *A nu şti de unde să iei pe cineva* v. lua. **II** *tr.* **1** (*compl. indică domenii ale cunoaşterii, arte, meşteşuguri etc.*) A fi iniţiat în..., a avea cunoştinţe sistematice (care ţin de...), a avea o pregătire specială (în ceea ce priveşte...). *Duduia veşnic citeşte. Ştie clavirul, pictează* (BACOV.). *Felix...*

ştia toate, adică cu mult mai mult decît colegii lui (CĂL.). ◇ Expr. *A şti carte = a)* a avea noţiuni (elementare) de scriere şi citire; *b)* ext. a avea cunoştinţe temeinice (într-un anumit domeniu); *c)* a fi (foarte) învăţat. *A şti lecţia* (sau *rolul*), se spune *a)* despre cineva care vorbeşte sau acţionează după cum a fost învăţat de către altcineva; *b)* despre cineva care se comportă corespunzător într-o anumită împrejurare (ca şi cum ar fi pregătit dinainte ceea ce spune sau face). *A şti (ceva) pe de rost* (sau *de-a rostul, pe dinafară, ca apa*) = a putea reproduce (ceva) întocmai, din memorie. *A nu şti (nici o) iotă* (*sau boabă*) = a nu şti nimic. *A nu şti buche* v. buche. *A nu şti nici (la) deal, nici (la) vale* v. deal. *A şti* (ceva) *(ca) pe degete* v. deget. *A şti rostul* (ori *rosturile*) v. rost. *A-i şti seama* v. seamă. *(A şti) ca (pe) Tatăl nostru* v. tată. *A şti şi toaca în* (sau *din*) *cer* v. toacă. *A şti cît au uitat alţii* v. uita. ◆ (*compl. indică limbi străine*) A fi în măsură să înţeleagă şi să vorbească. *El ştie perfect patru limbi.* ◇ Expr. *Ce, nu ştii româneşte?* v. românească. ◆ (*însoţit de vb. la inf.* sau *de prop.compl. dr.*) A avea instruirea, pregătirea, rutina necesară pentru a... (sau ca să...). *Ştie să facă pîine bună soră-ta* (STANCU). **2** (*însoţit de vb. la inf. sau de prop. compl. dr.*) A fi capabil să procedeze în mod adecvat, oportun, eficient în ceea ce priveşte... (sau ca să..., pentru a...). *Doctorul... simte primejdia şi nu ştie cum s-o înlăture* (VLAH.). ◇ Expr. *A nu (mai) şti ce să* (*se*) (*mai*) *facă* = a nu (mai) găsi nici o soluţie pentru a ieşi dintr-o încurcătură. *A nu mai şti ce să facă de...* = a fi copleşit de... *A nu şti ce-şi face capului* v. cap. *A nu şti pe unde să scoţi cămaşa* v. cămaşă. *A nu şti deschide gura* v. deschide. ◆ A crede de cuviinţă, a considera oportun. *Faceţi ce ştiţi, eu nu mă mai amestec.* **3** (*însoţit de vb. la inf. sau de prop. compl. dr.*) A putea (să...), a fi în stare (să...), a fi apt (să...). *Cum o să ştie el răbda, cînd l-or lua cu răul?* (VLAH.). ◆ (*în constr. neg.*) A fi hotărît. *Din trei iubite-ale mele Nu ştiu la care voi merge* (POP). **III** *tr., intr.* **1** (*mai ales în constr. neg.*) A avea posibilitatea, prilejul de a lua cunoştinţă de...; a avea de-a face cu...; a avea parte de... *Nu ştie ce este îmbunarea şi minciuna* (C. NEGR.). ◇ Expr. (*tr.*) *A nu şti ce e frica* = a fi foarte curajos. *A nu* (*mai*) *şti* (*nici*) *de casă*, (*nici*) *de masă* = a nu avea tihnă, linişte. (*tr.*) *A nu vrea* (sau *a nu voi*) *să ştie* (*nimic*) (*de...*) = a nu ţine seama (de...), a nu-i păsa (de...). (*înv., pop.; intr.*) *A nu şti de bărbat* = (*despre fete, femei*) a fi castă, neprihănită. *A şti de ciomag* v. ciomag. *A şti de cuvînt* v. cuvînt. *A şti de frică* (sau *de frica cuiva*) v. frică. *A nu şti de glumă* v. glumă. *Nu ştie nici de hăis, nici de cea* v. hăis. ◆ (*pop.; în constr. neg.*) A ţine seama (de...), a-i păsa (de...). *Ia-ţi nădejdea de la mine, Că eu nu mai ştiu de tine* (POP.). **2** (*pop.*) A se interesa de...; a avea grijă de... ◇ Expr. *A şti de dragul cuiva = a)* a face pe placul cuiva; *b)* a iubi pe cineva. • prez.ind. *ştiu*. şi (*reg.*) *ştie vb. III.* /lat. ***scire***.

ştie *vb. III.* v. şti.

ştift *s.m.* **1** Cui mic (de lemn), de obicei fără cap, folosit în cizmărie pentru a fixa talpa încălţămintei. **2** (*tehn.*) Tijă metalică, cilindrică sau conică, folosită la îmbinarea a două piese de metal; spin. • pl. *-uri*, (*pop.*) *-e.* /<germ. ***Stift***.

ştiftuí *vb. IV. tr.* A pune ştifturi. • prez.ind. *-iesc.* /***ştift*** + *-ui*.

ştiftuíre *s.f.* Acţiunea de *a ştiftui* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***ştiftui***.

ştiftuít, -ă *adj.* Care este fixat cu ştifturi. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***ştiftui***.

ştih *s.n.* (*text.*) Împunsătură cu acul sau cu alt obiect. • /<germ. ***Stich***.

ştiinţă *s.f.* **I 1** (*mai ales în legătură cu vb. „a avea", „a fi", „a lua"*) Faptul de a avea cunoştinţă (de ceva), de a fi informat (în legătură cu ceva), de a fi la curent (cu ceva); cunoaştere; noţiune, cunoştinţă (despre ceva). *Dorim să avem ştiinţă despre sănătatea voastră* (CAR.). ◇ (*relig.*) *Pomul ştiinţei* (*binelui şi răului*) = pom din rai, din ale cărui fructe, interzise de Dumnezeu, Adam şi Eva au mîncat, dobîndind conştiinţa binelui şi a răului; pomul cunoştinţei. ◇ Loc.adv. *Cu* (sau *fără*) *ştiinţă = a)* (ne)ştiind, (ne)avînd cunoştinţă de ceva; *b)* cu (sau fără) voie. *Cu bună ştiinţă* = în mod conştient. *Cu sau fără ştiinţa cuiva = a)* cu sau fără cunoştinţa cuiva; *b)* cu sau fără asentimentul cuiva. *Spre ştiinţă* = ca să se ştie. **2** (*mai ales în legătură cu vb. „a da", „a face"*) Ştire, veste. *Cînele... i-a dat ei ştiinţă* (SADOV.). **3** Conştiinţă. *Tîlharul se cutremură şi ştiinţa atîtor fapte rele... învie în el* (GAL.). **II 1** Faptul de a fi iniţiat (în...), de a avea cunoştinţe sistematice (care ţin de...), de a avea o pregătire specială (în ceea ce priveşte...). *Eram... fără ştiinţă de limba turcească* (ALECS.). ◇ *Ştiinţă de carte = a)* cunoaştere a scrierii şi a citirii; *b)* ext. învăţătură, cultură. ◆ Pricepere, îndemînare, iscusinţă. *Lemnele... sînt clădite cu ştiinţă* (TEOD.). **2** Pregătire intelectuală; instrucţie, învăţătură; erudiţie. *O ceapă nu plăteşte ştiinţa ta, doctore* (AGÂR.). ◇ Loc.adj. *Cu ştiinţă* = (*despre oameni*) care este învăţat, instruit; erudit, savant. *Fără* (*de*) *ştiinţă* = (*despre oameni*) care este incult, ignorant. **3** Ansamblu sistematic de cunoştinţe veridice despre realitatea obiectivă (natură şi societate) şi despre realitatea subiectivă (psihic, gîndire). ◇ *Ştiinţa literaturii* = ansamblul disciplinelor care au ca obiect de cercetare fenomenul literar: critica literară, istoria literară, teoria literară. *Ştiinţe camerale* v. cameral. *Ştiinţe naturale* v. natural. *Ştiinţele naturii* v. natură. *Ştiinţe oculte* v. ocult. *Ştiinţă pilot* v. pilot. *Sistemul ştiinţelor* v. sistem. *Ştiinţe sociale* v. social. *Ştiinţe umaniste* v. umanistic. ◆ Ansamblu de cunoştinţe caracterizate printr-un obiect şi printr-o metodă, determinate şi fundamentate pe relaţii obiective verificabile. ◇ *Om de ştiinţă = a)* persoană specializată într-un domeniu sau în mai multe domenii ale ştiinţei; *b)* ext. învăţat, savant. *Candidat în ştiinţe* v. candidat. • sil. *şti-in-*. pl. *-e.* şi (*reg.*) *şiénţă, ştíntă s.f.* /***şti*** + *-inţă*; cf. şi lat. *scientĭa, -ae*, it. *scienza*, fr. *science*.

ştiinţífic, -ă *adj.* Care aparţine ştiinţei, care se referă la ştiinţă; care este bazat pe principiile ştiinţei; care are ca obiect cercetările într-unul sau în mai multe domenii ale ştiinţei; care desfăşoară o activitate de cercetare într-un domeniu sau în mai multe domenii ale ştiinţei. ◇ *Aparat ştiinţific* v. aparat. *Cercetător ştiinţific* v. cercetător. *Comunismul ştiinţific* v. comunism. *Consiliu ştiinţific* v. consiliu. *Socialism ştiinţific* v. socialism. • sil. *şti-in-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***scientifique***, după ***ştiinţă***.

ştiinţíficéşte *adv.* Din punct de vedere ştiinţific, în mod ştiinţific, potrivit principiilor şi cerinţelor ştiinţei. • sil. *şti-in-*. /***ştiinţific*** + *-eşte*.

ştiinţífico-fantástic, -ă *adj.* (*despre creaţii literare cinematografice etc.*) În care fantasticul este tratat prin amănunte ştiinţifice; care are caracter de ficţiune ştiinţifică; science-fiction (*SF*). • sil. *şti-in-*. /***ştiinţific*** + ***fantastic***.

ştiinţifizá *vb. I. tr. fact.* A face să devină ştiinţific, să capete caracter ştiinţific. • sil. *şti-in-*. prez.ind. *-ez.* /***ştiinţif[ic]*** + *-iza*.

ştiinţifizáre *s.f.* Acţiunea de *a ştiinţifiza* şi rezultatul ei. • sil. *şti-in-*. pl. *-ări.* /v. ***ştiinţifiza***.

ştii *s.n.* (*reg.*) Condei. • pl. *-uri.* /<germ. dial. ***Stiel***.

ştim *s.m.* (*pop.*) Fire de lînă (scurte şi de proastă calitate) care rămîn, după dărăcit, în colţii daracului. ◆ Resturi de lînă sau de cînepă care ies din ţesături, cînd se dau la dîrstă. • pl. *-i.* /<srb. ***štim***.

ştímă[1] *s.f.* (*muz.*) Parte care revine fiecăruia dintre interpreţii unei bucăţi muzicale şi care se extrage, separat, din partitura generală. • pl. *-e.* /<germ. ***Stimme***.

ştímă[2] *s.f.* **1** (*în mit. pop.*) Personaj imaginat de obicei ca o femeie frumoasă (şi bună), care protejează apele, pădurile, comorile etc. ◆ Ext. Fiinţă sau plantă căreia i se atribuie însuşiri supranaturale şi care este considerată ca purtătoare de noroc. **2** (*reg.*) Noroc. • pl. *-e.* şi (*reg.*) *ştémă, schímă, stímă s.f.* /cf. lat. **schima(m)* <gr. *σχῆμα, -ατος*.

ştimp *s.m.* v. şteamp[2].

ştínţă *s.f.* v. ştiinţă.

ştioálnă *s.f.* (*reg.*) **I 1** Bulboană. **2** Baltă mocirloasă. ◆ Teren mlăştinos. **3** Fîntînă nepietruită. **4** Copcă (în gheaţă). **II 1** Galerie în mină. **2** Mină (de aur). **3** Lutărie. • pl. *-e, ştiolni.* şi *ştiólnă, ştólnă s.f.* /<germ. ***Stollen***, ucr. ***штольня***.

ştioárfă *s.f.* v. ştiolf.

ştiob *s.n.* (*reg.*) **1** Vas de lemn (de diferite forme şi dimensiuni) în care se varsă lăturile. **2** Trunchi de copac scorburos sau scobit, care serveşte ca ghizd la o fîntînă puţin adîncă. • pl. *-uri.* /<ucr. ***штовб, штуб***.

ştiobîlc *interj.* (*pop.*) Cuvînt care sugerează zgomotul produs de căderea unui corp (greu) în apă; bîldîbîc! • /form. expr.

ştiobîlcăí *vb. IV. tr., refl., intr.* (*reg.*) A (se) cufunda cu zgomot în apă; a (se) bălăci. • prez.ind. *-iesc, ştiobîlcăi.* şi *ştiobîlcí, ştobîlcăí vb. IV.* /***ştiobîlc*** + *-ăi*.

ştiobîlcí *vb. IV.* v. ştiobîlcăi.

ştiol *s.n.* (*reg.*) **1** Galerie (în mină). **2** Horn, coş. ◆ Ext. Partea de deasupra a cuptorului ţărănesc, pe care se poate şedea sau dormi. • pl. *-uri.* /<germ. ***Stolle***, magh. ***stoll***.

ştiolf, ştioálfă *s.m., s.f.* (*pop.*) **1** *s.m., s.f.* Obiect de încălţăminte sau de îmbrăcăminte uzat. **2** *s.f.* (Epitet pentru o) femeie slabă, urîtă sau bătrînă. **3** *s.f.* (Epitet pentru o) femeie de moravuri uşoare. • pl. *-i, -e.* şi (*reg.*) *ştioárfă, ştoálfă, ştoárfă s.f.* /form. expr.

ştiólnă *s.f* v. ştioalnă.

ştip *s.m.* v. şteap.

ştipuí *vb. IV. tr.* (*reg.*) **1** (*compl. indică obiecte de îmbrăcăminte*) A tivi; a tigheli. **2** (*ind. piel.; compl. indică obiecte de încălţăminte*) A trage la maşină. • prez.ind. *-iesc.* şi *ştepuí vb. IV.* /<germ. ***steppen***.

ştir *s.m.* **1** (*bot.*) Nume dat mai multor plante erbacee: *a)* (şi *ştir mic, ştir bun, ştir roşu*) plantă cu tulpina ramificată, cu florile verzi, dispuse în glomerule, cu frunzele acrişoare la gust şi comestibile (*Amaranthus angustifolius*); *b)* (şi *ştir sălbatic, ştir verde, ştir porcesc*) plantă cu tulpina dreaptă, păroasă, cu florile verzi, reunite într-un spic, care serveşte ca hrană pentru porci (*Amaranthus retroflexus*); *c)* (şi *ştir roşu, ştir roşu de grădină*) plantă ornamentală cu frunzele roşii, peţiolate şi cu florile purpurii, dispuse în glomerule sau în spice lungi (*Amaranthus paniculatus*); *d)* moţul-curcanului (*Amaranthus caudatus*); *e)* lobodă (*Atriplex hortensis*); *f)* pelin negru (*Artemisia vulgaris*). **2** (*culin.*) Mîncare preparată din ştir. • /<bg. ***щир***, srb. ***štir***.

ştirb, -ă *adj.* **1** (*despre oameni şi animale*) Care a rămas fără unul sau mai mulţi dinţi. *E un om ştirb, chel şi posac.* ◇ Compus: *ştirba-baba-cloanţa* (*subst. f.*) = *a)* (*în mit. pop.*) vrăjitoare bătrînă; *b)* (poreclă pentru o) femeie bătrînă şi rea; *c)* (*pop.; uneori cu determ. „roade tărăboanţa"*) se spune în glumă copiilor cînd le cad dinţii de lapte. ◇ Analog. *Mi-a dat un pieptene ştirb.* **2** (*despre obiecte, mai ales despre vase*) Care are marginea spartă, ciocnită; căruia îi lipseşte o bucăţică din margine; ciobit. ◆ (*despre instrumente de tăiat*) Care are tăişul neascuţit, tocit; căruia îi lipseşte o bucăţică; ext. ciuntit, trunchiat. *Săbii ruginite şi ştirbe* (SADOV.). ◇ Fig. *Ion e... cam ştirb la minte* (STANCU). • pl. *-i, -e.* /<sl. veche **штрьбъ**.

ştirbénie *s.f.* Ştirbitură. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***ştirb*** + *-enie*.

ştirbí *vb. IV.* **1** *intr.* (*despre oameni şi animale*) A-şi pierde dinţii, a deveni ştirb. **2** *tr.* (*compl. indică vase*) A face să piardă o bucăţică din margine; a ciobi. ◆ (*compl. indică instrumente de tăiat*) A face să piardă o părticică (sau mai multe) din muchia tăişului; a toci; ext. a ciunti. ◇ (*refl.*) *Sabia s-a ştirbit.* **3** *tr.* Fig. A micşora puterea, prestigiul cuiva; a aduce prejudicii prestigiului, autorităţii cuiva. *Imensele lui preocupări îi ştirbesc memoria* (ARGH.). ◆ (*compl. indică drepturi, legi etc.*) A încălca, a nesocoti. • prez.ind. *-esc.* /***ştirb*** + *-i*.

ştirbínă *s.f.* (*înv., reg.*) Ştirbitură. • pl. *-e.* /<sl. veche **штрьбъ, штърбина**; cf. bg. *щърбина*.

ştirbíre *s.f.* Acţiunea de *a* (*se*) *ştirbi* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***ştirbi***.

ştirbít, -ă *adj.* **1** (*despre obiecte*) Care are marginea sau muchia deteriorată, ciobită. ◆ Ext. Care este ciuntit, trunchiat. **2** Fig. Care este redus, diminuat ca valoare, ca importanţă; care are lipsuri. *După mai multe modificări, a rezultat o lege ştirbită.* ◆ (*despre hotărîri, drepturi etc.*) Care este încălcat, nerespectat. *Văzîndu-şi drepturile ştirbite, a făcut o reclamaţie.* • pl. *-ţi, -te.* /v. ***ştirbi***.

ştirbitúră *s.f.* **1** (*la oameni şi animale*) Loc gol rămas după căderea unuia sau mai multor dinţi. **2** Loc unde marginea sau muchia unui obiect este deteriorată, ruptă. ◆ Ext. Ruptură; gaură. *Zidurile cu ştirbituri adînci stau încă în picioare* (STANCU). **3** Fig. Diminuare a valorii, a importanţei etc. (cuiva sau a ceva). ◆ Încălcare, nerespectare (a unei legi, a unui drept etc.). • pl. *-i.* /***ştirbi*** + *-tură*.

ştírcă *s.f.* (*reg.*) **1** Băţ (despicat la un capăt) sau lopăţică cu care se amestecă zerul pus la fiert. **2** Mustuitor.

3 Otic. **4** Prăjină înfăşurată la un capăt cu cîrpe, folosită la spălatul ţevilor de la alambic. **5** Prăjină prevăzută la un capăt cu o bucată de scîndură, folosită la amestecat varul, nisipul şi apa în varniţă. • pl. *-ci.* /cf. *şterţ.*

ştire *s.f.* **1** (*înv., pop.; mai ales în legătură cu vb. ca „a avea", „a fi"; adesea constr. cu prep. „de", „în", „la"*) Cunoaştere, cunoştinţă. *S-aveţi în ştire c-am găsit să vă căsătoresc* (ODOB.). <> Loc.adv. *Cu* (sau *fără*) *ştirea cuiva* = cu (sau fără) cunoştinţa, învoirea sau încuviinţarea cuiva. *Plecaseră fără ştirea celorlalţi. În ştirea cuiva* = în grija sau în paza cuiva. *Fără* (*de*) *ştire* = pe neaşteptate; fără să (se) ştie. *Cu ştire* = pe ştiute. <> Expr. *A da* (cuiva) *de ştire* = a vesti, a anunţa. *A avea de ştire* v. avea. **2** (*mai ales. în legătură cu vb. „a da", „a face"; adesea constr. cu prep. „de", „în"*) Veste (în mass-media), informaţie scurtă şi operativă despre un eveniment; noutate. *Citisem în ziarul de dimineaţă o ştire care mă tulburase.* <> *Buletin de ştiri* v. buletin. <> Expr. *A şti* (sau *a afla*) *de ştirea* (cuiva) sau *a-i şti* (cuiva *de*) *ştire* = a avea veşti despre cineva, a şti unde se află, ce face cineva. *A face o ştire* v. face. ◆ Concr. Document; sursă de informaţie. **3** (*înv., pop.*) Expr. *A lăsa* (sau *a da, a părăsi*) (pe cineva) sau *a se duce* (ori *a pleca, a porni etc.*) *în ştirea lui Dumnezeu* (ori *Domnului, Celui de Sus*) = a lăsa (pe cineva) sau a se duce (ori apleca, a porni etc.) la voia întîmplării. *A avea* (cuiva) *de ştire* = a avea grijă (de cineva); a păzi, a supraveghea (pe cineva). *A lăsa în ştirea Tatălui, sfîntului* v. lăsa. • pl. *-i.* /v. ***şti***.

ştirí *vb. IV. refl. intr.* (*reg.; despre gît*)A se inflama, a se irita (din cauza răcelii, a unei mîncări picante etc.). ◆ (*despre oameni*) A se sforţa să înlăture iritarea gîtului printr-o tuse uşoară. • prez.ind. *-esc.* /cf. *ştir.*

ştirící *vb. IV. tr.* (*reg.*) **1** A căuta să afle ceva (cu şiretenie), a cerceta, a se informa, a iscodi. <> (*abs.*) *Ştirici la care holdă seceră Florica* (REBR.). **2** A comunica, a da de ştire. • prez.ind. *-esc.* /***ştire*** + *-ici.*

ştirigoáie *s.f.* v. stirigoaie.

ştiríst, -ă *s.m., s.f.* Jurnalist care prezintă ştiri. • pl. *-işti, -iste.* /***ştire*** + *-ist.*

ştirós, -oásă *adj.* **1** (*pop.; despre mîncăruri sau băuturi*) Care are gust acru, astringent, asemănător cu al ştirului. **2** (*reg.*) Care este fibros, aţos. • pl. *-oşi, -oase.* /***ştir*** + *-os.*

ştubéci *s.n.* (*înv.*) Ceruză. • /<tc. ***üstübeç***.

ştubéi *s.n.* (*reg.*) **1** Stup primitiv, făcut dintr-un trunchi de copac scorburos sau scobit. ◆ Ext. Totalitatea albinelor dintr-un asemenea stup. **2** Vas făcut dintr-un trunchi scobit care serveşte la păstrarea unor obiecte casnice sau în care se opăresc rufele, tortul etc. *Scoboară de acolo un ştiubei cu pene* (CR.). **3** Trunchi scorburos care serveşte ca ghizd la o fîntînă mică. ◆ Ext. Fîntînă (mică). • pl. *-eie, -uri.* /***ştiob*** + *-ei.*

ştiubeiáş *s.n.* Dim. al lui *ştiubei.* • pl. *-e.* /***ştiubei*** + *-aş.*

ştiubéu *s.n.* v. ştubeu.

ştiúcă *s.f.* (*iht.*) Peşte teleostean, răpitor, de apă dulce, lung pînă la 150 cm, greu pînă la 15 kg, cu corpul lung, aproape cilindric, puţin turtit lateral, cu gura mare în formă de cioc de raţă şi cu dinţi puternici (*Esox lucius*); mîrliţă. <> Expr. *Cînd o cînta ştiuca în baltă* = niciodată. <> Compus: *ştiucă-de-mare* = peşte marin, cu corpul lung de 50-80 cm, asemănător cu al şarpelui, cu spinarea verzuie şi pîntecele alb, cu gura în forma unui cioc lung (*Belone belone*). • pl. *-ci.* /<bg. ***щука***, srb. ***štuka***.

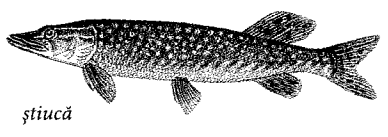

ştiucă

ştiucătúră *s.f.* v. stucatură.

ştiuculíţă *s.f.* Dim. al lui *ştiucă.* • pl. *-e.* /***ştiucă*** + *-uliţă.*

ştiuldíc *interj., s.n.* **1** *interj.* (*reg.*) Cuvînt care redă zgomotul produs de un corp care cade în apă. **2** *s.n.* (*reg.*) Prăjină lungă, terminată la un capăt cu o măciucă, pe care o folosesc pescarii pentru a stîrni peştele. • pl. *-uri, -ce.* /onomat.

ştiuléte *s.m.* Fruct (matur) al porumbului, cu sau fără pănuşile care îl învelesc. ◆ Restr. Partea lemnoasă a fructului de porumb. • pl. *-ţi.* /cf. bg. ***щулец***, slov. *štulec.*

ştiút[1] *s.n.* (*înv.; de obicei constr. cu vb. „a avea"*) Cunoaştere; cunoştinţă. • /v. ***şti***.

ştiút[2]**, -ă** *adj.* **1** Care este bine cunoscut. *Rude ştiute şi neştiute* (GAL.). ◆ Ext. Care este vestit, renumit. *Întîia oară în viaţă vedea pe acel ştiut demon al mării* (SADOV.). <> Loc.vb. (*înv.*) *A face ştiut* = a aduce la cunoştinţă. ◆ Care este convenit, stabilit. *Te voi aştepta mîine la locul ştiut.* **2** (*înv.*) Care ştie multe; învăţat, doct. *Cărturar mare şi mai ştiut ca toţi* (CAR.). • pl. *-ţi, -te.* /v. ***şti***.

ştiutór, -oáre *adj.* Care ştie, care cunoaşte, care este informat (în legătură cu...); care este la curent (cu...); care are cunoştinţe sistematice într-un anumit domeniu. <> (*subst.*) *Ştiutorule de inimi, ia aminte la cei răi* (VLAH.). <> *Ştiutor de carte* = persoană care ştie să citească şi să scrie. *Nu mi-au fost străbunii ştiutori de carte* (BEN.). • sil. *şti-u-.* pl. *-ori, -oare.* /***şti*** + *-tor.*

ştiutúră *s.f.* (*înv.*) Cunoaştere, înţelegere, pricepere. • sil. *şti-u-.* pl. *-i.* /***şti*** + *-(u)tură.*

ştoálfă *s.f.* v. ştiolf.

ştoárfă *s.f.* v. ştiolf.

ştobîlcái *vb. IV.* v. ştiobîlcăi.

ştoc *s.n.* v. stoc.

ştófă *s.f.* v. stofă.

ştofleác *s.n.* v. ştopleag.

ştoflocí *vb. IV. tr., refl.* (*reg.*) A (se) strica, a (se) deteriora. • prez.ind. *-esc.* /cf. *tofleci, ciofligi.*

ştól *s.n.* (*reg.*) Fiecare dintre colţii de fier care se fixează iarna la potcoavele cailor pentru a nu aluneca. • pl. *-uri.* /<germ. ***Stollen***.

ştólnă *s.f.* v. ştioalnă.

ştolui *vb. IV. tr.* (*ind. piel.*) A supune o piele operaţiei de ştoluire. • prez.ind. *-iesc.* şi *stoluí vb. IV.* /<germ. dial. ***stollen***.

ştoluíre *s.f.* (*ind. piel.*) Operaţie care constă în mai multe întinderi ale pielii în diferite direcţii, pentru a-i conferi moliciune şi supleţe. • pl. *-i.* /v. ***ştolui***.

ştopleág *s.n.* (*reg.*) Cotor de plantă rămas pe cîmp după cosit sau după secerat. ◆ Bucată scurtă de lemn. • pl. *-e.* şi *ştofleác, şteopleág, ştepeleág s.n.* /cf. rom. *şteap,* germ. *Stoppel.*

ştraf[1] *s.n.* **1** (*înv., pop.*) Amendă. *Plătise ştrafl.a Viena* (GHICA). <> Expr. *A pune* (*la*) *ştraf.*(pe cineva) = a amenda (pe cineva). **2** (*înv., reg.*) Pedeapsă. **3** (*reg.*) Obor comunal în care se închid vitele găsite păscînd în locuri oprite, pînă cînd proprietarul lor plăteşte amenda. • pl. *-uri.* /<germ. ***Strafe***, rus. ***штраф***.

ştraf[2] *s.n.* v. ştraif.

ştraif *s.n.* Bandă de carton sau de material textil, folosită în legătorie. ◆ Linie, bandă, dungă. ◆ Fişie. *A adăugat mai multe ştraifuri la manuscris.* ◆ Ansamblu de mărci poştale, detaşate dintr-o coală, dispuse în linie dreaptă (orizontal sau vertical). • pl. *-uri.* şi (*înv.*) *ştraf,* (*înv.*) *straf s.n.* /<germ. ***Streif(e)***, dial. ***Straf, Straaf***, magh. ***stráf***.

ştrampi *s.m. pl.* Ciorapi lungi pînă în talie, confecţionaţi dintr-un material mai gros, purtaţi de copii şi de femei. • /cf. rom. *ştrimfi,* germ. *Strumpf.*

ştrand *s.n.* Teren (cu nisip) amenajat special pe malul unei ape naturale sau lîngă un bazin, pentru a putea fi folosit ca loc de plajă, de baie sau pentru sporturi nautice (în timpul verii). *Nu mai merg la ştrand, pentru că este prea aglomerat.* • pl. *-uri.* /<germ. ***Strand***.

ştrangulá *vb. I.* v. strangula.

ştrangulăre *s.f.* v. strangulare.

ştrangulát, -ă *adj.* v. strangulat.

ştrapáţ *s.n.* (*reg.*) Muncă, osteneală, alergătură. • pl. *-uri.* /<germ. ***Strapaze***, magh. dial. ***strapáció***.

ştras *s.n.* v. stras.

ştreáng *s.n.* **1** Frînghie (din cînepă). ◆ Funie scurtă cu care se priponesc vitele. **2** Spec. Funie groasă, cu

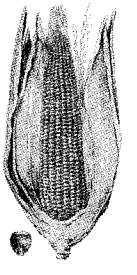

ştiulete

laţ, cu care sînt spînzuraţi cei osîndiţi la moarte. *Ştiau că nu îi mai aşteaptă decît ştreangul.* <> Loc.adj. (*Bun*) *de ştreang* = (*despre oameni*) care merită să fie spînzurat. ◆ Restr. Laţul acestei frînghii. *Condamnaţilor li se punea ştreangul în jurul gîtului.* <> Expr. *A-şi pune ştreangul de* (sau *la*) *gît* = *a)* a se spînzura; *b)* a se pune într-o situaţie dificilă, penibilă, fără ieşire. *A-i pune cuiva ştreangul de gît* = a constrînge pe cineva să facă un lucru neplăcut, nedorit). *A nu avea para de ştreang* = a nu avea nici un ban. **3** (*la ham*) Şleau. *Trebui... să dea drumul ştreangurilor* (REBR.). <> *Valul ştreangului* v. val. • pl. *-uri.* /<germ. ***Strang***, săs. ***streang***.

ştrec *s.n.* (*reg.*) Linie ferată. • pl. *-uri.* /<germ. ***Strecke***.

ştrecuí *vb. IV. tr.* (*ind. piel.*) A îndepărta resturile de carne, de grăsimi şi o parte din ţesutul conjunctiv subcutanat de pe pielea crudă în vederea operaţiilor următoare de prelucrare a pielii. • prez.ind. *-iesc.* /<germ. ***strecken***.

ştrecuíre *s.f.* Acţiunea de *a ştrecui* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***ştrecui***.

ştrecuít *s.n.* Faptul de *a ştrecui.* • /v. ***ştrecui***.

ştremeleág *s.n., s.m.* (*reg.*) **1** *s.n.* Tulpină fără ramuri sau fără frunze. **2** *s.n.* Partea lemnoasă a fructului de porumb, fără boabe. **3** *s.n.* Parte a cozii calului pe care creşte părul. **4** *s.m.* (*iron.*) (Epitet pentru un) om înalt şi slab. **5** *s.n.* (*arg.*) Penis. • pl. *-uri.* /cf. *ştepeleag.*

ştrengár *s.m.* Copil, tînăr plin de vioiciune, zburdalnic, care se ţine de pozne şi de năzbîtii. <> (*adj.*) *Doi copilaşi... voinici şi ştrengari* (REBR.). ◆ Bărbat uşuratic, afemeiat. *Un ştrengar ce compromite femeile* (ALECS.). ◆ (*înv.; deprec.*) Om fără căpătîi, haimana, vagabond. • pl. *-i.* /***ştreang*** + *-ar.*

ştrengărésc, -eáscă *adj.* Care aparţine ştrengarului, care caracterizează pe ştrengari, care se referă la ştrengar. *Fata are un aer ştrengăresc.* • pl. *-eşti.* /***ştrengar*** + *-esc.*

ştrengăréşte *adv.* În felul ştrengarilor, ca ştrengarii. *Avea o năframă albă în cap, legată ştrengăreşte* (REBR.). • /***ştrengar*** + *-eşte.*

ştrengări *vb. IV. intr.* A se ţine de pozne, de ştrengării; a umbla haimana; a hoinări. • prez.ind. *-esc.* /***ştrengar*** + *-i.*

ştrengărie *s.f.* Faptă de ştrengar; poznă, şotie, năzbîtie, ghiduşie. *Mi-a lăsat în minte cea mai plăcută ştrengărie* (BRĂ.). ◆ Aventură de dragoste; crailîc. *Trebuia să se lase de ştrengării* (D. ZAMF.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***ştrengar*** + *-ie.*

ştrengăriţă *s.f.* Fată sau femeie tînără vioaie, zglobie, care se poartă ca un ştrengar. ◆ Femeie uşuratică. • pl. *-e.* /***ştrengar*** + *-iţă.*

ştricăní *vb. IV. tr.* (*reg.*) A croşeta, a împleti, a tricota. • prez.ind. *-esc.* /<germ. ***stricken***.

ştrimf *s.m.* (*reg.*) Ciorap. • pl. *-i.* /<germ. ***Strumpf***.

ştroh *s.n.* v. stroh.

ştrúdel *s.n.* (*culin.*) Plăcintă făcută din foi subţiri umplute cu mere, brînză, nuci etc. şi rulate în formă de sul. *Mîncase cu poftă cele două ştrudele.* • pl. *-e.* şi (*înv.*) *strúdel s.n.* /<germ. ***Strudel***.

ştubéu *s.n.* (*reg.*) **1** Stup primitiv, făcut dintr-un trunchi de copac scorburos sau scobit. **2** Fîntînă cu izvorul la mică adîncime, care are ca ghizd un trunchi de copac scorburos sau scobit. **3** Groapă adîncă. ◆ Ext. Rîpă, văgăună. • pl. *-eie.* şi *ştiubéu s.n.* /cf. *ştiob, ştiubei.*

ştuc[1] *s.n.* **1** (*reg.*) Bucată, fragment, porţiune; parte dintr-un întreg considerată ca o unitate. **2** (*înv., reg.*) Exemplar. • pl. *-uri.* şi *stic, stuc s.n.* /<germ. ***Stück***.

ştuc[2] *s.n.* v. stuc[1].

ştucát, -ă *adj.* v. stucat.

ştucatór *s.m.* v. stucator.

ştucatúră *s.f.* v. stucatură.

ştudént *s.m.* v. student.

şturm *s.n.* (*milit.; înv., reg.*) Asalt, atac. • pl. *-uri.* /<germ. ***Sturm***.

şturţ *s.n.* (*reg.*) **1** (*miner.*) Loc unde se depozitează minereul care urmează să fie prelucrat sau deşeurile. ◆ Ext. Materialul depozitat în acest loc. **2** Semifabricat plat care reprezintă un stadiu intermediar între placa-semifabricat şi tabla subţire. • pl. *-uri.* /<germ. ***Sturz***.

ştuţ *s.n.* **1** Ţeavă scurtă, sudată sau fixată cu şuruburi de un vas, care serveşte ca element de legătură între acesta şi o conductă de admisie sau de evacuare. **2** (*reg.*) Carabină. • pl. *-uri.* /<germ. ***Stutzen***.

ştuţuí *vb. IV. tr.* (*ind. piel.*) A îndepărta partea de deşeu a pielii cu ajutorul foarfecelor sau al cuţitelor. • prez.ind. *-iesc.* /<germ. ***stutzen***.

ştuţuíre *s.f.* Acţiunea de *a ştuţui* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***ştuţui***.

şu[1] *interj.* (*adesea repet.*) **1** Cuvînt care imită murmurul vorbelor şoptite sau foşnetul frunzelor. **2** Cuvînt cu care se adoarme sau se linişteşte un copil mic. • /onomat.

şu[2] *s.n.* (*a. plast.*) Pictură chinezească verticală, pe sul, corespunzînd picturii de şevalet din Europa. • /<chin. ***şu***.

şuan *s.m.* (*mai ales la pl.*) Denumire dată unui insurgent din Bretania şi Normandia în timpul revoluţiei franceze de la sfîrşitul sec. 18. ◆ Persoană care purta această denumire. • pl. *-i.* /<fr. ***chouan***; cf. nm. pr. Jean *Chouan*, conducătorul insurgenţilor.

şubă *s.f.* **1** Haină lungă şi largă (din postav gros), cu guler mare, căptuşită cu blană, purtată mai ales de bărbaţi, peste îmbrăcămintea obişnuită. *Îşi luă şuba pe el şi ieşi fără să se uite înapoi.* <> Zic. *Îşi întoarce şuba după cum suflă vîntul*, se spune despre un om influenţabil, a cărui atitudine se schimbă după împrejurări. ◆ Gener. Haină groasă căptuşită cu blană. **2** Pănură. • pl. *-e.* /<srb. ***šuba***, magh. ***suba***.

şúbăr *s.n.* v. şuber.

şubéică *s.f.* (*reg.*) Şubă scurtă pe care o poartă mai ales femeile. • pl. *-ci.* /<ucr. ***шубейка***.

şúber *s.n.* **1** (*tehn.*) Piesă mobilă în formă de placă, cu mişcare de translaţie ghidată, servind la închiderea parţială sau completă a unui orificiu ori canal prin care se scurge un fluid, un material granular etc. **2** (*miner.*) Dispozitiv în formă de pîlnie, prevăzut cu un organ de reglare, montat la capătul inferior al unui rostogol, prin care alunecă materialul care se încarcă în vagonete. • pl. *-e.* şi *şúbăr, şúgur, şíbăr s.n.* /<germ. ***Schieber***.

şúberec *s.n.* (*culin.*; *reg.*) Specialitate dobrogeană de plăcintă, asemănătoare cu scovarda, făcută din aluat nedospit umplut cu brînză sau cu carne bine condimentată şi prăjită în grăsime. • pl. *-ce.* /<tc. ***şebörek***.

şubíţă *s.f.* Şubuliţă. • pl. *-e.* /***şubă*** + *-iţă*.

şúbler *s.n.* (*tehn.*) Instrument de măsurat dimensiunile liniare mici, format dintr-o riglă gradată, prevăzută cu unul sau cu două vîrfuri la unul din capete şi dintr-un cursor, care are de asemenea un vîrf de măsurare şi care glisează pe riglă. • pl. *-e.* /<germ. ***Schublehre***.

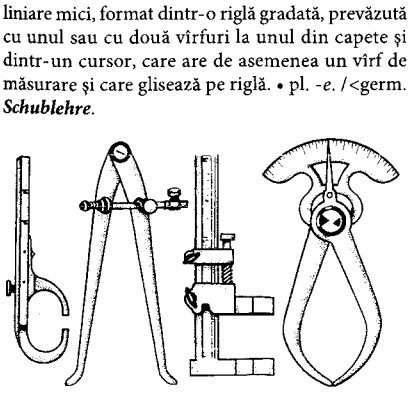

şublere

şúbred, -á *adj.* **1** (*despre fiinţe sau despre părţi ale corpului lor*) Care este lipsit de vigoare, de vitalitate, de rezistenţă; care este predispus la îmbolnăvire; firav, delicat. ◆ (*despre obiecte, construcţii etc.*) Care este lipsit de rezistenţă, de soliditate, de trăinicie; care este pe punctul de a se prăbuşi. *Stăteam mai mult în echilibru pe scaunul şubred.* ◆ Fig. (*despre teorii, concepţii, argumente, realizări etc. ale oamenilor*) Care nu rezistă unei analize mai serioase, unei critici mai severe; care poate fi uşor combătut; discutabil, neîntemeiat. *A avut o argumentaţie cam şubredă.* **2** Ext. Care este precar, nesigur. *Situaţia guvernului pe care el o socotea şubredă* (REBR.). • pl. *-zi, -de.* /etimol. nec.

şubrezénie *s.f.* **1** Stare a ceea ce este şubred; lipsă de rezistenţă, de vitalitate; slăbiciune. ◆ Lipsă de soliditate, de trăinicie (a unui obiect). ◆ Concr. Lucru şubred; construcţie şubredă, putredă. **2** Ext. Precaritate, nesiguranţă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***şubred*** + *-enie*.

şubrezí *vb. IV.* **1** *tr., refl.* A face să devină sau a deveni şubred, a face să-şi piardă sau a-şi pierde forţa fizică, rezistenţa, sănătatea; a slăbi. *Amîndoi, şubreziţi şi ei de vremea asta nimicitoare, stau lîngă el* (CA. PETR.). ◆ (*refl.*; *despre obiecte*) A-şi pierde soliditatea, trăinicia; a fi pe punctul de a se prăbuşi. **2** *tr.* Ext. A face să devină precar, nesigur. • prez.ind. *-esc.* /***şubred*** + *-i*.

şubrezíre *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *şubrezi*. • pl. *-i.* /v. ***şubrezi***.

şubrezít, -ă *adj.* Care este şubred. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***şubrezi***.

şubulíţă *s.f.* Dim. al lui *şubă*; şubiţă. • pl. *-e.* /***şubă*** + *-uliţă*.

şuc *s.n.* (*reg.*) Unitate de măsură a lungimii egală cu a şasea parte dintr-un stînjen. • pl. *-uri.* /<germ. ***Schuh***.

şucadá *adj.invar.* (*turc. înv.*) Grozav, straşnic. • /<tc. ***şukadar*** „atît".

şucár, -ă *adj., s.n., s.m.* (*arg.*) **1** *adj.* (*despre oameni*) Care este frumos, bun. **2** *s.n* Gălăgie, scandal, tapaj. **3** *s.m.* (*în forma „şucăr"*) Hoţ. • pl. *-i, -e.* şi *şúcăr s.m.* /<ţig. ***şukar***.

şúcăr[1] *s.n.* (*arg.*) Supărare, necaz. • pl. *-e.* /de la ***şucări***, prin derivare regresivă.

şúcăr[2] *s.m.* v. şucar.

şucăreálă *s.f.* (*arg.*) Faptul de a (se) şucări. • pl. *-eli.* /***şucări*** + *-eală*.

şucárí *vb. IV.* **I** (*arg.*) **1** *refl.* A se găti, a se ferchezui. **2** *refl.* A se îngîmfa, a se fuduli; a lua o atitudine de superioritate. **3** *refl.* A se certa; a se hîrjoni. **4** *tr.* A şterpeli. **5** *refl.* A ieşi dintr-o situaţie încurcată, dificilă, neobişnuită; a se descurca. **6** *tr.* A observa; a remarca. **7** *refl.* A prinde de veste; a auzi. **8** *tr.* A-şi aminti. **II** *tr., refl.* (*fam.*) A (se) supăra. • prez.ind. *-esc.* /***şucar*** + *-i*.

şucărit, -ă *adj.* (*despre oameni*) **1** (*arg.*) Care este elegant. **2** (*fam.*) Care este supărat. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***şucări***.

şucheát, -ă *adj.* (*reg.*; *despre oameni*) Care este deşucheat. • pl. *-ţi, -te.* /<magh. ***süket***.

şúco *adj.invar.* (*electrotehn.*) *Priză şuco* = priză cu contact la pămînt pentru realizarea electrosecurităţii. • /<germ. ***Schuko***[*steckdose*].

şuetár *s.m.* **1** (*la unele jocuri de cărţi*) Persoană care conduce jocul şi care ţine în rezervă o sumă de bani pentru a plăti, în caz de pierdere, sumele riscate de ceilalţi jucători; bancher. **2** Persoană căreia îi place să converseze, care participă la şuete. • sil. *-şu-e-.* pl. *-i.* /***şuetă*** + *-ar*.

şuetárd, -ă *adj.* (*peior.*) Care este palavragiu, care se ţine de şuete. • sil. *-şu-e-.* pl. *-zi, -de.* /***şuetă*** + *-ard*.

şuétă *s.f.* Conversaţie uşoară, spirituală şi amuzantă între prieteni. • sil. *şu-e-.* pl. *-e.* /<fr. ***chouette***.

şufán *s.n.* (*pesc.*; *reg.*) Fiecare dintre cei doi pari groşi şi lungi, ascuţiţi la un capăt, cu care se fixează năvodul la fundul apei ca să nu scape peştele pe sub el. • pl. *-e.* /cf. ***ciuhă***.

şúfar *s.m.* v. şafar.

şugár, -ă *adj.* (*reg.*) Care este zvelt, suplu, subţire. • pl. *-i, -e.* /<magh. ***sugár***.

şugărél *s.m.* (*bot.*; *reg.*) Numele mai multor plante erbacee din familia labiatelor, folosite în medicină (*Teucrium*). • pl. *-ei.* şi *sugărél s.m.* /***şugar*** + *-el*.

şugubáţ, -eáţă *adj.* (*despre oameni*) **1** (*reg.*; *fam.*) Care este glumeţ, hazliu; poznaş, spiritual. *Venise un nou coleg cam şugubăţ.* **2** (*înv., reg.*) Care este primejdios; înşelător, amăgitor. <> Fig. *Locurile acestea sînt şugubeţe; de unde ştii cum vine întîmplarea şi, Doamne fereşte, să nu-ţi cadă greu singur* (CR.). **3** (*înv.*) Ucigaş, criminal. • pl. *-eţi, -eţe.* şi *şugubéţ, -eáţă adj.* /<slav. ***дoгшегoγвьць***; cf. şi rom. *şugui*.

şugubéţ, -eáţă *adj.* v. şugubăţ.

şugubínăr *s.m.* (*în Ev. Med., în Ţările Rom.*) Persoană care cerceta şi judeca faptele de omucidere, de adulter şi de tîlhărie şi încasa de la vinovaţi amenzile la care aceştia erau supuşi, pentru răscumpărare. • pl. *-i.* /***şugubină*** + *-ar*.

şugubínă *s.f.* **1** (*înv.*) Păcat grav; nelegiuire, crimă. **2** (*în Ev. Med., în Ţările Rom.*) Amendă (în bani sau în vite) percepută pentru răscumpărarea faptelor de omucidere, de adulter şi de tîlhărie. **3** (*reg.*) Necaz, belea, nenorocire. *Pe creştin rar îl iartă şugubina* (GAL.). <> Expr. *A da* (sau *a fi*) *de şugubină* = a da (sau a se face) de ruşine, a (se) face de rîs, de ocară. ◆ (*reg.*) Infirmitate, meteahnă. ◆ (*reg.*) (Epitet pentru un) om de nimic, care incomodează pe alţii. • pl. *-e.* şi (*înv.*) *deşugubínă, duşegubínă, jugubínă s.f.* /izolat, prin falsă analiză, din ***deşugubină*** <*duşegubină* <slav. ***дoγшегoγвина***.

şuguí *vb. IV. intr.* (*fam.*) A glumi. *Să nu şăguieşti cu cele sfinte* (SADOV.). <> Expr. *Nu-i de şuguit* (*cu...*), se spune despre cineva sau despre ceva care trebuie luat în serios. ◆ (*tr.*) A duce cu vorba; a minţi. • prez.ind. *-iesc.* şi *şăguí, şeguí vb. IV.* /***şagă*** + *-ui*.

şuguiálă *s.f.* (*reg.*) Şuguire. • pl. *-ieli.* şi *şăguiálă, şeguiálă s.f.* /***şugui*** + *-eală*.

şuguíre *s.f.* (*reg.*) Faptul de *a şugui*; şuguială. • pl. *-i.* şi *şăguire s.f.* /v. ***şugui***.

şuguitór, -oáre *adj.* (*reg.*) Care şuguieşte. • sil. *-gu-i-.* pl. *-ori, -oare.* şi *şăguitór, -oáre adj.* /***şugui*** + *-tor*.

şúgur *s.n.* v. şuber.

şuhán *adv.* v. şohan.

şuhăríe *s.f.* (*reg.*) Guturai, răceală. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /cf. ucr. ***шухля*** „friguri".

şui[1]**, şúie** *adj.* (*pop.*; *despre fiinţe*) Care este subţire, suplu, zvelt. ◆ (*despre plante*) Care este mlădios. ◆ (*despre obiecte*) Care este îngust. • pl. *şui, şuie.* /etimol. nec.

şui[2]**, şúie** *adj.* (*fam.*) **1** Care este strîmb; diform. **2** Care este zănatic, ţicnit; nătîng, zăpăcit. • pl. *şui, şuie.* /<sl. veche ***шюγн*** „stîng".

şui[3]**, şuie** *s.n., adj.* (*med.*; *reg.*) **1** *s.n.* Nume dat mai multor boli: *a*) Astm. *b*) Artrită. *c*) Gută. *d*) Cancer. *e*) Sifilis. **2** *adj.* Care este astmatic. • pl. *-i, -e.* /<magh. ***suly, süly***.

şuiát, -ă *adj.* **1** *adj.* (*reg.*; *despre oi sau despre vite*) Care are la ureche un semn de recunoaştere, făcut prin tăierea unei şuviţe subţiri. **2** Care este tăiat pieziş. • pl. *-ţi, -te.* /cf. *şui*.

şúier *s.n.* **1** Zgomot caracteristic, ascuţit, prelung şi puternic, pe care îl fac vîntul, furtuna, vijelia; şuierătură. *Şuierul vîntului îmi adîncea frica.* **2** Zgomot ascuţit, strident şi prelung produs prin suflarea cu putere a aerului printre buzele întredeschise, printre dinţi sau printre degetele băgate în gură. *A scos un şuier înfricoşat* (SADOV.). ◆ Sunet ascuţit, strident şi prelung produs cu ajutorul unui instrument special (fluier, sirenă etc.). **3** Sunet ascuţit, scurt şi intens produs de anumite obiecte cînd se deplasează sau se învîrtesc cu repeziciune ori care se freacă violent de o suprafaţă dură. *Şuierul bîtei se apropia* (GALAN). **4** Sunet sau ţipăt (ascuţit) scos de unele animale şi păsări; şuierătură. <> Fig. *Întoarse asupra tovarăşei sale un şuier de viperă* (SADOV.). • pl. *-e.* /de la ***şuiera***, prin derivare regresivă.

şuierá *vb. I. intr.* **1** (*despre vînt, furtuni, vijelii etc.*; *la pers. 3*) A produce un zgomot ascuţit, prelung şi puternic; a fluiera. *Vîntul şuiera din cînd în cînd a pustiu* (CA. PETR.). **2** (*despre fiinţe*) A produce un sunet strident, ascuţit şi prelung, suflînd cu putere aerul printre buzele întredeschise, printre dinţi, printre degetele băgate în gură sau cu un instrument special. ◆ (*tr.*) A-şi exprima nemulţumirea, dezaprobarea faţă de cineva sau de ceva prin fluierături stridente; a fluiera pe cineva; a huidui. **3** (*despre locomotive, sirene etc.*) A emite un sunet strident, ascuţit şi prelung. **4** (*despre oameni*) A emite o succesiune melodică de sunete, suflînd printre buze, cu ajutorul unui fluier etc.; a cînta, a intona o melodie, fluierînd. *Oamenii... şuieră ori cîntă nepăsători* (RALEA). <> (*tr.*) *Şuieram partiturile operelor romantice* (TEOD.). **5** (*despre unele obiecte*) A produce un zgomot strident, scurt şi intens, atunci cînd se deplasează, se mişcă, se învîrteşte sau spintecă aerul cu viteză. *Cravaşele şuieră* (STANCU). **6** (*despre unele animale, păsări, insecte*) A scoate un sunet sau un ţipăt (ascuţit) specific. • prez.ind. *şúier.* /lat. ***sībilare***.

şuieráre *s.f.* Acţiunea de *a şuiera* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***şuiera***.

şuierát[1] *s.n.* Faptul de *a şuiera*; zgomot specific făcut de cineva sau de ceva care şuieră. *Un şuierat puternic şi ascuţit sfîşie aerul* (HOG.). • pl. *-uri.* /v. ***şuiera***.

şuierát[2]**, -ă** *adj.* Care are un timbru strident, ascuţit. <> (*adv.*) *Cuvintele au trecut şuierat ca o ameninţare* (CA. PETR.). • pl. *-ţi, -te.* /v. ***şuiera***.

şuierátor, -oáre *adj., s.f.* **1** *adj.* (*mai ales despre vînt*) Care produce un zgomot ascuţit şi prelung. **2** *adj.* (*mai ales despre vocea sau respiraţia oamenilor*) Care are un timbru ascuţit şi strident. <> (*adv.*) *Cuvintele din urmă le spuse şuierător* (AGÂR.). <> (*fon.*) *Consoană şuierătoare* (şi *subst. f.*) = consoană sibilantă. **3** *adj.* (*despre unele animale, păsări*) Care scoate un

sunet sau un țipăt ascuțit specific. **4** *s.f.* (*reg.*) Instrument, dispozitiv care șuieră sau cu care se șuieră; fluier. • pl. *-ori*, *-oare*. /*șuiera* + *-ător*.

șuierătúră *s.f.* Șuierat, șuier. *A slobozit trei șuierături scurte* (SADOV.). • pl. *-i*. /*șuiera* + *-ătură*.

șúiet *s.n.* (*pop.*) Zgomot (slab, monoton) produs de foșnetul frunzelor, de curgerea apei, de bătaia vîntului etc.; vuiet, freamăt. *Nu mai auzii nimic, afară de șuietul jalnic al rîului alunecînd la vale* (DELAVR.). • pl. *-e*. /form. expr; cf. *șușui*.

șuiétic, -ă *adj.* (*reg.*; *despre oameni*) **1** Care este smintit, țicnit. **2** Care este prost, nătîng. **3** Lunatic. • pl. *-ci*, *-ce*. /*șui*[2] + *-atic*.

șuiéț, -iáță *adj.* (*reg.*) Care este subțire; zvelt. • pl. *-ieți*, *-iețe*. /*șui*[1] + *-eț*; cf. bg. *суек*.

șúit *s.m.* v. șuiță.

șúiță *s.f.* (*zool.*; *reg.*) Mamifer rozător înrudit cu marmota (*Spermophilus citellus*). • acc. și *șuíță*. pl. *-e*. și *șúit s.m.* /etimol. nec.

șulăr *s.n.* (*reg.*) Cusătură provizorie cu împunsături rare; însăilătură. ◆ Ață cu care se face această cusătură. • pl. *-e*. /cf. sl. veche **шило** „sulă”.

șuldéu *s.m.* (*zool.*; *reg.*) **1** Purcel (pînă la un an). **2** Iepure (pînă la un an). • pl. *-ei*. /<magh. *süldő*.

șuleán, -ă *adj.*, *subst.* **1** *adj.* (*reg.*) Care este oblic. **2** *s.f.* Fiecare dintre găurile oblice care se perforează în peretele unui abataj, pentru a se introduce explozivul. ◆ Ext. Ansamblul găurilor de acest fel. **3** *subst.* Ciocan curbat, folosit în mină. • pl. *-eni*, *-ene*. /etimol. nec.

șuleándră *s.f.* (*reg.*; *deprec.*) **1** Zdreanță, fleandură. **2** (Epitet pentru o) femeie care are o ținută neîngrijită, neglijentă. **3** (Epitet pentru o) femeie de moravuri ușoare. **4** (Epitet pentru o) femeie care poartă pe cineva cu vorba. • pl. *-endre*. /cf. *șulfă*, *buleandră*, *handră*.

șúler *s.m.* **1** (*înv.*) Trișor; șarlatan. **2** (*reg.*) Vagabond, haimana. • acc. și *șulér*. pl. *-i*. /<rus. *шулер*.

șuleríe *s.f.* (*reg.*; *la jocul de cărți*) Înșelătorie; trișare. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /*șuler* + *-ie*; cf. pol. *szulerka*.

șuléu *s.m.* v. șalău[1].

șúlfă *s.f.* (*reg.*; *deprec.*) **1** Haină veche, demodată sau de calitate inferioară. **2** (Epitet pentru o) femeie care are o ținută neîngrijită, neglijentă. ◆ (Epitet pentru o) femeie de moravuri ușoare. **3** (Epitet pentru o) persoană care se îmbracă în haine orășenești. **4** (Epitet pentru un) om de nimic. **5** (Epitet pentru o) femeie intrigantă. • pl. *-e*. /<germ. *Schofel* „marfă proastă”, *schofel* „fără valoare; zdrențăros; rău”.

șulhétic, -ă *adj.* (*reg.*) Care este neastîmpărat, nebunatic; obraznic; nebun, țicnit. • pl. *-ci*, *-ce*. /cf. *șuietic*.

șumăr *s.m.* (*reg.*) Pădurar. • pl. *-i*. și *șomár s.m.* /<srb. *šumar*.

șúmen, -ă *adj.* (*reg.*) Care este amețit de băutură; cherchelit. • pl. *-i*, *-e*. /<slav. **шумѣнъ**.

șumeneálă *s.f.* (*reg.*) Stare de amețeală din cauza băuturii; beție. • pl. *-eli*. /*șumeni* + *-eală*.

șumení *vb. IV. refl.* (*reg.*) A se ameți de băutură; a se cherchelí. • prez.ind. *-esc*. /*șumen* + *-i*.

șumenít, -ă *adj.* (*reg.*) Care este amețit de băutură; cherchelit. • pl. *-ți*, *-te*. /v. *șumeni*.

șumuióg *s.n.* v. șomoiog.

șúnăr *s.n.* (*mar.*) Navă mică, cu două catarge înclinate și cu vele aurice, folosită pentru pescuit și cabotaj; goeletă. • /<engl., fr. *schooner*.

șunc *subst.* v. șuncă.

șúncă *s.f.* (*culin.*)**1** Pulpă de porc preparată special (la sare și la fum) pentru a se putea conserva multă vreme; jambon. ◆ Bucată tăiată dintr-o pulpă preparată astfel. **2** Ext. Bucată tăiată din părțile mai grase ale unui porc. ◆ Restr. Slănină. • pl. *șunci*. și (*reg.*) *șunc subst.*, *șóncă*, *șoáncă s.f.* /<magh. *sonka*, germ. dial. *Schunke*.

șuncărie *s.f.* Mezelărie. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /*șuncă* + *-ărie*.

șunt *s.n.* **1** (*electron.*) Rezistor electric conectat între două puncte ale unui circuit electric, pentru protejarea porțiunii de circuit cuprinse între aceste puncte prin preluarea unei părți de curent electric. **2** (*fiziol.*) Derivare a circuitului sangvin pe alte căi circulatorii decît cele normale. • pl. *-uri*. /<fr., engl. *shunt*.

șuntă *vb. I. tr.* (*electron.*) A deriva curentul electric dintr-un circuit. • prez.ind. *-ez*. /<fr. *shunter*.

șuntăre *s.f.* Acțiunea de *a șunta* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. *șunta*.

șúpă *s.f.* (*reg.*) **1** Escortă (de soldați). **2** Putere, forță. **3** *De-a șupa* = numele unui joc, în care unul dintre jucători trebuie să suporte loviturile date de ceilalți cu un ștergar, pînă cînd reușește să îl rețină. • /<germ. *Schub*.

șupí *vb. IV.* (*reg.*) **1** *refl.*, *intr.* A se repezi, a se năpusti. **2** *tr.* (*compl. indică oameni*) A bate, a lovi. • prez.ind. *-esc*. /cf. germ. dial. *schuppen* „a înghionti, a îmbrînci”.

șupurí *vb. IV. refl.* (*reg.*) A se furișa, a se strecura. *Mă șupuresc pe unde pot* (CR.). • prez.ind. *-esc*. /etimol. nec.

șupuríre *s.f.* (*reg.*) Acțiunea de *a se șupuri* și rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. *șupuri*.

șúră[1] *s.f.* Construcție anexă într-o gospodărie (țărănească), în care se păstrează uneltele și se adăpostesc vitele. ◇ *Puiul șurii* v. pui. ◇ Expr. *A avea o gură cît o șură* v. gură. ◆ Restr. Șopron. • pl. *-e*, *-i*. și (*reg.*) *șíră s.f.* /<germ. dial. *Schûr*, săs. *Schyren*.

șúră[2] *s.f.* v. șiră[1].

șurăí *vb. IV.* v. șiroi[3].

șurín *s.n.* v. șirin.

șurínă *s.f.* (*reg.*) Fîșie îngustă de pămînt (arabil). • pl. *-i*, *-e*. /cf. ucr. *ширина* „lățime”.

șurlău *s.n.* v. șirlău.

șurlicár *s.m.* (*ornit.*) Nume dat mai multor păsări răpitoare din familia acvilidelor: *a*) gaie (*Milvus milvus*); *b*) sorliță (*Milvus migrans*); *c*) șorecar (*Buteo buteo*). • pl. *-i*. /*șurliță* + *șoricar*, prin contaminare.

șurligăie *s.f.* (*ornit.*; *reg.*) Nume dat mai multor păsări răpitoare: *a*) vindereu (*Falco vespertinus*); *b*) sorliță (*Milvus migrans*); *c*) zăgan (*Gypaëtus barbatus aureus*). • pl. *-ăi*. /*șurliță* + *gaie*, prin contaminare.

șurlói *s.n.* v. șiroi[1].

șurluí *vb. IV.* (*reg.*) **I 1** *tr.* (*compl. indică vase, dușumele etc.*) A curăța frecînd cu nisip, cu o perie etc. **2** *tr.* A zgîria (cu unghiile sau cu un obiect ascuțit). **3** *intr.* A merge tîrînd încălțămintea. **II** *tr.* (*compl. indică roțile unui vehicul*) A împiedica. **III** *tr.* (*compl. indică terenuri cultivate cu viță-de-vie*) A prăși a doua oară. • prez.ind. *-iesc*, *șúrlui*. /<magh. *súrol*.

șuroí *vb. IV.* v. șiroi[3].

șurț *s.n.* v. șorț.

șúrță *s.f.* v. șorț.

șurúb *s.n.* **1** (*tehn.*) Tijă cilindrică, de fier sau de oțel, filetată pe o anumită porțiune sau pe toată lungimea, prevăzută de obicei cu un cap hexagonal, pătrat, rotund etc., care servește la asamblarea unor piese de mașină, la transformarea și utilizarea în diverse moduri a mișcării de rotație într-un mecanism. ◇ *Șurub melc* (sau *fără sfîrșit*, *fără fine*) = tijă filetată angrenată cu o roată dințată căreia îi imprimă o mișcare de rotație. *Șurub conducător* = tijă filetată care, prin rotire, produce deplasarea carului de la strung. *Șurub mamă* v. mamă. *Șurub prizonier* v. prizonier. ◇ Loc.adv. *În șurub* = în formă de cerc sau de spirală. ◇ Expr. *A-i face* (cuiva) *un șurub prin cap* = a-i apuca (cuiva) șuvițe de păr din cap, răsucindu-le și trăgînd de ele. *A strînge șurubul* = a întrebuința mijloace (abuzive) de constrîngere față de cineva, a înăspri regimul (împotriva cuiva). *A întoarce șurubul* = a recurge la șiretlicuri. *A rămîne cu un șurub lipsă* = a se sminti. *A o întoarce la șurub* v. întoarce. *A suci* (cuiva) *șurubul* v. suci. ◇ Fig. *Un șurub se răsucea mereu în mintea sa*. **2** Nume dat unor unelte, dispozitive etc. care au ca parte componentă un șurub sau care se manevrează prin răsucire. **3** Fig. (*reg.*) Vîrtej de apă. • pl. *-uri*, (*reg.*) *-e*. și (*reg.*) *șurúp*, *șoróflu*, *siríp s.n.* /<germ. dial. *Schrube*, magh. *srófl*.

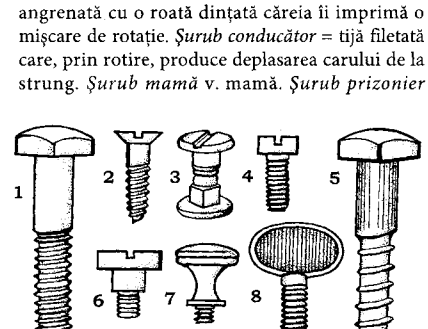

Șuruburi (1)

1. Cu cap hexagonal și pas normal.
2. Cu cap înecat.
3. De strîngere.
4. Cu cap semirotund.
5. Cu cap hexagonal și pas mare.
6. Cu filet scurt.
7. Cu buton.
8. Tip cheie.
9. Cu guler.
10. Cu canelură.

șurubár *s.m.* **1** (*reg.*) Meseriaș care face canele. ◆ Persoană care supraveghează funcționarea alambicului. **2** (Epitet pentru o) persoană care folosește șiretlicuri, șmecherii; sforar. • pl. *-i*. și *șurupár*, *șorubár s.m.* /*șurub* + *-ar*.

șurubărí *vb. IV.* **1** *tr.* (*reg.*) A înșuruba. **2** *intr.* (*fam.*) A manevra șuruburile (sau, ext., piesele) unui mecanism, ale unui dispozitiv etc. pentru a le pune la punct. **3** *intr.* Fig. (*fam.*) A recurge la șiretlicuri. • prez.ind. *-esc*. /*șurubar* + *-i*.

șurubărie[1] *s.f.* Totalitatea șuruburilor unui mecanism. ◆ Ext. Totalitatea pieselor unui mecanism. • g.-d. *-iei*. /*șurub* + *-ărie*.

șurubărie[2] *s.f.* (*fam.*) Șmecherie, șiretlic, chițibușărie, tertip. *Umblați numai cu șurubării* (SADOV.). • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /*șurubar* + *-ie*.

șurubél *s.n.* Dim. al lui *șurub*. ◆ (*fam.*) Penis la un copil mic. • pl. *-e*. /*șurub* + *-el*.

șurubélniță *s.f.* Unealtă formată dintr-o tijă metalică cu mîner, cu vîrful lățit în formă de tăiș sau tăiat în formă de cruce, de stea etc., care servește la strîngerea sau la deșurubarea șuruburilor. • pl. *-e*. și *șurupélniță s.f.* /*șurub* + *-elniță*.

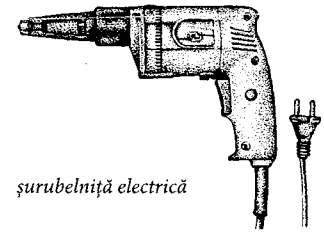

șurubelniță electrică

șurubí *vb. IV. tr.* (*reg.*) **1** A înșuruba. **2** Fig. A minți, a înșela. • prez.ind. *-esc*. /*șurub* + *-i*.

șurubuí *vb. IV. tr.* (*pop.*; *fam.*) **1** A înșuruba. ◇ Expr. *A o șurubui* = a o suci, a o învîrti; a umbla cu șiretlicuri. **2** A regla, a pune la punct. **3** A minți, a înșela. • prez.ind. *-iesc*. /*șurub* + *-ui*.

șurubuíre *s.f.* (*reg.*) Acțiunea de *a șurubui* și rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. *șurubui*.

șurúp *s.n.* v. șurub.

șurupár *s.m.* v. șurubar.

șurupélniță *s.f.* v. șurubelniță.

șustár *s.n.* v. șiștar.

șústă *s.f.* (*fam.*; *constr. cu vb. ca „a avea”, „a aranja”, „a face”*) Aranjament, învoială (necinstită) între două sau mai multe persoane. ◆ Spec. Relație intimă între două persoane. *Nu mi-ai spus că ai o șustă cu ea*. • pl. *-e*. /cf. ngr. *σούστα* „resort”.

șușaneá[1] *s.f.* (*înv.*) Pușcă lungă cu țeava ghintuită, care era folosită mai ales de arnăuți. *Umblau... cu șușanelele gata* (SADOV.). • pl. *-ele*. /<tc. *şişane*, *şeşhāne*.

șușaneá[2] *s.f.* (*fam.*) **1** Trupă de teatru improvizată în vederea susținerii unui turneu. ◆ Spectacol (de varietăți) cu numere improvizate, de calitate discutabilă, atît în privința programului cît și a interpretării. **2** Ext. Aranjament între două sau mai multe persoane în vederea obținerii unor venituri personale. • pl. *-ele*. /cf. tc. *şişāne*.

șușáuă *s.f.* v. șosea.

șușă *s.f.* (*reg.*) Fiecare dintre șipcile care se bat paralel, la mică distanță una de alta, pe pereții sau pe tavanele de lemn, ca să se prindă muruiala. • pl. *-ăle*, *-ele*. /cf. ucr. *суші* „vreasc”.

șușăí *vb. IV.* v. șușui.

șúșăniță *s.f.* (*reg.*; *de obicei urmat de determ. introduse prin prep. „de”*) Fîșie, bucată lungă și îngustă de pămînt, de piele, de hîrtie etc. ◆ Analog. Șuviță de apă. • acc. și *șușăníță*. pl. *-e*. /cf. bg. *сушеница* „pastramă, fîșie lungă de carne sau de slănină pusă la uscat”.

șușcăví *vb. IV.* v. șișcăvi[1].

șușeá *s.f.* v. șosea.

şuşléte *s.m.* (*reg.; la căruţă*) Codîrlă. *S-a culcat în căruţă, cu capul în şuşleţ* (GAL.). • pl. *-ţi.* şi *şuşlét, şişléte s.m.* /etimol. nec.

şuşléţ *s.n.* v. şuşlete.

şuşoteálă *s.f.* Faptul de *a şuşoti*; vorbire, discuţie etc. în şoaptă; zgomot slab de glasuri în şoaptă. *Şuşotelile oamenilor îl însoţeau pretutindeni.* • pl. *-eli.* şi *şoşoteálă s.f.* /**şuşoti** + *-eală.*

şuşotí *vb. IV. intr.* **1** A vorbi încet, în şoaptă; a şopti (cuiva) la ureche. ◆ Ext. A vorbi în taină. *Cele două tinere şuşoteau într-un colţ.* **2** (*despre ape, frunze etc.; la pers. 3*) A produce un zgomot uşor şi uniform; a şopti. • prez.ind. *-esc.* şi *şoşotí vb. IV.* /form. onomat.; cf. fr. *chuchoter.*

şuşotíre *s.f.* Acţiunea de *a şuşoti* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* şi *şoşotíre s.f.* /v. **şuşoti.**

şuşotít *s.n.* Faptul de *a şuşoti*; zgomot produs de cineva sau ceva care şuşoteşte; şoşoteală. • şi *şoşotít s.n.* /v. **şuşoti.**

şuştác *s.m.*(*ist.*) Monedă poloneză (de argint) care a circulat în trecut şi în Ţările Române. • pl. *-ci.* şi *şuştácă s.f., şestác s.m.* /<pol. **szostak.**

şuştácă *s.f.* v. şuştac.

şuştár *s.n.* v. şiştar.

şúştăr *s.m.* (*reg.*) Cizmar. • pl. *-i.* şi *şúşter s.m.* /<germ. *Schuster*, magh. **suszter.**

şuştărél *s.n.* v. şiştărel.

şúşter *s.m.* v. şuştăr.

şuştoáre *s.f.* v. şitoare.

şuştór, -oáre *s.m., s.f.* v. şiştor.

şúşu *s.n.* (*fam.*) Pipi. • /form. onomat.

şuşugáie *s.f.* (*ornit.; reg.*) Nume dat mai multor păsări răpitoare: *a*) zăgan (*Gypaëtus barbatus aureus*); *b*) sorliţă (*Milvus migrans migrans*); *c*) vultur pleşuv (*Aegypius monachus*). • pl. *-ăi.* /cf. *gaie.*

şuşuí *vb. IV.* **1** *intr.* (*despre ape, frunze mişcate de vînt etc.*) A produce un zgomot (slab şi continuu) asemănător cu foşnetul frunzelor; a foşni. *Începu a şuşui o înfiorare de vînt peste creasta pădurii* (SADOV.). **2** *tr.* (*compl. indică copii*) A linişti sau a adormi prin repetarea prelungită şi monotonă a sunetului „ş". **3** *tr.* A spune ceva în şoaptă; a şopti. • prez.ind. *şúşui.* şi *şuşăí vb. IV.* /form. onomat.

şuşuiálă *s.f.* Şuşuit. • pl. *-ieli.* /**şuşui** + *-eală.*

şuşuíre *s.f.* Acţiunea de *a şuşui* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. **şuşui.**

şuşuít[1] *s.n.* **1** Zgomot, sunet produs de cineva sau de ceva care şuşuie; şuşuială, şuşuitură. **2** Zgomot slab (şi continuu) produs de mişcarea frunzelor bătute de vînt, de curgerea liniştită a apei etc. **3** Vorbire în şoaptă. • pl. *-uri.* /v. **şuşui.**

şuşuít[2]**, -á** *adj.* (*despre sunete, cuvinte etc.*) Care este şoptit. • pl. *-ţi, -te.* /v. **şuşui.**

şuşuitór, -oáre *adj.* (*despre ape, frunze mişcate de vînt etc.*) Care şuşuie; foşnitor. • sil. *-şu-i-.* pl. *-ori, -oare.* /**şuşui** + *-tor.*

şuşuitúră *s.f.* Şuşuit. • sil. *-şu-i-.* pl. *-i.* /**şuşui** + *-tură.*

şut[1] *s.m.* (*arg.*) Pungaş, hoţ. • pl. *-ţi.* şi *şuţ s.m.* /cf. *şuti.*

şut[2] *s.n.* (*miner.*) Interval de timp dintr-o zi în care o echipă de muncitori lucrează în mină; schimb. ◆ Normă a unui miner în timpul unui schimb. • pl. *-uri.* /<germ. ***Schicht.***

şut[3] *s.n.* (*sport*) Lansare a mingii printr-o lovitură (foarte puternică) cu piciorul, cu mîna, cu capul sau cu un obiect special, la anumite jocuri sportive, în scopul înscrierii unui punct. ◇ *Şut de penalitate* = (*la hochei pe gheaţă*) lovitură de pedeapsă. • pl. *-uri.* /<fr., engl. ***shoot.***

şut[4]**, -ă** *adj.* v. ciut.

şutá *vb. I. intr.* (*sport*) A lansa mingea, lovind-o (puternic) cu piciorul, cu mîna, cu capul sau cu un obiect special, la unele jocuri sportive; a trage un şut. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***shooter***, engl. ***shoot.***

şutáre *s.f.* Acţiunea de *a şuta* şi rezultatul ei; şutat. • pl. *-ări.* /v. **şuta.**

şutát *s.n.* Şutare. • /v. **şuta.**

şuteálă *s.f.* (*fam.*) Hoţie, furt. • pl. *-eli.* /**şuti** + *-eală.*

şutér *s.m.* v. şutor.

şutí *vb. IV. tr.* (*fam.*) A fura. • prez.ind. *-esc.* /<ţig. *šuto.*

şutilí *vb. IV. tr.* (*înv., reg.*) A linguşi, a amăgi a înşela (cu promisiuni). • prez.ind. *-esc.* /cf. *şuteală.*

şutór *s.m.* (*sport*) Sportiv care şutează. • pl. *-i.* şi *şutér s.m.* /<fr. ***shooteur.***

şuţ *s.m.* v. şut[3].

şuvár *s.m.* v. şovar.

şuvíţă *s.f.* (*de obicei urmat de determ. introduse prin prep. „de"*) **1** Smoc de fire de păr, de lînă etc. ◆ Mănunchi de fire (răsucite) de cînepă, de in, de păr ◆ Cantitate mică de fire alăturate din părul capului omenesc. *O şuviţă de păr îi stătea în ochi.* **2** Fîşie lungă şi îngustă (din ceva). ◇ Analog. *O şuviţă palidă de lumină pătrunse în celulă* (STANCU). ◇ Fig. *Simţi cum se născu ca din senin o şuviţă de vînt* (AGÂR.). **3** Analog. Fir de apă, de lichid; curs de apă îngust; pîrîiaş. *Începuse să se reverse acolo o şuviţă din Pactol* (M. I. CAR.). • pl. *-e.* /<bg. ***шевица*** „cusătură".

şuvói *s.n.* **1** Curent de apă care se scurge cu repeziciune pe locuri înclinate (în urma ploilor mari sau a topirii zăpezilor); torent. *Şuvoaiele munţilor umpluseră albia secătuită a rîului* (SADOV.). ◆ Ext. Curs de apă (cu debit rapid). ◇ Compar. *Peste capul fetei... cădea barba lui albă ca nişte şuvoaie de apă* (DELAVR.). ◆ Ploaie abundentă şi repede. ◆ Fig. Val, mulţime de oameni (în mişcare). *Un şuvoi de oameni cobora pe Copou.* ◆ Fig. Debit, flux verbal. **2** Făgaş săpat de şuvoaie. **3** (*reg.*) Pămînt slab, sărac, neproductiv. • pl. *-oaie.* şi *şivói s.n.* /<magh. ***sió***, dial. ***siu***, ***sivó***, după *puhoi.*

şvab[1] *s.m.* (*entom.*) Numele a două insecte din ordinul ortopterelor, care trăiesc în locuri întunecoase şi se hrănesc cu resturi alimentare: *a*) insectă lată, moale, de culoare neagră-cafenie, care miroase urît (*Blatta orientalis*); libarcă, gîndac-de-bucătărie, gîndac-negru; *b*) insectă mică, de culoare galbenă-roşcată (*Phyllodromia germanica*). • pl. *şvabi.* /<ucr. ***шваб***, germ. ***Schwabe.***

şvab[2]**, -á** *s.m, s.f., adj.* **I 1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populaţia de bază a Suabiei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuieşte în Suabia; locuitorii Suabiei. **2** *adj.* Care aparţine Suabiei sau şvabilor, care se referă la Suabia sau la şvabi; care este originar din Suabia. **II 1** *s.m.* (*la pl.*) Populaţie compusă mai ales din germani (originari din Suabia) colonizaţi în mod succesiv în Banat, Transilvania şi în unele localităţi din Bucovina, în prima jumătate a sec. 18; (*şi la sg.*) persoană care aparţine acestei populaţii. **2** *adj.* Care aparţine şvabilor, care se referă la şvabi; care este originar din satele colonizate în Banat, Transilvania şi Bucovina. • pl. *şvabi, -e.* şi *şfab, -ă adj., s.m., s.f.* /<germ. ***Schwabe.***

şváiţer *s.n.* (*ind. alim.*) Varietate de brînză fină, cu gust dulceag, asemănătoare cu caşcavalul, prezentînd goluri mari în masa ei şi care se producea iniţial în Elveţia. *Am cumpărat o bucăţică de şvaiţer.* • /<germ. ***Schweizer****[käse].*

şvaiţuí *vb. IV. tr.* (*tehn.; compl. indică piese de metal*) A suda prin forjare la cald. • prez.ind. *-iesc.* şi *sfaiţuí vb. IV.* /<germ. ***schweissen.***

şvarţ *s.n.* Băutură fierbinte obţinută din boabe de cafea prăjite şi rîşnite, trecută prin filtru şi îndulcită; cafea neagră; filtru. ◆ O anumită cantitate din această băutură. • pl. *-uri.* şi *şfarţ s.n.* /<germ. ***schwarzer*** *[Kaffee].*

şvăbésc, -eáscă *adj.* Care aparţine şvabilor, care se referă la şvabi. *Se odihniră bine într-un han şvăbesc* (CA. PETR.). • pl. *-eşti.* /**şvab**[2] + *-esc.*

şvăbéşte *adv.* Ca şvabii, în felul şvabilor. ◆ În dialectul şvăbesc. ◆ (*subst. f.*) Dialectul şvăbesc. *Ştie şvăbeşte.* • /**şvab**[2] + *-eşte.*

şvăboáică *s.f.* Femeie care face parte din populaţia şvabilor. • pl. *-ce.* /**şvab**[2] + *-oaică.*

şved, -á *s.m., s.f., adj.* (*înv.*) **1** *s.m., s.f.* Suedez. *Pe acea vreme avea gîlcevi cu sfedzii* (NEC.). **2** *adj.* Care aparţine şvezilor, care se referă la şvezi; originar din Suedia. • pl. *şvezi, -de.* şi *şfed, -ă s.m., s.f., adj., sfed, sfet, sfeţ s.m.* /<pol. ***szwed***, rus. ***шведъ***; cf. germ. *Schwede.*

şvémer *s.n.* (*nav.*) Bucată cilindrică de lemn, ancorată în poziţie orizontală în apa unui fluviu, care indică zonele unde navigaţia este interzisă. • pl. *-e.* /<germ. ***Schwemmer.***

şvezésc, -eáscă *adj.* (*înv.*) Suedez. • pl. *-eşti.* şi *şfezésc, -eáscă, şfeţésc, -eáscă, sfezésc, -eáscă, sveţésc, -eáscă adj.* /**şved** + *-esc.*

şvichi *s.n.* v. şfichi.

şviţerán, -ă *s.m., s.f., adj.* (*înv.*) **1** *s.m., s.f.* Elveţian. **2** *adj.* Care aparţine şviţeranilor, care se referă la şviţerani; originar din Şviţera. • pl. *-i, -e.* /nm. pr. (vechea denumire a Elveţiei) ***Şviţera*** + *-ean.*

T t

t *s.m. invar.* **I 1** A douăzeci și patra literă a alfabetului limbii române. **2** Sunetul notat cu această literă (consoană ocluzivă dentală surdă). **3** Semn grafic pentru această literă (*t, T*). **II 1** (*metr.*) Simbol pentru *tonă*. **2** (*fiz.*) Simbol pentru *tesla*. • pronunț. și *te*.

ta *interj.* (*repet.*) Exclamație care imită vorbăria multă și inutilă a cuiva, exprimînd, în același timp, nerăbdarea interlocutorului. • /onomat.

tab *s.n.* Transportor auto blindat. • pl. *-uri*. /abr. de la ***t[ransport] a[uto] b[lindat]***.

tabác[1] *s.m.* (*înv.*) Tăbăcar. *Un tabac... îl îndrumă la cîrciuma de lîngă morile doctorului* (CA. PETR.). • pl. *-ci*. /<tc. ***tabāk***.

tabác[2] *s.n., s.m., adj.invar.* **I 1** *s.n.* (Frunze măcinate) de tutun care se aspiră pe nas. *Îl trimet în tîrg să-mi cumpere de zece parale tabac* (ALECS.). ◆ Analog. Frunza altor plante, măcinată mărunt. **2** *s.m.* (*bot.; reg.*) Tutun (*Nicotina tabacum*). **II** *adj.invar.* Care este de culoarea tutunului. • pl. *n. -uri*. și (*înv.*) *tăbác s.m., s.n., tăbácă, tabácă s.f.* /<germ. ***Tabak***, ngr. ***τάμπακος***, fr. ***tabac***, sp. ***tabaco***; cuv. haitian.

tabácă *s.f.* v. tabac[2].

tabachéră *s.f.* **1** Cutie mică pentru păstrarea tutunului sau a țigărilor; portțigaret. *Scoase o tabacheră mică, cu capac de argint.* **2** Analog. Fereastră mică executată în panta acoperișului unei construcții, care se deschide ca un capac. *Casa n-avea tabachere* (CĂL.). **3** (*arg.*) Cap (la om). • pl. *-e*. și *tabachére s.f.* /<ngr. ***ταπακέρα***, it. ***tabacchiera***; cf. fr. *[fenêtre à] tabatière*.

tabachére *s.f.* v. tabacheră.

tabacióc *s.n.* (*reg.*) Tutun. • pl. *-oace*. /<ucr., rus. ***табачок***.

tabacózá *s.f.* (*med.*) Pneumoconioză cauzată de inhalarea pulberilor rezultate din prelucrarea tutunului. • /<fr., engl. ***tabacosis***.

tabágic, -á *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care aparține tabagismului, care se referă la tabagism; care este cauzat de tabagism. **2** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care este intoxicată cu nicotina din tutun. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***tabagique***.

tabagísm *s.n.* (*med.*) Intoxicație cronică cu nicotină din tutun, specifică fumătorilor; nicotinism. • /<fr. ***tabagisme***.

tabăr *s.n.* **I** (*reg.*) **1** (*la încălțăminte*) Căptușeală a tălpii; branț. **2** (*constr.*) Scîndură subțire și lungă, întrebuințată la scheletul acoperișului. **3** (*la plug*) Talpă; plaz. **II** (*înv.*) Oțel de calitate superioară, întrebuințat la fabricarea săbiilor. *De brîu atîrna o pală de taban împodobită cu aur și rubine* (BĂLC.). • pl. *-uri, -e*. /<tc. ***taban***.

tabăr *s.n.* (*în Ev. Med.*) Tunică de zale; haină largă care se purta peste armură. • pl. *-e*. /<fr. ***tabar***; cf. sp. *tabardo*.

tábără *s.f.* **1** (*milit.*) Loc (întărit) de dispunere temporară a trupelor unei armate, amenajat în afara localităților (în corturi sau sub cerul liber). *Trupele speciale înconjuraseră tabăra inamicului.* ◇ *Tabără de refugiați* v. refugiat. ◇ Expr. (*pop.*) *La* (sau *în*) *tabără* = la război, la bătălie. *A rupe tabăra* = a străpunge linia de apărare a inamicului; a rupe (sau a sparge) frontul. ◆ Cantonament în care staționează trupele militare pentru o perioadă mai lungă în vederea efectuării de exerciții practice pe teren. *A pornit... ca să facă exerciții de tabără două zile și două nopți* (CA. PETR.). ◆ Colect. Tot ce ține de o tabără (oameni, corturi, animale etc.). *Tabăra întinsă, plină de murmur greu și de furnicar pestriț, se liniștea încet-încet* (SADOV.). ◇ Expr. *A ridica tabăra* (sau *taberele*) v. ridica. ◆ Popas; odihnă pentru oprire (a unor trupe). *Își urmă calea... făcînd 15 tabere din Constantinopole pînă în cîmpiile Dobrogii* (BĂLC.). **2** Așezare temporară în corturi, în barăci etc.; campament. *Se afla în popas... la intrarea satului, o tabără de nomazi* (SADOV.). ◆ Așezare (în aer liber) în locuri pitorești, amenajată special pentru copii, elevi, studenți, în perioadele de vacanță. *Am trecut pe lîngă o tabără de copii.* ◆ (*sport*) Cantonament. **3** (*înv., pop.; de obicei determ. prin „de care”*) Grup de care în mers sau în popas; convoi. **4** (*înv., pop.*) Oaste, armată. *La Nicopole văzut-ai cîte tabere s-au strîns* (EMIN.). ◆ Ext. Mulțime, gloată. *Izvorîră din toate lacurile... tabere nenumărate de gîlcevitoare broaște* (MAL.). **5** Grup opus altui grup; grupare. *Prietenii directorului se împărțiră în două tabere* (AGÂR.). ◆ Spec. Grupare politică; grup al unui partid, al unei asociații, al unei organizații constituit în opoziție cu alt grup. *Cele două tabere, stînga și dreapta, au făcut un pact pînă la rezolvarea problemelor țării.* • pl. *-ere*, (*pop.*) *-eri*. /<slav. ***таборъ***, magh. ***tábor***.

tabél *s.n.* **1** Foaie cuprinzînd nume, cifre, date introduse în rubrici cu diferite notații pentru un anumit scop. *Am de făcut un tabel cu toți cei care au cotizat la asociație.* ◇ (*chim.*) *Tabelul periodic al elementelor* v. periodic. *Tabel sincronic* v. sincronic. **2** Ansamblu de termeni, numere și simboluri așezate în linii și coloane, executat în cadrul unei tipărituri. **3** (*mat., tehn.; mai ales în forma „tabelă”*) Serie de valori numerice obținute prin calcul, prin observații sau experiențe, aranjate într-o anumită ordine, în șiruri și coloane, pentru ușurarea unor calcule sau pentru obținerea unei clasificări. ◇ (*mat.*) *Tabelă matematică* = (*pentru diverse funcții*) tablou în care sînt date valorile unei funcții pentru anumite valori ale argumentelor. *Tabelă de logaritmi* v. logaritm. *Tabelă trigonometrică* v. trigonometric. **4** (*sport; în forma „tabelă”*) *Tabelă de marcaj* = panou de afișare a scorului înregistrat în timpul unei competiții. **5** (*înv.*) Desen, pictură, tablou; planșă. ◇ *Tabel de onoare* v. onoare. ◆ Fig. Privelițe. **6** (*reg.; în forma „tabelă”*) Tablă (școlară). ◇ *Tabelă de marcaj* v. marcaj. • pl. *-e*. și *tabélă s.f.* /<lat. ***tabella***, ***-ae***, germ. ***Tabelle***.

tabelá *vb. I. tr.* (*compl. indică nume, cifre, date etc.*) A aranja în formă de tabel. • prez.ind. *-ez*. /***tabélă*** + *-a*.

tabelár, -ă *adj.* **1** (*despre liste, situații etc.*) Care este în formă de tabel; ale cărui caracteristici sînt cele ale unui tabel. **2** (*tipogr.*) *Tipărire tabelară* = sistem de tipărire (folosit înainte de descoperirea literelor mobile) cu ajutorul unor tăblițe de lemn pe care era gravat textul. • pl. *-i, -e*. /<lat. ***tabellarius***, ***-a***, ***-um***, fr. ***tabellaire***.

tabélă *s.f.* v. tabel.

tabernácol *s.n.* v. tabernacul.

tabernácul *s.n.* **1** (*la vechii evrei*) Cort susținut de coloane din lemn aurit în care se păstra chivotul legii și care a servit ca sanctuar pînă la zidirea templului din Ierusalim (sec. 10 î.Hr.). **2** (*bis.*) Nișă în peretele sanctuarului unei biserici catolice sau cutie de metal prețios (în formă de biserică) în care se păstrează cuminecătura, mirul și unele obiecte de cult. • pl. *-e*. și *tabernácol s.n.* /<lat. ***tabernacŭlum***, *-i* „cort”, it. ***tabernacolo***, fr. ***tabernacle***.

tabernacule (2)

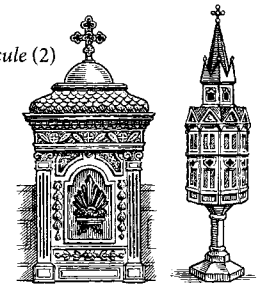

tábes *s.n.* (*med.*) Boală cronică a sistemului nervos, de origine sifilitică, care se manifestă prin lipsa de coordonare a mișcărilor (în timpul mersului), dureri viscerale vii, tulburări de sensibilitate etc.; ataxie locomotorie. • /<fr. ***tabès***, lat. ***tabes***, ***-is*** „topire, sfîrșeală”.

tabétic, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Persoană) care suferă de tabes; ataxic. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***tabétique***.

tábie *s.f.* (*înv.*) **1** Ridicătură de pămînt construită în jurul unui loc întărit, spre a-l apăra. *Turcii părăsesc tabiile de la nord* (MAIOR.). ◆ Ext. Trupe militare protejate de o astfel de ridicătură de pămînt sau care se află în interiorul unei redute. **2** Tabără militară; castru. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<tc. ***tabiya***, srb. ***tabija***.

tabiét *s.n.* **1** Plăcere măruntă pe care și-o satisface cineva cu regularitate și meticulozitate; deprindere, obișnuință; ext. manie. *Nu renunța sub nici o formă la tabieturile sale.* ◇ Loc.adj. *Cu tabieturi* = cu deprinderi precise și fixe. ◇ Expr. *A-și face tabietul* = a-și satisface un gust care a devenit obicei zilnic. *A-i strica* (cuiva) *tabietul* = a strica cuiva cheful, dispoziția, pofta. **2** Totalitatea micilor deprinderi plăcute care asigură cuiva o viață tihnită și confortabilă. *Bătrînul ținea să-și aibă... cafelele, tutunul de prima calitate, tot tabietul cu care se deprinsese* (SLAV.). ◇ Loc.adv. *Cu tabiet* = cu multă grijă pentru comoditatea proprie; comod, confortabil; cu un anumit ritual. *I-ar fi găsit... trăgînd cu tabiet din narghilea* (ODOB.). **3** (*înv., reg.*) Chef, poftă, dorință. • sil. *-bi-et*. pl. *-uri*. /<tc. ***tabiat***.

tabietlíu, -íe *adj.* (*despre oameni*) Care are tabieturi; care este obsedat de tabieturi. ◆ Ext. Care este maniac, pedant. • sil. *-bi-e-*. pl. *-ii*. /<tc. ***tabiatli***.

tabinét *s.n.* Numele unui joc de cărți. *Jucase tabinet toată noaptea.* ◆ Partidă dintr-un astfel de joc. *Hai să jucăm un tabinet!* ◇ Expr. *A face tabinet* = a ridica cu o singură carte toate cărțile care se găsesc deodată în joc, lăsînd masa goală. • pl. *-e*. /<fr. ***table nette***.

tablá *s.f.* Tavă sau măsuță pe care își poartă marfa plăcintarii, rahagiii, simigiii etc. ◆ Ext. Marfa care se află pe această tavă. ◆ (*reg.*) Tavă de servit. *Pusese cîteva tartine pe o tabla.* • pl. *-ale*. /<tc. ***tabla***.

tablá-bașá *s.m.* (*ist.*) Cal de paradă pe care sultanul îl dădea în dar unui domnitor român, la numirea

acestuia. ◆ (*reg.*; *adv.*) Cum e mai bine; comod, confortabil. • /<tc. ***tabla başı***.

tablagíu[1] *s.m.* Jucător pasionat de table. • pl. *-gii*. /***table***, pl. lui ***tablă***[2] + *-agiu*.

tablagíu[2] *s.m.* (*fam., iron.*) Militar cu grad inferior. • pl. *-gii*. /***tablă***[1] + *-giu*.

tablatúră *s.f.* v. tabulatură.

táblă[1] *s.f.* **I** Foaie de oțel sau de metal neferos, executată prin laminare, folosită la acoperișuri, la fabricarea unor ambalaje, unor rezervoare etc. *Casa are acoperiș de tablă*. **II 1** Placă de lemn, de piatră sau de metal pe care se scriu, se gravează sau se zugrăvesc anumite indicații, firme, date; tăblie. *O tablă, în marginea șoselei, ne indica o viteză cu totul scăzută* (SADOV.). **2** Tăbliță pe care învățau să scrie școlarii sau, gener., pe care se scrie. *Sindipa a scris pe tabla sa ziua, ceasul și semnele sfinte* (SADOV.). ◇ *Tablele legii* (sau *lui Moise*) = *a*) cele două lespezi de piatră pe care era săpat decalogul care, potrivit *Vechiului Testament*, i-a fost dictat de Dumnezeu lui Moise pe muntele Sinai; *b*) ext. cele zece porunci din *Vechiul Testament*. (*în antic. romană*) *Tablă cerată* = placă de lemn acoperită cu un strat de ceară, pe care se scria cu stilul (prin zgîriere). (*jur.*; *în antic. romană*) *Legea* (ori *legile*) *celor douăsprezece table* sau *cele douăsprezece table* = prima legislație scrisă a romanilor, care a fost gravată pe douăsprezece plăci de aramă. **3** Placă întocmită de decemviri în sec. 5 î.Hr., dreptunghiulară, de obicei de lemn vopsit în negru, pe care se poate scrie cu creta și care este folosită mai ales în școli. *Elevul tăcea și privea fix tabla, neștiind ce să răspundă*. ◇ Expr. *A scoate la tablă* = a chema un elev la lecție (în fața tablei). *Dacă mă scotea la tablă... nu mă puteam concentra* (CA. PETR.). *Eram îngrozit la gîndul că profesorul de matematică mă va scoate la tablă*. **III 1** Listă, tabel; înscris, însemnare. ◇ *Tabla înmulțirii* sau *tabla lui Pitagora* = tabel care conține produsele înmulțirii între ele a primelor zece numere. *Table trigonometrice* = tabele care cuprind funcții trigonometrice. *Tablă de logaritmi* v. logaritm. *Tablă de materii* v. materie. ◆ (*mat.*) Formă de prezentare a unei legi de compoziție. ◆ Foaie de hîrtie sau carton cu reproduceri de hărți, desene etc.; planșă. *Tablele erau pline de schemele unei sisteme lumești imaginare* (EMIN.). **2** (*înv.*) Scriere (cuprinzînd tabele sau al cărei conținut era împărțit în capitole sau articole). *Deschidem tablele istoriei noastre* (BARIȚ.). **3** Planșă cuprinzînd alfabetul și exerciții de citire, după care școlarii învățau odinioară să citească. *Băieții schimbau tabla în toate zilele și sîmbăta - procitanie* (CR.). ◆ Ext. (*înv.*) Lecție, temă (școlară). **IV 1** Placă de lemn, de metal etc., avînd diverse întrebuințări. **2** Nume dat unor obiecte făcute dintr-o placă de lemn, de metal etc.: *a*) Placă (de lemn) pe care se desfășoară jocul de șah, de table etc. *b*) (*muz.*) Placă de lemn de care se prind coardele la diferite instrumente muzicale. *c*) (*tipogr.*) Clișeu gravat în lemn sau executat din metal pentru a fi imprimat pe hîrtie. ◆ Pagină zețuită. *d*) (*reg.*; *la fereastră*) Oblon. *e*) (*reg.*) Fund de mămăligă, de tocat carnea etc. *f*) (*reg.*) Tavă. *g*) (*reg.*) Copertă de carte. ◆ Ext. Carton, mucava. **V** (*reg.*) Bucată de pămînt semănată. ◆ Strat de legume. **VI** (*jur.*; *înv., reg.*; și *tabla regească, tabla de judecată crăiască, tabla crăiască, tabla țării*) Nume dat unor înalte foruri judecătorești (curte de casație, curte de apel). • pl. *-e*, (*reg.*) *tăbli*. /<lat. ***tab(u)la***, *-ae*, magh. ***tábla***, fr. ***table***.

táblă[2] *s.f.* (*mai ales la pl.*) Joc cu două zaruri și cu treizeci de piese, cîte 15 pentru fiecare din cei doi jucători, care se mută de-a latul a douăzeci și patru de săgeți incrustate sau pictate pe fundul celor două compartimente ale unei cutii de lemn. ◆ (*la sg.*) Partidă dintr-un astfel de joc. ◇ Expr. (*fam.*) *A face* (pe cineva) *o tablă* = a juca cu cineva o partidă de table. • pl. *-e*. /<ngr. *τάβλι*, tc. ***tavla***.

tabletă *vb. I. tr.* (*farm.*; *compl. indică substanțe medicamentoase*) A da formă de tabletă, de comprimat. • prez.ind. *-ez*. /***tabletă*** + *-a*; cf. fr. *tabletter*.

tablétă *s.f.* **1** (*farm.*) Preparat farmaceutic de formă plată, rotundă sau pătrată; pastilă, pilulă. **2** (*ind. alim.*) Preparat alimentar dulce, solid, prezentat în mici plăcuțe de formă dreptunghiulară. *Tablete de ciocolată*. **3** (*în antic.*) Placă ceramică pentru scris. **4** (*inform.*) Dispozitiv folosit de utilizator pentru introducerea manuală a imaginilor grafice în terminal. **5** (*jurnal.*) Specie publicistică înrudită cu pamfletul, de mici dimensiuni, pe teme de actualitate, avînd de obicei accente satirice, care se caracterizează printr-o maximă comprimare, incisivitate, forță caracterizatoare și expresivitate. **6** (*înv.*; *la pl.*) Caiet de note, de însemnări. ◆ (*la sg.*) Fiecare foaie dintr-un caiet de note. **7** Șervețel brodat care se pune sub bibelouri sau pe tăvile de servit cafea, dulceață etc. • pl. *-e*. /<fr. ***tablette***.

tabliér *s.n.* (*constr.*) Ansamblul grinzilor care formează scheletul de rezistență al unui pod metalic și care susține calea de circulație a acestuia. • sil. *-bli-er*. pl. *-e*. /<fr. ***tablier***.

tablíniu *s.n.* (*arhit.*; *în antic. romană*) Mică sală în casele romane, situată între atrium și peristil. • pl. *-ii*. /<lat. ***tablīnum***, ***-i***.

tabló *s.n.* v. tablou.

tabloíd *adj., s.n.* (*jurnal.*) (Cotidian) care are jumătate din formatul tradițional al unui ziar. ◆ Spec. Ziar de scandal. • pl. *-e*. /<engl. ***tabloid***, fr. ***tabloïde***.

tablóu *s.n.* **I 1** (*a. plast.*) Pictură, gravură, desen pe pînză, pe carton etc. *Privește absorbit un tablou de Caravaggio*. ◆ Ext. Imagine pictată, desenată, fotografiată etc., înrămată și așezată în scop decorativ pe peretele unei încăperi. *Dădu jos tabloul de pe perete și îi curăță rama cu o cîrpă umedă*. ◇ *Tablou viu* (sau *vivant*) = scenă reprezentînd un grup de persoane care stau nemișcate într-o anumită poziție și atitudine, pentru a înfățișa sau a evoca o scenă simbolică. (*muz.*) *Tablou simfonic* (sau *muzical*) = lucrare simfonică alcătuită dintr-o singură parte, avînd un program cu conținut plastic sau descriptiv și o construcție de obicei liberă. *Tablou votiv* v. votiv. ◇ Expr. (*fam.*; *adv.*) *A rămîne tablou* = a rămîne surprins, înlemnit. **2** Priveliște de ansamblu a unei secvențe din realitate, care impresionează prin frumusețe, sugestivitate, pitoresc etc. *Ai înaintea ochilor o minune de tablou* (BRĂT.). **3** Fig. Descriere expresivă a unei priveliști, a unor fapte etc. făcută prin viu grai sau în scris. *Alecsandri face... un larg tablou al țării* (SADOV.). ◆ Expunere pe scurt a unor întîmplări, fapte, situații etc. *A prezentat corect tabloul faptelor*. ◆ Prezentare sistematică și globală a unor date, a unor cifre etc. ◇ *Tablou sincronic* v. sincronic. **4** (*în teatru*) Diviziune a unei piese de teatru sau subdiviziune a unui act, care implică de obicei schimbarea decorului, trecerea timpului etc. **5** Tabel, listă. ◇ (*chim.*) *Tabloul periodic al elementelor* v. periodic. **6** Grafic compus dintr-o grupare de termeni, de simboluri, de numere (dispuse în șiruri și coloane). **II 1** (*tehn.*) Placă de marmură, de metal, de lemn pe care sînt montate diferite aparate folosite la acționarea unui sistem tehnic sau la controlul funcționării lui. ◆ Placa împreună cu aparatura respectivă. ◇ *Tablou de bord* (sau *de comandă*) = tablou pe care sînt fixate aparatele și instrumentele necesare controlului și manevrării unui vehicul. **2** Placă prevăzută cu cîrlige de care se agață fișele muncitorilor dintr-o întreprindere, cheile camerelor dintr-un hotel sau dintr-un sanatoriu etc. ◇ *Tablou de onoare* v. onoare. **3** (*inform.*) Ansamblu structurat de informații organizate secvențional în memoria unui ordinator. • pl. *-uri*. și (*înv.*) *tabló s.n.* /<fr. ***tableau***.

taboríți *s.m. pl.* (*ist.*) Grup al husiților extremiști care s-au unit în jurul lui Jan Zižka la Tabor și care au fost învinși, în 1434, de catolici și de husiții moderați. • /<fr. ***taborites***; cf. nm. pr. *Tabor*, cetate în S Cehiei.

tabs *s.n.* Imagine, inscripție ce însoțește unele mărci poștale. • /<engl. ***tabs***, pl. lui *tab* „contramarcă".

tabú *s.n.* **1** (*în societățile primitive*) Interdicție de natură religioasă, privind o ființă, un obiect, un proces sau un fenomen, din cauza caracterului sacru sau impur care li se atribuie acestora, și a cărei încălcare atrage sancțiuni severe. **2** Fig. Interdicție socială și morală. ◆ (*fam.*) Persoană, obiect, problemă despre care nu se poate discuta sau care nu pot fi criticate, contestate. **3** (*lingv.*) Interdicție de vocabular determinată de superstiții sau de pudoare, care duce la înlocuirea unui cuvînt cu un altul sau cu o perifrază, metaforice, ori cu o variantă formală, care îl fac de nerecunoscut; interdicție de limbaj. • pl. *-uuri*. /<fr. ***tabou*** <polinezian. *tabu* „interzis", „sacru".

tabuísm *s.n.* Sistem de interdicții magice bazate pe tabuuri. • /***tabu*** + *-ism*.

tabuístic, -ă *adj.* Care ține de tabu, care se referă la tabu; care provine din tabu. • sil. *-bu-is-*. pl. *-ci*, *-ce*. /<germ. ***tabuistisch***.

tabuizá *vb. I. tr., refl.* A (se) face, a deveni tabu. • sil. *-bu-i-*. prez.ind. *-ez*. /<fr. ***tabouiser***, it. ***tabuizzare***.

tabuizáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *tabuiza* și rezultatul ei. • sil. *-bu-i-*. pl. *-ări*. /v. ***tabuiza***.

tabulá *vb. I. tr.* (*mat.*) A pune în tabele; a face tabele. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***tabuler***, it. ***tabulare***.

tabulár, -ă *adj.* **I 1** Care este înscris într-un tabel, într-un registru, pe o listă etc. ◇ (*mat.*) *Diferență tabulară* = adaosul pe care îl primește logaritmul unui număr de patru cifre, cînd acest număr crește cu o unitate. **2** (*gram.*) *Prezent tabular* = prezentul verbului folosit în scrierea de memorii, de însemnări etc. **II** (*geogr.*; *despre forme de relief*) Care este aproximativ plat, dominînd împrejurimile. ◆ (*tehn.*; *despre materiale*) Care este în formă de plăci. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***tabulaire***, lat. ***tabularis***, ***-e*** <*tabŭla*, *-ae* „masă".

tábula rása *loc.subst.* **1** (*filos.*) Expresie folosită de filosoful englez John Locke și de diverse sisteme filosofice pentru a caracteriza starea inițială a psihicului copilului, afirmînd că omul nu are nici un fel de idei sau de principii înnăscute. ◇ Expr. *A face tabula rasa* = a șterge tot, a renunța la anumite păreri, idei pentru a adopta altele. (*fam.*) *A fi tabula rasa* = a nu avea nici un fel de cunoștințe într-un anumit domeniu. **2** Fig. Minte virgină, nevinovată. • /<lat. ***tabula rasa*** „masă ștearsă".

tabuláre *s.f.* **1** (*mat.*) Acțiunea de *a tabula* și rezultatul ei. **2** (*inform.*) Imprimare, vizualizare a unui text pe hîrtie sau pe ecran; tabulație. • pl. *-ări*. /v. ***tabula***.

tabularitáte *s.f.* Însușirea de a fi tabular. • /***tabular*** + *-itate*.

tabulárium *s.n.* (*în Roma antică*) Arhivă publică sau particulară. • pl. *-ii*. /<lat. ***tabularĭum***, ***-ii***.

tabuláta *s.n. pl.* (*paleon.*) Subclasă de celenterate antozoare fosile, caracterizate prin forma tubulară a caliciilor și prin prezența pereților despărțitori transversali, care au trăit din silurian pînă în cretacic (*Tabulata*). • /<germ. ***Tabulaten***; cf. lat. *tabulatum*, ***-i*** „strat".

tabulatór *s.n.* **1** Dispozitiv al unei mașini de scris sau funcție a tastaturii unui calculator care permite ca, odată fixată lungimea unui rînd, aceasta să poată fi automat menținută și pentru rîndurile următoare. **2** Mașină care execută automat operații aritmetice și logice asupra datelor introduse într-un calculator prin intermediul cartelelor perforate, imprimînd rezultatele calculelor într-o formă dinainte stabilită. • pl. *-oare*. /<fr. ***tabulateur***, germ. ***Tabulator***.

tabulatúră *s.f.* (*muz.*) **1** Vechi sistem de notație muzicală cu ajutorul literelor, cifrelor și al altor semne, folosit în sec. 15-17 pentru instrumentele polifonice (orgă, lăută, clavecin etc.), care indica poziția degetelor executantului. ◆ Enumerare a părților din care este alcătuit un sistem muzical, așezată la începutul unei metode de învățare a instrumentului respectiv. **2** Sistem de reguli privind arta maeștrilor-cîntăreți din sec. 15-17. • pl. *-i*. și *tablatúră s.f.* /<germ. ***Tabulatur***, fr. ***tablature***; cf. lat. *tabula*, *-ae*, it. *intavolatura*.

tabuláție *s.f.* (*inform.*) Tabulare. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr., engl. ***tabulation***, lat. ***tabulatĭo***, ***-onis***.

tábulă *s.f.* (*zool.*) Suprafața dinților mamiferelor, al cărei aspect este adesea caracteristic animalului. • pl. *-e*. /<lat. ***tabŭla***, ***-ae***.

tabulhaná *s.f.* (*turc. înv.*) Fanfară militară turcească, în care predominau tobele. • pl. *-ale*. și *tabulhaneá*, *tambulhaneá*, *dabulhaneá s.f.* /<tc. ***tabilhane***, ***davulhane***.

tabulhaneá *s.f.* v. tabulhana.

tabulográmă *s.f.* (*la mașinile de calculat*) Document în care se imprimă rezultatele obținute. • pl. *-e*. /<fr. ***tabulogramme***; cf. lat. *tabŭla*, *-ae* „listă".

tabún[1] *s.n.* (*zootehn.*) **1** Sistem de creștere a cailor în libertate (pe pășune, în stepă). **2** Herghelie de cai aproape sălbatici, din stepă. *Drumușorul bătut de copitele tabunurilor* (SADOV.). ◆ (*reg.*) Cireadă de vite. ◆ (*reg.*) Turmă (mare) de oi. **3** (*reg.*) Pășune, izlaz. **4** (*reg.*) Ceată de oameni. ◆ (*înv.*) Grupare de războinici tătari. ◆ Tabără de care. • pl. *-uri*. /<tăt. ***tabun***; cf. ucr. *mabyn*.

tabún[2] *s.n.* (*milit.*) Substanță toxică de luptă, cu acțiune neuroparalitică. • /<germ. ***Tabun***.

taburél *s.n.* v. taburet.

taburét *s.n.* Scăunel rotund sau pătrat, fără spătar. *Își trase taburetul mai aproape de masă, urmărind tăcut partida de table.* ◆ Spec. Scăunel fără spătar, prevăzut cu un dispozitiv de înălțare și de coborîre, pe care stă cineva cînd cîntă la pian. ◆ Spec. Scăunel foarte scund, pe care își poate ține picioarele o persoană care stă pe scaun. • pl. *-e.* și *taburél s.n.*, *(înv., reg.) taburétă s.f.* /<fr. ***tabouret***.

taburétă *s.f.* v. taburet.

tac[1] *interj.* (*adesea repet.*) Cuvînt care imită zgomotul produs prin lovirea (la intervale regulate) a unui obiect (de lemn). • /onomat.

tac[2] *s.n.* (*sport*; *la biliard*) Baston special de lemn care se utilizează pentru lovirea bilelor; achiu. *Lăsă din mînă tacul și se declară învins.* • pl. *-uri.* /<ngr. ***τάκος***.

tácet *s.n.* (*muz.*) Suspendare a participării unei voci sau a unui instrument pe parcursul unei părți, a unui fragment, într-o partitură corală sau orchestrală. • /<lat. ***tacet*** „tace".

tacheláj *s.n.* **1** (*mar.*) Ansamblu de elemente folosit la bord pentru manevrarea velelor și a greutăților (parîme, macarale etc.). **2** (*tehn.*) Ansamblul operațiilor de manevrare și de deplasare a obiectelor grele cu ajutorul unor dispozitive manuale simple. • pl. *-e.* /<germ. ***Takelage***.

tachét *s.m.* **1** (*mar.*) Suport montat pe o navă, de care se leagă mai ales parîmele simple. **2** (*tehn.*) Cilindru metalic scurt din mecanismul de distribuție cu supape al unui motor cu ardere internă, care are rolul de a împiedica uzura tijei supapei. ◆ Piesă de formă prismatică, folosită la îmbinările a două piese, pentru a mări suprafața de transmitere a forțelor de la o piesă la alta. **3** (*miner.*) Fiecare dintre cele patru piese care susțin, într-o mină, colivia la nivelul rampelor puțului de extracție în timp ce se execută introducerea sau scoaterea vagonetelor din colivie. • pl. *-ți.* /<fr. ***taquet***.

tachiná *vb. I. tr.* A necăji (pe cineva) în glumă și fără răutate; a contraria în lucruri mărunte. *Degeaba îl tachinezi, că nu îi pasă.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***taquiner***.

tachináre *s.f.* Acțiunea de *a tachina* și rezultatul ei. *Tachinările lui nu făceau decît să-l irite și mai mult.* • pl. *-ări.* /v. ***tachina***.

tachinăríe *s.f.* Faptul de a tachina; vorbă cu care cineva tachinează. *Am cunoscut fragmente din scrisorile Olguței, pline de tachinării la adresa mea* (TEOD.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***taquinerie***.

tachimíde *s.f. pl.* (*entom.*) Familie de muște negre, care trăiesc pe flori și ale căror larve parazitează omizile, distrugînd insectele dăunătoare (*Tachinidae*). • /<fr. ***tachinidés***; cf. lat. *tachina* <gr. *ταχύς* „rapid".

tácit, -ă *adj.* (*despre acorduri, convenții, înțelegeri etc.*) Care nu este exprimat (formal), dar este subînțeles și admis ca atare; care este subînțeles sau care se poate subînțelege. *A fost un armistițiu tacit* (CE. PETR.). ◇ (*adv.*) *Îi repugnau afecțiunile și demonstrațiile, mulțumindu-se cu noțiunea morală tacit consimțită* (CĂL.). • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***tacite***, lat. ***tacĭtus, -a, -um*** „tăcut".

tacitúrn, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care vorbește puțin, care este tăcut din fire, închis în sine, posac. *Era un profesor taciturn.* ◇ (*despre sentimente, manifestări etc. ale oamenilor*) *Dragostea lor este taciturnă, fără introduceri grațioase* (PER.). ◇ Fig. *Cerul taciturn nu făcea decît să-i adîncească presimțirile negre.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***taciturne***, lat. ***tacĭturnus, -a, -um*** „închis în sine".

taciturníe *s.f.* Starea celui care este taciturn. • g.-d. *-iei.* /***taciturn*** + *-ie*.

taciturnitáte *s.f.* Faptul de a fi taciturn. • /<fr. ***taciturnité***, lat. ***taciturnĭtas, -atis***.

tacím *s.n.* **I 1** Serviciu de masă complet (farfurie, cuțit, furculiță, pahar, șervețel etc.), care se așază în dreptul unui mesean. ◆ Restr. Totalitatea obiectelor de metal de care se servește cineva cînd mănîncă. ◆ Ext. Loc la masă. *Aveam, oriunde aș fi intrat, cel puțin un tacîm și pat de odihnă* (SADOV.). **2** Totalitatea obiectelor, uneltelor necesare unei operații, unei îndeletniciri. *Tot tacîmul lui de pescuit încăpuse în mașină.* **3** Spec. (*înv., reg.*) Harnașament. *Cai focoși cu zorzoane și tacîmuri de modă turcească* (SADOV.). **4** (*mai ales la pl.*) Aripi, gheare, gîturi de pasăre ambalate separat pentru consum. **5** (*reg.*; *la pl.*) Acareturi. **II 1** (*înv.*) Cortegiu, alai, suită. ◇ Fig. *Pe fețele altora se vedea cît de colo zugrăvită sărăcia, lipsa, neaverea, cu tot tacîmul lor de neajunsuri* (ISP.). **2** (*muz.*; *înv., reg.*) Taraf (de lăutari). **3** Fig. (*peior.*) Fel de om, soi; om de nimic, derbedeu, poamă. *Cum îl știi în slujbă, domnule primar, dacă e așa tacîm?* (PET.). • pl. *-uri.* /<tc. ***takım***.

tackle ['tɛkəl] *s.n.* (*sport*; *la fotbal, la rugbi etc.*) Deposedare neregulamentară de minge a adversarului, acționînd asupra acestuia cu piciorul, cu capul, cu genunchii, cu pieptul, prin acroșaj etc.; tackling. • /<engl. ***tackle***.

tackling ['tɛklɪŋ] *s.n.* (*sport*; *la fotbal, la rugbi etc.*) Tackle. • /<engl. ***tackling***.

taclá *s.f.* (*fam.*; *mai ales la pl.*; *adesea în legătură cu vb. „a se pune"*) Conversație (despre lucruri mărunte), taifas; palavre, flecăreală. *Se amestecase... în taclalele lor de flăcăi* (G. M. ZAMF.). ◇ Loc.vb. *A sta de* (sau *la*) *taclale* v. sta. • pl. *-ale.* /<tc. ***takla*** „tumbă, berbeleac"; cf. și srb. *tlaka*.

taclagíu *adj., s.m.* (*fam.*) (Persoană) care stă mult la taclale; palavragiu. • pl. *-gii.* /***tacla*** + *-agiu*.

taclít *s.n.* (*înv.*) Bucată de stofă sau de mătase vărgată, cu care se legau boierii la cap sau peste mijloc, după moda turcească. ◆ (*reg.*) Șal, broboadă (de lînă). • pl. *-uri, -e.* /<tc. ***taklit***.

tacrír *s.n.* (*turc. înv.*) **1** (*jur.*) Declarație, mărturisire; proces-verbal. ◆ Ext. Interogatoriu. **2** Raport, referat; memoriu. • pl. *-uri.* /<tc. ***takrir***.

tacsidár *s.m.* v. taxidar.

tact[1] *s.n.* **I** (*fiziol.*) Simț care se referă la senzațiile provocate de agenții exteriori asupra receptorilor pielii sau mucoaselor; pipăit. **II 1** (*muz.*) Măsură. ◆ Ext. Ritm al unei melodii. *Inima îi bătea parcă după tactul fanfarei din parcul în care o aștepta.* ◇ Expr. *A da tact* sau *a ține tactul* = *a*) a bate tactul unei melodii; *b*) a marca, prin mișcări regulate (făcute cu mîna, cu piciorul sau cu o baghetă), accentele unui text scandat. *A bate tactul* v. bate. **2** Ritm de mișcare în mers, în dans etc.; cadență. *Compania porni în bătaie, cu tact apăsat* (SADOV.). **III** (*la sg.*) Facultate de a judeca o situație dificilă rapid și cu finețe; simț al măsurii în comportare, care determină adoptarea unei atitudini convenabile într-o circumstanță dată. *Știa să rezolve cu mult tact situațiile dificile.* ◆ Ext. Pricepere, abilitate. *A amenajat cu mult tact cabinetul de biologie al școlii.* • pl. *-uri.* /<germ. ***Takt***, fr. ***tact***, lat. ***tactus, -us***.

tact[2] *s.n.* v. taht.

tactá *vb. I. tr.* (*muz.*) A indica diverși timpi ai măsurii prin gesturi ale mîinii, conform unei scheme speciale. • prez.ind. *-ez.* /***tact*** + *-a*, după germ. *taktieren*.

táctic, -ă *s.f., adj.* **I** *s.f.* **1** (*milit.*) Arta conducerii în luptă a trupelor armate (militare sau paramilitare) pentru a îndeplini cu maximă eficiență scopurile fixate. *Numai la tactică învățam, de frica profesorului* (BRĂ.). **2** Știința de a determina, pentru o perioadă relativ scurtă, linia de conduită a unei mișcări sociale sau a unui partid politic, în funcție de împrejurările social-politice din acea perioadă și pentru realizarea unui obiectiv fundamental. **3** Fig. Totalitatea mijloacelor întrebuințate pentru a izbuti într-o acțiune. *Se decisese să-și schimbe tactica și să o abordeze direct.* **II** *adj.* Care ține de tactică, care se referă la tactică; care este conform cu o anumită tactică. ◇ *Aplicație tactică* v. aplicație. *Temă tactică* v. temă. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***tactique***, germ. ***taktisch***, ***Taktik***; cf. gr. *τακτική* (*τέχνη*).

tactician, -ă *s.m., s.f.* **1** Specialist în probleme de tactică. **2** Fig. Persoană care știe să procedeze cu abilitate în viață. • sil. *-ci-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***tacticien***.

tacticós, -oásă *adj.* (*despre oameni sau despre acțiuni, manifestări etc. ale lor*) Care are măsură și socoteală, care este cumpănit, echilibrat; care are mișcări lente, domoale. *Era un om tacticos, cîteodată pedant.* ◇ (*adv.*) *Ea se plimba tacticos pe holurile facultății.* • pl. *-oși, -oase.* /<ngr. ***τακτικός***.

tactíl, -ă *adj.* (*fiziol.*) Care ține de simțul pipăitului, care se referă la simțul pipăitului; care se poate percepe prin pipăit. *Percepțiile tactile pot furniza unele simboluri* (VIANU). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***tactile***, lat. ***tactĭlis, -e***.

tactilitáte *s.f.* (*fiziol.*) Însușirea de a simți prin tact. • /***tactil*** + *-itate*.

tactísm *s.n.* (*biol.*) Mod de deplasare a unui organism liber asupra căruia acționează unilateral o sursă de excitație, în direcția acesteia (*tactism pozitiv*) sau în sens contrar (*tactism negativ*); taxie. • /<fr. ***tactisme***; cf. lat. *tactus, -us* „atingere".

tactognózic, -ă *adj.* Care ține de tactognozie, care se referă la tactognozie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***tactognosique***.

tactognozíe *s.f.* Recunoaștere a obiectelor prin pipăit. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***tactognosie***; cf. lat. *tactus, -us* „pipăire", gr. *γνῶσις* „cunoaștere".

tadjíc, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m, s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Tadjikistanului sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuiește în Tadjikistan; locuitorii Tadjikistanului. **2** *adj.* Care aparține Tadjikistanului sau tadjicilor, care se referă la Tadjikistan sau la tadjici; care este originar din Tadjikistan. ◆ (*subst. f.*) Limba indo-europeană din ramura indo-iraniană, grupul iranian, vorbită de tadjici. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***tadjik***; rus. ***таджик***; cf. nm. pr. *Tadjikistan*, stat în Asia Centrală.

taefét *s.n.* v. taifet.

táfia *s.f.* Produs alcoolic, asemănător cu romul, obținut prin distilarea melasei. • /<fr. ***tafia***; cuv. creol.

tafo- Elem. de compunere „mormînt". • /<fr. ***tapho-***; cf. gr. *τάφος*.

tafofobíe *s.f.* (*psih.*) Fobia de a fi îngropat de viu. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***taphophobie***; cf. gr. *τάφος* „mormînt", *φόβος* „teamă".

tafón *s.m.* (*geomorf.*) Excavație de formă (semi)sferică dezvoltată prin coroziune pe un versant golaș. • pl. *-i.* /<it. ***tafone***; cuv. corsican.

tafonomíe *s.f.* (*geol.*) Disciplină geologică care se ocupă cu studiul condițiilor de fosilizare a viețuitoarelor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***taphonomie***.

tafr- Elem. de compunere „șanț, canal". • și *tafro-*. /<fr. ***taphr(o)-***; cf. gr. *τάφρος*.

tafrenchím *s.n.* (*biol.*) Țesut vegetal format din canale și șanțuri. • /<fr. ***taphrenchyme***.

tafro- v. tafr-.

tafrofíl, -ă *adj.* (*bot.*; *despre plante*) Care crește prin canale și șanțuri. • pl. *-i, -e.* /<lat. șt. ***taphrophilus, -a, -um***.

tafrofíte *s.f. pl.* (*bot.*) Plante tafrofile. • /<lat. șt. ***taphrophytae***.

tafrogenéză *s.f.* (*geol.*) Formare a structurilor faliate în regiunile de platformă tînără. • /<germ. ***Taphrogenese***.

tafrolít *s.n.* (*geol.*) Zăcămînt al unor roci magmatice care mulează o depresiune tectonică. • /<fr. ***taphrolithe***.

taft[1] *s.n.* v. tafta.

taft[2] *s.n.* v. taht.

taftá *s.f.* (*țes.*) Țesătură de mătase colorată, netedă și lucioasă, cu tușeu special, care produce în mișcare un foșnet caracteristic. *O panglică lată de tafta cadrilată* (CĂL.). ◇ Expr. *A veni tafta la cot* = a se nimeri, a se potrivi. ◆ (*adv.*; *în legătură cu adj. „curat", „vindecat"*) Cu desăvîrșire, pe deplin. *Ne-am trezit vindecați taftă* (CR.). • pl. *-ale.* și (*înv.*) *taft s.n.*, *táftă s.f.* /<tc. ***tafta***, fr. ***taffetas***, germ. ***Taft***, pol. ***tafta***.

taftalóg *s.n.* (*fam.*) Carte mare și groasă. • pl. *-oage.* și *traftalóg, traftológ s.n.*, *trăftăloágă s.f.* /<ngr. ***ταὐτολόγος*** „care repetă același lucru".

taftalúc *s.m.* (*reg.*) Buștean din care se fac plute. • pl. *-ci.* /<tc. ***tahtalık*** <*tahta* „scîndură".

tăftă *s.f.* v. tafta.

taftúr *s.m.* **1** Chingă cu care se strînge șaua pe cal, cu care se leagă scările la șa etc. *Deschingai tafturii Pisicuței* (HOG.). **2** (*înv., reg.*) Brîu, cingătoare. • acc. și (*reg.*) *táftur.* pl. *-i.* și (*reg.*) *tăftúri, tiftúri subst. pl.* /cf. tc. *tapkur* [*kolam*].

tăgă *s.f.* (*înv.*) Tăgăduială, tăgadă, negare; contestare. *Nu-ți rămînea cuvînt de tagă* (FIL.). ◇ Loc.adv. *Fără* (*de*) *tagă* = *a*) fără îndoială, incontestabil; *b*) fără șovăire, mereu. ◇ Loc.vb. (*înv., reg.*) *A da tagă* (sau *taga*) = a tăgădui, a nega, a contesta. • /cf. *tăgădui, tăgadă*, magh. *tagad*.

tagéte *s.f. pl.* (*bot.*) Plante erbacee din familia compozitelor, cu tulpina puternică și ramificată, cu frunzele opuse, cu florile de mărimi diferite, colorate în brun-catifelat, galben sau portocaliu, cu miros caracteristic (*Tagetes*); crăițe. • /<fr. ***tagètes***, lat. ***tagetes***; cf. nm. pr. *Tages*, divinitate etruscă.

tăgmă *s.f.* Totalitatea persoanelor care fac parte din aceeași categorie profesională sau socială; breaslă; ceată. *Intrase de curînd în tagma vînătorilor și nu prea știa legile nescrise ale pădurii.* ◆ Clasă, categorie,

specie, soi, fel. *Slujnicarii sînt de mai multe categorii sau tagme* (FIL.). ◆ (*peior.*) Clică, gașcă. *Curtea era... vrednică să slujească... de decor ticăloșiei unei tagme stăpînitoare* (M. I. CAR.). • pl. *-e.* /<ngr. ***τάγμα***.

taheo- Elem. de compunere „viteză, rapiditate", „turație". • și *tahi-, taho-*. /<fr. ***tachéo-, tachy-***, germ. ***tacho-***; cf. gr. *τάχος* „viteză", *ταχύς* „iute, repede".

taheográf *s.n.* (*topogr.*) Tahigraf. • sil. *-he-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***tachéographe***.

taheografíe *s.f.* (*topogr.*) Întocmire de hărți și de planuri topografice cu ajutorul taheografului. • sil. *-he-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***tachéographie***.

taheométric, -ă *adj.* (*topogr.*) Care ține de taheometrie, care se referă la taheometrie. • sil. *-he-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***tachéométrique***.

taheometríe *s.f.* (*topogr.*) Tahimetrie. • sil. *-he-o-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***tachéométrie***.

taheométru *s.n.* (*topogr.*) Tahimetru. • sil. *-he-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***tachéomètre***.

tahi- v. taheo-.

tahiaritmíe *s.f.* (*med.*) Aritmie însoțită de tahicardie, din cauza fibrilației auriculare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***tachyarythmie***.

tahiauxéză *s.f.* (*bot.*) Dezvoltare mai rapidă a unui organ față de altul similar. • pl. *-e.* /<fr. ***tachyauxèse***.

tahicardíe *s.f.* (*med.*) Accelerare fiziologică (în timpul unui efort fizic, în emoții etc.) sau patologică (în unele afecțiuni cardiace, în boala Basedow etc.) a frecvenței contracțiilor cardiace peste 90-100 de bătăi pe minut; tahiritmie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***tachycardie***; cf. gr. *ταχύς* „rapid", *καρδία* „inimă".

tahifagíe *s.f.* (*med.*) Faptul de a ingera, de a mînca repede alimentele, cu masticație insuficientă. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***tachyphagie***; cf. gr. *ταχύς* „rapid", *φαγεῖν* „a mînca".

tahifemíe *s.f.* (*med.*) Tulburare de vorbire caracterizată prin accelerarea ritmului verbal. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***tachyphémie***; cf. gr. *ταχύς* „rapid", *φημί* „vorbire".

tahifilaxíe *s.f.* (*med.*) Imunizare rapidă obținută prin injectarea unei doze nemortale de toxină organică, repetată la intervale scurte. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***tachyphylaxie***.

tahifrazíe *s.f.* (*med.*) Vorbire foarte rapidă. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***tachyphrasie***; cf. gr. *ταχύς* „rapid", *φράσις* „vorbire".

tahigráf *s.n., s.m.* **1** *s.n.* (*topogr.*) Aparat folosit în topografie, cu care se întocmesc planuri și hărți cu ajutorul unui creion-trasor acționat de aparat în timpul observațiilor; taheograf. **2** *s.n.* (*mec.*) Tahograf. **3** *s.m.* (*înv.*) Stenograf. • pl. *n. -e, m. -i.* /<germ. ***Tachygraphe***, fr. ***tachygraphe***.

tahigráfic, -ă *adj.* (*înv.*) Care aparține tahigrafiei, care se referă la tahigrafie; stenografic. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***tachygraphique***.

tahigrafíe *s.f.* (*înv.*) Fel de a scrie cu ajutorul unor semne convenționale; stenografie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***tachygraphie***.

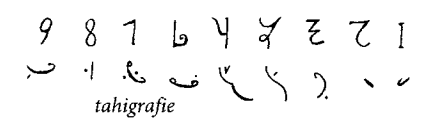

tahigrafie

tahigrafométru *s.n.* (*topogr.*) Aparat topografic folosit la măsurarea distanțelor orizontale și a diferențelor de altitudine. • pl. *-e.* /<fr. ***tachygraphomètre***.

tahilálic, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Persoană) care manifestă tahilalie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***tachylalique***.

tahilalíe *s.f.* (*med.*) Vorbire precipitată, cu debit mare de cuvinte. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***tachylalie***; cf. gr. *ταχύς* „rapid", *λαλέω* „a vorbi".

tahimenorée *s.f.* (*fiziol.*) Ciclu menstrual des, scurtat, cu flux redus. • pl. *-ee.* /***tahi-*** + ***menoree***.

tahimétric, -ă *adj.* (*topogr.*) Care aparține tahimetriei, care se referă la tahimetrie • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***tachymétrique***.

tahimetríe *s.f.* (*topogr.*) Metodă de măsurare a distanțelor și a diferențelor de nivel dintre anumite puncte de pe teren, cu ajutorul tahimetrului; taheometrie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***tachymétrie***; cf. gr. *ταχύς* „rapid", *μέτρον* „măsură".

tahimétru *s.n.* **1** (*topogr.*) Instrument topografic care permite ridicarea topografică rapidă a planurilor și a hărților prin măsurarea distanțelor pînă la un punct vizat pe cale optică, prin citire cu ajutorul unei mire așezate în acest punct; taheometru, stadimetru. **2** (*tehn.*) Instrument pentru măsurarea turației unei piese rotitoare a unei mașini, a turației mașinilor. **3** (*hidrol.*) Aparat folosit pentru măsurarea vitezei curentului cursurilor de apă. • pl. *-e.* /<fr. ***tachymètre***, engl. ***tachometer***; cf. gr. *ταχύς* „rapid", *μέτρον* „măsură".

tahión *s.m.* (*fiz.*) Particulă elementară ipotetică, neidentificată experimental, despre care se presupune că ar depăși viteza luminii. • sil. *-hi-on.* pl. *-i.* /<engl., fr. ***tachyon***.

tahipnée *s.f.* (*med.*) Accelerare a respirației (peste 16-20 de respirații pe minut) care apare în cursul anumitor afecțiuni pulmonare, cardiace sau nervoase. • pl. *-ee.* /<fr. ***tachypnée***; cf. gr. *ταχύς* „rapid", *πνέω* „a respira".

tahipsihíe *s.f.* (*psih.*) Accelerare a ritmului gîndirii. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***tachypsychie***.

tahiritmíe *s.f.* (*med.*) Tahicardie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<engl. ***tachyrhythmia***.

tahiscóp *s.n.* (*tehn.*) Aparat folosit pentru studierea pieselor în mișcare ale unui dispozitiv mecanic, cu ajutorul unor fotografii parțiale. • pl. *-oape.* /<fr. ***tachyscope***; cf. gr. *ταχύς* „rapid", *σκοπέω* „a observa".

tahiseísmic, -ă *adj.* (*geol.*) Care se referă la fenomenul de oscilație rapidă a solului în regiunile vulcanice. • sil. *-se-is-*. pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***tachyseismisch***.

tahisistolíe *s.f.* (*med.*) Accelerare anormală a sistolelor cardiace. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***tachysystolie***.

tahisporíe *s.f.* (*biol.*) Diseminare timpurie și rapidă a semințelor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***tachysporie***.

tahistoscóp *s.n.* (*psih.*) Aparat utilizat în studierea legilor percepției și atenției, care determină volumul atenției unei persoane căreia i se prezintă, pentru scurt timp, cuvinte, litere etc., pentru a fi citite, sau imagini, pentru a fi percepute. • pl. *-oape.* /<fr. ***tachystoscope***; cf. gr. *τάχιστος* „foarte repede", *σκοπέω* „a observa".

tahistoscópic, -ă *adj.* (*psih.*) Care ține de tahistoscop, care se referă la tahistoscop sau la folosirea lui. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***tachystoscopique***.

tahitián, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m, s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a insulei Tahiti sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuiește în insula Tahiti; locuitorii insulei Tahiti. **2** *adj.* Care aparține insulei Tahiti sau tahitienilor, care se referă la insula Tahiti sau la tahitieni; care este originar din insula Tahiti. ◆ (*subst. f.*) Limba din familia austroneziană, ramura oceanică, grupul polinezian, vorbită în Tahiti. • sil. *-ti-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***tahitien***; cf. nm. pr. *Tahiti*, insulă vulcanică în Oceanul Pacific.

tahitóp *s.n.* (*topogr.*) Instrument tahimetric pentru măsurarea distanțelor și a diferenței de nivel în vederea întocmirii de planuri topografice. • /***tahi-*** + ***top[ografic]***.

tahín *s.n.* Făină din semințe uleioase de susan, de floarea-soarelui, de nuci, de arahide, de migdale dulci (prăjite), din care se prepară halvaua. *Nu suferea... nici alvaua, nici tahînul* (CĂL.). ◆ Făină din semințe de susan din care se prepară mîncăruri de post. ◆ Ext. Mîncare preparată din această făină. • pl. *-uri.* /<tc. ***tahın***.

tahmín *s.n.* (*înv.*) Socoteală, deviz aproximativ. ◆ Ext. Aproximație. ◇ Loc.adj., adv. *Cu tahmin* = aproximativ. • pl. *-uri.* /<tc. ***tahmın***.

taho- v. taheo-.

tahogeneratór *s.n.* (*electron.*) Microgenerator electric utilizat în instalațiile automate pentru a măsura viteza unghiulară sau tensiunea electrică; tahometru electric. • pl. *-oare.* /<fr. ***tachogénérateur***.

tahográf *s.n.* (*mec.*) Tahometru prevăzut cu un mecanism de înregistrare, al cărui ac indicator trasează pe hîrtie o curbă reprezentînd variația turației în funcție de timp; tahigraf. • pl. *-e.* /<germ. ***Tachograf***; cf. gr. *τάχος* „viteză", *γράφω* „a scrie".

tahografíe *s.f.* (*tehn.*) Măsurare și înregistrare a vitezei unui fluid. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***tachographie***.

tahográmă *s.f.* (*mec.*) Diagramă obținută la tahograf. • pl. *-e.* /<engl. ***tachogram***.

tahométru *s.n.* (*tehn.*) Instrument de măsurat viteza unghiulară și turațiile unei piese rotitoare. ◇ (*electron.*) *Tahometru electric* = tahometru alcătuit dintr-un mic generator electric și dintr-un voltmetru electric, a cărui scală este gradată în unități de viteză unghiulară sau de turație; tahogenerator. • pl. *-e.* /<germ. ***Tachometer***, fr. ***tachéomètre***; cf. gr. *τάχος* „viteză", *μέτρον* „măsură".

tăhru *s.m.* (*zool.*) Capră sălbatică din Himalaia (*Hemitragus jemlahicus*). • /<germ. ***Tahr***; cuv. hindustani.

tahsildăr *s.m.* v. taxidar.

taht *s.n.* (*înv.*) **1** Reședință a unei subprefecturi sau a altei administrații locale. *Ajungea la tactul subprefecturei* (D. ZAMF.). **2** Stație de poștă; poștă. *La tactul poștii, de unde trebuise să ia cai odihniți* (CAR.). **3** Tron împărătesc; scaun domnesc. *Sala de audiență... are un taht cu baldachin tot de aur lucrat* (ODOB.). • pl. *-uri.* și *tact, taft s.n.* /<tc. ***taht***.

tai *interj.* (*reg.; adesea repet.*) Termen de salut folosit la despărțire de către copii sau în vorbirea cu copiii; pa. ◇ Expr. *A(-i) face* (cuiva) *tai-tai* (*cu mîna*) = a flutura mîna în semn de rămas-bun. • /<magh. ***táj***.

táică *s.m.* **1** (*pop.*) (Termen folosit de cineva pentru a vorbi cu sau despre) tată. *Dumneata ești, taică?* (SADOV.). ◇ (*fam.; neart., urmat de un adj.pos.*) *A trecut taică-su pe la noi și i-a lăsat un pachet.* ◇ Expr. *N-are taica, că ți-ar da*, spune cineva căruia i se cere un lucru pe care nu îl are sau căruia i se cere să facă un lucru ce îi este peste putință. **2** (*reg.; la vocat.*) Termen afectiv cu care se adresează cineva unui om mai în vîrstă, un om mai în vîrstă altuia mai tînăr sau un părinte copilului său. *Nu mai ieșiți, taică, din casă* (STANCU). **3** (*pop.; adesea determ. prin „părinte" sau „popă"*) Nume (de adresare) dat preotului. *Taica popa v-a spus de prin gazeturi tot* (COȘB.). **4** (*arg.; la cărțile de joc*) As. ◦ /dc la ***tată***, după *maică*; cf. srb. *tajko*.

táier *s.n.* (*reg.*) Taler, farfurie întinsă. • sil. *ta-ier.* pl. *-e.* și *tăier s.n.* /<magh. ***tányér***.

taifás *s.n.* (*mai ales în legătură cu vb. „a se pune"; constr. cu prep. „la", „de"*) Conversație familiară, intimă, pe teme minore; flecăreală, pălăvrăgeală plăcută. ◇ Loc.vb. *A sta de* (sau *la*) *taifas* v. sta. • pl. *-uri.* /<ngr. ***ταϊφάς***.

taifét *s.n.* (*înv.*) Obicei; deprindere, tabiet. • pl. *-uri.* și *taefét s.n.* /cf. *taifas*.

taifún *s.n.* (*meteor.*) Vînt foarte puternic, cu furtună și cu vîrtejuri, cu rază mică de deplasare, care se formează în partea de vest a Oceanului Pacific și se manifestă mai ales în E Asiei; ciclon tropical. ◇ Compar. *Intră ca un taifun în casă și întrebă de Corina.* • pl. *-uri.* /<germ. ***Taifun***; cf. chin. *taifung* „vînt mare".

taigá *s.f.* (*geogr.*) Pădure formată în special din conifere, care acoperă o regiune mlăștinoasă întinsă din Siberia și din partea europeană a Rusiei. ◆ Ext. Nume dat subzonei pădurilor de conifere din nordul zonei temperate a emisferei boreale. • pl. *-ale.* /<rus. ***maăuza***, fr. ***taïga***.

taikó *s.m.* (*ist.; în Ev. Med., în Japonia*) Protector și guvernator absolut. • /<japon. ***taiko***.

tailorísm *s.n.* (*econ.*) Metodă de organizare a muncii într-o întreprindere prin controlarea timpilor de execuție, în ideea stimulării (tehnice și salariale) a muncitorului, pentru obținerea unui randament maxim. • scris și *taylorism.* /<fr. ***taylorisme***, engl. ***Taylorism***; cf. nm. pr. Frederick Winslow *Taylor*, inginer și economist american.

taim *s.n.* v. time.

taín *s.n.* **1** Rație de alimente sau de băutură care se dă cuiva pentru un timp determinat în schimbul unor servicii prestate. *Arestații și-au primit tainul întreg* (VLAH.). ◆ Sumă de bani care se dădea zilnic servitorilor, echivalentă cu rația lor alimentară. **2** Provizie. *Făceau cu rîndul mîncare pentru toți din tainul adus de părinți* (SADOV.). ◇ Fig. *Pescuitorii au tainul lor de glume, cîntece și povești* (DELAVR.). **3** Porție de nutreț care se dă animalelor într-o anumită perioadă de timp. *Am obosit ca un cal de poștă ce nu-și are tainul la vreme* (ALECS.). **4** Parte care revine cuiva ca rezultat al unei împărțeli, al unei repartizări etc. *Acum, că ți-ai luat tainul din moștenire, poți să pleci.* **5** Mîncare, hrană; ospăț. *Nu-mi place tainul de la cantină.* • sil. *ta-in.* pl. *-uri.* /<tc. ***tayın***.

táină *s.f.* **1** Ceea ce este (încă) neînțeles, nedescoperit, nepătruns de mintea omenească; mister, enigmă. *Eu... nu ucid Cu mintea tainele ce le-ntîlnesc* (BLA.). ◆ (*înv., pop.*) Minune, miracol; poveste minunată. *Să vedem*

taina minunată, cum învie mort de patru zile (DOC.). ◆ Fig. Farmec ascuns, încîntare. *Nu uita că-n lacrimi este taina ochilor albaștri* (EMIN.). **2** Ceea ce trebuie ținut ascuns, ceea ce nu trebuie spus nimănui; secret. *Păstrează cu grijă taina aceasta.* ◇ Loc.adj. *De taină* = *a*) care este ascuns, secret; misterios. *Îndatorința legămintelor sale de taină* (CE. PETR.); *b*) (*înv., pop.; despre oameni*) care este foarte apropiat, intim. *Postelnicul m-a ales sfetnic de taină al său* (FIL.). Δ *Logofăt de taină* v. logofăt; *c*) care are loc într-un cadru restrîns. *Vă invit să facem o șezătoare de taină* (SADOV.). Δ (*bis.*) *Cina cea de taină* v. cină. ◇ Loc.adv. *În taină* = pe ascuns, secret; discret. *Avea de gînd să plece în taină, de îndată ce ce lăsa noaptea.* ◇ Expr. *A ține taina* v. ține. ◆ Procedeu de lucru, cunoscut numai de cei inițiați, care asigură reușita unei lucrări. *Cunoșteau taina laptelui acru și-a brînzei de burduf* (SADOV.). **3** (*bis.; la pl.*) *Sfintele taine* sau *cele șapte taine* = cele șapte ritualuri sau acte de cult din religia creștină (botezul, miruirea, spovedania, împărtășania, căsătoria, hirotonia, maslul, la ortodocși; botezul, mirul, euharistia, pocăința, ungerea bolnavilor, preoția, căsătoria, numite și „sacramente", la catolici.). ◆ (*la sg.*) Fiecare dintre cele șapte acte de ritual creștin (ortodox și catolic) care, prin rugăciuni, gesturi și binecuvîntări, au puterea de a transmite credincioșilor harul divin. *A primit taina Sfîntului Botez.* ◇ Sfintele Taine = *Sfînta Împărtășanie. Pe patul de moarte, preotul i-a dat Sfintele Taine.* **4** (*înv.*) Consfătuire secretă, consiliu, sfat ascuns. ◆ (*reg.*) Conversație avînd caracter intim. ◇ Expr. *A sta de* (sau *la*) *taină* = a sta la taifas. **5** (*reg.*) Loc ascuns, tăinuit; ascunzătoare. *Scotea din tainele adînci ale buzunarelor sale o jumătate de sorcovăț* (HOG.). • pl. *-e.* /<sl. veche **таина**.

táinic, -ă *adj.* **1** Care este plin de mister, care cuprinde în sine o taină, un secret; neînțeles, misterios. *Veni încet spre ei cu o înfățișare tainică* (PRED.). ◇ (*adv.*) *Într-un colț al curții, bărbatul privea tainic spre munți.* ◇ Fig. *Fata visa cu ochii în tainica pulbere a lunii* (SADOV.). **2** Care are caracter confidențial, secret; ascuns. *Se întorcea de la o sfătuire tainică* (CE. PETR.). ◆ (*adv.*) Pe ascuns, pe furiș, în secret. *Schimbară tainic cîteva vorbe, într-un colț.* ◆ Fig. Care este intim, profund. *Apusul soarelui ne făcu să gustăm una din cele mai tainice mulțămiri ale sufletului* (ALECS.). **3** (*despre locuri*) Care este ascuns, ferit. *Păduri tainice mă chemau parcă cu glas neauzit.* ◆ Ext. (*despre oameni*) Care este retras, singuratic, izolat. **4** (*despre oameni*) Care este discret; care știe (sau poate) să tacă. *Cer să fii tainic* (FIL.). **5** (*despre voci, zgomote sau despre surse de lumină*) Care este abia perceptibil; slab, stins. *Răspundea cu glasu-i moale și tainic* (SADOV.). ◇ (*adv.*) *Într-un geam pîlpîia tainic o luminiță galbenă* (REBR.). • pl. *-ci, -ce.* /<sl. veche **таинык**ъ; cf. *taină*.

táiniță *s.f.* Loc ascuns, ascunzătoare. *Hoții se ascundeau în tainițele lor* (STANCU). ◆ Restr. Groapă în pămînt sau încăpere subterană (secretă). ◇ Fig. *Îi aprindea toate tainițele sufletului* (REBR.). • pl. *-e.* /*taină* + *-iță*.

taiór *s.n.* (și *costum taior*) Costum purtat de femei, mai ales începînd cu sec. 20, compus dintr-o fustă și o jachetă, confecționate din același material (de obicei din stofă). ◇ Compus: *taior-pantalon* = costum de damă alcătuit din jachetă asortată cu un pantalon. ◆ Jachetă de stofă. • sil. *ta-ior.* pl. *-oare.* /<fr. *[costume] tailleur.*

taipíni *s.m. pl.* (*ist.*) Denumire dată participanților chinezi la războiul țărănesc antifeudal, anticolonialist și de eliberare de la jumătatea sec. 19. • /<engl. *Taiping*; cf. chin. *Tai-ping* <*Taipin tien go* „statul ceresc al marii păci".

táka *s.m.* (*fin.*) Unitatea monetară a statului Bangladesh. • /<fr. *taka.*

take-over [teiк'əuvər] *s.n.* (*econ.*) Practică curentă prin care o corporație mai puternică acaparează una mai slabă împotriva voinței celei din urmă, printr-o operațiune de bursă care ridică peste noapte valoarea acțiunilor corporației, făcînd ca oferta să fie irezistibilă pentru acționari. • /<engl. *takeover.*

taking ['teikiŋ] *s.n.* (*econ.*) Operațiuni de revînzare sau de răscumpărare a unor monede ori a unor cantități de aur care au fost cumpărate sau vîndute numai cu scopul obținerii unui profit imediat. • /<engl. *taking.*

takír *subst.* (*geomorf.*) Teren argilos salinizat în Asia Centrală, a cărui suprafață crapă în perioadele secetoase, desfăcîndu-se în plăci poligonale; deșert de argilă. • /<rus. ***такыры***.

tal *s.n.* (*bot.*) Organ vegetativ lipsit de vase conducătoare, monocelular (la bacterii și la unele alge), pluricelular (la ciuperci și la alge) sau diferențiat în organe comparabile cu cele ale plantelor superioare. • pl. *-uri.* /<fr. ***thalle***; cf. gr. *θαλλός* „ramură", „lăstar".

tăia *interj.* (*reg.; adesea repet.*) Cuvînt care redă vorbăria lungă, domoală, zgomotul (înăbușit) produs de vorbire, de discuții. *Mergeam și noi așa, tala-tala! dondănind* (LUNG.). ◆ (*adv.*) Încet-încet. *Plecară pe mare, tala-tala, pînă ce se pomeniră la țara amazoanelor* (ISP.). • /onomat.

talábă *s.f.* Grapă sau boroană care are dinții dispuși înainte; tăvălug cu colți de oțel, cu care se sfărîmă bulgării după arat. • pl. *-e.* /etimol. nec.

talăf *s.n.* (*mai ales la pl.*) Palavră. • pl. *-uri.* /cf. *laf.*

talăj *s.n.* v. talaș.

talalgíe *s.f.* (*med.*) Durere persistentă a calcaneului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***talalgie***; cf. lat. *talus, -i* „talon", gr. *ἄλγος* „durere".

talam- Elem. de compunere „receptacul vegetal; talamus". • și *talami-, talamo-.* /<fr. ***thalam(i)-, thalamo-***; cf. lat. *thalămus, -i*, gr. *θάλαμος* „pat nupțial, dormitor".

talamectomíe *s.f.* (*chir.*) Talamotomie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***thalamectomie***.

talamencefál *s.n.* (*anat.*) Regiune mediană a creierului în care elementul principal îl constituie talamusul. • /<fr. ***thalamencéphale***.

talami- v. talam-.

talámic, -ă *adj.* (*anat.*) Care aparține talamusului, care se referă la talamus. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***thalamique***.

talamiflór, -ă *adj.* (*bot.; despre flori*) Care are staminele și petalele dispuse direct pe receptacul. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***thalamiflore***.

talamo- v. talam-.

talamotomíe *s.f.* (*chir.*) Suprimare chirurgicală a unor conexiuni ale talamusului; talamectomie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***thalamotomie***.

talámus *s.n.* (*anat.*) Formație anatomică nervoasă cenușie constituind o parte a encefalului, situată la baza creierului, care are rol principal în integrarea excitațiilor senzitive și senzoriale și în proiectarea lor pe scoarța cerebrală. • /<fr. ***thalamus***, lat. ***thalămus, -i***.

talán *s.m.* (*pop.*) **1** (*med.*) Dalac. **2** Fig. Cal bătrîn și slab; gloabă. ◆ (*deprec.*) (Epitet pentru o) persoană în vîrstă. • pl. *-i.* și *tălán, tălánt, tolán s.n.* /<tc. ***talan***.

taláncă *s.f.* v. talangă.

taland *s.m.* v. talant[1].

talánga *interj.* (*repet.*) Cuvînt care redă sunetul produs de un clopot. • /onomat.

taiángă *s.f.* Clopot făcut din tablă, cu formă ușor aplatizată, care se atîrnă la gîtul vitelor și al oilor. *Din lunci răsună tălăngi* (VLAH.). ◇ Expr. *A fi talanga satului* (sau *tîrgului*) = a răspîndi zvonuri. ◇ Fig. *Toamna o să-și sune tălăngile prin vie* (HOREA). ◆ Sunet produs de acest clopot. *Căuta să deslușească din ce parte se auzea talanga.* • pl. *tălăngi, -ge.* și *talăncă s.f.* /de la ***talang***; cf. *balangă*.

talánt[1] *s.m.* **1** (*în Grecia antică*) Unitate de măsură a greutății, cu valoare variabilă de la o cetate la alta. **2** (*în Grecia antică*) Monedă de aur sau de argint, cu valoare variabilă de la o epocă la alta, de la o cetate la alta. **3** Fig. (*cu aluzie la o parabolă din Noul Testament*) Înzestrare (spirituală), aptitudine, calitate. • pl. *-ți.* și (*înv.*) *taland s.m.* /<slav. **талантъ**, ngr. ***τάλαντον***.

talánt[2] *s.n.* v. talent.

talár *s.n.* (*înv.*) Haină lungă, purtată ca uniformă de unele unități militare și de membrii unor asociații sau corpuri profesionale. *Erau înveșmîntați cu talare roșii* (BĂLC.). • pl. *-e.* /<germ. ***Talar***, lat. ***talaria, -ium***.

talas- Elem. de compunere „mare, ocean", „pelagic". • și *talaso-.* /<fr. ***thalass(o)-***; cf. gr. *θάλασσα* „mare".

taláscă *s.f.* (*reg.*) Curea de încins mijlocul; cingătoare. • pl. *tălăști.* /etimol. nec.

talasemíe *s.f.* (*med.*) Maladie (gravă) cu un caracter ereditar dominant, care constă în lipsă de rezistență a organismului, în deficiență în producerea hemoglobinei și care se manifestă în special la populațiile din bazinul mediteraneean; anemie mediteraneeană. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<it. ***talassemia***, fr. ***thalassémie***.

talaso- v. talas-.

talasocrát *s.m.* Stăpînitor al mărilor. • pl. *-ți.* /<fr. ***thalassocrate***.

talasocrație *s.f.* Stăpînire asupra mărilor; putere întemeiată pe supremație maritimă. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***thalassocratie***; cf. gr. *θάλασσα* „mare", *κράτος* „putere".

talasofíl, -ă *adj.* (*biol.; despre specii*) Care trăiește în mări și oceane. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***thalassophile***.

talasofíte *s.f. pl.* (*bot.*) Plante talasofile. • /<lat. șt. ***thalassophytae***.

talasofobíe *s.f.* (*psih.*) Stare patologică manifestată prin teamă de mare și de valuri; fobie a mării. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***tahalassophobie***; cf. gr. *θάλασσα* „mare", *φόβος* „teamă".

talasogenéză *s.f.* (*geomorf.*) Proces de formare a mărilor și oceanelor. • pl. *-e.* /<fr. ***thalassogenèse***; cf. gr. *θάλασσα* „mare", *γένεσις* „formare".

talasografíe *s.f.* Studiu care se ocupă cu cercetarea mărilor și a oceanelor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***thalassographie***; cf. gr. *θάλασσα* „mare", *γράφω* „a scrie".

talasomaníe *s.f.* (*psih.*) Pasiune pentru mare. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***thalassomania***.

talasométru *s.n.* Sondă marină. • pl. *-e.* /***talaso-*** + ***metru***.

talasoplanctón *s.n.* (*biol.*) Planctonul oceanelor. • pl. *-oane.* /<fr. ***thalassoplancton***.

talasoterapeút, -á *s.m., s.f.* (*med.*) Medic specialist în talasoterapie. • sil. *-pe-ut.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***thalassothérapeute***.

talasoterapíe *s.f.* (*med.*) Utilizare a tratamentului cu băi de mare asociate cu aerul marin, în boli ca hipotiroidism, reumatism cronic, sinuzită etc. • g.-d. *-iei.* și *talazoterapíe s.f.* /<fr. ***thalassothérapie***; cf. gr. *θάλασσα* „mare", *θεραπεία* „tratament".

talăș *s.n.* Colect. **1** Așchii lungi și subțiri care rezultă ca deșeu la prelucrarea lemnului cu rindeaua sau cu alte unelte tăietoare. ◆ Așchii, fragmente mici, uniforme, obținute prin prelucrarea cu mașini-unelte speciale, care constituie lîna de lemn, utilizată ca semifabricat pentru producerea plăcilor aglomerate și fibrolemnoase, ca material termoizolant etc. **2** Totalitatea sculelor de care au nevoie unii meseriași (cizmari, dulgheri etc.). • și *talăj s.n.* /<tc. ***talaș***.

taláz *s.n.* (*de obicei la pl.*) Val mare format (pe mări și pe oceane) în timpul unei furtuni, al unei mișcări tectonice etc. ◆ Gener. (*pop.*) Val mare al unui riu, al unui fluviu etc. *Bolobocul ajunsese la margine, adus fiind de talazurile Dunării* (ISP.). ◇ Compar. *Dorințele lui reveniseră ca niște talazuri* (SADOV.). ◇ Fig. *Vîntul... se învîrtoșase, rostogolind uriașe talazuri de ninsoare* (CE. PETR.). • pl. *-uri.* /<tc. ***talaz***.

talazoterapíe *s.f.* v. talasoterapie.

tălă *s.f* (*reg.*) **1** Ceată gălăgioasă de oameni; mulțime. **2** (*adesea în legătură cu vb. „a sta", „a se pune"*) Taifas. ◆ Gălăgie, larmă. • pl. *-e.* /de la ***tala***.

talc *s.n.* (*mineral.*) Silicat natural hidratat de magneziu, de culoare albă-verzuie, albă-cenușie sau brună, cu aspect sidefos, unsuros și moale la pipăit, folosit în industria farmaceutică, textilă, a hîrtiei, a cauciucului etc. ◆ (și *pudră de talc*) Pudră obținută prin pulverizarea acestei substanțe, folosită în cazurile de iritație a pielii sau în terapeutica unor boli. • /<fr. ***talc***, it. ***talco***, germ. ***Talk***; cf. ar. *talaq*.

talcáj *s.n.* (*med.*) Introducere a pudrei de talc în diverse cavități ale organismului pentru a provoca o simfiză. • /<fr. ***talquage***.

talcióc *s.n.* Piață de vechituri. *Îmi luasem din talcioc două casete vechi.* • pl. *-uri.* /<rus. ***толчок***.

talcózā *s.f.* (*med.*) Pneumopatie profesională datorată inhalării prelungite a pulberii de talc. • pl. *-e.* /<fr. ***talcose***.

talcșíst *s.n.* (*mineral.; înv.*) Talc în stare naturală, dispus sub formă de straturi lamelare. • pl. *-uri.* /<fr. ***talcschiste***.

talént *s.n.* **1** Îmbinare de aptitudini care favorizează realizarea unei activități creatoare în domeniul artei, științei, tehnicii etc. *Toți remarcaseră talentul său ieșit din comun.* ◇ Loc.adj. *De talent* = *a*) (*despre oameni*) care este talentat. *Cîteva reviste literare cu scriitori de talent* (BACOV.); *b*) (*despre creații*) care este produs al talentului. ◇ Expr. (*fam.*) *A face talente* = a face nazuri, a fi mofturos, capricios. *A avea talent* v. avea. **2** Persoană înzestrată cu aptitudini remarcabile. *S-a dovedit din nou că acest tînăr este un mare talent.*

• pl. *-e*, (*înv.*) *-uri*. și (*înv., reg.*) *talánt s.n.* /<lat. ***talentum, -i***, fr. ***talent***, germ. ***Talent***.

talentát, -ă *adj.* Care are talent; care este bine înzestrat, dotat. *O interpretă foarte talentată a reprezentat România la acest festival.* • pl. *-ți, -te.* /***talent*** + *-at*.

tale quale [ˌtale'kwale] *loc.adj.* Așa cum este, neschimbat, ca atare. • /<it. ***tale quale***.

táler[1] *s.m.* Monedă (austriacă) de argint care a circulat în trecut și în Țările Române. ◇ Expr. *Taler cu două fețe* = om prefăcut, ipocrit, fals. • pl. *m. -i*, (*înv.*) *n. -e.* /<germ. ***Taler***.

táler[2] *s.n.* **1** Vas plat de lemn, de lut ars, de metal etc., din care se mănîncă sau care se folosește la bucătărie; talger. *Talerele grele... cărau pahare de cristal* (E. BAR.). ◇ Expr. *A se înfrupta din talerul* (cuiva) = a trăi din munca altuia. *A umbla cu talerul* = a umbla pentru a strînge bani; a face colectă. ◇ Fig. *Îl așteptă în fundul curții pustii..., cu buclele aurii sub talerul lunii* (CĂL.). ◆ Tavă, tabla. **2** Fiecare dintre cele două discuri sau vase ale unei balanțe, în care se pun fie obiectele de cîntărit, fie greutățile; tas. ◇ Fig. *Talerele preferinței rămîn încă egale* (E. LOV.). **3** (*muz.*) Talger. **4** (*tehn.*) Piesă subțire de metal, de lemn etc., de formă plată și aproximativ rotundă, cu gura foarte largă și cu marginile drepte sau răsfrînte, avînd diverse întrebuințări în poligrafie, în industria chimică etc. **5** (*sport; la tir*) Disc de pămînt ars sau de asfalt, care servește ca țintă mobilă. ◆ (*la pl.*) Probă sportivă din cadrul tirului care constă în trageri cu arme de vînătoare cu alice în talere. • pl. *-e.* /<germ. dial. ***Taller***; cf. bg. *малерка, мареλка*.

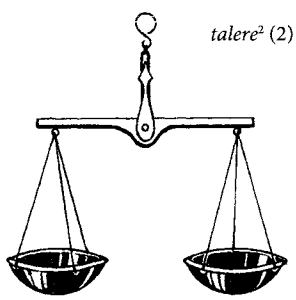

talere[2] (2)

taleríst, -ă *s.m., s.f.* (*sport*) Persoană care practică sportul cu talere. • pl. *-iști, -iste.* /***taler*** + *-ist*.

tálger *s.n.* **1** Taler. *Le pusese dinainte... un talger cu pastramă* (CA. PETR.). ◇ Expr. *A* (*nu mai*) *mînca* (*pîine și sare*) *dintr-un* (sau *de pe un*) *talger cu cineva* v. mînca. ◆ Tavă, tabla. *Nu ți-am spus c-acum îi moda s-aducă răvașele pe talgere?* (ALECS.). **2** Platou de balanță. **3** (*muz.*) Fiecare dintre cele două discuri de alamă ușor concave, folosite în fanfară sau în orchestre, care, prin lovirea unuia de celălalt, produc un sunet puternic și metalic, marcînd ritmul sau cadența; taler. • pl. *-e.* /cf. magh. *tálgyer*.

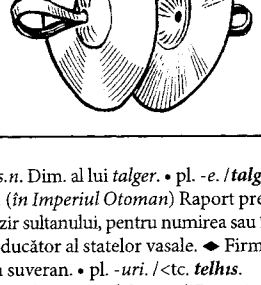

talgere (3)

talgeráș *s.n.* Dim. al lui *talger*. • pl. *-e.* /***talger*** + *-aș*.

talhíș *s.n.* (*în Imperiul Otoman*) Raport prezentat de marele vizir sultanului, pentru numirea sau înlocuirea unui conducător al statelor vasale. ◆ Firman; ordin dat de un suveran. • pl. *-uri.* /<tc. ***telhıs***.

talhîșciu *s.m.* (*în Imperiul Otoman*) Demnitar la curte, care prezenta sultanului raportul marelui vizir și care transmitea firmanul împărătesc de numire a domnilor din țările vasale. • pl. *-cii.* /<tc. ***telhıcı***.

talí *s.n.* v. talîm.

talián[1] *s.n.* (*pesc.; reg.*) Năvod mare fixat cu ancore și cu piloți, folosit la prinderea în cantități mari a peștilor migratori. • sil. *-li-an.* pl. *-e, -uri.* /<ngr. *ταλιάνι*, rus. dial. ***мальян***, magh. ***talián***.

talián[2]**, -á** *s.m., s.f., adj.* v. italian.

talibán, -ă *s.m., adj.* **1** *s.m.* (*la pl. art.*) Mișcare fundamentalistă islamică din Afghanistan care a instaurat un guvern cu un cod de conduită musulmană rigid, înlăturat în anul 2001. **2** *s.m.* Membru al acestei mișcări fundamentaliste islamice. **3** *adj.* Care aparține acestei mișcări fundamentaliste, care se referă la această mișcare fundamentalistă. *Grupare talibană.* • pl. *-i, -e.* /<engl., fr. ***taliban***; cuv. persan „student".

talidomídă *s.f.* v. thalidomidă.

tálie *s.f.* **1** Partea de la mijloc, mai subțire, a corpului omenesc, cuprinsă între șolduri și torace; mijloc, brîu. *Avea o talie îngustă, picioare lungi și părul auriu.* ◇ Expr. *A* (*nu*) *avea talie* = a (nu) fi subțire la mijloc; a (nu) avea siluetă. **2** Parte a unei rochii sau a unei haine care îmbracă mijlocul. ◆ Ext. Corsaj. *Rochii largi, cu talia sus* (CA. PETR.). ◇ Loc.adj. *Fără talie* = (*despre haine*) care cade drept, fără să marcheze talia. ◇ Loc.adj., adv. *Pe talie* = (*despre îmbrăcăminte*) strîmtat în dreptul mijlocului, care desemnează talia. ◇ Loc.adv. *În talie* = îmbrăcat numai în haină sau în rochie (fără palton sau fără pardesiu). **3** Înălțime (a unei persoane), statură, mărime. ◇ Analog. *Reușiseră să fotografieze două vulpi de talie mică.* **4** Mărime, grosime și conformație a corpului în raport cu care se confecționează obiectele de îmbrăcăminte. *Acest pantalon nu e de talia mea.* ◆ Fiecare din tipurile standard (pentru lungime) dintr-o serie de confecții. *Are talia 44.* **5** Fig. Nivel, calitate, importanță, valoare. ◇ Loc.adj. *De talie* = de talent, de valoare. *Jucătorii sînt toți de talie* (CAR.). ◇ Expr. *A fi de talia cuiva* = a avea aceeași valoare, pricepere, iscusință, talent etc. ca și altcineva sau ca cineva anume. **6** (*la partidele de bacara*) Timpul cît durează împărțirea cărților de joc. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<it. ***taglia***, fr. ***taille***, rus. ***талия***.

talím *s.n.* v. talîm.

talión[1] *s.m.* **1** (*bot.; reg.*) Plantă erbacee mirositoare, cu frunzele late, întrebuințată în medicina populară sau drept condiment. **2** (*înv.*) Plasture servind la fixarea unui pansament sau care conține diferite sucuri de plante ori substanțe medicamentoase. • sil. *-li-on.* pl. *-i.* /<fr. ***talyon***.

taliónⁱ[2] *s.n.* (*jur.*) Pedepsire, răzbunare a unei ofense, a unui prejudiciu etc. (specifică orînduirii sclavagiste), care reprezintă unul din principiile de bază ale legislației ebraice. ◇ *Legea talionului* = (*în antic.; la unele popoare*) lege penală prin care se aplica vinovatului o pedeapsă identică cu fapta de care se făcea culpabil. • sil. *-li-on.* /<fr. ***talion***, germ. ***Talion***, lat. ***talio, -onis*** <*talis, -e* „asemenea".

taliónic, -ă *adj.* Care este potrivit legii talionului. • sil. *-li-o-.* pl. *-ci, -ce.* /***talion*** + *-ic*, după fr. *talionique*.

talismán *s.n.* **1** Obiect (de dimensiuni reduse) căruia, în urma unei acțiuni ritualice, i se conferă forță magică sau protectoare; amuletă. *Luai talismanul acesta și-l ascunsei în sîn* (BOL.). **2** Fig. Ceea ce se crede că are puteri magice, irezistibile; ceea ce se crede că aduce noroc. *Copilul era pentru ea un talisman.* • pl. *-e, -uri.* /<fr. ***talisman***; cf. gr. *τέλεσμα* „rit".

talismánic, -ă *adj.* Care ține de talisman, care se referă la talisman. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***talismanique***.

táliu *s.n.* (*chim.*) Element chimic, metal rar, alb-albăstrui, asemănător cu aluminiu, care se găsește în natură numai sub formă de combinații și care este folosit la elaborarea unor aliaje (*Tl*). • /<fr. ***thallium***.

talím *s.n.* (*înv.*) **1** Plecăciune, reverență. **2** Apucătură, deprindere; gest. • pl. *-uri* și *tali, talím s.n.* /<tc. ***tălim***.

talkie-walkie [ˌtokiˈwoki] *s.n.* Walkie-talkie. • /<fr. ***talkie-walkie***, după amer. *walkie-talkie*.

talk-show ['tokʃou] *s.n.* Emisiune de radio sau de televiziune în care au loc discuții pe o anumită temă între un moderator și una sau mai multe persoane invitate. • pl. *-uri.* /<engl. ***talk show***.

tálmeș-bálmeș *s.n.* (*fam.*) Amestec confuz, îngrămădire dezordonată din care nu se mai poate înțelege sau alege nimic. *În capul meu totul e un talmeș-balmeș.* ◇ Expr. *A face talmeș-balmeș* (pe cineva) = a bate zdravăn. • și *tálmoș-balmoș, tálmuș-bálmuș s.n.* /cf. *balmoș*.

tálmoș-bálmoș *s.n.* v. talmeș-balmeș.

talmúd *s.n.* (*relig.*) Carte religioasă la evrei, care conține interpretarea scolastică a *Vechiului Testament* sub raport religios, legislativ, literar și istoric. • /<fr. ***Talmud*** <ebr. *talmud* „învățătură".

talmúdic, -ă *adj.* (*relig.*) Care ține de talmud, care se referă la talmud; conform învățăturilor talmudului. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***talmudique***.

talmudísm *s.n.* **1** (*relig.*) Studiul talmudului. **2** Fig. Tendință de a privi lucrurile și fenomenele în mod formal, static, rigid, dogmatic; interpretare speculativă, excesiv analitică și complicată, a unei probleme. • /<fr. ***talmudisme***.

talmudíst, -ă *s.m., s.f.* **1** (*relig.*) Persoană care cunoaște, studiază și interpretează învățăturile talmudului; adept al acestor învățături. **2** Fig. Persoană care judecă lucrurile scolastic, dogmatic sau care face exces de subtilități și de exprimări artificiale. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***talmudiste***.

tálmuș-bálmuș *s.n.* v. talmeș-balmeș.

talo- Elem. de compunere „ramură; tal". • /<fr. ***thallo-***; cf. gr. *θαλλός* „lăstar".

taloclór *s.n.* (*bot.*) Pigment palid-verde prezent în licheni. • /<fr. ***thallochlore***.

talofíță *s.f.* (*la pl.*) Încrengătură a regnului vegetal care cuprinde plante inferioare cu corpul vegetativ format dintr-un tal, care se înmulțesc prin spori, prin diviziune sau prin gameți (*Thallophyta*); (*și la sg.*) plantă care face parte din această încrengătură. • pl. *-e.* /<fr. ***thallophytes***; cf. gr. *θαλλός* „tal", *φυτόν* „plantă".

talomotomíe *s.f.* (*chir.*) Suprimare a unor conexiuni ale talamusului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***thalamotomie***.

talón *s.n.* **1** Parte a ciorapului care acoperă călcîiul, marcată printr-o țesătură mai deasă. **2** Parte a unei foi dintr-un registru, dintr-un chitanțier, dintr-un bonier etc. care rămîne la cotor după ce s-a rupt partea detașabilă. ◆ Document eliberat călătorilor cu avionul sau cu vaporul, care certifică existența biletului sau permite controlul trecerii lor prin diversele servicii ale (aero)portului. **3** Fiecare dintre cele două margini îngroșate și întărite ale anvelopei unei roți. **4** Cărți de joc care rămîn în pachet după ce s-au împărțit fiecărui jucător cărțile care îi reveneau. ◆ (*la unele jocuri de cărți*) Partidă. **5** (*arhit.*) Mulură convex-concavă formată din două sferturi de cerc care se racordează. **6** (*muz.*) Piesă mică de lemn care se pune la mînerul arcușului pentru a ține la distanță firele de bagheta pe care sînt întinse. • pl. *-oane*, (*înv.*) *-uri.* /<fr. ***talon***.

taloná *vb. I.* (*sport*) **1** *tr.* A urmări pe adversar îndeaproape pentru a-l împiedica să-și continue acțiunea. ◆ (*fam.*) A urmări pe cineva de aproape, a se ține scai de cineva. **2** *intr.* (*la rugbi*) A trage mingea cu piciorul din grămadă. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***talonner***.

talonáj *s.n.* (*sport*) Talonare. • /<fr. ***talonnage***.

talonáre *s.f.* (*sport*) Acțiunea de *a talona* și rezultatul ei; talonaj. • pl. *-ări.* /v. ***talona***.

talonér *s.m.* (*sport; la rugbi*) Jucător care se găsește în învălmășeală, între doi pilieri, avînd sarcina de a talona. • pl. *-i.* /<fr. ***talonneur***.

talonét *s.n.* v. talonetă.

talonétă *s.f.* **1** Bucată de piele, de carton sau de plută, care se aplică în interiorul încălțămintei, peste talpa propriu-zisă. ◆ Branț. **2** Bucată de stofă cusută la baza unui pantalon, pentru a evita uzura acestuia. • pl. *-e.* și *talonét s.n.* /<fr. ***talonnette***.

tálpă *s.f.* **1 1** Partea inferioară a labei piciorului, la om și la unele animale, de la degete pînă la călcîi, care vine în atingere cu pămîntul și pe care se sprijină corpul; ext. laba piciorului. *Se aplecă și își scoase un spin din talpă.* ◇ *Bătaie la tălpi* v. bătaie. ◇ Loc.adv. *În tălpi* = *a*) în picioare; *b*) ext. vertical. *Din* (sau *de la*) *creștet pînă în tălpi* (sau *în talpă*) sau *din tălpi* (ori *din talpă*) *pînă în* (sau *la*) *creștet* (sau *creștetul capului*) v. creștet. ◇ Expr. *A o apuca la talpă* = a pleca, a o șterge. *A face o talpă* = a merge la plimbare. (*sport*) *A pune o talpă* = a opri înaintarea adversarului, blocîndu-l (în mod neregulamentar) cu piciorul. *A-l frige pămîntul sub tălpi*, se spune cînd cineva este neliniștit, nerăbdător (să facă ceva sau să plece undeva). *Arde focul la tălpile picioarelor*, se spune atunci cînd cineva este amenințat de o primejdie. (*reg.*) *A fi* sau *a* (*se*) *scula, a* (*se*) *pune în tălpi* = *a*) a (se) scula din pat; *b*) ext. a (se) pune în mișcare, în acțiune. *A ieși cu tălpile înainte* = a muri. *A-l mînca* (pe cineva) *tălpile* v. mînca. *A*(*-și*) *lua tălpile la spinare* v. spinare. *A-i sta* (cuiva) *capul unde-i stau tălpile* v. sta. *Din tălpi pînă-n subsuori* v. subsuoară. ◇ Compuse: *talpa-gîștei* = *a*) scris necaligrafic, neîngrijit; *b*) semnătură (pe un

act) prin punerea degetului; *c*) (*la oamenii în vîrstă*) încreţiturile de la coada ochiului; *d*) (*reg.*) loc unde se încrucişează mai multe drumuri; răspîntie; *e*) (*bot.*) plantă erbacee cu tulpina puternică, cu florile mici, roz, care creşte în locuri necultivate (*Leonurus cardiaca*); *f*) plantă erbacee cu frunzele romboidale sau triunghiulare crestate, cu florile mici dispuse în spice nefoliate verzi, mai tîrziu roşii, cu seminţe negre, lucitoare (*Chenopodium rubrum*); (*bot.*) *talpa-lupului* = plantă erbacee cu florile mici roşietice şi cu frunzele acoperite în partea inferioară de numeroase glandule albe (*Chaiturus marrubiastrum*); *talpa-stîncii* = mică plantă erbacee, cu tulpina tîrîtoare, ramificată, cu florile mici, albe (*Coronopus squamatus*); *talpa-ursului* = plantă erbacee cultivată şi ca plantă ornamentală, cu frunzele mari şi cu florile albe sau trandafirii, grupate în formă de spic (*Acanthus longifolius*); (*reg.*) *talpă-lată* = (epitet dat unui) om cu tălpi mari, cu mersul greoi, apăsat. <> Fig. *Vrei să mai păstrez rezerve sub talpa crudului destin?* (MACED.). ◆ (*înv.*) Unitate de măsură pentru lungimi. **2** Partea de dedesubt a încălţămintei sau a ciorapului, care protejează talpa. *Nu mi-au plăcut pantofii pentru că aveau talpa prea rigidă.* <> Expr. *A călca pe talpă putredă* = a se înşela. *A bate talpa* (*la pămînt*) = a călca apăsat. *A pune sub talpă* = *a*) (*fam.*) a pune sub papuc; *b*) (*reg.*) a nu ţine seamă de ceva. **3** Piele groasă, tăbăcită special, din care se confecţionează pingelele încălţămintei, flecurile tocurilor etc. <> *Talpă artificială* = material fabricat, prin aglomerare cu lianţi, din fibre de piele (provenite din deşeuri), fibre de celuloză şi fibre textile, folosit ca înlocuitor pentru talpă, la braţuri, ştaifuri, bombeuri. **4** (*la maşina de cusut*) Pedală. **!! 1** (*constr.*) Grindă sau ansamblu de piese care se aşază la baza unei construcţii şi pe care aceasta se reazemă; ext. temelie. *O terasă pusă pe tălpi de piatră* (DELAVR.). <> *Talpa casei* = capul familiei; bărbatul. *Talpa ţării* = ţărănimea (considerată în trecut ca temelie a ţării). *Talpa iadului* = *a*) (*în basme*) temelia iadului; mama căpeteniei dracilor. *Eşti... mai îndrăcită decît talpa iadului* (CAR.); *b*) om foarte rău, păcătos; babă rea, vrăjitoare. <> Loc.adv. *Din talpă* = cu totul, în întregime. *Îşi ridică iar bordeiele din talpă* (VLAH.). ◆ Fig. Sprijin, bază, susţinere. *Iaca şi moş Arbure, talpa răzăşilor* (ALECS.). **2** Lemn, grindă care se aşază în partea de jos a uşii. **3** Fiecare dintre cele două lemne groase, orizontale, care alcătuiesc scheletul războiului de ţesut manual. **4** Fiecare dintre cele două suporturi laterale, de lemn sau de oţel, curbate în sus la capătul din faţă, pe care alunecă sania. ◆ Lemnul din spatele cormanei, pe care se sprijină plugul şi care îl face să alunece mai uşor pe brazdă. ◆ Partea de dedesubt a corăbiei. ◆ Parte care formează fundul unui scoc de moară, de joagăr etc. **5** (*tehn.*) Partea inferioară, mai lată, a unei piese, a unui organ de maşină sau a unui element de construcţie, prin care acestea se reazemă pe altă piesă, pe teren sau pe un suport. **6** Partea de jos, lăţită, a unei şine, prin care aceasta se reazemă pe traverse. **7** Parte a rindelei care alunecă pe lemnul supus prelucrării. **8** Extremitate a unui pat de puşcă pe care se sprijină arma cînd stă vertical. **9** Partea de dedesubt pe care se clădeşte o claie sau un stog. **10** Bază a unei excavaţii miniere sau a unei găuri de sondă. **11** Parte mai lăţită (inferioară) a unei litere tipografice. • pl. *tălpi*, *talpe*. /<magh. ***talp***, bg. ***mapna***, srb. ***talpa***.

talpi- Elem. de compunere „cîrtiţă". • /<fr. ***talpi-***; cf. lat. *talpa*, *-ae*.

talpíde *s.f. pl.* (*zool.*) Familie de mamifere insectivore, cuprinzînd cîrtiţele (*Talpidae*). • /<fr. ***talpidés***.

talpifórm, -ă *adj.* Care este în formă de cîrtiţă. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***talpiforme***.

talpínă *s.f.* Material sintetic folosit ca înlocuitor de talpă pentru încălţăminte. • pl. *-e*. /***talpă*** + *-ină*.

tálpoş *s.m.* (*milit.*; *înv.*) Infanterist. • pl. *-i*. /<magh. ***talpas***, ***talpos***.

tálus *s.n.*, *adj.* **1** *s.n.* (*anat.*) Primul dintre oasele tarsiene ale piciorului; astragal. **2** *adj.* (*med.*) *Picior talus* = picior răsucit, chircit. • pl. *-uri*. /<fr. ***talus***, lat. ***talus***, ***-i***.

talúz *s.n.* (*geomorf.*) Parte mai abruptă dintr-un versant, situată de obicei la baza acestuia sau sub un teren mai puţin înclinat; suprafaţă înclinată care mărgineşte lateral un rambleu sau un debleu; teren în pantă. *Se soreau tolăniţi pe-un taluz* (CE. PETR.). <> Loc.adv. *În taluz* = oblic, pieziş. • pl. *-uri*. /<fr. ***talus***.

taluzá *vb. I. tr.* A da formă de taluz, a ridica în taluz, a construi un taluz. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***taluser***.

taluzáre *s.f.* Acţiunea de *a taluza* şi rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***taluza***.

talvég *s.n.* **1** (*hidrol.*) Linie care uneşte punctele de cea mai mare adîncime din albia minoră a unui rîu sau din lungul unei văi uscate. **2** (*meteor.*) *Talveg baric* = zonă de presiune atmosferică scăzută, încadrată de presiuni mai ridicate. • pl. *-uri*. /<germ. ***Talweg***, fr., engl. ***thalweg***.

tamán *adv.* (*pop.*) **1** Tocmai, întocmai, chiar, exact. *Ajungi şi tu taman cînd pleacă musafirii!* <> Expr. *Taman pe taman* = ţanc la ţanc, egal. **2** În special, mai ales. *Taman cartea pe care o cauţi lipseşte.* **3** De abia, într-un tîrziu, numai. *Nu mi-a dat prin gînd nici să-l întreb pe el... Taman pe drum m-am gîndit la asta* (STĂN.). • şi (*reg.*) *tămán*, *tămám adv.* /<tc. ***tamam***.

tamándua *s.m.* (*zool.*) Animal nocturn, arboricol sau tericol, cu coada prehensilă, din America de Sud, care se hrăneşte cu furnici şi termite (*Tamandua*); furnicar american. • /<fr. ***tamandua***; cuv. caraibian.

tamăr *s.n.* (*constr.*) Unealtă de care se folosesc zidarii la căratul cărămizilor, formată dintr-o scîndură cu un suport în partea de jos şi care se poartă în spate, legată cu baiere sau curele trecute peste umeri; targă. • pl. *-e*. /etimol. nec.

tamaricacée *s.f. pl.* (*bot.*) Familie de (semi)arbuşti originari din Orient, avînd ca tip tamarisca (*Tamaricaceae*). • /<fr. ***tamaricacées***.

tamarín[1] *s.m.* (*bot.*) Arbore exotic, din familia leguminoaselor, înalt, cu frunzele compuse din foliole alungite şi cu florile galben-roşietice, din ale cărui fructe se prepară o băutură răcoritoare, al cărui lemn rezistent se prelucrează uşor şi a cărui scoarţă este utilizată în medicină (*Tamarindus indica*). • pl. *-i*. şi *tamarínd s.m.* /<fr. ***tamarin***, lat. şt. ***tamarindus***; cf. ar. *tam(a)r hindi* „curmal de India".

tamarín[2] *s.m.* (*zool.*) Maimuţă din ţinuturile Amazonului, înrudită cu uistiti, care poate emite sunete asemănătoare cu ale păsărilor (*Leontopithecus Rosalia*). • pl. *-i*. /<fr. ***tamarin***; cuv. din Amazonia.

tamarínd *s.m.* v. tamarin[1].

tamarísc *s.m.* v. tamariscă.

tamarísca *s.f.* (*bot.*) Nume dat mai multor specii de arbuşti ornamentali cu frunzele mărunte şi dese şi cu florile albe sau roz, care cresc pe prundişuri (*Tamariscus*). ◆ (*pop.*) Cătină roşie (*Tamarix tetrandra* şi *ramosissima*). • şi *tamarix*, *tamarísc s.m.* /<germ. ***Tamariske***, lat. ***tamarix***, ***-icis***.

tamarix *s.m.* v. tamariscă.

tamazlíc *s.n.* (*înv.*, *pop.*) **1** Îngrăşare a vitelor. ◆ Ext. Loc unde se ţineau vitele pentru a fi îngrăşate. **2** Totalitatea vitelor unui proprietar, ale unei gospodării; cireadă de vite împreună cu taurul de prăsilă. *Oameni săraci, neavînd moşii de împărţit, tamazlîcuri de vîndut şi bani de aur de numărat* (SADOV.). ◆ (*reg.*) Turmă de porci care toamna este dusă într-un loc cu jir. • pl. *-uri*. /<tc. ***damızlık*** „animal de reproducere", bg. ***мамазлък***.

tambór *s.n.* v. tambură.

tambúchi *s.n.* (*mar.*) Deschidere în puntea unei nave, prevăzută cu un capac sau cu o construcţie asemănătoare cu o gheretă, care asigură accesul în încăperile de sub punte şi care o fereşte de intemperii. • pl. *-uri*. /<sp. ***tambucho***; cf. it. *stambugio*.

tambulhaneá *s.f.* v. tabulhana.

tambúr *s.n.*, *s.m.* **1** *s.n.* (*tehn.*) Piesă în formă de cilindru gol, fixă sau mobilă în jurul unui ax, făcută din metal, din lemn etc., cu diverse întrebuinţări în tehnică. ◆ Piesă cilindrică pentru spargerea şi sortarea granulometrică a pietrei. <> *Tambur grad* = piesă componentă a anumitor instrumente de măsurat, prevăzută cu gradaţii la unul din capete. **2** *s.n.* (*mar.*) Fiecare dintre cutiile cilindrice de tablă care protejează roţile metalice ale unui vapor cu zbaturi. **3** *s.n.* (*arhit.*) Porţiune prismatică sau cilindrică interpusă între o cupolă şi arcurile sau zidurile care limitează un spaţiu boltit. ◆ Corpul cilindric sau poligonal al unei turle, cuprins între bază şi cupolă. ◆ Bloc de piatră care formează elementul constitutiv al fusului unei coloane. ◆ Mic vestibul construit la intrarea unei clădiri, delimitat de două rînduri de uşi. ◆ Spaţiu amenajat la intrarea într-o clădire, cu o uşă pivotantă, pentru a proteja interiorul de aerul din exterior şi a împiedica formarea curenţilor de aer în timpul deschiderii uşilor. **4** *s.n.* (*muz.*; *înv.*) Tobă. **5** *s.m.* (*muz.*; *înv.*) Persoană care bate la tobă; toboşar. <> Compus: (*milit.*) *tambur-major* = *a*) subofiţer care conducea o fanfară militară; *b*) ext. plutonier (într-o fanfară militară). • pl. *n.* *-e*, *-uri*, *m.* *-i*. /<fr. ***tambour***, germ. ***Tambour***; cuv. ar.

tamburá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică suprafaţa unor piese*) A lustrui cu un abraziv. **2** *intr.* A bate în tobă. **3** *intr.* Ext. A bate uşor şi ritmic în ceva; a tamburina. • prez.ind. *-ez*. /<it. ***tamburare***.

tamburáre *s.f.* Acţiunea de *a tambura* şi rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***tambura***.

tamburatór, -oáre *s.m.*, *s.f.* Muncitor care împachetează bucăţile de stofă nefinisată, le marchează defectele şi le coase la capete. • pl. *-ori*, *-oare*. /***tambura*** + *-tor*.

tambúră *s.f.* (*muz.*) Vechi instrument muzical cu coarde de metal, asemănător cu mandolina, dar cu gîtul mai lung decît al acesteia, obişnuit la popoarele arabo-persane. • pl. *-e*. şi (*înv.*) *tambór s.n.* /<ngr. ***ταμπουράς***, tc. ***tambura***.

tamburín *s.n.* v. tamburină.

tamburinà *vb. I. intr.* A tambura. *Tamburina cu degetele pe masă* (TEOD.). • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***tambouriner***.

tamburinár *s.m.* (*muz.*) Toboşar la tamburină. • pl. *-i*. /<fr. ***tamburinaire***.

tamburínă *s.f.* (*muz.*) Vechi instrument muzical, folosit pentru acompanierea ritmică a dansului în Spania, Italia şi în Orient, avînd forma unei mici tobe cu pielea întinsă pe o singură parte, cu mici talgere sau cu clopoţei împrejur şi la care sunetele se obţin prin agitare în aer sau prin lovire cu mîna; dairea. <> Expr. *A bate tamburina* (pe ceva) = a bate ritmic în ceva. • pl. *-e*. şi *tamburín s.n.* /<fr. ***tambourin***, it. ***tamburino***.

tambúro *s.n.* (*muz.*; *ital.*) Tobă. • /<it. ***tamburo***.

tamíl, -á *s.m.*, *s.f.*, *adj.* **1** *s.m.*, *s.f.* Persoană care face parte dintr-un grup etnic din S Indiei şi Ceylonului (Sri Lanka). **2** *adj.* Care aparţine acestui grup etnic din S Indiei şi Ceylonului ◆ (*subst. f.*) Limba din familia dravidiană vorbită de tamili. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***tamile***.

tamizá *vb. I. tr.*, *intr.* (*despre lumină*) A (se) filtra difuz, a (se) cerne. • prez.ind. pers. 3 *-ează*. /<fr. ***tamiser***.

támîş *s.n.* Proptea care se aşază sub un butoi pentru a-l fixa şi a-l împiedica să se rostogolească. • pl. *-uri*. şi *támos s.n.* /<magh. ***támasz***, ***támos***, ***támis***.

tam-nesám *adv.* v. tam-nisam.

tam-nisám *adv.* (*pop.*; *fam.*) Nitam-nisam. *Cine îşi părăseşte casa şi locul tam-nisam şi-şi ia lumea în cap?* (CAR.). • şi *tam-nesám adv.* /cf. *nitam-nisam*.

támos *s.n.* v. tamîş.

tampétà *s.f.* Numele unui dans la modă la începutul sec. 19, cu ritm foarte viu. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • /<fr. ***tempête***.

tampón *s.n.* **1** (*ferov.*) Piesă la vehiculele de cale ferată, constînd într-un disc masiv de oţel şi un resort puternic, care primeşte şocurile dintre vehicule în timpul mersului şi care menţine o anumită distanţă între vagoanele cuplate. **2** Bucată de vată sau de tifon sterilizat, care se aplică pe o rană pentru a opri o hemoragie sau care se introduce într-o cavitate naturală a organismului în scopuri terapeutice. ◆ Spec. (şi *tampon absorbant*) Absorbant igienic utilizat de femei zilnic sau doar în perioada ciclului menstrual. ◆ Dop făcut din pînză sau din hîrtie mototolită. **3** Accesoriu de birou format dintr-o placă curbată pe care se fixează hîrtia sugativă. **4** (*chim.*) Soluţie care are proprietatea de a păstra aproximativ constantă valoarea pH-ului atunci cînd se adaugă acizi sau baze. **5** (*inform.*) Dispozitiv care izolează un lanţ de tehnici situat în aval de particularităţile unui lanţ situat în amonte. **6** Fig. Ceea ce amortizează şocuri, împiedică ciocniri. *Secretara instituţiei era un tampon între şef şi angajaţi.* <> *Zonă-tampon* = zonă de protecţie dintre două state menită a împiedica conflictele directe. **7** (*arg.*) Palmă. ◆ Lovitură puternică dată în coaste. • pl. *-oane*. /<fr. ***tampon***.

tamponá *vb. I.* **1** *tr.* A atinge uşor şi în repetate rînduri o parte a suprafeţei corpului cu un tampon sau cu alt obiect, pentru a absorbi transpiraţia sau secreţiile unei răni. *Luă un prosop din raft şi îşi tamponă uşor*

buza spartă. **2** *refl. recipr.* (*despre vehicule*) A se ciocni, a se lovi, a se izbi. *Două tiruri s-au tamponat.* • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***tamponner***.

tamponádă *s.f.* (*med.*) Oprire a activității inimii printr-o acumulare abundentă de exsudat sau sînge în cavitatea pericardică. • /<fr. ***tamponnade***.

tamponamént *s.n.* (*med.*) Oprire a unei sîngerări cu ajutorul unor tampoane de vată, de tifon etc. • pl. *-e.* /<fr. ***tamponnement***.

tamponáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *tampona* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***tampona***.

tamponát, -ă *adj.* (*despre vehicule*) Care este ciocnit, lovit (prin izbire). • pl. *-ți, -te.* /v. ***tampona***.

tam-tám *s.n.* **1** (*muz.*) Instrument de percuție (de origine chinezească), alcătuit dintr-un disc concav de metal forjat, asemănător gongului, dar de dimensiuni mai mari și cu un sunet grav, sumbru, sinistru. **2** (*muz.*) Tobă de lemn de origine africană, care produce două sunete de înălțimi diferite. ◆ Muzica executată la un astfel de instrument. **3** Fig. Zgomot mare; gălăgie, vacarm. *Din clasă se auzea un mare tam-tam.* ◆ Fig. Protest zgomotos. *Degeaba faci atîta tam-tam, că tot nu te ia nimeni în serios.* • pl. *-uri.* /<fr. ***tam-tam*** <cuv. creol.

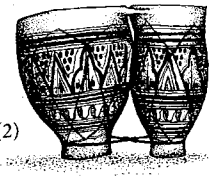

tam-tam (2)

tána *s.f.* (*zool.*) Mamifer insectivor, din ordinul primatelor, care trăiește în Sumatra și în Kalimantan. • /<lat. șt. ***tana***.

tanágră *s.f.* (*arheol.*) Statuetă de pămînt ars, reprezentînd femei sau grupuri de copii, care s-a găsit în necropolele de la Tanagra, în Grecia, iar, mai tîrziu, în toată lumea greco-romană. • pl. *-e.* /<fr. ***tanagra***; cf. nm. pr. *Tanagra*, sat în Beoția (Grecia).

tanáj *s.n.* (*tăb.*) Tăbăcire a pielor. • pl. *-e.* /<fr. ***tannage***.

tananá *s.f.* (*reg.*) Numele unui dans țigănesc; tananică. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • /<țig. ***tanana***.

tananícă *s.f.* (*reg.*) Tanana. • /***tanana*** + *-ică*.

tanánt *s.m.* (*chim.*) Compus chimic de natură anorganică sau organică, natural sau sintetic, folosit pentru a tăbăci pielile crude. ◆ Ext. Materie primă naturală care conține o astfel de substanță. • pl. *-ți.* /<fr. ***tannant***.

tanat¹- Elem. de compunere „moarte". ◆ și *tanato-*. /<fr. ***thanat***(*o*)-, it. ***tanato***-; cf. gr. θάνατος „moarte".

tanát² *s.m.* (*chim.*) Sare sau ester al acidului tanic. • pl. *-ți.* /<fr. ***tanate***.

tanátic, -ă *adj.* Care ține de moarte, care se referă la moarte. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***thanatique***, ngr. θανατικός.

tanato- v. tanat¹-.

tanatocenóză *s.f.* (*paleon.*) Ansamblu de organisme moarte sau de fosile; necrocenoză. • pl. *-e.* /<fr. ***thanatocénose***.

tanatofóbic, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care suferă de tanatofobie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***thanatophobique***.

tanatofobíe *s.f.* (*psih.*) Teamă patologică de moarte. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***thanatophobie***; cf. gr. θάνατος „moarte", φόβος „teamă".

tanatogenéză *s.f.* (*biol.*) Studiu al cauzelor și al mecanismelor care duc la moarte. • /<fr. ***thanalogenèse***; cf. gr. θάνατος „moarte", γένεσις „naștere".

tanatológic, -ă *adj.* Care se referă la tanatologie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***thanatologique***.

tanatologíe *s.f.* **1** Știință care se ocupă cu cercetarea semnelor, condițiilor, cauzelor și naturii morții. **2** (*etnogr.*) Ritualurile legate de moarte. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***thanatologie***; cf. gr. θάνατος „moarte", λόγος „studiu".

tanatotóp *s.n.* Spațiu ocupat de o tanatocenoză. • /<fr. ***thanatotope***.

tănăt *s.m.* (*reg.*) Grizu. • /etimol. nec.

tanău *adj., s.m.* (Om) prost, tont. • pl. *-ăi.* și *tănău adj., s.m.* /etimol. nec.

tanc *s.n.* **1** (*milit.*) Mașină de luptă blindată, montată pe șenile, avînd armament puternic (tunuri și mitraliere), instalat în turelă și în partea din față a vehiculului, care poate străbate terenuri accidentate. ◇ *Tanc amfibiu* = tanc care se poate deplasa și pe apă. ◇ Compar. *Merge ca un tanc, înainte, făcîndu-și loc prin mulțime.* Δ (*glum.*) *Trebuie să mai slăbești, că te-ai făcut cît un tanc.* **2** Rezervor din tablă sau din oțel folosit pentru depozitarea sau transportarea lichidelor. ◆ Vehicul înzestrat cu un astfel de rezervor. ◇ (*nav.*) *Tanc petrolier* v. petrolier. **3** (*miner.*) Vagonet metalic folosit în mine, cu capacitatea de o tonă. **4** (*fotogr.*) Cutie de plastic specială în care se developează filme fotografice; doză. • pl. *-uri.* /<engl., fr. ***tank***, germ. ***Tank***.

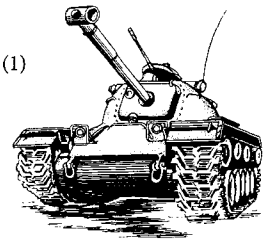

tanc (1)

tancá *vb. I. tr., intr.* A aproviziona un (auto)vehicul cu carburant. • prez.ind. *-chez.* /<germ. ***tanken***.

tanchétă *s.f.* (*milit.*) Tanc mic, cu blindaj ușor. • pl. *-e.* /<fr. ***tanquette***.

tanchíst, -ă *s.m., s.f.* (*milit.*) Militar instruit pentru a deservi un tanc sau pentru a lupta într-o formație de tancuri. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***tankiste***, germ. ***Tankist***.

tancodróm *s.n.* (*milit.*) Teren special amenajat pentru pregătirea și perfecționarea militarilor în conducerea tancurilor. • pl. *-uri.* /***tanc*** + *-drom*, după *aerodrom, cosmodrom*.

tandalíc, -ă *adj., s.m., s.f.* v. tîndălic.

tandalúță *s.f.* (*la războiul de țesut*) Scîndurică prevăzută la ambele capete cu cîte un vîrf de cui, cu care se fixează pînza ca să nu se strîngă. • pl. *-e.* /etimol. nec.

tánda-mánda *s.f., adv.* **1** *s.f.* Dezordine, talmeș-balmeș. **2** La fel, același lucru. • /de la nm. pr. ***Tanda***.

tandém *s.n.* **1** Bicicletă pentru două persoane, cu două șei așezate una în spatele celeilalte, acționată de două perechi de pedale. **2** Cabrioletă descoperită, trasă de doi cai înhămați unul după altul. **3** (*tehn.*) Cilindru compresor mecanic, cu doi tăvălugi egali ca mărime, formă și greutate. **4** (*tehn.*) Sistem tehnic acționat din două sau din mai multe puncte situate pe direcția mișcării întregului sistem sau pe direcția mișcării elementului conducător al mecanismului motor. ◆ Porțiune de montare a două sau a mai multor sisteme tehnice, care lucrează împreună, astfel încît axele lor longitudinale să fie în prelungire. **5** Fig. Grup de două persoane (nedespărțite). *Cele două fete fac un tandem de invidiat.* ◇ Loc.adv. *În tandem* = în doi; nedespărțiți. *Sînt foarte buni prieteni, merg tot timpul în tandem.* • pl. *-uri.* /<fr., engl. ***tandem***.

tandem (1)

tandír *s.n.* v. tandur.

tandréță *s.f.* v. tandrețe.

tandréțe *s.f.* Afecțiune duioasă, plină de delicatețe, de gingășie. *Îi era dor de gesturile lui, pline de tandrețe.* ◆ Ext. Dragoste, iubire. *Tu ești a mea tandreță* (C. NEGR.). • și *tandréță s.f.* /<fr. ***tandresse***.

tándru, -ă *adj.* (*despre oameni sau despre manifestări, atitudini etc. ale lor*) Care manifestă tandrețe, care este plin de duioșie, de gingășie, de delicatețe, de sensibilitate; drăgăstos; duios, gingaș. *Nu era o fire tandră* (VORN.). *Mîngîierile lui tandre o înfiorau.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***tandre***.

tandúr *s.n.* (*turc. înv.*) **1** Masă pătrată, acoperită cu covoare, sub care se așeza un vas cu mangal pentru a încălzi picioarele celor care ședeau. **2** Fig. Lene. • pl. *-e.* și *tandír s.n.* /<tc. ***tandur, tandır***.

tanduríu, -íe *adj.* (*înv.*) Care este leneș. • pl. *-ii.* /***tandur*** + *-iu*.

taneá *s.f.* (*înv.*) Bucată de blană sau de piele de animal. • pl. *-ele.* /<tc. ***tăne***.

tánga¹ *subst. invar.* Bikini foarte decoltați, a căror parte din spate se reduce la un șnur. • /engl. ***tanga***.

tangă² *vb. I. intr.* (*despre nave, avioane*) A avea tangaj, a fi în tangaj. • prez.ind. pers. 3 *-ghează.* /<fr. ***tanguer***.

tangáj *s.n.* (*tehn.*) Mișcare oscilatorie în plan longitudinal a unei nave sau a unui vehicul feroviar, efectuată în jurul unei axe transversale. ◇ *Axă de tangaj* v. axă. • pl. *-e.* /<fr. ***tangage***.

tangará¹ *s.f.* (*muz.; înv.*) Instrument muzical turcesc cu coarde, asemănător cu țambalul. • pl. *-ale.* /cf. *tambură*.

tangára² *s.f.* (*ornit.*) Pasăre din regiunea tropicală a Americii de Sud, de mărimea unei vrăbii, cu ciocul scurt, conic și ascuțit la vîrf și cu penajul viu colorat (*Tangara*). • /<fr. ***tangara*** <port. *tangara*; cuv. tupi.

tangaríde *s.f. pl.* (*ornit.*) Familie de păsărele din America de Sud, avînd ca tip tangara (*Tanagridae*). • /<fr. ***tangarides***.

tangént, -ă *s.f., adj.* **1** *s.f.* (*geom.*) Linie dreaptă care atinge o curbă într-un singur punct. ◇ Loc.adv. *În* (sau *prin*) *tangentă* = tangențial. ◇ Expr. (*fam.*) *A scăpa prin tangentă* = a se eschiva de la un lucru prinzînd momentul potrivit; a scăpa cu greu dintr-o situație dificilă. **2** *adj.* (*geom.; despre drepte*) Care atinge o curbă într-un singur punct. ◆ (*despre planuri*) Care conține tangente la toate curbele care trec printr-un punct al unei suprafețe, care atinge suprafața într-un singur punct. **3** *s.f.* (*mat.*) Funcție trigonometrică egală cu cîtul dintre funcția sinus și funcția cosinus. ◇ *Tangentă hiperbolică* = funcție egală cu raportul dintre sinusul hiperbolic și cosinusul hiperbolic. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***tangent***, germ. ***Tangente***, lat. ***tangens, -ntis***.

tangentá *vb. I. tr.* **1** A atinge tangent. **2** Fig. A scăpa prin tangență; a schimba brusc subiectul. • prez.ind. *-ez.* /***tangent*** + *-a*.

tangénță *s.f.* **1** (*geom.*) Poziție, stare a două figuri geometrice tangente. ◇ *Linie de tangență* = linie de-a lungul căreia două suprafețe sînt tangente. *Punct de tangență* = punct în care tangenta la o curbă atinge curba respectivă sau în care un plan tangent la o suprafață atinge suprafața. **2** Fig. Atingere, legătură, contact. *Subliniază permanențele sportului și tangențele sale cu literatura* (PER.). ◆ Relație, legătură trecătoare, indirectă. *N-am avut nici o tangență cu femeia asta.* • pl. *-e.* /<fr. ***tangence***.

tangențiál, -ă *adj.* **1** (*geom.*) Care se referă la tangentă; care este tangent; care este asemănător cu o tangentă. ◇ *Forță tangențială* = forță dirijată pe tangenta la o curbă. *Accelerație tangențială* v. accelerație. **2** Fig. Care este atins în treacăt; ext. indirect, printre altele. *A făcut cîteva referiri tangențiale la ceea ce s-a întîmplat.* ◇ (*adv.*) *A atins tangențial un subiect delicat.* • sil. *-ți-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***tangentiel***.

tanghír *s.n.* (*tipogr.*) Placă transparentă de gelatină sau de masă plastică, avînd pe o față, în relief, puncte sau linii de diferite forme, care este folosită pentru obținerea umbrelor sau semitonurilor la tipărirea manuală (pe piatră litografică sau pe placă de ofset). • pl. *-e.* /<germ. ***Tangier***[*manier*].

tangíbil, -ă *adj.* **1** Care poate fi cunoscut, perceput prin simțul pipăitului. **2** Fig. A cărui realitate este evidentă. *A vrut să analizeze o situație tangibilă.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***tangible***, lat. ***tangibilis***, ***-e*** <*tangĕre* „a atinge".

tangibilitáte *s.f.* Însușirea, starea a ceea ce este tangibil. • /<fr. ***tangibilité***.

tangó *s.n.* v. tangou.

tangón *s.n.* (*mar.*) **1** Catarg orizontal mobil, cu funii și scară, folosit, pe timp de furtună, pentru a coborî din corabie în barcă. **2** Bară rotundă, cu un cîrlig la capăt, cu care se întinde colțul velei din proră, cînd barca are vînt din pupă. • pl. *-oane.* /<fr. ***tangon***, sp. ***tangón***.

tangoná *vb. I. tr.* (*mar.*) A întinde colțul velei din proră cu tangonul. • prez.ind. *-ez.* /***tangon*** + *-a*.

tangonáre *s.f.* (*mar.*) Acțiunea de *a tangona* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***tangona***.

tangonét *s.n.* (*mar.*) Tangon de lungime mică. • pl. *-e.* /<fr. ***tangonet***.

tangóu *s.n.* Dans modern de perechi, care își are originea într-un dans popular argentinian, în măsură binară și mișcare moderată. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-uri.* și *tangó s.n.* /<fr., sp. *tango*.

tănic, -ă *adj.* Care conține tanin; taninos. ◇ (*chim.*) *Acid tanic* = tanin. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. *tannique*.

tanín *s.n.* (*chim.*) Produs vegetal cu gust astringent, solubil în apă, extras mai ales din scoarța de stejar și utilizat la tăbăcirea pieilor, la fabricarea cernelurilor negre etc.; acid tanic • pl. *-uri.* /<fr. *tanin*.

taninós, -oásă *adj.* Care conține tanin; caracteristic taninului, de tanin; tanic. • pl. *-oși, -oase.* /*tanin* + *-os*.

tanizá *vb. I. tr.* A adăuga tanin din sîmburii de struguri în vin, în scopul limpezirii sau pentru a-l ameliora. • prez.ind. *-ez.* /<fr. *taniser*.

tanizáre *s.f.* Acțiunea de *a taniza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. *taniza*.

tănka *s.f.* (*lit.*) Scurt poem japonez, de cinci versuri, cu 31 de silabe. • /<fr. *tanka*; cuv. japonez.

tanréc *s.m.* (*zool.*) Mamifer insectivor, nocturn, din Madagascar, asemănător cu ariciul, care își face galerii în pămînt (*Tenrec ecaudatus*). • pl. *-ci.* /<fr. *tanrec*; cuv. malgaș.

tantál *s.n., s.m.* **1** *s.n.* (*chim.*) Element chimic, metal tranzițional, cenușiu, lucios, dur, ductil în stare pură și maleabil, foarte rezistent din punct de vedere chimic, care este folosit în ortopedie și la obținerea de oțeluri pentru fabricarea de instrumente chirurgicale (*Ta*). **2** *s.m.* (*ornit.*) Pasăre înrudită cu barza, avînd penajul alb și negru, răspîndită în America, Africa și Asia (*Tantalus loculator*). • pl. *m. -i.* /<fr. *tantale*, lat. *tantalus, -i*.

tantálic, -ă *adj.* Care se referă la suferințe provocate de dorințe, de nevoi ce nu pot fi împlinite. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. *tantalique*; cf. nm. pr. *Tantal*, rege mitologic grec, condamnat de zei, pentru lăcomia sa, la foame și sete perpetuă.

tantalít *s.n.* (*mineral.*) Mineral compus din fier și mangan, care se prezintă sub formă de cristale rombice, de culoare neagră, brună sau roșu-închis, din care se extrage tantalul, niobiul și alte elemente rare. • /<fr. *tantalite*.

tánte *s.f.* v. tanti.

tánti *s.f. invar.* **1** Soră a tatălui sau a mamei; mătușă. **2** Soția unchiului. **3** Termen de respect cu care se adresează un copil sau o persoană mai tînără unei femei mai în vîrstă. • și (*înv.*) *tánte s.f.* /<germ. *Tante*, fr. *tante*.

tantiémă *s.f.* (*econ.*) **1** Indemnizație specială care se dă unor funcționari superiori și membrilor consiliilor de administrație ale societăților comerciale pentru participarea la conducerea lor. ◆ Ext. Remunerație (calculată procentual) acordată mijlocitorilor de afaceri. **2** (*înv.*) Onorariu cuvenit unui autor dramatic, reprezentînd o parte procentuală din încasările unui teatru la reprezentațiile piesei sale. • sil. *-ti-e-.* pl. *-e.* /<fr. *tantième* <*tant* „atît".

tántra *s.f.* (*relig.*; și *nm. pr.*) Colecție de cărți sacre pe care se bazează tantrismul, scrise între sec. 7 și 17 d.Hr., și care constau, în cea mai mare parte, în dialoguri între Shiva și soția lui, Shakti. ◇ *Tantra yoga* = tantrism (3). ◆ Volume conținînd aceste scrieri. • /<fr. *tantra* <cuv. sanscr.

tántric, -ă *adj.* (*relig.*) Care aparține tantrei, care se referă la tantra. ◆ Care are la bază ideile și practicile *Tantrei. Iubire tantrică.* • pl. *-ci, -ce.* /<fr. *tantrique*.

tantrísm *s.n.* (*relig.*) Mișcare din India (sec. 9-13) în cadrul budismului și hinduismului, care se bazează pe învățăturile din Tantra, care dă prioritate actelor rituale care unesc trupul, vorbirea și mintea. **2** Doctrină a iluminării ca uniune dintre sine și lumea vizibilă, incluzînd elemente magice și mistice, precum și rituri erotice. **3** Tehnică de yoga și meditație care urmărește eliberarea de energie prin raporturi sexuale în care orgasmul este întîrziat sau reținut; tantra yoga. • /<fr. *tantrisme*, engl. *tantrism*.

tantríst, -ă *s.m., s.f.* (*relig.*) Adept al tantrismului. • pl. *-iști, -iste.* /<engl. *Tantrist*.

tántum érgo *loc.subst.* **1** (*bis.*) Începutul unui imn liturgic creștin. **2** Fig. Spunere a unor lucruri în față, declarație deschisă. • /<lat. *tantum ergo* „un atît de mare [jurămînt]".

tanzanián, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m, s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Tanzaniei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuiește în Tanzania; locuitorii Tanzaniei. **2** *adj.* Care aparține Tanzaniei sau tanzanienilor, care se referă la Tanzania sau la tanzanieni; care este originar din Tanzania. • sil. *-ni-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. *tanzanien*.

táo *s.n. invar.* (*filos.*) Principiu divin, nepersonal, ca un suflu, care ar fi dat naștere cosmosului, în doctrina filosofico-religioasă a lui Lao-Zi. • /<fr., engl. *Tao*; cuv. chinez.

taoísm *s.n.* **1** (*filos.*) Direcție principală a filosofiei antice chineze, inaugurată de Lao-Zi, în cadrul căreia s-au manifestat mai multe școli, în funcție de înțelesul dat noțiunii de „tao", interpretată în planul ontologiei ca drum firesc al lucrurilor, lege a mișcării și schimbării universale, temelie a lumii. **2** (*relig.*) Religie chineză formată dintr-un amestec dintre cultul spiritelor naturii și ale strămoșilor, al ideilor lui Lao-Zi și diverse alte credințe populare. • și *daoísm s.n.* /<fr. *taoïsme*; cf. chin. *tao* „cale".

taoíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Adept) al taoismului. • pl. *-iști, -iste.* și *daoíst, -ă s.m., s.f.* /<fr. *taoïste*.

taólă *s.f.* Cot al unui rîu. • pl. *-e.* /etimol. nec.

tapá *vb. I.* **1** *tr.* (*fam.*) A împrumuta, a lua bani de la cineva, fără intenția de a-i restitui, prin insistențe, prin vicleșug etc. **2** *intr.* A bate la mașina de scris, a lovi clapele de la pian etc. **3** *tr., refl.* A (se) pieptăna în răspăr, astfel încît să se poată da părului o formă înaltă, înfoiată. • prez.ind. *-ez.* /<fr. *taper*.

tapáj *s.n.* **1** Zgomot violent și confuz produs de lovituri sau de glasuri care răsună în același timp. **2** Protest zgomotos. • pl. *-e.* /<fr. *tapage*.

tapajós, -oásă *adj., adv.* (În mod) zgomotos; țipător. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. *tapageuse[ment]*.

tapangeá *s.f.* (*înv., reg.*) **1** Lovitură dată cu palma. **2** Pistol. • pl. *-ele.* și (*reg.*) *tupăngeá s.f.* /<tc. *tabanca*.

tapáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *tapa* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. *tapa*.

tápă *s.f.* **1** (*tehn.*) Capac cu care se acoperă o deschizătură, gura unui tun etc. **2** Tăietură care rămîne în trunchiul unui copac cînd tăietorul lovește cu toporul o dată pieziș și altă dată orizontal, făcută la baza arborilor, pentru a le orienta direcția de cădere la tăiere. **3** Scobitură, tăietură care se face la capătul lemnelor de construcție pentru a le putea îmbina unele cu altele. • pl. *-e.* /<fr. *tape*; cf. retorom. *tappa*.

tapét *s.n.* **1** Hîrtie, pînză, mătase etc. cu desene colorate, care se aplică pe pereții unor camere în loc de zugrăveală. ◆ Ext. Zugrăveală. **2** Expr. *A pune* (sau *a aduce, a repune*) *pe tapet* = a aduce, a pune în discuție; a fi la ordinea zilei. *Pusese pe tapet toate problemele care cereau o rezolvare urgentă. A fi pe tapet* = a fi subiectul convorbirii, a fi pe ordinea de zi. **3** (*înv., reg.*) Covor mic. • pl. *-e, -uri.* /<it. *tappeto*, germ. *Tapete*.

tapetá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică pereții unei încăperi*) A acoperi cu tapet; a tapisa. **2** (*culin.*) A pudra cu făină sau pesmet o tavă unsă cu grăsime, în care urmează să fie copt aluatul, budinca etc. • prez.ind. *-ez.* /*tapet* + *-a*.

tapetár *s.m.* Muncitor specializat în tapetare. • pl. *-i.* /*tapeta* + *-ar*.

tapetáre *s.f.* Acțiunea de *a tapeta* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. *tapeta*.

tapeur [ta'pœr] *s.m.* **1** Persoană care cere adesea bani cu împrumut (fără intenția de a-i restitui). **2** (*fam., peior.*) Pianist de local. • pl. *-i.* /<fr. *tapeur*.

tapinocefál, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Persoană) care are craniul plat, neted anterior. • pl. *-i, -e.* /<fr. *tapinocéphale*; cf. gr. ταπεινός „plat".

tapinocefalíe *s.f.* (*med.*) Conformație a craniului tapinocefal. • g.-d. *-iei.* /<fr. *tapinocéphalie*.

tapinós *adv.* (*înv., reg.*) Cu umilință, cu smerenie. • /<ngr. *ταπεινός*.

tapióca *s.f.* v. tapiocă.

tapiócă *s.f.* Făină extrasă din rădăcina de manioc, folosită în alimentația copiilor, bogată în amidon și în zaharuri ușor asimilabile. • sil. *-pi-o-.* și *tapióca s.f.* /<fr. , it., port. *tapioca*; cuv. tupi-guarani.

tapír *s.m.* (*zool.*) Mamifer imparicopitat din America de Sud și din S-E Asiei, cu corpul relativ masiv, cu pielea netedă, avînd buza superioară și nasul contopite într-o trompă scurtă (*Tapirus americanus* și *indicus*). • pl. *-i.* /<fr., port. *tapir*; cuv. tupi.

tapiríde *s.n. pl.* (*zool.*) Familie de mamifere imparicopitate, avînd ca tip tapirul (*Tapiridae*). • /<fr. *tapirides*; cf. fr. *tapir* „tapir", gr. εἶδος „formă".

tapisá *vb. I. tr.* **1** A îmbrăca scheletul unei mobile cu stofă, pînză, mătase, vinilin, piele etc. peste materialul de umplutură, peste elementele elastice și peste pînza de rezistență; a capitona. **2** (*compl. indică pereții unor încăperi*) A tapeta. • prez.ind. *-ez.* și *tapițá vb. I.* /<fr. *tapisser*, germ. *tapezieren*.

tapisáre *s.f.* Acțiunea de *a tapisa* și rezultatul ei; capitonare. • pl. *-ări.* și *tapițáre s.f.* /v. *tapisa*.

tapisát, -ă *adj.* **1** (*despre mobile*) Care este îmbrăcat în stofă, pînză, mătase, vinilin, piele etc.; capitonat. **2** (*despre pereți*) Care este acoperit cu tapet. • pl. *-ți, -te.* și *tapițát, -ă adj.* /v. *tapisa*.

tapiseríe *s.f.* **1** Țesătură din lînă sau din mătase înfățișînd subiecte diverse sau teme alegorice, lucrată manual sau la război și folosită mai ales la împodobirea pereților sau a unor mobile. *Pictura pare o tapițerie fantastică* (CĂL.). ◆ Tehnica și arta executării unor asemenea țesături. ◆ Lucru de mînă cusut pe o canava cu lînă, cu mătase, cu fir etc. **2** Parte a unei mobile acoperită cu tapiserie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *tapițerie s.f.* /<fr. *tapisserie*.

tapisiér *s.m.* Tapițer. • sil. *-si-er.* pl. *-i.* /<fr. *tapissier*.

tapițá *vb. I.* v. tapisa.

tapițáre *s.f.* v. tapisare.

tapițát, -ă *adj.* v. tapisat.

tapițér *s.m.* Meseriaș specializat în tapisarea mobilei; tapisier. • pl. *-i.* /<it. *tappezziere*, germ. *Tapezierer*.

tapițerie[1] *s.f.* **1** Meseria tapițerului. **2** Atelier în care se efectuează lucrări de tapisare a mobilei. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /*tapițer* + *-ie*; cf. it. *tappezzeria*.

tapițerie[2] *s.f.* v. tapiserie.

tapoiét, -ă *adj.* (*reg.*) Care este ascuțit. • pl. *-ți, -te.* /etimol. nec.

tapósnic *s.m.* (*bot.*) Plantă erbacee, anuală, din familia labiatelor, cu tulpina ramificată, acoperită cu peri moi, îndreptați în jos, cu frunzele înguste, ovale și cu florile purpurii, dispuse în verticile distanțate (*Galeopsis ladanum*). • pl. *-ci.* /etimol. nec.

tapotá *vb. I. tr.* A bate ușor, rapid și ritmic țesuturile cu palma, ca tratament prin masaj. • prez.ind. *-ez.* /<fr. *tapoter*.

tapotaménț *s.n.* Metodă de masaj constînd în baterea ușoară cu palma a țesuturilor. • /<fr. *tapotement*.

tapotáre *s.f.* Acțiunea de *a tapota* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. *tapota*.

tapúră *s.f.* (*tehn.*) Fisură în interiorul unei piese metalice, provocată de tensiuni interne care apar la turnare, la tratament termic etc. • pl. *-i.* /<fr. *tapure*.

tar *s.n.* **1** (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) Veche unitate de măsură pentru greutăți, egală cu 125 de ocale. **2** (*înv., reg.*) Greutate, încărcătură, sarcină pe care o duce un om sau un animal. • pl. *-uri.* /<magh. *tár*.

tará[1] *interj.* (*repet.*) Cuvînt care emită vorbăria sau cicăleala. • /onomat.

tará[2] *s.f.* v. tară[1].

tarabagíu *s.m.* Negustor ambulant (care vinde la o tarabă). • pl. *-gii.* /*tarabă* + *-agiu*.

tarábă *s.f.* **1** Masă improvizată, în piețe, pe străzi etc., pe care este etalată marfa. *Tarabele din piață erau pline de fructe ce străluceau ademenitor.* ◆ Masă pe care se așază mărfurile într-un magazin. ◇ Loc.adj. (*deprec.*) *De tarabă* = mahalagesc, trivial. *Chestie de tarabă, onorabile!* (CAR.). **2** Tejghea (de cîrciumă) la care stă negustorul. ◇ Expr. *A închide taraba* v. închide. • pl. *-e.* /<tc. *daraba*, dial. *taraba*, bg. *mapaба*, srb. *taraba*.

tarabiscót *s.n.* (*arhit.*) Sculă pentru realizarea unei concavități între două muluri. • /<fr. *tarabiscot*.

tarabóstes *s.m. pl.* (*ist.*) Denumire dată (de romani) aristocraților geto-daci; pileați. • /<lat. *tarabostes*.

tarabulús *s.n.* (*înv.*) Șal oriental care se înfășura în jurul capului sau se purta ca cingătoare. • pl. *-e, -uri.*

tapir

/de la nm. pr. ***Tarabulus***, denumirea turcă a oraşului Tripoli, capitala Libiei.

tarác *s.m.* (*reg.*) Stîlp bătut în pămînt, care serveşte ca element de susţinere pentru un pod, un zăgaz, un gard etc. • pl. *-ci.* şi *taráş s.m.* /<ucr., rus. ***mapac***.

taracán *s.m.* (*entom.*; *reg.*) Gîndac-de-bucătărie (*Periplaneta orientalis*). • pl. *-i.* /<ucr., rus. ***тараканъ***.

taracón *s.m.* v. tarhon[1].

taráf *s.n.* **1** (*muz.*; *de obicei determ. prin „de lăutari"*) Mică formaţie muzicală, care cîntă muzică populară; (*înv., reg.*) tacîm. *Un taraf de lăutari începu a cînta* (SADOV.). **2** (*înv.*) Gaşcă, clică. *Faceţi amîndouă tarafurile cîte un înscris* (FIL.). • pl. *-uri, -e.* /<tc. ***taraf***.

taragót *s.n.* (*muz.*) Instrument muzical popular românesc de suflat, format dintr-un tub conic de metal cu ancie simplă, asemănător clarinetului. • pl. *-uri.* /<magh. ***tárogató***.

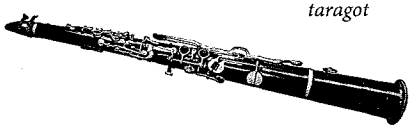

taragot

taragotíst *s.m.* (*muz.*) Persoană care cîntă la taragot. • pl. *-işti.* /***taragot*** + *-ist*.

tarahón *s.m.* v. tarhon[1].

taráj *s.n.* Determinare, sub formă grafică sau analitică, a unor parametri specifici unor instrumente ori sisteme de măsură. ◆ Determinare numerică sau analitică a valorilor unor parametri ce intră în structura unui model matematic. ◇ (*milit.*) *Tir de taraj* = tragere experimentală de artilerie pentru a determina modificările vitezei iniţiale în funcţie de starea pulberii întrebuinţate; tarare. • /<fr. ***tarage***.

taramá *s.f* Colect. (*reg.*) Icre (de calitate inferioară) sărate şi tescuite. • /<tc. ***tarama***.

tarán *s.n.* (*milit.*; *în antic.*) Armă folosită pentru dărîmarea cetăţilor asediate, formată dintr-un trunchi de copac lung şi gros, prevăzut la un capăt cu un vîrf greu de metal. • pl. *-uri.* /<fr. ***taranche***.

taráncă *s.f.* (*iht.*; *reg.*) Ocheană (*Rutilus rutilus*). • pl. *tărănci.* /ucr. ***маранка***.

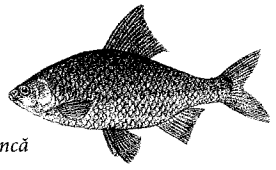

tarancă

tarantás *s.n.* Trăsură rustică cu coviltir, brişcă (fără suspensie), utilizată în Rusia. • /<rus. ***маранмас***.

tarantélă[1] *s.f.* Dans popular napolitan, cu caracter pasionat, în măsură ternară şi mişcare foarte rapidă. ◆ Melodie după care se execută acest dans. ◇ Expr. (*fam.*) *A face tarantele* = a protesta, a se revolta împotriva a ceva. • pl. *-e.* /<it. ***tarantella***; cf. nm. pr. *Taranto*, oraş în S Italiei.

tarantélă[2] *s.f.* v. tarantulă.

tarantísm *s.n.* (*med.*) Manifestare isterică, convulsivă, din cauza muşcăturii tarantulei. • /<fr. ***tarentisme***, it. ***tarantismo***.

tarantúlă *s.f.* (*entom.*) Specie de păianjen mare (din ţările meridionale), lung de 3-4 cm, cu patru ochi mari şi numeroşi ochi mai mici, care îşi sapă galerii în pămînt şi a cărui înţepătură este veninoasă (*Lycosa tarentula*). • pl. *-e.* şi *tarantélă s.f.* /<fr. ***tarentule***; cf. it. *tarantola*.

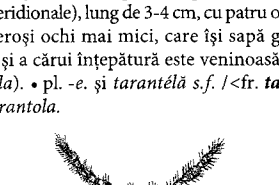

tarantulă

tarapaná *s.f.* (*înv.*) **1** Monetărie. **2** Grup, ceată. • pl. *-ale.* /<tc. ***tarabhāne***.

tarapangéle *s.f. pl.* (*reg.*) Legume, zarzavaturi. • /etimol. nec.

tarapangíu *s.m.* (*în Ev. Med., în Ţările Rom.*) Meşter care lucra într-o tarapana. • pl. *-gii.* /***tarapana*** + *-giu*.

tarár *s.n.* Maşină folosită în industria morăritului pentru a curăţa cerealele de impurităţi prin cernere şi antrenare într-un curent de aer. • pl. *-e.* /<fr. ***tarare***.

tarará *s.f.* Melodie monotonă care pare că nu se mai sfîrşeşte. • pl. *-ale.* /form. expr.; cf. *tara*[1].

taráre *s.f.* (*milit.*) Taraj. • pl. *-ări.* /după fr. *tarage*.

taráş *s.m.* v. tarac.

tarát, -ă *adj.* **1** Care este atins de o tară fizică. **2** Care este plin de vicii, de defecte; vicios, corupt. *Slăbiciune ce ai... de tot ce e tarat, ratat, epavă* (M. I. CAR.). **3** (*despre arbori*) Care este atins de defecte ce îl fac impropriu pentru utilizarea industrială. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***taré***.

taráxis *s.n.* (*med.*) Tulburare a vederii. • /<fr. ***taraxis***, ngr. *ταράξις*.

tará[1] *s.f.* **1** Dara. **2** Colect. Greutăţi nemarcate, de forma unor alice din metal sau din sticlă, utilizate în anumite cîntăriri de laborator, de obicei pentru a compensa greutatea unui vas. • pl. *-e.* şi *tará s.f.* /<ngr. ***τάρα***. <ar. *tarh*.

tará[2] *s.f.* **1** Defect fizic sau psihic (ereditar) la om sau la un animal. **2** Defect moral al unei persoane, al unei societăţi etc.; viciu, racilă. *Au înfăţişat pe dascălii lor cu toate tarele şi calităţile* (I. BOT.). • pl. *-e.* /<fr. ***tare***.

tarbacă *s.f.* v. tărbacă.

tarcón *s.m.* v. tarhon[1].

tardándo *adv.* (*muz.*; *indică modul de executare a unei bucăţi muzicale*) Tărăgănînd, întîrziind; încetinind. • /<it. ***tardando***.

tardi- Elem. de compunere „încet, lent, tîrziu". • /<fr. ***tardi-***; cf. lat. *tardus, -a, -um* „greoi, încet".

tardiflór, -á *adj.* (*bot.*; *despre plante*) Care înfloreşte tîrziu. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***tardiflore***.

tardiglaciár, -ă *adj.* (*despre perioade geologice*) Care precedă imediat o glaciaţie, în special ultima glaciaţie. • sil. *-ci-ar.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***tardiglaciaire***.

tardigrád, -ă *adj., s.n.* (*zool.*) **I** *adj.* (*despre animale*) Care merge încet. **II** *s.n.* **1** (*la pl.*) Grup de animale nevertebrate, edentate (arahnide), de talie foarte mică, cu corpul oval, acoperit cu o cuticulă chitinoasă, care se deplasează greoi pe cele patru perechi de picioare şi care trăiesc în mări sau în ape dulci (*Tardigrada*); (*şi la sg.*) animal care face parte din acest grup. **2** Încrengătură de articulate minuscule, care trăiesc în muşchi sau licheni şi, mai rar, în apele dulci ori sărate, mişcîndu-se foarte încet cu ajutorul a patru perechi de picioare scurte, conice, terminate cu gheare. • pl. *-zi, -de.* /<fr. ***tardigrade***, lat. ***tardigradus, -a, -um*** „care merge încet".

tardív, -ă *adj.* Care apare, se întîmplă, se dezvoltă cu întîrziere. *Forma e un efect relativ tardiv al percepţiei* (RALEA). ◆ (*adv.*) Prea tîrziu. *A făcut tardiv acest gest.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***tardif***, it. ***tardivo***, lat. ***tardivus***.

tardivitáte *s.f.* Faptul de a fi tardiv, caracterul a ceea ce este tardiv; dezvoltare tardivă, înceată. • /***tardiv*** + *-itate*; cf. fr. *tardiveté*.

tárdo *adv.* (*muz.*; *indică modul de executare a unei bucăţi muzicale*) Încet, alene. • /<it. ***tardo***.

táre *adj., adv.* **I** *adj.* (*în opoz. cu „moale"*) **1** Care are o consistenţă solidă, care opune rezistenţă la apăsare şi nu poate fi uşor pătruns, desfăcut, despicat; lipsit de moliciune; solid. *Găinilor şi făzăniţelor le ajuta să facă ouăle cu coaja tare* (VOIC.). ◆ Ext. Trainic, durabil. ◇ Expr. (*A fi*) *tare de* (sau *la*) *cap* = *a*) a fi prost; *b*) a fi încăpăţînat. *A fi tare în coş* sau (*a fi*) *tare de chică* (sau *de vînă*), *cu chica tare* = *a*) (a fi) voinic, puternic; *b*) (a fi) sănătos. *A fi tare la* (sau *în, de*) *cerbice* sau *cu cerbice tare, a fi tare în rînză* = a fi neînduplecat, dîrz. *Tare de ceafă* v. ceafă. *A fi tare în fălci* v. falcă. *A avea gura tare* sau *a fi tare în* (sau *de*) *gură* v. gură. *A avea spate* (*tare*) v. spate. (*A fi*) *tare de*(*-o*) *ureche* (sau *de urechi*) v. ureche. ◆ Care este mai consistent decît în mod obişnuit; care este vîrtos. *A făcut mămăliga prea tare.* ◆ (*mai ales despre pîine*) Care este uscat. ◆ (*despre ouă*) Care este răscopt. ◆ (*despre pămînt*) Care este lipsit de umezeală; uscat. ◆ (*despre ape*) Care este bogată în săruri de calciu; aspră. ◆ (*despre cetăţi*) Care este fortificat, întărit. **2** Care este lipsit de elasticitate, care se îndoaie greu; rigid. ◆ (*despre pînze sau despre obiecte de pînză*) Care este scrobit, apretat. *Pălărie tare* (SADOV.). ◇ *Pînză tare* = pînză (cu ţesătură rară) foarte apretată, folosită în croitorie. **II** *adj.* (*în opoz. cu „slab"*) **1** (*despre fiinţe sau despre părţi ale corpului lor*) Care are forţă sau rezistenţă fizică; voinic, robust, viguros, puternic. *Arăţi tare şi voinic ca un urs* (I. NEGR.). ◇ *Sexul tare* v. sex. ◆ (*adesea urmat de determ. introduse prin prep. „la"*) Rezistent. *Este tare la băutură.* **2** (*despre oameni sau despre manifestări etc. ale lor*) Care poate face faţă greutăţilor, necazurilor etc.; energic, dîrz, neclintit. *Oameni cu puţin spirit, dar de-un caracter tare* (EMIN.). ◇ Expr. (*A fi*) *tare de fire* (sau *de înger*) ori *a fi tare la inimă* = (a fi) curajos, neînduplecat, rezistent. ◆ (*despre colectivităţi*) Care este plin de forţă, puternic. *Ţara-i mică, ţara-i tare, Şi duşmanul spor nu are!* (ALECS.). ◆ (*despre oameni*) Care este neînduplecat, neîndurător, nemilos, rău. *Acesta... era tare de suflet* (E. BAR.). **3** Care dispune de putere, de autoritate, care este stăpîn pe o situaţie; atotputernic. *Împotriva cuiva mult mai tare, nu poţi lupta decît răbdînd şi tăcînd* (CAR.). ◇ (*subst.*) *Cei tari se îngrădiră Cu-averea şi mărirea în cercul lor de legi* (EMIN.). ◇ Expr. *Mare* (*şi*) *tare* sau *tare şi mare* v. mare. ◆ Care posedă cunoştinţe temeinice într-un domeniu; care are multă îndemînare; care este iscusit, priceput. *Andreea era tare la matematică.* ◇ Expr. *A fi tare în replică* v. replică. **4** (*despre argumente*) Care este convingător, concludent; clar, categoric. *Sugestia e tare şi definitivă* (BLA.). **III** *adj.* (*indică intensitatea*) **1** (*despre fenomene ale naturii*) Care se manifestă, care se produce cu violenţă. *Ierni lungi şi tari, cu omăt foarte îmbelşugat* (SADOV.). ◆ (*despre vreme*) Care este foarte urîtă (cu ploaie, ger, viscol); fig. care este grea, cu imprejurări critice. **2** (*despre acţiuni, fapte ale oamenilor*) Care se face cu multă forţă; puternic, violent. *I-a tras o lovitură tare de picior.* ◇ *Vorbe* (sau *cuvinte*) *tari* = vorbe aspre, grele, jignitoare, insultătoare, injurioase. ◆ (*înv.*; *despre războaie*) Care este crîncen, înverşunat, aprig. **3** (*înv.*; *despre stări sufleteşti, sentimente, senzaţii etc.*) Care se manifestă cu putere; intens. *Ai rupt legăturile înşelăciunii, cu tare răbdare a multor cazne* (MIN.). ◆ Care provoacă emoţii puternice, care impresionează; zguduitor. *Filmul are scene destul de tari.* **4** (*despre sunete, zgomote etc.*) Care este emis cu putere, care se aude bine sau răsună pînă departe. *Adela are în unele momente o altă voce, tare, sonoră* (IBR.). **5** (*despre aer*) Care este răcoros, rece, tăios; ext. curat, ozonat. *Nu mai mi-e foame, Ioane, deşi aerul e tare* (E. BAR.). ◆ (*despre substanţe mirositoare sau despre mirosuri*) Care produce o impresie puternică asupra organelor de simţ; pătrunzător, intens, ascuţit. *Simţi mirosul tare al parfumului.* **6** (*despre băuturi alcoolice*) Care are o concentraţie mare de alcool. *A băut o ţuică tare.* ◆ (*despre unele substanţe alimentare, chimice sau medicamentoase*) Care are o concentraţie mare (şi produce un efect puternic); care are efect puternic. *Îi place cafeaua tare.* ◆ Restr. Care este picant; iute. **7** (*despre culori*) Care este viu, puternic, aprins. *Erau, cît de cît, felurit îmbrăcate, în rochiţe de culori tari* (CA. PETR.). **IV** *adv.* **1** (*în opoz. cu „puţin"*) Mult, extrem, teribil, grozav. *Cît mă umilise de tare!* (C. NEGR.). ◆ (*ca determ. al unui adj. sau adv., cărora le dă val. de super. abs.*) Foarte. *Îi aminteşte de fapte petrecute demult, tare demult* (STANCU). ◇ Expr. *A întinde prea tare coarda* v. coardă. **2** (*în opoz. cu „slab"*) Cu forţă, cu intensitate, cu putere. *Inima-i zvîcneşte tare* (EMIN.). **3** (*pe lîngă vb. ca „a vorbi", „a spune", „a cînta"*) Cu glas articulat, pentru a fi auzit de cei din jur; cu glas ridicat, pentru a se auzi bine sau departe. *Femeie din acelea cu care vorbeşti tare şi rîzi gros* (TEOD.). **4** (*mai ales în legătură cu vb. de mişcare*) Iute, repede. *Oricît oi fi mers eu de tare, vreme trecuse la mijloc* (CR.). • pl. *tari.* /lat. ***talis***.

tárgă *s.f.* **1** Mijloc de transport al răniţilor sau al bolnavilor format dintr-o pînză sau dintr-o plasă (metalică) fixată pe două bare de lemn paralele. *Eram în vagoane speciale în tărgi lungi pentru dormit* (CA. PETR.). **2** Mică platformă portativă de scînduri, de nuiele etc., folosită la transportul unor materiale de construcţie (var, cărămidă etc.) pe şantiere. ◆ Spec. Samar. **3** Coş folosit la cărat peştele. **4** Expr. *A trage targa pe uscat* = a fi strîmtorat băneşte, a o scoate greu la capăt. • pl. *tărgi.* /<germ. ***Targe***, it. ***targa***.

target ['target] *s.n.* Ţintă, scop, obiectiv. • pl. *-uri.* /<engl. ***target***.

tarhán *s.m.* (*entom.*; *reg.*) Şvab (*Blatta orientalis* şi *Phillodromia germanica*). • pl. *-i.* şi *tarhón, tărhán* *s.m.* /<ucr. ***марган***.

tarhát *s.n.* v. tărhat.

tarhón[1] *s.m.* (*bot.*) Plantă erbacee perenă, din familia compozitelor, aromatică, înaltă pînă la 70 cm, cu tulpina dreaptă şi ramificată, cu florile alburii, cu frunzele liniare, lanceolate, bogate în uleiuri eterice, utilizate în alimentaţie drept condiment (*Artemisia dracunculus*). • şi (*înv., reg.*) *tarahón, taracón, tarcón* *s.m.* /<tc. ***tarhun***, magh. ***tárkony***.

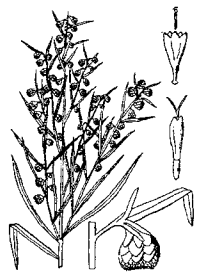

tarhon[1]

tarhón[2] *s.m.* v. tarhan.

tarif *s.n.* **1** Taxă (oficială) fixată pentru prestările de servicii, transporturi de mărfuri, de persoane, servicii poştale, telefonice, telegrafice, pentru radio şi pentru televiziune, consum de energie electrică etc. <> *Tarif diferenţial* v. diferenţial. *Tarif pauşal* v. pauşal. ◆ Retribuţie (oficială) dată cuiva pentru o muncă depusă. **2** Listă care cuprinde preţurile unitare sau specifice pentru diferite servicii, de obicei publice, şi condiţiile stabilite pentru aplicarea lor. **3** Sistem de norme pe baza căruia se stabileşte retribuirea fiecărui fel de muncă. **4** (şi *tarif vamal*) Catalog în care sînt înscrise produsele asupra cărora statul stabileşte taxele vamale care se aplică la import, export şi tranzit; taxă vamală. <> *Tarif prohibitiv* v. prohibitiv. **5** (*fam.*) Preţ pe care îl pretinde cineva pentru anumite servicii ilegale, ca mită, pentru prostituţie etc. *Nu cunoştea tariful femeilor de la bar.* • pl. *-e, -uri.* /<fr. ***tarif***, germ. ***Tarif***, it. ***tariffa***, ngr. ***ταρίφα***; cuv. ar.

tarifá *vb. I. tr.* A fixa, a aplica un tarif; a supune unui tarif; a taxa. <> Fig. *Ei tarifează preţul succeselor* (CAR.). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***tarifer***.

tarifár, -ă *adj.* Care ţine de tarif, care se referă la tarif. ◆ (*despre preţuri, taxe, retribuţii*) Care este stabilit prin sau pe bază de tarif, conform unui tarif. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***tarifaire***.

tarifáre *s.f.* Acţiunea de *a tarifa* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***tarifa***.

tarisfát *s.m.* (*reg.*) Bărbat (mai în vîrstă) care are un rol conducător în ceremonialul nunţii ţărăneşti; staroste. • pl. *-ţi.* /<srb. ***stari svat***.

tárişte *s.f.* v. torişte.

tarînca *s.f.* (*reg.*) **1** Piesă de fier care leagă osia carului de perinoc. **2** Gînj la leucă. **3** Lanţ cu care se leagă chilna de coşul carului. **4** Schimbător de plug. • pl. *-ci.* /cf. *dorîngă*.

tarlă *s.f.* **1** Suprafaţă de teren agricol cultivată cu aceeaşi specie de plante agricole; solă. ◆ Ext. Cultura de pe o astfel de suprafaţă. **2** Drum sau teren îngust care desparte semănăturile; hotar. • pl. *-ale.* /<tc. ***tarla***.

tarlalizá *vb. I. tr.* (*compl. indică întinderi de pămînt sau păşuni*) A împărţi în tarlale. • prez.ind. *-ez.* /***tarla*** + *-iza*.

tarlalizáre *s.f.* Acţiunea de *a tarlaliza* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***tarlaliza***.

tarlatán *s.n.* (*înv.*) Ţesătură fină de bumbac, subţire, de culoare deschisă; muselină. *Mai toate poartă rochii subţiri de tarlatan sau de voal* (MACED.). • /<fr. ***tarlatane***, germ. ***Tarlatan***.

tárniţă *s.f.* **1** Şa de lemn sau, rar, de piele, folosită la călărit sau la transportul unei poveri. *Şeile de lemn, tarniţele erau acoperite cu nişte pături* (CA. PETR.). ◆ Ext. Sarcină pe care o duce un cal sau un măgar. **2** Analog. (*reg.*) Culme, coamă de munte sau de deal în formă de şa. **3** (*reg.*) Drum de munte, bătut de oi sau de vite. • pl. *-e.* /<ucr. ***марниця***.

táro *s.m.* (*bot.*) Nume generic dat unor plante tropicale, originare din Asia (*Colocasia antiquorum, Alocasia marcrorrhiza*) şi din America (*Xanthosoma sagittifolia*), cultivate pentru tuberculii lor comestibili. • /<fr. ***taro***; cuv. polinezian.

taróc *s.n.* Numele unui joc de cărţi la care se folosesc 68 de cărţi speciale, mai lungi decît cele obişnuite şi cu alte figuri. • şi *tarót* *s.n.* /<germ. ***Tarock***, it. ***tarocco***, fr. ***tarots***.

taród *s.m.* Unealtă cu muchii ascuţite pentru filetarea găurilor înfundate sau străpunse; burghiu de filetat. • pl. *-uri.* /<fr. ***taraud***.

tarodá *vb. I. tr.* A fileta cu ajutorul unui tarod. • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***tarauder***.

tarodáre *s.f.* Acţiunea de *a taroda* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***taroda***.

tarót *s.n.* v. taroc.

tarpán *s.m.* (*zool.*) Cal sălbatic, din stepele sau podişurile Asiei, de culoare brună, cu capul scurt şi gros şi cu coama scurtă (*Equus gmelini*). • pl. *-i.* /<fr. ***tarpan***, ucr., rus. ***марпан***.

tarpón *s.m.* (*iht.*) Peşte mare, argintiu, necomestibil, din V Oceanului Atlantic (*Megalops atlanticus*). • pl. *-i.* /<fr. ***tarpon***.

tars[1]- Elem. de compunere „tars". • şi *tarso-*. /<fr. ***tars(o)***-; cf. gr. *ταρσός* „talpa piciorului".

tars[2]- Elem. de compunere „pleoapă". • şi *tarso-*. /<fr. ***tars(o)***-; cf. gr. *ταρσός* „marginea pleoapei".

tars[3] *s.n.* **1** (*anat.*) Partea posterioară a scheletului labei piciorului, formată din şapte oase (astragalul, calcaneul, scafoidul, cuboidul şi cele trei cuneiforme), articulate la un capăt cu oasele gambei, iar la celălalt cu oasele metatarsului. **2** (*entom.*) Partea terminală a piciorului insectelor, formată din 1-5 segmente şi terminată, de obicei, cu una sau două gheare. **3** (*anat.*) Scheletul fibro-cartilaginos al pleoapelor. • pl. *-uri.* /<lat. ***tarsus***, ngr. ***ταρσός***, fr. ***tarse***.

tarsál, -á *adj.* (*anat.*) Tarsian. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***tarsal***.

tarsalgíe *s.f.* (*med.*) Durere a articulaţiei tarsului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***tarsalgie***; cf. gr. *ταρσός* „talpă", *ἄλγος* „durere".

tarsectomíe *s.f.* (*chir.*) Ablaţiune a unui sau a mai multor oase ale tarsului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***tarsectomie***; cf. gr. *ταρσός* „talpă", *ἐκτομή* „excizie".

tarsián, -á *adj.* (*anat.*) Care aparţine tarsului, care se referă la tars; tarsal. • sil. *-si-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***tarsien***.

tarsiéni *s.m. pl.* (*zool.*) Subordin de primate arboricole, nocturne, numeroase în terţiar, astăzi reprezentate prin tarsier (*Tarsipes*). • sil. *-si-eni.* /<fr. ***tarsiens***.

tarsiér *s.m.* (*zool.*) Mamifer lemurian din Malaysia, nocturn, de mărimea unui şobolan, cu ochii foarte mari, care se hrăneşte cu şopîrle şi insecte (*Tarsipes rostratus*). • sil. *-si-er.* pl. *-i.* /<fr. ***tarsier***.

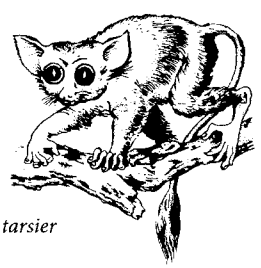

tarsier

tarsioidée *s.f.* (*zool.*; *la pl.*) Subordin de mamifere primate arboricole, nocturne, insectivore, de mărimea unui şobolan, cu ochii foarte mari, aşezaţi în faţă, cu picioarele posterioare lungi datorită alungirii tarsului şi cu degetele terminate cu ventuze (*Tarsioidea*); (*şi la sg.*) mamifer care face parte din acest subordin. • sil. *-si-o-i-.* pl. *-ee.* /<lat. şt. ***Tarsioidea***.

tarsítă *s.f.* (*med.*) Inflamaţie a pleoapelor. • pl. *-e.* /<fr. ***tarsite***.

tarso[1]- v. tars[1]-.

tarso[2]- v. tars[2]-.

tarsoclást *s.n.* (*med.*) Aparat pentru redresarea ortopedică a picioarelor strîmbe. • pl. *-e.* /<fr. ***tarsoclaste***.

tarsoclazíe *s.f.* (*med.*) Fractură închisă a oaselor tarsului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***tarsoclasie***; cf. gr. *ταρσός* „talpă", *κλάω* „a sparge".

tarsofímă *s.f.* (*med.*) Tumoare a tarsului. • pl. *-e.* /<fr. ***tarsophyma***.

tarsomalacíe *s.f.* (*med.*) Ramolisment al pleoapelor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<engl. ***tarsomalacia***.

tarsometatarsián, -ă *adj.* (*anat., med.*) Care ţine de tars şi de metatars, care se referă la tars şi la metatars. • sil. *-si-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***tarso-métatarsien***.

tarsoplastíe *s.f.* (*chir.*) Operaţie prin care se urmăreşte corijarea unei deviaţii a piciorului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***tarsoplastie***.

tarsoptóză *s.f.* (*med.*) Cădere a bolţii plantare; picior plat. • pl. *-e.* /<fr. ***tarsoptose***.

tarsorafíe *s.f.* (*med.*) **1** Blefarorafie. **2** Sutură a cartilajelor tarsului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***tarsorraphie***; cf. gr. *ταρσός* „marginea pleoapei", *ῥαφή* „sutură".

tarsotomíe *s.f.* (*chir.*) **1** Secţionare a articulaţiei tarsului. **2** Operaţie practicată în caz de entropion, constînd în rezecarea unei părţi a cartilajului tarsian. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***tarsotomie***; cf. gr. *ταρσός* „talpă", *τομή* „tăiere".

tarşág *s.n., s.m.* v. tîrşag.

tartáj *s.n.* (*înv.*) **1** Fiecare dintre cele două coperte de carton ale unei cărţi; scoarţă. **2** Cărticică, broşură, caiet; condică. **3** Carte scrisă de mînă, care se folosea ca abecedar. • pl. *-e.* şi *tartáş* *s.n., tetrádă* *s.f.* /<ngr. ***τετράδιον***, slav. ***тетрадь, тетрадь, тетрадь***.

tartalác *s.m.* (*ornit.*; *reg.*) **1** Auşel (*Regulus cristatus*). **2** Auşel (*Regulus ignicapillus*). **3** Pitulice (*Troglodytes troylodytes*). • pl. *-ci.* /etimol. nec.

tartán *s.n.* **1** (*ţes.*) Ţesătură specială din lînă sau din bumbac, cu carouri mari, divers colorate, folosită în Scoţia. ◆ Ext. Pled, şal, haină din această ţesătură. *Lori sta frumuşel învelită în tartan* (VLAH.). **2** Material special din mastic sintetic elastic, folosit pentru amenajarea pistelor atletice şi a terenurilor sportive în vederea impermeabilizării şi a măririi rezistenţei lor la intemperii. • pl. *-e.* /<fr. ***tartan***.

tartáná *s.f.* (*mar.*) Ambarcaţie cu pînze de transport şi de pescuit, prevăzută cu un catarg şi cu bompres, folosită pe Marea Mediterană. • pl. *-e.* /<fr. ***tartane***, it. ***tartana***.

tartár[1] *adj.invar.* Tătăresc. <> (*culin.*) *Biftec tartar* = muşchi fript foarte puţin. *Sos tartar* = sos rece, foarte picant, preparat din maioneză, la care se adaugă ceapă tocată fin, castraveţi în oţet, pătrunjel verde şi muştar. • /<fr. ***tartare***.

tártar[2] *s.n.* (*în mit. antică*) Loc în fundul infernului, în care erau chinuiţi cei care păcătuiau faţă de zei. ◆ (*relig.*) Iad. *Scaraoţchi trînti un hohot de rîs de se cutremurară pereţii tartarului* (C. NEGR.). • acc. şi *tartár.* /<slav. ***тартаръ***, gr. ***τάρταρος***.

tartarin [tarta'ren] *s.m.* Om lăudăros, fanfaron. • pl. *-i.* /<fr. ***tartarin***; cf. nm. pr. *Tartarin* (din Tarascon), personaj al lui Alphonse Daudet.

tartarinádă *s.f.* Lăudăroşenie, fanfaronadă. • /<fr. ***tartarinade***.

tartáş *s.n.* v. tartaj.

tártă *s.f.* (*alim.*) Prăjitură făcută dintr-un strat subţire de aluat fraged, acoperit cu cremă şi cu fructe. • pl. *-e.* /<fr. ***tarte***.

tartelétă *s.f.* Tartă mică. • pl. *-e.* /<fr. ***tartelette***.

tartínă *s.f.* Felie de pîine (unsă cu unt) pe care se pune brînză, mezeluri, icre etc.; ext. sandviş. *I-a pregătit tartine cu unt şi şuncă.* • pl. *-e.* /<fr. ***tartine***.

tártor *s.m.* **1** (*în basme şi în credinţe*) Căpetenia dracilor; Scaraoţchi. *Trupul îl ia pămîntul şi sufletul îl ia tartorul!* (CĂL.). ◆ Gener. Drac. **2** Fig. Căpetenie a unui grup, a unei tagme, care conduce cu asprime, despotic. *Silion recunoscu pe Moroianu Alexandru... tartorul liceului pe vremuri* (VIN.). ◆ Ext. Om sever, despotic. ◆ (*cu sens atenuat; fam.*) Capul răutăţilor. *La şcoală era tartorul băieţilor.* **3** Fig. Om fără scrupule, care îşi impune voinţa, care terorizează, care comite fapte reprobabile. *Era tartarul hoţilor.* • pl. *-i.* /de la ***tartar***[2].

tártoriţă *s.f.* **1** (*în basme şi în credinţe*) Drăcoaică. **2** Fig. (*fam.*) Femeie rea, afurisită. • pl. *-e.* /***tartor*** + *-iţă*.

tartráj *s.n.* (*vit.*) Operaţie de adăugare de acid tartric în mustul de struguri pentru a-i mări aciditatea. • /<fr. ***tartrage***.

tartrát *s.m.* (*chim.*) Sare sau ester al acidului tartric. • pl. *-ţi.* /<fr. ***tartrate***.

tártric *adj.* (*chim.*) *Acid tartric* = acid organic cristalizat, cu gust acru, solubil în apă, care se extrage din tartrul de vin, din fructe şi care este folosit în industria alimentară, în vopsitoria textilă, în medicină etc. • /<fr. ***tartrique***.

tartrós, -oásă *adj.* Care este de natura tartrului. • pl. *-oşi, -oase.* /<fr. ***tartreux***.

tártru *s.n.* **1** (*vit.*) Amestec sedimentar depus pe fundul şi pe pereţii vaselor în care se păstrează vinul şi care conţine tartrat acid de potasiu, tartrat neutru de potasiu şi alte substanţe; (*pop.*) tirighie. **2** (*med.*; şi *tartru dentar*) Substanţă calcaroasă de culoare gălbuie sau negricioasă, care se depune pe suprafaţa dinţilor; detritus. • pl. *-uri.* /<fr. ***tartre***, lat. ***tartarum***.

tartuf [tar'tyf] *s.m.* Om ipocrit, făţarnic. *Nevinovata poveste servi de pretext tartufilor politici* (C. NEGR.). • pl. *-i.* /<fr. ***tartufe***; cf. nm. pr. *Tartuffe*, personaj din piesa omonimă a lui Molière.

tartuferie [tartyfe'rie] *s.f.* Făţărnicie, ipocrizie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***tartuferie***.

tartufism [tarty'fism] *s.n.* Ipocrizie, făţărnicie. • /nm. pr. (personaj din piesa omonimă a lui Molière) ***Tartuffe*** + *-ism*.

tas *s.n.* **1** Taler al cîntarului pe care se pune marfa pentru a fi cîntărită. **2** (*înv.*) Vas plat (rotund); tipsie, taler. <> Expr. *A umbla cu tasul* = a face chetă; a cerşi. *Stan... a umblat cu tasul prin biserică* (SLAV.). **3** (*înv., reg.*) Cupă; ceaşcă (de lut). ◆ Conţinutul unui asemenea vas. ◆ Spec. Lighenaş în care bărbierul pregăteşte spuma de săpun. **4** (*muz.*; *înv.*) Fiecare dintre cele două talere ale chimvalului. **5** (*înv.*) Fiecare dintre cele două capace ale unui medalion. • pl. *-uri.* şi (*înv.*) *teas* s.n. /<tc. ***tas***, ngr. ***τάσι***.

tasá *vb. I.* **1** *refl.* (*despre terenuri, materiale pulverulente sau granulare etc.*) A se aşeza în straturi mai compacte, a se îndesa (prin scufundare), a deveni mai puţin afînat. ◆ (*despre construcţii*) A-şi coborî nivelul, a se lăsa, a se afunda sub povara propriei greutăţi. **2** *tr.* A reduce volumul unui obiect, al unui material, a comprima prin lovire, apăsare, strîngere; a îndesa, a face să fie compact. *Compresorul a tasat pietrişul de pe drum.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***tasser***.

tasáre *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *tasa*; îndesare, cufundare. • pl. *-ări.* /v. ***tasa***.

tasatór *s.n.* Organ de lucru al unei maşini rutiere destinat profilării şi tasării. • pl. *-oare.* /***tasa*** + *-tor*.

tásă *s.f.* Ceaşcă, cană. • pl. *-e.* /<fr. ***tasse*** <ar. *tassa*.

taséu *s.n.* Nicovală mică, folosită de tinichigii pentru a îndrepta tabla. • pl. *-uri.* /<fr. ***tasseau***.

tasichinezíe *s.f.* (*psih.*) Tendinţă irezistibilă de a se mişca, de a alerga, la unii psihopaţi. • scris şi *tasikinezie*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***tasikinésie***; cf. gr. *τάσις* „tendinţă", *κίνησις* „mişcare".

tasikinezíe *s.f.* v. tasichinezie.

tasmá *s.f.* (*reg.*) Fir sau panglică de mătase, de piele etc. (pe care se brodează). ◆ Ext. Piele bine tăbăcită. • pl. *-ale.* /<tc. ***tasma***.

tasométru *s.n.* Aparat pentru măsurarea tasării terenului. • pl. *-e.* /<fr. ***tassomètre***.

tasón *s.n.* Punct de concentrare a materialului lemnos în exploatările forestiere, apropiat de căile de transport (drumuri, funiculare). • pl. *-oane.* /<fr. ***tasseau***, friul. ***tasson***.

tasoná *vb. I. tr.* A aranja, a pune în ordine lemnele la tason. • prez.ind. *-ez.* /***tason*** + *-a*.

tasonáre *s.f.* Acţiunea de *a tasona* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***tasona***.

tassíli *s.n.* (*geomorf.*) Platou tabular extins, format din gresii, fragmente de văi adînci, care este delimitat de un front abrupt (de tip cuestă). • /<fr. ***tassili***; cuv. berber.

tastá *vb. I. tr.* **1** A acţiona tastatura unei maşini de scris, a unui computer etc. **2** A culege la taster. • prez.ind. *-ez.* /<germ. ***tasten***.

tastáre *s.f.* Acţiunea de *a tasta* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***tasta***.

tastatúră *s.f.* Claviatura maşinii de dactilografiat, a computerului etc. • pl. *-i.* /<germ. ***Tastatur***.

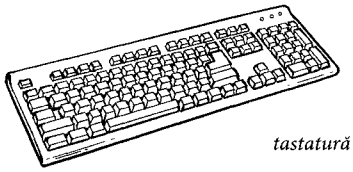

tastatură

tástă *s.f.* (*la instrumentele muzicale, la maşinile de dactilografiat, la computere etc.*) Clapă. • pl. *-e.* /<germ. ***Taste***, it. ***tasto***.

tăster *s.n.* **1** (*tipogr.*) Dispozitiv mecanic al maşinii de cules monotip, prevăzut cu o claviatură care fixează pe o bandă de hîrtie, prin perforaţii diferit combinate, felul şi poziţia literelor unui text ce urmează a fi tipărit. **2** (*la războiul de ţesut automat*) Piesă cu ajutorul căreia se înlocuieşte ţeava goală din suveică. • pl. *-e.* /<germ. ***Taster***.

tasteríst, -ă *s.m., s.f.* (*tipogr.*) Lucrător la taster; linotipist. • pl. *-işti, -iste.* /<germ. ***Tasterist***.

tastiéră *s.f.* (*muz.*) **1** Mecanism prin care este făcut să sune un tub de orgă sau coardele unui instrument cu claviatură. **2** (*la instrumentele cu coarde*) Plăcuţă specială din lemn tare, fixată deasupra cutiei de rezonanţă, pe care se întind coardele unor instrumente. • sil. *-ti-e-.* pl. *-e.* /<it. ***tastiera***.

tásto *adv.* (*muz.*; *indică modul de executare a unei bucăţi muzicale*) Purtînd arcuşul pe corzi în regiunea tastierei. • /<it. ***tasto***.

táşcă *s.f.* **1** Geantă de piele sau de pînză, în care se ţin diferite obiecte. **2** Pungă de piele în care se ţin banii, tutunul etc.; (*înv., reg.*) taşcula, (*reg.*) tăşulă, tecşilă. *Ascunse repede plata în taşca lui neagră* (AGÂR.). <> Expr. *A avea pe cineva în taşcă* v. avea. • pl. *tăşti.* /<ucr. ***машка***, magh. ***táska***.

taşcúlă *s.f.* (*înv., reg.*) Taşcă. • pl. *-e.* şi *tăşúlcă* *s.f.* /de la ***taşcă***.

taşísm *s.n.* (*a. plast.*) Direcţie în pictura abstractă de la jumătatea sec. 20, originală în practica diviziunii culorii în tonuri pure, specifică neoimpresionismului, ca şi în unele tendinţe, precum cele ale picturilor extrem-orientale, în care hazardul intervine ca un element creator al structurării imaginii, care se caracterizează prin amplasarea aleatorie a petelor şi culorilor conform principiului „automatismului psihic". • /<fr. ***tachisme***.

taşíst, -á *adj., s.m., s.f* (*a. plast.*) **1** *adj.* (*despre picturi*) Care este realizat în pete de culoare. **2** *s.m., s.f.* Pictor care practică taşismul. • pl. *-işti, -iste.* /<fr. ***tachiste***.

tătăie *s.m.* (*fam.*) **1** Apelativ cu care copiii numesc pe tatăl lor; tată. **2** Bunic. • sil. *-ta-ie.* /***tată*** + *-aie*, după *mamaie*.

tatámi *s.n. invar.* **1** Rogojină tradiţională japoneză care serveşte drept pat. **2** Covor gros din pai de orez, pe care se practică lupte marţiale, ca judo, jiu-jitsu, karate etc. • /<fr. ***tatami***; cuv. japonez.

tátă *s.m.* **1** Bărbat care are copii, bărbat considerat în raport cu copiii lui; nume pe care i-l dau acestui bărbat copiii săi cînd i se adresează sau cînd vorbesc despre el ori pe care şi-l dă el însuşi cînd vorbeşte cu copiii săi; părinte, (*înv., pop.*) taică, (*pop.*) tătîn, babacă. *Tatăl său îl vizitează adesea.* <> (*înv., pop.; neart.; adesea prescurtat, urmat de un adj.pos.*) *Tat-tu a fost mai breaz?* (ARGH.). *A cheltuit ta-su o grămadă de parale pe doctori* (CĂL.). Δ Zic. *Vinde şi pe tată-său* sau *se leapădă şi de tată-său*, se spune despre un om lipsit de scrupule. <> *Tată de familie* = bărbat care are copii pe care îi creşte; cap de familie. *Tată mare* sau *tata-moşu* = bunic. *Tată vitreg* = soţul mamei raportat la copiii ei dintr-o căsătorie anterioară. *Tată bun* = tată adevărat. <> Loc.adj., adv. *Dinspre tată* = (care se află) pe linie paternă. <> Loc.adv. *Din tată în fiu* = transmis de-a lungul generaţiilor, prin descendenţă directă; din generaţie în generaţie. <> Expr. *A călca pe* (sau *în*) *urmele lui tată-său* = a semăna cineva cu tatăl său în apucături şi obiceiuri (rele). *Bucăţică ruptă tată-său* sau *tată-său în picioare*, se spune despre un copil care seamănă perfect tatălui său. *Bucăţică ruptă, tată-său în picioare* (CR.). *Măi tată!* exclamaţie de uimire sau de satisfacţie. *Se arată, măi tată, o groază de mistreţi* (SADOV.). *Să fie de sufletul tatii!*, exclamaţie de consolare a cuiva care suferă o pagubă sau este silit să facă un dar. *A dormi* (cineva) *somnul tatei* v. dormi. *A căuta pe dracul şi a găsi pe tată-său* sau *a scăpa de dracul şi a da peste tată-său* v. drac. *A trimite* (pe cineva) *de la dracul la tată-său* v. drac. ◆ (*fam.*) Nume pe care îl dă soţia bărbatului său. **2** (*fam.*; *la vocat.*) Termen (de dezmierdare) cu care se adresează cineva unui copil (sau unei persoane tinere străine) pentru a marca un raport de familiaritate şi de simpatie. *Ce-i Nicachi, tată?* (CE. PETR.). **3** (*uneori determ. prin „socru"*) Nume dat de ginere sau de noră socrului. **4** (*fam.*) Nume dat unui bărbat (mai în vîrstă) în semn de respect sau de afecţiune. ◆ (*pe lîngă un nume de persoană*) Nume dat unui bărbat considerat ca strămoş, ca fondator al unei dinastii, al unui neam etc. **5** (*bis.; de obicei precedat de „Dumnezeu" sau determ. prin „ceresc", „nevăzut"; nm. pr.*) Dumnezeu, în acelaşi timp Creatorul şi prima persoană a Sfintei Treimi. *Tatăl ceresc ne fereşte de rele.* <> *Tatăl nostru* = numele principalei rugăciuni creştine, numită şi „Rugăciunea Domnească". <> Expr. (*A şti*) *ca* (*pe*) *Tatăl nostru* = (a şti) foarte bine, pe de rost, fără greşeală. **6** Fig. (*fam.*) Creator, făuritor, fondator. **7** Fig. (*glum.*) Cel care întrupează cele mai înalte calităţi, care este deasupra altora. *Înălţimea sa este tata flăminzilor* (CR.). <> *Tatăl minciunilor* = diavolul. *Tatăl dracilor* = Scaraoţchi. • pl. *taţi.* g.-d. sg. *tatei.* /lat. ***tata***.

táti *s.m. sg.* (*fam.*) (Termen folosit de cineva pentru a vorbi cu sau despre) tată. • /de la ***tată***.

tátin *s.m.* (*bot.; reg.*) Numele a trei plante erbacee: *a*) tătăneasă (*Symphytum officinale*); *b*) vineriţă (*Ajuga reptans*); *c*) laur (*Datura stramonium*). • pl. *-i.* /etimol. nec.

tatoná *vb. I. tr.* A încerca cu prudenţă, cu precauţie să cunoşti o situaţie, să găseşti o soluţie etc.; a proceda cu nesiguranţă, cu ezitare; a dibui, a sonda. <> (*abs.*) *Nu sînt sigur. Încă tatonez.* <> Expr. *A tatona terenul* v. teren. <> Fig. *Îl tatonează în legătură cu proiectul.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***tâtonner***.

tatonánt, -á *adj.* Care tatonează. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***tâtonnant***.

tatonáre *s.f.* Acţiunea de *a tatona* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***tatona***.

tatravánghel *s.n.* v. tetraevanghel.

tatú *s.m. invar.* (*zool.*) Nume dat mai multor genuri de mamifere edentate, nocturne, din America Centrală, din America de Sud şi din Mexic, cu spatele şi părţile laterale acoperite de o platoşă osoasă, formată din plăci mobile (*Dasypus*); mamifer care face parte din fiecare dintre aceste genuri. • /<fr. ***tatou***; cuv. tupi.

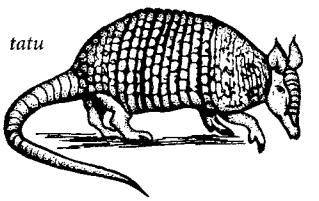

tatu

tatuá *vb. I. refl., tr.* A(-şi) imprima pe corp sau (şi) pe faţă diferite inscripţii sau figuri (în culori), cu ajutorul unor împunsături cu materii colorante. *Şi-a tatuat un vultur pe mînă.* • sil. *-tu-a.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***tatouer***, engl. ***tattoo***; cuv. tahitian.

tatuáj *s.f.* **1** Tatuare. ◆ Concr. Desen care rămîne pe piele după tatuare. *Pe piept aveau tatuaje înfăţişînd soarele* (E. BAR.). **2** Marcare a animalelor cu semne imprimate în piele, pentru recunoaştere şi identificare. • sil. *-tu-aj.* pl. *-e.* /<fr. ***tatouage***.

tatuaj (1)

tatuáre *s.f.* Acţiunea de *a* (*se*) *tatua* şi rezultatul ei; tatuaj. • sil. *-tu-a-.* pl. *-ări.* /v. ***tatua***.

tatuát, -ă *adj.* Care poartă urmele unui tatuaj. • sil. *-tu-at.* pl. *-ţi, -te.* /v. ***tatua***.

tau *s.m.* **1** A nouăsprezecea literă a alfabetului grecesc (*taf* în neogreacă), corespunzînd sunetului „t". **2** Sunetul notat cu această literă. **3** Semn grafic pentru această literă (*τ, T*). • /<gr. ***ταῦ***.

taumatúrg *s.m.* (*relig.*) Persoană înzestrată cu însuşirea supranaturală de a face vindecări miraculoase; tămăduitor, făcător de minuni. ◆ (*în trecut*) Medic creştin. • sil. *ta-u-.* pl. *-gi.* /<fr. ***thaumaturge***; cf. gr. *θαῦμα, -ατος* „minune", *ἔργον* „lucrare", „muncă".

taumatúrgic, -ă *adj.* (*relig.*) Care aparţine taumaturgiei, care se referă la taumaturgie. • sil. *ta-u-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***thaumaturgique***; cf. gr. *θαυματουργικός*.

taumaturgíe *s.f.* (*relig.*) Putere de a vindeca în mod miraculos, de a tămădui boli incurabile. ◆ Fig. (*reg.*) Magie. • sil. *ta-u-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***thaumaturgie***; cf. gr. *θαυματουργία*.

taur¹- Elem. de compunere „taur". • și *tauro-*. /<fr. ***taur(o)***-; cf. lat. *taurus, -i*, gr. *ταῦρος*.

táur² *s.m.* **1** (*zool.*) Mascul necastrat din specia taurinelor, cu capul mare, pielea groasă, părul de pe frunte lung și adesea creț (*Bos taurus*); buhai. *În înfundătura aceea, un taur grozav la mulți bezmetici le-a curmat zilele* (CR.). <> Expr. *A lua* (sau *a prinde*) *taurul de coarne* = a înfrunta cu îndrăzneală o dificultate, a lua lucrurile pieptiș. <> Compus: *taur-sălbatic* = zimbru (*Bison europaeus*). **2** (*entom.*) Rădașcă (*Lucanus cervus*). **3** (*astron.; pop.; art.; nm. pr.*) Constelație boreală în dreptul căreia soarele trece între 21 aprilie și 21 mai. **4** (*astrol.*; și *nm. pr.*) Una dintre cele douăsprezece zodii ale anului, cuprinsă între 21 aprilie și 21 mai. ◆ Unul dintre cele douăsprezece semne ale zodiacului reprezentînd un taur. ◆ Desenul, simbolul care reprezintă această zodie. ◆ Persoană născută în această zodie. *El era taur, ea era balanță.* • pl. *-i.* /lat. ***taurus***.

taurín, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* Care aparține taurului, care se referă la taur; din specia taurului. **2** *s.f.* (*la pl.*) Specie de rumegătoare mari, din familia bovideelor, avînd ca reprezentant tipic boul; (*și la sg.*) animal care face parte din această specie. • sil. *ta-u-*. pl. *-i, -e.* /<lat. ***taurīnus, -a, -um***, it. ***taurino***, fr. ***taurin***.

taurínă *s.f.* (*biochim.*) Acid organic rezultat prin hidroliza acidului taurocolic, prezent în bilă și, în cantități reduse, în țesutul pulmonar și în mușchi. • sil. *ta-u-*. /<fr., engl. ***taurine***, germ. ***Taurin***; cf. lat. *taurus, -i* „taur".

taurísci *s.m. pl.* (*ist.*) Triburi celtice care populau regiunea Alpilor, Austria și N Ungariei, dintre care unul, așezat în N-V Daciei, a fost înfrînt în sec. 1 î.Hr. de Burebista, care i-a desființat ca etnie. • sil. *ta-u-*. /<lat. ***taurisci***, ngr. ***ταυρίσκοι***.

tauro- v. taur¹-.

tauroból *s.n.* (*în antic.*) Ritual religios practicat de unele popoare, constînd în jertfirea unui taur anumitor zeități. ◆ Ext. Altarul pe care se făcea această jertfă. • sil. *ta-u-*. /<fr. ***taurobole***, lat. ***taurobolium***, ngr. ***ταυροβόλιον***.

taurocefál *s.m.* (*în antic.*) Monstru mitic care avea cap de taur. • sil. *ta-u-*. pl. *-i.* /<fr. ***taurocéphale***.

taurocolát *s.m.* (*chim.*) Sare a acidului taurocolic. • sil. *ta-u-*. pl. *-ți.* /<fr. ***taurocholate***.

taurocólic *adj.* (*biochim.*) *Acid taurocolic* = amida acidului colic cu taurina, care se găsește în fiere. • sil. *ta-u-*. /<fr. ***taurocholique***, engl. ***taurocholic***.

taurofobíe *s.f.* (*psih.*) Teamă patologică de tauri. • sil. *ta-u-*. g.-d. *-iei.* /***tauro-*** + ***fobie***.

tauromáhic, -ă *adj.* Care aparține tauromahiei, care se referă la tauromahie. • sil. *ta-u-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***tauromachique***.

tauromahíe *s.f.* **1** (*mit.*) Luptă a taurilor cu oamenii. **2** Arta de a lupta cu taurii în arenă; coridă. • sil. *ta-u-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***tauromachie***; cf. gr. *ταῦρος* „taur", *μάχη* „luptă".

taut- Elem. de compunere „același, identic". • și *tauto-*. /<fr. ***taut(o)***-; cf. gr. *ταὐτό* „același".

tautacísm *s.n.* (*stil.*) Figură de stil constînd în repetarea aceluiași semn la începutul unor cuvinte sau silabe succesive. • sil. *ta-u-*. /<fr. ***tautacisme***.

tauto- v. taut-.

tautocrón, -á *adj.* (*fiz.*) Care are loc în timpi egali; care este situat la intervale egale, identice de timp. <> (*geom.*) *Curbă tautocronă* (și *subst. f.*) = curbă (cicloidă) situată în plan vertical, cu convexiunea în jos, pe care un punct material greu ajunge în punctul cel mai de jos în același interval de timp din orice poziție ar porni, fără viteză inițială. *Mișcare tautocronă* = mișcarea mai multor puncte materiale grele care pornesc simultan, fără viteze inițiale, din diferite puncte ale unei curbe tautocrone. • sil. *ta-u-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***tautochrone***; cf. gr. *ταὐτό* „același", *χρόνος* „timp".

tautocromísm *s.n.* **1** (*fiz.*) Egalitate de durată. **2** (*geom.*) Proprietate a unei curbe de a fi tautocronă. • sil. *ta-u-*. /<fr. ***tautochronisme***.

tautofonie *s.f.* (*lingv.*) Repetare excesivă a aceluiași sunet, cu efect neplăcut. • sil. *ta-u-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***tautophonie***; cf. gr. *ταὐτό* „același", *φωνή* „sunet".

tautográmă *s.f.* (*lit.*) Poezie ale cărei versuri încep cu aceeași literă. • sil. *ta-u-*. pl. *-e.* /<fr. ***tautogramme***.

tautológic, -ă *adj.* Care are caracter de tautologie, care se referă la tautologie. • sil. *ta-u-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***tautologique***.

tautologíe *s.f.* **I** (*lingv.*) **1** Pleonasm. **2** Fenomen sintactic care constă în repetarea unor cuvinte cu același sens, dar cu funcțiuni diferite, marcate de obicei de o intonație sau de o formă deosebită, pentru a sublinia o calitate sau o acțiune. **II** (*log.*) **1** Judecată în care subiectul și predicatul logic sînt exact aceeași noțiune, exprimată sau nu prin același cuvînt. **2** (*în logica simbolică*) Expresie care, în limitele unui sistem formal, este adevărată în orice interpretare. • sil. *ta-u-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***tautologie***, lat. ***tautologia, -ae***; cf. gr. *ταὐτό* „același", *λόγος* „vorbire".

tautomér, -ă *adj.* (*chim.; despre substanțe*) Care prezintă tautomerie. • sil. *ta-u-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***tautomère***.

tautomeríe *s.f.* (*chim.*) Formă de izomerie în care două sau mai multe substanțe, cu aceeași compoziție chimică, diferă prin legături și prin așezarea unora dintre atomi și care se caracterizează prin ușurința cu care izomerii trec unul în celălalt, fiind în general condiționată de deplasarea unei duble legături și a unui atom de hidrogen. • sil. *ta-u-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***tautomérie***; cf. gr. *ταὐτό* „același", *μέρος* „parte".

tautoním *s.n.* (*bot.*) Epitet specific prin care se repetă numele generic al unei plante. • sil. *ta-u-*. pl. *-e.* /<fr. ***tautonyme***.

tavá *s.f.* v. tavă.

taván *s.n.* **1** Plafon al unei încăperi, al unei camere; (*înv.*) bagdadie. *Tavanul sculptat, împărțit în patrate numeroase, e pictat* (CA. PETR.). <> Expr. *A sta* (sau *a rămîne*) *cu ochii* (*ori privirea*) *în tavan* sau *a avea privirea în tavan* = a sta degeaba; a lenevi. <> Fig. *Ca o funingine albă cădeau fulgii din tavanul negru al cerului de iarnă* (BART). ◆ Ext. Partea superioară a unei peșteri, a unui beci etc. ◆ Spec. Partea superioară a unei excavații miniere. **2** (*reg.*) Scîndură de brad, lungă și subțire, folosită la construirea podului casei. **3** (*mar.; reg.*) Fiecare dintre cele două extremități ale unei corăbii, unde dorm corăbierii. • pl. *-e,* (*pop.*) *-uri.* /<tc. ***tavan***.

tăvá *s.f.* **1** Obiect plat de metal, de sticlă, de material plastic, de lemn etc., avînd forme și dimensiuni diferite și marginile puțin ridicate, pe care se aduc la masă cele necesare pentru servit; (*reg.*) tablă. *Îi arătă... cupele și tavele încinse cu cununi de flori* (E. BAR.). <> Expr. *A-l servi pe cineva* (*ca*) *pe tavă* sau *a-i aduce* (ori *a-i da*) cuiva (*ca*) *pe tavă* = a servi pe cineva foarte bine, cu deosebită atenție; a-i aduce totul de-a gata. ◆ Taler pe care se strîng bani în biserică de la credincioși. **2** Vas de tablă sau de fier smălțuit, cu marginile ridicate, de obicei de formă dreptunghiulară, în care se coc, la cuptor, anumite mîncăruri și prăjituri. *A copt o tavă cu prăjituri.* <> Loc.adj., adv. *La tavă* = gătit în tavă (în cuptor). *Îi place friptura la tavă.* **3** (*reg.*) Expr. *A da pe cineva pe tavă* (sau *tava*) = a tăbărî asupra cuiva. **4** (*reg.*) Șervețel brodat care se așterne pe o tavă sau ca ornament pe o mobilă. • pl. *tăvi.* și (*reg.*) *tavá s.f.* /<tc. ***tava***; cf. bg. ***maca***.

tavérnă *s.f.* Cîrciumă (sărăcăcioasă, murdară și întunecoasă) instalată de obicei la subsol. *Viața... rămîne închisă între tavernă, spital și cimitir* (ARGH.). • pl. *-e.* /<fr. ***taverne***, germ. ***Taverne***.

taverniér, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care ține de tavernă, care se referă la tavernă. **2** *s.m., s.f.* Persoană care ține o tavernă. • sil. *-ni-er.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***tavernier***.

tax- Elem. de compunere „ordine", „clasificare". • și *taxi-, taxo-*. /<fr. ***tax(o)***-, ***taxi***-; cf. gr. *τάξις* „aranjament".

taxá *vb. I. tr.* **1** A supune unei taxe, unei impuneri; a fixa, a stabili o sumă determinată (ca taxă, impozit, preț). ◆ (*fam.*) A tapa (de bani). *L-am taxat ieri pe tata de două milioane.* **2** Fig. A considera, a socoti, a califica drept... *Te va taxa cu numele de ignorant* (FIL.). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***taxer***, germ. ***taxieren***, lat. ***taxare*** „a evalua".

taxacée *s.f.* (*bot.; la pl.*) Familie de plante gimnosperme, lemnoase, din ordinul coniferelor, cu frunzele persistente, în formă de ac, cu florile solitare la subsuoara frunzelor sau în spice și cu sămînța acoperită cu un înveliș cărnos (*Taxaceae*); (*și la sg.*) plantă care face parte din această familie; taxinee. • pl. *-cee.* /<fr. ***taxacées***.

taxáre *s.f.* Acțiunea de *a taxa* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***taxa***.

taxatór, -oáre *s.m., s.f.* **1** Persoană care vinde bilete într-un vehicul de transport în comun. **2** Persoană care încasează taxe; încasator. • pl. *-ori, -oare.* /***taxa*** + *-tor*; cf. fr. *taxateur*.

taxáție *s.f.* (*silv.*) *Taxație forestieră* = disciplină care se ocupă cu tehnica măsurării arborilor și cu studiul legilor lor de creștere. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***taxation***, lat. ***taxatĭo, -onis*** „evaluare".

táxă *s.f.* **1** (*fin.*) Plată efectuată în favoarea bugetului de stat de către diferite persoane fizice sau juridice, în cazul în care acestea se bucură de anumite servicii prestate de organele de stat. **2** Sumă de bani plătită unor instituții în schimbul unor servicii sau pentru dobîndirea anumitor drepturi. *Taxele acestei școli sînt prea scumpe* (MAIOR.). **3** (*econ.*) Formă de impozit perceput pentru anumite mărfuri. <> *Taxă de consumație* = impozit perceput pentru includerea lui în prețul de vînzare al unor mărfuri produse și consumate în interiorul țării. *Taxa scontului* = dobîndă reținută din valoarea nominală de către băncile de emisiune la scontarea efectelor de comerț. *Taxă de locație* v. locație. *Taxă vamală* v. vamal. ◆ Sumă de bani percepută pentru anumite mărfuri, la încheierea unor contracte etc. • pl. *-e.* /<fr. ***taxe***.

taxí¹ *s.n.* (*transp.*) Taximetru. *A trebuit să iau un taxi, ca să ajung la timp.* • pl. *-uri.* /<fr. ***taxi***.

taxi²- v. tax-.

taxiárh *s.m.* (*în Grecia antică*) Comandant al unuia din cele zece batalioane care formau infanteria ateniană. ◆ Comandant al unui corp de cavalerie sau al unei unități navale. • sil. *-xi-arh.* pl. *-i.* /<fr. ***taxiarque***, ngr. ***ταξίαρχος***.

taxiarhíe *s.f.* (*în Grecia antică*) **1** Demnitate de taxiarh. **2** Corp de pedestrași. • sil. *-xi-arh.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***taxiarchie***.

taxicamión *s.n.* (*transp.*) Taxi mare, cu funcție de camion. • pl. *-oane.* /***taxi*** + ***camion***.

taxíd *s.n.* (*înv.*) Călătorie pe care o făceau negustorii (în străinătate) pentru a vinde sau a cumpăra marfă. ◆ Concr. Marfă adusă (din țări străine). • pl. *-uri.* /<ngr. ***ταξίδι***.

taxidár *s.m.* (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) Persoană care strîngea dările. • scris și *tacsidar.* pl. *-i.* și *tahsildár, taxildár, taxindár s.m.* /<tc. ***tahsildar***.

taxidăríe *s.f.* (*înv.*) Încasare a dărilor. • g.-d. *-iei.* /***taxidar*** + *-ie*.

taxidérmic, -ă *adj.* Care aparține taxidermiei, care se referă la taxidermie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***taxidermique***.

taxidermíe *s.f.* Arta împăierii animalelor în vederea expunerii lor în muzeele de științe ale naturii; dermoplastie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***taxidermie***; cf. gr. *τάξις* „aranjare", *δέρμα* „piele".

taxidermíst, -ă *s.m., s.f.* **1** Specialist în taxidermie. **2** Specialist în îmbălsămări. • pl. *-iști.* *-iste.* /<fr. ***taxidermiste***.

taxíe *s.f.* (*biol.*) Tactism. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***taxie***; cf. gr. *τάξις* „aranjare, ordine".

taxifurgonét *s.n.* v. taxifurgonetă.

taxifurgonétă *s.f.* (*transp.*) Taxi pentru transportat mobilă, mărfuri etc. • pl. *-e.* și *taxifurgonét s.n.* /***taxi¹*** + ***furgonetă***.

taxildár *s.m.* v. taxidar.

taxilogíe *s.f.* v. taxologie.

taxím *s.n.* (*muz.; înv., reg.*) Cîntec popular care se execută din cobză sau din scripcă. <> Expr. *A trage un taxim* = *a*) a cînta; *b*) fig. a plînge cu hohote. • pl. *-uri.* /<tc. ***taksim***.

taximetríst, -ă *s.m., s.f.* (*transp.*) Șofer pe un taximetru. • pl. *-iști, -iste.* /***taximetru*** + *-ist*.

taximétru *s.n.* (*transp.*) **1** Automobil care efectuează, contra plată, transporturi de persoane sau de mărfuri (în interiorul orașelor), prevăzut cu un aparat care înregistrează costul transportului în funcție de distanța parcursă; taxi. **2** Aparat de înregistrare a taxei pentru cursele unui autovehicul care se închiriază cu ora sau pentru o anumită distanță. • pl. *-e.* /<fr. ***taximètre***, germ. ***Taxameter***.

taxindár *s.m.* v. taxidar.

taxinée *s.f.* (*bot.*) Taxacee. • pl. *-ee.* /<fr. ***taxinées***.

taxinomíe *s.f.* v. taxonomie.

taxiológic, -ă *adj.* Care aparține taxiologiei, care se referă la taxiologie. • pl. *-ci, -ce.* /de la ***taxiologie***.

taxiologíe *s.f.* Disciplină care urmărește optimizarea acțiunilor umane prin aplicarea ciberneticii și a criteriilor rezultate din studiul stereotipului dinamic la om. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***taxiologie***.

taxi-parti *s.n.* Taximetru particular. • /abr. de la ***taxi[metru] parti[cular]***.

táxis *s.n.* (*chir.*) Operație constînd în a presa metodic o hernie, pentru a o face să revină în abdomen. • /<fr. ***taxis***; cf. gr. *táxis* „aranjament".

taxiteríe *s.f.* (*bot.*) Anomalie care prezintă puține abateri de la forma normală. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***taxitérie***.

taxo- v. tax-.

taxocén *s.n.* (*biol.*) Asociație naturală apropiată ecologic și taxonomic. • /<fr. ***taxocène***.

taxocenologíe *s.f.* (*biol.*) Ramură a taxonomiei care se ocupă cu clasificarea grupărilor naturale de plante și animale. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***taxocénologie***; cf. gr. *táxis* „ordine", *koinós* „în comun", *lógos* „știință".

taxodiacée *s.f.* (*bot.*; *la pl.*) Familie de plante gimnosperme, lemnoase, rășinoase, cu frunzele solzoase sau aciculare persistente, cu fructele sub formă de conuri cu solzi și cu florile dispuse monoic, avînd ca tip taxodiumul (*Taxodiaceae*); (și *la sg.*) plantă care face parte din această familie. • sil. *-di-a-.* pl. *-cee.* /<fr. ***taxodiacées***.

taxódium *s.m.* (*bot.*) Chiparos de baltă (*Taxodium distichum*). • pl. *-i.* /<lat., fr. ***taxodium***.

taxodónte *s.f. pl.* (*zool.*) Ordin de lamelibranhiate marine, sedentare sau fixate, la care dinții sînt dispuși perpendicular pe platoul cardinal (*Taxodonta*). • /<fr. ***taxodontes***.

taxofón *s.n.* (*telec.*) Aparat de telefon care stabilește automat legătura interurbană, prin introducerea unei monede. • pl. *-oane.* /<fr. ***taxophone***.

taxológ, -ă *s.m., s.f.* Persoană care se ocupă de clasificări. • pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***taxologue***.

taxológic, -ă *adj.* Care ține de clasificări, care se referă la clasificări. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***taxologique***.

taxología *s.f.* Studiu al clasificărilor. • g.-d. *-iei.* și *taxilogíe s.f.* /<fr. ***taxologie***.

taxón *s.m.* (*biol.*) Unitate, categorie sistematică folosită în clasificarea regnului vegetal și animal, cuprinzînd populații cu aceeași origine. • pl. *-i.* /<fr. ***taxon***.

taxonómic, -ă *adj.* Care aparține taxonomiei, care se referă la taxonomie; categorial. ◇ *Categorie taxonomică* v. categorie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***taxonomique***.

taxonomíe *s.f.* (*biol.*) **1** Știință a legilor de clasificare a organismelor vii. ◆ Ext. Clasificare operantă într-o știință, într-o disciplină, într-o anume teorie etc. **2** Studiu al unor grupe de plante sau de animale din punctul de vedere al descrierii și clasificării speciilor; sistematică. • g.-d. *-iei.* și *taxinomíe s.f.* /<fr. ***taxonomie***, ***taxinomie***; cf. gr. *táxis* „ordine", *vómos* „lege".

taxonomíst, -ă *s.m., s.f.* (*biol.*) Specialist în taxonomie. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***taxonomiste***.

taylorísm *s.n.* v. tailorism.

tăbác *s.m., s.n.* v. tabac[2].

tăbácă *s.f.* v. tabac[2].

tăbăcár[1] *s.m.* (*tăb.*) Persoană specializată în tăbăcitul pieilor; (*înv.*) tabac, (*reg.*) timar. *O lume pe vecie străină de lumea calfei de tăbăcar* (CE. PETR.). • pl. *-i.* /***tabac***[1] + *-ar*.

tăbăcár[2] *s.m.* (*înv., reg.*) Persoană care fumează sau prizează tabac. • pl. *-i.* /***tabac***[2] + *-ar*.

tăbăcărésc, -eáscă *adj., s.f.* **1** *adj.* (*tăb.*) Care aparține tăbăcarilor, care se referă la tăbăcari. ◇ *Lînă tăbăcărească* = lînă care se smulge de pe pielea de oaie dată la tăbăcit. **2** *s.f.* Numele unui joc de cărți. • pl. *-ești.* /***tăbăcar***[1] + *-esc*.

tăbăcăríe *s.f.* (*tăb.*) **1** Meseria tăbăcarului. **2** Atelier sau secție industrială în care se tăbăcesc pieile. *Toate tăbăcăriile au nevoie de apă* (CA. PETR.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***tăbăcar***[1] + *-ie*.

tăbăceálă *s.f.* (*tăb.*) Tăbăcire. ◆ Concr. Argăseală. • pl. *-eli.* /***tăbăci*** + *-eală*.

tăbăcí *vb. IV. tr.* **1** (*tăb.*) A prelucra pielea brută cu ajutorul tananților, transformînd-o într-un produs care nu putrezește, moale, suplu, impermeabil, elastic și rezistent; a argăsi, a dubi. **2** Fig. (*fam., glum.*) A bate foarte tare pe cineva. *Jupîn Moțatu spusese calfelor să mă tăbăcească bine* (STANCU). • prez.ind. *-esc.* /***tabac***[1] + *-i*.

tăbăcíre *s.f.* (*tăb.*) Acțiunea de *a tăbăci* și rezultatul ei; tanaj, tăbăceală, tăbăcit, argăsire, argăseală, argăsit. • pl. *-i.* /v. ***tăbăci***.

tăbăcít[1] *s.n.* (*tăb.*) Tăbăcire. • /v. ***tăbăci***.

tăbăcít[2]**, -ă** *adj.* (*tăb.*; *despre piei*) Care a fost supus procesului de tăbăcire; argăsit, dubit. ◆ Fig. (*despre pielea sau trupul oamenilor*) Care este asprit, ars de soare și de vînt; bătătorit de muncă. *Mîinile le sînt arse, tăbăcite* (BOGZA). • pl. *-ți, -te.* /v. ***tăbăci***.

tăbăcitór, -oáre *adj., s.n.* (*tăb.*) **1** *adj.* Care are proprietatea de a tăbăci; argăsitor. **2** *s.n.* Butoi în care se ține argășeala. • pl. *-ori, -oare.* /***tăbăci*** + *-tor*.

tăbănăș *s.n.* (*reg.*) Cireadă mică; cîrd. • pl. *-e.* /***tabun*** + *-aș*.

tăbărăș *s.m.* (*milit.*; *înv.*) Ostaș care face parte dintr-o tabără. • pl. *-i.* /***tabără*** + *-aș*.

tăbărí *vb. IV. intr.* **1** A se repezi la cineva cu intenții dușmănoase, a da năvală asupra cuiva; a se năpusti. *Au tăbărît dorobanții pe el să-l lege* (STANCU). ◆ A se repezi undeva, a veni în grabă. *A tăbărît în cameră speriat.* ◆ Fig. A se adresa cuiva în mod insistent; a apostrofa pe cineva brusc și nepoliticos; a sări cu gura la cineva. *Tăbărîră pe el să le povestească tot* (REBR.). **2** (*înv.*) A-și așeza tabăra; a poposi. *Au și purces cu oastea în sus, pre lîngă Dunăre, la Beci, și au tăbărît lîngă Beci* (NEC.). • prez.ind. *tábăr.* /***tabără*** + *-i*.

tăbéică *s.f.* (*reg.*) Săculeț, trăistuță. • pl. *-ci.* /<ucr. ***табівка***.

tăbîltóc *s.m.* v. tăbultoc.

tăbîrcă *s.f.* (*reg.*) **1** Par cu care se ridică greutăți; drug. **2** Sarcină, greutate. • pl. *-ce, -ci.* /cf. *tărbacă*.

tăbîrceálă *s.f.* Faptul de a tăbîrci. • pl. *-eli.* /***tăbîrci*** + *-eală*.

tăbîrcí *vb. IV.* (*reg.*) **1** *tr.* A purta (sau a ridica) o greutate în brațe, în mîini sau în spinare; a tîrî după sine ceva greu. *Un moșneag... călca pe urmă-i abia tăbîrcind un geamantan jerpelit* (CE. PETR.). **2** *refl.* A se cățăra cu greutate, a se opinti (spre a se urca). *S-a tăbîrcit ca să ajungă în vîrful dealului.* **3** *refl.* A umbla greu (din cauza unei sarcini pe care o poartă); a se tîrî. *Se tăbîrcea cu copilul în brațe.* • prez.ind. *-esc.* /***tăbîrcă*** + *-i*.

tăblăcí *vb. IV. tr.* (*tăb.*; *compl. indică piei argăsite*) A da flexibilitate și lustru, întinzînd-o în toate direcțiile. • prez.ind. *-esc.* /***tablă***[1] + *-ăci*.

tăblălúță *s.f.* Dim. al lui *tabla.* • pl. *-e.* /***tabla*** + *-ăluță*.

tăblíe *s.f.* **1** Placă de lemn, de metal etc. avînd diverse întrebuințări; tablă. **2** Parte a unei lucrări de tîmplărie, de fierărie sau de arhitectură, formată dintr-o bucată subțire și plană de lemn, de metal, de material plastic etc., fixată pe scheletul unei piese de mobilier sau de tîmplărie. *Se sprijinea cu mîna de tăblia patului.* **3** Tăbliță. *Citi, pe tăblia albastră a unei străzi, un nume* (CE. PETR.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<ngr. ***táβlι(ον)***; cf. ***tablă***[1].

tăblíță *s.f.* **1** Dim. al lui *tablă.* **2** (*înv.*) Placă dreptunghiulară de ardezie, înrămată în lemn, pe care scriau, cu condei (de piatră), școlarii începători. *Abecedar și tăbliță mi-am cumpărat abia după sărbătorile Crăciunului* (STANCU). **3** Placă mică de lemn, de piatră, de metal, pe care se scriu, se gravează sau se zugrăvesc anumite indicații, date etc. *Sună autoritar, lung, privind dușmănos tăblița de metal înșurubată în zid, deasupra cutiei de scrisori* (TEOD.). **4** Placă mică de piatră, de metal, de ceară etc. pe care se gravează sau se scrie. **5** (*la romani*) Placă mică acoperită cu un strat de ceară, pe care se scria cu un stilet. **6** (*înv.*; *la pl.*) Carnețel în care se notau diverse fapte, maxime etc. • pl. *-e.* /***tablă***[1] + *-iță*.

tăbluí *vb. IV. tr.* (*compl. indică case*) A acoperi cu tablă. • prez.ind. *-iesc.* /***tablă***[1] + *-ui*.

tăbluít, -ă *adj.* (*mai ales despre case*) Care este acoperit cu tablă. • pl. *-ți, -te.* /v. ***tăblui***.

tăbuiáță *s.f.* v. tăbuiet.

tăbuiéț *s.n.* (*reg.*) **1** Săculeț. **2** Fig. (*fam.*; *adesea ca epitet precedînd termenul calificat, de care se leagă prin prep. „de"*) Nume dat unei persoane mici și îndesate. *Stau feciorii să se bată Pentr-un tăbuiet de fată* (POP.). • pl. *-e.* și *tăbuiáță s.f.* /<rus. ***моболец***.

tăbultóc *s.n., s.m.* (*reg.*) **1** *s.n.* Sac mai mic sau de mărime obișnuită umplut numai pe jumătate (pentru a putea fi cărat în spinare). ◆ Ext. Conținutul unui astfel de sac. **2** *s.m.* Om scund și îndesat. • pl. *n. -oace, m. -ci.* și *tăbîltóc s.m.* /cf. săs. *doppeldauk, Toppelkerntuch*, germ. *Doppeltuch*.

tăcăí *vb. IV. intr.* **1** A scoate la intervale regulate sunetul exprimat prin interjecția „tac". ◆ (*despre ceasornice*) A ticăi. ◆ A ciocăni, a țăcăni. **2** (*despre inimi*) A zvîcni, a bate (ritmic), a palpita. • sil. *-că-i.* prez.ind. *-iesc.* și *tîcîí vb. IV.* /***tac***[1] + *-ăi*.

tăcăitoáre *s.f.* (*ornit.*; *reg.*) Lupul-vrăbiilor (*Lanius excubitor*). • sil. *-că-i-.* pl. *-ori.* /***tăcăi*** + *-toare*.

tăceá *vb. II. intr.* **1** A nu vorbi nimic, a se abține să vorbească. *Copiii tăceau.* ◇ Loc.adv. *Pe tăcute* (sau *tăcutele*) = fără vorbă, în tăcere; pe ascuns. *Cînd te-nșfacă pe tăcute, Nu știi cum să scapi mai iute* (ARGH.). ◇ Expr. *A tăcea ca un mut* = a nu spune nimic. *Tac mă cheamă* = nu spun o vorbă. *Tace și face*, se spune despre cineva care acționează fără vorbă multă sau despre cineva care unelte te în ascuns ceva rău. *Tace și coace*, se zice despre cineva care plănuiește în ascuns o răzbunare. *A tăcea mîrc* v. mîrc. *A tăcea ca pămîntul* v. pămînt. *A tăcea ca peștele* (sau *ca un pește*) v. pește. ◇ Fig. *Umbra-și ride, noaptea tace* (EMIN.). ◆ Fig. (*despre elemente ale naturii sau despre lucruri personificate*) A sta în nemișcare, a nu se face auzit. *Tace și pădurea* (AGÂR.). **2** A înceta să vorbească, a se întrerupe din vorbă; a amuți. *Văzînd că nu mai spune nimic, am tăcut și eu.* ◇ Expr. *Ia* (sau *ian*) *taci!*, arată bucuria sau neîncrederea în cuvintele cuiva. *A nu* (*mai*) *tăcea din gură* sau *a nu-i tăcea gura* = a vorbi mult, a vorbi întruna. *Tacă-ți* (sau *tacă-vă*) *gura* sau *taci din gură!* = nu mai vorbi! isprăvește! ◇ Fig. *Focul tăcu. E zi de odihnă* (BLA.). ◆ Ext. A înceta să plîngă, să cînte etc. *Și-n noaptea lui amară tăcuse orice cînt* (BACOV.). **3** A nu riposta, a nu răspunde la o întrebare, la o provocare. *De ce taci, cînd fermecată Inima-mi spre tine-niorni?* (EMIN.). **4** A nu spune, a nu mărturisi, a nu divulga ceva; a fi discret. *Știe ce s-a întîmplat, dar a tăcut.* **5** A nu vorbi despre ceva, a nu-și exprima fățiș părerea. *Ar fi trebuit să intervină în conflict, dar a preferat să tacă.* • prez.ind. *tac.* /lat. ***tacēre***.

tăcére *s.f.* **1** Stare, atitudine a unei persoane care nu vorbește un anumit timp. *Se trîntește din nou în șezlong... și e gata să se cufunde din nou în tăcere* (SEBAST.). ◆ Ext. Liniște, calm, acalmie; lipsă a zgomotului. *Ca-n țintirim tăcere e-n cetate* (EMIN.). ◇ Zic. *Tăcerea e ca mierea.* ◇ *Tăcere de mormînt* v. mormînt. *Tăcere sepulcrală* v. sepulcral. ◇ Loc.adv. *În* (sau, *înv.*, *întru*) *tăcere* = *a*) fără a vorbi, fără a spune ceva. *Din vasta vremii perspectivă, El cobora-n tăcere către mine* (TOPÎR.); *b*) ext. fără a se destăinui; *c*) în liniște, încet. *O candelă măreață Ardea întru tăcere* (HEL.). ◇ Expr. *A sparge* (sau *a rupe*) *tăcerea* = a întrerupe o perioadă (mai lungă) de liniște. *A face tăcere* = a cere, a impune să nu se mai vorbească, a face liniște. *A sta în tăcere* = a nu scoate o vorbă, a nu spune nimic. **2** Pauză, întrerupere mai lungă într-o discuție. *Uneori se făceau la masă tăceri lungi și triste* (VLAH.). ◆ Ext. Întrerupere a unei corespondențe. **3** Faptul de a nu răspunde, de a nu riposta; apatie, amorțire. *Cît ai să-i mai înghiți mizeriile? Nu crezi că e timpul să ieși din tăcerea asta?* ◇ Expr. *A reduce pe cineva la tăcere* v. reduce. **4** Faptul de a ascunde, de a nu vorbi despre ceva. *Eu nu-mi vînd tăcerea, măria ta* (ISP.). ◇ Expr. *A păstra tăcere* (sau *tăcerea*) = a nu divulga, a tăinui. *Iubind în taină am păstrat tăcere, Gîndind că astfel o să-ți placă ție* (EMIN.). *A trece* (pe cineva sau ceva) *sub tăcere* = a trece (pe cineva sau ceva) cu vederea, a ascunde, a tăinui (ceva), a omite (în mod intenționat); a nu pomeni, a nu menționa, a nu aminti. *Am trecut sub tăcere amănuntele pitorești* (PRED.). • pl. *-i.* /v. ***tăcea***.

tăciuná *vb. I.* (*pop.*) **1** *tr., refl.* A (se) arde pînă cînd se face tăciune. **2** *refl.* (*despre unele cereale*) A fi atacat de tăciune. *Uneori porumbul se tăciuna* (ISP.). **3** *intr.* (*în forma „tăciuni"*) A se înnegri la soare; a se bronza. • prez.ind. *-ez.* și (*reg.*) *tăciuní vb. IV.* /***tăciune*** + *-a*.

tăciunáș *s.m.* Dim. al lui *tăciune.* • pl. *-i.* /***tăciune*** + *-aș*.

tăciunát, -ă *adj.* (*pop.*) **1** (*despre oameni sau despre părul, ochii, tenul lor*) Care este negru ca tăciunele. **2** (*despre unele cereale*) Care este atacat de tăciune; tăciunos. • pl. *-ți, -te.* și *tăciunít, -ă adj.* /v. ***tăciuna***.

tăciúne *s.m.* **1** Rămășiță dintr-o bucată de lemn care nu a ars complet; cărbune sau lemn care arde mocnit, fără flacără. *Tăciunii-n vatră dau lumină* (COȘB.). ◇ Expr. *A fi tăciune acoperit*, se spune despre oamenii vicleni, fățarnici, perfizi. *A nu avea nici tăciune în vatră* = a fi foarte sărac. *A înveli tă-*

ciunele = a pleca, a fugi. *Nu-i ard* (cuiva) *tăciunii în vatră* v. arde. <> Compar. *Are ochii cum sînt tăciunii* (STANCU). **2** (*fitopat.*; *la sg.*) Boală infecțioasă a plantelor, mai ales a cerealelor, provocată de ciuperci parazite din genul *Ustilago*, manifestată prin distrugerea parțială sau totală a organelor atacate și prin apariția, în locul acestora, a unei pulberi de culoare neagră; cărbune. • pl. *-i.* și (*reg.*) *teciúne s.m.* /lat. **titiōnem*.

tăciunele comun al porumbului

tăciuni *vb. IV.* v. tăciuna.

tăciunit, -ă *adj.* v. tăciunat.

tăciunós, -oásă *adj.* **1** (*despre lemne*) Care este ars pe jumătate; care are tăciuni. **2** (*bot.*; *despre unele cereale*) Care este atacat de tăciune, plin de tăciune; tăciunat. • pl. *-oși, -oase.* /***tăciune*** + *-os.*

tăcút[1] *s.n.* Faptul de *a tăcea.* • /v. ***tăcea.***

tăcút[2]**, -ă** *adj.* **1** Care tace, care nu vorbește; care păstrează tăcerea. <> (*adv.*) *Unii munceau tăcut* (ARGH.). ◆ Ext. Care este calm, liniștit. *Cina la început fusese destul de tăcută* (AGÂR.). ◆ Care exprimă calm. *Zîmbirea lui deșteaptă, adîncă și tăcută* (EMIN.). ◆ Care este lipsit de zgomot. <> (*adv.*) *Stele mari clipesc tăcut* (PARAS.). **2** Care nu obișnuiește să vorbească prea mult; care este puțin comunicativ, taciturn. *Radu era încă o mică sălbăticiune, tăcută, singuratică și orgolioasă* (H. LOV.). ◆ Ext. Care este discret, rezervat, timid. *Ședea într-un colț al mesei, retras, tăcut.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***tăcea.***

tăfălóg, -oăgă *adj.* v. tofolog.

tăfílcă *s.f.* (*reg.*) Traistă, săculeț. • pl. *-ci.* /cf. *tăbultoc.*

tăftúri *subst. pl.* v. taftur.

tăgădă *s.f.* Tăgăduială. *Pentru credință sau pentru tăgadă, Te caut dîrz și fără de folos* (ARGH.). <> Loc.adv. *Fără* (*putință de*) *tăgadă* = neîndoios, nedezmințit, sigur. • pl. *-e.* /de la ***tăgădui,*** prin derivare regresivă.

tăgădnic, -ă *adj.* (*înv.*) Care tăgăduiește; mincinos. • pl. *-ci, -ce.* /***tăgadă*** + *-nic.*

tăgădí *vb. IV.* v. tăgădui.

tăgădui *vb. IV. tr.* **1** A pune la îndoială, a contesta o afirmație; a nu recunoaște ceva; a nega; a dezminți. *Tăgăduiește că și-a băgat mîinile pînă la coate în banii poștei* (STANCU). **2** A refuza. *Această mîngîiere nu i-o poți tăgădui* (VOIN.). **3** A tăinui, a ascunde. *Treizeci și doi de ani am – tăgăduia opt* (C. NEGR.). • sil. *-du-i.* prez.ind. *-iesc, tăgădui.* și (*reg.*) *tăgădí vb. IV.* /<magh. ***tagadni.***

tăgăduiálă *s.f.* Faptul de a tăgădui; negare, contestare; tăgadă, tăgăduire, tăgăduință. *A simțit din privirea mea netedă ca moartea, că aci nu încape tăgăduială* (CA. PETR.). <> Loc.adv. *Fără de tăgăduială* = fără de tăgadă. • sil. *-du-ia-.* pl. *-ieli.* /***tăgădui*** + *-eală.*

tăgăduínță *s.f.* (*înv.*) Tăgăduială. • sil. *-du-in-.* pl. *-e.* /***tăgădui*** + *-ință.*

tăgăduíre *s.f.* Acțiunea de *a tăgădui* și rezultatul ei; tăgăduială. *Tăgăduirea însăși a artei literare?* (VIANU). • sil. *-du-i-.* pl. *-i.* /v. ***tăgădui.***

tăgăduít, -ă *adj.* Care a fost pus la îndoială, care a fost contestat. *N-a fost om mai tăgăduit și mai ponegrit decît dînsul* (CAR.). • sil. *-du-it.* pl. *-ți, -te.* /v. ***tăgădui.***

tăgăduitór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care tăgăduiește, care contestă. • sil. *-du-i-.* pl. *-ori, -oare.* /***tăgădui*** + *-tor.*

tăgîrță *vb. I.* (*reg.*) **1** *refl.* A se agăța de cineva. **2** *tr.* A trage după sine; a târî. • prez.ind. *-ez.* /***tăgîrță*** + *-a.*

tăgîrță *s.f.* (*reg.*) **1** Traistă sau sac mai mic. *Au pornit din depărtări pe jos cu tăgîrța la spinare* (VLAH.). ◆ Ext. Cantitatea cuprinsă în această traistă sau în acest sac. **2** (*fam.*) (Epitet pentru o) persoană mică și îndesată sau slabă și nevolnică. • pl. *-e.* /<tc. ***tagarcık,*** ngr. ***ταγαρτζίκα,*** bg. ***магарчук, магарджик.***

tăiá *vb. I.* **I 1** *tr.* (*compl. indică obiecte, corpuri solide*) A despărți, a separa în bucăți, cu ajutorul unui obiect tăios, prin diferite procedee fizice, chimice etc.; a diviza, a fragmenta, a îmbucătăți. *A tăiat cîteva flori și le-a pus în apă.* <> Expr. *A tăia împrejur* = a face o circumcizie. *A tăia buricul* (cuiva) = a potrivi cum trebuie un lucru. *A-l tăia de unghișoară* = *a)* a pune la punct pe cineva, a pedepsi; *b)* a omorî pe cineva. (*abs.*) *A tăia cu fierăstrăul* = a sforăi. *A tăia* (cuiva) *băierile pungii* v. baieră. *A tăia cuie* v. cui. *A tăia frunză la cîini* (sau *cîinilor*) v. frunză. *A tăia nodul gordian* v. gordian. *A tăia frunză verde și lafuri* v. laf. *A-i tăia limba cuiva* v. limbă. *Doarme de poți să tai lemne pe el* v. lemn. *A-și tăia mîneca și a fugi* v. mînecă. *A tăia nasul cuiva* v. nas. *A(-și) tăia* (*singur*) *craca* (sau *creanga*) *de sub picioare* v. picior. *A tăia cuiva din unghii* v. unghie. <> Compuse: (*pop.*; *s.m. invar.*) *taie-pungă* = hoț, tîlhar; *taie-barbă* = om lăudăros. ◆ A cosi. *S-a dus să taie iarba de pe pajiște.* ◆ Spec. A desprinde, a desface filele unei cărți necitite, unite la margini. *Mai am de tăiat două foi.* **2** *tr.* A despica, a spinteca. <> Expr. *A(-și) tăia drum* (sau *cale, cărare*) = a-și face loc, a-și croi drum, îndepărtînd obstacolele ce îi stau în cale. *A tăia* (cuiva) *aripile* v. aripă. *A tăia părul* (sau *firul, firul de păr*) *în patru* v. patru. *A tăia părul* (sau *firul de păr*) *în șapte* v. șapte. <> Fig. *Tăie de cîteva ori piezișaerul cu arcușul* (BĂN.). ◆ A opera. *Doctorul o taie în noaptea asta pe fetița lui Cosma* (H. LOV.). ◆ A răni. *Sforile l-au tăiat la încheieturi.* <> (*refl.*) *M-am tăiat într-un ciob.* ◆ Fig. A contura, a desena. *În înălțimea zărilor, munții își taie pe albastrul cerului coamele lor neregulate* (VLAH.). **3** *tr.* A lăsa urme în profunzime; a brăzda. ◆ (*tehn.*) A executa (prin așchiere) adîncituri sau proeminențe pe suprafața unui obiect. <> Expr. *A tăia în grindă* v. grindă. ◆ Spec. A săpa (în piatră, în lemn etc.); a sculpta. *Pe-un jilț tăiat în stîncă stă... preotul cel păgîn* (EMIN.). **4** *tr.* (*compl. indică obiecte de îmbrăcăminte*) A croi. *Am și croitoreasa la mine, poate că-ți tai și tu taiorul* (CA. PETR.). <> Expr. *A tăia mutre* v. mutră. ◆ Fig. A inventa (vorbe, situații etc.), a minți. *Te știu... cine ești... cui le tai tu?* (CAR.). **5** *refl.* (*despre țesături*) A se destrăma, a se rupe în direcția firului țesut sau la îndoitura țesăturii; a se uza pînă la rupere. *Cămașa s-a tăiat la mîneci.* **6** *tr.* (*despre căi de acces, rîuri etc.*) A străbate (despărțind, izolînd). *Era o livadă mărișoară... tăiată în două de o cărare* (REBR.). ◆ A trece de pe o parte a unui drum pe cealaltă; a străbate de-a curmezișul (munți, țări etc.); a traversa. *Tăiară din nou munții împreună cu doi plăieși călări* (CĂL.). <> Loc.vb. *A (o) tăia fuga* = a fugi. <> Expr. *A tăia drumul* (sau *calea, ieșirea*) cuiva = a ieși înaintea cuiva pentru a-l împiedica să înainteze, pentru a-l opri din drum. *Cu brațul întins doctorul îi tăie calea* (VIN.). *A-i tăia cuiva cărarea* (sau *cărările*) v. cărare. **7** *tr.* (*despre oameni, vehicule etc.*) A lua drumul cel mai scurt, a scurta drumul. *Tăiase ogoarele de-a curmezișul, ca să-și scurteze calea* (POPA). **8** *tr.* (*compl. indică texte sau părți ale lor*) A suprima. *După ce mai tăie cu creionul cîteva știri bănuite, trimise foile la tipar* (VLAH.). <> Expr. *A tăia rădăcina* (ori *de la*) *rădăcină* v. rădăcină. **9** *refl. recipr.* A se întretăia; a se încrucișa. *Pe o pagină găsi o mulțime de cercuri ce se tăiau* (EMIN.). **10** *tr.* A consfinți încheierea unei tranzacții (prin desfacerea cu palma deschisă a mîinilor unite ale negociatorilor); a pecetlui. <> Expr. *A tăia nartul* v. nart. ◆ (*la jocurile de cărți*) A despărți în două pachetul de cărți, punînd jumătatea de dedesubt deasupra. *Căpitanul tăie cărțile* (E. BAR.). ◆ (*la jocurile de cărți*) A juca ținînd banca împotriva tuturor celorlalți jucători. **11** *tr.* (*înv.*) A face, a construi, a făuri. <> Expr. *A tăia bani* = a fabrica bani, a bate monedă. **12** *refl.* (*despre lapte*) A se coagula, a se brînzi (fiind acrit). ◆ (*despre anumite preparate culinare*) A căpăta aspect de lapte brînzit din cauza alterării sau a unei greșeli de preparare. *Ai grijă să nu se taie maioneza.* **13** *tr.* Expr. *A-l tăia* (pe cineva) *capul* = *a)* a înțelege, a pricepe; a se pricepe (să facă ceva); a face ceva. *Atîta m-a tăiat capul și m-a dus mintea* (ISP.); *b)* a-i veni cuiva pe neașteptate o idee în cap. (*fam.*) *A spune ce-l taie capul* = a spune vrute și nevrute, a vorbi fără rost. *A-i* (sau *a-l*) *tăia prin cap* (sau *prin gînd*) = a-i trece (ceva) prin minte, a gîndi la ceva. *A-i tăia prin minte* v. minte. **II 1** *tr., refl.* (*recipr.*) A (se) spinteca, a (se) omorî (cu un obiect tăios). *Patru-cinci poteri tăie pîn-acum* (VOIC.). <> Expr. *Să mă tai, că...* = chiar dacă m-ai omorî, n-o să... *A tăia beregata cuiva* v. beregată. *A tăia în carne vie* v. carne. *A tăia și a spînzura* v. spînzura. *A-și tăia vinele* v. vînă. ◆ (*tr.*) A înjunghia, a sacrifica un animal. *Lunea viitoare... va tăia porcii* (AGÂR.). **2** *tr.* A provoca o senzație de durere (fizică). *Simții atunci cum mă taie la inimă* (GAN.). <> (*despre vînt, ger etc.*) *Aerul rece tăia obrazul și oprea respirația* (D. ZAMF.). <> Expr. *A i se tăia* (cuiva) *apa* v. apă. *A tăia* (pe cineva) *frigul la ficați* v. ficat. *A-l tăia pe cineva la ramazan* v. ramazan. **III 1** *intr.* (*despre obiecte*) A fi tăios, ascuțit. *Se salvase singur cu hangerul său ce bine tăia* (E. BAR.). <> Expr. *A-i tăia* (cuiva) *cuțitul* = a fi în largul lui, a face ce vrea. *A tăia ca dinții babei,* se spune despre o unealtă tocită. **2** *tr.* A cresta. *Și-a tăiat calul la ureche ca să-l recunoască.* **IV 1** *tr., refl.* A (se) curma, a (se) opri, a (se) întrerupe. *Maica stariță zîmbi cu mîhnire și tăie vorba cu bunătate* (CAR.). <> Expr. *A i-o tăia* (cuiva) = a întrerupe șirul vorbirii cuiva; a brusca pe cineva. *A i se tăia cuiva drumurile* (sau *cărările*) = a fi în încurcătură, a i se reduce posibilitatea de a-și aranja treburile. *A-i tăia* (cuiva) *apa de la moară* v. apă. *A-i tăia cuiva cuvîntul* v. cuvînt. *A i se tăia ața vieții* v. ață. *A-i tăia* (cuiva) *cuvîntul cu miere* v. miere. *A tăia* (cuiva) *piuitul* v. piuit. *A (o sau a i-o, a-i) tăia cuiva scurt* v. scurt. *A-i tăia* (cuiva) *veacul* v. veac. **2** *tr.* A face să slăbească sau să înceteze; a micșora, a slăbi, a modera, a atenua, a opri. *Numele bucatelor era de ajuns ca să-mi taie apetitul* (C. NEGR.). <> Expr. *A-i tăia* (sau, *refl., a i se tăia*) (cuiva) (*toată*) *pofta* (sau *gustul*) (*de ceva*) = a face să-și piardă sau a-și pierde cheful, curajul de a (mai) face ceva. *A-i tăia cuiva avîntul* v. avînt. (*refl.*) *A i se tăia cuiva genunchii* v. genunchi. *A i se tăia inima* v. inimă. *A i se tăia cuiva* (*mîinile și*) *picioarele* v. picior. *A i se tăia răsuflarea* v. răsuflare. ◆ (*înv., reg.*; *tr., refl.*) A (se) distruge, a-i șterge efectul. *Să-ți dea mămulica leacuri care să-ți taie farmecele* (ISP.). **3** *tr.* (*fam.*) Expr. *A tăia pe cineva* = a întrece pe cineva, a i-o lua înainte, a-l învinge. *Te-am tăiat la examen! A tăia cu atu* = (*la jocurile de cărți*) a bate cu atuul. **4** *tr.* (*compl. indică vinuri sau alte lichide pure sau concentrate*) A dilua amestecînd cu alt lichid. ◆ A opri fermentarea mustului. • prez.ind. *tai.* /lat. ***taliare.***

tăiát, -ă *adj.* (*despre obiecte, corpuri solide*) Care a fost despărțit, separat în bucăți, cu ajutorul unui obiect tăios, prin diferite procedee fizice, chimice etc. <> *Ventuză tăiată* v. ventuză. <> Expr. *A semăna cu cineva* (sau *cuiva*) *bucățică tăiată* = a semăna perfect cu cineva, a fi leit cu altul v. semăna. • pl. *-ți, -te.* /v. ***tăia.***

tăiculeán *s.m.* (*pop.*) Tăiculiță. • pl. *-eni.* /***taică*** + *-ulean.*

tăiculíță *s.m.* (*pop.*) Dim. al lui *taică*; (*pop.*) tăicușor, tăicuță, tăiculean. • /***taică*** + *-uliță.*

tăicușór *s.m.* (*pop.*) Tăiculiță. • pl. *-i.* /***taică*** + *-ușor.*

tăicúț *s.m.* v. tăicuță.

tăicúță *s.m.* (*pop.*) Tăiculiță. ◆ și *tăicúț s.m.* /***taică*** + *-uță.*

tăiér *s.n.* v. taier.

tăiére *s.f.* **1** Acțiunea de *a* (*se*) *tăia* și rezultatul ei. <> (*relig.*) *Tăiere împrejur* = circumcizie. *Tăierea voii* = încredințarea monahului ortodox în voia mentorului spiritual. ◆ Ext. Abandonare, renunțare la plăceri, exercițiu de voință. **2** (*bis.*; *pop.*; și *tăierea capului Sfîntului Ioan Botezătorul*) Sărbătoare religioasă celebrată în ziua de 29 august. • sil. *tă-ie-.* pl. *-i.* /v. ***tăia.***

tăietór, -oáre *adj., subst.* **1** *adj.* Care taie; care este ascuțit. <> Fig. *S-a lăsat gerul aspru, tăietor, al bobotezei* (LUNG.). ◆ (*adv.*) Tranșant, categoric. *Le răspunse ziariștilor rapid și tăietor.* **2** *s.m.* (*ind.*) Muncitor care se ocupă cu tăierea diferitelor materiale. *Tăietorii de lemne erau bine plătiți.* <> (*înv.*) *Tăietorul pietrelor* (sau *peceților*) = persoană care se ocupa cu tăierea și cu incrustarea pietrelor prețioase și a numelor pe peceți. *Tăietor de bani* = persoană care lucrează la baterea de monede. ◆ Persoană care se ocupă cu sacrificarea animalelor în abator. ◆ (*înv., pop.*) Ucigaș; călău. **3** *s.n.* Buștean pe care se taie sau se despică lemnele de foc. ◆ Ext. Locul unde se execută această operațiune. ◆ Trunchi sau buștean care servea călăului pentru decapitarea condamnaților la moarte. **4** *s.f.* Topor; unealtă ascuțită de fierărie. **5** *s.f.* (*bot.*; *reg.*) Numele mai multor plante erbacee: *a)* plantă cu frunzele păroase, de culoare verde-închis și cu florile galbene, folosită în medicina populară pentru îngrijirea tăieturilor (*Inula hirta*); *b)* lumînărică (*Gentiana asclepiadea*); *c)* gențiană (*Gentiana cruciata*). **6** *s.f.* (*iht.*; *reg.*) Pește care trăiește în apele de munte (*Cobitis taenia*). • sil. *tă-ie-.* pl. *-ori, -oare.* și (*înv.*) *tăietóriu s.m., tăitór, -oáre adj.* /***tăia*** + *-(ă)tor.*

tăietóriu *s.m.* v. tăietor.
tăietúră *s.f.* **1** Acțiunea de a tăia obiecte, corpuri solide, cu ajutorul unui obiect tăios. ◆ Concr. Loc, porțiune unde s-a produs o tăiere. ◆ Rană provocată de un instrument tăios. *Tăietura de la deget s-a infectat.* ◆ Suprafață rezultată după tăierea unei părți dintr-un corp. ◆ Fel, mod de a tăia ceva. ◇ Fig. *Tăieturi să nu faceți pe suflet* (BIBLIA 1688). **2** Loc, drum săpat de oameni sau de o apă în curgerea ei. ◆ Povîrniș drept, perete stîncos. *Casa... pusă pe o tăietură în deal* (CĂL.). **3** Ștergerea unei părți dintr-un text, dintr-un film, dintr-o piesă. ◆ Concr. Text șters sau anulat. ◆ Concr. Porțiune, articol decupat dintr-o tipăritură. *Aduse tăieturile de jurnal la Gaittany* (CĂL.). **4** Croială a unei haine. *Cu haine după ultima tăietură* (CE. PETR.). ◆ Fig. Linie, formă, contur. *Culoarea măslinie a obrazului și tăietura elinică a nasului corectau... întîia impresie* (CĂL.). ◆ Fig. Fel de a realiza ceva. *Dăduse deja literaturii române un volum de poezii de cea mai mare originalitate, ca adîncime de gîndiri și ca tăietură de vers* (VLAH.). **5** Teren despădurit în care au rămas încă butucii; curătură. **6** Fig. (*pop.*; *la pl.*) Durere ascuțită, asemănătoare cu aceea provocată de o tăiere; junghiuri. *O apucară tăieturile din nou* (SADOV.). • sil. *tă-ie-*. pl. *-i.* /***tăia*** + *-(ă)tură*.
tăiețéi *s.m. pl.* v. tăiței.
tăifăsuí *vb. IV. intr.* A vorbi cu cineva cu familiaritate și pe îndelete despre lucruri minore; a sta la taifas, a pălăvrăgi. *Au tăifăsuit o noapte întreagă* (BOGZA). • sil. *-su-i.* prez.ind. *-iesc.* /***taifas*** + *-ui*.
tăineálă *s.f.* (*reg.*) Consfătuire; taifas. • pl. *-eli.* /***tăini*** + *-eală*.
tăiní *vb. IV. intr.* (*reg.*) A tăinui. • prez.ind. *-esc.* /***taină*** + *-i*.
tăinicíe *s.f.* (*înv., pop.*) Taină, secret. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***taină*** + *-icie*.
tăinós, -oásă *adj.* (*înv.*) Care este secretos, care lucrează în taină. • pl. *-oși, -oase.* /***taină*** + *-os*.
tăinuí *vb. IV.* **1** *tr.* A păstra o taină, a ține un secret, a ascunde, a nu lăsa să se afle ceva; (*reg.*) a tăini. *Nu și-a tăinuit gîndurile și sentimentele* (SADOV.). ◇ Fig. *Treceam prin grădina care-mi tăinuise odinioară întîia mea dragoste* (PET.). ◆ (*tr., refl.*) A (se) feri, a (se) ascunde. *Salcîmii... tăinuiau cărările* (EMIN.). ◇ Fig. *Descoperă-i linia și accentul care se tăinuiesc altor priviri* (PAS). **2** *intr.* (*pop.*) A sta la taifas, a purta o conversație (în intimitate). *Să stăm jos, să tăinuim* (POP.). • sil. *-nu-i.* prez.ind. *-iesc, tăinui.* /***taină*** + *-ui*.
tăinuíre *s.f.* Acțiunea de *a tăinui* și rezultatul ei; înțelegere ascunsă; sfat secret. ◇ Loc.adv. *Cu tăinuire* = tainic. ◆ (*jur.*) Infracțiune care constă în fapta unei persoane (cu excepția soțului sau a unei rude apropiate) de a primi sau de a transfera un bun ori de a înlesni valorificarea acestuia, cunoscînd că bunul respectiv provine din săvîrșirea unei fapte sancționate de legea penală și urmărind obținerea pentru sine ori pentru altul a unui folos material. • sil. *-nu-i-*. pl. *-i.* /v. ***tăinui***.
tăinuít, -ă *adj.* **1** Care este retras, ferit, tainic. *Ea să alerge prin cărările tăinuite* (EMIN.). ◆ Care este discret. *Ne vom ascunde În noaptea codrului umbros Sub brazii fără grai, pe unde Nici ochi de om nu pot pătrunde, Nici flori cu tăinuit miros* (COȘB.). ◆ Care este ascuns vederii, mascat privirilor. *Merge la o ușă tăinuită și o deschide* (C. NEGR.). **2** Care este neștiut de alții, ascuns, secret. *Parc-ar vorbi de lucruri tăinuite* (ARGH.). • sil. *-nu-it.* pl. *-ți, -te.* /v. ***tăinui***.
tăinuitór, -oáre *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care tăinuiește, care ascunde ceva. **2** *s.m., s.f.* Persoană care tăinuiește fapta unui răufăcător, care adăpostește o persoană urmărită de justiție sau care ascunde lucruri furate, mărfuri de contrabandă etc. • sil. *-nu-i-*. pl. *-ori, -oare.* /***tăinui*** + *-tor*.
tăiós, -oásă *adj.* **I** (*despre obiecte*) Care este ascuțit; care taie. *Nu era de joacă cu sculele tăioase de la brăcinarii plebei* (CE. PETR.). ◇ Expr. *A fi tăios ca ardeiul* v. ardei. **II** Fig. **1** (*despre vînt, ger etc.*) Care provoacă o senzație dureroasă, ca de tăiere. *Din spate se iscase un vînt tăios* (E. BAR.). **2** (*despre privire, glas etc.*) Care este aspru, ascuțit, pătrunzător. *Un ton plictisit și tăios* (VIN.). ◇ (*adv.*) *Ochii lui... iscodeau tăios din stuful sprîncenelor* (GAL.). **3** (*despre stil, scrieri, replici etc.*) Care este ironic, caustic; satiric. *O ironie tăioasă* (CA. PETR.). • sil. *tă-ios.* pl. *-oși, -oase.* /***tăia*** + *-os*.
tăiș *s.n.* **1** Partea mai subțire, ascuțită a unui instrument, a unei unelte (de obicei a unui cuțit), cu care aceasta taie sau desprinde fragmente din ceva; ascuțiș, (*pop.*) tăiuș. *Comănești eanu avu o mișcare de oroare, față cu tăișul lucios al foarfecelor și al cuțitelor* (D. ZAMF.). ◇ Expr. (*A fi*) (*cuțit*) *cu două tăișuri* = situație a cărei rezolvare într-un anumit sens poate avea efecte opuse celor dorite; procedeu care implică avantaje și dezavantaje la fel de importante. *Dreptatea-i veșnic cu două tăișuri* (REBR.). *A trece* (ceva sau pe cineva) *prin* (sau *sub*) *tăișul săbiei* = a ucide, a distruge complet. *Sabie cu două tăișuri* v. sabie. ◇ Fig. *În ochi i se iviră tăișuri de oțel* (AGÂR.). **2** Muchia tăietoare a unei scule sau a unei unelte. • pl. *-uri.* /***tăia*** + *-iș*.
tăitór, -oáre *adj.* v. tăietor.
tăițéi *s.m. pl.* (*culin.*) Preparat alimentar în formă de șuvițe lungi și subțiri, tăiate din foi de aluat nedospit făcut din făină, apă, sare (și ouă), care se fierb în supă sau se gătesc cu brînză, cu nuci etc.; (*reg.*) tocmagi. *În casa lui mîncam toate bunătățile: tăiței de casă cu magiun, turtă dulce* (BRĂ.). • sil. *tă-i-*. și *tăițéi s.m. pl.* /***tăiați***, pl. lui *tăiat* + *-ei*; cf. it. *tagliatelli*.
tăiúș *s.n.* (*pop.*) Tăiș. *Coamele dealurilor din față, ca un tăiuș de ferestrău...*, *se desenau din ce în ce mai lămurit* (REBR.). • pl. *-uri.* /***tăia*** + *-uș*.
tălăn *s.n.* v. talan.
tălăniță *s.f.* **1** (*înv.*) Femeie de moravuri ușoare. **2** (*pop.*) Femeie leneșă, murdară. • pl. *-e.* /form. expr.
tălănt *s.n.* v. talan.
tălălăí *vb. IV. intr.* **1** A vorbi mult și fără rost; a pălăvrăgi, a flecări. **2** A merge încoace și încolo, pășind fără siguranță; a hoinări, a vagabonda. • sil. *-lă-i.* prez.ind. *-iesc.* /form. expr.; cf. *teleleu*.
tălălău[1] *s.n.* (*reg.*) Zgomot, larmă, tărăboi. • /***tălălăi*** + *-au*.
tălălău[2] *s.m.* v. teleleu.
tălăncăní *vb. IV. intr.* (*reg.*; *despre clopote, tălăngi*) A suna, a bălăngăni. • prez.ind. pers. 3 *-ește.* și *tălăngăní vb. IV.* /***talancă*** + *-ăni*.
tălăncúță *s.f.* Dim. al lui *talancă*. *Tălăncuțele picurară un timp în noaptea de vară* (SADOV.). • pl. *-e.* /***talancă*** + *-uță*.
tălăngăní *vb. IV.* v. tălăncăni.
tălăzuí *vb. IV. refl., intr.* **1** A se ridica în talazuri, a face valuri mari, tumultuoase. *Spre stînga, albastră ca sineala, tălăzuia marea* (PER.). **2** Fig. A undui; a se mișca în valuri. *Acolo unde-n cîmpuri, unde-atîți viteji căzură, Tălăzuiesc azi grîne* (VOIC.). ◇ (*despre mase agitate de oameni*) *Tot poporul începu a se tălăzui, într-o zguduire de furtună* (SADOV.). **3** (*despre ape curgătoare*) A se revărsa. *Atunci, demult...*, *marea năvălind s-a tălăzuit deasupra podișului Mehedinți* (BOGZA). • sil. *-zu-i.* prez.ind. pers. 3 *-ieste.* /***talaz*** + *-ui*.
tălăzuíre *s.f.* **1** Învăluire tumultuoasă a apelor. **2** Revărsare a unei ape curgătoare. ◆ Fig. Cădere de ploaie abundentă și în rafale. *N-a rămas să se piardă în tălăzuirile ploii* (CE. PETR.). • sil. *-zu-i-*. pl. *-i.* /v. ***tălăzui***.
tălăzuít, -ă *adj.* (*despre apa mărilor și a rîurilor*) Care este ridicat în talazuri. *Săbii multe scînteiară ca o apă tălăzuită* (SADOV.). ◆ Fig. Care se mișcă asemenea unor valuri, care unduiește. *Neastîmpărul tălăzuit al grupurilor* (G. M. ZAMF.). • sil. *-zu-it.* pl. *-ți, -te.* /v. ***tălăzui***.
tălgeráș *s.n.* Tălgerel. • pl. *-e.* /***talger*** + *-aș*.
tălgerél *s.n.* Dim. al lui *talger*; tălgeraș, (*pop.*) tălgior. • pl. *-e.* /***talger*** + *-el*.
tălgiór *s.m.* (*pop.*) Tălgerel. • pl. *-i.* /***talger*** + *-ior*.
tălhár *s.m.* v. tîlhar.
tălhărășúg *s.n.* v. tîlhărășug.
tălhăreá *s.f.* v. tîlhărea.
tălhărésc, -eáscă *adj.* v. tîlhăresc.
tălhărește *adv.* v. tîlhărește.
tălhărét *s.n.* v. tîlhăret.
tălhări *vb. IV.* v. tîlhări.
tălhărie *s.f.* v. tîlhărie.
tălhărít[1] *s.n.* v. tîlhărit[1].
tălhărít[2]**, -ă** *adj.* v. tîlhărit[2].
tălhăríță *s.f.* v. tîlhăriță.
tălhăroáică *s.f.* v. tîlhăroaică.
tălhăróia *s.f.* v. tîlhăroi.
tălhărós, -oásă *adj.* v. tîlhăros.
tălícă *pron.pers.* v. mătălică.
tălímb, -ă *adj.* (*pop.*; *despre oameni*) Care este neîndemînatic; tembel. • pl. *-i, -e.* /etimol. nec.
tălmăci, -ce *s.m., s.f.* Traducător; interpret, translator. *Poarta... trămite domn Țării Românești pe un tălmaci ce fusese simplu pescar* (ODOB.). ◆ Tîlcuitor, ghicitor. *A primit să fie gardiancă și tălmace la o țărancă oarbă* (CE. PETR.). • pl. *-ci, -ce.* și (*înv.*) *tîlmáci, -ce s.m., s.f.* /<slav. **тлъмачь, тълмачь**.
tălmăci *vb. IV. tr.* **1** (*compl. indică texte, opere literare etc.*) A traduce dintr-o limbă în alta. *Alt cărturar simplu și cuminte le tălmăcise dintr-o limbă străină* (SADOV.). **2** A interpreta, a tîlcui. *Ursitoarea scotea obiectul ascuns și începea să-i tălmăcească viitorul* (AGÂR.). **3** (*compl. indică probleme, întrebări etc.*) A explica, a lămuri; a dezlega, a desluși. *Lămurea și tălmăcea vestea cea proastă* (SADOV.). ◆ (*pop.*; *refl. recipr.*) A-și da explicații, a se lămuri; a se sfătui, a se înțelege cu cineva. *Mă duc să mă tălmăcesc cu cuconu Grigori* (ALECS.). **4** A exprima, a exterioriza. *Tălmăcea în versuri icoana ce să vedea* (PANN). • prez. ind. *-esc.* /<slav. **тлъмачити**.
tălmăcíre *s.f.* **1** Traducere. *Tălmăcirea în versuri românești... e cu atît mai dificilă* (PER.). **2** Tîlcuire, interpretare. *Mă tem s-aud tălmăcirea lui!* (C. NEGR.). • pl. *-i.* /v. ***tălmăci***.
tălmăcitór, -oáre *s.m., s.f.* Traducător, interpret. ◆ Tîlcuitor. *Un tălmăcitor de gînduri omenești ar fi putut ceti întreaga istorie a unui suflet dezgustat* (HOG.). • pl. *-ori, -oare.* /***tălmăci*** + *-tor*.
tălmășág *s.n.* v. tămășag.
tăiní *vb. IV.* v. tîlni.
tălpáș *s.m.* (*înv.*) Pedestraș, infanterist. • pl. *-i.* /<magh. ***talpas***.
tălpălár *s.m.* (*înv., reg.*) Persoană care face sau vinde talpă pentru încălțăminte. • pl. *-i.* /***tălpăli*** + *-ar*.
tălpălí *vb. IV.* v. tălpălui.
tălpăluí *vb. IV. tr.* (*reg.*) A tălpui. • sil. *-lu-i.* prez.ind. *-iesc.* și *tălpălí vb. IV.* /<magh. ***talpalni***.
tălpășíță *s.f. art.* Expr. (*pop.*) *A(-și) lua tălpășița* (sau *tălpășițele*) sau *a o lua la tălpășița* = a pleca repede dintr-un loc (din cauza fricii, a rușinii etc.); a o șterge, a o lua la fugă. *Presupunea că va veni un timp cînd va fi nevoit să-și ia tălpășița* (STANCU). • pl. *-e.* /***tălpaș*** + *-iță*.
tălpíc *s.m., s.n.* v. tălpig.
tălpícă *s.f.* v. tălpig.
tălpíg *s.n., s.m.* **1** *s.n.* Fiecare dintre pedalele de la războiul de țesut cu ajutorul cărora se schimbă ițele. **2** *s.n.* Fiecare dintre cele două suporturi laterale curbate cu care sînt prevăzute unele scaune fără picioare. ◆ Fiecare dintre tălpile unei sănii. *Puse mîna pe secure și se duse în grădină să taie salcîmi pentru tălpici* (PRED.). ◆ Bucată de lemn sau de piatră care se fixează sub stîlpii unei galerii de mină pentru a împiedica pătrunderea stîlpilor în talpa galeriei. **3** *s.m.* Încălțăminte rudimentară alcătuită dintr-o talpă de lemn și o baretă de piele petrecută pe deasupra labei piciorului. *Amîndouă s-au înălțat din tălpigii lor* (SADOV.). **4** *s.m.* Șosetă foarte scurtă de damă care acoperă numai laba piciorului. • pl. *n. -ge, m. -gi.* și *tălpíc s.m., s.n., tălpícă s.f.* /***talpă*** + *-ig*.
tălpíță *s.f.* Dim. al lui *talpă*; tălpuță. • pl. *-e.* /***talpă*** + *-iță*.
tălpói *s.n.* **1** Aug. al lui *talpă*. **2** (*constr.*) Grindă groasă care se pune ca temelie la unele construcții. **3** Fiecare dintre tălpile unei sănii (de transport). • pl. *-oaie.* /***talpă*** + *-oi*.
tălpós, -oásă *adj.* (*despre pămînt*) Care este argilos, clisos. • pl. *-oși, -oase.* /***talpă*** + *-os*.
tălpuí *vb. IV. tr.* **1** A pune talpă la încălțăminte; a pingeli. ◆ Analog. A înlocui tălpile rupte de la ciorapi. **2** A pune o șină de fier la talpa plugului, la tălpile unei sănii etc. • prez.ind. *-iesc.* /***talpă*** + *-ui*.
tălpuíre *s.f.* Acțiunea de *a tălpui* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***tălpui***.
tălpuít *s.n.* Faptul de *a tălpui*. • /v. ***tălpui***.
tălpuitór *s.m.* Muncitor care lucrează la tălpuirea încălțămintei. • sil. *-pu-i-*. pl. *-i.* /***tălpui*** + *-tor*.
tălpúță *s.f.* Tălpiță. • pl. *-e.* /***talpă*** + *-uță*.
tămám *adv.* v. taman.
tămán *adv.* v. taman.
tămădui *vb. IV. tr., refl.* (*pop.*) A (se) însănătoși, a (se) vindeca, a (se) lecui. *Puse el ce puse la rană și pe loc să tămăduiește* (CR.). ◇ Fig. *Inima mea s-a tămăduit de o otravă zadarnică* (BELD.). • prez.ind. *-iesc, tămădui.* /<magh. ***támadni*** „a sprijini, a ajuta".

tămăduiálă *s.f.* (*pop.*) Tămăduire. • pl. *-ieli.* /***tămădui*** + *-eală*.

tămăduíre *s.f.* (*pop.*) Acțiunea de *a* (*se*) ***tămădui*** și rezultatul ei; (*pop.*) tămăduială. *Semnul tămăduirii era rîsul făptuirii lui* (ARGH.). <> *Izvorul tămăduirii* = *a*) (*bis.*; *nm. pr.*) sărbătoare creștină ținută în prima vineri după Paști, cînd se crede că apele izvoarelor au puteri tămăduitoare; *b*) loc cu ape de băut sau de scăldat, care au proprietatea de a vindeca anumite boli. *Balta în care ne găsim este adevăratul izvor al tămăduirii* (ALECS.). <> Fig. *Ești pentru ea izvorul vieții și al tămăduirii* (VIN.). • pl. *-i.* /v. ***tămădui***.

tămăduít, -ă *adj.* (*pop.*) Care este vindecat, însănătoșit, lecuit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***tămădui***.

tămăduitór, -oáre *adj.* (*pop.*) Care tămăduiește; vindecător, lecuitor. <> (*subst. m.*; *art.*; *nm. pr.*) (Nume dat lui) Iisus Hristos, mîntuitorul lumii. • sil. *-du-i-*. pl. *-ori, -oare.* /***tămădui*** + *-tor*.

tămășág *s.n.* (*reg.*) Glumă, vorbă hazlie. • pl. *-uri.* și *tălmășág* *s.n.* /cf. srb. *tamaza*.

tămbălău *s.n.* (*fam.*) Zgomot, gălăgie. *A aruncat pernele pe fereastră, a sfîșiat cearceafurile, a făcut un tămbălău grozav* (CĂL.). <> Expr. *A-i face* (cuiva) (*un*) (*mare*) *tămbălău* = a certa foarte tare pe cineva; a face scandal. <> Ext. Petrecere zgomotoasă (cu muzică și dans). • /<magh. ***tomboló***.

tămîlá *vb. I.* **1** *tr., intr.* (*bis.*) Act de cult ce constă în a răspîndi fum de tămîie, a afuma cu tămîie; a cădelnița. *Îi jelesc pe toți cînd mă duc la cimitir să tămîi morții noștri* (SLAV.). **2** *tr.* A parfuma; a îmbălsăma. **3** *tr.* Fig. A copleși cu laude excesive, a linguși. *Se făcu unealta străinilor cu care se încuscrea și pre care îi tămîia ca să le intre în favor* (C. NEGR.). **4** *refl.* Fig. (*fam.*) A se îmbăta, a se chercheli. **5** *tr., intr.* (*înv.*) A se închina (unei divinități), a aduce jertfă. • prez.ind. *-iez.* /***tămîie*** + *-a*.

tămîlát, -ă *adj.* **1** Care este afumat cu tămîie. **2** Care este îmbălsămat, înmiresmat, parfumat. *Flori albastre tremur-ude în văzduhul tămîiet* (EMIN.). **3** Fig. Care este beat, ametit de băutură, cherchelit. *Cînd a venit pentru prima oară să mă cheme-n serviciu, era tămîiat* (CAR.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***tămîia***.

tămîie *s.f.* **1** Substanță rășinoasă obținută prin incizii făcute în scoarța livanului, care, în contact cu aerul, se solidifică sub forma unor boabe neregulate, de culoare roșiatică sau gălbuie, care, prin ardere, produce un fum gros cu miros plăcut și aromat și care este folosită în ceremoniile religioase. *Cu o fărîmă de tămîie... se astupă măselele găunoase cînd încep a ne durea* (VOIC.). <> Expr. *A fugi* (sau *a se feri*) *de ceva* sau *de cineva ca dracul de tămîie* = a se feri cu cea mai mare grijă de ceva (de care se teme), a ocoli de departe pe cineva, pentru a evita situații neplăcute, penibile. *A se teme* (sau *a se speria*) (de ceva sau de cineva) *ca dracul de tămîie* v. drac. **2** (*bot.*; *înv.*, *pop.*) Livan (*Boswellia serrata*). **3** Fig. Lingușire. **4** (*fam.*) Expr. *A fi tămîie* = *a*) a nu mai avea nici un ban, a fi lefter; *b*) a fi ignorant, a nu ști nimic. *La examenul la matematică era tămîie.* **5** (*fam.*) Nimic. *Ai făcut ceva? – tămîie!* (POP.). • g.-d. *-iei.* /probabil lat. **thym(i)anea* <lat. *thymiama, -atis* <gr. θυμίαμα.

tămîiér *s.n., s.m.* **1** *s.n.* Tămîierniță. **2** *s.m.* (*bot.*) Ienupăr (*Juniperus communis*). • sil. *-mî-ier.* pl. *n. -e, m. -i.* /***tămîie*** + *-ar*.

tămîiére *s.f.* **1** Acțiunea de *a* (*se*) ***tămîia*** și rezultatul ei. **2** Laudă exagerată, lingușire. *Tămîierile lui păreau ofense* (M. I. CAR.). • sil. *-mî-ie-*. pl. *-i.* /v. ***tămîia***.

tămîiérniță *s.f.* Vas pentru tămîiere; tămîier, tămîietoare, cădelniță. • sil. *-mî-ier-*. pl. *-e.* /***tămîie*** + *-arniță*.

tămîietór, -oáre *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care tămîiază. **2** *s.f.* Tămîierniță. **3** *s.f.* Femeie angajată (cu plată) să bocească pe un mort și să-i tămîieze mormîntul. • sil. *-mî-ie-*. pl. *-ori, -oare.* /***tămîia*** + *-tor*.

tămîioáră *s.f.* (*bot.*) Numele a două plante erbacee din familia violaceelor: *a*) plantă mică cu florile mari, ale căror petale trandafirii sînt împestrițate cu pete purpurii (*Viola jooi*); *b*) toporaș (*Viola odorata*). • sil. *-mî-ioa-*. pl. *-e.* /***tămîie*** + *-ioară*.

tămîios, -oásă *adj., s.f.* **1** *adj.* (*despre unele varietăți de fructe, mai ales despre struguri sau*, ext., *despre vinuri*) Care are un gust aromat, asemănător cu aroma de tămîie; muscat. *Dădu ordin să se aducă vin tămîios* (MIR.). <> *Pere tămîioase* (și *subst. f.*) = varietate de pere aromate, galbene și lunguiețe. **2** *s.f.* (*vit.*) Varietate de viță-de-vie care produce struguri cu boabele rotunde, cărnoase, dese și verzi sau violet-roșcate, plăcut aromate; ext. struguri produși de această viță. <> *Tămîioasă românească* = soi autohton de viță-de-vie, cu ciorchini cilindrici și cu boabele îndesate, cultivat pentru producerea vinurilor albe superioare, demiseci sau dulci licoroase. *Tămîioasă de Bohotin* = soi autohton de viță-de-vie, cu boabele violet-roșcate, cultivat pentru producerea vinurilor superioare, aromate; busuioacă de Bohotin. <> Vin produs din strugurii acestei varietăți de viță-de-vie. *La crame... tot văzduhul miroase a tămîioasă* (E. BAR.). • sil. *-mî-ios.* pl. *-oși, -oase.* /***tămîie*** + *-os*.

tămîíță *s.f.* **I** Dim. al lui *tămîie*. **II** (*bot.*) **1** Nume dat mai multor plante erbacee anuale, din familia chenopodiaceelor: *a*) plantă erbacee cu miros aromatic puternic și cu florile verzui, dispuse într-un ciorchine la vîrful tulpinii (*Chenopodium ambrosioides*); *b*) plantă erbacee cu florile verzi-gălbui dispuse în glomerule, cu miros pătrunzător (*Chenopodium botrys*). **2** (*reg.*) Năfurică (*Artemisia annua*). **3** (*reg.*) Vineriță (*Ajuga reptans*). **4** Compuse: *tămîiță-de-cîmp* = *a*) albăstrică (*Aster tripolium*); *b*) dumbeț (*Teucrium chamaedrys*); *tămîiță-galbenă* = mică plantă erbacee anuală, din familia labiaceelor, păroasă, cu florile galbene cu miros de rozmarin (*Ajuga chamaepytis*). • sil. *-mî-i-*. pl. *-e.* /***tămîie*** + *-iță*.

tămîndá *vb. I. tr.* (*înv., reg.*; *compl. indică acțiuni, soluționări etc.*) A amîna; a tărăgăna. • prez.ind. *tămînd.* /etimol. nec.

tămînjér *s.n.* (*reg.*) **1** Tăujer. **2** Bită, ciomag.• pl. *-e.* /etimol. nec.

tămînjí *vb. IV. tr.* (*reg.*) A mînji, a murdări, a unge. <> (*iron.*) A picta; a mîzgăli. *Nu mai lucrase cu asemenea creionașe, din acele cu care copiii de școală primară își tămînjesc hărțile* (CE. PETR.). • prez.ind. *-esc.* /cf. *mînji*.

tănău *adj., s.m.* v. tanău.

tăndălău *s.m.* v. tîndălău.

tăndăleálă *s.f.* v. tîndăleală.

tăndălí *vb. IV.* v. tîndăli.

tăndălít, -ă *adj.* v. tîndălit[2].

tăndălítură *s.f.* v. tîndălitură.

tăndălós, -oásă *adj.* v. tîndălos.

tăntălău *s.m.* v. tontălău.

tăntăvăn, -ă *adj.* v. tontovan.

tăpălágă *s.f.* (*reg.*) **1** Încălțăminte mare și grosolană. **2** Picior mare, deformat. **3** Legătură înfășurată de hoți la picioarele vitelor furate, pentru ca pașii să nu lase urme. • pl. *-ăgi.* /cf. magh. *talpalló*.

tăpălágos, -oásă *adj.* (*reg.*) **1** (*despre oameni și animale*) Care are picioarele mari și un mers greoi; (*reg.*) tăpălog, tăpănos. **2** (*despre plante*) Care are frunzele mari, late. • pl. *-oși, -oase.* /***tăpălagă*** + *-os*.

tăpălăí *vb. IV. intr.* (*reg.*) A merge lovind greoi pămîntul cu talpa. • prez.ind. *-iesc.* /cf. *talpă, tăpălagă*.

tăpălóg, -oágă *adj.* (*reg.*) Tăpălágos. • pl. *-ogi, -oage.* /cf. *tăpălagă*.

tăpănós, -oásă *adj.* (*reg.*) Tăpălágos. • pl. *-oși, -oase.* /cf. *tăpălagos*.

tăpșán *s.n.* **1** (*geomorf.*) Suprafață netedă și ușor înclinată, care se află la baza versanților sau a abrupturilor. *Cărarea ocoli pe după un pîlc de brădiș tînăr, pe-un tăpșan ușor înclinat* (SADOV.). <> Coastă a unui deal sau a unui munte; pantă, povîrniș. **2** Loc viran mai ridicat, aflat de obicei în mijlocul unui sat sau în mijlocul unei curți. *A înșfăcat în brațe pe Stanca Radii și, nici una nici alta, s-o arunce în sus de pe tăpșan, unde se făcea hora* (CAR.). <> Loc mai ridicat, neted, necultivat; loc viran. *În copilărie băteam mingea pe tăpșan.* • pl. *-e, -uri.* /***tăpși*** + *-ean*.

tăpși *vb. IV. tr.* (*reg.*) **1** A bătători (pămîntul). **2** Fig. A lovi ușor pe cineva pe obraz în semn de dragoste; a mîngîia. • prez.ind. *-esc.* /<srb. ***tapšati***.

tărăboánță *s.f.* (*pop.*) Roabă. *Cari săpau cu cazmalele, cari cărau cu tărăboanțele* (CR.). <> (Epitet depreciativ dat unui) vehicul vechi (și stricat). • pl. *-e.* /<magh. ***torbonca***.

tărăbói *s.n.* Gălăgie mare, larmă; tămbălău, scandal, zarvă, hărmălaie. *După vreun sfert de ceas de tărăboi, se aleseră doi țărani care să parlamenteze* (REBR.). • pl. *-oaie.* /<ngr. ***θόρυβος***; cf. alb. *tërboj*.

tărăbúță *s.f.* (*pop.*; *mai ales la pl.*) Bagaj, catrafuse, calabalîc. *Umblam cu tărăbuțele de colo pînă colo* (ISP.). • pl. *-e.* /***tarabă*** + *-uță*.

tărăgăiá *vb. I.* v. tărăgăna.

tărăgăiálă *s.f.* v. tărăgăneală.

tărăgăná *vb. I.* **1** *tr.* A amîna de pe o zi pe alta rezolvarea unei probleme, începerea sau terminarea unei acțiuni etc.; a face să se prelungească, să se întîrzie o acțiune, o soluționare; a întîrzia. *Petre a Smarandei tot tărăgănase și el însurătoarea* (REBR.). **2** *tr.* A merge cu greutate, încet, anevoie, tîrîndu-și picioarele. *Tărăgăna pasul pe trepte* (ARGH.). **3** *tr.* A vorbi rar, lungind silabele. *Ce doriți, mă rog? – îl întrebă ea tărăgănînd vorbele* (SLAV.). **4** *intr., refl.* (*despre vreme, timp*) A dura, a se prelungi. *Iarna se trăgăna ușoară, cu zilele posomorîte* (GÎRL.). <> Expr. *A se tărăgăi de chica dracului* v. chică. **5** *tr.* (*reg.*) A cînta alene, cu jale; a doini. *Feciorilor harnici le stă bine să trăgăneze un cîntec cînd își plimbă așa, domol, mîna pe spatele vitelor* (AGÂR.). **6** *intr.* (*despre vînt*) A sufla ușor; a adia. *Cînd vîntul va trăgăna, Pruncul îl va legăna* (POP.). • prez.ind. *-ez.* și (*reg.*) *tărăgăiá, trăgănă, străgănă vb. I., tărăgăní vb. IV.* /cf. *trage*.

tărăgănáre *s.f.* **1** Amînare, tergiversare, temporizare. **2** Rostire lentă și prelungită a unui sunet (în timpul vorbirii sau al executării unei melodii). *Începu să cînte din caval. Era o doină apăsătoare, cu tărăgăniri pline de amar* (CA. PETR.). • pl. *-ări.* și (*reg.*) *tărăgăníre* *s.f.* /v. ***tărăgăna***.

tărăgănát, -ă *adj.* **1** (*despre acțiuni*) Care este executat încet, cu multe amînări. *Avea aceeași voce, cu suflu puțin și tărăgănat* (PRED.). <> (*adv.*) *Bătrînul, surprins, rîde tărăgănat* (CA. PETR.). **2** (*despre voce, vorbire*) Care este rar și prelungit; domol. *Cîntîndu-și aleanu cu viers trăgănat* (VOIC.). **3** (*despre melodii*) Care are note sau modulații prelungite. *Frînturi dintr-un cîntec trăgănat de bețe se tîrau alene pînă aici* (VIN.). **4** (*reg.*; *despre terenuri*) În pantă lină, ușor înclinat. *Tocmai pe cînd suia un deal lung și trăgănat, alt om venea dinspre tîrg* (CR.). • pl. *-ți, -te.* și (*reg.*) *trăgănát, -ă adj.* /v. ***tărăgăna***.

tărăgăneálă *s.f.* Faptul de a (se) tărăgăna; amînare continuă, tărăgănare. *Cînd va observa tărăgăneala revizorului, se va adresa chiar ministrului* (REBR.). • pl. *-eli.* și (*reg.*) *tărăgăiálă, străgăneálă* *s.f.* /***tărăgăna*** + *-eală*.

tărăgăní *vb. IV.* v. tărăgăna.

tărăgăníre *s.f.* v. tărăgănare.

tărărăí *vb. IV. intr.* (*reg.*) **1** A cînta întruna, monoton, tărăgănat. **2** (*despre bibilici*) A scoate sunetul caracteristic speciei. • sil. *-ră-i.* prez.ind. *-iesc, tărărăi.* /***tarara*** + *-i*.

tărășénie *s.f.* (*pop., fam.*) Șir de întîmplări (neplăcute, complicate); pățanie, încurcătură. *A trecut în odaia cealaltă, la nevastă-sa... și i-a povestit tărășenia* (STANCU). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***tărăși*** + *-enie*.

tărăși *vb. IV. intr.* (*reg.*) **1** A sta îndelung de vorbă cu cineva. **2** A povesti pe îndelete. • prez.ind. *-esc.* /cf. *tara, tărărăi*.

tărbácă *s.f.* **1** (*înv.*) Un fel de instrument de tortură pentru cîini. <> (*fam.*) Expr. *A da* (sau *a lua*) *în* (sau *la, prin*) *tărbácă* = *a*) a bate zdravăn; *b*) fig. a batjocori, a ocări; a-și bate joc de cineva. **2** (*reg.*) Încurcătură, neînțelegere, bucluc. <> Expr. *Joaca aduce tărbaca* v. joacă. <> Petrecere, ospăț. <> Expr. *A sparge tarbacaua* = *a*) a lichida o afacere, a ajunge la înțelegere, a se împăca; *b*) a se termina un ospăț, o petrecere; *c*) a rupe relațiile (de prietenie) cu cineva. • pl. *-ce, -ci.* și (*înv.*) *tarbacá* *s.f.* /de la ***tărbăci***, prin derivare regresivă.

tărbăceálă *s.f.* (*fam.*) Acțiunea de *a tărbăci* și rezultatul ei. <> Expr. *A da* (sau *a lua*) *în* (sau *la, prin*) *tărbăceală* = a da în tărbacă, a-și bate joc (de cineva). • pl. *-eli.* /***tărbăci*** + *-eală*.

tărbăcí *vb. IV. tr.* **1** (*fam.*) A bate tare pe cineva, a snopi în bătaie. <> Fig. A ocărî; a-și bate joc de cineva. **2** (*înv., reg.*) A da un cîine în tărbacă. **3** (*reg.*) A frămînta noroiul în timpul mersului. <> (*refl.*) A se murdări (cu noroi). • prez.ind. *-esc.* /cf. *tăbăci*.

tărbăcíre *s.f.* (*reg.*) Acțiunea de *a tărbăci* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***tărbăci***.

tărbăcít, -ă *adj.* (*fam.*) Care este snopit în bătaie. <> Fig. Care este ocărît, batjocorit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***tărbăci***.

tărcă *vb. I. tr.* A vopsi în culori variate (și nearmonizate); a trage dungi colorate; a dunga. *Petele de cerneală... tărcau caietele de probleme* (PER.). • prez.ind. *-chez.* /de la ***tărcat***, prin derivare regresivă.

tărcát, -ă *adj.* Cu pete de diferite culori (nearmonizate); pestriț; dungat, vărgat. *Cățelul tărcat se oprise cu urechile înălțate ca două corniță* (SADOV.). ◇ Expr. *A fi tărcat la mațe* sau *cu mațele tărcate* = *a)* a fi rău la suflet; *b)* a fi foarte zgîrcit. • pl. *-ți, -te.* /cf. magh. *tarka.*

tărcătúră *s.f.* **1** Combinație (nereușită) de culori; împestrițătură. **2** Concr. Obiect colorat cu mai multe culori care nu se asortează între ele; obiect tărcat. • pl. *-i.* /***tărca*** + *-(ă)tură.*

tărcățél, -eá *adj.* Care este puțin tărcat; tărcățică. • pl. *-ei, -eli.* /***tărcat*** + *-el, -ea.*

tărcățícă *adj.* Tărcățea. • pl. *-ele.* /***tărcat*** + *-ică.*

tărhán *s.m.* v. tarhan.

tărhát *s.n.* (*pop.*) Sarcină, povară; bagaj, calabalîc. *Tarhatul era gata descărcat, plocadele întinse, mămăliga fiartă* (VOIC.). ◆ Toate uneltele necesare ciobanilor la stînă, transportate de la o pășune la alta. • pl. *-uri.* și *tarhát s.n.* /<magh. ***terhet.***

tăricél, -eá *adj.* Tărișor. • pl. *-ei, -ele.* /***tare*** + *-icel, -icea.*

tărícică *adj.* Tăricea. • pl. *-ele.* /***tare*** + *-icică.*

tărícioáre *s.f. pl.* (*pop.*) Dim. al lui *tărîțe.* • /***tărîțe*** + *-ioare.*

tăríe *s.f.* **1** Puterea de rezistență a corpurilor la acțiunea agenților externi; duritate, soliditate, trăinicie. *Dulgherul era mulțumit de tăria lemnului.* **2** (*înv.*) Concr. Fortificație, întăritură. *Luăm și ocupăm toate tăriile orașului* (I. NEGR.). **3** Forță fizică; putere, vigoare, robustețe. *O tărie nebună îmi încordă mădularele* (SADOV.). ◇ Loc.adj. *Cu tărie* = tare, puternic. *Arme cu tărie, suflet românesc, Vis de vitejie, fală și mîndrie, Dulce Românie, asta ți-o doresc!* (EMIN.). **4** Capacitate de luptă, de rezistență etc. (constînd în armament, efectiv etc.). *Puterile turcilor sînt Tăriile plevei* (COȘB.). ◆ (*înv.*) Concr. Armată, oaste. ◇ Fig. *Vino cu mine... prin oștiri de stele, prin tării de raze* (EMIN.). **5** (și *tărie de suflet, tărie de caracter*) Forță morală; voință puternică, fermitate. *Adevărata energie morală a cuiva o putem cunoaște și din tăria cu care ține la niște prejudecăți* (BLA.). ◇ Loc.adv. *Cu* (*mare, multă etc.*) *tărie* sau *cu toată tăria* = *a)* (*în legătură cu vb. de declarație*) în mod convingător, hotărît, categoric, energic. *Inexact! a protestat domnul Arghir cu tărie* (VIN.); *b)* cu intensitate, cu putere. *Demonicul se manifestă în el cu tărie* (BLA.); *c)* cu strășnicie; neclintit. **6** Putere de convingere. *Se scula în picioare ca să dea mai multă tărie vorbelor lui* (VLAH.). ◆ Pricepere, dibăcie; aptitudine. *Tăria lui Creangă, ca scriitor, stă aproape exclusiv în narațiune* (PER.). **7** Fig. (*înv.*) Valoare, valabilitate, legalitate (a unor documente, acte etc.). ◇ Loc.adj. *Cu tărie* = cu împuternicire legală; valabil. **8** (*înv.*) Autoritate, stăpînire, posesiune. *În pădurea asta sînt niște prăpăstii: acolo-i tăria bursucilor și a porcilor* (SADOV.). **9** (*urmat de determ. care indică felul*) Forță. *A dorului tărie Cuvinte dă duioaselor mistere* (EMIN.). **10** Concentrație (mare) de alcool, de esență etc. *Tăria țuicii l-a amețit bine.* **11** Fig. (și *tăria cerului, tăria văzduhului, tăria cerească*) Boltă cerească; văzduh. *Umbre mari jucau și se întindeau pînă în tării* (REBR.). ◆ Altitudine, înălțime. ◆ Concr. Vîrf, pisc. **12** Fig. Moment culminant; mijloc, toi. *Aceste mii de glasuri se-nalță cu răsunet în tăria nopții* (ODOB.). **13** Intensitate a unui sunet. • pl. *-ii* g.-d. *-iei.* /***tare*** + *-ie.*

tărișór, -oáră *adj.* Dim. al lui *tare*; tăricel. ◆ (*adv.*) Repejor. • pl. *-ori, -oare.* /***tare*** + *-ișor.*

tărîm *s.n.* (*pop.*; *fam.*) **1** Ținut, regiune, meleag. *Cine te-aduse pe tine pe tărîmul ăsta?* (DELAVR.). ◆ Întindere de teren. *Străbătu în grabă un tărîm stufos și mlăștinos* (ODOB.). **2** Expr. *Celălalt* (sau *alt*) *tărîm* sau *tărîmul de jos* = (*în credințe și în basme*) regiune îndepărtată (subpămînteană), dincolo de lumea reală, populată de ființe fabuloase, mitice. *Mergeam, lin, pe tărîmul celălalt, Unde m-așteptau un stol de zîne* (VOIC.). **3** Fig. Domeniu, sferă de activitate. *Există o ridicare în tărîmul spiritului* (BLA.). • pl. *-uri.* /probabil cuman. **tarîm* „ogor", „locuință", tc. ***tarım*** „agricultură".

tărîță *vb. I. refl.* (*pop.*; *despre pielea oamenilor*) A se coji, a se jupui. • prez.ind. pers. 3 *-ează.* /***tărîță*** + *-a.*

tărîțáre *s.f.* (*pop.*) Faptul de *a se tărîța*; cojire, jupuire. • pl. *-ări.* /v. ***tărîța.***

tărîță *s.f.* (*mai ales la pl.*) **1** Produs secundar obținut la măcinarea cerealelor, în urma cernerii, compus din particule provenite din coaja grăunțelor de grîu, de porumb etc., cu un conținut mare de celuloză, proteine și fosfor. *Trase pe prispă un sac mare cu tărîțe de grîu* (PRED.). ◇ Zic. *Cine se amestecă în tărîțe îl mănîncă porcii* = cine face tovărășie cu oameni de nimic suportă consecințele. ◇ Expr. *A face* (pe cineva) *tărîțe* = a rupe în bucăți, a omorî (pe cineva). *A se dedulci ca calul la tărîțe* = a se deprinde cu binele. *Hoții... veniră iarăși, fiindcă se dedulciseră ca calul la tărîțe* (ISP.). *A se tulbura* (sau *a se întărîta, a se încinge*) *tărîța în cineva* = a se înfuria (ușor). *Scump la tărîțe și ieftin la făină* v. făină. *A se iuți tărîța în borș* sau *a i se iuți* (cuiva) *tărîțele în borș* v. iuți. **2** (*reg.*) Rumeguș (de lemn). **3** (*reg.*) Mătreață (a pielii). • pl. *-e.* /<slav. трица, bg. ***мрuцu***, srb. ***trice.***

tărîțós, -oásă *adj.* **1** Care conține tărîțe. **2** Care are aspectul sau consistența tărîței. • pl. *-oși, -oase.* /***tărîța*** + *-os.*

tăroásă *adj.* (*înv.*, *reg.*; *despre femei*) Care este însărcinată, gravidă. • pl. *-e.* /***tar*** + *-oasă.*

tărpán *s.n.* v. tîrpan.

tărșág *s.n.*, *s.m.* v. tîrșag.

tărtăcúță *s.f.* **1** (*bot.*) Nume dat mai multor plante erbacee, din familia cucurbitaceelor, anuale, agățătoare, cordiforme: *a)* plantă cu florile albe, cu frunzele lunguiețe și cu fructele roșii, comestibile (*Coccinia indica*); (*reg.*) tătarcă; *b)* (*reg.*) dovleac (*Cucurbita pepo*); *c)* (*reg.*; *la pl.*) dovleac-turcesc (*Cucurbita melopepo*). ◆ Restr. Fructul acestor plante. ◇ (*adj.*) *Pere tărtăcuțe* = varietate de pere rotunde, galbene și dulci. **2** Fig. (*glum.*) Cap. *Să aud întîi maimuța Ce-i gîndește tărtăcuța* (ARGH.). ◇ Expr. *A-i intra în* (sau *la*) *tărtăcuță* = a pricepe, a înțelege. **3** Fig. Ființă mică, bondoacă. • pl. *-e.* /***tătarcă*** + *-uță.*

tărtănăș *s.n.* Dim. al lui *tartan*; șal mic de lînă. • pl. *-e.* /***tartan*** + *-aș.*

tărtănéț, -eáță *adj.* (*despre trupul oamenilor*) Care este scurt și îndesat, gros. ◆ (*despre capul oamenilor*) Care este rotund. • pl. *-eți, -ețe.* /***tîrtan***[1] + *-eț.*

tăsmălúță *s.f.* (*reg.*) Dim. al lui *tasma.* • pl. *-e.* /***tasma*** + *-ăluță.*

tășculíță *s.f.* Tășcuță. • pl. *-e.* /***tașcă*** + *-uliță.*

tășcúță *s.f.* Dim. al lui *tașcă*; tășculiță. *Doamna purta cheile cămărilor în tășcuța aninată la cingătoare* (SADOV.). ◇ Expr. *A avea pe cineva în tășcuță* = a avea pe cineva la dispoziție. • pl. *-e.* /***tașcă*** + *-uță.*

tășúlă *s.f.* (*reg.*) Tașcă. • pl. *-e.* /etimol. nec.

tășúlcă *s.f.* v. tașculă.

tătár, -ă *s.m.*, *s.f.*, *adj.* **1** *s.m.* (*la pl.*) Triburi de origine mongolă din hanaturile și ulusurile formate în urma cuceririlor lui Genghis-han și ale urmașilor săi, care, în sec. 13, s-au întins din Asia pînă în Europa Răsăriteană și Centrală, constituind statul Hoarda de Aur (de unde, în cursul Evului Mediu, au făcut, singure sau alături de turci, dese expediții de jaf în Țările Române); (*și la sg.*) persoană care aparține acestor triburi. *Pentru asemene scop se aflau între dînșii doi tătari bătrîni* (ASACHI). ◇ Expr. (*Doar*) *nu dau tătarii*, se spune cînd cineva se grăbește sau fuge fără un motiv serios. *Parcă-l alungă tătarii* (*din urmă*), se spune despre cineva care se grăbește foarte tare. *Parcă dau turcii și tătarii* v. turc. ◆ Ext. Om crud, nemilos. **2** *s.m*, *s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Republicii Tatarstan sau din grupurile etnice (înrudite ca limbă cu această populație) stabilite în cursul istoriei în diferite regiuni din Rusia, Ucraina etc. sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuiește în Republica Tatarstan; locuitorii Republicii Tatarstan. **3** *adj.* Care aparține tătarilor, care se referă la tătari; tătăresc. *Cai tătari... nechează pe un grind* (PILL.). ◆ (*subst. f.*) Limba din familia altaică, ramura turcică de vest, vorbită de tătari. **4** *s.m.* (*înv.*) Curier poștal (călare). **5** *s.m.* (*în mit. pop.*) Uriaș; gigant. • pl. *-i, -e.* /<tc., tăt. ***tatar.***

tătárcă *s.f.* **1** Tătăroaică. *Am stat eu și m-am gîndit: trebuie să fi fost tătarcă* (SADOV.). **2** Iapă de soi tătăresc. **3** Haină lungă, îmblănită, purtată de tătari. *Iarna purta pe deasupra o tătarcă lungă și îmblănită* (OȚETEA). **4** (*bot.*) Specie de dovleac uscat, golit de miez, întrebuințat ca ploscă sau ca felinar. **5** (*bot.*; *reg.*) Tărtăcuță (*Coccinia indica*). • pl. *-ce.* /***tătar*** + *-că.*

tătárnică *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee spinoasă, din familia compozitelor, cu florile alburii (*Echinops commutatus*). • pl. *-ce.* /***tătar*** + *-arnică.*

tătăíș *s.m.* v. tătăișă[1].

tătăíșă[1] *s.f* (*bot.*; *pop.*) Nume dat mai multor plante erbacee: *a)* plantă din familia compozeelor, cu frunzele păroase și cu florile galbene-aurii (*Pulicaria dysenterica*); *b)* margaretă (*Chrysanthemum arinatum, leucanthemum* și *rotundifolium*); *c)* (*la pl.*) tufănică (*Chrysanthemum indicum*); *d)* turtă (*Carlina acaulis*); *e)* (*la pl.*) filimică (*Calendula officinalis*); *f)* (*la pl.*) surguci (*Consolida ajacis*); *g)* (*la pl.*) ochiul-boului (*Callistephus chinesis*); *h)* (*reg.*) afin (*Vaccinium myrtillus*); *i)* (*reg.*) păpădie (*Taraxacum officinale*). • sil. *-tă-i-.* pl. *-i.* și *tătăíș s.m.* /etimol. nec.

tătăíșă[2] *s.f.* **1** (*înv.*, *pop.*) Cumnată. **2** (*pop.*) Lele, leliță. • sil. *-tă-i-.* pl. *-e.* /etimol. nec.

tătăít, -ă *adj.* (*reg.*) Care vorbește peltic. • sil. *-tă-it.* pl. *-ți, -te.* /form. onomat.

tătăneásă *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee perenă, din familia boraginaceelor, cu tulpina ramificată, acoperită cu peri aspri, cu florile roșii-violacee, mai rar albe, dispuse în raceme, folosită ca plantă medicinală (*Symphytum officinale*). • pl. *-ese.* /***tatin*** + *-easă.*

tătărăș *s.m.* **1** Dim. al lui *tătar.* **2** (*înv.*) Soldat dintr-un corp de oaste (călare), însărcinat cu transmiterea mesajelor sau cu îndeplinirea unor porunci, hotărîri ale autorităților. • pl. *-i.* /***tătar*** + *-aș.*

tătărésc, -eáscă *adj.* **1** Tătar. *Întreaga urdie tătărească a fost sfărîmată* (GAN.). ◇ *Arțar tătăresc* v. arțar. **2** Fig. Care este strașnic, grozav (de rău). *Am un guturai tătăresc* (CAR.). • pl. *-ești.* /***tătar*** + *-esc.*

tătărésțe *adv.* **1** Ca tătarii, în felul tătarilor; în limba tătară. *Vorbește și tătărește* (STANCU). **2** Fig. Strașnic, grozav. *Au crezut orbește, pînă ce s-au ars și fript tătărește* (BARIȚ.). • /***tătar*** + *-ește.*

tătăríme *s.f.* **1** Neamul tătarilor; mulțime de tătari; totalitatea tătarilor. *Ursan năval s-aruncă în neagra tătărime* (ALECS.). **2** Loc, regiune, cartier în care trăiesc tătari. • /***tătar*** + *-ime.*

tătăríță *s.f.* (*pop.*) Tătăroaică. • pl. *-e.* /***tătar*** + *-iță.*

tătărí *vb. IV. tr.* (*reg.*) A certa, a mustra; a blestema. • prez.ind. *-ăsc.* /***tătar*** + *-î.*

tătăroáică *s.f.* Femeie din neamul tătarilor; tătarcă, (*pop.*) tătăriță. *Nu mi-ai mărturisit dacă maica lui a fost moldovancă de-a noastră ori tătăroaică* (SADOV.). • pl. *-ce.* /***tătar*** + *-oaică.*

tătăróI *s.m.* Aug. al lui *tătar.* • pl. *-oi.* /***tătar*** + *-oi.*

tătíc *s.m.* Dim. al lui *tată*; (*fam.*) tătișor, tătiță, (*pop.*) tătucă, tătuică, tătuță. • pl. *-ci.* /***tată*** + *-ic.*

tătișór *s.m.* (*fam.*) Tătic. • pl. *-i.* /***tată*** + *-ișor.*

tătíță *s.m.* (*fam.*) Tătic. • /***tată*** + *-iță.*

tătîn *s.m.* (*pop.*) Tată. • pl. *-i.* g.-d. (*urmat de adj.pos. la sg.*) *tătîne-, tătîni-, tătînă-.* /lat. ***tatane***(*m*).

tătúc *s.m.* v. tătucă.

tătúcă *s.m.* **1** (*pop.*) Tătic. *Nu te teme, tătucă, îi zise ea* (ISP.). **2** (*reg.*) Bătrîn. **3** (*milit.*) Militar în vîrstă. • și *tătúc s.m.* /***tată*** + *-ucă.*

tătucúță *s.m.* (*pop.*) Dim. al lui *tătucă. Nu mi-oi feșteli eu mînușele tătucuței și a mămucuței* (CR.). • /***tătucă*** + *-uță.*

tătuícă *s.m.* (*pop.*) Tătic. • /***tată*** + *-uică.*

tătúț *s.m.* v. tătuță.

tătúță *s.m.* (*pop.*) **1** Tătic. **2** Bătrîn. **3** (*milit.*) Militar mai în vîrstă. • și *tătúț s.m.* /***tată*** + *-uță.*

tău[1] *s.n.* **1** (*hidrol.*; *pop.*) Lac (glaciar); iezer. *Au alergat la tău ca să se arunce în apă* (ȚICHIND.). **2** Apă stătătoare puțin adîncă; baltă. *S-au umflat și s-au lățit ca broaștele în tău* (SADOV.). **3** (*reg.*) Noroi, mocirlă, mlaștină. *Vara în tău, toamna în ghindă..., porcii lui Turcalete cresteau* (GAL.). **4** (*geomorf.*; *înv.*) Prăpastie, abis. ◇ Fig. *Șters vederii de tăul nopții, a pornit-o, cu multă fereală* (POPA). • pl. *-uri.* /<magh. ***tó.***

tău[2], **ta** *pron.pos.*, *adj.pos.* **I** *pron.pos.* (*precedat de art. „al", „a", „ai", „ale"*) Înlocuiește numele obiectului posedat și numele celui căruia i se adresează vorbitorul. *Să leg a mea viață de a ta* (EMIN.). ◇ Expr. *Pe-a ta* = (*în legătură cu vb. ca „a rămîne", „a fi"*) așa cum vrei tu, cum dorești tu. ◆ (*pop.*; *la m. sau f.*) Soțul sau soția persoanei căreia i se adresează vorbitorul. ◆ (*la pl. m.*) Părinții, familia, prietenii, adepții persoanei căreia i se adresează vorbitorul. *Ai tăi nu ți-au dat voie să vii în excursie.* ◆ (*la m. sg.*) Lucrurile personale, proprietatea, avutul persoanei căreia i se adresează vorbitorul. ◆ (*la f. pl.*) Preocupările, deprinderile, opiniile etc. persoanei căreia i se adresează vorbitorul. *Capul îți este numai la ale tale.* **II** *adj.pos.* (*precedat de art. „al", „a", „ai", „ale" cînd stă*

înaintea subst. neart. sau cînd este separat de subst. prin alt cuv.). **1** Care este al celui căruia i se adresează vorbitorul: *a*) indică posesiunea. *Strînge la piept comoara ta deplină* (ARGH.); *b*) indică apartenența. *Mii pustiuri scînteiază sub lumina ta* (EMIN.). ◇ (*determină facultăți, însușiri, fapte ale persoanei căreia i se adresează vorbitorul*) *Mă persecuți cu logica ta de gospodină* (VIN.). ◇ (*în construcția unor termeni de reverență*) *Sfinția ta ce crezi, părinte?* (SADOV.); *c*) indică dependența de persoanele considerate în raportul lor față de persoana căreia i se adresează vorbitorul. *Tatăl tău... e bătrîn* (ISP.). ◇ (*enclitic; la sg.*) *Am întrebuințat toate stăruințele pe lîngă nevastă-ta* (CAR.). ◆ (*fam.; iron.*) Care interesează sau are legătură cu persoana căreia i se adresează vorbitorul. *Să-și adune prîslea al tău mințile că, de nu, îi dau una în tîdvă* (SADOV.). **2** (*cu val. sub.*) Care este spus, îndeplinit, săvîrșit de persoana căreia i se adresează vorbitorul. *Lasă altora de-acuma visul tău de-odinioară* (VLAH.). **3** (*cu val. obiectivă*) Care este spus, îndeplinit, săvîrșit, folosit în legătură cu persoana căreia i se adresează vorbitorul. *Ia uite, cîte flori am pus în vase în cinstea ta* (H. LOV.). ◇ (*precedat de prep.*) *Împotriva ta s-a depus o plîngere.* • pl. *tăi, tale.* /lat. ***tuum, tua.***

tăuí *vb. IV. tr.* (*reg.; compl. indică ape curgătoare*) A opri din curs; a face tău, baltă. ◇ Fig. (*refl.*) *În uliță se oprise și se tăuise o groază de lume* (LĂNCR.). • sil. *tă-u-i.* prez.ind. *-iesc.* /***tău***[1] + *-i.*

tăujér *s.n.* **1** (*pop.*) Unealtă ciobănească în formă de lopățică sau de băț ramificat la un capăt, cu care se amestecă zerul în căldare, cînd se fierbe, pentru a se face urdă; (*reg.*) tămînjer. **2** (*reg.*) Băț, nuia. • sil. *tă-u-.* pl. *-e.* /etimol. nec.

tăún *s.m.* (*entom.*) Insectă dipteră, asemănătoare mușteloi, de culoare brună, cu pete gălbui pe pîntece, avînd corpul scurt și gros și aparatul bucal foarte puternic, adaptat pentru înțepat, ale cărei femele transmit, prin înțepătură, vitelor și omului boli virotice și bacteriene (*Tabanus bovinus*). ◇ Expr. *A fugi ca tăunul cu paiul* v. pai. ◆ (*reg.*) Insectă dipteră care înțeapă caii pentru a se hrăni cu sîngele lor (*Gastrophilus equi*). • pl. *-i.* și (*pop.*) *tăúne s.m.* /lat. ****tabōne(m) = tabanus, -i.***

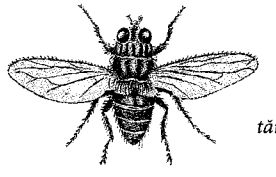

tăun

tăúne *s.m.* v. tăun.

tăuráș *s.m.* Dim. al lui *taur*; taur tînăr, tăurean, tăurel, (*reg.*) tăureac. *Bătrînul a vrut să vîndă un tăuraș.* • sil. *tă-u-.* pl. *-i.* /***taur***[2] + *-aș.*

tăureác *s.m.* (*reg.*) Tăuraș. • sil. *tă-u-.* pl. *-eci.* și *tăureánc s.m.* /***taur***[2] + *-eac.*

tăureán *s.m.* **1** Tăuraș. **2** (*reg.*) Bou voinic ca un taur. • sil. *tă-u-.* pl. *-eni.* /***taur***[2] + *-ean.*

tăureánc *s.m.* v. tăureac.

tăurél *s.m.* Tăuraș. • pl. *-ei.* /***taur***[2] + *-el.*

tăuși *vb. IV.* (*reg.*) **1** *tr.* A ascunde, a tăinui. **2** *intr.* A mărturisi strîmb, a minți. • sil. *tă-u-.* prez.ind. *-esc.* /etimol. nec.

tăvălă *s.f.* (*reg.*) Tăvălug. • pl. *-e.* /de la ***tăvăli,*** prin derivare regresivă.

tăvăleálă *s.f.* **1** Bătaie, trîntă; rostogolire. *Să sculăm tot satul și să-i tragem o tăvăleală* (DELAVR.). **2** Loc.adj. *De tăvăleală* = (*despre haine*) care este rezistent la purtat, care se poartă mai ales la lucru. ◇ Expr. *A* (*o*) *duce* (sau *ține*) *la tăvăleală* = *a*) (*despre obiecte de îmbrăcăminte sau încălțăminte*) a nu se strica ușor, a fi rezistent; *b*) ext. (*despre oameni*) a rezista la efort mare, la solicitări excesive. • pl. *-eli.* /***tăvăli*** + *-eală.*

tăvăli *vb. IV.* **1** *tr., refl.* A (se) rostogoli, a (se) învîrti de pe o parte pe cealaltă (a corpului) pe pămînt, în iarbă etc. *Pre trecători mînjindu-i, în glod se tăvălesc* (C. NEGR.). ◇ Expr. (*refl.*) *A se tăvăli de rîs* = a rîde cu mare poftă; a se prăpădi de rîs. *A se tăvăli de bucurie* = a se bucura foarte tare. ◇ Analog. *Fumul se tăvălește pe pămînt* (REBR.). ◇ Fig. *Alții rămaseră în funcțiunile lor cu riscul de a fi tăvăliți prin ziare* (BARIȚ.). ◆ (*tr.; compl. indică alimente*) A da prin..., a trece prin... *O să pretinză... prepelițe tăvălite în mălai și bicați prăjiți în mustul lor* (ODOB.). **2** *tr.* A bate pe cineva trîntindu-l și tîrîndu-l pe jos. *Dacă mi-ar abate, te-aș putea tăvăli și călca în picioare* (VIN.). **3** *tr., refl.* A (se) murdări, a (se) mînji. *Cum n-oi plînge, bădică, dacă vine... ista de-mi tăvălește pînza cu picioarele* (ALECS.). **4** *tr.* (*compl. indică iarbă, cereale, flori etc.*) A culca la pămînt; a strivi. **5** *refl.* Fig. A se tîngui, a se lamenta; a se frămînta sufletește. *Mama... se bate, se tăvălește, se înecă de suspin* (CON.). **6** *refl.* (*recipr.*) (*fam.*) A întreține relații sexuale (cu cineva). • prez.ind. *-esc.* și *trevelí vb. IV.* /cf. sl. veche **повалити** „a rostogoli; a învеli".

tăvălíc *s.n.* (*reg.*) **1** Tăvălug. **2** Buștean folosit în construcții. **3** Sulul de lemn de la fîntîna cu scripete. **4** Bucată de lemn care se pune la gîtul cîinilor ciobănești. • pl. *-ce, -uri.* și *treveleácă s.f., trevelíc, trevelíci s.n.* /de la ***tăvali.***

tăvălíre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *tăvăli* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***tăvăli.***

tăvălitúră *s.f.* **1** Loc cu iarba, florile sau cerealele culcate la pămînt (unde s-a tăvălit un om sau un animal). **2** Faptul de a (se) rostogoli pe pămînt, pe iarbă etc. • pl. *-i.* /***tăvăli*** + *-tură.*

tăvălúc *s.m., s.n.* v. tăvălug.

tăvălúg *s.m., s.n.* **1** Unealtă agricolă compusă din unul sau din mai mulți cilindri, folosită la fărîmarea bulgărilor de pămînt și la netezirea și tasarea solului înainte sau după însămînțare; (*înv.*) trîmbă, (*reg.*) tăvală, tăvălic, turduluc. ◇ Expr. *A se da* sau *a se duce* (*ori a da pe cineva*) *de-a tăvălugul* (sau, *adv., tăvălug*) = a se duce (sau a face pe cineva să se ducă) de-a rostogolul. **2** Instrument rudimentar de treierat. **3** Corp cilindric greu, folosit la anumite mașini pentru sfărîmare, îndesare, nivelare etc. • pl. *m. -gi, n. -uri, -ge.* și *tăvălúc,* (*reg.*) *tefelúg s.m., s.n.* /***tăvăli*** + *-ug.*

tăvălugí *vb. IV. tr.* A trece cu tăvălugul peste arătură sau peste pietrișul unui drum; a strivi bulgării unui drum sau a netezi și a îndesa pămîntul cu tăvălugul. • prez.ind. *-esc.* /***tăvălug*** + *-i.*

tăvălugíre *s.f.* Acțiunea de *a tăvălugi* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***tăvălugi.***

tăvăní *vb. IV. tr.* (*constr.; înv.*) A face tavanul unei încăperi. • prez.ind. *-esc.* /***tavan*** + *-i.*

tăvămíre *s.f.* (*înv.*) Acțiunea de *a tăvani* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***tăvăni.***

tăviță *s.f.* Dim. al lui *tavă.* • pl. *-e.* /***tavă*** + *-iță.*

te- Elem. de compunere „zeu, divinitate". • și *teo-.* /<fr. ***théo-, thé-***; cf. gr. θεός.

tea *interj.* (*fam.*) Cuvînt care exprimă uimire, surprindere, supărare, necaz. • /onomat.

teácă *s.f.* **1** Înveliș, toc, apărătoare confecționată din metal, din lemn sau din piele, în care se păstrează lama unei săbii, a unui cuțit etc. sau anumite instrumente. *Păru-l întreba dacă-i place junghiul lui cu... teacă de piele de șarpe* (SADOV.). ◇ Expr. *Nu încap două săbii* (sau *două paloșe*) *într-o teacă,* se spune despre două persoane cu o anumită autoritate, care nu se împacă. *A se face teacă de pămînt* = a se face nevăzut, a se ascunde, a dispărea. *A asculta teacă de pămînt* = a asculta într-o tăcere desăvîrșită. *A rămîne teacă* = a rămîne gol. (*Ba*) *că(-i) teacă,* (*ba*) *că(-i) pungă,* se spune cînd cineva se codește să facă un lucru, invocînd pretexte neserioase. *A-i sări cuiva cuțitul din teacă* v. cuțit. **2** (*tehn.*) Parte a unei unelte manuale în care intră și se fixează coada sau mînerul. ◆ Pulpar. **3** (*bot.; mai ales la graminee*) Porțiune a frunzei care cuprinde tulpina. **4** (*bot.*) Păstaie. *Făcuse biata muierea asta niște teci de fasole și o mămăligă de parcă ziceai că cine știe ce bunătate este* (PRED.). ◆ Gener. (*bot.*) Fasole (*Phaseolus vulgaris*). **5** (*anat.*) Membrană care îmbracă fibra musculară. • pl. *teci.* /lat. ***thēca(m)***; cf. gr. θήκη.

teăfăr, -ă *adj.* **1** (*despre ființe sau despre părți ale corpului lor*) Care este sănătos, întreg, nevătămat; zdravăn. *S-a întors teafăr și mîndru* (GAL.). ◇ Expr. *A-și băga* (sau *a-și vîri, a-și pune, a-și pleca*) *capul teafăr sub evanghelie* v. evanghelie. *A-ți pune capul teafăr sub sabie* v. sabie. **2** Care este întreg, sănătos la minte; în toate mințile. *Omul nu era prea teafăr la cap.* • pl. *teferi, -e.* /etimol. nec.

team [tim] *s.n.* (*sport*) Echipă (sportivă). ◆ Ext. Echipă, colectiv. • /<engl. ***team.***

teámă *s.f.* Stare de neliniște și de tulburare încercată de cineva în prezența sau la gîndul unui pericol; frică, (*înv.*) teamăt. *Îi era mereu teamă că își bate joc de sentimentele lui* (REBR.). ◇ Expr. *A avea teamă* v. avea. • /de la ***teme,*** prin derivare regresivă.

teámăt *s.n.* (*înv.*) Teamă. *Teamăt de înfricoșatul județ* (COR.). • /***teme*** + *-ăt.*

teanc *s.n.* **1** Grămadă de obiecte (de același fel) așezate unele peste altele. *Un teanc de sumane croite* (CR.). ◇ (*adv.*) *Pe măsuță plicurile nedesfăcute zăceau teanc* (CE. PETR.). ◇ Loc.adv. *Teancuri-teancuri* = (așezat) unul peste altul; grămadă. **2** (*înv.*) Pachet mare, balot (de țesături). *Șiruri de cămile, încărcate cu teancuri grele* (ALECS.). • pl. *-uri.* /<tc. ***teak, denk.***

teándric, -ă *adj.* (*teol.*) Care se referă la teandrie sau la teandrism; care are dublă natură, divină și umană. *Mîntuirea este o lucrare teandrică.* • sil. *te-an-.* pl. *-ci, -ce.* /<it. ***teandrico.***

teandríe *s.f.* (*teol.*) Dubla natură a lui Hristos, divină și umană. • sil. *te-an-.* g.-d. *-iei.* /<it. ***teandria***; cf. gr. θεός „zeu", ἀνήρ, ἀνδρός „bărbat".

teandrísm *s.n.* (*teol.*) Doctrină religioasă care susține natura divină și umană a lui Hristos. • sil. *te-an-.* /<it. ***teandrismo.***

teantrópic, -ă *adj.* Care ține de teantropie, care se referă la teantropie. • sil. *te-an-.* pl. *-ci, -ce.* /<it. ***teantropico***; cf. gr. θεός „zeu", ἄνθρωπος „om".

teantropíe *s.f.* **1** (*teol.*) Caracter uman și divin al lui Dumnezeu. **2** Atribuire a unor calități umane unor divinități. • sil. *te-an-.* g.-d. *-iei.* /<it. ***teantropia.***

teápă *s.f.* **1** (*peior.*) Soi, fel, fire; caracter. *Avea pre lîngă dînsul tot prieteni de teapa lui* (ISP.). **2** Stare, condiție, treaptă socială; rang. *Apa trage la matcă și omul la teapă* (SADOV.). • /etimol. nec.

teáră *s.f.* (*țes.; reg.*) **1** Urzeală. ◆ (*înv.*) Pînză țesută. **2** Război de țesut. • pl. *teri.* /lat. ***tēla(m).***

teárfă *s.f.* (*reg.*) **1** Bucată de pînză veche și murdară; zdreanță, otreapă. ◇ (*adv.; pe lîngă adj. ca „beat", „ud", dă acestora val. de super. abs.*) *E beat tearfă.* **2** Femeie de moravuri ușoare. **3** (*mai ales la pl.*) Zestrea miresei, compusă din obiecte casnice și de îmbrăcăminte. • pl. *terfe.* /etimol. nec.

tea-room ['tirum] *s.f.* Salon pentru ceai. ◆ Ceainărie. • /<engl. ***tearoom.***

teas *s.n.* v. tas.

teasc *s.n.* **1** Presă manuală cu ajutorul căreia se strivesc strugurii, semințele plantelor oleaginoase etc. pentru a se obține mustul, uleiul. *Țuțuienii... sînt vestiți pentru teascurile de făcut oloi* (CR.). **2** (*înv.*) Mașină de imprimat. *Adu-ți aminte, tipografule, de călugării de la teascul cu slove* (ARGH.). ◆ Ext. Tipar, tipărire. ◇ Expr. *A ieși de sub teasc* = a ieși de sub tipar, a apărea. *A pune sub teasc* = a da la tipar. **3** (*reg.*) Capcană pentru anumite animale. **4** (*înv.*) Numele unui instrument de tortură. • pl. *-uri.* /<sl. veche **тѣскъ, тѣска.**

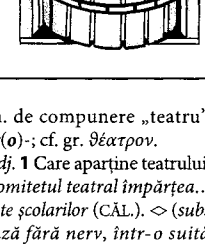

teasc (1)

teatr- Elem. de compunere „teatru". • și *teatro-.* /<fr. ***théâtr(o)-***; cf. gr. θέατρον.

teatrál, -ă *adj.* **1** Care aparține teatrului, care se referă la teatru. *Comitetul teatral împărțea... un număr de bilete gratuite școlarilor* (CĂL.). ◇ (*subst.*) *Episoadele se cumulează fără nerv, într-o suită care nu mai interesează teatralul* (PER.). **2** Fig. (*peior.*) Care este căutat, afectat, artificial, nenatural; teatralist. *Cu florile în mînă ai ceva speriat, solemn, teatral* (SEBAST.). ◇ (*adv.*) *Vorbește afectat și se poartă teatral.* • sil. *tea-tral.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***théâtral,*** lat. ***theatralis, -e.***

teatralísm *s.n.* **1** Interpretare căutată, artificială, emfatică a unui rol, a unei piese de teatru. *Trebuie îndepărtat teatralismul din jocul actorilor.* **2** Atitudine teatrală; caracter teatral; teatralitate. ◆ Ext. Ceea ce

este căutat, nefiresc, artificial. *Lasă-mă cu teatralismele tale!* **3** (*psih.*) Tendință patologică spre manifestări emotive spectaculare. • sil. *tea-tra-*. pl. *-e.* /<fr. ***théâtralisme***.

teatralíst, -ă *adj., s.m., s.f.* **I** *adj.* **1** Care aparține teatrului, care se referă la teatru; cu caracter teatral. **2** Fig. (*peior.*) Care este teatral. *Hangerlioaica, teatralistă de felul ei, hotărî să facă o demonstrație de neuitat* (CĂL.). **II** *s.m., s.f.* **1** Actor. **2** Fig. (*peior.*) Persoană ipocrită, care joacă teatru în viața obișnuită. • sil. *tea-tra-*. pl. *-iști, -iste.* /***teatral*** + ***-ist***.

teatralitáte *s.f.* Teatralism. • sil. *tea-tra-*. /<fr. ***théâtralité***.

teatralizá *vb. I. tr.* A face ceva în mod teatral; a da un caracter teatral, emfatic. <> Fig. *Dorul ei de ducă Teatraliza eterna tragedie A-nșelătoarelor ce mor* (MINUL.). • sil. *tea-tra-*. prez.ind. *-ez.* /<fr. ***théâtraliser***.

teatralizáre *s.f.* Acțiunea de *a teatraliza* și rezultatul ei. • sil. *tea-tra-*. pl. *-ări.* /v. ***teatraliza***.

teatro- v. teatr-.

teatrológ, -ă *s.m., s.f.* Specialist în teatrologie. • sil. *tea-tro-*. pl. *-gi, -ge.* /de la ***teatrologie***, prin derivare regresivă.

teatrológic, -ă *adj.* Care aparține teatrologiei, care se referă la teatrologie. • sil. *tea-tro-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***théâtrologique***.

teatrologíe *s.f.* Disciplină care are ca obiect istoria, teoria, estetica și critica spectacolului și a literaturii dramatice, organizarea și conducerea teatrelor. • sil. *tea-tro-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***théâtrologie***; cf. gr. *θέατρον* „teatru", *λόγος* „știință".

teatrotécă *s.f.* Colecție de piese de teatru. • sil. *tea-tro-*. pl. *-ci.* /<fr. ***théâtrothèque***.

teatroterapíe *s.f.* (*med.*) Metodă terapeutică constînd în a-i pune pe bolnavi să însceneze improvizații teatrale. • sil. *tea-tro-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***théâtrothérapie***.

teátru *s.n.* **I 1** Arta dramatică, gen artistic și literar considerat ca artă a spectacolului scenic; arta de a reprezenta în fața unui public un spectacol dramatic, muzical, coregrafic etc. <> Profesiunea de actor sau de regizor. *S-a lăsat de teatru, optînd pentru afaceri.* **2** Clădire sau loc special amenajat pentru spectacole de teatru. *Eu conduceam pe actriță la teatru* (CA. PETR.). <> Ext. Instituție de cultură care organizează spectacole teatrale. <> Ansamblul personalului artistic și administrativ al acestei instituții. **3** Literatură dramatică; culegere de piese. *Nu-mi place să citesc teatru.* <> Totalitatea lucrărilor dramatice ale unui popor sau ale unui autor, care prezintă caractere comune sau care au o origine comună; dramaturgie. *Cercetează teatrul lui Shakespeare.* <> *Teatru elisabetan* v. elisabetan. **4** Spectacol, reprezentație dramatică. *Teatrul, romanul au nevoie de public și de cititori* (CĂL.). <> *Teatru burlesc* v. burlesc. *Teatru experimental* v. experimental. *Teatru de păpuși* v. păpușă. *Teatru păpușăresc* v. păpușăresc. <> Loc.adj. *De teatru* = *a*) care se prezintă la teatru, pe scenă. *Joacă într-o piesă de teatru*; *b*) care ține de spectacol, care se întrebuințează în spectacol. *Cînd ați împrumutat... acest pumnal de teatru?* (CĂL.). Δ *Lovitură de teatru* v. lovitură; *c*) care se ocupă cu literatura dramatică și cu reprezentația acesteia pe scenă. *Este un om de teatru*; *d*) afectat, nenatural, teatral. *Așa-i slujba, micule - oftă ea cu compătimire de teatru* (REBR.). <> Expr. *A face* (sau *a juca*) *teatru* = a se preface. *Dumneata faci teatru: e mai rău* (VIN.). *A se sui pe scena teatrului* (sau *pe scenele teatrelor*) v. sui. **5** (*fam.*) Discuție aprinsă între mai multe persoane; ceartă care atrage pe curioși. *Cei doi soți au făcut un teatru de s-a oprit lumea pe stradă.* **II** Loc unde se petrece, unde se desfășoară un eveniment, o acțiune etc. *Călătorii curioși putuseră cerceta în voie teatrul crimei* (CAR.). <> (*milit.*) *Teatru de război* (sau *teatrul de operații*) = vast spațiu terestru, maritim, aerian în care se duc acțiuni militare de mare importanță politico-strategică; cîmp de luptă. • sil. *tea-tru.* pl. *-e.* /<lat. ***theatrum***, ***-i***, ngr. ***θέατρο(ν)***, fr. ***théâtre***, germ. ***Theater***, it. ***teatro***.

tebaídă *s.f.* **1** Loc solitar și deșert ales de schimnici pentru retragere; schimnicie. **2** Fig. Loc izolat și neospitalier. • sil. *-ba-i-*. pl. *-e.* /<fr. ***thébaïde***; cf. lat. *Thēbais, -idis [terra]* „regiune în Egiptul antic, cu capitala la Teba".

tebaínă *s.f.* (*farm., chim.*) Alcaloid extras din opiu, compus cristalin, puțin solubil în apă, care este intermediar în industria farmaceutică; paramorfină. • sil. *-ba-i-*. /<fr. ***thébaïne***.

tebaísm *s.n.* (*med.*) Intoxicație cu opiu. • /<fr. ***thébaïsme***.

tebecé *s.n.* (*med.*) Tuberculoză. • /abr. de la ***t[uberculoză cu] b[acilul] K[ock]***.

tebecíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Persoană) care suferă de tuberculoză. • pl. *-iști, -iste.* /***tebece*** + ***-ist***.

tec¹- Elem. de compunere „conceptacul, teacă". • și *teca-, teci-*. /<fr. ***théc(a)-***, ***théci-***; cf. lat. *thēca, -ae*, gr. *θήκη* „cutie, teacă".

tec² *s.m.* (*bot.*) Arbore exotic, originar din India și Oceania, înalt, cu frunzele opuse, întregi și cu florile albe, al cărui lemn dens și rezistent este folosit mai ales în construcții navale (*Tectona grandis*). • scris și *teck.* pl. *teci.* /<fr. ***teck***; cuv. malayalam.

teca- v. tec¹-.

tecafór, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* (*bot.*) Care poartă teci. **2** *s.n.* Suportul tecii. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***thecaphore***.

tecál, -ă *adj.* (*biol.*) Care se referă la tecile foliculilor ovarieni. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***thécal***.

tecalemít *s.n.* (*tehn.*) **1** Dispozitiv care permite ungerea cu o pompă cu piston într-un anumit punct de gresaj. **2** Pompă de mînă specială, cu piston, folosită la introducerea unsorii consistente între suprafețele de frecare, la unele mașini. • pl. *-e, -uri.* /<fr. ***técalémite***, rus. ***мекалемит***.

tecaspór *s.m.* (*biol.*) Spor închis într-un conceptacul; acrospor. • pl. *-i.* /<lat. șt. ***thecaspora***.

tecăzuí *vb. IV.* v. ticăzui.

técher-mécher *adv.* (*turc. înv.*) În mare grabă, imediat; pe sus, cu sila. • /<tc. ***teker meker***.

technétiu *s.n.* (*chim.*) Element chimic, metal tranzițional, cu toți izotopii avînd timpi de înjumătățire relativ mici, de culoare argintie, care este utilizat la obținerea unor aliaje cu rezistență mare la coroziune în domenii în care radioactivitatea nu este dăunătoare (*Tc*). • și *tehnétiu* *s.n.* /<fr. ***technétium***; cf. gr. *τεχνητός* „artificial".

teci- v. tec¹-.

tecifórm, -ă *adj.* Care este în formă de teacă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***théciforme***.

teciúne *s.m.* v. tăciune.

teck *s.m.* v. tec².

téckel *s.m.* (*zool.*) Rasă de cîini de vînătoare, cu corpul alungit și cu picioarele scurte, cu părul scurt sau lung și aspru, excelenți vînători de vizuină; cîine care face parte din această rasă; șoricar. • pl. *-i.* /<germ. ***Teckel***, fr. ***teckel***.

técle *s.f. pl.* (*bis.*; *și nm. pr.*) Sărbătoare religioasă creștină, care se ține în ziua de 24 septembrie, cînd Biserica Ortodoxă cinstește pe Sfînta mucenița Tecla și care este respectată mai ales de proprietarii de oi. • /de la nm. pr. ***Tecla***, sfîntă creștină ortodoxă.

tecn- Elem. de compunere „imatur, tînăr". • și *tecno-*. /<fr. ***tecn(o)-***; cf. gr. *τέκνον* „copil".

tecnetrón *s.n.* (*electrotehn.*) Triodă semiconductoare constituită dintr-un bastonaș de germaniu, pe care se aplică, într-un șanț practicat transversal, un strat de indiu, care se folosește ca amplificator de tensiune la frecvențe foarte înalte. • ***/tecn-*** + ***-tron***; cf. *Te[szner] C[entre] N[ational d']É[tudes des] T[élécommunications]* „Centrul Național de Studii în Telecomunicații".

tecno- v. tecn-.

tecnocít *s.n.* (*biol.*) Element celular tînăr, intermediar între mielocit și granulocit. • pl. *-e.* /<fr. ***tecnocyte***.

tecnospór *s.m.* (*biol.*) Spor rezultat nemijlocit din organele de reproducere mascule sau femele. • pl. *-i.* /<fr. ***tecnospore***.

tecóm *s.n.* (*med.*) Tumoare ovariană cu celule tecale. • pl. *-oame.* /<fr. ***thécome***.

tecs *s.n.* Cui mic de metal, cu formă specială, folosit pentru fixarea pingelelor sau tocurilor încălțămintei. • pl. *-uri.* /<germ. ***Täcks***.

tecsuí *vb. IV.* v. ticsi.

tecsuíre *s.f.* v. ticsire.

tecsuít, -ă *adj.* v. ticsit.

tecșílă *s.f.* (*reg.*) Taşcă. • pl. *-e.* /cf. ***taşcă***.

tectítă *s.f.* (*astron.*) Meteorit sticlos, format în cea mai mare parte din dioxid de siliciu. • pl. *-e.* /<fr. ***tectite***; cf. gr. *τηκτός* „topit".

tecto¹- Elem. de compunere „structură, organizare". • și *tectono-*. /<fr. ***tecto-***, germ. ***tektono-***; cf. gr. *τέκτων* „constructor".

tecto²- Elem. de compunere „acoperiș". • /<fr. ***tecto-***; cf. lat. *tectum, -i.*

tectocefalíe *s.f.* (*med.*) Anomalie congenitală, constînd în prezența unei cutii craniene turtite, în formă de acoperiș. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<engl. ***tectocephaly***.

tectogén, -ă *adj.* (*geomorf.*; *despre zone de dislocație a scoarței terestre*) Pe care s-a format un lanț de munți. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***tectogène***.

tectogenéză *s.f.* (*geomorf.*) Proces de formare a structurilor geologice de cutare și faliere; tectonogeneză. • /<fr. ***tectogenèse***.

tectologíe *s.f.* (*biol.*) Ramură a morfologiei care se ocupă cu studiul structurii organismelor vii, în special a coloniilor animale (briozoare, spongieri etc.). • g.-d. *-iei.* /<fr. ***tectologie***.

tectónic, -ă *s.f., adj.* **1** *s.f.* Ramură a geologiei care se ocupă cu studiul structurii scoarței terestre și al cauzelor mișcărilor și deformărilor ei; geotectonică. <> Structură geologică. **2** *adj.* Care aparține tectonicii, care se referă la tectonică; care este legat de mișcările scoarței pămîntului. <> *Fereastră tectonică* v. fereastră. *Lac tectonic* v. lac. *Mișcări tectonice* v. mișcare. *Structură tectonică* v. structură. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***tectonique***, ngr. ***τεκτονικός***, germ. ***Tektonik***; cf. lat. *tectonĭcus, -a, -um* „de arhitectură", gr. *τέκτων* „tîmplar".

tectono- v. tecto¹-.

tectonogenéză *s.f.* (*geomorf.*) Tectogeneză. • /***tectono-*** + ***geneză***.

tectonosféră *s.f.* (*geol.*) Înveliș de la periferia globului terestru, în care au loc procesele orogenetice și epirogenetice. • /<germ. ***Tektonosphäre***.

tectoparatíp *s.n.* (*biol.*) Exemplar vegetal servind pentru analiza structurii microscopice a tipului inițial al speciei sau genului. • pl. *-uri.* /<fr. ***tectoparatype***.

tectopleziotíp *s.n.* (*biol.*) Tectoparatip cu exemplarele descrise mai tîrziu. • sil. *-zi-o-*. pl. *-uri.* /<fr. ***tectoplésiotype***.

tectotíp *s.n.* (*biol.*) Fragment al exemplarului vegetal-tip folosit pentru analize microscopice. • pl. *-uri.* /<fr. ***tectotype***.

tectríce *s.f.* (*la păsări*) Colect. Penele de contur care acoperă aripa și baza remigelor. • /<fr. ***tectrice***.

tedéum *s.n.* (*bis.*) **1** Imn de preamărire a lui Dumnezeu, în formă de psalm (cu textul în limba latină). **2** Scurt serviciu religios, oficiat într-o împrejurare solemnă, cînd se cîntă acest imn. • scris și *te-Deum.* pl. *-uri.* /<lat. ***Te Deum*** *[laudamus]* „pe Tine, Doamne, Te lăudăm".

teenager ['tineidʒər] *s.m.* Adolescent. • pl. *-i.* /<engl. ***teen-ager***.

tefelúg *s.m., s.n.* v. tăvălug.

teflí *vb. IV.* v. tufli¹.

teflón *s.n.* **1** Material plastic polimerizat, rezistent la acțiunea agenților chimici, la temperatură și coroziune, care este utilizat la fabricarea garniturilor supuse coroziunii, a țesăturilor rezistente la foc și acizi, a unor izolatori electrici etc. **2** Vas de bucătărie, făcut din material plastic polimerizat. • pl. (*fam.*) *-oane, -uri.* /<fr. ***téflon***; den. com.

teflonát, -ă *adj.* (*despre vase metalice*) Care este acoperit cu teflon. • pl. *-ți, -te.* /***teflon*** + ***-at***.

tefro- Elem. de compunere „cenușiu, gri". • /<fr. ***téphro-***; cf. gr. *τεφρός*.

tefrocronologíe *s.f.* (*geol.*) Cronologie avînd la bază studiul depozitelor vulcanice. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***téphrochronologie***.

tefrofil, -ă *adj.* (*bot.*; *despre plante*) Cu frunze de culoare cenușie. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***téphrophylle***.

tefromalacíe *s.f.* (*med.*) Mielomalacie constînd în atrofia izolată și neprogresivă a mușchilor mici ai mîinii. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***téphromalacie***.

tefromielítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a substanței cenușii a măduvei spinării. • sil. *-mi-e-*. pl. *-e.* /<fr. ***téphromyélite***.

teftér *s.n.* (*turc. înv.*) Registru, catastif, condică. • pl. *-uri, -e.* /<tc. ***tefter***.

tefterdár *s.m.* (*înv.*; *în Imperiul Otoman*) **1** Ministru de finanțe. <> Controlor financiar al unei provincii turcești. **2** Persoană care strîngea dările. • pl. *-i.* /<tc. ***tefterdar***.

téglă *s.f.* (*reg.*) Cărămidă. • pl. *-e.* /<magh. ***tégla***.
teglăzău *s.n.* (*reg.*) Fier de călcat. • pl. *-aie.* şi *ticlazău, ticlăzău s.n.* /<magh. ***téglázó***.
teglăzí *vb. IV. tr.* (*reg.*; *compl. indică rufe*) A călca cu fierul de călcat; (*reg.*) a teglăzui. • prez.ind. *-esc.* şi *ticlăzí vb. IV.* /***teglăz[ău]*** + *-i.*
teglăzíre *s.f.* (*reg.*) Acţiunea de *a teglăzi* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***teglăzi***.
teglăzít, -ă *adj.* (*reg.*; *despre rufe*) Care a fost călcat. • pl. *-ţi, -te.* şi *ticlăzít, -ă adj.* /v. ***teglăzi***.
teglăzuí *vb. IV. tr.* (*reg.*; *compl. indică rufe*) A teglăzi. • prez.ind. *-iesc.* şi *ticlăzuí vb. IV.* /***teglăz[ău]*** + *-ui.*
teglăzuíre *s.f.* (*reg.*) Acţiunea de *a teglăzui* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* şi *ticlăzuíre s.f.* /v. ***teglăzui***.
teglíci *s.n.* **1** (*reg.*) Unealtă folosită de cojocari şi de cizmari pentru a întinde pielea crudă în vederea prelucrării ei. **2** Cui de lemn cu care se prinde jugul de proţap; ciocîlteu. • pl. *-ce.* /<bg. ***mezhuch***.
tegulícol, -ă *adj.* (*bot.*; *despre plante*) Care creşte pe acoperişuri sau pe ţiglele caselor. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***tégulicole***; cf. lat. *tegŭla, -ae* „ţiglă, acoperiş".
tegumént *s.n.* **1** (*biol.*) Totalitatea ţesuturilor şi a formaţiilor care acoperă corpul animalelor. **2** (*bot.*) Membrană care înconjoară şi protejează un organ. ◆ Înveliş protector al embrionului şi al seminţei plantelor, care dă culoarea şi aspectul exterior al seminţei. • pl. *-e.* /<fr. ***tégument***, lat. ***tegumentum***, ***-i*** <*tegĕre* „a acoperi".
tegumentár, -ă *adj.* Care aparţine tegumentului, care se referă la tegument. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***tégumentaire***.
tehn- Elem. de compunere „tehnic", „în legătură cu tehnica". • şi *tehno-.* /<fr. ***techn(o)***-; cf. gr. *τέχνη* „meşteşug".
tehnéţiu *s.n.* v. technetiu.
téhnic, -ă *s.f., adj.* **I** *s.f.* **1** Ansamblul metodelor, procedeelor şi regulilor (îmbinate cu o anumită măiestrie personală) aplicate la executarea unei operaţiuni ori lucrări sau, în general, în practicarea unei profesiuni. ◆ Totalitatea uneltelor şi a deprinderilor de producţie, dezvoltate în cursul istoriei, care permit omenirii să cerceteze şi să transforme natura înconjurătoare cu scopul de a obţine bunuri materiale. **2** Totalitatea procedeelor întrebuinţate în practicarea unei meserii, a unei ştiinţe etc. ◆ (*fam.*) Modalitate de a realiza ceva. ◇ Expr. *A (nu) avea tehnică (bună)* = a (nu) şti cum să procedezi. **3** (*milit.*) *Tehnică de luptă* = totalitatea mijloacelor de luptă şi auxiliare cu care sînt înzestrate forţele armate (armament, avioane, tancuri, materiale de transmisiuni, de geniu etc.). **II** *adj.* Care aparţine tehnicii, care se referă la tehnică; care este propriu unei arte, unei meserii etc. ◇ *Desen tehnic* = desen care reprezintă grafic, la scară, planul unor obiecte tehnice (piese, organe de maşini etc.) în vederea fabricării lor. *Termen tehnic* = termen de specialitate, caracteristic unui domeniu de activitate. *Asistenţă tehnică* v. asistenţă. *Atmosferă tehnică* v. atmosferă. *Cabinet tehnic* v. cabinet. *Casetă tehnică* v. casetă. *Normă tehnică* v. normă. *Plante tehnice* v. plantă. *Prescripţie tehnică* v. prescripţie. *Regie tehnică* v. regie. *Sistem tehnic* v. sistem. ◆ Care se ocupă de latura de strictă specialitate într-o meserie, într-o ştiinţă etc. • pl. *-ci, -ce.* /<lat. ***technĭcus***, germ. ***technisch***, fr. ***technique***.
tehnicéşte *adv.* Conform tehnicii, după metoda tehnică. • /***tehnic*** + *-eşte.*
tehniciăn, -ă *s.m., s.f.* **1** Specialist într-un anumit domeniu al tehnicii, avînd o pregătire medie. **2** Persoană care cunoaşte, care stăpîneşte (foarte) bine metodologia unei anumite discipline (ştiinţifice, artistice etc.). • sil. *-ci-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***technicien***.
tehnicísm *s.n.* Tendinţa de a folosi în mod exagerat şi mecanic procedeele tehnice caracteristice unui domeniu de activitate, neglijînd tezele teoretice de la baza lor. • /***tehnic*** + *-ism.*
tehnicíst, -ă *adj.* Care aparţine tehnicismului, care se referă la tehnicism; care se caracterizează prin tehnicism. • pl. *-işti, -iste.* /***tehnic*** + *-ist.*
tehnicitáte *s.f.* Caracter, calitate a ceea ce este tehnic. ◇ *Spor de tehnicitate* = sumă adăugată la retribuţia anumitor angajaţi care au o pregătire profesională specială sau care execută (temporar) o lucrare cu caracter tehnic. • /<fr. ***technicité***.
tehnicíză *vb. I. tr.* A da un caracter (exclusiv) tehnic. • prez.ind. *-ez.* /***tehnic*** + *-iza.*
tehnicizáre *s.f* Acţiunea de *a tehniciza* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***tehniciza***.
tehnicizát, -ă *adj.* Care are un caracter (exclusiv) tehnic. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***tehniciza***.
tehnico- Elem. de compunere „(cu caracter) tehnic". • /<gr. ***τεχνικός***.
tehnico-cultúrál, -ă *adj.* Care ţine de tehnică şi de cultură, care se referă la domeniul tehnic şi la cel cultural. • pl. *-i, -e.* /***tehnico-*** + ***cultural***.
tehnico-económic, -ă *adj.* Care aparţine tehnicii şi economiei, care se referă la tehnică şi la economie; care are un caracter tehnic şi economic. • pl. *-ci, -ce.* /***tehnico-*** + ***economic***.
tehnicolór, -ă *adj.* (*cinemat.*; *despre filme*) În culori, colorat. ◇ *Film tehnicolor* = film în care culorile nu se formează în timpul revelării, ci sînt imprimate în pozitivul final. • pl. *-i, -e.* /<germ. ***technikolor***, fr. ***technicolor***.
tehnico-mecánic, -ă *adj.* Care aparţine tehnicii şi mecanicii, care se referă la tehnică şi la mecanică. • pl. *-ci, -ce.* /***tehnico-*** + ***mecanic***.
tehnico-organizatóric, -ă *adj.* Care ţine de tehnică şi de organizare, care se referă la tehnică şi la organizare. • pl. *-ci, -ce.* /***tehnico-*** + ***organizatoric***.
tehnico-profesionál, -ă *adj.* Care se referă la domeniul tehnic şi la cel profesional, care are un caracter tehnic şi profesional. • sil. *-si-o-.* pl. *-i, -e.* /***tehnico-*** + ***profesional***.
tehnico-ştiinţífic, -ă *adj.* Care aparţine tehnicii şi ştiinţei, care se referă la tehnică şi la ştiinţă; care are un caracter tehnic şi ştiinţific. • sil. *şti-in-.* pl. *-ci, -ce.* /***tehnico-*** + ***ştiinţific***.
tehnirámă *s.f.* (*cinemat.*) Procedeu de filmare şi proiecţie pentru ecran panoramic, la care negativul se filmează prin procedeul vista-vision, combinat cu anamorfozarea imaginii, iar copiile se realizează prin procedeul tehnicolor. • /<fr. ***téchnirama***.
téhno[1] *adj.invar.* (*muz.*) Stil de muzică de dans cu influenţe funk, care s-a dezvoltat în anii '80 ai sec. 20 şi care este caracterizat printr-un ritm susţinut şi prin sunete puternice de percuţie. • /<engl. ***techno***.
tehno[2]**-** v. tehn-.
tehnocrát, -ă *s.m., s.f.* **1** Adept al tehnocraţiei. **2** Persoană care face parte din intelectualitatea tehnică. ◆ Specialist într-un anumit domeniu (tehnic). • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***technocrate***.
tehnocrátic, -a *adj.* Care ţine de tehnocraţie, care se referă la tehnocraţie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***technocratique***.
tehnocratísm *s.n.* (*polit., sociol.*) Orientare în politologia şi sociologia contemporană potrivit căreia rolul în conducerea societăţii trebuie să revină nu factorilor politici (parlament, guvern), ci păturii tehnicienilor, specialişti în diferite ramuri ale ştiinţei. ◆ Tendinţă tehnocratică. • /<fr. ***technocratisme***.
tehnocraţíe *s.f.* **1** (*polit.*) Sistem politic în care rolul decizional aparţine tehnicienilor şi funcţionarilor. ◆ Ideologie a acestui sistem politic. **2** Intelectualitatea tehnocratică. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***technocratie***, engl. ***technocracy***; cf. gr. *τέχνη* „artă", *κράτος* „putere".
tehnoéxpo *s.n.* Expoziţie tehnică. • /***tehno***[2]**-** + ***expo[ziţie]***.
tehnofílm *s.n.* Film cu caracter tehnic. • pl. *-e.* /***tehno***[2]**-** + ***film***.
tehnofobíe *s.f.* (*psih.*) Fobie de tehnică. • g.-d. *-iei.* /***tehno***[2]**-** + ***fobie***.
tehnográfic, -ă *adj.* Care aparţine tehnografiei, care se referă la tehnografie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***technographique***.
tehnografíe *s.f.* Descriere a diferitelor meserii şi a procedeelor lor de lucru. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***technographie***; cf. gr. *τέχνη* „artă", *γράφω* „a descrie".
tehnológ *s.m.* Specialist în tehnologie. • pl. *-gi.* /<fr. ***technologue***.
tehnológic, -ă *adj.* Care ţine de tehnologie, care se referă la tehnologie. ◇ *Fişă tehnologică* v. fişă. *Flux tehnologic* v. flux. *Linie tehnologică* v. linie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***technologique***.
tehnologíe *s.f.* **1** Ştiinţă a metodelor şi a mijloacelor de prelucrare a materiilor prime, a materialelor şi a datelor. **2** Ansamblul proceselor, metodelor, procedeelor, operaţiilor etc. utilizate în scopul obţinerii unui anumit produs. ◇ *Tehnologia solului* = ramură a ştiinţei solului care se ocupă cu studiul procedeelor şi mijloacelor de intervenţie asupra acestuia. **3** Tehnică. *Teoriile speciale ale artelor se reduc la tehnologii, în afara esteticii* (PER.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***technologie***; cf. gr. *τέχνη* „artă", *λόγος* „studiu".
tehnologísm *s.n.* (*sociol.*) Orientare sociologică contemporană care acuză societatea „industrială" sau cea „de consum" de alterarea personalităţii umane, a cunoaşterii şi a creaţiei de valori în domeniul umanistic, al artei etc., din cauza excesului tehnologic; civilizaţie tehnologică. • /<fr. ***technologisme***.
tehnologizá *vb. I. tr.* A da (artei, producţiei) caracter tehnologic. • prez.ind. *-ez.* /<engl. ***technologize***.
tehnologizáre *s.f.* Acţiunea de *a tehnologiza* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***tehnologiza***.
tehnopatíe *s.f.* (*med.*) Denumire generică pentru bolile profesionale. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***technopathie***.
tehnopatológie *s.f.* (*med.*) Ramură a patologiei care se ocupă cu studiul bolilor produse prin deficienţe în tehnica întreţinerii şi exploatării animalelor. • g.-d. *-iei.* /***tehno***[2]**-** + ***patologie***.
tehnopsihológie *s.f.* (*psih.*) Ramură a psihologiei care se ocupă cu studiul mijloacelor aplicării practice a psihologiei teoretice. • g.-d. *-iei.* /***tehno***[2]**-** + ***psihologie***.
tehnoredactá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică manuscrise*) A pregăti din punct de vedere tehnic şi grafic înainte de trimiterea la tipar. **2** (*compl. indică texte*) A scrie la calculator. • prez.ind. *-ez.* /***tehno***[2]**-** + ***redacta***.
tehnoredactáre *s.f.* Acţiunea de *a tehnoredacta* şi rezultatul ei; operaţie de proiectare şi de pregătire tehnică şi grafică a unui manuscris destinat tipăririi; tehnoredacţie. • pl. *-ări.* /v. ***tehnoredacta***.
tehnoredáctor *s.m.* Specialist în lucrări de tehnoredactare. • pl. *-ori.* /***tehno***[2]**-** + ***redactor***.
tehnoredácţie *s.f.* **1** Tehnoredactare. **2** Serviciu într-o editură care se ocupă cu tehnoredactarea manuscriselor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<germ. ***Technoredaktion***.
tehnoredacţionál, -ă *adj.* Care ţine de tehnoredactare, care se referă la tehnoredactare. • sil. *-ţi-o-.* pl. *-i, -e.* /***tehnoredacţie*** + *-onal.*
tehnosféră *s.f.* Domeniu al vieţii umane cuprinzînd cultura şi civilizaţia; noosferă. • /***tehno***[2]**-** + *-sferă.*
tehnostructúră *s.f.* Categorie socială alcătuită din tehnicieni, specialişti în domeniul organizării şi conducerii. ◆ Structură tehnocratică a unei societăţi. • /<fr. ***technostructure***.
tehuí[1] *vb. IV. tr., refl.* (*reg.*) A (se) zăpăci, a (se) buimăci. • prez.ind. *-iesc.* /***tehui***[2] + *-i.*
tehúi[2]**, -ie** *adj.* (*reg.*; *de obicei determ. prin „de cap"*) Care este zăpăcit, năuc, buimăcit. *Îl vedeam, cu ochii roşi, tehui de cap, intrînd pe poartă* (SADOV.). • pl. *-ui.* /cf. magh. *tahonya* „trîndav".
tehuiálă *s.f.* (*reg.*) Zăpăceală, buimăceală, ameţeală. • sil. *-hu-ia-.* pl. *-ieli.* /***tehui***[1] + *-eală.*
tei *s.m., s.n.* **1** *s.m.* (*bot.*) Arbore din familia tiliaceelor, cu frunzele alterne, cordiforme, mari, în formă de inimă, cu florile gălbui, puternic mirositoare, melifere, întrebuinţate în medicină, şi cu lemnul de esenţă moale, utilizat în tîmplăria fină (*Tilia platyphyllos*). *Din teiul sfînt şi dulce o ramură să frîngi* (EMIN.). ◇ *Tei alb* = arbore cu lemnul alb-roşiatic, uşor (*Tilia tomentosa*). *Tei pucios* = arbore înalt pînă la 20 m, ale cărui flori se folosesc în farmacie (*Tilia cordata*).

tei (1)

◆ Restr. Florile acestui arbore. *A cumpărat tei şi l-a pus la uscat.* ◆ Ext. Ceai preparat din florile acestui arbore. *E indicat să bei seara un tei.* **2** *s.n.* Colect. Fibră din scoarţă de tei, folosită la legat şi la fabricat sfori, frînghii, rogojini. *Straiu-ncins cu tei* (COŞB.). ◆ Sfoară sau frînghie făcută din această fibră. ◇ Expr. *A (nu) lega două-n tei* = a (nu) reuşi să adune ceva avere. *A găsi* (sau *a lega*) *tei de curmei* = *a)* a găsi pretexte; *b)* a înşira vorbe fără rost; *c)* a o duce greu, a fi sărac. *A face din tei curmei* = *a)* a face tot posibilul; *b)* a fi foarte sărac. (*adv.*) *A fi* (sau *a se face beat*) *tei* = a se îmbăta foarte tare, a fi beat turtă. ◆ Ext. Fir textil al unei plante. • pl. *m. tei, n. teie.* /lat. ***tĭlia***.

téică *s.f.* **1** Cutie mobilă (de lemn) în care cad grăunțele din coșul morii înainte de a trece între pietre. **2** Jgheab din care beau sau mănîncă vitele și păsările. ◇ Expr. *A face pe cineva teică de porci* = a insulta pe cineva. **3** (*reg.*) Mic vas de lemn legat de o prăjină, cu care se scoate apa dintr-un puț. • pl. *teici*. și (*reg.*) *téucă* *s.f.* /cf. *tău*[1].

teicúță *s.f.* Dim. al lui *teică*. • pl. *-e.* /***teică*** + ***-uță***.

teiér *s.n.* (*pesc.*) Prăjină lungă de care sînt legate curmeie de tei, folosită pentru a speria peștii de pe fundul apei și a-i goni spre plasele de pescuit. • sil. *te-ier*. pl. *-e.* /***tei*** + ***-ar***.

teínă *s.f.* (*chim.*) Alcaloid cristalizat, cu gust amărui, care se extrage din frunzele de ceai și se folosește ca stimulent al sistemului nervos central și al inimii sau pentru efectele sale diuretice. • sil. *te-i-*. /<fr. ***théine***, it. ***teina***.

teiós, -oásă *adj.* (*despre unele plante sau fructe comestibile*) Care este tare și fibros; ațos. • sil. *te-ios*. pl. *-oși, -oase.* /***tei*** + ***-os***.

teísm[1] *s.n.* **1** (*relig.*) Credința într-o divinitate unică, monoteism. ◆ (*teol.*) Doctrina care are la bază o astfel de credință. **2** (*filos.*) Concepție filosofico-religioasă care afirmă existența unei divinități unice ca persoană absolută, exterioară naturii, dar și imanentă ei prin prezența și acțiunea sa creatoare, susținătoare și diriguitoare a lumii. • /<fr. ***théisme***; cf. gr. *θεός* „zeu".

teísm[2] *s.n.* (*med.*) Intoxicație survenită în urma consumului abuziv de ceai. • /<fr. ***théisme***.

teíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (*filos., teol.*) (Adept) al teismului. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***théiste***.

teișór *s.m.* **1** Dim. al lui *tei*; teiuleț. **2** (*bot.*) Arbust din familia rozaceelor, cu florile mari, galbene-aurii, cultivat ca plantă ornamentală (*Kerria-japonica*); trandafir galben. **3** (*bot.*) Pristolnic (*Abutillon theophrasti*). • sil. *te-i-*. pl. *-i.* /***tei*** + ***-ișor***.

teiuléț *s.m.* Teișor. • sil. *te-iu-*. pl. *-i.* /***tei*** + ***-uleț***.

tejgheá *s.f.* **1** Masă lungă (într-un magazin) pe care sînt expuse mărfurile și sînt serviți cumpărătorii sau consumatorii. *Abia acasă și-a dat seama că-și uitase portofelul pe tejgheaua magazinului de lîngă bloc.* ◆ Restr. Sertarul acestei mese. **2** Masă de lucru a unui meseriaș. • pl. *-ele.* /<tc. ***tezgâh***.

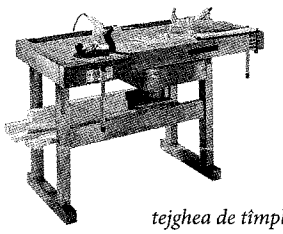

tejghea de tîmplărie

tejghelúță *s.f.* Dim. al lui *tejghea*. • pl. *-e.* /***tejghea*** + ***-eluță***.

tejghetár *s.m.* Persoană care stă la tejghea, ca vînzător sau casier. *Ghiță, tejghetarul lui Dobrovici* (CA. PETR.). • pl. *-i.* /<tc. ***tezgâhtar***.

tel[1]**-** Elem. de compunere „mamelon". • și *telo-*. /<fr. ***thél***(*o*)*-*; cf. gr. *θηλή*.

tel[2] *s.n.* **1** Instrument de sîrmă cu mîner, folosit în bucătărie pentru a bate albușul de ou, frișca, crema etc. **2** Arc de sîrmă folosit la somiere, canapele, fotolii etc.; drot. ◆ Ext. Spirală. **3** (*la instrumente muzicale*) Coardă mică de metal. **4** (*pop.*) Fir de metal auriu sau argintiu din care se face beteala miresei. ◆ Ext. Beteală. • pl. *-uri.* /<tc. ***tel***.

tel[3] *s.n.* (*arheol.*) Colină artificială formată din ruinele unor așezări antice. • pl. *-uri.* /<fr. ***tell***; cuv. ar.

telál *s.m.* **1** Negustor ambulant (de haine vechi). **2** (*înv.*) Crainic. ◆ Spec. Persoană care făcea strigările la un mezat. • pl. *-i.* /<tc. ***tellâl***.

telalgíe[1] *s.f.* (*med.*) Durere care apare în altă parte, la distanță de locul leziunii. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***télalgie***; cf. gr. *τῆλε* „departe", *ἄλγος* „durere".

telalgíe[2] *s.f.* (*med.*) Sensibilitate dureroasă a mamelonului. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***thélalgie***.

telamón *s.m.* (*arhit.*) Atlant. • pl. *-i.* /<fr. ***télamon***.

telangiectazíe *s.f.* (*med.*) Dilatație a vaselor mici sau terminale, care apare de obicei pe nas și pe pometii obrajilor. g.-d. *-iei.* /<fr. ***télangiectasie***; cf. gr. *τῆλε* „departe", *ἀγγεῖον* „vas", *ἔκτασις* „dilatație".

telautográf *s.n.* v. teleautograf.

telălíță *s.f.* (*înv., reg.*) **1** Femeie care face comerț ambulant (cu haine vechi). **2** Femeie care mijlocește diferite afaceri. **3** Femeie de moravuri ușoare. • pl. *-e.* /***telal*** + ***-iță***.

tele[1]**-** Elem. de compunere „departe", „la distanță", „de departe". • /<fr. ***tele-***; cf. gr. *τῆλε* „departe".

téle[2]**-** Elem. de compunere „televiziune". • /izolat, prin analiză, din ***televiziune***.

téle[3] *s.n.* Televizor. • /abr. de la ***tele[vizor]***; cf. fr. *télé*.

teleactualitáte *s.f.* Actualitatea prezentată la televiziune. • sil. *-tu-a-*. pl. *-ăți.* /***tele***[3] + ***actualitate***.

teleafișáj *s.n.* Mod de vizualizare a unor date pe un terminal de televiziune. • pl. *-e.* /<fr. ***téléaphichage***.

teleágă *s.f.* **1** Căruță mică, cu două roți, folosită pentru transportul persoanelor sau al unor poveri ușoare. **2** Ansamblul celor două roți pe care se reazemă grindeiul plugului. • pl. *-egi.* /<sl. veche *телѣга*.

teleampermétru *s.n.* (*electron.*) Ampermetru folosit pentru măsurarea la distanță a curentului dintr-un circuit electric. • pl. *-e.* /<fr. ***téléampèremètre***.

teleanchétă *s.f.* Anchetă a televiziunii. • pl. *-e.* /***tele***[2]**-** + ***anchetă***.

teleáp *interj.* (*repet.*) Cuvînt care imită zgomotul produs de tîrșîitul picioarelor. • /onomat.

teleást *s.m.* **1** Specialist în probleme de televiziune. **2** Amator de programe de televiziune. • sil. *-le-ast.* pl. *-ști.* /<fr. ***téléaste***.

teleautográf *s.n.* (*telec.*) Instalație cu ajutorul căreia mișcările unui creion condus cu mîna în punctul de emisiune se transmit fidel, prin mijloace de telecomunicație, unei unelte de scris aflate în punctul de recepție. • sil. *-a-u-*. pl. *-e.* și *telautográf s.n.* /<fr. ***téléautographe***, germ. ***Teleautograph***.

teleautográfic, -ă *adj.* (*telec.*) Care aparține teleautografiei, care se referă la teleautografie. • sil. *-a-u-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***téléautographique***.

teleautografíe *s.f.* (*telec.*) Transmitere la distanță a scrisului, a desenelor, cu ajutorul teleautografului. • sil. *-a-u-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***téléautographie***.

telebascúlă *s.f.* Cîntar special, conceput pe baza raportului dintre forțele de gravitație ale Lunii și Pămîntului, folosit în cosmos. • pl. *-e.* /***tele***[1]**-** + ***bascul***ă.

telebéná *s.f.* (*transp.*) Teleferic cu benă; telecabină. • pl. *-e.* /<fr. ***télébenne***.

telebilánț *s.n.* Bilanț al emisiunilor de televiziune (la sfîrșitul unui an). • pl. *-uri.* /***tele***[2]**-** + ***bilanț***.

telebiométric, -ă *adj.* (*biol.*) Care aparține telebiometriei, care se referă la telebiometrie. • sil. *-bi-o-*. pl. *-ci, -ce.* /***telebiometr[ie]*** + ***-ic***.

telebiométrie *s.f.* (*biol.*) Studiu de la distanță al fenomenelor biologice. • sil. *-bi-o-*. g.-d. *-iei.* /***tele***[1]**-** + ***biometrie***.

telebusólă *s.f.* Busolă ale cărei indicații sînt transmise pe cale electrică, pneumatică etc. la instrumentele indicatoare, situate în diferite puncte ale unui avion (la pilot, la telegrafist etc.); telecompas. • pl. *-e.* /***tele***[1]**-** + ***busolă***.

telecabínă *s.f.* Teleferic pentru transportul de persoane cu ajutorul unor cabine suspendate prin suspante fixate pe cablu la intervale regulate; telebenă. • pl. *-e.* /<it. ***telecabina***, fr. ***télécabine***.

telecámeră *s.f.* Cameră de luat vederi destinată televiziunii. • pl. *-e.* /<fr. ***télécaméra***.

telecárd *s.n.* (*med.*) Aparat care permite efectuarea electrocardiogramelor prin telefon. • pl. *-uri.* /***tele[fon]*** + ***card[iogramă]***.

telecardiográmă *s.f.* (*med.*) Înregistrare a electrocardiogramei de la distanță. • sil. *-di-o-*. pl. *-e.* /<engl. ***telecardiogram***.

telecasétă *s.f.* Videocasetă. • pl. *-e.* /***tele***[2]**-** + ***casetă***.

telecéntru *s.n.* Centru de televiziune. • pl. *-e.* /***tele***[2]**-** + ***centru***, după rus. *телецентр*.

telechinezíe *s.f.* (*psih.*) Capacitate a unor persoane de a deplasa obiecte fără să le atingă. • scris și *telekinezie*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***télékinésie***.

telecineást, -ă *s.m., s.f.* Specialist în realizarea filmelor pentru televiziune. ◆ Autor de scenarii pentru televiziune. • sil. *-ne-ast.* pl. *-ști, -ste.* /<fr. ***télécinéaste***.

telecinemá *s.n.* Emisiune de filme cinematografice transmise prin televiziune. • /<fr. ***télécinéma***.

telecinematécă *s.f.* **1** Arhivă de filme a unei televiziuni. **2** Emisiune de televiziune în care se prezintă filme din telecinematecă. • pl. *-ci.* /<fr. ***télécinémathèque***.

telecinematográf *s.n.* Aparat care transmite un film cinematografic cu ajutorul televiziunii. • pl. *-e.* /<fr. ***télécinématographe***.

telecinematográfic, -ă *adj.* Care aparține telecinematografiei, care se referă la telecinematografie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***télécinematographique***.

telecinematografíe *s.f.* Producție de filme pentru televiziune. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***télécinématographie***.

teleclinométru *s.n.* Instrument cu care se măsoară deviația sondelor de la verticală, indicațiile fiind transmise electric la suprafață. • pl. *-e.* /<fr. ***téléclinomètre***.

teleclúb *s.n.* Emisiune specială pentru amatorii de programe de televiziune. • pl. *-uri.* /***tele***[2]**-** + ***club***.

telecóbalt *s.n.* (*chim.*) Cobalt radioactiv folosit în telecobalterapie. • /<fr. ***télécobalt***.

telecobalterapíe *s.f.* (*med.*) Tratament al tumorilor efectuat de la distanță cu ajutorul radiațiilor emise de cobaltul radioactiv. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***télécobalthérapie***.

telecomandá *vb. I. tr.* (*tehn.*) A transmite la distanță o comandă; a teledirija. • prez.ind. *telecománd.* /<fr. ***télécommander***.

telecomandábil, -ă *adj.* (*despre mecanisme, instalații*) Care poate fi telecomandat. • pl. *-i, -e.* /***telecomanda*** + ***-bil***.

telecomandát, -ă *adj.* (*tehn.; despre elemente de execuție*) Care are calitatea de a transmite mesajele prin mijloace de telecomunicație. • pl. *-ți, -te.* /v. ***telecomanda***; cf. fr. *télécommandé*.

telecomándă *s.f.* **1** (*tehn.*) Transmitere la distanță a unei comenzi prin mijloace de telecomunicație. **2** Piesă (mobilă și portabilă) care conține elementele tehnice necesare unei astfel de comenzi. • pl. *-enzi.* /<fr. *[boite de]* ***télécommande***, it. ***telecomando***.

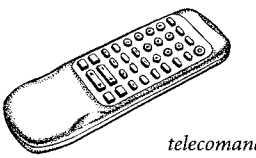

telecomandă (2)

telecompaníe *s.f.* Companie de telecomunicații. • g.-d. *-iei.* /***tele***[1]**-** + ***companie***.

telecompás *s.n.* Telebusolă. • pl. *-uri.* /<fr. ***télécompas***.

telecomunicáție *s.f.* **1** Transmitere, de obicei la mare distanță, a unor semnale aflate într-o dependență față de un mesaj (vorbă, muzică, imagine, text scris etc.) care se obține la recepție prin decodarea semnalelor și care se realizează prin diferite procedee (telefonie, telegrafie electrică sau optică, telecomandă etc.). ◇ *Canal de telecomunicații* v. canal. *Satelit de telecomunicații* v. satelit. **2** Legătura dintre două puncte între care se realizează telecomunicația. ◇ *Sistem de telecomunicații* = totalitatea mijloacelor tehnice de deservire a unui serviciu de telecomunicații, care formează o unitate din punctul de vedere al concepției tehnice (sistem de telefonie, de telegrafie etc.). *Rețea de telecomunicații* v. rețea. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***télécommunication***.

teleconcúrs *s.n.* Concurs transmis prin televiziune. • pl. *-uri.* /***tele***[2]**-** + ***concurs***.

teleconferínță *s.f.* Procedeu modern de telecomunicații care permite desfășurarea unor reuniuni între două sau mai multe orașe, fără deplasarea participanților. • pl. *-e.* /***tele***[1]**-** + ***conferință***, după fr. *téléconférence*.

telecontról *s.n.* Control de la distanță. • pl. *-oale.* /<engl. ***telecontrol***.

teleconvertór *s.n.* (*tehn.*) Convertor pentru televizoare. • pl. *-oare.* /***tele***[1]**-** + ***convertor***.

telecopiá *vb. I. tr.* A efectua o telecopie. • prez.ind. *-iez.* /<fr. ***télécopier***.

telecopiát *s.n.* Telecopiere. • /v. ***telecopia***.

telecopiátor *s.n.* Aparat folosit pentru telecopiat. • sil. *-pi-a-*. pl. *-oare.* /***telecopia*** + ***-tor***, după fr. *télécopieur*.

telecópie *s.f.* Procedeu care permite obținerea prin telefon a copiei unui document. • pl. *-ii.* g.-d.-*iei.* /<fr. ***télécopie***.

telecopiére *s.f.* Acțiunea de *a telecopia* și rezultatul ei; telecopiat. • pl. *-i.* /v. ***telecopia***.

telecoptér *s.n.* Elicopter mic, fără cabină și fără pilot, care transportă o telecameră. • pl. *-e.* /***tele[cameră]+ [eli]copter***.

telecronicár *s.m.* Cronicar al emisiunilor de televiziune. • pl. *-i.* /***tele²- + cronicar***.

telecrónică *s.f.* Cronică (a unui film, a unui spectacol etc.) transmisă prin televiziune. • pl. *-ci.* /***tele²- + cronică***.

telecurieterapíe *s.f.* (*med.*) Tratament cu radium, efectuat la distanță față de locul bolnav; teleradiumterapie. • sil. *-ri-e-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***télécuriethérapie***.

telecursánt *s.m.* Persoană care urmărește un curs transmis la televiziune. • pl. *-ți.* /***tele²- + cursant***.

teledetécție *s.f.* Ansamblu de metode care fac posibilă obținerea de informații asupra obiectelor aflate la distanță; detecție de la distanță. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***télédetection***.

telediafomíe *s.f.* (*telec.*) Diafonie percepută într-un receptor telefonic situat în circuitul perturbat, la capătul opus aceluia din care provine semnalul perturbator. • sil. *-di-a-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***télédiaphonie***.

teledialóg *s.n.* Dialog realizat și transmis prin diverse sisteme de telecomunicații. • sil. *-di-a-*. pl. *-uri.* /***tele¹-+ dialog***.

teledifuzá *vb. I. tr.* A difuza prin televiziune. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***télédiffuser***.

teledinámic, -á *adj., s.f.* **1** *adj.* Care transmite la distanță energia, puterea. **2** *s.f.* Știință care se ocupă cu transmiterea prin pământ, cu ajutorul ultrasunetelor, a unor șocuri puternice, în scopul de a provoca acțiuni distrugătoare la mare distanță. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***télédynamique***.

teledinamíe *s.f.* Tehnica transmiterii la distanță a energiei (electrice). • g.-d. *-iei.* /<fr. ***télédynamie***.

teledirijá *vb. I. tr.* A telecomanda. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***télédiriger***.

teledirijáre *s.f.* Acțiunea de *a teledirija* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***teledirija***.

teledivertisмént *s.n.* Emisiune distractivă de televiziune. • /***tele²- + divertisment***.

teledón *s.n.* Emisiune de televiziune cu scop caritabil, în cadrul căreia se strîng bani sau ajutoare materiale pentru persoanele aflate în dificultate. • pl. *-uri.* /***tele²- + don[ație]***.

teleecrán *s.n.* Ecran de televiziune pentru o sală mare. • pl. *-e.* /***tele²- + ecran***, după fr. *télécran*.

teleecranizá *vb. I. tr.* A ecraniza special pentru televiziune. • prez.ind. *-ez.* /***tele²- + ecraniza***.

teleecranizáre *s.f.* Acțiunea de *a teleecraniza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***teleecraniza***.

teleeducáție *s.f.* Transmitere de programe educative prin televiziune. • g.-d. *-iei.* /***tele²- + educație***.

teleemisiúne *s.f.* Emisiune de televiziune. • sil. *-si-u-*. pl. *-i.* /***tele²- + emisiune***.

teleenciclopedíe *s.f.* Transmitere de cunoștințe enciclopedice cu ajutorul televiziunii. • g.-d. *-iei.* /***tele²- + enciclopedie***.

telefagíe *s.f.* (*fam.*) Mania de a consuma prea mult timp în fața televizorului. • g.-d. *-iei.* /***tele²- + [antropo]fagie***.

telefáx *s.n.* (*telec.*) **1** Sistem mixt de telefonie și telegrafie ce folosește, prin comutare, același circuit de transmitere a informației sub forma unui text sau a unui desen, care este citit și redat electronic sub formă scrisă pe hîrtie, în facsimil, de un dispozitiv înzestrat cu memorie; fax. ◆ Document transmis și reprodus prin acest sistem. **2** Număr de telefon la care se pot trimite faxuri. • pl. *-uri.* /<engl. ***telefax***.

teleféric *s.n.* (*transp.*) Funicular amenajat pentru transportul de persoane. • pl. *-ce.* /<fr. ***téléphérique***.

telefică *vb. I. tr.* A introduce televiziunea în diverse domenii de activitate. • prez.ind. *telefic.* /***tele²- + [electri]fica***.

telefíl, -ă *s.m., s.f.* (*fam.*) Amator de emisiuni de televiziune. • pl. *-i, -e.* /***tele³ + -fil***, după *cinefil*.

telefilíe *s.f.* Pasiune pentru televiziune. • g.-d. *-iei.* /***telefil + -ie***.

telefílm *s.n.* Film documentar, de desen animat sau artistic realizat pentru televiziune. • pl. *-e.* /<fr. ***téléfilm***.

telefilmotécă *s.f.* Filmotecă a televiziunii. • pl. *-ci.* /***tele²- + filmotecă***.

telefoiletón *s.n.* Foileton de televiziune. • /***tele²- + foileton***.

telefón *s.n.* (*telec.*) **1** Telecomunicație în care se realizează convorbiri la distanță prin mijlocirea undelor electromagnetice propagate de-a lungul unor fire. ◆ Ansamblul instalațiilor necesare pentru acest scop. ◇ *Linie de telefon* v. linie. *Stîlp de telefon* v. stîlp. ◆ (*la pl.*) Centrală telefonică. *Lucrează la telefoane.* **2** (și *telefon fix*) Aparat prevăzut cu un transmițător și cu un receptor, care, legat de o instalație telefonică centrală, permite convorbiri la distanță. *Vezi că sună telefonul!* ◇ *Telefon mobil* = aparat portabil, de mici dimensiuni, prevăzut cu un transmițător și cu un receptor, care permite convorbiri la distanță, transmiterea de mesaje scrise prin intermediul undelor electromagnetice, efectuarea de fotografii etc.; celular, mobil. ◇ Compuse: *telefon-teleimprimator* = telefon cu teleimprimator, destinat surzilor; *telefon-televizor* = videotelefon. ◆ Chemare telefonică; convorbire telefonică. *Aștept un telefon de la mama.* ◇ Expr. *A da* (sau *a primi*) *un telefon* = a transmite (sau a primi) un mesaj prin telefon. ◆ Numărul pe care îl poartă instalația unui abonat. ◇ *Carte de telefon* = carte care cuprinde numerele de telefon ale abonaților dintr-un oraș, dintr-un județ etc. • pl. *-oane.* /<fr. ***téléphone***; cf. gr. *τῆλε* „departe", *φωνή* „sunet".

telefoná *vb. I. intr., tr.* A comunica cu cineva prin intermediul telefonului. ◆ A da un telefon, a chema la telefon. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***téléphoner***.

telefonáre *s.f.* Acțiunea de *a telefona* și rezultatul ei; telefonat. • pl. *-ări.* /v. ***telefona***.

telefonát[1] *s.n.* Telefonare. • /v. ***telefona***.

telefonát², -ă *adj.* Care este comunicat prin intermediul telefonului. *Telegramă telefonată.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***telefona***.

telefónic, -á *adj.* Care aparține telefonului sau telefoniei, care se referă la telefon sau la telefonie. ◇ *Cabină telefonică* v. cabină. *Canalizație telefonică* v. canalizație. *Capsulă telefonică* v. capsulă. *Centrală telefonică* v. central. *Linie telefonică* v. linie. *Receptor telefonic* v. receptor. *Selector telefonic* v. selector. ◆ (*despre mesaje, legături etc.*) Care se face prin telefon, care este transmis prin telefon. ◇ (*adv.*) *Sînt ținut la curent telefonic din două în două ceasuri* (VORN.). ◇ *Aviz telefonic* = aviz prin care cineva este înștiințat că la o anumită oră va fi chemat la telefon (de obicei la o centrală telefonică) pentru o convorbire interurbană. *Convorbire telefonică* v. convorbire. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***téléphonique***.

telefonie *s.f.* (*telec.*) Transmitere, de obicei bilaterală, la distanță a sunetelor (transformate în unde electromagnetice) cu ajutorul aparatelor de telefon, legate între ele prin cabluri conductoare. ◇ *Telefonie fără fir* = radiotelefonie. *Telefonie celulară* v. celular. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***téléphonie***.

telefoníst, -ă *s.m., s.f.* Salariat însărcinat cu stabilirea legăturilor necesare între-o centrală telefonică neautomată. ◆ Persoană specializată în telefonie. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***téléphoniste***.

telefonográmă *s.f.* Telegramă telefonată. • pl. *-e.* /***telefon + [tele]gramă***.

telefonometríe *s.f.* Operație de determinare a calităților aparatelor telefonice și a legăturilor telefonice, la emisiune și la recepție, prin comparare cu calitățile anumitor instalații de referință. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***téléphonométrie***.

telefonométru *s.n.* Contor care indică numărul și durata convorbirilor telefonice taxate. • pl. *-e.* /<fr. ***téléphonomètre***.

telefóto *s.n.* Aparat care transmite electric la distanță o imagine luminoasă. ◆ Imagine obținută prin intermediul acestui aparat. • /<fr. ***téléphoto***.

telefotografiá *vb. I. tr.* A efectua o telefotografie. • prez.ind. *-iez.* /<fr. ***téléphotographier***.

telefotográfic, -ă *adj.* Care aparține telefotografiei, care se referă la telefotografie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***téléphotographique***.

telefotografíe *s.f.* **1** Telecomunicație care constă în transmiterea pe cale electrică a unor imagini statice (fotografii, desene, texte scrise etc.); fototelegrafie. ◆ Fotografie obținută pe această cale. **2** (*fotogr.*) Tehnica fotografierii de la mare distanță, cu ajutorul teleobiectivului. ◆ Fotografie obținută prin această tehnică. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***téléphotographie***.

telefotografiére *s.f.* Faptul de *a telefotografia.* • pl. *-i.* /v. ***telefotografia***.

telegamaterapíe *s.f.* (*med.*) Folosire terapeutică a razelor gama, emise la distanță de zona care urmează a fi tratată. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***télégamathérapie***.

telegamíe *s.f.* (*biol.*) Capacitate a unor indivizi masculi de a atrage femelele de la distanță, prin feromoni. • g.-d. *-iei.* /***tele¹- + -gamie***.

telegár *s.m.* Cal tînăr și sprinten, folosit la tracțiune. *Vizitiul îndemna telegarii, bombănind* (REBR.). • pl. *-i.* /***teleagă + -ar***.

telegeá *s.f.* Teleguță. • pl. *-ele.* /***teleagă + -ea***.

telegenéză *s.f.* (*biol.*) Reproducere prin însămînțare artificială. • /***tele¹- + geneză***.

telegénic, -á *adj.* A cărui imagine poate fi reprodusă, redată în mod plăcut și avantajos estetic pe ecranul televizorului; care are expresivitate pe ecranul televizorului. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***télégénique***.

telegeníe *s.f.* Calitatea de a fi telegenic. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***télégénie***.

telegestiúne *s.f.* (*inform.*) Mod de tratare a informațiilor la distanță cu ajutorul unui sistem de teleinformatică. • pl. *-i.* /<fr. ***télégestion***, it. ***telegestione***.

teleghidá *vb. I. tr.* (*compl. indică vehicule, proiectile etc.*) A comanda prin teleghidare. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***téléguider***.

teleghidáj *s.n.* Teleghidare. • pl. *-e.* /<fr. ***téléguidage***.

teleghidáre *s.f.* Acțiunea de *a teleghida* și rezultatul ei; dirijare de la distanță (prin telecomandă, fascicul laser etc.) a unui avion, a unei mașini, a unui proiectil etc. pe o traiectorie predeterminată; teleghidaj. • pl. *-ări.* /v. ***teleghida***.

teleghidát, -ă *adj.* (*despre avioane, proiectile etc.*) Care este sau poate fi dirijat de la distanță. • pl. *-ți, -te.* /v. ***teleghida***.

telegnózis *s.n.* (*psih.*) Cunoaștere prezumtivă a evenimentelor depărtate în timp sau spațiu, pe alte căi decît cele perceptive ori intelectuale. • /<engl. ***telegnosis***.

telegondólă *s.f.* (*transp.*) Teleferic cu cabine (gondole) de capacitate mai mică (2-6 persoane), cu dispozitive de fixare temporară la cablul tractor. • pl. *-e.* /***tele¹- + gondolă***.

telegonie *s.f.* (*biol.*) Ipoteză eronată potrivit căreia o femelă vivipară, fecundată de un mascul, va prezenta modificări persistente, care, ulterior, vor influența descendentul rezultat dintr-o nouă împerechere cu un alt mascul. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***télégonie***.

telegráf *s.n., s.m.* **1** *s.n.* (*telec.*) Telecomunicație care transmite la distanță semnale (corespunzătoare literelor și cifrelor) cu ajutorul unor aparate electromagnetice. ◆ Ansamblul instalațiilor necesare în acest scop. ◆ Aparat folosit pentru producerea, recepția și transformarea semnalelor telegrafice în scopul transmiterii telegramelor. ◇ *Telegraf fără fir* = telegraf care, pentru a transmite semnalele, nu utilizează liniile telegrafice. **2** *s.n.* (*înv.*; și *telegraf optic*) Aparat situat pe înălțimi sau în turnuri de semnalizare, pentru transmiterea la distanță a unor semnale optice. **3** *s.m.* (*bot.*) Nume dat unor plante erbacee ornamentale: *a*) plantă cu florile albe, mirositoare și cu tulpina roșiatică, agățătoare, ajungînd pînă la 5-6 m (*Boussingaultia baselloides*); *b*) plantă cu florile mici, roz-purpurii, cu frunzele ovale, cu dungi colorate în lungime și cu tulpina ramificată, fragilă, atîrnătoare (*Tradescantia virginica*). • pl. *n. -e, m. -i.* /<germ. ***Telegraf***, fr. ***télégraphe***; cf. gr. *τῆλε* „departe", *γράφω* „a scrie".

telegrafiá *vb. I. intr., tr.* A transmite ceva prin telegraf; a trimite o telegramă. • prez.ind. *-iez.* /<fr. ***télégraphier***.

telegráfic, -á *adj.* **1** Care aparține telegrafului sau telegrafiei, care se referă la telegraf sau la telegrafie. *Legătura telegrafică e restabilită* (PER.). ◇ *Alfabet telegrafic* v. alfabet. *Aparat telegrafic* v. aparat. *Linie telegrafică* v. linie. *Receptor telegrafic* v. receptor. **2** Care este transmis prin telegraf. *Am vrut să vă citesc un ordin telegrafic* (BRĂ.). **3** Fig. (*mai ales despre stil*) Care este concis, laconic. *Afacerile se tratează în stil telegrafic* (VIN.). ◆ Care se desfășoară, se produce într-un ritm alert, rapid. *Peripețiile acestei epoci cu destituiri și reintegrări telegrafice... alcătuiesc un întristător tablou al vremii* (VIANU). • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***télégraphique***.

telegrafíe *s.f.* (*telec.*) Telecomunicație care constă în transmiterea mijlocită, prin semnale electromagnetice, optice etc., a unui text scris (telegramă). ◇ *Te-*

legrafie fără fir = radiotelegrafie. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***télégraphie***.

telegrafiére *s.f.* Acțiunea de *a telegrafia* și rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. ***telegrafia***.

telegrafíst, -ă *s.m., s.f.* Persoană specializată în transmiterea și recepționarea mesajelor telegrafice. ◆ Funcționar la un oficiu telegrafic care transmite și recepționează telegrame, manipulînd un telegraf. • pl. *-iști, -iste*. /<fr. ***télégraphiste***.

telegrám *s.n.* v. telegramă.

telegrámă *s.f.* **1** Comunicare (scurtă) la distanță, transmisă prin mijloacele cele mai rapide (telefon, telegraf). *Am primit chiar acum o telegramă* (CA. PETR.). ◇ *Telegramă de presă* = telegramă destinată a fi publicată. ◇ Expr. *A bate o telegramă* v. bate. *A da o telegramă* v. da. ◆ Formular pe care este transcrisă această comunicare. **2** (*în enigmistică*) Anagramă mai complexă, pentru a cărei rezolvare se ține seama de aceleași reguli ca la cartea de vizită. • pl. *-e*. și (*înv.*) *telegrám s.n.* /<fr. ***télégramme***, germ. ***Telegramm***; cf. gr. *τῆλε* „departe", *γράμμα* „scriere".

telegrílă *s.f.* (*în enigmistică*) Îmbinare de anagramă și criptogramă, în care se prezintă spre dezlegare un tabel, asemănător aritmogrifului, cu toate căsuțele numerotate, dar cu cifrele introduse aparent fără nici o ordine și care nu se repetă, în dreptul rîndurilor orizontale, notate cu majuscule, aflîndu-se definițiile cuvintelor ce trebuie identificate, iar coloana verticală, alcătuită din inițialele acestor cuvinte, fiind notată cu a-b și cuprinsul ei constituind cheia întregii probleme. • pl. *-e*. /<fr. ***télégrille***.

telegúță *s.f.* Dim. al lui *teleagă*, telegea. *Venise la el un diacon de la Mitropolie cu o teleguță* (CA. PETR.). ◇ Zic. *Nici în car, nici în căruță, nici în teleguță*, se spune despre cineva care nu este mulțumit în nici un fel. • pl. *-e*. /***teleagă*** + *-uță*.

telehipnóză *s.f.* (*med.*) Hipnoză provocată de la distanță. • /<fr. ***téléhypnose***.

teleimprimá *vb. I. tr.* A efectua o teleimprimare. • prez.ind. *teleimprím*. /***tele***[1]- + ***imprima***.

teleimprimáre *s.f.* Transmitere la distanță a unui text prin intermediul teleimprimatorului. • pl. *-ări*. /v. ***teleimprima***.

teleimprimatór *s.n.* (*telec.*) Aparat telegrafic cu ajutorul căruia se transmit și se recepționează (pe o bandă sau pe o coală de hîrtie) texte cu literele alfabetului obișnuit; telescriptor, teletip. • pl. *-oare*. /***tele***[1]- + ***imprimator***, după fr. *téléimprimeur*.

teleimprimatoríst, -ă *s.m., s.f.* Persoană care face serviciu la teleimprimator. • pl. *-iști, -iste*. /***teleimprimator*** + *-ist*.

teleindicatór *s.n.* Dispozitiv cu ajutorul căruia se măsoară și se transmite la distanță valoarea unei mărimi. • pl. *-oare*. /<fr. ***téléindicateur***.

teleinformátic, -ă *s.f., adj.* **1** *s.f.* Ramură a informaticii care se ocupă cu tehnica de transmisie la distanță a datelor prelucrate. **2** *adj.* Care aparține teleinformaticii, care se referă la teleinformatică. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***téléinformatique***.

teleintervíu *s.n.* Interviu realizat pentru a fi transmis la televiziune. • pl. *-uri*. /<fr. ***télé-interview***, engl. ***tele-interview***.

teleînregistráre *s.f.* Înregistrare de la distanță. • pl. *-ări*. /***tele***[1]- + ***înregistrare***.

telejurnál *s.n.* Emisiune de televiziune în care se transmit știri curente, comentarii etc. • pl. *-e*. /***tele***[2]- + ***jurnal***.

telekinezíe *s.f.* v. telechinezie.

telelécție *s.f.* Lecție transmisă în cadrul televiziunii la emisiunile școlare. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***tele***[2]- + ***lecție***.

teleléică *s.f.* (*pop.*) **1** Femeie care umblă de colo pînă colo, fără nici o treabă. **2** Femeie flecară și bîrfitoare, intrigantă. **3** Femeie de moravuri ușoare. • pl. *-ci*. /***teleleu*** + *-eică*.

teleléu, -eá *s.m., s.f.* Om fără căpătîi, care își pierde vremea (umblînd de colo pînă colo) fără nici o treabă. ◇ Expr. (*adv.*) *A umbla teleleu* (*Tănase*) = a umbla de colo pînă colo, fără rost. *Tot n-are ce face, ș-așa umblă teleleu* (EMIN.). ◆ (*reg.*) Prostălău. ◇ Expr. *A fi teleleu Tănase* = a fi prost, zăpăcit. • pl. *-ei, -ele*. și (*reg.*) *tălălău s.m.* /cf. magh. *találó*.

telelimnigráf *s.n.* Limnigraf comandat de la distanță. • pl. *-e*. /<fr. ***télélimnigraphe***.

teleloáică *s.f.* (*înv.*) **1** Soția telalului; vînzătoare ambulantă (de haine vechi). **2** Persoană care mijlocea diverse afaceri. • pl. *-ce*. /***telal*** + *-oaică*.

telemagazín *s.n.* Emisiune de televiziune conținînd materiale din diverse domenii. • /***tele***[2]- + ***magazin***.

telemagmátic, -ă *adj.* (*mineral.*; *despre procese*) Care este format în apropierea scoarței pămîntului. • pl. *-ci, -ce*. /<germ. ***telemagmatisch***; cf. gr. *τῆλε* „departe", *μάγμα* „magmă".

telemanevrátor *s.n.* Telemanipulator. • pl. *-oare*. /***tele***[1]- + ***manevrator***, după fr. *télémanipulateur*.

telemanía *s.f.* Preocupare excesivă pentru emisiunile de televiziune. • g.-d. *-iei*. /***tele***[2]- + ***manie***, după fr. *télémanie*.

telemanipulatór *s.n.* Mecanism care permite manipularea la distanță, din spatele unui ecran de protecție, a unor substanțe radioactive; telemanevrator. • pl. *-oare*. /<fr. ***télémanipulateur***.

telemárc *s.n.* (*sport*; *la schi*) Salt cu schiurile pentru schimbarea direcției. • /<fr. ***télémark***; cf. nm. pr. *Telemark*, localitate în Norvegia.

telemátic, -ă *s.f., adj.* (*telec.*) **1** *s.f.* Tehnica transmiterii la mare distanță și a valorificării informațiilor, prin intermediul sateliților și al altor procedee moderne de comunicații. **2** *adj.* Care folosește rețelele de telematică. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***télématique***.

telematizá *vb. I. tr.* (*telec.*) **1** A folosi telematica în rezolvarea unor probleme. **2** A dota cu mijloace de telematică. • prez.ind. *-ez*. /***telemat***[*ică*] + *-iza*.

telematizáre *s.f.* (*telec.*) Acțiunea de *a telematiza* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***telematiza***.

telemăsuráre *s.f.* (*tehn.*) Efectuare a unei telemăsuri. • pl. *-ări*. /de la ***telemăsură***.

telemăsúră *s.f.* (*tehn.*) Transmitere la distanță a valorilor unei mărimi măsurate, după traducerea ei într-o mărime intermediară (de obicei semnale electromagnetice), la recepție urmînd să se facă traducerea inversă. • pl. *-i*. /***tele***[1]- + ***măsură***, după fr. *télémesure*.

telemeá *s.f.* (*alim.*) Brînză preparată din caș bine stors, tăiat în bucăți de obicei dreptunghiulare, care este conservat în saramură. • /<tc. ***teleme***.

telemecánic, -ă *s.f., adj.* (*tehn.*) **1** *s.f.* Ramură a tehnicii care cuprinde principiile și metodele de comandă și control ale funcționării proceselor tehnice de la distanță. **2** *adj.* Care ține de telemecanică, care se referă la telemecanică. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***télémécanique***; cf. gr. *τῆλε* „departe", *μηχανή* „mașină".

telemecanicián, -ă *s.m., s.f.* (*telec.*) Specialist în telecomunicații. • sil. *-ci-an*. pl. *-ieni, -iene*. /<fr. ***télémécanicien***.

telemetrá *vb. I. tr., intr.* A viza cu telemetrul. • prez. ind. *-ez*. /<fr. ***télémétrer***.

telemetráre *s.f.* Acțiunea de *a telemetra* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***telemetra***.

telemétric, -ă *adj.* Care aparține telemetrului sau telemetriei, care se referă la telemetru sau la telemetrie; care este făcut cu ajutorul telemetrului, care este bazat pe utilizarea telemetrului. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***télémétrique***.

telemetríe *s.f.* Disciplină care se ocupă cu studiul tehnicii măsurării distanțelor cu ajutorul telemetrului. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***télémètrie***.

telemetríst *s.m.* Telemetror. • pl. *-iști*. /<it. ***telemetrista***.

telemetrór *s.m.* Tehnician care lucrează cu telemetrul; telemetrist. • pl. *-i*. /<fr. ***télémétreur***.

telemétru *s.n.* **1** (*optic.*) Instrument optic utilizat pentru determinarea distanței dintre locul unde este instalat instrumentul respectiv și un punct îndepărtat (inaccesibil). **2** (*fotogr.*) Dispozitiv auxiliar al unui aparat fotografic, care permite reglarea distanței focale a obiectivului în funcție de depărtarea pînă la obiectul vizat, realizîndu-se astfel o punere la punct corectă. • pl. *-e*. /<fr. ***télémètre***; cf. gr. *τῆλε* „departe", *μέτρον* „metru".

telemorfóză *s.f.* (*biol.*) Schimbare a formei unui organ(ism) sub influența unor stimuli care acționează de la distanță. • /<fr. ***télémorphose***.

telencefál *s.n.* (*anat.*) Vezicula anterioară a encefalului embrionar, care, în faza de dezvoltare, are cinci vezicule și care dă naștere, ulterior, emisferelor cerebrale. • pl. *-e*. /<fr. ***télencéphale***.

telenovélă *s.f.* (*cinemat.*) Producție cinematografică artistică sau serial de televiziune (de origine latino-americană) cu un număr mare de episoade, care prezintă desfășurarea unei narațiuni (familiale) accentuat dramatic, cu valoare artistică îndoielnică. • pl. *-e*. /<sp. ***telenovela***.

teleo[1]**-** Elem. de compunere „scop, finalitate"; „capăt, sfîrșit". • și *telo-*. /<fr. ***téléo-***, ***télo-***; cf. gr. *τέλος, τέλεος* „scop".

teleo[2]**-** Elem. de compunere „complet, total". • /<fr. ***téléo-***; cf. gr. *τέλειος*.

teleobiectív *s.n.* Obiectiv asemănător unei lunete, care se atașează camerelor de luat vederi sau aparatelor fotografice pentru a permite realizarea unor imagini clare ale obiectelor aflate la distanțe mari. • sil. *-o-biec-*. pl. *-e*. /<fr. ***téléobjectif***, germ. ***Teleobjektiv***.

teleobservá *vb. I. tr.* A observa de la distanță (cu mijloace speciale). • prez.ind. *teleobsérv*. /***tele***[1]- + ***observa***.

teleobserváre *s.f.* Faptul de *a teleobserva*. • pl. *-ări*. /v. ***teleobserva***.

teleobservatór *s.m.* Persoană care teleobservă. • pl. *-i*. /***teleobserva*** + *-tor*.

teleológic, -ă *adj.* Care aparține teleologiei, care se referă la teleologie. • sil. *-le-o-*. pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***téléologique***.

teleologíe *s.f.* **1** Teoria finalității, studiul scopurilor. **2** (*filos.*) Concepție filosofică conform căreia procesele din univers se desfășoară în funcție de anumite scopuri și sînt determinate de acestea; finalism, teleonomie. • sil. *-le-o-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***téléologie***; cf. gr. *τέλος, τέλεος* „scop", *λόγος* „studiu".

teleonomíe *s.f.* **1** (*filos.*) Teleologie. **2** (*biol.*) Concept care desemnează finalitatea prezentă în organismele vii. ◆ Mod de explicare științifică a comportamentului orientat al sistemelor organice. ◆ Mecanism de reglare celulară determinat în mod obiectiv de anumite legități. • sil. *-le-o-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***téléonomie***; cf. gr. *τέλος, τέλεος* „scop", *νόμος* „lege".

teleoperatór *s.n.* Robot care execută o serie de mișcări complicate sub directa îndrumare a omului, care îl urmărește de la distanță pe un ecran de televiziune. sil. *-le-o-*. • pl. *-i*. /<engl. ***teleoperator***, fr. ***téléopérateur***.

teleopsíe *s.f.* (*med.*) Defect de vedere care constă în perceperea obiectelor la o distanță mai mare decît sînt în realitate. • sil. *-le-op-*. g.-d. *-iei*. /<engl. ***teleopsia***.

teleormănéan, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a județului Teleorman sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii județului Teleorman. **2** *adj.* Care aparține județului Teleorman sau teleormănenilor, care se referă la județul Teleorman sau la teleormăneni. • sil. *-le-or-*. pl. *-eni, -ene*. /nm. pr. (județ în S României) ***Teleorman*** + *-ean*.

teleormăneáncă *s.f.* Femeie care face parte din populația de bază a județului Teleorman sau este originară de acolo. sil. *-le-or-*. pl. *-ence*. /***teleormănean*** + *-că*.

teleosteeán *s.m.* (*iht.*; *la pl.*) Ordin de pești având scheletul complet osificat, corpul acoperit cu solzi osoși și coada împărțită în două părți egale, care cuprinde cca 90% din peștii actuali oceanici și de apă dulce; (*și la sg.*) pește care face parte din acest grup. • sil. *-le-os-te-ean*. pl. *-eeni*. /<fr. ***téléostéen***; cf. gr. *τέλειος* „complet", *ὀστέον* „os".

teleozáur *s.m.* (*paleon.*) Crocodil fosil din mezozoic, cu botul foarte lung și corpul acoperit cu plăci. • sil. *-le-o-*. pl. *-i*. /<fr. ***téléosaure***.

telepát *s.m.* **1** (*psih.*) Persoană care practică telepatia. **2** Medium. • pl. *-ți*. /<fr. ***télépathe***.

telepátic, -ă *adj.* (*psih.*) Care aparține telepatiei, care se referă la telepatie; care poate comunica prin telepatie. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***télépathique***.

telepatíe *s.f.* (*psih.*) Fenomen parapsihologic (contestat de unii) care constă în comunicarea între persoane fără mijlocirea organelor de simț obișnuite, precum și în transmiterea gîndurilor la distanță. ◆ Percepere întîmplătoare a fenomenelor și a gîndurilor de la distanță. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***télépathie***; cf. gr. *τῆλε* „departe", *πάθος* „simțire".

telepedagogíe *s.f.* (*pedag.*) Ramură a pedagogiei care se ocupă cu studiul problemelor instrucției și educației prin televiziune. • g.-d. *-iei*. /***tele***[2]- + ***pedagogie***.

teleplásmă *s.f.* (*în spiritism*) Ectoplasmă. • /<germ. ***Teleplasma***.

teleportánță *s.f.* Purtare la distanță. • /***tele***[1]- + ***portanță***.

teleportáre *s.f.* Metodă ipotetică de transport al materiei sau al informației dematerializate, convertite în energie, dintr-un loc și rematerializate în alt loc. • pl. *-ări.* /<engl. ***teleportation.***

teleprelucrăre *s.f.* (*inform.*) Prelucrare a datelor sau a cererilor utilizatorilor la distanță. • pl. *-ări.* /după engl. *teleprocessing.*

teleprofésor *s.m.* Profesor care expune (sau comentează imagini ale unor) lecții la televiziune. • pl. *-i.* /***tele²-*** **+** ***profesor.***

teleprográm *s.n.* Program al emisiunilor transmise la televiziune. • pl. *-e.* /<fr. ***téléprogramme.***

telepublicitáte *s.f.* Publicitate făcută prin intermediul televiziunii. • /***tele²-*** **+** ***publicitate.***

teleradár *s.n.* Întrebuințarea combinată a radarului și a televiziunii. • pl. *-e.* /<fr. ***téléradar.***

teleradiocinematografíe *s.f.* Aplicare a televiziunii în radiocinematografie. • sil. *-di-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***téléradiocinématographie.***

teleradiofotografíe *s.f.* Aplicare a televiziunii în radiofotografie. • sil. *-di-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***téléradiophotographie.***

teleradiografiá *vb. I. tr.* A face o teleradiografie. • sil. *-di-o-*; *-fi-a.* prez.ind. *-iez.* /<fr. ***téléradiographier.***

teleradiografíe *s.f.* (*med.*) Radiografie executată prin plasarea sursei de raze X la mare distanță de persoana supusă acestei operații. • sil. *-di-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***téléradiographie.***

teleradioscopíe *s.f.* Aplicare a televiziunii la radioscopie. ◆ Radioscopie făcută de la distanță. • sil. *-di-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***téléradioscopie.***

teleradioterapíe *s.f.* (*med.*) Radioterapie în care sursa radiantă este situată la distanță. • sil. *-di-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***téléradiothérapie.***

teleradiumterapíe *s.f.* (*med.*) Telecurieterapie. • sil. *-di-um-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***téléradiumthérapie.***

teleráma *s.f.* Ciclu de emisiuni prezentate la televizor, cuprinzînd informații, fotografii, comentarii pe diverse teme. • /<fr. ***télérama.***

telereceptór *s.m.* (*biol.*) Exteroceptor (ochiul, urechea, nasul) care recepționează stimulii senzoriali de la distanță. • pl. *-i.* /<fr. ***télérécepteur.***

telerecitál *s.n.* Recital susținut în cadrul unei emisiuni la televiziune. • pl. *-uri.* /***tele²-*** **+** ***recital.***

telerecórding *s.n.* Înregistrare pe peliculă cinematografică a emisiunilor de televiziune prin filmarea directă a ecranului cu ajutorul unui aparat special sau prin realizarea baleiajului electronic direct pe suprafața unei pelicule sensibile la radiații. ◆ Peliculă pe care s-a făcut o asemenea înregistrare. • /<engl. ***telerecording.***

teleredáctor, -oáre *s.m., s.f.* Redactor al emisiunilor de televiziune. • pl. *-ori, -oare.* /***tele²-*** **+** ***redactor.***

teleredácție *s.f.* Redacție a emisiunilor de televiziune. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***tele²-*** **+** ***redacție.***

telereglај *s.n.* Dispozitiv pentru reglarea de la distanță a unui sistem tehnic cu ajutorul unui semnal electromagnetic intermediar; telereglare. • pl. *-e.* /<fr. ***téléréglage.***

teleregláre *s.f.* Telereglaj. • pl. *-ări.* /***tele¹-*** **+** ***reglare.***

telereportáj *s.n.* Reportaj transmis (de la fața locului) la televiziune. ◆ Ext. Reportaj transmis de la distanță (prin telefon, telegraf etc.). • pl. *-e.* /<fr. ***téléreportage.***

telerepórter *s.m.* Reporter la emisiunile de televiziune. • pl. *-i.* /<fr. ***téléreporter.***

telerevelión *s.n.* Emisiune de televiziune prezentată în noaptea de revelion. • sil. *-li-on.* /***tele²-*** **+** ***revelion.***

telerevístă *s.f.* Revistă transmisă la televiziune. • pl. *-e.* /***tele²-*** **+** ***revistă.***

telerúbrică *s.f.* Rubrică fixă la emisiunile de televiziune. • pl. *-ci.* /***tele²-*** **+** ***rubrică.***

telesánie *s.f.* Sanie de mare capacitate, fixată de un cablu care circulă în dublu sens și care permite urcarea turiștilor pe pantele înzăpezite. • pl. *-ănii.* g.-d. *-iei.* /***tele¹-*** **+** ***sanie,*** după fr. *télétraîneau.*

telescáf *s.n.* Teleferic submarin prevăzut cu o cupolă metalică cu ferestre panoramice, închisă ermetic, care circulă pe un plan înclinat. • /<fr. ***téléscaphe.***

telescáun *s.n.* **1** Teleferic cu scaune suspendate de un cablu în circuit. **2** Scaun suspendat pe cablu la intervale fixe. • pl. *-e.* /***tele¹-*** **+** ***scaun,*** după fr. *télésiège.*

teleschí *s.n.* Instalație de teleferic cu cablu aerian pentru tractarea în urcuș a persoanelor pe schiuri. • pl. *-uri.* /<fr. ***téléski.***

telescóp *s.n.* **1** (*optic.*) Instrument optic care utilizează fenomenul reflexiei luminii pe o oglindă concavă, folosit în astronomie pentru observarea corpurilor. **2** (*mar.*) Lunetă marină. **3** Fiecare dintre cele două tije metalice subțiri, cu arcuri la capete, cu ajutorul cărora se fixează cureaua la ceasurile de mînă. • pl. *-oape.* și (*înv.*) *telescópio, telescópion, telescópium, tilescóp s.n.* /<fr. ***télescope,*** germ. ***Teleskop,*** ngr. ***τηλεσκόπιον,*** it. ***telescopio,*** lat. ***telescopium***; cf. gr. *τῆλε* „departe", *σκοπέω* „a observa".

telescop (1)

telescopá *vb. I. tr., refl.* (*despre trenuri, vehicule*) A (se) ciocni, a (se) izbi, a (se) lovi cu violență, intrînd unul într-altul. • prez.ind. pers. 3 *-ează.* /<fr. ***télescoper.***

telescopáj *s.n.* Telescopare. • pl. *-e.* /<fr. ***télescopage.***

telescopáre *s.f.* Acțiunea de *a (se) telescopa* și rezultatul ei; telescopaj. • pl. *-ări.* /v. ***telescopa.***

telescópic, -ă *adj.* **1** Care aparține telescopului, care se referă la telescop; care se face sau se vede cu ajutorul telescopului, care este bazat pe utilizarea telescopului. **2** (*despre tuburi*) Care este alcătuit din tuburi concentrice glisante, putînd fi alungit sau scurtat. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***télescopique.***

telescópio *s.n.* v. telescop.

telescópion *s.n.* v. telescop.

telescópium *s.n.* v. telescop.

telescriptór *s.n.* (*telec.*) Teleimprimator. • pl. *-oare.* /<fr. ***téléscripteur.***

telescripțiúne *s.f.* (*telec.*) Comunicare telecomandată cu ajutorul telescriptorului. • pl. *-i.* /<fr. ***téléscription.***

telesemnalizá *vb. I. tr.* (*despre instalații, agregate etc.; compl. indică anumite informații de control*) A transmite la distanță cu ajutorul unui semnal electromagnetic intermediar. • prez.ind. *-ez.* /***tele¹-*** **+** ***semnaliza.***

telesemnalizáre *s.f.* Acțiunea de *a telesemnaliza* și rezultatul ei; transmitere la distanță a unei semnalizări cu ajutorul unui semnal electromagnetic intermediar. • pl. *-ări.* /v. ***telesemnaliza.***

teleshopping [tele'ʃopiŋ] *s.n.* Emisiune de televiziune în cadrul căreia sînt prezentate (spre a fi vîndute) diverse produse, telespectatorii avînd la dispoziție un număr de telefon la care pot comanda produsele respective. • /<engl. ***teleshopping.***

teleshow [tele'ʃou] *s.n.* Show prezentat la televiziune. • pl. *-uri.* /***tele²-*** **+** ***show.***

telesístolă *s.f.* (*fiziol.*) Ultima parte a sistolei cardiace. • acc. și *telesistólă.* pl. *-e.* /<fr. ***télésystole.***

telesistólic, -ă *adj.* (*fiziol.*) Care ține de telesistolă, care se referă la telesistolă. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***télésystolique.***

telespectatór, -oáre *s.m., s.f.* Persoană care urmărește un program la televizor. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***téléspectateur.***

telespectatoríme *s.f.* Mulțime de telespectatori; totalitatea telespectatorilor. • /***telespectator*** **+** ***-ime.***

telespícher *s.m., s.n.* **1** *s.m.* Spicher la televiziune. **2** *s.n.* Aparat pentru comunicații bilaterale la distanțe mici. • pl. *m. -i, n. -uri.* /<fr. ***téléspeaker.***

telespórt *s.n.* Emisiune sportivă la televiziune. • /***tele²-*** **+** ***sport.***

telestereográf *s.n.* Aparat cu ajutorul căruia se pot transmite la distanță fotografii, desene, texte etc., imprimate în prealabil pe un film special. • sil. *-re-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***télestéréographe.***

telestereoscóp *s.n.* (*optic.*) Aparat optic care, prin lărgirea cîmpului vizual cu ajutorul unui sistem de oglinzi, permite vederea în relief a obiectelor observate la distanță. • sil. *-re-o-.* pl. *-oape.* /<engl. ***telestereoscope.***

telestézic, -ă *adj.* Care ține de telestezie, care se referă la telestezie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***télésthésique.***

telestezíe *s.f.* Percepere la distanță a unor senzații, a unor emoții sau a unor imagini mentale. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***télésthésie.***

telestíh *s.n.* (*lit.*) Gen de acrostih a cărui soluție se găsește citind de sus în jos sau invers ultimele litere ale versurilor unei poezii. • pl. *-uri.* /***tele¹-*** **+** ***[acro]stih.***

teleșcoálă *s.f.* Transmisiune de lecții pentru elevi, la televiziune. • /***tele²-*** **+** ***școală,*** după fr. *télé-enseignement.*

teletahimétru *s.n.* Instalație care permite determinarea la distanță a vitezei unui vehicul. • pl. *-e.* /<fr. ***télétachymètre.***

teletáx *s.n.* Contor care taxează convorbirile telefonice în funcție de durată. • /***tele[fon]*** **+** ***tax[are].***

teleteátru *s.n.* Teatru transmis la televiziune. • /***tele²-*** **+** ***teatru.***

teletécă *s.f.* Colecție de filme pentru televiziune. • pl. *-ci.* /<fr. ***télethèque.***

teletermografíe *s.f.* (*med.*) Metodă de diagnostic în care imaginea termografică apare pe ecranul de televiziune. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***téléthermographie.***

teletermométru *s.n.* Termometru a cărui citire se efectuează de la distanță, elementul lui principal fiind în contact cu corpul a cărui temperatură o măsoară. • pl. *-e.* /<fr. ***téléthermomètre.***

teletéx *s.n.* Sistem de transmitere rapidă a documentelor în forma lor originală, cu ajutorul unui telex perfecționat. • /<fr. ***télétex.***

teletéxt *s.n.* (Metodă de telecomunicație care permite) afișajul textelor sau al imaginilor pe ecranul unui televizor, pornind de la un semnal al televiziunii sau al unei linii telefonice. • pl. *-e.* /<fr. ***télétexte.***

teletín *s.n.* (*reg.*) Piele (de bou sau de cal) tăbăcită cu materii vegetale. • pl. *-uri.* /<srb. ***teletin.***

teletíp *s.n.* **1** (*telec.*) Teleimprimator. **2** (*telec.*) Aparat telegrafic la care receptarea semnalelor transmise se face sub formă de caractere tipografice, fără a mai fi necesară prezența unui operator. **3** Mașină de scris comandată electric, la distanță. • pl. *-uri.* /<fr. ***télétype,*** germ. ***Teletyp.***

teletipíe *s.f.* (*telec.*) Sistem de telecomunicație (radio)telegrafică ce permite transmiterea, fără intervenția unui operator, a unui text dactilografiat. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***télétypie.***

teletipíst, -ă *s.m., s.f.* (*telec.*) Persoană care lucrează la teletip. • pl. *-iști, -iste.* /***teletip*** **+** ***-ist.***

teletipséter *s.n.* (*tipogr.*) Instalație pentru culegerea mecanică telecomandată a aceluiași text la mai multe mașini și în tipografii diferite. • acc. și *teletípseter.* pl. *-e.* /<fr. ***télétypsetter,*** germ. ***Teletipsetter.***

teletóp¹ *s.n.* (*topogr.*) Instrument topografic compus dintr-o busolă și un telemetru cu bază variabilă, folosit la diferite lucrări geologice, geografice sau forestiere. • pl. *-uri.* /<fr. ***télétope.***

teletóp² *s.n.* Emisiune de televiziune în care se prezintă topuri. • /***tele²-*** **+** ***top³.***

teletransmísie *s.f.* Transmitere la distanță a unor semnale cu mijloace telegrafice, telefonice etc. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***télétransmission.***

teletransmíte *vb. III. tr.* A transmite la distanță (prin televiziune). • prez.ind. *-transmít.* /<it. ***teletrasmettere.***

teletransmítere *s.f.* Faptul de *a teletransmite.* • pl. *-i.* /v. ***teletransmite.***

teletranspórt *s.n.* (*transp.*) Transport cu ajutorul telefericului. • pl. *-uri.* /***tele¹-*** **+** ***transport.***

teletropísm *s.n.* (*fam.*) Atracția televizorului. • /***tele²-*** **+** ***tropism.***

teleutospóri *s.m. pl.* (*bot.*) Spori de rezistență, de iarnă, care se formează la sfîrșitul perioadei de vegetație. • sil. *-le-u-.* /<fr. ***téleutospores***; cf. gr. *τελευτή* „final, matur".

teleúțe *s.f. pl.* v. tiliuțe.

televacánță *s.f.* Emisiune televizată destinată elevilor în vacanță. • /***tele²-*** **+** ***vacanță.***

televizá *vb. I.* **1** *intr.* (*telec.*) A transmite la distanță imagini cu ajutorul televiziunii. **2** *tr.* A realiza un film pentru a fi transmis la televizor. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***téléviser.***

televizáre *s.f.* Acțiunea de *a televiza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***televiza.***

televizionítă *s.f.* (*glum.*) **1** Dependență de apariția în emisiunile televizate. **2** Obicei de a privi prea mult emisiuni de televiziune. • sil. *-zi-o-.* /***televiziune*** **+** ***-ită.***

televiziúne *s.f.* **1** (*telec.*) Tehnică a transmiterii la distanță, cu ajutorul mijloacelor de telecomunicație, a imaginilor obiectelor (ființe, lucruri etc.) în mișcare. ◇ *Televiziune prin cablu* v. cablu. **2** Instituție care asigură elaborarea și difuzarea emisiunilor prin televiziune. • pl. *-i.* /<fr. ***télévision***; cf. gr. *τῆλε* „departe", lat. *visĭo, -onis* „vedere".

televizív, -ă *adj.* Televizual. • pl. *-i, -e.* /<it. ***televisivo***.

televizór *s.n.* (*telec.*) Aparat pentru recepționarea imaginilor transmise prin televiziune. ◆ (*fam.*) Micul ecran. • pl. *-oare.* /<fr. ***téléviseur***.

televizoríst, -ă *s.m., s.f.* **1** *s.m.* (*fam.*) Depanator de televizoare. **2** *s.m., s.f.* Persoană căreia îi plac emisiunile televizate de divertisment. • pl. *-iști, -iste.* /***televizor*** + *-ist*.

televizuál, -ă *adj.* Care aparține televiziunii, care se referă la televiziune; televiziv. • sil. *-zu-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***télévisual***.

televînzáre *s.f.* Formă modernă de comerț, fără magazine, constînd în a reține și a pregăti pentru consumatori o seamă de mărfuri, pe care să le ridice la anumite ore, pe baza unor comenzi prealabile făcute prin telefon. • pl. *-ări.* /***tele***[1]*-* + ***vînzare***.

televoltmétru *s.n.* (*fiz.*) Voltmetru pentru măsurarea la distanță a tensiunii într-un circuit electric. • pl. *-e.* /<fr. ***télévoltmètre***.

televorbitór *s.n.* (*telec.*) Instalație telefonică specială care permite ca vocea celui ce vorbește să fie auzită simultan de mai multe posturi. • pl. *-oare.* /***tele***[1]*-* + ***vorbitor***.

telewattmétru *s.n.* (*fiz.*) Wattmetru pentru măsurarea la distanță a puterii într-un circuit electric. • /<fr. ***téléwattmètre***.

télex *s.n.* (*telec.*) Sistem mixt de telefonie și telegrafie prin teleimprimator, care folosește, prin comutare, același circuit de transmisiune. ◆ Serviciu de dactilografiere la distanță cu ajutorul teleimprimatorului. • pl. *-uri.* /<fr. ***télex***.

telexíst, -ă *s.m., s.f.* (*telec.*) Persoană care face serviciu la telex. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***télexiste***.

teii- Elem. de compunere „femeie; femelă". • /<fr. ***thély-***; cf. gr. *θῆλυς*.

teliblást *s.n.* (*biol.*) Gamet femel matur. • /<fr. ***théblyblaste***.

teligénă *adj.* (*biol.; despre femele*) Care prezintă teligenie. • pl. *-e.* /<fr. ***thélygène***.

teligeníe *s.f.* (*biol.*) Producere de urmași în majoritate sau în exclusivitate femeli. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***thélygénie***.

teliplăsmă *s.f.* (*biol.*) Protoplasmă a celulelor germinative femele. • ***/teli-*** + ***[proto]plasmă***.

telíță *s.f.* (*med.*) Inflamație superficială a mamelonului. • pl. *-e.* /<fr. ***thélite***.

telitócă *adj.* (*biol.*) *Partenogeneză telitocă* = partenogeneză din care rezultă numai femele; telitochie. • pl. *-ce.* /<fr. ***thélytoque***.

telitochíe *s.f.* (*biol.*) Partenogeneză telitocă. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***thélytokie***, ngr. *θηλυτοκία*.

telmato- Elem. de compunere „mlaștină; baltă". • /<fr. ***telmato-***; cf. gr. *τέλμα, -ατος*.

telmatobiónt *s.n.* (*biol.*) Organism care trăiește în bălți și în mlaștini. • sil. *-bi-ont.* /<fr. ***telmatobionte***.

telmatofíl, -ă *adj.* (*bot.; despre plante*) Care preferă terenurile mlăștinoase. • pl. *-i, -e.* /<lat. șt. ***telmat ophilus, -a, -um***.

telmatofítă *adj., s.f.* (*bot.*) (Plantă) telmatofilă. • pl. *-e.* /<lat. șt. ***telmatophyta***.

telmatológic, -ă *adj.* (*hidrol.*) Care aparține telmatologiei, care se referă la telmatologie. • pl. *-ci, -ce.* /***telmatolog[ie]*** + *-ic*.

telmatologíe *s.f.* (*hidrol.*) Ramură a hidrologiei care se ocupă cu studiul mlaștinilor. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***telmatology***; cf. gr. *τέλμα* „mlaștină", *λόγος* „studiu".

telmatoplanctón *s.n.* (*biol.*) Planctonul mlaștinilor și al băltoacelor. • /<fr. ***telmatoplancton***.

telo[1]**-** v. tel[1]-.

telo[2]**-** v. teleo[1]-.

telocéntric, -ă *adj.* (*genet.; despre cromozomi*) Care are centromer terminal. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***télocentrique***.

telochinéză *s.f.* (*biol.*) Telofază. • /<fr. ***télochinèse***.

telocromomér *s.m.* (*biol.*) Cromomer localizat terminal. • pl. *-i.* /<fr. ***télochromomère***.

telocromozóm *s.m.* (*genet.*) Cromozom cu centromer terminal. • pl. *-i.* /<fr. ***télochromosome***.

telofáză *s.f.* (*biol.*) Ultima fază a mitozei, în care se formează nucleul și noua membrană; telochineză. • /<fr. ***télophase***.

teloíd, -ă *adj.* Care are formă de mamelon. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***theloïde***.

telolecít *s.n.* (*biol.*) Ou care are un volum mare de vitellus. • pl. *-e.* /<fr. ***télolécythe***.

telóm *s.m.* (*bot.*) Parte tînără a unei plante, din care se dezvoltă cormul; mlădiță, vlăstar. • pl. *-i.* /<fr. ***télôme***.

telomér *s.n.* (*biol.*) Cromomer terminal. • /<fr. ***télomère***.

telomofíte *s.f. pl.* (*bot.*) Nume dat plantelor cu telomi. • /<fr. ***télomophytes***.

teloragíe *s.f.* (*med.*) Hemoragie prin mamelon. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***thélorragie***.

telosinápsă *s.f.* (*genet.*) Unire a cromozomilor omologi cap la cap, în cursul meiozei; telosindeză. • /<fr. ***télosynapsis***.

telosindéză *s.f.* (*genet.*) Telosinapsă. • /<fr. ***télosyndesis***.

telotaxíe *s.f.* (*biol.*) Orientare a unui organism către o sursă stimulatoare îndepărtată. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***télotaxie***.

telotísm *s.n.* (*med.*) Erecție a mamelonului. • /<fr. ***thélotisme***.

telozóm *s.m.* (*biol.*) Cromozom telocentric care are cromomerul la extremitatea cromatidelor. • pl. *-i.* /<fr. ***télosome***.

telpíz, -ă *adj.* (*turc. înv.*) Care este viclean, prefăcut, șiret. *Bună începătură pentru a se descotorosi de vechii neguțători ai Levantului, circotași, telpizi și răi platnici* (CE. PETR.). • pl. *-i, -e.* /<tc. ***telbis***.

telsón *s.n.* (*zool.*) **1** Ultimul segment abdominal la crustacee, care formează, împreună cu apendicele segmentului anterior, înotătoarea codală, lățită ca un evantai. **2** Segment terminal al cozii scorpionilor, care poartă acul veninos. • pl. *-oane.* /<fr. ***telson***.

telúr *s.n.* (*chim.*) Element chimic, nemetal, aflat în natură numai în combinații, care se prezintă sub o formă amorfă și o formă cristalizată în sistemul hexagonal, cu aspect metalic și care este folosit ca agent de vulcanizare secundar (*Te*). • /<fr. ***tellure***, germ. ***Tellur***; cf. lat. *tellus, -uris* „pămînt".

telurát *s.m.* (*chim.*) Sare a acidului teluric. • pl. *-ți.* /<fr. ***tellurate***.

telúric, -ă *adj.* **1** Care aparține pămîntului, care se referă la pămînt; pămîntesc, terestru. *Întreaga noapte e dominată... de cîntecul neîntrerupt și teluric al milioanelor de greieri* (BOGZA). ◇ (*subst.*) *Scriitorul are obsesia teluricului.* ◇ *Curent teluric* = curent electric care circulă prin sol. *Apă telurică* = apă subterană. *Mișcare telurică* = cutremur, seism. ◇ Fig. *Forța telurică descoperă lumea umanismului* (VIANU). **2** (*chim.*) Care conține telur. ◇ *Acid teluric* = acid oxigenat al telurului în starea de oxidare șase, compus cristalin, solubil în apă, cu proprietăți oxidante, care se poate obține tratînd telurul cu acidul doric. • pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***Tellurisch***, fr. ***tellurique***; cf. lat. *tellus, -uris* „pămînt".

telurít *s.m.* (*chim.*) Combinație a telurului obținută prin dizolvarea dioxidului de telur în hidroxizi alcalini, care hidrolizează puternic în soluție. • pl. *-ți.* /<fr. ***tellurite***.

telurométru *s.n.* Aparat radioelectric pentru măsurarea distanțelor între puncte vizibile, bazat pe măsurarea timpului necesar unei unde electrice să efectueze un anumit parcurs. • pl. *-e.* /<fr. ***telluromètre***.

telurós *adj.* (*chim.*) *Acid teluros* = acid oxigenat al telurului în starea de oxidare patru, acid slab, care se reduce ușor pînă la telur cu ajutorul substanțelor reducătoare. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***tellureux***.

telurúră *s.f.* (*chim.*) Compus binar al telurului cu un metal. • pl. *-i.* /<fr. ***tellurure***.

temátic, -ă *adj., s.f.* **I** *adj.* **1** Care ține de o temă, care se referă la o temă; care este alcătuit pe anumite teme. **2** (*fon.*) *Vocală tematică* = vocală care nu poate fi considerată nici sufix, nici desinență și care, adăugată la rădăcina unui cuvînt, formează împreună cu aceasta o temă. **II** *s.f.* Totalitatea temelor (adesea convergente) sau tema esențială care caracterizează creația unui artist, un curent, o epocă etc. sau un grup de opere literare, artistice, științifice etc. *Galaction a reprezentat sinteza tematicii tradiționale cu mijloace moderne de artă* (VIANU). • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***thématique***, ngr. *θεματικός*, germ. ***Thematik***.

tematísm *s.n.* **1** Referire a unei teme la fenomenele pe care le include. **2** Caracter al fenomenelor presupuse de o temă. • /<fr. ***thématisme***.

tematológic, -ă *adj.* Care ține de tematologie, care se referă la tematologie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***thématologique***.

tematologíe *s.f.* (*lit.*) **1** Orientare în critica literară axată pe analiza temelor unei opere. **2** Ramură a literaturii comparate care se ocupă cu studiul temelor, al istoriei și al circulației lor în literaturile popoarelor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***thématologie***; cf. gr. *θέμα* „subiect", *λόγος* „studiu".

témă *s.f.* **1** Problemă, idee principală care formează obiectul central sau inițial al unei dezbateri, expuneri, prelegeri, cercetări sau al unui studiu. *Teme antice apar în romanele curtene* (VIANU). ◇ Loc.prep. *Pe tema...* = în jurul problemei..., despre problema... *Pe tema asta, imaginația ta... brodează lucruri fantastice* (VIN.). **2** (*lit.*) Aspect fundamental (de viață) pe baza căruia scriitorul își dezvoltă structura operei. *Tema romanului este lupta pentru cîștigarea respectului de sine.* **3** (*a. plast.*) Subiect de compoziție a unei opere plastice. *Tema acestei picturi m-a fascinat.* **4** (*muz.*) Unitate muzicală caracteristică, reprezentînd ideea de bază în dezvoltarea unor creații de proporții mai mari. *Variațiuni pe aceeași temă.* ◇ *Temă cu variațiuni* = compoziție muzicală care constă în enunțarea unei teme și în valorificarea ei prin diferite transformări ulterioare. **5** Exercițiu scris dat școlarilor, studenților etc. în vederea aplicării cunoștințelor dobîndite. *Ani de zile... ți-am corectat temele* (H. LOV.). **6** (*constr.*) *Temă de proiectare* = document care stă la baza executării unui proiect de construcție și în care sînt indicate elementele impuse construcției. **7** (*lingv.*) Grupare de elemente din structura unui cuvînt, constituită din rădăcină, urmată de o vocală tematică și adesea de unul sau mai multe sufixe (gramaticale sau lexicale) ori precedată de prefixe și caracterizată prin faptul că este comună formelor unuia și aceluiași cuvînt. **8** (*milit.*) *Temă tactică* = plan stabilit pentru a servi ca bază studiului teoretic sau practic, cu sau fără trupe, al unei operații de război. • pl. *-e.* /<lat. ***thĕma, -atis***, germ. ***Thema***, fr. ***thème***, it. ***tema***; cf. gr. *θέμα* „subiect".

temătór, -oáre *adj.* **1** (*despre ființe*) Care se teme, care este cuprins de teamă. *Mă cred sfios și temător, le dau în fiecare zi iluzia că mi-e frică de ei* (E. BAR.). ◇ (*adv.*) *Ea se uită temător la bărbatul care intră pe ușă.* ◇ Loc.adj. *Temător de Dumnezeu* = care este evlavios, cuvios, cucernic. **2** (*despre oameni sau despre caracterul lor, despre manifestări etc. ale lor*) Care este neîncrezător, bănuitor, suspicios. *Dă dovadă de un egoism temător.* ◆ Care este gelos. *Are un soț temător.* • pl. *-ori, -oare.* /***teme*** + *-ător*.

tembél, -ă *adj.* Care este nepăsător, indiferent; indolent, lăsător; tîmpit, idiot. *Cei mai mulți erau năzuroși, tembeli și deșucheați* (ISP.). • pl. *-i, -e.* /<tc. ***tembel***.

tembelísm *s.n.* Starea celui tembel; nepăsare, indiferență; indolență, delăsare. *La atîta rea-credință și tembelism nu se aștepta* (SADOV.). ◆ (*la pl.*) Nerozie, prostie. *Termin-o cu tembelismele!* • pl. *-e.* /***tembel*** + *-ism*.

tembelizá *vb. I. refl.* (*fam.*) A o lua razna, a se prosti, a-și pierde mințile. • prez.ind. *-ez.* /***tembel*** + *-iza*.

téme *vb. III.* **1** *refl.* A fi cuprins de teamă, a avea sentimentul fricii. *Nu mai spune de lup, că mă tem!* (CR.). ◇ Zic. *Cine e mușcat de șarpe se teme și de șopîrlă* = cel pățit e fricos, prevăzător. *Săracul nu se teme de tîlhari. Cine se teme de lup, să nu se ducă în pădure.* ◇ Expr. *A se teme* (de ceva sau de cineva) *ca de dracul* (sau *ca dracul de tămîie*) v. drac. *A se teme ca de foc* v. foc. *A se teme* (*și*) *de* (*o*) *umbră* (sau *de umbra lui*) v. umbră. **2** *refl.* (*motivul îngrijorării se indică adesea prin prop. compl. introduse prin conj. „că", „să" sau prin determ. introduse prin prep. „de"*) A fi îngrijorat, a-și face griji. *Mă tem să nu te întorci fără nici o ispravă* (ISP.). ◇ Expr. *Mă tem că...* = mi se pare că..., socotesc că..., am sentimentul (neplăcut) că... *Mă tem că noi om rămînea cu vorbele și alții cu pămînturile* (REBR.). *Nu te teme*, se spune pentru a întări o afirmație. *Nu o lăsam eu să plece singură, nu te teme.* ◇ (*tr.; compl. indică obiectul îngrijorării*) *Ai*

să-i spui fiului, tău, pe care acum îl temi? (E. BAR.). Δ Expr. *A-și teme cojocul* v. cojoc. **3** *tr.* (*pop.*) A bănui, a suspecta pe cineva de infidelitate; a fi gelos. *El se făcu dîrz, începînd a-și teme nevasta* (ISP.). • prez.ind. *tem.* /lat. ***timēre***.

teméi *s.n.* **1** Element principal, fundamental; temelie, esență, bază. *Temeiul cunoștințelor sale era lectura* (CĂL.). ◇ *Cu temei* = *a*) loc.adj., adv. (care este) trainic; solid. *Intră în două piepturi o iubire cu temei* (PANN); *b*) loc.adj., adv. (care este) sprijinit pe argumente solide, întemeiat; cumpătat, chibzuit; serios. *Sînt om serios și-ți vorbesc cu temei* (SADOV.); *c*) loc.adv. cu sîrguință, cu stăruință; intens. *Trebuie să se apuce de lucru cu temei*; *d*) loc.adv. potrivit, nimerit. ◇ Loc.adj. *De temei* = *a*) de bază, solid, serios; însemnat, important. *Lucrul cel mai de temei este omul* (MARC.); *b*) ext. greu, dificil. *Nu putea alcătui articole mai de temei decît în liniște* (CĂL.); *c*) de încredere, sigur. *Cît îl ținea cineva de aproape, făcea din el ce vrea; cum îl scăpa din mînă, nu mai era de nici un temei* (D. ZAMF.). ◇ Loc.adj., adv. *Fără* (*de*) (*nici un*) (sau *lipsit de*) *temei* = fără bază reală, neîntemeiat, fictiv. *Nu exaltați, fără temei, un începător* (CĂL.). ◇ Loc.adv. *De* (sau *cu*, *din*) *temei* = de-a binelea; temeinic. *A-nceput iarna cu temei, așa că stau închis în casă* (CAR.). *Mai de temei* = mai cu seamă, îndeosebi. *Pe* (sau *în*) *temeiul...* = bazat pe..., în conformitate cu... *Aleși mari printre cei dintîi pe temeiul unei enciclopedii* (ARGH.). ◇ Expr. *A pune temei* v. pune. **2** Motiv, pricină, cauză; prilej. *Arăta supărările pe care le avusese cu dînsul și temeiurile pe care-l bănuia de a fi pus focul* (SLAV.). ◇ Loc.conj. *Pe temei că...* = bazat pe argumentul că..., pe motiv că..., din cauză că... *Aruncă în temniță pe Laurentius, pe temei că urzea cu Arbore năvălirea lui Petru* (DELAVR.). **3** (*reg.*; *în opoz. cu „început” și „sfîrșit”*) Moment situat (aproximativ) la aceeași depărtare de începutul și sfîrșitul unei unități de timp, al unei acțiuni sau al unui fenomen care se desfășoară în timp; mijloc, miez. *Ne culcam devreme, îmbrăcați, ca să ne sculăm gata în temeiurile nopții* (VOIC.). **4** (*înv., pop.*) Temelie a unei construcții. *Temeiul columnei... este făcut în patru cornuri de piatră cioplită* (ȘINC.). ◇ Loc.adv. *Din temei* (sau *din temeiuri*) = în întregime, cu totul. ◆ Fig. Gospodărie, așezare; rost, situație. *Vorbind de Titu, socotiră că ar fi poate și mai nimerit să-i găsească vreun temei oarecare, ca să nu se simtă jenat stînd degeaba* (REBR.). **5** (*milit.*; *înv.*; *în opoz. cu „margine”, „aripă”*) Corpul central al unei formații de luptă, grosul unei armate. *Ștefan Vodă a intrat în scaunul țării cu temeiul oștilor sale* (SADOV.). • pl. *-uri.* /<sl. veche **ТЄМЄЛЬ**.

teméinic, -ă *adj.* **1** Care este solid, rezistent, trainic, durabil. *Lucrurile... ce se par acum temeinice nu vor mai fi* (C. NEGR.). ◇ (*adv.*) *Au îngăduit omului să-și lege temeinic viața... de același colț de pămînt* (VLAH.). **2** Care este de bază, important, serios; întemeiat. *Avea motive temeinice să renunțe.* ◆ Care este fundamental, esențial, radical. *Ani de temeinică prefacere artistică* (BLA.). ◆ Care este chibzuit, judicios. *A adus argumente temeinice în sprijinul afirmației sale.* ◇ (*adv.*) *Și-a argumentat temeinic punctul de vedere.* **3** Care este adînc, profund, intens; serios, stăruitor, sîrguincios. *Nutrește pentru ea sentimente temeinice de iubire.* ◇ (*adv.*) *Se pregătește temeinic pentru examene.* ◆ (*adv.*) De-a binelea; tare. *Ploaia începe temeinic* (BOGZA). • și (*înv.*) *temélnic, -ă adj.* /***temei*** + ***-nic***.

temeinície *s.f.* **1** Însușirea a ceea ce este temeinic; trăinicie, soliditate. *Munții Făgărașului fac o impresie... de trăinicie ce înfruntă cu nepăsare vremelnicia. Această temeinicie... îți dă un simțămînt de siguranță* (BEN.). **2** Însușirea a ceea ce este judicios, fondat. *Ce chin, ce grijă... pentru a dovedi temeinicia metodei sale* (BRĂ.). **3** Loc.adv. *Cu temeinicie* = temeinic, serios. *Cercetează documentele cu temeinicie.* **4** (*jur.*) Calitate a hotărîrii unui organ de jurisdicție de a reflecta realitatea obiectivă a faptelor care interesează soluționarea litigiului. • g.-d. *-iei.* /***temeinic*** + ***-ie***.

temelíe *s.f.* **1** (*constr.*) Partea inferioară a unei construcții, executată din piatră, zidărie sau beton, pe care se sprijină construcția pe pămînt; fundație, fundament, bază. *Era o clădire de cărămidă pe temelie înaltă de piatră* (VIN.). ◇ Loc.adv. *Din* (sau *pînă în*) *temelii* (sau *temelie*) = *a*) de la (sau pînă la) bază; cu totul, cu desăvîrșire, radical. *Voia să schimbe relația lor din temelii*; *b*) în profunzime; cu putere, tare. *Ai tăcut toată vremea, făcu Laura înspăimîntată de ceva ce-i zguduia inima din temelii* (REBR.). ◇ Expr. *A pune temelie* (sau *temelia la...*) = a pune bazele, a funda, a întemeia, a înființa. *Au pus temelia teatrului național* (C. NEGR.). ◇ Analog. *Pămîntul... se cutremură din temelii* (STANCU). ◇ Fig. *Lumea nu se simți zdruncinată în temeliile sale* (SADOV.). **2** Fig. Element care servește drept sprijin, pe care se întemeiază ceva; bază, element principal, esență. *Literatura noastră trebuie să-și găsească temelia firească în popor* (SADOV.). ◇ Loc.adv. *La temelia* = formînd elementul principal, fundamental, constituind baza pentru... *La temelia artei moderne stau metodele de observație a naturii* (VIANU). Δ Expr. *A sta la temelia a ceva* v. sta. **3** Epactă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<slav. **ТЄМЄЛИЄ**.

teméinic, -ă *adj.* v. temeinic.

temeneá *s.f.* Salut la musulmani făcut printr-o plecăciune, cu mîna dreaptă întîi lăsată în jos, apoi apropiată de buze și pe urmă de frunte; ext. plecăciune, închinăciune, reverență. *I-am făcut o temenea și am ieșit* (GAL.). ◇ Expr. *A face temenele* = a fi exagerat de politicos, a fi slugarnic, a se ploconi. • pl. *-ele.* /<tc. ***temenna(h)***.

temení *vb. IV. refl.* A se pleca în fața cuiva în semn de salut; a se închina. • prez.ind. *-esc.* /***temenea*** + ***-i***.

teménos *s.n.* (*arhit.*) Incinta sacră a unui templu antic, incluzînd unul sau mai multe sanctuare. • /<fr. ***temenos***, ngr. ***τέμενος***.

temerár, -ă *adj.* Care este îndrăzneț, cutezător (peste măsură), curajos, neînfricat. ◇ (*subst.*) *Nu pot să spun despre el decît că este un temerar.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***téméraire***, lat. ***temerārius, -a, -um*** „acccidental”.

témere *s.f.* **1** Frică, teamă. *Avea temerea molipsirii de boli* (CĂL.). ◇ *Temere de Dumnezeu* = evlavie, cucernicie. **2** Îngrijorare, neliniște. *I se confirmă o veche temere și bănuială* (VIN.). **3** Neîncredere, bănuială. ◆ (*înv.*) Gelozie. *Cu greu adormi temerile soției.* • pl. *-i.* /v. ***teme***.

temeritáte *s.f.* Îndrăzneală deosebită; cutezanță. *Nu se supăra de temeritatea lui* (CĂL.). • pl. *-ăți.* /<fr. ***témérité***, lat. ***temeritas, -atis***.

temetéu *s.n.* (*reg.*) Cimitir. • pl. *-eie.* /<magh. ***temető***.

temleác *s.n.* (*pesc.*) Unealtă de pescuit, formată dintr-o vargă groasă de fier, terminată la unul dintre capete cu un cîrlig ascuțit, iar la celălalt capăt cu o verigă de care se leagă o frînghie groasă, al cărei capăt se prinde ca o brățară de mîna pescarului, servind pentru a apuca și a trage peștii mari spre barcă. • pl. *-ece.* și *timleác s.n.* /<rus. ***темляк***.

témnic *s.n.* **1** (*înv., reg.*) Adăpost în pămînt, în care se țin stupii iarna. **2** (*înv., reg.*) Bordei în pămînt. ◆ (*milit.*; *înv.*) Adăpost săpat în pămînt pentru protejarea ostașilor (în timp de război). **3** (*înv.*) Închisoare. • pl. *-uri, -ce.* /<ucr. ***темник***.

temnicér *s.m.* Paznic, supraveghetor, gardian la o închisoare. • pl. *-i.* /***temniță*** + ***-ar***.

temnicioáră *s.f.* Dim. al lui *temniță*. • pl. *-e.* /***temniță*** + ***-ioară***.

témniță *s.f.* **1** Închisoare, pușcărie. ◇ Expr. *A înfunda temnița* v. înfunda. *A trimite* (pe cineva) *la temniță* v. trimite. *A zăcea la temniță* v. zăcea. ◇ Fig. *Un înger pur, încarcerat într-o temniță de carne* (E. BAR.). **2** Pedeapsă cu închisoarea. ◇ (*jur.*) *Temniță grea* = pedeapsă privativă de libertate, care se aplica pentru unele infracțiuni calificate crime și care se execută în penitenciare cu regim sever; recluziune. • pl. *-e, -i.* /<slav. **ТЄМНИЦА**; cf. sl. veche **ТЪМЬНИЦА**.

témpera[1] *s.f.* (*a. plast.*) **1** Vopsea de apă obținută prin amestecarea culorii cu lianți pe bază de substanțe albuminoide sau gelatinoase. **2** Procedeu în tehnica picturii, care constă în utilizarea culorii în amestec cu lianți pe bază de substanțe albuminoide sau gelatinoase și care a fost principala tehnică de pictură pînă la apariția picturii în ulei. ◆ Pictură realizată prin acest procedeu. • /<it. ***tempera***.

temperá[2] *vb. I. tr., refl.* (*despre sentimente, acțiuni, manifestări etc. ale oamenilor*) A (se) modera, a (se) ponderă; a (se) atenua, a (se) potoli, a (se) domoli. *Căutase să-i tempereze entuziasmul* (STANCU). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***tempérer***, lat. ***temperare*** „a îndulci”.

temperamént *s.n.* **1** (*psih.*) Ansamblul trăsăturilor neurofiziologice ale unei persoane, care determină diferențieri psihice interindividuale în ceea ce privește mai ales capacitatea energetică și dinamica comportamentului (capacitate de lucru ridicată sau scăzută, vioiciune sau încetineală, stăpînire de sine sau impulsivitate etc.); fire, natură. *Eu am un temperament nefericit* (CĂL.). ◇ *Temperament bilios* v. bilios. *Temperament coleric* v. coleric. *Temperament sangvin* v. sangvin. *Temperament melancolic* v. melancolic. *Temperament* = a fi înclinat spre plăcerile trupești, a fi senzual. ◆ (*în clasificarea lui Hipocrat*) Fiecare dintre tipurile humorale avînd caracteristici distincte: coleric, sangvin, flegmatic, melancolic. **2** Energie vitală, avînt, elan, impetuozitate; vioiciune. *E o fată plină de temperament.* **3** (*înv.*) Organism al unei persoane. ◆ Tip de organism considerat din punct de vedere al caracterelor generale congenitale ale funcționării lui, explicat, la origine, prin dozarea celor patru umori. • pl. *-e.* /<fr. ***tempérament***, germ. ***Temperament***, lat. ***temperamentum, -i*** „măsură, moderație”.

temperamentál, -á *adj.* **1** Care ține de temperament, care se referă la temperament. ◇ (*adv.*) *Temperamental, sînt multe puncte care mă leagă de tata* (CĂL.). **2** Care este plin de energie, de elan, de pasiune. *Este un tip temperamental.* • pl. *-i, -e.* /***temperament*** + ***-al***.

temperamentós, -oásă *adj.* Care are temperament energic, impetuos; care este plin de temperament. • pl. *-oși, -oase.* /***temperament*** + ***-os***.

temperándo *adv.* (*muz.*; *indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Moderînd, reținînd (mișcarea). • /<it. ***temperando***.

temperánt, -á *adj.* Care temperează. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***tempérant***, lat. ***temperans, -antis***.

temperánță *s.f.* Cumpătare, moderație, sobrietate (în special în privința consumului de băuturi alcoolice). • /<fr. ***tempérance***, lat. ***temperantia, -ae***.

temperáre *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *tempera*. • pl. *-ări.* /v. ***tempera***[2].

temperát, -á *adj.* **1** (*despre oameni sau despre manifestările lor*) Care este moderat, cumpătat, sobru; potolit, liniștit. *Este un bărbat temperat.* **2** (*despre anotimpuri, perioade de timp etc.*) Cu temperatură moderată. ◇ (*climat.*) *Climă temperată* = climă caracterizată prin existența a patru anotimpuri, cu veri potrivit de călduroase și cu ierni nu prea reci. (*geogr.*) *Zonă temperată* = fiecare dintre cele două zone de pe suprafața pămîntului cuprinse între tropice și cercurile polare. ◆ Care are putere de acțiune diminuată; care este redus, micșorat (ca intensitate, iuțeală etc.). *Bate un vînt temperat.* **3** (*muz.*) *Sistem temperat* = sistem melodic bazat pe diviziunea octavei în 12 semitonuri egale, suprimînd diferența dintre semitonurile diatonice și cele cromatice. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***tempéré***, it. ***temperato***, lat. ***temperatus, -a, -um***.

temperatúră *s.f.* **1** (*fiz.*) Mărime fizică ce caracterizează starea de încălzire a unui mediu, a corpurilor etc., valoarea ei depinzînd de scara termometrică în care este exprimată. ◇ *Temperatură normală* = valoare convențională a temperaturii într-un sistem dat. *Temperatura aerului* = temperatură care se determină, cu aparate de măsură specializate, în condițiile termice ale adăpostului meteorologic. (*tehn.*) *Temperatură de aprindere* = limita inferioară a temperaturii care trebuie atinsă pentru amorsarea și realizarea procesului de ardere a unui combustibil în anumite condiții. *Temperatură de ardere* = temperatură la care se desfășoară procesul de ardere a unor substanțe sau materiale, respectiv temperatura produselor arderii. *Temperatură absolută* v. absolut. *Temperatură critică* v. critic. *Temperatură de rouă* v. rouă. *Temperatură de topire* v. topire. ◇ Fig. *Sala să ajungă la temperatura pe care noi o numeam... antren* (PER.). **2** (*med.*) Grad de căldură care depășește căldura normală a corpului uman sau animal (36, 2-37°C), reprezentînd un simptom patologic; febră, (*pop.*) fierbințeală. ◇ Expr. *A lua temperatura* (cuiva) = a stabili căldura corpului cuiva pentru a-i determina gradul bolii. ◆ Grafic care înregistrează variațiile de căldură în cursul unei boli. ◆ Stare fiziologică constantă a corpului animal, reprezentînd echilibrul dintre căldura produsă și cea pierdută. • pl. *-i.* /<lat. ***temperatūra, -ae***, fr. ***température***, germ. ***Temperatur***.

temperáție *s.f* (*muz.*) Stabilirea unei mărimi convenționale a intervalelor dintre sunete. • g.-d. *-iei.* /<lat. ***temperatio, -onis*** „proporție".

tempéstă *s.f.* **1** (*meteor.*) Perturbație atmosferică violentă; furtună, uragan. **2** Fig. Manifestare bruscă și neașteptată, agitație puternică. • pl. *-e.* /<it. ***tempesta***, lat. ***tempestas, -atis***.

tempestív, -ă *adj.* Care se întîmplă la timpul potrivit; oportun. • pl. *-i, -e.* /<it. ***tempestivo***, lat. ***tempestīvus, -a, -um***.

tempestuós, -oásă *adj.* **1** Care este furtunos, vijelios. **2** Fig. Care este impetuos; tumultuos, agitat. *Au avut loc discuții tempestuoase.* • sil. *-tu-os.* pl. *-uoși, -uoase.* /<lat. ***tempestuōsus, -a, -um***, it. ***tempestoso***.

tempi passati *s.n. pl.* Timpuri trecute; s-au dus acele vremuri! • /<it. ***tempi passati***.

templiér *s.m.* (*în Ev. Med.; la pl.*) Ordin monaho-cavaleresc care participa la cruciade, fondat la începutul sec. 12, în Palestina și desființat, în 1312, de Filip cel Frumos, regele Franței, care s-a angajat în lupta împotriva musulmanilor în Orientul Apropiat și Mijlociu; (*și la sg.*) persoană care făcea parte din acest ordin. • sil. *-pli-er.* pl. *-i.* /<fr. ***templier***.

témplu *s.n.* (*arhit.*) Edificiu destinat practicării cultului religios la unele popoare din antichitate (egipteni, greci, romani etc.) și astăzi la mozaici, la budiști etc. *Se retraseră liniștiți ca și cînd ar fi ieșit dintr-un templu* (VLAH.). ◇ Fig. *Să se înalțe un templu literar* (MACED.). • pl. *-e.* /<fr. ***temple***, lat. ***templum, -i*** „loc sfînt".

témpo *s.n., adv.* **1** *s.n.* (*muz.*) Viteză, iuțeală cu care se execută o piesă muzicală, conform conținutului și caracterului ei. ◆ Ritm, cadență. **2** *s.n.* (*lingv.*) Viteză de succesiune a silabelor cuvintelor în cursul vorbirii; ritm al vorbirii. **3** *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) *A tempo* = revenind la mișcarea de la început. • pl. *-uri.* /<it., fr. ***tempo***.

tempofón *s.n.* Aparat care permite modificarea duratei unei înregistrări, cu sau fără schimbarea frecvenței. • pl. *-oane.* /<fr. ***tempophone***.

temporál[1] *adj.* (*anat.*) Care aparține tîmplelor, care se referă la tîmple. ◇ *Os temporal* (și *subst. n.*) = os pereche așezat de o parte și de alta a cutiei craniene, în regiunea tîmplelor, fiind cuprins între occipital, parietal și sfenoid, de forma unei scoici rotunjite, cu trei prelungiri pe care sînt inserați mușchii gîtului. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***temporal***, lat. ***tempŏralis, -e***.

temporál[2]**, -ă** *adj.* **1** (*în opoz. cu „spațial"*) Care indică timpul, care se referă la timp, care depinde de timp; care are loc în timp. *Este preocupat să stabilească ordinea temporală a faptelor* (VIANU). ◇ (*gram.*) *Propoziție* (*circumstanțială*) *temporală* (și *subst. f.*) = propoziție care are funcția unui complement circumstanțial de timp, indicînd momentul în care se petrece acțiunea din propoziția regentă. *Conjuncție temporală* = conjuncție care introduce o propoziție temporală. *Augment temporal* v. augment. **2** (*despre ecuațiile fenomenelor fizice*) În care timpul apare în mod explicit sau implicit; care depinde de timp. **3** (*înv.; în opoz. cu „etern"*) Care trece cu timpul; vremelnic, trecător. *A trebuit să vie o moarte temporală Ca iarna după toamnă* (HEL.). ◆ (*în opoz. cu „bisericesc"*) Laic. ◆ Ext. (*în opoz. cu „spiritual"*) Care ține de lumea pămînteană; pămîntesc. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***temporel***, it. ***temporale*** <lat. *tempus, -oris* „timp".

temporalitáte *s.f.* Caracterul a ceea ce există în timp. *Temporalitatea logică e de altă natură decît cea fizică* (JOJA). • /<fr. ***temporalité***.

temporár, -ă *adj.* Care este de scurtă durată, care nu durează decît un anumit timp; vremelnic, trecător, provizoriu. *Mi-am luat o vacanță temporară.* ◇ (*adv.*) *Am locuit, temporar, la părinți.* ◆ Care exercită o activitate un timp limitat. *Este șef temporar.* ◇ (*adv.*) *Conduce temporar secția.* • pl. *-i, -e.* /<lat. ***temporarĭus, -a, -um***, fr. ***temporaire***.

temporaritáte *s.f.* Caracterul a ceea ce este temporar. • /<***temporar*** + *-itate*.

temporizá *vb. I. tr.* A întîrzia, a amîna; a tergiversa. *Nu mai temporiza începerea lucrărilor.* ◆ A face să se producă cu intermitență. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***temporiser***; cf. lat. *tempus* „timp".

temporizáre *s.f.* Acțiunea de *a temporiza* și rezultatul ei; amînare, tărăgănare, tergiversare. • pl. *-ări.* /v. ***temporiza***.

temporizatór, -oáre *adj., subst.* **I** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care temporizează. **II** *s.n.* Aparat care introduce intenționat un interval de timp între începutul și sfîrșitul funcționării unui dispozitiv electric sau electronic. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***temporisateur***.

temporomaxilár, -ă *adj.* (*anat.*) Care aparține temporalului și maxilarului inferior, care se referă la temporal și la maxilarul inferior. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***temporo-maxillaire***.

temporoparietál, -ă *adj.* (*anat.*) Care aparține temporalului și parietalului, care se referă la temporal și la parietal. • sil. *-ri-e-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***temporo-pariétal***.

temút[1] *s.n.* **1** Faptul de *a* (*se*) *teme.* **2** (*pop.*) Gelozie. • /v. ***teme***.

temút[2]**, -ă** *adj.* Care produce, care inspiră teamă. *Era un foarte temut polemist* (BLA.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***teme***.

ten *s.n.* Culoarea și calitatea pielii obrazului. *Are un ten de meridional.* ◆ Ext. Pielea obrazului. *Are tenul uscat.* ◇ *Ten bilios* v. bilios. *Fond de ten* v. fond. • pl. *-uri.* /<fr. ***teint***.

tenábil, -ă *adj.* **1** La care se poate rezista, suportabil. *E o căldură tenabilă.* **2** Care se poate ține, păstra; durabil, trainic. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***tenable***.

tenáce *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este dîrz, stăruitor, perseverent, ferm. *Mama este o femeie tenace.* ◇ (*adv.*) *Sfredelul de oțel rontăie tenace în stîncile subpămîntene* (CE. PETR.). ◆ (*despre însușiri, acțiuni, manifestări etc. ale oamenilor*) Care exprimă, dovedește tenacitate. *Fiecare duce o luptă surdă și tenace spre a avea întîietatea* (RALEA). **2** (*despre materiale solide*) Care prezintă tenacitate; care este dur; rezistent, tare. **3** (*mai ales despre mirosuri*) Care se împrăștie greu; persistent. **4** Fig. Care se menține în ciuda timpului și a eforturilor de a-l combate; de care nu poți scăpa decît cu greu. *Mentalitățile oamenilor sînt tenace.* ◆ (*despre boli*) Care este greu de vindecat. • pl. *-ci, -ce.* /<fr., it. ***tenace***, lat. ***tenax, -acis***.

tenacitáte *s.f.* **1** Însușirea de a fi tenace; stăruință, perseverență, dîrzenie. *Își urmărește scopul cu tenacitate.* **2** Proprietate a unui material solid de a suporta, pînă la rupere, deformații plastice mari, sub acțiunea unor solicitări exterioare. ◆ Mărime caracteristică unui material solid, egală cu deformația lui specifică la rupere. • /<fr. ***ténacité***, lat. ***tenacĭtas, -atis***.

tenáclu *s.n.* (*tipogr.*) Portmanuscris. • /<germ. ***Tenakel***.

tenalgíe *s.f.* (*med.*) Durere la nivelul tendoanelor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***ténalgie***, it. ***tenalgia***.

tenánt *s.m.* **1** (*herald.*) Figură antropomorfă sau zoomorfă care susține scutul cu stema propriu-zisă. **2** (*arhit.*) Motiv decorativ reprezentînd un personaj care susține un ornament. • pl. *-ți.* /<fr. ***tenant***.

tenár *s.n.* (*anat.*) Parte ieșită în afară de la extremitatea podului palmei; regiunea palmară externă. • /<fr. ***thénar***; cf. gr. *θέναρ* „palmă".

tenchi[1] *s.m.* (*bot.; reg.*) **1** Porumb (*Zea mays*). **2** Știulete de porumb. ◆ Boabele desprinse de pe știulete. **3** Alac (*Triticum monococcum* și *spelta*). • pl. *tenchi.* /<magh. ***tengeri*** *[buza]*.

tenchi[2] *s.n., s.m.* **1** *s.n.* (*turc. înv.*) Măsură de greutate egală cu a patra parte dintr-un dram. **2** *s.m.* (*reg.*) Monedă măruntă, cu valoare mică. ◆ Ext. Lucru de nimic, bagatelă. • pl. *n. -uri, m. tenchi.* /<tc. ***tenk***.

ténchiște *s.f.* (*reg.*) **1** Porumbiște. **2** Nutreț pentru vite, compus din tulpini de porumb, cu frunze, fără știuleți. • pl. *-i.* /***tenchi***[1] + *-işte*.

tencuí *vb. IV. tr.* (*constr.; compl. indică pereți, ziduri, tavane etc.*) A acoperi cu tencuială. ◇ Fig. *E un albastru metaforic, luat parcă din zugrăveala de la Sucevița și Voronet și tencuit pe cer* (PER.). • prez.ind. *-iesc.* /<ucr. ***минькувати*** <pol. *tynkować*.

tencuiálă *s.f.* (*constr.*) Faptul de a tencui. ◆ Strat de mortar aplicat în stare plastică sau uscată pe pereții și pe tavanele construcțiilor, cu scop protector și decorativ. • pl. *-ieli.* /***tencui*** + *-eală*.

tencuíre *s.f.* (*constr.*) Acțiunea de *a tencui* și rezultatul ei; tencuit. • pl. *-i.* /v. ***tencui***.

tencuít[1] *s.n.* (*constr.*) Tencuire. • /v. ***tencui***.

tencuít[2]**, -ă** *adj.* (*constr.; despre ziduri, construcții etc.*) Care este acoperit cu tencuială. • pl. *-ți, -te.* /v. ***tencui***.

tencuitór *s.m.* (*constr.*) Meseriaș care se ocupă cu tencuitul pereților, al zidurilor etc. • sil. *-cu-i-.* pl. *-ori.* /***tencui*** + *-tor*.

tenculéț *s.n.* Dim. al lui *teanc.* • pl. *-e.* /***teanc*** + *-uleț*.

tendalét *s.m.* (*mar.*) Tendă mică. • pl. *-ți.* /<fr. ***tendalet***, it. ***tendaletto***.

tendăr *s.n.* (*mar.*) **1** Bară metalică sau de lemn care susține partea de mijloc a tendei. **2** Grindă folosită la susținerea capetelor bărcilor de serviciu sau de salvare de pe o navă. • pl. *-e.* /***tendă*** + *-ar*.

téndă *s.f.* Apărătoare de soare sau de ploaie, în formă de acoperiș, făcută din pînză (la o luntre, la o corabie, pe o terasă etc.). • pl. *-e.* /<ngr. ***τέντα***, it. ***tenda***.

tendențiónál, -ă *adj.* Care este cu tendință. • sil. *-ți-o-.* pl. *-i, -e.* /după fr. *tendanciel*.

tendențiónism *s.n.* Denumire generică a orientărilor literare și artistice, înscriindu-se în limitele sociologismului vulgar, care consideră drept principal criteriu valoric al operei de artă abordarea unei tematici cu caracter pronunțat social, neglijînd sau ignorînd criteriile estetice. • sil. *-ți-o-.* /***tendențion[al]*** + *-ism*.

tendențiónist, -á *adj.* Care manifestă o anumită tendință. *A scris un roman tendenționist.* • sil. *-ți-o-.* pl. *-iști, -iste.* /***tendință*** + *-ionist*.

tendențiós, -oásă *adj.* **1** Care are o tendință (ascunsă), care urmărește un anume scop, care vrea să insinueze ceva; care este părtinitor, lipsit de obiectivitate. *Nu mai fi atît de tendențios!* ◆ (*despre manifestări, atitudini etc. ale oamenilor*) Care exprimă, trădează o tendință (ascunsă), care este insinuant; subiectiv. *Consideră că aprecierea comisiei a fost tendențioasă.* ◇ (*adv.*) *L-a privit tendențios.* **2** (*despre opere de artă*) Care este caracterizată prin tendință, căreia îi este proprie o anumită tendință. • sil. *-ți-os.* pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***tendancieux***, it. ***tendenzioso***.

tendențiozitáte *s.f.* **1** Însușirea de a fi tendențios. **2** Atenție exagerată pentru problematica socială în opera de artă, în detrimentul modalităților estetice specifice de transfigurare artistică. • sil. *-ți-o-.* /***tendențios*** + *-itate*, după it. *tendenziosità*.

ténder *s.n.* (*ferov.*) Vehicul de cale ferată, ataşat de locomotiva cu abur sau făcînd corp comun cu aceasta, în care se depozitează și se transportă combustibilul și apa necesare pentru funcționarea locomotivei. • pl. *-e.* /<fr., engl. ***tender***, germ. ***Tender***.

tendinítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a unui tendon; tenozită. • pl. *-e.* /<fr. ***tendinite***.

tendinós, -oásă *adj.* (*anat.*) Care ține de natura tendonului, care se referă la tendon; care conține multe tendoane. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***tendineux***, it. ***tendinoso***.

tendinóză *s.f.* (*med.*) Afecțiune neinfecțioasă a tendoanelor. • pl. *-e.* /<germ. ***Tendinose***.

tendínță *s.f.* **1** Pornire conștientă spre un anume scop; dispoziție firească, înclinare, aplecare; năzuință. *Se zbat în noi, în permanență, tendințe contradictorii, aspirații opuse* (RALEA). ◆ (*psih.*) Dispoziție de a răspunde, în anumite situații determinate, cu un anume comportament. *Avu tendința instinctivă de a se apăra, ridicînd brațul deasupra capului.* ◆ Orientare comună a unei categorii de persoane; direcție. *Tendința actuală spre muzica house.* ◆ Evoluție a cuiva într-un anumit sens. *Tendința lui este de a-și reface viața.* ◇ Analog. *Metalul are tendința de a se oxida.* **2** Capacitate a operei de artă de a reflecta veridic realitatea; viziunea artistului asupra lumii; atitudinea lui față de problemele colectivității din care face parte. ◇ *Artă cu tendință* v. artă. **3** Acțiunea, forța prin care un corp tinde să se miște într-o anumită direcție, spre ceva. *Mașina are tendința de a o lua spre dreapta.* ◆ Direcția pe care o are un corp în mișcare. **4** Ext. (*mai ales în polit.*) Orientare, direcție. *O tendință greșită a politicii interne.* ◇ *Indicator de tendință* v. indicator. • pl. *-e.* /<fr. ***tendance***.

tendón *s.n.* (*anat.*) Fascicul subțire, fibros, de culoare albă, format din țesut conjunctiv foarte rezistent, cu ajutorul căruia mușchii se fixează pe oase. ◇ *Tendonul lui Ahile* = tendon care prinde mușchiul triceps de calcaneu. • pl. *-oane.* /<fr. ***tendon***.

tendór *s.n.* (*tehn.*) Dispozitiv pentru întinderea unor cabluri de ancorare, alcătuit din două tije filetate în sens invers și un manșon, prin rotirea căruia tijele se apropie, întinzînd cablul. • pl. *-oare.* /<fr. ***tendeur***.

tendosinovítă *s.f.* (*med.*) Tenosinovită. • pl. *-e.* /<germ. ***Tendosynovitis***.

tendovaginítă *s.f.* (*med.*) Tenosinovită. • pl. *-e.* /<germ. ***Tendovaginitis***.

tenébră *s.f.* (*de obicei la pl.*) **1** Întunecime profundă, beznă, întuneric; obscuritate. *Dispăru în tenebrele nopții.* **2** Fig. Ceea ce este obscur, necunoscut, greu de înțeles. *Aceste trăiri vin din tenebrele inconștientului.* ◆ Himeră (demonică), viziune tenebroasă. *Era chinuit de tenebre.* ◆ Necunoaștere, ignoranță. *A scăpat de tenebre după cîțiva ani de școală.* • pl. *-e.* /<fr. ***ténèbre***, it. ***tènebre***, lat. ***tenĕbrae***, ***-arum*** „întuneric".

tenebrícol, -ă *adj.* (*bot.*; *despre plante*) Care crește pe locuri întunecoase. • pl. *-i*, *-e.* /<fr. ***ténébricole***.

tenebrión *s.m.* (*entom.*) Insectă coleopteră, de culoare brun-închis, care trăiește în locuri întunecoase (*Tenebrio*). • sil. *-bri-on.* pl. *-i.* /<fr. ***ténébrion***; cf. lat. *tenebrĭo*, *-onis* „care caută întunericul".

tenebritáte *s.f.* Tenebrozitate. • /***tenebră*** + ***-itate***.

tenebrós, -oásă *adj.*, *s.m. pl.* **I** *adj.* **1** Care este sumbru, negru, întunecat. *Neguri dese, tenebroase Trec peste pămînt* (I. NEGR.). **2** Fig. Care este ascuns, tainic; misterios, impenetrabil; neclar. *Aveau interes ca din această tenebroasă afacere să se nască un proces zgomotos* (STANCU). ◇ (*subst.*) *Arhitectul... refuza din cîmpul realului tenebrosul și absurdul* (PER.). **3** Fig. (*despre oameni sau despre firea lor*) Care este posomorît, închis, taciturn. *Pașadia ascundea o fire pătimașă, întortocheată, tenebroasă* (M. I. CAR.). **II** *s.m. pl.* Grup de pictori italieni din sec. 17, influențați de Caravaggio, a căror pictură este caracterizată prin atmosferă întunecată și prin treceri bruște de la lumină la umbră, cu efecte de clarobscur puternic contrastante. • pl. *-oși*, *-oase.* /<fr. ***ténébreux***, lat. ***tenebrōsus***, ***-a***, ***-um***.

tenebrozitáte *s.f.* Întunecime; tenebritate. • /<it. ***tenebrosità***.

tenecheá *s.f.* v. tinichea.

tenésme *s.f. pl.* (*med.*) Simptom constînd în necesitatea ineficientă, neplăcută și uneori dureroasă de a urina sau defeca, manifestată în cistite, rectite, fisuri anale etc. • /<fr. ***ténesme***; cf. lat. *tenesmus*, *-i*, gr. *τεινεσμός*.

teni- Elem. de compunere „tenie, panglică". • și *tenio-*. /<fr. ***téni(o)***-; cf. lat. *taenĭa*, *-ae*, gr. *ταινία* „bandă, panglică".

teniázã *s.f.* (*med.*) Boală comună omului și animalelor, provocată de diferite tipuri de tenii. • sil. *-ni-a-*. /<fr. ***téniasis***.

tenicíd, -ă *adj.*, *s.n.* (*farm.*) (Medicament) care distruge teniile. • pl. *-izi*, *-ide.* /<fr. ***ténicide***.

ténie *s.f.* **1** (*zool.*) Vierme parazit, lat, în formă de panglică, avînd la partea anterioară scolexul, urmat de gît și proglote, care parazitează intestinul subțire și alte organe la om și la animale (*Taenia*). **2** Structură anatomică în formă de bandă, de panglică. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /fr. ***ténia***, lat. ***taenĭa***, ***-ae***; cf. gr. *ταινία* „panglică".

tenifórm, -ă *adj.* Care este în formă de tenie. • pl. *-i*, *-e.* /***teni-*** + ***formă***.

tenifúg, -ă *adj.*, *s.n.* (*farm.*) (Medicament) vermifug care distruge teniile. • pl. *-gi*, *-ge.* /<fr. ***ténifuge***.

tenio- v. teni-.

teniofíl, -ă *adj.* (*bot.*; *despre plante*) Care are frunzele în formă de panglică. • sil. *-ni-o-*. pl. *-i*, *-e.* /<lat. ***taeniophyllus***.

ténis *s.n.*, *s.m.* **1** *s.n.* (*sport*; și ***tenis de cîmp***) Joc sportiv disputat între două persoane sau între două perechi care își transmit alternativ, prin lovire, o minge cu ajutorul unei rachete, pe un teren dreptunghiular, împărțit în două părți egale de o plasă joasă; sportul alb. *Aproape că uitase să joace tenis.* ◇ *Tenis de masă* = joc sportiv care se dispută între două persoane sau două perechi, constînd în transmiterea alternativă a unei mingi lovite cu o paletă, pe suprafața unei mese dreptunghiulare, împărțită în două părți egale de un fileu; ping-pong. **2** *s.m.* (*mai ales la pl.*) Încălțăminte purtată în cadrul unei ținute vestimentare sportive. • pl. *m. -și.* /<engl., fr. ***tennis***.

tenisístic, -ă *adj.* Care aparține tenisului, care se referă la tenis. • pl. *-ci*, *-ce.* /***tenis*** + ***-istic***, după fr. *tennistique*.

tenísman, -ă ['tenismen] *s.m.*, *s.f.* (*sport*) Sportiv care practică tenisul. • pl. *-i*, *-e.* și *tenismén*, *-ă s.m.*, *s.f.* /<fr. ***tennisman***.

tenismén, -ă *s.m.*, *s.f.* v. tenisman.

ténno *s.m.* Denumire autohtonă a împăratului Japoniei; mikado. • /<japon. ***tenno***.

teno- Elem. de compunere „tendon". • /<fr. ***téno-***; cf. gr. *τένων*.

tenocít *s.n.* (*anat.*) Fibrocit modificat din țesutul tendinos. • /<fr. ***ténocyte***.

tenodézã *s.f.* (*chir.*) Operație prin care un tendon este fixat la os, astfel încît să limiteze sau să anuleze o mișcare într-o articulație. • pl. *-e.* /<fr. ***ténodèse***; cf. gr. *τένων* „tendon", *δέσις* „legare".

tenofít *s.n.* (*med.*) Formațiune osoasă metaplazică sau cartilaginoasă apărută accidental în structura unui tendon. • /<fr. ***ténophyte***.

tenolizã *s.f.* (*chir.*) Operație prin care un tendon este eliberat din țesuturile din jur. • pl. *-e.* /<fr. ***ténolyse***; cf. gr. *τένων* „tendon", *λύσις* „dizolvare".

tenologíe *s.f.* (*anat.*) Parte a anatomiei care se ocupă cu studiul tendoanelor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***ténologie***.

tenopatíe *s.f.* (*med.*) Nume generic dat afecțiunilor tendoanelor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***ténopathie***; cf. gr. *τένων* „tendon", *πάθος* „suferință".

tenopexíe *s.f.* (*chir.*) Fixare a tendonului unuia dintre mușchii ochiului în operația de strabism. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***ténopexie***.

tenoplastíe *s.f.* (*chir.*) Operație plastică pentru refacerea unui tendon distrus. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***ténoplastie***; cf. gr. *τένων* „tendon", *πλάσσω* „a plasa, a forma".

tenór *s.m.* (*muz.*) **1** Voce bărbătească cu registrul cel mai înalt. ◇ *Tenor liric* = voce bărbătească de tenor cu timbru mai deschis, care urcă pînă în registrul cel mai acut. *Tenor dramatic* = voce bărbătească de tenor cu timbru asemănător baritonului. ◆ Cîntăreț care are o astfel de voce. ◆ Ext. Instrument de suflat al cărui registru corespunde vocii de tenor. **2** (*în muzica polifonică*) Voce în polifonie plasată între alto și bas, în polifonia primitivă tenorul fiind principala voce care purta un „cantus firmus". **3** (*în repertoriul gregorian*; *în sec. 12-16*) Melodia de bază; vocea principală. • acc. și *ténor.* pl. *-i.* /<fr. ***ténor***, it. ***tenore***.

tenorafíe *s.f.* (*chir.*) Sutură a tendoanelor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***ténorraphie***; cf. gr. *τένων* „tendon", *ῥαφή* „sutură".

tenorál, -ă *adj.* (*muz.*) Care ține de tenor, care se referă la tenor. • pl. *-i*, *-e.* /<germ. ***tenoral***.

tenorímo *s.m.* (*muz.*; *ital.*) Tenor lejer, care cîntă în falset. • /<it. ***tenorino***.

tenosinovítã *s.f.* (*med.*) Inflamație a tecilor conjunctive care învelesc tendoanele și care poate apărea în reumatism, tuberculoză etc.; tendosinovită, tendovaginită. • pl. *-e.* /<fr. ***ténosynovite***; cf. gr. *τένων* „tendon", fr. *synovite* „sinovită".

tenotóm *s.n.* (*chir.*) Instrument folosit în tenotomie. • /<fr. ***ténotome***.

tenotomíe *s.f.* (*chir.*) Secționare a unui tendon. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***ténotomie***; cf. gr. *τένων* „tendon", *τομή* „secțiune".

tenozítã *s.f.* (*med.*) Tendinită. • pl. *-e.* /<fr. ***ténosite***.

ténsa *s.f.* (*în antic. română*) Car cu două roți, confecționat din materiale prețioase, bogat ornamentat, elegant, la care erau înhămați cai sau elefanți și care era destinat transportului statuilor zeilor ori ale împăraților divinizați, la procesiuni. • /<lat. ***tensa***, ***-ae***.

tensio- Elem. de compunere „tensiune". • /<fr. ***tensio-***; cf. lat. *tensĭo*, *-onis* „întindere".

tensioactív, -ă *adj.* (*chim.*; *despre unele substanțe*) Care modifică tensiunea superficială a unui lichid. • sil. *-si-o-*. pl. *-i*, *-e.* /<fr. ***tensio-actif***, engl. ***tensioactive***.

tensioactivitáte *s.f.* (*chim.*) Proprietate a unei substanțe dintr-o soluție de a modifica tensiunea superficială a solventului. • sil. *-si-o-.* /<fr. ***tensio-activité***.

tensiometríe *s.f.* (*fiz.*, *tehn.*) Măsurare a tensiunii superficiale a lichidelor. • sil. *-si-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***tensiométrie***; cf. lat. *tensus*, *-a*, *-um* „întins", gr. *μέτρον* „măsură".

tensiométru *s.n.* **1** (*fiz.*) Aparat utilizat pentru determinarea tensiunii superficiale a lichidelor. ◆ Instrument folosit pentru măsurarea deformărilor unui corp supus la tensiuni exterioare. **2** (*med.*) Aparat cu ajutorul căruia se înregistrează valorile tensiunii arteriale; sfigmomanometru. • sil. *-si-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***tensiomètre***; cf. lat. *tensĭo*, *-onis* „tensiune", *μέτρον* „măsură".

tensioná *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică fibre textile*) A întinde (prin procedee mecanice). **2** Fig. A produce încordare psihică, tensiune. *Situația financiară a tensionat și atmosfera din casă.* • sil. *-si-o-.* prez. ind *-ez.* /<fr. ***tensionner***.

tensionál, -ă *adj.* **1** Care ține de tensiune, care se referă la tensiune; care este încordat, tensionat. **2** (*fiz.*) Care se referă la presiunea lichidelor organice. • sil. *-si-o-.* pl. *-i*, *-e.* /<fr. ***tensionnel***.

tensionáre *s.f.* Acțiunea de *a tensiona* și rezultatul ei. • sil. *-si-o-.* pl. *-ări.* /v. ***tensiona***.

tensionát, -ă *adj.* **1** (*despre fibre textile*) Care este întins (prin procedee mecanice). **2** Fig. (*despre situații, stări*) Care este încordat. *Am trecut printr-o perioadă mai tensionată.* **3** Fig. (*despre oameni*) Care se află într-o stare de mare tensiune nervoasă. *Se vedea de departe că era foarte tensionat.* • sil. *-si-o-.* pl. *-ți*, *-te.* /v. ***tensiona***.

tensiúne *s.f.* **1** Stare a ceea ce este întins sau comprimat; încordare. *Păianjenul... cheltuiește mari energii spre a obține o tensiune perfectă a firelor* (CĂL.). **2** Fig. Situație încordată; zbucium sufletesc, nervozitate, surescitare. *Trăiesc într-o continuă tensiune de cîteva zile.* **3** (*fiz.*) Forță specifică exercitată între diferite porțiuni adiacente ale unui mediu continuu, raportată la unitatea de arie sau de lungime. **4** (*electr.*) Diferența de potențial dintre două puncte ale unui cîmp electric. ◇ *Tensiune electrică* = mărime egală cu produsul dintre intensitatea medie a cîmpului electric și lungimea liniei de-a lungul căreia se măsoară această mărime, considerată în direcția intensității cîmpului. *Tensiune disruptivă* v. disruptiv. *Tensiune electromotoare* v. electromotor. **5** (*fiz.*) *Tensiune magnetică* = mărime egală cu produsul dintre intensitatea medie a cîmpului magnetic și lungimea liniei de-a lungul căreia se măsoară această mărime, considerată în direcția intensității cîmpului. **6** (*fiz.*) *Tensiune de vapori* = presiune a vaporilor produși de un lichid într-un spațiu închis. *Tensiune superficială* = forță raportată la unitatea de lungime, care întinde tangențial, în toate direcțiile, pătura superficială a unui lichid din cauza interacțiunii dintre moleculele de la suprafață și cele din interiorul lichidului. **7** (*fiz.*) Forță specifică ce ia naștere în interiorul unui corp supus unui efort. *Tensiunea de tracțiune sau de compresiune în barele unui pod de cale ferată în timpul trecerii trenului.* ◇ *Tensiune remanentă* = tensiune slabă, care se menține într-un corp deformabil după încetarea acțiunii forțelor care au lucrat, inițial, asupra lui. **8** (*fiziol.*) *Tensiune arterială* = *a*) presiune cu care circulă sîngele în artere, echivalentă cu presiunea pe care sîngele o exercită asupra pereților arteriali; *b*) presiune mai mare decît cea normală, constituind o stare patologică. *Tensiune oculară* = tensiune a arterelor oculare. **9** (*fon.*) Efort al mușchilor în timpul emisiunii unui sunet. ◆ Efort al coardelor vocale în timpul emisiunii unui sunet. ◆ Prima fază a articulării unui sunet în timpul căreia organele articulatorii iau poziția necesară emisiunii acestui sunet. • pl. *-i.* /<fr. ***tension***, lat. ***tensĭo***, ***-onis***.

tenso- Elem. de compunere „alungire, deformație". • /<fr. ***tenso-***; cf. lat. *tensus*, *-a*, *-um* „întins, alungit".

tensometríe *s.f.* (*fiz.*) Ansamblul metodelor experimentale utilizate pentru determinarea tensiunilor din piesele finite supuse la solicitări, prin măsurarea deformațiilor în cîteva puncte de pe suprafața piesei. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***tensométrie***.

tensométru *s.n.* (*tehn.*) Dispozitiv mecanic, pneumatic sau electric, care se fixează pe piesa a cărei deformație se studiază prin metode experimentale specifice. • pl. *-e.* /<fr. ***tensomètre***, germ. ***Tensometer***.

tensón *s.n.* v. tenționă.

tensór, -oáre *adj.*, *s.m.* **1** *adj.*, *s.m.* (*anat.*) (Mușchi) care produce o întindere. **2** *s.m.* (*mat.*) Obiect matematic definit în cadrul algebrei și geometriei, frecvent utilizat în fizică, reprezentînd o generalizare a noțiunii de vector. • pl. *-ori*, *-oare.* /<fr., engl. ***tensor***, germ. ***Tensor***.

tensoriál, -ă *adj.* **1** Care ține de tensiune, care se referă la tensiune. **2** Care aparține tensorilor, care se referă la un tensor sau la un ansamblu de tensori. ◇ *Mărime tensorială* = ansamblu de numere care formează un sistem pentru a reprezenta tensiunile din interiorul unui solid deformat. • sil. *-ri-al.* pl. *-i*, *-e.* /<fr. ***tensoriel***.

tentá *vb. I. tr.* **1** A ispiti, a ademeni, a momi. *A tentat copilul cu bomboane.* ◇ Expr. *A fi tentat de a...* (sau *să...*) = a resimți (puternic) dorința, nevoia de a...

Sînt tentată să-i dau un telefon chiar în seara asta. **2** (*fran. înv.*) A încerca, a întreprinde. ◇ Expr. (*fam.*) *Nu mă tenta!* = nu mă pune la încercare; nu mă ispiti. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***tenter***.

tentácul *s.n.* (*zool.*) Fiecare dintre apendicele mobile, nearticulate, musculoase și sensibile ale unor animale (acvatice), care servește la pipăit, la apucat prada și, uneori, la deplasare. • pl. *-e.* /<fr. ***tentacule***, lat. ***tentaculum***; cf. lat. *tentare* „a ataca".

tentaculár, -ă *adj.* **1** Care are tentacule; care este de natura tentaculelor. **2** Fig. Care se întinde ca tentaculele, în toate direcțiile. *Corupția este tentaculară.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***tentaculaire***.

tentaculát *s.n.* (*zool.*; *la pl.*) Încrengătură de animale nevertebrate, marine și dulcicole, învelite într-o cuticulă, cu tentaculele dispuse în jurul gurii, care trăiesc fixate de un suport (*Tentaculata*); (*și la sg.*) animal care face parte din această încrengătură. • pl. *-e.* /<fr. ***tentaculées***.

tentaculifére *s.f. pl.* (*zool.*) Subîncrengătură de protozoare ciliate al căror adult nu mai are cili, dar posedă tentacule aspiratoare (*Tentaculifera*). • /<fr. ***tentaculifères***.

tentánt, -ă *adj.* Care tentează, atrage; ispititor, ademenitor, îmbietor. *Mi-a făcut o propunere tentantă.* • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***tentant***.

tentatívă *s.f.* **1** Acțiune întreprinsă în scopul de a realiza ceva sau de a ajunge undeva fără a avea siguranța izbînzii; încercare (neizbutită). *Avu o nouă tentativă de a se ridica, dar căzut sleit la pămînt.* **2** (*jur.*) Încercare nereușită de a săvîrși o infracțiune, pedepsită în cazurile prevăzute de legea penală. • pl. *-e.* /<fr. ***tentative***.

tentáție *s.f.* Ispită; ademenire; atracție; dorință. *Tentațiile se țineau lanț în seara aceea.* • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) ***tentațiúne*** *s.f.* /<fr. ***tentation***, it. ***tentazione***.

tentațiúne *s.f.* v. tentație.

téntă *s.f.* **1** (*a. plast.*) Amestec de tuș (sau de culoare) cu apă, terebentină etc., folosit pentru a reda nuanța de culoare dorită; nuanță a unei culori. ◇ Fig. *O oarecare tentă de mister învăluia căsnicia lor.* **2** Nuanță obținută prin amestecul mai multor culori. **3** Strat de culoare omogen, aplicat pe un suport. • pl. *-e.* /<fr. ***teinte***.

tentoriál, -ă *adj.* În formă de tentoriu. • sil. *-ri-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***tentoriel***, engl. ***tentorial***.

tentóriu *s.n.* (*anat.*) Formațiune anatomică care are forma unui cort sau a unui acoperămînt. • pl. *-ii.* /<engl. ***tentorium***, lat. ***tentorĭum***, ***-ii*** „cort".

tenţónă *s.f.* (*lit.*; *în Ev. Med.*) Dialog în versuri, în care interlocutorii discutau în contradictoriu și își aruncau invective. • pl. *-e.* și *tensón s.n.* /<it. ***tenzone***, fr. ***tenson***.

tenuitáte *s.f.* Însușirea de a fi subțire; subțirime; îngrijire; ordonare; subtilitate. • sil. *-nu-i-.* /<fr. ***ténuité***, lat. ***tenuĭtas, -atis*** „subțirime".

tenúto *adv.* (*muz.*; *indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Respectînd strict valorile notelor. • /<it. ***tenuto***.

tenzúh *s.n.* (*turc. înv.*) **1** Pastă din diferite substanțe aromate. **2** Colier făcut din această pastă. • pl. *-uri.* /<tc. ***tensuh***.

teo- v. te-.

teobromínă *s.f.* (*chim.*) Alcaloid extras din semințele arborelui-de-cacao, care se prezintă sub formă de pulbere cristalină, cu gust amar, puțin solubilă în apă, avînd o acțiune puternic diuretică, fiind utilizată și ca stimulent cardiac. • sil. *-te-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***théobromine***; cf. gr. θεός „zeu", βρῶμα „hrană".

teocáli *s.n.* (*arhit.*) Templu aztec din Mexic, amplasat pe o înălțime artificială în formă de piramidă, care era destinat, în special, sacrificiilor umane. • sil. *te-o-.* /<fr., engl. ***teocalli***; cf. aztec. *teotl* „Dumnezeu", *calli* „casă".

teocéntric, -ă *adj.* (*filos.*) Care aparține teocentrismului, care se referă la teocentrism. • sil. *te-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<it. ***teocentrico***.

teocentrísm *s.n.* (*filos.*) Concepție potrivit căreia Dumnezeu este principiul unic și centrul lumii reale, găsind sensul și justificarea acesteia numai prin raportarea la Dumnezeu. • sil. *te-o-.* /<it. ***teocentrismo***.

teocrát *s.n.* Persoană care exercită o putere teocratică; membru al unei teocrații. • sil. *te-o-.* pl. *-ți.* /<fr. ***théocrate***; cf. gr. θεός „zeu", κράτος „putere".

teocrátic, -ă *adj.* Care aparține teocrației, care se referă la teocrație; de natură teocratică. • sil. *te-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***théocratique***.

teocráție *s.f.* **1** Formă de guvernămînt caracteristică lumii antice, în care puterea era exercitată în numele divinității de cei învestiți cu autoritate religioasă, dogmele religioase fiind principii ale activității politice și juridice. ◆ Stat care are o astfel de formă de guvernămînt. **2** Doctrină politică prin care Dumnezeu este considerat originea și baza puterii politice. ◆ Teorie și practică prin care puterea civilă este subordonată celei religioase. • sil. *te-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***théocratie***; cf. gr. θεός „zeu", κράτος „putere".

teodicée *s.f.* **1** (*filos.*) Doctrină filosofico-religioasă, inițiată de Leibniz, potrivit căreia existența răului în lume nu intră în conflict cu bunătatea lui Dumnezeu. **2** (*filos.*) Parte a metafizicii care tratează despre divinitate, despre existența și atributele sale. **3** Teologie naturală avînd ca obiect problema cunoașterii lui Dumnezeu și a providenței divine în termenii rațiunii. • sil. *te-o-.* /<fr. ***théodicée***; cf. gr. θεός „zeu", δίκη „dreptate".

teodolít *s.n.* (*optic.*) Instrument optic folosit în lucrările geodezice și topografice pentru măsurarea unghiurilor orizontale și verticale, a distanțelor zenitale și a azimuturilor, care este alcătuit dintr-o lunetă mobilă ce se poate roti în fața unui cadran împărțit în grade. • sil. *te-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***théodolite***.

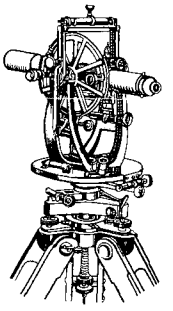

teodolit

teofanía *s.f.* Apariție sau manifestare a divinității sub formă materială. • sil. *te-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***théophanie***, ngr. ***θεοφανία***.

teofilínă *s.f.* (*chim.*) Alcaloid izolat din frunzele de ceai, izomer al teobrominei, cu acțiune diuretică, vasodilatatoare, coronariană, care stimulează mușchiul cardiac și acționează asupra centrilor respiratori. • sil. *te-o-.* /<fr. ***théophylline***.

teogamíe *s.f.* (*mit.*) Căsătorie a zeilor. ◆ Spec. (*în Egiptul antic*) Fenomen prin care zeul suprem se întrupa în faraon pentru ca, prin împreunarea cu soția faraonului, să rezulte un copil de origine divină. • sil. *te-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***théogamie***; cf. gr. θεός „zeu", πάθος „căsătorie".

teogónic, -ă *adj.* Care aparține teogoniei, care se referă la teogonie. • sil. *te-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***théogonique***.

teogomíe *s.f.* **1** (*în relig. politeiste*) Totalitatea miturilor privind originea zeilor și genealogia lor. ◆ Concr. Scriere cu caracter mitologic, în proză sau în versuri, privitoare la nașterea sau la originea zeilor. **2** Totalitatea zeilor care, avînd aceeași origine, alcătuiesc mitologia unor popoare vechi • sil. *te-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***théogonie***, ngr. ***θεογονία***; cf. gr. θεός „zeu", γόνος „generație".

teolatríe *s.f.* (*relig.*) Adorație a unui zeu, a lui Dumnezeu. • sil. *te-o-.* g.-d. *-iei.* /<germ. ***Theolatrie***.

teológ *s.m.* Persoană care se ocupă cu probleme de teologie; specialist în teologie. • sil. *te-o-.* pl. *-gi.* /<germ. ***Theolog***, fr. ***théologue***, it. ***teologo***.

teológal, -ă *adj.* Teologic. ◇ *Virtute teologală* v. virtute. • sil. *te-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***théologal***.

teológic, -ă *adj.* Care ține de teologie sau de teolog, care se referă la teologie sau la teolog; teologal. ◇ *Antropologie teologică* v. antropologie. • sil. *te-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***théologique***.

teologie *s.f.* **1** Disciplină care se ocupă cu expunerea și fundamentarea teoretică a izvoarelor și a dogmelor unei religii. **2** (*în relig. creștină*) Disciplină care se ocupă cu studiile despre Dumnezeu, natura și lucrările sale, în lumina Revelației, și justifică științific sistemul de dogme revelate prin Sfintele Scripturi. ◇ *Teologie naturală* = curent teologico-filosofic în care se încearcă a se dovedi existența lui Dumnezeu (și nemurirea sufletului), pornind de la premise furnizate prin observarea naturii. *Teologie dialectică* = curent teologic protestant modern care folosește în domeniul cunoașterii religioase metoda dialectică sub forma unui dialog între Dumnezeu și om. **3** Doctrină religioasă a unui autor sau a unei școli. **4** Facultate care pregătește preoți și specialiști în teologie. • sil. *te-o-.* g.-d. *-iei.* /<lat. ***teología, -ae***, fr. ***théologie***; cf. gr. θεός „zeu", λόγος „studiu".

teologizá *vb. I. tr.* A da un caracter teologic. • sil. *te-o-.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***theologiser***.

teologizáre *s.f.* Acțiunea de *a teologiza* și rezultatul ei. • sil. *te-o-.* pl. *-ări.* /v. ***teologiza***.

teomahíe *s.f.* (*mit.*) Luptă între zei. • sil. *te-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***théomachie***, ngr. ***θεομαχία***.

teomaníe *s.f.* **1** Monomanie religioasă contemplativă. **2** (*psih.*) Paranoia celui care se crede Dumnezeu. • sil. *te-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***théomanie***; cf. gr. θεός „zeu", μανία „nebunie".

teomanție *s.f.* Artă de prevestire în care ghicitorul ar fi inspirat de divinitate. • sil. *te-o-.* g.-d. *-iei.* /<ngr. ***θεομαντεία***; cf. gr. θεός „zeu", μαντεία „prevestire".

teomórf, -ă *adj.* Care are înfățișare de zeu. • sil. *-te-o-.* pl. *-i, -e.* /<engl. ***theomorphic***, ngr. ***θεόμορφος***.

teórbă *s.f.* (*muz.*) Instrument muzical mai mare decît lăuta, care are coarde speciale pentru sunetele grave. • sil. *te-or-.* pl. *-e.* /<fr. ***théorbe***.

teoremátic, -ă *adj.* (*mat., log.*) Care ține de teoreme, care se referă la teoreme. • sil. *te-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***théorématique***.

teorémă *s.f.* (*mat., log.*) Propoziție al cărei adevăr se stabilește prin demonstrație. ◇ *Teoremă de existență* v. existență. *Teoremă reciprocă* v. reciproc. *Teoremă de unicitate* v. unicitate. • sil. *te-o-.* pl. *-e.* /<lat. ***theorēma, -atis***, germ. ***Theorem***, fr. ***théorème***.

teorétic, -ă *adj.* **1** (*în opoz. cu „practic"*) Care aparține teoriei, care se referă la teorie; care se bazează pe teorie (și nu pe experiment). *Are vaste cunoștințe teoretice.* ◇ *Ateism teoretic* v. ateism. ◆ Care este de natura teoriei, care nu afectează activitatea practică. ◆ Care este abstract; noțional, conceptual, speculativ. *Russo, capul cel mai teoretic al acestei școli, adevărește... constatarea... că Moldovei i se datorește cultura românească* (IBR.). **2** (*în opoz. cu „experimental"*) Care este conceput, definit în mod abstract. *Avem soluțiile teoretice ale acestor probleme* (CĂL.). ◇ (*adv.*) *Teoretic, ar trebui să mă descurc.* • sil. *te-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<lat. ***theoreticus, -a, -um***, germ. ***theoretisch***, fr. ***théoretique***.

teoreticéște *adv.* Din punct de vedere teoretic. • sil. *te-o-.* /***teoretic*** + ***-ește***.

teoretician, -ă *s.m., s.f.* Persoană care desfășoară o activitate teoretică, care studiază aspectele teoretice ale unui domeniu. ◆ (*peior.*) Persoană care se menține numai pe planul speculațiilor teoretice, neținînd seamă de practică. • sil. *te-o-*; *-ci-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***théoricien***, engl. ***theoretician***, după *teoretic*.

teoretizá *vb. I. tr.* A extrage și a sistematiza ideile generale din datele unei cercetări; a formula principii. • sil. *te-o-.* prez.ind. *-ez.* /<germ. ***theoretisieren***, fr. ***théoriser***, după *teoretic*.

teoretizánt, -ă *adj.* Care teoretizează (în mod) excesiv. • sil. *te-o-.* pl. *-ți, -te.* /***teoretiza*** + ***-ant***.

teoretizáre *s.f.* Acțiunea de *a teoretiza* și rezultatul ei. • sil. *te-o-.* pl. *-ări.* /v. ***teoretiza***.

teoríe *s.f.* **1** (*filos.*) Categorie filosofică desemnînd reflectarea abstractă, conceptuală a realității obiective. ◇ *Teoria cunoașterii* = ramură a filosofiei care studiază posibilitatea, izvoarele, formele, nivelul și legitățile cunoașterii; gnoseologie. *Teoria echilibrului* v. echilibru. *Teoria evoluției emergente* v. evoluție. *Teoria generației spontanee* v. generație. *Teoria reminiscenței* v. reminiscență. **2** Ansamblu de cunoștințe noționale sau de ipoteze organizate într-un sistem logic coerent, care oferă o descriere și o explicație unei serii de fapte, unui domeniu al realității. ◇ Loc.adv. *În teorie* = îmbrățișînd o anumită problemă într-o manieră abstractă, speculativă. ◇ Expr. *A face cuiva teorie* (sau, *fam.*, *teoria chibritului*) = a încerca să lămurească, să dea explicații, să convingă pe cineva în mod inutil sau sîcîitor. **3** (*mat.*) *Teoria informației* = teorie matematică a proprietăților generale ale surselor de informație, ale canalelor de transmisie și ale instalațiilor de păstrare și de prelucrare a informațiilor. (*fiz.*) *Teoria relativității*

= teorie a relațiilor dintre spațiu, timp și mișcare a materiei, în care legile fundamentale ale fenomenelor fizice sînt enunțate într-o formă valabilă atît pentru viteze relative mici ale corpurilor, cît și pentru viteze relative foarte mari, apropiate de viteza luminii. *Teoria complementarității* v. complementaritate. *Teoria cuantelor* v. cuantă. *Teoria elasticității* v. elasticitate. *Teoria mezomeriei* v. mezomerie. *Teoria plasticității* v. plasticitate. *Teoria probabilităților* (sau *probabilității*) v. probabilitate. **4** (*lit.*) *Teoria literaturii* = ramură a științei literaturii care se ocupă cu studiul trăsăturilor generale ale creației literare, ale curentelor și ale metodelor artistice etc. **5** (*milit.*) Partea teoretică a instrucției militare. • sil. *te-o-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<lat. ***theoria***, *-ae*, germ. ***Theorie***, fr. ***théorie***; cf. gr. *θεωρία*.

teozóf *s.m.* (*relig.*) Adept al teozofiei. • sil. *te-o-*. pl. *-i*. /<fr. ***théosophe***.

teozófic, -ă *adj.* (*relig.*) Care aparține teozofiei, care se referă la teozofie. • sil. *te-o-*. pl. *-ci*, *-ce*. /<fr. ***théosophique***.

teozofíe *s.f.* (*relig.*) Doctrină filosofico-religioasă care afirmă posibilitatea cunoașterii lui Dumnezeu în esența sa, preconizînd contopirea cu divinitatea. ◇ *Teozofie speculativă* = doctrină teozofică, fondată în sec. 19 de Emmanuel Fichte, al cărei scop era să realizeze identificarea cu Dumnezeu prin exercitarea reflecției filosofice. • sil. *te-o-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***théosophie***, germ. ***Theosophie***, ngr. ***θεοσοφία***; cf. gr. θεός „zeu", *σοφία* „înțelepciune".

tepálă *s.f.* (*bot.*) Fiecare dintre piesele florale de același fel care intră în compunerea periantului la numeroase monocotiledonate. • pl. *-e*. /<fr. ***tépale***.

tepee ['tipi] *s.f. invar.* Cort conic al indienilor din preria americană. • /<engl. ***tepee***; cuv. amerindian.

tepidárium *s.n.* **1** (*în antic. romană*) Parte a termelor rezervată băilor calde. **2** Seră cu temperatură moderată. • sil. *-ri-um*. /<lat. ***tepidarĭum***, ***-ii*** <*tepĭdus*, *-a*, *-um* „călduț".

teptíi *adv.* v. tiptil.

tequila [te'kila] *s.f.* Alcool obținut prin fermentarea sucului de agave, consumat în Mexic. • /<fr. ***tequila***; cf. nm. pr. *Tequila*, localitate în Mexic.

tera- Elem. de compunere „o mie de miliarde (10^{12})". • /<fr. ***téra-***; cf. gr. *τέρας* „minune, prodigiu".

teracót *adj.invar.*, *s.n.* (Care este de) culoarea argilei arse; roșiatic. • /de la ***teracotă***, prin derivare regresivă.

teracótă *s.f.* **1** Produs ceramic obținut prin arderea argilei la temperaturi joase (200-500°C) și prin smălțuire, din care se fac plăci pentru sobe, obiecte ornamentale etc. **2** Sobă de teracotă. **3** Sculptură realizată în tehnica teracotei. • pl. *-e*. /<it. ***terracotta*** <*terra* „pămînt", *cotta* „arsă".

teracotíst *s.m.* Lucrător specializat în construirea sobelor de teracotă. • pl. *-iști*. /***teracotă*** + *-ist*.

teramicmă *s.f.* (*farm.*) Antibiotic extras dintr-un actinomicet, cu activitate asemănătoare celei a cloramfenicolului sau aureomicinei. • /<fr. ***terramycine***.

terapeút[1] *s.m.* (*în antic.*) Nume dat călugărilor evrei din Egipt, care se presupune că se trăgeau din esenieni. • sil. *-pe-ut*. pl. *-ți*. /<fr. ***thérapeute***.

terapeút[2]**, -ă** *s.m.*, *s.f.* (*med.*) Medic specialist în terapeutică. • sil. *-pe-ut*. pl. *-ți*, *-te*. /<fr. ***thérapeute***.

terapeútic, -ă *s.f.*, *adj.* (*med.*) **I** *s.f.* **1** Ramură a medicinei care se ocupă cu studiul mijloacelor și metodelor de tratament, precum și cu modul de întrebuințare a medicamentelor; știința vindecării bolilor; terapie. **2** Metodă de vindecare a unei boli; tratament. ◇ *Terapeutică marțială* v. marțial. **II** *adj.* Care aparține terapeuticii, care se referă la terapeutică; care privește tratamentul unei boli; curativ. ◇ *Impaludare terapeutică* v. impaludare. *Proiect terapeutic* v. proiect. • sil. *-pe-u-*. pl. *-ci*, *-ce*. /<fr. ***thérapeutique***; cf. gr. *θεραπεύω* „a îngriji".

terapíe *s.f.* (*med.*) **1** Terapeutică. ◇ *Terapie tisulară* = histoterapie. **2** Tratament al unei boli. ◇ *Terapie intensivă* = tratament aplicat în ritm sporit, în doze de șoc, recuperatoriu. *Terapie ocupațională* v. ocupațional. *Terapie de șoc* v. șoc. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***thérapie***.

teráriu *s.n.* **1** Spațiu amenajat pentru creșterea și observarea diferitelor animale mici terestre (șerpi, șopîrle, broaște-țestoase etc.). **2** Teren stîncos amenajat special pentru cultivarea unor anumite plante. • pl. *-ii*. /<lat., fr., engl. ***terrarium***, germ. ***Terrarium***.

terás *s.m.* (*vit.*) Varietate de struguri hibrizi, cu boabele mici, negre, cu miezul incolor și moale. ◆ Vin produs din acest fel de struguri. • și *teráz s.n.*, *terásă s.f.* /<fr. ***terras***.

terasá *vb. I. tr.* A executa terasamente, a consolida (cu pămînt). • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***terrasser***.

terasaménte *s.n.* **1** Ansamblu de lucrări constînd în săparea și transportarea pămîntului, în umplerea anumitor denivelări de teren pentru a face terase, șosele, căi ferate. ◆ Lucrare executată în scopul realizării unei construcții sau al extragerii unor materiale necesare șantierelor de construcții. **2** Totalitatea construcțiilor (din pămînt și rocă) (platforme, săpături, umpluturi etc.) constituind infrastructura drumurilor, căilor ferate, a canalelor etc. • pl. *-e*. /<fr. ***terrassement***.

terasáre *s.f.* Acțiunea de *a terasa* și rezultatul ei. ◆ Metodă de combatere a eroziunii produse de apele de scurgere, care constă în executarea pe terenurile înclinate a unui sistem de terase. • pl. *-ări*. /v. ***terasa***.

terasát, -ă *adj.* Cu terase, în formă de terasă. • pl. *-ți*, *-te*. /v. ***terasa***.

terásă[1] *s.f.* **1** Platformă deschisă, uneori acoperită, situată la nivelul parterului, al unui etaj sau pe acoperișul unei clădiri. ◆ Suprafață plană pe un teren ridicat, într-un parc sau într-o grădină. ◇ *Terase suspendate* v. suspendat. ◆ Porțiune de trotuar în fața unei cafenele sau a unui restaurant, unde sînt așezate mese pentru consumatori. ◆ Ext. Restaurant care funcționează de obicei vara, situat pe trotuar, pe o platformă deschisă la nivelul parterului unei clădiri sau pe acoperiș, pe o platformă într-un parc etc. **2** (*geomorf.*) Formă de teren cu aspect de treaptă, care se extinde în lungul unei văi, al unui țărm (marin ori lacustru) sau pe un versant, provenită din ridicarea treptată a scoarței pămîntului sau ca rezultat al eroziunii apelor. ◇ Loc.adj. *În terase* = dispus, așezat pe porțiuni de teren terasate. • pl. *-e*. /<fr. ***terrasse***, germ. ***Terrasse***.

terásă[2] *s.f.* v. teras.

terasétă *s.f.* (*geomorf.*) Mică treaptă de relief care apare pe versanți, paralel cu curbele de nivel. • pl. *-e*. /<fr. ***terrassette***.

terasiér, -ă *adj.*, *s.m.* **1** *adj.* Care ține de terasament, care se referă la terasament. **2** *s.m.* Lucrător la terasamente. • sil. *-si-er*. pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***terrassier***.

terasón *s.n.* (*constr.*) Fața laterală a unui acoperiș mansardat. • /<fr. ***terrasson***.

terat- Elem. de compunere „monstru; monstruozitate; malformație". • și *terato-*. /<fr. ***térat***(*o*)-; cf. gr. *τέρας*, *-ατος*.

teratencefalíe *s.f.* (*med.*) Termen care desemnează monstruozitățile encefalice. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***tératencéphalie***.

teratísm *s.n.* (*med.*) Malformație, monstruozitate congenitală. /<fr. ***tératisme***; cf. gr. *τέρας* „monstru".

terato- v. terat-.

teratocarcinóm *s.n.* (*med.*) Teratom mixt cu zone net maligne. • pl. *-oame*. /<engl. ***teratocarcinoma***.

teratofobíe *s.f.* (*psih.*) Teamă patologică de monștri. • g-d. *-iei*. /<engl. ***teratophobia***.

teratogén, -ă *adj.* (*biol.*) Care produce anomalii, malformații etc. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***tératogène***; cf. gr. *τέρας* „monstru", *γεννάω* „a produce".

teratogenéză *s.f.* (*biol.*) **1** Apariție și formare a monștrilor sau a monstruozităților. **2** Ramură a teratologiei care se ocupă cu studiul cauzelor malformațiilor; teratogenie. • /<fr. ***tératogenèse***; cf. gr. *τέρας* „monstru", *γεννάω* „a naște".

teratogenie *s.f.* (*biol.*) Teratogeneză. • g-d. *-iei*. /<fr. ***tératogenie***.

teratoíd, -ă *adj.* (*biol.*) Care are caracter monstruos. • pl. *-izi*, *-ide*. /<fr. ***tératoïde***.

teratológ, -ă *s.m.*, *s.f.* (*biol.*) Specialist în teratologie. • pl. *-gi*, *-ge*. /<fr. ***tératologue***.

teratológic, -ă *adj.* (*biol.*) Care ține de teratologie, care se referă la teratologie. • pl. *-ci*, *-ce*. /<fr. ***tératologique***.

teratologíe *s.f.* (*biol.*) Ramură a biologiei care studiază monstruozitățile, viciile de conformație și anomaliile de structură ale organismelor vii, precum și cauzele lor (mai ales în cursul dezvoltării embrionare). • g-d. *-iei*. /<fr. ***tératologie***; cf. gr. *τέρας* „monstru", *λόγος* „studiu".

teratóm *s.n.* (*med.*) Tumoare benignă, congenitală, de natură embrionară, formată din diferite țesuturi a căror structură este cu totul alta decît cea a organelor sau a regiunilor unde s-a format. • pl. *-uri*. /<fr. ***tératome***, it. ***teratoma***; cf. gr. *τέρας* „monstru".

teratopág *s.m.* (*med.*) Monstru format din indivizi sudați între ei la diverse nivele. • pl. *-gi*. /<fr. ***tératopage***.

teratrón *s.n.* Instrument de văzut prin ceață, care emite unde a căror lungime depășește lungimile de undă ale luminii, dar este mai scurtă decît cele folosite în radiolocație. • /<fr. ***tératron***, engl. ***teratron***.

teráz *s.n.* v. teras.

terbentínă *s.f.* v. terebentină.

térbiu *s.n.* (*chim.*) Element chimic, metal din familia lantanidelor (*Tb*). • /<fr. ***terbium***; cf. nm. pr. *Ytterby*, localitate în Suedia.

térchea-bérchea *s.m. invar.* (Calificativ dat unui) om neserios, care nu e bun de nimic. • /cf. magh. *tarka barka*.

terci *s.n.* (*culin.*) Mîncare preparată din mălai fiert cu apă; mămăliguță foarte subțire. ◇ Expr. *A face pe cineva* (sau *ceva*) *terci* = a nimici pe cineva (sau ceva); a distruge. *A se băga în terciul cuiva* = a se amesteca în treburile altuia. ◆ Analog. Amestec din care nu se mai poate alege nimic. *Am scăpat sacoșa din mînă și prăjiturile s-au făcut terci.* • pl. *-uri*. /etimol. nec.

tercíná *s.f.* (*biol.*) Al treilea înveliș al ovulului. • /<fr. ***tercine***.

terciuí *vb. IV. tr., refl.* A (se) transforma într-o pastă moale; a (se) strivi, a (se) zdrobi. *Terciuiește bine mămăliga* (STANCU). ◆ Fig. A nimici. *Șobolanii au fost terciuiți.* • sil. *-ciu-i*. prez.ind. *-iesc*. /***terci*** + *-ui*.

terciuiálă *s.f.* Terciuire. • sil. *-ciu-ia-*. pl. *-ieli*. /***terciui*** + *-eală*.

terciuíre *s.f.* Acțiunea de *a terciui* și rezultatul ei; terciuială. • sil. *-ciu-i-*. pl. *-i*. /v. ***terciui***.

terciuít, -ă *adj.* **1** Care a fost transformat în terci. ◆ Ext. Care este strivit. ◆ Fig. Care a fost nimicit. • sil. *-ciu-it*. pl. *-ți*, *-te*. /v. ***terciui***.

tercót *s.n.* (*ind. text.*) Material textil din amestec de fibre sintetice și naturale. • ***/ter[gal]*** + ***cot[on]***.

terebentínă *s.f.* Ulei obținut prin distilarea rășinii coniferelor și a altor arbori rășinoși, în special din terebint, lichid incolor, cu miros pătrunzător și gust caracteristic, care se folosește în industrie, ca solvent pentru lacuri, rășini etc. și în medicină. • pl. *-e*. și (*pop.*) *terbentínă*, *terpentínă* *s.f.* /<fr. ***térébenthine***, germ. ***Terpentin***.

terebínt *s.m.* (*bot.*) Arbore rășinos din regiunea mediteraneană, din familia anacardiaceelor, cu tulpina înaltă și cu frunzele mari, totdeauna verzi, alungit-eliptice, din a cărui scoarță se extrag terebentina și alte substanțe tanante (*Pistacia terebinthus*). • pl. *-ți*. /<fr. ***térébinthe***, lat. ***terebinthus***, ***-i***, it. ***terebinto***.

terebintacée *s.f. pl.* (*bot.*) Familie de arbori cu florile unisexuate și cu fructul o drupă, având ca tip terebintul; anacardiacee. • /<fr. ***térébinthacées***.

terebránt, -ă *adj.* (*despre fenomene fiziologice sau patologice*) Care pătrunde în adîncime; pătrunzător. • pl. *-ți*, *-te*. /<fr. ***térébrant***, lat. ***terĕbrans***, ***-ntis*** <*terebrare* „a sfredeli".

terebrátulă *s.f.* (*paleon.*) Animal brahiopod marin care datează din era secundară. • pl. *-e*. /<fr. ***térébratule***.

terebráție *s.f.* Perforație, sfredelire, găurire. • g.-d. *-iei*. și (*înv.*) *terebrațiúne* *s.f.* /<fr. ***térébration***.

terebrațiúne *s.f.* v. terebrație.

tereftálic *adj.* (*chim.*) *Acid tereftalic* = acid organic aromatic, izomer al acidului ftalmic, care se prezintă sub formă de cristale insolubile în apă, alcool și solvenți organici și care se folosește ca materie primă la fabricarea fibrelor sintetice poliesterice. • /<fr. ***téréphtalique***.

terén *s.n.* **1** Întindere de pămînt delimitată (considerată după relieful sau după situarea sa în spațiu). *Agenții imobiliare oferă spre vînzare terenuri în afara orașelor mari.* ◇ (*urmat de determ. care arată calități sau proprietăți ale solului*) *A moștenit un teren petrolifer.* ◇ *Teren alunecos* = *a*) teren constînd într-o alternanță de nisipuri care absorb apa în mare cantitate și de argile, producîndu-se alunecarea straturilor de deasupra lor; *b*) fig. situație tulbure, periculoasă care se poate transforma într-o nenorocire. *Accident de*

teren v. accident. *Aliniament de teren* v. aliniament. *Alunecare de teren* v. alunecare. *Priză de teren* v. priză. ◇ Expr. *A sonda* (sau *a pipăi, a tatona*) *terenul* = a observa cu atenție situația, împrejurările, înainte de a întreprinde ceva; a se informa. *A părăsi terenul* = a se da bătut; a ceda. *A cîștiga teren* = *a*) a avansa pas cu pas într-o acțiune; a-și consolida poziția, a căpăta importanță. *Doctorul vrea să cîștige teren*; *b*) a se răspîndi, a se propaga. *Ideea a cîștigat teren în ultimii ani*; *c*) a înainta (în luptă), împingînd pe dușman înapoi. *A pierde teren* = a da înapoi într-o acțiune, a pierde tot mai mult șansele de succes. *A pierde terenul de sub picioare* = a-și pierde siguranța, încrederea. *A pregăti terenul* v. pregăti. ◆ Solul și subsolul privite din punct de vedere geologic sau geografic. *Terenuri paleozoice*. ◇ *Teren lacustru* v. lacustru. ◆ Loc, regiune. *Nu cunosc terenul și am nevoie de o călăuză* (REBR.). **2** Loc unde se desfășoară o anumită activitate, unde are loc o anumită acțiune etc. *Vînătorii cercetează atent urmele de pe teren*. ◇ *Teren de țintă* v. țintă. ◇ Loc.adj. *De teren* = care lucrează sau care se folosește pe teren. Δ (*auto*) *Mașină de teren* = mașină care poate rula pe orice fel de sol. ◇ Loc.adj., adv. *Pe teren* = acolo unde se întîmplă ceva, unde are loc o activitate; la fața locului. *A plecat pe teren, să culeagă folclor*. ◇ Expr. *A părăsi terenul* = a părăsi un cîmp de activitate; a ceda, a se da bătut. *A face teren* = a efectua o muncă în deplasare. ◆ Loc amenajat sau pus la dispoziție pentru o activitate specială. *Terenul școlar era în paragină*. ◆ (*urmat de determ.*) Spațiu amenajat pentru sporturi și recreare. *Mergem pe terenul de baschet*. **3** Fig. Domeniu de activitate, domeniu în care se situează sau are loc ceva. *Gîndirea filozofică liberă... nu i-a oferit niciodată terenul solid al unor certitudini?* (VIANU). ◇ Loc.adj., adv. *Pe teren...* sau *pe terenul...* = (*cu determ. care indică limba în care se produce un fenomen*) în cadrul..., în interiorul... *Cuvîntul s-a format pe teren latin*. ◆ Domeniu în care cineva este bine informat, materie pe care cineva o cunoaște bine. *Discutau despre sintaxă, erau deci pe terenul ei*. • pl. *-uri*. /<fr. ***terrain***, lat. ***terrēnum***, ***-i***.

tererém *s.n.* (*înv.*) **1** (*muz.*) Ornament melodic; tril. *Puse mîna pe flaut... și... dete drumul la niște tereremuri strașnice* (D. ZAMF.). **2** Ornament grafic; înfloritură. *Literele se înșirau una după alta... fără tereremuri* (D. ZAMF.). **3** Podoabe; zorzoane. **4** Fig. Moft, ifos; pretenție. *Au tererem de patrioți mari* (ALECS.). ◇ Expr. *A lua pe cineva cu tererem* = a lua pe cineva cu binișorul. • pl. *-uri*. /cf. ngr. *τερερίζω* „a face triluri".

terestritáte *s.f.* Însușirea de a fi terestru. • /<it. ***terrestrità***.

teréstru, -ă *adj.* Care aparține pămîntului, care se referă la pămînt; de (pe) pămînt; pămîntesc. ◇ *Atmosferă terestră* v. atmosferă. *Ecuator terestru* v. ecuator. *Electricitate terestră* v. electricitate. *Glob terestru* v. glob. *Leghe terestră* v. leghe. *Magnetism terestru* v. magnetism. *Pol magnetic terestru* v. pol. *Potențial terestru* v. potențial. *Scoarță terestră* v. scoarță. • pl. *-ștri, -stre*. /<fr. ***terrestre***, lat. ***terrestris***, ***-e***.

terezíe *s.f.* (*reg.*) **1** Cîntar format dintr-o pîrghie mobilă cu două brațe egale, la capetele cărora se găsesc două talere (pentru obiecte și greutăți). **2** Restr. Taler de cîntar. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<tc. ***terazi***.

terfári *s.m. pl.* (*reg.*) Rude sau prieteni ai miresei, care o însoțesc la nuntă și duc în casa mirelui hainele acesteia. • /***tearfă*** + *-ar*.

terfeleálă *s.f.* Faptul de a terfeli. • pl. *-eli*. /***terfeli*** + *-eală*.

terfelí *vb. IV. tr.* **1** A murdări, a mînji, a păta. *Hainele lor sînt murdare și terfelite de bucate* (ISP.). **2** Fig. A înjosi, a batjocori; a compromite. *Mi-a terfelit toată reputația cu articolul său*. • prez.ind. *-esc*. /***tearfă*** + *-eli*.

terfelíre *s.f.* Acțiunea de *a terfeli* și rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. ***terfeli***.

terfelít, -ă *adj.* **1** Care este murdărit, mînjit. **2** Fig. Care este batjocorit, insultat; compromis. • pl. *-ți, -te*. /v. ***terfeli***.

terfeloágă *s.f.* v. terfelog.

terfelóg *s.n.* **1** (*fam.*) Carte (veche, ruptă, zdrențuită, murdară). *Și-a scos terfeloagele din bibliotecă, să le ducă la anticariat*. **2** (*înv.*) Registru, catastif; condică. **3** (*înv.*) Act, document (vechi și rupt). **4** (*reg.*) Zdreanță, vechitură. *De ce te-ai îmbrăcat cu terfeloaga asta?* • pl. *-oage*. și (*reg.*) *terfeloágă s.f.*, *trifálóg s.n.* /***terfeli*** + *-og*.

terfelogí *vb. IV. tr., refl.* (*fam.*) A (se) rupe, a (se) murdări, a (se) deteriora. ◆ Fig. (*refl.; despre oameni*) A îmbătrîni. • prez.ind. *-esc*. /***terfelog*** + *-i*.

terfelogít, -ă *adj.* (*mai ales despre dosare, registre, hîrtii*) Care este vechi, zdrențuit, murdar. • pl. *-ți, -te*. /v. ***terfelogi***.

tergál *s.n.* **1** (Denumire comercială pentru o) fibră sintetică poliesterică foarte rezistentă la lumină, căldură, șifonare și rupere. **2** (*ind. text.*) Țesătură făcută din acest tip de fibre. • pl. *-uri*. /<fr. ***tergal***; den. com.

tergimán *s.m.* (*turc. înv.*) Interpret, traducător, translator. • pl. *-i*. și *terzimán s.m.* /<tc. ***tercüman***.

tergiversá *vb. I. tr., intr.* A amîna, a tărăgăna, a întîrzia rezolvarea unei chestiuni, a unei situații etc. *A tergiversat luni întregi nunta*. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***tergiverser***, lat. ***tergiversari*** „a întoarce spatele".

tergiversáre *s.f.* Acțiunea de *a tergiversa* și rezultatul ei; amînare, tărăgăneală, trenare; tergiversațiune. • pl. *-ări*. /v. ***tergiversa***.

tergiversáție *s.f.* (*înv.*) Tergiversare. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și *tergiversațiúne s.f.* /<fr. ***tergiversation***, lat. ***tergiversatio***, ***-onis***.

tergiversațiúne *s.f.* v. tergiversație.

térgum *s.n.* (*zool.*) Porțiunea dorsală din cuticula fiecărui segment al corpului artropodelor. • /<lat. ***tergum***, ***-i*** „spate".

teri- Elem. de compunere „pămînt, teren". • /<fr. ***terri-***; cf. lat. *terra*, *-ae*.

teriác *s.n.* **1** (*farm.*) Medicament folosit contra mușcăturilor de șarpe și în multe maladii. **2** Remediu contra otrăvirilor, migrenelor etc.; panaceu. • sil. *-ri-ac*. pl. *-uri*. și *tiriác s.n.* /<fr. ***thériaque***, ngr. ***Θηριακή***; cf. gr. *θηρίον* „animal sălbatic".

terián, -ă *adj., s.m., s.f.* (Locuitor) al Terrei; pămîntean. • sil. *-ri-an*. pl. *-ieni, -iene*. /<fr. ***terrien***.

teríbil, -ă *adj.* **1** Care inspiră groază; înspăimîntător, îngrozitor. *Un puhoi teribil inundase tot satul*. ◇ (*adv.*) *Mă privi teribil și ieși izbind ușa*. **2** (*fam.*) Care este extraordinar, formidabil, grozav. *Sabin e un teribil pisălog* (VIN.). ◇ Fig. *A fost un copil teribil al muzicii*. ◆ (*adv.*) Tare, foarte, extrem de mult, de tare etc. *Nu ai dreptate. Te-nșeli teribil în ce-l privește*. ◇ (*ca determ. al unui adj. sau adv., de care se leagă prin prep. „de", le dă val. de super. abs.*) *Era teribil de simpatic și jovial*. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***terrible***, lat. ***terribilis***, ***-e***.

teribilísm *s.n.* **1** (*de obicei la pl.*) Vorbă sau faptă care vrea să pară teribilă, grozavă, formidabilă; teribilitate. *La petreceri asistam la tot felul de teribilisme*. **2** Atitudine, comportare, manifestare bizară, neobișnuită; extravaganță, excentricitate; țicneală. *Este la vîrsta teribilismului*. • pl. *-e*. /***teribil*** + *-ism*; cf. fr. *terribilisme*.

teribilíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care sfidează, care se consideră sau vrea să pară teribilă. • pl. *-iști, -iste*. /***teribil*** + *-ist*; cf. it. *terribilista*.

teribilitáte *s.f.* **1** Însușirea de a fi teribil. **2** (*de obicei la pl.*) Vorbă sau faptă teribilă; teribilism. • pl. *-ăți*. /***teribil*** + *-itate*; cf. it. *terribilità*.

terícol, -ă *adj.* (*despre animale, plante*) Care trăiește, crește pe sau în pămînt. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***terricole***, it. ***terricolo***; cf. lat. *terricŏla*.

teriér *s.m.* (*zool.*) Rasă de cîini de talie mică, foarte curajoși, folosiți la vînătoarea de animale de vizuină; cîine care face parte din această rasă. • sil. *-ri-er*. pl. *-i*. /<fr. ***terrier***.

terifiá *vb. I. tr.* A îngrozi, a înspăimînta; a băga în sperieți. *L-a terifiat ceea ce văzuse*. • sil. *-fi-a*. prez.ind. *-iez*. /<fr. ***terrifier***.

terifiánt, -ă *adj.* Care este înspăimîntător, îngrozitor; terific. *Am asistat la o scenă terifiantă*. • sil. *-fi-ant*. pl. *-ți, -te*. /<fr. ***terrifiant***.

terífic, -ă *adj.* Terifiant. • pl. *-ci, -ce*. /<it. ***terrifico***, engl. ***terrific***, fr. ***terrifique***.

terifíte *s.f. pl.* (*bot.*) Plante terestre. • /<germ. ***Terriphyten***.

terigén, -ă *adj.* **1** Care este născut, apărut din pămînt. **2** (*geol.; despre depozite marine, sedimente etc.*) Care este format din materiale de eroziune aduse de pe uscat. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***terrigène***; cf. lat. *terrigĕna*.

terilén *s.n.* v. terilenă.

terilénă *s.f.* (*chim.*) Fibră textilă sintetică de poliester, obținută din polimer sintetic; terital. • și *terilén s.n.* /<fr. ***térylène***, engl. ***Terylene***, den. com.

terínă *s.f.* **1** Supieră din pămînt ars. **2** (*în floricultură*) Vas de pămînt pentru încolțirea semințelor. **3** Vas de pămînt smălțuit în care se fierb, se coc sau se păstrează alimente (în special carne). ◆ Conținutul acestui vas. • pl. *-e*. /<fr. ***terrine***, it. ***terrina***.

terio- v. tero^{2}-.

teriodónte *s.f. pl.* (*paleon.*) Subordin de reptile fosile, din ordinul teromorfelor, cu dentiție diferențiată, din care se trag mamiferele (*Theriodontia*). • sil. *-ri-o-*. /<fr. ***thériodontes***.

teriomórf, -ă *adj.* (*relig.; despre divinități, personaje mitice*) Care se prezintă sub forma unui animal. ◆ (*arheol.; despre motive ornamentale*) Care este în formă de animal. • sil. *-ri-o-*. pl. *-i, -e*. /<it. ***teriomorfo***; cf. gr. *θηριόμορφος* <*θηρίον* „animal", *μορφή* „formă".

teriomorfísm *s.n.* (*relig.*) Trăsătură sau formă animală atribuită divinității sau personajelor mitologice, avînd ca origine semnificația simbolică a unui animal într-un anumit spațiu etno-religios. • sil. *-ri-o-*. /<it. ***teriomorfismo***.

teríst *s.m.* (*milit.*) Soldat în termen care, fiind absolvet al unei facultăți (civile), beneficiază de reducerea termenului de serviciu militar. • pl. *-iști*. /abr. de la *[militar cu] t[ermen] r[edus]* + *-ist*.

teritál *s.n.* (*chim.*) Terilenă. • /<it. ***tèrital***; den. com.

teritoriál, -ă *adj.* Care aparține unui teritoriu, care se referă la un teritoriu. ◇ *Ape teritoriale* v. apă. *Integritate teritorială* v. integritate. *Limită teritorială* v. limită. *Mare teritorială* v. mare. *Strîmtoare teritorială* v. strîmtoare. ◆ (*milit.; înv.*) *Armată teritorială* = armată formată din soldați rezerviști vîrstnici, destinată apărării interne a teritoriului țării. (*înv.*) *Proprietate teritorială* = proprietate asupra unui anumit teritoriu. • sil. *-ri-al*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***territorial***, lat. ***territorialis***.

teritorialitáte *s.f.* Condiția de a face parte din teritoriul unui stat. ◇ (*jur.*) *Teritorialitatea legilor* = principiu potrivit căruia legile unui stat se aplică, cu unele excepții, tuturor persoanelor aflate pe teritoriul său ori tuturor infracțiunilor săvîrșite pe acest teritoriu. ◆ Zonă de suveranitate a unui stat. • sil. *-ri-a-*. /<fr. ***territorialité***.

teritorializá *vb. I. refl.* A se stabili pe un anumit teritoriu. • sil. *-ri-a-*. prez.ind. *-ez*. /<engl. ***territorialize***.

teritorializáre *s.f.* Faptul de *a se teritorializa*; stabilire a cuiva sau a ceva pe un anumit teritoriu. • sil. *-ri-a-*. /v. ***teritorializa***.

teritorializát, -ă *adj.* **1** Care s-a stabilit pe un anumit teritoriu. **2** Care este legat de un anumit teritoriu. • sil. *-ri-a-*. pl. *-ți, -te*. /v. ***teritorializa***.

teritóriu *s.n.* **1** Întindere de pămînt (delimitată) pe care se exercită o anume autoritate. ◆ (*jur.*) Parte din suprafața pămîntului, alcătuită din uscat, apele interioare, marea teritorială și spațiul aerian, cuprinsă între granițele unui stat și supusă suveranității acestuia. ◇ *Teritoriu sub mandat* v. mandat. *Teritoriu neutru* v. neutru. *Teritoriu sub tutelă* v. tutelă. ◆ Fig. Sferă de activitate, domeniu. *Muzica era teritoriul în care își putea valorifica sensibilitatea*. **2** Spațiu limitat care asigură necesitățile de supraviețuire, alimentare și apărare ale unui animal sau grup de animale. **3** (*anat.*)

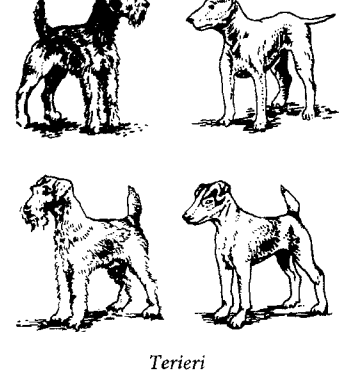

Terieri

1. Galez.
2. Bullterier.
3. Foxterier cu păr sîrmos.
4. Foxterier cu păr mătăsos.

Ansamblu de organe, mușchi și porțiuni ale pielii în care este distribuit un vas sau un nerv. • pl. *-ii.* /<lat. ***territorium, -ii***, fr. ***territoire***.

term- Elem. de compunere „căldură; temperatură; termic". • și *termo-*. /<fr. ***therm(o)***-; cf. gr. θερμός „cald", θέρμη „căldură".

termál, -ă *adj.* **1** (*despre ape*) Care are temperatura mai ridicată decît cea medie din luna cea mai călduroasă a unei regiuni. ◆ (*despre izvoare de ape minerale*) Care izvorăște cald din pămînt. ◆ Ext. (*despre băi, stațiuni etc.*) Care are izvoare calde (de ape minerale), utilizate în scopuri terapeutice. **2** (*despre plante*) Care crește în apele calde. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***thermal***.

termalísm *s.n.* Ansamblu de activități referitoare la punerea în valoare a proprietăților apelor minerale și la amenjarea stațiunilor termale. • /<fr. ***thermalisme***.

termalitáte *s.f.* Însușire a unor ape minerale de a izvorî calde. • /<fr. ***thermalité***.

térme *s.f. pl.* **1** (*în antic. romană*) Băi publice. **2** Stațiune termală. • /<lat. ***thĕrmae, -arum***, fr. ***thermes***; cf. gr. θερμός „cald".

término *s.n., s.m.* **I** *s.n.* **1** (*înv.*) Limită; sfîrșit. *Toate aceste mizerii... se par a nu mai avea termen* (GHICA). ◇ *Termen de garanție* v. garanție. ◇ Expr. *A pune* (sau *a da*) *termen* = a face să înceteze (o situație, un lucru), a termina, a pune capăt. *Se puse termen acestor conversații* (BOL.). **2** Dată fixă la care, potrivit unei învoieli, unei decizii sau unei dispoziții prealabile, se execută o obligație (bănească) sau se realizează ceva; soroc. *Amînam mereu spovedania..., fixîndu-mi ca de obicei un termen ultim* (BRĂ.). ◇ Loc.adv. *În* (sau *la*) *termen* = la data fixată, prevăzută. *Trebuie să plătesc rata la termen.* **3** Interval de timp stabilit dinainte, în limita căruia trebuie să se înfăptuiască sau să se întîmple ceva. *Pînă în ultima zi a termenului legat de o lună, să depună restul* (CA. PETR.). ◇ Loc.adv. *În termen de...* = în timp de... *Trebuie să fac rost de bani în termen de cinci zile.* ◆ (*jur.*) Interval de timp stabilit de lege (termen legal), de organul de jurisdicție (termen judecătoresc) ori de părți, prin convenția lor (termen convențional) în care o persoană trebuie să săvîrșească anumite acte juridice ori procedurale. ◇ *Termen de încercare* = durata suspendării condiționate a executării unei pedepse. *Termen de viduitate* v. viduitate. **4** Loc.adj. (*milit.*) *În termen* = (*despre ostași*) care își face serviciul militar în condițiile prevăzute de legi. ◇ Expr. *A fi în termen* = a-și face serviciul militar. **II** *s.m.* **1** Cuvînt sau expresie care denumește o noțiune precisă, o clasă de obiecte. *Acest adjectiv este un termen care înseamnă „bun".* ◇ *Termen de comparație* v. comparație. **2** Cuvînt sau grup de cuvinte care aparține unui vocabular special. *Sînt nevoită să vorbesc în termeni militari* (VIN.). ◇ *Termen tehnic* v. tehnic. **3** (*la pl.*) Ansamblu de cuvinte sau expresii alese pentru a comunica ceva; fel de a se exprima; formulă. *Eminescu... a făcut în termeni violenți procesul generației sale* (PER.). ◇ Expr. *A-și măsura termenii* = a vorbi alegîndu-și cuvintele cu prudență, pentru a nu supăra pe cineva. *A vorbi în termeni buni* (sau *răi*) = a vorbi pe cineva de bine (sau de rău). *A fi în termeni buni* (sau *răi*) *cu cineva* = a fi în relații bune (sau rele) cu cineva. **4** Condiție, clauză într-un tratat, într-un acord. *Termenii pactului trebuie respectați de ambele state.* **5** (*mat.*) *Termeni asemenea* = monoame care au aceeași parte literală. *Termen liber* = termenul unui polinom care nu conține necunoscute. *Termen al unei fracții* = numărătorul sau numitorul unei fracții. *Termenii unui polinom* = fiecare dintre monoamele unui polinom. *Termen al unei progresii* = fiecare dintre cantitățile care formează o progresie. *Termenii unui raport* = fiecare dintre numerele care pun în evidență rezultatul comparării a două mărimi. *Reducere a termenilor asemenea* v. reducere. **6** (*log.*) Element primar de structură, indivizibil, al unui enunț sau sistem logic. ◇ *Termen major* v. major. *Termen mediu* v. mediu. *Termen minor* v. minor. **7** (*fiz.*) *Termen spectral* = mărime proporțională cu energia oricăreia dintre scările în care se poate afla un atom. • pl. *n. -e, m. -i.* /<fr. ***terme***, lat. ***termen, -inis*** „limită, cuvînt".

termenvóx *s.n.* (*muz.*) Instrument muzical electronic la care execuția se face prin mișcarea mîinii în apropierea unei antene. • /cf. lat. *termen, -ims, vox, vocis.*

térmic, -ă *adj., s.f.* **I** *adj.* Care ține de căldură sau de temperatură, care se referă la căldură sau la temperatură; care produce sau se produce prin căldură. ◇ *Radiație termică* = radiație de natură electromagnetică pe care o emite orice corp cu temperatura superioară lui zero absolut. *Ecuator termic* = linie sinuoasă care unește punctele de pe glob cu cea mai mare temperatură medie anuală și care nu coincide întru totul cu ecuatorul terestru. *Centrală termică* v. central. *Conductibilitate termică* v. conductibilitate. *Disociație termică* v. disociație. *Gradient termic* v. gradient. *Inversiune termică* v. inversiune. *Motor termic* v. motor. *Scut termic* v. scut. *Șoc termic* v. șoc. *Tratament termic* v. tratament. **II** *s.f.* **1** (*fiz.*) Parte a fizicii aplicate care se ocupă cu studiul căldurii și al legilor ei. **2** (*meteor.*) Curent vertical declanșat prin termoconvecție. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***thermique***.

termiciăn, -ă *s.m., s.f.* (*fiz.*) Specialist în termică, care își propune să identifice noi căi și mijloace prin care să se reducă consumul de energie și de combustibil. • sil. *-ci-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***thermicien***.

termicitáte *s.f.* (*fiz.*) Însușire a unui sistem fizico-chimic de a schimba căldură cu mediul exterior. • /<fr. ***thermicité***.

termidór *s.n.* A unsprezecea lună a calendarului republican francez (de la 19-20 iulie pînă la 17-18 august). • /<fr. ***thermidor***.

termidorián, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* (*la pl. m.*) Nume dat participanților la lovitura de stat din Franța, de la 9 termidor, anul II (27 iulie 1794), care a răsturnat dictatura iacobină, marcînd sfîrșitul revoluției. **2** *adj.* Care se referă la evenimentele din 9 termidor, anul II (27 iulie 1794), cînd a căzut Robespierre. • sil. *-ri-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***thermidorien***.

termíe *s.f.* (*fiz.*) **1** Unitate de măsură a cantității de căldură, egală cu căldura produsă prin transformarea în energie termică a unei unități de lucru mecanic; megacalorie. **2** Cantitate de căldură egală cu un milion (10^6) de calorii (*th*). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***thermie***, germ. ***Thermie***, it. ***termia***; cf. gr. θερμός „cald".

termificá *vb. I. tr.* (*compl. indică clădiri, localități, procese tehnologice*) A alimenta cu căldură produsă într-o instalație specială și distribuită printr-o rețea de conducte. • prez.ind. *termífic.* și *termoficá vb. I.* /<fr. ***thermifier***, după *electrifica, radiofica.*

termificáre *s.f.* Acțiunea de *a termifica* și rezultatul ei; sistem de alimentare centralizată cu căldură a unor întreprinderi industriale, instalații, grupuri de clădiri pentru locuit etc., printr-o rețea de distribuție specială de la un centru în care se produc concomitent energie electrică și căldură. • pl. *-ări.* și *termoficáre s.f.* /v. ***termifica***.

terminá *vb. I.* **1** *tr.* A duce o acțiune pînă la capăt; a sfîrși, a isprăvi. *Îmi cam terminasem treburile p-aici pe lîngă casă* (PRED.). ◇ (*refl.*) *Cîntecul se termină brusc.* ◇ Loc.adv. *Pe terminate* = aproape de a se termina, pe sfîrșite. ◇ Expr. (*fam.; refl.*) *A se termina cu cineva*, se spune cînd cineva nu mai are nici o șansă de scăpare. (*intr.*) *A termina cu cineva* = a rupe relațiile, a nu mai sta de vorbă cu cineva. **2** *refl.* A avea o terminație, a se sfîrși cu... *Cuvîntul „vultur" se termină cu o consoană.* • prez.ind. *términ*, acc. și *termín.* /<fr. ***terminer***, lat. ***terminare***.

terminál, -ă *adj., s.n.* **I** *adj.* Care formează ultimul element; aflat la extremitate, la vîrf. ◇ *Buton terminal* v. buton. ◆ Care marchează sfîrșitul, încheierea; final. **II** *s.n.* **1** Partea terminală a unui organ, a unei instalații etc. **2** (*inform.*) Echipament care permite introducerea datelor și citirea rezultatelor la un calculator electronic; display video, imprimator. **3** Punct final al legăturilor cu un aeroport într-un oraș. ◆ Stație-terminus pentru încărcarea și descărcarea containerelor. **4** Ansamblu de rezervoare și de pompe, depozit de produse petroliere, situate la extremitatea unei pipe-line. • pl. *-i, -e.* /<fr., engl. ***terminal***, it. ***terminale***, lat. ***terminālis, -e***.

terminalizáre *s.f.* (*biol.*) Deplasare a chiasmelor către extremitățile cromozomului, în meioză. • pl. *-ări.* /după fr. *terminalisation.*

terminăre *s.f.* **1** Faptul de *a* (*se*) *termina*; sfîrșire, isprăvire, terminat. **2** (*lingv.; înv.*) Terminație. • pl. *-ări.* /v. ***termina***.

terminát[1] *s.n.* Terminare. • /v. ***termina***.

terminát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre acțiuni*) Care a fost dusă pînă la capăt. **2** (*fam.; despre oameni*) Pentru care nu mai există șanse de revenire la situația mai bună de dinainte; care este sfîrșit din punct de vedere material, fizic sau moral. • pl. *-ți, -te.* /v. ***termina***.

terminatív, -ă *adj.* **1** Care constituie o terminație. **2** Care se referă la rezultatul unei acțiuni. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***terminatif***.

terminátor *s.n.* (*astron.*) Linie marginală, opusă limbului, care desparte partea luminată de Soare de cea obscură de pe discul Lunii și al planetelor. • /<fr. ***termínateur***.

terminație *s.f.* **1** Parte terminală a unui lucru. **2** (*anat.*) *Terminație nervoasă* = extremitate periferică a unei fibre nervoase (terminîndu-se pe o celulă nervoasă sau pe un organ periferic) sau dendritice (terminațiile fibrelor periferice ale neuronilor din ganglionii spinali). **3** (*lingv.*) Parte finală a unui cuvînt, indiferent de valoarea ei morfologică. ◆ Desinență. **4** (*muz.*) Concluzie melodică. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<lat. ***terminatĭo, -onis***.

terminísm *s.n.* (*filos.*) Nominalism. • /<it. ***terminismo***.

terminíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (*filos.*) Nominalist. • pl. *-iști, -iste.* /<it. ***terminista***.

terminológic, -ă *adj.* Care aparține terminologiei, care se referă la terminologie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***terminologique***.

terminologíe *s.f.* **1** Totalitatea termenilor de specialitate folosiți într-o disciplină, într-o ramură de activitate, într-un context social anumit etc. ◆ (*lingv.*) Totalitatea unităților lingvistice (cuvinte, sintagme, structuri sintactice etc.) considerate nefuncționale. **2** Ansamblu de termeni care au un sens particular într-un anumit domeniu. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***terminologie***, germ. ***Terminologie***; cf. lat. *termen, -inis* „termen", gr. λόγος „vorbire".

términus *s.n. invar.* **1** Loc în spațiu care marchează sfîrșitul, limita extremă. ◆ Ultimul punct, capătul unei căi de comunicație (al unui traseu de tramvai, de autobuz etc.). **2** Demarcație (stîlp, stelă etc.) care arată limitele, hotarele unui stat, ale unui teritoriu, ale unei jurisdicții etc. • /<fr. ***terminus***, lat. ***terminus, -i***.

termión *s.m.* (*fiz.*) Ion emis de un corp aflat la temperatură înaltă. • sil. *-mi-on.* pl. *-i.* /<fr. , engl. ***thermion***.

termiónic, -ă *s.f., adj.* (*fiz.*) **1** *s.f.* Capitol al fizicii care se ocupă cu studiul emisiei de electroni de către metalele supuse la temperaturi foarte înalte; termoionică. **2** *adj.* Care ține de termoionică, referitor la termionică. • sil. *-mi-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***thermoïonique***, engl. ***thermionics***.

termíst *s.m.* Specialist în repararea și întreținerea centralelor termice. • pl. *-iști.* /<fr. ***thermiste***.

termistánță *s.f.* (*fiz.*) Rezistență electrică a cărei valoare variază în funcție de temperatură. • /<fr. ***thermistance***.

termistór *s.n.* (*electrotehn.*) Semiconductor a cărui rezistență electrică variază în raport cu temperatura. • pl. *-oare.* /<fr., engl. ***thermistor***.

termít *s.n.* Amestec de pulbere de aluminiu și oxid de fier, care, la ardere, dezvoltă o mare cantitate de căldură și care este folosit la sudarea alumino-termică a pieselor mari de oțel. • pl. *-uri.* /<fr. ***thermite***.

termíță *s.f.* (*entom.; la pl.*) Ordin de insecte dăunătoare din Australia, Africa și Europa, care au dimensiuni relativ mici (0, 5-2 mm) și care sînt incolore și oarbe din cauza faptului că trăiesc doar în mușuroaiele construite pe sol sau în copaci (*Isoptera*); (*și la sg.*) insectă care face parte din acest ordin. • pl. *-e.* /<fr. ***termite***, germ. ***Termite***; cf. lat. *termes, -itis* „vierme care roade lemnul".

termitíde *s.f. pl.* (*entom.*) Familie de insecte cuprinzînd termitele (cu foarte numeroase specii). • /<fr. ***termitidés***.

termitiéră *s.f.* Mușuroi de termite. • sil. *-ti-e-.* pl. *-e.* /<fr. ***termitière***.

termito- Elem. de compunere „termite". • /<fr. ***termito-***; cf. lat. *termes, -itis* „vierme care roade lemnul".

termitofág, -ă *adj.* (*zool.; despre animale*) Care se hrănește cu termite. • pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***termitophage***.

termitofíl, -ă *adj.* (*biol.; despre specii*) Care trăiește în dependență de termite. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***termitophile***.

termo- v. term-.

termoacústic, -ă *s.f., adj.* (*fiz.*) **1** *s.f.* Parte a acusticii care se ocupă cu studiul transformării căldurii în energie sonoră. **2** *adj.* Care ține de termoacustică,

care se referă la termoacustică. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***thermo-acoustique.***

termoanalgezíe *s.f.* (*med.*) Lipsă a durerii la excitanți termici. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***thermo-analgésie.***

termoanemométru *s.n.* (*meteor.*) Aparat pentru determinarea vitezei vîntului, bazat pe măsurarea rezistenței electrice a unui filament încălzit. • pl. *-e.* /<fr. ***thermo-anémomètre.***

termoanestezíe *s.f.* (*med.*) Anulare a sensibilității cutanate la căldură. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***thermo-anesthésie.***

termoapríndere *s.f.* Aprindere a combustibilului datorită unei zone calde a cilindrului motor cu cap de aprindere. • pl. *-i.* /***termo-*** + ***aprindere.***

termobarográf *s.n.* Termobarometru înregistrator. • pl. *-e.* /<fr. ***thermo-barographe,*** germ. ***Thermobarograph.***

termobarométru *s.n.* (*meteor.*) Instrument pentru măsurarea temperaturii și a presiunii. • pl. *-e.* /<fr. ***thermo-baromètre.***

termobiográmă *s.f.* Curbă reprezentînd cantitatea de căldură degajată de un sistem viu, de un individ, de o populație sau de o biocenoză. • sil. *-bi-o-.* pl. *-e.* /***termo-*** + ***biogramă.***

termobiológic, -ă *adj.* (*biol.*) Care aparține termobiologiei, care se referă la termobiologie. • sil. *-bi-o-.* pl. *-ci, -ce.* /***termo-*** + ***biologic.***

termobiologíe *s.f.* (*biol.*) Ramură a biologiei care se ocupă cu studiul efectelor temperaturii asupra organismelor vii. • sil. *-bi-o-.* g.-d. *-iei.* /***termo-*** + ***biologie.***

termobúr *s.n.* (*tehn.*) Instrument de forat ghețarii. • /<rus. ***термобур.***

termocárst *s.n.* (*geomorf.*) Fenomen care creează forme de relief negative (pîlnii de surpare, depresiuni și șei de tasare) prin topirea gheții în zonele înghețului veșnic. • pl. *-uri.* /***termo-*** + ***carst,*** după fr. *thermokarst.*

termocautér *s.n.* (*chir.*) Cauter de platină care acționează prin căldură. • sil. *-ca-u-.* pl. *-e.* /<fr. ***thermocautère;*** cf. gr. θερμός „cald", fr. *cautère* „cauter".

termocauterizá *vb. I.* (*chir.*) A cauteriza cu ajutorul termocauterului. • sil. *-ca-u-.* prez.ind. *-ez.* /***termocauter*** + *-iza.*

termocauterizáre *s.f.* (*chir.*) Cauterizare cu ajutorul termocauterului. • sil. *-ca-u-* pl. *-ări.* /v. ***termocauteriza.***

termocentrálă *s.f.* **1** Centrală electrică ce întrebuințează energie termică produsă de cărbuni, de derivați ai țițeiului etc.; centrală termoelectrică. **2** Centrală în care se produce căldură și de unde aceasta este distribuită prin intermediul unui agent termic (abur, apă caldă etc.) pentru a fi utilizată în scopuri tehnologice sau pentru încălzirea încăperilor. • pl. *-e.* /***termo-*** + ***centrală;*** cf. gr. θερμός „cald", κέντρον „centru".

termochímic, -ă *adj.* (*chim.*) Care aparține termochimiei, care se referă la termochimie. ◇ *Tratament termochimic* v. tratament. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***thermochimique.***

termochímie *s.f* (*chim.*) Ramură a chimiei fizice care se ocupă cu studiul efectelor termice care însoțesc reacțiile chimice și unele procese fizico-chimice (topire, vaporizare etc.). • g.-d. *-iei.* /<fr. ***thermochimie.***

termocinétică *s.f.* (*chim.*) Ramură a fizicii moleculare care se ocupă cu studiul transmiterii energiei termice. • /***termo-*** + ***cinetică,*** după fr. *thermocynétique.*

termocleistogamíe *s.f.* (*bot.*) Autofecundare a florilor rămase nedeschise din cauza temperaturii nefavorabile. • sil. *-cle-is-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***thermocléistogamie.***

termoclimátic, -ă *adj.* (*despre stațiuni termale*) Care permite simultan condiții de cură balneară și climatică. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***thermoclimatique.***

termoclimatísm *s.n.* Asociere a condițiilor de cură termală și climatică. • /<fr. ***thermoclimatisme.***

termoclínă *s.f.* (*hidrol.*) Zonă de discontinuitate între două mase de ape marine cu temperaturi diferite. • /<fr., engl. ***thermocline.***

termocoagulăre *s.f.* (*chir.*) Metodă de tratament chirurgical prin care, cu ajutorul termocauterului, este oprită o hemoragie. • sil. *-co-a-.* pl. *-ări.* /***termo-*** + ***coagulare,*** după engl. *thermocoagulation.*

termocoláre *s.f.* Procedeu de asamblare, de alipire a stofelor și a mobilei folosind clei cu impulsie de căldură. • /după fr. *thermocollage.*

termocolorimétru *s.n.* Instrument pentru măsurarea temperaturii culorilor. • pl. *-e.* /<fr. ***thermocolorimètre.***

termocompresór *s.n.* (*tehn.*) Instalație compusă dintr-un schimbător de căldură și un compresor, folosită pentru valorificarea căldurii de condensare a vaporilor secundari, în vederea utilizării ei pentru vaporizarea soluției proaspete, în procesele de rectificare, de distilare, de concentrare etc. • pl. *-oare.* /<fr. ***thermocompresseur.***

termoconductibilitáte *s.f.* (*fiz.*) Proprietate a unor corpuri de a fi bune conducătoare de căldură. • /<fr. ***thermoconductibilité.***

termoconducție *s.f.* (*fiz.*) Conducție termică. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***termo-*** + ***conducție.***

termocontractábil, -ă *adj.* (*despre materiale plastice*) Care se contractă la căldură. • pl. *-i, -e.* /***termo-*** + ***contractabil.***

termoconvécție *s.f.* (*fiz.*) Mișcare de ansamblu a particulelor unui fluid din cauza unei diferențe de temperatură dintre regiunile acestuia. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***thermoconvection.***

termocopiére *s.f.* Reproducere pe cale uscată a unor acte sau documente, folosind o hîrtie acoperită cu un strat sensibil la acțiunea căldurii. • pl. *-i.* /***termo-*** + ***copiere,*** după fr. *thermocopie.*

termocrómic, -ă *adj.* (*chim.*) Care ține de termocromie, care se referă la termocromie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***thermochromique.***

termocromíe *s.f.* (*chim.*) Proprietate a unor substanțe colorate de a se închide la culoare prin încălzire și de a reveni la nuanța inițială la răcire. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***thermochromie.***

termocúplu *s.n.* Dispozitiv alcătuit din două conductoare de natură diferită sudate la capete și dintr-un instrument electric de măsurat, utilizat pentru măsurarea temperaturilor. • pl. *-uri.* /<fr. ***thermocouple.***

termodifúzie *s.f.* (*fiz.*) Difuzie a moleculelor unei substanțe între două regiuni cu temperaturi diferite, care se produce dinspre regiunea mai caldă către cea mai rece. • g.-d. *-iei.* și *termodifuziúne* *s.f.* /<fr. ***thermodiffusion.***

termodifuziúne *s.f.* v. termodifuzie.

termodinámic, -ă *s.f., adj.* (*fiz.*) **1** *s.f.* Parte a fizicii al cărei obiect de studiu îl constituie stările de echilibru ale sistemelor fizico-chimice și proprietățile generale ale proceselor care conduc la astfel de stări, procese în care pot interveni și fenomene termice. **2** *adj.* Care aparține termodinamicii, care se referă la termodinamică sau la metodele sale; care se referă la transferul de energie termică, la schimbul de căldură. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***thermodynamique;*** cf. gr. θερμός „cald", δύναμις „forță".

termodinamician, -ă *s.m., s.f.* (*fiz.*) Specialist în termodinamică. • sil. *-ci-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***thermodynamicien.***

termodispérsie *s.f.* (*biol.*) Termoliză. • g.-d. *-iei.* /***termo-*** + ***dispersie.***

termoelástic, -ă *adj.* (*mec.*) Care aparține termoelasticității, care se referă la termoelasticitate. ◆ Care privește compresia și dilatația în funcție de temperatură. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***thermo-élastique.***

termoelasticitáte *s.f.* (*mec.*) Capitol al mecanicii corpului solid care se ocupă cu studiul stărilor de tensiune și al deformațiilor produse sub acțiunea unui cîmp termic. • /***termo-*** + ***elasticitate.***

termoeléctric, -ă *adj.* **1** Care se referă la fenomenele în care energia termică se transformă în energie electrică. ◆ Care se referă la efectele apărute în urma interacțiunii fenomenelor termice și electrice în conductoare și semiconductoare. ◇ *Efecte termoelectrice* = efecte care constau în interdependența dintre mărimile termice și electrice caracteristice fenomenelor respective. **2** Care aparține termoelectricității, care se referă la termoelectricitate. ◇ *Centrală termoelectrică* v. centrală. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***thermo-électrique.***

termoelectricitáte *s.f.* (*fiz.*) **1** Energie electrică produsă prin transformarea directă a energiei termice. **2** Capitol al electricității care se ocupă cu studiul efectelor de apariție a unei tensiuni electromotoare în circuitele neomogene sub acțiunea unei încălziri neuniforme sau efectelor de apariție a unui transfer de căldură între punctele acestor circuite sub acțiunea curentului electric care le străbate. • /<fr. ***thermo-électricité.***

termoelectrónică *adj.* (*fiz.*) *Emisie termoelectronică* = emisie de electroni avînd ca sursă un conductor electric încălzit; termoemisie. • pl. *-ce.* /<fr. ***thermoélectronique.***

termoelemént *s.n.* (*fiz.*) Dispozitiv format dintr-un cuplu termoelectric și un conductor pe care îl încălzește curentul de măsurat; termocuplu. • pl. *-e.* /<germ. ***Thermoelement.***

termoemísie *s.f.* (*fiz.*) Emisie termoelectronică. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***termo-*** + ***emisie.***

termoenergétic, -ă *s.f., adj.* **1** *s.f.* Ramură a energeticii care se ocupă cu producerea și folosirea energiei termice. **2** *adj.* Care ține de energia termică, care se referă la energia termică. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***thermoénergétique.***

termoenergetician, -ă *s.m., s.f.* Specialist în termoenergetică. • sil. *-ci-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***thermoénergéticien.***

termoestezíe *s.f.* (*med.*) Sensibilitate la variațiile de temperatură, importantă în unele boli nervoase. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***thermo-esthésie;*** cf. gr. θερμός „cald", αἴσθησις „senzație".

termoesteziométru *s.n.* Instrument pentru măsurarea sensibilității la căldură. • sil. *-zi-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***thermo-esthésiomètre.***

termofáză *s.f.* (*bot.*) Etapă de iarovizare a plantelor. • pl. *-e.* /<fr. ***thermophase.***

termoficá *vb. I.* v. termifica.

termoficáre *s.f.* v. termificare.

termofíl, -ă *adj.* (*biol.; despre microbi, plante etc.*) Care este prezent în apele termale, la care temperatura optimă de dezvoltare este de circa 60°C. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***thermophile;*** cf. gr. θερμός „cald", φιλέω „a iubi".

termofilíe *s.f.* (*biol.*) Preferință a unor bacterii, plante, șerpi pentru mediile calde. • g.-d. *-iei.* /<germ. ***Thermophilie.***

termofíta *s.f.* (*bot.*) Plantă iubitoare de căldură. • pl. *-e.* /<fr. ***thermophyte.***

termofixáre *s.f.* (*ind. text.*) Procedeu de stabilizare a dimensiunilor, formei și culorii unor produse textile prin tratare la cald în mediu uscat. • pl. *-ări.* /***termo-*** + ***fixare.***

termofobíe *s.f.* (*psih.*) Teamă patologică de căldură. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***thermophobie.***

termofón *s.n.* Transductor termoacustic folosit fie ca emițător de sunete, fie pentru măsurarea presiunii acustice. • pl. *-oane.* /<fr. ***thermophone.***

termofór *s.n.* Recipient de cauciuc umplut cu apă caldă sau încălzit electric, care se aplică pe o regiune a corpului în caz de crize dureroase; buiotă. • pl. *-oare.* /<germ. ***Thermophor,*** fr. ***thermophore;*** cf. gr. θερμός „cald", φέρω „a purta".

termofórm *s.n.* Aparat cu ajutorul căruia, prin încălzirea și presurizarea unei folii de plastic special, se obțin planșe în relief cu diferite aplicații pentru deficienții de vedere. • /<engl. ***thermoform.***

termofosfát *s.m.* Îngrășămînt chimic obținut prin încălzirea fosfaților naturali. • pl. *-ți.* /<fr. ***thermophosphate,*** rus. ***термофосфат.***

termofotografíe *s.f.* (*fotogr.*) Metodă tehnică de fotografiere a unui cîmp termic, a căldurii. • g.-d. *-iei.* /***termo-*** + ***fotografie.***

termogalvanométru *s.n.* (*fiz.*) Galvanometru prevăzut cu un mecanism de măsură cu termocuplu. • pl. *-e.* /<fr. ***thermogalvanomètre.***

termogén, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* Care produce, generează căldură. ◆ (*biol.; despre bacterii*) Care, în procesele de fermentație, produce o importantă degajare de căldură. **2** *s.n.* (*farm.*) Medicament care se aplică pe piele pentru a obține, prin producere de căldură, o reacție terapeutică locală. ◇ *Vată termogenă* v. vată. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***thermogène;*** cf. gr. θερμός „cald", γεννάω „a produce".

termogenétic, -ă *adj.* (*biol.*) Care aparține termogenezei, care se referă la termogeneză. • pl. *-ci, -ce.* /***termo-*** + ***genetic.***

termogenéză *s.f.* (*biol.*) Proces de producere a energiei calorice de către organismele vii. • /<fr. ***thermogenèse;*** cf. gr. θερμός „cald", γένεσις „naștere".

termogenoterapíe *s.f.* (*med.*) Metodă specială de tratament prin arderea, în timpul introducerii acului, a substanțelor terapeutice conținute, care pătrund în organism. • g.-d. *-iei.* /***termogen*** + ***terapie.***

termográf *s.n.* (*meteor.*) Termometru care înregistrează grafic variațiile de temperatură ale aerului. • pl. *-e.* /<fr. ***thermographe***; cf. gr. *θερμός* „cald", *γράφω* „a scrie".

termográfic, -ă *adj.* (*med.*) Care ține de termografie, care se referă la termografie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***thermographique***.

termografíe *s.f.* (*med.*) Metodă de diagnostic (al cancerului) bazată pe întocmirea unor zone de temperatură a suprafeței corpului, pe care unele tumori pot apărea ca niște pete. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***thermographie***.

termogrămă *s.f.* (*meteor.*) Curbă de înregistrare grafică a variațiilor de temperatură obținute pe termograf. • pl. *-e.* /<fr. ***thermogramme***; cf. gr. *θερμός* „cald", *γράμμα* „scriere".

termohigrográf *s.n.* (*meteor.*) Instrument compus dintr-un termograf și un higrograf, pentru înregistrarea temperaturii și a umidității aerului. • pl. *-e.* /<fr. ***thermohygrographe***.

termohigrométru *s.n.* (*meteor.*) Aparat prevăzut cu termometru și higrometru, pentru măsurarea temperaturii și a umidității aerului. • pl. *-e.* /***termo-*** + ***higrometru***.

termoiónic, -ă *s.f., adj.* (*fiz.*) **1** *s.f.* Termionică. **2** Care ține de termoionică, referitor la termoionică. ◇ *Convertor termoionic* v. convertor. • sil. *-i-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***thermoïonique***.

termoizolá *vb. I. tr.* A face, a produce o izolare termică; a izola termic (un obiect etc.). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***thermoisoler***.

termoizolánt, -ă *adj., s.m.* (Material, element de construcție etc.) care împiedică sau împiedică transmiterea căldurii, permițînd izolarea unei incinte față de influențele termice exterioare. • pl. *-ți, -te.* /***termo-*** + ***izolant***, după fr. *thermoisolant*.

termoizolăre *s.f.* Izolare termică; termoizolație. • pl. *-ări.* /v. ***termoizola***.

termoizolatór, -oáre *adj.* Termoizolant. • pl. *-ori, -oare.* /***termo-*** + ***izolator***, după fr. *thermoisolateur*.

termoizolăție *s.f.* Termoizolare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***termo-*** + ***izolație***.

termoizoplétă *s.f.* Construcție grafică prin care se reprezintă, într-un sistem de coordonate rectangulare, variațiile de temperatură în funcție de două variabile independente, ora și luna. • pl. *-e.* /***termo-*** + ***izopletă***.

termolabíl, -ă *adj.* (*despre substanțe, materiale etc.*) Care este sensibil la acțiunea căldurii, care își modifică însușirile în urma variației de temperatură. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***thermolabile***.

termolíză *s.f.* **1** (*chim.*) Descompunere a unui compus sub acțiunea căldurii. **2** (*biol.*) Proces fiziologic prin care organismul cedează mediului ambiant surplusul de căldură; termodispersie. • /<fr. ***thermolyse***; cf. gr. *θερμός* „cald", *λύσις* „desfacere".

termología *s.f.* (*fiz.*) Parte a fizicii care se ocupă cu studiul căldurii. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***thermologie***; cf. gr. *θερμός* „cald", *λόγος* „știință".

termoluminescént, -ă *adj.* (*fiz.*) Care ține de termoluminescență, care se referă la termoluminescență; care se datorește termoluminescenței. • pl. *-ți, -te.* și *termoluminiscént, -ă adj.* /<fr. ***thermoluminescent***.

termoluminescénță *s.f.* (*fiz.*) Lumină slabă emisă de unele substanțe în urma unei încălziri moderate, pe baza energiei dobîndite anterior printr-o excitare electrică, chimică etc. • și *termoluminiscéнță s.f.* /<fr. ***thermoluminescence***.

termoluminiscént, -ă *adj.* v. termoluminiscent.

termoluminiscénță *s.f.* v. termoluminescență.

termomanométru *s.n.* Instrument care indică simultan temperatura și presiunea. • pl. *-e.* /<fr. ***thermomanomètre***.

termomasáj *s.n.* Masaj cu aplicare concomitentă a unei proceduri termice. • pl. *-e.* /<engl. ***thermomassage***.

termomecánic, -ă *adj.* **1** Care ține de mecanica căldurii, care se referă la mecanica căldurii. **2** (*metalurg.; despre tratamente de deformare mecanică*) Care este efectuat în cursul unui ciclu de tratament termic al oțelului. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***thermomécanique***.

termométric, -ă *adj.* (*fiz.*) Care aparține termometrului sau termometriei, care se referă la termometru sau la termometrie. ◇ *Scară termometrică* = scară de valori constituită dintr-un interval cuprins între două temperaturi fixe, care este divizat în grade termometrice, dilatarea fluidului termometric fiind considerată liniară. *Grad termometric* v. grad. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***thermométrique***.

termometríe *s.f.* (*fiz.*) **1** Măsurare a variației de temperatură. **2** Ramură a fizicii care se ocupă cu studiul metodelor de măsurare a temperaturii corpurilor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***thermométrie***, germ. ***Thermometrie***, engl. ***thermometry***.

termometrográf *s.n.* Termometru înregistrator. • pl. *-e.* /<fr. ***thermométrographe***.

termométru *s.n.* **1** Instrument folosit la măsurarea temperaturii mediilor sau corpurilor cu care vine în contact, format dintr-un tub de sticlă așezat în fața unei scări gradate, terminat cu un rezervor care conține un lichid dilatabil (mercur, alcool etc.). ◇ Fig. *Un termometru caracteristic pentru șovăirile anterioare ale lui* (CĂL.). ◆ Restr. Coloana de lichid dilatabil din

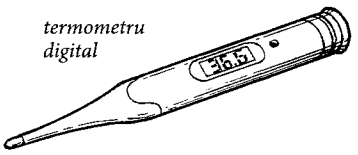

termometru digital

acest instrument. ◆ (și *termometru digital*) Instrument electronic pentru măsurarea temperaturii, dotat cu un sensor și cu un ecran cu afișaj digital. **2** (*geol.*) *Termometru geologic* = termometru care permite aprecierea temperaturii absolute a formațiilor geologice în care se găsește. • pl. *-e.* /<fr. ***thermomètre***, germ. ***Thermometer***, fr. ***thermomètre***, it. ***termòmetro***; cf. gr. *θερμός* „cald", *μέτρον* „măsură".

termominerál, -ă *adj.* (*despre ape termale*) Care conține săruri minerale. • pl. *-i, -e.* /***termo-*** + ***mineral***.

termomorfóză *s.f.* (*biol.*) Morfoză atribuită temperaturii. • /<fr. ***thermomorphose***.

termonastíe *s.f.* (*bot.*) Mișcare determinată de variații ale temperaturii, caracteristică unor flori care se închid la frig și se deschid la căldură. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***thermonastie***.

termonucleár, -ă *adj.* (*fiz.; despre energia nucleară*) Care este obținut prin fuziunea nucleelor de atomi ușori. ◇ *Reacție termonucleară* = reacție de fuziune a nucleelor elementelor ușoare, produsă sau amorsată pe cale termică (prin realizarea unor temperaturi de milioane de grade) și care eliberează cantități uriașe de energie. ◆ Care se referă sau se bazează pe reacția termonucleară. ◇ *Bombă termonucleară* = bombă cu hidrogen. • sil. *-cle-ar.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***thermonucléaire***.

termoosmóză *s.f.* Proces de mișcare a apei prin porii mici ai solului din cauza diferenței de temperatură. • /<fr. ***thermoosmose***.

termopán *s.n.* (*constr.*) Suprafață vitrată care asigură izolarea termică și fonică, fixată în cadre speciale, care se montează la ferestre sau la uși. • pl. *-e, -uri.* /den. com.; cf. *termo-, panou*.

termoparestezíe *s.f.* (*med.*) Tulburare a sensibilității la căldură. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***thermoparesthésie***.

termopăuză *s.f.* (*climat.*) Strat al atmosferei terestre situat între termosferă și exosferă, în care temperatura rămîne constantă. • sil. *-pa-u-.* /<fr. ***thermopause***.

termopexíe *s.f.* Proprietate a corpurilor fizice de a fixa căldura. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***thermopexie***.

termopílă *s.f.* Pilă termoelectrică. • pl. *-e.* /<engl. ***thermopile***.

termoplást *s.n.* (*chim.*) Masă plastică avînd proprietatea de a se înmuia prin încălzire. • /<fr. ***thermoplaste***.

termoplástic, -ă *adj.* (*chim.*) **1** (*despre substanțe*) Care devine plastic sub influența căldurii. **2** (*despre materii plastice*) Care nu-și modifică proprietățile la acțiunea repetată a temperaturilor înalte. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***thermoplastique***.

termoplonjór *s.n.* Plonjor. • pl. *-oare.* /<fr. ***thermoplonjeur***.

termopropulsáre *s.f.* Termopropulsie. • pl. *-ări.* /***termo-*** + ***propulsare***, după fr. *thermopropulsion*.

termopropulsát, -ă *adj.* Care este propulsat prin termopropulsie. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***thermopropulsé***.

termopropúlsie *s.f.* Propulsie bazată pe energia termică; termopropulsare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***thermopropulsion***.

termopropulsív, -ă *adj.* Care asigură propulsia prin energie termică. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***thermopropulsif***.

termoprotectór, -oáre *adj.* Care asigură termoprotecția. • pl. *-ori, -oare.* /***termo-*** + ***protector***.

termoprotécție *s.f.* Ansamblu de operații și mijloace tehnice care protejează de efectele încălzirii excesive. • g.-d. *-iei.* /***termo-*** + ***protecție***.

termoradiánt, -ă *adj.* (*despre corpuri*) Care radiază căldură. • sil. *-di-ant.* pl. *-ți, -te.* /***termo-*** + ***radiant***.

termoreactív, -ă *adj.* (*despre substanțe*) Care, sub acțiunea căldurii, se înmoaie și se poate prelucra, întărindu-se apoi ireversibil. • sil. *-re-ac-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***thermoréactif***.

termoreceptór *s.m.* (*fiziol.*) Organ de simț situat în stratul dermic al pielii, care recepționează variațiile de temperatură din mediul exterior. • pl. *-i.* /***termo-*** + ***receptor***, după fr. *thermorécepteur*.

termoreglá *vb. I. tr.* A produce fenomenul de termoreglare. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***thermorégler***.

termoregláj *s.n.* **1** Dispozitiv de reglare termică. **2** Termoreglare. • pl. *-e.* /<fr. ***thermoréglage***.

termoreglăre *s.f.* **1** Reglaj (automat) al temperaturii; termoreglaj. **2** (*fiziol.*) Mecanism fiziologic prin care temperatura corpului animalelor homeoterme (mamifere, păsări) este menținută constantă (față de variațiile temperaturii mediului înconjurător) printr-un echilibru între procesele termogenetice și cele termolitice. • pl. *-ări.* /***termo-*** + ***reglare***, după fr. *thermorégulation*.

termoregulatór *s.n.* Termostat. • pl. *-oare.* /<fr. ***thermorégulateur***.

termoreléu *s.n.* Releu a cărui funcționare este comandată fie de modificarea temperaturii mediului ambiant, fie de căldura dezvoltată în urma trecerii curentului electric prin elementul sensibil. • pl. *-ee.* /***termo-*** + ***releu***; cf. fr. *thermorelais*.

termorezistént, -ă *adj.* Care este rezistent la temperaturi înalte sau la presiune; care nu se deformează sub acțiunea căldurii. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***thermorésistant***.

termorezisténță *s.f.* Proprietate a unor materiale de a păstra o anumită rezistență mecanică la creșterea temperaturii. ◆ Concr. (Semi)conductor electric a cărui rezistență este influențată de schimburile de căldură cu mediul înconjurător. • pl. *-e.* /***termo-*** + ***rezistență***, după fr. *thermorésistance*.

termorigíd, -ă *adj.* (*despre materiale solide*) Care își modifică proprietățile cînd este încălzit pînă la înmuiere și apoi răcit, suferind modificări structurale ireversibile în urma acestui proces. • pl. *-izi, -ide.* /***termo-*** + ***rigid***, după it. *termorigido*.

térmos *s.n.* Vas de sticlă cu pereți dubli, argintați în interior și protejați de o cutie metalică, folosit (mai ales în călătorii) pentru păstrarea unui lichid la o temperatură constantă. • pl. *-uri.* /<germ. ***Thermos[flasche]***, fr. ***thermos***.

termoscóp *s.n.* Instrument folosit în evidențierea diferenței dintre temperaturile a două medii. • pl. *-oape.* /<fr. ***thermoscope***, germ. ***Thermoskop***; cf. gr. *θερμός* „cald", *σκοπέω* „a privi".

termoscopíe *s.f* Măsurare a temperaturii. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***thermoscopie***.

termosensíbil, -ă *adj.* Care este sensibil la căldură. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***thermosensible***.

termosensibilitáte *s.f.* Sensibilitate la căldură. • /<fr. ***thermosensibilité***.

termosféră *s.f.* (*climat.*) Strat atmosferic, deasupra mezosferei, în care temperatura crește odată cu altitudinea; ionosferă. • /***termo-*** + ***sferă***; cf. fr. *thermosphère*, gr. *θέρμη* „căldură", *σφαῖρα* „sferă".

termosifón *s.n.* Ansamblu de conducte într-o instalație de încălzire centrală, în care circulația apei se face pe baza diferenței de densitate dintre apa caldă care se ridică și apa rece care coboară și care se utilizează la încălzirea centrală a clădirilor, la răcirea motoarelor cu combustie internă etc. • pl. *-oane.* /<fr. ***thermosiphon***.

termosolúbil, -ă *adj.* Care este solubil la cald. • pl. *-i, -e.* /***termo-*** + ***solubil***.

termostabíl, -ă *adj.* (*despre materiale, substanțe etc.*) Care este insensibil la acțiunea căldurii. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***thermostabile***.

termostabilitáte *s.f.* Calitatea de a fi termostabil. • /<fr. ***thermostabilité***.

termostát *s.n.* **1** Aparat automat pentru controlul și supravegherea temperaturii dintr-o incintă sau dintr-un sistem tehnic, în scopul menținerii constante a temperaturii prin acțiunea asupra sursei de căldură sau prin reglarea circulației agentului termic (sau frigorific); termoregulator. **2** Regulator automat al temperaturii unui motor cu ardere internă instalat în circuitul apei de răcire. **3** Incintă în care se menține o temperatură constantă în vederea efectuării unor operații tehnologice, a desfășurării în anumite condiții de temperatură a unor procese chimice sau biologice etc. • pl. *-e.* /<fr. ***thermostat***; cf. gr. *θερμός* „cald", *στατός* „stare".

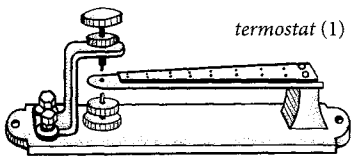

termostat (1)

termostatáre *s.f.* Operație de menținere a temperaturii constante într-un spațiu, într-un recipient. • /de la ***termostat***.

termostátic, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* Care aparține termostatului, care se referă la termostat. ◆ Care este apt să mențină o anumită temperatură (stabilă și echilibrată). **2** *s.f.* Știința despre echilibrul temperaturii. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***thermostatique***, engl. ***thermostatic(s)***.

termostenotérme *s.n. pl.* (*biol.*) Organisme adaptate la anumite temperaturi ridicate. • /***termo-*** + ***stenoterm***.

termosterilizá *vb. I. tr.* A supune operației de termosterilizare. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***thermostériliser***.

termosterilizáre *s.f.* Sterilizare realizată prin încălzire. • pl. *-ări.* /v. ***termosteriliza***.

termosudábil, -ă *adj.* Care poate fi sudat prin căldură. • pl. *-i, -e.* /***termo-*** + ***sudabil***.

termotactísm *s.n.* (*biol.*) Termotropism. • /<fr. ***thermotactisme***.

termotaxíe *s.f.* (*biol.*) **1** Reflex de atragere sau respingere determinat la animale de temperatura unui loc. **2** Deplasare a protoplasmei sub influența căldurii. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***thermotaxis***; cf. gr. *θέρμη* „căldură", *τάξις* „ordine".

termotéhnică *s.f.* **1** Ramură a tehnicii care se ocupă cu studiul folosirii căldurii în scopuri industriale sau casnice. **2** Ramură fizico-tehnică în cadrul căreia sînt studiate probleme de căldură și termodinamică. • /<fr. ***thermotechnique***, germ. ***Thermotechnik***; cf. gr. *θερμός* „cald", *τέχνη* „meșteșug".

termotelefón *s.n.* Telefon la care vibrațiile sonore sînt produse prin vibrațiile de temperatură ale unui fir subțire de platină. • pl. *-oane.* /<fr. ***thermotéléphone***.

termoterapíe *s.f.* (*med.*) Tratament al unei boli cu ajutorul căldurii. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***thermothérapie***; cf. gr. *θερμός* „cald", *θεραπεία* „tratament".

termotropísm *s.n.* (*biol.*) Reacție de orientare ori de deplasare care se observă la animale sau la unele plante, provocată de variațiile de temperatură; termotactism. • /<fr. ***thermotropisme***; cf. gr. *θερμός* „cald", *τρόπος* „întoarcere".

termoviziéră *s.f.* Instalație de încălzire aplicată mai ales pe parbrizul unui automobil pentru a împiedica aburirea geamurilor la frig. • sil. *-zi-e-.* pl. *-e.* /<it. ***termovisiera***.

termoviziúne *s.f.* Procedeu de înregistrare de la distanță a temperaturii cu ajutorul unei camere de televiziune. • /***termo-*** + ***[tele]viziune***.

termovizór *s.n.* (*med.*) Aparat pentru observarea bolilor vaselor sangvine. • pl. *-oare.* /<rus. ***термовизор***.

tern, -ă *adj.* **1** Care nu are strălucire, luciu; care este șters, spălăcit. *Se îmbracă în culori terne.* **2** Fig. Care nu are relief, culoare, care este lipsit de variație, de varietate; spălăcit, uniform, monoton. *Toată existența lui era ternă și leșiatică* (CE. PETR.). ◆ (*despre opere literare sau despre stilul lor*) Care este lipsit de imaginație, de originalitate; banal. *E un roman tern.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***terne***.

ternár, -ă *adj.* **1** Care este compus din trei unități sau din trei elemente. ◆ (*muz.; despre succesiuni ritmice, măsuri muzicale, forme muzicale*) Care se divizează în trei. **2** De ordinul al treilea. **3** (*chim.; despre sisteme chimice*) Care este constituit din trei componente. **4** (*vers.; despre versuri*) Care este alcătuit din trei picioare metrice, avînd fiecare cîte o silabă accentuată. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***ternaire***, lat. ***ternarius, -a, -um*** <*terni, -ae, -a* „cîte trei".

ternát, -ă *adj.* (*bot.; despre frunze*) Care sînt reunite cîte trei, pornind de pe tulpină, din același loc. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***terné***.

térnă *s.f.* Combinație de trei elemente. ◇ (*mat.*) *Ternă de referință* = ansamblu de trei axe, cu origine comună, capabile a individualiza matematic punctele spațiale. ◆ (*la loto*) Grup de trei numere cîștigătoare pe aceeași linie orizontală. • pl. *-e.* /<fr. ***terne***, germ. ***Terne***; cf. it. *terno*.

ternión *s.n.* Dulap metalic pentru ținerea, în compartimente speciale, separate, a biletelor de tren. • sil. *-ni-on.* pl. *-oane.* /<germ. ***Ternion***.

tero¹- Elem. de compunere „vară; timpul verii". • /<fr. ***théro-***; cf. gr. *θέρος* „vară".

tero²- Elem. de compunere „animal; fiară; monstru". • și *terio-.* /<fr. ***théro-***, ***thério-***; cf. gr. *θηρίον* <*θήρ, -ός* „animal sălbatic".

teroáre *s.f.* **1** Groază provocată intenționat prin amenințări sau prin alte mijloace de intimidare sau de timorare; spaimă, frică puternică, panică. *Teroarea de răspundere a intelectualului prea lucid* (IBR.). **2** Practică sistematică a violențelor, a amenințărilor sau a altor mijloace de intimidare în scopul impunerii unei puteri (politice), a unui principiu etc. **3** Persoană, lucru, proces etc. care inspiră frică violentă. ◇ Ext. (*fam.; cu sens atenuat*) *M-am săturat de pretențiile tale. Ești teroare!* • pl. *-ori.* /<fr. ***terreur***, lat. ***terror, -oris***.

terofíl, -ă *adj.* (*bot.; despre plante*) Cu frunze căzătoare, apărute în perioada aceleiași veri. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***therophylle***.

terofítă *s.f.* (*bot.; la pl.*) Grup de plante erbacee anuale, lipsite de capacitatea de a forma organe de iernare (muguri, rizomi), care se înmulțesc numai prin semințe sau prin spori; (*și la sg.*) fiecare dintre aceste plante. • pl. *-e.* /<fr. ***thérophytes***; cf. gr. *θέρος* „vară", *φυτόν* „plantă".

terolatríe *s.f.* Adorație a animalelor sălbatice. • g.-d. *-iei.* /***tero²-*** + *-latrie*.

teróm *s.n.* Tergal de fabricație românească. • /***te[xtilă]*** + ***rom[ânească]***.

teromórfe *s.f. pl.* (*paleon.*) Ordin de reptile fosile, acvatice sau terestre, avînd caractere comune cu stegocefalii și cu mamiferele. • /<fr. ***théromorphes***; cf. gr. *θηρίον* „fiară", *μορφή* „formă".

teropitéc *s.m.* (*zool.*) Maimuță cercopitecă, cu biotopul în munții înalți și stîncoși din Etiopia (*Theropithecus*). • pl. *-ci.* /<lat. șt. ***Theropithecus***.

teropóde *s.n. pl.* (*paleon.*) Subordin de reptile dinozauriene carnivore, bipede, apărute în triasic, atingînd dimensiuni uriașe în cretacicul superior (*Theropoda*). • /<engl. ***theropod***, lat. ***theropoda***.

terorísm *s.n.* **1** Sistem de acțiuni violente comise de o organizație, de o grupare (militară sau paramilitară) în scopul obținerii unor avantaje politice, strategice etc. sau al creării unui climat de insecuritate (de tip anarhic). **2** Atitudine, manifestare teroristă. • /<fr. ***terrorisme***, germ. ***Terrorismus***.

teroríst, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care ține de terorism sau de teroare, care se referă la terorism sau la teroare. **2** *s.m., s.f.* Partizan, adept al terorismului. ◆ Persoană care terorizează pe cineva. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***terroriste***.

terorizá *vb. I. tr.* A inspira cuiva groază prin amenințări sau prin alte mijloace de intimidare; a face ca cineva să trăiască într-o continuă stare de frică, de groază; a îngrozi, a înfricoșa, a înspăimînta. *Bandele de hoți... terorizează capitala* (ARGH.). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***terroriser***.

terorizánt, -ă *adj.* Care terorizează. • pl. *-ți, -te.* /***teroriza*** + *-ant*.

terorizáre *s.f.* Acțiunea de *a teroriza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***teroriza***.

terosonă *vb. I. tr.* A supune un autoturism unei operații de întreținere preventivă prin aplicarea unui strat protector anticoroziv pe suprafața interioară a caroseriei. • prez.ind. *-ez.* /cf. germ. *Terosson* [Werke].

terosonáre *s.f.* Acțiunea de *a terosona* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***terosona***.

terotéhnic, -ă *s.f., adj.* **1** *s.f.* Domeniu interdisciplinar privind proiectarea, construirea, exploatarea, întreținerea și repararea pieselor și a organelor de mașini, în scopul rentabilizării optime a acestora. **2** *adj.* Care ține de terotehnică, care se referă la terotehnică. • pl. *-ci, -ce.* /cf. ***tehnic***.

terpénă *s.f.* (*chim.; la pl.*) Nume generic al clasei de hidrocarburi naturale, care majoritatea sînt lichide, cu miros caracteristic și care se găsesc în diverse uleiuri eterice izolate din plante; (*și la sg.*) hidrocarbură care face parte din această clasă. • pl. *-e.* /<fr. ***terpène***, germ. ***Terpen***.

terpénic, -ă *adj.* (*chim.*) Care este derivat din terpene. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***terpénique***.

terpénie *s.f.* v. tîrpenie.

terpentínă *s.f.* v. terebentină.

terpín *s.n.* (*chim.*) Derivat natural axigenat al terpenelor, monociclic de tip diol, care se obține industrial din uleiul de terebentină. ◇ *Terpin-hidrat* = combinație chimică obținută prin legarea unei molecule de apă de molecula terpinului, compus cristalizat, folosit la purificarea terpinului și la separarea lui de alți compuși; hidrat de terpin. • /<fr. ***terpine***.

terpinól *s.n. sg.* (*chim.*) Amestec variabil de terpin și terpin-hidrat, obținut prin fierberea terpin-hidratatului cu acid clorhidric sau cu acid sulfuric, care se prezintă ca un lichid uleios cu miros de zambilă, întrebuințat în parfumerie. • /<fr. ***terpinol***.

terrafórming *s.n.* Preocupare vizînd remodelarea condițiilor existente pe o planetă după cele de pe pămînt. • /<engl. ***terraforming***.

terramára *s.f.* **1** Locuință lacustră. **2** (*arheol.*) Ridicătură de pămînt, loc al unei foste așezări de pămînt rămasă din preistorie. • /<it. ***terramara***.

terra rossa *s.f.* (*mineral.*) Depozit rezidual de culoare roșie-brună, alcătuit din hidroxizi de fier și aluminiu, silice, unele minerale argiloase, format pe calcare sau pe alte roci în condițiile alterării acestora într-un climat umed și cald. • /<it. ***terra rossa*** „pămînt roșu".

terrazzo [te'ratso] *s.n.* Tip de mozaic venețian. • /<it. ***terrazzo***.

tertél *s.n.* (*înv.*) Șnur sau ciucure din fire de mătase sau de aur. • pl. *-uri.* /<tc. ***tırtıl***.

tertíp *s.n.* **1** (*de obicei la pl.*) Șiretlic, stratagemă, truc, viclenie. *Folosea tot felul de tertipuri pentru a-l convinge să-i dea bani.* **2** (*înv.*) Plan, proiect. **3** (*înv.*) Dispoziție, ordin. • pl. *-uri.* /<tc. ***tertib***.

terț, -ă *adj., s.m.* **1** *adj.* Care vine în al treilea rînd; al treilea. *Adoptă o terță stratagemă.* ◇ (*med.*) *Malarie* (sau *febră*) *terță* = formă clinică de malarie în care accesele febrile revin din trei în trei zile. **2** *s.m.* (*jur.*) Persoană care nu figurează ca parte în acte, în litigii sau în convenții nici direct, nici prin reprezentare și față de care actul juridic ori hotărîrea pronunțată în cauză nu produce efecte. **3** *s.m.* (*log.*) *Terțul exclus* = principiu fundamental al gîndirii, conform căruia dintre două enunțuri contradictorii, unul este adevărat, celălalt fals, o a treia posibilitate fiind exclusă. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***tertius, -a, -um***, it. ***terzo***.

terțarolá *vb. I. tr.* (*mar.*) A reduce, prin înfășurare, suprafața unei vele pe timp de furtună sau cînd vîntul se intensifică prea tare. • prez.ind. *-ez.* /<it. ***terzarolare***.

terțaroláre *s.f.* (*mar.*) Acțiunea de *a terțarola* și rezultatul ei; reducere a suprafeței unei vele cînd vîntul depășește o anumită forță. • pl. *-ări.* /v. ***terțarola***.

terțaról *s.f.* (*mar.*) Porțiune dintr-o velă care poate fi strînsă prin înfășurare, pentru a reduce suprafața pînzei expusă vîntului cînd acesta depășește o anumită forță. • pl. *-e.* și *trețaról s.f* /<it. ***terzaruola***.

térță *s.f.* **1** (*muz.*) Intervalul dintre două sunete ale gamei, la distanța de trei trepte. **2** (*la unele jocuri de cărți*) Serie de trei cărți succesive (as, rege și damă) de aceeași culoare, în ordine crescîndă. ◇ *Terță majoră* v. major. **3** (*sport; la scrimă*) A treia poziție de apărare. **4** Expr. (*fam.*) *A fi în terță* (cu cineva) = a flirta (cu cineva). **5** (*înv.*) Unitate de măsură a timpului, egală cu a șaizecea parte dintr-o secundă. • pl. *-e.* /<it. ***terza***, germ. ***Terz***.

terțét *s.n.* **1** (*muz.*) Ansamblu format din trei voci care execută împreună o compoziție vocală. ◆ Lucrare muzicală (de obicei o parte dintr-o operă) scrisă pentru acest ansamblu; trio. **2** (*vers.*) Strofă formată

din trei versuri. **3** (*sport*) Linia de atac, alcătuită din trei jucători, a unei echipe de hochei pe gheață. • pl. *-e.* /<it. ***terzetto***.

térție *s.f.* (*tipogr.*) Literă de tipar cu un corp de 16 puncte tipografice. • /<germ. ***Tertia***.

terțiadécimă *s.f.* (*muz.*) Interval care cuprinde 13 trepte (o sextă peste octavă); treapta a 13-a de la o treaptă dată. • sil. *-ți-a-.* pl. *-e.* /<lat. ***tertiadecima***.

terțiár[1] *s.m.* (*relig.*) Membru al unor ordine catolice pentru mireni, dintre care cel mai important este cel înființat de Francesco d'Assisi. • pl. *-i.* /<fr. ***tertiaire***, lat. ***tertiarius*** <*tertius [ordo]* „al treilea [ordin]".

terțiár[2]**, -á** *adj.* **1** Care reprezintă stadiul al treilea sau faza a treia în dezvoltarea unui lucru. ◇ (*econ.*) *Sector terțiar* = sector al activității economice a unei țări, neproducător direct de bunuri, reprezentat preponderent de comerț și prestații (transporturi, administrație etc.). ◆ (*med.*; *despre simptome*) Care apare după primele două faze ce caracterizează o boală. **2** (*geol.*) *Eră terțiară* (și *subst. n.*) = a treia eră din istoria pământului, care cuprinde paleogenul și neogenul, caracterizată prin mari prăbușiri ale scoarței terestre, care au dat naștere mărilor de azi și au făcut să apară lanțuri întregi de munți; neozoic. ◆ (*despre faună, floră, formații geologice etc.*) Care aparține erei terțiare, care se referă la era terțiară; care datează din această eră. • sil. *-ți-ar.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***tertiaire***, lat. ***tertiarius, -a, -um***.

terțínă *s.f.* (*vers.*) Strofă alcătuită din trei versuri, dintre care primul rimează cu al treilea, iar al doilea cu primul și cu al treilea din strofa următoare. ◆ Ext. Poezie alcătuită din astfel de strofe. • pl. *-e.* /<it. ***terzina***, germ. ***Terzine***.

térție *adv.* În al treilea rînd; a treia dată. • sil. *-ți-o.* /<fr. ***tertio***; cf. lat. *tertĭus, -a, -um* „al treilea".

terțíu, -íe *s.m., adj.* (Miel sau berbec) a cărui limită de vîrstă variază, după regiuni, de la un an la trei ani. • pl. *-ii.* /cf. lat. *tertius*.

terzí-başă *s.m.* (*înv.*) Staroste al breslei croitorilor. • /<tc. ***terzi başı***.

terzimán *s.m.* v. tergiman.

tesác *s.n.* Sabie scurtă și lată, purtată în trecut de infanteriști și de sergenții de stradă. ◆ Restr. Teacă (de sabie). • pl. *-ce.* /<rus. ***mecak***.

tesalián, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Tesaliei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii Tesaliei. **2** *adj.* Care aparține Tesaliei sau tesalienilor, care se referă la Tesalia sau la tesalieni; originar din Tesalia; tesalic. • sil. *-li-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***thessalien***; cf. nm. pr. *Tesalia*, regiune în centrul Greciei.

tesálic, -ă *adj.* Care aparține Tesaliei sau tesalienilor, care se referă la Tesalia sau la tesalieni; care este originar din Tesalia; tesalian. • pl. *-ci, -ce.* /nm. pr. (regiune în centrul Greciei) ***Tesalia*** + *-ic*.

teschereá *s.f.* v. teșcherea.

tescovínă *s.f.* Produs secundar rezultat din presarea strugurilor, compus din resturi de piețițe, semințe, ciorchini, din care, după fermentare, prin distilare, se obține rachiul de tescovină; boască, boștină. ◆ (și *rachiu de tescovină*) Băutură alcoolică obținută prin fermentarea și distilarea resturilor rămase după stoarcerea mustului din struguri. • pl. *-e.* /cf. *tescui*.

tescuí *vb. IV. tr.* **1** (*compl. indică struguri, fructe etc.*) A presa pentru a extrage mustul; a pune la teasc. ◇ Fig. *Fără să îmi pot tescui în mine nemulțumirea..., am cam început să mă împac cu ideea că tata n-a agonisit avere* (CA. PETR.). **2** A strînge, a apăsa; a îndesa, a înghesui; a ticsi. *Am tescuit banii în portofel.* **3** (*înv.*) A supune (pe cineva) la supliciu cu teascul; a chinui, a tortura. *Îl băgară în teasc cu șurub de-l tescuiră* (DOS.). • sil. *-cu-i.* prez.ind. *-iesc.* /***teasc*** + *-ui*.

tescuíre *s.f.* Acțiunea de *a tescui* și rezultatul ei. • sil. *-cu-i-.* pl. *-i.* /v. ***tescui***.

tescuít, -ă *adj.* **1** Care este presat, stors în teasc. **2** Care este îndesat, ticsit. • sil. *-cu-it.* pl. *-ți, -te.* /v. ***tescui***.

teselát, -ă *adj.* (*arhit.*) Care are desene asemănătoare pătrățelelor tablei de șah; care este mozaicat. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***tessellé***.

téseră *s.f.* (*în antic.*) Fișă de metal sau de fildeș folosită ca bilet de intrare la spectacole, ca buletin de vot, ca jeton etc. • /<fr. ***tessère***, lat. ***tessĕra, -ae*** „zar".

tésla *s.f.* (*fiz.*) Unitate de măsură a inducției magnetice egală cu inducția unui cîmp magnetic uniform, care acționează cu o forță de un newton asupra unei sarcini electrice de un coulomb (*T*). • /<fr. ***tesla***; cf. nm. pr. Nikola *Tesla*, fizician croat.

teslamétru *s.n.* (*fiz.*) Aparat pentru măsurarea inducției magnetice constante în timp. • pl. *-e.* /***tesla*** + ***metru***.

teslár *s.m.* **1** (*înv., reg.*) Dulgher. **2** (*în Ev. Med., în Țările Rom.; la pl.*) Subalterni ai căpitanului de poduri care aveau obligația de a le repara. • pl. *-i.* /***teslă*** + *-ar*.

téslă *s.f.* Unealtă tăietoare, compusă dintr-un corp de oțel cu un tăiș drept sau curb și o coadă scurtă de lemn, folosită de dulgheri, rotari și dogari la fasonarea lemnului prin cioplire. • pl. *-e.* /<sl. veche ТЕСЛА.

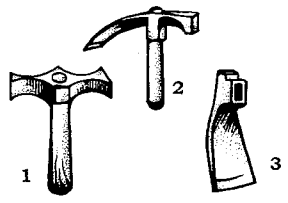

Tesle

1. De sculptat. *2.* De butnărie. *3.* De tîmplărie.

teslárie *s.f.* (*înv., reg.*) **1** Meseria de teslar; dulgherie. **2** Atelierul teslarului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***teslar*** + *-ie*.

tesmo- Elem. de compunere „lege". • /<fr. ***thesmo-***; cf. gr. θεσμός.

tesmotét *s.m.* (*în Grecia antică*) Titlu dat celor șase magistrați atenieni însărcinați cu păstrarea și interpretarea legilor. • pl. *-ți.* /<fr. ***thesmothète***, ngr. ***θεσμοθέτης***.

test[1] *s.n.* **1** (*psih.*) Probă prin care se examinează, în psihologia experimentală, unele aptitudini psihice și fizice ale unei persoane. ◇ *Baterie de teste* v. baterie. ◆ Încercare; experimentare, experiment. **2** Concr. Material care se folosește în realizarea unui test (fișe, tablouri, tabele etc.). **3** Probă (scrisă sau orală) de verificare a cunoștințelor. ◇ *Test grilă* = probă scrisă sub formă de grilă. **4** Determinare experimentală a rezistenței și a funcționării unei piese, unui aparat, unei instalații etc.; încercare, probă. ◇ Compus: *test-film* = film folosit pentru verificarea și reglarea aparatului de proiecție; *test-meci* = meci internațional menit să stabilească o ierarhie neoficială în rugbi, crichet etc. **5** (*inform.*) *Test beta* = a doua etapă din testarea unui program de calculator, înainte de a fi lansat pe piața comercială. **6** Mijloc fizic sau chimic de recunoaștere și măsurare a unui fenomen, proces biologic etc. ◇ (*med.*) *Test cutanat* = metodă de cercetare a sensibilității pielii la diferiți microbi sau produse chimice. *Test antidoping* v. antidoping. *Test lugol* v. lugol. • pl. *-e.* /<fr., engl. ***test***.

test[2] *s.n.* (*zool.*) Înveliș calcaros, chitinos sau compozit care protejează corpul unor moluște, crustacee etc. • pl. *-e.* /<fr. ***test***, lat. ***testum***.

testá[1] *vb. I.* (*jur.*) **1** *tr.* A da dispoziții prin testament cu privire la transmiterea unor bunuri materiale; a lăsa ceva prin testament. **2** *intr.* A face un testament. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***tester***, lat. ***testari***.

testá[2] *vb. I. tr.* **1** A supune pe cineva unui test; a face un test; a încerca, a proba. **2** (*med.*) A cerceta printr-un test. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***tester***.

testábil, -ă *adj.* Care poate fi supus unui test; care poate fi probat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***testable***.

testacéu *adj., s.n.* (*zool.*) **1** *adj.* Care este natura unui test; care este acoperit cu un test. **2** *s.n.* (*la pl.*) Subordin de moluște cu corpul acoperit de un test; (*și la sg.*) moluscă aparținînd acestui subordin. **3** *s.n. pl.* Ordin de protozoare care secretă în jurul lor o membrană organică, rezistentă, de natură gelatinoasă sau pseudochitinoasă. • pl. *-cee.* /<fr. ***testacé(s)***, lat. ***testacĕus, -a, -um*** <*testa* „cochilie, pămînt ars".

testamént *s.n.* **1** (*jur.*) Act juridic unilateral, personal și solemn, revocabil cît timp testatorul este în viață, prin care acesta dispune, în tot sau în parte, de avutul său, pentru timpul cînd nu va mai fi în viață. ◇ *Testament autentic* = testament întocmit de către un funcționar de stat, cu formalitățile cerute de lege. *Testament mistic* v. mistic. *Testament olograf* v. olograf. ◇ Fig. *În acest caiet se află testamentul său moral, concepția sa de viață* (CĂL.). ◆ Ext. Operă tardivă a unui scriitor sau artist, considerată ultima expresie a concepțiilor sale estetice ori literare. **2** (*înv.*) Lege; legislație. **3** (*înv.*) Act, hotărîre definitivă. ◆ Fig. (*iron.*) Lucru sigur, care nu poate fi pus la îndoială. *Vorba lor e testament* (MUM.). **4** (*relig.*) *Vechiul Testament* = prima dintre cele două părți distincte ale *Bibliei*, redactată în ebraică în sec. 18-12 î.Hr., cu cîteva texte scrise în arameică și în greacă, cuprinzînd 39 de cărți recunoscute de iudaism și creștinism (cu un adaos de 7 sau 14 cărți), care conține trei secțiuni: 1) cărțile legii; 2) cărțile istorice (în care este prezentată istoria poporului evreu) și cărțile didactico-poetice; 3) cărțile profetice. *Noul Testament* = cea de a doua parte a *Bibliei*, redactată în limba greacă, recunoscută de creștini, în care este prezentată (în versiunile evangheliștilor) nașterea, viața, activitatea, patimile, moartea și învierea lui Iisus Hristos, formarea primelor biserici creștine sub îndrumarea apostolilor săi, vestindu-se cea de a doua venire a lui Hristos (pentru a învinge definitiv răul) și începutul unei alte lumi, fără sfîrșit, lumea celor drepți. • pl. *-e.* /<fr. ***testament***, lat. ***testamentum, -i***, germ. ***Testament***, magh. ***testamentum, testamentom***.

testamentár, -ă *adj.* Care aparține testamentului, care se referă la un testament. ◇ *Executor testamentar* v. executor. ◆ Care este stabilit printr-un testament. ◆ Care este cuprins în testament. ◇ *Clauză testamentară* v. clauză. • pl. *-i, -e.* și (*înv.*) *testamentáriu, -ie* *adj.* /<fr. ***testamentaire***, lat. ***testamentarĭus, -a, -um***.

testamentáriu, -ie *adj.* v. testamentar.

testáre *s.f.* Acțiunea de *a testa*[2] și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***testa***[2].

testatór, -oáre *s.m., s.f.* (*jur.*) Persoană care lasă un testament. • acc. și *testátor.* pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***testateur***, lat. ***testātor, -oris***.

téstă *s.f.* (*bot.*) Înveliș extern al unei semințe. • pl. *-e.* /<lat. ***testa, -ae***.

test-cross ['testkros] *s.n.* (*biol.*) Încrucișare între un individ cu caracter dominant, necunoscut genetic, cu un test complet recesiv, pentru a constata dacă individul respectiv este homozigot sau heterozigot. • /<engl. ***testcross***.

testeá *s.f.* **1** Pachet cuprinzînd un număr fix (de obicei 10, 12 sau 24) de obiecte de același fel (azi, mai ales ace) legate sau ambalate împreună pentru a forma un tot. ◆ Ext. Ambalaj al acestor obiecte. ◆ Spec. Cutie, ambalaj în care se păstrează acele. *Confecționau testele în care... înfingeau acele* (PAS). ◆ Fig. Număr de zece persoane; mulțime. *Era om nevoieș, că avea de la Dumnezeu o testea de copii* (PER.). **2** Top de hîrtie cuprinzînd 24 sau 25 de coli. • pl. *-ele.* /<tc. ***teste, deste***.

testemél *s.n.* (*pop.*) Basma, tulpan, năframă. • pl. *-e,* (*înv., reg.*) *-uri.* și (*reg.*) *tistimél s.n.* /<tc. ***testmal, destmal***, bg. ***мecмeл***.

téster *s.n., s.m.* **1** *s.n.* Aparat, dispozitiv folosit pentru testări. **2** *s.n.* (*ind. extract.*) Aparat care, introdus în gaura de sondă, permite recoltarea din straturi a unor probe de fluid pentru analize. **3** *s.m.* (*biol.*) Hibrid, soi sau populație servind la încrucișări cu diferite alte genotipuri, în scopul determinării capacității de combinare a acestora. **4** *s.n.* Mostră a unui produs cosmetic, parfum etc. care este pusă la dispoziția clienților, pentru ca aceștia să-i testeze proprietățile. • pl. *n. -e, m. -i.* /<engl., fr. ***tester***.

testícol *s.n.* v. testicul.

testícul *s.n.* (*anat.*) Glandă sexuală masculină, pereche, care produce spermatozoizii și hormonii sexuali. • pl. *-e.* și *testícol s.n.* /<fr. ***testicule***, lat. ***testicŭlus, -i***.

testiculár, -ă *adj.* (*anat.*) Care aparține testiculelor, care se referă la testicule. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***testiculaire***.

testimoniál, -ă *adj.* (*jur.*) Care se face prin martori, bazat pe o mărturie. ◇ *Probă testimonială* = probă cu martori. • sil. *-ni-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***testimonial***, lat. ***testimonialis, -e***.

testimóniu *s.n.* (*jur.*; *înv.*) Mărturie, dovadă. *Asta este un testimoniu de lipsă de cultură națională* (CAR.). ◆ Concr. Act, document care certifică ceva; certificat, adeverință. • pl. *-ii.* /<lat. ***testimonium, -ii***.

testoíd *s.m.* **1** (*biol.*) Structură cu aspect asemănător aceluia al testicululuui, de culoarea sidefie a albugineei. **2** (*biochim.*) Hormon steroid cu acțiune androgenă. • pl. *-izi.* /<fr. ***testoïde***.

testór *s.m., s.f.* Persoană care supune (pe cineva) unui test. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***testeur***.

testosterón *s.m.* (*fiziol.*) Hormon steroid masculin, secretat de testicul, cu rol deosebit în menținerea

caracterelor sexuale secundare, folosit și în terapeutică. • și (*înv.*) *testosterónă s.f.* /<fr. ***testostérone***.

testosterónă *s.f.* v. testosteron.

testudíde *s.f. pl.* (*zool.*) Familie de chelonieni cuprinzînd broaștele-țestoase de uscat. • /<fr. ***testudidés***; cf. lat. *testūdo, -inis* „broască-țestoasă".

teș, teáșă *adj.* (*reg.; despre coarnele vitelor*) Care este încovoiat înapoi. ◆ Ext. (*despre vite*) Care are coarnele încovoiate înapoi. • pl. *-i, -e.* /cf. *teși.*

teșătúră *s.f.* v. teșitură.

teșchereá *s.f.* **1** (*fam.*) Pungă cu bani; ext. bani. **2** (*înv.*) Adeverință, certificat, chitanță. **3** (*înv.*) Permis de călătorie; pașaport. ◇ Expr. (*reg.*) *A-și lua teșchereaua = a)* a pleca repede, a-și lua tălpășița; *b)* a nu mai avea nici o speranță, a-și lua nădejdea. *A da* (cuiva) *teșchereaua* = a alunga, a expedia (pe cineva). • pl. *-ele.* și (*înv.*) *teschereá, deșchereá s.f.* /<tc. ***tezkere***.

teșcoávă *s.f.* (*reg.*) **1** Burduf mic de piele în care se păstrează brînza. **2** Băsică uscată folosită de ciobani ca pungă pentru păstrarea tutunului. **3** Fig. (*deprec.*) Persoană șubrezită de boală sau de bătrînețe. ◆ Obiect uzat, stricat. • pl. *-e.* /cf. *teașcă.*

teșeálă *s.f.* (*reg.*) **1** Partea inferioară a tulpinilor de cereale, de floarea-soarelui etc., care rămîne în pămînt după recoltare. ◆ Ext. Miriște. **2** Fig. Sfială, teamă; ezitare, rezervă. • pl. *-eli.* /***teși*** + *-eală.*

teșetúră *s.f.* v. teșitură.

teși *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică lemne, trunchiuri etc.*) A tăia sau a reteza oblic. **2** *tr.* (*compl. indică muchiile sau vîrfurile unor obiecte ascuțite*) A netezi, a rotunji, a nivela. **3** *tr.* A turti (cu o lovitură) strîmbînd sau aplecînd pe o parte. ◇ Fig. *Cu un pumn cît butucul a teși la pămînt pe cel dinîi jandarm* (POPA). **4** *refl.* (*reg.*) A se sfii, a se jena. • prez.ind. *-esc.* /<bg. ***mesa, mecam***.

teșíre *s.f.* **1** Acțiunea de *a* (*se*) *teși* și rezultatul ei. **2** (*tehn.*) Operație de formare a unei fețe oblice la muchia unui obiect, avînd de obicei lățimea mică față de lungime. ◆ Operație de formare a unei porțiuni tronconice la extremitatea unei găuri cilindrice. • pl. *-i.* /v. ***teși***.

teșít, -ă *adj.* **1** (*despre lemne, trunchiuri etc.*) Care este tăiat sau retezat oblic. **2** (*despre obiecte ascuțite*) Care are colțurile sau muchiile retezate sau rotunjite. ◆ (*despre muchiile sau vîrfurile unor obiecte ascuțite*) Care este netezit, rotunjit, nivelat. **3** Care este turtit, strîmbat, aplecat într-o parte. • pl. *-ți, -te.* /v. ***teși***.

teșitór *s.n.* Unealtă construită dintr-o tijă de oțel cu una sau cu ambele extremități tronconice, folosită la teșirea găurilor cilindrice. • pl. *-oare.* /***teși*** + *-tor.*

teșitúră *s.f.* **1** Tăietură piezișă făcută într-un copac (pentru a-l doborî). ◆ Suprafață teșită a unui obiect (neted). ◆ (*tehn.*) Suprafață conică obținută prin operația de teșire. **2** Ciot, buturugă. • pl. *-i.* și (*reg.*) *teșetúră, teșătúră, teștúră s.f.* /***teși*** + *-tură.*

teșlăg *s.n.* (*tipogr.*) Material tipografic din plumb, care se pune în josul paginii pentru a susține rîndurile; rîndul alb de jos. • pl. *-ge.* /<germ. ***Unterschlag***.

teșméc *s.n.* (*reg.*) Înșelătorie, șmecherie, șiretlic. • pl. *-uri.* /<germ. ***Techtelmechtel***.

teșmecheríe *s.f.* (*reg.*) Șmecherie, șarlatanie, înșelătorie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***teșmec*** + ***șmecherie***, prin contaminare.

teșmení *vb. IV.* (*reg.*) **1** *tr., refl.* (*despre oameni*) A (se) buimăci, a (se) încurca, a (se) zăpăci. ◇ Expr. (*tr.*) *A teșmeni* (pe cineva) *în bătăi* = a bate (pe cineva) **2** *tr.* A strica, a uza. **3** *refl.* Fig. (*despre oameni*) A slăbi, a se trece, a se șubrezi (de boală sau de bătrînețe). • prez.ind. *-esc.* /etimol. nec.

teșmeníre *s.f.* (*reg.*) Faptul de *a* (*se*) *teșmeni.* • pl. *-i.* /v. ***teșmeni***.

teșmenít, -ă *adj.* (*reg.; despre oameni*) **1** Care este buimăcit, încurcat, zăpăcit. ◇ (*subst.*) *Nu mai știa ce să facă teșmenitul de Joe, ca să moaie inima tiranei de Junona* (ISP.). **2** Care este dezmățat; netrebnic. **3** Care este slăbit, șubrezit (de boală sau de bătrînețe). • pl. *-ți, -te.* /v. ***teșmeni***.

teștúră *s.f.* v. teșitură.

téta *s.m. invar.* **1** A opta literă a alfabetului grecesc. **2** Sunetul corespunzător acestei litere (consoană interdentală aspirată surdă). **3** Semn grafic pentru această literă (θ, θ). • /<fr. ***thêta***, gr. ***θῆτα***.

tetánic, -ă *adj.* (*med.*) Care ține de tetanos sau de tetanie, care se referă la tetanos sau la tetanie; care provoacă tetanos; care este provocat de tetanos. ◆ (*subst.*) Bolnav de tetanos. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***tétanique***.

tetaníe *s.f.* (*med.*) Sindrom caracterizat clinic prin contractări ale mușchilor și înțepenirea membrelor, din cauza tulburării metabolismului fosfocalcic, insuficienței glandelor paratiroide, hipovitaminozei D, tulburărilor grave gastrointestinale etc.; tetanism. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***tétanie***.

tetanifórm, -ă *adj.* (*med.*) Care are aparența tetanosului. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***tétaniforme***.

tetanísm *s.n.* (*med.*) Tetanie. • /<fr. ***tétanisme***.

tetanizá *vb. I. tr.* (*med.*) A provoca contracții musculare asemănătoare cu cele cauzate de tetanos; a îmbolnăvi de tetanos. • prez.ind. pers. 3 *-ează.* /<fr. ***tétaniser***.

tetanizáre *s.f.* (*med.*) Acțiunea de *a tetaniza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***tetaniza***.

tetános *s.n.* (*med.*) **1** Boală toxiinfecțioasă gravă, provocată de un bacil existent în pămînt, care se manifestă prin contracții musculare violente. **2** *Tetanos muscular* = contracție permanentă a mușchilor sub efectul excitațiilor frecvente. • /<fr. ***tétanos***, germ. ***Tetanus***; cf. gr. *τέτανος* „tensiune, rigiditate".

tetanotoxínă *s.f.* (*microbiol.*) Toxină secretată de bacilul tetanosului. • pl. *-e.* /<fr. ***tétanotoxine***.

tetartoedríe *s.f.* (*mineral.*) Proprietate a unor forme cristalografice de a poseda un sfert din numărul fețelor formelor holoedrice corespunzătoare. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***tétartoédrie***; cf. gr. *τέταρτος* „al patrulea".

tetartoédru *s.n., adj.* (*mineral.*) (Cristal) care prezintă tetartoedrie. • pl. *-e.* /<fr. ***tetartoèdre***.

tétă *s.f.* (*reg.*) **1** Îngrijitoare de copii mici; guvernantă. **2** Termen folosit de cineva pentru a vorbi cu sau despre mătușa sa. • pl. *-e.* /<srb. ***teta***.

téte *s.m.* (*reg.*) **1** Termen folosit de cineva pentru a vorbi cu (sau despre) tatăl său. ◇ Expr. *De cînd tetea flăcău* = de demult, vechi. *N-are tetea, că ți-ar da,* spune cineva căruia i se cere un lucru pe care nu-l are sau care nu-i stă în putere. **2** (*cu determ. „mare", „moș"*) Termen de respect folosit pentru a vorbi cu (sau despre) bunic sau străbunic. **3** Termen de respect folosit pentru a vorbi cu (sau despre) un unchi. **4** Termen de respect folosit pentru a vorbi cu (sau despre) un bărbat mai în vîrstă. **5** (*art.*) Termen pe care îl folosește un bărbat vorbind despre sine cu copiii, nepoții etc., uneori și cu persoane străine. • /cf. *țig. tetea.*

tete-a-tete [teta'tet] *loc.subst.* Convorbire între patru ochi. ◆ Întîlnire a două persoane. ◆ Conversație intimă. • /<fr. ***tête-à-tête*** „cap lîngă cap".

teteríst *s.m.* (*înv.*) Soldat în termen care, în baza absolvirii unei școli civile prevăzute de lege, beneficiază de reducerea serviciului militar. • pl. *-iști.* /abr. ***t[înăr cu] t[ermen] r[edus]*** + *-ist.*

tétic, -ă *adj.* (*filos.*) Care are caracter intenșional, tezist, doctrinar. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***thétique***; cf. gr. *θετικός* <*θέσις* „acțiunea de a poza".

tetiéră *s.f.* Piesă accesorie a unui fotoliu sau a unui scaun pentru sprijinit capul. • sil. *-ti-e-.* pl. *-e.* /<fr. ***têtière***.

tetína *s.f.* Obiect din cauciuc, găurit la un capăt, care imită sfîrcul mamelei și care, atașat la un biberon, servește la hrănirea sugarilor. • pl. *-e.* /<fr. ***tétine***.

tetr- Elem. de compunere „patru; de patru ori; format din patru". • și *tetra-.* /<fr. ***tétr(a)***-; cf. gr. *τετρα-* <*τέτταρες* „patru".

tétra[1] *s.m.* (*iht.*) Pește de acvariu, de culoare cenușie-argintie, cu dungi late, negre, originar din Paraguay (*Gymnocorymbus ternetzi*). • /<germ. ***Tetra***; cf. lat. șt. *Tetra[gonopterus].*

tétra[2] *s.n.* (*ind. text.*) Țesătură de tricot dintr-un fir în care alternează cîte două șiruri de ochiuri pe față cu două pe dos. ◆ Ext. Produs confecționat din acest fel de tricot. • /den. com.

tetra[3]**-** v. tetr-.

tetraatómic, -ă *adj.* (*chim.; despre molecule*) Care este format din patru atomi. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***tétratomique***.

tetrabromúră *s.f.* (*chim.*) Compus chimic conținînd patru atomi de brom. • pl. *-i.* /<fr. ***tétrabromure***.

tetracarboníl *s.m.* (*chim.*) *Tetracarbonil de nichel* = compus coordonativ al nichelului cu monoxidul de carbon, sub formă de lichid incolor, solubil în apă, foarte toxic. • pl. *-i.* /<fr. ***tétracarbonyle***.

tetrachénă *s.f.* (*bot.*) Fruct format din patru achene, care se desfac numai la maturitate. • pl. *-e.* /<fr. ***tetrakène***.

tetracíclic, -ă *adj.* (*bot.*) Care este compus din patru cicluri sau verticile florale. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***tétracyclique***.

tetraciclínă *s.f.* (*farm.*) Antibiotic derivat din aureomicină prin eliminarea unui atom de clor, utilizat în tratamentul infecțiilor cu colibacili, virusuri etc. • /<fr. ***tétracycline***.

tetraclormetán *s.n.* (*chim.*) Tetraclorură de carbon. • /<fr. ***tétrachlorométan***, engl. ***tetrachloromethane***.

tetraclorúră *s.f.* (*chim.*) Combinație a clorului cu un element tetravalent. ◇ *Tetraclorură de carbon* = compus organic lichid, incolor, cu miros plăcut, folosit în unele aparate de stins incendiile, ca solvent neinflamabil, la fabricarea lacurilor, a insecticidelor etc. *Tetraclorură de sulf* v. sulf. • pl. *-i.* /<fr. ***tétrachlorure***.

tetracoraliér *s.m.* (*paleon.; la pl.*) Ordin fosil de celenterate antozoare, cu simetrie bilaterală și cu patru septe principale, care au trăit din silurian pînă la sfîrșitul paleozoicului (*Tetracorallia*); (*și la sg.*) animal care face parte din acest ordin. • sil. *-li-er.* pl. *-i.* /<fr. ***tétracoralliaires***.

tetracórd *s.n.* (*muz.*) **1** (*în antic.*) Liră antică cu patru coarde. **2** Fragment al unei game format din patru sunete consecutive, ale cărui extreme formează o cvartă. • pl. *-uri.* /<fr. ***tétracorde***, lat. *tetrachordon*; cf. gr. *τετράχορδον*.

tetracromátic, -ă *adj.* Care are patru culori. • pl. *-ci, -ce.* /<engl. ***tetrachromatic***.

tetracromíe *s.f.* **1** Ansamblu de patru culori. **2** (*tipogr.*) Procedeu de imprimare policromă prin suprapunerea a patru culori. • g.-d. *-iei.* /<it. ***tetracromia***.

tetradactíl, -ă *adj.* (*zool.; despre animale*) Care are cîte patru degete la fiecare picior. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***tétradactyle***.

tetradactilíe *s.f.* (*zool.*) Stare a animalelor tetradactile. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***tétradactylie***; cf. gr. *τετρα-* „patru", *δάκτυλος* „deget".

tetrádă[1] *s.f.* **1** Grupare de patru entități (similare sau înrudite); tetralogie. **2** (*biol.*) Grup de patru elemente cromozomiale formate în timpul meiozei; grupare pătrată de microorganisme, rezultată din diviziunea în două planuri a unor coci. **3** (*tipogr.*) Care este format din patru coli. • pl. *-e.* /<fr. ***tétrade***.

tetrádă[2] *s.f.* v. tartaj.

tetradinám, -ă *adj.* (*bot.; despre androcee*) Care are patru stamine mai lungi și două mai scurte, ca la crucifere. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***tétradyname***.

tetradrăhmă *s.f.* Veche monedă grecească de argint, valorînd patru drahme. • pl. *-e.* /<fr. ***tetradrachme***; cf. gr. *τετραδράχμη*.

tetraedrál, -ă *adj.* (*geom.*) Tetraedric. • pl. *-i, -e.* /***tetraedru*** + *-al.*

tetraédric, -ă *adj.* (*geom.*) Care ține de tetraedru, care se referă la tetraedru; care are formă de tetraedru; tetraedral. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***tétraédrique***.

tetraedrít *s.n.* (*mineral.*) Minereu cu compoziție variabilă, conținînd mai ales sulfură de cupru, de stibiu, de zinc, de arsen, cu cantități mici de sulfură dublă de cupru și fier, mercur, argint, care cristalizează în sistemul cubic, de culoare cenușie, cu luciu metalic. • /<fr. ***tétraédrite***.

tetraedrón *s.n.* v. tetraedru.

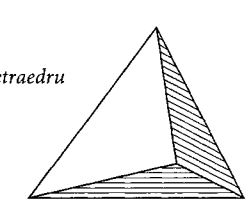

tetraedru

tetraédru *s.n.* (*geom.*) Poliedru cu patru fețe triunghiulare, patru vîrfuri și șase muchii; piramidă triunghiulară. • pl. *-e.* și (*înv.*) *tetraedrón s.n.* /<fr. ***tétraèdre***, ngr. ***τετράεδρον***.

tetraevánghel *s.n.* (*relig.*) Carte care cuprinde cele patru evanghelii; evangheliar. • pl. *-e.* și *tatravánghel, tetravánghel s.n.* /<ngr. ***τετραβάγγελο***; cf. gr. *τετρα-* „cu patru", *εὐαγγέλιον* „vanghelie".

tetraevanghélie *s.f.* (*relig.*) Tetraevanghel. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi *tretivanghélie s.f.* /<slav. **тетраєвангеліе**.
tetrafluorúră *s.f.* (*chim.*) Combinaţie a fluorului cu un element tetravalent. • sil. *-flu-o-*, pl. *-i.* /<fr. ***tétrafluorure***.
tetrafónic, -ă *adj.* (*muz.*) Care aparţine tetrafoniei, care se referă la tetrafonie. ◆ Care este realizat prin tetrafonie; cvadrifonic. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***tétraphonique***.
tetrafonie *s.f.* (*muz.*) Cvadrifonie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***tétraphonie***.
tetragín, -ă *adj.* (*bot.; despre flori*) Care are patru carpele sau patru pistiluri. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***tétragyne***.
tetragón *s.n.* (*geom.*) Poligon cu patru laturi; patrulater. • pl. *-oane.* /<fr. ***tétragone***; cf. gr. *τετρα-* „cu patru", *γωνία* „unghi".
tetragonál, -ă *adj.* (*geom.*) Care are formă de tetragon. ◇ *Sistem tetragonal* = sistem de cristalizare în formă de prismă dreaptă cu baza pătrată. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***tétragonale***, it. ***tetragonale***.
tetragrámă *s.f.* **1** Nume format din patru litere. ◆ Ext. Grup de patru litere. **2** (*muz.*) Portativ de patru linii, în sec. 11. • pl. *-e.* /<it. ***tetragramma***; cf. lat. *[nomen] tetragrammatron*, gr. *τετραγράμματον* <*τετρα-* + *γράμμα* „literă".
tetrahidronaftalínă *s.f.* (*chim.*) Tetralină. • /<fr. ***tétrahydronaphtalène***, după *naftalină*.
tetralínă *s.f.* (*chim.*) Hidrocarbură aromatică, obţinută prin hidrogenarea parţială a naftalinei, care are în moleculă un nucleu benzenic cu un nucleu saturat, lichid incolor, insolubil în apă, solubil în alcool, eter etc., care este folosit ca dizolvant în industria chimică; tetrahidronaftalină. • /<fr. ***tétraline***.
tetralób *s.n.* (*arhit.*) Cvadrilob. • pl. *-uri.* /<fr. ***tétralobe***.
tetralogíe *s.f.* **1** (*în antic.*) Grup de patru piese dramatice, format din trei tragedii şi o dramă satirică, pe care poeţii tragici greci le prezentau într-un spectacol teatral complet, la concursurile organizate cu ocazia diverselor serbări. **2** Ext. Serie de patru opere literare sau muzicale legate între ele printr-o temă comună. **3** Tetradă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***tétralogie***, gr. ***τετραλογία***.
tetramér, -ă *adj.* **1** Care este constituit din patru părţi. **2** (*zool.*) Care este format din patru metamere. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***tétramère***.
tetramétru *s.m.* (*vers.*) Vers clasic greco-latin compus din patru unităţi metrice trisilabice sau şase bisilabice. ◆ Ext. Vers format din patru unităţi metrice. • pl. *-i.* /<fr. ***tétramètre***; cf. gr. *τετράμετρος*.
tetramimíe *s.f.* (*înv.*) Perioadă, interval de timp de patru luni. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<ngr. ***τετραμηνία***.
tetramórf, -ă *adj.*, *s.n.* **1** *adj.* Care prezintă patru forme. **2** *s.n.* (*a. plast.*) Reprezentare a celor patru simboluri evanghelice (înger, leu, taur şi vultur) într-o singură imagine. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***tétramorphe***, germ. ***Tetramorphe***.
tetrándră *adj.* (*bot.; despre flori*) Care are androceul format din patru stamine. • pl. *-e.* /<fr. ***tétrandre***.
tetraonídă *s.f.* (*ornit.; la pl.*) Familie de păsări galinacee cuprinzînd ierunca, cocoşul-de-munte etc. (*Tetraonidae*); (*şi la sg.*) pasăre care face parte din această familie. • pl. *-e.* /<fr. ***tétraonidés***; cf. lat. *tetrao, -onis*, gr. *τετράων* „cocoş-de-munte".
tetraparéză *s.f.* (*med.*) Diminuare a forţei musculare la cele patru membre. • pl. *-e.* /<fr. ***tétraparesse***.
tetrapetál, -ă *adj.* (*bot.; despre flori*) Care are patru petale. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***tétrapétale***.
tetrapíl *s.n.* (*arhit.*) Portic cu patru deschideri, plasat la încrucişarea centrală de drumuri a oraşelor din Orient din epoca romană, mai ales din Siria. • /<fr. ***tétrapyle***.
tetrapirén, -ă *adj.* (*bot.; despre fructe*) Care are patru sîmburi. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***tetrapyrenus***.
tetraplégic, -ă *s.m., s.f., adj.* (*med.*) (Individ) care este afectat de tetraplegie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***tétraplégique***.
tetraplegíe *s.f.* (*med.*) Paralizie a celor patru membre din cauza leziunii măduvei spinării. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***tétraplégie***.
tetraploíd, -ă *adj.* (*biol.; despre celule, organisme etc.*) Care prezintă patru seturi haploide de cromozomi. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***tétraploïde***; cf. gr. *τετραπλοῦς* „de patru ori".
tetraploidíe *s.f.* (*biol.*) Stare a ceea ce este tetraploid. • sil. *-plo-i-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***tétraploïdie***.
tetrapód[1] *s.n.* **1** (*bis.*) Piedestal (pliant) cu patru picioare, pe care se aşază *Evanghelia* sau alte obiecte de cult. ◆ Ext. Acoperămînt pentru acest tip de piedestal, făcut dintr-o ţesătură scumpă. **2** (*constr.*) Bloc de beton armat cu patru proeminenţe tronconice, folosit pentru protecţia digurilor şi a coastelor maritime. • pl. *-uri,* (*înv.*) *-oade.* /<ngr. ***τετράποδος*** „patru picioare".
tetrapód[2] *s.n.* (*zool.; la pl.*) Subclasă de animale superioare (batracieni, reptile, păsări, mamifere) al căror schelet, cu patru membre, este adaptat pentru deplasarea în mediu acvatic (*Tetrapoda*); (*şi la sg.*) animal care face parte din această subclasă. ◇ (*adj.*) *Animal tetrapod.* • pl. *-e.* /<fr. ***tétrapodes***.
tetrapodíe *s.f.* (*vers.*) Metru ritmic în prozodia greacă, constînd în două dipodii de acelaşi fel. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***tétrapodie***; cf. gr. *τετραποδία*.
tetraptér, -ă *adj.* (*entom.; despre insecte*) Care are două perechi de aripi. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***tétraptère***.
tetrárh *s.m.* (*în antic.*) **1** Guvernator al unei tetrarhii. **2** Titlu dat de romani anumitor principi tributari de la frontierele răsăritene ale imperiului. ◆ Persoană care purta acest titlu. • pl. *-i.* /<fr. ***tétrarque***, lat. ***tetrarches***, gr. ***τετράρχης***.
tetrarhát *s.n.* (*în antic.*) Autoritatea, funcţia de tetrarh. ◆ Perioada în care este exercitată funcţia de tetrarh. ◆ Teritoriu aflat sub autoritatea unui tetrarh. • pl. *-e.* /<fr. ***tétrarchat***.
tetrarhíe *s.f.* (*în antic.*) **1** A patra parte dintr-o ţară, supusă autorităţii unui tetrarh. **2** Formă de guvernămînt în Imperiul Roman (instituită de Diocleţian), în care autoritatea era împărţită între patru conducători (doi cezari şi doi augusţi), fiecare avînd teritoriul propriu de guvernare. **3** Subdiviziune a falangei macedonene. **4** Perioada în care îşi exercită funcţia un tetrarh. ◆ Demnitatea de tetrarh. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***tétrarchie***, gr. ***τετραρχία***.
tetrás *s.m.* (*ornit.*) Pasăre galiformă, de talie mare, care trăieşte în pădurile din regiunile temperate şi reci ale emisferei nordice (*Tetrao urogallus*); cocoş-de-munte. • pl. *-şi.* /<fr. ***tétras***.
tetrasepál, -ă *adj.* (*bot.; despre flori*) Care are patru sepale. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***tétrasépale***.
tetrasiláb, -ă *adj.* (*lingv., vers.; despre cuvinte sau versuri*) Tetrasilabic. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***tétrasyllabe***.
tetrasilábic, -ă *adj.* (*lingv., vers.; despre cuvinte sau versuri*) Care este format din patru silabe; tetrasilab. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***tétrasyllabique***; cf. lat. ***tetrasyllabus***, gr. ***τετρασύλλαβος***.
tetraskelión *s.n.* (*a. plast.*) Motiv decorativ în formă de cruce cu braţele egale şi extremităţile frînte la 90°. • sil. *-li-on.* /<fr. ***tétraskélion***; cf. gr. *τετρασκελής* „patruped, cu patru picioare".
tetraspérm, -ă *adj.* (*bot.; despre fructe*) Care are patru seminţe. • pl. *-i, -e.* /<lat. şt. ***tetraspermus, -a, -um***.
tetraspór *s.m.* (*bot.*) Spor cu cromozomi care rezultă imediat din meioză şi care se grupează cîte patru. • pl. *-i.* /<fr. ***tétraspore***.
tetrasporánge *s.m.* (*bot.*) Sporange în care se formează tetrasporii. • pl. *-gi.* /<fr. ***tétrasporange***.
tetrastíh, -ă *adj.* **1** (*vers.; despre strofe*) Care este format din patru versuri; catren. **2** Care este format din patru părţi. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***tetrastĭchus, -a, -um***; cf. gr. *τετράστιχος*.
tetrastíl *s.n., adj.* (*arhit.*) (Edificiu) cu patru coloane la faţadă; (edificiu) precedat de un portic cu patru coloane. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***tétrastyle***, lat. ***tetrastylus, -a, -um***, gr. ***τετράστιλος***.
tetrasubstituít, -ă *adj.* (*chim.; despre derivaţi*) Care este obţinut prin substituirea a patru atomi din moleculă. • sil. *-tu-it.* pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***tétrasubstitué***.
tetrasulfúră *s.f.* (*chim.*) Sulfură a cărei moleculă conţine patru atomi de sulf. • pl. *-i.* /<fr. ***tétrasulfure***.
tetratlón *s.n.* (*sport*) Probă sportivă combinată, care reuneşte patru probe (100 m plat, aruncarea greutăţii, săritura în lungime şi cea în înălţime). • pl. *-oane.* /<engl. ***tetrathlon***, fr. ***tétrathlon***; cf. gr. *τετρα-* „cu patru", *ἆθλος* „luptă".
tetratloníst, -ă *s.m., s.f.* (*sport*) Sportiv specializat în tetratlon. • pl. *-işti, -iste.* /***tetratlon*** + *-ist*.
tetravaccín *s.n* (*med.*) Vaccin conţinînd patru componente profilactice diferite. • pl. *-uri.* /***tetra-*** + ***vaccin***.
tetravalént, -ă *adj.* **1** (*chim.; despre elemente chimice*) Care are valenţa patru; cvadrivalent. **2** (*biol.*) Care are patru cromozomi. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***tétravalent***; cf. gr. *τετρα-* „patru", lat. *valere* „a valora".
tetravalénţă *s.f.* (*chim.*) Proprietate a elementelor chimice de a fi tetravalente. • /***tetra-*** + ***valenţă***, după fr. *quadrivalence*.
tetravánghel *s.n.* v. tetraevanghel.
tetrazómic, -ă *adj.* (*biol.*) Care are doi cromozomi omologi supranumerari. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***tétrasomique***.
tetreá *s.f.* (*înv.*) Dulceaţă (de chitră). • pl. *-ele.* /<tc. ***tetre***.
tetródă *s.f.* (*electron.*) Tub electronic cu patru electrozi (anod, catod, grilă-ecran şi grilă de comandă) situaţi într-un balon cu vid înaintat. • pl. *-e.* /<fr. ***tétrode***.
tetrodón *s.m.* (*iht.*) Peşte din mările calde, cu patru dinţi, acoperit cu solzi spinoşi, care poate deveni sferic umflîndu-se cu aer (*Tetraodon*). • pl. *-i.* /<fr. ***tétrodon***; cf. gr. *ὀδούς, -όντος* „dinte".
tetróză *s.f.* (*chim.*) Monozaharidă cu patru atomi de carbon în moleculă. • pl. *-e.* /<fr. ***tétrose***.
teu *s.n.* **1** Instrument compus dintr-o riglă de desen în formă de T, folosit la trasarea liniilor paralele sau înclinate. **2** Armătură metalică cu trei ramificaţii aşezate în formă de *T*, folosită la racordarea ţevilor. **3** Piesă fasonată din beton, fontă sau bazalt cu trei ramificaţii, folosită pentru canalizări. **4** Dispozitiv indicator folosit pe aeroporturi pentru a arăta direcţia şi sensul vîntului. **5** (*pesc.*) Suport improvizat din scînduri sau din bucăţi de lemn, pe care se sprijină undiţele la pescuit. • pl. *-uri.* /<fr. ***té***.

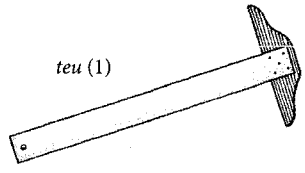
teu (1)

téucă *s.f.* v. teică.
teúgă *s.f.* (*mar.*) Punte situată deasupra punţii principale, la proră, care se întinde dintr-un bord în altul şi în interiorul căreia sînt amenajate magazii şi, uneori, locuinţe pentru echipaj. • pl. *-ge.* /<fr. ***teugue***.
teúrg *s.m.* Practicant al teurgiei. • sil. *te-urg.* pl. *-gi.* /<lat. ***theurgus, -i***; cf. gr. *θεουργός*.
teúrgic, -ă *adj.* Care aparţine teurgiei, care se referă la teurgie. • sil. *te-ur-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***théurgique***, gr. ***θεουργικός***.
teurgíe *s.f.* **1** (*în mit. antică*) Operaţie magică, proprie ermetismului elenistic, în care se stabilea un contact cu divinitatea sau cu forţele demonice printr-o evocare. **2** (*teol.*) Arta de a face ca Dumnezeu să coboare în suflet, creînd astfel o stare extatică. **3** Gen de magie prin care individul este pus în contact cu divinitatea binefăcătoare; magie albă. ◆ Ext. Ştiinţa miracolelor; arta de a face minuni. • sil. *te-ur-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***théurgie***, lat. *theurgia, -ae*, gr. ***θεουργία***.
teutón, -ă *s.m., adj.* **1** *s.m.* (*la pl.*) Populaţie germanică din Peninsula Iutlanda şi din insulele daneze, care, în sec. 2 î.Hr., a migrat spre sud, invadînd Galia, fiind înfrîntă de Marius, la Aquae Sextiae, lîngă Aix-en-Provence; (*şi la sg.*) persoană care aparţinea acestei populaţii. **2** *adj.* Care aparţine teutonilor, care se referă la teutoni; teutonic. **3** *adj. Cavalerii teutoni* (şi *subst. pl.*) = ordin monaho-cavaleresc întemeiat de cruciaţi germani în Palestina, în sec. 12, strămutat în Europa în secolul următor, care timp de trei secole a fost principalul exponent al expansiunii germanilor în teritoriile slavilor din răsăritul Europei; ordinul teutonic; (*şi la sg.*) persoană care făcea parte din acest ordin. ◆ Care aparţine acestui ordin. **4** *adj.* Ext. German, nemţesc. • sil. *te-u-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***teuton***, lat. ***Teutŏni, -orum***.
teutónic, -ă *adj.* Care aparţine ordinului teutonilor sau membrilor săi, care se referă la ordinul teutonilor sau la membrii săi. ◇ *Ordinul teutonic* = cavalerii teutoni. • sil. *te-u-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***teutonique***, lat. ***teutonicus, -a, -um***.
tevatúră *s.f.* **1** Zarvă, gălăgie, scandal. *Face mare tevatură pentru nimic.* ◆ Bucluc, neplăcere. *Cum era şi rupt de osteneală de atîta călătorie şi de atîta tevatură ce avu pe drum, adormi* (ISP.). **2** (*pop.*) Tulburare, încăierare; răscoală, răzmeriţă. *Mălurenii au veche*

învățătură și pătimire de la tevatura din 907 (SADOV.). • pl. *-i.* /<tc. ***tevatür.***

tex *s.n.* (*ind. text.*) Unitate de măsură folosită pentru indicarea fineței firelor și semifabricatelor textile, reprezentînd greutatea în grame a 1000 m de fir. • pl. *-uri.* /<fr. ***tex.***

texoprínt *s.n.* (*fotogr.*) (Procedeu de) obținere a unui dispozitiv fotografic după o formă de tipar înalt, pentru tipar plan sau adînc, prin fotografierea directă a formei de tipar înalt. • /<germ. ***Texoprint.***

text *s.n.* **1** Totalitatea elementelor lingvistice (cuvinte, fraze etc.) care constituie o scriere (literară, un discurs, o lege etc.). *Descifra textul obscur c-un interes deosebit* (EMIN.). ◆ Scriere considerată în redactarea ei originală autentică. *Își racordează textul de tradus structurii sale* (PER.). ◇ *Critică de text* v. critic. **2** Parte a unei lucrări scrise sau tipărite care cuprinde comunicarea propriu-zisă fără titluri, observații etc.; parte a unei lucrări tipărite, compusă numai din litere și semne tipografice, fără ilustrații și fără titluri. *Paginile de text compact se aranjează mai ușor decît cele care conțin și imagini.* **3** Fragment al unei opere, caracteristic pentru gîndirea sau arta autorului. *Utilizezi două texte paralele* (ARGH.). ◆ (*lingv.*) Ansamblul enunțurilor supuse analizei, mostră de manifestare lingvistică scrisă sau vorbită. **4** (*muz.*) Cuvintele unei bucăți de muzică vocală. *Textul unui cîntec.* **5** (*tipogr.*) Literă de tipar cu corpul de 20 de puncte tipografice. ◇ *Dublu text* = corp de literă de 40 de puncte tipografice. *Format de text* v. format. **6** (*inform.*) Date alcătuite numai din caractere standard pentru calculatoare fără nici un cod special de formatare. ◇ *Editor de texi* v. editor. **7** (*fam.; la pl.*) Afirmații, argumente, aprecieri făcute cu scopul de a convinge, de a impresiona pe cineva. *Lasă textele și spune ce ai de spus!* • pl. *-e.* /<lat. ***textus***, ***-us*** „țesătură", fr. ***texte***, germ. ***Text.***

texti- Elem. de compunere „rețea; țesătură". • și *texto-.* /<fr. ***texti-***, ***texto-***; cf. lat. *textum, -i.*

textiér *s.m.* (*muz.*) Autor de versuri pentru bucăți de muzică ușoară. • sil. *-ti-er.* pl. *-i.* /***text*** + ***-ier.***

textifórm, -ă *adj.* Care este întrețesut, care este de forma unei țesături; reticular. • pl. *-i, -e.* /<engl. ***textiform.***

textíl, -ă *adj., s.f. pl.* **1** *adj.* (*bot.; despre plante*) Din care se extrag fibre folosite în țesătorie. ◆ Care ține de țesătorie sau de țesături, care se referă la țesătorie sau la țesături. *Industria textilă s-a dezvoltat mult în ultimii ani.* ◆ (*despre fibre, materiale etc.*) Care servește la țesut sau tricotat. ◆ (*despre țesături*) Care este țesut, lucrat din fibre sau din fire. ◆ (*despre mașini*) Care servește la țesut, care poate fi folosit în țesătorie. **2** *s.f. pl.* (*ind. text.*) Materiale, confecții etc. din fibre textile (țesături, tricotaje, pîsle, dantele, broderii, produse de pasmanterie etc.). ◇ *Textile nețesute* = produse constituite din straturi de fibre consolidate cu lianți din polimeri sintetici și eventual perforate, pentru a le face permeabile pentru aer. ◆ Ext. Obiecte confecționate din țesături. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***textile***, lat. ***textilis***, ***-e*** <*texére* „a țese".

textilíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care se ocupă cu țesătoria. ◆ (Persoană) specializată în industria textilă. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***textiliste.***

textín *s.n.* Material din care se confecționează încălțăminte. • pl. *-e.* /***text[il]*** + ***-in***, den. com.

texto- v. texti-.

textoblástic, -ă *adj.* (*biol.*) Care formează un țesut regenerativ. • pl. *-ci, -ce.* /<engl. ***textoblastic.***

textoíd *s.m.* Segment de text mai mic. • pl. *-izi.* /***text*** + ***-oid.***

textolít *s.n.* Material în formă de plăci, constituit din straturi de țesături impregnate cu rășini sintetice de tipul bachelitei, presat la cald, prelucrabil prin așchiere, utilizat ca material electroizolant în electrotehnică și radiotehnică, în construcția de mașini (la fabricarea unor roți dințate). • pl. *-e.* /<fr. ***textolite.***

textológ, -ă *s.m., s.f.* (*filol.*) Specialist în textologie. • pl. *-gi, -ge.* /<rus. ***текстолог.***

textológic, -ă *adj.* (*filol.*) Care ține de textologie, care se referă la textologie. • pl. *-ci, -ce.* /după rus. *текстологический.*

textologíe *s.f.* (*filol.*) Disciplină filologică aplicată la studiul comparat al textelor unor opere literare sau de altă natură, pentru stabilirea versiunii definitive corecte, autentice, în vederea republicării operelor în ediții postume. • g.-d. *-iei.* /<rus. ***текстология***; cf. lat. *textus, -us* „text".

textuál, -ă *adj.* **1** Care este identic cu textul, care este reprodus cuvînt cu cuvînt după textul original. ◇ (*adv.*) *Copiez textual fraza subliniată* (CAR.). **2** Care aparține textului, care se referă la text. • sil. *-tu-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***textuel***, lat. ***textualis.***

textualísm *s.n.* (*lit.*) **1** Aderență rigidă la text; textualitate. **2** Metodă sau principiu de critică textuală. • sil. *-tu-a-.* /<engl. ***textualism.***

textualíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (*lit.*) **1** *adj., s.m., s.f.* (Adept) al textualismului. **2** *s.m.* Erudit în materie de texte (biblice). • sil. *-tu-a-.* pl. *-iști, -iste.* /<engl. ***textualist.***

textualitáte *s.f.* (*lit.*) Textualism. • sil. *-tu-a-.* /***textual*** + ***-itate.***

textură *vb. I. tr.* (*ind. text.; compl. indică fibre sintetice*) A modifica proprietățile fizice în scopul îmbunătățirii calităților termoizolante, extensibile etc. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***texturer.***

texturáre *s.f.* (*ind. text.*) Acțiunea de *a textura* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***textura.***

textúră *s.f.* **1** Aspect al unei țesături, determinat de finețea și legătura firelor; urzeală. **2** (*geol.*) Mod de distribuire în spațiu a părților componente ale rocilor și raporturile dintre aceste părți. ◇ *Textura solului* = alcătuirea granulometrică a solului, exprimată prin consistență, rezistență etc. ◆ Mod de dispunere orientată în spațiu a constituenților structurali ai unui metal sau ai unui aliaj. **3** (*anat.*) Felul cum sînt dispuse fibrele unei părți a corpului. **4** (*muz., lit.*) Mod de dispunere a componentelor unei lucrări muzicale sau literare. **5** (*tipogr.*) Imprimat de dimensiuni mici, sub formă de fișie, care se lipește într-o lucrare tipărită peste pasajele care trebuie rectificate. • pl. *-i.* /<fr. ***texture***, germ. ***Textur***, it. ***testura***, lat. ***textūra***, ***-ae*** „țesătură".

tezáur *s.n.* **1** Cantitate mare de monede, bijuterii, aur sau obiecte reprezentînd valori spirituale, strînse și păstrate laolaltă. ◆ Ext. Avere, bogăție. ◇ Fig. *Roz-albă aurorā..., Revarsă din ochii-i de lacrimi tezaur* (EMIN.). ◆ Bani sau obiecte prețioase descoperite întîmplător în pămînt; comoară. **2** Loc unde se păstrează obiecte de preț; vistierie. ◆ Muzeu al unei biserici, al unei mănăstiri, în care sînt păstrate relicve și obiecte prețioase. **3** (*fin.*) Totalitatea metalelor prețioase, a efectelor etc. aflate în depozitul unei bănci de emisie. ◇ *Bilete de tezaur* v. bilet. *Bon de tezaur* v. bon. **4** Fig. Ceea ce este considerat ca foarte prețios și folositor, ceea ce este foarte iubit, prețuit. *Ea... devenise tezaurul căsniciei lui* (EMIN.). ◆ Spec. Patrimoniu spiritual al unei societăți, al unei epoci. *Aveți de apărat tezaurul cel mai scump ce ați moștenit de la strămoși, limba* (ALECS.). **5** Fig. Nume dat unor lucrări de mare valoare, de erudiție. ◇ (*lingv.*) *Dicționar tezaur* = dicționar explicativ exhaustiv, care înregistrează toate cuvintele unei limbi din tot cursul evoluției ei. ◆ (*lingv.*) Lexic documentar complex și complet pentru o disciplină sau pentru un subiect. • sil. *-za-ur.* pl. *-e.* /<fr. ***thesaurus***, lat. ***thesaurus***, ***-i***, gr. ***θησαυρός*** „comoară".

tezaurár *s.m.* (*înv.*) Custode al unui tezaur; funcționar care primea și distribuia banii statului; casier, vistiernic. • sil. *-za-u-.* pl. *-i.* /***tezaur*** + ***-ar***; cf. lat. med. *thesaurarius.*

tezaurismóză *s.f.* (*med.*) Grup de stări patologice diverse, determinate de depozitarea dezordonată a produșilor metabolismului lipidelor sau al glucidelor. • sil. *-za-u-.* pl. *-e.* /<fr. ***thesaurismose.***

tezaurizá *vb. I. tr.* (*compl. indică bani, valută*) A scoate din circuitul economic normal. ◆ Gener. (*compl. indică bani, obiecte de valoare etc.*) A strînge, a acumula. ◇ (*abs.*) *Strîngi pietre prețioase, tezaurizezi* (CĂL.). • sil. *-za-u-.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***thésauriser***, lat. ***thesaurizare.***

tezaurizáre *s.f.* Acțiunea de *a tezauriza* și rezultatul ei. • sil. *-za-u-.* pl. *-ări.* /v. ***tezauriza.***

tezaurizatór *s.m.* Persoană care tezaurizează. • sil. *-za-u-.* pl. *-i.* /<lat. ***thesaurizator***, ***-oris.***

téză *s.f.* **1** Afirmație expusă și susținută într-o discuție; idee principală dezvoltată și demonstrată într-o operă, într-o cuvîntare etc. *Dispunem... de elemente care confirmă această teză* (DAIC.). ◇ Loc.adv. (*înv.*) *În teză generală* = în general. ◆ (*filos.*) Idee, propoziție, asertiune care formează primul termen al unei antinomii (în filosofiile raționaliste de tip kantian) sau al unei contradicții de tip dialectic (în filosofia lui Hegel și în concepțiile filosofice de tip marxist). **2** Părere, opinie asupra unei chestiuni căreia i se demonstrează veridicitatea. ◆ Idee artistică (schematic și simplist demonstrată estetic) a unui roman, a unui film, a unei piese de teatru etc., care ilustrează o concepție politică, morală sau filosofică. **3** (*log.*) Enunț strict determinat în cadrul unei demonstrații. ◇ *Teză logică* = tautologie. **4** Lucrare scrisă, făcută de elevi în clasă sub supravegherea profesorului, la sfîrșitul unei perioade de studiu sau la un examen. *Mîine am teză la matematică.* **5** *Teză de licență* (sau *de doctorat*) = lucrare științifică prezentată de un candidat pentru obținerea titlului de licențiat (sau de doctor în științe). • pl. *-e.* /<fr. ***thèse***, lat. ***thēsis***, ***-is***, germ. ***These.***

tezísm *s.n.* **1** Susținere, propagare a anumitor teze. **2** Limitare a unei opere de artă la demonstrarea unei anumite teze. ◆ Ext. Didacticism, schematism. • /***teză*** + ***-ism.***

tezíst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al tezismului. **2** *adj.* Care aparține tezismului sau teziștilor, care se referă la tezism sau la teziști; care se bazează pe tezism. • pl. *-iști, -iste.* /***teză*** + ***-ist.***

tfilíne *subst. pl.* (*relig.*) Bucăți de pergament, cu versete din *Biblie*, închise într-o cutioară, pe care evreii ortodocși și le pun pe frunte sau pe brațul stîng cînd își fac rugăciunea. • /<ebr. ***tephilin.***

thailandez, -ă [tailan'dez] *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Thailandei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuiește în Thailanda; locuitorii Thailandei. **2** *adj.* Care aparține Thailandei sau thailandezilor, care se referă la Thailanda sau la thailandezi; care este originar din Thailanda. • pl. *-i, -e.* /nm. pr. (stat în Asia de S-E, în peninsula Indochina) ***Thailanda*** + ***-ez***; cf. fr. ***thaïlandais.***

thalidomidă [talido'midə] *s.f.* (*farm.*) Medicament tranchilizant și antivomitiv, cu acțiune nocivă, care, administrat femeilor gravide, produce malformații ale fetilor. • scris și *talidomidă.* pl. *-e.* /<fr., engl. ***thalidomide***, germ. ***Thalidomide.***

thalidomidomanie [talidomidoma'nie] *s.f.* Consum exagerat de thalidomidă. • /***thalidomidă*** + ***manie.***

thanetian, -ă [taneti'an] *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Etaj al eocenului inferior. **2** *adj.* Care aparține thanetianului, specific thanetianului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din thanetian. • sil. *-ti-an.* /<fr. ***thanétien***; cf. nm. pr. *Thanet*, insulă în N-E provinciei Kent (Anglia).

themă ['temə] *s.f.* (*adm., milit.; în Imperiul Bizantin*) Unitate teritorială în care puterea militară și civilă erau încredințate unui strateg numit de împărat și dependent direct de acesta. ◆ Ext. Țară, provincie. • pl. *-e.* /<fr. ***thème***, gr. ***θέμα.***

theravada [ter'vada] *s.f.* (*relig.*) Hinayana. • /<sanscr. ***theravada.***

thesis ['tesis] *s.n.* (*în vers. greacă și latină*) Timpul tare, accentuat al unei formule ritmice. • /<fr. ***thèsis***, lat. ***thēsis***, ***-is***, gr. ***θέσις.***

théta *s.m.* **1** A opta literă a alfabetului grecesc (*thita* în neogreacă), corespunzînd sunetului „t". **2** Sunetul notat cu această literă. **3** Semn grafic pentru această literă (ϑ, Θ). • /<gr. ***θῆτα.***

theți [tetsi] *s.m. pl.* (*în Grecia antică*) Țărani care, pierzîndu-și micile proprietăți, erau siliți să muncească pe pămînturile aristocraților sau să vagabondeze cerșind. • /<fr. ***thètes***; cf. gr. θῆτες, pl. lui θής.

thias ['tias] *s.n.* (*în antic.*) Denumire dată în Grecia antică și în provinciile de limbă greacă asociațiilor de credincioși ai zeului Dionysos. • /<gr. ***θίασος*** „grup".

thinsulate ['sinsuleit] *subst.* (*țes.*) Țesătură pentru haine de iarnă, mai subțire decît stofele clasice, dar la fel de călduroasă, produsă din amestecuri de microfibre pentru urzeală și de macrofibre pentru bătătură. • /<engl. ***thinsulate***; den. com.

thólos *s.n.* v. tolos.

threnos ['trenos] *s.n.* **1** (*în Grecia antică*) Cîntec de jale folosit la funeralii, în special în epoca homerică. **2** (*lit.*) Cîntec funebru; lamentație poetică. • /<lat. ***threnus***; cf. gr. θρῆνος.

thriller ['srilər] *s.n.* Roman, piesă de teatru sau film (cu intrigă polițienească) cu multe crime, cu scene violente, care provoacă stări emotive puternice

lectorului sau spectatorului, ținîndu-l într-o tensiune permanentă prin tehnica suspansului. • pl. *-e.* /<engl. ***thriller***.

thúia *s.f.* v. tuia.

thúya *s.f.* v. tuia.

ti *interj.* (*de obicei cu „i" prelungit*) Cuvînt care exprimă: *a)* Mirare, uimire; admirație. *Tii, să nu-ți vie să crezi!* (PRED.). *b)* Satisfacție. *Tiii! ...Ce frumoasă cataveică am să fac nevestei mele!* (CR.). *c)* Mînie, ciudă, necaz. *Tii... ce necaz îmi e că nu pricepi* (BRĂ.). • și *tiu interj.* /onomat.

tiaminázǎ *s.f.* (*biochim.*) Enzimă, prezentă în unele microorganisme și la pești, care catalizează hidroliza tiaminei, eliberînd piramidină și tiazol. • sil. *ti-a-.* pl. *-e.* /<engl. ***thiaminase***.

tiamínă *s.f.* (*chim., farm.*) Aneurină, vitamina B_1. • sil. *ti-a-.* /<fr. ***thiamine***.

tiárǎ *s.f.* **1** Coroană purtată de regii vechilor perși, ai parților și ai altor popoare orientale. **2** Mitră papală, formată din trei coroane suprapuse și decorată cu flori de crin stilizate. ◆ Ext. Mitră bogat împodobită, purtată la solemnități deosebite. ◆ Meton. Persoană care poartă tiară. *Se zice... C-ar fi ademenit chiar o papală tiară* (PER.). ◆ Fig. Calitatea, demnitatea de papă. ◆ Fig. (*la sg. art.*) Clerul; autoritatea clericală. • sil. *ti-a-.* pl. *-e.* /<fr. ***tiare***, lat. ***tiara***, ***-ae***; cuv. persan.

tiară papală

tiásă *s.f.* (*în Grecia antică*) Asociație religioasă legată de cultul unui zeu, erou sau suveran. • sil. *ti-a-.* pl. *-e.* /<fr. ***thiase***; cf. gr. *θίασος* <*θεός* „zeu".

tiazól *s.n.* (*chim.*) Compus organic ciclic de cinci atomi, care conține atomi de azot și sulf, cu caracter aromatic, cu proprietăți fizice și chimice asemănătoare cu ale piridinei, lichid incolor sau gălbui, cu miros neplăcut, folosit în sinteze organice de substanțe heterociclice. • sil. *ti-a-.* /<engl. ***thiazole***.

tibét *s.n.* **1** (*țes.; înv.*) Lînă de Tibet. ◆ Ext. Țesătură făcută dintr-o astfel de lînă. **2** (*reg.*) Basma neagră de satin. ◆ Panglică (de satin). • pl. *-uri.* /<tc. ***tibet***, germ. ***Tibet***.

tibetán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Tibetului sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii Tibetului. **2** *adj.* Care aparține Tibetului sau tibetanilor, care se referă la Tibet sau la tibetani; care este originar din Tibet. ◆ (*subst. f.*) Limba din familia sino-tibetană, ramura tibeto-birmană, cu numeroase dialecte, vorbită în Tibet, Pakistan, Birmania și în depresiunile din Nepal și care se scrie cu ajutorul unui alfabet de origine indiană. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***tibétain***; cf. nm. pr. *Tibet*, una dintre cele cinci regiuni autonome ale Chinei.

tibeto-birmánă *adj., s.f.* (Ramură de limbi din familia sino-tibetană) care cuprinde tibetana și birmana. • pl. *-e.* /<fr. ***tibéto-birmanes***.

tíbia *s.f.* **1** (*anat.*) Os lung și gros, între genunchi și gleznă, care împreună cu peroneul formează scheletul gambei. **2** (*entom.*) Articol al piciorului la insecte, între femur și tars. ◆ Al cincilea segment al membrelor păianjenilor. • sil. *-bi-a.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *tíbie s.f.* /<fr. ***tibia***, lat. ***tibia***, ***-ae***.

tibiál, -ă *adj.* (*anat.*) Care aparține tibiei, care se referă la tibie. • sil. *-bi-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***tibial***.

tibicén *s.m.* (*muz.; în antic.*) Cîntăreț din fluier, din flaut. • pl. *-i.* /<lat. ***tibīcen***, ***-inis***.

tíbie *s.f.* v. tibia.

tibioperoniér, -ă *adj.* (*anat.*) Care aparține tibiei și peroneului, care se referă la tibie și la peroneu. • sil. *-bi-o-; -ni-er.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***tibio-péronier***.

tibiotarsián, -ă *adj.* (*anat.*) Care aparține tibiei și tarsului, care se referă la tibie și la tars. ◇ *Articulație tibiotarsiană* = articulație între extremitățile inferioare ale tibiei, peroneului și astragalului. • sil. *-bi-o-; -si-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***tibio-tarsien***.

tibișír *s.n.* (*reg.*) **1** Cretă (pentru scris pe tablă). ◇ Expr. *A ajunge la tibișir* = (*la jocurile de cărți*) a rămîne fără bani; a ajunge să joace pe datorie. **2** Calcar fin, granular. • pl. *-e.* și (*înv.*) *tipișír s.n.* /<tc. ***tebeșir***.

tic[1] *interj.* (*de obicei repet.*) Cuvînt care imită sunetul ritmic al ceasornicului, bătăile inimii etc.; tic-tac. • /onomat.

tic[2] *s.n.* **1** (*psih.; adesea cu determ. „nervos"*) Mișcare involuntară, convulsivă și repetată (a pleoapei, a buzei, a umărului etc.) determinată de contractarea unor mușchi, care poate apărea ca urmare a oboselii, în unele boli nervoase etc. ◇ *Tic psihic* = tic generat de idei obsesive. ◇ *Ticul ursului* = mișcare nervoasă, de legănare a corpului sau a capului, pe care o deprind unele animale sălbatice aflate în captivitate, uneori și caii. **2** Ext. Deprindere (ridicolă) pe care o capătă cineva în mod inconștient. **3** (*și tic verbal*) Cuvînt, expresie care revine inconștient, inutil și supărător în vorbirea cuiva, ca urmare a unei deprinderi. **4** Clișeu literar; șablon. • pl. *-uri.* /<fr. ***tic***, germ. ***Tick***.

tic[3] *s.n.* (*reg.*) **1** Ciocul găinii. ◆ Rîtul porcului. ◇ Expr. *A-i da* (cuiva) *peste tic* = a repezi pe cineva pentru o faptă (sau un gest etc.) nepermisă; a-i da peste nas. **2** Analog. Partea de dinainte, încovoiată în sus, a tălpilor saniei. • pl. *-uri.* /probabil onomat.; cf. *cioc*.

tic[4] *s.n.* (*reg.*) **1** Putină pentru păstrat brînza. **2** Gener. Putinei. **3** Cutie de lemn; lădiță. • pl. *-uri.* /cf. *butic*.

ticál *s.m.* (*fin.*) Baht. • pl. *-i.* /<germ. ***Tical***; cuv. malaez.

ticálă *s.f.* **1** (*înv., reg.*) Suferință, chin, durere, amar; mizerie. ◇ (*în imprecații*) *Bată-te ticala ta să te bată!* (POP.). **2** (*reg.*) Om ticăit, neajutorat, bleg. • pl. *-e.* /cf. *ticăi*[2].

ticăi[1] *vb. IV. intr.* **1** (*despre ceasuri*) A emite un sunet ritmic caracteristic în timpul funcționării; a face tic-tac. **2** (*despre inimă*) A bate tare (sub efectul unei emoții puternice); a zvîcni, a palpita. • prez.ind. pers. 3 *ticăie.* /*tic*[1] + *-ăi*.

ticăi[2] *vb. IV.* **1** *intr.* A lucra încet, fără spor; a se mocăi. **2** *intr., refl.* (*înv., reg.*) A suferi, a se chinui; a se trudi, a se zbuciuma. • prez.ind. *-iesc.* /etimol. nec.

ticăiálă *s.f.* Muncă fără spor; mocăială. • pl. *-ieli.* /*ticăi*[2] + *-eală*.

ticáire *s.f.* (*înv.*) Faptul de *a (se) ticăi*[2]; mizerie, suferință, chin. • pl. *-i.* /v. ***ticăi***[2].

ticăit[1] *s.n.* **1** Bătaie, sunet ritmic al ceasornicului. **2** Zvîcnire, palpitare a inimii. • pl. *-uri.* /v. ***ticăi***[1].

ticăit[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre oameni*) Care lucrează încet, fără spor; mocăit. ◇ (*subst.*) *Numa io, un ticăit, M-am dus și iar am venit* (POP.). ◆ (*despre felul de a fi, despre manifestări etc. ale oamenilor*) Care este lent, încet, mocăit. *„Zaharia Trahanache" ...sugerează ...tot ce are greoi și ticăit venerabilul președinte* (IBR.). ◇ (*adv.*) *Se mișca ticăit și fără nici o treabă prin casă* (SLAV.). **2** (*pop.; despre oameni*) Care se află într-o stare (materială și morală) vrednică de plîns; nenorocit, necăjit; sărman, năpăstuit. ◇ (*subst.*) *Ticăita, s-au încrezut în cuvintele lor* (CRON.). ◆ (*despre activități, ocupații etc.*) Care nu aduce cîștig; neprofitabil. *Un meșterșug sărăcesc și ticăit* (DOS.). ◆ (*despre viață, stări, situații etc.*) Care este plin de supărări, de amărăciune. *Sufletu-mi... îți cere scurtarea ticăitelor mele zile!* (ODOB.). **3** (*înv., reg.; despre oameni*) Mizerabil, ticălos. ◆ (*despre manifestări, acțiuni etc. ale oamenilor*) Care exprimă ticăloșie, mîrșăvie, răutate. • pl. *-ți, -te.* /v. ***ticăi***[2].

ticăițéște *adv.* (*înv.*) În mod ticăit, ca oamenii ticăiți. • sil. *-că-i-.* /*ticăit*[2] + *-ește*.

ticăiție *s.f.* (*înv.*) Faptul de a fi ticăit; ticăloșie, nemernicie. • sil. *-că-i-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /*ticăit*[2] + *-ie*.

ticálós, -oásă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care comite fapte reprobabile, care nu are scrupule; nemernic, netrebnic. *Umbra unui neam ticălos spurcase totul* (E. BAR.). ◇ (*precedînd termenul calificat de care se leagă prin prep. „de"*) *Ticălosul de bărbatu-meu s-a îmbătat* (SADOV.). ◇ (*subst.*) *Ticăloșii... ucid pe biata babă fără vină* (ALECS.). ◇ Fig. *Ce mă folosești, ticălosule aur!* (DRĂGHICI). ◆ (*despre manifestări, acțiuni etc. ale oamenilor*) Care este vrednic de dispreț, detestabil; josnic, nedemn, infam. *M-am azvîrlit într-o orgie ticălosă* (GAL.). ◆ Care exprimă, care denotă ticăloșie, mîrșăvie, nerușinare. *Părea nebun cu privirile lui... nevinovate și ticăloase în același timp* (E. BAR.). ◆ Care trădează senzualitate; provocator, insinuant. *Parfumul ei suav și ticălos de mosc* (CA. PETR.). ◆ Fig. (*despre vreme*) Urît, rău, mizerabil. *E o vreme ticăloasă și... înlemnești de frig* (AGÂR.). **2** (*înv., reg.; despre oameni*) Care se găsește într-o stare jalnică; vrednic de milă, de plîns; sărman, nenorocit. *E condamnat... să stea acum într-o țară ticăloasă ca a noastră* (IBR.). ◇ (*subst.*) *Unde să petrec eu, ticălosul, această noapte?* (DRĂGHICI). ◇ Fig. *Cardinalul..., ieși din capitala sa..., ursit a fi o priveliște ticăloasă a lunecoaselor luciuri omenești* (BĂLC.). ◆ (*despre stări, situații, viață etc.*) Care este plin de suferință, de lipsuri, de supărări; trist, jalnic, nenorocit. *Gîndește în ce stare ticăloasă mă aflu* (KOGĂL.). ◇ (*precedînd termenul calificat de care se leagă prin prep. „de"*) *Pe viață sînt supărat, pe ticăloasa asta de viață* (H. LOV.). ◆ Care are un aspect sărac, urît, mizerabil, sărăcăcios; deteriorat. *Scot vrun hrisov ticălos, Stricat, vechi, de molii ros* (MUM.). **3** (*înv., reg.; despre ființe*) Care nu este capabil să facă ceva; nevrednic; slab, șubred. ◇ (*subst.*) *Nu putea niciodată, Ca mine, un ticălos astfel de viteaz să bată* (PANN). ◇ Fig. *Temeiurile pe care a zidit templul fericirii sale au fost putrede și ticăloase* (MARC.). • pl. *-oși, -oase.* /*ticălă* + *-os*.

ticăloșénie *s.f.* Ticăloșie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /*ticălos* + *-enie*.

ticăloșéște *adv.* În mod josnic, mîrșav. • /*ticălos* + *-ește*.

ticăloși *vb. IV.* **1** *refl., tr.* A decădea sau a face să decadă din punct de vedere moral sau material. ◆ (*înv.; refl.*) A se umili. **2** *refl.* (*reg.*) A-și pierde din puteri (din cauza bătrîneții); a slăbi, a se șubrezi. ◆ Fig. A-și pierde din tărie, din dîrzenie; a se îndupleca. *Mi s-a înmuiat inima... mi s-a ticăloșit* (CAM.). • prez.ind. *-esc.* /*ticălos* + *-i*.

ticăloșie *s.f.* **1** Stare de decădere morală; lipsă de scrupule, caracter josnic; ticăloșenie. ◆ Ext. Faptă comisă de un om ticălos, faptă josnică; nemernicie, mîrșăvie, josnicie; ticăloșenie. *Cîte ticăloșii am văzut eu acolo, vă spui drept, m-am speriat* (VLAH.). **2** (*înv., reg.*) Mizerie, sărăcie; nefericire, nenorocire. *Muri pribeag și în ticăloșie la Constantinopole* (BĂLC.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /*ticălos* + *-ie*.

ticăloșít, -ă *adj.* **1** Care este mizerabil, netrebnic, ticălos. **2** Care a devenit vrednic de plîns; nenorocit. *Oastea ticăloșită de lipsa merindelor* (NEC.). ◆ Care se află într-o stare proastă; deteriorat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***ticăloși***.

tichét *s.n.* Imprimat, bilet-anexă de format mic, care conferă posesorului anumite drepturi (de a ocupa un loc la un spectacol, de a călători cu un mijloc de transport în comun, de a participa la un joc, de a cumpăra anumite mărfuri etc.). ◇ *Tichet precumpărat* v. precumpărat. • pl. *-e.* /<fr., engl. ***ticket***.

tichíe *s.f.* **1** Obiect de îmbrăcăminte din stofă sau din pînză, de forma unei calote sferice, care acoperă numai creștetul capului; ext. acoperămînt al capului, de orice formă, care nu are boruri. ◇ (*în superstiții*) *Tichia dracului* (sau *a necuratului*) = tichia pe care o poartă diavolul și care are proprietatea de a-l face nevăzut. ◇ Expr. (*iron.*) *Ce-i lipsește chelului? Tichie de mărgăritar*, se spune despre cel care, lipsit de lucruri de primă necesitate, dorește să aibă altele, mai puțin utile sau inutile, dar de mare preț. *Nu te juca cu tichia chelului* v. juca. **2** Bonetă, scufiță. **3** (*pop.*) Membrană care învelește capul unor copii nou-născuți; căiță. ◇ Expr. *A se naște cu tichia în* (sau *pe*) *cap* = a fi norocos. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*reg.*) *chitíe s.f.* /<tc. ***takke***.

tichiúță *s.f.* Dim. al lui *tichie*. ◇ (*în superstiții*) *Tichiuța dracului* = pălărioară înzestrată cu puterea de a-l face nevăzut pe cel care o poartă. ◆ Eufem. (*pop.*) (Denumire pentru) diavol. • sil. *-chi-u-.* pl. *-e.* și (*reg.*) *chitiúță s.f.* /*tichie* + *-uță*.

ticlui *vb. IV. tr.* (*pop.; fam.*) **1** A aranja, a așeza; a înjgheba, a întocmi. *Hainele... mi le ticluiește de ți se par că-s noi* (D. ZAMF.). ◆ Fig. A pune la cale (potrivind, inventînd, născocind). *Își ticlui un plan, cum s-o tulească și el mai repede* (REBR.). ◇ Expr. *A o* (sau *a le*) *ticlui* (*bine*) = a da unei afirmații mincinoase aparența de adevăr. **2** A compune, a redacta (repede, ușor). *Am ticluit un articol.* ◆ A plăsmui, a contrafface; a născoci. *A ticluit o scrisoare ca din partea unor cunoscuți* (CĂL.). • prez.ind. *-iesc.* /etimol. nec.

ticluíre *s.f.* Acțiunea de *a ticlui* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***ticlui***.

ticluít, -ă *adj.* Instalat, înjghebat. ◆ Fig. Care este potrivit cu meșteșug, iscusit. ◇ (*adv.*) *Cuteza, ascuns în pilde, ticluit să se rostească* (ARGH.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***ticlui***.

tícnă *s.f.* v. tihnă.

ticneálă *s.f.* v. tihneală.

ticní *vb. IV.* v. tihni.
ticníre *s.f.* v. tihnire.
ticnít, -ă *adj.* v. tihnit.
ticsí *vb. IV. tr.* **1** (*compl. indică obiecte sau ființe*) A îngrămădi peste măsură într-un spațiu limitat; a înțesa, a înghesui. ◇ (*refl.*) *Toți intră și se ticsesc într-o cameră* (ALECS.). ◆ (*compl. indică spații, locuri etc.*) A umple pînă la refuz. *Mi-am ticsit sacoșele cu cumpărături.* **2** Ext. A îmbîcsi. *Aerul era ticsit de mirosuri neplăcute.* • prez.ind. *-esc.* și (*înv.*) *tecsuí vb. IV.* /etimol. nec.
ticsíre *s.f.* Acțiunea de *a ticsi* și rezultatul ei; îngrămădire, înghesuire. • pl. *-i.* și (*înv.*) *tecsuíre s.f.* /v. **ticsi**.
ticsít, -ă *adj.* (*despre obiecte sau ființe*) Care este îngrămădit peste măsură (într-un spațiu); înghesuit, îndesat. ◇ (*adv.*) *El privește... șurele-i cu pîne tixit încărcate* (PER.). ◆ (*despre spații închise, recipiente etc.*) Care este plin pînă la refuz. *Cinematograful era ticsit de lume.* ◆ (*despre locuri, terenuri etc.*) Care este acoperit în întregime, înțesat. *Dă și ea de părul cel ticsit de omide* (CR.). • pl. *-ți, -te.* și (*înv.*) *tecsuít, -ă adj.* /v. **ticsi**.
tic-tác *interj.* Cuvînt care imită sunetul ritmic al ceasornicului, bătăile inimii etc. ◇ (*subst. n.*) *De undeva tic-tacul ceasornicului umple tăcerea* (VIN.). ◇ Fig. *Ce joc monoton! nu-ți face cel mai mic tic-tac* (C. NEGR.). • scris și *tictac.* /<fr. ***tic-tac***, germ. ***Ticktack***.
ticuí *vb. IV. intr.* (*reg.; despre găini*) A ciuguli. • prez.ind. pers. 3 *tícuie.* /***tic***[3] + *-ui.*
tidăl, -ă *adj.* (*hidrol.*) Care aparține mareei, care se referă la maree; care este provocat de maree. • pl. *-i, -e.* /<fr. , engl. ***tidal***.
tídvă *s.f.* v. tigvă.
tie-break ['taibrek] *s.n.* (*sport; la jocul de tenis*) Situație de egalitate în care se mai joacă un set pentru a se decide cîștigătorul game-ului. • pl. *-uri.* /<engl. ***tie-break***.
tiénto *s.n.* (*muz.*) Formă de muzică instrumentală spaniolă, din sec. 16-18, asemănătoare ricercarului italian și bazată pe imitația canonică. • sil. *ti-en-.* /<fr., sp. ***tiento***.
tiermondíst, -ă *adj.* Care se referă la „lumea a treia". *O demagogică formațiune politică tiermondistă* (PER.). • sil. *ti-er-.* pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***tiers-mondiste***; cf. it. *terzo-mondista.*
tiérs *s.m., adj.* **1** *s.m.* (*jur.*) Persoană străină de un contract, care nu are nici un raport juridic cu părțile acestuia; terț. ◆ Persoană care deține o parte a unui contract, care este impozabilă. **2** *adj.* Care vine în al treilea rînd; care se adaugă la alți doi. • pl. *-și, -se.* /<fr. ***tiers***; cf. lat. *tertĭus, -a, -um* „al treilea".
tierserón *s.n.* (*arhit.*) Nervură suplimentară la o boltă în ogivă. • sil. *ti-er-.* pl. *-oane.* /<fr. ***tierceron***.
tifacée *s.f.* (*bot.; la pl.*) Familie de plante monocotiledonate, care trăiesc pe marginea apelor, avînd ca tip papura (*Typhaceae*); (*și la sg.*) plantă care face parte din această familie. • pl. *-cee.* /<fr. ***thyphacées***; cf. gr. *τύφη* „papură".
tifán *s.n.* (*pesc.*) **1** Năvod mic folosit pentru pescuit în bălți, iazuri, canale. **2** Crîsnic. • pl. *-e,* (*reg.*) *m. -i.* și (*reg.*) *dífán s.n.* /cf. rus. dial. *мифан*, tc. *difana.*
tífdruc *s.n.* (*tipogr.*) **1** Metodă de tipărire cu forme de tipar la care imaginea este formată din scobituri gravate; tipar adînc. **2** Mașină de tipar cu care se imprimă după această metodă. • pl. *-uri.* /<germ. ***Tiefdruck***.
tífic, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) **1** *adj.* Care ține de tifos, care se referă la tifos. ◆ Care provoacă tifosul. **2** *s.m., s.f.* Persoană care suferă de tifos exantematic sau de febră tifoidă. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***typhique***.
tifl- Elem. de compunere „orb; orbire"; „cec". • și *tiflo-.* /<fr. ***typhl(o)***; cf. gr. *τυφλός* „orb, închis".
tiflatoníe *s.f.* (*med.*) Tiflectazie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***typhlatonie***.
tíflă *s.f.* **1** Gest batjocoritor făcut cu palma întinsă, cu degetul mare apropiat de vîrful nasului și cu celelalte degete desfăcute și mișcate; bleandă. ◇ Expr. *A(-i) da* (cuiva) *cu tifla* ori *a da* (sau *a arunca*) (cuiva) *o tiflă* = *a)* a face gestul descris mai sus; *b)* fig. a dispreți, a desconsidera, a sfida; a renunța cu dispreț la ceva. **2** Expr. *A cădea* (sau *a da*) *tifla peste cineva* = a da în mod neașteptat norocul peste cineva. • pl. *-e.* /<ngr. ***τύφλα***.
tiflectazíe *s.f.* (*med.*) Dilatație a ceculuí; tiflatonie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***typhlletasie***.
tiflectomíe *s.f.* (*chir.*) Excizie a ceculuí. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***typhlectomie***.
tiflítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a ceculuí, care se manifestă prin dureri abdominale. • pl. *-e.* /<fr. ***typhlite***; cf. gr. *τυφλός* „închis, fără ieșire".
tiflo- v. tifl-.
tifloapendicítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a apendicelui și a regiunii ceculuí pe care acesta este implantat. • pl. *-e.* /<fr. ***typhlo-appendicite***.
tiflocolítă *s.f.* (*med.*) Colită cu localizare predominant cecală. • pl. *-e.* /<fr. ***typhlocolite***.
tiflográf *s.n.* Instrument cu ajutorul căruia nevăzătorii pot să scrie. • pl. *-e.* /<fr. ***typhlographe***.
tiflográfic, -ă *adj.* Care ține de tiflografie, care se referă la tiflografie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***typhlographique***.
tiflografíe *s.f.* **1** Sistem de scriere în relief pentru nevăzători. **2** Desen în relief accesibil percepției tactile a nevăzătorilor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***typhlographie***.
tiflología *s.f.* (*med., pedag.*) Ramură a defectologiei care se ocupă cu studiul deficienților senzoriale vizuale. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***typhlologie***.
tiflomegalíe *s.f.* (*med.*) Hipertrofie a ceculuí ca urmare a unei alimentații vegetariene abundente. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***typhlomégalie***; cf. gr. *τυφλόν* „cec", *μέγας* „mare".
tiflometódică *s.f.* (*med., pedag.*) Ramură a tiflologiei care se ocupă cu studiul particularităților metodice ale predării în școlile speciale pentru nevăzători. • /***tiflo-*** + ***metodică***.
tiflopedagogíe *s.f.* (*pedag.*) Ramură a tiflologiei care se ocupă cu educarea și instruirea copiilor nevăzători. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***typhlopédagogie***; cf. gr. *τυφλός* „orb".
tiflopexíe *s.f.* (*chir.*) Fixare chirurgicală a ceculuí la peretele abdominal. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***typhlopexie***.
tiflopsihología *s.f.* (*psih.*) Ramură a psihologiei care se ocupă cu studiul persoanelor care prezintă deficiențe senzoriale vizuale. • g.-d. *-iei.* /***tiflo-*** + ***psihologie***.
tiflorafíe *s.f.* (*chir.*) Sutură a ceculuí. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***typhlorraphie***.
tiflostomíe *s.f.* (*chir.*) Cecostomie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***typhlo-stomie***.
tiflosurdología *s.f.* (*med., psih.*) Ramură a defectologiei care se ocupă cu studiul deficienților senzoriale vizuale și de auz. • g.-d. *-iei.* /***tiflo-*** + ***surdologie***.
tiflotéhnică *s.f.* (*pedag.*) Ramură a tiflologiei care se ocupă cu studiul materialelor didactice a aparatelor speciale pentru uzul nevăzătorilor. • /***tiflo-*** + ***tehnică***.
tiflotomíe *s.f.* (*chir.*) Incizie a ceculuí. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***typhlotomie***.
tifo- Elem. de compunere „tifos". • /<fr. ***typho-***; cf. gr. *τῦφος* „febră, sfîrșeală".
tifobacilóză *s.f.* (*med.*) Tuberculoză acută, cu aparență tifoidică; granulie; tifotuberculoză. • pl. *-e.* /<fr. ***typhobacillose***.
tifofíte *s.f. pl.* (*bot.*) Plante care cresc în lacuri și heleșteie. • /cf. gr. *τίφος* „lac, heleșteu".
tifoíd, -ă *adj.* (*med.*) Care seamănă cu tifosul, care este de natura tifosului; care se referă la tifos. ◇ *Febră tifoidă* = boală infecțioasă epidemică, provocată de bacilul tific, care se manifestă prin febră mare, tulburări digestive și printr-o stare generală de toropeală. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***typhoïde***; cf. gr. *τυφοειδής* „cu delir, febră".
tifoídic, -ă *adj.* (*med.*) Care ține de febra tifoidă, care se referă la febra tifoidă. • sil. *-fo-i-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***typhoïdique***.
tifón[1] *s.n.* (*ind. text.*) Pînză subțire de bumbac, cu țesătură foarte rară. ◆ Spec. Fișie din această pînză, întrebuințată la pansamente. • pl. *-oane.* /cf. engl. *tiffany.*
tifón[2] *s.n.* (*fiz.*) Aparat de producere a semnalelor acustice cu ajutorul vaporilor sau al aerului comprimat. • pl. *-oane.* /<engl. ***typhon***.
tífos *s.n.* (*med.*) Nume dat mai multor boli febrile, infecțioase și epidemice: *a)* Boală eruptivă foarte gravă, transmisă de păduchele de corp și caracterizată prin febră, tulburări cardiace, nervoase etc.; febră exantematică. ◇ *Tifos exantematic* v. exantematic. *b)* (și *tifos abdominal*) Febră tifoidă. *c)* (și *tifos tropical*) Febră galbenă. *d)* (și *tifos recurent*) Febră recurentă; *e)* Pestă bovină. • pl. *-uri.* și *tífus s.n.* /<fr. ***typhus***; cf. gr. *τῦφος* „torpoare, letargie".
tifoso *s.m.* (*sport*) Microbist. • /<it. ***tifoso***.
tifotuberculózǎ *s.f.* (*med.*) Tifobacilóză. • pl. *-e.* /<fr. ***typhotuberculose***.
tifózǎ *s.f.* **1** (*med.*) Stare febrilă prezentă în febra tifoidă. **2** (*med. vet.*) *Tifoză aviară* = boală a puilor de găină cauzată de un virus din grupul bacteriilor paratifice. • pl. *-e.* /<fr. ***typhose***.
tiftúri *subst. pl.* v. taftur.
tífus *s.n.* v. tifos.
tigáie *s.f.* **1** Vas de bucătărie de formă rotundă, cu marginea joasă și cu o coadă lungă, întrebuințat la prăjit. ◇ Expr. (*reg.*) *A se uita ca pisica în tigaie* = a se uita cu jind. *Cu un ochi la gaie și cu altul la tigaie,* se zice despre o persoană care se uită cruciș sau care are gîndurile împrăștiate. *Din tigaie, pe foc* = din rău în mai rău, din lac în puț. ◆ (*reg.*) Cratiță cu două toarte în care se fierbe mîncarea. **2** (*reg.*) Vas în formă de farfurie, cu marginea înaltă și cu mîner, folosit ca suport pentru luminarea aprinsă. **3** (*înv.*) Lighean sau tavă pe care se ardeau cărbuni sau se punea jăratic și care servea pentru încălzirea încăperilor și pentru arderea jertfelor. **4** (*în trecut*) Mic recipient la vechile arme de foc, în care se punea praful de pușcă. ◇ Expr. *A fi pușcă cu tigaie* = a fi om de nimic, prost. **5** Scobitură, făcută în lemn sau în piatră, în care intră capătul unui fus, al unui stîlp etc. • sil. *-ga-ie.* pl. *-ăi.* și (*înv.*) *tigán s.n.* /<bg. ***muzan***, srb. ***tiganja***.
tigăn *s.n.* v. tigaie.
tigăíță *s.f.* **1** Dim. al lui *tigaie.* **2** (*reg.*) Vas special, în formă de farfurie cu fundul lat și cu mîner, în care se fixează lumînarea aprinsă. • pl. *-e.* /***tigaie*** + *-iță.*
tighél *s.n.* **1** Cusătură vizibilă, foarte măruntă și regulată, făcută cu mașina sau cu mîna, în care fiecare împunsătură începe de la locul împunsăturii precedente și avînd adesea un rol ornamental. ◇ Expr. (*pop.; fam.*) *A-i trage* (cuiva) *un tighel* = *a)* a mustra, a dojeni (pe cineva); *b)* a păcăli. (*fam.*) *Tînăr cu tighel* = tînăr îmbrăcat elegant. **2** Paspoal. *Marginea de pe piept a vestei avea un tighel alb* (CA. PETR.). **3** Fig. Dungă; margine, contur. *Au apărut gîngănii ovale, încrestate cu tighiluri de purpură* (SADOV.). **4** (*tipogr.*) Mașină plană de tipar înalt, la care forma de tipar este așezată în poziție verticală. • pl. *-uri, -e.* și (*reg.*) *tighíl s.n.* /<tc. ***teğel***.
tighelá *vb. I.* v. tigheli.
tigheli *vb. IV. tr.* **1** (*compl. indică materiale, țesături etc.*) A coase cu tighel. ◇ (*abs.*) *Cînd... rămîneam eu în locu-i la mașină, tigheleam de zor* (CIAUȘ.). ◆ Fig. A mustra, a critica pe cineva. **2** A tivi cu o fîșie dintr-un alt material (colorat). **3** Fig. A pune o margine, o dungă colorată. *Ace de-aur tigheleză Cu-aburi calzi albastre zări* (PER.). • prez.ind. *-esc.* și *tighelá vb. I.* /***tighel***.
tighelíre *s.f.* Acțiunea de *a tigheli* și rezultatul ei; tighelit. • pl. *-i.* /v. **tigheli**.
tighelít[1] *s.n.* Tighelire. • /v. **tigheli**.
tighelít[2]**, -ă** *adj.* **1** Care este cusut, prevăzut cu tighel. **2** Fig. Care este ornamentat, împodobit. *Cum ar zice elegantul Gion în stilul lui tigheluit* (CAR.). • pl. *-ți, -te.* și (*reg.*) *tigheluít, -ă adj.* /v. **tigheli**.
tigheluít, -ă *adj.* v. tighelit[2].
tighíl *s.n.* v. tighel.
tighiní *vb. IV. tr., refl.* (*reg.*) A (se) aranja, a (se) găti. • prez.ind. *-esc.* /cf. *tigheli.*
tighinít[1] *s.n.* (*reg.*) Faptul de *a* (*se*) *tighini*; aranjare, găteală. • /v. **tighini**.
tighinít[2]**, -ă** *adj.* (*reg.*) Care este aranjat, gătit. • pl. *-ți, -te.* /v. **tighini**.
tíglă *s.f.* (*reg.*) **1** Miez cleios de pîine necoaptă. **2** Pămînt cleios. • pl. *-e.* /etimol. nec.
tiglós, -oásă *adj.* (*reg.; despre pîinea necoaptă bine sau despre pămînt*) Care este moale și lipicios; cleios. • pl. *-oși, -oase.* /***tiglă*** + *-os.*
tigloși *vb. IV. refl.* (*reg.; despre pîinea necoaptă bine sau despre pămînt*) A deveni tiglos. • prez.ind. pers. 3 *-ește.* /***tiglos*** + *-i.*
tigloșíre *s.f.* (*reg.*) Faptul de *a se tigloși.* • /v. **tigloși**.
tigmo- Elem. de compunere „pipăire, contact". • /<fr. ***thigmo-***; cf. gr. *θίγμα* „pipăit, atingere".
tigmomorfózǎ *s.f.* (*bot.*) Schimbare a formei și a structurii organelor vegetale produsă de excitații de contact. • pl. *-e.* /<fr. ***thigmomorphose***.
tigmonastíe *s.f.* (*bot.*) Seismonastie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***thigmonastie***; cf. gr. *θίγμα* „contact".
tigmotaxíe *s.f.* (*bot.*) Reacție a unui organ vegetal ajuns în contact cu o suprafață solidă la care tinde să adere sau pe care tinde să o evite. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***thigmotaxie***.

tigmotropísm *s.n.* (*biol.*) Tropism datorat excitației de contact. • pl. *-e.* /<fr. ***thigmotropisme***.

tignafés *s.n.* (*med. vet.*; *pop.*) Emfizem pulmonar la animale, mai ales la cai. • pl. *-uri.* /<tc. ***teknefes***.

tigneálă *s.f.* v. tihneală.

tigoáre *s.f.* (*pop.*) **1** Animal lipsit de putere, slab, care abia se mișcă. ◆ (*deprec.*) Om slab, nenorocit, zdrențăros. ◇ (*precedă termenul calificat, de care se leagă prin prep. „de”*) *Nu-l vezi că-i o tigoare de băiet cobăit și leneș, de n-are pereche?* (CR.). **2** Ext. Om de nimic, ticălos. ◇ (*precedă termenul calificat, de care se leagă prin prep. „de”*) *Mai bine moartea decît așa tigoare de bărbat sîcăit!* (VLAH.). • pl. *-ori.* și (*reg.*) *tihoáre, digoáre s.f.* /cf. tihoarcă.

tigorí *vb. IV. intr., refl.* (*înv., reg.*) A duce o viață grea, de mizerie; a se chinui, a se trudi. • prez.ind. *-esc.* /v. ***tigoare***.

tigrát, -ă *adj.* Care are dungi negre (ca blana de tigru). • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***tigré***.

tigrésă *s.f.* (*zool.*) Tigroaică. ◇ Compar. *Sînt geloasă... ca o tigresă!* (BOL.). • pl. *-ese.* /<fr. ***tigresse***.

tigroáică *s.f.* (*zool.*) Femela tigrului; tigresă. ◆ Fig. (Epitet pentru o) femeie energică, impulsivă, crudă. • pl. *-ce.* /***tigru*** + *-oaică*.

tígru *s.m.* (*zool.*) Mamifer carnivor, din familia felidelor, cu corpul zvelt, de talie mare, cu blana galbenă-roșcată cu dungi negre, transversale, care trăiește în Asia și în insulele Australiei (*Felis tigris*).

tigru bengalez

◇ *Tigrul cu colții sabie* = animal preistoric, cu colții în formă de sabie, ieșiți mult în afară, prădător dispărut la sfîrșitul erei glaciare (*Smilodon fatalis*) ◆ Fig. Om foarte crud, impulsiv, energic. *Și-a găsit omul! Ăla e tigru!* (PAS). • pl. *-i.* /<fr. ***tigre***, lat. ***tigris***, ***-is***, gr. ***tígris*** <cuv. iranian.

tigru cu colți sabie

tígvă *s.f.* **1** (*bot.*) Numele mai multor plante erbacee, agățătoare sau tîrîtoare, din familia cucurbitaceelor: *a*) plantă cu florile mari, albe și cu fructele de forme variate, de obicei bombate, care, la maturitate, devin lemnoase și gălbui (*Lagenaria siceraria*); tîlv; *b*) (*reg.*) dovleac (*Cucurbita maxima*); *c*) (*reg.*) bostan (*Cucurbita pepo*). ◇ Expr. (*Stă*) *ca tiuga peste gard* = e nehotărît, indecis, șovăielnic. (*reg.*) *Alb ca floarea de tiugă* = foarte alb, alb ca zăpada. *A-i pune* (cuiva) *tigva de coadă* v. coadă. ◆ Restr. Fructul acestor plante. ◇ Expr. *Cap de tigvă* = (om) prost. *A nu avea cap, ci tigvă* = a fi prost. **2** Vas făcut din fructul uscat de tigvă. ◇ Expr. *Și-a găsit hîrbul capacul, tigva dopul și lelea bărbatul*, se zice despre două persoane cu aceleași defecte, care se asociază. *A umbla cu tiuga cu minciuni* = a fi mincinos, intrigant. *S-a umplut tigva*, se spune despre două persoane care nu mai sînt în relații bune, care s-au certat. **3** Compuse: (*bot.*; *reg.*) *tidvă-de-pămînt* = mutătoare (*Bryonia alba*); *tidvă-de-apă* = nufăr alb (*Nymphaea alba*); *tidvă-de-tină* = pepene verde (*Citrullus vulgaris*). **4** (*pop.*) Craniu, țeastă. ◆ Ext. (*fam., iron.*) Cap. *Ce vă tot învolburați, răzmeriți, Gînduri, voi, în tigva mea bețivă?* (BEN.). ◇ Expr. *Tigvă goală* (sau *seacă*) = om prost. • pl. *-e.* și (*reg.*) *tídvă, tívgă, tiúgă s.f.* /<bg. ***mukва***, srb. ***tikva***.

tigvulíță *s.f.* Dim. al lui *tigvă*. • pl. *-e.* și (*reg.*) *tivgulíță s.f.* /***tigvă*** + *-uliță*.

tíha *interj.* v. tihai.

tíhai *interj.* Cuvînt care exprimă mirarea sau uimirea (prefăcută sau exagerată). • și *tíha interj.* /onomat.

tihărăie *s.f.* (*pop.*) Povîrniș pe coasta unui munte; rîpă abruptă; loc rîpos, sălbatic, acoperit cu vegetație deasă; (*pop.*) tihărie. *O lupoaică flămîndă se furișase din tihăraie drept în latura cîrlanilor și rupsese doi* (SADOV.). ◆ Loc mocirlos lîngă o apă, acoperit cu papură sau stuf; păpuriș, stufărie. • sil. *-ra-ie.* pl. *-ăi.* /cf. *sihlă*, magh. *cihere*.

tihăríe *s.f.* (*pop.*) Tihăraie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /cf. *tihăraie*.

tíhnă *s.f.* **1** Liniște (sufletească) deplină, pace; (*înv.*) tihnire. *Voia să cîștige tihnă pentru dragostea lor* (AGÂR.). ◇ Loc.adj. (*înv.*) *Cu tihnă* = care este liniștit, lipsit de griji. *De ticnă* = care este prielnic, folositor, favorabil. ◇ Loc.adv. *În tihnă* sau *în toată tihna* = în liniște, în pace, în voie. *Petreceau... în tihnă și fără să-i supere cineva* (ISP.). *Fără tihnă* = neîncetat, mereu, fără odihnă. *Lucrează fără tihnă.* ◇ Expr. *A (nu) lăsa în tihnă* = a (nu) lăsa în pace. **2** Confort; bunăstare, viață liniștită, lipsită de griji; odihnă, repaus. *Dascălul era om așezat, omul tihnei. Lui îi plăcea să mănînce bine, să doarmă mult și să stea la palavre* (REBR.). ◇ Loc.adj. (*înv.*) *Cu tihnă* = plăcut, comod, ușor. ◇ Loc.adv. (*reg.*) *Pe ticnă* = comod, pe îndelete. (*înv., reg.*) *În* (sau *cu*) *tihnă* = îndestulat, comod, cu înlesnire. *El trăiește în tihnă.* ◇ Expr. *A nu-i fi* (cuiva) *în tihnă* = a nu-i cădea bine, a nu-i tihni. ◆ Concr. (*la pl.*) Lucruri sau condiții care oferă comoditate. • pl. *-e.* și (*pop.*) *tícnă s.f.* /de la ***tihni***, prin derivare regresivă.

tihneálă *s.f.* (*înv.*) Faptul de a avea tihnă. ◇ Loc.adj. *Fără tihneală* = obositor, greu, incomod. ◇ Loc.adv. *Cu tihneală* = *a*) în pace, în liniște; cu mulțumire, cu plăcere; *b*) prielnic, folositor; potrivit; *c*) comod, lipsit de griji. *Pe ticneală* = netulburat, în pace, în voie. • pl. *-eli.* și (*pop.*) *ticneálă, tigneálă s.f.* /***tihni*** + *-eală*.

tihní *vb. IV. intr.* A se bucura (în liniște) de ceva; a-i cădea bine, a-i prii ceva. *Nu mi-a tihnit masa, căci a sunat mereu telefonul.* • prez.ind. pers. 3 *-ește* și (*pop.*) *ticní vb. IV.* /<sl. veche ТИХНѢТИ.

tihníre *s.f.* (*înv.*) Tihnă. • și *ticnire s.f.* /v. ***tihni***.

tihnít, -ă *adj.* (*despre anii, zilele, viața etc. ale cuiva*) Care este liniștit, lipsit de griji; plăcut, comod. *Se obișnuise... cu traiul tihnit* (AGÂR.). ◆ (*despre oameni sau despre caracterul lor*) Care este liniștit, calm, potolit. *Colonelul era mereu tihnit și familiar* (CA. PETR.). ◇ (*adv.*) *Trăia ticnit și bine* (PANN). • pl. *-ți, -te.* și (*pop.*) *ticnít, -ă adj.* /v. ***tihni***.

tihó *interj.* v. tio[2].

tihoáre *s.f.* v. tigoare.

tihorí *vb. IV. tr.* (*reg.*; *compl. indică oameni*) A îngriji. • prez.ind. *-ăsc.* /cf. *tigoare*.

tij *adv.* (*înv.*) Asemenea, de asemenea, deopotrivă, la fel. *S-a stricat iar vremea: ieri ploaie și-ntuneric; azi, tij* (CAR.). • /<ucr. ***теж***.

tíjă *s.f.* **1** (*bot.*) Tulpină aeriană a plantelor erbacee. **2** (*arhit.*) Ornament arhitectural care imită tija. **3** (*tehn.*) Piesă de forma unei bare, care suportă solicitări numai în lungul axei sale. • pl. *-e, tíji.* /<fr. ***tige***.

tijétă *s.f.* (*arhit.*) Partea din capul unei coloane corintiene, ornată cu frunze, din care pornesc volutele. • pl. *-e.* /<fr. ***tigette***.

tii *s.n.* v. tul[1].

tílă *s.f.* (*bot.*) Formațiune microscopică veziculară care astupă vasele lemnoase. • pl. *-e.* /<fr. ***thylle***.

tílburi *s.n.* v. tilbury.

tilbury ['tilbəri] *s.n.* Cabrioletă ușoară și descoperită, cu două locuri. • scris și *tilburi.* /<engl. ***tilbury***.

tíldă *s.f.* **1** Semn grafic folosit în unele lucrări pentru înlocuirea unui cuvînt care se repetă (~). **2** Semn diacritic care se pune deasupra unei litere pentru a da pronunțării sunetului pe care aceasta îl reprezintă un caracter palatal sau nazal. **3** Semn grafic folosit în scrierea chirilică, plasat deasupra unei litere sau a unui grup de litere pentru a indica o prescurtare sau valoarea numerică a unor litere; titlă. • pl. *-e.* /<fr., sp. ***tilde***, germ. ***Tilde***.

tildă (2)

ESPAÑOL

tilehúș *s.n.* (*reg.*) Lunecuș, ghețuș. ◇ Expr. *A se da de-a tilihușu* = a se da pe gheață. • și *tilihúș s.n.* /etimol. nec.

tilescóp *s.n.* v. telescop.

tiliacéu *s.n.* (*bot.*; *la pl.*) Familie de plante dicotiledonate, lemnoase, rar erbacee, răspîndite la tropice și în zona temperată; (*și la sg.*) plantă care face parte din această familie (teiul, iuta). • sil. *-li-a-.* pl. *-cee.* /<fr. ***tiliacées***; cf. lat. *tilia*, *-ae* „tei”.

tilifói *s.m.* v. trifoi.

tilihúș *s.n.* v. tilehuș.

tililíc, -ă *adj.* (*reg.*; *despre oameni*) Care este dezbrăcat. • pl. *-ci, -ce.* /cf. *teleleu*.

tilínc *interj.* (*de obicei repet.*) Cuvînt care imită sunetul unui clopoțel. • /onomat.

tilincá *vb. I. intr.* (*pop.*) A cînta din tilincă. ◆ Ext. A fluiera. • /***tilincă*** + *-a*.

tilíncă *s.f.* (*pop.*) **1** (*muz.*) Vechi instrument muzical popular de suflat, asemănător cu fluierul, dar fără găuri laterale, făcut din scoarță de paltin, răchită, tei, soc etc., avînd un timbru ascuțit, șuierat; (*reg.*) tutelcă. **2** Clopoțel care se pune la oi sau la vite. • pl. *-ci,* (*înv., reg.*) *-ce.* și *tilíngă s.f.* /cf. *tilinc, talangă*.

tilincúță *s.f.* (*muz.*; *pop.*) Dim. al lui *tilincă*. • pl. *-e.* /***tilincă*** + *-uță*.

tilíngă *s.f.* v. tilincă.

tilíșcă *s.f.* (*bot.*; *pop.*) Numele a două plante erbacee, perene, cu rizom, cu frunzele opuse, pețiolate și cu florile mici, albe sau roșcate, cu două sepale și două petale, așezate în raceme (*Circaea lutetiana* și *alpina*). • pl. *-ști, -ște.* /etimol. nec.

tilítă *s.f.* (*geol.*) Morenă glaciară fosilă constituită din argilă. • pl. *-e.* /<fr. ***tilite***.

tiliúțe *s.f. pl.* (*reg.*) Calabalîc, catrafuse. ◇ Expr. *A-și lua tiliuțele* = a pleca repede, a-și lua catrafusele, a o șterge. • sil. *-li-u-.* și *teleúțe s.f. pl.* /etimol. nec.

till *s.n.* (*geomorf.*) Depozit glaciar format numai de ghețar (nu și de apă), alcătuit din argile și fragmente colțuroase de blocuri nestratificate, care este situat în mod obișnuit în spatele morenelor frontale. • /<eng., fr. ***till***.

tilo- Elem. de compunere „umflătură”, „calozitate”. • /<fr. ***tylo-***; cf. gr. *τύλος*.

tilopód *s.m.* (*zool.*; *la pl.*) Mamifere rumegătoare, cu degetele căptușite cu pernițe, lipite de copite, cuprinzînd cămila, lama etc. (*Tylopoda*); (*și la sg.*) animal care face parte din această familie. • pl. *-e.* /<fr. ***thylopodes***.

tilozáur *s.m.* (*paleon.*) Reptilă uriașă acvatică, din cretacic, cu corpul lung și cu membrele scurte, transformate în palete înotătoare (*Tylosaurus*). • sil. *-za-ur.* pl. *-i.* /***tilo-*** + *-zaur*.

tilózā *s.f.* **1** (*fitopat.*) Boală criptogamică a plopului caracterizată prin formațiuni microscopice care astupă vasele organelor vegetale moarte. **2** (*med.*) Cheratoză palmo-plantară. • pl. *-e.* /<fr. ***thyllose***.

tim[1]- Elem. de compunere „timus”; „emoție, tonus afectiv”. • și *timo-.* /<fr. ***thym(o)-***; cf. gr. *θύμος* „principiu vital, afectivitate”.

tim[2] *s.n.* Temă, subiect, cuvînt caracteristic. • pl. *-uri.* /<engl. ***theme***.

timár[1] *s.m.* (*reg.*) Tăbăcar[1]. • pl. *-i.* /<magh. ***timár***.

timár[2] *s.n.* (*în Ev. Med., în Imperiul Otoman*; *mai ales la pl.*) Lot de pămînt conferit, temporar, oștenilor, în schimbul obligației de a presta serviciul militar. • pl. *-uri, -e.* /<fr. ***timares***, tc. ***timar***.

timariót *s.m.* (*milit.*; *în Ev. Med.*) Soldat (veteran) turc, proprietar al unui timar. • sil. *-ri-ot.* pl. *-ți.* /<ngr. ***τιμαριώτης***.

timárі *vb. IV. tr.* (*reg.*) A argăsi, a tăbăci. • prez.ind. *-esc.* /***timar***[1] + *-i*.

timbál *s.n.* v. timpan[1].

timbéiche *s.f.* v. tindeche.

timbrá *vb. tr.* **1** (*compl. indică acte oficiale, scrisori etc.*) A aplica un timbru legal. ◆ Ext. A plăti o taxă de timbru. **2** (*muz.*; *despre cîntăreți*; *compl. indică voci*) A exersa pentru obținerea unui timbru plăcut și bine marcat. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***timbrer***.

timbrál, -ă *adj.* (*muz., fon.*) Care ține de timbru, care se referă la timbru. • pl. *-i, -e.* /***timbru*** + *-al*.

timbráre *s.f.* Acțiunea de *a timbra* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***timbra***.

timbrát, -ă *adj.* **1** (*despre acte oficiale, scrisori etc.*) Pe care s-a aplicat timbrul legal. ◇ *Hîrtie timbrată* v. hîrtie. **2** (*despre voci, glasuri*) Care are un timbru plăcut, care are o rezonanță bună. • pl. *-ți, -te.* /v. ***timbra***.

timbrologíe *s.f.* Filatelie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***timbrologie***.

timbrotécă *s.f.* (*filat.*) Colecție de timbre filatelice, clasate sistematic pe teme, valori, emisiuni, serii etc.; maximotecă. • pl. *-ci.* /***timbru*** + *-tecă*, după *bibliotecă, discotecă etc.*

tímbru *s.n.* **I** (*adm.*) **1** (*adesea determ. prin „fiscal”*) Imprimat de dimensiuni mici, emis de stat sau de o instituție special autorizată, care se lipește pe acte oficiale sau pe scrisori și care reprezintă un impozit sau o taxă. ◇ *Timbru comemorativ* = timbru tipărit ocazional și folosit în locul timbrelor obișnuite, pentru comemorarea unui eveniment. *Timbru mobil* v. mobil. *Timbru sec* v. sec. ◆ Ștampilă care se aplică pe scrisori purtînd locul și data plecării sau sosirii acestora. **2** Taxă reprezentînd valoarea unui timbru, plătită în numerar unei administrații publice. **II 1** (*muz.*) Însușire a sunetelor complexe, determinată de frecvențele și de intensitățile sunetelor simple care le alcătuiesc, care permite să se distingă între ele sunetele cu înălțimi și cu tării egale produse de surse diferite (instrumente muzicale, voci etc.). ◆ (*adesea determ. prin „de voce”, „vocal”*) Calitate a vocii omenești care produce o senzație auditivă caracteristică, determinată de forma rezonatorului constituit de cavitatea bucală. ◇ Fig. *Dacă... e aceeași gamă a iubirii, timbrul, nota psihică e alta* (GHER.). **2** (*fon.*) Calitate a unui sunet, în special a vocalelor, prin care acesta se deosebește de un alt sunet produs în condiții de durată, înălțime și intensitate identice. **3** (*tehn.*) *Timbrul căldării* = presiunea nominală pentru care a fost construită o căldare de aburi. **4** (*înv.*) Clopot, clopoțel. **III** (*herald.*) Coiful heraldic cu cimierul și lambrechinii săi. **IV** (*med.*) Bucățică de hîrtie, plastic etc. care se lipește pe piele, servind drept suport pentru o substanță cu rol terapeutic. • pl. *-e, -uri.* /<fr. ***timbre***, it. ***timbro***.

time ['taim] *s.n.* (*sport*) **1** Timp de odihnă la care au dreptul echipele de volei în afara pauzelor dintre seturi. **2** Termen prin care se anunță începutul sau sfîrșitul unei reprize de box sau al unei perioade de luptă. • scris și *taim.* /<engl. ***time***.

timectomíe *s.f.* (*chir.*) Extirpare, parțială sau totală, a timusului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***thymectomie***.

time-out ['taimaut] *s.n.* (*sport*) Pauză solicitată de antrenor pentru a face unele recomandări tehnico-tactice echipei pe care o conduce. ◆ Gener. Pauză. • pl. *-uri.* /<engl. ***time-out***.

time-share ['taimʃer] *s.n.* Cumpărare a unei locuințe dintr-o stațiune turistică de către mai mulți clienți, fiecare avînd dreptul să petreacă în ea un interval de timp proporțional cu suma achitată; time-sharing. • /<engl. ***time share***.

time-sharing ['taimʃeriŋ] *s.n.* **1** (*com.*) Metodă de leasing constînd în închirierea de utilaje de valoare ridicată la mai mulți abonați în același timp. **2** Time-share. • /<engl. ***time sharing***.

time-sheet ['taimʃit] *s.n.* (*mar.*) Document care stabilește durata de timp folosită efectiv pentru încărcarea sau descărcarea unei nave. • /<engl. ***time sheet***.

timf *s.m.* (*înv.*) Veche monedă poloneză care a circulat și în Moldova. • pl. *-i.* /<pol. ***tymf***, ***tynf***.

tímic, -ă *adj.* **1** (*anat.*) Care aparține timusului, care se referă la timus. **2** (*psih.*) Care se referă la afectivitate. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***thymique***.

timíd, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care este lipsit de îndrăzneală, de încredere în sine; nesigur, sfios. *Fetele timide, neștiutoare, sînt seduse de primul guraliv* (BRĂ.). ◇ (*subst.*) *Timidul nu își poate controla emotivitatea.* ◆ Ext. (*despre acțiuni, manifestări, acte etc. ale oamenilor*) Care denotă lipsă de îndrăzneală, sfială, nesiguranță. *Se auzi deodată o timidă bătaie în ușă* (REBR.). ◇ (*adv.*) *Fata se uita timid la necunoscut.* ◆ Fig. Incipient; modest. *Este întîia exprimare timidă a evoluționismului* (CĂL.). • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***timide***, lat. ***timĭdus, -a, -um***.

timiditáte *s.f.* Însușirea de a fi timid; lipsă de îndrăzneală; sfială, sfiiciune. *Timiditatea te paralizează, te face dezorientat în fața oricui* (TEOD.). ◆ Faptă sau vorbă de om timid. *Are timidități care nu prea rimează cu cele ce și-a impus în programul activității sale culturale* (IBR.). • pl. *-ăți.* /<fr. ***timidité***, lat. ***timiditas, -atis***.

timíe *s.f.* (*psih.*) Comportament exterior al individului considerat în raport cu activitatea ori cu umoarea sa veselă sau tristă; stare afectivă. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***thymie***.

timín *s.m.* Veche monedă turcească din care se făceau salbe purtate pe cap. • pl. *-i.* /etimol. nec.

timínă *s.f.* (*chim.*) Bază azotată pirimidinică din compoziția acizilor nucleici. • pl. *-e.* /<fr. ***thymine***.

timing ['taimiŋ] *s.n.* (*sport*) Stabilire a folosirii timpului de joc. • /<engl. ***timing***.

timișeán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a județului Timiș sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii județului Timiș. **2** *adj.* Care aparține județului Timiș sau timișenilor, care se referă la județul Timiș sau la timișeni; originar din județul Timiș. • pl. *-eni, -ene.* /nm. pr. (județ în V României) ***Timiș*** + *-ean*.

timișeáncă *s.f.* Femeie care face parte din populația de bază a județului Timiș sau este originară de acolo. • pl. *-ence.* /***timișean*** + *-că*.

timișoreán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Timișoarei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii Timișoarei. **2** *adj.* Care aparține Timișoarei sau timișorenilor, care se referă la Timișoara sau la timișoreni; originar din Timișoara. • pl. *-eni, -ene.* /nm. pr. (oraș în V României) ***Timișoara*** + *-ean*.

timișoreáncă *s.f.* Femeie care face parte din populația de bază a Timișoarei sau este originară de acolo. • pl. *-ence.* /***timișorean*** + *-că*.

timleăc *s.n.* v. temleac.

timo- v. tim[1]-.

timoanaléptic, -ă *s.n., adj.* (*farm.*) (Medicament) cu putere antidepresivă prin acțiunea sa stimulatoare a umorii. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***thymo-analeptique***.

timocít *s.n.* (*biol.*) Celulă de tip limfocit din timus. • pl. *-e.* /<fr. ***thymocyte***.

timocitóm *s.n.* (*med.*) Tumoare benignă a timusului, formată în principal din timocite. • pl. *-oame.* /<fr. ***thymocytome***.

timocrátic, -ă *adj.* (*polit.*) Care aparține timocrației, care se referă la timocrație. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***timocratique***.

timocrație *s.f.* (*polit.*) Formă de guvernămînt în care conducerea statului aparține celor mai bogați cetățeni; plutocrație. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***timocratie***; cf. gr. *τιμή* „valoare”, *κρατία* „putere”.

timóftă *s.f.* (*bot.*) Timoftică (*Phleum pratense*). • pl. *-e.* /de la nm. pr. rom. ***Timofte***.

timoftícă *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee, anuală sau perenă, din familia gramineelor, cu spiculețe uniflore, grupate în spice false, cilindrice (*Phleum pratense*); timoftă. • pl. *-ci.* /nm. pr. ***Timofte*** + *-ică*.

timoftică

timól *s.m.* **1** (*chim.*) Compus organic din clasa fenolilor monohidroxilici, care se prezintă sub formă de cristale incolore, cu miros caracteristic și care este folosit ca antiseptic. **2** (*med.*) Probă de laborator pentru verificarea funcțiilor ficatului. • pl. *-i.* /<fr., engl. ***thymol***.

timoléptic, -ă *s.n., adj.* (*farm.*) (Substanță) cu acțiune antidepresivă, din grupa imipraminei. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***thymoleptique***; cf. gr. *θυμός* „putere vitală, pasiune”, *ληπτικός* „care ia, care primește”.

timología *s.f.* (*filos., psih.*) Axiomatică. • g.-d. *-iei.* /<it. ***timologia***; cf. gr. *τιμή* „valoare”, *λόγος* „studiu”.

timóm *s.n.* (*med.*) Denumire generică pentru tumorile timusului. • pl. *-oame.* /<fr. ***thymome***.

timónă *s.f.* (*mar.*) Roată cu cavile de lemn pe margine, cu ajutorul căreia se manevrează cîrma unei nave. • pl. *-e.* /<it. ***timone***, fr. ***timon***, ngr. ***τιμόνι***.

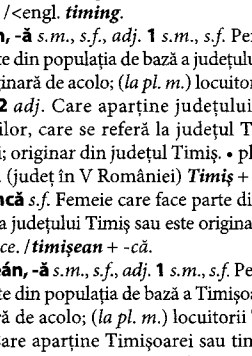

timonă

timonerie *s.f.* **1** (*mar.*) Încăpere cu vizibilitate bună, situată pe puntea unei nave, în care sînt instalate timona și alte aparate pentru manevrarea navei. **2** (*tehn.*) Ansamblu de bare, cabluri, paloniere etc. care comandă direcția, frînele etc. într-un vehicul. ◇ *Timonerie de frînă* = ansamblu de piese care servesc la frînarea unui vehicul de cale ferată. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***timonerie***, it. ***timoneria***.

timoniér *s.m.* (*mar.*) Marinar însărcinat cu manevrarea timonei și cu transmiterea semnalelor de legătură cu interiorul navei, cu alte nave sau cu coasta. • sil. *-ni-er.* pl. *-i.* /<fr. ***timonier***, it. ***timoniere***.

timopát, -ă *s.m., s.f., adj.* (*med.*) (Bolnav) care suferă de timopatie. • pl. *-ți, -te.* /după germ. *thymopatisch*.

timopatíe *s.f.* (*med.*) Afecțiune a timusului. • g.-d. *-iei.* /<germ. ***Thymopathie***.

timoprív, -ă *adj.* (*med.*) Care se referă la absența timusului. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***thymoprive***.

timorá *vb. I. tr.* (*compl. indică oameni*) A înspăimînta, a intimida. *Nu mă las timorat de aroganța lui.* • prez. ind. *-ez.* /de la ***timorat***, prin derivare regresivă.

timoráre *s.f.* Faptul de *a timora*. • pl. *-ări.* /v. ***timora***.

timorát, -ă *adj.* (*despre ființe*) Care este stăpînit de teamă, intimidat, speriat. *Se dovedise timorat, fără curajul să privească în față realitatea* (CA. PETR.). ◆ (*despre fizionomii, expresii, manifestări etc. ale ființelor*) Care exprimă intimidare, spaimă, teamă. *Cu mină timorată Își mișcă melcul lin Piciorul cristalin, Pe linia ferată* (CĂL.). • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***timoré***, lat. ***timoratus, -a, -um*** <*tĭmor, -oris* „frică”.

timp *s.n., s.m.* **I** *s.n.* **1** Moment, coordonată temporală în desfășurarea unei acțiuni, a unui eveniment, fenomen sau proces; interval. *În timpul liber, citesc.* ◇ (*cu determ. în gen. sau introduse prin prep. „de”*) *Povesteau în timp de iarnă... poveștifantastice* (EMIN.). *Adormise... în timpul convorbirii* (REBR.). ◇ *Timp local* = timp definit pentru fiecare punct de pe globul pămîntesc, același pe întregul meridian al locului respectiv. *Timp solar adevărat* = timp local determinat de mișcarea aparentă diversă a Soarelui, exprimat în zile solare adevărate, care are originea la amiază și, din cauza neuniformității rotației Pămîntului în jurul axei sale, nu se scurge uniform. *Timp universal* = timpul local al meridianului de origine (care trece prin Greenwich). *Timpul efemeridelor* = timp apropiat de cel universal, scurgîndu-se însă riguros uniform și avînd drept unitate de măsură fundamentală secunda. (*econ.*) *Timp de muncă necesar* = timpul în cursul căruia lucrătorul prestează munca necesară și creează produsul necesar. *Timp de supramuncă* = timpul în cursul căruia lucrătorul prestează supramunca și creează plusprodusul. (*gram.*) *Adverb de timp* = adverb care arată timpul cînd se petrece o acțiune sau cînd există o stare sau o însușire. (*Complement*) *circumstanțial de timp* sau *complement de timp* = complement circumstanțial care arată timpul cînd se petrece o acțiune sau cînd există o stare sau o însușire. (*Propoziție*) *circumstanțială de timp* = propoziție care arată timpul în care se petrece acțiunea din propoziția regentă. *Aplicație în timp real* v. aplicație. *Ecuația timpului* v. ecuație. *Timp latent* v. latent. *Timp mort* v. mort. *Timp sideral* v. sideral. ◇ Loc.adv. *În același* (sau, *înv., într-același*) *timp* = totodată, simultan, concomitent. *În același timp se aud bătăi violente în ușă* (H. LOV.). *Tot timpul* sau (*înv.*) *în tot timpul* = fără întrerupere, întruna. *Am rezistat tot timpul așa-zisului întuneric* (CĂL.). *Între timp* = în răstimpul acesta, în intervalul acesta; în intervalul de timp scurs de la o întîmplare. *Între timp, a plecat. De la un timp* sau *dintr-un timp* = începînd de la un moment dat. *Dintr-un timp și vîntul tace* (COȘB.). *Din timp în timp* = din cînd în cînd, uneori, cîteodată. *Din timp în timp tresăreau ca de spasmuri* (VLAH.). *O bună bucată* (sau *o bucată bună*) *de timp* v. bun. *Cîtva timp* v. cîtva. *În* (sau *peste*) *puțin timp* v. puțin. ◇ Loc.conj. *Cît timp...* = în toată perioada în care... *Cît timp nu vrea să-ți dea un răspuns ferm, nu știu de ce te chinui să-l mai întrebi. În timp ce* = în vremea în care, pe cînd. *În timp ce tu lucrezi, el se joacă la calculator.* ◇ Expr. *Un timp* = o bucată de vreme, o vreme. *Uită un timp că ești balerină* (CĂL.). *A se simți pierdut în spațiu și în timp* v. spațiu. ◆ Moment prielnic, favorabil. *A venit și timpul secerișului.* ◇ Loc.adv. *La timp* = la momentul potrivit. *Bine că am ajuns la timp. Din timp* = pînă nu este prea tîrziu. *Am înțeles din timp cum*

stau lucrurile. (*Toate*) *la timpul lor* sau *tot lucrul la timpul său* = (toate) la momentul potrivit. *Înainte de timp* = prea devreme, prematur. *La timpul său* (sau *lui, lor etc.*) = la momentul oportun, la vremea potrivită. *Cifrele acestea, deși la timpul lor au stîrnit curiozitate, nu reprezintă însă totul* (PER.). *În timp util* v. util. ◇ Expr. *A* (*nu*) *fi timpul* (*să...* sau *de...*) = a (nu) fi momentul potrivit pentru... *E timpul să mă duc. E tîrziu* (SEBAST.). *A-i fi* (sau *a-i sosi, a-i veni*) *timpul* (cuiva sau la ceva) = a-i sosi momentul potrivit (și așteptat). *Le-a venit timpul să fie scoase din uitare* (BOGZA). *Era și timpul*, se spune atunci cînd intervine, cu puțin înainte de a fi prea tîrziu, o acțiune, un eveniment așteptat. ◆ Interval necesar pentru efectuarea unei acțiuni. *Lasă gluma, că nu-i timp de glumă* (SEBAST.). ◇ Expr. *A* (*nu*) *avea timp* (pentru ceva) = a (nu) găsi răgazul necesar (pentru a face ceva). *N-am timp de glume. A avea tot timpul să...* = a dispune de o perioadă mai îndelungată de vreme (decît cea necesară) pentru a întreprinde ceva. *A nu avea timp de cineva* = a nu putea sta de vorbă cu cineva. (*fam.*) *A nu avea timp* = a nu avea bani. (*reg.*) *A nu-l mai ajunge timpul* (pe cineva) = a fi foarte ocupat. *Nu e timpul trecut* v. trece. ◆ (*sport*) Durată cronometrată a unei curse, a unei partide. *S-a scurs timpul primei reprize.* ◆ (*înv., reg.*) Anotimp. *Haydn scria în Viena oratoriul „Celor patru timpuri"* (ODOB.). ◆ (*înv., reg.*) Vîrstă. **2** Una dintre formele fundamentale de existență a materiei în mișcare, exprimînd succesiunea și simultaneitatea proceselor realității. *Revoluțiile sînt singurul mijloc prin care popoarele pot învinge timpul* (CA. PETR.). ◇ Loc.adv. *Cu timpul* = cu încetul, treptat, pe măsură ce trece vremea. *Faptul că nu s-au văzut a dus, cu timpul, la despărțire.* ◇ Expr. *În noaptea timpurilor* = în vremuri străvechi; demult. *A intra în criză de timp* v. criză. *A-și omorî timpul cu ceva* v. omorî. *A trage de timp* v. trage. *A ucide timpul* v. ucide. ◇ Personif. *Timpul mort și-ntinde trupul și devine vecinicie* (EMIN.). **3** (*adesea la pl. cu val. de sg.*) Perioadă determinată istoric; epocă, secol. *Am început să studiez filozofia din timpurile mai noi* (CA. PETR.). ◇ Loc.adv. *Pe timpuri* = mai demult, odinioară. *Din toate timpurile* = de totdeauna. *Din alte timpuri* = de altădată, de demult. (*înv.*) *În toți timpii* = întotdeauna. *În alți timpi* = altădată, în trecut. ◆ (*la pl.*) Stare de lucruri caracteristică unei perioade; împrejurări, vremuri. *Nu vezi ce zbucium e cu timpurile astea?* (H. LOV.). **II** *s.n.* **1** (*meteor.*) Stare a atmosferei într-un anumit loc și într-o anumită perioadă, determinată de valorile temperaturii, presiunii, vîntului și umidității aerului; vreme. *Cerul senin anunță timp frumos.* **2** (*bot.; reg.*) Rodul-pămîntului (*Arum maculatum*). **III** *s.m.* **1** (*muz.*) Fiecare dintre părțile egale care alcătuiesc o măsură; bătaie. ◇ Expr. *În doi timpi și trei mișcări* v. mișcare. **2** (*tehn.*) Denumire dată fiecăreia dintre fazele unui ciclu de funcționare a unei mașini termice, în decursul căreia se realizează o cursă completă a pistonului motor (dus și întors). *Timpii unui motor cu ardere internă.* **IV** *s.n.* (*gram.*) Categorie gramaticală specifică verbului, care arată momentul cînd se petrece acțiunea. ◆ Fiecare dintre formele flexionare prin care este exprimată această categorie. ◇ *Timp absolut* = timp care exprimă o acțiune raportată numai la momentul vorbirii. *Timp compus* v. compus. *Concordanța timpurilor* v. concordanță. *Consecuția timpurilor* v. consecuție. *Corespondența timpurilor* v. corespondență. *Timp imperfect* v. imperfect. *Timp relativ* v. relativ. *Timp săvîrșit* v. săvîrșit. *Timp simplu* v. simplu. *Timpul viitor* v. viitor. • pl. *n.* *-uri*, *m.* *-i.* /lat. ***tempus***.

timpan¹- Elem. de compunere „timpan", „membrană". • și *timpano-*. /<fr. ***tympan***(*o*)*-*; cf. lat. *tympănum*, *-i*, gr. *týmpanov* „tobă, timpan".

timpán² *s.n.* **1** (*anat.*) Membrană elastică care desparte partea externă a urechii de cea mijlocie, transmițînd prin vibrații undele sonore la urechea internă. ◇ Expr. *A*(*-i*) *sparge timpanul* (sau *timpanele, timpanul urechilor*) *cuiva* v. sparge. ◆ Auz. *Strofe de-o desăvîrșire ritmică ce mulțumea timpanul cel mai pretențios* (BLA.). **2** (*muz.*) Instrument muzical de percuție, asemănător cu toba, dar care poate fi acordat. **3** (*tehn.*) Perete de lemn sau de beton armat, parțial scufundat sub apă, care împiedică pătrunderea corpurilor în aducțiune, în camera de echilibru etc.

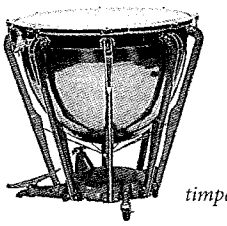

timpan² (2)

◆ Membrană care separă două camere într-un rezervor. **4** (*arhit.*) Suprafață de zidărie netedă sau ornamentată cu sculpturi, situată între o grindă orizontală și un arc de deasupra golului unei uși sau al unei ferestre. **5** (*tehn.*) Pinion dințat. • pl. *-e.* /<fr. ***tympan***, it. ***timpano***, lat. ***tympănum***, *-i*; cf. gr. *týmpanov*.

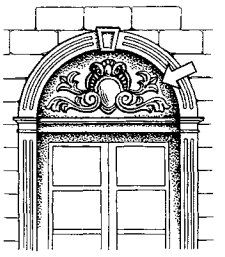

timpan² (4)

timpanál, -ă *adj.* Care ține de timpan, care se referă la timpan; timpanic. • pl. *-i*, *-e.* /<fr. ***tympanal***.

timpanectomíe *s.f.* (*chir.*) Excizie a timpanului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***tympanectomie***.

timpánic, -ă *adj.* Timpanal. • pl. *-ci*, *-ce.* /<fr. ***tympanique***.

timpanísm *s.n.* (*med.*) **1** Timpanită. **2** Sunet care se aude la percuția unui abdomen balonat. • /<fr. ***tympanisme***.

timpaníst, -ă *s.m., s.f.* (*muz.*) Muzicant care bate timpanul într-o orchestră. • pl. *-iști*, *-iste.* /<it. ***timpanista***, fr. ***tympaniste***.

timpanítă *s.f.* (*med.*) Balonare a abdomenului ca urmare a acumulării de gaze în intestine; timpanism, meteorism. • pl. *-e.* /<fr. ***tympanite***.

timpano- v. timpan¹-.

timpanolabirintoscleróză *s.f.* (*med.*) Afecțiune caracterizată printr-o hipoacuzie progresivă, produsă de scleroza labirintului. • pl. *-e.* /***timpano-*** + ***labirinto-*** + ***scleroză***.

timpanón *s.n.* (*muz.*) Instrument muzical folosit în sec. 16-18, alcătuit dintr-o cutie de rezonanță în formă de trapez, deasupra căreia erau întinse coarde de metal puse în vibrație cu două ciocănele. • pl. *-oane.* /<fr. ***tympanon***; cf. gr. *týmpanov*.

timpanoplastíe *s.f.* (*chir.*) Intervenție pentru refacerea timpanului perforat. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***tympanoplastie***.

timpanoscleróză *s.f.* (*med.*) Scleroză a timpanului, care produce surditate. • pl. *-e.* /<fr. ***tympanosclérose***.

timpanotóm *s.n.* (*chir.*) Instrument folosit în timpanotomie. • pl. *-oame.* /<fr. ***tympanotome***.

timpanotomíe *s.f.* (*chir.*) Paracenteză a timpanului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***tympanotomie***.

timpiná *vb. I.* v. tîmpina.

timpinâre *s.f.* v. tîmpinare.

tímpină *s.f.* v. tîmpină.

timpuríu, -íe *adj., adv.* **1** *adj., adv.* (Care se întîmplă, apare sau se face) înainte de data sau de timpul obișnuit sau prevăzut; prematur, (prea) devreme. *A fost o iarnă timpurie. A murit timpuriu.* ◇ Loc.adv. *De timpuriu* = *a*) înainte de data sau de momentul obișnuit sau prevăzut, din vreme. *Sufletul lui pierdu de timpuriu orice credință de viitor* (VLAH.); *b*) înainte de a se însera. *Noi vrem să plecăm ca să ajungem de timpuriu la mînăstirea Războieni* (BOL.). **2** *adj.* (*despre varietăți de fructe sau de legume*) Care se coace sau devine bun de mîncat înainte de vremea obișnuită. *Pîndesc momentul cînd pe piață apar merele timpurii.* ◆ (*despre flori*) Care se dezvoltă mai devreme. *Îl năpădea o mireasmă de... flori timpurii* (VIN.). ◆ (*despre copaci*) Care înflorește sau înverzește mai devreme decît timpul obișnuit. *Albinele și-au început dulce zumzet la copacii timpurii: la corn, la ulm, la plopi și la sălcii* (SADOV.). ◆ (*subst.*) Varietate de struguri care se coc devreme. • pl. *-ii.* /lat. ****temporīvus***.

timșéu *s.n.* (*chim.; reg.*) Piatră-acră, alaun. • /<magh. ***timsó***.

timurid, -ă *adj.* (*ist.*) Care aparține dinastiei întemeiate de Timur Lenk (Tamerlan), care se referă la această dinastie. • pl. *-izi*, *-ide.* /<fr. ***timuride***.

tímus *s.n.* (*anat.*) Glandă cu secreție internă aflată în partea inferioară a gîtului, care nu funcționează decît la vîrsta tînără, atrofiindu-se la maturitate. • pl. *-uri.* /<fr. ***thymus***, gr. ***θýμος*** „excrescență cărnoasă".

tinamíde *s.f. pl.* (*zool.*) Familie de păsări primitive avînd ca tip tinamul (*Tinamidae*); tinamiforme. • /<fr. ***tinamides***.

tinamifórme *s.f. pl.* (*zool.*) Tinamide (*Tinamiformes*). • /<fr. ***tinamiformes***.

tinámu *s.m.* (*ornit.*) Pasăre de mărimea unui fazan, foarte apreciată pentru vînat, din America de Sud (*Tinamus*); găinușă de pampas. • /<fr. ***tinamou***; cuv. caraib.

tínă *s.f.* **1** (*reg.*) Noroi. *Pe drum era o tină moale* (AGÂR.). ◇ Fig. *Cînd una după alta iubirile de tină Și-ar desfoia obrazul* (PILL.). ◆ Fig. Ticăloșie, mizerie morală, decădere, josnicie. *S-a bălăcit în tina tuturor vicleniilor* (CE. PETR.). ◇ Expr. *A scoate* (pe cineva) *din tină* = a ajuta (pe cineva) să iasă din starea de ticăloșie, de mizerie. **2** (*înv.*) Pămînt, țărînă. *Făcea răspunzătoare nu inima - ci tina Ce servă de-nchisoare la sufletu-omenesc* (MACED.). ◆ Argilă, lut. **3** (*înv., reg.*) Murdărie, jeg. ◇ Expr. (*reg.*) *Nici cît tină sub o unghie* = foarte puțin, deloc. *Și-ar mînca* (*și*) *tina de sub unghie*, se spune despre cineva foarte zgîrcit. • pl. (*înv.*) *tini*, (*reg.*) *-uri.* /<sl. veche ***тина***.

tinctoriál, -á *adj.* (*despre plante sau produse chimice*) Care conține substanțe colorante. ◆ (*despre substanțe*) Care este obținut din plante și folosit la colorarea produselor textile sau a pielii. ◆ Care servește la vopsit, care este utilizat în procesul de vopsire. *Tehnică tinctorială.* • sil. *-ri-al.* pl. *-i*, *-e.* /<fr. ***tinctorial***.

tinctură *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică stofe, fibre etc.*) A da tente diverse cu ajutorul unor coloranți; a vopsi. **2** Fig. A da culoare. • prez.ind. *-ez.* /***tinctură*** + *-a*, după fr. *teinturier*.

tincturáre *s.f.* Acțiunea de *a tinctura* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***tinctura***.

tinctúră *s.f.* **1** (*farm.*) Medicament lichid obținut prin dizolvarea în alcool sau eter a unor extrase din plante, din organe de animale sau din minerale. ◇ *Tinctură de iod* v. iod. *Tinctură de turnesol* v. tinctură. **2** Fig. Nuanță, culoare; vopsea. *Șeful zvăpăiat al naționalismului cu tinctură latinistă* (IBR.). • pl. *-i.* /<lat. ***tinctūra***, ***-ae***, it. ***tintura***, germ. ***Tinktur***; cf. și fr. *teinture*.

tindalizá *vb. I. tr.* (*ind. alim.*) A aplica procedeul tindalizării. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***tyndalliser***, it. ***tindalizzare***; cf. nm. pr. John *Tyndall*, fizician irlandez.

tindalizáre *s.f.* (*ind. alim.*) Sterilizare a alimentelor alterabile prin încălziri repetate la 60-70°C și răciri succesive. • pl. *-ări.* /v. ***tindaliza***.

tindalométru *s.n.* (*miner.*) Aparat optic pentru măsurarea prafului în aerul dintr-o mină. • pl. *-e.* /<germ. ***Tyndallometer***.

tindaloscóp *s.n.* (*miner.*) Aparat optic pentru controlul rapid al prafului din aerul fronturilor de lucru din subteran. • pl. *-oape.* /<germ. ***Tyndalloskop***.

tíndă *s.f.* **1** Încăpere mică situată la intrarea caselor țărănești, servind, adesea, și ca bucătărie. *Am închis ușa la tindă Cu zăvorul* (COȘB.). ◇ Expr. *A face o treabă* (sau *a merge, a se duce*) *pînă în tindă* = a începe un lucru fără a-l termina. *A sluji* (pe cineva) *pînă în tindă* = a face treaba prost, de mîntuială. ◇ Fig. *Toate astea s-au făcut și se vor face în tinda primăverii* (SAHIA). ◆ (*înv.*) Coridor, galerie. *Se ascundeau sub șindrile odăi bogate..., cu tinzi în cruce* (E. BAR.). ◆ (*înv.*) Antreu, hol, vestibul. *Ușa răspundea într-o tindă, unde se afla adevărata intrare* (CĂL.). **2** Pronaos. *Trupul lui... fu adus în țară și înmormîntat în tinda mitropoliei de la Tîrgoviște* (ODOB.). **3** Prispă, pridvor, cerdac. *Urcă treptele tindei și fu înăuntru* (E. BAR.). • pl. *-e*, (*înv., pop*) *-zi.* /lat. ***tenda***(***m***) „cort" <*tendĕre*.

tínde *vb. III.* **I** *intr.* **1** (*despre oameni; de obicei cu determ. introduse prin prep. „spre", „către"*) A-și îndrepta năzuințele sau activitatea spre atingerea unui obiectiv, spre cîștigarea unui lucru dorit; a aspira, a

năzui. *Adio, fericire ce-abia scobori în lume Și către care vecinic tind bieții muritori!* (MACED.). ◆ (*despre creații, manifestări etc. ale oamenilor*) A avea tendința să..., a evolua într-o anumită direcție și de o anumită manieră. *Opera de artă nu tinde să producă iluzii pur și simplu* (BLA.). **2** A căuta, a încerca. *Legenda tinde să explice miraculosul.* **II 1** *tr.* (*înv., pop.; compl. indică capetele unor corpuri*) A trage de unul sau de amîndouă, pentru a desfășura sau a încorda; a întinde. ◇ Expr. *A tinde* (cuiva) *cursa* (sau *lațul*) = *a)* a pune o cursă (sau un laț) pentru a prinde un animal; *b)* fig. a uza de mijloace perfide, viclene, în relațiile cu cineva. *A tinde undița* = *a)* a lăsa undița în apă; *b)* fig. a atrage, a momi. **2** *tr.* (*înv., pop.; compl. indică părți ale corpului*) A mișca întinzînd într-o direcție oarecare, a desfășura pe toată lungimea. *Spăși-voi visul de lumină Tinzîndu-mi dreapta în deșert* (EMIN.). ◇ Expr. *A tinde* (cuiva) *mîna* (sau, *înv., mînă bună, mînă tare*) = a ajuta, a sprijini. *A tinde dreapta* (pentru ceva) = a sprijini o anumită cauză. ◇ Analog. (*despre ramurile, rădăcinile copacilor*) *Chedrul ramurile-și tinde* (BĂR.). ◆ (*compl. indică obiecte*) A îndrepta într-o anumită direcție. ◆ Spec. (*compl. indică arme de foc*) A ochi. **3** *refl.* (*înv., pop.; despre ființe*) A se lungi înălțînd mîinile sau ridicîndu-se pe vîrfurile picioarelor. ◆ Fig. (*înv.*) A rîvni, a năzui. *Spre toate bunătățile să ne tindem* (COR.). **4** *tr.* (*înv.; compl. indică ființe*) A așeza culcat, cu corpul întins. *A tins-o pe pat.* ◇ Expr. (*refl.*) *A se tinde pe cruce* = a se răstigni. **5** *tr.* (*înv.*) A înmîna; a oferi, a da. *Îi tinse un bilet scris pe o hîrtie roză* (C. NEGR.). **III 1** *tr.* (*înv., pop.; compl. indică obiecte strînse, îndoite, împăturite*) A desfășura, a așterne pe toată întinderea, a desface. ◇ Expr. *A tinde masa* = a întinde masa. ◇ Fig. *Miezul nopții de noiembrie Tinde-o mantie de aur Peste veselul oraș* (GOGA). **2** *refl.* (*înv., pop.; despre grupuri de oameni*) A se răspîndi, a se extinde. *Tătarii s-a tins de au trecut și peste munți la Ardeal* (DOC.). **3** *refl., tr.* (*înv., pop.*) A (se) răspîndi, a (se) propaga. *Vestea rea s-a tins în tot satul.* **4** *tr.* (*înv.*) A prelungi în timp; a amîna. • prez.ind. *tind.* /lat. ***tendĕre***; cf. și fr. *tendre.*

tindéche *s.f.* **1** Bucată, vergea îngustă de lemn sau de oțel, cu dinți la ambele capete, cu ajutorul căreia se ține întinsă pînza la războiu cînd se țese manual. ◆ Mecanism bazat pe o serie de rotițe, cu care se întinde pînza în lățime la războaiele mecanice. **2** (*înv., reg.; la plug*) Cocîrlă. **3** (*reg.*) Împletitură de ață cu ajutorul căreia se duc oalele de mîncare la cîmp. • pl. *-chi.* și (*reg.*) *tinzáică, timbéiche s.f.* /lat. ***tendicŭla(m)***.

tindechí *vb. IV. intr.* (*țes.; reg.; compl. indică pînze*) A întinde cu tindechea. • prez.ind. *-esc.* /***tindeche*** + *-i.*

tíndere *s.f.* (*înv.*) Acțiunea de *a tinde* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***tinde***.

tindúță *s.f.* Dim. al lui *tindă.* • pl. *-e.* /***tindă*** + *-uță.*

tinecheá *s.f.* v. tinichea.

tinerátic, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* (*reg.*) Care are o înfățișare tinerească. **2** *s.n.* Colect. (*înv.*) Animale domestice tinere. • pl. *-ci, -ce.* și (*înv.*) *tinerétic s.n.* /***tînăr*** + *-atic.*

tinerél, -eá *s.m., s.f., adj.* Dim. al lui *tînăr*; tinerică, (*reg.*) tînăruc, tînăruț. ◇ Loc.adv. *De tinerel* = din fragedă vîrstă, de timpuriu, de tînăr. *Arză-te focul, năcaz, Că de tinerel te-am tras* (POP.). • pl. *-ei, -ele.* /***tînăr*** + *-el, -ea.*

tinerésc, -eáscă *adj.* Care aparține tinereții sau persoanelor tinere, care se referă la tinerețe sau la persoanele tinere. ◇ (*subst.*) *Spre cele tinerești să întoarcem priviri... înțelegătoare* (VORN.). • pl. *-ești.* /***tînăr*** + *-esc.*

tinerésțe *adv.* În felul tinerilor, ca tinerii. *Se îmbracă prea tinerește pentru vîrsta lui.* • /***tînăr*** + *-ește.*

tinerét *s.n.* Colect. **1** Mulțime de tineri, totalitatea tinerilor; tinerime, tinerețe. *Tineretul dansează astăzi în discoteci.* **2** Totalitatea animalelor tinere de aceeași specie, dintr-o gospodărie, dintr-o fermă etc. *Tineretul porcin a fost separat.* • /***tînăr*** + *-et.*

tinerétic *s.n.* v. tineratic.

tineréță *s.f.* v. tinerețe.

tinerétțe *s.f.* **1** (*în opoz. cu „bătrînețe”*) Perioadă din viața omului între copilărie și maturitate. *Nu mai voia să-și amintească de tinerețea lui.* ◇ Loc.adj. *În floarea tinereții* v. floare. ◇ Loc.adv. *De cu tinerețe* = de tînăr, din fragedă vîrstă. ◇ Expr. *Tinerețea dintîi* = perioadă a tinereții care urmează imediat copilăriei; prima tinerețe. (*iron.*) *Tinerețe-n două bețe*, se spune cuiva care este bătrîn, ramolit. *A mînca cuiva* (sau *a-și mînca cu cineva* ori *cu ceva*) *tinerețele* v. mînca. ◇ Fig. *Cu aceleași unelte din tinerețea lumii... își duc traiul* (SADOV.). ◆ Perioada de început a existenței unui animal sau a unui copac. **2** (*în opoz. cu „bătrînețe”*) Starea omului tînăr (caracterizată prin vigoare, prospețime, avînt). *Dă-mi tinerețea mea, redă-mi credința* (EMIN.). ◇ Loc.adv. *Cu tinerețe* = tinerește; proaspăt, viguros. ◆ Fig. Prospețime, vigoare, vioiciune. *Și-a păstrat tinerețea sufletească.* **3** Colect. Tineret. *Tinerețea petrecea în sufragerie, iar părinții stăteau pe terasă.* • pl. *-i.* și (*reg.*) *tineréță s.f.* /***tînăr*** + *-ețe.*

tinerí *vb. IV. intr.* (*reg.*) **1** A petrece anii tinereții. **2** A întineri. • prez.ind. *-esc.* /***tînăr*** + *-i.*

tinerícă *adj., s.f.* Tinerea. • pl. *-ele.* /***tînăr*** + *-ică.*

tineríme *s.f.* Colect. Tineret. • /***tînăr*** + *-ime.*

tinétă *s.f.* **1** Putină mică, hîrdău folosit în închisori pentru transportul materiei fecale. **2** Ploscă pentru bolnavi. • pl. *-e.* /<fr. ***tinette.***

ting *interj.* (*de obicei repet.*) Cuvînt care imită sunetul clopoțeilor sau al tălăngii. • /onomat.

tingălí *vb. IV. intr.* (*reg.; despre clopoței, tălăngi etc.*) A suna, a bate; a tingăni. • prez.ind. pers. 3 *-ește.* /***ting*** + *-ăli.*

tingáni *vb. IV. intr.* (*reg.; despre clopoței, tălăngi etc.*) A suna, a bate; a tingăli. • prez.ind. pers. 3 *-ește.* /***ting*** + *-ăni.*

tinghílă *s.f.* (*reg.*) **1** Lamă de cuțit sau de secure. **2** Partea toporului dintre tăiș și muchie, latul toporului. • pl. *-e.* /etimol. nec.

tínghi-línghi *interj.* Cuvînt care imită sunetul clopoțeilor sau al zurgălăilor. • /<magh. ***tingi-lingi.***

tingíre *s.f.* Vas adînc (de aramă sau de fontă) în care se gătește mîncarea. ◇ Expr. *Și-a găsit* (sau *și-a aflat*) *tingirea capacul* (*și lelea bărbatul*) ori *după tingire, și capacul* = *a)* a-și găsi nașul, a da de bucluc; *b)* a găsi pe cineva cu care se aseamănă, se potrivește. *A lins pînă a pus tingirea cu fundul în sus*, se spune despre persoanele lacome. (*iron.*) *Tingire spoită*, se spune unei femei sulemenite. • pl. *-i.* /<tc. ***tencere.***

tinicheá *s.f.* **1** Placă sau foaie subțire de tablă de oțel avînd diverse întrebuințări. *Casa... se înalță trufașă, cu acoperișul de tinichea roșie* (REBR.). ◇ Expr. *A fi* (sau *a rămîne, a ajunge* ori *a lăsa* pe cineva) *tinichea* = a fi (sau a rămîne, a ajunge ori a lăsa pe cineva) lipsit de orice bun material. *A ajunge la tinichea* = a se îmbăta. (*fam.*) *A-i pune* (sau *a-i lega*) (cuiva) *o tinichea* (sau *tinicheaua*) *de coadă* = a-i cauza cuiva un prejudiciu moral care îl urmărește mereu; a-i atribui cuiva (pe nedrept) fapte, atitudini etc. reprobabile pentru a-l compromite. (*fam.*) *A fi* (sau *a umbla*) *cu tinicheaua* (*coadă*) *după el*, se spune atunci cînd de o persoană se ține scai cineva care incomodează. ◆ (*deprec.*) Metal de calitate inferioară. *Purta bijuterii ieftine, de tinichea.* ◆ Fig. Om de nimic. ◇ (*adj.*) *Cel mai tinichea dintre carbonari* (CAR.). **2** Cutie, vas, recipient făcut dintr-o astfel de tablă de oțel. *Se necăjea să toarne gaz dintr-o tinichea murdară într-o cănită* (SADOV.). **3** (*deprec.*) Decorație, medalie. **4** (*înv., pop.*) Scîndură subțire (de brad). • pl. *-ele.* și (*înv.*) *tenecheá,* (*reg.*) *tinecheá s.f.* /<tc. ***teneke.***

tinichelúță *s.f.* Dim. al lui *tinichea.* • pl. *-e.* /***tinichea*** + *-eluță.*

tinichigeríe *s.f.* **1** Meseria tinichigiului. **2** Atelierul sau prăvălia tinichigiului. **3** Obiecte lucrate de tinichigiu. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***tinichigiu*** + *-erie.*

tinichigíță *s.f.* Soția tinichigiului; (*înv.*) trihtărar. • pl. *-e.* /***tinichigiu*** + *-iță.*

tinichigíu *s.m.* Meseriaș, muncitor care lucrează sau repară obiecte de tinichea, sîrmă, bare metalice etc. sau care învelește casele cu tablă. • pl. *-gii.* /<tc. ***tenekeci.***

tinícol, -ă *adj.* (*bot.; despre plante*) Care crește pe dunele de nisip. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***thinicole***; cf. gr. θίς, *-ινός* „dună de nisip”.

tinítus *s.n.* (*med.*) Acufene. • /<lat. ***tinnītus, -us*** „sunet ascuțit”.

tinós, -oásă *adj.* **1** (*înv., pop.*) Care este plin de tină, murdărit cu tină; noroios. *Curtea era tinoasă.* **2** (*reg.*) Murdar, jegos. ◇ Fig. *Odoarele... sînt făcute de mîini tinoase* (E. BAR.). • pl. *-oși, -oase.* /***tină*** + *-os.*

tinóvă *s.f.* (*reg.*) Loc mlăștinos, mocirlos. ◆ (*adj.; despre pămînt*) Care este băltos; care nu este fertil. • pl. *-e.* /***tină*** + *-ovă.*

tins, -ă *adj.* **1** (*înv.; despre membrele corpului*) Care este desfășurat pe toată lungimea; întins. **2** *adj.* (*înv.*) Care este desfășurat pe toată suprafața; netezit, neted. **3** (*despre terenuri*) Neted, plan, șes. ◇ Expr. (*adv.*) *A se se duce* (sau *a merge*) *tins* = a se duce drept, a merge întins. • pl. *tinși, -se.* /v. ***tinde.***

tíntă *s.f.* (*reg.*) Cerneală. • pl. *-e, -uri.* /<magh. ***tinta,*** germ. ***Tinte.***

tintométru *s.n.* Colorimetru în care lichidul de cercetat este comparat cu o serie de sticle etalon colorate diferit. • pl. *-e.* /<germ. ***Tintometer***; cf. lat. *tinctus, -a, -um* „vopsit”.

tinzáică *s.f.* v. tindeche.

tinzătoáre *s.f.* (*reg.*) Fiecare dintre lanțurile sau funiile care leagă crucea protapului unui car cu capetele osiei. • pl. *-ori.* /***tinde*** + *-ătoare.*

tio[1]**-** Elem. de compunere „sulf”. • /<fr. ***thio-***, it. ***tio-***; cf. gr. θεῖον „sulf”.

tio[2] *interj.* (*pop.*) Strigăt cu care se gonește un animal. ◇ Loc.vb. *A da cu tioh* = a alunga, a izgoni. • și *tioh, tihó interj.* /onomat.

tioalcoól *s.m.* (*chim.; de obicei la pl.*) Alcooli în care atomul de oxigen este înlocuit de sulf; mercaptan. • sil. *ti-o-.* pl. *-i.* /<fr. ***thioalcool.***

tiobacteriále *s.f. pl.* (*bacter.*) Ordin de bacterii care cuprinde toate speciile chimiotrofe care folosesc compușii sulfului (*Thiobacteriaceae*). • sil. *ti-o-*; *-ri-a-.* /<fr. ***thiobactériales.***

tioc *s.n.* v. toc[2].

tiocianát *s.m.* (*chim.*) Sare a acidului tiocianic; tiocianură, rodanură, sulfocianură. • sil. *ti-o-ci-a-.* pl. *-ți.* /<fr. ***thiocyanate.***

tiociánic *adj.* (*chim.*) *Acid tiocianic* = acid tare, gazos, solubil în apă, care poate fi condensat cu aer lichid, formînd cristale; acid rodanhidric, acid sulfocianic. • sil. *ti-o-ci-a-.* /<fr. ***thiocyanique.***

tiocianúră *s.f.* (*chim.*) Tiocianat. • sil. *ti-o-ci-a-.* pl. *-i.* /<fr. ***thiocyanure.***

tiocól *s.m.* **1** (*chim.*) Compus organic macromolecular, cu sulf, utilizat ca înlocuitor al cauciucului; tioplast. **2** (*farm.*) Substanță chimică folosită în tratamentul traheitelor și al bronșitelor. • sil. *ti-o-.* pl. *-i.* /<fr. ***thiokol,*** germ. ***Thiokol.***

tiocúș *s.n.* (*reg.*) **1** Toc de lemn sau de tablă în care se pune gresia de ascuțit coasa. **2** Toc în care se poartă revolverul. **3** Toc, cornet de hîrtie. **4** Învelișul, coaja unei semințe. • sil. *ti-o-.* pl. *-e, -uri.* /***tioc*** + *-uș.*

tiofén *s.n.* (*chim.*) Compus organic ciclic, cu cinci atomi, care conține sulf, lichid incolor, cu miros caracteristic, nemiscibil cu apa, cu însușiri chimice asemănătoare cu benzenul, care se găsește în gudroanele cărbunilor de pămînt. • sil. *ti-o-.* /<fr. ***thiofène,*** engl. ***thiophene,*** it. ***tiofene.***

tiofenól *s.m.* (*chim.*) **1** (*la pl.*) Clasă de derivați organici ai hidrogenului sulfurat cu radicali aromatici. **2** Tiofenol în care radicalul aromatic este fenilul, lichid cu miros pătrunzător. • sil. *ti-o-.* pl. *-i.* /<fr. ***thiofénol.***

tiofíl, -ă *adj.* (*bacter.; despre bacterii*) Care prosperă în mediile bogate în sulf. • sil. *ti-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***thiophile.***

tiogén, -ă *adj.* (*chim.; despre coloranți*) Care conțin sulf. • sil. *ti-o-.* pl. *-i, -e.* /<it. ***tiògeno.***

tioh *interj.* v. tio[2].

tiohăí *vb. IV. tr.* (*reg.; compl. indică animale*) A alunga cu strigătul „tio”. ◆ (*compl. indică oameni*) A huidui. • prez.ind. *-iesc.* și *tiuí vb. IV.* /***tioh*** + *-ăi.*

tiohăiálă *s.f.* (*reg.*) Huiduială. • pl. *-ieli.* /***tiohăi*** + *-eală.*

tiól *s.m.* (*chim.*) Mercaptan. • pl. *-i.* /<fr. ***thiol.***

tioplást *s.n.* (*chim.*) **1** Ticol. **2** (*la pl.*) Rășini sintetice care conțin sulf în moleculă. • sil. *ti-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***thioplastes.***

tiosulfăt *s.m.* (*chim.*) Sare stabilă, cristalizată a acidului tiosulfuric. • sil. *ti-o-.* pl. *-ți.* /<fr., engl. ***thiosulfate.***

tiosulfúric *adj.* (*chim.*) *Acid tiosulfuric* = acid oxigenat al sulfului, care este instabil, descompunîndu-se în sulf și acid sulfuros și care formează tiosulfați. • sil. *ti-o-.* /<fr. ***thiosulfurique.***

tiourée *s.f.* (*chim.*) Substanță cristalină, solubilă în apă, obținută din hidrogen sulfurat și cianamidă, care este întrebuințată la fabricarea unor medicamente și materiale plastice. • sil. *ti-o-.* /<fr. ***thio-urée.***

tip[1]**-** Elem. de compunere „model, tip”, „caracter”, „imprimare”, „tipărire”, „tipografie”. • și *tipo-.* /<fr. ***typ(o)-***, it. ***tipo-***; cf. gr. τύπος „semn”, „imprimat”, „caracter”.

tip[2] *subst.* **1** *s.n.* Obiect care reprezintă modelul pe baza căruia se produc alte obiecte de același fel; prototip. *Acesta este tipul mașinilor de cursă care s-au construit de-a lungul timpului.* ◆ (*înv.*) Formă în care se toarnă anumite materiale pentru a căpăta aspectul dorit; tipar. ◆ (*tipogr.*) Caracter, formă de literă tipografică. ◆ (*înv.*) Efigie, simbol al unei medalii. **2** *s.n.* Individ, exemplar, obiect, fenomen care întrunește anumite trăsături reprezentative, esențiale pentru un grup întreg de indivizi, de animale, de plante, de exemplare, de obiecte etc. de același fel. *Este tipul omului care vrea să reușească în viață.* ◆ (*lit.*) Personaj din literatură sau din artă care întrunește, în modul cel mai expresiv, trăsăturile, caracterele esențiale ale indivizilor din categoria (socială sau psihologică) pe care o reprezintă. *Caragiale a creat tipuri comice unice.* **3** *s.m., s.f.* (*fam.*) Individ, ins. *Este un tip șters, neînsemnat.* ◆ Persoană originală. ◇ Expr. *Tipă trăsnet* v. trăsnet. **4** *s.n.* Caracter distinctiv; particularitate. *Cîți oameni, atîtea tipuri, atîtea lumi, atîtea probleme* (DELAVR.). ◆ (*antrop.*) Totalitatea caracterelor distinctive fundamentale ale unui grup, ale unei familii, ale unei rase etc.; model, schemă care întrunește acele caractere. *Prefer tipul germanic.* ◆ (*psih., fiziol.*) Categorie de persoane cu anumite trăsături constituționale, anatomofiziologice sau psihologice comune. *Se încadrează tipului melancolic.* ◇ *Tip coleric* v. coleric. *Tip extravertit* v. extravertit. *Tip flegmatic* v. flegmatic. *Tip melancolic* v. melancolic. **5** *s.n.* Soi, fel, gen, categorie. *Pe piață au apărut tipuri variate de produse cosmetice.* **6** *s.n.* (*log.*) *Teoria tipurilor* = teorie elaborată de B. Russell în scopul soluționării paradoxurilor logice ale teoriei mulțimilor, conform căreia propozițiile sistemului logic formalizat se ordonează după semnificația lor și după nivelul lor de generalitate. **7** *s.n.* Simbol grafic pentru un fenomen sau pentru un concept. • pl. *n.* **-uri**, *m.* **-i**, *f.* **-e**. /<fr. ***type***, lat. ***typus***, **-*i***; cf. gr. *τύπος*.

tip[3] *interj.* v. tipa.

tipa *interj., adv.* **1** *interj.* (*adesea repet. sau în corel. cu „lipa”*) Cuvînt care imită zgomotul produs de cineva care umblă descult sau pășește foarte ușor. **2** *adv.* (*în legătură cu vb. de mișcare*) Tiptil. *Merge tipa-tipa prin casă, să nu deranjeze.* • și *tip interj.* /onomat.

tipáj *s.n.* (*cinemat.*) Personaj din filmul de animație, creat de artistul plastic în funcție de datele psihologice, de necesitățile de expresivitate și interpretare etc. • pl. **-e**. /***tip***[1]- + **-aj**.

tipár *s.n.* **1** (*tipogr.*) Ansamblul operațiilor de tipărire a unui text; imprimare cu ajutorul mașinilor tipografice; tehnica, meșteșugul de a tipări. ◆ Ansamblul mijloacelor tehnice prin care se imprimă un text. ◇ *Tipar înalt* = tipar la care elementele tipăritoare ale formei sînt în relief. *Tipar plan* = tipar la care elementele tipăritoare nu prezintă o înălțare sau o adîncire sensibilă față de suprafața netipăritoare. *Tipar perlat* v. perlat. ◇ Loc.adj. *Bun de tipar* v. bun. ◇ Expr. *A da* (ceva) *la tipar* = a preda (o lucrare) spre publicare. (*A fi* sau *a se afla*) *sub tipar* = (a fi sau a se afla) în pregătire la tipografie pentru a apărea, (a fi sau a se afla) în curs de tipărire. *A vedea lumina tiparului* = (*despre texte, scrieri etc.*) a apărea, a fi publicat, tipărit; a deveni cunoscut publicului. (*înv., reg.*) *A da* (sau *a pune, a bate*) *în* (sau *sub*) *tipar* = a tipări. (*înv.*) *A da* (pe cineva) *în tipar* = a vorbi în presă despre cineva. (*înv.*) *A scoate în tipar* = a da la iveală, a publica. *Ca de tipar* sau *parcă-i de tipar*, se spune despre un scris frumos sau despre o zugrăveală frumoasă. ◆ Presă, ziare. ◇ *Libertatea tiparului* = libertatea presei. **2** (*înv.*) Tipografie. **3** Model, prototip după care se confecționează sau se toarnă diferite obiecte. ◇ Expr. *Ieșiți toți dintr-un* (sau *după un*) *tipar* = la fel, pe același calapod. ◆ Fig. Clișeu, șablon. ◆ Șantă pentru baterea monedelor. ◆ Cofraj. **4** (*înv.*) Urmă, întipărire. ◇ Fig. *Sufletul, lăsîndu-și tiparul în lut greu, Să-și regăsească țara* (PILL.). • pl. **-e**. /<cf. ngr. *τυπάρι*(***ον***).

tipărnă *s.f.* (*înv.*) Tipografie. • pl. **-e**. /de la ***tiparniță***, prin derivare regresivă.

tipărnic, -ă *adj., s.m.* **1** *adj.* (*înv., reg.; despre texte, scrieri etc.*) De tipar; tipărit. **2** *s.m.* (*înv.*) Tipograf. • pl. **-ci, -ce**. /***tipar*** + **-nic**.

tipărniță *s.f.* (*înv.*) Tipografie (rudimentară). • pl. **-e**. /***tipar*** + **-niță**.

tiparoásă *s.f.* v. chiparoasă.

tipát, -ă *adj.* Care este construit, modelat după un tip fix. • pl. **-ți, -te**. /***tip***[2] + **-at**, după fr. *typé*.

tipăí *vb. IV. intr.* A face un zgomot caracteristic, umblînd descult sau pășind încet; a lipăi. • prez.ind. **-iesc**. /***tip***[3] + **-ăi**.

tipăít *s.n.* Faptul de *a tipări*. • /v. ***tipări***.

tipărí *vb. IV. tr.* **1** (*tipogr.; compl. indică texte, imagini, desene etc.*) A reproduce pe un material cu ajutorul unei mașini speciale. ◆ Ext. A publica, a edita. **2** (*înv., pop.*) A lăsa o urmă; a întipări, a imprima. ◇ Fig. *Duioșia tipărită în ochii acelii icoane* (PER.). ◆ Fig. A fixa, a grava în minte, în conștiință. ◇ (*refl.*) *Imaginea ei i se tipărise în minte.* **3** (*înv., pop.*) A da o anumită formă; a fasona, a modela. ◆ Spec. (*compl. indică bani, monede*) A face, a fabrica. ◆ (*reg.*) A apăsa, a îndesa, a frămînta ceva cu mîna sau cu un obiect pentru a da o anumită formă. *Tipărește pămîntul cu tăvălugul.* ◆ (*reg.; compl. indică obiecte de îmbrăcăminte*) A netezi; a împături, netezind cu palma. *Sanitarul intră tipărindu-și bluza pe trup* (CE. PETR.). • prez.ind. **-esc**. /***tipar*** + **-i**.

tipărire *s.f.* (*tipogr.*) **1** Acțiunea de *a tipări* și rezultatul ei; imprimare, tipărit, tipăritură. ◇ *Tipărire tabelară* v. tabelar. ◆ Ext. Editare, publicare; tipărit. **2** Concr. (*înv.*) Tipăritură. *Humboldt... au adus mai multe manuscripte și tipăriri* (PER.). • pl. **-i**. /v. ***tipări***.

tipărít[1] *s.n.* (*tipogr.*) Tipărire. • /v. ***tipări***.

tipărít[2]**, -ă** *adj.* (*tipogr.; despre texte, imagini, desene etc.*) Care a fost supus operației de tipărire. • pl. **-ți, -te**. /v. ***tipări***.

tipăritór *s.m.* (*înv.*) **1** Tipograf. **2** Persoană care lucrează tipare; modelor. • pl. **-i**. /***tipări*** + **-tor**.

tipăritúră *s.f.* **1** Tipărire. ◆ Ext. Colect. Litere de tipar imprimate. **2** Concr. Lucrare tipărită; (*înv.*) tipărire. *Și-a strîns într-o bibliotecă separată tipăriturile vechi.* • pl. **-i**. /***tipări*** + **-tură**.

tipésă *s.f.* **1** (*fam.*) Femeie șic. **2** (*fam., deprec.*) Femeie cu relații și comportări dubioase. ◆ Amantă. • pl. **-e**. /<fr. ***typesse***.

tipí *vb. IV. tr.* (*înv.*) A îngrădi, a limita. • prez.ind. **-esc**. /***tip***[3]+ **-i**.

tipíc[1] *s.n.* **1** Formulă obișnuită, stereotipă; obicei, tradiție, normă, regulă. *Era ceva neobișnuit și rar, ieșit din tipicul cunoscut* (SADOV.). ◇ Expr. (*reg.*) *A-i găsi tipicul* = a-i găsi pricina, chițibușul, a-i găsi clenciul. *A-i sosi* (sau *a-i veni*) *tipicul* = a sosi la momentul potrivit, a veni timpul (pentru ceva). *A nimeri la tipic* = a veni la momentul potrivit, a sosi la țanc. **2** (*bis.*) Ansamblul regulilor după care se oficiază slujbele religioase. ◆ Carte care cuprinde aceste reguli. ◆ Fiecare dintre regulile stabilite pentru oficierea serviciului divin. ◇ Expr. *Vorbește după tipic*, se spune despre cineva care vorbește cu rînduială, chibzuit. • pl. **-uri**. /<slav. ***тыпикъ***, ngr. ***τυπικό***.

típic[2]**, -ă** *adj.* Care distinge, caracterizează o persoană, un obiect, un fenomen etc.; caracteristic, specific. *Formele geometrice ale lui Euclid redau formele tipice ale materiei* (BLA.). ◆ (*subst. n.*) Caracterul a ceea ce este specific. ◆ Restr. (*în arte*) Totalitatea caracterelor unui fenomen artistic, ale unui personaj literar etc., care exprimă esența realității. • pl. **-ci, -ce**. /<fr. ***typique***, lat. ***typicus***, **-*a***, **-*um***.

tipicár, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* (*despre oameni*) Care dă prea multă importanță lucrurilor mărunte, oprindu-se la forme și aspecte exterioare, fără a pătrunde în miezul lucrurilor; care manifestă o scrupulozitate exagerată, inutilă; care este formalist, pedant. *Mulți profesori sînt tipicari.* ◇ (*subst.*) *Cu vîrsta, a devenit un tipicar de nesuportat.* **2** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care se ține strict de tipicul bisericesc. • pl. **-i, -e**. /***tipic***[1] + **-ar**.

tipicitáte *s.f.* Însușirea de a fi tipic; caracter tipic. • /<it. ***tipicità***.

tipiciză *vb. I. tr.* (*compl. indică produse*) A tipiza. • prez.ind. **-ez**. /***tipic***[2] + **-iza**.

tipicizáre *s.f.* Acțiunea de *a tipiciza* și rezultatul ei. • pl. **-ări**. /v. ***tipiciza***.

tipiconăl, -ă *adj.* (*bis.*) Care ține de tipic, care se referă la tipic. • pl. **-i, -e**. /de la ***tipic***[1].

tipíe *s.f.* (*reg.*) Colină cu vîrful teșit, de forma unui trunchi de con. • pl. **-ii**. g.-d. **-iei**. /cf. tc. *tepe*.

tipișír *s.n.* v. tibișir.

tipizá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică produse*) A reduce la un singur tip corespunzător scopului; a da valoare de prototip; a standardiza, a tipiciza. **2** (*compl. indică personaje literare, situații etc.*) A da valoare, caracter de tip, a face să fie tipic, caracteristic, semnificativ pentru un anume aspect. **3** (*constr.; compl. indică clădiri, elemente de construcție etc.*) A stabili caracteristicile principale privind destinația, mărimea, structura și alte particularități. • prez.ind. **-ez**. /<fr. ***typiser***.

tipizánt, -ă *adj.* Care tipizează. • pl. **-ți, -te**. /<it. ***tipizzante***.

tipizáre *s.f.* **1** (*ind.*) Acțiune de standardizare prin care, dintre mai multe produse destinate aceluiași scop, se elimină tipurile inutile sau foarte asemănătoare, reținîndu-se numai cele folositoare și corespunzătoare scopului, pentru a fi reproduse pe scară largă. **2** (*în arte*) Proces complex de generalizare artistică a realității în urma căruia esența relațiilor sociale, a evenimentelor istorice etc. se dezvăluie în forma unor imagini, în caractere vii, veridice. • pl. **-ări**. /v. ***tipiza***.

tipizát, -ă *adj.* **1** (*ind.; despre produse*) Care a fost supus procesului de tipizare. **2** *Formular tipizat* (și *subst. n.*) = imprimat care se completează în vederea întocmirii unui act. • pl. **-ți, -te**. /v. ***tipiza***.

típlu *s.n., s.m.* **1** *s.n., s.m.* Diblu. **2** *s.n.* Cep. **3** *s.m.* (*constr.; reg.*) Fiecare dintre bucățile de lemn care se pun între grinzile ce intră în alcătuirea unui plafon. • pl. *n.* **-uri**, (*reg.*) **-e**, *m.* **-i**. /cf. *diblu*.

tipo[1]- v. tip[1]-.

típo[2] *s.f.* (*fam.*) Tipografie. • /<fr. ***typo***.

tipodimensiúne *s.f.* Dimensiune standardizată. • pl. **-i**. /***tipo***[1]- + ***dimensiune***.

tipogenéză *s.f.* (*biol.*) Fază de evoluție a organismelor vii în timpul căreia ia naștere un tip, constituindu-și caracterele. • pl. **-e**. /<fr. ***typogenèse***.

tipográf[1] *s.n.* (*tipogr.*) Mașină de cules și de turnare în rînduri a literelor de tipar. • pl. **-e**. /<germ. ***Typograph***, fr. ***typographe***.

tipográf[2]**, -ă** *s.m., s.f.* (*tipogr.*) Muncitor specializat în lucrările de tipar; (*înv.*) tipăritor. ◇ (*adj.*) *Muncitor tipograf.* • pl. **-i, -e**. /<ngr. ***τυπογράφος***.

tipográfic, -ă *adj.* (*tipogr.*) Care aparține tipografiei, care se referă la tipografie. ◇ (*adv.*) *Imaginile sînt reproduse tipografic.* ◇ *Căsuță tipografică* v. căsuță. *Numărător tipografic* v. numărător. *Punct tipografic* v. punct. • pl. **-ci, -ce**. /<ngr. ***τυπογραφικός***, fr. ***typographique***.

tipografíe *s.f.* (*tipogr.*) **1** Întreprindere sau atelier în care se execută tipărirea de cărți, de ziare etc.; imprimerie, (*înv.*) tiparniță, (*fam.*) tipo. **2** Artă, meșteșug, procedeu de a tipări un text, o lucrare etc. • pl. **-ii**. g.-d. **-iei**. /<ngr. ***τυπογραφία***.

tipolitografíe *s.f.* (*tipogr.*) Procedeu de imprimare a unor texte culese cu litere mobile, mai întîi pe hîrtie și apoi pe piatră litografică sau pe placă de metal. • pl. **-ii**. g.-d. **-iei**. /<fr. ***typolithographie***.

tipolízā *s.f.* (*biol.*) Fază care precedă extincția tipului biologic. • pl. **-e**. /<fr. ***typolyse***.

tipológic, -ă *adj.* Care ține de tipologie, care se referă la tipologie; care privește trăsăturile tipice ale unui fenomen. *Răspunsurile la această problemă pot fi grupate în cîteva categorii tipologice* (RALEA). • pl. **-ci, -ce**. /<fr. ***typologique***.

tipologíe *s.f.* **1** Studiu sau determinare a tipurilor în care se pot clasifica obiectele, fenomenele, procesele etc. dintr-un domeniu. ◆ Clasificare rezultată din acest studiu. ◆ Ansamblu de tipuri. **2** (*lit.*) Clasificare a tipurilor literare. ◆ Ansamblu de tipuri literare. **3** (*psih.*) Ramură a psihologiei care se ocupă cu studiul tipurilor în care se pot clasifica oamenii, luînd ca bază fie un anumit proces psihic, fie un grup complex de însușiri ale personalității. **4** (*lingv.*) Studiu al limbilor care urmărește descrierea (în funcție de anumite caracteristici stabilite în prealabil) și clasificarea lor după afinitățile observate. • pl. **-ii**. g.-d. **-iei**. /<fr. ***typologie***; cf. engl. *typology*, gr. *τύπος* „model, tip”, *λόγος* „studiu”.

tipométrie *s.f.* (*tipogr.*) Procedeu de reproducere de hărți și figuri geometrice folosind forme compuse din elemente tipografice și clișee. • pl. **-ii**. g.-d. **-iei**. /<fr. ***typométrie***.

tipométru *s.n.* (*tipogr.*) **1** Instrument pentru măsurarea corpului literelor tipografice. **2** Riglă de metal, avînd una sau mai multe scări gradate în unități de măsură tipografice (puncte, cicero, cvadrați) și o scară gradată în milimetri, care servește la controlul dimensiunilor machetei, la măsurarea textelor etc. • pl. **-e**. /<fr. ***typomètre***; cf. gr. *μέτρον* „măsură”.

típos *s.n., s.m.* **1** *s.n.* (*înv.*) Chip, făptură, formă; model, prototip. **2** *s.m.* (*înv., reg.*) Persoană cu obiceiuri rele. • acc. şi *tipós*. /<ngr. ***τύπος***.

tiposí *vb. IV.* **1** *tr.* (*înv.*) A forma, a modela, a alcătui, a crea. *Pe Eva o au tiposit femeie din coasta lui Adam* (DOC.). **2** *tr.* (*reg.*) A pune în ordine, a aranja. *Tiposeşte aşternuturile în dulap.* **3** *tr.* (*reg.*) A examina, a privi cu atenţie. **4** *intr.* (*reg.*) A-i cădea bine, a-i prii, a-i tihni. • prez.ind. *-esc*. /<ngr. ***τύπωσα***, aor. lui *τυπώνω*.

tiposíre *s.f.* Acţiunea de *a tiposi* şi rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. ***tiposi***.

tiposít, -ă *adj.* (*înv.*) Care este alcătuit, redat, descris. • pl. *-ţi, -te*. /v. ***tiposi***.

tipostáză *s.f.* (*biol.*) Fază statică în filogenie, caracterizată prin absenţa relativă a formării tipurilor noi. • pl. *-e*. /<fr. ***typostase***.

tipotécă *s.f.* (*tipogr.*) Colecţie a seturilor complete de caractere tipografice şi litere (din toate scrierile lumii). • pl. *-ci*. /***tipo[grafie]*** + *-tecă*.

típsă *s.f.* (*chim.; reg.*) Alaun. • /cf. *timşeu*.

tipsíe *s.f.* **1** Tavă mare, de metal, uneori artistic ornamentată, pe care se serveşte mîncare, băutură etc. ◇ Expr. *A şedea cu capul pe tipsie* v. şedea. ◇ Compar. *Era o lună plină, ca o tipsie de argint* (CA. PETR.). ◇ Fig. *A rămas neclintit ca o jucărie de smalţ şi aur pe tipsia unei frunze* (SADOV.). **2** (*înv., reg.*) Tavă de fier smălţuit, cu marginile ridicate, în care se coc anumite mîncăruri şi prăjituri. **3** (*reg.*) Farfurie de lemn, de porţelan, de sticlă etc.; taler. **4** (*muz.; la pl.*) Chimval. *Printre prunii din amurg Cîntă-n ritmuri de tipsii... stihul turc* (ARGH.). • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<tc. ***tepsi***.

tipsioáră *s.f.* Dim. al lui *tipsie*. • sil. *-si-oa-*. pl. *-e*. /***tipsie*** + *-oară*.

tiptíl *adv.* **1** (*în legătură cu vb. de mişcare*) Fără zgomot, uşor, cu grijă (pentru a nu fi auzit); pe nesimţite. *Părintele ieşi tiptil, să nu-şi trezească copilaşii* (AGÂR.). ◆ Pe furiş, pe ascuns (pentru a nu fi văzut, pentru a nu se da de gol). *Mama... vine tiptil, în vîrful degetelor, pe la spatele mele* (CR.). ◇ Loc.adv. (*subst.*) *În teptil* = în taină, pe ascuns. **2** (*înv.*) Expr. *A se îmbrăca tiptil* = a se deghiza, a se travesti. • şi (*înv.*) *teptíl adv.* /<tc. ***tebdil***.

tip-tóp *adj.invar.* (*fam.*) Elegant, pus la punct. • /<germ. ***tipptopp***, engl. ***tiptop***.

tipulă *s.f.* (*entom.*) Ţînţar foarte mare, cu o largă răspîndire pe glob, care trăieşte în locuri umede sau umbroase şi a cărui larvă produce pagube (*Tipula*). • /<fr. ***tipule***, lat. ***tippŭla, -ae*** „păianjen-de-apă”.

tipulídă *s.f.* (*entom.; la pl.*) Familie de insecte avînd ca tip tipula (*Tipulidae*); (*şi la sg.*) insectă care face parte din această familie. • pl. *-e*. /<fr. ***tipulidés***.

tir[1] *s.n.* **1** Tragere (la ţintă) cu o armă de foc. *Tirul artileriei a continuat nebunește* (H. LOV.). ◆ Locul unde se execută o astfel de tragere. ◇ Expr. *A trage la tir* v. trage. **2** (*sport*) Ramură sportivă practicată cu arcul, arbaleta sau cu diferite tipuri şi calibre de arme de foc sau cu aer comprimat, care cuprinde mai multe probe de tragere la ţintă. ◇ *Panou de tragere* (sau *de tir*) v. panou. **3** Felul în care o armă (de foc) trimite proiectilul spre ţintă. *Armă cu tir lung.* **4** Fig. (*fam.*) Atac verbal la care este supusă o persoană. *A suportat cu greu tirul colegilor.* • pl. *-uri*. /<fr. ***tir***.

tir[2] *s.n.* (*transp.*) Autocamion de mare tonaj pentru transportul internaţional de mărfuri. • pl. *-uri*. /abr. de la ***t[ransport] i[nternaţional] r[utier]***.

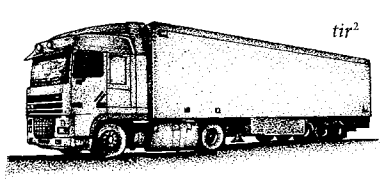

tir[2]

tirá *vb. I. intr.* (*reg.*) A pleca. ◆ (*fam., glum.; refl.*) A pleca, a se retrage repede. *Vine nevastă-ta. Mă tirez de-aici!* • prez.ind. *-ez*. /etimol. nec.

tirádă *s.f.* **1** (*ret.*) Parte a unui discurs în care oratorul dezvoltă pe larg şi cu emfază o teză, o idee. ◇ (*peior.*) *Flecari crescuţi în moleşeala tiradelor de cafenea* (CE. PETR.). **2** Fragment dintr-o operă dramatică spus fără întrerupere de unul dintre eroi şi caracterizat printr-o deosebită intensitate afectivă. ◆ Ext. Expunere plină de lucruri comune debitate pe nerăsuflate. *Cum mă întîlnesc cu el, cum începe cu tiradele.* **3** (*muz.*) Pasaj în formă de gamă sau apogiatură compusă din mai multe sunete. • pl. *-e*. /<fr. ***tirade***.

tiráj *s.n.* **1** (*tipogr.*) Număr de exemplare în care se tipăreşte o carte sau o publicaţie periodică. ◇ Loc.adj. *Cu* (sau *de*) (*mare*) *tiraj* = (*mai ales despre publicaţii periodice*) care apare într-un număr mare de exemplare. ◆ Seria de exemplare obţinute la imprimarea unei lucrări de gravură. ◆ Producţia orară normală a unei maşini de tipărit. **2** (*cinemat.*) Multiplicare, prin copiere, a unui film, pentru a asigura numărul de copii necesar reţelei cinematografice. **3** Operaţie de turnare în sticle a vinului pregătit pentru prepararea şampaniei. **4** (*tehn.*) Circulaţia aerului carburant şi a gazelor de ardere într-o instalaţie de încălzire cu focar (sobă, cuptor industrial etc.) sau a aerului într-o instalaţie. ◆ Diferenţa de presiune prin care se asigură o astfel de circulaţie. **5** Tragere a aerului în plămîni ca urmare a contracţiei muşchilor inspiratori. ◆ Efort inspirator în dispnee. • pl. *-e*. /<fr. ***tirage***.

tiraliór *s.m.* (*milit.; în trecut*) Soldat din infanterie însărcinat cu misiunea de cercetare. • sil. *-li-or*. pl. *-i*. /<fr. ***tirailleur***, germ. ***Tirailleur***.

tiraminázǎ *s.f.* (*biochim.*) Enzimă care distruge tiramina prin oxidare. • pl. *-e*. /<fr. ***tyraminase***.

tiramínă *s.f.* (*chim.*) Amină biogenă, cu puternică activitate fiziologică, foarte toxică, ce se găseşte în cornul de secară sau se formează din tirozină, sub acţiunea unor enzime. • pl. *-e*. /<fr. ***tyramine***.

tiraminemíe *s.f.* (*med.*) Prezenţă a tiraminei în sînge. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***tyraminémie***.

tiramisú *s.n.* (*alim.*) Prăjitură de origine italiană, pe bază de brînză (mascarpone), ouă, biscuiţi, cu aromă de cafea şi lichior de cacao. • /<it. ***tiramisù***.

tirán[1] *s.m.* (*ornit.*) Pasăre mică, insectivoră şi bună cîntătoare, originară din America, foarte vioaie şi curajoasă, care atacă chiar păsări mai mari (*Tyrannus tyrannus*). • pl. *-i*. /<fr. ***tyran***.

tirán[2]**, -ă** *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care încearcă să-şi impună voinţa în orice împrejurare, care asupreşte pe cei din jur. ◇ Compar. *Se poartă cu familia ca un tiran.* ◇ Fig. *Singurătate, tu eşti Tiranul carele arzi Inimile omeneşti* (CON.). **2** *adj.* (*despre oameni*) Care este crud, nemilos; autoritar, despotic. ◇ (*subst.*) *Nu mai ştia ce să facă... Joe ca să moaie inima tiranei de Junona* (ISP.). ◇ Fig. *O, vorba asta, asta, aşa tirană-mi pare* (COŞB.). **3** *s.m.* (*polit.; în Grecia antică*) Stăpînitor absolut al unui stat sau al unei cetăţi (care guverna cu cruzime). ◆ Gener. Şef de stat care conduce în mod absolut, care asupreşte; despot. • pl. *-i, -e*. /<ngr. ***τύραννος***, fr. ***tyran***.

tiránic, -ă *adj.* **1** Care aparţine tiranului sau tiraniei, care se referă la tiran sau la tiranie; care guvernează într-un mod autoritar şi absolut, bazîndu-se pe măsuri de oprimare şi pe teroare; (*înv.*) tirăresc. ◆ (*despre măsuri, legi etc.*) Opresiv, samavolnic. **2** Care se comporta autoritar, violent cu cei din jur. *Soţ tiranic.* **3** Fig. (*despre idei, sentimente, preocupări etc.*) Care obsedează, urmăreşte, chinuieşte; chinuitor, obsedant. *Îşi descoperi o curiozitate tiranică de detectiv* (CE. PETR.). • pl. *-ci, -ce* şi (*înv.*) *tiranicésc, -eáscă adj.* /<ngr. ***τυραννικός***, lat. ***tyrannĭcus, -a, -um***, fr. ***tyrannique***.

tiranicésc, -eáscă *adj.* v. tiranic.

tiranicíd *s.m., s.n.* **1** *s.n.* Ucidere a unui tiran. **2** *s.m.* Ucigaş al unui tiran. • pl. *m. -izi, n. -ide*. /<fr. ***tyrannicide***.

tiraníe *s.f.* **1** Regim politic bazat pe conducerea discreţionară a statului de către un conducător, care se impune prin teroarea ridicată la rang de politică oficială şi prin dispreţ faţă de legi şi de drepturile omului. **2** Comportare, atitudine de tiran; asuprire, cruzime. *Nu mai putea suporta tirania tatălui.* ◆ (*mai ales la pl.*) Faptă de tiran. *Toate tiraniile trebuie să aibă un capăt* (CAR.). **3** Fig. Putere irezistibilă pe care o exercită un lucru, o idee, un sentiment etc. asupra cuiva. *O voinţă autonomă, care se conduce după tirania instinctului* (RALEA). **4** (*în Grecia antică*) Formă de conducere politică apărută în sec. 7-6 î.Hr., în condiţiile decăderii aristocraţiei gentilice şi ale democratizării vieţii politice. ◆ Formă de conducere în unele oraşe-state din Peninsula Italică în sec. 13-16. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***tyrannie***, ngr. ***τυραννία***.

tiranizá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică oameni*) A trata cu cruzime; a asupri, a teroriza, (*înv.*) a tirăni. *Mă tiraniza, conştient parcă de puterea pe care o avea asupra mea* (TEOD.). **2** Fig. (*despre idei, sentimente etc.*) A chinui, a obseda. *E tiranizat de litera tipărită* (CĂL.). • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***tyranniser***.

tiranizáre *s.f.* Acţiunea de *a tiraniza* şi rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***tiraniza***.

tiranozáur *s.m.* (*paleon.*) Dinozaurian carnivor din mezozoic, biped, cu dinţii foarte ascuţiţi, cea mai puternică şi mai feroce dintre toate reptilele (*Tyrannosaurus*). • sil. *-za-ur*. pl. *-i*. /<fr. ***tyrannosaure***; cf. gr. *τύραννος* „feroce, crud”.

tiránt *s.m.* (*constr.*) Element longitudinal de construcţie, executat din cabluri, lanţuri, bare de oţel sau din beton armat, care are rolul de a prelua forţe de întindere, folosit pentru suspendarea sau ancorarea unor elemente de construcţie sau pentru a prelua împingerile orizontale ale arcelor, bolţilor etc. • pl. *-ţi*. /<fr. ***tirant***.

tiratrón *s.n.* (*electron.*) Dispozitiv electronic cu trei electrozi (un anod, un catod şi un electrod de comandă), utilizat ca redresor, ca element pentru comanda motoarelor electrice, în instalaţiile de reglare automată etc. • pl. *-oane*. /<fr. ***thyratron***.

tirănésc, -eăscă *adj.* (*înv.*) Tiranic. • pl. *-eşti*. /***tiran*** + *-esc*.

tirănéşte *adv.* (*înv., reg.*) Ca tiranii, în felul tiranilor; cu cruzime, fără îndurare. • /***tiran*** + *-eşte*.

tirăní *vb. IV.* (*înv.*) **1** *intr.* (*adesea cu determ. introduse prin prep. „asupra”, „peste”*) A stăpîni ca un tiran. **2** *tr.* A tiraniza. *Voi... tiraniţi pe bieţii români* (ODOB.). • prez.ind. *-esc*. /***tiran*** + *-i*.

tirămíre *s.f.* (*înv.*) Acţiunea de *a tirăni* şi rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. ***tirăni***.

tirbuşón *s.n.* Dispozitiv metalic în formă de spirală, prevăzut cu un mîner, folosit pentru scoaterea dopurilor de la sticle. ◇ Loc.adj., adv. *În tirbuşon* = (care este) în formă de spirală. • pl. *-oane*. /<fr. ***tire-bouchon***.

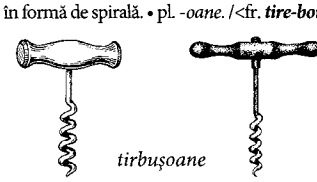

tirbuşoane

tireghíe *s.f.* v. tirighie.

tireo- Elem. de compunere „scut”, „tiroidă”. • şi *tiro-*. /<fr. ***thyréo-, thyro-***; cf. gr. *θυρεός, θύρα* „uşă”.

tireogén, -ă *adj.* (*anat.*) Care este de origine tiroidiană. • sil. *-re-o-*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***thyréogène***.

tireoglobulínă *s.f.* (*biochim.*) Proteină complexă din glanda tiroidă, bogată în iod. • sil. *-re-o-*. /<fr. ***thyroglobuline***, engl. ***thyroglobulin***.

tireopatíe *s.f.* (*med.*) Denumire generică pentru afecţiunile glandei tiroide. • sil. *-re-o-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***thyréopathie***.

tireoptóză *s.f.* (*med.*) Deplasare în jos a glandei tiroide. • sil. *-re-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***thyréoptose***.

tireostimulínă *s.f.* (*biochim.*) Hormon hipofizar tireotrop care reglează formarea tiroxinei; tireotrofină. • sil. *-re-o-*. /<fr. ***thyréostimuline***.

tireotomíe *s.f.* (*chir.*) Deschidere a tiroidei, premergătoare traheotomiei; tirotomie. • sil. *-re-o-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***thyréotomie***.

tireotoxicózǎ *s.f.* (*med.*) Ansamblu de tulburări provocate de o secreţie excesivă a hormonilor tiroidieni, în formele grave de bazedov; tireoză. • sil. *-re-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***thyréotoxicose***.

tireotrofínă *s.f.* (*biochim.*) Tireostimulină. • sil. *-re-o-*. /<fr. ***thyréotrophine***.

tireotróp, -ă *adj.* (*biol.; despre substanţe, hormoni*) Care stimulează secreţia glandei tiroide. • sil. *-re-o-*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***thyréotrope***; cf. gr. *τροπή* „întoarcere”.

tireózǎ *s.f.* (*med.*) Tireotoxicoză. • sil. *-re-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***thyréose***.

tirfón *s.n.* (*tehn.*) Şurub de oţel cu filet triunghiular şi cu capul jumătate rotund, continuat cu o prismă pătrată, care serveşte la fixarea şinelor de traverse. • pl. *-oane*. /<fr. ***tire-fond***.

tirfór *s.n.* (*tehn.*) Cleşte special pentru îmbinarea tuburilor mari de beton armat sau de azbociment. • pl. *-oare*. /<fr. ***tire-fort***.

tiriác *s.n.* v. teriac.

tiriachíu, -íe *adj.* (*înv., pop.; despre oameni*) Care este ameţit (de băutură sau de substanţe narcotice). ◆ Ext.

Care este indispus, posac. • sil. *-ri-a-*. pl. *-ii.* /<tc. ***tiryaki***.

tiribómbă *s.f.* **1** Carusel; căluşei. **2** (*fam.*) Surpriză, drăcie, comedie. • pl. *-e.* şi *tribómbă s.f.* /<it. ***tiribomba***.

tirichíe *s.f.* v. tirighie.

tirighíe *s.f.* **1** (*vit.*; *pop.*) Substanţă sedimentată cu aspect sticlos, cu gust acru, rămasă pe pereţii butoaielor după ce s-a scos vinul, care este folosită în vopsitorie sau pentru acrit mîncărurile; tartru. **2** (*reg.*) Funingine. **3** (*bot.*; *reg.*) Îngerea (*Selinum carvifolia*). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi (*pop.*) *tireghie, tirigíe*, (*reg.*) *tirichíe s.f.* /<ngr. ***τρυγία***.

tirigíe *s.f.* v. tirighie.

tiriplíc *s.f.* (*înv.*, *reg.*) Fir răsucit de bumbac mercerizat sau de mătase, alb sau colorat, folosit la ţesut, la brodat sau la împletit. ◇ Expr. (*adv.*) *A merge* (ceva) *tiriplic* = a merge foarte bine, a merge strună. • pl. *-uri.* /<tc. ***tire-iplik***.

tirirím *s.n.* (*reg.*) **1** Bucată neînsemnată dintr-un obiect, care poate fi folositoare; podoabă, zorzoană. **2** Înţeles (ascuns) al unui lucru; dedesubt. ◇ Expr. *A aduce la tiririm* = a cădea de acord. • pl. *-uri.* /form. expr.; cf. *tiriplic*.

tiristór *s.n.* (*electr.*) Element de circuit semiconductor, cu doi electrozi principali şi un electrod de comandă, care poate bloca tensiuni relativ înalte aplicate în ambele sensuri între electrozii săi principali. • pl. *-oare.* /<fr., engl. ***thyristor***.

tiro- v. tireo-.

tiroár *s.n.* Sertar. • sil. *-ro-ar.* pl. *-e.* /<fr. ***tiroir***.

tirocalcitonínă *s.f.* (*biochim.*) Calcitonină. • /<fr. ***thyrocalcitonine***.

tirofaringián, -ă *adj.* (*anat.*) Care ţine de cartilajul tiroid şi faringe, care se referă la cartilajul tiroid şi la faringe. • sil. *-gi-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***thyropharyngien***.

tirohioidián, -ă *adj.* (*anat.*) Care ţine de cartilajul tiroidian şi osul hioid, care se referă la cartilajul tiroidian şi la osul hioid. • sil. *-hi-o-i-di-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***thyrohyoïdien***.

tiroíd, -ă *adj.* (*anat.*) Tiroidian. ◇ *Glandă tiroidă* (şi *subst. f.*) = glandă cu secreţie internă aflată pe partea anterioară a laringelui, ai cărei hormoni stimulează metabolismul şi creşterea organismului. *Cartilaj tiroid* = cel mai dezvoltat dintre cartilajele laringelui. • sil. *-ro-id.* pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***thyroïde***; cf. gr. *θυρεοειδής* „în formă de uşă”.

tiroidectomíe *s.f.* (*chir.*) Ablaţiune a tiroidei. • sil. *-ro-i-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***thyroïdectomie***.

tiroidián, -ă *adj.* (*anat.*) Care aparţine tiroidei, care se referă la tiroidă; tiroid. • sil. *-ro-i-di-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***thyroïdien***.

tiroidísm *s.n.* (*med.*) Intoxicaţie cu produşi de secreţie ai tiroidei. • sil. *-ro-i-.* pl. *-e.* /<fr. ***thyroïdisme***.

tiroidítă *s.f.* (*med.*) Inflamaţie a tiroidei. • sil. *-ro-i-.* pl. *-e.* /<fr. ***thyroïdite***.

tiroidoterapíe *s.f.* (*med.*) Folosire terapeutică a extractului de glandă tiroidă. • sil. *-ro-i-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***thyroïdothérapie***.

tiroléz, -ă *s.m.*, *s.f.*, *adj.* **1** *s.m.*, *s.f.* Persoană care face parte din populaţia de bază a Tirolului sau care este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii Tirolului. **2** *adj.* Care aparţine Tirolului sau tirolezilor, care se referă la Tirol sau la tirolezi; care este originar din Tirol. **3** *s.f.* Model de îmbrăcăminte pentru femei, constînd într-o bluză albă, într-un fel de sarafan imprimat şi într-un şorţuleţ (alb). **4** *s.m.* Iodler. • pl. *-i, -e.* /<it. ***tirolese***; cf. nm. pr. *Tirol*, land în V Austriei.

tíron *s.m.* (*milit.*; *înv.*) Ostaş roman. • pl. *-i.* /<lat. ***tīro, -onis*** „soldat tînăr, recrut”.

tirotomíe *s.f.* (*chir.*) Tireotomie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***thyrotomie***.

tirotricínă *s.f.* (*farm.*) Antibiotic extras dintr-un bacil sporulat, folosit în dermatoze microbiene, ulcere etc. • /<fr. ***tyrothricine***.

tiroxínă *s.f.* (*biochim.*) Hormon tiroidian foarte bogat în iod, care stimulează creşterea şi mai ales diferenţierea tisulară. • /<fr. ***thyroxine***.

tiroxinemíe *s.f.* (*med.*) Prezenţă a tiroxinei în sînge. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***thyroxinémie***.

tiroxinoterapíe *s.f.* (*med.*) Folosire terapeutică a tiroxinei. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***thyroxinothérapie***.

tirozinázǎ *s.f.* (*biochim.*) Enzimă din grupa oxidazelor, care are proprietatea de a cataliza formarea melaninei din tirozină, transformînd-o în melanină. • pl. *-e.* /<fr. ***tyrosinase***.

tirozínă *s.f.* (*biochim.*) Aminoacid aromatic conţinut în toate proteinele, care, sub acţiunea tirozinei, se transformă în melanină, pigmentul negru-brun din pielea şi părul animalelor. • pl. *-e.* /<fr. ***tyrosine***.

tirozinemíe *s.f.* (*med.*) Prezenţă a tirozinei în sînge. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***tyrosinémie***.

tirozinózǎ *s.f.* (*med.*) Dereglare metabolică caracterizată prin miastenie gravă şi eliminarea masivă, prin urină, de tirozină. • /<fr. ***tyrosinose***.

tirpán *s.n.* v. tîrpan.

tirs *s.n.* **1** (*în mit. greacă şi romană*) Toiag împodobit cu frunze de viţă, de iederă şi în vîrf cu un con de pin, purtat de zeul Dionysos; ferulă. **2** (*bot.*) Inflorescenţă în formă de con de brad (a liliacului, a castanului etc.). • pl. *-uri.* şi *tîrsă s.f.* /<fr. ***thyrse***, lat. ***thyrsus, -i***, gr. ***θύρσος***.

tîrsă *s.f.* v. tirs.

tirsoíd, -ă *adj.* (*bot.*; *despre inflorescenţe*) Care are formă de tirs. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***thyrsoïde***.

tirştóc *s.n.* (*constr.*; *reg.*) Fiecare dintre cei doi stîlpi verticali de care se prind canaturile uşii; părţile laterale ale tocului uşii sau ferestrei; uşor. • pl. *-uri.* /<germ. ***Türstock***.

tis *s.m.* v. tisă.

tisár *s.m.* (*bot.*; *reg.*) Tisă (*Taxus baccata*). • pl. *-i.* /***tisă*** + *-ar*.

tísă *s.f.* (*bot.*) Arbore sau arbust răşinos, din familia taxaceelor, care poate atinge peste 1000 de ani, cu frunzele lungi, aciculare, lucitoare, cu florile dispuse dioic, cu lemnul tare, de culoare roşcată, aromat, foarte preţios, folosit pentru confecţionarea mobilelor de lux, a unor obiecte, în sculptură etc. (*Taxus baccata*); (*reg.*) tisar. ◆ Restr. Lemnul acestui arbore. *O lingură veche de tisă roşie* (HOG.). • pl. *-e.* şi (*înv.*, *reg.*) *tis s.m.* /<sl. veche ТИСА.

tisă

tisău *s.n.* (*înv.*, *reg.*) Chimir, şerpar. • pl. *-uri, -auă.* /<magh. ***tüszö***.

tist *s.m.*, *s.n.* (*înv.*, *reg.*) **1** *s.m.* (*milit.*) Ofiţer; comandant, căpetenie. **2** *s.m.* (*adm.*) Funcţionar, slujbaş în cadrul unei instituţii publice. **3** *s.n.* Ext. (*la pl.*) Oficialităţile dintr-o ţară, dintr-un oraş. ◆ Spec. Delegat, reprezentant. • pl. *m. tişti, n. -uri.* /<magh. ***tiszt***.

tístaş, -ă *adj.*, *adv.* (*reg.*) **1** *adj.* (*despre obiecte*) Care nu este murdărit de noroi, de praf etc.; curat. ◆ (*despre case, încăperi etc.*) Care este ţinut în curăţenie; care este bine întreţinut; care este îngrijit. ◆ (*despre pielea oamenilor*) Care este lipsit de pete, de asperităţi etc. **2** *adj.* Care nu conţine corpuri sau materii străine; neamestecat, pur, curat. ◆ (*despre lichide*) Care este transparent, limpede. **3** *adj.* (*despre pămînt*) Care este lipsit de pietre, de spini etc.; drept, neted. **4** *adj.* (*despre cer*) Fără nori, senin. **5** *adj.* Fig. (*despre oameni*) Fără vină; corect, cinstit. **6** *adv.* Chiar, întocmai, exact. • pl. *-i, -e.* /<magh. ***tésztadara***.

tistălí[1] *vb. IV.* (*reg.*) **1** *intr.* A face curat; a deretica. ◆ (*refl.*; *despre oameni*) A se curăţa de murdărie, de praf; ext. a se găti. ◆ (*tr.*; *compl. indică rufe*) A clăti, a limpezi. **2** *tr.* A îndepărta corpurile străine din ceva; a curăţa, a purifica. ◆ (*compl. indică băuturi spirtoase, în special ţuică*) A fierbe a doua oară. **3** *refl.* (*despre cer, vreme*) A se limpezi, a se însenina. **4** *refl.* Fig. A se scăpa, a se descotorosi, a se debarasa de ceva. • prez.ind. *-esc.* /<magh. ***tisztál***.

tistălí[2] *vb. IV. tr.* (*reg.*; *compl. indică oameni cu funcţii înalte*) A da respectul cuvenit; a cinsti. • prez.ind. *-esc.* /<magh. ***tisztel***.

tistíe *s.f.* (*înv.*, *reg.*) Slujbă, funcţie (înaltă). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***tist*** + *-ie*.

tistimél *s.n.* v. testemel.

tistuláş *s.n.* (*reg.*) Rachiu obţinut prin dublă distilare. • pl. *-uri.* /<magh. ***tisztálás***.

tistuşág *s.n.* (*reg.*) Curăţenie. • /<magh. ***tisztaság***.

tisulár, -ă *adj.* (*anat.*) Care aparţine ţesuturilor, care se referă la ţesuturi. ◇ *Terapie tisulară* v. terapie. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***tissulaire***.

tişlăifăr *s.n.* (*reg.*) Şervet brodat. ◆ Ext. Faţă de masă. • pl. *-e.* /<germ. ***Tischläufer***.

tíşlăr *s.m.* (*reg.*) Tîmplar. ◇ *De-a tişlăru* = numele unui joc de copii. • pl. *-i.* /<germ. ***Tischler***.

tişlărái *s.n.* (*reg.*) Tîmplărie. • /<germ. ***Tischlerei***.

tişlăríe *s.f.* (*reg.*) Tîmplărie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***tişlăr*** + *-ie*.

titán[1] *s.m.* **1** (*în mit. greacă*; şi *nm. pr.*) Fiecare dintre cei şase fii ai lui Uranus şi ai Geei (Ceos, Crios, Cronos, Hiperion, Iapet, Oceanos) care, răsculîndu-se împotriva zeilor pentru supremaţie, au fost înfrînţi de Zeus şi aruncaţi în Infern. ◆ Ext. Gigant, uriaş. **2** Fig. Om înzestrat cu o putere fizică sau spirituală extraordinară. *Velasquez e din acei titani a căror artă n-are o specialitate* (RALEA). • pl. *-i.* /<fr. ***titan***, lat. ***Titan, -anis, Titānes, -um***; cf. gr. *τιτάν*.

titán[2] *s.n.* (*chim.*) Element chimic, metal tranziţional, alb-argintiu, cu densitate mică, cu rezistenţă mecanică şi chimică mare, care se găseşte răspîndit în natură sub formă de compuşi şi care se foloseşte la fabricarea unor oţeluri, iar, sub formă de oxid, ca pigment alb (*Ti*). ◇ *Alb de titan* v. alb. • şi (*înv.*) *titániu s.n.* /<fr. ***titane***.

titanát *s.m.* (*chim.*) Oxid mixt, obţinut prin topirea dioxidului de titan cu oxizi metalici sau hidroxizi. • pl. *-ţi.* /<fr. ***titanate***.

titanésc, -ă *adj.* Titanic. • pl. *-eşti.* /<fr. ***titanesque***.

titaniăn, -ă *adj.* Titanic. • sil. *-ni-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<engl. ***titanian***.

titánic[1] *adj.* (*chim.*) *Acid titanic* = dioxid de titan cu diferite grade de hidratare. • /<fr. ***titanique***.

titánic[2]**, -ă** *adj.* **1** (*în mit. greacă*) Care aparţine titanilor, care se referă la titani. **2** Fig. Care are puteri sau proporţii extraordinare; uriaş, colosal, gigantic. *A vorbit patetic despre lupta titanică ce a dus-o* (UL.). *Grumazul înalt şi zdravăn, urmat de umerii titanici* (VIN.). **3** (*despre oameni*) Care are calităţi deosebite; excepţional, extraordinar. *Necunoscutul cine-i, titanicul artist...?* (PILL.). • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***titanique***.

titamídă *s.f.* (*în mit. greacă*; şi *nm. pr.*) Fiecare dintre cele şase fiice ale lui Uranus şi ale Geei (Mnemosina, Febe, Rhea, Theia, Themis, Tethis), surori ale titanilor. ◆ Fiică a unui titan. • pl. *-e.* /<fr. ***Titanides***, lat. ***Titānis, -idis***.

titanifér, -ă *adj.* (*chim.*) Care conţine titan. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***titanifère***.

titanísm *s.n.* **1** Spirit de revoltă. ◆ Atitudine, specific romantică, de revoltă împotriva dominaţiei răului, care preconiza eliberarea totală a geniului incapabil a se adapta la legile strîmte ale existenţei comune şi răsturnarea ordinii existente. **2** Ceea ce caracterizează opera unui creator de geniu. • /<fr. ***titanisme***.

titanít *s.n.* (*mineral.*) **1** Silicat natural de titan şi de calciu, de culoare galbenă, verzuie sau brună, folosit ca piatră semipreţioasă; sfen. **2** Aliaj de aluminiu şi mangan care conţine şi titan. • /<fr. ***titanite***.

tităniu *s.n.* v. titan[2].

titanizáre *s.f.* (*teh.n.*) Tehnologie de durizare a sculelor aşchietoare prin placarea în plasmă a stratului superficial al acestora cu nitrură de titan, în scopul sporirii durabilităţii sculelor. • pl. *-ări.* /***titan***[2] + *-iza*.

titano- Elem. de compunere „uriaş, gigantic”. • /<fr. ***titano-***; cf. gr. *τιτάν* „uriaş”.

titanomagnetít *s.n.* (*mineral.*) Magnetit bogat în titan, care se găseşte în gabrouri. • /<fr. ***titanomagnétite***.

titanomahíe *s.f.* (*în mit. greacă*) Lupta titanilor cu zeii din Olimp, care a durat zece ani şi care s-a sfîrşit cu victoria olimpienilor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***titanomachie***.

titanotériu *s.m.* (*paleon.*) Mamifer mare şi greoi din oligocen, avînd pe craniu două protuberanţe osoase (*Titanotherium*). • pl. *-ii.* /<engl. ***titanothere***; cf. gr. *τιτάν* „uriaş”, *θηρίον* „animal sălbatic”.

titanozáur *s.m.* (*paleon.*) Reptilă fosilă gigantică din grupul sauropodelor, care a trăit în cretacic (*Titanosaurus*). • sil. *-za-ur.* pl. *-i.* /***titano-*** + ***-zaur***; cf. gr. *Τιτάν, ᾶνος* „uriaş”, *σαῦρος* „şopîrlă”.

titcuí *vb. IV. tr.* (*reg.*) **1** A ţine secret; a tăinui. **2** A trage cu urechea. • prez.ind. *-iesc.* /<magh. ***titkol*** „a tăinui”.

tithonic [ti'tonik] *s.n.* (*geol.*) Facies alpin al etajului postlandian, caracterizat prin depuneri masive de calcare albe, compacte, care formează catene muntoase. • /<fr. ***tithonique***; cf. nm. pr. *Tithon*,

personaj din mitologia greacă, înzestrat cu o mare frumusețe.
titilomanie *s.f.* **1** Mania de a se scărpina. **2** Mania de a-și roade unghiile; onicofagie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***titilomanie***; cf. lat. *titillare* „a scărpina".
titiréz *s.n.* **1** Partea inferioară, de formă conică, a fusului de tors, care, prin greutatea sa, face ca fusul să se învârtească mai ușor și uniform. ◇ Compar. *Un mare naturalist mititel și iute ca un titirez* (HOG.). ◆ Ext. Jucărie mică făcută din lemn, din os, din metal etc., în formă de con și cu un vârf ascuțit, care se poate roti pe o suprafață plană; sfârlează. ◆ (Epitet dat unui) copil mic și vioi. ◆ (Epitet pentru o) persoană nedezvoltată fizic sau mică de statură. **2** Bățul de sub coșul morii, care lovește teica pentru a face să treacă grăunțele între pietrele morii. • pl. *-uri, -e, m. -i.* /cf. alb. *tir*, part. lui *tjerr* „a toarce".
titirí *vb. IV. refl., tr.* (*reg.*) A (se) dichisi, a (se) aranja, a (se) găti cu (prea) multă grijă. • prez.ind. *-esc.* /etimol. nec.
titiríre *s.f.* (*reg.*) Acțiunea de *a (se) titiri* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***titiri***.
titirít, -ă *adj.* (*reg.*) Care este aranjat, dichisit, gătit cu (prea) multă grijă. • pl. *-ți, -te.* /v. ***titiri***.
títlă[1] *s.f.* Semn grafic, pus deasupra unui cuvînt din scrierea chirilică, cu scopul de a marca o prescurtare sau valoarea numerică a unor litere; tildă. • pl. *-e.* /<slav. ТИТЛО.
títlă[2] *s.f.* v. titlu.
títlos *s.n.* v. titlu.
títlu *s.n.* **1** Termen prin care se denumește o demnitate, un rang, un grad (ereditar sau dobîndit), în ierarhia politică, nobiliară etc.; funcție, grad, demnitate; titulatură. ◆ Concr. Nume, denumire care corespunde acestor demnități, funcții sau titluri. ◇ *Titlu nobiliar* = numele unui document, act în care este stabilit un drept, o demnitate, o calitate a cuiva. **2** Calificare dobîndită de o persoană pe baza unei specializări. *A obținut titlul de doctor.* ◇ *Titlu de glorie* = merit, renume, faimă. *Titlu academic* v. academic. **3** Numele unei lucrări (editate) ori al unei părți (articol, capitol etc.) din lucrare sau totalitatea inscripțiilor așezate înaintea textului unei lucrări. ◇ (*tipogr.*) *Titlu fals* = prima pagină a unei cărți, conținînd indicarea subiectului și numărul volumului. *Memoriu de titluri și lucrări* v. memoriu. *Colon titlu mort* v. mort. ◇ Loc.adj., adv. *Cu titlu de...* = sub formă de..., cu caracter de... ◇ Loc.conj. (*înv.*) *Cu titulă ca...* = cu scopul ca..., cu intenția să... ◇ Expr. Expr. *Sub titlu de...* v. sub. ◆ (*la pl.*) Dialogul tradus și imprimat pe filmele în limbi străine; subtitrare. **4** Capitol sau subdiviziune în textul unei legi, al unui regulament etc., care poartă de obicei un număr de ordine. **5** (*jur.*) Act sau fapt juridic constituind temeiul unui drept subiectiv invocat de către o persoană; înscrisul constatator al acestui temei. ◇ *Titlu de proprietate* = document care stabilește dreptul de proprietate al cuiva asupra unui obiect. *Titlu executor* v. executor. ◇ Loc.adj. *Cu titlu oneros* = (*despre contracte, convenții etc.*) prin care se urmărește ca în schimbul unei prestații să se obțină o contraprestație. Δ *Act cu titlu oneros* = act juridic prin care părțile urmăresc să obțină fiecare de la cealaltă, ca echivalent, un folos patrimonial, oricare ar fi obiectul obligațiilor. **6** (*fin.*) Înscris constatator al unor valori negociabile la bursă *Titlu la purtător.* ◇ *Titlu de valoare* = înscris, imprimat, semnat, transmisibil și negociabil, care face obiectul tranzacțiilor financiare și a cărui proprietate conferă drept de asociere sau de creanță. *Titlu de credit* = document scris consacrat prin acte normative și reprezentînd o obligație de rambursare la scadență a unei anumite sume de bani. **7** Proporție de metal prețios într-un aliaj, exprimată în părți la mie. **8** (*ind. text.*) Număr care indică finețea firului de mătase și a fibrelor sintetice; titru. • pl. *-uri.* și (*înv.*) *títlă s.f., títluș, títlos s.n.* /<lat. ***titŭlus***, ***-i***, ngr. ***τίτλος***, slav. ТИТЛО, magh. ***titulus***; cf. și fr. *titre*.
titluí *vb. IV. tr.* (*înv.; compl. indică oameni*) A da un titlu. ◆ (*refl.*) A purta un titlu; a se numi, a se intitula. • prez.ind. *-iesc.* /***titlu*** + *-i-*.
titluít, -ă *adj.* (*înv.*) Care are un titlu; numit; intitulat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***titlui***.
títluș *s.n.* v. titlu.
titoísm *s.n.* (*polit.*) Formă de socialism practicată în fosta Iugoslavie, sub conducerea lui Tito. • /nm. pr. (mareșal și om politic iugoslav) *Iosif Broz* ***Tito*** + *-ism*, după fr. *titisme*.
titoíst, -ă *s.m., s.f., adj.* (*polit.*) **1** *s.m., s.f.* Adept al titoismului. **2** *adj.* Care aparține titoismului sau titoiștilor, care se referă la titoism sau la titoiști. • pl. *-iști, -iste.* /nm. pr. (mareșal și om politic iugoslav) *Iosif Broz* ***Tito*** + *-ist*.
titrá *vb. I. tr.* **1** A da, a acorda un titlu. **2** (*jurnal.*) A pune un titlu. **3** (*cinemat., telev.; compl. indică filme, pelicule etc.*) A imprima traducerea dialogurilor din versiunea originală a unui film. **4** (*chim.; compl. indică soluții, aliaje etc.*) A determina, prin analiză volumetrică, cantitatea de substanță chimică conținută într-o probă de analizat. ◆ A determina proporția de aur, de argint etc. dintr-un aliaj. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***titrer***.
titrábil, -ă *adj.* (*chim.*) Care poate fi determinat prin titrare. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***titrable***.
titráj *s.n.* Titrare. • pl. *-e.* /<fr. ***titrage***.
titráre *s.f.* Acțiunea de *a titra* și rezultatul ei; titraj. • pl. *-ări.* /v. ***titra***.
titrát, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care a obținut un titlu în urma absolvirii unei instituții de învățămînt superior. **2** *adj.* (*cinemat., telev.; despre filme*) Care a fost tradus. **3** *adj.* (*chim.; despre soluții, aliaje etc.*) A cărui concentrație a fost determinată prin analiză volumetrică. • pl. *-ți, -te.* /v. ***titra***; cf. fr. *titré*.
titrimetríe *s.f.* (*chim.*) Parte a chimiei analitice care se ocupă cu determinarea cantitativă a diferitelor substanțe prin titrare. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***titrimétrie***.
títru *s.n.* **1** (*chim.*) Cantitatea în grame dintr-un element, ion sau compus, conținut într-un mililitru de soluție. **2** Număr de grame dintr-o substanță cu care aceasta reacționează într-un anumit sens sau care sînt puse în libertate de un centimetru cub de soluție. **3** (*ind. text.*) Număr care indică finețea firului de mătase și a fibrelor sintetice; titlu. • pl. *-e.* /<fr. ***titre***.
titubánt, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care are un mers nesigur, care se împleticește pe picioare. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***titubant***.
titubáție *s.f.* Nesiguranță în mers și în mișcări. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***titubation***, lat. ***titubatio, -onis***.
titulár, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** (Persoană) care îndeplinește permanent și exclusiv o funcție etc. (pe baza unei numiri legale, a unei diplome academice). *Este profesor titular.* **2** (*jur.*) (Persoană) care se bucură de un drept juridic. *A devenit titular de cont.* **3** Fig. (Persoană) care apare ca erou principal, care dă titlul unei opere artistice. ◇ (*adj.*) *Rol titular* = rol principal într-o piesă, într-un film etc. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***titulaire***.
titulariză *vb. I. tr.* A numi (pe cineva) titular al unui post. ◇ (*refl.*) *A reușit să se titularizeze la un liceu din capitală.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***titulariser***.
titularizáre *s.f.* Acțiunea de *a titulariza* și rezultatul ei. ◆ Spec. Ocupare a unui post de titular în învățămînt. ◆ Ext. Examen organizat în acest scop. • pl. *-ări.* /v. ***titulariza***.
titulatúră *s.f.* Mod de a (se) intitula. ◆ Concr. Titlu (sau totalitatea titlurilor) pe care îl (sau le) are o persoană, o lucrare, o instituție etc. • pl. *-i.* /<fr. ***titulature***, germ. ***Titulatur***.
tiu[1] *interj.* v. ti.
tiu[2] *interj.* v. tiucu.
tiúcă *s.f.* (*reg.*) Găină. • pl. *tiuci.* /<magh. ***tyúk***.
tiúci *s.n.* v. tuci.
tiuciulíu, -íe *adj.* v. tuciuriu.
tiúcu *interj.* (*reg.; de obicei repet.*) Strigăt cu care se cheamă păsările de curte, în special găinile. • și *tiúgu, tiu interj.* /de la ***tiucă***.
tiufék *s.n.* v. tufec[1].
tiúgă *s.f.* v. tigvă.
tiúgu *interj.* v. tiucu.
tiuí *vb. IV.* v. tiohăi.
tiúlcă *s.f.* (*iht.; reg.*) **1** Pește mic de baltă, de culoare cenușie (*Clupeonella delicatula*); gingirică. **2** Plevușcă. (*Leucaspius delineatus*). • /cf. *chilcă*.
tiuleárcă *s.f.* v. tulearcă.
tiuléi *s.m.* v. tuleu.
tiuléu *s.m.* v. tuleu.
tiulí *vb. IV.* v. tuli.
tiuș *s.m.* (*bot.; reg.*) **1** Nap (*Brassica napus esculenta*). **2** Napi turcești (*Helianthus tuberosus*). • pl. *tiuși.* /<magh. ***töves*** (***tövös***) *[répa]*.
tiútiu *adj.* Expr. (*reg.*) *A fi tiutiu* = *a)* a fi țicnit, nebun; *b)* a fi foarte beat. (*adv.*) *A o lua tiutiu* = a o lua la picior, la fugă. • /etimol. nec.
tiutiún *s.m., s.n.* v. tutun.
tiv *s.n.* **1** Margine a unui obiect de stofă, de pînză etc., îndoită și fixată printr-o cusătură, pentru a se împiedica destrămarea țesăturii. **2** Paspoal, bordură, chenar. ◆ Analog. Dungă, margine luminoasă sau de altă culoare, care are aspect de contur, de chenar. *O geană de lumină vie, care făcea un tiv roșcat acoperișului înalt de nouri* (CA. PETR.). ◇ Fig. *Sub tivul de argint al iernii..., împrăștie noaptea sufletul ei hidos* (KLOP.). • pl. *-uri.* /cf. *tighi, tighel*.
tíva *interj.* (*reg.*) Hai! fuga! fugi! șterge-o! ◇ Expr. *Tiva, băiete!* = pe-aici ți-e drumul! pleacă imediat! • și *tívai interj.* /cf. bg. ***отивам*** „mă duc".
tívai *interj.* v. tiva.
tiveálă *s.f.* Faptul de *a tivi.* ◆ Concr. Ceea ce s-a tivit. • pl. *-eli,* (*reg.*) *-ele.* /***tivi***[1] + *-eală*.
tívgă *s.f.* v. tigvă.
tivgulíță *s.f.* v. tigvuliță.
tivi[1] *vb. IV. tr.* **1** (*compl. indică materiale, stofe, obiecte de îmbrăcăminte etc.*) A face, a coase un tiv. *Ține în mînă un șervețel pe care îl tivește* (PER.). **2** Analog. (*compl. indică lucruri, suprafețe etc.*) A mărgini, a înconjura, a împrejmui cu un chenar, cu o dungă de altă culoare etc. *La marginea unei porumbiști tivite cu pomi* (REBR.). **3** (*compl. indică marginile scîndurilor brute*) A detașa, a îndrepta cu fierăstrăul. • prez.ind. *-esc.* /***tiv*** + *-i-*.
tivi[2] *vb. IV. intr.* Expr. (*reg.*) *A o tivi* (*la fugă* sau *de fugă, fuga*) = a o lua la fugă, a o tuli, a o șterge. • prez.ind. *-esc.* /***tiva*** + *-i-*.
tivíc *s.n.* (*reg.*) Laț cu care se prind păsări sau animale mici. ◇ Expr. *A da* (pe cineva) *în tivic* = *a)* a bate zdravăn; *b)* a da la iveală, a demasca. • pl. *-uri.* și *tivíg s.n.* /etimol. nec.
tivíg *s.n.* v. tivic.
tivilchíe *s.f.* v. tivilichie.
tivilichíe *s.f.* (*reg.*) Pieptar confecționat din piele cu blana în interior, împodobit cu cusături, purtat de femeile de la țară. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *tivilchíe s.f.* /cf. *tivilichiu*.
tivilichíu, -íe *adj.* **1** (*înv.; despre oameni*) Care este neprevăzător, naiv, neștiutor; nesocotit. **2** (*pop.*) Care este bine dispus, vesel, hazliu. **3** (*reg.*) Care este înalt și zvelt. **4** (*reg.*) Care este elegant. • pl. *-ii.* /<tc. ***tevekkeli***.
tivíre *s.f.* Acțiunea de *a tivi*[1] și rezultatul ei; tivit, tiviturâ. • pl. *-i.* /v. ***tivi***[1].
tivít[1] *s.n.* Tivire. ◦ /v. ***tivi***[1].
tivít[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre țesături, obiecte de îmbrăcăminte etc.*) Care are tiv. **2** Fig. (*despre buze*) Care este neted, întins (și subțire) ca un tiv. *Cu ochii focoși, cu buze tivite... s-au oprit la colț și se complimentează* (BRĂ.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***tivi***[1].
tivitúră *s.f.* **1** Tivire. ◆ Concr. Locul unde a fost tivit ceva; tiv. *Prindeau a întoarce cu unghiile tiviturile cămășilor* (CAM.). **2** Fișie îngustă de pînză, cusută pe marginea unei țesături (de altă culoare); chenar. ◆ Analog. Dungă, margine luminoasă sau de altă culoare. *Întregul cer Azi poartă iar cămașa cu tiviturile de fier* (COȘB.). • pl. *-i.* /***tivi***[1] + *-tură*.
tivuléț *s.n.* Dim. al lui *tiv.* • pl. *-e.* /***tiv*** + *-uleț*.
tixí *vb. IV.* v. ticsi.
tixo- Elem. de compunere „atingere, lovire", „agitare". • /<fr. ***thixo-***; cf. gr. *θίξις* „atingere".
tixotróp, -ă *adj.* (*chim.; despre geluri*) Care prezintă tixotropie. • pl. *-opi, -oape.* /<fr. ***thixotrope***.
tixotropíe *s.f.* (*chim.*) Lichefiere reversibilă a unor geluri sub influența unor acțiuni mecanice (agitare, ultrasunete, presiune etc.). • g.-d. *-iei.* /<fr. ***thixotropie***.
tiz, -ă *s.m., s.f.* Persoană care poartă același nume cu alta, considerată în raport cu aceasta; omonim. • pl. *-i, -e.* /<slav. ТЪЗЪ.
tizánă *s.f.* **1** Infuzie de plante medicinale. **2** (*înv.*) Șampanie cu tărie alcoolică slabă. • pl. *-e.* /<fr. ***tisane***, lat. ***tisana, -ae***, it. ***tisana***.
tizanúră *s.f.* (*entom.; la pl.*) Ordin de insecte primitive, fără aripi, cu corpul acoperit cu solzi sau peri și cu trei apendice filiforme la capătul abdomenului (*Thysanura*); (*și la sg.*) insectă aparținînd acestui ordin, care trăiește în regiunile calde și temperate. • pl. *-e.* /<fr. ***thysanoures***, lat. șt. ***thysanura***; cf. gr. *θύσανος* „franj".

tizíc *s.n.* (*înv., reg.*) Un fel de turtă prismatică făcută din baligă amestecată cu paie, folosită de țărani drept combustibil sau ca material de construcție. • pl. *-uri.* <tc. ***tezek***.

tîcîí *vb. IV.* v. tăcăi.

tîhní *vb. IV.* v. trohni.

tîhoábă *s.f.* (*reg.*) Animal bătrîn și slab. ◆ Om istovit, vlăguit. • pl. *-e.* /de la ***tîhobi***, prin derivare regresivă.

tîhobeálă *s.f.* (*reg.*) Stare de slăbiciune, de pierdere a puterilor. • /***tîhobi*** + *-eală*.

tîhobí *vb. IV. intr., refl.* (*reg.; despre ființe*) A slăbi, a se istovi, a se vlăgui. • prez.ind. *-esc.* /cf. *dehobi.*

tîhobít, -ă *adj.* (*reg.; despre ființe*) Care este slăbit, istovit, vlăguit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***tîhobi***.

tîlbîc *interj.* (*reg.*) **1** Cuvînt care imită zgomotul produs de căderea unui obiect solid în apă; bîldîbîc. **2** Cuvînt care sugerează mișcarea bruscă a unei ființe care țîșnește sau sare de undeva; țuști. • /onomat.

tîlbîcîálă *s.f.* (*reg.*) Tîlbîcîit. • pl. *-ieli.* /***tîlbîcîi*** + *-eală*.

tîlbîcîít *s.n.* (*reg.*) **1** Zgomot produs de căderea unui corp în apă sau de clătinarea unui lichid dintr-un vas. **2** Lovire a apei cu mîinile sau cu picioarele (la scăldat); bălăceală, (*reg.*) tîlbîcîială. • /v. ***tîlbîcîi***.

tîlc *s.n.* (*pop.*) **1** Înțeles, sens, rost, semnificație. *Porecla postelnicului Ștefan avea un tîlc* (SADOV.). ◇ Loc.adj., adv. *Cu tîlc* = (care este) cu subînțeles; (care este) cu rost, cu socoteală. *Îmi zîmbi cu tîlc.* **2** Interpretare, explicație. *Toate se legau și se dezlegau în tainice tîlcuri* (CE. PETR.). **3** Glumă alegorică, fabulă, pildă. *Meșter în tîlc și-n vorba strecurată* (ARGH.). ◇ Expr. *A vorbi* sau *a răspunde în tîlcuri* = a vorbi figurat, alegoric. (*reg.*) *Om cu tîlcuri*, se spune despre o persoană șireată, care vorbește cu subînțelesuri, în pilde. (*reg.*) *A se pune la tîlc* = a sta la taifas; a tîlcui. • pl. *-uri.* /<slav. **ТЪЛКЪ**.

tîlcovánie *s.f.* (*înv.*) **1** Interpretare, tălmăcire, explicație. **2** Traducere. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<slav. **ТЪЛКОВАНИЕ**.

tîlcóvnic *s.m.* (*înv.*) Tîlcuitor. • pl. *-ci.* /<slav. **ТЪЛКОВЬНИКЪ**.

tîlcuí *vb. IV.* (*pop.*) **1** *tr.* A explica, a interpreta tîlcul unor fapte, al unor vorbe etc.; a comenta, a tălmăci. *Știi să tîlcuiești visele?* (CAR.). **2** *tr.* A traduce. *Învățătura... de pe grecie pe românie tîlcuită* (EMIN.). **3** *intr.* (*reg.*) A sta de vorbă, a sta la taifas. • sil. *-cu-i.* prez.ind. *-iesc, tîlcui.* /<slav. **ТЪЛКОВАТИ**.

tîlcuiálă *s.f.* (*înv.*) **1** Tîlcuire. **2** (*reg.*) Expr. *A se pune la tîlcuială* = a sta la taifas. • pl. *-ieli.* /***tîlcui*** + *-eală*.

tîlcuíre *s.f.* (*pop.*) Acțiunea de *a tîlcui* și rezultatul ei. • sil. *-cu-i-.* pl. *-i.* /v. ***tîlcui***.

tîlcuitór, -oáre *s.m., s.f.* **1** (*pop.*) Persoană care explică, comentează sau interpretează tîlcul unor fapte, al unor vorbe, al unor scrieri etc. *Misticismul abstract al orientalilor își are simbolurile sale, care își așteaptă tîlcuitorii* (BLA.). ◇ (*adj.*) *O scriere tîlcuitoare.* **2** (*înv.*) Traducător. • sil. *-cu-i-.* pl. *-ori, -oare.* /***tîlcui*** + *-tor*.

tîlhár *s.m.* **1** Persoană care comite o tîlhărie; bandit. *De teama tîlharilor nici n-am ațipit* (PER.). ◇ Expr. *Tîlhar de drumul mare* v. drum. ◇ Fig. *Tîlhar de ceruri îmi făcui solia Să-ți jefuiesc cu vulturii țăria* (ARGH.). **2** Om ticălos, nemernic, rău. ◇ (*precedă termenul calificat, de care se leagă prin prep. „de”*) *A venit un tîlhar de general* (POP.). ◇ (*adj.*) *Acei trîntori... au ajuns mai răi și mai tîlhari ca înainte* (BART). **3** (*fam.*) Șmecher, hoțoman. *Scoboară-te jos, tîlharule, că te-oi învăța eu!* (CR.). • pl. *-i.* și (*înv., reg.*) *tâlhár* s.m. /cf. magh. *tolvaj.*

tîlhărășúg *s.n.* (*înv.*) Tîlhărie. • pl. *-uri.* și *tâlhărășúg* s.n. /***tîlhar*** + *-șug*.

tîlhăreá *s.f.* (*bot.*) **1** Numele mai multor plante erbacee din familia compozitelor: *a*) plantă cu florile galbene, adesea roșietice în exterior, dispuse în capitule (*Mycelis muralis*); *b*) (*reg.*) crestățea (*Lactuca quercina*); *c*) (*reg.*) salată sălbatică (*Lactuca serriola*). **2** Susai (*Sonchus arvensis*). **3** Salata-iepurelui (*Prenanthes purpurea*). • pl. *-ele.* și (*reg.*) *tâlhăreá* s.f. /***tîlhar*** + *-ea*.

tîlhărél *s.m.* Dim. al lui *tîlhar.* • pl. *-ei.* /***tîlhar*** + *-el*.

tîlhărésc, -eáscă *adj.* **1** Care ține de tîlhari, care se referă la tîlhari; care este comis de tîlhari; banditesc. *Atacurile tîlhărești n-au putut fi încă stîrpite* (H. LOV.). **2** Care este josnic, mîrșav, ticălos. *Între ei a fost o luptă tîlhărească.* • pl. *-ești.* și (*înv.*) *tâlhărésc, -eáscă adj.* /***tîlhar*** + *-esc*.

tîlhărește *adv.* În felul tîlharilor, ca tîlharii; banditește. ◇ Expr. *A frige un miel tîlhărește* = a frige mielul întreg, în pielea lui. • și (*înv.*) *tâlhărește adv.* /***tîlhar*** + *-ește*.

tîlhărét *s.n.* (*înv.*) Tîlhărime. • și *tâlhărét* s.n. /***tîlhar*** + *-et*.

tîlhărí *vb. IV. intr.* A duce viață de tîlhar; a comite fapte de tîlhar; a jefui, a prăda. *Așteptau... să iasă din vizuinile lor și să tîlhărească* (E. BAR.). • prez.ind. *-esc.* și (*înv., reg.*) *tâlhărí vb. IV.* /***tîlhar*** + *-i*.

tîlhăríe *s.f.* (*jur.*) Furt însoțit de amenințări sau violență; (*înv.*) tîlhărășug. ◆ Gener. Furt, hoție. ◇ (*glum.*) *Furnicele ies la atac și tîlhărie* (ARGH.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv., reg.*) *tâlhăríe s.f.* /***tîlhar*** + *-ie*.

tîlhăríme *s.f.* Mulțime de tîlhari. • /***tîlhar*** + *-ime*.

tîlhărít[1] *s.n.* (*înv., reg.*) Faptul de *a tîlhări.* • și *tâlhărít s.n.* /v. ***tîlhări***.

tîlhărít[2]**, -ă** *adj.* Care a fost jefuit, prădat de tîlhari. • pl. *-ți, -te.* și (*înv., reg.*) *tâlhărít, -ă adj.* /v. ***tîlhări***.

tîlhăríță *s.f.* Tîlhăroaică. • pl. *-e.* și (*înv., reg.*) *tâlhăríță s.f.* /***tîlhar*** + *-iță*.

tîlhăroáică *s.f.* **1** Femeie care comite o tîlhărie; tîlhăriță. **2** Fig. (*fam.*) Femeie șmecheră; ștrengăriță, hoțomancă. • pl. *-ce.* și (*înv., reg.*) *tâlhăroáică s.f.* /***tîlhar*** + *-oaică*.

tîlhărói *s.m.* Aug. al lui *tîlhar.* • pl. *-oi.* și (*înv., reg.*) *tâlhărói s.m.* /***tîlhar*** + *-oi*.

tîlhăros, -oásă *adj.* Care are apucături de tîlhar; viclean. • pl. *-oși, -oase.* și (*reg.*) *tâlhăros, -oásă adj.* /***tîlhar*** + *-os*.

tîlmáci, -ce *s.m., s.f.* v. tălmaci.

tîlní *vb. IV.* **1** *tr., refl.* (*înv., reg.*) A (se) întîlni. **2** *refl.* (*reg.*) A se întîmpla, a se nimeri. • prez.ind. *-esc.* și *tâlní vb. IV.* /<magh. ***talál***.

tîlv *s.m., s.n.* **1** *s.m.* (*bot.*) Tigvă (*Lagenaria siceraria*). **2** *s.n.* Fructul tîlvului. ◆ Spec. Vas făcut din acest fruct uscat, întrebuințat de obicei la scoaterea, prin aspirare, a vinului sau a rachiului dintr-un butoi. ◇ Expr. *A fi cu buzele pe tîlv* = a avea viciul beției. *A mirosi a tîlv* = a mirosi a vin. *Beat tîlv* = mort de beat. *Se duce făcut tîlv* = se duce glonț, se duce pușcă. ◆ Ext. Orice obiect cu aceeași formă și întrebuințare. • pl. *m. tîlvi, n. -uri.* /cf. *tigvă.*

tîmbár *s.n.* (*înv.*) Haină lungă și largă purtată peste îmbrăcămintea obișnuită; manta tivită cu blană. • pl. *-e.* /<ngr. ***ταμπάριον***.

tîmbușí *vb. IV.* (*reg.*) **1** *tr.* A îngrămădi. **2** *refl.* (*despre oameni*) A se ghemui. **3** *tr.* A bate pe cineva. • prez.ind. *-esc.* /etimol. nec.

tîmp, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este tîmpit. ◇ (*subst.*) *Ascultă... cu ochi de tîmp* (GAL.). ◆ (*despre privire, manifestări, atitudini etc. ale oamenilor*) Care exprimă tîmpenie. *Se uită la mine cu un aer tîmp.* ◇ (*adv.*) *Oarță rîdea tîmp* (CE. PETR.). **2** (*înv., reg.; despre instrumente ascuțite*) Care are vîrful sau tăișul tocit, știrbit. ◇ Expr. *A fi tîmp la vedere* = a nu vedea bine, a fi miop. • pl. *-i, -e.* /<sl. veche **ТЪПЬ**; cf. magh. *tompa.*

tîmpánă *s.f.* v. tîmpină.

tîmpeálă *s.f.* (*pop.*) Tîmpenie. • pl. *-eli.* /***tîmpi*** + *-eală*.

tîmpenă *s.f.* v. tîmpină.

tîmpénie *s.f.* **1** Stare a omului cu inteligență mărginită sau lipsit de inteligență, (*pop.*) tîmpeală. ◆ Faptă sau vorbă prostească. *Îmi vine... să spun toate tîmpeniile din lume* (H. LOV.). **2** Faptul de a se tîmpi; tîmpire. *Cumplit meșteșug de tîmpenie!* (CR.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***tîmp*** + *-enie*.

tîmpí *vb. IV* **1** *tr., refl.* A-și pierde sau a face să-și piardă inteligența, a deveni sau a face să devină tîmpit; a (se) năuci. ◇ (*abs.*) *Berea multă tîmpește* (CAR.). ◇ (*intr.*) *Ai tîmpit, băiete, sau faci pe prostul cu mine!* (SAHIA). **2** *tr.* (*înv., reg.; compl. indică obiecte ascuțite*) A toci, a roade prin întrebuințare, prin frecare, prin lovire etc. ◆ (*refl.; despre ochi*) A nu mai vedea bine. ◆ (*refl.; despre vedere*) A slăbi. **3** *tr.* Fig. (*înv.*) A înfrînge, a învinge. • prez.ind. *-esc.* /***tîmp*** + *-i*.

tîmpiná *vb. I.* (*înv.*) **1** *tr.* (*compl. indică oameni*) A merge în întîmpinare cu manifestări de prietenie, de bucurie etc. ◆ (*compl. indică persoane de rang înalt*) A primi (cu onoruri). ◆ (*jur.*) A ieși în cale cu intenții dușmănoase. **2** *tr., refl.* A (se) întîlni. **3** *tr.* (*compl. indică dușmani*) A ieși cu oaste înainte; a se împotrivi, a opune rezistență. ◇ (*refl. recipr.*) *Cum s-au tîmpinat, au dat puținel război* (DOC.). **4** *tr.* Fig. A da necazul peste cineva. ◆ (*compl. indică necazuri, greutăți etc.*) A avea parte de..., a da peste... • prez.ind. *tîmpin.* și *timpiná vb. I.* /***tîmpină*** + *-a*.

tîmpináre *s.f.* (*înv.*) Acțiunea de *a* (*se*) *tîmpina* și rezultatul ei. ◆ Răspuns, replică, obiecție. • pl. *-ări.* și *timpináre s.f.* /v. ***tîmpina***.

tîmpinát *s.n.* (*înv.*) Faptul de *a* (*se*) *tîmpina.* • /v. ***tîmpina***.

tîmpinatór *s.m.* (*reg.; eufem.*) Drac. • pl. *-i.* /***tîmpină*** + *-tor*.

tîmpiná *s.f.* (*muz.; înv.*) Dairea. ◆ Ext. Tobă, darabană. • pl. *-e.* și *tîmpănă, tîmpenă, timpiná s.f.* /<slav. **ТЪПАНЪ**.

tîmpinătúră *s.f.* (*înv., reg.*) Boală la oameni și la vite; reumatism. • pl. *-i.* /***tîmpina*** + *-tură*.

tîmpíre *s.f.* **1** Faptul de *a* (*se*) *tîmpi*; tîmpenie. **2** Faptă prostească, prostie. **3** Fig. Stare de apatie, de inerție. *Influența... primăverii și contrastul... vremii foarte frumoase cu demoralizarea mea adîncă m-au afundat într-o completă tîmpire* (CAR.). • pl. *-i.* /v. ***tîmpi***.

tîmpít, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care are mintea foarte mărginită; care este prost, idiot; nerod, stupid, tîmp. ◇ (*subst.*) *O atitudine de tîmpit îmbufnat* (PAS). ◆ Care aparține unui tîmpit, care este specific unui tîmpit. ◆ Care denotă, care trădează tîmpenie. *Cred că e o glumă tîmpită de-a voastră!* (PRED.). ◆ Care este buimăcit, năucit, amețit. *Așteptau, cu mintea tîmpită, sfîrșitul* (AGÂR.). ◆ Care este neplăcut, supărător. ◇ (*adv.*) *Tîmpit mai pute benzina asta!* (GALAN). **2** (*înv.; despre obiecte ascuțite*) Care este lipsit de vîrf; tocit. ◆ (*despre nas*) Care este turtit. ◇ (*geom.*) *Unghi tîmpit* = unghi obtuz. ◆ (*despre sunete*) Care este înăbușit. ◆ (*despre vocale*) Care are un timbru grav. • pl. *-ți, -te.* /v. ***tîmpi***.

tîmplár *s.m.* Meseriaș, muncitor care face mobile și alte obiecte din lemn; stoler, (*înv.*) tîșlar. ◇ *Metrul tîmplarului* v. metru. • pl. *-i.* /***tîmplă***[2] + *-ar*.

tîmplă[1] *s.f.* (*anat.*) Fiecare dintre cele două părți laterale ale capului, cuprinse între ochi, urechi, frunte și obraz. ◇ Expr. *A sta cu tîmpla în pumni* v. pumn. *A-i vîjîi cuiva tîmplele* v. vîjîi. ◆ Părul care acoperă aceste părți. *Are tîmplele cărunte.* • pl. *-e.* /lat. ****templa*** <*tempora*, pl. lui *tempus*.

tîmplă[2] *s.f.* (*bis.*) Catapeteasmă; iconostas. ◇ Fig. *Să apăr acel trecut, vedeniei căruia pana mea datora o minunată tîmplă de icoane ce migălisem în tinerețe* (M. I. CAR.). ◆ Ext. Perdea care acoperă ușile împărătești. • pl. *-e.* /lat. ****templa***, pl. lui *templum* „templu”.

tîmplăreásă *s.f.* Soția tîmplarului. • pl. *-ese.* /***tîmplar*** + *-easă*.

tîmplărí *vb. IV. tr.* (*compl. indică obiecte din lemn*) A lucra, a executa. • prez.ind. *-esc.* /***tîmplar*** + *-i*.

tîmplărie *s.f.* **1** Meseria tîmplarului. **2** Obiecte confecționate de tîmplar; (*reg.*) tîșlărai, tîșlărie. *Mergem în magazinele care desfac tîmplărie de artă.* **3** Atelier în care se confecționează obiecte de tîmplărie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***tîmplar*** + *-ie*.

tînár, -ă *adj., s.m., s.f.* **I** *adj.* **1** (*în opoz. cu „bătrîn”; despre ființe*) Care este, ca vîrstă, între copilărie și maturitate, care nu a ajuns încă la maturitate. *A venit împreună cu un bărbat tînăr.* ◇ Expr. *Lup tînăr* v. lup. **2** Care este caracteristic, propriu unui om sau unui animal neajuns la maturitate; care denotă tinerețe. *Are un rîs tînăr* (SADOV.). ◇ (*despre judecată, acțiuni, sentimente etc.*) *Sufletul tău tînăr, din alte vremi făcut* (PILL.). ◇ Fig. *Filfîind în zboru-i tînăr, aurora Ne trezi* (PILL.). Δ (*adv.*) *Munți și păduri, șuvoaie și lacuri... luceau tînăr* (SADOV.). ◆ (*despre grupuri de oameni*) Care cuprinde persoane tinere, care este format din persoane tinere. *Tînăra pereche găsise o căsuță* (BLA.). ◆ (*despre vîrstă, ani etc.*) Care ține de tinerețe; tineresc. *A murit în vîrstă tînără* (ȘINC.). *Pe tine, an tînăr, te văz cu mulțumire!* (ALECS.). ◆ (*despre carne*) Care provine de la animale tinere; fraged. **3** (*despre plante sau*, ext., *despre părți ale lor*) Care a răsărit sau s-a ivit de curînd, care se află la începutul dezvoltării sale. *Frunzele tinere luceau în soare* (SADOV.). ◆ (*despre păduri, plantații etc.*) Care este format din plante răsărite sau plantate de curînd. *Ne plimbăm prin pădurea tînără.* **4** (*în opoz. cu „vechi”*) Care există sau a luat ființă de puțină vreme; recent, nou. *Creștinismul era încă prea tînăr* (NAUM). ◇ (*înv.*) *An tînăr* = ziua de 1 septembrie, corespunzînd cu începu-

tul anului calendaristic bisericesc. (*reg.*) *Duminică tînără* = prima duminică după ce apare luna nouă. *Lună tînără* v. lună. ◆ (*despre oameni*) Care este mai puțin înaintat în vîrstă decît oamenii cu aceeași funcție, ocupație etc.; care este numit recent într-o funcție. *Se adresează tinerilor politicieni.* ◆ (*despre vin*) Care face parte din recolta anului în curs sau a anului imediat anterior. **II** *s.m., s.f.* **1** (*în opoz. cu „bătrîn”*) Persoană care este, ca vîrstă, între copilărie și maturitate. *Tînărul se zăpăci de tot ascultînd destăinuirile atît de intime* (REBR.). ◇ Loc.adj., adv. *De tînăr* = din fragedă vîrstă, de timpuriu. ◇ Expr. (*fam.*) *Tînăr cu tighel* v. tighel. **2** Persoană de curînd căsătorită. ◆ (*la pl. m.*) Însurăței. ◆ (*la pl. m.*) Nume dat unei perechi formate dintr-un băiat și o fată. *Sub șirul lung de mîndri tei Ședeau doi tineri singuri* (EMIN.).• pl. *tineri, -e.* /lat. ***tĕnĕrus, -a, -um** = **tĕner, -a, -um.**

tînăróg *s.n.* (*reg.*) Loc îngrădit în cîmp, unde se țin vitele care pasc. • pl. *-oage.* /<magh. ***tanórok, tanárok.***

tînărúc, -ă *adj., s.m., s.f.* (*reg.*) Tinerel. • pl. *-ci, -ce.* /***tînăr*** + *-uc.*

tînărúț, -ă *adj.* (*reg.*) Tinerel. • pl. *-i, -e.* /***tînăr*** + *-uț.*

tînd *adv.* (*înv.*) Cînd... cînd. *Pune mîna... tînd în frunte, tînd în piept* (VARL.). ◇ Loc.adv. *Tînd odată* = dintr-odată. • /lat. ***tando** = **tantus.***

tîndálă *s.m., s.f.* **1** *s.m., s.f.* Om care nu este bun de nici o treabă, care lucrează fără rost sau care își pierde vremea umblînd de colo pînă colo. ◇ (*adj.*) *Doară e voinic, nu tîndală* (POP.). **2** *s.f. pl.* (*înv.*) Vorbe goale; palavre. • pl. *-e, -ăli.* /de la ***tîndăli,*** prin derivare regresivă.

tîndălău *s.m.* (*reg.*) Aug. al lui *tîndală.* • pl. *-ăi.* și *tăndălău s.m.* /***tîndală*** + *-ău.*

tîndăleálă *s.f.* **1** Pierdere de vreme. **2** (*reg.*) Pălăvrăgeală, flecăreală. • pl. *-eli.* și (*reg.*) *tăndăleálă s.f.* /***tîndăli*** + *-eală.*

tîndălí *vb. IV. intr.* **1** A-și pierde vremea umblînd de colo pînă colo fără rost. ◆ A lucra încet și neîndemînatic. ◇ Loc.adv. *Pe tîndălite* = cu încetul. **2** (*reg.*) A pălăvrăgi, a flecări. • prez.ind. *-esc.* și *tăndălí vb. IV.* /<germ. ***tändeln*** „a glumi”.

tîndălíc, -ă *adj., s.m., s.f.* (*reg.*) (Persoană) care umblă fără rost; zăpăcit. ◆ Ext. (Persoană) care este poznașă, ștrengară. • pl. *-ci, -ce.* și *tandalíc, -ă adj., s.m., s.f.* /***tîndală*** + *-ic.*

tîndălíre *s.f.* Faptul de *a tîndăli*; tîndălit. • pl. *-i.* /v. ***tîndăli.***

tîndălít[1] *s.n.* Tîndălire. • /v. ***tîndăli.***

tîndălít[2]**, -ă** *adj., s.m., s.f.* (*reg.*) **1** (Persoană) care tîndălește. **2** (Persoană) care pălăvrăgește; flecar. • pl. *-ți, -te.* și *tăndălít, -ă adj.* /v. ***tîndăli.***

tîndălitúră *s.f.* Pierdere de vreme; acțiune inutilă. • pl. *-i.* și *tăndălitúră s.f.* /***tîndăli*** + *-tură.*

tîndălós, -oásă *adj.* (*reg.; despre oameni*) Care tîndălește. • pl. *-oși, -oase.* și *tăndălós, -oásă adj.* /***tîndală*** + *-os.*

tîngă *s.f.* (*înv., reg.*) Mîhnire adîncă; jale, amărăciune. *Cu sufletul sub chin și tîngă..., Veneau cadînele să plîngă* (LESN.). ◇ Expr. *A-i fi* (cuiva) *tîngă* (după ceva) = a-i părea rău. • pl. *tîngi.* /<sl. veche **тѫга.**

tînguí *vb. IV.* **1** *refl.* (*despre oameni*) A vorbi plîngîndu-se, jeluindu-se, văicărindu-se. *Fata împăratului... se tînguia de-ți rupea inima* (ISP.). ◇ (*tr.*) *A îngenuncheat..., începînd... să tînguiască o plîngere* (CE. PETR.). ◇ (*intr.*) *A pornit cu ele, tînguind mai mult ca o femeie decît ca un călugăr* (DELAVR.). ◆ Fig. A scoate sunete jalnice, plîngătoare. *Se tînguiesc Tălăngi pe căi* (IOSIF). **2** *tr.* (*înv., pop.*) A jeli, a deplînge, a compătimi pe cineva. *O tînguiau moașele din sat, că o măritase tatăl ei... încă nevîrstnică* (SADOV.). **3** *refl.* A se plînge cuiva cu scopul de a fi înțeles; a se plînge de cineva; a reclama. *Femeia lui Ipate, cum îl vede, începe a i se tîngui și lui* (CR.). ◇ Fig. *Părîiului se tînguiește-o floare: Ce blînd erai în vremuri mai senine!* (CERNA). • prez.ind. *-iesc, tîngui.* /<sl. veche **тѫговатн.**

tînguiálă *s.f.* Faptul de a (se) tîngui; jelire, văicăreală. ◆ Concr. Sunet tînguitor, glas tînguitor. • pl. *-ieli.* /***tîngui*** + *-eală.*

tînguiós, -oásă *adj.* (*despre oameni*) Care se tînguie. ◇ (*adv.*) *Baba... întindea dreapta și se milogea tînguios* (CAR.). ◇ Fig. *Tînguioasă inima-mi se bate* (MURNU). ◆ Fig. (*despre sunete, glasuri, melodii etc.*) Care este plin de durere; plîngător, jalnic. *De departe-n văi coboară tînguiosul glas de clopot* (EMIN.). • pl. *-oși, -oase.* /***tîngui*** + *-os.*

tînguíre *s.f.* **1** Acțiunea de *a* (*se*) *tîngui* și rezultatul ei; tînguit. ◇ Fig. *Decorul străvechi, șoapta rapsodică cu inflexiuni înfiorate de tînguire sau de slavă sînt menite... să asigure captarea ascultătorului* (PER.). ◆ Sunet prelung și jalnic; vaiet. *Tînguirile melancolice ale cîntecului umpleau noaptea* (SADOV.). **2** Plîngere împotriva cuiva; reclamație. *Se iscălea o hîrtie plină de tînguiri pentru abuzurile unui prefect* (I. NEGR.). • pl. *-i.* /v. ***tînguí.***

tînguít *s.n.* Tînguire. • /v. ***tînguí.***

tînguitór, -oáre *adj.* (*despre oameni*) Care se tînguie; tînguios. *E un bărbat tînguitor* (COȘB.). ◆ Fig. (*despre sunete, glasuri etc.*) Care este plin de durere; plîngător, jalnic. *Un geamăt răsuna tînguitor și muzical* (TEOD.). ◇ (*adv.*) *Tînguitor talanga sună* (IOSIF). • sil. *-gu-i-.* pl. *-ori, -oare.* /***tînguí*** + *-tor.*

tînjálă *s.f.* **1** Un fel de proțap care se folosește pentru a prinde a doua pereche de vite în jug, pentru a lega de jug uneltele agricole cu tracțiune animală sau pentru a transporta greutăți mari; (*reg.*) tînjălar. ◇ Expr. *A se lăsa pe tînjală* = *a*) (*despre animale de tracțiune*) a trage foarte încet (sprijinindu-se pe tînjală); *b*) fig. (*despre oameni*) a lucra încet, cu lene; a neglija sau a amîna lucrul. *A mîna pe tînjală* = a mîna încet. *A pune umărul la tînjală* = a se pune serios pe muncă. **2** (*reg.*) Parte a joagărului cu ajutorul căreia se pune în mișcare jugul cu fierăstrăul. **3** (*înv., reg.*) Unitate de măsură pentru terenuri agricole, echivalentă cu 28 de prăjini. • pl. *-eli, -ele.* /<sl. veche **тѫжєло.**

tînjălár *s.m.* (*reg.*) **1** Tînjală. **2** Lucrător care transportă buștenii de pe munte la vale cu ajutorul vitelor sau al cailor. • pl. *-i.* /***tînjală*** + *-ar.*

tînji *vb. IV. intr.* **1** (*despre ființe*) A se afla într-o stare de slăbiciune fizică, a fi bolnăvicios; a lîncezi. *Tînjea de mic, fiindcă mamă-sa îl născuse înainte de vreme* (CAR.). ◆ (*despre plante*) A se veșteji, a se ofili. ◆ Ext. (*despre locuri unde cresc plante*) A fi uscat, a fi plin de plante veștede. ◆ Fig. A stagna. *Începu a-i tînji trebile împărăției* (ISP.). **2** (*despre oameni*) A suferi mult din punct de vedere moral; a se consuma, a se necăji. *Iulia a tînjit după el ani de zile* (H. LOV.). ◇ Fig. *O ancoră frîntă tînjește-n nisip* (LESN.). ◆ A dori mult ceva; a jindui, a rîvni. *Tînjea după alt soi de viață* (PER.). ◆ (*înv., reg.*) A-și exprima nemulțumirea; a se plînge. • prez.ind. *-esc.* /<sl. veche **тѫжнтн.**

tînjíre *s.f.* Faptul de *a tînji.* • pl. *-i.* /v. ***tînji.***

tînjitór, -oáre *adj.* **1** (*despre oameni*) Care tînjește; care este firav, slab, bolnav. **2** (*despre oameni*) Care este plin de dor; care este întristat, melancolic. ◇ Analog. *Cîinele a stat toată ziua cu capul între labe, tînjitor* (VOIC.). ◆ Ext. (*despre ochi sau privire*) Care exprimă duioșie, dor; duios, galeș. ◆ Care este plin de jale, de tristețe; tînguitor. ◇ Fig. *Tînjitoare și cu brațele întinse, se rugau parcă vechile fotoliuri* (ANG.). • pl. *-ori, -oare.* /***tînji*** + *-tor.*

tînt, -ă *adj.* v. tont.

tíntav, -ă *adj.* (*reg.; despre oameni*) Care este bîlbîit, gîngav. • pl. *-i, -e.* /***tînt*** + *-av.*

tîntăí *vb. IV. refl.* (*reg.*) **1** A se ameți (de băutură). **2** A se prosti. • prez.ind. *-iesc.* /***tînt*** + *-ăi.*

tîntăít, -ă *adj.* (*reg.*) Care este amețit (de băutură); prost. • pl. *-ți, -te.* /v. ***tîntăi.***

tîntăví *vb. IV. intr.* (*reg.*) **1** A vorbi nedeslușit, a se bîlbîi. **2** A sta la îndoială; a se codi. • prez.ind. *-esc.* /***tíntav*** + *-i.*

tîrămí *vb. IV.* v. tîromi.

tîrbóc *s.n.* (*pesc.; reg.*) Plasă de pescuit în formă de sac. ◆ Sac de pescuit scoici. • pl. *-uri, -oace.* /<srb. ***trbok, trbuk,*** bg. ***тръбух.***

tîrbocí *vb. IV. tr.* (*pesc.; reg.; compl. indică pești*) A prinde cu tîrbocul. • prez.ind. *-esc.* /***tîrboc*** + *-i.*

tîrcav, -ă *adj.* **1** (*înv., reg.; despre oameni*) Care este chel. **2** (*reg.; despre păr, bărbi*) Care este ros, tocit. ◆ (*despre lînă*) Care este scurt, mic. ◆ (*despre oi*) Care are lîna scurtă. **3** (*reg.; despre terenuri*) Care are vegetație puțină. • acc. și *tîrcáv.* pl. *-i, -e.* /<ucr. ***миркавий.***

tîrcăví *vb. IV. refl.* (*reg.*) **1** (*despre oameni*) A cheli. **2** (*despre păr, bărbi*) A se roade, a se toci. • prez.ind. *-esc.* /***tîrcav*** + *-i.*

tîrcól *s.n.* (*reg.*) **1** Loc.adv. *În tîrcol* = în cerc. ◇ Loc.prep. *În* (sau *la*) *tîrcolul...* = în jurul..., împrejurul. ◇ Expr. *A da tîrcoale* sau *a da, a face* (*un*) *tîrcol* = *a*) a ocoli, a se învîrti în preajma cuiva sau a ceva, a umbla de jur împrejur. *Hoțul dă tîrcoale casei; b*) ext. a cerceta un loc; *c*) a umbla, a se învîrti pe lîngă o femeie, căutînd să-i cîștige simpatia; a face curte unei femei. *Da tîrcoale fetelor cu zestre mare* (VLAH.). **2** Împrejmuire, gard. **3** (*la războiul de țesut*) Rotițe de lemn care ajută la schimbarea ițelor. • pl. *-oale.* /<bg. ***търкало*** „cerc; roată”; cf. *tîrcoli.*

tîrcolí *vb. IV. intr.* A da tîrcoale. • prez.ind. *-esc.* /<bg. ***търколя*** (***се***).

tîrfă *s.f.* **1** (*fam.*) Femeie de moravuri ușoare. **2** (*reg.*) Zdreanță, cîrpă; lucru uzat, vechi. • pl. *-e.* /cf. *tearfă.*

tîrfăí *vb. IV.* (*reg.*) **1** *refl.* A se destrăbăla. **2** *tr.* (*compl. indică oameni*) A ocărî, a mustra. • prez.ind. *-iesc.* /***tîrfă*** + *-ăi.*

tîrfăiálă *s.f.* (*reg.*) Acțiunea de *a* (*se*) *tîrfăi* și rezultatul ei. • pl. *-ieli.* /***tîrfăi*** + *-eală.*

tîrfói *s.m.* v. trifoi.

tîrg *s.n.* **1** Loc mai întins și special amenajat într-un oraș sau la marginea unui oraș, unde se vînd și se cumpără (zilnic sau la anumite date) vite, cereale, alimente, zarzavaturi etc. ◇ *Tîrgul de fete* = serbare populară anuală, tradițională, care are loc pe muntele Găina, în Țara Moților, prilej cu care tinerii își aleg adesea miresele. *Tîrg de țară* = bîlci (cu participare regională), care se ține la o dată fixă, o dată sau de mai multe ori pe an. *Tîrg de mostre* v. mostră. ◇ Expr. *A bea ca în tîrg* = a bea de unul singur, fără să îmbie și pe alții. (*A fi*) *în tîrg și la moară* = (a fi) peste tot. *La* (sau *către, în*) *spartul tîrgului* v. spart. **2** (*mai ales în legătură cu vb. „a face”*) Operație de vînzare și cumpărare care are loc într-un tîrg; tocmeală, tîrguială. ◆ Gener. Operație de vînzare și cumpărare; negoț, comerț. ◇ Expr. *A încheia tîrg*(*ul*) *cu cineva* = a încheia cu cineva o tranzacție comercială. *A se ajunge* (sau *a ajunge pe cineva*) *cu tîrgul* = a cădea de acord asupra prețului unei vînzări sau cumpărări, a cădea la învoială, a se învoi din preț. *Cum umblă* (ori *merge*) *tîrgul* (sau *tîrgurile*)*?*, se întreabă pentru a afla cum se desfășoară vînzarea și care sînt prețurile. *A întoarce tîrgul* v. tîrg. *A se apropia cu tîrgul* v. apropia. *A rupe inima tîrgului* v. inimă. *Cum* (sau *ce*) *a* (sau *o*) *da tîrgul și norocul* v. noroc. ◆ (*pop.*) Învoială, acord, înțelegere. *Nu a făcut un tîrg avantajos pentru el.* **3** (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) Așezare urbană, situată la întretăierea drumurilor comerciale, cu funcție economică, politică și administrativă, care, deși subordonată domniei, avea o organizare internă proprie. ◇ *Aprod de tîrg* v. aprod. ◇ Expr. *A da* (pe cineva) *prin tîrg* (*cu nasul tăiat*) (sau *cu capul ras*) = a pedepsi (pe cineva) purtîndu-l prin tîrg (cu nasul tăiat sau cu capul ras). *A afla* (*și*) *tîrgul și țara* = a afla toată lumea. *A o da tîrgului* = a divulga un secret. *A da* (pe cineva) *tîrgului* (sau *prin tîrg*) = a vorbi de rău. *A fi dat prin tîrg* = a cunoaște lumea. *Credeai că s-a aprins tîrgul,* se spune la auzul unei gălăgii mari, al unui zgomot puternic. *Unde mi-ți începu a face o gălăgie, de credeai că s-a aprins tîrgul* (ISP.). *A mînca ca în tîrgul lui Cremene* v. mînca. *Nu piere tîrgul* v. pieri. *A fi talanga tîrgului* v. talangă. **4** (*fam.*) Așezare orășenească (mai mică). ◆ Centrul unui oraș; partea orașului unde se află centrul comercial. • pl. *-uri.* /<sl. veche **тръгъ.**

tîrgár *s.m.* (*reg.*) Persoană care se duce la tîrg, care vinde sau cumpără la tîrg. • pl. *-i.* /***tîrg*** + *-ar.*

tîrgáș *s.m., s.n.* (*reg.*) **1** *s.m.* Persoană care merge la tîrg pentru a vinde sau a cumpăra (tocmindu-se). **2** *s.n.* Colect. Marfă care se duce la tîrg spre a fi vîndută. ◆ Lucruri, obiecte cumpărate de la tîrg; tîrguieli. • pl. *m. -i, n. -uri.* /***tîrg*** + *-aș.*

tîrgmureșeán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a municipiului Tîrgu-Mureș sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii municipiului Tîrgu-Mureș. **2** *adj.* Care aparține municipiului Tîrgu-Mureș sau tîrgmureșenilor, care se referă la municipiul Tîrgu-Mureș sau la tîrgmureșeni; originar din municipiul Tîrgu-Mureș. • pl. *-eni, -ene.* /nm. pr. (municipiu în centrul României) ***Tîrgu-Mureș*** + *-ean.*

tîrgmureșeáncă *s.f.* Femeie care face parte din populația de bază a municipiului Tîrgu-Mureș sau este originară de acolo. • pl. *-ence.* /***tîrgmureșean*** + *-că.*

tîrgovéț, -eáță *s.m., s.f.* **1** Negustor. **2** (*în Ev. Med.; astăzi fam.*) Persoană care locuiește într-un tîrg; orășean, citadin. • pl. *-eți, -ețe.* /<slav. **тръговьць,** bg. ***търговец.***

tîrgoveţíme *s.f.* Colect. Mulţime de tîrgoveţi; totalitatea tîrgoveţilor; orăşenime. • /***tîrgoveţ*** + *-ime*.

tîrgóvişte *s.f.* (*înv.*) Tîrg, piaţă. • pl. *-i*. /<slav. **тръговиште**.

tîrgovişteán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populaţia de bază a municipiului Tîrgovişte sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii municipiului Tîrgovişte. **2** *adj.* Care aparţine municipiului Tîrgovişte sau tîrgoviştenilor, care se referă la municipiul Tîrgovişte sau la tîrgovişteni; originar din municipiul Tîrgovişte. • pl. *-eni, -ene*. /nm. pr. (municipiu în partea central-sudică a României) ***Tîrgovişte*** + *-ean*.

tîrgovişteáncă *s.f.* Femeie care face parte din populaţia de bază a municipiului Tîrgovişte sau este originară de acolo. • pl. *-ence*. /***tîrgovişte***an + *-că*.

tîrguí *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică mărfuri*) A cumpăra (din tîrg). *Am tîrguit peşte şi fructe.* ◇ (*abs.*) *Ştiu că ai lucruri bune, că tîrgui de la dumneata de atîta vreme* (BRĂ.). **2** *refl.* (*recipr.*) A se tocmi. *Ne-am tîrguit la preţ.* ◆ Ext. A discuta în contradictoriu, a nu ajunge la o înţelegere; a se ciorovăi, a se ciondăni. *Degeaba vă tîrguiţi, că pînă la urmă tot trebuie să vă faceţi treaba!* **3** *intr.* (*înv., reg.*) A face negoţ. • prez.ind. *-iesc, tîrgui*. /<slav. **тръговати, -ую**.

tîrguiálă *s.f.* **1** Faptul de a tîrgui. ◆ Concr. (*mai ales la pl.*) Obiect cumpărat (din tîrg); cumpărătură. *Se necăjea foc pe el, cînd îl vedea aşa gură-cască..., cu legătura de tîrguieli în mînă* (VLAH.). **2** Tocmeală. ◆ Ext. Dispută, ciorovăială. • pl. *-ieli*. /***tîrgui*** + *-eală*.

tîrguíre *s.f.* Acţiunea de *a* (*se*) *tîrgui* şi rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. ***tîrgui***.

tîrguitór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (*înv., reg.*) **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care tîrguieşte; cumpărător. **2** *s.m., s.f.* Negustor. • sil. *-gu-i-*. pl. *-ori, -oare*. /***tîrgui*** + *-tor*.

tîrguléţ *s.n.* Tîrguşor. • pl. *-e*. /***tîrg*** + *-uleţ*.

tîrguşór *s.n.* Dim. al lui *tîrg*; tîrguleţ, (*reg.*) tîrguţ. • pl. *-oare*. /***tîrg*** + *-uşor*.

tîrgúţ *s.n.* (*reg.*) Tîrguşor. • pl. *-uri*. /***tîrg*** + *-uţ*.

tîrî *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică obiecte*) A mişca, a deplasa (cu greu) dintr-un loc în altul, trăgîndu-l pe jos după sine. *Abia merge, tîrînd valiza prin noroi.* ◇ Expr. *A tîrî barca pe uscat* = a trăi greu. ◇ Compus: (*deprec.; ieşit din uz; s.m. invar.*) *tîrîie-vătrai* = (epitet pentru un) ofiţer sau poliţist. ◇ Fig. *Cele două tabere tîrau după ele păcate grele* (CE. PETR.). ◆ (*compl. indică oameni sau animale*) A trage, silindu-l să meargă după sine. *Îşi tîrau de mînă copiii prin oraş.* ◆ A lua, a purta, a duce cu sine. *Barca... începu să plutească singură, tîrîtă de curenţii repezi* (BĂN.). **2** *tr.* (*compl. indică oameni*) A îndemna, a atrage spre ceva (rău, neplăcut etc.); a antrena. *L-a tîrît în tot felul de afaceri dubioase.* ◇ Expr. *A tîrî* (pe cineva) *în noroi* = *a*) a îndemna (pe cineva) la o faptă josnică; *b*) a batjocori, a dezonora (pe cineva). **3** *refl.* (*despre oameni*) A merge, a înainta atingînd pămîntul cu genunchii, cu coatele etc. ◇ Expr. *A se tîrî în* (sau *pe brînci*) v. brînci. ◇ Analog. *Neguri dese-ncep să cadă, Se tîrăsc în jos pe plai* (TOPÎR.). ◇ Fig. *Eu mă tîrîi prin noroaie, Ea plutește-n cer albastru* (VLAH.). ◆ (*despre anumite animale*) A înainta prin mişcări specifice, cu trupul lipit de pămînt. *Şarpele a fost blestemat să se tîrască veşnic.* ◆ Fig. A se înjosi, a se umili. ◆ (*despre plante*) A creşte cu tulpina întinsă pe pămînt. **4** *refl.* (*despre oameni*) A merge încet (abia mişcîndu-şi picioarele). *Se tîrîie înapoi, ţinîndu-se de perete* (CE. PETR.). ◇ Fig. *Abia te tîrîi pe la coada clasei* (PRED.). **5** *refl.* (*despre obiecte care atîrnă*) A atinge pămîntul cu capătul de jos, a se freca de pămînt, de podea etc. ◇ (*intr.*) *Numai în cămaşă şi cu brîul tîrîind* (ODOB.). ◇ (*tr.*) *Un vultur ce îşi tîrăşte aripa frîntă* (EMIN.). ◇ Compuse: (*deprec.; s.m. invar.*) *tîrîie-brîu* = *a*) om arţăgos; *b*) om de nimic; golan, pierde-vară; *c*) om sărac; *tîrîie-obială* (sau *-obiele*) = *a*) om nevoiaş, zdrenţăros; *b*) om buclucaş. • prez.ind. *-ăsc*. şi *tîrîi vb. IV.* /<sl. veche **трѣти, тьрѫ** „a freca".

tîrîí *vb. IV.* v. tîrî.

tîrîiálă *s.f.* Faptul de a (se) tîrîi. • sil. *-rî-ia-*. pl. *-ieli*. /***tîrîi*** + *-eală*.

tîrîíre *s.f.* v. tîrîre.

tîrîíş *adv., s.n.* v. tîrîş.

tîrîít[1] *s.n.* v. tîrît.

tîrîít[2]**, -ă** *adj.* v. tîrît.

tîrîitór, -oáre *adj., s.m., s.f.* v. tîrîtor.

tîrîitúră *s.f.* v. tîrîtură.

tîrîre *s.f.* Acţiunea de *a* (*se*) *tîrî* şi rezultatul ei; tîrît, tîrîş. ◇ Fig. *Tu vrei, fiinţă-oloagă, născută-n putrezime, S-ajungi prin tîrîire l-a tronului-nălţime?* (ALECS.). ◆ Fig. Înjosire, umilire. *Eu vin din zări cumplite... Acolo e tîrîrea o lege pentru oricare* (MACED.). • pl. *-i*. şi *tîrîire s.f.* /v. ***tîrî***.

tîrîş *adv., s.n.* **1** *adv.* Tîrînd pe jos; trăgînd după sine. *Îl luă de piept şi cu el tîrîş se duse la curtea boierului* (ISP.). ◇ Loc.adv. *Pe tîrîş* = trăgînd pe jos (după sine). ◇ Fig. *O să zică cu lacrimile tîrîş* (IOV.). **2** *adv.* Tîrîndu-se pe jos ca să nu fie văzut. *Înaintă tîrîş pe lîngă ziduri, să nu-l descopere cineva.* ◆ Abia mişcîndu-se (de oboseală, de slăbiciune etc.). *Se îndrepta tîrîş spre pat.* ◆ Fig. Cu greutate, cu dificultate. ◇ Loc.adv. *Tîrîş-grăpiş* (sau *-gropiş*) = cu mare greutate, anevoie. ◇ Expr. *A o duce tîrîş* = a-i merge cuiva mai mult rău decît bine. **3** *s.n.* Tîrîre. ◇ Loc.adv. *De-a tîrîşul* = tîrîndu-se pe jos. ◇ Fig. *Paştele... venea cu tîrîşuri de melc* (VOIC.). **4** *s.n.* (*reg.*) Buştean tîrît din pădure. ◆ Sarcină de nuiele, de lemne, de paie care se transportă prin tîrîre. **5** *s.n.* (*reg.*) Unealtă cu ajutorul căreia se trag paiele de la maşina de treierat. • pl. *-uri*. şi *tîrîş adv., s.n.* /***tîrî*** + *-iş*.

tîrît[1] *s.n.* Tîrîre. • şi (*reg.*) *tîrît s.n.* /v. ***tîrî***.

tîrît[2]**, -ă** *adj.* Care este tras (cu greu) după sine. ◇ Loc.adv. (*subst.*) *De-a tîrîta* sau *de-a tîrîita* = tîrîş. ◆ Fig. Care este suportat cu greu, anevoios. • pl. *-ţi, -te*. şi *tîrît, -ă adj.* /v. ***tîrî***.

tîrîtór, -oáre *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care se tîrăşte pe pămînt. *Cu paşi tîrîtori... se îndreaptă spre poarta casei* (TEOD.). ◇ Fig. *Venise iar un amurg tîrîtor* (E. BAR.). ◆ Fig. Care este linguşitor, slugarnic; josnic. *A întîrîta patimile mici şi tîrîtoare ale cîtorva din proprietari* (BOL.). ◆ (*despre plante sau despre tulpinile lor*) Care se întinde pe pămînt; repent. **2** *s.m., s.f.* Animal care se tîrăşte; reptilă. ◇ Fig. *O politică laşă, de tîrîtoare* (CA. PETR.). **3** *s.f.* (*pesc.; reg.*) Undiţă mare cu care se pescuieşte ştiuca. ◆ Unealtă de pescuit făcută dintr-o plasă sau dintr-un sac, care se poate închide. • pl. *-ori, -oare*. şi ***tîrîitór, -oáre*** *adj., s.m., s.f.* /***tîrî*** + *-tor*.

tîrîtúră *s.f.* **1** Faptul de a (se) tîrî. **2** Concr. (*reg.*) Urmă lăsată de un obiect care a fost tîrît. ◆ Cărare prin pădure, făcută de animale sălbatice. **3** Fig. Om de nimic, fără caracter. ◆ Femeie de moravuri uşoare; tîrfă. • pl. *-i*. şi ***tîrîitúră*** *s.f.* /***tîrî*** + *-tură*.

tîrj[1] *interj.* (*reg.*) Cuvînt cu care se mînă oile sau caprele la muls sau cu care se alungă caprele. • /onomat.

tîrj[2] *s.m., s.n.* v. tîrş[2].

tîrjí *vb. IV. tr.* (*reg.*) A alege, a despărţi caprele de oi; a abate caprele într-o parte. • prez.ind. *-esc*. /***tîrj***[1] + *-i*.

tîrlăş *s.m.* Stăpînul sau îngrijitorul unei tîrle; crescător de oi. • pl. *-i*. /***tîrlă*** + *-aş*.

tîrlă *s.f.* **1** Loc (neîngrădit şi) neacoperit unde se adună şi se odihnesc oile în timpul păşunatului. ◆ Ext. Stînă. **2** Turmă de oi. ◇ Analog. *Tîrla noastră de pitici Odihnea pe creastă* (I. BAR.). **3** (*reg.*) Întovărăşire, asociaţie de mai mulţi păstori. **4** (*reg.*) Loc îngrăşat, gunoit de oi. ◆ Restr. Bălegar (de oi sau de vite). **5** (*reg.*) Gospodărie la ţară, cuprinzînd curtea şi casa. ◇ Expr. *A ţine tîrlă împreună* v. ţine. ◆ Ext. Sat mic, întemeiat de curînd. • pl. *-e*. /cf. bg. ***мърло, мърла***.

tîrlí *vb. IV.* (*reg.*) **1** *intr.* A-şi aşeza tîrla într-un anumit loc. **2** *tr.* (*compl. indică terenuri*) A îngrăşa, a gunoi prin aşezarea tîrlei. • prez.ind. *-esc*. /***tîrlă*** + *-i*.

tîrlíc *s.m.* (*mai ales la pl.*) Papuc moale de casă, fără tocuri, confecţionat din postav sau din lînă. ◆ (*înv.*) Un fel de pantof căptuşit cu postav, peste care se purta o altă încălţăminte. ◆ (*înv.*) Şosetă din piele moale, care se purta peste ciorap ca papuc de casă. • pl. *-ci*. şi (*pop.*) *tîrlíg s.m.* /<tc. ***terlik***.

tîrlíe *s.f.* (*reg.*) Sanie (mică) ţărănească. ◆ Cantitatea (de lemne) care încape pe o tîrlie. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /cf. tîrî.

tîrlíg *s.m.* v. tîrlic.

tîrlíre *s.f.* (*reg.*) Acţiunea de *a tîrli* şi rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. ***tîrli***.

tîrlişoáră *s.f.* (*reg.*) Tîrliţă. • pl. *-e*. /***tîrlă*** + *-işoară*.

tîrlíşte *s.f.* (*reg.*) Locul unde a fost aşezată odată tîrla; (*reg.*) tîrlitură. • pl. *-i*. /***tîrlă*** + *-işte*.

tîrlít, -ă *adj.* (*despre terenuri*) Care a fost gunoit, îngrăşat prin aşezarea unei tîrle. • pl. *-ţi, -te*. /v. ***tîrli***.

tîrlitúră *s.f.* (*reg.*) Tîrlişte. ◆ Restr. Bălegar; gunoi, îngrăşămînt. • pl. *-i*. /***tîrlă*** + *-itură*.

tîrlíţă *s.f.* (*reg.*) Dim. al lui *tîrlă*; (*reg.*) tîrlişoară. • pl. *-e*. /***tîrlă*** + *-iţă*.

tîrlomátă *s.f.* v. tîrnomată.

tîrmíc *s.n.* (*reg.*) Unealtă de plugărie, asemănătoare cu grapa; rariţă. • pl. *-ce*. /<tc. ***tırmık*** „greblă".

tîrn[1] *s.n.* **1** Mătură mare, făcută din mărăcini sau din nuiele, cu care se mătură curţile sau străzile. **2** (*bot.; înv., reg.*) Porumbar (*Prunus spinosa*). ◇ Expr. *Gras ca tîrnul* = foarte slab. **3** (*reg.*) Crengi stufoase pe care se transportă căpiţele de fîn. ◆ Cantitatea de fîn cărată cu tîrnul. • pl. *-uri, -e*. /<sl. veche **трънъ**.

tîrn[2] *s.n.* v. tîrnă.

tîrnăţ *s.n., s.m.* **1** *s.n.* (*pop.*) Prispă (închisă cu scînduri, ca un cerdac). **2** *s.m.* (*reg.*) Fiecare dintre stîlpii de la prispa sau de la pridvorul unei case. **3** *s.n.* (*reg.*) Ogradă, bătătură. • pl. *n. -uri*, (*reg.*) *-e*, *m. -i*. /<magh. ***tornác***.

tîrnă *s.f.* **1** (*pop.*) Coş de nuiele, cu două toarte, mai larg la gură decît la bază, cu variate utilizări în gospodăria ţărănească; (*reg.*) tîrnog. ◆ Conţinutul unei tîrne. *Îmi aduce o tîrnă de porumb.* **2** (*reg.*) Stup de albine făcut din nuiele împletite lipite cu pămînt. **3** (*pesc.*) Unealtă de pescuit peşte mic, făcută din nuiele împletite. **4** Vas mare cu care se transportă mîncarea lucrătorilor la cîmp. **5** *art.* Numele unui dans popular care se joacă la nunţi. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-e*. şi *tîrn s.n.* /<bg. ***тръвна***.

tîrnăcóp *s.n.* Unealtă formată dintr-o bară masivă de oţel, ascuţită la un capăt şi lată la celălalt, prinsă într-o coadă de lemn, folosită la săpat în pămînturi tari, la spart pietre etc. ◇ Fig. *Tîrnăcopul criticii dărîmă, nu construieşte* (SADOV.). • pl. *-oape*, (*reg.*) *-uri*. /<bg. ***търнокоп***, srb. ***trnokop***.

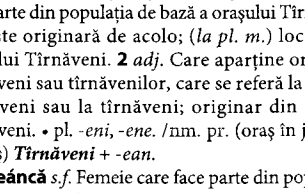

tîrnăcop

tîrnăţúc *s.n.* (*reg.*) Dim. al lui *tîrnaţ*. • /***tîrnaţ*** + *-uc*.

tîrnăveán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populaţia de bază a oraşului Tîrnăveni sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii oraşului Tîrnăveni. **2** *adj.* Care aparţine oraşului Tîrnăveni sau tîrnăvenilor, care se referă la oraşul Tîrnăveni sau la tîrnăveni; originar din oraşul Tîrnăveni. • pl. *-eni, -ene*. /nm. pr. (oraş în judeţul Mureş) ***Tîrnăveni*** + *-ean*.

tîrnăveáncă *s.f.* Femeie care face parte din populaţia de bază a oraşului Tîrnăveni sau este originară de acolo. • pl. *-ence*. /***tîrnăvean*** + *-că*.

tîrnîí *vb. IV.* v. tîrnui.

tîrnîiálă *s.f.* v. tîrnuială.

tîrnóg *s.n.* (*reg.*) Tîrnă. • pl. *-oage*. /***tîrnă*** + *-og*.

tîrnomátă *s.f.* (*reg.*) **1** Bucăţi de paie, de spice etc. rămase de la treierat şi folosite ca aşternut sau ca nutreţ pentru vite. ◆ Resturi de paie amestecate cu băligar care se scot din ocolul sau din grajdul vitelor. ◆ Ext. Gunoi. **2** (*la pl.*) Catrafuse, calabalîc. • pl. *-ete*. şi *tîrnomeátă, tîrlomátă, tîrnomeáţă s.f., tîrnomége s.f. pl.* /<bg. ***търномет, търнометка***; cf. srb. *trnomet* „tîrn de măturat aria".

tîrnomeátă *s.f.* v. tîrnomată.

tîrnomeáţă *s.f.* v. tîrnomată.

tîrnomége *s.f. pl.* v. tîrnomată.

tîrnosánie *s.f.* (*bis.; înv.*) Tîrnosire. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***tîrnosi***[1] + *-anie*.

tîrnoseálă *s.f.* (*bis.; înv.*) **1** Tîrnosire. **2** Tămîie sau altă substanţă aromată folosită în ritualul bisericesc. • pl. *-eli*. /***tîrnosi***[1] + *-eală*.

tîrnosí[1] *vb. IV.* **1** *tr.* (*bis.; compl. indică biserici*) A sfinţi. **2** *refl.* Fig. A se îmbăta. • pl. *-esc*. /<slav. **троносати**.

tîrnosí[2] *vb. IV. tr.* (*reg.*) **1** A împinge încoace şi încolo; a chinui, a bate. **2** A lucra ceva de mîntuială. **3** A murdări. ◆ (*compl. indică hainele*) A şifona, a boţi. ◇ (*refl.*) *S-o tîrnosit haina de atîta folosinţă* (POP.). • pl. *-esc*. /de la ***tîrn***[1].

tîrnosíre *s.f.* (*bis.*) Acţiunea de *a tîrnosi*[1] şi rezultatul ei; ritual de inaugurare, de sfinţire a unei biserici; (*înv.*) tîrnosanie, tîrnoseală. ◆ Ext. Sfinţire a unui obiect. • pl. *-i*. /v. ***tîrnosi***[1].

tîrnosít¹, -ă *adj.* **1** (*despre biserici*) Care a fost sfințit. **2** Fig. (*despre oameni*) Care este amețit de băutură; cherchelit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***tîrnosi¹***.

tîrnosít², -ă *adj.* (*reg.*) Care a fost călcat în picioare, tăvălit. ◆ Care este în dezordine; deranjat. *Patul era nedesfăcut, dar tîrnosit* (AGÁR.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***tîrnosi²***.

tîrnoslív *s.m.* (*bot.; reg.*) **1** Corcoduș (*Prunus cerasifera*). **2** Porumbar (*Prunus spinosa*). • pl. *-i.* /de la ***tîrnoslivă***, prin derivare regresivă.

tîrnoslívă *s.f.* (*bot.; reg.*) **1** Fructul comestibil al tîrnoslivului; corcodușă. **2** Fructul porumbarului. • pl. *-e.* /<bg. ***тръносливка***, srb. ***trnosljiva***.

tîrnuí *vb. IV. tr.* **1** A mătura cu tîrnul. **2** Fig. (*fam.; compl. indică oameni*) A tîrî pe jos trăgîndu-l de păr; a părui, a bate (zdravăn). *Acuși vă tîrnîiesc prin casă, pe rudă, pe sămînță* (CR.). ◇ (*refl. recipr.*) *Școlarii se tîrnuiau între dînșii* (DELAVR.). ◆ (*refl.*) A se trage de cap, a-și smulge părul de supărare, de necaz etc. • sil. *-nu-i.* prez.ind. *-iesc,* (*reg.*) ***tîrnui.*** și (*reg.*) *tîrnîi vb. IV.* /***tîrn¹*** + *-ui.*

tîrnuiálă *s.f.* Tîrnuire. ◆ Frămîntare, bătaie de cap. • pl. *-ieli, -iele.* și (*reg.*) *tîrnîiálă s.f.* /***tîrnui*** + *-eală.*

tîrnuíre *s.f.* Acțiunea de *a tîrnui* și rezultatul ei; tîrnuială, tîrnuit. • pl. *-i.* /v. ***tîrnui.***

tîrnuít¹ *s.n.* Tîrnuire. • /v. ***tîrnui.***

tîrnuít², -ă *adj.* **1** Care este măturat cu tîrnul. **2** Fig. (*despre oameni*) Care este păruit, bătut. • pl. *-ți, -te.* /v. ***tîrnui.***

tîromeálă *s.f.* (*reg.*) Faptul de a tîromi; moleșeală, lîncezeală. • pl. *-eli.* /***tîromi*** + *-eală.*

tîromí *vb. IV. intr.* (*reg.*) **1** A boli, a lîncezi; a o duce greu (de boală, de sărăcie). **2** A pierde vremea, a lenevi. • prez.ind. *-esc.* și ***tîrămí*** *vb. IV.* /cf. *tîrî, toropi.*

tîromíre *s.f.* (*reg.*) Faptul de *a tîromi.* • pl. *-i.* /v. ***tîromi.***

tîromít, -ă *adj.* (*reg.*) Care este bolnăvicios. ◆ Ext. Care este moleșit, leneș. • pl. *-ți, -te.* /v. ***tîromi.***

tîrpác *s.m.* (*iht.; reg.*) Nume dat masculilor de nisetru și de morun sau femelelor sterpe ale acestor pești. • pl. *-ci.* și *torpác s.m.* /etimol. nec.

tîrpán *s.n.* Unealtă asemănătoare cu coasa, folosită la tăiatul stufului și al cînepii. • pl. *-e.* și (*reg.*) *tărpán, tirpán, torpán s.n.* /<bg. ***търпан***, tc. ***tırpan***.

tîrpénie *s.f.* **1** (*înv.*) Putere de a îndura. **2** (*reg.*) Temei. ◇ Loc.adv. *Cu terpenie* = cu tot dinadinsul. • și (*reg.*) *terpénie s.f.* /<slav. ***трьпѣние***, cf. bg. ***търпя***, srb. *trpeti.*

tîrpí *vb. IV.* **1** *tr., intr.* (*înv., reg.*) A răbda, a îndura, a suporta. **2** *tr.* Expr. (*reg.*) *A-și tîrpi vorba* = a se înțelege, a cădea de acord. • prez.ind. *-esc.* /<sl. veche. ***трьпѣти***, cf. bg. *търпя*, srb. *trpeti.*

tîrs *s.m., s.n.* v. tîrș².

tîrsăcă *s.f.* v. tîrsoacă.

tîrsă¹ *s.f.* (*reg.*) Loc în pădure unde s-au tăiat copacii; (*reg.*) tîrșitură. • pl. *-e.* /de la ***tîrsi***, prin derivare regresivă.

tîrsă² *s.f.* (*reg.*) **1** Iarbă mare de munte; (*reg.*) tîrsînă. **2** Fig. Barbă mare și încîlcită; (*reg.*) tîrsoacă. **3** (*bot.*) Păiuș (*Aira caespitosa*). **4** (*bot.*) Bărboasă (*Botriochloa ischaemum*). • pl. *-e.* /<ucr. ***mupca***.

tîrsí *vb. IV.* v. tîrși¹.

tîrsînár *s.m.* (*reg.*) Persoană care poartă opinci cu tîrsîne; țăran. • pl. *-i.* /***tîrsînă¹*** + *-ar.*

tîrsînă¹ *s.f.* (*pop.*) **1** Împletitură din păr negru de cal sau de capră, din care se fac frînghii, nojițe pentru opinci etc. ◆ (*reg.*) Nojiță la opinci. ◆ Ext. Șiret, legătoare peste ciorapi sau cioareci. **2** (*înv.*) Țesătură aspră din păr de capră, purtată de asceți sau de călugări direct pe piele. ◆ Ext. Țesătură groasă din pînză de sac. • pl. *-e, -i.* /<slav. ***тръсина***.

tîrsínă² *s.f.* (*reg.*) Tîrsă. • pl. *-e.* /***tîrsă²*** + *-ină.*

tîrsoácă *s.f.* (*reg.*) **1** (*bot.*) Numele mai multor plante: *a*) troscot (*Polygonum aviculare*); *b*) păiuș (*Aira caespitosa*); *c*) păiș (*Aira flexuosa*); *d*) iarbă-de-mare (*Zostera marina*). **2** Fig. Barbă mare și încîlcită; tîrsă. • și *tîrsácă, tîrșoágă s.f., tîrsóc s.m.* /***tîrsă²*** + *-oacă.*

tîrsóc *s.m.* v. tîrsoacă.

tîrș¹ *interj.* Cuvînt care redă zgomotul produs de tîrîitul picioarelor, al încălțămintei sau al altor obiecte. • /onomat.

tîrș² *s.m., s.n.* **1** *s.m., s.n.* Copac pipernicit, nedezvoltat, uscat. ◆ Ext. Pădure cu astfel de copaci crescuți printre rădăcini și cioturi. ◆ Fig. (*reg.*) Ființă care nu a crescut, care nu s-a dezvoltat. ◆ Ext. (*deprec.*) (Epitet dat unui) om mic și îndesat, cu înfățișare neplăcută. **2** *s.m., s.n.* (*pop.*) Cracă pe care se clădesc căpițele de fîn, din care se fac îngrădituri primitive etc. ◇ Expr. *A umbla* (cineva) *cu tîrșul după el* = a fi urmat pas cu pas de cineva. *A se ține tîrș* (sau *cu tîrșul*) *după cineva* = a se ține scai de cineva. *A-i pune* (cuiva) *tîrșul de coadă* = a alunga pe cineva. **3** *s.n.* (*reg.*; și *mătură de tîrș*) Mătură mare de nuiele sau de mărăcini, folosită la măturatul curților sau al străzilor. **4** *s.n.* (*înv., reg.; mai ales la pl.*) Creangă uscată, vreasc. • pl. *m. -i, n. -uri.* și (*reg.*) *tîrj, tîrs s.m., s.n.* /cf. slav. ***тръсь***, slov. *trš.*

tîrșág *s.n., s.m.* (*reg.*) **1** *s.n.* Tovărășie, asociere. ◇ Expr. *A ține tarșagul* = a ține hangul cuiva. **2** *s.n.* Taifas. **3** *s.n.* Voie bună, chef. **4** *s.m.* Tovarăș (de drum, de muncă etc.), camarad. • pl. *m. -gi, n. -uri.* și *tărșág, tarșág s.n., s.m.* /<magh. ***társaság***.

tîrșálă *s.f.* (*arg.*) Frică, teamă; (*arg.*) tîrșă. • /<țig. ***traș***.

tîrșă¹ *s.f.* (*reg.*) **1** Opritoare, piedică. **2** Bucată de piatră, de cărămidă, de os etc. care se folosește în jocurile de copii pentru a lovi în alte pietre. • pl. *-e.* /cf. *tîrș¹.*

tîrșă² *s.f.* (*arg.*) Tîrșalâ. ◇ *A-i fi* (cuiva) *tîrșă* = *a*) a nu avea curaj, a se teme, a-i fi frică; *b*) a-i fi rușine; a se jena. • /de la ***tîrși²***, prin derivare regresivă.

tîrșăít, -ă *adj.* v. tîrșiit².

tîrșeálă *s.f.* (*reg.*) Loc în pădure unde s-au tăiat copacii; curătură. • pl. *-eli.* /***tîrși¹*** + *-eală.*

tîrși¹ *vb. IV.* (*reg.*) **1** *tr.* (*compl. indică terenuri*) A curăța de arbori, de mărăcini; a defrișa. ◇ (*abs.*) *Ei ziceau că tîrșesc, adică taie numai spini și mărăcini* (PER.). **2** *tr.* A săpa, a prăși. **3** *tr., refl.* A (se) dezbrăca, a (se) despuia. ◆ Ext. (*tr.; compl. indică părți ale unui obiect*) A da la o parte, a descoperi. **4** *tr.* A împrăștia lucrurile, a face dezordine. **5** *refl.* (*despre oameni*) A se înghesui. ◆ A sta într-o poziție necuviincioasă; a se crăcăna. ◆ Fig. A se face de rîs; a se înjosi. **6** *refl.* (*despre oameni*) A rîde prostește, fără rost. • prez.ind. *-esc.* și *tîrsí vb. IV.* /***tîrș²*** + *-i.*

tîrși² *vb. IV. intr.* (*arg.*) A se teme. • prez.ind. *-esc.* /de la ***tîrșală***.

tîrși³ *vb. IV.* v. tîrșii.

tîrșiálă *s.f.* v. tîrșială.

tîrșií *vb. IV.* v. tîrșii.

tîrșiít *s.n.* v. tîrșiit¹.

tîrșiitúră *s.f.* v. tîrșitură.

tîrșíre *s.f.* (*reg.*) Acțiunea de *a* (*se*) *tîrși* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***tîrși¹***.

tîrșít¹ *s.n.* (*reg.*) Faptul de *a* (*se*) *tîrși*; săpat, prășit. • /v. ***tîrși¹***.

tîrșít², -ă *adj.* (*reg.*) **1** (*despre terenuri*) Care a fost curățat de arbori; defrișat. **2** (*despre oameni*) Care este dezbrăcat, despuiat. **3** (*despre oameni*) Care este aiurit, împrăștiat. **4** (*despre oameni*) Care stă într-o poziție necuviincioasă; crăcănat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***tîrși¹***.

tîrșít³, -ă *adj.* v. tîrșiit².

tîrșitoáre *s.f.* (*reg.*) Grapă formată din mai multe bare paralele, legate între ele cu lanțuri. • pl. *-ori.* /***tîrși¹*** + *-toare.*

tîrșitúră *s.f.* (*reg.*) **1** Loc într-o pădure unde s-au tăiat copacii; tîrsă. **2** Săpat, prășit (la vița-de-vie). **3** (*deprec.*) (Epitet pentru o) tînără obraznică, necuviincioasă sau femeie destrăbălată. • pl. *-i.* /***tîrși¹*** + *-tură.*

tîrșîí *vb. IV. tr.* (*compl. indică picioarele sau încălțămintea*) A tîrî în mers, frecînd de pămînt și producînd un zgomot specific. ◆ (*refl.*) A se tîrî. ◆ A trage după sine, frecînd de pămînt, tîrînd. *Se depărtase, tîrșiind după el... un băț* (PAS). • prez.ind. *tîrșîi, -iesc.* și (*reg.*) *tîrși, tîrșii vb. IV.* /***tîrș¹*** + *-îi.*

tîrșîiálă *s.f.* Tîrșiit. • sil. *-șî-ia-.* pl. *-ieli.* și (*reg.*) *tîrșiálă s.f.* /***tîrșîi*** + *-eală.*

tîrșíít¹ *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *tîrșîi*; concr. zgomot produs de ceva care se tîrșîie sau este tîrșiit; tîrșiială, tîrșiitură. • sil. *-șî-it.* și (*reg.*) *tîrșiít s.n.* /v. ***tîrșîi.***

tîrșíít², -ă *adj.* (*despre picioare sau încălțăminte*) Care se tîrșîie, care se freacă de pămînt în mers, producînd un zgomot specific. ◆ (*despre mers*) Care produce un zgomot specific prin frecarea de pămînt a tălpii. • sil. *-șî-it.* pl. *-ți, -te.* și (*reg.*) *tîrșáít, -ă, tîrșít, -ă adj.* /v. ***tîrșîi.***

tîrșîitúră *s.f.* Tîrșiit. • sil. *-șî-i-.* pl. *-i.* și (*reg.*) *tîrșiitúră s.f.* /***tîrșîi*** + *-tură.*

tîrșoágă¹ *s.f.* (*reg.*) Obiect stricat; îmbrăcăminte sau încălțăminte uzată, ruptă. ◆ (*deprec.*) (Epitet dat unui) om de nimic. • pl. *-ge.* /cf. *tîrșîi.*

tîrșoágă² *s.f.* v. tîrsoacă.

tîrșúț *s.m.* Dim. al lui *tîrș.* ◆ Spec. Brad mic. • pl. *-i.* /***tîrș²*** + *-uț.*

tîrt *s.n.* v. tîrț.

tîrtán¹ *s.m.* (*reg.*) **1** (*deprec.*) Evreu. **2** Om mare, gras, greoi. **3** Om care nu crede în Dumnezeu; necredincios. • pl. *-i.* /<germ. ***Untertan*** „supus (austriac)".

tîrtán² *s.m.* (*bot.*) Nume dat mai multor plante erbacee: *a*) plantă din familia cruciferelor, cu tulpina mare, foarte ramificată și cu florile albe (*Crambe tartaria*); *b*) săricică (*Salsola kali*); *c*) ciurlan-alb (*Rapistrum perenne*). • pl. *-i.* /etimol. nec.

tîrtă *s.f.* (*reg.*) Tîrtiță. • pl. *-e.* /<bg. ***търта***.

tîrtíță *s.f.* Partea posterioară a coloanei vertebrale la păsări, în care sînt înfipte penele cozii; (*reg.*) tîrtă. ◇ Expr. (*fam.*) *A-i tremura* (cuiva) *tîrtița* = a-i fi (cuiva) foarte frică, a tremura de frică. *A-i sfîrîi tîrtița după băieți* = (*despre fete*) a avea chef de băieți. • pl. *-e.* /<bg. ***търтица***, srb. ***trtica***.

tîrtoș, -ă *adj.* (*reg.*) (*mai ales despre femei*) Care este scund și gros; îndesat, voinic, dolofan. • pl. *-i, -e.* /***tîrtă*** + *-oș.*

tîrț *interj.* (*fam.*) **1** Cuvînt care imită zgomotul produs de gazele eliminate prin orificiul anal; pîrț. ◇ (*subst.*) *L-a bufnit rîsul și a scăpat un tîrt* (POP.). **2** Exclamație prin care se exprimă lipsa de valoare a unui lucru, lipsa de importanță a unei situații etc.; vacs. ◇ Expr. *Tîrța-pîrța* (*și nimica* sau *mai nimic*), se spune despre un lucru lipsit de însemnătate sau de valoare. *Tîrța-pîrța*, se spune despre un om de nimic; terchea-berchea. *Tîrța-pîrța cu cocîrța*, se spune despre cineva care vorbește în zadar, spunînd lucruri lipsite de importanță. • și *tîrța interj., tîrt s.n.* /onomat.

tîrța *interj.* v. tîrț.

tîrziélnic, -ă *adj.* (*pop.*) **1** Care întîrzie. ◇ (*adv.*) *Au fiert... celelalte bunătăți mai tîrzielnic adăugate* (VOIC.). **2** Fig. Care este greoi, încet (la minte), leneș. ◇ (*subst.*) *Am priceput și eu, tîrzielnicul de mine, cum merge șiretenia pricinii* (ISP.). • sil. *-zi-el-.* pl. *-ci, -ce.* /***tîrziu*** + *-elnic.*

tîrziór, -oáră *adj.* Dim. al lui *tîrziu.* ◇ (*adv.*) *Măi bădiță, bădișor, De ce vii tot tîrzior?* (POP.). ◇ (*subst. n.*) *Într-un tîrzior..., hora se frînse* (PER.). • sil. *-zi-or.* pl. *-ori, -oare.* /***tîrziu*** + *-ior.*

tîrzíu, -ie *adj., adv.* I *adj.* **1** Care este, se face, se întîmplă după trecerea unui (anumit) timp, după ce a trecut momentul potrivit sau timpul dinainte stabilit; întîrziat, tardiv. *Părerea de rău era prea tîrzie* (ARGH.). ◇ Expr. (*înv., pop.*) *Nu* (*după*) *tîrzie vreme* = curînd. (*pop.*) *Într-o tîrzie vreme* sau (*subst. n.*) *într-un tîrziu* ori (*înv.*) *în tîrziu,* (*reg.*) *după un tîrziu* = după mult timp, după multă așteptare. (*înv., reg.*) *Tîrzie vreme* = vreme multă, îndelungată. ◆ (*despre timp, vreme*) Care a trecut de momentul potrivit unei anume activități. *Vremea de ogorît era cam tîrzie* (REBR.). **2** (*despre anotimpuri sau alte unități de timp*) Care s-a prelungit mai mult decît este normal; care se apropie de sfîrșit. *Tîrzie toamnă e acum, Se scutur frunzele pe drum* (EMIN.). ◇ (*subst. n.*) *Aceeași așteptare... făcea pe cucoana Catinca să nu-i tihnească tîrziul de noapte* (TEOD.). ◆ (*despre acțiuni*) Care se petrece cînd un interval de timp este pe sfîrșite. **3** (*despre plante, frunze, fructe etc.*) Care se seamănă sau ajunge la maturitate după termenul obișnuit; care și-a prelungit existența peste termenul obișnuit. *Salcîmii își scuturau florile tîrzii* (PER.). ◆ (*despre animale, insecte*) Care se naște după alte animale, insecte din aceeași specie; care și-a prelungit viața peste termenul obișnuit. *Mai vedem zburînd fluturi tîrzii.* **4** Fig. (*despre oameni*) Care pricepe greu, care este încet (la minte), domol. ◇ Expr. (*reg.*) *A fi tîrziu la frig* = a suporta mult timp frigul, a fi rezistent la frig. ◆ (*despre facultățile intelectuale ale oamenilor*) Greoi, încet. *Epimeteu, cel cu mintea tîrzie* (ODOB.). II *adv.* **1** (*în opoz. cu „devreme"*) După ce a trecut ora sau timpul așteptat, hotărît sau prevăzut. *Petreceau pînă tîrziu* (VLAH.). ◇ Loc.adj. *De mai tîrziu* = care este dintr-o perioadă mai nouă, mai recentă, în raport cu una mai veche. ◇ Loc.adv. ◇ *Mai tîrziu* = după cîtva timp. *Mai curînd* (ori *mai devreme*) *sau mai tîrziu* = la o dată neprecisă (dar neîndoielnică), odată și odată, cîndva; acum sau altădată. *Cel* (*mai*) *tîrziu* = avînd ultimul termen. *Nu tîrziu după...* = nu după mult timp..., îndată după... ◇ Expr. *Pentru mai tîrziu* = pentru timpul care va veni, pentru viitor. **2** Cînd un interval de timp este pe sfîrșite sau s-a prelungit

peste termenul normal. *Tîrziu în noapte flăcările s-au stins.* • pl. *-ii.* /lat. ***tardīvus***.

tméză *s.f.* (*stil.*) Figură de stil care constă în despărțirea în două a unei unități lexico-gramaticale prin intercalarea unui sau a mai multe cuvinte cu care are strînsă relație gramaticală și care ar trebui s-o preceadă ori să-i urmeze imediat. • pl. *-e.* /<fr. ***tmèse***; cf. gr. *τμῆσις* „tăietură".

toácă *s.f.* **1** (*bis.*) Placă de lemn sau de metal pe care se bate ritmic cu unul sau cu două ciocănele, pentru a anunța începerea serviciului religios sau anumite momente ale lui la biserică sau la mănăstire. ◆ Ext. Sunetul produs de această bătaie. *Seara din deal de la biserică s-a auzit toaca.* ◇ (*în imprec.*) *Însă dracul ce păzește, bată-l toaca necurat!* (PER.). ◇ (*adv.*; *ca determ. al unui adj. căruia îi dă val. de super. abs.*) *Gara era pustie toacă* (REBR.). ◇ Expr. *A și și toaca în* (sau *din*) *cer* = a și multe lucruri; a face pe atotștiutorul, pe înțeleptul. *A bate toaca* = a se lăuda. *A bate toaca la urechile surdului* = a vorbi cuiva degeaba; a sfătui pe cineva zadarnic. *A(-și) face urechea toacă* = a se preface că nu aude sau că nu înțelege. *A fi surd toacă* = a nu auzi nimic. *A-i merge* (cuiva) *gura ca toaca* = a vorbi mult și fără rost. *A fi toacă* sau (*a fi*) *uscat* (*ca o*) *toacă* (ori *ca toaca*) = (a fi) foarte slab. *A da cu toaca* (peste cineva) = a descoperi, a suprinde (pe cineva) asupra unui fapt. *A rămîne* (cineva) *toacă* = a pierde toată averea, a cheltui tot. *A lăsa toacă* (pe cineva) = a toca (cuiva) averea. ◇ Compus: (*pop.*; *s.m. invar.*) *ucigă-l toaca* = *a*) (*în imprec.*) lua-l-ar dracul!; *b*) diavolul, dracul. ◇ Compar. (*de obicei cu aluzie la sunetul produs prin lovirea repetată a acestui obiect*) *Vorbele lui îmi sunau în cap ca o toacă.* ◇ Analog. (*sugerînd ideea de zgomot, gălăgie*) *Toaca măruntă a motorului mă enerva.* ◇ Fig. *Ascultați în departe toaca deșteptării ce înconjoară lumea* (BOLL.). ◆ Placă de metal în care se bate pentru a da anumite semnale pe șantiere, în ateliere, la stînă etc. **2** (*pop.*) Timp al zilei, după răsăritul soarelui sau înainte de apus, cînd se oficiază liturghia sau vecernia la biserică. *A doua zi pe la toacă m-am trezit sănătos* (CR.). ◇ Expr. *A fi soarele la* (sau *pe la*) *toacă*, se spune cînd soarele se află aproape de apus. **3** (*astron.*; *pop.*; *art.*; *nm. pr.*) Constelația Pegas. **4** Analog. (*reg.*) Clopot care se atîrnă de gîtul vitelor sau al oilor; talangă. **5** (*reg.*) Cîntar rudimentar folosit de ciobani. • pl. *-ce*, (*reg.*) *toci.* /de la ***toca***, prin derivare regresivă.

toăie[1] *s.f.* (*reg.*) Loc adînc în albia unei ape (curgătoare), unde de obicei se formează un vîrtej. • pl. *toi.* /cf. *toi*[3].

toáie[2] *s.f.* (*bot.*; *reg.*) Omag (*Aconitum napellus, cernuum, moldavicum, variegatum etc.*). • pl. *toi.* /<ucr. ***моя***.

toáipá *s.f.* (*reg.*) Unealtă de dulgherie în formă de bardă sau de topor, cu care se cioplesc grinzile; bardă. • pl. *-e, toipi.* /etimol. nec.

toaletá *vb. I.* **1** *tr., refl.* (*fam.*) A(-și) face toaleta. **2** *tr.* (*compl. indică hărți*) A pregăti pentru utilizarea în scop tactic. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***toiletter***.

toaletáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *toaleta* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***toaleta***.

toalétă *s.f.* **1** Faptul de a se spăla, de a se pieptăna etc.; faptul de a se găti, de a se dichisi. *După o toaletă sumară la hotel, m-am dus la teatru* (BRĂ.). ◇ Loc.adj.

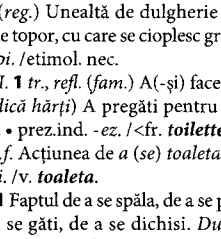

toaletă (4)

De (sau *pentru*) *toaletă* = care servește la îngrijirea și la curățarea corpului. *Scotea din geamantan cîteva obiecte de toaletă și cărți* (BACOV.). ◇ Expr. *A-și face toaleta* = a se găti. *A face toaleta* (unui condamnat) = a pregăti un condamnat pentru execuție (tunzîndu-l și schimbîndu-i veșmintele). **2** (*med.*) Curățare a unei plăgi sau a zonei operatorii. ◇ Expr. *A face toaleta* (unui bolnav) = a pregăti un bolnav pentru operație. **3** Totalitatea obiectelor de îmbrăcăminte și de podoabă (femeiască). ◆ Restr. Rochie (de gală). *La nuntă, surorile miresei se cuvine să aibă toalete nouă* (SADOV.). ◇ Fig. *Doi brazi în toaletă de Crăciun Întind asupră-i brațele lor ninse* (CAZ.). **4** (*și masă de toaletă*) Mobilă cu oglindă pe care se țin obiectele necesare îngrijirii tenului, a părului etc. **5** Cameră de baie cu lavoar și closet (eventual și duș). • pl. *-e.* /<fr. ***toilette***.

toálpă *s.f.* (*reg.*) Ceată, grămadă, droaie. • pl. *-e.* /<ucr. ***толпа***.

toámnă *s.f.* **1** (*astron.*) Perioada de timp cuprinsă între echinocțiul de toamnă (23 septembrie) și solstițiul de iarnă (22 decembrie). **2** (*meteor.*) Anotimpul de trecere de la vară la iarnă, care, în emisfera boreală, coincide cu toamna astronomică. ◇ Loc.adj. *De toamnă* = care se face sau se întîmplă toamna, care este caracteristic acestui anotimp. *Septembrie este o lună de toamnă.* ◇ Loc.adv. *Astă-toamnă* = în toamna trecută. *La toamnă* = *a*) cînd va veni toamna; în timpul toamnei viitoare. *Ba s-a însura la toamnă, ba - la iarnă, ba - la primăvară* (CR.); *b*) (*reg.*) în timpul toamnei. *De* (*cu*) *toamnă* = fiind încă toamnă. *Pe* (sau *în*) *toamnă* = cînd a sosit (sau cînd va sosi) toamna, pe timpul toamnei. *Se gîndea că o să-și facă în toamnă o căsuță a lui* (CA. PETR.). *Spre toamnă* = spre începutul toamnei. *Călduri toride au fost pînă spre toamnă. Pînă la toamnă* = pînă la începutul toamnei. *Nu mai e mult pînă la toamnă.* ◇ Fig. *În toamna lui, copacul se-nclină către glie* (I. BAR.). ◆ (*adv.*; *în forma „toamna"*) În timpul toamnei. *Toamna tîrziu În noaptea cu lună, Cum vîjîie codru Și geme și sună!* (COȘB.). ◇ Expr. *Toamna se numără bobocii* v. boboc. • pl. *-e*, (*pop.*) *tomni.* /lat. ***autumna*** <*autumnus, -i.*

toánă[1] *s.f.* **1** (*mai ales la pl.*) Capriciu. *Am și eu cîteodată toanele mele de lux* (HOG.). ◇ Loc.adj. *Cu toane* = care este capricios, răsfățat. *Ea-i rece și cu toane ca și luna lui april* (EMIN.). ◇ Fig. *Norocul are toane* (GAL.). ◆ (*mai ales în legătură cu vb. „a fi", „a se afla", „a se găsi"*) Stare de spirit, dispoziție (bună sau rea). *Simțea că domnul căpitan nu e în toane bune* (SADOV.). ◇ Expr. *A-i fi într-o toană* = a fi într-o ureche, a fi maniac. ◆ (*înv.*) Pornire violentă, furie. ◆ Criză, atac. *Uneori o apucau toane de răutate* (VLAH.). ◇ Expr. *A-i veni* (cuiva) *o toană* (sau *toanele*) = a-l apuca (pe cineva) năbădăile, furiile; a-i veni (pe neașteptate) cheful să facă ceva (neobișnuit). ◆ Fig. Rafală, ropot. *Stropii... izbeau toane-toane în ușă și în geam* (GAL.). ◇ Expr. *A trage* (sau *a se porni pe*) *o toană de plînș* = a trage un ropot de plînș; a izbucni în plînș. ◆ Fig. Mișcare rapidă, capricioasă, violentă. *Calul roib saltă într-o toană furtunoasă* (SADOV.). **2** (*pop.*) Interval de timp, răstimp (scurt). *Stătu o toană pe gînduri* (DELAVR.). ◇ Loc.adv. *Într-o toană* = de la o vreme, la un moment dat; într-un răstimp. *O toană* = puțin, cîtva. *Cară-te..., că-ți mai lungesc urechile o toană!* (CAR.). • pl. *-e.* /de la ***tuna***, prin derivare regresivă.

toánă[2] *s.f.* (*pesc.*) **1** Ocol făcut prin desfășurarea largă și completă a unui năvod, care prinde peștele înconjurîndu-l. ◇ Expr. *A da* (sau *a trage*) *toana* (ori *o toană*) = a arunca năvodul și a-l scoate. *A întinde toana* = a desfășura larg năvodul. *A închide toana* = a aduna, a strînge năvodul cu pește. ◆ Spărtură, gaură făcută în gheața unei ape, pentru a pescui sau pentru a scoate apă; copcă. **2** Loc (bogat în pește) unde se aruncă în acest fel năvodul. ◆ (*cu determ. introduse prin prep. „de", care arată felul*) Grămadă, mulțime de pești; banc. ◆ Stol de păsări. **3** Timpul cînd peștele umblă după mîncare. ◆ Obicei, fel de a se manifesta al peștelui cînd umblă după hrană. ◆ Timp potrivit de prins pește. • pl. *-e.* /<ucr., rus. ***моня***.

toáncă[1] *s.f.* (*reg.*) Loc cu apă adîncă la cotiturile rîurilor de munte; bulboană, vîltoare. • pl. *-ce.* /<ucr. **монька.*

toáncă[2] *s.f.* (*reg.*) Toană, capriciu. • pl. *-ce.* /cf. *tonca.*

toápsec, -ă *subst., adj.* **1** *subst.* (*înv.*) Otravă, venin. **2** *subst.* (*reg.*) Boală venerică. **3** *adj.* (*reg.*) Amar ca fierea, foarte amar. • pl. *-ci, -ce.* /lat. ***toxĭcu*(*m*)**.

toárce *vb. III.* **1** *tr.* A trage fire dintr-un caier și a le răsuci cu mîna și cu ajutorul fusului, pentru a obține fire care pot fi țesute; a forma fibre textile cu ajutorul unor mașini speciale. ◇ (*abs.*) *La Humulești torc și fetele și băieții* (CR.). ◇ *Roată de tors* v. roată. ◇ Expr. *Cît ai toarce un fus* = intervalul de timp cît durează torsul unei cantități de fire care încape pe un fus. *A toarce în furcă* = a-și cîștiga existența torcînd (pentru alții). *A-și toarce pe limbă* = a se gîndi înainte de a vorbi. *A nu-i toarce* (cuiva) (*mama* sau *mamă-sa*) *pe limbă*, se spune despre cineva care vorbește cu ușurință, căruia nu-i este greu să vorbească sau despre cineva care ripostează deschis și curajos. *A da* (cuiva) *caier de tors* = a da (cuiva) de lucru. *N-am tors pe el* sau *că n-oi fi tors pe el* = nu-mi pasă de..., nu-mi pare rău de... ◇ Analog. *Paingul... parcă dă viață la firul ce toarce așa subțire* (CON.). ◇ Fig. *Drept preot toarce-un greier un gînd fin și obscur* (EMIN.). **2** *intr.* (*despre pisici*) A produce un sunet continuu, asemănător cu sfîrîitul fusului (cînd cineva toarce). ◇ Expr. *A toarce pisicii* = a informa pe ascuns, a divulga un secret. ◆ Analog. (*despre oameni*) A sforăi. • prez.ind. *torc.* /lat. ***torquĕre*** „a întoarce".

toárcere *s.f.* Acțiunea de *a toarce* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***toarce***.

toarcián, -á *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Etajul jurasicului inferior. **2** *adj.* Care aparține toarcianului, care este specific toarcianului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din toarcian. • sil. *to-ar-ci-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***toarcien***.

toártă *s.f.* **1** Parte ieșită în afară la unele obiecte, încovoiată în formă de arc, care servește la apucarea obiectului respectiv. ◇ (*pop.*; *în basme și în credințe*) *Toarta* (sau *torțile*) *cerului* v. cer. ◇ Loc.adj., adv. (*fam.*) *La toartă* = (care este) zdravăn, strașnic; extrem de strîns. *Bătălie la toartă, soro: pistoale, puști, tunuri* (CAR.). ◆ (*fam.*) Braț. *Ia-mă de toartă!* **2** (*reg.*) Mîner (al unei unelte, al unei arme etc.). **3** Verigă sau belciug de care se atîrnă sau se trage un obiect. ◆ Spec. Urechea curbată a unui lacăt (petrecută prin belciuge). ◆ (*pop.*) Dispozitiv curbat cu care se prinde cercelul de ureche. ◆ (*reg.*) Verigă care se pune în botul porcului. ◆ Brățara coasei. ◆ (*reg.*) Fiecare dintre belciugele în care se prind ghearele la joagăr. ◆ (*reg.*) Scoabă în ușorul ușii. ◆ (*înv.*) Belciug la scut. **4** Circumferința inelului. **5** Urechea acului. **6** (*reg.*) Scobitură circulară la capătul hădăragului și al dîrjalei îmblăciului, pe care se leagă oglăvile. **7** (*reg.*) *Toarta umărului* = claviculă. • pl. *-e, torți.* /lat. ***torta*(*m*)** <*torquĕre.*

toást *s.n.* **1** Închinare în sănătatea cuiva, urare rostită la o masă în cinstea unei persoane sau a unui eveniment. ◇ Expr. *A ridica un toast* v. ridica. ◆ Ext. Scurt discurs improvizat, ținut cu astfel de prilej. **2** Felie de pîine prăjită cu unt. • pl. *-uri, -e.* /<engl., fr. ***toast***.

toastá *vb. I. intr.* A închina un pahar în cinstea cuiva sau a ceva; a ține un toast. ◇ (*refl. impers.*) *Paharele cu care s-a toastat sînt golite* (PER.). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***toaster***.

toastér *s.n.* Rești special de prăjit pîinea. • pl. *-e.* /<fr. ***toasteur***.

tobár *s.m.* (*reg.*) Toboșar. ◆ Crainic care adună lumea bătînd din tobă pentru a comunica vești sau ordine de interes obștesc. ◆ Colindător la sărbătorile de iarnă, care umblă cu toba sau cu buhaiul. • pl. *-i.* /***tobă*** + *-ar.*

tobáș *s.m.* (*înv., reg.*) Toboșar; tobar. • pl. *-i.* și (*reg.*) *dobáș s.m.* /***tobă*** + *-aș.*

tóbă *s.f.* **1** (*muz.*) Instrument muzical de percuție, format dintr-un cilindru de lemn sau de metal, acoperit la ambele capete cu cîte o membrană care, lovită (cu două baghete), produce sunete; (*înv.*) tambur, (*ital.*) tamburo. ◇ (*adv.*) *O pătură de cazarmă..., întinsă tobă* (BASS.). ◇ Expr. *A bate toba*

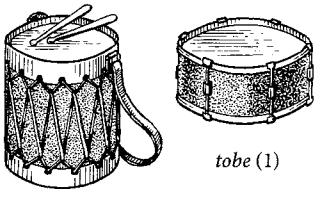

tobe (1)

= *a*) (*înv.*) a face o comunicare de interes obștesc, după ce oamenilor li s-a atras atenția bătînd toba; *b*) a comite indiscreții, a spune peste tot un secret încredințat de cineva; a divulga imediat cele auzite; *c*) (*fam.*) a avea accese de tuse; a tuși. *A bate toba* (*în sat și la moară* sau *în țară*) sau *bate toba în Moldova și s-aude la Craiova* = *a*) a divulga un secret, a lansa tot felul de știri; *b*) a face tărăboi, vîlvă, zarvă. *A bate*

toba (*la urechea*) *surdului* = a vorbi cuiva degeaba, a sfătui pe cineva zadarnic; a nu fi ascultat. *A bate toba* (*cu degetele*) = a bate ritmic cu degetele într-un obiect (din nervozitate sau din nerăbdare). *A*(*-i*) *vinde* (cuiva) (*averea*) *cu toba* (ori *la tobă*) sau *a umbla cu toba*, *a-i bate* (cuiva) *toba* (sau *în tobă*), *a scoate* (ceva) *în vînzare cu toba* = a vinde lucrurile sau averea (cuiva) la licitație publică. *A face* (pe cineva) *tobă de bătaie* sau *a face* (cuiva) *pîntecele* (sau *spinarea*, *capul*) *tobă* = a bate zdravăn (pe cineva). *A fi* (sau *a ieși*) *tobă de carte* (sau *de învățătură*) = a fi (sau a deveni) foarte învățat, erudit. (*A fi*) *tobă de...* = (a fi) plin de..., (a fi) doldora de... *A se face tobă* sau *a* (*i se*) *face burta tobă* = a mînca fără măsură, umplîndu-și pîntecele; a se îndopa. *A tunde pe tobă* = a tunde pînă la piele. (*fam.*) *Praful de pe tobă* = nimic. *A avea avere cît praful de pe tobă* = a nu avea nimic. (*reg.*; *adv.*) *Gras tobă* = slab. *A-i face* (cuiva) *pielea tobă* v. piele. *A se sfeti pe tobă* v. sfeti. ◇ Compar. *Sună drumul ca o dobă-ntinsă* (CAZ.). ◆ (*fam.*) Burtă, pîntece. **2** (*tehn.*) Dispozitiv de formă cilindrică, gol în interior, utilizat ca organ intermediar de transmitere a mișcării de la elementul de acționare la corpul care trebuie acționat (prin mijlocirea unui cablu). ◇ *Tobă de frînă* = corp de formă cilindrică servind pentru frînarea unui organ de mașină cu care este montat solidar. ◆ (și *tobă de eșapament*) Piesă tubulară montată la țeava de eșapament a unui motor și echipată cu elemente de amortizare, astfel încît să reducă zgomotul produs de evacuarea gazelor de ardere. **3** (*cinemat.*) Cutie metalică de formă rotundă sau dreptunghiulară, în care se bobinează filmul pentru unele aparate de proiecție. **4** (*culin.*) Mezel preparat din stomacul porcului umplut cu bucăți mici de carne, de slănină, de mărunțaie etc. **5** Piesă cilindrică rotitoare la batoza de treierat sau la combină, care desface boabele din spice. **6** (*tipogr.*) Planșetă de lemn, adaptată la mașina de tipărit, pe care se așază colile de hîrtie care urmează a fi tipărite. **7** (*reg.*) Bulboană, vîltoare. **8** Denumire dată uneia dintre culorile cărților de joc; caro. • pl. *-e.* și (*înv.*, *reg.*) *dóbă* *s.f.* /<magh. ***dob***.

tobíță *s.f.* Dim. al lui *tobă*. • pl. *-e.* /***tobă*** + *-iță*.

tobogán *s.n.* **1** Instalație (pentru sport și amuzament) constînd dintr-un plan înclinat ca un jgheab pe care se alunecă ușor. ◇ Fig. *Femeile îl ascultaseră..., toate pornite de mult pe toboganul profesiunii* (G. M. ZAMF.). **2** Jgheab înclinat folosit drept mijloc de transport, cu viteză mică, al unor materiale, al unor piese etc. • pl. *-e.* și *topogán* *s.n.* /<fr., amer. ***toboggan***; cuv. indian din Canada.

toboșár *s.m.* (*muz.*) Persoană care bate toba într-o orchestră sau într-o fanfară; (*înv.*, *reg.*) tobaș. ◆ Persoană care adună lumea bătînd din tobă, pentru a comunica vești și ordine de interes obștesc. ◇ Fig. *Fost-am totuși eu și voi rămîne Toboșarul timpurilor noi* (BEN.). ◆ (*reg.*) Colindător la sărbătorile de iarnă, care umblă cu toba sau cu buhaiul. • pl. *-i.* și (*înv.*, *pop.*) *doboșár* *s.m.* /***tobaș*** + *-ar*; cf. magh. *dobos*.

tobrálco *s.n.* (*ind. text.*; *ieșit din uz*) Pînză de bumbac, fină, cu dungi sau carouri formate din combinația unor fire subțiri cu altele groase. • /<fr. ***tobralco***, germ. ***Tobralko***.

toc[1] *interj.* (*adesea repet. sau în corelație cu „tic”*) Cuvînt care imită zgomotul produs de o lovitură sau de o ciocănitură într-un obiect sau într-un material tare. • /onomat.

toc[2] *s.n.* **I 1** Cutie mică de lemn, de piele, din material plastic etc. în care se transportă sau se păstrează anumite obiecte de uz personal, unelte, instrumente de măsurat, instrumente muzicale etc. *Și-a uitat tocul de ochelari la birou.* ◆ Teacă în care se păstrează cutea pentru coasă. **2** Cornet de hîrtie. **3** (*reg.*) Vas de lemn în care se păstrează brînză, lapte, apă etc. **4** (*reg.*) Un fel de pîlnie făcută din scoarță de copac, în care se pune rășină. **5** (*reg.*) Învelitoare a pernei în care se pun penele; dos, coș. **6** (*reg.*) Veșcă făcută din coajă de copac, așezată în jurul pietrelor de moară, pentru a împiedica risipirea făinii. **7** (*reg.*) Membrană în care este învelit bobul unor plante. **8** (*reg.*) Groapă în pămînt care se folosește pentru stingerea varului; varniță. **II** (*constr.*) Ramă fixată în golul unei uși sau al unei ferestre, servind ca suport pentru canatele ușii sau pentru cercevelele ferestrei. ◆ Piesă de cherestea, folosită în tîmplărie. **III** Ustensilă pentru scris sau desenat cu cerneală sau cu tuș, constituită dintr-o tijă prevăzută la un capăt cu un dispozitiv de prindere a peniței; condei. ◇ (*înv.*) *Toc rezervor* = stilou. **IV** (*reg.*; *art.*) Numele unui dans popular. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-uri.* și (*pop.*) *tioc* *s.n.* /<magh., srb. ***tok***.

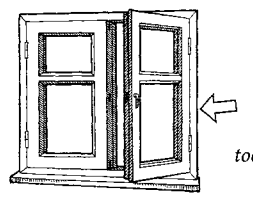

toc (II)

toc[3] *s.n.* Partea mai ridicată de pe talpa încălțămintei corespunzînd călcîiului, formată din bucăți de piele suprapuse sau, uneori, din lemn, din metal etc. • pl. *-uri.* /<bg. ***mok***.

toc[4] *s.n.* Expr. (*reg.*) *A-i da* (sau *a-i trage*) (cuiva) *un toc de bătaie* = a-i da (cuiva) o bătaie strașnică, o mamă de bătaie. • /etimol. nec.

tocá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică materiale*) A tăia în bucăți foarte mărunte (transformînd în pastă), prin lovituri repetate cu un instrument tăios sau cu ajutorul unor mașini speciale. *Trebuie să toc niște carne pentru sarmale. Mașina de tocat carne s-a defectat.* ◇ Expr. *A toca la bureți* (sau *la castraveți*, *la varză*) = a tremura foarte tare de frig; a tremura ca varga. *A-i toca cuiva gura* (*la*) *bureți* v. burete. *A toca frunză la cîini* (sau *cîinilor*) v. frunză. ◆ (*reg.*) A mărunți, a grăpa pămîntul. ◆ (*reg.*) A tăia lemne pentru foc. ◆ (*înv.*, *pop.*) A omorî (tăind în bucăți); a nimici. *Afară la turci ieșea Și pe toți că mi-i toca* (POP.). **2** *tr.* Fig. (*fam.*; *compl. indică bani, averi etc.*) A cheltui fără chibzuială; a risipi. *Mi-am tocat paralele pe prostii.* ◇ Expr. *A* (*o*) *toca la papuc* v. papuc. ◆ (*compl. indică oameni*) A duce la ruină, obligîndu-l la cheltuieli nechibzuite; a face să sărăcească. *A divorțat... după ce l-a tocat* (CĂL.). **3** *intr.* A bate toaca. ◇ Expr. *Unde popa nu toacă* = foarte departe. ◇ Fig. *Drept dascăl toca cariul sub învechitul mur* (EMIN.). ◆ Fig. A flecări, a sporovăi. ◇ Expr. *A toca din gură* = a vorbi întruna; a sporovăi. *A toca cîte-n lună și în soare* = a spune, a îndruga fel de fel de fleacuri. *A-i toca* (cuiva) *la ureche* (sau *la cap*) sau (*tr.*) *a toca* (pe cineva) *la* (sau *în*) *cap*, *a toca capul* (cuiva) = a cicăli, a sîcîi (pe cineva). *A-i toca cuiva gura* (*ca o meliță*, *ca o pupăză*) v. gură. *A-i toca cuiva gura ca o moară* (*stricată* ori *hodorogită*, *neferecată*) v. moară. *A toca pe vătrai* v. vătrai. *A toca* (*la*) *verzi și uscate* v. verde. ◇ Compus: (*pop.*; *s.m. invar.*) *toacă-gură* = persoană care vorbește mult; guraliv, limbut. ◆ A lovi, a izbi. *Începe a toca în stative de pîrâie părețiii casei* (CR.). ◆ A bate, a ciocăni. *Ciocănitoarea toacă în scoarța copacului.* ◆ (*despre păsări, în special despre berze*) A produce un zgomot caracteristic prin lovirea repetată a celor două părți ale ciocului. ◆ (*despre anumite arme de foc*) A produce sunete scurte și dese în timpul tragerii; a răpăi, a păcăni. ◆ Expr. (*reg.*) *Tocat la cap* = *a*) zăpăcit (de bețe); *b*) cuminte, cu judecată. • prez.ind. *toc.* /lat. **toccare*.

tocánă *s.f.* (*culin.*) **1** Mîncare cu sos făcută din bucățele de carne prăjite cu ceapă (și cu adaos de cartofi). ◆ Mîncare făcută din anumite legume prăjite cu ceapă, din ciuperci etc. **2** (*reg.*) Mămăligă. **3** (*reg.*) Un fel de aluat subțire și lipicios, făcut din semințe de in, din tărîțe de grîu sau din făină de porumb, cu care se ung firele urzelii de cînepă, ca să nu se scămoșeze în timpul țesutului. • pl. *-e*, (*reg.*) *-ănuri.* /<magh. ***tokány***.

tocáre *s.f.* Acțiunea de *a toca* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***toca***.

tocát[1] *s.n.* Faptul de *a toca*. • /v. ***toca***.

tocát[2]**, -ă** *adj.* **1** Care a fost tăiat foarte mărunt. ◇ *Carne tocată* v. carne. ◆ (*despre anumite alimente*) Care a fost transformat în pastă. ◆ (*despre mers*) Cu pași mici, sacadați. ◆ (*înv.*, *pop.*) Care este tăiat în bucăți, omorît; nimicit. **2** (*reg.*; *despre drum*) Care este bătătorit, călcat. • pl. *-ți*, *-te.* /v. ***toca***.

tocátă *s.f.* (*muz.*) Compoziție muzicală scrisă pentru instrumente cu claviatură. ◆ Ext. Compoziție muzicală de virtuozitate, scrisă pentru un instrument sau pentru o orchestră, cu caracter vioi, ritmic, sacadat. • pl. *-e.* /<it. ***toccata*** <*toccare* „a atinge”.

tocatínă *s.f.* (*muz.*) Tocată de mică întindere. • pl. *-e.* /<it. ***toccatina***.

tócă *s.f.* **1** Acoperămînt pentru cap, de formă cilindrică, fără borurі, purtat (în trecut) de avocați sau de magistrați în exercițiul funcțiunii. **2** Căciuliță sau pălărioară fără borurі, purtată de femei. • pl. *-ci*, (*înv.*) *-ce.* /<fr. ***toque***; cf. it. *tocco*.

tocăí *vb. IV. intr.* (*reg.*) **1** A vorbi mult și fără rost. ◆ (*tr.*; *compl. indică oameni*) A toca la cap, a cicăli. **2** A bate, a ciocăni (la ușă). • prez.ind. *-iesc.* /***toca*** + *-ăi*.

tocălá *vb. I. intr.* (*reg.*) A vorbi multe și fără rost. • prez.ind. *-ez.* /cf. *toca*.

tocălí *vb. IV. tr.* (*reg.*) A aduna, a strînge. • prez.ind. *-ez.* /<magh. ***tákol*** „a cîrpi, a înjgheba”.

tocălíe *s.f.* (*reg.*) **1** Morișcă de lemn care produce un zgomot ritmic, care sperie păsările din lanuri și din vii. **2** (*pesc.*) Unealtă cu care se răsucește sfoara groasă pentru plase și năvoade. **3** Piesă de lemn cu crestături de care se oprește slobozitorul războiului de țesut, ca să nu se deruleze sulurile. **4** (*pesc.*; *reg.*) Bucată de lemn ușor care se leagă de partea de sus a plasei de pescuit, pentru a o susține la suprafață. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***toacă*** + *-ălie*.

tocăní *vb. IV.* (*reg.*) **1** *intr.* A bate, a bocăni, a ciocăni. ◆ Fig. (*tr.*) A bate pe cineva la cap; a cicăli. ◆ Fig. A vorbi mult și fără rost; a trăncăni. **2** *intr.* (*despre păsări, în special despre berze*) A produce un zgomot caracteristic prin lovirea una de alta a celor două părți ale ciocului. **3** *tr.* A tăia mărunt. **4** *refl.* (*despre fructe*) A se zdrobi, a se terciui. **5** *tr.* A murdări, a mînji. ◆ Fig. A ponegri (pe cineva); a ocărî. **6** *tr.* (*compl. indică orătănii*) A chema la mîncare strigînd toc-toc. • prez.ind. *-esc*, *tócăn.* /***toc***[1] + *-ăni*.

tocăníre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *tocăni* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***tocăni***.

tocănít *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *tocăni*. • /v. ***tocăni***.

tocănițá[1] *s.f.* (*culin.*) Dim. al lui *tocană*. • pl. *-e.* /***tocană*** + *-iță*.

tocănițá[2] *s.f.* (*zool.*; *reg.*) **1** Cățelul-pămîntului (*Spermophilus citellus*). **2** Popîndău (*Citellus citellus*). **3** Cîrtiță (*Talpa europaea*). ◆ Ext. Mușuroi de cîrtiță. • pl. *-e.* și *tóconiță* *s.f.* /etimol. nec.

tocătór, -oáre *adj.*, *subst.* **1** *adj.* Care toacă, mărunțește, zdrobește ceva. **2** *s.m.* Cuțit mare de tocat carne; satîr. **3** *s.f.* Mașină de tocat carne. **4** *s.f.* *Tocătoare de furaj* = mașină cu care se mărunțesc, prin tăiere, furajele pentru a ușura consumul lor. **5** *s.n.* Placă de lemn, de material plastic etc. pe care se toacă zarzavaturi, carne etc.; fund. ◆ Butuc pe care se taie lemne. • pl. *-ori*, *-oare.* /***toca*** + *-ător*.

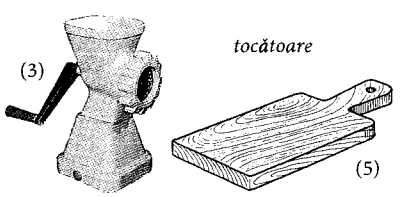

tocătoare

(3) (5)

tocătúră *s.f.* **1** Carne tocată (amestecată cu pîine, condimente etc.), din care se prepară anumite mîncăruri. ◆ Gener. Ceea ce a fost tocat (mărunt). *Tocătură de paie.* **2** (*ind. text.*) *Fir de tocătură* = fir care se obține din lînă pieptănată, amestecată cu bucățele de fir de bumbac sau de mătase de altă culoare. • pl. *-i.* /***toca*** + *-ătură*.

toceálă *s.f.* **1** Faptul de a uza prin întrebuințare, frecare, lovire etc. **2** (*fam.*) Faptul de a-și însuși mecanic lecțiile, învățîndu-le pe dinafară. ◆ Faptul de a insista îndelung în învățarea unei lecții, a unei materii etc. • pl. *-eli.* /***toci***[1] + *-eală*.

toci[1] *s.n.* Numele unui joc de cărți. ◆ Cuvînt care marchează o greșeală în cursul acestui joc. • /etimol. nec.

tocí[2] *vb. IV.* **1** *tr.*, *refl.* A face sau a deveni mai puțin ascuțit, mai puțin tăios; a (se) roade, a (se) uza prin întrebuințare, frecare, lovire etc. *Dinții... s-au tocit toți pînă la gingii* (VLAH.). ◇ Expr. *A-și toci gura* (*în zadar*) = a vorbi fără rost și fără folos. *A-și toci limba* v. limbă. **2** *refl.*, *tr.* Fig. A pierde sau a face să piardă din intensitate; a (se) slăbi. *Simțurile încep a mi se toci.* ◆ Spec. (*tr.*; *compl. indică răbdarea, puterea etc. a oamenilor*) A uza, a slei. *Regret că mi-am tocit răbdarea*

cu tine atîția ani. **3** *tr.* (*compl. indică obiecte tăioase sau ascuțite*) A ascuți la tocilă. **4** *tr.* Fig. (*fam.*) A-și însuși mecanic lecțiile, învățîndu-le pe dinafară. ◆ (*cu sens atenuat; compl. indică lecții, materii etc.*) A insista îndelung în învățare. ◇ (*abs.*) *Mîine are teză. Tocește și el* (CE. PETR.). ◇ (*intr.*) *Tocea înfrigurată la botanică și zoologie* (I. BOT.). • prez.ind. *-esc.* /<sl. veche **точити**.

tocí[3] *vb. IV. tr.* (*reg.; compl. indică vinuri*) A scoate, a trage dintr-un butoi în alt vas mai mic. • prez.ind. *-esc.* /<srb. ***točiti***.

tocilár, -ă *s.m., s.f* **1** *s.m.* Persoană care se ocupă cu ascuțirea instrumentelor de tăiat (la tocilă). **2** *s.m., s.f.* Fig. (*fam.*) Elev sau student care își învață lecțiile pe dinafară, în mod mecanic. • pl. *-i, -e.* /***tocilă*** + *-ar.*

tocílă *s.f.* Mașină compusă dintr-un disc abraziv acționat cu un mîner sau cu pedală, cu care se ascut instrumentele de tăiat. • pl. *-e.* /<sl. veche **точило**.

tocilăríe *s.f.* **1** Meseria tocilarului. **2** Atelierul tocilarului. **3** Fig. (*fam.*) Preocuparea celui care își însușește mecanic lecțiile, învățîndu-le pe dinafară. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***tocilar*** + *-ie.*

tocíre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *toci*[2] și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***toci***[2].

tocít, -ă *adj.* **1** (*despre obiecte tăioase sau ascuțite*) Care nu mai taie, care are tăișul uzat, ros, îngroșat. ◆ Gener. Care este ros, uzat. *Are dinții tociți.* ◇ (*despre obiecte de îmbrăcăminte*) *Boierii coborîră, abia mișcîndu-se în blănile tocite* (E. BAR.). ◇ Fig. *Cetatea cu dalele albe Tocite de umbra întoarsă-a catargelor* (PER.). **2** Fig. (*despre cuvinte, fraze etc.*) Care este banalizat prin repetare deasă; răsuflat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***toci***[2].

tocitór, -oáre *s.m., s.f.* **1** *s.m.* Muncitor care lucrează la carierele de piatră. **2** *s.f.* (*înv., pop.*) Vas mare de lemn în care se pun fructe la fermentat, în vederea obținerii vinului, a rachiului etc. ◇ Fig. *Taina aceasta în tocitorile inimilor noastre să mustim* (COR.). ◆ Cană mare cu care se scoate vinul din butoi. • pl. *-ori, -oare.* /***toci***[2] + *-tor.*

tócma *adv.* v. tocmai.

tocmági *s.m. pl.* (*culin.; reg.*) Tăiței. • /<tc. ***tutmaç***.

tócmai *adv.* **1** În aceeași măsură, deopotrivă, aidoma. *Amîndoi sînt tocmai de mici.* ◆ Asemănător, similar; egal. ◇ (*adj.*) *Măgariul... împărți vînatul și făcu 3 părți tocma* (DOC.). ◆ (*adj.; despre terenuri*) Care este neted, plan; întins. **2** (*întărind sensul cuv. determ. sau ideea la care se referă*) În mod exact, precis; chiar. *Nu găsisem nimic anormal, dar tocmai ignoranța cauzei m-a alarmat peste măsură* (IBR.). ∆ Expr. *A se îneca (tocmai) la mal* v. mal. ◇ (*înaintea unei compliniri mod.*) *Tocmai așa scrie și Kemeni Ianoș* (ȘINC.). ◇ (*înaintea unei compliniri care indică spațiul*) *Aproape de casa ei era o groapă adîncă: tocmai acolo-i nădejdea caprei* (CR.). ◇ (*înaintea unei compliniri temp., accentuînd ideea de simultaneitate*) *Gonașii îi ajunseseră tocmai cînd treceau hotarul* (C. NEGR.). ∆ Loc.adv. *Tocmai atunci* v. atunci. ◇ (*înaintea unei compliniri cauz.*) *A fost ucis de viu Tocmai fiindcă el a fost copilul tău* (MINUL.). ◇ (*înaintea unei compliniri conces.*) *Căci tocmai să se-nghită bălaurul feros În scurt te va rescoate întreg și sănătos!* (MUR.). ◇ Expr. (*fam.*) *Tocmai pe tocmai* = exact așa, în totul. *A fi tocmai pe tocmai* sau *tocmai-tocmai* = a fi chit. ◆ (*înv.; adesea însoțit de adv. „și”*) Pînă (și), chiar (și). *De ar veni tocmai și împăratul, încă nu va ierta pre bulgari* (ȘINC.). **3** (*în legătură cu un cuv. sau cu o prop. care arată locul*) Nu mai aproape decît...; taman. *A venit... tocmai din pădurea Letei* (BĂN.). **4** (*reliefează sau accentuează cuv. la care se referă*) Însuși, chiar; nu altceva sau altcineva; în special, îndeosebi, mai ales. *Erau de o aliniere perfectă și tocmai asta m-a speriat* (CĂL.). **5** (*în constr. neg.*) Chiar așa de, atît de, prea. *Irinuca era o femeie nici tînără, nici tocmai bătrînă* (CR.). ◆ (*înv., reg.; ca determ. al unui adv. căruia îi dă val. de super. abs.*) Foarte, extrem de... *Matei Aga cu ai săi s-au apărat tocma vitejește* (ȘINC.). **6** Abia, numai, chiar atunci. *Răspunsul ne vine tocmai în zorii zilei* (CA. PETR.). **7** Loc.conj. (*reg.*) *Nu tocmai* = cu atît mai puțin, darămite. • și (*pop.*) *tócma, tómna adv.* /<sl. veche **тъкъма, тъкъмо**.

tocmálă *s.f.* v. tocmeală.

tócmă *s.f.* (*reg.*) **1** Învoială, convenție, acord. ◇ Loc.adj. *Pe tomnă* = (*despre obiecte de îmbrăcăminte*) care este făcut la comandă. **2** Tîrguială, tocmeală. **3** Logodnă. • pl. *-e.* și *tógmă, tómnă s.f.* /de la ***tocmi***, prin derivare regresivă.

tocmăgeí *s.m. pl.* **1** (*reg.*) Dim. al lui *tocmagi.* **2** (*bot.*) Numele mai multor specii de ciuperci cu corpul subțire și foarte ramificat, care cresc de obicei la baza trunchiurilor unor copaci (*Clavaria*). • /***tocmagi*** + *-ei.*

tocmeálă *s.f.* **I 1** Discuție, tratative purtate pentru stabilirea prețului unei mărfi; tîrguială, (*reg.*) tocmă. *Gospodinele apar de pe toate ulițele și încep tocmeala* (BOGZA). ◇ Loc.vb. *A sta* (sau *a se lua, a intra*) *la tocmeală* = a se tîrgui, a se tocmi. ◇ Expr. *A merge pe tocmeală* = a se face pe baza unei negocieri, a unei tîrguieli. *Cu tocmele și momele* v. momeală. **2** Învoială, acord, convenție. *Ce însemnează gluma asta? îmi zise ea... Ai uitat tocmeala noastră?* (BOL.). ◇ *De tocmeală* = *a*) loc.adj. care este stabilit printr-o înțelegere; *b*) loc.adj. (*despre obiecte de îmbrăcăminte*) care este făcut la comandă; *c*) loc.adj. care este făcut de mîntuială; *d*) loc.adv. tare, zdravăn. *Pusese piele bună... erau cusute de tocmală* (CR.). ◇ Expr. *A intra în* (sau *la*) *tocmeală* (ori *tocmeli*) = a cădea la învoială, a se pune de acord. *A-și ține tocmeala* sau *a se ține de tocmeală* = a respecta o învoială. *Nu încape tocmeală* = este sigur că..., nu încape îndoială. *A veni la tocmeală* (*cu...*) v. veni. ◆ (*pop.*) Discuții duse între părți, în vederea încheierii unei căsătorii. ◆ Ext. Logodnă. ◇ Expr. *A se duce pe tocmeală* = a merge în petit. ◆ (*înv.*) Legămînt. ◇ Expr. *A lega tocmeală* = a face un legămînt. **3** (*înv., pop.*) Condiție, clauză. *Spune că închinăm cetatea, cu tocmală să ne lesă slobozi să ieșim* (C. NEGR.). **II 1** (*înv.*) Organizare, rînduială, ordine. *Făcu tocmeală iscusită oștilor sale* (ISP.). ◇ Expr. *A strica tocmeala* = a nu respecta rînduiala, ordinea. ◆ Normă, regulă, lege. **2** (*înv.*) Creare, naștere, facere, întemeiere. ◆ Mod de manifestare, însușire, specific. ◇ Loc.adv. *Din tocmeală* = din fire, de la natură. **3** (*înv.; mai ales la pl.*) Așezămînt, instituție. ◆ Concr. Acaret, construcție anexă, dependință. **4** Fig. Chibzuință, cumpănire. *Bătrînii voiau „unire” cu tocmală, iar tinerii, „unire” fără socoteală* (CR.). **5** Obicei, tradiție. ◆ Ext. Deprindere rea, năravi. ◆ Concr. Testament. *Cela ce va să facă tocmeală sau carte, aceluia trebuie să-i fie mintea întreagă și sănătoasă* (PRAV. GOV.). • pl. *-eli,* (*înv.*) *-ele.* și (*înv.*) *tocmálă s.f.* /***tocmi*** + *-eală.*

tocmí *vb. IV.* **I 1** *refl.* A discuta asupra prețului unei mărfi, pentru a cădea la învoială; a se tîrgui. ◇ (*refl. recipr.*) *Și ei cărțile-mi citesc, Gălbenașii-mi socotesc, Pe-mpărțeală se tocmesc* (POP.). ◇ (*tr.*) *Tocmește tronul Măriei tale cu banii socrului meu* (E. BAR.). ◇ Expr. *A tocmi vulpea din pădure* v. vulpe. **2** *refl.* (*înv., reg.*) A se înțelege, a cădea de acord. ◇ (*refl. recipr.*) *Nu s-au putut tocmi, rămîind iarăși să se bată* (DOC.). ◇ Fig. *Nu se tocmește fînul cu focul* (DOS.). ◆ (*reg.; tr., refl.*) A ajunge la o înțelegere, a se învoi în vederea căsătoriei; a se logodi. ◇ Expr. (*tr.*) *A tocmi cuscrie cu cineva* v. cuscrie. **3** *tr., refl.* (*înv.*) A (se) potrivi, a (se) asemăna. **4** *tr., refl.* A (se) angaja ca slugă, lucrător etc. *A trebuit să-și tocmească slugi* (PRED.). ◇ Expr. (*refl.*) *A se tocmi slugă fără simbrie* v. simbrie. **5** *tr.* (*compl. indică obiecte, mijloace de transp. etc.*) A închiria. *Se duce să vadă o fineață, pe care urma s-o tocmească* (CA. PETR.). ◆ A face comandă. **II 1** *tr.* A pune la cale; a organiza, a constitui. ◆ (*înv.; compl. indică armate*) A aranja într-o anumită ordine de luptă; a pregăti de război. ◇ (*refl.*) *Polonii se tocmiră de război* (BĂLC.). **2** *tr.* (*înv.*) A destina, a hărăzi, a sorti. **3** *tr.* (*înv.*) A face, a crea, a realiza. ◆ (*compl. indică acte, scrisori etc.*) A întocmi, a alcătui, a compune. **4** *tr., refl.* (*pop.*) A (se) aranja, a (se) pune, a (se) așeza într-o anumită ordine. ◆ (*tr.*) A pregăti. *Vine și dumnealui... după ce tocmește cele de trebuință* (SADOV.). ◆ A (se) găti, a (se) dichisi. ◆ (*tr.; compl. indică bărbi sau mustăți*) A aranja, a tunde. **5** *tr.* (*reg.*) A repara; a reface, a drege. ◇ (*abs.*) *Să iasă cu toții să tocmească* (DOC.). ◇ Fig. *N-au venit să tocmească legea, ci să o strice* (VARL.). **6** *tr., refl.* A (se) însănătoși, a (se) reface. • prez.ind. *-esc.* /<sl. veche **токмити**.

tocmíre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *tocmi* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***tocmi***.

tocmít[1] *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *tocmi.* • /v. ***tocmi***.

tocmít[2]**, -ă** *adj., s.f.* **1** *adj.* Care este aranjat, organizat, rînduit, așezat. **2** *adj.* (*despre oameni*) Care este chibzuit, cumpătat. **3** *adj.* (*reg.; despre oameni*) Care este gătit, împodobit. **4** *s.f.* (*înv.*) Plăsmuire, creare. • pl. *-ți, -te.* /v. ***tocmi***.

tocmitór, -oáre *s.m., s.f.* (*înv.*) **1** *s.m., s.f.* Organizator, conducător; rînduitor (de oști). ◆ Călăuzitor, îndrumător, sfetnic. **2** *s.m.* Făuritor, întemeietor, creator. **3** *s.m.* Lucrător angajat cu plată. • pl. *-ori, -oare.* /***tocmi*** + *-tor.*

toco[1]**-** Elem. de compunere „naștere, procreare, înmulțire”. • /<fr., it. ***toco-***; cf. gr. *τόκος* „naștere”.

tocó[2] *s.m.* (*ornit.*) Tucan de talie mare, cu penajul negru, cu gîtul și pieptul albe, avînd ciocul roșu cu galben și negru (*Ramphastos toco*). • /<germ. ***Toko***; cuv. indian.

tocoferól *s.m.* (*farm.*) Vitamina E. • /<fr. ***tocophérol***.

tocofobíe *s.f.* (*psih.*) Teamă patologică de naștere. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***tocophobia***; cf. gr. *τόκος* „naștere”, *φόβος* „frică”.

tocográf *s.n.* (*med.*) Aparat pentru înregistrarea grafică a frecvenței și intensității contracției uterine. • pl. *-e.* /<engl. ***tocograph***.

tocolític, -ă *adj., s.n.* (*farm.*) (Medicament) care provoacă relaxarea uterină și împiedică contracțiile miometrului. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***tocolytique***.

tocologíe *s.f.* (*med.*) Disciplină medicală care se ocupă cu studiul actului nașterii. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***tocologie***.

tóconiță *s.f.* v. tocăniță[2].

tocormán *s.n.* (*reg.*) Nutreț obținut din plante furajere. ◆ Ovăz (sau porumb) semănat pentru nutreț. • pl. *-uri.* /<magh. ***takarmány***.

tocsín *s.n.* Clopot de alarmă. ◇ Fig. *Tocsinul sunase. Cauza sfîntă a poporului îi chema pe cîmpul de luptă* (CAR.). ◆ Ext. Sunetul produs de acest clopot. • pl. *-e.* /<fr. ***tocsin***.

toculéț[1] *s.n.* Dim. al lui *toc*[2]; cutioară • pl. *-e.* /***toc***[2] + *-uleț.*

toculéț[2] *s.n.* Dim. al lui *toc*[3]. • pl. *-e.* /***toc***[3] + *-uleț.*

tod *s.m.* (*ornit.*) Pasăre mică, cu penajul pestriț, care trăiește în Cuba (*Todus multicolor*). • pl. *tozi.* /<lat. ***todus***.

todomán *s.n.* v. tudumană.

todománi *vb. IV.* v. tudumăni.

todorosăle *s.f pl.* v. todorusale.

todorusále *s.f. pl.* Numele unei sărbători care cade în a patra miercuri după Paști, în ziua de Sfîntul Toader, cu 24 de zile înainte de Rusalii. ◆ (*pop.; în credințe*) Boli personificate în ființe rele, care atacă oamenii și vitele în ziua de Sfîntul Toader. • și *todorosále s.f. pl.* /*[Sfîntul]* ***Todor*** + ***rusalii***.

tofacéu *adj.* (*med.*) Care ține de tofus, care se referă la tofus. • pl. *-cee.* /<fr. ***tophacé***.

tofăí *vb. IV. intr.* (*reg.*) A merge greu, plescăind prin apă, noroi etc. • prez.ind. *-iesc* și *tófăi.* /form. expr.

tofăiálă *s.f.* (*reg.*) Acțiunea de *a tofăi* și rezultatul ei. • pl. *-ieli.* /***tofăi*** + *-eală.*

tóflă *s.f.* (*reg.*) **1** Opincă sau cizmă ruptă. **2** (ornit.) Găină cu picioarele acoperite cu pene; găină încălțată. • /<germ. ***Toffel*** „papuc”.

toflegí *vb. IV. refl.* (*reg.; despre fructe, legume*) A se muia, a se strica, a se fleșcăi. *Roșiile s-au toflegit.* • prez. ind. pers. 3 *-ește.* și *tofligí vb. IV.* /cf. *coflegi, chifligi.*

tofléu *s.n.* v. tufleu.

tofligí *vb. IV.* v. toflegi.

tofológ, -oágă *adj., s.f.* (*reg.*) **1** *adj.* Care se mișcă încet și greoi; molîu. **2** *s.f. pl.* Ghete mari și rupte. • pl. *-ogi, -oage.* și *tăfălóg, -oágă adj.* /form. expr.; cf. *fofolog.*

tófus *s.n.* (*med.*) Nod format din depozite de urați de sodiu și de calciu, care apare mai ales pe articulațiile și pe cartilajele urechii la persoanele care suferă de gută. • pl. *-uri.* /<fr. ***tophus***, lat. ***tōphus, -i***; cf. gr. *τόφος* „tuf”.

tog *s.n.* **1** (*înv.*) Proprietate de pămînt, moșie creată prin comasarea unor terenuri. **2** (*reg.*) Loc neted. ◆ Luminiș în pădure. ◆ Fînaț. **3** (*reg.*) Adăpost (improvizat) la cîmp, folosit în timpul muncilor agricole. ◆ Locuință în afara satului. • pl. *-uri.* /<magh. ***tag*** „lot, parcelă”.

togăt, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este îmbrăcat în togă. **2** (*în antic.; despre comedii, statui etc.*) Care prezintă personaje învesmîntate în togă. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***togata***, lat. ***togata, -ae***.

tógă *s.f.* **1** (*în antic. romană*) Îmbrăcăminte bărbătească, constînd într-o bucată lungă de stofă sau de lînă, care se purta înfășurată pe corp, pornind de la umărul stîng și lăsînd descoperit brațul drept.

◇ *Togă pretextă* v. pretextă. **2** Ext. Robă. • pl. *togi.* /<lat. ***tŏga, -ae.***

togă (1)

togălí *vb. IV. tr.* (*reg.; compl. indică terenuri, loturi de pământ*) A comasa, a reuni pentru a forma o proprietate mai mare. • prez.ind. *-esc.* /***tog*** + ***-ăli.***

tógmă *s.f.* v. tocmă.

tohăric, -ă *adj.* (*lingv.*) **1** *Limba toharică* (şi *subst. f.*) = limba indo-europeană vorbită probabil între sec. 5 şi 10 în Asia Centrală, care a dispărut în cursul Evului Mediu sub presiunea limbilor chineză, mongolă şi a limbilor turcice, fiind cunoscută din texte aparţinînd sec. 5-7, scrise cu alfabet hindus. *Toharica se vorbea în Turkestanul chinez.* **2** Care aparţine limbii toharice, care se referă la limba toharică. • pl. *-ce.* /<germ. ***Tocharisch*** ; cf. fr. *tokharien.*

tohoárcă *s.f.* (*reg.*) Cojoc mare ciobănesc, făcut din piei neprelucrate (cu lîna în afară). • pl. *-ce.* /etimol. nec.

tohóc *s.n.* (*reg.*) Resturi, sfărîmături, amestec de paie, fîn, coceni, nuiele etc. ◆ Gunoi provenit de la măturat sau de la treierat, amestecat cu ţărînă. ◆ Ext. Amestec de lucruri mărunte. • pl. *-oace.* /cf. *trohot.*

tohocí *vb. IV. tr., refl.* (*reg.; mai ales despre păioase*) A (se) fărîmiţa, a (se) zdrobi. ◆ (*refl.; despre încălţăminte sau îmbrăcăminte*) A se uza. • prez.ind. *-esc.* /***tohoc*** + ***-i.***

tohocít, -ă (*reg.; mai ales despre păioase*) Care este fărîmiţat, zdrobit. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***tohoci.***

tohú-bohú *s.n.* (*înv.*) Haos. • /<fr. ***tohu-bohu.***

toi[1] *s.m.* (*ornit.; reg.*) Ţiclean (*Sitta europaea caesia*). • pl. *toi.* /<tc. ***toy*** *[kuşu]* „dropie".

toi[2] *s.n.* **1** Punct culminant al unei acţiuni sau al unui fenomen în desfăşurare. *Petrecerea era în toi.* ◆ Concr. Partea principală, miezul, esenţa unui lucru. ◇ Expr. *În toiul cuiva* = potrivit felului de a fi al cuiva. *După toiul cuiva* = pe măsura, pe potriva cuiva. **2** (*înv., pop.*) Zgomot produs de oameni care cîntă, strigă, se ceartă; larmă, vacarm. *În chilia... vecină se auzea multă vorbă şi mult toi* (POP.). ◆ Ext. Ceartă, scandal, tărăboi. ◇ Expr. (*reg.*) *A avea toi* (cu cineva sau cu ceva) = a avea bătaie de cap, necaz (cu cineva sau cu ceva). *A sta de toiul cuiva* = a se îngriji de cineva în mod special, insistent, a avea grijă de cineva. **3** (*înv., pop.*) Învălmăşeală, încăierare. *Şi cînd fu mai tare toiul, Şobolanii pierd războiul* (ARGH.). **4** (*înv., pop.*) Mijloc, centru al unei grămezi de oameni, al unei mulţimi. *Pătrunse de-a dreptul în toiul glotimii* (CE. PETR.). ◆ Ext. Ceată, grup. *Între toiul neînsemnaţilor tineri ce o supărau cu curtea lor, ea deosebi pe Iancul* (C. NEGR.). ◆ (*înv.*) Grosul armatei. ◆ (*reg.*) Stol, cîrd. • pl. *-uri.* /<tc. ***toy*** „petrecere, banchet".

toí[3] *vb. IV.* (*înv., pop.*) **1** *intr.* A face zgomot, gălăgie; a striga. **2** *tr.* (*compl. indică oameni*) A certa, a mustra, a dojeni. • prez.ind. *-iesc.* /v. ***toi***[2].

toiág *s.n.* **1** Băţ lung şi drept de care se sprijină cineva la mers sau de care se serveşte pentru a se apăra. ◆ Ext. Lovitură dată cu toiagul. *I-a tras un toiag pe spinare de să-l ţină minte.* **2** Fig. Sprijin, ajutor, reazem. *A crezut că Florica cu Pavel îi vor fi toiagul bătrîneţelor* (REBR.). ◆ Ext. Putere; stăpînire. *Se luptă şi tinde s-aducă Neamuri sub mîndru-i toiag* (COŞB.). **3** Un fel de baston purtat ca semn distinctiv sau ca simbol al unei demnităţi sau autorităţi; sceptru. *Toiag papal.* **4** (*pop.*) Lumînare (în formă de spirală) care se aşază în mîna, pe pieptul sau la capul mortului. **5** (*astron.; pop.; la pl. art.*) Numele celor trei stele luminoase aşezate le rînd în mijlocul constelaţiei Orion. **6** (*reg.; la moară*) Picior de lemn ascuţit, în jurul căruia se învîrteşte valul. **7** (*reg.*) Prăjină cu care se împinge luntrea de la mal. **8** (*reg.; la îmblăciu sau la gîrbaci*) Mîner, coadă de lemn; codiriste, hădărag. **9** (*reg.*) Motiv ornamental în formă de băţ care apare pe vase, cuiere etc. • pl. *-iege,* (*înv., reg.*) *-iage,* (*reg.*) *-uri.* /<sl. veche **тоягъ, тояга.**

toiegél *s.n.* Dim. al lui *toiag*; toieguţ. • sil. *to-ie-.* pl. *-e.* /***toiag*** + ***-el.***

toiegí *vb. IV. tr.* **1** (*pop.; compl. indică drumuri, ţinuturi etc.*) A străbate, a cutreiera. ◇ Expr. *A o toiegi* = a o întinde, a o tuli. **2** (*fam.; compl. indică oameni*) A bate cu toiagul. • prez.ind. *-esc.* /***toiag*** + ***-i.***

toiegúţ *s.n.* Toiegel. • pl. *-e.* /***toiag*** + ***-uţ.***

tóiet *s.n.* (*reg.*) Gălăgie, larmă, zgomot. • /***toi***[2] + ***-et.***

toităn, -ă *adj.* (*reg.; despre copii sau pui de găină, de raţă etc.*) Care este măricel, bine dezvoltat, împlinit. ◆ Analog. (*despre obiecte*) Care este mare. • pl. *-i, -e.* /etimol. nec.

toitănél, -eá *adj.* (*reg.*) Dim. al lui *toitan*; măricel, (*reg.*) toitănică. • pl. *-ei, -ele.* /***toitan*** + ***-el, -ea.***

toitănícă *adj.* (*reg.*) Toitănea. • pl. *-ici, -ele.* /***toitan*** + ***-ică.***

tókai *s.n.* Vin de calitate superioară, licoros, galben auriu, cu un buchet specific, produs în Ungaria. • /<fr. ***tokai***; cf. nm. pr. *Tokaj,* regiune în N-E Ungariei.

tokamák *s.n.* (*fiz.*) Instalaţie folosită la studiul reacţiilor termonucleare controlate, în vederea menţinerii plasmei într-un spaţiu limitat, care este izolată termic, la temperaturi de milioane de grade, cu ajutorul unor cîmpuri magnetice de tip special. • /<germ. ***Tokamak.***

tokápu *subst.* (*arheol.*) Numele figurilor geometrice policrome aşezate în pătrate, care împodobesc vasele de lut specifice culturii precolumbiene. • /cuv. amerindian.

tokiót, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populaţia de bază a oraşului Tokio sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii oraşului Tokio. **2** *adj.* Care aparţine oraşului Tokio sau tokioţilor, care se referă la oraşul Tokio sau la tokioţi; originar din Tokio. • sil. *-ki-ot.* pl. *-ţi, -te.* /nm. pr. (capitala Japoniei) ***Tokio*** + ***-ot.***

tolán *s.n.* v. talan.

tólă *s.f.* (*tehn.*) Foaie de tablă tăiată la dimensiunile necesare pentru o anumită lucrare. ◆ Foaie de tablă silicioasă, tăiată prin ştanţare, în formele şi la dimensiunile necesare confecţionării miezurilor feromagnetice pentru maşini şi aparate electrice. • pl. *-e.* /<fr. ***tôle.***

tolăní *vb. IV. refl.* (*despre fiinţe*) A se lungi într-o poziţie comodă (pentru a se odihni). *Mă tolănesc pe pat.* ◆ (*intr.*) A sta culcat, a lenevi. *Tolăneşte la umbră* (STANCU). ◇ Fig. *Lîngă iazul cu lumina-n punţi, Tolăneşte-o cale nisipoasă* (LESN.). • prez.ind. *-esc.* /cf. *tologi.*

tolănítre *s.f.* Acţiunea de *a se tolăni* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***tolăni.***

tolănít, -ă *adj.* (*despre fiinţe*) Care este culcat, întins într-o poziţie comodă. ◇ Fig. *Motrul, tolănit... ca un balaur ostenit* (VLAH.). • pl. *-ţi, -te.* /v. ***tolăni.***

tolbáş *s.m.* (*înv.*) Negustor ambulant (de mărunţişuri) care îşi poartă marfa în tolbă; marchitan. • pl. *-i.* /***tolbă*** + ***-aş.***

tólbă *s.f.* **1** Un fel de geantă care se poartă atîrnată la şold şi în care se păstrează merindele, vînatul etc. ◇ Expr. *A fi cu tolba-n spinare* = a fi cocoşat. **2** (*înv.*) Toc în care se păstrau săgeţile. **3** (*înv., reg.*) Un fel de raniţă sau cutie în care îşi poartă marfa negustorii ambulanţi. **4** (*reg.*) Traistă, boccea, desagă. **5** (*pesc.; reg.*) Parte a năvodului în care se prinde peştele. • pl. *-e.* şi (*pop.*) *tórbă* *s.f.* /<tăt., tc. ***torba.***

tolcér *s.n.* (*reg.*) **1** Pîlnie. **2** Analog. Vîrtej, bulboană. **3** (*bot.; la pl.*) Zorele (*Ipomaea purpurea*). • pl. *-e, -uri.* şi *tulcér* *s.n.* /<magh. ***tölcsér.***

toldáş *s.n.* (*reg.*) **1** Adaos, prelungire, înnădire. ◆ Concr. Bucată de material care se adaugă la un obiect de îmbrăcăminte pentru a-l lungi sau pentru a-l lărgi. **2** Bucată de lemn care se adaugă la o bîrnă, la o streaşină etc. sau cu care se umple o scobitură. • pl. *-uri.* /<magh. ***toldás.***

toldău *s.n.* (*reg.*) **1** Cui gros de fier sau de lemn cu care se unesc între ele diferite obiecte, îndeosebi părţi ale carului sau ale plugului. **2** Resteu. **3** Bucată de lemn de mărimi diferite, folosită ca adaos în construcţii. • pl. *-ăie.* /<magh. ***toldó.***

tolduí *vb. IV.* (*reg.*) **1** *tr.* A adăuga, a întregi, a prelungi. **2** *tr.* (*compl. indică oameni*) A ajuta să-şi scoată carul dintr-un loc mocirlos sau abrupt prinzînd la car încă o pereche de vite sau de cai. **3** *refl.* A se pune de acord, a se înţelege, a se asocia. **4** *refl.* A se sfătui cu cineva pe ascuns. ◇ Expr. (*tr.*) *A o tuldui* = a pune ceva la cale, a plănui. • prez.ind. *-iesc.* /<magh. ***told.***

toleră *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică situaţii, fapte etc. nepermise, reprobabile*) A îngădui, a permite, a trece cu vederea. *Nu-i mai tolerez mult timp comportamentul.* ◇ (*refl. pas.*) *Poate, în secolul în care trăim, să se tolereze astfel de tiranii?* (BOL.). ◆ (*compl. indică oameni*) A admite, a suporta (în apropiere). ◇ (*refl. recipr.*) *E un templu al buneicuviinţi, în care oamenii învaţă să se tolereze* (SADOV.). **2** (*med.; compl. indică medicamente, tratamente etc.*) A suporta fără reacţie patologică. *Medicamentul prescris de doctor a fost bine tolerat de organism.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***tolérer***, lat. ***tolerare*** „a răbda".

tolerăbil, -ă *adj.* (*despre situaţii, fapte etc. nepermise, reprobabile*) Care poate fi tolerat; admisibil. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***tolérable.***

tolerabilitáte *s.f.* Însuşirea de a fi tolerabil. • /***tolerabil*** + ***-itate.***

toleránt, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care tolerează; îngăduitor, indulgent. **2** (*med.; despre organisme*) Care suportă anumite medicamente sau substanţe. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***tolérant.***

tolerantísm *s.n.* (*relig.*) Sistem al acelora care preconizează toleranţa religioasă. ◆ Ext. Atitudine de indulgenţă, de toleranţă (religioasă). • /<fr. ***tolérantisme.***

toleránţă *s.f.* **1** (*adesea cu determ. care indică felul, specificul*) Faptul de a tolera; îngăduinţă, indulgenţă. *Abuzează de toleranţa amabilă a bărbatului ei* (REBR.). ◇ *Casă de toleranţă* v. casă. **2** (*med.*) Obişnuinţă sau dispoziţie pe care o are organismul de a suporta anumite medicamente, substanţe etc. **3** (*biol.*) Însuşire a unor organisme (plante, animale, microorganisme) de a trăi, de a se dezvolta în condiţii nefavorabile de mediu. **4** Admiterea unei mici abateri de la greutatea, măsura, calitatea etc. prevăzută pentru un anumit produs. ◆ (*tehn.*) Diferenţă dintre dimensiunea maximă şi cea minimă admisă în prelucrarea unui anumit material şi valoarea nominală a acestei dimensiuni. • pl. *-e.* /<germ. ***Toleranz***, lat. ***tolerantia, -ae,*** fr. ***tolérance.***

toleráre *s.f.* Acţiunea de *a tolera* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***tolera.***

tolerát, -ă *adj.* Care este privit cu indulgenţă, a cărui prezenţă este suportată; acceptat, admis. ◇ (*subst.*) *Sînt un tolerat, domnule preşedinte. O ciupercă la umbra unui stejar* (VIN.). • pl. *-ţi, -te.* /v. ***tolera.***

tolígă *s.f.* (*reg.*) Cărucior cu două roţi, folosit la transportul unor poveri uşoare. • pl. *-gi.* /<magh. ***taliga.***

tolít *s.n.* (*chim.*) Exploziv pe bază de trinitrotoluen. • /<fr. ***tolite.***

tolo- Elem. de compunere „cupolă". • /<fr. ***tholo-***; cf. gr. θόλος.

toloácă *s.f.* (*reg.*) **1** Pămînt lăsat necultivat pentru ca să se odihnească. ◆ Păşune, izlaz comunal pentru vite. **2** Teren liber neîngrădit, între case sau la marginea satului. *Batem mingea pe toloacă.* • pl. *-ce.* /<ucr. ***молока.***

toloápă *s.f.* (*reg.*) **1** Încălţăminte prea largă. **2** (*deprec.*) (Epitet pentru o) persoană care are picioarele mari, care calcă apăsat, greoi. • pl. *-e.* /form. expr.; cf. *lipa.*

tolocăní *vb. IV.* (*reg.*) **1** *tr.* (*compl. indică oameni*) A cicăli, a dojeni. **2** *intr.* A trăncăni, a flecări. **3** *intr.* A ciocăni. ◆ A face mult zgomot. • prez.ind. *-esc.* /form. expr.

tolocí *vb. IV. tr.* (*reg.*) **1** (*compl. indică terenuri*) A lăsa necultivat pentru a fi călcat şi îngrăşat de vite. ◆ (*refl.; despre terenuri*) A fi călcat (şi îngrăşat) de vite; a deveni toloacă. **2** (*compl. indică ierburi, semănături etc.*) A călca în picioare, a culca la pămînt. • prez.ind. *-esc.* /<ucr. ***молочиты.***

tolocít, -ă *adj.* (*reg.; despre terenuri*) Care a devenit toloacă. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***toloci.***

tologeálă *s.f.* (*reg.*) Faptul de a se tologi. ◇ Expr. *A-l apuca* (pe cineva) *tologeala* sau *a-i fi* (cuiva) *tologeală* = a-l apuca (pe cineva) urîtul. • pl. *-eli.* /***tologi*** + ***-eală.***

tologí *vb. IV. refl.* (*reg.; despre oameni sau animale*) A se tolăni (pe iarbă). • prez.ind. *-esc.* /form. expr.; cf. *toloacă, tolăni.*

tologít, -ă *adj.* (*reg.*; *despre oameni*) Care este tolănit, întins. • pl. *-iți, -te.* /v. *tologi.*

toloí *vb. IV.* v. tololoi[2].

tololói[1] *s.n., s.m.* (*reg.*) **1** *s.n.* Zarvă, tărăboi; gălăgie. **2** *s.m.* Persoană care flecărește, care trăncănește. • pl. *m. -i.* /form. expr.; cf. *tălălău, teleleu.*

tololoí[2] *vb. IV. intr.* (*reg.*; *despre oameni*) **1** A țipa, a face gălăgie. **2** A flecări, a trăncăni. • prez.ind. *-iesc.* și *toloi vb. IV.* /cf. *tololoi*[1].

tolomác, -ă *adj., s.m., s.f.* (Om) molîu, bleg, tont. • pl. *-ci, -ce.* /form. expr.

tolométru *s.n.* (*fiz.*) Turbidimetru. • pl. *-e.* /<fr. ***tholomètre***; cf. gr. θολός „tulbure", *μέτρον* „măsură".

tólos *s.n.* **1** (*arheol.*) Mormînt preistoric rotund, acoperit cu o cupolă. **2** (*arhit., în antic.*) Templu circular. • scris și *tholos.* pl. *-uri.* /<fr. ***tholos***; cf. gr. θόλος.

toloșcăn, -ă *s.m., s.f.* (*reg.*) **1** Copil gras, dolofan. ◆ Boboc de rață sau de gîscă bine dezvoltat. **2** Persoană leneșă, trîndavă, greoaie. • pl. *-i, -e.* /etimol. nec.

tolstoián, -ă *adj.* **1** Care aparține lui Tolstoi sau operei sale, care se referă la Tolstoi sau la opera sa. **2** (*despre texte*) Care este scris în maniera lui Tolstoi. ◆ (*despre stil*) Care se aseamănă cu cel al lui Tolstoi. • pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***tolstoïen***; cf. nm. pr. Lev *Tolstoi*, scriitor rus.

toltéc, -ă *s.m., adj.* **1** *s.m.* (*la pl.*) Populație amerindiană din partea centrală a Mexicului, care, în sec. 7-12, a dezvoltat o civilizație originală, avînd ca principal centru Tula; (*și la sg.*) persoană care făcea parte din această populație. **2** *adj.* Care aparține toltecilor, care se referă la tolteci. *Civilizația toltecă.* • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***Toltèques.***

toltíș *s.n.* (*reg.*) **1** Drum pietruit. **2** Întăritură făcută pe țărmul unei ape curgătoare pentru ca apa să nu îi roadă malurile. • pl. *-uri.* /<magh. ***töltés*** „umplutură".

toltoáșă *s.f.* (*reg.*) **1** Mototol, ghemotoc. **2** Analog. (*la pl.*) Testicule. • pl. *-e.* /form. expr.

tolú *s.n. invar.* Balsam extras dintr-un arbore din America de Sud. • /<fr. ***tolu***, sp. ***tolú***; cf. nm. pr. Santiago de *Tolú*, oraș în Columbia.

toluáre *s.f.* (*farm.*) Operație de acoperire a pilulelor cu balsam de tolu. • sil. *-lu-a-.* pl. *-ări.* /după fr. *toluisation.*

toluén *s.n.* (*chim.*) Hidrocarbură aromatică lichidă, incoloră, inflamabilă, din seria benzenului, extrasă din gazele de cocserie, din gudroanele cărbunilor de pămînt sau din petrol, care este întrebuințată la prepararea unor coloranți, a unor medicamente etc. • sil. *-lu-en.* /<fr. ***toluène***.

toluídină *s.f.* (*chim.*) Amină primară, derivată din toluen, întrebuințată la fabricarea unor coloranți, a unor medicamente etc. • sil. *-lu-i-.* pl. *-e.* /<fr. ***toluidine***.

tóivai *interj.* v. tulai[1].

tom *s.n.* Fiecare dintre părțile unei lucrări, ale unei opere de proporții mai întinse, formînd adesea o unitate independentă și purtînd, de cele mai multe ori, un număr de ordine; volum. *Am descoperit în bibliotecă și tomul doi.* ◆ Gener. Carte, operă, lucrare. *O mînă îi căzu moleșit și greu pe tomul de alături* (DELAVR.). • pl. *-uri.* /<fr. ***tome***, lat. ***tōmus***, ***-i***; cf. gr. *τόμος.*

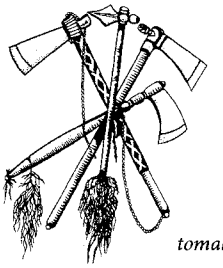

tomahawkuri

tomahawk ['tɔməhɔk] *s.n.* Armă de luptă și de vînătoare (în formă de măciucă, apoi de topor) folosită de indienii din America. • pl. *-uri.* /<engl. ***tomahawk***; cuv. amerindian.

tomátă *s.f.* (*bot.*) Pătlăgea-roșie (*Lycopersicum esculentum*). ◆ Restr. Fructul acestei plante; roșie. • pl. *-e.* /<germ. ***Tomate***, fr. ***tomate***, sp. ***tomata***; cuv. aztec.

tombác *s.n.* (*chim.*) Nume generic pentru aliaje din cupru și zinc, bogate în cupru, de culoare roșie pînă la galbenă, folosite pentru fabricarea de palete de turbine și pompe, de instrumente muzicale, tuburi și site metalice etc. • /<fr. ***tombac***.

tombál, -ă *adj.* Care este asemănător unui mormînt, care aparține unui mormînt; funerar. *Piatră tombală.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***tombal***, it. ***tombale***.

tombaróli *s.m. pl.* Profanatori de monumente istorice. • /<it. ***tombaroli***, pl. lui *tombarolo.*

tombatéră *s.f., adj.* **1** *s.f.* Acoperămînt al capului sau îmbrăcăminte de modă orientală, care se purta în trecut. **2** *s.f., adj.* Fig. (Persoană) cu idei învechite, retrograde. *Te credeam om de progres, dar te găsesc tombatera de tot* (GHICA). • pl. *-e.* și (*înv.*) *tompatéră* *s.f.* /<ngr. ***τον πατέρα*** „[care imită] pe tata".

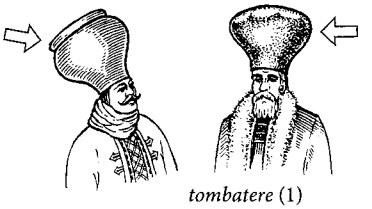

tombatere (1)

tómbă *s.f.* (*ital.*) Mormînt. • pl. *-e.* /<it. ***tomba***.

tomberón *s.n.* Cutie cu fundul rotunjit, montată pe o osie cu două roți, folosită la transportarea pe distanțe mici a materialelor de construcție, a gunoaielor etc. • pl. *-oane.* și (*pop.*) *tumbărău* *s.n.* /după fr. *tombereau.*

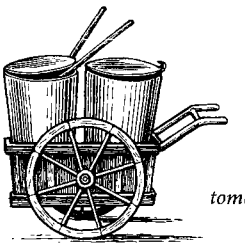

tomberon

tómbolă *s.f.* Loterie organizată la diferite ocazii (serbări, baluri etc.), cu cîștiguri în obiecte. • acc. și *tombólă.* pl. *-e.* /<fr., it. ***tombola***.

tómbolo *s.n.* (*geomorf.*) Limbă de nisip care unește o insulă litorală de țărm. • /<it. ***tombolo***.

toménț *s.n.* (*bot.*) Totalitatea perilor scurți, deși și moi, care acoperă unele organe. • /<fr. ***tomentum***, lat. ***tōmentum***, ***-i*** „puf".

tomentós, -oásă *adj.* (*bot.*; *despre organe*) Care este acoperit cu peri moi, catifelați, de culoare albă. ◆ (*despre suprafețe anatomice*) Care este acoperit cu fibrile scurte și îndesate, semănînd cu un puf. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***tomenteux***.

tomillares [tomi'λares] *s.n.* (*biol.*) Fitocenoză de arbuști din zona Mării Mediterane, în care predomină unele plante aromate, ca cimbrul, rozmarinul, levănțica etc. • /<sp. ***tomillares***.

tomísm *s.n.* (*teol., filos.*) Doctrină teologică și filosofică profesată de Toma d'Aquino, care a susținut armonia dintre știință, întemeiată pe rațiune, și religie, întemeiată pe credință, afirmînd că știința și filosofia trebuie să slujească religiei. • /<fr. ***thomisme***; cf. nm. pr. *Toma* d'Aquino, teolog și filosof scolastic medieval.

tomíst, -ă *s.m., s.f., adj.* (*teol., filos.*) **1** *s.m., s.f.* Adept al tomismului. **2** *adj.* Care aparține tomismului sau tomiștilor, care se referă la tomism sau la tomiști; tomistic. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***thomiste***.

tomístic, -ă *adj.* (*teol., filos.*) Tomist. • pl. *-ci, -ce.* /<it. ***tomistico***.

tómite *adv.* (*reg.*) Exact. • /***to[cmai]*** + ***mi-te***.

tomnă[1] *vb. I. intr.* (*despre oi, vite etc.*) A-și petrece toamna într-un loc cu pășuni. ◆ (*tr.*; *compl. indică turme, vite*) A ține, a îngriji în timpul toamnei. • prez.ind. *-ez.* /***toamnă*** + *-a*.

tómna[2] *adv.* v. tocmai.

tomnát *s.n.* **1** Faptul de *a tomna.* **2** Plată pentru ținerea animalelor la pășune, toamna. • /v. ***tomna***.

tomnătec, -ă *adj.* v. tomnatic[2].

tomnátic[1] *s.n.* (*reg.*) **1** Loc unde stau păstorii cu animalele în timpul toamnei. **2** Petrecerea toamnei într-un anumit loc. • pl. *-ce.* /***tomna*** + *-atic*.

tomnátic[2]**, -ă** *adj.* **1** Care apare sau are loc toamna; care se face toamna; care aparține toamnei, care se referă la toamnă. *Îmi ghicesc soarta Din palma unei frunze tomnatice* (BLA.). ◆ (*despre pomi*) Care rodește toamna. ◆ (*despre fructe*) Care se coace toamna. **2** Fig. Ca toamna, a toamnă. ◆ Ext. Trist, melancolic. *Căci răgușit, tomnatec, vrăjește trist un greier* (EMIN.). **3** Fig. (*despre oameni*) Trecut de maturitate, ajuns la vîrsta care precedă bătrînețea. ◇ *Flăcău* (sau *holtei, fecior*) *tomnatic* = bărbat trecut de tinerețe și rămas neînsurat; celibatar, burlac. • pl. *-ci, -ce.* și *tomnátec, -ă* *adj.* /***toamnă*** + *-atic*.

tómnă *s.f.* v. tocmă.

tomo- Elem. de compunere „tăiere", „incizie", „tăietură". • /<fr., it. ***tomo***-; cf. gr. *τομή* „secțiune".

tomofotografíe *s.f.* (*med.*) Procedeu asemănător cu radiofotografia, constînd în a fotografia ecranul radioscopic pe care se proiectează imaginea obținută prin tomografie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***tomophotographie***.

tomográf *s.n.* (*med.*) Aparat folosit pentru tomografii; planigraf, stratigraf, radiotom. • pl. *-e.* /<fr. ***tomographe***.

tomográfic, -ă *adj.* (*med.*) Care ține de tomografie, care se referă la tomografie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***tomographique***.

tomografíe *s.f.* (*med.*) **1** Metodă de radiografie care permite obținerea de imagini de la diferite adîncimi ale plămînului sau ale unui alt organ; stratigrafie. **2** Imagine obținută prin tomografie; tomogramă, radiotomie. ◆ Concr. Clișeu, film care conține o asemenea imagine. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***tomographie***.

tomográmă *s.f.* (*med.*) Tomografie. • pl. *-e.* /<fr. ***tomogramme***.

tomomanie *s.f.* (*psih.*) **1** Tendință maladivă de a executa intervenții chirurgicale. **2** Tendință patologică de a fi supus la intervenții chirurgicale. • g.-d. *-iei.* /***tomo-*** + ***manie***.

tomosintéză *s.f.* (*med.*) Metodă de radiografie electronică care permite obținerea unei imagini tridimensionale a organului investigat, imaginea fiind înregistrată pe o placă video-magnetică și proiectată pe un ecran, permițînd astfel stabilirea operativă a diagnosticului. • /<fr. ***tomosynthèse***.

tompatéră *s.f.* v. tombatera.

tom-tóm *s.n.* (*muz.*) Tobă mică folosită în muzica modernă și de jaz. • /<engl. ***tom-tom***.

ton[1] *s.m.* (*iht.*) Pește teleosteean, răpitor, marin, care seamănă cu pălămida, ajungînd pînă la lungimea de patru metri, care este apreciat pentru carnea sa (*Thunnus thynnus*). • pl. *-i.* /<fr. ***thon***.

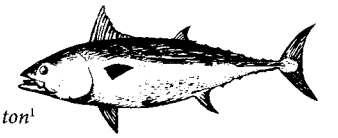

ton[1]

ton[2] *s.n.* **1** (*muz.*) Sunet simplu, produs de o sursă care vibrează sinusoidal în timp. ◆ Interval între două sunete (muzicale) situate la distanță de o secundă mare. ◆ Ext. Intervalul dintre două trepte alăturate ale gamei diatonice, echivalent cu două semitonuri. ◇ Expr. *A da tonul* = *a)* a intona treptele principale din punct de vedere funcțional ale gamei în care este scrisă o bucată muzicală; a stabili tonalitatea unei cîntări vocale, folosind diapazonul; *b)* fig. a servi drept model în ceea ce privește limbajul, moda vestimentară, modul de a gîndi etc. proprii unui grup social; a inițiа ceva. **2** Calitate sonoră a unei voci dată de înălțime, timbru, intensitate etc.; mlădiere, inflexiune a vocii, intonație. *A răspuns enervat, cu un ton uniform.* ◇ *Ton de comandă* v. comandă. *Ton declarativ* v. declarativ. *Ton ridicat* v. ridicat. ◇ Expr. *Tonul face muzica*, se spune pentru a sublinia importanța felului în care se spune ceva. *A ridica tonul* v. ridica. *A schimba tonul* v. schimba. ◆ (*fon.*) Nivel al înălțimii sau variație melodică proprie unei silabe care, în unele limbi (chineză, vietnameză etc.), are funcție distinctivă similară aceleia a fonemului. **3** Atmosferă specifică rezultată din cuprinsul unei opere literare. *Acțiunea se desfășoară pe fundalul unui ton grav, pe alocuri dramatic.* ◆ Fel de a-și exprima gîndurile (oral sau în scris); notă dominantă a stilului sau a vorbirii cuiva. **4** (*a. plast.*) Culoare considerată din punctul de vedere al intensității sale luminoase și al gradului de saturație;

nuanță. ◆ Culoare dominantă, tonalitatea generală a unui tablou. *Mi-ar plăcea un tablou pe tonuri de portocaliu.* ◆ (*tipogr.*) Cerneală pentru tipar de fond. • pl. *-uri.* /<fr. ***ton***, it. ***tono***, lat. ***tŏnus***, ***-i***, gr. ***tónoç***.

ton[3] *s.n.* (*reg.*) Butoi (mai mic). ◆ Conținutul unui astfel de butoi. • pl. *-uri.* /<germ. ***Tonne***.

tonadilla [tona'diλa] *s.f.* Cîntecel comic, în Spania, care se interpreta între actele unei piese de teatru. • pl. *-e.* /<sp. ***tonadilla***.

tonáj *s.n.* **1** Masă, greutate a unui corp exprimată în tone, respectiv tone-forță. **2** (*mar.*) Capacitatea totală de încărcare a unei nave, exprimată în tone-registru. **3** Greutatea maximă a încărcăturii pe care o poate suporta un vagon, un autocamion. ◇ Loc.adj. *De mare tonaj* = (*despre vehicule*) care are o mare capacitate de încărcare. ◆ Greutatea totală a vagoanelor care formează un tren. • pl. *-e.* /<fr. ***tonnage***.

tonál, -ă *adj.* **1** (*muz.*) Care ține de tonuri sau de tonalitate, care se referă la tonuri sau la tonalitate. ◇ *Sistem tonal* = sistem al tonurilor. **2** (*fon.*) Care ține de ton, care se referă la ton. ◇ *Accent tonal* = accent de înălțime. **3** (*a. plast.*) Care ține de nuanța culorilor, care se referă la nuanța culorilor. • pl. *-i, -e.* /<fr., engl. ***tonal***.

tonalitáte *s.f* **1** (*muz.*) Complex de relații de natură armonică stabilit între sunetele modurilor major și minor cu sunetul principal; tonică. ◆ Gamă care stă la baza unei compoziții muzicale. **2** Intonație, modulație a vorbirii; ton. ◆ (*fon.*) Înălțime caracteristică a unei vocale în scara normală a tonurilor. ◆ Intonație deosebită în unele limbi a unor cuvinte cu sens diferit, care se scriu la fel. **3** Trăsătură dominantă, notă specifică a unei scrieri. ◆ Ext. Impresia de ansamblu care se degajă dintr-un lucru, privit dintr-un punct de vedere afectiv, subiectiv. *Tonalitatea gravă, aproape tragică, a filmului.* **4** (*a. plast.*) Nuanță a culorilor; ambianță cromatică a unei picturi. • pl. *-ăți.* /<fr. ***tonalité***.

tonánt, -ă *adj.* (*despre voci*) Tunător. • pl. *-ți, -te.* /<it. ***tonante***, fr. ***tonnant***, lat. ***tonans, -antis***.

tonáre *s.f.* **1** (*tipogr.*) Depunere a unui strat subțire de cerneală pe părțile albe ale unei tipărituri, ca urmare a acoperirii incidentale cu cerneală a suprafeței neutre a formei de tipar. **2** (*fotogr.*) Virare. • pl. *-ări.* /după germ. *Tonen*.

tonátec, -ă *adj.* v. tonatic.

tonátic, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care este cu toane, capricios; schimbător. • pl. *-ci, -ce.* și *tonátec, -ă adj.* /***toană***[1] + *-atic*.

tónă *s.f.* Unitate de măsură a masei, egală cu 1000 kg (*t*). ◇ Compuse: *tonă-forță* = unitate de măsură a forței, egală cu greutatea unui corp cu masa de o tonă; *tonă-kilometru* = unitate de măsură pentru exprimarea volumului transporturilor efectuate pe calea ferată sau de către un autovehicul, egală cu greutatea de o tonă deplasată pe distanța de 1 km; (*mar.*) *tonă-registru* = unitate de măsură pentru volumul interior al unei nave comerciale, egală cu 2,8316 m^3; (*mar.*) *tonă-deadweight* = unitate de măsură pentru capacitatea totală de încărcare a unei nave comerciale, egală cu o tonă. • pl. *-e.* /<fr. ***tonne***, germ. ***Tonne***.

toncá *vb. I. intr.* (*reg.*) A i se năzări, a-i căsuna. • prez.ind. pers. 3 *toáncă.* /cf. ***toană***[1].

toncós, -oásă *adj.* (*reg.*; *despre oameni*) Care are toane, care este capricios. • pl. *-oși, -oase.* /***toancă***[2] + *-os*.

tondó *s.n.* (*a. plast.*) Tablou, în general de mici dimensiuni, de formă rotundă sau ovală. • pl. *-uri.* /<it. ***tondo***.

toner ['tonər] *s.n.* Cerneală încărcată electrostatic, folosită în imprimantele cu laser și în aparatele de fotocopiere, care este aplicată pe un tambur încărcat electrostatic și, apoi, pe hîrtie, cu ajutorul unui element de încălzire. • pl. *-e.* /<engl. ***toner***.

tonétă *s.f.* Gheretă, stand mic pentru comerțul stradal, unde se vînd cărți, răcoritoare, dulciuri etc. • pl. *-e.* /după fr. *tonnelet* „butoiaș".

toni- v. tono-.

tónic, -ă *adj., s.n., s.f* **1** *adj.* (*fon.*; *despre vocale, silabe etc.*) Care poartă accentul, pe care cade accentul; accentuat. ◇ *Accent tonic* = *a*) accent muzical; *b*) ext. accent expirator sau de intensitate. **2** *adj., s.n.* (*farm.*) (Medicament) care tonifică organismul, reface forțele; reconfortant, revigorant, fortifiant; tonifiant. ◆ Gener. (Substanță, de obicei băutură) care are efect reconfortant, revigorant asupra organismului. ◇ *Apă tonică* = apă carbogazoasă cu adaos de chinină și cu gust amărui-acrișor. *Gin tonic* = cocteil alcoolizat, conținînd, în proporții variabile, gin și apă tonică. ◆ Fig. Care dă puteri morale; întăritor, reconfortant. *Cît de tonică... este scena în care se închide istorisirea!* (PER.). **3** *s.f.* (*muz.*) Treapta principală (întîi) a modurilor major și minor. ◆ Acord construit pe treapta întîi a modului major sau minor. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***tonique***, it. ***tonico***, gr. ***τονικός***.

tonicardiác, -á *adj., s.n.* (*med.*) Cardiotonic. • sil. *-di-ac.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***tonicardiaque***.

tonicitáte *s.f.* **1** (*fiziol.*) Calitate a mușchilor sau a țesuturilor de a fi permanent elastice; tonus muscular. **2** Fig. Însușirea a ceea ce este tonic, reconfortant, stenic. • /<fr. ***tonicité***.

toníe *s.f.* Tensiune, tonus. • pl. *-ii.* pl. *-iei.* /<fr. ***tonie***.

tonifiá *vb. I. tr.* A tonifica. • prez.ind. *-iez.* /<fr. ***tonifier***.

tonifiánt, -á *adj.* Care tonifică; tonic. ◇ Fig. *Este tonifiant să afli că ești apreciat.* • sil. *-fi-ant.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***tonifiant***.

tonificá *vb. I. tr.* (*compl. indică țesuturi, organisme, organe etc.*) A întări, a fortifica; a tonifia. ◇ Fig. *Sufletele luptătoare... le tonifică în atitudini de luptă mai dîrze* (VIANU). • prez.ind. *tonífic.* /<fr. ***tonifier***.

tonificáre *s.f.* Acțiunea de *a tonifica* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***tonifica***.

tonifiére *s.f.* Acțiunea de *a tonifia* și rezultatul ei. • sil. *-fi-e-.* pl. *-i* /v. ***tonifia***.

tonisí *vb. IV. tr.* (*muz.*; *înv.*) A pune pe note; a compune. • prez.ind. *-esc.* /<ngr. ***τονίζω***.

tonisíre *s.f.* (*muz.*; *înv.*) Faptul de *a tonisi*. • pl. *-i.* /v. ***tonisi***.

tonitrofobíe *s.f.* (*psih.*) Teamă patologică de tunete. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***tonitrophobia***; cf. lat. *tonītrus, -i* „tunet".

tonitruánt, -á *adj.* (*despre voci*) Care este tunător, răsunător. • sil. *-tru-ant.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***tonitruant***.

tono- Elem. de compunere „tensiune, pulsație, presiune"; „inflexiune, accent"; „vigoare, fortificare". • și *toni-.* /<fr. ***tono-***, ***toni-***; cf. gr. *tónoç* „tensiune".

tonoásă *s.f.* (*reg.*) Poznă, năzbîtie, trăsnaie. • pl. *-e.* /de la ***toană***[1].

tonocí *vb. IV. intr.* (*reg.*) A trăncăni, a flecări. ◆ (*tr.*; *compl. indică oameni*) A bate la cap, a cicăli. • prez.ind. *-esc.* /<magh. ***tanácsol*** „a sfătui, a povățui".

tonofibrílă *s.f.* (*biol.*) Mănunchi de fibre foarte fine care se observă, uneori, în citoplasmă. • pl. *-e.* /<fr. ***tonofibrille***.

tonográf *s.n.* (*fiz.*) Tonometru înregistrator. • pl. *-e.* /<engl. ***tonograph***.

tonografíe *s.f.* (*fiz., med.*) Procedeu tonometric de înregistrare grafică a tensiunii intraoculare. • g.-d. *-iei.* /***tonograf*** + *-ie*.

tonolíză *s.f.* (*biol.*) Alterare a celulelor determinată de variațiile osmotice ale mediului în care acestea se află. • pl. *-e.* /<fr. ***tonolyse***.

tonomát *s.n.* Aparat cu discuri muzicale care se schimbă automat prin introducerea unei fise, folosit mai ales în baruri și restaurante. • pl. *-e.* /<germ. ***Tonomat***.

tonométric, -á *adj.* (*fiz., med.*) Care ține de tonometrie, care se referă la tonometrie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***tonométrique***.

tonometríe *s.f.* **1** (*fiz.*) Procedeu de determinare a greutății moleculare prin măsurarea tensiunii de vapori ai soluțiilor unor substanțe nevolatile. ◆ Ramură a fizicii care se ocupă cu efectuarea acestor măsurători. **2** (*med.*) Măsurare a tensiunii vasculare cu diverse aparate. ◆ Spec. Măsurare a tensiunii intraoculare. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***tonométrie***, germ. ***Tonometrie***; cf. gr. *tónoç* „încordare", *μέτρον* „măsură".

tonométru *s.n.* Instrument folosit în tonometrie. • pl. *-e.* /<fr. ***tonomètre***.

tonoplást *s.n.* (*anat.*) Membrană care separă citoplasma de vacuola celulară. • pl. *-e.* /<fr. ***tonoplaste***.

tonós, -oásă *adj.* (*reg.*; *despre oameni*) Care are toane, care este capricios. • pl. *-oși, -oase.* /***toană***[1] + *-os*.

tonoscóp *s.n.* (*med.*) Aparat folosit în tonoscopie. • pl. *-oape.* /<engl. ***tonoscope***.

tonoscopíe *s.f.* (*med.*) Examen oftalmoscopic al pulsațiilor arteriene retiniene, pusă în evidență printr-o presiune asupra globului ocular. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***tonoscopie***.

tonotactísm *s.n.* (*biol.*) Tonotaxie. • /<fr. ***tonotactisme***.

tonotaxíe *s.f.* (*biol.*) Sensibilitate a organismelor vegetale sau animale la vibrațiile osmotice, ca reacție la schimbarea mediului înconjurător; tonotactism, tonotropism. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***tonotaxie***.

tonotróp, -ă *adj.* (*biol.*) Care ține de tonusul muscular, care se referă la tonusul muscular. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***tonotrope***.

tonotropísm *s.n.* (*biol.*) Tonotaxie. • /<fr. ***tonotropisme***.

tonóu *s.n.* (*av.*) Figură acrobatică aeriană în care avionul execută o răsucire completă în jurul axului său longitudinal, fără a schimba înălțimea ori direcția de zbor. • pl. *-uri.* /<fr. ***tonneau***.

tonsil- Elem. de compunere „amigdale". • și *tonsilo-.* /<fr. ***tonsillo-***; cf. lat. *tonsillae, -arum*.

tonsilár, -ă *adj.* (*anat.*) Care aparține tonsilelor, care se referă la tonsile. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***tonsillaire***.

tonsilá *s.f.* (*anat.*) Amigdală. • pl. *-e.* /<fr. ***tonsille***.

tonsilectomíe *s.f.* (*chir.*) Amigdalectomie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***tonsillectomie***.

tonsilítă *s.f.* (*med.*) Amigdalită. • pl. *-e.* /<fr. ***tonsillite***; cf. germ. *Tonsillitis*.

tonsilo- v. tonsil-.

tonsilopatíe *s.f.* (*med.*) Stare patologică a amigdalelor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***tonsilo-*** + *-patie*.

tonsilotóm *s.n.* (*med.*) Amigdalotom. • pl. *-oame.* /<fr. ***tonsillotome***.

tonsilotomíe *s.f.* (*chir.*) Amigdalotomie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***tonsillotomie***.

tonsurá *vb. I. tr., refl.* A(-și) face o tonsură, a (se) tunde cu tonsură. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***tonsurer***.

tonsúră *s.f.* (*în Biserica Catolică*) Ceremonie a tunderii părului din creștetul capului la consacrarea unui călugăr catolic. ◆ Concr. Locul de pe cap, de formă rotundă, rămas fără păr în urma acestei ceremonii. • pl. *-e.* /<fr. ***tonsure***, lat. ***tonsūra***, ***-ae*** „tunsoare".

tonsură

---

tont, toántă *adj., s.m., s.f* **1** *adj., s.m., s.f.* (Om) prost, neghiob, nătîng; (*fam.*) tontălău, (*pop.*) tontolete, (*reg.*) tontălan, tontolog, tontovan. **2** *adj.* (*reg.*) Care este bîlbîit. ◇ Expr. (*adv.*) *A vorbi tont* = a vorbi pe nas; a fonfăi. • pl. *tonți, -te.* și (*pop.*) *tînt, -ă adj.* /cf. *tonto*.

tontălán, -ă *adj., s.m., s.f.* (*reg.*) **1** Tont. **2** (Om) grosolan. • pl. *-i, -e.* /***tont*** + *-ălan*.

tontălăucă *s.f.* (*fam.*) Femeie proastă, toantă, neîndemînatică. • pl. *-ce.* /***tontălău*** + *-că*.

tontălău *adj., s.m.* (*fam.*) Tont. ◆ (Om) grosolan, necioplit.• pl. *-ăi.* și (*reg.*) *tăntălău adj., s.m.* /***tont*** + *-ălău*.

tontí *vb. IV. tr., refl.* (*reg.*) A (se) prosti, a (se) tîmpi. • prez.ind. *-esc.* /***tont*** + *-i*.

tontínă *s.f.* (*jur.*; *ieșit din uz*) Asociație ai cărei membri contribuie la crearea unui fond comun, din care li se plătește anual rente crescînde, dat fiind că aporturile capitalizate ale celor decedați se repartizează asupra celor rămași în viață. ◆ Rentă viageră. • pl. *-e.* /<fr. ***tontine***; cf. nm. pr. Lorenzo *Tonti*, bancher italian.

tontiniár, -ă *adj.* (*jur.*) Care ține de tontină, care se referă la tontină. • sil. *-ni-ar.* pl. *-i, -e.* /***tontină*** + *-(i)ar*.

tontíre *s.f.* (*reg.*) Faptul de *a (se) tonti*. • pl. *-i.* /v. ***tonti***.

tontoléte *adj., s.m.* (*pop.*) Tont. • pl. *-ți.* /***tont*** + *-olete*.

tontológ, -oágă *adj.* (*reg.*) Tont. • pl. *-ogi, -oage.* /***tont*** + *-olog*.

tontoróiul *s.n. art.* Expr. (*pop.*; *fam.*) *A juca* (sau *a sări*) *tontoroiul* = *a*) a juca sau a dansa cu mișcări bruște și cu sărituri, fără ritm; a țopăi; *b*) a fi neastîmpărat. *A juca* (pe cineva) *tontoroiul* sau *a face* (pe cineva) *să joace tontoroiul* ori *a-i juca* (cuiva) *țonțoroiul* = a obliga (pe cineva) să se supună capriciilor tale, a-l face să-ți împlinească toate gusturile; a-l ține de cheremul tău. *A umbla țonțoroiul* = a umbla haihui, a umbla brambura. • și *țonțoróiul s.n. art.* /<magh. ***tántorogni***.

tontovăn, -ă *adj.* (*reg.*) Tont. ◇ (*subst.*) *Nebun aș fi să-i leg fetei capul cu un tăntăvan?* (POP.). • pl. *-i, -e.* și *tăntăván, -ă adj.* /***tont*** + *-ovan*.

tónus *s.n.* **1** (*fiziol.*) Stare permanentă de ușoară tensiune a mușchilor unui organism sănătos (aflat în repaus). *Tonus muscular.* **2** Stare permanentă de excitație (în condiții de repaus) a centrilor nervoși. *Tonus nervos.* **3** Fig. Energie, vigoare, dinamism. *După o ieșire în natură, simțea că are un tonus mult mai bun.* • pl. *-uri.* /<fr. ***tonus***, lat. ***tŏnus***, *-i*, gr. ***tónoç***.

top¹- Elem. de compunere „loc, regiune, așezare". • și *topo-.* /<fr. ***top***(*o*)*-*; cf. gr. *τόπος* „loc".

top² *s.n.* **1** Pachet de hârtie sau de carton (cuprinzînd un anumit număr de coli). **2** (*pop.*) Pachet sau balot cuprinzînd o anumită cantitate de obiecte de același fel sau o anumită cantitate dintr-un material. ◆ Pachet de bumbac (cu un anumit număr de legături). ◆ (*înv.*) Val de postav. • pl. *-uri.* /<tc. ***top***.

top³ *s.n.* **1** Clasament al preferințelor pentru spectacole, actori, bucăți muzicale etc., pe baza punctajului oferit de publicul ascultător sau de specialiști; poll. **2** Vîrf. *După succesul de la Cannes, actorul se află în top.* ◆ Ceea ce se situează în partea superioară. • pl. *-uri.* /<engl. ***top***.

top⁴ *s.n.* **1** Semnal scurt care previne un auditoriu să noteze o indicație într-un moment precis. **2** (*telev.*) Impuls de curent de scurtă durată, servind pentru sincronizare. • pl. *-uri.* /<engl., fr. ***top***.

topagnozíe *s.f.* (*med.*) Topanestezie. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***topognosia***.

topalgíe *s.f.* (*med.*) Senzație dureroasă precis localizată. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***topoalgie***.

topáncă *s.f.* (*reg.*; *mai ales la pl.*) Gheată. ◆ Tîrlic. ◆ Opincă. • pl. *-ănci.* /<magh. ***topánka***.

topanestezíe *s.f.* (*med.*) Incapacitate de a localiza senzațiile tactile; topagnozie. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***topoanesthesia***.

topárh *s.m.* (*înv.*) Principe; guvernator. • pl. *-i.* /<ngr. ***τοπάρχης***.

topáz *s.n.* (*mineral.*) Silicat natural de aluminiu și fluor, cristalizat, galben transparent (uneori albastru, violet sau roșu), folosit ca piatră (semi)prețioasă. ◇ Fig. *Aurora cu lacrimi de topaze* (MACED.). • pl. *-e*, *-uri.* /<fr. ***topaze***, lat. ***topazius***, ngr. ***τοπάζιον***; cf. nm. pr. *Topazos*, insulă în Marea Roșie.

tópcă *s.f.* (*reg.*) Minge făcută din păr de vite, din lînă etc. • pl. *topci.* /<bg. ***monka***.

topcíu *s.m.* (*milit.*; *înv.*) Tunar, artilerist. • pl. *-cii.* /<tc. ***topçı***.

topectomíe *s.f.* (*chir.*) Intervenție, abandonată astăzi, constînd în rezecarea unor regiuni din scoarța cerebrală ale lobului frontal. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***topectomie***.

topénie *s.f.* **1** (*fam.*) Prăpăd, dezastru. ◇ Expr. *A fi topenie* (de cineva) = a fi rău (de cineva), a fi vai (de cineva). *Topenia pămîntului = a*) din cale-afară, peste măsură; extraordinar, grozav; *b*) căldură foarte mare, caniculă, arșiță; *c*) foarte rău, groaznic, îngrozitor. ◇ Exager. *În cele din urmă se duce cu brațele întinse către un biet cerșetor... spre desăvîrșita topenie de rîs a celorlalți* (D. ZAMF.). ◆ Ext. Cantitate mare, mulțime; belșug. **2** (*reg.*) Sfîrșit, moarte. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***topi*** + *-enie*.

topí *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică obiecte, corpuri etc.*) A face să treacă, prin încălzire, din stare solidă în stare lichidă. ◇ (*refl.*) *Zăpada s-a topit singură* (CĂL.). ◇ Fig. *Simt parcă topindu-se-ntreagă Făptura-mi de plumb* (COȘB.). ◆ (*refl.*) A-și pierde consistența, a se muia (sub efectul căldurii). *Ceara se topește de căldură.* ◇ Fig. *Soarele s-a topit și a curs pe pămînt* (LAB.). ◆ Fig. (*compl. indică oameni*) A înduioșa, a îmblînzi. *Mă uitam la cîte o stea Și mă topea dragostea* (CĂL.). ◇ (*refl.*) *Parcă i se topea sufletul* (EMIN.). ◇ Expr. *A i se topi inima* (*de durere*) v. inimă. ◆ (*compl. indică obiecte de metal*) A transforma, prin topire, în alt obiect. *Topește monedele de aur și le transformă în bijuterii.* ◇ Fig. (*refl.*) *Și nu te temi că aurul din plete-ți Se va topi în stele?* (EMIN.). **2** *tr.*, *refl.* (*fam.*) A (se) dizolva (în apă sau în alt lichid). ◇ Fig. *Topit în apa adîncilor mistere, Zeiței chtoniene întreg te vei fi dat* (I. BAR.). ◆ Fig. A (se) contopi, a fuziona. *Munte înalt al cărui vîrf se topește în înălțimea cerului* (ARD.). **3** *refl.* (*despre lumînări sau*, ext., *despre obiecte supuse acțiunii focului*) A se consuma prin ardere; a se mistui. ◇ Fig. *Pe-al meu propriu rug, mă topesc în flacări* (EMIN.). **4** *refl.* Fig. (*despre oameni*) A slăbi, a se usca, a se vlăgui. *Nu era prea bătrîn, dar se topise rău în anul din urmă* (AGÂR.). ◇ (*tr.*) *Și-i puseră în temniță întunecoasă... topindu-i cu foamea și cu setea* (DOS.). ◇ Expr. *M-am* (sau *ne-am*) *topit!* = am pățit-o! *A se topi pe* (sau *din*, *de pe*) *picioare* ori *d*(*e*)*-a-n picioarele* v. picior. ◆ Fig. A se sfîrși, a se prăpădi, a muri (de dragul cuiva). ◇ Expr. *A se topi după cineva* = a ține foarte mult la cineva, a iubi cu patimă pe cineva. *A se topi de rîs* = a rîde grozav, cu mare poftă. ◆ (*despre plante*) A se ofili, a se usca. **5** *refl.* Fig. A se șterge, a se estompa, a dispărea (treptat). *Linia se topește în umbră* (BLA.). ◇ (*tr.*) *Sufletul meu obosit primiți-l, topindu-mi amarul* (COȘB.). ◆ (*fam.*; *despre oameni*) A pleca repede, a o șterge. *Cînd a văzut că lucrurile s-au încurcat, s-a topit lăsîndu-mă singur.* **6** *tr.* (*ind. text.*; *compl. indică plante textile*) A supune unui proces de descompunere a tulpinilor, prin menținerea în apă, sub zăpadă sau la rouă, pentru a separa astfel fibrele textile. **7** *tr.* Fig. A distruge, a nimici, a desființa. *Toată oastea i-au topit, numai Mateiaș cu puțini au scăpat* (UR.). ◆ (*compl. indică bani, averi etc.*) A consuma, a irosi. *Sumele pe care le încasa le topea cu acești inși* (PRED.). ◇ (*refl. pas.*) *Se gîndea... la mîncările multe care se topiseră în seara asta la masa stăpînilor* (AGÂR.). ◆ (*compl. indică sănătatea*) A distruge. *Își topește sănătatea cu excese de tot felul.* • prez.ind. *-esc.* /<sl. veche ***топити***.

tópic, -ă *s.f.*, *s.n.*, *adj.* **1** *s.f.* Ordine a cuvintelor în propoziție și a propozițiilor în frază. ◆ (*lingv.*) Parte a sintaxei sau a stilisticii care se ocupă cu studiul ordinii cuvintelor în propoziție și a propozițiilor în frază. **2** *s.f.* (*ret.*) Studiul procedeelor și al mijloacelor de argumentare generale, comune pentru expunerea unei teme. **3** *s.n.* (*lingv.*) Subiect al discursului definit ca „cel despre care se spune ceva". **4** *s.n.*, *adj.* (*farm.*) (Medicament) care se aplică direct pe locul bolnav. **5** *adj.* (*despre nume*) Care denumește locuri, localități; care se referă la un loc sau la un areal. *Nume topice. Nomenclatură topică.* **6** *adj.* Care ține de topică, care se referă la topică. **7** *adj.* (*top.*) Care denumește locuri, localități. ◇ *Nume topic* v. nume. • pl. *-ci*, *-ce.* /<fr. ***topique***, germ. ***topisch***, ***Topik***, lat. ***topĭcus***, ngr. ***τοπικός***.

topicalizá *vb. I. tr.* (*lingv.*; *compl. indică constituenții frazei*) A transforma în topic. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***topicaliser***.

topicalizáre *s.f.* (*lingv.*) Acțiunea de *a topicaliza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***topicaliza***.

topílă *s.f.* **1** Loc îngrădit în albia unui rîu sau într-o apă stătătoare unde se pun la topit cînepa sau alte plante textile; bazin de topire a plantelor textile, săpat în cîmp și legat printr-un canal de o apă curgătoare sau de un lac. **2** Cuptor sau vas pentru topirea metalelor. • acc. și *tópilă.* pl. *-e.* /<bg. ***mопило***, srb. ***topilo***.

topinambúr *s.m.* (*bot.*) Plantă originară din America, cu rădăcinile sub formă de tuberculi, care se folosesc mai ales în hrana porcilor (*Helianthus tuberosus*); nap. • pl. *-i.* /<fr. ***topinambour***; cf. nm. pr. *Topinambous*, nume dat în sec. 16 unor triburi de indieni din Brazilia.

topíre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *topi* și rezultatul ei. ◇ *Punct* (sau *temperatură*) *de topire* = temperatura la care un corp începe să se topească. ◇ Fig. *Carnea-nduioșată și-atotștiutoare Îți va face-un suflet din topirea ei* (VOIC.). • pl. *-i.* /v. ***topi***.

topíst, -ă *s.m.*, *s.f.* Cel care întocmește topuri. • pl. *-iști*, *-iste.* /***top***³ + *-ist*.

topít¹ *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *topi.* • /v. ***topi***.

topít², -ă *adj.* **1** (*despre corpuri solide*) Care a devenit lichid sau moale sub efectul căldurii. *Se simțea mirosul înăbușitor al plumbului topit* (E. BAR.). ◇ Fig. *Albastrul șters al văzduhului topit apăsa greu peste pămînt* (HOG.). **2** Fig. (*despre oameni*) Care este slăbit, tras, consumat; istovit, vlăguit, obosit. **3** Fig. Care este estompat, șters. *Soarele cădea ca o spadă pe icoanele rusești scrise în culori topite* (E. BAR.). ◆ Care este măcinat, descompus, dezagregat; putrezit. **4** (*despre plante textile*) Care s-a descompus prin menținerea în apă în scopul separării fibrelor textile. • pl. *-ți*, *-te.* /v. ***topi***.

topitór, -oáre *s.m.*, *s.f.* **1** *s.m.*, *s.f.* Muncitor care lucrează la un cuptor de topit sau, în general, la topirea unor materiale în cadrul procesului de producție al unei întreprinderi. **2** *s.f.* (*înv.*) Cuptor special pentru topirea metalelor. *Pîntecul de iad al topitoarelor din turnătorii* (G. M. ZAMF.). ◆ Vas pentru topit. • pl. *-ori*, *-oare.* /***topi*** + *-tor*.

topitoríe *s.f.* (*tehn.*) Instalație pentru topirea unor materiale. ◆ (*ind. text.*) Unitate industrială în care, din tulpinile de in, de cînepă etc., se separă, prin topire, fibrele textile liberiene și se prelucrează pentru obținerea fuiorului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***topitor*** + *-ie*.

topitúră *s.f.* **1** Substanță lichidă obținută prin topirea unei substanțe care, la temperatura obișnuită, este solidă. ◆ (*metalurg.*) Metal lichid dintr-un cuptor de topit în timpul unui ciclu de topire sau de elaborare. **2** (*reg.*) Slănină subțire (de pe burta porcului) care se topește pentru a se obține din ea untură. ◆ (*culin.*; *în forma „tochitură"*) Mîncare (moldovenească) preparată din bucățele de carne de porc prăjite, care se servește cu brînză, mămăligă (și ouă). ◇ Expr. *Cu topitură* = cu mîncăruri bune, alese. • pl. *-i.* /***topi*** + *-tură*.

tópless *adj.invar.* Care nu are nimic pe bust, cu sînii descoperiți; care poartă numai slip. • /<engl. ***topless***.

topliță *s.f.* (*reg.*) **1** Izvor, pîrîiaș cu apă caldă. ◆ Ochi de apă caldă care nu îngheață iarna. **2** Braț izolat, mort al unui rîu; apă stătătoare, bălțoacă. **3** Loc special amenajat într-o topliță pentru puieții de salmonide din incubatoare, în vederea acomodării înainte de trecerea lor în apele curgătoare. • pl. *-e.* /<bg. ***mоплица***.

toplițeán, -ă *s.m.*, *s.f.*, *adj.* **1** *s.m.*, *s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Topliței sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii Topliței. **2** *adj.* Care aparține Topliței sau topliținilor, care se referă la Toplița sau la topliteni; originar din Toplița. • pl. *-eni*, *-ene.* /nm. pr. (oraș în județul Harghita) ***Toplița*** + *-ean*.

toplițeáncă *s.f.* Femeie care face parte din populația de bază a Topliței sau este originară de acolo. • pl. *-ence.* /***toplițean*** + *-că*.

top-modél *s.n.* Persoană care lucrează în modelling. • pl. *-e.* /<engl. ***top-model***.

topo¹- v. top¹-.

tópo² *s.n.* Plan topografic. • /<fr. ***topo[graphie]***.

topobiónt *s.m.* (*biol.*) Organism caracteristic și dominant într-un biotop. • sil. *-bi-ont.* pl. *-ți.* /<fr. ***topobionte***.

topocéntric, -ă *adj.* (*astron.*) Care aparține topocentrului, care se referă la topocentru. • pl. *-ci*, *-ce.* /<germ. ***topozentrisch***.

topocéntru *s.n.* (*astron.*) Locul de observație ca punct de origine. • pl. *-e.* /<germ. ***Topozentrum***.

topoclimát *s.n.* (*climat.*) Topoclimă. • /<fr. ***topoclimat***, rus. ***монoклимат***.

topoclimatológic, -ă *adj.* (*climat.*) Care aparține topoclimatologiei, care se referă la topoclimatologie. • pl. *-ci*, *-ce.* /***topoclimatolog[ie]*** + *-ic*.

topoclimatologíe *s.f.* (*climat.*) Ramură a climatologiei care se ocupă cu studiul topoclimatelor. • g.-d. *-iei.* /***topoclimat*** + *-logie*.

topoclímă *s.f.* (*climat.*) Climă determinată de condițiile geografice (de relief) locale; microclimă, topoclimat. • /***topo¹-*** + ***climă***.

topodém *s.n.* (*biol.*) Populație care ocupă o regiune geografică mai mult sau mai puțin definită. • /<it. ***topodemo***.

topoestezíe *s.f.* (*med.*) Topognozie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***topoesthésie***.

topofobíe *s.f.* (*psih.*) Stare de frică bolnăvicioasă, obsedantă și nemotivată față de anumite locuri (păduri, piețe etc.), care apare în stările astenice. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***topophobie***; cf. gr. *τόπος* „loc", *φόβος* „teamă".

topofototaxíe *s.f.* (*bot.*) Mișcare de reacție a plantelor în direcția sursei de lumină. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***topophototaxie***.

topogán *s.n.* v. tobogan.

topogén, -ă *adj.* (*bot.*; *despre mlaștini*) Ale cărei plante își extrag substanțele nutritive necesare din apele înconjurătoare. • pl. *-i*, *-e.* /<germ. ***topogen***.

topogenéză *s.f.* (*biol.*) Proces de formare și de dezvoltare a configurației morfologice a organismelor în cursul ontogeniei. • /<engl. ***topogenesis***.

topognozíe *s.f.* (*med.*) Localizare a unei excitații percepute la suprafața tegumentelor; topoestezie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***topognosie***.

topográf, -ă *s.m.*, *s.f.* (*topogr.*) Specialist în topografie. ◇ (*adj.*) *Un tînăr inginer topograf* (ALECS.). • pl. *-i*, *-e.* /<fr. ***topographe***, germ. ***Topograph***.

topográfic, -ă *adj.* (*topogr.*) Care ține de topografie, care se referă la topografie. ◇ *Peniță topografică* = peniță specială, cu care se execută, în topografie, hărți, planuri și desene. *Planșetă topografică* v. planșetă. *Reprezentare topografică* v. reprezentare. *Semnal topografic* v. semnal. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***topographique***, it. ***topografico***.

topografíe *s.f.* **1** Ramură a geodeziei care se ocupă cu studiul tehnicii măsurătorilor și a calculelor unor porțiuni mici ale suprafeței terestre văzute în plan orizontal, precum și tehnica reprezentării grafice a acestora. **2** Înfățișare, așezare a unui loc, a unui oraș etc. ◆ Descriere amănunțită a acestei înfățișări. **3** Analog. Relief, configurație a unui teren, a unui organ anatomic etc. *Topografia organelor abdominale.* **4** Figură de compoziție constînd în descrierea cadrului de desfășurare a unei scene (un templu, un palat, un peisaj). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***topographie***, germ. *Topographie*; cf. gr. *τόπος* „loc", *γραφία* „grafie".

topológic, -ă *adj.* **1** (*mat.*) Care ține de topologie, care se referă la topologie. **2** (*filos.*) *Sistem topologic* = sistem mnemotehnic prin care ideile abstracte se corelează cu ideile concrete, familiare. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***topologique***.

topologíe *s.f.* (*mat.*) **1** Ramură a matematicii care se ocupă cu studiul deformațiilor continue în geometrie și al raporturilor dintre teoria suprafețelor și analiza matematică. **2** Structură care se definește pe o mulțime de puncte cu ajutorul unei părți a acesteia. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***topologie***.

topométric, -ă *adj.* (*topogr.*) Care ține de topometrie, care se referă la topometrie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***topométrique***.

topometríe *s.f.* (*topogr.*) Ramură a topografiei care se ocupă cu studiul tehnicii măsurătorilor și a calculelor necesare pentru întocmirea hărților și a planurilor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***topométrie***; cf. gr. *τόπος* „loc", *μέτρον* „măsură".

topometríst, -ă *s.m., s.f.* (*topogr.*) Topometru. • pl. *-iști, -iste.* /***topometru*** + *-ist.*

topométru, -ă *subst.* (*topogr.*) **1** *s.m., s.f.* Specialist în lucrări de topometrie; topometrist. **2** *s.n.* Instrument folosit în topometrie. • pl. *m. -i, f., n. -e.* /<fr. ***topomètre***.

topomórf, -ă *adj.* (*biol.; despre organisme, populații etc.*) Care prezintă o serie de particularități produse de mediu. • pl. *-i, -e.* /***topo***[1]*-* + *-morf.*

toponím *s.n.* (*top.*) Toponimic. • pl. *-e.* /<fr. ***toponyme***.

toponímic, -ă *adj., s.n.* (*top.*) **1** *adj.* Care aparține toponimiei, care se referă la toponimie. **2** *s.n.* Nume propriu de oraș, de sat, de apă, de munte etc.; toponim. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***toponymique***.

toponimíe *s.f.* **1** (*top.*) Totalitatea numelor de locuri, a denumirilor geografice ale unei regiuni, ale unei țări etc.; toponomastică. **2** (*lingv.*) Ramură a onomasticii care studiază originea, sensul, forma și evoluția numelor proprii de locuri; toponomastică. **3** (*med.*) Parte a morfologiei medicale care indică poziția și locul organelor și părților anatomice. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***toponymie***; cf. gr. *τόπος* „loc", *ὄνυμα* „nume".

toponimíst, -ă *s.m., s.f.* (*top.*) Specialist în toponimie. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***toponymiste***.

toponomástic, -ă *s.f., adj.* (*top.*) **1** *s.f.* Toponimie. **2** *adj.* Care ține de toponomastică, care se referă la toponomastică. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***toponomastique***, germ. ***Toponomastik***.

topór *s.n.* **1** Unealtă pentru tăiat copaci, pentru despicat lemne etc., formată dintr-un corp de oțel cu tăiș la un capăt și cu un ochi la partea opusă, în care se fixează o coadă de lemn tare. ◇ *Topor de piatră* = unealtă primitivă de muncă și apărare formată dintr-o piatră legată de o coadă. ◇ Loc.adj., adv. *Din topor* = (care este) lipsit de finețe; grosolan, necioplit. ◇ Expr. *A fi topor de oase* = a avea de îndurat greutăți mari, a suferi mult. *A sta cu toporul la brîu* = a fi în permanență gata de ceartă, de bătaie. *A face* (cuiva) *un topor* (sau *toporul*) = *a)* a înșela, a păcăli; a juca cuiva o festă; a face cuiva rău; *b)* a bate zdravăn. (*A scăpa*) *cu chica topor* = (a scăpa) cu părul măciucă, îngrozit, înfricoșat. *Coadă de topor* v. coadă. (*Ca sau cît*) (*de*) *o muchie de topor* v. muchie. ◆ Lovitură dată cu toporul. *A doborît copacul din trei topoare.* **2** (*astron.; pop.; art.; nm. pr.*) Constelația Perseu. • pl. *-oare.* /<sl. veche *топоръ*.

toporáș *s.m., s.n.* **I** *s.m.* (*bot.*) Numele mai multor plante din familia violaceelor, cu florile albastre-violete, rar roșietice sau albe: *a)* (și *toporași-de-munte, toporași-de-pădure*) violete (*Viola odorata*); *b)* tămîioară (*Viola hirta*); *c)* viorele (*Viola mirabilis*); *d)* colțunii-popii (*Viola silvestris*); *e)* trei-frați-pătați (*Viola tricolor*). **II** **1** *s.n.* Dim. al lui *topor*; toporel. **2** *s.m.* (*înv.*) Muncitor care lucra cu toporul. **3** *s.m.* (*înv.*) Țăran care lucra cu brațele. ◆ Muncitor care lucra cu brațele la întreținerea drumurilor. • pl. *m. -i, n. -e.* /***topor*** + *-aș.*

toporél *s.n.* Toporaș. • pl. *-e.* /***topor*** + *-el.*

toporíșcă *s.f.* Topor cu coadă scurtă (folosit altădată și ca armă de luptă); bardă. ◇ Expr. *Din topor, toporișcă* = dintr-o situație mai bună într-una mai rea. • pl. *-iști.* /<bg. ***монорушка***.

toporíște *s.f.* **1** Coadă de coasă, de topor, de secure. ◇ Expr. *A o pune în toporiște* = (*despre lucrări, acțiuni etc.*) a plănui; a pune la cale. **2** (*reg.*) Topor mic. ◇ Expr. *Din secure* (sau *din topor*), *toporîște* = dintr-o situație mai bună într-una mai rea. • pl. *-i.* și *toporîște* *s.f.* /<sl. veche *топорьште*.

toporí *vb. IV. tr.* **1** (*înv., reg.*) A lovi, a tăia cu toporul. **2** Fig. A pregăti în grabă. **3** Fig. A inventa, a născoci. • prez.ind. *-ăsc.* /***topor*** + *-i.*

toporíe *s.f.* (*reg.*) Coada coasei. ◇ Expr. *A o pune în toporîie* = (*despre lucrări, acțiuni etc.*) a plănui, a pune la cale. • pl. *-ii.* /de la ***topor***.

toporíște *s.f.* v. toporiște.

toporít, -ă *adj.* (*reg.; despre obiecte*) Care este lucrat neîngrijit, grosolan; din topor. • pl. *-ți, -te.* /v. ***toporî***.

tópos *s.n.* (*lit.*) Model al tradiției culturale (idee, temă, motiv etc.) pe care scriitorul îl preia, adăugîndu-i semnificații noi; clișeu cultural. Ex.: *Lumea ca vis.* • pl. *-uri.* /<gr. ***τόπος*** „loc".

topotaxíe *s.f.* (*bot.*) Mișcare de orientare a plantelor în funcție de izvorul de excitație; topotropism. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***topotaxie***.

topotí *vb. IV.* v. tropoti.

topotíp *s.n.* (*biol.*) Organism cu același habitat al tipului original. • pl. *-uri.* /<fr. ***topotype***.

topotropísm *s.n.* (*bot.*) Topotaxie. • /<fr. ***topotropisme***.

topsecá *vb. I.* **1** *tr.* (*înv., pop.*) A otrăvi, a învenina. **2** *refl.* Fig. (*reg.*) A se supăra, a se necăji. • prez.ind. *toápsec, -chez.* /lat. ***toxicare***.

topsecát, -ă *adj.* **1** (*înv., pop.*) Care este otrăvit, intoxicat. **2** Fig. (*reg.*) Care este supărat, îmbufnat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***topseca***.

topsecătúră *s.f.* (*înv., pop.*) Rană, mușcătură otrăvită, înveninată. • pl. *-i.* /***topseca*** + *-ătură.*

top secret [top'sikrit] *loc.adj.* Ultrasecret. • /<engl. ***top secret***.

topsín *s.n.* v. topspin.

topspín *s.n.* (*sport; la tenis, ping-pong, golf*) Lovitură de atac în urma căreia mingea, rotindu-se în direcția de mers, urmează o traiectorie neprevăzută. • și *topsín* *s.n.* /cf. engl. *topspin*.

toptán *s.n.* Loc.adj., adv. (*pop.*) *Cu toptanul* = *a)* (care este) în cantitate mare, cu ridicata, angro; *b)* ext. (care este) foarte mult, din belșug. ◆ (*înv.; adv.*) Cu grămada. *Oi, cari s-au vîndut toptan dumisali logofătului Constantin Balș* (DOC.). • /<tc. ***toptan***.

toptangeríe *s.f.* (*ieșit din uz*) **1** Negoț cu ridicata. **2** Magazin în care se vindea cu ridicata, cu toptanul. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***toptangiu*** + *-ărie.*

toptangíu *s.m.* (*înv.*) Negustor angrosist. • pl. *-gii.* /<tc. ***toptancı***.

topúz *s.n.* (*în Ev. Med.*) Buzdugan cu capul îmbrăcat în argint și bătut cu nestemate, care, împreună cu sabia, tuiul și calul împărătesc, constituia simbolul învestiturii domnești conferite de sultan. ◇ Loc.adv. (*pop.*) *Cu topuzul* = cu sila, cu forța; cu brutalitate. ◆ Măciucă scurtă conferită de domn marilor demnitari. ◆ Gener. Buzdugan. ◆ Ext. Lovitură dată (la tălpi) cu topuzul. *De-mi spui minciuni, îți voi da cincizeci de topuze la tălpi* (FIL.). • pl. *-uri, -e.* /<tc. ***topuz***.

tor[1] *s.n.* **1** (*arhit.*) Mulură rotundă cu profil convex de la baza sau de la capitelul unei coloane. **2** (*geom.*) Corp geometric care rezultă din rotirea unui cerc în jurul unei axe situate în planul cercului, dar care nu trece prin centrul cercului. • pl. *-uri.* /<fr. ***tore***, lat. ***tōrus, -i*** „bucată de frînghie; umflătură".

tor[2] *s.n.* (*fran.*) Neplăcere, nemulțumire; pagubă, prejudiciu. • pl. *-uri.* /<fr. ***tort***.

tóra *s.f.* (*teol.; nm. pr.*) Nume dat de evrei legii lui Moise și *Pentateuhului* care o conține. • /<fr. ***thora***; cuv. ebr.

torac- Elem. de compunere „torace". • și *toraco-.* /<fr. ***thorac(o)***-; cf. gr. *θώραξ, -ακος* „platoșă, torace".

toracál, -ă *adj.* (*anat.*) Toracic. • pl. *-i, -e.* /***torace*** + *-al.*

toráce *s.n.* **1** (*anat.*) Regiune a corpului la om și la animalele vertebrate cuprinsă între gît și abdomen, formată dintr-o cavitate închisă lateral de coaste, anterior de stern, posterior de coloana vertebrală și inferior de diafragmă, în care se află principalele organe ale sistemului respirator și circulator. ◆ Ext. Piept. **2** (*entom.*) Segment mijlociu al corpului insectelor, de care se articulează picioarele. • pl. *-ce.* și (*înv.*) *toráx* *s.n.* /<it. ***torace***, lat. ***thōrax, -acis***; cf. gr. *θώραξ*.

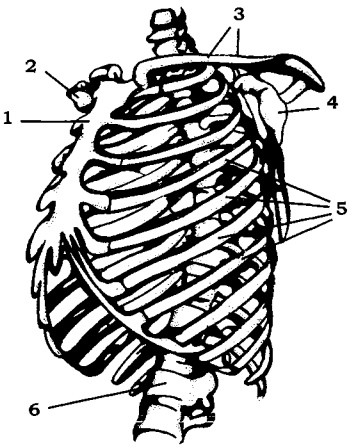

Cutia toracică a omului

1. Stern.
2. Manubriu sternal.
3. Claviculă.
4. Scapulă.
5. Coaste.
6. Coloana vertebrală.

toracectomíe *s.f.* (*chir.*) Rezecție a coastelor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***thoracectomie***; cf. gr. *θώραξ, ακος, ἐκτομή* „excizie".

toracentéză *s.f.* (*med.*) Puncție pleurală în scop explorator sau terapeutic; toracocenteză. • pl. *-e.* /<fr. ***thoracentèse***; cf. gr. *θώραξ, ακος* „piept", *κέντησις* „împungere, înțepătură".

torácic, -ă *adj.* (*anat.*) Care aparține toracelui, care se referă la torace; toracal. ◆ Care se află în torace. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***thoracique***; cf. gr. *θωρακικός*.

toraco- v. torac-.

toraco-abdominál, -ă *adj.* (*anat.*) Care aparține toracelui și abdomenului, care se referă la torace și la abdomen. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***thoraco-abdominal***.

toracocentéză *s.f.* (*med.*) Toracenteză. • pl. *-e.* /<fr. ***thoracocentèse***.

toracodínie *s.f.* (*med.*) Nevralgie intercostală. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***thoracodynie***.

toracolíză *s.f.* (*chir.*) Secționare a aderențelor pleuropulmonare pentru eliberarea mișcărilor plămînului. • pl. *-e.* /<engl. ***thoracolysis***.

toracometríe *s.f.* (*med.*) Măsurare a diametrelor și a perimetrului toracelui. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***thoracométrie***; cf. gr. *θώραξ, μέτρον* „măsură".

toracopág *s.m.* (*med.*) Monstru format din doi indivizi uniți la nivelul toracelui. • pl. *-gi.* /<fr. ***thoracopage***.

toracoplastíe *s.f.* (*chir.*) Intervenție la plămîn, făcută pentru a înlătura fistulele purulente sau părțile atacate de tuberculoză. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***thoracoplastie***.

toracopleuroplastíe *s.f.* (*chir.*) Procedeu chirurgical de tratare a acumulărilor de puroi cronice prin rezecții costale. • sil. *-ple-u-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***thoracopleuroplastie***; cf. gr. *θώραξ, ακος* „piept", *πλευρά* „coastă", *πλάσσω* „a forma, a modela".

toracoscopíe *s.f.* (*med.*) Pleuroscopie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***thoracoscopie***; cf. gr. *θώραξ, ακος* „piept", *σκοπέω* „a examina".

toracostomíe *s.f.* (*chir.*) Rezecție costală în vederea reducerii presiunii intratoracice. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***thoracostomie***; cf. gr. *θώραξ* „torace", *στόμα* „deschidere".

toracotomíe *s.f.* (*chir.*) Deschidere a cavității toracice pentru a examina organele aflate înăuntru. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***thoracotomie***; cf. gr. *θώραξ, ακος* „piept, torace", *τομή* „tăiere".

toracoxifopág *s.m.* (*med.*) Monstru dublu monocefal caracterizat prin sudarea sternului și a cartilajelor costale. • pl. *-gi.* /<fr. ***thoraco-xiphopage***.
toradélf *s.m.* (*med.*) Monstru monocefal cu două trunchiuri separate sub ombilic. • pl. *-i.* /<fr. ***thoradelphe***.
toráx *s.n.* v. torace.
torái *vb. IV.* v. turui.
tórbă *s.f.* v. tolbă.
torbíd, -ă *adj.* Tulbure. • pl. *-izi, -ide.* /<it. ***torbido***.
torcátor, -oáre *subst.* (*ind. text.*) **1** *s.m., s.f.* Persoană care toarce (manual sau la o mașină de tors). **2** *s.f.* Mașină sau unealtă pentru torsul materiilor textile. • pl. *-ori, -oare.* /***toarce*** + ***-ător***.
torcătoríe *s.f.* (*ind. text.*) **1** Atelier sau fabrică unde se torc fibre textile. **2** Ramură industrială care se ocupă cu transformarea fibrelor textile în fire; filatură. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***torcător*** + ***-ie***.
torcrét *s.n.* (*constr.*) Mortar din ciment și nisip. • /<germ. ***Torkret***.
torcretá *vb. I. tr.* (*constr.*) A aplica, în strat, sub presiune, un mortar de ciment, de beton fin, pentru executarea plăcilor subțiri de beton armat, a unor tencuieli de calitate superioară etc. • prez.ind. *-ez.* /<germ. ***torkretieren***.
torcretáre *s.f.* (*constr.*) Acțiunea de *a torcreta* și rezultatul ei; procedeu de preparare și de aplicare în strat, cu ajutorul aerului comprimat, a unui mortar de ciment sau a unui beton fin, folosit la executarea plăcilor subțiri de beton armat (învelitori, cupole etc.), la executarea unor tencuieli de calitate superioară etc. • pl. *-ări.* /v. ***torcreta***; cf. germ. *Torkretieren*.
tordánt, -ă *adj.* (*fam.*) Care este foarte caraghios, amuzant, comic. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***tordant***.
toreadór *s.m.* Cel care se luptă cu taurul într-o coridă; torero. • sil. *-re-a-.* pl. *-i.* /<fr. ***toréador***; cf. sp. *torero* <*toro* „taur".
torefiá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică tutun, cafea etc.*) A încălzi la foc direct pentru a distruge anumite elemente dăunătoare sau pentru a da o anumită aromă. **2** (*tehn.; compl. indică minereuri*) A arde, a calcina, a prăji. • sil. *-fi-a.* prez.ind. *-iez.* /<fr. ***torrefier***.
torefiére *s.f.* Acțiunea de *a torefia* și rezultatul ei; operație de încălzire la foc a unor produse, ca tutunul, cafeaua etc., în scopul uscării acestora sau pentru a fi înlăturate anumite elemente dăunătoare și a se obține o aromă specifică. • sil. *-fi-e-.* pl. *-i.* /v. ***torefia***.
torént *s.n.* **1** (*hidrol.*) Curs de apă temporar, cu viteză și putere de eroziune mare, cu debit variabil, care apare, în urma ploilor repezi și abundente sau după topirea bruscă a zăpezii, pe povîrnișurile munților și ale dealurilor; puhoi, șuvoi. ◇ Loc.adj. *În torente* = care este torențial. *Pe o ploaie în torente eram înapoi* (GAL.). ◇ Loc.adv. *În torent* = din belșug, din plin. ◇ Compar. *Se frământau ca un torent care căuta cu putere un drum* (PER.). ◇ Exager. *Te mirai că mai rezistă torentelor de ploaie* (EMIN.). ◇ Analog. *Asemeni torentului de lavă ce arde năvalnic* (BAR.). ◇ Fig. *Și stavilă decretă acestui torent barbar* (HEL.). *Tremuram, purtînd în sînu-mi un torent de fericire* (MACED.). **2** (*geomorf.*) Formă de relief care ia naștere ca urmare a acțiunii apelor torențiale. • pl. *-e.* /<fr. ***torrent***, it. ***torrente***, lat. ***torrens, -ntis*** <*torrĕre* „a pîrjoli".
torențiál, -ă *adj.* (*despre ploi*) Care are debit mare și este de durată scurtă; vijelios. *O ploaie torențială îmi schimbase toate planurile.* ◇ (*adv.*) *Ploaia începu torențial* (PER.). ◇ Fig. *Presupușii autori se umflau în pene... sub torențialele elogii* (BLA.). ◆ (*despre ape curgătoare*) Care are viteză mare de curgere, creșteri bruște de debit și puternic efect coroziv și distructiv. ◆ (*despre eroziuni*) Care este provocat de ploi cu debit mare și de scurtă durată. • sil. *-ți-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***torrentiel***, it. ***torrenziale***.
torențialitáte *s.f.* (*hidrol.*) **1** Regim neregulat de scurgere a torenților și a cursurilor montane vijelioase. **2** Totalitatea proceselor de eroziune, transport și acumulare, care se produc pe un versant în timpul scurgerii concentrate. • sil. *-ți-a-.* /***torențial*** + ***-itate***.
toréro *s.m.* Toreador. • /<sp. ***torero***.
toreútic, -á *adj.* (*în Grecia antică*) Care ține de toreutică, care se referă la toreutică. • sil. *-re-u-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***toreutique***.
toreútică *s.f.* **1** (*în antic. greacă*) Arta de a sculpta, de a cizela și de a asambla lemnul, aurul și fildeșul. **2** Restr. Artă a sculpturii în bronz. **3** Totalitatea obiectelor de podoabă specifice unui popor. • sil. *-re-u-.* /<fr. ***toreutique***.
torianít *s.n.* (*chim.*) Oxid natural de uraniu și de toriu. • sil. *-ri-a-.* /<fr. ***thorianite***.
toríd, -ă *adj.* Care este foarte cald; arzător, dogoritor, fierbinte. *Verile toride reveneau acum în amintirea ei.* ◇ *Zonă toridă* = porțiune de pe suprafața pămîntului, cuprinsă între cele două tropice, unde temperatura este foarte ridicată tot timpul anului. ◇ Fig. *Prindea..., odată cu aceste imagini toride sau răcoritoare, frînturi de conversație* (CE. PETR.). • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***torride***, lat. ***torridus, -a, -um*** <*torrĕre* „a pîrjoli".
toríște *s.f.* (*reg.*) **1** Loc de odihnă al oilor și al vacilor în timpul amiezii, al nopții și al iernii. **2** Loc unde se dă oilor de mîncare (iarna). **3** Loc unde pasc animalele. **4** Adăpost pentru oi și capre. **5** Loc unde se mulg oile. **6** Adăpost pentru păstorul vitelor. **7** Resturi de paie, de fîn etc. din iesle sau de pe locul unde au mîncat vitele sau oile. **8** (*la pl.*) Tulpini de porumb tăiate, servind ca hrană pentru vite. • pl. *-i.* și *târiște, tórîște, tóroște, túriște s.f.* /<bg. ***mopuще***.
torít *s.n.* (*mineral.*) Silicat natural de toriu din grupa zirconiului, de culoare galbenă, variind pînă la negru, cu luciu sticlos sau gras, puternic radioactiv, care apare în pegmatite, granite, sienite etc. și care este întrebuințat, ca minereu, pentru extragerea unor elemente radioactive. • /<fr. ***thorite***.
tóriu *s.n.* (*chim.*) Element chimic radioactiv, natural, din grupa actinidelor, cenușiu, greu fuzibil, ductil, metal cu aspect asemănător cu cel al platinei, folosit la fabricarea sitelor pentru lămpile de iluminat cu gaz aerian, pentru activarea filamentelor tuburilor electronice, drept combustibil nuclear etc. (*Th.*). • /<fr. ***thorium***; cf. nm. pr. *Thor*, zeu din mitologia nordică.
toriumterapíe *s.f.* (*med.*) Folosirea terapeutică a toriului. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***thoriumthérapie***.
tórîște *s.f.* v. toriște.
tormentát, -ă *adj.* v. turmentat.
torminós, -oásă *adj.* (*med.*) Care se referă la colicele intestinale; cu caracter de colică. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***tormineux***, lat. ***torminōsus, -a, -um*** <*tormĭna, -arum* „crampe".
tornádă[1] *s.f.* (*meteor.*) Vîrtej de vînt violent cu viteză foarte mare, care cuprinde regiuni întinse. ◆ (*în bazinul fluviului Mississippi și în America Centrală*) Vîrtej de vînt devastator, cu arie de acțiune restrînsă, însoțit adesea de ploi torențiale, provocat de pătrunderea maselor de aer rece din vest peste aerul cald și umed din zona Mării Caraibilor. ◆ (*în V Africii*) Furtună puternică, catastrofală, de scurtă durată, dar cu extindere mare în suprafață, provocată de întîlnirea maselor de aer cald și umed din musonul de S-V cu aerul uscat provenit din Sahara. • pl. *-e.* /<fr. ***tornade***, sp. ***tornado*** „furtună" <*tornar* „a roti".
tornádă[2] *s.f.* (*lit.*) Dedicație care încheia poezia trubadurilor, în care se relua o idee deja exprimată și unele versuri folosite mai înainte, în aceeași piesă. • pl. *-e.* /<fr. ***tornada***.
toroíd *s.n.* **1** (*geom.*) Suprafață generată de o curbă închisă care se rotește în jurul unei axe din planul curbei și care nu o intersectează. **2** Ext. Corp solid mărginit de o astfel de suprafață. • pl. *-ide.* /<fr. ***toroïde***, germ. ***Toroid***.
toroidál, -ă *adj.* Care este în formă de toroid. • sil. *-ro-i-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***torroïdal***.
toroipán, -ă *subst.* (*pop.; fam.*) **1** *s.n.* Bîtă, măciucă. ◇ Loc.adv. *Cu toroipanul* = cu forța. **2** *s.m., s.f.* Fig. Persoană voinică. • pl. *-i, -e.* /cf. *toropală*.
torón[1] *s.n.* **1** Mănunchi de fire (subțiri) răsucite în același sens, folosit la fabricarea frînghiilor, a cablurilor etc. **2** (*arhit.*) Ciubuc mare, rotund, așezat la extremitatea unei suprafețe drepte. • pl. *-oane.* /<fr. ***toron***.
torón[2] *s.n.* (*chim.*) Emanație a toriului, izotop al radonului. • /<fr. ***thoron***, engl. ***thoron***, germ. ***Thoron***.
toronát, -ă *adj.* Care este alcătuit din fire subțiri răsucite împreună. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***toronné***.
toropáiă *s.f.* (*reg.*) Ciomag, bîtă. • pl. *-e.* /<ngr. ***το ρόπαλον***.
toropeálă[1] *s.f.* **1** Stare de amorțeală, de buimăceală (premergătoare somnului); somnolență. *Cum m-am întins în pat, cum m-a învăluit o toropeală plăcută.* ◆ Lîncezeală, apatie, indiferență. *Vestea îl scosese din toropeala ce îl cuprinsese în ultimele zile.* ◆ Visare, reverie. *Sunetul ascuțit al soneriei m-a trezit din toropeala adîncă în care căzusem.* **2** Căldură mare; arșiță, dogoare, zăpușeală. *Toropeala cuprindea, încetul cu încetul, tot orașul.* • pl. *-eli.* /***toropi***[1] + *-eală*.
toropeálă[2] *s.f.* (*reg.*) Bătaie zdravănă. • pl. *-eli.* /***toropi***[2] + *-eală*.
toropí[1] *vb. IV. tr.* A aduce în stare de toropeală; a ameți, a buimăci, a moleși. *Toropiți de căldură erau și oamenii* (SADOV.). ◆ A copleși, a cuprinde; a năpădi. *Am observat că era toropită de necazuri și nu putea scoate două vorbe.* ◇ Expr. *A-l toropi* (pe cineva) *somnul* v. somn. • prez.ind. *-esc.* /<ucr. ***moponumu(ся)***.
toropí[2] *vb. IV. tr.* (*pop.; compl. indică ființe*) A bate zdravăn; a ucide în bătăi. ◆ Ext. A omorî. • prez.ind. *-esc.* /de la ***toropală***, prin derivare regresivă.
toropíre *s.f.* Faptul de *a toropi*[1]. • pl. *-i.* /v. ***toropi***[1].
toropít, -ă *adj.* **1** Care este moleșit, amețit, amorțit (de somn, de căldură etc.). *O femeie toropită stătea pe verandă.* **2** Care este copleșit, năpădit, biruit (de ceva). • pl. *-ți, -te.* /v. ***toropi***[1].
toropitór, -oáre *adj.* Care toropește, care provoacă toropeală; moleșitor, amețitor. • pl. *-ori, -oare.* /***toropi*** + *-tor*.
tóroște *s.f.* v. toriște.
torpác *s.n.* v. tîrpac.
torpán *s.n.* v. tîrpan.
torpedáre *s.f.* Torpilare. • /după germ. *torpedieren*.
torpédo[1] *s.n.* **1** (*și în forma „torpedou"*) Perete care separă într-un autovehicul locul conducătorului de cel al motorului și pe care se fixează aparatele de bord. *Căută în torpedo și scoase la iveală o cutie cu casete.* **2** Automobil descoperit, care poate fi închis printr-o capotă sau prin perdele laterale. **3** Sistem de frînă pentru biciclete, la care frînarea se obține prin inversarea sensului de rotație a pedalelor. • acc. și *torpedó*. pl. *-uri.* și *torpedóu s.n.* /<fr. ***torpédo***, engl. ***torpedo***.

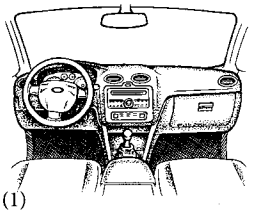

torpedo[1] (1)

torpédo[2] *s.n.* (*alim.*) Salam gros preparat din carne tocată de porc și de vită, amestecată cu bucăți de slănină. • /<sp. ***torpedo***.
torpedóu *s.n.* v. torpedo[1].
torpíd, -ă *adj.* **1** Care este leneș, molatic, încet, greoi. **2** (*med.; despre plăgi, leziuni etc.*) Care nu are tendință de vindecare sau agravare. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***torpide***, it. ***tòrpido***, lat. ***torpĭdus, -a, -um*** „încremenit".
torpilá *vb. I.* **1** *tr.* (*milit.*) A ataca și a lovi un vas inamic cu o torpilă. **2** *tr.* (*ind. extract.*) A efectua operația de producere a exploziei comandate de la suprafață în interiorul găurii de sondă, cu ajutorul unei torpile. **3** *tr.* Fig. A submina, a face să eșueze un plan, o acțiune etc. *Mi-a torpilat speranța.* **4** *refl.* (*fam.*) A se ameți de la băutură. *Se torpilase bine la petrecerea de la hotel.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***torpiller***.
torpiláre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *torpila* și rezultatul ei; torpedare. • pl. *-ări.* /v. ***torpila***.

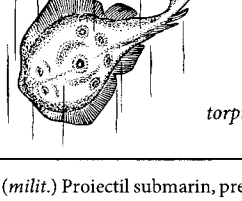

torpilă (3)

torpílă *s.f.* **1** (*milit.*) Proiectil submarin, prevăzut cu motor propriu și cu încărcătură de exploziv, care poate fi lansat de la bordul unei nave, dintr-un avion sau de pe coastă în scopul distrugerii navelor inamice. **2** (*milit.*) Recipient cu exploziv folosit pentru a face o torpilare. **3** (*iht.*) Pește marin cu scheletul cartilaginos, lung de 1,5-2 m și lat de 1 m, cu corpul turtit dorsoventral, înzestrat cu organe speciale care produc descărcări electrice și cu care ucide prada (*Torpedo marmorata*). • pl. *-e.* /<fr. ***torpille***.

torpilór, -oáre *adj., s.n., s.m.* (*milit.*) **1** *adj.* (*despre nave, avioane, submarine etc.*) Care este înzestrat cu instalații de lansat torpile. **2** *s.n.* Navă de luptă de tonaj mic (300-400 t), rapidă, echipată cu instalații de lansat torpile. **3** *s.m.* Marinar specializat în manevrarea și lansarea torpilelor. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***torpilleur***.

torpoáre *s.f.* Toropeală, lîncezeală, somnolență. • /<fr. ***torpeur***, lat. ***torpor, -oris*** „amorțire".

torques ['torkves] *s.n.* Colier, colan metalic, în formă de torsadă. • /<lat. ***torques, -is*** <*torquĕre* „a răsuci".

torr *s.m.* (*fiz.*) Unitate de măsură a presiunii egală cu presiunea exercitată de o coloană de mercur înaltă de 1 mm pe o suprafață de 1 cm^2 la temperatura de 0°C. • pl. *-i.* /<fr., engl. ***torr***; cf. nm. pr. Evangelista *Torricelli*, fizician și matematician italian.

tors[1] *s.n.* **1** Faptul de *a toarce*; toarcere. *Bătrîna se ocupă mai mult cu torsul acum.* **2** Sunet produs de pisici cînd torc. *Torsul pisicii îmi dădea o stare de moleșeală.* • /v. ***toarce***.

tors[2] *s.n.* **1** (*în arte*) Sculptură reprezentînd partea superioară a corpului omenesc, fără membre (și fără cap). *Un tors, un detaliu păstrat dintr-o frescă* (VIANU). **2** Trunchiul (gol) al corpului omenesc. • pl. *-uri.* /<fr. ***torse***, it. ***torso***.

tors[3]**, toársă** *adj.* Care a fost transformat în fire; răsucit. *Canură toarsă nu era pentru bătătură* (CR.). • pl. *torși, toarse.* /v. ***toarce***.

torsadă *vb. I. tr.* A răsuci un fir în jurul unei axe, alta decît cea proprie. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***torsader***.

torsadáre *s.f.* Acțiunea de *a torsada* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***torsada***.

torsádă *s.f.* (*arhit.*) Motiv decorativ care imită o funie răsucită, frecvent și în plastica arhitectonică românească în lemn sau în piatră. • pl. *-e.* /<fr. ***torsade***.

torsátură *s.f.* Ceea ce s-a tors; tort. • pl. *-uri.* /***tors***[1] + *-ătură*.

torsio- Elem. de compunere „deformație, torsiune", „răsucire". • /<fr. ***torsio-***; cf. lat. *torsĭo, -onis* „răsucire".

torsiográf *s.n.* Aparat de măsurat, folosit pentru înregistrarea grafică a deformațiilor barelor supuse la torsiune. • sil. *-si-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***torsiographe***.

torsiográmă *s.f.* Grafic înregistrat la torsiograf. • sil. *-si-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***torsiogramme***.

torsiométru *s.n.* **1** Instrument pentru măsurarea deformației la torsiune a barelor. **2** Aparat pentru determinarea rezistenței hîrtiei la torsiune. **3** (*ind. text.*) Aparat folosit pentru a determina numărul posibil de răsuciri pe o anumită lungime a firului. • sil. *-si-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***torsiomètre***.

torsionà *vb. I.* **1** *tr., refl.* A (se) răsuci. *Și-a torsionat într-un mod ciudat trupul.* ◆ Ext. A (se) deforma. *Valiza s-a torsionat din cauza greutății.* **2** *tr.* (*compl. indică materiale*) A prelucra prin răsucire. • sil. *-si-o-.* prez.ind. *-ez.* /de la ***torsiune***.

torsionáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *torsiona* și rezultatul ei. • sil. *-si-o-.* pl. *-ări.* /v. ***torsiona***.

torsiúne *s.f.* **1** Deplasare relativă a două secțiuni paralele și transversale ale unui obiect solid; răsucire. ◆ (*ind. text.*) Indice care arată gradul de torsionare a unui semitort, exprimat prin numărul de răsuciturі pe unitatea de lungime. **2** (*geom.*) *Torsiunea unei curbe* (*din spațiu*) *într-un punct* (*al ei*) = limita raportului dintre unghiul planelor oscilatoare (în punctul dat și cel vecin lui) și lungimea arcului de pe o curbă situat între punctul vecin și cel dat. **3** (*med.*) Scrîntitură, luxație. • pl. *-i.* /<fr. ***torsion***, lat. ***torsĭo, -onis***.

torsór *s.m.* (*mat.*) Sistem de vectori glisanți. • pl. *-i.* /<fr. ***torseur***.

torșón *s.n.* Cîrpă de praf, de vase etc. • pl. *-oane.* /<fr. ***torchon***.

tort[1] *s.n.* (*țes.*) **1** Fir tors de in, de cînepă etc. ◆ Legătură sau scul din astfel de fire. ◇ Fig. *Se rupe tortul galben al razelor de lună* (GOGA). **2** Țesătură, pînză făcută din fire de in sau de cînepă, făcută în gospodăria țărănească. • pl. *-uri.* /lat. ***tortus, -us***.

tort[2] *s.n.* (*culin.*) Prăjitură (de formă cilindrică) făcută din mai multe blaturi, avînd între ele straturi de cremă, de dulceață etc., acoperită cu o glazură, cu frișcă sau cu o cremă și ornamentată. *Îi făcuseră un tort de ciocolată pentru ziua lui.* ◇ Expr. *Bomboana de pe tort* v. bomboană. • pl. *-uri.* și *tórtă s.f.* /<germ. ***Torte***; cf. it. *torta*.

tortár, -ă *adj, subst.* **1** *adj.* (*despre vase de ceramică*) Care este prevăzut cu toarte. **2** *subst.* (*reg.*) Sfredel cu care se găurește toarta la vasele de lemn. ◆ Restr. Mînerul sfredelului. • pl. *-i, -e.* /***toartă*** + *-ar*.

tórtă *s.f.* v. tort[2].

tortícolis *s.n.* (*med.*) Simptom caracterizat prin înclinarea laterală a capului și a gîtului, în urma unor hipertonii musculare vertebrale sau nervoase. ◆ Ext. Durere provocată de un astfel de simptom. • /<fr. ***torticolis***; cf. lat. *tortus* „răsucit", *collum, -i* „gît".

tortíl, -ă *adj.* Care se învîrtește în spirală. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***tortĭlis, -e*** „răsucit".

tortíță *s.f.* Dim. al lui *toartă*. • pl. *-e.* /***toartă*** + *-iță*.

tortoniăn, -ă *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Subetaj al miocenului, caracterizat prin depozite marine și lagunare, prin prezența unei faune de lamelibranhiate, gasteropode etc. și prin alge calcaroase. **2** *adj.* Care aparține tortonianului; specific tortonianului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din tortonian. • sil. *-ni-an.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***tortonien***.

tortuós, -oásă *adj.* **1** (*despre cursurile apelor*) Care este răsucit în spirală; care are curbe repezi; sinuos, cotit, meandric. ◆ Fig. (*despre moduri de exprimare, gîndire*) Care este întortocheat, încîlcit, complicat; penibil. **2** Fig. (*despre acțiuni, fapte*) Care este ascuns, viclean. • sil. *-tu-os.* pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***tortueux***, lat. ***tortuōsus, -a, -um*** <*tortus* <*torquĕre* „a răsuci".

tortuozitáte *s.f.* **1** Stare a ceea ce este tortuos; întortochere, răsucire. **2** (*geol.*) Caracteristică a unor rețele de canale capilare din masa rocilor de a prezenta sinuozități și întortocheri. • sil. *-tu-o-.* /<fr. ***tortuosité***.

tortură *vb. I. tr.* **1** A supune (pe cineva) la chinuri fizice violente; a schingiui. *Ostaticii sînt torturați cu bestialitate.* ◆ Ext. A supune (pe cineva) la chinuri psihice; a provoca suferințe morale. **2** (*despre stări sufletești, imagini, idei etc.*; *compl. indică oameni*) A roade, a frămînta, a obseda în mod dureros. *Amintirea ei plecînd îl tortura zi și noapte.* **3** Fig. A forța, a stîlci, a poci cuvintele, stilul, limba, versul etc. *Au început a tortura ortografia* (MAIOR.). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***torturer***, it. ***torturare***.

torturánt, -á *adj.* Care torturează; chinuitor. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***torturant***.

torturáre *s.f.* Acțiunea de *a tortura* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***tortura***.

tortúră *s.f.* **1** Caznă, chin (la care erau supuși osîndiții). *Merit... o tortură care n-a fost născocită* (CE. PETR.). ◇ *Scaun de tortură* v. scaun. **2** Fig. Durere violentă (fizică sau psihică); patimă. *Viața pare o tortură* (BRĂ.). • pl. *-i.* /<fr. ***torture***, lat. ***tortūra, -ae***.

tórță *s.f.* **1** Faclă, fâclie. *Uriașa torță își înălța flacăra* (AGÂR.). ◇ Compar. *Patima lor crescu ca o torță* (GAL.). ◇ Fig. *Torțele răzvrătirii* (G. M. ZAMF.). **2** (*fiz.*) Tip de descărcare electrică asemănătoare unei flăcări, care apare pe conductoarele de înaltă frecvență. • pl. *-e.* /<it. ***torcia***; cf. fr. *torche*.

torțél *s.m.* (*bot.*) Numele mai multor plante erbacee, parazite: *a*) plantă fără frunze, cu tulpina filiformă, care se răsucește în jurul plantelor pe care trăiește, avînd florile roșietice (*Cuscuta epithymum*); *b*) plantă cu tulpina galben-verzuie, rar roșcată, cu florile albe sau roz, care crește prin tufișuri și bălării (*Cuscuta europaea*); *c*) (*reg.*) gălbează (*Cuscuta trifolii*). • pl. *-ței.* /***tort***[1] + *-el*.

torționár, -ă *adj., s.m.* **1** *adj.* Care torturează, care chinuie. **2** *s.m.* Persoană care torturează; călău, gîde. • sil. *-ți-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***tortionnaire***, lat. med. ***tortionarius***.

torulós, -oásă *adj.* (*bot.*; *despre organe alungite*) Care are mici umflături neregulate și cu gîtuiri între ele. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***toruleux***; cf. lat. *tōrus, -i* „cordon".

torulóză *s.f.* (*med.*) Blastomicoză provocată de o ciupercă, care afectează sistemul nervos, bronhiile și plămînii; criptococoză. • pl. *-e.* /<fr. ***torulose***.

tóry *adj.invar., s.m. invar.* (*polit.*; *înv.*) **1** *adj.invar.* *Partidul tory* = partidul conservator în Anglia, în sec. 17-19, care se opunea partidul whig. *Nu zicem că atitudinea partidului whig va fi cu totul opusă celei păzite de partidul tory* (EMIN.). **2** *s.m. invar.* Membru al acestui partid. • /<engl. ***Tory***.

tos *adj.* *Zahăr tos* = zahăr care se prezintă sub formă de cristale mărunte. • /<tc. ***toz*** „praf".

tosc *adj.* (*lingv.*) *Dialectul tosc* = dialect albanez vorbit la S de rîul Shkumb și în coloniile albaneze din Grecia și Italia. • /<fr. ***tosque***.

toscán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Toscanei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii Toscanei. **2** *adj.* Care aparține Toscanei sau toscanilor, care se referă la Toscana sau la toscani; care este originar din Toscana. ◇ (*arhit.*) *Ordin toscan* = ordin arhitectonic roman imitat după ordinul doric, caracterizat printr-o mare simplitate, cu aspect de robustețe. ◆ (*subst. f.*) Dialect vorbit în Toscana, care a constituit baza limbii italiene moderne. • pl. *-i, -e.* /<it. ***toscano***, fr. ***toscan***; cf. nm. pr. *Toscana*, regiune în Italia Centrală.

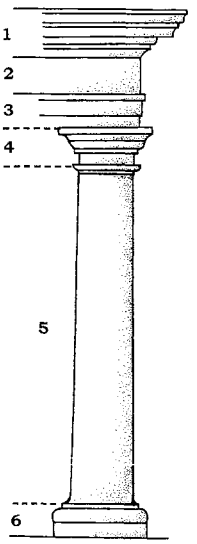

Ordin toscan
1. Cornișă.
2. Friză.
3. Arhitravă.
4. Capitel.
5. Coloană.
6. Soclu.

tot, toátă *adj.nehot., pron.nehot., adv., s.n.* **I** *adj.nehot.* **1** (*la sg.*) Care este întreg; integral, complet. *Se zguduie tot domul* (EMIN.). ◆ (*indică alcătuirea, componența unui ansamblu*) Din care nu lipsește nimeni sau nimic. *O lume toată-nțelegea, Tu nu m-ai înțeles* (EMIN.). **2** (*indică cantitatea*) Cît există, cît este, cît are. *Peste toată hărmălaia Trece-n zbor un fluture* (TOPÎR.). ◇ Loc.prep. *Cu tot...* (sau *toată..., toți..., toate...*) = în ciuda... *Cu toată graba rămase în loc și se uita în urma lor* (PRED.). ◇ Expr. *A bea tot amarul* v. amar. *Să-mi fi dat* (cineva) *tot aurul din lume* v. aur. *Asta-i toată averea mea* (*a ta, a lui etc.*) v. avere. *O nimica toată* v. nimic. **3** (*indică mărimea*) Cît e de mare, cît se întinde, cît cuprinde. *Cei mai frumoși armăsari din toată împărăția* (ISP.). ◇ Loc.prep. *Pe* (*tot*) *parcursul...* v. parcurs. **4** (*indică durata*) Cît durează, cît ține. *Mă uit toată ziua cu ochianul în largul mării* (CAR.). ◇ Expr. *A avea tot timpul să...* v. timp. *Toată ziua* (*și*) *toată noaptea* v. zi. **5** (*la sg.*) Perfect, deplin. *Ai toată voia de la mine, fătul meu* (CR.). ◆ (*dă ideea de super.*) Cum nu există (altul) mai mare, mai mult. ◇ Loc.adj. *De tot...* = cum nu se poate mai mult. *Era băiat de tot hazul* (SLAV.). ◇ Loc.adv. *În toată libertatea* = neconstrîns, după voie. *Cu* (*tot*) *dinadinsul* v. dinadins. *Cu tot dragul* v. drag. *Cu toată dragostea* v. dragoste. ◇ Expr. *În* (*toată*) *puterea cuvîntului* v. cuvînt. (*A fi*) *prea de tot* v. prea. **6** (*la sg.*) Fiecare (dintre...), oricare. *Toată furnica vine să-și ia dejunul în ulcea* (ARGH.). ◇ Zic. *Tot mielul pe piciorul lui se spînzură.* ◇ Loc.adj. *Tot soiul de...* = fel de fel de..., variate feluri de... *De tot felul* v. fel. *De toate zilele* sau *de toată ziua* v. zi. ◇ Loc.adv. (*subst. n.*) *Peste tot* = pretutindeni. *În tot cazul* v. caz. *În* (sau *pe*) *tot ceasul* v. ceas. *La tot ceasul* v. ceas. *În toate chipurile* (sau *în tot chipul*) v. chip. *În* (sau *peste*) *tot locul* v. loc. *În tot momentul* v. moment. *La tot pasul* v. pas. (*În*) *toată vremea* v. vreme. ◇ Expr. *Tot arțagul își găsește pîrțagul* v. arțag. *A face în toate chipurile să* (sau *ca să*)... v. face. *A crede că tot ce zboară se mănîncă* v. mînca. *De tot neamul* sau *de toate neamurile* v. neam. *A face* (*tot*) *posibilul să* (sau *ca să...*) v. posibil. *A face tot ce-i stă în putință* v. putință. **7** (*la pl.*) Care este în număr complet, fără să lipsească nici unul sau ceva; care este în serie completă, fără să lipsească ceva. *Mă cunoșteau vecinii toți, Tu nu m-ai cunoscut* (EMIN.). ◇ Expr. *A rîde cu toți dinții* = a rîde foarte tare. *A asculta cu toate urechile* = a asculta cu mare

atenție. *A vîrî pe cineva în toate grozile morții* = a înfricoșa. *Pe toate cărările* v. cărare. *După toate probabilitățile* v. probabilitate. *A băga pe cineva în toate boalele* v. băga. *A se da* (sau *a se izbi, a se bate*) *cu capul de toți pereții* v. perete. *A vîrî* (pe cineva) *în toate bolile* (sau *în toți sperieții*) v. vîrî. ◇ (*împreună cu num.card. formează num.colect.*) *Toți trei.* **II** *pron.nehot.* **1** (*la pl.; cu nuanță de num.nehot.*) Lucrurile sau ființele care intră în discuție sau care sînt de același fel (fără să lipsească nici unul). *Asmuța fără încetare împotriva tutulor o fiară spurcată* (M. I. CAR.). ◇ (*în corel. cu „cîți", „cîte"*) *Toate cîte ți le spun între noi trebuie să rămînă* (CAR.). ◇ (*precedat de prep. „cu"*) *Am cunoscut cu toți durerea ce e* (LAB.). ◇ Loc.adv. *De toți* (sau *de toate*) = la un loc, una cu alta, în total. **2** Lucrurile care, considerate împreună, formează un ansamblu. *Barbă Roșie îl puse la curent cu toate* (BART). ◇ *Femeie la toate* = femeie (de serviciu) care îndeplinește singură toate treburile dintr-o gospodărie. ◇ Loc.adj., subst. *De toate* = (lucruri) de diferite feluri, variate. *Avem de toate* (MAIOR.). ◇ Loc.adv. *Înainte de toate* = în primul rînd, mai presus de orice altceva. *Cu totul* (*și cu totul*) = pe de-a-ntregul, în întregime. *Cu totul* (sau *de tot*) = *a*) în total. *Aveam cu totul vreo 5 cămăși*; *b*) cu desăvîrșire, în întregime. *Leul pierdu de tot răbdarea* (ARGH.); *b*) (*cu sens temporal*) pentru totdeauna, definitiv; *c*) foarte, extrem de... *După toate* v. după. *Mai întîi de toate* v. întîi. ◇ Loc.conj. *Cu toate că...* = deși, măcar că... *Cu toate că vorbise în șoaptă, lui Ilie i se păru că Iancu a țipat* (PRED.). ◇ Loc.prep. *Cu tot cu...* sau *cu cineva* (sau *ceva*) *cu tot* = împreună cu..., la un loc cu... *Herghelia de iepe cu armăsarul ei cu tot* (ISP.). ◇ Expr. *Asta-i tot* sau *atîta* (ori *atîta-i*) *tot* = doar atît (și nimic mai mult). *Mă doare puțin capul, atîta tot* (CĂL.). *A nu fi în toate ale mele* (sau *ale tale, ale lui* etc.) = *a*) a nu fi în deplinătatea facultăților mintale; *b*) a fi abătut. *Toate ca toate* (sau *toatele*), *dar...* (sau *însă...*) = celelalte ar mai merge, dar...; treacă-meargă, dar...; toate le înțeleg, dar... *Toate ca toate, dar urîtul îi venea de hac* (CR.). *Toate ca toate, dar la onoarea de familist să ții* (CAR.). *A da toate pe una* v. da. *A face totul* v. face. *Scoate tot din gușă!* v. gușă. *Multe* (*și de*) *toate* sau *de multe de toate* v. mult. *A-și băga nasul în toate* v. nas. **3** (*precedat de conj. „și", rezumă o enumerație*) Restul care n-a fost amintit; celelalte. *A lăsat și bani și tot și s-a dus* (CR.). **4** (*intră în compunerea unor adj.*) *Atotcuprinzător.* **III** *adv.* (*exprimă continuitatea, persistența*) **1** Și acuma, în continuare, încă. *Aștept, de mult tot aștept* (BLA.). ◇ (*întărit prin „mai"*) *Tot mai citesc măiastra-ți carte, Deși ți-o știu pe dinafară* (VLAH.). ◇ Expr. *A fi tot la buchi* v. buche. *A fi tot cu mîna în* (sau *la*) *buzunar* v. buzunar. *Tot la deal, la vale* v. deal. ◆ (*în constr. neg.*) Nici acuma, pînă acuma nu... *Tot n-ai scăpat de primejdii* (CR.). **2** Mereu, tot timpul, toată vremea, totdeauna, pururea; necontenit, neîncetat, întruna. *Merseră împreună, tot oprindu-se în drum* (AGÂR.). ◇ (*întărește adv. ca „mereu", „întruna"*) *Tu din tînăr precum ești Tot mereu întinerești* (EMIN.). ◇ Expr. *Să tot aibă...* = ar putea să aibă (cel mult)... *Să tot aibă douăzeci de ani* (CA. PETR.). *Să tot fie...* sau *să tot fi fost...* = ar putea să fie (cel mult)... ◇ Expr. *A-i da tot cu Doamne-ajută* v. ajuta. *A se tot duce* v. duce. *A ține tot marginile* v. margine. *A se ține tot* (*de*) *una* (sau *unul*) v. ține. *A ține tot un plîns* v. ține. *A ține tot un suflet* v. ține. ◆ Totdeauna, în orice împrejurare. *Femeia tot femeie, zise Lăpușneanu* (C. NEGR.) **3** Adeseori, de multe ori. *Se tot uita la bocanci și tot mișca din picioare* (PRED.). **4** (*urmat de un compar. sau de un vb., exprimă o gradație a intensității*) Din ce în ce. *Roțile pocneau tot mai des* (REBR.). **IV** *adv.* (*exprimă identitatea, similitudinea, simultaneitatea*) **1** (De) asemenea, la fel; în același chip. *Pe acel prunc de un an îl chema tot Mitrea* (SADOV.). ◇ Expr. *Tot așa* (sau *astfel, atîta, același*) = întocmai, exact așa (sau atîta, același), totuna, deopotrivă; indiferent. *Era de o frumusețe fioroasă. Tot astfel... Lumina stinsului amor Ne urmărește încă* (EMIN.). *Sînt mai bătrîn decît tine..., tot așa cum mă știi* (BLA.). *Mi-e tot atîta* = mi-e perfect egal. *Ce părere au ei mi-e tot atîta. Tot atunci* v. atunci. *Tot întruna* v. întruna. ◇ (*în corelație cu „așa" sau „atît de...", formează gradul de egalitate al compar.*) *El însuși era sau cel puțin se socotea tot așa de dezarmat* (REBR.). **2** (*urmat de un subst. sau de un pron., arată că ființa sau lucrul denumit de acestea revine, apare într-o situație similară*) Iarăși, din nou (sau ca totdeauna). *Iată-mă! Tot eu, cea veche!* (COȘB.). **3** Numai, în mod exclusiv. *Ziua și noaptea se gîndește tot la necredința muierii* (FIL.). ◇ Loc.adj. *Tot unul și unul* v. unul. ◇ Expr. *A aduce tot pui* (sau *ouă*) *de pupăză* v. pupăză. *A rămîne tot pe a cuiva* v. rămîne. *A se face tot țîră* v. țîră. ◆ (*urmat de un adj. sau de un subst. la pl.*) Fără excepție. *Se vede că și lui Dumnezeu îi plac tot puișori de cei mai tineri* (CR.). ◆ De tot, cu totul, în întregime, pe de-a-ntregul; complet. *Au bătut-o de moarte, făcîndu-o tot sînge* (DOC.). **4** De fiecare dată, întotdeauna, regulat. *Buzduganul... cădea departe tot cale de-o zi* (EMIN.). **V** *adv.* **1** Și astfel, și așa, oricum; în orice caz. *Eu tot trebuie să spun cuiva lucrurile astea* (PER.). **2** Cu toate acestea, totuși; încă. *Se întinse din nou pe pat, dar după cîtva timp simți că tot nu se poate odihni* (PRED.). ◇ (*cu funcție de corelativ al unei prop. conces. sau prezumt.-conces.*) *Măcar că au pățit multe, tot cearcă... să vadă* (CR.). **VI** *s.n.* **1** Întreg, unitate (ca totalitate a părților); totalitate. *Academia este un tot divers* (GUS.). ◆ Fig. Lume, univers. *Pricepe nesfîrșitul ș-al totului mister* (MACED.). **2** Fig. (*art.*) Lucru esențial (la care se reduc toate celelalte). *Vreau să fiu totul în viața ta* (CA. PETR.). ◇ Expr. *Aici e totul* = în asta constă tot, asta explică tot. **VII** (*în forma „tus-"*) Elem. de compunere „laolaltă", „împreună". *Tuscinci.* • pl. *toți, toate.* gen.-dat. pl. *tuturor, tuturora.* și *tus-*. /lat. *tōtus, -a, -um*.

totál, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* Care cuprinde totul; întreg. *Distrugerea totală a vieții* (H. LOV.). ◆ (*adv.*) Cu totul, în întregime. *Îl acaparaseră total peripețiile proprii* (CE. PETR.). ◆ (*cu val. de super.*) Cît se poate de mare; deplin, desăvîrșit; absolut. *Arătau o totală nepăsare* (CE. PETR.). ◇ *Actor total* = actor care întrunește mai multe calități necesare unui spectacol teatral modern. **2** *adj.* Care privește ansamblul, integralitatea părților sale; complet. *Distrugerea totală a casei.* **3** *adj.* Care exploatează toate posibilitățile genului; care oferă toate posibilitățile genului. *Spectacol total. Fotbal total.* **4** *s.n.* Întreg care rezultă din reunirea tuturor părților. ◇ Loc.adv. *În total* = *a*) una peste alta, peste tot, cu totul. *Am stat acolo, în total, cinci zile*; *b*) peste tot, pe de-a-ntregul. *Opera e inegală și nu i se poate aplica în total aceeași judecată* (IORGA). ◆ (*mat.*) Sumă rezultată dintr-o adunare. • pl. adj. *-i, -e, n. -uri.* /<fr. ***total***, lat. ***totalis***.

totalitár, -ă *adj.* **1** (*polit.; despre state, regimuri sau concepții politice*) Care preconizează sau aplică totalitarismul; care ține de totalitarism, care se referă la totalitarism. **2** Care cuprinde totalitatea elementelor unui ansamblu. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***totalitaire***, it. ***totalitario***.

totalitarísm *s.n.* (*polit.*) Regim politic autocrat care aplică dictatura prin conducerea și controlul întregii activități de către stat, îngrădind libertățile democratice, practicînd o politică de forță și violență. • /<fr. ***totalitarisme***.

totalitaríst, -ă *adj., s.m., s.f.* (*polit.*) (Adept) al totalitarismului. • pl. *-iști, -iste.* /***totalitar*** + ***-ist***.

totalitáte *s.f.* Numărul complet al lucrurilor, ființelor sau fenomenelor despre care se discută; ansamblul lucrurilor, ființelor sau fenomenelor care se află în relație de interdependență. *Tudor... ajunsese să comande aproape totalitatea pandurilor* (OȚETEA). ◇ Loc.adj. *În totalitate* sau *în totalitatea lui* (sau *ei*) = în întregime. *Cartea... în totalitatea ei este prea grea* (MAIOR.). • pl. *-ăți.* /<fr. ***totalité***.

totalizá *vb. I. tr.* **1** A face totalul, a aduna. *Însemnă repede cîteva cifre, le totaliză* (CE. PETR.). ◆ A întruni un număr de..., a însuma. *Echipa din Craiova a totalizat 18 puncte.* **2** (*filos.*) A generaliza, a sintetiza. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***totaliser***.

totalizánt, -ă *adj.* (*filos.*) Care sintetizează. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***totalisant***.

totalizáre *s.f.* Acțiunea de *a totaliza* și rezultatul ei; adunare, însumare. • pl. *-ări.* /v. ***totaliza***.

totalizatór, -oáre *adj., s.n.* **I** *adj.* Care totalizează. **II** *s.n.* **1** Aparat care totalizează mecanic o serie de numere. **2** Element principal al mașinii de calculat prin care se asigură înregistrarea, însumarea sau scăderea cifrelor introduse. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***totalisateur***.

totalménte *adv.* Cu totul, în întregime, complet. *A ajuns să depindă totalmente de el.* • /<fr. ***totalement***, it. ***totalmente***.

totdeaúna *adv.* **1** În tot timpul (de pînă acuma); mereu, pururea, necontenit, oricînd. *Totdeauna încercase să-i ofere o viață liniștită.* ◇ Loc.adj. *De totdeauna* = obișnuit, cunoscut. *Nici măcar azi nu și-a schimbat hainele lui de totdeauna.* ◇ Loc.adv. *Pentru totdeauna* = definitiv; pe vecie. *Trebuise să se despartă de țara lui pentru totdeauna. Din* (sau *de*) *totdeauna* = de la început, în tot timpul; mereu, necontenit. *Poeziile sale au fost din totdeauna o sursă de inspirație pentru muzicieni.* **2** De fiecare dată, în orice ocazie; de obicei, de regulă. *El totdeauna este bine pregătit.* • și (*reg.*) *totdeúna* *adv.* /***tot*** + ***de*** + ***a*** + ***una***.

totdeodátă *adv.* Totodată. *Cazul e jalnic și comic totdeodată* (CĂL.). • /***tot*** + ***de*** + ***o*** + ***dată***.

totdeúna *adv.* v. totdeauna.

totém *s.n.* **1** Simbol propriu populațiilor primitive, referitor la strămoșii tribali și la diferite divinități (imaginate ca animale, păsări, insecte, plante sau obiecte) anteriori clanului sau tribului (cu genealogie legendară) și care este cultivat spre binele comunității care și-l simbolizează. **2** Imagine, reprezentată de obicei sculptural, a unui totem. • pl. *-uri.* /<fr., engl. ***totem***; cuv. amerindian.

totémic, -ă *adj.* Care aparține totemului sau totemismului, care se referă la totem sau la totemism. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***totémique***.

totemísm *s.n.* Cult al totemului; formă a religiei primitive, caracterizată prin credința membrilor unei ginți în totemuri și care reglementează relațiile sociale (de schimb, matrimoniale etc.) dintre clanurile comunităților primitive. • /<fr. ***totémisme***.

totemíst, -ă *adj., s.m., s.f* (Adept) al totemismului. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***totémiste***.

totodátă *adv.* În același timp, în mod concomitent, simultan; totdeodată. *A făcut și nunta și cumătria totodată* (CR.). • /***tot*** + ***o*** + ***dată***.

tot-terén *adj.invar.* (*despre autovehicule*) Care este echipat astfel încît să poată circula, cu aceleași performanțe, pe orice teren. • /<fr. ***tout-terrain***.

tótuna *adv.* (*pop.*) **1** La fel; același lucru. *Parcă ar fi fost totuna cu peretele* (PRED.). ◇ Expr. *A-i fi* (cuiva) *totuna*, se spune cînd, din mai multe alternative, cineva nu dă preferință nici uneia, socotindu-le pe toate pe același plan; indiferent, oricum. *Mi-e totuna dacă mergem în vizită astăzi sau mîine.* **2** Întruna, fără a se opri. *De trei zile o țin totuna cu mesele* (ALECS.). • /***tot*** + ***una***.

tótuși *adv.* Cu toate acestea, în ciuda celor spuse, fără a ține seamă de cele anterioare. *Era totuși destul de supărat după examene.* • /***tot*** + ***și***.

toulouse [tu'luz] *s.f.* (*zootehn.*) Rasă de gîște creată în Franța, cu penajul cenușiu, alb în partea posterioară, caracterizată printr-o producție bună de carne, puf și fulgi și printr-o mare precocitate. ◆ Gîscă ce face parte din această rasă. • /<fr. ***toulouse***.

továl *s.n.* **1** Piele de vacă, de viței, de porc sau de cal, de culoare naturală, tăbăcită cu substanțe vegetale ori sintetice, din care se confecționează mai ales încălțăminte rezistentă. **2** Fig. (*fam.*) Obraz (gros) al unei persoane (fără caracter). • pl. *-uri.* /<ucr. ***mosap***.

továrăș, -ă *s.m., s.f.* **1** Persoană considerată în raport cu alta, de care este legată prin viața sau prin activitatea dusă în comun, prin lupta pentru aceeași cauză, prin idei, aspirații comune etc. *S-ar coborî prea mult în ochii továrășilor lui* (REBR.). ◇ *Továrăș* (sau *továrășă*) *de viață* = soț (sau soție). *Ai un továrăș de viață excelent, care te înțelege* (CE. PETR.). *Továrăș de luptă* v. luptă. ◆ Ființă, lucru etc. care însoțește pe cineva (în mod constant); ființă credincioasă cuiva. *Hei, cucule, tu-mi ești továrăș bun!* (COȘB.). **2** Termen (oficial) de adresare, în perioada totalitarismului comunist din România. *Ce facem, továrășă doctor?* (H. LOV.). **3** Asociat (într-o negustorie, într-o afacere etc.); părtaș. *Se puseră továrăși și se făcură negustori* (ISP.). • pl. *-i, -e.* /<ucr. ***mosapuu***, rus. ***mosapuų***.

tovăláş *s.n.* Toval mai subţire (folosit la căptuşitul obiectelor de piele). • pl. *-uri.* /***toval*** + *-aş.*

tovărăşésc, -eáscă *adj.* Care este specific relaţiilor dintre tovarăşi, care se petrece între tovarăşi; amical. • pl. *-eşti.* /***tovarăş*** + *-esc.*

tovărăşíe *s.f.* **1** Relaţia dintre tovarăşi; legătură bazată pe raporturi tovărăşeşti; camaraderie, colegialitate. ◆ Grup de tovarăşi; companie, societate. *Era într-o mare tovărăşie de domni şi doamne* (CA. PETR.). ◇ Loc.adv. *În tovărăşia* (cuiva) = împreună cu (cineva), în compania (cuiva). *Se simţea bine în tovărăşia lui.* ◇ Expr. *A ţine tovărăşie* (cuiva) v. ţine. **2** Asociere, participare comună la o afacere, la o întreprindere, ext., la o activitate. *Roşca aducea tovărăşiei doi cai* (SADOV.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***tovarăş*** + *-ie.*

tovărăşíţă *s.f.* (*fam.*) Dim. al lui *tovarăşă.* • pl. *-e.* /***tovarăşă*** + *-iţă.*

tox- Elem. de compunere „otravă, toxină". • şi *toxi-, toxic-, toxico-, toxo-.* /<fr. ***tox(i)-, toxic(o)-, toxo-***; cf. gr. *τόξον, τοξικόν (φαρμακόν).*

toxalbumínă *s.f.* Substanţă albuminoidă toxică, extrasă mai ales din bacterii. • pl. *-e.* /<fr. ***toxalbumine.***

toxárh *s.m.* (*în antic.*) Comandant al unei trupe de ostaşi înarmaţi cu arcuri, care apărau oraşele de jafuri şi recoltele de distrugeri. • pl. *-i.* /<fr. ***toxarches.***

toxemíe *s.f.* (*med.*) Intoxicaţie generală, cauzată de acumularea în sînge a unei cantităţi excesive de toxine, ca o consecinţă a insuficienţei funcţionale a organelor excretoare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***toxémie.***

toxi- v. tox-.

toxialimentăr, -ă *adj.* Care ţine de intoxicaţia alimentară, care se referă la intoxicaţia alimentară. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***toxi-alimentaire.***

toxibacterioterapíe *s.f.* (*med.*) Folosire terapeutică a toxinelor secretate de microbi. • sil. *-ri-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***toxibactériothérapie.***

tóxic[1], -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* (*despre substanţe*) Care are proprietatea de a intoxica, de a otrăvi; otrăvitor. *Avea în sticlă un produs toxic.* **2** *s.n.* Otravă. *Puţină durere este ca un toxic ce imunizează organismul împotriva otrăvii* (CĂL.). • pl. *-ci, -ce.* /<lat. ***toxĭcum, -i,*** fr. ***toxique,*** it. ***tossico,*** ngr. ***τοξικός.***

toxic[2]- v. tox-.

toxicitáte *s.f.* **1** (*microbiol.*) Proprietate a unor microbi de a elibera toxine dăunătoare organismului în care se dezvoltă. **2** Proprietate a unor produse alimentare, a unor substanţe chimice sau a unor medicamente de a fi toxice. • /<fr. ***toxicité.***

toxico- v. tox-.

toxicodermíe *s.f.* (*med.*) Toxidermie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***toxicodermie.***

toxicofobíe *s.f.* (*psih.*) Toxofobie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***toxicophobie***; cf. gr. *τοξικόν, φόβος* „teamă".

toxicofór, -oáre *adj.* (*despre fiinţe*) Care conţine substanţe toxice (pentru om); toxofor. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***toxicophore***; cf. gr. *τοξικόν, φόρος* „purtător".

toxicogén, -ă *adj.* Toxigen. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***toxicogène***; cf. gr. *τοξικόν, γίγνομαι* „a lua naştere".

toxicológ, -ă *s.m., s.f.* (*med.*) Specialist în toxicologie. • pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***toxicologue.***

toxicológic, -á *adj.* (*med.*) Care aparţine toxicologiei, care se referă la toxicologie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***toxicologique.***

toxicológie *s.f.* (*med.*) Parte a medicinei care se ocupă cu studiul naturii substanţelor toxice şi al acţiunii lor asupra organismului. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***toxicologie***; cf. gr. *τοξικόν* „otravă", *λόγος* „studiu".

toxicomán, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care suferă de toxicomanie. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***toxicomane.***

toxicomaníe *s.f.* Obişnuinţă de a consuma în cantităţi progresiv crescînde substanţe toxice, droguri (cocaină, morfină, opiu), care dau senzaţii şi trăiri neobişnuite, euforice şi care au consecinţe grave pentru echilibrul psihic şi fizic al individului (halucinaţii, delir etc.), creînd dependenţă. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***toxicomanie***; cf. gr. *τοξικόν* „otravă", *μανία* „nebunie".

toxicóză *s.f.* (*med.*) Tulburare gravă de toxiinfecţie la sugari, care se manifestă prin diaree, vomă, denutriţie etc. • pl. *-e.* /<fr. ***toxicose.***

toxidermíe *s.f.* (*med.*) Dermatoză de origine toxică; toxicodermie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***toxidermie***; cf. gr. *τοξικόν, δέρμα* „piele".

toxigén, -ă *adj.* Care produce toxine; toxicogen. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***toxigène,*** germ. ***toxigen.***

toxiinfécţie *s.f.* (*med.*) Infecţie acută, provocată de consumarea unor alimente contaminate cu microorganisme şi cu toxinele lor, care se manifestă prin dureri gastrointestinale, febră, slăbire etc. ◇ *Toxiinfecţie alimentară* = îmbolnăvire acută, provocată de unele specii de *Salmonella* sau de stafilococi prezenţi în alimentele preparate în mod necorespunzător din punct de vedere igienic, care se manifestă prin simptome gastrointestinale grave, tulburări nervoase etc. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***toxiinfection.***

toxiinfecţiós, -oásă *adj.* (*med.*) Care aparţine unei toxiinfecţii, care se referă la o toxiinfecţie. • sil. *-ţi-os.* pl. *-oşi, -oase.* /***toxiinfecţie*** + *-os*; cf. fr. *toxi-infectieux.*

toxína *s.f.* **1** (*med., biol.; mai ales la pl.*) Substanţă organică, cu acţiune toxică, de origine microbiană, vegetală sau animală, care, introdusă într-un organism, provoacă simptome morbide specifice. **2** Substanţă care îngreuiază sau împiedică flotaţia minereurilor. • pl. *-e.* /<fr. ***toxine.***

toxinemíe *s.f.* (*med.*) Intoxicaţie generală a organismului cu toxine microbiene, fără trecerea microbilor în sînge. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***toxinhémie.***

toxínic, -ă *adj.* Care ţine de toxine, care se referă la toxine. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***toxinique.***

toxinogenéză *s.f.* Elaborare de toxine. • pl. *-e.* /<fr. ***toxinogenèse.***

toxinoterapíe *s.f.* (*med.*) Tratament cu ajutorul unor toxine; toxiterapie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***toxinothérapie.***

toxiterapíe *s.f.* (*med.*) Toxinoterapie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***toxithérapie.***

toxo- v. tox-.

toxofobíe *s.f.* (*psih.*) Teamă patologică de otrăvuri; toxicofobie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***toxophobie.***

toxofór, -ă *adj.* (*despre fiinţe*) Toxicofor. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***toxophore,*** lat. ***toxophorus.***

toxoíd *s.n.* (*biol.*) Toxină atenuată, care se întîlneşte în unele bulioane de culturi ale bacililor tetanic şi difteric. • pl. *-ide.* /<fr. ***toxoïde.***

toxónă *s.f.* (*biol.*) Produs analog toxinelor, secretat de bacterii. • pl. *-e.* /<fr. ***toxone.***

toxoplăsmă *s.f.* (*biol.*) Protozoar parazit unicelular, fără pigment, care se întîlneşte în leucocitele vertebrelor şi uneori în hematii. • pl. *-e.* /<fr. ***toxoplasme.***

toxoplasmóză *s.f.* (*med.*) Boală provocată de protozoarul parazit *Toxoplasma gondii,* care poate fi congenitală, manifestîndu-se prin hidrocefalie, convulsii, întîrzieri psihomotorii, sau dobîndită, manifestîndu-se prin adenopatii, meningoencefalite. • pl. *-e.* /<fr. ***toxoplasmose,*** engl. ***toxoplasmosis.***

toy-terrier [ˌtoiteri'er] *s.m.* (*zool.*) Cîine mic de pază, cu simţul auditiv foarte dezvoltat. • pl. *-i.* /<engl. ***toy terrier.***

tpiu *interj.* v. ptiu.

tr *interj.* v. ptru.

trabăcol *s.n.* (*mar.*) Navă de cabotaj cu vele, folosită în Marea Adriatică. • /<fr., it. ***trabaccolo.***

trabánt *s.m.* **1** (*biol.*) Mic fragment, satelit al cromozomului. **2** (*astron.*) Satelit. ◆ Gener. Astru. **3** (*înv.; la pl.*) Corp de gardă format din pedestraşi (înarmaţi cu halebarde), recrutaţi dintre străini; (*la sg.*) soldat din acest corp. *O garnizoană de trabanţi* (BĂLC.). • pl. *-ţi.* /<germ. ***Trabant,*** it. ***trabante,*** fr. ***traban.***

trabécul *s.m.* (*anat., bot.*) Formaţie fibroasă cu rol de legătură sau de delimitare a unei cavităţi. • pl. *-i.* /<fr. ***trabécule,*** lat. ***trabecŭla, -ae*** <*trabs, -is* „grindă".

trabeculár, -ă *adj.* (*anat., bot.*) Care ţine de trabecul, care se referă la trabecul. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***trabéculaire.***

trabúc *s.n.* Ţigară de foi. *Lumina groasă, roşie, a trabucului* (BOGZA). • pl. *-uri.* /<it. ***trabuco,*** germ. ***Trabuko[zigarre].***

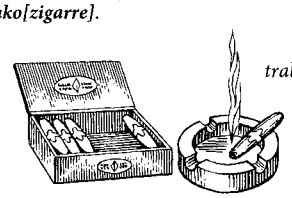

trabucuri

trac[1] *interj.* Cuvînt care imită zgomotul produs de lovitura bruscă şi scurtă care însoţeşte descărcarea unei arme, tragerea unei săgeţi etc. • /onomat.

trac[2] *s.n.* Stare emotivă de care sînt cuprinse unele persoane (mai ales artiştii) în momentul apariţiei lor în faţa publicului, a unor examinatori etc. *Tocmai acuma să ai... tracul debutantului?* (TEOD.). • /<fr. ***trac.***

trac[3], -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m.* (*la pl.*) Triburi aparţinînd unei vechi familii indo-europene cu vatra de formare cuprinsă între Marea Egee (în S), rîurile Vardar, Morava şi Tisa (în V), Carpaţii Nordici (în N), Nistrul şi Marea Neagră (în E) (milen. 3-2 î.Hr.); (*şi la sg.*) persoană care făcea parte din aceste triburi. **2** *adj.* Care aparţine Traciei sau tracilor, care se referă la Tracia sau la traci; originar din Tracia; tracic. ◆ (*subst. f.*) Limba indo-europeană, vorbită de traci în antichitate, în Dacia şi în Peninsula Balcanică. • pl. *-ci, -ce.* /<lat. ***Thrachus, -a, -um***; cf. nm. pr. *Tracia,* regiune antică din Europa de răsărit.

tracasá *vb. I. tr.* A sîcîi, a agasa, a plictisi, a supăra pe cineva. *M-a tracasat o seară întreagă.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***tracasser.***

tracasánt, -ă *adj.* Care tracasează. *E o muncă tracasantă.* • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***tracassant.***

tracasáre *s.f.* Faptul de *a tracasa* sau de a fi tracasat. • pl. *-ări.* /v. ***tracasa.***

trachiníd *s.n.* (*iht.; la pl.*) Familie de peşti teleosteeni, avînd ca tip dracul-de-mare, dragonul (*Trachinidae*); (*şi la sg.*) peşte care face parte din această familie. • pl. *-e.* /<lat. ***trachinidae,*** it. ***trachinide.***

trácic, -ă *adj.* Care aparţine Traciei sau tracilor, care se referă la Tracia sau la traci; trac. • pl. *-ci, -ce.* /<lat. ***thracĭcus, -a, -um.***

trăco-dac, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care făcea parte din triburile trace care au locuit în Dacia; (*la pl.*) populaţia tracă din Dacia. **2** *adj.* Care aparţine traco-dacilor, care se referă la traco-daci; originar din Dacia; traco-dacic. ◆ (*subst. f.*) Limba vorbită de populaţia tracă din Dacia. • pl. *-ci, -ce.* /***trac[3]*** + ***dac.***

tráco-dăcic, -ă *adj.* Traco-dac. • pl. *-ci, -ce.* /***trac[3]*** + ***dacic.***

tracológ, -ă *s.m., s.f.* (*ist.*) Specialist în tracologie. • pl. *-gi, -ge.* /de la ***tracologie,*** prin derivare regresivă.

tracológic, -ă *adj.* (*ist.*) Care ţine de tracologie, care se referă la tracologie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***thracologique.***

tracológie *s.f.* (*ist.*) Disciplină care se ocupă cu studiul culturii şi civilizaţiei tracilor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***thracologie.***

tracomăn, -á *adj., s.m., s.f.* (Adept) al tracomaniei. • pl. *-i, -e.* /***trac[3]*** + ***man[ie].***

tracomaníe *s.f.* Exagerare a importanţei tracilor în elucidarea unor probleme de istorie, de cultură etc. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***thracomanie.***

tract[1] *s.n.* (*înv.*) Foaie, broşură de propagandă. • pl. *-e.* /<fr. , engl. ***tract.***

tract[2] *s.n.* (*med.*) Ansamblu de ţesuturi sau de organe care se înlănţuie, formînd un sistem. • pl. *-uri.* şi *tráctus s.n.* /<lat. ***tractus, -us.***

tract[3] *s.n.* (*înv.*) **1** Ţinut, regiune; unitate administrativ-teritorială. **2** Cale de comunicaţie importantă; drum (urmat de cineva). **3** Circulaţie, trafic (de persoane şi de animale). • pl. *-uri.* /<lat. ***tractus, -us,*** germ. ***Trakt,*** pol. ***trakt.***

tractá[1] *vb. I. tr.* A exercita o forţă de tracţiune asupra unui vehicul; a remorca. *Văzusem în oglindă camionul care tracta o maşină accidentată.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***tracter,*** lat. ***tractare.***

tractá[2] *vb. I.* v. trata.

tractáre *s.f.* Acţiunea de *a tracta* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***tracta[1].***

tractát[1], -ă *adj.* Care este remorcat. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***tracta[1]***; cf. fr. *tracté.*

tractát[2] *s.n.* v. tratat.

tractáţie *s.f.* v. tratăţie.

tractír *s.n.* **1** (*înv.*) Han; birt, ospătărie. *S-a mutat de la tractir într-un palat mare* (C. NEGR.). ◆ Tratăţie (cu mîncare şi băutură). **2** (*reg.*) Casă de toleranţă, bordel. *Aici bărbaţi noaptea să nu ne-aduci, că nu e tractir!* (CĂL.). • pl. *-e.* şi *troctír s.n.* /<rus. ***трактир.***

tractór *s.n.* **1** Autovehicul cu mare putere de tracţiune, folosit în agricultură, silvicultură, construcţii etc. pentru a remorca diverse utilaje, maşini sau vehicule, fiind echipat cu un motor cu ardere internă puternic şi putînd avea ca organe de rulare fie roţi (pneumatice sau metalice), fie şenile. *Nu se auzea decît un tractor pe ogorul de lîngă casă.* ◆ Ext. Vehiculul împreună cu utilajul pe care îl remorchează. ◇ *Tractor rutier* v. rutier. ◆ Spec. Plug mecanic. **2** *Tractor convenţional* = unitate de măsură reprezentînd un tractor

care dezvoltă o putere de tracțiune de 15 CP. *Tractor de sudare* = cărucior autopropulsat, echipat cu un cap de sudare, un buncăr cu un dispozitiv de presare a fluxului, o casetă pentru sîrma de sudare și un tablou de comandă, folosit pentru sudarea automată cu arcul electric. • pl. *-oare.* /<fr. ***tracteur***, engl. ***tractor***.

tractoríst, -ă *s.m., s.f.* Persoană care conduce un tractor; mecanic de tractor. ◇ Compus: *tractorist-rutierist* = tractorist care are dreptul să conducă pe drumurile publice. • pl. *-iști, -iste.* /***tractor*** + *-ist*; cf. fr. *tractoriste*.

tractotóm *s.n.* (*chir.*) Instrument folosit în tractotomie. • pl. *-oame.* /<fr. ***tractotome***.

tractotomíe *s.f.* (*chir.*) Secționare a unui tractus de fibre nervoase. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***tractotomie***.

tractríce *s.f.* (*geom.*) Curbă plană avînd proprietatea ca, în fiecare punct al ei, segmentul de tangentă cuprins între punctul de tangentă și intersecția tangentei cu o dreaptă fixă să aibă lungimea constantă. • /<germ. ***Traktrix***; cf. lat. *tractare* „a trage".

tráctus *s.n.* v. tract[2].

tracțiúne *s.f.* **1** Acțiune de deplasare a unui vehicul, a unui sistem tehnic etc. prin tragere cu ajutorul unei forțe exterioare (animale sau mecanice). ◇ ***Forță de tracțiune*** v. forță. ◆ Mișcarea vehiculelor sub acțiunea forței de tracțiune. **2** (*fiz.*; *în teoria elasticității*) Mod de lucru al unui corp supus acțiunii unei forțe care tinde a-l alungi. **3** (*sport*) Mișcare de gimnastică constînd în ridicarea corpului suspendat de o bară, de inele etc. sau întins pe sol, cu ajutorul brațelor. **4** (*ferov.*) Serviciu care dirijează locomotivele și personalul de conducere. • pl. *-i.* /<fr. ***traction***, lat. ***tractio, -onis*** <*trahĕre* „a trage".

trade-center ['treidsentər] *s.n.* Centru pentru activități comerciale. • /<engl. ***trade-center***.

tradescánția *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee perenă, originară din America de Sud, cu tulpina subțire și cu frunzele verzi sau roșii-violacee, uneori dungate sau pestrițe, cultivată ca plantă decorativă de apartament (*Tradescantia zebrina*). • sil. *-ți-a.* /<fr. ***tradescantia***; cf. nm. pr. John *Tradescant* cel Tînăr, botanist englez.

trade-union [treid'junjon] *s.n.* Sindicat (în Marea Britanie) care grupează muncitorii din aceeași ramură de activitate. • /<fr., engl. ***trade union***.

trade-unionism [treidjunjo'nism] *s.n.* Curent reformist în mișcarea muncitorească potrivit căruia lupta muncitorilor trebuie să se rezume la revendicări economice. • /<fr. ***trade-unionisme***, engl. ***trade unionism***.

trade-unionist, -ă [treidjunjo'nist] *adj., s.m., s.f.* (Membru) al trade-union-ului. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***trade-unioniste***, engl. ***trade unionist***.

tradíție *s.f.* **1** Informație, avînd conținut real sau (semi)legendar, cu privire la fapte, evenimente etc. din trecutul îndepărtat, transmisă oral de-a lungul timpului. *Deși istoria nu pomenește, tradiția ne spune* (C. NEGR.). **2** Ansamblu de concepții, de obiceiuri, de datini și de credințe care se statornicesc istorește în cadrul unor grupuri sociale sau naționale (popor, națiune, partid politic etc.) și care se transmit (prin viu grai) din generație în generație, constituind pentru fiecare grup social trăsătura lui specifică. ◆ Ext. Patrimoniu cultural. **3** Obicei, rînduială, uzanță; datină. *Incinerarea contravine neaoșei tradiții* (VIN.). **4** Fel de a gîndi, de a acționa sau de a crea preluat de la înaintași. *Un învățămînt profitînd de o lungă tradiție* (CĂL.). **5** (*jur.*; *înv.*) Remitere a unui bun mobil care face obiectul unui transfer de proprietate. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *tradițiúne s.f.* /<fr. ***tradition***, lat. ***traditĭo, -onis***.

tradiționál, -ă *adj.* **1** Care ține de tradiție; care s-a păstrat prin tradiție; bazat, întemeiat pe tradiție. *Bucatele tradiționale* (CĂL.). ◇ *Medicină tradițională* v. medicină. ◆ (*despre cîntece, dansuri etc.*) Care este legat de anumite obiceiuri, ritualuri; care se interpretează în anumite împrejurări, cu ocazia unor evenimente. **2** (*fam.*; *adesea iron.*) Din totdeauna; familiar, obișnuit. *Și-a îmbrăcat tradiționala lui cămașă.* • sil. *-ți-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***traditionnel***.

tradiționalísm *s.n.* Atașament (exagerat) față de tradiție; atitudine dictată de acest atașament. ◆ (*în mișcarea culturală și literară*) Tendință de suprasolicitare a elementelor tradiției, înțelese ca valori în sine, fără selecționare critică și fără interpretarea lor prin prisma noilor valori produse de evoluția social-culturală. • sil. *-ți-o-.* /<fr. ***traditionalisme***.

tradiționalíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care respectă tradiția; conformist, conservator; adept al tradiționalismului. • sil. *-ți-o-.* pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***traditionaliste***.

tradițiúne *s.f.* v. tradiție.

traducátor, -oáre *s.m., s.f.* **1** Persoană care traduce (un text) dintr-o limbă în alta; interpret, tălmaci; translator. *Traducătorul din limba latină* (E. BAR.). ◇ *Traducător autorizat* v. autorizat. **2** (*fam.*) Persoană care înșală (în dragoste). *Traducătorul este îmbrăcat turc* (CAR.). • pl. *-ori, -oare.* /***traduce*** + *-(ă)tor*, după fr. *traducteur*.

tradúce *vb. III.* **1** *tr.* A da corespondentul unui cuvînt într-o altă limbă, a transpune o frază, un text, o carte etc. dintr-o limbă în alta. ◇ (*abs.*) *Preferă a traduce din franceză* (C. NEGR.). ◇ Meton. (*compl. indică autorii ale căror texte sînt traduse*) *L-a tradus pe Balzac.* ◆ Spec. A restabili un text telegrafic pe baza semnalelor recepționate. **2** *tr.* Fig. A exprima, a reda, a reprezenta (cu mijloace artistice). *Arta germană... a știut să traducă cu penelul ideile* (ODOB.). ◇ Expr. *A traduce în viață* = a înfăptui, a pune în aplicare (un principiu, un plan etc.). **3** *refl.* A se manifesta. *Efortul... se traduce... în încercarea de sincronizare cu diversele tendințe și orientări* (PER.). **4** *tr.* (*fam.*) A înșela (în dragoste). *M-a tradus cu o roșcată.* **5** *tr.* (*tehn.*) A transforma o mărime de o anumită natură într-o mărime de o altă natură. **6** *tr.* (*tehn.*) A comunica o mișcare de la un organ de mașină la altul, de la un agregat la altul; a transmite. **7** *tr.* (*jur.*; *înv.*) A aduce, a cita în fața justiției, a da în judecată. • prez.ind. *tradúc*; perf. smp. *traduséi*; part. *tradús.* /<lat. ***traducĕre***, fr. ***traduire***.

tradúcere *s.f.* **1** Acțiunea de *a traduce* și rezultatul ei. ◆ Concr. Scriere cuprinzînd o transpunere dintr-o limbă în alta. *Au apărut și la noi traduceri numeroase* (SADOV.). ◇ *Traducere autorizată* v. autorizat. *Traducere infidelă* v. infidel. *Traducere juxtalineară* v. juxtalineară. *Traducere liberă* v. liber. **2** Exprimare prin alte mijloace, transpunere pe alt plan; interpretare. *Faptele sînt redate prin traducerea exactă a senzației juste* (IBR.). **3** (*tehn.*) Transformare a unei mărimi de o anumită natură (viteză, presiune, temperatură etc.), numită *mărime de intrare*, într-o mărime de altă natură (tensiune electrică, curent electric etc.), numită *mărime de ieșire*, în vederea transmisiunii informației asociate acestora. ◆ Corespondența univocă dintre mărimea de intrare și cea de ieșire ale unui dispozitiv (traductor) care realizează o astfel de transformare. • pl. *-i.* /v. ***traduce***.

traductíbil, -ă *adj.* **1** Care poate fi tradus dintr-o limbă în alta. **2** Care poate fi interpretat, redat, explicat. • pl. *-i, -e.* /de la ***traduce***, după fr. *traduisible*, it. *traducibile*.

traductibilitáte *s.f.* Însușirea de a fi traductibil. • /***traductibil*** + *-itate*.

traductología *s.f.* Știința traducerilor. • /***traduct[ibil]*** + *-logie*.

traductór *s.n.* **1** Dispozitiv, sistem tehnic care stabilește o corespondență între valorile unei mărimi specifice acestui sistem și valorile unei mărimi de altă natură, specifice altui sistem, utilizat în tehnică, electricitate și telecomunicații. ◆ Spec. Aparat folosit în telegrafie pentru a traduce combinațiile de semnale electrice primite în caracterele tipografice corespunzătoare. **2** Organ al unui aparat telegrafic sau al unui receptor Morse care traduce impulsurile electrice primite în semnale sonore sau vizuale. **3** (*cib.*) Dispozitiv la care alfabetul de ieșire este diferit de cel de intrare. • pl. *-oare.* /<fr. ***traducteur***.

tradúcție[1] *s.f.* (*lit.*) Poliptotă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<lat. ***traductĭo, -onis*** „trecere de la un caz la altul".

tradúcție[2] *s.f.* (*înv.*) Traducere. *Traducția melodramei* (CAR.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***traduction***, it. ***traduzione***, lat. ***traductĭo, -onis***.

trafaléte *s.n.* (*constr.*) Sculă prevăzută cu un rulou din material plastic, folosită pentru zugrăvit și vopsit. • pl. *-e, m. -ți.* /<engl. ***trafalete***.

trafalgár *s.n.* Covoraș cu subiecte orientale naive. • pl. *-uri.* /de la nm. pr. ***Trafalgar***, cap în extremitatea de S-V a Peninsulei Iberice.

trăfă *s.f.* (*electrotehn.*) Transformator de curent electric. • pl. *-e.* /<germ. ***Trafo***.

trafíc *s.n.* **1** Frecvența operațiilor de transport efectuate cu anumite mijloace de transport (feroviare, maritime, rutiere, aeriene) în condiții date și într-un anumit interval de timp. **2** (*econ.*) Activitate economică avînd drept scop schimbul de mărfuri și de alte valori. ◆ Comerț ilicit. *Se ocupă cu traficul de arme.* ◇ (*jur.*) *Trafic de stupefiante* = infracțiune care constă în producerea, deținerea sau punerea în circulație a produselor ori a substanțelor stupefiante sau toxice, fără a avea pentru aceasta o autorizație. *Trafic de influență* = infracțiune care constă în primirea ori în pretinderea de bani sau de alte foloase, săvîrșită de o persoană care are sau lasă să se creadă că are influență asupra unui funcționar, pentru a-l determina să facă sau să nu facă un act care intră în atribuțiile sale de serviciu. *Trafic de persoane* = infracțiune care constă în obținerea de profituri de pe urma exploatării unor persoane sau chiar a vinderii lor. *Trafic cu* (sau *de*) *carne vie* v. carne. **3** (*telec.*) Totalitatea legăturilor de telecomunicație stabilite într-un anumit interval de timp, cu anumite mijloace tehnice și în condiții date. ◇ *Radioreceptor de trafic* v. radioreceptor. • acc. și *tráfic.* pl. *-uri.* /<fr. ***trafic***; cf. it. *traffico*.

trafică *vb. I. intr.* A face trafic cu mărfuri, realizînd profituri ilicite; a face operații comerciale clandestine. • prez.ind. *-chez.* /<fr. ***trafiquer***.

traficánt, -ă *s.m., s.f* Persoană care face comerț ilicit. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***trafiquant***.

traficáre *s.f.* Acțiunea de *a trafica* și rezultatul ei. • /v. ***trafica***.

trafór *s.n.* (*arhit.*) Ornament arhitectural perforat care înlocuiește sau maschează o tîmplărie; ajur, traforaj. • pl. *-oare.* /<it. ***traforo***.

traforá *vb. I. tr.* A executa lucrări de traforaj. • prez. ind. *-ez.* /<it. ***traforare***.

traforáj *s.n.* **1** Procedeu de ornamentare constînd în decuparea, cu ajutorul unui fierăstrău special, a unei figuri sau a unui motiv decorativ dintr-o placă subțire de lemn, de metal etc.; trafor. ◆ Concr. Piesă executată printr-o astfel de decupare. **2** Unelte folosite pentru traforaj. • pl. *-e.* /***trafora*** + *-aj*.

traforaj (1)

---

traforáre *s.f.* Acțiunea de *a trafora* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***trafora***.

traforátor *s.n., s.m.* **1** *s.n.* Mașină de perforat; perforator. **2** *s.m.* Muncitor care execută lucrări de traforaj. • pl. *n. -oare, m. -i.* /***trafora*** + *-tor*.

traforétă *s.f.* Șablon de trasare folosit în confecții, la croit. • pl. *-e.* /<it. ***traforetto***.

traftalóg *s.n.* v. taftalog.

traftológ *s.n.* v. taftalog.

tragacánt **1** *s.m.* (*bot.*) Plantă decorativă și furajeră din Asia, care produce o rășină asemănătoare cu cauciucul (*Tragacantha*). **2** *s.n.* Gumă folosită în farmacie (ca liant pentru tablete), în industria alimentară (ca liant pentru dulciuri), în industria textilă, în cosmetică etc. • pl. *m. -ți.* /<fr. ***tragacantha***, it. ***tragacanthe***.

trágă *s.f.* (*reg.*) **1** Sanie. **2** Scîndură groasă cu două brațe de care se leagă tînjala, care servește la scosul gunoiului sau al prășiturii de pe arie. **3** Tigvă sau furtun cu care se scoate țuica sau vinul din butoaie. **4** (*pesc.*) Crîsnic. **5** Targă. **6** Țarc, strungă. • pl. *trăgi.* /de la ***trage***, prin derivare regresivă; cf. germ. *Trage*.

trăgăn *s.n.* (*reg.*) **1** (*med. vet.*) Boală a bovinelor sau porcinelor, produsă de o ciupercă, localizată de obicei în regiunea maxilarului, care se manifestă prin apariția unor umflături tari și reci în diferite părți ale corpului. ◆ Restr. Umflătură produsă de această boală. ◆ (*la vite, la cai*) Angină. **2** (*med.*) Inflamație a ganglionilor limfatici, provocată de o infecție microbiană; adenită. • pl. *-e.* /cf. ngr. τραγανός „cartilaginos".

trăge *vb. III.* **1** *tr.* A face efortul de a mișca, de a deplasa (pe cineva sau ceva), apucîndu-l și îndreptîndu-l spre sine sau spre un anumit loc voit ori de a-l da la o parte. *Își trase un scaun lîngă Lucreția*

(REBR.). ◇ Expr. *A trage ițele* = a unelti. *A trage cortina* = *a*) a dezvălui, a destăinui; *b*) a acoperi, a ascunde. *A trage de timp* = a tergiversa ceva în interes propriu. *A trage cu piciorul* = a dori și altcuiva aceeași fericire ca a sa proprie. *A trage plapuma* = a căuta să obțină foloase numai pentru sine. *A trage mușamaua* sau *a trage lucrul mușama* = a mușamaliza. *A trage în piept* (pe cineva) = a înșela, a minți. *A trage țărînă* (pe cineva) = a înmormînta. (*refl. recipr.*) *A se trage în degete* sau *în deget* (cu cineva) = a se pune, a se măsura cu cineva. *A-l trage ața spre* (sau *la*) *ceva* v. ață. *A trage bărbi* v. barbă. *A(-și) trage cenușa pe turta sa* v. cenușă. *A trage* (cuiva) *clapa* v. clapă. *A trage pe dracul de coadă* v. coadă. *A-și trage bucățica de la gură* v. gură. *A trage* (pe cineva) *de limbă* v. limbă. *A trage* (pe cineva) *de mînecă* v. mînecă. *A* (*nu*) *se lăsa tras de mînecă* v. mînecă. *A trage mîța de coadă* (sau *pe rogojină*) v. mîță. *A trage foc la oala sa* v. oală. *A-l trage* (pe cineva) *copiii de poale* v. poală. *A trage de pulpană pe cineva* v. pulpană. *A trage* (pe cineva) *pe sfoară* v. sfoară. *A trage sforile* v. sfoară. *A(-și) trage spuza pe turta sa* v. spuză. ◆ A întinde, a încorda un fir, o sfoară (smucind). ◇ Expr. *A se trage de barbă cu cineva* v. barbă. *A se trage de șireturi* (cu cineva) v. șiret. ◆ (*compl. indică mai ales clopote*) A face să sune (prin deplasarea într-o parte și în alta). *Trag clopotele, devale, în sat* (H. LOV.). ◇ Expr. *A trage clopotele* v. clopot. *A trage clopotul de mort* v. clopot. *A trage clopotul într-o dungă* v. dungă. **2** *tr.* (*înv., pop.*) A duce spre..., a face să vină (spre sine); a îndemna, a da ghes; a atrage; a ademeni. *Uite cum te trage pe furiș apa la adînc* (CR.). ◇ Expr. (*impers.*) *A-l trage* (pe cineva) *la somn* = a simți nevoia de a dormi. *Te trage traiul ăl bun la somn!* (CAR.). *A trage în cursă* v. cursă. *A-l trage* (pe cineva) *inima să...* v. inimă. *A trage* (pe cineva) *în* (sau *spre*) *partea sa* v. parte. ◇ (*cumulează și ideea de „a provoca”, „a da naștere”, „a genera”*) *Trage lauda asupră-și* (CON.) Δ Expr. *A trage pîră asupra cuiva* = a pîrî; a reclama. *A trage luarea aminte* (ori *de seamă*) sau *a trage băgare de seamă* = a atrage atenția cuiva. ◆ (*compl. indică mai ales cursuri de apă sau surse, izvoare de apă*) A abate din drum pentru a duce în direcția voită. ◇ Expr. *A trage apa* (*după ceva* sau *după cineva*) v. apă. **3** *tr., intr.* (*pop.*) A avea greutatea de...; a cîntări. *L-am cîntărit eu singur și trage cinci ocă* (SADOV.). ◇ Expr. *A trage la* (sau *în*) *cîntar* v. cîntar. *A trage* (*greu*) *în* (sau *la*) *cumpănă* v. cumpănă. **4** *tr.* (*compl. indică obiecte de îmbrăcăminte sau de încălțăminte*) A pune (sau a scoate) (de) pe sine (cu efort); a duce un accesoriu de îmbrăcăminte înspre o parte a corpului (spre a o acoperi); a aranja, a potrivi. *Se gîndi să-și tragă puloverul peste pijama* (VIN.). **5** *tr.* A înfige în frigare, în țeapă etc. ◇ Expr. *A trage în țeapă* v. țeapă. *A trage țeapă* (cuiva) v. țeapă. **6** *tr.* A duce, a tîrî, a căra după sine. *Trase sacul cu grîu după sine* (BĂN.). ◇ Expr. *A trage un picior* (sau *piciorul*) = a șchiopăta. *A-i trage cuiva butucul* v. butuc. *A trage targa pe uscat* v. targă. ◆ A duce, a tîrî cu forța. *Și-i trăsera afară din oraș și-i muncără cu multe feliuri de munci* (MIN.). ◇ Expr. (*înv.*) *A trage la* (sau *spre, către, în*) *judecată* (sau *la lege, la divan etc.*) = a duce în fața unui organ judecătoresc. *Se jură... că-l va trage în judecată* (REBR.). *A trage pe cineva la răspundere* v. răspundere. ◆ Fig. A pretinde ca fiind al său; a lua în stăpînire. *Să-și tragă deplin în stăpînire tot locul acela* (DOC.). ◆ Ext. A duce cu sine, a lua; a aduce. *Trăgea un cal poclon domnului* (CRON.). ◇ Expr. *A-și trage măsurile* = a-și chibzui vorbele sau faptele. ◆ Fig. A duce spre... sau la...; a obliga; a sili. *Prostia ta ne-a tras unde șîntem* (AGÂR.). ◆ A duce cu sine; a conduce. *Mă apucă de mînă și începu să mă tragă după el* (SADOV.). ◇ Expr. *A trage* (pe cineva) *de nas* = a duce pe cineva de nas. ◆ A pune în mișcare; a antrena. *Această faptă a tras după dînsa multe necazuri.* **7** *tr.* (*compl. indică vehicule, unelte cu tracțiune animală sau, ext., juguri, hamuri*) A face să se deplaseze (ducîndu-l după sine). *Pornise fără grabă spre plugul lui tras de un bou* (E. BAR.). ◇ Expr. *A trage* (ceva) *la edec* v. edec. *A trage în* (sau *la*) *ham* v. ham. *A trage la* (sau *în*) *jug* v. jug. *A trage la roată* v. roată. **8** *tr.* Fig. A îndura, a suporta, a pătimi. *Cît am tras cu boala lui - numai inima mea știe* (VLAH.). ◇ Expr. *A trage consecințele* v. consecință. *A trage păcatul* (sau *păcatele cuiva*) v. păcat. *A trage o spaimă* v. spaimă. ◆ A suporta consecințele unui fapt reprobabil; a ispăși. **9** *tr.* (*compl. indică vehicule, ambarcații etc.*) A îndrepta spre un loc de staționare (pentru a încărca sau descărca persoane, mărfuri etc.). *Cum ajung acasă și trag carul în ogradă* (CR.). ◇ Expr. *A trage pe dreapta* = *a*) a opri un vehicul pe marginea din dreapta a drumului; a se opri cu un vehicul pe partea dreaptă a carosabilului pentru odihnă, remedii tehnice etc.; *b*) (*fam., glum.*) a încerca să doarmă. *A trage la dreapta* sau *la stînga* = a cîrmi un vehicul ca să cotească la dreapta sau la stînga. *A trage pe dreapta* sau *pe stînga* = a dirija un vehicul în așa fel încît să meargă aproape de marginea din dreapta sau din stînga a drumului. *A trage carul la uscat* = a scăpa de un necaz, de un rău. *A trage hăisa* v. hăis. **10** *intr.* A se opri undeva spre a fi găzduit; a se instala undeva pentru un timp limitat. *Nu trage la noi nici un domn Constantinescu* (CE. PETR.). **11** *refl.* A se îndrepta către..., a se duce la... *Eu spre mal atunci mă trag* (PARAS.). ◇ Expr. (*intr.*) *A trage la fund* = *a*) (*despre ambarcații*) a începe să se scufunde); *b*) fig. a pune (pe cineva) într-o situație grea; a antrena (pe cineva) cu sine într-o afacere, într-o întreprindere dezavantajoasă, sortită eșecului. *A trage* (pe cineva) *în vale* v. vale. ◆ A se apropia. *Se trase mai spre mine, ca să ne putem înțelege.* ◇ Expr. *A se trage în partea...* (sau *după...*) sau (*intr.*) *a trage pe...* = a semăna cu... **12** *intr.* Fig. A tinde spre..., a fi atras către... *Fiecare trage la mai bine* (AGÂR.). ◇ Zic. *Ban la ban trage. Unul trage la dracul și unul la tatăl său. Apa trage la matca ei și omul la teapa lui* v. apă. ◇ Expr. *A trage în* (ori *la*) *codru* v. codru. *A trage a* (sau *la*) *mare* v. mare. *A trage la traistă* v. traistă. ◆ (*înv., reg.; urmat de determ. introduse prin prep. „la”, „spre”, „cu”*) A fi de partea cuiva, a ține cu..., a înclina spre... *Unii trăgea să fie Duca Vodă domn la Moldova* (N. COST.). ◆ (*pop.*) A prevesti o anumită stare; a aminti de... *Vremea trage a primăvară* (CAR.). ◇ Expr. *Mustățile îi trag* (sau *mustața îi trage*) *a oală*, se spune despre un om căruia îi place să bea. *Trage a pămînt* (sau *a groapă*), se spune despre cineva care este aproape de moarte. *A trage* (*a*) *moarte* (ori *de moarte*) v. moarte. **13** *refl.* (*pop.*) A se retrage din locul în care se află; a se da la o parte, a se feri din cale. *Acest din urmă argument mă făcu să mă trag de la fereastră* (C. NEGR.). ◇ Expr. (*tr.*) *A-și trage mîna de deasupra cuiva* = a înceta să mai ocrotească pe cineva. *A-și trage vorba* = a reveni asupra celor spuse anterior. *A se trage în lături* v. latură. ◆ Fig. A se da în lături de la ceva; a se sustrage. *Se trage de la îndatoriri.* ◇ Expr. *A trage chiulul* v. chiul. *A-i trage* (cuiva) *chiulul* v. chiul. *A trage la fit* v. fit. ◆ (*despre ape curgătoare*) A reintra în albie (după o inundație). ◆ (*despre oameni sau despre fața lor*) A slăbi, a se subția. *S-a tras la față de oboseală.* ◆ (*pop.; despre inflamații, excrescențe etc.*) A regresa, a se diminua. *Buba s-a mai tras.* **14** *refl.* (*înv., reg.*) A se perpetua, a dăinui; a se transmite. *De atuncea încoace s-a tot tras din neam în neam de au stăpînit* (DOC.). **15** *refl.* (*înv.; despre reptile, viermi etc.*) A se tîrî. **II 1** *tr.* A lua, a scoate; a smulge; a extrage. *Închid porțile și trag cheile* (BLA.). ◇ Expr. *A-i trage* (cuiva) *un ghimpe din picior* = a scăpa pe cineva de un necaz. *A trage în cărți* = a prevesti viitorul cu ajutorul cărților de joc. *A trage bobii* (sau, *intr., cu bobii, în bobi*) v. bob. *A trage* (*ca*) *din gura lupului* v. lup. *A-i trage* (cuiva) *rogojina de sub picioare* v. rogojină. *A trage la sorți* v. soartă. ◆ A degaja dintr-un ansamblu unele elemente pentru a le utiliza. *Subiectul acestei piese este tras din un roman de George Sand* (CAR.). ◆ Ext. A elabora, a face, utilizînd elementele extrase. ◇ Loc.vb. *A trage un profit* = a profita. *Tu nu tragi nici un profit din afacerea asta* (CĂL.). *A trage învățăminte din* (sau *de pe urma*)... = a învăța (dintr-o experiență). *A tras învățăminte din această poveste.* ◇ Expr. *A trage foloase din* (sau *de pe urma*)... = a avea, a obține un avantaj de pe urma... *A trage concluzia* (sau *încheierea, urmare*) (*că...*) = a conchide. *Trag numai concluzia că e neserios a se zice că putem să nu executăm tractatul de la Berlin* (MAIOR.). **2** *tr.* (*compl. indică arme*) A scoate, a apuca. *Credeți că trage spada să pedepsească repede pe acei cutezători?* (CAR.). ◇ Expr. *A trage sabia* (*împotriva cuiva*) v. sabie. **3** *tr.* (*compl. indică lichide*) A scoate dintr-un recipient. *Au tras vinul din butoi.* ◇ Expr. *A trage vinul de pe drojdie* = a scoate vinul limpezit din vasul în care s-a depus drojdia; a pritoci. **4** *tr.* A reține (o parte din ceva); a opri. *Să-și tragă partea cuvenită din osteneala sa* (DRĂGHICI). **5** *tr.* A inspira a respira; a inhala. *Trăgea aerul rece al nopței, adînc, pînă în fundul plămînilor* (BART). ◇ Expr. *A-și trage sufletul* (sau *răsuflarea*) = *a*) a respira (greu din cauza oboselii, a bătrîneții etc.); *b*) a inspira; *c*) fig. a se odihni după un efort greu; a se reculege, a se liniști. (*intr.*) *A trage* (*ca*) *să moară* v. muri. ◆ A aspira. ◇ Expr. *A-și trage mucii* (ori, *fam., nasul*) sau (*intr.*) *a trage pe nas* = a reține secreția nazală, inspirînd puternic; a smiorcăi. ◆ A fuma, a priza. *Aprindea țigara, din care trăgea fumul cu o poftă nespusă* (D. ZAMF.). ◇ Expr. *A trage ciubuc* v. ciubuc. *A trage țigară* v. țigară. **6** *intr.* (*despre aparate, instalații de ardere etc.*) A avea tiraj bun, a arde bine. *La început soba nu trăgea și tot fumul ieșea în odaie* (VLAH.). **7** *tr.* A sorbi, a înghiți; a bea (băuturi alcoolice). *Trage o dușcă zdravănă* (REBR.). ◇ Expr. *A trage pe gît* v. gît. *A trage la măsea* v. măsea. *A o trage pe mînecă* v. mînecă. *A trage la mustață* v. mustață. ◆ (*pop.*) A absorbi. *Lemnele trag apa.* ◇ Expr. *A trage igrasie* v. igrasie. **8** *intr.* Expr. *A trage cu coada ochiului* v. coadă. *A trage cu geana* v. geană. *A trage cu ochiul* (sau *cu ochii*) v. ochi. *A trage cu urechea* v. ureche. **III** *tr.* **1** (*compl. indică linii, contururi etc.*) A trasa, a desena, a cresta. *Tinerii au să tragă cu degetul în condicile primăriei* (STANCU). ◇ Expr. (*A fi*) *tras cu sfoara* (sau *cu frînghia*) = (a fi) drept, aliniat. *A trage* (*o*) *brazdă* = a ara. *A trage o dungă* (peste ceva) v. dungă. *A trage cu sfoară* (sau *ca după sfoară*) v. sfoară. ◇ Fig. (*mai ales despre ochi, sprîncene*) *Sprîncenele trase ca din condei* (DELAVR.). ◆ (*pop.*) A tivi. ◇ Expr. *A-i trage* (cuiva) *un tighel* v. tighel. ◆ Fig. (*refl.*) A se contura, a se desena. *Lungi cercăne vinete se trăgeau împrejurul ochilor* (EMIN.). **2** A întinde, a desfășura în toată lungimea. **IV 1** *tr.* (*în diverse procese de muncă sau în acțiuni care presupun un efort fizic; cu sensul reieșind din determ.*) Loc.vb. *A trage* (o țesătură) *la piuă* = a supune unei operații mecanice la piuă, pentru a o face mai deasă. *A trage la tipar* (sau *la mașină*) = a tipări. *A trage la șapirograf* = a șapirografia. *A trage la xerox* = a xeroxa. *A trage o copie* = a copia. (*fam.*) *A* (*se*) *trage în poză* = a (se) fotografia. *A trage pe* (sau *la*) *calapod* = a întinde pe calapod. *A trage pe roată* = *a*) a modela pe roată un vas de lut; *b*) a supune torturii cu ajutorul roții de tortură. *A trage la mașină* = a coase la mașină. (*glum.*) *A trage în dinți* = a mesteca; a mînca. *A trage cu coasa* (sau *în, la coasă*) = a cosi. *A trage pe nicovală* = a prelucra bătînd pe nicovală. *A trage în piepteni* (sau, *reg., în fușalăi*) = a dărăci. *A trage cu funia* (sau *cu odgonul*) = a măsura cu funia. *Trăgîndu-se cu funia, au venit toată moșia 500 stînjeni* (DOC.). *A trage raful* (sau *șina*) *pe roată* = a pune șina pe roată; a fereca. *A trage pînza* = a întinde și a netezi pînza. (*intr.*) *A trage cu acul* = a coase, a broda. *A trage la rame* (sau *la lopată, din lopată, la lopeți, cu lopețile, la opacină*) = a vîsli. *A trage din fuior* (sau *din caier, din furcă etc.*) = a toarce. *A trage cu volocul* = a pescui cu volocul. *A trage în* (sau *sub, prin*) *sabie* (pe cineva) = a ucide, a nimici. *A trage fălci* v. falcă. *A trage o dublă* v. dublă. *A trage la stînga* v. stîng. *A trage toana* (ori *o toană*) v. toană. *A trage primul tur de manivelă* v. tur. *A trage în țiplă* v. țiplă. ◆ A mișca un corp (în toată lungimea lui) pe suprafața (sau în lungimea) altui corp; a freca. *Trase arcușul pe coarda groasă* (BĂN.). ◇ Expr. *A trage pe piatră* (sau *pe amnar, pe curea*) sau *a trage cu gresia, cu cutea* = a ascuți. *A trage un chibrit* = a freca un chibrit pentru a-l aprinde. *A trage cu mătura* = a mătura. *A trage* (peste ceva) *cu condeiul* (sau cu *buretele*) = *a*) a șterge; a anula; *b*) a face uitat; a uita. *A trage din arcuș* (sau *cu arcușul*) v. arcuș. *A trage condeiul* v. condei. *A-i trage cuiva un ibrișin* (ori *cu ibrișinul*) *pe la nas* v. ibrișin. *A trage pe sub mustață* v. mustață. ◆ A trece prin..., a vîrî prin... *Trage firele prin spată.* ◇ Expr. *A trage banul* (sau *gologanul*) *prin barbă* = a freca de barbă un ban cîștigat (în credința superstițioasă că acest gest atrage un cîștig ulterior bun). *Tras* (*ca*) *prin inel* sau *parcă-i tras prin* (ori *printr-un*) *inel*, se spune despre o persoană cu trupul subțire, suplu, mlădios. *Frumos ca din basme și tras prin inel* (EMIN.). (*fam.*) *A i-o trage* (cuiva) = *a*) a avea relații sexuale cu cineva; *b*) a păcăli pe cineva. *A trage la* (sau *sub*) *coadă* v. coadă. *Tras prin verigă* v. verigă. ◆ (*tehn.*) A întinde și a subția un material ductil,

trecîndu-l printr-o filieră, pentru a obține bare, țevi sau fire. **2** *tr.* (*fam.*) A face ceva cu plăcere, cu multă energie, cu pasiune. *Trăgea un nou chef* (AGÂR.). ◇ Expr. *A trage* (*la*) *aghioase* v. aghios. *A-i trage cuiva un duș* (*rece*) v. duș. *A trage* (cuiva) *o făineală* v. făineală. *A trage cuiva un perdaf* v. perdaf. *A trage* (cuiva) *un refec* v. refec. *A trage un* (*pui de*) *somn* sau *a trage la soamne* v. somn. *A-i trage* (cuiva) *cîteva să-i trosnească urechile* (sau *fălcile*) v. trosni. ◆ (*pop.*) A cînta. *Să tragă la clavir ce-o vrea dumnealui* (ALECS.). ◇ Expr. *A trage un taxim* v. taxim. ◆ A dansa. *Am tras o horă de o să țin minte toată viața durerea de picioare pe care am avut-o după aceea.* ◆ (*fam.*) A face un lucru deosebit de mare, de frumos etc. *Și-a tras o vilă în Copou de toată frumusețea.* ◇ Expr. *A-și trage silicoane* v. silicon. **3** *tr.* (*compl. indică lovituri*) A da cu putere; a bate, a plesni. *I-a tras o palmă.* ◇ Expr. (*intr.*) *A trage* (cu cineva sau cu ceva) *de pămînt* = a izbi, a trînti de pămînt. *A-i trage* (cuiva) *o modă de bătaie* v. modă. *A-i trage cuiva una în* (sau *la*) *numele tatălui* v. nume. *A trage cuiva o răfuială* v. răfuială. *A trage cuiva un șfichi* v. șfichi. *A-i trage* (cuiva) *un toc de bătaie* v. toc. **4** *intr.* A descărca o armă spre țintă, a face ca proiectilul, săgeata etc. să pornească spre țintă. *La început tragem toți, cu furie* (CA. PETR.). ◇ Expr. *A trage la țintă* (sau *la semn*) = *a*) a face exerciții de lovire a unei ținte cu săgeți, cu gloanțe etc.; *b*) a lovi ținta cu un glonte, cu o săgeată etc. *A trage la tir* = a face exerciții de lovire a unei ținte, de tragere la țintă, cu o armă de foc. *A trage în vînt* (sau *în sec*) sau *a trage greș* = a descărca arma fără a nimeri ținta. *A trage în aer* v. aer. (*Poți*) *să tragi cu tunul* v. tun. **5** *intr.* (*sport*) A lovi, a arunca mingea cu putere. **6** *tr.* (*pop.*) A freca o anumită regiune a corpului în scopuri terapeutice; a masa. *Îl trage frumușel cu untură din opaiț pe la toate încheieturile* (CR.). ◇ Expr. *A trage* (pe cineva) *de gîlci* = a provoca cuiva neplăceri. **7** *intr.* Expr. (*fam.*) *A trage de* (sau *la*) *fiare* = *a*) a lucra cu greutăți pentru a-și dezvolta mușchii; *b*) ext. a face sport; *c*) ext. a face culturism. **V 1** *intr.* (*despre aer, vînt etc.*) A bate (încet); a sufla (ușor). *Trage un vînt rece* (RUSSO). ◆ (*impers.*) A se produce un curent de aer; a deveni răcoare, frig. *Ușa nu se închidea bine... și trăgea* (AGÂR.). **2** *tr.* A învălui pe cineva, provocîndu-i o senzație neplăcută de răcoare (urmată adesea de îmbolnăvire). *Să nu te tragă răceala, duduie* (CE. PETR.). **VI** *refl.* **1** A descinde din..., a fi din neamul..., a fi urmașul... *Nu știa... al cui e și din ce neam se trage* (DELAVR.). ◇ Expr. *A-și trage neamul din...* v. neam. ◆ A fi originar din... *După mamă se trăgea din Pipirig* (SADOV.). **2** A proveni din... sau de la...; a fi provocat (de...). *Măria ta, toate relele se trag... de la grămătici* (E. BAR.). ◇ Expr. *A-și trage originea* (sau *obîrșia*) *din...* = a proveni de la... *Gîndirea filozofică și științifică modernă își trage obîrșia din vechii cugetători ai grecilor* (VIANU). • prez.ind. *trag*; perf. smp. *trăsei*; part. *tras*. /lat. ***tragĕre** = **trahĕre**.

tragedián, -ă *s.m., s.f.* **1** Actor specializat în roluri de tragedie. **2** Autor de tragedii. • sil. *-di-an*. pl. *-ieni, -iene*. /<fr. ***tragédien***.

tragedíe *s.f.* **1** Piesă de teatru al cărei subiect este inspirat de obicei din fapte istorice sau legendare, care aduce în scenă personaje ilustre antrenate în conflicte puternice, cu deznodămînt mai ales nefericit, și care dezvoltă o acțiune destinată să trezească sentimente de frică și de milă prin reprezentarea catastrofelor provocate de confruntarea omului cu destinul sau cu propriile pasiuni violente. *Era nelipsit de la reprezentările tragediilor poetului* (CĂL.). ◆ Gen literar care reprezintă ansamblul acestor opere. ◆ Totalitatea tragediilor unui dramaturg, ale unei epoci, ale unui popor etc. *Tragedia franceză era o preludngire a conversației într-un salon* (VIANU). **2** Fig. Întîmplare zguduitoare, nenorocire; catastrofă. *O tragedie avea să-i schimbe brusc cursul vieții.* ◇ Expr. *A face* (*o*) *tragedie* (din ceva) = a exagera latura neplăcută a unei întîmplări. *Nu mi se pare normal să facă o tragedie din asta.* ◆ Zbucium sufletesc, suferință sfîșietoare. *Își povestea tragedia singurătății* (PER.). • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***tragédie***, it. ***tragèdia***, lat. ***tragoedĭa, -ae***, ngr. ***τραγωδία***.

tragediograf *s.m.* Autor de tragedii; tragic (III). • sil. *-di-o-*. pl. *-i*. /<it. ***tragediografo***.

trágere *s.f.* **1** Acțiunea de a mișca, de a deplasa ceva sau pe cineva, apucîndu-l și îndreptîndu-l spre sine sau spre un punct voit. *Tragerea fotoliului la birou.* ◇ *Tragere pe sfoară* = păcăleală, înșelătorie. **2** Fig. Atracție, îndemn, înclinare. ◇ Expr. *Tragere de inimă* = atracție; îndemn lăuntric. *Dumneata să nu ai tragere de inimă pentru carnea de căprioară* (SADOV.). (*Cu*) *tragere de inimă* = (cu) zel, (cu) rîvnă. *Cu multă tragere de inimă... îngrijea de grădină* (ISP.). **3** Scoatere, extragere. ◇ *Tragere la sorți* v. soartă. **4** (*tehn.*) Operație de prelucrare în procesul tehnologic de fabricare, la cald sau la rece, a sîrmelor, a barelor lungi și a țevilor, care constă în trecerea materialelor metalice printr-o filieră sub acțiunea unei forțe de întindere. **5** Descărcare a unei arme spre țintă (în cadrul procesului de instruire militară); împușcare; tir. *O unitate... făcuse un timp exerciții de tragere* (CĂL.). ◇ *Tragere la țintă* = tragere executată asupra unei ținte. *Unghi de tragere* = unghi pe care îl formează axa țevii unei arme de foc cu proiecția ei pe suprafața orizontală a terenului, cînd obiectivul asupra căruia se trage este în același plan orizontal cu gura țevii. *Tragere de anfiladă* v. anfiladă. *Cîmp de tragere* v. cîmp. *Frînă de tragere* v. frînă. *Tragere indirectă* v. indirect. *Panou de tragere* v. panou. *Poziție de tragere* v. poziție. *Tragere prin ricoșeu* v. ricoșeu. • pl. *-i*. /v. ***trage***.

tragi- Elem. de compunere „tragic". • /<lat. ***tragĭcus, -a, -um***, ngr. ***τραγικός***.

trágic, -ă *adj., s.n., s.m.* **I** *adj.* **1** Care aparține tragediei, care se referă la tragedie; care are caracter de tragedie; care evocă o situație în care eroul ia act în mod dureros de soarta sa. *În opera sa cu adevărat tragică... a ales oameni din altă lume* (IBR.). ◇ (*adv.*) *Povestea celor doi se sfîrșise tragic.* **2** Fig. Care inspiră o emoție intensă prin caracterul zguduitor, nenorocit, funest. *Acest fapt... pare tragic* (SADOV.). ◇ (*adv.*) *Sînt tragic sinceri cu stările lor sufletești* (RALEA). ◇ (*subst. n. art.*) *Tragicul morții* (BOGZA). ◇ Expr. *A o lua în tragic* = a acorda unei întîmplări (neplăcute) o gravitate exagerată. ◆ Care trădează zbucium lăuntric. *În haine negre, cu chip tragic* (TEOD.). ◆ (*fam.*) Care provoacă neplăceri deosebit de mari; catastrofal. *Nu mi se pare chiar atît de tragică cifra* (ARGH.). **II** *s.n. art.* (*estet.*) Categorie estetică exprimînd un conflict al cărui deznodămînt este înfrîngerea unor persoane virtuoase, a unor idealuri sau a unor categorii sociale valoroase, în urma unor împrejurări vitrege. *Tragicul și absurdul sînt două categorii estetice tot mai solicitate* (PER.). ◆ Rezultatul conflictului unui individ cu limita. **III** *s.m.* Autor de tragedii; tragediograf. *De la tragicii greci n-a mai existat un scriitor ca Turgheniev* (IBR.). • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***tragique***, lat. ***tragĭcus, -a, -um***, ngr. ***τραγικός***; cf. it. *tragico*.

tragicomedíe *s.f.* **1** Specie a genului dramatic cu subiect patetic, în care conflictele fundamentale, grave, profunde, însoțite de unele incidente comice, sînt rezolvate printr-un deznodămînt fericit **2** Fig. Întîmplare care prezintă un amestec de elemente tragice și elemente comice. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***tragi-comédie***, lat. ***tragicomoedĭa, -ae***.

tragicómic, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* Care aparține tragicomediei, care se referă la tragicomedie; care are caracter de tragicomedie, care este în același timp tragic și comic. ◇ (*adv.*) *Toată această poveste s-a încheiat tragicomic.* **2** *s.n.* (*estet.*) Categorie estetică ce desemnează existența simultană a tragicului și a comicului. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***tragi-comique***.

tragísm *s.n.* Atitudine gravă; caracter grav, tragic, situație tragică. *A văzut tot tragismul vieții* (CE. PETR.). • /***trag[ic]*** + ***-ism***.

trăgla *s.f.* (*reg.*) **1** Targă. **2** Lectică, litieră. **3** Cobilă la plug. **4** Unealtă utilizată la pescuit, alcătuită dintr-o scîndură și o stinghie pe care se lovește cu piciorul pentru a alunga peștii ascunși sub pietre. • pl. *-e*. și (*reg.*) *trîglă s.f.* /cf. *tragă*.

trăgus *s.n.* (*anat.*) Proeminență mică a cartilajului pavilionului urechii, situată înaintea conductului auditiv extern. • /<fr. ***tragus***.

trahe- Elem. de compunere „trahee". • și *traheo-*. /<fr. ***trachĕ(o)***-; cf. gr. *τραχεῖα*.

traheăl, -ă *adj.* (*anat.*) Care aparține traheii, care se referă la trahee; trahean. • sil. *-he-al*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***trachéal***.

traheán, -ă *adj.* (*anat.*) Traheal. • sil. *-he-an*. pl. *-eni, -ene*. /<fr. ***trachéen***.

trahée *s.f.* **1** (*anat.*) Segment elastic fibrocartilaginos al căilor respiratorii la vertebratele cu respirație aeriană, cuprins între laringe și originea bronhiilor mari și prin care aerul trece din cavitățile nazală și bucală în bronhii. **2** (*zool.*) Fiecare dintre tuburile chitinoase, deschise la exterior și ramificate în corpul insectelor, păianjenilor și miriapodelor, care servesc drept organe de respirație. **3** (*bot.*) Vas lemnos în formă de tub capilar, format din celule suprapuse, lipsite de membrane transversale despărțitoare și cu pereții laterali îngroșați în mod neuniform, prin care circulă seva brută. • pl. *-ei*. /<lat., it. ***trachea***, fr. ***trachée***; cf. gr. ***τραχεῖα***.

traheídă *s.f.* (*bot.*) Vas lemnos format dintr-o celulă ascuțită și închisă la ambele capete, avînd membrane lignificate și pereții laterali cu îngroșări variate, care servește la conducerea sevei brute. • sil. *-he-i-*. pl. *-e*. /<fr. ***trachéide***; cf. gr. *τραχεῖα* „trahee", *εἶδος* „aspect".

traheítă *s.f.* (*med.*) Boală care constă în inflamația mucoasei traheale. • sil. *-he-i-*. pl. *-e*. /<fr. ***trachéite***.

trahel- Elem. de compunere „col uterin". • și *trahelo-*. /<fr. ***trachél(o)***-; cf. gr. *τράχηλος* „gît".

trahelísm *s.n.* (*med.*) Contracție spasmodică a mușchilor colului uterin. • pl. *-e*. /<fr. ***trachélisme***.

trahelo- v. trahel-.

trahelopexíe *s.f.* (*chir.*) Fixare a colului uterin, după histerectomie abdominală supravaginală, la nivelul ligamentelor rotunde, pentru remedierea unui prolaps utero-vaginal. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***trachélopexie***.

traheloplastíe *s.f.* (*chir.*) Refacere a colului uterin. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***tracheloplastie***.

trahelotomíe *s.f.* (*chir.*) Incizie a colului uterin. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***trachélotomie***.

trahenchím *s.n.* (*biol.*) Țesut vegetal format din traheide. • /<fr. ***trachenchyme***.

traheo- v. trahe-.

traheobacterióză *s.f.* (*fitopat.*) Boală infecțioasă și contagioasă a plantelor, provocată de unele bacterii care trăiesc în vasele conducătoare, împiedicînd circulația sevei. • sil. *he-o-*; *-ri-o-*. /<fr. ***trachéobactériose***.

traheobronhoscopíe *s.f* (*med.*) Explorare directă a traheii și a bronhiilor cu ajutorul unui tub introdus pe cale bucală sau prin orificiul unei traheotomii. • sil. *-he-o-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***trachéobronchoscopie***.

traheobronșíță *s.f.* (*med.*) Afecțiune a căilor respiratorii, care constă în inflamarea traheii și a bronhiilor și care se manifestă prin tuse, cu sau fără expectorație. • sil. *-he-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***trachéobronchite***.

traheocél *s.n.* (*med.*) Tumoare gazoasă a gîtului, care comunică cu traheea. • sil. *-he-o-*. /<fr. ***trachéocèle***.

traheofíte *s.f. pl.* (*bot.*) Plante superioare înzestrate cu un țesut conductor bine dezvoltat, cuprinzînd pteridofitele, gimnospermele și angiospermele (*Tracheophyta*). • sil. *-he-o-*. /<fr. ***trachéophytes***.

traheólă *s.f.* (*zool.*; *la artropode*) Ultima ramificație a traheii, care pătrunde pînă în interiorul corpului. • sil. *-he-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***trachéole***.

traheomalacíe *s.f.* (*med.*) Ramolisment al cartilajelor traheale. • sil. *-he-o-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***trachéomalacie***.

traheomicóză *s.f.* (*fitopat.*) Boală infecțioasă și contagioasă a plantelor, provocată de unele ciuperci care trăiesc în vasele conducătoare, pe care le astupă, cauzînd veștejiri totale. • sil. *-he-o-*. /<fr. ***trachéomycose***.

traheopatíe *s.f.* (*med.*) Termen generic care desemnează o afecțiune a traheii. • sil. *-he-o-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***trachéopathie***.

traheoplastíe *s.f.* (*chir.*) Plastie cu grefon cutanat sau osos a traheii. • sil. *-he-o-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***trachéoplastie***.

traheorafíe *s.f.* (*chir.*) Sutură a traheii. • sil. *-he-o-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***trachéorraphie***.

traheoscóp *s.n.* (*med.*) Instrument folosit în traheoscopie. • sil. *-he-o-*. pl. *-oape*. /<fr. ***trachéoscope***.

traheoscopíe *s.f.* (*med.*) Examen endoscopic al traheii, efectuat cu ajutorul bronhoscopului. • sil. *-he-o-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***trachéoscopie***.

traheostenóză *s.f.* (*med.*) Strîmtare a traheii. • sil. *-he-o-*. /<fr. ***trachéosténose***.

traheostomíe *s.f.* (*chir.*) Fixare la piele a traheii, după ce i s-a făcut un orificiu, pentru a permite respirația. • sil. *-he-o-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***trachéostomie***.

traheotóm *s.n.* (*chir.*) Instrument folosit în traheotomie. • sil. *-he-o-*. /<fr. ***trachéotome***.

traheotomíe *s.f.* (*chir.*) Intervenție care constă în deschiderea peretelui anterior al traheii și în introducerea unei canule traheale, cu scopul de a restabili respirația unui bolnav care prezintă simptome grave de sufocație. • sil. *-he-o-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***trachéotomie***; cf. gr. *τραχεῖα* „trahee", *τομή* „tăiere".

trahi- Elem. de compunere „aspru, rugos"; „încreștit". • /<fr. ***trachy-***; cf. gr. *τραχύς* „cu asperități".

trahicárp, -ă *adj.* (*bot.; despre plante*) Care are fructe aspre. • pl. *-i, -e*. /<lat. ***trachycarpus***.

trahifíl, -ă *adj.* (*bot.; despre plante*) Care are frunze rugoase. • pl. *-i, -e*. /<lat. șt. ***trachyphyllus, -a, -um***.

trahispérm, -ă *adj.* Care are semințe aspre. • pl. *-i, -e*. /<lat. șt. ***trachyspermus, -a, -um***.

trahít *s.n.* (*mineral.*) Rocă vulcanică de formație recentă, asemănătoare morfologic sienitului, de culoare cenușie, folosită ca piatră de construcție. • /<fr. ***trachyte***.

trahóm *s.n.* (*med.*) Boală de ochi contagioasă, provocată de virusul *Rickettsia trachomatis*, care se manifestă prin inflamația granuloasă cronică a conjunctivei și care, netratată, duce la atrofia pleoapelor, la contracții grave ale pleoapelor, uneori chiar la orbire; conjunctivită granuloasă. • pl. *-oame*. și *trahómă s.f.* /<fr. ***trachome***; cf. gr. *τράχωμα* „asperitate".

trahomatós, -oásă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Persoană) care suferă de trahom. • pl. *-oși, -oase*. /<fr. ***trachomateux***.

trahómă *s.f.* v. trahom.

trai *s.n.* **1** Viață, existență a cuiva; modul, felul, condițiile în care trăiește cineva. *Sihastrul tot oftează de pământescul trai* (CĂL.). <> *Mod de trai* = ansamblul condițiilor materiale și spirituale specifice vieții unui grup social, a unei societăți. *Trai greu* v. greu. *Nivel de trai* v. nivel. <> Expr. *A nu mai fi de trai* = a nu mai fi de trăit, a nu mai fi de răbdat, de suportat, de îndurat. *A nu* (*mai*) *avea trai* (de cineva sau de ceva) = a nu mai putea trăi (din cauza cuiva sau a ceva). *A-și cîrpi traiul* v. cîrpi. *A-și încropi traiul* v. încropi. *A-și trăi traiul* v. trăi. ◆ Ext. Viață bună, lipsită de griji, fericită și îmbelșugată; desfătare, petrecere. *Asta zic și eu trai* (H. LOV.). <> Expr. *A fi pus pe trai* = a duce o viață de petreceri. *Trai, neneaco, cu banii babachii* v. babacă. **2** Concr. Mijloacele materiale (hrană, îmbrăcăminte etc.) necesare existenței zilnice a cuiva. *Trudesc, pentru a-și agonisi traiul zilnic* (G. M. ZAMF.). <> *Minim de trai* v. minim. **3** Cursul vieții, durata existenței cuiva. *Omul... simte traiul său scurt* (BĂLC.). <> Loc.adv. *Pe trai* = pe viață. <> Expr. *A trăi un trai și jumătate* = a trăi bine. *Și-a trăit traiul, și-a mîncat mălaiul* v. mălai. **4** Viață petrecută alături de cineva; viață în comun (mai ales în căsnicie) și relațiile ce se stabilesc în cadrul acesteia; conviețuire. *Se întoarse cu gîndul, aducîndu-și aminte de traiul lor împreună* (AGÂR.). <> Expr. *A nu avea trai* (cu cineva) = a nu mai putea trăi în bună înțelegere cu cineva. *A avea* (sau *a duce*) *trai bun* (sau *rău*) (cu cineva) = a trăi în bună înțelegere (sau în neînțelegere, în ceartă) cu cineva. *Trai cu vătrai* sau *un trai și un vătrai* v. vătrai. **5** (*înv.*) Faptul de a fi viu, în viață. • pl. *-uri*. /de la ***trăi***, prin derivare regresivă.

traiéct *s.n.* Distanță de străbătut între două puncte determinate; drum de la un loc la altul; traseu, parcurs. *Pe tot traiectul, de la București pînă sub munți, am văzut un spectacol feeric* (CĂL.). ◆ (*anat.*) Traseu liniar pe care se situează un mușchi, un nerv, o arteră etc. ◆ Traiectorie. • pl. *-e*. /<lat. ***traiectus, -us*** „trecere", fr. ***trajet***.

traiectórie *s.f.* Drumul parcurs în spațiu de un corp în mișcare. *După urme se vedea că motocicleta avusese o traiectorie forte ciudată*. ◆ Ext. Reprezentare grafică a acestui drum. ◆ (*geom.*) Curbă avînd o proprietate dată. ◆ Fig. Evoluție psihică; destin; dezvoltare. *Destinul neamului în care mă aflu are o traiectorie proprie* (SADOV.). • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***trajectoire***, germ. ***Trajektorie***.

tráilă *s.f.* Pod plutitor care alunecă de-a lungul unui cablu sau al unei frînghii, fiind remorcat de o navă sau de forța curentului de pe un mal pe celălalt al unei ape curgătoare. • pl. *-e*. /<fr. ***traille***.

trăiler *s.n.* **1** Remorcă de mare capacitate alcătuită dintr-o platformă joasă, sprijinită în spate pe un tren dublu de roți, iar în față pe vehiculul motor, folosită pentru transportul pe șosele sau în porturi a obiectelor grele. **2** (*mar.*) Bac (pe cablu); pod plutitor. • scris și *treiler*. pl. *-e*. /<engl. ***trailer***.

trainá *vb. I. tr.* (*mar.*) A tîrî pe fundul apei un cablu metalic cu capetele fixate pe două corpuri plutitoare, pentru a agăța corpuri scufundate sau pentru a căuta obstacole submarine și a le determina poziția. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***traîner***.

traináre *s.f.* (*mar.*) Acțiunea de *a trainа* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***trainа***.

tráină *s.f.* (*mar.*) Parîmă ale cărei capete sînt fixate pe două corpuri plutitoare, care este tîrîtă pe fundul apei pentru a agăța un corp scufundat sau pentru a-i determina poziția. • pl. *-e*. /<fr. ***traîne***.

trainer ['treinər] *s.m.* (*sport*) Antrenor. • pl. *-i*. /<engl. ***trainer***.

tráinic, -á *adj.* **1** (*despre obiecte*) Care durează, care rezistă, care se păstrează bine; solid, rezistent, durabil. *O carte veche..., legată în piele foarte trainică* (GAL.). <> (*adv.*) *Tot mai trainic se-așează în istorie filele* (DEȘ.). **2** Care durează, care se întinde pe o lungă perioadă de timp; care dăinuiește, care se perpetuează; persistent. *Inspira de la întîia vedere o trainică simpatie* (BRĂT.). **3** (*despre ființe sau despre plante*) Care are putere de viață și forță, rezistență fizică; care e plin de vitalitate; viguros, rezistent, robust. *Stejarul bun și trainic dă trainică mlădiță* (ALECS.). • pl. *-ci, -ce*. /*trai* + *-nic*.

training ['treiniŋ] *s.n.* **1** (*sport*) Antrenament, pregătire. **2** (*psih.*) *Training autogen* = metodă psihoterapeutică de relaxare care urmărește obținerea unei destinderi generale a organismului. • /<engl. ***training***.

tráistă[1] *s.f.* **1** Obiect în formă de sac, confecționat dintr-o țesătură, din piele etc., prevăzut cu o baieră pentru a fi agățat, utilizat la țară pentru transportul sau păstrarea merindelor și a unor obiecte. *Scoaseră din traistă un hărtan de mămăligă* (VLAH.). <> Expr. *Cu traista în băț* sau *traistă-n băț* = *a*) sărac; cerșetor; *b*) rătăcitor, călător, pribeag; haimana. *A-i bate* (cuiva) *vîntul în traistă* = a fi extrem de sărac. *Traistă goală* = *a*) (sau *traistă ușoară*) sărăcie, mizerie; *b*) om foarte sărac. *A umbla cu traista* = a cerși. *A întoarce traista pe dos* = a întra la necaz; a da de nevoi, de lipsuri. *A și-o lua* (sau *a și-o pune*) *în traistă* = a da de bucluc, a o păți. *A pune* (sau *a băga*) (pe cineva) *în traistă* = *a*) a înfrînge, a birui, a pune stăpînire (pe cineva); *b*) a înșela, a trage pe sfoară. *A fi cu capul în traistă* = a fi neatent, distrat, neglijent. *A-și băga mințile în traistă* = a se cumînți. *A-și lua inima în dinți și funia* (sau *lumea*) *în traistă* = a-și face curaj; a se decide într-o acțiune. *A-și lua lumea în traistă* = a pleca supărat. *A scoate vorbe din traistă* = a mînji. *A umbla cu traista cu minciuni* = a bîrfi. *Fală goală, traistă ușoară*, se spune: *a*) atunci cînd cineva se laudă fără temei; *b*) despre un om fudul și leneș. *A-i trece* (cuiva) *făina prin traistă* = a ajunge la capătul vieții. *A-și lua traista în băț* v. băț. *A umbla cu capul în traistă* v. cap. *A se învîrti ca funia în traistă* v. învîrti. *A-și lua traista și ciubucul* v. lua. *A prinde* (pe cineva) *cu mîna în traistă* v. mînă. *A-i mînca* (cuiva) *rațele* (sau *cîinii*) *din traistă* v. mînca. *A umbla cu pisica-n traistă* v. pisică. *A purta sufletul în traistă* v. purta. ◆ Conținutul unei traiste. *Mi-a dat o traistă de grîu*. ◆ Săculeț de pînză groasă din care se dă hrană cailor și care se atîrnă de capul lor. *Traistele cu orz de la botul calului* (BRĂ.). <> Expr. *A trage la traistă* = a trage acolo unde-i rost de cîștig; a viza o slujbă rentabilă. *A-și pierde traista cu grăunțe* = a-și pierde slujba sau avantajele. ◆ Sac făcut de obicei dintr-o plasă de sfoară tare în care pescarii pun peștele prins. ◆ Săculeț țesut foarte rar în care se pun la scurs urda, cașul etc. **2** Compus: (*bot.*) *traista-ciobanului* = plantă erbacee din familia cruciferelor, înaltă pînă la 50 cm, cu florile mici, albe și cu fructul siliculă triunghiulară, folosită ca plantă medicinală (*Capsella bursa-pastoris*). • pl. *-e*, (*pop.*) *trăiști*, (*reg.*) *trăiste*. și (*reg.*) *stráiță s.f.* /<m.gr. *ταγιστρον*; cf. ngr. *ταΐστρα*, alb. *trastë, trajstë*.

tráistă[2] *s.f.* v. straste.

tralalá *interj.* Cuvînt care imită o melodie vocală sau înlocuiește cuvintele necunoscute ale unei melodii. <> Expr. (*adj.*) *A fi cam tralala* = a fi (cam) zăpăcit, (cam) aiurit. • /onomat.

trámă *s.f.* **1** Fir de mătase obținut prin răsucirea a cel puțin două fire care nu au mai fost răsucite și întrebuințat ca bătătură. **2** Fig. Acțiunea, intriga unei opere artistice (roman, piesă, film etc.) bazate pe narațiune. **3** Fig. Uneltire, intrigă, complot. **4** Ansamblu de străzi pe care se concentrează traficul principal într-un teritoriu urban. **5** (*constr.*) Distanța dintre grinzi. **6** (*biol.*) Ansamblu de elemente care constituie osatura sau partea rezistentă a unui țesut. • pl. *-e*. /<fr. ***trame***, lat. ***trama, -ae***, it. ***trama***.

trambalá *vb. I. tr., refl.* (*fam.*) A (se) muta, a (se) deplasa dintr-un loc într-altul (fără rost). *Ea n-are cupeu să se trambaleze pe ulița mare* (CE. PETR.). • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***trimbaler***.

trambaláre *s.f.* (*fam.*) Acțiunea de *a* (*se*) *trambala* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***trambala***.

trambulínă *s.f.* (*sport*) Aparat ajutător (confecționat din lemn), dur, semielastic sau elastic, care servește la ușurarea executării unei sărituri în gimnastica sportivă. <> Expr. *A servi* (cuiva) *de trambulină* = a ajuta pe cineva să parvină (mai ales în politică). ◆ Instalație specială, ridicată la o înălțime regulamentară, prevăzută cu un postament și un dispozitiv de care se fixează o scîndură elastică, servind pentru sărituri artistice în apă. ◆ (și *trambulină de schi*) Construcție în plan înclinat terminată cu o platformă elastică, care servește la executarea săriturii în lungime cu schiurile. • pl. *-e*. /<germ. ***Trampoline***, it. ***trampolino***.

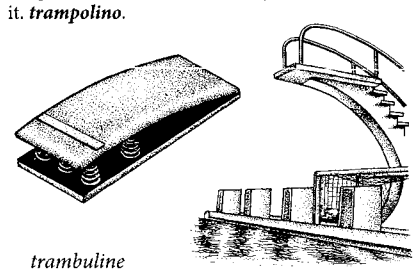

trambuline

tramcăr *s.n.* Vehicul tras de cai, folosit odinioară în orașe pentru transportul în comun. *Tramcare, trăsuri boierești, căruțe* (CAR.). • pl. *-e*. /<engl. ***tram-car***.

traminer [tra'minər] *s.n.* (*vit.*) Soi de viță-de-vie originară din Germania, cu ciorchinii cilindrici, cu boabele mici, roz-murdar, nearomate, cultivat pentru producerea vinurilor superioare de masă. ◆ Vin de calitate superioară produs din strugurii acestui soi de viță-de-vie. • /<germ. ***Traminer***.

tramítă *s.f.* (*med.*) Inflamație cronică a tramei pulmonare. • pl. *-e*. /<fr. ***tramite***.

tramontána *s.f.* (*meteor.*) Vînt rece și violent care suflă dinspre Alpi spre Marea Mediterană. • /<it. ***tramontana***.

tramp *s.n.* (*mar.*) Navă comercială pentru transportul de mărfuri, care navighează din port în port pentru a fi închiriată. • pl. *-e, -uri*. /<engl. ***tramp***.

trampá *vb. I. tr.* **1** A stropi (abundent) cu un lichid; a îmbiba cu un lichid. ◆ A însiropa un tort. **2** (*tehn.*) A înmuia (ceva) scufundîndu-l într-un lichid. ◆ A aplica pasta inflamabilă pe bețele de chibrit. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***tremper***.

trampáre *s.f.* Acțiunea de *a trampa* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***trampa***.

trámpă[1] *s.f.* **1** (*înv., reg.*) Schimb în natură; troc. ◆ Ext. Schimb de obiecte. **2** (*fam.*) Aranjament, afacere (prin intermediari). <> Expr. *A-i face* (cuiva) *trampa* = *a*) a-i mijloci cuiva o afacere; *b*) a-i mijloci cuiva o relație, o întîlnire etc. • pl. *-e*. și (*reg.*) *treámpă s.f.* /<tc. ***trampa***.

trámpă[2] *s.f.* (*adesea peior.*) Fel, soi, teapă; categorie. *Dintre ei, și tot de trampa lor..., izbutește să se ridice cîte unul* (VLAH.). • /<fr. ***trempe***.

trámping *s.n.* (*nav.*) Transport de mărfuri cu nave care navighează din port în port, fără un itinerar fix. • /<engl. ***tramping***.

trampolíno *subst.* (*sport*) Salturi la plasa elastică. • /<it. ***trampolino***.

tramvái *s.n.* (*transp.*) Mijloc de transport în comun, cu tracțiune electrică (în trecut și cu tracțiune animală), constituit din unul pînă la trei vagoane (dintre care unul este vagon motor), care rulează pe două șine metalice. *Urcă grăbit în tramvaiul care*

mergea la gară. ◇ Expr. *Aiurea-n tramvai* v. aiurea. • pl. *-ie.* /<fr., engl. ***tramway.***

tramvaíst *s.m.* Lucrător la tramvaie. ◆ Spec. Manipulant. • pl. *-iști.* /***tramvai*** + *-ist.*

tranc *interj.* Cuvînt care imită zgomotul produs de o cădere sau de o lovitură puternică și bruscă. ◆ Cuvînt care imită zgomotul produs de mecanismul unei arme de foc cînd se apasă pe trăgaci. ◆ (*repet.; cu val. vb.*) Cuvînt care imită un zgomot ritmic. • și *tránca interj.* /onomat.

trănca *interj.* v. tranc.

tránca-fleánca *s.f.* v. treanca-fleanca.

trancaná *s.f.* (*reg.*) **1** Vorbă goală; palavră. **2** (*la pl.*) Lucruri casnice mărunte (ingrămădite sau aruncate în dezordine); catrafuse. • pl. *-ale.* și *trăncănáie s.f.* /cf. *tranc, trăncăni.*

tranchét *s.n.* v. trinchet.

tranchilizá *vb. I. tr., refl.* A (se) liniști, a (se) calma (cu ajutorul unui tranchilizant). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***tranquiliser.***

tranchilizánt, -ă *adj., s.n.* (*farm.*) (Medicament) care liniștește, care calmează (durerile, frica, starea de tensiune psihică), fără a produce somn; calmant. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***tranquillisant.***

trandadá *s.f.* (*pesc.*) Prostovol. • pl. *-ale.* /etimol. nec.

trandafír *s.m.* **1** (*bot.*) Nume dat unor specii diverse de plante perene sau de arbuști ornamentali din familia rozaceelor, cu ramurile spinoase, cu florile mari, divers colorate și plăcut mirositoare, folosite în industria parfumurilor sau în medicină (*Rosa*); restr. floarea acestor arbuști. ◇ Zic. *Trandafirul cu cît mai frumos, cu atît mai puțin ține* = frumusețea este trecătoare. *Nici un trandafir fără spini* sau *fără ghimpi. De departe trandafir, De aproape borș cu știr.* ◇ *Trandafir de dulceață* (sau *de rusalii, de grădină*) = numele a două specii de trandafiri, cu florile roșii, din ale cărui petale se face dulceață (*Rosa centifolia, Rosa rugosa*). *Trandafir de lună* sau *trandafiri bulgărești* = arbust din familia rozaceelor, originar din Siria, cu florile albe sau roșii, din care se extrage uleiul de trandafir (*Rosa chinesis* sau *damascena*). *Trandafir sălbatic* (sau *-de-munte, -de-cîmp*) = măceș (*Rosa canina*). *Apă de trandafir* = esență de trandafir. *Lemn de trandafir* = lemnul unor arbori din America de Sud, din care se fac mobile de lux, lambriuri etc. *Miere de trandafiri* v. miere. ◇ Loc.adj. *De trandafir* = care este asemenea trandafirului (ca frumusețe sau culoare).

trandafir (1)

◇ Expr. *A ședea pe trandafiri* = a duce o viață comodă, fără neplăceri și eforturi. ◇ Compuse: *trandafir-de-munte* = smirdar (*Rhodondendron kotschyi*); *trandafir-de-cîmp* = păducel (*Crataegus oxyacantha*); (*zool.*) *trandafir-de-mare* = actinie. ◇ Compar. *Fraged ca un trandafir* (MACED.). ◇ Fig. *Trandafirii înfloresc pe fața ta* (EMIN.). **2** (*culin.*) Cîrnat (uscat) din carne de porc tocată mare, cu satîrul, și condimentată cu mult piper, ardei iute și usturoi. ◆ Cîrnat preparat din tocătură de vită, care se consumă fript la grătar; patrician. • pl. *-i.* /<ngr. ***τρ(ι)αντάφυλλο.***

trandafiráș *s.m.* Dim. al lui *trandafir*; (*pop.*) trandafirel, trandafiruț. • pl. *-i.* /***trandafir*** + *-aș.*

trandafirél *s.m.* (*pop.*) Trandafiraș. • pl. *-ei.* /***trandafir*** + *-el.*

trandafiríu, -íe *adj.* **1** Care are culoare roz (ca floarea unor trandafiri). *Șipuri de vin trandafiriu* (E. BAR.). ◇ (*adv.*) *Zorile se nășteau trandafiriu din mare.* ◆ (*despre oameni*) Care are pielea de culoarea trandafirului. *Scriam versuri dulci, de pildă, Către vreo trandafirie și sălbatică Clotildă* (EMIN.). ◆ (*subst. n.*) Culoare roz. *Trandafiriul caișilor pîlpîia ca un revărsat de ziuă* (I. BOT.). **2** Fig. Care este luminos, senin, plin de optimism; cu perspective favorabile. *Inima lui plină de închipuiri trandafirii* (REBR.). ◇ (*adv.*) *Îndată văzu existența mai tandafiriu* (CE. PETR.). • pl. *-ii.* /***trandafir*** + *-iu.*

trandafirúț *s.m.* (*pop.*) Trandafiraș. • pl. *-i.* /***trandafir*** + *-uț.*

trans- Elem. de compunere „dincolo", „peste", „prin". • și *tranz-.* /<fr. ***trans-***; cf. lat. *trans* „dincolo, peste".

transacetilázá *s.f.* (*biochim.*) Enzimă care transformă radicalii acetil necesari să fie încorporați pentru sinteza unor molecule noi. • pl. *-e.* /***trans-*** + ***acetilază.***

transafrícán, -ă *adj., s.n.* (Șosea) care traversează Africa. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***transafricain.***

transalaskán, -ă *adj.* Care străbate Alaska. • pl. *-i, -e.* /***trans-*** + nm. pr. (peninsulă în N Americii de Nord) ***Alaska*** + *-an.*

transalpín, -ă *adj.* **1** Care este situat dincolo de munții Alpi. **2** (*inv.*) Transcarpatin. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***transalpin***, lat. ***transalpīnus, -a, -um.***

transamazonián, -ă *adj., s.n.* (Șosea) care traversează Amazonia de la E la V. • sil. *-ni-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***transamazonien.***

transamericán, -ă *adj., s.n.* (Șosea) care traversează America. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***transaméricain.***

transamidáză *s.f.* (*biochim.*) Enzimă care catalizează reacțiile de transfer ale grupurilor amidice. • pl. *-e.* /<fr. ***transamidase.***

transaminárе *s.f.* (*biochim.*) Transfer reversibil al grupului amino între diverși aminoacizi și cetoacizi, care constituie o reacție chimică foarte importantă în metabolismul general al organismului. • /după fr. *transamination.*

transaminázá *s.f.* (*biochim.*) Enzimă care efectuează transaminarea. • pl. *-e.* /<fr. ***transaminase.***

transaminazemíe *s.f.* (*med.*) Prezență a transaminazei în sînge. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***transaminasémie.***

transandín, -ă *adj.* Care traversează Anzii. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***transandin.***

transanticlinál *s.n.* (*geol.*) Anticlinal transversal pe direcția structurii geologice. • /***trans-*** + ***anticlinal.***

transarábic, -ă *adj., s.n.* (Șosea) care traversează Peninsula Arabică. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***transarabique***; cf. engl. *trans-Arabian.*

transasiátic, -ă *adj.* Care traversează Asia; care se efectuează traversînd Asia. • sil. *-si-a-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***transasiatique.***

transatlántic, -ă *adj., s.n.* **I** *adj.* **1** Care este situat dincolo de Oceanul Atlantic. **2** Care străbate sau care traversează Oceanul Atlantic. **II** *s.n.* (*nav.*) Vapor de pasageri care face curse între Europa și America, traversînd Oceanul Atlantic. ◆ Ext. Vapor mare. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***transatlantique.***

transatmosféric, -ă *adj.* Care este de dincolo de atmosfera Pămîntului. • pl. *-ci, -ce.* /***trans-*** + ***atmosferic.***

transaustralián, -ă *adj., s.n.* (Șosea) care traversează Australia. • sil. *-a-us-; -li-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***transaustralien.***

tránsă *s.f.* **1** Stare psihică specială în care se găsește de obicei o persoană hipnotizată, deosebită atît de starea de veghe, cît și de cea de somn, caracterizată prin slăbirea sau dispariția atitudinii discriminatorii, critice la acțiunea unor sugestii sau autosugestii. *Își ia aere de mediu în transă* (RALEA). **2** Stare de exaltare, de surescitare. • pl. *-e.* /<fr. ***transe.***

transbórd *s.n.* Transbordare. • /<it. ***trasbordo.***

transbordá *vb. I.* **1** *tr.* A transporta mărfuri sau persoane dintr-un vehicul (tren, navă etc.) în altul în cursul unei călătorii (din cauza întreruperii accidentale a circulației). ◆ (*ferov.*) A trece, cu ajutorul unui transbordor, vagoanele sau locomotiva unui tren de pe o linie pe alta, cînd cele două linii nu au legătură directă. **2** *intr.* A schimba trenul sau alt vehicul cînd circulația pe un drum s-a întrerupt într-un anumit loc. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***transborder.***

transbordáre *s.f.* Acțiunea de *a transborda* și rezultatul ei; transbord. • pl. *-ări.* /v. ***transborda.***

transbordór *s.n., adj.* **I** *s.n.* **1** (*ferov.*) Platformă mobilă la nivelul unei căi ferate, cu ajutorul căreia se pot trece vagoanele sau locomotivele de pe o linie pe alta (cînd cele două linii nu au legătură directă). **2** (*mar.*) Navă de mic tonaj care efectuează transbordarea călătorilor sau a mărfurilor. **II** *adj. Pod transbordor* = platformă suspendată, prin cabluri, servind la trecerea peste un curs de apă. • pl. *-oare.* /<fr. ***transbordeur.***

transcalculáre *s.f.* (*topogr.*) Complex de operații necesare pentru calculul coordonatelor unui punct geodezic sau topografic într-un sistem de proiecție cartografică sau de axe de coordonate dat, luînd ca bază aceste date dintr-un alt sistem și folosind relațiile matematice de legătură. • /***trans-*** + ***calculare.***

transcanadián, -ă *adj., s.n.* (Șosea) care străbate Canada. • sil. *-di-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<engl. ***transcanadian***, fr. ***transcanadien.***

transcarpátic, -ă *adj.* Care se află dincolo de munții Carpați (în raport cu Muntenia și cu Moldova); de peste Carpați; transcarpatin. • pl. *-ci, -ce.* /***trans-*** + ***carpatic.***

transcarpatín, -ă *adj.* Transcarpatic. • pl. *-i, -e.* /***trans-*** + ***carpatin***; cf. fr. *transcarpatin.*

transcaspián, -ă *adj.* Care este situat dincolo de Marea Caspică. • sil. *-pi-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***transcaspien.***

transcaucazián, -ă *adj.* **1** Care se află (sau locuiește) la S de munții Caucaz. **2** Care străbate Caucazul. • sil. *-ca-u-; -zi-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***transcaucasien.***

transceiver [tran'sivər] *s.n.* (*telec.*) Aparat de emisie-recepție folosit de radioamatori. • pl. *-e.* /<engl. ***transceiver.***

transcénde *vb. III. tr.* **1** A depăși un anumit nivel, un anumit stadiu, a trece dincolo de... **2** (*filos.*) A depăși limita cunoașterii experimentale, a realității perceptibile. • prez.ind. *transcénd.* /<fr. ***transcender***, lat. ***transcendĕre*** „a trece dincolo".

transcendént, -ă *adj.* **1** Care se ridică deasupra unui nivel dat, care este superior nivelului mediu. **2** (*filos.*) Care depășește, trece dincolo de orizontul experienței sau al rațiunii; care presupune un principiu exterior și superior oricărei clase de obiecte. ◆ (*subst. n.*) Realitate superioară inteligenței obișnuite sau lucrurilor individuale, umanității. ◆ (*la Kant*) Ceea ce se află dincolo de orice experiență posibilă, fie că este vorba de realități (lucruri în sine), fie de principii ale cunoașterii. **3** (*mat.*) *Număr transcendent* = număr care nu poate fi rădăcina unui polinom cu coeficienți rationali. *Ecuație transcendentă* = ecuație care nu se poate scrie sub forma unui polinom egalat cu zero. *Funcție transcendentă* = funcție definită pe mulțimea numerelor complexe, cu valori în mulțimea numerelor complexe și care nu poate fi scrisă sub forma unui cît a două polinoame. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***transcendant***, lat. ***transcendens, -ntis.***

transcendentál, -ă *adj.* **1** (*filos.; la Kant*) Care nu provine din experiență, ci reprezintă o condiție apriorică a posibilității cunoașterii; aprioric. ◇ *Eul* (sau *subiectul*) *transcendental* = principiu al activității de cunoaștere. *Dialectica transcendentală* v. dialectic. *Idealism transcendental* v. idealism. **2** Care este deasupra lumii reale; metafizic. *Se împlinea aproape săptămîna de cînd Odobescu zburase în lumi transcendentale* (MACED.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***transcendantal***, lat. ***transcendentatis.***

transcendentalísm *s.n.* (*filos.*) **1** Concepție sau atitudine gnoseologică care susține posibilitatea unei cunoașteri apriorice, căutînd să determine condițiile unei astfel de cunoașteri. **2** Curent filosofic american, inițiat de R. W. Emerson (1836) și caracterizat printr-un misticism panteist, care critică de pe poziții romantice capitalismul, propunînd rezolvarea problemelor sociale prin autoperfecționarea morală. • /<fr. ***transcendantalisme***, după *transcendent.*

transcendentalíst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al transcendentalismului. **2** *s.m. pl.* Grup de filosofi și scriitori din SUA, în frunte cu R. W. Emerson, care au întemeiat, în 1836, „Clubul transcendental". **3** *adj.* Care aparține transcendentalismului sau transcendentaliștilor, care se referă la transcendentalism sau la transcendentaliști. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***transcendantaliste.***

transcendentalitáte *s.f.* Caracter transcendental. • /<engl. ***transcendentality.***

transcendentalizá *vb. I. tr.* A atribui caracter transcendental. • prez.ind. *-ez.* /<engl. ***transcendentalize.***

transcendentísm *s.n.* (*filos.*) Nume generic dat doctrinelor filosofice care admit transcendența divină. • /<fr. ***transcendantisme.***

transcendénță *s.f.* **1** Calitatea de a fi transcendent; calitatea gîndirii de a elabora concepte transcendentale. **2** (*filos.*) Caracterul a ceea ce se situează deasupra experienței și gîndirii omenești. ◆ (*teol.*) Ipostază a divinității, de necuprins cu mintea sau prin cunoaștere. ◆ (*în fenomenologie*) Rezultat al depășirii datului obiectiv prin actul intențional de conștiință sau prin intuiție; dezvăluirea pentru gîndire a lumii esențelor și semnificațiilor. ◆ (*în existențialism*) Situație a omului care își depășește condiția lui existențială obișnuită. ◆ Ext. Condiție a omului ca ființă care depășește natura. • /<fr. ***transcendance***, după *transcendent*.

transcéndere *s.f.* Acțiunea de *a transcende* și rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. ***transcende***.

transconductánță *s.f.* (*electr.*) Conductanță de transfer a energiei de la un generator la un receptor. • /<fr. ***transconductance***.

transcontáiner *s.n.* Container de mare capacitate, folosit în efectuarea transporturilor combinate: navă-tren-autovehicul; transtainer. • pl. *-e*. /<fr. ***transconteiner***.

transcontainerizá *vb. I. tr.* (*compl. indică mărfuri*) A transporta cu transcontainere. • prez.ind. *-ez*. / ***transcontainer*** + *-iza*.

transcontainerizáre *s.f* Acțiunea de *a transcontaineriza* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***transcontaineriza***.

transcontinentál, -ă *adj.* Care traversează un continent. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***transcontinental***.

transcórder *s.n.* (*electron.*) Dispozitiv, aparat pentru transmitere și înregistrare, adaptabil la televizoarele color. • /<engl. ***trans[mitter]*** + ***[re]corder***.

transcríe *vb. III. tr.* **1** (*compl. indică texte*) A scrie din nou (pe altă foaie), fără modificări; a face o copie scrisă; a copia. *Să transcriem mai întîi poezia* (IBR.). **2** (*lingv.; compl. indică texte scrise*) A transpune dintr-un alfabet în alt alfabet, pentru ușurarea lecturii. ◆ (*compl. indică elementele unui idiom*) A nota în scris, prin semne convenționale (internaționale). **3** (*muz.*) A prelucra o bucată muzicală scrisă pentru o anumită voce sau pentru un anumit instrument, pentru a fi cîntată de o altă voce sau de un alt instrument. **4** (*jur.; compl. indică acte, convenții etc.*) A înscrie, a înregistra, a copia într-un registru public special. • prez.ind. *transcriu*. /<fr. ***transcrire***, după *scrie*.

transcríere *s.f.* **1** Acțiunea de *a transcrie* și rezultatul ei. ◇ (*lingv.*) *Transcriere fonetică* = transpunere în scris a sunetelor unui idiom cu ajutorul unui alfabet existent, al unui alfabet convențional sau al unei combinații de semne convenționale și de litere ale unui alfabet obișnuit, pentru a crea posibilitatea de reconstituire a pronunțării reale. **2** (*jur.*) Trecere într-un registru special (registru de transcripțiuni imobiliare) a elementelor esențiale ale unui act juridic privitor la dobîndirea, transmiterea sau stingerea unor drepturi reale imobiliare. **3** (*fin.*) Trecere a unei sume de bani dintr-un cont în altul, fără a fi nevoie ca suma să fie vărsată în numerar. • pl. *-i*. /v. ***transcrie***.

transcriitór, -oáre *s.m., s.f.* Persoană care transcrie un text literar, o bucată muzicală etc. • sil. *-scri-i-*. pl. *-ori, -oare*. / ***transcrie*** + *-tor*.

transcrípție *s.f.* **1** Faptul de a transcrie. ◆ Concr. Copie. **2** (*muz.*) Aranjament; reducție. **3** (*jur.*) Formalitate, prescrisă de lege, care constă în copierea unui act juridic într-un registru public special. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și (*înv.*) *transcripțiúne s.f.* /<fr. ***transcription***, lat. ***transcriptio, -onis***.

transcripțiúne *s.f.* v. transcripție.

transcristalizáre *s.f.* (*metalurg.*) Întrepătrundere a cristalelor în timpul solidificării unui metal sau a unui aliaj. • /după germ. *Transkristalisation*.

transculturál, -ă *adj.* (*sociol.*) Care ține de transculturație, care se referă la transculturație. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***transculturel***, engl. ***transcultural***.

transculturáție *s.f.* (*sociol.*) Trecere de la o formă de cultură inferioară la alta superioară prin contact și adaptare. • g.-d. *-iei*. /<engl. ***transculturation***.

transcurént, -ă *adj.* (*med.*) Care prezintă transcurență. • pl. *-ți, -te*. /<engl. ***transcurrent***.

transcurénță *s.f.* (*med.*) Complicație care apare pe neașteptate în cursul unei boli. • pl. *-e*. / ***transcurent*** + *-ență*.

transcután, -ă *adj.* (*biol., med.*) Care se produce traversînd pielea; care traversează pielea; percutant. • pl. *-i, -e*. /<germ. ***transkutan***.

transdanubián, -ă *adj.* Care se află sau locuiește dincolo de Dunăre; transdunărean. • sil. *-bi-an*. pl. *-ieni, -iene*. /<fr. ***transdanubien***.

transdúce *vb. I. tr.* (*fiz.*) A transforma o mărime fizică în alta (o forță într-o tensiune electrică, energia electrică în energie sonoră etc.). • prez.ind. *transdúc*. /<engl. ***transduce***.

transductív, -ă *adj.* Care transformă ceva în altceva (asemănător). ◇ (*log.*) *Raționament transductiv* v. raționament. ◆ (*fiz.*) Care transformă o mărime în alta. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***transductif***.

transductivitáte *s.f.* Însușirea de a fi transductiv. • / ***transductiv*** + *-itate*.

transductór *s.n.* **1** (*electr.*) Dispozitiv care permite transformarea unei mărimi fizice. **2** (*telec.*) Amplificator magnetic. • pl. *-oare*. /<fr. ***transducteur***.

transdúcție *s.f.* **1** (*log.*) Raționament transductiv. **2** (*biol.*) Transfer de material genetic de la o celulă la alta prin intermediul unui vector viral. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***transduction***; cf. it. *transduzione*.

transépt *s.n.* (*arhit.*) **1** Galerie transversală care separă corul de nava unei biserici, formînd cu aceasta brațele unei cruci în planul arhitectural orizontal. **2** Încăpere care intersectează ortogonal o încăpere mai importantă. • pl. *-uri*. /<fr., engl. ***transept***.

transeuropeán, -ă *adj., s.n.* (Șosea) care străbate Europa. • sil. *-e-u-*. pl. *-eni, -ene*. /<fr. ***transeuropéen***.

transfăgărășéan *s.n.* Șosea care traversează munții Făgăraș. • / ***trans-*** + ***făgărășean***.

transfécție *s.f* (*med.*) Infecție a unei celule cu acid (dezoxi)ribonucleic izolat dintr-un virus. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<germ ***Transfektion***.

transfér *s.n.* **1** Mutare a cuiva sau a ceva dintr-un loc în altul. ◇ *Transfer de populație* = strămutare a unei colectivități de o anumită naționalitate de pe teritoriul unui stat pe teritoriul altui stat. ◆ (*sport*) Mutare a unui jucător profesionist de la un club la altul. ◆ Mutare a unui angajat dintr-o unitate de muncă în alta. ◆ Concr. Act prin care se certifică o astfel de mutare. **2** (*jur.*) Transmitere a unui drept de proprietate, a unor obligații etc. de la o persoană la alta. ◆ Concr. (*fin.*) Transmitere de titluri de valori monetare. **3** (*în iluzionism*) Trecere a unui obiect dintr-o mînă în alta, acesta devenind alternativ vizibil sau invizibil. **4** (*psih.*) Mutare a încărcăturii, a sarcinii afective de la un obiect la altul. **5** (*fiz.*) Transmitere de energie sau de electroni de la un sistem fizic la altul. **6** (*mar.*) Transbordare de materiale și oameni cu ajutorul unui dispozitiv de parîme și macarale asemănătoare funicularului. **7** (*inform.*) Deplasare a unei date dintr-un amplasament în altul, fără distrugerea înregistrării originale. • pl. *-uri*. /<fr. ***transfert***.

transferá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică oameni sau obiecte*) A muta, a permuta dintr-un loc în altul. *Mi-am transferat lucrurile în cealaltă cameră.* ◆ (*tr., refl.*) A (se) muta (cu serviciul) de la o instituție la alta, fără desfacerea contractului de muncă (cu consimțămîntul sau la cererea salariatului). ◆ (*sport; tr.; compl. indică sportivi*) A muta dintr-un club în alt club sau în altă echipă. **2** (*jur.; compl. indică drepturi de proprietate, obligații etc.*) A transmite de la o persoană la alta. ◆ (*fin.; compl. indică sume de bani*) A face să treacă dintr-un cont în altul, prin virament. **3** (*fiz.*) A face un schimb, o trecere, o transmitere de energie, de căldură etc. de la un sistem fizic sau tehnic la altul. **4** (*inform.; compl. indică date*) A deplasa dintr-un amplasament în altul, fără a distruge înregistrarea originală. • prez.ind. *transfér*. /<fr. ***transférer***, lat. ***transferre*** „a duce, a transporta".

transferábil, -ă *adj.* Care poate fi transferat. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***transférable***.

transferabilitáte *s.f.* Însușirea de a fi transferabil. ◆ (*fin.*) Calitatea unei monede care poate fi convertită în alte monede. • /<fr. ***transférabilité***.

transferáre *s.f.* Acțiunea de *a transfera* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***transfera***.

transfercăr *s.n.* (*metalurg.*) Vehicul pentru transportul rapid al lingourilor încălzite de la cuptoare la laminor. • pl. *-e*. /<engl. ***transfer car***.

transferínă *s.f.* (*biochim.*) Siderofilină. • /<fr. ***transferine***, engl. ***transferrin***.

transfigurá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A(-și) schimba expresia feței (denotînd extazul); a(-și) schimba înfățișarea, căpătînd o strălucire deosebită. *Lumînarea de ceară albă... transfigura... obrazul Tincuții* (CA. PETR.). **2** *tr.* A face ca un lucru (sau o situație) să aibă altă înfățișare, alt aspect, să fie schimbat (în bine). *Acest extaz, care transfigurează gîndurile și vedeniile lui Brîncuși* (BLA.). • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***transfigurer***, lat. ***transfigurare***.

transfigurăre *s.f.* Acțiunea de *a (se) transfigura* și rezultatul ei; transfigurație. ◆ (*în arte*) Procedeu specific procesului de creație cu ajutorul căruia elementele realității exterioare, filtrate de imaginația și puterea de expresie a artistului, se transformă într-o realitate nouă, opera de artă. • pl. *-ări*. /v. ***transfigura***.

transfigurát, -ă *adj.* **1** Care este schimbat la înfățișare, la față (sub influența unei emoții). *Transfigurat, frumos, surîdea, cătînd țintă în ochii Anei* (VLAH.). **2** Care este schimbat (față de o situație anterioară), transformat, refăcut. *Inteligența sa lucidă caută în ficțiune... o realitate transfigurată* (CONST.). • pl. *-ți, -te*. /v. ***transfigura***.

transfiguratór, -oáre *adj.* Care transfigurează, care este capabil să transfigureze. • pl. *-ori, -oare*. /<fr. ***transfigurateur***.

transfigurátie *s.f.* Transfigurare. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***transfiguration***, lat. ***transfiguratio, -onis***.

transfilá *vb. I. tr.* (*mar.; compl. indică vele*) A lega, a prinde cu saule. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***transfiler***.

transfiláj *s.n.* (*mar.*) Transfilare. • pl. *-e*. /<fr. ***transfilage***.

transfilăre *s.f.* (*mar.*) Acțiunea de *a transfila* și rezultatul ei; transfilaj. • pl. *-ări*. /v. ***transfila***.

transfinít, -ă *adj.* (*mat.; despre numere*) Care exprimă cantitatea elementelor unui ansamblu infinit. • pl. *-ți, -te*. /<fr. ***transfini***, germ. ***transfinit***.

transfix *s.n.* Grup de documente format prin suprapunerea a două sau a mai multe acte. • /<engl. ***transfix***, lat. ***transfixus, -a, -um***.

transfixiánt, -ă *adj.* (*med.*) Care străbate dintr-o parte în alta. • sil. *-xi-ant*. pl. *-ți, -te*. /<fr. ***transfixiant***.

transfixíe *s.f.* (*chir.*) Procedeu de amputație care constă în străpungerea osului cu cuțitul de amputație și tăierea dinăuntru în afară a țesuturilor moi. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***transfixion***.

transfluénță *s.f.* (*geomorf.*) Trecere a unei limbi glaciare sau a unei părți dintr-o vale în alta, peste o porțiune joasă a interfluviului. • sil. *-flu-en-*. pl. *-e*. /<fr. ***transfluence***; cf. lat. *transfluens*.

transfocá *vb. I. intr.* (*cinemat., telev.*) A filma cu transfocatorul. • / de la ***transfocator***, prin derivare regresivă.

transfocáre *s.f.* (*cinemat., telev.*) Acțiunea de *a transfoca* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***transfoca***.

transfocatór *s.n.* (*cinemat., telev.*) Obiectiv cu distanță focală variabilă continuu, folosit pentru a obține efectul de apropiere sau de depărtare rapidă de subiect. • pl. *-oare*. /<rus. ***трансфокатор***; cf. it. *transfocatore*.

transformá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A(-și) schimba, a(-și) modifica aspectul, înfățișarea, forma; a (se) preface, a (se) preschimba, a (se) metamorfoza. *Omul transformă mediul* (BRĂT.). ◆ A(-și) schimba caracterul, firea, conduita. *Capitala îl transformase* (CE. PETR.). **2** *tr.* (*mat.*) A construi un corespondent, un echivalent al unei figuri date sau al unei valori, schimbînd anumite elemente și păstrînd altele, potrivit anumitor formule. ◆ (*fiz.*) A schimba în cantități echivalente o formă de energie în altă formă de energie. **3** *intr.* (*sport; la unele jocuri*) A obține, prin executarea reușită a unei lovituri (de pedeapsă), unul sau mai multe puncte în avantajul echipei sale. *Toți erau siguri că atacantul va transforma fără probleme.* • prez.ind. *transfórm*. /<fr. ***transformer***, lat. ***transformare***.

transformábil, -ă *adj.* Care poate fi transformat. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***transformable***.

transformabilitáte *s.f.* Calitate a unui lucru de a putea fi transformat. • / ***transformabil*** + *-itate*.

transformáre *s.f* **1** Acțiunea de *a (se) transforma* și rezultatul ei; transformație. *Opera lui Balzac a fost și o copie a realității și o cauză de transformare a ei* (IBR.). **2** (*mat.*) Corespondență, aplicație, funcție între două mulțimi de puncte. ◇ *Transformare liniară* = funcție existentă între două spații vectoriale care este compatibilă cu structura algebrică a acestora. *Transformare conformă* v. conform. *Transformare geometrică* v. geometric. *Transformare omografică* v. omografic. **3** (*fiz.*) Schimbare, în cantități echivalente, a unei forme de energie în altă formă (sau în alte forme) de energie. ◇ *Transformări de stare* =

ansamblul stărilor succesive prin care trece un sistem fizico-chimic cînd una sau mai multe dintre mărimile care îl caracterizează se modifică. *Transformare politropă* v. politrop. **4** (*sport*; *la jocul de rugbi*) Lovitură acordată echipei care a reușit o încercare. • pl. *-ări*. /v. ***transforma***.

transformátă *s.f.* (*mat.*) Figură generată prin transformarea unei alte figuri. • /<fr. ***transformée***.

transformatór, -oáre *adj., s.n.* I *adj.* Care transformă, preface, preschimbă; înnoitor. II *s.n.* **1** (*tehn.*) Aparat, instalație sau mașină înăuntrul căreia are loc o modificare a formei sau a anumitor caracteristici ale energiei primite. ◇ *Transformator electric* = aparat constituit din două înfășurări (primarul și secundarul), bobinate pe un miez în general feromagnetic, în care are loc modificarea unor parametri electrici ai energiei primite. **2** Aparat fotogrammetric care transformă unele imagini în altele. • pl. *-ori, -oare*. /<fr. ***transformateur***.

transformáție *s.f.* (*înv.*) Transformare. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și (*înv.*) *transformațiúne s.f.* /<fr. ***transformation***, lat. ***transformatĭo, -onis***.

transformațional, -ă *adj.* Care se referă la transformări succesive. ◇ (*lingv.*) *Gramatică transformațională* = gramatică de tip generativ, care își propune găsirea unor structuri de adîncime care, prin transformări succesive, să permită obținerea tuturor construcțiilor corecte posibile într-o limbă. • sil. *-ți-o-*. pl. *-i, -e*. /<engl. ***transformational***, fr. ***transformationnel***.

transformaționalísm *s.n.* (*lingv.*) Curent care preconizează și susține gramatica transformațională. • sil. *-ți-o-*. /<engl. ***transformationalism***, fr. ***transformationnalisme***.

transformațiúne *s.f.* v. transformație.

transformísm *s.n.* (*biol.*) Concepție conform căreia speciile de plante și de animale sînt într-un continuu proces de transformare; evoluționism. • /<fr. ***transformisme***.

transformíst, -á *adj., s.m., s.f.* (*biol.*) (Adept) al transformismului. • pl. *-iști, -iste*. /<fr. ***transformiste***.

transfrontaliér, -á *adj.* Care se află dincolo de graniță. ◆ Care este realizat pe deasupra frontierelor. • sil. *-li-er*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***transfrontalier***.

transfúg, -á *s.m., s.f.* **1** (*milit.*) Militar care săvîrșește un act de trădare, trecînd în tabăra inamicului. **2** Ext. Persoană care își părăsește (în mod ilegal) țara, în general din motive politice. • pl. *-gi, -ge*. /<fr. ***transfuge***, lat. ***transfŭga, -ae*** <*transfugĕre* „a fugi la inamic".

transfuzá *vb. I. tr.* (*med.*) A face o transfuzie (de sînge). • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***transfuser***.

transfuzáre *s.f.* (*med.*) Acțiunea de *a transfuza* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***transfuza***.

transfuzát, -á *adj.* (*med.*) Căruia i s-au făcut una sau mai multe transfuzii. • pl. *-ți, -te*. /v. ***transfuza***.

transfúzie *s.f.* (*med.*) Administrare pe cale intravenoasă a unei cantități de sînge, proaspăt sau conservat, recoltat de la un donator, în funcție de compatibilitatea între grupa sangvină a primitorului și cea a donatorului. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***transfusion***, lat. ***transfusĭo, -onis***; cf. lat. *trans* „dincolo", *fusĭo, -onis* „vărsare".

transfuzionál, -á *adj.* (*med.*) Care ține de transfuzie, care se referă la transfuzie; care procedează prin transfuzii. • sil. *-zi-o-*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***transfusionnel***.

transfuzioníst, -ă *s.m., s.f.* (*med.*) Transfuzor. • sil. *-zi-o-*. pl. *-iști, -iste*. /<engl. ***transfusionist***.

transfuzór, -oáre *s.m., s.f.* (*med.*) Persoană specializată în transfuzii; transfuzionist. • pl. *-ori, -oare*. /<fr. ***transfuseur***.

transgénic *adj.* (*biol., genet.*) *Organism transgenic* = organism creat prin inginerie genetică, prin inserarea într-un ovul a unor gene provenite de la o altă specie, pentru a determina apariția unor caractere noi. • pl. *-ce*. /<fr. ***trangénique***.

transgresá *vb. I. tr.* **1** A depăși o anumită limită. **2** (*compl. indică legi, regulamente*) A nu respecta, a încălca, a viola. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***transgresser***; cf. lat. *transgressus* <*transgrĕdi* „a trece dincolo".

transgresáre *s.f.* Acțiunea de *a transgresa* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***transgresa***.

transgrésie *s.f.* v. transgresiune.

transgresiúne *s.f.* **1** (*hidrol.*) Proces de înaintare a apelor marine spre uscat, pe suprafețe mari, ca efect al mișcării de coborîre a scoarței terestre. **2** (*biol.*) Extindere a arealului biogeografic al unui taxon în teritorii geografice noi. **3** (*biol.*) Apariția, în urma segregării sau a recombinării, a unor indivizi la care un anumit caracter este exprimat mai puternic (sau mai slab) decît la oricare din formele parentale. **4** (*în forma „transgresie"*) Deviere, fără temei, spre alt domeniu • pl. *-i*. și *transgrésie s.f.* /<fr. ***transgression***; cf. lat. *transgressĭo, -onis* „trecere peste ceva".

transgresív, -ă *adj.* Care transgresează. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***transgressif***.

transgresór, -oáre *s.m., s.f.* Persoană care transgresează. • pl. *-ori, -oare*. /<fr. ***transgresseur***, lat. ***transgressor, -oris***.

transhimalaián, -ă *adj., s.n.* (Drum) care străbate Himalaia. • sil. *-la-ian*. pl. *-ieni, -iene*. /<engl. ***transhimalayan***.

transhumá *vb. I. tr.* A practica transhumanța. • pl. *-ez*. /<fr. ***transhumer***.

transhumánt, -á *adj.* **1** (*despre populații*) Care practică transhumanța. **2** (*despre animale*) Care este mutat dintr-un loc în altul, după anotimpuri, în vederea asigurării hranei necesare. **3** (*despre îndeletniciri*) Care are caracter de transhumanță. • pl. *-ți, -te*. /<fr. ***transhumant***.

transhumánță *s.f.* Deplasare sezonieră a păstorilor și a turmelor (de oi), primăvara de la șes la munte sau de la S spre N și toamna de la munte la șes sau de la N spre S, în vederea asigurării hranei pentru animale; fenomen socioeconomic străvechi, apărut odată cu desprinderea păstorilor de agricultori, care constă în această deplasare sezonieră a păstorilor. • pl. *-e*. /<fr. ***transhumance***.

transíge *vb. III. intr.* (*înv.*) A aplana un conflict prin concesii reciproce, a ajunge la un compromis. ◆ (*jur.*) A pune capăt unui proces. • prez.ind. *transíg*. /<fr. ***transiger***, lat. ***transigĕre*** „a încheia".

transigént, -ă *adj.* Care cedează ușor, care face concesii, compromisuri; conciliant. • pl. *-ți, -te*. /<lat. ***transigens, -tis***, fr. ***transigeant***.

transigénță *s.f.* Atitudine transigentă. • /<fr. ***transigeance***.

transiluminăre *s.f.* (*med.*) Metodă de examinare a anumitor părți ale corpului (sinusuri, buze, degete) prin luminarea lor cu o lampă electrică într-o cameră obscură. • /după fr. *transillumination*.

transilván, -ă *adj.* Transilvănean. • pl. *-i, -e*. /<lat. med. ***transilvanus***.

transilvánean, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Transilvaniei sau este originară de acolo; (*la pl.*) locuitorii Transilvaniei; ardelean. **2** *adj.* Care aparține Transilvaniei sau transilvănenilor, care se referă la Transilvania sau la transilvăneni; originar din Transilvania; ardelenesc, ardelenesc, transilvan. • pl. *-eni, -ene*. /nm. pr. (provincie istorică românească în interiorul arcului munților Carpați) ***Transilvania*** + *-ean*.

transilváneáncă *s.f.* Femeie care face parte din populația de bază a Transilvaniei sau este originară de acolo; ardeleancă. • pl. *-ence*. /***transilvánean*** + *-că*.

transinformáție *s.f.* (*cib.*) Criteriu de fidelitate a unui canal definit prin raportul dintre entropia sursei și cea văzută de destinatar. • g. -d. *-iei*. /***trans-*** + ***informație***.

transistór *s.n.* v. tranzistor.

translá *vb. I. tr.* **1** A transpune dintr-o limbă într-alta; a traduce. ◆ (*inform.*) A translata. **2** A deplasa ceva din loc, prin translație. • prez.ind. *-ez*. /de la ***translație***, ***translator***, prin derivare regresivă.

transláre *s.f.* Acțiunea de *a transla* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***transla***.

translatá *vb. I. tr.* (*inform.*) A converti un fișier de date al unui computer dintr-un format de fișier în altul; a converti un program dintr-un limbaj de programare sau sistem de operare în altul; a transla. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***translater***, engl. ***translate***.

translatáre *s.f.* (*inform.*) Acțiunea de *a translata* și rezultatul ei. ◆ Traducere a instrucțiunilor dintr-un limbaj în altul în cadrul unui ordinator. • pl. *-ări*. /v. ***translata***.

translatív, -ă *adj.* (*jur.*; *despre acte*) Prin care se transferă un drept. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***translatif***.

translátor, -oáre *subst.* **1** *s.m., s.f.* Traducător oficial, atașat unui for diplomatic, administrativ, judecătoresc etc.; interpret. **2** *s.n.* (*telec.*) Transformator electric utilizat pe liniile de telecomunicații pentru adaptarea impedanței de intrare a instalației de telecomunicații la impedanța caracteristică liniei. ◆ Dispozitiv de modulație sau de demodulație, component al unui echipament de telecomunicații cu curenți purtători. **3** *s.n.* (*inform.*) Program specializat care traduce instrucțiunile din limbaj de programare în limbaj intern al unui calculator, astfel încît acesta să îl înțeleagă și să-l poată executa. • acc. și *translatór*. pl. *-ori, -oare*. /<lat. ***translator, -oris***, fr. ***translateur***.

translație *s.f.* **1** (*fiz.*; și *mișcare de translație*) Deplasare a unui corp în decursul căreia toate punctele acestuia au în orice moment viteze egale și paralele și descriu traiectorii identice. **2** (*geom.*) Corespondență care asociază oricărui punct de pe o dreaptă din plan sau din spațiu un alt punct, astfel încît punctul asociat să fie cel de-al patrulea vîrf al paralelogramului format de originea axelor, punctul inițial și un punct dat. **3** (*inform.*) Decalaj automatic al programului într-o zonă oarecare a memoriei centrale prin modificarea conținutului registrelor de bază. **4** (*biol.*) Traducere a informației genetice. **5** Gener. (Stră)mutare. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și (*înv.*) *translațiúne s.f.* /<fr. ***translation***, lat. ***translatĭo, -onis***.

translațiúne *s.f* v. translație.

transliterá *vb. I. tr.* (*filol.*) A face o transliterație. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***translitérer***.

transliteráre *s.f.* (*filol.*) Acțiunea de *a translitera* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***translitera***.

translitерáție *s.f.* (*filol.*) Transcriere dintr-un alfabet în altul a unui text scris, folosită în lucrările filologice, redîndu-se literele prin echivalentele lor din alfabetul în care se transcrie, fără a se ține seama de eventualele deosebiri de ordin fonetic dintre semnele celor două alfabete. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***translitération***; cf. lat. *trans* „peste", *littĕra, -ae* „literă".

translocá *vb. I. tr.* A muta. • prez.ind. *translóc*. /de la ***translocație***, prin derivare regresivă.

translocáre *s.f.* Acțiunea de *a transloca* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***transloca***.

translocáție *s.f.* **1** Schimbare de așezare, de loc; (stră)mutare. **2** (*biol.*) Schimbare a poziției unui segment cromozomial în același cromozom, transferare a genelor unui cromozom pe alt cromozom sau schimb de material genetic între doi cromozomi omologi ori neomologi. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***translocation***, lat. ***translocatio, -onis***.

translucíd, -ă *adj.* (*despre corpuri, medii etc.*) Care este parțial transparent, putînd fi străbătut de un fascicul de radiații electromagnetice, mai ales de un fascicul de raze de lumină, pe care le împrăștie parțial, astfel încît, privind prin corpul sau mediul respectiv, nu pot fi distinse contururile sau detaliile obiectelor aflate de partea opusă. *Geamuri pătrate erau acoperite cu hîrtie translucidă* (CĂL.). ◆ (*despre tenul, fața oamenilor*) Care este luminos, delicat. ◆ Fig. (*mai ales despre creații ale oamenilor*) Care nu este obscur, care poate fi ușor înțeles; limpede, clar. • pl. *-izi, -ide*. /<fr. ***translucide***, lat. ***translucĭdus, -a, -um***.

translucidităte *s.f.* Proprietate a unor corpuri sau medii de a fi translucide. • /<fr. ***translucidité***.

translunár, -ă *adj.* Care este de dincolo de Lună. • pl. *-i, -e*. /după germ. *translunarisch*.

transmarín, -ă *adj.* Care se află dincolo de mare; de peste mare. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***transmarin***, lat. ***transmarīnus, -a, -um***.

transmediteraneán, -ă *adj.* **1** Care este situat dincolo de Marea Mediterană. **2** Care traversează Mediterana. • sil. *-ne-an*. pl. *-eeni, -eene*. /<fr. ***transméditerranéen***, engl. ***trans-mediteranean***, it. ***transmediterraneo***.

transmetiláție *s.f.* (*chim.*) Reacție de trecere a unei grupe metil de la un aminoacid la altul. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***transméthylation***.

transmigráție *s.f.* (*relig.*) Concepție potrivit căreia sufletul dintr-un corp trece, după moarte, în alt corp; metempsihoză. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***transmigration***, lat. ***transmigratĭo, -onis***.

transmisíbil, -ă *adj.* Care este sau care poate fi transmis. ◆ (*despre boli*) Care este contagios, molipsitor. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***transmissible***.

transmisibilitáte *s.f.* Însușirea de a fi transmisibil. • /<fr. ***transmissibilité***.

transmísie *s.f.* v. transmisiune.

transmisioníst *s.m.* (*milit.*) Militar din trupele de transmisiuni. • sil. *-si-o-*. pl. *-işti*. /***transmisi[une]*** *+ -onist.*

transmisiúne *s.f.* **I 1** Trecere dintr-un loc în altul, de la o persoană la alta etc. ◆ Trecere a unui bun spiritual, a unei caracteristici ereditare etc. de la o generaţie la alta, de la o epocă la alta. **2** (*jur.*) Trecere de la o persoană la alta a unui drept printr-un act juridic sau prin efectul legii. **3** (*fiz.*) Trecere a energiei, a radiaţiilor, a undelor dintr-un loc în altul, fără deplasarea surselor acestora. **4** (*telec.*) Transmitere de semnale de la un post emiţător de telegrafie, telefonie sau radiocomunicaţii, în scopul recepţionării lor. ◇ *Canal de transmisiune* v. canal. *Cale de transmisie* v. cale. *Nivel de transmisiune* v. nivel. **5** (*tehn.*) Comunicare a unei mişcări de la un organ de maşină la altul. ◆ Ansamblul pieselor cu ajutorul cărora se transmite această mişcare. **6** (*milit.; la pl.*) Ansamblul mijloacelor tehnice utilizate pentru a se asigura legătura dintre unităţile unei armate. ◇ *Trupe* (sau *unităţi*) *de transmisiuni* = trupe specializate în executarea şi asigurarea legăturilor prin radio, telefon etc. **7** (*fiziol.*) Trecere a efectelor fiziologice ale unei excitaţii dintr-un punct în altul al unui organism. **II** (*tehn.; în forma „transmisie”*) Ansamblu de organe de maşini, de mecanisme, de dispozitive etc. cu ajutorul cărora se transmite mişcarea de la un organ de maşină la altul sau de la o maşină la alta. ◇ *Curea de transmisie* v. curea. • pl. *-i*. şi *transmísie s.f.* /<fr. ***transmission***, lat. ***transmissĭo, -onis***.

transmisivitáte *s.f.* Produs al multiplicării conductivităţii hidraulice medii a unui strat aerifer cu grosimea acestuia, exprimat în m^2/zi. • /<fr. ***transmissivité***, engl. ***transmissivity***.

transmíte *vb. III.* **1** *tr.* A face să treacă dintr-un loc în altul, de la o persoană la alta etc. ◇ (*refl. pas.*) *Scrierile mai recente... mi s-au transmis în manuscris* (PER.). ◇ (*refl.; despre sentimente, stări sufleteşti*) *Bătrînul vorbeşte încet, cu emoţie, şi această emoţie ni se transmite* (STANCU). ◆ (*compl. indică bunuri spirituale, caracteristici ereditare etc.*) A face să treacă de la o generaţie la alta, de la o epocă la alta. ◆ Spec. (*compl. indică boli, agenţi ai unor boli*) A face să treacă de la un om la altul sau de la un animal la om. **2** *tr.* A comunica ceva prin intermediul unei persoane, al unei scrisori etc. ◆ A spune cuiva un lucru aflat de la altcineva; a împărtăşi. *Îmi transmise tot ce a aflat de la vecinul său.* **3** *tr.* (*jur.; compl. indică bunuri, drepturi etc.*) A trece de la o persoană la alta. **4** *refl.* (*fiz.; despre energii, radiaţii, unde etc.*) A trece, a se propaga dintr-un loc în altul. **5** *tr.* (*fiz.*) A realiza trecerea energiei sau a semnalelor purtătoare de informaţie pe o distanţă oarecare, printr-unul sau mai multe medii. **6** *tr.* (*telec.; compl. indică semnale*) A comunica prin intermediul unui post emiţător de radio sau de telegraf. ◇ Expr. *A transmite în eter* v. eter. **7** *tr.* (*tehn.*) A comunica o mişcare de la un organ de maşină la altul, de la un agregat la altul etc. **8** *tr.* (*fiziol.; compl. indică excitaţii nervoase*) A face să treacă dintr-un punct în altul al unui organism. • prez.ind. *transmít*; perf. smp. *transmiséi*, part. *transmís*. /<lat. ***transmittĕre***, fr. ***transmettre***.

transmítere *s.f.* Acţiunea de *a* (*se*) *transmite* şi rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. ***transmite***.

transmiţátor, -oáre *adj., s.m., s.n.* **1** *adj.* Care transmite ceva de la unul la altul. **2** *s.m.* Persoană care transmite (cu ajutorul unui aparat emiţător). **3** *s.n.* (*telec.*) Dispozitiv folosit în telegrafia automată pentru transmiterea telegramelor. ◆ Aparat folosit pentru transmiterea semnalelor radiofonice. • pl. *-ori, -oare*. /***transmite*** *+ -ător*, după fr. *transmetteur*.

transmodulâţie *s.f.* (*fiz.*) Deformare a unui semnal radioelectric din cauza suprapunerii unui alt semnal. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***transmodulation***.

transmontán, -ă *adj.* Care este situat dincolo de munţi; de dincolo de munţi. • pl. *-i, -e*. /<lat. ***transmontanus, -a, -um***.

transmută *vb. I. tr.* A supune unei transmutaţii. ◆ Ext. A transforma, a schimba natura, aspectul. • prez.ind. *transmút*. /<fr. ***transmuter***, lat. ***transmutare***.

transmutábil, -ă *adj.* Care poate fi transmutat. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***transmutable***.

transmutabilitáte *s.f.* Proprietatea de a fi transmutabil. • /<fr. ***transmutabilité***.

transmutáre *s.f.* Acţiunea de *a transmuta* şi rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***transmuta***.

transmutáţie *s.f.* **1** (*chim.*) Transformare a unui element chimic în altul, realizată prin dezintegrare radioactivă naturală sau prin reacţii nucleare. **2** Gener. Schimbare, transformare. *Materia... suferă transmutaţii abominabile ca sub efectul unei alchimii distructive* (PER.). **3** (*biol.*) Transformare a unui cromozom, care nu este datorată unei mutaţii genice. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***transmutation***, lat. ***transmutatĭo, -onis***.

transnaţionál, -ă *adj.* Supranaţional. • sil. *-ţi-o-*. pl. *-i, -e*. /<engl., fr. ***transnational***.

transnaţionalizá *vb. I. tr., refl.* A face să devină sau a deveni transnaţional. • sil. *-ţi-o-*. prez.ind. *-ez*. /***trans-*** *+* ***naţionaliza***; cf. fr. *transnationalisation*.

transnaţionalizáre *s.f.* Acţiunea de *a* (*se*) *transnaţionaliza* şi rezultatul ei. • sil. *-ţi-o-*. pl. *-ări*. /v. ***transnaţionaliza***.

transnistreán, -ă *s.m., adj.* v. transnistrian.

transnistrián, -á *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populaţia de bază a Transnistriei sau este originară de acolo; (*la pl.*) locuitorii Transnistriei. **2** *adj.* Care aparţine Transnistriei sau transnistrienilor, care se referă la Transnistria sau la transnistrieni; care este originar din Transnistria. • sil. *-tri-an*. pl. *-ieni, -iene*. şi *transnistreán, -ă s.m., adj.* /nm. pr. (teritoriu al Republicii Moldova) ***Transnistria*** *+ -ean*.

transoceánic, -ă *adj., s.n.* **I** *adj.* **1** Care este situat dincolo de ocean. ◆ Care provine de peste oceane. ◆ Care se face între mai multe oceane. **2** Care traversează oceanul. **II** *s.n.* (*nav.*) Navă comercială de mare tonaj, folosită pentru transporturi de mărfuri sau de călători între porturi situate la ocean. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***transocéanique***.

transpacífic, -ă *adj.* **1** Care este situat dincolo de Oceanul Pacific. **2** Care traversează Pacificul. • pl. *-ci, -ce*. /<engl. ***transpacific***.

transpadán, -á *adj.* De dincolo de Pad. • pl. *-i, -e*. /<it. ***tra(n)spadano***, lat. ***transpadanus, -a, -um***; cf. nm. pr. *Pad*, fluviu în N Italiei.

transparént, -á *adj., s.n.* **I** *adj.* **1** (*despre materiale*) Care poate fi străbătut de radiaţii ondulatorii sau corpusculare. ◆ (*despre corpuri, medii etc.*) Prin care se poate vedea clar, care lasă să se vadă limpede conturul şi detaliile obiectelor aflate de partea opusă; străveziu. *Argintul lunei trecea sfîşiind valurile transparente de nouri* (EMIN.). ◇ (*în pictură*) *Culoare transparentă* = culoare care lasă să transpară suportul sau pictura peste care se întinde. ◇ Fig. *Vîntul curge spre cîmpie Transparent şi uniform* (TOPÎR.). ◆ Fig. Care este diafan, subţire, delicat; firav. *Să se uite la transparentele-i degete ore întregi* (EMIN.). **2** Fig. (*despre oameni sau despre manifestările lor*) Care este uşor de înţeles, de ghicit; clar, limpede. *Criticul este din fire transparent* (MAIOR.). ◆ (*despre cuvinte*) Al cărui sens este uşor de înţeles, evident. ◇ (*adv.*) *Vorbeşte prea transparent.* ◆ (*despre sensul cuvintelor*) Care poate fi uşor înţeles, pătruns. **II** *s.n.* **1** Foaie de hîrtie liniată cu dungi groase paralele, care se aşază sub hîrtia de scris pentru a înlesni scrierea în rînduri drepte. **2** (*inform.*) Operaţie sau entitate din cadrul unui program pe care programatorii au făcut-o invizibilă, pentru a nu interacţiona cu ea. **3** (*mai ales în forma „transperant”*) Stor. *Dă transperantul la o parte şi se uită la fereastra lui Dan* (VLAH.). **4** Panou din material foarte fin, în spatele căruia sînt dispuse lumini, pentru a produce un efect decorativ. • pl. *-ţi, -te*. şi *transperánt s.n.* /<fr. ***transparent***, lat. ***transparens, -ntis***, it. ***trasparente***; cf. engl. *transparent*.

transparénţă *s.f.* **1** Proprietate a unor corpuri sau a unor medii de a fi transparente. *Pete de altă culoare decît a bradului... se detaliau în transparenţa desăvîrşită a aerului* (IBR.). ◆ Spec. (*climat.*) *Transparenţa aerului* = însuşirea atmosferei de a permite trecerea radiaţiilor cu diferite lungimi de undă. ◆ Aspect, culoare transparentă, diafană. *În transparenţa cenuşie a cerului licărea ochiul... luceafărului serii* (POPOV.). **2** Fig. Însuşirea de a fi uşor înţeles; claritate, limpezime. *Ce transparenţă sufletească în ovalul obrazului acela!* (D. ZAMF.). ◆ Spec. Claritate în exprimare. *Formulările au cîştigat în transparenţă* (PER.). **3** Mod de lucru, principiu al unor conducători sau organe conducătoare de a face cunoscută public, în permanenţă, întreaga lor activitate. • pl. *-e*. /<fr. ***transparence***.

transpartíd *s.n.* Partid supranaţional. • pl. *-e*. /***trans[naţional]*** *+* ***partid***.

transpăréa *vb. II. intr.* A se zări, a se întrezări, a se ghici. *Fundul apei... abia transpare prin undele cele mai limpezi* (I. NEGR.). ◆ A se observa. *Divergenţele dialectale... nu transpar în texte* (ROSET.). • prez.ind. *transpár*. /***trans-*** *+* ***părea***, după fr. *transparaître*.

transperánt *s.n.* v. transparent.

transperitoneál, -ă *adj.* (*anat.*) Care traversează peritoneul. • sil. *-ne-al*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***transpéritonéal***.

transpersá *vb. I. tr.* (*înv.*) **1** A trece dintr-o parte în alta străbătînd un corp; a străbate, a străpunge, a pătrunde. **2** Fig. A descoperi, a dibui (un secret). • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***transpercer***.

transpersáre *s.f.* (*înv.*) Acţiunea de *a transpersa* şi rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***transpersa***.

transpirá *vb. I. intr.* **1** A secreta şi a elimina sudoarea prin porii pielii; a asuda, a năduşi. **2** (*constr.*) A se forma picături de apă la suprafaţa unui element de construcţie. **3** (*bot.; despre plante*) A elimina apă sub formă de vapori. **4** Fig. (*fam.*) A ieşi la suprafaţă, a se vădi, a reieşi. *Mi-a plăcut bunătatea ce transpiră din toate nuvelele din volum* (AGÂR.). ◆ (*despre ştiri, secrete, zvonuri etc.*) A se afla, a se auzi; a fi divulgat. *Am auzit că a transpirat tot ce am vorbit cu tine aseară!* • prez.ind. *transpír*. /<fr. ***transpirer***.

transpiráre *s.f.* Acţiunea de *a transpira* şi rezultatul ei; transpirat. • pl. *-ări*. /v. ***transpira***.

transpirát[1] *s.n.* Transpirare. • /v. ***transpira***.

transpirát[2]**, -ă** *adj.* Care este acoperit cu sudoare; asudat, năduşit. *Mîini transpirate, fum de ţigări* (CE. PETR.). • pl. *-ţi, -te*. /v. ***transpira***.

transpiráţie *s.f.* **1** Faptul de a transpira. ◆ Concr. Secreţie eliminată prin porii pielii; sudoare, năduşeală. **2** (*bot.*) Eliminare a apei sub formă de vapori, din părţile aeriene ale plantelor. **3** Ieşirea sub formă de vapori a apei din sol. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***transpiration***.

transpirométru *s.n.* Aparat pentru măsurarea cantităţii de transpiraţie la plante. • pl. *-e*. /<fr. ***transpiromètre***.

transplánt *s.n.* (*med.*) **1** Acţiunea de a transplanta (un organ, un ţesut etc.) şi rezultatul ei. ◇ *Transplant xenoplastic* v. xenoplastic. **2** Organ, parte dintr-un organ sau ţesut luat din corp pentru a fi grefat în altă parte a corpului sau în alt organism printr-o intervenţie chirurgicală. **3** Fig. Transfer. • pl. *-uri*. /<engl., fr. ***transplant***.

transplantá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică plante*) A muta de la un loc provizoriu (răsadniţă, seră, pepinieră) la locul de cultură; a răsădi. ◆ (*compl. indică plante sau animale*) A aduce şi a face să se aclimatizeze în altă regiune decît aceea unde se dezvoltă sau trăieşte de obicei. ◆ Fig. (*compl. indică popoare, colectivităţi*) A strămuta. ◆ Fig. (*compl. indică obiceiuri, moduri de creaţie, specii literare etc.*) A adapta, a împămînteni. *Drama americană transplantată în Italia... nu ne-a dat prea mulţi fiori* (PER.). ◆ Fig. (*compl. indică expresii ligvistice fixe, locuţiuni*) A transfera. *Transplantează... în franţuzeşte expresii întregi româneşti* (IBR.). **2** (*chir.; compl. indică ţesuturi, organe bolnave*) A înlocui printr-o intervenţie chirurgicală cu altul sănătos, de acelaşi fel. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***transplanter***, lat. ***transplantare***.

transplantábil, -ă *adj.* (*despre organe, ţesuturi etc.*) Care poate fi transplantat. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***transplantable***.

transplantáre *s.f.* Acţiunea de *a transplanta* şi rezultatul ei; transplantaţie. • pl. *-ări*. /v. ***transplanta***.

transplantáţie *s.f.* Transplantare. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr., engl. ***transplantation***.

transplantologíe *s.f.* Disciplină medicală care se ocupă cu studiul organelor sau ţesuturilor destinate transplantului. • g.-d. *-iei*. /***transplant*** *+ -logie*.

transpleurál, -ă *adj.* (*anat.*) Care traversează pleura. • sil. *-ple-u-*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***transpleural***.

transpondér *s.n.* (*telec.*) Aparat radio care răspunde unei impulsii radar. • pl. *-e*. /<engl. ***transponder***, fr. ***transpondeur*** <*trans[metteur]* *+* *[ré]pondeur*.

transponíbil, -ă *adj.* Transpozabil. • pl. *-i, -e*. /<it. ***trasponibile***.

transpórt *s.n.* **1** Faptul de a transporta; transportare, transportat. *Transportul concurenţilor a fost asigurat*

de o firmă din oraș. ◇ (*geol.*) *Agenți de transport* = agenți fizici care deplasează particulele de sol și contribuie la sedimentarea lor. **2** (*mai ales la pl.*) Ramură a economiei naționale care are ca obiect activitatea de deplasare a produselor și deplasarea persoanelor cu ajutorul unor vehicule destinate acestui scop. ◇ *Transport rutier* v. rutier. ◆ Ansamblul mijloacelor folosite pentru a transporta mărfuri și persoane. **3** Totalitatea bunurilor sau a persoanelor care sînt transportate la un moment dat și în condiții determinate. *Însoțeau transporturile de flori* (PRED.). **4** (*telec.*) *Transportul energiei electromagnetice* = transmisiunea energiei electromagnetice. **5** (*tipogr.*) Transpunere a imaginii de pe o formă pe alta, a copiei originalului de pe clișeu pe piatra litografică. **6** Fig. Uitare de sine cauzată de emoție, de entuziasm, de plăcere; stare de contemplație. *Cine-ar putea descrie nespusele transporturi...?* (HEL.). • pl. *-uri.* /<fr. ***transport***, germ. ***Transport***.

transportá *vb. I.* **I** *tr.* **1** (*compl. indică lucruri sau ființe*) A deplasa cu un vehicul dintr-un loc în altul. *Locomotiva... transporta cisternele goale* (ARGH.). **2** Fig. A aduce pe cineva într-o stare de uitare de sine, de beatitudine, în urma unei emoții profunde, a entuziasmului, a plăcerii. *Stîngăciile lui i se păreau poetice și o transportau în vremea dinainte de a cunoaște pe Lang* (REBR.). **3** Fig. A muta, a trece ceva dintr-un loc în altul, a schimba ceva dintr-o stare sau dintr-o situație în alta. *A transportat pe scenă o poveste celebră de iubire.* **II** *refl.* (*despre oameni*) A se duce la fața locului (pentru o anchetă, o inspecție etc.); a se deplasa. *Ne-am transportat la zisa închisoare* (CA. PETR.). ◦ prez.ind. *transpórt.* /<fr. ***transporter***, lat. ***transportare***.

transportábil, -á *adj.* Care poate fi transportat. *Bolnavii transportabili sînt evacuați peste Dunăre* (MAIOR.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***transportable***.

transportáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *transporta* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***transporta***.

transportát[1] *s.n.* Faptul de *a transporta*. • /v. ***transporta***.

transportát[2]**, -á** *adj.* **1** Care este stăpînit de un entuziasm, de o plăcere fără margini. **2** Care este dus pe gînduri, absent. *Ne simțeam transportați în universul romanului* (PER.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***transporta***.

transportátor, -oáre *s.m., s.f.* Transportor. • pl. *-ori, -oare.* /***transporta*** + *-tor*.

transportór, -oáre *adj., subst.* **I** *adj.* Care transportă, care duce, care cară. ◇ *Bandă transportoare* = bandă rulantă. **II** *s.n.* **1** (*tehn.*) Utilaj sau instalație automată care permite realizarea transportului continuu al unor materiale, piese, produse etc. pe distanțe relativ scurte, prin intermediul unor cupe, jgheaburi etc. montate pe bandă rulantă. **2** (*milit.*) *Transportor blindat* = autovehicul blindat, cu posibilități de deplasare pe orice teren, prevăzut cu armament ușor (mitraliere și puști-mitraliere), destinat transportului infanteriei și al statului-major. **3** *Transportor aerospațial* = primul etaj al unui lansator de satelit sau vehicul spațial capabil de a reveni pe pămînt. **4** Avion, navă de transport. **III** *s.m.* **1** (*chim.*) Element intermediar capabil de a transmite o substanță. **2** (*biol.*) Gazdă care transmite infecția fără a fi afectată de ea. **IV** *s.m., s.f.* Muncitor care execută lucrări de transport; transportator. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***transporteur***.

transpozá *vb. I. tr.* **1** A transpune intervertind ordinea. **2** (*mat.; despre matrice date*) A transcrie prin simetrie în raport cu diagonala principală. • prez.ind. *-ez.* /<fr., engl. ***transposer***.

transpozábil, -á *adj.* **1** Care poate fi transpus, intervertit; transponibil. **2** (*muz.*) Care se poate transpune în altă tonalitate. • pl. *-i, -e.* /<fr., engl. ***transposable***.

transpozabilitáte *s.f.* Însușirea a ceea ce este transpozabil. • /***transpozabil*** + *-itate*.

transpozitív, -á *adj.* (*despre limbi*) Care nu are o topică fixă, raporturile sintactice fiind exprimate prin terminațiile cuvintelor. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***transpositif***.

transpozitór, -oáre *adj.* (*muz.; despre instrumente de suflat*) Care emite alte sunete decît acelea scrise în partitură, ceea ce face necesară transpoziția textului. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***transpositeur***.

transpozíție *s.f.* **1** Transpunere. **2** (*mat.*) Permutare în care toate elementele, în afară de două (care se schimbă unul cu celălalt), rămîn neschimbate. **3** (*chim.*) Schimbare a poziției unor atomi sau a unor radicali dintr-o moleculă organică în condiții speciale, avînd ca rezultat formarea unui nou compus. **4** (*muz.*) Executare sau transcriere a unei compoziții muzicale dintr-o tonalitate într-alta, cu păstrarea raporturilor dintre sunete. **5** (*genet.*) Mișcare a unei gene dintr-un set cromozomial sau dintr-un cromozom în altul. **6** Problemă enigmistică constînd în schimbarea poziției părților componente ale unei șarade din a căror însumare inversă trebuie să rezulte un cuvînt nou. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr., engl. ***transposition***, lat. ***transpositio, -onis***.

transpozițiónal, -á *adj* Care ține de transpoziție, care se referă la transpoziție; care se bazează pe transpoziție. • pl. *-i, -e.* /<engl. ***transpositional***.

transpúne *vb. III.* **1** *tr.* A muta, a schimba ceva dintr-un loc în altul, dintr-o stare sau dintr-o situație în alta. *Pictura a fost reconstituită și apoi transpusă pe pînză nouă* (PER.). **2** *tr.* Fig. A da expresie (în scris, pe scenă, pe ecran etc.) unei anume realități; a reda, a pune pe hîrtie, în versuri, pe scenă, pe ecran etc. *Caragiale nu face decît să transpună, rezumînd, articolele din ziarele de pe vremuri* (IBR.). ◆ (*compl. indică texte, opere literare etc.*) A reda în altă limbă; a traduce. *Bruni transpune termenii medievali în cuvinte clasice* (OȚETEA). **3** *tr.* (*muz.; compl. indică compoziții muzicale*) A transcrie sau a executa în altă tonalitate decît aceea în care a fost scris inițial. **4** *tr.* (*mat.*) A muta un termen dintr-o parte a unei ecuații în alta (schimbîndu-i semnul). **5** *refl.* Fig. A se strămuta cu mintea, cu imaginația în altă situație, în alt loc sau în alt timp. *Criticul... se transpune mereu în altceva ce nu e el* (RALEA). **6** *tr.* (*inform.*) A modifica în cadrul unui program pe computer ordinea în care sînt afișate caracterele, cuvintele sau frazele. • prez.ind. *transpún.* /***trans-*** + ***pune***; cf. fr. *transposer*, lat. *transponĕre*, engl. *transpose*.

transpúnere *s.f.* **1** Acțiunea de *a* (*se*) *transpune* și rezultatul ei; transpoziție. **2** (*ferov.*) Transbordare a vagoanelor de cale ferată între două căi cu ecartamente diferite, prin mutarea lor de pe un boghiu pe altul. **3** (*tehn.*) Modificare periodică a poziției conductoarelor electrice cu același traseu, efectuată în vederea anulării sau compensării anumitor efecte de natură electromagnetică. • pl. *-i.* /v. ***transpune***.

transpúter *s.n.* Supercomputer. • pl. *-e.* /***trans-*** + ***[com]puter***.

transrapíd *adj., s.n.* (Tren) care dezvoltă o mare viteză. • /***trans[port]*** + ***rapid***.

transrenán, -ă *adj.* Care este (de) dincolo de Rin. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***transrhénan***.

transretórică *s.f.* (*stil.*) Disciplină care studiază efectul și valoarea cuvintelor modificate în textul poetic. • /***trans-*** + ***retorică***.

transsaharián, -á *adj., s.n.* **I** *adj.* **1** Care este situat dincolo de Sahara. **2** Care străbate Sahara. **II** *s.n.* Cale ferată, drum care unește Nigerul cu Marea Mediterană, traversînd Sahara. ◆ Tren care străbate Sahara. • sil. *-ri-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***transsaharien***.

transsexuál, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care se referă la trecerea de la un sex la altul. **2** *s.m., s.f.* Persoană căreia i s-a făcut operația de schimbare a sexului. • sil. *-xu-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***transsexuel***, engl. ***transsexual***.

transsexualísm *s.n.* (*psih.*) Sentiment delirant, dorință de a aparține sexului opus. • sil. *-xu-a-.* /<fr. ***transsexualisme***.

transsiberián, -á *adj., s.n.* **I** *adj.* **1** Care este situat dincolo de Siberia. **2** Care străbate Siberia. **II** *s.n.* Linie de cale ferată care traversează Siberia meridională de la Moscova pînă la Vladivostok. ◆ Nume dat trenului care străbate Siberia de la un capăt la celălalt. • sil. *-ri-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***transsibérien***.

transsónic, -á *adj.* **1** (*despre viteze*) Care face trecerea din domeniul sonic în cel supersonic (între 270 și 440 m/s). **2** (*despre aparate, instalații*) Care servește la studiul experimental al vitezelor sonice și supersonice. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***transsonique***.

transsubstanțiá *vb. I. tr.* **1** A preface o substanță în alta. **2** (*bis.*) A preface, în mod simbolic, pîinea și vinul în trupul și sîngele lui Iisus Hristos. • prez.ind. *-iez.* /<fr. ***transsubstantier***.

transsubstanțiațiúne *s.f.* (*bis.*) (Denumire pentru) taina prefacerii pîinii și a vinului din împărtășanie în trupul și sîngele lui Iisus Hristos; transsubstanțiere. ◆ Dogmă definită astfel în 1551, la Conciliul din Trento. • sil. *-ți-a-.* /<fr. ***transsubstantiation***, lat. ***transsubstantiatio, -onis***.

transsubstanțiére *s.f.* **1** Schimbare a unei substanțe în alta. **2** (*bis.*) Transsubstanțiațiune. • /v. ***transsubstanția***.

transsudá *vb. I. intr.* (*despre lichide*) A trece prin porii unui vas. • prez.ind. pers. 3 *-ează.* /<fr. ***transsuder***.

transsudát *s.n.* (*med.*) Lichid conținînd apă, săruri și proteine care trece, în anumite stări patologice, din sînge în țesuturi sau în cavitățile naturale ale organismului. • pl. *-e.* /<fr. ***transsudat***.

transsudáție *s.f.* **1** (*fiziol.*) Trecere a plasmei din sînge în țesutul interstițial sau într-o cavitate naturală a organismului, prin pereții vaselor mici. **2** Transpirație, năduşeală. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***transsudation***.

transtáiner *s.n.* Transcontainer. • pl. *-e.* /***trans[bordare]*** + ***[con]tainer***, prin contaminare.

transtermíe *s.f.* Diatermie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***transthermie***.

transtráv *s.n.* (*cinemat.*) Procedeu de filmare constînd în folosirea simultană, în sens contrar, a unui transfocator și a travellingului, care permite modificarea perspectivei cu păstrarea dimensiunilor personajului și a obiectelor din prim-plan, iar în cazul subiectelor desfășurate în adîncimea cadrului creează senzația de comprimare sau dilatare a spațiului. • /***trans[focator]*** + ***trave[lling]***.

transuranián, -ă *adj.* (*chim.; despre elemente*) Transuranic. • sil. *-ni-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***transuranien***, engl. ***transuranian***.

transuránic, -ă *adj.* (*chim.; despre elemente*) Care are numărul atomic mai mare decît cel al uraniului (92) și este obținut prin bombardarea altor elemente; transuranian. • pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***transuranisch***, engl. ***transuranic***.

transvazá *vb. I. tr.* (*compl. indică lichide sau materiale pulverulente*) A muta dintr-un vas în altul prin pompare, prin turnare, cu ajutorul unui sifon etc. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***transvaser***.

transvazáre *s.f.* Acțiunea de *a transvaza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***transvaza***.

transvérs, -ă *adj.* **1** (*anat.; despre unele organe*) Care este transversal. ◇ *Apofiză transversă* = proeminență osoasă situată de fiecare parte a vertebrelor. **2** (*mat.; în hiperbole; despre axe sau despre diametre*) Care taie curba. • pl. *-și, -se.* /<fr. ***transverse***, lat. ***transversus, -a, -um*** „oblic".

transversál, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* Care are direcția perpendiculară pe lungimea unui corp sau a unei suprafețe, care taie ceva de-a curmezișul, care trece cruciș peste ceva. *Au intrat în sala cea mare... cu perdelele mărginite jos cu draperii transversale, roșii* (CA. PETR.). ◇ *Secțiune transversală* v. secțiune. **2** *adj., s.f.* (*geom.*) (Dreaptă) care intersectează laturile sau prelungirile laturilor unui triunghi ori care taie o figură dată. **3** *s.f.* (*miner.*) Galerie orizontală în interiorul unei mine care trece, prin roci sterile, de-a curmezișul direcției stratului. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***transversal***, lat. ***transversalis***.

transversár, -ă *adj.* (*anat.*) Care aparține apofizelor transverse, care se referă la apofizele transverse. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***transversaire***.

transversectomíe *s.f.* (*chir.*) Excizie a colonului transvers. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<engl. ***transversectomy***.

transvérsie *s.f.* (*biol.*) Mutație constînd în înlocuirea unei baze purinice cu una piramidinică și invers. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /cf. lat. *transversus* „de-a curmezișul".

transverso- Elem. de compunere „colon transvers". • /<germ. ***transverso-***; cf. lat. *transversus* „transversal".

transversoproctíe *s.f.* (*chir.*) Creare a unui anus artificial pe colonul transvers. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***transverso-*** + ***proctie***.

transversotomíe *s.f.* (*chir.*) Incizie a colonului transvers. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<engl. ***transversotomy***.

transvertór *s.n.* **1** (*electrotehn.*) Mașină electrică care transformă curentul electric din continuu în alternativ și invers sau care schimbă frecvența unui curent alternativ. **2** (*telec.*) Aparat auxiliar care servește pentru translația radiocomunicației bilaterale dintr-o gamă în alta. • pl. *-oare.* /<fr. ***transverteur***, engl. ***transverter***.

transvestísm *s.n.* (*psih.*) Travestism. • /<fr. ***transvestisme***, engl. ***transvestism***.

tranșá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică carnea unor animale tăiate pentru consum*) A separa, în porțiuni anatomice, după sortimente, calitate etc. **2** (*compl. indică mar-*

mura, lemnul etc.) A tăia în lame, în plăci etc. **3** (*compl. indică probleme, contradicții, dificultăți*) A rezolva printr-o decizie categorică și rapidă. *Conflictul părea tranșat* (BART). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***trancher***.

tranșánt, -ă *adj.* **1** Care nu admite, nu suportă contraziceri; categoric, hotărît. *O mișcare culturală... tranșantă prin formule* (BLA.). **2** (*despre culori*) Care contrastează una față de cealaltă. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***tranchant***.

tranșáre *s.f.* Acțiunea de *a tranșa* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***tranșa***.

tranșatór *s.m.* Muncitor care execută lucrări de tranșare. ◆ (*pesc.*) Lucrător din echipa de preparare a peștelui de pe un vas de pescuit care are atribuția de a despica peștele. • pl. *-i.* /***tranșa*** + *-tor*, după fr. *tranchеur*.

tránșă *s.f.* **1** Fiecare dintre părțile în care este împărțit un lucru sau un grup de lucruri care se produc sau se distribuie în rate succesive. *Am cerut... predarea tranșei a doua a armamentului* (TIT.). ◆ Fragment, porțiune. *Au trecut douăzeci și doi de ani, deci o tranșă apreciabilă de viață omenească* (PER.). ◆ (*ind. alim.*) Fiecare dintre porțiunile anatomice în care este separată carnea tăiată, în vederea sortării pe calități (și a formării de pachete preambalate). **2** (*tipogr.*) Suprafața formată de marginile tăiate ale foilor unei cărți, ale unui registru etc., uneori vopsită sau aurită. • pl. *-e.* /<fr. ***tranche***.

tranșée *s.f.* **1** (*milit.*) Șanț îngust, de obicei întărît și apărat de o rețea de sîrmă ghimpată, săpat pe o poziție de luptă sau în spatele acesteia, amenajat cu parapete și locașuri de tragere, care oferă protecție împotriva focului inamic. *Tranșeele infanteriei... se întindeau ca niște linii* (REBR.). **2** (*tehn.*) Șanț de lățime mică în raport cu lungimea, folosit pentru așezarea fundației unui zid, pentru instalarea unor conducte etc. • pl. *-ee.* /<fr. ***tranchée***.

tranz- v. trans-.

tranzácție *s.f* **1** Înțelegere între două sau mai multe părți prin care se stabilește modalitatea transmiterii anumitor drepturi sau a efectuării unor schimburi comerciale sau a unor operații bursiere. *Tranzacțiile imobiliare sînt în continuă creștere.* **2** (*jur.*) Convenție prin care părțile urmăresc evitarea ori stingerea unui litigiu existent între ele, făcîndu-și în acest scop concesii reciproce. ◆ Ext. Înțelegere, învoială, acord. *Am refuzat tranzacția pe care mi-a propus-o.* • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *tranzacțiúne s.f.* /<fr. ***transaction***, lat. ***transactĭo***, ***-onis*** „transfer al unui bun".

tranzacționá *vb. I. intr.* A încheia o tranzacție. • sil. *-ți-o-.* prez.ind. *-ez.* /***tranzacție*** + *-ona.*

tranzacționál, -á *adj.* Care se referă la o tranzacție; care are la bază o tranzacție, care rezultă dintr-o tranzacție. • sil. *-ți-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***transactionnel***, engl. ***transactional***.

tranzacționáre *s.f.* Acțiunea de *a tranzacționa* și rezultatul ei. • sil. *-ți-o-.* pl. *-ări.* /v. ***tranzacționa***.

tranzacțiúne *s.f.* v. tranzacție.

tranziént, -ă *adj.* **1** De trecere, intermediar; tranzitoriu. **2** Care trece (repede); trecător, efemer. • sil. *-zi-ent.* pl. *-ți, -te.* /<engl. ***transient***, lat. ***transiens, -ntis***.

tranziență *s.f.* **1** Caracterul a ceea ce este tranzient; efemeritate. **2** Devenire continuă a realității, care impune o permanentă modificare a relațiilor omului cu realitatea înconjurătoare, o adaptare a acestor relații și a omului la noile condiții. • sil. *-zi-en-.* /<engl. ***transience***.

tranzistór *s.n.* **1** (*electron.*) Element semiconductor, de circuit electric multipolar, solid, cu trei electrozi (emitor, bază, colector), care are proprietăți și utilizări asemănătoare cu ale triodei. **2** Aparat de radio portabil prevăzut cu mai multe tranzistoare. • pl. *-oare, m. -i.* și *tranzistór s.n.* /<fr. ***transistor***, germ. ***Transistor***.

tranzistorizá *vb. I. tr.* (*electron.*) A înlocui în aparate, instrumente, sisteme tehnice vechi tuburile electronice cu tranzistoare; a echipa cu tranzistoare. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***transistoriser***, engl. ***transistorize***.

tranzistorizát, -ă *adj.* Care funcționează pe bază de tranzistori. • pl. *-ți, -te.* /v. ***tranzistoriza***; cf. fr. *transistorisé*.

tranzistormétru *s.n.* (*electron.*) Aparat pentru verificarea performanțelor tranzistoarelor. • pl. *-e.* /<fr. ***transistormètre***.

tránzit *s.n.* **1** Trecere a unor mărfuri sau a unor persoane dintr-o țară în alta prin teritoriul unei a treia țări. ◆ Regim vamal special, prevăzînd scutirea de taxe pentru mărfurile aflate în această situație. ◇ *Bilet de tranzit* = document pe baza căruia sînt scutite de vamă unele mărfuri la tranzitul lor printr-o țară. *Drum de tranzit* = drum public care ocolește localitățile. ◇ Loc.adj. *În tranzit* = (*despre călători, vagoane etc.*) în trecere. ◆ Ext. Trecere dintr-un loc în altul, dintr-un domeniu în altul etc. *Toamna este un anotimp de tranzit.* **2** Concr. Totalitatea mărfurilor care trec dintr-o țară în alta prin teritoriul unei alte țări. **3** Trecere a unui tren printr-o stație sau printr-o țară fără alte staționări sau operații în afară de cele strict necesare pentru schimbări de direcție și încrucișări. **4** Trecere a unui material organic printr-un organ. ◇ (*fiziol.*) *Tranzit digestiv* = drum parcurs de alimente prin tubul digestiv din momentul introducerii lor în gură pînă la absorbția elementelor asimilabile și eliminarea resturilor. **5** (*telec.*) Recepționare a unei convorbiri, a unui mesaj și retransmitere a acestora la alt post. **6** (*astron.*) Trecere a unui astru prin fața discului altui astru. • pl. *-uri.* /<fr. ***transit***, germ. ***Transit***, it. ***transito***, lat. ***transĭtus, -us*** „trecere".

tranzitá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică mărfuri în tranzit*) A transporta printr-o țară străină. **2** *intr.* (*despre trenuri, vagoane*) A trece printr-o stație fără oprire (doar pentru încrucișări sau schimbări de direcție). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***transiter***.

tranzitár, -ă *adj.* Care ține de tranzit, care se referă la tranzit. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***transitaire***.

tranzitáre *s.f.* Acțiunea de *a tranzita* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***tranzita***.

tranzitér *s.m.* Împiegat, agent care se ocupă de tranzitul mărfurilor. • pl. *-i.* /<fr. ***transitaire***.

tranzitív, -ă *adj.* **1** (*gram.*; *despre verbe*) A cărui acțiune se răsfrînge asupra unui obiect, fiind construit cu un complement direct. ◇ *Tranzitiv absolut* v. absolut. **2** (*log., mat.*) *Relație tranzitivă* = relație stabilită între elementele unei mulțimi, avînd proprietatea ca, dacă într-un triplet de elemente ale sale primul este în relație cu al doilea, iar al doilea este în relație cu al treilea, atunci și primul este în relație cu al treilea. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***transitif***, lat. ***transitivus, -a, -um***.

tranzitivitáte *s.f.* **1** (*gram.*) Proprietate a unui verb de a fi tranzitiv. **2** (*log., mat.*) Proprietate a unei relații logice sau matematice de a fi tranzitivă. • /<fr. ***transitivité***.

tranzitóriu, -ie *adj.* **1** Care face trecerea de la o stare la alta; de tranziție; intermediar. *S-a optat pentru un regim tranzitoriu.* ◆ Ext. Care durează puțin timp; provizoriu, trecător, efemer. *Sărăcia nu e, din păcate, pentru mulți, o stare tranzitorie.* **2** (*despre regimul de funcționare a unui sistem*) Care este caracterizat prin variația în timp a cel puțin unei mărimi, ca urmare a trecerii sistemului dintr-un regim static, staționar sau permanent într-un alt regim static, staționar sau permanent. • pl. *-ii.* /<fr. ***transitoire***, lat. ***transitorĭus, -a, -um***.

tranzíție *s.f.* Trecere (lentă sau bruscă) de la o stare, de la o situație, de la o idee la alta. *Trecînd fără tranziție de la o indignare excesivă la un calm patologic* (BRĂ.). ◇ Loc.adj. *De tranziție* = de trecere, intermediar; tranzitoriu. *Oprea lui are ca obiect moravurile dintr-o vreme de tranziție* (IBR.). Δ *Economie de tranziție* v. economie. ◆ (*polit.*) Perioadă de trecere a unei țări, a unui grup de state etc. de la un tip de structură socială (formă de guvernare, organizare economică etc.) la altul; ext. schimbare socială. ◆ (*fiz.*) Trecere (bruscă) a unui sistem fizic dintr-o stare într-alta. ◆ (*fiz., chim.*) Schimbare (bruscă) a stării unui atom, ion, nucleu atomic etc., însoțită de obicei de absorbția sau de emisia unei cuante de energie. ◆ (*geol.*) Schimbare treptată a unei roci în alta. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***transition***, lat. ***transitĭo, -onis***.

tranziționál, -ă *adj.* Care ține de tranziție, care se referă la tranziție; care are caracter de tranziție. ◆ (*chim.*; *despre elemente chimice*) Care se caracterizează, din punctul de vedere al structurii atomului, prin complementarea cu electroni a unui nivel electronic interior, incomplet. • sil. *-ți-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***transitionnel***, engl. ***transitional***.

trap *s.n., interj.* **1** *s.n.* Mers în fugă al calului, cu viteză mijlocie (între pas și galop), animalul pășind în același timp cu un picior din față și cu piciorul de dinapoi opus acestuia; treapăd. *Caii... au trapul mare* (CA. PETR.). ◇ Expr. *A o lua la trap* v. lua. ◆ Concr. Zgomotul făcut de un cal care merge în acest fel. *Am sentimentul că aud pe șosea trapul calului* (CĂL.). **2** *interj.* Cuvînt care imită zgomotul făcut de mersul în fugă al cailor sau, ext., de mersul grăbit al unui om. • pl. *n. -uri.* și *trop s.n.* /onomat.; cf. germ. *Trab*, magh. *trapp*.

trapazán *s.n.* (*reg.*) **1** Pridvor, prispă. **2** Balustradă. **3** Legătură care ține vîsla la barcă. • pl. *-e.* și *trepuzán, tropozán, tropuzán s.n.* /<tc. ***trabazan***.

trápă *s.f.* **1** Capac rabatabil sau culisant care acoperă o deschizătură în podeaua unei scene, a unui vagon, a unei (aero)nave etc. ◆ Deschizătură pe care o acoperă un asemenea capac. ◆ (*în iluzionism*) Deschizătură în tăblia mesei formată dintr-un buzunar de stofă neagră, puțin adînc, care servește pentru prize și depozitări de obiecte mici. **2** Acoperămînt discret al unei capcane pentru prinderea în stare vie a animalelor (mari). • pl. *-e.* /<fr. ***trappe***.

trapeur [tra'pœr] *s.m.* Vînător din N Americii care folosește capcane. • pl. *-i.* /<fr. ***trappeur***, engl. ***trapper***.

trapez[1]**-** Elem. de compunere „trapez". • și *trapezi-, trapezo-.* /<fr. ***trapéz(i)-, trapézo-***; cf. lat. *trapezium*, gr. *τραπέζιον* <*τράπεζα* „masă cu patru picioare".

trapéz[2] *s.n., s.m.* **1** *s.n.* (*geom.*) Patrulater care are drept baze două laturi paralele și neegale. ◇ *Trapez dreptunghi* (sau *dreptunghic*) = trapez care are una din laturile neparalele perpendiculară pe baze. *Trapez isoscel* = trapez ale cărui laturi neparalele sînt egale.

2 *s.n.* (*sport*) Aparat de gimnastică format dintr-o bară orizontală atîrnată de două frînghii sau cabluri fixate, pe care se pot executa exerciții de gimnastică acrobatică de pe loc sau în balansare. ◆ Leagăn improvizat pentru păsări și animale ținute în colivii sau cuști. **3** *s.m.* (*anat.*) Mușchi plat, situat în regiunea spatelui, întinzîndu-se de la occipital pînă la claviculă. ◆ Osul cel mai din afară al carpului. • pl. *n. -e, m. -i.* /<fr. ***trapèze***, lat. ***trapezium***, germ. ***Trapez***; cf. gr. *τραπέζιον*.

trapezăn *s.m.* (*iht.*) Nume dat șalăului mic, sub 30 cm lungime. • pl. *-i.* /etimol. nec.

trapezáre *s.f.* (*înv.*) Trapeză. *În trapezarea mănăstirii... monașii... își luau cinele lor* (ODOB.). • pl. *-ări.* și *trepezáre s.f.* /<ngr. ***τραπεζαρείον***.

trapéză *s.f* **1** (și *sală de trapeză*) Sală de mese (într-o mănăstire, într-un castel); refectoriu, (*înv.*) trapezare, trapezărie. *Trapeza, modernă, are adîncimi de catedrală romană* (CĂL.). **2** Masă (de sufragerie). *Nașii noștri luau mesele vara, împrejurul unei trapeze rotunde* (GAL.). **3** Pristol. • pl. *-e.* /<m. gr. ***τραπέζα***, slav. ***трапеза***.

trapezărie *s.f.* (*înv.*) Trapeză. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***trapezare*** + *-ie*; cf. ngr. *τραπεζαρία*.

trapezi- v. trapez[1]-.

trapezifórm, -ă *adj.* Care este în formă de trapez. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***trapeziforme***.

trapezísm *s.n.* (*sport*) Acrobație la trapez. • /***trapez*** + *-ism*.

trapezíst, -ă *s.m., s.f.* (*sport*) Gimnast (acrobat) specializat în exercițiile la trapez. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***trapéziste***.

trapezo- v. trapez[1]-.

trapezoédru *s.n.* (*geom.*) Corp geometric cu fețe trapezoidale. ◆ Formă a sistemului cubic, care are douăzeci și patru de fețe egale, fiecare avînd formă de trapez. • pl. *-e.* /<fr. ***trapézoèdre***.

trapezoíd, -ă *adj., sn.* **1** *adj.* Care seamănă cu un trapez. **2** *adj., s.n.* (*anat.*) (Os al carpului) care este situat între trapez și oasele metacarpiene. **3** *s.n.* (*geom.*) Suprafață generată prin rotirea unui trapez în jurul unei axe din planul său, pe care nu-l intersectează. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***trapézoïde***, ngr. ***τραπεζοειδής***.

trapezoidál, -ă *adj.* Care are forma unui trapez sau a unui trapezoid. • sil. *-zo-i-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***trapézoïdal***.

trapezometacarpiánă *adj.* (*anat.*) *Articulație trapezometacarpiană* = articulație a trapezului cu

primul metacarpian. • sil. *-pi-ană*. pl. *-iene*. /<fr. ***trapézo-métacarpien***.

trapión *s.n.* Deschizătură practicată în planșeul unei scene pentru a permite trecerea decorurilor care se ridică de dedesubt. • sil. *-pi-on*. pl. *-oane*. /<fr. ***trappillon***.

trapíst *s.m., s.n.* **1** *s.m.* Membru al unui ordin călugăresc catolic înființat în 1664 în Normandia, care avea reguli de viață foarte austere (interzicerea cărnii și a peștelui, obligativitatea muncilor manuale, izolarea completă etc.). **2** *s.n.* Brînză fabricată (odinioară numai de trapiști) după un procedeu special de fermentare. • pl. *m. -iști, n. -iste*. și *trapístă s.f.* /<fr. ***trappiste***, it. ***trappista***.

trapístă *s.f.* v. trapist.

trapp *s.n.* (*geol.*) Pînză de lavă bazaltică care, prin suprapunere, formează platouri. • /<germ. ***Trapp***, engl. ***trapp***.

tras[1] *s.m.* (*fin.*) Persoană fizică sau juridică asupra căreia s-a emis o trată pe care este obligată să o plătească la scadență. • pl. *trași*. /de la ***trasa***, prin derivare regresivă.

tras[2] *s.n.* Faptul de *a trage*. ◇ Compus: (*ind.*) *tras-terminat* = tragere la mașină și încheiere (a încălțămintei). • /v. ***trage***.

tras[3]**, -ă,** *adj.* **1** (*despre față sau părți ale ei*) Care este slab, obosit (de boală, de supărare etc.). ◆ Ext. (*despre oameni*) Care are fața slabă, obosită, suptă. **2** Compus: (*deprec.; subst. m.*) *tras-împins* = om fără valoare; terchea-berchea.• pl. *trași, -se*. /v. ***trage***.

tras[4] *s.n.* v. trass.

trasá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică forma sau desenul unor obiecte, ale unor planuri, ale unor figuri geometrice etc.*) A însemna pe o suprafață. *Trasați careuri, văruiți-le* (TEOD.). ◇ (*tehn.*) *Ac de trasat* = unealtă confecționată dintr-o tijă subțire de oțel, ascuțită la capăt, cu ajutorul căreia se trasează; ac de trasaj. ◆ (*compl. indică obiecte, terenuri*) A delimita, a marca. ◆ (*tehn.; compl. indică conturul suprafețelor de prelucrat*) A însemna, prin zgîriere sau punctare, pe o piesă brută. **2** Fig. A indica (dînd ordine) modul de desfășurare a unei acțiuni, de realizare a unei activități. *Înainte de a pleca, i-a trasat cîteva sarcini.* ◆ A surprinde prin cîteva idei generale ceea ce este esențial într-o problemă. *Trasează în linii sobre, sintetice, figura istoricului literar* (PER.). • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***tracer***.

trasáj *s.n.* Trasare. ◇ (*tehn.*) *Ac de trasaj* = ac de trasat. • pl. *-e*. /<fr. ***traçage***.

trasánt, -ă *adj.* (*bot.*) *Rădăcină trasantă* = rădăcină paralelă cu suprafața solului. • pl. *-ți, -te*. /<fr. ***traçant***.

trasáre *s.f.* Acțiunea de *a trasa* și rezultatul ei; trasaj, trasat. • pl. *-ări*. /v. ***trasa***.

trasát *s.n.* Trasare. • /v. ***trasa***.

trasatór *s.m., s.n.* **1** *s.m.* Lucrător care execută trasarea unor piese brute. **2** *s.n.* (*tehn.*) Trasor. • pl. *m. -i, n. -oare*. /***trasa*** + *-tor*.

trásă *s.f.* **1** Urmă, semn. **2** (*ferov.*) Diagramă a mișcării unui tren, înscrisă în graficul de circulație a trenurilor pe o linie de cale ferată. **3** (*electron.*) Linie descrisă de fluxul de electroni pe ecranul unui tub catodic. • pl. *-e*. /<fr., engl. ***trace***.

trascău *s.n.* v. trăscău.

traseísm *s.n.* (*deprec.*; și *traseism politic*) Atitudine caracteristică politicianului care se transferă de la un partid la altul în funcție de interesele personale. • /***traseu*** + *-ism*.

traseíst, -ă *s.m., s.f.* (*fam.; deprec.*) **1** *s.f* Femeie care plătește cu sex deplasarea cu mașina; prostituată. **2** *s.f.* Femeie care practică prostituția pe un anumit traseu. **3** *s.m.* Politician care se transferă de la un partid la altul, în funcție de interesele personale. *Aflat la al nu știu cîtelea partid, am scris pentru prima dată cuvîntul „traseist"* (CTP). • pl. *-iști, -iste*. /***traseu*** + *-ist*.

traséu *s.n.* **1** Drum pe care îl urmează un vehicul, un călător etc.; parcurs, rută, traiect. *Acesta era traseul lui de ani de zile* (PER.). ◇ Compus: *traseu-școală* = drum folosit anume de școlile de șoferi, pe care elevii fac practică. ◆ Distanță marcată care trebuie străbătută de drumeți, de concurenții unei probe sportive etc. *Dacă urmați întocmai traseul, veți ieși chiar la poalele Rarăului.* ◆ Traiectorie. ◆ Parcursul, drumul pe care este întins un fir telefonic. ◆ Linie trasată pe o hîrtie de un aparat înregistrator. **2** Proiecție pe un plan orizontal al axei principale a unei lucrări tehnice. ◆ Axa unui drum, trasată pe teren. • pl. *-ee*. /<fr. ***tracé***.

trash [treș] *s.n.* Maculatură, gunoi. • /<engl. ***trash***.

trasór *s.n., s.m.* **1** *s.n.* (*tehn.*) Unealtă formată dintr-un ac de oțel cu mîner de lemn, folosită pentru a indica pe o piesă metalică brută contururile suprafețelor de prelucrat; trasator. **2** *s.n.* (*tipogr.*) Unealtă de oțel cu mîner de lemn, folosită în legătorii pentru trasarea liniilor pe marginea scoarțelor îmbrăcate în piele sau pe marginea pielii la cotoare și la colțurile trase în piele, precum și la călcarea falțului la legăturile în pînză. **3** *s.n.* (*milit.*) Glonț, proiectil care se aprinde în momentul descărcării, descriind în aer o traiectorie luminoasă. *Trasoarele tăiau în viteză noaptea.* ◇ (*adj.*) *Glonț trasor* v. glonț. ◇ (*mar.*) *Trasor de rută* (sau *de drum*) = aparat pentru trasarea automată a drumului unei nave pe hartă. **4** *s.m.* (*fiz.*) Izotop radioactiv care permite, prin detectarea radiațiilor emise, urmărirea indirectă a circulației sale într-un sistem oarecare; atom marcat. • pl. *n. -oare, m. -i*. /<fr. ***traceur***.

trass *s.n.* (*geol.*) Material obținut prin măcinarea fină a tufurilor vulcanice, ai cărui componenți sînt dioxidul de siliciu și trioxidul de aluminiu. • și *tras s.n.* /<engl. ***trass***, germ. ***Trass***.

trăste *s.f.* v. straste.

tratá *vb. I.* **1** *tr.* A avea față de cineva o anumită comportare, a se purta cu cineva într-un anumit fel. *Trata gazda cu o familiaritate ce o invidiam* (BRĂ.). ◇ Expr. (*fam., glum.*) *A trata cu refuz* = a refuza. *A trata* (pe cineva sau ceva) *de la egal la egal* v. egal. ◆ Analog. A avea o anumită atitudine față de ceva. *Cum poate cineva... trata astfel aceste juvaeruri ale naturii* (C. NEGR.). **2** *tr.* (*compl. indică prieteni, oaspeți*) A oferi mîncare, băutură; a ospăta, a cinsti. *Domnul senator îl tratează cu cafea și rom* (CAR.). **3** *tr., refl.* A (se) supune unui tratament medical. *S-a rugat de doctor să-l trateze acolo* (PER.). ◆ A combate o boală. *Acest medicament tratează ulcerul.* **4** *intr.* A duce tratative pentru încheierea unei convenții, a unei înțelegeri etc.; a discuta, a negocia, a parlamenta. *N-aveam de gînd să tratez cu găgăuțul ăsta* (ARGH.). ◇ (*tr.*) *A plecat la comerciantul cu care colonia trata afaceri* (SADOV.). ◇ Expr. (*fam.*) *A trata amor* (cu cineva) = a fi în relații de dragoste cu cineva. **5** *tr.* (*compl. indică teme științifice, literare etc.*) A dezvolta, a expune (în scris sau oral). *Profesorul tratá subiectul pe larg.* ◆ A înfățișa, a prezenta. **6** *tr.* (*compl. indică materiale, substanțe etc.*) A supune unui tratament chimic sau fizic cu scopul de a obține modificări. ◆ Spec. (*compl. indică semințe sau plante*) A supune acțiunii unor agenți chimici sau fizici pentru a distruge germenii patogeni și bolile provocate de ei. **7** *tr.* (*fon.; compl. indică sunete*) A supune unui tratament. • prez.ind. *-ez*. și (*înv.*) *tractá vb. I.* /<lat. ***tractare***, it. ***trattare***, fr. ***traiter***.

tratábil, -ă *adj.* Care poate fi tratat. • pl. *-i, -e*. /***trata*** + *-bil*; cf. it. *trattabile*.

tratamént *s.n.* **1** Manieră, fel de a se purta cu cineva sau cu ceva; atitudine, comportare. *Afla consolare pentru... vitregia tratamentului de acasă* (CE. PETR.). **2** Totalitatea mijloacelor medicamentoase, dietetice, balneoclimatice și igienice de combatere a unei boli. *Întreruperea tratamentului ar fi fost foarte periculoasă pentru pacient.* ◇ *Tratament local* v. local. *Tratament ortoptic* v. ortoptic. *Tratament simptomatic* v. simptomatic. *Tratament de șoc* v. șoc. **3** (*tehn.*) Ansamblu de operații efectuate asupra materialelor, în scopul modificării unor calități fizico-chimice, a dimensiunilor, a aspectului etc. acestora. ◇ *Tratament mecanic* = procedeu care modifică proprietățile geometrice și mecanice ale unui corp prin operații mecanice de deformare. *Tratament termic* = ansamblu de operații succesive de încălzire și de răcire, efectuate în condiții anumite de temperatură, cu anumite viteze și în anumite medii, aplicate în scopul obținerii unor piese metalice cu structuri și proprietăți mecanice determinate. *Tratament termochimic* = ansamblu de operații prin care se modifică compoziția chimică a stratului de la suprafața pieselor metalice, prin difuzarea în el, la temperaturi înalte, a anumitor elemente (sulf, azot, carbon, crom, aluminiu etc.). *Tratament aviochimic* v. aviochimic. **4** (*fon.*) Evoluție; modificare, schimbare (a sunetelor). **5** Desfășurare a unui sinopsis, istorisire detaliată a subiectului unui film. **6** (*constr.*) *Tratament superficial* = înveliș asfaltic subțire, aplicat pe fața unei îmbrăcăminți rutiere, în scopul protejării sau întreținerii drumului cînd acesta începe să se degradeze. **7** (*inform.*) Manipulare a unei informații printr-o mașină oarecare. • pl. *-e*. /<lat. ***tractamentum***, it. ***trattamento***, fr. ***traitement***.

tratamentíst, -ă *s.m., s.f.* Muncitor calificat în tratarea la cald a plăcilor de fibre lemnoase. • pl. *-iști, -iste*. /***tratament*** + *-ist*.

tratáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *trata* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***trata***.

tratarisí *vb. IV. tr.* (*înv.*) A trata. *Ce ne mai rămîne acum de tratarisit?* (ALECS.). • prez.ind. *-esc*. /<ngr. ***τρατάρισα***, aor. lui *τρατάρω*.

tratarisíre *s.f.* (*înv.*) Acțiunea de *a tratarisi* și rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. ***tratarisi***.

tratát *s.n.* **1** Înțelegere scrisă încheiată între două sau mai multe state, în vederea determinării, într-un anumit domeniu, a drepturilor și a obligațiilor părților contractante sau în scopul stabilirii unor norme juridice; acord internațional, convenție internațională. *Încheie cu ardelenii un tratat* (XEN.). ◇ *Tratat bilateral* v. bilateral. *Tratat de neagresiune* v. neagresiune. **2** Lucrare de specialitate în care sînt prezentate și dezvoltate principiile fundamentale ale unei discipline. *Primise cadou un tratat de gramatică.* • pl. *-e*. și (*înv.*) *tractát s.n.* /<lat. ***tractatus***, ***-us***, it. ***trattato***, germ. ***Traktat***.

tratatíve *s.f. pl.* **1** Discuții, negocieri purtate între două sau mai multe părți interesate, în scopul de a ajunge la un acord, la o înțelegere. **2** (*jur.*) Mijloc de reglementare a problemelor internaționale prin stabilirea unui contact între părțile interesate, prin expunerea punctelor de vedere în ideea găsirii de comun acord a unei soluții acceptabile pentru părți. ◇ *Tratative la nivel înalt* = tratative dintre șefii de stat, de guvern, dintre alte persoane oficiale cu funcții înalte. • /<it. ***trattative***, pl. lui *trattativa*.

tratáție *s.f.* **1** Faptul de a servi oaspeților mîncare și băutură fără un protocol deosebit. ◆ Concr. Mîncarea și băutura servită musafirilor. *Gazda indica musafirilor... felul tratațiilor* (BRĂ.). **2** (*înv.; mai ales la pl.*) Tratative. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și (*înv.*) *tractáție, tratațiúne s.f.* /***trata*** + *-ație*; cf. it. *trattazione*, lat. *tractatio, -onis*.

tratațiúne *s.f.* v. tratație.

trátă *s.f.* (*adm., econ., fin.*) Cambie prin care o persoană fizică sau juridică (trăgător), în calitate de creditor, dispune unui debitor al său (tras) să plătească o sumă de bani unei alte persoane (beneficiar) la data și la locul stabilit. • pl. *-e*. /<it. ***tratta***, germ. ***Tratte***.

tratoría *s.f.* v. tratorie.

tratoríe *s.f.* Birt, restaurant, ospătărie, local ieftin (în Italia). • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și *tratoría s.f.* /<it. ***trattoria***.

traul *s.n.* (*pesc.*) Năvod marin de mari dimensiuni (cu ochiuri de 4-5 cm, cu lungimea pînă la 50 m și cu lățimea la gură pînă la 30-40 m) destinat pescuirii în larg, în aglomerări de pești. • pl. *-e*. /<engl. ***trawl***, germ. ***Trawl***.

traulá *vb. I. intr.* (*pesc.*) A pescui în largul mărilor cu ajutorul traulului. • prez.ind. *-ez*. /***traul*** + *-a*.

traulăre *s.f.* (*pesc.*) Acțiunea de *a traula* și rezultatul ei; trauling. • pl. *-ări*. /v. ***traula***.

tráuler *s.n.* (*mar., pesc.*) Navă de pescuit echipată cu traule și destinată pescuitului pe mare, la diferite adîncimi, sau folosită pentru dragarea epavelor. ◇ Compus: *trauler-uzină* = trauler pe care este amenajată și o uzină de prelucrare a peștelui. • pl. *-e*. /<engl. ***trawler***, germ. ***Trawler***.

trauleríst *s.m.* Muncitor care lucrează pe trauler. • pl. *-iști*. /***trauler*** + *-ist*.

tráuling *s.n.* (*pesc.*) Traulare. • /<engl. ***trawling***.

traumat- Elem. de compunere „leziune, rană", „traumă". • și *traumato-*. /<fr., germ. ***traumat***(*o*)*-*; cf. gr. *τραῦμα, -ατος*.

traumátic, -ă *adj.* (*med., psih.*) Care ține de un traumatism, care se referă la un traumatism; care are caracter de traumatism; de natura traumatismului. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***traumatique***, lat. ***traumaticus***, ngr. ***τραυματικός***.

traumatísm *s.n.* **1** (*med.*) Nume generic dat leziunilor produse prin lovire, tăiere, înțepare, ardere etc. ◆ Ext. Ansamblul tulburărilor de ordin local și general care apar în urma acțiunii unui agent extern violent. **2** (*psih.*) Stare psihică patologică a unui organism care, nemaiputînd să suporte o excitație excesivă, din cauza

unei traume suferite, nu mai reacționează în nici un fel, devenind insensibil la orice alt excitant. • pl. *-e.* /<fr. ***traumatisme.***

traumatizá *vb. I. tr.* **1** A provoca un traumatism. **2** A zgudui profund din punct de vedere moral; a provoca o traumă, un șoc. *Era evident că întîmplarea îl traumatizase.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***traumatiser.***

traumatizánt, -ă *adj.* Care traumatizează. *A trecut printr-o experiență traumatizantă pentru el și pentru familia lui.* • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***traumatisant.***

traumatizáre *s.f.* (*med., psih.*) Acțiunea de *a traumatiza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***traumatiza.***

traumatizát, -ă *adj.* Care suferă un traumatism. • pl. *-ți, -te.* /v. ***traumatiza.***

traumato- v. traumat-.

traumatodinéză *s.f.* (*biol.*) Mișcare de circulație a citoplasmei cauzată de rănire. • pl. *-e.* /<fr. ***traumatodinèse.***

traumatológ, -ă *s.m., s.f.* (*med.*) Specialist în traumatologie. • pl. *-gi, -ge.* /de la ***traumatologie,*** prin derivare regresivă.

traumatológic, -ă *adj.* (*med.*) Care aparține traumatologiei, care se referă la traumatologie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***traumatologique.***

traumatologíe *s.f.* (*med.*) Ramură a medicinei care se ocupă cu studiul și tratamentul traumatismelor. ◆ Spec. (*chir.*) Ramură a chirurgiei care se ocupă cu înlăturarea, pe cale chirurgicală, a traumatismelor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***traumatologie***; cf. gr. *τραῦμα* „rană", *λόγος* „studiu".

traumatonastíe *s.f.* (*biol.*) Mișcare a organelor vegetale declanșată de stimuli traumatici. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***traumatonastie.***

traumatopnée *s.f.* (*med.*) Intrare și ieșire a aerului printr-o plagă toracică la fiecare inspirație sau expirație. • pl. *-ee.* /<fr. ***traumatopnée.***

traumatotaxíe *s.f.* (*biol.*) Mișcare a citoplasmei și a nucleului în direcția rănirii. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***traumatotaxie.***

tráumă *s.f.* **1** (*med.*) Traumatism. **2** (*psih.*) Emoție violentă care modifică personalitatea unui individ, sensibilizîndu-l la alte emoții de același fel, astfel încît acesta nu mai reacționează normal. • pl. *-e.* /<fr. ***trauma,*** germ. ***Trauma***; cf. gr. *τραῦμα* „rană".

trautónium *s.n.* (*muz.*) Instrument muzical electronic care redă electroacustic (semi)tonurile tuturor instrumentelor, dar produce și sunete străine acestora. • /<germ. ***Trautonium.***

traváliu *s.n.* **1** (*fiz.*) Lucru mecanic. ◆ Lucru, muncă. *Insistă... asupra travaliului de artist, realizat de Caragiale în cursul întregii sale opere* (PERP.). **2** (*med.*) Perioadă cuprinsă între apariția durerilor de naștere și expulzarea fătului din uter. **3** Dispozitiv cu care se fixează animalele în timpul tăierii unghiilor, al potcovitului etc. • pl. *-ii.* /<it. ***travaglio,*** fr. ***travail.***

travée *s.f.* **1** (*arhit.*) Parte dintr-o construcție cuprinsă între două grinzi, două coloane, doi stîlpi etc. **2** (*anat.*) Porțiune de legătură și susținere între două formațiuni anatomice periferice. • pl. *-ee.* /<fr. ***travée.***

travelling ['travliŋ] *s.n.* (*cinemat., telev.*) **1** Procedeu de filmare sau de televizare cu ajutorul unui aparat mobil de luat vederi cu focar variabil, folosit mai ales pentru scenele cu personaje în mișcare, care constă în deplasarea pe orizontală sau pe verticală a aparatului de luat vederi montat pe un cărucior mobil. ◆ Ext. Căruciorul pe șine sau pe rotile care poartă aparatul de filmat. ◇ *Travelling optic* = efect identic travelling-ului obișnuit, obținut cu un aparat de filmat mobil, prin varierea distanței focale. ◆ Mișcare, deplasare a aparatului de filmat. **2** Dispozitiv care servește la deplasarea aparatului de luat vederi prin travling. • pl. *-uri.* și *trávling s.n.* /<fr., engl. ***travelling.***

travérs *s.n.* **1** (*nav.*) Partea de jos și de sus a coastei unei nave. **2** (*nav.*) Direcție perpendiculară pe planul diametral al unei nave. ◇ (*adj.*) *Vînt* (sau *val*) *travers* = vînt (sau val) perpendicular pe axul navei. ◇ Loc.adv. *La travers* = perpendicular față de nava proprie. **3** (*ind. text.*) Nume generic pentru țesăturile cu dungi transversale. • pl. *-e.* /<fr. ***travers.***

traversá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică drumuri, locuri, ape etc.*) A trece de pe o parte de alta; a trece peste... *Traversă strada și se pierdu după colț.* ◆ (*compl. indică munți, țări, mări, oceane etc.*) A străbate, a tăia de-a curmezișul. *Apele Oltului traversează munții* (BOGZA). **2** Fig. A parcurge o perioadă determinată de timp. *A traversat cu greu detenția.* **3** Fig. A trăi, a simți, a suporta (o anumită vreme). *Am observat că traversează o criză morală dificilă.* **4** (*mar.*) A prinde ancora cu cîrligul de traversieră și a o așeza orizontal. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***traverser,*** lat. ***tra(ns)versare.***

traversábil, -ă *adj.* Care poate fi traversat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***traversable.***

traversădă *s.f.* **1** Traversare. **2** (*mar.*) Cursă efectuată de o navă între două porturi maritime sau oceanice situate pe maluri opuse. • pl. *-e.* /<it. ***traversata.***

traversáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a traversa* și rezultatul ei; traversadă. **2** Concr. Instalație la întretăierea a două linii de cale ferată. **3** (*constr.*) Străpungere a unui element de construcție pentru montarea instalațiilor. **4** (*nav.*) Așezare periculoasă a unei nave, cu axa longitudinală paralelă cu crestele valurilor, care poate provoca răsturnarea navei. ◆ Manevră de punere la post (în poziție orizontală) a unei ancore de navă. • pl. *-ări.* /v. ***traversa.***

travérsă *s.f.* **1** Grindă de lemn, de oțel sau de beton armat, așezată transversal pe axa longitudinală a unei construcții sau a unui sistem tehnic, care este utilizată ca piesă de rezistență în scheletul unei clădiri, al unui pod, al unei mașini. ◆ (*ferov.*) Grindă de lemn, de metal sau de beton armat care se așază transversal sub șinele de cale ferată și de care acestea se fixează prin crampoane sau șuruburi, avînd rolul de a menține neschimbat ecartamentul și de a mări suprafața de reazem a căii. ◇ *Traversă dansantă* v. dansant. **2** (*mar.*) Grindă confecționată din profile de oțel laminat, care face legătura dintre bordajele unei nave și pe care se sprijină puntea. **3** (*milit.*) Mică ridicătură de pămînt amplasată pe șanțurile de tragere. **4** Fișie de pînză care se pune deasupra covorului, pentru a-l proteja. • pl. *-e.* /<fr. ***traverse.***

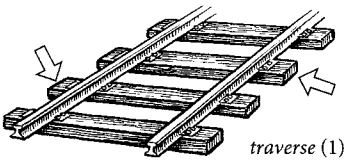

traverse (1)

traversiér, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* Care servește pentru traversat. ◇ (*mar.*) *Curent traversier* = curent perpendicular pe intrarea unui port, a unui canal. **2** *s.f.* (*mar.*) Lanț avînd la capăt un cîrlig cu care se ridică ancorele la vapoarele ce nu intră în port. • sil. *-si-er.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***traversier.***

traversínă *s.f.* (*nav.*) Traversă din scheletul de rezistență al unei nave, cu dimensiuni mai mici decît ale traverselor principale; semitraversă. • pl. *-e.* /<fr. ***traversine.***

travertín *s.n.* (*constr.*) Tuf calcaros compact, alb-cenușiu, care se poate lustrui ca marmura, folosit, în construcții, la placarea ornamentală a fațadelor, a holurilor etc. • /<fr. ***travertin,*** it. ***travertino.***

travestí[1] *s.n.* **1** Costumație specială prin care se ascunde identitatea, vîrsta, profesiunea etc. **2** (*în teatru*) Interpretare a unui rol masculin de către o femeie sau a unui rol feminin de către un bărbat. ◇ Loc.adj., adv. *În travesti* = deghizat sau deghizîndu-se pentru a juca un rol opus sexului său. • pl. *-uri.* și *travestíu s.n.* /<fr. ***travesti.***

travestí[2] *vb. IV.* **1** *tr., refl.* A (se) deghiza (pentru un carnaval, un bal mascat etc.). *Ești Mefistofeles travestit în femeie* (CĂL.). **2** *refl.* (*despre actori*) A interpreta (deghizat) mai multe roluri în una și aceeași piesă. • prez.ind. *-esc.* /<fr. ***travestir,*** it. ***travestire.***

travestíre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *travesti* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***travesti***[2].

travestísm *s.n.* (*psih.*) Perversiune sexuală (la invertiți) constînd în adoptarea ținutei vestimentare a sexului opus; transvestism, eonism. • /<fr. ***travestisme.***

travestít, -ă *adj., s.m.* **1** *adj.* Deghizat. **2** *s.m.* Homosexual îmbrăcat (și fardat) ca o femeie sau care prezintă caractere feminine evidente (în urma unui tratament hormonal). • pl. *-ți, -te.* /v. ***travesti***; cf. it. *travestito,* fr. *travesti,* engl. *transvestist.*

travestíu *s.n.* v. travesti[1].

trávling *s.n.* v. travelling.

trădá *vb. I.* **1** *tr.* A înșela în mod voit și perfid încrederea cuiva, săvîrșind acte care îi sînt potrivnice, pactizînd cu dușmanul. *Speranțele tale au fost trădate* (BAR.). ◇ Fig. *Fața femeii... nu o trădase încă* (E. BAR.). ◆ A fi neloial față de cineva sau de ceva. *Și-a trădat partidul.* **2** tr. A se abate de la o linie de conduită, a dovedi inconsecvență față de o acțiune, de o idee etc. *Și-a trădat principiile.* **3** tr. A comite o infidelitate în dragoste sau în căsnicie; a înșela. ◆ (*jur.*) A săvîrși o infracțiune gravă privind securitatea și (sau) integritatea unui stat. ◆ **4** *tr.* (*despre facultăți fizice sau psihice*) A slăbi, a nu mai funcționa (bine). *M-au trădat puterile.* **5** *tr., refl.* Fig. A (se) arăta în adevărata lumină, a (se) da de gol; a lăsa să se vadă gîndurile, intențiile ascunse. *Nările ei palpitînde îi trădau neastîmpărul* (VIN.). **6** *tr.* Fig. A vădi, a arăta, a scoate la iveală. *Un om jovial... trădează o sănătate morală* (ANG.). • prez.ind. *-ez.* /<lat. ***tradĕre,*** după *da*; cf. fr. *trahir,* it. *tradire.*

trădáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *trăda* și rezultatul ei. ◆ Infidelitate în dragoste sau în căsnicie; înșelăciune. *Zmeul cunoaște trădarea iubitei sale pămîntene* (VIANU). ◆ Concr. Faptă reprobabilă comisă de cel care trădează. *Toate trădările, și de orice fel, se plătesc cumva* (H. LOV.). • pl. *-ări.* /v. ***trăda.***

trădătór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care trădează, care comite o trădare. *D-voastră veniți la mine acasă ca să mă numiți pe față trădător* (CAR.). ◆ Infidel, necredincios. • pl. *-ori, -oare.* /***trăda*** + *-ător.*

trăftăloágă *s.f.* v. taftalog.

trăgáci, -ce *s.n., s.m., adj.* **1** *s.n.* Piesă mobilă din mecanismul unei arme de foc, de care se apasă cu degetul arătător pentru a declanșa percutorul. *Rămînea cu mîna moartă pe trăgaci* (MACED.). ◇ *Garda trăgaciului* v. gardă. **2** *s.m.* Persoană care trage cu o armă de foc; trăgător. **3** *adj.* (*pop.; despre animale de tracțiune*) Care trage (bine) la ham sau la jug; de tracțiune. • pl. *-ci, -ce.* /***trage*** + *-aci.*

trăgáná *vb. I.* v. tărăgăna.

trăgánăt, -ă *adj.* v. tărăgănat.

trăgátor, -oáre *adj., subst.* **I** *adj.* **1** Care trage cu arma. **2** (*despre animale*) Cu care se efectuează tracțiuni; de muncă, de povară. ◇ (*subst.*) *Un sătean... se ținea nepăsător lîngă o pereche de trăgători uriași* (SADOV.). **II** *s.m., s.f.* **1** Persoană care trage ceva. ◇ *Trăgător de sfori* = *a*) persoană care trage sforile păpușilor la teatrul de marionete; *b*) fig. persoană care uneltește. ◆ (*tehn.*) Trefilator, filetar. **2** Persoană care trage cu o armă de foc; trăgaci. *Înaintea noastră sînt culcați alți trăgători* (CA. PETR.). ◇ *Lanț de trăgători* v. lanț. ◇ Loc.adv. (*milit.; înv.*) *În trăgători* = în lanț, unul după celălalt. ◆ Muncitor la arsenal, care se ocupă cu încercarea, cu verificarea armelor de foc. **III** *s.m.* (*fin.*) Persoană care emite o trată. **IV** *s.f.* **1** Fiecare dintre cele două curele care leagă scările de șa. **2** Curea groasă cu care se aplicau în trecut pedepse corporale. ◆ Ext. Bătaie cu o astfel de curea. **3** Un fel de scăunel cu o deschizătură în care se bagă călcîiul cizmei, spre a o descălța. **4** (*înv., reg.*) Vas pentru cereale avînd capacitatea unei banițe. ◆ Ext. Unitate de măsură care are această mărime. **V** *s.n.* **1** Instrument de desen folosit la efectuarea lucrărilor de desen tehnic în tuș, pentru a trasa liniile drepte sau curbe. **2** Trăgaci la o armă de foc. *Ascultai cu degetul pe trăgătoarea revolverului* (HOG.). • pl. *-ori, -oare.* /***trage*** + *-ător.*

trăgătoríe *s.f.* (*tehn.*) Secție în care are loc trefilarea. • pl. *-íi.* g.-d. *-iei.* /***trage*** + *-ătorie.*

trăí *vb. IV.* **1** *intr.* (*despre ființe*) A se afla în viață; a exista, a viețui. *Dacă trăia bunică-ta, știa ea cum să te crească* (H. LOV.). ◇ Zic. *Capul să trăiască,* (*că*) *belele curg,* se spune ca încurajare unui om supărat, necăjit. *Cine doarme mult trăiește puțin. Pe cine nu-l lași să moară nu te lasă să trăiești. Omul cît trăiește învață și tot moare neînvățat. Omul nu trăiește să mănînce, ci mănîncă ca să trăiască.* ◇ (*tr.*) *Trăiește numai ziua de astăzi, negîndindu-se la viitor.* ◇ (*la conjunct.; în formule de mulțumire, de salut, de urare etc.*) *Să trăiești, mă chiorule, mă!* (BĂN.). *Să trăiți, domnule director!* (ARGH.). ◇ Expr. *A trăi cît lumea* (sau *cît zidul Goliei, cît pămîntul, cît un veac de om*) = a trăi mult timp. (*formulă de jurămînt*) *Așa să trăiesc* (sau *să trăiești etc.*) = pe cuvînt de onoare, zău (așa). (*tr.*) *Trăi-te-ar* (sau *trăiască-te, trăiască-l*) *Dumnezeu,* formulă prin care i se urează cuiva viață lungă. (*intr.*) *Nici* (*nu*) *trăiește, nici nu moare* v. muri. *A trăi în pielea cuiva* v. piele. *A trăi cu spaima-n sîn* v. spaimă. (*tr.*) *A trăi un trai și jumătate* v. trai. ◇ Fig. *Din sînul*

vecinicului ieri Trăiește azi ce moare (EMIN.). **2** *intr.* (*adesea cu determ. modale*) A-și duce, a-și petrece viața într-un anume fel. *Trăia foarte bine* (CR.). ◇ Zic. *Cît de rău să trăiască omul, tot nu se îndură să moară.* ◇ (*tr.*) *Își trăia zilele tot în sărăcie* (VIS.). ◇ Loc.adv. *Din trăite* = din proprie experiență. ◇ Expr. (*tr.*) *A-și trăi traiul* = a se bucura de viață, a duce un trai bun, fără griji. *A trăi zile albe* = a duce o viață tihnită, fericită. *Trăiește viață cîrpită cu ață*, se spune despre cineva care duce o viață grea, plină de necazuri și de lipsuri. (*intr.*) *A trăi ca un trîntor* = a duce o viață de leneș, de parazit. *A trăi de azi pe mîine* v. azi. *A trăi bine* v. bine. *A trăi sub călcîi* v. călcîi. *A trăi ca un călugăr* v. călugăr. *A trăi ca cîinele la stînă* v. cîine. *A trăi ca în pămîntul făgăduinței* v. făgăduință. *A trăi ca Doamne ferește* v. feri. *A trăi ca frunza pe apă* v. frunză. *A trăi ca lupul la stînă* v. lup. *A trăi ca pe mărăcini* v. mărăcine. *Trăiește* (*cu capul*) *în nori* v. nor. *A trăi ca peștele în apă* v. pește. *A trăi ca peștele pe uscat* v. pește. *A trăi pe picior mare* v. picior. *A trăi* (*ca*) *în sînul lui Avram* (sau *al lui Dumnezeu, ca în sîn de rai, ca în sînul mamei*) v. sîn. *A trăi ca viermele în hrean* (sau *în rădăcina hreanului*) v. vierme. *A trăi de pe o zi pe alta* v. zi. *A trăi cu zile* v. zi. ◆ (*înv.; constr. cu dat.*) A-și închina, a-și consacra viața unui scop. *Unul trăia studiilor sale; altul zburda plăcerilor îmbătătoare* (PER.). ◆ A se bucura, a profita din plin de viață. *Ce rai... e aici; să tot trăiești, să nu mai mori!* (CR.). **3** *intr.* (*de obicei cu determ. locale*) A fi stabilit undeva; a locui. *Am trăit o vreme la Kiev* (SADOV.). ◇ Expr. *A trăi în lună* v. lună. *A trăi cu capul în sobă* v. sobă. **4** *intr.* A-și petrece viața împreună cu cineva; a conviețui. *Cum puteți oare trăi împreună?* (PILL.). ◇ Zic. *Spune-mi cu cine trăiești Și-ți voi spune cine ești.* ◇ Expr. *A trăi rău cu cineva* = *a*) a nu se înțelege, a nu se împăca cu cineva; *b*) a se dușmăni cu cineva. (*tr.*) *A trăi viață bună* (sau *dulce*) = a se înțelege bine cu cineva, conviețuind. *A trăi în* (*perfectă* sau *deplină*) *armonie* (cu cineva) v. armonie. *A trăi bine cu cineva* v. bine. *A trăi ca cîinele cu pisica* v. cîine. *A trăi în intimitatea cuiva* v. intimitate. *A trăi ca dracul cu popa* v. popă. *A trăi ca șoarecele cu pisica* v. șoarece. ◆ A avea relații de dragoste cu cineva (fără a fi căsătorit, în afara căsătoriei legale). *Trăia... de zece ani cu un inspector de la finanțe* (PAS). **5** *intr.* A-și procura cele necesare traiului, a-și cîștiga existența; a se întreține. *Voi, ce din munca voastră abia puteți trăi?* (EMIN.). ◇ Expr. *A trăi din căpătat* (sau *din căpătate*) v. căpătat. *A trăi din pomana* (cuiva) v. pomană. *A trăi pe spezele cuiva* v. speze. *A trăi pe spinarea cuiva* v. spinare. ◆ (*cu determ. introduse prin prep. „cu”*) A se hrăni cu... *Trăiește numai cu fructe.* ◇ Expr. *A trăi numai cu aer* v. aer. *A trăi cu răbdări prăjite* v. răbdare. **6** *intr.* A dura, a se menține, a dăinui; a se perpetua. *Opera literară trăiește în timp* (VIANU). **7** *tr.* Fig. A simți cu intensitate, a participa emotiv, sufletește (la...). *Tristețea trenului ce pleacă Noi n-am trăit-o niciodată?* (MINUL.). ◇ Expr. *A trăi din nou* = a-și aminti cu intensitate. • prez.ind. *-iesc.* /<sl. veche трѣвѣти.

trăinicíe *s.f.* Însușirea de a fi trainic, de a dura; soliditate, rezistență, durabilitate. *Oamenii au căutat să deie trăinicie prin îngrijire meticuloasă* (SADOV.). • g.-d. *-iei.* /***trainic*** + *-ie.*

trăíre *s.f.* **1** Viețuire, existență, trai. *Să-mi sfîrșesc ticăloasa-mi trăire* (COȘB.). **2** Proces sufletesc, fenomen al vieții interioare; experiență sufletească. *Viziunea liniei și mișcarea* (*ca tensiune și trăire*) *sînt stări sufletești cu totul eterogene* (BLA.). **3** (*filos.*) Metodă metafizică de cunoaștere potrivit căreia se poate ajunge la cunoașterea întregii realități pe baza experienței psihice subiective. ◆ Totalitatea proceselor psihice, care servesc ca mijloc de cunoaștere, ale acestei metode. • sil. *tr-ă-i-.* pl. *-i.* /v. ***trăi.***

trăirísm *s.n.* (*filos.*) Curent idealist, voluntarist și iraționalist în gîndirea filosofică românească interbelică, conform căruia timpul și trăirea există doar în măsura în care fiecare și le creează pentru sine și care proclamă primatul vieții, al instinctelor oarbe, al inconștientului asupra rațiunii, opunînd trăirea mistică cunoașterii logice, cultivînd obsesia morții, a neantului, făcînd apologia aventurii, a absurdului, a faptei, a acțiunii iresponsabile, lipsită de criterii morale, negînd cauzalitatea și considerînd că înlănțuirea validă de raționamente nu duce la aflarea adevărului. • sil. *tră-i-.* /***trăire*** + *-ism.*

trăiríst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al trăirismului. **2** *adj.* Care aparține trăirismului sau trăiriștilor, care se referă la trăirism sau la trăiriști. • sil. *tră-i-.* pl. *-iști, -iste.* /***trăir[ism]*** + *-ist.*

trăistár *s.m.* **1** (*pop.*) Persoană care face traiste. **2** (*pop.*) Persoană care vinde traiste. **3** (*reg.*) Hoinar. • pl. *-i.* /***traistă*** + *-ar.*

trăistioáră *s.f.* (*pop.*) Trăistuță. • sil. *-sti-oa-.* pl. *-e.* /***traistă*** + *-ioară.*

trăistúcă *s.f.* (*pop.*) Trăistuță. • pl. *-ci.* /***traistă*** + *-ucă.*

trăistúță *s.f.* Dim. al lui *traistă*; (*pop.*) trăistioară, traistucă. • pl. *-e.* și ***străistúță*** *s.f* /***traistă*** + *-uță.*

trăít *s.n.* Faptul de *a trăi*; viață, trai. • /v. ***trăi.***

trăitór, -oáre *adj.* **1** Care trăiește, care este în viață, care există; viu, viețuitor. *Numai eu să fiu pe lume Rămas singur trăitor!* (ALECS.). **2** Care își duce viața, care locuiește undeva. *El a fost odată... trăitoriu în mahalaua Țuțuienii* (CR.). **3** Care se menține, care durează. *Artistul nu are în vedere decît... frumosul trăitor în mintea lui* (BAC.). • sil. *tră-i-.* pl. *-ori, -oare.* /***trăi*** + *-tor.*

trămís *s.m.* v. trimis.

trăncănăie *s.f.* v. trancana.

trăncăneálă *s.f.* **1** Vorbărie, sporovăială, flecăreală. *Sătul de trăncăneală, vulturul zise* (ARGH.). ◆ Zgomot de glasuri produs de cei care trăncănesc. **2** Hodorogeală, zgomot produs de obiecte care se izbesc unele de altele sau răsturnate. • pl. *-eli.* /***trăncăni*** + *-eală.*

trăncăní *vb. IV.* **1** *intr., tr.* (*de obicei peior.*) A vorbi mult și fără rost, a îndruga vrute și nevrute; a sporovăi, a flecări, a pălăvrăgi. *Toată ziua trăncănim ca niște mori stricate care macină vînt* (H. LOV.). ◇ Expr. *A trăncăni* (*la sau cîte*) *verzi și uscate* v. verde. **2** *intr.* A face zgomot trîntind sau lovind; a hodorogi. ◇ Fig. *Ceasul vremii trăncănește* (LESN.). • prez.ind. *-esc.* /***tranc*** + *-ăni.*

trăncăníre *s.f.* Acțiunea de *a trăncăni* și rezultatul ei. • /v. ***trăncăni.***

trăncănít *s.n.* Faptul de *a trăncăni.* • /v. ***trăncăni.***

trăoăș *s.n.* (*reg.*) Fîneață (îngrămădită). • pl. *-e.* /***[în]tru*** + ***oaș.***

trăpăș *s.m.* (*echit.; la pl.*) Denumire generică dată raselor de cai specializați pentru mare viteză în mersul la trap; (*și la sg.*) cal antrenat pentru mersul la trap; trotteur. • pl. *-i.* /***trap*** + *-aș.*

trăpușór *s.n.* (*pop.*) Dim. al lui *trap.* • pl. *-oare.* /***trap*** + *-ușor.*

trăsăltá *vb. I.* v. tresălta.

trăsărí *vb. IV.* v. tresări.

trăsăríre *s.f.* v. tresărire.

trăsărít, -ă *adj.* v. tresărit[2].

trăsărítură *s.f.* v. tresăritură.

trăsătúră *s.f.* **1** Faptul de a trage. **2** (*mai ales la pl.*) Contur, linie caracteristică a figurii unei persoane. *Ce nobile trăsături are tînărul* (EMIN.). **3** Fig. Aspect esențial al caracterului sau al personalității cuiva. *El află... trăsături de caracter ale băiatului său pe care nu le cunoștea* (CĂL.). **4** Fig. Aspect caracteristic, general și esențial al unei opere, al unei doctrine, al unui fenomen, al unei activități, al unei epoci etc. *Rolul ei în istoria noastră cuprinde unele trăsături specifice* (PAN.). **5** Linie trasă pe hîrtie dintr-o singură mișcare. ◇ *Trăsătură de unire* = liniuță de unire. ◇ Expr. *Dintr-o trăsătură* (*de condei*) v. condei. • pl. *-i.* /***tras***[2] + *-ătură.*

trăscărí *vb. IV.* (*reg.*) **1** *intr.* A hodorogi. **2** *refl.* A se scutura. **3** *intr., refl.* A se îneca cu mîncare. **4** *intr.* A sări înapoi. **5** *intr.* A tresări. • prez.ind. *-esc.* și *trescălí vb. IV.* /cf. srb. *traskati.*

trăscău *s.n.* (*reg.*) Rachiu tare. *Baciul bătea cu pumnul în masă, cerînd altă jumătate de trascău* (CE. PETR.). • și *trascău s.n.* /etimol. nec.

trăsnăie *s.f.* **1** Idee nătrușnică; ciudățenie, aiureală. *Spune o trăsnaie* (VIS.). ◇ Expr. *A-i veni* (cuiva) *cîte o trăsnaie* = a-i trece cuiva prin minte o idee nătrușnică. **2** Faptă ieșită din comun, nătrușnică, extravagantă; năzbîtie, poznă. *Am făcut... în spital o trăsnaie* (CAM.). **3** (*arg.*) Furt prin spargere. • pl. *-ăi.* /***trăsni*** + *-aie.*

trăsneálă *s.f.* **1** Faptul de a trăsni. **2** Idee trăsnită; ciudățenie, excentricitate. **3** Toană, ciudățenie, capriciu. **4** Nebunie, țicneală. • pl. *-eli.* /***trăsni*** + *-eală.*

trăsnet *s.n.* **1** (*meteor.*) Descărcare electrică în atmosferă, însoțită de o lumină vie și de un zgomot puternic, care are loc între un nor și pămînt sau obiecte (mai proeminente) de pe pămînt. *Un trăsnet îmi sperie somnul* (COȘB.). ◇ Expr. *A rămîne ca lovit de trăsnet* = a încremeni, a înlemni (de spaimă, de uimire etc.). *Lovitură de trăsnet* = întîmplare (nefericită) venită pe neașteptate. *A da ceva în trăsnet* sau *a lăsa ceva în trăsnetul...* = a se lipsi, a se lepăda; a da dracului. (*fam.; adj.*) *Tipă trăsnet* = femeie care arată foarte bine. ◇ Compar. *Vestea a căzut ca un trăsnet.* ◇ Fig. *Zvîcnesc cruciș trăsnetele urii* (VOIC.). **2** Zgomot puternic (produs mai ales de o armă de foc); detunătură, bubuitură. *Trăsnetele puștilor răsunau pînă în inima codrilor* (GAN.). • pl. *-e.* și *trăznet, trésnăt, trésnet s.n.* /***trăsni***[1] + *-et.*

trăsní[1] *vb. IV.* **1** *intr. impers.* A se produce trăsnete; a cădea trăsnete. *Asupra noastră fulgeră, trăsnește* (SADOV.). ◆ (*tr.*) A lovi trăsnetul pe cineva sau ceva, a cădea undeva trăsnetul. *I-a trăsnit Deodată patru boi* (COȘB.). ◇ Expr. *A trăsni* (pe cineva) (*ca*) *din senin* = a lovi (pe cineva) în mod neașteptat. (*intr.*) *A-i trăsni cuiva ceva* (*prin cap*) sau (*tr.*) *a-l trăsni* (pe cineva) *prin minte* = a-i veni (cuiva) o idee neașteptată, ciudată, nesăbuită. *Putința unei reîntoarceri înapoi nu le trăsnise prin minte* (BRĂT.). ◆ (*tr.*) A lovi cu trăsnetul, a izbi cu trăsnetul. *Apoi să nu mă trăsnească Dumnezeu din senin?* (REBR.). ◇ (*în imprec.*) *Să-l trăznească Dumnezeu pe āl de-a pus în gura lui măcar un cinzec* (ARGH.). **2** *tr.* A izbi, a lovi cu putere (și pe neașteptate). *S-o trăsnești cu capul de păretele cel despre răsărit cît îi putea* (CR.). ◇ (*compl. indică loviturile aplicate*) *Acuși îți trăznesc două palme* (PER.). ◇ (*intr.*) *Închidea ochii și trăsnea în dreapta și-n stînga* (REBR.). ◇ Expr. *A fi trăsnit cu leuca* (*în cap*) v. leucă. *A trăsni* (pe cineva) *la mir* v. mir. ◆ Fig. (*intr.*) A-și manifesta supărarea, mînia, ciuda etc. zgomotos și cu furie, strigînd, vociferînd. *Trăznea și bufnea, amenințîndu-ne* (BRĂ.). ◆ Fig. (*tr., intr.; despre mirosuri*) A fi pătrunzător, a frapa. *Nu vezi că pute a tututn de te trăznește?* (ARGH.). **3** *refl.* Fig. A înnebuni, a se țicni. *S-a trăsnit, săracul!* ◆ (*tr., refl.*) A (se) ameți de băutură, a (se) îmbăta. *Țuica l-a trăsnit de tot.* **4** *intr.* (*mai ales despre arme de foc*) A se declanșa cu zgomot puternic; a pocni, a detuna, a bubui. • prez.ind. *-esc.* și *trăzní, tresní vb. IV.* /<sl. veche трѣснѫти.

trăsní[2] *vb. IV.* v. trosni.

trăsníre *s.f* Acțiunea de *a* (*se*) *trăsni* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***trăsni***[1].

trăsnít, -ă *adj.* **1** Care este lovit de trăsnet. *Dan se simți trăsnit și afundat în nemărginire. Rîuri de fulgere îl urmăreau* (EMIN.). **2** Fig. Care este aiurit; nebun, smintit; zăpăcit. *Îl știau trăznit din fire* (REBR.). **3** Fig. (*despre băuturi*) Care are o concentrație mare de alcool; tare. **4** Fig. (*despre oameni*) Care este amețit de băutură; beat. *Era trăsnit bine de la atîta țuică.* • pl. *-ți, -te.* și *trăznít, -ă adj.* /v. ***trăsni***[1].

trăsnitór, -oáre *adj.* Care trăsnește. • pl. *-ori, -oare.* și *tresnitór, -oáre adj.* /***trăsni***[1] + *-tor.*

trăsnitúră *s.f.* v. trosnitură.

trăstie *s.f.* v. trestie.

trăsúră *s.f.* **1** Vehicul cu patru roți, pe arcuri, tras de cai, folosit pentru transportul persoanelor. ◇ (*înv.*) *Trăsură cu aburi* = tren. *Trăsură închisă* v. închis. *Trăsură de piață* v. piață. *Scrisoare de trăsură* v. scrisoare. **2** (*astron.; pop.; art.; nm. pr.*) Constelația Vizitiul. **3** (*înv.*) Linie, semn, contur, dungă. *Sprîncene arcate fruntea albă i-o încheie, Ce o singură trăsură măiestrit le încondeie* (EMIN.). ◇ *Trăsură de unire* = liniuță de unire; cratimă. ◇ Expr. *Trăsură cu trăsură* = în toate detaliile. **4** (*înv.; mai ales la pl.*) Linie a feței; trăsătură. *Trăsurile feței sale uneori deveneau crunte* (FIL.). **5** Fig. (*înv.*) Fel de a se manifesta, de a se exprima, de a fi; caracteristică, particularitate. *În ei să mai sărut o dată trăsurile tatălui lor* (VOIN.). **6** (*înv.*) Linie de hotar între două

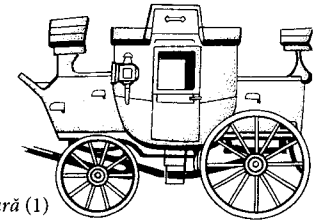

trăsură (1)

proprietăți. **7** (*înv.*) Măsurare a unei suprafețe. ◆ Concr. Suprafață de teren cu o lungime de șase prăjini. **8** (*înv.*) Cumpănire cu cîntarul; cîntărire. ◆ Greutate măsurată cu cîntarul. ◆ Capacitatea unui cîntar. • pl. *-i.* și *tresúră s.f.* / ***tras*** + *-ură*.

trăsurícă *s.f.* Dim. al lui *trăsură*; trăsură, mică și ușoară (cu două roți). ◆ Cărucior de copii. • pl. *-ci, -ele.* / ***trăsură*** + *-ică*.

trăznet *s.n.* v. trăsnet.

trăzní *vb. IV.* v. trăsni.

trăznít, -ă *adj.* v. trăsnit.

treábă *s.f.* **1** Muncă, lucru; activitate, ocupație, îndeletnicire. *Am fost și eu la treburile gospodăriei* (SADOV.). <> Zic. *Făcuși treaba pînă-n tindă*, se spune cuiva care începe un lucru și nu-l termină. *Decît zece trebi rele, mai bine una și bună. Gură multă, treabă puțină.* <> Loc.adj. *De treabă* = *a*) (*înv., reg.*) care este harnic, priceput, capabil. *Era om harnic și de treabă la război* (NEC.); *b*) de omenie, bun, cinstit; de ispravă. *Băiatul era foarte blînd, de treabă, nu avea nici un vițiu* (CAR.). <> Expr. *A face treabă* = a face ceva bine; a lucra (bine). *A avea treabă* = a fi ocupat. *A fi treabă* = a fi mult de lucru. *A avea de treabă* = a avea de lucru. *A se da la* (sau *a se pune pe, a se apuca de*) *treabă* = a se apuca serios de lucru. *A se lua cu treaba* = a fi preocupat sau absorbit de lucru; a uita de ceva muncind. *A-și căuta* (sau *a-și vedea*) *de treabă* (ori *de treaba lui, a ei etc.* sau *de treburi*) = *a*) a lucra conștiincios, cu sîrguință; *b*) a-și vedea de lucrul său, a nu se amesteca în lucrul sau în problemele altora. *De m-aș vedea scăpat... să-mi caut de... treburi* (SADOV.); *c*) (*la imper.*) nu te amesteca în lucruri care nu te privesc! lasă-mă în pace! *Te poftesc, dă-mi pace și-ți caută de traba dumitale!* (C. NEGR.). *A se afla în treabă* ori *a-și face treabă* = a-și face de lucru fără a fi nevoie, pentru a-și da importanță; a se amesteca, a interveni într-o discuție sau într-o acțiune numai de formă, fără a aduce vreo contribuție. *Acum dau asaltul? Îl dau ei așa... ca să se afle în treabă* (CA. PETR.). *A se duce* (ori *a merge, a pleca*) (*fiecare*) *în* (sau *la*) *treaba lui* (ori *a sa etc.*) = *a*) a pleca, a-și vedea de drum; *b*) a-și vedea de lucrul său, a-și vedea de interesele sale. *A-și face treaba cu...* = a se servi, a se folosi de... *A se afla* (ori *a fi*) *în treabă* (*cu...*) sau *a avea* (ori *a-și face*) *treabă cu...* = a fi ocupat (cu...). *A fi încurcat în trebi* v. încurca. *Mergi în treabă-ți!* v. merge. *A face o treabă pînă în tindă* v. tindă. **2** Ispravă, faptă. *O sfătuiră... să nu repete aceste greșeli dacă vrea să facă vreo treabă* (PRED.). <> Expr. (*iron.*) *Mare treabă!* = mare, important lucru! *Bună treabă!* v. bun. **3** Împrejurare, situație; rost, rînduială. *Fiindcă știa bine treaba moșitului..., îl scaldă* (CR.). <> Loc.adj., adv. (*pop.*) *Cu treabă* (*bună*) = cu rost, cu socoteală, cu rînduială, cu măsură. <> Expr. *A fi* (sau *a sta*) *treaba așa* (sau *astfel*) = a fi lucrurile așa cum sînt, a se prezenta în felul cum se văd. *Se vede treaba că...* = se vede că..., se pare că..., probabil. *A merge treaba* = a se desfășura, a evolua evenimentele (într-un anumit fel). *Nu e treabă* = nu-i speranță să se întîmple ceva bun. *A se îngroșa treaba* v. îngroșa. **4** Chestiune, problemă; interes, afacere. *Notarul era mereu după trebi* (AGÂR.). <> Expr. *A avea treabă cu cineva* (sau *undeva*) = a avea anumite interese cu cineva (sau undeva). *Du-te pînă acolo că are treabă cu tine* (PRED.). *A* (*nu*) *mai avea* (*nici o*) *treabă cu cineva* (sau *cu ceva*) = a (nu-l) interesa cineva sau ceva. *A nu fi de nici o treabă* = a nu folosi la nimic, a fi inutil. *Ce treabă am* (sau *ai, are etc.*) (*cu...*)*?* = *a*) ce mă (sau te, îl etc.) interesează?, ce mă (sau te, îl etc.) privește?; *b*) ce legătură am (sau ai, are etc.) cu...? *Cine are treabă?* = pe cine îl interesează. *A nu avea nici o treabă cu ceva* = a nu avea nici un amestec, a nu avea nici o legătură cu ceva. *Nu e treaba mea* (sau *a ta, a sa etc.*)! = nu mă (sau te, îl etc.) privește! *Aceea nu e treaba dumitale* (C. NEGR.). *Treaba mea* (sau *a ta, a lui etc.*) = este problema mea (sau a ta, a lui etc.). *Treaba mea dacă l-am făcut sau nu* (CĂL.). *A-și face treaba* = a-și face interesele sau munca cuvenită. (*reg.*) *A se face pe treabă* sau *a-i face cuiva pe treabă* = a (se) face după interesele sau după placul cuiva. *A*(*-i*) *merge treburile bine* v. bine. *A învîrti o treabă* v. învîrti. *Cum vine* (*și*) *treaba asta* v. veni. **5** (*reg.*) Năravi, obicei, deprindere. *Știu eu cum e treaba nevestelor celor tinere* (CR.). **6** (*înv., reg.*) Folos, profit; utilitate. *De ce treabă sînt bicele acelea?* (ISP.). <> Expr. (*pop.*) *A nu* (*mai*) *fi de treabă* (ori *de nici o treabă*) sau *a* (*nu mai*) *fi nici de o treabă* = *a*) (*despre ființe*) a fi foarte slăbit (din cauza oboselii, a unei boli etc.), a nu mai avea putere, forță; *b*) (*despre obiecte*) a fi (cu totul) nefolositor. **7** (*înv.*) Trebuință, necesitate. <> Expr. *A fi de treabă* = a fi necesar. **8** Eufem. Eliminarea din corp a urinei sau a materiilor fecale. <> *Treaba mare* = excremente. *Treaba mică* = urină. <> Expr. *A-și face treaba* = a urina sau a defeca. **9** Expr. (*fam., deprec.*) *A-și face treaba* (cu cineva) = a-și satisface nevoile sexuale. • pl. *treburi*, (*pop.*) *trebi.* /<sl. veche **трѣбѣ, трѣба**.

treácát *s.n.* **1** Faptul de a trece; trecere. <> Loc.adv. *Din treacăt* = din fugă, fugitiv. *Din treacăt îi aruncă Altă veste* (TOPÎR.). *În treacăt* = *a*) în trecere, trecînd; *b*) în fugă, la repezeală. *Ciobanii au apucat în treacăt cîte-o pîine* (SADOV.); *c*) în cîteva cuvinte, pe scurt; pe deasupra, superficial. *Povestea toate acestea în treacăt* (PRED.). **2** (*reg.*) Drum de trecere, cale de acces. *Tot pe aici treacăt spre iarmaroace* (CR.). • / ***trece*** + *-ăt*.

tream *s.n.* (*reg.*) Șopron; staul. • pl. *-uri.* /<srb. ***trem*** „tindă, vestibul".

treámpă *s.f.* v. trampă.

treánca-fleánca *s.f.* Vorbărie goală, inutilă. <> Expr. (*adv.*) *A umbla treanca-fleanca* = a umbla fără rost, a merge de ici-colo. ◆ (Epitet pentru o) persoană care flecărește. • și *tránca-fleánca s.f.* / ***trăncăni*** + ***fleancă***.

treánță *s.f.* v. zdreanță.

treápăd *s.n.* **1** Trap. *În treapădul cel mare al cailor ne duce* (GHICA). <> Expr. *A fugi* (sau *a umbla, a da etc.*) *în treapăd* = *a*) a fugi; *b*) a se zori. ◆ Zgomot produs de mersul unui cal în trap sau de o persoană care calcă apăsat; tropăit, tropăitură. *Începu a răsuna, cu un vuiet depărtat, treapădul cailor* (ODOB.). **2** Alergătură multă încoace și încolo. *În sfîrșit, după atîta treapăd, și după atîtea dibuieli, găsi și peștera* (STĂN.). ◆ Ext. Oboseală. **3** (*pop.*) Diaree. **4** (*în Ev. Med., în Țara Rom.*) Taxă sau amendă percepută de portărel, de armășel etc. de la cei ce nu se prezentau de bunăvoie la procese sau de la cei care nu-și plăteau datoriile. • și (*reg.*) *treápăt s.n.* /de la ***trepăda***, prin derivare regresivă.

treápăt *s.n.* v. treapăd.

treáptă *s.f.* **1** (*mai ales la pl.*) Fiecare dintre suprafețele orizontale, cu lățime relativ mică, situate la diverse înălțimi față de sol, la distanțe egale, care alcătuiesc o scară. *Coborî scările, sărind treptele două cîte două* (CE. PETR.). <> Loc.adj. *În trepte* = în formă de scară. <> Fig. *Cartea mea-i, fiule, o treaptă* (ARGH.). ◆ Fiecare dintre barele (de lemn sau de fier) așezate transversal, la distanțe egale, între două bare verticale, alcătuind o scară; fuscel. ◆ Configurație a unor terenuri muntoase sau deluroase în etaje circulare; amfiteatru. **2** Fig. Grad, nivel; etapă, fază. *Între vanitate și renunțare perpetuă la demnitate... sînt, mi se pare, destule trepte* (CAR.). **3** Fig. Categorie socială; pătură; rang, poziție, situație. *Avea trecere la treptele de jos ale națiunii* (ODOB.). **4** (*muz.*) Fiecare dintre sunetele unei octave, purtînd una dintre cele șapte denumiri sau una dintre notațiile literale corespunzătoare lor. <> *Treaptă conjunctă* v. conjunct. **5** (*ieșit din uz*; și *examen de treaptă*) Examen de admitere în clasa a noua de liceu; capacitate. • pl. *trepte.* /lat. ***traiecta***.

treasc *s.n.* Tun mic care se încărca pe gura țevii, folosit în trecut la petreceri, la sărbători etc., pentru a produce focuri de artificii și pocnituri; piuă. *Înainte de miezul nopții începură să împuște treascurile* (AGÂR.). • pl. *-uri.* /<srb. ***tresk***.

treáz, -ă *adj.* **1** (*în opoz. cu „adormit"*) Care se află în stare de veghe, care s-a trezit din somn sau care nu doarme; deștept. *Paznic veșnic trist și veșnic treaz* (PILL.). <> Fig. *Atenția nu-i mai era trează* (VIN.). **2** Care nu este beat, care nu este amețit de băutură. *Te-ai îmbătat... –Zău că eram treaz* (SLAV.). **3** Fig. Care este atent la cele ce se petrec în jurul său; vigilent. *Primejdia te ține treaz* (H. LOV.). **4** (*despre mintea, gîndirea etc. ale oamenilor*) Care este clar, limpede. *Are mintea trează.* ◆ (*despre oameni*) Care are minte clară, limpede; înțelept. *Byron, treaz de vîntul cel sălbatic al durerii* (EMIN.). • pl. *treji, treze.* /<sl. veche **трѣзвъ**.

treb *s.n.* v. trib.

trebăluí *vb. IV. intr.* A face tot felul de treburi mărunte (pe lîngă casă); a roboti. *Se scoală, trebăluiește, se așază iarăși* (STANCU). <> (*tr.*) *Trebăluia toate cu mare hărnicie* (SADOV.). • prez.ind. *-iesc.* / ***treabă*** + *-ălui*.

trébăr *s.n.* v. trevere.

trébnic[1] *s.n.* (*bis.*) **1** Carte de ritual a Bisericii Ortodoxe; molitvelnic. **2** Altar, jertfelnic. • pl. *-ce.* /<slav. **тр҃ебьникъ**.

trébnic[2]**, -ă** *adj.* (*înv.*) Trebuincios. • pl. *-ci, -ce.* / ***treabă*** + *-nic*.

trebuí *vb. IV.* **1** *intr.* (*cu sub. logic în dat.*) A avea nevoie (de ceva sau de cineva); a fi nevoie (de ceva). *Nu-mi trebuie-a ta milă* (ALECS.). <> Zic. *Cap ai, minte ce-ți mai trebuie?* <> Expr. *Așa-ți trebuie!* = așa ți se cuvine, așa meriți. *Atîta i-a trebuit* (*ca să...*) = asta a așteptat (ca să...). *Atîta-ți trebuie!* = asta mai lipsea să o faci, ca să fie rău de tine. ◆ A rîvni la ceva, a dori; a-i fi pe plac. *Nu-mi trebuie nici împărăție, nici nemica* (CR.). **2** *intr. unipers., impers.* (*de obicei urmat de o prop. sub. sau de un vb. la part.*) A fi necesar să..., a fi obligatoriu să..., a se cere (neapărat) să..., a fi în firea lucrurilor să... *Prea multe lucruri deodată. Ar trebui să alegi* (SEBAST.). <> Zic. *Ai intrat în horă, trebuie să joci. Banii îi găsești în drum și tot trebuie să-i numeri.* <> Loc.adv. *Cum trebuie* = așa cum se cuvine, cum se cade; bine. <> Expr. *Atît mai trebuie!* = asta mai lipsea ca să fie rău! **3** *intr. unipers., impers.* A fi probabil sau posibil, a se putea presupune. *Ce amar trebuie să fie în sufletul lui* (C. NEGR.). <> Expr. *Trebuie să fie un drac la mijloc* v. drac. • prez.ind. pers. 3 *trébuie*, (*pop.*) *-iește*, (*pop.; fam.*) pers. 1 *trébui, -iesc.* /<sl. veche **тр҃ѣбовати, -оую**.

trebuincíos, -oásă *adj.* Care este de trebuință; care este necesar, folositor, util. *Cînd vei fi trebuincios și te voi rechema, să fii gata* (PANN). <> (*adv.*) *E trebuincios să ne aducem aminte de trecut* (ODOB.). <> (*subst.*) *Nici unele din cele trebuincioase avea, precum hîrtie, călimară* (DRĂGHICI). • pl. *-oși, -oase.* / ***trebuință*** + *-ios*.

trebuínță *s.f.* **1** Nevoie, necesitate. *N-a mai resimțit trebuința acelei cercetări de sine* (VIANU). <> Loc.adj. *De nici o trebuință* = nefolositor, inutil. <> Loc.adj., adv. *De trebuință* = folositor, necesar, util; trebuincios. *Dobitocul se face omului de trebuință* (CON.). <> Expr. *Îmi face trebuință* (sau *am trebuință de...*) = îmi este necesar, îmi trebuie... *Ce ți-oi lua eu din casă nu-ți face trebuință dumitale* (CR.). ◆ Interes. **2** (*înv.*) Treabă, afacere, chestiune. *Am o trebuință cu d. Nae Girimea* (CAR.). • pl. *-e.* / ***trebui*** + *-ință*.

trebuitór, -oáre *adj.* Trebuincios. *Trecuse la toate concesiunile trebuitoare păcii definitive* (SADOV.). <> (*adv.*) *Oaspeții... n-au socotit trebuitor să-mi viziteze cabina* (TUD.). <> (*subst.*) *Își ia cele trebuitoare la drum* (CR.). • sil. *-bu-i-.* pl. *-ori, -oare.* / ***trebui*** + *-tor*.

trebunál *s.n.* v. tribunal.

trebușoáră *s.f.* (*pop., fam.*) **1** Afacere de mici proporții. *Trebușoara îi mergea bine, căci avea cheag* (ISP.). **2** Îndeletnicire mărunță. *Nu mă face să te aștept: mai am și alte trebușoare* (CAR.). **3** Lucru lipsit de dificultate, sarcină ușoară. *Vă roagă și moș Ionică... Să-i faceți o trebușoară mică* (POP.). <> (*glum.*) *Cînd mă lasa de capul meu, făceam cîte-o drăguță de trebușoară ca aceea, de nici Sfînta Nastasia izbăvitoarea de otravă nu era în stare a o desface* (CR.). • pl. *-e.* / ***treabă*** + *-ușoară*.

trecătór, -oáre *adj., s.m, s.f.* **I** *adj.* **1** Care trece repede, care nu durează mult; temporar; efemer, caduc. *Omul este trecător ca floarea cîmpului* (EMIN.). *Știam că iubirile sînt trecătoare* (CA. PETR.). <> (*adv.*) *A ocupat trecător scaunul Moldovei* (PER.). **2** (*despre timp sau despre unități de timp*) Care trece. *Din orice clipă trecătoare Ăst adevăr îl înțeleg* (EMIN.). **3** Care trece printr-un loc fără a se opri (multă vreme); care este în trecere pe undeva. *Totul se mișca în umbre trecătoare* (BACOV.). <> (*mai ales despre nori*) *Un nor trecător o umbrește* (VIN.). **II** *s.m., s.f.* Pieton. *Era frumoasă... trecătorii întorceau capul după dînsa* (CE. PETR.). ◆ Drumeț, călător; pasager. *Apă rece din fîntînă, fie de sufletul cui a făcut-o, acolo în calea trecătorilor* (CR.). **III** *s.f.* (*geomorf.*) **1** Drum relativ îngust de trecere printre doi munți sau printre două înălțimi, de obicei de-a lungul unei ape; pas. *Șosea națională care coboară din Bucovina prin trecătoarea Bîrgăului* (REBR.). **2** Gener. Loc de trecere. *În vreme de ploaie, cînd pîrîul se umfla, ea slujea întregului sat de trecătoare* (SLAV.). • pl. *-ori, -oare.* / ***trece*** + *-ător*.

tréce *vb. III.* **I 1** *intr.* A merge, fără a se opri, printr-un anumit loc sau prin dreptul cuiva sau a ceva; a străbate un loc fără a se opri; a-și urma drumul, a-și vedea de drum. *Trecu o slugă doborîtă sub greutatea unui*

cufăr (E. BAR.). ◇ (*cu determ. locale*) *Am trecut pe sub fereastra lui* (GAL.). ◇ (*despre vehicule*) *O trăsură, trecînd la două zile o dată, producea senzație* (CĂL.). ◇ Expr. *A trece neobservat* = *a*) a nu fi remarcat; *b*) a nu fi apreciat, prețuit. *Nu-i trece nimeni pe dinainte*, se spune despre cineva care nu se lasă întrecut, depășit. *A trece înainte* = a continua, a merge mai departe. *A trecut de mult pe-acolo*, se spune despre cineva care are multă experiență. *A trece ca ars* v. ars. *A-i trece* (cuiva) *pe la* (sau *pe lîngă*) *nas* v. nas. (*tr.*) *A trece în revistă* v. revistă. *A-i trece cuiva* (ceva) *pe la ureche* v. ureche. *A trece în zbor* v. zbor. ◆ A merge formînd un convoi, o coloană; a se perinda, a se succeda. *Să treacă toți fiii de împărți și de boieri pe dinaintea ei* (ISP.). ◇ Expr. *Cîinii latră, caravana trece* v. caravană. ◇ Fig. *Ș-asupra noastră anii pustii trec, rînduri-rînduri* (VLAH.). ◆ (*despre vehicule cu rută fixă*) A merge pe linia, pe traseul obișnuit; a intra și a ieși din stație. ◆ (*despre nave, ambarcații*) A se deplasa plutind. ◆ (*despre păsări, insecte etc.*) A străbate văzduhul în zbor; a zbura. *O pasăre a trecut sus, cu aripile întinse* (BĂN.). ◆ (*despre proiectile, săgeți etc.*) A străbate aerul. *Obuzele trec pe lîngă tine* (CA. PETR.). ◆ (*despre vînt*) A sufla, a bate. *A trecut întîi o boare, pe deasupra viilor* (TOPÎR.). ◆ (*despre corpuri cerești sau despre nori*) A se mișca pe cer. *Pe ceruri trece luna... Ca lebăda pe ape* (VOIC.). ◆ (*despre expresia ochilor, a feței etc.*) A apărea pentru scurt timp. *Pe fața ei obosită trecu un zîmbet* (PER.). **2** *intr.* A merge într-o anumită direcție, spre o anumită țintă, cu un anumit scop. *Ea trece mîndră la vînat* (EMIN.). ◆ (*despre drumuri, șosele*) A avea traseul. *Drumul meu trece pe-aici* (SADOV.). ◆ (*despre ape curgătoare*) A merge la vale, a curge. *Vezi izvoare zdrumicate peste pietre licurind; Ele trec cu harnici unde* (EMIN.). ◇ Zic. *Are să* (sau *trebuie să*) (*mai*) *treacă* (*multă*) *apă pe gîrlă* (sau *pe Dunăre, pe vale etc.*) v. apă. **3** *intr.* A se abate din drum pe undeva sau pe la cineva, a face o (scurtă) vizită cuiva. *Nu s-a putut stăpîni să nu treacă pe la Avrum, să vadă ce se mai petrece* (REBR.). **4** *tr.* (*înv., pop.*) A ocoli, a evita, a înconjura. *Aoleo, frate răsneț! Ce ne treci ca un drumeț Și nu vii să ne mai vezi?* (ALECS.). ◇ Zic. *Paza bună trece primejdia cea rea.* ◇ Expr. *A trece* (pe cineva sau ceva) *sub tăcere* v. tăcere. *A trece cu vederea* v. vedere. **5** *intr.* A depăși (un anumit loc sau punct), a merge mai departe de..., a lăsa în urmă, a se depărta de... *Trecuseră de casa lui Hagi Moscu* (E. BAR.). ◇ Expr. *A-i trece* (cuiva) *înainte* = *a*) a ocupa locul, rîndul înaintea altcuiva; *b*) fig. a depăși pe cineva în merite, în demnități, în ranguri; a întrece. *A trece marginile* = (*despre oameni*) a exagera, a întrece măsura; a depăși limitele bunei-cuviințe. *A trecut dealul* v. deal. *A trece peste* (sau *dincolo*) *de orice limită* (ori *limite*) v. limită. *A trece linia* v. linie. ◇ Fig. *Nu vezi c-a trecut soarele de-amiazăzi; sînt mai mult bătrîn decît tînăr* (CR.). **6** *tr.* A sări, a păși peste un obstacol, peste o barieră, pentru a ajunge dincolo sau de cealaltă parte. *Cînd fu să treacă niște munți, întîlni un alt om* (ISP.). ◇ (*intr.*) *Trecem de partea cealaltă a Oltului pe un pod plutitor* (VLAH.). ◇ Expr. *A trece hopul* (sau *gîrla*) = a scăpa de o greutate, de o primejdie. *Nu zice* (sau *zi*) *hop pînă nu treci șanțul* v. hop. *A*(*-i*) *trece* (*cuiva*) *pragul* (*casei*) v. prag. *A trece puntea* v. punte. ◆ A străbate un drum, o cale de acces de-a curmezișul; a traversa. *A trecut drumul la vecini.* ◆ (*intr.*) A păși peste cineva sau ceva, călcînd în picioare, zdrobind. *Am jurat ca peste dînșii să trec falnic, fără păs* (EMIN.). ◇ Expr. *A trece peste...* = *a*) a desconsidera, a disprețui (pe cineva); *b*) a nu da atenție, a ignora; a lăsa la o parte, a omite; *c*) a încălca (o lege, o dispoziție). *A trece peste cadavre* v. cadavru. *A trece peste trupul cuiva* v. trup. *A trece ușor peste un lucru* v. ușor. ◆ (*intr.; compl. indică teritorii*) A merge de-a curmezișul prin..., parcurgînd de la un capăt la altul; a tăia de-a curmezișul prin... *Vorbea de pădurea prin care trecuse în zori* (DEM.). ◆ (*compl. indică localități*) A fi în trecere prin...; a străbate prin... *N-am vrut să trec prin oraș fără să vă fac o vizită* (H. LOV.). **7** *tr.* A transporta (dincolo de... sau peste...). *Burtan... m-a trecut în luntre pe celălalt mal* (GAL.). **8** *tr.* A atinge un corp, un obiect cu o mișcare ușoară de alunecare pe suprafața lui. *Scotea din toc cutea umedă ș-o treceau repede peste ascuțișul oțelului* (SADOV.). *Își trecea limba peste buzele arse parcă* (CA. PETR.). ◇ Expr. (*intr.*) *A trece* (peste ceva) *cu buretele* = a da uitării ceva; a ierta greșelile cuiva. **9** *tr.* A petrece prin..., peste..., pe după...; a face să intre în...; a introduce, a băga. *Gheorghe... scoase inelul din degetul lui, îl trecu în degetul Irinei* (PER.). ◇ (*cu determ. „prin păr”*) *Ozun aprinse o țigară și trecu mîna prin păr* (CE. PETR.). ◇ Expr. *A trece prin* (*mai multe*) *ape* v. apă. *A trece din ciur în dîrmon* v. dîrmon. **10** *intr.* A se duce într-alt loc, a merge dintr-un loc în altul; a schimba un loc cu altul, a se muta în altă parte. *Treceam dintr-o sală într-alta, căutînd să dau de o ieșire* (CAR.). ◇ Expr. *A trece la cineva* sau *a trece în rîndurile cuiva* (sau *a ceva*), *a trece de partea cuiva* = a se ralia la ceva (sau cu cineva). *A trece la inamic* (sau *la dușman*) = a dezerta. (*tr.*) *A trece* (ceva) *pe curat* v. curat. *A trece pe linie moartă* v. mort. *A trece pe plan secund* sau *pe planul al doilea* (ori *al treilea*) v. plan. ◆ Fig. (*determ. prin „în cealaltă lume”, „din lume”, „din viață” etc.*) A muri. *A trecut în cealaltă lume.* ◇ Expr. *A trece la cele veșnice* v. veșnic. *A trece* (sau *a se trece*) *din viață* v. viață. **11** *tr.* A face să ajungă de la unul la altul; a transmite (din mînă în mînă, de la unul la altul, din om în om) pînă la...; a înmîna, a da, a preda. *Îl salută cordial și îi trecu telefonul* (CE. PETR.). ◇ Expr. (*intr.*) *A trece din mînă în mînă* = a ajunge pe rînd de la unul la altul, din stăpînirea unuia în stăpînirea altuia. *A-i trece* (cuiva) *prin mînă* (sau *prin mîini*) = *a*) (*despre bani, fonduri*) a fi administrat, mînuit, manipulat; *b*) (*despre probleme, afaceri, treburi*) a fi de competența cuiva, a intra în atribuțiile cuiva; a fi rezolvat, soluționat de către cineva. *Îi trec mulți bani prin mîini*, se spune cînd cineva cheltuiește fără socoteală, cînd risipește bani mulți. ◆ (*intr.; urmat de determ. ca „în mîna”, „în stăpînirea”*) A intra din posesia, din stăpînirea, de sub autoritatea unuia în posesia, în stăpînirea, sub autoritatea altuia. *Postul de radio a trecut în mîinile noastre* (PER.). ◆ (*intr.*) A se transmite; a se propaga, a se comunica. *Tradițiunile indiene și chineze trecură la babilonieni și egipteni* (HEL.). ◇ (*tr.*) *Se întîlnesc unii cu alții, își trec cu nădejde toate zvonurile* (CA. PETR.). ◇ Expr. *A trece din generație în generație* (sau *din tată în fiu*) = a se transmite din generație în generație sau din tată în fiu. *A trece din gură în gură* v. gură. ◆ (*intr.; despre boli*) A se transmite, a se lua. ◆ (*mai ales despre averi*) A face să revină cuiva, a ceda; a transmite, a da, a lăsa. **12** *intr.* A-și îndrepta atenția spre o nouă îndeletnicire, spre un nou cîmp de activitate; a începe să se ocupe de altceva, a se apuca de altceva. *Epuiză primul subiect și trecu la un al doilea.* ◇ (*refl. impers.*) *S-a trecut la redactarea unor reviste de specialitate* (PER.). ◇ Expr. *A trece la fapte* = a acționa; a pune în practică o hotărîre. *A trece la ordinea zilei* = a lua în discuție problemele înscrise pe ordinea de zi a unei adunări. *A trece la actualitate* v. actualitate. *A trece la acțiune* v. acțiune. ◆ A schimba o stare, o situație, o calitate cu alta, a schimba o dispoziție sufletească, un sentiment, o atitudine, o manifestare cu alta; a înlocui o idee, o preocupare cu alta. *Trecea de la rîs la plînsul brusc* (ARGH.). ◇ Expr. (*milit.*) *A trece în rezervă* = a fi încadrat în cadrele de rezervă ale armatei. *A trece de la o extremă la alta* v. extremă. **13** *tr.* (*compl. indică acte, petiții, socoteli etc. sau*, ext., *numele cuiva*) A introduce, a înregistra, a înscrie (într-un registru, într-o rubrică, într-o clasificare etc.); a repartiza pe cineva undeva; a înmatricula. *Cine n-are bani pe datorie bea. Îi trece Tone pe rînd în condică* (STANCU). ◇ Expr. *A trece în cont* (sau *la socoteală*) = *a*) a trece la datorii o notă de plată; a înscrie la rubrica datoriilor; *b*) a introduce în suma datorată pentru o consumație, o cumpărătură; a socoti în nota de plată. *A trece* (ceva ori pe cineva) *la catastif* v. catastif. *A trece* (pe cineva sau ceva) *la* (sau *în*) *condică* v. condică. *A nu fi trecut nici pe foaie, nici pe muchie* v. muchie. *A trece la ordinar* v. ordinar. ◆ (*compl. indică bunuri imobile*) A înscrie pe numele cuiva. *A trecut casa pe numele copiilor.* **14** *tr.* A susține cu succes un examen; a declara reușit, admis; a fi promovat într-o clasă superioară. *A trecut examenul de matematică. A trecut clasa.* ◆ A face față cu bine unei probe, unei verificări, unei încercări; a depăși cu succes o dificultate. *Personajele trec probe dificile.* **II 1** *intr.* A străbate cu greu un spațiu îngust, printr-o deschizătură; a-și face drum (cu greu) printr-un spațiu îngust; a răzbate. *Părea că printre nouri s-a fost deschis o poartă Prin care trece albă regina nopții moartă* (EMIN.). ◇ Expr. *A-i trece* (cuiva ceva) *printre degete*, se spune cînd cineva lasă să-i scape ceva, cînd pierde ceva. ◆ (*tr.; cu determ. ca „prin sită”, „prin ciur”*) A cerne. ◇ Expr. *A trece* (pe cineva sau ceva) *prin sită* (sau *prin ciur*) = a examina (pe cineva sau ceva) în mod temeinic, amănunțit; a cerceta minuțios și critic (selectînd și reținînd numai ceea ce este corespunzător scopului). *A trece prin ciur și prin dîrmon* v. ciur. ◆ (*tr.; compl. indică lichide*) A supune unei operații de filtrare, de strecurare. ◆ (*tr.*) A toca, a măcina, a da prin mașina de tocat. *Trece carnea prin mașina de tocat.* **2** *intr., tr.* A parcurge un drum sau un spațiu limitat, îngust; a merge prin..., printre..., pe sub... *Încet trecu prin cerdacul cel lung* (EMIN.). ◇ Expr. *A trece pe sub foc și sabie* = a avea de înfruntat multe pericole (mai ales în vreme de război). *A trece* (ceva) *prin foc* = a dezinfecta prin intermediul focului. *A-i trece* (cuiva ceva) *prin cap* (sau *prin creieri*) = *a*) a se gîndi la ceva, a reflecta, a medita, a chibzui; a concepe. *Să-l las să spuie tot ce-i trece prin cap* (CA. PETR.); *b*) (*în constr. neg.*) a presupune, a-și închipui, a-și imagina, a bănui; a se aștepta la...; *c*) (*în constr. neg.*) a intenționa, a avea de gînd, a-și propune. *A trece* (*pe*) *sub furcile* (sau *sub furci*) *caudine* v. caudine. *A-i trece cuiva* (*ceva*) *prin* (ori *în*) *gînd* v. gînd. *A-i trece* cuiva *ceva prin minte* v. minte. *A nu-i trece* (cuiva ceva) *nici* (*măcar*) *prin vis* v. vis. ◇ Fig. *Sufletul meu trece Tulbure prin viață* (VOIC.). ◆ A înainta făcîndu-și loc prin... sau printre..., a-și face drum prin... sau printre... *A nins... abundent. Nu mai puteai trece de zăpadă* (CĂL.). ◇ Expr. *A trece ca un cîine* (sau *ca cîinele, ca gîsca*) *prin apă* = a nu se alege (din viață, din școală etc.) cu nici o experiență, cu nici o învățătură. *A trece prin foc și prin apă* = *a*) a îndura multe nevoi și necazuri, a răzbate prin multe greutăți; *b*) a fi om încercat, cu experiență. (*tr.*) *A trece* (pe cineva) *prin toate apele* = a ponegri, a calomnia pe cineva. *A trece prin* (*sau în*) *foc și pară* v. pară. **3** *intr.* Fig. A avea de suferit, de îndurat; a fi supus la... *Prin cîte focuri a trecut dumnealui... să treacă și prin ăsta* (DELAVR.). **4** *intr.* A trece de..., a ieși de partea cealaltă (făcînd o spărtură, o tăietură, o deschizătură); a străpunge. *Glonțul îi trecu prin mînă.* ◇ Expr. *A trece* (pe cineva) *pe sub paloș* = a spinteca, a omorî (cu o armă ascuțită). *A trece* (pe cineva) *prin ascuțișul sabiei* (sau *fierului*) sau *a trece* (pe cineva) *pe sub ascuțișul săbiei* (sau *sub sabie*) = a ucide, a nimici. *Pe cetățeni i-au trecut sub săbii* (PER.). *A-i trece cuiva părul prin căciulă* v. căciulă. *A-i trece cuiva un cuțit prin inimă* v. cuțit. *A-i trece* (cuiva) *os prin os* v. os. *A trece prin foc și* (*prin*) *sabie* v. sabie. *A-i trece* (cuiva) *un sloi* (sau *sloiuri*) (*de gheață*) *prin inimă* (sau *pe spinare, prin spinare, peste obraz*) v. sloi. *A-i trece* (cuiva) (*un*) *șarpe* (*rece*) *prin sîn* (sau *prin inimă*) v. șarpe. ◇ Fig. *Un junghi îi trecu prin inimă* (VIN.). ◆ A fi străpuns de un corp ascuțit care iese pe partea cealaltă, făcînd o tăietură, o spărtură. ◆ (*despre lumină*) A străbate printr-un corp transparent. ◆ (*despre agenți fizici sau chimici; cu determ. introduse prin prep. „prin”*) A pătrunde în întregime prin... *Focul a trecut prin carnea groasă, frigînd-o.* **5** *tr.* (*despre stări fiziologice; compl. indică oameni*) A cuprinde, a copleși (fără a putea fi oprit, controlat). *O trec amețelile... de zăpușeală* (VLAH.). ◇ Expr. *A-l trece* (*toate*) *nădușelile* (ori *sudorile*) sau *a-l trece o mie de* (ori *mii de*) *nădușeli* (sau *de sudori*), *a-l trece nădușeli* (ori *sudori*) *reci și calde*, *a-l trece nădușelile morții* (ori *nădușeli de moarte, sudori de moarte*) = *a*) a transpira abundent (din cauza căldurii, a efortului fizic, a emoției, a spaimei etc.); *b*) fig. a depune mari eforturi, mari strădanii; *c*) fig. a fi zguduit de o emoție puternică. *A-l trece* (*toate*) *căldurile* = a se speria tare, a se îngrozi. *A-l trece cu rece și cu cald* = a fi zguduit de o emoție puternică. *A-l trece pe cineva apa sub limbă* v. limbă. *A-l trece* (*toate*) *răcorile* v. răcoare. ◆ (*pop.; despre necesități fiziologice*) A nu putea fi reținut. *L-a trecut udatul.* ◇ Expr. *A-l trece* (pe cineva) *neputința* v. neputință. **III** *intr.* A fi mai mare sau mai mult decît o anumită mărime, valoare, cantitate; a depăși. *Numărul cetățenilor... nu poate să treacă de cîteva mii* (BLA.). ◇ Expr. *Treacă de la mine* (sau *de la tine, de la el etc.*), se spune: *a*) cînd cineva face o concesie (dînd ceva în plus); *b*) cînd cineva cedează admițînd părerea altcuiva. ◆ (*înv., reg.; tr.*) A

depăși limita obișnuită, normală; a întrece. ◇ Expr. *A trece măsura* = a exagera. (*refl.*) *A se trece cu firea* = a lua lucrurile prea în serios; a se emționa. (*refl.*) *A se trece cu gluma* = a exagera cu gluma; a deveni impertinent; a se obrăznici. *Eleno, dar cu gluma tu te-ai trecut* (MACED.). (*pop.; refl.*) *A se trece din pahare* (sau *din băut*) = a bea prea mult, a se ameți de băutură. *Telegrafistul... se cam trecuse și din băut* (CAR.). *A se trece cu deochiul* v. deochi. *A trece pe cineva cu deochiul* v. deochi. *A se trece de șagă* v. șagă. *A trece* (pe cineva) *cu șaga* v. șagă. **IV 1** *intr.* (*despre timp, vreme, unități de timp*) A se scurge, a se desfășura (apropiindu-se de sfîrșit). *Vremea trecea! Anii se scurgeau repede unul după altul* (GÎRL.). *Ceasurile treceau greu* (E. BAR.). ◇ (*cu sub. subînțeles*) *N-a trecut mult ș-au adormit amîndoi* (CAR.). ◇ (*despre anotimpuri*) *Treceau în goană toamne cu căderi de stele* (BLA.). ◇ (*despre viață*) *Monotonă și tristă, așa a trecut viața ei* (SADOV.). ◇ Expr. (*Mai*) *trece ce* (sau *cît*) (*mai*) *trece...* = după o bucată de vreme..., după un timp (nu prea lung). *Pe zi ce trece* sau *de ce trece* v. ce. ◆ (*despre intervaluri de timp, epoci etc.*) A lua sfîrșit; a nu mai fi actual. *Mai pune-te și dumneata pe trai, c-a trecut vremea învățăturii* (CĂL.). ◇ Expr. *Nu e timpul trecut* (sau *vremea trecută*) = nu e prea tîrziu, mai e timp (pentru a face ceva). *A-i trece* (cuiva) *vremea* sau *a trece vremea* (cuiva), *a-i fi* (cuiva) *vremea trecută* = *a*) a scăpa momentul, ocazia favorabilă pentru a face ceva; *b*) fig. a îmbătrîni. *A-i trece cuiva veacul* v. veac. **2** *intr.* A dispărea, a pieri (după o bucată de vreme); a înceta. *Nu spera și nu ai teamă, Ce e val ca valul trece* (EMIN.). ◆ (*despre suferințe, necazuri, boli etc.*) A înceta să mai existe, să se mai facă simțit, să mai acționeze; a se potoli, a se alina. *Fiindcă somnul îi trecuse, sări jos din pat* (TOPÎR.). ◆ (*despre ploi, vînturi*) A înceta, a se opri. *Furtuna a trecut.* **3** *tr.* A petrece un timp, o epocă, o perioadă din viață. *Abatele își trecu ziua între aceleași privelișți* (SADOV.). ◇ Expr. (*intr.*) *A-și trece din vreme* = a face să treacă timpul mai ușor, mai repede. *A-și trece viața în izlaz* v. izlaz. *A-și trece veacul* v. veac. *A-și trece vremea* (cu ceva) v. vreme. ◆ (*înv.; refl.*) A se întîmpla, a se petrece. *Aș vrea să știi ce se trece în inima ei* (BOL.). **4** *intr.* A depăși o anumită vîrstă, o anumită etapă din viață. *Părea trecut de cincizeci și cinci de ani* (VIN.). ◆ (*înv., pop.; tr.*) A depăși (cu bine) o anumită perioadă de timp, un anumit interval; a continua să trăiască după scurgerea unui anumit răstimp. *Bolnava nu va trece noaptea.* ◆ A depăși o anumită limită de timp, un anumit moment din scurgerea timpului. *Am trecut de miezul nopții* (BĂN.). **5** *refl.* (*despre oameni sau, ext., despre părți ale corpului omenesc*) A-și pierde vigoarea, puterea, frăgezimea tinereții; a îmbătrîni. *Flăcăul începe și el a se trece* (CR.). ◇ Expr. *A trece la față* v. față. ◆ (*despre fructe, semințe sau plante*) A se coace prea tare (nefiind culese sau recoltate la timp). *Un pepene era trecut de copt* (POP.). ◆ (*despre plante, flori*) A se veșteji, a se ofili, a se usca. *S-au trecut de mult viorelele* (SANDU-A.). ◆ (*despre fructe*) A li se termina sezonul. *Cireșele s-au trecut.* ◆ (*despre foc, flăcări etc.*) A se sfîrși, a se stinge. *Para focului se trece* (VLAH.). **6** *refl.* (*despre materiale*) A se consuma; a se cheltui. *Felinarul... pîlpîia gata să să stingă, fiindcă lumînarea de seu se trecuse* (CA. PETR.). ◆ (*refl. pas.; despre alimente*) A se consuma. ◆ (*refl. pas.; despre produse, mărfuri*) A se vinde bine, a avea căutare. ◇ Expr. *A se trece ca pîinea caldă* = a se vinde repede, ușor. **7** *tr., intr.* (*înv., pop.*) A îngădui sau a fi îngăduit; a admite sau a fi admis. *Băutura asta mai trece.* ◇ Expr. *Treacă* (*și meargă*)*!* sau *treacă-meargă!* = se poate admite sau accepta. **V 1** *refl.* (*înv., pop.*) A fi luat în seamă; a avea crezare, a avea trecere. *Vă mirați, cum de minciuna astăzi nu vi se mai trece?* (EMIN.). **2** *intr.* (*despre oameni*) A fi considerat..., a fi luat drept... *Trecea drept un orator de seamă.* • prez.ind. *trec.* /lat. ***traicĕre.***

trecentíst, -ă *adj., s.m.* **1** *adj.* (*despre arta și literatura italiană*) Din trecento. **2** *s.m.* Scriitor, artist care reprezintă cultura sau arta trecentistă. • pl. *-iști, -iste.* /<it. ***trecentista.***

trecénto *s.n.* (Denumire pentru) cultura și arta italiană a Renașterii din sec. 14, ai cărei principali reprezentanți sînt Andrea Pisano, Bondone di Gioto, Dante Alighieri, Francesco Petrarca, Giovani Boccaccio. • /<it. ***trecento.***

trécere *s.f.* **1** Traversare. *Trecerea Dunării pe bac.* ◇ *Prioritate de trecere* v. prioritate. ◆ Concr. Loc pe unde se poate trece. ◆ Concr. Construcție amenajată într-un anumit loc pentru a permite trecerea unui vehicul sau a persoanelor peste un obstacol; pasaj. ◇ *Trecere de nivel* = loc de intersecție la același nivel între o cale ferată și o șosea. **2** Schimbare a unei stări de lucruri, a unei situații, a unui sentiment etc.; tranziție. *Trecerea de la platitudine la originalitate* (CĂL.). **3** Mișcare, mers dintr-un loc într-altul, fără oprire; treacăt. *Era o trecere continuă de căști germane* (BĂN.). ◇ Loc.adv. *În trecere* = *a*) mergînd printr-un loc fără a se opri, trecînd pe undeva fără a poposi; *b*) ext. în treacăt, în fugă; fugitiv; *c*) pe scurt, în cîteva cuvinte, fără a insista. ◇ Expr. *A fi în trecere* = a nu rămîne mult timp undeva. *Trecere în revistă* v. revistă. *Trecere cu vederea* v. vedere. **4** Scurgere a unei perioade de timp. *Tinerețea beneficiază de toate, chiar și de trecerea timpului* (IBR.). ◆ Expirare a unui interval de timp, a unui termen. **5** Fig. Considerație, stimă sau autoritate de care se bucură (și de care se folosește) cineva; influență. *Boier cu trecere la curte și bogat* (FIL.). ◇ Expr. *A avea trecere* = *a*) a fi luat în seamă; a fi cunoscut și respectat, a fi prețuit. *Aveau mare trecere la împăratul Napoleon* (ALECS.); *b*) (*despre mărfuri*) a avea căutare, a fi cerut, a se vinde ușor. **6** *Trecere izolată* = dispozitiv de izolare a unei conducte electrice la străbaterea unui perete. *Trecere serie-paralel* = modificare a conexiunii-serie în conexiune-paralel (sau invers) a motoarelor electrice care acționează un vehicul în vederea schimbării vitezei acestuia. **7** Parte a unei faze de prelucrare tehnologică efectuată fără schimbarea suprafeței de lucru, a uneltei sau a regimului de lucru. **8** (*ind.*) Produs care se obține după cernerea unui material prin ochiurile unui ciur sau ale unei site. • pl. *-i.* /v. ***trece.***

tréclet *adj.* (*înv.; mai ales în imprec.*) Blestemat, afurisit. *Treclet e numai cel ce a stricat legea* (SADOV.). • acc. și *treclét.* pl. *-ți.* și *tríclet adj.* /<slav. **трекльтъ**, cf. rus. *трекля́тый.*

trecní *vb. IV.* v. trîcni.

trecút[1] *s.n.* Faptul de *a trece*; trecere. • /v. ***trece.***

trecút[2] *s.n.* **1** (*în opoz. cu „prezent" și „viitor"*) Timpul care s-a scurs (pînă în prezent); întîmplările, faptele, starea de lucruri din acest timp. *Viitorul și trecutul sînt a filei două fețe* (EMIN.). ◇ Loc.adj., adv. *Din trecut* = de altădată, de odinioară, de demult. *Într-o mănăstire, din trecut rămasă, În domneasca sală se întinde masă* (BOL.). ◇ Loc.adv. *În trecut* = altădată, odinioară. *În trecut era iubire, erau raze* (MACED.). ◇ Expr. *A o rupe cu trecutul* = a pune capăt unei situații sau unei stări de lucruri de care cineva se mai simte încă legat, a nu mai vrea să știe de ceea ce a fost. *Am rupt-o cu trecutul* (CE. PETR.). **2** (*gram.*) Denumire dată timpurilor verbale care exprimă o acțiune petrecută înainte de momentul vorbirii sau înainte de un moment de referință. *Imperfectul, perfectul simplu, perfectul compus și mai mult ca perfectul sînt timpuri trecute.* • /v. ***trece.***

trecút[3]**, -ă** *adj.* **1** (*despre timp*) Care a trecut; care s-a scurs. *Ascultă istorisiri din vremi trecute.* ◆ (*despre unități de timp*) Care este anterior celui prezent; precedent. *Săptămîna trecută am fost la munte.* **2** Care aparține trecutului; ext. de demult, vechi, dispărut. *Asta-i poveste trecută acum* (LAB.). ◇ Expr. *Vremea trecută* v. vreme. ◆ Care nu mai este actual; demodat. *Moda pantofilor cu talpa înaltă e trecută.* **3** Care este îmbătrînit sau bătrîn. *E prea trecută pentru vîrsta ei* (AGÂR.). ◆ (*despre plante, mai ales despre flori*) Care este ofilit, veștejit. *Florile erau trecute.* ◆ (*despre plante, fructe etc.*) Care s-a copt prea tare; răscopt. *Caisele erau cam trecute.* ◆ (*despre materiale, obiecte etc.*) Care este consumat (în parte). **4** Care depășește o anumită cantitate, mărime, valoare etc.; care depășește ceva. **5** (*despre oameni*) Care s-a amețit (de la băutură); foarte beat. *Unul dintre slujitori... trecut din băutură nu așezase hamurile bine* (CAR.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***trece.***

trefălí *vb. IV.* v. trufăli.

trefilá *vb. I. tr.* (*compl. indică materiale metalice*) A trece forțat printr-o filieră, pentru a obține sîrmă. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***tréfiler.***

trefiláre *s.f.* Acțiunea de *a trefila* și rezultatul ei; trefilat. • pl. *-ări.* /v. ***trefila.***

trefilát *s.n.* Trefilare. • /v. ***trefila.***

trefilatór *s.m.* Muncitor specializat în trefilarea metalelor. • pl. *-i.* /***trefila*** + *-tor*, după fr. *tréfileur.*

trefileríe *s.f.* Atelier în care se efectuează trefilarea. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***tréfilerie.***

treflát, -ă *adj.* (*arhit.; despre planuri*) Care are forma unei frunze de trifoi. ◆ (*despre forma planului unor biserici*) Care are absida centrală și cele două abside laterale racordate între ele. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***treflé.***

tréflă *s.f.* **1** Una dintre cele patru culori ale cărților de joc, reprezentată printr-un semn de forma unei frunze de trifoi de culoare neagră; spatie. *Domnița Catrina primi dama de treflă* (SADOV.). **2** (*tipogr.*) Ornament care imită trifoiul. ◆ Cusătură ornamentală sau găitan din fir de bumbac ori de mătase etc., în formă de frunză de trifoi, de triunghi etc., cusută la unele haine (în special la uniformele militare). ◆ Ext. Cusătură făcută astfel. **3** (*arhit.*)

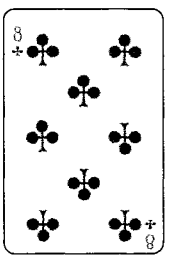

treflă (1)

Ornament compus din trei cercuri secante, ale căror centre formează un triunghi echilateral. **4** (*mar.*) Dispozitiv special atașat la colțul inferior al velelor pătrate, alcătuit dintr-un inel mare prin care trec două inele mai mici, servind pentru legarea de ele a manevrelor curente din mai multe direcții. **5** (și *treflă stradală*) Pasaj denivelat în curbă pentru părăsirea unei șosele și intrarea în altă șosea. **6** (*tehn.*) Rozetă cu trei sau patru aripi prin intermediul căreia se realizează antrenarea unui cilindru de laminor. • pl. *-e.* /<fr. ***trèfle***; cf. lat. *trifolium, -ii*, gr. *τρίφυλλον* „cu trei foi".

trégher *s.m.* (*reg.*) Hamal. • pl. *-i.* /<germ. ***Träger.***

tregón *s.n.* v. trigon.

trehalóză *s.f.* (*chim.*) Dizaharidă care există în unele ciuperci și în bacilii leprei, cristalină, cu gust dulce, care prin hidroliză dă două molecule de glucoză și care este fermentată de drojdie. • /<fr. ***tréhalose.***

trei *num.card., s.n., s.m.* I *num.card.* **1** Număr natural care este situat în numărătoare între doi și patru și care se indică prin cifra *3* (sau *III*); numărul abstract corespunzător. *Unu și cu doi fac trei.* ◇ Expr. *A* (*nu*) *lega două în trei* v. lega. *Pînă numeri* (*la*) *trei* v. număra. *A pune fuiorul în trei* v. pune. ◇ (*adj.*) *Mi-a dat trei cărți.* Δ (*bis.; nm. pr.*) *Trei Ierarhi* = sărbătoare creștină care se prăznuiește la 30 ianuarie; Trisfetite. Δ (*în legătură cu „doi" sau cu „patru", indică un nr. aproximativ, nedefinit, de obicei mai mic*) *Simțea că putea vorbi așa trei, patru ceasuri* (GÎRL.). Δ *Jocul în trei armene* v. arman. *Cei trei crai de la răsărit* v. crai. *Făină albă de* (*cu*) *trei nule* v. nulă. *Regula celor trei unități* v. regulă. (*Tactul*) *trei sferturi* v. sfert. Δ Loc.adj. *De trei parale* = de calitate proastă. Δ Loc.adv. (*Din*) *trei sferturi* v. sfert. *Pe trei sferturi* v. sfert. Δ Expr. *A umbla cu doi bani în trei pungi* v. ban. *A umbla pe trei cărări* v. cărare. *A ține sub trei lacăte și șapte peceți* v. lacăt. *În doi timpi și trei mișcări* v. mișcare. *A rupe trei perechi de opinci de fier* v. opincă. *A face* (pe cineva) *de trei parale* v. para. *A lua* (pe cineva) *la* (sau *în*) *trei parale* v. para. *A lua* (pe cineva) *la trei păzește* v. păzi. *A fi cu trei roate la car* v. roată. Δ Compuse: (*bot.*) *trei-frați* = *a*) plantă erbacee cu florile galbene, plăcut mirositoare, cu cinci petale (*Viola saxatilis*); *b*) trifoișe (*Menyanthes trifoliata*); *c*) micșunea (*Viola tricolor*); *d*) viorea (*Viola mirabilis*); *trei-frați-pătați* = *a*) micșunea (*Viola tricolor*); *b*) gen de toporași (din care s-a obținut, prin încrucișare cu alte specii, panseaua) (*Viola declinata*); *c*) pansea (*Viola wittrockiana*); *trei-răi* = trierei (*Hepatica nobilis*); *trei-leșeștile* = *a*) dans popular bărbătesc din N Moldovei, cu ritm binar, executat cu pași simpli spre dreapta și sărituri cu bătaia călcîielor pe loc; *b*) melodie după care se execută acest dans; *trei-păzește* = *a*) dans popular oltenesc, cu ritm binar, vioi, executat de bărbați în formație liniară, ținînd cu mîinile încrucișate la spate; *b*) melodie după care se execută acest dans. ◇ (*subst.*) *Au plecat trei la*

munte. ◇ (*cu val. de num.ord.*) *Am ajuns la volumul trei.* ◇ (*precedat de prep. „de" și urmat de „ori", intră în componența num.adv.*) *Cocoșii au cîntat de trei ori în noapte* (BLA.). ∆ *Puii mamei de trei ori* v. mamă. ◇ (*precedat de „cîte", intră în componența num. distrib.*) *Circulă cîte trei.* ◇ (*precedat de prep. „de" și urmat de „ori", intră în componența num.multipl.*) *De trei ori pe atîta.* ◇ (*la pl. f.; precedat de „cîte", formează num. colect.*) *Fetele... ieșiră cîte trele pe ușă* (VIS.). **2** (*bis.*) *Trei ierarhi* = trisfetite. **II** *s.m.* **1** Semn grafic care reprezintă numărul *trei*; ext. desen, figură în forma acestui semn. *Treiurile lui sînt scrise frumos pe tablă.* ◆ Nota trei. *Le-a pus cîte un trei.* **2** Carte de joc sau față cu zarului marcată cu trei puncte. **3** (*muz.*) Notă muzicală cuprinsă între notele doi și patru. • și *tri num.card., s.m.* /lat. ***tres***.

treiăj *s.n.* Spalier pentru grădină sau pentru vie. • sil. *tre-iaj.* pl. *-e.* /<fr. ***treillage***.

tréier[1] *s.n.* Treierat. *Trecea cu gîndul de la secerș la trier* (SLAV.). • sil. *tre-ier.* pl. *-e.* și (*înv., reg.*) *tríer s.n.* /de la ***treiera***, prin derivare regresivă.

treiér[2] *s.n.* v. trior.

treiera *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică semințele cerealelor*) A separa de restul plantei (prin batere cu îmblăciul, prin călcare cu caii sau cu boii etc., astăzi, cu ajutorul batozelor sau al combinelor). *Romăscanii ce ară și seamănă toamna, secerș și treieră vara* (DELAVR.). ◇ *Aparat de treierat* = ansamblu, la o batoză sau la o combină, în care se efectuează operația de treierare a cerealelor. *Mașină de treierat* = batoză. **2** Fig. A cutreiera. *Pentru dînsu-n toată vremea drumurile treiera* (PANN). • sil. *tre-ie-.* prez.ind. *tréier.* și (*reg.*) *trieră vb. I.* /lat. ***tribulare***.

treierăre *s.f.* Acțiunea de *a treiera* și rezultatul ei. • sil. *tre-ie-.* pl. *-ări.* și (*reg.*) *trieráre s.f.* /v. ***treiera***.

treierăt *s.n.* **1** Faptul de *a treiera*; treier, treierig. **2** Perioadă de timp în care se treieră; treier, treierig. • sil. *tre-ie-.* și (*reg.*) *trierát s.n.* /v. ***treiera***.

treierătór, -oáre *s.m., s.f.* **1** *s.m., s.f.* Muncitor care lucrează la batoză. **2** *s.f.* Mașină agricolă care separă boabele de cereale păioase de celelalte părți ale plantei, le curăță și le sortează; mașină de treierat; batoză. • sil. *tre-ie-.* pl. *-ori, -oare.* și *trierătoáre s.f., trierătór, -oáre, trierătóriu, -oáre s.m., s.f.* / ***treiera*** + *-ător*.

treieréi *s.m. pl.* v. trierei.

treieríș *s.n.* Treierat. • sil. *tre-ie-.* pl. *-uri.* și (*reg.*) *trieríș s.n.* / ***treiera*** + *-iș*.

tréilea, tréia *num.ord.* (*precedat de art. „al", „a"*) *de obicei adj.*) Care este situat în numărătoare între al doilea și al patrulea. *A reușit la olimpiadă al treilea.* ◇ (*adj.*) *Era beat și-a treia zi la prînz* (ARGH.). ∆ *Căpitan de rangul al treilea* v. căpitan. *Logofăt al treilea* sau *al treilea logofăt* v. logofăt. *Postelnic al treilea* v. postelnic. *Sluger al treilea* v. sluger. ∆ Expr. *A fi* (sau *a sta, a pune, a trece*) *pe planul al treilea* v. plan. ◆ (*la f.; urmat de „parte", formează num. fracț.*) *Dă a treia parte fratelui său.* • / ***trei*** + ***le*** + *-a*.

tréiler *s.n.* v. trailer.

treíme *s.f.* **1** A treia parte dintr-un întreg împărțit în părți egale; (*înv.*) trimirie, (*reg.*) treiță. *M-am mulțumit cu o treime din ce mi se cuvenea.* **2** Grup de trei ființe sau de trei obiecte care alcătuiesc o unitate. **3** (*relig.; nm. pr.*) *Sfînta Treime* = doctrină de bază și specifică a revelației *Noului Testament*, conform căreia dumnezeirea sau esența lui Dumnezeu subzistă ca treime de persoane sau ipostasuri: Dumnezeu-Tatăl, Dumnezeu-Fiul și Sfîntul Duh (Sfîntul Spirit). • sil. *tre-i-.* pl. *-i.* / ***trei*** + *-ime*.

treiór *s.n.* v. trior.

tréisprezece *num.card., s.m.* **I** *num.card.* Număr natural care este situat în numărătoare între doisprezece și paisprezece și care se indică prin cifra *13* (sau *XIII*); numărul abstract corespunzător. *Trei și cu zece fac treisprezece.* ◇ (*adj.*) *Băiatul are treisprezece ani.* ◇ (*subst.*) *În clasă sînt treisprezece.* ◇ (*cu val. de num.ord.*) *Sta în rîndul treisprezece.* ◇ (*precedat de prep. „de" și urmat de „ori", intră în componența num.adv.*) *De treisprezece ori l-am întîlnit astăzi.* ◇ (*precedat de „cîte", intră în componența num. distrib.*) *Merg în rînd cîte treisprezece.* **II** *s.m.* Semn grafic care reprezintă numărul *treisprezece*; ext. desen, figură în forma acestui semn. • / ***trei*** + ***spre*** + ***zece***.

tréisprezecelea, -zecea *num.ord.* (*precedat de art. „al", „a"*) Care este situat în numărătoare între al doisprezecelea și al paisprezecelea. *A reușit la facultate al treisprezecelea.* ◇ (*adj.*) *A treisprezecea concurentă este prietena mea.* ◆ (*la f.; urmat de „oară", formează num.adv.*) *L-am văzut a treisprezecea oară.* • / ***treisprezece*** + ***le*** + *-a*.

treiță *s.f.* (*reg.*) Treime. • pl. *-e.* / ***trei*** + *-iță*.

treiúnghi *s.n.* v. triunghi.

treizéci *num.card., s.m.* **I** *num.card.* Număr natural care este situat în numărătoare între douăzeci și nouă și treizeci și unu și care se indică prin cifra *30* (sau *XXX*); numărul abstract corespunzător. *Trei și cu douăzeci și șapte fac treizeci.* ◇ (*adj.*) *Are treizeci de ani.* ◇ (*subst.*) *Au venit treizeci la masă.* ◇ (*cu val. de num.ord.*) *Caut tomul treizeci.* ◇ (*precedat de prep. „de" și urmat de „ori", intră în componența num.adv.*) *S-a dus de treizeci de ori să-l caute la birou.* ◇ (*precedat de „cîte", intră în componența num. distrib.*) *Împușcau cîte treizeci... de prepeliță* (BRĂ.). **II** *s.m.* Semn grafic care reprezintă numărul *treizeci*; ext. desen, figură în forma acestui semn. • / ***trei*** + ***zece***.

treizécilea, -zécea *num.ord.* (*precedat de art. „al", „a"*) Care este situat în numărătoare între al douăzeci și nouălea și al treizeci și unulea. *Al treizecilea din rînd este elev la liceul nostru.* ◇ (*adj.*) *Al treizecilea reușit este fiul prietenei mele.* • / ***treizeci*** + ***le*** + *-a*.

tremat- Elem. de compunere „orificiu". • și *tremato-*. /<fr. ***trémat***(*o*)-; cf. gr. *τρῆμα, -ατος* „gaură, scobitură".

tremato- v. tremat-.

trematód *s.n.* (*zool.; la pl.*) Clasă de viermi platelminți, paraziți, cu corpul turtit dorsoventral, în formă de frunză, acoperiți de o cuticulă, prevăzuți cu ventuze și cîrlige, cu care se fixează pe alte animale sau pe plante, avînd ca tip viermele-de-gălbează (*Trematoda*); (*și la sg.*) vierme care face parte din această clasă. ◇ (*adj.*) *Viermi trematozi.* • pl. *n. -e, m. -zi.* /<fr. ***trématode***; cf. gr. *τρηματώδης* „găurit, ciuruit".

trematofór, -á *adj.* (*biol.*) Care este prevăzut cu orificiu. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***trématophore***.

trematologíe *s.f.* (*biol.*) Știința cultivării plantelor în condiții de aclimatizare. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***trematologie***; cf. gr. *θρέμμα, -ατος* „nutriție, cultivare".

trémă *s.f.* **1** Semn diacritic întrebuințat în ortografia unor limbi, format din două puncte, care se așază orizontal deasupra unei vocale, pentru a arăta că trebuie pronunțată separat de vocala precedentă sau pentru a-i modifica valoarea. **2** (*med.*) Poziție răsfrîntă a unui grup de dinți. **3** (*zool.; la viermii trematozi*) Orificiu bucoanal, înconjurat de o ventuză. ◆ (*la monotreme*) Cloacă. • pl. *-e.* /<fr. ***tréma***; cf. gr. *τρῆμα* „punct pe fețele zarului".

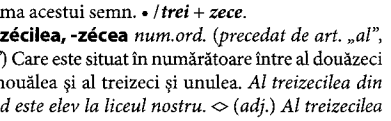

tremă (1)

trembolénță *s.f.* Tremurătură, tremurat. • pl. *-e.* /după fr. *tremblement*.

tremés *s.n.* v. trimis[2].

tremesătúră *s.f.* v. trimițătură.

tremétere *s.f.* v. trimitere.

trémie *s.f.* (*tehn.*) Pîlnie mare, în formă de piramidă pătrată, prin care materialul granular este condus la dispozitivele de concasare sau la locul de înmagazinare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***trémie***.

tremís *s.n.* v. trimis[2].

tremițátór, -oáre *adj., s.m., s.f.* v. trimițător.

trémol *s.n.* v. tremolo.

tremolá *vb. I. tr.* A rosti (ceva), a vorbi cu tremolo; a tremoliza. • prez.ind. *-ez.* /<it. ***tremolare***; cf. lat. *tremulare*.

tremolát, -ă *adj.* (*despre voce, glas*) Cu tremolo. • pl. *-ți, -te.* /<it. ***tremolato***.

tremolít *s.n.* (*mineral.*) Silicat natural de calciu și de magneziu care se prezintă sub formă de cristale de culoare albă, constituent al unor roci metamorfice și al unor roci eruptive de temperaturi joase și din care, prin hidratare, se obține azbestul. • /<fr. ***trémolite***, engl. ***tremolite***.

tremolizá *vb. I. tr.* A tremola. • prez.ind. *-ez.* / ***tremolo*** + *-iza*.

trémolo *s.n.* **1** (*muz.*) Efect muzical obținut printr-o ușoară tremurătură produsă, la executarea unei bucăți muzicale, cu un instrument sau cu vocea, prin repetarea rapidă a unuia sau a mai multe sunete. **2** Vibrație, tremur al vocii, produs de o stare emotivă, afectivă etc. *Recită poezia... cu urlete, în tremoluri patetice* (POPOV.). • acc. și *tremoló, tremólo.* pl. *-uri.* și *trémol s.n.* /<it. ***tremolo***, fr. ***trémolo***.

trémor *s.n.* (*med.*) Mișcare ușoară, involuntară, rapidă, repetată a corpului sau a unei părți a acestuia; tremur, tremurare (de frisoane, de frică). • /<lat. ***trěmor, -oris*** „tremur".

tremuláție *s.f.* (*med.*) Tremurare rapidă care se observă la o contracție musculară bruscă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***trémulation***.

trémur *s.n.* **1** Mișcare involuntară, ușoară și repetată a corpului sau a unei părți a corpului, provocată de frig, de frică, de emoție, de o boală etc.; tremurătură, tremurat, tremurici. *Îl apucase un fel de tremur nervos* (BART). **2** Mișcare, clătinare, zguduitură ușoară și repetată a unei plante, a unui lucru; oscilație. *Tremurul cel proaspăt de arinii... În pieptul tău de-acuma va cînta* (PILL.). ◆ Mișcare a apei în unduiri ușoare. *Apele-ncrețesc în tremur străveziile lor fețe* (EMIN.). ◆ Fig. Licărire, sclipire. *Privesc absorbit tremurul stelelor.* **3** Vibrație a glasului, a unor sunete, provocată de o emoție (puternică). *Toate istorisite cu sfîșietor tremur în glas* (CE. PETR.). ◆ Vibrație a sunetelor executate cu un instrument muzical. *Plutea în aer... un tremur de violoncel sugrumat* (VIN.). • pl. *-e.* /de la ***tremura***, prin derivare regresivă.

tremurá *vb. I. intr.* **1** (*despre ființe sau despre părți ale corpului lor*) A face mișcări involuntare, scurte și repetate, provocate de frig, de o emoție, de o boală etc. *Pe-o creangă tremură de frică Un pui plăpînd de rîndunică* (TOPÎR.). ◇ Expr. *A-i tremura cuiva dinții în gură* = a clănțăni. *A tremura carnea pe cineva* v. carne. *A-i tremura* (cuiva) *nasul* v. nas. *A-i tremura* (cuiva) *tîrtița* v. tîrtiță. *A tremura varga* (sau *ca varga*) v. vargă. ◇ Fig. *Satul... sub o ceață străvezie, tremura ușor, se întindea și se strîngea* (REBR.). **2** (*mai ales despre plante, frunze etc.*) A face o mișcare (oscilatorie) ușoară și repetată; a se legăna, a se clătina. *În fața prispei vor tremura arțarii* (ARGH.). ◆ (*despre ape*) A se mișca în unduiri ușoare; a se încreți. *Vino-n codru la izvorul Care tremură pe prund* (EMIN.). ◆ (*despre lumini, umbre, aer*) A se mișca (sau a da impresia că se mișcă) repede și intermitent; a juca, a licări. *O rază... Și-adună aripile și se lasă tremurînd Pe-o frunză* (BLA.). **3** (*pop.; despre pămînt*) A se zgudui, a se cutremura. *Simțea pămîntul tremurînd sub picioare.* **4** (*despre sunete, melodii etc.*) A vibra. *Cîntecul tremura pe strune ca un bocet* (SADOV.). ◆ (*despre glas*) A avea un tremur, a avea variații de ton, oscilații. *Îi tremură glasul cînd vorbește despre copilul ei.* ◆ Ext. A șovăi. **5** Fig. (*despre oameni*) A fi cuprins de o emoție puternică. *De ce să tremuri la a mea privire?* (EMIN.). ◇ Expr. *A tremura după bani* = a fi lacom de bani; a fi zgîrcit. ◆ A se înfiora de spaimă; a se cutremura. *Îmi tremură inima în mine de frică!* (CR.). ◇ Expr. *A-i tremura cuiva sufletul* sau *a tremura sufletul în cineva* = a-i fi teamă. *A-i tremura* (cuiva) *balamalele* v. balama. • prez.ind. *trémur.* și *trimburá, trimurá vb. I.* /lat. ***tremulāre***.

tremurăre *s.f.* Acțiunea de *a tremura* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* și (*pop.*) *trimurăre s.f.* /v. ***tremura***.

tremurát[1] *s.n.* Faptul de *a tremura*. • /v. ***tremura***.

tremurát[2]**, -ă** *adj.* **1** Care se mișcă ușor și repetat, care tremură, care vibrează; tremurător. **2** (*despre glas*) Care are un tremur; care este nesigur, șovăielnic. *Parcă îi aude glasul tremurat* (REBR.). **3** (*despre linii, scris etc.*) Care nu are contururi ferme, precise; cu sinuozități. *Scrisoarea lui cu slova tremurată... A scris-o în spital cu brațul stîng* (LAB.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***tremura***.

tremurătór, -oáre *adj., s.f.* **I** *adj.* **1** (*despre ființe sau despre părți ale corpului lor*) Care tremură, care este cuprins de tremur; tremurat, tremurînd. *Sorbea cu capu-nălțat și cu nările tremurătoare mireasma văii* (SADOV.). **2** Care se mișcă, se clatină ușor. *Tremurătorii plopi... Păreau că vor să beie* (LAB.). ◆ (*despre ape*) Care unduiește ușor, care se încrețește la suprafață. *Ce cauți unde bate luna Pe-un alb izvor tremurător?* (EMIN.). ◆ (*despre lumini, aer etc.*) Care se mișcă repede și intermitent; sclipitor. *Cerul era curat... cu stelele tremurătoare ca niște picături de rouă* (REBR.). **3** (*despre sunete, melodii*) Care vibrează. ◆ (*despre glas*) Care are variații de ton, care este nesigur, șovăielnic. *Auzi... un tînăr și tremurător glas de copilă* (EMIN.). **II** *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee perenă, din familia gramineelor, cu florile hermafrodite,

verzui sau purpurii, dispuse în mici spiculeţe, turtite lateral, aşezate în panicule răsfirate (*Briza media*). • pl. *-ori, -oare.* /***tremura*** + *-ător.*

tremurătúră *s.f.* Tremur prelungit; scuturătură uşoară. • pl. *-i.* /***tremura*** + *-(ă)tură.*

tremuríci *s.n., s.m.* **1** *s.n.* Tremur. *L-a apucat tremuriciul* (STANCU). **2** *s.m.* (*bot.*) Ciupercă necomestibilă, gelatinoasă, tremurătoare, cu spini moi pe faţa inferioară, care creşte pe pământ şi pe trunchiurile putrede de brazi (*Tremellodon gelatinosum*). • pl. *n. -uri, m. -ci.* /***tremura*** + *-ici.*

tremurínd, -ă *adj.* **1** Care tremură; tremurător. *Se uita spărios... cu buzele tremurînde şi cu paşi şovăitori* (EMIN.). **2** (*despre voce, glas etc.*) Care este tremurător. *Cu voce tremurîndă îi spuse că trebuie să plece.* • pl. *-zi, -de.* /v. ***tremura.***

tren *s.n.* **1** (*ferov.*) Locomotiva şi ansamblul de vagoane pe care aceasta le pune în mişcare. *Este un tren la miezul nopţii* (CE. PETR.). ◇ *Tren subteran* = metro. *Tren blindat* = tren constituit din vagoane blindate propulsate de o locomotivă blindată, plasată la mijlocul garniturii. *Tren de marfă* (sau *de mărfuri*) = tren format din vagoane destinate transportului de marfă; mărfar. *Tren pe pernă magnetică* = tren fără roţi care se deplasează pe o singură şină sub acţiunea electromagneţilor. *Tren accelerat* v. accelerat. *Tren automotor* v. automotor. *Tren direct* v. direct. *Tren expres* v. expres. *Tren mixt* v. mixt. *Tren personal* v. personal. *Tren petrolier* v. petrolier. *Tren rapid* v. rapid. *Tren regimentar* v. regimentar. *Tren sanitar* v. sanitar. ◇ Expr. *A scăpa* (sau *a pierde*) *trenul* = a scăpa o ocazie favorabilă, o şansă. ◇ Compuse: *tren-cisternă* = tren alcătuit din vagoane care transportă, în recipiente speciale, anumite lichide; *tren-macara* = tren care are în compunere un vagon prevăzut cu macara. **2** Convoi de vehicule similare, legate între ele, formînd o unitate de transport, remorcat de un vehicul motor sau antrenat prin tracţiune animală, prin cablu de tracţiune etc. ◇ (*milit.; înv.*) *Tren de luptă* = convoi de vehicule care aprovizionează cu muniţii trupele aflate în linia de luptă. **3** (*tehn.*) Ansamblu de piese, de dispozitive sau de maşini-unelte care au un rol funcţional comun. ◇ *Tren fix* = ansamblu de piese din interiorul cutiei schimbătorului de viteze, format din axul intermediar şi pinioanele fixe. *Tren de laminare* = dispozitiv al maşinilor din filatura de bumbac, care serveşte la descreţirea şi paralelizarea fibrelor şi la subţierea produselor intermediare de fabricaţie. *Tren de laminor* = ansamblu format din cilindrii de lucru şi de sprijin, precum şi din dispozitivele de susţinere, de reglaj etc. ale unui laminor. *Tren de roţi* = sistem de roţi dinţate montate pe acelaşi arbore. (*aeron.*) *Tren de aterizare* = ansamblu de piese (bare de susţinere, roţi, amortizoare şi frîne) care asigură deplasarea (rularea) pe sol a unui avion. *Tren de amerizare* = ansamblul organelor cu ajutorul cărora un hidroavion alunecă pe apă înainte de a-şi lua zborul sau după ce a amerizat. **4** (*fiz.*) *Tren de unde* = fiecare dintre succesiunile de grupuri de unde, întreţinute sau amortizate ale unui mediu, rezultate prin suprapunerea unor unde armonice de frecvenţe şi amplitudini apropiate. **5** (*zool.*) *Tren anterior* (sau *posterior*) = partea de dinainte (sau de dinapoi) a corpului unui animal. **6** (*calc după fr. „train de vie"*) Mod, fel de a trăi, standard de viaţă. *Nu trebuia să te însori dacă nu eşti în stare să ţii trenul unei femei* (BRĂ.). • pl. *-uri.* şi (*pop.*) *trin s.n.* /<fr. ***train***, it. ***treno.***

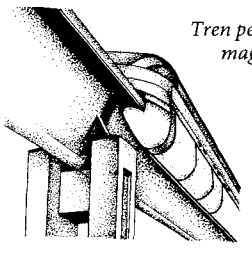

Tren pe pernă magnetică

trená *vb. I. intr.* **1** (*despre lucruri*) A zăcea undeva uitat, lăsat din neglijenţă; a se tîri. *Şalul trena pe un scaun.* **2** (*despre acţiuni*) A se desfăşura cu încetineală, a se prelungi, a se tărăgăna, a lîncezi. *Procesele succesorale trenează în general* (CĂL.). • prez.ind. pers. 3 *-ează.* /<fr. ***traîner.***

trenáj *s.n.* **1** (*miner.*) Transport minier în care vagonetele sînt trase de un cablu care se desfăşoară pe un troliu. **2** (*electron.*) Perturbaţie în funcţionarea unor tuburi analizoare, care se manifestă sub forma unei cozi în urma părţilor în mişcare pe imaginea de televiziune. • pl. *-e.* /<fr. ***traînage.***

trenánt, -ă *adj.* **1** Care trenează. **2** (*despre stil*) Care este lînced, monoton. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***trainant.***

trenáre *s.f.* Acţiunea de *a trena* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***trena.***

trénă[1] *s.f.* Partea din spate, prelungită, a unei rochii, care se tîrăşte pe jos. *Îşi răsfăţau pajii, purtătorii şi-ai micului pumnal* (TEOD.). ◇ Expr. *A duce cuiva trena* = a urmări (pe cineva) pretutindeni, a se ţine scai de cineva. • pl. *-e.* /<fr. ***traîne.***

trenă[1]

trénă[2] *s.f.* **1** (*sport*) Viteză cu care aleargă concurenţii într-o cursă atletică, ciclistă etc. ◇ *Trenă falsă* = iniţiativă aparentă a unui atlet, a unui ciclist, în scopul derutării adversarilor din cursă. ◇ Expr. *A duce trena* = a conduce plutonul concurenţilor într-o cursă sportivă. **2** (*fiz.*) *Trenă de condensare* = dîră de picături pe care o lasă în urma sa un mobil (un avion) prin condensarea vaporilor suprasaturaţi din mediul gazos străbătut. • pl. *-e.* /<fr. ***train.***

trencămít, -ă *adj.* v. trincănit.

trenchcoat *s.n.* v. trencicot.

trénches, -ă *adj.* (*reg.*) **1** Care este ameţit de băutură. **2** Care este prost. • pl. *-i, -e.* /***trenchi*** + *-eş.*

trenchi *s.n.* v. trinc.

trenci *s.n.* Pardesiu cu croială raglan, uneori cu mîneci aplicate, confecţionat dintr-o ţesătură specială de bumbac, impermeabilă; trencicot. • pl. *-uri.* /<engl. ***trench*** *[coat].*

tréncicot *s.n.* Trenci. • scris şi *trenchcoat.* pl. *-uri.* /<engl. ***trench coat***, fr. ***trench-coat.***

trend *s.n.* **1** Direcţia principală de dezvoltare a unui fenomen, sensul unei evoluţii considerate pe termen lung; tendinţă. **2** (*econ.*) Evoluţie a pieţei, a comerţului. **3** (*biol.*) Tendinţă evolutivă observabilă mai ales statistic. • /<engl. ***trend.***

trendy *adj.invar.* La modă. *E o tipă trendy.* ◇ (*adv.*) *Se îmbracă trendy.* ◆ Sofisticat. *Urmează nişte cursuri trendy la universitate.* • /<engl. ***trendy.***

tréning *s.n.* Costum de sport, alcătuit dintr-o bluză şi pantaloni de tricot. • pl. *-uri.* /<engl. ***training.***

trenográf *s.n.* (*ferov.*) Aparat pentru înregistrarea automată a mişcării trenurilor. • pl. *-e.* /***tren*** + *-graf.*

trenteálă *s.f.* v. trînteală.

trenţárós, -oásă *adj.* v. zdrenţăros.

trenţuí *vb. IV.* v. zdrenţui.

trenuléţ *s.n.* Trenuţ. • pl. *-e.* /***tren*** + *-uleţ.*

trenuşór *s.n.* Trenuţ. • pl. *-i.* şi *trinuşór s.n.* /***tren*** + *-uşor.*

trenúţ *s.n.* Dim. al lui *tren*; trenuleţ, trenuşor. • pl. *-uri.* /***tren*** + *-uţ.*

trepán *s.n.* **1** (*chir.*) Instrument de chirurgie în formă de sfredel, folosit la trepanaţii. ◆ Ext. Operaţie făcută cu acest instrument. **2** Instrument, în formă de arbore cotit, folosit în sculptură, cu ajutorul căruia se pot face perforaţii adînci în piatră şi în marmură. **3** Sapă de tip daltă, folosită în forajul prin presiune; foreză. • pl. *-e.* /<fr. ***trépan***, lat. ***trepanum***; cf. gr. *τρύπανον* „burghiu".

trepaná *vb. I. intr., tr.* (*chir.*) A efectua o trepanaţie. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***trépaner.***

trepanáre *s.f.* (*chir.*) Acţiunea de *a trepana* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***trepana.***

trepanáţie *s.f.* (*chir.*) Operaţie care constă în executarea, cu ajutorul trepanului, a unei deschideri în oasele craniului, pentru extirparea anumitor tumori cerebrale, a scoaterii unor cheaguri de sînge etc. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***trépanation.***

trepáng *s.m.* Holoturie mare, comestibilă, foarte apreciată în bucătăria din Extremul Orient. • pl. *-gi.* /<fr. ***trépang***; cuv. malaez.

trepádă *vb. I. intr.* (*pop.*) **1** (*despre oameni*) A alerga sau a merge fără astîmpăr de colo pînă colo; a se agita, a se zbuciuma. *În marginea satului ţăranii trepădau de nerăbdare, umplînd şoseaua şi împrejurimea* (REBR.). **2** (*despre cai*) A merge la trap. **3** (*pop.*) A avea diaree. • prez.ind. *trépăd, treápăd.* /lat. ***trepidare.***

trepădáre *s.f.* (*pop.*) Acţiunea de *a trepăda* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***trepăda.***

trepădát *s.n.* (*pop.*) Faptul de *a trepăda.* • /v. ***trepăda.***

trepădátór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (*pop.*) **1** *adj.* Care treapădă, care aleargă. **2** *s.m., s.f.* Persoană care are anumite atribuţii la nunţile ţărăneşti. **3** *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee, anuală, din familia euforbiaceelor, cu rădăcina fibroasă, cu tulpina ramificată, înaltă pînă la 40-70 cm, cu frunzele opuse, peţiolate, cu florile mici, dispuse dioic, verzui, şi cu fructele capsule, avînd proprietăţi laxative (*Mercurialis annua*). • pl. *-ori, -oare.* /***trepăda*** + *-(ă)tor.*

trepădúş *s.m.* (*fam.*) Persoană care se agită, care aleargă în toate părţile. ◆ Fig. Om fără demnitate, lipsit de personalitate, care se pune în serviciul altuia, pentru treburi mărunte, adesea înjositoare. • pl. *-i.* /***trepăda*** + *-uş.*

trepegiór *adv.* v. trepezior.

trepétnic *s.n.* **1** Carte populară care cuprinde preziceri făcute pe baza interpretării unor mişcări involuntare, convulsive, pe care le au uneori pleoapele, buzele sau alte părţi ale corpului omenesc. ◆ Preziceri cuprinse în această carte. **2** (*înv.; în forma „tripelnic"*) Calendar. • pl. *-ce.* şi *tripélnic s.n.* /<slav. **трепетьникъ**.

trepezáre *s.f.* v. trapezare.

trepezenésc, -eáscă *adj.* (*înv.*) Care provine, care este adus din Trapezunt. • pl. *-eşti.* /de la nm. pr. ***Trapezunt***, oraş în N-E Turciei.

trepezí *vb. IV.* v. strepezi.

trepeziór *s.n., adv.* **1** *s.n.* (*pop.*) Trap (elegant). **2** *adv.* (*reg.*) Repede. • pl. *-oare.* şi *trepegiór adv.* /***treapăd*** + *-ior.*

trepídă *vb. I. intr.* **1** (*despre obiecte*) A vibra puternic, cu oscilaţii repezi şi scurte. *Blocul trepidează la trecerea tramvaielor.* **2** Fig. (*despre oameni*) A nu-şi găsi astîmpăr, a se agita (sufleteşte); a palpita, a fremăta. *Pentru că băiatul întîrzie, mama trepidează de nelinişte.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***trépider.***

trepidánt, -ă *adj.* **1** (*despre obiecte*) Care trepidează. *Încearcă să susţină bordul trepidant al maşinii, ca să nu mai facă zgomot.* **2** Fig. Care este plin de mişcare, de emoţie, de tensiune; agitat, emoţionant, palpitant. *Are o existenţă trepidantă.* • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***trépidant.***

trepidáre *s.f.* Acţiunea de *a trepida* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***trepida.***

trepidáţie *s.f.* **1** Mişcare vibratorie continuă, în general în direcţie verticală, cu amplitudine mică şi cu frecvenţă mare, a unui sistem tehnic (maşină, vehicul etc.) în cursul funcţionării lui. **2** Vibraţie a unei construcţii, a unui corp (elastic) provocată de surse exterioare. **3** Fig. Agitaţie (sufletească), neastîmpăr. *Trepidaţia infernală a burselor* (SADOV.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi (*înv.*) *trepidaţiúne s.f.* /<fr. ***trépidation.***

trepidaţiúne *s.f.* v. trepidaţie.

trepiéd *s.n.* **1** Scaun cu trei picioare; (*înv.*) triped. **2** (*tehn.*) Dispozitiv format din trei picioare articulate, prevăzut la extremitatea de sus cu un stativ pentru fixarea unui aparat topografic, fotografic sau cinematografic, pentru susţinerea unei instalaţii uşoare de foraj, acţionate manual etc. • sil. *-pi-ed.* pl. *-e,* (*înv.*) *-uri.* şi (*înv.*) *tripiéd s.n.* /<fr. ***trépied.***

trepo- Elem. de compunere „spirală". • /<fr. ***trépo-***; cf. gr. *τρέπω* „a răsuci".

treponematóză *s.f.* (*med.*) Boală provocată de treponemă. • pl. *-e.* /<fr. ***tréponématose.***

treponémă *s.f.* (*microbiol.*) Microorganism patogen în formă de spirală (specie de spirochet), agent specific al infecţiei sifilitice (*Treponema pallidum*). • pl. *-e.* /<fr. ***tréponème***; cf. gr. *τρέπω* „a răsuci", *νῆμα* „fir".

treponemicíd, -ă *adj., s.n.* (*med., farm.*) (Medicament) care distruge treponema. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***tréponémicide***.

treponemóză *s.f.* **1** (*med.*) Denumire generică pentru bolile provocate de diferite specii de treponemă. **2** (*med. vet.*) Boală a găinilor care se manifestă prin paralizia picioarelor şi a aripilor. • pl. *-e.* /<fr. ***tréponémose***.

trepşór *subst.* v. trăpuşor.

trept *adv.* v. drept.

treptă *vb. I. tr.* (*înv.*) **1** A dispune în trepte, în scări. **2** Fig. A avansa într-o ierarhie. **3** A împărţi în clase sociale. • prez.ind. *-ez.* /***treaptă*** + *-a.*

treptár *s.n.* v. dreptar.

treptáre *s.f.* (*înv.*) Acţiunea de *a trepta* şi rezultatul ei; (*înv.*) treptelnicire. • pl. *-ări.* /v. ***trepta***.

treptát, -ă *adj.* Care evoluează, progresează, se realizează încetul cu încetul, în etape, succesiv; gradat, progresiv; (*înv.*) treptelnic. *Elevul face lectura treptată a cărţii. Ascensiune treptată în societate.* ◇ (*adv.*) *Bea apa treptat, pentru că e foarte rece.* ◆ Ext. Care se manifestă din ce în ce mai pronunţat, mai evident. ◇ (*adv.*) *Treptat, lucrarea prinde contur.* • pl. *-ţi, -te.* /***treaptă*** + *-at.*

treptélnic, -ă *adj.* (*înv.*) Treptat. • pl. *-ci, -ce.* /***treaptă*** + *-elnic.*

treptelnicéşte *adv.* (*înv.*) În mod treptat. *Au păşit acele neamuri treptelniceşte spre desăvîrşire* (DOC.). • /***treptelnic*** + *-eşte.*

treptelnicíre *s.f.* (*înv.*) Treptare. • pl. *-i.* /cf. *treptelnic.*

treptíş *adv.* (*înv.*) În mod treptat. • /***treaptă*** + *-iş.*

treptuí *vb. IV. tr.* (*înv.*) A aşeza în mod gradat; a eşalona, a ordona. *Cresc... Făpturile osebite, dar de-a rîndul treptuite* (CON.). • prez.ind. *-iesc.* /***treaptă*** + *-ui.*

trepuzán *s.n.* v. trapazan.

tres *s.n.* (*plutărit; reg.*) Lemn ce susţine ulucul pe care se transportă buştenii de pe munte în vale. • /<friul. ***tresse***.

trésă *s.f.* **1** (*milit.*) Şiret (din fire de lînă, de mătase sau de metal) ori bandă de metal care se aplică pe unele uniforme, pentru a indica anumite distincţii, grade militare etc. *Poartă chipiu cu trese de ofiţer* (PET.). **2** Şuviţă de păr. *Părul distribuit în trei exacte trese La spate adunat în coamă lungă iese* (PER.). **3** (*mar.*) Parîmă pentru legarea navei, acţionînd perpendicular pe axa acesteia. **4** (*mar.*) Cordon plat, împletit din mai multe parîme, utilizat pentru confecţionarea chingilor de barcă, a sacheţilor etc. **5** (*tehn.*) Împletitură din trei fire (cu aceeaşi ţesătură), care este folosită mai ales în electrotehnică. **6** (*arhit.*) Ornament plat sau convex, format din trei benzi împletite. • pl. *-e.* /<fr. ***tresse***.

tresăltá *vb. I. intr.* **1** (*despre fiinţe*) A tresări de bucurie, de emoţie, de surprindere etc. *Tresăltă cînd uşa scîrţii lugubru în spatele ei.* ◇ Fig. *Dinspre apusul ce tresaltă Singeroase curg şiroaie* (MACED.). **2** Fig. (*despre inimă*) A zvîcni (cu putere). *Îi tresaltă inima la gîndul că-l va reîntîlni.* **3** A se mişca, a se zgudui uşor. *Rufele tresaltă în bătaia vîntului.* • prez.ind. *tresált.* şi (*înv.*) *trăsăltá vb. I.* /<fr. ***tressauter***, după *sălta.*

tresăltáre *s.f.* Acţiunea de *a tresălta* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***tresălta***.

tresăltăt, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care este exaltat, excentric. *Din naştere-mi pare un piculeţ cam tresăltat* (BĂNUŢ). • pl. *-ţi, -te.* /v. ***tresălta***.

tresărát, -ă *adj.* v. tresărit[2].

tresărí *vb. IV. intr.* **1** (*despre oameni*) A face o mişcare bruscă, involuntară din cauza unei emoţii puternice, neaşteptate (bucurie, spaimă etc.). *Fulga... crunt de spaimă tresărea* (ALECS.). ◇ Expr. *A tresări ca muşcat de viperă* v. viperă. ◇ Fig. *Acelaşi dor tresare-n piepturi* (GOGA). ◆ (*mai ales despre muşchii feţei*) A se mişca involuntar; a zvîcni. ◆ A face mişcări bruşte, involuntare, în somn. **2** (*despre inimă*) A-şi accelera şi intensifica bătăile, din cauza unei emoţii; a zvîcni. *Cînd o văd, inima mea tresare de bucurie.* **3** A se trezi brusc din somn. *Abia aţipii, că şi tresării la ţîrîitul telefonului.* ◆ A ieşi brusc dintr-o stare de apatie, de somnolenţă, de visare, de neatenţie etc. *Fiind cu gîndurile aiurea, am tresărit puternic cînd îmi atinse umărul.* **4** Fig. (*despre sunete, voci etc.*) A răsuna brusc, pe neaşteptate. *În singurătate... tresărea ţipătul unui pescăruş* (SADOV.). **5** Fig. A se mişca, a se clătina, a sălta. *Un brad bătrîn tresări spăimîntat* (REBR.). **6** (*despre ape*) A forma valuri, unde. *Lacul codrilor albastru... Tresărind în cercuri albe El cutremură o barcă* (EMIN.). • prez.ind. *tresár,* (*reg.*) *tresái.* şi (*înv.*) *treseri,* (*reg.*) *trăsări vb. IV.* /<fr. ***tressaillir***, după *sări.*

tresărítre *s.f.* Faptul de *a tresări*; tresăritură. *Corina a sărit brusc în picioare, cu o neaşteptată tresărire de panică* (SEBAST.). ◆ Concr. Mişcare bruscă şi involuntară provocată de o emoţie puternică. *Avu o tresărire cînd îl văzu înaintînd spre ea.* ◆ Trezire bruscă (din somn). ◇ Fig. *Nici o tresărire a naturii nu-l face să-şi ridice capul* (PER.). • pl. *-i.* şi (*reg.*) *trăsărítre s.f.* /v. ***tresări***.

tresărít[1] *s.n.* Tresărire. ◇ Fig. *Îmi aduceam aminte, cu un farmec nemairegăsit la nici un tresărit de primăvară..., de veşnic tînărul Oraţiu* (GAL.). • /v. ***tresări***.

tresărít[2]**, -ă** *adj.* (*pop.; despre oameni*) **1** Care este speriat. *Fata tresărită se mira ce are Cînele* (COŞB.). ◇ (*adv.*) *Cotonoşag! zicea, trăsărit, bădicul Simionaş* (AGÂR.). **2** Care este ţicnit, nerod. *Trecu pe lîngă ei băieşul cel tresărit* (AGÂR.). • pl. *-ţi, -te.* şi (*reg.*) *trăsărít, -ă, tresărát, -ă adj.* /v. ***tresări***.

tresăritúră *s.f.* Tresărire. • pl. *-uri.* şi (*reg.*) *trăsăritúră s.f.* /***tresări*** + *-tură.*

tréscă *s.f.* (*reg.*) Batoză. • pl. *-şti.* şi *tréşcă s.f.* /<germ. ***Dresch[maschine]***.

trescălí *vb. IV.* v. trăscări.

treserí *vb. IV.* v. tresări.

tresfetíte *s.f. pl.* v. trisfetite.

tresfetíţe *s.f. pl.* v. trisfetite.

trésnăt *s.n.* v. trăsnet.

trésnet *s.n.* v. trăsnet.

tresní *vb. IV.* v. trăsni.

tresnitór, -oáre *adj.* v. trăsnitor.

tresoriér *s.m.* v. trezorier.

trest *s.n.* v. trust.

trestăr[1] *s.n.* (*reg.*) Trestiiş. • /***trestă*** + *-ar.*

trestăr[2] *s.m.* v. trăistar.

tréstă *s.f.* v. trestie.

trestăríe *s.f.* (*reg.*) Trestiiş. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***trestie*** + *-ărie.*

tréste[1] *s.f.* v. straste.

tréste[2] *s.f.* v. trestie.

trestiáş *s.n.* (*reg.*) Trestiiş. • /***trestie*** + *-aş.*

trestícă *s.f.* (*bot.; pop.*) Trestioară. • pl. *-ici.* /***trestie*** + *-ică.*

trestíche *s.f.* (*bot.; reg.*) Trestioară. • pl. *-chi.* /de la ***trestie***.

tréstie *s.f.* **1** (*bot.*) Numele a două plante erbacee din familia gramineelor, cu tulpina rigidă: *a*) plantă erbacee pînă la 4-5 m înălţime, cu tulpina noduroasă, cu frunzele verzi-albăstrui şi cu florile verzi-gălbui, pătate cu violet, dispuse în spice, care creşte pe marginea apelor liniştite şi se întrebuinţează la împletituri, îngrădituri etc. (*Arundo donax*); *b*) (şi *trestie-de-baltă, trestie de acoperit*) stuf (*Phragmites communis*). ◇ (*adv.*) *Era înaltă, subţire trestie, cu ochii verzi* (STANCU). ◇ Compuse: *trestie-de-cîmp(uri)* (sau *-mică, -noduroasă*) = plantă erbacee din familia gramineelor, cu frunzele late, cu florile de culoare verde-deschis, violacee sau purpurie, care creşte prin

trestie-de-zahăr

fîneţe, la margine de pădure sau pe malurile rîurilor (*Calamagrostis epigeios*); *trestie-de-zahăr* = plantă erbacee perenă, din familia gramineelor, originară din S-E Asiei, cu tulpina înaltă (pînă la 6 m) şi puternică, cu frunzele lungi (pînă la 2 m) şi înguste (pînă la 10 cm), cu inflorescenţa în formă de panicul, cultivată ca plantă industrială, pentru fabricarea zahărului (*Saccharum officinale*); *trestie-de-mare* (sau *-spaniolă, -de-India, -indiană*) = plantă din familia palmierilor, cu tulpina lemnoasă foarte lungă, subţire şi flexibilă, din care se fac bastoane şi împletituri (*Calamus rotang*); (*reg.*) *trestie-mirositoare* = obligeană (*Acorus calamus*); *trestie-de-ţîmet* = scorţişoară; *trestie-urîtă* = un fel de algă care se formează la suprafaţa bălţilor. ◇ Compar. *Mijlocul tău ca trestia de baltă* (DELAVR.). ◇ Fig. *Fragilitatea omului, biata trestie cugetătoare a universului* (VIANU). ◆ (Epitet pentru un) om slab şi înalt. ◆ (*înv.*) Desiş de trestie. *Doarme lîngă paporă şi trestie şi rogoz* (BIBLIA 1688). **2** Fig. (*înv.*) Condei. *Cu cerneală şi cu trestia ţie a scrie* (COR.). **3** (*înv.*) Aşchie ascuţită din tulpina de trestie, utilizată ca instrument de tortură. *Trestii pe supt unghii i-au bătut* (N. COST.). **4** (*bot.; reg.*) Papură (*Typha angustifolia*). **5** (*bot.; reg.*) Mătură (*Sorghum vulgare*). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi (*reg.*) *tréste, tréstă, tréştie, trăstie s.f.* /<sl. veche **трьстье, тръсть**.

trestiíş *s.n.* Desiş de trestie, loc acoperit cu trestie; (*reg.*) trestar, trestărie, treştiaş. *O luară la dreapta, pe un drum de căruţă năpădit de trestiiş* (PER.). • sil. *-ti-iş.* pl. *-uri.* şi *trestíş s.n.* /***trestie*** + *-iş.*

trestioáră *s.f.* (*bot.*) **1** Dim. al lui *trestie*; trestiuţă. *Întind... cinci aţe de undiţă, legate de nişte trestioare subţiri* (SADOV.). ◇ Compar. *Fata e subţire ca o trestioară.* ◆ (Epitet pentru o) fată înaltă şi slabă. **2** (şi *trestioară de pădure*) Nume dat mai multor plante erbacee din familia gramineelor, cu tulpina înaltă, asemănătoare cu trestia, cu frunzele lungi sau răsucite, cu florile alburii sau violacee (*Calamagrostis arundinacea, pseudophragmites, canescens*). **3** (*reg.*) Iarbă-albă (*Phalaris arundinacea*). • sil. *-ti-oa-.* pl. *-oare.* /***trestie*** + *-ioară.*

trestiós, -oásă *adj.* (*despre locuri, terenuri etc.*) Care este acoperit de trestie, pe care creşte trestia. • sil. *-ti-os.* pl. *-oşi, -oase.* /***trestie*** + *-os.*

trestíş *s.n.* v. trestiiş.

trestiúţă *s.f.* (*bot.*) Trestioară. • sil. *ti-u-.* pl. *-e.* /***trestie*** + *-uţă.*

tresúră *s.f.* v. trăsură.

tréşcă *s.f.* v. trescă.

tréştie *s.f.* v. trestie.

treştiór, -oáră *adj.* v. tretior.

treşucheát, -ă *adj.* (*reg.; despre oameni*) Care este nebun, smintit. • pl. *-ţi, -te.* /cf. *deşucheat.*

treténie *s.f.* v. stretenie.

tréti *adj.invar.* **1** (*în Ev. Med., în Ţările Rom.; precedînd un titlu boieresc*) Al treilea (în rang.). ◇ Compus: *treti-logofăt* v. logofăt. **2** (*înv.*) Al treilea. *Tropare din tretii ceas* (DOC.). • şi *trétii adj.invar.* /<slav. **трѣтнн**.

trétii *adj.invar.* v. treti.

tretín, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* (*înv., pop.; despre animale domestice*) Care este în vîrstă de doi pînă la trei ani. *Ia mie juncă tretină şi capră tretină şi berbece tretin* (BIBLIA 1688). **2** *s.m.* (*înv., pop.*) Animal domestic (mai ales cal) între doi şi trei ani. *Calul se scutură de trei ori şi îndată rămîne... tînăr ca un tretin* (CR.). **3** *adj.* Fig. (*reg.; despre oameni*) Care este tînăr. **4** *adj.* Fig. (*înv., reg.; despre oameni*) Care este îmbătrînit, care este bătrîn. • acc. şi *trétin.* pl. *-i, -e.* şi (*înv.*) *tritín, -ă,* (*reg.*) *stretín, -ă adj., s.m., s.f.* /<sl. veche **трѣтинъ**; cf. bg. *мремак, мремък* „animal de trei ani".

tretináş *s.m.* (*înv.*) Dim. al lui *tretin.* • pl. *-i.* /***tretin*** + *-aş.*

tretínă *s.f.* **1** (*în Ev. Med., în Mold.*) Amendă pe care o plătea hoţul prins asupra faptului, constînd în a treia parte din valoarea lucrurilor furate. **2** (*înv.*) Plată anuală pentru închirierea unui vad de moară. **3** (*reg.*) A treia parte; treime. ◆ Parte din ceva, bucată. • acc. şi *trétină.* pl. *-e.* /<slav. **трѣтина**, ucr. ***мретина***.

tretiníor, -oáră *adj.* v. tretior.

tretiór, -oáră *adj., s.m.* (*înv., pop.*) Dim. al lui *tretin.* • sil. *-ti-or.* pl. *-ori, -oare.* şi (*reg.*) *stretiór, -oáră, tretiníor, -oáră, treştiór, -oáră adj.* /***tretin*** + *-ior.*

tretivanghélie *s.f.* v. tetraevanghelie.

tretréce *vb. III.* v. petrece.

treţarólă *s.f.* v. terţarolă.

tréucă *s.f.* v. troacă.

treucúţă *s.f.* v. trocuţă.

treveleácă *s.f.* v. tăvălic.

treveléc *s.n.* v. tăvălic.

trevelí *vb. IV.* v. tăvăli.

trevelíci *s.n.* v. tăvălic.

trévere *s.f. pl.* **1** (*vit.; pop.*) Resturi de struguri sau de alte fructe care rămîn în teasc după stoarcerea mustului şi din care se face rachiu; borhot. **2** (*reg.*) Rachiu din vin. **3** (*pop.*) Rămăşiţe, resturi. • şi (*reg.*) *dréve s.f. pl., trébăr s.n.* /<germ. ***Treber***.

trezeálă *s.f.* Faptul de a se trezi. • pl. *-i.* /***trezi*** + *-eală*.

trezí *vb. IV.* **1** *tr., refl.* A (se) deştepta, a (se) scula din somn. *Se trezi din somn deodată de sărutu-i fermecat* (EMIN.). ◇ Expr. *A trezi şi morţii* (sau *din morţi*) v. mort. ◇ Fig. *Din iarbă un şipot s-a trezit* (PILL.). **2** *refl., tr.* A-şi reveni sau a face pe cineva să-şi revină din leşin; a (se) dezmetici dintr-o stare de ameţeală, de leşin. *S-a trezit din leşin, a devenit conştient şi a privit în jur* (PER.). ◆ A se întrema după boală; a merge spre însănătoşire. *L-a lovit, l-a mîntuit, La trei zile s-a trezit* (POP.). ◆ Fig. A (se) deştepta din visare, a-şi reveni sau a face să revină la realitate (dintr-o stare de rătăcire sufletească, din reverie etc.). *Ţi-a plăcut să visezi, să nu te trezeşti niciodată* (BRĂT.). ◆ A-şi reveni sau a face să-şi revină din beţie. *Mă ameţesc repede, mă trezesc repede* (PER.). ◆ Fig. A face să iasă sau a ieşi dintr-o stare de letargie, de inactivitate, de nemişcare. *Lăpuşneanul se trezise din letargia sa* (C. NEGR.). ◆ A face să-şi revină sau a reveni la viaţă. *Trezeşte morţii din groapă* (VIN.). **3** *refl., tr.* Fig. A deveni sau a face să devină conştient de ceva, a înţelege sau a face să înţeleagă, să-şi dea seama (de realitate, de adevăr); a (se) lămuri. *Ne trezim, cu uimire, a avea apoi înainte-ne o generaţie de adolescenţi* (CĂL.). ◇ (*constr. cu pron.pers. 2 sg., avînd val. impers.*) *Ca mîne, poimîne te-i trezi că ai îmbătrînit* (CR.). ◇ Expr. *A se trezi cu capul pe umeri* v. umăr. **4** *refl., tr.* A lua sau a face să ia fiinţă, să se manifeste, a se ivi sau a face să se ivească, să apară un sentiment, o stare, un gînd etc. *Moralist, trezise propriile lui mustrări de conştiinţă* (VIN.). *Picturile sale au trezit interesul publicului.* ◆ (*refl.; despre fiinţe*) A veni pe lume, a se naşte. *Satul Humuleşti, în care m-am trezit, nu-i un sat lăturalnic* (CR.). **5** *refl.* A se găsi într-o împrejurare, într-o situaţie neprevăzută; a se pomeni pe neaşteptate într-un loc. *M-am trezit deodată într-un codru verde ca smaragdul* (EMIN.). ◇ Expr. *Unde te trezeşti?*, se spune unui om prea îndrăzneţ sau care se comportă în mod nepotrivit. *A se trezi vorbind* = a vorbi mult, fără să-şi dea seama ce spune. (*înv.*) *A se trezi în oţelele puştii* v. oţel. ◆ A se pomeni (pe neaşteptate) cu cineva sau cu ceva. *Nu treceau două, trei zile la mijloc şi se trezea cu Dănilă la uşa ei* (CR.). ◆ A se afla într-un anumit loc sau într-o anumită stare de cînd ştie, de cînd îşi poate aduce aminte. *Flăcăul acela din copilăria lui se trezise prin străini* (CR.). **6** *refl.* (*pop.; despre mîncăruri, băuturi, substanţe aromatice etc.*) A-şi pierde tăria, gustul, aroma; a se răsufla. *Nu lăsa mult timp vinul în pahar, că se trezeşte.* • prez.ind. *-esc.* şi (*înv., reg.*) *trezví vb. IV.* /<sl. veche трѣзвѣти сѧ.

trezíe *s.f.* **1** Stare a celui care nu doarme, care este treaz; veghe. *Eu nu iubesc nici somnul, nici trezia, ci reveria* (BLA.). ◇ Expr. (*reg.*) *Pe trăzvie* = pe nemîncate. ◆ Deşteptare din somn. *Cei mai greoi rugau pe cei cu trezia uşoară să-i scoale* (VOIC.). **2** Stare a celui care este cu mintea limpede, care nu este ameţit de băutură. *El ce face la beţie Se căieşte la trezie* (POP.). **3** Stare de vioiciune, de agerime, de luciditate. *Multe zile de viaţă, trăite cu nemaipomenita trezie a tinereţii* (PER.). ◆ Cumpătare. *Iuţala şi verşunia de mai nainte se prefăcură în blîndeţe şi în trezvie* (ASACHI). ◆ Abilitate, îndemînare. *La jocul de cărţi era neîntrecut în trezvie* (AGÂR.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi (*înv.*) *trezvíe s.f.*/***treaz*** + *-ie*.

trezíre *s.f.* Acţiunea de *a* (*se*) *trezi* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* şi (*înv.*) *trezvíre s.f.* /v. ***trezi***.

trezít[1] *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *trezi*. • şi (*înv.*) *trezvít s.n.* /v. ***trezi***.

trezít[2]**, -ă** *adj.* **1** (*pop.; despre mîncăruri, băuturi, substanţe aromatice etc.*) Care şi-a pierdut tăria, gustul, aroma etc.; răsuflat. *Miroase a bere trezită.* ◆ Cu miros greu, descompus. **2** Fig. Care este învechit, banal. *Aveau prilejul să asculte... noutăţi trezite* (BASS.). • pl. *-ţi, -te.* şi (*reg.*) *trezvít, -ă adj.* /v. ***trezi***.

trezorerie *s.f.* (*fin.*) **1** Locul unde se păstrează şi se administrează tezaurul public. **2** Ansamblu de operaţii financiare şi băneşti, bugetare şi extrabugetare, făcute pentru administrarea tezaurului public. ◇ *Gol de trezorerie* v. gol. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***trésorerie***.

trezoriér *s.m.* Persoană însărcinată cu administrarea tezaurului unui stat sau a fondurilor unei organizaţii, ale unei asociaţii etc. ◆ Titlu, grad purtat de această persoană. • sil. *-ri-er.* pl. *-i.* şi (*înv.*) *trezuriér s.m.* /<fr. ***trésorier***.

trezuriér *s.m.* v. trezorier.

trezví *vb. IV.* v. trezi.

trezvíe *s.f.* v. trezie.

trezvíre *s.f.* v. trezire.

trezvít[1] *s.n.* v. trezit[1].

trezvít[2]**, -ă** *adj.* v. trezit[2].

tri[1]**-** Elem. de compunere „trei; de trei ori; triplu. • /<fr. ***tri-***, lat. ***tri-***; cf. gr. *τρι-* „cu trei, de trei".

tri[2] *num.card., s.m.* v. trei.

triá *vb. I. tr.* (*compl. indică grupuri de obiecte sau de fiinţe*) A împărţi pe categorii, după anumite criterii, separînd, alegînd; a selecţiona, a clasa. ◇ Fig. *Revăd însemnări, triez impresii* (PER.). • prez.ind. *-iez.* /<fr. ***trier***.

triác *s.n.* (*electron.*) Component electronic bidirecţional alcătuit din două tiristoare conectate între ele în sens invers. • pl. *-ce.* /<engl. ***triac***.

triád *s.n.* v. triadă.

triádă *s.f.* **1** Reunire de trei elemente care formează împreună o unitate, o structură, o relaţie etc. *Pe această triadă remarcabilă de actori se construieşte în continuare întreg spectacolul* (PER.). **2** (*chim.*) Grupă de cîte trei elemente cu proprietăţi asemănătoare. **3** (*în antic.*) Reunire a trei divinităţi, a trei fiinţe etc. **4** (*în vers. greacă*) Ansamblu format din strofă, antistrofă şi epodă. **5** (*filos.; la Hegel*) Schemă abstractă de explicare a autodezvoltării „ideii absolute", cuprinzînd trei etape: teza, antiteza şi sinteza. **6** (*muz.; înv.*) Acord de trei sunete. • sil. *tri-a-.* pl. *-e.* şi (*înv.*) *triád s.n.* /<fr. ***triade***, lat. ***trĭas***, ***-adis***; cf. gr. *τριάς, -άδος*.

triádic, -ă *adj.* Care aparţine unei triade, care se referă la o triadă; care este alcătuit din trei elemente. • sil. *tri-a-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***triadique***.

triágol *s.m.* v. trianglu.

triáj *s.n.* **1** Faptul de a tria. *Făcea triajul unor scrisori vechi* (BART.). ◇ Fig. *Cum să faci însă, din noianul de amintiri, triajul tuturor celor pe care i-ai întîlnit în viaţă?* (PER.). **2** (*ferov.*) Staţie tehnică de cale ferată în care se garează materialul rulant, se compun şi se recompun trenurile de marfă sau de călători etc. **3** (*med.*) Oficiu (serviciu administrativ, birou) al unui spital, al unei policlinici etc. în care se înregistrează şi se repartizează pe secţii pacienţii, se dau informaţii organizatorice etc. • pl. *-e.* /<fr. ***triage***.

triál[1] *s.n.* (*lingv.*) Număr gramatical, în anumite limbi, care arată că este vorba de trei exemplare din aceeaşi categorie. • pl. *-e.* /<fr. ***triel***, it. ***triale***; cf. lat. *trial?*.

trial[2] ['trajəl] *s.n.* (*sport*) Meci de selecţie, de triere. *Ieri a avut loc la Bucureşti un trial pentru alcătuirea loturilor reprezentative* (PER.). ◆ Spec. Meci de verificare. • /<engl. ***trial*** *[match]*; cf. it. *trial*.

trialcoól *s.m.* (*chim.*) Compus chimic care are trei grupări hidroxil; triol. • /<fr. ***trialcool***.

trialísm *s.n.* **1** Sistem compus din trei elemente. **2** (*polit.*) Uniune alcătuită din trei state care sînt conduse de un singur suveran. • sil. *tri-a-.* /<fr. ***trialisme***.

trialóg *s.n.* Conversaţie, dialog între trei persoane. *Nu spun că dezbaterile sub forma dialogurilor, trialogurilor, anchetelor etc. nu sînt necesare* (PER.). • sil. *tri-a-.* pl. *-uri.* /<fr. ***trialogue***.

triámv *s.n.* (*înv.*) Biruinţă, victorie în război. ◆ Întoarcere triumfală din luptă a unui învingător. • /<ngr. ***θριαμβος***.

triándră *adj.* (*bot.; despre flori*) Care are androceul format din trei stamine. • sil. *tri-an-.* pl. *-e.* /<fr. ***triandre***.

triandríe *s.f.* (*bot.*) Însuşire, stare a florilor triandre. • sil. *tri-an-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***triandrie***.

triánglu *s.n.* **1** (*muz.*) Instrument muzical de percuţie, alcătuit dintr-o bară cilindrică de oţel îndoită în formă de triunghi, care produce sunete cristaline prin lovire cu o baghetă din acelaşi material; triunghi. **2** (*mat.; înv.*) Triunghi. • sil. *tri-an-.* pl. *-uri.* şi (*înv.*) *triágol s.m., triángul, triúnglu s.n.* /<fr. ***triangle***, it. ***triangolo***, lat. ***triangŭlum***, ***-i***.

triángul *s.n.* v. trianglu.

triangulá *vb. I. tr.* (*topogr.*) A executa lucrări prin metoda triangulaţiei. • sil. *tri-an-.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***trianguler***.

triangulár, -ă *adj.* (*mat.; înv.*) Triunghiular. • sil. *tri-an-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***triangulaire***; cf. lat. *triangularis, -e*.

triangulăre *s.f.* (*topogr.*) Acţiunea de *a triangula* şi rezultatul ei. • sil. *tri-an-.* pl. *-ări.* /v. ***triangula***.

triangulăţie *s.f.* (*topogr.*) Ansamblu de operaţii geodezice care au ca scop stabilirea foarte precisă a coordonatelor unui număr de puncte de pe teren, prin intermediul unor triunghiuri ale căror vîrfuri sînt aceste puncte. ◆ Reţea de triunghiuri stabilită pe teren, care constituie baza oricărei ridicări topografice. • sil. *tri-an-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi (*înv.*) *triangulaţiúne s.f.* /<fr. ***triangulation***.

triangulaţiúne *s.f.* v. triangulaţie.

triár *s.n., s.m.* **1** *s.n.* (*înv.*) A treia parte dintr-un întreg. **2** *s.m.* (*reg.*) Carte de joc notată cu trei. **3** *s.m.* (*reg.*) Nota trei. • pl. *n. -e, m. -i.* /***tri***[2] + *-ar*.

triári *s.m. pl.* (*milit.*) Corp de soldaţi care forma a treia şi ultima linie de luptă (după hastaţi şi principi) dintr-o legiune romană, constituind rezerva. • /<lat. ***triarii***, ***-orum***.

triás *subst.* (*geol.; înv.*) **1** Triasic. **2** Serie de straturi geologice din trias. • /<fr. ***trias***, it. ***trias***.

triásic, -ă *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Prima perioadă a erei mezozoice, care se dezvoltă sub două tipuri, alpin şi germanic, caracterizată printr-o floră de gimnosperme, criptogame vasculare, alge calcaroase, faună hexacoralieră, belemniţi, în care sînt frecvenţi ceratiţii, lamelibranhiatele, unele crinoide şi crustacee; (*înv.*) trias. **2** *adj.* Care aparţine triasicului, specific triasicului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din triasic. • sil. *tri-a-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***triasique***.

triatlón *s.n.* (*sport*) Probă sportivă combinată, constînd în trei probe diferite, la care participă aceiaşi concurenţi, clasamentul făcîndu-se prin totalizarea rezultatelor obţinute la fiecare probă, pe baza unui sistem special de punctaj. *Triatlonul atletic constă dintr-o probă de alergare, o săritură şi o probă de aruncare.* • sil. *tri-a-.* /<fr. ***triathlon***; cf. gr. *τρι-* „trei", *ἆθλον* „luptă".

triatloníst, -ă *s.m., s.f.* (*sport*) Sportiv specializat în probele de triatlon. • sil. *tri-a-.* pl. *-işti, -iste.* /***triatlon*** + *-ist*.

triatómic, -ă *adj.* (*chim.; despre substanţe*) Care are molecula formată din trei atomi. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***triatomique***.

triaxiál, -ă *adj.* (*mat., tehn.*) Care are trei axe. • sil. *-xi-al.* pl. *-i, -e.* /<engl. ***triaxial***.

trib *s.n.* **1** Formă de organizare economică şi social-politică primitivă, constînd dintr-o grupare de mai multe ginţi sau familii înrudite, cu limbă şi credinţe comune, care locuiesc un teritoriu comun şi se supun autorităţii unui şef ales. ◇ Analog. *Furnica, socotită ca individ, este imprudentă, nebună, tribul însă e tenace şi viclean* (CĂL.). ◆ Ext. (*fam.*) Familie mare care locuieşte împreună şi ai cărei membri au norme de viaţă comune. *S-a adunat tot tribul la ziua bunicii.* **2** (*la unele popoare din antic.*) Comunitate de oameni organizată pe bază teritorială; seminţie, gintă, neam. ◆ (*la vechii evrei*) Totalitatea descendenţilor fiecăruia dintre fiii lui Iacob. ◆ (*în Roma antică*) Populaţia fiecărui district. **3** (*biol.*) Subdiviziune a familiei cuprinzînd genuri înrudite; subfamilie. • pl. *-uri.* şi (*înv.*) *treb s.n.* /<lat. ***tribus***, ***-us***, fr. ***tribu***.

tríbădă *s.f.* Lesbiană. • pl. *-e.* /<fr. ***tribade***; cf. gr. *τριβάς, -άδος* <*τρίβω* „a freca".

tribádic, -ă *adj.* (*med.*) Care ţine de tribadism, care se referă la tribadism; lesbian. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***tribadique***.

tribadísm *s.n.* (*med.*) Lesbianism. • /<fr. ***tribadisme***; cf. gr. *τρίβω* „a freca".

tribál, -ă *adj.* Care aparţine tribului, care se referă la trib. *Satele de moşneni... au o origine tribală* (PAN.). ◆ (*despre populaţii*) Care trăieşte în triburi. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***tribal***; cf. engl. *tribal*.

tribáli *s.m. pl.* Populaţie probabil de neam tracic, atestată în N şi N-V Bulgariei pînă la Dunăre, în sec. 7-3 î.Hr. • /<gr. ***τριβολλοί***.

tribalísm *s.n.* Organizare socială de tip tribal. • /<fr. ***tribalisme***; cf. engl. *tribalisme*.

tribalíst, -ă *adj.* Care ţine de tribalism, care se referă la tribalism. • pl. *-işti, -iste.* /<fr. ***tribaliste***.

tribázic, -ă *adj.* (*chim.*) **1** *Acid tribazic* = acid care, prin disociere, pune în libertate trei ioni de hidrogen. **2** (*despre corpuri*) Care posedă trei funcţii bazice. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***tribasique***.

tribo- Elem. de compunere „frecare, fricţiune", „strivire, zdrobire". • /<fr. ***tribo-***; cf. gr. *τρίβος, τρίψις* „frecare, zdrobire" <*τρίβω* „a freca".

triboeléctric, -ă *adj.* (*fiz.*) Care se referă la triboelectricitate. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***tribo-électrique.***

triboelectricitáte *s.f.* (*fiz.*) Electrizare produsă prin frecarea a două corpuri, dintre care cel puțin unul este dielectric. • /<fr. ***tribo-électricité***; cf. gr. *τρίβω* „a freca".

tríbol *s.m.* (*bot.*) Mărăcine. • pl. *-i.* /<it. ***tribolo.***

tribolít *subst.* (*ind. text.*) Țesătură special concepută pentru persoanele care trăiesc în condiții aspre de climă sau care au de înfruntat temperaturi joase (schiori, alpiniști etc.), având proprietatea de a degaja căldură prin frecarea fibrelor de veșmintele purtate pe dedesubt, din cauza electricității statice produse astfel. • /den. com.

tribológic, -ă *adj.* (*tehn.*) Care aparține tribologiei, care se referă la tribologie. • pl. *-ci, -ce.* /***tribolog[ie]*** *+ -ic.*

tribología *s.f.* (*tehn.*) Știința și tehnologia interacțiunii dintre două suprafețe în contact aflate în mișcare relativă. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***tribology***, fr. ***tribologie***; cf. gr. *τρίβω* „a freca", *λόγος* „știință".

triboluminescént, -ă *adj.* (*fiz.*) Care prezintă triboluminescență. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***triboluminescent.***

triboluminescénță *s.f.* (*fiz.*) Emisie slabă de lumină pe care o prezintă anumite substanțe cristaline atunci când sînt zgîriate sau sfărîmate. • /<fr. ***triboluminescence***; cf. gr. *τρίβω* „a freca".

tribómbă *s.f.* v. tribombă.

tribometríe *s.f.* (*fiz.*) Măsurare a intensității frecării dintre corpuri. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***tribométrie.***

tribométru *s.n.* (*tehn.*) Instrument folosit în tribometrie. • pl. *-e.* /<fr. ***tribomètre.***

tribórd *s.n.* (*mar.*) Partea din dreapta a unei nave (privind de la pupă spre proră). *Se vede o lumină albă în tribord* (BART). <> *Mură la tribord* v. mură. • pl. *-uri.* și (*înv.*) *stribórd s.m.* /<fr. ***tribord***, it. ***tribordo***; cf. ol. *stierboord.*

tribotéhnică *s.f.* (*mec.*) Prelungire a vieții unui motor prin sistemul de ungere. • /***tribo-*** *+* ***tehnică.***

tribrăh *s.m.* (*în vers. greacă și latină*) Picior metric alcătuit din trei silabe scurte. • pl. *-i.* /<lat. ***tribrachys***, fr. ***tribraque.***

tribráhic, -ă *adj.* (*vers.; mai ales despre ritm*) Care este format din tribrahi. • pl. *-ci, -ce.* /<engl. ***tribrachic.***

tribromúră *s.f.* (*chim.*) Compus chimic care conține trei atomi de brom în moleculă. • /<fr. ***tribromure.***

tribulá *vb. I. tr.* (*înv.; compl. indică oameni, grupuri de oameni etc.*) A sîcîi, a necăji. • prez.ind. *-ez.* /<lat. ***tribulare.***

tribuláre *s.f.* (*înv.*) Acțiunea de *a tribula* și rezultatul ei. *I se urîse în Sibiu de neîncetatele rugăminți... și tribulări* (BARIȚ.). • pl. *-ări.* /v. ***tribula.***

tribulație *s.f.* Mîhnire, necaz; zbucium sufletesc, frămîntare. *Restul distribuției a fost folosit ca un fundal viu pentru tribulațiile eroinei* (PER.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) ***tribulațiúne*** *s.f.* /<fr. ***tribulation***; cf. lat. *tribulatio, -onis* „chin, suferință".

tribulațiúne *s.f.* v. tribulație.

tribún *s.m.* **1** (*în antic. romană*) Magistrat însărcinat cu funcții militare și civile. <> *Tribun militar* = unul din cei șase ofițeri superiori care conduceau o legiune romană după reforma generalului Caius Marius. *Tribun al poporului* = conducător al plebei. ◆ Analog. Comandant de legiune în revoluția românilor ardeleni de la 1848. **2** (*în sec. 18, în timpul Revoluției franceze*) Unul din cei 100 de membri ai tribunatului. **3** Persoană care luptă pentru drepturile poporului, pentru o cauză, pentru o idee (politică). **4** Ext. Orator popular (care înflăcărează masele prin discursuri însuflețite). • pl. *-i.* și (*înv.*) *trivún s.m.* /<lat. ***tribūnus, -i***; cf. fr. *tribun*, it. *tribuno.*

tribunál *s.n.* (*jur.*) **1** Organ de jurisdicție care rezolvă litigiile dintre persoanele fizice sau dintre acestea și persoanele juridice, precum și unele recursuri (extraordinare). <> *Tribunal militar* = instanță specială care judecă infracțiunile săvîrșite de militari sau cele care privesc securitatea statului. *Tribunal suprem* v. suprem. ◆ Fig. Instanță morală. *Voi apela la tribunalul imparțial al marelui public* (CAR.). ◆ Fig. Instanță divină. **2** (*în trecut, în provinc. rom.*) Instanță de judecată cu competență generală, intermediară între judecătorie și curtea de apel, care își întindea jurisdicția asupra unui județ. <> *Tribunal de comerț* (sau *comercial*) = instanță care avea în competența sa rezolvarea litigiilor comerciale. *Tribunal corecțional* = instanță care judeca delictele. **3** Local în care funcționează tribunalul. *Autobuzul oprește chiar în fața tribunalului.* **4** Complet care judecă o cauză, un proces la un tribunal. *Tribunalul va decide în acest caz.* **5** (*în antic. romană*) Estradă special amenajată într-o bazilică sau într-o unitate militară, pe care stăteau magistrații, respectiv comandanții, pentru a putea fi văzuți de popor. • pl. *-e,* (*pop.*) *-uri.* și (*reg.*) *trebunál, tribunár s.n.* /<lat. ***tribūnal, -is***, fr. ***tribunal***, pol. ***trybunał.***

tribunár *s.n.* v. tribunal.

tribunát *s.n.* **1** (*în antic. romană*) Funcția și demnitatea de tribun. ◆ Perioada în care își desfășura activitatea un tribun. **2** (*în Franța, în sec. 18*) Adunare politico-legislativă, instituită prin Constituția din 1789, care discuta legile fără a le vota. **3** (*înv.*) Unitate de luptători comandată de un tribun în revoluția românilor ardeleni de la 1848. • pl. *-e.* /<lat. ***tribunatus, -us***; cf. fr. *tribunat.*

tribúnă *s.f.* **1** Construcție din lemn, din piatră sau din beton, cu mai multe rînduri de bănci așezate în amfiteatru, de unde se urmărește un spectacol, o festivitate etc. *V-am văzut din tribună cînd ați fost la el* (CA. PETR.). ◆ Restr. Fiecare dintre cele două laturi lungi ale acestei construcții (având cea mai bună vizibilitate). *Avem locuri la tribuna oficială.* ◆ (*sport*) Construcții anexe ale terenurilor de sport, destinate spectatorilor. *Suporterii echipei de fotbal asaltează tribunele.* ◆ Meton. Public care ocupă tribunele. *Tribuna, entuziasmată, se ridică în picioare aplaudînd.* **2** Platformă înălțată, fixă sau mobilă, pe care stau oratorii în timpul expunerii discursului. *Omul politic vorbește de la o tribună improvizată.* ◆ Fig. Centru de răspîndire a unei idei, a unei teorii etc. *Blajul a fost o tribună* (RUSSO). **3** (*arhit.*) Balcon situat deasupra navelor laterale ale unei biserici; emporă. <> *Tribuna orgii* = balcon rezervat orgii sau (și) corului, mai ales în biserica catolică sau reformată. • pl. *-e.* /<fr. ***tribune***, it. ***tribuna.***

tribuniciăn, -ă *adj.* (*ist.*) Care aparține tribunului, care se referă la tribun. • sil. *-ci-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***tribunitien***; cf. lat. *tribunicĭus, -a, -um.*

tribuníciu, -ie *adj.* (*ist.; înv.*) Tribunician. • pl. *-cii.* /<lat. ***tribunicĭus, -ii.***

tribút *s.n.* **1** Obligație (în bani) pe care o putere cuceritoare o impunea unui popor învins și supus și care se plătea la date fixe. *Padișahul... m-a trimis la tine, Să-i plătești tributul ce i se cuvine!* (TOPÎR.). <> Expr. *A-și da* (sau *a-și aduce*) *tributul* = a contribui (din considerente morale, adesea prin sacrificii) la o acțiune. *A plăti tributul morții* (sau *naturii*) = a muri. <> Fig. *În fiecare seară trebuie, înainte de culcare, să-i plătesc tributul de basme* (BRĂT.). ◆ (*în antic. și în Ev. Med.*) Impozit plătit de către provinciile împăraților. **2** (*fam.*) Impozit sau taxă a cetățenilor către stat. • pl. *-uri.* /<lat. ***tribūtum, -i*** „dare, impozit", fr. ***tribut.***

tributál, -ă *adj.* Care se referă la tribut. <> *Mod de producție tributal* = (*mai ales la anumite popoare din Asia și Africa*) mod de producție bazat pe exploatare, apărut în condițiile în care descompunerea comunei primitive a fost urmată de forma patriarhală a robiei. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***tributale.***

tributár, -ă *adj., s.m.* I *adj.* **1** (*mai ales despre țări, popoare*) Care plătește tribut. ◆ Ext. Care este dependent, supus (din punct de vedere economic). *Pentru cereale..., Portugalia era tributară străinătății* (OȚETEA). <> (*subst.*) *Era... fiu al unui excelent soldat, al unui tributar model* (IORGA). <> Fig. *Tributarii mei, politicieni și oameni de afaceri, vor fi veseli că îi voi înzestra cu cîte un arbore genealogic* (VIN.). **2** Fig. Care datorează ceva cuiva; care este dependent, supus unei cauze, unei idei etc. *E o lucrare modestă, încă tributară comediei dell'arte* (PER.). **3** (*despre cursuri de apă*) Care se varsă într-un curs de apă mai mare, într-un lac sau în mare. II *s.m.* (*înv.*) Reprezentant al unei instituții, al unui stat etc., însărcinat cu strîngerea tributului. • pl. *-i, -e.* și (*înv.*) *tributáriu, -ie adj.* /<fr. ***tributaire***, lat. ***tributarĭus, -a, -um.***

tributăriu, -ie *adj.* v. tributar.

tricamerál, -ă *adj.* (*zool.; la batracieni; despre inimă*) Care are două atrii și un ventricul. • pl. *-i, -e.* /***tri¹-*** *+* ***cameral.***

tricapél, -ă *adj.* (*înv.*) *Hîrtie tricapel* (sau *tricapelă*) = hîrtie de calitate superioară, care avea ca filigran trei pălării. • pl. *-i, -e.* /<it. ***tre cappelli.***

tricapsulár, -ă *adj.* (*bot.; despre fructe*) Care are trei capsule. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***tricapsulaire.***

tricarboxílic *adj.* (*chim.; despre acizii carboxilici*) Care au trei grupări carboxil în moleculă. • pl. *-ci.* /<engl. ***tricarboxylic.***

tricarpelár, -ă *adj.* (*bot.; despre ginecee*) Care are trei carpele. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***tricarpellaire.***

tricău *s.n.* v. tricou.

tricefál, -ă *adj.* **1** (*despre feți, animale*) Care are trei capete. *Șarpele tricefal se pregătea să înghită un dragon* (E. BAR.). **2** Fig. Care are trei conducători. *Biserică tricefală.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***tricéphale***; cf. gr. *τρι-* „cu trei", *κεφαλή* „cap".

tricentenár, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* Care durează de trei sute de ani. **2** *s.n.* Al treilea centenar. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***tricentenaire.***

tricéntric, -ă *adj.* (*biol.; despre cromozomi*) Care are trei centromeri. • pl. *-ci, -ce.* /***tri¹-*** *+* ***centric.***

tríceps *s.m.* (*anat.*) Mușchi care, la una dintre extremități, se prinde de os prin trei ligamente unite într-un singur tendon. <> *Triceps sural* v. sural. • pl. *m. -și, n. -uri.* /<fr. ***triceps***, lat. ***triceps, -cipitis.***

tricerátops *s.m.* (*paleon.; la pl.*) Gen de reptile fosile, dinozauriene, din cretacicul superior, erbivore, lungi de 6-8 m, cu craniul înconjurat, în regiunea posterioară inferioară, de un guler alcătuit din plăci cornoase, cu două coarne deasupra orbitelor și cu o protuberanță nazală (*Triceratops*); (*și la sg.*) animal care făcea parte din acest gen. • pl. *-și.* /<fr. ***tricératops***; cf. gr. *τρι-* „trei", *κέρας, -ατος* „corn", *ὤψ* „vedere".

trichél *s.n.* v. tricher.

trichér *s.n.* (*bis.*) Sfeșnic pentru trei lumînări (întrebuințat de arhierei în timpul oficierii slujbei). • pl. *-e, -uri.* și ***trichél*** (*înv.*) ***trichériu*** *s.n., trichírie s.f.* /<ngr. ***τρικέρι.***

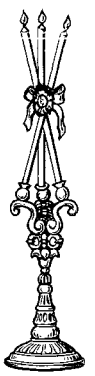

tricher

trichériu *s.n.* v. tricher.

trichiázǎ *s.f.* (*med.*) Inflamație permanentă a conjunctivei din cauza frecării și iritării globului ocular de către genele crescute anormal de lungi, deviate spre cornee. • sil. *-chi-a-.* pl. *-e.* /<fr. ***trichiasis***, lat. ***trichiasis***; cf. gr. *τριχίασις.*

trichínă *s.f.* (*zool.*) Vierme nematelmint parazit care trăiește în intestinul șobolanilor, al porcilor, al urșilor etc. sau închistat în mușchii acestor animale, putînd trece și la om, prin consumarea cărnii de porc infestate (*Trichinella spiralis*); trichinelă. • pl. *-e.* /<fr. ***trichine***; cf. lat. *trichina.*

trichinélă *s.f.* (*zool.*) Trichină (*Trichinella spiralis*). • pl. *-e.* /<lat. ***trichinella.***

trichinelózǎ *s.f.* (*med., med. vet.*) Boală parazitară gravă, comună omului și unor animale, provocată de trichină și care se manifestă prin tulburări digestive, febră, dureri musculare etc.; trichinoză. • pl. *-e.* /<fr., engl. ***trichinellose.***

trichinós, -oásǎ *adj.* (*med. vet.; despre animale*) Care este infestat cu trichină. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***trichineux.***

trichinózǎ *s.f.* (*med., med. vet.*) Trichineloză. • pl. *-e.* /<fr. ***trichinose.***

trichírie *s.f.* v. tricher.

trichítǎ *s.f.* (*mineral.*) Grup de cristale fine aciculare. • pl. *-e.* /<fr. ***trichite.***

trichotomíe *s.f.* v. trihotomie.

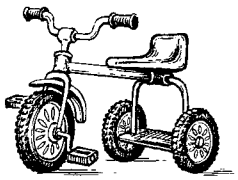

tricicletă

triciclétă *s.f.* Vehicul (pentru copii) cu trei roți dispuse pe două osii paralele, care este pus în mișcare cu ajutorul unor pedale asemănătoare cu cele ale bicicletei; triciclu. • pl. *-e.* /de la ***triciclu***, după *bicicletă.*

tricíclu *s.n., adj.* **1** *s.n.* Tricicletă. **2** *adj.* (*despre aterizoare, velocipede*) Care are trei roți. • pl. *-uri, -e.* /<fr. ***tricycle.***

tricipitál, -ă *adj.* (*anat.*) Care aparține tricepsului, care se referă la triceps. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***tricipital***.

tríclă *s.f.* (*reg.; la car, la căruță etc.*) Orcic. • pl. *-e.* /etimol. nec.

tríclet *adj.* v. treclet.

triclínic *adj.* (*mineral.*) *Sistem triclinic* = sistem cristalin care cuprinde toate formele cristaline ce se raportează la trei axe de referință asimetrice și înclinate una față de alta. • pl. *-ce.* /<fr. ***triclinique***; cf. gr. *κλίνω* „a înclina".

triclínion *s.n.* v. tricliniu.

triclíniu *s.n.* (*arhit.*) **1** (*în antic. romană*) Încăpere a casei în care se mînca (și care cuprindea trei paturi așezate de-a lungul a trei laturi ale unei mese). ◆ Ext. Sufragerie. **2** (*în bazilicile creștine*) Sală anexă clădirii principale, în care se primeau pelerinii sau în care se celebrau diverse ceremonii. • pl. *-ii.* și *triclínium, triclínion s.n.* /<lat. ***triclinĭum, -ii***, gr. ***τρικλίνιον*** <gr. *κλίνη* „pat".

triclínium *s.n.* v. tricliniu.

tricloretilénă *s.f.* (*chim.*) Derivat clorurat al etilenei, lichid incolor, cu miros de cloroform, solubil în apă, neinflamabil, toxic în stare de vapori, utilizat ca solvent, ca agent frigorific etc. • /<fr. ***trichloréthylène***.

triclormetán *s.n.* (*chim.*) Cloroform. • /<fr. ***trichlorométane***.

triclorurát, -ă *adj.* (*chim.; despre substanțe, compuși, molecule*) În structura căruia s-au introdus, prin clorurare, trei atomi de clor. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***trichloruré***.

triclorúră *s.f.* (*chim.*) Compus chimic care conține trei atomi de clor în moleculă. • pl. *-uri.* /<fr. ***trichlorure***.

trico[1]- Elem. de compunere „păr, pilozitate"; „cil, flagel". • /<fr. ***tricho-***; cf. gr. *θρίξ, τριχός* „fir de păr".

tricó[2] *s.n.* v. tricou.

tricobezoár *s.n* (*biol.*) Bezoar format în stomacul unor animale care se ling cînd năpîrlesc ori al unor bolnavi psihic care au obiceiul de a-și mînca părul. • /<fr. ***trichobézoard***.

tricoblást *s.n.* (*biol.*) **1** Idioblast deosebit ca formă și ramificație. **2** Celulă a epidermei vegetale care dă naștere perilor absorbanți. • /<fr. ***trichoblaste***.

tricocárp, -ă *adj.* (*bot.; despre anumiți arbori sau arbuști*) Care are fructele păroase. • pl. *-i, -e.* /<lat. șt. ***trichocarpus, -a, -um***.

tricocaúl, -ă *adj.* (*bot.; despre anumite plante*) Care are tulpina păroasă. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***trichocaulis***.

tricocefál *s.m.* (*zool.*) Vierme nematod parazit, lung de 3-5 cm, care trăiește în intestinul gros al omului infestat și al calului, hrănindu-se cu sîngele acestora, provocînd boala numită tricocefaloză (*Trichuris trichiura*). • pl. *-i.* /<fr. ***trichocéphale***; cf. gr. *κεφαλή* „cap".

tricocefalóză *s.f.* (*med., med. vet.*) Boală parazitară, comună omului și unor animale, provocată de tricocefali, care se manifestă prin anemie, enterită, unele tulburări nervoase etc. • /<fr. ***trichocéphalose***.

tricoclazíe *s.f.* (*psih.*) Rupere a firelor de păr, gest reflex survenit (în special) în urma unei traume. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***trichoclasie***.

tricofíl, -ă *adj.* (*bot.; despre unele plante*) Care are frunzele păroase. • pl. *-i, -e.* /<lat. șt. ***tricophyllus, -a, -um***.

tricofíte *s.f. pl.* (*bot.*) Numele generic pentru plantele tricofile. • /<fr. ***trichophytes***.

tricofític, -ă *adj.* (*med. vet.*) Care ține de tricofiție, care se referă la tricofiție. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***trichophytique***.

tricofitídă *s.f.* (*med. vet.*) Erupție secundară cu aspect variabil, la bolnavii cu tricofiție. • /<fr. ***trichophitide***.

tricofitínă *s.f.* (*farm.*) Extract din culturile de tricofiton, folosit în diagnosticări sau în scop terapeutic. • /<fr. ***tricophitine***.

tricofitón *s.n.* (*bot.*) Gen de ciuperci parazite, dermatofite, care provoacă îmbolnăvirea pielii capului (*Trichophyton*). • /<fr. ***trichophyton***.

tricofiție *s.f.* (*med. vet.*) Boală de piele la taurine, la cabaline și la cîini (transmisibilă la om), provocată de o ciupercă din genul tricofiton, caracterizată prin căderea părului și formarea de cruste și plăgi. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***trichophytie***.

tricofobíe *s.f.* (*psih.*) Teamă patologică de păr. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***trichophobie***.

tricolíci *s.n.* v. pricolici.

tricologíe *s.f.* (*med.*) Disciplină medicală care se ocupă cu studiul structurii, funcțiilor și bolilor părului. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***trichologie***.

tricolór, -ă *adj., s.m, s.n.* **1** *adj.* Care are trei culori, în trei culori. *Afișe albe, tăiate în diagonală de o bandă tricoloră* (CE. PETR.). **2** *s.n.* Drapel cu trei culori. ◆ Spec. Drapelul românesc. *Recunoscu tricolorul românesc fluturînd în port* (BART). **3** *s.m.* (*sport; la pl.*) Echipă reprezentativă românească din diverse ramuri de sport. ◆ Sportiv component al echipei naționale. *Tricolorii au susținut joi meciul cu echipa Olandei.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***tricolore***, lat. ***tricŏlor, -oris***.

tricóm *s.m.* (*bot.*) Perișor, solz crescut pe epiderma unor plante. pl. *-i.* • /<fr. ***trichome***.

tricomaníe *s.f.* (*psih.*) Tic, în unele nevroze, care constă în trecerea repetată a mîinii prin păr (sau prin barbă). • g.-d. *-iei.* /<fr. ***trichomanie***.

tricomicóză *s.f.* (*med.*) Boală parazitară a părului, provocată de anumite ciuperci microscopice. • /<fr. ***trichomycose***.

tricomónas *s.m.* (*zool.*) Gen de protozoare flagelate, cu corpul piriform, parazite la oameni (*Trichomonas vaginalis, Trichomonas intestinalis*), la taurine (*Trichomonas foetus*), la păsări (*Trichomonas columbae*), care provoacă boala numită tricomonoză. • /<fr. ***trichomonas***.

tricomonáză *s.f.* v. tricomonoză.

tricomonóză *s.f.* (*med., med. vet.*) Nume generic dat unor boli comune omului și animalelor provocate de tricomonas, care se caracterizează prin iritarea mucoasei intestinale, determinînd avorturi, sterilitate, infecții etc. • pl. *-e.* și *tricomonáză s.f.* /<fr. ***trichomonose, trichomonase***.

tricónc *s.n.* (*arhit.*) Plan de biserică în care sînt înscrise trei abside opuse intrării (absida altarului pe axa principală și două abside laterale, de o parte și de alta a naosului), racordate între ele prin intermediul unui dreptunghi. • pl. *-uri.* /<fr. ***triconque***; cf. gr. *κόγχος* „cochilie".

tricopatíe *s.f.* (*med.*) Denumire generică pentru bolile părului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***trichopathie***.

tricopetál, -ă *adj.* (*bot.; despre flori*) Care are petalele păroase. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***trichopétale***.

tricoptéră *s.f.* (*entom.; la pl.*) Ordin de insecte cu aripile mari, acoperite cu peri sau cu solzi mici, ale căror larve trăiesc în apă și își construiesc un fel de căsuțe, cilindrice sau conice, din resturi vegetale, nisip și pietricele (*Trichopteryx*); (*și la sg.*) insectă care face parte din acest ordin. • pl. *-e.* /<fr. ***trichoptères***.

tricoptilóză *s.f.* (*med.*) Afecțiune a părului, care se usucă, devenind casant. • /<fr. ***trichoptilose***; cf. gr. *πτίλον* „puf".

tricórd *s.n.* (*muz.*) Scară diatonică din trei trepte, limitată într-un interval de terță sau de cvartă. • pl. *-uri.* /<fr. ***tricorde***.

tricórn *s.n., s.m.* **1** *s.n.* Pălărie bărbătească cu borurile îndoite în trei colțuri, care se purta în trecut (mai ales în armata franceză din sec. 17-18). **2** *s.m.* (*în basme, legende etc.*) Animal fabulos cu trei coarne. • pl. *n. -uri, m. -i.* /<fr. ***tricorne***; cf. lat. *tricornis* „cu trei coarne".

tricosepál, -ă *adj.* (*bot.; despre flori*) Care are sepalele păroase. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***trichosépale***.

tricospérm, -ă *adj.* (*bot.; despre fructe*) Care are semințele păroase. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***trichospemus***.

tricót *s.n.* (*ind. text.*) **1** Împletitură obținută prin formarea de ochiuri din fire textile și prin înlănțuirea lor; (*înv.*) tricou. ◆ Ext. Produs textil obținut prin acest procedeu. **2** Obiect de îmbrăcăminte făcut din aceast material. • pl. *-uri.* /<fr. ***tricot***, germ. ***Trikot***.

tricotá *vb. I. tr.* (*ind. text.; compl. indică fire de lînă, de bumbac etc.*) A transforma (manual sau mecanic) în tricot. ◆ Ext. A confecționa obiecte (de îmbrăcăminte) prin împletirea în ochiuri a unor fire textile. ◇ *Mașină de tricotat* = mașină pentru efectuarea tricotajelor sau a tricoturilor, alcătuită dintr-un mecanism de formare a ochiurilor și din dispozitive de antrenare și de transmitere a mișcărilor; tricoteză. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***tricoter***.

tricotáj *s.n.* (*ind. text.*) **1** Tricotare, tricotat. **2** Produs de îmbrăcăminte obținut la mașina de tricotat sau confecționat din tricot. • pl. *-e.* /<fr. ***tricotage***.

tricotáre *s.f.* Acțiunea de *a tricota* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***tricota***.

tricotășă *adj., s.f.* (*reg.*) (Femeie) care tricotează. • pl. *-e.* /***tricota*** + *-așă*.

tricotát *s.n.* Faptul de *a tricota*. • /v. ***tricota***.

tricotér, -ă *s.m., s.f.* (*ind. text.*) Muncitor calificat care lucrează la mașina de tricotat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***tricoteur***.

tricotéză *s.f.* (*ind. text.*) **1** Mașină de tricotat. **2** Femeie care tricotează (manual sau mecanic). • pl. *-e.* /<fr. ***tricoteuse***.

tricotilomaníe *s.f.* (*psih.*) Tic, mai ales la copii, care constă în răsucirea unor smocuri de păr de pe cap. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***trichotillomanie***; cf. gr. *τίλλω* „a epila".

tricotín *s.n.* (*ind. text.*) Țesătură specială folosită pentru taioare și mantouri. • și *tricotínă s.f.* /<fr. ***tricotine***.

tricotínă *s.f.* v. tricotin.

tricotómic, -ă *adj.* v. trihotomic.

tricotomíe *s.f.* v. trihotomie.

tricóu *s.n.* (*ind. text.*) **1** Obiect de îmbrăcăminte din tricot de bumbac sau de lînă, care acoperă jumătatea de sus a corpului și care se poartă ca o cămașă sau ca un maiou. *Mi-am cumpărat un tricou de firmă.* ◇ (*sport; în ciclism*) *Tricou galben* = tricou de culoare galbenă pe care îl poartă, pe parcursul unei etape a cursei, cîștigătorul etapei precedente, pentru a fi ușor remarcat. **2** (*înv.*) Tricot. • pl. *-uri.* și *tricó*, (*pop.*) *tricău s.n.* /<fr. ***tricot***; cf. magh. *trikó*, germ. *stricken*.

tricózā *s.f.* (*med.*) Denumire generică pentru bolile și anomaliile părului. • pl. *-e.* /<fr. ***trichose***.

tricozénie *s.f.* (*reg.; mai ales la pl.*) **1** Prostie, nebunie; strengărie. *Copilul se ține de tricozenii.* **2** Vorbă fără înțeles, lipsită de seriozitate. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /etimol. nec.

tricrezilfosfāt *s.m.* (*chim.*) Lichid incolor, inodor, neinflamabil, obținut prin reacția crezolului asupra oxiclorurii de fosfor, folosit ca plastifiant la fabricarea materialelor plastice. • /<fr. ***tricrésylphosphate***.

tricroísm *s.n.* (*fiz.*) Fenomen produs de un corp care prezintă trei culori distribuite diferit. • sil. *-cro-ism.* /<fr. ***trichroïsme***.

tricróm, -ă *adj.* (*fiz.*) Care este obținut prin tricromie; tricromic. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***trichrome***.

tricromāt, -ă *adj.* (*despre ochi*) Care prezintă tricromatism. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***trichromate***.

tricromátic, -ă *adj.* Care se referă la cele trei culori fundamentale (verde, albastru, roșu) sau la sistemul tricromatic. ◇ (*fiz.*) *Sistemul tricromatic* = sistem de reprezentare a culorilor, care se bazează pe faptul experimental că orice culoare poate fi reprodusă prin amestecul a trei culori fundamentale, mereu aceleași, și care trebuie astfel alese încît nici una să nu poată fi reprodusă prin amestecul celorlalte două. • pl. *-ci, -ce.* /***tri***[1]*-* + ***cromatic***; cf. fr. *trickromatique*.

tricromatísm *s.n.* Capacitatea normală a ochiului de a percepe cele trei culori fundamentale, albastru, verde și roșu, din combinarea cărora rezultă toate celelalte (conform teoriei tricromatice a lui Th. Young). • /<fr. ***trichromatisme***.

tricromazíe *s.f.* (*med.*) Percepere defectuoasă, incompletă, a celor trei culori fundamentale. • g.-d. *-iei.* /după *dicromazie*.

tricrómic, -ă *adj.* Tricrom. • pl. *-ci, -ce.* /<engl. ***trichromic***.

tricromíe *s.f.* (*fotogr.*) Ansamblu de procedee fotochimice de reproducere, constînd în descompunerea originalului în trei copii corespunzătoare celor trei culori fundamentale, realizîndu-se trei clișee, care, tipărite succesiv, dau, prin suprapunere, imaginea policromă a originalului. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***trichromie***.

trícter *s.n.* v. trihtăr.

trictrác *s.n.* (*ieșit din uz*) **1** Jocul de table. ◆ Partidă dintr-un astfel de joc. *Luăm paharul de vin după masă? Facem un tric-trac* (CA. PETR.). ◆ Tablă pe care se joacă trictrac. **2** Zgomot produs de mișcarea pieselor la unele jocuri (domino, table). *Mirosul tutunului, eternul trictrac al jucătorilor de domino făcea un efect deosebit asupra simțurilor mele* (EMIN.). • scris și *tric-trac.* pl. *-uri.* /<fr. ***trictrac***.

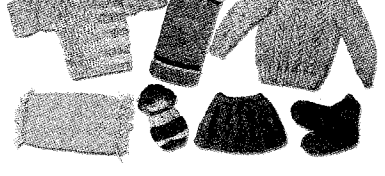

tricotaje (2)

tricuspíd, -ă *adj., s.n.* (*anat.*) **I** *adj.* **1** Care are trei vîrfuri. **2** *Valvulă tricuspidă* = valvulă a inimii care închide orificiul dintre atriul şi ventriculul drept. **II** *s.n.* Măsea cu trei rădăcini. • pl. *-izi, - ide.* /<fr. ***tricuspide***; cf. lat. *cuspis, -idis* „lance".

tricuspidíță *s.f.* (*med.*) Inflamaţie a valvulei tricuspide. • pl. *-e.* /<fr. ***tricuspidite***.

tridácna *s.f.* (*zool.*) Moluscă lamelibranhiată uriaşă, ale cărei valve au deschizăturile ondulate, formînd lamele imbricate (*Tridacna*). • /<fr. ***tridacne***; cf. gr. *τρίδακνος* „muşcat de trei ori".

tridactíl, -ă *adj.* (*despre unele animale*) Care are trei degete. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***tridactyle***.

tridegetát, -ă *adj.* (*despre anumite specii de păsări*) Care are picioarele cu trei degete. • pl. *-ţi, -te.* /***tri***¹*-* + ***deget*** + *-at*.

tridént *s.n.* **1** (*în mit. greacă şi romană*) Furcă (mare) cu trei dinţi, considerată ca simbol al puterii lui Poseidon (Neptun), zeul mării. *Înfuriat, Neptun ridică Tridentul ruginit şi greu* (CĂL.). **2** (*mar.*) Obiect marinăresc în formă de furcă cu trei braţe. • pl. *-e,* (*pop.*) *-uri.* şi (*înv.*) *tridínt s.n., tridínte, tridínţ s.m.* /<fr. ***trident***, lat. ***trĭdens, -ntis*** „cu trei dinţi".

trident (1)

tridérmic, -ă *adj.* (*biol.*) Care posedă toate trei păturile germinale ale embrionului. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***tridermique***.

tridimensionái, -ă *adj.* Care are trei dimensiuni. • sil. *-si-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***tridimensionnel***.

tridimensionalitáte *s.f.* Însuşirea de a fi tridimensional. • sil. *-si-o-.* /***tridimensional*** + *-itate*; cf. it. *tridimensionalità*, engl. *tridimensionality*.

tridimít *s.n.* (*mineral.*) Silice naturală poliformă, de culoare albă sau gălbuie şi sticloasă, fiind, uneori, un constituent al rocilor efuzive acide recente. • /<fr. ***tridymite***, germ. ***Tridymit***.

tridinám, -ă *adj.* (*bot.; despre androcee*) Care este format din şase stamine, dintre care trei sînt mai lungi. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***tridyname***.

tridínt *s.n.* v. trident.

tridínte *s.m.* v. trident.

tridínţ[1] *s.m.* (*reg.*) **1** (*pesc.*) Unealtă de forma unei furci cu mai multe braţe care au la capete cîrlige asemănătoare cu cele de la undiţă. **2** (*bot.*) Îngerea (*Selinum carvifolia*). • pl. *-i.* /***tri***² + ***dinţi***.

tridínţ[2] *s.m.* v. trident.

tridrăhmă *s.f.* Monedă de argint greco-macedoneană, valorînd trei drahme. • pl. *-e.* /<gr. *τρίδραχμον*.

tridreptúnghi *s.n.* (*mat.*) Triedru dreptunghic. • pl. *-uri.* /***tri***¹*-* + ***dreptunghi***.

triédru *s.n., adj.* **1** *s.n.* (*geom.*) Figură din spaţiu formată din trei semidrepte concurente care se află în planuri diferite. ◇ *Triedru dreptunghic* = triedru pentru care cele trei semidrepte sînt perpendiculare două cîte două. **2** *adj.* (*mat.*) Care are trei feţe plane. • sil. *tri-e-.* pl. *-e.* /<fr. ***trièdre***.

triemimér, -ă *adj.* (*vers.; despre cezuri*) Care se găseşte după a treia jumătate de picior sau după un picior şi jumătate, în hexametri. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***triémimère***.

trienál, -ă *adj., s.f.* **I 1** *adj.* Care durează trei ani; trisanual. ◆ Care este ales, numit pe trei ani. **2** Care are loc din trei în trei ani. **3** Care are nevoie de trei ani pentru a se termina sau a se dezvolta complet. **II** *s.f.* **1** Festival, expoziţie care se organizează o dată la trei ani. **2** (*polit.*) Convenţie interstatală semnată de trei ţări. • sil. *tri-e-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***triennal***; cf. lat. *triennalis, -e*.

trienár *s.m.* (*pop.*) Cal de trei ani. • sil. *tri-e-.* pl. *-i.* /cf. *trienal*.

trienát *s.n.* (*înv.*) Trieniu. • sil. *tri-e-.* pl. *-e, -uri.* /<fr. ***triennat***.

trienchemí *vb. IV.* v. trincăni.

triéniu *s.n.* (*înv.*) Interval de trei ani; (*înv.*) trienat. • sil. *tri-e-.* pl. *-ii.* /<lat. ***triennĭum, -ii***.

tríer[1] *s.n.* v. trior.

tríer[2] *s.m.* v. trierei.

tríer[3] *s.n.* v. treier.

triérá[1] *vb. I.* v. trior.

triéră[2] *vb. I.* v. triora.

triérare *s.f.* v. treierare.

triérárh *s.m.* (*milit.; în antic.*) Comandant al unei triere. • pl. *-i.* /<fr. ***triérarque***; cf. gr. *τριήραρχος*.

triérát *s.n.* v. treierat.

trieraulét *s.m.* (*în antic.*) Cîntăreţ din flaut care imprima ritmul vîslaşilor pe o trieră. • pl. *-ţi.* /<fr. ***triéraulète***; cf. gr. ***τριηραύλης***.

triéră *s.f.* (*mar.; în Grecia antică*) Trireme. • sil. *tri-e-.* pl. *-e.* /<fr. ***trière***, lat. ***trieris, -is***; cf. gr. *τριήρης*.

triérătoare *s.f.* v. treierător.

triérátor, -oáre *s.m., s.f.* v. treierător.

triérátóriu, -oáre *s.m., s.f.* v. treierător.

triére *s.f.* Acţiunea de *a tria* şi rezultatul ei; selecţionare, alegere. *Trierea chitanţelor vechi îmi ia mult timp.* ◇ *Cocoaşă de triere* v. cocoaşă. • pl. *-i.* /v. ***tria***.

trieréi *s.m. pl.* (*bot.; reg.*) **1** Trei-răi (*Hepatica nobilis*). **2** Pochivnic (*Asarum europaeum*). **3** (şi *trierei-de-munte*) Sisinei-de-munte (*Pulsatilla alba*). • şi *treieréi s.m. pl., tríer s.m.* /cf. *trei-răi*, v. rău.

trierí *vb. IV.* v. triora.

trieríş *s.n.* v. treieriş.

triestér *s.m.* (*chim.*) Compus chimic care posedă trei funcţii ester. • /<fr. ***triester***.

trietaját, -ă *adj.* (*despre clădiri*) Care este alcătuit din trei etaje. • pl. *-ţi, -te.* /***tri***¹*-* + ***etajat***.

trietanolamínă *s.f.* (*chim.*) Aminoalcool, lichid uleios, incolor, solubil în apă, alcool şi cloroform, care se întrebuinţează la prepararea unor emulgatori, a unor agenţi de înmuiere etc. • /***tri***¹*-* + ***etanol*** + ***amină***.

trieterídá *s.f.* **1** Perioadă de trei ani în calendarul grecesc. **2** (*la pl.*) Sărbători în cinstea zeului Bachus, care se celebrau din trei în trei ani în Tracia şi în Beoţia. • pl. *-e.* /<fr. ***triétéride***; cf. gr. *τριετηρίς*.

trietilalumíniu *s.n.* (*chim.*) Compus organometalic al aluminiului, folosit drept agent de alchilare şi la obţinerea de catalizatori de polimerizare. • /<fr. ***triéthylaluminium***.

trif *adj.invar.* (*despre mîncăruri*) Care nu este pregătit după ritual. • /<ebr. ***trefa***.

trifalangíe *s.f.* (*anat.*) Prezenţă a a trei falange la degetul mare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<engl. ***triphalangia***.

trifazát, -ă *adj.* **1** (*electr.; despre circuite de curent alternativ*) Care este alcătuit din trei circuite interdependente, ale căror tensiuni sînt simetric defazate între ele (diferenţele de fază fiind egale cu 2 p/3). **2** (*electr.; despre generatoare, transformatoare sau receptoare*) Care funcţionează în curent electric alternativ trifazat. **3** (*despre sisteme fizico-chimice*) Care are trei faze; trifazic. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***triphasé***.

trifázic, -ă *adj.* (*despre sisteme fizico-chimice*) Trifazat. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***triphasique***; cf. *trifazat*.

trifălí *vb. IV.* v. trufăli.

trifălóg *s.n.* v. terfelog.

trifăşág *s.n.* v. trufăşag.

trifelurít, -ă *adj.* (*înv.*) Care este de trei feluri. • pl. *-ţi, -te.* /***tri***² + ***felurit***.

trifenilmetán *s.n.* (*chim.*) Hidrocarbură aromatică derivată din metan, utilizată în industria coloranţilor. • /<fr. ***triphénylméthane***.

trifíd, -ă *adj.* (*bot.; despre frunze, petale*) Care este împărţit sau despicat în trei părţi, pînă la mijlocul lungimii sau lăţimii sale. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***trifide***; cf. lat. *trifĭdus, -a, -um*.

trifíl, -ă *adj.* (*bot.*) Care are trei frunze sau foliole; cu frunzele grupate cîte trei. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***triphylle***.

trifilár, -ă *adj.* (*mec.; despre suspensii*) Care are trei fire paralele. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***triphyllaire***.

trifluorúră *s.f.* (*chim.*) Compus chimic care conţine trei atomi de fluor în moleculă. • sil. *-flu-o-.* pl. *-i.* /<fr. ***trifluorure***.

trifní *vb. IV.* v. trifui.

trifnít, -ă *adj.* (*despre oameni*) **1** Care se îmbată uşor. **2** (*reg.*) Care este smintit, ţicnit. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***trifni***.

trifói *s.m., s.n.* (*bot.*) **1** *s.m.* Nume dat mai multor specii de plante din familia leguminoaselor, cu frunzele trifoliate şi cu florile strînse în inflorescenţe globuloase, divers colorate, dintre care unele se cultivă ca plante furajere (*Trifolium*): *a*) (şi *trifoi roşu*) plantă erbacee, cu frunzele alcătuite din trei foliole, cu florile purpurii, aşezate cîte două în vîrful tulpinii (*Trifolium alpestre*); *b*) (şi *trifoi-ieptresc, trifoi sălbatic*) papanaşi (*Trifolium arvense*); *c*) (şi *trifoi galben*) trifoiaş (*Trifolium campestre*); *d*) (şi *trifoi roşu, reg., trifoi turcesc, trifoi sălbatec, trifoiul calului*) plantă erbacee perenă, cu lăstari de 70-100 cm înălţime şi cu florile purpurii, cultivată ca plantă furajeră de calitate superioară, în zonele cu un climat umed şi răcoros (*Trifolium pratense*); *e*) (şi *trifoi alb, trifoi mare alb, trifoi mărunt*) plantă erbacee perenă, cu lăstarii culcaţi şi cu florile albe, cultivată ca plantă furajeră (*Trifolium repens*); trifoiaş alb; *f*) (şi, *reg., trifoi frîncesc, trifoi unguresc, tîrfoi mare, trifoi pe şapte ani*) lucernă (*Medicago sativa*); *g*) (şi *trifoi mărunt*) plantă erbacee anuală, cu inflorescenţa mică, globuloasă şi florile galbene (*Medicago lupulina*); trifoiaş mărunt; *h*) (şi *trifoi sălbatec*) culbeceasă (*Medicago falcata*); *i*) (şi *trifoi turcesc, trifoi ispănesc*) sparcetă (*Onobrychis viciaefolia*). ◇ Compuse: (*reg.*) *trifoi-amar* (sau *-de-lac, -de-baltă*) = trifoişte (*Menyanthes trifoliata*); *trifoiul-caprelor* (sau *-sălbatec*) = sulniţică (*Dorycnium herbaceum* şi *germanicum*); *trifoiul-caprelor* (sau *-căpresc*) = sunătoare (*Hypericum maculatum*); *trifoi-mare* = *a*) sulfină (*Melilotus officinalis* şi *albus*); *b*) molotru (*Trigonella procumbens*); *trifoi-măcriş* (sau *-acru, -ieptresc*) = măcriş (*Oxalis acetosella*); *trifoiul-raculuí* (sau *-galben*) = vătămătoare (*Anthyllis vulneraria*); *trifoi-de-apă* (sau *-amar*) = plutică (*Nymphoides peltata*); *trifoi-colţurat* = dungăţea (*Tetragonolobus purpureus* şi *Tetragonolobus Gussoni*). ◇ Fig. *Privirile i se opresc asupra unui trifoi de capete aplecate peste o farfurie de supă* (VIN.). ◆ Restr. Frunza acestor plante. **2** *s.m.* Restr. Seminţe de trifoi. **3** *s.n.* Colect. Loc semănat cu trifoi; trifoişte. • pl. *m. -oi, n. -oaie, -uri.* şi (*reg.*) *trîfói, tîrfói, tilifói s.m.* /lat. ***trifolĭum***.

trifoi roşu

trifoiáş *s.m.* (*bot.*) **1** Dim. al lui *trifoi*. ◇ (*reg.*) *Trifoiaş alb* = trifoi alb (*Trifolium repens*). *Trifoiaş galben* = trifoi mărunt (*Medicago lupulina*). *Trifoiaş sălbatic* = culbeceasă (*Medicago falcata*). **2** Plantă erbacee din familia leguminoaselor, cu lăstarii culcaţi, cu frunzele despicate în trei lobi şi cu florile galbene (*Trifolium campestre*); (*reg.*) trifoiţă. ◇ Compus: *trifoiaş-de-baltă* = plantă erbacee acvatică, cu frunzele alcătuite din patru foliole şi cu rădăcini care se fixează pe fundul apei (*Marsilea quadrifolia*). **3** Cunună-albă (*Campanula fenestrellata*). • sil. *-fo-iaş.* pl. *-i.* /***trifoi*** + *-aş*.

trifoiós *adj.* (*bot.*) *Măcriş trifoios* = măcriş care seamănă cu trifoiul (*Oxalis acetosella*). • sil. *-fo-ios.* /***trifoi*** + *-os*.

trifóişte *s.f.* **1** Loc semănat cu trifoi. **2** (*bot.*) Numele mai multor plante din familia leguminoaselor: *a*) (şi *trifoişte-de-baltă*) plantă erbacee cu frunzele compuse din trei foliole, cu florile albe-trandafirii, întrebuinţată în medicină ca tonic, febrifug şi antiscorbutic (*Menyanthes trifoliata*); trei-fraţi, trifoi-amar; *b*) (şi *trifoişte colţurată, trifoişte cornurată*) ghizdei (*Lotus corniculatus*); *c*) sovîrv (*Origanum vulgare*). • acc. şi *trifoişte*. pl. *-işti.* /***trifoi*** + *-işte*.

trifoíţă *s.f.* (*bot.; reg.*) Trifoiaş (*Trifolium campestre*). • pl. *-e.* /***trifoi*** + *-iţă*.

trifoliát, -ă *adj.* (*bot.; despre frunze*) Care este compus din trei foliole. • sil. *-li-at.* pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***trifolié***; cf. lat. *foliatus, -a, -um* „cu frunze".

trifoliéne *s.f. pl.* (*bot.*) Nume dat unor specii de plante din familia leguminoaselor, avînd ca tip trifoiul, cultivate pentru furaj. • sil. *-li-e-.* /cf. lat. şt. *Trifolium* „trifoi".

trifoliolát, -ă *adj.* **1** (*bot.; despre frunze compuse*) Care este alcătuit din trei foliole. **2** (*arhit.*) Care este construit în formă de trifoi. • sil. *-li-o-.* pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***trifoliolé***.

trifolióză *s.f.* (*med. vet.*) Boală toxică la oi, provocată de consumarea unei mari cantităţi de trifoi sau de alte leguminoase, care se manifestă prin stomatită, salivaţie şi prin inflamarea capului şi a membrelor. • sil. *-li-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***trifoliose***.

trifoi (1)

trifológiu *s.n.* v. trifoloi.
trifolói *s.n.* (*bis.*; *înv.*) Carte bisericească care cuprinde slujba sărbătorilor și a sfinților de peste an; antologhion. • pl. *-oaie.* și *trifológiu s.n.* /<slav. **трефологъ**; cf. gr. *τροπολόγιον*.
trifór, -ă *adj.* (*arhit.*; *despre deschideri*) Cu trei uși sau canaturi despărțite prin colonete. • pl. *-i, -e.* /<it. ***trifora***.
trifóriu *s.n.* (*arhit.*) Tribună îngustă, susținută de coloane subțiri, care înconjoară nava centrală în bazilicile romanice și gotice, deasupra nivelului navelor laterale. • pl. *-ii.* /<fr. ***triforium***.
trífter *s.n.* v. trihtăr.
trifthóng *s.n.* v. triftong.
triftóng *s.m.* (*fon.*) Emisie vocalică constituită din trei sunete (două semivocale și o vocală) pronunțate în aceeași silabă, cu o singură tensiune musculară. • scris și *trifthong.* pl. *-gi.* /<fr. ***triphtongue***.
tríftor *s.n.* v. trihtăr.
trifuí *vb. IV. refl.* (*reg.*; *despre oameni*) **1** A se îmbăta ușor, a se ameți. **2** A se sminti, a se țicni. • prez.ind. *-iesc.* și *trifní vb. IV.* /cf. germ. *triefen*.
trifurcá *vb. I. refl.* (*mai ales despre drumuri, artere etc.*) A se ramifica, a se împărți în trei. • prez.ind. pers. 3 *trifúrcă.* /<fr. ***trifurquer***.
trifurcáre *s.f.* Faptul de *a se trifurca*; trifurcație. • pl. *-ări.* /v. ***trifurca***.
trifurcát, -ă *adj.* (*bot.*) Care are trei ramuri, trei ramificații. <> Fig. *Scopul Soțiietății „Junimea" era trifurcat* (SB.). • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***trifurqué***.
trifurcáție *s.f.* Trifurcare. ◆ Concr. Locul unde se trifurcă un drum, o arteră etc. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***trifurcation***.
trigám, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care se căsătorește pentru a treia oară, fără ca în prealabil să fi desfăcut în mod legal celelalte două căsătorii. **2** *adj.* (*bot.*; *despre plante*) Care conține flori masculine, feminine și hermafrodite pe același individ. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***trigame***.
trigamíe *s.f.* **1** Situație în care se găsește o persoană trigamă. ◆ (*jur.*) Infracțiune comisă de o persoană trigamă. **2** (*bot.*) Stare în care se găsește o plantă trigamă. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***trigamie***.
trigemelár, -ă *adj.* Care are trei gemeni. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***trigémellaire***.
trigémen *adj., s.m.* (*med.*) **1** *adj. Nerv trigemen* = a cincea pereche de nervi cranieni, care asigură sensibilitatea feței și inervarea mușchilor maxilari inferiori. **2** *s.m. pl.* Tripleți. • pl. *-i.* /<it. ***trigemino***, lat. ***trigemĭnus, -a, -um*** „întreit"; cf. fr. *trijumeau*.
trigeminát, -ă *adj.* **1** Care este în număr de șase, dispus doi cîte doi. **2** (*med.*; *despre puls*) Al cărui ritm se compune din trei pulsații regulate urmate de o pauză. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***trigeminé***.
trigemimísm *s.n.* (*med.*) Tulburare a ritmului inimii, care prezintă un puls trigeminat. • /<fr. ***trigeminisme***.
trigger ['trigər] *s.n.* **1** (*biol.*) Factor declanșator al unui șir de acțiuni și reacții, de minimă contribuție energetică. **2** (*tehn.*) Triodă cu catod rece, folosită ca releu sau ca tub de amorsare. • pl. *-e.* /<engl. ***trigger***.
trigín, -ă *adj.* (*bot.*; *despre flori*) Care are trei pistiluri. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***trigyne***.
triglicerídă *s.f.* (*chim.*) Triester al glicerinei cu acizi grași, component principal al grăsimilor vegetale și animale. • pl. *-e.* /***tri***[1]- + ***gliceridă***; cf. fr. *triglyceride*.
triglíde *s.n. pl.* (*iht.*) Familie de pești osoși, având ca tip rîndunica-de-mare (*Triglidae*). • /<fr. ***triglides***; cf. gr. *τρίγλη* „pește marin".
triglíf *s.n.* (*arhit.*) Ornament al frizei templelor dorice, de forma unei plăci dreptunghiulare din piatră, ornată cu trei creste în relief, care separă metopele între ele. • pl. *-e.* și *triglífă s.f., trigríf s.n.* /<fr. ***triglyphe***; cf. gr. *τρίγλυφος* „de trei ori cizelat".
triglífă *s.f.* v. triglif.
triglós *adj.* (*lingv.*; *înv.*) Trilingv. *1 lexicon triglos* (DOC.). • /<ngr. ***τρίγλωσσος***.
trigón *s.n., adj.* **I** *s.n.* **1** (*culin.*) Preparat de patiserie, în formă de triunghi, făcut din foi de plăcintă și umplut cu nuci (muiate în sirop), carne etc. ◆ Prăjitură în formă de triunghi preparată din aluat franțuzesc umplut cu cremă de vanilie. **2** (*anat.*) *Trigon cerebral* = lamă de materie nervoasă, de formă triunghiulară, care (împreună cu corpul calos) face legătura între emisferele cerebrale; formix. **3** (*astron.*) Poziție a unei planete al cărei unghi pe distanța Pămînt – Soare (Lună) și Pămînt – planetă se ridică la 120°. **4** (*geom.*; *înv.*) Triunghi. **II** *adj.* Trigonal. • acc. și *trígon.* pl. *-oane,* (*pop.*) *-uri.* și (*înv.*) *tregón, trígonon s.n.* /<fr. ***trigone***, germ. ***Trigon[alschein]***; cf. gr. *τρίγωνον*.
trigonál, -ă *adj.* Triunghiular, în formă de trigon; (*înv.*) trigonicesc. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***trigonal***.
trigonicésc, -eáscă *adj.* (*înv.*) Trigonal. • pl. *-ești.* /***trigon*** + *-icesc*; cf. gr. *τριγωνικός*.
trigono- Elem. de compunere „triunghi, triunghiular". • /<fr. ***trigono-***; cf. gr. *τρίγωνος* „cu trei unghiuri".
trigonocefál *s.m.* (*zool.*; *la pl.*) Nume dat mai multor specii de șerpi veninoși, din familia viperelor, cu capul de formă triunghiulară, care trăiesc în Asia și în America; (*și la sg.*) șarpe din această specie. • pl. *-i.* /<fr. ***trigonocéphale***.
trigonocefalíe *s.f.* (*med.*) Malformație a craniului care devine triunghiular. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***trigonocéphalie***.
trigonométric, -ă *adj.* (*mat.*) Care aparține trigonometriei, care se referă la trigonometrie; de care se ocupă trigonometria. <> *Cerc trigonometric* = cerc cu raza egală cu unitatea și cu sensul de măsurare al arcelor invers aceluia al acelor ceasornicului. *Funcție trigonometrică* = fiecare dintre funcțiile sinus, cosinus, tangentă, cotangentă, secantă și cosecantă. *Ecuație trigonometrică* = ecuație în care necunoscutele figurează prin unele dintre funcțiile trigonometrice. *Relații trigonometrice* = relații în care intervin funcțiile trigonometrice. *Tabelă trigonometrică* = tabelă matematică în care sînt cuprinse valorile funcțiilor trigonometrice elementare pentru anumite argumente ale acestora. *Table trigonometrice* v. tablă. • pl. *-ci, -ce.* și (*înv.*) *trigonometricésc, -eáscă adj.* /<fr. ***trigonométrique***.
trigonometricésc, -eáscă *adj.* v. trigonometric.
trigonometricéște *adv.* (*mat.*; *înv.*) Conform cu procedeele folosite în trigonometrie. • /***trigonometrice*** + *-ește*.
trigonometríe *s.f.* (*mat.*) Ramură a matematicii elementare care se ocupă cu studiul proprietăților funcțiilor trigonometrice și al relațiilor dintre aceste funcții. <> *Trigonometrie plană* = capitol al trigonometriei care se ocupă cu studiul relațiilor trigonometrice care intervin între laturile și unghiurile triunghiurilor plane. (*înv.*) *Trigonometrie sferică* = capitol al trigonometriei care se ocupă cu studiul relațiilor dintre laturile și unghiurile triunghiurilor sferice. • g.-d. *-iei.* /<lat. șt. ***trigonometria***, fr. ***trigonométrie***; cf. gr. *τρίγωνον* „triunghi", *μέτρον* „măsură".
trigonométru *s.m.* (*mat.*; *înv.*) Persoană care se ocupă cu trigonometria. • pl. *-i.* /de la ***trigonometrie***, prin derivare regresivă.
trígonon *s.n.* v. trigon.
trigrămă *s.f.* (*lingv.*) **1** Cuvînt care este format din trei litere. **2** Siglă care este alcătuită din trei caractere reunite. • pl. *-e.* /<fr. ***trigramme***.
trigríf *s.n.* v. triglif.
trihebdomadăr, -ă *adj., s.n.* (*jurnal.*) (Publicație) care apare de trei ori pe săptămînă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***trihebdomadaire***.
trihí *vb. IV. refl.* (*reg.*) A se potrivi (ca mod de gîndire) cu cineva, a avea aceeași părere cu cineva. • prez.ind. *-esc.* /<germ. ***treffen***.
trihibríd *s.m.* (*biol.*) Hibrid care rezultă din încrucișarea a doi genitori homozigoți, care diferă prin trei caractere. • pl. *-izi.* /<fr. ***trihybride***.
triho- Elem. de compunere „în trei". • /<fr. ***tricho-***; cf. gr. *τρίχα*.
trihón *s.n.* v. trior.
trihórnă *s.f.* (*reg.*; *la vechile case țărănești*) Spațiu mic între vatră și peretele din spate. • pl. *-e.* /cf. *horn*.
trihotómic, -ă *adj.* Care este împărțit în trei. • pl. *-ci, -ce.* și *tricotómic, -ă adj.* /<fr. ***trichotomique***.
trihotomíe *s.f.* Diviziune în trei părți, grupe sau specii. *Se altoise o retorică... făcută... din tricotomii laborioase și pedante* (E. LOV.). • scris și *trichotomie.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *tricotomíe s.f.* /<fr. ***trichotomie***.
tríhtăr *s.n.* (*reg.*) Pîlnie. • pl. *-e.* și *tríhter, trífter, trícter, tríftor, trístor s.n.* /<germ. ***Trichter***.
trihtărár *s.m.* (*înv.*) Tinichigiu. • pl. *-i.* /***trihtăr*** + *-ar*.
tríhter *s.n.* v. trihtăr.
tril *s.n.* (*muz.*) Ornament muzical (vocal sau instrumental) constînd în alternarea rapidă a două note consecutive despărțite de un ton sau de un semiton. *Ascultam din pat lăutarii, ce cîntau cu triluri în ograda otelului* (BRĂ.). <> Analog. *Omul se puse pe un tril de rîsuri cu neputință de stăpînit* (ARGH.). <> Fig. *Și zveltei libertăți suciră trilul* (I. BAR.). ◆ Ext. Cîntecul unor păsări în care se produce efectul sonor asemănător unui tril. *Un tril de mierlă ne face să zîmbim* (LESN.). • pl. *-uri.* și (*înv.*) *trílă s.f.* /<it. ***trillo***, fr. ***trille***.
trilát, -ă *adj.* (*muz.*; *înv.*) Care este executat în triluri. *O cadență trilată rău* (FIL.). • pl. *-ți, -te.* /***tril*** + *-at*.
trilaterál, -ă *adj., s.f.* **I** *adj.* **1** (*mat.*) Care are trei laturi sau trei părți. ◆ Care se referă la trei laturi sau la trei aspecte ale unui întreg. **2** (*jur.*) Care angajează trei părți contractante cu obligații ale fiecăreia față de celelalte două. **II** *s.f.* (*polit.*) Convenție interstatală semnată de trei țări. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***trilatéral***.
trilateráție *s.f.* (*geod.*) Metodă bazată pe măsurarea laturilor unui ansamblu de triunghiuri. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***trilatération***.
trílă *s.f.* v. tril.
trilémă *s.f.* Situație care pune trei alternative, dintre care trebuie aleasă numai una. • pl. *-e.* /<germ. ***Trilemma***.
trilíng, -ă *adj.* v. trilingv.
trilínguu, -ă *adj.* v. trilingv.
trilíngv, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care vorbește în mod curent trei limbi. ◆ (*despre texte*) Care este scris în trei limbi; (*înv.*) triglos. <> *Dicționar trilingv* = dicționar în care cuvintele dintr-o limbă sînt traduse în alte două limbi. • pl. *-i, -e.* și (*înv.*) *trilínguu, -ă, trilíng, -ă adj.* /<fr. ***trilingue***; cf. lat. *trilinguis, -e* „cu trei limbi".
trilión *s.n.* (*mat.*) Număr egal cu o mie de miliarde (10^{12}), în unele țări, sau cu un milion de biliarde (10^{18}), în alte țări. • sil. *-li-on.* scris și *trillion.* pl. *-oane.* /<fr. ***trillion***, germ. ***Trillion***.
trilít *s.m.* (*arheol.*) Monument megalitic format din trei pietre, dintre care două verticale și una transversală; triliton. • pl. *-ți.* /<engl. ***trilith***.
trilitón *s.n.* (*arheol.*) Trilit. • pl. *-oane.* /<fr. ***trilithon***, engl. ***trilithon***.
trillión *s.n.* v. trilion.
tríllo *s.n.* (*chim.*) Tanant vegetal. • /<fr. ***trillo***.
trilobát, -ă *adj.* **1** (*bot.*; *despre organe ale unor plante*) Care are trei lobi. **2** (*arhit.*; *despre arcuri, arcade, planuri etc.*) Care este în formă de trifoi sau de crin. <> Analog. *O canapea... cu spătar trilobat* (CA. PETR.). • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***trilobé***.
trilobít *s.m.* (*paleon.*; *la pl.*) Clasă de artropode permiene marine, caracteristice erei primare (din cambrian pînă în permian, cu dezvoltare maximă în silurian), care au corpul divizat în trei părți, atît transversal, cît și longitudinal (*Trilobites*); (*și la sg.*) animal care face parte din această clasă. • pl. *-ți.* /<fr. ***trilobite***.
trilóc *adj.invar.* (*despre avioane*) Care are trei locuri. • /după fr. *triplace*.
triloculár, -ă *adj.* (*bot., anat.*) Care are trei locuri sau loje. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***triloculaire***.
trilogíe *s.f.* **1** (*lit., muz.*) Serie de trei opere literare (dramatice, epice ori lirice) sau muzicale, aparținînd aceluiași autor, care formează o unitate, avînd personaje comune și reprezentînd de obicei trei momente succesive din viața acestora (sau a urmașilor lor) sau ale căror subiecte sînt legate între ele printr-o idee sau printr-o temă comună. *[Delavrancea] ne dă frumoasa lui trilogie: Apus de soare, Viforul și Luceafărul* (SADOV.). ◆ (*în Grecia antică*) Ansamblu de trei tragedii, ale căror subiecte constituie, fiecare, urmarea celui precedent și care erau prezentate la concursurile dramatice. **2** Ext. Grup de trei idei formînd o unitate. *Faimoasa trilogie revoluționară: libertate, egalitate, fraternitate* (MAIOR.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***trilogie***, it. ***trilogia***; cf. gr. *τριλογία*.
triluí *vb. IV. intr.* A scoate triluri, a cînta în triluri. *Ciocîrliile triluiau în... văzduhuri* (CAM.). • prez.ind. *-iesc.* /***tril*** + *-ui*.
trilunár *adj.* (*înv.*) Trimestrial. • pl. *-i, -e.* /***tri***[1]- + ***lunar***.
triluníe *s.f.* (*înv.*) Trimestru. *Să plătească... în patru trilunii* (DOC.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *trilúniu s.n.* /***tri***[1]- + ***lună***, după *triminie*.
trilúniu *s.n.* v. trilunie.
trimăj *s.n.* Tunsoare, ajustare, scurtare a blănii unui cîine; trimare. • pl. *-e.* /după engl. *trimming*.
trimarán *s.n.* (*nav.*) Ambarcație compusă din trei coci paralele unite printr-o punte. • pl. *-e.* /<fr. ***trimaran***, engl. ***trimaran***.
trimáre *s.f.* Trimaj. • pl. *-ări.* /după engl. *trimming*.

trimăte *vb. III.* v. trimite.
trimbicér *s.m.* v. trîmbițar.
trimbiță *vb. I.* v. trîmbița.
trimbițaș *s.m.* v. trîmbițaș.
trîmbiță *s.f.* v. trîmbiță.
trimbițói *s.n.* v. trîmbițoi.
trimbură *vb. I.* v. tremura.
trimembru, -ă *adj.* Cu trei membre. • pl. *-i, -e.* /*tri*[1]- + ***membru***.
trimeníe *s.f.* v. triminie.
trímer[1] *s.n.* **1** (*electron.*) Bobină utilizată în radiofonie. **2** (*tehn.*) Mașină de încărcat materiale granulare sau pulverulente în vehicule, prin aruncare. • pl. *-e.* /<germ. ***Trimer***, fr. ***trimmer***, engl. ***trimmer***.
trimér[2], **-ă** *adj., s.m.* **1** *adj.* (*bot.*) Care este divizat în trei părți dispuse în triunghi echilateral. **2** *s.m.* (*chim.*) Polimer al cărui grad de polimerizare este trei. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***trimère***; cf. gr. *μέρος* „parte".
trimés[1] *s.n.* v. trimis[1].
trimés[2] *s.n.* v. trimis[2].
trimestrál, -ă *adj.* v. trimestrial.
trimestriál, -ă *adj.* Care ține, durează trei luni, care trebuie executat în timp de trei luni; care are loc o dată la trei luni. <> (*adv.*) *Primea trimestrial... 393, 30 lei* (CĂL.). • pl. *-i, -e.* și (*înv.*) *trimestrál, -ă adj.* /<fr. ***trimestriel***.
triméstru *s.n.* **1** Fiecare dintre perioadele de trei luni consecutive în care este împărțit anul calendaristic; interval de trei luni consecutive; (*înv.*) triminie. *Ai luat primă pe ultimul trimestru* (PER.). ◆ (*ieșit din uz*) Unitate a anului școlar. *Abia aștept să se încheie trimestrul și să plec în vacanță la mare.* **2** (*înv.*) Sumă plătită sau primită la sfîrșitul unei perioade de trei luni. • pl. *-e,* (*înv.*) *-uri.* /<fr. ***trimestre***, lat. ***trimestris, -e***.
triméte *vb. III.* v. trimite.
trimétere *s.f.* v. trimitere.
trimétric, -ă *adj.* (*vers.*) Care se referă la trimetru. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***trimétrique***.
trimétru *s.n.* (*vers.; în antic.*) Vers compus din trei perechi de picioare iambice, fiecare pereche fiind terminată printr-un iamb pur. • pl. *-e.* /<gr. ***τρίμετρος***; cf. fr. *trimètre*, lat. *trimĕtrus, -i*.
triminíe *s.f.* (*înv.*) **1** Trimestru. *Să plătească la visteria statului... în patru triminii* (DOC.). **2** Sumă plătită sau primită la sfîrșitul unei perioade de trei luni. *După veniturile ce au avut casa răsurilor... lipsește o triminie întreagă* (DOC.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *trimisíe, trimeníe s.f.* /<ngr. ***τριμηνία***.
trimiríe *s.f.* (*înv.*) Treime. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<ngr. ***τριμοιρία***.
trimís[1] *s.m.* **1** Persoană însărcinată cu o misiune specială; delegat, mesager. *Un astfel de răspuns îl făcu să roșească pe trimisul sultanului* (BOL.). <> *Trimis extraordinar = a)* șef al unei misiuni diplomatice însărcinat cu o funcție specială și temporară (participare la un congres, la o ceremonie etc.); *b)* reprezentant diplomatic cu rang imediat inferior ambasadorului, însărcinat cu conducerea unui oficiu diplomatic cu rang de legație. <> Fig. *Trimeșii aceștia ai morții mă întristează* (SADOV.). **2** (*în lit. relig.*) Apostol, misionar. • pl. *-și.* și (*pop.*) *trimés,* (*înv.*) *trămís s.m.* /v. ***trimite***.
trimís[2] *s.n.* **1** Trimitere. *Noi să zorim trimesul lui acasă* (MURNU). ◆ Spec. Expediere (a unui pachet, a unui colet etc.). **2** Concr. (*înv.; în forma „tremes"*) Scrisoare. *Ca întru ev[an]gh[e]lie așa și în toate tremeasele* (COR.). **3** (*în superstiții*) Farmec, vrajă. *Bolnavul de trimis are dureri mari în stomac* (GRIG.). • pl. *-uri.* și (*pop.*) *trimés,* (*înv.*) *tremés, tremís s.n.* /v. ***trimite***.
trimisătóriu, -oáre *adj.* v. trimițător.
trimisíe *s.f.* v. triminie.
trimíte *vb. III. tr.* **1** A dispune sau a cere, a ruga ca cineva să se ducă undeva (pentru ca să facă ceva) sau ca ceva să fie dus undeva. *Îl trimit să cumpere pîine.* <> (*abs.*) *Am trimis după doctor* (C. NEGR.). <> Expr. (*fam.*) *A trimite* (pe cineva) *pe cealaltă lume* (sau *la moarte, în rai*) = a ucide, a omorî. *A trimite* (pe cineva) *de la coasă la secere* = a scăpa (pe cineva) de un rău și a-l face să dea de altul. *A fi* (cineva) *bun să-l trimiți* (sau *de trimis*) *după moarte*, se zice despre un om leneș sau încet la treabă, care zăbovește mult. *A trimite* (pe cineva) *la ocnă* (sau *la temniță, la închisoare, la sare, la eșafod*) = a pedepsi (pe cineva) cu ocna (cu temnița, cu închisoarea etc.). *A trimite* (pe cineva) *în posesia unui lucru* = a pune (pe cineva) în posesia unui lucru, a da cuiva un lucru să-l stăpînească cu drept de proprietate. *A trimite în pat* = a obliga (mai ales copiii) să meargă la culcare, să se culce. (*arg.*) *A trimite* (pe cineva) *după țigări = a)* a se dovedi superior cuiva; *b)* (*sport*) a dribla un jucător cu mingea. (*sport; în box*) *A trimite* (*adversarul*) *la podea* = a-și trînti, a-și doborî adversarul. *A trimite pe cineva de la Ana la Caiafa* v. caiafă. *A trimite* (pe cineva) *la cai verzi pe pereți* v. cal. *A trimite* (pe cineva) *la dracul* v. drac. *A trimite* (pe cineva) *de la dracul la tată-său* v. drac. *A trimite* (pe cineva) *în gura tunului* v. gură. *A trimite* (pe cineva) *în* (ori *la*) *judecată* v. judecată. *A trimite în* (sau *la*) (*o*) *mănăstire* v. mănăstire. *A trimite pe cineva* (*de viu*) *în mormînt* v. mormînt. *A trimite* (pe cineva) *la plimbare* v. plimbare. ◆ (*înv.*) A elibera (din robie, dintr-o slujbă etc.). *La al șaptele an, îl vei trimite slobod* (BIBLIA 1688). **2** (*compl. indică oameni*) A delega, a alege într-o structură de conducere reprezentativă. *Alegerile au trimis în fruntea primăriei un om iresponsabil.* **3** (*compl. indică oameni*) A îndruma, a da indicații să consulte un text sau o persoană competentă în legătură cu o anumită problemă. *Profesorul îi trimise la articolele lui Maiorescu.* **4** (*în legătură cu divinități, forțe supranaturale etc.*) A face să vină, să se arate, să se întîmple, să se manifeste. *El pricepe visul că-i trimis de la profet* (EMIN.). **5** (*compl. indică obiecte*) A dispune ca să fie dus, transportat, predat la o anumită destinație; a expedia. *I-am trimis o telegramă. Îi trimit un cadou de nuntă.* <> Expr. *A trimite* (pe cineva) *plocon* (cuiva) v. plocon. <> Fig. *Ea-i trimite un zîmbet discret de prietenie și de încurajare* (VLAH.). ◆ (*sport; compl. indică mingi de joc*) A arunca, a pasa într-o direcție precisă, cu scopul de a înscrie puncte. *A trimis mingea la coș de la mijlocul terenului.* <> Expr. *A trimite mingea în plasă* v. plasă. <> Fig. *Zeul Amor i-a trimis o săgeată drept în inimă.* **6** (*compl. indică vești, porunci etc.*) A transmite, a comunica (prin intermediul cuiva). <> Expr. *A trimite* (cuiva) *sănătate* = a ura (cuiva) sănătate prin intermediul altcuiva. *A trimite vorbă* v. vorbă. • prez.ind. *trimít,* (*înv., reg.*) *trimíț*; perf. smp. *trimiséi*; part. *trimís.* și (*pop.*) *triméte,* (*înv., reg.*) *trimăte vb. III.* /lat. ***tramittĕre***.
trimítere *s.f.* **1** Acțiunea de *a trimite* și rezultatul ei; trimis. <> (*jur.*) *Trimitere în judecată* = intentare a unui proces, dare în judecată. <> Expr. *A casa cu* (sau *fără*) *trimitere* = a casa o hotărîre judecătorească cu (sau fără) înaintarea cauzei în altă instanță de judecată. **2** Scrisoare (la purtător), act, document prin care un medic sau o instituție recomandă un pacient pentru consult sau tratament unui alt medic sau unei alte instituții. **3** Prescurtare, număr sau simbol intercalat într-un text, prin care se atrage atenția cititorului asupra unei completări, a unui comentariu etc. aflat în josul paginii, la finele lucrării etc. ◆ Notă în josul paginii unui text sau la sfîrșitul lui, care indică o carte, o revistă etc. pentru confruntare sau pentru consultare. ◆ Referire, raportare prin care se indică un dosar sau locul în care se găsește un material pentru confruntare sau pentru consultare. • pl. *-i.* și (*pop.*) *trimétere,* (*înv.*) *tremétere s.f.* /v. ***trimite***.
trimițátor, -oáre *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care trimite ceva sau pe cineva. ◆ Spec. (Persoană) care expediază ceva prin poștă; expeditor. **2** *adj.* (*înv.*) Care este sau trebuie trimis. *Trimisătoare ploaie* (DOS.). • pl. *-ori, -oare.* și (*înv.*) *tremițátor, -oáre, trimițătóriu, -oáre, trimisătóriu, -oáre adj., s.m., s.f.* /***trimite*** + ***-ător***.
trimițătóriu, -oáre *adj.* v. trimițător.
trimițătúră *s.f.* (*înv.*) Trimitere. • pl. *-i.* și *tremesătúră s.f.* /***trimite*** + ***-ătură***.
trimonoecíe *s.f.* (*bot.*) Prezență a trei flori, masculă, femelă și hermafrodită, pe aceeași plantă. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***trimonoecie***.
trimórf, -ă *adj.* **1** (*despre substanțe, corpuri etc.*) Care prezintă trimorfism. **2** (*bot.; despre frunze, flori*) Care prezintă trei forme. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***trimorphe***.
trimorfísm *s.n.* (*chim.*) Calitate a unor substanțe de a cristaliza în trei sisteme diferite. • /<fr. ***trimorphisme***.
trimotór *adj.* (*aeron.*) *Avion trimotor* (și *subst. n.*) = avion cu trei motoare. • pl. *-oare.* /<fr. ***trimoteur***.
trimuchiát, -ă *adj.* (*despre obiecte*) Care are trei muchii. • sil. *-chi-at.* pl. *-ți, -te.* /***tri***[1]- + ***muchiat***.
trimurá *vb. I.* v. tremura.
trimuráre *s.f.* v. tremurare.
trimúrti *s.n.* (*relig. hind.*) Asociere de cult și de doctrină a celor trei figuri din religiile indice: Buda, Șiva și Vișnu, ca formă unică de teofanie. • /<fr. ***trimurti***, engl. ***Trimurti*** <cuv. sanscr.
trin *s.n.* v. tren.
trinavát, -ă *adj.* (*arhit.; despre planurile unor bazilici, ale unor monumente*) Care comportă trei nave paralele și alăturate, constituind un ansamblu. • pl. *-ți, -te.* /***tri***[1]- + ***navă***.
trinc *s.n.* (*reg.*) **1** Faptul de a ciocni paharele cu băutură, atunci cînd se închină în cinstea cuiva. <> Expr. *A da trinc* sau *a face trenchi* = a închina ciocnind paharele. **2** Țuică slabă, care se obține prin fierberea borhotului, după ce s-a scos țuica tare; țuică de calitate inferioară. **3** Băutură slabă, preparată din mere, pere sau din resturi de struguri, amestecate cu apă. ◆ (*în forma „trinci"*) Mied. • pl. *-uri.* și *trinci, trinchi, trenchi s.n.* /<germ. ***trink***, imper. al lui *trinken*.
trincá *vb. I. intr.* A închina ciocnind paharele. • prez. ind. *-chez.* /<fr. ***trinquer***.
tríncă *s.f.* (*nav.*) **1** Pînză pătrată așezată la baza catargului unei nave cu pînze. **2** Vergă care susține trinca. • pl. *-ci.* /<it. ***trinca*** „vergă".
trincăní *vb. IV.* (*reg.*) **1** *refl.* (*în forma „triencheni"*) A se ameți de băutură. **2** *tr.* A scoate puțin cîte puțin vin din butoi, fără a-l lăsa să se așeze. • prez.ind. *-esc.* și *trienchení vb. IV.* /<germ. ***trinken***.
trincănít, -ă *adj.* (*reg.; despre oameni*) Care este beat. • pl. *-ți, -te.* și *trencănít, -ă adj.* /v. ***trincăni***.
trinchét *s.m., s.n.* **1** *s.m., s.n.* (*nav.*) Catargul de la prora unei nave cu pînze; arbore mic. **2** *s.n.* (*nav.; în forma „tranchet"*) Bară de lemn care împiedică lovirea unei nave acostate de o altă navă ori de chei sau care amortizează o asemenea lovitură. **3** *s.m., s.n.* Trunchi de copac (mai ales de brad), din care se fac catarge și plute. • pl. *m. -ți,* n. *-uri.* și (*înv.*) *tranchét, trunchét s.n.* /<it. ***trinchetto***, fr. ***trinquet***.
trinchetím *s.n.* (*nav.*) Velă triunghiulară ce se ridică pe timp de furtună pe catarg. • pl. *-e.* /<it. ***trinchettina***.
trinchi *s.n.* v. trinc.
trinchíst *s.m.* (*arg.*) Beție. • pl. *-iști.* /***trinc*** + ***-ist***.
trinci *s.n.* v. trinc.
trínghelt *s.n.* (*înv.*) Bacșiș. • /<germ. ***Trinkgeld***.
trinidadián, -á *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a statului Trinidad-Tobago sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuiește în Trinidad-Tobago; locuitorii statului Trinidad-Tobago. **2** *adj.* Care aparține statului Trinidad-Tobago sau trinidadienilor, care se referă la Trinidad-Tobago sau la trinidadieni; care este originar din Trinidad-Tobago. • sil. *-di-an.* pl. *-ieni, -iene.* /nm. pr. (stat în Arhipelagul Antilelor Mici) ***Trinidad***[*-Tobago*] + ***-ian***.
trínie *s.f.* (*bot.*) Gen de plante glabre care cresc pe pășuni și pe coline calcaroase (*Trinia*). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<lat. ***Trinia***, den. șt.
trinirít *s.n.* (*reg.*) Post de cîte trei zile pe care îl țineau fetele în prima săptămînă după lăsatul secului, ca să se mărite. • /etimol. nec.
trinitár, -ă *adj., s.m., s.f.* (*relig.*) **1** *adj.* Care se referă la trinitate. **2** *s.m., s.f.* Credincios creștin care acceptă dogma trinității; trinitarian. **3** *s.m.* Trinitarian. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***trinitaire***, it. ***trinitario***.
trinitarián, -ă *s.m., s.f., adj.* (*relig.*) **1** *s.m., s.f.* (*în opoz. cu „unitarian"*) Credincios creștin care acceptă dogma trinității; trinitar. **2** *s.m.* Membru al ordinului călugăresc al „Sfintei Treimi", înființat în 1198 de Jean de Matha și Felix de Valois, în scopul eliberării creștinilor căzuți în captivitate la musulmani; trinitar. **3** *adj.* Care aparține trinitarienilor, care se referă la trinitarieni. • sil. *-ri-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<engl. ***Trinitarian***, germ. ***Trinitarier***.
trinitarianísm *s.n.* (*relig.*) Doctrina trinitarienilor. • sil. *-ri-a-.* /<engl. ***Trinitarianism***.
trinitáte *s.f.* **1** (*relig.; nm. pr.*) Sfînta Treime. ◆ Ext. (*teol.*) Dogmă a Sfintei Treimi. **2** Grup de trei persoane, de trei lucruri etc. care formează o unitate. *Secundul, ajutorul său și doctorul formau trinitatea bordului* (BART). • /<fr. ***trinité***, lat. ***trinitas, -atis*** <*trīnus, -a, -um* „care se repetă de trei ori".
trinitrát *s.m.* (*chim.*) Triester al acidului azotic. <> *Trinitrat de glicerină* = nitroglicerină. • /***tri***[1]- + ***nitrat***, după fr. *trinitré*.

trinitrínă *s.f.* (*farm.*) Lichid uleios folosit ca medicament cu acțiune rapidă de dilatare a arterelor în stare de spasm și de relaxare a musculaturii bronhiilor, a intestinului și a căilor biliare. • /<fr. ***trinitrine***.

trinitrobenzén *s.n.* (*chim.*) Nitroderivat al benzenului, cu trei grupări nitro în moleculă, care se obține prin nitrarea benzenului cu amestec sulfonitric, solubil în metanol, cloroform, benzen și greu solubil în apă, eter și sulfură de carbon. • /<fr. ***trinitrobenzène***.

trinitrofenól *s.m.* (*chim.*) Nitroderivat al fenolului, sub formă de cristale gălbui, cu gust amar, care topit constituie melinita și care este folosit în tratamentul arsurilor, la identificarea alcaloizilor etc. • /<fr. ***trinitrophénol***.

trinitroglicerínă *s.f.* (*chim.*) Ester al acidului azotic cu glicerina, denumit impropriu nitroglicerină. • /<fr. ***trinitroglycérine***.

trinitrotoluén *s.n.* (*chim.*) Nitroderivat al toluenului care conține trei grupări nitro în moleculă, substanță solidă, cristalină, obținută prin nitrarea directă a toluenului cu amestec sulfonitric, fiind un exploziv stabil, care nu prezintă pericol la manipulare; trotil. • sil. *-lu-en.* /<fr. ***trinitrotoluène***.

trinóm *s.n., adj.* (*mat.*) **1** *s.n.* Polinom format din trei termeni (monoame). **2** *adj.* (*despre ecuații*) Care este format din trei termeni. • pl. *-oame*, (*înv.*) *-ome*. și (*înv.*) *trinómă s.f.* /<fr. ***trinôme***; cf. gr. *νόμος* „parte".

trinómă *s.f.* v. trinom.

trinómic, -ă *adj.* (*mat.*) Care ține de trinom, care se referă la trinom. • pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***trinomisch***.

trintí *vb. IV.* v. trînti.

trinușór *s.n.* v. trenușor.

trío *s.n.* **1** (*muz.*) Grup format din trei interpreți vocali sau instrumentali care execută împreună o compoziție muzicală. ◆ Compoziție (sau parte dintr-o compoziție) muzicală scrisă pentru acest grup. **2** (*muz.*) Partea centrală, mai melodioasă și mai liniștită, a unor compoziții muzicale (menuet, vals, marș etc.). **3** (*fam.*) Grup de trei persoane (care se află mereu împreună). *Apare, pe scenă, un trio celebru.* **4** (*tehn.*) *Laminor trio* = laminor cu trei cilindri. • pl. *-uri.* /<it., fr. ***trio***.

trioácă *s.f.* v. troacă.

triocefál *s.m.* (*med.*) Monstru caracterizat prin absența aparatului bucal, nazal și ocular, capul fiind reprezentat printr-o masă sferoidală mică, fără creier. • sil. *tri-o-*. pl. *-i.* /<fr. ***triocéphale***.

triód *s.n.* (*bis.*) Perioadă a anului bisericesc de zece săptămîni, care începe cu Duminica vameșului și a fariseului și se încheie la Paște, avînd ca punct central Postul Mare. ◆ Carte rituală ortodoxă cuprinzînd rînduielile liturgice din perioada postului Paștelui și canoanele de rugăciune, care se compun în această perioadă numai din trei ode în loc de nouă. • pl. *-uri*, (*înv.*) *-oade*. și (*înv.*) *triódion s.n.* /<slav. **тріодь**, ngr. ***τριώδιον***.

triódă *s.f.* (*electron.*) Tub electronic cu vid, cu trei electrozi (catod, anod și electrod de comandă sau grilă). • sil. *tri-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***triode***.

triódion *s.n.* v. triod.

trióic, -ă *adj.* (*bot.*; *despre plante*) Care are florile mascule, femele și hermafrodite pe indivizi diferiți. • sil. *tri-o-ic.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***trioïque***.

triól[1] *s.m.* (*chim.*) Trialcool. • sil. *tri-ol.* pl. *-i.* /<fr. ***triol***.

triól[2] *s.n.* v. trior.

triolá *vb. I.* v. triora.

trioláre *s.f.* v. triorare.

triolát[1] *s.n.* v. triorat[1].

triolát[2]**, -ă** *adj.* v. triorat[2].

triólă *s.f.* (*muz.*) Triolet. • sil. *tri-o-*. pl. *-e.* /<germ. ***Triole***.

trioleínă *s.f.* (*chim.*) Triester al glicerinei cu acidul oleic, substanță lichidă, uleioasă, incoloră, care se găsește în unt, în uleiul de măsline, în uleiurile vegetale în general. • /<fr. ***triolèine***.

triolét *s.n.* **1** (*lit.*) Poezie de opt (sau șapte) versuri (octosilabice), apărută în Evul Mediu, în care primul vers este identic cu al patrulea și cu al șaptelea, iar al doilea cu al optulea. *N-a fost decît un zbor de triolete Pe care un poet le-a scris în vis* (MINUL.). **2** (*muz.*) Grup de trei note de valoare egală, care se execută în timpul necesar pentru executarea a două dintre ele; triolă. • sil. *tri-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***triolet***, germ. ***Triolet***.

triómf *s.n.* v. triumf.

trión *s.n.* v. trior.

trionă *vb. I.* v. triora.

trionix *s.m.* (*zool.*) Broască-țestoasă carnivoră, feroce, uriașă (are pînă la 70 cm lungime), care trăiește în cursurile de apă ale regiunilor calde (Gange, Bongo, Nil) (*Tryonix spiniferus*). • scris și *trionyx*. pl. *-cși.* /<fr. ***trionyx***.

triónyx *s.n.* v. trionix.

triór *s.n.* **1** Mașină agricolă alcătuită dintr-un ventilator, din site și cilindri, folosită pentru separarea de impurități și sortarea boabelor de cereale, a semințelor de plante oleaginoase etc. **2** (*tehn.*) Dispozitiv folosit pentru separarea, după dimensiuni, a materialelor granulare provenite din concasare. • pl. *-oare.* și (*reg.*) *treiór, treiér, triér, triól, trión, trihón s.n.* /<fr. ***trieur***, germ. ***Trieur***.

triorá *vb. I. tr.* (*compl. indică semințe*) A separa și a selecționa cu ajutorul triorului. • sil. *tri-o-*. prez.ind. *-ez.* și (*reg.*) *trierá, triolá, trioná vb. I, trierí vb. IV.* /***trior*** + *-a*.

trioráre *s.f.* Acțiunea de *a triora* și rezultatul ei. • sil. *tri-o-*. pl. *-ări.* și (*reg.*) *trioláre s.f.* /v. ***triora***.

triorát[1] *s.n.* Faptul de *a triora*. • sil. *tri-o-*. și (*reg.*) *triolát s.n.* /v. ***triora***.

triorát[2]**, -ă** *adj.* (*despre semințe*) Care a fost dat la trior. • sil. *tri-o-*. pl. *-ți, -te.* și (*reg.*) *triolát, -ă adj.* /v. ***triora***.

triorhíd *adj., s.m.* (*med.*) (Persoană) care prezintă triorhidie. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***triorchide***.

triorhidíe *s.f.* (*anat.*) Anomalie care constă în prezența a trei testicule la același individ. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***triorchidie***.

trioxíd *s.m.* (*chim.*) Compus chimic care conține trei atomi de oxigen în moleculă. • pl. *-izi*, (*înv.*) *n. -ide.* /<fr. ***trioxyde***.

triózǎ *s.f.* (*chim.*) Monozaharidă cu trei atomi de carbon și o grupare carbonil în moleculă, care nu se întîlnește în natură. • /<fr. ***triose***.

tripaflavím *s.n.* v. tripaflavină.

tripaflavínă *s.f.* (*chim., farm.*) Substanță chimică, sub formă de cristale roșii, solubilă în apă și alcool, cu acțiune antiseptică, folosită împotriva bacteriilor și a protozoarelor. • și *tripaflavín s.n.* /<fr. ***trypaphlavine***.

tripál, -ă *adj.* (*aeron.*; *despre elice*) Care are trei pale. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***tripale***.

tripalmitínă *s.f.* (*chim.*) Triester al glicerinei cu acidul palmitic, substanță solidă incoloră care se găsește în uleiul de palmier, în alte uleiuri vegetale și în grăsimi. • /<fr. ***tripalmitine***.

tripano- Elem. de compunere „burghiu, sfredel". • /<fr. ***trypano-***, engl. ***trypano-***, germ. ***trypano-***; cf. gr. *τρύπανον*.

tripanocíd, -ă *adj.* (*chim.*; *despre anumite substanțe*) Care omoară tripanozoma. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***trypanocide***.

tripanozómă *s.f.* (*biol.*) Gen de protozoare flagelate cu corpul fusiform, parazite în sîngele și în țesuturile vertebratelor, cărora le provoacă tripanozomiaza (*Trypanosoma*). • pl. *-e.* /<fr. ***trypanosome***.

tripanozomiázǎ *s.f.* (*med.*) Boală parazitară provocată de tripanozomă; boala somnului. • sil. *-mi-a-*. /<fr. ***trypanosomiase***.

tripanozomíde *s.f. pl.* (*biol.*) Ordin sau familie de protozoare avînd ca tip tripanozoma (*Trypanosomatidae*). • /<fr. ***trypanosomidés***.

tripartíd, -ă *adj.* v. tripartit.

tripartísm *s.n.* (*polit.*) Coaliție guvernamentală formată din trei partide politice. • /<fr. ***tripartisme***.

tripartít, -ă *adj.* **1** Care este compus din trei părți, care are trei părți. **2** (*jur.*; *despre înțelegeri, acorduri, convenții etc.*) La care participă trei state sau trei formațiuni politice. **3** (*muz.*) *Formă tripartită* = formă muzicală compusă din trei secțiuni, a treia fiind reluarea (uneori variată) a celei dintîi. • pl. *-ți, -te.* și (*înv.*) *tripartíd, -ă adj.* /<fr. ***tripartite***, lat. ***tripartītus, -a, -um***.

tripartíție *s.f.* Împărțire în trei părți egale. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***tripartition***, lat. ***tripartītio, -onis***.

tripéd *s.n.* (*înv.*) Trepied. *Pe metalice tripede ard parfumuri arăpești* (MACED.). • pl. *-e.* /<lat. ***trīpes, -edis***.

tripélnic *s.n.* v. trepetnic.

tripeptídă *s.f.* (*chim.*) Polipeptidă care dă, prin hidroliză, trei aminoacizi. • pl. *-e.* /<fr. ***tripeptide***.

tríper *s.n.* (*med.*; *reg.*) Blenoragie. • /<germ. ***Tripper***.

triperíe *s.f.* Secție a unui abator unde se face prelucrarea măruntaielor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***triperie***.

tripersonál, -ă *adj.* Pluripersonal. • pl. *-i, -e.* /***tri***[1]- + ***personal***.

tripetál, -ă *adj.* (*bot.*; *despre flori*) Care are corola formată din trei petale. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***tripétale***.

tripiciór *s.m.* (*bot.*) Mușchi cu tulpinile drepte, în tufe mici, de culoare verde-gălbuie, ruginie în interior, care crește mai ales în pădurile montane, la baza copacilor, pe lemne putrede sau pe stînci (*Tetraphis pellucida*). • /***tri***[2] + ***picior***.

tripiéd *s.n.* v. trepied.

tripiér *s.m.* Muncitor de abator specializat în pregătirea pentru valorificare a tuturor deșeurilor animale. • sil. *-pi-er.* pl. *-i.* /<fr. ***tripier***.

tripirén, -ă *adj.* (*bot.*; *despre fructe*) Care are trei semințe osoase. • pl. *-i, -e.* /<lat. șt. ***tripyrenus, -a, -um***; cf. gr. *πυρήν* „sîmbure".

tripiteă *s.f.* (*reg.*) **1** (*entom.*) Păianjen. **2** (*țes.*) Ornament în formă de păianjen, făcut cu acul într-un spațiu de împletitură, de broderie sau de ajur. • pl. *-ele.* /etimol. nec.

tripl- Elem. de compunere „triplu, întreit". • și *triplo-*. /<fr. ***tripl***(***o***)-; cf. gr. *τριπλοῦς*.

triplá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A (se) face de trei ori mai mare; a (se) întrei; a triplica, (*înv.*) a triplicălui. <> (*refl. pas.*) *Numai în două luni s-au triplat prețurile la carburanți.* **2** *tr.* (*compl. indică autovehicule aflate în depășire*) A face o triplare. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***tripler***.

triplán *adj., s.n.* (*aeron.*) (Avion) care are trei rînduri de aripi. • pl. *-e.* /<fr. ***triplan***.

tripláre *s.f.* **1** Acțiunea de *a* (*se*) *tripla* și rezultatul ei. **2** (*auto*) Depășire a unui (auto)vehicul de către un al doilea, atunci cînd primul este deja angajat în depășirea unui alt (auto)vehicul, oprit sau în mers, dacă prin această manevră se trece peste axa ce desparte cele două sensuri de circulație ale drumului. • pl. *-ări.* /v. ***tripla***.

triplazíe *s.f.* (*bot.*) Despicare a unui organ vegetal în trei formații analoge. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***triplasie***.

triplegíe *s.f.* (*med.*) Paralizie care afectează trei membre ale corpului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***triplégie***.

triplét *s.n.* **1** Al treilea dintre trei exemplare de același fel. **2** (*lingv.*) A treia formă a unor cuvinte care sînt de aceeași proveniență, dar care au intrat în limbă în epoci diferite. **3** (*fiz.*) Multiplet alcătuit din trei linii spectrale cu frecvențe foarte apropiate. **4** (*mat.*) Mulțime ordonată avînd trei elemente. **5** (*fotogr.*) Obiectiv fotografic cu trei lentile. • pl. *-e.* /<fr. ***triplet***.

triplétă *s.f.* **1** Bicicletă cu trei locuri. **2** (*sport*; *la fotbal, rugbi etc.*) Grup de trei jucători care fac parte din înaintarea (sau din apărarea) unei echipe sportive. ◆ Ext. Grup de trei persoane care acționează împreună. *Alcătuiesc din personalități distincte o tripletă bine sudată* (PER.). • pl. *-e.* /<fr. ***triplette***.

tripléți *s.m. pl.* Grup de trei gemeni. • /<fr. ***triplés***.

tríplex *s.n.* (*ind.*) **1** Material transparent, utilizat ca geam de siguranță, format din două foi de sticlă cu un strat de acetat de celuloză la mijloc. **2** Hîrtie groasă formată din trei straturi de materiale fibroase diferite, cel de la mijloc avînd, de obicei, calitate inferioară. • /<fr. ***triplex***, lat. ***triplex, -icis***.

triplicá *vb. I. tr.* A tripla. • prez.ind. *tríplic.* /<fr. ***tripliquer***, lat. ***triplicare***.

triplicáre *s.f.* Acțiunea de *a triplica* și rezultatul ei; (*înv.*) triplicație. • pl. *-ări.* /v. ***triplica***.

triplicát *s.n.* A doua copie făcută după un act sau după un document. • pl. *-e.* /<germ. ***Triplikat***; cf. lat. *triplicatus*, fr. *triplicata*.

triplicáție *s.f.* (*înv.*) Triplicare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *triplicațiúne s.f.* /<lat. ***triplicatĭo, -onis***, fr. ***triplication***.

triplicațiúne *s.f.* v. triplicație.

triplicălui *vb. IV. tr.* (*înv.*) A tripla. • sil. *-lu-i.* prez.ind. *-iesc.* /<lat. ***triplicare***.

triplicitáte[1] *s.f.* Însușirea de a fi triplu, calitatea a ceea ce este triplu. • /<fr. ***triplicité***.

triplicitáte[2] *s.f.* Ipocrizie, fățărnicie în cel mai înalt grad. *Duplicitatea este un lucru destul de rău, dar... demască... o manifestare de triplicitate* (PER.). • /de la ***triplu***, după *duplicitate*.

triplo- v. tripl-.

triplocaúl, -ă *adj.* (*bot.*; *despre plante*) Care are trei tulpini sau axe. • sil. *-ca-ul.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***triplocaule***.

triploíd, -ă *adj.* (*biol.*; *despre celule, organisme*) Care prezintă trei seturi haploide de cromozomi. ◆ (*bot.*; *despre plante*) Care prezintă trei straturi de bază de

cromozomi. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***triploïde***, engl. ***triploid***.

triploidíe *s.f.* (*biol.*) Stare a unui organism triploid. • sil. *-plo-i-*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***triploïdie***.

triplopíe *s.f.* (*med.*) Defect de vedere care constă în a vedea întreit imaginea aceluiași obiect. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***triplopie***.

tríplu[1] *s.n.* (*sport*) Triplusalt. • pl. *-e.* /abr. de la ***triplu[salt]***.

tríplu[2]**, -ă** *adj.* **1** Care este, se face de trei ori mai mare sau care cuprinde de trei ori mai mult; întreit. *Mănîncă o porție triplă de înghețată.* ◇ (*adv.*) *Fiind la început, muncește triplu.* **2** Care este alcătuit, compus din trei elemente identice sau asemănătoare. *Printr-o triplă încercuire de ziduri, ajungem în incinta unei biserici grandioase* (CĂL.). ◇ (*chim.*) *Triplă legătură* = legătură chimică covalentă, compusă din trei legături de valență simplă. *Triplu ștecăr* v. ștecăr. ◇ Loc.adj. *În triplu exemplar* = în trei exemplare. **3** Care are trei aspecte diferite. *Scrierea prezintă un triplu interes.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***triple***; cf. lat. *triplus, -a, -um*.

tríplum *s.n.* (*muz.*) Vocea superioară a unei piese polifonice în trei voci, în sec. 12-13. • /<lat. ***triplum***.

triplusált *s.n.* (*sport*) Săritură în lungime compusă din trei sărituri legate între ele (la primul salt se cade pe piciorul cu care s-a bătut, la al doilea pe celălalt picior, al treilea salt terminîndu-se pe ambele picioare); triplu. • pl. *-uri.* /***triplu*** + ***salt***, după fr. *triple-saut*, it. *triplo salto*.

triplusaltíst *s.m.* (*sport*) Sportiv specializat în triplusalt. • pl. *-iști.* /***triplusalt*** + *-ist*.

tripód *s.n., adj.* **I**. *s.n.* **1** (*în antic.*) Scaun de bronz cu trei picioare, frumos arcuite, pe care ședea sibila în timpul oracolelor din templul de la Delfi, închinat zeului Apollo. *Apolon... întinzînd o ramură de dafin dasupra unui tripod* (ODOB.). ◆ Ext. Trepied. *Pe un tripod s-aduce cățuia aurită* (EMIN.). **2** (*tehn.*) Macara alcătuită din trei picioare reunite în partea de sus. **II** *adj.* (*mar.*) *Catarg tripod* = catarg metalic cu trei picioare, pe unele bastimente moderne. • pl. *-e, n.* și *-uri.* și (*înv.*) *tripódiu s.n.* /<ngr. ***τριπόδι***, fr. ***tripode***; cf. gr. *τρίπος, -ποδος*.

tripodíe *s.f.* (*vers.*) Vers compus din trei picioare. • acc. și *tripódie.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***tripodie***, ngr. ***τριποδία***.

tripódiu *s.n.* v. tripod.

tripól[1] *s.m.* (*telec.*) Rețea electrică tripolară. • pl. *-i.* /<fr. ***tripôle***, engl. ***tripole***.

trípol[2] *s.n.* v. tripoli.

tripolár, -ă *adj.* **1** (*despre rețele electrice, circuite electrice sau elemente de circuit electric, inclusiv generatoare sau receptoare*) Care are trei borne de acces spre exterior. **2** (*biol.*) *Diviziune tripolară* = mitoză anormală în care se află trei fuse divergente ale centrului cromatic. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***tripolaire***.

trípoli *s.n.* (*mineral.*) Diatomit. • și (*înv.*) *trípol s.n.* /<fr. ***tripoli***.

trípos *s.n.* (*înv.*) Trepied. • pl. *-uri.* /<ngr. ***τρίπος***.

tripotá *vb. I. intr.* (*înv.; despre oameni*) A se ocupa cu lucruri necinstite, murdare; a umbla cu potlogării; a specula, a falsifica. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***tripoter***.

tripotágiu *s.n.* v. tripotaj.

tripotáj *s.n.* (*înv.*) Afacere necinstită, murdară; potlogărie. *Umblați... cu tripotajuri... de bursă* (CAR.). • pl. *-e, -uri.* și *tripotágiu s.n.* /<fr. ***tripotage***.

tripoteur [tripo'tœr] *s.m.* (*înv.*) Speculant; falsificator. • pl. *-i.* /<fr. ***tripoteur***.

tripóu *s.n.* Local (public) în care se joacă jocuri de noroc. *Aventurier... trecut prin tripourile Franței* (PER.). ◆ Ext. Casă rău famată. • pl. *-uri.* /<fr. ***tripot***.

trípsic, -ă *adj.* (*biochim.*) Care ține de tripsină, care se referă la natura tripsinei. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***trypsique***.

tripsínă *s.f.* (*biochim.*) Enzimă (a digestiei) secretată de pancreas, care descompune proteinele în aminoacizi. • /<fr. ***trypsine***.

tripsinogén *s.n.* (*biochim.*) Substanță secretată de pancreas, inactivă, care, în contact cu enterochinaza intestinală, se transformă în tripsină. • /<fr. ***trypsinogène***.

triptáză *s.f.* (*biochim.*) Enzimă cu acțiune proteolitică de tipul tripsinei. • /<fr. ***tryptase***.

tríptăr *s.n.* v. trihtăr.

triptér, -ă *adj.* (*bot.*) Care are trei aripi sau trei foliole. • pl. *-i, -e.* /<lat. șt. ***tripterus, -a, -um***.

triptíc *s.n.* **1** (*în arte, relig.*) Tablou (specific Evului Mediu) compus din trei panouri (prinse în balamale în așa fel încît părțile laterale să se închidă peste cea din mijloc), pe care sînt pictate, sculptate sau gravate scene sacre, chipuri de sfinți etc. sau pe care sînt scrise, sub formă de pomelnic, nume de ctitori, de domnitori etc. *Luă... un triptic, reprezentînd pe Ioan Botezătorul* (CĂL.). ◆ (*în antic.*) Ansamblu de trei tăblițe prinse între ele cu balamale, care se închideau ca o carte. ◆ Fig. Ansamblu compus din trei părți, trei elemente, trei idei etc. (distincte). *Piesa... nu oferă o încheiere pe măsura celorlalte două piese ale tripticului* (PER.). **2** (*jur.*) Document compus din trei foi cuprinzînd aceleași indicații, care oferă posibilitatea de a se face mai multe călătorii într-o țară străină, primele două foi detașîndu-se la trecerea frontierei (vamă), la intrare și ieșire. • pl. *-ce.* /<fr. ***triptyque***, ngr. ***τρίπτυχος*** „pliat în trei".

triptofán *s.n.* (*chim.*) Aminoacid heterociclic prezent în proteine, hemoglobină etc., indispensabil organismului. • /<fr. ***tryptophane***.

triptón *s.n.* (*biol.*) Abioseston. • /<fr. ***tripton***.

tripudiá *vb. I. intr.* A exulta, a tresălta de bucurie. • prez.ind. *-iez.* /<lat. ***tripudiare*** „a dănțui".

tripúdiu *s.n.* **1** (*în antic. romană*) Dans ritmic al preoților salieni din Roma. **2** Fig. Sărbătorire, manifestație zgomotoasă. ◆ Ext. Exuberanță, exultare. • pl. *-ii.* /<lat. ***tripudium, -ii*** „dans în trei timpi".

trireactór *adj., s.n.* (*aeron.*) (Avion) care este propulsat de trei reactoare. • sil. *-re-ac-*. pl. *-oare.* /<fr. ***tri-réacteur***.

trirégn *s.n.* (*bis.; înv.*) Tiară papală. • /<it. ***triregno***.

trirémă *s.f.* (*mar.; în antic.*) Corabie sau navă de război, rapidă și ușoară, cu pînze și cu trei rînduri de vîsle dispuse la trei niveluri diferite; trieră. ◆ (*în Ev. Med.*) Galeră cu ramele pe o singură parte, dispuse în grupuri de cîte trei. • pl. *-e.* /<fr. ***trirème***, lat. ***trirēmis, -e*** „cu trei rînduri de vîsle".

trisághion *s.n.* (*bis.*) Cîntare bisericească în care cuvîntul „sfînt" apare repetat de trei ori. ◇ *Imnul Trisaghion* = imn care conține rugăciunea: Sfinte Dumnezeule, sfinte tare, sfinte făr'de moarte, miluiește-ne pre noi. ◆ Slujbă scurtă de pomenire a morților. • sil. *-ghi-on.* /<ngr. ***τρισάγιον***.

trisanuál, -ă *adj.* Trienal. • sil. *-nu-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***trisannuel***.

trisecá *vb. I. tr.* (*mat.*) A împărți în trei. • prez.ind. *triséc.* /<fr. ***trisequer***.

trisectór, -oáre *adj., s.f.* (*mat.*) **1** *adj.* Care realizează o trisecțiune. **2** *s.f.* Fiecare dintre cele două semidrepte care împart un unghi în trei părți egale. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***trisecteur***.

trisécție *s.f.* (*mat.*). Diviziune în trei părți egale. ◇ *Trisecțiunea unghiului* = problemă celebră, pusă în antichitate (a cărei soluție nu a fost încă demonstrată), prin care se cere să se împartă un unghi, cu rigla negradată și cu compasul, în trei părți egale. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *trisecțiúne s.f.* /<fr. ***trisection***.

trisecțiúne *s.f.* v. trisecție.

trisepál, -ă *adj.* (*bot.; despre flori*) Care are caliciul format din trei sepale. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***trisépale***.

triseriát, -á *adj.* (*biol., zool.; despre organe*) Care este dispus în trei rînduri sau în trei serii. • sil. *-ri-at.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***triserié***.

trisfetíte *s.f.* (*pop.*) **1** (*la pl.; mai ales art.; nm. pr.*) Sărbătoare creștină care se prăznuiește la 30 ianuarie; Trei Ierarhi. **2** Numele constelației Orion. • și (*reg.*) *tresfetíte, tresfetíțe s.f. pl.* /<slav. ***ТРѢ СВѢТИТЄЛИЄ***.

trisiláb, -ă *adj., s.n., s.f.* (*lingv.*) (Cuvînt) format din trei silabe, (cuvînt) trisilabic. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***trisyllabe***.

trisilábic, -ă *adj.* (*lingv.; despre cuvinte*) Care este format din trei silabe. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***trisyllabique***.

triskelión *s.n.* (*arhit.*) Motiv decorativ cu trei brațe egale, avînd extremitățile frînte la 90°. • /<fr. ***triskelion***; cf. gr. *τριςκελής* „cu trei brațe".

trismeghíst *s.m.* v. trismegist.

trismegíst *s.m.* (*în mit. greacă*) Supranume însemnînd „de trei ori mare", dat de greci lui Hermes. • și *trismeghíst s.m.* /<fr. ***trismégiste***, cf. gr. *τρισμέγιστος* <*μέγιστος* „mare".

trísmus *s.n.* (*med.*) Contracție spastică involuntară a mușchilor ridicători ai mandibulei, care împiedică deschiderea gurii și care constituie unul dintre semnele clinice ale tetanosului. • pl. *-uri.* /<fr. ***trismus***; cf. gr. *τρισμός* <*τρίζω* „a scrîșni".

trisomíe *s.f.* (*biol.*) Anomalie cauzată de prezența unui cromozom suplimentar. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***trisomie***.

trispérm, -ă *adj.* (*bot.; despre fructe*) Care are trei semințe. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***trispérme***.

trist, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este supărat, mîhnit, deprimat, abătut; melancolic; (*reg.*) tristuit. *Pătrunde trist cu raze reci Din lumea ce-l desparte* (EMIN.). ◇ (*adv.*) *Bătăile versului am prins a deprinde... Din zbuciumul de mamă-năbușit Și-al fetelor... Pătrunse trist de dorul acelora Ce din războaie nu au mai venit* (LAB.). ◇ Fig. *Se întreabă trist izvorul: „Unde mi-i crăiasa oare?"* (EMIN.). ◆ (*despre privirile, ochii, fețele oamenilor*) Care exprimă tristețe, melancolie. *De pe fruntea mea cea tristă tu dai vițele-ntr-o parte* (EMIN.). ◇ (*adv.*) *Ochii mari... sticlesc trist pe fața-i necăjită* (SADOV.). ◇ Analog. *Cîinele mă privea trist.* ◆ (*despre glasuri, cîntece sau*, ext., *despre alte sunete*) Care este tînguitor, jalnic. *Un cîntec trist adus din alte țări De niște pasări albe, călătoare* (MINUL.). ◇ (*adv.*) *Tălăngile, trist, Tot sună dogit* (BACOV.). ◆ (*despre stări, manifestări ale oamenilor*) Care este plin de tristețe. *C-o bucurie tristă te țin acum în brațe* (EMIN.). ◇ (*despre viața oamenilor sau despre momente din viața acestora*) *Copilăria mea a fost tristă* (VLAH.). **2** Fig. Care provoacă tristețe, supărare; care întristează; dureros. *Povestea cu haz întîmplări triste* (PER.). ◇ (*adv.*) *În van mai caut lumea-mi în obositul creier, Căci răgușit, tomnatec, vrăjește trist un greier* (EMIN.). ◆ Care sugerează, evocă tristețe; deprimant, dezolant. *Era o noapte tristă* (EMIN.). ◇ (*adv.*) *Prin crengi pierdute-n ceață, Luna trist la geam apare* (IOSIF). ◆ Care este lamentabil, penibil. *Amețit fiind, a oferit un trist spectacol la petrecerea de aseară.* • pl. *-iști, -iste.* /lat. ***tristis, -e***.

tristá *s.f.* (*înv.*) Tristețe. *Fiți... răbdurii în triste* (COR.). • pl. *-e.* /cf. *trist*.

tríste *s.f.* v. striște.

tristeálă *s.f.* (*înv.*) Tristețe. • pl. *-eli.* /***trist*** + *-eală*.

tristearínă *s.f.* (*chim.*) Triester al glicerinei cu acidul stearic, substanță solidă, de culoare vag gălbuie, răspîndită în natură în grăsimi și folosită la fabricarea săpunului. • sil. *-te-a-*. /<fr. ***tristéarine***.

tristéțe *s.f.* **1** Stare sufletească apăsătoare, durere sufletească; mîhnire, amărăciune, întristare; (*înv.*) tristă. *Îi citeam în priviri tristețea.* ◆ Ext. Părere de rău, regret. *Mă cuprinde o tristețe Iremediabilă* (TOPÎR.). ◇ Fig. *Valurile mării sclipeau în triști de pol* (CĂL.). **2** Necaz, supărare care produce această stare. *Am împărțit cu soția mea triști și bucurii.* **3** Caracterul, însușirea a ceea ce exprimă sau provoacă această stare sufletească. *Mă învăluia din toate părțile tristețea copacilor bătrîni.* • pl. *-i,* (*înv.*) *-e, -uri.* /***trist*** + *-eță*; cf. fr. *tristesse*, it. *tristezza*.

tristi- Elem. de compunere „tristețe". • /<fr. ***tristi-***; cf. lat. *tristis, -e* „întunecat, trist".

tristíh, -á *s.n., adj.* **I** *s.n.* (*vers.*) Strofă din trei versuri. **II** *adj.* **1** (*biol.; despre celule*) Care este dispus în trei rînduri sau în trei serii. **2** (*bot.; despre frunze, muguri*) Care este așezat pe șiruri longitudinale • pl. *-i, -e, n. -uri.* /<it. ***tristico***, ngr. ***τρίστιχος***; cf. gr. *στίχος* „rînd, vers".

tristíl, -ă *adj.* (*bot.; despre plante*) Care are trei stile. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***tristyle***.

tristimán, -ă *s.m., s.f.* (*psih.*) Persoană care suferă de tristimanie. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***tristimane***.

tristimanie *s.f.* (*psih.*) Tristețe, melancolie patologică. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***tristimanie***.

tristișór, -oáră *adj.* (*pop.*) Tristuț. • pl. *-ori, -oare.* /***trist*** + *-ișor*.

tristor *s.n.* v. trihtăr.

tristuít, -ă *adj.* (*reg.*) Trist. • sil. *-tu-it.* pl. *-ți, -te.* /de la ***trist***.

tristúț, -ă *adj.* Dim. al lui *trist*; (*pop.*) tristișor. • pl. *-i, -e.* /***trist*** + *-uț*.

trisubstituít, -ă *adj.* (*chim.; despre derivați*) Care este obținut prin substituirea a trei atomi din moleculă. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***trisubstitué***.

trisulfúră *s.f.* (*chim.*) Compus chimic care conține trei atomi de sulf în moleculă. • pl. *-i.* /<fr. ***trisulfure***.

trișá *vb. I. intr.* **1** A înșela la jocul de cărți, la ruletă, la zaruri etc. *Joc la sigur, fără să trișez* (VIN.). ◇ (*tr.*) *L-am trișat la pocker.* **2** Gener. A induce în eroare; a păcăli, a înșela. *În orice se poate trișa, dar nu în dragoste* (PRED.). ◇ (*tr.*) *Multe societăți cred că pot trișa statul neplătindu-și impozitele.* ◆ A nu respecta

convențiile, uzajul, a nu se conforma. *A trișat la examen. A trișat în declarația făcută public.* • pez. ind. *-ez.* /<fr. ***tricher***.

trișáj *s.n.* (*înv.*) Trișare. • /***trișa*** + *-aj*.

trișáre *s.f.* Acțiunea de *a trișa* și rezultatul ei; (*înv.*) trișaj. • pl. *-ări.* /v. ***trișa***.

trișc *s.n.* (*reg.*) Joc de societate la care se folosește un carton cu un desen alcătuit din trei dreptunghiuri concentrice, pe care doi jucători mișcă, fiecare, câte nouă boabe de fasole, monede etc., după anumite reguli; țintar. • /etimol. nec.

trișcăr *s.m.* (*pop.*) **1** Persoană care cîntă din trișcă; (*pop.*) trișcaș. *Îi ajunsese faima trișcarului departe, La știutorii scripcii și meșterii de carte* (ARGH.). **2** Persoană care face triște. • pl. *-i.* /***trișcă*** + *-ar*.

trișcáș *s.m.* (*pop.*) Persoană care cîntă la trișcă. *Trișcașii (fluierașii) din Leșu cîntă* (PER.). • pl. *-i.* /***trișcă*** + *-aș*.

tríșcă *s.f.* **1** (*muz.*; *pop.*) Vechi instrument muzical popular românesc de suflat, făcut din trestie, din soc, din lemn de paltin etc., asemănător cu un fluier fără găuri, care are la capătul prin care se suflă o mică deschizătură lunguiață și care produce sunete puternice și ascuțite. *Zicea atît de frumos din trișcă* (REBR.). ◇ Fig. *Azi din trișca visurilor cînt* (LESN.). ◆ Fluier mic făcut din coada frunzei de dovleac, din paiul unor plante, din pană de gîscă etc. **2** Fiecare dintre tuburile sonore ale cimpoiului; țurloi. *Clarinetul se schimbă în trișcă de cimpoi, flautul în bucium de munte* (HOG.). **3** (*reg.*) Caval. • pl. *-iște*, (*reg.*) *-işti*. și (*reg.*) *trîștie, strîșcă s.f.* /etimol. nec.

trișcărîță *s.f.* (*muz.*; *reg.*) Femeie care știe să cînte la trișcă. • pl. *-e.* /***trișcar*** + *-iță*.

trișculiță *s.f.* (*muz.*; *pop.*) Trișcuță. • pl. *-e.* /***trișcă*** + *-uliță*.

trișcușoară *s.f.* (*muz.*; *reg.*) Trișcuță. • pl. *-e.* /***trișcă*** + *-ușoară*.

trișcúță *s.f.* (*muz.*; *pop.*) Dim. al lui *trișcă*; (*pop.*) trișculiță, (*reg.*) trișcușoară. • pl. *-e.* /***trișcă*** + *-uță*.

trișerie *s.f.* (*înv.*) Trișare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***tricherie***.

trișéur *s.m.* v. trișor.

trișór *s.m.* **1** Persoană care trișează (mai ales la jocul de cărți). *Popa cel tînăr e un trișor, l-am prins alaltăieri scoțînd un valet din mînecă* (POPOV.). **2** Persoană care înșeală, care păcălește. *E un trișor în dragoste.* • scris și *trișeur*. pl. *-i.* /<fr. ***tricheur***.

tríștă *s.f.* v. striște.

tríște *s.f.* v. striște.

tritagoníst, -ă *s.m., s.f.* (*în Grecia antică*) Actor care deține rolul al treilea într-o piesă de teatru. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***tritagoniste***, it. ***tritagonista***; cf. gr. *τριταγωνιστής*.

tritanóp, -ă *adj.* (*med.*; *despre ochi*) Care prezintă tritanopie. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***tritanope***.

tritanopíe *s.f.* (*med.*) Defect al ochiului caracterizat prin lipsa de percepere a culorii albastre. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***tritanopie***.

trítănă *s.f.* (*reg.*; *la car*) Crucea de dinainte. • pl. *-e.* /etimol. nec.

triteísm *s.n.* (*teol.*) Doctrină creștină care susține că trinitatea este formată din trei persoane și trei esențe. • /<fr. ***trithéisme***.

triteíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (*teol.*) (Adept) al triteismului. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***trithéiste***.

triticăiá *s.f.* (*bot., agric.*) Cereală rezultată din încrucișarea grîului cu secara, avînd calitățile de panificație ale celui dintîi și rezistența la frig, umiditate și secetă a secarei. • /<lat. ***triti[cum] + [se]cale***; cf. fr. *triticale*.

triticínă *s.f.* (*chim.*) Hidrat de carbon izomer cu dextrina, care se găsește în făina de cereale. • /<engl. ***triticin***; cf. den. șt. lat. *Triticum* „grîu".

tritm, -ă *adj., s.m., s.f.* v. tretin.

trítiu *s.n.* (*chim., fiz.*) Izotop al hidrogenului cu numărul de masă 3, avînd nucleul format dintr-un proton și doi neutroni, radioactiv, care se obține în cantități mari în reactoare nucleare, iar în natură ia naștere sub acțiunea radiațiilor cosmice și care este folosit în reacțiile de fuziune. • și *trítium s.n.* /<fr. ***tritium***; cf. gr. *τρίτος* „al treilea".

trítium *s.n.* v. tritiu.

tritón[1] *s.m.* **1** (*zool.*; *la pl.*) Numele mai multor specii de amfibieni cu înfățișarea unor mormoloci de broască, avînd de obicei în lungul spatelui o creastă viu colorată (*Triturus*); (*și la sg.*) amfibian care aparține fiecăreia dintre aceste specii. ◆ Moluscă gasteropodă marină, a cărei cochilie, conică, poate atinge 30 cm lungime. **2** (*în mit. greacă*) Zeitate marină, închipuită cu bust de om și cu coada de peste.

triton[1] (1)

E carnavalul himeric al unei lumi de sirene, de tritoni, de nimfe (D. ZAMF.). ◆ Ext. Statuie reprezentînd această zeitate. *Fîntîni, cu bazine largi, împodobite cu tritoni* (CODRU-D.). • pl. *-i.* /<lat. ***Trīton, -onis***, fr. ***triton***; cf. gr. *τρίτων*.

triton[1] (1)

tritón[2] *s.m.* (*chim.*) Nucleu al atomului de tritiu, alcătuit dintr-un proton și doi neutroni. • pl. *-i.* /<fr. ***triton***.

tritón[3] *s.n.* (*muz.*) Interval melodic sau armonic de trei tonuri; cvartă mărită; cvintă micșorată. • pl. *-uri.* /<it. ***tritono***, fr. ***triton***.

tritónic, -ă *adj.* Care ține de triton[1]. *Balta mare... și Prutul... făcuseră din Mihai un înotător cu voluptăți tritonice* (CĂL.). • pl. *-ci, -ce.* /***triton***[1] + *-ic*.

tritomídă *s.f.* (*în mit. greacă*) Zeiță marină. • pl. *-e.* /<fr. ***tritonide***.

tritúră *vb. I. tr.* (*compl. indică substanțe solide, medicamente etc.*) A dispersa în particule foarte fine. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***triturer***, lat. ***triturare*** „a zdrobi, a măcina".

tritурántă *adj.* (*anat.*) *Față triturantă* = suprafața unui dinte care efectuează masticația. • pl. *-te.* /<fr. ***triturant***.

trituráre *s.f.* Acțiunea de *a tritura* și rezultatul ei; triturație. • pl. *-ări.* /v. ***tritura***.

triturátor, -oáre *adj., s.m.* (Organ anatomic) care servește pentru triturare. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***triturateur***.

triturație *s.f.* Triturare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***trituration***, lat. ***trituratĭo, -onis***.

tríță *s.f.* (*reg.*) Lumînare rămasă de la Bobotează. • pl. *-e.* /<ucr. ***трицця***.

triúmf *s.n.* **1** (*în antic. romană*) Onoare maximă acordată de către Senat unui conducător militar victorios, care consta în intrarea fastuoasă a acestuia în Roma, pe un car tras de patru cai albi și însoțit de un cortegiu din care făceau parte senatorii, căpeteniile armatei și prizonierii făcuți în război. *A fost onorat cu ornamentele triumfului de către Vespasianus* (XEN.). ◇ *Arc de triumf* v. arc. *Car de triumf* v. car. ◇ Loc.adv. *În* (sau *cu*) *triumf* = însoțit de manifestări entuziaste, cu alai, cu pompă. *Ei vin în triumf* (MARC.). ◇ Expr. *A duce* (sau *a purta*)(pe cineva) *în triumf* = a ridica (pe cineva) pe sus (purtîndu-l pe brațe sau pe un tron) în cadrul unui cortegiu solemn sau vesel. **2** Mare succes militar, biruință de mare prestigiu. *Clopotul... au sunat la Suceava triumful lui Bogdan* (ASACHI). ◆ Ext. Victorie repurtată într-o confruntare, într-un concurs etc. *Ne mîndrim cu triumful echipei noastre de gimnastică.* **3** Fig. Succes moral, reușită, izbîndă deosebită. *Portretul... a fost un triumf al Renașterii* (OȚETEA). *Spectacolul din seara aceasta a fost un triumf.* **4** Fig. Motiv de glorie, fală. *E un adevărat triumf a sta în ura unor astfel de oameni* (VLAH.). • pl. *-uri*, (*înv.*) *-e.* și (*înv.*) *triómf s.n.* /<lat. ***triumphus, -i***, fr. ***triomphe***.

triumfá *vb. I. intr.* **1** (*în antic. romană*; *despre generali*) A obține onorurile triumfului. **2** (*despre conducători militari, armate etc.*) A repurta o mare biruință în luptă, o victorie strălucită. *Oștirile imperiale au triumfat de atîtea ori* (DOC.). ◇ Ext. *Românii au triumfat în meciul de aseară.* **3** Fig. A reuși, a avea un mare succes, a cîștiga într-o anumită împrejurare; a se impune. *Visul tău de glorii falnic triumfînd* (EMIN.). *Tactica lui triumfase încă o dată* (CE. PETR.). ◆ A excela. *Piesa de teatru a triumfat pe scenele Bucureștiului.* **4** (*despre oameni*) A se mîndri, a se bucura în urma unei victorii, a unui succes. *Cere răspicat, triumfînd secret, o precizare* (CA. PETR.). • sil. *tri-um-*. prez.ind. *triúmf*, (*înv.*) *-ez.* /<lat. ***triumphare***, fr. ***triompher***.

triumfál, -ă *adj.* **1** (*în antic. romană*) Care aparține unui triumf, care se referă la un triumf. *Vine pe carul triumfal.* ◇ *Poartă triumfală* = poartă a Romei antice (și a altor cetăți din antichitate) prin care intra carul de triumf al comandantului victorios întors din război. *Arc triumfal* v. arc. **2** Care constituie un triumf; care duce la triumf; care vestește o mare biruință. *O izbîndă triumfală în alegerile locale.* ◆ Fig. Care este măreț, maiestuos, grandios; impunător, solemn. *E un cîntec cînd triumfal, cînd melancolic* (IBR.). *I s-a făcut o primire triumfală.* (*iron.*) *Facem o intrare triumfală în oraș, trecînd pe sub o poartă dărîmată* (ALECS.). ◇ (*adv.*) *Porțile de stejar ferecat... să deschideau triumfal* (TEOD.). Δ (*iron.*) *Se reîntoarse triumfal, cu o tavă de farfurii, clondire și păhărele* (VIN.). ◇ *Marș triumfal* = *a*) (*milit.*) înaintare rapidă și victorioasă a unei armate într-un teritoriu străin, fără a întîmpina rezistență; *b*) (*muz.*) piesă muzicală destinată să însoțească pasul cadențat de defilare al unei trupe, al unui cortegiu etc. ◆ (*despre monumente, despre opere de artă, compoziții muzicale etc.*) Care a fost creat, compus etc. pentru a celebra o victorie, onoarea unui învingător, pentru a aminti un triumf. *Traian va porunci... să se ridice monumentul triumfal de la Adamclisi* (DAIC.). *„Simfonia funebră și triumfală" a lui Berlioz.* **3** Care exprimă bucuria, satisfacția unui triumf. *Să nu te miri că... înfrunt cu atîta milă căutătura-ți triumfală* (GOGA). • sil. *tri-um-*. pl. *-i, -e.* /<lat. ***triumphalis, -e***, fr. ***triomphal***.

triumfalísm *s.n.* Atitudine de încredere exagerată în propriile puteri, idei, teorii etc. • sil. *tri-um-*. /<fr. ***triomphalisme***.

triumfalíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care manifestă, care dă dovadă de triumfalism. • sil. *tri-um-*. pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***triomphaliste***.

triumfáinic *adv.* (*înv.*) În mod triumfător. *Domnul sfînt să vă ajute A străbate triumfalnic în cetăți și în redute* (ALECS.). • sil. *tri-um-*. /***triumf*** + *-alnic*.

triumfáre *s.f.* Acțiunea de *a triumfa* și rezultatul ei. • sil. *tri-um-*. pl. *-ări.* /v. ***triumfa***.

triumfátor, -oáre *adj., s.m.* **I** *adj.* **1** (*milit.*) Care triumfă; biruitor, învingător, victorios. *A sosit armata triumfătoare.* **2** (*despre oameni*) Care a repurtat o victorie, un succes. *Voi ieși triumfător în alegeri* (TIT.). ◇ (*adv.*) *Și-n templul Bogăției intrînd triumfător... sub bolte se așează* (MACED.). ◇ Fig. *Frumusețea triumfătoare a fiicei sale* (IBR.). **3** Fig. Care exprimă o mare încredere în succesul obținut, care arată mulțumirea, satisfacția de a fi biruitor. *Purta pretutindeni același aer triumfător al parvenitului fericit* (VLAH.). **II** *s.m.* (*în antic. romană*) Comandant militar care a repurtat o mare victorie și a fost sărbătorit cu triumf. • sil. *tri-um-*. pl. *-ori, -oare.* /***triumfa*** + *-ător*; cf. fr. *triomphateur*, lat. *triumphator, -oris*.

triumvír *s.m.* **1** (*în Roma antică*) Fiecare dintre cei trei membri ai unui triumvirat. ◆ Participant la unul dintre cele două triumvirate excepționale, care au îndeplinit rolul de organ conducător suprem în Roma antică, în anii 60 și 43 î.Hr. **2** Ext. Fiecare dintre persoanele care formează un grup de trei. *Alesesem dintre noi trei șefi, triumviri* (BRĂ.). • sil. *tri-um-*. pl. *-i.* /<lat. ***triumvir, -i***, fr. ***triumvir***.

triumvirál, -ă *adj.* (*ist.*) Care se referă la un triumvirat. ◆ Care aparține triumvirului, care se referă la un triumvir. • sil. *tri-um-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***triumviral***.

triumvirát *s.n.* **1** (*în Roma antică.*) Formă de conducere politică instituită la mijlocul sec. 1 î.Hr., în perioada luptei pentru putere, reprezentînd alianța a trei conducători politici și militari (primul triumvirat, încheiat între Cezar, Pompei și Crassus ca alianță politică secretă, în anul 60 î.Hr., a dus la izbucnirea războiului civil și la instaurarea dictaturii, iar al doilea triumvirat, încheiat între Marc Antoniu, Octavian August și Lepidus în anul 43 î.Hr., a avut drept scop formarea unei magistraturi cu puteri nelimitate). ◆ Demnitatea, funcția de triumvir. **2** Ext. Grup, asociație de trei persoane legate prin interese comune, care exercită o putere, o influență. *O bandă*

de trei hoți vestiți domina Moldova...; acel triumvirat prăda țara (RUSSO). • sil. *tri-um-*. pl. *-e.* /<lat. ***triumviratus, -us***, fr. ***triumvirat***.

triúnghi *s.n.* **1** (*geom.*) Poligon format din trei laturi care se întâlnesc două câte două și formează trei unghiuri interne. <> *Triunghi curbiliniu* = triunghi ale cărui laturi sînt arce de curbă. *Triunghi dreptunghi* v. dreptunghi. *Triunghi geodezic* v. geodezic. *Triunghi obtuzunghi* v. obtuzunghi. *Triunghi ortic* v. ortic. *Triunghi scalen* v. scalen. *Triunghi sferic* v. sferic. *Triunghi șes* v. șes. <> Loc.adj. *În triunghi* = triunghiular. <> Fig. *„O scrisoare pierdută" a devenit... o poveste a eternului triunghi* (PER.). **2** Obiect, figură, desen etc. având forma unui triunghi. *Triunghiul de*

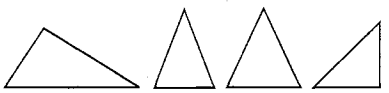

triunghiuri (1)

cocori Se-ntregește tot în zbor (MINUL.). ◆ Spec. Semn de circulație, cu fondul alb și marginile de un roșu fosforescent, așezat la intersecții de drumuri, pentru dirijarea traficului. <> *Triunghi de semnalizare* (sau *reflectorizant*) = accesoriu automobilistic în formă de triunghi, confecționat dintr-un material reflectorizant (de culoare roșie), care este plasat pe șosea, la mică distanță de un autovehicul imobilizat (din cauza unor pene, accidente etc.) pentru a semnaliza existența unui obstacol în trafic. **3** Fig. Grup de trei (sau de mai multe) ființe sau lucruri ale căror puncte de așezare, dacă ar fi unite prin linii, ar reprezenta vîrfurile unui poligon cu trei laturi. **4** (*ferov.*) *Triunghi de întoarcere* = construcție specială la căile ferate pentru inversarea sensului de mers, care înlocuiește sau dublează plăcile turnante. **5** (*muz.*) Trianglu. **6** (*aeron.; și nm. pr.*) *Triunghiul Bermudelor* = spațiu aerian de deasupra arhipelagului Bermude (în Oceanul Atlantic), deosebit de periculos pentru zbor, în care au dispărut, de-a lungul timpului, fără urmă și fără să se poată da o explicație științifică, numeroase avioane. • pl. *-uri*. și (*înv.*) *treiúnghi s.n.* /<lat. ***triangŭlum, -i***, fr. ***triangle***, it. ***triangolo***, după *unghi*.

triunghiăt, -ă *adj.* (*înv.*) Triunghiular. • sil. *-ghi-at.* pl. *-ți, -te.* /de la ***triunghi***.

triúnghic, -ă *adj.* (*înv.*) Triunghiular. • pl. *-ci, -ce.* /***triunghi*** + *-ic*.

triunghicésc, -eăscă *adj.* (*înv.*) Triunghiular. • pl. *-ești.* /***triunghi*** + *-(i)cesc*.

triunghiulár, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* Care este în formă de triunghi; (*înv.*) triunghiat, triunghic, triunghicesc, triunghiurat. *Pe figura lui triunghiulară filfîi o expresie suspectă* (VIN.). <> (*adv.*) *Un colț de hîrtie îndoit triunghiular* (CE. PETR.). <> Fig. *Aceste lucruri pătrate nu pot să intre în capul și-n inima cea triunghiulară și îngustă a ciocoiului* (FIL.). ◆ (*despre corpuri geometrice*) Care are la bază un triunghi. *Prismă triunghiulară*. **2** *adj., s.n.* (*sport*) (Competiție sportivă) la care participă reprezentanți a trei țări sau a trei echipe. *Va avea loc un triunghiular la care vor participa selecționatele Bulgariei, Ungariei și României* (PER.). • pl. *-i, -e.* /<lat. ***triangularis, -e***, fr. ***triangulaire***, it. ***triangolare***.

triunghiurát, -ă *adj.* (*înv.*) Triunghiular. • pl. *-ți, -te.* /de la ***triunghi***.

triúnglu *s.n.* v. trianglu.

trivaccín *s.n.* (*farm.*) Vaccin complex care conține trei componente profilactice diferite. • pl. *-uri.* /***tri***[1]*-* + ***vaccin***.

trivalént, -ă *adj.* **1** (*chim.; despre elem.*) Care are valența trei. **2** (*biol.; despre celule*) Care are trei cromozomi omologi în cursul meiozei. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***trivalent***.

trivalență *s.f.* (*chim.*) Proprietate a unui element chimic de a avea valența trei, de a fi trivalent. • pl. *-e.* /<fr. ***trivalence***.

triválv, -ă *adj.* (*bot.*) Care are trei valve. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***trivalve***.

trivérb *s.n.* Joc distractiv din genul enigmistic, constînd în a reprezenta trei cuvinte prin litere sau figuri combinate între ele. • pl. *-e.* /***tri***[1]*-* + ***verb***.

triviál, -ă *adj.* **1** (*mai ales despre cuvinte, vorbire etc.*) Care este obscen, indecent, scabros. *Rosti o înjurătură trivială* (PRED.). <> (*adv.*) *Vorbele prietenului meu pîngăreau brutal, coborau trivial pe pămînt* (CE. PETR.). **2** (*despre oameni sau despre acțiuni, manifestări etc. ale lor*) Care este vulgar, grosolan; care este de prost gust. *Oricît l-au acuzat dușmanii săi, Aristofan nu devine niciodată trivial* (PER.). <> (*despre imagini, realități etc.*) *Vedea icoana Bucureștiului copleșit de lux, strident și trivial* (TEOD.). <> (*subst. n.*) *Lumea sa artistică este plămădită din suav și trivial* (CONST.). **3** Care este comun, obișnuit, de rînd, ordinar. *Din mediocritatea trivială a nefericitului ar fi avut să iasă... imagini la nesfîrșit* (ARGH.). <> (*pedag.; înv.*) *Școală trivială* = școală elementară pentru tot poporul. ◆ (*despre idei, judecăți etc.*) Care, prin frecvența sa, a devenit banal. *„Alb ca neaua" a devenit o comparație trivială*. • sil. *-vi-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***trivial***, lat. ***trivialis, -e***.

trivialitáte *s.f.* Însușirea, caracterul a ceea ce este trivial; vulgaritate, obscenitate, indecență. *N-a avut parte decît de meschinărie și de trivialitate* (H. LOV.). ◆ Concr. Faptă, atitudine, vorbă etc. trivială. *Nu mai rosti asemenea trivialități!* • sil. *-vi-a-.* pl. *-ăți.* /<fr. ***trivialité***.

trivializă *vb. refl.* A deveni sau a părea trivial. *Gluma ei se trivializase în rîsetele unei clase de băieți* (TEOD.). ◆ (*tr.; compl. indică fapte, idei etc.*) A face să devină sau să pară trivial; a vulgariza, a degrada. *Întotdeauna i-a trivializat spusele*. • sil. *-vi-a-.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***trivialiser***.

trivializáre *s.f.* Faptul de *a trivializa*. • sil. *-vi-a-.* pl. *-ări.* /v. ***trivializa***.

trivializát, -ă *adj.* Care este vulgarizat, degradat. *Se crede că un copil nu poate să înțeleagă decît într-o biată formă topită, spălăcită..., trivializată povestea de vitejie și de cîrmuire grea* (IORGA). <> Analog. *Ne aflăm în fața unei femei cu proeminențele feței trivializate* (CĂL.). • sil. *-vi-a-.* pl. *-ți, -te.* /v. ***trivializa***.

trívium *s.n.* (*pedag.; în Ev. Med.*) Primul ciclu de învățămînt care cuprindea gramatica, retorica și dialectica și care, împreună cu ciclul următor, *quadrivium* (aritmetica, geometria, astronomia și teoria muzicii), formau cele șapte arte liberale ce constituiau materia de învățămînt a școlilor latine. • sil. *-vi-um.* /<lat. ***trivium, -ii*** „cele trei căi".

trivógă *s.f.* (*înv.*) Alarmă dată prin sunete de tobă. *Trivoga chema la arme gvardia națională* (CAR.). <> Expr. *A bate trivoga* = a da alarma. <> Fig. *De-aici va răsuna trivoga deșteptătoarelor cuvinte* (VLAH.). • pl. *-gi.* /<rus. ***mpesoza***.

trivún *s.m.* v. tribun.

trixemíe *s.f.* (*biol.*) Parazitare succesivă pe trei plante-gazdă diferite. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***trixémie***.

trizaharídă *s.f.* (*chim.*) Oligozaharidă rezultată din trei molecule de monozaharide prin eliminarea a două molecule de apă. • pl. *-e.* /<fr. ***trisaccharide***.

trizómic, -ă *adj.* (*biol.; despre celule, organisme*) Care prezintă trizomie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***trisomique***.

trizomíe *s.f.* (*biol.*) Apariție a unui cromozom supranumerar în cadrul unei perechi. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***trisomie***.

trîcneá *s.f.* v. stricnea.

trîcneálă *s.f.* (*reg.*) Tresărire din somn. • pl. *-i.* /***trîcni***[1] *+ -eală*.

trîcní[1] *vb. IV. intr.* (*reg.*) A tresări de frică, de bucurie etc. • prez.ind. *-esc.* și *trîgní, trecní vb. IV.* /<srb. ***trgnuti (se)***.

trîcní[2] *vb. IV.* v. stricni[1].

trîcnít, -ă *adj.* (*reg.*) Expr. *Trîcnit la cap* = smintit, țicnit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***tricni***[1].

trîfní *vb. IV. refl.* (*reg.; despre fructe*) A se strica, a se altera. • prez.ind. pers. 3 *-ește.* /cf. *trohni*.

trîfói *subst.* v. trifoi.

trîglă *s.f.* v. traglă.

trîgní *vb. IV.* v. trîcni[1].

trîjnic *s.n.* v. trușnic.

trîmbáci *s.m.* (*înv.*) Trîmbițaș. *Au trimis trîmbacii, de au zis de întorsu oștii* (N. COST.). • pl. *-ci.* /<pol. ***trębacz***.

trîmbă *s.f.* **I 1** (*de obicei cu determ. care indică felul*) Bucată mare de pînză sau de stofă (făcută sul); val. *A dat vreo două trîmbe de pînză cu borangic* (CA. PETR.). **2** Val, vîrtej de apă, de praf, de ninsoare etc. *Deasupra răsăritului se îngrămădeau trîmbele negre de fum* (REBR.). <> Fig. *Noaptea... învăluie tot, ca într-o trîmbă de întuneric* (DELAVR.). **3** Fig. Dungă, fîșie. *Lungi cărări de văpaie tremură pe trîmba de oțel a Bistriței* (VLAH.). **4** Rînd, șir, lanț neîntrerupt de ființe. *Uliți, uliți făcea printre trîmbele de turci* (ISP.). <> Loc.adv. *În trîmbă* (sau *trîmbe*) = în linie, în rînd, unul după altul. **5** Ext. Ceată, grămadă (de ființe), pîlc. *Își porni și Tomșa trîmba lui de călăreți* (SADOV.). <> (*adv.*) *Copilul nu se dumirea de ce cocorii umblă înșiruiți trîmbă* (ISP.). Δ (*repet.*) *Seara îi vedeai adunați trîmbe, trîmbe pe lîngă focuri* (BĂLC.). **6** (*înv.*) Trîmbiță. **II 1** (*înv.*) Tăvălug. **2** (*reg.; la car*) Partea de sus, arcuită a jugului. **3** (*reg.; la pl.*) Tălpile arcuite ale leagănului. **4** (*reg.*) Parte a plugului. ◆ Unealtă de plugărie. • pl. *-e,* (*înv., reg.*) *-i.* /<sl. veche ***трѣба***.

trîmbí *vb. IV. tr.* (*reg.; compl. indică pînze*) A face sul. • prez.ind. *-esc.* /***trîmbă*** + *-i*.

trîmbicér *s.m.* v. trîmbițar.

trîmbicioáră *s.f.* Dim. al lui *trîmbiță*; (*reg.*) trîmbitucă, trîmbițuică. *Lăutari cu țambalul și flașnete... și trîmbicioare și fluierașe și hîrîitori* (CAR.). • pl. *-e.* /***trîmbiță*** + *-ioară*.

trîmbitá *vb. I.* v. trîmbița.

trîmbitáre *s.f.* v. trîmbițare.

trîmbitáș *s.m.* v. trîmbițaș.

trîmbită *s.f.* v. trîmbiță.

trîmbitúcă *s.f.* (*reg.*) Trîmbicioară. • pl. *-ci.* /***trîmbită*** + *-ucă*.

trîmbiță *vb. I.* **1** *intr.* (*despre oameni*) A cînta, a suna din trîmbiță. *Era cel mai bătrîn cornist din oastea țării. Începuse a trîmbița din tinerețe* (SADOV.). Δ (*glum.*) *Își scotea din buzunar batista lungă și începea să trîmbițeze* (AGÂR.). <> Ext. *Cînd o să trîmbițeze îngerul, se va desprinde din văzduh o stea* (H. LOV.). <> Fig. *Un cocoș trîmbiță prelung, departe* (TOPÎR.). ◆ Fig. A vocifera. *De cum intra, îl vedeai gesticulînd și-l auzeai trîmbițînd* (TEOD.). **2** *tr.* Fig. (*compl. indică fapte, întîmplări, știri, vești etc.*) A face cunoscut celor din jur; a difuza, a răspîndi, a transmite (în gura mare). *Legătura de rudenie... o trîmbița pe toate drumurile* (D. ZAMF.). **3** *intr.* (*pop.*) A cînta din bucium. *Se auzeau vacile... răgînd și văcariul trîmbițînd din buciumul cel mare de coajă de tei* (PER.). • prez.ind. *-ez.* și (*înv.*) *trimbiță*, (*înv., reg.*) *trîmbitá vb. I.* /***trîmbiță*** + *-a*.

trîmbițár *s.m.* **1** (*înv., pop.*) Trîmbițaș. *Servind ca trîmbițar împotriva tătarilor* (CODRU-D.). **2** (*bot.*) Catalpă (*Catalpa bignonioides*). • pl. *-i.* și (*înv., pop.*) *trîmbicér*, (*înv.*) *trimbicér, trîmbițáriu s.m.* /***trîmbiță*** + *-ar*.

trîmbițáre *s.f* Acțiunea de *a trîmbița* și rezultatul ei. ◆ Sunet produs de trîmbiță. <> Fig. *Vînturile veniră... cu trîmbițări de apoi* (ARGH.). • pl. *-ări.* și (*înv.*) *trîmbitáre, trombițáre s.f.* /v. ***trîmbița***.

trîmbițáriu *s.m.* v. trîmbițar.

trîmbițáș *s.m.* **1** (*pop.*) Persoană care cîntă din trîmbiță; (*înv.*) trîmbaci. *Trîmbițașii au sunat războiul* (SADOV.). **2** (*în trecut*) Persoană care anunța prin sunet de trîmbiță locuitorilor de la sate știri de interes general. *Satul are un trîmbițaș* (PER.). • pl. *-i.* și (*înv.*) *trimbițáș, trumbițáș,* (*înv., reg.*) *trîmbitáș s.m.* /***trîmbiță*** + *-aș*.

trîmbițát[1] *s.n.* Faptul de *a trîmbița*. ◆ Sunetul produs de trîmbiță. <> Fig. *Strigătul răsună ca un trîmbițat de cocoș* (PER.). • /v. ***trîmbița***.

trîmbițát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre cuvinte*) Care este rostit cu emfază. *Aceasta trebuie să reiasă din fapte, nu din cuvinte trîmbițate* (PER.). <> (*adv.*) *Care ești aici, Petrescu? – strigă trîmbițat* (GALAN). **2** (*reg.*) Care este însoțit de sunete de trîmbiță. *Nu se cuvine Să venim aici la tine... Cu alaiuri trîmbițate* (POP.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***trîmbița***.

trîmbiță *s.f.* **I 1** (*pop.*) Trompetă. *La cîntecul de trîmbiți, unul fără zăbavă pornește la război* (CĂL.). <> Loc.adv. *Cu surle (și trîmbițe)* v. surlă. <> Compuse: (*bot.*) *trîmbița-ciobanului* = plantă erbacee cu florile albastre, în formă de clopoței (*Gentiana ciliata*); *trîmbița-mușchiului* = lichen cu tulpinile scurte, în formă de cupă (*Cladonia pyxidata*); *trîmbița-piticilor* = specie de ciupercă comestibilă (*Craterellus cornucopioides*). <> Fig. *Un cocoș sfîșie negurile cu trîmbița* (VIN.). **2** (*fam.*) Gură (ca organ al vorbirii). **3** (*reg.*) Bucium. **4** (*anat.; înv.*) *Trîmbița lui Eustaș* = trompa lui Eustache. **5** (*anat.; înv.*) *Trîmbița matchii* (sau *mitrii*) = oviduct. **II** (*bot.*) Arbust agățător, cu florile mari, de culoare galben-roșiatică, care este cultivat ca plantă ornamentală (*Tecoma radicans*). • pl. *-e, -i.* și (*înv.*)

trómbiță, (*înv., reg.*) *trîmbită, trîmbiță, trúmbeță s.f.* /<sl. veche **трѫбица**; cf. magh. *trombita*.

trîmbițător, -oáre *adj.* Care trîmbițează. ◆ Fig. (*despre glasuri*) Care este strident, răsunător. • pl. *-ori, -oare.* /***trîmbița*** + *-(ă)tor*.

trîmbițói *s.n.* Aug. al lui *trîmbiță*; trîmbiță mare. *Trîmbițoiul cel mare rupea zgomotos aerul în răstimpuri scurte* (HOG.). • pl. *-oaie.* și (*înv.*) *trimbițói s.n.* /***trîmbiță*** + *-oi*.

trîmbițúică *s.f.* (*reg.*) Trîmbicioară. • pl. *-ci.* /***trîmbiță*** + *-uică*.

trîmbuít, -ă *adj.* (*reg.; despre obiecte*) Care este învelit în trîmbă. • pl. *-ți, -te.* /de la ***trîmbă***.

trîmbulíță *s.f.* Dim. al lui *trîmbă*. • pl. *-e.* /***trîmbă*** + *-uliță*.

trîmnic *s.n.* Țeavă în formă de spirală în care se condensează aburul din alambicul întrebuințat la distilare. • /cf. *trîmbă*.

trînci[1] *s.m. pl.* v. trînd[1].

trînci[2] *s.m. pl.* v. trînd[2].

trîncotí *vb. IV. intr.* (*reg.*) A trînti făcînd zgomot. • prez.ind. *-esc.* /cf. *tranc*[1].

trînd[1] *s.m.* **I** (*med.*) **1** (*înv.*) Hidropizie. ◇ *Apa trîndului* v. apă. **2** (*înv., pop.; mai ales la pl.*) Hemoroizi. ◆ (*reg.; în forma „trînș”*) Cancer. **II** (*bot.; la pl.*) **1** (*și buruiană de trînji*) Plantă erbacee din familia orhideelor, cu florile galbene, plăcut mirositoare (*Neottia nidus avis*). **2** (*reg.*) Trînjoaică (*Ranunculus illyricus*). **3** (*reg.; și buruiană de trînji*) Mama-pădurii (*Lathraea squamaria*). • pl. *trînji,* (*reg.*) *trînzi.* și (*reg.*) *trîns, trînt, trînz s.m., trînci, trînși s.m. pl.* /<sl. veche **трѫдъ**.

trînd[2] *s.m., s.n.* **1** *s.m.* (*entom.; pop.; mai ales la pl.*) Larva unei insecte care trăiește în intestinele cailor sau ale vitelor. ◆ Boală provocată de această larvă. ◇ Expr. (*reg.*) *A avea trînd* = (*despre copii*) a fi neastîmpărat. **2** *s.m.* (*entom.; reg.*) Băligar (*Geotrupes stercorarius*). **3** *s.n.* (*reg.*) Întăritură a pielii în palmă sau la călcîi. **4** *s.m.* (*reg.; la pl.; în forma „trunji”*) Grunji. **5** *s.m.* (*reg.; la pl.*) Rămășițe, resturi care se așază pe fundul vasului în care s-a topit untul. ◆ Drojdie de cafea. ◆ Rămășițe de var în cazan, care nu se mai pot folosi. ◇ Fig. *Am văzut perindîndu-se tot ce Bucureștii avea mai... defăimat – jegul, lepra și trînjii societății* (M. I. CAR.). **6** *s.n.* (*înv.*) Piatră-de-var albă și moale, care se folosea în școli drept cretă. • pl. *m. trînji, n. -uri, -e.* și (*reg.*) *trînt s.m., s.n., trînci, trunji s.m. pl.* /<sl. veche **трѫтъ, трѫдъ** „bondar; parazit”.

trînd[3]**, -ă** *adj.* (*reg.*) **1** (*despre oameni*) Care este leneș, trîndav. **2** (*despre pîine*) Care nu este bine coaptă. • pl. *trînji, -e.* /cf. *trîndav*[2].

trîndav[1] *subst.* (*med.; înv.*) Hidropizie. • /cf. *trînd*[1].

trîndav[2]**, -ă** *adj.* **I** (*pop.; despre oameni*) Căruia nu-i place să muncească, care se mișcă, acționează greu, în silă; leneș, molatic; (*pop.*) trîndăvit, trîndăvos, (*reg.*) trînduș. ◇ (*adv.*) *Huzurind trîndav, cînd ațipea puțin, Îl și trezea cîrpaciul cu cîntecul* (ARGH.). ◇ (*subst.*) *Și-l ducem la spînzurătoare ca să curățim satul de un trîndav* (CR.). ◇ (*despre manifestări ale oamenilor*) *Cu trîndava lor lenevire însuși ei s-au făcut șie pricină nenorocirei lor* (MAI.). ◇ Fig. *Pe un pestriț prundiș se leagănă trîndava Moldovă* (C. NEGR.). ◆ Care exprimă, care trădează lenea. *Mult le plăcu viața Trîndavă* (HEL.). ◆ (*reg.*) Care este moleșit, toropit. *În jurul focului ședea încolăcit un balaur... trîndav de dogoreala flăcării* (POP.). **II 1** (*reg.; despre pîine*) Care nu este bine coaptă. ◆ (*despre alimente*) Care este stricat, alterat. **2** (*reg.; despre lemne*) Care este plin de apă, umed. • acc. și (*reg.*) *trîndáv.* pl. *-i, -e.* și (*reg.*) *trînțav, -ă, trîndov, -ă adj.* /cf. srb. *truntav*.

trîndăveálă *s.f.* (*pop.*) Trîndăvie. *O încăpere plăcută te îndeamnă la trîndăveală* (PER.). • pl. *-eli.* /***trîndăvi*** + *-eală*.

trîndăví *vb. IV. intr.* (*despre oameni*) A trăi în trîndăvie, a-și petrece vremea nefăcînd nimic, lenevind; a lenevi. *Trîndăvea în fotoliu toată ziua, uitîndu-se la televizor.* ◇ (*refl.*) *De te vei trîndăvi în zădărnicii... cum oare te vei mîngîia la bătrînețe?* (MARC.). ◇ Analog. *Umblarea sîngelui prin vine se trîndăvește* (MAL.). ◇ Fig. *Un camion... trîndăvea în curte* (REBR.). • prez.ind. *-esc.* și (*reg.*) *trîntăví, trîndoví vb. IV.* /***trîndav***[2] + *-i*.

trîndăvíe *s.f.* Stare de inactivitate, stare a omului trîndav; lenevie, (*pop.*) trîndăveală. *El se află în acele momente de trîndăvie plăcută* (EMIN.). • g.-d. *-iei.* și (*reg.*) *trîntăvíe s.f.* /***trîndav***[2] + *-ie*.

trîndăvíre *s.f.* Faptul de *a trîndăvi*; trîndăvit. *Tăceam din trîndăvire* (C. NEGR.). • /v. ***trîndăvi***.

trîndăvít[1] *s.n.* Trîndăvire. *Te-ai învățat cu trîndăvitul* (PAS). • /v. ***trîndăvi***.

trîndăvít[2]**, -ă** *adj.* **1** (*pop.; despre oameni*) Trîndav. *Acest haiduc o să-ntreacă trîndăvita boierime* (HASD.). **2** (*reg.; despre pîine*) Care nu este bine coaptă. • pl. *-ți, -te.* /v. ***trîndăvi***.

trîndăvós, -oásă *adj.* (*pop.; despre oameni*) Trîndav. • pl. *-oși, -oase.* /***trîndav***[2] + *-os*.

trîndeálă *s.f.* Expr. (*reg.*) *A lăsa* (ceva) *pe trîndeală* = a neglija, a amîna un lucru, o acțiune. • /***trînd***[3] + *-eală*.

trîndóc *adj.* (*reg.; despre cereale*) Care nu este copt. • pl. *-ci.* /***trînd***[3] + *-oc*.

trîndor *s.m.* v. trîntor.

trîndós[1]**, -oásă** *adj.* (*reg.*) **1** (*despre pielea mîinilor sau a picioarelor*) Care este îngroșat, tare; care are bătături. **2** (*despre pămînt*) Care se lucrează greu. **3** (*în forma „trînjos”*) Cu grunji; grunjos. • pl. *-oși, -oase.* și *trînjós, -oásă adj.* /***trînd***[2] + *-os*.

trîndós[2]**, -oásă** *adj.* (*reg.*) **1** (*despre oameni*) Care este leneș. **2** (*despre pîine*) Care nu este bine coaptă. • pl. *-oși, -oase.* /***trînd***[3] + *-os*.

trîndov, -ă *adj.* v. trîndav[2].

trîndoví *vb. IV.* v. trîndăvi.

trîndúș, -ă *s.m., adj.* (*reg.*) **1** *s.m.* (*entom.*) Băligar (*Geotrupes stercorarius*). **2** *adj.* (*despre oameni*) Trîndav. • pl. *-i, -e.* /***trînd***[3] + *-uș*.

trînjin *s.m.* (*bot.; reg.*) Șoaldină (*Sedun acre*). • pl. *-i.* /cf. *trînji*, pl. lui *trînd*[1].

trînjișóri *s.m. pl.* (*bot.; reg.*) Trînd (*Neottia nidus avis*). • /***trînji***, pl. lui *trînd*[1] + *-işor*.

trînjoáică *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee din familia ranunculaceelor, cu tulpina albă și păroasă, cu florile mari, galbene, întrebuințată în medicina populară ca leac împotriva hemoroizilor (*Ranunculus illyricus*); (*reg.*) trînd[1]. • pl. *-ce.* /***trînji***, pl. lui *trînd*[1] + *-oaică*.

trînjós[1]**, -oásă** *adj.* (*reg.; despre oameni*) Care suferă de hemoroizi, care are hemoroizi. ◇ (*subst.*) *Acest vînt... supără... pe cei trînjoși* (PISC.). • pl. *-oși, -oase.* /***trînji***, pl. lui *trînd*[1] + *-os*.

trînjós[2]**, -oásă** *adj.* v. trîndos[1].

trîns *s.m.* v. trînd[1].

trînși *s.m. pl.* v. trînd[1].

trînt[1] *s.m.* v. trînd[1].

trînt[2] *s.m., s.n.* v. trînd[2].

trîntái *s.n.* (*reg.*) Trîntă, izbitură puternică. • /de la ***trînti***.

trîntav, -ă *adj.* v. trîndav[2].

trîntă *s.f.* Luptă corp la corp între doi sau mai mulți oameni neînarmați; încăierare, bătaie, (*pop.*) trînteală, (*reg.*) trîntită. *În lupta și în trînta aceasta masa se răsturnase* (C. NEGR.). ◇ *Trîntă mocănească* v. mocănesc. ◇ Expr. *A se lua* (cu cineva) *la trîntă* = a se lupta (cu cineva) corp la corp; a se bate. ◆ (*sport*) Formă de luptă sportivă în care doi adversari încearcă să se doboare unul pe altul numai cu ajutorul brațelor. • pl. *-e.* /de la ***trînti***, prin derivare regresivă.

trîntăví *vb. IV.* v. trîndăvi.

trîntăvíe *s.f.* v. trîndăvie.

trînteálă *s.f.* **1** (*pop.*) Acțiunea de a (se) trînti și rezultatul ei; trîntă. *Din joc se prind feciorii La trînteli* (COȘB.). **2** (*fam.*) Bătaie dată cuiva; scărmăneală, chelfăneală. *Vai de acela care cade prins, căci... se alege cu ceva trînteală* (PER.). ◇ Expr. *A lua* (pe cineva) *la trînteală* = a bate (pe cineva) tare, zdravăn. *A mînca trînteală* v. mînca. • pl. *-eli.* și (*reg.*) *trenteálă s.f.* /***trînti***[1] + *-eală*.

trînténie *s.f.* v. stretenie.

trîntí[1] *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică ființe*) A culca la pămînt (cu violență), a doborî. *Cu un pumn îl trînti la pămînt* (PRED.). ◇ (*compl. indică ierburi*) *Trîntești rogoazele* (POP.). ◇ (*compl. indică arbori, clădiri etc.*) *Vîntul trînti copacii în mijlocul șoselei.* ◆ (*despre animale de călărie; compl. indică călărești*) A arunca din șa, a da jos. *Odată stătu iapa, trînti pe împărat* (ISP.). ◇ (*abs.*) *Calul are mai multe năravuri...: trîntește* (DAMÉ). ◆ Fig. (*fam.; compl. indică candidați, concurenți la examene, la concursuri, la votări etc.*) A respinge, a nu promova, a face să cadă. *Profesorul l-a trîntit la matematică.* **2** *tr.* (*compl. indică obiecte, greutăți, poveri etc.*) A arunca (cu putere) izbind de pămînt sau de altceva, a azvîrli. *Ajuns acasă, trînti sacoșa grea pe un scaun.* ◇ (*intr.*) *Năpădiră asupra lui și-i mai trîntiră în cap cu bolovani* (CR.). ◇ (*refl.*) *Mîna pe paloș punea Și-n Dunăre se trîntea* (POP.). ◇ Expr. *A trînti* (pe cineva) *de pămînt* = a doborî (pe cineva). *A trînti* (pe cineva) *la dubă* (sau *la gros, la temniță*) = a băga (pe cineva) la închisoare, a întemnița. *A i-o* (sau *a i le*) *trînti* (cuiva) *în față* (ori *în obraz, în nas*) sau *a i-o trînti* = a i se spune cuiva ceva fără menajamente. ◇ Fig. *Era... fatal ca acele cuvinte să fie trîntite în limbă fără a li se da... un contur mai românesc* (IBR.). ◆ (*intr.; în corel. cu alte vb.*) A-și dezlănțui mînia. *Baba... începu a trînti și a plesni prin casă* (CR.). ◆ A lovi tare, a izbi cu forță. *Trînti pumnul în masă în fața tuturor* (CĂL.). ◇ (*intr.*) *Trîntește în birou cu pumnul* (ARGH.). ◇ (*refl.*) *Unde Dunărea cotește Și de maluri se trîntește* (POP.). ◆ (*tr. fact.; compl. indică uși, porți etc.*) A face să se izbească (cu putere). *Ieși iute, trîntind ușa după sine* (EMIN.). ◇ Expr. *A trînti* (cuiva) *ușa în nas* v. nas. *A trînti ușa* (sau *poarta*) *de perete* v. perete. ◆ (*compl. indică pumni, ghionturi etc.*) A da, a aplica. *Îi trîntea cîte o sută de nuiele la tălpi* (GHICA). ◆ A spune ceva nepotrivit, nelalocul lui. *Ori nu răspundea deloc..., ori îți trîntea te miri ce neghiobie boacănă* (CAR.). **3** *refl.* A se așeza brusc pe ceva, lăsîndu-se cu toată greutatea corpului, a-și da drumul, a se arunca brusc pe ceva. *Mă dezbrăcai repede și mă trîntii în pat* (HOG.). ◆ (*fam.*) A se culca, a se odihni. *Am mîncat și acum m-aș trînti puțin.* **4** *tr.* (*compl. indică obiecte de vestimentație, podoabe etc.*) A-și pune la repezeală; a se îmbrăca în grabă, neglijent. *Fiind frig, mi-am trîntit un pulover pe umeri.* **5** *refl. recipr.* A se lua la trîntă, a se lupta corp la corp. *Ce vrei, îl întrebă zmeul, din luptă să ne luptăm... ori din trîntă să ne trîntim?* (PER.). **6** *tr.* Fig. A face, a produce (acționînd energic, violent, zgomotos). *A trîntit o nuntă cum n-a mai fost alta pe lume* (POP.). *A trîntit un reportaj de zile mari!* ◇ (*fam.*) *Împărăteasa... trînti și ea un fecior de împărat de toată frumusețea* (PER.). **7** *refl.* (*reg.*) A se ruga de cineva. • prez.ind. *-esc.* și (*reg.*) *trintí vb. IV.* /<sl. veche **трѫтити**; cf. bg. *мърля*, pol. *trącić*.

trîntí[2] *vb. IV. refl.* (*reg.*) A face trînd la picioare. • prez. ind. *-esc.* /v. ***trînt***[2] + *-i*.

trîntíre *s.f.* **1** Acțiunea de *a* (*se*) *trînti* și rezultatul ei. **2** Fig. (*înv.*) Eșec, înfrîngere. *Chiar și după trîntirea revoluțiunii poporul din acel comitat mai avea să sufere multe rele* (BARIȚ.). • pl. *-i.* /v. ***trînti***[1].

trîntíș *s.n.* (*reg.*) Rîpă. • pl. *-uri.* /***trînti***[1] + *-iș*.

trîntít[1] *s.n.* (*reg.*) Faptul de *a* (*se*) *trînti*. • /v. ***trînti***[1].

trîntít[2]**, -ă** *adj., s.f.* **I** *adj.* **1** Care este doborît, culcat la pămînt. *Oamenii ședeau... trîntiți în noroi* (BRĂ.). ◆ (*despre plante*) Care este plecat (spre pămînt). **2** (*despre obiecte*) Care este aruncat, azvîrlit. ◆ (*despre uși, porți etc.*) Care este izbit cu putere. *Redacția fu un infern... de uși trîntite* (CE. PETR.). **3** (*despre oameni*) Care este așezat (pe ceva) într-o poziție comodă; care s-a tolănit; lungit. **4** (*despre obiecte de îmbrăcăminte*) Care a fost pus la repezeală, neglijent. **II** *s.f.* (*reg.*) Trîntă. • pl. *-ți, -te.* /v. ***trînti***[1].

trîntitúră[1] *s.f* **1** Izbitură, lovitură. *De trîntitura ușii a sărit clanța* (BRĂT.). ◆ Fig. (*înv.*) Stare de neliniște, zbucium. *Trîntiturile ei, zbuciumările... au grăbit vremea nașterii tale* (BELD.). **2** Trîntă, luptă. • pl. *-uri.* /***trînti***[1] + *-tură*.

trîntitúră[2] *s.f.* (*med. pop.*) **1** Umflătură cu puroi în talpa piciorului sau la călcîi. **2** Boală de piele, pe tălpi sau între degete, care se manifestă prin mîncărimi; păducel. • pl. *-uri.* /***trînti***[2] + *-tură*.

trîntor *s.m.* **1** Masculul albinei. ◇ Expr. *A trăi ca un trîntor* v. trăi. ◇ Compar. *Mănînci pîinea lui Dumnezeu degeaba, mai rău ca un trîntor!* (REBR.). ◇ Fig. *Tu nu ești în iubire decît un trîntor* (VOIC.). **2** Fig. Persoană care nu vrea să lucreze, trăind din munca, din banii, din bunurile altora. *Ești un trîntor dublat de un șantajist* (VIN.). ◇ (*adj.*) *Trîntorii broscoi Așteptau culcați pe spate-n Leagăne de mîluri noi* (ARGH.). **3** (*entom.*) Muscă-de-cal (*Gastrophilus equi*). **4** (*entom.; reg.; în forma „trîndor”*) Tăun (*Tabanus bovinus*). • pl. *-ori.* și (*înv., reg.*) *trîntur,* (*reg.*) *trîndor s.m.* /cf. ***trînt***[2].

trîntoráș *s.m.* Dim. al lui *trîntor*. • pl. *-i.* /***trîntor*** + *-aș*.

trîntorí *vb. IV.* **1** *tr.* (*apic.*) A distruge trîntorii dintr-un stup. **2** *intr.* A sta ca un trîntor; a lenevi. • prez.ind. *-esc.* /***trîntor*** + *-i*.

trîntoríme *s.f.* Mulțime de trîntori. • /***trîntor*** + *-ime*.

trîntorire *s.f.* **1** Acțiunea de *a trîntori* și rezultatul ei. **2** Fixare a omizii într-un loc pentru a se putea transforma în nimfă și apoi în fluture. • pl. *-i.* /v. ***trîntori***.

trîntorit *s.n.* (*apic.*) Distrugere a trîntorilor dintr-un stup. • /v. ***trîntori***.

trîntoriță *s.f.* Femeie care nu vrea să lucreze, trăind de pe urma muncii altora. • pl. *-e.* /***trîntor*** + *-iță*.

trîntur *s.m.* v. trîntor.

trînz *s.m.* v. trînd[1].

trînzeá *s.f.* (*reg.*) Zăbală la căpăstru. • pl. *-ele.* /<rus. ***прензель***.

troacár[1] *s.n.* Jachetă femeiască lungă; palton sau pardesiu femeiesc mai scurt. • pl. *-e.* /<fr. ***trois-quarts***.

troacár[2] *s.n.* v. trocar[2].

troácă *s.f.* **1** Covată scurtă și lată, făcută dintr-o singură bucată de lemn scobit; albie, copaie. *Scoaseră colacii rumeni din cuptor, umplînd cu ei două troci bune* (MOR.). ◆ (*reg.*) Carapacea broaștei-țestoase. ◇ *Broască cu troc* = broască-țestoasă. **2** Vas de lemn (în formă de jgheab, de ladă lungă etc.) în care se pune apa sau mîncarea pentru animale. *Un izvor își gîlgîia apa rece... într-o troacă de adăpat vitele* (AGÂR.). ◇ Expr. (*reg.*) *Casa* (sau *vadra*) *e troacă* = a nu avea nimic, a fi sărac. *A face* (pe cineva) *troacă de porci* v. porc. ◆ (*reg.*; *în forma „troc"*; *la căruță*) Ladă. ◆ Ext. Căruță fără leuci și cu pereții laterali din scîndură. ◆ Ramă pentru răsadniță. ◆ Săniuță (de copii). **3** Ladă mare în care cade făina măcinată la moară. ◆ (*la piuă*) Covată. **4** (*pop.*) Vas (de lemn) avînd diferite întrebuințări. ◆ Conținutul acestui vas. *N-avea nici sare-n troacă* (POP.). ◆ (*reg.*) Strachină de lemn. ◆ (*reg.*) Piuliță folosită în bucătărie. ◆ (*reg.*) Vas de lemn cu apă, în care se învîrtește tocila pentru a o umezi. ◆ (*reg.*; *la car*) Opritoare. **5** (*reg.*) Instrument pe care se împletesc găitanele. **6** (*reg.*) Cutie (pentru chibrituri). ◆ (*reg.*) Măciulie de mac. **7** (*în plutărit*) Uluc care coboară trunchiurile. **8** (*bot.*; *reg.*) Tigvă (*Lagenaria siceraria*). ◇ Expr. *Alb ca floarea de troacă* = alb ca zăpada. ◆ Ext. Vas făcut din fructul acestei plante. ◆ Fig. Craniu, țeastă. **9** (*fam.*; *la pl.*) Obiecte uzate, vechi; catrafuse, calabalîc. *Nu ne-am putea astîmpăra pînă cînd nu am ști tot așa de bine unde vom ajunge mîine cu troacele noastre pe cît știm de unde vom porni cu ele* (CAR.). ◆ Încălțăminte uzată. *Aveți niște troace... cu tălpi rupte* (PAS). ◆ (*reg.*) Cioburi. • pl. *-ce, troci.* și (*reg.*) *troc s.n., tréucă, trioácă s.f.* /<germ. ***Trog***, *săs.* ***trôch***.

troăcnă *s.f.* v. troahnă.

troadeán, -ă *s.m., s.f.* (*înv.*) Nume dat locuitorilor din Troada. • pl. *-eni, -ene.* /<***Troada*** + *-ean*; cf. nm. pr. gr. ***Τρῳάς, άδος***, lat. ***Troas, ados*** „Troada, Troia".

troágăr[1] *s.m.* (*reg.*) **1** Hamal. ◆ Ext. Servitor, slugă. **2** Om de nimic, vagabond. • pl. *-i.* și *trógăr s.m.* /<magh. ***tróger***.

troágăr[2] *s.n.* (*reg.*) **1** Targă. **2** Cotigă. • pl. *-e.* /cf. germ. *Trage*.

troágnă *s.f.* v. troahnă.

troáhnă *s.f.* (*med.*) **1** (*pop.*) Guturai, răceală, gripă. *Așa troahnă tătărască de mult n-am mai pătimit* (CAR.). **2** (*înv.*) Catar. **3** (*reg.*) Febră tifoidă. **4** (*reg.*) Boală la animale. • pl. *-e.* și (*pop.*) *troácnă, troágnă, trócnă, trógnă, tróhnă s.f.* /etimol. nec.

troálă *s.f.* (*reg.*) **1** Persoană neîndemînatică. **2** Persoană care se îmbracă prost, neîngrijit. **3** Persoană zăpăcită, țicnită. • pl. *-e.* /<germ. ***Troll***.

troánă *s.f.* v. tron[2].

troápăt *s.n.* v. tropot.

troasc *interj.* v. trosc.

troăscă *s.f.* (*reg.*) Clopot care se atîrnă la gîtul vitelor. • /de la ***troasc***.

troáscăt *s.m.* v. troscot[1].

troășă *s.f.* v. troș.

troășcă *s.f.* (*reg.*) Roată cu aripi pe care cade apa din lăptoc, punînd în mișcare fierăstrăul. • /<ucr. ***прачка*** „fierăstrău mecanic, gater".

troc[1]- Elem. de compunere „roată; rondelă; coroană"; „rotund; ciclic". • și *troco-, troh-, troho-.* /<fr. ***troch(o)***-; cf. gr. *τροχός* „roată".

troc[2] *s.n.* (*econ.*) Schimb în natură (apărut în comuna primitivă), constituind forma cea mai simplă a comerțului. • pl. *-uri.* /<fr. ***troc***.

troc[3] *s.n.* (*reg.*) Chingă cu care se strînge șaua pe cal. • pl. *-uri.* /<rus. ***прок***.

troc[4] *s.n.* v. troacă.

trocáci *s.m. pl.* (*reg.*) Papuci. • /cf. *troace*, pl. lui *troacă*.

trocăn *s.n.* (*reg.*) Troacă (mare). • pl. *-e, -uri.* /***troacă*** + *-an*.

trocantér *s.n.* **1** (*anat.*) Parte a femurului de care se leagă mușchii coapsei. **2** (*entom.*) Al doilea segment de la picioarele insectelor. • pl. *-e.* și *trohantér s.n.* /<fr. ***trochanter***.

trocanterián, -ă *adj.* Care aparține trocanterului, care se referă la trocanter. • sil. *-ri-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***trochantérien***.

trocár[1] *s.m.* **1** Persoană care confecționează sau vinde troace. ◆ Ext. Persoană a cărei ocupație este considerată modestă. **2** Spec. Nume dat locuitorilor din Șcheii a Brașovului (care se ocupau și cu împletitul găitanelor pe troacă). ◆ Ext. Poreclă dată ardelenilor de către locuitorii din vechiul regat. • pl. *-i.* /***troacă*** + *-ar*.

trocár[2] *s.n.* (*chir.*) Instrument în formă de tub ascuțit (cu mîner), folosit la efectuarea punctiilor sau la introducerea în unele cavități ale organismului a altor instrumente chirurgicale sau a unor dispozitive optice. • pl. *-e.* și (*înv.*) *trocárt, troacár, troicár s.n.* /<fr. ***trocart***, germ. ***Trokar***; cf. engl. *trocar*.

trocárt *s.n.* v. trocar[2].

trocăráș *s.m.* Dim. al lui *trocar*. • pl. *-i.* /***trocar***[1] + *-aș*.

trocáțică *s.f.* Trocuță. • pl. *-ele.* /***troacă*** + *-ățică*.

trochéu *s.m.* v. troheu.

trochitér *s.n.* (*med.*) Tuberozitate a extremității superioare a humerusului. • și *trohitér s.n.* /<fr. ***trochiter***.

trochiterián, -ă *adj.* (*med.*) Care ține de trochiter, care se referă la trochiter. • sil. *-ri-an.* pl. *-ieni. -iene.* /<fr. ***trochiterien***.

trochíță *s.f.* (*pop.*) Trocuță. • pl. *-e, -i.* /***troacă*** + *-iță*.

trocí *vb. IV. intr.* (*reg.*) A se preface că lucrează, a pierde vremea. • prez.ind. *-esc.* /etimol. nec.

trócnă *s.f.* v. troahnă.

trocnít *adj.* v. trohnit.

troco- v. troc[1]-.

trocofóra *s.f.* (*zool.*) Larvă caracteristică unor viermi și moluște, de formă sferică turtită. • /<fr. ***trochophore***, germ. ***Trochophora***; cf. lat. șt. *trochophora*.

troctír *s.n.* v. tractir.

trocúț *s.n.* v. trocuță.

trocúță *s.f.* Dim. al lui *troacă*; (*pop.*) trochiță. • pl. *-e.* și (*reg.*) *trocúț s.n., treucúță s.f.* /***troacă*** + *-uță*.

trof- Elem. de compunere „hrană, nutriție, aliment". • și *trofo-.* /<fr. ***troph(o)***-; cf. gr. *τροφή* „hrană".

trofedém *s.n.* (*med.*) Edem cauzat de anumite tulburări trofice. • /<fr. ***trophoedème***, engl. ***trophedema***.

troféu *s.n.* **1** (*în antic. romană*) Armura unui dușman învins, așezată pe un trunchi de copac ce simboliza victoria. ◆ Ext. Pradă de război luată de la un inamic. *Mihai se-ntoarce-ncărcat de trofee* (VLAH.). ◇ Analog. *Evantaiul avea un preț deosebit din pricina diferitelor iscălituri de la diferitele baluri, alcătuind un adevărat trofeu* (REBR.). ◇ Fig. *Trebuie să arunci în flacăra iubirii... toate trofeele amintirii* (CA. PETR.). ◆ Spec. Ofrandă adusă unei divinități provenind din prada de război. ◆ Fig. Victorie, biruință. **2** Monument (de piatră sau de marmură) ridicat în amintirea unei victorii sau în cinstea unui erou, pe care se așezau, de obicei, armele învinsului. ◆ (*în arte*) Sculptură, pictură înfățișînd un asemenea monument. ◆ Spec. Ornamentele care reprezintă atributele unei arte sau ale unei științe. **3** (*cineget.*) Parte a unui animal vînat (coarne, colți, blană etc.) păstrată pentru valoarea sau frumusețea ei. **4** Cupă, obiect ornamental oferit învingătorului într-o întrecere (sportivă). ◇ Fig. *Își etala iubita în societate ca pe un trofeu.* • pl. *-ee,* (*înv.*) *-uri.* /<fr. ***trophée***; cf. lat. *trophaeum, tropaeum, -i.*

trófic, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* (*fiziol.*) Care se referă la nutriție, care întreține nutriția; care se prezintă în bune condiții de troficitate. ◇ *Lanț trofic* v. lanț. *Piramidă trofică* v. piramidă. **2** *adj., s.n.* (*farm.*) (Medicament) care ajută nutriția. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***trophique***; cf. gr. *τροφικός*.

troficitáte *s.f.* **1** (*fiziol.*) Proprietate a materiei vii de a-și păstra structura normală prin asigurarea nutriției necesare. ◆ Stare de nutriție a diferitelor organe și țesuturi. **2** Însușire a unui sol de a fi nutritiv pentru plante. • /***trofic*** + *-itate*; cf. fr. *trophicité*.

trofíe *s.f.* (*fiziol.*) Trofism. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***trophie***.

trofíne *s.f. pl.* (*fiziol.*) Totalitatea substanțelor nutritive pe care organismul le încorporează din mediul extern. • /cf. *trofic, troficitate*.

trofísm *s.n.* (*fiziol.*) Stare dinamică a nutriției; trofie. • /<fr. ***trophisme***.

trofo- v. trof-.

trofobióză *s.f.* (*biol.*) Simbioză între două specii (de insecte) diferite, dintre care una folosește anumite produse eliminate de cealaltă. • sil. *-bi-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***trophobiose***.

trofoblást *s.n.* (*biol.*) **1** Strat periferic cu funcție de nutriție, care înconjoară blastomerii. **2** Mugur embrionar în oul mamiferelor, la sfîrșitul segmentării. • /<fr. ***trophoblaste***.

trofocít *s.n.* (*biol.*) Celulă, adesea ramificată, care pătrunde în altă celulă, avînd rol de nutriție. • pl. *-e.* /<fr. ***trophocyte***.

trofogén, -ă *adj.* (*biol.*) Care produce substanțe nutritive. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***trophogène***.

trofología *s.f.* Știința nutriției. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***trophology***.

trofomixíe *s.f.* (*biol.*) Fuzionare a nucleelor vegetative. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***trophomixie***.

trofomorfóză *s.f.* (*biol.*) Modificare morfologică a vegetalelor din cauza condițiilor de nutriție. • pl. *-e.* /<fr. ***trophomorphose***.

trofondă *s.f.* v. trufanda.

trofonevróză *s.f.* (*fiziol.*) Tulburare a troficității, ca urmare a îmbolnăvirii sistemului nervos. • pl. *-e.* /<fr. ***trophonévrose***.

trofopatíe *s.f.* (*med.*) Boală care afectează nutriția organismului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***trophopathie***.

trofoplásmă *s.f.* (*biol.*) Parte a citoplasmei având exclusiv funcție de nutriție. • pl. *-e.* /<fr. ***trophoplasme***.

trofotaxíe *s.f.* (*fiziol.*) Trofotropism. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***trophotaxie***.

trofotropísm *s.n.* (*fiziol.*) Curbare a direcției de creștere a țesuturilor sub influența unui mediu mai bogat în substanțe nutritive; trofotaxie. • /<fr. ***trophotropisme***.

trofozóm *s.m.* (*biol., bot.*; *la talofite*) Corpuscul numai cu funcții de nutriție. • pl. *-i.* /<fr. ***trophosome***.

trog *s.n.* (*geomorf.*) Vale glaciară secundară, cu profilul longitudinal în trepte, care rămîne suspendată față de cea principală. • pl. *-uri.* /<germ. ***Trog***.

trógăr *s.m.* v. troagăr[1].

troglo- Elem. de compunere „peșteră, grotă". • /<fr. ***troglo***-; cf. gr. *τρώγλη*.

troglobíe *s.f.* (*biol.*) Viețuitoare care trăiește în peșteri, fiind adaptată la condițiile acestui mediu; troglobiont. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***troglobie***; cf. gr. *τρώγλη* „cavernă", *βίος* „viață".

troglobiónt *s.n.* (*biol.*) Troglobie. • /<fr. ***troglobionte***.

troglodít, -ă *s.m., s.f* **1** *s.m., s.f.* Om preistoric din cuaternar, care trăia în caverne. *Am retrăit o noapte luminoasă... Nefericit și singur ca primul troglodit* (TOPÎR.). ◇ (*adj.*; *despre oameni, plante sau animale*) *Populație troglodită*. **2** *s.m., s.f.* Fig. Persoană care are un nivel de trai extrem de scăzut, care duce o viață primitivă. *Coborau niște cărări oable înspre niște bordeie de troglodiți* (SADOV.). ◆ Om grosolan, necivilizat; înapoiat, mărginit, retrograd. **3** *s.m. pl.* (*în antic.*) Numele unei populații care locuia în peșterile din Africa. **4** *s.m.* (*ornit.*) Pasăre mică, insectivoră, care își face cuibul în găurile zidurilor sau ale arborilor, în tufișuri (*Troglodytes*). • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***troglodyte***; cf. lat. *troglodytae, -arum*, gr. *τρογλωδύτης*.

troglodític, -ă *adj.* Care aparține troglodítului, care se referă la troglodit. *Băutura poate fi... refugiu în cadrul troglodític al locuințelor reci și întunecate* (PER.). • pl. *-ci, -ce.* și (*înv.*) *trogloditicésc, -eáscă adj.* /<fr. ***troglodytique***.

trogloditicésc, -eáscă *adj.* v. troglodític.

troglodítism *s.n.* Caracter troglodit; troglodiție. • /***troglodit*** + *-ism*.

troglodizáre *s.f.* Acțiune prin care ceva sau cineva devine troglodit. • pl. *-ări.* /***troglodit*** + *-izare*.

troglodíție *s.f.* Troglodítism. • g.-d. *-iei.* /***troglodit*** + *-ție*.

troglofíl, -ă *adj.* (*despre animale*) Care iubește peșterile, fără a trăi exclusiv în ele. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***troglophyle***.

trogloxén, -ă *adj.* (*despre organisme*) Care a ajuns întîmplător în mediul cavernicol. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***trogloxène***.

trógnă *s.f.* v. troahnă.

trogón *s.m.* (*ornit.*) Pasăre din pădurile tropicale, asemănătoare cu ciocănitoarea, care are ciocul scurt, larg la bază, bombat și întors la vîrf, adesea dințat pe margini (*Trogon*). • pl. *-i.* /<germ. ***Trogon***, engl. ***trogon***.

trogomíde *s.f. pl.* (*ornit.*) Familie de păsări exotice, cuprinzînd trogonii și quetzalul (*Trogonidae*). • /<lat. ***trogonidae***.

troh- v. troc-[1].

trohaíc, -ă *adj.* (*vers.*) **1** Care este compus, format din trohei. ◇ *Metru trohaic* = sistem de versificație a cărui structură are la bază troheul. *Vers trohaic* = vers construit în metru trohaic. **2** (*despre cezuri*) Care taie al treilea dactil al unui hexametru după primele două silabe ce formează un troheu. • sil. *-ha-ic.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***trochaïque***.

trohantér *s.n.* v. trocanter.

trohéu *s.m.* (*vers.*) Picior metric alcătuit dintr-o silabă lungă și una scurtă (în versificația antică) sau dintr-o silabă accentuată și una neaccentuată (în versificația modernă). • scris și *trocheu.* pl. *-i,* (*înv.*) *-e.* /<lat. ***trochaeus, -i***, fr. ***trochée***, it. ***trocheo***; cf. gr. *τροχαῖος* <*τρέχω* „a alerga".

trohilíde *s.f. pl.* (*ornit.*) Familie de păsări exotice avînd ca tip colibri (*Trochilidae*). • /<fr. ***trochilidés***; cf. lat. *trochĭlus, -i*, gr. *τροχίλος* „aușel".

trohím *s.n.* (*med.*) Mică tuberozitate a extremității superioare a humerusului. • /<fr. ***trochin***.

trohiniăn, -ă *adj.* (*med.*) Care aparține trohinului, care se referă la trohin. • sil. *-ni-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***trochinien***.

trohitér *s.n.* v. trochiter.

trohleăr, -ă *adj.* (*anat., med.*) Care aparține trohleii, care se referă la trohlee. ◇ *Nervi trohleari* = nervi pereche motori, cu originea în pedunculii cerebrali, care acționează asupra mușchilor oblici superiori ai fiecărui ochi. • sil. *-le-ar.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***trochléaire***.

trohlée *s.f.* (*anat.*) Articulație în care un os se învîrtește în jurul altuia. • /<fr. ***trochlée***; cf. lat. *trochlĕa, -ae*, „scripete".

tróhnă *s.f.* v. troahnă.

trohnări *vb. IV. intr.* (*reg.*) A avea guturai. • prez.ind. *-esc.* /***troahnă*** + *-ări*.

trohnăríe *s.f.* (*reg.*) Epidemie de răceală, de gripă. • g.-d. *-iei.* /***troahnă*** + *-ărie*.

trohneálă *s.f.* (*reg.*) Guturai; răceală. • pl. *-eli.* /***trohni*** + *-eală*.

trohní *vb. IV.* (*reg.*) **1** *intr.* A fi bolnav de troahnă. **2** *refl.* (*despre alimente*) A se altera, a se strica. • prez.ind. *-esc* și *tihní vb. IV.* /***troahnă*** + *-i*.

trohnít, -ă *adj.* (*reg.*) **1** (*despre oameni*) Care este bolnav de troahnă. **2** (*despre fîn; în forma „trocnit"*) Care este încins, aprins. • pl. *-ți, -te.* și *trocnít adj.* /v. ***trohni***.

troho- v. troc-[1].

trohocardíe *s.f.* (*med.*) Deplasare a inimii (prin rotație) în jurul axului ei lung. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***trochocardia***.

trohocefalíe *s.f.* (*anat.*) Malformație a craniului caracterizată prin forma sa rotunjită. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***trochocéphalie***.

trohoíd, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* (*despre articulații*) În care suprafețele articulare sînt fragmente cilindrice, unul convex și altul concav. **2** *s.f.* Curbă descrisă de un punct al unui cerc care se deplasează pe o suprafață plană; cicloidă. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***trochoïde***.

troián[1] *s.n.* **1** (*cu determ. introduse prin prep. „de"*) Cantitate mare de zăpadă adusă de vînt și așezată, depusă în formă de valuri sau în dune; nămete. *Viscolul zidise troiene pînă la streșini* (CE. PETR.). ◇ Loc.adv. *În troiene* = formînd grămezi (ca niște valuri). ◇ Fig. *Din văzduh cumplita iarnă cerne norii de zăpadă, Lungi troiene călătoare, adunate-n cer grămadă* (ALECS.). ◆ Ext. Cantitate mare; morman, grămadă. *Ne plimbam pe bulevarde, Prin troiene de semințe* (BLA.). ◇ Fig. *Ce-au făcut acele troiene de popoare?* (BĂLC.). **2** (*în antic.*) Întăritură primitivă constînd într-un val (lung) de pămînt, cu șanț de apărare. *Troianurile vechilor străjeri ai Romei* (SADOV.). ◇ Fig. *Un troian neînvins în contra încălcărei otomanilor* (ASACHI). **3** (*reg.*) Închisoare. **4** (*înv., reg.*) Stradă, uliță. ◆ Cărare făcută de animale. ◆ Urmă lăsată de sanie, de car sau de apa care se scurge. ◆ Analog. Mod de cusătură în formă șerpuitoare. **5** (*înv., reg.*) Pajiște, cîmpie. **6** Compus: (*astron.; reg.; art.; nm. pr.*) *Troianul-Cerului* = Calea-Lactee. • pl. *n. -iene,* (*pop.*) *-e,* (*înv., reg.*) *-uri,* (*reg.*) *-ienuri, m. -ieni,* (*înv.*) *-i.* /de la nm. pr. ***Troian***, divinitate folclorică, în mitologia românească; sl. veche *троянъ*.

troián[2]**, -ă** *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care făcea parte din populația de bază a Troiei sau era originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii Troiei. **2** *adj.* Care aparține Troiei sau troienilor, care se referă la Troia sau la troieni; originar din Troia. ◇ *Calul troian* = *a*) (*în „Iliada"*) cal uriaș de lemn construit (de războinicii din Ahaia în timpul războiului troian) după sfatul lui Ulise și care, primit în cetate de troieni, ca dar, ascundea înăuntru războinicii ahei dușmani (ce au deschis porțile cetății, ducînd la căderea acesteia); *b*) fig. mijloc perfid folosit de cineva pentru a submina situația sau acțiunile cuiva. • pl. *-ieni, -iene.* /nm. pr. (străvechi oraș în Asia Mică) ***Troia*** + *-ean*; cf. lat. *troianus, -a, -um*.

troicár *s.n.* v. trocar[2].

tróică *s.f.* **1** Sanie rusească la care sînt înhămați trei cai unul lîngă altul. ◇ Loc.adv. *În troică* = cîte trei în linie (la ham). ◆ (*reg.*) Șaretă. **2** (*polit.*) Convenție interstatală constituită de Olanda, Portugalia și Luxemburg. **3** Asociere (politică) între trei persoane sau grupări. • pl. *troici.* /<rus. ***тройка***; cf. fr. *troïka*.

troiení *vb. IV. tr.* **1** *tr.* (*compl. indică suprafețe*) A acoperi cu troiene (de zăpadă); a înzăpezi, a nămeți. *Iarna viscolu-l ascult... Troienind cărările* (EMIN.). ◇ Fig. *Fulgi moi și grași îmi troienesc În pacea lumii ca de scrum* (BLA.). ◆ (*refl.; mai ales despre zăpadă*) A se strînge în troiene. **2** *refl.* (*despre vehicule sau despre călători*) A se înzăpezi. **3** *tr.* (*compl. indică obiecte*) A acoperi îngrămădind; a forma grămezi, mormane. *Adormi-vom, troieni-va Teiul floarea peste noi* (EMIN.). ◇ Fig. *Cum n-oi mai fi pribeag De-atunci înainte, M-or troieni cu drag Aduceri aminte* (EMIN.). ◆ A îngrămădi, a aduna la un loc. *Razele prin care se-mpodobește vara Vor troieni petale la toamnă pe cărări* (PILL.). • sil. *tro-ie-.* prez.ind. *-esc* și (*înv.*) *troini vb. IV.* /***troian***[1] + *-i*.

troienire *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *troieni* și rezultatul ei; înzăpezire. • sil. *tro-ie-.* pl. *-i.* /v. ***troieni***.

troienít, -ă *adj.* (*despre suprafețe*) Care este acoperit cu troiene (de zăpadă); înzăpezit. *Orașul doarme troienit* (BACOV.). ◇ Fig. *Tăcerea umple beznele troienite în juru-i* (VIN.). • sil. *tro-ie-.* pl. *-ți, -te.* /v. ***troieni***.

troiní *vb. IV.* v. troieni.

tróinic[1] *s.n.* (*reg.*) Sfoară foarte groasă. • pl. *-ce.* /<rus. ***тройник***.

tróinic[2]**, -ă** *adj.* (*reg.*) **1** (*despre oameni*) Care are o boală grea. **2** *Somn troinic* = somn adînc. • pl. *-ci, -ce.* /etimol. nec.

troinicí *vb. IV. intr.* (*reg.*) A fi toropit de boală. • prez.ind. *-esc.* /***troinic***[2] + *-i*.

tróiță *s.f.* **1** (*relig.*) Cruce mare de lemn sau de piatră (împodobită cu picturi, sculpturi, inscripții și uneori încadrată de o mică construcție), așezată la răspîntii, pe lîngă fîntîni sau în locuri care evocă un anumit eveniment. *La o răspîntie era o troiță* (GAL.). ◆ Triptic. *O mică candelă lumina o vechie troiță de lemn* (ODOB.). **2** (*relig.; nm. pr.*) Unitate a celor trei ipostaze divine: Dumnezeu-Tatăl, Dumnezeu-Fiul și Duhul Sfînt; Treime, trinitate. *Cu ajutorul sfintei și de viață făcătoarei troițe* (DOC.). **3** (*cu determ. introduse prin prep. „de"*) Grup de trei persoane sau de trei lucruri. *Baba... voia cu orice chip să aibă o troiță nedespărțită de nurori* (CR.). • acc. și: *troiță*. sil. *tro-i-.* pl. *-e,* (*pop.*) *-i.* /<slav. ***троица***.

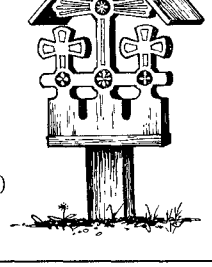

troiță (1)

trol *s.m.* (*în mit. scandinavă*) Gnom zburdalnic, care trăiește în munți sau în păduri, întruchipînd forțele rele ale naturii. • pl. *-i.* /<fr. ***troll***; cuv. scandinav.

troleibús *s.n.* v. troleibuz.

troleibúz *s.n.* (*transp.*) Vehicul de transport rutier asemănător cu autobuzul, care circulă fără șine, echipat cu motoare electrice pentru propulsie, care este alimentat cu energie electrică de la o linie bifilară, cu ajutorul a două trolee. • scris și *troleybuz.* pl. *-e.* și *troleibús,* (*reg.*) *trolibús s.n.* /<fr. ***trolleybus***, engl. ***trolleybus***.

troleibuzíst *s.m.* (*fam.*) Persoană care conduce un troleibuz. • pl. *-iști.* /***troleibuz*** + *-ist*.

troléu *s.n.* **1** (*tehn.*) Dispozitiv de priză de curent electric de la un fir de contact, instalat pe un vehicul cu tracțiune electrică (pentru alimentarea motorului). **2** Ext. (*impr.*) Troleibuz. • pl. *-ee.* /<fr., engl. ***trolley***.

troleybúz *s.n.* v. troleibuz.

trolibús *s.n.* v. troleibuz.

trolít *s.n.* (*chim.*) Masă plastică obținută pe bază de acetat de celuloză. • /<fr. ***trolite***.

trolitúl *s.n.* (*chim.*) Polistiren. • /<germ. ***Trolitul***.

tróliu *s.n.* (*tehn.*) Dispozitiv folosit pentru deplasarea (pe verticală sau pe un plan înclinat) a unei sarcini, alcătuit din una sau din două tobe care se pot roti în jurul axelor lor și pe care se înfășoară un cablu fixat cu un capăt de tobă și cu celălalt de sarcina pe care trebuie să o deplaseze. • acc. și *trolíu.* pl. *-uri, -ii.* /după fr. *treuil*.

tromb-[1] Elem. de compunere „cheag de sînge". • și *trombo-.* /<fr. ***thromb(o)-***; cf. gr. *θρόμβος*

tromb[2] *s.m.* v. trombus.

trombăci *s.m.* v. trubaci.

trómba marína *s.f.* (*muz.*) Vechi instrument cu coarde și arcuș, cu o cutie de rezonanță alungită care se subția spre capăt. • /<it. ***tromba marina***.

trombangeítă *s.f.* (*med.*) Tromboză arterială. • pl. *-e.* /<fr. ***thrombo-angéite***; cf. gr. *θρόμβος* „cheag", *ἀγγεῖον* „vas".

trombarterítă *s.f.* (*med.*) Arterită obliterantă. • /<fr. ***thrombo-artérite***.

trombasteníe *s.f.* (*med.*) Afecțiune cauzată de o disfuncție trombocitară, caracterizată prin modificarea formei și a proprietăților trombocitelor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***thrombasthénie***.

trómbă[1] *s.f.* **1** Coloană înaltă de apă în formă de con, ridicată de vîrtejurile de vînt, care o fac să se învîrtească cu mare iuțeală (în jurul ei însăși). *Coverta era să fie sorbită de-o trombă marină* (BART). ◆ (*meteor.*) Vînt în formă de vîrtej, cu axă verticală sau puțin înclinată și cu o mare viteză. ◆ Ext. Coloană de fum, de praf etc. ridicată de un vînt puternic; vîrtej. **2** Loc.adj., adv. *În trombă* = vertiginos, rapid. *Mașina pornește în trombă.* Δ (*sport*) *Atac în trombă* = atac de o manieră rapidă și neprevăzută. **3** Tub metalic vertical, curbat la partea superioară, prin care se ventilează încăperile de jos ale unui vapor. ◇ *Trompă de zgură* v. trompă. • pl. *-e.* și (*înv.*) *trómpă s.f.* /<fr. ***trombe***, it. ***tromba***.

trómbă[2] *s.f.* v. trompă[1].

trombectomíe *s.f.* (*chir.*) Extragere a unui trombus fixat într-un segment vascular. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***thrombectomie***; cf. gr. *θρόμβος* „cheag", *ἐκτομή* „excizie".

trombelastografíe *s.f.* (*med.*) Metodă care permite determinarea (în același timp) a coagulării sîngelui și a proprietăților elasticității cheagului format. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***thrombélastographie***.

trombelastometríe *s.f.* (*med.*) Măsurare a alungirii și a coeficientului de elasticitate ale cheagului sangvin. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***thromboélastométrie***.

trombína *s.f.* (*biol.*) Enzimă care transformă fibrinogenul în fibrină, participînd la procesul de coagulare a sîngelui. • /<fr. ***thrombine***.

trombițáre *s.f.* v. trîmbițare.

trómbiță *s.f.* v. trîmbiță.

tromblón *s.n.* **1** (*în trecut*) Pușcă foarte scurtă, a cărei țeavă avea gura răsfrîntă (ca la trompetă). **2** Piesă în formă de pîlnie care se atașează la o pușcă pentru lansarea unor grenade speciale. **3** *Pălărie tromblon* = pălărie înaltă cu fundul evazat. • pl. *-oane.* /<fr. ***tromblon***.

trombo- v. tromb[1]-.

tromboblást *s.n.* (*biol.*) Celulă tînără care dă naștere trombocitelor. • pl. *-e.* /<engl. ***thromboblast***.

trombochinázā *s.f.* (*biochim.*) Enzimă rezultată prin distrugerea trombocitelor, prezentă în țesuturi, care, în contact cu ionii de calciu, provoacă coagularea sîngelui; tromboplastină. • pl. *-e.* /<fr. ***thrombokinase***.

trombocít *s.n.* (*biol.*) Celulă sangvină fără nucleu, în formă de plăcuță, cu rol important în coagularea sîngelui; plachetă sangvină. • pl. *-e.* și *trombocítă s.f.* /<fr. ***thrombocyte***, germ. ***Thrombozyt***.

trombocitár, -ă *adj.* (*biol.*) Care ține de trombocite, care se referă la trombocite. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***thrombocytaire***.

trombocítă *s.f.* v. trombocit.

trombocitemíe *s.f.* (*med.*) Înmulțire excesivă a trombocitelor în sînge; trombocitoză. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***thrombocytémie***.

trombocitolíză *s.f.* (*med.*) Distrugere a plachetelor sangvine. • pl. *-e.* /<fr. ***thrombocytolyse***.

trombocitopatíe *s.f.* (*med.*) Boală a trombocitelor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<engl. ***thrombocytopathy***.

trombocitopénic, -ă *adj.* (*med.*) Care ține de trombocitopenie, care se referă la trombocitopenie. • pl *-ci, -ce.* /<fr. ***thrombocytopénique***.

trombocitopeníe *s.f* (*med.*) Simptom caracterizat prin scăderea anormală a numărului de trombocite din sînge, care are cauze diferite (infecțioase, toxice, imunologice, alergice) și care se manifestă prin hemoragii, amețeli, purpură etc.; trombopenie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***thrombocytopénie***.

trombocitopoiézā *s.f.* (*biol.*) Trombopoieză. • /<fr. ***thrombocytopoïèse***.

trombocitózā *s.f* (*med.*) Înmulțire excesivă a trombocitelor; trombocitemie. • /<germ. ***Thrombozytose***, fr. ***thrombocytose***.

tromboembólic, -ă *adj.* (*med.*; *despre leziuni*) Care se caracterizează prin formarea unei tromboze la nivelul focarului unei embolii. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***thrombo-embolique***.

tromboembolíe *s.f* (*med.*) Embolie produsă prin (fragmente de) trombusuri detașate, urmată de tromboză locală secundară. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***thromboembolie***.

tromboflebítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a peretelui unei vene cu formare de cheaguri care pot obtura parțial sau total vena și care se pot detașa, provocînd embolii, care apare în urma unor infecții microbiene și afectează în special venele membrelor inferioare și ale sinusurilor craniene. • pl. *-e.* /<fr. ***thrombophlébite***; cf. θρόμβος „cheag", *phleps* „venă".

trombogén, -ă *adj., s.n.* (*med.*) **1** *adj.* Care produce tromboză. **2** *s.n.* Protrombină. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***thrombogène***.

trombogenézā *s.f.* (*med.*) Producere a trombozei. • /<fr. ***thrombogenèse***.

trombografíe *s.f.* (*biol.*) Studiul coagulării sangvine. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***thrombographie***.

trombolític, -ă *adj., s.n.* (*med., farm.*) (Medicament) care poate provoca dispariția unui trombus. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***thrombolytique***.

trombolíză *s.f.* (*med.*) Metodă terapeutică de dizolvare a unui trombus. • /<fr. ***thrombolyse***; cf. gr. θρόμβος „bulgăre, cheag", λύσις „desfacere, descompunere".

trombolizínă *s.f.* (*biol.*) Anticorp conținut în unele seruri, capabil a distruge trombocitele. • pl. *-e.* /<fr. ***thrombolysine***.

trombón *s.n., s.m.* **1** *s.n.* (*muz.*) Instrument muzical de suflat, format dintr-un tub conic de alamă, în formă de U, mai mare decît trompeta (cu timbrul mai aspru și mai puternic decît al acesteia), producînd sunete de înălțimi diverse prin modificarea lungimii coloanei de aer cu ajutorul unei culise sau

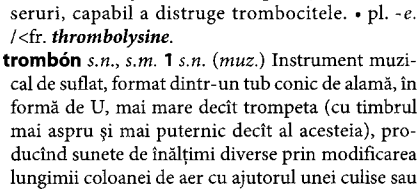

trombon (1)

al unui sistem de ventile. ◇ Meton. *Trimise un trombon să-i aducă pupitrul.* ◇ Fig. *Pe tromboanele largi ale amînduror nărilor sale își revărsa... răsuflarea vijelioasă* (HOG.). **2** *s.n.* Fig. (*fam.*) Capacitate de a vorbi (prea) mult și (prea) tare; gură-mare. ◆ Gură (considerată ca organ al vorbirii). *Doamne, ce trombon are!* **3** *s.n.* Fig. (*fam.*; *la pl.*) Minciună, păcăleală; exagerare. *Iar îmi vii cu tromboane dintr-astea?* **4** *s.n.* Numele unui joc de cărți în care partenerii pot minți pentru a ascunde valoarea cărților fiecăruia. **5** *s.m.* (*înv.*) Trombonist. • pl. *n. -oane, m. -i.* /<fr. ***trombone***, it. ***trombone***.

tromboní *vb. IV. tr.* (*fam.*) A minți, a păcăli; a exagera. *Are marele „talent" de a tromboni pe toată lumea.* • prez.ind. *-esc.* /***trombon*** + *-i.*

tromboníst *s.m.* **1** (*muz.*) Instrumentist care cîntă din trombon; (*înv.*) trombon. **2** (*fam.*) Persoană căreia îi place să exagereze, să mintă. • pl. *-iști.*/<fr. ***tromboniste***.

trombopatíe *s.f.* (*med.*) Predispoziție spre tromboză. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***thrombopathie***; cf. gr. θρόμβος „cheag", πάθος „boală".

trombopeníe *s.f.* (*med.*) Trombocitopenie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***thrombopénie***, germ. ***Thrombopenie***.

tromboplástic, -ă *adj.* (*biol.*; *despre substanțe*) Care favorizează coagularea sîngelui. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***thromboplastique***.

tromboplastínă *s.f.* (*biochim.*) Trombochinază. • pl. *-e.* /<fr. ***thromboplastine***.

trombopoiézā *s.f.* (*biol.*) Proces de formare a trombocitelor; trombocitopoieză. • sil. *-po-ie-.* /<fr. ***thrombopoïèse***.

trombostátic, -ă *adj., s.n.* (*med., farm.*) (Medicament) care împiedică formarea cheagurilor în sînge. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***thrombostatique***.

trombostázā *s.f.* (*med.*) Sindrom cauzat de o stază venoasă, survenită în zona venelor cave sau pulmonare. • pl. *-e.* /<fr. ***thrombostase***.

trombotést *s.n.* (*med.*) Metodă care permite a evalua în plasma sangvină factorii coagulării. • /<fr. ***thrombotest***.

trombótic, -ă *adj.* (*med.*) Care ține de natura trombozei, care se referă la tromboză. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***thrombotique***.

trombozá *vb. I. refl.* (*med.*; *despre vase sangvine*) A fi afectat de tromboză. • prez.ind. pers. 3 *-ează.* /<fr. ***thromboser***.

trombozáre *s.f.* (*med.*) Acțiunea de *a se trombоza* și rezultatul ei; îmbolnăvire de tromboză. • /v. ***tromboza***.

trombózā *s.f.* (*med.*) Obturare parțială sau totală a unui vas sangvin sau a cavității inimii prin formare de trombusuri. • pl. *-e.* /<fr. ***thrombose***.

trómbus *s.n.* (*med.*) Cheag de sînge care se formează într-un vas sangvin. • și *tromb s.m.* /<lat., fr. ***thrombus***; cf. gr. θρόμβος.

trómel *s.n.* (*miner.*) Aparat de sortat minereurile după grosime, care este alcătuit dintr-o sită cilindrică rotitoare. • /<fr. ***trommel***, germ. ***Trommel*** „tambur".

tromf *s.n.* v. tronf.

trómpă[1] *s.f.* **1** (*zool.*) Excrescență cărnoasă în formă de tub, provenită din dezvoltarea musculaturii nărilor, care prelungește nasul la elefant, la tapir etc. și care servește la pipăit, la apucat și la aspirarea lichidelor. *Elefanții trec cu trompa groasă* (CĂL.). ◆ Prelungire a capului sau a gurii la unele animale, a armăturii bucale la nevertebrate și la insecte (care servește la supt). **2** (*anat.*; și *trompă uterină*) Canal prin care se elimină ovulele formate în ovar; oviduct, salpinx. **3** (*anat.*) *Trompa lui Eustache* (sau, *înv.*, *trompa lui Eustah, trompa urechii*) = canal interior al urechii, care face legătura între timpan și faringe; (*înv.*) trompetă. **4** (*tehn.*; și *trompă de apă*) Aparat, dispozitiv folosit pentru a realiza un vid prin antrenarea gazului de către o vînă de apă sub presiune. ◆ (și *trombă de vînt*) Tub (de pînză sau de metal) prin care se ventilează încăperile de jos ale unei nave. ◇ *Trompă de zgură* = canal pentru evacuarea zgurii. ◆ Carcasă metalică în care se montează lagărele unui arbore. **5** (*arhit.*) Element de construcție în formă de boltă trunchiată, înlesnind de obicei trecerea de la un plan pătrat la un plan poligonal sau circular. ◆ Boltă de colț în consolă pentru susținerea unui element în relief față de planul fațadei. **6** (*muz.*; *înv.*) Trompetă. *Tromba de moarte purtătoare Cu glasul ei lugubru răcnește la popoare* (EMIN.). ◆ Corn de vînătoare. ◆ Ext. Claxon. *Auzind trompa automobilului oprit la poartă, cucoana... ieși din grădiniță* (TEOD.). • pl. *-e.* și (*înv.*) *trómbă s.f.* /<fr. ***trompe***; cf. it. *tromba.*

trómpă[2] *s.f.* v. trombă[1].

trompe-l'oeil [tromp'lœi] *s.n.* (*a. plast.*; *în decorația murală*) Iluzie optică obținută prin efecte de perspectivă, sugerînd adîncimea spațială. • /<fr. ***trompe l'oeil***.

trompét *s.m.* (*muz.*) Trompetist. *Fusese trompet cu faimă la regiment* (VORN.). • pl. *-ți.* /<fr. ***trompette***.

trompetá *vb. I. intr.* (*muz.*; *înv.*) A cînta la trompetă. • prez.ind. *-ez.* /***trompetă*** + *-a.*

trompetăr *s.m.* (*înv.*) **1** (*muz.*) Trompetist. **2** Crainic, sol. *Trimise... pe un trompetariu cu așa-numite regalii* (BARIȚ.). • pl. *-i.* /***trompetă*** + *-ar.*

trompetăș *s.m.* **1** (*muz.*; *înv.*) Trompetist. • pl. *-i.* /***trompetă*** + *-aș.*

trompétă *s.f.* **1** (*muz.*) Instrument muzical de suflat, din alamă, format dintr-un tub conic prelung, îndoit de două ori, și un pavilion larg, în formă de pîlnie, care emite sunete clare și pătrunzătoare; goarnă, (*pop.*) trîmbiță, (*înv.*) trompă, (*reg.*) trubă, trupcă. *Eu sînt o-ncrucișare de harfe Și trompete* (MINUL.). ◇ Loc.adv. *Cu surle* (*și trompete*) v. surlă. ◇ Compar. *Cînd îi aud glasul ca o trompetă, mă apucă durerile de cap.* ◇ Meton. *Sangaciul trămise o trompetă și ceru a parlamenta* (BĂLC.). **2** Fig. (*fam.*) Gură (ca organ al vorbirii). *Ce trompetă mai are și fata asta!* **3** (*anat.*; *înv.*; și *trompeta mătricei*) Oviduct. **4** (*anat.*; *înv.* și *trompeta lui Eustachie*) Trompa lui Eustache. • pl. *-e.* și (*reg.*) *trumbétă s.f.* /<fr. ***trompette***, germ. ***Trompete***.

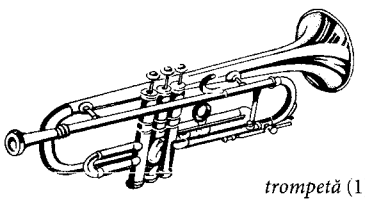

trompetă (1)

trompetíst, -ă *s.m., s.f.* (*muz.*) Persoană care cîntă la trompetă; (*înv.*) trompet, trompetaș. *N-apucaseră trompetiștii... să-și încerce instrumentele* (PAS). • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***trompettiste***.

trompf *s.n.* v. tronf.

tron[1] *s.n.* **1** Scaun, jeț (sculptat și împodobit) înălțat, pe care stau regii, împărații, suveranii la ceremonii. *Într-o sală-ntinsă, printre căpitani, Stă pe tronu-i Mircea, încărcat de ani* (BOL.). ◆ Ext. Simbol al puterii regale, al domniei. *Dispar-o lume, tron de tron să ardă; Dar nici o lacrimă să nu se piardă Din plînsul și din sîngele vărsat* (CERNA). ◇ *Suire pe tron* v. suire. ◇ Expr. *A* (*se*) *urca* sau *a* (*se*) *sui, a* (*se*) *ridica, a* (*se*) *înălța pe* (sau *la*) *tron* = a ocupa (sau a face pe cineva să ocupe) domnia, a fi încoronat (sau a încorona pe cineva) ca monarh. *A ridica* (pe cineva) *din tron* v. ridica. ◇ Compar. *Canapeaua... are spătarul înalt, ca un tron voievodal* (PER.). ◇ Fig. *[Î]nvinsă pleacă ziua din tronul nalt al firii* (VOIC.). **2** Fig. Puterea suverană a monarhilor; domnie. *Nu lipsea smeritul Macarie..., cel care se tîrîse la picioarele tuturor tronurilor* (E. BAR.). **3** Scaun, jeț special pe care stau prelații (suveranii sau alte personalități) în timpul unor ceremonii religioase. *Bătrînul... Din tronu-i se coboară* (EMIN.). • pl. *-uri.* /<lat. ***thrōnus, -i***, fr. ***trône***, germ. ***Thron***; cf. gr. θρόνος „scaun".

tron[2] *s.n.* **1** (*pop.*) Ladă în care țăranii păstrează diverse obiecte, mai ales de îmbrăcăminte: *a*) Ladă, sipet în care se păstrează haine, rufărie etc. *Într-unul din tronurile casei, zînele aveau o legătură cu trei rînduri de haine* (ISP.). *b*) (și *tron de zestre*) Ladă de zestre. *c*) Ladă în care dulgherul își păstrează uneltele. *d*) Ladă în care se pune mîncarea pentru plugari. *e*) Ladă în care se ține făina de porumb. *f*) Ladă în care se pune carnea de porc la saramură. *g*) Ladă întrebuințată la stînsul varului. *h*) Ladă la moară. *i*) (*în forma „trun"*) Pat mobil care se întrebuințează în timpul zilei ca ladă. **2** (*pop.*) Sicriu. *Așchiile de la tronul mortului să se lepede pe apă* (POP.). **3** (*reg.*) Sertar la masă. **4** (*reg.*) Împrejmuire de lemn care formează îngrăditura unei fîntîni de la pămînt în sus. • pl. *-uri*, (*reg.*) *-oane.* și (*reg.*) *trun s.n., troánă s.f.* /<germ. dial. ***Truh(e)n***.

tronă *vb. I. intr.* **1** A a domni peste o țară; a guverna. ◇ Fig. *Reîntoarcerea trona în mințile tuturor* (PER.). ◆ Fig. A fi stăpînitor, a stăpîni. *La noi tronează corupția.* **2** Fig. A ocupa locul de onoare. *Musafirul tronează în capul mesei.* ◆ Ext. A fi așezat , plasat într-un loc foarte evident. *Cuvîntul cel dintîi din inscripție... trona singur în șirul întîi* (AGÂR.). **3** Fig. A adopta o poziție de superioritate, de dominare; a

ieși în evidență; a-și da aere, importanță. *Diva tronează în mijlocul fanilor.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***trôner***.

tronăr *s.m.* (*reg.*) Tîmplar care face lăzi și sicrie. • pl. *-i.* /***tron*² + *-ar***.

tronáre *s.f.* Faptul de *a trona*. • pl. *-ări.* /v. ***trona***.

tronc¹ *interj.* **1** Cuvînt care redă zgomotul căderii, ciocnirii bruște, neașteptate a unui lucru, a unui obiect. *Dracii tronc! închid poarta după Ivan* (CR.). <> Expr. *A-i cădea* (sau *a-i pica*) (*cu*) *tronc la inimă* = *a*) a i se deștepta cuiva dragostea pentru cineva; *b*) a-i deveni simpatic. **2** Cuvînt care sugerează caracterul brusc și neașteptat al unei acțiuni, al unei întîmplări etc. *Tronc! tocma cînd o să ne apucăm de treabă!* (C. NEGR.). <> Expr. (*fam.*) *Tronc, Marghioalo* (sau *Mărico*), se spune cînd cineva face sau spune ceva nepotrivit cu situația în care se găsește. **3** (*în forma „tronca”; în corelație cu „tranca”*) Cuvînt care redă zgomotul produs de două obiecte care se lovesc unul de altul în cadență regulată, monotonă. *Păcornița cu feleștiocul și posteuca... se izbeau una de alta și făceau: tranca, tranca! tronca, tranca* (CR.). • și ***trónca*** *interj.* /onomat.

tronc² *s.n.* (*anat.*) **1** Corpul uman sau animal considerat fără cap și membre; trunchi. **2** Nume dat unor vase și nervi care, după un scurt traiect, se divid în ramuri terminale. • pl. *-uri.* /<fr. ***tronc***; cf. lat. *truncus, -i.*

tronc³**, -oáncă** *adj.* (*reg.; despre oameni*) Care este prost, tont. • pl. *-ci, -ce.* /cf. ***tronc***¹.

trónca *interj.* v. tronc¹.

troncán¹ *s.m.* (*reg.*) Animal bătrîn și slab. • pl. *-i.* /etimol. nec.

troncán²**, -ă** *s.m., s.f.* v. truncan.

troncatúră *s.f.* (*în giuvaiergerie*) Înlocuire într-un cristal a unei muchii cu o fațetă. • pl. *-i.* /<fr. ***troncature***.

troncăí *vb. IV. intr.* (*reg.*) A troncăni. • prez.ind. *tróncăi.* /***tronc***¹ + *-ăi.*

troncăiálă *s.f.* (*reg.*) Troncăneală. • pl. *-ieli.* /***troncăi*** + *-eală.*

troncăít *s.n.* (*reg.*) Troncănit. • pl. *-uri.* /v. ***troncăi.***

troncăitúră *s.f.* (*reg.*) Troncăneală. • sil. *-că-i-.* pl. *-i.* /***troncăi*** + *-tură.*

troncăneálă *s.f.* **1** Zgomot produs de obiecte care se izbesc unele de altele; (*reg.*) troncăială, troncănitură. **2** Sporovăială, flecăreală. • pl. *-eli.* /***troncăni*** + *-eală.*

troncăní *vb. IV.* **1** *intr.* A face zgomot izbindu-se de ceva sau izbind un obiect de ceva; (*reg.*) troncăi. *Chiar și după cutremur mai troncăneau vasele în dulap.* <> (*tr.*) *Își troncăne ghetele prin praf.* **2** *tr.* Fig. A flecări, a trăncăni. *Silă de vorbă îmi face, Tot să troncănească-i place* (PANN). **3** *tr.* Fig. A spune ceva nepotrivit. *Moș Nichifor îndată troncănea cîte una* (CR.). • prez.ind. *-esc,* (*reg.*) *tróncăn.* /***tronc***¹ + *-ăni.*

troncănére *s.f.* Acțiunea de *a troncăni* și rezultatul ei; zgomot produs de obiecte care se izbesc unele de altele; troncănit. *Silesc obiectele să zboare cu hodorogeli și troncăniri* (MACED.). • pl. *-i.* /v. ***troncăni.***

troncănít¹ *s.n.* Troncănire. *De troncănitul potcoavelor grele În munți se răsună* (STAM.). • pl. *-uri.* /v. ***troncăni.***

troncănít²**, -ă** *adj.* (*reg.; despre oameni*) Care este repezit la vorbă; grosolan, bădăran. • pl. *-ți, -te.* /v. ***troncăni.***

troncănitúră *s.f.* (*reg.*) **1** Troncăneală. **2** Fig. Sporovăială, flecăreală. • pl. *-i.* /***troncăni*** + *-tură.*

tróncăt *s.n.* Zgomot produs de rostogolirea unui lucru, de izbirea unui obiect de altul etc. *Troncătul de zdraveni bolovani în rostogol* (ALECS.). • pl. *-e.* și (*reg.*) *tróncot s.n.* /***tronc***¹ + *-ăt.*

troncón *s.n.* (*geom.*) Parte a unui con cuprinsă între bază și o secțiune paralelă cu baza; trunchi de con. • pl. *-uri.* /de la ***tronconic***, prin derivare regresivă; cf. fr. *tronc* (*de*) *cône.*

troncónic, -ă *adj.* Care are forma unui trunchi de con. *Siluetele [munților] sînt tot atît de perfect tronconice și cresc neîncetat* (BOGZA). • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***tronconique***.

tróncot *s.n.* v. troncăt.

troncotí *vb. IV. intr.* (*reg.; despre oameni*) A mormăi, a bombăni (pentru a-și manifesta nemulțumirea, indignarea). • pre. ind. *-esc.* /***tronc***¹ + *-oti.*

tronculár, -ă *adj.* (*med.*) Care se referă la un trunchi nervos sau de vase limfatice. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***tronculaire***.

tronéci *s.n.* (*reg.*) **1** Tronișor. **2** Sertar. • pl. *-uri, -ce.* /***tron***² + *-eci.*

tronf *s.n.* **1** (*reg.; la jocul de cărți*) Atu. **2** (*înv.*) Acont. • pl. *-uri, m. -i.* și *tromf, trompf s.n.* /<magh. ***tromf***, germ. ***Trumpf***.

tronfăli *vb. IV. tr.* (*reg.*) **1** (*la jocul de cărți*) A folosi atuul, a bate cu atuul. **2** (*compl. indică oameni*) A da un răspuns care nu admite replică, a pune la punct. **3** (*înv.; în forma „tronfului”*) A aconta. • prez.ind. *-esc.* și (*înv.*) *tronfuluí vb. IV.* /<magh. ***tromfol***.

tronfuluí *vb. IV.* v. tronfăli.

tronișór *s.n.* (*pop.*) **1** Dim. al lui *tron*; (*pop.*) tronuleț, (*reg.*) troneci. **2** Ladă mică. **3** Sicriaș. • pl. *-oare.* /***tron***² + *-ișor.*

tronsón *s.n.* **1** Parte dintr-un obiect, dintr-o instalație sau dintr-o construcție avînd o particularitate distinctă și care este delimitată de rest prin anumite elemente de legătură sau repere. **2** Analog. (*muz.*) Parte, fragment (muzical). *Seria a fost repartizată oblic, pe tronsoane de cîte trei sunete* (PER.). • pl. *-oane.* /<fr. ***tronçon***.

tronuléț *s.n.* (*pop.*) Tronișor. • pl. *-e.* /***tron***² + *-uleț.*

troostítă *s.f.* (*metalurg.*) Constituent structural al oțelului, format dintr-un amestec de ferită și de cementită cu granulație fină. • /<fr. ***troostite***; cf. nm. pr. Gerard *Troost*, geolog american.

trop¹**-** Elem. de compunere „mișcare, întoarcere, schimbare”, „afinitate”. • și *tropo-.* /<fr. ***trop(o)***-; cf. gr. *τρόπος* <*τρέπω* „a întoarce”.

trop² *interj.* (*adesea repet.*) Cuvînt care imită zgomotul pe care îl fac picioarele în timpul mersului sau al dansului. *Se prinde în joc lîngă o fată... Și tropai, tropai! ropai, ropai! i se aprind lui țpate al nostru călciiele* (CR.). • și *trópa, trópai, trópo interj.* /onomat.

trop³ *s.m.* **1** (*lit.*) Figură de stil. **2** (*în antic.; în filos. sceptică*) Argument potrivit căruia nici o afirmație sau negație nu are temei, nici un adevăr nu poate fi formulat, orice judecată filosofică trebuind suspendată. **3** (*relig.; în cultul liturgic gregorian*) Parafrază, interpolare care orna textul și prelungea melodia. • pl. *-i,* (*înv.*) *n. -uri.* și (*înv.*) *trópă s.f.* /<ngr. ***τρόπος***, lat. ***trŏpus***, ***-i***, fr. ***trope***.

trop⁴ *s.n.* (*ind. text.; înv.*) Un fel de postav. • pl. *-uri.* și *trópiu s.n.* /cf. *tropaor.*

trop⁵ *s.n.* v. trap.

trópa¹ *s.f. art.* Expr. (*reg.*) *A da tropa* = (*la jocul de cărți*) a pierde. • /<magh. ***tropa***, srb. ***tropa***.

tropă² *vb. I. intr.* (*pop.; fam.*) A suferi o înfrîngere, a da greș. • prez.ind. *-ez.* /v. ***tropa***¹.

trópa³ *interj.* v. trop².

țrópai *interj.* v. trop².

tropăncă *s.f.* (*reg.*) Dans popular în ritm de horă cu sărituri și lăsări pe vine. <> Melodie după care se execută acest dans. • /<bg. ***тропанка***.

tropăor *s.n.* (*ind. text.; înv.*) Un fel de postav. • pl. *-uri.* /<germ. ***troppauer*** *[Tuch]*.

tropăr *s.n.* (*relig.*) **1** Scurt imn de laudă (intonat în ritm vioi) închinat sfîntului din fiecare zi, în care se sintetizează, prin puține cuvinte, cele mai importante semnificații ale sărbătorii. *În biserică ceteam și cîntam pe dinafară toate troparele* (CR.). **2** (*reg.*) Pînză cu care se acoperă mortul; giulgiu. • pl. *-e, m. -i.* și (*înv.*) *tropáriu s.n.* /<slav. ***тропарь***.

tropáriu *s.n.* v. tropar.

trópă *s.f.* v. trop³.

tropăí *vb. IV. intr.* (*despre ființe*) A face zgomot lovind pămîntul, podeaua cu picioarele sau cu copitele (de nerăbdare sau în mers); (*pop.*) a tropoti, (*reg.*) a tupăi. *Cîteva femei bătrîne... tropăiau în jurul patului* (REBR.). *Caii... tropăiau neliniștiți* (PRED.). <> (*despre obiecte de încălțăminte*) *Aud tropăind prin sală ciubotele grele* (VLAH.). <> (*tr.; compl. indică obiecte de încălțăminte*) *Mergeau greoi... tropăindu-și cizmele pe bolovanii străzilor* (ARD.). <> Fig. *Privirea i se îndreptă spre turnușoarele de spumă ce tropăiau în hîlboana iazului* (REBR.). <> (*fam.; despre oameni*) A juca, a dansa (cu zgomot). • prez.ind. *trópăi, -iesc.* și (*înv., reg.*) *tropoí,* (*reg.*) *trupăí, tropăní vb. IV.* /***trop***² + *-ăi.*

tropăiálă *s.f.* Faptul de a tropăi; zgomot produs de ființa care tropăie; tropăit, tropăitură. *Cînd începu muzica, începu și tropăiala.* • pl. *-ieli.* și (*înv., reg.*) *tropoiálă s.f.* /***tropăi*** + *-eală.*

tropăíre *s.f.* Acțiunea de *a tropăi* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***tropăi.***

tropăít *s.n.* Tropăială. *Aud un tropăit de cai* (PRED.). • pl. *-uri.* și (*înv., reg.*) *tropoít s.n.* /v. ***tropăi.***

tropăíta *s.f. art.* Numele unui dans popular românesc. <> Melodie după care se execută acest dans. • /v. ***tropăi.***

tropăitúră *s.f.* Tropăială. *Atunci s-a pornit un hohot, aplauze, tropăituri, șuiere, răcnete* (CAR.). • sil. *-pă-i-.* pl. *-i.* și (*înv., reg.*) *tropoitúră s.f.* /***tropăi*** + *-tură.*

tropăní *vb. IV.* v. tropăi.

tropărél *s.n.* Dim. al lui *tropar.* • pl. *-e.* /***tropar*** + *-el.*

trópic¹**, -ă** *s.n., adj.* (*geogr.*) **1** *s.n.* Fiecare dintre cele două paralele situate la latitudinea de 23°27′ N sau S de ecuatorul terestru, unde, în timpul celor două solstiții, Soarele trece la zenitul locului. <> (*ca nm. pr.*) *Tropicul Cancerului* (sau *Racului*) = paralela de 23°27′ latitudine nordică. *Tropicul Capricornului* = paralela de 23°27′27′′ latitudine sudică. <> Fig. *Fără liman m-aruncă la capetele firii Lăuntricele mele cumplite depărtări, Cînd tropicul iubirii cu jungla de visări, Cînd dincolo de cercul polar al amintirii* (VOIC.). **2** (*la pl.*) Zonă, regiune aflată în jurul celor două tropice terestre; zonă tropicală. *Păsările migratoare Se reîntorc din tropice* (TOPÎR.). <> Loc.adj. *De tropice* = din regiunea tropicală. **3** *adj.* Tropical. <> *Cerc tropic* = tropic. *An tropic* v. an. <> Expr. *Căldură tropică* = căldură tropicală. **4** *s.n.* (*înv.*) *Tropic ceresc* = fiecare dintre cele două paralele, aflate la N și la S de ecuatorul ceresc, descrise de mișcarea aparentă a Soarelui în jurul Pămîntului în timpul solstițiului de vară. • pl. *-ci, -ce.* și (*înv.*) *trópicus, tropicós s.n.* /<lat. ***tropĭcus***, ***-a***, ***-um***, fr. ***tropique***; cf. gr. *τροπικός* „care privește schimbările de sezon”.

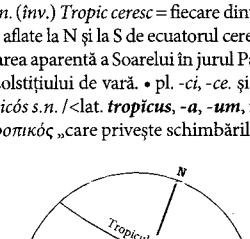

*tropice*¹ (1)

trópic²**, -ă** *adj.* (*lit.*) Care ține de tropi, care se referă la tropi, la folosirea cuvintelor cu funcție stilistică; figurat, alegoric; tropologic. • pl. *-ci, -ce.* și (*înv.*) *tropicésc, -eáscă adj.* /<fr. ***tropique***, germ. ***tropisch***.

tropicál, -ă *adj.* (*geogr.*) Care ține de tropice, care se referă la tropice; care se află în regiunea tropicelor; tropic. *S-a deschis o expoziție de flori tropicale.* <> *Climat tropical* = tip de climat cald din regiunea tropicelor, caracterizat prin ușoare variații anuale de temperatură și prin variații puternice ale regimului de ploaie. *Calm tropical* v. calm. *Cercul tropical de nord* v. cerc. *Cercul tropical de sud* v. cerc. *Tifos tropical* v. tifos. <> Expr. *Căldură tropicală* = căldură toridă, caniculară. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***tropical***.

tropicalizá *vb. I. tr.* (*tehn.*) A executa operațiile de tropicalizare. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***tropicaliser***.

tropicalizáre *s.f.* (*tehn.*) Acțiunea de *a tropicaliza* și rezultatul ei; totalitatea operațiilor efectuate pentru a face ca o piesă, un aparat sau o instalație să reziste la diferențe mari de temperatură, la umiditate și la alte condiții corespunzătoare climei tropicale. • pl. *-ări.* /v. ***tropicaliza***; cf. și fr. *tropicalisation*.

tropicésc, -eáscă *adj.* v. tropic².

tropicós *s.n.* v. tropic¹.

trópicus *s.n.* v. tropic¹.

tropíe *s.f.* (*biol.*) Tropism. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***tropie***, it. ***tropia***, gr. ***τροπή***.

trópili *adv.* (*reg.*) La trap. • /cf. ***trop***².

tropínă *s.f.* v. tulpină¹.

tropísm *s.n.* (*biol.*) **1** Tendință de acomodare și de orientare a unui organism vegetal fixat de pămînt, într-o anumită direcție, sub influența unor excitații exterioare, ca lumina, căldura, gravitația, umiditatea etc.; tropie. **2** Proprietate a anumitor substanțe, introduse în organisme vii, de a se localiza în anumite organe ale acestora. • pl. *-e.* /<fr. ***tropisme***; cf. gr. *τρόπος* „răsucire”.

trópiu *s.n.* v. trop⁴.

tropo¹**-** v. trop¹-.

trópo² *interj.* v. trop².

tropofíl, -ă *adj.* (*bot.*; *despre arbori*) Care pierde frunzele (iarna sau în perioadele de secetă). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***tropophylle***; cf. gr. *τροπή* „întoarcere, schimbare", *φύλλον* „frunză".

tropofíte *s.f. pl.* (*bot.*) Plante adaptate la alternanța dintre anotimpurile secetoase, cînd își pierd frunzele intrînd în repaus biologic, și cele umede, cînd înfrunzesc și se dezvoltă rapid. • /<fr. ***tropophytes***.

tropoí *vb. IV.* v. tropăi.

tropoiálă *s.f.* v. tropăială.

tropoít *s.n.* v. tropăit.

tropoitúră *s.f.* v. tropăitură.

tropolí *vb. IV.* v. tropoti.

tropológic, -ă *adj.* (*lit.*) Tropic. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***tropologique***.

tropologíe *s.f.* (*lit.*) **1** Disciplină care se ocupă cu studierea tropilor. **2** Limbaj figurat. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***tropologie***; cf. gr. *τρόπος* „trop", *λόγος* „studiu".

tropopáuză *s.f.* (*geofiz.*) Strat al atmosferei intermediar între troposferă și stratosferă. • sil. *-pa-u-.* /<fr. ***tropopause***, germ. ***Tropopause***.

trópos *s.n.* (*înv.*) **1** Mod, fel, chip, procedeu. *De cînd au jurat, s-au stins casa lui, și cu acest tropos caută să mănînce bani* (DOC.). **2** Manieră, mod de a se comporta sau de a se prezenta în societate. *Baronu, rușinat... de acest tropos, s-o coborît la cea întîi stație* (ALECS.). **3** Amabilitate, politețe. *L-om arestui... cu forme, cu tropos; căci vărul... il ocrotește* (ALECS.). **4** Posibilitate; trecere, autoritate. • pl. *-uri.* și *trópus s.n.* /<ngr. ***τρόπος***.

troposeismométru *s.n.* (*tehn., geogr.*) Aparat pentru punerea în evidență a mișcărilor terestre orizontale. • sil. *-se-is-.* pl. *-e.* /***tropo***[1]*-* + ***seismometru***.

troposféră *s.f.* (*geofiz.*) Strat inferior al atmosferei care vine în contact direct cu suprafața pămîntului, cuprinzînd circa 79% din masa totală de aer și avînd o înălțime medie de 10-11 km, care constituie domeniul de formare a norilor, a precipitațiilor și a deplasărilor orizontale și verticale ale maselor de aer. • /<fr. ***troposphère***; cf. gr. *τρόπος* „direcție, mod", *σφαῖρα* „sferă".

troposféric, -ă *adj.* (*geofiz.*) Care aparține troposferei, care se referă la troposferă; care este sau provine din troposferă. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***troposphérique***.

troposí *vb. IV. tr.* (*reg.*) A însăila. • prez.ind. *-esc.* /<bg. ***тропосам***.

trópot *s.n.* Zgomot puternic de copite sau de picioare (încălțate) care izbesc pămîntul; (*pop.*) tropotit, (*reg.*) tropoteală, tropotică. *Urlă cîmpul și de tropot și de strigăt de bătaie* (EMIN.). ◇ Zic. *Se sperie calul de tropotul său* v. speria. ◇ Fig. *Asculți cum drumurile scad Al tinereții tropot* (LESN.). • pl. *-e.* și (*reg.*) *troápăt s.n.* /<bg. ***тропот***, srb. ***тропот***.

trópota[1] *s.f. sg. art.* (*reg.*) Numele unui joc popular cu bătaie din picior. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • /de la ***tropot***.

tropotă[2] *vb. I.* v. tropoti.

tropotaxíe *s.f.* (*biol.*) Reacție de orientare provocată de excitarea simultană a doi receptori de natură diferită. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***tropotaxie***.

tropoteálă *s.f.* (*reg.*) Tropot. • pl. *-eli.* /***tropoti*** + *-eală*.

tropotí *vb. IV.* **1** *intr.* (*pop.*) A tropăi. *Tropoti... cu picioarele ca să-și curețe încălțămintea* (SLAV.). **2** *tr.* (*reg.*) A călca ceva în picioare. **3** *tr.* (*reg.*) A lovi de repetate ori. *Ca pe orz Tropotește îmblăciul* (LESN.). ◆ A bate mămăliga, după ce este gata, cu lingura (sau cu o lopățică) ca să se îndese. **4** *intr.* (*înv.*) A bate din palme; a aplauda. • prez.ind. *-esc.* și *tropotá vb. I., topotí, tropolí vb. IV.* /***tropot*** + *-i*.

tropotícă *s.f.* (*reg.*) Tropot. • /***tropot*** + *-ică*.

tropotíre *s.f* (*pop.*) Acțiunea de *a tropoti* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***tropoti***.

tropotít *s.n.* (*pop.*) Tropot. *Auzi! ...Năvalnic tropotit de cal* (COȘB.). ◆ (*reg.*) Parte a unui dans popular care constă din bătăi ritmice cu piciorul în pământ. • pl. *-uri.* /v. ***tropoti***.

tropotíta *s.f. art.* Numele unui dans popular românesc. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • /v. ***tropoti***.

tropotitór, -oáre *adj.* (*pop.*) Care este răsunător. *„O călărire în zori"..., ecou tropotitor... al liricii lui Bolintineanu* (CĂL.). • pl. *-ori, -oare.* /***tropoti*** + *-tor*.

tropotitúră *s.f.* (*pop.*) Tropot; bătaie ritmică din picior. *Bateți cu necaz pămîntul... Dați cu toți tropotitura tot mai scurt, și trop!* (COȘB.). • pl. *-i.* /***tropoti*** + *-itură*.

tropoțél *adv., s.n.* (*reg.*) **1** *adv.* Cu pași deși și mărunți. **2** *s.n. sg. art.* Numele unui dans popular. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • /***tropot*** + *-el*.

tropoțíca *s.f. sg. art.* (*reg.*) Numele unui dans popular. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • /***tropot*** + *-ică*.

tropozăn *s.n.* v. trapazan.

tróppo *adv.* (*muz.*; *indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Prea mult, peste măsură. ◇ *Allegro non troppo* = nu prea repede. • /<it. ***troppo***.

tropși *vb. IV.* v. stropși.

trópus *s.n.* v. tropos.

tropuzán *s.n.* v. trapazan.

trosc *interj.* (*adesea în legătură cu alte interj., mai ales cu „pleosc"*) Cuvînt care redă zgomotul produs de o cădere, de o lovitură, de crăparea unor obiecte uscate etc. *Pe la orele 3 d. a., trosc, pleosc, intră în curte opt cai cu doi surugii* (GHICA). ◇ (*cu val. vb.*) *N-apuc să răspunz, domnule, și șart! part! trosc! pleosc! patru palme* (CAR.). ◇ (*subst.*) *Ș-așa tot cu trosc... ne-am coborît dealu Strungăi* (ALECS.). ◇ Expr. *Trosc cu bîta-n baltă!*, se zice despre o persoană care face numai prostii, numai boroboațe. • și (*reg.*) *trósca, troasc interj.* /onomat.

trósca *interj.* v. trosc.

troscăí *vb. IV. intr.* (*pop.*) **1** A trosni. **2** Expr. *A troscăi din gură* = a vorbi verzi și uscate. *A-l troscăi pe cineva* = a mustra pe cineva, a adresa cuiva vorbe aspre, insultătoare. • prez.ind. *-iesc, troscái.* /***trosc*** + *-ăi*.

troscătór, -oáre *adj.* (*pop.*) Care troscăiește. • sil. *-că-i-.* pl. *-ori, -oare.* /***troscăi*** + *-tor*.

troscănél *s.m.* (*bot.*; *reg.*) Troscot (*Polygonum aviculare*). • /cf. *troscot*[1].

troscăní *vb. IV. intr.* (*reg.*) **1** A trosni. *Se duc Din pistoale troscănind* (POP.). **2** *tr.* A zgîlți. *Troscănește, mă, carul, ca să se așeze prunele* (PER.). ◇ (*refl.*) *Căzui de să troscăniră toate-n mine* (PER.). • prez.ind. *-esc,* pers. 3 *tróscăne.* /***trosc*** + *-ăni*.

tróscăt *s.m.* v. troscot[1].

tróscăț *s.m.* v. troscot[1].

troscățél *s.m.* v. troscoțel.

tróscît *s.m.* v. troscot[1].

troscobîrță *s.f.* (*reg.*; *mai ales la pl.*) Obiecte mărunte, neînsemnate; calabalîc. • pl. *-e.* /etimol. nec.

tróscod *s.m.* v. troscot[1].

troscói *s.n.* (*reg.*) Clopot care se atîrnă la gîtul boilor. • pl. *-oaie.* /***troască*** + *-ai*.

tróscot[1] *s.m.* (*bot.*) **1** Numele a două plante erbacee din familia poligonacee: *a*) (*reg.*; și *troscot-gras*) plantă anuală, cu tulpina ramificată, de obicei întinsă pe pămînt, cu frunzele mici și cu florile hermafrodite verzi, pe margine albe sau roșii, care crește prin semănături pînă în zona subalpină și este utilizată în medicină în tratamentul tuberculozei pulmonare, în stări de sîngerare etc. (*Polygonum aviculare*); (*reg.*) troscănel, troscoțel, troscovă; *b*) (*reg.*) răculeț (*Polygonum bistorta*). ◇ Expr. *A mînca troscot* = a mînca mîncare proastă. (*A fi*) *uscat troscot* = (a fi) foarte uscat. ◇ Compuse: (*reg.*) *troscot-de-apă* sau *troscotul-broaștelor* = sălcuță (*Polygonum amphibium*); *troscot-porcesc* (sau *-scămos*) = iarbă-roșie (*Polygonum lopathifolium*); *troscot-roșu* (sau *-piperat*) = dintele dracului (*Polygonum hydropiper*); *troscot-de-cereale* = hrișcă-deasă (*Polygonum convolvulus*); *troscot-gras* = iarbă-grasă (*Portulaca oleracea*); *troscot-amețitor* = sălbăție (*Lolium temulentum*); *troscot-de-cîmp* = scîrțîitoare (*Polycnemum arvense*). **2** (*reg.*) Coada-racului (*Potentilla anserina*). **3** (*reg.*) Cîrligioare (*Bidens cernuus*). **4** (*reg.*) Cimbrișor (*Thymus serpyllum*). **5** (*reg.*) Talpa-gîștei (*Chenopodium rubrum*). • și (*reg.*) *tróscotă s.f., tróscăt, tróscăț, tróscît, tróscut, troáscăt s.m.* /<sl. veche ***троскотъ***.

tróscot[2] *s.n.* (*reg.*) **1** Zgomot, trosnet. *Deodată se aude troscotul unei birje* (HASD.). **2** Clopot care atîrnă la gîtul oilor. • pl. *-e.* /de la ***trosc***; cf. ucr. dial. *тросκуом, тросκому*.

tróscotă[1] *s.f.* (*reg.*) Persoană guralivă. ◆ (*la pl.*) Vorbe nesocotite. • pl. *-e.* /de la ***troscoti***, prin derivare regresivă.

tróscotă[2] *s.f.* v. troscot[1].

troscotí *vb. IV. intr.* (*reg.*) A flecări. • prez.ind. *-esc.* /***troscot***[2] *+ -i*.

troscoțél *s.m.* (*bot.*) **1** Numele mai multor plante erbacee din familia poligonacee: *a*) troscot (*Polygonum aviculare*); *b*) (*reg.*) răculeț (*Polygonum bistorta*); *c*) (*reg.*; și *troscoțel mărunt*) sălcuță (*Polygonum amphibium*); *d*) (*reg.*) hrișcă (*Polygonum fogopyrum*); *e*) iarbă-roșie (*Polygonum lopathifolium*). **2** Numele a doi arbuști: *a*) coacăză (*Bruckenthalia spiculifolia*); *b*) iarbă-neagră (*Calluna vulgaris*). **3** (*reg.*) Scîrțîitoare (*Polycnemum arvense*). **4** (*reg.*) Iarbă-grasă (*Portulaca oleracea*). **5** (*reg.*) Mătreață (*Peplis portula*). • și (*reg.*) *troscățél s.m.* /***troscot***[1] *+ -el*.

tróscovă *s.f.* (*bot.*; *reg.*) **1** Troscot (*Polygonum aviculare*). **2** Scîrțîitoare (*Polycnemum arvense*). • pl. *-e.* /cf. *troscotă*[2].

tróscut *s.m.* v. troscot[1].

trosneálă *s.f.* **1** Trosnitură. ◆ Ext. (*fam.*) Bătaie. **2** (*pop.*) Pocnitură (de bici). • pl. *-eli.* /***trosni***[1] *+ -eală*.

trósnet *s.n.* **1** Trosnitură. *Casa de lemn răsuna întreagă la cel mai mic trosnet* (VIN.). **2** (*pop.*) Pocnitură (de bici). **3** Detunătură de armă. *Trosnetul sinețelor* (VLAH.). • pl. *-e.* /***trosni*** *+ -et*.

trosní *vb. IV. intr.* **1** (*mai ales despre lemne și despre obiecte de lemn*) A produce un zgomot caracteristic prin rupere, izbire, crăpare, ardere, apăsare, prăbușire, din cauza gerului sau a căldurii prea mari etc.; a crăpa, a pocni, a plesni cu zgomot; (*pop.*) a troscăi. *Turnuri ca facle negre trăsnesc arzînd în vînt* (EMIN.). ◇ (*despre foc, jar*) *Focul bubuie și trosnește în cămin* (ODOB.). ◇ Compar. *Lada mea trosnea ca focul de nuiele* (CĂL.). ◇ Fig. *Aud... cum Trosnește amintirea ca o castană coaptă* (PILL.). **2** Fig. (*fam.*) A avea răsunet, a deveni vestit. **3** (*mai ales despre alimente tari sau cu crustă ori coajă dură*) A produce un zgomot prin sfărîmarea între dinți. *Piinea prăjită trosnește prea tare în dinți* (PAS). ◆ (*tr.*; *compl. indică semințe, alune, alimente cu crustă ori cu coajă tare*) A sfărîma între dinți producînd zgomot. *Hangița aduse alune și Sîrbu trosni cîteva în fălcile lui puternice* (E. BAR.). **4** A izbi, a lovi făcînd zgomot. *Aud buzduganul trosnind în ușă* (POP.). ◇ Fig. *Furtuna urlă și trosnește* (GORUN). **5** (*despre părți ale corpului omenesc*) A pîrîi din încheieturi (prin întindere sau răsucire). *Genunchii trosneau cînd încerca să-i miște* (CE. PETR.). ◇ Expr. *A-i trosni* (cuiva) *fălcile*, se spune: *a*) cînd cineva primește o lovitură puternică; *b*) cînd cineva mănîncă cu lăcomie și cu zgomot; *c*) cînd cineva cască cu poftă. *A bea de-i* (sau *pînă-i*) *trosnesc* (sau *să-i trosnească*) *urechile* (sau *fălcile*) = a bea foarte mult. *A-i zice* (sau *a-i trage*) (cuiva) *cîteva să-i trosnească urechile* (sau *fălcile*) = *a*) a vorbi cuiva aspru, fără menajamente; *b*) a pălmui (pe cineva). *De-i trosnesc măselele* (*din gură*) v. măsea. ◆ (*tr. fact.*) A face să pîrîie încheieturile, întinzîndu-și membrele sau alte părți ale corpului. *Oamenii... își trosneau oasele* (VOIC.). ◆ (*despre pepeni verzi copți*) A pîrîi cînd sînt strînși în palme. ◇ (*tr. fact.*) *Prinseră a ieși soldații... rupînd harbujii din vreji, trosnindu-și-i la ureche, în pumni* (CAM.). **6** (*pop.*) A pocni, a plesni din bici. *Doi voinici... Au trosnit în hău din bice* (ARGH.). **7** (*despre arme de foc*) A se descărca, producînd zgomot puternic; a detuna, a bubui (prin descărcare). *Turcii... trosnind din sinețe, spărgeau porțile cetății* (VLAH.). • prez.ind. *-esc.* și (*pop.*) *trăsní vb. IV.* /cf. *trăsni*[1].

trosníre *s.f.* Faptul de *a trosni*. ◆ Detunătură de armă. *Aud... trosniri de puști* (COȘB.). • pl. *-i.* și (*pop.*) *trăsníre s.f.* /v. ***trosni***.

trosnitór, -oáre *adj., s.f.* **1** *adj.* Care trosnește. *Descălecai la flăcăraia trosnitoare a brazilor* (ODOB.). **2** *s.f.* (*reg.*) Varietate de struguri care se păstrează pentru iarnă. • pl. *-ori, -oare.* /***trosni*** *+ -tor*.

trosnitúră *s.f.* **1** Zgomot specific produs de un obiect cînd plesnește, cînd crapă, cînd este rupt sau lovit etc.; pocnitură, pîrîitură, trosneală, trosnet. *Ascultă... trosniturile de ger, în acoperișurile de șindrilă* (AGÂR.). **2** Detunătură (de armă). • pl. *-i.* și (*reg.*) *trăsnitúră s.f.* /***trosni*** *+ -tură*.

troș *s.m.* (*reg.*) Încălțăminte veche, uzată, deformată. • pl. *-i.* și *truș s.m., troáșă s.f.* /cf. *troacă*.

troșení *vb. IV. tr.* (*reg.*) A săpa, a prăși. • prez.ind. *-esc.* /etimol. nec.

troșeníre *s.f.* (*reg.*) Acțiunea de *a troșeni* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***troșeni***.

troșníéi *s.n.* (*reg.*) Mămăligă vîrtoasă. • pl. *-ie.* /cf. *trușnic*.

troșnár *subst.* (*reg.*; *la sg.*) Vas în care se pune laptele la prins. • /etimol. nec.

trot *s.n.* (*hip.*) Trap scurt, liniștit și ritmic. • /<fr. ***trot***.

trotá *vb. I. intr.* (*hip.*; *despre caii de curse*) A merge la trap; a avea un trap frumos și elegant. ◇ Analog.

Petrecu... mîna pe sub brațul stîng al Lolei și începu s-o poarte ușor și ritmic prin odaie, trotînd mărunt (CĂL.). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***trotter***.

trotál *s.n.* v. trotuar.

trotíl *s.n.* **1** (*chim.*) Trinitrotoluen. **2** (*fam.*) Băutură alcoolică foarte tare, care amețește aproape instantaneu. • pl. *-uri.* /<germ. ***Trotyl***.

trotilát, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care este băut, beat. • pl. *-ți, -te.* /***trotil*** + *-at*.

trotiná *vb. I. intr.* (*hip.; despre cai*) A nu păstra pasul regulat, a avea un trap foarte scurt, a bate pasul aproape pe loc. • prez.ind. pers. 3 *-ează.* /<fr. ***trottiner***.

trotinétă *s.f.* Mic vehicul pentru copii, format dintr-o placă dreptunghiulară montată pe două roți și articulată cu o bară perpendiculară pe ea, servind ca bară de direcție, pusă în mișcare prin împingerea cu un picior. • pl. *-e.* /<fr. ***trottinette***.

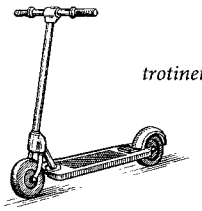

trotinetă

trótioș, -ă *adj.* (*reg.; despre oameni*) **1** Care merge rău (din cauza unui defect, în urma unui accident etc.). **2** Care este îmbrăcat neglijent, dezordonat. • pl. *-i, -e.* /<magh. ***trótyos*** „greoi", „care nu stă bine; prea lung".

trotoár *s.n.* v. trotuar.

trotóc *s.m.* (*reg.*) Cal trăpaș. • pl. *-ci.* /cf. rus. *mpom*.

trotteur [tro'tœr] *s.m., adj.invar.* **1** *s.m.* (*echit.*) Cal antrenat pentru mersul la trap; trăpaș. **2** *adj.invar.* (*despre încălțămintea de damă*; și *pantofi trotteur*) Care are tocul gros, înalt de trei-patru centimetri, tip sport, comod și rezistent. • pl. *-i.* /<fr. ***trotteur***.

trotuár *s.n.* Porțiune marginală special amenajată de-a lungul unei străzi, de obicei mai ridicată decît partea carosabilă, rezervată circulației pietonilor. *Un claxon de automobil îl alungă pe trotuar* (CE. PETR.). ◇ *Bordura trotuarului* v. bordură. ◇ Expr. *A face trotuarul* = a se prostitua. • scris și *trotoar, trotuoar.* pl. *-e.* și *trotál s.n.* /<fr. ***trottoir***.

trotuoár *s.n.* v. trotuar.

trotuș *adj.* (*reg.*) *Măr trotuș* = varietate de măr cu fructe dulci, de culoare roșie. ◆ Restr. Fructul acestui măr. • pl. *-i, -e.* /cf. nm. pr. *Trotuș*, rîu în România.

trótă *s.f.* (*mar.*) Parîmă, lanț, care, prin intermediul cehei, transmite mișcarea timonei la cîrmă. • pl. *-e.* /<it. ***trozza***.

troțkísm *s.n.* (*polit.*) Curent ideologic marxist în cadrul social-democrației ruse de la începutul sec. 20, bazat pe doctrina lui Troțki, care considera țărănimea incapabilă de acțiuni revoluționare, negînd necesitatea alianței clasei muncitoare cu aceasta, iar în problema revoluției susținea teoria „revoluției permanente". • /<fr. ***trotskysme***; cf. nm. pr. Lev Davidovici *Troțki*, om politic rus.

troțkíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (*polit.*) (Adept) al troțkismului. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***trotskyste***.

trovánt *s.n.* (*geogr.*) Porțiune elipsoidală din cuprinsul unui strat de nisip sau al unei gresii friabile, puternic cimentată de apele calcaroase. • /<it. ***trovante***.

tru *interj.* v. ptru.

trubăci *s.m.* (*înv.*) Trîmbițaș (la vînătoare). • pl. *-ci.* și *trumbáci, trombáci s.m.* /<rus. ***трубач***.

trubadúr *s.m.* (*lit.*) Poet liric medieval din sec. 11-13 ale cărui versuri, compuse în vechea franceză medievală de sud („langue d'oc") și recitate cu un acompaniament muzical specific, aveau de obicei un caracter erotic sau pastoral, fiind prezentate la petrecerile de curte ale marilor feudali. *Spune-ne acel cîntic frumos... Pre care trubadurul îl cînt-adeseori* (C. NEGR.). ◆ Poet care compune versuri în maniera descrisă mai sus. *Chiar eu, în gentil trubadur... Mă schimb* (MACED.). ◆ Ext. Poet peregrin. *Anii pribegiei lui Eminescu... ani de trubadur rătăcitor* (SADOV.). • pl. *-i.* /<fr. ***troubadour*** <prov. *trobar* „a găsi, a compune".

trubadurésc, -ă *adj.* Care aparține trubadurilor; trubaduric. • pl. *-ești.* /***trubadur*** + *-esc*.

trubadúric, -ă *adj.* Trubaduresc. • pl. *-ci, -ce.* /***trubadur*** + *-ic*.

trúbă *s.f.* (*reg.*) Trompetă. *Pune truba la gură și cheamă oamenii din rîpă* (SADOV.). • pl. *-e.* /<ucr. ***труба***, rus. ***труба***.

truc[1] *s.n.* **1** Acțiune abilă prin care se maschează realitatea; șiretlic, artificiu, stratagemă, viclenie. *Folosind un truc l-a urcat în tren* (PRED.). ◆ Spec. Procedeu abil pentru a obține un efect special. *Mă entuziasmează trucurile iluzioniștilor.* **2** (*în teatru*) Mașină, dispozitiv, procedeu scenic, destinat să creeze o iluzie. • pl. *-uri.* /<fr. ***truc***.

truc[2] *s.n.* **1** Cadru suspendat prin resorturi, pe una sau pe două perechi de roți, pe care se montează cupeul unui vagon de tramvai. **2** (*reg.*) Vagon de cale ferată forestieră, folosit la transportul buștenilor. • pl. *-uri.* /<fr. ***truck***, germ. ***Truck***, engl. ***truck***.

trucá[1] *vb. I.* **1** *intr.* A se folosi de trucuri, de expediente sau de trucaje. *Mizeria lui era considerabil trucată spre a emoționa* (CĂL.). **2** *tr.* A schimba, a modifica (ceva) pentru a înșela; a da o aparență falsă; a falsifica. *A trucat cărțile de joc.* ◆ (*cinemat., în teatru etc.*) A modifica temporar aspectul pentru a crea o anumită aparență, o iluzie. *Trucează imaginile.* • prez.ind. *-chez.* /<fr. ***truquer***.

trúca[2] *interj.* (*reg.*) Strigăt cu care se cheamă curcile. • /cf. germ. *Truthenne* „curcă".

trucáj *s.n.* Artificiu (spectaculos) în tehnica cinematografică și teatrală, urmărind crearea unei iluzii optice sau auditive. ◆ Falsificare a unor documente (prin folosirea unor tehnici speciale), ext., a realității. • pl. *-e.* /<fr. ***truquage***, ***trucage***.

trucáre *s.f.* Acțiunea de *a truca* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***truca***[1].

trúcă *s.f.* (*cinemat.*) Utilaj complex pentru filmări combinate, cuprinzînd, în funcție de destinație, un aparat de filmare, unul sau mai multe aparate de proiecție, surse de lumină sau obiective auxiliare etc. • /<fr. ***truc***; cf. engl. *trick*.

trucidăt, -ă *adj.* (*înv.*) Care a fost ucis, măcelărit. • pl. *-ți, -te.* /<lat. ***trucidatus***, ***-a***, ***-um***.

truck *s.n.* (*econ.*) Sistem de plată a muncitorilor în mărfuri, în loc de bani, de la magazinele înființate pe lîngă fabrici care aparțin fabricanților. • /<engl. ***truck***.

truct *subst.* (*reg.*) Clanță. • /cf. germ. *Drücker* „clanță".

tructărít *s.n.* (*reg.*) Executare a motivelor pe cămășile țărănești. • /cf. germ. (*ge*)*druckt*.

trucuít, -ă *adj.* (*reg.; despre scrieri*) Care este tipărit. • pl. *-ți, -te.* /cf. germ. *drucken*.

truculént, -ă *adj.* (*despre acțiuni, manifestări ale oamenilor*) Care este aspru, violent, brutal. ◆ (*despre limbaj*) Care surprinde prin excese; pitoresc. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***truculent***, lat. ***truculentus***, ***-a***, ***-um***.

truculénță *s.f.* Asprime, violență, brutalitate; sfidare a bunului-simț, obrăznicie. *Hazul acid și... truculența acestei comedii irlandeze* (PER.). • pl. *-e.* /<fr. ***truculence***; cf. lat. *truculentia, -ae*.

trud[1]**, -ă** *s.m., s.f.* (*reg.*) **1** Pîine de calitate inferioară, neagră, arsă sau necoaptă. ◆ Mămăligă grunjoasă, nefiartă, tare. **2** Fig. Om prost; om nesimțit, nerușinat. • pl. *-zi, -de.* /cf. *trînd*.

trud[2] *s.n.* v. trudă.

trúdă *s.f.* (*pop.*) **1** Efort fizic sau intelectual deosebit, susținut; muncă grea, istovitoare; (*înv.*) trudnicie. *O clip-a sfărîmat nătîngă Prisosul lunilor de trudă* (GOGA). ◇ *Cal de trudă* = cal care este întrebuințat la ham. ◇ Loc.adv. *Cu trudă* = din greu, foarte greu, cu mare efort. ◇ Loc.vb. (*înv.*) *A face trudă* = a (se) trudi. ◇ Expr. *A-și da toată truda* = a depune toată silința, a se strădui. ◇ Fig. *[Grădinarul] visînd la truda florii din răzoare* (PILL.). **2** Oboseală, osteneală. *Îl durea spatele de atîta trudă.* ◇ Loc.adj. *Fără de trudă* = care nu obosește niciodată. **3** Rezultat concret al unei munci grele; agoniseală, folos, cîștig. *Să nu cumva truda noastră... să pierdem* (COR.). **4** Chin, suferință; durere, necaz. *Te găsesc slăbit, parcă ai avea în tine o trudă* (SADOV.). ◇ (*în imprec.*) *Lasă-l trudii!* (POP.). ◇ Fig. *Parfumul rozelor ude Tomnatic suspin În zori, în tăcutele trude Te chiamă pe tine, puțin* (BACOV.). **5** (*înv.*) Învinuire, imputare. • pl. *-e.* și (*înv.*) *trud s.n.* /de la ***trudi*** prin derivare regresivă; cf. slav. ***трудъ***.

trudélnic, -ă *adj.* (*înv.*) Trudnic. • pl. *-ci, -ce.* /***trudi*** + *-elnic*.

trudgen ['tradgen] *s.n.* (*sport*) Stil de înot caracterizat printr-o mișcare de tracțiune alternativă a brațelor și prin lovirea în foarfecă a picioarelor, corpul alunecînd pe aceeași parte. • /<fr. ***trudgen***, engl. ***trudgen***; cf. nm. pr. John *Trudgen*, căpitan englez care a făcut celebru acest stil de înot.

trudí *vb. IV.* (*pop.*) **1** *intr., refl.* A munci din greu, a depune mari eforturi (fizice sau intelectuale). *Cît am trudit, cît am muncit Și cu nimic n-am folosit* (MACED.). **2** *tr.* A supune la efort, a obosi. *Ne trudim ciolanele să nu se deprindă cu lenea* (DELAVR.). **3** *refl.* A se strădui, a-și da toată silința (să facă ceva). *Se trudea să mă-nțeleagă cînd i-am spus povestea-ntreagă* (GOGA). **4** *refl.* A se chinui, a se căzni, a se munci. *Să se trudească iar cu copil mic* (REBR.). ◆ Fig. A se necăji, a se întrista. *Viață, curmă-te de plînsuri, ca să nu mă mai trudesc* (CON.). ◇ (*refl. recipr.*) *E păcat să ne trudim unii pe alții* (D. ZAMF.). ◇ Expr. (*reg.; impers.*) *Se trudește de ploaie* = se pregătește îndelung de ploaie. ◆ (*pop.; intr., refl.*) A se zbate, a se chinui în dureri mari. *Muierea mi se trudește cu durerile nașterii* (POP). ◇ Expr. (*refl.*) *A se trudi de naștere* (sau *de facere*) = a fi în durerile nașterii. **5** *tr.* (*înv., pop.*) A supune la chinuri, la suferințe fizice sau morale; a tortura, a chinui. *A pune la muncă pe-o copilă În vîrsta ei, trudind-o cu rugă și cu post* (COȘB.). • prez.ind. *-esc.* /<sl. veche ***трудити сѧ***.

trudíre *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *trudi*. • pl. *-i.*/v. ***trudi***.

trudít, -ă *adj.* (*pop.*) **1** (*despre ființe*) Care este extrem de obosit, ostenit peste măsură; extenuat. *De-abia îl țineau picioarele de trudit ce era* (CR.). ◇ (*subst.*) *Spre cei trudiți cu boare eu mă aplec* (COȘB.). ◇ Fig. *De sus... Pe lumile trudite odihna se desprinde* (VOIC.). ◆ Care exprimă, trădează o mare oboseală. *Abia i se mai mișcau ochii..., lăsînd cu lene o căutătură trudită și întunecată* (VLAH.). **2** (*despre oameni, colectivități etc.*) Care este supus la eforturi, la munci grele. *Și-ndată pornește la lucru trudita robime a muncii* (VOIC.). ◇ (*adv.*) *Se exprimă greu, trudit.* ◆ (*subst.*) Truditor. *N-oi mai jeli trudiții la praguri boierești* (DEȘ.). **3** Care este supus la necazuri și la încercări grele, chinuit. *Cel mai mîhnit suflet în trupul cel mai trudit* (CAR.). *La voi aleargă totdeauna Truditu-mi suflet să se-nchine* (GOGA). **4** (*reg.*) Care este puțin rezistent, plăpînd, slab. • pl. *-ți, -te.* /v. ***trudi***.

truditór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (*pop.*) (Persoană) care muncește din greu, care desfășoară o activitate extenuantă. *El aruncase truditorilor... insulte* (PAS). ◇ (*adv.*) *Truditor să rup din pămînt rădăcina* (COȘB.). • pl. *-ori, -oare.* /***trudi*** + *-tor*.

trúdnic, -ă *adj.* (*pop.*) **1** Care cere mult efort fizic sau intelectual; foarte obositor, extenuant, epuizant; (*înv.*) trudos. *Trebuiră să-și continuie drumul trudnic* (TUD.). ◇ (*adv.*) *Nu băgăm samă la cărăușii care se tîrîiau trudnic pe un drum desfundat* (SADOV.). **2** Care este muncit, obosit, trudit. *Doarme trudnica nevastă* (TOPÎR.). ◇ (*subst.*) *Au isprăvit osînza pămîntului... amestecată cu lacrimile și sîngele trudnicilor* (SADOV.). ◆ Care exprimă, trădează o mare oboseală. *Își pironi ochii trudnici în soarele care asfințea* (SADOV.). ◇ (*adv.*) *Tata a privit în juru-i trudnic și a oftat* (SADOV.). **3** Care este chinuit. *Tot încape În trudnicul meu suflet amintirea* (PER.). ◆ Care este chinuitor. *Frica..., aruncîndu-l în niște trudnice gîndiri, i-au ridicat cu totul pofta mîncării* (DRĂGHICI). • pl. *-ci, -ce.* /<sl. veche ***трудьнъ***.

trudnicíe *s.f.* (*înv.*) Trudă. • g.-d. *-iei.* /***trudnic*** + *-ie*.

trudós, -oásă *adj.* (*înv.*) Trudnic. *O să pășești ca mine trudosul drum spinos* (ROS.). • pl. *-oși, -oase.* /***trudă*** + *-os*.

truf *s.m.* v. trufă[2].

trufá *vb. I. tr.* **1** (*culin.*) A garnisi cu trufe. **2** Fig. (*fam.*) A împăna, a umple (cu...). *Introducerea, joncțiunea părților și momentelor epilogale au fost trufate cu citate-aforisme* (PER.). **3** Fig. A înșela, a duce de nas; a escroca. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***truffer***.

trufandă *s.f.* (*mai ales la pl.*) Cele dintîi fructe sau legume care apar pe piață la începutul sezonului. ◆ Ext. Orice aliment pus în vînzare pentru prima oară în cursul unui an. ◇ (*atribuind calitatea ca un adj.*) *Pastramă trufanda* (CAR.). ◇ Compar. *Cojile de măr... le mănîncă... ca pe niște trufandale* (ISP.). ◇ Fig. *Povestea e o trufanda care mi s-a adus* (SADOV.). ◆ Analog. (*fam.*) Fată foarte tînără. ◆ (*reg.; adj.*; și *caș trufanda*) Caș preparat din cel dintîi lapte

muls de la oi. • pl. *-ale*. şi (*reg.*) *trofondá s.f.* /<tc. ***turfanda***.

trufandagíu *s.m.* (*înv.*) Amator de trufandale. • pl. *-gii*. /***trufanda*** + *-giu*.

trufáş[1], **-ă** *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care are încredere exagerată în calităţile proprii; (om) care este plin de trufie; (om) mîndru, orgolios, înfumurat, arogant, îngîmfat. *Oameni puternici şi trufaşi* (GAL.). <> (*adv.*) *Îi întinse trufaş mîna* (REBR.). ◆ (*adj.*) Care arată, care manifestă trufie, mîndrie, îngîmfare. *Tînărul pleca din prăvălie cu un aer trufaş şi muşcător* (PRED.). *Îi aruncă o privire trufaşă.* ◆ (*adj.*; *despre oameni*) Care este bine făcut, chipeş. **2** *adj.* Care este strălucitor, splendid (ca aspect, înfăţişare); maiestuos, grandios, superb. *Colo se ridic trufaşe şi eterne ca şi moartea piramidele-uriaşe* (EMIN.). • acc. şi *trúfaş*. pl. *-i, -e*. /***trufă***[1] + *-aş*.

trufáş[2], **-ă** *adj.* (*reg.*) Care este glumeţ. • pl. *-i, -e*. /***trufă***[3] + *-aş*.

trúfă[1] *s.f.* (*înv., reg.*) Trufie. *Venea cu mare trufă, cu vro 500 de oameni* (N. COST.). <> (*pop.*) *Cojoc de trufă* = cojoc de sărbătoare. <> Loc.adv. (*înv.*) *În* (sau *spre, pre*) *trufă* = *a*) pentru a se mîndri; *b*) pentru a fi lăudat. ◆ Ceea ce este plin de trufie, de orgoliu. *Rostul lor grăia trufă* (PS.). • pl. *-e*. /lat. ****trufa*** <gr. *τρυφή*.

trúfă[2] *s.f.* **1** (*bot.*) Nume dat mai multor specii de ciuperci comestibile, de culoare violetă-negricioasă, în formă de cartofi, care cresc în pămînt şi care sînt foarte gustoase (*Tuber*). **2** (*ind. alim.*) Specialitate de bomboane de ciocolată, cu aspect asemănător cartofului. **3** Fig. Inducere în eroare; înşelătorie, şarlatanie. ◆ Abuz de încredere, escrocherie. **4** Nas al unui cîine. • pl. *-e*. şi (*reg.*) *truf s.m.* /<fr. ***truffe***.

trúfă[3] *s.f.* (*reg.*) Glumă. <> Loc.adj. *De trufă* = (*despre nume*) de rîs, de batjocură. • pl. *-e*. /<magh. ***trufa***, ***tréfa***.

trufălí *vb. IV. intr.* (*reg.*) A glumi. • prez.ind. *-esc*. şi *trefălí, trifălí vb. IV.* /<magh. ***trufál, tréfal***.

trufăşág *s.n.* (*reg.*) Glumă. • pl. *-uri*. şi *trifăşág s.n.* /<magh. ***trufaság, tréfaság***.

trufăşí *vb. IV. refl.* (*înv.*) A se trufi. • prez.ind. *-esc*. /v. ***trufaş***[1] + *-i*.

trufăşíe *s.f.* (*înv.*) Trufie. *Atunci... să va sătura şi mîndrul de trufăşie* (ANTIM). ◆ Ceea ce este plin de orgoliu, de trufie. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***trufaş***[1] + *-ie*.

trufí[1] *vb. refl. IV.* **1** A se mîndri, a se semeţi; a avea o atitudine plină de trufie; (*înv.*) a se trufăşi. *Se trufea că este domn de două ţări* (DION.). **2** A se desfăta. • prez.ind. *-esc*. /***trufă***[1] + *-i*; cf. *trufie*.

trufí[2] *vb. IV. intr.* (*reg.*) A glumi. • prez.ind. *-esc*. /***trufă***[3] + *-i*.

truficultór, -oáre *s.m., s.f.* Specialist în truficultură. • pl. *-ori, -oare*. /<fr. ***trufficulteur***.

truficultúră *s.f.* Cultura trufelor. • /<fr. ***trufficulture***.

trufíe *s.f.* **1** Atitudine dispreţuitoare şi arogantă; semeţie, îngîmfare, mîndrie, orgoliu; (*înv., reg.*) trufă. *Acum se-nearcă cruzii, în oarba lor trufie, să ne răpească limba* (I. NEGR.). <> Loc.adv. *Cu trufie* = în mod arogant, îngîmfat. *Îi răspunde cu trufie.* (*înv.*) *În* (sau *spre*) *trufie* = *a*) pentru a se mîndri; *b*) pentru a fi lăudat. <> Expr. (*înv.*) *A se da întru trufii* = a se deda unor fapte urîte. <> Fig. *Trufia în trăsură, mizeria pe jos, Lărgea prin tot oraşul un haos zgomotos* (MACED.). **2** Fig. Măreţie, splendoare. *Au zidit munte pe munte în antica lui trufie* (EMIN.). **3** Părere foarte bună, adesea exagerată şi nejustificată, despre propria valoare, în raport cu consideraţia acordată altuia. *Beat de trufie, am deschis braţele ca să mă adăp de dulcea-ţi suflare* (MARC.). • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***trufă***[1] + *-ie*.

trufíre *s.f.* (*înv.*) Faptul de *a se trufi*. • /v. ***trufi***[1].

trufitór, -oáre *adj.* (*înv.*) Care este trufaş. • pl. *-ori, -oare*. /***trufi***[1] + *-tor*.

trufós, -oásă *adj.* (*reg.*; *despre oameni*) Care este glumeţ. • pl. *-oşi, -oase*. /***trufă***[3] + *-os*.

trufuí *vb. IV. intr.* (*reg.*) A glumi. • prez.ind. *-iesc*. /***trufă***[3] + *-ui*.

truísm *s.n.* Adevăr cunoscut de toată lumea, care nu merită să fie enunţat; banalitate; evidenţă. *Întocmise... o listă de zece asemenea truisme pe care o recitea la masă în hazul nostru* (I. BOT.). • pl. *-e*. /<fr. ***truisme***; cf. engl. *truism* <*true* „adevărat".

trul *s.m.* v. trulă[1].

trúlă[1] *s.f.* (*reg.*) **1** Persoană neîndemînatică. **2** Persoană care se îmbracă prost, neîngrijit. **3** Persoană zăpăcită, ţicnită. <> (*adj.*) *Vorbeşte şi el vrute şi nevrute. Îi cam trul* (H. LOV.). • şi *trul s.m.* /<germ. ***Troll***.

trúlă[2] *s.f.* v. turlă.

trulímcă *s.f.* v. turlică.

trulíşcă *s.f.* v. turlişcă.

trumbáci *s.m.* v. trubaci.

trumbétă *s.f.* v. trompetă.

trúmbeţă *s.f.* v. trîmbiţă.

trumbiţáş *s.m.* v. trîmbiţaş.

trumurúg *s.m.* v. tumurug.

trun *s.n.* v. tron[2].

trunc *s.m.* (*înv.*) Trunchi. • pl. *-ci*. /<lat. ***truncus, -us***.

truncá *vb. I.* v. trunchia.

truncán, -ă *s.m., s.f.* (*reg.*) Persoană viguroasă, robustă. • pl. *-i, -e*. şi *troncán, -ă s.m., s.f.* /***trunc*** + *-an*.

truncát[1], **-ă** *adj.* (*bot.*; *despre părţi ale plantelor, despre organisme*) Care se termină brusc printr-o suprafaţă sau o linie orizontală. • pl. *-ţi, -te*. /<lat. ***truncatus***.

truncát[2], **-ă** *adj.* v. trunchiat.

trúnche *s.m.* v. trunchi[2].

trúncheş, -ă *adj.* (*reg.*; *despre oameni*) Care este bine dezvoltat; care este mare. • pl. *-i, -e*. /***trunchi***[2] + *-eş*.

trunchét *s.n.* v. trinchet.

trunchi[1] *adj.invar.* (*înv.*) Care este lipsit de... *Diaconul Ioan, cel trunchiu de o mînă* (ŞINC.). • /lat. ***truncus***.

trunchi[2] *s.n.* **1** (*bot.*) Partea cea mai groasă a unui arbore, cuprinsă între rădăcină şi nivelul de la care pornesc ramurile principale; tulpină. ◆ Ext. Copac. *Pare-că şi trunchii vecinici poartă suflete sub coajă* (EMIN.). <> (*adv.*) *Vlăjganul, trunchi de puternic..., n-avea urechi să audă* (BRĂ.). <> (*reg.*) *Trunchi sălbatic* sau *trunchiul pădureţului* = portaltoi. <> Fig. *A supt astfel şi limba română măduva înţelesului primitiv din trunchiurile celor mai multor cuvinte ale sale* (MAIOR.). ◆ (*anat.*) Parte a unui nerv pînă la nivelul ramificaţiilor. ◆ Fig. Linie directă a unei familii, din care pleacă ramurile colaterale. *Antropologia vorbeşte de ginte, rase, trunchiuri, ramuri* (MAIOR.). ◆ (*actual*) Tulpină de numere de telefon. **2** Tulpina unui copac tăiat (de la nivelul solului), uneori curăţată de crengi şi de coajă; buştean. *Vorbi Ioanide, întins pe un trunchi lat ca un pat* (CĂL.). ◆ (*reg.*) Bucată de lemn tăiată sau despicată (dintr-un copac). <> Expr. *A cădea trunchi la stomac* = (*despre mîncăruri*) A cădea greu, a se mistui greu. ◆ Fig. Fragment, parte dintr-o operă, dintr-o lucrare etc. *Timpul şi spesele ar fi cruţate, publicîndu-se îndată... acele trunchiuri de material* (ODOB.). **3** Bucată groasă de lemn (din tulpina unui copac) pe care se crapă lemnele de foc. <> Zic. *Aşchia nu sare departe de trunchi* = copiii seamănă cu părinţii. *Banii nu se culeg de la trunchi ca surcelele* = banii se cîştigă cu efort, cu greutate. ◆ Butuc pe care cioplesc rotarul. ◆ Butuc pe care măcelarul taie carnea. ◆ Ext. (*înv.*) Măcelărie. ◆ (*în trecut*) Butuc pe care călăul decapita osîndiţii la moarte. **4** (*anat.*) Parte a corpului omenesc (sau al animalelor) cuprinsă între umeri şi şolduri (fără membre). ◆ Ext. Corp, trup. *Pămîntule larg, fii trunchiul meu, Fii pieptul acestei năpraznice inimi* (BLA.). **5** (*mat.*) *Trunchi de piramidă* (sau *de con, de prismă*) = corp geometric obţinut prin secţionarea unei piramide (sau a unui con, a unei prisme) printr-un plan paralel cu baza şi cuprins între acesta şi bază. **6** (*reg.*) Fişie dintr-o suprafaţă mai mare de teren agricol. • pl. *-uri, m. -i*. şi (*înv.*) *trúnchie s.f.*, (*reg.*) *trúnche s.m.* /lat. ***truncŭlu*(*m*)**; cf. şi fr. *tronc*.

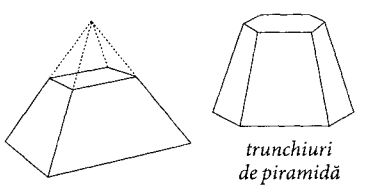

trunchiuri de piramidă

trunchí[3] *vb. IV.* v. trunchia.

trunchiá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică crengi, părţi ale unor obiecte, părţi ale corpului omenesc etc.*) A reteza, a tăia, a ciunti. *Nu trunchia aşa carnea!* **2** Fig. (*compl. indică unul sau mai multe pasaje dintr-o lucrare, dintr-o operă literară etc.*) A suprima. *Fraza... a fost trunchiată* (E. LOV.). ◆ (*compl. indică modul de exprimare al oamenilor*) A întrerupe. *Îşi trunchiază discursul cu citate numeroase din clasici.* **3** Fig. (*compl. indică părţi esenţiale ale unui tot*) A nu prezenta (în întregime), a omite, a elimina. ◆ (*compl. indică adevăruri, realităţi etc.*) A denatura, a falsifica. <> (*refl. pas.*) *Prin suprimarea aceea s-ar trunchia înţelesul* (CAR.). **4** (*reg.*; *în forma „trunchi"*; *compl. indică arbori*) A tăia în bucăţi. • prez.ind. *-iez*. şi (*înv.*) *truncá vb. I*, (*reg.*) *trunchí vb. IV.* /***trunchi***[2] + *-a*.

trunchiáre *s.f.* v. trunchiere.

trunchiáş *s.n.* (*pop.*) Trunchiuleţ. • sil. *-chi-aş*. pl. *-e*. /***trunchi***[1] + *-aş*.

trunchiát, -ă *adj.* **1** (*despre obiecte care formează un întreg*) Din care s-a tăiat partea superioară, partea principală; care este retezat, ciuntit. *Pe car era aşezată o piramidă trunchiată* (CA. PETR.). **2** Fig. (*despre cuvinte, texte, lucrări etc.*) Din care s-a suprimat o parte, care este fragmentat. *Era... colportor de ştiri trunchiate* (CĂL.). ◆ Fig. (*despre glasuri, vorbe, discursuri etc.*) Care este întrerupt, curmat. *Glasuri..., trunchiate şi repezi, porneau spre afară* (HOG.). **3** (*bot.*; *despre frunze*) Care are forma naturală asemănătoare unui obiect retezat. • sil. *-chi-at*. pl. *-ţi, -te*. şi (*înv.*) *truncát, -ă adj.* /v. ***trunchia***.

trúnchie *s.f.* v. trunchi[2].

trunchiér *s.m.* (*reg.*) **1** Butuc de lemn (de brad). **2** Măcelar care taie carnea pe trunchi. • sil. *-chi-er*. pl. *-i*. /***trunchi***[2] + *-ar*.

trunchiére *s.f.* Acţiunea de *a trunchia* şi rezultatul ei. ◆ Concr. Parte, fragment. *Nu sînt trunchieri de frază, ci cuvinte izolate* (PER.). • sil. *-chi-e-*. pl. *-i*. şi *trunchiáre s.f.* /v. ***trunchia***.

trunchiós, -oásă *adj.* (*pop.*) **1** (*despre copaci*) Care are trunchiul puternic, mare şi gros. **2** (*despre oameni*) Care are corpul bine dezvoltat; puternic, robust. *Oricît de trunchios şi îndesat ar fi, e timid* (AGÂR.). • pl. *-oşi, -oase*. /***trunchi***[2] + *-os*.

trunchişór *s.n., s.m.* **1** *s.n.* Trunchiuleţ. **2** *s.m.* (*reg.*) Bucată mică de lemn tăiată dintr-un copac. • pl. *n. -oare, m. -ori*. /***trunchi***[2] + *-(i)şor*.

trunchiuléţ *s.n.* Dim. al lui *trunchi*; trunchişor, (*pop.*) trunchiaş, (*reg.*) trunchiuţ. • pl. *-e*, (*înv.*) *m. -i*. /***trunchi***[2] + *-uleţ*.

trunchiúţ *s.n.* (*reg.*) Trunchiuleţ. • /***trunchi***[2] + *-uţ*.

truncícol, -ă *adj.* (*bot.*; *despre alge, ciuperci, licheni*) Care creşte pe trunchiurile arborilor. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***truncicole***.

trúncuş *adj.* (*reg.*; *despre oameni*) Care este originar, băştinaş. • /***trunchi***[2] + *-uş*.

trunji *s.m. pl.* v. trînd[2].

trup *s.n.* **I 1** Corp (al unei fiinţe). *Astfel vine mlădioasă, trupul ei frumos şi-l poartă* (EMIN.). <> Zic. *Sufletul cînd pătimeşte, Tot trupul se topeşte* = viaţa spirituală influenţează starea fizică. *Trupul sluga sufletului* = în viaţă omul trebuie să urmărească idealuri înalte. *Orice trup cu umbra sa* = fiecare om are obiceiurile sale. *Ochiul trupului vede bine, dar al dracului mai bine* = banul e ochiul dracului. <> Loc.adj. (*înv.*) *De trup* sau *de un trup* (cu cineva) = *a*) care este născut din...; *b*) care este din aceeaşi părinţi cu cineva. *După trup* = după origine. <> Loc.adv. (*Cu*) *trup şi suflet* sau *cu trupul şi cu sufletul* = cu totul, în întregime, fără rezervă. (*înv.*) *Pre trup* = în ce priveşte trupul. *Trup la trup* = în luptă dreaptă, corp la corp. <> Expr. (*A fi, a se simţi etc.*) *trup din trupul cuiva* (sau *a ceva*) = *a*) (a fi, a se simţi etc.) descendent al cuiva, (a fi) născut din...; *b*) fig. (a face) parte integrantă din ceva. *A fi* (sau *a se face*) *trup şi suflet cu cineva* = *a*) a fi devotat cuiva pînă la sacrificiu; *b*) a se identifica cu gîndurile, cu aspiraţiile etc. cuiva. *A fi* (sau *a se face*) *un trup* = a se uni, a se contopi. (*înv.*) *A fi trupul cuiva* = a fi rudă de sînge cu cineva, a fi din aceeaşi familie cu cineva. (*înv.*) *A se face trup* = a lua fiinţă, a se întrupa, a se concretiza. (*reg.*) *Trup de om*, se spune despre o persoană frumoasă, bine făcută. *A-şi chinui trupul* v. chinui. *Puţin la trup* v. puţin. *A fi un suflet în două trupuri* v. suflet. <> Analog. *Părăsiţi rămîn în urmă Şi cu trupul gol castanii* (GOGA). <> Fig. *Timpul mort şi-ntinde trupul şi devine vecinicie* (EMIN.). **2** Restr. Corpul fără cap (şi fără membre) al unei fiinţe; trunchi. *Avea... pe trup o rochie simplă* (CĂL.). <> Zic. *Genunchele cu mult mai aproape decît călcîiele la trup* = iubim mai mult pe cei care ne sînt apropiaţi. **3** Ext. Cadavru, leş. *Ducînd la groapă trupul reginei dunărene* (EMIN.). <> Expr. *A trece* (sau *a călca*) *peste trupul cuiva* = a întrebuinţa orice mijloace pentru a-şi atinge scopul. **4** Parte principală a unui obiect, a unei construcţii etc.; gener. obiectul însuşi. *Trupul de jos*

al morii nu-l vedeam (SADOV.). ◇ Analog. *Un pîlc negru... se despărți din trupul satului* (SADOV.). **5** (*pop.*) Trunchi de copac. *Gorunule din margine de codru..., Ascult cum crește-n trupul tău sicriul* (BLA.). ◆ Bucată de lemn tăiată sau despicată dintr-un copac. **6** (*înv.*) Întindere mare de pămînt (cultivabil) care alcătuiește un singur lot. *Rămînînd ținutul nedeslipită parte din trupul împărăției* (CAR.). ◆ Spec. Sfoară de moșie. *Tatăl meu era arendașul trupului de moșie Dideștii* (GAL.). **7** (*înv.*) Porțiune determinată de materie. ◇ (*astron.*) *Trup ceresc* = corp ceresc. (*geogr.*) *Trup pămîntesc* = globul pămîntesc. ◆ (*chim.*) Materie, substanță organică sau anorganică. ◇ *Trup străin* = corp străin. ◆ Spec. Făptură, creatură, ființă, persoană. *Ai dat lui puteare spre toate trupurile* (COR.). **8** (*înv.*) Exemplar dintr-o carte; volum. *Cîte trupuri de Halima nu vor avea următoarea iscălitură... se vor cunoaște de retipărite de alții* (GORJ.). ◆ Restr. (*înv.*) Cuprins al unei cărți. *Tot trupul istoriii unul și nedespărțit ieste* (CANT.). **9** (*anat.; înv.*) Organ genital. **10** (*reg.; la războiul de țesut*) Parte formată din cele două tălpi orizontale pe care se sprijină celelalte părți; patul războiului de țesut. **11** (*reg.*) Parte a mesei de tras doage. **12** (*reg.*) Poală la cămașă. **13** (*reg.*) Ham. **II** (*înv.*) **1** Grupare de persoane unite prin interese comune. *Trupul judecătoresc își face hotărîrile sale* (DOC.). ◆ (*milit.; cu determ. în gen. sau introduse prin prep. „de”*) Mare unitate militară; corp de armată. *Toate trupurile de oaste... s-au prăpădit* (SADOV.). ◆ Organ de conducere. *Pe toți i-au împreunat... supt un trup al stăpîniei sale* (N. COST.). **2** Unitate, totalitate a mai multor elemente de același fel. *Prețul unui trup în două volumuri este de cinci sfanți* (DOC.). **3** (*jur.*) *Trup de legi* = (*calc după fr. „corps de lois”*) corp de legi; corpus. • pl. *-uri*, (*înv.*) *-ure*, *-ore*, (*reg.*) *-e*, *m. -i.* și (*înv.*) *trupt subst.* /<sl. veche троупъ.

trupá *vb. I. refl.* (*despre elemente, părți distincte*) A se uni, a se împreuna într-un singur tot. • prez.ind. pers. 3 *-ează*. /***trup*** + *-a*.

trupagíu *s.m.* (*milit.; deprec.*) Ofițer sau subofițer care face serviciu la trupă. • pl. *-gii*. /***trupă*** + *-agiu*.

trupăi *s.n.* v. tulpan.

trupán *s.n.* v. tulpan.

trupár *s.n.* (*reg.*) **1** Pocladă pentru cal. **2** Ham. • pl. *-e*. /***trup*** + *-ar*.

trupáș, -ă *adj.* (*reg.; despre oameni*) Care este foarte sărac. • pl. *-i, -e*. /***trup*** + *-aș*.

trupăz *subst.* v. turpaz.

trúpă *s.f.* **1** (*milit.*) Totalitatea soldaților care își fac serviciul militar (opus corpului ofițerilor). ◆ Unitate regulată și organizată de militari. *Au înființat mai multe trupe de comando.* ◇ *Copil de trupă* v. copil. *Corp de trupă* v. corp. *Trupe de linie* v. linie. *Trupe mobile* v. mobil. *Trupe noncombat* v. noncombat. *Trupe de transmisiuni* v. transmisiune. ◆ (*la pl.*) Forțele armate ale unei țări, ale unei regiuni, ale unei specialități etc.; oaste. *Trupele au fost puse sub conducerea unor generali.* **2** Grup, colectivitate de oameni (care au aceleași preocupări). *Miine dimineață, ieșim toată trupa la plimbare* (CE. PETR.). ◆ Mulțime de insecte, de animale. **3** Colectiv de actori ai unui teatru sau ai unui circ; ansamblu. *Îi vorbește de noua trupă a operei* (DELAVR.). ◆ Ext. Grup muzical. *Și-a înființat o nouă trupă de rock.* • pl. *-e*. /<fr. ***troupe***.

trupái *vb. IV.* v. tropăi.

trúpcă[1] *s.f.* (*reg.*) Cojocel croit pe talie. • pl. *-ce*. /cf. *trup*.

trúpcă[2] *s.f.* (*reg.*) Trompetă. • /<ucr. ***трубка***.

trupeán, -ă *adj.* (*înv.; despre oameni*) Trupesc. *Feciorii lui cei trupeni* (PRAV. GOV.). • pl. *-eni, -ene*. /***trup*** + *-ean*.

trupésc, -eáscă *adj.* (*în opoz. cu „sufletesc”*) **1** Care ține de trup, care se referă la trup; corporal, fizic. *Romanticii aveau oroare... de bătrînețea trupească* (BLA.). **2** (*înv.*) Care este născut din trupul cuiva; care este din aceeași familie cu cineva; (*înv.*) trupean. *Părinții tăi cei trupești* (DOC.). **3** Senzual; sexual. *A-și împlini... poftele... trupești* (C. NEGR.). **4** (*înv.*) Care se referă la materie, la viața materială. *Corbul îi aducea lui hrană trupească Iar acum nouă hrana cea sufletească* (MIN.). • pl. *-ești*. /***trup*** + *-esc*.

trúpeș, -ă *adj.* (*pop.; despre ființe*) Care este bine făcut din punct de vedere fizic; corpolent, robust, voinic. *Un om înalt, trupeș, frumos îmbrăcat* (GHICA). *Un cal trupeș* (SLAV.). ◇ (*despre corpul, înfățișarea ființelor*) *Un bătrîn de o talie naltă și trupeșă sta îngenunchiat* (ODOB.). ◇ Analog. (*despre obiecte*) *Grindeiul cel trupeș despintec-adîncul* (COȘB.). ◆ (*fam.*) Care este gras. • pl. *-i, -e*. /***trup*** + *-eș*.

trupeșie *s.f.* (*pop.*) Constituție fizică robustă. • g.-d. *-iei*. /***trupeș*** + *-ie*.

trupéște *adv.* (*în opoz. cu „sufletește”*) **1** Din punctul de vedere al trupului, relativ la trup; fizicește. *Mic cît ești trupește la măsurătoare* (ARGH.). **2** În mod senzual, sexual; în ceea ce privește viața sexuală. *Nu venise doar la fosta nevastă... de care nu se legase trupește niciodată* (DEM.). **3** (*relig.*) Cu trup, întrupat. *Fiul lui Dumnezeu născut trupește* (VARL.). **4** În realitate, într-adevăr. *Matei nu cu mintea au văzut pre H[risto]s..., ci trupește cu dînsul au fost* (DOC.). **5** (*înv.*) Din punct de vedere material. *Știința și sufletește este de folos omului și trupește de treabă* (COSTIN). • /***trup*** + *-ește*.

trupéte *s.m.* (*fam.*) Soldat (fără grad). • pl. *-ți*. /***trupă*** + *-ete*.

trupiál *s.m.* (*ornit.*) Pasăre cîntătoare, mică, asemănătoare cu grangurul, care trăiește în colonii, în pădurile din America (*Icterus icterus*). • sil. *-pi-al*. pl. *-i*. /<fr. ***troupiale***.

trupiér *s.m.* (*milit.*) Soldat de trupă. ◇ *Ofițer trupier* = ofițer care face serviciul la trupă. • pl. *-i*. /<fr. ***troupier***.

trupinár *s.n.* (*reg.*) **1** Bucată de lemn dintr-un trunchi. ◆ Trunchi căzut cu capătul gros la vale. **2** Furcă sau țăpoi (cu coadă lungă) folosit la clădit părții de sus a stogului de fîn. • pl. *-e*. și *turpinár, tulpinár s.n.* /***trupină*** + *-ar*.

trupínă *s.f.* v. tulpină[1].

trupinícă *s.f.* (*reg.*) Buturugă; ciot. • pl. *-ici*. /***trupină*** + *-ică*.

trupinós, -oásă *adj.* (*reg.; despre copaci*) Care are tulpina groasă. • pl. *-oși, -oase*. /***trupină*** + *-os*.

trúpiște *s.f.* (*înv.*) Statuie; idol. *Zdrobind toate trupiștile cele cioplite* (DOS.). • pl. *-i*. /***trup*** + *-iște*.

trúpiță[1] *s.f.* (*pop.*) Parte a plugului alcătuită din cormană, brăzdar și plaz, care este fixată de cadrul plugului prin intermediul bîrsei. ◆ Restr. (*reg.*) Plaz. • pl. *-e*. și (*reg.*) *túrpiță s.f.* /<srb. ***trupica***.

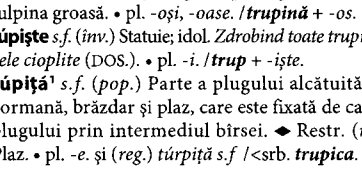

trupiță[1]

trupíță[2] *s.f.* (*pop.*) Trupușor. • pl. *-e*. /***trup*** + *-iță*.

truplínă *s.f.* v. tulpină[1].

trupós, -oásă *adj.* (*despre oameni*) Care este trupeș, voinic, robust (din punct de vedere fizic). • pl. *-oși, -oase*. /***trup*** + *-os*.

trupoșie *s.f.* Trupeșie. • /***trupos*** + *-ie*.

trupșór *s.n.* v. trupușor.

trupșorél *s.n.* (*pop.*) Trupșor. • pl. *-e*. și *trupșurél s.n.* /***trupșor*** + *-el*.

trupșurél *s.n.* v. trupșorel.

trupt *s.n.* v. trup.

trupuléț *s.n.* Trupușor. • pl. *-e*. /***trup*** + *-uleț*.

trupurél *s.n.* Trupușor. • pl. *-e*. /***trup*** + *-urel*.

trupuseálă *s.f.* Acțiunea de *a trupusi* și rezultatul ei. • /***trupusi*** + *-eală*.

trupusí *vb. IV. tr.* A însăila. • prez.ind. *-esc*. /<bg. ***мрупосвам***.

trupușór *s.n.* Dim. al lui *trup*; trupuleț, trupurel, trupuț, (*pop.*) trupiță, trupșorel. • pl. *-oare*. și (*pop.*) *trupșór s.n.* /***trup*** + *-ușor*.

trupúț *s.n.* Trupușor. • pl. *-e*. /***trup*** + *-uț*.

trúsă *s.f.* Cutie sau geantă specială în care se păstrează instrumente de primă necesitate pentru exercitarea unei profesiuni, a unui anumit grup de operații, obiecte strict necesare într-o deplasare, într-o excursie sau obiecte pentru toaletă. *Trusă chirurgicală. Trusă de voiaj.* ◆ Ext. Totalitatea instrumentelor, obiectelor dintr-o asemenea geantă sau cutie. • pl. *-e*. /<fr. ***trousse***.

trusóu *s.n.* **1** Lenjerie de corp și de pat făcută, mai ales, pentru o fată care se mărită. *Fata avea... un trusou modest* (REBR.). ◇ Fig. *Aș putea face trusoul de primăvară al tuturor livezilor cu albul din mine* (TEOD.). **2** Rufărie pregătită pentru un nou-născut. • pl. *-uri*. /<fr. ***trousseau***.

trust *s.n.* (*econ.*) **1** Grup de întreprinderi care, deși își păstrează autonomia juridică, sînt controlate de o societate diriguitoare, producția și finanțele întreprinderilor respective fiind reglementate de un consiliu de administrație. **2** Întreprindere extrem de puternică și de dezvoltată, care, prin forța sa economică, își exercită influența asupra unui întreg sector economic. • pl. *-uri*. și *trest s.n.* /<fr. ***trust***, engl. ***trust***; cf. engl. *to trust* „a avea încredere”.

trustiér, -ă *s.m., adj.* (*econ.*) **1** *s.m.* Asociat sau acționar al unui trust; trustman. **2** *adj.* Care ține de un trust, care se referă la un trust. • pl. *-i, -e*. /<engl. ***trustier***.

trústman *s.m.* (*econ.*) Asociat sau acționar al unui trust. • pl. *-i*. și *trústmen s.m.* /<engl. ***trustman***.

trústmen *s.m.* v. trustman.

truș[1] *s.m.* v. troș.

trúșcă *s.f.* (*ornit.; reg.*) Curcă. • pl. *-ște, -ști*. /<ucr. ***мрюшка***.

truşcói *s.m.* (*ornit.; reg.*) Curcan. • pl. *-oi*. /***truşcă*** + *-oi*.

truşíe *s.f.* (*reg.*) **1** (*culin.*) Murătură. **2** (*culin.*) Magiun, marmeladă. **3** Putină (în care se păstrează struguri conservați în vin). ◆ Ext. Struguri conservați în vin. **4** Vas mare în care curge țuica. **5** Vas în care se mulg oile. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<bg. ***муршия***; cf. srb. *turšija*.

truşneálă *s.f.* (*reg.*) Faptul de a trușni. • pl. *-eli*. /***trușni*** + *-eală*.

truşní *vb. IV. intr.* (*reg.*) A se răsti; a fi nemulțumit. ◦ prez.ind. *-esc*. /etimol. nec.

trúșnic *s.n.* (*reg.*) **1** Turtă mare care rămîne în teasc după ce s-a stors uleiul din semințele de floarea-soarelui, de cînepă, de dovleac etc. **2** Mîncare fiartă prea tare. • pl. *-ce*. și *trîjnic s.n.* /etimol. nec.

trușnít, -ă *adj.* (*reg.; despre oameni*) Care este pus pe ceartă, arțăgos. • pl. *-ți, -te*. /v. ***trușni***.

trúște *s.f. pl.* (*reg.*) **1** Obiecte casnice mărunte. **2** Legături, traiste cu merinde. • /cf. *troș*.

trușтuí *vb. IV. intr.* (*reg.; despre oameni*) A se răsti; a fi nemulțumit. • prez.ind. *-iesc*. /cf. *trușni*.

trușтuiálă *s.f.* (*reg.*) Faptul de a trușтui. • pl. *-ieli*. /***trușтui*** + *-eală*.

truț *s.n.* (*reg.*) Faptă făcută în ciuda cuiva. ◇ Loc.adv. *În truțuri* = în ciuda cuiva. • pl. *-uri*. /<germ. ***Trotz***.

truțulí *vb. IV. intr.* (*reg.*) A-i face cuiva în ciudă. • prez.ind. *-esc*. /de la ***truț***.

truvábil, -ă *adj.* (*despre obiecte, ființe etc.*) Care poate fi găsit, de găsit. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***trouvable***.

truvái *s.n.* Descoperire surprinzătoare a unui cuvînt, a unui amănunt semnificativ. • /<fr. ***trouvaille***.

truvér *s.m.* (*lit.*) Poet liric medieval care își compunea creațiile în vechea franceză de nord („langue d'oil”), cultivînd o poezie erotică rafinată și o artă savantă a compoziției muzicale și care se stabilea la curțile principilor, în orașe etc. *Aprindeți focul la castel Și invitați la chef truverii!* (VOIC.). ◆ Poet care compune versuri într-o manieră savantă și rafinată. • pl. *-i*. /<fr. ***trouvère***.

truznél *s.n.* (*reg.*) **1** Crîng la moară. **2** Lemn gros, adus întreg din munte. • pl. *-e*. /cf. *prîsnel*.

t-shirt ['tiʃərt] (*ind. text.*) Tricou. • pl. *-uri*. /<engl. ***T-shirt***.

tsónga *s.f.* Limbă bantu vorbită în Mozambic. • /<fr. ***tsonga***.

tst *interj.* v. st.

tsúga *s.m.* (*bot.*) Conifer originar din America și din Asia, de talie mare, cu coronamentul conic, cu ramurile lungi și subțiri, care este plantat în parcuri ca arbore ornamental (*Tsuga canadensis*). • /<fr. ***tsuga***.

tsunami [tsu'nami] *s.n.* (*hidrol.*) Val oceanic format la mal, generat de un seism sau de o erupție vulcanică. ◇ (*adj.*) *Valuri tsunami.* • și *sunámi s.m. pl.* /<fr., engl. ***tsunami***; cuv. japonez.

tsyao *s.m.* v. jiao.

tț *interj.* v. ț[2].

tu[1] *adv.* Expr. (*reg.*) *Nici tu...*, *nici tu...* sau *fără tu...*, *fără tu* sau *nu tu...*, *nu tu...* = nimic din ceea ce ar trebui sau te-ai aștepta să fie. *Nici tu joc, nici tu veselie, nici tu dezmierdare* (ISP.). • /<bg. ***mo***.

tu[2] *interj.* (*cineget.; reg.*) Cuvînt cu care se strigă la iepuri. • /onomat.

tu[3] *pron.pers. 2 sg.* **A** (*înlocuiește numele persoanei căreia i se adresează vorbitorul*) **I** (*la nom.; cu funcție*

de sub.; precedînd pred.) Tu nu ştii cîte gîndesc (SADOV.). ◇ (*urmînd după pred.; adesea cu adv. „şi" intercalat între pred. şi pron.*) *Rabdă şi tu măcar un exemplu* (ARGH.). ◇ (*în corel. cu alte sub., indică paralelismul sau opoziţia*) *Mă cunoşteau vecinii toţi, Tu nu m-ai cunoscut* (EMIN.). ◇ (*urmat de pron.pers. de întăr. „însuţi"*) *Te-ai crezut, mărturiseşte-o, tu însuţi, mare, drept şi bine!* (VOIC.). ◇ (*urmat de „unul", „una", exprimă ideea de izolare dintr-o mulţime*) *Numai tu unul... ne vei da bunătăţile* (MARC.). ◇ (*adresîndu-se sie însuşi*) *Să te ţină închis ca la puşcărie şi să nu dormi tu toată noaptea* (PRED.). ◇ (*impers.*) *Tu şcoală, tu studii, şi el un golan.* ◇ (*subst.*) *Fiecare tu era controversat* (EMIN.). **II** (*la dat.*) **1** (*cu funcţie de compl. indir.*) *a*) (*în forma acc. „ţie"; urmînd pred.*) *Mă rog ţie, nu mă refuza* (CAR.). ◇ (*înv.; precedînd pred.*) *Ce ţie nu place, altuia să nu faci!* (COR.). ◇ (*însoţit de pron.pers. de întăr. „însuţi"*) *Ţie însăţi în suflet întra-va armă* (COR.). ◇ (*urmat de „unul", „una", exprimă ideea de izolare dintr-o mulţime*) *Ţie unuia voiesc a jertfi acest an nou* (MARC.). *b*) (*în forma neacc. „îţi", precedînd pred.*) *Eu îţi zic: ai milă de mine* (EMIN.). *c*) (*în forma neacc. „ţi", precedînd pred.; independent sau legat de pron. pers. „l-" ori de formele conjuncte de ind. prez. pers. 1 şi 6 ale vb. „a fi"*) *De-un semn în treacăt de la ea El sufletul ţi-l leagă* (EMIN.). *Ţi se uită drept în ochi* (CAM.). ◇ (*urmînd vb.; „-ţi-" se află legat de un ger. şi de unul dintre pron.pers. „-l", „-le", „-i"*) *Aducîndu-ţi-l aici, ai scăpat de un drum. d*) (*în forma neacc. „ţi", precedînd pred.*) *Frumos ţi-ar sta să te vezi luat pe sus şi dat afară* (M. I. CAR.). ◇ (*cînd vb. se află la conjunct. sau la inf., pron. se află după „să", „a"*) *Să-ţi spun... cît îmi eşti dragă* (EMIN.). ◇ (*aşezat după pred. sau după un vb. la ger.*) *Fie-ţi îngerii aproape, Somnul dulce* (EMIN.). ◇ („-ţi-" *se află în formele comp. inversate ale vb. sau în cele refl. inversate sau legat de un vb. la ger. şi de pron. „-o"*) *Spune-ţi-voi cît îmi eşti dragă* (EMIN.). *Chica împleti-ţi-oi, Inim-alinta-ţi-oi* (POP.). *e*) (*forma acc. „ţie" este urmată de forma neacc. „ţi", care reia compl. indir. exprimat prin forma acc.*) *Ţie-ţi dau tot, tu eşti viaţa mea* (ALECS.). ◇ (*cînd vb. este la conjunct. sau inf., forma neacc. urmează după „să", „a"*) *Ţie... o să-ţi cumpăr o pereche de cizme* (STANCU). ◇ (*forma neacc. „ţi" este urmată de cea acc. şi anticipează compl. indir. exprimat prin forma acc.*) *Iubind în taină am păstrat tăcere, Gîndind că astfel o să-ţi placă ţie* (EMIN.). ◇ (*forma neacc. „îţi" este urmată de cea acc. şi anticipează compl. indir. exprimat prin forma acc.*) *Îţi arăt eu ţie scrisoare* (SADOV.). ◇ (*forma neacc. este însoţită de pron. de politeţe*) *Aşa ţi se pare dumitale?* (SADOV.). **2** (*precedat de adv. de compar. „asemenea", „întocmai", „aidoma", are funcţie de circ. de mod; mai ales în forma acc. „ţie"*) *Cei asemenea ţie* (MARC.). **3** (*în constr. unipers., cu funcţie de sub. log.; în forma neacc. „ţi"*) *Ţi-i drag să te uiţi la ele* (EMIN.). *Ţi-e frică?* ◇ (*întărit prin forma acc. „ţie"*) *Dacă ţie ţi-e foame..., tătuţu te pune la masă* (ARGH.). ◇ Expr. *Ce ţi-e* (sau *ţi-i*)*?* v. fi. **4** (*cu val. de dat. etic; în formele neacc. „îţi", „ţi"*) *O ia în spate şi pe ici ţi-i drumul* (CR.). ◇ (*întărit prin pron pers. 1 sg.*) *Am căzut în Ozana cît mi ţi-i băietul* (CR.). **III** (*la ac.*) **1** (*cu funcţie de compl. dr.*) *a*) (*în forma acc. „tine"; precedat de prep. „pe", urmînd pred.*) *Eşti stăpîn pe tine?* (CON.). ◇ (*precedînd pred.*) *Pre tine am de-mi eşti nedeajde* (DOS.). ◇ (*urmat de pron pers. de întăr. „însuţi"*) *Iubeşte pe aproapele tău ca pe tine însuţi. b*) (*în forma neacc. „te", precedînd pred.*) *Tu rămîi la toate rece, De te-ndeamnă, de te cheamă* (EMIN.). ◇ Expr. (*fam.*) *Te fac o carte* = joc cu tine table (sau cărţi). (*arg.*) *Te fac un film* = te duc la un film. ◇ (*cînd vb. este la conjunct. sau la inf., forma neacc. se află după „să", „a"*) *Am de gînd să te mărit* (SADOV.). ◇ („-te" *apare în formele comp. inversate ale vb.*) *Vedea-te-aş împărat* (CR.). *Bătu-te-ar norocul!* (STANCU). *c*) (*în forma acc. „tine", precedată de prep. „pe", este urmată de forma neacc. „te", care reia compl. dr. exprimat prin forma acc.*) *Pe tine cum te cheamă?* (BRĂT.). ◇ (*cînd vb. este la conjunct. sau la inf., forma neacc. se află după „să", „a"*) *Calul ţi se poticnească, Pe tine să te trîntească* (POP.). ◇ (*forma neacc. „te" precedă pe cea acc. şi anticipează compl. dr. exprimat prin forma acc.*) *Va vorbi vrun mititel, Nu slăvindu-te pe tine..., lustruindu-se pe el* (EMIN.). **2** (*precedat de diferite prep. sau adv.*) *a*) (*în forma acc. „tine"; cu funcţie de atr., compl. indir., circ. de mod, de loc etc.*) *Nu-mi pasă de tine* (ALECS.). *Să merg cu tine alături îmi este interzis* (CĂL.). ◇ Expr. *În tine* = în sinea ta. *Şi de plînge, de se ceartă, Tu în colţ petreci în tine* (EMIN.). *b*) (*înv., reg.; în forma „tu"*) ◇ Expr. *Tu ca tu*, se spune pentru a arăta că într-o anumită situaţie persoana a doua este pe plan secundar. ◇ Compar. *Cîtu-i Maramureşu, Nu-i fecior ca tu şi eu* (POP.). **IV** (*la vocat.; adesea însoţind un subst. la vocat.*) *Tu, care eşti pierdută în neagra vecinicie, Stea dulce şi iubită a sufletului meu!* (ALECS.). ◇ (*precedat de o interj.*) *O, tu crai cu barba-n noduri...!* (EMIN.). ◇ (*fam.; însoţind vocat. unui s.f. pl.*) *Tu păsărilor, nu ştiţi voi unde-s curţile lui Verea Viteazul?* (POP.). **B** (*la dat. şi la ac.; formele neacc. au val. de pron.refl.*) **I** (*la dat.*) **1** (*pe lîngă vb. active pron. are funcţie de compl. indir.*) *a*) (*în forma neacc. „îţi", precedînd pred.*) *Cum îţi vei aşterne, aşa vei dormi* (POP.). *b*) (*în forma neacc. „ţi"; precedînd pred.*) *Îţi mulţumesc din suflet că ţi-ai mai adus aminte de mine* (CAR.). ◇ Expr. (*impers.*) *Ţi-ai găsit!* v. găsi. ◇ (*cînd vb. este la conjunct. sau la inf., pron. se află după „să", „a"*) *Spre a-ţi aminti trecutele petreceri, Condeiu-n mînă tu mi-l pui* (EMIN.). *Sper să-ţi aduci aminte vorbele de acum.* ◇ (*aşezat după pred. sau un vb. la ger.*) *Apropiindu-ţi prin vrajă fiinţa mea... eu voi deveni om de rînd* (EMIN.). ◇ („-ţi" *se află în formele comp. inversate ale vb. sau legat de un vb. la ger. ori la imper. şi de unul dintre pron. „-i", „-o", „-l", „-le"*) *Ia şi cumpără-ţi-o! Cumpără-ţi-le!* ◇ (*întărit prin forma acc. „ţie"*) *Cîte ţărmuri înflorite, ce palate şi cetăţi, Străbătute de-al tău farmec ţie singură-ţi arăţi* (EMIN.). ◇ (*însoţit de pron. de întăr. „însuţi"*) *Teme-te numai de relele ce însuţi ţi-ai uneltit* (MARC.). **2** (*ca marcă morfologică a diatezei refl.; precedă vb.; în forma „ţi" folosit enclitic şi proclitic*) *Ah! atuncea ţi se pare Că pe cap îţi cade cerul* (EMIN.). *Închipuieşte-ţi d-ta, un caraghios* (CAR.). ◇ (*în forma „ţi"; aşezat după vb.*) *Închipuieşte-ţi răniţii, luptînd cu valurile toată noaptea* (CA. PETR.). ◇ (*întărit prin forma acc. „ţie"*) *Ce-ţi pasă ţie, chip de lut, Dac-oi fi eu sau altul?* (EMIN.). **II** (*la ac.; în forma neacc. „te"*) **1** (*pe lîngă vb. active, pron. are funcţie de compl. dr.; precedînd pred.*) *Am auzit că te-nsori* (SADOV.). *Ameţitoare apă, ce limpede te clatini!* (LAB.). ◇ Expr. (*impers.*) *Te miri cine* v. mira. *Te miri ce* (*şi mai nimic* sau *nimica*) v. mira. *Te miri cum* v. mira. *Te miri unde* v. mira. *Te miră de nu* v. mira. ◇ (*înv., reg.; precedă un vb. la imper., forma afirm.*) *Moşule, mergi de te culcă* (EMIN.). ◇ (*cînd vb. este la conjunct. sau la inf., pron. se află după „să", „a"*) *Să nu te sperii* (ISP.). ◇ (*aşezat după vb., mai ales cînd acesta este la imper. sau ger., forma afirm.*) *Culcă-te şi te odihneşte* (CR.). ◇ Expr. *Du-te-vino* v. duce. ◇ (*întărit prin forma acc. „tine"*) *Să nu te bocăşti pe tine* (SADOV.). ◇ (*întărit prin forma acc. „tine", urmată de pron.pers. de întăr.*) *Să te vezi pe tine însăţi* (EMIN.). ◇ (*întărit prin pron. de politeţe*) *Dacă mă întrebai pe mine, în loc să te întrebi pe d-ta, ai fi aflat că am fost prinşi destui* (SADOV.). ◇ (*însoţit de pron.pers. de întăr. „însuţi"*) *Este cu greu... a te însărcina însuţi cu această prefacere* (MARC.). **2** (*cu val. de pron.refl.*) *Cu dînsele nu este chip de a te bate* (ISP.). **3** (*ca marcă morfologică a diatezei refl.; precedă vb.*) *Te-ai apucat să scrii un roman* (M. I. CAR.). ◇ (*precedă un vb. la imper., forma afirm.*) *Ia te uită, au înflorit castanii.* ◇ (*cînd vb. este la conjunct. sau la inf, pron. se află după „să", „a"*) *Tu trebuia să te cuprinzi De acel farmec sfînt* (EMIN.). *Îţi vine a te juca, jupîneşică* (CR.). ◇ (*aşezat după vb., mai ales cînd acesta este la imper., forma afirm.*) *Uită-te în ochii mei* (SADOV.). ◇ („-te-" *apare în formele comp. inversate ale vb.*) *Gînditu-te-ai tu bine Ce vrei să faci?* (MACED.). **C** (*la dat.; în formele neacc. „ţi", „îţi" are val. de adj.pos.; cu funcţie de atr. al subst. pe care îl determ. sau de compl. al vb. pe lîngă care stă*) **I** (*indică posesia; stă pe lîngă un vb.; are rol de compl. indir.*) *Scoate pipa şi aprinde-ţi-o* (ARGH.). ◇ (*anticipează un adj.pos.*) *Cum să nu-ţi iei tu dreptul tău?* (EMIN.). ◇ (*stă pe lîngă un subst. sau pe lîngă un adj. plasat înaintea subst.*) *Tot mai citesc măiastra-ţi carte* (VLAH.). **II** (*indică aparteneţa*) **1** (*cu referire la o parte a corpului interlocutorului; stă pe lîngă un vb.*) *Ia tacă-ţi gura, măi Gerilă* (CR.). ◇ (*stă pe lîngă un subst. sau pe lîngă un adj. plasat înaintea subst.*) *Inima-ţi frămîntă Doruri vii şi patimi multe* (EMIN.). **2** (*cu referire la stări sufleteşti, facultăţi intelectuale, noţiuni abstracte etc.; stă pe lîngă un vb.*) *Vezi... cum îţi încarci sufletul de păcate?!* (CR.). ◇ (*anticipează un adj.pos.*) *Pierzîndu-ţi timpul tău cu dulci nimicuri* (EMIN.). ◇ (*stă pe lîngă un subst. sau pe lîngă un adj. plasat înaintea subst.*) *Pentru propria-ţi viaţă, Unde ai judecătorii* (EMIN.). **3** (*în forma „ţi"; precedat de cuv. cu val. prep.*) *Am azvîrlit asupră-ţi, crudo, vălul alb de poezie* (EMIN.). **III** (*indică raporturi între rude; stă pe lîngă un vb.*) *Făt-Frumos ţi-a furat fata* (EMIN.). ◇ (*anticipează un adj.pos.*) *Doar s-a-ndura Dumnezeu Ca să-ţi mîntui neamul tău* (EMIN.). ◇ (*stă pe lîngă un subst.*) *Consoarta-ţi trăieşte* (MACED.). **IV** (*arată că interlocutorul este autorul acţiunii, faptei, operei etc. în discuţie; stă pe lîngă un vb.*) *Dacă ţi-i aşa vorba, socrule, bine* (REBR.). *Caută-ţi de treabă* (SADOV.). ◇ (*anticipează un adj.pos.*) *Să-ţi vezi de rînduielile tale de faţă mare* (SADOV.). ◇ (*stă pe lîngă un subst.*) *Privesc la surîsu-ţi rămas încă viu* (EMIN.). • dat. *ţie, îţi, ţi, -ţi, ţi-*; ac. *tine, te, -te, te-*. /lat. ***tu***.

tuáj *s.n.* (*nav.*) Deplasare a unei nave prin remorcare de către un tuior. • /<fr. ***touage***.

tuarégi *s.m. pl.* Populaţie care locuieşte în partea centrală a Saharei, în munţii Ahaggar şi în deşerturile din N Nigerului, care vorbeşte o limbă ce face parte din grupa berberă a limbilor hamito-semitice. • sil. *tu-a-*. /<fr. ***Touaregs***; cuv. berber.

tub¹- Elem. de compunere „tub". • /<fr. ***tub***-; cf. lat. *tŭbus, -i*.

tub² *s.n.* **1** (*tehn.*) Piesă cilindrică (din metal, sticlă, cauciuc, plastic etc.), goală în interior, cu diametre şi lungimi diferite, avînd diverse utilizări. ◆ (*la unele instrumente muzicale*) Ţeavă (prevăzută la un capăt cu o ancie) care produce sunete de diferite înălţimi (în funcţie de lungimea şi de diametrul piesei respective) atunci cînd trece un curent de aer prin ea. *Vom studia tuburile de orgă* (PONI). ◆ Înveliş cilindric din metal sau din carton, în care se află explozibilul sau proiectilele unei arme de foc. ◆ (*astron.; înv.*) Telescop. ◆ (*reg.*) Sticlă de lampă. **2** Recipient subţire din metal, carton, plastic, în care se ţin diferite paste alimentare sau preparate cosmetice ori medicale. *Am cumpărat un tub de pastă de dinţi.* ◆ (*fiz.*) Recipient pentru păstrarea gazelor comprimate. **3** (*electr., electron.*) Sistem tehnic avînd o carcasă în formă de tub. ◆ Spec. Corp tubular izolant în care se introduc unele conducte electrice de interior. ◇ *Tub electronic* = aparat sau dispozitiv de forma unui tub, cu vid sau cu un gaz rarefiat, conţinînd mai mulţi electrozi între care trece un curent electric. *Tub Geissler* = tub conţinînd un gaz la presiune joasă, în care se produc descărcări electrice, folosit ca sursă de lumină (pentru reclamele luminoase). *Tub videocaptor* v. videocaptor. **4** (*anat.*) Canal sau conduct natural care se găseşte în diferite ţesuturi şi organe şi prin care circulă aer, hrană etc. ◇ *Tub digestiv* = parte a aparatului digestiv care cuprinde esofagul, stomacul, intestinul subţire şi intestinul gros şi care are funcţia de transport, de digerare şi de absorbţie a alimentelor. *Tuburile lui Malpighi* = principalele organe de excreţie la insecte. *Tub fonator* = organ (în formă de canal) cu care se realizează sunetele în vorbire, mărginit în partea posterioară de laringe şi în partea anterioară de buze şi de nări. *Tub capilar* v. capilar. **5** (*bot.*) Partea inferioară şi tubulară a caliciului sau a corolei gamopetalelor. ◇ *Tub polinic* = prelungire cilindrică formată prin germinarea polenului ajuns pe stigmat. • pl. *-uri*, (*înv.*) *m.-i.* şi (*reg.*) *tup s.n.* /<lat. ***tŭbus, -i***, fr. ***tube***, it. ***tubo***, germ. ***Tube***.

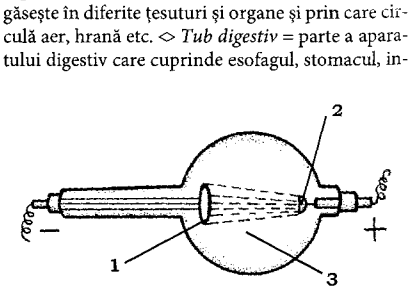

Tub electronic
1. Catod. *2.* Anod. *3.* Vid.

tubá *vb. I. tr.* (*ind. extract.; compl. indică coloane de tuburi*) A introduce în interiorul găurii de sondă, pentru consolidarea pereţilor acesteia. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***tuber***.

tubáj *s. n.* (*med.*) Metodă de examen clinic şi de laborator care constă în introducerea unui tub de cauciuc sau metalic în stomac sau în duoden pentru extragerea şi analiza sucurilor respective. ◇ *Tubaj laringian* = introducere a unui tub metalic în laringe în caz de asfixie. • pl. *-e.* /<fr. ***tubage***.

tubár, -ă *adj.* (*med.*) **1** Care se referă la trompele lui Eustache. **2** (*despre un suflu, în auscultaţie, în unele boli de plămîni*) Care pare a ieşi dintr-un tub rigid. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***tubaire***.

tubáre *s.f* (*ind. extract.*) Operaţie de introducere a unei coloane de tuburi de oţel în gaura unei sonde, pentru consolidarea pereţilor acesteia. • pl. *-ări.* /v. ***tuba***.

tubarójă *s.f.* v. tuberoză.

tubaróză *s.f.* v. tuberoză.

túbă *s.f.* **1** (*muz.*) Instrument muzical de suflat din alamă, cu cel mai grav registru dintr-o orchestră simfonică, format dintr-un pavilion larg, un tub conic răsucit şi un mecanism de pistoane. **2** (*anat.*) Formaţiune canaliculară • pl. *-e.* /<fr. ***tuba***, it. ***tuba***; cf. lat. *tŭba, -ae.*

tubă (1)

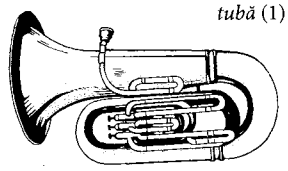

tubắu *s.m.* (*bot.*) Mătasea-broaştei (*Conferva vulgaris*). • /etimol. nec.

tuber[1]**-** Elem. de compunere „excrescenţă". • /<fr. ***tuber-***; cf. lat. *tŭber, -is.*

túber[2] *s.m.* **1** (*anat.*) Porţiune îngroşată a unui organ. **2** (*bot.*) Tubercul. • pl. *-i.* /<it. ***tubero***; cf. lat. *tŭber, -is.*

tuberále *s.f. pl.* (*bot.*) Ordin de ciuperci ascomicete, cuprinzînd trufele (*Tuberales*). • /<lat. şt. ***Tuberales***.

tubercul-[1] Elem. de compunere „umflătură, excrescenţă", „tuberculoză". • şi *tuberculo-, tuberculi-.* /<fr. ***tubercul(o)-***, ***tuberculi-***; cf. lat. *tubercŭlum, -i* „umflătură mică".

tubércul[2] *s.m.* **1** (*bot.*) Tulpină subterană, scurtă şi îngroşată, care înmagazinează substanţele de rezervă ale unor plante (şi care poate servi ca organ de înmulţire); tuber. **2** (*anat.*) Denumire dată diferitelor proeminenţe patologice apărute pe vase, cartilaje, piese, organe etc. **3** (*med.*) Mică tumoare produsă de bacilul Koch (mai ales în plămîni). • pl. *m. -i, n. -e.* şi *tubérculă s.f.* /<fr. ***tubercule***; cf. lat. *tubercŭlum, -i* „umflătură mică".

tuberculắt, -ă *adj.* **1** (*bot.; despre plante*) Cu tuberculi; tuberos. **2** (*anat.; despre unele organe*) Care este acoperit cu mici tuberculi sau proeminenţe. • pl. *-ţi, -te.* /***tubercul*** + *-at*; cf. fr. *tuberculé.*

tubérculă *s.f.* v. tubercul.

tuberculemíe *s.f.* (*med.*) Trecere a bacililor tuberculozei în sînge. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***tuberculémie***.

tuberculi- v. tubercul[1]**-**.

tuberculídă *s.f.* (*med.*) Dermatoză care pare a avea un raport foarte strîns cu tuberculoza, deşi studiul bacteriologic nu indică prezenţa bacilului Koch. • /<fr. ***tuberculide***.

tuberculifórm, -ă *adj.* Care are formă de tubercul. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***tuberculiforme***.

tuberculináre *s.f.* (*med.*) Probă alergică pentru diagnosticarea tuberculozei prin injectarea de tuberculină diluată. • /după fr. *tuberculination.*

tuberculínă *s.f.* (*biol., med.*) Lichid steril care conţine produşi toxici din culturile de bacili tuberculoşi, folosit la diagnosticarea persoanelor infectate cu acest germen. /<fr. ***tuberculine***.

tuberculínic, -ă *adj.* (*med.*) Care ţine de tuberculină, care se referă la tuberculină. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***tuberculinique***.

tuberculinoterapíe *s.f.* (*med.*) Folosire a tuberculinei în scop terapeutic. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***tuberculinothérapie***.

tuberculizá *vb. I.* **1** *tr.* A produce tuberculi. **2** *tr., refl.* (*med.*) A (se) îmbolnăvi de tuberculoză. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***tuberculiser***.

tuberculizắbil, -ă *adj.* (*med.; despre organe*) Care poate fi atins de tuberculoză. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***tuberculisable***.

tuberculizắre *s.f.* Acţiunea de *a (se) tuberculiza* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***tuberculiza***.

tuberculo- v. tubercul[1]**-**.

tuberculoíd, -ă *adj.* (*biol.; despre bacili*) Care este în formă de tuberculi (în afara celor ai tuberculozei şi ai leprei). • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***tuberculoïde***.

tuberculóm *s.n.* (*med.*) Masă fibrocazeoasă tuberculoasă compactă, cu aspect tumoral, care se formează într-un parenchim pulmonar. • /<fr. ***tuberculome***.

tuberculós, -oásă *adj., s.m., s.f.* **I 1** *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Om sau animal) care este bolnav de tuberculoză; ftizic. **2** *adj.* Care este de natura tuberculului, care ţine de bacilul tuberculozei. **3** *adj.* Fig. (*reg.*) Care este lipsit de putere; plăpînd. **II** *adj.* (*bot.; despre plante*) Care are numeroşi tuberculi. ◆ (*înv.; despre părţi ale plantelor*) În formă de tubercul. ◆ Care este caracteristic tuberculului. *Rădăcinile leguminoaselor... prezintă adeseori modificări tuberculoase* (PER.). **III** *adj.* (*înv.*) Care prezintă proeminenţe, care are umflături. • pl. *-oşi, -oase.* şi *turbiculós, -oásă adj.* /<fr. ***tuberculeux***.

tuberculostátic, -ă *adj., s.n.* (*med., farm.*) (Medicament) care împiedică înmulţirea bacilului tuberculozei. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***tuberculostatique***.

tuberculótic, -ă *adj.* (*biol.*) Care provoacă tuberculoza. • pl. *-ci, -ce.* /de la ***tuberculoză***; cf. germ. *tuberkulotisch.*

tuberculóz *s.n.* v. tuberculoză.

tuberculóză *s.f.* (*med.*) Boală infecţioasă şi contagioasă, produsă de localizarea bacilului Koch la plămîni, la intestine, la articulaţii, la rinichi, la meninge, la vertebre etc., care poate provoca distrugerea ţesutului, supuraţii etc., sursa principală de infecţie fiind bolnavul tuberculos, iar calea cea mai frecventă de pătrundere în organism fiind cea aeriană, profilaxia cuprinzînd, în primul rînd, măsuri de igienă şi vaccinarea cu B.C.G., tratamentul constînd în antibiotice, climoterapie, intervenţii chirurgicale etc. ◇ *Tuberculoză miliară* v. miliar. • pl. *-e.* şi (*reg.*) *tuberculóz s.n.* /<fr. ***tuberculose***, germ. ***Tuberculose***.

tuberi- Elem. de compunere „tulpină modificată; tuber". • /<fr. ***tubéri-***; cf. lat. *tŭber, -is* „umflătură".

tuberián, -ă *adj.* Care ţine de tuber, care se referă la tuber. • sil. *-ri-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***tubérien***.

tuberifórm, -ă *adj.* Care este în formă de tuber. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***tubériforme***.

tuberizáre *s.f.* (*bot.*) Transformare totală sau parţială a unei tulpini sau rădăcini în tubercul. • pl. *-ări.* /cf. fr. *tubérisation.*

tuberós, -oásă *adj.* (*bot.; despre plante*) Tuberculat. • pl. *-oşi, -oase.* /<fr. ***tubéreux***, lat. ***tuberōsus, -a, -um***.

tuberóză *s.f.* (*bot.*) **1** (şi *tuberoză albă, tuberoză-de-grădină*) Chiparoasă (*Polyanthes tuberosa*). ◇ Fig. *Luna toarnă pe parchet Blonde tuberoze* (TOPÎR.). **2** (*reg.; în formele „tubarojă", „tubaroză"*) Bujor (*Paeonia officinalis*) • pl. *-e.* şi (*reg.*) *tubaróză, tubarójă s.f.* /<fr. ***tubéreuse***, germ. ***Tuberose***; cf. magh. *tubarózsa.*

tuberozitáte *s.f.* **1** (*med.*) Protuberanţă, umflătură. ◆ (*anat.*) Proeminenţă pe suprafaţa unui os, pe care se inserează muşchii sau ligamentele. **2** (*anat.*) Fiecare dintre porţiunile umflate ale celor două extremităţi ale stomacului. • pl. *-ăţi.* /<fr. ***tubérosité***.

tubi- Elem. de compunere „tub". • şi *tubuli-, tubulo-.* /<fr. ***tubi-***, ***tubuli-***, ***tubulo-***, engl. ***tubi-***, ***tubuli-***, ***tubulo-***; cf. lat. *tūbus, -i* „conduct", *tubŭlus, -i* „tub mic".

tubicén *s.m.* (*muz.; în antic.*) Cîntăreţ din trîmbiţă. • pl. *-i.* /<lat. ***tubĭcen, -inis***.

tubícol, -ă *adj.* (*zool.; despre unele anelide, larve etc.*) Care trăieşte în tuburi pe care le construieşte. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***tubicole***.

tubiféx *s.m.* (*zool.*) Mic vierme anelid, oligochet, subţire, lung de 7-8 cm, din nămolul rîurilor, folosit ca momeală şi ca hrană pentru peşti. • /<fr. ***tubifex***, engl. ***tubifex***.

tubiflóră *adj., s.f.* Tubulifloră. • pl. *-e.* /<fr. ***tubiflore***.

tubifórm, -ă *adj.* Care are forma unui tub; tubular, tubuliform. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***tubiforme***.

túbing *s.n.* (*tehn.*) Ţeavă din coloana de extracţie a sondelor petroliere. • pl. *-uri.* /<germ. ***Tübbing***, engl. ***tubing***.

tubulắr, -ă *adj.* **1** Care este în formă de tub; tubiform, tubulos. **2** Care este prevăzut cu tuburi. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***tubulaire***.

tubulắt, -ă *adj.* (*bot.; despre flori, glande etc.*) Care este în formă de tub sau de deget de mănuşă. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***tubulé***.

tubulatúră *s.f.* (*tehn.*) Ansamblu de ţevi care comunică între ele sau care fac parte dintr-un sistem tehnic. • pl. *-i.* /<it. ***tubolatura***.

tubuléţ *s.n.* Tubuşor. • pl. *-e.* /***tub***[2] + *-uleţ.*

tubuli- v. tubi-.

tubuliflóră *adj., s.f.* (*bot.*) (Plantă erbacee) cu corola gamopetală, avînd formă cilindrică sau de pîlnie; tubifloră. • /<fr. ***tubuliflore***.

tubulifórm, -ă *adj.* Tubiform. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***tubuliforme***.

tubulo- v. tubi-.

tubulodisplazíe *s.f.* (*med.*) Nefropatie a epiteliului tubular, caracterizată prin leziuni histologice şi biochimice. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***tubulo-*** + ***displazie***.

tubulonefrítă *s.f.* (*med.*) Inflamaţie a zonei tubulare a rinichiului. • pl. *-e.* /<fr. ***tubulonéphrite***.

tubulonefrózá *s.f.* (*med.*) Nefropatie caracterizată prin leziuni degenerative ale epiteliului tubular. • pl. *-e.* /<fr. ***tubulonéphrose***.

tubulopatíe *s.f.* (*med.*) Afecţiune a tubului deformat al rinichiului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***tubulopathie***.

tubulorexíe *s.f.* (*med.*) Leziune tubulară circumscrisă, caracteristică rinichiului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***tubulorexie***.

tubulós, -oásă *adj.* Care are formă de tub; tubular. • pl. *-oşi, -oase.* /<fr. ***tubuleux***.

tubulúră *s.f.* (*tehn.*) **1** Bucată scurtă de ţeavă, prevăzută cu filet sau avînd o flanşă, o mufă etc., care se îmbină etanş cu peretele unui recipient sau al unei ţevi ori care se ataşează la extremitatea unei conducte în vederea realizării unui racord cu o altă conductă, cu o armătură, cu un aparat etc. **2** Ansamblu de tuburi ale unei instalaţii. • pl. *-i.* /<fr. ***tubulure***.

tubuşór *s.n.* Dim. al lui *tub*; tubuleţ. • pl. *-oare.* /***tub***[2] + *-uşor.*

tuc[1] *interj.* (*reg.*) **1** Cuvînt care imită strigătul caracteristic al curcanilor. **2** Cuvînt care imită strigătul caracteristic al turturelelor. • /onomat.

tuc[2] *interj.* v. tucu[1].

tucán[1] *s.m.* (*ornit.*) Gen de păsări cătărătoare, din regiunile tropicale ale Americii de Sud, cu ciocul mare, puternic şi cu penajul viu colorat (*Rhamphastos*); pasăre din acest gen.• pl. *-i.* /<fr. ***toucan***, it. ***tucano***, port. ***tucano***; cuv. tupi.

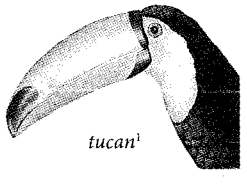

tucan[1]

tucán[2] *s.m.* (*reg.*) **1** Om robust, vînjos. ◆ Ext. Om gras. **2** Om naiv, neştiutor, nepriceput. *Acest mizerabil advocat e silit să puie toate într-o lumină strălucită... pentru a înşela, în şcoală şi în biserică, pe tucanii cei mici... asupra valorei vieţii reale* (EMIN.). ◆ Ext. Om prost. • acc. şi *túcan.* pl. *-i.* /***tucă***[2] + *an.*

túcă[1] *interj.* v. tucu[1].

túcă[2] *s.f.* v. tutcă.

tuceríe *s.f.* Colect. Produse fabricate din tuci; articole din tuci. • g.-d. *-iei.* /***tuci*** + *-ărie.*

tuci *s.n.* **1** Fontă. *Ciorba... clocotea într-o oală zdravănă de tuci* (REBR.). ◇ Compar. *Lucesc în juru-i ziduri ca tuciul lustruiţi* (EMIN.). ◇ Fig. *Copacul se stinse deodată şi rămase de tuci* (VIN.). **2** Nume dat unor obiecte sau unor părţi de obiecte confecţionate din fontă: *a)* Ceaun, vas (de fontă). *Dintr-un tuci arid şi hîd, Sub copac au prins să sară Floricele care rîd* (D. BOT.). *b)* (*reg.*) Bîrsa plugului. **3** (*înv., reg.*) Bronz. ◆ Clopot (de bronz). *Tuciul cîmpenesc Ne-nsuflă-n locul zilei o sfîntă mîngîiere* (HEL.). • pl. *-uri.* şi (*reg.*) *tiúci s.n.* /<tc. ***tuç***.

túcie *s.f.* (*reg.*) **1** Pîclă de toamnă. **2** Furtună. **3** Fig. Om uşuratic. ◆ Ext. Om prost. • pl. *-ii,* g.-d. *-iei.* /<ucr. ***туча***.

tuciuríu, -ie *adj.* **1** (*fam.; despre pielea, tenul oamenilor*) Care este de culoare închisă (ca tuciul). *Copii cu faţa tuciurie* (PRED.). ◆ Ext. (*despre oameni*) Care are pielea feţei de culoare închisă; care este negri-

cios, brunet, oacheș. *Soldatul tuciuriu se plecă spre pământ* (CAM.). ◇ (*subst.*) *Sînt pline străzile de tuciurii.* **2** Fig. (*despre oameni*) Care este pământiu la față din cauza unei supărări, al unui necaz etc. ◆ Ext. Care este rău (la suflet). *Omul ăsta are o inimă tuciurie.* • pl. *-ii.* și (*reg.*) *tiuciulíu, -íe adj.* /***tuci*** + *-uriu.*

tucoáie *s.f.* (*ornit.*; *reg.*) Curcă. • pl. *-oaie.* și *turcoáie s.f.* /***tucă***[2] + *-oaie.*

tucói *s.m.* v. tutcoi.

tucoiá *vb. I. refl.* (*reg.*; *despre curcani*) A-și roti coada. • prez.ind. pers. 3 *tucoáie.* /***tucoi*** + *-a.*

tucșéri *s.m.* v. tușer.

túctă *s.f.* v. tutcă.

túcu *interj.* (*reg.*; *repet. sau întărit prin „tu", „tuc"*) Cuvînt folosit pentru a chema găinile. • și *tuc, túcă interj.* /form. expr.

tucuĺí *vb. I. tr.* (*reg.*; *compl. indică găini*) A prinde. • prez.ind. *-esc.* /de la ***tucu.***

tudăşlí *vb. IV. intr.* (*reg.*) A se interesa despre ceva (de la cineva); a iscodi, a se informa. • prez.ind. *-esc.* /cf. magh. *tudakoz, tudakol.*

tudelíță *s.f.* (*bot.*; *reg.*) Albumeală (*Leontopodium alpinum*). • pl. *-e.* /etimol. nec.

tudésc, -ă *adj.* **1** (*înv.*) German. *Geniul tudesc se vădește cu toate naivele sale amănunte* (ODOB.). ◆ Ext. (*subst. f.*) Limbă vorbită de germani în Evul Mediu. **2** Care este primitiv, grosolan. • pl. *-ști.* /<fr. ***tudesque.***

tudila *adv.* (*reg.*) Repede. • /etimol. nec.

tudomán *s.n.* v. tudumană.

tudomání *vb. IV.* v. tudumăni.

tudumán *s.n.* v. tudumană.

tudumánă *s.f.* (*înv.*, *reg.*) **1** Protestare, protest. **2** Mărturie, dovadă. **3** Strigăt de ajutor. • pl. *-e.* și *tudumán, tudomán, todomán s.n.* /<magh. ***tudomány.***

tudumăní *vb. IV.* (*înv.*, *reg.*) **1** *intr.* A protesta, a se împotrivi. *A strigat și a tudumănit tare* (DOC.). **2** *tr.* A face cunoscut, a declara, a mărturisi. *Tudumănim supt giurămîntul ce l-am făcut* (ȘINC.). ◆ A da de știre strigînd. **3** *intr.* A cere ajutor. **4** *intr.* (*în forma „todomăni"*) A bolborosi; a flecări. • prez.ind. *-esc.* și *tudomăní, todomăní vb. IV.* /***tudumană*** + *-i.*

tudumănitór *s.m.* (*înv.*, *reg.*) Persoană care protestează. • pl. *-ori.* /***tudumăni*** + *-tor.*

túer *s.n.* v. tuior.

tuf *s.n.* (*geol.*) Rocă formată prin acumularea și consolidarea cenușii, nisipului etc. provenite din erupțiile vulcanice. ◇ *Tuf calcaros* = rocă sedimentară calcaroasă, formată prin precipitare, în jurul izvoarelor de ape minerale, care este cenușie, galbenă sau brună, poroasă și ușoară. • pl. *-uri.* /<fr. ***tuf,*** germ. ***Tuff.***

tufán *s.m.*, *s.n.* **1** *s.m.* (*bot.*) Specie de stejar cu lujeri și cu frunzele păroase (*Quercus pubescens*). ◆ (*înv.*, *reg.*) Buștean scurt de stejar. **2** *s.m.* (*bot.*) Tufar. *Să ducă ei pe pat de tufan cerb trîntit din muche de stîncă?* (DELAVR.). **3** *s.m.* Fig. (*pop.*) Copil nelegitim. **4** *s.n.* (*reg.*) Bucată de lemn. ◆ Ext. Ciomag, bîtă. *Îi buchisară cu tufanul ca pe gadine* (ISP.). • pl. *m. -i, n. -e.* /***tufă*** + *-an.*

tufăr *s.m.* **1** (*bot.*) Arbore cu ramurile dese, crescute de la rădăcină, în formă de tufă; tufan. *S-auzi o foșnire în frunzele unui tufariu* (EMIN.). ◆ Restr. Copac tînăr. **2** Fig. (*reg.*) Copil nelegitim. **3** (*reg.*) Tufiș. **4** (*bot.*) Spălăcioasă (*Senecio vernalis*). • pl. *-i,* (*înv.*) *-e.* și (*reg.*) *stuhár s.m.* /***tufă*** + *-ar*

túfă *s.f.* **1** (*bot.*) Arbust cu ramurile dese, care pornesc direct de la rădăcină. ◆ Grup de flori, de lăstari sau de graminee perene crescute dintr-o rădăcină comună. ◇ Zic. *A fi lemn de tufă* = a nu fi bun de nimic. *Fie tufa cît de mică, își are și ea umbra ei* = fiecare om își are năravul, obiceiul său sau greșelile sale. *Braniște nu se face de-o tufă* = nu este suficientă o singură faptă bună pentru a considera pe cineva merituos, bun. ◇ Expr. (*fam.*) *Tufă* (*de Veneția*) = nimic, deloc; nimeni. *Tufă-n pungă* (sau *buzunar*) = *a)* nimic; *b)* ext. om fără bani. *A se da după tufă* = *a)* a se ascunde; *b)* a se eschiva. *A fi tufă de parale* = a fi sărac. *Tufă de om* = persoană fără importanță. (*reg.*) *Copil de tufă* = copil nelegitim. ◇ Compus: *tufă-lemnoasă* = numele a doi arbuști din familia leguminoaselor (*Caragona frutex* și *arborescens*). ◇ Fig. *Scot capul pe fereastră și încep a striga: „Guliță! Ioană!" ...tufă...* (CAR.). **2** Fig. Analog. Păr mult și des; claie. *Îi mîngîia capul gol, acoperit de tufe de păr ca zăpada* (SADOV.). ◇ *Tufele sprîncenelor* = sprîncene dese, bogate. **3** (*reg.*) Tufiș. **4** (*bot.*; și *tufă albă, tufă rîioasă, tufă rîioasă albă*) Nume dat mai multor specii de stejar, în special tufanului. ◇ *Gogoși de tufă* = *a)* gogoși de ristic; *b)* fig. minciuni; nimicuri, fleacuri. ◆ Stejar tînăr. ◆ Ramură, creangă înverzită (de stejar). **5** (*reg.*; și *tufă albă*) Alun (*Corylus avellana*). **6** (*reg.*) Bîtă, ciomag. *Pe jupîn îl ciomăgesc..., Cu tufele-i mulțămesc* (ALECS.). • pl. *-e.* /lat. ***tūfa.***

tufăí *vb. IV. intr.* (*reg.*) A bate, a lovi, a pocni. • prez.ind. *-iesc.* /cf. *tofăi.*

tufăioáră *s.f.* (*reg.*) Tufișoară. • sil. *-fă-ioa-.* pl. *-e.* /***tufă*** + *-ioară.*

tufăiór *s.m.* (*reg.*) Dim. al lui *tufan.* • sil. *-fă-ior.* pl. *-i.* /***tufan*** + *-ior.*

tufănícă *s.f.* (*bot.*) **1** Nume dat mai multor specii de crizanteme cu florile mici roșii, albe sau galbene (*Chrysanthemum indicum, morifolium* și *roseum*). ◇ (*reg.*) *Tufănică albă* = granat (*Chrysanthemum parthenium*). ◆ (*reg.*) Margaretă (*Chrysanthemum leucanthemum*). **2** (*reg.*) Nalbă (*Althaea rosea*). **3** (*reg.*) *Tufănică galbenă* = rujă galbenă (*Rudbeckia laciniata*). **4** (*la pl.*) Lipscănoaice (*Coreopsis tinctoria*). • pl. *-ele, -ici.* și (*reg.*) *tufinícă s.f.* /***tufan*** + *-ică.*

tufăníță *s.f.* (*bot.*; *reg.*) Tufănică (*Chrysanthemum indicum*). • pl. *-e.* /***tufan*** + *-iță.*

tufăráș *s.m.* (*reg.*) Dim. al lui *tufar.* • pl. *-i.* /***tufar*** + *-aș.*

tufăreág *subst.* (*reg.*) Pădure mică la șes; zăvoi. • /***tufar*** + *-eag.*

tufărí *vb. IV. intr.* (*reg.*) A fîșîi. • prez.ind. pers. 3 *túfăre.* /***tufă*** + *-ări.*

tufăríe *s.f.* Tufiș. *Îmbla... prin tufăriile și ierburile insulei* (EMIN.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***tufă*** + *-ărie.*

tufăríme *s.f.* Tufăriș. • pl. *-i.* /***tufar*** + *-ime.*

tufăríș *s.n.*, *s.m.* **1** *s.n.* Tufiș. *Tu te pierzi prin tufăriș* (MACED.). ◇ Fig. *Tufărișul bătut de toamnă al bărbii și mustăților* (SADOV.). **2** *s.n.* (*reg.*) Aluniș. ◆ (*reg.*) Rariște. **3** *s.m.* (*reg.*) Copil nelegitim. • pl. *n. -uri,* (*reg.*) *-e, m. -i.* și (*reg.*) *tuferíș, tufiríș s.n.* /***tufă*** + *-ăriș.*

tufceă *s.f.* (*reg.*) Tufișoară. • pl. *-ele.* /***tufă*** + *-icea.*

tufceánă *s.f.* (*reg.*) Tufișoară. • pl. *-ene.* /***tufă*** + *-iceană.*

tufeáncă *s.f.* (*reg.*) Fetiță nelegitimă. • pl. *-enci.* /***tufan*** + *-că.*

tuféc[1] *s.n.* (*înv.*) Pușcă. • pl. *-uri.* și *tiuféc s.n.* /<tc. ***tüfek.***

tuféc[2] *s.n.* (*înv.*, *reg.*) Saltea. • /<rus. ***мюфякъ.***

tufeccí *s.m.* v. tufecciu.

tufeccí-başă *s.m.* (*milit.*; *în Ev. Med., în Țările Rom.*) Comandantul gărzii domnești în timpul domniilor fanariote. • pl. *tufecci-başale.* și *tufigí-başă s.m.* /<tc. ***tüfekçi başı.***

tufecciu *s.m.* **1** (*milit.*; *în Ev. Med., în Țările Rom.*) Soldat mercenar din garda domnească, în timpul domniilor fanariote. *Tufecciii, arnăuții și satîrașii își curățau armele* (FIL.). **2** Armurier. • pl. *-cii.* și *tufeccí, tufigíu s.m.* /<tc. ***tüfekçı.***

tuferíș *s.n.* v. tufăriș.

tufét *s.n.* (*reg.*) **1** Loc acoperit cu tufe. **2** Aluniș. • acc. și *túfet.* pl. *-uri.* /***tufă*** + *-et.*

tufigí-başă *s.m.* v. tufecci-başa.

tufigíu *s.m.* v. tufecciu.

tufinícă *s.f.* v. tufănică.

tufiríș *s.n.* v. tufăriș.

tufiș *s.n.*, *s.m.* **1** *s.n.* Desiș de tufe sau de arbuști; mulțime de copaci tineri, stufoși; tufăriș, tufărie, (*reg.*) tufă. *S-a auzit din umbra unui tufiș glas de privighetoare* (CAR.). ◆ Ext. Loc pe care se află tufe. **2** *s.n.* (*reg.*) Aluniș. ◆ Ramuri, crengi. *Mănunchi de tufiș legați cu frînghii* (ODOB.). **3** *s.m.* (*reg.*) Copil nelegitim. • pl. *n. -uri,* (*înv.*) *-e, m. -i.* /***tufă*** + *-iș.*

tufișoáră *s.f.* Dim. al lui *tufă*; (*reg.*) tufcea, tufceană, tufiță, tufuliță, tufușoară, tufuță. • pl. *-oare.* /***tufă*** + *-ișoară.*

tufít *s.n.* (*geol.*) Rocă sedimentară formată din material detritic și cenușă vulcanică. • pl. *-e, -uri.* /<fr. ***tuffite,*** germ. ***Tuffit.***

tufiță *s.f.* (*reg.*) Tufișoară. • pl. *-e.* /***tufă*** + *-iță.*

túflă *s.f.* **1** (*reg.*) Pîslari. **2** (*arg.*) Poșetă. ◆ Portmoneu. ◇ Expr. *A face tuflă* = a fura. • pl. *-e.* și *túfli subst.* /<rus. ***муфля.***

tufléu *s.n.* (*reg.*) **1** Tulpina porumbului. **2** Analog. Fluierul piciorului. ◆ (*iron.*; *în forma „tofleu"*) Picior lung și subțire. ◆ (*în forma „tofleu"*) Piciorul de la genunchi în jos. ◆ (*în forma „tofleu"*) Pulpa piciorului. • pl. *-ie.* și *tofléu s.n.* /cf. *tuleu, tujlean.*

tufli[1] *vb. IV.* **1** *tr.* (*fam.*; *compl. indică pălării, căciuli etc.*) A pune pe cap, neglijent, rapid și îndesat. *Își tufleau în cap pălăriile ca ciupercile.* ◇ Expr. *A tufli căciula pe urechi* = a se preface că nu știe nimic despre un anumit lucru de care e vinovat. ◆ Ext. (*compl. indică obiecte*) A trînti neglijent. *De ce-ți tufлești flaneaua pe fotoliu?* ◇ (*compl. indică mîncări*) *Și-a tuflit o bucată de carne în farfurie.* **2** *refl.* Fig. (*despre oameni*) A se indispune; a se pleoști. *Ce te-ai tuflit așa, de-odată? Fii mai vioi!* ◇ (*despre păr*) *Mi se tuflește coafura din cauza ploii.* ◆ (*despre oameni*) A se ameți ușor. *Am băut o bere și m-am cam tuflit.* **3** *tr.* (*reg.*; *compl. indică mîncăruri*) A lua mult în gură, a îndesa în gură. **4** *tr.* (*reg.*; *compl. indică obiecte*) A ascunde (în sîn, în buzunar etc.) repede. • prez.ind. *-esc.* și *teflí vb. IV.* /form. expr.

túfli[2] *subst.* v. tuflă.

tufli[3] *vb. IV.* v. tuli[1].

tuflít, -ă *adj.* (*despre pălării, căciuli etc.*) Care este pus în grabă, în mod neglijent, îndesat. *O femeie cu pălăria tuflită* (CE. PETR.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***tufli.***

tufoáică *s.f.* Nume dat unei femei care a născut fără a fi căsătorită. • pl. *-ce.* /***tufă*** + *-oaică.*

tufói *s.n.*, *s.m.* (*reg.*) **1** *s.n.* Aug. al lui *tufă.* **2** *s.m.* Copil nelegitim. • pl. *n -oaie, m. -oi.* /***tufă*** + *-oi.*

tufós, -oásă *adj.* **1** (*despre arbori*) Care are frunze multe și dese. *Sub umbra unor fagi tufoși* (C. NEGR.). ◆ (*despre păduri*) Care are arbori cu frunze multe și dese. ◆ Ext. (*despre locuri*) Care este plin cu tufe. ◇ Fig. *O tufoasă îngrămădire de felurite scrieturi* (NAUM). **2** (*despre barba, mustățile oamenilor*) Care are păr mult și des. *Davidică... cu sprîncenele tufoase* (CR.). • pl. *-oși, -oase.* /***tufă*** + *-os*; cf. fr. *touffu.*

tufucós, -oásă *adj.* (*reg.*; *despre părul, barba oamenilor*) Care este tufos. • pl. *-oși, -oase.* /de la ***tufă.***

tufuliță *s.f.* (*reg.*) Tufișoară. • pl. *-e.* /***tufă*** + *-uliță.*

tufușoáră *s.f.* Tufișoară. • pl. *-oare.* /***tufă*** + *-ușoară.*

tufúță *s.f.* (*reg.*) Tufișoară. • pl. *-e.* /***tufă*** + *-uță.*

tug *s.n.* (*tăb.*) Unealtă folosită pentru lustruitul pielilor. • pl. *-uri.* /etimol. nec.

tugrík *s.m.* (*fin.*) Unitatea monetară a Mongoliei. • /<germ. ***Tugrik***; cuv. mongol.

tuhán *s.n.* (*meteor.*; *reg.*) Vînt puternic. • /cf. rus. *myxa* „viscol", tc. *tufan* „furtună".

túhăt *s.n.* (*reg.*) Plapumă groasă, umplută cu fulgi; pilotă. • /<germ. ***Tuchet.***

tuhuíre *s.f.* (*înv.*) Tuse puternică. • /onomat.

tui[1] *interj.* (*reg.*; *repet.*) Cuvînt folosit pentru a striga puii la mîncare. • /onomat.

tui[2] *s.n.* **1** (*în Ev. Med., în Imperiul Otoman și în țările vasale acestuia*) Steag turcesc alcătuit dintr-o lance cu semiluna (sau cu o măciulie de metal) în vîrf, de care erau prinse două sau trei cozi lungi, albe, de cal, împletite cu măiestrie, care constituia un semn distinctiv al puterii și al rangului unor înalți demnitari. *Păzea cele șase tuiuri ale Înaltului Sultan* (E. BAR.). **2** Analog. Ornament în formă de tui, care se aplica pe chipiul sau pe coiful militarilor. *Coiful colonelului, cu tui de coadă de cal, se dă speriat înapoi* (CA. PETR.). • pl. *-uri.* /<tc. ***tuy, tuğ.***

tui[2] (1)

tuí[3] *vb. IV. tr., refl. recipr.* (*reg.*) A (se) tutui. *Ian auzi-i cum se tuiesc! ba tu, ba tu!* (ALECS.). • prez.ind. *-iesc.* /***tu***[3] + *-i.*

tui[4]**, túie** *adj.* (*reg.*; *despre oameni*) **1** Care este țicnit, zăpăcit. **2** Care este amețit de băutură. • pl. *tui.* /cf. *tehui, hututui, tuieș.*

túia *s.f* (*bot.*). Arbore decorativ, din familia pinului, cu frunzele de culoare verde-închis, avînd coroana piramidală și ramurile întinse orizontal (*Thuja occidentalis*); arborele-vieții. • scris și *thuia, thuya.* pl. *tuia.* /<fr. ***thuya***; cf. gr. *θυία.*

tuiác, -ă *adj.* (*reg.*; *despre oameni*) **1** Care este aiurit, năuc. **2** Care este amețit de băutură. • pl. *-ci, -ce.* /***tui***[4] + *-ac.*

túică *s.f.* (*reg.*) Bîtă, ciomag. • pl. *-ci.* /etimol. nec.

túieș, -ă *adj.* (*reg.*; *despre oameni*) Care este țicnit, smintit; zăpăcit. ◆ Care este prost. ◆ Care este fățarnic, ipocrit. • pl. *-i, -e.* /***tui***[4] + *-eș.*

tuiéși *vb. IV.* (*reg.*) **1** *refl.* A se zăpăci, a se năuci. **2** *tr.* A îndupleca. • prez.ind. *-esc.* /***tuieș*** + *-i.*

tuigíu *s.m.* (*înv.*) **1** Persoană care confecționa tuiuri. **2** (*în forma „tuiungiu”*) Copil de casă. • pl. *-gii.* și *tuiungíu s.m.* /<tc. ***tuĭcu***.

tuiór *s.n.* (*mar.*) Remorcher pentru șlepuri în porțiunile unde curentul apei este foarte puternic, care se deplasează cu ajutorul unui lanț sau al unui cablu fixat la un capăt pe fundul apei sau pe mal și la celălalt pe tamburul său. • pl. *-oare.* și *túer s.n.* /<fr. ***toueur***.

tuiungíu *s.m.* v. tuigiu.

tuj *s.m.* (*reg.*) Lovitură dată cu pumnul. • pl. *-i.* /de la ***tuji***[1], prin derivare regresivă.

tuji[1] *vb. IV. tr.* (*reg.*) **1** (*compl. indică oameni*) A lovi tare; a bate. **2** (*compl. indică obiecte*) A lua cu forța de la cineva. • prez.ind. *-esc.* /<ucr. ***myzumu***.

tuji[2] *vb. IV. tr.* (*reg.; compl. indică oameni*) A acuza, a învinui, a pîrî. • prez.ind. *-esc.* /<srb. ***tužiti***.

tujleán *s.m.* (*reg.*) **1** Tulpina porumbului. ◆ Partea lemnoasă fără frunze și știuleți. **2** Tulpină a unor plante erbacee. **3** Parte din tulpina porumbului, care rămîne în pămînt după ce planta a fost tăiată de pe cîmp. • pl. *-eni.* /cf. *tulean, struhan, tuluj.*

tujlenáș *s.m.* (*reg.*) Dim. al lui *tujlean.* • pl. *-i.* /***tujlean*** + *-aș.*

tujlígă *s.f.* (*reg.*) Scorbură. • pl. *-gi.* /etimol. nec.

tul[1] [tyl] *s.n.* (*ind. text.*) **1** Țesătură din fire subțiri de mătase sau de bumbac, foarte fină și străvezie, formată din înlănțuirea unor ochiuri rotunde sau poligonale, mici. *Otilia era îmbrăcată cu rochia de tul* (CĂL.). **2** (*reg.; în forma „til”*) Vălul miresei. **3** (*reg.*) Dantelă. • pl. *-uri* și (*reg.*) *til s.n.* /<fr. ***tulle***, germ. ***Tüll***; cf. nm. pr. *Tulle*, oraș în Franța.

tul[2]**, -á** *adj.* (*reg.; despre oameni*) Care este tont, nătărău. ◆ Care este zăpăcit. • pl. *-i, -e.* /cf. *țrul.*

tulaghín *subst., adv.* (*reg.*) **1** *subst.* Proprietate. **2** *adv.* Propriu, adevărat. ◇ Loc adv. *Cu tulaghin* = propriu-zis, cu siguranță. • /<magh. ***tulajdon***.

túlai[1] *interj.* (*reg.*) Exclamație care exprimă spaimă, mirare, mînie etc.; valeu! vai! ajutor! *O femeie țipă desperată: -Tulai! Săriți c-o omoară!* (REBR.). • și *túlvai, túluvai, tólvai interj.* /<magh. ***tolvaj*** „tîlhar”.

túlai[2] *interj.* (*reg.*) Țușt! zbughi! • /de la ***tuli***[1].

tulán *s.m.* v. tulean.

tularemíe *s.f.* (*med. vet.*) Boală infecțioasă și contagioasă a rozătoarelor, produsă de o bacterie, transmisibilă ocazional și la om (prin contact direct cu animalele infectate sau prin intermediul unor paraziți), care se caracterizează prin inflamarea persistentă a ganglionilor limfatici periferici și care se manifestă prin febră, frisoane, vărsături etc. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***tularémie***; cf. nm. pr. *Tulare*, ținut în California.

túlă *s.f.* (*reg.*) **1** Cărămidă groasă, nearsă, făcută din pămînt amestecat cu paie. **2** Placă de fontă care se pune de-a curmezișul hornului. • pl. *-e.* /<bg. ***myxna***, tc. ***tuvla***, ngr. ***τούβλο***.

tulăiós, -oásă *adj.* (*reg.; despre păsări*) Care are multe tuleie. • pl. *-oși, -oase.* /***tulău*** + *-ios.*

túlăț *s.m.* (*reg.*) Bucșă la roată. • pl. *-i.* /<srb. ***tulac***.

tulău *s.m.* v. tuleu.

tulăuáș *s.m.* (*reg.*) Tuleu mic. • pl. *-i.* /***tulău*** + *-aș.*

tulbán *s.n.* v. turban.

tulbént *s.n.* (*reg.*) **1** Văl de mireasă. **2** Panglică cusută cu fir, pe care o poartă femeile tinere pe cap sau pe frunte. **3** Căciuliță împodobită cu monede, pe care o poartă femeile. • pl. *-e, -uri.* și *turbént s.n.* /<tc. ***tülbent***, srb. ***tulbenta***.

tulbí *vb. IV. intr.* (*reg.; despre vite*) A slăbi. • prez.ind. pers. 3 *-ește.* /etimol. nec.

tulbíță *s.f.* (*înv.*) Dim. al lui *tolbă.* • pl. *-e.* /***tulbă*** + *-iță.*

tulboácă *s.f.* (*reg.*) Bulboacă. • pl. *-ce.* /cf. *bulboacă.*

túlbur *s.n.* Tulburare. *Aburi de îndoială și de turbur săreau uneori în unghere de inimă* (POPA). • și *túrbur s.n.* /de la ***tulbura***, prin derivare regresivă.

tulburá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A pierde sau a face să-și piardă limpezimea, transparența, claritatea. *Cum îndrăznești să turburi apa mea?* (ARGH.). ◇ Fig. *E... o minte prea suplă ca să nu realizeze apele ce tulburăm* (TIT.). ◆ (*refl.; despre ape*) A se învolbura. *Valul se turbură și tinde spre violet* (VIN.). ◇ (*tr.*) *Izvoarele își tulburau adîncul ca să-și azvîrle afară undele lor* (EMIN.). ◇ Expr. *A se tulbura tărîța în cineva* v. tărîță. ◇ Fig. *De-acuma toate s-au tulburat în jurul meu* (SADOV.). ◆ (*tr.; compl. indică oameni, grupuri de oameni etc.*) A incita, a instiga, a atîța. *Prin această doctrină au tulburat masele.* ◆ (*refl.; despre cer*) A se înnora, a nu mai fi senin, a se întuneca. *Se tulbură cerul, semn de furtună.* ◆ (*refl.; despre vreme*) A se posomorî, a se strica. *Se turbură vremea... Trebuie să ne mutăm în casă* (SADOV.). **2** *refl.* (*despre ochi, privire*) A-și pierde claritatea, a se împăienjeni (din cauza oboselii, a plînsului, de enervare, de supărare, de ciudă etc.). *Cînd îl văzu, i se tulbură vederea.* ◇ (*tr.*) *Lacrimi de ciudată fericire îmi tulburau vederea* (GAL.). **3** *refl., tr.* Fig. A-și pierde sau a face să-și piardă liniștea, calmul sufletesc; a (se) îngrijora, a (se) neliniști. *O nouă problemă gravă i se ivi acum și îl tulbură adînc* (CA. PETR.). *Îl tulburase această veste.* ◆ A (se) emoționa (făcînd să se nască o dorință). *Apariția bărbatului o tulbură.* ◆ (*tr.; compl. indică sentimente, trăiri*) A excita, a răscoli, a stîrni. *Atît de bine știe cu chip amăgitor Să tulbure simțirea oricărui muritor* (ALECS.). ◇ (*refl.*) *Simțirile-ndată de tot i s-au turburat* (PANN). ◆ A-și pierde sau a face să-și piardă judecata limpede, rațiunea normală, luciditatea; a (se) întuneca. *Lui Harap Alb i se tulburau mințile, uitîndu-se la fată* (CR.). **4** *tr., refl.* Fig. A-și ieși din fire sau a scoate din fire, a (se) supăra foarte tare; a (se) mînia, a (se) enerva. *Cum să nu mă tulbur... dacă m-o lăsat în mijlocul drumului!* (ALECS.). ◆ (*refl.*) A se revolta, a se răzvrăti. *Noroadele nu se tulbură din pricina binelui* (SADOV.). ◆ (*înv.; tr.*) A pedepsi. **5** *tr.* (*compl. indică stări de liniște, de echilibru, de pace etc.*) A incomoda, a stingheri, a perturba. *Nu numai o durere îți poate tulbura o fericire, ci și altă fericire* (BLA.). ◆ (*tr., refl.*) A (se) deplasa, a (se) clinti, a (se) mișca. *Nici frunzele măcar nu s-au turburat* (BELD.). ◆ (*înv.; tr.; compl. indică rînduieli, ordini prestabilite*) A strica. *Cititorii... vor mărturisi că nu le-am turburat rîndul lor* (DOC.). **6** *tr.* Fig. A întrerupe sau a deranja cursul normal, funcționarea normală a ceva; a dereglă. *Nu-l tulbura de la muncă. Nu tulbura printarea!* • prez.ind. *túlbur.* și *turbură vb. I.* /lat. ****turbulare*** <*turbare*.

tulburáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a (se) tulbura* și rezultatul ei; tulbur. **2** Pierdere a limpezimii, a transparenței unui lichid (din cauza impurităților). *Vinul cel alb este... mai mult supus turburării* (PEN.). **3** Învolburare a unei ape, a atmosferei, a vîntului etc. *Eram... copilăros ca vîntul în turburarea sa* (CR.). ◆ Fig. Neastîmpăr. **4** Fig. Neliniște sufletească, îngrijorare, zbucium, frămîntare, emoție. *Nu i-am destăinuit nimic din teribila tulburare ce mă întorsese... pe dos* (VOIC.). ◆ Mînie, furie, supărare. *Îi fremătau buzele subțiri de tulburare* (SADOV.) **5** Fig. Dezordine; răzvrătire, răscoală. *Vorbește de niște tulburări țărănești izbucnite undeva, prin Moldova* (REBR.). **6** Fig. Deranjare, incomodare. *Ar fi multe de spus, dar nu vreau să fac tulburare mesii* (E. BAR.). ◇ *Ultraj contra bunelor moravuri și tulburarea liniștii publice* v. ultraj. **7** Fig. Dezechilibru în funcționarea unui organ anatomic, a unei facultăți fizice sau psihice. *Are tulburări de vedere.* • pl. *-ări.* și *turburáre s.f.* /v. ***tulbura***.

tulburát[1] *s.n.* Faptul de *a (se) tulbura.* • și *turburát s.n.* /v. ***tulbura***.

tulburát[2]**, -á** *adj.* **1** (*despre lichide*) Care este lipsit de transparență, de limpezime, de claritate, care este amestecat cu impurități. ◆ (*despre ape; în opoz. cu „lin”*) Care este agitat, învolburat. ◇ Compar. *Zgomotul creștea ca marea turburată și înaltă* (EMIN.). ◆ (*despre cer*) Care este înnorat, întunecat. ◆ (*despre vreme*) Care este cu cerul înnorat, posomorît; ploios, cețos, urît. **2** (*despre ochi, privire*) Care și-a pierdut claritatea, care este împăienjenit, tulbure. **3** Fig. (*despre oameni sau manifestări ale lor*) Care este cuprins de neliniște, care este emoționat, zbuciumat, agitat. *Veronica veni turburată și cu ochii în pămînt* (GAL.). ◆ Care este mînios, furios. *Zmeul veni turburat, se luptă cu Prîslea... și rămase și el mort* (ISP.). ◆ Care este ametit de băutură. *Capul îmi este tulburat încă după cheful de aseară.* **4** Fig. (*despre stări sociale, politice etc.*) Care este neclar, tulbure. *După pribegirea domnului Dimitrie Cantemir, Moldavia rămase într-o stare tulburată* (C. NEGR.). **5** Fig. (*despre stări de pace, de liniște etc.*) Care este deranjat, stingherit. *Din cauza zgomotului, am avut parte de un somn turburat.* **6** (*despre funcția unor organe sau despre facultăți fizice ori psihice*) Care și-a pierdut echilibrul normal, care s-a dereglat. *E cam turburat la minte.* • pl. *-ți, -te.* și *turburát, -ă adj.* /v. ***tulbura***.

tulburătic, -ă *adj.* (*reg.; despre oameni sau despre manifestări ale lor*) Care este nebunatic, zvăpăiat. • pl. *-ci, -ce.* /***tulbure*** + *-atic.*

tulburăciúne *s.f.* (*înv.*) Tulbureală. • pl. *-i.* și *turburăciúne s.f.* /***tulbura*** + *-ciune.*

tulburătór, -oáre *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Fig. Care neliniștește, care emoționează, care dă prilej de meditație. *Poveștiturburătoare îți spune la ureche* (MACED.). ◇ (*adv.*) *O vrajă uriașă... Purta pînă-n adîncuri, tulburător, florii* (VOIC.). ◇ Loc.adv. *Tulburător de...* = foarte, extraordinar. *Generalul s-a iscălit... tulburător de încet pe colțul schiței* (PER.). ◆ (*despre arome, miresme*) Care amețește; îmbătător. *Îmi place tulburătorul parfum al freziilor.* **2** *s.m., s.f.* Persoană care instigă, care atîță. *Din pacinici... deveniserăartăgoși și turburători* (GHICA). ◆ Persoană care perturbă liniștea publică. ◆ (*înv.*) Persoană care produce supărare. • pl. *-ori, -oare.* și *turburătór, -oáre adj., s.m., s.f.* /***tulbura*** + *-ător.*

túlbure *adj.* **1** (*în opoz. cu „limpede”; despre lichide*) Care este lipsit de transparență, de limpezime; care conține impurități. *Vinul este cam tulbure.* ◆ (*despre ape*) Care este agitat, învolburat. *Se frămîntă-n valuri roșii marea turbure și caldă* (EMIN.). ◇ Expr. *A pescui în apă tulbure* v. apă. *Pescuitor în apă tulbure* v. pescuitor. ◇ Fig. *Limpede suflet, turbure sînge al meu, Cum puteți oare trăi împreună?* (PILL.). ◆ (*despre cer*) Care este acoperit cu nori, întunecat, posomorît. *Un cer tulbure și fără soare sta încremenit deasupra cîmpiilor... pustii* (VLAH.). ◆ (*despre vreme*) Cu cerul înnorat; ploios, cețos. *Vremea e turbure, curînd o să tune* (C. NEGR.). ◆ Prin care nu trece lumina; opac. *Negură turbure învăluia corabia* (DOS.). ◆ Care este lipsit de lumină; întunecat. *Se ducea în turburea împărăție a umbrelor* (EMIN.). ◆ Fig. (*mai ales despre lumină*) Care este difuz, neclar; vag. *Făclia arunca o lumină turbure* (EMIN.). *În odaie stăpînea... un întuneric tulbure, cenușiu* (REBR.). ◇ (*despre culori*) *Născură... flori... c-o coloare stînsă și turbure* (EMIN.). ◇ Fig. *Din confruntări a ieșit la iveală un fapt care a aruncat o lumină turbure asupra acestora* (PAS). ◆ Fig. Care este greu de înțeles sau de urmărit; confuz, încurcat. *Nu primeam decît veștitulburi despre năvăliri* (SADOV.). ◆ (*mai ales despre afaceri*) Care este suspect, dubios. ◆ (*reg.; despre ouă*) Clocit. **2** (*despre ochi, privire*) Care este lipsit de claritate; împăienjenit. *Avea ochii turburi și stinși* (VIN.). ◇ (*adv.*) *Tudor privi tulbure la bătrîn* (SADOV.). **3** Fig. (*despre stări psihice*) Care este neliniștit, zbuciumat. *Caragiale zugrăvește... o stare tulbure și dureroasă* (GHER.). ◆ (*despre manifestări ale oamenilor*) Care exprimă tulburare. *Începu să rîdă, un rîs turbure, înfiorat de emoție* (DEM.). ◆ (*despre sentimente sau despre minte, gînduri etc.*) Care este nedefinit, neclar, confuz. *Un sentiment tulbure îl stăpînea* (E. BAR.). *Avea mintea încă tulbure după vestea primită.* ◆ (*despre judecăți, rațiuni etc.*) Care este lipsit de luciditate. *Înțelegerea lui... deveni tulbure* (SAHIA). ◆ Care este ametit de băutură. *Am băut mult, sînt cam tulbure la cap.* **4** Fig. (*despre situații sociale, politice etc.*) Care este nesigur, incert; care este agitat, frămîntat. • pl. *-i.* și *túrbure, túrbur adj.* /lat. ****turbulus*** = ***turbĭdus***, ***-a***, ***-um***; cf. lat. *turbŭlentus, -a, -um.*

tulbureá *s.f.* v. turburea.

tulbureálă *s.f.* **1** Faptul de a fi tulbure; starea, însușirea a ceea ce este tulbure; tulburime, (*înv.*) tulburăciune. *Un munte... să pierdea cu creștetul în tulbureala norilor* (MERA). ◆ Concr. Lichid tulbure; partea tulbure, impură a unui lichid. *Cu această turbureală să se ude sau să se spele petele* (PISC.). ◆ (*înv.*) Învolburare. *Rădicîndu-să turbureala mării dintr-adîncul fundurilor* (DOS.). ◆ (*reg.*) Vreme urîtă, închisă. **2** Fig. (*înv.*) Neliniște sufletească, îngrijorare, frămîntare. *Mi-i sufletul în groază și-n grea turbureală* (DOS.). ◆ Mînie, furie. **3** Fig. (*înv.*) Dezordine; răzvrătire, răscoală. *Tulbureala ce să face în svînta biserică* (DOS.). • pl. *-eli.* și *turbureálă s.f.* /***tulbure*** + *-eală.*

tulburél, -eă *adj., s.n.* **1** *adj.* Dim. al lui *tulbure.* **2** *s.n., adj.* (Vin nou) care nu s-a limpezit încă. • pl. *-ei, -ele.* și *turburél, -eá adj., s.n.* /***tulbure*** + *-el, -ea.*

tulburíme *s.f* Tulbureală. *În felul tulburimilor... apei* (ARGH.). • pl. *-i.* /***tulbure*** + *-ime.*

tulburíu, -íe *adj.* Tulbure; întunecat. *Sus, cerul turburiu* (BASS.). • pl. *-ii.* și *turburíu, -íe adj.* /***tulbure*** + *-iu.*

tulburós, -oásă *adj.* (*pop.*) **1** (*despre ape*) Care este tulbure. ◆ (*despre vreme*) Care este întunecat, ceţos, mohorît. **2** (*despre oameni*) Care se supără uşor. • pl. *-oşi, -oase.* şi *turburós, -oásă adj.* /***tulbure*** + *-os.*

tulceán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populaţia de bază a municipiului ori a judeţului Tulcea sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii municipiului sau ai judeţului Tulcea. **2** *adj.* Care aparţine municipiului ori judeţului Tulcea sau tulcenilor, care se referă la municipiul ori la judeţul Tulcea sau la tulceni; originar din municipiul sau din judeţul Tulcea. • pl. *-eni, -ene.* /nm. pr. (municipiu în E României) ***Tulcea*** + *-ean.*

tulceáncă *s.f.* Femeie care face parte din populaţia de bază a municipiului ori a judeţului Tulcea sau este originară de acolo. • pl. *-ence.* /***tulcean*** + *-că.*

tulcér *s.m.* v. tolcer.

tulchín *s.m.* v. tulichină.

tulchioáră *s.f.* (*bot.; reg.*) **1** Tulichină (*Daphne mezereum*). **2** Lemn-cîinesc (*Ligustrum vulgare*). • pl. *-oare.* /***tulichină*** + *-ioară.*

tulcínă *s.f.* v. tulichină.

tuldoáie *s.f.* (*reg.*) Bucată de lemn care se adaugă la o bîrnă pentru a o prelungi. • /cf. *tuldău.*

tulduzá *vb. I. tr.* (*reg.; compl. indică obiecte*) A aduna. • prez.ind. *-esc.* /<magh. ***toldoz.***

tuleán *s.m.* **1** (*pop.*) Tulpina porumbului; strujan. ◆ Partea lemnoasă a tulpinei fără frunze şi ştiuleţi. ◆ (*reg.*) Parte din tulpina porumbului care rămîne în pămînt după ce planta a fost tăiată de pe cîmp; cotor. ◆ (*reg.; la pl.; în forma „tulheni”*) Tulpini de porumb rămase în ieslea vitelor. **2** (*reg.*) Ştiulete de porumb. ◆ Ştiulete de porumb desfăcut de boabe. **3** (*reg.; în forma „tulan”*) Tuleu. • pl. *-eni.* şi (*reg.*) *tulán, tulheán s.m.* /cf. *tuleu.*

tuleánă *s.f.* (*reg.*) Loc de pe care s-a cules porumbul. • /de la ***tulean.***

tuleárcă *s.f.* (*reg.*) **1** Căciulă mare şi veche. **2** (*în forma „tiulearcă”*) Un fel de chipiu, de diferite forme, pe care îl poartă flăcăii cînd merg la urat de Anul Nou. • pl. *-erce.* şi *tiuleárcă s.f.* /etimol. nec.

tuléi *s.m.* v. tuleu.

tuleíşte *s.f.* (*reg.*) **1** Loc cultivat cu porumb; porumbişte. **2** Loc pe care a fost cultivat porumb şi pe care au rămas, după recoltare, tuleii plantelor. • pl. *-i.* /***tuleu*** + *-işte.*

tuléu *s.m., s.n.* **I** *s.m.* **1** Tulpina porumbului; cocean. ◆ Partea rămasă din tulpină (a unor plante) după recoltare. ◆ Partea lemnoasă a tulpinei, fără frunze şi ştiuleţi. ◆ Tulpină, mai ales a unor plante ierboase. ◆ Puzderie de cînepă. ◆ (*reg.*) Trunchi de arbore. **2** Parte din tulpina cerealelor, în special a porumbului, care rămîne în pămînt după ce planta se taie de pe cîmp; cotor. ◆ (*reg.*) Rădăcină de hrean. **3** (*reg.*) Ştiulete. ◆ (*reg.*) Partea lemnoasă a fructului de porumb pe care sînt aşezate boabele; ştiulete (curăţat de boabe), cocean. ◆ Analog. (*reg.*) Con de brad. ◆ (*reg.*) Floare de papură. **4** *Tuleu gras* = soi românesc de prune cu creştere viguroasă şi fruct mare, ovoid-alungit, de culoare vînăt-închis. ◆ (*reg.*) *Prună de tuleu* = varietate de prune mari, rotunde şi turtite la capete. **II** *s.n.* Analog. Nume dat părţilor unor obiecte asemănătoare, ca formă, cu tuleul: **1** (*reg.*) Dîrja îmblăciului. **2** (*reg.*) Partea de fier a sfredelului dintre mănunchi şi floare. **3** (*reg.*) Partea cea mai lungă a scoabei. **4** (*reg.*) Partea de deasupra a jugului. **5** (*reg.*) Fluierul piciorului. **6** (*reg.*) *Tuleul cozii* = parte de la rădăcina cozii la animale. **III** *s.n.* **1** Cotor al penelor încă nedezvoltate care acoperă corpul păsărilor. *Curcanul fu curăţit de pene şi tuleie* (PER.). **2** Fir de păr abia apărut în mustaţa sau în barba tinerilor. ◆ Ext. Fir de păr mai gros decît celelalte. *În jurul buzelor îi mijeau tuleie răsucite* (CHIRIŢ.). ◇ Expr. *A(-i) mîji* (cuiva) *tuleiele* v. mîji. ◆ Fire rare de păr care se observă uneori pe faţa femeilor. • pl. *m. -i, n. -ie,* (*reg.*) *-auă.* şi (*pop.*) *tuléi,* (*reg.*) *tulău, tiuléu, tiuléi s.m.* /cf. srb. *tulaj,* ucr. *мупшй.*

tulheán *s.m.* v. tulean.

tulí[1] *vb. IV.* **1** *tr.* Expr. (*fam.*) *A o tuli* (*la* sau *de fugă, la sănătoasa, la deal, mîncînd pămîntul etc.*) = a fugi (repede şi pe furiş), a o şterge. *Tule-o* (sau *tulea*), *băiete!* = pleacă imediat (şi repede)! fugi! şterge-o! întinde-o! *A o tuli pe-aici încolo* v. aici. **2** *refl.* (*înv., reg.*) A se ascunde, a se adăposti. *Se tuliaşte David la dînşii* (DOS.). ◆ (*tr.; compl. indică obiecte*) A lua pe neobservate, a dosi, a fura. **3** *intr.* (*reg.; mai ales despre turme de oi*) A porni, a coborî. • prez.ind. *-esc;* imper. *tule, tulea!* şi (*reg.*) *tiulí, tufli vb. IV.* /<sl. veche тоулити; cf. bg. *муля,* srb. *tuliti.*

tulí[2] *vb. IV. tr.* (*reg.; compl. indică mai ales cuptoare*) A căptuşi cu tule. • prez.ind. *-esc.* /***tulă*** + *-i.*

tuliác *s.m.* v. tureatcă.

tulichín *s.m.* v. tulichină.

tulichínă *s.f.* (*bot.*) **1** (şi *tulichina lupului*) Arbust înalt pînă la 1, 5 m, veninos, cu frunzele lanceolate, cu florile albe sau trandafirii, plăcut mirositoare, cu fructele roşii de forma boabelor de mazăre, care creşte în regiunile de munte (*Daphne mezereum*); (*reg.*) tulchioară. **2** (*reg.*) Tămîiţă (*Daphne cneorum*). **3** (*reg.; şi tulichină galbenă*) Iederă-albă (*Daphne blagayana*). **4** (*reg.*) Pochivnic (*Asarum europaeum*). **5** (*reg.*) Smirdar (*Rhododendron kotschyi*). • pl. *-e.* şi (*reg.*) *tulchín, tulichín, tuluchín s.m., tuluchínă, tulpínă, tulcínă s.f.* /etimol. nec.

tulihán *s.m.* (*reg.*) Bucată din tulpina cerealelor, în special a porumbului, care rămîne în pămînt după ce planta se taie de pe cîmp; tuleu. • pl. *-i.* /de la ***tuleu.***

tulihău *s.m.* (*reg.*) **1** Tulpina porumbului fără frunze. **2** (*la pl.*) Vreji de cartofi. • pl. *-ăi.* /de la ***tuleu.***

tulihói *s.m.* (*reg.*) Ştiulete. • pl. *-i.* /de la ***tuleu.***

tulimeán *s.m.* (*în trecut*) Ostaş în armata turcească. • pl. *-eni.* şi *tulumeán s.m.* /cf. tc. *tülümen* „om necioplit”.

tulipán[1] *s.m.* (*bot.; reg.*) **1** Nume dat mai multor specii de lalele (*Tulipa biebersteiniana, gesneriana, oculus-solis, praecos*). **2** Coprină (*Narcissus poëticus*). **3** (şi *tulipan-de-iarbă, tulipan-de-grădină*) Stînjenel (*Iris germanica*). **4** (şi *tulipan galben*) Crin galben (*Hemerocallis fulva*). **5** (*în forma „tulupan”*) Bujor (*Paeonia*). • pl. *-i.* şi *tulipánă s.f., tulupán, tulpán s.m.* /<magh. ***tulipán,*** germ. ***Tulipant(e).***

tulipán[2] *s.n.* v. tulpan[1].

tulipánă *s.f.* v. tulipan[1].

tulípă *s.f.* **1** (*bot.*) Plantă erbacee bulboasă, cu florile în formă de cupă, colorate în alb, galben, roşu, violet etc. (*Tulipa*); lalea. ◇ *Tulipă-de-pădure* = lalea-de-pădure (*Tulipa sylvestris*). ◇ Fig. *Urechea mea - tulipă inedită* (CĂL.). **2** (*înv.*) Sticlă de lampă. • pl. *-e.* /<fr. ***tulipe,*** lat. şt. ***tulipa.***

tulipiér *s.m.* (*bot.*) Arbore originar din America, cu florile asemănătoare celor de tulipă, cultivat în parcuri şi în grădini (*Liriodendron tulipifera*). • sil. *-pi-er.* pl. *-i.* /<fr. ***tulipier.***

tulíre *s.f.* Acţiunea de *a* (*se*) *tuli* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***tuli***[1].

tulít, -ă *adj.* (*reg.; despre grîne*) Care este culcat la pămînt. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***tuli***[1].

tulitúră *s.f.* (*reg.*) **1** Coborîre a turmelor de oi de la munte la şes. **2** Povîrniş, coborîş. • pl. *-i.* /***tuli***[1] + *-tură.*

túliu *s.n.* (*chim.*) Element chimic, metal alb-argintiu din familia lantanidelor, descoperit de chimistul suedez P.T.Cleve în 1879 (*Tm*). • şi (*înv.*) *túlium s.n.* /<fr. ***thulium***; cf. nm. pr. lat. *Thule,* ţinut în N extrem al Europei.

túlium *s.n.* v. tuliu.

tulmén *s.m.* (*ind. petrol.*) Muncitor petrolist specializat în primirea şi distribuirea de materiale la rampa de scule. • pl. *-i.* /<engl. ***tool men.***

túlnec *s.n.* v. tulnic.

túlnic[1] *adj.* (*reg.; despre oameni*) Care este nebun, smintit. ◆ Care este zăpăcit, năuc. ◆ Care este beat. • pl. *-ci, -ce.* /cf. *tul*[2].

túlnic[2] *s.n.* (*muz.*) Instrument muzical popular de suflat, confecţionat din lemn sau din coajă de tei, lung de circa 2 m, de formă tronconică, asemănător cu buciumul, folosit în Munţii Apuseni. *Veneau păcurarii cu tulnice-n mîini* (COŞB.). ◆ Gener. Bucium. • pl. *-ce,* (*reg.*) *m. -ci.* şi (*reg.*) *túlnec s.n.* /etimol. nec.

túlnic[3] *s.n.* (*reg.*) Vreme neguroasă. • pl. *-ce.* /etimol. nec.

tulnicá *vb. I. intr.* A suna din tulnic. • prez.ind. *túlnic.* şi *tulnicí vb. IV.* /***tulnic***[2] + *-a.*

tulnicáre *s.f.* Acţiunea de *a tulnica* şi rezultatul ei. • şi *tulnicíre s.f.* /v. ***tulnica.***

tulnicáş *s.m.* Persoană care sună din tulnic; tulnicer. ◆ Gener. Buciumaş. • pl. *-i.* /***tulnic***[2] + *-aş.*

tulnicăreásă *s.f.* Femeie care sună din tulnic. • pl. *-ese.* /***tulnic***[2] + *-ăreasă.*

tulniceálă *s.f.* (*reg.*) Zăpăceală. • pl. *-eli.* /***tulnici***[1] + *-eală.*

tulnicér *s.m.* Tulnicaş. • pl. *-i.* /***tulnici***[2] + *-ar.*

tulnicí[1] *vb. IV. refl.* (*reg.*) A se zăpăci, a se buimăci. • prez.ind. *-esc.* /***tulnic***[1] + *-i.*

tulnicí[2] *vb. IV.* v. tulnica.

tulnicíre *s.f.* v. tulnicare.

tulnicít, -ă *adj.* (*reg.; despre oameni*) Care se zăpăceşte, se tulniceşte. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***tulnici***[1].

tulpán[1] *s.n.* **1** (*ţes.*) Pînză de bumbac, de lînă sau de mătase, foarte subţire şi străvezie; muselină. *Legată cu un turban de tulpan* (E. BAR.). **2** Basma (în trei colţuri) făcută de obicei din tulpan, cu care femeile (de la ţară) îşi acoperă capul. *Legată la cap cu un tulpan alb* (CAR.). ◇ Fig. *Cu tulpan albastru iese la fereastră-ntîia stea* (LESN.). • pl. *-e,* (*pop.*) *-uri.* şi (*înv.*) *tulipán,* (*reg.*) *trupán, trupái s.n.* /<ngr. τουλπάνι.

tulpán[2] *s.n.* v. tulipan[1].

tulpăiór *s.n.* Tulpănaş. • pl. *-oare.* /***tulpan***[1] + *-ior.*

tulpănáş *s.n.* Dim. al lui *tulpan*; tulpăior, tulpănel. • pl. *-e.* /***tulpan***[1] + *-aş.*

tulpănél *s.n.* Tulpănaş. • pl. *-e.* /***tulpan***[1] + *-el.*

tulpén *s.m.* v. tulipan[1].

tulpiná *vb. I. refl.* (*despre ramurile copacilor*) A se transforma în tulpină. • prez.ind. pers. 3 *-ează.* /***tulpină*** + *-a.*

tulpinál, -ă *adj.* Care aparţine tulpinii, care se referă la tulpină. • pl. *-i, -e.* /de la ***tulpină.***

tulpinár *s.n.* v. trupinar.

tulpínă[1] *s.f.* **1** (*bot.*) Parte a unui arbore cuprinsă între rădăcină şi coroană, care are rolul de a susţine ramurile, frunzele, florile şi fructele şi de a conduce seva brută de la rădăcină spre frunze şi seva elaborată de la frunze spre celelalte organe; trunchi. *Rămase... rezimată cu spatele de tulpina unui nuc* (VLAH.). ◆ Parte a unor plante erbacee din care pornesc ramurile şi frunzele. *Era o tulpină ierboasă, plină de boboci galbeni* (GAL.). ◇ Analog. (*reg.*) *Trupina cozii* = rădăcina cozii. *Tulpina cornului* = partea mai groasă, de la baza cornului unui animal. ◇ Fig. *Nu bănuia voinţa neînduplecată care îi străbate, ca o tulpină de foc, făptura mîndră* (VIN.). ◆ (*reg.; în forma „trupină”*) Butuc de vie. ◆ (*reg.;* şi *tulpină sălbatică*) Portaltoi. ◆ Fig. Trup omenesc. *V-am văzut femei întregi, cu tulpina subţire şi sprînceana dreaptă* (ARGH.). ◆ (*înv.*) Corp de moşie. **2** (*microbiol.*) Cultură pură de microbi. **3** Fig. Origine a unui popor, a unei familii, a unei persoane etc.; viţă, neam, spiţă. *Toate popoarele ieşite din tulpina romană* (HASD.). ◆ Limbă care stă la baza unei familii de limbi. **4** (*lingv.; înv.*) Temă a unui cuvînt. **5** (*înv., pop.*) Parte a trunchiului unui copac rămasă (în pămînt) după tăiere. ◆ (*reg.*) Butucul rotarului. **6** (*pop.*) Partea de la mijloc a unui stog, a unei căpiţe de fîn etc. dintre podină şi vîrf. **7** (*reg.*) Scorbură. • pl. *-i,* (*înv.*) *-e.* şi (*înv., pop.*) *tropínă, trupínă, truplínă,* (*reg.*) *turpínă s.f.* /<sl. veche троупинна; cf. bg. *трупина,* srb. *turpina.*

tulpínă[2] *s.f.* v. tulichină.

tulpiníş *s.n.* Firele care alcătuiesc tulpina unor plante erbacee. *Floarea... trăieşte fără să ştie... că secera de sticlă a lunii a trecut prin tulpinişul ei* (ARGH.). • pl. *-uri.* /***tulpină*** + *-iş.*

tulpiníţă *s.f.* Dim. al lui *tulpină*; tulpioară. • pl. *-e.* /***tulpină*** + *-iţă.*

tulpioáră *s.f.* Tulpiniţă. • pl. *-oare.* /***tulpină*** + *-ioară.*

tult *s.m.* **1** Veche monedă turcească şi austriacă de argint care a circulat şi în Ţările Române. ◇ Expr. *Un ort, un zlot, un tult şi o oală cu unt* = a plăti un preţ cam mare, cam pipărat. **2** (*econ.; în trecut*) Vamă constînd în a treia parte din valoarea mărfii plătită la trecerea hotarului, a unui curs de apă etc. • pl. *-ţi.* /<tc. ***tult.***

tulubáţ *s.m.* (*reg.*) **1** Trunchi de copac (curăţat de coajă). ◆ Fig. Om gras. ◆ (*adj.; despre cap*) Care este rotund. **2** Corpul unui animal (mai ales al oii) jupuit de piele. **3** Partea moale a corpului albinei. • pl. *-eţi.* /<ucr. ***тулубець.***

tulúc *s.m.* (*reg.*) **1** Viţel între un an şi trei ani; juncan (*reg.*) tulucan, tulucaş. ◆ Ext. Persoană sau animal foarte gras. ◆ Fig. Om cumsecade. **2** Pui de lup. **3** (*iht.*) Zglăvoacă (*Cottus gobio*). • pl. *-ci.* /<magh. ***tulok.***

tulucán *s.m.* (*reg.*) Tuluc. • pl. *-i.* /***tuluc*** + *-an.*

tulucáş *s.m.* (*reg.*) Tuluc. • pl. *-i.* /***tuluc*** + *-aş.*

tuluchín *s.m.* v. tulichină.

tuluchímă *s.f.* v. tulichină.

tulúg *s.m.* (*reg.*) **1** (*mai ales la pl.*) Tuleu de porumb folosit ca hrană pentru vite. ◆ Parte din tulpina porumbului care rămîne în pămînt după ce planta a fost tăiată de pe cîmp. ◆ Resturi de fîn. **2** (*în forma „tuluj"*) Ştiulete de porumb curăţat de boabe. • pl. *-gi.* şi *tulúj s.m.* /<srb. ***tuluz***.

tulúj *s.m.* v. tulug.

tulujár *s.m.* (*reg.*) Claie de tulugi. • pl. *-i.* /***tuluj*** + *-ar*.

tulujíşte *s.f.* (*reg.*) Loc cultivat cu porumb. ◆ Loc de pe care s-au tăiat tuleii de porumb. • pl. *-şti.* /***tuluj*** + *-işte*.

tululúít, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care este ameţit de nesomn. • pl. *-ţi, -te.* /etimol. nec.

tulúm *s.n.* **1** (*înv.*) Burduf în care se păstrează sau se transportă untdelemnul. **2** (*înv.*) Sul de blănuri sau de piei, cuprinzînd 20-40 de bucăţi. **3** (*reg.*) A treia parte dintr-un pogon de vie. • pl. *-uri.* /<tc. ***tulum***.

tulumbagíu *s.m.* **1** (*înv.*) Pompier. *Tulumbagii... vegheau la stinsul focurilor* (E. BAR.). **2** Fabricant de tulumbe şi stropitori. • pl. *-gii.* /<tc. ***tulumbacı***.

tulumbár *s.m.* (*înv.*) Pompier. • pl. *-i.* /***tulumbă*** + *-ar*.

tulumbáş *s.m.* (*reg.*) Pompier specializat în mînuirea tulumbei. • pl. *-i.* /***tulumbă*** + *-aş*.

tulúmbă *s.f.* **1** (*înv., pop.*) Furtun. ◆ Pompă (de incendiu) care funcţionează cu un furtun. ◇ *Tulumbă de casă* = pompă manuală, folosită pe lîngă casă pentru lucrări uşoare. ◇ Compar. *Din pieptul calului ţîşnea ca dintr-o tulumbă un şiroi de sînge* (SANDU-A.). **2** (*reg.*) Ceată, grămadă de oameni. ◇ Loc.adv. *Tulumbe-tulumbe* = *a*) pîlcuri-pîlcuri; *b*) neîntrerupt, compact. • pl. *-e.* /<tc. ***tulumba***.

tulumbíţă *s.f.* **1** (*înv.*) Irigator. **2** (*reg.*) Stropitoare. • pl. *-e.* /***tulumbă*** + *-iţă*.

tulumbuí *vb. IV. tr.* (*compl. indică apă*) A împroşca, a arunca cu tulumba. • prez.ind. *-iesc.* /***tulumbă*** + *-ui*.

tulumbuíre *s.f.* Acţiunea de *a tulumbui* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***tulumbui***.

tulumbúm *interj.* (*reg.*) Cuvînt care imită sunetul clopotului. • /onomat.

tulumeán *s.m.* v. tulimean.

tulupán *s.m.* v. tulipán[1].

túluvai *interj.* v. tulai[1].

túlvai *interj.* v. tulai[1].

tulvurár *s.m.* (*reg.; deprec.*) Nume dat locuitorilor de la cîmpie care poartă tulvuri; (*reg.*) tulvurea. • pl. *-i.* /***tulvuri*** + *-ar*.

tulvúrea *s.m. art.* (*reg.*) **1** Tulvurar. **2** Tulvurică. • /***tulvuri*** + *-ea*.

tulvúri *s.m. pl.* (*reg.*) Pantaloni de dimie neagră, largi, caracteristici locuitorilor din Cîmpia Dunării. • /etimol. nec.

tulvurícă *s.m.* (*reg.; deprec.*) Nume dat copiilor îmbrăcaţi cu pantaloni scurţi; (*reg.*) tulvurea. • /***tulvuri*** + *-ică*.

tumán *s.n.* (*reg.*) Ceaţă, negură. • pl. *-uri.* /<rus. ***туман***, ucr. ***туман***.

tumámi *vb. IV. tr., refl.* (*reg.*) A(-şi) pierde mintea, a (se) zăpăci. ◆ (*tr.; compl. indică oameni*) A prosti. • prez.ind. *-esc.* /<ucr. ***туманити***.

tumbác *s.n.* v. tombac.

túmbă *s.f.* Săritură peste cap cu rotire a corpului în aer. *Îmi vine să rîd de orice..., să fac tumbe* (H. LOV.). ◇ Expr. *A se da* (*de-a*) *tumba* = a se rostogoli dîndu-se peste cap. *A-l da* (pe cineva) *tumba* (sau *tumba peste cap*) = a-l face (pe cineva) să se rostogolească, dîndu-se peste cap. ◇ Fig. *În hohot pufneşte motorul, În tumbele repezi de roţi* (PER.). ◆ (*la pl.*) Giumbuşlucuri, ghiduşii. • pl. *-e.* /<ngr. ***τούμπα***.

tumbărău *s.n.* v. tomberon.

tumbéchi *s.n.* v. tumbelechi.

tumbeléchi *s.n.* (*muz.; în trecut*) Tobă mică de aramă, de formă semisferică, care făcea parte din instrumentele fanfarei turceşti. • pl. *-uri.* şi *tumbelélhi, tumbéchi s.n.* /<tc. ***dümbelek***.

tumbelehél *s.n.*(*înv.*) Dim. al lui *tumbelechi*. • pl. *-uri.* /***tumbelehi*** + *-el*.

tumbelélhi *s.n.* v. tumbelechi.

tumefácţie *s.f.* (*med.*) Umflătură care apare într-o parte a corpului ca urmare a unei infecţii, a unei tulburări circulatorii etc.; tumescenţă. ◇ Fig. *Cînd apare... conştiinţa puterii, se iveşte şi tumefacţia eului* (CĂL.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi (*înv.*) *tumefacţiúne s.f.* /<fr. ***tuméfaction***.

tumefacţiúne *s.f.* v. tumefacţie.

tumefiá *vb. I. refl.* (*med.; despre ţesuturi sau*, ext., *despre părţi ale corpului*) A-şi mări volumul din cauza unei tumefacţii; a se umfla. • prez.ind. pers. 3 *-iază*. /<fr. ***tuméfier***.

tumefiát, -ă *adj.* (*med.; despre ţesuturi sau*, ext., *despre părţi ale corpului*) Care prezintă o tumefacţie; umflat. *Părintele... se ciupi de nasul tumefiat* (CĂL.). • pl. *-ţi, -te.* /v. ***tumefia***.

tumefiére *s.f.* Faptul de *a se tumefia*. • pl. *-i.* /v. ***tumefia***.

tumenól *s.m.* (*chim., farm.*) Compus sulfonat obţinut prin distilarea şisturilor bituminoase, folosit ca ihtiol contra dermatozelor pruriginoase, ca antiinflamator, antiseptic etc. • /<fr. ***tumenol***; den. com.

tumentós, -oásă *adj.* (*biol.*) Care este acoperit cu peri scurţi şi moi; pîslos. • pl. *-oşi, -oase.* /<fr. ***tumenteux***.

tumescént, -á *adj.* (*med.; despre ţesuturi*) Care se umflă, se tumefiază. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***tumescent***; cf. lat. *tumescens, -ntis*.

tumescénţă *s.f.* (*med.*) Tumefacţie. • pl. *-e.* /<fr. ***tumescence***.

tumíd, -ă *adj.* (*despre ţesuturi sau*, ext., *despre părţi ale corpului*) Care este tumefiat, umflat. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***tumide***, lat. ***tumĭdus, -a, -um***.

tumoáre *s.f.* (*med.*) Masă de ţesut nou format, avînd un caracter neinflamator, care se dezvoltă într-un organism prin înmulţirea exagerată, patologică a unor celule. ◇ *Tumoră benignă* = tumoare caracterizată printr-o dezvoltare bine precizată, prin creştere lentă, prin absenţa tendinţei de invadare şi prin nerecidivare după extirpare. *Tumoră malignă* = neoplasm. *Tumoare albă* = osteoartrită tuberculoasă. *Tumoare viloasă* v. vilos. • pl. *-ori.* şi *tumóră s.f.* /<fr. ***tumeur***, lat. ***tŭmor, -oris***.

tumor- Elem. de compunere „tumoare; umflătură". • şi *tumori-*. /<fr. ***tumor(i)***-; cf. lat. *tŭmor, -oris* <*tumēre* „a fi umflat".

tumorál, -á *adj.* (*med.*) Care ţine de tumoare, care se referă la tumoare. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***tumoral***.

tumóră *s.f.* v. tumoare.

tumorectomíe *s.f.* (*chir.*) Extirpare totală a unei tumori. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***tumor-*** + *-ectomie*.

tumorétă *s.f.* (*med.*) Tumoare de mică întindere. • pl. *-e.* /<fr. ***tumorette***.

tumori- v. tumor-.

tumoricíd, -ă *adj.* (*med.; despre medicamente, substanţe, tratamente etc.*) Care este capabil să distrugă tumorile. • pl. *-izi, -ide.* /***tumori-*** + *-cid*, după *insecticid*.

tumorifórm, -ă *adj.* (*med.*) Care este în formă de tumoare. • pl. *-i, -e.* /***tumori-*** + ***formă***.

tumorigén, -ă *adj.* (*med.*) Care produce tumori. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***tumorigène***.

tumorigenéză *s.f.* (*med.*) Proces de apariţie şi de dezvoltare a tumorilor; etiologie a tumorilor. • /<fr. ***tumorigenèse***.

túmul *s.m.* (*în antic.*) Movilă artificială (din pămînt sau din piatră), conică sau piramidală, pe care unele popoare o înălţau deasupra mormintelor destinate membrilor marcanţi ai unei comunităţi; gorgan. • pl. *-i.* şi *túmulus*, (*înv.*) *tumúlt s.m.* /<fr. ***tumulus***, lat. ***tumŭlus, -i***.

tumulár, -ă *adj.* Care aparţine unui tumul, care se referă la un tumul; în formă de tumul. ◆ Ext. De mormînt, funerar. *Pe groapă n-au să-mi toarne pietroiul tumular* (MACED.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***tumulaire***.

tumúlt[1] *s.n.* **1** Zgomot puternic, confuz, produs de o mulţime (de oameni, de maşini etc.); larmă, gălăgie, zarvă, vacarm. *Trăsura se depărta încet de tumultul pieţei* (VIN.). **2** Învolburare, curs repede, tălăzuire a unor ape. *Undele... răspund zgomotoase în tumulturi gigantice de talaze* (ARGH.). **3** Fig. Agitaţie, tulburare, zbucium sufletesc. *Simt din nou tumultul vieţii* (MACED.). **4** (*înv.*) Răzvrătire, răscoală. • pl. *-uri.* /<fr. ***tumulte***, lat. ***tumultus, -us*** „răscoală".

tumúlt[2] *s.m.* v. tumul.

tumultós, -oásă *adj.* v. tumultuos.

tumultuós, -oásă *adj.* **1** Care este plin de tumult, de agitaţie; zgomotos, gălăgios. *Trenul ne purta spre tumultoasa capitală* (CE. PETR.). ◆ Care este impetuos, năvalnic. *Dansează într-un ritm tumultuos. Are un temperament tumultuos.* ◆ Fig. Care este însufleţit, entuziasmat, înflăcărat; intens. *Îi place atmosfera tumultuoasă a discotecilor.* ◇ (*adv.*) *Altul fredona tumultuos, călare pe bancă* (CĂL.). **2** (*despre ape*) Care este învolburat, clocotitor. *Fluvii mari cu tumultuoase şi spumegate valuri* (ANG.). ◇ (*adv.*) *Rîul curge tumultuos.* ◆ (*despre vînt*) Care este vijelios, năvalnic. ◆ Fig. Care este agitat, zbuciumat sufleteşte. *A avut o viaţă tumultuoasă.* **3** Care este în cantitate mare; abundent, îmbelşugat, bogat. *Tumultuoasa înflorire a barocului era în toi* (CAR.). • sil. *-tu-os.* pl. *-uoşi, -uoase.* şi *tumultós, -oásă adj.* /<fr. ***tumultueux***; cf. lat. ***tumultuōsus, -a, -um***.

tumultuoso [tumultu'ozo] *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăţi muzicale*) Tumultuos, furtunos, zgomotos. • /<it. ***tumultuoso***.

túmulus *s.n.* v. tumul.

tumurlác *s.m.* v. tumurug.

tumurlúc *s.m.* v. tumurug.

tumurúg *s.m.* **1** (*înv., pop.*) Bucată de lemn lungă, groasă, de formă cilindrică (întrebuinţată în construcţii). ◆ (*reg.*) *La tumurluc* = numele unui joc de copii. **2** (*înv.*) Butuc în care se prindeau picioarele deţinuţilor. ◆ Ext. Temniţă, închisoare. • pl. *-gi.* şi (*reg.*) *trumurúg, tumurlúc, tumurlác s.m.* /<tc. ***tomruk***.

tun[1] *s.n.* **1** (*milit.*) Armă de artilerie care aruncă proiectilele la distanţă mare; ext. nume dat tuturor armelor de artilerie. *Patru tunuri trag în faţa noastră* (CA. PETR.). ◇ Zic. *La urechile surdului poţi da şi cu tunul*, se spune cînd cineva nu înţelege ceva, oricît îi explici. ◇ *Tun director* v. director. *Carne de tun* v. carne. ◇ Expr. *A scăpa ca din* (*gură de*) *tun* sau *ca din gura tunului*, se spune cînd cineva reuşeşte să fugă, scăpînd de o situaţie neplăcută. (*Poţi*) *să dai* (sau *să tragi*) *cu tunul*, se spune *a*) despre cineva care doarme adînc şi nu se trezeşte uşor; *b*) despre un loc unde nu se află nici o fiinţă vie. *A pune gîndurile pe tun* = a pune gînd rău cuiva. *Nu e bun de-un tun* = nu e bun de nimic. *A se afla* (sau *a trimite pe cineva*) *în gura tunului* v. gură. ◇ (*ca termen de compar. sau adv.; ca determ. al unui adj. îi dă acestuia val. de super. abs.; pe lîngă un vb., îi intensifică acţiunea*) *Tai lemnul... şi e sănătos ca tunul* (ALECS.). *Sînt sănătos tun* (CĂL.). ◇ Expr. *Beat tun* sau *tun de beat* = foarte beat. *A face* (pe cineva) *tun* = a îmbăta (pe cineva) foarte tare. *A dormi tun* v. dormi. *A* (*se*) *îmbăta tun* v. îmbăta. ◆ (*înv.; la pl.*) Lovituri de tun. ◇ Expr. *A da un tun* = a obţine un succes important (şi neaşteptat), a da lovitura. ◆ (*fam.; mai ales la pl.; constr. cu vb. „a da", „a trage"*) Gaze care se elimină cu zgomot prin orificiul anal; pîrţuri. **2** (*electron.*) *Tun electronic* = parte a unor tuburi electronice, formată dintr-un catod, un sistem de concentrare a electronilor într-un fascicul filiform, un sistem de accelerare a acestora şi un sistem de focalizare şi de deflexiune a fasciculului. **3** (*înv., pop.*) Tunet. *Tunuri şi fulgere mari să făcură* (VARL.). ◇ Expr. (*reg.*) *Din tun după senin* = din nimic. *A* (*nu*) *face* (*nici*) *un tun pe senin*, se spune despre cineva care se laudă degeaba. **4** (*reg.*) *De-a tunul* = numele unui joc de copii. *Bătălie cu tunuri* = numele unui joc la care participă şase persoane şi care se joacă pe un desen cu pătrate făcut pe hîrtie. • pl. *-uri.* /de la ***tuna***, prin derivare regresivă; cf. lat. *tŏnus, -*.

tun[2] *s.n.* v. turn.

tună *vb. I.* **1** *intr. impers.* A se produce un tunet; a se auzi tunetul. *Curînd o să tune* (C. NEGR.). ◇ Expr. *A tunat şi i-a* (sau *ne-a, v-a*) *adunat*, se spune *a*) despre oameni care se întovărăşesc fiindcă au aceleaşi defecte; *b*) (*deprec.*) despre oameni strînşi la un loc, dar care nu au nimic în comun sau care sînt de proastă condiţie. *Unde dai şi unde tună*, se spune despre cineva care gîndeşte într-un fel şi vorbeşte altfel. *Unde tună şi unde fulgeră* = unde dai şi unde crapă. *A tuna şi a fulgera* = (*despre oameni*) a face scandal; a trînti şi a bufni. ◆ (*înv., pop.; despre cer, nori, divinităţi etc.*) A face să se producă tunetul. *Împăratul olimpic... tună-n văzduh* (MURNU). **2** *tr. impers.* (*reg.; în imprec.*) A lovi pe cineva cu trăsnetul; a trăsni. *Vai, tuna-te-ar, lume rea!* (POP.). *Cine crede la drăguţ Tună-l, Doamne, din noruţ!* (POP.). ◇ (*intr.*) *Tună peste ei, Doamne, mîndria lor s-o zdrobeşti* (BELD.). ◇ Fig. *Poetul... să fulgere păcatul... Să tune-n mişelii* (PER.). ◆ (*tr.*) A lovi, a izbi; a atinge. *Am tunat frunza cu cotu* (POP.). ◆ (*intr.*) A ajunge pînă... *Murguţul cel de vînt, Ce-i tună coama-n pămînt* (POP.). **3** *intr.* (*despre surse de zgomot*) A produce un zgomot asemănător tunetului, a răsuna foarte tare; a vui, a bubui. *Nu vezi că a tunat ceva? ...trebuie să fie explozie la Arsenal* (CĂL.). ◆ (*despre voci, cuvinte etc.*) A răsuna puternic, a avea

o mare rezonanță. *Ce faci acolo? tună glasul profesorului.* ◆ (*despre oameni*) A vorbi cu glasul ridicat; a striga. *Dă-i drumul! tună de departe generalul* (VIN.). ◇ Expr. *A tuna* (*și a fulgera*) *împotriva* (sau *contra*) *cuiva* (sau *a ceva*) = a vorbi cu vehemență împotriva cuiva (sau a ceva). ◆ (*înv.; tr.; compl. indică spusele, vorbele cuiva*) A pronunța cu glas ridicat, a spune răspicat. ◆ (*reg.*) A lătra. **4** *intr.* (*milit.; înv.*) A trage cu tunul sau cu alte arme de foc. ◆ (*tr.; compl. indică ființe*) A omorî sau a răni cu tunul. **5** *intr.* (*înv., pop.*) A pătrunde undeva cu forța, pe neașteptate, cu mult zgomot. *Trei turci în țară tunară* (POP.). ◇ Expr. (*fam.*) *A-i tuna cuiva* (ceva) *în minte* (sau *în cap*) = *a*) a-i veni (pe neașteptate) o idee (năstrușnică), a avea (pe neașteptate) intenția să...; *b*) a bănui ceva. *A*(*-i*) *tuna cuiva soarele în cap* = a-l durea capul pe cineva. (*reg.*) *A tuna în gălbenare* = a se îmbolnăvi de gălbenare. *A tuna în groapă* = a muri. ◇ Imprec. *Tune dracu-n pielea lor!* (CĂL.). ◆ (*tr.; compl. indică bani*) A investi. **6** *intr.* (*reg.*) A veni la vale, a coborî. ◇ Fig. *Urgia ta tună asupră-mi* (MARC.). ◆ (*tr.*) A aduce în vale. ◆ A ieși de undeva, a pleca. • prez.ind. *tun*, pers. 3 *túnă*, (*reg.*) *-ează*. /lat. ***tonare***.

tunáci *adj.* (*reg.; despre oameni*) Care este aprig, îndrăzneț. • pl. *-ci*. /***tuna*** + *-aci*.

tunár *s.m.* **1** (*milit.*) Militar care servește într-o unitate de artilerie; servant la tun; artilerist. **2** Fig. (*sport; în fotbal*) Sportiv care are un șut foarte puternic (și marchează multe goluri). • pl. *-i*. /***tun***[1] + *-ar*.

tunát[1] *s.n.* (*înv.*) Acțiunea de *a tuna* și rezultatul ei. • /v. ***tuna***.

tunát[2]**, -ă** *adj.* (*reg.; despre oameni*) Care nu este în toate mințile. • pl. *-ți, -te*. /v. ***tuna***.

tunărésc, -eáscă *adj.* (*milit.; înv.*) Care se referă la tunuri sau la tunari. • pl. *-ești*. /***tunar*** + *-esc*.

tunărí *vb. IV. intr.* (*milit.; înv.*) A trage cu tunul. • prez.ind. *-esc*. /***tunar*** + *-i*.

tunăríe *s.f* (*milit.; înv.*) Mulțime de tunuri; artilerie. • g.-d. *-iei*. /***tun***[1] + *-ărie*.

tunăríme *s.f.* (*milit.; înv.*) Mulțime de tunari. • /***tunar*** + *-ime*.

tunăríre *s.f.* (*milit.; înv.*) Acțiunea de *a tunări* și rezultatul ei; tragere cu tunul. • pl. *-i*. /v. ***tunări***.

túnăt *s.n.* v. tunet.

tunátór, -oáre *adj.* **1** Care tună, care bubuie (tare). *Apucă... Tunul cel mai tunător* (ALECS.). **2** (*despre glasuri, voci*) Care este puternic, răsunător; tonant. *Mă sperii ori de cîte ori îi aud vocea tunătoare.* ◇ (*adv.*) *Atunci boier Stoicea... porunci tunător* (GAL.). • pl. *-ori, -oare*. /***tuna*** + *-ător*.

tunătúră *s.f.* (*reg.*) Tunet, bubuitură. • pl. *-i*. /***tuna*** + *-(ă)tură*.

túnde *vb. III. tr.* **1** (*compl. indică părul, barba sau mustața oamenilor*) A scurta, a reteza, a tăia (până la piele). ◇ (*compl. indică oameni*) *Văzînd profesorul că purtăm plete, a poruncit unuia dintre școlari să ne tundă* (CR.). ◇ (*refl.*) *Să faci baie, să te tunzi, să te speli pe dinți* (ARGH.). ◇ Expr. (*bis.*) *A* (*se*) *tunde* (*de*) *călugăr* (sau *monah*) = a tăia părul de pe capul unui bărbat înainte de a-l călugări (sau a se supune acestui ritual); *b*) ext. a (se) face călugăr, a (se) călugări. *A tunde* (pe cineva) *bine* = a bate (pe cineva) foarte tare. *A-i tunde* (cuiva) *botul* = a întrerupe pe cineva din vorbă. *A tunde* (pe cineva) *brebenel* v. brebenel. *A tunde* (pe cineva) *pilug* v. pilug. *A tunde ridiche* (pe cineva) v. ridiche. (*refl., tr.*) *A* (*se*) *tunde în scări* v. scară. ◆ (*compl. indică lîna sau părul de pe corpul unor animale*) A tăia. ◆ Analog. (*compl. indică fibrele unei țesături, ierburi, frunzele, crengile copacilor etc.*) A tăia în mod egal. **2** (*apic.; reg.*) A tăia fagurii dintr-un stup pentru a recolta mierea; a curăța stupul. **3** Expr. (*fam.*) *A o tunde* (*la sănătoasa* sau *la fugă, pe-aici încolo*) = a fugi (pe furiș), a dispărea, a o șterge. • prez.ind. *tund*, (*reg.*) *tunz*; perf. smp. *tunséi*; conjunct. prez. pers. 3 *să túndă*, (*reg.*) *să túnză*; part. *tuns*; ger. *tunzínd*. /lat. ***tondĕre***.

túndere *s.f.* **1** Acțiunea de *a tunde* și rezultatul ei. **2** (*ind. text.*) Operație de finisare a țesăturilor, care constă în uniformizarea înălțimii fibrelor de la suprafață cu ajutorul unor mașini speciale. **3** (*înv.*) Retezare (prin fraudă) a unei părți din monedele de aur. • pl. *-i*. /v. ***tunde***.

túndră *s.f.* (*geogr.*) Zonă caracteristică regiunilor subarctice din N Eurasiei, Americii de Nord și insulelor din Oceanul Înghețat, acoperite de zăpezi persistente, în care perioadele vegetale sînt foarte scurte, predominînd mușchii, lichenii, arbuștii pitici, unele graminee, tufișurile scunde etc. • pl. *-e*. /<fr. ***toundra***, rus. ***тундра***; cuv. lapon.

tunél *s.n.* **1** Construcție subterană care traversează un masiv muntos, un deal sau trece pe sub o apă și care este folosită pentru circulația vehiculelor, a pietonilor sau pentru alte scopuri. ◇ Expr. *A vedea* (sau *a zări*) *lumina de la capătul tunelului* v. lumină. ◇ Analog. *Tuneluri de verdeață conduc în băi de umbră* (PERP.). **2** (*fiz.*) *Efectul tunel* sau *efect de tunel* = trecerea unei particule printr-o barieră de potențial a cărei valoare este mai mare decît energia particulei. *Tunel aerodinamic* = instalație experimentală, în formă de tunel, pentru determinarea forțelor aerodinamice exercitate de un curent de aer asupra unor modele sau machete de avioane, de aripi etc. **3** (*anat.*) Spațiu prin care trec anumite formațiuni. **4** Local de consumație în forma unei galerii, amenajat de obicei în subsol. *Tinerii... umplu cafenelele și tunelurile, joacă toată noaptea biliard* (GHER.). • pl. *-uri, -e*. și *turnél s.n.* /<fr. ***tunnel***, germ. ***Tunnel***.

tunelíst *s.m.* Muncitor specializat în construirea de tuneluri. • pl. *-iști*. /***tunel*** + *-ist*.

tunelizáre *s.f.* (*chir.*) Intervenție prin care se urmărește crearea unui conduct artificial. • pl. *-ări*. /după fr. *tunnellisation*.

tuner ['tjunər] *s.n.* (*telec.*) Amplificator acordat pe înaltă frecvență într-un receptor radio sau de televiziune. • pl. *-e*. /<engl. ***tuner*** <*tune* „a acorda (un instrument)".

tunesliu, -ie *adj.* (*înv.*) Care provine din Tunis. *Fesuri tuneslii, basmale de Triesti* (FIL.). • pl. *-ii*. /<tc. ***Tunuslu, Tünisl***.

túnet *s.n.* **1** (*meteor.*) Zgomot puternic, prelungit, care însoțește fulgerul sau trăsnetul, fiind produs prin dilatarea bruscă a aerului din vecinătatea acestora; (*înv., pop.*) tun. *Tunete prelungi se aud bubuind în depărtare* (VLAH.). ◇ Loc.adj. *De tunet* = puternic, răsunător, ca tunetul. ◇ Fig. *Cine-i tunetul ce moare umplînd lumea de alarmă?* (EMIN.). ◆ (*înv., pop.*) Trăsnet. **2** Analog. Sunet puternic, zgomot răsunător. *Munții-și spun în tunet durerea lor mugindă* (EMIN.). ◆ Gălăgie, vacarm. ◇ (*urmat de determ. ca „glonț", „armă", de obicei introduse prin prep. „de"*) *El, sub tunetul de tun, S-a bătut ca un nebun* (COȘB.). ◇ (*urmat de determ. ca „glas", „aplauze", introduse prin prep. „de"*) *Tunete de aplauze zguduiră sala* (CĂL.). • pl. *-e*, (*înv.*) *-ure*, (*reg.*) *-uri*. și (*reg.*) *túnit, túnăt s.n.* /***tuna*** + *-et*.

tung *subst.* (*bot.*) Arbore tropical, din familia euforbiaceelor, originar din V Chinei, de 3-9 m înălțime, care are frunzele alterne, mari, întregi sau lobate, racemul simplu sau compus, fructul drupă și semințele conținînd 58-60% de ulei gras, pe baza căruia se obține un foarte bun lac pentru avioane, submarine, automobile etc. (*Aleurites fordii*). • /<engl. ***tung***; cuv. chinez.

tungstát *s.m.* (*chim.*) Wolframat. • pl. *-ți*. /<fr. ***tungstate***.

túngsten *s.n.* (*chim.*) Wolfram. • /<fr. ***tungstène*** <sued. *tungsten*.

túngstic, -ă *adj.* (*chim.; despre oxizi, acizi*) Care este derivat din tungsten. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***tungstique***.

tungstít *s.n.* (*chim.*) Wolframat natural de calciu, cristalizat în sistemul tetragonal, alb-cenușiu, gălbui, translucid, cu aspect gras, adesea adamantin, folosit la extragerea wolframului. • /<fr. ***tungstite***.

tungúză *adj.* (*lingv.; la pl.*) *Limbi tunguze* = grup de limbi altaice vorbite de popoarele de forestieri și vînători din Europa și Asia septentrională; (*și la sg.*) limbă care face parte din acest grup. • pl. *-e*. /<fr. ***toungouse***.

tunicát, -ă *adj.* (*anat., bot.*) Care este acoperit cu o tunică. ◆ (*despre bulbi*) Ale cărui frunze protectoare se acoperă complet unele pe altele. • pl. *-ți, -te*. /<fr. ***tuniqué***, lat. ***tunicatus, -a, -um***.

tunícă *s.f.* **1** Haină, de obicei uniformă (militară, școlară etc.), ajustată pe corp și încheiată pînă la gît, care se poartă peste cămașă. *Constantin... a pus jos tunica soldățească* (GAL.). ◇ Meton. *N-apuca să facă zece pași și tunica roșie îi apărea ca din pămînt* (VLAH.). **2** Haină (de lux) asemănătoare cu tunica, de obicei împodobită. *Fata călărea bărbătește și tunica de catifea strînsă pe mijloc, cu puf de blăniță la gît și la mîneci, o ținea dreaptă în șa* (SADOV.). ◆ Haină sau cămașă cu croiala dreaptă, lungă pînă la jumătatea coapselor. **3** Haină cu mîneci, lungă (pînă la genunchi), făcută de obicei din postav, pe care o poartă ciobanii pe umeri. **4** (*în antic.*) Îmbrăcăminte (largă) purtată de unele popoare, cea bărbătească fiind scurtă pînă la genunchi, cea feminină lungă și strînsă în talie. ◆ (*la vechii romani*) Cămașă albă de lînă cu mîneci scurte sau fără mîneci. **5** (*anat.*) Membrană fibroasă care învelește unele organe ale corpului, unele vase sangvine etc.◇ *Tunică vaginală* v. tunică. **6** (*zool.*) Membrană care acoperă corpul unor animale marine. **7** (*bot.*) Înveliș cărnos al unui bulb. • acc. și *túnică*. pl. *-ci*, (*înv.*) *-ce*. /<lat. ***tunica, -ae***, fr. ***tunique***.

tunicíer *s.m.* (*zool.; la pl.*) Încrengătură de animale marine, cu corpul în formă de sac sau de butoiaș, acoperit cu o teacă formată dintr-o substanță celulozică (*Urochordata*); (*și la sg.*) animal din această încrengătură; urocordat. • sil. *-ci-er*. pl. *-i*. /<fr. ***tuniciers***.

tunicíná *s.f.* Varietate de celuloză care formează membrana tunicierilor. • pl. *-e*. /<fr. ***tunicine***.

tunisiăn, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Tunisiei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuiește în Tunisia; locuitorii Tunisiei. **2** *adj.* Care aparține Tunisiei sau tunisienilor, care se referă la Tunisia sau la tunisieni; care este originar din Tunisia. • sil. *-si-an*. pl. *-ieni, -iene*. /<fr. ***tunisien***; cf. nm. pr. *Tunisia*, stat din N Africii.

túnit *s.n.* v. tunet.

tuns[1] *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *tunde*; tunsoare. • pl. *-uri*. /v. ***tunde***.

tuns[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre părul, barba sau mustața oamenilor*) Care este tăiat, scurtat, retezat. *Își frecă barba tunsă scurt* (SADOV.). ◆ (*despre oameni*) Care are părul, barba, mustața tăiate, scurtate, retezate. *Cîțiva băieți de prăvălie desculți și tunși* (CE. PETR.). ◇ (*subst.*) ***Tunsul***, *felegunsul, cînii după dînsul* (CR.). ◇ Expr. *Tunsă, rasă, asta el,* se spune pentru a curma vorba cuiva, arătînd că nu mai este nimic de spus. *Ba tunsă, ba rasă* = *a*) ba că-i una, ba că-i alta; *b*) în sfîrșit, după multă vorbă. *A scăpa tuns* = a ieși bătut. (*subst.*) *A nu mai fi decît trei tunși și un chel* = a nu mai fi decît prea puțini și de mică însemnătate. *Tuns pe oală* v. oală. *A fugi* (sau *a se păzi*) (de cineva) *ca de popă tuns* v. popă. *A* (*i*) *se duce* (sau *a-i merge*) *cuiva vestea* (sau *buhul*) *ca de popă tuns* v. popă. *Nici tuns, nici ras* v. ras. *Rase, tunse* v. ras. *Unul zice tunsă, altul rasă* sau *tu zici rasă, ea zice tunsă* v. ras. ◇ Fig. *Coroana literei, mărăciniș, Jos în lumina tunsă, grea, de sobă* (I. BAR.). ◆ (*despre păr*) Care a fost detașat de rest, care a fost tăiat. ◆ (*despre lîna sau despre părul unor animale*) Care este tăiat de pe corp. ◆ Ext. (*despre animale*) Care are lîna sau părul tăiat. ◆ (*despre ierburi, cereale*) Care este retezat de la pămînt. ◆ (*despre arbuști, arbori*) Care are crengile retezate (simetric). ◆ (*despre cîmpii*) Care are iarba, holdele etc. tăiate. **2** (*apic.; reg.; despre stupi*) Care a fost tuns. **3** (*despre spice*) Care nu are mustăți. ◇ *Grîu tuns* (sau *grîu cîrnău tuns*) = grîu fără mustăți (*Triticum hybernum*); (*reg.*) tunsar. • pl. *-și, -se*. /v. ***tunde***.

tunsár *s.m.* (*reg.*) **1** (*bot.*) Grîu tuns (*Triticum hybernum*). **2** Mînz a cărui limită de vîrstă variază, după regiuni, de la cîteva luni pînă la trei ani. • pl. *-i*. /***tuns***[1] + *-ar*.

tunsătór, -oáre *s.m., s.f.* v. tunzător.

tunsătúră *s.f.* (*reg.*) Tunsoare. • pl. *-uri*. /***tuns***[1] + *-ătură*.

tunsoáre *s.f.* **1** Faptul de *a* (*se*) *tunde*; tuns, tunsură, (*reg.*) tunsătură. ◆ Fel, mod de a (se) tunde; tunsură. *Te prinde tunsoarea scurtă.* **2** (*reg.*) Recoltare. • pl. *-ori*. /***tuns***[1] + *-oare*.

tunsúră *s.f.* Tunsoare. ◇ Loc adj. *De tunsură* = (*reg.; despre lîna animalelor*) care este tunsă. ◆ Concr. (*reg.*) Lîna tunsă de pe oi, de pe miei. • pl. *-i*. /***tuns***[1] + *-ură*; cf. lat. *tonsūra, -ae*.

tunuléț *s.n.* Dim. al lui *tun*. • pl. *-e*. /***tun***[1] + *-uleț*.

tunzăríe *s.f.* (*reg.*) Porțiune golașă pe vîrful unui munte. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***tunde*** + *-ărie*.

tunzátór, -oáre *s.m., s.f.* **I** *s.m., s.f.* (*înv., reg.*) Persoană care se ocupă cu tunsul; frizer, bărbier. ◆ (*reg.*) Persoană care tunde oile. **2** *s.f.* (*reg.*) Locul unde se tund oile. **3** *s.m.* (*ind. text.*) Muncitor care se ocupă cu operația de tundere a postavului. **II** *s.m.* (*entom.; reg.*) Numele a două specii de insecte:

a) cărăbuș (*Melolontha melolontha*); *b*) gîndac de culoare roșie care suge laptele din spicele de orz sau de grîu. • pl. *-ori, -oare.* și (*reg.*) *tunsătór, -oáre s.m., s.f.* /***tunde*** + *-ător.*

tup[1] *interj.* **1** Cuvînt care imită zgomotul înfundat produs de lovirea sau de căderea unui corp tare; buf. **2** (*reg.*) Cuvînt care exprimă un îndemn în timpul dansului popular. • /onomat.

tup[2] *s.m.* (*reg.; într-un joc de copii*) Copil care închide sau care își acoperă ochii pentru a nu vedea unde se ascund ceilalți jucători. ◇ *De-a tupul* = *a*) de-a v-ați ascunselea, de-a baba-oarba; *b*) ineluș-învîrtecuș. • și *túpa s.f.* /de la ***tupi***, prin derivare regresivă.

tup[3] *subst.* (*înv.*) Blană. • /<tc. ***tup***.

tup[4] *s.n.* v. tub[2].

túpa *s.f.* v. tup[2].

tupáia *s.f.* (*zool.*) Mamifer lemurian, arboricol, cel mai primitiv din ordinul primatelor, asemănător cu veverița, care este răspîndit în Asia de S-E, Indonezia și Filipine (*Tupaia*). • /<fr. ***Tupaia***; cuv. malaez.

tupăí *vb. IV.* (*reg.*) **1** *intr.* A produce un zgomot înfundat prin cădere, prin izbire; a bufni. **2** *tr.* A lovi, a bate. **3** *intr.* A tropăi. • prez.ind. *túpăi.* /***tup***[1] + *-ăi.*

tupăngeá *s.f.* v. tapangea.

tupăní *vb. IV intr.* (*reg.*) **1** A produce un zgomot înfundat prin cădere, prin izbire; a bufni. **2** A tropăi. **3** (*despre inimă*) A bate, a zvîcni. • prez.ind. *túpăn, -esc.* /***tup***[1] + *-ăni.*

tupeíst, -ă *adj.* (*fam.; despre oameni*) Care este obraznic, impertinent. *În ziua de astăzi mulți tineri sînt tupeiști.* ◇ (*subst.*) *Îl cunoști? -Da, un tupeist, un arogant.* ▫ pl. *-iști.* /***tupeu*** + *-ist.*

tupeístic, -ă *adj.* (*fam.; despre oameni sau despre acțiuni, manifestări etc. ale lor*) Care exprimă, trădează tupeu. *Are o atitudine tupeistică în timpul orelor de curs.* • sil. *-pe-is-.* pl. *-ci, -ce.* /***tupeist*** + *-ic.*

tupét *s.n.* v. tupeu.

tupéu *s.n.* **1** Îndrăzneală exagerată, cutezanță care întrece limita cuvenită; obrăznicie, impertinență. *Nu mi-am imaginat că poate da dovadă de un asemenea tupeu.* **2** (*în teatru*) Șuviță de păr de diferite culori, care se lipește la marginea părului, pe frunte, și se piaptănă cu părul propriu. • pl. *-uri.* și *tupét s.n.* /<fr. ***toupet***.

túpi[1] *s.n., s.m.* **1** *s.n.* (*lingv.*) Familie de limbi amerindiene, din ramura ecuatorială (cca 40 de limbi), vorbite de peste un milion de oameni, în America de Sud. ◇ *Tupi-guarani* = singura limbă din această familie acceptată ca limbă oficială în Paraguay, alături de spaniolă. **2** *s.m.* Persoană aparținînd uneia dintre populațiile amerindiene din America de Sud (Brazilia și Paraguay) care vorbesc o limbă tupi. • /<fr. ***tupi***, sp. ***tupí***, port. ***tupí***; cuv. amerindian.

tupí[2] *vb. IV.* (*reg.*) **1** *refl., tr.* A (se) ascunde (ghemuind sau ghemuindu-se); a (se) piti. **2** *intr.* (*la jocul „mija”*) A închide sau a-și acoperi ochii pentru a nu vedea unde se ascund ceilalți jucători. **3** *tr.* A netezi. • prez.ind. *-esc.* /cf. *piti, tupila.*

tupilá *vb. I.* v. pitula.

tupiláre *s.f.* v. pitulare.

tupilăș *adv.* (*reg.; în legătură cu vb. de mișcare*) Pe furiș, pe ascuns, pe neobservate. • /***tupila*** + *-aș.*

tupilát, -ă *adj.* v. pitulat.

tupilí *vb. IV.* v. pitula.

tupilít, -ă *adj.* v. pitulat.

tupilúș *adv.* v. pituluș.

tupíș *adv.* (*reg.; în legătură cu vb. de mișcare*) Pe furiș, pe ascuns, pe neobservate. • /***tupi*** + *-iș.*

tupít, -ă *adj.* (*reg.*) **1** Care este ascuns (și ghemuit). ◇ (*subst. n. art.*) *De-a tupitul* = de-a v-ați ascunselea. ◆ (*adv.*) Pe furiș, pe ascuns, pe neobservate. **2** Care este cocoșat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***tupi***.

túpiță *s.f.* (*reg.*) **1** Secure veche și stricată. **2** Fig. Femeie grasă, mătăhăloasă. **3** Fig. Persoană foarte slabă. • acc. și *tupíță.* pl. *-e.* /<ucr. ***mynuuя***.

tuplică *vb. I. refl.* (*reg.*) A se apleca. • prez.ind. *túplic.* /cf. *tupi*[2].

tuplicăt, -ă *adj.* (*reg.*) Care stă aplecat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***tuplica***.

tupoltăc *s.n.* (*țes.; înv.*) Postav (gros). • /<germ. ***Doppeltuch***.

tupșí *vb. IV. intr.* (*reg.*) A intra repede, prin surprindere. • prez.ind. *-esc.* /etimol. nec.

tupuí *vb. IV. intr.* (*reg.*) A produce un zgomot înfundat prin cădere, prin izbire; a bufni. • prez.ind. *túpui.* /***tup***[1] + *-ui.*

tupungeálă *s.f.* (*reg.*) Bătaie zdravănă (cu pumnii). • pl. *-eli.* /***tupungi*** + *-eală.*

tupungí *vb. IV. tr.* (*reg.*) A bate foarte tare pe cineva (cu pumnii). • prez.ind. *-esc.* /de la ***tupăngea***.

tupustí *vb. IV. tr.* (*reg.*) A ascunde (acoperind cu ceva). • prez.ind. *-esc.* /cf. magh. *tapaszt* „a astupa cu lut”.

tur[1] *interj.* (*repet.*) **1** (*pronunț. cu „r” prelungit*) Cuvînt care imită cîntecul caracteristic turturelei. **2** (*reg.*) Strigăt cu care se cheamă păsările de curte la mîncare. • /onomat.

tur[2] *s.n.* **1** Mișcare circulară a unui corp în jurul unui ax sau al unui punct fix, efectuată pînă la revenirea corpului în punctul de plecare, în poziția inițială; înconjur. ◇ *Tur de orizont* = *a*) observare succesivă, cu un instrument optic sau cu ochiul liber, a unei regiuni, a unei porțiuni de teren etc. (de obicei cu scopul de a întocmi un plan, o schiță etc.) pînă la revenirea în poziția de vizare a punctului de la care s-a pornit; *b*) fig. privire de ansamblu asupra unei probleme. (*av.*) *Tur de pistă* = zbor de pe un traseu dreptunghiular, executat în jurul aerodromului. ◆ (*sport*) Distanță egală cu lungimea pistei, considerată de la punctul de plecare al sportivului. ◆ Mișcare liniară pe un traseu, cu revenirea la punctul de plecare. ◇ *Tur-retur* sau *tur și retur* = (*calc după germ. „Tour-Retour”*) dus și întors, plecare și sosire. *Luăm bilet la tren, tur și retur.* **2** Deplasare, plimbare scurtă pe un anumit traseu; raită. ◇ *Tur de oraș* = vizitare, cu un mijloc de transport, a unui oraș de interes turistic. ◇ Expr. *A face turul lumii* = a umbla, a călători prin toată lumea. **3** *Tur de forță* = acțiune, inițiativă etc. care presupune efort, energie, mobilizare deosebită, perseverență, îndemînare, agilitate. ◆ (*în iluzionism*) Ansamblul mișcărilor, operațiilor și manifestărilor care constituie o experiență. **4** (*sport*) Parte dintr-o competiție sportivă organizată după anumite norme, constînd dintr-un șir de etape, care reprezintă prima jumătate din totalul etapelor. ◆ (*mai ales în ciclism, în automobilism, în motociclism*) Întrecere sportivă în cursul căreia se parcurge un circuit pe distanță lungă, cu scurte opriri. ◇ (*polit.*) *Tur de scrutin* = (prima sau a doua) etapă a unor alegeri care se repetă. **5** (*la jocul de cărți*) Ciclu de jocuri în care fiecare partener distribuie, pe rînd, cărțile. **6** Expr. (*cinemat.*) *A trage primul tur de manivelă* = a începe turnarea unui film. **7** (*tehn.*) Mișcare circulară în jurul unui ax; rotație. • pl. *-uri, -e.* și *túră s.f.* /<fr. ***tour***, germ. ***Tour***.

tur[3] *s.n., s.m.* **1** *s.n., s.m.* (*fam.*) Parte a pantalonilor care acoperă regiunea dorsală a corpului. *S-a grăbit să-și șteargă degetele-i negre de turul șalvarilor* (SADOV.). ◆ Ext. Partea dorsală a corpului omenesc. ◇ Expr. (*reg.*) *A se ține după turul cuiva* = *a*) a căuta protecția cuiva; *b*) a se ține scai, a se linguși. *A-i ținti turul* = a fi îngrijorat, a-i fi foarte frică. *A-i sta-n tur* = *a*) a sta gata să răbufnească, a fi pus pe ceartă; *b*) a fi supărat. *A-i pîrîi* (cuiva) *turul* = a tremura de frică. **2** *s.n., s.m.* (*reg.*) Bucată de pînză în formă de romb care se coase la împreunarea celor doi craci ai izmenelor, ai pantalonilor etc. **3** *s.m.* (*înv.; la pl.*) Cioareci, ițari. • pl. *n. -uri, m. -i.* /<srb. ***tur***.

turá[1] *s.f.* **1** (*în trecut*) Monogramă a sultanului otoman (reprezentînd o mînă deschisă cu cele cinci degete), care se aplica pe acte și pe monede, pentru a le autentifica. *Tura de mahmudele și beșlici* (GHICA). ◆ Ext. Fața monedei pe care este imprimată această emblemă. *Fiecare gologan are turaua și izicul său* (HOG.). **2** (*înv.*) Iscălitura padișahului pe vechile firmane (cu cerneală aurită sau de diferite culori). **3** Gener. (*înv., reg.*) Orice emblemă, efigie, monogramă, pecete sau iscălitură. *Să-ți dau carte cu turaua mea* (SADOV.). **4** (*reg.*) Numele unui joc de noroc la care cîștigă cel ce ghicește pe care parte va cădea moneda aruncată în sus; risică. **5** (*înv.*) Pachet sau legătură care cuprinde un număr fix de obiecte (10 sau 12) de același fel. **6** (*țes.*) Colect. Fibrele unei plante exotice din care se face o anumită calitate de ață. **7** (*constr.; reg.*) Partea de pe capetele ieșite în afară ale grinzilor de la podurile caselor. • pl. *-ale.* /<tc. ***tura***.

turá[2] *vb. I. tr.* (*tehn.*) A mări turația unui motor. • prez.ind. *-ez.* /de la ***turație***, prin derivare regresivă.

turăco *s.m. invar.* (*ornit.*) Pasăre arboricolă, din ordinul cuculiformelor, familia musofagidelor, de mărimea unui fazan, cu penajul viu colorat, avînd pe cap o creastă de pene moi, care trăiește îndeosebi în pădurile Africii tropicale (*Tauraco*). • /<fr. ***touraco***, engl. ***touraco***; cuv. afr.

turaco

turáică *s.f.* (*reg.*) Zbîrnîitoare. • pl. *-ce, -ci.* /cf. *turui.*

turalíu, -íe *adj., s.m.* (*înv., reg.*) **1** *adj.* (*despre monede*) Care are tura, care are drept de circulație. **2** *s.m.* Veche monedă turcească de aur (care purta tura). • pl. *-ii.* /<tc. ***turalı***.

turán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană de origine turcă sau uralo-altaică; (*la pl. m.*) popor de origine turcă sau uralo-altaică. **2** *adj.* Care aparține turanilor, care se referă la turani; care este de origine turcă sau uralo-altaică. • pl. *-i, -e.* /de la nm. pr. ***Turan***, denumirea persană a Asiei Centrale.

turanián, -ă *adj., s.m., s.f.* Turanic. • sil. *-ni-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***touranien***.

turánic, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* Care aparține popoarelor turce și uralo-altaice, care se referă la popoarele turcice și uralo-altaice; care este de origine turcă sau uralo-altaică. ◇ *Limbi turanice* = grup de limbi cuprinzînd turca și mongola. **2** *adj.* Ca al turanilor. *Purta o mustață turanică, răsucită în jos* (CA. PETR.). **3** *s.f. pl.* Denumire dată popoarelor turcice și uralo-altaice. • pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***turanisch***, fr. ***touranien***; cf. nm. pr. *Turan*, denumirea persană a Asiei Centrale.

turanít *s.n.* (*mineral.*) Mineral rar, de culoare verde-măslinie, format din cupru și vanadiu. • /<fr. ***turanit***.

turáție *s.f.* **1** (*fiz.*) Mișcare circulară a unei piese în jurul unui ax; rotație. **2** (*tehn.*) Număr de rotații efectuate de un corp rotitor într-o unitate de timp. ◇ *Turație critică* = turație la care un sistem aflat în rotație intră în rezonanță. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***tur***[2] + *-ație*, după *rotație*.

túra-vúra *interj.* (și *repet.*) Cuvînt care redă o discuție lungă și fără rost, inutilă. *Din vorbă-n vorbă, tura-vura, ne-am abătut pe la o țuică* (CAR.). ◇ Expr. (*subst.*) *Ce mai tura-vura?* = ce să mai lungim vorba (degeaba)? ce mai încoace și încolo? • /form. expr.

túră[1] *s.f.* **1** Serviciu succesiv, alternativ. *Lucrăm în ture.* ◆ Totalitatea personalului care lucrează în același timp și după același program într-o întreprindere sau într-o instituție în care se lucrează cu mai multe schimburi; schimb. *E dificil pentru tura de noapte, mai ales acum, după accident.* ◆ Interval de timp cît lucrează acest schimb. *Termin peste puțin timp tura.* **2** Rotație unică, completă de 360°. • pl. *-e.* /<fr. ***tour***.

túră[2] *s.f.* (*sport; la jocul de șah*) Piesă în formă de turn care se deplasează numai în linie dreaptă (orizontal și vertical); turn, turlă. • pl. *-e.* /<fr. ***tour***.

túră[3] *s.f.* (*ornit.; reg.*) Turturea (*Streptopelia turtur*). • pl. *-e.* /de la ***tur***[1].

túră[4] *s.f.* v. tur[2].

turăi *vb. IV.* v. turui.

turălíe *s.f.* (*reg.*) Scîndură care se pune la acoperișul caselor ce nu au streașină, pentru a feri pereții de ploaie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /cf. *tura*[1].

turb *s.n.* v. turbă[1].

turbă *vb. I.* (*despre ființe*) **1** *intr.* (*med.*) A se îmbolnăvi de turbare. **2** *intr.* Fig. A se mînia, a se înfuria peste măsură, a-și ieși din fire (de furie, de ciudă, de durere, de ură etc.). *Turbă de furie, dar se stăpînește* (H. LOV.). ◇ (*înv.; refl.*) *Împăratul de mînie negurată să turba* (DOS.). ◆ (*fam.*) A-și pierde mințile, a înnebuni. *O turbat, nu-i de șagă* (C. NEGR.). **3** *refl.* (*înv.*) A se tulbura, a se zăpăci. *Eroul nu se turbă și răpede scapă* (HEL.). ◇ Expr. (*reg.*) *A se turba la cap* = (*despre oi*) a căpia. ◆ (*despre ochi, privire*) A-și pierde limpezimea, a se tulbura. *Ochii-n lacrimi i se-neacă și se turbează cumplit* (PANN). ◆ A se agita. • prez.ind. *-ez,* (*pop.*) *turb.* /lat. ***turbare***.

turbán *s.n.* **1** Acoperământ pentru cap, format dintr-o fîşie lungă de stofă, de mătase sau de pînză, de obicei de culoare albă, pe care o poartă bărbaţii din unele ţări orientale, înfăşurată de mai multe ori în jurul capului. *Purtînd pe cap turbanul Ţesut din verde ibrişin Psalmodiază Alcoranul* (MACED.). <> Meton. *Mihai Viteazu... gonea dîrа de sînge şi turbane risipite pînă în văgăunile Balcanilor* (VLAH.). <> Fig. *În candel, pînza lunii se răsuci ~ turbane ~ Şi-o stea ilic de umbră cusu cu ibrişim* (I. BAR.). **2** Acoperământ pentru cap format dintr-o fîşie din diverse materiale textile, pe care femeile şi-o înfăşoară în jurul capului în loc de pălărie sau de broboadă. *După duş, îmi acopăr capul cu un turban făcut repede din prosop.* • pl. *-e*, (*înv.*) *-uri*. şi (*înv.*) *tulbán s.n.* /<fr. ***turban***, germ. ***Turban***; cuv. persan.

turban (1)

---

turbáre *s.f.* **I 1** (*med.*) Boală infecto-contagioasă, virotică, acută, specifică animalelor, în special carnivorelor sălbatice (vulpe, lup) şi domestice (cîine, pisică), ocazională la om, care se transmite prin salivă, de obicei prin muşcătură, şi se manifestă prin agitaţie şi paralizie, avînd evoluţie mortală, dar care poate fi prevenită prin vaccinare; rabie, (*pop.*) turbă, (*înv., reg.*) turbăciune, (*înv.*) turbătură. ◆ (*apic.*) Un fel de boală la albine. **2** Fig. Mînie, furie nestăpînită; violenţă, înverşunare. *E ură şi turbare În ochii lor cei negri* (EMIN.). <> Fig. *Vîntul suflă cu turbare* (ALECS.). **3** (*înv.*) Tulburare a raţiunii, pierdere a judecăţii normale. <> (*pop.*) *Turbare de cap* = zăpăceală, confuzie. *Turbare de cap şi frîntură de limbă ca la aceşti nefericiţi dascăli nu s-a mai dat a vedea* (CR.). ◆ Tulburare, înfiorare. *Şi eu am iubit... cunosc din tinereţă această dulce turbare* (EMIN.). **II** (*bot.; reg.*) **1** (şi *turbare cornută*) Ciumăfaie (*Datura stramonium*). **2** Dafin (*Laurus nobilis*). **3** (şi *turbarea cîinelui*) Zîrnă (*Solanum nigrum*). • pl. *-ări*. /v. ***turba***.

turbát, -ă *adj., s.m.* **1** *adj.* (*med.; despre fiinţe*) Care este bolnav de turbare. <> Compar. *Un lup... cu o limbă ca de dihanie turbată* (CR.). <> Compar. (*subst.*) *În durerea lui strigă ca un turbat* (BOL.). **2** *adj.* Fig. (*despre fiinţe, colectivităţi, grupuri etc.*) Care este furios, mînios, violent. *Jos... urla mulţimea turbată* (CAR.). <> (*subst.*) *Ce poate face el cu sabia împotriva atîtor turbaţi?* (CA. PETR.). <> Compar. *Atunci îl văzură neamurile lui turbat ca fiara* (SADOV.). <> Fig. *Aruncaţi-mă-n mări şi-necaţi-mă-n valuri turbate* (COŞB.). **3** *adj.* Fig. (*despre acţiuni, manifestări etc. ale oamenilor*) Care are o foarte mare intensitate, violenţă; extraordinar, grozav. *Aerul răsună de ţipete turbate* (BOL.). <> (*despre fenomene atmosferice, vînturi etc.*) *Fusese viscol mare, vînt turbat* (AGÂR.). **4** *adj.* Fig. (*despre fiinţe*) Care este înnebunit, scos din minţi (de durere, de spaimă, de dragoste, de gelozie, de întristare etc.). *Şi calu-i turbat zbura necurmat, Mînat ca de-a spaimelor zînă* (EMIN.). <> Expr. *A fi turbat după ceva* (sau *cineva*) = a fi foarte pasionat după ceva (sau după cineva), a dori foarte mult să... *Sînt turbat după peşte.* **5** *adj.* (*pop.; mai ales în basme*) *Aer turbat* = vînt (sau curent de aer) foarte puternic, din straturile cele mai înalte ale atmosferei. **6** *adj.* (*înv.; despre oameni*) Care este posedat de diavol. **7** *s.m. sg. art.* (*înv., reg.*) Demon, diavol. *Goni turbatul* (COR.). • pl. *-ţi, -te*. /v. ***turba***.

turbáţie *s.f.* (*geomorf.; şi turbaţie periglaciară*) Totalitatea deplasărilor pe care le efectuează materia în sol sau în depozitele mobile superficiale, sub efectul îngheţului şi al dezgheţului sau al altor procese specifice mediilor periglaciare. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<germ. ***Turbation***.

túrbă[1] *s.f.* **1** (*pop.*) Turbare (la animale sau la om). ◆ Epitet injurios dat unei persoane. ◆ (*deprec.*) Cîine. **2** Fig. (*reg.*) Furie, mînie. **3** (*bot.; reg.*) Ricin (*Ricinus communis*). • pl. *-e*. şi (*reg.*) *turb s.n.* /de la ***turba***, prin derivare regresivă.

túrbă[2] *s.f.* (*mineral.*) Rocă sedimentară recentă (varietate de cărbune inferior), de culoare cafenie, formată în mlaştini neaerisite şi constituită din resturi de plante, parţial necarbonizate, care este utilizată drept combustibil inferior, ca material izolant, ca îngrăşămînt agricol etc.; (*înv.*) turfă. **2** Depozit organic din resturi vegetale incomplet descompuse. • pl. *-e*. /<fr. ***tourbe***.

túrbă[3] *s.f.* (*înv.*) Gălăgie, larmă. • pl. *-e*. /<lat. med. ***turba***.

turbăciúne *s.f.* **1** (*înv., reg.*) Turbare (la animale sau la om). ◆ Concr. Animal turbat. *Gîfîind ca o turbăciune* (POPA). **2** Fig. (*înv.*) Furie, mînie; înverşunare. *Feţe urîte... cu capete strîmbate de turbăciune* (EMIN.). **3** (*bot.; reg.*; şi *turbăciunea cîinelui*) Numele mai multor plante erbacee: *a*) măselariţă (*Hyoscyamus niger*); *b*) ciumăfaie (*Datura stramonium*); *c*) zîrnă (*Solanum nigrum*). • pl. *-i*. şi (*înv.*) *turbiciúne s.f* /***turba*** + *-(ă)ciune*.

turbărie[1] *s.f.* (*bot.; reg.*) Ciumăfaie (*Datura stramonium*). • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***turba*** + *-(ă)rie*.

turbărie[2] *s.f.* Mlaştină în care s-a acumulat un strat de turbă. ◆ Regiune bogată în turbă. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***turbă***[2] + *-ărie*.

turbátor, -oáre *adj.* (*înv.*) Care stîrneşte mînia, care înfurie. • pl. *-ori, -oare*. /***turba*** + *-(ă)tor*.

turbătúră *s.f.* (*înv.*) Turbare (la animale sau la om). *Arăta vederat porniţi de turbătură spre mînie* (DOS.). • şi *turbitúră s.f.* /***turba*** + *-(ă)tură*.

turbelariát *s.n.* (*zool.; la pl.*) Clasă de viermi platelminţi mici, cu corpul moale şi lat în formă de frunză şi cu tegumentul acoperit cu cili vibratili, care trăiesc în mediul acvatic, avînd ca tip planaria (*Turbellaria*); (*şi la sg.*) vierme care face parte din această clasă. • sil. *-ri-at*. pl. *-e*. /<fr. ***turbellariés***.

turbént *s.n.* v. tulbent.

turbiciúne *s.f.* v. turbăciune.

turbiculós, -oásă *adj.* v. tuberculos.

turbid[1]**-** Elem. de compunere „tulbureală, dispersie". • /<fr. ***turbidi***-; cf. lat. *turbĭdus, -a, -um* „tulbure".

turbíd[2]**, -ă** *adj.* Care nu este limpede; tulbure. • pl. *-izi, -ide*. /<fr. ***turbide***.

turbidimétric, -ă *adj.* (*chim.*) Care se referă la turbidimetrie. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***turbidimétrique***.

turbidimetríe *s.f.* (*chim.*) Metodă de analiză pentru determinarea concentraţiei unei substanţe aflate în suspensie într-un lichid, folosind intensitatea luminii transmise în sensul fasciculului incident. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***turbidimétrie***.

turbidimétru *s.n.* (*fiz.*) Instrument pentru măsurarea turbidităţii suspensiilor prin compararea transparenţei mediului analizat cu transparenţa unei probe etalon; tolometru. • /<fr. ***turbidimètre***; cf. lat. *turbĭdus, -a, -um* „tulbure".

turbiditáte *s.f.* **1** (*fiz.*) Proprietate a unui mediu dispers (suspensie, emulsie etc.) de a împrăştia lumina incidentă graţie fluctuaţiilor de densitate. **2** Tulbureală a unui lichid. ◆ Conţinutul în suspensii al unui curs de apă. • /<fr. ***turbidité***.

turbiéră *s.f.* Mlaştină în care s-a acumulat un strat de turbă; turbărie. • sil. *-bi-e-*. pl. *-e*. /<fr. ***tourbière***.

turbificáre *s.f.* (*biol.*) Proces de transformare a resturilor vegetale în turbă. • /după fr. *tourbification*.

turbilión *s.n.* v. turbion.

turbilón *s.n.* v. turbion.

turbin- Elem. de compunere „cornet nazal". • şi *turbino-*. /<engl. ***turbin***(***o***)*-*; cf. lat. *turbo, -inis* „titirez, cochilie mică".

turbinát, -ă *adj.* (*biol.; despre unele organe*) Care are forma unui con. • pl. *-ţi, -te*. /<fr. ***turbiné***, lat. ***turbinatus, -a, -um***.

turbínă *s.f.* (*tehn.*) Motor alcătuit dintr-un stator şi dintr-un rotor constituit din unul sau mai multe discuri cu palete ori cupe, fixat pe un arbore, care transformă energia potenţială a unui fluid în energie mecanică, transmisă apoi arborelui rotorului. <> *Turbină hidraulică* = turbină care transformă în energie mecanică de corp solid energia hidraulică disponibilă a apelor, folosind în acest scop amenajări şi instalaţii hidraulice corespunzătoare. *Turbină cu gaze* = turbină care utilizează ca agent motor gazele rezultate din procesul de ardere a unui combustibil într-o instalaţie anexă. *Turbină cu abur* = turbină care foloseşte ca agent motor vapori de apă produşi într-o instalaţie de vaporizare sub presiune (cazane de abur, schimbătoare de căldură ale reactoarelor nucleare). *Turbină de foraj* = turbină cu diametrul relativ mic, care se introduce în gaura de sondă împreună cu sapa de foraj pe care o acţionează. • pl. *-e*. /<germ. ***Turbine***, fr. ***turbine***, engl. ***turbine***.

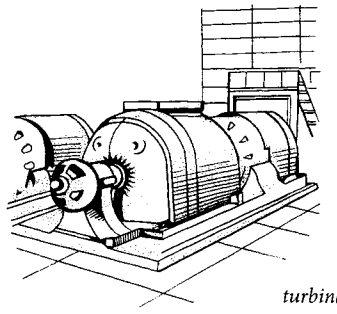

turbină

---

turbíncă *s.f.* **1** (*înv.*) Sac soldăţesc pentru merinde. *Doamne..., blagosloveşte-mi turbinca asta* (CR.). **2** (*arg.*) Buzunar mare. ◆ Portofel. • pl. *-ci*. /<ucr. ***торбинка***.

turbinectomíe *s.f.* (*chir.*) Ablaţiune a unuia dintre cornetele foselor nazale. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***turbinectomie***; cf. lat. *turbo, -inis* „în formă de con".

turbimíst *s.m.* (*tehn.*) Lucrător specializat în repararea şi întreţinerea turbinelor. • pl. *-işti*. /***turbină*** + *-ist*.

turbino- v. turbin-.

turbinotóm *s.n.* (*med.*) Instrument folosit în turbinotomie. • /<fr. ***turbinotome***.

turbinotomíe *s.f.* (*chir.*) Secţionare a cornetelor foselor nazale. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***turbinotomie***.

turbión *s.n.* **1** (*meteor.*) Mişcare spiralată a aerului (în jurul unui punct oarecare), datorată în general încălzirii puternice a suprafeţei active. **2** (*hidrol.*) Deplasare a apei sub formă de vîrtej, în jurul unei axe verticale sau uşor oblice. • pl. *-oane*. şi (*înv.*) *turbilón, turbilión s.n.* /<fr. ***tourbillon***.

turbioná *vb. I. intr.* A forma turbioane, a se învolbura. • sil. *-bi-o-*. prez.ind. pers. 3 *-ează*. /<fr. ***tourbillonner***.

turbionár, -ă *adj.* (*în opoz. cu „laminar"; despre curgerea unui fluid*) Care este însoţit de apariţia vîrtejurilor (turbionilor) la contactul fluidului cu corpurile întîlnite sau cu pereţii unei conducte. • sil. *-bi-o-*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***tourbillonnaire***.

turbionáre *s.f.* Mişcare în vîrtej. • pl. *-ări*. sil. *-bi-o-*. pl. *-ări*. /v. ***turbiona***.

turbitúră *s.f.* v. turbătură.

turbo- Elem. de compunere „turbină, turaţie". • /<fr. ***turbo***-; cf. lat. *turbo, -inis* „vînt puternic, turbion".

turboagregát *s.n.* (*tehn.*) Agregat acţionat de o turbină. • pl. *-e*. /***turbo-*** + ***agregat***.

turboalternátor *s.n.* (*tehn.*) Turbogenerator compus dintr-un alternator şi o turbină, montate pe acelaşi ax. • pl. *-oare*. /<fr. ***turbo-alternateur***.

turbobúr *s.n.* (*tehn.*) Turbină de foraj; turbotrepan. • pl. *-uri*. /<rus. ***турбобур***.

turbocarotiéră *s.f.* (*tehn.*) Carotieră care poate lucra la turaţii înalte, caracteristice forajului cu turbina. • sil. *-ti-e-*. pl. *-e*. /<fr. ***turbocarottière***.

turbocompresór *s.n.* (*tehn.*) Compresor alcătuit dintr-un stator şi un rotor cu palete, cu care se realizează comprimarea gazelor (la presiuni de peste 2,5 atmosfere, de obicei în trepte). • pl. *-oare*. /<fr. ***turbocompresseur***.

turbodetentór *s.n.* (*tehn.*) Turbină de mare turaţie, folosită pentru lichefierea gazelor (în special a heliului) prin reducerea temperaturii sau presiunii. • pl. *-oare*. /<rus. ***турбодетентор***.

turbofán *s.n.* (*tehn.*) Turboreactor cu două fluxuri, în care fluxul secundar este pus în circulaţie de un ventilator; turbosuflantă, turboventilator. • /<fr. ***turbofan***, engl. ***turbofan*** <*fan* „ventilator".

turbofór *s.n.* (*tehn.*) Turbină hidraulică ce acţionează o sapă de foraj; turbină de foraj. • pl. *-oare*. /<fr. ***turbophore***.

turboforáj *s.n.* Forare cu ajutorul turboforului. • pl. *-e*. /<fr. ***turboforage***.

turbofréză *s.f.* (*tehn.*) Freză acționată de o turbină. • pl. *-e.* /*turbo-* + *freză*.

turbogenerátor *s.n.* (*tehn.*) Generator electric de mare putere, acționat de o turbină cu aburi. • pl. *-oare.* /<germ. ***Turbogenerator***, fr. ***turbogénérateur***, engl. ***turbogenerator***.

turboinjéctor *s.n.* (*tehn.*) Agregat alcătuit dintr-un injector și o turbină. • pl. *-oare.* /*turbo-* + *injector*.

turbojét *s.n.* (*tehn., av.*) Turboreactor. • /<engl. ***turbojet***.

turbólie *s.f.* (*bot.; reg.*) Numele a două plante erbacee: *a*) hasmațuchi (*Anthriscus cerefolium*); *b*) turiță mare (*Agrimonia eupatoria*). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<magh. ***turbolya***.

turbolocomotívă *s.f.* (*ferov.*) Locomotivă acționată de turbină. • pl. *-e.* /<germ. ***Turbolokomotive***.

turbomașínă *s.f.* (*tehn.*) Mașină acționată de turbină. • pl. *-i.* /<germ. ***Turbomaschine***.

turbomodél *s.n.* (*av.*) Model de turboreactor. • pl. *-e.* /*turbo-* + *model*.

turbomotór *s.n.* (*tehn.*) Grup format dintr-un motor și o turbină, montate pe același arbore de transmisie. • pl. *-oare.* /<fr. ***turbomoteur***.

turbopómpă *s.f.* (*tehn.*) Agregat compus dintr-o pompă acționată de o turbină, cu ajutorul căruia se realizează debite foarte mari de pompare. • pl. *-e.* /<fr. ***turbopompe***.

turbopropulsór *s.n* (*tehn., av.*) Motor de avion asemănător cu turboreactorul, la care turbina, antrenată de gazele evacuate din camera de ardere, pune în mișcare, prin intermediul unui reductor, o elice, forța de propulsie realizîndu-se datorită elicei și parțial datorită energiei cinetice a jetului de gaze. • pl. *-oare.* /<fr. ***turbopropulseur***.

turborachétă *s.f.* (*tehn., av.*) Motor cu reacție alcătuit dintr-un turboreactor și un motor-rachetă. • pl. *-e.* /*turbo-* + *rachetă*.

turboreactór *s.n.* (*tehn., av*) Reactor echipat cu un compresor care comprimă (cu ajutorul unei turbine) aerul atmosferic și îl trimite sub presiune în camera de ardere, folosit la propulsia prin reacție unui avion de mare viteză; turbojet. • sil. *-re-ac-*. pl. *-oare.* /<fr. ***turboréacteur***.

turbós, -oásă *adj.* **1** (*despre terenuri, soluri etc.*) În care se formează turba, cu turbă; (*reg.*) turfos. **2** (*despre plante*) Care crește în turbării. • pl. *-oși, -oase.* /***turbă***[2] + *-os*; cf. fr. *tourbeux*.

turboséter *s.n.* (*tehn., ind. text.*) Dispozitiv al mașinii de filat care amestecă firele scurte (de proveniență diferită) în scopul unei vopsiri uniforme. • /<engl. ***turbosetter***.

turbostápler *s.n.* (*ind. text.*) Dispozitiv de întindere și rupere în fire scurte a firului continuu debitat de mașina de filat fibre sintetice. • /<engl. ***turbostapler***.

turbostatoreactór *s.n.* (*tehn., av.*) Agregat de propulsie pentru avioane de foarte mare viteză, constituit dintr-un turboreactor și un statoreactor. • sil. *-re-ac-*. pl. *-oare.* /<fr. ***turbostatoréacteur***.

turbosuflántă *s.f.* (*tehn.*) **1** Suflantă cu rotor de mare viteză de rotație, acționată de o turbină cu vapori sau cu gaze. **2** Turbofan. • pl. *-e.* /<fr. ***turbosouflante***.

turbotahométru *s.n.* (*tehn.*) Aparat pentru măsurarea turației turboforului în timpul funcționării acestuia la talpa sondei. • pl. *-e.* /***turbo-*** + ***tahometru***.

turbotrén *s.n.* (*ferov.*) Tren foarte rapid, a cărui locomotivă este acționată de o turbină cu gaze. • pl. *-uri.* /<engl., fr. ***turbotrain***.

turbotrepán *s.n.* (*tehn.*) Sapă pentru foraj acționată de o turbină hidraulică; turbobur. • pl. *-e.* /<fr. ***turbotrépan***.

turboventilátor *s.n.* (*tehn.*) **1** Agregat alcătuit dintr-un ventilator și o turbină care îl antrenează, utilizat pentru realizarea tirajului forțat la locomotiva cu aburi, în anumite instalații etc. **2** Turbofan. • pl. *-oare.* /<fr. ***turboventilateur***.

turbulént, -ă *adj.* **1** Care face gălăgie; gălăgios, zgomotos. *Au devenit foarte turbulenți și arțăgoși* (REBR.). ◆ Care produce dezordine. *Este un elev turbulent.* **2** (*fiz.; despre fluide*) Care prezintă turbulență; agitat. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***turbulent***, lat. ***turbŭlentus, -a, -um*** <*turbare* „a tulbura".

turbulénță *s.f.* **1** Gălăgie, zgomot. *În gări e o mare turbulență.* ◆ Dezordine. *Turbulența din unele piețe este revoltătoare.* ◆ Nesupunere, revoltă. *O turbulență care îi făcea... bătăuși* (CĂL.). **2** (*fiz.*) Stare a unui fluid în masa căruia există vîrtejuri. **3** (*meteor.*) *Turbulența aerului* = stare a aerului în care sînt prezente mișcări turbulente. • pl. *-e.* /<fr. ***turbulence***, lat. ***turbulentĭa, -ae***.

túrbur[1] *adj.* v. tulbure.

túrbur[2] *s.n.* v. tulbur.

turbură *vb. I.* v. tulbura.

turburáre *s.f.* v. tulburare.

turburát[1] *s.n.* v. tulburat[1].

turburát[2]**, -ă** *adj.* v. tulburat[2].

turburăciúne *s.f.* v. tulburăciune.

turburătór, -oáre *adj., s.m., s.f.* v. tulburător.

túrbure[1] *s.f.* (*bot.; reg.*) Hasmațuchi (*Anthriscus cerefolium*). • /<magh. ***turbolya, turbulya***.

túrbure[2] *adj.* v. tulbure.

turbureá *s.f.* (*bot.; reg.*) Hasmațuchi (*Anthriscus cerefolium*). • și *tulbureá* *s.f.* /cf. *turbure*[1].

turbureálă[1] *s.f.* (*bot.; reg.*) Plantă erbacee din familia umbeliferelor, cu tulpina și ramurile acoperite cu peri aspri, cu florile albe sau roșietice, care crește prin tufișuri, la marginea pădurilor (*Torillis arvensis*). • pl. *-eli.* /***turbure***[1] + *-eală*.

turbureálă[2] *s.f.* v. tulbureală.

turburél, -eă *adj., s.n.* v. tulburel.

turburíu, -íe *adj.* v. tulburiu.

turburós, -oásă *adj.* v. tulburos.

turbuseálă *s.f.* (*reg.*) **1** Lichid amestecat cu impurități; restr. impuritățile dintr-un lichid. ◇ Expr. *A avea* (*o*) *turbuseală la cap* = *a*) a avea mintea tulbure; *b*) a fi amețit de băutură, de nesomn etc. **2** Vreme întunecată, cu ceață și ploaie. • pl. *-eli.* /cf. *turbureală*[2].

turc, -ă *s.m., s.f., adj.* **I 1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Turciei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuiește în Turcia; locuitorii Turciei. ◇ Zic. *Cum e turcul,* (*așa*) (*e*) *și pistolul* = cum e omul, așa sînt și faptele lui, prietenii lui. *Turcul plătește* sau *turcul să plătească,* se spune despre cineva care este silit să plătească, vrînd-nevrînd, paguba sau cheltuiala făcută de alții. *Turcul te bate, turcul te judecă,* se spune cînd nu te aștepți să ți se facă dreptate, pentru că persoana care te judecă este interesată în cauză. *Nici turc nu-i, nici turlac,* se zice despre un om lipsit de orice însemnătate. ◇ (*reg.*) *Vînt de la turc* = vînt care bate dinspre sud. *Boala turcilor* = ciumă. ◇ Expr. (*Doar*) *nu dau turcii* sau (*ce*)*, au năvălit turcii?,* se spune spre a modera, a tempera graba nejustificată a cuiva. *Parcă te-alungă turcii* sau *parcă-l aleargă turcii, parcă-l gonesc turcii, parcă l-au luat turcii la goană, parcă dau turcii și tătarii,* se spune cuiva sau despre cineva care este foarte grăbit. *A fi turc* (sau *ca turcul*) = a fi foarte încăpățînat, a nu vrea să înțeleagă, a nu ține seama de nimic. (*Parcă*) *se bat turcii la gura lui,* se spune *a*) despre cineva care mănîncă lacom; *b*) despre cineva care vorbește repede. (*reg.*) *Eu văd turcul ce gîndește* = eu știu ce vrei. *A tăia turcul,* se spune între copii, la scăldat, cînd își astupă nările și se se scufundă la adîncime. ◆ Ext. Persoană de religie mahomedană. ◇ Expr. *A fi aproape de ceva* (sau *de cineva*) *ca turcul de împărtășanie* v. împărtășanie. ◇ Compar. *Era gelos ca un turc* (FIL.). ◇ Meton. *Frate, te-ai luptat bine cu turcul!* (CA. PETR.). ◆ (*reg.*) Păgîn. **2** *s.m.* (*reg.*) Unul dintre personajele jocului popular numit capră, înfățișînd un bărbat cu fes pe cap, care are rolul de conducător al jocului și pe cel de a strînge banii. **3** *s.m.* (*bot.; la pl.*) Păpădie (*Taraxacum officinale*). **II** *adj.* Care aparține Turciei sau turcilor, care se referă la Turcia sau la turci; care este originar din Turcia. ◆ (*subst. f.*) Limba turcică vorbită de turci. • pl. *-ci, -ce.* /<tc. ***türk***.

turcafléț *s.m.* (*reg.; deprec.*) Tînăr înfumurat, excentric și ușuratic. ◆ Mutunache. • pl. *-i.* /***turcaleț***[2] + ***fleț***, prin contaminare.

turcalău *s.m.* (*reg.*) Turc. • pl. *-ăi.* /***turc*** + *-alău*.

turcaléte *s.m.* v. turculeț.

turcaléț[1] *s.n.* Zmeu făcut din hîrtie legată cu ață în două colțuri și cu o coadă mică de cîrpă, care, atunci cînd este înălțat, se clatină mereu; zmeu turcesc. • pl. *-e.* /cf. *turcaleț*[2].

turcaléț[2] *s.m.* v. turculeț.

turcán[1] *s.m.* (*reg.*) Turc. • pl. *-i.* /***turc*** + *-an*.

turcăn[2]**, -ă** *adj., s.m., s.f.* v. țurcan.

turcăș *s.m.* (*reg.*) Flăcău mascat care umblă cu turca. • pl. *-i.* /***turcă***[1] + *-aș*.

túrcă[1] *s.f.* (*pop.*) **1** (și *baba turca*) Obicei practicat cu ocazia Crăciunului și a Anului Nou, constînd în jocuri executate pe la casele oamenilor de către un flăcău mascat în chip de capră cu clopoței la gît. ◆ Ext. Flăcău mascat astfel; capră, brezaie. ◆ Mască înfățișînd un cap de animal (de obicei de cerb) sau de pasăre, împodobit cu panglici și mărgele, purtat de flăcăul mascat în turcă. ◆ Fig. (*reg.; în forma „țurcă"*) Femeie îmbrăcată nepotrivit sau împodobită cu prea multe zorzoane. **2** Stafie, nălucă. **3** (*în credințe*) Numele unei păsări fantastice. • pl. *-ci, -ce.* și (*reg.*) *țúrcă* *s.f.* /etimol. nec.

túrcă[2] *s.f.* v. țurcă[1].

túrcă[3] *s.f.* v. țurcă[2].

turcărănie *s.f.* (*reg.*) Turcime. • /de la ***turc***.

turcél *s.m.* (*reg.*) Turc. • pl. *-ei.* /***turc*** + *-el*.

turcésc, -eáscă *adj.* **1** Care aparține Turciei sau turcilor, care se referă la Turcia sau la turci; care este originar din Turcia. *În fundul portului e ancorată o corăbioară turcească* (BART). ◇ *Cafea turcească* = băutură preparată dintr-o pulbere fină obținută din boabe de cafea prăjite și măcinate, fiartă în apă (odată cu zahărul), la foc mic, mai ales pe nisip încins. Δ (*subst. f.*) *Sorbise turceasca pe gînduri* (CE. PETR.). *Dreptate* (sau *judecată*) *turcească* = dreptate (sau judecată) arbitrară. *Dobîndă turcească* = dobîndă cămătărească. *Zmeu turcesc* = turcaleț. *Alune turcești* = fructele comestibile ale unui arbust (*Corylus Colurna sau Corylus tubulosa*). *Dovleac* (sau *bostan*) *turcesc* = varietate de dovleac cu fructul mare, turtit, comestibil; dovleac alb. *Porumb* (sau *păpușoi*) *turcesc* = varietate de porumb cu știuletele gros, format din mai multe rînduri de boabe de culoare albicioasă. *Izmă turcească* = izmă creață (*Mentha suaveolens*). (*reg.*) *Mere turcești* = varietate de mere lunguiețe, de culoare roșie. *Pere turcești* = pere murgi. *Struguri turcești* = varietate de struguri. *Găină turcească* = specie de găină pitică. *Baie turcească* v. baie. *Șaua turcească* v. șa. ◇ Expr. (*A fi*) *ca o* (sau *cu obraz de*) *babă turcească,* se spune despre bărbații spîni și cu zbîrcituri pe față. *Față turcească* = față încruntată. ◆ (*subst. f.*) Limba turcă. **2** Ext. Mahomedan. *Lasă legea creștinească Și te dă-n legea turcească* (ALECS.). • pl. *-ești.* și (*înv.*) *torcésc, -eáscă.* /***turc*** + *-esc*.

turcéște *adv.* Ca turcii, în felul turcilor; în limba turcă. ◇ Expr. *A sta* (sau *a ședea, a se așeza*) *turcește* = a sta jos ghemuit, cu picioarele încrucișate sub corp (ca orientalii). *A vorbi* (sau *a grăi, a bolborosi*) *turcește* = *a*) a vorbi o limbă neînțeleasă; *b*) a rosti cuvintele neclar, încît nu este înțeles. *A judeca turcește* = a judeca în mod arbitrar. *A domni turcește* = a avea, ca monarh, puteri nelimitate, ca un despot. ◆ (*subst.*) Limba turcă. *În turcește substantivele nu cunosc diferențe de gen* (GRAUR). • /***turc*** + *-ește*.

turchestăn *s.m.* (*bot.*; și *pepene turchestan*) Varietate de pepene galben mic, rotund, cu miezul foarte dulce și parfumat. • pl. *-i.* și (*reg.*) *turcuțán* *s.m.* /de la nm. pr. ***Turkestan***, regiune istorică în Asia Centrală.

turchéz, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* (*pop.; despre culori*) Albastru-verzui (ca peruzeaua). ◇ *Grîu turchez* = varietate de grîu. ◆ (*reg.; despre ochi*) Care este căprui. ◆ Fig. (*reg.; despre oameni*) Care este beat. **2** *s.n.* (*reg.*) Culoare albastră-verzuie. **3** *s.n.* (*reg.*) Albăstreală pentru rufe. • pl. *-i, -e.* și (*reg.*) *turghéz, -eáză* *adj., s.n.* /<it. ***turchese***.

turchezí *vb. IV. refl.* (*reg.; despre oameni*) A se amețí de băutură. • prez.ind. *-esc.* /***turchez*** + *-i*.

turchín, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* Care este de culoare albastru-închis și mat. **2** *s.n.* Varietate de turcoază. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***turquin***.

turchíză *s.f.* Turcoază. • pl. *-e.* /<germ. ***Türkis***, magh. ***türkiz***.

turcí *vb. IV.* **1** *refl.* A adopta limba, obiceiurile și, în special, religia mahomedană. *De voie sau de nevoie, s-a turcit* (GHICA). ◆ (*tr.*) A sili pe cineva să adopte limba, obiceiurile și, în special, rehgia mahomedană. **2** *tr.* (*fam.*) A bate pe cineva. **3** *refl.* Fig. (*fam.*) A se îmbăta. • prez.ind. *-esc.* /***turc*** + *-i*.

túrcic, -ă *adj.* **1** (*lingv.; la pl.*) *Limbi turcice* = familie de limbi înrudite, vorbite pe un teritoriu întins, aflat între S-E Europei, Siberia și China; (*și la sg.*) limbă care face parte din această familie (turcă osmanliie, azerbaidjană, kazahă, tătară, turkmenă, uzbecă etc. și patru limbi dispărute: avară, bulgară veche, cumană, pecenegă). **2** (*despre populații, popoare*) Care aparține familiei de limbi turcice. • pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***türkisch***; cf. engl. *Turkic*.

turcíe *s.f.* (*înv.*) Turcire. *Au căzut la robie, apoi și la turcie* (CANT.). ◇ Loc.adv. *Pe turcie* = *a*) în limba turcă, turcește; *b*) arbitrar, despotic. • g.-d. *-iei.* / ***turc*** + *-ie.*

turcíme *s.f.* Mulțime de turci; (*reg.*) turcăranie. *Spaima a intrat în turcime* (STANCU). ◆ Totalitatea turcilor, neamul turcesc. • / ***turc*** + *-ime.*

turcíre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *turci* și rezultatul ei. • /v. ***turci.***

turcísm *s.n.* (*lingv.*) Termen, expresie sau construcție împrumutată din limba turcă, fără a fi asimilată. • pl. *-e.* / ***turc*** + *-ism.*

turcít, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care a adoptat limba, obiceiurile și, în special, religia mahomedană. ◆ Care este plecat, supus turcilor. *Să-i ajute... contra poruncelor turcitului lor rege* (HASD.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***turci.***

turcmén, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Turkmenistanului sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuiește în Turkmenistan; locuitorii Turkmenistanului. **2** *adj.* Care aparține Turkmenistanului sau turcmenilor, care se referă la Turkmenistan sau la turcmeni; care este originar din Turkmenistan. ◆ (*subst. f.*) Limba turcică vorbită de turcmeni (între Marea Caspică și Marea Aral). • pl. *-i, -e.* și *turkmén, -ă s.m., s.f., adj.* /<rus. ***туркмен***, fr. ***turkmène***; cf. nm. pr. *Turkmenistan*, stat în Asia Centrală.

turco- Elem. de compunere „turc, turcesc, turcic". • /<fr. ***turco-***.

turcoáică *s.f.* **1** Femeie care face parte din populația de bază a Turciei sau este originară de acolo; (*înv.*) turcoaie. **2** (*bot.; reg.; la pl.*) Cîrciumărese (*Zinnia elegans*). • pl. *-ce.* / ***turc*** + *-oaică.*

turcoáie[1] *s.f.* **1** (*înv.*) Turcoaică. *Multe turcoaie au robit* (COSTIN). **2** (*reg.; la pl.*) Varietate de prune mari. • pl. *-oaie.* / ***turc*** + *-oaie.*

turcoáie[2] *s.f.* v. tucoaie.

turcoáz *adj.invar.* v. turcoază.

turcoáză *s.f., adj.invar.* **1** *s.f.* (*chim.*) Fosfat bazic hidratat natural de aluminiu și cupru, albastru-verzui, folosit ca piatră semiprețioasă; peruzea, turchiză. **2** *adj.invar.* (*în forma „turcoaz"*) De culoare albastră-verzuie (ca peruzeaua). • pl. *-e.* și *turcoáz adj.invar.* /<fr. ***turquoise.***

turcofíl, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care manifestă simpatie, admirație pentru poporul și cultura turcă; filoturc. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***turcophile.***

turcofilíe *s.f.* Atitudine turcofilă; turcomanie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***turcophilie.***

turcofób, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care dezaprobă, care este împotriva a tot ce este turcesc. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***turcophobe.***

turcofobíe *s.f.* Ură față de turci și față de tot ce este de origine turcească. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***turcophobie.***

turcológ, -ă *s.m., s.f.* Specialist în turcologie. • pl. *-gi, -ge.* /<germ. ***Turkologe***, it. ***turcologo.***

turcologíe *s.f.* Disciplină care se ocupă cu studiul limbii, culturii și civilizației turce. • g.-d. *-iei.* /<germ. ***Turkologie***, it. ***turcologia.***

turcomán[1] *s.m.* Turcmen. *Uzun, șah al turcomanilor* (SADOV.). • pl. *-i.* /<fr. ***turcomane.***

turcomán[2]**, -ă** *s.m., s.f.* (*pop.; adesea peior.*) **1** Turc. **2** Partizan, admirator fanatic al turcilor. • pl. *-i, -e.* / ***turc*** + *-oman.*

turcomaníe *s.f.* Turcofilie. • g.-d. *-iei.* / ***turcoman*** + *-ie.*

turcomerít, -ă *adj.* (*înv.*) **1** Care este admirator al turcilor; care este partizan al turcilor. *Pe vremea mea... oamenii se găseau cam turcomeriți* (C. NEGR.). **2** Fig. Arbitrar; despotic. *Nu ești un părinte blînd... Ești prea turcomerit* (ALECS.). • pl. *-ți, -te.* /<ngr. ***τουρκομερίτης.***

túrco-mongól, -ă *adj.* (*lingv.; despre grupuri de limbi*) Care este format din limbile turcă și mongolă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***turco-mongol.***

túrco-persán, -ă *adj.* (*despre cuvinte*) Care este împrumutat de limba turcă din persană. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***turco-persan.***

túrco-tătár, -ă *adj.* (*lingv.; despre grupuri de limbi turcice*) Care este vorbit în Turcia și în Asia Centrală. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***turco-tatar.***

turculeán *s.m.* Turculeț. • pl. *-eni.* / ***tuc*** + *-ulean.*

turculéț *s.m.* **I** Dim. al lui *turc*; turculean, (*reg.*) turcuț. *Un turculeț de-o șchioapă face meremetul narghilelelor* (TEOD.). **II** (*ornit.; reg.*) Sticlete (*Carduelis carduelis*). **III** (*bot.; reg.*) **1** Floarea-paștelui (*Anemone nemorosa*). **2** Păpădie (*Taraxacum officinale*). ◇ *Bătaie în turcaleți* = numele unui joc de copii care constă în a lovi unul măciulia păpădiei celuilalt, iar cel la care se rupe măciulia se consideră bătut. **3** (*în forma „turcaleț"*) Pătlagină moale (*Plantago media*). • pl. *-i.* și (*reg.*) *turcaléț, turcaléte s.m.* / ***turc*** + *-uleț.*

turcunél *s.m.* (*ornit.; reg.*) Pițigoi (*Parus major*). • pl. *-ei.* /cf. *turculeț.*

turcúț *s.m.* (*reg.*) Turculeț. • pl. *-i.* / ***turc*** + *-uț.*

turcuțán *s.m.* v. turchestan.

turdeán, -ă *subst., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a municipiului Turda sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii Turdei. **2** *adj.* Care aparține Turdei sau turdenilor, care se referă la Turda sau la turdeni; originar din Turda. **3** *s.n.* (*reg.*) Numele unui vînt. • /nm. pr. (municipiu în județul Cluj) ***Turda*** + *-ean.*

turdeáncă *s.f.* Femeie care face parte din populația de bază a municipiului Turda sau este originară de acolo. • pl. *-ence.* / ***turdean*** + *-că.*

turdíde *s.f. pl.* (*ornit.*) Familie de păsări de talie mică, cuprinzînd mierlele, sturzii, privighetorile, măcălendrii etc. (*Turdidae*). • /<fr. ***turdides***; cf. lat. *turdus, -i* „sturz".

turdulúc *s.m.* (*reg.*) Tăvălug. ◇ Expr. *A se da* (sau *a se duce*) *de-a turdulucu* = a se da (sau a se duce) de-a rostogolul, de-a dura, de-a tumba. • pl. *-ci.* /cf. *tăvălug.*

turdulucá *vb. I. tr., refl.* (*reg.*) A (se) rostogoli; a (se) tăvăli, a (se) da de-a dura, a (se) da de-a tumba. • prez.ind. *turdulúc.* / ***turduluc*** + *-a.*

ture *interj.* (*reg.*) Stai! • /cf. *tr.*

tureác *s.m.* v. tureatcă.

tureápcă *s.f.* v. tureatcă.

tureátc *s.m.* v. turcatcă.

tureátcă *s.f.* **1** Parte a cizmei care acoperă pulpa piciorului de la gleznă în sus pînă la genunchi; carîmb. *Ciubotele aveau turetci, cari îngropau în ele pantalonii individului* (EMIN.). ◇ Expr. *A călca pe tureatcă* = a greși din cauza lipsei de experiență, de prudență etc. *A fi tureatcă* = (*despre elevi*) a fi nepregătit la lecție. *A umbla cu pila în tureatcă* = a fi viclean. *A lua foc în turetci* = a fi înșelat, păcălit într-o afacere. (*reg.*) *A o ține turuiac* = *a*) a vorbi mult, insistent, pentru a susține un punct de vedere; *b*) a nu renunța, a nu ceda; *c*) a cicăli. *A se face turuiac* = a se ameți. ◆ Epitet pentru o persoană cu idei învechite, retrograde. ◆ Fig. Om prost. ◆ (*reg.*) Trunchi de copac. **2** (*înv., pop.*) Un fel de ciorap fără talpă, făcut din dimie sau din postav, care îmbracă piciorul de la gleznă pînă la genunchi. ◆ (*reg.*) Om care poartă tureci. ◆ Ext. Om cu picioare butucănoase, mari. ◆ (*reg.*) Ciorapi (scurți și groși). **3** (*înv.; la pl.*) Ițari, cioareci. **4** (*reg.*) Fiecare dintre cele două părți ale pantalonilor, ale ițarilor etc., care acoperă picioarele omului; crac. **5** (*reg.; în forma „turuiac"*) Un fel de pernă pe care se șade de obicei la vatră, pe lîngă foc. • pl. *-etci, -etce.* și *tureác, tuliác, (reg.) tureátc, turuiác s.m., tureápcă s.f.* /cf. *tur*[3].

turecár *s.m.* (*reg.*) Un fel de ciorap fără talpă care îmbracă piciorul de la gleznă pînă la genunchi; jambieră. ◆ Ext. (*deprec.*) Persoană care poartă astfel de ciorapi. • pl. *-i.* / ***tureac*** + *-ar.*

turecioáie *s.f.* (*reg.; deprec.*) Femeie cu picioarele butucănoase, cu mers rar și apăsat. • / ***tureac*** + *-oaie.*

turélă *s.f.* **1** (*milit.*) Locaș blindat (în formă de turn mic acoperit cu o cupolă) care se poate roti în jurul unui ax și care adăpostește armament de artilerie la tancuri, nave de luptă, cazemate etc. **2** (*tehn.*) Cap-revolver. **3** (*cinemat.*) Parte a camerei de luat vederi care asigură o schimbare rapidă a obiectivelor. • pl. *-e.* /<fr. ***tourelle.***

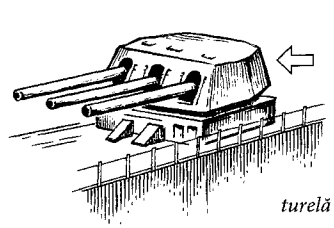

turelă (1)

turf[1] *s.n.* (*hip.*) **1** Material cu care este acoperită pista pe care se desfășoară alergările de cai. ◆ Ext. Pistă; hipodrom. **2** Ext. Sport practicat cu caii de curse; hipism. • pl. *-uri.* /<engl., fr. ***turf.***

turf[2] *s.n.* v. turfă.

túrfă *s.f.* (*mineral.; înv.*) Turbă. • pl. *-e.* și *turf s.n.* /<magh. ***turfa***, germ. ***Torf***

turfíst *s.m.* (*hip.*) Persoană care iubește, care frecventează cursele de cai (și care face pariuri). • pl. *-iști.* /<fr. ***turfiste.***

turfós, -oásă *adj.* (*reg.; despre soluri, terenuri etc.*) Care conține turbă; turbos. • pl. *-oși, -oase.* / ***turfă*** + *-os.*

turgescént, -ă *adj.* (*med.*) Care este în stare de turgescență; umflat. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***turgescent.***

turgescénță *s.f.* **1** (*med.*) Umflare locală a unui țesut ca urmare a acumulării de lichide (sînge, limfă etc.), din cauza unui obstacol ivit pe traiectul vaselor sangvine sau limfatice; turgor. **2** (*bot.*) Stare de umflare a celulei vegetale, din cauza apei care a pătruns în interiorul ei. • /<fr. ***turgescence.***

turghéz, -eáză *adj.* v. turchez.

turgíd, -ă *adj.* **1** (*med.*) Care este plin cu un lichid; umflat. **2** Fig. (*despre oameni*) Care este bosumflat, supărat. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***turgide***, lat. ***turgĭdus, -a, -um.***

turgonastíe *s.f.* (*bot.*) Mișcare a organelor vegetale sub influența turgescenței. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***turgonastie.***

túrgor *s.n.* **1** (*med.*) Turgescență. **2** (*biol.*) Stare de ușoară tensiune a unei celule, a unui organ ori țesut animal sau vegetal din cauza bogăției de lichide. • /<fr. ***turgor***, lat. ***turgor, -oris.***

turi- Elem. de compunere „turn; țuguiat". • /<fr. ***turri-***; cf. lat. *turris, -is* „turn".

turiceá *s.f.* v. turicel.

turicefál, -ă *adj., s.m.* (*med.*) (Persoană) care prezintă turicefalie. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***turricéphale.***

turicefalíe *s.f.* (*med.*) Malformație congenitală a craniului, care se dezvoltă în formă de turn. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***turricéphalie.***

turicél *s.m.* (*bot.*) **1** Plantă erbacee din familia cruciferelor, cu frunzele bazale dispuse în rozetă și acoperite cu peri, cu florile mici, albe sau gălbui (*Turritis glabra*); (*reg.*) turniță, turnuriță, turnușel. **2** (*reg.*) Gîscariță (*Arabis hirsuta*). **3** (*reg.*) Bărbușoară-de-munte (*Arabis turitta*). • pl. *-ei.* și (*reg.*) *turiceá s.f.* /etimol. nec.

turicioáră *s.f.* (*bot.; reg.*) Turiță mare (*Agrimonia eupatoria*). • pl. *-oare.* / ***turiță*** + *-ioară.*

turiculát, -ă *adj.* (*zool.; despre cochiliile gasteropodelor*) Care seamănă cu un turnuleț. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***turriculé***; cf. lat. *turricŭla, -ae* „turn mic".

turiencefalíe *s.f.* (*med.*) Defect în dezvoltarea craniului, ca urmare a turicefaliei. • g.-d. *-iei.* / ***turi-*** + ***encefalie.***

turifórm, -ă *adj.* Care este în formă de turn. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***turriforme.***

turílă *s.f.* (*ornit.*) Pasărea-ogorului (*Burhinus oedicnemus*). • pl. *-e.* /cf. bg. *мурдиик.*

turingián, -ă *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Etajul superior al permianului de facies continental, limitat la V Europei. **2** *adj.* Care aparține turingianului, specific turingianului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din turingian. • sil. *-gi-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***thuringien***; cf. nm. pr. *Thüringen*, land în partea central-estică a Germaniei.

turingít *s.n.* (*mineral.*) Silicat natural de aluminiu și de fier. • /<fr. ***thuringite.***

turísm *s.n.* **1** Activitate cu caracter recreativ sau sportiv, constînd în parcurgerea unor distanțe, pe jos sau cu diferite mijloace de transport, pentru vizitarea regiunilor pitorești, a localităților, a obiectivelor culturale, economice, istorice etc. **2** Autoturism. *Un turism veni din direcție contrarie* (PRED.). **3** (*econ.*) Latură a sectorului terțiar al economiei, unde activitatea prestată are ca scop organizarea și desfășurarea călătoriilor de agrement, de recreere sau a deplasărilor de persoane la diferite congrese și reuniuni, incluzînd toate activitățile necesare satisfacerii nevoilor de consum și de servicii ale turiștilor. • pl. *-e.* /<fr. ***tourisme***, it. ***turismo.***

turíst, -ă *s.m., s.f.* Persoană care practică turismul (în scop recreativ sau sportiv). *Nu mai calcă nici un turist pe aici* (H. LOV.). • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***touriste***, it. ***turista***, germ. ***Tourist.***

turístic, -ă *adj.* **1** Care aparține turismului, care se referă la turism. *Scoate din rucsac harta turistică.* **2** (*despre locuri, stațiuni etc.*) Care atrage turiști. *Obiectiv turistic.* • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***touristique***, it. ***turístico.***

turíș *s.n.* (*reg.*) **1** Resturi de paie, de fîn etc., care nu au fost mîncate de vite și se dau drept hrană cailor. **2** Loc unde se dă oilor de mîncare iarna. ◆ Loc bătut de vaci și de oi. ◆ Adăpost de iarnă pentru oi. **3** Cărare prin zăpadă. ◆ Lunecuș; ghețuș. **4** Pietriș care cade de pe munte la vale. • acc. și *túriș*. pl. *-uri*. /cf. *turiște*.

turișá *vb. I. refl.* (*reg.*) A se da pe gheață. • prez.ind. *túriș*. /***turiș*** + *-a*.

turișát *s.n.* (*reg.*) Faptul de *a se turișa*. • /v. ***turișa***.

túriște *s.f.* v. toriște.

turițár *subst.* (*reg.*) Grîu plin de turiță. • /***turiță*** + *-ar*.

turlțát, -ă *adj.* (*reg.*) Roșu-aprins. • pl. *-ți, -te*. /***turiță*** + *-at*.

túriță *s.f.* (*bot.*) **1** Plantă erbacee anuală, din familia rubiaceelor, cu tulpina în patru muchii, acoperită cu ghimpi, cu florile albe sau verzui și cu fructele acoperite cu peri curbați la vîrf, care se agață (de haine, de lîna oilor etc.) (*Galium aparine*). **2** Compus: *turiță-mare* = numele a două specii de plante erbacee, perene, din familia rozaceelor: *a*) plantă cu tulpina dreaptă, foarte păroasă, cu frunzele imparipenate, cu foliole dințate, cu florile galbene-aurii dispuse în raceme în formă de spic și cu fructele cu ghimpi mici la bază (*Agrimonia eupatoria*); *b*) plantă cu frunzele imparipenate, dispuse în rozetă bazală și cu florile galbene, cîte două, trei în corimb terminal (*Aremonia agrimonoides*); *turiță-albă* = *a*) găinușă (*Isopyrum tholictroides*); *b*) aglică (*Filipendula vulgaris*). **3** Numele a două plante erbacee din familia compozeelor: *a*) (*reg.*) cîrligioare (*Bidens cernuus*); *b*) (și *turiță-mare*) dentiță (*Bidens tripartitus*). **4** (*reg.*) Cununiță (*Spiraea ulmifolia*). **5** (*reg.*) Hațmațuchiul-măgarului (*Torilis japonica*). **6** (*reg.*) Plantă erbacee cu florile albe, rar gălbui, dispuse în mici umbele (*Anthriscus silvestris*). **7** (*reg.*) Hrana-vacii (*Sperguta arvensis*). **8** (*reg.*) Lipici (*Echinospermum lappula*). **9** (*reg.*) Neghină (*Agrostemma githago*). • acc. și *turíță*. pl. *-e*. /<srb. ***turica***.

turkmén, -á *s.m., s.f., adj.* v. turcmen.

turlác, -ă *adj., s.m.* (*pop.*) **1** *adj.* (*despre oameni*) Care este amețit de băutură, cherchelit. ◆ Ext. Care este zăpăcit, năuc. **2** *s.m.* Expr. *Nici turc, nici turlac* (*ia, un fleac*), se zice despre cel care nu aparține în mod clar unei specii, unei tagme, unei grupări. • pl. *-ci, -ce*. /<tc. ***torlak*** „tînăr, neexperimentat", srb. ***torlak*** „fanfaron", bg. ***мурлак***, ***морлак***.

turlăș *s.m., s.n.* (*reg.*) **1** *s.m.* Sloi de gheață care plutește pe apă. **2** *s.n.* Cantitate mare de apă. • pl. *m. -i, n. -uri*. /<magh. ***torlasz***.

túrlă *s.f.* **1** (*arhit.*) Element arhitectonic în formă cilindrică sau prismatică poligonală, de înălțime relativ mare, care face parte din complexul arhitectural al bisericilor, înălțîndu-se deasupra acoperișului. *Acolo..., între păduri, se ridică în liniște turlele bisericilor mînăstirești de la Neamț* (SADOV.). <> Fig. *Sus pe limpezi stîlpi de rugăciune Bolți de dor sub turle mari de gînd* (VOIC.). **2** (*tehn.*) Instalație de suprafață (din lemn, metal etc.) montată deasupra găurii de sondă, care servește ca element de sprijin pentru manevrarea unor piese grele, de dimensiuni mari, în cursul forajului sau exploatării sondei. **3** (*la jocul de șah*) Tură, turn. • pl. *-e*. și (*înv.*) *trúlă s.f.* /<ngr. ***τούρλα***.

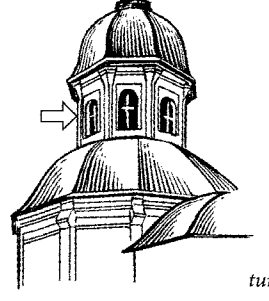

turlă (1)

turlăceálă *s.f.* (*reg.*) Beție. • pl. *-eli*. /***turlăci*** + *-eală*.

turlăcí *vb. IV. refl.* (*pop.*) A se ameți de băutură; a se cherchели. *Ercule... se cam turlăci* (ISP.). ◆ Ext. A se zăpăci. • prez.ind. *-esc*. /***turlac*** + *-i*.

turlăcíe *s.f.* (*pop.*) Beție. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***turlac*** + *-ie*.

turlăcít, -ă *adj.* (*pop.*; *despre oameni*) Care este amețit de băutură. • pl. *-ți, -te*. /v. ***turlăci***.

turlășí *vb. IV. tr.* (*reg.*; *compl. indică pămîntul*) A surpa. • prez.ind. *-esc*. /***turlaș*** + *-i*.

turlícă *s.f.* (*reg.*) Instrument primitiv de suflat, fără găuri laterale, făcut din coajă de salcie; (*reg.*) turlișcă. • pl. *-ci*. și *trulíncă s.f.* /de la ***turlu***.

turlicăí *vb. IV. intr.* (*reg.*) A cînta din turlică. • prez.ind. *turlícăi*. /***turlică*** + *-(ă)i*.

turlíg *s.n.* (*reg.*) Partea încovoiată a unui obiect; cîrlig. • pl. *-ge*. /etimol. nec.

turlíst *s.m.* Muncitor specializat în montarea turlelor. • pl. *-iști*. /***turlă*** + *-ist*.

turlíșcă *s.f.* (*reg.*) Turlică. • pl. *-iști*. și *trulíșcă s.f.* /cf. *turlică*.

turlișoáră *s.f.* Dim. al lui *turlă*. • pl. *-oare*. /***turlă*** + *-ișoară*.

turlíu *interj.* (*înv.*) Exclamație care exprimă admirație față de ceva frumos ori nostim. <> Loc.adj. *Turliu-turliu* = gătit frumos, dichisit. • /<tc. ***tütlü*** „soi, fel".

turlós, -oásă *adj.* (*înv.*) Care are turle. • pl. *-oși, -oase*. /***turlă*** + *-os*.

túrlu *interj.* (*reg.*) **1** (*repet.*) Cuvînt care redă sunetul fluierului. **2** Cuvînt care redă zgomotul produs de o ploscă plină cînd se deșartă sau cînd bea cineva din ea. • /onomat.

turlúc *s.n.* **1** (*reg.*) Groapă în care se fac cărbuni de lemn. ◆ Grămadă, stivă de lemne din care se fac cărbuni. **2** Fig. Vizuină. ◆ Local cu reputație proastă. • pl. *-ce*. /<tc. ***torluk***.

turluí *vb. IV. intr.* (*reg.*) **1** A cînta (prost) din fluier. **2** A bea cu zgomot din ploscă. • prez.ind. *túrluí*. /***turlu*** + *-i*.

turluiálă *s.f.* (*reg.*) Cîntec (stîngaci) din fluier. • pl. *-ieli*. /***turlui*** + *-eală*.

turluíre *s.f.* (*reg.*) Acțiunea de *a turlui* și rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. ***turlui***.

turluít[1] *s.n.* (*reg.*) Faptul de *a turlui*. • /v. ***turlui***.

turluít[2]**, -ă** *adj.* (*reg.*; *despre oameni*) Care este zăpăcit, țicnit, aiurit. • pl. *-ți, -te*. /cf. *trul, tutuit*[2].

turluitúră *s.f.* (*reg.*) Cîntec (stîngaci) din fluier. • sil. *-lu-i-*. pl. *-uri*. /***turlui*** + *-ură*.

turluliță *s.f.* (*reg.*) Dim. al lui *turlă*. • pl. *-e*. /***turlă*** + *-uliță*.

turlulíu, -íe *adj.* (*reg.*; *despre oameni*) Care este zăpăcit, țicnit, nebun. • pl. *-ii*. /cf. *turluit*[2].

turlupinádă *s.f.* Glumă nereușită, de prost gust. • pl. *-e*. /<fr. ***turlupinade***; cf. nm. pr. *Turlupin*, personaj în vechile farse franceze.

turmăc, -ă *s.m., s.f.* (*reg.*) **1** Bivol tînăr (între un an și doi ani). ◆ Ext. Mînzat. **2** Porc gras. **3** (Epitet dat unui) om scund și îndesat. ◆ (Epitet dat unui) om înalt și voinic. • pl. *-ci, -ce*. /<bg. ***мурмак***.

turmalín *s.n.* v. turmalină.

turmalínă *s.f* (*mineral.*) Nume dat mai multor silicați naturali de sodiu, calciu, magneziu și aluminiu, cu bor, cristalizați și divers colorați, folosiți ca pietre semiprețioase și în industria optică, în radiotehnică etc. • pl. *-e*. și *turmalín s.n.* /<fr. ***tourmaline***; cuv. singalez.

turmăr *s.m.* (*reg.*) Porcar. • pl. *-i*. /***turmă*** + *-ar*.

turmáș (*reg.*) **1** Persoană care se însoțește cu alta în vederea alcătuirii unei stîni pentru văratul oilor. **2** Stăpîn al unei stîni. • pl. *-i*. /***turmă*** + *-aș*.

túrmă *s.f.* **1** Grup (mai mare) de oi sau, ext., de alte animale domestice sau sălbatice de aceeași specie, care trăiesc împreună. *Pe cărări fără de urme Vin cerboaicele în turme* (EMIN.). <> Zic. *O turmă și un păstor*, se zice pentru a exprima ideea de unire sub o singură conducere. *Și ciobanul din laptele turmei lui mănîncă* = fiecare se hrănește din rodul muncii sale. (*glum.*) *Ți-ai pierdut turma?*, formulă cu care cineva se adresează unui om necăjit. <> Fig. *Turma visurilor mele eu le pasc ca oi de aur* (EMIN.). Δ (*cu aluzie la aspectul unui grup*) *Și din turmele de stînci... Vezi oraș cu dome albe* (EMIN.). Δ (*sugerează un grup numeros*) *Și-n calea lor au întîlnit turme întregi de suflete* (GHICA). ◆ Ext. Cîrd de păsări. ◆ Haită. *O turmă de cîini urmărește mistrețul rănit.* **2** Fig. (*adesea deprec.*) Mulțime, grup (mare) de oameni (supuși, docili). *Are o pornire de milă adîncă pentru turma celor obijduiți, batjocoriți și flămînzi* (SADOV.). ◆ Ceată (în dezordine). *Mă văzui... în mijlocul unei turme de băieți cari făceau o larmă asurzitoare* (GAN.). <> (*adv.*) *A plecat băiatul cu fluierul... După el, turmă, noi* (STANCU). <> Loc.adv. *În turmă* = cu grămada, în grămadă. ◆ Populația unei țări, popor. *Și fiul tău va crește... Și-i va lăsa Dușanta toiagul peste turmă* (COȘB.). **3** Fig. (*bis.*) Mulțimea credincioșilor. *Turma credincioșilor rămînea fără păstor* (OȚETEA). **4** (*milit.*; *înv.*) Unitate militară de cavalerie. • pl. *-e*. /lat. ***turma***.

turmént *s.n.* Suferință, tortură (fizică sau morală); chin. • pl. *-e*. și (*înv.*) *turmínt s.f.* /<fr. ***tourment***; cf. lat. *tormentum, -i* „instrument de tortură".

turmentá *vb. I.* **1** *refl.* (*despre oameni*) A se îmbăta. *S-a turmentat aseară.* **2** *tr.* (*compl. indică oameni*) A ameți, a zăpăci. *Întrebarea pe care i-a pus-o l-a cam turmentat.* ◆ A preocupa, a tulbura. *Post-pașoptiștii sînt și ei turmentați de imaginea ruinelor, ca și înaintașii* (PER.). **3** *tr.* (*compl. indică oameni*) A frămînta, a chinui, a tortura. *Cercă să uite relele presimțiri ce o turmentă* (FIL.). **4** *tr.* (*compl. indică oameni*) A hărțui, a deranja. *Creditorii îl turmentă* (ȘĂIN.). • prez.ind. *-ez*, (*înv.*) *turmént*. /<fr. ***tourmenter***.

turmentáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *turmenta* și rezultatul ei; turmentație. • pl. *-ări*. /v. ***turmenta***.

turmentát, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este amețit de băutură, care este beat. *Cetățeanul turmentat* (CAR.). **2** (*înv.*; *despre oameni*) Care este frămîntat, agitat, chinuit. **3** (*despre forme de relief*) Care are aspect neregulat, care este accidentat. **4** (*a. plast.*) Care prezintă straturi suprapuse. • pl. *-ți, -te*. și *tormentát, -ă adj.* /v. ***turmenta***; cf. fr. *tourmenté*.

turmentáție *s.f.* Turmentare. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și (*înv.*) *turmentațiúne s.f.* /de la ***turmenta***.

turmentațiúne *s.f.* v. turmentație.

turmént *s.f.* v. turment.

turmíță *s.f.* (*reg.*) Turmuliță. • pl. *-e*. /***turmă*** + *-iță*.

turmulíce *s.f.* (*pop.*) Turmuliță. • pl. *-ci*. /***turmă*** + *-ulice*.

turmulíță *s.f.* Dim. al lui *turmă*; (*pop.*) turmulice, (*reg.*) turmiță, turmușoară, turmuță. • pl. *-e*. /***turmă*** + *-uliță*.

turmușoáră *s.f.* (*reg.*) Turmuliță. • pl. *-oare*. /***turmă*** + *-ușoară*.

turmúță *s.f.* (*reg.*) Turmuliță. • pl. *-e*. /***turmă*** + *-uță*.

turn *s.n.* **I 1** (*arhit.*) Construcție prismatică sau cilindrică, de înălțime (relativ) mare, clădită separat sau făcînd parte dintr-un complex arhitectural (fortificație, ansamblu ecleziastic etc.) pe care îl domină. *Te întîmpină... un turn sumbru cu orologiu* (CĂL.). <> (*tehn.*) *Turn de răcire* = construcție din lemn, beton armat etc., în interiorul căreia se realizează răcirea cu aer (pînă la o temperatură apropiată de cea atmosferică) a apei care circulă într-o instalație industrială. *Turn de sondă* (sau *al sondei*) = turlă de sondă. (*miner.*) *Turn de extracție* = construcție de suprafață situată deasupra gurii unui puț de mină și în care se găsesc organele de ghidare a cablurilor instalațiilor de transport din puț și platformele pentru încărcarea și descărcarea coliviilor. *Turn de săpare* = instalație provizorie de suprafață, montată în vederea săpării unui puț de mină, prevăzută cu dispozitivele necesare de antrenare și de ghidare a cablurilor care fac legătura dintre troliul de manevră și instalațiile mobile din interiorul puțului. *Turn de apă* = castel de apă. (*av.*) *Turn de control* = construcție foarte înaltă, dominînd un aeroport, din care se dirijează zborurile aeronavelor. *Turn-lanternă* = turn de mici dimensiuni, susținut de patru arce mari și străpuns de goluri, prin care se asigură iluminatul unei biserici și care se înalță deasupra careului transeptului. <> Expr. *Turn de fildeș* (sau *de ivoriu*), se spune pentru a arăta izolarea de viață, de realitățile înconjurătoare a unui scriitor, a unui artist, a unui om de știință etc. *Ca în turnul Babilonului* (sau *lui Babel*), se spune despre o situație în care oamenii nu se înțeleg, avînd fiecare altă părere. *A fura* (sau *a vinde*) *turnul Colței*, se spune cînd i se aduce cuiva o învinuire imposibil de crezut. ◆ Clopotniță. ◆ (*ind.*) Coș de fabrică. ◆ (*reg.*) Coșul sobei; horn. **2** (*la jocul de șah*) Tură, turlă. **3** (*reg.*) Cornul de deasupra, mai mare decît toate celelalte, al stelei cu care umblă copiii la urat în timpul sărbătorilor de iarnă. **II** (*geomorf.*) Formă mică de relief proeminentă, izolată, cu aspect prismatic, formată din calcare, conglomerate și alte roci.• pl. *-uri*, (*înv.*) *-ure*, (*reg.*) *-e*. și (*reg.*) *tun s.n.* /<germ. ***Turn***; cf. fr. *tour*.

turná[1] *vb. I. I tr.* **1** (*compl. indică lichide sau,* ext., *fluide*) A face să curgă, a vărsa în, pe sau peste ceva. *Toarnă vin în pahare.* ◇ (*abs.*) *Aștepta cu ștergarul pe umăr și cu oala în mînă, gata să-i toarne* (BRĂ.). ◇ (*compl. indică cantități de lichid*) *Dădu pe gît ce mai rămăsese în paharul de coniac... și-și mai turnă unul* (VIN.). ◇ (*compl. indică materii în formă de pulbere, granule, bucăți etc.*) *Scoate o basma din sîn și toarnă în ea banii din ulcică* (CAR.). ◇ (*compl. indică cantități de materii*) *Îi turnă în traistă cîțiva pumni de nuci și de prune uscate* (AGÂR.). ◇ Expr. *A turna în el* (*ca într-un butoi* sau *ca într-un vas, ca într-un sac spart*) = a bea și (sau) a mînca foarte mult. *A turna bobocilor = a)* a nu avea de lucru; *b)* a vorbi cu nesocotință. *A turna pe cămăși* = a opări rufele. *A turna în coș* v. coș. *A turna gaz* (sau *spirt*) *în* (sau *pe, peste*) *foc* v. foc. *A turna sare* (sau *oțet*) *pe rană* v. rană. *A turna ulei pe rană* v. ulei. *A turna venin în cineva* (sau *în sîngele cuiva*) v. venin. ◇ Fig. *Tremur tot. Perdelele lăsate mi-au turnat otravă în sînge* (CA. PETR.). ◆ (*fam.; intr. impers.*) A ploua torențial. *De două zile toarnă fără oprire.* ◇ Expr. (*Plouă de*) *toarnă cu ciutura* v. ciutură. *A turna cu găleata* v. găleată. ◆ (*refl.; despre ape curgătoare*) A se vărsa. *Rîul Doamnei... merge de se toarnă-n Dunăre* (VLAH.). ◆ (*reg.*) A voma. **2** (*compl. indică materiale lichide*) A vărsa într-un tipar (pentru ca, prin răcire sau în urma unei reacții chimice, să se obțină un obiect solid de forma tiparului). *Turnînd argint și aur Un meșter mare... Dă lucrului său frumusețe rară* (MURNU). ◆ Ext. (*compl. indică obiectele obținute*) A confecționa prin turnare. *Clopote turnate de meșteri de demult sună armonios orele* (SADOV.). ◇ Fig. *La ce-am început... A turna în formă nouă limba veche și-nțeleaptă* (EMIN.). ◆ (*în arte*) A realiza în bronz forma definitivă a unei sculpturi. **3** Fig. (*despre obiecte de îmbrăcăminte sau încălțăminte*) A se potrivi foarte bine pe corpul cuiva. *Era îmbrăcată într-o rochie neagră, lungă, bine turnată și strînsă pe corp* (STANCU). **II** *tr.* Fig. (*fam.*) A face un lucru cu ușurință, fără economie, din belșug. *Împăratul porunci să-i toarne lui Neghiniță o casă cu zece caturi* (DELAVR.). ◇ Expr. *A turna* (*la*) *copii* (sau *plozi*) = a da naștere multor copii. *A turna propele la fălci* = a trage cuiva pumni, a bate pe cineva. **III** *tr.* Fig. **1** (*fam.*) A compune, a redacta, a spune ceva la repezeală, fără a se gîndi mult (cu abundență de cuvinte). *Multe prostii mai toarnă și mocofanu ăsta* (VLAH.). ◆ A formula ceva (în scris sau verbal) cu scopul de a înșela pe cineva sau de a pedepsi pe cineva. *A fost silit să-i toarne o minciună de cele gogonate* (ALECS.). ◇ Expr. *A turna gogoși* = a minți. *A-i* (sau *a i le*) *turna* (cuiva) = a-i vorbi cuiva deschis, pe șleau. **2** (*fam.; cu determ. introduse prin prep. „la", care indică locul*) A închide. *Mă toarnă la „pîrnaie", că am părăsit straja* (CHIRIȚ.). **3** (*fam.*) A bate pe cineva (mai ales cu pumnii). *Îi toarnă o sumedenie de pumni în cap.* **4** (*fam.*) A pîrî, a denunța pe cineva. *Nu puteai scăpa o vorbă în fața lui... Imediat te turna* (PER.). **5** (*pop.*) A pune, a așeza în (sau pe) ceva. *Își turnă în cap o căciulă cît o oboroacă* (SADOV.). ◇ Expr. (*arg.*) *A turna* (pe cineva) *în ghips* = a bate foarte tare. ◆ (*compl. indică obligații, îndatoriri*) A impune. **IV** (*înv.*) **1** *refl.* A se întoarce, a reveni, a se înapoia. *Toarnă-te la pămîntul tătîni-tău și la rudele tale* (P. OR.). ◆ (*intr.*) A se abate din drum. **2** *tr.* A restitui, a da înapoi. **3** *tr., refl.* A (se) îndrepta în altă direcție. **4** *tr.* (*compl. indică priviri*) A orienta în altă direcție. *Turnînd a ei cătare spre bolțile cerești* (BOL.). ◆ (*refl.*) A se întoarce (pentru a se adresa) către cineva. *Apoi, turnîndu-se către Ana... —Fata asta... se socotește arestată* (BOL.). **5** *refl.* A se schimba, a se transforma. **6** *tr.* A abate pe cineva de la un rău, a face să revină; a converti. **V 1** *tr.* (*reg.*) A răsturna, a doborî, a trînti. *Cînd l-am plesnit la cap, l-am și turnat la pămînt* (SADOV.). **2** *refl.* A se lăsa să cadă, a se trînti. *Cetățeanul... a venit șovăind pînă la mijloc și s-a turnat pe un scaun în fața tribunii* (CAR.). • prez.ind. *torn.* /lat. ***tornare*** „a învîrti, a răsuci".

turná[2] *vb. I. tr.* (*cinemat.*) A înregistra succesiv pe o peliculă cinematografică secvențele care vor alcătui un film. ◆ Gener. A realiza sau a participa la realizarea unui film cinematografic. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***tourner***.

turnagiu *s.m.* (*milit.; înv.*) Locotenent de ieniceri. • pl. *-gii.* /<tc. ***turnacı***.

turnánt, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* Care se învîrtește, care pivotează în jurul unui ax central; rotitor. ◇ (*tehn.*) *Ușă* (sau *poartă*) *turnantă* = ușă (sau poartă) formată din mai multe aripi (de obicei patru), care se rotesc în jurul unui ax vertical central. *Placă turnantă* = disc de oțel sau de fontă, prevăzut cu segmente de șine, care, rotindu-se în jurul unui pivot central, servește la întoarcerea vehiculelor ușoare de cale ferată, la trecerea de pe o linie pe alta etc. *Scenă turnantă* = scenă rotativă care permite schimbarea rapidă a decorurilor în timpul unui spectacol. **2** *s.f.* Mică etajeră pentru cărți, care se poate învîrti în jurul unui ax central. **3** *s.f.* Loc unde cotește (în forma unui arc de cerc) un drum, spec. o pistă sportivă. **4** *s.f.* Fig. Moment de cotitură în evoluția cuiva. • pl. *-ți, -te.* /fr. ***tournant***.

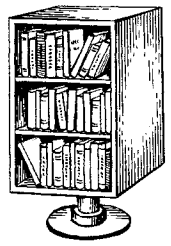

turnantă (2)

turnáre[1] *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *turna*[1] și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***turna***[1].

turnáre[2] *s.f.* Acțiunea de *a turna*[2] și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***turna***[2].

turnát[1] *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *turna*[1]. • /v. ***turna***[1].

turnát[2]**, -ă** *adj.* **1** Care a fost supus operației de turnare. **2** (*despre obiecte de îmbrăcăminte sau încălțăminte*) Care se potrivește foarte bine, întocmai (cuiva sau la ceva), care este exact pe măsură. *Sacoul turnat... și pantalonii albi... făceau senzație în tot portul* (BART). **3** (*culin.; reg.*) *Plăcintă turnată* = clătită. ◆ (*subst.*) Preparat culinar din jumări de slănină amestecate cu lapte acru încălzit, care se toarnă peste mămăliga. • pl. *-ți, -te.* /v. ***turna***[1].

turnátor, -oáre *s.m., s.f.* **1** (*metalurg.*) Muncitor din industria metalurgică specializat în lucrări de turnare a metalelor. **2** (*fam.; deprec.*) (Epitet pentru o) persoană care pîrăște, denunță pe cineva; denunțător, delator. *Nu prea îl agream noi, mai ales că îl știam de turnător* (PRED.). **3** (*reg.*) Fir de urzeală care nu încape în spată și care se face ghem, rămînînd pe lîngă război. • pl. *-ori, -oare.* /***turna***[1] + *-ător*.

turnătorie *s.f.* **1** (*metalurg.*) Ramură a metalurgiei care fabrică piese metalice prin turnare. **2** Atelier în care se execută fabricarea pieselor prin turnarea în forme a metalelor sau a aliajelor topite. ◇ (*tipogr.; înv.*) *Turnătorie de litere* = atelier în care se execută literele metalice pentru tipografie prin turnare în matriță. ◇ Fig. *Din belșugul de verdețață, Cărăbușul de aramă Vine din turnătoria Verii* (BLA.). **3** (*fam.; deprec.*) Pîră, denunț, calomnie la adresa cuiva; delațiune. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***turnător*** + *-ie*.

turnătúră *s.f.* **1** Faptul de a turna. **2** (*pop.*) Boală caracterizată prin umflarea și înroșirea pielii. ◆ Concr. (*în superstiții*) Obiect descîntat, cu putere de vrajă. • pl. *-i.* /***turna***[1] + *-ătură*.

turnățéi *s.m. pl.* (*culin.*) Un fel de aluat subțire făcut din făină, ouă și puțin lapte sau apă, care se toarnă puțin cîte puțin în supă, cînd aceasta fierbe; zdrențe. • /***turnați***, pl. lui *turnat*[2] + *-ei*.

turneán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a municipiului Turnu-Măgurele sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii municipiului Turnu-Măgurele. **2** *adj.* Care aparține municipiului Turnu-Măgurele sau turnenilor, care se referă la Turnu-Măgurele sau la turneni; originar din Turnu-Măgurele. • pl. *-eni, -ene.* /nm. pr. (municipiu în județul Teleorman) ***Turnu[-Măgurele]*** + *-ean*.

turneáncă *s.f.* Femeie care face parte din populația de bază a municipiului Turnu-Măgurele sau este originară de acolo. • pl. *-ence.* /***turnean*** + *-că*.

turnedó *s.n. invar.* (*culin.*) Preparat din mușchi de vită fript, învelit în felii de slănină. • /<fr. ***tournedos***.

turnél *s.n.* v. tunel.

turnesól *s.n.* (*chim.*) Pigment albastru, extras din unele specii de licheni, parțial solubil în apă și alcool, formînd soluții albastre, care devin roșii în mediu acid și redevin albastre la adăugare de bază în exces, folosit ca indicator acido-bazic. *Hîrtie de turnesol* = hîrtie impregnată cu soluție de turnesol, de culoare albastră, care se întrebuințează pentru determinarea caracterului de acid sau de bază al unei soluții. • /<fr. ***tournesol***.

turnétă *s.f.* (*tipogr.*) Aparat pentru depunerea uniformă și uscarea stratului fotosensibil pe plăcile metalice care servesc la executarea formelor de tipar înalt sau plan. • pl. *-e.* /<fr. ***tournette***.

turnéu *s.n.* **1** Deplasare pe care o face un artist sau un ansamblu artistic în mai multe localități (sau țări), spre a da o serie de reprezentații. ◆ Călătorie pe care o face o personalitate (politică) în diferite localități sau țări, după un program dinainte stabilit. ◆ Călătorie întreprinsă de cineva cu intenția de a vizita pe rînd mai multe localități sau mai multe persoane. **2** (*sport*) Concurs, competiție cu mai multe serii de jocuri, de meciuri. • pl. *-ee.* /<fr. ***tournée***.

turnichét *s.n.* **1** (*mar.*) Rolă metalică fixată vertical în punte, care are scopul de a dirija parîmele aflate sub tracțiune, micșorînd frecarea. **2** (*tehn.*) Masă rotativă pe care se așază, manual sau automat, sticlele, spre a fi umplute cu lichide. **3** Dispozitiv alcătuit din bare în cruce care se rotesc pe un ax vertical, permițînd trecerea cîte unei singure persoane (în locuri publice). **4** (*chir.*) Instrument în formă de garou, folosit pentru comprimarea arterelor. • pl. *-e.* /<fr. ***tourniquet***.

turniólă *s.f.* (*med.*) Panarițiu superficial localizat în jurul unghiilor. • /<fr. ***tourniole***.

turnír *s.n.* **1** (*mai ales în Ev. Med., în Europa apuseană*) Competiție în cadrul unei serbări, în cursul căreia cavalerii se întreceau în lupte cu armele, care de obicei nu aveau vîrf ascuțit. **2** (*sport*) Concurs, competiție cuprinzînd mai multe serii de probe sau de manșe. ◆ Fig. Luptă; emulație. • pl. *-uri, -e.* /<germ. ***Turnier***; cf. și fr. *tournoi*.

turnișór *s.n.* Turnuleț. • pl. *-oare.* /***turn***[1] + *-işor*.

turníță *s.f.* (*bot.; reg.*) Turicel (*Turritis glabra*). • /***turn***[1] + *-iță*; cf. lat. *turritus, -a, -um*.

turnuléț *s.n.* Dim. al lui *turn*; turnișor. ◇ Fig. *Se uita... la turnulețele de vase și de farfurii de pe masă* (AGÂR.). • pl. *-e.* /***turn***[1] + *-uleț*.

turnúră *s.f.* **I 1** Schimbare (neașteptată) survenită în desfășurarea unor împrejurări, a unor evenimente etc.; cotitură, întorsătură. **2** Fel în care se prezintă lucrurile, fenomenele etc. *Blîndețea... l-a ajutat să dea turnura voită lucrurilor* (PER.). ◆ Spec. Fel în care sînt așezate cuvintele într-o frază. **II 1** Perniță sau bucată de stofă purtată odinioară de femei la spate sub rochie, mai jos de talie. **2** (*ieșit din uz*) Formă, ținută a corpului; aspect, înfățișare; aer, aparență. • pl. *-i.* /<fr. ***tournure***.

turnuríță *s.f.* (*bot.; reg.*) **1** Turicel (*Turritis glabra*). **2** Gîscariță (*Arabis hirsuta*). • pl. *-e.* /***turnuri***, pl. lui *turn*[1] + *-iță*.

túrnus *s.n.* Interval de timp în care se efectuează complet un anumit proces, o anumită operație de deplasare; grafic de serviciu. • /<germ. ***Turnus***; cf. lat. *tornus, -i* „instrument pentru întors".

turnușél *s.m.* (*bot.; reg.*) **1** Turicel (*Turritis glabra*). **2** Gîscariță (*Arabis hirsuta*). • pl. *-ei.* /***turn***[1] + *-uşel*.

turoniăn, -ă *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Ultimul etaj al cretacicului mediu, caracterizat prin amoniți, lamelibranhiate, gasteropode etc. **2** *adj.* Care aparține turonianului, specific turonianului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din turonian. • sil. *-ni-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***turonien***; cf. nm. pr. *Turones*, vechiul nume gal al orașului francez Tours.

turpíd, -ă *adj.* Care este rușinos, imoral, nedemn. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***turpide***; cf. lat. *turpis, -e*.

turpinár *s.n.* v. trupinar.

turpínă *s.f.* v. tulpină[1].

turpitúdine *s.f.* Faptă nerușinată, josnică; mîrșăvie. • pl. *-i.* /<fr. ***turpitude***, lat. ***turpitūdo, -inis***.

túrpiță *s.f.* v. trupiță[1].

turritélla *s.f.* (*zool.*) Moluscă gasteropodă cu cochilia foarte spiralată (*Turritella*). • /<fr. ***turritelle***, lat. ***turritella***.

túrtă *s.f.* **1** Pîine rotundă și turtită, făcută din mălai sau din aluat nedospit. ◇ (*pop.; în credințe*) *Turta vacii* = cea dintîi turtă care se coace de Boboteză și care se dă vacilor să o mănînce, pentru a da mai mult

lapte. *Turta furnicilor* = turtă unsă cu unt și cu brînză, care se dă copiilor s-o mănînce departe de casă, pentru a îndepărta furnicile. *Turte rupte* = bucăți de turtă presărate cu zahăr și nucă sau julfă, care se împart în ajunul Crăciunului vecinilor și rudelor pentru sufletul celor morți. ◇ Loc.adj. (*reg.*) *Pe turtă* = (*despre slujitori*) care lucrează fără simbrie. ◇ Expr. *A(-i) coace* (cuiva) *turta* = a încerca să-i facă rău (cuiva); a-i întinde (cuiva) o cursă. *A face turtă* = *a*) a strivi, a turti; *b*) a bate foarte tare (pe cineva). (*adv.*) *A fi* (sau *a se face*) *turtă* = a se îmbăta foarte tare. (*adv.*) *Beat turtă* sau *turtă de beat* = foarte beat, mort de beat. *A rupe* (sau *a frînge* cuiva) *turta* (*pe cap*) = a sărbători, cu un anumit ritual, împlinirea unui an de la nașterea unui copil. *A lua* (cuiva) *turta de pe spuză* = a înșela, a păcăli (pe cineva). *A sta în* (sau *pe*) *loc ca turta-n foc* = *a*) a sta nemișcat; *b*) a nu acționa. *A fi* (sau *a rămîne*) *pe turtă* = a rămîne fără bani, a fi sărac. *A cădea turtă* = a surveni pe neașteptate. *A se face turtă pe jos* = a se întinde la pămînt. (*reg.*) *A da turtă zilei* = a face pomană în ziua cînd a scăpat dintr-o mare primejdie. *A*(*-și*) *trage cenușa pe turta sa* v. cenușă. *A mîncat turta, dar a rămas cîrpătorul* v. cîrpător. ◇ Compus: (*reg.*) *turtă-caldă* = numele unui joc de cărți. ◆ Fig. (*deprec.*) (Epitet pentru o) persoană lipsită de energie fizică. ◇ (*adv.*; *pe lîngă cuvinte care denumesc senzații sau stări sufletești, exprimă ideea de super. abs.*) *Se amorezase turtă* (BAC.). **2** Nume generic pentru diferite prăjituri. ◇ *Turtă dulce* = produs de patiserie (crocant) făcut din făină de grîu, miere și ouă, la care adesea se adaugă migdale, nuci etc. și o glazură cu sirop de zahăr. Δ Fig. (*eliptic*) *Gura mîndrii e făcută Din smochină și din turtă* (POP.). **3** (și *turtă de ceară*) Produs care rămîne după ce s-a stors mierea din fagure și care se presează într-o formă de obicei turtită și rotundă. **4** Produs care rămîne după ce s-a stors uleiul din semințele de floarea-soarelui. ◆ Produs care rămîne după topirea unturii și din care se extrage prin topire untura rămasă. **5** (*bot.*) Plantă erbacee cu tulpina foarte scurtă, cu frunzele adînc crestate și spinoase, cu florile mari, albicioase (*Carlina acaulis*); (*reg.*) turtea, turturea. ◇ Compuse: *turta-lupului* = numele unui arbore indian din ale cărui semințe, foarte toxice, se extrage stricnina (*Strychnos nux vomica*); *turta-vacii* = ciupercă comestibilă, de culoare galben-roșcată sau cafenie, acoperită cu o substanță vîscoasă (*Boletus luteus*). • pl. *-e*, (*reg.*) *turți*. /lat. ***turta*** = ***torta***, ***-ae*** *[panis]* „pîine rotundă"; cf. și fr. *tourte*.

turteá *s.f.* **1** Turtișoară. **2** (*bot.*; *reg.*) Turtă (*Carlina acaulis*). • pl. *-ele*. /***turtă*** + *-ea*.

turtéi *s.m.* (*înv.*, *reg.*) Tufă mică, arbust; lăstar. ◆ (*bot.*; *reg.*) Numele a trei specii de arbuști: *a*) ienupăr (*Juniperus communis*); *b*) ienupăr pitic (*Juniperus sibirica*); *c*) cetină-de-negi (*Juniperus sabina*). • pl. *-ei*. /***turtă*** + *-el*.

turtí *vb. IV. tr., refl.* **1** *tr., refl.* A (se) deforma prin lovire, apăsare, comprimare etc., căpătînd o formă lățită, întinsă. ◇ Expr. *A-i turti* (cuiva) *fesul* v. fes. **2** *tr.* (*compl. indică oameni*) A strivi, a ucide. *Buzduganul se-nvîrtea, ca un vultur s-abătea, Pe păgîni îi și turtea!* (ALECS.). **3** *tr., refl.* Fig. (*fam.*) A face să-și piardă sau a-și pierde forțele, energia; a face să-și piardă sau a-și pierde elanul, încrederea, curajul de a întreprinde ceva; a (se) descuraja. *Măsoară pe Ghinea cu niște priviri care-l turtesc* (REBR.). ◆ A (se) îmbăta (foarte tare). *Bea de se turtește* (PANN). **4** *tr.* Fig. (*fam.*; *compl. indică oameni*) A zdrobi, a distruge (psihic). *El crede că m-a turtit pe mine* (REBR.). ◆ A învinge într-o discuție sau în pricepere, în cunoștințe etc. *I-am pus o întrebare de l-am turtit*. • prez.ind. *-esc*. /***turtă*** + *-i*.

turtíre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *turti* și rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. ***turti***.

turtișoáră *s.f.* Dim. al lui *turtă*; turtea, turtiță. • pl. *-e*. /***turtă*** + *-işoară*.

turtít, -ă *adj.* **1** Care are o formă plată. ◆ (*despre nasuri*) Care este lățăreț. ◆ (*despre ridicături de pămînt*) Care este teșit, puțin înalt. **2** Care este întins, lățit (prin lovire, apăsare, comprimare). *După accident s-a trezit cu o mașină turtită*. ◆ (*despre oameni*) Care este strivit, zdrobit (psihic). **3** Fig. (*fam.*; *despre oameni*) Care este obosit, decepționat, descurajat, blazat. *După atîtea necazuri se simțea turtit*. ◆ Foarte beat. • pl. *-ți*, *-te*. /v. ***turti***.

turtíță *s.f.* Turtișoară. • pl. *-e*. /***turtă*** + *-iță*.

turtói *s.n.* Aug. al lui *turtă*. • pl. *-oaie*. /***turtă*** + *-oi*.

túrtură *s.f.* (*ornit.*; *reg.*) Turturea (*Streptopelia turtur*). • pl. *-e*. /lat. ***turture***(***m***), *****turtura***(***m***).

túrture *adj. pl.* (*bot.*; *reg.*) *Mere turture* = varietate de mere cu gust acrișor. • /etimol. nec.

turtureá *s.f.* **1** (*ornit.*) Pasăre călătoare asemănătoare cu porumbelul, brun-roșcată pe spate și cu pete negre mărginite cu alb pe laturile gîtului (*Streptopelia turtur*); turturică, (*reg.*) tură, turtură. ◇ Compar. *Nevinovată ca o turturea*. ◆ Termen de alint folosit cînd se vorbește cu un copil sau cu iubita. **2** (*bot.*; *reg.*) Turtă (*Carlina acaulis*). • pl. *-ele*. și *turtureáuă* *s.f.* /lat. ***turturella***.

turtureáuă *s.f.* v. turturea.

turturél *s.m.* (*ornit.*) Bărbățușul turturelei. • pl. *-ei*. /***turturea*** + *-el*.

turturícă *s.f.* Turturea (*Streptopelia turtur*). • pl. *-ci*. /***turturea*** + *-ică*.

turtușí *vb. IV. refl.* (*reg.*) **1** A se așeza jos, a se așeza turcește. ◆ A se ghemui, a se ascunde. **2** A se cocoșa. • prez.ind. *-esc*. /etimol. nec.

turúgă *s.f.* (*reg.*) **1** Buturugă. **2** (*în limbajul muncitorilor forestieri*) Par cu ajutorul căruia se ridică greutăți; pîrghie. • pl. *-gi*. și *turúngă* *s.f.* /cf. *buturugă*, *tumurug*.

turuí *vb. IV. intr.* **1** (*fam.*; *deprec.*) A vorbi întruna și repede (fără a spune lucruri importante). *Tot timpul îi turuie gura*. ◇ (*tr.*) *Cum oi fi ajuns... să turui atîta amar de cuvinte?* (PER.). ◇ Expr. *A turui ca la moara fără apă* v. moară. **2** A face un zgomot puternic; a hurui. **3** (*despre porumbei și turturele*) A scoate sunete caracteristice speciei. • prez.ind. *túrui*, *-iesc*. și (*reg.*) *turăí*, *toráí* *vb. IV.* /***tur***[1] + *-ui*.

turuiác *s.m.* v. tureatcă.

turuiálă *s.f.* (*fam.*, *deprec.*) Faptul de a turui; debit verbal continuu și rapid; (*fam.*, *deprec.*) turuitură. • pl. *-ieli*. /***turui*** + *-eală*.

turuiétic, -ă *adj.* (*reg.*; *despre oameni*) Care este nerod, nătărău. • sil. *-ru-ie-*. pl. *-ci*, *-ce*. /cf. *turuiac*.

turuitúră *s.f.* (*fam.*, *deprec.*) Turuială. • sil. *-ru-i-*. pl. *-i*. /***turui*** + *-tură*.

turúngă *s.f.* v. turugă.

turungí *vb. IV. tr.* (*reg.*; *în limbajul muncitorilor forestieri*; *compl. indică greutăți*) A ridica folosind turuga. • prez.ind. *-esc*. /***turungă*** + *-i*.

turungíu, -íe *adj.* (*înv.*, *reg.*) Care este portocaliu, roșiatic. • pl. *-gii*. /<tc. ***turuncu***.

turvín *subst.* (*reg.*) Dezbatere, discuție. • /<magh. ***törvény***.

turviní *vb. IV. intr.* (*reg.*; *despre oameni*) A ține sfat, a discuta. • prez.ind. *-esc*. /***turvin*** + *-i*.

turvinós, -oásă *adj.* (*reg.*; *despre oameni*) Care este nervos, furios. • pl. *-oși*, *-oase*. /***turvin*** + *-os*.

tus- v. tot.

tuschíe *s.f.* (*reg.*) **1** Pîrghie. ◆ Bîtă mare; retevei. **2** Scîndurică lată care servește la netezit. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /cf. srb. *ćuskija*, magh. *tüske*.

tuscínci *num.colect.* (*pop.*) Toți cinci. ◇ (*adj.*) *Tuscinci copiii erau uzi leoarcă*. ◇ (*subst.*) *Pornesc tuscinci înainte* (CR.). • /***tus-*** + ***cinci***.

túsculum *s.n.* (*în antic.*) Vin vestit produs în viile din împrejurimile orașului Tusculum. • /de la nm. pr. ***Tusculum***, oraș antic situat în apropierea Romei.

túse *s.f.* (*med.*) Act reflex format dintr-o inspirație scurtă urmată de o expirație bruscă și zgomotoasă, de intensitate și frecvență variabile (însoțită de expectorații), cauzat de îmbolnăvirea aparatului respirator, de alunecarea în trahee a unor corpuri străine etc. ◇ *Tuse măgărească* (sau, *reg.*, *tuse de cele cu urechile lungi*) = tuse convulsivă. *Tuse convulsivă* v. convulsiv. *Tuse seacă* v. sec. *Tuse uscată* v. uscat. ◆ Ext. Boală a aparatului respirator, caracterizată prin acest simptom. ◇ Expr. (*A se întîlni*) *tusea cu* (sau *și*) *junghiul* = (a se întîlni, a se întovărăși) doi oameni care se potrivesc prin trăsăturile lor negative. • /lat. ***tussis***.

túset *s.n.* Tuse repetată, prelungită. • pl. *-e*. /***tuse*** + *-et*.

tusigén, -ă *adj.* (*med.*) Care produce tuse. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***tussigène***.

tuslamá *s.f.* (*culin.*) Mîncare preparată din burtă și din picioare de vacă. • pl. *-ale*. /<tc. ***tuzlama***.

tusór *s.n.* (*ind. text.*) Mătase naturală produsă de viermi-de-mătase sălbatici, foarte rezistentă, din care se confecționează umbrele, paraşute etc. • /<fr. ***tussor***, engl. ***tussore***; cf. hindi *tasar*.

tuspátru *num.colect.* (*pop.*) Toți patru. ◇ (*adj.*) *Poate că-i convin tuspatru craii cărților de joc* (EMIN.). ◇ (*subst.*) *Tuspatru știau ce înseamnă această indicație* (PER.). • /***tus-*** + ***patru***.

tusșápte *num.colect.* (*pop.*) Toți șapte. ◇ (*adj.*) *Prîslea a adus împăratului tusșapte limbile balaurului pe care l-a doborît*. ◇ (*subst.*) *Tusșapte se îndreptau spre mănăstire*. • /***tus-*** + ***șapte***.

tusșáse *num.colect.* (*pop.*) Toți șase. ◇ (*adj.*) *Fuseseră înjugați tusșase boii*. ◇ (*subst.*) *I-a crescut mari pe tusșase*. • /***tus-*** + ***șase***.

tustréi, tustréle *num.colect.* (*pop.*) Toți trei. ◇ (*adj.*) *Dar unde mai sînt astăzi... Tustrei copiii veseli?* (PILL.). • /***tus-*** + ***trei***.

tuș[1] *s.n.* **1** Cerneală specială (neagră), rezistentă la apă, folosită la anumite desene, la aplicarea ștampilelor, în poligrafie etc. **2** (*a. plast.*; și *tuș de China*) Substanță solidă sau lichidă, de culoare neagră, obținută din negru de fum și folosită la desen. ◆ Concr. Desen executat în tuș. *Tușurile și afișele din vremea... războiului civil* (PER.). • pl. *-uri*. /<germ. ***Tusche***, rus. ***тушь***.

tuș[2] *s.n.* (*muz.*) Scurtă piesă muzicală, executată puternic de orchestră în momente solemne. • /<germ. ***Tusch***.

tușá *vb. I. tr.* **1** (*tehn.*; *compl. indică piese metalice*) A controla planeitatea suprafețelor prin contactul dintre piesa metalică și un instrument pe care s-a aplicat un strat de vopsea. **2** A atinge, a pipăi. **3** (*compl. indică oameni*) A emoționa, a impresiona, a mișca; a interesa. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***toucher***.

tușáre *s.f.* (*tehn.*) Acțiunea de *a tușa* și rezultatul ei; operație de verificare a gradului de netezime a unor suprafețe metalice cu ajutorul unor unelte speciale sau cu piesa cu care suprafața verificată ajunge în contact. ◇ *Placă de tușare* = placă de fontă cu fața de lucru plană și netedă, folosită ca unealtă de tușare. • pl. *-ări*. /v. ***tușa***.

tușát, -ă *adj.* (*despre oameni*) Emoționat, impresionat, mișcat. • pl. *-ți*, *-te*. /v. ***tușa***.

tușaveráj *s.n.* (*sport*; *la floretă, la scrimă, la box*) Raport de puncte. • pl. *-e*. /***tușă*** + *-averaj*, după *golaveraj*.

túșă[1] *s.f.* **I** (*a. plast.*) Manieră de a aplica culoarea cu pensula pe pînza unui tablou, care caracterizează un pictor; tușeu. ◇ Fig. *Scriitorul știe să execute... un desen cu tușa groasă și sumară* (PER.). ◆ Stilul unui pictor. ◆ Urmă lăsată de pensulă. **II 1** (*sport*) Linie care delimitează un teren de joc. ◇ Expr. *În tușă* = dincolo de tușă. *A sta* (sau *a rămîne*, *a fi*) *pe tușă* = a sta (sau a fi obligat să stea) inactiv. ◆ Ieșirea mingii peste această linie și repunerea ei în joc. **2** (*sport*; *la scrimă*) Lovitură care atinge pe adversar; tușeu. **III 1** Mică piesă de metal pe care este imprimată o literă, o cifră sau un semn convențional, fixată la capătul unei pîrghii a mașinii de scris, de calculat sau de cules. **2** Clapă la claviatura unui pian, a unei orgi etc. • pl. *-e*. /<fr. ***touche***.

túșă[2] *s.f.* v. mătușă.

tușér *s.m.* (*înv.*, *reg.*) Negustor de vite. • pl. *-i*. și *tucșéri* *s.m.* /<magh. ***tőzsér***.

tușéu *s.n.* **1** (*med.*) Examinare prin palpare a unui organ intern, spre a se constata starea sănătății lui. **2** (*ind. text.*) Grad de finețe a unei țesături. ◆ Senzație produsă de pipăirea cu mîna a unei țesături pentru a-i constata gradul de finețe. **3** (*muz.*) Manieră de a apăsa tastele la un instrument cu claviatură (îndeosebi la pian). **4** (*sport*; *la scrimă*) Tușă. **5** (*a. plast.*) Fel de a aplica culorile în pictură; tușă. • pl. *-uri*. /<fr. ***touché***.

tuși *vb. IV.* **1** *intr.* A inspira scurt și a expira brusc și cu zgomot aerul din plămîni (de obicei ca simptom al unei boli); a avea un acces de tuse. ◇ Expr. (*reg.*) *A tuși măgărește* = a avea tuse convulsivă. ◇ Fig. *Nucile însă... tușeau mai tare și țipau mai ascuțit* (HOG.). **2** *tr.* (*reg.*; *compl. indică oameni*) A atenționa prin tuse. *Care mîndră m-auzea Pe fereastră mă tușea* (POP.). ◆ (*intr.*) A simula un (scurt) acces de tuse cu intenția de a transmite un anumit mesaj. *Tușește semnificativ*. • prez.ind. *-esc*. /lat. ***tussīre***.

tușícă *s.f.* v. mătușică.

tușiér *s.m.* (*sport*) Arbitru situat în afara suprafeței terenului, care ajută conducerea unui joc sportiv prin sesizarea unor abateri de la regulament și semnalarea lor arbitrului principal; arbitru de tușă. • sil. *-și-er*. pl. *-i*. /***tușă*** + *-ier*.

tușiéră *s.f.* Perniță îmbibată cu tuș, păstrată într-o cutie de metal, care se folosește la umezirea ștampilei. • sil. *-și-e-*. pl. *-e.* /***tuș***[1] + *-ieră*.

tușiná vb. *I. tr.* (*reg.*) **1** (*compl. indică oi*) A tunde pe sub pîntece și între picioarele dinapoi, pentru a ușura mulsul și suptul mieilor. <> (*refl. pas.*) *După ce fată, oile se tușinează.* **2** (*compl. indică părul, barba sau mustața oamenilor*) A tunde scurt; a reteza. **3** (*compl. indică țesături sau împletituri*) A tăia ațele, destrămăturile de la capete sau de pe margini. **4** (*compl. indică iarba, frunzișul unor arbori sau arbuști etc.*) A tunde; a aranja. • prez.ind. *-ez*, (*reg.*) *túșin*. și (*reg.*) *tușiní vb. IV.* /lat. ***tonsionáre** <*tonsus*, part. lui *tondére*.

tușináre *s.f.* (*reg.*) Acțiunea de *a tușina* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***tușina***.

tușinát[1] *s.n.* (*reg.*) Faptul de *a tușina*. • /v. ***tușina***.

tușinát[2]**, -á** *adj.* (*reg.*) **1** (*despre oi*) Care este tuns pe sub pîntece și între picioarele dinapoi. <> *Lînă tușinată* = *a*) lînă tunsă de pe pîntecele oii; *b*) lîna care se tunde toamna; tușinătură. **2** (*despre păr, barbă, mustăți*) Care este tuns scurt. **3** (*despre ierburi, copaci*) Care este tuns scurt sau la același nivel. • pl. *-ți, -te*. /v. ***tușina***.

tușínă *s.f.* (*reg.*) Lînă care se tunde de pe pîntecele oii. • /de la ***tușina***, prin derivare regresivă.

tușinătúră *s.f.* (*reg.*) Lînă scurtă (de calitate inferioară) obținută prin tușinarea oilor; (*reg.*) tușineală. ◆ Lînă care se tunde toamna (de pe oile țurcane); lînă tușinată. • pl. *-i*. /***tușina*** + *-ătură*.

tușineálă *s.f.* (*reg.*) Lînă care se tunde toamna; tușinătură. • /***tușini*** + *-eală*.

tușíni *vb. IV.* v. tușina.

tușíre *s.f.* Acțiunea de *a tuși* și rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. ***tuși***.

tușít *s.n.* Faptul de *a tuși*; acces de tuse; (*fam.*) tușitură. • /v. ***tuși***.

tușitúră *s.f.* (*fam.*) Tușit. • pl. *-i*. /***tuși*** + *-tură*.

tut[1] *s.n.* (*reg.*) Bucium. • pl. *-uri*. /form. expr.

tút[2]**, -á** *s.m., s.f., adj.* (*reg.*) **1** *s.m., s.f., adj.* (Individ) care este slab de minte, lipsit de îndemînare; nătîng, tont. **2** *s.f.* Ext. (Epitet pentru un) om leneș, prăpădit, neîngrijit, murdar. **3** *s.f.* Cîine slab, leneș; javră. • pl. *-ți, -te*. /<germ. ***Tute***.

tútă *s.f.* **1** Vas din material refractar în care se topesc minereurile pentru analiza pe cale uscată. **2** (*ind. extract.*) Instrument în formă de cilindru, folosit pentru a prinde și a scoate țevile rămase accidental în gaura unei sonde. • pl. *-e*. /<germ. ***[Fang]tute***, fr. ***tute***.

tutcán *s.m.* (*ornit.*; *reg.*) Curcan. • pl. *-i*. /***tútcă*** + *-an*.

útcă *s.f.* (*ornit.*; *reg.*) Curcă. • pl. *tutci*. și *túcă, țúctă s.f.* /<srb. ***tuka***.

tuteă *s.f.* (*înv.*) Oxid de zinc. • /<tc. ***tutya*** „zinc".

tutelá *vb. I. tr.* **1** A avea pe cineva sau ceva în grijă. **2** (*compl. indică angajați sau interesele lor*) A proteja, a patrona. • prez.ind. *-ez*. /<it. ***tutelare***.

tutelăj *s.n.* Tutelare. • pl. *-e*. /<engl. ***tutelage***.

tutelár, -ă *adj.* **1** (*jur.*) Care aparține unei tutele, care se referă la tutelă; care constituie o tutelă; care ocrotește, protejează. **2** Care are în subordine o instituție, o organizație (exercitînd atribuții de coordonare, de control etc.). <> *Organ tutelar* = organ al administrației de stat sau al unor instituții publice, cetățenești, avînd în subordine organizații față de care exercită atribuții de administrare, coordonare și control. *Autoritate tutelară* v. autoritate. **3** Fig. Care ocrotește, care protejează. *Te cînt și-acum din depărtare, Necunoscut, ascuns și tutelar* (ARGH.). • pl. *-i, -e*. /<fr. ***tutélaire***, lat. ***tutelāris, -e***.

tutelăre *s.f.* Acțiunea de *a tutela* și rezultatul ei; tutelaj. • pl. *-ări*. /v. ***tutela***.

tutelát, -á *adj.* Care se află sub tutelă. <> (*subst.*) *Tutelatul de pînă ieri nu făcuse nici o obiecție asupra gestiunilor trecute* (CĂL.). • pl. *-ți, -te*. /v. ***tutela***.

tutélă *s.f.* **1** (*jur.*) Instituție legală pentru ocrotirea și administrarea intereselor unui minor, ale unui interzis judecătoresc sau asistat; tutorat, tutorie. ◆ Autoritate dată de lege unei persoane pentru ocrotirea și administrarea intereselor unui minor, ale unui interzis judecătoresc sau asistat. ◆ Act care conferă cuiva această autoritate. **2** Administrare, control etc. exercitate asupra unei instituții, organizații etc. aflate în subordine, asupra unui teritoriu independent etc. <> *Tutelă internațională* = sistem de administrare a unor teritorii, creat prin Carta ONU, care înlocuiește sistemul teritoriilor sub mandat. *Teritoriu sub tutelă* = țară a cărei administrație este asigurată, sub controlul ONU, de un alt stat. **3** Fig. Drept (abuziv) de a-i ține pe alții sub ascultare, sub control, sub dependență, într-o supraveghere stînjenitoare. *Sufletel suporta tutela Aurorei așa cum Dante ar fi acceptat-o pe a Beatricei* (CĂL.). **4** Fig. Sprijin, ocrotire, protecție. *Simțea că mai are încă nevoie de tutela prietenilor.* • pl. *-e*. /<fr. ***tutelle***, lat. ***tutēla, -ae***.

tutélcă *s.f.* (*reg.*) **1** (*muz.*) Tilincă. <> Expr. *A-și lua* (sau *a o lua*) *tutelca* = a pleca pe neașteptate, a o șterge. *A umbla tutelca de colo-colo* = a unelti, a face intrigi. **2** Tub la stropitoarea de grădină. <> Expr. *A se face tutelcă* = a se ghiftui. • pl. *-ci*. /cf. *tut*[1].

tutíndenea *adv.* v. tutindeni.

tutíndeni *adv.* (*înv.*) Peste tot, pretutindeni. • și *tutínderea, tutíndirea, tutíndenea, tutíndinile adv.* /lat. ***totum*** + ***inde*** + ***-re***.

tutínderea *adv.* v. tutindeni.

tutíndinile *adv.* v. tutindeni.

tutíndirea *adv.* v. tutindeni.

tutói *s.m.* (*muz.*; *reg.*) **1** Bucium mic făcut din coajă de salcie, de mesteacăn sau de alun; (*reg.*) tuturez. **2** Corn din care sună văcarii pentru a anunța plecarea vitelor, în cireadă, la păscut. • pl. *-oaie*. /form. expr.; cf. *tut*[1].

tutorá *vb. I. tr.* (*pom.*; *compl. indică pomi*) A sprijini cu un tutore; a propti. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***tuteurer***.

tutoráj *s.n.* (*pom.*) Tutorare. • /<fr. ***tuteurage***.

tutoráre *s.f.* (*pom.*) Faptul de *a tutora*. • /v. ***tutora***.

tutorát *s.n.* **1** Tutelă. <> *Românii... n-au lipsă în viitor de tutoratul aristocrației maghiare* (PER.). **2** (*pom.*) Susținere, cu ajutorul unui tutore, a pomilor fructiferi. • pl. *-e*. /***tutore*** + *-at*.

tutóre *s.m.* **1** (*jur.*) Persoană care are drept, autoritate de tutelă asupra cuiva. ◆ Fig. Protector. **2** (*pom.*) Suport, proptea pentru pomi. • acc. și *tútore*. pl. *-i*. /<fr. ***tuteur***, it. ***tutore***, lat. ***tūtor, -oris***.

tutoríe *s.f.* Tutelă. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<it. ***tutoria***.

tútti *adv., s.n. invar.* (*muz.*) **1** *adv.* (*indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Cîntat de întregul ansamblu. **2** *s.n. invar.* Ansamblul instrumentelor unei orchestre. ◆ (*în piesele de concert*) Muzică executată de orchestră în timpul pauzei solistului. • /<it. ***tutti***.

tútti-frútti *s.n. invar.* **1** Cremă glasată dintr-o combinație de fructe. ◆ Suc obținut din mai multe feluri de fructe. **2** Fig. Amestecătură. • /<it. ***tutti frutti***.

tutti-quanti [tuti'kwanti] *loc.adv.* Toți cîți sînt. • /<it. ***tutti quanti*** „toți".

tutu [ty'ty] *s.n.* Costum de dans purtat de balerine (în baletul clasic), compus din mai multe fuste din tul, scurte și încrețite, suprapuse. • pl. *-uri*. /<fr. ***tutu***.

tutúc *s.m.* (*reg.*) Bucată de lemn scurtă și groasă; butuc. <> Expr. *A înghița* (sau *a se face*) *tutuc* = a înghița foarte tare, a înghița bocnă. • pl. *-ci*. /<tc. ***kütük***.

tutuí[1] *vb. IV. tr., refl. recipr.* A(-și) spune „tu" într-o conversație (ca semn al unor relații familiare); a fi în relații apropiate, familiare cu cineva. <> Fig. *Privirile noastre s-au tutuit spontan, sufletele noastre s-au îngemănat* (PER.). • prez.ind. *-iesc*. /de la ***tu***[3], după fr. *tutoyer*.

tutuí[2] *vb. IV. tr., refl.* (*reg.*) A (se) zăpăci. • prez.ind. *-iesc*. /***tut***[2] + *-ui*.

tutuí[3] *vb. IV. intr.* (*reg.*) A suna din bucium. • prez. ind. *-iesc*. /form. onomat.; cf. *tutoi*.

tutuiálă *s.f.* Tutuire. • pl. *-ieli*. /***tutui***[1] + *-eală*.

tutuíre *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *tutui*[1]; tutuială, tutuit. • pl. *-i*. /v. ***tutui***[1].

tutuít[1] *s.n.* Tutuire. • pl. *-uri*. /v. ***tutui***[1].

tutuít[2]**, -ă** *adj.* (*reg.*; *despre oameni*) Care este zăpăcit, aiurit. • pl. *-ți, -te*. /v. ***tutui***[2].

tutún *s.m., s.n.* **1** *s.m.* (*bot.*) Plantă erbacee din familia solanaceelor, cu tulpina înaltă, cu frunzele mari și moi, ovale, rotunde sau lanceolate, de un verde-închis, cu florile albe, roz sau roșii, reunite în buchete (*Nicotiana tabacum*); (*reg.*) tabac. <> *Tutun turcesc* = varietate de tutun cu tulpina ramificată și cu florile galbene-verzui (*Nicotiana rustica*). ◆ Colect. Frunze de tutun, care, supuse unui tratament special, se fumează, se prizează sau se mestecă. ◆ Produsul obținut din aceste frunze; țigări. *A reușit să treacă prin vamă tot tutunul.* ◆ Ext. Faptul de a fuma; fumat. *Tutunul face rău la plămîni.* **2** *s.n.* (*înv.*) Pachet de tutun. • pl. *n. -uri*. și (*reg.*) *tiutiún s.m., s.n.* /<tc. ***tütün***.

tutunărie *s.f.* **1** Plantație de tutun. **2** (*înv.*) Tutungerie. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***tutun*** + *-ărie*.

tutunărít *s.n.* **1** Faptul de a cultiva tutun; îndeletnicire a cultivatorului de tutun. **2** (*în trecut, în Mold., Țara Rom.*) Dare plătită domniei de către cei care cultivau tutun. • /***tutun*** + *-ărit*.

tutungereásă *s.f.* (*fam.*) Tutungioaică. • pl. *-ese*. /***tutungiu*** + *-ăreasă*.

tutungeríe *s.f.* Mic magazin sau raion într-un mare magazin în care se vînd țigări, chibrituri, ziare etc.; debit, (*înv.*) tutunărie. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***tutungiu*** + *-ărie*.

tutungí-başá *s.m.* (*înv.*) Slujbaș al curții domnești care se îngrijea de producția de tutun și de tutunărit. • /<tc. ***tütüncü başı***.

tutungioáică *s.f.* (*înv.*) Femeie care vindea într-o tutungerie; tutungereasă. ◆ Fumătoare pasionată. • pl. *-ce*. /***tutungiu*** + *-oaică*.

tutungíu *s.m.* (*înv.*) Bărbat care vindea într-o tutungerie. ◆ (*fam.*) Fumător pasionat. • pl. *-gii*. /<tc. ***tütüncü***.

tutuní *vb. IV. intr.* (*reg.*; *despre oameni*) A fuma. • prez.ind. *-esc*. /***tutun*** + *-i*.

tutuníu, -ie *adj.* Care este de culoarea frunzelor uscate de tutun; cafeniu-verzui. • pl. *-ii*. /***tutun*** + *-iu*.

tuturéz *s.n.* (*muz.*; *reg.*) Bucium mic din coajă de alun; tutoi. • pl. *-i*. /form. expr.; cf. *tut*[1].

tuturéză *vb. I. intr.* (*reg.*) A suna din tuturez. <> Fig. *Au cîntat cocoșii de miezul nopții, au mai tuturezat încă* (LĂNCR.). • prez.ind. *tuturéz* /***tuturez*** + *-a*.

tuturígă *s.f.* (*reg.*) Roată. ◆ Obiect de forma unei roți. ◆ Cerc. <> Loc.adv. *De-a tuturiga* = de-a rostogolul, de-a roata. • pl. *-gi*. /form. expr.; cf. *durigă*.

tuț *s.m.* (*înv.*) Duzină, garnitură, set. • pl. *tuți*. /de la ***tuțin***.

tuțin *s.n.* (*înv.*) Duzină. ◆ Ext. Garnitură, set. • pl. *-uri*. /<germ. ***Dutzend***.

tuțiorísm *s.n.* (*în teol. morală catolică*) Orientare etică probabilistă, care afirmă că acțiunile umane trebuie să urmeze o interpretare mai riguroasă și mai sigură atunci cînd norma este îndoielnică sau există posibilitatea mai multor interpretări. • sil. *-ți-o-*. /<fr. ***tutiorisme***, it. ***tuziorismo***; cf. lat. *tūtior* „mai sigur".

tuțioríst, -á *adj.* (*teol.*) Care aparține tuțiorismului, care se referă la tuțiorism. • sil. *-ți-o-*. pl. *-iști, -iste*. /<it. ***tuziorista***.

tuvaluán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a statului Tuvalu sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuiește în Tuvalu; locuitorii statului Tuvalu. **2** *adj.* Care aparține statului Tuvalu sau tuvaluanilor, care se referă la statul Tuvalu sau la tuvaluani. • pl. *-i, -e*. /nm. pr. (stat pe o insulă din centrul Oceanului Pacific) ***Tuvalu*** + *-an*.

tuyau [ty'jo] *s.m.* (*hip.*) Cal pe care cunoscătorii în probele de hipism îl consideră ca foarte probabil cîștigător al unei curse. • /<fr. ***tuyau***.

tuz *s.m.* (*reg.*; *la cărțile de joc*) As. • pl. *tuji, tuzi*. /<rus. ***myз***, ucr. ***myз***.

tuzlá *s.f.* (*înv.*) Loc amenajat pentru extragerea sării din apa de mare. ◆ Sare extrasă din apă de mare. • pl. *-ale*. /<tc. ***tuzla***.

tuzlúc *s.m., s.n.* **1** *s.m.* (*înv.*, *reg.*; *mai ales la pl.*) Jambieră; ciorap care acoperă pulpa piciorului. **2** *s.n.* (*reg.*) Papuc de casă. • pl. *m. -ci, n. -uri*. /<tc. ***tozluk***.

tuzúc *s.m.* (*reg.*) Fiecare dintre parii pe care se împletesc nuielele unui gard sau care servesc la consolidarea unui mal. • pl. *-ci*. /<magh. ***túzok***.

tvérdu *s.m. invar.* **1** Numele celei de-a douăzecea litere a alfabetului chirilic, corespunzătoare sunetului „*t*".

tutun (1)

2 Sunetul notat cu această literă (consoană ocluzivă dentală surdă). **3** Semn grafic pentru această literă (**т**). • şi *tvírdo, férdu s.m. invar.* /<sl. veche **тврьдъ, твердо**.

tvírdo *s.m. invar.* v. tverdu.

tvorénie *s.f.* (*înv.*) Creaţie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<slav. **творение**.

tvoréţ *s.m.* (*înv.*) Creator. ◆ Restr. Autor, scriitor. • pl. *-i.* /<slav. **творець**.

tweed [twid] *s.n.* (*ind. text.*) Stofă din fire lungi de lînă, de mai multe culori, din care rezultă o ţesătură cu un desen stropit şi care se foloseşte la confecţionarea pardesielor, a costumelor bărbăteşti, a taioarelor etc. • pl. *-uri.* /<engl. ***tweed***; cf. nm. pr. *Tweed*, rîu în Scoţia.

tweeter ['twitər] *s.n.* Difuzor special pentru frecvenţe foarte mari, pentru reproducerea notelor acute. • /<engl. ***tweeter*** <*tweet* „a ciripi".

twill [twil] *s.n.* (*ind. text.*) Stofă cu o ţesătură în diagonală, înspicată. • /<engl. ***twill***.

twist [twist] *s.n.* **1** Dans modern de perechi, popular în anii 1960-1970, în care partenerii dansează individual, unul în faţa celuilalt, cu mişcări de răsucire a trupului, cu braţele într-un balans continuu, în sens invers mişcării picioarelor. ◆ Melodie, foarte ritmată, după care se execută acest dans. **2** (*fin.*) Operaţie constînd în majorarea dobînzii pe termen scurt în scopul atragerii capitalurilor externe şi reducerea dobînzii pe termen lung pentru menţinerea expansiunii economice. • pl. *-uri.* /<engl. ***twist***.

twista [twis'ta] *vb. I. intr.* A dansa twist. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***twister***.

Ţ, ţ

ţ[1] *s.m. invar.* **1** A douăzeci şi patra literă a alfabetului limbii române. **2** Sunetul corespunzător acestei litere (consoană semiocluzivă dentală surdă). **3** Semn grafic pentru această literă (*ţ, Ţ*). • pronunţ. şi *ţe, ţî*.

ţ[2] *interj.* **1** (*adesea repet.*) Exclamaţie care exprimă: *a*) Mirare, surprindere. *Oamenii se minunau: -Ţ-ţ-ţ!* (SADOV.). *b*) Nemulţumire, neplăcere; dezaprobare. *Ţ! nu aşa, nevastă, se amestecă, nemulţămit, domnu Toma* (SADOV.). **2** (*pop.*) Exclamaţie folosită pentru a exprima o negare. *Dar ce-am spus eu ai ascultat? –Ţ!* (SADOV.). • scris şi *ţţ, ţî, ţa.* /form. pe baza unui sunet reflex.

ţa *interj.* (*adesea repet.*) Strigăt cu care se cheamă sau se alungă caprele şi oile. • şi *ţă interj.* /onomat.

ţac *interj.* **1** Cuvînt care redă zgomotul produs de lovirea a două obiecte (metalice), de declanşarea unui mecanism, de copitele calului în mers etc. **2** Cuvînt care imită zgomotul produs la tăierea unui material (cu foarfecele), a unui obiect etc. ◇ Expr. *A ajunge la ţac* = a ajunge la momentul potrivit, a ajunge la ţanc. **3** Cuvînt care redă zgomotul produs prin lovirea, la intervale regulate, a pămîntului cu sapa sau cu altă unealtă agricolă pentru a-l mărunţi în vederea cultivării. **4** Cuvînt care sugerează o acţiune bruscă şi neaşteptată sau o mişcare rapidă care se repetă în mod ritmic. ◇ (*vb.*) *Primaru ţac, numadecît acasă* (POP.). **5** (*fam.*) Cuvînt care imită vorbirea cicălitoare. ◇ (*vb.*) *Cum o întîlnesc, cum începe: ţaca-ţaca!* • şi *ţáca, ţága interj.* /onomat.

ţáca *interj.* v. ţac.

ţácă *s.f.* (*reg.*) **1** Fiecare dintre scîndurelele cu care se loveşte mingea la un joc de copii. ◇ Expr. *A da ţaca* = a lovi ţăcile una de alta. ◆ Joc de copii în timpul căruia jucătorii îşi lovesc reciproc scîndurelele cu care bat mingea. **2** Obiect de lemn care imită ciocul berzei, fixat pe masca flăcăului costumat în brezaie. • pl. *ţăci.* /de la *ţac*.

ţáchismă *s.f.* **1** (*fam.*; *la pl.*) Moft, fandoseală. ◆ Grimasă, strîmbătură. **2** (*mat.*; *grec. înv.*) Fracţie. • pl. *-e, -éte.* /<ngr. *τσάκισμα, τσακίσματα*.

ţac-păc *interj.* Cuvînt care sugerează o mişcare sau o acţiune bruscă şi rapidă. *Nici nu ne-am aşezat bine la masă, că şi a dat peste cap un pahar de vin, aşa, ţac-pac.* • /*ţac* + *pac*.

ţafandáche *s.m. invar.* (*fam.*) Tînăr sclifosit şi ridicol; fante. • /form.expr.; cf. *muţunachi*.

ţága *interj.* v. ţac.

ţáglă[1] *s.f.* **1** (*tehn.*) Semifabricat de oţel cu secţiunea dreptunghiulară sau circulară, din care se laminează bare, sîrme etc. şi din care se forjează sau se ştanţează diferite piese; biletă. **2** Vîrf ascuţit (al unei săgeţi, al unei suliţe, al unui par etc.). ◇ Expr. *A rămîne cu ochii ţaglă* = a rămîne cu ochii ţintă, pironiţi. *A se uita ţaglă* = a se uita ţintă, a se uita fix, atent. *A rămîne ţaglă* = a rămîne cu ochii pironiţi la ceva. (*reg.*) *A sta cu ochii ţaclă* (pe ceva sau pe cineva) = a nu slăbi din ochi; a urmări de aproape. (*reg.*) *A sta ţaclă* (pe cineva) = a certa, a cicăli. ◆ Vergea de lemn (sau de fier), ascuţită la capăt, în care se înfige carnea pentru a o frige; frigare. ◇ Compus: (*bot.*; *reg.*) *ţigla-gîştei* = păpădie (*Taraxacum officinale*). ◆ Păsări sau bucăţi de carne înfipte într-o frigare; frigarea împreună cu carnea înfiptă în ea. **3** Băţ folosit la prinderea racilor, avînd la unul dintre capete o despicătură în care se pune momeala. **4** (*bot.*) Ţepuşă care se pune între cele două rame ale pătulului de porumb, pentru a ţine ştiuleţii să nu cadă. ◆ Zăbrea, gratie de lemn. **5** (*reg.*) Pirostrie. • pl. *-e,* (*reg.*) *ţegle.* şi *ţáclă, ţíclă, ţíglă s.f.* /<germ. ***Zaggel***.

ţáglă[2] *s.f.* v. ţiglă[1].

ţah *interj.* (*de obicei repet.*) Cuvînt care imită lătratul cînelui; ham. • /onomat.

ţáhăt *s.n.* (*reg.*) Lătrat continuu şi insistent. ◇ Expr. *A se ţine ţahătă* (de cineva) = a urmări lătrînd continuu şi insistent. • şi *ţáhătă s.f.* /*ţah* + *-et*.

ţáhátă *s.f.* v. ţahăt.

ţáică[1] *s.f.* (*reg.*) Preparat industrial făcut din drojdie de vin sau din drojdie de bere, întrebuinţat ca ferment pentru dospirea aluatului. • pl. *-ce.* /<magh. ***cájg***, dial. *cájk*.

ţáică[2] *s.f. sg.* (*reg.*) Ţaţă (1). • /de la *ţaţă*, prin analog. cu *maică, taică*.

ţáie *s.f.* v. ţaig.

ţaig[1] *s.n.* (*reg.*) **1** Ţesătură deasă, subţire şi rezistentă, din care se fac de obicei haine de lucru. **2** Obiect de îmbrăcăminte de calitate inferioară ori vechi, uzat, rupt. **3** Ţoale, straie. • şi *ţáie s.f.* /<săs. ***zaich***; cf. germ. *Zeug*.

ţaig[2] *s.n.* v. ţaigăr.

ţáigăl *s.n.* v. ţaigăr.

ţáigăr *s.n.* (*reg.*) Arătător la ceasornic. ◆ Limba pendulului. • pl. *-e.* şi *ţaig, ţáigăl s.n.* /<germ. ***Zeiger***.

ţal *s.m.* (*înv.*) Chelner care încasa costul consumaţiei într-un local public. ◇ (*cu val. de interj.*) *Ţal, ţal! strigă Mache bătînd foarte tare în masă* (CAR.). ◆ Achitarea consumaţiei într-un local public. • pl. *-i.* /<germ. ***Zahlen***, ***Zahl***[*kellner*].

ţambál *s.n.* **1** (*muz.*) Instrument muzical popular de percuţie, alcătuit dintr-o cutie de rezonanţă de formă trapezoidală, aşezată orizontal (pe picioare), prevăzută cu coarde de metal care sînt lovite cu două ciocănele speciale. ◆ Instrument muzical de percuţie asemănător cu talgerele; chimval. **2** (*reg.*; *art.*) Numele unui dans popular, asemănător cu sîrba, care se joacă de cel mult patru persoane, care se prind una de alta pe după mijloc. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-e, -uri.* şi *ţimbál s.n.*, (*reg.*) *ţimbálă, ţimbólă s.f* /<germ. ***Zimbel***, lat. ***cymbalum***, ***-i***, pol. ***cymbal***.

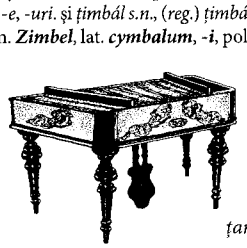

ţambal (1)

ţambalagíu *s.m.* (*muz.*) Muzicant care cîntă la ţambal. ◆ (*deprec.*) (Epitet pentru un) interpret de muzică instrumentală lipsit de talent, de tehnică. • pl. *-gii.* /*ţambal* + *-agiu*.

ţámbră *s.f.* Construcţie de lemn care căptuşeşte pereţii unei galerii de mină sau ai unei fîntîni. ◆ (*reg.*) Scîndură folosită la garduri, la coşare etc. • pl. *-e.* /<pol. ***cembra***.

ţanc[1] *interj.* (*adesea repet.*) Cuvînt care redă un zgomot ascuţit, metalic. • /onomat.

ţanc[2] *s.n.* **1** Beţişor sau vergea cu mai multe crestături, cu care se măsoară laptele la stînă sau ţuica în cazan. ◇ Loc.adv. *La* (sau *pe*) *ţanc* = *a*) la timp, la momentul potrivit; *b*) tocmai, fix, potrivit. ◇ Expr. (*fam.*) *Ţanc pe ţanc* = exact. (*înv.*, *reg.*) *A lua ţanc* (sau *ţancul*) (la un vas), *a da cu ţancul* ori *a da ţanc* (la un vas) = a măsura cu ţancul cantitatea de lichid dintr-un vas. (*reg.*) *A vorbi cu ţanc* = a vorbi prin semne. *A(-i) veni la ţanc* v. veni. **2** (*reg.*) Crestătură făcută la urechea oilor ca semn de recunoaştere. **3** (*reg.*; *la unele jocuri de copii*) Loc sau semn la care trebuie să ajungă participanţii la un joc. **4** (*reg.*; *la pl.*) Beţişoare cu crestături sau bilete numerotate cu care se trage la sorţi. **5** (*reg.*) Expr. *A da ţanc la pepene* = a tăia şi a scoate o bucată dintr-un pepene pentru a gusta dacă este copt. • pl. *-uri.* /<alb. ***cak***.

ţanc[3] *s.n.* (*reg.*) Vîrf ascuţit şi înalt de stîncă. • pl. *-uri.* /<germ. dial. ***Zanken***; cf. germ. *Zinken*.

ţándără *s.f.* **1** Bucăţică (subţire şi lunguiaţă) care se desprinde sau sare dintr-un lemn, dintr-o piatră, dintr-un os etc. prin cioplire sau spargere; aşchie. ◇ Expr. *A-i sări* (cuiva) *ţandăra* = a se înfuria, a se supăra. *A avea o ţandără în cap* = a fi indispus. ◆ (*reg.*) Ţep (care intră sub piele sau sub unghie). ◆ (*reg.*) Bucată mică, neînsemnată. *Erai cît o fărîmă de fulg şi de nimic, O coajă de tărîţe, o ţandără, o pleavă* (ARGH.). **2** Bucată dintr-un obiect de sticlă, de faianţă, de lut etc. spart; ciob, hîrb, spărtură. ◇ Expr. *A sări în ţăndări* v. sări. ◇ Analog. *Munţi plesniţi în ţăndări* (BOGZA). ◇ Fig. *Aş sfărîma soarele în ţăndări de aur* (EMIN.). **3** (*reg.*) Bucată despicată dintr-un lemn sau dintr-o scîndură, avînd diferite întrebuinţări. ◆ Şipcă sau vergea care se bate pe pereţii de bîrne ai clădirilor pentru ca să stea tencuiala sau lipitura. **4** (*înv.*) Colect. Lemn pentru foc. **5** (*reg.*) Numele unui dans popular din Banat. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *ţăndări,* (*reg.*) *-i, ţándăre.* şi (*pop.*) *ţándură,* (*reg.*) *ţándîră s.f.* /<săs. ***zänder***, ***zǫnder*** „iască de aprins focul"; cf. germ. *Zunder*.

ţándîră *s.f.* v. ţandără.

ţăndură *s.f.* v. ţandără.

ţánţoş, -ă *adj.* Care este semeţ, mîndru, îngîmfat, fudul; arogant. ◇ (*adv.*) *O coconiţă grăsulie... călca ţanţoş, de parc-ar fi călcat pe sloi* (AD.). ◇ (*glum.*) *Ţanţoş, cu pieptul în platoşă..., venea un cocoş* (GÎRL.). ◆ Care exprimă mîndrie, semeţie, îngîmfare. *Foloseşte un stil ţanţoş* (CĂL.). • pl. *-i, -e.* /etimol. nec.

ţanţoşíe *s.f.* v. ţănţoşie.

ţap *s.m.* **1** (*zool.*) Masculul caprei domestice, al caprei negre şi al căprioarei. ◇ *Ţap ispăşitor* = *a*) (*în Biblie*) ţap pe care marele preot îl încărca la sărbătorirea ispăşirii cu toate păcatele neamului lui Israel şi care era apoi alungat în deşert; *b*) fig. persoană care suportă consecinţele pentru greşelile altcuiva. *Ţap emisar* v. emisar. ◇ Expr. (*fam.*) *Ca un ţap logodit* = *a*) ţeapăn, prostit, aiurit; *b*) supărat, îmbufnat fără motiv. *Parcă eşti un ţap logodit*, se spune unui om îngîmfat, plin de sine, prost. (*fam.*) *A jupui* (sau *a beli*) *ţapul* (sau *ţapii*) = *a*) a vomita la beţie; *b*) a se juli într-o căzătură, la beţie. ◆ (*deprec.*) (Epitet pentru un) om desfrînat, hain, îngîmfat etc. ◆ Blană sau piele de ţap. *Cojoc de ţap.* **2** (*calc după germ. „Bock[bier]"*) Pahar special de bere, cu toartă, avînd capacitatea de 300 ml. ◆ Conţinutul unui astfel de pahar. *A dat pe*

gît un ţap de bere şi a plecat. **3** (*astron.; pop.; art.; nm. pr.*) Capricorn. **4** (*entom.; reg.*) Nume dat mai multor insecte din familia lăcustelor: *a*) cosaş (*Tettigonia viridissima*); *b*) cosaş mic, căluţ (*Locusta cantans*); *c*) căluşel (*Decticus verrucivorus*); *d*) greier de cîmp (*Gryllus campestris*). • pl. *ţapi.* /cuv. autoh.; cf. alb. *cap, cjap,* srb. *cap.*

ţapán *s.n.* v. ţapană.

ţapănă *s.f.* (*mar.*) Parîmă de cca 5 m, folosită la bord pentru a încinge baloturi. • pl. *-e.* şi *ţapán s.n.* /etimol. nec.

ţapáp *s.n.* v. ţapapie.

ţapapíe *s.f.* (*mar.*) Parîmă fixată sub vergă sau sub bompres, pe care îşi sprijină picioarele marinarii care strîng, desfăşoară, repară etc. velele. ◇ *Ţapapie de vîrf* = ţapapie fixată la extremitatea vergii. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi *ţapáp s.n.* /etimol. nec.

ţapín *s.n.* v. ţapină.

ţapinár *s.m.* (*forest.*) Muncitor care manevrează buştenii cu ţapina. • pl. *-i.* /***ţapină*** + *-ar.*

ţapínă *s.f.* Unealtă formată dintr-o cange de oţel fixată într-o coadă de lemn, întrebuinţată la manevrarea buştenilor. • pl. *-e.* şi (*reg.*) *ţapín s.n.* /cf. retoro. *tsapin, zappin.*

ţăpoş, -ă *adj.* (*despre coarnele vitelor*) Care este drept şi ridicat în sus. ◇ Analog. *Iepurele a apărut în vîrful dealului, cu urechile ţăpoşe* (SADOV.). ◆ (*despre vite*) Care are coarnele drepte şi ridicate în sus. ◇ (*subst.*) *Mîncă şi pe ţăpoş* (SEV.). • pl. *-i, -e.* /***ţap*** + *-oş.*

ţar *s.m.* (*ist.*) Titlu dat împăraţilor Rusiei (pînă în anul 1917) şi vechilor suverani ai sîrbilor şi bulgarilor. ◆ Persoană care purta acest titlu. ◇ Fig. *Ţarul Elţîn a ţinut un discurs în faţa agricultorilor.* • pl. *ţari.* /<slav. **царь**, rus. ***царь***.

ţarát *s.n.* (*polit.*) Stat cîrmuit de un ţar. • pl. *-e.* /***ţar*** + *-at.*

ţară *s.f.* **I 1** Teritoriu locuit de un popor organizat din punct de vedere administrativ şi politic într-un stat. ◆ Ext. Stat. *De aici înainte, încep luptele acestor două ţări* (HOG.). ◇ (*art.; în denumirea unor state sau ţinuturi*) *Ţara Românească.* Δ Expr. *Atîta pagubă în ţara Moldovei!,* se zice pentru a arăta că ceva e lipsit de importanţă. ◇ *Ţara nimănui* = *a*) (*în basme*) ţară fără stăpîn; *b*) spaţiu neocupat de armate între două fronturi de luptă; zonă neutră; *c*) loc, zonă etc. de care nu-i pasă nimănui, care nu este administrată, în care domneşte haosul. (*înv., reg.*) *Drum de ţară* sau *drumul ţării* = şosea naţională. *Talpa ţării* v. talpă. *Ratingul riscului de ţară* v. rating. ◇ Expr. *Ţara lui Cremene* (sau *a lui Papură-Vodă, a lui Han-Tătar*) = loc fără stăpîn, unde fiecare face ce-i place, fără să dea seamă cuiva. *Ţara lui Papură-Vodă* = loc în care e sărăcie mare. *Ţara lui Papuc* = loc în care domneşte hoţia şi jaful. *Ţara e largă!* = eşti liber să faci ce vrei, să pleci unde vrei. *La colţ* (sau *la capăt*) *de ţară şi la mijloc de masă* ori *la mijloc de masă şi la colţ de ţară* = într-un loc prielnic şi ferit de primejdii. *A pune ţara la cale* = *a*) a conduce, a administra o ţară; ext. a conduce o afacere; *b*) (*iron., glum.*) a discuta o chestiune importantă (de ordin politic) fără a avea competenţa necesară; ext. a discuta multe şi de toate. *A plăti* (*cît*) *un colţ* (sau, *reg., un corn*) *de ţară* = a valora foarte mult. (*fam.*) *Te joci cu ţara în bumbi?,* formulă prin care se atrage atenţia cuiva că greşeşte atunci cînd subestimează o persoană sau o problemă. (*fam.*) *A sta prost* (sau *rău*) *cu ţara* = a nu avea bani. *A nu mai avea ţară* (cu cineva) = a nu mai avea trai liniştit (cu cineva). (*pop.*) *A se duce* (sau *a pleca*)*-n ţară* (ori *la ţară, în ţări, în lume şi în ţări*) = a se duce în lumea largă. *A cutreiera ţara în lung şi-n lat* = a călători foarte mult. *Cap de ţară* v. cap. *Nu-i* (*un*) *cap de ţară* v. cap. *A închina cuiva o ţară* (sau *cheile ţării*) v. închina. *Peste* (*nouă* sau *şapte*) *mări şi* (*nouă* sau *şapte*) *ţări* sau *peste* (*şapte* sau *nouă*) *ţări şi* (*şapte* sau *nouă*) *mări* v. mare. *A da ocol ţării* v. ocol. *A ajunge* (sau *a se face, a rămîne*) *de poveste* (*în ţară*) v. poveste. *A da sfară în ţară* v. sfară. *A bate toba în ţară* v. tobă. ◇ Compus: *ţară-lungă* = persoană care se ocupă de mai multe lucruri deodată. ◇ Fig. *Deodată intri-n ţara basmului* (PILL.). ◆ (*reg.*) Nume dat României înainte de Primul Război Mondial de românii din Transilvania. *Noi vrem să ne unim cu Ţara!* ◆ Aşezare statornică, întemeiată într-o regiune nelocuită. *Nouă ne-au dat domniile ocini... ca să facem ţară* (SADOV.). **2** Întindere de pămînt (delimitată) pe care se exercită o anumită autoritate; regiune, ţinut, teritoriu. *Rîndunelele se duc iarna în ţările calde.* ◇ (*înv., pop.; art.; în denumirea unor regiuni, ţinuturi*) *Ţara Ardealului.* ◇ Fig. *Ţara imaginaţiei trebuia salvată cu orice preţ.* ◆ Denumire generică a unor regiuni în care s-a păstrat multă vreme organizarea social-politică dezvoltată din instituţia obştii săteşti. *Ţara Făgăraşului.* ◆ (*în graiul locuitorilor de la munte*) Şes. ◆ (*în graiul ciobanilor*) Locul unde ciobanii de la munte îşi au casele, familiile şi gospodăriile lor stabile; sat. **3** (*adesea determ. prin adj.pos.*) Locul în care s-a născut sau trăieşte cineva; patrie. *Cîntînd libertatea şi numele sfînt Al ţării strămoşi şi-al acestui pămînt* (COŞB.). ◇ *Ţară mamă* (sau *mumă*) = ţară din care s-a desprins o provincie (un teritoriu etc.) legată de aceasta prin unitate naţională, de limbă, de cultură etc. *Ţara sfîntă* v. sfînt. ◇ Loc.adj. (*înv.*) *De ţară* = *a*) (*despre oameni*) pămîntean, băştinaş; *b*) (*despre animale, bunuri etc.*) indigen. Δ *Bostan de ţară* = dovleac (*Cucurbita pepo* şi *Cucurbita maxima*). **4** (*înv., reg.*) Suprafaţa globului pămîntesc; pămînt. ◆ Restr. *Dar foc cine le da? Dracii mării şi ai ţării* (POP.). **II 1** Locuitorii unei ţări; popor; naţiune. ◆ Ext. Oameni, lume. *Multă ţară e îngrozită* (BLA.). ◇ Expr. *A se pune cu ţara* = a intra în conflict cu toată lumea. *A afla* (*şi*) *tîrgul şi ţara* v. tîrg. ◆ (*reg.*) Fel de om. *Copilul de mic se cunoaşte ce ţară o fi* (DAN). ◇ Expr. *Nu e ţară caldă,* se spune despre un om care nu e bun, care nu e de nădejde. ◆ (*fam.*) Termen cu care cineva se adresează unei persoane. ◇ Expr. *Ho, ţară!* v. ho. **2** (*înv.*) Populaţie de la sate; ţărănime. *Se mişcă ţara, domnule!* (REBR.). **3** (*înv.*) Armată alcătuită din ţărani. *Adunîndu-şi boierii şi ţara, le ceru jurămînt statornic ca să se lupte* (ODOB.). **!!!** (*în opoz. cu „oraş”*) Mediu rural, sat. ◇ Loc.adj. *De* (sau *de la*) *ţară* = *a*) care trăieşte sau provine de la sat; rural; *b*) specific satului; ţărănesc. Δ *Drum de ţară* = cale de importanţă locală care leagă mai multe comune şi sate, nepietruită şi neasfaltată. *Tîrg de ţară* v. tîrg. *La ţară* = care se află, care se petrece la sat. *E tristă... iarna la ţară* (ODOB.). ◇ Loc.adv. (*De*) *la ţară* = (de) la sat. *Eram o fetişcană... venită de la ţară* (H. LOV.). **IV** (*reg.*) **1** (şi *de-a ţara* sau *ţară, ţară vrem ostaşi!*) Numele unor jocuri de copii: *a*) joc ce se desfăşoară între două grupuri ai căror participanţi, aşezaţi în două şiruri faţă în faţă, se ţin strîns de mînă, cîte un jucător din fiecare grup încercînd să rupă lanţul advers pentru a lua prizonieri pentru propriul grup; *b*) şotron. **2** (*art.*) Numele unui joc de brîu. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *ţări,* (*înv.*) *ţari.* şi (*înv.*) *ţeară s.f.* /lat. ***tĕrra*(*m*)**.

ţarc *s.n.* **1** Loc îngrădit (uneori acoperit) unde se adăpostesc sau se închid oile, vitele etc.; ocol. ◆ Loc îngrădit (de obicei acoperit) sau despărţitură în grajd unde se ţin puii animalelor domestice pentru a fi îngrăşaţi sau pentru a fi protejaţi de frigul iernii. **2** Îngrăditură, gard de nuiele, de spini etc. făcute în jurul unei clăi de fîn pentru a o feri de animale. ◆ Ext. Suprafaţa împrejmuită cu acest gard. **3** Împrejmuire de scînduri, de nuiele etc., cu diferite utilizări; îngrăditură, gard. ◆ Ext. Loc îngrădit, închis. ◇ Fig. *Norii, scăpaţi parcă din ţarcurile tăriilor, alergau* (PER.). **4** Mică îngrăditură făcută din stinghii, din plasă etc. în care sînt ţinuţi copiii mici, pentru a li se limita spaţiul de joacă, de deplasare. **5** Despărţitură în pivniţă unde se păstrează merele. ◆ Cantitatea de mere care încape într-un ţarc. **6** (*reg.; la teascul de struguri*) Coş sau ladă. **7** (*reg.*) Arie pentru îmblătit cereale. **8** *În ţarc* sau *de-a ţarcul* = numele unui joc de copii; şotron. **9** (*astron.; reg.; art.; nm. pr.*) Vizitiul. • pl. *-uri.* /cuv. autoh.; cf. alb. *cark, thark.*

ţârcă *s.f.* **1** (*ornit.*) Coţofană (*Pica pica*). ◇ Expr. *A-i umbla* (cuiva) *gura ca la* (*o*) *ţarcă* = a fi limbut, a vorbi mult şi fără rost. *A sta ca ţarca în par* = a fi gata de plecare. *Sare ca ţarca din par în par,* se zice despre cineva care n-are astîmpăr. ◇ Compuse: (*reg.*) *ţarcă-de-mare* = *a*) scoicar (*Haematopus ostralegus*); *b*) pescărel (*Alcedo atthis*); *ţarcă-de-iarnă* = numele unei păsări din genul sfrînciocilor, nedefinită mai îndeaproape (*Lanius*). ◆ (*deprec.*) (Epitet pentru o) femeie care vorbeşte mult. **2** Fig. (*deprec.*) Gură (considerată ca organ al vorbirii). • pl. *ţârci.* /<magh. *szarka.*

ţârenă *s.f.* v. ţărină[1].

ţarévici *s.m.* (*ist.*) Titlu purtat de fiul ţarului desemnat a fi moştenitor la tron. ◆ Persoană care purta acest titlu. • acc. şi *ţárevici.* pl. *-ci.* /<rus. ***царевич***, fr. ***tsarévitch***.

ţarigrădean, -ă *s.m., s.f., adj.* (*înv.*) **1** *s.m., s.f.* Persoană care făcea parte din populaţia de bază a Ţarigradului sau era originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii Ţarigradului. **2** *adj.* Care aparţine Ţarigradului sau ţarigrădenilor, care se referă la Ţarigrad sau la ţarigrădeni; originar din Ţarigrad. • pl. *-eni, -ene.* şi *ţărigrădeán, -ă adj., s.m.* /nm. pr. (veche denumire a oraşului Constantinopol) ***Ţarigrad*** + *-ean.*

ţarigrădeáncă *s.f.* (*înv.*)Femeie care făcea parte din populaţia de bază a Ţarigradului sau era originară de acolo. ◇ (*adj.*) *Neveste ţeligrădence* (POP.). • pl. *-ence.* şi *ţărigrădeáncă,* (*pop.*) *ţeligrădeáncă s.f.* /***ţarigrădean*** + *-că.*

ţărină[1] *s.f.* **I 1** Bucată de pămînt, teren, loc cultivat sau cultivabil (după o perioadă în care a fost lăsat necultivat); ogor, arătură. *Păşeşte-n ţarină semănătorul* (VLAH.). ◇ *Poarta ţarinii* = poartă făcută la începutul drumurilor prin care se intră într-un sat. *Gardul ţarinii* sau *gard de* (ori *la, de la*) *ţarină* = gard în jurul ţarinii; gard care împrejmuieşte un sat, despărţindu-l de ţarină. Δ Expr. *N-are a face banul birului cu gardul ţarinei* = nu există nici o legătură, n-are a face una cu alta. ◇ Loc.adj. *De ţarină* = (*despre pămînt*) care se cultivă. ◇ Expr. *A face ţarină* = a interzice păşunatul animalelor pe întreg teritoriul unei localităţi. (*reg.*) *A deschide* (sau *a închide*) *ţarina* = a permite (sau a interzice) păşunatul pe terenul de fîneaţă sau pe cel cultivabil din apropierea unui sat. ◇ Sinec. *Tema dezrădăcinării flăcăului plecat de la ţarină* (CIOC.). ◇ Fig. *Vreau ţarina prezentului s-o samăn Cum tatăl meu ţăranul, holda* (BEN.). ◆ Loc în afara satului, folosit pentru păşunat sau pentru fîneaţă; imaş, izlaz. **2** (*reg.*) Gard sau şanţ în jurul unui sat sau în jurul ţarinii (1). ◆ (*reg.*) Răzor servind ca hotar între două ogoare sau între proprietăţile a două comune. ◆ Ext. Gard (din mărăcini). ◆ Gard făcut în jurul unei clăi de fîn pentru a o feri de animale; ţarc (2). **3** (*reg.*) Loc împrejmuit în care se păstrează nutreţul. ◆ Loc împrejmuit unde dorm mieii. **II** (*mai ales art.; şi ţarina de la Abrud, ţarina Munţilor Apuseni, ţarina mocanilor*) Numele unui dans popular în perechi, cu mişcări moderate, care se dansează însoţit de strigături cîntate sau recitate. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-i.* şi (*reg.*) *ţărnă,* (*înv.*) *ţărenă s.f.* /***ţară*** + *-ină*; cf. srb. *carina* „vamă, hat”.

ţarínă[2] *s.f.* (*ist.*) **1** Împărăteasă care era soţia ţarului. **2** Titlu dat împărăteselor Rusiei. ◆ Persoană care purta acest titlu. • pl. *-e.* /<fr. ***tsarine***.

ţarism *s.n.* (*polit.*) Formă monarhică autocrată de guvernămînt în care puterea supremă, absolută, aparţinea ţarului. ◆ Spec. Regimul ţarist (din Rusia). • /<fr. ***tsarisme***.

ţarist, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al ţarului sau al ţarismului. **2** *adj.* Care aparţine ţarului sau ţarismului, care se referă la ţar sau la ţarism. • pl. *-işti, -iste.* /<fr. ***tsariste***.

ţarţám *s.n.* (*reg.*) Ciucure, franj; dantelă. ◆ (*la pl.*) Podoabe, zorzoane. • pl. *-uri.* şi *sarsám, sărsám, zarzám s.n.* /<magh. ***szerszám***.

ţarţár *s.m.* v. ţîrţar.

ţâţă *s.f.* **1** (*pop.*) Mătuşă. ◆ Termen de respect cu care cineva se adresează (la ţară) unei surori mai mari sau unei femei mai în vîrstă; lele, (*reg.*) ţaică[2]. ◇ (*glum.*) *Nenea Acul, ţaţa Aţa Îşi pierdură dimineaţa* (ARGH.). **2** (*pop.*) Termen alintător dat de un bărbat femeii iubite; mîndră. **3** (*peior.*) (Epitet pentru o) femeie vulgară, lipsită de gust şi de fineţe; mahalagioaică. **4** (*arg.*) Patroană a unei case de toleranţă. • pl. *-e.* /<ngr. ***τσάτσα***.

ţâ *interj.* v. ţa.

ţăcălă *s.f.* (*reg.*) **1** Clopot mic de fier care se pune la gîtul oilor. ◇ Expr. *A-i sta* (cuiva) *ţăcală pe cap* = a cicăli întruna (pe cineva), a plictisi. **2** Fig. Persoană cicălitoare, plictisitoare. • pl. *-e.* /de la ***ţăcăli***, prin derivare regresivă.

ţăcăli *vb. IV.* (*reg.*) **1** *intr.* A produce scîntei prin lovirea cremenii cu amnarul. **2** *tr.* (*compl. indică persoane*) A cicăli, a plictisi. • prez.ind. *-esc.* /***ţac*** + *-ăli.*

ţăcălíe *s.f.* **1** (*fam.*) Barbă mică şi ascuţită; cioc, barbişon. **2** (*reg.*) Frigare în care se înfige slănina, carnea etc. pentru a le frige; ţaglă[1] (2). ◇ Loc.adj. *La ţăcălie* = care este fript la frigare deasupra jăraticului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi (*reg.*) *ţîcălíe s.f.* /etimol. nec.

ţăcăneálă *s.f.* (*pop.*) **1** Faptul de *a* (*se*) *ţăcăni*; ţăcănit[1]. ◇ Loc.adv. *Pe* (sau *în, la*) *ţăcăneală* = ţăcănind ritmic. ◆ Fig. Cicăleală. **2** Fig. (*fam.*) Ţicneală, sminteală. • pl. *-eli.* /*ţăcăni* + *-eală*.

ţăcăní *vb. IV.* **1** *intr.* A produce un zgomot ritmic, repetat, prin ciocănituri, pocnituri, declanşarea unui mecanism etc. ◇ Expr. (*fam.*; *tr.*) *A ţăcăni* (pe cineva) *la cap* = a cicăli, a plictisi. (*reg.*) *A ţăcăni după* (sau *de*) *ceva* = a căuta ceva cu mare interes. ◆ (*fam.*; *tr.*) A scrie ceva la maşina de scris. ◇ (*abs.*) *Unul ţăcăne la maşina Yost* (BRĂT.). **2** *refl.* Fig. (*despre oameni*) A se sminti, a se ţicni. **3** *tr.* (*reg.*; *compl. indică terenuri arate*) A mărunţi în vederea cultivării; (*reg.*) a ţăncăni (2). • prez.ind. *-esc.* /*ţac* + *-ăni*.

ţăcănére *s.f.* Acţiunea de *a ţăcăni* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. *ţăcăni*.

ţăcănít[1] *s.n.* Faptul de *a ţăcăni*; zgomot repetat produs de un lucru care ţăcăneşte; ţăcănitură. • pl. *-uri.* /v. *ţăcăni*.

ţăcănít[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre mersul cailor*) Care se face cu paşi mărunţi şi regulaţi, care produce un zgomot scurt (repetat ritmic). **2** Fig. (*fam.*; *despre oameni*) Care este smintit, ţicnit. ◆ (*despre manifestări ale oamenilor*) Care denotă lipsă de judecată, de raţiune. *Gîndurile, care mai de care mai ţăcănite* (PAS). • pl. *-ţi, -te.* /v. *ţăcăni*.

ţăcănitúră *s.f.* Ţăcănit[1]. • pl. *-i.* /*ţăcăni* + *-tură*.

ţăhní *vb. IV. intr.* (*reg.*; *despre cîini*) A lătra cu întreruperi (mai ales urmărind sălbăticiunile sau vînatul); a chefni (1). ◆ Fig. A vorbi mult. • prez.ind. pers. 3 *-eşte.* /*ţah* + *-(ă)ni*.

ţăhnít *s.n.* (*reg.*) Lătrat de cîine (cînd urmăreşte vînatul); chefnit. • pl. *-uri.* /v. *ţăhni*.

ţăitúng *s.n.* (*înv.*) **1** Ziar, gazetă. **2** Veste, ştire, noutate. • pl. *-uri.* /<germ. *Zeitung*.

ţămbruí *vb. IV. tr.* (*compl. indică pereţii unei galerii de mină sau ai unei fîntîni*) A căptuşi, a întări cu ţambre. ◇ (*refl. pas.*) *Fîntîna se ţămbruieşte.* • prez.ind. *-iesc.* /*ţambră* + *-ui*.

ţămbruít[1] *s.n.* Faptul de *a ţămbrui*. • pl. *-uri.* /v. *ţămbrui*.

ţămbruít[2]**, -ă** *adj.* (*despre pereţii unei galerii de mină sau ai unei fîntîni*) Care este căptuşit cu ţambre. • pl. *-ţi, -te.* /v. *ţămbrui*.

ţămbruitúră *s.f.* Căptuşire, întărire cu ţambre a pereţilor unei galerii de mină sau ai unei fîntîni; ţămbruit[1]. ◆ Concr. Parte a unei galerii de mină sau a unei fîntîni întărită cu ţambre. • sil. *-bru-i-.* pl. *-i.* /*ţămbrui* + *-itură*.

ţăncăní *vb. IV.* (*reg.*) **1** *intr.* (*despre clopote sau alte obiecte din metal*) A produce un zgomot metalic; a zăngăni. **2** *tr.* (*compl. indică terenuri arate*) A mărunţi în vederea cultivării; a ţăcăni (3). • prez.ind. *-esc.* /*ţanc*[1] + *-ăni*.

ţăncăníre *s.f.* (*reg.*) Acţiunea de *a ţăncăni* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. *ţăncăni*.

ţăncuí *vb. IV. tr.* (*reg.*; *compl. indică lichide*) A însemna pe ţanc[2] (1) nivelul lichidului dintr-un vas. • prez.ind. *-iesc.* /*ţanc*[2] + *-ui*.

ţăncúş[1] *s.n.* v. ţăncuşă[1].

ţăncúş[2] *s.n.* v. ţăncuşă[2].

ţăncúşă[1] *s.f.* (*reg.*) **I 1** Bucata mai mică tăiată din răboj, păstrată, ca mijloc de control, de către cel care are de primit anumite drepturi. **2** Băţ cu care se măsoară, însemnîndu-se cu cîte o crestătură, cantitatea laptelui muls de la oile unui proprietar cu ocazia alcătuirii stînei; ţanc[2] (1). **3** Răboj (1). **4** Fiecare dintre beţişoarele cu crestături sau bileţelele numerotate cu care se trage la sorţi. ◇ Expr. *A trage* (sau *a face*) *ţăncuşă* = a hotărî, prin tragere la sorţi, o împărţeală. **II 1** Bucăţică de lemn, aşchie care se pune într-o spărtură. ◆ (*miner.*) Pană folosită de mineri pentru a despica piatra. **2** Secţiune lunguiaţă sau triunghiulară făcută printr-un pepene pentru a verifica dacă este copt. **III 1** Crestătură făcută la urechea oii, ca semn de recunoaştere. **2** Motive ornamentale care împodobesc blidarele. ◆ Motive ornamentale făcute pe cojoace. • pl. *-e.* şi *ţencúşă, ţîncúşă s.f.*, *ţăncúş s.n.* /*ţanc*[2] + *-uşă*; cf. germ. *Zinke*.

ţăncúşă[2] *s.f.* (*reg.*) **1** Ţintar cu zaruri. **2** Zar folosit la acest joc. • pl. *-e.* şi *ţăncúş s.n.* /<magh. *cinkos, cinkus* „joc cu zaruri; joc cu arşice"; cf. şi sàs. *tsinkuś* „cifra 5 de pe zar".

ţăndári *vb. IV. tr.* A face ţăndări; a sfărîma în bucăţi. • prez.ind. *-esc.* /*ţandără* + *-i*.

ţăndărícă *s.f.* Dim. al lui *ţandără*; aşchiuţă, surcică. ◆ Fig. Om mic de statură; copil. • pl. *-ele.* şi (*reg.*) *ţănduríca s.f.* /*ţandără* + *-ică*.

ţăndăríre *s.f.* Acţiunea de *a ţăndări* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. *ţăndări*.

ţăndărít, -ă *adj.* (*pop.*) **1** Care este prefăcut în ţăndări; sfărîmat. ◇ Fig. *L-au legat de coama fugarilor, pe uliţi Trăgîndu-i mişeleşte cadavrul ţăndurit* (COŞB.). **2** (*fam.*; *despre oameni*) Care şi-a pierdut puterea de judecată. • pl. *-ţi, -te.* şi *ţăndurít, -ă adj.* /v. *ţăndări*.

ţăndărós, -oásă *adj.* (*reg.*) **1** Care se desface în aşchii, care se sfărîmă; aşchios. **2** Fig. (*despre oameni*) Care se supără din nimic; supărăcios. • pl. *-oşi, -oase.* şi *ţăndurós, -oásă, ţîndurós, -oásă adj.* /*ţandără* + *-os*.

ţăndurícă *s.f.* v. ţăndărică.

ţăndurít, -ă *adj.* v. ţăndărít.

ţăndurós, -oásă *adj.* v. ţăndăros.

ţănţoşí *vb. IV. refl.* (*fam.*; *despre oameni*) A se arăta ţanţoş. • prez.ind. *-esc.* /v. *ţanţoş*.

ţănţoşíe *s.f.* Mîndrie, semeţie, îngîmfare, fudulie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi *ţanţoşíe s.f.* /*ţanţoş* + *-ie*.

ţăpoáică *s.f.* (*reg.*) **1** (*pesc.*) Coş de nuiele fără fund, folosit la pescuit în ape puţin adînci. **2** Furcă, ţăpoi (1). • pl. *-ce.* /*ţăpoi* + *-că*.

ţăpói *s.n.* (*reg.*) **1** Furcă (mare) cu coada lungă şi cu dinţii drepţi, cu care se ridică snopii de grîu, maldărele de fîn sau de coceni etc. ◇ Expr. *A fi pus* (sau *azvîrlit*) *cu ţăpoiul* (ori *din ţăpoi*) = a fi aşezat prost, fără nici o ordine. ◆ Cantitate de fîn luată o dată cu ţăpoiul. **2** (*pesc.*) Unealtă de pescuit de forma unei furci care se înfige în corpul peştilor. **3** (*constr.*) Fiecare dintre căpriorii de la capetele acoperişului la casele ţărăneşti. **4** Numele unui dans popular. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-oaie.* şi *ţepói s.n.* /*ţeapă* + *-oi*.

ţăpoşícă *s.f.* (*bot.*) **1** Plantă din familia gramineelor, cu tulpina rigidă şi aspră în partea superioară, cu frunzele subţiri, rigide, aspre şi cu spicele lungi (*Nardus stricta*); păişiţă. **2** Plantă din familia umbeliferelor, părooasă, cu frunzele penate, cu florile albe sau trandafirii dispuse în umbele compacte şi cu fructul acoperit de peri aspri (*Tordylium maximum*). • pl. *-ci.* /*ţepos* + *-ică*.

ţăpúc *s.m.* (*reg.*) Ţăpuşor. • pl. *-ci.* /*ţap* + *-uc*.

ţăpuleán *s.m.* (*reg.*) Ţap tînăr. • pl. *-eni.* /*ţap* + *-ulean*.

ţăpuşór *s.m.* Dim. al lui *ţap*; ţăpuc. • pl. *-i.* /*ţap* + *-uşor*.

ţărán, -ă *s.m.*, *s.f.* **1** *s.m.*, *s.f.* Persoană care locuieşte în mediul rural şi care îşi cîştigă existenţa din cultivarea pămîntului şi creşterea animalelor; persoană care face parte din ţărănime; sătean. ◇ (*adj.*) *Pentru românii ţărani primejdie nu încape* (RUSSO). ◆ Colect. (*la pl.*) Ţărănime. *Ţăranii s-au revoltat împotriva măririi impozitelor.* ◆ (*adj.*) De la ţară. ◆ (*peior.*) Om lipsit de educaţie, de maniere; mojic. *Nici măcar nu ştie să mănînce cu cuţitul şi furculiţa: e un ţăran!* **2** *s.m.* (*reg.*; *în opoziţie cu „muntean"*) Cîmpean. **3** (*înv.*, *reg.*) Locuitor al unei ţări (I 1). ◆ (*adj.*) Care aparţine unei ţări (I 1). *Judecătoriile ceale mari provinciale sau ţereane* (MAL.). **4** *s.m.* (*înv.*) Băştinaş. • pl. *-i, -e.* şi (*înv.*, *reg.*) *ţăreán s.m.*, (*înv.*) *ţereán, -ă s.m.*, *s.f.*, *ţerán s.m.* /*ţară* + *-an*.

ţăráncă[1] *s.f.* Femeie care locuieşte în mediul rural; săteancă. ◆ (*peior.*) Femeie lipsită de educaţie, de maniere; mojică. *Nu e deloc ţărancă, ea e fină, e cochetă* (GHER.). • pl. *-ănci,* (*pop.*) *-ce.* şi (*înv.*) *ţeráncă s.f.* /*ţăran* + *-că*.

ţăráncă[2] *s.f.* (*iht.*; *reg.*) Ocheană, babuşcă (*Rutilus rutilus*). • pl. *-ănci.* /cf. *tarancă*.

ţărăncúţă *s.f.* **1** Dim. al lui *ţărancă*[1]. ◆ Ţărancă tînără; fată de ţăran. **2** (*entom.*; *pop.*) Specie de libelulă cu aripile albastre strălucitoare, care trăieşte în apropierea apelor (*Calopteryx virgo*). • pl. *-e.* /*ţărancă*[1] + *-uţă*.

ţărănésc, -eáscă *adj.*, *s.f.* **1** *adj.* Care aparţine ţăranilor, care se referă la ţărani; care provine de la ţărani. ◆ Care este făcut de ţărani sau pentru ţărani, care reprezintă interesele ţăranilor *S-a hotărît înfiinţarea unei organizaţii ţărăneşti.* ◇ *Partid ţărănesc* = partid a cărui doctrină are la bază ideologia naţională, creştină şi democrată. *Obşte ţărănească* v. obşte. ◆ (*deprec.*) Care este lipsit de educaţie sau de maniere. **2** *s.f. art.* Numele unui dans popular răspîndit în N Moldovei, cu mişcări vioaie. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-eşti.* /*ţăran* + *-esc*.

ţărănéşte *adv.* În felul ţăranilor, ca ţăranii. • /*ţăran* + *-eşte*.

ţărăníe *s.f.* **1** (*înv.*) Ţărănime. ◆ Condiţia, starea, viaţa de ţăran. **2** Vorbă, expresie ţărănească. ◆ (*peior.*) Bădărănie, mojicie, grosolănie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /*ţăran* + *-ie*.

ţărănímе *s.f.* Populaţia mediului sătesc ocupată nemijlocit cu cultivarea pămîntului şi creşterea animalelor; totalitatea ţăranilor. ◇ *Ţărănime muncitoare* v. muncitor. ◆ Mulţime de ţărani. • /*ţăran* + *-ime*.

ţărănísm *s.n.* **1** (*polit.*) Curent politic şi ideologic, apărut în România la sfîrşitul sec. 19, care pornea de la ideea importanţei ţărănimii, considerată un grup social unitar, într-un stat preponderent agrar. **2** (*econ. polit.*) Curent apărut în gîndirea economică după Primul Război Mondial, care îşi propunea să studieze legile de dezvoltare în economiile agrare, pe baze specifice, independent de doctrina generală a economiei politice. **3** (*lit.*) Tendinţă, preocupare a unor scriitori de a-şi alege motive de inspiraţie din viaţa satului. **4** Vorbă, faptă, comportare grosolană. *Voia să şocheze cu tot felul de ţărănisme.* • pl. *-e.* /*ţărăn[ime]* + *-ism*.

ţărăníst, -ă *adj.* **I** *adj.* **1** Care se referă la ţărănime. **2** Care este făcut pentru ţărani, în interesul ţărănimii. **II** *s.m.*, *s.f.* **1** Adept al ţărănismului. **2** (*polit.*) Membru al unui partid ţărănesc. ◆ (*la pl.*) Totalitatea membrilor unui partid ţărănesc. • pl. *-işti, -iste.* /*ţăran* + *-ist*.

ţărănói *s.m.* **1** (*deprec.*) Aug. al lui *ţăran*. **2** (*peior.*) Om bădăran, mitocan, mojic. • pl. *-oi.* /*ţăran* + *-oi*.

ţărănós, -oásă *adj.* (*deprec.*; *despre oameni*) Care are apucături de ţăran; necioplit, mojic. • pl. *-oşi, -oase.* /*ţăran* + *-os*.

ţărcădău *s.n.* (*reg.*) Ţarc (1) pentru înţărcat mieii. • pl. *-aie.* /de la *ţarc*; cf. ţărcălău.

ţărcălám *s.n.* **1** (*reg.*) Unealtă asemănătoare cu compasul, întrebuinţată mai ales în dulgherie. **2** (*înv.*) Cerc, figură, desen, linie sau mişcare în formă de cerc; corp cu conturul în formă de cerc. ◆ Spec. Cerc luminos care se observă în jurul unui astru sau al unei alte surse de lumină. **3** (*înv.*) Întindere, suprafaţă (de formă circulară). • pl. *-uri, -e.* şi *ţircălám s.n.* /<magh. *cirkalom*.

ţărcălát *s.n.* (*reg.*) **1** Control, verificare, cercetare făcută la faţa locului. **2** (*în trecut, în Transilv.*) Dare, constînd în cereale, mai ales grîu sau ovăz, pe care o adunau preoţii pentru vicar sau protopop. • pl. *-e.* /<magh. *cirkálat*.

ţărcălău *s.n.* (*reg.*) Ţarc (1) (mic) pentru animale. • pl. *-aie.* /*ţarc* + *-ălău*.

ţărcăluí *vb. IV. tr.* (*reg.*) **1** A trasa cu ţărcălamul (1) liniile după care se taie obezile roţii; (*reg.*) a ţircăli. **2** A verifica, a cerceta. • prez.ind. *-iesc.* /<magh. *cirkál*.

ţărcói *s.n.* (*ornit.*; *reg.*) Masculul ţărcii. • pl. *-oi.* /*ţarcă* + *-oi*.

ţărcuí *vb. IV. tr.* (*compl. indică vite, oi etc.*) A adăposti, a închide într-un ţarc. ◆ Gener. A împrejmui, a îngrădi. ◇ Fig. *Crîngul bărbii ţărcuind şirag Un chip uscat* (VOIC.). • prez.ind. *-iesc.* /*ţarc* + *-ui*.

ţărcuíre *s.f.* Acţiunea de *a ţărcui* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. *ţărcui*.

ţărcuít, -ă *adj.* Care este închis, îngrădit. • pl. *-ţi, -te.* /v. *ţărcui*.

ţărculíce *s.f.* (*ornit.*; *reg.*) Numele a două păsări: *a*) sfrîncioc mic (*Lanius minor*); *b*) sfrîncioc mare (*Lanius excubitor*). • pl. *-ci.* /*ţarcă* + *-ulice*.

ţărcúş *s.n.* (*reg.*) Ţărcuşor. ◆ Spec. Gard mic făcut în jurul plantelor altoite pentru a le proteja. • pl. *-uri.* /*ţarc* + *-uş*.

ţărcuşór *s.n.* Dim. al lui *ţarc*; (*reg.*) ţărcuş, ţărcuţ. • pl. *-oare.* /*ţarc* + *-uşor*.

ţărcúţ *s.n.* (*reg.*) Ţărcuşor. • pl. *-e.* /*ţarc* + *-uţ*.

ţăreán *s.m.* v. ţăran.

ţărigrădean, -ă *s.m.*, *s.f.*, *adj.* v. ţarigrădean.

ţărigrădeáncă *s.f.* v. ţarigrădeancă.

ţărişoáră *s.f.* Dim. al lui *ţară*. • pl. *-e.* /*ţară* + *-işoară*.

ţărînă *s.f.* **1** Pămînt sfărîmat mărunt. ◇ (*adv.*) *Slava lor ţărînă a căzut* (ARGH.). ◇ Loc.adj. *Cu ţărîna în gură* = care este mort, răposat. ◇ Expr. *Fie-i ţărîna uşoară!* = (*formulă folosită cînd se vorbeşte despre un mort*) odihnească-se în pace! *Praf şi ţărînă* = nimic. (*reg.*) *A face ţărînă* (pe cineva) = a nimici, a ucide. *A-şi închina fruntea în ţărînă* = a muri. *A muşca din ţărînă* = a cădea mort. *A se aşterne ţărînii* = a se întinde

la pământ. *A ridica* (pe cineva) *din ţărînă* = a ajuta (pe cineva) să-şi creeze o situaţie mai bună. *A da cu ţernă în ochii cuiva* = a da iluzia că lucrurile sînt altfel decît în realitate; a înşela. *A face ţărînă praf* = a nu face nimic; a se lăuda. (*reg.*) *Se laudă de cură ţărîna din pod*, se spune despre cineva foarte lăudăros. (*reg.*) *Blastămă de pică ţărna*, se spune despre cineva care blestemă foarte tare. *Se găseşte cîte-o mînă să-l scuture de ţărînă* = se găseşte cineva care să-l mustre, să-l bată. *A sta cu ţerna-n gură*, se zice despre morţii ale căror rude nu au îndeplinit ritualurile cuvenite în legătură cu aceştia. *A face* (cuiva) *pomana de ţărînă* sau *a(-i) face* (*la*) *ţărînă* = a face mortului pomană în ziua înmormîntării. *A-şi arunca* (*ca buhaiul*) *ţărînă după* (sau *în*) *cap* (ori *pe spinare*) v. arunca. *A mușca ţărîna* v. mușca. *A linge ţărînă* v. linge. *A trage ţărînă* (*pe cineva*) v. trage. <> Fig. *Fiu al astor ruine, Ţărîna lor slăvesc* (ALEX.). ◆ Fig. Pămînt strămoşesc; glie. *Ca un bujor pe sînul ţărnii Cuvîntul vreau să-mi înflorească* (BEN.). **2** Fig. Trup neînsufleţit, oseminte. **3** (*bis.*) Pămîntul din care, potrivit *Bibliei*, a fost făcut omul şi în care acesta se va preface după moarte. *Trupul tău ce-au fost ţărînă în ţărînă s-a preface* (ALECS.). • pl. *-e.* şi (*reg.*) *ţărnă, ţernă* s.f. /lat ***terrina**.

ţărînós, -oásă *adj.* (*despre pămînt*) Care este sfărîmicios; afînat. • pl. *-oşi, -oase.* /***ţărînă*** + *-os.*

ţărm *s.n.* **1** (*geomorf.*) Fîşie de pămînt de-a lungul unei ape, de obicei mare sau ocean; ext. regiune de lîngă o apă mare. <> *Conturul ţărmului* = configuraţia pe care o are ţărmul la un moment dat. *Linia ţărmului* = *a*) linia de contact între apă şi uscat; *b*) urma mareei la flux maxim. (*mar.*) *Ţărm abordabil* = ţărm pe care se poate debarca. *Ţărm dalmatic* v. dalmatic. <> Fig. *Către nici-un ţărm al vieţii n-am s-ajung să odihnesc* (MACED.). **2** Gener. Tărîm, ţinut, meleag. *Visul zboară pe ţărm nemărginit* (ALECS.). **3** Fig. Graniţă, margine. *Alte eventualităţi dinlăuntru şi în afară de ţărmurii monarhiei* (PER.). <> Loc.adj. *Fără de ţărmuri* = fără margini, nemărginit. **4** (*înv., reg.*) Coastă abruptă a unui deal, rîpă; prăpastie. **5** (*înv., reg.*) Ridicătură de pămînt; deal; munte. • pl. *-uri,* (*înv.*) *-ure.* şi (*înv., reg.*) *ţărmur s.n., s.m., ţărmure s.n., s.m., s.f.,* (*înv.*) *ţérmure s.n.* /lat. *tĕrmĭnus* sau sg. refăcut după ***ţărmuri***, pl. lui *ţărmur.*

ţărmuí *vb. IV.* **1** *intr.* A trage, a se opri la ţărm (1). **2** *tr.* A mărgini. • prez.ind. *-iesc.* /***ţărm*** + *-ui.*

ţărmuíre *s.f.* Acţiunea de *a ţărmui* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***ţărmui***.

ţărmuitór, -oáre *adj.* Care mărgineşte ceva; înconjurător. • sil. *-mu-i-.* pl. *-ori, -oare.* /***ţărmui*** + *-tor.*

ţărmur *s.n., s.m.* v. ţărm.

ţărmurăr *s.m.* (*ornit.; reg.*) Codobatură (*Motacilla alba*). • pl. *-i.* /***ţărmur[e]*** + *-ar.*

ţărmure *s.n., s.m., s.f.* v. ţărm.

ţărmureán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care locuieşte pe ţărmul (1) unei ape. **2** *adj.* (*înv.; despre ţări, regiuni etc.*) Riveran. • pl. *-eni, -ene.* /***ţărmur[e]*** + *-an.*

ţărmurí *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică lucruri, suprafeţe etc.*) A mărgini, a limita, a pune hotar; a îngrădi, a stăvili. ◆ Fig. A reduce, a restrînge, a mărgini. *Cineva vrea să-i ţărmurească libertatea* (GÎRL.). <> (*refl.*) *Dar las aceste consideraţiuni prea-nalte şi mă ţermuresc la lucrul nostru cel cu totul modest* (CODRU-D.). **2** *refl.* (*înv.; despre ţări, regiuni*) A se învecina, a se mărgini cu... **3** *refl.* (*înv.*) A trage la ţărm (1), a aborda; a ţărmui (1). • prez.ind. *-esc.* şi (*înv., pop.*) *ţermurí vb. IV.* /***ţărmur[e]*** + *-i.*

ţărmuríre *s.f.* Acţiunea de *a ţărmuri* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***ţărmuri***.

ţărmurít, -ă *adj.* Care este limitat, restrîns. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***ţărmuri***.

ţărmurós, -oásă *adj.* Care are ţărmuri abrupte şi înalte; măluros, rîpos. • pl. *-oşi, -oase.* /***ţărmuri***, pl. lui *ţărm* + *-os.*

ţărnă[1] *s.f.* v. ţarină[1].

ţărnă[2] *s.f.* v. ţărînă.

ţărnuí *vb. IV.* (*reg.*) **1** *refl.* A se face ţărînă, a se transforma în ţărînă. **2** *tr.* (*compl. indică culturi de porumb, cartofi etc.*) A prăşi, a mușuroi. • prez.ind. *-iesc.* /***ţărnă*** + *-ui.*

ţărnuít *s.n.* (*reg.*) Prașila a doua, cînd se trage ţărîna în jurul cuibului. • /v. ***ţărnui***.

ţărţár *s.m.* v. ţîrţar.

ţărţărícă *s.f.* v. ţîrţărică.

ţărúş *s.m.* **1** Par scurt, ascuţit la un capăt, care se înfige în pămînt şi care serveşte pentru a fixa sau a lega ceva de el. <> Expr. *A bate ţăruş* = a-şi întinde cortul; a face tabără. *A-şi strînge funia de ţăruş* = a îmbătrîni, a-şi aştepta moartea. *A* (*i*) *se apropia* (sau *a-i ajunge, a i se strînge*) (cuiva) *funia de* (ori *la*) *ţăruş* v. funie. **2** Fiecare dintre stîlpii care se înfig în pămînt, servind ca element de susţinere, de fixare în diferite construcţii rudimentare. **3** Par scurt şi gros care se înfige în pămînt pentru a stabili un hotar, o linie de demarcaţie etc. • pl. *-i.* /cf. alb. *thurr* „a împleti nuielele la gard".

ţăruşél *s.m.* Dim. al lui *ţăruş.* • pl. *-ei.* /***ţăruş*** + *-el.*

ţăţícă *s.f* (*pop.*) Dim. al lui *ţaţă.* • pl. *-ci.* /***ţaţă*** + *-ică.*

ţăvlít, -ă *adj.* v. ţivlit.

ţeápă *s.f.* **1** Par lung şi ascuţit la un capăt (folosit în trecut ca instrument de supliciu). <> Expr. *A trage* (sau *a pune, a înfige, a împlînta*) *în ţeapă* = a omorî (pe cineva) străpungîndu-l cu o ţeapă fixată în pămînt. (*reg.*) *Doar nu e* (*chiar*) *ţeapa*, se spune pentru a arăta că nu e ceva urgent, că nu e grabă mare. ◆ (*fam., glum.*) Înşelătorie, păcăleală, escrocherie. *Au început să ancheteze ţepele unor „oameni de afaceri".* <> Expr. (*fam.*) *A trage* (sau *a da*) *ţeapă* (cuiva) = *a*) a păcăli, a înşela (pe cineva); *b*) a lipsi de la o întîlnire anunţată (cu cineva). (*fam.*) *A lua ţeapă* = a fi păcălit, înşelat. (*fam.; glum.*) *Ţeapă!*, se spune cuiva care a fost păcălit, înşelat. ◆ Restr. Vîrful unui astfel de par. **2** Fiecare dintre cei patru pari înfipţi vertical la extremităţile oplenelor saniei, care servesc la sprijinirea încărcăturii. **3** (*constr.; reg.*) Fiecare dintre parii care se pun la capetele acoperişului caselor ţărăneşti pentru a fixa leaţul cel mai de sus al scheletului. **4** (*reg.*) Fiecare dintre cei doi stîlpi pe care se reazemă perna morii. • pl. *-i,* (*reg.*) *-epe.* /cuv. autoh.; cf. alb. *thep* „vîrf ascuţit de stîncă", rom. *ţep.*

ţeápăn, -ă *adj.* **1** Care este lipsit de maleabilitate, care nu se mlădiază; tare, rigid, neclintit, fix. <> Expr. (*înv.*) *A avea cerbice ţeapănă* = a fi de neclintit, a fi dîrz. *A sta ţeapăn în pămînt* v. sta. ◆ Fig. (*despre oameni*) Care are o atitudine voit rigidă; bățos. <> (*adv.*) *Călca însă ţeapăn şi mărunt* (SLAV.). <> Expr. *A sta* (*ţeapăn*) *ca mătura* sau *ca o mătură* v. mătură. ◆ Care nu se mişcă, care este încremenit, înlemnit, inert. <> Fig. *Laura dădu să-şi ia ţigara înfiptă în surîsul ei ţeapăn* (VIN.). ◆ (*despre corpuri cereşti*) Care aparent nu-şi schimbă locul. ◆ (*despre stînci*) Care este vertical, drept. *Stînci surpate - unele ţepene, altele răsturnate* (EMIN.). ◆ (*pop.; despre fiinţe sau despre membrele lor*) Care este întepenit, anchilozat. *După o noapte agitată, avea gîtul ţeapăn.* <> Analog. *Uşa stă ţeapănă* (SLAV.). ◆ (*despre mers, mişcări etc.*) Care are un aspect nefiresc, mașinal. *Îl urmă cu mersul lui ţeapăn* (PER.). **2** Ext. Care este lipsit de viaţă, mort. <> (*subst.*) *Gîndurile morţii... parcă tot se strecurau prin uşa întredeschisă, unde era cel ţeapăn* (AGÂR.). **3** (*pop.; despre construcţii, obiecte*) Care este solid, trainic. <> Fig. *Fătul meu!... Fii stîlp ţeapăn casii noastre* (ODOB.). **4** (*pop.; despre fiinţe*) Care este voinic, robust, puternic, viguros. **5** (*pop.*) Care este strașnic, grozav (de tare, de mare, de mult). <> (*adv.*) *Ion îl lovi a doua oară mai ţeapăn* (REBR.). • pl. *ţepeni, ţepene.* /<sl. veche ц҃пѣнъ.

ţeápcă *s.f.* **1** (*reg.*) Aşchie de lemn; ţandără. **2** Resturile tulpinilor unor păioase, rămase în pămînt după ce plantele au fost cosite; ţep (1). • pl. *ţepci.* /***ţeápă*** + *-că.*

ţeáră *s.f.* v. ţară.

ţeásălă *s.f.* v. ţesală.

ţeástă *s.f.* (*pop.*) **1** Cutie craniană, craniu. ◆ Craniu descărnat de om mort; scăfîrlie, hîrcă. ◆ Ext. Cap. <> Expr. *A-i trece* (cuiva ceva) *prin ţeastă* = a bănui, a-şi imagina, a-i trece prin cap. **2** Carapace. • pl. *ţeste.* /lat. ***tĕsta*(*m*)**.

ţeávă *s.f.* **1** Piesă de metal, de material plastic, de cauciuc etc., de formă cilindrică şi goală în interior, cu lungime mare în raport cu diametrul ei exterior, realizată prin deformare plastică, prin turnare sau prin sudură şi avînd numeroase întrebuinţări. <> *Ţeavă de extracţie* = ţeavă de oţel cu diametrul relativ mic, utilizată la sondele de extracţie a petrolului în vederea formării unei conducte. <> Expr. (*fam.*) *A-i trage* (cuiva) *o ţeavă de bătaie* = a bate (pe cineva) foarte tare. ◆ (*la armele de foc*) Cilindru de oţel prin care trece proiectilul. ◆ (*ind. text.*) Tub cilindric sau conic, folosit ca suport pentru înfăşurarea firelor. <> *Ţeavă oarbă* v. orb. **2** Partea sub formă de ţeavă a lulelei. **3** (*bot.; reg.*) Partea tubulară a tulpinii unor plante. **4** (*anat.; înv., reg.*) Canal sau conduct natural care se găseşte în diverse ţesuturi; tub. • pl. *ţevi,* (*înv., reg.*) *ţeve.* /<sl. veche цѣвь; cf. bg. *цевa.*

ţechi *s.n.* v. ţeh[2].

ţechín *s.m.* **1** Ducat de aur din perioada Republicii Veneţiene. ◆ Ext. Monede de aur, cu valori variabile, emise de unele state italiene şi care au circulat şi în Ţările Române pînă în sec. 19. **2** Monedă turcească din sec. 15-18. **3** Monedă care a circulat în Malta, în sec. 16-18. • pl. *-i,* (*înv.*) *-uri.* /<it. ***zecchino***; cf. arab. *sikka* „monedă".

ţechíră *s.f.* (*reg.*) Coşniţă (folosită la tîrguieli, la transportul alimentelor etc.). • pl. *-e, -i.* /<săs. ***zecker*** (germ. *Zöger*).

ţéclă *s.f.* (*bot.; reg.*) **1** Sfeclă albă (*Beta vulgaris*). **2** Sfeclă albă (*Beta cicla*). **3** Sfeclă de zahăr (*Beta altissima*). • pl. *-e.* /<magh. ***cékla***.

ţeft *s.n.* v. ţeh[2].

ţéglă *s.f.* v. ţiglă[1].

ţeh[1] *s.n.* (*înv., reg.*) Breaslă, corporaţie de meşteşugari. • pl. *-uri.* /<germ. ***Zeche***, magh. ***céh***.

ţeh[2] *s.n.* **I 1** (*înv., reg.*) Bucată (lungă) de lemn, par etc., folosită pentru a demarca un hotar. **2** (*pop.*) Par în jurul căruia se înfăşoară funia în timpul treieratului cu cai. **3** (*reg.*) Bîtă; prăjină cu un cîrlig în vîrf, folosită de ciobani pentru a prinde oile. **4** (*pop.*) Orcic. **5** (*reg.*) Nuia cu care se leagă bîrnele unei plute între ele. **II 1** (*reg.*) Nume dat unor jocuri de copii. **2** (*reg.*) Loc spre care trebuie să fugă cel care a bătut mingea la oină. <> Expr. *A fi în ţechi* = (*la oină*) a se afla la bătaie. **III** (*înv.*) **1** Punct de plecare al unei acţiuni; centru al unei acţiuni. <> Expr. *A fi la ţeft* = a fi într-o poziţie-cheie, de care depinde totul. **2** Moment culminant, decisiv; scop. • pl. *-uri.* şi (*înv., reg.*) *ţeft,* (*reg.*) *ţechi s.n.* /<săs. ***zechə***; cf. germ. *Zeichen.*

ţehmésţer *s.m.* (*înv.*) Şef de breaslă. ◆ Membru al unei bresle. • pl. *-i.* /<magh. ***céhmester***.

ţel *s.n.* **1** Punct, loc la care cineva vrea să ajungă. ◆ Ext. Obiectiv către care tinde cineva, punct final; scop. *N-am nici un ţel şi nici un plan* (SADOV.). **2** (*înv., reg.*) Punct, semn care se ocheşte, care trebuie nimerit cînd se trage cu o armă; ţintă. <> *De-a lapta-n ţir* sau *de-a lopta-n ţul* ori *de-a mingea pe ţel* = oină. *De-a ţălu* = nume dat unui joc de copii în care unul bate mingea şi ceilalţi încearcă să o prindă şi să nimerească un semn. ◆ Cătarea puştii. <> Loc.adv. *În ţel* sau *în ţelul puştii* = în bătaia puştii. <> Expr. (*pop.*) *A trage la ţel* sau *a împuşca în ţel* = a trage la ţintă. *A lua ţelul* (ori *pe ţel*) sau *a ţine ţelul* (ori *la ţel*) sau *a se uita* (ori *a căuta*) *pe ţel* = a ochi cu puşca. ◆ Dispozitiv de ochire aşezat în interiorul lunetei unei arme. • pl. *-uri.* şi (*reg.*) *ţir, ţul s.n.* /cf. germ. *Ziel,* pol. *cel,* rus. *цель,* magh. *cel.*

ţelăluí *vb. IV. tr.* (*reg.; compl. indică fiinţe sau lucruri*) A ţinti cu o armă (sau cu un obiect); (*reg.*) a ţeli, a ţelui. ◆ (*compl. indică ţinte*) A nimeri, a lovi. • prez.nd. *-iesc.* /***ţel*** + *-ălui.*

ţéler *s.m.* (*bot.; reg.*) Ţelină (*Apium graveolens*). • pl. *-i.* /<săs. ***zäller***, magh. ***celler***.

ţelí *vb. IV. tr.* (*reg.; compl. indică fiinţe sau lucruri*) A ţinti cu o armă (sau cu un obiect); (*reg.*) a ţelălui, a ţelui. ◆ (*compl. indică ţinte*) A nimeri, a lovi. • prez.ind. *-esc.* /***ţel*** + *-i.*

ţeligrădeáncă *s.f.* v. ţarigrădeancă.

ţelină[1]

ţélină[1] *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee aromatică din familia umbeliferelor, cu frunzele mari, penate, cu florile albe, cu un rizom gros, globulos şi cărnos, cultivată ca plantă culinară (*Apium graveolens*). • pl. *-e.* /<ngr. ***σέλινον***.

ţélină[2] *s.f.* **1** Pămînt care nu a fost lucrat niciodată. <> Loc.adv. *În ţelină* = nelucrat, necultivat. <> Expr.

A sparge ţelina = a desţeleni. ◆ (*reg.*) Brazdă, cantitate de pămînt (cîtă se poate lua o dată cu hîrleţul). **2** Pămînt care a fost lăsat mulţi ani nelucrat; pîrloagă. **3** Păşune; fineaţă (naturală sau semănată). **4** (*înv., reg.*) Pămînt desţelenit de curînd, arat şi semănat după ce a rămas multă vreme nelucrat; ogor. • pl. *-i*, (*înv., reg.*) *-e*. /<sl. veche **селина**.

ţeliní *vb. IV. intr.* (*înv., reg.; despre pămînt*) A se preface în ţelină; a se înţeleni. • prez.ind. *-esc*. /*ţelină*[2] + *-i*.

ţelinít, -ă *adj.* (*înv., reg.; despre pămînt*) Care este întărit, uscat din cauza secetei sau a necultivării; înţelenit. • pl. *-ţi, -te*. /v. *ţelini*.

ţelinós, -oásă *adj.* (*despre pămînt*) Nelucrat, necultivat; înţelenit. • pl. *-oşi, -oase*. /*ţelină*[2] + *-os*.

ţelovánie *s.f.* (*înv.; bis.*) Moment al slujbei religioase ortodoxe în care, înaintea rostirii *Crezului*, preoţii se îmbrăţişează în altar ca semn al înfrăţirii; sărutarea păcii. • pl. *-ii*. g. -d. *-iei*. /<slav. **цѣлованиѥ**.

ţeluí *vb. IV. tr.* (*reg.; compl. indică fiinţe sau lucruri*) A ţinti cu o armă (sau cu un obiect); (*reg.*) a ţelălui, a ţeli. ◇ (*intr.*) *El în Petru ţeluia, Maţele i le vărsa* (DENS.). ◆ (*compl. indică ţinte*) A nimeri, a lovi. • prez.ind. *-iesc*. /*ţel* + *-ui*.

ţenchi *s.n.* **1** (*înv.*) Semn care marchează graniţa unui teritoriu; ext. graniţă, hotar. ◇ Expr. *A umbla din ţenchi în ţenchi* = a umbla din loc în loc (după ceva). (*reg.*) *A umbla în ţenchi* (după cineva sau după ceva) = a căuta cu orice preţ să obţii ceva sau să găseşti pe cineva de care ai mare nevoie. (*reg.*) *A da din ţenchi în ţenchi* = a se frămînta, a se zbate pentru a ieşi dintr-o situaţie dificilă. ◆ (*înv.*) Limită în timp. ◇ Expr. *A pune ţenchi(ul)* (unui lucru, unei situaţii) = a face să înceteze, a pune capăt. ◆ Perioadă a vieţii; sfîrşit al vieţii. **2** (*înv., reg.*) Semn făcut pe un vas în locul pînă unde ajunge vinul. ◇ Expr. *A lua ţenchi de la un vas* = a măsura cu ţancul cantitatea de lichid dintr-un vas. **3** (*înv.*) Ţel, scop. • pl. *-uri*. /cf. *ţeh*[2].

ţencúşă *s.f.* v. ţăncuşă[1].

ţénti *s.m.* (*reg.*) Centimetru. • pl. *ţenti*. /<germ. ***Zenti***, magh. ***centi***.

ţéntner *s.m.* (*înv.*) Unitate de măsură echivalentă cu 50 kg (în Germania) sau cu 100 kg (în Austria). • pl. *-i*. /<germ. ***Zentner***.

ţep *s.m.* **1** Prelungire ascuţită şi ţepoasă la spicele cerealelor. ◆ (*la pl.*) Resturile tulpinilor unor păioase, rămase în pămînt după ce plantele au fost cosite; (*reg.*) ţeapăcă (2). **2** Ghimpe pe ramurile, frunzele sau fructele unor plante. **3** Păr aspru, ghimpos care acoperă corpul unor animale. ◇ (*adv.*) *Fiara... era pătată de sînge, cu coama ridicată ţepi* (PER.). ◇ Fig. *Şi maică-sa s-a schimbat. Se uită numai cu supărare şi i-au crescut ţepi de aricioaică* (SADOV.). ◆ Ext. Fire aspre de barbă. **4** Ţandără de lemn; aşchie. **5** (*pop.*) Junghi. ◆ Ext. Nume dat mai multor boli care se manifestă prin junghiuri. • pl. *ţepi*. /cuv. autoh.; cf. alb. *thep* „vîrf ascuţit de stîncă", rom. *ţeapă*.

ţepăr[1] *s.n., s.m.* **1** *s.n., s.m.* (*reg.*) Ţăpoi. ◆ Ext. Cantitate de fîn care se poate lua o dată cu ţăpoiul. **2** *s.m.* (*reg.*) Unealtă agricolă de forma unei săpăligi ascuţite. **3** *s.n.* Lemn înfipt în pămînt care sprijină ulucul pe care vin buştenii de pe munte la vale, în exploatările forestiere. • pl. *n. -e, m. -i*. /*ţeapă* + *-ar*.

ţepár[2]**, -ă** *s.m., s.f., adj.* (*fam.*) (Persoană) care se foloseşte de mijloace incorecte, inducînd în eroare şi înşelînd alte persoane. • pl. *-i, -e*. /*ţeapă* + *-ar*.

ţepărúie *s.f.* (*reg.*) **1** Băţ sau vergea de lemn ascuţită la un capăt. **2** Fiecare dintre parii aşezaţi vertical la car pentru a susţine încărcături mai mari. **3** (*constr.*) Fiecare dintre parii ascuţiţi de la acoperişul caselor ţărăneşti, de care se prind paiele cu care se acoperă casa. **4** Leaţ care se fixează la streaşină într-o scîndură mai lată pentru a susţine paiele de pe acoperiş. **5** Ghimpe (la plante). • pl. *-ui*. /*ţeapă* + *-ăruie*.

ţepelígă *s.f.* (*reg.*) **I 1** Aşchie, ţandără. **2** Frigare de lemn; ţepuşă (3 c). **3** Bucată dintr-un trunchi de copac (avînd lungimea de 1 m), care serveşte ca lemn de foc. **4** (*pesc.*) Unealtă de pescuit formată dintr-o prăjină de 5-8 m, de care se leagă o sfoară cu 10-15 cîrlige de undiţă şi o greutate care le coboară spre fundul apei. **5** Bucată despicată dintr-un lemn, cu care se curăţă fierul plugului de pămînt. **II 1** Ţep (1) (la cereale). **2** Ghimpe (la plante). • pl. *-gi*. /*ţeapă* + *-ăligă*.

ţepení *vb. IV.* **1** *intr.* (*înv., reg.; despre fiinţe sau*, ext., *despre părţi ale corpului lor*) A deveni ţeapăn; a înţepeni din cauza frigului, a unei boli etc. ◆ A înlemni, a încremeni (de mirare, de frică etc.). **2** *tr.* (*înv., reg.*) A face să nu se mişte, a fixa. ◇ Fig. (*intr.*) *Ceia ce... vor fi întru credinţă ţepeniţi* (COR.). **3** *refl.* (*reg.; despre substanţe grase*) A se slei. ◆ (*despre sînge*) A se coagula. • prez.ind. *-esc*. /*ţeapăn* + *-i*.

ţepeníe *s.f.* (*înv., reg.*) Putere, forţă. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /*ţeapăn* + *-ie*.

ţepeníre *s.f.* (*înv.*) Acţiunea de *a* (*se*) *ţepeni* şi rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. *ţepeni*.

ţepenít, -ă *adj.* (*reg.; despre fiinţe sau*, ext., *despre părţi ale corpului acestora*) Care nu se poate mişca sau îndoi din cauza frigului, a unei boli etc. ◆ Spec. (*despre oameni*) Care nu-şi poate mişca mîinile şi picioarele, fiind schilod din naştere. • pl. *-ţi, -te*. /v. *ţepeni*.

ţeperíg *s.m.* v. ţipirig.

ţepígă *s.f.* (*reg.*) **1** Aşchie. **2** Ţepuşă la sanie. **3** Unealtă agricolă folosită pentru a prăşi printre semănături. • pl. *-gi*. /*ţeapă* + *-igă*.

ţepíş, -ă *adj.* v. ţipiş.

ţepóc *s.m., s.n.* (*reg.*) **1** *s.m.* Băţ ascuţit la un capăt din care se fac garduri. **2** *s.m.* Fiecare dintre cei doi drugi lungi de la scară între care se fixează fusceii. ◆ Fuscel la scară. **3** *s.m.* Aşchie (care intră sub piele sau sub unghie). **4** *s.n.* Ţep (1) (la cereale). • pl. *m. -ci, n. -oace*. /*ţeapă* + *-oc*.

ţepói *s.n.* v. ţăpoi.

ţepoiát, -ă *adj.* (*reg.; despre coarnele animalelor*) Care este ascuţit şi îndreptat în sus; (*reg.*) ţapoş. ◆ (*despre animale*) Care are coarnele ascuţite şi îndreptate în sus. • pl. *-ţi, -te*. /*ţepoi* + *-at*.

ţépor, -ă *adj.* v. ţepur.

ţepós, -oásă *adj.* **1** (*despre plante, frunze, flori etc.*) Care are ţepi; ghimpos. ◆ Fig. (*despre oameni*) Care este ironic, batjocoritor, răutăcios; de care nu te poţi apropia pentru că e distant, rigid. *Îmi păreai un tip cam ţepos* (CE. PETR.). ◆ Fig. (*despre relaţiile dintre oameni*) Care este tensionat, neprietenos. *Raporturile ţepoase dintre membri... explodară o dată într-o insurgenţă subită* (CĂL.). **2** (*despre cereale*) Care are ţepi. ◆ (*despre mirişte*) Care este acoperit cu cotoare de păioase, după recoltarea plantelor. **3** (*despre pielea ariciului, a unor peşti etc.*) Care este acoperit cu ţepi. **4** (*despre părul animalelor*) Care are firul aspru; sîrmos. ◆ (*despre animale*) Care este acoperit de un păr aspru, sîrmos. ◆ (*despre barbă, mustăţi etc.*) Care este format din fire aspre. ◆ (*despre obraji, maxilare etc.*) Care este acoperit cu fire aspre de barbă. *Maxilarele supte şi ţepoase* (BĂN.). ◆ (*despre oameni*) Care are barbă aspră; neras. *Patru holtei îmbătrîniţi, ţăpoşi ca nişte arici* (BRĂ.). • pl. *-oşi, -oase*. /*ţeapă* + *-os*.

ţepoşícă *s.f.* (*bot.*) **1** Plantă din familia gramineelor, cu tulpina rigidă şi aspră în partea superioară şi cu spicele lungi (*Nardus stricta*). **2** Plantă păroasă din familia umbeliferelor, cu florile albe sau trandafirii dispuse în umbele compacte şi cu fructul acoperit de peri aspri (*Tordylium maximum*). • pl. *-ci*. /*ţepuşă* + *-ică*.

ţepuí[1] *vb. IV. intr.* **1** A încercui printr-un cordon de soldaţi; a străjui. ◇ (*refl. pas.*) *Porunca domniei a fost să se ţăpuiască cetatea, să se tragă cu săgeata în orice tîrgovăţ ori oştean care ar ieşi* (SADOV.). **2** (*reg.*) A ţine în carantină, a izola. • prez.ind. *-iesc*. /*ţep* + *-ui*.

ţepuí[2] *vb. IV. tr.* (*fam.; compl. indică persoane*) A înşela, a induce în eroare; a trage ţeapă. • prez.ind. *-iesc*. /*ţeapă* + *-ui*.

ţepuíre *s.f.* Încercuire, izolare a unui loc cu scopul de a împiedica extinderea unei epidemii; carantină. • pl. *-i*. /v. *ţepui*[1].

ţépur, -ă *adj.* (*reg.*) **1** (*despre coarne, urechi, fire de păr etc.*) Care este ascuţit şi îndreptat în sus. ◇ Expr. *A-şi face urechile ţăpuri* = (*despre cai*) a-şi ciuli urechile. **2** Fig. (*despre privire*) Care este aţintit, pironit. **3** Fig. (*despre oameni*) Care este robust, viguros. ◇ (*adv.*) *Merge ţăpur al lui Ioniţă, parcă ar fi înghiţit un par!* (PER.). • pl. *-i, -e*. şi *ţépor, -ă, ţépure* adj. /de la *ţeapă*.

ţépure *adj.* v. ţepur.

ţepúşă *s.f.* **I 1** Par ascuţit. ◇ (*adv.*) *Se ridică ţăpuşă-n sus şi, lung cum era, se răsturnă* (HOG.). ◆ Par înfipt în pămînt, folosit în trecut ca instrument de execuţie; ţeapă (1). ◆ (*reg.*) Par în jurul căruia se clădeşte claia de fîn. **2** Fiecare dintre cei patru pari care se înfig vertical la extremităţile oplenelor saniei sau în perinoacele carului, servind la sprijinirea încărcăturii. **3** (*reg.*) Nume dat mai multor unelte sau unor părţi ale lor făcute dintr-un ţăruş sau dintr-o vergea de lemn, ascuţită la un capăt: *a*) Ţăruş (1) cu care se făceau găuri în pămînt pentru semănatul porumbului. *b*) Băţ ascuţit cu care se îndeamnă vitele la mers; (*pop.*) strămurare. *c*) Frigare. ◇ Loc.adj., adv. *La* (sau *pe*) *ţepuşă* = (care este) fript în ţepuşă deasupra jăraticului. *d*) Sulă lungă (de lemn) cu care se fac găuri la opinci, pentru a le strînge în încreţituri cu ajutorul unei cureluşe. **4** (*reg.*) Vergea, bucată scurtă de lemn, ascuţită la capete (sau la unul dintre capete) şi avînd diferite întrebuinţări: *a*) vergea pe care se întind pieile de oaie puse la uscat; *b*) vergea care se împlîntă în bucata de slănină pentru ca aceasta se nu se usuce strîmb; *c*) fiecare dintre beţele care susţin fagurii în stup; *d*) beţişor cu care se împinge dopul la puşca de soc; *e*) băţ cu care se răsuceşte sfoara ce leagă strîns gura saculuj; *f*) bucată de lemn folosită pentru a astupa o spărtură într-un butoi; *g*) săgeată din stuf. **5** Aşchia care intră sub piele sau sub unghie. **6** Vîrf ascuţit de lemn sau de metal. *Vechiul baston de cireş, cu ţăpuşă la vîrf* (BART). **II 1** Ghimpe, spin. **2** Ţep (1) (la cereale). • pl. *-e*. /*ţeapă* + *-uşă*.

ţepúşcă *s.f.* Dim. al lui *ţepuşă*; ţepuşică. • pl. *-şte, -şti*. /*ţepuşă* + *-că*.

ţepuşícă *s.f.* Ţepuşcă. • pl. *-ci*. /*ţepuşă* + *-ică*.

ţerán *s.m.* v. ţăran.

ţeráncă *s.f.* v. ţărancă.

ţereán, -ă *s.m., s.f.* v. ţăran.

ţeremónie *s.f.* v. ceremonie.

ţérmure *s.n.* v. ţărm.

ţermurí *vb. IV.* v. ţărmuri.

ţérnă *s.f.* v. ţărînă.

ţerúză *s.f.* (*înv., reg.*) Creion. • pl. *-e*. /<magh. ***ceruza***, lat. ***cērussa***, ***-ae***.

ţesálă *s.f.* **1** Unealtă de metal dinţată, cu care se curăţă pielea şi părul vitelor şi al cailor. **2** Fig. (*fam.*) Bătaie zdravănă. ◇ Expr. *A-i trage* (sau *a-i da*) (cuiva) *o ţesală* = a bate zdravăn (pe cineva). (*reg.*) *A mînca săceală* = a primi bătaie. **3** Grapă uşoară, cu dinţi deşi şi lungi, folosită la curăţirea terenurilor. **4** (*ind. text.*) Dispozitiv la maşina de cardare a bumbacului, asemănător cu o ţesală (1), care curăţă unul dintre valţurile acestei maşini. • pl. *-e*, (*reg.*) *-ăli*. şi (*reg.*) *ţeásălă, ţeseálă, ţesélă, săceálă* s.f. /<sl. veche **чесало**.

ţesălá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică animale*) A curăţa, a peria cu ţesala (1). ◆ (*fam., glum.; compl. indică oameni*) A curăţa, a spăla, a pieptăna. *Mîndra nu s-a prea ţesălat.* ◇ Fig. *Versuri ţesălate de orice impuritate.* **2** Fig. (*fam.; compl. indică oameni*) A bate zdravăn. • prez.ind. *ţésăl* (acc. şi *ţesăl*), *ţesál*. şi *ţeselá*, (*înv., reg.*) *cesălá, săcelá vb. I.* /*ţesală* + *-a*.

ţesăláre *s.f.* Acţiunea de *a ţesăla* şi rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. *ţesăla*.

ţesălát[1] *s.n.* Faptul de *a ţesăla*. • pl. *-uri*. /v. *ţesăla*.

ţesălát[2]**, -ă** *adj.* Care este curăţat, periat cu ţesala. • pl. *-ţi, -te*. /v. *ţesăla*.

ţesătór, -oáre *s.m., s.f.* Persoană care ţese, care se ocupă cu meşteşugul ţesutului; muncitor care lucrează la un război de ţesut. • pl. *-ori, -oare*. /*ţese* + *-ător*.

ţesătoríe *s.f.* **1** Arta, meşteşugul ţesutului. **2** Atelier, fabrică unde se fac diferite ţesuturi. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /*ţesător* + *-ie*.

ţesătúră *s.f.* **1** Pînză, stofă sau alt obiect ţesut din fire textile. ◇ *Necontractibilizarea ţesăturilor* v. necontractibilizare. ◇ Loc.vb. *A trage* (*o ţesătură*) *la piuă* v. trage. ◇ Fig. *Şi timpul... Întinde pe creneluri... o fină ţesătură* (MACED.). **2** Produs textil obţinut la războaiele de ţesut prin încrucişarea în unghi drept a unor fire de urzeală şi de bătătură. **3** Fel în care este ţesută o pînză, o stofă etc. *Şi-a cumpărat o stofă cu o ţesătură fină.* ◇ Loc.adv. (*înv.*) *În ţesătură* = în stivă. ◆ Reparaţie făcută la un obiect de îmbrăcăminte printr-o cusătură specială. **4** Fig. Structură, fel de compoziţie al unei opere, al unui lucru etc.; urzeală. *Un citat a cărui ţesătură este mai vizibilă* (PER.). ◆ Înlănţuire, complex de lucruri de acelaşi fel. *O ţesătură de copilării lirice pretenţioase* (IBR.). ◆ Intrigă, uneltire. *Intrigantul e lăsat în închisoare, ca pedeapsă pentru infama lui ţesătură* (CAR.). **5** (*biol.; înv.*) Ţesut. • pl. *-i*. /*ţese* + *-ătură*.

ţése *vb. III.* **1** *tr.* A încrucişa în unghi drept două sisteme de fire la războiul de ţesut, trecînd cu suveica bătătura prin rostul urzelii, pentru a face o ţesătură. ◇ (*abs.*) *Biata fata unchiaşului torcea, ţesea* (ISP.).

◇ (*refl. pas.*) *Pînza se ţese în casă.* ◇ (*refl. impers.*) *În zilele de sărbătoare nu este bine să se ţească.* ◇ Expr. (*refl. pas.*) *Pînza nu se ţese fără spată*, se zice despre cele neapărat trebuincioase în anumite împrejurări. (*refl. pas.*) *Cînd s-ar ţese pînza-n drum fără iţe, fără drug* = niciodată. *A ţese iute din picioare* = a merge repede. *A ţese drumul* = a umbla des pe acelaşi drum. (*reg.*) *A-i ţese* (cuiva) *iţele* = a unelti (împotriva cuiva). (*reg.*) *A ţese vorba* = a aduce vorba despre ceva, a înfiripa o discuţie. *A(-şi) ţese pînzele* v. pînză. ◇ Fig. (*refl.*) *Prin mreje de frunze seninul se ţese* (EMIN.). ◆ Fig. (*tr., refl.*) A (se) crea, a (se) alcătui. *Între aceste personaje... se ţese un amor ciudat* (PER.). **2** *tr.* Analog. (*despre păianjeni*) A-şi face pînza. ◇ (*refl. pas.*) *În odaie, prin unghere, S-a ţesut păienjeniş* (EMIN.). **3** *tr.* (*compl. indică obiecte de îmbrăcăminte, pînzeturi etc.*) A cîrpi, făcînd cu acul o cusătură specială. ◆ A broda, a împodobi. ◇ Fig. *Pe jos e un verde covor Ţesut cu mii tinere flori* (EMIN.). **4** *refl.* Fig. A se întreţăia (ca firele unei urzeli). *Prin gîndurile mele căile se ţes Mereu, pe unde spinii mi-am cules* (ARGH.). ◆ Ext. (*despre mulţimi de oameni*) A se mişca în toate părţile, a mişuna. *Lumea în piaţ[ă] iese Şi-ncoaci, încolo să ţese* (PANN). ◆ A se îmbina, a se lega strîns. *Celulele organice... se ţes între ele înseşi pentru a forma organele* (CAR.). **5** *tr.* Fig. (*compl. indică intrigi, comploturi etc.*) A pune la cale, a urzi; a unelti. *Niciodată nu mi-aţi spus de planurile ce le ţeseţi* (AGÂR.). • prez.ind. *ţes.* /lat. ***texĕre***.

ţeseálă *s.f.* v. ţesală.

ţeselă *vb. I.* v. ţesăla.

ţesélă *s.f.* v. ţesală.

ţésere *s.f.* Acţiunea de *a* (*se*) *ţese* şi rezultatul ei. • pl. *-i* /v. ***ţese***.

ţest *s.n.* **I 1** Obiect de pămînt sau de fontă de forma unui clopot, cu care se acoperă pîinea, mălaiul etc. puse la copt pe vatra încinsă. ◇ Expr. *A fi ca ţestul* = a fi vrednic. *A pune* (cuiva) *ţestul în cap* = *a)* a prosti (pe cineva); *b)* a-şi înşela soţul sau soţia, a pune coarne. *A fi cu ţestul în cap* = *a)* a fi retras; *b)* a fi prost; *c)* a fi leneş; *d)* a se lăsa condus de femei. *A fi cu ţestul în spate* = a fi cocoşat. *A umbla tot cu ţestul aprins*, se spune despre o femeie care poartă vorbe de colo-colo. *A umbla cît ţine ţestul* = a umbla foarte mult. *Ca ţestul, din vatră în vatră*, se spune despre cineva care se mută des. *A face un ţest* (sau *la ţeste*) = a cădea în fund. ◆ Conţinutul unui ţest. **2** (*reg.*) Cuptor de pîine făcut în curte. **3** (*reg.*) Vas de lemn în care se pune aluatul să dospească cînd se face pîine în casă. **II 1** (*înv., reg.*) Craniu. **2** (*înv., pop.*) Carapace de broască-ţestoasă. **III 1** (*înv.*) Partea superioară a unui stîlp; capitel. **2** Scheletul de lemn al şeii, peste care se întinde pielea. • pl. *-uri*. /lat. ***testu(m)***.

ţestós, -oásă *adj.* **1** Care este acoperit cu ţest, cu carapace. ◇ *Păduche ţestos* v. păduche. **2** Fig. (*reg.*) Îndărătnic, încăpăţînat. • pl. *-oşi, -oase*. /***ţest*** + *-os*.

ţesút[1] *s.n.* **1** Faptul de *a ţese*; meşteşugul ţesătoriei, al ţesătorului. **2** Ţesătură. ◇ Fig. *Un portret trebuie să fie un ţesut bogat de sentimente* (VLAS.). **3** (*biol.*) Ansamblu de celule (şi elemente intercelulare) animale sau vegetale avînd aceeaşi structură şi aceleaşi funcţii într-un organism. *Ţesut nervos.* ◇ *Ţesut conjunctiv* v. conjunctiv. *Cultură de ţesuturi* v. cultură. *Ţesut cutanat* v. cutanat. *Ţesut fibrilar* v. fibrilar. *Ţesut fibros* v. fibros. *Ţesut gras* v. gras. *Ţesut hialin* v. hialin. *Ţesut infiltrat* v. infiltrat. *Ţesut interstiţial* v. interstiţial. *Ţesut reticulat* v. reticulat. *Ţesut reticuloendotelial* v. reticuloendotelial. *Ţesut secretor* v. secretor. *Ţesut semidur* v. semidur. *Ţesut vascular* v. vascular. ◇ Fig. *Tac şi sufăr... pînă în cele mai lăuntrice ţesuturi sufleteşti* (TEOD.). • pl. *-uri*, (*înv.*) *-e*. /v. ***ţese***; cf. fr. *tissu*.

ţesút[2]**, -ă** *adj.* Care este ţesut. *Şervete ţesute.* • pl. *-ţi, -te*. /v. ***ţese***.

ţesutoterapíe *s.f.* (*med.*) Tratament cu ţesuturi conservate în scopul refacerii unui organ bolnav. • g.-d. *-iei*. /după fr. *tissuthérapie*.

ţéţe *s.f. invar.* (*entom.*) *Musca ţeţe* = muscă africană care provoacă boala somnului (*Glossina palpalis*). • /<fr. ***tsé-tsé*** <cuv. bantu.

ţevár *s.n.* (*înv.*) Dispozitiv, instalaţie care serveşte la răcire; spec. cadă de răcire prin care trec ţevile la cazanul de fabricat ţuică. • pl. *-e*. /***ţeavă*** + *-ar*.

ţeváriе *s.f.* **1** Totalitatea ţevilor unei instalaţii, ale unui aparat etc. **2** Atelier, secţie dintr-o întreprindere în care se fabrică şi se prelucrează ţevi. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***ţeavă*** + *-ărie*.

ţevişoáră *s.f.* Dim. al lui *ţeavă*; ţevuşoară. • pl. *-e*. /***ţeavă*** + *-işoară*.

ţevós, -oásă *adj.* Care este gol în interior, găurit ca ţeava. • pl. *-oşi, -oase*. /***ţeavă*** + *-os*.

ţevuí *vb. IV. tr.* (*pop.; compl. indică fire textile*) A trece de pe bobine, mosoare, scule etc. pe ţevi cu ajutorul sucalei, înainte de a se introduce în suveică. • prez.ind. *-iesc*. /***ţeavă*** + *-ui*.

ţevuíre *s.f.* (*pop.*) Acţiunea de *a ţevui* şi rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. ***ţevui***.

ţevuşoáră *s.f.* **1** Ţevişoară. **2** (*biol.; înv.*) Canal sau conduct natural care se găseşte în diferite ţesuturi sau organe şi prin care circulă sevă, secreţii etc. • pl. *-e*. /***ţeavă*** + *-uşoară*.

ţi *interj.* (*de obicei repet.*) Cuvînt care redă sunetele specifice scoase de şoareci, de unele insecte, de unele păsări etc. • /onomat.

ţíba *interj.* v. ţibă.

ţíbă *interj.* (*reg.*) Cuvînt cu care se alungă cîinii. • şi ***ţiba*** *interj.* /cf. ucr. ***цúба***, magh. *csiba*.

ţiboácă[1] *s.f.* (*zool.; reg.*) Veveriţă (*Sciurus vulgaris*). • pl. *-ce, -ci*. /<magh. dial. ***csibóka***.

ţiboácă[2] *s.f.* v. ţobîc.

ţibocúţă *s.f.* (*entom.; reg.*) Viespe-de-drumuri (*Pompilus viaticus*). • pl. *-e*. /***ţiboacă***[2] + *-uţă*.

ţibróc *s.m.* (*ornit.; reg.*) Cocoş-de-mesteacăn (*Lyrurus tetrix*). • pl. *-ci*. /etimol. nec.

ţic[1] *interj., s.n.* **1** *interj.* Cuvînt care redă zgomotul produs prin ciocnirea a două obiecte. **2** *interj.* (*repet.*) Cuvînt care redă strigătul specific scos de unele păsări. **3** *s.n.* (*reg.*) (Numele unui) joc de copii între patru, şase sau opt jucători, în care cel aflat „la bătaie" loveşte mingea cu un băţ, încercînd să o trimită cît mai departe de jucătorul aflat „la prindere", pentru a avea timp să pună piciorul într-o gropiţă făcută în pămînt. ◆ Lovirea mingii cu bâtul la jocul descris mai sus. ◇ Expr. *A da* (sau *a bate*) *ţic(ul)* = (*despre jucătorii de „la bătaie"*) a-şi lovi bețele unul de altul, încrucişîndu-le. • pl. *-uri*. şi *ţică s.f., ţic s.n., ţică s.f.* /onomat.

ţic[2] *s.n.* (*reg.*) Cantitate, măsură (foarte) mică; pic. ◇ Expr. *O ţică* (sau *un ţic*) *de...*, se spune despre ceva foarte mic. *Pe ţîcă pe nimică* = foarte des. • şi *ţícă s.f.* /cf. ***ţic***[1].

ţic[3] *s.n.* (*reg.*) **1** Vîrf mai înalt, ridicătură de teren. **2** (*anat.*) Excrescenţă mică, umflătură. • /cf. *ciucă* „măgură".

ţícă[1] *s.f.* (*reg.*) Neam, viţă; soi, fel. • /cf. *ciucă* „fel de a fi".

ţícă[2] *s.m. sg.* (*fam.*) Termen de adresare pentru un copil. • şi *ţîcă s.m. sg.* /de la *[băie]**ţică***; cf. ***ţic***[2].

ţícă[3] *s.f.* v. ţic[1].

ţicăí *vb. IV. intr.* A produce un zgomot scurt (eventual repetat). • prez.ind. *-iesc*. /***ţic***[1] + *-ăi*.

ţicăitoáre *s.f.* (*ornit.; reg.*) Ciocănitoare (*Dryobates maior*). • pl. *-ori*. /***ţicăi*** + *-itoare*.

ţicău *s.n.* (*reg.*) Vîrf de deal sau de munte. • pl. *-uri*. /***ţic***[3] + *-ău*.

ţiclă[1] *s.f.* (*reg.*) Vîrf ascuţit de deal sau de munte. • pl. *-e*. /cf. ***ţic***[3], magh. *szikla*.

ţiclă[2] *s.f.* v. ţaglă[1].

ţiclău[1] *s.n., s.m.* **1** *s.n.* (*reg.*) Vîrf de munte sau de deal; pisc; stîncă ascuţită şi înaltă. **2** *s.m.* (*geol.; la pl.*) Alunecări de teren de mari dimensiuni, în formă de movile. • pl. *n. -uri, m. -ăi*. şi (*reg.*) *ţiglău s.n.* /***ţiclă***[1] + *-ău*.

ţiclău[2] *s.m.* (*ornit.; reg.*) **1** Ţiclean (*Sitta europaea*). **2** Piţigoi (*Parus maior*). **3** Vrabie (*Passer domesticus*). • pl. *-ăi*. /cf. ***ţic***[1], *ţiclean*.

ţicleán *s.m.* (*ornit.; reg.*) **1** Pasăre insectivoră cătărătoare, cu ciocul conic, drept şi cu penajul cenuşiu pe spate şi alb pe pîntece (*Sitta europaea*); (*reg.*) ţiclău, ţiclete. **2** Piţigoi (*Parus maior*). • pl. *-eni*. şi *ţigleán s.m.* /cf. ***ţic***[1], ***ţiclău***[2].

ţicléte *s.m.* (*ornit.; reg.*) **1** Ţiclean (*Sitta europaea*). **2** Piţigoi (*Parus maior*). **3** Sticlete (*Carduelis carduelis*). • pl. *-ţi*. /cf. *ţiclean, sticlete*.

ţiclínc *s.n.* v. ţiglină.

ţiclíng *s.n.* v. ţiglină.

ţiclói *s.m.* (*ornit., reg.*) Ţiclean (*Sitta europaea*). • pl. *-oi*. /cf. *ţiclean, ţiclău, ţiclău*[2].

ţicneálă *s.f.* (*fam.*) Sminteală, nebunie; manie. • pl. *-eli*. /***ţicni*** + *-eală*.

ţicní *vb. IV.* **1** *refl.* (*fam.*) A-şi pierde puterea de judecată; a înnebuni, a se sminti; a se zăpăci, a se ţăcăni. **2** *tr.* (*pop.; compl. indică obiecte*) A lovi uşor (provocînd zgomot sau fisurînd). **3** *intr.* (*pesc.; reg.; despre pluta undiţei sau despre undiţe*) A face o mişcare bruscă atunci cînd peştele muşcă din momeală. ◇ (*tr.*) *Cîte-o plută... începea să tremure...: o ţicnea peştele* (SADOV.). • prez.ind. *-esc*. /***ţic***[1] + *-(n)i*; cf. srb. *ciknuti*.

ţicnít[1] *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *ţicni*. • /v. ***ţicni***.

ţicnít[2]**, -ă** *adj.* **1** (*fam.; despre oameni*) Care este smintit, nebun, (*fam.*) ţăcănit[2] (2); care este zăpăcit. ◇ (*subst.*) *Îl evitam, pentru că era un ţicnit.* **2** (*despre obiecte*) Care este plesnit, crăpat. • pl. *-ţi, -te*. /v. ***ţicni***.

ţicórie *s.f.* (*reg.*) **1** (*bot.*) Numele a două plante erbacee: *a)* cicoare de grădină (*Cichorium endivia*); *b)* cicoare (*Cichorium intybus*). **2** Surogat de cafea obţinut din rădăcină de cicoare; cicoare. ◆ Surogat de cafea obţinut din orz prăjit. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. şi *ţigórie, ţigúre, cicórie s.f.* /<germ. ***Zichorie***, srb. ***cikorija***, ***cijura***, lat. ***cichorium***, ***-ii***.

ţicuí *vb. IV. intr.* (*reg.; pesc.; despre undiţe*) A face o mişcare bruscă atunci cînd peştele muşcă din momeală; a zvîcni. • prez.ind. pers. 3 *-ieşte*. /etimol. nec.

ţicură *vb. I. tr.* (*reg.*) **1** (*despre insecte*) A înţepa. ◆ (*despre fiinţe*) A apuca cu dinţii sau cu ciocul; a ciupi, a pişca. ◆ (*despre băuturi*) A provoca o senzaţie de arsură, de usturime. **2** A provoca o durere vie, acută; a înjunghia, a înţepa. • prez.ind. *ţícur*. /cf. *pişcura*.

ţidúlă *s.f.* **1** (*pop.; fam.*) Bucată (mică) de hîrtie cuprinzînd o însemnare scurtă (şi servind ca permis, dovadă, chitanţă etc.); bilet. ◆ Spec. Reţetă medicală. ◆ Ext. Loc sau clădire la intrarea într-un oraş, unde se plăteau taxele pentru mărfurile aduse spre vînzare la tîrg şi se elibera o chitanţă; (*reg.*) ţidulărie. **2** (*înv.*) Bucată (mică) de hîrtie pregătită pentru a se scrie ceva pe ea. **3** (*înv., reg.*) Înştiinţare, comunicare, dispoziţie dată în scris de o autoritate. • pl. *-e*. /<ucr. ***цидýла***, pol. ***cedula***.

ţidulăríe *s.f.* (*reg.*) Ţidulă. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***ţidulă*** + *-ărie*.

ţidulíţă *s.f.* (*pop.*) Dim. al lui *ţidulă*. • pl. *-e*. /***ţidulă*** + *-iţă*.

ţif *s.n.* v. ţiu[2].

ţiflán *s.n.* (*reg.*) Vîrf (ascuţit) de deal sau de munte; pisc. • pl. *-e*. /***ţiflă*** + *-an*.

ţíflă *s.f.* (*reg.*) Vîrf (ascuţit) de deal sau de munte; ţiflan, ţifleică. • pl. *-e*. /cf. ***ţiclă***[1].

ţifléică *s.f.* (*reg.*) Vîrf (ascuţit) de deal sau de munte; ţiflan, ţiflă. • pl. *-ci*. /***ţiflă*** + *-eică*.

ţiflíc *s.n.* (*reg.*) **1** Vîrf conic de deal sau de munte. **2** Băţ scurt, ascuţit la un capăt, cu care se joacă copiii, lovindu-l cu alte bețe. • şi *ţuflíc s.n.* /***ţiflă*** + *-ic*.

ţiflingăr *s.m.* v. cioflingar.

ţifloáie *s.f.* (*reg.*) Pîntece plin, umflat de mîncare. • pl. *-oi*. şi *ţifói s.n.* /cf. *foale*.

ţifloiá *vb. I. tr.* (*reg.; compl. indică pîntecele, burta etc.*) A umple peste măsură de mîncare; a îndopa. • prez.ind. *-iez*. /v. ***ţifloaie***.

ţifloiát, -ă *adj.* (*reg.; despre pîntece*) Care este plin peste măsură cu mîncare; îndopat. • pl. *-ţi, -te*. /v. ***ţifloia***.

ţífnă *s.f.* v. ţîfnă.

ţífni *vb. IV.* v. ţîfni.

ţifói *s.n.* v. ţifloaie.

ţifraş, -ă *adj.* (*reg.*) **1** (*despre obiecte de îmbrăcăminte*) Care este ornamentat, împodobit; înzorzonat. **2** (*despre oameni*) Care este bine îmbrăcat, dichisit, cochet. • pl. *-i, -e*. /<magh. ***cifrás***.

ţífră *s.f.* v. cifră.

ţífrăşag *s.n.* (*reg.*) **1** Podoabă, ornament. **2** (*la pl.*) Mofturi, nazuri. • pl. *-uri*. /<magh. ***cifraság***.

ţigăie *s.f., adj.* **1** *s.f.* (*zootehn.*) Rasă de oi autohtonă, crescută pentru producţia de lînă semifină, de carne şi lapte. ◆ Oaie care face parte din această rasă. **2** *adj.* (*despre lînă*) Care este scurtă şi creaţă, moale, mătăsoasă. ◆ (*despre oi*) Care are lîna scurtă, creaţă şi mătăsoasă. • pl. *-ăi*. /etimol. nec.

ţigăn, -ă *s.m., s.f., adj.* **I** *s.m., s.f.* **1** *s.m.* (*la pl.*) Populaţie originară din India care vorbeşte o limbă indo-europeană, răspîndită în Europa (în sec. 10-16) şi în alte părţi ale lumii, trăind în unele zone încă în stare seminomadă, şi care în ţările române a fost în stare de sclavie pînă la sfîrşitul sec. 19; (*şi la sg.*) persoană care aparţine acestei populaţii; rrom. ◇ *Calea-Ţiganului*

= Calea-Lactee. *Ţigan aurar* v. aurar. *Ţigan de şatră* v. şatră. *Vătaf de ţigani domneşti* v. vătaf. <> Expr. *Povestea* (sau *vorba*) *ţiganului* = formulă prin care vorbitorul introduce o expresie, o zicătoare, un proverb. *A se duce unde a dus mutu iapa şi ţiganu cîrlanu* = a se duce foarte departe. *A nimeri ca ţiganul miercurea la stînă* = a nimeri undeva într-un moment nepotrivit. *A se îndesa ca ţiganul la praznic* = a se înghesui unde e rost de mîncare şi de băutură fără plată. *A se muta* (sau *a umbla*) *ca ţiganul cu cortul* = a se muta foarte des; a fi nestatornic. *Tot ţiganul îşi laudă ciocanul* (sau *marfa*), se spune despre cei care se laudă cu ceea ce le aparţine. *A-şi da în petic ca ţiganul* = a-şi da pe faţă, fără voie, anumite cusururi. *A se îmbia ca ţiganul la balmoş* v. balmoş. *A se îneca* (*tocmai* sau *ca ţiganul*) *la mal* v. mal. *A arunca* (sau *a azvîrli, a băga*) *moartea în ţigani* v. moarte. *A* (*o*) *nimeri ca ţiganul la împărat* v. nimeri. *A se duce pe uliţa ţiganilor* v. uliţă. <> Compus: (*entom.*) *ţigan-de-pămînt* = scripcar (*Saperda carcharias*). **2** Persoană, mai ales ţigan, care practică una dintre meseriile tradiţionale ale ţiganilor (fierar, lăutar, căldărar, cărbunar, zidar etc.). <> Expr. *A fi învăţat* (sau *deprins*) *ca ţiganul cu ciocanul* (sau *cu scînteia*) = a fi deprins cu nevoile, cu răul. **3** (Epitet pentru o) persoană brunetă. **4** (Epitet pentru o) persoană cu apucături rele. **II** *adj.* Care aparţine ţiganilor, care se referă la ţigani; ţigănesc. **III** *s.m.* **1** (*reg.*) Nume dat unor animale domestice care au părul sau lîna de culoare neagră. **2** (*reg.*; *la pl.*) Bucăţi mici de funingine care se ridică în aer de la paiele cu care se pîrleşte porcul. • pl. *-i, -e.* /<bg. *цигáнин*.

ţigancă *s.f.* **I 1** Femeie care face parte din neamul ţiganilor; soţie de ţigan. **2** (Epitet pentru o) femeie brunetă. **3** (Epitet pentru o) femeie cu apucături rele. **II 1** (*reg.*) Nume dat unor animale domestice care au părul sau lîna de culoare neagră. **2** (*bot.*; *reg.*) Nume dat unor plante erbacee: *a*) varietate de begonie (*Begonia semperflores*); *b*) urzică-moartă (*Lamium purpureum*); *c*) (*la pl.*) crăiţe (*Tagetes patula*). **3** (*iht.*; *reg.*) Numele a doi peşti: *a*) peşte de culoare neagră-albăstruie pe spate (*Leuciscus idus*); văduvioară; *b*) peşte migrator, răpitor, care seamănă cu cleanul. **4** (*art.*) Numele unui dans popular. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-anci.* /*ţigan* + *-că*.

ţigară *s.f.* Sul mic făcut dintr-o hîrtie foarte fină umplută mai ales cu tutun tăiat mărunt, care se aprinde la un capăt, iar din celălalt capăt (vîrît între buze) se trage fumul în piept; ţigaretă (1). <> *Ţigară de foi* sau *ţigară de Havana*, (*reg.*) *ţigară de frunză* (*de duhan*), *ţigară de duhan*, *ţigară groasă* (*de frunză*), *ţigară de piele* = ţigară făcută din foi de tutun înfăşurate una peste alta; trabuc. *Foiţă de ţigară* v. foiţă. <> Expr. *A suci* (sau *a răsuci*) *o ţigară* = a pregăti o ţigară, umplînd cu tutun foiţa făcută sul. (*reg.*) *Cît ai sfîrşi* (sau *ai bea*) *o ţigară* ori *în cîtă vreme ai bea o ţigară* = foarte repede. (*pop.*) *A trage* (*o*) *ţigară* = a fuma. *A bea o ţigară* v. bea. *A ajunge la mucuri de ţigări* v. muc. *A trimite* (pe cineva) *după ţigări* v. trimite. • pl. *-ări.* şi *ţigáre, sigáră s.f.* /<germ. ***Zigarre***.

ţigáre *s.f.* v. ţigară.

ţigarét *s.n.* Tub mic de chihlimbar, de os etc. în care se introduce ţigara spre a fi fumată; ţigaretă (2). • pl. *-e,* (*reg.*) *-uri.* /v. *[port]ţigaret*.

ţigarétă *s.f.* **1** Ţigară. **2** Ţigaret. • pl. *-e.* /<germ. ***Zigarette***.

ţígă *interj.* (*reg.*) Strigăt cu care se cheamă, se mînă sau se alungă caprele (eventual oile). • /<germ. ***Ziege*** „capră”.

ţigănáş *s.m.* **1** Ţigănuş. **2** (*entom.*; *reg.*) Scripcar (*Saperda carcharias*). • pl. *-i.* /*ţigan* + *-aş*.

ţigănátic, -ă *adj.* Care seamănă cu un ţigan; brun, negricios, oacheş. • pl. *-ci, -ce.* /*ţigan* + *-atic*.

ţigănărít *s.n.* (*înv.*) Impozit care se plătea de către cei care aveau în posesiune ţigani robi. • /*ţigan* + *-ărit*.

ţigáncúşă *s.f.* **1** Dim. al lui *ţigancă*; ţigăncuţă. **2** (*bot.*; *reg.*; *mai ales la pl.*) Crăiţe (*Tagetes erecta, Tagetes patula*). • pl. *-e,* (*reg.*) *-i.* /*ţigancă* + *-uşă*.

ţigáncúţă *s.f.* Ţigăncuşă (1). • pl. *-e.* /*ţigancă* + *-uţă*.

ţigăneálă *s.f.* (*fam.*) Faptul de *a se ţigăni*. • pl. *-eli.* /*ţigăni* + *-eală*.

ţigánél *s.m.* Ţigănuş. • pl. *-ei.* /*ţigan* + *-el*.

ţigănésc, -eáscă *adj.* **1** Care aparţine ţiganilor (I 1), care se referă la ţigani (I 1); ţigan (2). <> *Hrib ţigănesc* v. hrib. <> Expr. *A împrumuta* (sau *a lua*) *bani ţigăneşti* = a face rost de bani cu orice preţ. *A sta ca o pomană ţigănească* = a nu face nimic. *A se întinde ca o pomană ţigănească* v. întinde. <> Compus: (*ornit.*; *reg.*) *pasăre-ţigănească* = *a*) codobatură (*Motacilla alba*); *b*) vrabie (*Passer domesticus*); (*iht.*; *reg.*) *peşte-ţigănesc* = ţigănuş (*Umbra krameri*). **2** Fig. Care este vulgar, josnic. *Atitudine ţigănească*. • pl. *-eşti.* /*ţigan* + *-esc*.

ţigănéşte *adv.* **1** Ca ţiganii (I 1), în felul ţiganilor (I 1). <> Expr. *A cere ţigăneşte* = a cere cu stăruinţă. *A cinsti ţigăneşte* = (*despre persoane*) a se cinsti, la o petrecere, unul pe altul, la nesfîrşit. *A mîna caii ţigăneşte* = a mîna caii în galop scurt. ◆ (*subst. f.*) Limba rromani vorbită de ţigani. *Petrea o rupea pe ţigăneşte* (AGÁR.). **2** Fig. Vulgar, grosolan. *Se comportă ţigăneşte*. • /*ţigan* + *-eşte*.

ţigăní *vb. IV. refl.* **1** A insista mult pentru a obţine ceva; a cere ceva cu încăpăţînare. ◆ Ext. A se tîrgui, a se tocmi (mahalageşte). **2** A se comporta ca un ţigan (I 1). • prez.ind. *-esc.* /*ţigan* + *-i*.

ţigănie *s.f.* **1** Totalitatea ţiganilor (I 1) care locuiesc la un loc; ţigănime. **2** Aşezare de ţigani (I 1); parte a unei localităţi în care locuiesc ţigani (I 1) sau (*deprec.*) care pare a fi locuită de ţigani (I 1). **3** Fel de a fi al ţiganilor (I 1). **4** Fig. Faptă, manieră condamnabilă. ◆ Gălăgie, hărmălaie, scandal. ◆ Zgîrcenie. **5** Dezordine, murdărie, neglijenţă. *Nu i-a plăcut deloc ţigănia din piaţă*. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /*ţigan* + *-ie*.

ţigăníme *s.f.* Ţigănie (1). • pl. *-i.* /*ţigan* + *-ime*.

ţigănísm *s.n.* (*lingv.*) Termen împrumutat din limba ţigănească (şi neasimilat). • pl. *-e.* /*ţigan* + *-ism*.

ţigánói *s.m.* Aug. al lui *ţigan*. • pl. *-oi.* /*ţigan* + *-oi*.

ţigánós, -oásă *adj.* (*despre oameni*) **1** Care este negricios, oacheş. **2** Fig. (*fam.*) Care are maniere urîte; care se tocmeşte mult; calic, zgîrcit. • pl. *-oşi, -oase.* /*ţigan* + *-os*.

ţigánuş *s.m.* **I 1** Dim. al lui *ţigan*; ţigănaş, ţigănel. **2** (Epitet pentru un) copil brunet. **II 1** (*ornit.*; *reg.*) Pasăre de baltă cu picioarele înalte, cu ciocul lung şi încovoiat în jos, cu spatele şi aripile negre cu reflexe verzui şi ruginii (*Plegadis falcinellus*). **2** (*ornit.*; *reg.*) Pescăruş (*Cinclus cinclus*). **3** (*iht.*) Peşte răpitor cu corpul scurt şi îndesat, de culoare închisă, stropit cu puncte negre (*Umbra krameri*); (*reg.*) peşte-ţigănesc. • pl. *-i.* /*ţigan* + *-uş*.

ţigărár *s.m.* (*entom.*) Insectă din ordinul coleopterelor, de culoare albastră-verzuie cu reflexe aurii, care îşi depune ouăle în frunzele anumitor plante după ce le răsuceşte în formă de ţigară de foi (*Byctiscus betulae*). • pl. *-i.* /*ţigară* + *-ar*.

ţigărícă *s.f.* Dim. al lui *ţigară*. • pl. *-ci.* /*ţigară* + *-ică*.

ţigărúşă *s.f.* Ţigărică. • pl. *-e.* /*ţigară* + *-uşă*.

ţighér *s.n.* v. sicheră.

ţighile *interj.* (*reg.*) Cuvînt cu care se cheamă caprele. • /<germ. ***Ziegele***.

ţigĭí *s.m.* (*entom.*) Specie de gîndac mare, negru cu pete galbene, care trăieşte prin pădurile de conifere (*Hylobius abietis*). • pl. *-ii.* /etimol. nec.

ţiglár *s.m.* Persoană care face ţigle[1] sau care acoperă clădirile cu ţiglă[1]. • pl. *-i.* /*ţiglă*[1] + *-ar*.

ţíglă[1] *s.f.* (*constr.*) Piesă de argilă arsă, de sticlă, de mortar, de ciment, în formă de placă ondulată sau plată, folosită la executarea unor învelitori de acoperiş. • pl. *-e.* şi *ţéglă,* (*reg.*) *ţáglă s.f.* /<srb. ***cigla***; cf. germ. *Ziegel*.

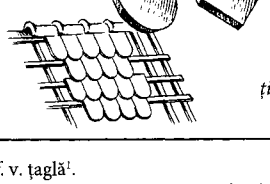

ţigle[1]

ţíglă[2] *s.f.* v. ţaglă[1].

ţiglărie *s.f.* Loc unde se fac sau se vînd ţigle[1]. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /*ţiglă*[1] + *-ărie*.

ţiglău *s.n.* v. ţiclău[1].

ţigleán *s.m.* v. ţiclean.

ţiglínă *s.f.* Unealtă constînd într-o ramă de oţel (cu mîner), folosită la şlefuirea pieselor de metal, de lemn sau de mase plastice. • pl. *-e, -i.* şi *ţiclínc, ţiclíng s.n.* /<germ. ***Ziehklinge***.

ţiglíng *s.n.* Răzuitor de parchet. • pl. *-uri, -ge.* /<germ. ***Ziehklinge***.

ţignál *s.n.* v. semnal.

ţigórie *s.f.* v. ţicorie.

ţigúre *s.f.* v. ţicorie.

ţii *interj.* (*reg.*; *adesea repet.*) Strigăt cu care se alungă, se mînă sau se cheamă caprele. • /onomat.

ţiíş *s.n.* (*înv.*) Loc.adj., adv. (*reg.*) *De ţiiş* (sau *ţiniş*) = (care este) permanent, statornic. <> Loc.adv. *De(-a) ţiiş* = ţinînd cu mîna ceva; în mîini. • şi (*înv.*, *reg.*) *ţiníş s.n.* /*ţine* + *-iş*.

ţiitoáre *s.f.* (*ornit.*; *reg.*) Mărăcinar (*Saxicola torquata rubicola*). • sil. *-ţi-i-.* pl. *-ori.* /form. onomat.; cf. *ţi*.

ţiitór, -oáre *subst.*, *adj.* **I 1** *s.m.*, *s.f.* (*pop.*) Concubin. **2** *adj.* (*înv.*; *despre persoane*) Care stăpîneşte, care deţine pe cineva sau ceva. <> (*subst.*) *V-aţi scîrbit... şi de ţiitoriul lumii* (MIN.). **3** *s.m.* (*înv.*, *reg.*) Persoană care creşte animale; posesor, proprietar. **4** *s.m.* Persoană însărcinată cu o funcţie, cu o dregătorie, cu o demnitate. **II 1** *adj.* (*înv.*) Care păzeşte, care respectă; păstrător. **2** *s.f.* (*înv.*, *reg.*) Femeie care are grijă de cineva sau de ceva. **3** *adj.* (*înv.*, *reg.*) Care ţine mult timp; rezistent, durabil. **III 1** *s.m.*, *s.f.* Balustradă la o scară, la o punte, la un pod etc. **2** *s.n.* (*reg.*) Scoabă. **IV 1** *s.m.* (*reg.*) Persoană care, la vînătoare, aşteaptă vînatul într-un anumit loc pentru a-l ucide. **2** *s.f.* Loc unde stă vînătorul la pîndă; loc pe unde trece vînatul. **V** *s.n.*, *s.f.* Suport pe care se pun, spre păstrare, diferite lucruri. • sil. *-ţi-i-.* pl. *-ori, -oare.* şi (*înv.*, *reg.*) *ţinătór, -oáre s.m.*, *s.f.*, *adj.* /*ţine* + *-itor*.

ţiitúră *s.f.* **1** (*înv.*) Domnie, stăpînire. **2** (*înv.*) Menţinere, păstrare, ţinere. ◆ Loc în care se păstrează, se ţine ceva. **3** (*pop.*) Femeie de moravuri uşoare. **4** (*reg.*) Concubinaj. **5** (*reg.*) Loc unde pîndesc vînătorii. **6** (*reg.*) Acompaniament din vioară sau din alt instrument muzical; hang, ison. **7** (*mai ales art.*) Numele unui dans popular. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • sil. *-ţi-i-.* pl. *-i.* /*ţine* + *-itură*.

ţilidónie *s.f.* (*bot.*; *reg.*) Rostopască (*Chelidonium maius*). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /din ***Chelidonium*** *[maius]*, den. şt. a plantei.

ţilíndru (*pop.*) **1** *s.n.* Cilindru, joben. **2** *s.m.* Sticlă de lampă. • pl. *n. -e, m. -i.* /<germ. ***Zilinder***.

ţimără *s.f.* v. ţimir.

ţímăr *s.n.* (*german. reg.*) Cameră într-o clădire. • pl. *-e.* /<germ. ***Zimmer***.

ţimărmán *s.m.* (*reg.*) **1** Dulgher. **2** Persoană care îngrijeşte un drum; picher. • pl. *-i.* /<germ. ***Zimmermann***.

ţímăt *s.m.* (*reg.*) Scorţişoară. • /<germ. ***Zimmet***, srb. ***cimet***.

ţimbál *s.n.* v. ţambal.

ţimbálă *s.f.* v. ţambal.

ţimbólă *s.f.* v. ţambal.

ţimbolícă *s.f.* (*bot.*; *reg.*) Floarea-miresei (*Cymbalaria muralis*). • /*ţimbolă* + *-ică*.

ţimborăş *s.m.* (*reg.*) Camarad, prieten. • pl. *-i.* /<magh. ***cimborás***.

ţiménţ *s.n.* v. ciment.

ţimentuí *vb. IV. tr.* (*reg.*) A cimentui. • prez.ind. *-iesc.* /*ţiment* + *-ui*.

ţimír *s.n.*, *s.m.* **1** *s.n.* (*înv.*, *reg.*) Emblemă care serveşte drept semn distinctiv al unei familii nobile, al unui oraş, al unei corporaţii sau al membrilor ei, al unei ţări etc. <> Expr. *A se face ţimir la lume* = a se face de rîs. **2** *s.m.* (*în Ev. Med., în Ţările Rom.*) Denumire dată călăuzei sau însoţitorului oficial al unui străin, mai cu seamă de la hotare pînă la curtea domnească. • pl. *n. -e, -uri, m. -i.* şi *ţimără s.f.* /<magh. ***cimer***.

ţimiráş *s.m.* (*înv.*, *reg.*) Persoană în serviciul administraţiei publice care avea rolul de a transmite ordine sau de a însoţi pe călătorii străini. • pl. *-i.* /*ţimir* + *-aş*.

ţinătór, -oáre *s.m.*, *s.f.*, *adj.* v. ţiitor.

ţinc[1] *interj.*, *s.m.* **1** *interj.* Cuvînt care redă strigătul specific al pitigoiului. **2** *interj.* Cuvînt care redă strigătul specific al ţicleanului. **3** *s.m.* (*ornit.*; *reg.*) Ţiclean (*Sitta europaea*). • şi *ţînc interj.*, *s.m.* /onomat.

ţinc[2] *s.n.* Fiecare dintre proeminenţele tăiate la capetele a două scînduri (alternînd cu cîte o scobitură) pentru a permite o îmbucare solidă în unghi a celor două scînduri. • pl. *-uri.* /<germ. ***Zinke***.

ţinc[3] *s.m.* v. ţinc[1].

ţincăr *s.m.* v. ţîncar.

ţincuí *vb. IV. tr.* A executa dinţi pentru îmbinări de colţ la produsele din lemn. • prez.ind. *-iesc.* /*ţinc*[2] + *-ui*.

ţincvais *s.n.* Oxid de zinc, de culoare albă, folosit în vopsitorie şi în industria cauciucului; alb de zinc. • /<germ. ***Zinkweiss***.

ţíndăr[1] *s.n.* (*miner.; reg.*) Fitil care serveşte la aprinderea încărcăturilor de exploziv. • pl. *-e.* /<germ. dial. ***Zinder***; cf. germ. *Zünder*.

ţíndăr[2] *subst.* (*reg.*) Expr. *A nu avea ţindăr* = *a)* a nu avea voie; *b)* a nu avea trecere. • /etimol. nec.

ţíne *vb. III.* **I** *tr.* **1** A avea ceva în mînă (sau în braţe etc.) şi a nu lăsa să scape. ◇ Expr. *A-i ţine* (cuiva) *lumînarea* (sau *lumina*) = *a)* (şi *a-i ţine cununa*) a-i fi naş (cuiva) la cununie; *b)* a sta lîngă cineva în ultimele clipe ale vieţii cu o lumînare aprinsă în mînă (după un vechi obicei creştin). *A ţine frînele ţării* (sau *ale împărăţiei* etc.) = a conduce, a stăpîni, a guverna o ţară etc. *A ţine pe cineva* (sau ceva) *în mînă* = a avea pe cineva (sau ceva) în puterea sa, a dispune de cineva (sau de ceva) după bunul plac; a avea pe cineva (sau ceva) în mînă. *A ţine* (cuiva) *ursita* (sau *soarta*) *(în mînă)* = a fi stăpîn pe viaţa cuiva şi a dispune de ea după bunul său plac. *A ţine împrejurările în mînă* = a stăpîni situaţia, a dispune, a hotărî. *A ţine clanţ* (sau *fuior*) (cu cineva) = a putea face faţă într-o dispută, într-o controversă cu cineva; a nu se da bătut. *Am ajuns a putea ţine clanţ cu orice avocat* (ALECS.). *A ţine hăţurile în mînă* v. hăţ. *A ţine pîinea şi cuţitul în mînă* v. pîine. *A ţine în mînă sforile* v. sfoară. ◆ (*la imper.*) Ia!, primeşte! **2** A prinde, a apuca (pe cineva sau ceva) (cu mîna) şi a nu lăsa să scape. ◇ Loc.subst. (*mar.*) *Ţin-te bine* = *a)* parîmă prevăzută cu mînere culisante, întinsă deasupra punţii cînd marea este agitată, pentru ca marinarii să se poată deplasa în siguranţă pe punte; *b)* parîmă sau vergea metalică fixată de-a lungul copastiei bărcii de salvare, pentru ca persoanele căzute în apă să se poată agăţa de ea; *c)* bară metalică fixată de pereţii navei pentru ca marinarii să se poată ţine de ea cînd marea este agitată. Δ Expr. *A ţine* (pe cineva) *în cleşte* v. cleşte. *A-şi ţine inima în dinţi* (sau *cu dinţii*) v. dinte. *A ţine cu dinţii să...* v. dinte. ◇ (*urmat de determ. introduse prin prep. „de", „de după" sau „pe după", arată partea de care se apucă*) *Îl ţin de braţ.* Δ (*refl. recipr.*) *Mergeau ţinîndu-se de mînă.* Δ Expr. *A ţine pe dracul de coadă* = a intra într-o încurcătură şi a nu mai putea ieşi din ea. *Ţine lupul de ureche*, se spune despre un om slab care vrea să ţină piept unuia mai puternic. (*reg.*) *A ţine* (pe cineva) *de mînă* = a chema pe cineva ca martor. Δ Fig. *Ura, pe care... am ţinut-o de mînă* (DELAVR.). (*refl. recipr.*) *A se ţine de brîu* (cu cineva) = a fi prieten foarte bun (cu cineva). *A ţine pe cineva de* (ori *pe*) *după cap* (sau *gît, grumaz*) v. după. *A (se) ţine de gît* (cu cineva) v. gît. *A ţine* (pe cineva) *de guler* v. guler. *A ţine leul de urechi* v. leu. *A se ţine de mînă* v. mînă. *A ţine pe cineva de subsuoară* (ori *de subsuori*) sau *subsuoară* (ori *subsuori*) v. subsuoară. *A ţine ţapul de coarne* v. ţap. ◆ (*determ. prin „în braţe" sau „îmbrăţişat"; compl. indică persoane*) A cuprinde cu braţele în semn de dragoste, de prietenie; a îmbrăţişa. ◆ (*determ. prin „în mînă"; compl. indică arme, unelte, instrumente etc.*) A mînui. **3** (*compl. indică obiecte sau corpuri grele*) A susţine şi a nu lăsa să cadă; a servi de suport. ◇ Expr. *A ţine* (pe cineva) (*numai*) *pe* (sau *în*) *palme* (ori *pe braţe*) = a avea o grijă deosebită (de cineva). *A nu-l ţine proptelele* = a fi gîrbov şi neputincios. *A nu-l* (*mai*) *ţine* (pe cineva) *balamalele* v. balama. *A-l ţine chingile* v. chingă. ◇ Fig. *Tu nu poţi vedea... corzile... A căror armonie ţine lumile-atîrnate* (CON.). ◆ (*despre părţi ale corpului; compl. indică oameni sau corpul lor*) A susţine. *Picioarele mele slabe abia mă ţin* (BOL.). ◇ Expr. *Cît îl ţin picioarele* = cu toată forţa, din răsputeri. *A nu-l mai ţine spatele* = a nu mai rezista, a abandona o activitate. *A nu se* (*mai*) *putea ţine, a nu-l* (*mai*) *ţine picioarele* v. picior. **4** A prinde pe cineva sau ceva să nu cadă; a sprijini. *Dacă n-o ţineau surorile, îşi şi spărgea capul căzînd* (ISP.). ◆ A nu lăsa ca ceva care atîrnă sau pluteşte să cadă sau să se scufunde. *Nu ştie să înoate, aşa că trebuie să o ţină cineva să nu se înece.* **5** A (putea) cuprinde în sine; a conţine. *O ploschiţă de dud verde Ce ţinea vro şapte vedre* (POP.). ◇ Expr. *A nu-l mai ţine pielea* = *a)* a fi foarte gras; *b)* a nu-şi mai putea stăpîni bucuria; *c)* a fi foarte îngîmfat. *A nu-l mai ţine drumurile* = a nu mai putea merge pe drum de beat ce este. *A nu-l* (*mai*) *ţine* (pe cineva) *locul* v. loc. *Întinde-te cît te ţine plapuma!* v. plapumă. ◆ Ext. A suporta. ◇ Expr. *A nu-l* (*mai*) *ţine* (pe cineva) *pămîntul* = a nu mai putea fi suportat din cauza răutăţii, fărădelegilor etc. *A nu-l* (*mai*) *ţine pe cineva locul* v. loc. **II** **1** *refl.* (*despre oameni; cu determ. introduse prin prep. „de"*) A se prinde cu mîinile de ceva sau de cineva (pentru a nu cădea, pentru a nu fi despărţit etc.); a se agăţa, a se crampona. ◇ Expr. *A se ţine de fustele* (cuiva) = a căuta să fie mereu în preajma cuiva sau împreună cu cineva. *A se ţine de coada albiei* v. coadă. *A se ţine cu dinţii* (de ceva) v. dinte. *A se ţine ca orbul de gard* v. orb. *A se ţine de poala* (sau *poalele*) *cuiva* v. poală. *A se ţine de pulpana cuiva* v. pulpană. ◇ Fig. *Ah! unde-i o speranţă, de care să mă ţin?* (EMIN.). ◆ A se menţine într-un loc, a nu se prăbuşi, a nu cădea de undeva. *Era un bărbat încă sprinten şi se ţinea tare în şa* (SADOV.). ◇ Expr. *A se ţine drept* v. drept. *A se ţine în poziţia de drepţi* v. drept. ◆ A apăsa, a comprima o parte a corpului (pentru a încetini funcţia, a potoli o senzaţie dureroasă etc.). *Mă cufundam în apă, ţinîndu-mă de nas* (SADOV.). **2** *refl., intr.* A fi prins sau fixat de ceva, a fi legat de ceva. *Portiţa putredă se ţinea numai într-o balama* (SADOV.). ◇ Expr. *A nu se ţine nădragii* (pe cineva), se spune despre cineva foarte slab. *A nu se ţine pe spate* = (*despre obiecte de îmbrăcăminte*) a fi foarte uzat, a se rupe. *A se ţine* (*numai*) *în aţă* v. aţă. *A se ţine* (*numai*) *de un* (sau *într-un*) *fir de păr* (sau *de aţă*) v. fir. *A se ţine într-un maţ* v. maţ. (*A nu se mai ţine*) *petic de petic* v. petic. **3** *refl.* A urma unul după altul; a se afla în imediata apropiere unul de altul; a se înşirui. ◇ Expr. *A se ţine cîrd* = a urma neîntrerupt unul după altul. *A se ţine tot* (*de*) *una* (sau *unul*) = a fi unul lîngă altul, formînd un tot. *A se ţine lanţ* v. lanţ. ◆ (*cu determ. introduse prin prep. „de", „după" etc.*) A merge în urma cuiva, păşind cît mai aproape de el. ◇ Expr. *A se ţine droaie* (după cineva) = a urma în ceată, în număr mare pe cineva. ◇ Fig. *Luna se ţine mereu după noi* (IBR.). ◆ Ext. A fi mereu împreună cu cineva, a fi nelipsit de lîngă cineva. *Se ţinu toată seara pe urmele Lucreţiei* (REBR.). ◇ Expr. *A se ţine de capul* (cuiva) v. cap. *A se ţine după* (cineva) *ca dracul după călugăr* v. călugăr. *A se ţine de cîra* (cuiva) v. cîră. *A se ţine de coada cuiva* sau *a se ţine coadă după cineva* v. coadă. *A se ţine crampon de cineva* v. crampon. *A se ţine de curul cuiva* v. cur. *A se ţine drug* (de cineva sau de ceva) v. drug. *A se ţine gaie* (sau *gaia*) *după* (sau *de*) (cineva) v. gaie. *A se ţine gînj de cineva* v. gînj. *A se ţine grapă* (de cineva) v. grapă. *A se ţine laie* (*după cineva*) v. laie. *A se ţine lipcă de cineva* sau *de ceva* v. lipcă. *A se ţine mînz după cineva* v. mînz. *A se ţine mort după...* v. mort. *A se ţine neagă-rea* (sau *ca neaga-reaua*) *de cineva* (sau *în spinarea cuiva, pe capul cuiva*) v. neagă. *A se ţine de pasul cuiva* v. pas. *A se ţine după cineva ca dracu de* (sau *după*) *popă* v. popă. *A se ţine ca răul de creştin* v. rău. *A se ţine ca rîia de om* v. rîie. *A se ţine roanţă* v. roanţă. *A se ţine scai* (de cineva sau de ceva) sau *a se ţine* (de cineva sau de ceva) *ca scaiul* (*de oaie*) v. scai. *A se ţine după turul cuiva* v. tur. *A se ţine* (după cineva) *ca umbra* (*după om*) v. umbră. ◆ A sta mereu în drumul, în preajma sau în urma cuiva, stăruind cu o rugăminte; a urmări pe cineva cu stăruinţele sale, cu insistenţele sale pentru a-i cîştiga simpatia, dragostea. *Se ţinea de Mihai ca să-i dea înapoi banii datoraţi.* ◇ Expr. *A se ţine cosor* v. cosor. ◆ A acţiona păstrînd ritmul impus de cineva. *M-am ţinut după colegul meu, lucrînd întins pînă la miezul nopţii.* ◆ A se orienta, a se ghida după cineva sau ceva. *Mă ţineam după sîrmele de telefon ca să nimeresc la primărie* (PER.). ◆ A se lua după cineva, a imita pe cineva, a lua ca exemplu, ca model pe cineva. *Tu te ţii după cei mai buni bucătari* (ISP.). **4** *tr.* (*compl. indică drumuri, căi etc.*) A urma mereu un drum, a nu se abate din drum; a umbla într-un anumit loc. *Lungi stoluri grăbite ţin calea spre nord* (PILL.). ◇ (*refl.; cu determ. „de drum"*) *Ţine-te de drumul acesta pînă acasă.* ◇ Expr. *A o ţine spre...* = a merge spre... *A se ţine aţă de un drum* = a nu se abate de la un drum. (*mar.; înv.*) *A ţine marea* (sau, *intr., a ţine spre plina mare*) = a naviga în larg. (*mar.; despre nave*) *A ţine bine marea* = a rezista, menţinînd drumul şi păstrîndu-şi stabilitatea. *A ţine marginea* = a merge pe marginea unui drum, a unei suprafeţe. *A ţine dreapta* v. drept. *A ţine laturile* v. latură. *A ţine* (*tot*) *marginile* v. margine. *A ţine stînga* v. stîng. ◆ Ext. A merge (sau a o lua) pe un anumit drum. ◆ (*despre drumuri*) A merge, a străbate, a trece printr-un loc. *Ţinînd poala pădurii, drumeagul urca şi cobora* (SADOV.). **5** *refl.* A se îndeletnici mult (sau numai) cu..., a se preocupa neîntrerupt (sau numai) de..., a nu se lăsa de... ◇ Expr. *A se ţine de ale sale* = a-şi vedea de treabă. *A se ţine de cioace* v. cioacă. *A se ţine de goange* v. goangă. *A se ţine în* (sau *la*) *curent* (cu ceva) v. curent. **6** *intr., refl.* A face parte integrantă dintr-un tot. ◇ Expr. *A ţine de casa cuiva* v. casă. ◆ A face parte din bunurile cuiva, a aparţine cuiva. *La ce om se ţine calu ăsta?* (POP.). ◆ A se referi la..., a fi în legătură cu..., a face parte din... **7** *intr.* A fi legat sufleteşte de ceva. ◆ Ext. (*cu determ. introduse prin prep. „la"*) A avea pentru cineva o afecţiune puternică, a iubi pe cineva. ◇ Expr. (*înv.*) *A ţine la un cuvînt* = a fi toţi de aceeaşi părere. *A ţine* (la cineva) *ca la pingele* v. pingea. ◆ (*cu determ. introduse prin prep. „cu"*) A lua apărarea sau partea cuiva, a susţine pe cineva, a fi de partea cuiva. ◇ Expr. *A ţine parte* (sau *partea*) *cuiva* v. parte. **8** *intr.* (*urmat de un vb. la conjunct.*) A dori mult ca ceva să se întîmple, să se facă sau să fie; a simţi imboldul de a face ceva. ◇ Expr. *A fi ţinut să...* = a fi obligat să... **III** *tr.* **1** (*compl. indică o parte a corpului sau corpul însuşi*) A face să stea mai mult timp într-o anumită poziţie sau atitudine. ◇ (*refl.*) *Tot bătos se ţinea* (PER.). ◇ Expr. *A ţine capul sus* sau (*refl.*) *a se ţine cu capul pe sus* = a fi mîndru, orgulios. *A-şi ţine gura cusută* = a nu vorbi. *A ţine urechea* (la cineva) = a fi atent la ce spune cineva. *A ţine mîna căpătîi* = a pune mîna sub cap drept căpătîi. *A ţine ochii* (sau *privirea*) *la...* (ori *către..., spre... etc.*) = a se uita lung, cu insistenţă (la ceva sau la cineva). *A ţine coada sus* v. coadă. *A se ţine cu nasul* (*pe*) *sus* (ori *în vînt*) sau *a-şi ţine nasul* (*pe* sau *în*) *sus* v. nas. *A ţine piept* (cuiva sau la ceva) v. piept. **2** A face pe cineva sau ceva să stea un timp oarecare într-un anumit loc. ◇ (*refl.*) *Bărbaţii se ţin mai pe departe* (REBR.). Δ Expr. *A se ţine la o parte* (sau *deoparte, la distanţă, în rezervă*) = a nu lua parte la ceva, a se abţine de la ceva. ◇ Expr. *A ţine* (pe cineva sau ceva) *în evidenţă* = a avea (pe cineva sau ceva) în vedere; a da o atenţie deosebită. *A ţine* (ceva) *în suspensie* = a nu se pronunţa sau a nu se hotărî (asupra unui lucru). *A ţine* (pe cineva) *la distanţă* = a impune (cuiva) rezervă, a nu lăsa (pe cineva) să devină (prea familiar); a se arăta rezervat (faţă de cineva). *A ţine pe cineva în* (sau *la*) *curent* v. curent. *A ţine* (pe cineva) *la* (sau *în*) *respect* v. respect. ◆ (*compl. indică persoane*) A da locuinţă, sălaş, cazare. ◇ Loc.vb. *A ţine în gazdă* = a găzdui. ◇ Expr. *A ţine* (pe cineva) *pe lîngă sine* = a face (pe cineva) să trăiască aproape de sine. **3** (*cu determ. introduse prin prep. „la" sau „în"*) A sili, a forţa pe cineva să stea într-un anumit loc; a opri din drum; a imobiliza. ◇ Expr. *A-i ţine* (cuiva) *drumul* (sau *calea*) = *a)* a opri pe cineva din drumul său, împiedicîndu-l să treacă înainte; a sta în calea cuiva; *b)* a pîndi trecerea cuiva, a aştepta pe cineva în drum şi a-l opri pentru a-i adresa o rugăminte; *c)* (*pop.*) a urmări pe cineva în mod insistent (pentru a-i cîştiga bunăvoinţa, dragostea); a fi mereu în calea cuiva. *A ţine drumul* (sau *calea, drumurile*) = *a)* a practica tîlhăria la drumul mare; *b)* a umbla fără rost, haimana. (*pop.*) *A-i ţine cuiva drumul legat* = a împiedica acţiunile cuiva, libertatea cuiva. *A ţine* (pe cineva) *sub picior* = a domina (pe cineva). (*sport*) *A ţine mingea* = a opri mingea în mîini mai mult timp decît este reglementar la volei, polo pe apă etc., înainte de a o pasa sau de a o trimite adversarului. *A ţine* (pe cineva) *cu minciuni* v. minciună. *A ţine* (pe cineva) *sub papuc* v. papuc. *A ţine* (pe cineva) *de vorbă* v. vorbă. *A ţine pe cineva cu vorba* (sau *cu vorbe*) v. vorbă. ◆ (*despre părţi ale corpului*) A produce jenă; a durea. *Mă ţine coşul pieptului cînd răsuflu* (DELAVR.). ◆ (*despre obiecte de îmbrăcăminte*) A deranja în mişcări, a fi foarte strîmt. *Cămaşa îl ţinea la subsuori.* **4** (*cu determ. modale*) A face ca cineva sau ceva să rămînă într-o anumită stare. *Primejdia te ţine treaz* (CĂL.). ◇ Expr. *A ţine* (pe cineva) *sub ochi* = a supraveghea. *A ţine* (pe cineva) *de aproape* = a supraveghea, a controla (pe cineva) cu strictеţe. *A ţine* (ceva) *pe loc* = a împiedica să se dezvolte, să evolueze. *A ţine balanţa dreaptă* v. balanţă. *A ţine* (ceva) *în cumpănă* v. cumpănă. *A ţine* (pe cineva) *în frîu* v. frîu. *A ţine* (pe cineva) *în şapte* (sau *nouă*) *frîie* v. frîu. *A ţine* (pe cineva sau ceva) *în hăţuri* v. hăţ. *A ţine* (pe cineva)

în lesă v. lesă. *A ține* (pe cineva) *de* (sau *din*) *scurt* v. scurt. *A ține* (pe cineva) *în șah* v. șah. **5** (*compl. indică sentimente, porniri, izbucniri etc.*) A înfrîna, a stăpîni. *Abia își ține lacrimile.* ◇ (*refl.; urmat de un vb. la conjunct. în forma neg.*) *De-abia se ține să nu rîdă.* ◇ Expr. *A-și ține respirația* (sau *suflul*) = a se sili să nu respire sau să respire ușor. *A-și ține clampa* v. clampă. *Ține-ți clanța!* v. clanță. *A-și ține firea* v. fire. *A-și ține îngerii* v. înger. *A-și ține răsuflarea* v. răsuflare. *A-și ține răsufletul* v. răsuflet. *A-și ține răsuflul* v. răsuflu. **IV** *tr.* **1** (*înv.; compl. indică moșii, pămînturi, case etc.*) A moșteni; a avea în proprietatea și în folosința sa. ◇ Expr. *A ține fumul de pe urma* (cuiva) = a trage tot folosul de pe urma cuiva. **2** (*compl. indică întreprinderi, proprietăți etc.*) A avea în posesiune; a avea în folosință pe timp limitat; a deține (ca chiriaș, ca arendaș). ◇ Expr. *A ține negustorie* = a face negoț. **3** (*pop.; compl. indică mărfuri dintr-o prăvălie*) A avea de vînzare. *Țineți fermoare?* **4** (*compl. indică animale*) A poseda și a crește (pentru folosul pe care-l dau). **5** (*compl. indică țări, ținuturi etc.*) A stăpîni; a ocupa. **6** (*compl. indică locuri, poziții, situații*) A ocupa. ◇ Expr. *A ține loc de...* = a fi întrebuințat ca..., a servi de..., a avea rol de... *A ține locul* (cuiva sau a ceva) = a înlocui (pe cineva sau ceva). **7** (*compl. indică funcții, dregătorii, însărcinări etc.*) A avea sub conducerea, direcția sau administrația sa; a fi însărcinat cu o funcție (și a o exercita). ◇ Expr. *A ține casa* (sau *contabilitatea*) = a fi casier (sau contabil). *A ține registrele* = a fi însărcinat cu evidența registrelor, a catastifelor etc. *A ține socotelile* = a fi însărcinat cu socoteala intrării și ieșirii banilor într-o întreprindere. *A ține socoteala* = a păstra evidența unor date, a unor întîmplări etc. *A ține socoteală că...* = a avea în vedere că...; a lua în calcul. *A* (*nu*) *ține în seamă* = a (nu) lua în considerație. *A-i ține* (cuiva) *toate în seamă* = a avea evidența faptelor cuiva. *A ține cont* (de ceva) v. cont. *A ține evidența* ori *a ține în evidență* v. evidență. *A ține seama* (sau *seamă*) *de cineva* (sau de ceva) v. seamă. *A ține seamă* (sau *seama*) *de* v. seamă. *A ține socoteală* (sau *socoteala*) (de ceva sau de cineva) v. socoteală. **8** (*compl. indică persoane*) A avea în serviciul său. *Ea ține oameni care să i le păzească un an* (EMIN.). **9** (*pop.; compl. indică soția cuiva*) A fi căsătorit. *Se certaseră, că el mai ținuse o muiere* (SOR.). ◆ (*refl.*) A avea cu cineva relații de dragoste (în afara căsătoriei). *Nevasă-sa se ține cu un vecin.* **V 1** *tr.* A păstra un lucru într-un anumit loc (pentru a-l pune la adăpost sau a-l avea la îndemînă în caz de trebuință). ◇ Expr. (*pop.*) *Ține în el*, se spune: *a*) despre un om tăcut, închis în sine; *b*) despre un om care știe să păstreze un secret. *A ține* (ceva sau pe cineva) *sub cheie* v. cheie. *A ține sub trei lacăte și șapte peceți* v. lacăt. **2** *tr.* (*compl. indică alimente*) A conserva, ferind de alterare. ◇ (*refl. pas.*) *Conservele se țin într-o cămară rece.* **3** *tr.* A păstra pentru sine. *Unii săriră ca să ajute... pe Paris ca să ție prada* (ISP.). **4** *tr.* A nu lăsa ca ceva să dispară, să se distrugă, să se altereze etc.; a păstra neatins și neschimbat, a conserva. ◇ Expr. *A ține minte* = a nu uita (ceva), a-și aminti de... (*De*) *să mă ții minte*, se spune pentru a sublinia violența unor acțiuni sau a unor amenințări. *A ține pizmă* (sau *supărare, alean*) = a păstra cuiva ură, supărare etc., a rămîne mînios pe cineva mai mult timp, a nu ierta pe cineva. *Stăpînul nostru... nu ține supărare* (STANCU). *A-și ține rangul* = a avea un standard de viață potrivit cu rangul pe care-l ocupă în societate. (*fam.*) *A ține fasonul* = a căuta să păstreze aparențele. *A ține cuiva mînie* v. mînie. ◆ (*compl. indică taine, secrete*) A păstra, a nu dezvălui. ◇ Expr. *A ține taina* (sau *secretul*) sau *a ține* (ceva) *secret* = a ascunde, a nu dezvălui, a nu da pe față, a nu destăinui un secret. **5** *tr.* (*compl. indică stări, calități*) A păstra vreme mai îndelungată. *Copacul ține umbră.* ◇ (*abs.*) *Asta-i sobă bătrînească... Cînd se încălzește, apoi ține* (SADOV.). ◇ Expr. (*intr.*) *A-i ține* (cuiva) *cald* (sau, *intr., de cald*) = *a*) a încălzi (pe cineva); *b*) a-i fi (cuiva) de folos, a-i prinde bine. (*intr.*) *A-i ține* (cuiva) *de frig* = a apăra de frig. (*intr.*) *A-i ține* (cuiva) *de foame* (sau *de sete*) = a sătura (înlocuind altă hrană mai potrivită). (*intr.*) *A ține* (cuiva) *de urît* = a sta în compania cuiva (pentru a nu se plictisi). *A ține tovărășie* (sau *companie*) (cuiva) = a sta pe lîngă cineva pentru a nu-l lăsa singur, pentru a-l distra; a ține cuiva de urît. *Am venit... să-ți țin tovărășie* (ALECS.). *A nu-i ține de cald* v. cald. *A nu-i ține nici de cald, nici de frig* v. frig. *A nu-i ține* (cuiva) *nici de cald, nici de rece* v. rece. **6** *tr.* (*compl. indică norme, legi, angajamente etc.*) A respecta cu sfințenie. ◇ (*abs.*) *De ce ai făgăduit atît de mult și ții atît de puțin?* (GAL.). ◇ (*refl.*) *Să ne ținem de limba, de istoria noastră* (KOGĂL.). ◇ Loc.vb. *A ține post* v. post. ◇ Expr. *A-și ține vorba* = a îndeplini o promisiune. *A ține zile* (sau *miercurea, joia etc.*) = a posti și a nu lucra în anumite zile. *A ține măsura* = a respecta măsura unei piese muzicale. (*intr.*) *A ține la vorba sa* = a rămîne nestrămutat într-o hotărîre. *A-și ține cuvîntul* sau *a se ține de cuvînt* v. cuvînt. *A* (*nu*) *se ține de făgăduială* v. făgăduială. *A ține lunea* v. luni. *A se ține de parolă* sau *a*(*-și*) *ține parola* v. parolă. *A ține* (cuiva) *sîmbetele* v. sîmbătă. *A ține tactul* v. tact. *A-și ține tocmeala* sau *a se ține de tocmeală* v. tocmeală. **7** *refl.* A nu ceda, a nu se lăsa învins sau înduplecat; a rezista. ◇ Expr. (*refl.*) *A se ține gata* = a sta pregătit (pentru a face ceva). (*refl.*) *Să se țină bine!*, formulă de amenințare. (*refl.*) *Ține-te* (sau *te ține*) *bine* sau (*intr.*) *ține bine!*, formulă de îndemn și de încurajare. *Ține-te* (sau *să te ții*) *pîrleo!* v. pîrlea. *A ține la preț* sau *a se ține greu la preț* v. preț. **VI** *tr.* (*compl. indică gospodării, case etc.*) A suporta toată cheltuiala necesară întreținerii. ◇ Expr. *A ține casă mare* = a duce trai bogat, luxos. *A ține masă deschisă* = a primi bucuros și des mulți oaspeți. (*reg.*) *A ține tîrlă împreună* = a trăi (sau a locui) împreună în aceeași casă. *A ține casă cu cineva* v. casă. *A ține casă deschisă* (cuiva) v. deschis. *A ține masă întinsă* v. masă. ◆ (*compl. indică oameni*) A da cele necesare pentru a trăi (mai ales hrană); a întreține. ◇ Expr. *A ține* (pe cineva) *la școală* (sau *la studii*) = a trimite (pe cineva) la școală, suportînd cheltuielile necesare. *A ține* (pe cineva) *pe mîncare și pe băutură* = a întreține (pe cineva) cu mîncare și băutură. *A-și ține capul* (sau *viața, zilele, sufletul*) *cu...* = a se hrăni, a trăi cu... *A ține* (pe cineva) *cu untură* (sau *cu mațe*) *de țîntar* v. țîntar. ◆ (*compl. indică animale*) A hrăni. *Se vede că a ținut bine vaca.* **VII 1** *intr.* (*despre acțiuni, fenomene ale naturii etc.*) A dura, a dăinui. *A pornit un viscol turbat, care a ținut trei zile* (CAR.). ◇ (*refl.*) *La hramul bisericii se ținea praznicul cîte o săptămînă încheiată* (CR.). ◆ A ajunge (pentru un timp oarecare), a nu se termina (mai mult timp). *Săpunul cel de țară... este mai ieftin și ține mai mult* (PEN.). ◇ Expr. (*tr.*) *A* (*nu*)*-l ține* (pe cineva) *punga* = a (nu) face față la cheltuieli; a nu fi în stare să plătească ceva. **2** *refl.* (*despre oameni*) A se păstra, a se conserva. ◇ Expr. *A se ține bine* = a arăta mai tînăr decît este. *A* (*nu*) *se* (*mai*) *ține sufletul* (în cineva) = a (nu) mai fi în viață. *A* (*se*) *ține viu* (sau *în viață, cu zile* etc.) = a (se) menține în viață; a trăi sau a face să trăiască. ◆ (*intr., refl.; despre materiale, obiecte de îmbrăcăminte, încălțăminte etc.*) A nu se deteriora; a nu se modifica sub influența unor factori externi. *Pantalonii se-nvechiseră, dar mai țineau* (PER.). ◇ Expr. *A-l ține* (pe cineva) *cureaua* (sau *curelele*) v. curea. ◆ (*intr.; despre ființe*) A suporta bine, a rezista la o încercare. ◇ Expr. (*fam.*) *Nu ține figura!*, se spune pentru a arăta că o intenție a cuiva nu are sorți de izbîndă. *A* (*nu*) *ține la băutură* v. băutură. *A ține la tăvăleală* v. tăvăleală. ◇ (*despre părți ale corpului*) *De drum îndelungat Picioarele de-abia-i mai țin* (COȘB.). ◇ Expr. *Cît îi ține* (cuiva) *gura* sau (*tr.*) *cît îl ține* (pe cineva) *gura* = pînă la epuizare, cît timp va rezista. (*A striga* sau *a țipa, a răcni, a se văita etc.*) *cît îl ține gura* v. gură. **3** *intr.* (*predomină ideea de spațiu*) A se întinde, a se prelungi. *Jur împrejur cît ținea zarea* (PER.). **4** *tr.* (*predomină ideea de timp; compl. indică sunete*) A prelungi. ◇ Expr. *A ține isonul* = a executa acompaniamentul unei melodii. *A-i ține cuiva bîzul* v. bîz. *A ține cuiva bîzoiul* v. bîzoi. *A* (*o*) *ține pe coarda de sus* v. coardă. *A ține hangul* v. hang. *A-i ține* (cuiva) *isonul* v. ison. **VIII 1** *tr.* A face să dureze, să se manifeste. ◇ Expr. *A* (*o*) *ține* (*coardă* ori *sfoară*) *înainte* (sau, *fam., ca prostul* sau *ca prostul înainte*) sau *a ține întruna* (ori *morțiș*) = a susține cu tărie, cu insistență că... *A* (*o*) *ține* (*tot*)*una* (*cu...*) = a nu se opri (din...), a continua (să...) *A ține pas*(*ul*) *cu vremea* (sau *pasul vremii*) = a fi la modă, a fi în spiritul vremii, a nu rămîne în urmă. *A o ține pe-a mea* (sau *pe-a ta, pe-a lui etc.*) = a nu ceda, a nu-și schimba atitudinea. *A o ține așa* (*ca gaia mațul*) sau *a o ține în...* ori (*tot*) *într-un...* sau *a ține mat* = a persista în aceeași atitudine. *A ține tot un plînș* (sau *numai o gură*) = a plînge fără întrerupere. *A ține numai o gură* = a face gălăgie. (*reg.*) *A o ține sfoară* sau *ață* = a merge fără oprire, a merge întins. *A o ține* (*așa* sau *într-o copce*) ori *a ține tot un suflet* = a fugi fără oprire. *A o ține una* sau *a ține strună* = a continua în același ritm, neîntrerupt. *A o ține drug* (*înainte*) v. drug. *A* (*o*) *ține numai* (*într-*)*o fugă* v. fugă. *A ține pasul* (cu cineva sau cu ceva) v. pas. *A ține* (ceva) *sfoară* v. sfoară. *A o ține una* (*și bună*) v. unu. ◆ (*compl. indică persoane; cu determ. introduse prin loc. „tot în...” sau „numai în...”*) A nu mai slăbi cu... *O ținea numai în bătăi.* **2** *tr.* Loc.vb. *A ține strajă* v. strajă. ◇ Expr. *A ține o vorbire* (sau *un discurs, un cuvînt etc.*) = a vorbi, a cuvînta unui auditoriu. *A ține convorbire cu* (cineva) = a vorbi, a discuta cu (cineva). *A ține judecată* (sau *județ*) = a judeca. *A ține sfat* = a se sfătui, a delibera. *A ține divan* = *a*) a se întruni în divan; *b*) ext. a sta la taifas. *A ține* (*o*) *adunare* (sau *ședință, consiliu etc.*) = a se întruni (într-o adunare, ședință, consiliu etc.). *A ține luptă* (sau *război, bătălie, reg., foc*) = a se lupta, a se război cu cineva. *A ține predică* = *a*) a predica; *b*) a dăscăli, a povățui. *A ține slujbă* = a oficia slujba religioasă. Δ (*refl.*) *Astăzi nu se ține slujbă. A ține iertăciune* = (*în obiceiurile de înmormîntare*) a ține o cuvîntare prin care se amintesc faptele bune din viața persoanei decedate. *A ține corespondență* = a coresponda (cu cineva). *A ține* (*un*) *jurnal* = a însemna zilnic evenimente, cheltuieli, activități etc. **3** *refl. pas.* A se face, a avea loc. *Se mai ține cursul de franceză?* **IX 1** *tr., refl.* (*pop.*) A (se) considera, a (se) socoti, a (se) crede. *Te țineam mai tînăr!* ◇ Expr. (*tr.*) *A* (*nu*) *ține* (cuiva ceva) *în nume de rău* = a (nu) se supăra, a (nu) interpreta greșit sau cu rea-voință ceva, a (nu) atribui o intenție răuvoitoare. *A ține* (pe cineva sau ceva) *la* (ori *în*) *mare prețuire* (sau *cinste*) = a acorda un respect deosebit. (*reg.*) *A nu-l ține* (pe cineva) *nici în două bețe* = a disprețui (pe cineva). (*intr.*) *A-și ține* (de cineva) = a bănui, a suspecta (pe cineva). *A ține* (*de*) *rău pe cineva* v. rău. **2** *refl.* (*pop.; despre oameni; adesea cu determ. ca „mîndru”*) A-și da aere de superioritate; a fi încrezut. *Mîndru-i badea și se ține* (POP.). ◇ Expr. *A se ține mare* v. mare. **X** *tr.* (*pop.; compl. indică persoane*) A obliga la o cheltuială, a necesita o cheltuială; a costa. *O pușcă care mă ține nouă sute de lei* (BRĂ.). • prez.ind. *țin*, (*reg.*) *țiu* și *țineá vb. II.* /lat. ***tenēre.***

țineá *vb. II.* v. ține.

țínere *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *ține* și rezultatul ei. ◇ *Ținere de minte* = memorie. • acc. și (*pop.*) *ținére.* pl. *-i.* /v. ***ține.***

țing *interj.* Cuvînt care redă sunetul clopoțelului sau care reproduce clinchetul unor obiecte din metal sau din sticlă lovite (unul de altul). • /onomat.

țingălău *s.n., s.m.* (*reg.*) **1** *s.n.* Clopoțel care se atîrnă la gîtul vitelor sau al oilor. **2** *s.n.* (*bis.*) Clopoțel cu care se sună în biserică în anumite momente ale slujbei religioase. **3** *s.m.* (*ornit.*) Gușă-roșie (*Erithacus rubecula rubecula*). • pl. *n. -auă, m. -ăi.* /***ting*** + *-ălău.*

țingălí *vb. IV. intr.* (*reg.; despre clopoței*) A suna; (*reg.*) a țingăni. • prez.ind. *-esc.* /***ting*** + *-ăli.*

țingălui *vb. IV. intr.* (*reg.*) A scoate sunete ca de clopoțel. • prez.ind. *-iesc.* /***ting*** + *-ălui.*

țingăní *vb. IV.* **1** *intr.* (*despre clopoței*) A suna; a zăngăni, (*reg.*) a țingăli. **2** *tr.* (*compl. indică obiecte de metal, de sticlă etc.*) A lovi, producînd un zgomot subțire. • prez.ind. *-esc.* /***ting*** + *-ăni.*

țingămíre *s.f.* Acțiunea de *a țingăni* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***țingăni.***

țingănít *s.n.* Faptul de *a țingăni.* • pl. *-uri.* /v. ***țingăni.***

țingău *s.m.* v. țingău.

ținghi-línghi *interj.* v. țing-ling.

țíng-líng *interj.* (*reg.*) Zgomot care imită sunetul clopoțeilor și al zurgălăilor. • și *ținghi-línghi interj.* /onomat.

ținíș *s.n.* v. țiiș.

ținóber *s.n.* (*chim.; înv.*) Cinabru. • /<germ. ***Zinnober.***

țintár *s.n., s.m.* **1** *s.n.* Joc de societate la care se folosește un carton cu un desen special pe care jucătorii mișcă piese după anumite reguli; moară. ◆ Planșa pe care se joacă țintarul. ◇ Fig. *Cine mîna și-a-ntins Pe țintarul cerului să se joace-n stele* (VOIC.). **2** *s.m.* (*ornit.*) Inăriță (*Carduelis flammea*). **3** *s.m.* (*înv.*) Meșter fabricant de ținte. • pl. *n. -e, m. -i.* /***țintă*** + *-ar.*

ţintáş *s.m.* **1** Persoană care ţinteşte şi trage (bine) cu arcul sau cu puşca; ochitor, trăgător, trăgaci. **2** (*înv., reg.*) Lucrător angajat pentru paza şi întreţinerea drumurilor. • pl. *-i.* /*ţintă* + *-aş.*

ţintát, -ă *adj.* **1** Care este împodobit cu ţinte; ţintuit. ◇ Fig. *Nopţi ţintate cu stele* (PER.). **2** Care este întărit cu cuie sau cu ţinte. **3** (*reg.; despre animale*) Care are o pată albă în frunte; (*reg.*) ţinteş. ◇ (*subst.*) *Calul negru este înhămat pe dreapta; cel ţintat, pe stînga.* ◇ Fig. *Sosesc cirezile de nori în goană… Năvalnicele boaite, Bălţate, negre ori ţintate* (VOIC.). • pl. *-ţi, -te.* /*ţintă* + *-at.*

ţintáură *s.f.* (*bot.; reg.*) Numele unor specii de plante erbacee întrebuinţate în medicină: *a*) fierea-pămîntului (*Centaurium umbellatum*); *b*) frigurică (*Centarium pulchellum*); *c*) albăstriţă (*Centaurea cyanus*). • pl. *-e.* şi *centáură* *s.f.* /<lat. ***centaurea***, fr. ***centaurée***.

ţíntă *s.f.* **I 1** Semnul sau locul în care se ocheşte cu o armă de foc sau cu o săgeată. ◇ *De-a ţinta* = numele unui joc de copii în care jucătorii încearcă să nimerească un obiect cu bulgări de zăpadă. *Tragere la ţintă* v. tragere. ◇ Expr. *A trage la ţintă* v. trage. ◆ Ceea ce este sau devine obiectul atenţiei sau privirii cuiva. *E ţinta tuturor privirilor.* ◇ Expr. *Cu ochii* (sau *privirea*) *ţintă* (*la…* ori *pe…*) = cu ochii pironiţi, ficşi. *A privi* (sau *a se uita*) *fără* (*de*) *ţintă* = a privi în gol. (*adv.*) *A privi* (sau *a se uita, a căuta*) *ţintă* sau *a ţine* (ori *a sta cu*) *ochii ţintă* = a privi atent într-un anumit punct, a sta cu ochii pironiţi la ceva. *A sta ţintă* = *a*) a sta nemişcat; *b*) (*despre ochi*) a sta ficşi, pironiţi într-un loc. *Cu urechea ţintă* = cu auzul încordat. ◆ (*sport; la rugbi*) Spaţiul de deasupra barei orizontale şi dintre barele verticale; but. ◇ *Teren de ţintă* = spaţiu care cuprinde limitele laterale ale terenului din spatele stîlpilor porţii la jocul de rugbi, din care se marchează încercările. **2** Locul către care tinde să ajungă cineva. ◇ Loc.adv. *Fără ţintă* = în neştire, razna. ◆ (*adv.; în legătură cu vb. de mişcare*) În linie dreaptă, fără ocol. *Coboară încet şi ţintă spre Caţavencu* (CAR.). ◆ (*adv.*) Cu precizie, exact. *Să trageţi ţintă-n lifte o ploaie de săgeţi* (ALECS.). **3** Scop final, ţel, obiectiv. ◇ *Limbă-ţintă* = limbă în care se traduce un text. (*psih., sociol.*) *Grup-ţintă* = grup de persoane care fac obiectul unei cercetări, al unui sondaj de opinie etc. ◇ Expr. *A merge* (*drept*) *la ţintă* = a merge la sigur, a ajunge direct, fără ocolişuri, acolo unde tinde să ajungă. **II 1** (*mai ales la pl.*) Cui scurt de metal cu capul de forme şi mărimi diferite, folosit de cizmari, curelari, tapiţeri etc. **2** (*mai ales la pl.*) Mic disc de metal, fixat ca podoabă pe obiecte de piele. **3** (*reg.*) Loc.adj. *În ţinte* = (*despre porumb*) cu boabele destul de dezvoltate pentru a fi bun de mîncat; aproape copt. ◇ Expr. *A face ţintă* sau *a da în ţinte* = (*despre porumb*) a începe să se coacă. **4** Fig. Mică pată albă pe fruntea cailor şi a vitelor; stea, steluţă. **5** (*reg.*) Pană pentru despicat lemne. **6** (*geom.; înv.*) Punct central al unei figuri geometrice; centru. • pl. *-e.* /<sl. veche ЦѢТА „ban, monedă".

ţintăţél *adj.* (*pop.*) Dim. al lui *ţintat. Boi bourei, În coadă cudălbei, În frunte ţintăţei* (ALECS.). • pl. *-ei.* /*ţintat* + *-el.*

ţintelát, -ă *adj.* (*reg.*) Ţintat. • pl. *-ţi, -te.* /de la ***ţintă***.

ţinterím *s.n.* v. ţintirim.

ţínteş, -ă *adj.* (*reg.*) **1** (*despre oameni*) Care ţinteşte bine, care nimereşte ţinta, care este bun ţintaş. ◆ Ext. (*despre ochi*) Ager. **2** (*despre coarnele vitelor*) Care este îndreptat înainte. **3** (*despre animale*) Care are o pată albă în frunte; ţintat. • pl. *-i, -e.* /***ţintă*** + *-eş.*

ţintí *vb. IV.* **1** *tr., intr.* A îndrepta arma, luînd drept ţintă pe cineva sau ceva; a ochi. ◆ (*tr.*) A lovi, a nimeri. *Ţinteşte fără greş uliul în zbor* (CĂL.). **2** *tr.* Fig. (*compl. indică sentimente, gînduri*) A îndrepta asupra cuiva sau a ceva. *Ţintind toată ura ei asupra adevăratului ei amant, ea îndatorea pe Arghir a-i istorisi faptele tînărului principe polon* (ASACHI). ◆ (*intr.*) A urmări să atingă pe cineva sau pe ceva satirizînd sau criticînd. *Schiţele şi povestirile… ţintesc mai toate într-o singură direcţie* (PER.). ◆ (*intr.*) A face aluzie la ceva sau la cineva, a viza pe cineva sau ceva. *Nu răspunse, deşi ştia la ce ţinteşte frate-său* (AGÂR.). **3** *tr.* Fig. (*compl. indică ochii, privirea*) A aţinti, a fixa; a aţinti, a ţintui. ◇ (*intr.*) *Privirea ţintea fixă asupra sicriului* (EMIN.). ◆ (*compl. indică fiinţe, obiecte*) A privi fix şi stăruitor. *Îl ţintesc cu privirea.* ◇ (*intr.*) *Nu vezi cum ochii toţi ţintesc la tine?* (EMIN.). **4** *intr.* Fig. A năzui; a aspira, a rîvni la ceva; a urmări ceva. ◇ (*tr.*) *Silinţele sale… ţintiseră orînduirea ţării* (SADOV.). • prez.ind. *-esc.* /*ţintă* + *-i.*

ţintíre *s.f.* Acţiunea de *a ţinti* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***ţinti***.

ţintirím *s.n.* (*reg.*) Cimitir. ◇ Fig. *Spitalul în ninsoare şi în singurătate E-un ţintirim pe care l-a năpădit uitarea* (PERP.). • pl. *-uri, -e.* şi *ţinterím, cinterím, cintirím s.n.* /<magh. ***cinterem***.

ţintişoáră *s.f.* Dim. al lui *ţintă*. • pl. *-e.* /***ţintă*** + *-işoară*.

ţintít, -á *adj.* **1** (*despre ochi, privire*) Care este îndreptat fix spre ceva; pironit. ◆ Care a rămas neclintit, fix. *Jorj, înlemnit, posomorît, cu ochii ţintiţi* (C. NEGR.). ◇ (*adv.*) *Şi vulturii… palate-şi ridică Ş-uimiţi stau în soare privindu-l ţintit* (EMIN.). **2** (*reg.*) Care este prevăzut cu ţinte, care este împodobit cu ţinte • pl. *-ţi, -te.* /v. ***ţinti***.

ţintitór, -oáre *adj.* **1** Care ţinteşte (cu o armă). **2** (*adj.; despre privire*) Care este fix, nemişcat, pironit. **3** Fig. (*înv.; despre acţiuni, manifestări etc. ale oamenilor*) Care năzuieşte, care are ca ţel să…, care aspiră la… *Era înzestrat… cu ambiţiuni politice departe ţintitoare* (SB.). • pl. *-ori, -oare.* /***ţinti*** + *-tor.*

ţintuí *vb. IV. tr.* **I** (*predomină ideea de fixare, de imobilizare*) **1** A prinde, a înţepeni, a fixa, a bate ceva cu cuie, cu ţinte; a pironi. ◇ (*refl. pas.*) *Un geam peste care se ţintuise hîrtie albastră* (VIN.). ◆ (*compl. indică obiecte de încălţăminte*) A înfige, a bate pe talpă cuie sau ţinte. ◆ (*compl. indică buzdugane, ghioage*) A fereca cu ghinturi. **2** A împodobi (cu ţinte), a ornamenta. ◇ Fig. *Cerul era ţintuit cu aur* (SADOV.). **3** (*în trecut; compl. indică oameni*) A pedepsi cu pedeapsa ţintuirii. ◇ Expr. *A ţintui* (pe cineva) *la stîlp* = a condamna (pe cineva) în public; a blama, a înfiera. *A ţintui* (pe cineva) *la stîlpul infamiei* v. infamie. ◆ Spec. (*înv.; compl. indică oameni*) A aplica pedeapsa de fixare în cuie pe un suport de lemn; a pironi, a răstigni, a crucifica. **4** (*compl. indică oameni*) A face să stea nemişcat; a imobiliza. ◇ Fig. *Primilor le aduc învinuirea… că sînt ţintuiţi pe vecie de mentalitatea trecutului* (TIT.). **5** A privi fix, a fixa (cu ochii sau cu privirea), a privi insistent. **II** (*predomină ideea de înfigere, de batere; compl. indică ţinte, cuie etc.*) A înfige, a împlînta, a bate. ◇ (*refl.*) *Parcă nişte piroane i se ţintuiau în inimă* (PER.). **III** (*predomină ideea de îndreptare spre…*) **1** Fig. A îndrepta spre…, a orienta spre… *N-o să-mi ţintuiesc răzbunarea pe afrontul meu!* (C. NEGR.). **2** (*înv.*) A lua la ţintă; a aţinti, a ochi. **3** (*compl. indică ochii, privirea etc.*) A îndrepta într-o anumită direcţie; a aţinti. ◇ (*refl.*) *Atunci se ţintuiră asupră-mi ochii inteligenţi şi trişti ai lui cuconu Vasilică* (SADOV.). • prez.ind. *-iesc.* /***ţintă*** + *-ui.*

ţintuíre *s.f.* Acţiunea de *a ţintui* şi rezultatul ei. ◆ (*în trecut*) Pedeapsă prin care vinovatul era silit să stea nemişcat în public, fiind, de obicei, prins de un stîlp printr-un cui care i se înfigea în ureche. • pl. *-i.* /v. ***ţintui***.

ţintuít, -ă *adj.* **1** Care este bătut, prins în cuie sau în ţinte. ◆ (*despre încălţăminte*) Care are ţinte pe talpă. ◆ Fig. (*despre persoane*) Care este nemişcat, înţepenit, pironit (din cauza unei stări sufleteşti sau a unei emoţii puternice). ◇ Expr. *A sta* (sau *a se ţine, a rămîne, a încremeni*) *ţintuit locului* (ori *pe loc, în loc*) v. loc. **2** Care este împodobit cu ţinte, ţintat. ◆ (*despre buzdugane, ghioage etc.*) Care este ferecat cu ghinturi. **3** (*înv.; despre ochi, privire*) Care este atent, încordat, fix. *Îl priveşte cu o căutătură ţintuită şi fără de clipire* (BELD.). ◆ Care este concentrat într-o anumită direcţie; aţintit. *Ochii lui cei înfipţi şi ţintuiţi asupra ei* (BELD.). • pl. *-ţi, -te.* /v. ***ţintui***.

ţinţár *s.m.* (*la pl.*) Nume dat aromînilor de populaţiile slave învecinate; (*şi la sg.*) persoană care face parte din această populaţie. • pl. *-i.* şi *ţînţár s.m.* /<srb. ***cincar***; cf. arom. *ţinţi* „cinci".

ţinţeá *s.f.* (*reg.*) Podoabe de îmbrăcăminte; discuri mici de metal aplicate pe chimir. • pl. *-ele.* /***ţintă*** + *-ea.*

ţinţiléc *s.m.* (*ornit.; reg.*) Pitulice (*Troglodytes troglodytes*). • pl. *-ci.* /form. onomat.

ţinút *s.n.* **I** Faptul de *a* (*se*) *ţine*. **II 1** (*adm.*) Circumscripţie administrativă moldovenească, corespunzătoare judeţului din Ţara Românească. **2** (*de obicei cu determ. nm. pr. care precizează unitatea teritorială*) Subdiviziune teritorial-administrativă a unui stat; district, provincie. ◇ *Ţinut grăniceresc* v. grăniceresc. ◇ Expr. *A dărui ţinutul Ciinenilor şi satul Corbenilor* = a ucide, a omorî (pe cineva). **3** Regiune relativ omogenă căreia îi sînt specifice anumite trăsături (etnice, etnografice, de relief, de climă etc.). ◆ (*înv.*) Populaţia unui ţinut. *Şi s-au strîns tot oraşul şi ţinutul de prinpregiurul Eghipetului* (DOS.). ◇ *Ajuns acum pe culmea vieţii, înainte De-a descreşte-n umbra ţinutului tăcut,… înalţ o rugăminte* (PILL.). ◆ Fig. Sferă, domeniu al unei ştiinţe, al unei activităţi etc. *Încercăm să anexăm filosofiei noastre un ţinut pe care, întrucîtva, l-am ocolit pînă acum* (BLA.). **4** (*înv., reg.*) Teritoriu aflat în proprietatea sau în stăpînirea cuiva; domeniu. ◆ Teritoriu (cu pămînt arabil, păşuni etc.) al unei comune. ◆ Teritoriu asupra căruia se întinde stăpînirea unui stat; întindere a unei ţări. *Împăratul dădu poruncă să se adune toţi bărbaţii din ţinutul său.* ◆ (*reg.*) Teritoriu, loc în care îi priieşte cuiva să trăiască. *Lui Antofiţă să-i spuie Ţinutul morunilor, Adăpostul somnilor* (POP.). ◆ (*înv.*) Tot ce există; lume, univers. • pl. *-uri.* /v. ***ţine***.

ţinutăl, -ă *adj.* (*înv.*) Care aparţine unui ţinut, care se referă la un ţinut. • pl. *-i, -e.* /***ţinut*** + *-al.*

ţinutáş, -ă *s.m., s.f.* (*înv.; mai ales la pl.*) Persoană care locuia într-un anumit ţinut. • pl. *-i, -e.* /***ţinut*** + *-aş.*

ţinútă *s.f.* **1** Atitudine, poziţie a corpului. *Şedea pe laviţă, dreaptă ca o statuie… Şi ţinuta asta tot de la mamă-sa o moştenise* (AGÂR.). **2** Fel de a fi sau de a se comporta faţă de cineva sau de ceva; comportare, comportament. ◆ (*cu referire la cărţi, manifestări artistice etc.*) Calitate, rigoare, nivel artistic. *O pagină de frumoasă ţinută literară* (CIOC.). **3** Mod de a se îmbrăca, de a se prezenta în societate. *Să se îmbrace, să aibă o ţinută demnă de un vernisaj* (VLAS.). ◆ Ext. Îmbrăcăminte, costum, uniformă. *Echipajul mînca la ore fixe…, în ţinută reglementară* (BOGZA). ◇ *Ţinută de ceremonie* = îmbrăcăminte, uniformă pentru anumite solemnităţi. *Ţinută de seară* (sau *de gală*) = îmbrăcăminte elegantă, de o croială specială, pentru petrecerile sau reuniunile care au loc mai ales seara. Δ Fig. *Gîndacii în ţinută de gală, negri şi lăcuiţi* (VIN.). (*milit.*) *Ţinută de campanie* = echipamentul complet al unui militar în timpul campaniei. *Mare ţinută* = uniformă militară purtată la parade sau cu alte ocazii solemne. Δ (*glum.*) *Îmi placi astăzi, Anico!… Văd că te-ai pus în mare ţinută* (CE. PETR.). *Mică ţinută* = uniformă militară de serviciu. **4** (*muz.*) Facultatea de a prelungi un sunet. **5** (*fon.*) Poziţia pe care o are organul vocal în timpul articulării sunetelor. ◆ Stadiul al doilea în articularea consoanelor ocluzive, în care aerul fonator este menţinut, fără a i se da drumul (pe nas sau pe gură). **6** (*mar.*) Calitatea unei nave de a ţine bine marea. ◆ Calitatea unei ancore de a se fixa bine de fundul apei. **7** (*mec.*) Capacitate a unei maşini de a răspunde la comenzile şoferului şi de a menţine traseul dorit de acesta indiferent de condiţiile de circulaţie. • pl. *-e.* /după it. *tenuta*, fr. *tenue*.

ţip *s.n.* (*înv., reg.*) Şipot. ◆ Fîntînă arteziană. • pl. *-uri.* /<săs. ***Zip[erbrunnen]***.

ţipá[1] *vb. I. intr.* **1** (*despre oameni*) A striga cu glas tare şi ascuţit (de durere, de spaimă); a urla, a zbiera. ◇ Expr. *A ţipa cît îl ţine* (sau *cît îl ia*) *gura* sau *în gura mare* v. gură. *A ţipa* (sau *a striga*) *ca din* (ori *ca în*) *gură de şarpe* v. gură. ◇ Fig. *Ţipă foamea în ei* (STANCU). ◆ (*tr.*) A spune (ceva) cu glas ridicat; a-şi manifesta faţă de cineva nemulţumirea, enervarea, mînia prin vorbe răstite; a spune (ceva) răstindu-se (la cineva). *I-a ţipat în faţă cîteva vorbe usturătoare.* ◆ (*mai ales despre copiii mici*) A plînge tare. *Ţipa mititelul ca-n gură de şarpe* (POP.). ◇ Expr. *A ţipa fiul* (sau *pruncul*) *în sînul maicii* = a fi jale mare. **2** (*despre unele animale, mai ales despre păsări*) A scoate strigăte specifice puternice, ascuţite. ◆ Ext. (*despre unele specii de peşti*) A scoate anumite sunete cînd este scos din apă. **3** (*despre oameni*) A scoate sunete stridente, asurzitoare dintr-un instrument muzical. *Vorbind astfel, ţipă din corn şi se făcu nevăzut printre copaci* (BOL.). ◆ (*despre instrumente muzicale*) A produce sunete puternice şi înalte. **4** (*despre vînt, furtună etc.*) A produce un zgomot ascuţit şi puternic. *Vîntul vuia afară şi ţipa* (SADOV.). **5** (*despre mecanisme, obiecte etc.*) A produce un zgomot neplăcut şi ascuţit în timpul funcţionării; a scrîşni. *Porţile se deschideau ţipînd* (DELAVR.). **6** (*despre lemne, vreascuri, copaci*

etc.) A produce un zgomot prelung şi ascuţit prin rupere, prăbuşire, ardere etc.; a pîrîi. **7** Fig. (*despre obiecte de îmbrăcăminte sau de încălţăminte*) A fi gata să plesnească (fiind prea strîns, prea strîmt). *Haina... ţipă-n spinare* (DELAVR.). **8** Fig. (*despre culori sau obiecte colorate*) A face o impresie neplăcută (din cauza intensităţii sau a stridenţei nuanţelor); a bate la ochi. • prez.ind. *ţip.* /etimol. nec.

ţipă[2] *vb. I.* (*reg.*) **1** *tr.* A arunca, a azvîrli. <> Loc.vb. *A(-i) ţipa* (cuiva) *o palmă* = a da (cuiva) o palmă; a pălmui. *A(-şi) ţipa ochii* = a arunca o privire. *A i-o ţipa în pupăză* = a nu şti să păstreze un secret. *A ţipa fapt* (sau *ură*) (pe cineva) = a face vrăji. ◆ (*compl. indică scîntei, flăcări etc.*) A face să iasă, a scoate. *Mere murgul Radului, Din picioare scînteind, Din gură pară ţipînd* (POP.). ◆ (*compl. indică muguri, frunze etc.*) A da, a face. ◆ (*cu determ. „afară”*) A expulza din organism. ◆ (*compl. indică fătul*) A expulza înainte de vreme; (*pop.*) a lepăda. **2** *tr.* (*compl. indică obiecte de îmbrăcăminte*) A arunca de pe sine; a schimba. **3** *tr.* (*compl. indică persoane*) A scoate, a da afară; a izgoni. ◆ A trimite cu sila (undeva). ◆ (*compl. indică animale domestice*) A lăsa să intre sau să iasă. **4** *refl.* (*despre fiinţe; urmat de determ. introduse prin prep. „la”, „asupra”, „spre” etc.*) A se năpusti. <> Expr. (*intr.*) *A ţipa la vale* = a coborî. • prez.ind. *ţip.* /<lat. ***suppare***.

ţipár *s.m.* (*iht.*) Numele mai multor specii de peşti: *a*) peşte de apă dulce stătătoare, cu corpul lung de 18-25 cm şi subţire, aproape cilindric, acoperit cu solzi mărunţi şi cu un strat de mucus, cu mustăţi la gură, întrebuinţat mai mult ca nadă (*Misgurnus fossilis*); (*pop.*) chişcar; *b*) peşte teleosteean migrator, cu corpul în formă de şarpe, aproape cilindric, cu coada turtită lateral şi cu falca inferioară ieşită în afară (*Anguilla anguilla*); anghilă, şarpe-de-apă. <> Compus: *ţipar-de-mare* = ştiucă-de-mare (*Belone belone*). <> Compar. *Ţinea morţiş s-o vadă slabă ca un ţipar* (PAPAD.). • pl. *-i.* /cf. *ţipa*[1].

ţipar

ţipáre[1] *s.f.* Acţiunea de *a ţipa*[1] şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***ţipa***[1].

ţipáre[2] *s.f.* (*reg.*) Acţiunea de *a ţipa*[2] şi rezultatul ei; aruncare, azvîrlire. • pl. *-ări.* /v. ***ţipa***[2].

ţipát, -ă *adj.* (*despre cuvinte, fraze etc.*) Care este rostit cu glas tare şi ascuţit; strident. <> (*adv.*) *Au răspuns scurt şi ţipat* (G. M. ZAMF.). • pl. *-ţi, -te.* /v. ***ţipa***[1].

ţipă *s.f.* (*reg.*) **1** Fluier din coajă de salcie, din paie de grîu, din ţipirig etc. **2** Fluier la cimpoi. **3** Fluier mic de plumb. • pl. *-e, ţipi.* /de la ***ţipa***[1], prin derivare regresivă.

ţípăt *s.n.* **1** Strigăt ascuţit (de durere sau de spaimă), zbieret, urlet, strigăt. <> Expr. (*reg.*) *A nu* (*se*) *auzi nici ţipătul* (sau *ţipetă*) = a nu (se) auzi nimic. (*Nici*) *ţipătul* (sau *ţipetă*) *de om* = nici ţipenie; nimeni. *A nu avea ţipetă de...* = a nu avea nici pic de..., a fi lipsit cu totul de... <> Fig. *Trebuia să mă mişc, ca să uit de ţipetele fiecărui muşchi* (PER.). **2** Strigăt specific scos de unele animale, mai ales păsări. *Afară se auzi ţipătul unui huhurez* (SLAV.). **3** Fig. Sunet strident şi puternic scos de un instrument. ◆ Sunet strident, ascuţit, scos de sirenă. **4** Fig. Zgomot ascuţit şi neplăcut scos de un mecanism sau de un obiect în timpul funcţionării. • pl. *-ete.* şi *ţipet s.n.*, (*reg.*) *ţipetă s.f.* /***ţipa***[1] + *-ăt.*

ţipătór, -oáre *adj., s.f.* **1** *adj.* (*despre glas*) Care este ascuţit şi puternic; strident. **2** *adj.* Fig. (*despre culori, lumină*) Care este prea bătător la ochi, prea viu, prea intens. <> (*adv.*) *O femeie sulemenită ţipător* (BOGZA). **3** *s.f.* (*reg.*) Un fel de fluier cu care vînătorii imită glasul diferitelor animale pentru a le atrage. • pl. *-ori, -oare.* /***ţipa***[1] + *-ător.*

ţipătúră *s.f.* (*reg.*) **1** Aruncare, zvîrlitură. ◆ Concr. Lucru vechi, fără valoare, bun de aruncat; ciuruc. **2** (*în superstiţii*) Vrajă constînd în aruncarea în calea cuiva a unui obiect vrăjit cu virtuţi malefice. • pl. *-i.* /***ţipa***[2] + *-ătură.*

ţipău *s.m.* (*reg.*) Pîine mică şi rotundă din făină de grîu. <> Expr. (*reg.*) *A fi cu ţipăul în spate* = a fi cocoşat. • pl. *-ăi.* /<magh. ***cipó***.

ţipéle *s.f. pl.* (*reg.*) Pantofi; ghete. • /<magh. ***cipellö***.

ţipénie *s.f.* Expr. (*Nici*) (*o*) *ţipenie* (*de om*) = nici o fiinţă omenească, nimeni. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***ţipa***[1] + *-enie.*

ţiperíg *s.m.* v. ţipirig.

ţipet *s.n.* v. ţipăt.

ţipetă *s.f.* v. ţipăt.

ţipíc *s.m.* (*reg.*) Pantof; gheată. • pl. *-ci.* /<magh. dial. ***cipök***.

ţipiríg[1] *s.m.* (*bot.; reg.*) Nume dat mai multor plante erbacee care cresc pe malul apelor sau prin locuri umede şi mlăştinoase: *a*) plantă perenă din familia ciperaceelor, înaltă de pînă la 150 cm, cu frunzele reduse la teci şi cu florile sub formă de spiculeţe multiflore, dispuse în inflorescenţă (*Schoenoplectus tabernaemontani*); *b*) (*reg.*) pipirig (*Schoenoplectus lacustris*); *c*) (*reg.*) pipirig (*Scirpus sylvaticus*); *d*) (*reg.*) pipiriguţ (*Heleocharis palustris*); *e*) (*reg.*) rugină (*Iuncus effusus, conglomeratus* şi *inflexus*); *f*) (*reg.*) rogoz (*Carex*). ◆ Restr. Fructul de ţipirig. • şi (*înv., reg.*) *ţeperíg*, (*înv.*) *ţiperíg s.m.* /cf. *pipirig.*

ţipiríg[2] *s.n.* (*chim.; pop.*) Clorură de amoniu (folosită la lipirea metalelor cu aliaje de staniu-plumb şi ca îngrăşămînt agricol). • /cf. srb. *caparika.*

ţipíş, -ă *adj., s.n.* (*reg.*) **1** *adj.* (*despre forme de relief*) Care este în pantă, abrupt. ◆ (*adv.*) În pantă, înclinat. *Prin trei scocuri lunecă ţepiş apa* (AGÂR.). **2** *s.n.* Pantă abruptă. ◆ Prăpastie. • pl. *-i, -e, n. -uri.* şi *ţepíş, -ă adj.* /***ţipa***[2] + *-iş.*

ţíplă *s.f.* Membrană subţire făcută din intestinele sau din băşica animalelor, folosită pentru a acoperi ermetic borcanele cu conserve sau, în trecut, în locul sticlei la ferestrele caselor ţărăneşti. <> *Ţiplă de ceapă* = pieliţă, membrană subţire care se găseşte între foiţele de ceapă. ◆ Ext. Celofan. <> Loc.adj. *Tras în ţiplă* = *a*) care este ambalat; *b*) fig. care arată foarte bine, care este ca nou. <> Expr. *A trage în ţiplă* = a ambala în celofan. • pl. *-e.* /<ngr. ***τσίπα***, bg. ***цuна***.

ţípot *s.n.* (*reg.*) Strigăt puternic; ţipăt. • pl. *-e.* /de la ***ţipoti***, prin derivare regresivă.

ţipotí *vb. IV. intr.* (*reg.; despre oameni*) A scoate ţipete, a ţipa[1], a striga. ◆ Ext. A se tîngui. ◆ (*despre copiii mici*) A plînge tare; (*reg.*) a ţipuri. • prez.ind. *-esc.* /***ţipa***[1] + *-oti.*

ţiprúş *s.m.* (*bot.; reg.*) Chiparos (*Cupressus sempervirens*). • pl. *-i.* /<magh. ***ciprus***.

ţipţer *s.m.* (*reg.*) German originar din regiunea Zips. • pl. *-i.* /<germ. ***Zipser***.

ţipţerésc, -eáscă *adj.* (*reg.*) Care aparţine ţipţerilor, care se referă la ţipţeri. • pl. *-eşti.* /***ţipţer*** + *-esc.*

ţipuí *vb. IV. intr.* (*reg.*) A striga tare şi ascuţit; a ţipa[1]. <> (*refl.*) *Ce ţi-e* (*cutare*), *De te ţipui şi te chirăi* (POP.). ◆ A scoate sunete stridente dintr-un instrument muzical. • prez.ind. *-iesc, ţípui.* /***ţipa***[1] + *-ui.*

ţipurí *vb. IV. intr.* (*reg.; despre oameni*) **1** A striga, a ţipa[1]. ◆ (*despre copiii mici*) A plînge tare; (*reg.*) a ţipoti. **2** A rosti strigături în timpul executării unui dans popular; a chiui (la horă). • prez.ind. *-esc.* /de la *ţipa*[1].

ţipuritúră *s.f.* (*reg.*) Strigătură în timpul executării unui dans popular; chiuitură. • pl. *-i.* /***ţipuri*** + *-itură.*

ţir *s.n.* v. ţel.

ţirc[1] *s.n.* v. cerc.

ţirc[2] *s.n.* v. circ.

ţírcăl *s.n.* (*reg.*) Unealtă asemănătoare cu compasul, avînd diferite întrebuinţări, mai ales în dulgherie; ţărcălam. • pl. *-e.* /<germ. ***Zirkel***.

ţircălám *s.n.* v. ţărcălam.

ţircălí *vb. IV. tr.* (*reg.*) A trasa cu ţircălul liniile curbe după care urmează să se taie obezile roţii; (*reg.*) a ţărcălui, a ţircui. • prez.ind. *-esc.* /***ţircăl*** + *-i.*

ţircuí *vb. IV. tr.* (*reg.*) A ţircăli; a ţărcălui. • prez.ind. *-iesc.* /***ţirc***[1] + *-ui.*

ţircúlă *s.f.* (*reg.*) Fierăstrău circular, întrebuinţat mai ales în fabricile de cherestea. • pl. *-e.* /<germ. ***Zirkular[säge]***.

ţist *interj.* Exclamaţie folosită pentru a-i cere cuiva să tacă; st! • /onomat.

ţistuí *vb. IV. intr.* **1** A cere sau a impune tăcere (prin folosirea interjecţiei „ţist”). <> (*tr.*) *Cei de lîngă rănit îl ţistuiră* (SADOV.). ◆ (*tr.; compl. indică oameni*) A domoli, a potoli. **2** A-şi exprima mirarea, nemulţumirea (folosind interjecţia „ţist”). <> (*refl.*) *Grăieşte în sine şi se ţistuieşte pentru întîrzierea lui* (SADOV.). **3** (*despre gloanţe*) A şuiera, a ţiui. • prez.ind. *-iesc.* /***ţist*** + *-ui.*

ţistuiálă *s.f.* Acţiunea de *a ţistui* şi rezultatul ei; sunet produs prin repetarea interjecţiei „ţist”. • pl. *-ieli.* /***ţistui*** + *-eală.*

ţistuitúră *s.f.* Ţistuială. • sil. *-tu-i-.* pl. *-i.* /***ţistui*** + *-tură.*

ţiştár *s.m.* (*zool.*) Numele mai multor specii de rozătoare: *a*) mic animal rozător de stepă cu ochii mari, cu blana galbenă-cenuşie şi coada scurtă, stufoasă, care trăieşte în galerii subterane (*Citellus citellus*); popîndău; *b*) mamifer rozător înrudit cu popîndăul, foarte păgubitor pentru semănături (*Citellus suslica*); *c*) şoarece (*Microtus arvalis*). • pl. *-i.* /***ţişti*** + *-ar.*

ţiştar

ţíteră *s.f.* (*muz.*) Instrument muzical compus dintr-o cutie de rezonanţă cu coarde de metal, puse în vibraţie prin atingere cu o lamă (ori cu un inel) de os sau de metal. <> Fig. *Ţiterile tremolate ale grierilor* (TEOD.). • pl. *-e.* şi (*înv.*) *citeră s.f.* /<germ. ***Zither***; cf. lat. *cíthara, -ae.*

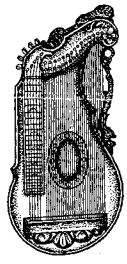

ţiteră

ţitroánă *s.f.* (*reg.*) Lămîie. • pl. *-e.* /<germ. ***Zitrone***, magh. ***citrom***.

ţitrón *s.m., s.n.* (*bot.; reg.*) **1** *s.m.* (şi *măr-de-ţitron*) Lămîi (*Citrus limon*). <> Compuse: *măr-de-ţitron* = lămîie; *ţitron-sălbatic* = iederă (*Hedera helix*). **2** *s.m., s.n.* Floare de lămîi. • pl. *m. -i, n. -e.* /de la ***ţitroană***, prin derivare regresivă.

ţiţ *interj., subst.* (*reg.*) **1** *interj.* Strigăt cu care se cheamă pisica; pis. <> Expr. *Nici ţiţ* = nici un cuvînt, nici cîrc, nici pis. **2** *subst. De-a ţiţu* = de-a prinsul. *De-a ţiţ* = numele unui joc la care participantele, şapte fete, se grupează două cîte două, cea care rămîne fără pereche trebuind să-şi găsească pe altcineva ca pereche. *De-a ţiţa-mîţa* = *a*) de-a baba-oarba; *b*) de-a ascunselea; *c*) de-a prinsul. • şi *ţíţa s.f.* /<magh. ***cic, cica***.

ţiţa[1] *interj.* (*reg.*) Strigăt cu care se cheamă caprele. ◆ Strigăt cu care se alungă caprele. • /onomat.

ţíţa[2] *s.f.* v. ţiţ.

ţiţéi *s.n.* **I 1** (*chim.*) Rocă bituminoasă lichidă, constituită dintr-un amestec lichid de hidrocarburi solide, lichide şi gazoase, cu caracter parafinos, naftenic şi aromatic, alături de care se găsesc, în cantităţi reduse, compuşi de sulf, azot, oxigen, cu aspect uleios, de culoare brună-neagră, gălbuie sau cu reflexe albăstrui-verzui, cu miros specific, care reprezintă o sursă principală pentru combustibilul energetic lichid, pentru obţinerea lubrifianţilor, precum şi una din materiile prime ale petrochimiei; petrol. <> *Migraţiunea ţiţeiului* v. migraţiune. *Ţiţei parafinos* v. parafinos. **2** (*la pl.*) Diferite feluri de ţiţei. **II** (*reg.*) Lichid înăcrit, rămas după prepararea produselor din lapte de oaie, folosit şi la pregătirea unor mîncăruri. <> Expr. *Acru ca ţiţeiul* (sau *acru ţiţei*) = foarte acru. • pl. *-uri.* /etimol. nec.

ţiţéică *s.f.* (*reg.*) **1** Un fel de leagăn făcut dintr-o scîndură fixată orizontal într-un par, care se poate roti cu cîte o persoană aşezată la fiecare capăt. **2** Un fel de leagăn făcut dintr-o scîndură pusă de-a curmezişul peste un butuc, pe ale cărei capete se aşază două persoane care se leagănă, cumpănindu-se reciproc. • pl. *-ci.* /***ţiţu*** + *-eică.*

ţiţidói *interj., s.m.* (*reg.*) **1** *interj.* (*adesea repet.*) Cuvînt care redă sunetele scoase de anumite păsări. **2** *s.m.* (*ornit.*) Piţigoi (*Parus maior*). • pl. *-oi.* şi *ţiţigói s.m.* /form. onomat.; cf. *piţigoi.*

ţiţigói *s.m.* v. ţiţidoi.

ţiţiváră *interj., s.f.* (*reg.*) **1** *interj.* (*de obicei repet.*) Cuvînt care redă strigătul piţigoiului. **2** *s.m.* (*ornit.*) Piţigoi (*Parus maior*). • /form. onomat.

ţiu[1] *interj., s.n.* **1** *interj.* Cuvînt care imită un sunet prelung, ascuţit, cu rezonanţă metalică. **2** *interj.* Cuvînt care redă sunetul produs prin pătrunderea bruscă a unui curent de aer într-o cavitate. **3** *interj.* Cuvînt care redă strigătul unor păsări. **4** *interj.* Cuvînt care redă un strigăt de durere. **5** *s.n.* (*reg.*) Clopot care se pune la gîtul animalelor. • pl. *-uri.* /onomat.

ţiu[2] *s.n.* **1** (*reg.*) Vîrf (foarte ascuţit) de stîncă. **2** (*inv., reg.*) Partea ascuţită a unui obiect. **3** (*reg.*) Tîrnăcop. ◆ (*miner.*) Tîrnăcop folosit la tăierea rocilor şi a substanţelor minerale moi. ◆ Unealtă asemănătoare cu tîrnăcopul, folosită la desfacerea pavajelor sau la deplasarea obiectelor grele. ◆ (*reg.*) Topor cu tăişul lung şi îngust (folosit la despicarea lemnelor mai groase); secure mare. ◆ Secure mică folosită la făcutul carelor. ◆ Unealtă compusă dintr-o daltă metalică, utilizată la tăierea şi întreţinerea copcilor pentru pescuit sub gheaţă. ◆ (*reg.*) Unealtă de dulgherie în formă de topor sau de daltă, folosită pentru scobit. **4** Analog. (*reg.*) Parte a corpului de formă ascuţită. ◆ Bot, rît. **5** (*reg.*) Vîrful firului de iarbă sau al unei alte plante, de obicei acvatice. ◆ Ext. Loc unde cresc plante erbacee acvatice. **6** Analog. Smoc (de barbă, de păr). • pl. *-uri.* şi (*reg.*) *ţif s.n.* /etimol. nec.

ţiui *vb. IV. intr.* **1** A produce un sunet prelung, ascuţit, cu rezonanţă metalică. ◇ Expr. *A(-i) ţiui* (cuiva) *în urechi* (sau *în creieri, în cap*) sau *a-i ţiui* (cuiva) *urechile* (sau *urechea, creierii, capul* etc.) = a avea impresia de vîjîială (în urechi sau la cap). *A-i ţiui* (cuiva ceva) *în ureche* (sau *în urechi*) ori *a ţiui* (ceva) *în capul* (sau *în creierii*) (cuiva) = a părea că se mai aude, deşi vibraţiile au încetat; a răsuna. ◆ (*despre spaţiile, locurile unde se produc diverse zgomote*) A se umple de sunete puternice; a răsuna, a vui. **2** (*despre păsări, insecte, animale*) A scoate sunete prelungi (şi stridente). ◇ (*tr.; compl. indică sunetele scoase de unele păsări, insecte etc.*) *Ieruncile îşi ţiuiră fluierăturile lor întrerupte* (SADOV.). **3** (*despre vînt, furtună, ape etc.*) A produce un zgomot ascuţit şi puternic. *Prin ferestre sparte, prin uşi ţiuie vîntul* (EMIN.). • sil. *ţi-u-.* prez.ind. *ţiui, -iesc.* şi (*reg.*) *ţuí vb. IV.* /*ţiu*[1] + *-ui.*

ţiuíc *interj., s.m.* (*reg.*) **1** *interj.* (*repet.*) Cuvînt care imită sunetele caracteristice scoase de unele păsări de noapte. **2** *s.m.* (*ornit.*) Nume dat unei păsări răpitoare de talie mică, asemănătoare cu bufniţa (*Glaucidium passerinum*); (*reg.*) ciovică. ◆ Cucuvea (*Athena noctua*). • sil. *ţi-u-.* pl. *-ci.* şi *ţiuícă, ţuícă s.f.* /onomat.

ţiuícă *s.f.* v. ţuic.

ţiuít *s.n.* Faptul de *a ţiui.* ◇ Expr. *Ţiuitul urechilor* (sau *al urechii*) = sunet continuu şi ascuţit care pare a se auzi în urechi. ◆ Sunet prelung şi ascuţit; ţiuitură. • sil. *ţi-u-.* pl. *-uri.* /v. *ţiui.*

ţiuitór, -oáre *adj., s.f.* **1** *adj.* Care ţiuie. ◆ (*despre păsări, insecte etc.*) Care scoate sunete sau ţipete ascuţite, specifice. **2** *s.f.* Fluier (de metal). • sil. *ţi-u-i-.* pl. *-ori, -oare.* /*ţiui* + *-tor.*

ţiuitúră *s.f.* Ţiuit. • sil. *ţi-u-i-.* pl. *-i.* /*ţiui* + *-tură.*

ţiuní *vb. IV. intr.* (*reg.*) Expr. *A-i ţiuni* (cuiva) *urechea* (sau *în urechi*) = a-i ţiui (cuiva) urechile. • sil. *ţi-u-.* prez.ind. *ţiune.* /v. *ţiu*[1].

ţiuvlíc *s.m.* (*reg.*) Nagîţ (*Vanellus vanellus*). • pl. *-ci.* /onomat.

ţivíl, -ă *adj.* v. civil.

ţivilíe *s.f.* v. civilie.

ţívlet *s.n.* (*înv., reg.*) Strigăt (de durere, de spaimă, de mînie etc.). ◇ Expr. *A rîde în ţívlet* = a chicoti. • pl. *-e.* şi *ţívlet s.n.* /*ţivli* + *-et.*

ţivlí *vb. IV. intr.* (*reg.*) **1** (*despre unele păsări şi animale*) A scoate sunete ascuţite, stridente. **2** (*despre oameni*) A ţipa, a striga, a zbiera. ◇ (*tr.*) *Dă să-l prindă pe copil de ureche, dar el ţivli una ca un căţel* (POP.). ◆ A bodogăni. ◆ A se certa, a face scandal. **3** A scoate anumite sunete cu ţivlitoarea, pentru a atrage şi a prinde unele păsări. • prez.ind. *-esc.* şi *ţîflîí vb. IV.* /form. onomat.

ţivlíc *interj.* (*reg.*) Cuvînt care imită zgomotul ascuţit, strident produs prin lovirea unor obiecte metalice. • /onomat.

ţivlít, -ă *adj.* (*reg.; despre voce, glas, sunete etc.*) Care este ascuţit, subţire. ◇ (*adv.*) *A vorbi ţîflît* (MIR.). ◆ (*despre fiinţe*) Care are glasul ascuţit. ◇ Analog. *O armonică oftigoasă şi ţăvlită se auzea înăuntru* (GAL.). • pl. *-ţi, -te.* şi *ţăvlít, -ă, ţîflíit, -ă adj.* /v. *ţivli.*

ţivlitór, -oáre *adj., s.f.* (*reg.*) **1** *adj.* (*despre glas, sunete*) Care este ascuţit, subţire; şuierător. ◆ (*despre fiinţe*) Care scoate sunete ascuţite. **2** *s.f.* Un fel de fluier cu care vînătorii imită glasul anumitor păsări, ademenindu-le pentru a le vîna. ◆ Fluier (pentru copii) făcut din coajă de salcie. • pl. *-ori, -oare.* /*ţivli* + *-itor.*

ţivloáie *s.f.* (*reg.*) Ţivlitoare (2). • pl. *-oi.* /*ţivli* + *-oaie.*

ţî *interj.* v. ţ[2].

ţícă[1] *s.f.* v. ţic[2].

ţícă[2] *s.m. sg.* v. ţică[2].

ţicălíe *s.f.* v. ţăcălie.

ţîflîí *vb. IV.* v. ţivli.

ţîflîít, -ă *adj.* v. ţivlit.

ţífnă *s.f.* (*pop.*) **1** Arţag, ciudă, mînie. ◆ Ifos, aroganţă; semeţie. **2** (*med. vet.*) Boală a găinilor, care se manifestă prin apariţia unei excrescenţe cartilaginoase în vîrful limbii sau sub limbă; cobe. ◇ Expr. *A-i sări* (cuiva) *ţîfna* sau *a i se pune* (cuiva) *ţîfna* = a se mînia. *I-a sărit ţîfna* (STANCU). *Cu ţîfna pe limbă* = gata de ceartă, arţăgos, ţîfnos. *A umbla* (sau *a fi*) *cu ţîfna la* (ori *în*) *nas* = *a*) a fi mereu gata de ceartă, a fi arţăgos; *b*) a fi îngîmfat, a fi cu nasul pe sus. *A sta* (sau *a fi*) *cu ţîfna umflată* (sau *în sus*) = a sta îmbufnat, a fi pus pe ceartă. • pl. *-e.* şi *ţífnă s.f.* /<ngr. *τσίφνα.*

ţîfní *vb. IV. intr.* **1** (*pop.; despre oameni*) A pufni pe nas de mînie, a vorbi cu ciudă. ◆ A vorbi repezit şi cu ciudă; a răbufni. **2** (*despre animale*) A sufla cu putere pe nări, a sforăi. **3** (*despre păsări*) A scoate din gît un sunet specific atunci cînd sînt bolnave de ţîfnă. • prez.ind. *-esc.* şi *ţífní vb. IV.* /*ţîfnă* + *-i.*

ţîfnít, -ă *adj.* (*reg.; despre felul de a vorbi al cuiva*) Care este repezit, cu ciudă, cu arţag. ◇ (*adv.*) *Ce făcem să dobîndim - răspunde ţîfnit una din ele* (POP.). • pl. *-ţi, -te.* /v. *ţîfni.*

ţîfnós, -oásă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este supărăcios, capricios, arţăgos. ◆ Care este îngîmfat, arogant. **2** (*despre găini*) Care este bolnav de ţîfnă. • pl. *-oşi, -oase.* /*ţîfnă* + *-os.*

ţîgílí *vb. IV. tr.* (*reg.; despre găini*) A lua de ici şi de colo cu ciocul; a ciuguli. • prez.ind. *-esc.* /cf. *ciuguli, piguli.*

ţigíră[1] *s.f.* (*reg.; mai ales art.*) Steaua Polară. • /etimol. nec.

ţigíră[2] *s.f.* (*reg.; în credinţele pop.*) Fiinţă care mănîncă luna, producînd astfel eclipsele; vîrcolac. • /etimol. nec.

ţîmburúc *s.n.* Ţîmburuş. • pl. *-ce, -uri.* şi *ţumburúc s.n.* /cf. *ţumburuş.*

ţîmburúş *s.n.* **1** Obiect mic sau parte mică a unui obiect, de obicei de formă rotundă; ţîmburuc. **2** (*anat.; reg.*) Uvulă. • pl. *-uri, -e.* şi *ţumburúş s.n.* /cf. *simbure.*

ţîmp *s.m.* **1** (*reg.*) Coapsă (mai ales a picioarelor dinapoi) la animale. ◆ Bucată mare de carne; ciozvîrtă. **2** (*reg.*) Picior de pasăre, tăiat pentru a fi mîncat; copan. **3** (*înv., reg.*) Coapsă la om. • pl. *m. -i, n. -uri.* /<magh. *comb*, dial. *comp.*

ţîmpor *s.n.* (*chim.*) **1** (*înv., reg.*) Sulf. **2** (*reg.*; şi *piatră de ţîmpor*) Preparat din sulf cu care se omoară albinele din stup pentru a se recolta mierea. • /<srb. *sumpor*, magh. *szompor.*

ţînc[1] *s.m.* **1** (*fam.; adesea deprec.*) Copil mic; băieţaş. ◆ (Epitet pentru un) om mic de statură. ◆ (*deprec.*) Tînăr fără experienţă. *Auzi..., nişte ţînci să schimbe rînduiala de pe pămînt* (CAM.). **2** (*înv., reg.*) Pui de animal sălbatic. ◆ Căţel. ◇ Expr. *A asculta ţîncul-pămîntului* = *a*) a sta culcat cu urechea la pămînt; *b*) a dormi adînc; *c*) a fi mort. *A umbla cînd doarme ţîncul-pămîntului* = a umbla în toiul nopţii. ◇ Compus: *ţîncul-pămîntului* = *a*) căţelul-pămîntului (*Spalax microphtalmus*); orbeţ; *b*) rozător de culoare cenuşie-gălbuie, cu corpul subţire şi coada scurtă (*Spermophilus citellus*); *c*) (şi *ţînc-de-pămînt*) cîrtiţă (*Talpa europaea*); *d*) (*în credinţele pop.*) animal fantastic asemănător cu un cîine, care trăieşte sub pămînt şi care face rău morţilor; căţelul-pămîntului. • pl. *-ci.* (*reg.*) *ţinc s.m.* /<magh. *cenk.*

ţînc[2] *interj., s.m.* v. ţinc[1].

ţîncár *s.m.* (*reg.*) Copil, ţînc (1). ◆ (*deprec.*) Tînăr lipsit de experienţă. • pl. *-i.* şi *ţincár s.m.* /*ţînc* + *-ar.*

ţîncă *s.f.* **1** (*pop.*) Fetiţă, copiliţă. **2** (*înv., reg.*) Femela unui cîine de talie mică. • pl. *-ce.* /*ţînc* + *-ă.*

ţîncău *s.m.* v. ţîngău.

ţîncúşă *s.f.* v. ţăncuşă[1].

ţîncuşór *s.m.* (*reg.*) Dim. al lui *ţînc.* • pl. *-i.* /*ţînc* + *-uşor.*

ţîndru-mîndru, ţîndră-mîndră *adj.* (*reg.*) Mîndru; îngîmfat. ◇ Expr. *Ţîndră-mîndră şi flămîndă*, se spune despre o persoană care, deşi săracă, este mîndră. • pl. *ţîndri-mîndri, ţîndre-mîndre.* /form. spontană de la *mîndru*; cf. *ţandră.*

ţîndurós, -oásă *adj.* v. ţăndăros.

ţîngău *s.m.* (*pop.*) Flăcăiaş, băietan. ◇ (*peior.*) *Poate că e vorba de vrun duel cu acei doi ţîngăi de ieri* (BARO.). ◇ (*adj.*) *Om nici prea matur, dar nici prea ţîngău* (CAR.). • pl. *-ăi.* şi *ţîngău,* (*reg.*) *ţîncău s.m.* /*ţînc* + *-ău.*

ţîngăuáş *s.m.* (*pop.; peior.*) Băieţandru. • pl. *-i.* /*ţîngău* + *-aş.*

ţînţár[1] *s.m.* (*entom.*) **1** Nume dat mai multor insecte din ordinul dipterelor: *a*) (şi *ţînţar vulgar, ţînţar obişnuit*) insectă cu corpul şi cu picioarele lungi şi subţiri, cu aripile înguste, cu aparatul bucal adaptat pentru înţepat şi supt, ale cărei larve sînt acvatice, iar adulţii hematofagi (*Culex pipiens*); *b*) specie de ţînţar care produce înţepături foarte dureroase (*Culex annulatus*); *c*) ţînţar mic care tremură din picioare cînd stă pe loc (*Chironomus leucopogon*); (*reg.*) bîţan, zgribulici; *d*) ţînţar foarte mic (*Ceratopogon publicarius*); *e*) ţînţar ale cărui larve produc gogoşi pe frunzele de tei (*Hormomya fagi*); *f*) (şi *ţînţar anofel*) gen de ţînţar caracterizat prin poziţia lui oblică în timp de repaus; ţînţari din acest gen care transmit malaria prin înţepături (*Anopheles maculipennis, Anopheles sacharovi*). ◇ *Ţînţar de pădure* = nume dat insectei *Anopheles bifurcatus. Ţînţar mic* = specie de ţînţar foarte mic, care se adună uneori în roiuri (*Chironomus stercorarius*). *Ţînţar de baltă* = ţînţar ale cărui larve,

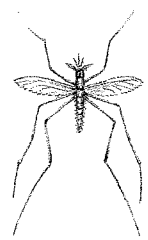

ţînţar-anofel

transparente, trăiesc în apă (*Corethra plumicornis*). ◇ Expr. *A avea puterea ţînţarului* = a fi slab, lipsit de putere fizică. *A fi* (*gras*) *ca un ţînţar* = a fi slab la trup. *A ţine* (pe cineva) *cu unturâ* (sau *cu maţe*) *de ţînţar* = a hrăni rău (pe cineva). *Untură de ţînţar*, se spune, în bătaie de joc, celor foarte slabi. *A intra* (sau *a veni*) *ţînţarii în casă* sau *a intra un car de ţînţari* = a intra frigul pe uşă. *A face din ţînţar armăsar* v. face. ◇ Compuse: (*reg.*) *ţînţar-mare* = ţînţăroi (*Tipula oleracea*); *ţînţar-de-apă* = *a*) nume dat unei specii de libelule cu pîntecele subţire, albăstrui-strălucitor, cu aripile castanii şi verzui (*Calopteryx splendens*); *b*) efemeră (*Ephemera vulgata*). ◆ Fig. (Epitet pentru un) bărbat mic şi slab, dar sprinten. *Unul dintre fraţi era voinic, dar celălalt era un ţînţar.* **2** (*reg.*; şi *ţînţar mare*) Tăun (*Tabanus bovinus*). • pl. *-i.* /lat. *zinzala*(*m*).

ţînţár[2] *s.m.* v. ţîntar.

ţînţăráş *s.m.* **1** (*entom.*) Nume dat mai multor specii de ţînţari[1]. **2** (*reg.; de obicei art.*) Numele unui dans popular. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-i.* /*ţînţar*[1] + *-aş.*

ţînţăríme *s.f.* Mulţime de ţînţari[1]. • /*ţînţar*[1] + *-ime.*

ţînţăroáică *s.f.* Femela ţînţarului[1]. • pl. *-ce.* /*ţînţar*[1] + *-oaică.*

ţînţăróí *s.m.* (*entom.*) Insectă din ordinul dipterelor, asemănătoare cu ţînţarul, dar mult mai mare decît acesta, cu corpul gălbui şi cu picioarele foarte lungi (*Tipula oleracea*). ◆ (Epitet pentru un) bărbat înalt, subţire şi cu picioarele lungi. • pl. *-oi.* /*ţînţar*[1] + *-oi.*

ţînţúş *s.m.* (*ornit.; reg.*) Pitulice (*Troglodytes troglodytes*). • pl. *-i.* /probabil form. onomat.

ţînzár *s.f.* (*reg.*) Negustor de cai; geambaş. ◆ Mijlocitor între cumpărător şi vînzător; samsar. • pl. *-i.* /<germ. *Sensal* „samsar".

ţînzăríe *s.f.* (*înv., reg.*) Recompensă pe care o primesc mijlocitorii de vînzări sau cumpărătorii de cai. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /*ţînzar* + *-ie.*

ţîp *interj.* (*reg.*) Cuvînt care redă zgomotul făcut de un corp la căderea în apă. • /onomat.

ţîr[1] *interj.* Cuvînt care imită zgomotul intermitent produs de unele insecte, de un lichid care se scurge picurînd de undeva, sau care redă sunetul telefonului. • /onomat.

ţîr[2] *s.m.* (*iht.*) Scrumbie mică de mare, albastră, care se pescuieşte primăvara şi se consumă mai ales sărată şi uscată. ◆ Fig. Om foarte slab. *Casierul, un ţîr palid, slab, cu ochelarii pe nas* (AGÂR.). • pl. *-i.* /<ngr. *τσίρος*.

ţîrái *s.n.* (*reg.*) **1** Ploaie măruntă şi deasă, de scurtă durată. **2** Lapoviţă. • pl. *-ie, -uri.* /de la *ţîrăi*, prin derivare regresivă.

ţîră[1] *s.f.* (*pop.; cu determ. introduse prin prep. „de" şi precedat de num.card. „o"*) Cantitate, durată, măsură etc. foarte mică. ◇ Loc.adj. *Nici ţîră de...* = nici un fel de..., nici urmă de... ◇ Loc.adv. *Cu ţîra* sau *ţîra-ţîra* = cîte puţin, cu ţîrîita. *Nici o ţîră* = deloc. ◇ Expr. *A face (tot) ţîră* (sau *ţîre*) = *a)* a sfărîma, a fărîmiţa; *b)* (*despre oameni*) a nimici, a ucide. *A se face tot ţîră* = *a)* a se frămînta, a se agita; *b)* a se teme, a-i fi frică. *A (se) face ţîră şi fărînă* (sau *nemică*) = a (se) sfărîma, a (se) face praf şi pulbere. • /de la *ţîr*[1] cf. alb. *cërre* „picătură, fărîmă".

ţîră[2] *s.f.* (*reg.*) Loc.adj., adv. *Tot* (sau *toată*) *ţîră* = găurit, spart peste tot, ciuruit. ◇ Expr. *A face ţîră* = a găuri în multe locuri, a ciurui; a zdrenţui, a rupe. • pl. *-e.* /etimol. nec.

ţîrău *s.n.* (*reg.*) Izvor (a cărui apă este captată printr-un jgheab sau printr-o ţeavă). • pl. *-aie.* /*ţîr*[1] + *-ău*.

ţîrc *interj., s.n.* **1** *interj.* Cuvînt care imită zgomotul produs de laptele care ţîşneşte în timpul mulsului. **2** *s.n.* (*reg.*) Strop, picătură dintr-un lichid; (*reg.*) ţîrcîială. ◇ Loc.adv. *Nici ţîrc de...* = deloc. • pl. *-uri.* /cf. alb. *cërkë* „strop".

ţîrcîí *vb. IV. tr.* (*reg.; compl. indică animale domestice*) A mulge cu greutate, obţinînd lapte puţin; (*reg.*) a ţîrcoti, a ţîrcui. ◆ (*intr.; despre vaci*) A da lapte puţin cîte puţin. ◇ Analog. *Amărît şi revoltat ţîrcîi printre dinţi o lulea de scuipat* (PER.). ◇ Fig. (*refl.*) *Viaţa e făcută numai din necaz şi durere, fericirea doar se ţîrcîie* (IOV.). • prez.ind. *-iesc, ţîrcîi.* /*ţîrc* + *-ui*.

ţîrcîiálă *s.f.* (*reg.*) **1** Acţiunea de a *ţîrcîi* şi rezultatul ei. **2** Strop, picătură dintr-un lichid; (*reg.*) ţîrc, ţîrcîitură. ◆ Fig. Afacere mică, neînsemnată. **3** Ţîşnire a sîngelui dintr-o rană. • pl. *-ieli.* /*ţîrcîi* + *-ală*.

ţîrcîitúră *s.f.* (*reg.*) **1** Faptul de a *ţîrcîi*. **2** Strop, picătură dintr-un lichid; (*reg.*) ţîrc, ţîrcîială. ◆ Fig. Afacere mică, neînsemnată. • sil. *-cî-i-.* pl. *-uri.* /*ţîrcîi* + *-itură*.

ţîrcotí *vb. IV. tr.* (*reg.*) A ţîrcîi. • prez.ind. *-esc.* /*ţîrc* + *-oti*.

ţîrcóvnic *s.m.* (*bis.*) **1** Persoană care are în grijă curăţenia şi buna rînduială a unei biserici; paracliser. **2** Cîntăreţ, dascăl de biserică. ◇ (*deprec.*) *Nicolai Filimon... acest pierde-vară..., ţîrcovnic şi critic muzical* (E. LOV.). ◇ Compar. *Îşi cînta vorbele pe nas ca un ţîrcovnic* (D. ZAMF.). • pl. *-ci.* /<slav. *цръковникъ*.

ţîrcovnicésc, -eáscă *adj.* (*pop.*) Care aparţine ţîrcovnicului, care se referă la ţîrcovnic. • pl. *-eşti.* /*ţîrcovnic* + *-esc*.

ţîrcovnicíe *s.f.* (*pop.*) **1** Profesiunea de ţîrcovnic. **2** Şcoală de cîntăreţi bisericeşti. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /*ţîrcovnic* + *-ie*.

ţîrfă *s.f.* (*reg.*) **1** Nisip; ţărînă. **2** Nisip amestecat cu apă folosit în zidărie; tencuială. ◆ Tencuială făcută din lut amestecat cu paie folosit pentru lipitul pereţilor, al vetrei etc. • pl. *-e.* /etimol. nec.

ţîrfăiálă *s.f.* (*reg.*) Noroi subţire; fleaşcă, fleşcăială. • pl. *-ieli.* şi *ţîrfîiálă s.f.* /cf. *ţîrfă*.

ţîrfîiálă *s.f.* v. ţîrfăială.

ţîrfós, -oásă *adj.* (*reg.; despre pămînturi, locuri etc.*) Care este nisipos. • pl. *-oşi, -oase.* /*ţîrfă* + *-os*.

ţîrícă *s.f.* (*reg.*) Dim. al lui *ţîră*; (*reg.*) ţîrucă, ţîrişoară. ◇ Loc.adv. *O ţîrică* = puţin, un pic. *Nici o ţîrică* = deloc. • /*ţîră* + *-ică*.

ţîricúţă *s.f.* (*reg.*) Dim. al lui *ţîrică*. ◇ Loc.adv. *O ţîricuţă* = puţin, un pic. • /*ţîrică* + *-uţă*.

ţîrişoáră *s.f.* (*reg.*) Ţîrică. • /*ţîră* + *-işoară*.

ţîrîí[1] *vb. IV. intr.* **1** (*despre lichide sau despre materii în stare de pulbere, granule etc.*) A cădea picătură cu picătură, a curge cîte puţin, cu intermitenţă (producînd un zgomot caracteristic). *Apa caldă abia ţîrîia.* ◇ (*impers.*) *Afară ţîrîia mărunt din pîcla fumurie* (SADOV.). ◇ Fig. *O lumină somnuroasă, spălăcită, ţîrîia, ca o negură tomnatecă* (DAN). ◆ (*tr.*) A face să curgă puţin cîte puţin, a picura, a da drumul încetul cu încetul, în cantităţi mici. ◇ (*refl.*) *La sfîrşit se ţîrîie puţină sare şi mîncarea e gata.* ◆ A produce un zgomot caracteristic la scurgerea unui şiroi. *Streşinile din sat de la Tarcău ţîrîiau* (SADOV.). **2** (*despre unele insecte sau despre unele păsări*) A scoate sunete caracteristice, ascuţite, scurte şi repetate; a ţîţîi (1). ◇ Fig. *Amintiri Ţîrîiesc încet ca greieri Printre negre, vechi zidiri* (EMIN.). **3** (*despre sonerie, telefon, ceas etc.*) A suna, a zbîrnîi. **4** (*despre instrumente muzicale cu coarde*) A răsuna în vibraţii scurte şi tremurătoare, lipsite de adîncime. ◆ (*despre muzicanţi*) A cînta în acest mod. *Ţîrîia nesigur cu arcuşul pe strune* (REBR.). ◇ (*tr.*) *Un ţigan cu scripca şi altul cu cobza ţîrîie un brîu mărunt* (CAZ.). • prez.ind. *ţîrîi, -iesc.* /*ţîr*[1] + *-ii*.

ţîrîí[2] *vb. IV. tr.* (*reg.; compl. indică mai ales ciorapi*) A cîrpi. • prez.ind. *ţîrîi.* /<ucr. *цирувати*.

ţîrîiác *s.m.* (*reg.; ornit.*) Pasăre călătoare, insectivoră, de mărimea unei vrăbii, de culoare brună pe spate şi albă-brună pe pîntece, care scoate un ţîrîit prelung, repetat şi care trăieşte în stufăriş (*Acrocephalus scirpaceus*). • pl. *-ci.* /*ţîrîi*[2] + *-ac*.

ţîrîiálă[1] *s.f.* Faptul de a *ţîrîi*[1]. ◆ Concr. Ploaie uşoară şi de scurtă durată. *Nu vă speriaţi! Nu-i decît o ţîrîială!* • pl. *-ieli.* /*ţîrîi*[1] + *-eală*.

ţîrîiálă[2] *s.f.* Faptul de a *ţîrîi*[2]. • pl. *-ieli.* /*ţîrîi*[2] + *-eală*.

ţîrîít *s.n.* Faptul de a *ţîrîi*[1]. ◇ Loc.adv. (*s.f.*) *Cu ţîrîita* = puţin cîte puţin. ◆ Concr. Sunetul, zgomotul produs astfel; ţîrîitură. *Nu se auzea în grajd decît ţîrîitul laptelui în şuştare* (AGÂR.). • pl. *-uri.* şi *ţîrîítă s.f.* /v. *ţîrîi*[1].

ţîrîít[2]**, -ă** *adj.* Care prezintă întreruperi, discontinuu. ◇ (*adv.*) *Un ţigan cînta dintr-o scripcă repede-repede, ţîrîit* (SADOV.). • pl. *-ţi, -te.* /v. *ţîrîi*[1].

ţîrîítă *s.f.* v. ţîrîit[1].

ţîrîitúră *s.f.* Ţîrîit[1]. • sil. *-rî-i-.* pl. *-i.* /*ţîrîi*[1] + *-tură*.

ţîrlîí *vb. IV. intr.* **1** (*despre instrumente muzicale*) A scoate sunete monotone şi puţin armonioase. ◆ (*despre instrumentişti*) A cînta în acest fel. **2** (*despre păsări*) A scoate sunete prelungi (şi ascuţite). • prez. ind. *ţîrlîi.* /form. onomat.

ţîrlîít *s.n.* Faptul de a *ţîrlîi*. ◆ Şir de sunete monotone şi nearmonioase produse de un instrument muzical. • pl. *-uri.* şi *ţurluít s.n.* /v. *ţîrlîi*.

ţîrlîitór, -oáre *adj.* Care ţîrlîie. ◆ (*subst. f.*) Instrument muzical stricat, dezacordat. *Da' du-te pîrlii, şontule, cu ţîrlîitoarea asta!* (ALECS.). • sil. *-lî-i-.* pl. *-ori, -oare.* /*ţîrlîi* + *-tor*.

ţîrlîitúră *s.f.* Cîntare monotonă şi puţin armonioasă dintr-un instrument muzical. • sil. *-lî-i-.* pl. *-i.* /*ţîrlîi* + *-tură*.

ţîrlói *s.m.* (*ornit.; reg.*) Ciocîrlan (*Galerida cristata*); (*reg.*) ţîrlug. • pl. *-oi.* /*ţîrlîi* + *-ug*.

ţîrţăr *s.m.* (*reg.*) **1** (*meteor.*) Măzăriche. **2** (*bot.*) Nume dat mai multor plante erbacee: *a)* măzăriche (*Vicia sativa*); *b)* (*la pl.*) coronişte (*Coronilla varia*). • pl. *-i.* şi *ţărţár, ţurţár, ţarţár s.m.* /cf. *ţîrţîr*.

ţîrţărá *s.f.* v. ţîrţîră.

ţîrţărícă *s.f.* (*reg.*) **1** (*meteor.*) Măzăriche. **2** (*bot.*) Fasole (cu boabe mărunte) (*Phaseolus vulgaris*). • pl. *-ele, -ici.* şi *ţărţărícă s.f.* /*ţîrţără* + *-iţă*.

ţîrţăríţă *s.f.* (*reg.*) **1** (*meteor.*) Măzăriche. **2** (*bot.*) Oreşniţă (*Lathyrus tuberosus*). • pl. *-e.* /*ţîrţără* + *-iţă*.

ţîrţîrá *vb. I. intr.* (*reg.; despre apă*) A picura; a şiroi; (*reg.*) a ţurţura. ◆ (*impers.*) A ploua mărunt. • prez.ind. pers. 3 *ţîrţîră.* /form. onomat.; cf. *ţîr*[1].

ţîrţîrát, -ă *adj.* (*reg.*) *Struguri ţîrţîraţi* = numele unei varietăţi de struguri cu boabele rare, albe sau negre şi cu pieliţa foarte subţire. ◇ (*subst.*) *Ţîrţărată albă.* • pl. *-ţi, -te.* /*ţîrţîră* + *-at*.

ţîrţîrá *s.f.* (*reg.*) **1** (*meteor.*) Măzăriche. **2** (*bot.*) Numele unei varietăţi de struguri cu boabele mici, rare şi acrişoare (sau foarte dulci). • pl. *-e.* şi *ţîrţărá s.f.* /cf. *ţîr*[1].

ţîrţîríche *s.f.* (*meteor.; reg.*) Măzăriche. • pl. *-chi.* /de la *ţîrţîră*, prin analogie cu *măzăriche*.

ţîrúcă *s.f.* (*reg.; cu determ. introduse prin prep. „de" şi precedat de num.card. „o"*) Dim. al lui *ţîră*; (*reg.*) ţîricică, ţîrişoară. ◇ Loc.adj. *Nici ţîrucă* = lipsit cu totul de... ◇ Loc.adv. *O ţîrucă* = puţin. • /*ţîră* + *-ucă*.

ţîşní *vb. IV. intr.* **1** (*despre lichide, aburi etc.*) A ieşi cu presiune printr-o crăpătură sau printr-o deschizătură. ◇ Expr. *A-i ţîşni sosul* (*pe nas*) (cuiva) v. sos. ◇ Fig. *Ţîşnind şuvoi..., Fug toamnele pe lîngă noi* (LESN.). ◆ (*despre lichide, flăcări etc.*) A se ridica brusc şi cu putere în sus; a sări, a împroşca. ◇ Fig. *Ritmul nesfîrşit al vieţii... ţîşnea din pămînt pînă-n coamele semeţe ale codrilor* (MIR.). **2** (*despre fiinţe*) A apărea, a sări, a ieşi de undeva pe neaşteptate; a intra brusc undeva, a da buzna, a năvăli. *Speriat, mînzul a ţîşnit din ţarc afară.* ◇ Fig. *Sufletele au ţîşnit din trupurile schiloade, mutilate, şi acum aleargă... printre macii cîmpului* (SAHIA). ◆ A porni brusc. *Ţîşnesc săgeţi din arcuri şi şuieră în aer* (EFT.). ◆ (*despre fiinţe*) A se ridica repede, a se repezi, a se năpusti (într-o anumită direcţie). *Nemaiauzind nici o foşnitură..., am ţîşnit odată cu ţărna-n cap şi tiva, la mama acasă* (CR.). ◆ A se ivi brusc şi pe neaşteptate. *Ciocîrlia... ţîşneşte din lan* (PRED.). ◆ (*despre oameni*) A începe să vorbească repezit, cu mînie. *Că de dat, slavă Domnului, mi-ai dat numai sărăcia şi necazul! ţîşni Ion, ursuz* (REBR.). ◆ Fig. A se arăta profilîndu-se sau detaşîndu-se de ceva, producînd impresia de mişcare. *Se aşează pe vîrful unei stînci ce ţîşnea în sus* (GÎRL.). ◇ Analog. *Un nume a ţîşnit din toate paginile ziarelor* (BOGZA). **3** A se forma, a se naşte, a se ivi deodată, a izbucni cu putere, a irupe. *Din pămîntul rădăcinii ţîşniseră îndrăzneţ cîteva vlăstare crude* (CE. PETR.). • prez.ind. *-esc.* /*ţîşti*[1] + *-ni*.

ţîşnire *s.f.* Acţiunea de a *ţîşni* şi rezultatul ei; apariţie, săritură bruscă. • pl. *-i.* /v. *ţîşni*.

ţîşnít[1] *s.n.* Faptul de a *ţîşni*. • pl. *-uri.* /v. *ţîşni*.

ţîşnít[2]**, -ă** *adj.* Care este aruncat cu presiune printr-o deschizătură. ◇ (*adv.*) *Scuipă ţîşnit printre dinţi* (CE. PETR.). • pl. *-ţi, -te.* /v. *ţîşni*.

ţîşnitór, -oáre *adj.* Care ţîşneşte. ◆ Care aruncă lichid cu presiune. ◇ *Fîntînă ţîşnitoare* = fîntînă arteziană. ◇ Fig. *Caut Aurore ce-au fost, ţîşnitoare, aprinse Fîntîni* (BLA.). • pl. *-ori, -oare.* /*ţîşni* + *-tor*.

ţîşnitúră *s.f.* Faptul de a *ţîşni*. ◆ Concr. Ceea ce a ţîşnit de undeva. *Din ţîşnitura ce făcu laptele din ţîţă..., spun păgînii să se fi alcătuit pe cer Calea-Laptelui* (ISP.). • pl. *-i.* /*ţîşni* + *-tură*.

ţîşpoácă *s.f.* (*reg.*) **1** Băutură alcoolică de proastă calitate. ◆ Soi de viţă-de-vie care produce struguri cu boabe mărunte, din care se obţine un vin slab; strugure produs de această viţă-de-vie. **2** Lapte acru foarte apătos. • pl. *-ce.* şi *ţîşpoágă s.f.* /etimol. nec.

ţîşpoágă *s.f.* v. ţîşpoacă.

ţîşt *interj.* v. ţîşti[1].

ţîşti[1] *interj., s.n, s.m.* **1** *interj.* Cuvînt care sugerează mişcarea bruscă şi precipitată a unei fiinţe care sare sau ţîşneşte de undeva sau care redă zgomotul produs de o asemenea mişcare; ţuşti[1]. ◇ (*vb.*) *Capra ţîşt! în dreapta, ţîşt! în stînga* (ISP.). ◆ (*cu val. de imper.*) Pleacă! piei! dispari! *Ţîşt! să lipseşti din ochii mei, mişele!* (SADOV.). **2** *s.n.* Săritură vioaie, sprintenă. **3** *s.m.* Copil, puşti; băieţandru. ◇ Compus: (*fam.*) *ţîşti-bîşti* = *a)* om mic de statură, slab şi fără astîmpăr; *b)* om de nimic, lichea. • pl. *n. -uri, m. ţîşti.* şi *ţîşt interj.* /onomat.

ţîşti[2] *vb. IV. intr.* (*reg.*) **1** (*despre fiinţe*) A apărea, a sări, a ieşi de undeva pe neaşteptate; a intra brusc undeva, a da buzna, a năvăli. **2** (*despre lichide*) A ţîşni (1). ◇ Fig. *Lumina lină, d-o tărie fără moarte, ţîşneşte din vîna sfîntii măriri* (JIP.). • prez.ind. *-esc.* /v. *ţîşti*[1].

ţîştóc *s.m.* (*reg.*) (Epitet pentru un) copil vioi, neastîmpărat, zburdalnic, jucăuş. • pl. *-ci.* /form. onomat.

ţîţ *interj., s.m, s.n.* **1** *interj.* (*adesea repet.*) Cuvînt care redă sunetele caracteristice scoase de unele păsări, de şoareci etc. **2** *s.m.* (*entom.*) Scripcar (*Saperda carcharias*). **3** *s.n.* Fluier din coajă de salcie. • pl. *m. ţîţi.* /onomat.

ţîţácă *s.f.* (*reg.*) Dim. al lui *ţaţă*. • pl. *-ce.* /*ţaţă* + *-ică*.

ţîţă *s.f.* **1** (*pop.*) Sîn, mamelă. ◇ Loc.adj. *De ţîţă* = sugar. Δ *Copil de ţîţă* v. copil. *Cu ţîţă* = (*despre femei*) care alăptează. ◇ Loc.adv. *La ţîţă* = la sîn, la piept. ◇ Expr. *A da ţîţă* = (*despre femei*) a da să sugă, a alăpta. *A avea ţîţă* = a avea lapte suficient pentru a-şi alăpta copilul. *A-i pieri ţîţa* = a nu mai avea lapte, a nu mai putea alăpta. *A-i fi de ţîţă* = (*despre copii*) a dori să sugă. *A secat ţîţa caprei* = s-a terminat cu foloasele uşor obţinute. *A fi cum îi ţîţa* = a fi foarte bun. *A fi ca copilul cu două ţîţe* = a trăi în belşug. (*A fi*) *ca un copil cu ţîţa în gură* (sau *ca un copil la ţîţă*) = (a fi) mulţumit, fericit. *Parcă tot suge la ţîţă*, se spune despre un om prost, fără judecată. (*A fi*) *întors de la ţîţă*, se spune despre un copil care, după ce a fost înţărcat, este din nou alăptat, fiind considerat piază-rea. ◇ Compuse: (*bot.*) *ţîţa-vacii* = *a)* (*pop.*)

soi românesc de viță-de-vie care produce struguri de masă, cu boabele mari, albe, roșii sau negre, lunguiețe și foarte cărnoase; strugure produs de această viță-de-vie; *b*) (*reg.*) ciubotica-cucului (*Primula veris, officinalis* și *elatior*); *c*) (*reg.*) coada-cocoșului (*Polygonatum multiflorum*); (*reg.*) *țîța-oii* = *a*) *țîța-vacii*; *b*) degetar (*Digitalis grandiflora*); *c*) ciubotica-cucului (*Primula veris, officinalis* și *elatior*); (*reg.*) *țîța-oilor* = arnică (*Arnica montana*); *țîța-caprei* = *a*) țîța-vacii; *b*) (*reg.*) barba-caprei (*Tragopogon dubius, pratensis* și *orientalis*); *c*) (*reg.*) surguci (*Consolida ajacis*); *d*) ciubotica-cucului (*Primula veris, officinalis* și *elatior*); (*reg.*) *țîța-pisicii* = soi de viță-de-vie care produce struguri cu boabele de mărime mijlocie, lunguiețe și de culoare neagră; strugure produs de această viță-de-vie; (*reg.*) *țîța-mielului* = urechelniță (*Sempervivum tectorum*); *țîța-fiului* = plantă de munte cu rizomul scurt și gros, tulpina înaltă, frunzele ovale și florile roșii (*Polygonum bistorta*); răculeț. **2** (*pop.*) Gurguiul urciorului, prin care se bea apă. **3** (*înv., reg.*) Celulă în care se dezvoltă matca albinelor. **4** Compus: (*reg.*) *țîța-cățelei* = inflamație a ganglionilor limfatici (de la gît și de la subsuori). • pl. *-e*, (*reg.*) *țîți*. /lat. ***titia*(*m*)**.

țîțișoară *s.f.* (*pop.*) Dim. al lui *țîță*; țîțucă. • pl. *-e*. /***țîță*** + *-işoară*.

țîțîi *vb. IV. intr.* **1** (*despre animale și insecte*) A țîrîi[1] (2). **2** (*despre oameni*) A scoate un sunet asemănător cu un „ț" prelungit. ◆ (*tr.*; *compl. este „porcul"*) A îndemna să meargă, scoțînd sunete asemănătore cu un „ț" prelungit. **3** Fig. A tremura (de frică). ◇ Expr. *A-i țîțîi* (cuiva) *inima* (sau, *fam., fundul, brăcinarul etc.*) = a-i fi foarte frică, a tremura de frică. *A-i țîțîi curul de frică* v. cur. *A-i țîțîi turul* v. tur. **4** (*reg.*) A dori cu înfocare, a fi ahtiat după băutură sau mîncare. ◇ Expr. *A-i țîțîi* (cuiva) *măseaua* = a avea mare poftă de băutură. **5** (*reg.*; *despre instrumente muzicale*) A răsuna în vibrații scurte și tremurătoare. ◆ (*despre instrumentiști*) A cînta în acest fel. • prez.ind. *țîțîi, -iesc*. /***țîț*** + *-îi*.

țîțîit *s.n.* Faptul de *a țîțîi*. • pl. *-uri*. /v. ***țîțîi***.

țîțînă *s.f.* **1** (*mai ales la pl.*) Balama. ◇ (*mar.*) *Țîțînă de cîrmă* = manșon cilindric în care se introduc bolțurile pentru a fixa cîrma la post. ◇ Expr. (*fam.*) *A scoate* (pe cineva) (*afară*) *din țîțîni* = a supăra rău, a enerva peste măsură; a înfuria, a scoate din sărite. (*fam.*) *A-și ieși* (sau *a-și sări*) *din țîțîni* = a-și pierde răbdarea, a se înfuria. (*reg.*) *(A fi) sărit* (sau *ieșit*) *din țîțîni* = (a fi) zăpăcit, smintit, nebun. (*reg.*) *A strînge* (pe cineva) *în țîțîni* = a sili (pe cineva) să facă ceva. (*reg.*) *A fi slab de țîțîni* = a fi lipsit de putere, a fi puțin rezistent. ◆ (*zool.*) Porțiune unde cele două valve ale unei scoici sînt unite printr-un ligament elastic. **2** (*pop.*) Vîrful purulent al unui abces. ◆ Rădăcina unui furuncul. ◆ (*înv.*) Umflătură hemoroidală (externă). **3** (*reg.*) Celulă în care se dezvoltă matca albinelor. **4** (*reg.*) Gurguiul urciorului, prin care se bea apă. **5** (*reg.*) Izvor. • pl. *-i*. /lat. ***titina*(*m*)**.

țîțoi *s.n.* Aug. al lui *țîță*. • pl. *-oaie*. /***țîță*** + *-oi*.

țîțos, -oasă *adj.* **1** (*mai ales despre femei*) Care are țîțe mari; pieptos. **2** (*reg.*) *Prune țîțoase* = (numele unui) soi de prune. • pl. *-oși, -oase*. /***țîță*** + *-os*.

țîțucă *s.f.* (*reg.*) Țîțișoară. • pl. *-ci*. /***țîță*** + *-ucă*.

țîvlet *s.n.* v. țivlet.

țoabă *s.f.* (*entom.*; *reg.*) Specie de țînțar foarte mic, negru, cu abdomenul gros, care zboară în roiuri dese; (*reg.*) țobîc. • pl. *-e*. /cf. *țobîc*.

țoaită *s.f.* (*reg.*) Proptea la gard. ◆ Uluc pe care se transportă lemnele din munte la vale. ◆ Nuia cu care se îndeamnă vitele la mers. • pl. *-e*. /etimol. nec.

țoămpă *s.f.* (*reg.*) **1** Pisc. **2** Piatră mare, colțuroasă, pe fundul apelor curgătoare, care pune în pericol plutele. • pl. *-e*. /cf. *ciomp*.

țoancă *s.f.* (*reg.*) **1** Eufem. Organul genital masculin, la copii. **2** Termen afectiv folosit pentru a vorbi cu sau despre un copil, ext., cu sau despre soț, soție. • pl. *-ce*. /de la ***puțoancă***, prin afereză.

țoângă *s.f.* (*reg.*) Talangă. ◆ Clopot stricat. • pl. *-ge*. /form. onomat.

țoapă[1] *s.f.* (*reg.*) Lovitură de bîtă. ◆ Bîtă. • pl. *-e*. /etimol. nec.

țoapă[2] *s.f.* (*fam.*; *deprec.*) Persoană cu apucături grosolane; bădăran, țopîrlan, mitocan. ◆ (Epitet pentru o) femeie vulgară, lipsită de gust și de finețe; țață, mahalagioaică. • pl. *-e*. /de la ***țopăi***, prin derivare regresivă.

țoașcă *s.f.* v. țoșcă.

țoață *s.f.* v. țuț.

țobîc *s.m.* (*entom.*; *reg.*) Specie de țînțar foarte mic, negru, cu abdomenul gros, care zboară în roiuri dese; țoabă. • pl. *-ci*. și *țiboácă s.f.* /cf. *țoabă, cibuc*.

țoc[1] *interj.* **1** (*fam.*) Cuvînt care imită zgomotul produs de un sărut sau de supt. ◆ (*subst.*) Sărut zgomotos. **2** (*reg.*) Cuvînt cu care se cheamă porcii la mîncare. • /onomat.

țoc[2] *s.n.* (*reg.*) Suport pe care se fixează pieptenele de dărăcit; darac. • pl. *-uri*. /<germ. ***Zug***[*stuhl*].

țocăi *vb. IV.* (*fam.*) **1** *tr., refl. recipr.* A (se) săruta (cu zgomot). ◇ (*intr.*) *Luă pe dăscăliță... și o pupă țocăind pe amîndoi obrajii* (REBR.). **2** *intr.* A plescăi. ◆ (*despre copii sau despre puii de animale*) A suge făcînd un zgomot caracteristic. ◆ A mișca buzele prin somn ca și cînd ar suge. • prez.ind. *țócăi, -iesc*. /***țoc***[1] + *-ăi*.

țocăit *s.n.* (*fam.*) Faptul de *a* (*se*) *țocăi*. ◆ Sărut zgomotos, pupătură. ◆ Zgomot făcut de copii sau de puii de animale cînd sug. • pl. *-uri*. /v. ***țocăi***.

țoc-în-póc *subst.* (*reg.*) Loc.adv. *Cu țoc-în-poc* = cu tot calabalîcul, cu toate lucrurile pe care le are cineva. ◇ Expr. (*arg.*) *A fi agățat cu țoc-în-poc* = a fi prins asupra faptului. • /<germ. *[mit]* ***Sack und Pack***, magh. ***cakompakk***.

țoclu *s.n.* v. soclu.

țocnet *s.n.* (*reg.*) **1** Zgomot produs prin lovirea unor obiecte. **2** Sărut zgomotos. **3** Zgomot pe care-l fac din buze copiii la supt. **4** Fig. Durere ascuțită, înțepătoare; săgetătură. • pl. *-e*. /***țocni*** + *-et*.

țocni *vb. IV.* (*reg.*) **1** *tr.* A lovi un obiect (producînd zgomot sau fisurîndu-l). **2** *refl. recipr.* A se săruta zgomotos. **3** *tr.* Fig. A produce dureri vii, ascuțite, de scurtă durată prin corp. • prez.ind *-esc*. /***țoc***[1] + *-(n)i*.

țócru *s.m.* v. socru.

țoi[1] *s.m., interj.* **1** *s.m.* (*ornit.*; *reg.*) Țiclean (*Sitta auropaea*). **2** *interj.* Cuvînt care imită sunetele specifice scoase de țiclean. • pl. *țoi*. /etimol. nec.

țoi[2] *s.n.* Păhărel în formă de sticluță cu gîtul lung și îngust, din care se bea țuică sau rachiu. ◆ Conținutul unui asemenea păhărel. *Fugi, fă... Mai bine beau eu două țoiuri* (SADOV.). ◇ Expr. (*arg.*) *A da pe țoi* = a da pe datorie, a da pe credit. • pl. *-uri*. /etimol. nec.

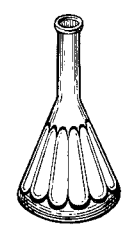

țoi[2]

țol[1] *s.m.* (*metrol.*) Unitate de măsură pentru lungimi, folosită mai ales în Anglia și în SUA, egală cu 25,4 mm; inch. • pl. *-i*. /<germ. ***Zoll***.

țol[2], **țoală** *s.n., s.f.* (*pop.*) **1** *s.n.* Țesătură groasă de lînă, de cînepă sau de bumbac, folosită la țară ca pătură, ca velință sau pentru așternut pe jos. ◇ Expr. *A bate* (pe cineva) *țol* = a bate (pe cineva) foarte tare. *A se întinde mai mult decît îi ajunge țolul* = a încerca să facă ceva peste puterile sau posibilitățile sale. ◇ Compuse: (*bot.*) *țolul-lupului* = *a*) ferigă de cîmp (*Pteridium aquilinum*); *b*) tulichină (*Daphne mezereum*); (*reg.*) *țolul-broaștei* = mătasea-broaștei. **2** *s.f.* (*mai ales la pl.*) Obiect de îmbrăcăminte pentru om, haină, veșmînt. *Stai să-mi pun o țoală pe mine, că e frig afară!* ◆ Spec. Haină veche, uzată; boarfă, buleandră. *A aruncat toate țoalele din dulap.* **3** *s.n., s.f.* (*reg.*) Piesă caracteristică portului popular femeiesc, alcătuită dintr-o bucată de pînză dreptunghiulară de țesătură care este purtată peste poale; zadie, șorț. • pl. *n. -uri, f. -oale*. /<ngr. ***τσόλι, τσούλι***.

țolét *s.n.* (*pop.*) Colect. Mulțime de haine, de țoale. • pl. *-uri*. /***țoală*** + *-et*.

țolícă *s.f.* **1** (*pop.*) Dim. al lui *țoală*. **2** (*reg.*) Haină veche, uzată. • pl. *-ci*. /***țoală*** + *-ică*.

țolínă *s.f.* (*pop.*) (Epitet pentru o) femeie rea, vicleană. ◆ (Epitet pentru o) femeie necinstită, de moravuri ușoare. • pl. *-e*. /***țoală*** + *-ină*.

țolínc *s.n.* v. țolincă.

țolíncă *s.f.* (*pop.*) Țol[2], uneori subțire, făcut din cînepă. ◆ (*reg.*) Haină veche, uzată. • pl. *-ci, -ce*. și *țolínc s.n.* /***țoală*** + *-incă*.

țolíndră *s.f.* v. țuleandră.

țolișór *s.n.* Dim. al lui *țol*[2]. • pl. *-oare*. /***țol***[2] + *-işor*.

țolítură *s.f.* (*înv.*) Pătură groasă cu care se acoperă caii. • pl. *-i*. /*[în]****țoli*** + *-itură*.

țolíță *s.f.* (*reg.*) Dim. al lui *țoală*; țolișor. • pl. *-e*. /***țoală*** + *-iță*.

țoloábă *s.f.* (*reg.*) **1** Haină veche, uzată. **2** Fig. Femeie depravată. • pl. *-e*. /de la ***țoală***.

țolștóc *s.n.* (*reg.*) Metru pliabil, întrebuințat de tîmplari, pe care unitățile sînt trecute și în centimetri, și în țoli. • pl. *-uri*. /<germ. ***Zollstock***, magh. dial. ***colstok, colostock***.

țolúț *s.n.* (*pop.*) Dim. al lui *țol*[2]. • pl. *-e*. /***țol***[2] + *-uț*.

țonc *s.n.* (*reg.*) Clește (pentru scos cuie). • pl. *-e*. /<germ. dial. ***tso*** ̯***ŋ***; cf. germ. *Zange*.

țonțoróiul *s.n. art.* v. tontoroiul.

țop[1] *interj.* **1** Exclamație care însoțește o săritură, o mișcare bruscă sau care sugerează o cădere. **2** Exclamație care se rostește la sosirea cuiva sau la intervenția neașteptată a cuiva. ◆ Cuvînt care exprimă o schimbare subită de atitudine, de situație. *Priviți-i... de-abia dați afară din slujbă și țup în opoziție!* (ALECS.). • și *țup, țúpa interj.* /onomat.

țop[2] *s.m.* **1** (*înv., reg.*) Păr împletit cu panglică; coadă, cosiță. ◆ Ext. Panglică având diferite întrebuințări. ◇ Expr. *A avea* (sau *a fi cu*) *țopi* = a fi mai de seamă, mai important, mai grozav. ◇ Fig. *E greu a zgudui și a scutura coada, țopul... sau chiar chica birocratică* (SB.). **2** (*reg.*) Moț de păr la animale și la oameni. ◇ Expr. *A avea țop la limbă* = *a*) a pălăvrăgi, a avea chef de vorbă; *b*) a fi ironic. • pl. *țopi*. /<sās. ***tsöp***; cf. germ. *Zopf*.

țop[3], **țoápă** *s.m., s.f.* **1** Nume dat moților din Munții Apuseni de către locuitorii din alte regiuni, după portul părului; moț. **2** *s.f.* (*fam.*) Persoană cu purtări grosolane; bădăran, țopîrlan. ◆ Persoană lipsită de bun-gust. • pl. *țopi, țoape*. /de la ***țop***[2].

țopăi *vb. IV. intr.* (*despre ființe*) A face sărituri repetate, a sălta, a sări de pe un picior pe altul, a se mișca dezordonat și aruncînd picioarele. ◇ Fig. *Gîtul lui vînos și subțire, pe care țopăia ca o suveică un uriaș măr al lui Adam* (VIN.). ◆ (*peior.*) A dansa, a juca (fără eleganță). ◆ (*tr.*; *compl. indică oameni*) A face să danseze, să joace. *Mai prind și pe socrii-n danț și... nu se lasă... pînă ce nu-i țupăiesc și pe ei în horă* (SEV.). • prez.ind. *țópăi, -iesc*. și *țupăi vb. IV.* /***țop***[1] + *-ăi*.

țopăiálă *s.f.* Acțiunea de *a țopăi* și rezultatul ei; săritură dezordonată, greoaie; țopăitură. • pl. *-ieli*. /***țopăi*** + *-eală*.

țopăít *s.n.* Faptul de *a țopăi*. • pl. *-uri*. /v. ***țopăi***.

țopăitór, -oáre *adj.* Care țopăie. ◆ Cu țopăituri. *Dănțurile nordice au smuls prin ritmul lor țopăitor cea din urmă umbră de melancolie din sufletele auditorilor* (CAR.). ◆ Ext. (*despre oameni*) Căruia îi place să danseze. • sil. *-pă-i-*. pl. *-ori, -oare*. /***țopăi*** + *-itor*.

țopăitúră *s.f.* Țopăială. • sil. *-pă-i-*. pl. *-i*. /***țopăi*** + *-itură*.

țopésc, -eáscă *adj.* **1** Care aparține țopilor[3], care se referă la țopi[3]. **2** (*fam.*) Care este de prost-gust, urît; țopîrlănesc. • pl. *-ești*. /***țop***[3] + *-esc*.

țopéște *adv.* (*fam.*) Ca o țoapă; fără bun-gust, urît. • /***țop***[3] + *-ește*.

țopíc *interj.* (*reg.*) **1** Exclamație care însoțește sau sugerează o săritură sau o mișcare bruscă; țop[1]. **2** Cuvînt care sugerează mersul iepurelui sau mersul șchiopătat al cuiva; șontîc. • /***țop***[1] + *-îc*.

țopîrlán *s.m.* Persoană lipsită de educație, cu apucături grosolane; om mojic, bădăran, grosolan; țoapă. • pl. *-i*. /***țoapă*** + *[m]îrlan*, prin contaminare.

țopîrlánca *s.f.* Femeie lipsită de educație, cu apucături grosolane; bădărancă, mitocancă. • pl. *-ce*. /***țopîrlan*** + *-că*.

țopîrlánesc, -eáscă *adj.* Care aparține țopîrlanului, care se referă la țopîrlan; necioplit, mitocănesc, grosolan. • pl. *-ești*. /***țopîrlan*** + *-esc*.

țopîrlăní *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică oameni*) A da epitetul de țopîrlan. **2** *refl.* A se comporta ca un țopîrlan. • prez.ind. *-esc*. /***țopîrlan*** + *-i*.

țórfă *s.f.* (*înv., reg.*) Femeie de moravuri ușoare. • pl. *-e*. /cf. *ștoarfă*.

țoropóc *interj.* (*reg.*) Cuvînt care sugerează rapiditatea, caracterul brusc și neașteptat al unei acțiuni, al unei întîmplări etc. • /onomat.

țorțól *s.m.* v. țurțur.

țorțolóș *s.n.* (*reg.*) Țurțur de gheață. ◆ Țurțur de noroi. • pl. *-oașe, m. -și*. /***țorțol*** + *-oș*.

țóșcă *s.f.* (*reg.*) Săculeț, trăistuță de pînză în care se țin diferite obiecte, bani etc. ◆ Conținutul unei țoști. *Voinicul a scos o țoșcă de bani, i-a numărat* (POPA).

◆ Sacoşă. ◆ (*adj.*) Care este plin, ticsit. *O pungă ţoşcă de bani* (CR.). • pl. *-şte, ţoşti.* şi *ţoáşcă s.f.* /etimol. nec.

ţoţ *s.m.* v. ţuţ.

ţóţă *s.f.* v. ţuţ.

ţovîrf *s.m.* v. sovîrf.

ţu *interj.* **1** (*de obicei repet.*) Cuvînt cu care se îndeamnă calul la drum. **2** (*repet.*) Cuvînt care redă sunetul caracteristic scos de unele păsări. ◇ (*subst.*) *Piţigoiul scoase un ţu-ţu-ţu strident, apoi dispăru.* • /onomat.

ţuc *interj., s.n., s.m.* (*reg.*) **1** *interj.* Cuvînt care imită zgomotul scos de un sărut. **2** *s.n.* Sărut. **3** *s.m.* Termen de adresare în vorbirea cu copiii. • /de la ***ţuca***, prin derivare regresivă.

ţucá *vb. I. tr.* (*reg.; compl. indică oameni*) A săruta. ◇ (*refl. recipr.*) *Buze moi şi subţirele... Hai, să ne ţucăm cu ele!* (POP.). • prez.ind. *ţuc.* /***ţuc*** + *-a.*

ţucăl *s.n.* (*pop.*) Oală de noapte. • pl. *-e, -uri.* /<ngr. ***τσουκάλι***.

ţucătă *s.f.* (*reg.*) Sărutare. • pl. *-e.* /v. ***ţuca***.

ţucălár *s.m.* Persoană care îndeplineşte servicii considerate degradante, umilitoare. ◆ Ext. Persoană linguşitoare, om servil. • pl. *-i.* /***ţucal*** + *-ar*.

ţúcăr[1] *s.n.* (*reg.*) **1** (şi *ţucor alb*) Zahăr. ◇ *Ţucur coţcaşă* sau *ţucăr coscă* = zahăr cubic. **2** (şi *boambe de ţucor, ţucor mînînţăl*) Bomboane. ◇ *Ţucăr crumpel* (sau *de crumpi*) ori *ţucur* (*de*) *crumpe, ţucure de crump, ţucor de colompiri* = zahăr de cartofi. *Ţucăr galben* sau *ţucur*(*e*) *galben, ţucur camfor, ţucor de tuse* = zahăr candel. *Ţucăr negru* sau *ţucur sucit* = zahăr de urs; (*reg.*) ciubuc. • şi *ţúcor, ţúcur s.n.* /<germ. ***Zucker***, magh. ***cukor***.

ţúcăr[2]**, -ă** *adj. Fasole ţucără* = varietate de fasole cu păstăile subţiri şi galbene şi cu gust dulceag (*Phaseolus vulgaris*). *Mazăre ţucără* = varietate de mazăre cultivată pentru păstăi. *Ardei ţucăr* = ardei de culoare albicioasă, cărnoşi şi dulci la gust. • pl. *-i, -e.* /<germ. ***Zucker[bohne]***.

ţúcor *s.n.* v. ţucăr.

ţúcur *s.n.* v. ţucăr.

ţufírcă *s.f.* (*reg.*) **1** Piesă de fier de forma unui cui lung şi gros, avînd un inel la un capăt, şi care se întrebuinţează la scoaterea buştenilor din pădure. **2** Oiştelungă, folosită la scosul buştenilor din pădure cu ajutorul animalelor de tracţiune. **3** Lemn pus de-a curmezişul pe tînjală, de care se prind ştreangurile cailor. • pl. *-ci.* /cf. germ. *zuführen*.

ţuflíc *s.n.* v. ţiflic.

ţuflícă *s.f.* v. ţuvlic.

ţug *s.n.* (*înv., reg.*) **1** Curent de aer. ◇ Expr. *A trage* (pe cineva) *ţugul* = a trage (pe cineva) curentul. **2** Expr. *A avea ţug* (la ceva), se spune despre cineva care consumă ceva (mîncare, băutură) cu mare plăcere şi într-un timp foarte scurt. **3** Tren. • pl. *-uri.* /<germ. *Zug*, magh. ***cúg***.

ţugăş *s.m.* (*forest.; reg.*) Lucrător care se ocupă cu trasul şi cu transportul buştenilor din pădure cu ajutorul animalelor de tracţiune. • pl. *-i.* /***ţug*** + *-aş*.

ţugări *vb. IV. tr.* (*forest.; reg.*) A trage buşteni din pădure şi a-i transporta cu carul. • prez.ind. *-esc.* /***ţug*** + *-ări*.

ţuglúi *s.n.* v. ţugui.

ţugluiá *vb. I.* v. ţuguia.

ţugluiát, -ă *adj.* v. ţuguiat.

ţúgu *interj.* (*adesea repet.*) Strigăt cu care se cheamă porcii. • /onomat.

ţugúi *s.n.* **1** Vîrf de deal sau de munte; creştet, pisc, (*reg.*) ţuţui[1] (1). **2** Gener. Vîrful ascuţit al unor obiecte; ţuguitură, (*reg.*) ţuţui[1] (2). *Şandramaua scundă, cu ţuguiul acoperişului de şindrilă ca o... glugă veche* (CE. PETR.). ◇ (*adj.*) *Monstrul cu capul ţugui* (G. M. ZAMF.). **3** (*reg.*) Smoc de păr de pe creştetul capului sau de pene de pe capul păsărilor; moţ. • pl. *-uri, -ie.* şi (*reg.*) *ţuglúi s.n.* /etimol. nec.

ţuguiá *vb. I.* **1** *refl.* A se ascuţi, a se subţia spre vîrf; a se înălţa ca un ţugui (2). **2** *tr.* (*compl. indică buzele, gura etc.*) A strînge rotunjind şi întinzînd înainte. ◇ (*refl.*) *Buzele subţiri se ţuguiază ca ale şarpelui* (DAN). **3** *refl.* (*reg.*) A se cocoţa; a se căţăra. • prez.ind. *-iez, ţugúi.* şi (*reg.*) *ţugluiá vb. I.* /***ţugui*** + *-a*.

ţuguiáş *s.n., s.m.* (*reg.*) **1** *s.n.* Moţul de pe capul ciocîrlanului. **2** *s.m.* (*ornit.*) Ciocîrlie (*Alauda arvensis*). • pl. *n. -e, m. -i.* /***ţugui*** + *-aş*.

ţuguiát, -ă *adj.* **1** Care este ascuţit, prelungit în formă de ţugui (2). ◆ (*subst.*) Om cu capul ţuguiat. *Tu, ţuguiatul cela, pune steaua jos* (PAS). **2** (*despre buze, gură etc.*) Strîns, rotunjit şi întins înainte. **3** (*reg.; despre păsări*) Care are ţugui (3); moţat. • pl. *-ţi, -te.* şi (*reg.*) *ţugluiát, -ă adj.* /v. ***ţuguia***.

ţuguiére *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *ţuguia*. • pl. *-i.* /v. ***ţuguia***.

ţuguitúră *s.f.* Ţugui (2). • sil. *-gu-i-.* pl. *-i.* /***ţuguia*** + *-itură*.

ţugurél *s.m.* **1** (*reg.*) Purcel. ◆ (*la pl.*) Cuvînt cu care se cheamă purceii. **2** (*la pl.*) Cuvînt cu care se cheamă păsările de curte. • pl. *-ei.* /***ţugu*** + *-(r)el*.

ţuh *s.n.* v. ţuhă.

ţuhái *s.m.* (*reg.*) Sac mare întrebuinţat la transportarea sau la păstrarea cerealelor, a făinii etc. ◆ Ext. Conţinutul unui asemenea sac. • pl. *-i,* (*înv.*) *n. -uri.* /<ngr. ***τσουβάλι***.

ţuhán *s.n.* (*reg.*) Vîrf de munte pietros, foarte înalt şi foarte ascuţit; ţuhă, ţuhău. • pl. *-e, -uri.* /***ţuh*** + *-an*.

ţuháus *s.n.* (*arg.*) Închisoare. • pl. *-uri.* /<germ. ***Zuchthaus***.

ţúhă *s.f.* (*reg.*) **1** Vîrf de munte stîncos şi ascuţit; ţuhău, ţuhan. **2** Pădure care creşte sub vîrfurile stîncoase. ◆ Desiş, hăţiş într-o pădure. • pl. *-e.* şi *ţúhlă s.f., ţuh s.n.* /cf. *ţuclă*.

ţuhăí *vb. IV. tr.* (*reg.*) **1** (*compl. indică persoane*) A purta încoace şi încolo fără rost, a pune la munci grele; a hărţui. ◆ A plictisi, a sîcîi, a cicăli. **2** (*compl. indică obiecte de îmbrăcăminte sau alte obiecte*) A purta sau a folosi prea mult; a uza (ca urmare a întrebuinţării excesive). • prez.ind. *-iesc, ţúhăi.* /etimol. nec.

ţuhău *s.n.* (*reg.*) Vîrf de munte stîncos şi ascuţit; (*reg.*) ţuhan, ţuhă. • pl. *-aie.* /***ţuh*** + *-ău*.

ţúhlă *s.f.* v. ţuhă.

ţuhlós, -oásă *adj.* (*reg.*) **1** (*despre vîrfuri de munte*) Care este stîncos, pietros. **2** (*despre terenuri*) Care este plin de hăţişuri, de desişuri greu de pătruns. • pl. *-oşi, -oase.* /***ţuhlă*** + *-os*.

ţui[1] *interj.* (*reg.*) Strigăt prin care i se atrage cuiva atenţia să se ferească, să se dea într-o parte. • /form. expr.

ţui[2] *vb. IV.* v. ţiui.

ţuiác *s.m., s.n.* (*reg.*) **1** *s.m.* Par scurt; ţăruş. **2** *s.m.* Fiecare dintre stîlpii de susţinere de la cele patru colţuri ale caselor ţărăneşti. ◆ Par ascuţit care se pune în vîrful caselor ţărăneşti. ◆ Fiecare dintre bucăţile mici de leaţ, ascuţite la un capăt, care se fixează la streaşină pentru a susţine paiele de pe acoperiş. **3** *s.n.* Par de fier, cu vîrful ascuţit, folosit pentru a încetini coborîrea plutelor, precum şi pentru acostare sau fixare. • pl. *m. -ieci, n. -iece.* /<magh. dial. ***cüvek***.

ţuicár *s.m.* Fabricant sau negustor de ţuică. ◆ (*fam.*) Băutor de ţuică. • pl. *-i.* /***ţuică*** + *-ar*.

ţúică[1] *s.f.* Băutură alcoolică obţinută prin fermentarea şi distilarea prunelor sau a altor fructe. ◇ *Cazan de ţuică* = alambic. ◇ Expr. (*pop.*) *Cu ţuica-n nas* = afumat, ameţit, beat. ◆ Sticlă, pahar care conţine această băutură. *I-a pus pe masă o ţuică de prune.* ◆ (*la pl. sau precedat de un num.card.*) Cantitate de ţuică care încape într-un pahar. *Băiete, un rînd de ţuici la domnii!* (CAR.). • pl. *-ci.* /cf. srb. *cujka*.

ţuícă[2] *s.f.* v. ţiuic.

ţuicăréală *s.f.* (*fam.*) Faptul de *a se ţuicări*; ţuicuială. • pl. *-eli.* /***ţuicări*** + *-eală*.

ţuicări *vb. IV. refl.* (*fam.; despre oameni*) A bea ţuică, a se cinsti cu ţuică; a se ţuicui, a se ţuiculi. • prez.ind. *-esc.* /***ţuică*** + *-ări*.

ţuicăríe *s.f.* Loc (improvizat) unde se serveşte ţuică. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***ţuică*** + *-ărie*.

ţuicuí *vb. IV. refl.* (*fam.; despre oameni*) A se ţuicări, a se ţuiculi. • prez.ind. *-iesc.* /***ţuică*** + *-ui*.

ţuicuiálă *s.f.* (*fam.*) Faptul de *a se ţuicui*; ţuicăreală. • pl. *-ieli.* /***ţuicui*** + *-eală*.

ţuiculeánă *s.f.* (*fam.*) Ţuiculiţă. • pl. *-ene.* /***ţuică*** + *-uleană*.

ţuiculí *vb. IV. refl.* (*fam.; despre oameni*) A se ţuicări, a se ţuicui. • prez.ind. *-esc.* /***ţuică*** + *-uli*.

ţuiculíţă *s.f.* Dim. al lui *ţuică*; ţuiculeană. • pl. *-e.* /***ţuică*** + *-uliţă*.

ţul *s.n.* v. ţel.

ţulăí *vb. IV.* (*reg.*) **1** *intr.* (*despre păsări*) A scoate sunete caracteristice, a ţipa. **2** *tr.* (*compl. indică persoane*) A arunca în gura mare vorbe jignitoare; a apostrofa. ◆ (*refl. recipr.*) A se certa. • prez.ind. *ţúlăi.* /cf. *ţurăi*.

ţuleándră *s.f.* (*reg.*) Haină groasă de lînă. ◆ Haină veche şi uzată; (*pop.*) buleandră. ◆ Ţol[2] (1) vechi şi rupt. • pl. *-endre.* şi *ţolíndră s.f.* /cf. *ţol, buleandră*.

ţuleáp *s.m.* (*reg.*) **1** Ţăruş. **2** Fiecare dintre parii care se înfig în pămînt ca element de susţinere, de fixare în diferite construcţii rudimentare. **3** Par care se înfige în pămînt (pe o movilă) pentru a marca hotarul dintre două proprietăţi sau pentru a servi la măsurarea unui teren; bornă. • pl. *-epi.* /<magh. ***culáp***.

ţulúc *s.m.* (*reg.*) Moţ, ciuf. ◇ Expr. *A se ţine ţuluc* = a sta grămadă, unul lîngă altul. • pl. *-ci.* /<ngr. ***τσουλούφι***, cf. *zuluf*.

ţumburúc *s.n.* v. ţîmburuc.

ţumburúş *s.n.* v. ţîmburuş.

ţúnder *s.n.* (*tehn.*) Strat de oxid negru format la suprafaţa unei piese de oţel în timpul încălzirii la temperaturi înalte; arsură, scorie. • pl. *-e.* /<germ. ***Zunder***.

ţúndră *s.f.* (*reg.*) Haină ţărănească, largă şi lungă pînă la genunchi, făcută din dimie şi tivită pe margini şi pe la cusături cu găitane; zeghe, suman. ◇ Expr. (*reg.*) *A fi lovit cu mîneca ţundrei* = a fi prostănac. ◇ Fig. *Iarna-şi facă ţundră, Ţundră pentru ea, Albă ca gheaţa* (PILL.). ◆ Ext. Haină uzată. • pl. *-e.* /<magh. ***condra***.

ţundríţă *s.f.* (*reg.*) Dim. al lui *ţundră*. • pl. *-e.* /***ţundră*** + *-iţă*.

ţunţurlíu, -íe *adj.* (*reg.*) Care este grozav, deosebit. ◇ (*adv.*) *Spuneţi drept, că nu mă supăr de laude... Cunoaşteţi multe condeie carele să poată izvodi aşa de ţunţurliu?* (ALECS.). ◆ (*fam.; despre îmbrăcăminte*) Care este (colorat) strident, care are o croială extravagantă. • pl. *-ii.* /cf. *ţonţoroi*.

ţup *interj.* v. ţop.

ţúpa *interj.* v. ţop.

ţupăí *vb. IV.* v. ţopăi.

ţur *interj.* **1** (*adesea cu „r" prelungit*) Cuvînt care redă sunetul produs la căderea de la înălţime a unui şiroi de apă, a grăunţelor sau a nisipului. **2** (*reg.; de obicei repet. sau pronunţat cu „r" prelungit*) Cuvînt cu care se cheamă păsările de curte. • /onomat.

ţúra *interj.* (*reg.; de obicei repet.*) Cuvînt care serveşte, de regulă, ca început de vers în chiuituri, atrăgînd atenţia asupra a ceea ce urmează. • acc. şi *ţurá*. /form. expr.

ţurănă *s.f.* (*reg.*) **1** Burlan, jgheab prin care se scurge apa de pe acoperişul caselor; streaşină. **2** Coastă de deal abruptă, prăpăstioasă şi cu puţină vegetaţie; povîrniş, rîpă. ◆ Stîncă înaltă şi abruptă. • pl. *-e, -ăni.* /de la ***ţur***.

ţurăí *vb. IV. tr.* (*reg.; compl. indică cîini*) A asmuţi. • prez.ind. *-iesc.* /cf. *ţura*.

ţurcán, -ă *s.f., adj.* **1** *s.f.* (*zootehn.*) Rasă de oi autohtonă, cu lînă lungă, aspră şi groasă. ◆ Oaie din această rasă. **2** *adj.* (*despre lînă*) Care este lungă, groasă şi aspră. ◆ (*despre oi*) Care are lîna groasă, lungă şi aspră. **3** *s.f.* Ţurcă[2]. • pl. *-i, -e.* şi *ţurcán, -ă adj., s.m., s.f.* /cf. *ţurcă*[2].

ţurcáncă *adj.* (*despre oi*) Ţurcană. • pl. *-ce.* /***ţurcan*** + *-că*.

ţúrcă[1] *s.f.* Beţişor ascuţit la ambele capete, cu care se joacă copiii, încercînd să-l arunce cît mai departe cu ajutorul altui băţ mai lung. ◆ (şi *de-a ţurca*) Jocul la care se foloseşte acest beţişor. ◇ Expr. *Crezi că mă joc de-a ţurca cu tine?*, se spune cînd cineva vrea să arate că nu glumeşte. • pl. *ţurci.* şi *túrcă s.f.* /<ucr., rus. ***цурки***.

ţúrcă[2] *s.f.* Căciulă mare şi moţoasă făcută din blană de oaie ţurcană. • pl. *ţurci.* şi *túrcă s.f.* /cf. *ţurcan*.

ţúrcă[3] *s.f.* v. turcă[1].

ţurcánesc, -eáscă *adj.* (*mai ales despre căciuli*) Care este făcut din blană de oaie ţurcană sau din lînă ţurcană. • pl. *-eşti.* /***ţurcan*** + *-esc*.

ţuríc *interj.* v. ţuruc.

ţurlói *s.n.* (*pop.*) **1** Fluierul piciorului. ◆ Ext. Partea piciorului de la genunchi în jos. ◇ Expr. *A avea draci pe ţurloaie* = a fi neastîmpărat, a fi nervos. *Joacă dracul pe ţurloaie*, se zice cînd se petrec lucruri ciudate, suspecte. **2** Fiecare dintre tuburile sonore ale cimpoiului. **3** Jgheab, ţeavă prin care curge apa (din izvor, din cişmea etc.). ◆ Ext. Apă care curge; şiroi. **4** Ţurţur de gheaţă. • pl. *-oaie.* şi (*reg.*) *ţurlúi s.n.* /etimol. nec.

ţúrlu-búrlu *adj.invar.* (*reg.; despre părul capului*) Care este zbîrlit, vîlvoi. ◇ (*adv.*) *Perii capului nu erau creţi, dară steteau ţurlu-burlu* (ISP.). • /form. expr.; cf. *ciurli-burli*.

ţurlúi *s.n.* v. ţurloi.

ţurluít *s.n.* v. ţîrlîit.

ţurói *s.n.* (*reg.*) Izvor care curge pe un jgheab îngust făcut din scoarţă de copac. • pl. *-oaie.* /***ţur*** + *-oi*.

ţurţalău *s.m.* (*reg.*) Ţurţur. • pl. *-ăi.* /cf. *ţurţur*.

ţurţăr *s.m.* v. ţîrţar.

ţúrţur *s.m., s.n.* **1** *s.m.* (*mai ales la pl.*) Sloi mic de gheaţă de formă prelungită şi uşor ascuţită spre vîrf, care se formează de-a lungul streşinilor sau pe ramuri, prin îngheţarea imediată a apei care se scurge. <> Expr. *A face ţurţuri* = a clănţăni din dinţi de frig. <> Fig. *Lin, ţurţurii somnului picurau lingoare* (VOIC.). **2** *s.m.* (*la pl.*) Mici cocoloaşe (de gheaţă, de noroi, de sînge închegat etc.) care se prind de părul de pe corpul animalelor sau de părul, barba, mustăţile omului. <> Loc.adj., adv. (*reg.*) *Ţorţol de...* = (care este) foarte încărcat de, (care este) plin ciucure de... **3** *s.m.* Ornamente de metal, de cristal, de sticlă etc. în forma unor ciucuri sau franjuri. ◆ (*înv., reg.*) Ciucure, franj. **4** *s.m.* (*bot.; reg.*) Amenţi (de alun); (*reg.*) ţurţalăi. **5** *s.m.* (*meteor.; reg.; la pl.*) Măzăriche. **6** *s.n.* Jgheab prin care curge apa (la fîntînă, la cişmea). ◆ Ext. Izvor, cişmea; (*reg.*) ţuturoi (1). • pl. *m.* *-i*, *n.* *-e*. şi *ţúrţure*, (*reg.*) *ţorţól s.m.* /etimol. nec.

ţurţurá *vb. I. intr.* (*reg.; despre apă*) A picura; a şiroi. ◆ (*impers.*) A ploua mărunt; (*reg.*) a ţîrţîra. • prez.ind. pers. 3 *túrţură*. /form. onomat.; cf. *ţur*.

ţurţurát, -ă *adj.* De care atîrnă ţurţuri, plin de ţurţuri, cu ţurţuri. • pl. *-ţi*, *-te*. /*ţurţur* + *-at*.

ţúrţure *s.m.* v. ţurţur.

ţurţurél *s.m.* (*reg.*) **1** Dim. al lui *ţurţur*. **2** (*meteor.*) Măzăriche. • pl. *-ei*. /*ţurţur* + *-el*.

ţurţurúş *s.m.* (*reg.*) Ţurţur. • pl. *-i*. /*ţurţur* + *-uş*.

ţurúc *interj.* (*reg.; şi întărit prin „înapoi", „ne"*) Strigăt cu care se îndeamnă caii înhămaţi să dea înapoi. • şi *ţuríc interj.* /<germ. ***zurück***, magh. ***curukk***, ***curikk***.

ţuruí *vb. IV. intr.* (*reg.; despre lichide sau despre materii sub formă de granule, pulbere etc.*) A curge, provocînd un zgomot caracteristic. ◆ (*despre burlane, robinete etc.*) A produce un zgomot caracteristic la curgerea unui şiroi. • prez.ind. *ţúrui*, *-iesc*. /*ţur* + *-ui*.

ţúslă *s.f.* (*reg.*) Rachiu sau ţuică (slabă) care se obţine la prima distilare. ◆ Gener. Ţuică slabă • pl. *-e*. /etimol. nec.

ţuşc, -ă *s.f., adj.* (*reg.*) (Varietate de oi) care se înrudeşte cu ţurcana. ◆ (Oaie) care aparţine acestei varietăţi. • pl. *ţuşti*, *-şte*, *-ce*. /etimol. nec.

ţúşcă[1] *s.f.* (*reg.*) **1** Şervet, basma, batistă mare, care este folosită la jocul de-a ţuşca. <> Expr. *A se face ţuşcă* = a se îmbăta. **2** (şi *de-a ţuşca*) Numele unui joc, în care unul dintre jucători este lovit în palmă sau pe spate cu ţuşca (1). **3** (Epitet pentru o) fată sau (pentru o) femeie tînără, zveltă, sprinţară, iute. ◆ Termen de dezmierdare folosit cînd se vorbeşte cu sau despre un copil. • pl. *ţuşti*. /de la *[ră]ţuşcă*.

ţúşcă[2] *s.f.* v. ciuşcă.

ţuşcóv *s.m.* (*iht.*) Peşte migrator, asemănător cu obleţul, dar mai mare decît acesta (*Chalcalburnus chalcoides danubicus*). <> Compuse: *ţuşcov-de-sac* = *a*) ţuşcov (*Chalcalburnus chalcoides danubicus*); *b*) (*reg.*) obleţ (*Alburnus alburnus*); *ţuşcov-de-rîu* = beldiţă (*Alburnoides bipuctatus*). • acc. şi *ţúşcov*. pl. *-i*. /<srb. ***ciškov***.

ţuşpáis *s.n.* (*culin.; reg.*) Garnitură (servită lîngă friptură). • pl. *-uri*. /<germ. ***Zuspeis***.

ţuşt *interj.* v. ţuşti[1].

ţuşti[1] *interj.* Cuvînt care sugerează mişcarea bruscă şi precipitată a unei fiinţe care sare, care ţîşneşte (de) undeva; ţîşti. <> (*vb.*) *Intrăm tupiluş într-o casă şi ţuşti pe cuptor* (SADOV.). <> Compus: (*reg.*) *ţuşti-huşti*, cuvînt care imită mişcări precipitate (făcute pe ascuns). • şi *ţuşt interj.* /onomat.

ţuştí[2] *vb. IV. intr.* (*reg.; despre fiinţe*) A apărea, a ieşi de undeva pe neaşteptate; a ţîşni. <> (*constr. cu pron. neutru „o"*) *A ţuştit-o şi a luat-o la fugă*. • prez.ind. *-esc*. /v. ***ţuşti***[1].

ţuţ *s.n.* (*reg.*) **1** Proeminenţă sau excrescenţă cărnoasă. <> Expr. (*adv.*) *A sta ţuţ* = (*despre arşice*) a sta vertical. *A lăsa* (pe cineva) *ţuţ* = *a*) a înşela (pe cineva) în aşteptări; a lăsa cu buzele umflate; *b*) a uimi (pe cineva); *c*) a-i lua (cuiva) totul, a sărăci (pe cineva). *A rămîne ţuţ* = *a*) a rămîne uluit, mirat peste măsură; *b*) a rămîne fără avere, foarte sărac; *c*) a rămîne foarte singur. **2** Grămadă, glugă de strujeni. **3** Adăpost mobil (din scînduri, paie, stuf) la cîmp; colibă mică în care se adăpostesc ciobanii. • pl. *-uri*. şi (*reg.*) *ţoţ s.m.*, *ţoáţă*, *ţóţă*, *ţúţă s.f.* /etimol. nec.

ţúţă *s.f.* v. ţuţ.

ţuţăneásca *s.f. art.* (*reg.*) Numele unui dans popular care se joacă la nunţi. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • /etimol. nec.

ţúţer *s.m.* (*fam., peior.*) Om bun la toate, care face toate treburile (mai ales cele neplăcute) în locul cuiva. • pl. *-i*. /etimol. nec.

ţúţu *interj.* (*reg.*) Cuvînt cu care se însoţeşte legănatul; huţa. <> Expr. *A da* (pe cineva) *ţuţu* = a legăna, a da huţa. • /onomat.

ţuţubéi *interj., s.m.* (*reg.*) **1** *interj.* Cuvînt care redă strigătul caracteristic al piţigoiului. **2** *s.m.* (*ornit.*) Piţigoi (*Parus maior*). • pl. *-ei*. /form. onomat.

ţuţudán *s.n.* (*reg.*) Vîrf ascuţit de deal sau de munte. • pl. *-uri*, *-e*. /cf. *ţuţui*[1].

ţuţúi[1] *s.n.* (*reg.*) **1** Ţugui (1). <> Expr. *A sta spînzurat* (*ca dracu*) *pe ţuţuie* = a sta incomod; a sta cocoţat pe vîrfuri. **2** Parte ascuţită a unor obiecte; vîrf, ţugui (2). • pl. *-uri*, *-ie*. /cf. *ţuţ*, *ţugui*.

ţuţúi[2] *s.n.* (*reg.*) Leagăn (în care se balansează cineva). • pl. *-ie*, *-uri*. /de la ***ţuţui***[3].

ţuţuí[3] *vb. IV. tr., refl.* (*reg.*) A (se) da în leagăn, a (se) legăna. • prez.ind. *ţúţui*. /***ţuţu*** + *-i*.

ţuţuiá *vb. I.* (*reg.*) **1** *tr.* A da formă ascuţită, conică; a ascuţi. **2** *refl.* A se cocoţa. • prez.ind. *ţúţui*. /***ţuţui***[1] + *-a*.

ţuţuiăn *s.m.* (*reg.; peior.*) Cioban ardelean. ◆ Ext. Mojic. *Iaca ţuţuianu... şi-o pus livreaua* (ALECS.). • sil. *-ţu-ian*. pl. *-ieni*. /***ţuţui***[1] + *-an*.

ţuţuiáncă *s.f.* (*reg.*) **1** Nevasta unui ţuţuian. **2** (*art.*) Numele unor dansuri populare: *a*) dans popular asemănător cu arcanaua, o horă de brîu; *b*) mureşeanca. ◆ Melodie după care se execută aceste dansuri. • pl. *-ience*. /***ţuţuian*** + *-că*.

ţuţuiát, -á *adj.* (*reg.*) Care este ţuguiat, ascuţit. • pl. *-ţi*, *-te*. /***ţuţui***[1] + *-at*.

ţuţuienésc, -eáscă *adj.* (*reg.*) Care aparţine ţuţuienilor, care se referă la ţuţuieni. • pl. *-eşti*. /***ţuţuian*** + *-esc*.

ţuţúl *s.n.* (*reg.*) Leagăn (în care se balansează cineva). ◆ Scrînciob. • acc. şi *ţúţul* /de la ***ţuţula***, prin derivare regresivă.

ţuţulá *vb. I. tr., refl.* (*reg.*) A (se) da în leagăn, a (se) legăna. • prez.ind. *ţúţul*. /***ţuţul*** + *-a*.

ţuţúr *s.n.* (*reg.*) **1** Vîrf ascuţit de deal sau de dîmb; vîrf cu piatră. **2** Excrescenţă, umflătură (la om sau la animale). • pl. *-e*, *-uri*. /cf. *ţuţ*.

ţuţurá *vb. I. tr.* (*reg.; compl. indică oameni*) A trage de păr, de urechi, de nas. • prez.ind. *ţúţur*. /***ţuţur*** + *-a*.

ţuţurói *s.n.* (*reg.*) **1** Ţeavă sau jgheab pe care curge apa de la izvor sau de la cişmea. ◆ Ext. Robinet. **2** Şiroi. <> (*adv.*) *Cura sîngele ţuţuroi* (CIAUŞ.). <> Expr. *A ploua cu ţuţuroi* = a ploua foarte tare. • pl. *-oaie*. /***ţurţur*** + *-oi*.

ţuţurúi *s.n.* (*reg.*) Ţurţur. • pl. *-ie*. /***ţuţur*** + *-ui*.

ţuvlíc *interj., s.m., s.f.* (*reg.*) **1** *interj.* Cuvînt care imită sunetele stridente produse prin ciocnirea a două obiecte din metal. **2** *s.m.* (*ornit.*) Huhurez (*Strix aluco*). **3** *s.f.* Tilincă. ◆ Fluier care intră în componenţa unor instrumente muzicale. • pl. *-ci*. şi (*reg.*) *ţuvlícă*, *ţuflícă s.f.* /onomat.

ţuvlicá *vb. I. intr.* (*reg.; despre porci*) A guiţa. • prez.ind. pers. 3 *ţuvlícă*. /***ţuvlic*** + *-a*.

ţuvlícă *s.f.* v. ţuvlic.

U u

u[1] *s.m. invar.* **I 1** A douăzeci și șasea literă a alfabetului limbii române. **2** Sunetul corespunzător acestei litere (vocală închisă rotunjită posterioară). **3** Semn grafic pentru această literă (*u, U*). **II** (*chim.*) **1** Simbol pentru unitatea de masă atomică. **2** Simbol pentru *uraniu* (*U*).

u[2] *interj.* (*adesea prelungit, repetat sau însoțit de alte interj.*) **1** Exclamație care exprimă: *a)* Surpriză, indignare, regret. *b)* Veselie (însoțind chiuiturile, mai ales în timpul executării dansurilor populare). *U-iu-iu, nănașule, ...Sărută nevestele!* (POP.). **2** Strigăt folosit pentru a atrage atenția cuiva, pentru a avertiza (în legătură cu un pericol) sau pentru a comunica cu cineva aflat la o anumită depărtare. **3** Cuvînt care imită semnalul sonor emis de o locomotivă. *Uuuu! Vine trenul!* **4** Cuvînt care imită urletul unor animale (mai ales al lupului). • /onomat.

ubác *s.n.* (*geomorf.*) Versant al unui munte expus spre nord, cu insolație mai redusă și cu amplitudini termice mai mici. • /<fr. ***ubac***; cf. lat. *opacus, -a, -um* „umbros".

uberál, -ă *adj.* Care aparține sînului, care se referă la sîn. <> *Fîntînă uberală* = fîntînă reprezentînd o femeie (o nimfă, o silfidă etc.) din sînii căreia curge apă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***ubéral***; cf. lat. *ūber, -is* „sîn".

uberós, -oásă *adj.* Care este bogat în lapte. ◆ Ext. Care este fertil, fecund. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***ubéreux***; cf. lat. *ūber, -is* „abundent".

ubertáte *s.f.* Fertilitate, fecunditate; abundență. • /<lat. ***ūbertas, -atis***.

ubichinónă *s.f.* (*biochim.; mai ales la pl.*) Substanță care se află în toate organismele vegetale și animale, cu funcție de coenzimă transmițătoare de electroni; coenzima Q. • pl. *-e.* /<fr. ***ubiquinone***.

ubichitáte *s.f.* v. ubicuitate.

ubicuíst, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* (*biol.; despre plante și animale*) Care trăiește și se dezvoltă la fel de bine în condiții de mediu foarte diferite. **2** *s.m., s.f., adj.* (*fam.*) (Individ) care este prezent peste tot; ubicuitar. • pl. *-iști, -iste.* și *ubicvíst adj., s.m., s.f.* /<fr. ***ubiquiste***; cf. lat. *ubīque* „pretutindeni".

ubicuitár, -ă *adj., s.m., s.f.* Ubicuist. • sil. *-cu-i-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***ubiquitaire***.

ubicuitáte *s.f.* **1** Însușire atribuită cuiva de a putea fi prezent pretutindeni (sau în mai multe locuri) în același timp. **2** (*bis.*) Atribut al lui Dumnezeu, prezent pretutindeni în același timp. ◆ Ext. Universalitate. *Depășea provincialul pentru a intra în ubicuitate* (PLEȘU). • sil. *-cu-i-*. și *ubicvitáte, ubichitáte s.f.* /<fr. ***ubiquité***; cf. lat. *ubīque* „pretutindeni".

ubícuu, -uă *adj.* Care se află în același timp în două sau mai multe locuri. <> Fig. *Depistarea acestei ubicue prezențe eminesciene implică desigur familiaritatea cu stilul marelui gazetar* (PER.). • sil. *-cu-u.* pl. *-ui, -ue.* și *ubícv, -ă adj.* /<lat. ***ubīque*** „pretutindeni", după *perpetuu, continuu*.

ubícv, -ă *adj.* v. ubicuu.

ubicvíst, -ă *adj., s.m., s.f.* v. ubicuist.

ubicvitáte *s.f.* v. ubicuitate.

ucáz *s.n.* (*înv., pop.*) Ordin, ordonanță, decret. ◆ Fig. Măsură, decizie, hotărîre care nu admite discuție. *Familia... venea cu un ucaz: în noul an școlar trebuia să rămîn acasă* (BLA.). ◆ Autorizație, ordonanță. • pl. *-uri, -e.* și (*înv.*) *ocáz s.n.* /<rus. ***указ***.

ucéde *vb. II.* v. ucide.

uceníc, -ă *s.m., s.f.* **1** Persoană (tînără) care învață o meserie, lucrînd sub îndrumarea unui meșter sau urmînd o școală profesională; (*înv.*) uceniță. ◆ Ext. Debutant într-o activitate (mai ales științifică sau artistică); discipol, elev. *Eu n-am fost niciodată ucenic; Dintru-nceput deplin maestru* (VOIC.). ◆ Spec. Novice (la mănăstire). **2** Adept și continuator al unui savant, al unui filosof, al unui artist; discipol, învățăcel. <> Fig. *Și a avut Eminescu ucenici o droaie* (CH.). ◆ Ext. Elev, școlar. ◆ (*bis.; la m.*) Nume generic dat fiecăruia dintre cei doisprezece chemați de Hristos, care l-au urmat în timpul activității sale pămîntești, iar după Înviere au fost numiți apostoli („trimiși"), care să propovăduiască Evanghelia. ◆ (*bis.*) Ext. Nume dat fiecăruia dintre cei patru evangheliști. • pl. *-ci, -ce.* și (*înv., reg.*) *uciníc, -ă s.m., s.f.* /<slav. ***оученикъ***.

ucenicí *vb. IV. intr.* A învăța o meserie lucrînd, activînd pe lîngă un meșter sau pe lîngă o persoană pricepută; a lucra, a învăța ca ucenic. ◆ Gener. A învăța ceva (de la un maestru, de la o persoană pricepută); a se iniția într-un domeniu. *Gala Galaction deschide seria romanelor teologice, pentru cari a ucenicit îndelung* (PERP.). • prez.ind. *-esc.* /***ucenic*** + *-i.*

ucenicíe *s.f.* Faptul de a lucra ca ucenic. ◆ Starea, calitatea, ocupația de ucenic. ◆ Timpul petrecut de cineva ca ucenic. ◆ Gener. Formare, instruire a cuiva într-un anumit domeniu. <> Fig. *Literatura italiană și-a făcut ucenicia la școala poeziei provensale* (OȚETEA). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***ucenic*** + *-ie.*

ucénie *s.f.* (*înv., reg.*) **1** Teorie, învățătură. **2** Instrucție ostășească, exercițiu militar. • pl. *-ii.* g. -d. *-iei.* și *océnie, oceánie s.f.* /<slav. ***оучениѣ***, rus. ***учение***.

uceníță *s.f.* (*înv.*) Ucenică. • pl. *-e.* /<slav. ***оученица***.

ucíde *vb. III. tr.* **1** (*compl. indică flințe*) A pricinui (cu sau fără voie) moartea; a omorî, a asasina. <> (*în imprec.*) *Dar diavolul ce alta are de lucru decît să ispitească... - ucigă-l crucea!* (CAR.). <> (*refl. pas.*) *Iar de atunci nu se mai ucid oameni bătrîni* (FURT.). <> (*refl. recipr.*) *Să se bată pînă s-or ucide* (CR.). <> (*abs.*) *Poate ai fi vrut să și ucizi?* (ARGH.). <> Compus: *ucigă-l-crucea* (sau *-sfînta-cruce, -toaca, reg., -tămîia, -pietrele, -vederea, -Maica-Precista*) *s.m. invar.* = *a)* (*pop.*) nume dat diavolului; *b)* (*astron.; reg.*) Cărăușul. <> Exager. *Discordia ne va ucide* (HASD.). <> Fig. *Soarele în răsărit de sînge-și spală-n mare Lăncile, cu care a ucis în goană noaptea* (BLA.). ◆ (*refl.*) A se sinucide. ◆ (*reg.*) A obosi foarte tare, a epuiza. *Muta mobilele dintr-un loc în altul... pînă ce-și ucidea trupul și urîtul* (NĂD.). **2** Fig. A distruge, a nimici, a face să piară; a desființa. *Fierăstraiele au ucis pădurile* (SADOV.). **3** Fig. (*compl. indică fenomene, abstracte etc.*) A face să înceteze. *Cîte talente ucise!* (DELAVR.). <> Expr. *A ucide timpul* = a omorî timpul. *Succesele de la Brașov nu erau decît un mod de a ucide timpul* (TEOD.). **4** (*înv., reg.; compl. indică persoane*) A bate, a lovi rău. ◆ (*reg.*) A zdrobi, a sfărîma. *Ucise pe masă cu un pietroi niște sare* (HOG.). ◆ (*înv., reg.*) *refl.* A se lovi, a se izbi. *M-am ucis în cap cu pumnii* (PANN). **5** Fig. A pricinui cuiva suferințe (fizice sau morale); a chinui. *Muierușcă din Brașeu! Mură-albastră-i ochiul tău Care mă ucide rău* (POP.). • prez.ind. *ucid,* (*înv., reg.*) *ucíg.* și (*înv.*) *ucéde vb. II,* (*reg.*) *ucigá vb. I.* /lat. ***occidĕre***.

ucídere *s.f.* Acțiunea de *a ucide* și rezultatul ei; omor; asasinat. <> (*jur.*) *Ucidere din culpă* = infracțiune care constă în omorîrea unei persoane ca urmare a nerespectării dispozițiilor legale ori a măsurilor de prevedere pentru exercițiul unei profesiuni, a unei meserii ori pentru efectuarea unei anumite activități. • pl. *-i.* /v. ***ucide***.

ucigă *vb. I.* v. ucide.

ucigáie *s.f.* (*reg.*) **1** (*în imprec.*) Nume care se dă diavolului. **2** (Epitet pentru o) persoană nesuferită; pocitură. • pl. *-ăi.* /***ucigă[-l]*** + *-aie*.

ucigán *s.m.* (*reg., eufem.*) Nume care se dă diavolului. • pl. *-i.* /***ucigă[-l]*** + *-an*.

ucigáș, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f., adj.* (Persoană) care a ucis sau a încercat să ucidă pe cineva; asasin. <> Fig. *Craiul Amurg, ucigașul arborilor* (BOTT.). **2** *adj.* Care provoacă (sau poate provoca) moartea cuiva. *Armă ucigașă.* <> Fig. *Și gropițe face-n unghiul ucigașei sale guri* (EMIN.). ◆ (*despre impulsuri ale oamenilor*) Care determină individul să ucidă. *Citi în ochii lui o pornire ucigașă* (VIN.). **3** *s.m. art.* (*reg.*) Nume care se dă diavolului. • pl. *-i, -e.* și (*reg.*) *ucizáș, -ă s.m., s.f.* /***ucig***, prez.ind. al lui *ucide* + *-aș*.

ucigătór, -oáre *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care ucide (sau care poate ucide), care provoacă (sau care poate provoca) moartea; nimicitor. <> (*adv.*) *Las' să mă uit în ochii-ți ucigător de dulci!* (EMIN.). <> Fig. *Ochi reci, metalici, ucigători* (ELI.). **2** *s.m., s.f.* Ucigaș, asasin; ext. călău. *Nimeni nu poate zice încă că dumneata ești ucigătorul* (BOL.). • pl. *-ori, -oare.* și (*reg.*) *ucizátor, -oáre adj.* /***ucig***, prez.ind. al lui *ucide* + *-ător*.

ucigătúră *s.f.* (*înv.*) **1** Omor. **2** Lovitură foarte puternică; bătaie cruntă. • pl. *-i.* /***ucig***, prez.ind. al lui *ucide* + *-ătură*.

uciníc, -ă *s.m., s.f.* v. ucenic.

ucís[1] *s.n.* Faptul de *a ucide.* /v. ***ucide***.

ucís[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre persoane*) Care a fost omorît, asasinat. <> (*subst.*) *El ia nevastă pe Anca, nevasta ucisului* (GHER.). <> Fig. *Mulțimea tăcută, cu bucuria ucisă pe fețe* (CE. PETR.). **2** Care este sau a fost lovit foarte tare; bătut crunt. • pl. *-și, -se.* /v. ***ucide***.

ucisătúră *s.f.* **1** (*înv.*) Omor. **2** (*înv., reg.*) Bătaie cruntă. • pl. *-uri.* /***ucis***[1] + *-ătură*.

ucitélnă *s.f.* (*bis.; înv.*) Carte cu învățătură. • pl. *-e.* /<slav. ***оучителна***.

ucizáș, -ă *s.m., s.f.* v. ucigaș.

ucizátor, -oáre *adj.* v. ucigător.

ucléi *s.m.* (*iht.; reg.*) Obleț (*Alburnus alburnus*) • pl. *uclei.* și *ocléi s.m.* /<bg. ***оклей***, rus. ***уклея***.

ucloní *vb. IV. refl.* (*înv.*) A se da la o parte (de la ceva); a se abate. • prez.ind. *-esc.* /<slav. ***оуклонити (сѧ)***.

ucraineán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Ucrainei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuiește pe teritoriul Ucrainei; locuitorii Ucrainei. **2** *adj.* Care aparține Ucrainei sau ucrainenilor, care se referă la Ucraina sau la ucraineni; care este originar din Ucraina. ◆ (*subst. f.*) Limba din grupul limbilor slave de răsărit, vorbită de ucraineni. • sil. *-cra-i-*. pl. *-eni, -ene.* și *ucrainián, -ă s.m., s.f., adj.* /<fr. ***ukrainien***; cf. nm. pr. *Ucraina*, stat în E Europei.

ucraineáncă *s.f.* Ucraineană. • sil. *-cra-i-*. pl. *-ence.* /***ucrainean*** + *-că*.

ucrainián, -ă *s.m., s.f., adj.* v. ucrainean.

ucroníe *s.f.* (*filoz.*) Teorie în filosofia culturii, potrivit căreia evenimentele și faptele de civilizație din istoria omenirii s-au produs ca o consecință inevitabilă, dar nu previzibilă, a progresului continuu. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***uchronie***; cf. gr. *χρόνος* „timp", după *utopie.*

ucróp *s.n.* v. uncrop.

úcu *s.m. invar.* **1** Cea dea douăzeci și una literă a alfabetului chirilic, corespunzătoare sunetului *u.* **2** Sunetul notat cu această literă (vocală închisă rotunjită posterioară). **3** Semn grafic pentru această literă (оу). • /<sl. veche оукъ.

ud, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* Care este acoperit, pătruns, îmbibat de apă sau de alt lichid; care este îmbibat de umezeală; care este foarte umed; udat. <> (*subst.*) *Udul de apă nu se teme* (POP.). <> Expr. *A (se) face* (sau *a fi ud*) *ciuciulete* v. ciuciulete. *Arde focu-n paie ude* v. pai. *Suflă vîntu-n paie ude* v. sufla. <> Fig. *Veni și ziua de asalt, Cea zi de sînge udă!* (ALECS.). **2** *adj.* (*despre ochi*) Care este plin de lacrimi; înlăcrimat. *Ochii împărătesei... erau uzi de lacrimi* (POP.). ◆ (*despre atmosferă, aer, mediu etc.*) Care este încărcat cu vapori de apă; umed. *Frigul ud mă pătrundea* (CAR.). ◆ Fig. Care produce impresia de ud, de umezeală. *Tot cerul în amurg își limpezise Albastrul ud* (PILL.). ◆ Umezit, umed. *Pajiște verde cam udă* (BĂR.). ◆ (*reg.; despre pereți,* ext., *despre încăperi*) Care este igrasios, jilav, umed. *Uitat în claustrarea udei carceri* (VULP.). ◆ Care este plin de năduşeală; transpirat, asudat. *Și, uzi de alergare, se-ncură Fugarii prin negura sură* (COȘB.). ◆ (*despre copiii mici*) Care a urinat pe el. **3** *s.n.* (*pop.*) Urină. <> *Băşica udului* = vezica urinară. (*înv.*) *Mădularul udului* = penis. *Piatra udului* = calcul în vezica urinară. *Vas de ud* = oală de noapte. <> Expr. *A ieși* (sau *a se scăpa*) *cu udul* ori *a-și face udul* = a urina. *A se încuia la ud* = a nu putea urina. • pl. *uzi, ude.* /lat. ***ūdus, -a, -um.***

udá *vb. I.* **1** *tr.* A umple, a acoperi, a îmbiba sau a stropi cu apă ori cu alt lichid. <> (*refl.*) *S-au udat banii, erau de hîrtie* (SOR.). <> (*abs.*) *Un vînt repede, o ploaie furioasă începură a bate și a uda* (BOL.). <> Exager. *Eu plîng de ud pămîntul* (POP.). <> Fig. *Locuri slăvite udate de sîngele eroilor* (BĂLC.). **2** *tr.* A pune în contact cu apa, a băga, a muia ceva în apă sau în alt lichid. <> Expr. *A uda* (pe cineva) *șoarece* = a uda foarte tare. *A(-și) uda gura* (sau *gurița, gîtul, gîtlejul, măseaua, mustața*) = a bea (vin sau altă băutură alcoolică), pentru a-și potoli setea. *A uda prînzul* (sau *bucatele*) = a bea în timpul mesei vin sau alte băuturi alcoolice. *A-și uda sufletul* = a bea apă pentru a-și potoli setea. (*refl.*) *A i se uda ochii* = a i se umple ochii de lacrimi. ◆ A umezi, a umecta. *Udă-i buzele, țață Marița* (H. LOV.). ◆ A bea în timpul mesei vin sau alte băuturi. *Nu pierdeau prilejul... tartinelor cu icre negre, udate cu un pahar de vin* (CE. PETR.). ◆ (*fam., glum.*) A sărbători ceva sau pe cineva făcînd cinste, dînd de băut. *Tradiția spune că trebuie să uzi orice haină nouă.* **3** *tr.* (*compl. indică plante, semănături etc.*) A stropi. ◆ (*reg.; compl. indică fete*) A practica obiceiul udatului în a doua zi de Paște; a stropi. **4** *tr.* (*despre ape curgătoare*) A străbate un ținut (pe care îl alimentează cu apă). ◆ (*despre oceane, mări*) A atinge, a scălda. **5** *refl.* A (se) urina. ◆ (*tr.; mai ales despre sugari*) A murdări cu urină (scutece, pantaloni etc.). • prez.ind. *ud.* /lat. ***udare.***

udáre *s.f.* Acțiunea de *a (se) uda* și rezultatul ei; udat, udătură. • pl. *-ări.* /v. ***uda.***

udát[1] *s.n.* **1** Udare. **2** (Numele unui) obicei popular conform căruia mireasa umblă prin sat cu o găleată, însoțită de fete și băieți, stropind în jur fetele. **3** (*reg.*) (Numele unui) obicei practicat a doua zi de Paște, cînd bărbații și băieții stropesc femeile și fetele cu parfum (sau cu apă), ca acestea să-și păstreze frumusețea și prospețimea; stropit. • /v. ***uda.***

udát[2]**, -ă** *adj.* Care este muiat în apă sau într-un alt lichid; stropit cu apă; ud. *Lipsirea mea va șterge genele tale-udate* (BOL.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***uda.***

udăciós, -oásă *adj.* (*reg.; despre terenuri*) Care este îmbibat cu apă; apătos. • pl. *-oși, -oase.* /***ud*** + *-ăcios.*

udătór, -oáre *subst.* (*reg.*) **I** *s.m.* Persoană care udă, care stropește. ◆ Spec. Persoană care umblă cu udatul. **II 1** *s.f., s.n.* Stropitoare. **2** *s.f.* Vas, de obicei din lemn, unde se păstrează apa în care se înmoaie praftura și se călește oțelul. **3** *s.f.* Praftură. **4** *s.f.* (Numele unui) obicei popular prin care se invocă ploile. • pl. *-ori, -oare.* /***uda*** + *-ător.*

udătúră *s.f.* **1** Udare. **2** Faptul de a fi ud, umed; umezeală. *Orezul și legumele s-au ofilit din lipsă de udătură* (CĂL.). **3** (*pop.; fam.*) Băutură (alcoolică). <> Loc.adv. *Pe udătură* = pentru a bea, pentru a consuma băuturi alcoolice. **4** (*reg.*) Ciorbă, zeamă; mîncare (frugală). • pl. *-i.* și (*reg.*) *odătúră s.f.* /***uda*** + *-ătură.*

udăturícă *s.f.* (*fam.*) Dim. al lui *udătură.* • pl. *-ci.* /***udătură*** + *-ică.*

udeálă *s.f.* (*pop.*) **1** Loc ud, plin de apă; umezeală. **2** (*pop.; fam.*) Băutură (alcoolică). **3** (*astron.; înv.; art.; nm. pr.*) Vărsătorul. • pl. *-eli.* /***ud*** + *-eală.*

udéliște *s.f.* (*reg.*) Umezeală; teren foarte umed. • pl. *-i.* /***udeală*** + *-iște.*

udí *vb. IV.* **I** *intr.* **1** (*înv.*) A scăpa de un pericol; a scăpa cu viață. **2** (*reg.*) A rămîne într-un anumit fel; a ajunge într-o anumită situație. <> Expr. *A udi cu gura friptă* = a rămîne înșelat, dezamăgit în așteptările sale. **3** (*reg.*) A rămîne în urma cuiva; a rămîne pe loc. <> Analog. *Eu mă duc, drumul udește* (POP.). **4** (*reg.*) A rămîne ca parte, ca rest din ceva; a rămîne de la cineva, de pe urma cuiva. ◆ A ajunge în posesia cuiva, a-i rămîne, a-i reveni cuiva. **II** *tr.* (*reg.; compl. indică animale de tracțiune*) A mîna. • prez.ind. *-esc.* și (*înv., reg.*) *uidí vb. IV.* /<sl. veche оуꙗтн, оуꙗдѫ.

údmă *s.f.* v. uimă.

udométru *s.n.* (*meteor.; înv.*) Pluviometru. • pl. *-e.* /<fr. ***udomètre***; cf. lat. *udus* „umed", gr. *μέτρον* „măsură".

udós, -oásă *adj.* **1** (*reg.*) Umed. **2** (*înv.*) Lichid. • pl. *-oși, -oase.* /***ud*** + *-os.*

udubáie *s.f.* v. hudubaie.

udúp *s.n., s.m.* (*reg.*) **1** *s.n., s.m.* Văgăună, rîpă. **2** *s.m.* Nume dat diavolului. • pl. *n. -uri, m. -i.* /<srb. ***udubiti*** „a adînci, a scobi".

uéd *s.n.* (*geomorf.*) Vale largă caracteristică unor deșerturi (din Africa de Nord și Arabia), cu fundul acoperit cu nisip și pietriș, prin care se scurg apele ploilor torențiale sau unele ape curgătoare nepermanente. • sil. *u-ed.* pl. *-uri.* /<fr. ***oued*** <ar. *wadi* „curs de apă".

uf *interj.* Exclamație care exprimă: *a)* Necaz, supărare, amărăciune. *Uf! Nu mai stau pe picioare de necăjită ce sînt* (HASD.). *b)* Ciudă, regret, nemulțumire. *Uf, zice ea, cum poate un om să mînce-atîta* (AGÂR.). *c)* Dezaprobare, oboseală, plictiseală. *Uf! Că tare grea a fost geanta asta!. d)* Dezgust. *Uf, ce urît miroase! e)* Ușurare, destindere. *Uf! Bine că am scăpat și de examenul ăsta!* <> (*subst.*) *Lucu respiră ușurat. Suflă un uf plin și zgomotos* (VIN.). • și *uh interj.* /onomat.

ufológ, -ă *s.m., s.f.* Adept al ipotezei existenței farfuriilor zburătoare. ◆ Cercetător al ozeneurilor. • pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***ufologue.***

ufologíe *s.f.* Studiu al obiectelor zburătoare neidentificate și al fenomenelor asociate obiectelor zburătoare neidentificate; ozeneologie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***ufologie***, engl. ***ufology***; cf. engl. *U[nidentified] F[lying] O[bject]* „obiect zburător neidentificat".

ufologíst, -ă *s.m., s.f.* Persoană care se ocupă cu studiul fenomenelor asociate ozeneurilor. • pl. *-iști, -iste.* /<engl. ***ufologist.***

ugandéz, -á *s.m, s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Ugandei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuiește în Uganda; locuitorii Ugandei. **2** *adj.* Care aparține Ugandei sau ugandezilor, care se referă la Uganda sau la ugandezi; care este originar din Uganda. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***ougandais***; cf. nm. pr. *Uganda*, stat în Africa de Est.

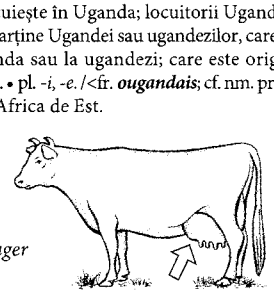

uger

úger *s.n.* Organ cărnos la femelele animalelor mamifere, format dintr-un ansamblu de glande care secretă lapte. <> *Boală de uger* = răsfug (la oi). <> Fig. *Spre munți trec nori cu ugerele pline* (BLA.). • pl. *-e.* și (*reg.*) *úlger s.n.* /lat. ***ūber.***

ugereálă *s.f.* (*reg.*) Răsfug (la oi). • /***uger*** + *-eală.*

ugerét *s.n.* (*reg.*) Taxă care se plătea în trecut pentru folosirea cailor de poștă. • pl. *-uri.* și *ugirét, ugerít s.n.* /<tc. ***ücret.***

ugerít *s.n.* v. ugeret.

ugeroásă *adj.* (*reg.; despre vaci*) Care are ugerul mare. • pl. *-e.* /***uger*** + *-oasă.*

ughi *s.m.* (*înv.*) Veche monedă maghiară de aur; galben unguresc. • pl. *ughi.* /<slav. оуг[ъскъ], pol. ***ug.***

úghian *adv.* (*maghiar.*) Desigur, într-adevăr, chiar. • și *húghiam adv.* /<magh. ***ugyan.***

ugilít, -ă *adj.* (*reg.*) Care este fără chef, trist; umilit, supus. • pl. *-ți, -te.* /cf. sl. veche оувѫдатн „a se ofili", оухлнтн <оухлъ „slab, șubred, debil".

ugíná *s.f.* v. ujină.

uginíță *s.f.* v. ujiniță.

ugirét *s.n.* v. ugeret.

ugólniță *s.f.* (*înv.*) *Piatră de ugolniță* = piatră unghiulară. • pl. *-e.* /<slav. оугольница, rus. ***угольник.***

úgor *s.m.* (*iht.; reg.*) Anghilă (*Anguilla anguilla*). • pl. *-i.* și *ógor s.m.* /<rus. ***угорь.***

úgric *adj.* (*lingv.*) *Limbă ugrică* (și *subst. f.*) = limbă din familia uralică, ramura fino-ugrică, vorbită în Europa (Ungaria) și Asia (Urali). • pl. *-ce.* /<germ. ***ugrisch.***

úgro-fínic *adj.* (*lingv.*) **1** *Limbi ugro-finice* = familie de limbi uralice, ramura fino-ugrică, vorbite în unele regiuni din nordul și centrul Europei și din nordul Asiei, din care fac parte finlandeza, maghiara etc.; (*la sg.*) limbă care aparține acestei familii. **2** Care aparține limbilor ugro-finice, care este specific acestor limbi, care se referă la aceste limbi. • pl. *-ci, -ce.* /după germ. *ugrisch-finnisch.*

uguí *vb. IV. intr.* (*despre porumbei și turturele*) A scoate sunete caracteristice speciei; a gîngura. • prez.ind. pers. 3 *úguie, reg., -iește.* /form. expr.

uguíre *s.f.* Faptul de *a ugui*; gîngurire, uguit. • pl. *-i.* /v. ***ugui.***

uguít *s.n.* Faptul de *a ugui*; concr. sunete caracteristice scoase de porumbei și de turturele; gîngurit. • pl. *-uri.* /v. ***ugui.***

uh *interj.* v. uf.

uhá[1] *s.f.* (*culin.; reg.*) Ciorbă de pește. • pl. *-ale.* /<rus. ***yxa.***

úha[2] *s.f.* (*pesc.; reg.*) Parte a cîrligului care împiedică peștele prins să scape. • /<rus. ***yxo.***

uhú *interj.* (*adesea repetat*) Cuvînt care imită strigătul bufniței și al huhurezului. • acc. și *úhu.* /***u***[2] + ***hu.***

uí[1] *interj.* (*pop.*) **1** Vai! ah! of! **2** (*adesea repetat*) Strigăt (de voie bună) care însoțește chiuiturile. • /onomat.

uí[2] *vb. IV. intr.* (*reg.; despre oameni*) **1** A scoate un strigăt (de mirare, de spaimă etc.). ◆ A striga după cineva. **2** A chiui. • prez.ind. *-iesc.* /***ui***[1] + *-i.*

uiágă *s.f.* (*reg.*) **1** Sticlă. **2** Recipient, vas de sticlă în care se păstrează apă, băuturi alcoolice sau alte lichide. ◆ Sticlă de lampă. • pl. *uiegi.* și *oiágă s.f.* /<magh. ***üveg.***

uib *s.n.* (*reg.*) **1** Cuprins, întindere, lărgime; natură, specific, fel de a fi. <> Loc.adv. *În uibul locului* = *a)* peste tot, pretutindeni; la întîmplare, la nimereală; *b)* cît se aude pe toată întinderea, pe tot locul. *În uibul lumii* = în lumea largă, departe. <> Expr. *A fi în uibul locului* (sau *în uibul* cuiva) = a se comporta după firea sau după obiceiul locului sau ale cuiva; a fi pe placul cuiva. **2** Loc.prep. *În uibul...* = *a)* cu intenția de a provoca supărare cuiva, în ciuda cuiva; *b)* de urîtul cuiva; *c)* în locul cuiva; *d)* sub pretextul, pe motivul... • pl. *-uri.* și *oib s.n.* /lat. ***obvĭu*(*m*).**

uícă *s.m.* (*reg.*) **1** Unchi. ◆ Termen de respect folosit de cineva pentru a vorbi cu sau despre un unchi. **2** Termen de respect folosit de cineva pentru a vorbi cu sau despre o persoană de vîrsta tatălui. ◆ Termen de respect folosit de cineva pentru a vorbi cu sau despre tatăl vitreg. **3** Strămoș. • pl. *uici, uichi.* /<srb. ***ujka.***

uichíță *s.m.* (*reg.*) Dim. al lui *uică.* • pl. *-e.* /***uică*** + *-iță.*

uideó *interj.* v. huideo.

uidí *vb. IV.* v. udi.

úie *s.f.* (*ornit.; reg.*) Numele mai multor păsări răpitoare: *a)* șorecar (*Buteo buteo*); *b)* șorecar (*Buteo lagopus*); *c)* bufniță (*Bubo bubo*). • pl. *ui.* /<magh. dial. ***öjü, üjü.***

uiegár *s.m., s.n.* (*reg.*) **1** *s.m.* Fabricant sau vînzător de sticlă sau de obiecte de sticlă. **2** *s.n.* Dulăpior în care se păstrează sticle, pahare; blidar. • pl. *m. -i, n. -e.* și *oiegár s.m.* /***uiagă*** + *-ar.*

uiegós, -oásă *adj.* (*înv., reg.*) Ca de uiagă, care este lucios și neted ca uiaga; sticlos. • pl. *-oși, -oase.* și *oiegós, -oásă adj.* /***uiagă*** + *-os.*

uiegúță *s.f.* (*reg.*) Dim. al lui *uiagă.* • pl. *-e.* și *oiegúță s.f.* /***uiagă*** + *-uță.*

uiemăș *s.m.* Persoană care strînge uiumul (la moară, la mașina de treierat etc.). • pl. *-i.* /***uium*** + *-aș.*

úieș *s.n.* v. uioș.

úiet *s.n.* v. vuiet.

uím *s.n.* v. uium.

úimă *s.f.* **1** (*pop.*) Inflamație a ganglionilor limfatici (de la gît și de la subsuori); adenită. **2** (*reg.*) Persoană urîtă. ◆ Copil slab, nedezvoltat. • pl. *-e, uimi.* și (*reg.*) *údmă s.f.* /cf. ngr. *οίδημα* „umflătură dureroasă".

uimăceálă *s.f.* (*reg.*) Zăpăceală. • pl. *-eli.* /***uimăci*** + *-eală.*

uimăcí *vb. IV. refl.* (*reg.*) A rămîne uimit sau buimăcit. • prez.ind. *-esc.* /***uimi*** + ***buimăci,*** prin contaminare.

uimăcíre *s.f.* (*reg.*) Faptul de *a se uimăci.* • pl. *-i.* /v. ***uimăci.***

uimeálă *s.f.* (*înv.*) **1** Uluială. **2** Faptul de a uimi. pl. *-eli.* • /***uimi*** + *-eală.*

uimí *vb. IV. tr.* **1** A stîrni, a provoca o mare (și neașteptată) mirare, admirație, emoție. ◇ (*abs.*) *Fie Răzvan orișiunde, el tot țara și-o iubește, Dacă prin faptele sale se ridică și uimește* (HASD.). ◆ (*refl.*) A fi cuprins de mirare sau de admirație. ◇ Fig. *Văile și munții se uimeau auzindu-i cîntecele* (EMIN.). **2** (*înv.*) A tulbura, a zăpăci, a buimăci. ◇ (*refl.*) *M-am rănit pînă la suflet și cu totul m-am uimit* (PANN). • prez.ind. *-esc.* /etimol. nec.

uimíre *s.f.* **1** Faptul de *a uimi;* mirare, admirație, emoție profundă (și neașteptată); surprindere. ◇ Loc.adv. (*înv.*) *În uimire* = mirat, surprins. *Pe-un trunchi înalt de stîncă chiar Cezarul stă-n uimire* (EMIN.). ◇ Expr. *A pune în uimire* = a impresiona, a surprinde. *A se freca la ochi de uimire* v. freca. **2** Tulburare, zăpăceală, buimăcire. *A doua zi, uimire mare, spaimă în norod* (GAL.). **3** (*înv.*) Arătare, vedenie. • pl. *-i.* /v. ***uimi.***

uimít, -ă *adj.* (*despre persoane*) **1** Care este cuprins de o mare (și neașteptată) mirare sau de admirație; surprins, uluit. ◇ (*subst.*) *Alții... sta ca niște uimiți și mai morți de frică* (DRĂGHICI). ◇ Analog. *Vulturul uimit ascultă ciocîrlia ciripind* (ALECS.). ◇ Fig. *Lumînările pălîră uimite* (VIN.). **2** Care este tulburat, zăpăcit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***uimi.***

uimitór, -oáre *adj.* Care uimește; surprinzător, uluitor, tulburător. ◇ (*adv.*) *Calitatea însăși a picturii lui Van Gogh înlesnește uimitor acest proces* (BLA.). • pl. *-ori, -oare.* /***uimi*** + *-tor.*

uimoáică *s.f.* (*pop.; mai ales în descîntece*) Aug. al lui *uimă;* uimă mare, inflamată. • pl. *-ce.* /***uimă*** + *-oaică.*

úimor *s.m.* (*reg.*) Om schilod. • pl. *-i.* /cf. *uimă.*

uimúță *s.f.* (*pop.; mai ales în descîntece*) Dim. al lui *uimă.* • pl. *-e.* /***uimă*** + *-uță.*

úină *s.f.* (*reg.*) **1** Mătușă (prin alianță). ◆ Termen de respect folosit de cineva pentru a vorbi cu sau despre o mătușă. **2** Termen de respect folosit de cineva pentru a vorbi cu sau despre o persoană de obicei de vîrsta mamei. • pl. *-e, uini.* /<srb. ***ujna.***

uiníță *s.f.* (*reg.*) Mătușă (prin alianță). ◆ Termen de respect folosit de cineva pentru a vorbi cu sau despre o mătușă. • pl. *-e.* /***uină*** + *-iță.*

úioș *s.n.* (*reg.*) **1** Haină bărbătească sau femeiască scurtă, fără guler, cu sau fără mîneci, făcută de obicei din postav; suman. ◇ *Uioș înfundat* = uioș mai lung, cu guler, cu buzunare aplicate, împodobit cu diferite ornamente din piele. ◆ Flanelă tricotată din lînă. **2** Cămașă bărbătească (foarte scurtă). • pl. *-e.* și *úieș, húioș s.n.* /<magh. ***újjas, ujjos.***

uioșél *s.n.* (*reg.*) Dim. al lui *uioș.* • /***uioș*** + *-el.*

uistíti *s.m.* (*zool.*) Maimuță arboricolă, de talie mică, din America de Sud, cu corpul prelungit printr-o coadă lungă și stufoasă. • /<fr. ***ouistiti;*** cuv. indigen.

uișág *s.n.* (*înv., reg.*) **1** Noutate. **2** Ziar, gazetă. • pl. *-uri.* /<magh. ***újság.***

uitá *vb. I.* **I** *tr.* **1** A pierde din memorie (pentru scurt timp sau pentru totdeauna), a nu-și (mai) aduce aminte, a nu (mai) ține minte. ◇ (*fam.; în formule de urare*) *Uita-te-ar relele!* (CAR.). ◇ (*abs.*) *Cei ce rămîn sufăr, dar nu uită* (D. ZAMF.). ◇ (*refl.*) *Mi se pare că mă uitasem și cu pălăria pe cap* (POPA). ◇ (*refl. pas.*) *Ce intră în pămînt curînd se uită* (POP.). ◇ (*intr.*) *Zilele vor trece, de Roma vei uita* (EFT.). ◇ Expr. *A-și uita anii* = a fi foarte bătrîn. *A(-și) uita ca pămîntul* = a nu-și mai aminti deloc. (*A sta* sau *a rămîne, a ședea*) (undeva) *pînă îl uită Dumnezeu* (*sau sfinții*) = (a sta sau a rămîne, a ședea) foarte multă vreme (undeva). *A-l uita* (pe cineva) *moartea,* se spune despre cineva foarte bătrîn. (*A fi*) *uitat de moarte* (sau *de Dumnezeu*) = *a*) (*despre oameni*) (a fi) foarte bătrîn; *b*) (*despre așezări omenești*) (a fi) foarte izolat, rupt de lume. (*fam.*) *A învăța ce au uitat alții* = a nu ști sau a nu învăța nimic. *A ști cît au uitat alții* = a nu ști (mai) nimic. *A face* (ceva) *uitat* sau *a se face că uită* (*ceva* sau, *intr., de ceva*) = a se preface că i-a ieșit (ceva) din minte, că nu-și mai amintește (de ceva). *A uita* (ceva) *de la mînă pînă la gură* v. mînă. *A i se uita cuiva răbojul* v. răboj. *A uita să mai respire* v. respira. *A-l uita* (pe cineva) *sfîntul* v. sfînt. ◇ Fig. *Viața mea curge uitînd izvorul* (EMIN.). **2** A înceta să se mai preocupe, să se mai gîndească la cineva sau la ceva; a deveni indiferent față de o persoană sau de un obiect (drag); a se dezinteresa. ◇ (*intr.*) *Și-ai uitat de soarta mîndrei, iubitoarei tale fete!* (EMIN.). ◇ (*refl. impers.*) *Datoria veche nu se uită* (POP.). ◇ (*refl. pas.*) *Numai un amor poate avea cineva și acela numai nu se uită* (C. NEGR.). ◇ Expr. *A-și înghiți limba și a-și uita morții* = a mînca cu mare poftă. (*reg.*) *Mă uit a dormi* (sau *a dormire*) = mă fură somnul. ◆ A scăpa din vedere, a omite; a nu ține seamă de... *Să nu uităm aspectul vestimentar* (CĂL.). ◇ (*intr.*) *A uitat de bunul-simț* (DELAVR.). ◇ (*refl. pas.*) *Tu, Doamne sfinte, ruga îmi ascultă... Să nu să uite lacrămile mele* (DOS.). **3** A se comporta ca și cum a încetat să se gîndească la o jignire, a trece sub tăcere; a nu da urmare unor gînduri de răzbunare. ◇ (*abs.*) *Dușman nu-ți sînt... Eu voi uita de vrei să-ndrepți și tu* (EMIN.). ◇ (*refl. pas.*) *Crede că năpăstile s-au uitat?* (SADOV.). ◇ Expr. *A nu-i uita* (cuiva ceva) = a dușmăni (pe cineva), a avea gînduri de răzbunare. **4** A lăsa undeva (din distracție, din nebăgare de seamă) ceva sau pe cineva care trebuia luat; a nu lua cu sine. ◇ Fig. *Tare sînt singur, Doamne, și piezișî! Copac pribeag uitat în cîmpie* (ARGH.). ◆ A lăsa ceva într-o anumită situație, într-o anumită stare (din neatenție, din grabă etc.). *Am uitat de lapte și a dat în foc.* **II** *refl.* **1** (*despre ființe*) A-și îndrepta privirea spre cineva sau spre ceva pentru a vedea, a cerceta, a observa; a privi. ◇ Expr. *A se uita* (la cineva) *ca la ochii din cap* = a iubi foarte mult pe cineva, a-i fi foarte drag. *A se uita după alții* (sau *după altele*) = a manifesta interes pentru persoane de sex opus altele decît persoana cu care face un cuplu. *A se uita* (la cineva) *ca dracu la popa* (sau *popă*) = a privi (pe cineva) cu dușmănie. *A se uita rău* (la cineva) = a privi (pe cineva) cu dușmănie. *A nu se uita la cineva* = a nu iubi pe cineva, a nu ține la cineva; a refuza orice relații cu cineva. (*imper.*) *Uită-te în ochii mei!,* se spune unei persoane pentru a-i verifica sinceritatea. *A se uita* (la cineva) *pe sub sprîncene* sau *a se uita cu genele* = *a*) a privi (pe cineva) pe ascuns, pe furiș. *Se uită la mine pe sub sprîncene* (BOGZA); *b*) a-l privi cu bănuială, cu neîncredere; *c*) a-l privi încruntat, cu mînie, cu dușmănie. *A se uita printre gene* = a miji ochii. (*reg.*) *A se uita* (la cineva) *hoțiș* (ori *hoțește, furiș, pe furiș, pe de-a furișul*) = a arunca (cuiva) priviri ascunse, piezișe. *A se uita în șapte* (sau în *douăzeci și patru de*) *blide* = a avea strabism divergent. = *A se uita* (la cineva) *cruciș* (sau *chiondorîș, piezîș, ponciș*) = *a*) a-și sașiu; a fi chior; *b*) a privi (pe cineva) încruntat, cu dispreț, cu ciudă, cu dușmănie. *El se uită ponciș la noi, dintr-o latură* (LĂNCR.). *A se uita* (la cineva) *cu albul ochilor* = a privi (pe cineva) cu mînie. *A se uita în pămînt* = *a*) a privi în jos, cu timiditate; *b*) a fi mîhnit, trist. *A se uita bine* (la ceva) = a fi atent (la ceva). *A se uita în gol* = a privi fără vreo țintă precisă. (*refl. recipr.*) *A se uita unul la altul* (sau *unii la alții*) = *a*) a se înțelege din priviri; *b*) a se privi cu surprindere. *A se uita ca-ntr-o apă adîncă* v. apă. *A se uita ca mița* (*sau ca pisica*) *în calendar* v. calendar. *A se uita cîș la cineva* v. cîș. *A se uita cu coada ochiului* v. coadă. *A se uita* (la cineva sau la ceva) *ca la un cireș copt* (sau *ca la o cireașă coaptă*) v. copt. *A se uita în coarnele cuiva* v. corn. *A se uita la cineva ca la dracul* v. drac. *A se uita la cineva ca la Dumnezeu* v. dumnezeu. (*A se uita*) *cu un ochi la slănină și cu unul* (sau *cu altul*) *la făină* v. făină. *A* (*nu*) *se uita în* (sau *la*) *gura cuiva* v. gură. *A se uita lung* (la cineva sau la ceva) v. lung. *A se uita ca mița la pește* v. mîță. *A se uita în fundul oalei* v. oală. *A se uita pe sub ochi* v. ochi. *A se uita cu ochi răi* (la cineva) v. ochi. *A se uita păliș* (la cineva) v. păliș. *A se uita ca vițelul* (sau *ca boul*) *la poarta nouă* v. poartă. *A se uita puchinos* v. puchinos. *A se uita slut* v. slut. *A se uita* (la cineva) *ca la soare* v. soare. *La soare te poți uita, dar la dînsa* (sau *la dînsul*) *ba* v. soare. *A se uita strîmb* v. strîmb. *A se uita* (la cineva) *de sus* v. sus. *A se uita la cineva de sus în jos* (ori *de jos în sus*) v. sus. *A se uita ca pisica în tigaie* v. tigaie. *A se uita țintă* v. țintă. *A se uita fără* (*de*) *țintă* v. țintă. *A se uita* (la cineva) *peste umăr* v. umăr. *A se uita peste umeri* v. umăr. *A se uita urît* (la cineva) v. urît. *A se uita* (la cineva) *ca la urs* v. urs. *A se uita în zare la ceva* v. zare. ◇ Fig. *Casa... se uita tocmai în inima satului* (REBR.). ◆ A privi la propria imagine reflectată în oglindă. ◆ A căuta, a scotoci. *V-ați uitat sub scurteica Hagiului?* (DELAVR.). ◆ (*la imper., cu val. de interj.; în forma „uite"*) Iată! iacă! vezi! ◇ Expr. *Uite care-i treaba!* sau *uite ce este!,* formulă prin care se atrage atenția cuiva asupra a ceea ce urmează a se spune. ◆ (*compl. indică fapte, întîmplări etc. trecute*) A cerceta, a examina. *Mă uitam îndărătul vieții mele* (MIHĂ.). **2** A băga de seamă, a avea în vedere, a da atenție; a lua în considerare; a se preocupa de... *Se uită la el numai pentru că e bogat.* • prez.ind. *uit;* imper. pers. 2 (în formă contrasă) *uite,* (*reg.*) *iote.* și (*înv.*) *ultă vb. I.* /lat. ****oblītare*** *<oblitus, -a, -um.*

uitáre *s.f.* **I 1** (*psih.*) Proces propriu structurii mentale de blocare parțială sau totală a memoriei, care apără conștiința de nevoia păstrării unui mare număr de percepții, de amintiri etc. neesențiale (funcție pozitivă) și care, în același timp, șterge cunoștințele strict necesare din memorie (funcție negativă); (*înv.*) uităciune. ◆ Rătăcire morală. *Toate aceste cîștiguri ale momentelor ei de uitare îi făcură groază* (GAN.). **2** Indiferență față de o persoană, față de un obiect sau față de întîmplări, situații etc.; alungare din minte. ◇ *Uitare de sine* = *a*) stare de reverie; *b*) indiferență față de propriile interese. ◇ Expr. *A da* (sau *a lăsa*) *uitării* (sau *în uitare*) (pe cineva sau ceva) ori (*înv.*) *a pune în uitare* (ceva sau pe cineva) = a nu se mai interesa (de cineva sau de ceva), a înceta să mai iubească (pe cineva) sau să-și amintească (de cineva sau de ceva), a se sili să uite. (*înv.*) *A veni întru uitare* sau *a fi în uitare* = a fi uitat (de cineva). *A trece cu uitarea* v. trece. (*reg.*) *A-și face de uitare* = a-și scoate din minte; a da uitării, a neglija. **3** Fig. Abis, neant. *Un luceafăr, răsărit Din liniștea uitării* (EMIN.). **II** Uitat, uitătură, privire. • pl. *-ări.* /v. ***uita.***

uitát[1] *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *uita;* uitare, uitătură, privit. ◆ Fel de a se uita; căutătură. • /v. ***uita.***

uitát[2]**, -ă** *adj., s.f.* **1** *adj.* Care este șters din memorie. ◇ Expr. (*subst.*) *Uitatul de Dumnezeu* = *a*) cel foarte sărac; cel nenorocit; *b*) cel care cade în păcat. *A ședea* (undeva) *uitat* = a sta (undeva) multă vreme. (*reg.*) *A fi bătrîn uitat* = a fi foarte bătrîn. *Vreme uitată* = timp îndelungat. *Din vremi uitate* sau *de ani uitați* = de foarte multă vreme, de mult. ◆ (*reg.; despre obiecte*) Care este lăsat undeva, nefiind folosit de multă vreme. **2** *adj.* (*despre persoane*) Care a rămas într-o anumită atitudine (din cauza mirării, a visării, a îngîndurării). **3** *s.f.* (*în practicile religioase ortodoxe; reg.*) Colac în formă de ființă umană sau turtă în formă de lopată care se dă spre pomenirea tuturor morților rămași nepomeniți în timpul unui an. • pl. *-ți, -te.* și (*înv.*) *ultát, -ă adj.* /v. ***uita.***

uitácíe *s.f.* v. uitucie.

uitációs, -oásă *adj.* (*înv.*) Uituc. • pl. *-oși, -oase.* /***uita*** + *-ăcios.*

uităciúne *s.f.* (*înv.*) Uitare. • pl. *-i.* /***uita*** + *-ăciune.*

uitátór, -oáre *adj.* Uituc. ◆ Care face să uite, aducător de uitare. *A băut din apa... uitătoare a Lethei* (EMIN.). • pl. *-ori, -oare.* /***uita*** + *-ător.*

uitátúră *s.f.* Uitare, uitat; privire. ◆ Fel de a se uita, de a privi; expresie a ochilor; căutătură. ◇ Expr. (*reg.*) *A pune uitătura porcului* = a se uita cu coada ochiului (la cineva). • pl. *-i.* /***uita*** + *-ătură.*

uitít, -ă *adj.* (*reg.; despre oameni*) Uituc. ◆ Care este distrat, visător. ◇ (*subst.*) *Da' unde-i lingura, măi uititule...?* (HOG.). ◆ Care este dezorientat, zăpăcit. • pl. *-ți, -te.* /cf. *uita.*

uitóc, -ă *adj.* (*reg.; despre oameni*) Uituc. • pl. *-ci, -ce.* /***uita*** + *-oc.*

uitúc, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care uită ușor, care are memoria slabă; uitător, (*reg.*) uitit, uitoc. ◇ (*subst.*)

Ne-a ţinea de-urît uitucul (EMIN.). • pl. *-ci, -ce.* /***uita*** + *-uc.*

uituceálă *s.f.* Faptul de a uita; lipsă de memorie sau de atenţie; nebăgare de seamă; (*pop.*) uitucie. ◆ Ext. Distracţie, zăpăceală. • pl. *-eli.* /***uituc*** + *-eală.*

uitucíe *s.f.* (*pop.*) Uituceală. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi *uitácíe s.f.* /***uituc*** + *-ie.*

uitúră *s.f.* (*înv., reg.*) Chiuitură. • sil. *u-i-.* pl. *-i.* /***ui***[2] + *-itură.*

uiú *interj.* v. uiuiu.

uiuí *vb. IV. intr.* (*reg.*) **1** A rosti strigături în timpul dansurilor populare. **2** A cînta. • prez.ind. *-iesc, úiui.* /***u***[2] + ***iu*** + *-i.*

uiuiú *interj.* Exclamaţie care exprimă bucurie (în timpul executării dansurilor populare). • sil. *u-iu-.* şi *uiú interj.* /form. expr.

uiúm *s.n.* Cantitate procentuală de făină sau de grăunţe reţinută la batoză, la moară etc. drept plată în natură pentru măcinat, treierat etc. • pl. *-uri.* şi (*înv., reg.*) *uím, oiém,* (*înv.*) *huiúm s.n.* /<sl. veche **оу҃мъ** <**оу҃нмат҃н** „a lua"; cf. srb. *ujam,* bg. *yem.*

ujăí *vb. IV.* v. ujui.

ujăitúră *s.f.* (*reg.*) Zgomot caracteristic produs de apa unui pîrîu. • sil. *-jă-i-.* pl. *-i.* /***ujăi*** + *-itură.*

újbă *s.f.* (*reg.*) **1** Cui de lemn de care se leagă vîsla unei ambarcaţii; strapazan. **2** Curea de piele cu care se leagă lopeţile bărcii de strapazane pentru a putea vîsli; cujbă. • pl. *-e.* /<ucr. ***гужва.***

újdri *interj.* (*reg.*) Cuvînt care sugerează mişcarea bruscă şi precipitată a unei fiinţe care o ia la fugă. • /cf. magh. *uzsdi.*

ujínă *s.f.* (*reg.*) **1** (*de obicei precedat de prep.*) Moment al zilei situat în a doua jumătate a intervalului care desparte amiaza de seară. ◆ Loc unde ajunge soarele în acest moment al zilei. **2** Gustare care se ia între amiază şi cină. • pl. *-i.* şi *ojínă, ugínă s.f.* /<sl. veche **оужнна**, srb. ***užina.***

ujiníţă *s.f.* v. uginiţă.

ujuí *vb. IV. intr.* (*reg.*) **1** (*despre ape*) A face un zgomot caracteristic; a vui. **2** (*despre vînt*) A bate cu putere; a şuiera. **3** (*despre albine*) A zumzăi, a bîzîi. • prez.ind. pers. 3 *-ieşte, újuie.* şi (*reg.*) *ujăí vb. IV.* /form. expr.

ujuíre *s.f.* (*reg.*) Faptul de *a ujui.* • pl. *-i.* /v. ujui.

ujujít, -ă *adj.* v. ojijit.

ujurăş *s.m.* (*înv., reg.*) Cămătar. • pl. *-i.* /<magh. ***uzorás.***

ujúră *s.f.* (*înv., reg.*) Camătă. • pl. *-i.* şi *ujúrie s.f.* /<magh. ***uzora.***

ujúrie *s.f.* v. ujură.

ukiyo-e [ukijo'e] *subst.* (*a. plast.*) Şcoală de pictură şi gravură japoneză, din sec. 17-19, opusă academismului tradiţional, care a influenţat arta europeană a sec. 19. • /cuv. japonez.

ukulele [jukei'leili] *s.n.* (*muz.*) Chitară mică, cu patru coarde, originară din insulele Hawaii, folosită în formaţiile de jazz. • /<engl. ***ukulele***; cuv. hawaiian.

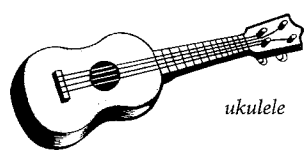

ukulele

ul *s.m.* v. uliu.

uláj *s.n.* (*mar.*) Spaţiu lăsat liber în tancurile unei nave petroliere, în cisterne sau în butoaie, după încărcare, pentru a se asigura loc de expansiune lichidului. • /<engl., fr. ***ullage.***

ulalgíe *s.f.* (*med.*) Durere în gingii. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***ulo***[1]*-* + *-algie.*

ulamá[1] *s.f.* (*reg.*) Ciucure de mătase sau de lînă. • pl. *-ale.* /<tc. ***ulama.***

ulamă[2] *s.f.* v. ulema.

ulán *s.m.* (*milit.*) **1** Ostaş (mercenar) din regimentele de lăncieri călări care alcătuiau cavaleria uşoară în armata română şi în armatele germană, austro-ungară şi rusă din sec. 16 pînă la Primul Război Mondial. ◇ (*adj.*) *O sută de soldaţi olani călări* (D. GOL.). **2** Ostaş din corpurile de cavalerie mongolo-tătare din sec. 13-14. • pl. *-i.* şi (*înv.*) *olán s.m.* /<germ. ***Ulan,*** tc. ***ūlan.***

ulăncă *s.f.* Tunică de ulan. • pl. *-ănci.* /<germ. ***Ulanka.***

ulceá *s.f.* **1** Oală mică (de lut); ulcică. ◇ Expr. *A pune toarta la ulcea* = a găsi răspunsul potrivit. *A se face* (sau *a fi*) *oale şi ulcele* v. oală. ◇ Compar. *Şase copii numai ca ulcelele* (SADOV.). ◆ Conţinutul unei ulcele. *Aseară a băut o ulcea de lapte.* ◇ Expr. (*reg.*) *A trage la ulcele* = a bea mult alcool. *A fi scos din ulcea* = a fi beat. ◆ (*pop.; în credinţe*) Ulcea folosită la făcut vrăji, în care se prepară diferite alifii sau băuturi; ext. vrajă, descîntec. **2** (*pop.*) Izolator fixat pe stîlpii liniilor electrice aeriene. **3** (*reg.*) Model de cusătură în formă de cruce. • pl. *-ele.* şi (*pop.*) *ulceáuă s.f.* /lat. ****ollicĕlla*** <*olla, -ae.*

ulceáuă *s.f.* v. ulcea.

ulcelúşă *s.f.* **1** Dim. al lui *ulcea;* ulceluţă. ◇ (*reg.*) *De-a ulceluşa* (sau *ulceluşele*) ori *ulceluşa în ţărînă* = joc de copii în care participanţii stau în cerc perechi, unii jos, iar alţii în picioare, unul dintre aceştia, fără pereche, încercînd să obţină perechea altuia. **2** (*ornit.; reg.*) Pitulice (*Troglodytes troglodytes*). • pl. *-e.* /***ulcele,*** pl. lui *ulcea* + *-uşă.*

ulcelúţă *s.f.* Ulceluşă. • pl. *-e.* /***ulcele,*** pl. lui *ulcea* + *-uţă.*

ulcer[1]*-* Elem. de compunere „ulcer". • şi *ulcero-.* /<fr. ***ulcéro-***; cf. lat. *ulcus, -eris* „rană".

úlcer[2] *s.n.* **1** (*med.*) Leziune (fără tendinţă de cicatrizare) care apare pe suprafaţa pielii sau a mucoaselor (stomacului, duodenului). ◆ Boală caracterizată prin prezenţa unor astfel de leziuni. **2** (*fitopat.*) Boală a arborilor, pricinuită de distrugerea treptată a straturilor lemnoase. • pl. *-e.* /<fr. ***ulcère,*** lat. ***ulcus, -eris.***

ulceráre *s.f.* (*med.*) Faptul de *a* (*se*) *ulcera.* • pl. *-ări.* /v. ***ulcera.***

ulcerát, -ă *adj.* **1** (*med.; despre ţesuturi*) Care prezintă un ulcer, o ulceraţie. **2** Fig. (*despre oameni*) Care este îndurerat, rănit. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***ulcera.***

ulceratív, -ă *adj.* (*med.*) Care produce ulceraţie. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***ulcératif.***

ulcerăţie *s.f.* (*med.*) Leziune a pielii sau a mucoaselor. ◆ Spec. Ulcer. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi (*înv.*) *ulceraţiúne s.f.* /<fr. ***ulcération,*** lat. ***ulceratio, -onis.***

ulceraţiúne *s.f.* v. ulceraţie.

ulcerifórm, -á *adj.* (*med.*) Care are aspect de ulcer. • pl. *-i, -e.* /***ulcer***[1]*-* + ***formă.***

ulcero- v. ulcer[1]*-*.

ulcerocáncer *s.n.* (*med.*) Cancer dezvoltat pe un ulcer (stomacal). • pl. *-e.* /<fr. ***ulcéro-cancer.***

ulcerogén, -ă *adj.* (*med.*) Care produce ulcer. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***ulcérogène.***

ulceroíd, -ă *adj.* (*med.*) Care seamănă cu un ulcer. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***ulcéroïde.***

ulceronecrótic, -ă *adj.* (*med.; despre ţesuturi*) Care este locul unei pierderi de substanţă cu necroză. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***ulcéro-nécrotique.***

ulcerós, -oásă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) **1** *adj.* Care aparţine ulcerului, care se referă la ulcer; care este de natura ulcerului. ◆ Care prezintă un ulcer; provenit dintr-un ulcer. **2** *s.m., s.f., adj.* (Persoană) care are ulcer. • pl. *-oşi, -oase.* /<fr. ***ulcéreux,*** lat. ***ulcerōsus, -a, -um.***

ulcícă *s.f.* **1** Ulcea. ◇ Expr. *A-i face* (cuiva) (*de dragoste*) *cu ulcica* sau *a-i pune* (cuiva) *ulcica* = a face farmece pentru a atrage pe cineva; a-i descînta (cuiva) de dragoste. **2** (*bot.; reg.*) *Poamă ulcică* = soi de struguri cu boabele mărunte, rotunde, de culoare albă. • pl. *-ci,* *reg., -ce.* /***ulcea*** + *-ică.*

ulcicúţă *s.f.* (*pop.*) Dim. al lui *ulcică.* • pl. *-e.* /***ulcică*** + *-uţă.*

ulcioáră *s.f.* (*reg.*) Ulcea mică din care beau apă copiii. • pl. *-e.* /***ulcea*** + *-ioară.*

ulciór[1] *s.n.* v. urcior[1].

ulciór[2] *s.n.* v. urcior[2].

ulcioráş *s.n.* v. urcioraş.

ulciorúş *s.n.* v. urcioruş[1].

ulciorúţ *s.n.* v. urcioruţ.

úlcus *s.n.* (*med.*) **1** Ulcer al stomacului. **2** Varietate de cancer al pielii. **3** Rană, umflătură. • pl. *-e.* /<lat. ***ulcus, -eris,*** fr. ***ulcus.***

uldúc *interj.* Cuvînt care redă zgomotul produs de căderea unui corp în apă; bîldîbîc. • /form. expr.

uléi[1] *s.n.* **1** Lichid gras de proveniență vegetală, animală, minerală sau sintetică, insolubil în apă şi mai uşor decît aceasta, care este folosit în alimentaţie, în industrie etc. ◇ *Ulei comestibil* (sau *alimentar*) = untdelemn. *Ulei de peşte* = grăsime naturală, extrasă din peşte sau din mamifere marine, cu un conţinut mare de acizi graşi saturaţi şi nesaturaţi (folosită în industria farmaceutică); untură de peşte. (*înv.*) *Ulei de lemn* = untdelemn. (*înv., reg.*) *Ulei de piatră* = petrol. *Ulei mineral* = ulei care se obţine din fracţiunile cu punct de fierbere ridicat la distilarea ţiţeiului, folosite ca lubrifiant, dielectric, agent de transfer de căldură etc. *Ulei sicativ* = ulei care se usucă repede. *Ulei greu* = gudron. *Ulei de cacao* v. cacao. *Ulei de caşalot* v. caşalot. *Ulei de cocos* v. cocos. ◇ Expr. *A ieşi deasupra ca uleiul* = *a*) (*despre adevăr, dreptate*) a se afla, a se dovedi; *b*) (*despre persoane*) a birui. *A turna ulei pe rană* = a alina necazurile cuiva, vorbindu-i cu înţelegere şi compasiune. *A o lua pe ulei* = a o lua razna. **2** (*a. plast.*) Culoare preparată mai ales pe bază de ulei vegetal, folosită în pictură. ◆ Ext. Lucrare de pictură executată cu asemenea culori. ◇ Loc.adj. *În ulei* = *a*) (*despre vopsele*) care este preparat cu ulei; *b*) (*despre tablouri, portrete etc.*) care este pictat cu vopsele preparate cu ulei. **3** Produs obţinut prin macerarea sau decocţia substanţelor vegetale sau animale în ulei fin, întrebuinţat în farmacie, în industria parfumurilor etc. ◇ *Ulei esenţial* v. esenţial. • pl. *-uri.* şi (*reg.*) *oléu, oléi s.n.* /<slav. **олѣи**.

uléi[2] *s.n.* (*reg.*) **1** Trunchi de copac scorburos, întrebuinţat pentru a păstra anumite lucruri. ◆ Vas făcut dintr-un lemn scobit. **2** Stup, ştiubei de albine (făcut dintr-un trunchi de copac scorburos). • pl. *-ie.* şi *uléu s.n.* /<bg. ***улей.***

uleiá *vb. I. tr.* A unge, a îmbiba, a impregna cu ulei. • prez.ind. *-iez.* şi (*reg.*) *oleiá vb. I, oleí vb. IV.* /***ulei***[1] *+ -a.*

uleiáş *s.n.* (*reg.*) Dim. al lui *ulei.* • pl. *-e.* /***ulei***[2] *+ -aş.*

uleiát, -ă *adj.* Care este uns, impregnat cu ulei. • pl. *-ţi, -te.* şi *oleiát, -ă adj.* /v. ***uleia.***

uleiér *s.m.* (*reg.*) Persoană care se ocupă cu stoarcerea uleiului din seminţe; proprietar al unei prese de ulei. • pl. *-i.* /***ulei***[1] *+ -ar.*

uleiére *s.f.* Acţiunea de *a uleia* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***uleia.***

uleiós, -oásă *adj.* Care conţine ulei; care este uns, îmbibat, impregnat cu ulei; unsuros, gras. ◇ Fig. *Un fel de mulţămire uleioasă le inunda obrajii mari* (AGÂR.). ◆ Care are un aspect gras, unsuros (ca uleiul). ◇ (*adv.*) *Lumina gălbuie... pîlpîia uleios* (TEOD.). ◆ (*bot.; despre plante, seminţe*) Oleaginos. • pl. *-oşi, -oase.* şi (*reg.*) *oleiós, -oásă adj.* /***ulei***[1] *+ -os.*

ulemă *s.f., s.m.* (*relig.; înv.*) Membru al clerului musulman (care avea şi atribuţii de legiuitor). • pl. *f. -ale, m. -ali.* şi *ulamá s.f.* /<tc. ***ulemā.***

ulér *s.m.* (*bot.; reg.*) Costrei (*Sorghum halepense*). • pl. *-i.* /etimol. nec.

uléte *s.m.* (*ornit.; reg.*) Uliu (*Accipiter nisus*). • pl. *-ţi.* /***uliu*** *+ -ete.*

uléu[1] *s.m.* v. uliu.

uléu[2] *s.n.* v. ulei[2].

ulexít *subst.* (*chim.*) Borat de calciu şi de sodiu întrebuinţat pentru obţinerea acidului boric şi a boraţilor. • /<germ. ***Ulexit,*** fr. ***ulexite.***

úlger *s.n.* v. uger.

uli *s.m.* v. uliu.

uliác *s.m.* (*ornit.; reg.*) Uliu (*Accipiter nisus*). • sil. *-li-ac.* pl. *-eci.* /***uliu*** *+ -ac.*

uliáş *s.m.* (*ornit.; reg.*) Ulişor. • sil. *-li-aş.* pl. *-aşi, -eşi.* /***uliu*** *+ -aş.*

ulicăreţ, -ă *adj.* (*reg.; despre oameni*) Uliţarnic. • pl. *-i, -e.* şi *ulicăriţ, -ă adj.* /***uliţă*** *+ -areţ,* prin disimilarea lui *ţ.*

ulicăriţ, -ă *adj.* v. ulicareţ.

ulicău *s.m.* (*reg.*) Uliţarnic. • pl. *-i.* /***uliţă*** *+ -ău,* prin disimilarea lui *ţ.*

ulicioáră *s.f.* Dim. al lui *uliţă;* (*reg.*) hudiţă, ulicuţă. ◇ Analog. *Lotca porni... pe o ulicioară cu draperii de sălcii* (I. BOT.). • pl. *-e.* /***uliţă*** *+ -ioară.*

ulicúţă *s.f.* (*reg.*) Ulicioară. • pl. *-e.* /***uliţă*** *+ -uţă,* prin disimilarea lui *ţ.*

uliér *s.m.* (*înv.*) Persoană care făcea ghizduri la fîntînă. • sil. *-li-er.* pl. *-i.* /***ulei***[2] *+ -ar.*

ulieríe *s.f.* (*înv.*) Fabrică de ulei vegetal. • sil. *-li-e-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***ulei***[1] *+ -ărie.*

uligáie *s.f.* (*ornit.; reg.*) **1** Uliu (*Accipiter nisus*). **2** Numele a două specii de şoim (*Falco milvus, Falco rufus*). **3** Numele a două specii de erete (*Astur palumbarius, Astur nisus*). **4** Numele a două specii

de gaie (*Milvus milvus, Milvus migrans*). **5** Șorecar (*Buteo rufinus*). **6** Pajură (*Aquila chrysaetos*). • pl. *-ăi.* /***uliu*** + ***gaie***, prin contaminare.

uligán *s.m.* (*ornit.; reg.*) **1** (și *uligar roșu*) Gaie (*Milvus milvus*). ◇ *Uligan brun* = gaie neagră (*Milvus migrans*). **2** Șoim (*Falco milvus*). **3** Numele a două specii de erete (*Astur palumbarius, Astur nisus*). • pl. *-i.* și *uligár s.m.* /cf. *uligaie.*

uligár *s.m.* v. uligan.

uliginós, -oásă *adj.* (*bot.; despre plante*) Care crește în locuri mlăștinoase sau inundate periodic. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***uligineux***; cf. lat. *uliginōsus, -a, -um* „mlăștinos".

ulioáică *s.f.* (*ornit.*) Femela uliului. • pl. *-ce.* /***uliu*** + *-oaică.*

uliór *s.m.* (*ornit.; reg.*) **1** Uliu (*Accipiter gentilis*). **2** Uliu (*Accipiter nisus*). • sil. *-li-or.* pl. *-i.* /***uliu*** + *-ior.*

ulișór *s.m.* (*ornit.*) Dim. al lui *uliu*; (*reg.*) uliaș. ◇ *Ulișor cu picioare scurte* = pasăre cu spatele cenușiu-albăstrui și cu partea ventrală albă, cu dungi transversale ondulate roșii-ruginii (*Accipiter badius brevipes*); uliu cu picioare scurte. • pl. *-i.* /***uliu*** + *-șor.*

ulitúră *s.f.* (*reg.*) (Epitet depreciativ pentru o) pasăre de curte (care provoacă stricăciuni). • pl. *-i.* /de la ***uliu***.

ulițắr, -ă *adj.* (*reg.*) Ulițarnic. • pl. *-i.* /***ulițắ*** + *-ar.*

ulițắrnic, -ă *s.m., s.f., adj.* (*reg.*) (Persoană) care bate ulițele, căreia îi place să-și piardă vremea umblînd fără rost (pe uliță); (*reg.*) ulicaret, ulicău, ulițar. • pl. *-ci, -ce.* /***ulițắ*** + *-arnic.*

úliță *s.f.* **1** Drum îngust (neasfaltat), care străbate un sat (rar un oraș), mărginit de o parte și de alta de case; ext. stradă. ◇ Loc.adv. *Pe toate ulițele* = peste tot, pretutindeni, pe toate drumurile. ◇ Expr. (*A spune*) (ceva) *pe ulița mică* = (a spune) (ceva) într-un mod necuviincios, trivial; (a vorbi) fără perdea, obscen. (*A spune*) (ceva) *pe ulița mare* = (a spune) (ceva) într-un mod voalat, discret, indirect, pe ocolite. *A bate ulițele* (sau *ulița*) = a umbla fără rost; a hoinări. *A rămîne pe uliță* = a rămîne sărac. (*reg.*) *A se duce pe ulița mică* (sau *strîmbă, a țiganilor*), se spune despre cineva care se îneacă cu mîncare sau cu băutură. (*înv.*) *A da* (pe cineva) *pe uliță* (sau *pe ulițe*) = a purta (pe cineva) pe străzi, în văzul tuturor, drept pedeapsă. ◇ Fig. *Printre cetele păgîne trec rupîndu-și large uliți* (EMIN.). ◆ Ext. (*înv.*) Pedeapsă pentru răufăcători, constînd într-o bătaie aplicată pe stradă, în văzul tuturor. **2** Colect. Oamenii care locuiesc în casele de pe o uliță. *Încet, încet, ulițele adorm* (EMIN.). • acc. și *ulíță.* pl. *-e, -i.* /<sl. veche ѹлица.

úliu *s.m.* **I 1** (*ornit.*) Numele mai multor specii de păsări răpitoare de zi, din familia acvilidelor, puternice, bune zburătoare, care se hrănesc cu păsări și animale mici: *a*) (și *uliul găinilor, uliu de porumbi, uliu porumbar, reg., uli mare, uli de găini, uli găinăresc, uli cenușiu, înv., uleul rîndunelelor, uleul șopîrlelor*) pasăre mare, de culoare cenușie, cu pîntecele alburiu, cu dungi transversale, ondulate, brun-negricioase, cu ciocul scurt și încovoiat, care se hrănește mai mult cu păsări de curte (*Accipiter gentilis gallinarum*); *b*) (și *uliu mic, uliul păsărilor, uliu păsăresc, uliu păsărar, uliu păsăratic, uliul vrăbiilor, reg., uli de păsări, uli de pasăre, uli de hulubi, uli vrăbier*) pasăre de mărimea unui porumbel, cu spatele de culoare cenușie-închisă și cu pîntecele alb sau roșcat, cu dungi transversale, dese, de culoare brună-întunecată (*Accipiter nisus*); *c*) (și *uliul șopîrlelor, reg., uli mare, uli șorecar, uli de pădure, uli hoitar, uli iepurar*) șorecar (*Buteo buteo*); *d*) (și, *reg., uli roșu*) șorecar (*Buteo Zimmermannae*). ◇ *Uliu balcanic* = pasăre asemănătoare cu uliul, dar mai mică, cu spatele de culoare brună și cu pîntecele roșu-ruginiu (*Accipiter gentilis marginatus*). *Uliu cu picioare scurte* sau *uliu scund* = pasăre cu spatele cenușiu-albăstrui și cu partea ventrală albă, cu dungi transversale, ondulate, roșii-ruginii (*Accipiter badius brevipes*); ulișor. *Uliu de baltă* (sau *încălțat*) ori, *înv., uleu de porumbei* = șorecar (*Buteo lagopus*). *Uliu mare* = șorecar (*Buteo rufinus*). *Uliu roșu* (sau *vulpin*) = șorecar (*Buteo vulpinus*). *Uliu alb* (ori, *reg., de cîmp, palid*) sau *uliul stepelor* = șorecar (*Circus marourus*). *Uliu de trestie* (sau *de stuf*) = șorecar (*Circus aeruginosus*). *Uliu vînăt* (sau *alb*) = pasăre asemănătoare cu șorecarul, cu spatele cenușiu și cu pîntecele alb-gălbui, cu pete brune (*Circus cyneus*). *Uliu sur* (sau *cenușiu*) = șorecar (*Circus pygargus*). *Uli de stînci* = pajură (*Aquila chrysaetos*). **2** (*ornit.*) Numele mai multor păsări din familia falconidelor: *a*) (și *uliu vînăt, uliul rîndunelelor, reg., uli păsărar*) șoim (*Falco subbuteo*); *b*) (și *uliul vrăbiilor, reg., uli de vrăbii*) = șoim (*Falco columbarius aesalon*); *c*) (și, *reg., uli vrăbier, uli de pasăre*) = vindereu (*Falco tinnunculus*). **3** (*ornit.; reg.*) *Uli broscar* = șerpar (*Circaetus gallicus*). **4** (*ornit.; reg.*) *Uliu mic* (sau, *reg., uli de șuri*) = sfrîncioc (*Lanius excubitor*). **5** (Epitet pentru un) bărbat curajos, viteaz. **II** (*reg.*; și *de-a uliul, de-a uliul cu găina, de-a uliul cu cloșca, de-a cloșca cu uliul, de-a uliul cu gaia, de-a mama cu uliul*) Numele unui joc de copii; cloșca, de-a puia-gaia. **III** (*reg.*) Jucărie făcută dintr-un schelet ușor de lemn, pe care se prinde un dreptunghi de pînză sau de hîrtie, care se ridică în aer și se mînuiește cu ajutorul unei sfori; zmeu. • acc. și (*pop.*) *ulíu.* pl. *-ii.* și (*pop.*) *uli*, (*înv., reg.*) *uléu, huli, ul s.m.* /<magh. dial. ***ölyű, ülü***.

uliu I (1)

uliuliú *interj.* v. aoleu.

ulm *s.m.* (*bot.*) Nume dat mai multor specii de arbori și de arbuști cu scoarța în general netedă, cu coroana stufoasă, cu frunzele alterne și asimetrice, zimțate pe margini, albicioase și cu peri moi pe dos și cu florile dispuse monoic: *a*) (și *ulm de cîmp, ulm campestru*) arbore înalt, cu scoarța groasă, negricioasă, adînc crăpată, cu lemn rezistent, greu și elastic, folosit în rotărie (*Ulmus carpinifolia*); (*reg.*) ulmar; *b*) (și *ulm de munte*) arbore înalt, cu scoarță subțire, cultivat ca arbore ornamental (*Ulmus scabra*); *c*) (și *ulm pedunculat*) velniș (*Ulmus laevis*). • pl. *ulmi.* /lat. ***ulmus***.

ulmá *vb. I. tr.* **1** (*înv., reg.; compl. indică ființe*) A simți sau a descoperi, cu ajutorul mirosului; a adulmeca. ◇ (*abs.*) *Cîinii ulmează bine, nu ca lupii.* ◇ Fig. *Cu-ntortocheri de vulpe, Mișel se-ntoarce gîndul Să-ți mai ulmeze ochii* (VOIC.). **2** Fig. A presimți, a mirosi. • prez.ind. *ulm, -ez.* și (*pop.*) *ulmí vb. IV, urmă vb. I.* /cf. *adulma.*

ulmác *s.m.* (*bot.; reg.*) Ulm (*Ulmus carpinifolia*). • pl. *-ci.* /***ulm*** + *-ac.*

ulmacée *s.f.* (*bot.; la pl.*) Familie de plante dicotiledonate, apetale, avînd ca tip ulmul; (*și la sg.*) arbore sau arbust care face parte din această familie. • pl. *-cee.* /<fr. ***ulmacées***.

ulmár *s.m.* (*bot.; reg.*) Ulm (*Ulmus carpinifolia*). • pl. *-i.* /***ulm*** + *-ar.*

ulmáre *s.f.* Acțiunea de *a ulma* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***ulma***.

ulmét *s.n.* Pădure de ulmi; loc unde cresc mulți ulmi; ulmiș. • pl. *-uri.* /***ulm*** + *-et.*

ulmí *vb. IV.* v. ulma.

ulmíș *s.n.* Ulmet. • /***ulm*** + *-iș.*

ulmișór *s.m.* Dim. al lui *ulm*; ulmuleț. • pl. *-i.* /***ulm*** + *-ișor.*

ulmuléț *s.m.* Ulmișor. • pl. *-i.* /***ulm*** + *-uleț.*

ulnár, -ă *adj.* (*anat.*) Care aparține ulnei, care se referă la ulnă; cubital. • pl. *-i, -e.* /***ulnă*** + *-ar*; cf. fr. *ulnaire.*

úlnă *s.f.* (*anat.*) Cubitus. • pl. *-e.* /<lat. ***ulna, -ae***.

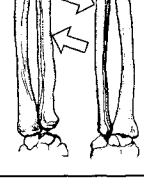

ulne

ulo¹- Elem. de compunere „gingie". • /<fr. ***ulo***-; cf. gr. *οὖλον* „gingie".

ulo²- Elem. de compunere „încreștit", „crispat". • /<fr. ***ulo***-; cf. gr. *οὖλος* „dens; creț".

ulofíl, -ă *adj.* (*bot.; despre plante*) Care are frunzele încreștite. • pl. *-i, -e.* /***ulo²-*** + ***fil***; cf. gr. *οὖλος* „încreștit", *φύλλον* „frunză".

uloragíe *s.f.* (*med.*) Hemoragie a gingiilor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***ulorragie***.

ulospérm, -ă *adj.* (*bot.; despre plante*) Care are semințele încreștite. • pl. *-i, -e.* /***ulo²-*** + ***-sperm***; cf. gr. *οὖλος* „încreștit", *σπέρμα* „sămînță".

ulotomíe *s.f.* (*chir.*) Rezecție a marginii gingivale. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***ulotomie***.

ulotrícale *s.f. pl.* (*bot.*) Ordin de alge verzi, cuprinzînd specii foarte diverse, cu talul filamentos sau lamelar și cu un habitat larg (maritim, de apă dulce sau terestru). • /<fr. ***ulotricales***.

ulotríh, -ă *adj.* Care are părul creț. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***ulotriche***.

ulotríx *s.m.* (*bot.*) Algă filamentoasă, de apă dulce, din ordinul ulotricalelor. • /<fr. ***ulotrix***.

úlster *s.n.* Pardesiu bărbătesc, fasonat ca un halat cu mîneci largi. • pl. *-e.* /<engl. ***Ulster***, fr. ***ulster***.

ultá *vb. I.* v. uita.

ultát, -ă *adj.* v. uitat.

ulteriór, -oáră *adj.* Care vine sau se petrece mai tîrziu, după un alt eveniment; care urmează după ceva sau după cineva; posterior. ◇ (*adv.*) *Punctul nostru de vedere... va fi comunicat ulterior* (TIT.). • sil. *-ri-or.* pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***ultérieur***, lat. ***ulterior, -oris***.

ulterioritáte *s.f.* Faptul de a fi ulterior. • sil. *-ri-o-.* pl. *-ăți.* /***ulterior*** + *-itate.*

últim, -ă *adj.* **1** Care ocupă locul din urmă dintr-o serie, dintr-o succesiune; care se află la sfîrșit. ◇ (*subst.*) *Distincția... între pasivitate și slăbiciune, ultima înțeleasă ca absență a spiritului activ* (MAN.). ◇ *Ultimul ceas* (sau *moment*) = clipele de dinaintea morții. *Ultimul drum* v. drum. *Ultimul somn* v. somn. *Ultima voință a cuiva* v. voință. ◇ Loc.adv. *În ultimă instanță* = în cele din urmă, neavînd altă cale. ◇ Expr. *A încerca ultima carte* = a încerca cel din urmă mijloc pentru a realiza ceva. *A avea ultimul cuvînt* = a avea cuvîntul hotărîtor într-o discuție, într-o controversă. *A(-și) juca ultima carte* v. carte. *Pînă la ultima picătură de sînge* v. picătură. *A-și da ultima suflare* v. suflare. *A-și da ultimul suspin* v. suspin. ◆ Extrem, suprem; decisiv, definitiv. *Nu avem definiții ultime pentru „talent" și pentru „înțelepciune"* (PLEȘU). ◆ Cel mai de jos, cel mai rău; josnic. *E ultimul om.* **2** Care este cel mai apropiat de momentul de față. ◇ *Ultima oră* = rubrică a unei gazete, a unei emisiuni informative de radio sau de televiziune în care se publică sau se anunță cele mai noi știri. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***ultime***, it. ***ultimo***, lat. ***ultĭmus, -a, -um*** <*ulter*.

ultimát *s.n.* v. ultimatum.

ultimatív, -ă *adj.* (*despre manifestări, atitudini, afirmații etc.*) Care are caracter de ultimatum, care conține un ultimatum. ◆ (*despre termene, perioade etc.*) Care nu poate fi amînat peste un anumit termen-limită. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***ultimatif***, it. ***ultimativo***.

ultimátum *s.n.* (*polit.*) Încunoștințare prin care un stat solicită altui stat, prin notă diplomatică, îndeplinirea sau neîndeplinirea unor acțiuni într-un anumit termen, în caz contrar urmînd să ia măsuri de constrîngere ori să pornească război împotriva lui. ◆ Gener. Hotărîre irevocabilă, ultim cuvînt. *Îți trimit un ultimatum: „Vii ori nu vii?"* (GAL.). • pl. *-uri.* și (*înv.*) *ultimát s.n.* /<fr. ***ultimatum***, germ. ***Ultimatum***; cf. lat. *ŭltimus, -a, -um* „ultim".

último *adv., subst. invar.* **I** *adv.* În ultimul rînd; în ultimă instanță. **II 1** *subst. invar.* (*fin.; înv.*) Ultima zi a lunii. **2** *adv.* La sfîrșitul lunii. • /<it. ***ultimo***, germ. ***Ultimo***, fr. ***ultimo***; cf. lat. *ultimus, -a, -um* „ultim".

ultimogenitúră *s.f.* Regim al unor societăți în care ultimul născut dintre frați are drept de moștenire. • pl. *-i.* /<fr. ***ultimogéniture***.

ultói¹ *s.n.* v. altoi¹.

ultoí² *vb. IV.* v. altoi².

ultra¹- Elem. de compunere „peste măsură de...", „foarte", „extrem de...". • /<lat., fr. ***ultra***-; cf. lat. *ultra* „peste, dincolo de".

últra² *s.m. invar., adj. invar.* (Persoană) care exagerează în opiniile sale. • /<fr. ***ultra***.

ultraabundént, -ă *adj.* Supraabundent. • sil. *-tra-a-.* pl. *-ți, -te.* /***ultra¹-*** + ***abundent***.

ultraacústic, -ă *s.f., adj.* (*fiz.*) **1** *s.f.* Ramură a acusticii care se ocupă cu studiul ultrasunetelor. **2** *adj.* Care aparține ultraacusticii, care se referă la ultraacustică. • sil. *-tra-a-.* pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***ultraakustisch***, ***Ultraakustik***, fr. ***ultraacoustique***.

ultraaglomerát, -ă *adj.* Care este extrem de aglomerat. • sil. *-tra-a-*. pl. *-ți, -te.* /***ultra¹-+ aglomerat***.

ultrabázic, -ă *adj.* (*mineral.; despre roci eruptive*) Care este relativ sărac în silice, conținînd în special olivină și piroxeni. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***ultrabasique***.

ultrabrahiocefálic *s.m.* (*biol.*) Individ cu indicele cefalic extrem de înalt. • sil. *-hi-o-*. pl. *-ci.* /<engl. ***ultrabrachycephalic***.

ultracentrál, -ă *adj.* Care este situat în centrul unei localități. • pl. *-i, -e.* /***ultra¹-+ central***.

ultracentralísm *s.n.* (*polit.*) Politică exagerată de centru. • /<germ. ***Ultrazentralismus***.

ultracentrifugáre *s.f.* Centrifugare obținută cu ajutorul ultracentrifugei. • pl. *-ări.* /***ultra¹-* + *centrifugare***, după fr. *ultracentrifugation*.

ultracentrifúgă *s.f.* Centrifugă cu turație foarte mare, cu ajutorul căreia se poate realiza separarea prin sedimentare a particulelor coloidale, a unor virusuri etc. • pl. *-ge.* /***ultra¹-+ centrifugă***, după fr. *ultracentrifugeuse*.

ultracolonialíst *s.m.* Colonialist care caută să mențină cu orice preț coloniile pe care le posedă. • sil. *-ni-a-*. pl. *-iști.* /***ultra¹-+ colonialist***.

ultracondensór *s.n.* (*fiz.*) Condensor special de lumină, cu care sînt dotate ultramicroscoapele. • pl. *-oare.* /***ultra¹-+ condensor***.

ultraconfidențiál, -á *adj.* Care este strict confidențial. • sil. *-ți-al.* pl. *-i, -e.* /***ultra¹-+ confidențial***.

ultraconfortábil, -ă *adj.* Care este deosebit de confortabil. • pl. *-i, -e.* /***ultra¹- + confortabil***.

ultraconservatór, -oáre *s.m., s.f. adj.* (Persoană) care manifestă o atitudine conservatoare exagerată. • pl. *-ori, -oare.* /***ultra¹-+ conservator***.

ultrademagóg, -á *s.m., s.f., adj.* (Persoană) care dă dovadă de o demagogie dusă la extrem. • pl. *-gi, -ge.* /***ultra¹- + demagog***.

ultrademocrát, -ă *s.m., s.f., adj.* (Persoană) care afișează în mod exagerat democratismul; ultrademocratic. • pl. *-ți, -te.* /***ultra¹- + democrat***.

ultrademocrátic, -ă *adj.* Ultrademocrat. • pl. *-ci, -ce.* /<engl. ***ultrademocratic***.

ultradián, -ă *adj.* (*biol.; despre ritmul variațiilor*) Care durează mai puțin de 24 de ore. • sil. *-di-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***ultradien***.

ultradiatermíe *s.f.* (*med.*) Folosire în termoterapie a undelor hertziene scurte. • sil. *-di-a-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***ultradiathermie***.

ultradiferențiát, -ă *adj.* Care este diferențiat la extrem. • sil. *-ți-at.* pl. *-ți, -te.* /***ultra¹-+ diferențiat***.

ultradínă *s.f.* (*fiz.*) Superheterodină fără etaj de înaltă frecvență. • pl. *-e.* /<fr. ***ultradyne***.

ultraeficiént, -á *adj.* Care este foarte eficient. • sil. *-ci-ent.* pl. *-ți, -te.* /***ultra¹-+ eficient***.

ultraelaborát, -ă *adj.* Care este foarte elaborat. • pl. *-ți, -te.* /***ultra¹- + elaborat***.

ultraelegánt, -ă *adj.* Care este deosebit de elegant. • pl. *-ți, -te.* /***ultra¹-+ elegant***.

ultraeterát, -ă *adj.* Care este desprins cu totul de realitatea materială; eteric. • pl. *-ți, -te.* /***ultra¹-+ eterat***.

ultrafán *s.n.* (*tipogr.*) Material artificial din acetat de celuloză, care este similar celofanului, utilizat în poligrafie. • scris și *ultraphan*. pl. *-e.* /<germ. ***Ultraphan***.

ultrafiltrá *vb. I. tr.* (*fiz.*) A supune operației de ultrafiltrare. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***ultrafiltrer***.

ultrafiltráre *s.f.* Filtrare cu ajutorul unui ultrafiltru, folisită în biologie, în industria alimentară la purificarea sucurilor, în industrie la purificarea solurilor coloidale. • pl. *-ări.* /v. ***ultrafiltra***.

ultrafíltru *s.n.* (*fiz.*) Aparat de filtrare prevăzut cu o membrană, care reține particulele coloidale și suspensiile foarte fine. • pl. *-e.* /<fr. ***ultra-filtre***, germ. ***Ultrafilter***.

ultrafím, -ă *adj.* Care este extrem de fin. • pl. *-i, -e.* /***ultra¹-+ fin***.

ultrafinăre *s.f.* (*ind. extract.*) Procedeu de hidrogenare catalitică aplicat în industria prelucrării țițeiului, în vederea îmbunătățirii calității produselor. • pl. *-ări.* /***ult[ra¹] -+ rafinare***.

ultragiá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică persoane*) A jigni, a ofensa, a insulta. ◆ (*compl. indică principii, reguli*) A încălca, a contraveni. **2** (*jur.; compl. indică reprezentanți ai autorității aflați în exercițiul funcțiunii*) A insulta; a comite un ultraj. • sil. *-gi-a.* prez.ind. *-iez.* /***ultragiu*** + *-a*, după fr. *outrager*.

ultragiát, -ă *adj.* (*despre persoane*) Care este insultat, jignit, ofensat. • sil. *-gi-at.* pl. *-ți, -te.* /v. ***ultragia***.

ultragiére *s.f.* Acțiunea de *a ultragia* și rezultatul ei; ofensare, jignire, insultare. • sil. *-gi-e-*. pl. *-i.* /v. ***ultragia***.

ultrágiu *s.n.* v. ultraj.

ultragrotésc, -ă *adj.* Care este din cale afară de grotesc; de un grotesc exagerat. • pl. *-ești.* /***ultra¹-+ grotesc***.

ultraimperialísm *s.n.* (*polit.*) Teorie formulată de Kautsky, cu privire la posibilitatea dezvoltării pașnice, fără crize, a capitalismului în stadiul său imperialist. • sil. *-ri-a-*. /<rus. ***ультраимпериализм***.

ultraísm *s.n.* **1** Politică a acelora care pledează pentru măsuri extreme; părere extremistă. **2** (*lit.*) Mișcare literară de avangardă, de orientare suprarealistă, în Spania interbelică și în țările hispano-americane. • /<sp. ***ultraísmo***, engl. ***ultraism***.

ultraíst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al ultraismului. **2** *adj.* Care aparține ultraismului sau ultraiștilor, care se referă la ultraism sau la ultraiști. • sil. *-tra-ist.* pl. *-iști, -iste.* /<engl. ***ultraist***.

ultráj *s.n.* **1** (*jur.*) Infracțiune care constă în insultă, calomnie, amenințare ori alte acte de violență sau de vătămare corporală, săvîrșite împotriva unui funcționar care îndeplinește o funcție ce implică exercițiul autorității de stat. ◇ *Ultraj contra bunelor moravuri și tulburarea liniștii publice* = infracțiune care constă în săvîrșirea în public a unor acte sau gesturi reprobabile ori în folosirea de cuvinte, expresii sau în orice manifestări prin care s-ar aduce atingere bunelor moravuri sau s-ar produce un scandal public. **2** Ofensă, insultă, jignire adusă cuiva sau act de violență împotriva cuiva. *Nou ultragiu aruncat în față-mi cu atîta asprime* (FIL.). ◇ Fig. *Ultragiile timpului* (BOTT.). • pl. *-e.* și (*înv.*) *ultrágiu s.n.* /<it. ***oltraggio***, fr. ***outrage***; cf. lat. *ultra*„peste".

ultraleál, -ă *adj.* Care este extrem de leal. • sil. *-le-al.* pl. *-i, -e.* /***ultra¹-+ -leal***.

ultraliberál, -ă *s.m., s.f., adj.* (Persoană) care manifestă o atitudine liberală exagerată. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***ultra-libéral***.

ultraliberalísm *s.n.* Liberalism exagerat. • pl. *-e.* /<engl. ***ultraliberalism***.

ultralumíniu *s.n.* (*chim.*) Aliaj complex de aluminiu, din grupa aliajelor duraluminiului. • /***ultra¹-* + *aluminiu***.

ultraluxós, -oásă *adj.* Care este de un lux exagerat. • pl. *-oși, -oase.* /***ultra¹-+ luxos***.

ultramarín¹ *s.n., adj.invar.* **1** *s.n.* (*chim.*) Colorant sintetic obținut prin încălzirea, în absența aerului, a unui amestec de caolin, carbonat de sodiu, cărbune de lemn și sulf, care are diverse culori după condițiile de preparare, cel mai cunoscut fiind de culoare albastră. **2** *adj.invar.* Care este de culoare albastră. ◇ (*adv.*) *Chilimurile oltenești cu cîmpurile lor ultra-marin albastre* (BLA.). **3** *s.n.* Culoare albastră. • /<germ. ***Ultramarin***, fr. ***ultramarine***.

ultramarín², -ă *adj.* Care vine sau care este adus de peste mare; transmarin. • pl. *-i, -e.* /***ultra¹-+ marin***.

ultramateriál, -ă *adj.* Care este strîns legat de problemele materiale. • sil. *-ri-al.* pl. *-i, -e.* /***ultra¹-+ material***.

ultramicroanalíză *s.f.* (*chim.*) Parte a chimiei analitice care se ocupă cu identificarea și dozarea substanțelor în cantități de ordinul microgramelor. ◆ Microanaliză care lucrează cu asemenea cantități de substanță. • pl. *-e.* /<germ. ***Ultramikroanalyse***.

ultramicrobalánță *s.f.* Microbalanță cu care se pot efectua cîntăriri cu o exactitate mai mare decît 0,001 mg. • pl. *-e.* /***ultra¹-+ microbalanță***.

ultramicrón *s.m.* (*fiz.*) Particulă coloidală cu dimensiune inferioară unei zecimi de micron, vizibilă numai la ultramicroscop; submicron. • pl. *-i.* /<fr. ***ultramicron***.

ultramicroscóp *s.n.* (*fiz.*) Microscop puternic în care iluminarea obiectelor se face în direcție perpendiculară pe direcția axei optice a instrumentului, astfel încît prin difracția luminii pot fi examinate corpurile care nu sînt vizibile cu microscopul obișnuit; supermicroscop. • pl. *-oape.* /<fr., engl. ***ultramicroscope***, germ. ***Ultramikroskop***.

ultramicroscópic, -ă *adj.* (*fiz.; despre particule*) Care poate fi văzut numai cu ultramicroscopul. ◆ Care se face cu ultramicroscopul. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***ultramicroscopique***.

ultramicroscopíe *s.f.* (*fiz.*) Metodă de cercetare a corpusculilor extrem de mici cu ajutorul ultramicroscopului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***ultramicroscopie***.

ultramicrotomíe *s.f.* (*biol.*) Secționare a preparatelor tisulare în felii foarte subțiri, pentru a fi studiate cu ultramicroscopul. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***ultra¹-+ microtomie***.

ultramodérn, -á *adj.* Care este foarte modern; ultramodernist. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***ultramoderne***.

ultramodernísm *s.n.* Caracter ultramodern. • /<engl. ***ultramodernism***.

ultramodernist, -ă *adj.* Ultramodern. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***ultramoderniste***, engl. ***ultramodernist***.

ultramontán, -ă *adj., s.m., s.f.* **I** *adj.* De dincolo de munți; ultramuntean. **2** *s.m., s.f.* Persoană care locuiește dincolo de munți; ultramuntean. **II** (*bis.*) **1** *s.m., s.f.* Partizan al ultramontanismului. **2** *adj.* Care aparține ultramontanismului sau ultramontanilor, care se referă la ultramontanism sau la ultramontani. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***ultramontain***; cf. lat. *ultra* „peste", *montes* „munți".

ultramontanísm *s.n.* (*bis.; în opoz. cu „galicanism"*) Curent în cadrul catolicismului, apărut în sec. 15, care susținea infailibilitatea și puterea nelimitată a papei în chestiunile bisericești și laice, precum și primordialitatea Bisericii Romano-Catolice. • /<fr. ***ultramontanisme***.

ultramunteán, -ă *adj.* Ultramontan. • pl. *-eni, -ene.* /***ultra¹-+ muntean***.

ultranaționalísm *s.n.* Naționalism exagerat, extremist. • sil. *-ți-o-*. /***ultra¹-+ naționalism***.

ultranaționalíst, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *s.m., s.f.* Adept al ultranaționalismului. **2** *adj.* Care aparține ultranaționalismului sau ultranaționaliștilor, care se referă la ultranaționalism sau la ultranaționaliști. • sil. *-ți-o-*. pl. *-iști, -iste.* /***ultra¹-+ naționalist***.

ultraneologístic, -á *adj.* Care are un caracter neologistic exagerat. • sil. *-ne-o-*. pl. *-ci, -ce.* /***ultra¹- + neologistic***.

ultraoccidentál, -ă *adj.* Care are un foarte pronunțat caracter occidental. • pl. *-i, -e.* /***ultra¹-+ occidental***.

ultraomagiál, -ă *adj.* Care are un caracter omagial exagerat. • sil. *-gi-al.* pl. *-i, -e.* /***ultra¹-+ omagial***.

ultraoportuníst, -ă *adj.* Care este de un oportunism exagerat. • pl. *-iști, -iste.* /***ultra¹-+ oportunist***.

ultraoptimétru *s.n.* (*fiz.*) Instrument cu o sensibilitate de cinci ori mai mare decît a optimetrului. • pl. *-e.* /***ultra¹-+ optimetru***.

ultraoptimíst, -ă *adj.* Care este de un optimism exagerat. • pl. *-iști, -iste.* /***ultra¹-+ optimist***.

ultrapás *s.n.* (*chim.*) Masă plastică preparată din melamină. • pl. *-uri.* /<germ. ***Ultrapas***, fr. ***ultrapas***.

ultraperfecționát, -ă *adj.* Care este foarte perfecționat. • sil. *-ți-o-*. pl. *-ți, -te.* /<fr. ***ultra-perfectionné***.

ultrapesimíst, -á *adj.* Care este de un pesimism exagerat. • pl. *-iști, -iste.* /***ultra¹-+ pesimist***.

ultraphán *s.n.* v. ultrafan.

ultraporțelán *s.n.* (*chim.*) Porțelan conținînd oxizi de bariu și de aluminiu și argilă, cu calități superioare de izolator pentru curenți de înaltă frecvență. • pl. *-uri.* /***ultra¹-+ porțelan***.

ultrapresiúne *s.f.* Presiune foarte ridicată. • pl. *-i.* /<fr. ***ultrapression***.

ultraprogresíst, -ă *s.m., s.f., adj.* (Persoană) care susține (în mod exagerat) progresul. • pl. *-iști, -iste.* /***ultra¹-+ progresist***.

ultrarafinát, -ă *adj.* Care este foarte rafinat. • pl. *-ți, -te.* /***ultra¹-+ rafinat***.

ultrarapíd, -ă *adj.* Care este extrem de rapid. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***ultrarapide***.

ultrareacționár, -ă *s.m., s.f., adj.* (Persoană) cu vederi înapoiate, care se opune progresului. • sil. *-re-ac-ți-o-*. pl. *-i, -e.* /***ultra¹-+ reacționar***.

ultrarefractár, -ă *adj.* (*despre materiale*) Care este rezistent la temperaturi foarte înalte. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***ultra-refractaire***.

ultraregalíst, -ă *adj.* Care este un partizan înfocat al monarhismului. • pl. *-iști, -iste.* /***ultra¹-+ regalist***, după fr. *ultraroyaliste*.

ultraretrográd, -ă *s.m., s.f., adj.* (Persoană) care se opune progresului, care ține cu îndărătnicie la conservarea formelor și instituțiilor învechite. • pl. *-zi, -de.* /***ultra¹-+ retrograd***.

ultrarevoluționár, -ă *s.m., s.f., adj.* Revoluționar exagerat. • sil. *-ți-o-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***ultrarévolutionnaire***.

ultraromántic, -ă *adj.* Care este de un romantism exagerat. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***ultraromantique***, it. ***ultraromantico***.

ultrascúrt, -ă *adj.* **1** Care este foarte scurt. ◇ (*fiz.*) *Raze ultrascurte* (și *subst. f.*) = radiații electromagnetice cu lungimi de undă foarte scurte, utilizate în radiofonie, în medicină etc. • pl. *-ți, -te.* /***ultra***[1]*-* + ***scurt***, după fr. *ultra-court*.

ultrasecrét, -ă *adj.* Care este foarte secret. • pl. *-ți, -te.* /***ultra***[1]*-* + ***secret***.

ultrasensíbil, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care este extrem de sensibil; extrasensibil. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***ultrasensible***.

ultrasónic, -ă *adj.* Care folosește ultrasunetul, care este bazat pe ultrasunet; ultrasonor. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***ultrasonique***.

ultrasonografíe *s.f.* (*med.*) Utilizare a ultrasunetelor în stabilirea diagnosticului; ultrasonoscopie, ecografie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***ultrasonographie***.

ultrasonográmă *s.f.* (*med.*) Imagine obținută prin ultrasonografie. • pl. *-e.* /<engl. ***ultrasonogram***.

ultrasonór, -ă *adj.* Ultrasonic. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***ultra-sonore***.

ultrasonoscóp *s.n.* (*med.*) Aparat folosit în ultrasonoscopie. • pl. *-oape.* /<engl. ***ultrasonoscope***.

ultrasonoscopíe *s.f.* (*med.*) Ultrasonografie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***ultrasonoscopie***.

ultrasonoterapíe *s.f.* (*med.*) Terapie bazată pe ultrasunete. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***ultrasonothérapie***.

ultraspeciál, -ă *adj.* Care se deosebește foarte mult de alte lucruri asemănătoare. ◆ Care este de strictă specialitate. • sil. *-ci-al.* pl. *-i, -e.* /***ultra***[1]*-* + ***special***.

ultrastructúră *s.f.* (*fiz.*) Dispoziția structurilor ultramicroscopice; structura intimă a unui țesut. • pl. *-i.* /<fr. ***ultrastructure***.

ultrasúnet *s.n.* (*fiz.*) Vibrație a unui mediu elastic, cu o frecvență ce depășește 20.000 de perioade pe secundă și cu o lungime de undă în aer mai mică de 2 cm, care nu poate fi percepută de urechea umană. • pl. *-e.* /***ultra***[1]*-* + ***sunet***, după fr. *ultrason*.

ultrasuprarealíst, -ă *adj.* (*iron.*) Care este de un suprarealism exagerat. • sil. *-re-a-*. pl. *-iști, -iste.* /***ultra***[1]*-* + ***suprarealist***.

ultrașíc *adj.invar.* (*despre oameni sau despre îmbrăcămintea acestora*) Care este foarte elegant. • /<fr. ***ultra-chic***.

ultrașoviníst, -ă *s.m., s.f., adj.* (Persoană) care este de un șovinism exagerat. • pl. *-iști, -iste.* /***ultra***[1]*-* + ***șovinist***.

ultraviolét, -ă *adj., s.n.* (*fiz.*) **1** *adj.* (*despre radiații electromagnetice*) A căror lungime de undă se situează în spectru dincolo de violet. ◆ (*subst. f. pl.*) Radiații ultraviolete. **2** *s.n.* Domeniu spectral corespunzător radiațiilor ultraviolete. • sil. *-vi-o-*. pl. *-ți, -te.* /<fr. ***ultraviolet***, germ. ***ultraviolett***, ***Ultraviolett***.

ultravírus *s.n.* (*microbiol.*) Virus extrem de mic, care nu poate fi văzut la microscopul obișnuit; infravirus, virus filtrant. • pl. *-uri.* /<fr. ***ultravirus***.

ultuí *vb. IV.* v. altui[2].

ulúbă *s.f* v. hulubă.

ulúc *s.n.* **1** Jgheab, țeavă pentru captarea și scurgerea apei dintr-un izvor, de la cișmea etc. ◇ Expr. *A face gura uluc* = a țuguia buzele. ◆ Parte a teascului prin care se scurge mustul. ◆ (*reg.*) Mic jgheab făcut din scânduri, prin care se toarnă vinul din pritoacă în cadă. **2** Jgheab făcut din scânduri ori scobit într-un trunchi de copac sau în piatră, din care se adapă sau din care mănâncă animalele; troacă. ◇ Fig. *Să-ți lași domol pe fundul ulucului din mine Nisipul tău de aur, durere sfărîmată* (VOIC.). **3** Canal de lemn sau de tablă pus de-a lungul streșinii caselor, pentru a aduna și a conduce spre burlane apa de pe acoperișuri. ◆ (*reg.*) Olan. **4** (*pop.*) Jgheab de scânduri prin care curge apa pentru a pune în mișcare o moară; lăptoc, scoc. ◆ Jgheab prin care curge (la moară) făina măcinată. **5** (*reg.*) Jilip. **6** (*reg.*) Vas în care se calcă strugurii. **7** (*reg.*) Covată la piuă. **8** (*reg.*) Vas (paralelipipedic) de lemn, în care se ține brînza telemea în saramură. **9** (*reg.*) Vas, de obicei dintr-o bucată de lemn scobit sau din doage, mai rar din tablă, folosit pentru păstrarea apei în care se înmoaie praftura sau în care se călește oțelul. **10** Scobitură, șanț făcut de-a lungul unei piese de lemn, pentru a se putea îmbina cu altă piesă. ◆ Șanț făcut de-a lungul mesei dulgherului, în care se țin uneltele. **11** (*reg.*) Unealtă de dulgherie folosită, probabil, pentru a face caneluri. • pl. *-ce,* (*reg.*) *-uri.* și (*reg.*) *ulúcă s.f., olúc s.n.* /<tc. ***oluk***.

ulucár[1] *s.m., s.n.* (*reg.*) **1** *s.m.* Muncitor care lucrează la transportul bușteni lor de uluc. **2** *s.n.* Ulucitor. • pl. *m. -i, n. -e.* /***uluc*** + *-ar*.

ulucár[2] *s.m.* (*iht.; reg.*) Sulac (*Cyprinus carpio hungaricus*). • pl. *-i.* /***ulucă***[1] + *-ar*.

ulucáș *s.n.* (*reg.*) Dim. al lui *uluc*. • pl. *-e.* /***uluc*** + *-ar*.

ulúcă[1] *s.f.* **1** Scîndură groasă întrebuințată în construcții, mai ales la garduri și împrejmuiri. **2** (*mai ales la pl.*) Gard din scânduri; zăplaz. • pl. *-ci,* (*înv., reg.*) *-ce.* /probabil sg. refăcut după ***uluce***, pl. lui *uluc*.

ulúcă[2] *s.f.* v. uluc.

ulucări *vb. IV. tr.* (*reg.; compl. indică lemne*) A da drumul pe uluc. • prez.ind. *-esc.* /***uluc*** + *-ări*.

ulucí *vb. IV. tr.* (*reg.; compl. indică piese de lemn*) A face un șanț de-a lungul unei piese de lemn pentru a permite îmbinarea ei cu altă piesă. • prez.ind. *-esc.* /***uluc*** + *-i*.

ulucít[1] *s.n.* (*reg.*) Acțiunea de *a uluci* și rezultatul ei. • /v. ***uluci***.

ulucít[2]**, -ă** *adj.* (*reg.*) **1** (*despre clădiri*) Căruia i s-a pus uluc la streașină. **2** (*despre piese de lemn*) În care s-a săpat un uluc. • pl. *-ți, -te.* /v. ***uluci***.

ulucitór *s.n.* Unealtă de dulgherie cu ajutorul căreia se fac șanțuri de-a lungul marginilor unor piese de lemn care se asamblează; (*reg.*) ulucar. • pl. *-oare.* /***uluci*** + *-itor*.

ului[1] *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică persoane*) A stîrni, a provoca o mare (și neașteptată) mirare, admirație, emoție; a uimi, a surprinde. **2** *refl.* (*înv., reg.*) A-și pierde facultatea de a judeca clar; a se buimăci, a se năuci, a se zăpăci. • prez.ind. *-iesc.* și (*reg.*) *urluí vb. IV.* /cf. slav. **оулобити** „a prinde", bg. *улавям* „a prinde, a surprinde".

ului[2] *vb. IV. tr.* (*înv.*) **1** A mărturisi. **2** A interoga, a cerceta. • prez.ind. *-iesc.* /<magh. ***vall***.

uluiálă *s.f.* Faptul de a (se)ului; starea omului uluit, uimit; uluire, zăpăceală, buimăceală. • pl. *-ieli.* /***ului***[1] *+ -eală*.

uluíre *s.f.* **1** Faptul de *a* (*se*) *ului*; uimire, surprindere, uluială, buimăceală, năuceală. **2** (*înv.*) Greșeală, înșelăciune, amăgire. • pl. *-i.* /v. ***ului***[1].

uluít, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care este cuprins de o mare (și neașteptată) mirare, admirație, emoție; uimit, surprins, năucit, buimăcit. ◆ (*despre fizionomia, privirea, manifestările etc. ale oamenilor*) Care exprimă uimire, dezorientare, zăpăceală. *Însoțeau... cu o privire uluită caroseria demodată* (VIN.). ◆ (*înv., reg.*) Care și-a pierdut capacitatea de a judeca clar; buimac, fîstîcit, încurcat, zăpăcit. ◇ (*subst.*) *Unii stăteau ca uluiții.* • pl. *-ți, -te.* și (*reg.*) *urluít, -ă adj.* /v. ***ului***[1].

uluítă *s.f.* (*înv.*) **1** Mărturisire, afirmare. **2** Interogare, cercetare. • pl. *-e.* /v. ***ului***[2].

uluitór, -oáre *adj.* Care uluiește; uimitor, surprinzător; excepțional, extraordinar. ◇ (*adv.*) *Dragostea pentru carte a crescut uluitor* (SAHIA). ◇ (*adv.; urmat de un adj. sau de un adv. de care se leagă prin prep. „de", exprimă super. abs.*) *E într-adevăr uluitor de frumoasă!* (MIHĂ.). • sil. *-lu-i-*. pl. *-ori, -oare.* /***ului***[1] *+ -tor*.

umăn, -ă *adj.* **1** Care aparține omului sau omenirii, care se referă la om sau la omenire; omenesc. ◇ (*subst. n.*) *Umanul... tinde să se depășească pe sine* (PER.). ◆ Care are trăsături, însușiri omenești; de om. *Două superbe exemplare umane* (EFT.). ◆ Care se raportează la om, care se referă la om; care se ocupă de om. *Istoria umană în veci se desfășoară* (EMIN.). ◆ Care este format din oameni. *S-au produs unele schimbări adînci în psihologia speciei umane* (TOPÎR.). **2** (*despre oameni*) Care are dragoste față de oameni, care simte compasiune față de suferințele lor; omenos, bun, generos, sensibil. ◇ Fig. *Oltul lui Goga... se caracterizează prin valoarea lui umană de tăinuitor secular al suferințelor românești* (E. LOV.). ◆ (*despre manifestări, atitudini etc. ale oamenilor*) Care exprimă omenie, blîndețe, bunăvoință. *E o manieră umană de a vedea lucrurile.* ◇ (*adv.*) *Directorul întreprinderii se poartă uman cu angajații.* **3** (*despre viață, condiții de trai*) Care se desfășoară în condiții omenești; care este conform cu cerințele omenești. *S-a mutat și acum stă în condiții mai umane.* **4** *Secție umană* = secție de învățământ în care se pune accent pe studiul limbilor clasice și al științelor umaniste. ◇ (*subst.*) *Ai absolvit la real sau la uman?* • pl. *-i, -e.* și (*înv.*) *humán, -ă adj.* /<lat. ***humanus, -a, -um***.

umanioáre *s.f. pl.* (*înv.*) Totalitatea studiilor umanistice, în special a celor clasice. ◆ Spec. Nume dat în trecut claselor liceale cu profil umanist din învățământul secundar. ◇ (*adj.*) *Institutul de studii umanioare* (SB.). • /<germ. ***Humaniora***.

umanísm *s.n.* **1** Mișcare culturală europeană din epoca Renașterii, inițiată în Italia, în a doua jumătate a sec. 14, care promova, în opoziție cu ideologia și cultura medievală, o cultură laică și milita pentru dezvoltarea multilaterală a personalității umane, reabilitînd cultura antichității greco-latine și reflecția personală. ◆ Concepție umanistă. **2** Ansamblu de tendințe filosofice și intelectuale care au ca obiect omul și dezvoltarea calităților sale. **3** Atitudine de încredere în valoarea omului și în posibilitățile de desăvîrșire ale ființei umane; concepție optimistă despre om. **4** Sistem de educație bazat pe studiile clasice greco-romane. • /<fr. ***humanisme***, germ. ***Humanismus***, it. ***umanesimo***.

umaníst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Reprezentant sau adept al umanismului renascentist. ◆ Savant care are cunoștințe aprofundate de limba și literatura greacă și latină. ◆ Spec. Cărturar din epoca Renașterii. **2** *adj.* Care aparține umanismului renascentist; care se bazează pe umanismul renascentist; care promovează umanismul renascentist. **3** Care este de domeniul culturii clasice; care se consacră studiului operelor clasice greco-latine; umanistic, (*înv.*) umanitar. ◇ *Științe* (sau *discipline*) *umaniste* = științe (sau discipline) umanistice. *Gimnaziu umanist* = formă de învățământ umanistic. **4** *s.m., s.f., adj.* (Elev) care frecventează secția umanistică. **5** *s.m., s.f.* (*înv.*) Partizan al studiului literaturii clasice și al limbilor greacă și latină în învățământ. ◆ Profesor (la clasele de umanioare) care preda studiile clasice. **6** *s.m., s.f.* Adept, partizan al concepției optimiste despre om, al încrederii în valoarea omului și în posibilitățile de desăvîrșire ale ființei umane. **7** *adj.* Care aparține concepțiilor umaniste cu privire la demnitatea și libertatea omului; care se bazează pe aceste concepții sau promovează aceste concepții. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***humaniste***.

umanístic, -ă *adj.* Umanist. ◇ = *Științe* (sau *discipline*) *umanistice* = științe (sau discipline) care se ocupă cu studiul aspectelor culturii umane în general sau ale celei clasice; științe umaniste. *Învățământ umanistic* (sau *secție umanistică*) = formă (sau secție) de învățământ în care se pune accentul pe studiul limbilor clasice și al științelor umaniste. • pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***humanistisch***.

umanitár, -ă *adj.* **1** (*despre manifestări, măsuri, atitudini etc. ale oamenilor*) Care urmărește binele omenirii. *Politicienii nu fac destule gesturi umanitare.* ◇ *Ajutor umanitar* v. ajutor. ◆ (*despre oameni*) Care se preocupă de binele omenirii; filantropic, plin de umanitate; omenos, bun, generos. **2** (*înv.*) Umanist. • pl. *-i, -e.* și (*înv.*) *humanitár, -ă, humanitáriu, -ie adj.* /<fr. ***humanitaire***.

umanitarísm *s.n.* Concepție, atitudine de înțelegere, de dragoste față de oameni și de omenire; umanitate. • /<fr. ***humanitarisme***.

umanitaríst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Adept al umanitarismului. **2** *adj.* Care aparține umanitarismului sau umanitariștilor, care se referă la umanitarism sau la umanitariști. ◆ (*despre manifestări, măsuri, atitudini etc. ale oamenilor*) Care denotă umanitarism, tendințe umanitare. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***humanitariste***.

umanitáte *s.f.* **1** Neamul omenesc, omenire. *Visa o nouă religie a umanității* (BLA.). ◆ Restr. Colectivitate de oameni. *Satrapii... ce terorizau umanitatea de la marginile orașului* (G. M. ZAMF.). **2** Calitatea de om; natură, fire umană. *Umanității nu-i sînt străine invidia și răutatea.* ◆ Restr. Totalitatea însușirilor psihice specifice unui individ, unei categorii sociale etc. **3** Omenie, bunătate, compasiune pentru nenorocirile altuia. *Umanitatea din el a ieșit la iveală numai în momentele de cumpănă.* **4** (*înv.; mai ales la pl.*) Științe sau discipline umanistice. **5** (*ieșit din uz; mai ales la pl.*) Învățământ secundar umanistic. • pl. *-ăți.* și (*înv.*) *humanitáte s.f.* /<fr. ***humanité***, lat. ***humanitas, -atis***.

umanizá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A (se) face mai omenos, mai milos; a (se) civiliza. **2** *refl.* (*despre persoane sau despre*

privirea, înfățișarea etc. ale lor) A primi trăsături mai pregnant omenești, a deveni uman. **3** *tr.* (*compl. indică animale, obiecte, fenomene etc.*) A atribui însușiri umane; a apropia de natura omului. *Demersul lui Sadoveanu umanizează natura.* ◇ Fig. (*refl.*) *Opera scriitorului... se umanizează* (E. LOV.). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***humaniser***.

umanizáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *umaniza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***umaniza***.

umanoíd, -ă *s.m., adj.* **1** *s.m., adj.* (Ființă) care are aspect sau caractere umane. **2** *adj.* Care se aseamănă cu civilizația umană sau care aminteșe de aceasta. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***humanoïde***.

úmăr *s.m., s.n.* **I** *s.m.* **1** (*anat.*) Parte a corpului omenesc corespunzătoare articulației care leagă brațul de torace. ◇ Loc.adj. *Lat în umeri* = (*despre oameni*) care are umeri largi, lat în spate; spătos, voinic. ◇ Loc.adv. *La* (sau, *înv., a*) *umăr* ori *între umeri, reg., de-a umăr* (sau *de-a umărul, de-a umeri, de-a umerele*), *înv., reg., în umeri* (sau *în umărul*) = pe umăr; în spate. *Umăr la umăr* = alături, unul lîngă altul; împreună, uniți. (*reg.*) *La umere cu...* = deopotrivă cu..., la fel ca... ◇ Expr. *A pune umărul* (sau *umerii*) = *a*) a împinge, a ridica sau a sprijini cu umărul; *b*) a ajuta efectiv la îndeplinirea unei acțiuni. *A da* (sau *a ridica, a înălța, a strînge, a sălta*) *din umeri* (sau *din umăr*) = a-și exprima nedumerirea, neștiința, indiferența, disprețul, neputința etc. printr-un gest de ridicare a umerilor. *Ionică oftă din greu, săltă din umeri* (TEOD.). *A se uita* (sau *a privi, a răspunde*) *peste umăr* = a se uita la cineva disprețuitor, batjocoritor. *A bate* (pe cineva) *pe umăr* = a lovi ușor umărul cuiva pentru a-i atrage atenția sau ca semn de aprobare, de compasiune etc. *A lua* (pe cineva) *peste umăr* = a ironiza, a lua peste picior. *A-și lua călcîiele* (sau *picioarele*) *de-a umeri* (ori *pe umeri, la umăr*, înv., *a umăr*) = a fugi. *Bucătarul își luă picioarele pe umere și se depărtă* (SLAV.). (*A fi*) *cu capul pe umeri* = *a*) (a fi) întreg, nevătămat, teafăr; *b*) (a fi) rezonabil, înțelept. *A se ridica pe umerii* (sau *pe umărul*) *cuiva* = a se servi de cineva pentru a obține o situație sau o poziție avantajoasă. *A pune* (cuiva ceva) *pe umeri* = *a*) a încărca (pe cineva) cu o obligație; a împovăra; *b*) a arunca o vină asupra cuiva; a învinovăți. *A lua* (ceva) *de pe umerii cuiva* = a ușura, a elibera (pe cineva) de o obligație, de o sarcină etc. *Pare că aruncă după umeri*, se spune despre cineva care mănîncă ceea ce nu-i place, fără să se satureze. *A sta cu capul între umeri* = a sta cu umerii adunați, a-și strînge umerii. *A se trezi cu capul pe umeri* = a deveni conștient, a-și da seama de propria existență. (*milit.*) *A lua arma la umăr* = a lua pușca susținînd-o cu palma și sprijinindu-i țeava de umăr. *La umăr arm'!* = comandă pentru a lua arma la umăr. (*reg.*) *Cît ai da din umăr* = foarte repede. *A-i veni* (cuiva) *peste umăr* = a nu-i conveni. *A umbla cu contășul pe umere* = a se plimba fără rost, a hoinări. *A se uita peste umeri* = a fi pe moarte. *A o da* (sau *a o muta*) *de pe un umăr de celălalt* = a se înșela, a se amăgi singur. *A pune umărul la tînjală* v. tînjală. ◇ Fig. *Bărbia lui s-apasă de al pietrei umăr rece* (EMIN.). ◆ Fig. Culme a unui deal, a unui munte. *Visul selbelor bătrîne de pe umerii de deal* (EMIN.). **2** Ext. Parte a unui obiect de îmbrăcăminte care acoperă umărul. **Ii** *s.m.* Analog. (*anat.*) **1** *Umărul fetei* (sau, *reg., ochiului*) = partea proeminentă, osoasă, din mijlocul obrazului; pomeți. *Umărul genunchiului* = rotulă. (*reg.*) *Umărul mîinii* (sau *de la mînă, de la palmă*) = podul palmei. (*reg.*) *Umerele piciorului* = partea de deasupra a labei piciorului. *Umerii obrajilor* v. obraz. **2** (*pop.*; și *umerii gîtului*) Parte a gîtului vitelor pe care se așază jugul; ceafă. **III** *s.m., s.n.* **1** *s.m.* Analog. Parte bombată de lîngă gîtul unui vas. **2** *s.m., s.n.* Analog. (*reg.*) Nume dat unor părți ale carului sau ale căruței: *a*) (și *umărul osiei, umărul de la osie*) Partea din podul osiei dinspre butucul roții, care se află lîngă străgălie; opor. *b*) Carîmb la loitră. *c*) (și *umărul bușteanului, umerele căpățînii* ori *roții*) Parte a butucului roții. *d*) (și *umărul leucii, umărul de la leucă*) Partea îndoită de la capătul de sus al leucii, de care se leagă lanțul sau cîrligul ce prinde loitra de leucă. **3** *s.m.* (*reg.*) Fiecare dintre cele două capete ale pieselor de lemn, de care se prinde coarda ferăstrăului. **4** *s.n.* Umeraș (pentru haine). **5** *s.m.* (*tehn.*) Proeminență la suprafața unei piese, servind la rezemarea acesteia sau pentru a transmite o mișcare unei alte piese. ◇ *Umăr de piston* = porțiune îngroșată la capătul unui piston, în care se fixează bolțul pistonului. **6** *s.m.* (*tipogr.*) Partea înclinată de la vîrful unei litere, care se află numai într-o parte la literele lungi și la cele accentuate și de ambele părți la celelalte litere. • pl. *m. -i, (înv., pop.) n. -e.* și (*înv., pop.*) *úmere s.m, s.n.*, (*înv., reg.*) *úmer s.m.* /lat. ***hŭmerus***.

umărár *s.n.* v. umerar.

umbel- Elem. de compunere „umbelă". • și *umbeli-*. /<fr. ***ombell***(*i*)-; engl. ***umbell***-; cf. lat. *umbella, -ae* „umbrelă".

umbelále *s.f. pl.* (*bot.*) Ordin de plante dicotiledonate, cuprinzînd umbeliferele și alte familii înrudite (araliacee, cornacee etc.). • /<fr. ***ombellales***.

umbelát, -ă *adj.* (*bot.*; *despre unele organe*) Umbeliform. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***ombellé***.

umbélă *s.f.* (*bot.*) Inflorescență racemoasă în care pedunculii fiecărei flori pornesc din același punct și se ridică la aceeași înălțime, ca pînza unei umbrele. • pl. *-e.* /<lat. ***umbella***, ***-ae***, fr. ***ombelle***.

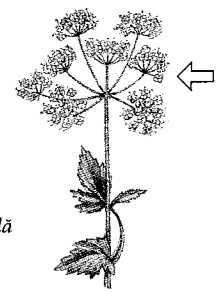

umbelă

umbeli- v. *umbel-*.

umbeliféră *s.f* (*bot.*; *la pl.*) Familie de plante erbacee dicotiledonate, comestibile, otrăvitoare sau medicinale, cu florile cu ovar inferior, dialipetale, dispuse în umbele și cu fructul uscat (*Umbelliferae*); (*și la sg.*) plantă care face parte din această familie. • pl. *-e.* /<fr. ***ombellifère***; cf. lat. *umbella, -ae* „umbrelă", *ferre* „a purta".

umbelifórm, -ă *adj.* Care are forma unei umbele. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***ombelliforme***; cf. lat. *umbella, -ae* „umbrelă", *forme* „formă".

umbelulát, -ă *adj.* Care este prevăzut cu umbelule. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***ombellulé***, după *umbră*.

umbelúlă *s.f.* (*bot.*) Umbelă secundară mică, ce intră în alcătuirea unei umbele compuse. • pl. *-e.* /<fr. ***ombellule***.

umblă *vb. I. intr.* **I 1** (*despre ființe*) A se deplasa dintr-un loc în altul; a merge. *Umblam prin camera lui noaptea și mă ciocneam de dulapuri* (ARGH.). ◇ Expr. *A-i umbla cuiva ceva prin gură* = a nu-și putea aminti pentru un moment de ceva care îi este extrem de familiar, de cunoscut. (*pop.*) *A-i umbla cuiva ceva prin* (sau *în*) *cap* (ori *gînd*) = a fi preocupat de ceva, a avea ceva de gînd. *Dacă acel va fi fost Ioan... iată ceea ce-mi umbla mereu prin cap* (EMIN.). (*pop.*) *Umblă sănătos!* (sau *cu bine!, cu Dumnezeu!*), urare adresată cuiva care pleacă la drum. (*pop.*) *A umbla după cineva* = *a*) a căuta cu insistență să obțină simpatia cuiva; *b*) a face curte unei femei. *A umbla de colo-colo* = a se mișca din loc în loc, agitîndu-se foarte mult; a nu avea astîmpăr. *A umbla cu doi bani în trei pungi* v. ban. *A umbla de capul său* v. cap. *A umbla cu capul în traistă* v. cap. *A umbla cu căciula în mîini* v. căciulă. *A umbla pe două* (sau *pe trei, pe șapte*) *cărări* v. cărare. *Umblă cîinii cu covrigi* (sau *colaci*) *în coadă* v. cîine. *A umbla cu colindețele* v. colindeț. *A umbla copăcel* v. copăcel. *A umbla cu cușma-n mînă* v. cușmă. *A umbla cu jalba* (*în proțap*) v. jalbă. *A umbla* (*cu fundul* ori *cu curul*) *în* (sau *între*) *două luntre* v. luntre. *A umbla cu mița-n sac* v. miță. *A umbla cu nasul* (*pe*) *sus* (ori *în vînt*) v. nas. *Umblă în* (sau *cu*) *pace* v. pace. *A umbla cu pisica-n traistă* v. pisică. *A umbla ca o curcă* (sau *ca o găină*) *plouată* sau *ca un cîine* (ori *ca un mîț, ca un motan*) *plouat* v. plouat. *A umbla cu frica* (sau *cu gheața, cu moartea*) *în sîn* v. sîn. *A umbla cu crucea-n sîn* v. sîn. *A umbla cu sorcova* v. sorcovă. *A umbla cu steaua* v. stea. *A umbla cu capul în* (ori *pe*) *sus* v. sus. *A umbla cu talerul* v. taler. *A umbla cu tinicheaua* (*de coadă*) *după el* v. tinichea. *A umbla* (cineva) *cu tîrșul după el* v. tîrș. *A umbla cu traista* v. traistă. *A umbla cu traista cu minciuni* v. traistă. *A umbla în treapăd* v. treapăd. ◇ Fig. *Singurătatea se scoală-ngîndurată Și umblă visătoare, pe streșini de-nălțime* (VOIC.). ◆ A întreține relații cu cineva. *Umbla cu ceata unuia, Cârstea* (SOR.). ◇ Expr. *A umbla* (cu cineva) = a întreține relații de dragoste cu cineva. **2** A străbate un spațiu; a merge din loc în loc, a colinda, a cutreiera. *Pe vremea aceea Domnul îmbla încă pe pămînt...*, *călătorind prin pustiu* (EMIN.). ◇ (*tr.*) *După ce umblase toate țările, se întorsese acasă mai cuminte* (ISP.). ◇ Expr. *Umblă anapoda* v. anapoda. *A umbla în bobote* (sau *în bobot*) v. bobot. *A umbla capiu* v. capiu. *A umbla cu cortul* v. cort. *A umbla ca un cotei* v. cotei. *A umbla craina* v. crainâ. *A umbla crangă* (sau *cranga*) v. crangă. *A umbla creangă* (sau *creanga*) v. creangă. *A umbla pe drumuri* v. drum. *A umbla prin lume* v. lume. *A umbla teleleu* (*Tănase*) v. teleleu. *A umbla țonțoroiul* v. tontoroiul. *A umbla treanca-fleanca* v. treanca-fleanca. *A umbla tutelca de colo-colo* v. tutelcă. *A umbla din ușă-n ușă* v. ușă. ◆ A vagabonda, a hoinări. ◆ A se plimba. *Îi zisei să umblăm nițel știind că nu dormise aseară* (DELAVR.). ◆ (*pop.*; *despre nori*) A se mișca, a se deplasa. ◆ (*despre păsări și insecte*) A se deplasa prin aer, a zbura. *Pînă și flutureii umblau tot doi cîte doi* (ISP.). **3** (*pop.*) A merge, a se duce undeva regulat; a frecventa. *De unde ai calul... cu care umbli la vînat?* (EMIN.). ◆ A frecventa cursurile unei instituții de învățămînt. *D-apoi ce-ai învățat tu la școala aceea, unde ai umblat cinci ani?* (SADOV.). **4** A se ocupa, a se îndeletnici cu..., a lucra la... *Moș Pătru... Umblă cu vitele pe cîmp* (SOR.). **5** A fi îmbrăcat, încălțat, pieptănat într-un anumit fel. *Cu ciubotele de față umbli tu?* (BRĂ.). ◇ Expr. *A umbla cu opinci de fier* v. opincă. *A umbla de rîsul slutei* v. slut. **6** A se comporta, a se manifesta într-un anumit fel. *Dac-o iei cu binele, se înduioșează... Nu mai știi cum s-o iei și cum să umbli cu ea* (SLAV.). ◇ Expr. *A umbla* (cu cineva sau cu ceva) *ca cu un ou* (*moale*) v. ou. **7** (*înv.*) A se lua după..., a se conforma; a asculta de... **II 1** (*pop.*; *despre unelte, aparate, mecanisme etc.*) A se afla în funcțiune; a funcționa. *Toate plugurile umblă* (AGÂR.). **2** (*despre gură, ochi etc.*) A se mișca continuu. *La unia le umblau buzele parcă erau cuprinși de pedepsie* (CR.). ◇ Expr. *A-i umbla cuiva limba* (*prin gură*) = a vorbi (mult). *A-i umbla gura în clopote* v. clopot. *A-i umbla cuiva gura* (*ca o meliță* sau *ca o pupăză*) v. gură. *A-i umbla cuiva gura ca o moară* (*stricată* ori *hodorogită, neferecată*) v. moară. *A-i umbla gura ca o rîșniță* v. rîșniță. ◆ (*despre degete, mîini, picioare etc.*) A se mișca cu ușurință și cu agerime, cu pricepere, cu iscusință. *L-a urmărit cum lucrează..., cum îi umblă degetele* (ARGH.). **III 1** (*pop.*) A trece (din mînă în mînă), a ajunge (de la unul la altul). *Șipul începu să umble din mînă în mînă* (SADOV.). ◆ (*despre bani*) A fi în circulație, a avea valoare, curs. *Banul... Nu mai umblă azi* (GOGA). **2** (*despre vești, zvonuri etc.*) A se face cunoscut; a se răspîndi de la unul la altul; a circula. *Azi vorba asta... a început să umble prin sat* (SADOV.). ◇ Expr. *Umblă vorba* v. vorbă. **IV 1** (*despre acțiuni, fenomene, evenimente etc.*; *de obicei cu determ. modale*) A avea o anumită desfășurare, o anumită evoluție, a se produce într-un anumit fel; a decurge, a se desfășura, a evolua. *Întinse tablele pe masă și-i arătă... cum umblă jocul* (D. ZAMF.). ◇ Expr. *Cum umblă tîrgul* (sau *tîrgurile*)? v. tîrg. **2** (*impers.*) A o duce, a-i fi, a-i merge (într-un anumit fel). *Brigadei lui Donáth i-a îmblat mai rău* (BARIȚ.). **V 1** A căuta, a scotoci, a cotrobăi (pentru a găsi ceva). *Nu cuteza el să umble în sipet* (TEOD.). ◇ Expr. *A umbla unde nu-i fierbe oala* v. fierbe. **2** A lua în mînă; a pune mîna pe ceva, a atinge. *Asta-i armă delicată, domnule... să nu mai umble nimeni* (BRĂ.). ◆ (*pop.*) A lucra cu..., a se servi de...; a mînui. *Umblînd cu o armă încărcată, s-a împușcat singur* (STANCU). ◇ Expr. *A umbla cu cioaca* v. cioacă. *A umbla cu fitile* v. fitil. *A umbla cu iordane* v. iordan. *A umbla cu toba* v. tobă. ◆ Fig. A se folosi de..., a face uz de... *N-am umblat în viața mea cu diplomație* (CAR.). **VI** Fig. **1** A căuta, a se strădui să obțină ceva; a se sili, a încerca să... *După bucluc umbli, peste bucluc ai dat* (CR.). ◇ Expr. = *A umbla după doi iepuri deodată* = a urmări în același timp două scopuri, două avantaje diferite. *A umbla* (*mort* sau *morțiș*) *după* (cineva sau ceva) = a urmări cu insistență ceva sau pe cineva pentru a-i câștiga

bunăvoința, simpatia sau dragostea. *Cu aceeași patimă ura însă pe Ion de cînd a simțit că umblă după Florica* (REBR.). *A umbla după potcoave de cai morți* ori *a umbla după cai morți* (*să le ia potcoavele*) v. cal. *A umbla după cai verzi* (*pe pereți*) v. cal. *A umbla după ciolan* v. ciolan. *A umbla coadă după cineva* v. coadă. *A umbla* (după cineva) *ca după iarba de leac* v. iarbă. *A umbla după cineva cu limba scoasă* v. limbă. *A umbla în țenchi* (după cineva sau după ceva) v. țenchi. **2** A intenționa, a fi gata să..., a fi pe cale, a fi pe punctul de a... *Toți mă fură, toți umblă să mă înșele* (SLAV.). • prez.ind. *úmblu.* și (*înv., pop.*) *îmblá vb. I.* /lat. ***ambulare.***

umbláre *s.f.* Acțiunea de *a umbla* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* și (*înv., pop.*) *îmbláre s.f.* /v. ***umbla.***

umblát[1] *s.n.* Faptul de *a umbla.* • și (*înv., pop.*) *îmblát s.n.* /v. ***umbla.***

umblát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre drumuri, locuri etc.*) Pe care se circulă mult; care este frecventat, circulat. **2** (*despre oameni*) Care a călătorit mult, care a trăit și a văzut multe lucruri (acumulînd o mare experiență de viață); ext. trecut prin greutăți, cu experiență, încercat. *Plăcere îmi face să călătoresc cu un om așa umblat ca dumneata!* (CAR.). • pl. *-ți, -te.* și (*înv., pop.*) *îmblát, -ă adj.* /v. ***umbla.***

umblácí *vb. IV.* v. îmblăti.

umblácíre *s.f.* v. îmblătire.

umblăcít[1] *s.n.* v. îmblătit[1].

umblăcít[2]**, -ă** *adj.* v. îmblătit[2].

umblăcitór, -oáre *s.m., s.f.* v. îmblătitor.

umblăréț, -eáță *adj.* (*fam., deprec. sau iron.; despre oameni*) Căruia îi place să umble mult, să se plimbe (fără rost), să hoinărească. • pl. *-eți, -ețe.* /***umbla*** + *-ăreț.*

umblător, -oáre *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Ființă) care umblă. *N-am și eu patru picioare, ca orice umblătoare?* (ARGH.). **2** *adj.* Care se mișcă, care își schimbă locul; care poate fi mișcat; mobil. ◇ *Pod umblător* = bac. **3** *s.m.* (*milit.; în Ev. Med., în Mold.*) Ostaș dintr-un corp de curieri pentru Polonia și Ucraina al domnilor moldoveni. *Îmblătorii de Hotin și îmblătorii de Soroca* (BĂLC.). **4** *s.f.* (*miner.*) Compartiment dintr-o lucrare minieră subterană, amenajat pentru circulația personalului. **5** *s.f.* (*pop.*) Closet (rudimentar). *Copii de trupă... măturau corturile, umblătorile* (STANCU). • pl. *-ori, -oare.* și (*înv., pop.*) *îmblátór, -oáre adj., s.m., s.f.* /***umbla*** + *-ător.*

umblătúră *s.f.* (*pop.*) Umblat, mers. ◆ Fel de a umbla, de a duce picioarele în mers. • pl. *-i.* și (*înv., pop.*) *îmblătúră s.f.* /***umbla*** + *-ătură.*

úmblet *s.n.* **1** Deplasare dintr-un loc într-altul. *Nu-i umblet, e goană nebună* (COȘB.). **2** Cutreierare, colindare; alergătură. *După umblet de săptămîni... se întoarse acasă tot pe jos* (DAN). **3** Mod, fel de a umbla, de a duce picioarele în mers; mers. *Umbletul ei căpăta mlădieri noi* (AGÂR.). **4** (*înv., pop.*) Fel de a fi sau de a se comporta (al cuiva); comportare, conduită, purtare. • și (*înv., pop.*) *îmblet s.n.* /***umbla*** + *-et.*

úmbo *s.f.* **1** Garnitură metalică centrală a unui scut. **2** Protuberanță. • /<lat. ***umbo, -onis*** „proeminență, gurgui".

umbón *s.n.* (*biol.*) Punct central și proeminent al unei cochilii; ombilic. • /<fr. ***ombon***, lat. ***umbo, -onis.***

umbrál *s.n.* (*optic.*) Colorație a lentilelor ochelarilor de vedere. • /***umbră*** + *-al;* cf. germ. *umbral.*

umbralícol, -ă *adj.* (*bot.; despre plante*) Care crește pe locuri umbrite. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***ombraticole***, lat. ***umbraticolus.***

umbrár *s.n.* **1** Loc ferit de arșiță soarelui; adăpost umbros oferit într-un loc deschis de crengile și de frunzele unui arbore sau ale mai multor arbori. *Numai socul... mi-a rămas credincios, păstrînd același umbrar de flori gălbui* (BRĂ.). **2** Adăpost special amenajat împotriva arșiței, a vîntului sau a ploii, făcut, în loc deschis, din crengi, scînduri, pînză etc. *Popasurile se făceau după voie în umbrarul unui han* (SADOV.). • pl. *-e.* /***umbră*** + *-ar.*

umbrátic, -ă *adj.* Care face umbră. • pl. *-ci, -ce.* /***umbră*** + *-atic.*

úmbră *s.f.* **I 1** Întunecime provocată de un corp opac care oprește razele de lumină; porțiune din spațiu întunecoasă (și răcoroasă) unde nu ajung direct razele de lumină. *Acestea se petreceau în umbra arinilor* (SLAV.). ◇ Loc.adj. *Fără umbră* = corect, desăvîrșit, pur. ◇ Loc.adv. *Din umbră* = *a)* fără a se arăta pe față. *Sunt mulți complici care au urzit din umbră* (CA. PETR.); *b)* pe ascuns, pe furiș. *Zmeul-Zmeilor... ar fi fost de mult învins Dacă mama lui, din umbră, mîna nu i-ar fi întins* (EFT.). ◇ Expr. *A sta* (sau *a fi, a rămîne*) *în* (sau *la*) *umbră* = a sta (sau a fi, a rămîne) ascuns, retras, deoparte. *A scoate din umbră* (pe cineva sau ceva) = a face cunoscut, a scoate la iveală; a da în vileag. *În seara aceasta, Iancu Enache este scos afară din umbră și zdrobit* (PRED.). *A face* (sau *a ține*) *umbră pămîntului* (*degeaba*) = a trăi inutil; a nu fi bun de nimic, a nu face nimic, a fi un pierde-vară. *A lăsa* (pe cineva) *în umbră* = a lăsa (pe cineva) mai prejos, a eclipsa (pe cineva). *A băga* (sau *a pune*) *la umbră* = a aresta, a băga pe cineva în închisoare. ◇ Compar. *Trec zilele ca umbra... Fug vremile ca umbra și nici o poartă A le opri nu poate* (COSTIN). ◆ Fig. (*precedat de prep. „în", „la", „sub" etc. și urmat de determ. în gen.*) Ocrotire, apărare, protecție; adăpost. *O familie mare, cu nume istoric, fără pată, impunea fiului de vătaf și la umbra ei i se părea că crește* (D. ZAMF.). **2** Întuneric, întunecime, obscuritate; loc slab luminat. *Lasă-mă-n umbra cămării-ți să vin* (EMIN.). ◇ Fig. (*sugerează tristețe, durere, aspectul negativ al realității*) *În toiul luminii de primăvară adiau din străină umbrele morții* (AGÂR.). **3** Pată sau zonă ușor întunecată; nuanță închisă. *Fața ei era de-o albeață chilimbarie întunecată numai de-o viorie umbră* (EMIN.). ◆ Spec. (*mai ales la pl.*) Parte mai întunecată dintr-un desen, dintr-o pictură, dintr-o imagine fotografică sau filmată. *În aceste tablouri... totul se dizolvă într-un joc de lumini... Linia se topește în umbră* (BLA.). ◇ *Umbre chinezești* v. chinezesc. **4** Fig. Expresie de tristețe, de îngîndurare, de supărare etc. întipărită pe față, în privirea cuiva. *Ochii ei sînt plini de umbra tăinuitelor dureri* (EMIN.). **II 1** (*de obicei urmat de determ. în gen.*) Conturul întunecat al unei ființe sau al unui lucru, proiectat pe o suprafață (mai) luminată. *Umbra mea stă în noroi ca un trist bagaj* (BACOV.). ◇ Expr. *A se teme* (sau *a se speria, a-i fi frică*) (*și*) *de* (*o*) *umbră* (sau *de umbra lui*) = a-i fi cuiva foarte frică, a fi foarte fricos. *A fi umbra* (cuiva) sau *a se ține* (după cineva) *ca umbra* (*după om*) *a urma* (pe cineva) *ca umbra* = a fi mereu în preajma cuiva; a urma, a imita întru totul pe cineva. *Spectrul morții se ținea de noi ca umbra* (BRĂ.). ◆ Fig. Imagine, întruchipare; simbol, semn. *Măgulite toate sînt De-a fi umbra frumuseții eterne pe pămînt* (EMIN.). **2** Imagine nedeslușită, lipsită de claritate; obiect care nu se poate distinge bine (din cauza distanței, a întunericului, a ceții etc. sau pentru că este privit printr-un corp puțin transparent). *O umbră străbate puntea bodogonind* (H. LOV.). **3** (*în mitol. antică*) Spirit al unui mort care păstrează o aparență omenească. ◆ (*în concepțiile relig.*) Suflet. ◆ (*în folclor*) Fantomă, stafie; nălucă. *Umbra se dezlipi de la fereastră și se îndreptă spre el cu pași mici* (ELI.). **4** Fig. Ființă slabă (și bolnavă), care și-a pierdut înfățișarea și puterea de mai înainte; ceea ce a rămas, lipsit de vigoare, din ce a fost odinioară. *Nu mai era el, omul puternic și plin de viață: în cîteva zile se făcuse numai umbra din ceea ce fusese odinioară* (SLAV.). **5** Fig. Urmă, semn abia perceptibil; cantitate foarte mică din ceva. *În viața ta luminoasă nu s-a putut ivi nici umbra măcar a unei dureri* (EMIN.). **6** Fig. Părere, aparență, iluzie. *Să pot obține măcar umbra unui succes, atît de trebuincios debutantului* (MACED.). **7** Compuse: (*bot.*) *umbra-iepurelui* = plantă erbacee perenă, cu tulpina înaltă, cu frunzele în formă de solzi, cu florile galbene-verzui și cu fructele de forma unor boabe roșii sau negre (*Asparagus collinus*); *umbra-nopții* = *a)* lăsnicior (*Solanum dulcamara*); *b)* zîrnă (*Solanum nigrum*); *umbra-muntelui* = creți-șoară (*Alchemilla vulgaris*). • pl. *-e.* /lat. ***umbra, -ae.***

umbrelăr *s.m.* Persoană care lucrează sau vinde umbrele. • pl. *-i.* /***umbrelă*** + *-ar.*

umbrélă *s.f.* Obiect destinat să apere de ploaie sau de soare (o persoană, o masă în aer liber etc.), alcătuit dintr-o pînză care se poate strînge sau întinde (în forma unei calote sferice) prin intermediul unor tije metalice fixate radial pe un baston. *Ploaia începuse atît de brusc, încît nici nu avusesem timp să deschid umbrela.* • pl. *-e. reg., -i.* /<fr. ***ombrelle***, după *umbră.*

umbrelúță *s.f.* Dim. al lui *umbrelă.* • pl. *-e.* /***umbrelă*** + *-uță.*

umbrí *vb. IV.* **1** *tr., intr.* A ține, a da, a face umbră; a adumbri. *O căsuță umbrită de niște lozii pletoase* (CR.). *Prin văi adînci umbresc platanii cu frunza lată* (BART). ◆ Fig. (*înv., reg.*) A apăra, a ocroti, a proteja (pe cineva sau ceva). **2** *refl.* (*pop.*) A se așeza, a sta, a se adăposti la umbră; a se adumbri. *Nu putu nici să se apropie să se umbrească puțin* (ISP.). **3** *tr.* A face să aibă o culoare, o nuanță mai închisă, a colora mai intens; a întuneca. *Ochii umbriți de cearcăne mari* (CE. PETR.). ◇ (*refl.*) *Cîmpul se umbrește sub a brazdelor desime* (ALECS.). ◆ Fig. (*refl.; despre ochi, chip etc.*) A (se) întrista, a (se) posomorî. ◇ (*tr.*) *Durerea îi umbri fața* (AGÂR.). **4** *tr.* A face să devină mai puțin luminat, să arate mai puțin luminos; a face obscur; a întuneca. *O înserare precoce umbrește lumea* (ARGH.). ◆ Fig. A face să fie, să pară mai puțin important, valoros etc.; a eclipsa. *Eminescu... a umbrit cîteva din inspirațiile poetice ale trecutului apropiat* (VIANU). ◆ Fig. (*compl. indică sentimente, trăiri interioare etc.*) A face să slăbească în intensitate. *Prietenia noastră a fost puțin umbrită* (IBR.). **5** *intr., refl.* A apărea ca o umbră sau ca o pată întunecoasă; a (se) contura. **6** *tr.* Fig. A dezonora, a păta, a compromite. • prez.ind. *-esc.* /***umbră*** + *-i.*

umbrián, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m.* (*la pl.*) Veche populație indo-europeană care a locuit în regiunea Umbria ; (*și la sg.*) persoană care aparține acestei populații. **2** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Umbriei sau este originară de acolo; locuitorii Umbriei. **3** *adj.* Care aparține Umbriei sau umbrienilor, care se referă la Umbria sau la umbrieni; care este originar din Umbria. ◆ (*subst. f.*) Limba indo-europeană vorbită în antichitate de umbrieni. ◆ (*subst. f.*) Dialect italian vorbit în Umbria. • sil. *-bri-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***ombrien***; cf. nm. pr. *Umbria*, regiune în Italia centrală.

umbríde *s.f. pl.* (*iht.*) Familie de pești teleosteeni, înrudiți cu păstrăvul, cuprinzînd pietrarul, țigănușul etc., cu corpul fusiform, care trăiesc în locurile pietroase din rîuri sau în ape mlăștinoase. • /<fr. ***ombridés***; cf. lat. *umbra, -ae* „pește de culoare întunecată".

umbríre *s.f.* **1** Faptul de *a* (*se*) *umbri.* **2** Culoare, nuanță închisă, întunecată. • pl. *-i.* /v. ***umbri.***

umbríș *s.n.* Loc cu umbră. • pl. *-uri.* /***umbră*** + *-iș.*

umbrișoáră *s.f.* Dim. al lui *umbră*; (*pop.*) umbriță, umbruță. • pl. *-e.* /***umbră*** + *-işoară.*

umbrít, -ă *adj.* **1** (*despre locuri*) Care se află la umbră, care este acoperit de umbră, plin de umbră; umbros. *Bolți umbrite și răcoroase* (DELAVR.). ◆ Fig. (*înv.*) Care este ocrotit, apărat. **2** Care este întunecos, slab luminat; umbros. *Un cerdac lung, umbrit și multicolor* (EMIN.). ◆ Fig. (*despre voce, sunete*) Care este diminuat, estompat, eclipsat, întunecat. ◆ Fig. (*despre față sau despre ochi*) Care este îndurerat, trist; înnegurat. **3** Fig. (*despre voce, sunete*) Care are sonoritate scăzută; care este stins, voalat, șoptit. *Unul spune cu glas umbrit gîndul tuturor* (CA. PETR.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***umbri.***

umbrițá *s.f.* (*pop.*) Umbrișoară. • pl. *-e.* /***umbră*** + *-iță.*

umbrós, -oásă *adj.* **1** (*despre copaci, vegetație*) Care face umbră, care ține umbră, care umbrește. *Carpinii umbroși* (AGÂR.). **2** (*despre locuri*) Care se află la umbră, care este acoperit de umbră, plin de umbră; umbrit. **3** Care este întunecos, slab luminat; umbrit. *Clădirea umbroasă, cu ferești mici* (IORGA). • pl. *-oși, -oase.* /lat. ***umbrōsus, -a, -um*** sau ***umbră*** + *-os.*

umbrúță *s.f.* (*pop.*) Umbrișoară. • pl. *-e.* /***umbră*** + *-uță.*

umectá *vb. I. tr., refl.* A (se) umezi puțin (la suprafață). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***humecter***, lat. ***humectare.***

umectánt *s.m.* Agent de umectare. • pl. *-ți.* /<fr. ***humectant.***

umectáre *s.f.* Acțiunea de *a umecta* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***umecta.***

umectát, -ă *adj.* Care este umezit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***umecta.***

úmed, -ă *adj.* **1** Care a stat într-un lichid, care a fost acoperit sau stropit cu un lichid și nu s-a uscat încă; jilav, umezit, (*reg.*) udos. *Aduse o cîrpă umedă și șterse praful de pe raft.* ◇ (*urmat de determ. introduse prin prep. „de"*) *Hainele ei umede de ploaie* (EMIN.). ◆ Fig. Care produce impresia de umed. *Un duh al beznei umed și întunecat* (CE. PETR.). ◆ Care este pătruns de igrasie; igrasios. *Camera umedă și întunecoasă îmi*

dădea fiori. ◆ (*despre pământ*) Care este apos, reavăn. ◆ (*despre atmosferă, aer, mediu*) Care este încărcat cu vapori de apă. *Vîntul rece și umed îi biciuia fața.* ◆ (*despre climă, anotimpuri, perioade de timp*) Care este caracterizat prin precipitații multe. *Toamnele umede și mohorîte îi reveneau în minte zi de zi.* **2** (*despre ochi; adesea urmat de determ. introduse prin prep. „de"*) Care este plin de lacrimi, înlăcrimat; ext. lucitor, strălucitor; galeș, duios. *Mă privi rugător, cu ochii umezi, încercînd să-mi smulgă o promisiune.* **3** Care este transpirat, asudat. **4** (*despre tuse*) Care este însoțită de expectorații, de flegmă. • pl. *-zi, -de.* /lat. ***hūmidus, -a, -um.***

úmer *s.m.* v. umăr.

umerál, -ă *adj.* (*anat.*) Care aparține umărului, care se referă la umăr. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***huméral.***

umerăr *s.n.* **1** Umeraș. **2** Îmbrăcăminte de protecție, fixată pe umerii celor care cară greutăți. **3** Împletitură de lînă, de melană etc. cu care își îmbracă umerii cei ce suferă de reumatism. **4** (*înv.*) Veșmînt bisericesc, în formă de fîșie lungă, de lînă, de mătase sau de bumbac, purtată pe umăr de diacon, în timpul slujbei. • și *umărár s.n.* /***umăr*** + *-ar.*

umeráș *s.n.* Obiect format dintr-o bară orizontală (puțin curbată) de lemn, de plastic etc., prevăzută la mijloc cu un cîrlig, pe care se păstrează hainele pentru a nu se șifona; umăr, umerar. *Așează atent sacoul pe umeraș și îl puse în dulap.* • pl. *-e.* /***umăr*** + *-aș.*

úmere *s.m., s.n.* v. umăr.

umezeálă *s.f.* **1** Însușirea sau starea a ceea ce este umed; apă sau alt lichid conținut într-un material solid, într-un vas, etc.; udătură, umiditate. *Scăpă bricheta în umezeala de pe fundul bărcii.* **2** (*meteor.*) Conținutul în vapori de apă al aerului. *Orașul doarme ud în umezeala grea* (BACOV.). **3** Loc umed; (*pop.*) udeală. ◆ Igrasie. *Umezeala se infiltra în temelia caselor* (VIANU). **4** Aspect umed al ochilor; ext. strălucire a ochilor (înlăcrimați). *O umezeală de plăcere în ochi* (DELAVR.). **5** (*fiziol.; înv.*) Umoare. • pl. *-eli.* /***umezi*** + *-eală.*

umezí *vb. IV.* **1** *refl., tr.* A deveni sau a face să devină umed; a spori umiditatea. *Bărbatul încercă să-și ridice capul de pe perna umezită de nădușeală* (REBR.). **2** *refl.* (*despre atmosferă, aer, mediu*) A se încărca de vapori de apă. **3** *refl.* (*despre ochi*) A se umple de lacrimi; ext. a luci, a străluci (din cauza lacrimilor). *Sufletul i se umplu de amărăciune și... ochii dintr-o dată i se umeziră* (SADOV.). ◇ (*tr.*) *Lacrimi de bucurie îi umezeau ochii.* • prez.ind. *-esc.* /***umed*** + *-i.*

umezíre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *umezi* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***umezi.***

umezít, -ă *adj.* **1** Care este umed. *Crivățul stinse flacăra mică a bățului umezit* (E. BAR.). **2** (*despre ochi*) Care este plin de lacrimi; înlăcrimat; ext. lucitor, strălucitor (din cauza lacrimilor). *Niciodată nu i-a văzut ochii umeziți la cîntecile lui* (AGÂR.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***umezi.***

umezitór, -oáre *adj., s.n.* **I** *adj.* Care umezește. **II** *s.n.* (*tehn.*) **1** Aparat de umezit hîrtia, prin stropire cu apă (pentru a o satina), în timpul procesului de fabricație. **2** *Umezitor de aer* = aparat care pulverizează apa și care umezește aerul adus prin conducte din exterior, la o instalație industrială unde este nevoie de aer condiționat cu un anumit grad de umiditate. • pl. *-ori, -oare.* /***umezi*** + *-tor.*

umflă *vb. I.* **1** *tr.* A mări volumul unui obiect cu pereți elastici sau plianți, umplîndu-l cu aer sau cu alt fluid. *A umflat un balon.* ◆ (*refl.; despre organe anatomice, mai ales despre stomac*) A-și mări volumul din cauza unei mari cantități de aer inspirat, a mîncării sau a băuturii excesive etc.; (*despre oameni*) a avea o senzație de balonare (în urma mîncării excesive) ; ext. a se îngrășa. *Lucu își umflă plămînii* (VIN.). ◇ Expr. (*tr.*) *A-l umfla pe cineva rîsul* (sau *plînsul*) sau, *refl., a se umfla de rîs* (ori *de plîns*) = a nu-și putea stăpîni rîsul (sau plînsul), a izbucni în rîs (sau în plîns). *I se păru atît de caraghios, încît îl umflă rîsul* (REBR.). (*refl.*) *A se umfla de somn* (sau *de dormit*) = a se sătura de somn, a dormi foarte mult. *A se umfla în nări* sau, *tr., a-și umfla nările* v. nară. *A i se umfla* (cuiva) *pipota* v. pipotă. (*tr.*) *A-și umfla bojocii* v. bojoc. **2** *tr., refl.* A (se) întinde, a (se) desface, a (se) înfoia. *Vîntul umflă pînzele.* **3** *refl.* (*despre materiale*) A-și mări volumul prin absorbție de lichid. *Parchetul s-a umflat de la apa vărsată.* ◇ (*tr.*) *Apa a umflat doagele.* **4** *refl.* (*despre ape*) A-și mări volumul, a crește peste nivelul normal. *Murășul să umflase și apa era turbure* (SLAV.). ◆ (*despre lichide*) A-și ridica nivelul prin fierbere. *Vezi că se umflă laptele* (PRED.). **5** *refl.* Fig. (*despre sunete, glasuri, zvonuri etc.*) A deveni mai puternic; a crește, a se intensifica. *Se umflă zvonul stepei, val, la cer* (VOIC.). **6** *refl.* (*despre vînt*) A crește în intensitate, a se înteți. **7** *refl.* (*despre ființe sau despre piele, țesuturi, organe etc.*) A se inflama (din cauza unui traumatism, a unei boli etc.); ext. a se tumefia. *Întotdeauna ți se umflă nasul cînd plîngi* (H. LOV.). **8** *tr.* Fig. (*fam.; compl. indică prețuri, sume, dimensiuni, proporții ale unui lucru, ale unui fenomen etc.*) A ridica în mod exagerat. *Cifrele erau umflate de zece ori* (CA. PETR.). **9** *tr.* (*fam.*) A înșfăca, a înhăța; a prinde, a lua, a ridica (pe cineva sau ceva) pe neașteptate, cu violență, cu bruschețe. *Gioiana era cît pe ce să-l umfle în coarne* (HOG.). ◇ Expr. *A umfla* (pe cineva) *de o aripă* v. aripă. *A umfla potul* v. pot. ◆ Ext. A aresta. *L-a umflat poliția pentru un furt.* ◆ (*de obicei determ. prin „în spate", „în cîrcă", „în brațe", „pe sus"*) A apuca ridicînd de la pămînt, pentru a duce, a lua cu sine. *Umflă cu ușurință cufărul în spate* (AGÂR.). **10** *tr.* (*fam.*) A bate zdravăn. *Aveam de gînd... să-l și umflu!* (CAR.). **11** *refl.* Fig. (*fam.*) A se îngîmfa. • prez.ind. *úmflu.* /lat. ***inflare.***

umfláre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *umfla* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***umfla.***

umflát, -ă *adj.* **1** (*despre obiecte cu pereți elastici sau plianți*) Care și-a mărit (la maximum) volumul, prin umplere cu aer sau cu alt fluid. **2** (*despre organe anatomice, mai ales despre stomac*) Care și-a mărit volumul; (*despre oameni*) care are o senzație de balonare (în urma mîncării excesive). *O venă albastră, umflată îi șerpuia pe sub tîmplă* (VIN.). **3** Care este înfoiat, răsfirat (de vînt). *Trotoarele erau negre de umbrelele umflate care se bălăbăneau* (REBR.). **4** (*despre ape*) Care a crescut, și-a mărit nivelul (și a ieșit din albie). *Se gîndi să-și ia calul și să-l tîrască pînă la rîuleț umflat* (SLAV.). **5** (*despre obiecte din lemn*) Care și-a mărit volumul prin absorbție de apă, prin udare. **6** (*despre piele, țesuturi, organe etc.*) Care este inflamat. *Obrazul lui Mitică negru ca postavul și umflat* (CAR.). **7** Fig. (*fam.; despre cifre, prețuri etc.*) Care este exagerat de mare, de ridicat. **8** Fig. (*fam.; despre felul de a se exprima al cuiva*) Care este afectat, bombastic, emfatic. *A doua zi, recitindu-și scrisoarea, i se păru cam umflată și o rupse* (REBR.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***umfla.***

umflătúră *s.f.* **1** Loc umflat pe suprafața unui obiect. **2** (*med.*) Inflamație. *Mi s-a tras umflătura, dar nu-mi puteam îndoi mîna* (VLAS.). • pl. *-i.* /***umfla*** + *-ătură.*

umíd, -ă *adj.* Care este umed; ploios. • pl. *-zi, -de.* /<lat. ***hūmidus, -a, -um.***

umidi- Elem. de compunere „umiditate; umed". • și *umido-.* /<fr. ***humidi-***, ***humido-***; cf. lat. *hūmidus* „umed".

umidifică *vb. I. tr.* A realiza umidificarea. • prez.ind. *umidífic.* /după fr. *humidifier.*

umidificáre *s.f.* Producere și întreținere, prin mijloace artificiale, a umidității aerului într-o instalație (industrială). • pl. *-ări.* /v. ***umidifica.***

umidificatór *s.n.* Utilaj pentru menținerea umidității dorite a aerului într-un loc determinat. • pl. *-oare.* /<fr. ***humidificateur.***

umidifúg, -ă *adj.* (*despre materiale*) Care nu poate fi umezit, care nu se umezește. • pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***humidifuge***; cf. lat. *hūmidus* „umed", *fugare* „a îndepărta".

umiditáte *s.f.* **1** Proprietate a unui corp sau a unui mediu ambiant de a absorbi și de a reține o anumită cantitate de apă sau de vapori de apă; însușirea sau starea a ceea ce e umed; umezeală. **2** (*fiz.*) Lichidul (în majoritatea cazurilor apa) conținut într-un material solid sau gazos. ◇ (*meteor.*) *Umiditatea atmosferei* = cantitatea vaporilor de apă din atmosferă, exprimată de obicei prin raportul, în procente, dintre tensiunea de vapori reală și tensiunea vaporilor saturați corespunzătoare temperaturii respective. • pl. *-ăți.* /<fr. ***humidité***, lat. ***humiditas, -atis.***

umido- v. umidi-.

umidométru *s.n.* **1** Instrument folosit pentru determinarea umidității corpurilor solide sau a aerului atmosferic. **2** Aparat cu care se măsoară umiditatea gazelor; higrometru. • pl. *-e.* /<fr. ***humidomètre.***

umidostát *s.n.* Higrostat. • pl. *-e.* /<fr. ***humidostat.***

umíl, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care are o atitudine modestă, de om fără pretenții; care adoptă o atitudine supusă, ascultătoare, smerită. *Funcționari umili* (DELAVR.). ◇ (*adv.*) *Privea umil în jurul său.* ◇ (*subst.*) *Iubirea este făcută pentru cei umili* (REBR.). **2** (*despre manifestări, atitudini etc. ale oamenilor*) Care arată, trădează pe omul umil; care este caracteristic unui om umil. *Șoaptele ei cele mai umile se fac auzite* (VIANU). ◇ (*adv.*) *Nu era o rugăciune spusă umil* (VLAS.). **3** (*despre oameni*) Care este de condiție socială modestă; care este lipsit de importanță ; simplu. *Era nevoiaș și umil* (CE. PETR.). **4** (*despre case, locuințe, cartiere etc.*, ext., *despre persoanele care trăiesc acolo*) Care are aspect modest (și proporții reduse). *A intrat... în locuința ei umilă* (ARGH.). ◆ (*despre creații ale oamenilor, meserii, ocupații*) Care este fără mare valoare sau fără pretenții; modest. *Un cîntec umil de grădină publică* (IBR.). • pl. *-i, -e.* /<lat. ***humilis, -e.***

umilí *vb. IV.* **1** *tr., refl.* A (se) pune în situație de inferioritate (nejustificată, nedreaptă); a (se) înjosi. *Îl chinuiau și-l umileau grozav* (GAL.). **2** *refl.* A adopta o atitudine de supunere, de smerenie față de cineva sau de ceva. **3** *refl.* (*înv.*) A se înduioșa; a deveni (mai) blînd. • prez.ind. *-esc.* /<slav. **оумилити**; cf. *umil.*

umilínță *s.f.* **1** Sentiment de inferioritate; atitudine provocată de acest sentiment. ◆ Supunere, umilitate. *Se ascunde sub masca umilinței* (BLA.). ◆ Slugărnicie, servilism. *Nu-l credea capabil de astfel de umilințe* (TEOD.). **2** Situație jignitoare, umilitoare, de inferioritate, impusă cuiva; ofensă, jignire, înjosire. *Agatha era sensibilă la umilințe* (TEOD.). **3** (*bis.*) Atitudine umilă, smerită a omului în fața divinității; smerenie. *Petrecu trei ani în cea mai mare cucernie și umilință* (C. NEGR.). ◆ Sentiment de nevrednicie a omului pentru binefacerile primite de la Dumnezeu; smerenie. ◆ Fig. Cercetare de sine, luptă cu patimile, post aspru. • pl. *-e.* /***umili*** + *-ință.*

umilíre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *umili* și rezultatul ei; înjosire; batjocorire, jignire. *Mă copleși deodată un simțămînt de umilire* (AGÂR.). • pl. *-i.* /v. ***umili.***

umilít, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care are atitudine supusă, smerită, plecată. *Ea se duse umilită în fața unuia dintre altarele mici* (SLAV.). ◆ (*despre manifestări, atitudini etc. ale oamenilor*) Care este caracteristic celui umil; care exprimă smerenie, umilință. *Privirea umilită, rugătoare* (SADOV.). **2** (*despre oameni*) Care suportă nedreptăți, ofense; care este înjosit, jignit. *Se opri pe loc, profund umilit* (TEOD.). ◆ Care este pus într-o situație de inferioritate; care are sentimentul inferiorității sale; care este jenat, rușinat. *Am plecat umilit capul în jos* (DELAVR.). ◆ (*subst.*) Persoană care are o condiție socială modestă; sărac, simplu, obscur. *Un om umilit, îmbrăcat în straie rău croite* (SADOV.). **3** Care este simplu, modest, neînsemnat; sărac. *Intram într-o colibă umilită* (SADOV.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***umili.***

umilitáte *s.f.* **1** Umilință. **2** Sentiment, atitudine de mare devotament, de respect profund față de cineva sau de ceva. • /<lat. ***humilitas, -atis***, fr. ***humilité.***

umilitór, -oáre *adj.* Care umilește, înjosește, ofensează; care aduce jigniri; înjositor, jignitor. *O situație atît de penibilă și umilitoare* (CAR.). • pl. *-ori, -oare.* /***umili*** + *-tor.*

úmlaut *s.n.* **1** (*fon.*) Fenomen fonetic care constă în modificarea timbrului unei vocale accentuate sub influența unei vocale dintr-o silabă următoare. **2** Semn grafic (tremă) care se pune deasupra vocalelor care au suferit un umlaut. • /<germ. ***Umlaut.***

umlaut (2)

umoáre *s.f.* **1** (*fiziol.*) Lichid biologic care constituie mediul intern în care trăiesc și își desfășoară activitatea celulele organismului. ◇ *Umoare apoasă* = lichid transparent care umple camera anterioară a ochiului. *Umoare hialoidă* v. hialoid. *Umoare sticloasă* v. sticlos. *Umoare vitroasă* v. vitros. **2** Dispoziție obișnuită, stabilă a cuiva; fire, temperament, caracter. *Șapte doze de opiu pentru a-și recăpăta buna umoare* (CAR.). • pl. *-ori.* și *humoáre s.f.* /<fr. ***humeur***, lat. ***hūmor, -oris.***

umór *s.n.* **1** Înclinare spre glume și ironii mascate sub o aparență de seriozitate; modalitate de a exprima prin vorbe sau prin scris această înclinație; ext. veselie, haz.

Era un tînăr inteligent și plin de umor. ◇ *Umor negru* = umor care își trage forța comică din fapte tragice, macabre. ◇ Expr. *A avea simțul umorului* = a avea capacitatea de a exprima sau de a înțelege umorul. *A nu avea simțul umorului* = a nu înțelege de glumă. *După grimasele sale, mi-am dat seama că nu prea avea simțul umorului.* **2** Categorie estetică ce constă în stabilirea unor relevanțe de factură comică ale unor situații, fenomene etc. care conțin substanțial sau relațional diverse grade de incompatibilități. • și *humór s.n.* /<germ. ***Humor***, engl. ***humour***, lat. ***humor, -oris*** „umoare".

umorál, -ă *adj.* **1** (*fiziol.*) Care se referă la umoare. ◇ *Sistem umoral* = totalitatea glandelor cu secreție internă. *Teoria umorală* = teorie a reglării funcțiunilor organismului prin intermediul umorilor. **2** Care se referă la temperament; temperamental. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***humoral***.

umoríst, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* (*despre scriitori*) Care scrie cu umor. **2** *s.m., s.f.* Autor de scrieri sau de desene umoristice. *A devenit un umorist de geniu* (BOGZA). **3** *s.m., s.f.* Caricaturist. • pl. *-iști, -iste.* și *humoríst, -ă s.m., s.f.* /<fr. ***humoriste***.

umorístic, -ă *adj.* Care are, exprimă umor; care provoacă umor; vesel, hazliu. *O bogată producție umoristică* (VIANU). • pl. *-ci, -ce.* și *humorístic, -ă adj.* /<fr. ***humoristique***, it. ***umoristico***, germ. ***humoristisch***.

úmple *vb. III.* **1** *tr.* (*compl. indică vase, recipiente, cavități, spații, încăperi etc.*) A face să fie plin; a băga înăuntru (pînă sus, în întregime); ext. a face să conțină o anume cantitate din ceva. *Umple groapa cu jăratec și cu lemne putregăioase* (CR.). ◇ (*refl.*) *Camera se umplu de un fum vioriu* (EMIN.). ◇ Expr. *A-și umple burta* (sau *pîntecele*) = a mînca mult. *A-și umple buzunarele* = a cîștiga bani mulți. (*refl. pas.*) *S-a umplut paharul* = s-au adunat prea multe necazuri; nu se mai poate suporta situația de acum. *A i se umple găvanul* v. găvan. *A umple un gol* v. gol. *A-și umple pipota* v. pipotă. ◇ Fig. *Activitatea sa literară umple mai bine de o treime de veac* (BLA.). **2** *refl.* (*despre ochi; cu determ. „de lacrimi"*) A se umezi de lacrimi; a lăcrima. *Ochii mi se umplură de lacrimi* (DUN.). **3** *tr.* A adăuga apă sau alt lichid (în ceva). ◇ Expr. *A umple borș* = a pune la fermentat tărîțe peste care se toarnă apă amestecată cu maia, pentru a obține borșul cu care se acresc anumite mîncăruri. **4** *tr.* A introduce într-un înveliș de aluat, de carne, de legume etc. un preparat culinar, pentru a prega anumite mîncăruri. *Un urs mare... de mămăligă, umplut cu brînză* (CR.). ◆ A îmbiba un preparat culinar cu un lichid (dulce, aromat). **5** *tr.* A face să fie întreg; a întregi, a completa. *Să umplem astfel cu ipoteze topografice o lacună* (PĂRV.). ◇ Fig. *Punțile... rămîn suspendate, fără a putea umple hiatul căscat între gînd și gînd* (BLA.). **6** *tr.* Fig. A face ca cineva să se simtă cuprins sau apăsat de un sentiment, de o senzație; a copleși pe cineva. *Închipuirile acestea îi umpleau ființa de plăceri sufletești nebănuite* (REBR.). ◇ (*refl.*) *Dacă el mînca cu poftă, inima ei se umplea de bucurie* (SLAV.). ◇ Expr. *A* (*se*) *umple de speriat* (sau *de sperieți*) v. speriat. *A se umple de suflet* v. suflet. **7** *tr.* (*compl. indică suprafețe, întinderi, încăperi etc.*) A ocupa, a acoperi. *Cuptorul bătrînesc... umplea a patra parte din încăpere* (Dan). ◇ (*refl.*) *S-a umplut pămîntul de prepeliță* (BĂN.). **8** *tr.* A răspîndi, a împrăștia un miros într-o încăpere, într-un anumit spațiu etc. *Socul alb de floare Umplea întreg văzduhul cu dulcea lui mireasmă* (VOIC.). **9** *tr.* (*despre sunete, zgomote etc.*) A cuprinde un loc, un spațiu. *Bocetele umplură văzduhul* (SADOV.). ◆ (*despre surse de zgomote, de sunete etc.; compl. indică locuri, spații etc.*) A cuprinde, a învălui. *Clopotul vechi împle cu glasul lui sara* (EMIN.). ◇ Expr. *A umple satul* (ori *lumea, urechile lumii*) = a face să știe, să afle toată lumea. *A umplut urechile lumii c-ar fi luat c-o săgeată boldul de aur din vîrful cortului sultanului* (DELAVR.). **10** *tr., refl.* A (se) acoperi cu o materie, cu o substanță care pătează, care murdărește etc.; a (se) murdări; fig. a (se) contamina, a (se) molipsi. *M-am umplut de noroi pe ghete* (H. LOV.). ◇ Expr. *A umple de bogdaproste* v. bogdaproste. *A se umple de bogdaproste* v. bogdaproste. *A se umple de rapăn* v. rapăn. *A umple de sînge* v. sînge. *A se umple soartă* v. soartă. **11** *tr.* Fig. A copleși, a încărca pe cineva cu daruri, cu bani etc.; a îmbogăți. ◇ (*refl.*) *Merge strună, interpretă Silion, te umpli de bani* (VIN.). **12** *refl.* (*înv.*) A se scurge, a trece un timp de... (pînă la o dată fixă); a se împlini. *Iată că să umplură patruzeci de ani ai împărăției tale* (ALEXAN.). **13** *tr.* (*înv.*) A duce (ceva) la îndeplinire; a executa, a împlini, a îndeplini, a înfăptui. *Postul de director și de casier le umplea aceeași persoană* (AGÂR.). **14** *refl.* (*înv., reg.; despre proorociri, prevestiri, evenimente etc.*) A se realiza, a se împlini; a se adeveri. • prez.ind. *úmplu.* și (*înv., pop.*) *umpleá vb. II, împle vb. III.* /lat. ***implēre***.

umpleá *vb. II.* v. umple.

úmplere *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *umple* și rezultatul ei; umplut. • pl. *-i.* /v. ***umple***.

umplút[1] *s.n.* Umplere. • /v. ***umple***.

umplút[2]**, -ă** *adj.* (*despre vase, recipiente, cavități etc.*) Care este plin pînă sus, în întregime. ◆ (*despre arme de foc*) Încărcat. ◆ (*despre anumite mîncăruri*) Care este pregătit cu umplutură. ◇ *Ardei umplut* v. ardei. • pl. *-ți, -te.* /v. ***umple***.

umplutúră *s.f.* **1** Material care servește pentru a umple un spațiu, un gol etc., în diferite scopuri. **2** Preparat culinar care se introduce într-un înveliș de aluat, de legume sau de foi, alcătuind împreună o prăjitură sau un fel de mîncare. *Plăcinte cu umplutură cu carne.* **3** (*tehn.*) Piesă sau strat de material care acoperă sau umple spațiul dintre obiecte tehnice apropiate (două piese, două elemente de construcție etc.). ◆ Spec. Material granular sau pulverulent pus pe un teren pentru a-l înălța sau a-l nivela. ◆ Spec. Cantitate de praf de pușcă cu care se încarcă un cartuș (sau cu care se încărca altădată o armă de foc pe la gura țevii). *Îi căzu pușca de pe umeri; cocoșul se lovi de scară; umplutura se descărcă cu zgomot* (ODOB.). **4** Fig. Element de valoare minoră sau lipsit de valoare, introdus într-o operă literară, științifică, în sumarul unui periodic, într-un spectacol etc. (spre a le completa). *Totul era să înlăture cu luare aminte orice umplutură, să găsească cuvîntul precis* (VLAH.). • pl. *-i.* /***umple*** + *-tură*.

un, o *art.nehot.* **1** (*subst. determ. denumește un obiect neindividualizat*) *A fost odată ca-n povești... O prea frumoasă fată* (EMIN.). **2** (*accentuează noțiunea exprimată de subst.*) *Imaginea m-a urmărit o viață întreagă* (BLA.). ◇ (*dă sens general subst.*) *Un copil își iubește părinții.* **3** (*înaintea unui nm. pr. sugerează o compar.*) Unul ca..., unul asemenea cu... *Să dăm... un Eminescu!* (CĂL.). **4** (*mai ales pe lîngă subst. care denumesc sentimente, manifestări, acțiuni etc., intensifică ideea exprimată de acesta*) *I-a cuprins o jale pe-amîndoi* (COȘB.). **5** (*dă val. subst. unor cuv. pe care le precedă*) *Ea a dat iluzii și fericire unui dezgustat* (DELAVR.). • pl. *unii, unele.* g.-d. sg. *unui, unei*, pl. *unor.* /lat. ***ūnus, ūna***.

una córda *subst.* (*muz.*) **1** Utilizare a pedalei-surdină la pian, ciocănelele lovind numai o coardă din trei. **2** (*la instrumentele cu coarde*) Pasaj cîntat pe o singură coardă, în scopul obținerii unui efect sonor deosebit. • /<it. ***una corda***.

unaním, -ă *adj.* **1** Care are aprobarea tuturor; care este împărtășit, acceptat de toți; care aparține tuturor; care exprimă un acord total, fără excepție, general. *Părerea unanimă este că tocmai tu ai greșit.* ◇ (*adv.*) *Patria dorește unanim să fie mulți ca tine* (IORGA). **2** (*despre oameni; la pl.*) Care au aceeași părere, a căror părere coincide. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***unanime***; cf. lat. *unus* „un", *anīmus, -i* „suflet".

unanimísm *s.n.* Doctrină literară, elaborată, la începutul sec. 20, de J. Romains în Franța și de Dos Passos în Statele Unite, conform căreia scriitorul trebuie să exprime mai ales viața colectivă, sentimente și impresii ale unor grupuri umane și să nu considere individul decît în cadrul relațiilor sale sociale, în conformitate cu conștiința colectivă. • /<fr. ***unanimisme***.

unanimíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Adept) al unanimismului. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***unanimiste***.

unanimitáte *s.f.* Acord, înțelegere deplină (între toți) cu privire la o idee, la un vot, o opțiune etc. ◆ Totalitatea voturilor. ◇ Loc.adv. *În* (sau *cu*) *unanimitate* = cu aprobarea tuturor, fără ca nimeni să aibă al altă părere, altă atitudine. *Consiliul votase în unanimitate demiterea angajatului.* ◆ (*jur.*) Regulă potrivit căreia hotărîrile unui anumit organ colegial, ale unei conferințe diplomatice, ale unei organizații internaționale etc. nu se pot lua decît cu votul sau aprobarea tuturor membrilor ori tuturor delegaților prezenți. • /<fr. ***unanimité***, lat. ***unanimĭtas, -atis***.

unáu *s.m.* (*zool.*) Mamifer edentat arboricol, cu mișcări leneșe, din America tropicală. • /<fr., engl. ***unau*** <cuv. tupi.

unchéș *s.m.* v. unchiaș.

unchi *s.m.* **1** Bărbat considerat în raport cu copiii fraților și surorilor sale, în raport cu copiii fraților și surorilor soției sale sau în raport cu copiii verilor și verișoarelor sale; termen cu care se adresează acestui bărbat nepoții; grad de rudenie astfel stabilit; (*reg.*) unchiaș. *Unchiul lui Alexandru îi făcuse cadou un apartament.* **2** (*înv., pop.*) Termen de respect cu care o persoană tînără se adresează unui bărbat mai în vîrstă. • pl. *unchi.* /lat. **unclus* = ***avunculus, -i***.

unchiáș *s.m.* **1** (*pop.*) Om bătrîn; moș, moșneag. *M-a învățat un unchiaș bătrîn de la noi* (SADOV.). **2** (*reg.*) Unchi. *Mi-a spus unchețul Mihu că tata zace mort* (SADOV.). • pl. *-i.* și (*reg.*) *unchéș s.m.* /***unchi*** + *-aș*.

unchișór *s.m.* Dim. al lui *unchi*. • pl. *-i.* /***unchi*** + *-ișor*.

unci- Elem. de compunere „cîrlig". • /<fr. ***unci-***; cf. lat. *uncus, -i*.

unciálă *adj.* (*tipogr.*) *Literă uncială* (și *subst.f.*) = literă majusculă, întrebuințată în inscripții, la titlurile cărților etc., derivată din literele romane capitale, dar cu forme mai rotunjite. *Scriere uncială* = scriere cu litere unciale. *Caracter uncial* = caracterul literelor din scrierea uncială. • sil. *-ci-a-.* pl. *-e.* /<lat. ***uncialis, -e***, fr. ***oncial***.

úncie *s.f.* Veche unitate de măsură pentru masă (folosită și astăzi în Anglia), a cărei valoare a variat între 28 și 35 de grame. ◇ *Uncie comercială* = unitate de măsură egală cu 28, 34953 gr. *Uncie monetară* = unitate de măsură pentru metale prețioase, egală cu 31, 103479 g. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<lat. ***uncĭa, -ae***, germ. ***Unze***.

uncifórm, -ă *adj.* (*anat.*) Care este în formă de cîrlig, de gheară. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***unciforme***.

uncinát, -ă *adj.* (*bot.; despre organe vegetale*) Care este prevăzut cu un cîrlig; care este recurbat la vîrf. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***unciné***, lat. ***uncinatus, -a, -um***.

unciróstru, -ă *adj.* (*ornit.; despre păsări*) Care are ciocul curbat. • pl. *-oștri, -ostre.* /***unci-*** + ***rostru***.

uncróp *s.n.* **1** (*înv., reg.*) Apă clocotită; spec. apa cu care se opăresc rufele și vasele. *Cazane pline cu uncrop* (CR.). **2** (*reg.*) Băutură alcoolică fierbinte care se servește la ospățul de la casa mirelui a doua zi după cununie; ospățul și datinile obișnuite în această zi. • pl. *-uri.* și (*înv.*) *ucróp, încróp, ocróp, crop s.n.* /<slav. *укропъ*.

uncropeálă *s.f.* (*pop.*) Senzație de căldură, de moleșeală; somnolență, toropeală. *O uncropeală dulce* (SADOV.). • pl. *-eli.* /***uncrop*** + *-eală*.

uncropél *s.n.* (*pop.*) Dim. al lui *uncrop*; apă călduță. • pl. *-e.* /***uncrop*** + *-el*.

uncțiúne *s.f.* **1** Ungere. **2** (*bis.*) Miruire. **3** Blîndețe în gesturi, în cuvinte, care dovedește pietate. • și *onctiúne s.f.* /<lat. ***unctio, -onis***, fr. ***onction***.

undă *vb. I.* **1** *tr.* A face să se miște ca niște valuri. **2** *intr.* (*pop.*) A fierbe, a clocoti. • prez.ind. *-ez.* și *undí vb. IV.* /lat. ***undare***.

undamétru *s.n.* (*fiz.*) Instrument de măsură a lungimilor de undă sau a frecvențelor oscilațiilor electromagnetice; ondometru, frecvențmetru, cimometru. • pl. *-e.* /<fr. ***ondemètre***, după *undă*; cf. lat. *unda* „undă", gr. *μέτρον* „măsură".

undáre *s.f.* **1** Unduire. **2** Fierbere, clocot. • pl. *-ări.* /v. ***undă***.

undáție *s.f.* **1** Mișcare ondulatorie. **2** (*geol.*) Mișcare tectonică verticală a scoarței pămîntului; undulație. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<germ. ***Undation***.

úndă *s.f.* **I 1** Cantitate dintr-o masă de apă care face o mișcare ritmică ușoară de ridicare și de coborîre la suprafața masei ; val; mișcare ritmică ușoară de ridicare și de coborîre pe care o face această cantitate de apă (dînd impresia că se deplasează); ext. apă (curgătoare sau stătătoare). *Undele albăstrii de cristal rece* (HOG.). ◇ (*cu referire la sentimente, trăiri, însușiri sufletești sau de caracter și la expresia lor fizionomică; sugerează adesea limitele reduse, durata scurtă sau nuanțe ale acestora*) *Pe fața femeii trecu o undă de înviorare* (REBR.). ◇ Fig. *Se oglindește în undele mobile ale lumii* (E. LOV.). ◆ Șuvoi, torent. ◆ Ploaie, ninsoare etc. care cade în rafale. ◆ Fig. Revărsare de sen-

timente, de dorințe. *O undă de nebunie în furia ei* (CA. PETR.). **2** Masă de aer care se mișcă ușor; ext. aer, văzduh. *Unde de flerbințeală vibrau* (GAL.). ◆ Fig. Val de miros; emanație. *O undă violentă de usturoi* (REBR.). **3** Mișcare de vibrație (ușoară); zgomot (ușor); fragment de melodie, de cîntec. **4** Mișcare făcută de un lichid care fierbe; clocot. ◇ Expr. *A da în undă* = *a)* a da în clocot, a începe să fiarbă; *b)* fig. a fi pe punctul de a izbucni în scandal, în ciocniri etc.; *c)* (*compl. indică țesături, rufe*) a spăla; a clăti. **5** Analog. Încrețitură, cută (de păr), ondulație. *Părul lins, cu unde albăstrui* (DELAVR.). **II** (*fiz.*) Formă de propagare a unei oscilații, caracterizată printr-o variație spațială care se deplasează din aproape în aproape cu viteză finită. ◇ *Lungime de undă* = distanța dintre două puncte succesive ale unei unde, aflate în aceeași fază de oscilație; spațiul parcurs de undă timp de o perioadă. Δ Expr. *A fi pe aceeași lungime de undă* = (*despre persoane*) a gîndi, a simți în același fel; a se înțelege perfect. *Undă electromagnetică* = cîmp electromagnetic variabil, care se propagă în substanțe sau în vid, datorită interacțiunilor dintre variațiile cîmpului electric și ale celui magnetic. *Undă sonoră* = undă care corespunde propagării unei mișcări oscilatorii elastice și care transmite sunete a căror înălțime este cu atît mai mare cu cît și frecvența este mai înaltă. (*în radiofonie*) *Undă radio* (*sau hertziană*) = undă electromagnetică a cărei frecvență se situează în domeniul radio-frecvențelor. *Undă scurtă* = undă electromagnetică cu o lungime medie de 0, 50 m. *Undă mijlocie* = undă electromagnetică cu o lungime de 200-600 m. *Undă lungă* = undă electromagnetică cu o lungime de 700-2000 m. (*geol.*) *Undă seismică* = undă pornită din epicentrul unui cutremur de pămînt, de-a lungul căreia cutremurul se propagă în interiorul și la suprafața pămîntului. *Undă verde* = *a)* sistem de circulație care permite autovehiculelor care circulă cu o anumită viteză, constantă, să întîlnească numai semafoare cu lumină verde; *b)* fig. aprobare. *Undă de șoc* = *a)* suflul unei bombe; *b)* undă seismică de mare intensitate; *c)* undă caracterizată printr-o variație bruscă a vitezei, presiunii, greutății specifice și temperaturii, din cauza vitezei mai mici de propagare a variațiilor de presiune care apar în fluid. *Undă purtătoare* v. purtător. • pl. *-e.* /lat. ***unda***, ***-ae***; cf. și fr. *onde*.

únde *adv., conj.* **I** *adv.* **1** (*cu sens local; interog.*) În ce loc? În care parte? În care direcție? *Unde am nimerit?* (E. BAR.). ◆ (*precedat de prep. „de”*) De la cine? din ce loc? *De unde-ai învățat să cînți din flaut?* (ARGH.). ◆ (*precedat de prep. „pe”*) Prin ce loc? *Pe unde a intrat?* (CAR.). ◆ La ce? La cine? *Unde te gîndești?* ◆ Loc.adv. *Unde și unde* = *a)* din loc în loc, ici și colo. *Unde și unde cîte un felinar clipește în frunzișul umed* (VLAH.); *b)* din cînd în cînd. *Unde și unde se auzea cîte un suspin înăbușit* (AGÂR.). ◆ Expr. A (*nu*) *avea de unde* = a (nu) fi în stare, a (nu) avea posibilitatea să... *Ia, dacă ai de unde*, se spune pentru a arăta că ceva lipsește, nu se găsește. *Cînd se scoală baba în zori de ziuă, ia nurori dacă ai de unde* (CR.). *Unde dai și unde crapă!* v. crăpa. **2** (*cu sens temporal*) Deodată, numai ce, pe neașteptate; cînd. *Fata unde se puse pe un plîns, de nu o putură mîngîia cu nici un chip* (ISP.). **3** (*cu val. de negație*) *Eu sînt un om sărac, unde pot eu să plătesc arhitect pentru o cocioabă?* (CĂL.). ◇ Expr. *De unde* (*și*) *pînă unde?* = cum și în ce fel? în ce împrejurări? în ce chip? (*Da*) *de unde!* = imposibil! cu neputință! **II** *conj.* **1** (*introduce o prop. circ. de loc*) În locul în care, încotro. *Să se ducă unde știe* (CR.). **2** (*pop.; introduce o prop. circ. de timp*) În momentul în care..., în timp ce..., (pe) cînd. *Era frate de cruce cu Gheorghe al Tomii și, unde putea să-i facă rău lui Ion, îi făcea* (REBR.). **3** (*introduce o prop. atr.*) În care. *Este o intersecție unde trebuie să o iei la stînga.* **4** (*introduce o prop. compl.*) *Știe unde este cartea pe care a rătăcit-o.* **5** (*pop.; introduce o prop. circ. de cauză*) Pentru că, din cauză că, deoarece. *Poate c-ai plîns, unde-am lipsit atîta vreme* (EMIN.). **6** (*precedat de prep. „de”, introduce o prop. circ. conces.*) Cu toate că, deși. *A rezolvat doar problema transportului, de unde promisese să rezolve și cu masa.* **7** (*introduce o prop. circ. cond.*) Dacă. *Unde te-aproprii, codrul se preface în grădină* (EMIN.). ◇ Expr. *De unde nu* = dacă nu, în cazul cînd. *C-apoi, de unde nu, îmi voi întoarce armele asupra împăratului* (ISP.). • /lat. ***unde***.

undecenál *adj.* Care are semnificația „unsprezece”. ◇ *Ciclu undecenal* = perioadă de circa 11 ani care se observă în desfășurarea fenomenelor solare și terestre. • pl. *-e.* /cf. lat. *undecim* „unsprezece”.

undécimă *s.f.* (*muz.*) **1** Interval care cuprinde 11 trepte (o cvartă peste octavă); treapta a 11-a de la o treaptă dată. **2** Acord realizat pe această treaptă. • pl. *-e.* /<lat. ***undecima***.

undelémn *s.n.* v. untdelemn.

undelemníu, -ie *adj.* v. untdelemniu.

underground ['andər,graund] *s.n.* Spectacol experimental (de avangardă). • /<engl. ***underground***.

undevá *adv.* **1** Într-un loc oarecare, într-o direcție oarecare, la o persoană oarecare; în orice loc, în orice direcție, nu contează unde. *Îmi venea să fug undeva, să nu-l mai văd.* ◆ (*precedat de prep. „de”*) De la cineva, de la o persoană oarecare, indiferent din ce loc, din care parte, de unde. *De undeva se auzeau clopotele unei biserici.* ◆ (*precedat de prep. „pe”*) Printr-un loc oarecare, într-un anumit loc. *Este pe undeva vreun concert în seara asta?* ◆ (*precedat de prep. „de pe”*) Dintr-un loc oarecare. *Mai scotea de pe undeva cîte-un argument nou* (AGÂR.). **2** Într-un fel oarecare, întrucîtva; oarecum. *Nu cumva s-ar putea deschide undeva noi perspective filosofiei?* (BLA.). • /***unde*** + ***va***.

undí[1] *vb. IV.* **1** *tr., intr.* A pescui cu undița; gener. a prinde pește. *Zaharia mă învățase să undesc* (SADOV.). **2** *tr.* Fig. A sonda, a iscodi (pentru a afla gîndurile, sentimentele cuiva). • prez.ind. *-esc.* /<sl. veche ждити.

undí[2] *vb. IV.* v. unda.

undíre *s.f.* Faptul de *a undi*; undit. • pl. *-i.* /v. ***undi***[1].

undișoáră *s.f.* Dim. al lui *undă*. • pl. *-e.* /***undă*** + *-ișoară*.

undít *s.n.* Undire. *Eu, fără țigară, la undit nu pot* (SADOV.). • /v. ***undi***[1].

undițár *s.m.* Pescar cu undița. • pl. *-i.* /***undiță*** + *-ar*.

undiță *s.f.* (*pesc.*) Unealtă de pescuit alcătuită dintr-o vargă flexibilă de care este legată o sfoară, un fir de material plastic etc. avînd la capăt un cîrlig ascuțit și îndoit, în care se pune momeala pentru a prinde peștele; restr. cîrligul acestei unelte. *Își puse undița și o cutie cu momeală în portbagaj și plecă spre iazul de lîngă oraș.* ◇ Expr. *A tinde undița* v. tinde. ◆ (*înv.*) Instrument metalic îndoit și ascuțit, avînd diferite întrebuințări; cîrlig. • pl. *-e.* /<sl. veche ждица.

undo *subst.* (*inform.*) Comandă de program care readuce programul și datele de lucru în starea în care erau înainte de a da ultima comandă, care este astfel anulată. • /<engl. ***undo*** „a anula”, „a face înapoi cum era”.

undoí *vb. IV.* v. undui.

undoiá *vb. I.* v. undui.

undoiós, -oásă *adj.* v. unduios.

undreá *s.f* v. andrea.

unduí *vb. IV. intr.* (*despre suprafața apelor*) A face unde, a se propaga în formă de unde. ◆ Analog. A face unde asemenea unei ape; a ondula. *Bătea un vînt șuierător, unduind holdele mici* (VLAS.). ◆ Analog. A prezenta un contur sinuos; a forma (în mișcare) o linie ondulată. *Frunza undui o clipă prin aerul fierbinte, apoi căzu lin pe trotuar.* ◆ Analog. (*despre păr*) A avea sau a face (în mișcare) unde. • prez.ind. *-iesc.* și (*înv.*) *undoiá vb. I, undoí vb. IV.* /***undă*** + *-ui*; cf. fr. *ondoyer*.

unduiós, -oásă *adj.* **1** (*despre suprafața apelor*) Care formează unde, valuri; care se mișcă în unde; unduit. *Unduioasa apă sune!* (EMIN.). ◆ Analog. Care se mișcă asemenea undelor unei ape. *Lanurile unduioase îmi bucurau privirile.* ◆ Analog. (*despre suprafețe, forme de relief etc.*) Care prezintă ușoare diferențe de nivel, asemănătoare undelor. ◆ Analog. (*despre păr*) Care are, care face unde. **2** Fig. (*despre sunete, vorbire, etc.*) Care este modulat, armonios, mlădios. **3** Fig. (*despre oameni sau despre natura umană*) Care cedează, se schimbă ușor; schimbător. *Firea lui blîndă, unduioasă* (IBR.). • pl. *-oși, -oase.* și (*înv.*) *undoiós, -oásă adj.* /***undui*** + *-os*, după fr. *onduleux*.

unduíre *s.f.* Acțiunea de *a undui* și rezultatul ei; mișcare în unde, în valuri sau, gener., asemenea undelor unei ape; undare. *Unduirea apei aproape că mă hipnotiza.* ◆ Fig. Modulare, vibrare, mlădiere a unui sunet, a vocii. • pl. *-i.* și (*înv.*) *undoíre s.f.* /v. ***undui***.

unduít, -ă *adj.* **1** (*despre suprafața apelor*) Unduios. ◆ Analog. Care se mișcă asemenea undelor unei ape. **2** Fig. (*despre sunete, vorbire etc.*) Modulat, mlădios. • pl. *-ți, -te.* /v. ***undui***.

unduitór, -oáre *adj.* Care unduiește (asemenea unei ape); șerpuitor. *O mișcare largă, unduitoare ca un dans* (POPOV.). • sil. *-du-i-.* pl. *-ori, -oare.* /***undui*** + *-itor*.

undulá *vb. I.* v. ondula.

undulație *s.f.* (*geol.*) Undație. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<germ. ***Undulation***.

undulí *vb. IV.* v. andăli.

undulós, -oásă *adj.* v. ondulos.

undului *vb. IV.* v. andăli.

uneáltă *s.f.* **1** (*tehn.*) Piesă, ansamblu de piese, dispozitiv acționat manual sau de un mecanism, care servește pentru a efectua o operație tehnică de prelucrare mecanică, de montare, de manevrare etc.; instrument, ustensilă, sculă. *Am nevoie de toate uneltele pe care ți le-am dat, pentru că am de lucru.* ◆ Instrument muzical. ◆ (*impr.*) Nume dat armelor. ◆ Eufem. Organ genital bărbătesc. **2** (*econ.*) *Unelte de muncă* = parte principală a mijloacelor de producție, formată din scule, instrumente, mecanisme, mașini etc., cu ajutorul cărora omul acționează asupra obiectelor muncii în procesul de producție, în vederea realizării unor anumite bunuri materiale. *Unelte de producție* v. producție. **3** (*gram.*) *Unealtă gramaticală* = instrument gramatical. **4** Fig. Mijloc folosit pentru atingerea unui anumit scop. *Unealta ei este zavistia* (DELAVR.). ◆ Persoană sau grup de persoane de care se folosește cineva pentru a-și atinge un scop (reprobabil). *Erau unealta străinilor* (IBR.). **5** (*înv., reg.; la pl.*) Lucruri, obiecte (de preț), avere mobilă care aparține cuiva. • *pl. unelte.* /***une[le]*** + ***alte[le]***, prin contaminare.

unelti *vb. IV. tr.* **1** A pregăti în ascuns, a pune la cale, a urzi o acțiune reprobabilă împotriva cuiva sau a ceva ori pentru a obține ceva; a complota. *Uneltea secret cu directorul de cabinet* (CĂL.). **2** (*înv.*) A face ceva cu ajutorul unei unelte. ◆ A inventa, a născoci. ◆ A practica o meserie, un meșteșug etc. • prez.ind. *-esc.* /***unealtă*** + *-i*.

uneltíre *s.f.* Acțiunea de *a unelti* și rezultatul ei; intrigă, complot. *Am bănuiala că e victima unei uneltiri* (PRED.). • pl. *-i.* /v. ***unelti***.

uneltitór, -oáre *s.m., s.f.* Persoană care unelțește; conspirator, complotist; intrigant. *Îl ajutai să se ferească de uneltitori perfizi* (PRED.). • pl. *-ori, -oare.* /***unelti*** + *-tor*.

uneóri *adv.* Rareori, cîteodată, din cînd în cînd, cînd și cînd. *Uneori mergea la pescuit, dar nu prea avea răbdare și se întorcea repede.* • sil. *-ne-ori.* /***une[le]***, pl. lui *una* + ***ori***.

ungár, -ă *adj.* Maghiar. • pl. *-i, -e.* /<germ. ***Ungar***; cf. nm. pr. *Ungaria*, stat în Europa.

ungarístică *s.f.* v. hungaristică.

ungătór, -oáre *subst.* **1** *s.m., s.f.* Muncitor specializat în ungerea pieselor unui mecanism. **2** *s.n.* (*tehn.*) Dispozitiv de gresare la o mașină; gresor. • pl. *-ori, -oare.* /***unge*** + *-ător*.

únge *vb. III.* **1** *tr.* (*compl. indică suprafețe, obiecte, părți ale corpului*) A acoperi cu un strat de material gras, unsuros sau lipicios, în scopul de a proteja, de a da moliciune etc. *Nu știa că trebuie să ungă tava cu ulei.* ◇ (*refl.*) *S-a uns cu ulei.* ◇ Expr. *A unge pe cineva la inimă* = a da, a crea cuiva o satisfacție deosebită, a-i face o mare plăcere; a încînta pe cineva. *Mi-a spus niște lucruri care m-au uns la inimă.* (*fam.*) *A unge* (*bine*) *pe cineva* = *a)* a bate zdravăn pe cineva; *b)* a mitui. (*fam.*) *A unge osia* (sau *ochii*) sau *a unge pe cineva cu miere* = a mitui, a da mită. (*fam.*) *A fi uns cu toate unsorile* (sau *alifiile*) = *a)* a avea o bogată experiență, știind multe; a fi versat; *b)* (a fi) greu, imposibil de păcălit; a fi foarte șmecher. (*fam.*) *A-și unge gîtul* sau, *refl., a se unge pe gît* = a bea băuturi alcoolice. (*Ca*) *uns cu miere* = *a)* plin de încîntare, de mulțumire; *b)* care arată o amabilitate falsă și exagerată; mieros. *A unge* (pe cineva) *la inimă cu miere* v. miere. **2** *tr.* (*tehn.*) A pune lubrifiant între piesele unui sistem tehnic (la balamalele unei uși, la părțile mobile ale unei mașini etc.); a gresa, a lubrifia. ◇ Expr. *A unge ușa să nu scîrțîie* = a cumpăra pe cineva cu bani sau cu daruri; a mitui. *A unge osia ca să nu scîrțîie* (*carul*) v. scîrțîi. **3** *tr.* (*compl. indică domnitori, clerici etc.; determ. prin „cu mir”*) A învesti în funcție. ◆ (*bis.; compl. indică credincioși*) A mirui. ◆ (*bis.; compl. indi-*

că credincioși) A oficia unui bolnav Sfîntul Maslu. **4** *tr.* (*compl. indică pereți, ziduri etc.*) A tencui, a fățui, a vărui, a spoi. ◆ (*înv., pop.; tr., refl.*) A (se) murdări, a (se) mînji. • prez.ind. *ung.* /lat. ***ungĕre***.

úngere *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *unge* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***unge***.

unghér *s.n.* **1** Porțiune dintr-o încăpere cuprinsă între extremitățile reunite a doi pereți alăturați; colț. *Pianul răsuna, făcînd ecouri prin unghere* (CĂL.). **2** Loc retras, ascuns, dosnic; ascunziș, cotlon. *Cîinele se ascunsese într-un ungher și nu mai vroia să iasă de acolo.* ◆ Loc (îndepărtat), margine, colț de țară, de ținut. **3** (*pop.*) Dulap triunghiular care se așază în colțul camerelor. • pl. *-e.* /lat. **anglarius* = ***angularius***.

unghi *s.n.* **1** (*geom.*) Figură formată din două semidrepte care pleacă din același punct. ◇ *Unghi exterior* = unghi format de o latură a unui triunghi cu prelungirea altei laturi a triunghiului. *Unghi interior* = unghiul dintre două laturi ale unei figuri geometrice, aflat înăuntrul acesteia. *Unghi la centru* = unghi care are vîrful în centrul cercului și laturile cuprinse în cerc. *Unghiuri adiacente* v. adiacent. *Unghiuri alterne* (*interne* sau *externe*) v. altern. *Unghi ascuțit* v. ascuțit. *Unghiuri complementare* v. complementar. *Unghiuri corespondente* v. corespondent. *Unghi drept* v. drept. *Unghi extern* v. extern. *Unghiuri interne* v. intern. *Unghi obtuz* v. obtuz. *Unghi plan* v. plan. *Unghi poliedru* v. poliedru. *Unghi rectiliniu* v. rectiliniu. *Unghi solid* v. solid. *Unghiuri suplimentare* v. suplimentar. **2** Punct, colț în care se întîlnesc două laturi ale unei suprafețe de teren, ale unui obiect etc. *Te duci în unghiul grădinci cel despre răsărit* (ISP.). ◆ Partea dinafară, colțul exterior al pleoapelor, al buzelor. ◆ Cot, colț format de un drum, de o stradă, de o apă curgătoare etc. **3** Porțiune dintr-o încăpere, dintr-o construcție, care este cuprinsă între extremitățile unor pereți care se întîlnesc; colț, ungher; ext. loc retras, puțin expus privirii sau puțin frecventat. ◇ Expr. *În* (sau *prin, din*) *toate unghiurile* = (de) pretutindeni, în (sau prin, din) toate părțile. **4** Partea exterioară a unei clădiri, a unei construcții, care este formată prin îmbinarea laturilor acesteia; colț. *Clădirile, cu unghiurile șterse* (MACED.). **5** Parte (extremă) a unui ținut (mai întins). ◇ Loc.adv. *În* (sau *prin, de prin, din*) *toate unghiurile* = în (sau prin, din) toate părțile, (de) pretutindeni. *Vizitatori veniți din toate unghiurile globului* (ODOB.). **6** (*astron.*) *Unghi orar* = una dintre coordonatele orare. **7** (*anat.*) *Unghi facial* = unghi care unește baza incisivilor superiori cu canalul auditiv. *Unghi maxilar* = unghi format de cele două maxilare cînd se deschide gura. **8** (*fiz., tehn.*) *Unghi de reflexie* = unghi pe care îl face raza de lumină reflectată pe suprafața de separație a două medii, cu normala la suprafață în punctul de incidență. *Unghi de refracție* = unghi pe care îl face o rază de lumină ce s-a refractat, străbătînd suprafața de separație a două medii, cu normala în punctul de incidență la acea suprafață. *Unghi de degajare* v. degajare. *Unghi de impact* v. impact. *Unghi de incidență* v. incidență. **9** Direcție a privirii asupra unui obiect, a unei perspective. ◇ (*milit.*) *Unghi mort* v. mort. *Unghi de tragere* v. tragere. **10** Fig. (și *unghi de vedere*) Punct de vedere. *Avem probabil unghiuri de vedere diferite* (H. LOV.). • pl. *-uri.* /lat. **anglus* = ***angŭlus***, ***-i***; cf. și fr. *angle*.

únghie *s.f.* **1** (*anat.*) Formație cornoasă de origine epidermică, ce acoperă, la om, extremitatea degetelor de la mîini și de la picioare, formată din mai multe părți. *Își dădea în fiecare zi unghiile cu ojă.* ◇ Expr. *A reteza* (sau *a tăia*) *cuiva din unghii* = a înfrîna obrăznicia cuiva; a pune la punct pe cineva. *A pune* (cuiva) *unghia în gît* = a constrînge pe cineva să răspundă urgent unei obligații. *A-și pune unghia în gît* = *a*) a fi extrem de supărat de ceva; *b*) a face orice pentru atingerea unui scop. *A-și arăta unghiile* = a deveni agresiv. *A lua* (sau *a apuca*) (pe cineva) *în unghii* = a prinde, a pune stăpînire (pe cineva). *Ales pe unghie* = deosebit, important. *A fi prieten unghie și carne cu cineva* v. carne. *A-și mînca de sub unghii* v. mînca. (*Nici*) *cît* (*e*) *negru sub unghie* v. negru. *A-și suge de sub unghii* (ori *unghie*) v. suge. *Nici cît tină sub o unghie* v. tină. ◆ (*zool.*) Formație cornoasă de la vîrfurile degetelor de la picioarele unor mamifere, reptile și păsări; ext. gheară, copită. **2** (*bot.*) Compuse: (*bot.*) *unghia-găii* (sau *-găinii*) = plantă erbacee perenă, din familia leguminoaselor, cu tulpina întinsă pe pămînt, cu frunzele imparipenat-compuse, cu florile galbene-verzui și cu fructele păstăi liniare, încovoiate (*Astragalus glycyphyllos*); *unghia-păsării* = numele a două plante erbacee din familia violaceelor, răspîndite în regiunea montană (*Viola dacica* și *Viola declinata*); (*reg.*) *unghia-găii* = un fel de rană pe corp. **3** Fiecare dintre cele două instrumente, în formă de pîrghie, pentru ridicat și lăsat coșul lesei la pescuit. **4** (*înv.*) Instrument de tortură asemănător unui cui sau unui cuțit. • sil. *-ghi-e.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /lat. **ungla* = ***ungŭla***, ***-ae***.

unghiéră *s.f.* Cleștișor pentru tăiat unghiile. • sil. *-ghi-e-.* pl. *-e.* /***unghie*** + *-ieră*.

unghinál, -ă *adj.* Care se referă la unghie, care aparține unghiei; ungveal. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***unguinal***.

unghioáră *s.f.* Unghiuță. • sil. *-ghi-oa-.* pl. *-e.* /***unghie*** + *-ioară*.

unghișoáră *s.f.* Unghiuță. • pl. *-e.* /***unghie*** + *-işoară*.

unghiulár, -ă *adj.* Care se referă la unghi; care seamănă cu un unghi, care are unul sau mai multe unghiuri; angular. ◇ *Polizor unghiular* v. polizor. • pl. *-i, -e.* /de la ***unghi***, după lat. *angularis, -e*, fr. *angulaire*.

unghiulație *s.f.* **1** (*fotogr.*) Unghi de cuprindere al unui obiectiv fotografic; apertură. **2** (*cinemat.*) Operație prin care se stabilesc locul și obiectivele aparatului pentru filmarea unei secvențe. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /de la ***unghi***, după fr. *angulation*, it. *angolazione*.

unghiuléț *s.n.* Dim. al lui *unghi*. • pl. *-e.* /***unghi*** + *-uleț*.

unghiúță *s.f.* Dim. al lui *unghie*; unghioară, unghișoară. • sil. *-ghi-u-.* pl. *-e.* /***unghie*** + *-uță*.

ungrovláh, -ă *s.m., s.f.* Nume dat în trecut românilor din Transilvania de către alte popoare. • pl. *-i, -e.* /<de la nm. pr. ***Ungrovlahia***, denumirea Țării Românești în documente medievale de redacție slavonă.

unguént *s.n.* (*farm.*) Alifie, pomadă, cremă (de uns). • sil. *-gu-ent.* pl. *-e.* și *ungvent s.n.* /<lat. ***unguentum, -i***.

unguibus et dentibus *loc.adv.* Folosind toate forțele. • /<lat. ***unguibus et dentibus*** „cu unghiile și cu dinții".

unguibus et rostris *loc.adv.* Cu orice mijloace, cu toate armele. • /<lat. ***unguibus et rostris*** „cu unghiile și cu ciocul".

únguis *s.n.* v. ungvis.

ungulăte *s.n. pl.* (*zool.*) Supraordin de mamifere erbivore sau omnivore care au ultima falangă acoperită de o unghie protectoare; copitate. • /după fr. *ongulés*; cf. lat. *ungulatus, -a, -um*.

unguli- Elem. de compunere „unghie; copită". • și *ungv-, ungvi-.* /<it. ***unguli-***, fr. ***onguli-***, ***ungul(i)-***; cf. lat. *ungŭla, -ae* „gheară; unghie".

ungulifórm, -ă *adj.* Care este în formă de unghie. • pl. *-i, -e.* /***unguli-*** + *-form*.

unguligrăd, -ă *adj., s.n.* (*zool.*) (Mamifer) care calcă pe vîrful degetelor îmbrăcate în copită. • pl. *-zi, -de.* /<engl. ***unguligrade***, fr. ***onguligrade***; cf. lat. *ungŭla, -ae* „gheară, unghie", *gradi* „a merge".

úngur *s.m.* Maghiar. *Iaca vine un ungur bătrîn* (SADOV.). • pl. *-i.* /<sl. veche ѫгрꙑ.

unguráș *s.m.* **1** Dim. al lui *ungur*. **2** (*bot.*) Plantă erbacee medicinală și meliferă, din familia labiatelor, cu tulpina păroasă, cu frunzele aproape rotunde și cu florile albe, dispuse în verticile (*Marrubium vulgare*). • pl. *-i.* /***ungur*** + *-aș*.

ungureán, -ă *s.m., adj.* **1** *s.m.* Maghiar. **2** *s.m.* (*la pl.*) Populația românească din Transilvania, în special cea din vecinătatea fostelor provincii istorice, Țara Românească și Moldova; (*și la sg.*) persoană care face parte din această populație. ◆ Cioban român, originar din Transilvania. **3** *adj.* Care se referă la ungurenii din Transilvania; transilvănean. **4** *s.m.* (*de obicei art.*) Numele unui dans popular. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-eni, -ene.* /***ungur*** + *-ean*.

ungureáncă *s.f.* Femeie maghiară. • pl. *-ence.* /***ungurean*** + *-că*.

ungurení *vb. IV. refl.* (*înv.*) A se maghiariza. • prez. ind. *-esc.* /***ungurean*** + *-i*.

ungurenít, -ă *adj.* (*înv.*) Maghiarizat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***ungureni***.

ungurésc, -eáscă *adj., s.f.* **1** *adj.* Care aparține Ungariei sau ungurilor, care se referă la Ungaria sau la unguri; maghiar. **2** *s.f. art.* Numele unui dans popular românesc. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-ești.* /***ungur*** + *-esc*.

ungurește *adv.* În felul ungurilor, ca ungurii; în limba maghiară. *Pleacă înjurînd ungurește* (CAR.). ◆ (*subst.*) Limba maghiară. *Vorbește ungurește.* • /***ungur*** + *-ește*.

unguri *vb. IV. refl.* (*înv.*) A se maghiariza. • prez.ind. *-esc.* /***ungur*** + *-i*.

ungurime *s.f.* Mulțime de unguri; totalitatea ungurilor. ◆ Ținut locuit de unguri (în Transilvania). • /***ungur*** + *-ime*.

ungurism *s.n.* (*lingv.*) Cuvînt, expresie, construcție proprii limbii maghiare, împrumutate de altă limbă, fără a fi adaptate la sistemul acesteia; maghiarism. • pl. *-e.* /***ungur*** + *-ism*.

unguriză *vb. IV. refl.* (*înv.*) A se maghiariza. • prez. ind. *-ez.* /***ungur*** + *-iza*.

unguroáică *s.f.* Femeie maghiară. • pl. *-ce.* /***ungur*** + *-oaică*.

ungv- v. unguli-.

ungveál, -ă *adj.* Unghinal. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***unguéal***.

ungvi- v. unguli-.

ungvículă *s.f.* (*bot.*) Partea inferioară, îngustată, a petalelor, care se îngustează și care este acoperită de caliciu. • pl. *-e.* /<lat. ***unguicŭlus, -i*** „unghie mică".

úngvis *s.n.* (*anat.*) Os mic, în formă de unghie, aflat în partea internă a orbitei oculare. • și *únguis s.n.* /<fr. ***unguis*** „unghie".

uni¹- Elem. de compunere „unul singur", „unic". • /<fr. ***uni-***, it. ***uni-***; cf. lat. *ūnus* „unu".

uni² [y'ni] *adj.invar.* (*despre aspectul cromatic al unor lucruri, suprafețe etc.*) Care are o singură culoare; unicolor. • /<fr. ***uni***.

uni³ *vb. IV.* **1** *tr., refl.* (*recipr.*) A (se) aduna unul lîngă altul pentru a forma un tot; a (se) împreuna, a (se) alătura, a (se) îmbina spre a forma un tot. *Au unit cele două poezii și a rezultat un text mult prea lung.* **2** *refl. recipr.* A încheia o înțelegere, o alianță etc. în vederea unui scop comun; a se alia; ext. a se pune de acord, a fi de aceeași părere. *Într-un gînd să ne unim* (CR.). **3** *tr., refl. recipr.* A (se) lega prin căsătorie; a (se) căsători. *Trebuia să-i unească sfînta taină a cununiei* (H. LOV.). • prez.ind. *-esc.* /lat. ***unīre***.

uniarticulát, -ă *adj.* (*biol.*) Care are numai o singură articulație sau un singur articol. • sil. *-ni-ar-.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***uniarticulé***.

uniát, -ă *adj., s.m., s.f.* (*relig.*) (Creștin) care aparține unor fracțiuni ale Bisericii Răsăritene Ortodoxe care s-au unit cu Biserica Romano-Catolică; unit. • sil. *-ni-at.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***uniate***, it. ***uniate***.

uniatísm *s.n.* (*relig.*) Formă de unire cu Biserica Romano-Catolică a unor fracțiuni ale Bisericii Răsăritene Ortodoxe pe baza recunoașterii primatului papal și a unor dogme catolice, păstrînd în mare parte ritul ortodox; uniație. • /<fr. ***uniatisme***, it. ***uniatismo***.

uniație *s.f.* (*relig.*) Uniatism. • g.-d. *-iei.* /<rus. ***униация***.

uniáx, -ă *adj.* (*fiz.; despre cristaline*) Care are o singură axă optică. • sil. *-ni-ax.* pl. *-acși, -axe.* /<fr. ***uniaxe***.

únic, -ă *adj.* **1** (*indică numărul*) Care este unul singur; într-un singur exemplar; numai unul. *Unica mea cămașă albastră era pătată.* **2** Care nu poate fi asemănat cu nimic (datorită însușirilor sale excepționale); excepțional, incomparabil, fără seamăn. *Trăiesc cu ei niște clipe unice.* • acc. și *uníc.* pl. *-ci, -ce.* /<lat. ***unīcus, -a, -um***, fr. ***unique***.

unicamerál, -ă *adj.* (*polit.*) *Sistem unicameral* = sistem parlamentar în care parlamentul (organul legislativ al statului) este constituit dintr-o singură adunare reprezentativă (cameră). • pl. *-i, -e.* /***uni¹-*** + ***cameral***, după engl. *unicameral*.

unicapsulár, -ă *adj.* (*bot.; despre fructe*) Care constă într-o singură capsulă. ◆ (*despre plante*) Al cărui fruct este format dintr-o singură capsulă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***unicapsulaire***.

unicarpelár, -ă *adj.* (*bot.; despre fructe sau ovare*) Care este format dintr-o singură carpelă. • pl. *-i, -e.* /***uni¹-*** + ***carpelă*** + *-ar*.

unicartelár, -ă *adj.* Care are o singură cartelă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***unicartellaire***.

unicát *s.n.* **1** (*jur.*) Document (înscris constatator) care se întocmește într-un singur exemplar. **2** Publicație, carte, obiect etc. care există într-un singur exemplar. • pl. *-e.* /<germ. ***Unikat***.

unicául, -ă *adj.* (*bot.; despre plante*) Care are o singură tulpină. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***unicaul***, lat. ***unicaulis, -e***.

unicelulár, -ă *adj.* (*biol.; despre organisme, germeni*) Care este format dintr-o singură celulă; monocelular. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***unicellulaire***.

unicitáte *s.f.* Faptul sau însuşirea de a fi unic (în felul său). ◇ (*mat.*) *Teoremă de unicitate* = teoremă prin care se demonstrează unicitatea. • /<fr. ***unicité***, it. ***unicità***.

unicizá *vb. I. tr.* A face unic, a singulariza. • prez.ind. *-ez.* /***unic*** + ***-iza***.

unicizáre *s.f.* Acţiunea de *a uniciza* şi rezultatul ei. • /v. ***uniciza***.

unicolór, -ă *adj.* Care are o singură culoare; care este monocrom; uni. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***unicolore***, lat. ***unicŏlor, -is***.

unicórd, -ă *adj.* (*muz.; despre instrumente muzicale*) Care are cîte o coardă pentru fiecare notă. • pl. *-zi, -de.* /<fr. ***unicorde***.

unicórn, -ă *s.m., adj.* **1** *s.m.* Animal fabulos, cu corp de cal şi cu un corn în frunte; inorog. **2** *adj.* (*zool.*) Care are un singur corn, cu un singur corn. **3** *adj.* (*anat.*) Care nu are dezvoltat decît unul dintre cele două coarne uterine. **4** *s.m.* (*zool.; înv.*) Rinocer cu un corn; rinocer indian. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***unicorne***.

unicotiledonát, -ă *adj.* (*bot.; despre plante*) Care este monocotiledonat. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***unicotyledoné***.

unicuspíd, -ă *adj.* (*biol.; despre organe vegetale, formaţii anatomice*) Care are un singur vîrf. • pl. *-zi, -de.* /<fr. ***unicuspide***, engl. ***unicuspid***; cf. lat. *unus* „unu", *cuspis* „vîrf".

unidimensioná *vb. I. tr.* A face să devină unidimensional; a unidimensionaliza. • sil. *-si-o-.* prez.ind. *-ez.* /***uni***[1]*-* + ***dimensiona***.

unidimensionál, -ă *adj.* Care are o singură dimensiune; monodimensional. • sil. *-si-o-.* pl. *-i, -e.* /***uni***[1]*-* + ***dimensional***; cf. engl. *unidimensional*.

unidimensionalitáte *s.f.* Însuşirea de a fi unidimensional. • sil. *-si-o-.* /***uni***[1]*-* + ***dimensionalitate***.

unidimensionalizá *vb. I. tr.* A unidimensiona. • sil. *-si-o-.* prez.ind. *-ez.* /***unidimensional*** + ***-iza***.

unidimensionáre *s.f.* Acţiunea de *a unidimensiona* şi rezultatul ei. • sil. *-si-o-.* pl. *-ări.* /v. ***unidimensiona***.

unidirecţionál, -ă *adj.* **1** Care are loc, se face, se propagă într-o singură direcţie. ◆ (*despre aparate*) Care recepţionează sau transmite unde într-o singură direcţie. **2** (*gram.; despre interjecţii*) Care se combină, pe rînd, cu un singur termen, în cadrul aceleiaşi propoziţii. • sil. *-ţi-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***unidirectionnel***, engl. ***unidirectional***.

únie *s.f.* v. hunie.

uniembrionár, -ă *adj.* (*biol.*) Care are un singur embrion. • sil. *-bri-o-.* pl. *-i, -e.* /***uni***[1]*-* + ***embrionar***, după fr. *uniembryonné*.

unifamiliál, -ă *adj.* Care este compus, care este făcut pentru o singură familie. • sil. *-li-al.* pl. *-i, -e.* /***uni***[1]*-* + ***familial***.

unifér, -ă *adj.* (*bot.; despre plante*) Care înfloreşte şi fructifică o singură dată pe an. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***unifère***.

unifică *vb. tr.* **1** A face un întreg din mai multe unităţi sau părţi. ◆ (*refl.*) A forma un obiect, un concept etc. unic. **2** A cuprinde într-un sistem unic; a face să fie unitar. ◆ (*refl.*) A deveni unitar. • prez.ind. *unific.* /<fr. ***unifier***, it., lat. ***unificare***; cf. lat. *unus* „unu", *facere* „a face".

unificáre *s.f.* **1** Acţiunea de *a unifica* şi rezultatul ei. **2** (*tehn., econ.*) Selectarea şi fixarea unor caracteristici constante pentru toate piesele, sistemele tehnice etc. de acelaşi fel, pentru a se putea uniformiza proiectarea şi execuţia. • pl. *-ări.* /v. ***unifica***.

unificatór, -oáre *adj.* Care unifică sau contribuie la unificare. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***unificateur***; cf. it. *unificatore*, fr. *unificateur*.

unifilár, -ă *adj.* (*despre circuite*) Care are un singur fir; monofilar. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***unifilaire***.

uniflór, -ă *adj.* (*bot.; despre plante*) Care face o singură floare. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***uniflore***.

unifoliát, -ă *adj.* (*despre plante*) Care are o singură frunză; monofil. • sil. *-li-at.* pl. *-ţi, -te.* /***uni***[1]*-* + ***foliat***, după fr. *unifolié*.

unifórm, -ă *adj., s.f.* **I** *adj.* **1** Care are permanent şi pe toată întinderea sau durata aceeaşi formă, aceeaşi înfăţişare, aceeaşi intensitate, aceeaşi viteză, aceeaşi desfăşurare etc.; care este la fel, egal, constant, lipsit de variaţii. *Stîncile sînt pline de clădirile ei uniforme* (ARGH.). ◇ (*adv.*) *Femeile plurificate uniform în bănci universitare* (TEOD.). **2** Care este monoton. **3** (*despre mişcare*) Care se face cu viteză constantă. **II** *s.f.* Îmbrăcăminte croită după un anumit model, care este purtată în mod obligatoriu de membrii unor instituţii (elevi, militari etc.). *Avea o uniformă cu şnurulete aurii.* ◆ Meton. Militar. *În mulţimea de pe chei, nici o uniformă* (TUD.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***uniforme***, lat. ***uniformis, -e***; cf. lat. *unus* „unu", *forma* „formă".

uniformitarísm *s.n.* Actualism. • /<fr. ***uniformitarisme***.

uniformitáte *s.f.* Însuşirea sau starea a ceea ce este uniform. *Nu-i obiectăm decît insuficienţa şi uniformitatea* (E. LOV.). • /<fr. ***uniformité***, lat. ***uniformĭtas, -atis***.

uniformizá *vb. I. tr.* A da un caracter uniform, a face să fie uniform. *Monet nu a uniformizat şi simplificat oare prea mult imediatul?* (BLA.). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***uniformiser***.

uniformizánt, -á *adj.* Uniformizator. • pl. *-ţi, -te.* /***uniformiza*** + ***-ant***.

uniformizáre *s.f.* Acţiunea de *a uniformiza* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***uniformiza***.

uniformizát, -á *adj.* Care are caracter uniform. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***uniformiza***.

uniformizátor, -oáre *adj.* Care uniformizează; uniformizant. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***uniformisateur***.

uniformología *s.f.* Studiu ştiinţific despre uniforme. • g.-d. *-iei.* /***uniformă*** + ***-logie***.

unifuncţionál, -á *adj.* (*despre obiecte*) Care poate îndeplini o singură funcţie, care are o singură întrebuinţare. • pl. *-i, -e.* /***uni***[1]*-* + ***funcţional***.

unifuncţionalitáte *s.f.* Însuşirea de a fi unifuncţional. • /***unifuncţional*** + ***-itate***.

unigländ, -ă *adj.* (*biol.*) Care are o singură glandă. • pl. *-zi, -de.* /cf. fr. *uniglandé*.

unijambíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care nu are decît un singur picior. • pl. *-işti, -iste.* /<fr. ***unijambiste***.

unilabiát, -ă *adj.* (*biol.*) Care are o singură buză. • sil. *-bi-at.* pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***unilabié***.

unilaterál, -ă *adj.* **1** (*despre facultăţi umane, acţiuni, realizări etc.*) Care este îndreptat într-o singură direcţie; care se desfăşoară pe un singur plan; care ţine seama de o singură latură a lucrurilor. *Un sentiment omenesc nu e niciodată unilateral* (GHER.). ◇ (*adv.*) *Trăise unilateral, închis în el* (TEOD.). **2** Care este hotărît (în mod arbitrar), efectuat etc. de una dintre părţi. **3** (*despre oameni*) Care ţine seamă de o singură latură a lucrurilor; care cunoaşte numai un aspect al unei probleme şi judecă dintr-un singur punct de vedere sau se mărgineşte la un singur domeniu de cunoştinţe; mărginit; arbitrar. **4** (*jur.; despre contracte*) Care creează obligaţii numai pentru una dintre părţi. ◆ Care este hotărît (în mod arbitrar) numai de una dintre părţi. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***unilatéral***; cf. lat. *unus* „unu", *latus* „latură".

unilateralitáte *s.f.* Însuşirea a ceea ce este unilateral. • /***unilateral*** + ***-itate***; cf. fr. *unilatéralité*.

unilíngv, -ă *adj.* **1** (*despre scrieri*) Care este scris într-o singură limbă. **2** (*despre oameni*) Care vorbeşte o singură limbă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***unilingue***.

uniliniár, -ă *adj.* **1** (*despre acţiuni, procese*) Care este orientat într-o singură direcţie; care se desfăşoară pe un singur plan. **2** (*despre sistemele de filiaţie şi de organizare socială*) Care ţine seamă doar de una dintre ascendenţe (matriliniară sau patriliniară). • sil. *-ni-ar.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***unilinéaire***.

unilobát, -ă *adj.* (*biol.*) Care are un singur lob. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***unilobé***.

uniloculár, -ă *adj.* (*biol.; despre ovare şi fructe*) Care are o singură loja, care nu este divizat în compartimente. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***uniloculaire***.

uníme *s.f.* **1** Cantitate abstractă, considerată ca cifră elementară, care serveşte la formarea unui număr compus din mai multe cifre; (*în sistemul zecimal*) fiecare dintre cifrele de la 1 la 9; unitate. **2** (*muz.*) Notă muzicală întreagă. • pl. *-i.* /***un*** + ***-ime***.

uninaţionál, -ă *adj.* (*despre state*) A cărui populaţie aparţine în întregime aceleiaşi naţionalităţi. • sil. *-ţi-o-.* pl. *-i, -e.* /***uni***[1]*-* + ***naţional***.

uninervát, -ă *adj.* (*bot.*) Care are o singură nervură. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***uninervé***.

uninominál, -ă *adj.* Care indică sau conţine un singur nume. ◇ *Scrutin uninominal* = scrutin potrivit căruia alegătorul votează un singur candidat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***uninominal***.

uninucleát, -ă *adj.* Care are un singur nucleu. • sil. *-cle-at.* pl. *-ţi, -te.* /***uni***[1]*-* + ***nucleat***.

unioculár, -ă *adj.* **1** (*fiz.; despre sisteme optice*) Care are un singur ocular. **2** (*despre vedere*) Care se face cu un singur ochi. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***unioculaire***.

unionál, -ă *adj.* Care aparţine unei uniuni, care se referă la o uniune, care alcătuieşte o uniune. • sil. *-ni-o-.* pl. *-i, -e.* /***uniune*** + ***-al***.

unionísm *s.n.* Tendinţa de a se uni, de a se grupa într-o uniune. ◆ Concepţie care are la bază această tendinţă. • sil. *-ni-o-.* /<fr. ***unionisme***.

unioníst, -á *adj., s.m., s.f.* **1** (Persoană) care susţine şi propagă ideea unirii diferitelor provincii într-un singur stat; (adept) al unionismului. **2** (Susţinător) al unirii Principatelor Române (înainte de 1859). • sil. *-ni-o-.* pl. *-işti, -iste.* /<fr. ***unioniste***; cf. germ. *Unionist*.

uniovulár, -ă *adj.* (*biol.; despre ovare*) Care este uniovulat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***uniovulaire***.

uniovulát, -ă *adj.* (*biol.; despre ovare*) Care are un singur ovul; uniovular. • pl. *-ţi, -te.* /după fr. *uni-ovulé*.

unipár, -ă *adj.* **1** (*zool.; despre mamifere*) Care naşte de obicei un singur pui. **2** *adj.* (*bot.; despre inflorescenţe*) La care de sub floarea terminală porneşte o singură axă florală laterală. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***unipare***; cf. lat. *unus* „unu", *parere* „a naşte".

uniparipenát, -ă *adj.* (*bot.; despre frunze penate*) Care are foliolele dispuse de-a lungul unui peţiol comun. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***uniparipenné***.

unipersonál, -ă *adj.* **1** Care este făcut de către o singură persoană, care aparţine unei singure persoane. **2** (*gram.; despre verbe, forme şi construcţii verbale*) Care se întrebuinţează ori se conjugă numai la persoana a 3-a singular. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***unipersonnel***, engl. ***unipersonal***.

unipetál, -ă *adj.* (*bot.; despre flori*) Care are o singură petală. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***unipétale***.

unipolár, -ă *adj.* **1** (*fiz.*) Care are un singur pol. **2** (*biol.; despre celule nervoase*) Al cărui corp celular are o singură prelungire. **3** (*biol.*) Care are creşterea pe o singură parte. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***unipolaire***.

uníre *s.f.* Acţiunea de *a (se) uni* şi rezultatul ei. ◇ Loc.adj., adv. *Într-o unire* (sau *în unire*) = avînd aceeaşi părere, de comun acord; împreună. ◆ Căsătorie. *Această unire cu fiica noastră* (KOGĂL.). • pl. *-i.* /v. ***uni***.

unirefringént, -ă *adj.* (*fiz.*) Care nu produce decît o singură refracţie. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***uniréfringent***.

uniseminál, -ă *adj.* (*bot.; despre fructe*) Care are o singură sămînţă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***uniséminal***.

uniseriát, -ă *adj.* (*bot., zool.; despre organe*) Care este dispus pe un singur rînd sau într-o singură serie. • sil. *-ri-at.* pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***unisérié***.

uniséx *adj.invar.* (*despre vestimentaţie, pieptănătură etc.*) Care este destinat deopotrivă femeii şi bărbatului. • /<fr. ***unisexe***, engl., it. ***unisex***.

unisexuál, -ă *adj.* (*biol.*) Unisexuat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***unisexuel***.

unisexualitáte *s.f.* (*biol.*) Stare sau calitate a unui organism de a fi unisexuat; monosexualitate. • sil. *-xu-a-.* /<fr. ***unisexualité***.

unisexuát, -ă *adj., s.f.* (*bot.*) (Plantă) care are organe sexuale de un singur fel (mascule sau femele); unisexual, monosexuat. • sil. *-xu-at.* pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***unisexué***.

unisilăb, -ă *adj.* (*lingv.; despre cuvinte*) Monosilab. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***unisyllabus***.

unisilábic, -ă *adj.* (*lingv.; despre cuvinte*) Monosilabic. • pl. *-ci, -ce.* /***uni***[1]*-* + ***silabic***; cf. it. *unisillabico*.

unisón *s.n.* (*muz.*) Executare simultană a aceloraşi sunete de mai multe voci sau de mai multe instrumente. ◇ Loc.adj., adv. *La* (sau *în*) *unison* = *a)* pe (sau pentru) o singură voce; *b)* în înţelegere deplină, în acord de idei, de sentimente, de interese; în concordanţă. *Conversaţia curgea la unison* (PAPAD.). • pl. *-uri.* /<fr. ***unisson***, lat. ***unisonus***.

unisonánţă *s.f.* (*muz.*) Îmbinare armonioasă a mai multor sunete, care impresionează plăcut urechea; acord, armonie. • pl. *-e.* /<fr. ***unissonance***.

unít, -ă *adj.* **1** (*despre mai multe obiecte, teritorii etc. sau despre acţiuni ale mai multor persoane*) Care formează împreună un tot; care este alăturat sau legat de altul; unitar. ◇ (*despre idei, sentimente, calităţi*) *Uimeşte masivitatea unită cu zvelteţea* (CĂL.). **2** (*despre fiinţe, persoane, grupuri de persoane*) Care se află în raporturi strînse unul cu altul; care este de acord,

gîndește, acționează, simte la fel cu cineva; care este solidar cu cineva. *Veți trăi bine și veți fi uniți* (CR.). **3** (*relig.*) Care aparține confesiunii catolice de rit oriental (ortodox); uniat. ◆ (*subst.*) Adept al acestei confesiuni. **4** Care este legat prin căsătorie (cu...). • pl. *-ți, -te.* /v. ***uni.***

unitár, -ă *adj.* **1** Care alcătuiește un singur tot, un întreg; omogen. **2** (*despre opere artistice, stil etc.*) Ale cărui părți formează un tot armonios, coerent. **3** (*relig.*) Care are calitatea de a fi unul singur. **4** (*mat.*) *Vector unitar* = versor. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***unitaire.***

unitarián, -ă *adj., s.m., s.f.* (Adept) al unitarismului; unitarist. ◇ *Confesiune unitariană* = confesiune creștină care neagă dogma Trinității și nu recunoaște în Dumnezeu decît o singură persoană. • sil. *-ri-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***unitarien***, engl. ***Unitarian***; cf. lat. *unītas, -atis* „unitate".

unitarianísm *s.n.* (*relig.*) Doctrină a Bisericii Protestante, apărută în sec. 16, în unele țări europene, care nu recunoaște Trinitatea, susținînd unicitatea persoanei și a naturii lui Dumnezeu. • /<fr. ***unitarianisme***, engl. ***Unitarianism.***

unitarietáte *s.f.* (*relig.*) Însușirea de a fi unitar. • /<it. ***unitarietà.***

unitarísm *s.n.* (*relig.*) Unitarianism. • /<fr. ***unitarisme.***

unitarist, -ă *adj., s.m., s.f.* (*relig.*) Unitarian. • pl. *-iști, -iste.* /<germ. ***Unitarist.***

unitáte *s.f.* **1** Fiecare dintre părțile întregi care constituie o mulțime. ◆ (*mat.*) Elementul neutru al unui grup multiplicativ; restr. numărul unu. ◇ (*metr.*) *Unitate de măsură* = mărime fizică scalară în funcție de care se exprimă toate mărimile de aceeași natură. *Unitate astronomică* = unitate de măsură pentru distanțe, egală cu semiaxa mare a orbitei Pămîntului, adică 149600000 km. *Unitate X* = unitate de măsură pentru lungime, egală cu 10^{-13} m, folosită în spectroscopia radiației X. *Unitate de rangul întîi* v. rang. ◆ Numerele mai mari decît zero. ◆ Mărime care servește ca măsură de bază pentru toate mărimile de același fel. **2** Însușirea a tot ceea ce constituie un întreg indivizibil; însușirea de a fi constituit din elemente de același fel sau similare. *Ideea unității naționale* (CĂL.). **3** Calitatea unui ansamblu coerent, armonic; coeziune, omogenitate, solidaritate, unire; tot unitar, indivizibil. *Unitatea de stil a unei opere* (VIANU). **4** (*econ.*) *Unitate economică* = parte componentă a complexului economic național, delimitată după specificul activității depuse. **5** (*geomorf.*) *Unitate de relief* = porțiune de teritoriu care are o structură geomorfică unitară, caracteristici omogene și care se delimitează (relativ) clar de unitățile vecine. **6** (*milit.*) Subdiviziune organizatorică permanentă (batalion, pluton, companie etc.), administrativă, de instrucție și de educație din forțele armate. *M-am dus la unitatea mea* (SADOV.). **7** *Unitate furajeră* = unitate de măsură pentru aprecierea valorii nutritive a furajelor, luînd drept etalon pe aceea a unui kg de orz. *Unitate nutritivă* = unitate de măsură pentru aprecierea valorii nutritive a furajelor luînd drept etalon pe aceea a unui kg de ovăz. **8** (*adesea urmat. de determ.*) Cea mai mică formație, organizație economică, administrativă, militară, sanitară etc. care alcătuiește un întreg și acționează după un plan general. **9** (*inform.*; și *unitate centrală*) Parte de hardware a calculatorului în care sînt grupate placa de bază, procesorul, hard diskul, memoria, placa video, placa de sunet etc. ◇ *Unitate logică* v. logic. • pl. *-ăți.* /<fr. ***unité***, lat. ***unītas, -atis.***

umíti *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei partide pentru instrumente cu coarde din orchestră sau a unei compoziții corale*) Cîntînd aceeași linie melodică. • /<it. ***uniti.***

unitív, -ă *adj.* Care unește; care este propriu pentru a uni. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***unitif.***

uniúne *s.f.* **1** (*adesea urmat de determ. care precizează domeniul sau componența*) Asociere între două sau mai multe persoane, grupuri, societăți etc., făcută pe baza unor convenții pentru apărarea unor interese, pentru revendicarea unor drepturi comune, pentru realizarea unor scopuri comune etc.; asociație, alianță, confederație. **2** Nume generic pentru diverse organizații politice, economice, obștești etc. **3** Unire a unor provincii sau state într-un singur stat; ext. stat astfel rezultat. **4** Relație reciprocă între persoane legate prin căsătorie, viață în comun; spec. relație sexuală între două persoane. • sil. *-ni-u-.* pl. *-i.* /<lat. ***unĭo, -onis***, fr. ***union.***

univalént, -ă *adj., s.m.* **1** *adj.* Monovalent. **2** *adj., s.m.* (*genet.*) (Cromozom) fără partener omolog, care nu se împerechează în timpul meiozei. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***univalent.***

univálv, -ă *adj.* **1** (*bot.; despre fructe capsulare*) Care este format dintr-o singură piesă. **2** (*zool.; despre moluște*) Care are cochilia formată dintr-o singură valvă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***univalve.***

univérs *s.n.* **1** (*filos.*) Tot ceea ce există în spațiu și în timp, mulțimea tuturor lumilor cunoscute și (logic) posibile, cu excepția cauzei creatoare (Dumnezeu, neant etc.). *Universul fără margini* (EMIN.). **2** (*astron.*) Cosmos. **3** Globul pămîntesc; partea populată a globului pămîntesc (împreună cu tot ce se află pe el); umanitate. ◆ Mediul, cercul, lumea imediată în care trăiește cineva sau ceva. ◆ Domeniu material, intelectual sau moral. **4** Reprezentare a unei anume părți a lumii din perspectiva unei forme a cunoașterii umane: univers fizic, univers material, univers artistic etc. ◇ *Univers al discursului* = sistem de concepte și entități determinate de un anumit domeniu de preocupări în care unii termeni, anumite expresii, gesturi etc. dobîndesc înțeles sau semnificație proprie. (*lit.*) *Univers diegetic* = lumea unică imaginată de orice povestire, populată de indivizi (personaje, animale și obiecte) cu însușiri ce nu sînt numaidecît acelea ale indivizilor din lumea reală care servește drept referință. • pl. *-uri.* /<fr. ***univers***, engl. ***universe***, it. ***universo***, lat. ***universum, -i*** <*universus, -a, -um* „integral".

universál, -ă *adj., s.n.* **I** *adj.* **1** Care se extinde pe toată suprafața pămîntului (sau pe o mare parte a lui); care privește, care interesează totalitatea oamenilor; care aparține, care este comun tuturor oamenilor sau popoarelor, țărilor; mondial. *Stimulente ale unei gîndiri universale* (CĂL.). ◇ (*subst.*) *Limba firească a universalului* (E. LOV.). **2** (*în opoz. cu „particular"*) Care se referă la totalitatea elementelor ce compun o categorie, o clasă etc.; care este luat în toată extensiunea. *Cazuri speciale ale puterii universale a voinței* (VIANU). ◇ (*în opoz. cu „individual"*) *Universala lunecare a totului către nesfîrșit* (HOG.). ◇ (*adv.*) *Universal valabil.* ◆ Care se extinde, care se aplică la totalitatea obiectelor luate în considerare. ◆ Care se referă la toate ființele sau lucrurile luate în considerație într-un caz dat; general. ◇ (*log.*) *Judecată universală* = judecată care afirmă (sau neagă) un predicat în legătură cu totalitatea sferei subiectului. *Atracție universală* v. atracție. *Conexiune universală* v. conexiune. *Constantă universală* v. constant. *Cuantor universal* v. cuantor. *Legatar universal* v. legatar. *Timp universal* v. timp. ◆ (*subst. n.*) Ceea ce cuprinde toate elementele unei clase, toate obiectele (ființe sau lucruri) care fac parte dintr-o categorie. *Compromisul universalului cu particularul* (E. LOV.). **3** Care este comun tuturor ființelor, obiectelor dintr-o anumită categorie, dintr-un grup sau marii lor majorități. *Un sfert de ceas de panică universală* (ARGH.). ◇ *Sufragiu universal* v. sufragiu. *Vot universal* v. vot. **4** (*despre oameni*) Care se bucură de o mare faimă; vestit, faimos, ilustru, celebru. *Goethe e unul din cei mai universali oameni* (BLA.). ◆ (*despre facultăți umane, acțiuni etc.*) Care cuprinde sau care se referă la toate domeniile. ◇ *Spirit universal* v. spirit. **5** Care aparține universului, care se referă la univers; cosmic. **6** (*despre unelte, instrumente etc.*) Care poate fi folosit la mai multe operații, în mai multe situații. ◇ *Cheie universală* v. cheie. **II** *s.n.* (*tehn.*) Mandrină de strung. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***universel***, lat. ***universalis, -e.***

universálii *s.f. pl.* (*filoz.*) Nume dat noțiunilor generale în filosofia scolastică. ◇ *Disputa* (sau *cearta*) *universaliilor* = discuție în jurul naturii noțiunilor generale, care a determinat apariția celor trei curente din sînul scolasticii: realismul, nominalismul și conceptualismul. *Universalii lingvistice* = categorii, proprietăți, relații, tendințe considerate ca fiind comune tuturor limbilor, permițînd generalizări. • /<lat. ***universalia.***

universalísm *s.n.* **1** Universalitate. **2** Atitudinea celui care acceptă ca valabil numai ceea ce este recunoscut pe plan universal. **3** (*filos.*) Denumire dată teoriilor filosofice care afirmă existența unei realități ca un tot unit, universal. **4** Direcție idealistă în etică care promovează ideea unei morale unice, general-umane, în cadrul societății. • /<fr. ***universalisme.***

universalíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Adept) al universalismului. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***universaliste.***

universalitáte *s.f.* **1** Caracterul a ceea ce este universal; universalism. ◆ Calitate a unei opere de a ieși din limitele epocii și ale țării în care a fost creată și de a deveni inteligibilă întregii umanități. **2** Totalitate, generalitate. **3** (*jur.*) Caracter al acelor reguli care se aplică fără nici o discriminare și în mod egal în toate statele. ◆ Caracterul unei organizații internaționale de a fi deschisă tuturor statelor lumii care-i acceptă statutul. • /<fr. ***universalité***, lat. ***universalitas, -atis.***

universalizá *vb. I. tr.* **1** A face să fie universal, a răspîndi pretutindeni; a generaliza. **2** (*log.*) A considera sub aspect universal; a generaliza. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***universaliser.***

universalizáre *s.f.* Acțiunea de *a universaliza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***universaliza.***

universiádă *s.f.* (*sport*) Competiție sportivă internațională cu caracter complex la care participă tineretul din universități. • sil. *-si-a-.* pl. *-e.* /***universi[tate]*** + ***[olimpi]adă***, prin contaminare; cf. it. *universiade.*

universitár, -ă *adj., s.m., s.f.* **I** *adj.* Care aparține universității sau unui institut de învățămînt superior; care se referă la universitate. ◇ *Oraș* (sau *centru*) *universitar* = localitate în care există instituții de învățămînt superior. *Orașul universitar e probabil Berlin* (CĂL.). *Agregat universitar* v. agregat. *Asistent universitar* v. asistent. *Autonomie universitară* v. autonomie. *Grad universitar* v. grad. *Profesor universitar* v. profesor. *Senat universitar* v. senat. **II** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din corpul didactic al unei universități. *Universitarul tăcea posomorît* (PRED.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***universitaire.***

universitáte *s.f.* **1** Instituție de învățămînt superior, constituită în general din mai multe facultăți și secții. ◇ (*în trecut*) *Universitate populară* = instituție pentru educația adulților, avînd ca principală formă de activitate cicluri de prelegeri în diverse domenii. ◆ Edificiul în care se află această instituție. **2** Cursuri, studii, activitate care se desfășoară în cadrul unei universități. *Își dorea forte mult să termine o universitate.* **3** (*în Ev. Med.*) Instituție ecleziastică ce se ocupa de învățămînt și care se bucura de privilegii regale și pontificale. • pl. *-ăți.* /<fr. ***université***, lat. ***universĭtas, -atis.***

univitelín, -ă *adj.* (*genet.; despre gemeni*) Care provine dintr-un singur ou. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***univitellin.***

univóc, -ă *adj.* **1** (*filos.*) Care se aplică cu același sens unor lucruri diferite aparținînd aceleiași sfere noționale. **2** (*despre cuvinte, expresii*) Care are un singur sens; care păstrează același sens în orice context. ◇ *Rimă univocă* = rimă care constă din repetarea aceluiași cuvînt. **3** (*mat.; despre corespondența dintre două mulțimi*) Care are proprietatea ca unui element dintr-o primă mulțime să-i corespundă un singur element din a doua mulțime. **3** Care se face într-un singur sens, într-o singură direcție. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***univoque***, lat. ***univŏcus, -a, -um*** <*unus* „unu", *vox* „voce".

univocitáte *s.f.* Caracterul a ceea ce este univoc. • /<fr. ***univocité.***

univoltín, -ă *adj.* Monovoltin. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***univoltin.***

univór, -ă *adj.* (*zool.*) Care are un singur fel de nutriție; monofag. • pl. *-i, -e.* /***uni***[1]+ *-vor.*

uns, -ă *adj., s.m.* **1** *adj.* Care este acoperit cu un strat (subțire) unsuros sau lipicios. *Copiii se hîrjoneau unși cu slănină pe la gură* (BRĂ.). ◇ Fig. *Are fraza unsă și curgătoare* (VLAH.). ◆ Care este pătat, îmbibat cu grăsime; unsuros. *Mașinistul murdar și uns de undelemn* (D. ZAMF.). **2** *s.m.* (*relig.*) Arhiereu învestit printr-o ceremonie religioasă specială ca reprezentant al lui Dumnezeu pe pămînt. ◆ Monarh a cărui învestitură este confirmată de autoritatea religioasă prin ungere. **3** *adj.* (*despre piesele unui mecanism, ale unei mașini*) La care s-a aplicat un strat de lubrifiant; gresat. • pl. *unși, -se.* /v. ***unge.***

unsoáre *s.f* **1** Substanță grasă, uleioasă sau păstoasă (de origine animală, vegetală sau minerală) cu care se unge ceva sau cineva sau care servește la gătit. ◆ (*reg.*) Untură. **2** Faptul de a unge. **3** *Unsoare consistentă* = lubrifiant semisolid, care se prepară prin amestecarea unui ulei mineral cu un săpun metalic

(de calciu, sodiu și aluminiu). **4** (*înv.*) Mireasmă, balsam. • pl. *-ori.* /***uns*** + *-oare.*

únsprece *num.card.* v. unsprezece.

únsprezece *num.card., s.m.* **1** *num.card.* Număr natural care este situat în numărătoare între zece și doisprezece și care se indică prin cifra *11* (sau *XI*); numărul abstract corespunzător. *Doi și cu nouă fac unsprezece.* ◇ (*adj.*) *Unsprezece cărți.* ◇ (*eliptic, indicînd ora, ziua etc.*) *Azi sîntem în unsprezece.* ◇ (*subst.*) *Au venit unsprezece.* ◇ (*cu valoare de num.ord.*) *Pagina unsprezece.* ◇ (*precedat de prep. „de" și urmat de „ori", intră în componența num.adv.*) *A încercat de unsprezece ori.* ◇ (*precedat de „cîte", intră în componența num. distrib.*) *Le-au dat cîte unsprezece.* **2** *s.m.* Semn grafic care reprezintă numărul *unsprezece*; ext. desen, figură în forma acestui semn. • și (*pop.; forme prescurtate*) *únsprece, únspe num.card.* /***un*** + ***spre*** + ***zece.***

únsprezecelea, -zecea *num.ord.* (*precedat de art. „al", „a"*) Care este situat în numărătoare între al zecelea și al doisprezecelea. ◇ (*adj.*) *Este al unsprezecelea elev în catalog.* ◇ Expr. *În ceasul al unsprezecelea* = aproape de clipa în care nu mai e nimic de făcut; tîrziu. • și (*pop.; formă prescurtată*) *únspelea, -pea num.ord.* /***unsprezece*** + ***le*** + *-a.*

unsurós, -oásă *adj.* **1** Care este acoperit, îmbibat, pătat de grăsime. *Purta mereu aceeași salopetă unsuroasă.* ◆ Care conține multă grăsime, gras. *Niște mîncări unsuroase* (AGĂR.). **2** Care pare să conțină sau să fie acoperit cu grăsime. *Un glod negru și unsuros* (ALECS.). • pl. *-oși, -oase.* /***unsoare*** + *-os.*

únspe *num.card.* v. unsprezece.

únspelea, -pea v. unsprezecelea.

unt *s.n.* **1** Grăsime animală, comestibilă, solidă, extrasă din lapte și folosită ca aliment. *Uitasem că mai erau în frigider două pachete de unt.* ◇ *Unt vegetal* = grăsime de consistență similară celei a untului, obținută din fructele sau din sîmburii unor plante tropicale. *Unt de cacao* v. cacao. *Unt de cocos* v. cocos. *Unt de dafin* v. dafin. ◇ Loc.adv. *Ca untul* = fără efort, ușor. ◇ Expr. *A scoate untul din cineva* = a stoarce de puteri pe cineva; a vlăgui. *A bate* (sau *a freca*) (pe cineva) *de-i iese* (sau *să-i iasă*) *untul* = a-l bate tare, rău (pe cineva). *A trăi în unt și miere* = a trăi în belșug. *A bate* (sau *a pisa*) *apa în piuă* (*să se aleagă unt* sau *untul*) v. apă. *Un ort, un zlot, un tult și o oală cu unt* v. tult. **2** Compus: (*bot.*) *untul-vacii* = plantă erbacee perenă, din familia orhideelor, cu doi tuberculi, cu frunzele lanceolate și cu florile liliachii, purpurii, roz sau albe, dispuse în ciorchine în vîrful tulpinii (*Orchis morio*); untișor. • /lat. ***unctu(m)***.

untăr *s.m., s.n.* **1** *s.m.* Persoană care se ocupă cu prepararea untului. **2** *s.n.* Vas de lemn în care se bate untul. • pl. *m. -i, n. -e.* /***unt*** + *-ar.*

untdelémn *s.n.* Ulei obținut din semințele sau din fructele unor plante și folosit în alimentație; ulei comestibil. *Se destupa o sticlă de undelemn* (ARGH.). ◇ Expr. *A ieși deasupra ca untdelemnul* = (*despre adevăr, dreptate*) a birui, a învinge; a se confirma, a se adeveri. ◇ Compar. *Vinul greu ca unt-de-lemnul* (EMIN.). • scris și *unt-de-lemn.* pl. *-uri.* și *undelémn s.n.* /***unt*** + ***de*** + ***lemn***, după slav. **дѹ҃евьно масло.**

untdelemníu, -íe *adj.* Care este de culoarea untdelemnului; gălbui. *Vin de Cotnari, untdelemniu la culoare* (CĂL.). • pl. *-ii.* și *undelemníu, -íe adj.* /***untdelemn*** + *-iu.*

unterofițér *s.m.* (*înv.*) Subofițer. • pl. *-i.* și *unterofițír s.m.* /<rus. ***унтер-офицер***, germ. ***Unteroffizier.***

unterofițír *s.m.* v. unterofițer.

untiéră *s.f.* Vas de sticlă, de porțelan etc. în care se ține și se servește untul. • sil. *-ti-e-.* pl. *-e.* /***unt*** + *-ieră.*

untișór *s.m.* (*bot.*) **1** Mică plantă erbacee, perenă, din familia ranunculaceelor, cu frunzele groase, lucioase, în formă de inimă, întrebuințate ca salată, cu bulbii asemănători boabelor de grîu, situate la subsuoara frunzelor și cu florile galbene (*Ranunculus ficaria*); grîușor, sălățea. **2** (*reg.*) Untul-vacii (*Orchis morio*). • pl. *-i.* /***unt*** + *-işor.*

untós, -oásă *adj.* Care conține mult unt; care are aspect de unt, ca untul; gras. ◆ Analog. (*despre pămînt*) Care este gras, roditor, fertil. *Pămînt negru și untos* (CE. PETR.). • pl. *-oși, -oase.* /***unt*** + *-os.*

untúră *s.f.* **1** Grăsime de origine animală, comestibilă, de consistența unei paste, obținută în general prin topirea țesutului adipos, care este și folosită în alimentație, în medicină, în industrie etc. ◇ *Untură de pește* = ulei obținut prin presare din ficatul proaspăt al peștelui *Gadus morhua*, care conține vitaminele A și D și care este utilizat în tratamentul rahitismului, al debilității fizice etc. ◆ (*reg.*) Osînză (de porc). **2** (*înv., pop.*) Substanță unsuroasă, răspîndită în țesuturile animale (formînd primul strat de sub piele, care acoperă mușchii); grăsime. • pl. *-i.* /lat. ***unctūra(m)***.

unturós, -oásă *adj.* (*înv.*) Care conține multă untură sau multe grăsimi; ca untura; gras. • pl. *-oși, -oase.* /***untură*** + *-os.*

únu, úna *num.card., s.m.* **I 1** *num.card.* (*cînd precedă un subst., are forma „un, o"; cînd ține locul unui subst., are forma „unul, una"*) Primul număr din seria numerelor naturale, care reprezintă unitatea și se indică prin cifra *1* (sau *I*). ◇ (*în corelație cu „doi", dă ideea de aproximație*) *Ne e dor de o noapte, două de somn fără grije* (CA. PETR.). ◇ Loc.adv. *Pînă la unul* = toți, în unanimitate. Loc.adv. *Una-două* = repede. *Una-două se repezea la Laura* (REBR.). *Cu una, cu două* = (*în prop. sau constr. neg.*) fără dificultate, cu ușurință; repede. *Nu este om să se dea bătut cu una, cu două* (MACED.). *De unul singur* v. singur. (*sudat; cu formă feminină și cu valoare neutră*) *Întruna* sau *tot întruna* = mereu. ◇ Expr. (*pop.*) *A merge una* = a merge alături, nedespărțiți. *A fi* (sau *a face pe* cineva) *una cu cineva* ori *cu ceva* = a fi (sau a face să fie) la fel cu altul; a egaliza, a uniformiza. *A o ține una* (*și bună*) = a nu ceda, a fi perseverent, a se încăpățîna în susținerea unei păreri. *Din două una...* sau *una din două...* = ori..., ori... *A da toate pe una* v. da. ◇ (*adj.*) *Are un copil.* Δ (*eliptic; indică ora, ziua etc.*) *Acum e unu.* ◇ (*subst.*) *Am tras două gloanțe... a tras și el unul* (CE. PETR.). *Scrie un unu.* **2** (*cu val. adj.; în forma „unul", „una"*) Singur, unic. *Nu te teme,... mare-i unul Dumnezeu!* (SADOV.). ◇ (*întărește un pron.pers.*) *Mie unuia știu că nu mi-a priit* (CR.). ◇ (*Tot*) *unul și unul* ori (*tot*) *unu și unu* = *a)* loc.adj. care excelează printr-o calitate, într-un domeniu etc.; care mai de care; extraordinar. *Vin opt mii de greci, unul și unul, cei mai vîrteji* (BELD.); *b)* loc.adv. (*urmat de un adj. de care se leagă prin prep. „de", exprimă super. abs.*) extraordinar, grozav. *Erau... tot una și una de frumoase, harnice și deștepte* (ISP.). **3** (*cu val. adj.*) Același, identic. *Salutară într-un glas pe beiul lor* (SADOV.). ◇ Expr. *A-i fi* (cuiva) *tot una* = a(-i) fi indiferent. *Omului îi era tot una, numai bani să pice* (Dan). **4** (*precedat de „cîte", intră în componența num. distrib.*) *I-am numărat hîrtii de cîte o mie și de cîte o sută* (SADOV.). ◇ Loc.adv. *Cîte unul-unul* sau *unul cîte unul* = succesiv, pe rînd. ◇ (*în corelație cu „doi", dă ideea de aproximație*) *Mai trase cîte-o dușcă-două de rachiu* (CR.). **5** (*cu val. de num.ord.*) Prim, întîi. *Capitolul unu.* **6** (*precedat de o neg. sau în prop. neg.*) Nimeni. **II** *s.m.* **1** Semn grafic care reprezintă numărul *unu*; ext. desen, figură în forma acestui semn. ◆ Nota unu. *Le-a pus cîte un unu pentru copiat.* **2** Fațetă a zarului marcat cu un punct. **3** (*muz.*) Degetul întîi la digitație. **4** (*muz.*) Semn de repetiție care arată măsurile finale ce trebuie să fie executate prima oară. • g.-d. *unuia, uneia* sau (cînd are forma *un, o*) *unui, unei.* /lat. ***unus, una.***

únul, úna *pron.nehot.* **1** (*ține locul unui subst., fără a da o indicație precisă asupra obiectului sau ființei exprimate prin subst.*) *Unii îl întreabă cîte ceva* (CAR.). ◇ Expr. *Asta-i încă una!* sau *asta încă-i una!*, exclamație de mirare (față de comunicarea unui fapt surprinzător sau neobișnuit) sau de nemulțumire (în legătură cu o întîmplare neplăcută). *A-i face* (cuiva) *una* (*și bună*) v. face. ◇ (*în alternanță cu „altul" sau cu sine însuși*) *Cînd unul se vedea din depărtare, cealaltă pornea mai departe* (SLAV.). ◇ (*în corelație cu „altul", exprimă un raport de reciprocitate*) *Își dădeau informații unul altuia.* ◇ Expr. *Unul ca altul* v. altul. *Unul după altul* v. altul. *Unul una, altul alta* v. altul. **2** Cineva; oarecare. *Unul dintre ei le-a dat vestea.* ◇ (*cu determ. care indică mai precis sensul subst. înlocuite*) *Era unul dintre cei mai cunoscuți pictori.* ◇ (*peior.; de obicei pe lîngă nm. pr. de persoană*) *Una, lelea Floarea, era plecată.* **3** (*în alternanță cu „altul"*) Primul, întîiul. **4** (*la pl.*) O parte din... *N-au venit toți, unii au întîrziat.* ◆ (*adj.*) Niște, anumiți. *Nu toți știu despre ce este vorba, unii oameni doar presupun cîte ceva.* **5** (*cu formă feminină și cu valoarea neutră*) Ceva. *Are să-mi spună una.* ◇ Expr. (*Cu*) *una cu alta* = compensîndu-se (împreună). • pl. *unii, unele.* g.-d. sg. *unuia, uneia*, pl. *unora.* /de la ***unu, una.***

únulea, úna *num.ord.* (*precedat de art. „al", „a"; în num.ord. compuse, indică unitatea care urmează după zeci, sute, mii etc.; de obicei adj.*) *A douăzeci și una literă.* • /***unu*** + ***le*** + *-a.*

up *interj.* v. hop.

updată *vb. I. tr.* (*inform.*) A face un update. • prez. ind. *-ez.* /***update*** + *-a.*

update ['apdeit] *s.n.* (*inform.*) **1** Actualizare a unui produs software, prin înlocuirea acestuia cu o nouă versiune care adaugă de obicei caracteristici relativ minore sau corectează erori descoperite după lansarea pe piață a programului. **2** Modificare a unui sistem sau a unui fișier de date pentru a-l aduce la zi. • pl. *-uri.* /<engl. ***update.***

úpercut *s.n.* (*sport; la box*) Lovitură aplicată adversarului de jos în sus, sub bărbie sau la abdomen. • pl. *-uri.* /<engl., fr. ***uppercut.***

upercutá *vb. I. intr.* (*sport; la box*) A aplica adversarului un upercut. • prez.ind. *-ez.* /***upercut*** + *-a.*

uperizáre *s.f.* (*ind. alim.*) Metodă de sterilizare a laptelui cu ajutorul unui tratament termic de scurtă durată și la temperatură ridicată, prin care se distrug microorganismele și se păstrează integral proprietățile laptelui crud. • pl. *-ări.* /după fr. ***upérisation.***

uperizatór *s.n.* (*ind. alim.*) Instalație folosită pentru uperizare. • pl. *-oare.* /<fr. ***upérisateur.***

upgrada [apgra'da] *vb. I. tr.* (*inform.*) A face un upgrade. • prez.ind. *-ez.* /***upgrade*** + *-a.*

upgrade ['apgreid] *s.n.* (*inform.*) **1** Versiune de produs nouă sau îmbunătățită. **2** Trecere la o versiune mai nouă, de obicei mai puternică sau mai complexă. • pl. *-uri.* /<engl. ***upgrade.***

upí *vb. IV.* v. hupi.

upít, -ă *adj.* v. hupit.

upovăí *vb. IV.* (*înv.*) **1** *intr.* (*urmat de determ. introduse prin prep. „în", „spre", „pre"*) A se îndrepta cu încredere spre cineva sau spre ceva; a se adresa cuiva cu speranța de a obține ajutor, îndurare etc. *Spre tine upovăiesc* (COR.). **2** *tr., într.* A nădăjdui, a spera. • prez.ind. *-iesc.* /<slav. **оуповати, оупъвати.**

upovăínță *s.f.* (*înv.*) Nădejde, speranță. • pl. *-e.* /***upovăi*** + *-ință.*

ups *interj.* Exclamație care exprimă surprindere, mirare. • /<engl. ***oops.***

up-to-date [aptu'deit] *adj.invar.* **1** Care este foarte important; care este la curent, adus la zi, conform ultimelor progrese ale tehnicii. **2** Care este modern. • /<engl. ***up-to-date.***

úra[1] *interj., s.n.* **1** *interj.* (*și cu „a" prelungit*) Exclamație care exprimă entuziasm, înflăcărare, aprobare. ◇ (*subst.*) *Se auzi chiar un „ura" spontan* (BRĂ.). **2** *s.n.* (*pl.*) Strigăt entuziast de adeziune, de aprobare etc.; aclamație. *Ce bairam! Ce urale!* (GAL.). • pl. *-le.* /<rus. ***ура***, fr. ***hourra***, engl. ***hurrah.***

ură[2] *vb. I.* **1** *tr.* (*constr. de obicei cu dat.*) A adresa cuiva o dorință de bine (cu prilejul unei aniversări, al unui început de acțiune etc.); a închina în sănătatea cuiva. *Ne-au sunat și ne-au urat „casă de piatră!".* **2** *intr.* A recita versuri populare care conțin urări, cînd se umblă cu colindul, cu sorcova etc. *Ură tu, măi Chiriece!* (CR.). **3** *tr., intr.* (*înv.; adesea urmat de reproducerea unei comunicări în vorbire directă*) A vorbi (cu glas puternic). **4** *intr.* (*reg.*) A rosti, a recita o orație de nuntă. • prez.ind. *-ez.* /lat. ***orare.***

uracíl *s.n.* (*chim.*) Bază azotată, produs normal de degradare a acizilor nucleici, sub formă de cristale incolore, solubile în apă, care formează săruri metalice, fiind folosit în cercetări biochimice. • /<fr. ***uracile.***

uraeus *s.n.* v. ureus.

uragán *s.n.* **1** (*meteor.*) Ciclon tropical cu viteză mare de deplasare (30-50 m/s); gener. orice vînt care atinge sau depășește 12 grade pe scara Beaufort și care este adesea însoțit de ploi torențiale. ◇ (*sugerează intensitatea unui zgomot*) *Un uragan de glasuri... clocotea prin lume* (ALECS.). ◇ Compar. *Intră ca un uragan, roșu la față și murdar de noroi.* ◇ Fig. *Mașina țîșni într-un uragan de praf* (CE. PETR.). **2** Fig. Declanșare bruscă și puternică de sentimente, pasiuni etc. *Am străbătut uraganele plăcerilor* (DELAVR.). • pl. *-e.* /<fr. ***ouragan*** <cuv. caraib.

uralián, -ă *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Ultimul etaj al carboniferului de facies marin, corespunzător stefanianului. **2** *adj.* Care aparține uralianului, specific

uralianului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din uralian. • sil. *-li-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***ouralien***; cf. nm. pr. *Ural*, sistem muntos în Federația Rusă.

urálic, -ă *s.f., adj.* (*lingv.*) **1** *s.f.* Familie de limbi căreia îi aparțin majoritatea limbilor ne-indoeropene din Europa, având ca ramură principală limbile fino-ugrice (estona, finlandeza, maghiara etc.) și samoeda. **2** *adj.* Care aparține uralicei, care se referă la uralică. • pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***uralisch***, rus. ***уральский*** „din Ural"; cf. nm. pr. *Ural*, sistem muntos în Federația Rusă.

uralít *s.n.* (*mineral.*) Varietate de hornblendă, cu aspect fibros. • /<germ. ***Uralit***, fr. ***ouralite***.

uralitizáre *s.f.* (*geol.*) Proces de transformare a piroxenilor din roci eruptive în uralit. • pl. *-ări.* /de la ***uralit***, după fr. *ouralitisation*.

uralo-aitáic, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* (*despre populații*) Care trăiește în regiunea munților Ural și Altai; care provin din această regiune. **2** *s.f.* Familie de limbi care grupează familia uralică și familia altaică. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***uralo-altaïque***.

uran- Elem. de compunere „boltă cerească", „palat, cerul gurii". • și *urano-.* /<fr. ***uran(o)***-; cf. gr. *οὐρανός* „cer".

uranát *s.m.* (*chim.*) Sare a acidului uranic. • pl. *-ți.* /<fr. ***uranate***.

urangután *s.m.* (*zool.*) Maimuță antropoidă de talie mare, cu membrele anterioare foarte lungi, inteligentă și cu spiritul de imitație foarte dezvoltat, care trăiește în pădurile tropicale din Sumatra și Borneo (*Simia satyrus*). • pl. *-i.* și *orangután s.m.* /<fr. ***orang-ouïan*** <malaiez. *orang outan* „omul pădurii".

urangutan

---

uranián, -ă *adj.* **1** Care se referă la univers; cosmic, uranic. ◆ (*despre unele religii*) În care divinitățile sînt concepute ca locuind în cer. **2** Care aparține planetei Uranus. • sil. *-ni-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<it. ***uraniano***; cf. nm. pr. *Uranus*, personificare a cerului în mitologia greacă și planetă a sistemului solar.

uránic, -ă *adj.* **1** Uranian. **2** (*despre radiații*) Care este emis de uraniu. ◇ (*chim.*) *Acid uranic* = acid oxigenat al uraniului, gel galben, conținînd cantități variabile de apă, care dă naștere cu ușurință la soluții coloidale. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***uranique***.

uraníde *s.f. pl.* (*chim.*) Familie de elemente chimice, constituită din uraniu, neptuniu, plutoniu și americiu care au același număr de electroni pe stratul extern al atomilor. • /<fr. ***uranides***.

uranifér, -ă *adj.* (*mineral.; despre zăcăminte, minerale*) Care conține uraniu. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***uranifère***.

uranil *s.n.* (*chim.*) Radical oxigenat divalent al uraniului în starea de oxidare șase. ◇ *Sare de uranil* = sare care conține drept cation radicalul uranil, obținută prin dizolvarea trioxidului de uraniu în acizi, compus cristalin, galben-verzui, solubil în apă. • /<fr. ***uranyle***.

uramínă *s.f.* (*fotogr., chim.*) Pulbere higroscopică, roșie-portocalie, solubilă în apă, cu fluorescență galbenă-verde numai în mediu neutru sau alcalin, folosită în medicină la diagnoza leziunilor oculare, pentru determinarea timpului de circulație sangvină, ca materie colorantă pentru examinarea apelor subterane etc. • pl. *-e.* /<fr. ***uranine***.

uranínit *s.n.* (*miner.*) Mineral format din oxid de uraniu; pehblendă. • /<fr. ***uraninite***.

uranísm *s.n.* Pederastie. • /<fr. ***uranisme***, germ. ***Uranismus***; cf. nm. pr. *Uranus*, zeu primordial, în mitologia greacă, personificare a cerului, considerat homosexual.

uraníst *s.m.* Pederast. • pl. *-iști.* /<fr. ***uraniste***.

uranít *s.n.* (*chim.*) Fosfat și arseniat hidratat natural de uraniu. • /<fr. ***uranite***.

urániu *s.n.* (*chim.*) Element chimic, metal natural, radioactiv, alb-argintiu, care se găsește în natură mai ales în pehblendă și în uraninit și care este folosit pentru obținerea elementelor transuranice și în centralele nucleare la producerea de energie sau ca exploziv nuclear (*U*). • și *uránium s.n.* /<fr. ***uranium***.

uránium *s.n.* v. uraniu.

urano- v. uran-.

uranofán *s.m.* (*chim.*) Silicat hidratat de calciu și de uraniu; uranotil. • /<fr. ***uranophane***, germ. ***Uranophan***.

uranográf, -ă *s.m., s.f.* Specialist în uranografie. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***uranographe***.

uranográfic, -ă *adj.* Care aparține uranografiei, care se referă la uranografie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***uranographique***.

uranografíe *s.f.* Descriere a cerului cu corpurile cerești; (*înv.*) uranologie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***uranographie***; cf. gr. *οὐρανός* „cer", *γράφω* „a descrie".

uranolatríe *s.f.* (*relig.*) Adorație a corpurilor cerești, socotite divinități, la unele popoare. • g.-d. *-iei.* /<germ. ***Uranolatrie***.

uranolít *s.m.* (*astron.*) Meteorit. • pl. *-ți.* /<germ. ***Uranolith***.

uranología *s.f.* (*astron.; înv.*) Uranografie. • g.-d. *-iei.* /<germ. ***Uranologie***.

uranometríe *s.f* (*astron.*) Disciplină care se ocupă cu măsurarea distanțelor interastrale. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***uranométrie***.

uranoplástică *s.f.* (*chir.*) Uranoplastie. • /<germ. ***Uranoplastik***.

uranoplastíe *s.f.* (*chir.*) Refacere chirurgicală a vălului palatului; uranoplastică. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***uranoplastie***; cf. gr. *οὐρανός* „cerul gurii", *πλάσσω* „a forma".

uranorafíe *s.f.* (*chir.*) Sutură a vălului palatului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***uranorraphie***.

uranoscóp *s.n.* (*astron.*) Telescop folosit în uranoscopie. • pl. *-oape.* /<fr. ***uranoscope***; cf. gr. *οὐρανός* „cer", *σκοπέω* „a examina".

uranoscopíe *s.f.* (*astron.*) Observare a corpurilor cerești. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***uranoscopie***.

uranostafiloplastíe *s.f.* (*chir.*) Uranostafilorafie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***uranostaphiloplastie***.

uranostafilorafíe *s.f.* (*chir.*) Refacere chirurgicală a vălului palatului și a bolții palatine, în caz de deplasare congenitală; uranostafiloplastie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***uranostaphylorraphie***.

uranotíl *s.m.* (*chim.*) Uranofan. • /<fr. ***uranotile***.

uráre *s.f.* **1** Acțiunea de *a ura* și rezultatul ei. **2** Cuvînt sau formulă prin care se exprimă o dorință de bine la adresa cuiva. *Amîndoi făcură urări tînărului* (REBR.). **3** Text recitat sau cîntat de colindători cînd umblă cu uratul. **4** Orație adresată mirilor la nuntă. • pl. *urări.* /v. ***ura***[2].

urâș *s.n.* v. oraș.

urát[1] *s.m.* (*chim.*) Sare sau ester al acidului uric. • pl. *-ți.* /<fr. ***urate***.

urát[2] *s.n.* **1** Faptul de *a ura*. **2** Obicei, datină de a umbla din casă în casă pentru a face urări, cu prilejul sărbătorilor de iarnă. • pl. *-uri.* /v. ***ura***[2].

uraturíe *s.f.* (*med.*) Prezență a uraților în urină. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***uraturie***.

úră[1] *s.f.* (*în opoz. cu „iubire"*) Sentiment puternic, nestăpînit, de dușmănie față de cineva; atitudine dușmănoasă. *Îl stăpînea un sentiment de ură față de noul venit.* ◇ Expr. (*pop.*) *A prinde ură asupra* (cuiva) sau *a pune ură pe* (cineva) = a urî. ◆ Dorință (constantă) ca ceva să nu se înfăptuiască, să nu (mai) existe; aversiune profundă față de ceva. *Ura de băutură el o răstoarnă și o face dragoste de băutură* (D. ZAMF.). • pl. *uri.* /de la ***urî***, prin derivare regresivă.

úră[2] *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee, cu frunzele lanceolate, din familia orhideelor, cu florile roșii-purpurii, rar albe, cu pinten, dispuse într-un spic la vîrful tulpinii (*Gymnadenia conopea*). • pl. *uri.* /cf. ***urâ***[1].

urătór, -oáre *s.m., s.f.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care urează cu prilejul sărbătorilor de iarnă. *Urătorii se auzeau în tot satul.* **2** *s.m.* Tînăr care rostește orații la nuntă. • pl. *-ori, -oare.* /***ura***[2] + *-ător.*

urătúră *s.f.* **1** Cuvînt sau formulă de urare la adresa cuiva. **2** Text recitat sau cîntat de colindători cînd merg cu uratul. • pl. *-i.* /***ura***[2] + *-ătură.*

urbán, -ă *adj.* **1** (*în opoz. cu „rural"*) Care aparține orașului, care se referă la oraș; citadin, orășenesc. *Ochii se mirau întîlnind împrejurimea urbană* (TEOD.). **2** Fig. (*despre atitudinea, comportarea cuiva*) Care este politicos, amabil, civilizat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***urbain***, it. ***urbano***, lat. ***urbanus, -a, -um***; cf. lat. *urbs, urbis* „oraș, cetate".

urbanísm *s.n.* **1** Știința proiectării și planificării lucrărilor de construire, de sistematizare, de reconstruire sau de restructurare a unei așezări omenești (oraș, sat etc.), împreună cu complexul de măsuri social-economice, tehnice, igienice care se iau în vederea satisfacerii necesităților materiale și social-culturale ale noilor așezări; urbanistică. **2** Fig. Atitudine, comportare plină de politețe, de bună-cuviință; urbanitate. • /<fr. ***urbanisme***, it. ***urbanismo***.

urbaníst, -ă *s.m., s.f.* Specialist în probleme de urbanism. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***urbaniste***.

urbanístic, -ă *s.f., adj.* **1** *s.f.* Urbanism. **2** *adj.* Care aparține urbanisticii, care se referă la urbanistică; edilitar. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***urbanistique***, it. ***urbanistico***.

urbanitáte *s.f.* Atitudine, comportare plină de politețe, de bună-cuviință; urbanism. • /<fr. ***urbanité***, lat. ***urbanĭtas, -atis***.

urbanizá *vb. I. tr., refl.* A da sau a căpăta un caracter urban, citadin. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***urbaniser***.

urbanizáre *s.f.* Acțiunea de *a (se) urbaniza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***urbaniza***.

urbáriu *s.n.* (*în Ev. Med., în Transilv.*) **1** Registru oficial în care erau trecute proprietățile funciare; carte funciară. **2** Ordonanță imperială care reglementa drepturile și datoriile iobagilor față de nobilii proprietari. • pl. *-ii.* /<germ. ***Urbarium***, lat. med. ***urbarium***.

úrbe *s.f.* **1** Oraș. *Realitatea mediocră și monocromă a urbei* (CĂL.). **2** Locuitorii unei astfel de așezări. • pl. *urbe.* /<lat. ***urbs***, ***urbis***, it. ***urbe***.

urbéte *s.m.* v. orbeț.

urbi et orbi *loc.adv.* **1** (*formulă de adresare a mesajelor papale*) În auzul tuturor. **2** Ext. Pretutindeni. • /<lat. ***urbi et orbi*** „cetății [Roma] și omenirii".

urcá *vb. I.* **1** *refl., intr.* A (se) deplasa dintr-un loc situat mai jos către unul situat mai sus; a (se) ridica, a (se) sui. *M-am urcat tîrziu în casă* (CE. PETR.). ◇ (*tr.; compl. indică ființa sau obiectul care este deplasat spre un loc situat mai sus*) *Pe schele-o urca, Pe zid o punea* (ALECS.). Δ (*compl. indică locul pe care se deplasează cineva mergînd în sus*) *Urca scările gîfîind, cu ochii ieșiți din orbite.* ◇ Expr. *A urca în* (sau *pe*) *scenă* v. scenă. *A urca din stîncă în stîncă* v. stîncă. ◆ (*intr.; despre drumuri*) A fi înclinat în pantă suitoare. *Drumul urca șerpuind către pădurile îndepărtate.* ◆ (*intr., refl.; despre plante*) A se prinde de un perete, de un suport etc., ridicîndu-se vertical prin creștere; a se cățăra. ◆ (*intr., refl.; despre aștri, mai ales despre Lună*) A se deplasa (aparent) îndepărtîndu-se de linia orizontului, a se ridica pe bolta cerească. *Luna se urcase deasupra brazilor* (SADOV.). **2** *refl., intr.* (*despre ființe; adesea urmat de determ. introduse prin prep. „pe", „în"*) A (se) sui și a ajunge pe ceva mai ridicat. *Se urcă de pe două pietre în pridvor* (DELAVR.). ◇ Expr. (*refl., tr.*) *A (se) urca pe* (ori *în*) *scaunul împărăției* = a începe să domnească sau a învesti pe cineva în funcția de suveran. (*refl.*) *A se urca în capul* (cuiva) = a abuza de bunătatea cuiva; a pune stăpînire; a se obrăznici față de cineva. *A i se urca pe chelie* v. chelie; (*tr.*) *A urca pe cineva pe un piedestal* v. piedestal. ◆ (*tr.; compl. indică ființe, obiecte etc.*) A ridica și a pune pe un loc mai înalt; a așeza (mai) sus. ◇ Expr. (*înv.*) *A urca* (pe cineva) *în furci* = a spînzura pe cineva. **3** *refl., intr.* A (se) ridica (pînă la o înălțime oarecare); a (se) înălța (în văzduh). *Calul se urcă repede ca săgeata* (ISP.). ◆ (*despre nori, fum, praf etc.*) A porni, a se îndrepta, a merge în sus. *Praful se urcă pînă-n căpriori* (REBR.). **4** *refl.* (*despre ape*) A-și mări volumul; a crește, a se umfla. *Apa mi se urcase în casă pînă la dunga patului* (BĂN.). ◇ Expr. (*refl.*) *A i se urca cuiva băutura la cap* = a se îmbăta. *A i se urca* (*fumurile*) *la cap* = a deveni încrezut, înfumurat. *A i se urca* (cuiva) *sîngele în obraz* v. sînge. ◆ Fig. (*despre sentimente, senzații, procese mintale etc.*) A crește treptat în intensitate; a se dezvolta. *Să simți... cum se adună și urcă în tine un strigăt* (G. M. ZAMF.). **5** *refl., intr.* (*despre temperatură, presiune atmosferică*, ext., *despre termometre sau barometre*) A avea ori a indica valori mai mari în comparație cu cele obișnuite sau anterioare. ◆ (*fiz.;*

intr.; despre mărimi scalare) A suferi o variație de creștere a valorii pozitive. **6** *refl.* (*despre numere, prețuri, sume etc.*) A se ridica la..., a se mări. *Cheltuiala urcă la un milion.* ◇ (*tr.*) *Comercianții au urcat prețurile.* **7** *refl.* (*despre voce, glas, ton*, ext., *despre cîntece*) A se ridica de la un registru mai profund la unul mai înalt. **8** *refl., intr.* A merge îndărăt în timp pînă la...; a exista, a data din... *Originea ei urcă mai sus, la Halima* (VIANU). • prez.ind. *urc.* /probabil lat. **oricare = orīri.*

urcáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *urca* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***urca***.

urcát[1] *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *urca*. • /v. ***urca***.

urcát[2]**, -á** *adj.* (*despre venituri, sume, prețuri etc.*) Care a devenit (mai) mare. • pl. *-ți, -te.* /v. ***urca***.

urcátor, -oáre *adj.* (*bot.; despre plante*) Care se agață, se urcă; agățător, suitor. • pl. *-ori, -oare.* /***urca*** + *-ător*.

urceól *s.n.* (*bot.*) Organ în formă de urcior sau de sac. • sil. *-ce-ol.* pl. *-e.* /<fr. ***urcéole***, lat. ***urceŏlus, -i***.

urceolát, -ă *adj.* (*bot.; despre organe ale plantelor*) Care are formă de urcior sau de sac. • sil. *-ce-o-.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***urcéolé***; cf. lat. *urcĕus, -i* „urcior".

urcióŕ[1] *s.n.* **1** Vas de lut (smălțuit) cu gîtul strîmt, cu una sau cu două toarte, folosit pentru transportarea sau păstrarea lichidelor. *Umple ulciorul cu apă* (SADOV.). ◇ Zic. *Ulciorul nu merge de multe ori la apă.* ◇ Expr. *A se face* (sau *a fi*) *oale și urcioare* v. oală. ◆ Conținutul împreună cu vasul respectiv. *Dau ulciorul tot pe gît* (ARGH.). **2** (*reg.*) Loc mai adînc în albia unei ape curgătoare, unde se formează vîrtejuri; bulboană. • pl. *-oare.* și *ulcióŕ s.n.* /lat. ***urceŏlus***.

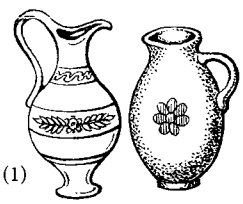

urcioare[1] (1)

urcióŕ[2] *s.n.* (*med.*) Infecție sub forma unui mic furuncul, care apare la rădăcina genelor. • pl. *-oare.* și *ulcióŕ s.n.* /lat. ***hordeŏlus***, după *urcior*[1].

urcioráș *s.n.* Dim. al lui *urcior*; urcioruș. • pl. *-e.* și *ulcioráș s.n.* /***urcior***[1] + *-aș*.

urciorúș[1] *s.n.* Urcioraș. • pl. *-e.* și *ulciorúș s.n.* /***urcior***[1] + *-uș*.

urciorúș[2] *s.n.* Dim. al lui *urcior*; urcioruț. • pl. *-e.* /***urcior***[2] + *-uș*.

urciorúț *s.n.* Urcioraș. • pl. *-e.* și *ulciorúț s.n.* /***urcior*** + *-uț*.

urcúș *s.n.* **1** Faptul de a urca. *Era un urcuș greu... din pricina locului destul de înclinat* (GAL.). **2** Drum sau teren care este în pantă, care urcă. *Noi n-am văzut urcușul dinspre partea noastră* (CA. PETR.). ◇ Loc.adv. *În urcuș* = în sus, în pantă. *Drumul duce în urcuș* (STANCU). • pl. *-uri.* /***urca*** + *-uș*.

urdár *s.m., s.n.* **1** *s.m.* Cioban care face urda la stînă; persoană care vinde urdă. **2** *s.n.* Vas, ceaun, căldare în care se fierbe sau în care se păstrează urda. **3** *s.n.* Unealtă cu care se amestecă zerul pus la fiert pentru a se obține urda. • pl. *m. -i, n. -e.* /***urdă*** + *-ar*.

úrdă *s.f.* **1** Derivat al laptelui (de oaie) care se obține prin fierberea și închegarea zerului gras rămas de la prepararea cașului sau de la alegerea untului. **2** Compus: (*bot.*) *urda-vacii* = plantă erbacee perenă, din familia cruciferelor, cu tulpina și cu frunzele acoperite cu peri scurți și cenușii, cu florile albe, mici, cu fructele silicule (*Cardaria draba*). • /probabil cuv. autoh; cf. alb. *udhós*.

urdí *vb. IV.* (*pop.*) **1** *intr., refl.* (*despre zerul rămas de la prepararea cașului sau a untului*) A se separa prin fierbere în grămăjoare de urdă și într-un zer apătos. **2** *refl.* (*despre laptele pus la fiert*) A se brînzi. **3** *tr., intr.* A mesteca continuu cu urdarul în zerul gras pus la fiert, pentru a se alege urda; a prepara urda. • prez.ind. *-esc.* /***urdă*** + *-i*.

úrdie *s.f.* v. ordie.

urdiná *vb. I. intr.* **1** (*înv., reg.*) A merge des la cineva sau undeva; a face același drum de repetate ori. *Oamenii plini de făină urdinau de colo-colo, cu saci în spinare* (SOR.). **2** (*pop.; despre albine*) A ieși și a intra de repatate ori prin urdiniș. **3** (*înv., reg.*) A avea diaree. • prez.ind. *urdín, -ez.* și (*reg.*) *urdiní vb. IV.* /lat. ***ordinare***.

urdinăre *s.f.* (*înv., reg.*) **1** Acțiunea de *a urdina* și rezultatul ei. **2** Diaree. • pl. *-ări.* /v. ***urdina***.

urdiní *vb. IV.* v. urdina.

urdiníș *s.n.* **1** Deschizătură îngustă într-un stup, prin care ies și intră albinele. *Mă lua și mă ducea pe dinaintea urdinișurilor* (SADOV.). **2** (*pop.*) Intrare și ieșire a albinelor prin urdiniș. • pl. *-uri.* /***urdina*** + *-iș*.

urdoáre *s.f.* (*pop.; mai ales la pl.*) Secreție gălbuie care se depune pe marginea pleoapelor (mai ales în timpul somnului); puchină. *Ochii moi de lacrimi, de urdori* (CA. PETR.). • pl. *-ori.* /lat. ****horridorem = horridus***.

úrdox *s.n.* (*electr.*) Rezistență din dioxid de uraniu. • /<germ. ***Urdox*** *[Widerstand]*.

urdú *s.n.* (*lingv.*) Limbă indo-europeană modernă, din ramura indo-iraniană, vorbită în unele regiuni din India și fiind limbă oficială în Pakistan. • acc. și *úrdu.* /<fr. ***urdu, ourdou***, engl. ***Urdu***, it. ***urdu***; cf. hind. *urdu-zaban*, limba taberelor militare.

urdú-beleá *s.f., adv.* (*reg.*) **1** *s.f.* Pacoste căzută pe cineva; belea. **2** *adv.* Pe neașteptate; deodată. • /<tc. ***urdu*** „a lovi" + ***belâ*** „necaz".

urducá *vb. I.* v. hurduca.

urdurós, -oásă *adj.* (*pop.*) Care are urdori la ochi; ext. neîngrijit, nespălat, murdar. *Din groapă urcau motanii urduroși ai sifonarului* (E. BAR.). • pl. *-oși, -oase.* /***urdoare*** + *-os*.

ureázá *s.f* (*biochim.*) Enzimă care catalizează descompunerea ureei în carbonat de amoniu, solubilă în apă și care este folosită la determinarea ureei în lichidele biologice. • /<fr. ***uréase***.

uréche *s.f.* **i ī** (*anat.*) Fiecare dintre cele două organe ale auzului și echilibrului, așezate simetric de o parte și de cealaltă a capului omului și al mamiferelor, alcătuite dintr-o parte externă, una mijlocie și una internă. *Marea le murmura necontenit în urechi* (TUD.). ◇ *Trompa urechii* v. trompă. ◇ Expr. *A fi numai urechi* sau *a-și deschide urechile* (*în patru*) = a asculta cu mare atenție. *A-i ajunge cuiva la ureche* sau *a ajunge la urechea cuiva* = (*despre afirmații, zvonuri, știri*) a deveni cunoscut, știut de cineva. *Se înfurie cumplit cînd îi ajunse la ureche vestea* (DAN). *A-i trece cuiva* (ceva) *pe la ureche* = a auzi un lucru numai în treacăt, neprecis. *A-i șopti* (sau *a-i vorbi*) cuiva *la ureche* = a-i vorbi cuiva cu glas scăzut. *A-i intra cuiva* (ceva) *pe-o ureche și a-i ieși pe alta* (sau *pe cealaltă*) = a nu reține ceea ce i se spune, a trece ușor peste cele auzite, a nu asculta sfaturile primite. *Sfatul lui Natanail îi intrase pe-o ureche și-i ieșise pe alta* (SADOV.). (*A fi*) *tare* (sau *fudul*) *de(-o) ureche* (sau *de urechi*) = a nu auzi bine; a fi surd. *Cine are urechi de auzit să audă*, se zice pentru a atrage atenția asupra importanței celor ce se spun. (*A fi*) *într-o ureche* = (a fi) smintit, scrîntit, țicnit. *Știa dînsul că Vasile Baciu e într-o ureche* (REBR.). *A i se lungi* (cuiva) *urechile* (*de foame etc.*) = a-și pierde răbdarea așteptînd (să mănînce etc.), a dori foarte mult (ceva). *A-și plăti urechea* = a face un lucru de mîntuială; a se achita superficial de o obligație. *A trage cu urechea* = a-și încorda auzul pentru a prinde zgomote ușoare, vorbe șoptite; a asculta pe furiș. *Cînd și cînd trăgea cu urechea la cele ce vorbeam noi* (STĂN.). *A avea bumbac în urechi* v. bumbac. *A-și destupa urechile* v. destupa. *A împuia urechile cuiva* v. împuia. *A-și închide urechile* v. închide. *A semăna neghină* (*în urechile cuiva*) v. neghină. *A*(*-și*) *deschide ochii* (*și urechile în*) *patru* v. patru. *A prinde cu urechea* v. prinde. *A roade* (cuiva) *urechile* v. roade. *A*(*-i*) *sparge urechile* (*sau timpanul urechilor*) *cuiva* v. sparge. *A sufla vîntul în urechile cuiva* v. sufla. *A* (*nu*)*-i suna bine la* (sau *în*) *urechi* (sau *ureche*) v. suna. *A-i* (*mai*) *suna* (*cuiva*) (*încă*) *la* (sau *în*) *urechi* (ori *ureche*) v. suna. *A*(*-și*) *face urechea toacă* v. toacă. *A-i toca* (cuiva) *la ureche* v. toca. *A asculta cu toate urechile* v. tot. *A-i zice* (sau *a-i trage*) (cuiva) *cîteva să-i trosnească urechile* v. trosni. *A ține urechea* (la cineva) v. ține. *Cu urechea țintă* v. țintă. *A*(*-i*) *țiui* (cuiva) *în urechi* sau *a-i țiui* (cuiva) *urechile* (*sau urechea*) v. țiui. *A-i țiui* (cuiva ceva) *în ureche* (sau *în urechi*) v. țiui. *Țiuitul urechilor* (*sau al urechii*) v. țiuit. *A veni la* (sau *în*) *urechile cuiva* ori *a-i veni* (cuiva) *la urechi* v. veni. ◇ Fig. *Singurătatea-nchide urechea ei îngustă De fiară prinsă-n lințoli* (VOIC.). **2** Partea externă, cartilaginoasă, vizibilă a urechii; pavilionul urechii, auricula. *Stăpînul, om gras, nădușit, cu creionul după ureche* (BRĂ.). ◇ Loc.adv. *Pînă peste urechi* = extrem de..., foarte mult. *Sînt sătul pînă peste urechi de atîta vorbărie!* ◇ Expr. *A rîde cu gura pînă la urechi* = a rîde foarte tare, cu poftă. *A-și ciuli* (sau *a-și ascuți*) *urechile* = a-și încorda auzul pentru a deslușì un zgomot, a asculta cu luare-aminte. *Îmi ascuții urechile, în dreapta, în stînga* (BLA.). *[Lumea] se înghesuise ciorchine și își ciulea urechile* (PAS). *A-și astupa urechile* v. astupa. *A-i asuda* (cuiva) *urechea* (pentru ceva) v. asuda. *A umbla cu capul între urechi* v. cap. *Cu urechile ciulite* v. ciulit. *A se culca pe o ureche*(sau *pe urechea aceea*) v. culca. *Floare la ureche* v. floare. *A pune* (cuiva) *ghiocei la ureche* v. ghiocel. *A-și face* (sau *a-și duce*) *palmele pîlnie* (*la ureche*) v. pîlnie. *A*(*-și*) *pleca urechea* v. pleca. *A-i rupe* (cuiva) *urechile* v. rupe. *A tufli căciula pe urechi* v. tufli. **3** Fig. Facultatea de a auzi; simțul auzului; auz. *Un fiu de muzicant se naște cu o ureche exercitată pentru sonurile muzicale* (CĂL.). ◇ Expr. *A avea ureche* (*muzicală*) = a avea facultatea de a percepe just (și de a reproduce în mod exact) sunetele muzicale. *Dar cu ce să cînte Dacă n-are gură și ureche muzicală?* (SOR.). *A cînta după ureche* = a reproduce o melodie după auz, fără a folosi partitura. *A răzbate cu urechea* v. răzbate. **4** Compuse: (*bot.*) *urechea-babei* = ciuperc comestibilă, de culoare gălbuie sau trandafirie pe partea exterioară și roșie-portocalie pe partea interioară (*Peziza aurantia*); urechiușă; *urechea-iepurelui* = *a*) numele mai multor specii de plante erbacee din familia umbeliferelor, cu florile galbene sau galbene-aurii (*Bupleurum*); *b*) plantă erbacee, din familia labiatelor, cu tulpina și frunzele păroase, cu florile roz (*Stachys lanata*); *urechea-porcului* = plantă erbacee, meliferă, din familia labiatelor, cu tulpina păroasă și ramificată în partea superioară, cu frunzele ovale și dințate și cu florile mici, albăstrui-violete (*Salvia verticillata*); *urechea-șoarecelui* = nu-mă-uita; *urechea-ursului* = plantă erbacee, cu frunzele cărnoase, ovale, ușor dințate, dispuse în formă de rozetă, și cu florile galbene (*Primula auricula*). **II** (*iht.; pop.*) Opercul; deschiderea branhială a peștilor, acoperită cu opercul. **III** Analog. **1** Gaura acului (prin care se petrece ața sau sfoara). ◇ Expr. *A scăpa ca prin urechile acului* = a scăpa cu mare greutate, în mod miraculos dintr-o situație dificilă. *Numai ca prin urechile acului a scăpat de la moarte* (REBR.). **2** Cheotoare de piele sau de pînză la marginea de sus, din spate, a ghetelor, a cizmelor etc., cu ajutorul căreia se trage încălțămintea pe picior. **3** Toartă; inel, belciug. ◆ Proeminență în formă de cîrlig la capătul de sus al leucii carului, de care se sprijină lanțul sau veriga care leagă loitrele de leucă. ◆ Ochi,

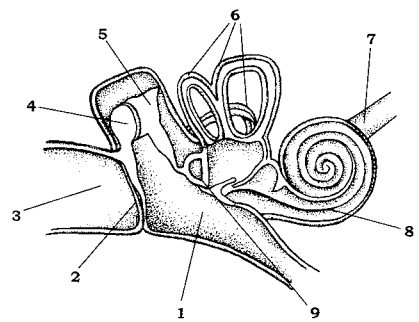

Urechea umană

1. Cavitatea timpanică.
2. Timpan.
3. Conduct auditiv extern.
4. Ciocănaș.
5. Nicovală.
6. Canale semicirculare.
7. Conduct auditiv intern.
8. Cohlee (melc).
9. Scăriță.

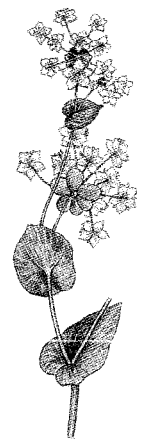

urechea-iepurelui

laț, juvăț care se face la capătul știreangului; valul știreangului. **4** (*la pl.*) Porțiune ieșită în afară la o zidărie, amenajată pentru a ușura fixarea unui toc de fereastră sau de ușă, pentru a susține un ornament etc. • pl. *-i.* /lat. ***oricla*** = ***auricŭla, -ae***.

urecheá *vb. I. tr.* A trage pe cineva de urechi (pentru a-l pedepsi); gener. a bate (un copil). *De cîte ori nu l-a urecheat tat-su pentru că-și pierduse o jumătate de zi* (BRĂT.). • prez.ind. *-ez.* /***ureche*** + *-i.*

urecheálă *s.f.* Faptul de a urechea; pedeapsă aplicată cuiva prin tragere de urechi; gener. bătaie (dată unui copil). *Mă alegeam cu o urecheală zdravănă* (BRĂ.). • pl. *-eli.* /***urechea*** + *-eală*.

urecheát, -ă *adj.* Care are urechi mari. *Dumitru e lung, urecheat, buzat și practic* (CA. PETR.). ◆ (*subst. m.; fam.*) Nume care se dă iepurelui sau măgarului. *Zvîcnește în salt larg urecheatul dintr-o tufă* (SADOV.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***ureche***.

urechélniță *s.f.* **I** (*entom.*) **1** Insectă omnivoră, nocturnă, de culoare castanie, cu corpul alungit, cu elitrele scurte și cu clește mare la capătul abdomenului (*Forficula auricularia*). *Mi-a intrat o urechelniță în ureche* (AGÂR.). **2** Miriapod nocturn de pradă, cu capul mare, cu antenele lungi, cu 16 perechi de picioare, cu prima pereche de picioare mai lungă, transformată într-un fel de clești îndreptați îndărăt, care au la bază glande veninoase (*Lithobius forficatus*). **3** Scolopendră (*Scolopendra cingulata*). **4** (*reg.*) Coropișniță (*Gryllotalpa vulgaris*). **II** (*bot.*) Plantă erbacee meliferă, spontană sau cultivată, cu frunzele de la bază ovale și cărnoase, dispuse în rozetă și cu florile roșii sau roz, așezate în partea superioară a tulpinii (*Sempervivum tectorum*). **III** (*reg.*) Eczemă care apare la copii pe urechi sau pe dosul acestora; (*reg.*) bube-dulci. • pl. *-e.* /***ureche*** + *-elniță*.

urechelniță I (1)

urechílă *s.m.* (*glum.*) **1** Nume dat măgarului sau iepurelui. **2** (Epitet pentru o) persoană cu urechi mari. • /***ureche*** + *-ilă*.

urechísm *s.n.* (*fam.*) Lucru spus fără a ști despre ce este vorba, fără a fi informat. *La oră a răspuns numai cu urechisme.* • pl. *-e.* /***ureche*** + *-ism*.

urechíst *s.m., s.f., adj.* (*fam.*) **1** *s.m., s.f.* Persoană care interpretează o melodie după auz, fără să cunoască partitura. **2** *adj.* Care critică sau recenzează o carte cunoscînd-o superficial; care este documentat insuficient, din auzite. • pl. *-iști, -iste.* /***ureche*** + *-ist*.

urechiúșă *s.f.* **1** Dim. al lui *ureche*. *Își potrivea cerceii ieftini și-și freca ușor sfîrcurile urechiușelor* (SADOV.). **2** (*bot.*) Ciupercă comestibilă din clasa basidiomicetelor, cu pălăria în formă de pîlnie, de culoare galbenă-portocalie sau roșcată, cu marginile neregulat ondulate, care crește mai ales în pădurile de fag și de mesteacăn (*Cantharellus cibarius*). **3** (*bot.*) Urechea-babei (*Peziza aurantia*). **3** (*culin.; pop.*) Colțunași umpluți cu carne, care se fierb în supă. • pl. *-e.* /***ureche*** + *-ușă*.

ured- Elem. de compunere „rugina-grîului". • și *uredo-*. /<fr. ***urédo***(***o***)-; cf. lat. *urēdo, -inis* „tăciune, rugină".

uredinálă *s.f.* (*bot.; la pl.*) Ordin de ciuperci microscopice, parazite, care trăiesc pe plantele fanerogame, dintre care cele mai multe produc plantelor boli cunoscute sub numele de rugini (*Uredinales*); uredinee; (*și la sg.*) ciupercă ce face parte din acest ordin. • pl. *-e.* /<fr. ***urédinales***.

uredinée *s.f. pl.* (*bot.*) Uredinale. • /<fr. ***urédinées***.

uredinoflóră *s.f.* (*bot.*) Floră care cuprinde uredinalele. • /<fr. ***urédinoflore***.

uredo- v. ured-.

uredospór *s.m.* (*bot.*) Spor produs de rugina grîului, care răspîndește această boală. • pl. *-i.* /<fr. ***urédospore***; cf. lat. *urēdo* „rugină", gr. *σπορά* „sămînță".

urée *s.f.* (*chim.*) Produs al metabolismului proteinelor, sub formă de prisme cu miros de amoniac, cu gust salin, solubil în apă, care se găsește în urină și în sînge (din cauza dezagregării substanțelor azotoase în organismul animal) sau se obține pe cale sintetică, fiind folosită ca îngrășămînt agricol sau la fabricarea unor mase plastice, a unor medicamente etc.; carbamidă. • sil. *-re-e.* /<fr. ***urée***; cf. gr. *οὖρον* „urină".

uréic, -ă *adj.* Care se referă la uree. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***uréique***.

ureídă *s.f.* (*chim.; mai ales la pl.*) Derivat acilat al ureei, cu caracter de amidă, obținut din cuplarea ureei cu acizi monocarboxilici sau dicarboxilici (folosit ca medicament). • sil. *-re-i-.* pl. *-e.* /<fr. ***uréide***.

urémic, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) **1** *adj.* Care aparține uremiei, care se referă la uremie. **2** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care suferă de uremie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***urémique***.

uremíe *s.f.* (*med.*) Stare toxică, provocată de acumularea patologică în sînge a ureei și a altor produse toxice ale metabolismului protidic, care apare de obicei în cursul insuficienței renale; hiperazotemie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***urémie***; cf. gr. *οὖρον* „urină", *αἷμα* „sînge".

ureo- v. uro[1]-.

ureogenéză *s.f.* (*med.*) Ureopoieză. • sil. *-re-o-.* /<fr. ***uréogenèse***.

ureogénic, -ă *adj.* (*med.*) Care se referă la secreția de uree. • sil. *-re-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***uréogénique***.

ureométru *s.n.* (*med.*) Areometru pentru măsurarea densității urinei; urometru. • sil. *-re-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***uréomètre***.

ureopoiéză *s.f.* (*med.*) Formare de uree în organism; ureogeneză. • sil. *-re-o-; po-ie-.* /<fr. ***uréopoïèse***.

uretăn *s.m.* (*chim.*) Ester etilic al acidului carbamic, solid, cristalin, solubil în apă, care se obține sintetic din uree și etanol sub presiune și care este folosit ca anestezic pentru animale de laborator. • pl. *-i.* /<fr. ***uréthanne***, germ. ***Urethane***.

ureter[1]**-** Elem. de compunere „ureter". • și *uretero-*. /<fr. ***urétér***(***o***)-; cf. gr. ***οὐρητήρ*** „conduct urinar" <*οὐρέω* „a urina".

uretér[2] *s.n.* (*anat.*) Fiecare dintre cele două canale cilindrice subțiri prin care trece urina din bazinetul renal la vezica urinară. • pl. *-e.* /<fr. ***uretère***, ngr. ***ουρητήρ***.

ureterál, -ă *adj.* (*anat., med.*) Care aparține ureterului, care se referă la ureter. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***urétéral***.

ureteralgíe *s.f.* (*med.*) Durere pe traiectul ureterelor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***urétéralgie***.

ureterectomíe *s.f.* (*chir.*) Rezecție chirurgicală a unui ureter. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***urétérectomie***; cf. gr. *οὐρητήρ* „ureter", *ἐκτομή* „excizie".

ureterítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a ureterelor. • pl. *-e.* /<fr. ***urétérite***.

uretero- v. ureter[1]-.

ureterocél *s.n.* (*med.*) Dilatație chistică a segmentului intravezicular al ureterului. • /<fr. ***urétérocèle***.

ureterocistoneostomíe *s.f.* (*med.*) Implantare operatorie a ureterului în vezică. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***urétéro-cystonéostomie***.

ureterocistostomíe *s.f.* (*med.*) Creare operatorie a unei anastomoze între ureter și vezică. • sil. *-ne-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***urétérocystostomie***.

ureterocolostomíe *s.f.* (*med.*) Creare a unei anastomoze între ureter și colon. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***urétérocolostomie***.

ureteroenterocistoplastíe *s.f.* (*med.*) Anastomozare a unuia sau a ambelor uretere la o ansă intestinală legată de vezică. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***uretero-*** + ***entero-cistoplastie***.

ureteroenterostomíe *s.f.* (*med.*) Crearea unei anastomoze între ureter și intestin. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***urétéroentérostomie***.

ureterografíe *s.f.* (*med.*) Explorare radiologică a ureterelor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***urétérographie***.

ureterolít *s.n.* (*med.*) Calcul ureteral. • /<fr. ***urétéro-lithe***.

ureterolitiázǎ *s.f.* (*med.*) Prezență a unui calcul în ureter. • sil. *-ti-a-.* pl. *-e.* /<fr. ***urétéro-lithiase***.

ureterolitotomíe *s.f.* (*med.*) Incizie a ureterului pentru eliminarea unui calcul. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***urétérolithotomie***.

ureteronefroscopíe *s.f.* (*med.*) Tehnică medicală care se utilizează în situația localizării calculilor în ureter, în partea sa chistală, pentru extragerea sau fragmentarea acestora. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***urétéronéphroscopie***.

ureteropielítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a ureterului și a bazinetului. • sil. *-pi-e-.* pl. *-e.* /<fr. ***urétéropyélite***.

ureteropielografíe *s.f.* (*med.*) Radiografie a ureterului și a bazinetului, prin introducerea unei substanțe opace la razele X. • sil. *-pi-e-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***urétéropyélographie***.

ureteroplastíe *s.f.* (*med.*) Refacere chirurgicală a ureterului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***urétéroplastie***; cf. gr. *οὐρητήρ* „ureter", *πλάσσω* „a forma".

ureterorafíe *s.f.* (*med.*) Sutură operatorie a ureterului, pentru a stabili continuitatea canalului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***urétérorraphie***; cf. gr. *οὐρητήρ* „ureter", *ῥαφή* „sutură".

ureteroragíe *s.f.* (*med.*) Hemoragie a ureterului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<engl. ***ureterorrhagia***.

ureterorectostomíe *s.f.* (*med.*) Creare a unor anastomoze între ureter și rect. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***urétérorectostomie***.

ureterostomíe *s.f.* (*med.*) Deschidere chirurgicală a ureterului la piele sau la colon. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***urétérostomie***.

ureterotomíe *s.f.* (*med.*) Incizie operatorie a ureterului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***urétérotomie***; cf. gr. *οὐρητήρ* „ureter", *τομή* „tăiere".

uretero-vaginál, -ă *adj.* (*anat., med.*) Care aparține ureterului și vaginului, care se referă la ureter și la vagin. • pl. *-i, -e.* /***uretero-*** + ***vaginal***; cf. engl. *uretero-vaginal*.

uretero-vezicăl, -ă *adj.* (*anat., med.*) Care aparține ureterului și vezicii, care se referă la ureter și la vezică. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***urétéro-vésical***.

uretr- Elem. de compunere „uretră". • și *uretro-*. /<fr. ***urétr***(***o***)-; cf. gr. *οὐρήθρα*.

uretrál, -ă *adj.* (*med.*) Care se referă la uretră, care aparține uretrei. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***urétral***.

uretralgíe *s.f.* (*med.*) Durere nevralgică a uretrei. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***urétralgie***; cf. gr. *οὐρήθρα* „uretră", *ἄλγος* „durere".

urétră *s.f.* (*anat.*) Canal membranos prin care circulă urina de la vezica urinară la exterior. • pl. *-e.* și *urétru s.n.* /<fr. ***urétre***, lat. ***urēthra***, ngr. ***ουρήθρα***.

uretrectomíe *s.f.* (*med.*) Rezecție a unei porțiuni din peretele uretral. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***urétrectomie***; cf. gr. *οὐρήθρα* „uretră", *ἐκτομή* „excizie".

urétric, -ă *adj.* (*anat.*) Care aparține uretrei, care se referă la uretră. • pl. *-ci, -ce.* /***uretră*** + *-ic*.

uretrítă *s.f.* (*med.*) Inflamație acută sau cronică a uretrei. • pl. *-e.* /<fr. ***urétrite***.

uretro- v. uretr-.

uretrocél *s.n.* (*med.*) Hernie a uretrei. • /<fr. ***urétrocele***.

uretrocistítă *s.f.* (*med.*) Uretrită a cărei inflamație cuprinde și vezica. • pl. *-e.* /<fr. ***urétrocystite***.

uretrocistografíe *s.f.* (*med.*) Radiografie a uretrei și a vezicii cu ajutorul unei substanțe de contrast. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***urétrocystographie***.

uretrografíe *s.f.* (*med.*) Radiografie a uretrei cu ajutorul unei substanțe de contrast. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***urétrographie***; cf. gr. *οὐρήθρα* „uretră", *γράφω* „a scrie".

uretroplastíe *s.f.* (*med.*) Refacere chirurgicală a unei porțiuni de uretră. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***urétroplastie***; cf. gr. *οὐρήθρα* „uretră", *πλάσσω* „a forma".

uretrorafíe *s.f.* (*med.*) Sutură operatorie a uretrei, pentru a restabili continuitatea canalului după o ruptură traumatică. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***urétrorraphie***; cf. gr. *οὐρήθρα* „uretră", *ῥαφή* „sutură".

uretroragíe *s.f.* (*med.*) Hemoragie pe uretră, în afara micțiunii. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***urétrorragie***; cf. gr. *οὐρήθρα* „uretră", *ῥήγνυμι* „a țîșni, a izbucni".

uretrorée *s.f.* (*med.*) Scurgere (abundentă) prin uretră. • pl. *-ee.* /<fr. ***urétrorrhée***.

uretroscóp *s.n.* (*med.*) Instrument cu ajutorul căruia se examinează mucoasa uretrei. • pl. *-oape.* /<fr. ***urétroscope***.

uretroscópic, -ă *adj.* (*med.*) Care aparține uretroscopiei, care se referă la uretroscopie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***urétroscopique***.

uretroscopíe *s.f.* (*med.*) Explorare endoscopică a uretrei cu ajutorul uretroscopului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***urétroscopie***; cf. gr. *οὐρήθρα* „uretră", *σκοπέω* „a examina".

uretrosteníe *s.f.* (*med.*) Strictură a uretrei; uretrostenoză. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***urétrosténie***.

uretrostenóză *s.f.* (*med.*) Uretrostenie. • pl. *-e.* /***uretro-*** + ***stenoză***; cf. engl. *urethrostenosis*.

uretrostomíe *s.f.* (*med.*) Deschidere chirurgicală a unui meat urinar artificial pe traiectul uretrei. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***urétrostomie***; cf. gr. *οὐρήθρα* „uretră", *στόμα* „orificiu".

uretrotóm *s.n.* (*med.*) Instrument folosit în uretrotomie. • /<fr. ***urétrotome.***

uretrotómic, -ă *adj.* (*med.*) Care aparține uretrotomiei, care se referă la uretrotomie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***urétrotomique.***

uretrotomíe *s.f.* (*med.*) Incizie a uretrei, pentru a înlătura o strictură a acesteia. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***urétrotomie***; cf. gr. *οὐρήθρα* „uretră", *τομή* „secționare".

urétro-vaginál, -ă *adj.* (*anat., med.*) Care aparține uretrei și vaginului, care se referă la uretră și la vagin. • pl. *-i, -e.* /<engl. ***urethrovaginal.***

urétro-vezicăl, -ă *adj.* (*anat., med.*) Care aparține uretrei și vezicii, care se referă la uretră și la vezică. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***urétro-vésical.***

urétru *s.n.* v. uretră.

uréus *s.n.* (*în Egiptul antic*) Reprezentare a cobrei simbol al Soarelui, care orna coroana faraonilor; semn al regalității. • scris și *uraeus.* /<fr. ***uraeus***, lat. ***uraeus, -i***; cf. gr. *οὐραῖος.*

urgént, -ă *adj.* Care nu poate fi amînat, care necesită o rezolvare imediată, care nu admite amînare; grabnic, presant, stringent. *Am alte lucruri mai urgente* (SEBAST.). <> (*adv.*) *O duce urgent șefului* (BRĂ.). ◆ (*despre telegrame*) Care este expediat cu precădere pentru a sosi mai repede. *Vă predau această telegramă... Vedeți: urgentă* (GAL.). • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***urgent***, it. ***urgente***, lat. ***urgens, -ntis*** <*urgĕre* „a grăbi".

urgentá *vb. I. tr.* A accelera, a grăbi desfășurarea unei acțiuni, mersul unei lucrări, rezolvarea unei probleme. • prez.ind. *-ez.* /***urgent*** + *-a.*

urgentáre *s.f.* Acțiunea de *a urgenta* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***urgenta.***

urgénță *s.f.* **1** Însușirea, caracterul a ceea ce este urgent; situație care necesită o rezolvare urgentă; necesitate de a rezolva imediat o problemă. *Urma o biografie inexactă... turnată anume pentru urgența momentului* (CĂL.). <> *De urgență* = *a)* loc.adv. imediat, numaidecît, repede, fără întîrziere. *Mă chema de urgență la centru* (ELI.). *b)* loc.adj. care este urgent, grabnic. *Tratamentul... este chirurgical și de urgență* (A. POP). Δ *Stare de urgență* = situație care impune aplicarea de către stat a unui sistem de măsuri cu caracter politic, militar, economic și social care să-i permită intrarea în război într-un timp foarte scurt. **2** (*med.*) Caz de boală, de accident etc. care necesită o intervenție, o rezolvare urgentă. *A venit o urgență care trebuie trimisă la chirurgie.* • pl. *-e.* /<fr. ***urgence.***

urgíe *s.f.* (*pop.*) **1** Nenorocire mare care se abate asupra cuiva sau a ceva ; dezastru, catastrofă. <> Loc.adj. *De urgie* = care aduce nenorocire. *Ani de urgie pentru agricultori, Ger la înfloritul pomilor, secetă* (BRĂT.). ◆ Necaz, suferință, mizerie. **2** Comportare, faptă, manifestare de om dușmănos, furios etc.; ură, furie. *Teme-te de urgia tatălui meu!* (ISP.). <> Loc.adv. *Cu urgie* = fără milă, cu cruzime. *Te-am scos cu urgie din curtea mea* (FIL.). ◆ Pedeapsă divină. *Războiul e bici groaznic... E a cerului urgie* (ALEX.). **3** Dezlănțuire a forțelor naturii; cataclism. *Scăpai din valuri teafăr și de urgia mării* (PILL.). **4** (*pop.*) Ființă care provoacă cuiva tot felul de neplăceri; ființă urîtă, nesuferită etc. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /lat. **orgia.*

urgisí *vb. IV.* **1** *tr.* (*pop.*) A provoca cuiva mari neplăceri; a năpăstui, a oropsi. *A urgisi pe-acela care ți-a făcut bine... Aceasta nu e nobil* (EMIN.). **2** *tr.* (*înv.*) A avea sentimente ostile (față de cineva sau de ceva); a detesta, a dușmăni. *Fata ei tot copilul ei rămînea și inima ei de mumă nu putea s-o urgisească* (SLAV.). **3** *refl.* (*înv.*) A se mînia, a se înfuria. **4** *tr.* (*înv., reg.*) A lăsa în părăsire; a neglija. **5** *tr.* (*înv., pop.*) A alunga, a izgoni, a exila. • prez.ind. *-esc.* /<ngr. ***οργίζομαι***, după *urgie.*

urgisíre *s.f.* (*înv., pop.*) Acțiunea de *a* (*se*) *urgisi* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***urgisi.***

urgisít, -ă *adj.* **1** (*pop.; despre oameni*) Care are de îndurat mari neplăceri, necazuri, persecuții. *Se credea pe drept condamnată, urgisită pentru toată viața* (BART). ◆ (*despre obiecte*) Care este aruncat, părăsit, desconsiderat. **2** (*înv.*) Care este nesuferit, rău, afurisit. ◆ Care este neprielnic, nefavorabil; blestemat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***urgisi.***

urgonián, -ă *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Ansamblu de formații calcaroase, cu pante abrupte, din cretacicul inferior. **2** *adj.* Care aparține acestui ansamblu, specific acestui ansamblu. • sil. *-ni-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***urgonien***; cf. nm. pr. *Ourgon*, localitate în S Franței.

urhidrózã *s.f.* Sudoare care conține multă uree. • /<engl. ***urhidrosis.***

uriáș, -ă *s.m., s.f., adj.* **I** *s.m., s.f.* **1** *s.m.* Personaj din *Biblie*, din mitologia populară sau din cea greco-latină închipuit sub forma unui om cu dimensiuni gigantice și cu puteri extraordinare, supranaturale. *Am intrat în împărăția uriașilor* (ALECS.). **2** *s.m., s.f.* Persoană foarte înaltă și robustă. *Cele două neveste... priviră cu spaimă la uriaș* (AGÂR.). **3** *s.m., s.f.* Fig. Personalitate înzestrată cu merite excepționale într-un anumit domeniu; titan, gigant. *Mă gîndesc la uriașii literaturii universale* (PUȘ.). **II** *adj.* A cărui dimensiune depășește cu mult media; excesiv de mare; enorm, colosal, gigantic. *O stalactită într-o grotă uriașă* (BLA.). • sil. *-ri-aș.* pl. *-i, -e.* /<magh. ***óriás.***

úric[1] *adj.* (*chim.*) *Acid uric* = acid organic natural, produs de metabolismul nucleoproteidelor, pulbere cristalină, albă, care se comportă ca un acid dibazic, prezent în cantități foarte reduse în sînge și eliminat din organism prin urină. • /<fr. ***urique.***

uríc[2] *s.n.* **1** (*în Ev. Med., în Mold. și în Maram.*) Moșie boierească sau mănăstirească ce donată cu titlu veșnic (mai ales de domnul țării), care se bucura de privilegiu ereditar de imunitate. <> Loc.adv. *De uric* = *a)* pentru totdeauna, pe vecie; *b)* permanent, necontenit, întotdeauna. **2** Act de privilegiu pentru o astfel de moșie acordat de domnitor la cerere; act de proprietate veșnică sau de donație acordat cuiva; ext. document, act, hrisov. *Uricile... sunt izvorul cel mai însemnat al istoriei românilor* (BĂLC.). • acc. și *úric.* pl. *-ce.* /<magh. ***örök.***

uricár *s.m.* **1** (*înv.*) Persoană însărcinată să redacteze urice în cancelariile domnești; logofăt, pisar. *Uricarul... își subsemna numele undeva în coadă* (HASD.). **2** Colecție de urice. • pl. *-i.* /***uric***[2] + *-ar.*

uricázã *s.f.* (*biochim.*) Enzimă a țesuturilor animale sub formă de cristale verzi-brune sau de plăci strălucitoare, transparente, care scindează acidul uric în alantoină, urec și glicocol. • /<engl. ***uricase.***

uricemíe *s.f.* (*med.*) Stare patologică ce se caracterizează prin prezența unei cantități crescute de acid uric în sînge, ceea ce înlesnește apariția unor boli ca guta, artritismul etc. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***uricémie***; cf. fr. *urique* „uric", gr. *αἷμα* „sînge".

uricíos, -oásă *adj.* v. urîcios.

uriciúne *s.f.* v. urîciune.

uricopexíe *s.f.* (*med.*) Precipitare și fixare a acidului uric în țesuturi sau în rinichi, sub formă de calculi. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***uricopexie.***

uricopoiétic, -ă *adj.* (*med.*) Care aparține uricopoiezei, care se referă la uricopoieză. • sil. *-po-ie-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***uricopoïétique.***

uricopoiézã *s.f.* (*med.*) Formare de acid uric în organism. • sil. *-po-ie-.* pl. *-e.* /<fr. ***uricopoïèse.***

uricozuríe *s.f.* (*med.*) Eliminare de acid uric prin urină; uricurie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***uricosurie.***

uricuríe *s.f.* (*med.*) Uricozurie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***uricurie.***

urinã *vb. I. intr.* A elimina pe cale naturală urina din vezica urinară prin uretră; (*pop.*) a se pișa. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***uriner.***

urinál *s.n.* (*med.*) Vas plat de sticlă sau de material plastic, prevăzut cu un gît, care permite bărbaților bolnavi să urineze fără să se ridice din pat. • pl. *-e.* /<fr. ***urinal.***

urinár, -ă *adj.* **1** (*despre organe, vase etc.*) Care secretă sau care evacuează urina; care aparține organelor de secretare a urinii, care se referă la aceste organe; care are funcția de a forma, de a filtra, de a transporta și de a evacua din organism urina. <> *Aparat urinar* = totalitatea organelor și a țesuturilor care au rolul de a forma, de a transporta și de a evacua din organism urina. *Cilindru urinar* v. cilindru. **2** Care se referă la urină; de urină. <> *Continență urinară* v. continență. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***urinaire.***

urinárе *s.f.* Acțiunea de *a urina* și rezultatul ei. • pl. *-ări* /v. ***urina.***

urínă *s.f.* (*fiziol.*) Lichid secretat de rinichi, care cuprinde în soluție o serie de substanțe rezultate din metabolismul organismului (uree, acid uric, săruri minerale etc.), putînd conține, în anumite stări patologice, și sînge, acizi și săruri biliare, glucoză etc., care este depozitat în vezica urinară și eliminat din organism prin uretră. • pl. *-e.* /<fr. ***urine***, lat. ***urīna, -ae.***

urini- v. uro-.

urinífer, -ă *adj.* **1** Care se referă la urină sau la aparatul urinar, care aparține urinei sau aparatului urinar. **2** Care transportă urina. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***urinifère***; cf. lat. *urina* „urină", *ferre* „a purta".

urinoár *s.n.* Loc special amenajat pentru urinare; pisoar. • pl. *-e.* /<fr. ***urinoir.***

urinós, -oásă *adj.* Care este de natura urinei; care se referă la urină. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***urineux.***

urî *vb. IV.* **1** *tr.* (*în opoz. cu „a iubi"*) A avea un puternic sentiment de ură, de aversiune împotriva cuiva sau a ceva; a nu putea suferi pe cineva sau ceva; a dușmăni. *Te stimez, dar te urăsc* (CE. PETR.). <> (*abs.*) *A urît sau a iubit, dar din ură și iubire se poate face numai artă - niciodată critică* (E. LOV.). ◆ A dori (constant) ca ceva să nu se înfăptuiască, să nu (mai) existe; a nutri o aversiune profundă față de ceva; a detesta. *Dacă ea ar fi fericită cu oricine altul afară de mine, i-aș urî fericirea* (IBR.). **2** *refl. impers.* (*constr. cu dat.*) A-și pierde interesul pentru cineva sau pentru ceva; a se sătura de cineva sau de ceva; a se plictisi. *Mai taci, mă copile, cu întrebările astea, că mi s-o urît* (VLAS.). <> Expr. *A i se urî cu viața* = a nu mai dori să trăiască. *A i se urî cu binele* v. bine. *A i se urî cuiva cu zilele* sau, *îr., a-și urî zilele* v. zi. • prez.ind. *-ăsc.* /lat. **horrīre* = ***horrēre, horrescĕre.***

urîcíos, -oásă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este antipatic, nesuferit, din cauza comportamentului, atitudinii, vorbelor etc. *Cît de uricios ești acum, așa cum stai departe de mine* (ELI.). **2** Care provoacă o stare de nemulțumire; care trezește repulsie; care displace. *A întreprins uricioasa călătorie numai rugat și îndemnat* (BARIȚ.). **3** (*înv., reg.*) Care este lipsit de frumusețe; urît. **4** (*despre vreme, anotimpuri etc.*) Care este urît. • pl. *-oși, -oase.* și *uriciós, -oásă adj.* /***urî*** + *-icios.*

urîciúne *s.f.* **1** Ființă cu înfățișare respingătoare; monstru, pocitanie, pocitură. *Vezi colo pe uriciunea fără suflet, fără cuget* (EMIN.). **2** (*înv., reg.*) Urîtenie. *Prin urîciunea mea voi cunoașteți a prețui frumosul* (BOL.). **3** (*înv., reg.*) Sentiment de ură, de aversiune față de cineva. *De ce, domnilor critici, atîta urîciune?* (ALEX.). **4** (*înv., reg.*) Trăsătură morală urîtă. • pl. *-i.* și *uriciúne s.f* /***urî*** + *-ciune.*

urît[1] *s.n.* **1** Stare sufletească apăsătoare provocată de teamă, de singurătate, de lipsă de ocupație etc.; plictiseală; indispoziție. *Pustiul și urîtul de-a pururi mă cuprind* (EMIN.). <> Loc.prep. *De urîtul cuiva* (sau *a ceva*) = din cauza plictiselii sau aversiunii (provocate de cineva sau de ceva). <> Expr. *A-i fi* (cuiva) *urît* = *a)* a se teme (în singurătate); *b)* a se plictisi. *A-și face de urît* = a se distra, a-și alunga plictiseala. *A ține* (*cuiva*) *de urît* v. ține. **2** (*adesea constr. cu vb. „a fi", „a se face" și cu sub. logic în dat.*) Stare de neliniște și de tulburare provocată de gîndul unui pericol, în singurătate, în întuneric etc. *Mi-era urît să stau așa singură* (SLAV.). **3** Dezgust, aversiune față de cineva sau de ceva. *Academia te va mîngîia de urîtul camerei* (ALECS.). • /v. ***urî.***

urît[2]**, -ă** *adj., adv., s.n.* **I** *adj.* **1** (*în opoz. cu „frumos"*) Care are o înfățișare neplăcută, care este lipsit de frumusețe, de armonie; ext. pocit, hîd, hidos. *Fiindcă e urît, pare și murdar* (CĂL.). <> (*subst.*) *Frumosul fuge de mine și urîtul calea-mi ține!* (ALEX.). **2** (*despre oameni*) Care displace prin purtare, prin vorbele sale; care este antipatic, nesuferit. **3** Care provoacă o stare de nemulțumire, care displace; care trezește repulsie. *Parcă era pustiu în jur din pricina țipetelor urîte ale păunilor* (PRED.). <> (*adv.*) *Noaptea visa urît și vorbea prin somn.* <> Expr. *A-i fi* (sau, *pop., a-i cădea*) *urît* (cineva sau ceva) = a deștepta sentimente neplăcute, a provoca dezgustul sau antipatia cuiva. *Urît mi-a fost în viața mea omul viclean* (CR.). **4** (*despre comportament, gesturi, acțiuni etc.*) Care este contrar moralei, dreptății, bunei-cuviințe; necuviincios; imoral; reprobabil. *Nu avusese vreme a-și dezvăli urîtul caracter* (C. NEGR.). **5** Care este neplăcut; grav,

îngrijorător. *A primit o veste urîtă.* **6** (*despre vreme, anotimpuri etc.*) Care este posomorît, ploios, friguros; urîcios. *Din cauza vremii urîte nu a putut pleca.* **II** *adv.* Într-un mod neplăcut, nepotrivit, imoral, necuviincios. *Urît îți mai primești musafirii!* (H. LOV.). ◇ Expr. *A se uita urît la cineva* = a privi cu dușmănie pe cineva. **III** *s.n.* (*art.; în opoz. cu „frumosul"*) Categorie a esteticii care transfigurează artistic aspecte dizgrațioase, decazeabile, producînd astfel emoție artistică. *Estetica urîtului la Arghezi.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***urî***.

urîțél, -eá *adj.* Dim. al lui *urît*[2]; cam urît; urîțică. *Era un copil urîțel.* • pl. *-ei, -ele.* /***urît***[2] + *-el, -ea*.

urîțénie *s.f.* (*în opoz. cu „frumusețe"*) **1** Faptul de a fi urît; starea a ceea ce este urît; (*înv., reg.*) urîciune. *Tot misterul femeii pare încarnat în urîțenia lor* (RALEA). **2** Concr. Ființă urîtă; obiect urît; ceea ce este urît ; pocitanie. **3** Trăsătură morală urîtă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***urît***[2] + *-enie*.

urîți *vb. IV. tr., refl.* A face să devină sau a deveni urît; a (se) sluți, a (se) poci. *Fața lui se urîțise* (PRED.). • prez.ind. *-esc.* /***urît*** + *-i*.

urîțică *adj.* Urîțea. • pl. *-ele, -ici.* /***urît***[2] + *-ică*.

urîțíre *s.f.* Acțiunea de *a (se) urîți* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***urîți***.

urîțít, -ă *adj.* Care și-a pierdut din frumusețe. • pl. *-ți, -te.* /v. ***urîți***.

urlá *vb. I.* **1** *intr.* (*despre animale*) A scoate sunete prelungi, specifice; a scoate urlete. *Câinii urlau.* ◇ Expr. *A(-i) urla* (cuiva) *lupii în casă* (sau *pe cuptor, în vatră*) = *a)* a avea casa părăsită; *b)* a fi înșelat de soție. *A urla* (*precum câinele*) *la lună* v. lună. *A urla a morții* v. morți. **2** *intr., tr.* Analog. (*despre oameni*) A scoate strigăte puternice de durere, de spaimă, de bucurie, de uimire etc.; a vorbi cu tonul foarte ridicat; a striga, a țipa; a plînge cu hohote; a cînta foarte tare (și neplăcut pentru auz). *Nu urla să te audă de afară* (DAN). ◇ Fig. *Noaptea care urlă cu surda ei ureche* (EMIN.). ◆ Fig. (*despre colectivități umane*) A clocoti, a fremăta, a se agita. *Lumea urla afară* (BOL.). **3** *intr.* (*despre vînt, viscol, ape etc.*) A produce zgomote specifice, puternice; a vîjîi, a vui. *I-auzi... cum urlă vîntul afară* (SADOV.). **4** *intr.* (*despre spațiul, locul în care se produc diverse zgomote*) A se umple de sunete puternice; a răsuna, a vui. *Urlă cîmpul și de tropot, Și de strigăt de bătaie* (EMIN.). • prez.ind. *úrlu.* /lat. ****urulare*** = ***ululare***.

urláre *s.f.* Faptul de *a urla*. • pl. *-ări.* /v. ***urla***.

urlát[1] *s.n.* **1** Faptul de *a urla*. **2** Corecr. Urlet. • *pl. -uri.* /v. ***urla***.

urlát[2]**, -ă** *adj.* **1** Care este rostit cu voce puternică, țipînd sau urlînd. ◇ Expr. (*reg.; subst. m. pl.*) *A se duce pe urlați* = a fugi repede de undeva (țipînd sau urlînd de durere); a se duce foarte departe și pentru totdeauna. **2** (*reg.*) Care face mereu scandal. • pl. *-ți, -te.* /v. ***urla***.

urlătór, -oáre *adj., s.f.* **1** *adj.* Care urlă sau care vuiește. **2** *s.f.* (*hidrol.*) Pîrîu care curge cu zgomot din înălțimea unui munte; ext. cascadă. • pl. *-ori, -oare.* /***urla*** + *-ător*.

úrlet *s.n.* **1** Strigăt puternic și prelung scos de unele animale. *Urletele lupilor se auzeau undeva aproape.* **2** Strigăt puternic scos de om; vorbă cu tonul foarte ridicat. *Umpleam cîmpul cu urletele noastre victorioase* (BRĂ.). ◆ Plîns cu hohote, violent și zgomotos. *Mamele au să-și bage pămînt în gură, ca urletul să nu se audă* (H. LOV.). ◆ Executare a unui cîntec cu tonul foarte ridicat (și în mod neplăcut pentru auz). ◆ Fig. Clocot, freamăt. **3** Fig. Zgomot prelung produs de elemente ale naturii, de arme de foc etc.; vuiet. *Urletul valurilor se auzea înăbușit* (PUȘ.). • pl. *-e.* /***urla*** + *-et*.

urliăn, -ă *adj.* (*med.*) Care se referă la oreion. • sil. *-li-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***ourlien***.

urlói *s.n.* (*pop.*) Burlan. • pl. *-oaie.* /cf. *urla*.

urluí[1] *vb. IV. tr.* (*compl. indică boabele unor cereale*) A măcina mare pentru a face urluială. • prez.ind. *-iesc.* și *uruí vb. IV.* /<magh. ***örölni***.

urluí[2] *vb. IV.* v. ului[1].

urluiálă *s.f.* Boabe de cereale măcinate mare și întrebuințate ca hrană pentru animale. *Te-aș ruga să-mi dai un pumn de urluială pentru cal* (SADOV.). • sil. *-lu-ia-.* pl. *-eli.* și *uruiálă s.f.* /***urluí*** + *-eală*.

urluíre *s.f.* Acțiunea de *a urlui* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***urlui***.

urluít[1]**, -ă** *adj.* (*despre boabe de cereale*) Care este măcinat mare, care este transformat în urluială. *Grîu urluit.* • pl. *-ți, -te.* și *uruít, -ă adj.* /v. ***urlui***.

urluít[2]**, -ă** *adj.* v. uluit.

urluitoáre *s.f.* Mașină cu care se urluiesc boabele sau turtele furajere de semințe oleaginoase. • sil. *-lu-i-.* pl. *-ori.* și *uruitoáre s.f.* /***urlui*** + *-toare*.

urlúp *interj.* Cuvînt care imită sunetele caracteristice scoase de porumbei sau de alte păsări. • /onomat.

urm *s.m.* (*bot.*) Mojdrean (*Fraxinus ornus*). • pl. *-i.* /lat. ***ornu(m)***, după *ulm*.

urmá[1] *vb. I.* **1** *tr., intr.* A merge în urma cuiva; ext. a pleca împreună cu cineva, a însoți pe cineva. *Costică și preotul satului o urmau* (MACED.). ◇ Expr. *A urma pe pașii cuiva* v. pas. *A urma* (pe cineva) *ca umbra* v. umbră. ◇ Fig. *Te-ai dus și te urmară părerile de rău* (EMIN.). ◆ (*tr.*) A fi alături de cineva (într-o acțiune). *Și-a urmat prietenii și la bucurii și la năcazuri* (SADOV.). ◆ (*tr.*) A însoți pe cineva sau ceva cu privirea; a urmări. **2** *tr.* A merge înainte pe un anumit traseu, a ține drumul apucat, a păstra direcția. *Treptele de fier... urmau verticalitatea păretului* (ARGH.). ◇ Expr. *A-și urma drumul* v. drum. ◇ Fig. *Dacă nu-l lăsăm pe băiat să-și urmeze steaua lui, moare* (PRED.). ◆ (*tr., intr.*) A respecta o anumită indicație primită, a se conduce după..., a proceda conform cu...; a se conforma. *Mihai urmă sfaturile acestui bărbat* (ISP.). ◇ Expr. *A urma exemplul* (cuiva) v. exemplu. **3** *tr., intr.* A frecventa o formă de învățămînt. *Urma o specialitate oarecare și s-ar fi zis c-o urma bine* (CĂL.). **4** *tr., intr.* A veni, în timp sau în spațiu, după cineva sau ceva (luîndu-i locul); a succeda. *Totdeauna avusese el credința asta, că după o bucurie mare trebuie să urmeze o supărare* (BRĂT.). ◆ (*intr.*) A succeda cuiva într-un post, într-o demnitate; a înlocui pe cineva. *Boierii țării te-au ales ca să urmezi răposatului în domnie* (ODOB.). **5** *intr.* A-și avea locul după cineva sau după ceva; a veni la rînd; a se enumera mai jos. *În cele ce urmează ne vom sili să lămurim această problemă* (BLA.). **6** *tr., intr.* A duce mai departe un lucru început, o anume acțiune etc.; a continua. *Numai studenții... își urmau cu însuflețire zgomotoasa lor pălăvrăgeală* (VIN.). ◇ (*cu compl. „drum", „cale" sau cu echivalente ale acestora*) *Să lăsăm cetatea asta și să ne urmăm drumul înainte* (ALECS.). ◆ Spec. A continua vorba începută, textul început; a spune sau a scrie mai departe. *Trebuie să știi un lucru, urmă Lică* (SLAV.). **7** *intr.* A avea loc, a se produce, a se îndeplini (după...). *Restul ar trebui să urmeze de la sine* (TUD.). ◆ A proceda, a se comporta. *În orice cazuri să urmezi cum îmi place* (ALEX.). **8** *intr.* A rezulta, a însemna. *De unde urmează că înțelegerea operei lui Van Gogh... avea să însemne o mutație a conștiinței estetice* (BLA.). **9** *tr.* (*cu val. de semiauxil.; urmat de un vb. la inf. sau la conjunct.; imprimă vb. următor o nuanță de viitor*) *Urma să fugim pe poartă* (BRĂ.). ◆ A trebui, a fi nevoie. *Problema urmează să fie discutată pentru a fi rezolvată.* • prez.ind. *-ez.* /***urmă*** + *-a*.

urmá[2] *vb. I.* v. ulma.

urmáre *s.f.* **1** Consecință, rezultat; efect. *Cunosc urmările acestei grozave patimi* (C. NEGR.). ◇ Loc.conj. *Prin* (sau, *înv., în*) *urmare* = așadar, deci, în consecință. *Prin urmare, dau mai întîi o raită pe la boieri* (VIN.). ◇ Expr. *A trage urmare* (*că...*) v. trage. **2** Ceea ce urmează, ceea ce vine după... *Nu mai mi-aduc aminte de urmare. Începusem fraza... și am pierdut firul* (ELI.). **3** (*înv.*) Procedeu; faptă; purtare. *Mircea luase știre despre urmările pribegilor și... se bătu cu ei* (ODOB.). **4** Pildă, model; obicei. • pl. *-ări.* /v. ***urma***[1].

urmáș, -ă *s.m., s.f.* **1** Continuator al unei familii (considerat în raport cu cei din generațiile anterioare lui); descendent, odraslă. *Tînărul... va fi vrednic urmaș al bătrînilor boieri din neamul său* (SADOV.). ◆ (*la pl.*) Descendenți, posteritate. *Ce vor spune urmașii noștri?* (EMIN.). ◆ (*jur.*) Moștenitor, succesor. *Unicul urmaș a moștenit toată averea.* **2** Succesor într-o demnitate, într-o funcție. *Fratele lui, urmașul la tron, s-a însurat* (ARGH.). **3** Continuator al unei opere, al unei tradiții etc.; discipol. *Întemeietorii de religii sau urmașii lor imediați... au înțeles totdeauna importanța elementului sensibil sau de imaginație* (BLA.). • pl. *-i, -e.* /***urmă*** + *-aș*.

úrmă *s.f.* **1** Semn concret lăsat de cineva sau de ceva pe locul unde a trecut, a stat etc. *Urmele acestor pași erau întotdeauna șterse de ploaie* (ELI.). ◇ Loc.prep. *Pe urma* sau *pe urmele cuiva* (sau a ceva) = pe unde a fost, a existat, a trecut cineva (sau ceva). (*De*) *pe urma...* = din cauza, ca urmare a..., drept consecință a... ◇ Loc.vb. *A fi pe urma* (sau *pe urmele*) *cuiva* = a urmări. ◇ Expr. *A călca pe urmele cuiva* = *a)* a imita pe cineva, a semăna cu cineva (în comportare); *b)* a continua activitatea cuiva. *A pierde* (sau *a nu mai ști, a nu mai da de*) *urma* (sau *urmele*) *cuiva* = a nu mai ști nimic despre cineva. *A da de* (sau *a găsi*) *urma* (sau *urmele*) *cuiva* = a obține unele date cu privire la o persoană pe care o caută. *A descurca urma* v. descurca. *A merge în urma* (sau *pe urmele*) (cuiva) v. merge. *A călca în urme de mîță stearpă* v. mîță. *A-i puți cuiva și urma* (*de lene*) v. puți. **2** Semn lăsat prin atingere, apăsare, lovire a unor ființe sau a unor obiecte. *Își pierdea lesne cumpătul și-i lăsa urme vinete pe brațe* (SLAV.). ◆ Spec. Amprentă. **3** (*mai ales la pl.*) Semn sau indiciu despre existența sau trecerea unei ființe, a unui fenomen al naturii, a unui proces afectiv, spiritual, cultural; reminiscență, vestigiu. *Găsea la ei urmele unui patriarhat biblic* (PAPAD.). ◇ Loc.adv. *Nici urmă* sau *fără urmă* (*de*)... = deloc, nici un pic. *Nicăieri nici o urmă de plictis* (ARGH.). **4** Fig. Impresie lăsată cuiva; fapt (adînc) întipărit în memoria cuiva. *Voi să-mi piară urma în mintea tuturor* (EMIN.). **5** Punct, stadiu final; sfîrșit. *El a venit la urmă, după toți.* ◇ Loc.adj. *Din* (sau *de pe*) *urmă* = *a)* de la sfîrșit, ultim; *b)* precedent. *Din urmă* = *a)* din spate, dindărăt. *Băiatul îl ajunse din urmă; b)* de la locul unde a rămas. ◇ Loc.adv. *În urmă* = *a)* în spate, îndărăt. *Ciinele credincios se tîra sfios în urmă* (VOIC.); *b)* mai tîrziu, apoi. *Am scris versuri ce le-am găsit în urmă rătăcite printre hîrtiile mele* (EMIN.); *c)* mai de mult. *Cu treizeci de ani în urmă era cîmp pustiu aici* (VLAH.). *Pe urmă* = *a)* mai tîrziu; ulterior; apoi. *Drumul urcă întîi anevoie... pe urmă înaintează vesel* (REBR.); *b)* în definitiv, de fapt. *Pe urmă, ce titluri îi trebuia?* (CĂL.). (*Pînă*) *la urmă* = la sfîrșit de tot. *Pînă la urmă a plecat și el, dacă nu a putut rezolva problema. În cele din urmă* sau *în cele* (*mai*) *de pe urmă* = la sfîrșitul unui șir, unei succesiuni; în sfîrșit; la urma urmelor. ◇ Loc.prep. *În urma...* = *a)* în spatele..., după..., la sfîrșitul...; *b)* drept urmare, datorită... *De pe urma...* = după moartea cuiva, drept moștenire de la cineva. ◇ Expr. *A rămîne în urmă* = a se lăsa întrecut de alții pe drum sau în activitate, în muncă. *A fi* (sau *a merge, a rămîne*) *în urmă* = (*despre ceas*) a merge mai încet, arătînd o oră mai mică decît cea oficială. *La urma urmei* (sau *urmelor*) = în cele din urmă; în definitiv; în concluzie. *Urma alege* v. alege. *Cea mai de pe urmă* v. cel. *A dormi* (cineva) *somnul cel de pe urmă* v. dormi. *Mintea moldoveanului cea de pe urmă* v. moldovean. *A păși pe cineva din urmă* v. păși. *Rămînere în urmă* v. rămînere. *A-și da suflarea* (*de pe urmă*) v. suflare. *A ține fumul de pe urma* (cuiva) v. ține. **6** (*înv.*) Urmare, consecință, rezultat. *Nu judecă urma, iasă unde o ieși* (PANN). **7** Cantitate foarte mică de... *Sînt urme de scrum pe covor.* **8** (*mat.*) Punct în care o dreaptă intersectează o anumită suprafață. ◆ Dreaptă de-a lungul căreia o suprafață intersectează altă suprafață. • pl. *-e.* /lat. ****orma***; cf. gr. *ὀσμή* „miros".

urmárí *vb. IV. tr.* **1** A merge, a fugi după cineva, pe urmele cuiva (pentru a-l supraveghea, pentru a-l ajunge, a-l prinde). *I se părea că-i urmărită tot timpul de cineva* (BART). ◆ A ține pe cineva sau ceva sub observație; a supraveghea. *Foaia era urmărită de adversarii direcți și indirecți ai bancherului* (ARGH.). **2** (*jur.*) A face demersuri judiciare împotriva cuiva. *A urmărit fără șovăiri în justiție... un cumpărător care refuza să-i plătească un rest din costul unui teren vîndut* (CĂL.). **3** A parcurge un anumit traseu, a merge păstrînd o anumită direcție. *A urmat firul apei și a ajuns în sat.* **4** A se conduce după un anumit principiu, după o anumită concepție, viziune generală etc. *A urmărit în teză direcția propusă de îndrumător.* **5** A însoți pe cineva sau ceva cu privirea, cu gîndul. *Stam în fața cabanei și-l urmăream cu privirile* (ELI.). ◇ Expr. *A urmări cu coada ochiului* v. coadă. ◆ A privi ceva în mișcare, în desfășurare. *Urmărea meciul cu atenție.* **6** Fig. (*sub. indică idei, sentimente, imagini etc.*) A obseda, a chinui, a tortura. *Am trăit o*

întîmplare ce mă va urmări întotdeauna (HOL.). **7** (*compl. indică probleme, teme, activitatea cuiva etc.*) A studia, a analiza metodic, cu un anumit scop (practic). *Prin însuși caracterul operei sale, trebuia să urmărească sufletul feminin* (E. LOV.). **8** (*compl. indică expuneri orale, compoziții muzicale etc.*) A asculta cu atenție. *A urmărit comunicarea cu multă atenție.* **9** A avea drept scop, a tinde la... *El urmărește un interes cu dumneavoastră* (SADOV.). • prez.ind. *-esc.* /***urmă*** + *-ări.*

urmăríre *s.f.* **1** Acțiunea de *a urmări* și rezultatul ei. **2** (*jur.*) *Urmărire penală* = activitate a organelor de cercetare penală ori a procurorului de strîngere a probelor cu privire la existența unei infracțiuni, la identificarea făptuitorului și la stabilirea răspunderii acestuia, pentru a constata dacă este sau nu cazul să se dispună trimiterea lui în judecată. **3** (*milit.*) Acțiune ofensivă de luptă, executată de trupe împotriva unui inamic care se retrage. • pl. *-i.* /v. ***urmări.***

urmărít, -ă *s.m., s.f.* Persoană care este căutată de organele judiciare, polițienești etc. (pentru o infracțiune comisă). • pl. *-ți, -te.* /v. ***urmări.***

urmăritór, -oáre *s.m., s.f.* Persoană care urmărește pe cineva (pentru a supraveghea, a prinde, a aresta). • pl. *-ori, -oare.* /***urmări*** + *-tor.*

urmátor, -oáre *adj., s.m., s.f.* **I** *adj.* **1** Care urmează după cineva sau după ceva într-o succesiune spațială sau temporală. *În clipa următoare fuma cu o prefăcută liniște* (VIN.). **2** Care este prezentat, arătat în cele ce urmează. *În paginile următoare vom detalia subiectul.* **II** *s.m., s.f.* **1** Persoană chemată (după alta) să fie servită, întrebată etc.; persoană care urmează după o altă persoană în cadrul unui rînd, al unei liste etc. **2** (*înv.*) Urmaș, succesor. *Blestemul cerului să cază peste ai tăi următori!* (HEL.). **III** *adj., s.m., s.f.* (*înv.*) (Persoană) care urmează întocmai un sfat, o poruncă. *Căpătai încredințarea că m-a înțeles și că va fi următoare sfaturilor mele* (HOG.). • pl. *-ori, -oare.* /***urma*** + *-ător.*

urmulíță *s.f.* (*pop.*) Dim. al lui *urmă*; (*pop.*) urmușoară, urmuță. • pl. *-e.* /***urmă*** + *-uliță.*

urmușoáră *s.f.* (*pop.*) Urmuliță. • pl. *-e.* /***urmă*** + *-ușoară.*

urmúță *s.f.* (*pop.*) Urmuliță. • pl. *-e.* /***urmă*** + *-uță.*

úrnă *s.f.* **1** Vas de pămînt sau de metal, de formă și de capacitate variabile, folosit în antichitate la păstrarea unor lichide; ext. conținutul unui astfel de vas.

Urnă decorativă din parcul Versailles

◇ Compar. *Și crini, ca urnele antice de argint, Se leagănă* (EMIN.). **2** Vas în care se păstrează cenușa morților incinerați. *Frumoase mîini... Așa îmi veți ține odată Și urna cu cenușa mea* (BLA.). **3** Cutie prevăzută cu o deschizătură îngustă în care se introduc buletinele de vot, numerele de loterie etc. *Eu trebuie să mă duc la alegere: peste o jumătate de ceas se deschide urna* (CAR.). **4** (*bot.*) Capsulă sporifică. • pl. *-e.* /<fr. ***urne***, lat. ***urna***, ***-ae.***

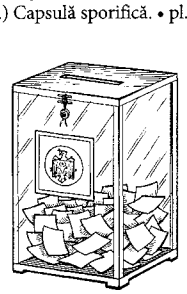

urnă de vot

urní *vb. IV.* **1** *tr., refl.* A (se) mișca, a (se) deplasa, a (se) muta (cu greu) din locul unde se află. *Urnim o stîncă din locul ei* (CR.). *Își urni capul cu greu* (TEOD.). **2** *refl.* (*fam.*) A pleca, a porni. *S-a urnit cu greu de acasă.* **3** *tr.* A pune în funcțiune o mașină, un sistem tehnic etc. • prez.ind. *-esc.* /<sl. veche **оурнижти**.

urníre *s.f.* Acțiunea de *a (se) urni* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***urni.***

uro¹- Elem. de compunere „urină", „urinare", „uree", „acid uric". • și *ureo-, urini-.* /<fr. ***uro-***, ***uréo-***, ***urini-***, it. ***uro-***; cf. gr. *οὖρον* „urină".

uro²- Elem. de compunere „coadă". • /<fr. ***uro-***; cf. gr. *οὐρά.*

urobactérie *s.f.* (*biol.*) Bacterie saprofită care descompune ureea, fiind un microb răspîndit în natură, mai ales în depozite care conțin substanțe azotate în descompunere. • sil. *-ri-e.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***urobactérie***, germ. ***Urobakterie***; cf. gr. *οὖρον* „urină".

urobilíná *s.f.* (*biochim.*) Pigment biliar de culoare roșie-brună, derivat din bilirubină, care se găsește în fecale și în mică măsură în urina normală, provenit din urobilinogen prin dihidrogenare și a cărui prezență în urină în cantități mari indică un proces patologic hepatic. • /<fr. ***urobiline.***

urobilinemíe *s.f.* (*med.*) Prezență a urobilinei în sînge. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***urobilinemia.***

urobilinogén *s.n.* (*biochim.*) Pigment organic de culoare galbenă, care se formează în intestin prin reducerea bilirubinei, sub acțiunea bacteriilor de putrefacție, și care este reabsorbit apoi numai în parte prin peretele intestinal și redat ficatului. • pl. *-e.* /<fr. ***urobilinogène***, germ. ***Urobilinogen***, engl. ***urobilinogen.***

urobilinuríe *s.f.* (*med.*) Prezență a urobilinei în urină. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***urobilinurie.***

urochinázá *s.f.* (*biochim.*) Enzimă prezentă în urina umană, care transformă plasminogenul în plasmină. • scris și *urokinază.* • pl. *-e.* /<fr. ***urokinase.***

urocitográmă *s.f.* (*med.*) Rezultat al studiului microscopic al elementelor celulare din urină. • pl. *-e.* /<fr. ***urocytogramme.***

urocordát *s.n.* (*zool.*; *la pl.*) Încrengătură de animale marine cu corpul în formă de sac sau de butoiaș, acoperit de o tunică celulozică; (*și la sg.*) animal care face parte din această încrengătură. • pl. *-e.* /<fr. ***urocordés***; cf. gr. *οὐρά* „coadă", *κολέος* „teacă".

urocróm *s.n.* Substanță galbenă, foarte bogată în pigmenți urinari. • /<fr. ***urochrome.***

urocultúră *s.f.* (*med.*) Probă de laborator prin care se cercetează cultura microbiană din urină. • pl. *-i.* /<fr. ***uroculture.***

urodéle *s.n. pl.* (*zool.*) Caudate. • /<fr. ***urodéles***; cf. gr. *οὐρά* „coadă", *δῆλος* „vizibil".

urodensimétru *s.n.* (*med.*) Instrument pentru măsurarea densității urinei. • pl. *-e.* /<fr. ***urodensimètre.***

urodiníe *s.f.* (*med.*) Micțiune dureroasă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***urodynie***; cf. gr. *οὖρον* „urină", *ὀδύνη* „durere".

urodipsíe *s.f.* (*psih.*) Perversiune constînd în obținerea plăcerii sexuale prin ingerarea urinei sexului opus. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***urodipsie.***

urofobíe *s.f.* (*psih.*) Teamă patologică de a nu fi surprins de nevoia urinării. • g. -d. *-iei.* /***uro¹-*** + ***fobie.***

urogastrónă *s.f.* (*biochim.*) Compus chimic natural, de tip hormonal, izolat din mucoasa intestinului subțire sau din urină, cu acțiune inhibitorie asupra contracțiilor musculare ale stomacului și secreției gastrice. • /<fr. ***urogastrone***; cf. gr. *οὖρον* „urină", *γαστήρ, γαστρός* „stomac".

urogén, -ă *adj.* (*fiziol.*) Care produce urina. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***urogène.***

urogenéză *s.f.* (*fiziol.*) Uropoiază. • /<fr. ***urogenèse.***

urogenitál, -ă *adj.* (*anat., med.*) Care se referă la aparatul urinar și la cel genital, care cuprinde aceste două aparate. ◇ *Aparat urogenital* = ansamblu structural și funcțional care cuprinde atît aparatul urinar, cît și cel genital. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***urogénital.***

urografíe *s.f.* (*med.*) Radiografie a căilor urinare după injectarea intravenoasă a unei substanțe opace la razele X. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***urographie***; cf. gr. *οὖρον* „urină", *γράφω* „a scrie".

urogrămă *s.f.* (*med.*) Imagine obținută prin urografie. • pl. *-e.* /<fr. ***urogramme.***

urokinázá *s.f.* v. urochinază.

urolít *s.n.* (*med.*) Calcul urinar. • /<engl. ***urolith***, germ. ***Urolith.***

urolitiázá *s.f.* (*med.*) Litiază a căilor urinare. • pl. *-e.* /<germ. ***Urolithiasis.***

urológ, -ă *s.m., s.f.* (*med.*) Medic specialist în urologie; nefrolog. • pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***urologue.***

urológic, -ă *adj.* (*med.*) Care aparține urologiei, care se referă la urologie. • pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***urologique.***

urologíe *s.f.* (*med.*) Ramură a medicinei care se ocupă cu studiul anatomiei, fiziologiei și al patologiei aparatului urinar. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***urologie***; cf. gr. *οὖρον* „urină", *λόγος* „studiu".

urométru *s.n.* (*med.*) Aparat care servește la determinarea densității urinei; ureometru. • pl. *-e.* /<fr. ***urométre.***

uronefrózá *s.f.* (*med.*) Hidronefroză. • pl. *-e.* /<fr. ***uronéphrose.***

urónic *adj.* (*biochim.*) *Acid uronic* = acid-aldehidă utilizat în organism în reacții de cuplare cu compușii organici toxici. • /<fr. ***uronique***, engl. ***uronic.***

uropatíe *s.f.* (*med.*) Stare patologică a căilor urinare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***uropathie.***

uropepsínă *s.f.* (*biochim.*) Enzimă proteolitică din urină. • pl. *-e.* /<fr. ***uropepsine.***

uropigiál, -ă *adj.* Care aparține tîrtiței păsărilor. • sil. *-gi-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***uropygial***; cf. gr. *οὐρά* „coadă", *πυγή* „dos, posterior".

uropigiánă *adj. Glandă uropigiană* = glandă sebacee situată la baza cozii la păsări, cu a cărei grăsime acestea își ung penele cu ciocul. • sil. *-gi-a-.* pl. *-iene.* /<fr. ***uropygienne.***

uropionefrózá *s.f.* (*med.*) Distensie a bazinetului datorită urinei purulente. • sil. *-pi-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***uropyonéphrose.***

uropód *s.n.* (*zool.*) Ultimul apendice abdominal la crustacee, adesea lățit și servind ca înotătoare. • pl. *-e.* /<fr. ***uropode.***

uropoiétic, -ă *adj.* (*fiziol.*) Care aparține uropoiezei, care se referă la uropoieză. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***uropoïétique.***

uropoiéză *s.f.* (*fiziol.*) Proces de formare a urinei; urogeneză. • /<fr. ***uropoïèse***; cf. gr. *οὖρον* „urină", *ποιέω* „a face".

uroporfirínă *s.f.* (*biochim.*) Porfină care apare în sînge și în urină, în unele cazuri patologice, și care se deosebește de porfirinele normale prin lipsa grupelor vinilice și prin prezența a opt grupări carboxil. • /<fr. ***uroporphyrine.***

uroptér, -ă *adj.* (*iht.*; *despre pești*) Cu aripioare la coadă. • pl. *-i, -e.* /***uro²-*** + *-pter.*

uroscopíe *s.f.* (*med.*) Examinare a aparatului urinar cu ajutorul unui instrument special. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***uroscopie***; cf. gr. *οὖρον* „urină", *σκοπέω* „a examina".

uroterapíe *s.f.* (*med.*) Folosirea terapeutică a urinei. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***urothérapie.***

urotóxic, -ă *adj.* (*med.*) Care aparține urotoxiei, care se referă la urotoxie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***urotoxique.***

urotoxíe *s.f.* (*med.*) Grad de toxicitate prezentat de urină în timpul unor infecții. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***urotoxie.***

urotropínă *s.f.* (*chim.*) Compus organic obținut prin condensarea formaldehidei cu amoniacul, cristalin, ușor solubil în apă, folosit ca antiseptic urinar, accelerator de vulcanizare, absorbant de gaze toxice, intermediar în fabricarea rășinilor artificiale etc. • pl. *-e.* /<fr. ***urotropine.***

urs *s.m.* **1** (*zool.*) Mamifer omnivor, lung de cca 2 m, cu trupul masiv, acoperit de o blană brună-negricioasă sau roșcată, cu botul ascuțit și cu coada scurtă (*Ursus arctos*). *O să vă spui o poveste... cu ursul și ariciul* (ARGH.). ◇ *Urs alb* (sau *polar*) = specie de urs din regiunile arctice, cu blana albă, care se hrănește în special cu foci (*Ursus maritimus*). *Urs spălător* = specie de mamifer carnivor din America de Nord, cu corpul lung de cca 75 cm, cu coada de 25-26 cm și cu blana prețioasă, care își spală hrana înainte de a o consuma (*Procyon lotor*). *Urs grizzly* = urs brun din America de Nord, de talie mare, asemănător ca obiceiuri ursului carpatin, însă mai agresiv (*Ursus arctos horribilis*). (*paleont.*) *Ursul de peșteră* = specie fosilă de urs, de mărime uriașă, avînd craniul prevăzut cu o creastă sagitală și o puternică depresiune frontală, care a fost contemporan cu omul primitiv, începînd din cuaternar (*Ursus spelaeus*). ◇ Expr. *A trage nădejde ca ursul de coadă* = a nădăjdui lucruri imposibil de realizat. *A se aduna ca la urs* = a se aduna în număr foarte mare. *A vinde pielea ursului din pădure* v. vinde. ◆ (Epitet pentru un) om greoi, ursuz, nesociabil. **2** (*reg.*) Boț de mămăligă umplut cu brînză. **3** (*reg.*) Fiecare dintre piesele de lemn rotund, cioplit sau

ecarisat, alcătuind grinzile longitudinale ale unui pod de lemn. ◆ Fiecare dintre stîlpii care susțin talpa prispei la casele țărănești. • pl. *urși*. /lat. ***ursus***.

ursár *s.m.* Bărbat care dresează urși pe care îi pune să joace, pentru a cîștiga bani. *În jurul lăutarilor ursarii duc urșii* (STANCU). • pl. *-i*. /***urs*** + *-ar*.

úrsă *s.f.* **1** (*zool.*; *înv.*) Ursoaică. **2** Compuse: (*astron.*; *nm. pr.*) *Ursa-Mare* = Carul-Mare; *Ursa-Mică* = Carul-Mic. • pl. *-e*. /<lat. ***ursa***, ***-ae***, fr. ***ourse***.

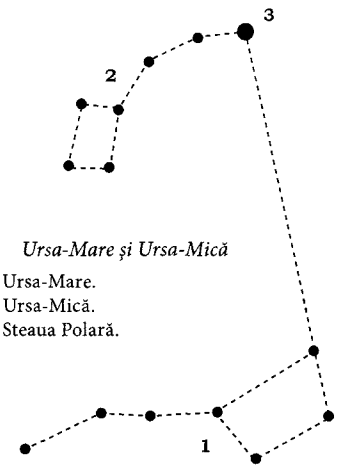

Ursa-Mare și Ursa-Mică

1. Ursa-Mare.
2. Ursa-Mică.
3. Steaua Polară.

ursáreáscă *s.f.* Ursăriță. • pl. *-ese*. /***ursar*** + *-easă*.

ursárésc[1]**, -eáscă** *adj.* Care aparține ursului, care se referă la urs. • pl. *-ești*. /***urs*** + *-ăresc*.

ursárésc[2]**, -eáscă** *adj.* **1** Care aparține ursarului, care se referă la ursar. **2** Care este făcut de ursar. • pl. *-ești*. /***ursar*** + *-esc*.

ursărește *adv.* În felul ursarilor, ca ursarii. • /***ursar*** + *-ește*.

ursăríme *s.f.* Colect. Mulțime de ursari; totalitatea ursarilor. • /***ursar*** + *-ime*.

ursărí|ță *s.f.* Nevastă de ursar; ext. țigancă; ursăreasă. • pl. *-e*. /***ursar*** + *-iță*.

ursí *vb. IV. tr.* (*în credințele și basmele pop.*) **1** A hotărî, a orîndui dinainte soarta unei ființe sau a unui lucru; a meni, a predestina. *Celor ce plutesc de-a pururi după cum le-a fost ursit* (MINUL.). **2** A face cuiva farmece, vrăji. • prez.ind. *-esc*. /<ngr. ***oρίσω***, viit. lui *oρίζω*.

ursídă *s.f.* (*zool.*; *la pl.*) Familie de mamifere omnivore și carnivore, avînd ca tip ursul; (*și la sg.*) animal care face parte din această familie. ◦ pl. *-e*. /<fr. ***ursidés***.

ursín, -ă *adj.*, *s.m.* **1** *adj.* (*despre oameni*) Care este lat în spate. **2** *s.m.* (*zool.*) Mic animal marin, cu carapace calcaroasă și acoperit cu ghimpi mobili, ale cărui glande reproducătoare sînt comestibile. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***oursin***.

ursíre *s.f.* Faptul de *a ursi*; ursit. • pl. *-i*. /v. ***ursi***.

ursișór *s.m.* Ursuleț. • pl. *-i*. /***urs*** + *-ișor*.

ursít[1] *s.n.* Ursire. • /v. ***ursi***.

ursít[2]**, -ă** *adj.*, *s.m.*, *s.f.* (*în credințe și superstiții*) **1** *adj.* (*despre viața, soarta etc. ale oamenilor*) Care a fost stabilit, hotărît de mai înainte; menit, predestinat. **2** *s.m.*, *s.f* Persoană considerată ca fiind predestinată, menită să devină soț (sau soție) cuiva; ursitor. *Ursitul tău e colțuros la fire* (AGÂR.). **3** *s.f.* Destin, soartă; fatalitate. *Eu voi umbla unde-o vrea ursita a mă duce* (PANN). <> Expr. *A face* (cuiva) (*pe*) *ursită* = a încerca să afle persoana destinată a-i fi soț sau soție prin mijloace magice; a vrăji pe cineva, a face cuiva farmece. *Se duce baba farmazoană cu fata ce vrea să-și facă pe ursită* (CR.). *A desface de ursită* = a dezlega o vrajă. **4** *s.f.* Ursitoare. *Ursitele lor le dăruise cu patima jocului* (ISP.). • pl. *-ți*, *-te*. /v. ***ursi***.

ursitór, -oáre *adj.*, *s.m.*, *s.f.* (*în credințe și superstiții*) **1** *adj.* Care ursește, care hotărăște sau determină soarta cuiva. **2** *s.m.*, *s.f.* Persoană considerată ca fiind predestinată să devină soț (sau soție) cuiva; ursit. **3** *s.f.* Ființă imaginară despre care se crede că are darul de a hotărî sau de a prezice soarta omului la naștere; ursită. *Ursitoarea lui a fost bună... căci i-a dat talentul* (CAR.). **4** *s.f.* (*înv.*, *pop.*) Soartă, destin; fatalitate. **5** *s.m.*, *s.f.* Persoană care, prin vrăji, farmece sau descîntece, încearcă să determine anumite evenimente din viața unui om sau să profețească care va fi soțul (sau soția) cuiva; vrăjitor. *Ursitoarea scotea obiectul ascuns și începea să-i tălmăcească viitorul* (AGÂR.). • pl. *-ori*, *-oare*. /***ursi*** + *-tor*.

ursíu, -íe *adj.* (*despre animale*) Care are părul de culoare brună-roșcată, ca blana ursului. • pl. *-ii*. /***urs*** + *-iu*.

ursoáică *s.f* **1** (*zool.*) Femela ursului; ursoaie, (*înv.*) ursă. *Era o ursoaică mare, gulerată, de toată frumusețea* (SADOV.). **2** (*reg.*) Coș de sobă care trage fumul de la o sobă lăturalnică și îl transportă într-un coș mai mare; coș de nuiele lipite cu pămînt, construit deasupra cuptorului, prin care iese fumul pînă la acoperiș; ursoaie. **3** (*constr.*; *reg.*) Stîlp sau bîrnă de susținere la o construcție; ursoaie. • pl. *-ce*. /***urs*** + *-oaică*.

ursoáie *s.f.* **1** (*zool.*) Ursoaică. **2** (*reg.*) Ursoaică (la sobă). **3** (*constr.*; *reg.*) Ursoaică. **4** (*reg.*) Fiecare dintre bîrnele în ale căror scobituri se fixează jugul joagărului. • pl. *-oi*, *-oaie*. /***urs*** + *-oaie*.

ursói *s.m.*, *s.n.* **1** *s.m.* Aug. al lui *urs*. **2** *s.n.* Stîlp la moară; construcție alcătuită din patru stîlpi care susțin podul morii. • pl. *m. -oi*, *n. -oaie*. /***urs*** + *-oi*.

ursón[1] *s.m.* (*zool.*) Varietate de cîrtiță cu părul lung, avînd aspectul unei blăni. • pl. *-i*. /<fr. ***ourson***.

ursón[2] *s.n.* **1** Țesătură care imită blana de urs. **2** Palton, haină confecționată din această țesătură. • pl. *-oane*. /<fr. ***ourson***.

ursuléț *s.m.* Dim. al lui *urs*; pui de urs; ursișor. • pl. *-i*. /***urs*** + *-uleț*.

ursulínă *s.f.* (*bis.*) Călugăriță din ordinul călugăresc catolic Sf. Ursula, fondat în sec. 16, în Italia, care se consacră educației fetelor și îngrijirii bolnavilor. *Gîndesc că vrei să fii iubită și nu ai intenția să te faci ursulină* (CĂL.). • pl. *-e*. /<fr. ***ursuline***.

ursúz, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este lipsit de veselie; morocănos, posac; neprietenos, necomunicativ, nesociabil. *Am auzit că e bătrîn morocănos și hursuz* (HOG.). ◆ (*despre manifestări, acțiuni etc.*) Care trădează lipsă de amabilitate, de prietenie sau o stare de nemulțumire, de tristețe. *Se afundă deodată în tăcerea-i hursuză* (SADOV.). **2** Fig. Care este lipsit de atracție, de căldură; respingător. *Blestemat să fie și tîrgul Ursuz și cu veșnice ploi* (BACOV.). • pl. *-i*, *-e*. și (*pop.*) *hursúz*, *-ă* *adj.* /<tc. ***uğursuz***.

ursuzénie *s.f.* Atitudine morocănoasă, posacă, neprietenoasă; comportare de om ursuz; (*înv.*) ursuzlîc. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***ursuz*** + *-enie*.

ursuzlíc *s.n.* (*înv.*) **1** Nenoroc, ghinion; pacoste. *Probabil ca să se spargă ursuzlîcul* (CAR.). **2** Ursuzenie. • pl. *-uri*. și *ursuzlúc*, *hursuzlíc* *s.n.* /<tc. ***uğursuzluk***.

ursuzlúc *s.n.* v. ursuzlîc.

urșiníc *s.n.* (*înv.*) Catifea; ext. îmbrăcăminte din această țesătură. *Aprozii de divan... purtau urșinice* (BĂLC.). • pl. *-ce*. /<ngr. ***ολοσηρικός*** „de mătase".

urticá *vb. I. refl.* A face urticarie. • /de la ***urticarie***, prin derivare regresivă.

urticacée *s.f.* (*bot.*; *la pl.*) Familie de plante erbacee, dicotiledonate, anuale sau perene, apetale, prevăzute adesea cu perișori aspri, urzicători (*Urticaceae*); (*și la sg.*) plantă care face parte din această familie. • pl. *-cee*. /<fr. ***urticacées***; cf. lat. *urtica*, *-ae* „urzică".

urticále *s.f. pl.* (*bot.*) Ordin de plante dicotiledonate, cuprinzînd specii de arbori și erbacee apetale, grupate în numeroase familii (urticacee, almacee, moracee, canabinacee etc.). • /<fr. ***urticales***.

urticánt, -ă *adj.* Care urzică, pișcă; care provoacă usturime; urzicător, usturător. • pl. *-ți*, *-te*. /<fr. ***urticant***.

urticáre *s.f.* v. urticarie.

urticárie *s.f.* (*med.*) Boală alergică manifestată prin erupția pe piele a unor băsicuțe de culoare roșie, însoțite de mîncărime. ◆ Gener. (*pop.*) Eczemă. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și *urticáre* *s.f.* /<fr. ***urticaire***, engl. ***urticaria***; cf. lat. *urtica*, *-ae* „urzică".

uruguayán, -ă *s.m.*, *s.f.*, *adj.* **1** *s.m.*, *s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a statului Uruguay sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor, națiune care s-a format, care locuiește în Uruguay; locuitorii statului Uruguay. **2** *adj.* Care aparține statului Uruguay sau uruguayenilor, care se referă la Uruguay sau la uruguayeni; care este originar din Uruguay. • sil. *-gua-*. pl. *-yeni*, *-yene* /<fr. ***uruguayen***; cf. nm. pr. *Uruguay*, stat în S-E Americii de Sud.

uruí[1] *vb. IV.* v. hurui.

uruí[2] *vb. IV.* v. urlui.

uruiálă *s.f.* v. urluială.

uruióc *s.n.* (*pop.*) Parte a urzelii de la capătul pînzei, care nu se mai poate țese și care se taie și se aruncă atunci cînd se scoate pînza din război. • sil. *-ru-ioc*. pl. *-ioace*. /cf. ucr. *ypивок*, srb. *urivak*.

uruít, -ă *adj.* v. urluit.

uruitoáre *s.f.* v. urluitoare.

uruitúră *s.f.* v. huruitură.

urzeálă *s.f.* **1** Ansamblul firelor textile paralele, montate în războiul de țesut, printre care se petrece firul de bătătură pentru a se obține țesătura. *Simina, fată harnică, se sculase des-de-dimineață, căci avea urzeală-n război* (SLAV.). <> Fig. *Cerescul ghem de aur întreaga lui urzeală Ș-a depănat-o-n fire de foc strălucitoare* (VOIC.). **2** Fig. Alcătuire, conformație, structură. *Eroii clasicilor sînt mai mari ca urzeală, enormi ca forme* (DELAVR.). **3** Fig. Intrigă, uneltire, complot. *Toată acea urzeală era întemeiată pe o bogată comoară de bani* (ODOB.). • pl. *-eli*. /***urzi*** + *-eală*.

urzí *vb. IV. tr.* **1** (*țes.*) A pregăti, a întinde, a așeza urzeala în războiul de țesut pentru a începe țesutul. *Știa să urzească scoarțe* (ARGH.). <> Fig. *Lîngă lac, pe care norii Au urzit o umbră fină... Stă copila* (EMIN.). **2** A da viață, a crea, a plăsmui. *El le-au potrivit făptura și urzit alcătuire* (CON.). **3** Fig. A fonda, a întemeia; a clădi; a concepe, a alcătui. *Acest domn urzi așezăminte... și școli publice* (ASACHI). ◆ (*reg.*; *intr.*) A lua ființă, a se forma, a se înfiripa. ◆ A născoci, a scorni, a inventa. *Povestea o întîmplare pe care atunci, în clipa aceea, o urzea în minte* (VLAH.). **4** Fig. A pune la cale o acțiune (reprobabilă); a unelti, a complota. *Urzește ea o crudă răzbunare în contra nenorocitilor fii ai nesocotitei Niobe?* (ODOB.). **5** Fig. A urzi. • prez.ind. *-esc*. /lat. ***ordīre*** = ***ordīri***.

urzică *vb. I.* **1** *tr.*, *refl.* A(-și) provoca o usturime dureroasă (și o băsicare) a pielii prin atingere de sau cu urzici ori de sau cu alte plante (ori animale) urticante. *M-am urzicat tare ieri.* **2** *tr.* Fig. A ironiza, a persifla. *Nu scriu aceste versuri ca să-l bat ori să-l urzic* (MACED.). • prez.ind. *urzic*. /***urzică*** + *-a*.

urzicánt, -ă *adj.* Care urzică. • pl. *-ți*, *-te*. /***urzica*** + *-ant*.

urzicár *s.m.*, *s.n.* **I** *s.m.* **1** (*ornit.*) Pasăre mică, cu penajul de culoare închisă, care își face cuibul mai ales printre urzici (*Saxicola rubetra*). **2** (*entom.*) Fluture mic, de culoare brună-roșiatică, cu pete mari negre, a cărui omidă, de culoare neagră, trăiește pe urzici (*Vanessa urticae*). **3** (*pop.*) Copil din flori; bastard. **II** *s.n.* **1** Loc pe care cresc multe urzici. **2** (*reg.*) Giulgiu cu care se acoperă mortul. • pl. *m. -i*, *n. -e*. /***urzică*** + *-ar*.

urzicáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *urzica* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***urzica***.

urzicát, -ă *adj.* Care are pielea iritată, băsicată de urzici (sau de alte plante ori de animale). • pl. *-ți*, *-te*. /v. ***urzica***.

urzícă *s.f.* **1** (*bot.*; *la pl.*) Gen de plante erbacee din familia urticaceelor, cu tulpina și frunzele acoperite cu peri urticanți, folosite în industria textilă, în medicină și în alimentație (*Urtica*); (*și la sg.*) plantă care face parte din acest gen. *L-au învățat pe bucătar să facă urzici în loc de spanac* (PUȘ.). <> Compuse: *urzică-moartă* = denumire dată unor plante erbacee medicinale, din familia labiatelor, cu florile albe (*Lamium album*), roșii (*Lamium maculatum*), roz (*Lamium amplexicaule*) sau purpurii (*Lamium purpurium*); *urzică-mică* = plantă anuală monoică, cu florile verzui dispuse în panicule. **2** Țesătură fabricată din fibrele urzicii, din care se confecționează în special saci. **3** Compus: (*zool.*) *urzică-de-mare* = nume dat mai multor specii de actinii ale căror tentacule sînt urticante. • pl. *-ci*. /lat. ***urdica** = ***urtica***, ***-ae***.

urzică (1)

urzicătór, -oáre *adj.* **1** Care urzică, care produce usturime. **2** Fig. Caustic, sarcastic, ironic. • pl. *-ori*, *-oare*. /***urzica*** + *-ător*.

urzicătúră *s.f.* Iritație a pielii produsă prin atingere cu urzici, cu alte plante sau animale urticante. • pl. *-i*. /***urzica*** + *-ătură*.

urzicúţă *s.f.* Dim. al lui *urzică*. • pl. *-e.* /***urzică*** + *-uţă*.
urzíre *s.f.* Acţiunea de *a urzi* şi rezultatul ei; urzit. • pl. *-i.* /v. ***urzi***.
urzít *s.n.* Urzire. • /v. ***urzi***.
urzitór, -oáre *subst.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care pregăteşte urzeala pentru ţesut. **2** *s.m, s.f.* Fig. Întemeietor; creator. *Urzitoriul, întemeietoriul...* , *tatăl romanilor* (ŞINC.). **3** *s.m, s.f.* Fig. Uneltitor, conspirator, complotist; intrigant. *Vistierul Duca... unul dintre cei mai deştepţi urzitori de intrigi din ţara şi secolul său* (IORGA). **4** *s.n., s.f.* (*ţes.*) Uneltă pe care se pregăteşte urzeala pentru ţesut; (*pop.*) urzoi. • pl. *-ori, -oare.* /***urzi*** + *-tor*.
urzitúră *s.f.* **1** Ceea ce se urzeşte; ext. ţesătură. **2** Fig. Intrigă. • pl. *-i.* /***urzi*** + *-tură*.
urzói *s.n., s.m.* (*ţes.*; *pop.*) Urzitor. • pl. *n. -oaie, -oiuri, m. -oi.* /***urzi*** + *-oi*.
uscá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A scoate sau a-şi pierde umiditatea prin procedee mecanice, prin expunere la soare, la vînt, la foc etc.; a (se) zbici, a (se) zvînta. *Blanele patului le usca rezemate de gard* (SOR.). ◇ Expr. (*refl.*) *A se usca de sete* = a avea o senzaţie puternică de sete. *A i se usca gîtul de sete* v. gît. *A i se usca cuiva gura* v. gură. (*tr.*) *A-şi usca cămaşa* (sau *cămăşile, rufele*) *la un* (sau *la acelaşi*) *soare* v. soare. ◆ (*refl.*; *despre ochi*) A înceta să mai plîngă; (*despre lacrimi*) a înceta să mai curgă. **2** *refl.* (*despre plante şi despre părţi ale lor*, ext., *despre pajişti, păduri etc.*) A-şi pierde cu totul seva; a se pîrli; a se ofili. *Pădurea s-a uscat şi a înverzit iar* (CAR.). **3** *tr. fact.* (*compl. indică apa unui rîu, a unui lac etc.*) A face să dispară (prin evaporare). *E un singur soare... Şi usucă toate cîte lacuri sînt* (BOL.). ◇ Expr. (*abs.*) *Bea de usucă* = bea foarte mult. **4** *tr.* (*compl. indică legume, fructe, peşte etc.*) A deshidrata pentru a putea conserva. *A uscat nişte ciuperci pentru iarnă*. **5** *refl.* Fig. A-şi pierde vlaga, a slăbi (din cauza unei boli, a unei suferinţe etc.); ext. a se chinui, a se consuma. *Mă usuc ca crucea pusă-n cîmpii* (EMIN.). ◇ Expr. *A se usca ca o cornă* v. cornă. *A se usca pe* (sau *din, de pe*) *picioare* ori *d(e)-a-n picioarele* v. picior. *A se usca ca scîndura* (sau *scîndură*) v. scîndură. ◆ (*despre organe sau părţi ale corpului*) A se atrofia. *I se usucă nasul ca un lemn*. **6** *refl.* Fig. (*despre inimă, suflet etc.*) A-şi pierde sensibilitatea, căldura, capacitatea de a se bucura. *Va învia... inima tinerimii, pe care zadarnic s-au cercat s-o usuce* (MACED.). **7** *tr.* Fig. A distruge, a nimici. *Uitarea le usucă sărmanele vieţi* (EMIN.). **8** *tr.* Fig. (*fam.*) A stoarce pe cineva de bani; a ruina, a sărăci. *Nu pre am parale la mine, că Bucureştiu ista m-o uscat* (CE. PETR.). **9** *refl.* Fig. (*fam.*) A suferi lipsuri, privaţiuni, a duce o viaţă grea. • prez.ind. *usúc*. /lat. ***exsucare***.
uscáre *s.f.* Acţiunea de *a* (*se*) *usca* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***usca***.
uscát[1] *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *usca*. • /v. ***usca***.
uscát[2]**, -ă** *adj., s.n.* **I** *adj.* **1** (*în opoz. cu „umed", „ud"*) Care este lipsit de umezeală; zbicit, zvîntat. *Lemne uscate, blane, erau mai puţine, cele mai multe erau verzi* (AGÂR.). ◆ (*despre timp, vreme, zile*) Care este fără ploaie sau fără zăpadă; secetos. *Vremea e tot uscată* (CAR.). ◆ (*despre pămînt*) Care este neroditor, neproductiv, sterp (din cauza lipsei de apă). *I se desfăşura înainte numai un deşert uscat* (STANCU). ◆ (*despre gură, buze, gît etc.*) Care este lipsit de salivă, care dă o senzaţie puternică de sete. *Încercă să ţipe, dar gîtlejul îi era uscat, lemnos* (ELI.). ◆ (*despre ochi*) Care este lipsit de lacrimi, de strălucire. *La ziua cumplită a aniversării, avea ochii uscaţi* (PAPAD.). ◆ (*despre ten, piele, păr*) Care este lipsit de grăsime. ◆ *Tuse uscată* = tuse fără expectoraţie; tuse seacă. ◆ Fig. (*despre voce, timbru, sunete*) Care este rigid, spart, aspru. **2** (*despre plante, frunze, flori*) Care este fără sevă; mort; veştejit, ofilit. *Un trandafir uscat de mult* (D. ZAMF.). **3** (*despre rîuri, lacuri etc.*) Din care a dispărut apa; secat. *Un iaz uscat*. **4** (*despre unele alimente*) Care conţine apă foarte puţină; care este deshidratat (pentru conservare). *Primea, pe lîngă covrigi şi nuci, şi poame uscate* (AGÂR.). ◆ (*despre alimente*) Care s-a întărit, pentru că s-a învechit. *Pîine uscată*. **5** (*despre fiinţe*) Care este slab, uscăţiv, palid, galben; (*despre organe sau părţi ale corpului*) care este chircit, atrofiat. *Era un om mărunt şi uscat* (SLAV.). ◇ Expr. (*A fi*) *uscat* (*ca o*) *toacă* (ori *ca toaca*) v. toacă. **6** (*despre sunete, zgomote etc.*) Care este lipsit de putere, de intensitate, de amploare; înăbuşit, stins; (*despre voce*) care este lipsită de muzicalitate; aspră. *Dădu drumul unui ţipăt uscat* (SADOV.). **7** Fig. Care este lipsit de sensibilitate, de amabilitate, de căldură. *Om cu suflet uscat*. **II** *s.n.* (*geomorf.*) Suprafaţa litosferei neacoperită de mări şi de oceane; pămînt. *Rămase aici, de unde era să se ducă la Ierusalim pe uscat* (BOL.). ◇ Expr. *A fi dracul pe uscat* = a fi şiret, abil, rău. *A merge ca grapa pe uscat* v. grapă. *A trăi* (sau *a o duce, a se zbate etc.*) *ca peştele pe uscat* v. peşte. *A pune piciorul* (sau *picioarele*) *pe uscat* v. pune. *A trage targa pe uscat* v. targă. *A tîri barca pe uscat* v. tîrî. *A trage carul la uscat* v. trage. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***usca***.
uscăcíos, -oásă *adj.* **1** Care este lipsit de umezeală, care are un aspect uscat. **2** (*despre oameni*) Care este slab, uscăţiv. • pl. *-oşi, -oase.* /***usca*** + *-ăcios*.
uscăciúne *s.f.* **1** Însuşirea de a fi uscat; lipsă de umiditate. *Focul se aprinde numai la uscăciune* (ARGH.). **2** Senzaţie puternică de sete, de căldură, de înecăciune (pe care o simte cineva în gură, în gît etc.). *În cerul gurii simţea o uscăciune* (REBR.). **3** Secetă. *Crăpături largi, căscate de uscăciune, făceau cam anevoios urcuşul* (VLAH.). **4** (*înv.*; *mai ales la pl.*) Uscătură. **5** Fig. Lipsă de sensibilitate sufletească; asprime, duritate. *Îi bănuia şi însingurarea inimii şi uscăciunea sufletului* (PER.). • /***usca*** + *-ăciune*.
uscătór, -oáre *adj., s.n., s.f.* **1** *adj.* Care usucă, care zvîntă. **2** *s.n.* Aparat, maşină sau instalaţie folosită pentru uscarea artificială a materialelor. **3** *s.f.* (*înv.*) Uscătorie. • pl. *-ori, -oare.* /***usca*** + *-ător*.
uscătoríe *s.f.* **1** Instalaţie specială folosită la uscarea termică a unor produse agricole, industriale, casnice etc.; local, încăpere în care se află o astfel de instalaţie. **2** Spec. Încăpere (special amenajată) pentru uscatul rufelor; (*înv.*) uscătoare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***uscător*** + *-ie*.
uscătúră *s.f.* **1** Creangă subţire şi uscată; (*înv.*) uscăciune. *N-ai să iei nici o uscătură din pădure* (I. NEGR.). ◆ Aşchie, surcea. **2** Fig. Om netrebnic. **3** Porţiune de pădure de unde s-au tăiat copacii. **4** (*culin.*; *mai ales la pl.*) Mîncare uscată, care se poate mînca rece (şi fără o pregătire specială). *Rareori mănîncă bine, mai mult uscături şi post* (PANN). ◆ Uscăţea. • pl. *-i.* /***usca*** + *-ătură*.
uscătureá *s.f.* Dim. al lui *uscătură*; uscăturică. • pl. *-ele.* /***uscătură*** + *-ea*.
uscăturícă *s.f.* Uscăturea. • pl. *-ele, -ici.* /***uscătură*** + *-ică*.
uscăţél, -eá *adj., s.f.* **1** *adj.* Dim. al lui *uscat*; uscăţică. **2** *s.f.* pl. Crengi subţiri şi uscate, cu care se aprinde şi se întreţine focul. **3** *s.f.* (*culin.*; *mai ales la pl.*) Prăjitură făcută din bucăţele de aluat prăjite în grăsime sau coapte la cuptor; uscătură, uscăţică. • pl. *-ei, -ele.* /***uscat***[2] + *-el, -ea*.
uscăţícă *adj., s.f.* Uscăţea. • pl. *-ele, -ici.* /***uscat***[2] + *-ică*.
uscăţív, -ă *adj.* (*despre fiinţe sau părţi ale corpului lor*) Care este slab, uscat, costeliv. *Nemeri una... nu prea tînără, naltă şi uscăţivă, însă robace şi supusă* (CR.). • pl. *-i, -e.* /***uscat***[2] + *-iv*.
uscioáră *s.f.* v. uşcioară.
usciór *s.m.* v. uşor.
usébi[1] *adv.* v. osebi[1].
usebí[2] *vb. IV.* v. osebi[2].
usebíre *s.f.* v. osebire.
usebít, -ă *adj., adv.* v. osebit.
usebitúră *s.f.* v. osebitură.
usláş *s.m.* Membru al unităţilor de luptă antiteroristă. • pl. *-i.* /***USLA***, abr. de la *U[nitate] S[pecială de] L[uptă] A[ntiteroristă]* + *-aş*.
úsnă *s.f.* **1** (*pop.*) Marginea de sus (de obicei răsfrîntă) a unei oale sau a altui vas adînc; gură, buză. ◆ Marginea (răsfrîntă) de jos a unui clopot. ◆ Marginea de sus a unei luntre. **2** (*pop.*) Ghizd al fîntînii (de la nivelul solului în sus). ◆ Parte mai largă la baza puţurilor ocnelor vechi de sare, formînd un prag pe care se aşază o armătură de lemn. **3** (*anat.*; *înv.*) Buză; gură. *Noi nici usnele nu desfacem să ne rugăm pentru ei* (COR.). **4** (*înv.*) Margine a unei săpături, a unei gropi, a unui şanţ etc. *Răsplătirea mea-l aşteaptă pe usna unui mormînt* (BELD.). • pl. *-e.* /<slav. **оусьна**.
uspénie *s.f.* (*bis.*; *înv.*; *şi nm. pr.*) Adormire (a Fecioarei Maria); numele sărbătorii creştine Adormirea Maicii Domnului. • pl. *-ii.* g. -d. *-iei.* /<slav. **оусъпєнiє**.
ustá *s.m.* (*înv.*) **1** Gardian (la turci); supraveghetor, administrator. **2** Căpitan de ieniceri. • pl. *-ale.* /<tc. ***usta***.
ustăş *s.m.* Membru al unei organizaţii croate de tip fascist şi terorist, care a activat înaintea şi în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. • pl. *-i.* /<srb. ***ustaš***.
ustáv *s.n.* (*înv.*) Regulă, prescripţie, rînduială. • pl. *-uri, -e.* /<slav. **оуставъ**.
usteneálă *s.f.* v. osteneală.
ustemít, -ă *adj.* v. ostenit[2].
ustensílă *s.f.* Obiect care este folosit la executarea unei operaţii curente în gospodărie, în laborator, într-o meserie; unealtă, instrument, sculă. *În restul încăperii, mobilă şi ustensilele adecuate* (SEBAST.). • pl. *-e.* /<fr. ***ustensile***; cf. lat. *utensilĭa, -ium*.
ustilaginále *s.f. pl.* (*bot.*) Ordin de ciuperci bazidiomicete parazite, care provoacă diferite boli (tăciune, mălură etc.) plantelor cultivate; ustilaginee. • /<fr. ***ustilaginales***.
ustilaginée *s.f. pl.* (*bot.*) Ustilaginale. • /<fr. ***ustilaginées***.
ustiúne *s.f.* Ardere. ◆ Cauterizare. • pl. *-i.* /<fr. ***ustion***, lat. ***ustĭo***, ***-onis***.
ustură *vb. I. tr.* **1** A provoca cuiva o senzaţie dureroasă de înţepătură, de urzicare sau de arsură. *Ochii roşii îi ardeau în cap şi-l usturau ca de fum* (VLAH.). **2** Fig. A provoca cuiva o durere fizică sau morală; a lovi, a îndurera; a chinui. *Să le spuie-n faţă una Care să le usture!* (TOPÎR.). ◇ Expr. *A-l ustura* (pe cineva) *la pungă* v. pungă. • prez.ind. pers. 3 *ústură*. /lat. ***ustulare***.
usturáre *s.f.* Acţiunea de *a ustura* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***ustura***.
usturătór, -oáre *adj.* **1** Care ustură, care provoacă usturime. *Simţea o sete usturătoare* (REBR.). **2** Fig. Care provoacă o durere morală, o ofensă; sarcastic, caustic, incisiv. *Rămînea jubilînd de răspunsul cît mai usturător* (PRED.). • pl. *-ori, -oare.* /***ustura*** + *-ător*.
usturătúră *s.f.* Usturime. • pl. *-i.* /***ustura*** + *-ătură*.
usturíme *s.f.* Senzaţie dureroasă specifică, cauzată de o arsură, de o înţepătură, de urzicare, de un miros înţepător, de o lovitură etc.; usturătură. *I-a opărit pe toţi, de ţipau şi fugeau nebuni de usturime şi de durere* (CR.). • pl. *-i.* /***ustura*** + *-ime*.
usturói *s.m.* (*bot.*) Plantă erbacee din familia liliaceelor, legumicolă, bienală, cu frunzele lanceolate, al cărei bulb, format din mai mulţi bulbi mici, de formă lunguiaţă, are gust şi miros usturător şi este bogat în substanţe nutritive, fiind folosit în alimentaţie (*Allium sativum*); (*reg.*) ai. *Rac fiert în zeamă de usturoi* (DELAVR.). ◇ *Usturoi-sălbatic* = ceapa-ciorii (*Allium vineale*). ◆ Restr. Bulbul acestei plante; căţel din bulbul acestei plante. ◇ Expr. *Parcă nici usturoi n-a mîncat, nici gura nu-i pute* = se face că nu ştie despre ceva la care a participat. • pl. *-oi.* /***ustura*** + *-oi*.
usturoiá *vb. I. tr.* A pune (mult) usturoi în mîncare; a condimenta cu mult usturoi; a da mîncării gust de usturoi. • sil. *-ro-ia.* prez.ind. *-iez.* /***usturoi*** + *-a*.
usturoiát, -ă *adj.* Cu gust iute de usturoi sau cu miros de usturoi; care este preparat cu mult usturoi. *Tăie felii subţiri de pastramă usturoiată* (CE. PETR.). • sil. *-ro-iat.* pl. *-ţi, -te.* /v. ***usturoia***.
usturoíţă *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee din familia cruciferelor, anuală, medicinală, cu miros puternic de usturoi, cu frunzele peţiolate, cu florile mici, albe, care este folosită în industria farmaceutică (*Alliaria officinalis*); (*reg.*) aişor. • acc. şi *usturóiţă*. pl. *-e.* /***usturoi*** + *-iţă*.
usturós, -oásă *adj.* (*pop.*) **1** (*despre condimente, mîncăruri condimentate etc.*) Care este pişcător, iute. **2** (*bot.*) *Bureţi usturoşi* = bureţi iuţi (*Lactarius piperatus*). • pl. *-oşi, -oase.* /***ustura*** + *-os*.
usúc *s.n.* Substanţă unsuroasă, albă-gălbuie, cu miros specific, secretată de glandele sebacee şi sudoripare ale ovinelor, care protejează fibrele de lînă, menţinîndu-le rezistenţa şi elasticitatea. ◆ Apă reziduală unsuroasă rezultată din prima spălare a lînii, din care se extrage lanolina şi care este folosită în medicina populară pentru tratamentul scabiei. *Au început a mă scălda... cu usuc de lînă* (CR.). • /lat. ***sūc(c)us***, după *usuc*, prez.ind. al lui *usca*.
uş *interj.* Cuvînt cu care se alungă păsările. • /onomat.
uşár *s.m.* v. uşer.

uşárnic, -ă *s.m., s.f., adj.* (*deprec.*) (Persoană) care umblă pe la uşile altora, căreia nu-i place să stea acasă. *Nu-s nici un uşarnic deprins cu huiduiala* (VOIC.). • pl. *-ci, -ce.* /***uşă*** + *-arnic.*

úşă *s.f.* **1** Deschizătură de formă regulată în peretele unei clădiri, al unui vehicul, al unei piese de mobilier, care permite intrarea (şi ieşirea); ansamblu format dintr-un cadru fix de care se prinde o tăblie mobilă de lemn sau de metal care închide sau deschide această deschizătură; restr. tăblia din acest ansamblu. *Se strecură pînă la uşa odăii* (BRĂT.). ◇ *Uşă domnească* (sau *împărătească*) sau *uşa raiului* = intrarea principală a altarului. *Uşă falsă* v. fals. *Uşă de serviciu* v. serviciu. *Uşă turnantă* v. turnant. ◇ Loc.adv. *La uşă* = foarte aproape. ◇ Loc.prep. *La uşa...* = în imediata apropiere (a...). ◇ Expr. *A(-şi) deschide* (*larg* sau *amîndouă*) *uşile* = a lăsa intrarea liberă; a primi cu bucurie pe cineva în casă. *A lăsa* (pe cineva) *după uşă* = a nesocoti (pe cineva), a nu da (cuiva) nici o atenţie. *A sta după uşă* = a fi nebăgat în seamă; a sta deoparte, izolat. *A bate la uşă* = (*despre termene, evenimente etc.*) a fi foarte aproape, a fi iminent. *A strînge* (pe cineva) *cu uşa* = a forţa pe cineva să facă sau să recunoască ceva. *A arunca* (sau *a da*) (pe cineva) (*pe uşă*) *afară* v. afară. *A bate la uşa cuiva* v. bate. *A (nu) fi uşă de biserică* v. biserică. *Ca la uşa cortului* v. cort. *A intra pe* (sau *prin*) *uşa din dos* v. dos. *A scăpa pe* (sau *prin*) *uşa din dos* v. dos. *L-a prins cu coada între uşi* v. între. *Vorbeşti de lup şi lupul la uşă* v. lup. *Mutu la uşă* v. mut. *A trînti* (sau *a închide*) (cuiva) *uşa în nas* v. nas. *A-i pune* (cuiva) *parul în* (sau *la*) *uşă* v. par. *A da* (sau *a deschide, a lăsa, a izbi, a trînti*) *uşa de perete* v. perete. *A unge uşa să nu scîrţîie* v. unge. ◇ Fig. *Lacăte, cine te-a închis La uşa marelui meu vis?* (ARGH.). **2** Fig. Casă, locuinţă. ◇ Expr. (*A bate, a cere, a cerşi* etc.) *pe la uşile oamenilor* = (a munci) pe la alţii; (a trăi) din mila altora. *A umbla din uşă-n uşă* = a cerşi. *A veni la uşa* (cuiva) sau *a-i veni* (cuiva) *la uşă* v. veni. • pl. *-i.* /lat. **ustia.*

uşcheálă *s.f.* (*arg.*) Fugă. • pl. *-eli.* /***uşchi*** + *-eală.*

uşchi *vb. IV.* (*arg.*) **1** *intr., refl.* A pleca repede şi pe neobservate. **2** *tr.* A da cuiva o lovitură; a lovi, a atinge. • prez.ind. *-esc.* /<ţig. ***ušti.***

uşchít, -ă *adj.* **1** Care a plecat repede şi pe neobservate dintr-un loc. **2** Care are un comportament bizar; care este netradiţional; original, neobişnuit. *Avea o fustă uşchită.* • pl. *-ţi, -te.* /v. ***uşchi.***

uşcioáră *s.f.* Uşiţă. *Uşcioara tăinuită se deschide* (C. NEGR.). • pl. *-e.* şi *uscioáră s.f.* /***uşiţă*** + *-ioară.*

uşcíor *s.m.* v. uşor[1].

uşér *s.m.* (*în Ev. Med., în Mold.*) Dregător de curte care avea sarcina de a primi solii şi de a-i introduce la domn; funcţie ocupată de acest dregător. • pl. *-i.* şi *uşár s.m.* /***uşă*** + *-ar.*

uşiér *s.m.* (*înv.*) Om de serviciu la unele instituţii publice (care stătea la uşă). *Se duse la biuroul lui, aşteptat, cu umerii încovoiaţi, de uşier* (ARGH.). • sil. *-şi-er.* pl. *-i.* /***uşă*** + *-ier,* după fr. *huissier.*

uşíţă *s.f.* Dim. al lui *uşă*; uşcioară, (*pop.*) uşuliţă, (*reg.*) uşuţă. *Dădu ocol şi descoperi o uşiţă întredeschisă* (VIANU). • pl. *-e.* /***uşă*** + *-iţă.*

uşór[1] *s.m.* Fiecare dintre cei doi stîlpi verticali de care se prind canaturile porţii sau ale uşii; părţile laterale ale tocului uşii sau ale ferestrei. *Văzui pe tata rezemat de uşorul odăii* (GAN.). • pl. *-i.* şi *uscíor, uşciór s.m.* /lat. ***ostiolu***(*m*).

uşór[2]**, -oáră** *adj., adv.* **I** *adj.* **1** (*în opoz. cu „greu”*) Care are greutate mică, care cîntăreşte puţin, care exercită o presiune redusă asupra suprafeţei pe care stă. *Zăpada..., de ger, se făcuse uşoară şi prăfoasă* (AGÂR.). ◇ (*sport*) *Categorie uşoară* = categorie la box, lupte şi haltere, care cuprinde sportivii cu greutatea corpului între 57 şi 61 kg. *Industrie uşoară* = grup de ramuri industriale care produc bunuri de consum şi articole tehnice necesare industriei, agriculturii, transporturilor etc. *Infanterie uşoară* v. infanterie. ◇ Expr. *Fie-i ţărîna uşoară* v. ţărînă ◆ (*despre materiale*) Cu greutate specifică redusă. ◆ Care nu poartă sau nu conţine greutăţi. ◇ Expr. (*adv.*) (*A fi*) *îmbrăcat uşor* = (a fi) îmbrăcat (neadecvat) cu haine subţiri. *A fi uşor la* (ori *de*) *cap* sau a *avea cap uşor* v. cap. (*A fi*) *cu inima uşoară* v. inimă. ◆ (*despre trupe*) Care poartă armament puţin, putîndu-se deplasa cu repeziciune. **2** (*despre alimente*) Care se digeră cu uşurinţă, care nu cade greu la stomac. *Carnea de peşte este uşoară.* **3** (*despre fiinţe*) Care este iute, sprinten, vioi. *Turturica, fiind mai uşoară, ajunge mai înainte* (CR.). ◆ Care este suplu, gingaş, fin. ◆ (*despre paşi,* ext., *despre mers*) Care abia atinge pămîntul; ext. care este lin, fără zgomot. *Apoi se depărtă cu pas uşor şi astîmpărat* (SLAV.). **4** (*despre urme, semne, linii etc.*) Care este (sau pare a fi) produs printr-o apăsare slabă sau de un corp cu greutate redusă. *Pasul ce lin... tipărind urmele uşoare* (ASACHI). **5** Care este mic, puţin, redus (ca volum, greutate, amploare, consistenţă, intensitate). *Vîntul uşor al dimineţii... face cu grîul valuri de apă de mare* (PRED.). ◆ (*despre somn*) Din care te trezeşti la orice zgomot, la orice mişcare (străină); ext. odihnitor, liniştit. ◆ (*despre forme de relief*) Care este domol, lin, dulce. *Două spinări uşoare de colnic* (SADOV.). ◆ (*despre ţesături,* analog., *despre aburi, ceaţă*) Care este rar, subţire, diafan, fin. *Voi ţine minte ora, perdelele uşoare Şi cărţile de aur* (VIN.). **II** *adj.* **1** Care poate fi suportat cu uşurinţă. ◆ (*despre boli*) Care este lipsit de gravitate. *A suferit un traumatism uşor.* ◆ (*despre obligaţii materiale*) Care pot fi realizate cu uşurinţă, care nu împovărează; mic, neînsemnat. ◆ (*despre legi, pedepse*) Care este lipsit de asprime, de severitate; indulgent. *Legea i-a dat o pedeapsă uşoară* (AGÂR.). ◆ (*despre viaţă, trai*) Care este fără griji; comod, asigurat, bun. *Viaţa era uşoară în Sicilia străveche* (CĂL.). ◇ Expr. (*reg.; subst.*) *Mai cu uşorul* = mai bine, mai fără griji. **2** Care nu prezintă dificultăţi, care poate fi înţeles sau realizat cu uşurinţă, fără efort; simplu. *Vrea să-i ceară... un mic serviciu foarte uşor* (CE. PETR.). ◇ *Muzică uşoară* = gen cult de muzică (vocală sau instrumentală) cu caracter melodios, distractiv, actual, accesibil unui public larg. ◇ Loc.adv. (*pop.; subst.*) *Cu uşorul* = lesne, comod, fără pericol. ◆ (*despre drumuri*) Care este bun, practicabil, fără porţiuni accidentate sau periculoase. **3** (*despre oameni şi manifestările lor*) Care este lipsit de seriozitate, superficial; frivol. *Femeie tînără, cochetă, s-a lăsat pradă plăcerilor uşoare* (BRĂ.). ◇ *Moravuri uşoare* = purtări, practici, gesturi imorale. ◆ Care este fără importanţă; neînsemnat. *Magda mai făcu şi alte uşoare întrebări* (SADOV.). **III** *adv.* **1** Încet, domol, lin; fără zgomot; uşurel. *Paşii mei foşneau uşor* (TOPÎR.). **2** Cu uşurinţă, fără efort; lesne, comod. *Un ascunziş întortocheat în care li s-ar fi pierdut uşor urma* (CA. PETR.). **3** Fără seriozitate; în mod superficial, uşuratic. *Privea viaţa uşor, nu-şi făcea nici un fel de griji.* ◇ Expr. *A lua uşor* (sau *a trece uşor peste*) *un lucru* = a nu acorda importanţa cuvenită unui lucru. **4** Abia schiţat, abia perceptibil; puţin. *S-a înclinat şi el uşor către vodă* (SADOV.). • pl. *-i, -e.* şi (*înv., reg.*) *uşúre adj., adv.* /***-iu*** <lat. *lēvis, -e* + *-şor.*

uşuí *vb. IV. tr.* A alunga păsările, strigînd „uş!”. *A uşuit găinile din curte.* • prez.ind. *-iesc.* /***uş*** + *-ui.*

uşulíţă *s.f.* (*pop.*) Uşiţă. *În dreapta acestui coridor este o uşuliţă* (C. NEGR.). • pl. *-e.* /***uşă*** + *-uliţă.*

uşur *s.n.* (*în Ev. Med., în Mold.*) Dijmă pe care o plăteau tătarii pentru teritoriul, pămîntul ocupat în Moldova. • /<tc. ***öşür.***

uşurá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A reduce, a scădea sau a face să se reducă din greutate. ◇ Expr. *A uşura* (pe cineva) *de bani* = a face pe cineva să-şi piardă banii prin mijloace necinstite. **2** *tr., refl.* Fig. A(-şi) alina, a(-şi) potoli o suferinţă fizică sau morală, a (se) elibera de o povară fizică sau morală. *Laptele de capră îl mai uşură puţin* (C. NEGR.). ◇ Expr. *A-şi uşura inima* = a se destăinui pentru a-şi alina o durere sufletească. *Eminescu, ca de obicei, le-a aruncat pe hîrtie, spre a-şi uşura sufletul* (CĂL.). ◆ (*refl.; despre boli*) A slăbi în intensitate; a ceda, a se ameliora. **3** *tr.* Fig. A scuti, a ierta; a salva. *Îmi eşti trebuitor ca să mă mai uşurezi de blăstemurile norodului* (C. NEGR.). **4** *tr.* A înlesni, a facilita. *Scena rulantă are menirea să uşureze... schimbarea decorurilor* (CĂL.). **5** *refl.* (*pop.; despre femei*) A naşte. • prez.ind. *-ez.* /***uşor***[2] + *-a.*

uşurare *s.f.* Acţiunea de a (*se*) *uşura* şi rezultatul ei. ◇ Fig. *Durerea cea mai crudă, cea mai mare Aflînd o formă, află uşurare* (EMIN.). ◇ Loc.adv. *Cu uşurare* = împăcat sufleteşte, mulţumit. • pl. *-ări.* /v. ***uşura.***

uşurát, -ă *adj.* **1** Care a scăzut în greutate. *Se opintiră prăvălind sacii în apă. Barca se ridică uşurată* (BART). **2** Fig. Care este împăcat, liniştit sufleteşte, scăpat de o grijă. *Toată lumea răsuflă uşurată* (AGÂR.). • pl. *-ţi, -te.* /v. ***uşura.***

uşurătec, -ă *adj.* v. uşuratic.

uşurátic, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care este lipsit de seriozitate (mai ales din punct de vedere moral); nesocotit, superficial; fluşturatic, frivol, imoral. *Eu sînt o femeie egoistă şi uşuratică* (H. LOV.). • pl. *-ci, -ce.* şi *uşurátec, -ă adj.* /***uşor***[2] + *-atic.*

uşurătate *s.f.* **1** Însuşirea, caracterul a ceea ce este uşuratic; neseriozitate. *Moldovenii sînt supuşi blăstămului slăbiciunii şi uşurătăţii* (SADOV.). **2** Faptă, acţiune, atitudine uşuratică; frivolitate. • /***uşor***[2] + *-ătate.*

uşurător, -oáre *adj.* **1** Care uşurează, alină, linişteşte, calmează; alinător. *Izvorul de lacrămi uşurătoare* (CE. PETR.). **2** (*înv.*) Care este atenuant. *De data asta Max era culpabil, fără circumstanţe uşurătoare* (TOPÎR.). • pl. *-ori, -oare.* /***uşura*** + *-ător.*

uşúre *adj., adv.* v. uşor[2].

uşurél, -eá *adj., adv.* **I** *adj.* **1** Dim. al lui *uşor;* uşurică. **2** (*despre oameni*) Care este uşuratic, nesocotit. **3** Care este lipsit de valoare; superficial. *Uşureii critici* (MACED.). **II** *adv.* Uşor. *Vîntul abia adia şi clătina uşurel frunzele pomilor* (ISP.). • pl. *-ei, -ele.* /***uşor***[2] + *-el, -ea.*

uşurícă *adj.* Uşurea. • pl. *-ele.* /***uşor***[2] + *-ică.*

uşuríme *s.f.* Uşurinţă. • /***uşor***[2] + *-ime.*

uşurínţă *s.f.* **1** Faptul de a fi uşor (de făcut, de realizat); facilitate; uşurime. *Uşurinţa victoriei o surprinse la început* (TEOD.). ◇ Loc.adv. *Cu* (*multă* sau *mare*) *uşurinţă* = *a)* fără greutate, fără efort. *Saltul de la realitate la mit se făcea cu cea mai mare uşurinţă* (BLA.); *b)* cu indiferenţă, cu nepăsare; în mod superficial. *Dacă port cu uşurinţă şi cu zîmbet a lor ură, Laudele lor desigur m-ar mîhni peste măsură* (EMIN.). ◆ Înlesnire, avantaj, favoare. **2** Lipsă de seriozitate; superficialitate; frivolitate. *Grozav am fost pedepsit eu pentru cîteva clipe de uşurinţă* (SLAV.). ◇ Loc.adv. *Cu* (*atîta*) *uşurinţă* = cu nesocotinţă, în mod superficial, fără a judeca. *Numai neînţelegerea situaţiei o poate face să privească lucrurile cu atîta uşurinţă* (REBR.). **3** Sprinteneală, iuţime. *Se mira de uşurinţa cu care îmbla el* (CĂL.). **4** (*înv.*) Înviorare, întremare (a unui bolnav); ameliorare a stării unui bolnav. **5** (*înv.*) Însuşire a unui lucru lipsit de greutate. • pl. *-e.* /***uşor***[2] + *-inţă.*

uşúţă *s.f.* (*reg.*) Uşiţă. • pl. *-e.* /***uşă*** + *-uţă.*

ut *s.m. invar.* (*muz.*) **1** Denumire a notei *do,* utilizată în unele ţări pînă astăzi şi în Italia (numai pînă la sfîrşitul sec. 17). **2** Semn grafic pentru această notă. • /<germ. ***Ut,*** fr. ***ut;*** cf. *Ut queant laxis,* primul vers al imnului latin, de la mijlocul sec. 11, închinat Sfîntului Ioan Botezătorul.

uter[1]- Elem. de compunere „uter”. • /<fr. ***utér(o)***-; cf. lat. *utĕrus, -i* „burduf, matrice”.

úter[2] *s.n.* (*anat.*) Organ cavitar musculos, care face parte din aparatul genital feminin, care este situat în zona pelviană, între vagin şi trompe, în care se dezvoltă embrionul şi fătul la mamifere; mitră. ◇ *Uter bicorn* v. bicorn. *Uter bifor* v. bifor. • pl. *-e.* /<lat. ***utĕrus, -i,*** fr. ***utérus.***

uteralgíe *s.f.* (*med.*) Nume generic pentru durerile uterului; metralgie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***utéralgie.***

uterănţă *s.f.* **1** Exces în vorbire sau în comportament. **2** Lucru excesiv, exagerat; extremitate. • pl. *-e.* /<engl. ***utterance.***

uterectomíe *s.f.* (*med.*) Excizie a uterului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***utérectomie.***

uterín, -ă *adj.* (*anat., med.*) Care aparţine uterului, care se referă la uter. ◇ *Fraţi uterini* = fraţi născuţi din aceeaşi mamă, dar avînd taţi diferiţi. *Col uterin* v. col. *Corn uterin* v. corn. *Inerţie uterină* v. inerţie. *Inversiune uterină* v. inversiune. *Trompă uterină* v. trompă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***utérin,*** lat. ***uterīnus, -a, -um.***

uterinitáte *s.f.* (*biol.*) Calitatea de a fi uterin. • /<fr. ***utérinité.***

uterocél *s.n.* (*med.*) Hernie a uterului. • /<fr. ***utérocèle.***

uterografíe *s.f.* (*med.*) Explorare radiologică a uterului cu ajutorul unei substanţe de contrast. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***utérographie.***

utero-intestinál, -ă *adj.* (*anat., med.*) Care aparţine uterului şi intestinului, care se referă la uter şi la intestin. • pl. *-i, -e.* /***utero-*** + ***intestinal.***

uterolít *s.n.* (*med.*) Calcul uterin. • /<fr. ***utérolithe.***

uteromaníe *s.f.* (*psih.*) Nimfomanie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***utéromanie.***

utero-ovarián, -ă *adj.* (*anat., med.*) Care aparţine uterului şi ovarului, care se referă la uter şi la ovar. • sil. *-ri-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***utéro-ovarien***.

utero-placentár, -ă *adj.* (*anat., med.*) Care aparţine uterului şi placentei, care se referă la uter şi la placentă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***utéro-placentaire***.

uteroragíe *s.f.* (*med.*) Hemoragie uterină. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***utérorragie***.

uterorée *s.f.* (*med.*) Scurgere uterină. • pl. *-ee.* /<fr. ***utérorhée***.

uteroscopíe *s.f.* (*med.*) Examinare a cavităţii uterine cu ajutorul unui endoscop special. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***utéroscopie***.

utero-vaginál, -ă *adj.* (*anat., med.*) Care aparţine uterului şi vaginului, care se referă la uter şi la vagin. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***utéro-vaginal***.

úti *interj.* (*de obicei repetat*) Strigăt cu care se cheamă raţele. • /cf. ucr., rus. *утка*.

útil, -ă *adj.* Care poate fi utilizat, folosit la ceva; care este folositor, necesar. *A priceput aluzia şi a tras concluziile utile* (ARGH.). <> Loc.adv. *În timp util* = la timp, la momentul oportun. ◆ (*subst. n.*) Ceea ce serveşte, foloseşte la ceva. *Uneşte frumosul cu utilul* (VIN.). ◆ (*despre persoane*) Care poate fi de ajutor pentru cineva. *Spune-mi la ce pot să-ţi fiu util* (CAR.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***utile***, lat. ***utilis, -e***.

utilá *vb. I. tr.* (*compl. indică întreprinderi, ateliere, laboratoare etc.*) A înzestra, a dota cu utilajul necesar. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***outiller***.

utiláj *s.n.* **1** Totalitatea uneltelor, aparatelor, maşinilor etc. necesare pentru efectuarea unei anumite operaţii sau pentru asigurarea întregului proces de producţie într-o întreprindere, într-un laborator etc. **2** Secţie într-o uzină metalurgică destinată fabricării, reparării şi întreţinerii de utilaj. • pl. *-e.* /<fr. ***outillage***.

utiláre *s.f.* Acţiunea de *a utila* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***utila***.

utilát, -ă *adj.* (*despre întreprinderi, ateliere, laboratoare etc.*) Care este înzestrat cu utilajul necesar. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***utila***.

utilitár, -ă *adj.* **1** Care are scopuri utile (imediate), care pune pe primul plan utilitatea (imediată); care este preocupat de interesele practice, materiale. *Înţelesese că mîinile nu-s făcute numai pentru scopuri utilitare, ci că-s frumoase în sine* (TEOD.). **2** (*peior.*) Care este preocupat, cu prioritate, de interese materiale. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***utilitaire***.

utilitarísm *s.n.* **1** (*filos.*) Concepţie filosofică apărută în sec. 19, în Anglia, care consideră utilul drept principiu al tuturor valorilor. ◆ Doctrină etică din sec. 19, potrivit căreia criteriul moralităţii îl constituie utilitatea. **2** Spirit utilitar. • /<fr. ***utilitarisme***.

utilitaríst, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care aparţine utilitarismului; care se referă la utilitarism; ext. care se preocupă (exclusiv) de utilitatea (imediată) a lucrurilor; care se bazează pe considerente practice. **2** *s.m., s.f.* Adept al utilitarismului; ext. persoană care apreciază totul din punctul de vedere al avantajului sau profitului personal. *Ce utilitaristă ai devenit!* (H. LOV.). • pl. *-işti, -iste.* /<fr. ***utilitariste***.

utilitáte *s.f.* Însuşirea a ceea ce este util sau utilizabil. *Cînd a reflectat asupra utilităţii acelor măsuri?* (DELAVR.). **2** Ceea ce este util, avantajos, profitabil pentru un scop dat; serviciu pe care îl (poate) aduce cineva sau ceva. *Etica transformă puterile în utilităţi* (RALEA). • pl. *-ăţi.* /<fr. ***utilité***, lat. ***utilĭtas, -atis***.

utilizá *vb. I. tr.* A întrebuinţa, a folosi. *Utilizez un binoclu, dar nu-mi foloseşte mult* (HOL.). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***utiliser***.

utilizábil, -ă *adj.* Care poate fi utilizat; folosibil. *Mijloc efectiv utilizabil* (BLA.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***utilisable***.

utilizabilitate *s.f.* Caracterul a ceea ce este utilizabil. • */utilizabil* + *-itate*.

utilizáre *s.f.* Acţiunea de *a utiliza*; întrebuinţare, folosire. • pl. *-ări.* /v. ***utiliza***.

utilizatór, -oáre *s.m., s.f.* Persoană care utilizează (o maşină, un aparat etc.). ◆ Beneficiar al serviciilor oferite de un centru de calcul. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***utilisateur***.

utópic, -ă *adj.* Care are caracter de utopie; care constituie o utopie; iluzoriu, himeric; fantezist; irealizabil; utopist. *Reîntoarcerea la trecut e imposibilă şi utopică* (IBR.). <> *Comunism utopic* v. comunism. *Socialism utopic* v. socialism. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***utopique***.

utopíe *s.f.* **1** Proiect de organizare desăvîrşită a societăţii umane, care, ignorînd condiţiile istorice reale şi legile dezvoltării societăţii, este irealizabil. *Este una din utopiile atît de frecvente în Renaştere* (VIANU). **2** Proiect irealizabil, imaginar, fantezist; fantezie, himeră, vis. *Tot ce-a fost utopie în domeniul tehnic s-a realizat totuşi şi se va realiza* (CE. PETR.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***utopie***; cf. nm. pr. *Utopia*, titlul operei principale a lui Thomas Morus <gr. *ou tópos* „loc care nu există".

utopísm *s.n.* Concepţie utopică; credinţă în idealuri utopice, irealizabile. • /<germ. ***Utopismus***.

utopíst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *adj.* Utopic. **2** *s.m., s.f.* Creator sau adept al unei utopii, al unei teorii sociale utopice; ext. persoană care crede în idei, planuri, proiecte etc. fanteziste, irealizabile. *Pentru el orice utopist era bolnav intelectual* (PUŞ.). • pl. *-işti, -iste.* /<fr. ***utopiste***.

utrénie *s.f.* (*bis.*) **1** Slujbă religioasă care face parte dintre cele şapte laude, oficiată în Biserica Ortodoxă dimineaţa (foarte devreme), înaintea liturghiei. *În sat era obiceiul să se slujească utrenia şi ceasul întîi în fiecare dimineaţă* (AGÂR.). **2** (*de obicei precedat de prep.*) Timp al zilei în zori, aproape de ora la care se oficiază utrenia. *La utrenie, aiurînd, sunetul clopotului de la schitul invizibil* (IBR.). <> Loc.adv. *Pe la utrenie* = dis-de-dimineaţă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi (*reg.*) *utrínă s.f.* /<slav. *оутрьня*.

utrícul *s.m.* v. utriculă.

utricular, -ă *adj.* Care este în formă de utriculă; utriculiform. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***utriculaire***.

utriculát, -ă *adj.* (*bot.*) Care este prevăzut cu utriculă. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***utriculé***.

utrículă *s.f.* **1** (*bot.*) Cavitate mică în ţesătura celulară a plantelor; băşicuţă plină cu aer care face să plutească pe apă unele plante acvatice. ◆ Înveliş al fructului, rezultat din concreşterea bracteelor. **2** (*anat.*) Formaţie anatomică în formă de sac. ◆ Una dintre cele două părţi care compun vestibulul urechii. • şi *utrícul s.m.* /<fr. ***utricule***, lat. ***utrīcŭlus, -i***.

utriculifórm, -ă *adj.* Utricular. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***utriculiforme***.

utrínă *s.f.* v. utrenie.

úţa *interj.* v. huţa.

uválă *s.f.* (*geomorf.*) Formă carstică de suprafaţă, alungită, puţin adîncă şi cu contururi sinuoase, formată din unirea mai multor doline al căror contur se mai poate observa. • pl. *-e.* /<fr. ***ouvala***, germ. ***Uvala***, engl. ***uvala***; cuv. sîrb.

uvarovít *s.n.* (*mineral.*) Granat cromifer, de culoare verde ca smaraldul, folosit ca piatră semipreţioasă. • /<fr. ***uvarovit***, germ. ***Uwarowit***.

uveál, -ă *adj.* (*anat.*) Care aparţine uveei, care se referă la uvee. • sil. *-ve-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***uvéal***.

uvée *s.f.* (*anat.*) Strat pigmentar al irisului. • /<fr. ***uvée***.

uveítă *s.f.* (*med.*) Inflamaţie a uveei. • pl. *-e.* /<fr. ***uvéite***.

uveoparotidítă *s.f.* (*med.*) Inflamaţie a uveei şi a glandelor parotide şi lacrimale. • sil. *-ve-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***uvéo-parotidite***.

uveosclerítă *s.f.* (*med.*) Inflamaţie a uveei şi a sclerei. • sil. *-ve-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***uvéo-sclérite***.

uvertúră *s.f.* (*muz.*) Compoziţie muzicală pentru orchestră, concepută ca introducere la o operă, la un balet, la un oratoriu, la o suită instrumentală etc. sau ca o lucrare independentă (alcătuită din trei părţi). *De patruzeci de ani auz uvertura asta şi astăzi mi s-a părut mai minune ca oricînd* (CAR.). • pl. *-i.* şi (*înv.*) *overtúră s.f.* /<fr. ***ouverture***; cf. germ. *Ouvertüre*.

uvi- Elem. de compunere „boabe de strugure; bacă". • şi *uvo-.* /<fr. ***uvi-, uvo-***; cf. lat. *ūva, -ae* „strugure".

uvifér, -ă *adj.* Care poartă boabe de strugure. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***uvifère***.

uvifórm, -ă *adj.* Care este în formă de strugure. • pl. *-i, -e.* /***uvi-*** + ***formă***.

uviól *s.n.* Varietate de sticlă transparentă pentru radiaţiile ultraviolete, folosită la construcţia unor aparate optice. • sil. *-vi-ol.* /<fr. ***uviol***, germ. ***Uvio*** *[glas]*.

uvioterapíe *s.f.* (*med.*) Folosirea terapeutică a razelor ultraviolete. • sil. *-ve-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***uviothérapie***.

uvo- v. uvi-.

uvografíe *s.f.* (*vit.*) Descriere ştiinţifică a soiurilor de struguri. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***uvographie***.

uvologíe *s.f.* (*vit.*) Disciplină care se ocupă cu studiul sistematic al soiurilor de struguri. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***uvologie***.

uvrágiu *s.n.* v. uvraj.

uvráj *s.n.* **1** (*ieşit din uz*) Operă (literară sau ştiinţifică); lucrare, scriere. *Cetirea necontenită a uvrajelor* (ALECS.). **2** (*milit.*) Parte a unei cetăţi sau a unui fort capabilă să continue independent lupta în caz de încercuire sau cucerire a restului cetăţii sau fortului. **3** (Lucrare de) construcţie. • pl. *-e.* şi (*înv.*) *uvrágiu s.n.* /<fr. ***ouvrage***.

uvrajá *vb. I. tr.* A lucra cu minuţiozitate, a migăli. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***ouvrager***.

uvriér, -ă *s.m., s.f.* (*fran.*) Muncitor, lucrător. *Nu sînt în măsură să fiu uvrieră ori spălătoreasă* (CĂL.). • sil. *-vri-er.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***ouvrier***.

uvul- Elem. de compunere „uvulă". • şi *uvulo-.* /<fr. ***uval(o)-***; cf. lat. *ūvula, -ae* „strugure mic".

uvulár, -ă *adj.* **1** (*anat.*) Care aparţine uvulei; care se referă la uvulă. **2** (*fon.; despre sunete*) Care se articulează în partea posterioară a cavităţii bucale, prin vibrarea uvulei. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***uvulaire***, it. ***uvulare***, engl. ***uvular***.

uvulă *s.f.* (*anat.*) Apendice cărnos, situat în cavitatea bucală, în partea posterioară a vălului palatin; luetă, omuşor. • pl. *-e.* /<fr. ***uvule***, lat. ***ūvula, -ae***.

uvulítă *s.f.* (*med.*) Inflamaţie a uvulei. • pl. *-e.* /<fr. ***uvulite***.

uvulo- v. uvul-.

uvuloptóză *s.f.* (*med.*) Alungire patologică a uvulei, ca urmare a unui proces inflamator sau tumoral. • pl. *-e.* /<fr. ***uvuloptose***.

uvulotomíe *s.f.* (*chir.*) Incizie chirurgicală a uvulei. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***uvulotomie***.

úxer *s.n.* (*mar.*) Navă de transport cu rame şi vele, folosită în Marea Mediterană în sec. 16, mai ales la transportul cailor. • /<fr. ***uxer***.

uxoriál, -ă *adj.* Care aparţine soţiei, care se referă la soţie. • sil. *-ri-al.* pl. *-i, -e.* /<engl. ***uxorial***.

uxoricíd *s.n., s.m.* (*jur.*) **1** *s.n.* Ucidere a soţiei de către soţ. **2** *s.m.* Soţ care şi-a ucis soţia. • pl. *n. -e, m. -izi.* /<fr. ***uxoricide***; cf. lat. *uxor, -is* „soţie".

uxorilocál, -ă *adj.* (*despre sisteme de filiaţie şi de organizare socială*) În care soţul vine să locuiască la familia părinţilor soţiei. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***uxorilocal***.

uz *s.n.* **1** Faptul sau posibilitatea de a folosi ceva; întrebuinţare, folosire, folosinţă. *Oamenii la care slăbeşte uzul raţiunii recad în dispoziţii infantile* (CĂL.). <> Loc.adj. *Scos* (sau *ieşit*) *din uz* = care nu (se) mai foloseşte, nu se mai practică. *Nu are un singur leu în fundul unui buzunar, măcar o monedă turtită, ciocănită şi scoasă din uz* (CE. PETR.). *Pentru uzul...* sau *pentru uz..., de uz...* = destinat să se utilizeze într-un anumit mediu, să fie pentru folosinţa cuiva. *A inventat o întreagă filozofie, nu pentru uzul altora, ci pentru al său propriu* (RALEA). *De* (sau *pentru*) *uz intern* v. intern. <> Loc.vb. *A fi în uz* = a se obişnui să se facă, să se practice. *Trăia din scris şi din tradus, Nimicuri ce erau în us* (EMIN.). *A face uz de...* = a utiliza ; a uza de... *Exclusiv pentru sora ei, făcea uz de superlative* (PAPAD.). **2** (*lingv.*) Faptul de a utiliza efectiv elementele de limbă, de a le aplica în vorbire, într-o epocă dată, de către toţi vorbitorii; modul în care acestea sînt folosite. *Uzul limbii a îngropat pentru totdeauna multe cuvinte literare de origine slavă* (PUŞ.). **3** (*jur.*) Dreptul de a se folosi de un lucru care este şi rămîne proprietatea altei persoane. **4** Uzanţă, obicei, cutumă. *Doctorul... se chinuia să înveţe a fuma cu pipa, după uzul bordului* (BART). **5** (*înv.*) Comportare, manieră. *Un om de lume... înţelege să se conformeze uzului oamenilor bine educaţi* (CĂL.). • pl. *-uri.* /<lat. ***ūsus, -us***, it. ***uso***.

uză *vb. I.* **1** *tr., refl.* A (se) deteriora, a (se) degrada, a (se) strica, a (se) toci (prin folosire îndelungată). *Purtată zece ani, scurteica s-a uzat* (ARGH.). **2** *refl.* Fig. (*despre persoane*) A se epuiza, a se consuma. *Vestit bucătar la vremea lui... la mare preţ înainte de a se uza şi îmbolnăvi* (CIOC.). **3** *refl.* Fig. (*lingv.; despre cuvinte, construcţii, figuri de stil etc.*) A-şi pierde valoarea expresivă (prin frecventa întrebuinţare). *Cuvintele se uzează şi mor* (PUŞ.). **4** *intr.* A face uz de..., a se folosi de..., a întrebuinţa. *Cetele ce veneau din răsărit şi miazănoapte uzau totuşi de aceste drumuri* (BLA.). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***user***.

uzábil, -ă *adj.* Care se uzează (uşor). • pl. *-i, -e.* /<it. ***usabile.***

uzáj *s.n.* **1** Uzură. **2** Uz, folosire, întrebuinţare. **3** Obicei, cutumă, uzanţă. • pl. *-uri.* /<fr. ***usage.***

uzánţă *s.f.* **1** Mod de a proceda (într-o anumită împrejurare, situaţie); practică uzuală, regulă. **2** Obicei, datină, cutumă; uz, uzaj. *Principiile... trebuie să primeze faţă de prietenii şi uzanţe* (PRED.). **3** (*polit.*) *Uzanţe diplomatice* = totalitatea practicilor folosite în relaţiile diplomatice dintre state. • pl. *-e.* /<fr. ***usance,*** it. ***usanza.***

uzáre *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *uza.* • pl. *-ări.* /v. ***uza.***

uzát, -ă *adj.* **1** Care este degradat, deteriorat, stricat, tocit (prin folosire îndelungată). *Se uită... la scaunele cu pluşul uzat* (CE. PETR.). **2** Fig. (*despre cuvinte, construcţii, expresii etc.*) Care şi-a pierdut valoarea expresivă prin întrebuinţare frecventă. **3** Fig. (*despre oameni*) Care este slăbit, consumat, epuizat. *Un tip bine, dar cam obosit, cam uzat* (H. LOV.). • pl. *-ţi, -te.* /v. ***uza.***

uzbéc, -á *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populaţia de bază a Uzbekistanului sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuieşte în Uzbekistan; locuitorii Uzbekistanului. **2** *adj.* Care aparţine Uzbekistanului sau uzbecilor, care se referă la Uzbekistan sau la uzbeci; care este originar din Uzbekistan. ◆ (*subst. f.*) Limba turcică vorbită de uzbeci. • pl. *-ci, -ce.* /<rus. ***узбек***; cf. nm. pr. *Uzbekistan,* stat în Asia Centrală.

uzi *s.m. pl.* Popor migrator, de origine turcică, care, în sec. 9, a trecut munţii Ural, iar în sec. 11 s-a stabilit în Moldova şi în Dobrogea, de unde întreprindea incursiuni în Peninsula Balcanică, ulterior fiind înfrînt de o coaliţie organizată de Imperiul Bizantin. • /<m. gr. ***oúzoi.***

uzínă *vb. I. tr.* **1** A prelucra un material în uzină cu ajutorul unei maşini-unelte. **2** A fabrica un produs într-o uzină. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***usiner.***

uzinábil, -ă *adj.* Care poate fi lucrat într-o uzină. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***usinable.***

uzináj *s.n.* Uzinare. • /<fr. ***usinage.***

uzinál, -á *adj.* Care aparţine uzinei, care se referă la uzină. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***usinal.***

uzináre *s.f.* Acţiunea de *a uzina* şi rezultatul ei. ◆ Spec. Prelucrare a unui material cu ajutorul maşinilor-unelte; uzinaj. • pl. *-ări.* /v. ***uzina,*** după fr. *usinage.*

uzínă *s.f.* **1** Unitate industrială mare, organizată pe bază de diviziune a muncii, în care se fac în special lucrări de utilaj, se produc semifabricate sau materiale pentru alte procese tehnologice, pentru alte întreprinderi etc. *Zărea din fuga trenului clădirile uzinii* (ARGH.). ◇ *Uzină-pilot* = uzină construită în vederea experimentării şi studiului noilor fabricate industriale. *Uzină verde* = natura, vegetaţia privite ca sursă de energie şi de hrană. **2** Centrală de forţă furnizoare de energie electrică, termică, de apă etc. • pl. *-e.* /<fr. ***usine.***

uzitá *vb. I. tr., refl.* A (se) întrebuinţa, a (se) folosi în mod curent. *Am recunoscut că modul uzitat de desfiinţatele Adunări... este viţios* (KOGĂL.). • prez.ind. *-ez.* /de la ***uzitat,*** prin derivare regresivă, după fr. *usité.*

uzitábil, -á *adj.* Care poate fi uzitat. • pl. *-i, -e.* /***uzita*** + *-bil.*

uzitát, -ă *adj.* Care este folosit în mod curent, obişnuit; uzual. *Cuvintele să fie întrebuinţate cu sensul lor cel mai uzitat* (ARGH.). • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***usité,*** lat. ***usitatus, -a, -um,*** it. ***usitato.***

uzuál, -ă *adj.* **1** Care este folosit în mod curent, obişnuit; uzitat. *Unele dintre cele mai uzuale cuvinte din terminologia păstorească* (PUŞ.). **2** De mare uz; frecvent. • sil. *-zu-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***usuel,*** lat. ***usualis.***

uzualitáte *s.f.* Însuşirea de a fi uzual. • sil. *-zu-a-.* /***uzual*** + *-itate.*

uzuár *s.m.* (*jur.*) Persoană care deţine dreptul de uz. • sil. *-zu-ar.* pl. *-i.* /<lat. ***usuarius,*** germ. ***Usuar.***

uzucápá *vb. I tr.* (*jur.*) A dobîndi prin uzucapiune un drept real asupra unui lucru. • prez.ind. *-ez.* /<lat. ***usucapere,*** fr. ***usucaper.***

uzucapiúne *s.f.* (*jur.*) **1** Mod de dobîndire a dreptului de proprietate asupra unui bun (imobiliar) prin efectul unei posesiuni prelungite; prescripţie achizitivă. **2** Dobîndire a suveranităţii asupra unui teritoriu prin exercitarea continuă şi paşnică a autorităţii de stat asupra acelui teritoriu. • /<fr. ***usucapion,*** lat. ***usucapio, -onis***; cf. lat. *ūsus* „uz", *capĕre* „a lua".

uzufrúct *s.n.* (*jur.*) Drept acordat unei persoane de a se folosi pe deplin de un bun (imobiliar) care aparţine altei persoane şi pe care trebuie să-l restituie la încetarea acestui drept. *Soţia îi testase averea, lăsîndu-i uzufructul* (CĂL.). • /<lat. ***usufructus, -us***; cf. fr. *usufruit.*

uzufructuár, -ă *s.m., s.f.* (*jur.*) Persoană care deţine dreptul de uzufruct asupra unui bun (imobiliar). *Nu puteau deveni nici proprietari, nici uzufructuari* (TIT.). • sil. *-tu-ar.* /<lat. ***usufructuarius, -a, -um***; cf. fr. ***usufruitier.***

uzurár, -ă *adj., s.m.* (*înv.*) **1** *adj.* Cămătăresc. *Împrumut uzurar.* ◇ *Dobîndă uzurară* v. dobîndă. **2** *s.m.* Cămătar. *Norocul... pe uzurar i-l scosese în cale* (CAR.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***usuraire,*** lat. ***usurarius, -a, -um.***

uzúrá[1] *s.f.* **1** Deteriorare, degradare a unui obiect prin întrebuinţare îndelungată sau datorită acţiunii unor agenţi fizico-chimici; uzaj. ◆ Modificare progresivă a (dimensiunilor) unei piese tehnice, în cursul funcţionării sistemului din care face parte. ◇ *Uzură morală* = pierdere a valorii mijloacelor de muncă ca urmare a ieftinirii maşinilor şi utilajelor de aceeaşi construcţie sau a apariţiei altora mai perfecţionate. **2** Fig. Slăbire, oboseală, epuizare. ◇ *Război de uzură* = război în care fiecare dintre adversari urmăreşte epuizarea treptată a forţelor inamicului. **3** Fig. (*înv., reg.*) Degradare morală, desfrîu. • pl. *-i.* /<fr. ***usure.***

uzúră[2] *s.f.* (*înv.*) Camătă, dobîndă; cămătărie. • pl. *-i.* /<lat. ***usūra, -ae,*** fr. ***usure.***

uzurpá *vb. I. tr.* A-şi însuşi fără drept sau în mod fraudulos un bun, un drept, o calitate, un titlu etc. *Cei care au uzurpat puterea ne chinuiesc în legi pe care poporul nu le înţelege* (DELAVR.). • prez.ind. *uzúrp,* (*înv.*) *-ez.* /<fr. ***usurper,*** lat. ***usurpare.***

uzurpáre *s.f.* Acţiunea de *a uzurpa* şi rezultatul ei; (*înv.*) uzurpaţie. • pl. *-ări.* /v. ***uzurpa.***

uzurpát, -ă *adj.* (*despre drepturi, titluri, calităţi etc.*) Care este obţinut în mod fraudulos. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***uzurpa.***

uzurpatór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care uzurpă, care a acaparat puterea sau şi-a însuşit, în mod ilegal, un bun, un drept, o calitate etc. *Tu nu ucizi un frate, ci un uzurpator* (CĂL.). • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***usurpateur,*** lat. ***usurpator, -oris.***

uzurpáţie *s.f.* (*înv.*) Uzurpare. • pl. *-ii.* g. *-d. -iei.* şi *uzurpaţiúne s.f.* /<lat. ***usurpatĭo, -onis,*** fr. ***usurpation.***

V v

v *s.m. invar.* **I 1** A douăzeci şi şaptea literă a alfabetului limbii române. **2** Sunetul corespunzător acestei litere (consoană fricativă labiodentală sonoră). **3** Semn grafic pentru această literă (*v, V*). **II 1** (*fiz.*) Simbol pentru *viteză*. **2** (*fiz.*) Simbol pentru *volum*. **3** (*fiz.*) Simbol pentru *volt*. **4** (*chim.*) Simbol pentru *vanadiu*. **5** (*fiz.*) Simbol pentru potenţialul electric. **III** Simbol literal pentru cifra romană cu valoarea numerică 5 (*V*). • pronunţ. şi *ve*.

va[1] Elem. de compunere care a servit (într-un stadiu vechi al limbii) la formarea unor adverbe (*undeva, cîndva*) sau a unor pronume (*cineva, careva*), cărora le imprimă o nuanţă nehotărîtă. • /<prez.ind. pers. 3, *pop.*, al lui *vrea*; cf. şi lat. *vadĕre* „a merge".

va[2] *vb. I. intr. def.* Expr. (*pop.; fam.*) *Mai va* = *a)* mai aşteaptă; mai este (mult) pînă acolo; mai trece vreme pînă atunci; *b)*merge mai mult. • /prez.ind. pers. 3, *pop.*, al lui *vrea*; cf. şi lat. *vadĕre* „a merge".

vacánt, -á *adj.* **1** (*despre posturi, funcţii, demnităţi etc.*) Care nu are titular, care nu este ocupat de nimeni; liber. *Locul de vicepreşedinte este încă vacant* (CAR.). **2** (*jur.; despre succesiuni*) Care nu este reclamat de succesori. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***vacant***, lat. ***vacans, -ntis*** *<vacare* „a fi gol, liber".

vacantă *vb. I. tr.* A face ca un post, o funcţie etc. să fie vacante. • prez.ind. *-ez.* /***vacant*** + *-a.*

vacantábil, -ă *adj.* Care poate deveni vacant. • pl. *-i, -e.* /după it. *vacabile.*

vacánţă *s.f.* **I 1** Întrerupere a procesului de învăţămînt la sfîrşitul unui trimestru, semestru sau al unui an de studii; perioadă determinată de timp cît durează această întrerupere. *Vacanţa de vară e cea mai lungă.* ◆ Concediu de odihnă (acordat unui salariat). **2** Întrerupere (periodică) a activităţii unei instituţii, a unui organ legislativ etc. pentru un interval (determinat) de timp. ◆ Interval de timp în care un post, o funcţie, o demnitate etc. rămîn vacante. **3** (*fiz.*) Nod al unei reţele cristaline din care lipseşte atomul, ionul sau molecula respectivă. **II** Starea a ceea ce este vacant. • pl. *-e.* şi (*înv.*) *vacánţie* *s.f.* /<lat. ***vacantĭa, -ium***, fr. ***vacance***, it. ***vacanza***.

vacánţie *s.f.* v. vacanţă.

vacárm *s.n.* Zgomot asurzitor, hărmălaie, larmă, tumult. *Mi se pare că de ani de zile am trăit într-un vacarm* (SEBAST.). • pl. *-uri.* /<fr. ***vacarme***.

vacát *s.n.* (*tipogr.*) Pagină albă, intenţionat netipărită, din interiorul unei lucrări. ◆ Ext. Pagină goală, albă. • pl. *-uri.* /<germ. ***Vakat***.

vacáţie *s.f.* Încetare, suspendare a lucrărilor sau şedinţelor unui tribunal. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***vacation***, lat. ***vacatĭo, -onis***.

vácă *s.f.* **1** Femela taurului (domestic); restr. carnea acestui animal, folosită ca aliment; gener. carne de bovine. <> Expr. *S-a dus bou şi a venit* (sau *s-a întors*) *vacă* v. bou. (*Get-beget*) *coada vacii* v. coadă. *Vacă* (*bună*) *de muls* v. mulge. *A da şapte boi şi şapte vaci* v. şapte. ◆ (*de obicei determ. prin „încălţată"*) (Epitet injurios pentru o) femeie grasă şi leneşă sau proastă, nesimţită. **2** Compuse: (*zool.*) ***vacă-de-mare*** = morsă (*Odobaenus rosmarus*); (*entom.*) ***vaca-Domnului*** = insectă heteropteră, cu corpul lăţit şi lunguieţ, cu aripile superioare de culoare roşie, cu două puncte negre, cu toracele şi cu capătul abdomenului negre, cu dungi roşii (*Pyrrhocoris apterus*). • pl. *vaci.* /lat. ***vacca***.

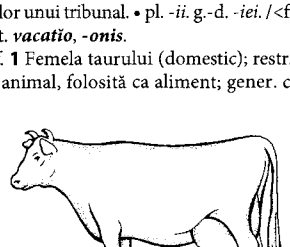

vacă (1)

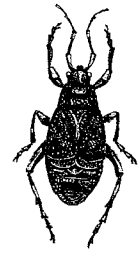

vaca-Domnului

vacăláş *s.n.* v. văcălaş.

văcăr, -ă *adj.* v. oacăr.

vaccin[1]**-** Elem. de compunere „(referitor la) vaccin", „vaccinare". • şi *vaccino-.* /<fr. ***vaccin(o)***-; cf. lat. *vaccīnus, -a, -um* „de la vacă".

vaccín[2]**, -ă** *s.n., s.f.* (*med.*) **I** *s.n.* **1** Produs biologic preparat din germeni patogeni (vii, atenuaţi sau omoriţi) sau din culturi microbiene, care este inoculat în organism, administrîndu-se prin injecţii subcutanate ori pe cale orală unui om, unui animal, pentru a imuniza organismul împotriva bolilor infecţioase sau în scop terapeutic. ◆ (*în trecut*) Lichid seros, extras din pustulele animalelor bolnave de vaccin, folosit pentru a crea omului imunitate faţă de variolă. **2** Administrare a unui vaccin. <> *Vaccin homeopatic* v. homeopatic. **3** Cicatrice rămasă pe corp în urma unei vaccinări. **II** *s.f.* Boală infecţioasă şi contagioasă a bovinelor, mai ales a vacilor, caracterizată prin prezenţa unor pustule a căror serozitate se inoculează la om pentru a-i crea imunitate faţă de variolă. • pl. *-uri, -e.* şi (*înv., reg.*) *vacsínă, vacţínă* *s.f.* /<lat. ***vaccīnus***, it. ***vaccino, vaccina***, fr. ***vaccin, vaccine***, germ. ***Vakzin, Vakzine***.

vaccináa *vb. I. tr.* (*med.*) A inocula un vaccin în scop preventiv sau terapeutic. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***vacciner***, it. ***vaccinare***.

vaccinábil, -ă *adj.* (*med.*) Care poate fi vaccinat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***vaccinable***.

vaccinál, -ă *adj.* (*med.*) Care aparţine vaccinului, specific vaccinului; vaccinic. ◆ Care este provocat de vaccină. ◆ Care serveşte la prepararea vaccinului. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***vaccinal***.

vaccinánt, -ă *adj.* (*med.*) Care ţine de imunizare. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***vaccina***.

vaccináre *s.f.* (*med.*) Acţiunea de *a vaccina*; vaccinaţie. • pl. *-ări.* /v. ***vaccina***.

vaccinát, -ă *adj.* (*med.*) Care a fost supus unei vaccinări. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***vaccina***.

vaccinatór, -oáre *s.m., s.f., adj.* (*med.*) (Persoană) care vaccinează. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***vaccinateur***.

vaccinăţie *s.f.* (*med.*) Vaccinare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi (*înv.*) *vaccinaţiúne* *s.f.* /<fr. ***vaccination***, lat. ***vaccinatio, -onis***, germ. ***Vakzination***.

vaccinaţiúne *s.f.* v. vaccinaţie.

vaccinélă *s.f.* (*med.*) Formă atenuată de vaccină la indivizii vaccinaţi anterior; vaccinoid. • pl. *-e.* /<fr. ***vaccinelle***.

vaccínic, -ă *adj.* (*med.*) Vaccinal. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***vaccinique***.

vaccinifórm, -ă *adj.* (*med.*) Cu aspect de vaccină. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***vacciniforme***.

vaccino- v. vaccin-.

vaccinofobíe *s.f.* (*med.*) Teamă morbidă de vaccin. • g.-d. *-iei.* /<engl. ***vaccinophobia***.

vaccinogén, -ă *adj.* (*biol.*) Care (poate) produce vaccin. ◆ Care se referă la vaccinare; care este în legătură cu vaccinarea. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***vaccinogène***.

vaccinoíd, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* Care seamănă cu vaccinul. **2** *s.n.* (*med.*) Vaccinelă. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***vaccinoïde***.

vaccinoprofilaxíe *s.f.* (*med.*) Vaccinare în scop preventiv. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***vaccinoprophylaxie***.

vaccinostíl *s.n.* (*med.*) Lanţetă pentru vaccinări. • pl. *-uri.* /<fr. ***vaccinostyle***.

vaccinoterapíe *s.f.* (*med.*) Metodă de imunizare activă a organismului uman şi animal sau de tratare a unor boli prin administrare de vaccinuri în doze repetate. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***vaccinothérapie***; cf. lat. *vaccīnus* „de la vacă", gr. *θεραπεία* „îngrijire; tratament".

vacilánt, -ă *adj.* Care şovăie, care ezită; nehotărît, mobil, schimbător. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***vacillant***.

vacmăistru *s.m.* v. vagmistru.

vacs *s.n.* **1** Preparat (de culoare neagră) folosit (în trecut) pentru lustruirea încălţămintei de piele şi a hamurilor. ◆ Ext. Cremă de ghete. **2** Fig. (*fam.*) Lucru fără valoare, fără importanţă. *Ai muncit mult şi ai făcut un vacs.* ◦ pl. *-uri.* /<germ. ***Wachs***.

vacsínă *s.f.* v. vaccin[2].

vacţínă *s.f.* v. vaccin[2].

vacublíţ *s.n.* (*fotogr.*) Tip de bliţ al cărui sistem de luminare este format dintr-un balon de sticlă umplut cu oxigen, în care se află o foiţă subţire de magneziu (sau aluminiu) şi o montură metalică cu ghivent. • pl. *-uri.* /<germ. ***Vakublitz***.

vacúf *s.n.* (*relig.*) Aşezămînt religios musulman. ◆ Proprietate a unui asemenea aşezămînt, provenită din donaţii şi scutită de dări. ◆ Donaţie făcută unui astfel de aşezămînt. • pl. *-uri.* /<tc. ***vakuf, vakf***.

vacuitáte *s.f.* Starea, însuşirea a ceea ce este gol, vid. • sil. *-cu-i-.* /<fr. ***vacuité***, lat. ***vacuĭtas, -atis***.

vacuolăr, -ă *adj.* Cu vacuole; al vacuolelor, specific vacuolelor. • sil. *-cu-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***vacuolaire***.

vacuolát, -ă *adj.* Prevăzut cu vacuole. • sil. *-cu-o-.* pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***vacuolé***.

vacuólă *s.f.* (*biol.*) Cavitate situată în citoplasma celulelor, care conţine suc celular, aer, substanţe de rezervă etc. • sil. *-cu-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***vacuole***; cf. lat. *vacŭus, -a, -um* „gol, vid".

vacuolizáre *s.f.* (*biol.*) Formarea de vacuole, fie în interiorul elementelor celulare, fie în exterior. • sil. *-cu-o-.* pl. *-ări.* /după fr. *vacuolisation*.

vacuóm *s.n.* (*biol.*) Totalitatea vacuolelor din citoplasmă. • sil. *-cu-om.* /<fr. ***vacuome***.

văcuum *s.n.* **1** (*fiz.*) Vid, gol. ◆ Aparat în care se face concentrarea unei soluţii la o presiune inferioară presiunii atmosferice, prin fierbere în vid. **2** (*med.*) *Vacuum extractor* = aparat folosit în obstetrică pentru extragerea fătului pe căile genitale (în cazul unui avort). • sil. *-cu-um.* pl. *-uri.* /<lat. ***vacŭum, -i***, fr. ***vacuum***, germ. ***Vakuum***.

vacuumáre *s.f.* **1** (*fiz.*) Vidare. **2** (*constr.*) Extragere a apei în exces dintr-un beton proaspăt turnat prin aplicarea pe suprafața pieselor a unor panouri în interiorul cărora se face vid. • sil. *-cu-u-*. pl. *-ări*. /***vacuum*** + *-are*, după fr. *vacuumage*.

vacuumát, -ă *adj.* (*mai ales despre alimente perisabile*) Care se află ambalat în vid. *Mușchiuleț de porc vacuumat*. • sil. *-cu-u-*. pl. *-ți, -te*. /***vacuum*** + *-at*.

vacuummétru *s.n.* Manometru de vid. • sil. *-cu-um*. pl. *-e*. /<germ. ***Vakuummeter***, fr. ***vacuomètre***.

vad *s.n.* **1** Porțiune îngustă din albia unei ape curgătoare, cu malurile joase și cu apa puțin adîncă, permițînd trecerea prin apă, cu piciorul, cu căruța etc., de pe un mal pe altul. ◇ Expr. *A(-și) face vad = a)* a(-și) face loc de trecere; a pătrunde; *b)* fig. a (se) răspîndi, a (se) face cunoscut. *A încerca* (sau *a prinde*) *vadul cu nebunul* (sau *cu nerodul*) = a se încrede în omul prost sau necugetat. *A nu avea vad* = a nu avea scăpare. ◇ Fig. *Un om care... încercase multe vaduri de amărăciune* (GAL.). ◆ Porțiune dintr-o apă (curgătoare) pe unde se poate trece, dintr-o parte în alta, cu bacul, cu barca etc. ◆ Fig. Loc de scăpare, de salvare; mijloc favorabil. *Eu cercam un vad Să ies la lumea largă* (EMIN.). **2** Albie (minoră), matcă (a unei ape curgătoare). ◆ Canal de scurgere, jgheab. **3** Loc pe cursul unui rîu unde malul și debitul apei permit amplasarea unor agregate (moară, piuă etc.) care sînt acționate prin forța hidraulică. **4** Loc la țărmul mării favorabil acostării vaselor; mal, liman. **5** Fig. Loc situat în apropierea unei mari căi de comunicație, care asigură unui negustor o clientelă numeroasă. *Hanul avea un vad bun*. ◆ Ext. Sursă bună de cîștig. • pl. *-uri*, (*înv.*) *-ure*. /lat. ***vadum***.

vadeá *s.f.* (*înv.*) Termen de plată; scadență, soroc. ◆ Interval de timp dinainte stabilit în limitele căruia trebuie plătită o sumă de bani. ◆ Termen fixat pentru săvîrșirea unei acțiuni, pentru îndeplinirea unei obligații etc. • pl. *-ele*. și *vedeá s.f.* /<tc. ***vade***.

vademécum *s.n.* Carte, lucrare (manual, repertoriu, dicționar etc.) care servește drept ghid turistic sau care cuprinde noțiunile de bază pentru orientarea într-un anumit domeniu de cunoștințe (și care se poartă cu sine pentru a fi consultată în orice moment). • scris și *vade-mecum*. /<lat. ***vade mecum*** „vino cu mine", fr. ***vade-mecum***, germ. ***Vademekum***.

vadoásă *adj. Apă vadoasă* = apă provenită din infiltrația în scoarța pămîntului a apelor acumulate din precipitațiile atmosferice. • pl. *-oase*. /<germ. ***Vadose [wasser]***.

vádră *s.f.* **1** Veche unitate de măsură a capacității, folosită pentru lichide, a cărei mărime a variat, după regiuni și după epoci, între 10 și 12 ocale (echivalentă astăzi cu circa 10 litri). ◆ Vas care are această capacitate. *În pivniță erau două vedre*. ◆ Conținutul acestui vas. *Au băut o vadră de vin*. ◆ (*de obicei urmat de determ. introduse prin prep. „de"*) Cantitatea corespunzătoare acestei unități de măsură. *A cumpărat cîteva vedre de lapte*. ◆ (*în Ev. Med., în Țările Rom.*; și *vadră domnească*) Dare (în natură) percepută de domnie de la producătorii de vinuri (din podgoria Odobești). **2** Vas de lemn sau de metal cu care se scoate apa din fîntînă, în care se păstrează sau cu care se transportă diferite lichide. ◆ Conținutul unui astfel de vas. *A turnat o vadră de apă peste foc*. **3** (*reg.*; *la pl.*) Petrecere care are loc la casa miresei și a mirelui în seara premergătoare nunții, la care se aduc și darurile. ◆ Petrecere care are loc după nuntă, la circiumă, unde mirii plătesc invitaților băutura. • pl. *vedre*. /<sl. veche ѣдро.

váfă *s.f.* v. vafelă.

váfel *s.n.* v. vafelă.

văfelă *s.f.* (*culin.*) Foaie crocantă din aluat nedospit, folosită ca foaie de tort, la prepararea napolitanelor, a cornetelor de înghețată etc. • pl. *-e*. și *váfel s.n.*, *váfă s.f.* /<germ. ***Waffel***.

vag, -ă *adj., s.n.* I *adj.* **1** (*despre realități perceptibile cu ajutorul simțurilor*) Care este perceput imprecis, imperfect (fără a putea fi descris, analizat); care este greu de determinat. *Sînt contururi vagi, e o expresie a naturii* (ANG.). ◇ (*adv.*) *Aude vag ce a spus conferențiarul*. **2** (*despre idei, informații, noțiuni etc.*) Care are o semnificație neclară; care este lipsit de claritate, de precizie; care este greu de sesizat. *Avea doar o idee vagă despre ce avea de făcut*. ◇ (*adv.*) *Și-a prezentat cam vag opțiunile*. **3** (*despre sentimente, stări sufletești etc.*) Care este greu de precizat, de definit, de explicat; care nu poate fi bine analizat. *Simțea o presimțire vagă că urmează un deznodămînt nefericit*. ◇ (*adv.*) *Absolutul, ca gînd vag presimțit, trece prin toate frămîntările artei* (BLA.). ◆ (*despre ochi, privire*) Care este nesigur; care exprimă gînduri, sentimente greu de precizat, de definit. *Privirea-ți cade vagă peste apa larg-ovală* (BACOV.). **4** (*anat.*) *Nerv vag* = unul dintre cei doisprezece nervi cranieni, aparținînd sistemului vegetativ parasimpatic, cu rol important în funcționarea aparatului respirator, a aparatului circulator și a celui digestiv; nerv pneumogastric. II *s.n.* (Caracterul a) ceea ce este confuz, neclar, nedefinit, nedeterminat. ◇ Loc.adv. *În vag* = în gol. ◇ Expr. *A se pierde în vag* = a face aprecieri neprecise, prea generale. • pl. *-i*. /<fr. ***vague***, lat. ***vagus***, ***-a***, ***-um*** <*vagari* „a rătăci".

vagaboándă *s.f.* v. vagabond.

vagabónd, -ă *s.m, s.f., adj.* **1** *s.m, s.f., adj.* (Persoană) care umblă dintr-un loc în altul fără scop, fără țintă; (persoană) care nu are domiciliu, ocupație stabilă, mijloace de existență (și care trăiește din expediente); (*reg.*) vandră, vandroc. ◆ (*adj.*) Care este caracteristic unei persoane care vagabondează. *A avut o copilărie vagabondă*. ◆ Fig. (*adj.*; *despre inspirație, imaginație etc.*) Care este nestatornic, schimbător. *Poetul a dovedit o imaginație vagabondă*. ◆ (Om) de nimic, fără căpătîi. *Și-a exprimat nepăsarea față de vagabonzii din clasă*. **2** *s.m., s.f.* Persoană care rătăcește umblînd în căutare de distracții, de aventuri etc.; persoană nestatornică, inconstantă. *Era un vagabond simpatic, mereu în căutare de noi cuceriri*. **3** *adj.* (*despre animale domestice, mai ales despre cîini*) Care nu are stăpîn, rătăcind în căutarea hranei. • pl. *-zi*, *-de*. și (*pop.*) *vagabónt s.m., vagaboándă s.f.*, (*forme corupte*) *bagabónd, -ă adj., s.m., bagabónt s.m.* /<fr. ***vagabond***, it. ***vagabondo***, lat. ***vagabundus***, ***-a***, ***-um*** <*vagari* „a rătăci".

vagabondă *vb. I. intr.* **1** A rătăci, a umbla dintr-un loc în altul fără țintă; a hoinări; a trăi ca (un) vagabond. **2** Fig. (*despre gînduri, imaginație*) A trece, fără încetare, de la un lucru la altul. *Gîndul ei vagabonda prin lumi necunoscute*. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***vagabonder***.

vagabondáj *s.n.* Faptul de a umbla dintr-un loc în altul fără scop, fără țintă; vagabondare. *Voia să se lase de vagabondaj*. ◆ Situație, condiție, stare a unei persoane apte de muncă, fără domiciliu stabil și fără mijloace de trai și care trăiește din expediente. *Uitase zilele de foame, vagabondajul desnădăjduit* (CE. PETR.). • pl. *-e*, *-uri*. /<fr. ***vagabondage***, it. ***vagabondaggio***.

vagabondáre *s.f.* Acțiunea de *a vagabonda* și rezultatul ei; vagabondaj. • pl. *-ări*. /v. ***vagabonda***.

vagabónt *s.m.* v. vagabond.

vagál, -ă *adj.* (*anat.*) Care aparține nervului vag, referitor la nervul vag. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***vagal***.

vagánt, -ă *adj., s.m.* **1** *adj.* Care hoinărește din loc în loc; rătăcitor, nestatornic; care este rătăcitor, fără domiciliu; vagabond. **2** *s.m.* (*în Ev. Med., în Europa de Vest*) Poet medieval de limbă latină, rătăcitor, care cînta bucuria de a trăi. ◆ Student călător care circula de la o universitate la alta. • pl. *-ți*, *-te*. /<fr. ***vagant***, lat. ***vagans***, ***-ntis***, germ. ***vagant***, ***Vagant***.

vagáție *s.f.* Rătăcire. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<lat. ***vagatio***, ***-onis***.

vágă *s.f.* (*reg.*) Cumpănă, cîntar, basculă. • pl. *văgi*, *vaghe*. /<germ. ***Waage***.

vagău *s.n.* (*reg.*) **1** Daltă (de fierar). **2** Tîrnăcop. • pl. *-auă*. /<magh. ***vágo***.

vaghinál, -ă *adj.* v. vaginal.

vagíl, -ă *adj.* (*biol.*; *despre organisme sau celule vegetale*) Care se poate deplasa liber într-un anumit mediu. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***vagile***, germ. ***vagil***; cf. lat. *vagus* „hoinar".

vagilitáte *s.f.* (*biol.*) Capacitate de mișcare și de răspîndire a unei specii. • /***vagil*** + *-itate*.

vagin¹- Elem. de compunere „vagin; vagină". • și *vagini-*, *vagino-*. /<fr. ***vagin(o)-***, ***vagini-***; cf. lat. *vagīna*, *-ae* „teacă".

vagín², -ă *s.n., s.f.* **1** *s.n.* (*anat.*) Parte a aparatului genital feminin, în formă de canal cilindric, musculos și membranos, care face legătura între vulvă și uter. **2** *s.f.* (*biol.*) Teacă; spec. teaca frunzelor gramineelor. • pl. *-e*, (*înv.*) *n. -uri*. /<fr. ***vagin***, lat. ***vagīna***, ***-ae*** „teacă", „vagin".

vaginál, -ă *adj.* (*anat.*) Care aparține vaginului, care se referă la vagin. ◇ *Tunică vaginală* (și *subst. f.*) = membrană seroasă care căptușește testiculul și epididimul. • pl. *-i*, *-e*. și (*înv.*) *vaghinál, -ă adj.* /<fr. ***vaginal***.

vaginalítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a tunicii vaginale a testiculului. • pl. *-e*. /<fr. ***vaginalite***.

vaginánt, -ă *adj.* (*bot.*; *despre bractee, frunze, pețiol*) Care formează o teacă în jurul tulpinii sau al ramurei. • pl. *-ți*, *-te*. /<fr. ***vaginant***.

vaginát, -ă *adj.* (*bot.*; *despre frunze, pețiol etc.*) Care este prevăzut cu vagină; vaginifer. • pl. *-ți*, *-te*. /<fr. ***vaginé***.

vagini- v. vagin¹-.

vaginifér, -ă *adj.* (*bot.*) Vaginat. • pl. *-i*, *-e*. /***vagini-*** + *-fer*.

vaginísm *s.n.* (*med.*) Contracție spasmodică dureroasă a mușchiului constrictor al vaginului. • /<fr. ***vaginisme***.

vaginítă *s.f.* (*med.*) Inflamație acută sau cronică a mucoasei vaginale. • pl. *-e*. /<fr. ***vaginite***.

vagino- v. vagin¹-.

vaginodínie *s.f.* (*med.*) Durere vaginală, fără inflamație sau leziune. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***vaginodynie***.

vaginopatíe *s.f.* (*med.*) Denumire generică pentru afecțiunile vaginului. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***vaginopathie***.

vaginoplastíe *s.f.* (*med.*) Operație reparatorie a vaginului pentru preîntîmpinarea unui prolaps. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***vaginoplastie***.

vaginoragíe *s.f.* (*med.*) Hemoragie vaginală. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***vaginorragie***; cf. lat. *vagīna*, *-ae* „vagin", gr. *ῥηγνύναι* „a țîșni, a izbucni".

vaginoscopíe *s.f.* (*med.*) Examen endoscopic al cavității vaginale. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***vaginoscopie***; cf. lat. *vagīna*, *-ae* „vagin", gr. *σκοπέω* „a examina".

vaginotomíe *s.f.* (*med.*) Incizie chirurgicală a vaginului. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***vaginotomie***; cf. lat. *vagīna*, *-ae* „vagin", gr. *τομή* „tăiere".

vaginúlă *s.f.* (*bot.*) Corolă a compozeelor în formă de tub. • pl. *-e*. /<fr. ***vaginule***.

vagmístru *s.m.* (*milit.*; *în trecut*) Grad militar de sergent-major de cavalerie sau de artilerie, superior celui de sergent și inferior celui de plutonier. ◆ Persoană care avea acest grad și care se ocupa cu administrarea unui escadron sau a unei baterii. • pl. *-iștri*. și (*înv.*) *vacmáistru s.m.* /<rus. ***вахмистр***, germ. ***Wachtmeister***.

vago- Elem. de compunere „nervul vag". • /<fr. ***vago-***; cf. lat. *vagus* „schimbător".

vagón *s.n.* **1** Vehicul de mari dimensiuni (propulsat sau autopropulsat), care se deplasează pe șine și care servește la transportul mărfurilor, al pasagerilor etc. ◇ *Vagon de dormit* (sau *vagon-pat*) = (*calc după fr. „wagon-lit"*) vagon cu cabine în care sînt instalate paturi; wagon-lit. *Casă* (*-sistem*) *-vagon* = casă ale cărei încăperi se înșiră una după alta, ca vagoanele unei garnituri de tren. *Vagon-restaurant* = vagon special amenajat, folosit ca restaurant. *Vagon-cisternă* = vagon în formă de rezervor, care transportă lichide (inflamabile). *Vagon-plug-perie* = tramvai care mătură și îndepărtează zăpada. *Vagon de bagaje* v. bagaj. *Vagon basculant* v. basculant. *Vagon de manipulație* v. manipulație. **2** (*mai ales cu determ. introduse prin prep. „de"*) Cantitate dintr-o încărcătură de cereale, lemne etc. care intră într-un vagon și care servește ca unitate de măsură. *A cumpărat două vagoane de grîu*. • pl. *-oane*. /<fr. ***vagon***, ***wagon***, germ. ***Waggon***.

vagonábil, -ă *adj.* (*despre mărfuri în cantitate mare*) Care se poate transporta cu vagonul. • pl. *-i*, *-e*. /***vagon*** + *-abil*.

vagonét *s.n.* Vagon mic (basculant), care circulă pe o cale ferată cu ecartament îngust, folosit pentru transportul de materiale pe șantiere, în cariere, în mine, la lucrări forestiere și de terasament etc. ◆ Vehicul de funicular folosit la transportul materialelor. • pl. *-e*, *m. -ți*. /<fr. ***vagonnet***, ***wagonnet***.

vagonetáj *s.n.* Transport cu ajutorul vagonetelor. • /***vagonet*** + *-aj*, după fr. *wagonnage*.

vagonetár *s.m.* Muncitor care lucrează la încărcarea și la transportul materialelor cu vagonete în minele de cărbuni, de sare, pe șantiere etc. • pl. *-i*. /***vagonet*** + *-ar*.

vagotomíe *s.f.* (*med.*) Secționare chirurgicală (unilaterală sau bilaterală) a nervului vag (pneumogastric), în scop experimental sau terapeutic, practicată în ulcerul gastro-duodenal. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***vagotomie***.

vagotónic, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care ține de vagotonie, referitor la vagotonie. **2** *adj., s.m., s.f.* (Individ) la care predomină sistemul parasimpatic

(tendințe spre bradicardie, anxietate și salivație). • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***vagotonique.***

vagotonie *s.f.* (*med.*) Dezechilibru al funcționării sistemului nervos vegetativ parasimpatic, provocat de creșterea exagerată a activității nervului vag și caracterizat printr-o activizare (și sensibilizare) exagerată a acestuia. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***vagotonie.***

vagulație *s.f.* (*jur.; în dreptul roman*) Somație făcută unui martor de către persoana care îl citează pentru mărturie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<lat. ***vagulatio, -onis,*** fr. ***vagulation.***

vah *interj.* (*înv.; în corelație cu „ah"*) Exclamație care exprimă durere, mîhnire; vai! *Ah!... vah!... săriți..., alergați...!* (ALECS.). • /cf. tc. *vah,* ngr. *βαχ.*

vai *interj.* Exclamație care exprimă: **1** Deznădejde, mîhnire, amărăciune. *Vai, drăguțul mi-au murit* (POP.). ◇ (*constr. cu dat. pron.pers.*) *Vai mie! eu am cunoscut amorul* (C. NEGR.). ◇ (*urmat de un pron.pers. de pers. 1 precedat de prep. „de"*) *Vai de noi și de-a ta slavă!* (HEL.). ◇ (*întărit prin repetare*) *Își cuprinse capul cu mîinile și se lamentă disperată: Vai, vai, vai!* (CĂL.). ◇ Loc.adv. (*subst.*) *Cu chiu, cu vai* sau *cu (mare) chiu și vai, cu vai cu chiu, cu vai-nevoie* = după multă trudă, după multe eforturi; cu osteneală, cu mult necaz, cu mare greutate. *Și așa, cu chiu, cu vai, ajunge la curtea boierească* (ISP.). *Cu chiu, cu vai a făcut băiatul cele patru clase primare* (VLAH.). ◇ Expr. *Vai de mine!* = *a)* se spune pentru a exprima constrîngerea, revolta. *Lipsește ceva dintr-o casă... – Vai de mine!... N-are Țica obiceiul* (CAR.); *b)* se spune pentru a exprima un protest, pentru a înlătura o rezervă a interlocutorului. *Vai de mine, coconiță, cum aș putea să șez lîngă milostiva mea stăpînă?* (FIL.). (*subst.*) *Chiu și vai* = suferință, chin; efort, trudă; mizerie, sărăcie, lipsă. *Logofete, brînză-n cui, lapte acru-n călimări, chiu și vai prin buzunări* (CR.). *După chiu și vai, am sprijinit cheresteaua* (GAL.). *Vai de păcatele mele* (sau ale *tale, noastre etc.*) *cele grele!* v. păcat. ◆ (*pop.; subst. n*) Tînguire, vaiet. *Vom avea... o grijă mare, un dor și un vai de moarte* (BĂR.). **2** (*de obicei cu determ. în dat. sau introduse prin prep. „de"*) Exprimă compătimire, milă. *Vai de biata țară, cînd vom avea războaie* (C. NEGR.). ◇ (*capătă val. de avertisment, amenințare, imprecație*) *Vai... de acea nație care calcă voia lui Dumnezeu!* (BĂLC.). ◇ Loc.adj., adv. *Ca vai de el* (sau *de ea, de dînsul etc.*) = *a)* (într-un mod) vrednic de plîns, de compătimire. *Se întoarse la curte, plouat ca vai de dînsul* (ODOB.); *b)* (și *ca vai de mama cuiva* ori *ca vai de om* sau *de lume, de Dumnezeu*) (care se află) într-o situație foarte grea, într-o stare rea; (care este) foarte rău, foarte prost. *Un bordei ca vai de el* (CR.). ◇ Expr. *Vai de...* sau *vai și amar* (*de...*), se spune pentru a-și exprima participarea la suferința, la necazul etc. cuiva sau pentru a-și exprima propria suferință. *Vai de capul lui* v. cap. *A fi vai de cinstea cuiva* v. cinste. *Vai de cojocul lui!* v. cojoc. *Vai de mama mea* (sau *a ta, a lui etc.*) v. mamă. (*A fi*) *vai* (*și amar*) *de pielea cuiva* v. piele. *Vai de steaua mea* (sau *a ta, a lui etc.*) v. stea. *Vai de sufletul tău* (sau *al său, al lui etc.*) v. suflet. *Vai de zilele mele* (sau *ale tale etc.*) v. zi. **3** Exprimă ciudă, necaz. *Vai de mine, nevastă-hăi..., ce păcat mi-am găsit cu tine* (CR.). **4** Exprimă nostalgie, regret. *Vai! tot mai gîndești la anii cînd visam în academii* (EMIN.). **5** Exprimă indignare, revoltă. *Vai, ce rușine pe capul tău!* **6** Exprimă îngrijorare, spaimă, teamă. *Vai de mine, moș Nichifor, unde să m-ascund eu?* (CR.). **7** Exprimă mirare, surpriză, uimire. *Vai de mine, dumneata ești?* (BAC.). **8** Exprimă bucurie, entuziasm, admirație, încîntare. *Vai, ce rochie frumoasă ți-ai făcut!* • și (*reg.*) *văi, vui interj.* /lat. ***vae***; cf. alb. *vaj.*

văicăr *s.n.* (*reg.*) Faptul de a se văicări; strigăt intens de durere; tînguire, vaiet. • pl. *-e.* /de la ***văicări,*** prin derivare regresivă.

váide *interj.* (*reg.*) Exclamație care exprimă mîhnire, amărăciune, compătimire sau amenințare. • ***/vai + de.***

váier *s.n.* Tînguire (prelungă), vaiet. ◆ Suferință, durere. • pl. *-e.* /de la ***văiera,*** prin derivare regresivă.

váiet *s.n.* **1** Strigăt (prelung), geamăt de durere, de jale, de suferință; succesiune de cuvinte prin care cineva își exprimă durerea, suferința; plînset, vaier. **2** Analog. Sunet, țipăt (prelung), tînguitor scos de unele păsări sau animale. *Venea un vaiet de dihanie rănită* (GAL.). **3** Fig. Zgomot prelung și tînguitor produs de ape, de vînt etc. *Ce vaiet în toamnă... Și codrul sălbatec vuiește* (BACOV.). ◆ Sunet tînguitor, produs de unele instrumente muzicale. *Rămase... în urmă-ne vaietul vioarelor* (PAPAD.). • pl. *-e.* /de la ***văita,*** prin derivare regresivă.

vaileó *interj.* v. valeu.

váileu *interj.* v. valeu.

vaioágă *s.f.* v. văiugă[2].

vaișeșika *s.f.* (*filos.*) Școală filosofică indiană, din sec. 5 î.Hr., care concepe substanțele (pămîntul, apa, focul și aerul) în spiritul materialismului, ca fiind compuse din atomi, cărora li se adaugă sufletul și intelectul. • /cf. sanscr. *vișeșa* „particular, deosebit".

vájnic, -ă *adj.* **1** Care este energic, viguros, puternic; aprig, dîrz. **2** (*despre oameni sau despre acțiunile lor*) Care este necruțător, neînduplecat; grozav, cumplit. *Luptă vajnică cu puhoaiele.* **3** Important, grav, serios. **4** (*despre oameni; adesea iron.*) De seamă; marcant, ilustru. *Un politician vajnic.* • pl. *-ci, -ce.* /<rus. ***важный.***

val[1] *s.n.* **I 1** (*hidrol.*) Masă de apă care se deplasează prin mișcări oscilatorii la suprafața oceanelor, a mărilor și a lacurilor, formînd creste și adînciturile; mișcare ondulatorie care apare la suprafața unei întinderi de apă provocată de vînt, de curenți maritimi, de maree etc.; talaz. ◇ *Valurile vieții* (sau *lumii, lumești*) ori *ale vieții valuri* = încercările prin care trece omul în viață; vicisitudinile vieții. *Valurile tinereții* = nestatornicie, inconsecvență (inerentă tinereții). ◇ Loc.adv. *În valuri* sau *valuri-valuri* = *a)* unul după altul, în mod succesiv; *b)* în cantitate mare, din abundență, din plin, cu grămada. *Val-vîrtej* = în mare grabă, foarte repede; vijelios. ◇ Expr. *A înota în contra valurilor* = a se împotrivi, a se opune părerii majorității. *A (se) lăsa dus de vai* sau *a (se) lăsa în voia valurilor, a lua* (sau *a duce*) *valul* (pe cineva) = a (se) lăsa la voia întîmplării. *A face val* (sau *valuri*) = *a)* a face zarvă în jurul său (dorind să se remarce); *b)* a provoca intrigi, scandaluri. *A fi pe val* = a fi în culmea gloriei, a succesului. *A fi în val* (sau *în valuri*) = a fi într-o situație grea, dificilă, într-un impas. ◆ Exager. (*determ. prin „de sînge", „de lacrimi"*) Cantitate mare. *Îl văzură întins pe pămînt și vărsînd valuri de sînge* (BARO.). **2** Fig. (*înv., pop.*) Încercare grea, cumpănă, necaz; dificultate; supărare. *Îngenunchem rugîndu-te, Înalță-ne, ne mîntuie Din valul ce ne bîntuie* (EMIN.). **II** Analog. Ceea ce poate fi comparat (ca formă sau ca mișcare, ca impetuozitate etc.) cu un val. **1** (*predomină ideea de formă de relief proeminentă, de întindere ondulată*) *O pădure... îmbrăca pămîntul în valuri, spre zări nesfîrșite* (SADOV.). **2** (*predomină ideea de masă în mișcare ondulatorie*) *Valurile de iarbă... înviate de o sporniță verdeață* (ODOB.). **3** (*predomină ideea de formă ondulată*) *Părul ei sînt valuri creț* (COȘB.). **4** (*predomină ideea de masă de obiecte sau de mulțime de oameni în mișcare și succesiune*) *Asculta distrat, privind valurile de lume revărsate din casino* (CE. PETR.). ◆ Grup de oameni, considerat în raport cronologic cu altele. *Au urmat valuri de specialiști în științele exacte.* **5** (*predomină ideea de masă, de cantitate mare care se revarsă, se dezlănțuie, se răspîndește brusc*) *Peste sat albăstreau valuri de fum* (REBR.). **6** Fig. (*predomină ideea de ceva copleșitor*) *Ce mă apasă azi în cale, Nu-i valul gîndurilor mele* (GOGA). **7** Fig. (*predomină ideea de forță tinerească, impetuoasă*) *Valul revoluționar se suia necontenit* (GHICA). ◇ *Noul val* = orientare, mișcare artistică de avangardă. ◆ Grupare de artiști tineri care reprezintă mișcarea de avangardă. ◆ Spec. Mișcare a unor tineri cineaști care militau pentru rolul prioritar al regizorului față de scenarist, pentru un cinematograf „de autor", impunînd un nou ton, stil, tehnici noi. **8** (*predomină ideea de reacție bruscă, intensă*) *Am simțit un val de căldură în piept* (CA. PETR.). **III** Nume dat unor materiale flexibile ori unor obiecte din astfel de materiale înfășurate în formă de sul ori unor dispozitive, unelte etc. de formă cilindrică. **1** Cantitate de țesătură înfășurată pe un cilindru special (de lemn, de carton etc.). **2** (*tipogr.*) Piesă cilindrică de metal la presele de imprimat și de fălțuit, servind pentru întinderea cernelii, pentru ghidarea fișiilor de hîrtie etc. **3** (*reg.*) Tăvălug. **4** (*pop.*) Sul mobil de lemn sau de metal, pe care se înfășoară lanțul care ține găleata la o fîntînă. **5** *Valul șireangului* = lat cu care se prinde șireangul sau șleaul de crucea căruței. • pl. *-uri.* /<sl. veche **валъ**; cf. bg. *ean,* srb. *val,* fr. *vague.*

val[2] *s.n.* (*milit.; în antic. romană*) Fortificație formată dintr-o ridicătură continuă de pămînt, de obicei cu un șanț în partea exterioară, care servea ca sistem defensiv. ◆ (*geol.*) Formă de relief din jurasic, reprezentînd o vale sinclinală. • pl. *-uri.* /<lat. ***vallum, -i,*** fr. ***val***; cf. germ. *Wall,* it. *vallo.*

valábil, -ă *adj.* **1** (*jur.; despre acte, acțiuni în instanță etc.*) Care întrunește condițiile cerute de lege, de o autoritate; pe baza căruia se conferă cuiva un anumit drept. *Testamentul era valabil.* ◆ Care poate fi acceptat (ca plată, ca mărturie etc.); acceptabil. *O poliță valabilă.* **2** Care este (sau poate fi) admis, recunoscut ca fiind bun, adevărat, autentic; căruia i se recunoaște un temei, un fundament, o valoare; care este eficient în anumite situații. *Așteaptă din partea lui... o explicație, o scuză valabilă* (VIN.). ◆ (*fam., glum.; despre oameni*) Care corespunde unei anumite exigențe, așteptări; valoros. *L-am cunoscut pe colegul lui. Este valabil.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***valable.***

valabilitáte *s.f.* Calitatea sau starea a ceea ce este valabil. • pl. *-ăți.* ***/valabil*** + *-itate*; cf. fr. *valabilité.*

valabilizá *vb.I. tr. fact.* A face să devină valabil. • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***valabiliser.***

valabilizáre *s.f.* Acțiunea de *a valabiliza.* • pl. *-ări.* /v. ***valabiliza.***

valăch *s.m.* v. valah.

valáchic, -á *adj.* v. valahic.

valădă *s.f* (*mar.*) Concavitate a malului unui fluviu. • pl. *-e.* /<it. ***vallata.***

valáh, -ă *s.m., adj.* **1** *s.m.* (*la pl.*) Nume dat în Evul Mediu, de către alte popoare, populației române din stînga și din dreapta Dunării, precum și din spațiul carpatic, menținut pînă la mijlocul sec. 19 pentru populația Țării Românești; (*și la sg.*) persoană care făcea parte din această populație. ◆ Ext. (*curent; pop.*) Nume dat locuitorilor din Muntenia de către locuitorii altor provincii românești; (*și la sg.*) persoană care face parte dintre acești locuitori. *Din cauza meciului, moldovenii s-au supărat pe valahi.* **2** *adj.* Care aparține Valahiei sau valahilor, referitor la Valahia sau la valahi; specific valahilor; valahic. **3** *s.m.* (*la pl.*) Nume dat în trecut, de către alte popoare, populațiilor romanice; (*și la sg.*) persoană care făcea parte din aceste populații. **4** *adj.* (*geol.*) *Fază valahă* = fază de cutare a pămîntului, care a afectat în cuaternar și Munții Carpați; fază valahică. • scris și (*înv.*) *valach.* pl. *-i, -e.* și *vlah, -ă s.m., adj.,* (*înv.*) *volóhi s.m. pl., vloh s.m.* /<lat. ***Valachus,*** slav. **влахъ,** ngr. ***Βλάχος,*** pol. ***Wołoch, Włoch.***

valáhic, -ă *adj.* **1** (*geol.*) *Fază valahică* = fază valahă. **2** Valah (2). • scris și (*înv.*) *valachic.* pl. *-ci, -ce.* și *vláhic, -ă adj.* ***/valah*** + *-ic.*

valanginián, -ă *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Al doilea etaj al cretacicului inferior, cu marne și calcaruri formate prin orogeneză, avînd granulații fine albe sau roșii feruginoase, caracterizat prin faună de amoniți, lamelibranhiate etc. **2** *adj.* Care aparține valanginianului, specific valanginianului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din valanginian. • sil. *-ni-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***valanginien***; cf. nm. pr. *Valangin,* castel lîngă Neuchâtel, în Elveția.

vaicazău *s.m.* (*reg.*) Antreprenor (de lucrări forestiere); persoană care conduce sau supraveghează o brigadă (silvică). • pl. *-ăi.* /<magh. ***vállalkozó.***

valdéz *s.m.* (*bis.*) Membru al unei secte fondate la sfîrșitul sec. 12, care propovăduia o lume bazată pe preceptul sărăciei și refuza să accepte misa, credința în transsubstanțiere, ideea purgatoriului, cultul sfinților etc. și care a aderat apoi la Reformă. • pl. *-i.* /<it. ***valdese***; cf. nm. pr. Pierre *Valdais,* fondatorul sectei.

valdráp *s.n.* v. valtrap.

vále[1] *interj.* (*înv.*) Cuvînt folosit ca formulă de salut, la încheierea unei scrisori. • /<lat. ***vale,*** imper. al lui *valēre.*

vále[2] *s.f.* **1** (*geomorf.*) Formă de relief îngustă și alungită, cu altitudini mai joase decît regiunile înconjurătoare și deschisă în aval, care este străbătută permanent sau vremelnic de o apă curgătoare; ext. regiune de șes situată sub nivelul ținuturilor din jur (și străbătută de o apă curgătoare). ◇ (*în corelație cu „munte" exprimă sensul „prin toate părțile", „din toate părțile"*) *Și din munte și din vale Zvon de glasuri cuvinte* (POP.). ◇ (*art.; cu determ., făcînd parte din nume de localități,*

de zone etc.) Merge pe Valea Prahovei cu autobuzul. ◇ *Valea plîngerii* = *a*) (*relig.*; și *valea lacrimilor, valea plîngerilor, vale a plîngerii*) (loc de) suferință; lumea, pămîntul considerate ca loc de suferință. *Alții, mai fericiți, s-au înapoiat la ceruri, evadînd din această vale a plîngerii* (GAL.); *b*) (*în basme*) loc al suferințelor, unde domnește plînsul și jalea. (*bis.*; *înv.*) *Valea Judecății* = locul Judecății de Apoi. ◇ Loc.adv. *La vale* = *a*) (*mai ales pe lîngă vb. de mișcare*) la coborîș, în sensul coborîșului; în josul apei, spre capătul coborîșului; *b*) în direcția în care curge o apă, în sensul cursului apei, pe firul apei; *c*) în jos, spre pămînt; *d*) (*mai ales pe lîngă vb. ca „a scrie", „a arăta", „a spune"*) în continuare, în cele ce urmează. *De vale* = la capătul de jos al coborîșului, unde începe valea; mai departe (în sensul coborîrii). *Mai la vale* = mai jos, mai departe, în continuare. ◇ Loc.adj. *De la vale* = *a*) (și *din vale*) care se află într-o regiune joasă; care este situat mai departe (în sensul coborîrii; *b*) (și *din vale*) care se află în partea de jos; *c*) (și *de mai la vale*) care este în continuare, care urmează (într-un text). ◇ Loc.prep. *La vale de...* sau *de la* (ori *de din*) *vale de...* = mai jos...; mai încolo de... ◇ Expr. *A lua* (pe cineva sau ceva) *la vale* = a ironiza, a-și bate joc. *A merge la vale* = a decădea. *Dă la deal, dă la vale* = se străduiește în toate chipurile, încearcă toate posibilitățile. *Ce mai la deal, la vale?* = *a*) ce să mai lungim discuția inutil?, ce mai încoace, încolo?; *b*) să vorbim deschis, pe șleau; să spunem lucrurilor pe nume. *A-și lua valea* = a pleca, a fugi (de undeva); a-și lua cîmpii. ◇ (*eliptic; cu val. de imper.*) *Valea de aici! A nu și ți nici* (*la*) *deal, nici* (*la*) *vale* v. deal. *Greu la deal și greu la vale* v. greu. *Calea-valea* v. cale. *Ce mai calea-valea* v. cale. ◇ Fig. *Am făcut acest ocol prin valea copilăriei* (CAM.). **2** (*înv., pop.*) Apă curgătoare; albia unei ape curgătoare. ◇ Expr. *A trage* (pe cineva) *în vale* = a uda (pe cineva) într-o apă curgătoare de Paște sau de Bobotează, ca ritual de purificare sau de fertilitate. • pl. *văi*, (*reg.*) *văli*. /lat. ***vallem***.

valeculă *s.f.* (*anat., bot.*) Depresiune ușoară pe suprafața unui organ; spațiul cuprins între două ridicături sau dungi. • pl. *-e*. /<fr. ***vallécule***, lat. ***vallecŭla, -ae***.

valeléu *interj.* v. valeu.

valensiénă *s.f.* Dantelă fină, fabricată inițial în Valenciennes. • sil. *-si-e-*. pl. *-e*. /<fr. ***valenciennes***; cf. nm. pr. *Valenciennes*, oraș în N Franței.

valént, -ă *adj.* Curajos, viteaz; puternic, brav. • pl. *-ți, -te*. /<it. ***valente***, lat. ***valens, -ntis***.

valénță *s.f.* **1** (*chim.*) Proprietate a unui element sau a unui radical de a se combina, în proporții definite, cu alți atomi sau radicali, elementul de referință fiind hidrogenul; numărul de atomi de hidrogen sau de echivalenți ai acestuia cu care un element sau un radical se poate combina. ◇ *Liniuță de valență* = semn grafic care marchează în formulele chimice legătura dintre atomii moleculelor sau radicalilor. ◆ Forță de legătură între doi atomi ai unei molecule sau ai unui radical. **2** Fig. Valoare, însușire; semnificație; posibilitate (de dezvoltare). *A remarcat valențele artistice ale tînărului.* **3** (*lingv.*) Capacitate de combinare a unui cuvînt cu alte cuvinte, în funcție de conținutul noțional și semantic al acestuia. *Cuvintele moștenite din latină au o valență deosebită.* **4** (*biol.*) *Valență morfologică* = capacitate de diversificare morfologică a speciilor în procesul de transformare a unora în altele. • pl. *-e*. /<fr. ***valence***, lat. ***valentia, -ae***, it. ***valenza***.

valeriană (1)

valeó *interj.* v. valeu.

valerianacée *s.f.* (*bot.*; *la pl.*) Familie de plante erbacee dicotiledonate, anuale sau perene, cu frunzele opuse, lipsite de stipele, cu florile având corola gamopetală și cu fructul o nuculă, având ca tip valeriana; (*și la sg.*) plantă care face parte din această familie. • sil. *-ri-a-*. pl. *-cee*. /<fr. ***valérianacées***.

valerianăt *s.m.* (*chim.*) Sare a acidului valerianic. • sil. *-ri-a-*. /<fr. ***valérianate***.

valeriánă *s.f.* **1** (*bot.*) Plantă erbacee din familia valerianaceelor, cu tulpina erectă, cu florile trandafirii sau albe, a cărei rădăcină este folosită la prepararea unor produse farmaceutice și în medicina populară (*Valeriana officinalis*); odolean. **2** (*farm.*) Substanță uleioasă, puternic mirositoare, extrasă din rizomul de valeriană, cu proprietăți spasmolitice și sedative; medicament preparat din această substanță, sub formă de infuzie, extract, tinctură. • sil. *-ri-a-*. pl. *-e*. /<fr. ***valériane***, lat. ***valeriana***; cf. nm. pr. *Valeria*, regiune din vechea Panonie.

valeriánic *adj.* (*chim.*) *Acid valerianic* = acid organic monocarboxilic, care se prezintă sub formă de lichid incolor, uleios, cu miros specific, neplăcut, solubil în apă, în eter și în alcool, extras din rădăcina de valeriană și întrebuințat ca medicament antispasmodic și sedativ sau în diverse sinteze chimice. • sil. *-ri-a-*. pl. *-ci*. /<fr. ***valérianique***.

valesí *s.m.* v. valiu.

valét *s.m.* **1** (*în Ev. Med.*) Tînăr scutier în serviciul unui senior feudal. **2** Persoană care se află în serviciul personal al cuiva; lacheu. *Un valet judecă oamenii după bacșișul pe care-l primește* (CĂL.). **3** Persoană angajată la un hotel (de lux) care face diferite servicii personale unui client. **4** Fiecare dintre cele patru cărți de joc având figura unui cavaler; fante. • pl. *-ți*. și (*pop.*) *valéte* *s.m.* /<fr. ***valet***.

valet (4)

vaiéte *s.m.* v. valet.

valetudinăr, -ă *adj.* (Care are aspect) bolnăvicios; slab, șubred. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***valétudinaire***, lat. ***valetudinarĭus, -a, -um***.

valetudinăriu *s.n.* (*în antic. romană*) Infirmerie într-o casă mare. ◆ Spital al unei tabere romane. • pl. *-ii*. /<lat. ***valetudinarĭum, -ii***.

valéu *interj.* (*pop.*) Exclamație care exprimă: **1** Durere (fizică), suferință; vai! aoleu! *Valeu, cumătră, talpele mele!* (CR.). **2** Spaimă, teamă; neliniște, îngrijorare. *Valeu! și unde-i bălaurul, moș Nichifor?* (CR.). **3** Surpriză, uimire, mirare; admirație. *Valeu! Că frumușică leliță* (ALECS.). **4** Amărăciune, mîhnire, decepție; regret. *Valeu, fată, că tare neroadă te-am mai făcut* (CAR.). **5** Repulsie, dezgust. *Valeu, că urît mai este!* • acc. și *váleu*. și (*reg.*) *valeó, vaileó, váileu, văiléu, văleó, văléu, valeléu, văleléu interj.* /*vai* + ***aoleu***.

válex *s.n.* Extract uscat, bogat în tananți, obținut din cojile ghindelor unor specii de stejar și folosit în industrie; extract de valonee. • /<fr. ***valex***.

válgus *s.n., adj.* (Picior) deviat în afara axului longitudinal normal. ◇ *Halux valgus* v. halux. • /<fr. ***valgus***, lat. ***valgus, -a, -um***.

valíd, -ă *adj.* **1** Care este (admis acceptat ca) adevărat, autentic; căruia i se recunoaște o valoare, un fundament, un temei; valabil. *A venit cu propuneri valide.* **2** (*jur.*; *despre acte, tratate, acțiuni juridice, alegeri*) Care este capabil a produce efecte juridice, întrunind toate calitățile cerute de lege; valabil. **3** Care are o sănătate satisfăcătoare; sănătos, în putere, apt (pentru ceva). • pl. *-zi, -de*. /<fr. ***valide***, lat. ***validus, -a, -um*** <*valĕre* „a fi sănătos".

validá *vb.I. tr.* **1** (*compl. indică acte, acțiuni juridice, alegeri etc.*) A confirma validitatea unui act de procedură, a unui mandat electiv etc. ◇ Expr. *A valida alegerile* (sau *rezultatul alegerilor*) v. alegere. **2** (*compl. indică idei, ipoteze, teorii etc.*) A verifica valabilitatea (unui test), atestînd ca valid. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***valider***.

validábil, -ă *adj.* (*despre acțiuni juridice, alegeri etc.*) Care poate fi validat. • pl. *-i, -e*. /***valida*** + ***-bil***.

validáre *s.f.* Acțiunea de *a valida* și rezultatul ei. ◇ *Validare a alegerilor* sau *validarea alegerilor* = recunoaștere oficială a rezultatelor unor alegeri. • pl. *-ări*. /v. ***valida***.

valideá *s.f.* (*ist.*) Titlu purtat de mama sultanului. ◆ Persoană care purta acest titlu. • /<tc. ***valide***[*sultan*].

validitáte *s.f.* **1** Calitatea de a fi valid; situația, starea celui valid. *A analizat atent validitatea ipotezelor prezentate.* **2** (*jur.*) Situația unui act, a unui tratat, a unei acțiuni juridice de a întruni toate calitățile cerute de lege; valabilitate. **3** (*log.*) Proprietate a unei expresii de a fi adevărată, corectă. ◆ (*în log. simbolică*) Proprietate a unor expresii logice de a fi adevărate prin introducerea lor în orice interpretare a variabilelor componente. • pl. *-ăți*. /<fr. ***validité***, lat. ***validĭtas, -atis***, it. ***validità***.

valijoáră *s.f.* Dim. al lui *valiză*. • pl. *-oare*. /***valiză*** + ***-ioară***.

valínă *s.f.* (*biochim.*) Aminoacid prezent în proteinele naturale, cu rol important mai ales în coordonarea sistemului nervos central și în menținerea tonusului muscular. • /<fr. ***valine***.

valís *s.m.* v. valiu.

valíu *s.m.* (*în Imperiul Otoman*) Guvernator al unui vilaiet. • pl. *-ii*. și *valís, valesí* *s.m.* /<tc. ***vali, valisi***.

valíză *s.f.* Geamantan; geantă (mare, de bagaje). ◇ *Valiză diplomatică* = geamantan, geantă etc. cu care se transportă mai ales acte diplomatice dintr-o țară într-alta și al căror conținut este scutit de control (vamal), în baza imunității diplomatice. ◇ Expr. *A-și face valiza* (sau *valizele*) = *a*) a se pregăti de plecare; *b*) a pleca pe neașteptate, a fi obligat să părăsească un loc. *A-i face* (cuiva) *valiza* = a da afară pe cineva. (*fam.*) *A-și da foc la valiză* = a-și provoca necazuri, a-și periclita situația din proprie vină. • pl. *-e*. /<fr. ***valise***.

valkírie *s.f.* v. walkirie.

valleuse [va'lœz] *s.f.* (*geomorf.*) Vîlcea seacă suspendată deasupra unei faleze. • /<fr. ***valleuse***.

vălmă *s.f.* (*pop.*) **1** Învălmășeală, îmbulzeală; hărmălaie, tumult. ◇ Loc.adj., adv. *De-a valma* (*cu...*) = (care este) laolaltă, amestecat (în dezordine); claie peste grămadă, unul peste altul. (*jur.*; *înv.*) (*În*) *de-a valma* = (care este) în comun, în indiviziune. **2** Aglomerație, dezordine; agitație, forfotă. ◇ Expr. *A da valma* = a da buzna, a da năvală, a se năpusti. • pl. *-e, vălmi*. și (*înv., reg.*) *váloma s.f. art.* /<ucr. ***валом***.

válmeș *adv.* De-a valma. • /***valma*** + ***-eș***.

valoáre *s.f.* **I 1** Calitate sau ansamblu de calități (deosebite) ale unor obiecte, fenomene, fapte, idei raportate la normele ideale ale tipului sau la necesitățile sociale și la idealurile generate de acestea; însemnătate, importanță atribuită unor obiecte, fenomene, idei etc. în funcție de corespondența lor cu necesitățile și idealurile unui individ sau ale unei colectivități. ◇ *Scară a valorilor* sau *scară de valori* = ierarhizare, clasificare conform unui criteriu de apreciere. *Judecată de valoare* = judecată (normativă) care enunță o apreciere. (*log.*) *Valoare de adevăr* = proprietate a unei funcții propoziționale de a fi adevărată sau falsă. ◇ Loc.adj. *De valoare* = merituos, capabil, notabil, valoros. *A produs opere de valoare.* ◇ Expr. *A*(*-și*) *pune* (sau *a scoate*) (ceva) *în valoare* = a(-și) arăta, a(-și) demonstra importanța, calitățile esențiale; a scoate în relief, a evidenția, a releva. ◆ Concr. (*mai ales la pl.*) Ceea ce este valoros, vrednic de apreciere, de stimă (din punct de vedere social, moral etc.). *Se impune respectarea valorilor spirituale ale unui popor.* **2** Ceea ce face ca o persoană să fie demnă de stimă, de laudă (din punct de vedere moral, intelectual, profesional, social). *Dacă ai avea valoarea lui, ai înțelege că e ridicol să te gîndești la diplome* (CA. PETR.). ◆ Concr. Persoană cu însușiri remarcabile, deosebite (morale, intelectuale, profesionale etc.), care este vrednică de stimă, care are importanță deosebită. *A recunoscut că specialistul biolog este într-adevăr o valoare.* **3** Eficacitate, putere. ◇ *Valoare nutritivă* (sau *energetică*) = calitate a unui aliment de a satisface necesitățile energetice și de substanțe ale unui organism. **II 1** Însușirea de a putea fi evaluat, estimat, măsurat a unui obiect susceptibil de a fi dorit, de a fi schimbat sau vîndut; sumă de bani care se cere sau care se plătește pentru un obiect, pentru un bun etc. *Valoarea pămîntului arabil a început să crească.* ◇ *Valoare intrinsecă* = valoare pe care o are un lucru în chip absolut, prin el însuși, indiferent de convenție. *Valoare extrinsecă* = valoare atribuită unui lucru, indiferent de valoarea lui proprie. *Valoare locativă* v. locativ. *Valoare reală* v. real. ◇ Loc.adj. *De valoare* = scump, prețios. *Tablouri, bijuterii și alte lucruri de valoare. În valoare de...* = valorînd. *O poliță în valoare de două milioane.* ◇ Expr. *A pune în valoare* = *a*) a utiliza în vederea obținerii unui profit; a face să devină

productiv, rentabil, eficient etc. Δ *A pune în valoare un tablou, o statuie etc.* = a scoate în relief calităţile artistice, printr-o panotare, amplasare adecvată; *b*) a consuma în producţie în vederea obţinerii unor produse de valoare mai mare. *Punere în valoare* = valorificare. ◆ Concr. Ceea ce are valoare. *Casa este o valoare sigură.* **2** (*fin., com.*) Cursul curent al banului într-o anumită ţară; puterea de cumpărare sau de circulaţie a monedei. *Guvernul şi-a propus creşterea valorii monedei naţionale.* ◇ *Hîrtie de valoare* v. hîrtie. *Valoare nominală* v. nominal. ◆ Înscris (cec, cambie, obligaţiune etc.) reprezentînd un drept în bani sau în bunuri de altă natură. ◇ *Valoare mobiliară* = înscris reprezentînd un drept asupra unor bunuri mobiliare (marfă, bani etc.). *Valoare imobiliară* = înscris reprezentînd un drept asupra unor bunuri imobiliare (clădiri, pămînt etc.). *Valoare comercială* (sau *de circulaţie*) = echivalent în bani al unei mărfi sau al unui bun pe piaţă; preţul de piaţă; curs. *Titlu de valoare* v. titlu. ◆ Exprimare în bani a costului unei acţiuni, a unui cec etc. **3** (*econ.*; şi *valoarea mărfii*) Muncă socială necesară pentru producerea unei mărfi şi materializată în marfă. ◇ *Valoare de întrebuinţare* = proprietate a unui lucru de a satisface o anumită necesitate individuală sau colectivă. *Valoare de schimb* = *a*) raport, proporţie pe care o cantitate de marfă de un anumit fel se schimbă cu o cantitate de marfă de alt fel; *b*) concr. marfă. *Valoare a forţei de muncă* = cantitatea mijloacelor (de subzistenţă) necesare producerii şi reproducerii forţei de muncă. *Legea valorii* = lege obiectivă a producţiei de mărfuri, potrivit căreia producţia şi schimbul de mărfuri au loc pe baza timpului de muncă socialmente necesar. *Valoare reziduală* v. rezidual. **III 1** (*mat.*) Expresie numerică sau algebrică reprezentînd o necunoscută sau un stadiu al unei variabile; măsura mărimii acestei expresii. ◆ Fiecare dintre elementele mulţimii care formează domeniul unei variabile. ◆ Rezultat al unui calcul, al unei operaţii matematice. ◇ *Valoare absolută* v. absolut. *Valoare numerică a unei expresii algebrice* v. numeric. **2** (*fiz.*) Număr asociat unei mărimi fizice în urma unei operaţii de măsurare, permiţînd compararea ei cu alte mărimi de aceeaşi natură. **3** (*lingv.*) Conţinut semantic al unui cuvînt; sens, semnificaţie. *Valoarea concretă a unui cuvînt.* ◆ Nuanţă de sens. *În poezie, cuvîntul a căpătat o valoare diferită.* ◆ Întrebuinţare, accepţie a unui element fonetic, grafic, lexical etc. *Litera chirilică are mai multe valori fonetice.* **4** (*muz.*) Durată absolută sau relativă a unei note sau a unei pauze. **5** (*a. plast.*) Element al limbajului figurativ care este specific stilului unui artist. *Valorile pot fi: spaţiale, liniare, tonale, de lumină.* ◆ Proporţia de lumină şi umbră pe care o conţine un ton; intensitate a unei culori. ◆ Sugerare a volumului prin alăturarea a două tonuri coloristice diferite, dar apropiate calitativ. • pl. *-ori*. g.-d. şi (*înv.*) *valoarei*. şi (*înv.*) *valór s.n., valóră s.f.* /<fr. ***valeur***, lat. ***valor***, ***-oris***, it. ***valore***.

váloma *s.f. art.* v. valmă.

valón, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populaţia de bază (de limbă romanică) a sudului Belgiei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) populaţie care s-a format, care locuieşte în Belgia; locuitorii Belgiei. **2** *adj.* Care aparţine sudului Belgiei sau valonilor, care se referă la sudul Belgiei sau la valoni; care este originar din sudul Belgiei. ◆ (*subst. f.*) Dialectul limbii franceze vorbit de valoni. • pl. *-i, -e.* şi *walón, -ă subst., adj.* /<fr. ***wallon***, germ. ***Wallone***.

valonée *s.f.* (*bot.*) Cupă a fructului unei specii de ghindă mediteraneană, din care se obţine valexul. • pl. *-ee.* /<fr. ***vallonée***.

valopál *s.n.* Extract tanant obţinut din ghinda unor specii de stejar. • /den. com.

valór *s.n.* v. valoare.

valorá *vb. I.* **1** *intr.* A avea sau a reprezenta o valoare; a preţui, a costa. *Terenurile au început să valoreze mult.* ◇ Expr. *Nu valorează nici (cît) o ceapă degerată* (ori *coaptă*) v. ceapă. **2** *intr.* Fig. A fi demn de apreciere, de stimă, de laudă. *Un efort preventiv mai mic valorează mai mult decît un mare efort defensiv* (TIT.). **3** *tr.* A pune în valoare; a valorifica, a valoriza. ◆ A evalua. *Orice idee e valorată după interesul -pragmatic- pe care-l deşteaptă* (PÂRV.). • prez.ind. *-ez.* /***valoare*** + *-a*; cf. fr. *valoir*.

valorăţie *s.f.* (*a. plast.*) Procedeu artistic prin care se poate da în pictură iluzia volumului obiectelor, a distanţei dintre ochi şi obiecte şi a reliefului acestora, prin efecte de valoare. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei.* /***valora*** + *-ţie*, după fr. *valorisation*.

valóră *s.f.* v. valoare.

valóric, -ă *adj.* Care se referă la valoare, de valoare, considerat din punctul de vedere al valorii. ◇ (*adv.*) *A evaluat valoric mărfurile din depozit.* • pl. *-ci, -ce.* /***valoare*** + *-ic*.

valorificá *vb. I. tr.* **1** A pune în evidenţă ceva, a face să capete o anumită valoare; a utiliza datorită unor calităţi pe care le posedă; a valora, a valoriza. *Elementele modeste... îşi pot valorifica prin lecţii însuşirile* (CA. PETR.). ◇ (*refl.*) *Critica nu se valorifică decît pe măsura acţiunii ei asupra publicului* (E. LOV.). ◆ A selecta din valorile anterioare ale culturii pe acelea care răspund cerinţelor epocii. **2** (*compl. indică bunuri materiale*) A utiliza în vederea obţinerii unui profit; a exploata. *A ştiut să-şi valorifice terenurile agricole.* ◆ Spec. (*compl. indică materii prime*) A consuma în producţie în vederea obţinerii unor produse de valoare mai mare. *Ţiteiul este valorificat şi în industria uşoară.* **3** (*econ.*; *compl. indică bunuri care pot fi vîndute, mărfuri, hîrtii de valoare etc.*) A vinde, a schimba şi a obţine contravaloarea lui în bani. • prez.ind. *valorífic.* /***valoare*** + *-ifica*.

valorificábil, -ă *adj.* Care poate fi valorificat. • pl. *-i, -e.* /***valorifica*** + *-bil*.

valorificáre *s.f.* Acţiunea de *a valorifica* şi rezultatul ei; valorizare. • pl. *-ări.* /v. ***valorifica***.

valorificát, -ă *adj.* Care este pus în valoare; a cărui valoare este pusă în evidenţă; valorizat. ◆ (*despre surse de energie, materii prime etc.*) Care este folosit (în procesul de producţie) cît mai raţional, cît mai rentabil etc. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***valorifica***.

valorificatór, -oáre *adj.* Care valorifică, care pune în valoare ceva. • pl. *-ori, -oare.* /***valorifica*** + *-tor*.

valorizá *vb. I. tr.* **1** A pune în valoare; a conferi sau a recunoaşte o valoare; a valorifica, a valora. **2** (*filos.*) A formula judecăţi de valoare. **3** (*econ.*) A influenţa (preţurile) în favoarea producătorilor, a ridica artificial preţurile; a subvenţiona (vînzările) pentru menţinerea preţurilor. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***valoriser***.

valorizánt, -ă *adj.* Care valorizează; care înlesneşte o valorificare; valorizator. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***valorisant***.

valorizáre *s.f.* Acţiunea de *a valoriza* şi rezultatul ei; valorificare. • pl. *-ări.* /v. ***valoriza***.

valorizát, -ă *adj.* Valorificat. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***valoriza***.

valorizatór, -oáre *adj.* Valorizant. • pl. *-ori, -oare.* /***valoriza*** + *-tor*.

valorós, -oásă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este dotat cu calităţi morale şi intelectuale deosebite; care dovedeşte capacitate profesională; capabil, talentat, merituos. *Un cercetător valoros.* **2** Care are calităţi deosebite; care prezintă importanţă, interes deosebit (pentru cineva). *O contribuţie valoroasă la dezvoltarea picturii moderne.* **3** (*despre bunuri, mărfuri etc.*) Care are o anumită valoare; care este preţios. *Un zăcămînt aurifer valoros.* • pl. *-oşi, -oase.* /<fr. ***valeureux***, it. ***valoroso***.

vals *s.n.* Dans de perechi în măsura de trei timpi, cu mişcări relativ vioaie, de învîrtire, avînd la bază dansuri populare austriece şi germane. ◆ Melodie după care se execută acest dans. ◆ Piesă vocală sau instrumentală, de formă liberă, compusă în ritmul acestui dans. • pl. *-uri*, (*înv.*) *-e.* şi (*înv.*) *valţ s.n.* /<fr. ***valse***, germ. ***Walzer***.

valsá *vb.I. intr.* A dansa un vals. • prez.ind. *-ez.* şi (*înv.*) *valţă, vălţă vb. I.* /<fr. ***valser***, germ. ***walzen***.

valsatór, -oáre *s.m., s.f.* Dansator de valsuri. • pl. *-ori, -oare.* /***valsa*** + *-tor*.

valsotécă *s.f.* Colecţie de valsuri (celebre) înregistrate pe discuri sau casete. • pl. *-ci.* /***de la vals***, după *discotecă, cartotecă*.

valtráp *s.n.* Pătură, învelitoare, de obicei împodobită cu diferite cusături, care se pune pe spatele calului, sub şa; cioltar. • pl. *-uri*, (*înv.*) *-e.* şi *valdráp s.n.* /<rus. ***вальтрап***, germ. ***Waltrappe***, ***Waldrappe***.

valţ[1] *s.n.* **1** Maşină sau instalaţie formată din una sau mai multe perechi de cilindri grei, aşezaţi în paralel, care se rotesc în sensuri opuse, folosită la prelucrarea materialelor prin deformare plastică, la sfărîmarea materialelor granulare, la prelucrarea cauciucului etc. **2** Cilindru care se poate roti în jurul axei şi care intră în componenţa unei maşini, a unei instalaţii etc. • pl. *-uri.* /<germ. ***Walze***.

valţ[2] *s.n.* v. vals.

valţă *vb. I.* v. valsa.

valuáre *s.f.* (*mat., inform.*) Evaluare, estimare. • sil. *-lu-a-*. pl. *-ări.* /după engl. *valuation*, fr. *evaluation*.

valuatór *s.m.* v. evaluator.

valutár, -ă *adj.* (*fin.*) Care se referă la valută, care ţine de valută. *Schimb valutar.* ◇ *Curs valutar* v. curs. *Dumping valutar* v. dumping. • pl. *-i, -e.* /***valută*** + *-ar*; cf. it. *valutario*.

valútă *s.f.* (*fin.*) **1** Unitate monetară a unui stat. **2** Totalitatea mijloacelor de plată exprimate în moneda altui stat, care pot fi folosite în decontările internaţionale. ◇ *Valută forte* = valută convertibilă, acceptată ca mijloc de plată de mai multe state, datorită stabilităţii valorii ei. • pl. *-e.* /<it. ***valuta***.

valv- Elem. de compunere „valvă". şi *valvi-*. /<fr. ***valv(i)***-; cf. lat. *valva, -ae* „canat, uşă dublă".

valvár, -ă *adj.* (*bot.*) Care aparţine valvei, referitor la valvă, în formă de valvă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***valvaire***.

valvát, -ă *adj.* (*biol.*) **1** Care este prevăzut cu valvă. **2** Care se deschide prin valve; valvicid. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***valvé***.

válvă *s.f.* **1** (*zool.*) Fiecare dintre cele două capace ale cochiliei unor moluşte şi crustacee. **2** (*bot.*) Fiecare dintre pereţii exteriori ai unor fructe, care se desfac la maturitate, permiţînd căderea seminţelor din interior. **3** (*tehn.*) Ansamblu de piese sau armătură, avînd ca piesă de bază o supapă sau un ventil, care serveşte la stabilirea, întreruperea sau dirijarea circulaţiei unui fluid într-o conductă, într-un tub etc. **4** (*anat.*) Valvulă. ◆ Instrument pentru depărtarea părţilor moi care astupă intrarea unui organ cavitar. • pl. *-e.* /<fr. ***valve***, lat. ***valva***, ***-ae***.

valvi- v. valv.

valvicíd, -ă *adj.* (*biol.*) Valvat. • pl. *-zi, -de.* /<lat. şt. ***valvicidus***, ***-a***, ***-um***.

valvifórm, -ă *adj.* Care are formă de valvă, care este asemănător cu o valvă. • pl. *-i, -e.* /***valvi-*** + ***formă***; cf. engl. *valviform*.

valvîrtéj *s.n., adv.* **1** *s.n.* Volbură, vîltoare, bulboană. *Atîtea curcubeie tremur în valvîrtejul ei de picuri* (GOGA). ◇ Loc.adv. *În valvîrtej* = în învălmăşeală, în dezordine; buluc. ◇ Expr. *A face* (ceva) *valvîrtej* = a învălmăşi, a răsturna. **2** *adv.* (*mai ales pe lîngă vb. de mişcare*) Vijelios, repede, în iureş. *Val-vîrtej aleargă norii* (IOSIF). ◆ Fig. Cu înfrigurare, în mare agitaţie. *Baba, simţind asta,... umbla val-vîrtej să-i găsească mireasă* (CR.). **3** *adv.* Fig. În dezordine; claie peste grămadă; buluc. • scris şi *val-vîrtej*. pl. *-uri.* /***val***[1] + ***vîrtej***.

valvîrtejí *vb. IV. refl.* A se năpusti, a se repezi. • prez. ind. *-esc.* /***valvîrtej*** + *-i*.

valvolínă *s.f.* (*mec.*) Ulei mineral vîscos, obţinut prin rafinarea cu acid sulfuric a păcurii neparafinoase sau cu un conţinut mic de parafină, care este utilizat ca lubrifiant la unele angrenaje închise. • pl. *-e.* /<germ. ***Valvolin[öl]***.

valvulár, -ă *adj.*(*anat.*) Care are valvule, referitor la valvule. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***valvulaire***.

válvulă *s.f.* **1** (*anat.*) Cută membranoasă subţire şi elastică, cu o margine liberă, situată la orificiul unor organe cavitare sau în interiorul vaselor organismului, care permite trecerea unor lichide (sînge, limfă) numai într-o singură direcţie; valvă. ◇ *Valvulă conivenţă* v. conivent. *Valvulă mitrală* v. mitral. *Valvulă sigmoidă* v. sigmoid. *Valvulă tricuspidă* v. tricuspid. **2** (*bot.*) Valvă mică. **3** (*tehn.*) Robinet cu valvă. **4** Dispozitiv în carena unei nave destinat introducerii şi evacuării apei. • acc. şi (*pop.*) *valvúlă*. pl. *-e.* /<fr. ***valvule***, lat. ***valvŭlae***, ***-arum***.

valvulectomíe *s.f.* (*med.*) Rezecţie chirurgicală operatorie a unei valvule cardiace, în caz de stenoză. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***valvulectomie***; cf. lat. *valvŭlae* „valvulă", gr. *ἐκτομή* „excizie".

valvulítă *s.f.* (*med.*) Inflamaţie a valvulelor inimii. • /<fr. ***valvulite***.

valvuloplastíe *s.f.* (*med.*) Denumire generică pentru cardiopatiile valvulare. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei.* /<fr. ***valvulopathie***; cf. lat. *valvŭlae* „valvulă", gr. *πάθος* „afecţiune".

valvuloplastíe *s.f.* (*med.*) Reparaţie chirurgicală a unei valvule cardiace anormale. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei.*

/<fr. ***valvuloplastie***; cf. lat. *valvŭlae* „valvulă", gr. *πλάσσω* „a forma".

valvulotomíe *s.f.* (*med.*) Secționarea chirurgicală a unei valvule cardiace stenozate pentru reglarea scurgerii sîngelui din auricul în ventricul. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***valvulotomie***; cf. lat. *valvŭlae* „valvulă", gr. *τομή* „tăiere".

vamál, -ă *adj.* De vamă; care aparține vămii, privitor la vamă; care are loc sau se practică la vamă. ◇ *Taxă vamală* = impozit perceput de stat asupra importului, exportului sau tranzitului de mărfuri. *Uniune vamală* = acord încheiat între două sau mai multe state în vederea creării unui teritoriu vamal unic (scutit de taxe pentru circulația bunurilor). *Bariere vamale* v. barieră. *Regim vamal* v. regim. *Tarif vamal* v. tarif. • pl. *-i, -e.* /***vamă*** + *-al.*

vámă *s.f.* **1** (*adesea în legătură cu vb. ca „a da", „a lua", „a plăti"*) Taxă care se plătește pentru ca o marfă sau un anumit produs să treacă dintr-o țară în alta. ◇ Loc.vb. *A pune vamă = a)* a fixa taxa care trebuie plătită pentru ca o marfă sau un anumit produs să treacă dintr-o țară în alta; *b)* fig. a fura la drumul mare. *Tunsu și Groza își făceau de cap, punînd vamă pe tot ceea ce se încumeta să treacă pe drumurile lui* (CA. PETR.). ◇ Expr. *A siguripsi vama* v. siguripsi. ◇ Fig. *N-am uitat tutunul și hîrtia de țigară- vamă pentru trecerea mea în altă zodie a vieții* (SADOV.). ◆ (*în trecut, în Țările Rom.; și vamă domnească*) Taxă, în bani sau în produse, care se percepea pentru intrarea într-o țară, într-un oraș (în scopul vînzării unor produse), pentru folosirea unui pod, a unui drum, pentru transportul mărfurilor etc. (și care constituia unul dintre veniturile domnitorului). *Să plătească vama mălaiului și la poduri* (DOC.). ◆ Gener. (*în trecut; și vama pămîntului*) Taxă, impozit (pe mărfuri sau pe produse). ◆ (*pop.*) Cantitate procentuală dintr-un produs sau sumă de bani care se dă drept plată pentru măcinat, treierat etc. *Zeciuiala morii este vama* (PAM.). ◆ (*înv., reg.*) Cîștig, profit. ◆ (*reg.*) Plată (simbolică) pretinsă mirelui ca să-și poată duce mireasa acasă la el. **2** Instituție (de stat) care exercită controlul asupra intrării și ieșirii din țară a mărfurilor, a mijloacelor de transport, a unor produse etc. în vederea stabilirii taxelor legale și a încasării lor. ◇ Loc.adj. *De vamă* = care aparține acestei instituții, care se aplică de către această instituție, care este utilizat la această instituție. ◆ Loc, punct, clădire (la granița unei țări) unde funcționează această instituție. ◇ Expr. *A trece* (ceva) *prin vama cucului* = a trece o marfă, un produs prin contrabandă. *A trece* (sau *a se strecura*) *prin vămile* (sau *vama*) *cucului* = (*despre persoane*) a trece clandestin peste graniță. *A căta vama cucului* = a căuta un lucru care nu există. ◆ Personalul acestei instituții. *Vama a intrat în grevă.* **3** (*înv.*) Împuternicire, drept de a-și însuși veniturile realizate prin perceperea vămii, care se acorda unei persoane, prin concesiune. *Vămile Moldovei se dădeau în arendă pe timp de un an* (STOIC.). ◆ Funcția și activitatea de vameș. *A ținut vama patru ani.* ◆ Perioadă de timp în care se exercita această funcție. *Vama Moldovei începea din luna august.* **4** (*relig. sau în credințele pop.; mai ales la pl.; de obicei determ. prin „văzduhului"*) (Fiecare dintre) cele șapte, nouă, douăsprezece, douăzeci și patru, patruzeci și patru sau nouăzeci și nouă de popasuri (în văzduh) prin care trebuie să treacă sufletul mortului, plătind la fiecare dintre ele o taxă de răscumpărare a păcatelor, pentru a ajunge în cer. *Aceia, la vămile văzduhului, să nu mai apuce să spună cine făcuse ticăloșia* (E. BAR.). ◆ Bani pe care trebuie să-i plătească sufletul mortului, la trecerea prin fiecare popas, ca să poată călători pe lumea cealaltă; (*la creștini*) milostenie (bani sau pomană) ce se împarte pentru sufletul mortului la oprirele pe drumul spre mormînt. *Banu-i vamă peste rîu. Merinde ai, colac de grîu Pe-un drum de veci* (COȘB.). • pl. *vămi,* (*înv.*) *vămuri.* /<magh. *vám.*

vamășésc, -eáscă *adj.* v. vămeșesc.

vámeș *s.m.* **1** Funcționar responsabil de evidența, de controlul și de taxarea mărfurilor, de verificarea bagajelor, a mijloacelor de transport etc. care trec prin vamă. ◆ (*în organizarea administrativă din trecut; și vameș mare, vameșul cel mare, marele vameș*) Dregător de curte însărcinat de domn cu încasarea taxelor care se plăteau la intrarea într-o țară, într-un oraș, pentru folosirea unui pod, a unui drum etc. și pentru administrarea vămilor. ◆ Gener. (*în trecut*) Persoană care încasa taxele, impozitele (pe mărfuri, pe produse). ◇ *Vameș de otace* v. otac. ◆ Fig. Hoț, tîlhar. *Prietena vameșilor de drumul mare* (SADOV.). ◆ (*reg.*) Persoană din satul sau din casa miresei căreia mirele trebuie să-i plătească o taxă (simbolică) pentru a-și putea duce mireasa acasă la el. **2** Persoană care lua în arendă impozitele pe care aveau obligația să le plătească cetățenii Romei și locuitorii Imperiului Roman. ◇ (*bis.*) *Duminica vameșului* (și *a fariseului*) = cea de a zecea duminică înainte de Paște în care se citește în biserică parabola biblică despre vameș și fariseu; capitol din *Noul Testament* care cuprinde parabola despre vameș și fariseu. **3** (*în credințele pop.*) Ființă care păzește fiecare dintre vămile văzduhului și căreia sufletul mortului trebuie să-i plătească vamă (în bani) pentru răscumpărarea păcatelor și ca să poată trece spre lumea cealaltă. • pl. *-i.* /<magh. ***vámos.***

vámpă *s.f.* (*cinemat.*) (Tip de) eroină fatală, misterioasă și irezistibilă. ◆ Ext. (*fam.*) Femeie fără scrupule, care urmărește să atragă și să cucerească prin frumusețe fizică și mai ales printr-o eleganță excentrică. *Are sprîncenele lung trase, cu intenția de apărea... vampă* (CA. PETR.). • pl. *-e.* /<fr., engl., it. ***vamp.***

vampír *s.m.* **1** (*zool.*) Nume dat mai multor specii de lilieci mari din America de Sud și din America Centrală, cu incisivii lați și puternici, care se hrănesc cu sîngele păsărilor și al mamiferelor (surprinse în somn) (*Phyllostoma spectrum*). ◆ (*în lit. fantastică din sec. 19 și în filmele horror*) Creatură demonică, dotată cu puteri supranaturale și forță excepțională, care iese în fiecare noapte din mormînt pentru a se hrăni cu sîngele tinerelor sau al copiilor. **2** (*în superstiții*) Ființă imaginară, strigoi care iese noaptea din mormînt și suge sîngele celor vii. ◆ Fig. Persoană care asuprește fără milă pe altcineva; exploatator. *Guvernul... dă unul dintre cele mai frumoase* județe *ale României pradă în ghiarele unui vampir* (CAR.). **3** Criminal care ucide pentru plăcerea patologică de a vedea sînge (curgînd). • pl. *-i.* și (*formă coruptă*) *bampír s.m.* /<fr. ***vampire***, germ. ***Vampir***; cuv. scandinav.

vampir (1)

vampíric, -ă *adj.* De vampir; foarte crud, nemilos, lacom. ◆ Ext. Demonic; îngrozitor, oribil. *Femeia vampirică scoate pe Angelo din club, legat la ochi* (CA. PETR.). • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***vampirique.***

vampirísm *s.n.* Cruzime excesivă, patologică. ◆ Spec. Perversiune sexuală manifestată printr-un sadism extrem, bolnavul provocînd partenerului sîngerare, supunîndu-l la torturi. • /<fr. ***vampirisme.***

vampirizá *vb. I. tr.* A chinui. • prez.ind. *-ez.* / ***vampir*** + ***-iza.***

van[1] *s.n.* Trăsură închisă pentru transportul cailor de curse. • pl. *-e.* /<engl., fr. ***van.***

van[2]**, -ă** *adj.* Care este zadarnic, inutil, fără rost. *Plîngă poeții poema vană* (BACOV.). ◇ Loc.adv. *În van* = în zadar, degeaba. ◆ Care este neîntemeiat, fără sens, iluzoriu. *Speranțe vane îi treceau prin gînd.* • pl. *-i, -e.* /<lat. ***vanus, -a, -um***, it. ***vano***; cf. fr. *vain.*

vanadát *s.m.* (*chim.*) Sare provenită de la un acid vanadic. • pl. *-ți.* /<fr. ***vanadate.***

vanádic *adj.* (*chim.*) *Acid vanadic* = acid oxigenat al vanadiului, compus ipotetic. /<fr. ***vanadique.***

vanadifér, -ă *adj.* (*chim.*) Care conține vanadiu. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***vanadifère.***

vanadinít *s.n.* (*miner.*) Minereu de vanadiu care are în compoziție clor și plumb și care se prezintă sub formă de cristale hexagonale de culoare galbenă, brună, uneori roșie, cu luciu adamantin sau gras. • /<fr. ***vanadinite.***

vanádiu *s.n.* (*chim.*) Element chimic, metal tranzițional, dur, casant, de culoare albă-cenușie, care se găsește în natură sub formă de compuși și care este folosit în fabricarea oțelurilor speciale (*V*). • /<fr. ***vanadium***, lat. ***vanadium***; cf. nm. pr. *Vanadis*, divinitate scandinavă.

vană[1] *s.f.* **1** Vas mare (de tablă, de lemn, de faianță etc.) pentru îmbăiat sau pentru spălat rufe; cadă. **2** (*tehn.*) Cadă în care se introduc lichidele folosite în diverse operații industriale. • pl. *-e,* (*reg.*) *văni.* /<germ. ***Wanne.***

vană[2] *s.f.* Dispozitiv de deschidere, de închidere sau de reglare a circulației unui lichid într-o conductă, montat pe traseul sau la capătul acesteia. ◆ Ext. Robinetul împreună cu dispozitivul. • pl. *-e.* /<fr. ***vanne.***

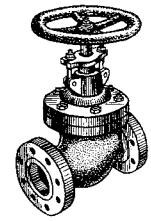

vană[2]

vánda *s.f* (*bot.*) Specie de orhidee originară din India și Oceania, epifită, cultivată frecvent în sere calde pentru florile sale superbe. • /<fr. ***vanda*** <cuv. hindi.

vandábil, -ă *adj.* (*despre produse*) Care poate fi vîndut (cu ușurință). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***vendable.***

vandabilitáte *s.f.* Însușirea de a fi vandabil. • /***vandabil*** + ***itate***; cf. engl. *vendibility.*

vandál *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m.* (*la pl.*) Grup de triburi germanice, din N Peninsulei Iutlanda, care, începînd cu a doua jumătate a sec. 2 d.Hr., au întreprins expediții de jaf și cucerire în Pannonia, Gallia, Hispania, au întemeiat în sec. 5 un regat în N Africii, de unde au ajuns la Roma, cucerind-o (455) și nimicind numeroase valori culturale ale antichității, și care a fost destrămat de armatele bizantine comandate de Iustinian; (*și la sg.*) persoană care aparținea acestui grup. **2** *adj.* Care aparține vandalilor, care este specific vandalilor, care se referă la vandali. **3** *s.m., s.f.* Fig. Om barbar, care distruge valori culturale și artistice (ale unui popor). *Un grup de vandali au distrus cîteva monumente din cimitirul orașului.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***vandale***, lat. ***Vandalus.***

vandálic, -ă *adj.* **1** Referitor la vandali; propriu vandalilor. **2** Fig. (*despre manifestări, atitudini etc. ale oamenilor*) Care este necivilizat, barbar; crud. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***vandalique***, lat. ***vandalicus***, it. ***vandalico.***

vandalísm *s.n.* Atitudine, manifestare, faptă de vandal. ◆ Spec. Distrugere a bunurilor și a valorilor culturale și artistice ale unui popor, ale unui oraș etc.; distrugere barbară, nejustificată. • /<fr. ***vandalisme.***

vandalizá *vb. I. tr.* A distruge cu sălbăticie, a nimici. • prez.ind. *-ez.* /***vandal*** + ***-iza.***

vandálău *s.m.* v. vandralău.

vándăr *s.m.* v. vandră.

vandée *s.f.* Focar de rebeliuni în timpul războaielor civile. • /de la nm. pr. ***Vendée***, ținut în Franța.

vandralău *s.m.* (*reg.*) **1** Vagabond, hoinar. **2** Călător, drumeț. **3** Calfă. • pl. *-ăi.* și *vandálău, vándrălău s.m.* /<magh. ***vándorló.***

vándră *s.f.* (*reg.*) Vagabond. ◇ Expr. *A umbla* (sau *a se duce*) *în vandră* ori (*adv.*) *a apuca vandra* = a vagabonda. • pl. *-e.* și *vándăr s.m.* /<magh. ***vándor.***

vandróc, -oácă *s.m., s.f.* (*reg.*) Vagabond. • pl. *-ci.* și *vándróc, vondróc s.m.* /***vandră*** + *-oc*; cf. magh. *vándorok.*

vandrúg *s.m.* Lemn rotund, lung de 3-4 m și despicat în două, folosit la susținerea pereților unei mine. • pl. *-gi.* /<germ. ***Wanddruck***; cf. *drug.*

vanétă *s.f.* Vană de dimensiuni reduse. • pl. *-e.* /***vană*** + *-etă.*

vang *s.n.* Element de construcție din lemn, din metal, din beton armat etc. așezat de-a lungul marginilor unei scări fixe, pe care se reazemă capetele treptelor. • pl. *-uri.* /<germ. ***Wange.***

vangál *s.m.* (*zool.*) Marsupial arboricol nocturn, din Australia și Noua Guinee, cu mișcări lente, care se hrănește cu frunze, lăstari tineri și fructe. • pl. *-i.* /etimol. nec.

vángă *s.f.* (*reg.*) **1** Scobitură, adîncitură a terenului. **2** Șanțul coccisului. • pl. *vängi.* /cf. germ. *Wange.*

vángăn *s.n.* v. vangăr.

vángăr *s.m., s.n.* (*reg.*) **1** Teanc. **2** Val de apă. • pl. *-e.* și *vángăn, vángor s.n.* /etimol. nec.

vanghélie *s.f.* v. evanghelie.
vanghelíst *s.m.* v. evanghelist.
vángor *s.n.* v. vangăr.
vanilá *vb. I.* (*compl. indică mai ales preparate de cofetărie*) A aromatiza cu vanilie sau cu vanilină. • prez.ind. *-ez.* /de la ***vanilat***, prin derivare regresivă.
vanilát, -á *adj.* (*mai ales despre preparate de cofetărie*) Care este aromat, parfumat cu vanilie; care are miros de vanilie; vanilinat. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***vanillé***.
vanílie *s.f.* (*bot.*) **1** Plantă erbacee din familia orhideelor, perenă, originară din America tropicală, cu tulpina agățătoare, cu frunzele eliptice cărnoase, cu florile verzi în exterior și albe în interior, dispuse în scurte raceme și cu fructele aromatice, în formă de păstaie, bogate în vanilină (*Vanilla planifolia*). ◆ Restr. Fructul acestei plante, recoltat înainte de maturitate, supus unui proces special de fermentare și folosit drept condiment. **2** Plantă erbacee, cu tulpina ramificată, cu florile albastre sau liliachii, plăcut mirositoare (*Heliotropium peruvianum*). ◇ *Vanilie sălbatică* = plantă erbacee din familia boraginaceelor, anuală, cu tulpina dreaptă, cu frunzele eliptice, păroase, cu florile albe sau violacee (*Heliotropium europaeum*). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<ngr. ***βανίλλη***, fr. ***vanille***, it. ***vaniglia***; cf. lat. st. *Vanilla*.

vanilie (1)

vanilinát, -á *adj.* Vanilat. • pl. *-ți, -te.* /***vanilină*** + *-at*.
vanilínă *s.f.* (*chim.*) Substanță organică foarte aromată, sub formă de cristale aciculare albe, care se extrage din fructele de vanilie sau care se obține pe cale sintetică, fiind folosită ca agent de aromatizare în industria alimentară și în parfumerie. • /<fr. ***vanilline***.
vanilísm *s.n.* (*med.*) Intoxicație provocată de aroma vaniliei sau prin ingerarea de vanilie, manifestată prin erupții papulare, prurit, cefalee, amețeli. • /<fr. ***vanillisme***.
vanilócviu *s.n.* Discurs lipsit de conținut și de concluzii; vorbărie. • pl. *-ii.* /<lat. scol. ***vaniloquium, -ii***.
vanisá *vb. I. tr.* (*text.*) A executa operația de vanisare. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***vanisser***.
vanisáre *s.f.* (*text.*) Procedeu de tricotare a două fire de natură sau de culori diferite, unul dintre ele aparținând pe o parte a tricotului și altul pe cealaltă parte a lui sau pe ambele părți, pentru sporirea rezistenței sau pentru obținerea unor desene variate. • pl. *-ări.* /v. ***vanisa***.
vanitáte *s.f.* **1** (Sentiment de) încredere exagerată în calitățile proprii; dorință de a face impresie; ambiție neîntemeiată; atitudine, manifestare, comportare de om vanitos; trufie, înfumurare, îngâmfare. *Se înduioșă de atîta lipsă de vanitate* (CE. PETR.). **2** Deșertăciune, zădărnicie. *Un melancolic... obsedat de vanitatea lumii* (CĂL.). ◆ (*la pl.*) Ceea ce este zadarnic; lucru inutil, fără rost. *Luăm titlurile, decorațiile, vanitățile aristocratice... și ne credem serios că sîntem aristocrați* (BOL.) • pl. *-ăți.* /<fr. ***vanité***, lat. ***vanĭtas, -atis*** <*vanus, -a, -um* „van".
vanitós, -oásă *adj.* (*despre oameni*) Care are încredere exagerată în calitățile proprii; care este plin de vanitate; orgolios, îngâmfat, înfumurat, trufaș. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***vaniteux***.
vántură *s.f.* (*reg.*) Grindă la acoperișul unei case. • pl. *-i.* /<săs. ***wantrud, wandrud***; cf.germ. *Wanten*.
vapél *s.n.* (*înv.; mai ales la pl.*) Fișie de țesătură fină (brodată, încrețită sau plisată) care se folosea ca garnitură la unele obiecte de îmbrăcăminte femeiască, la lenjeria de pat etc. • pl. *-uri.* și *vapélă s.f.* /cf. germ. *Fabel*, rom. *falbala*.
vapélă *s.f.* v. vapel.
vapoáre *s.f.* v. vapor.
vapór *s.m., s.n.* **I** *s.m.* **1** (*fiz.*) Apă în stare gazoasă; starea normală a apei peste punctul ei de fierbere (care se poate utiliza ca forță motrice); abur. **2** (*mai ales la pl.*) Substanță aflată în stare gazoasă, la o temperatură inferioară temperaturii ei critice. *Vapori de mercur.* **3** Exalații care, după medicina veche, erau emanate de sînge sau de unele umori și produceau tulburări ale creierului. **II** *s.n.* Navă propulsată cu ajutorul unui motor cu aburi. ◆ Gener. Navă propulsată cu ajutorul unei surse proprii de energie. • pl. *m. -ori, n. -oare, -uri.* și (*înv.*) *vapoáre, vápură, vapóre s.f.* /<it.***vapore***, lat. ***vapor, -oris***, fr. ***vapeur***, ngr. ***βαπόρι***.
vaporáș *s.n.* Dim. al lui *vapor*. • pl. *-e.* /***vapor*** + *-aș*.
vaporáție *s.f.* (*înv.*) Vaporizare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *vaporațiúne s.f.* /<lat. ***vaporatĭo, -onis***, fr. ***vaporation***.
vaporațiúne *s.f.* v. vaporație.
vapóre *s.f.* v. vapor.
vaporeán *s.m.* Navigator care face parte din echipajul unei nave comerciale. • pl. *-eni.* /***vapor*** + *-ean*.
vaporét *s.n.* Vapor de cursă (pe un lac, pe un canal). • pl. *-e.* /<it. ***vaporetto***.
vaporizá *vb. I.* **1** *refl., tr.* (*fact.*) A trece sau a face să treacă în stare de vapori; a (se) evapora. **2** *tr.* (*ind. text.*) A supune acțiunii vaporilor firele, pentru a le asigura o stabilitate mai bună, sau țesăturile, pentru a fixa coloranții pe fibre. **3** *tr., refl.* Ext. A (se) pulveriza. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***vaporiser***.
vaporizáre *s.f.* Faptul de *a (se) vaporiza*; evaporare, vaporizație, (*înv.*) vaporație. • pl. *-ări.* /v. ***vaporiza***.
vaporizatór *s.n.* **1** Aparat, instalație în care se efectuează vaporizarea unor soluții, în scopul concentrării sau al distilării acestora. **2** Pulverizator. **3** (*mar.*) Boiler din instalația de distilare a apei de mare la bordul navei; evaporator. • pl. *-oare.* /<fr. ***vaporisateur***.
vaporizáție *s.f.* Vaporizare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *vaporizațiúne s.f.* /<fr. ***vaporisation***.
vaporizațiúne *s.f.* v. vaporizație.
vaporós, -oásă *adj.* **1** A cărui claritate sau strălucire este diminuată, estompată de vaporii din atmosferă. ◆ Fig. Vag, difuz, fără contur precis; nedefinit. *Te uiți și te mulțumești cu cîteva imagini vaporoase* (ARGH.). **2** (*despre țesături, obiecte de îmbrăcăminte etc.*) Diafan, fin, subțire. ◇ (*adv.*) *O tînără femeie îmbrăcată vaporos* (VORN.). ◆ Delicat, grațios; eteric. *S-a îmbrăcat într-o toaletă vaporoasă.* • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***vaporeux***, lat. ***vaporōsus, -a, -um***.
vaporozitáte *s.f.* Însușirea a ceea ce este vaporos. • /<it. ***vaporosità***.
vapoterapíe *s.f.* (*med.*) (Metodă de) tratament cu vapori sau cu apă fin pulverizată. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***vapothérapie***; cf. lat. *vapor, -oris* „abur", gr. *θεραπεία* „îngrijire, tratament".
vapotrón *s.n.* Tub electronic de mare putere pentru stații de radioemisie, a cărui răcire se face cu apă distilată fierbinte. • pl. *-oane.* /<fr. ***vapotron***.
vápură *s.f.* v. vapor.
var[1] *s.m.* (*fiz.*) Unitate de măsură pentru puterea electromagnetică reactivă, corespunzînd unui curent alternativ de un amper sub tensiunea de un volt; (simbol pentru) voltamper reactiv. pl. *-i.* /<fr. ***var***, engl. *VAR*, abr. de *V[olt]-A[mpere] R[eactive]*.
var[2] *s.n.* **1** (și *var nestins, var ars*) Oxid de calciu obținut prin calcinarea rocilor calcaroase, folosit în special ca liant al mortarului în construcții, ca materie primă în industria chimică etc. ◆ Suspensie de var folosită pentru spoitul pereților caselor; lapte de var. ◇ *Apă de var* v. apă. *Clorură de var* v. clorură. *Lapte de var* v. lapte. *Var stins* v. stins. ◇ Compar. *La ipoteza unui contracandidat, deveni alb ca varul* (CĂL.). ◆ Strat subțire de lapte de var care s-a uscat după ce a fost aplicat pe un perete. *A măturat varul căzut la cutremur de pe pereți.* **2** (*înv.*) Calcar, calcit. • pl. *-uri.* /<sl. veche ВАРЪ; cf. bg. *вар*.
varactór *s.n.* (*electron.*) Element semiconductor folosit drept condensator, cu capacitate variabilă, a cărei valoare depinde de tensiunea aplicată; varicap. • pl. *-oare.* /<engl., fr. ***varactor***, germ. ***Varaktor***.
varán *s.m.* (*zool.*) Reptilă sauriană carnivoră, cu corpul lung pînă la 3 m, cu limba foarte lungă și despicată, care trăiește în Africa, în Asia și în Australia (*Varanus*). • pl. *-i.* /<fr. ***varan***, lat. ***varanus***; cf. ar. *waran*.
varáng *s.m.* (*ist.*) Soldat mercenar viking de origine, care făcea parte din garda particulară a împăraților bizantini. • pl. *-gi.* /<fr. ***Varangue***.
varángă *s.f.* (*mar.*) Grindă transversală a fundului unei nave care servește la consolidarea acesteia. • pl. *-ge.* /<fr. ***varangue*** <cuv. sued.
várá *s.f.* Anotimpul cel mai călduros al anului, care urmează după primăvară și precedă toamna și care reprezintă (în emisfera boreală) intervalul de timp de la solstițiul din 22 (21) iunie pînă la echinocțiul din 23 septembrie. ◇ (*cu determ. sau cu prep., loc.prep. cu care formează constr. stabile, arătînd timpul cînd sau cît se petrece acțiunea vb.*) *Nu am plecat nicăieri toată vara.* ◇ (*meteor.*) *Vara Sfîntului Martin* sau (*în America de Nord*) *vară indiană*, (*pop.*) *vara Sfinților Arhangheli* = perioada de încălzire care se înregistrează uneori în prima jumătate a lunii noiembrie. *Miezul verii* sau *miez de vară* v. miez. *Miază vară* v. miază. *Vara lui mioi* v. mihoi. ◇ Loc.adj. *De vară* = *a*) (*despre unele activități, sporturi etc.*) care se efectuează în timpul verii, care se practică în timpul verii; *b*) (*despre fructe, plante etc.*) care ajunge la maturitate, care se coace, rodește vara (de timpuriu); *c*) care este necesar în timpul verii; care se poartă în timpul verii; care se practică vara. Δ *Grădină de vară* v. grădină. ◇ Loc.adv. *De astă-vară* = din vara precedentă. *La vară* = în vara viitoare, în vara care urmează. *Astă-vară* = în vara care a trecut. (*În*) *vara asta* = în vara în care ne aflăm. (*pop.*) *An-vară* = în vara anului precedent. *De cu vară* = fiind încă vară. *Peste vară* = în timpul verii. ◆ (*adv.; în forma „vara" sau „verile"*) În cursul anotimpului verii; în fiecare an, în cursul acestui anotimp; de la începutul verii. *Vara, cu un rucsac în spate... ar fi explorat munții* (CĂL.). • pl. *veri.* /lat. ***vēra***, pl. lui *ver, -is* „primăvară".
várda[1] *interj.* (*în trecut; în limbajul marinarilor, al birjarilor*) Ferește-te! Atenție! • și *várta interj.* /<ngr. ***βάρδα***, tc. ***varda***.
várda[2] *interj.* (*reg.*) Cuvînt folosit de muncitorii forestieri, prin care se anunță că se dă drumul bușteniilor pe uluc. • și *várta, várdo interj.* /<retorom. ***varda***, it. dial. ***varda***.
várdă *s.f.* v. vartă[1].
vardíst *s.m.* v. gardist.
várdo *interj.* v. varda[2].
varéc *s.m.* (Numele unor) alge brune marine azvîrlite de valuri pe țărm, care servesc ca îngrășământ pentru pămînturile nisipoase, ca materie primă pentru fabricarea sodei, iodului etc. • scris și *varech.* pl. *-ci.* /<fr. ***varech***; cuv. scand.
varecáre *pron. nehot.* v. oarecare.
varéch *s.m.* v. varec.
varég *s.m.* (*ist.; la pl.*) Nume dat de către slavii de răsărit, de bizantini și de arabi populațiilor germanice din Peninsula Scandinavă, care între sec. 9 și 11 au pătruns în E Europei, ajungînd pînă la Bizanț; vikingi, normanzi; (*și la sg.*) persoană care aparține acestei populații. • pl. *-gi.* /<fr. ***Varègues***.
várgă *s.f.* **I 1** Nuia lungă, subțire și flexibilă, tăiată de obicei dintr-o ramură dreaptă de arbore sau dintr-o tulpină de arbust. ◇ Expr. (*adesea adv.*) *A tremura varga* (sau *ca varga*) = a tremura foarte tare, din tot corpul (de frică sau de frig). (*A fi*) *varga lui Dumnezeu* = (a fi) foarte rău, aspru, crunt. **2** (*mai ales la pl.*) Mănunchi de bețe tăiate egal, cu care se aplicau în trecut pedepse corporale. ◆ Ext. Lovitură aplicată cuiva cu varga. *I-au dat douăzeci de vergi la tălpi.* ◆ Urmă lăsată pe corp de o astfel de lovitură. *I-a văzut vergile negre de pe spate.* **3** (și *vargă magică*) Baghetă de care se folosesc magicienii, vrăjitorii etc. în practicile lor. *Diriguiește cu o vargă de alun un taraf negru de duhuri necurate* (HOG.). **4** (*înv.*) Cîrjă, sceptru, toiag. **II** Analog. **1** Vergea lungă (și subțire) de metal. ◇ Compar. *Trupul ei era încordat ca o vargă de oțel îndoită* (CAZ.). **2** Băț de undiță. **3** Vergea cu care se încărcau în trecut puștile și cu care se curăța țeava puștii. **4** (*reg.*) Muchie a pînzei coasei, opusă tăișului. **5** (*nav.; înv.*) Vergă. **III** Compuse: (*bot.*) *varga-ciobanului* = *a*) plantă erbacee cu tulpina și ramurile țepoase, cu florile liliachii, dispuse în capitule (*Dipsacus silvester*); *b*) scăiuș (*Dipsacus laciniatus*); *vargă-de-aur* = splinuță (*Solidago virgaurea*). **IV** (*pop.; mai ales la pl.*) Dungă, linie; fiecare dintre dungile paralele de culori diferite sau de altă culoare decît cea a fondului (în special la o țesătură). *O ie... cusută în lungul mînecilor cu vărgi de fir și de culori vii* (ODOB.). • pl. *vergi,* (*pop.*) *vărgi,* (*înv.*) *verge.* /lat. ***vĭrga***; cf. și fr. *vergue*.

vargheño [var'geɲo] *s.n.* Dulăpior cu sertare în care se păstrau în trecut diferite acte, bijuterii, medalii etc., bogat împodobit cu incrustații de materiale de diverse culori. • /<sp. ***vargueño***.

vári *s.m.* (*zool.*) Specie de maimuță din familia lemurienilor, cu blana deasă, cu pete negre și albe, care trăiește în pădurile din N-E Madagascarului și se hrănește mai ales cu fructe și cu insecte. • /<fr. ***vari***.

vária[1] *s.f.* Accent grav în alfabetul chirilic. • pl. *-ii*. /<ngr. ***βαρεία***.

vária[2] *subst. invar.* **1** Culegere bibliografică de scrieri (mărunte) diferite. **2** Rubrică a unei publicații periodice în care se tipăresc articole scurte, note mărunte, informații etc. cu conținut variat; varietăți. • /<fr. ***varia***, lat. ***varia***, *s.n. pl.* de la *adj. varĭus, -a, -um* „diferit".

variá[3] *vb. I.* **1** *intr.* A trece prin modificări succesive, a avea fluctuații, a lua valori diferite; a prezenta deosebiri, variație (în funcție de anumiți factori) ; a se deosebi. *Credințele morale au aceeași neschimbată esență, oricît de mult ar varia formele* (IORGA). ◆ (*despre aparate de măsură*) A indica valori fluctuante. **2** *tr.* A schimba, a modifica, a face să devină diferit, să ia aspecte multiple, să capete diversitate, trăsături distincte. *Operațiunea se poate repeta variind după plac condițiile* (BLA.). ◇ (*absol.*) *Se făcu tăcere. Ca să varieze... începu să mormăie textul unei scrisori* (ARGH.). ◆ A face să capete succesiv valori diferite. *Toate manevrele se efectuează variind unghiul de incidență al aripilor* (ENC.TEHN.). **3** *tr.* (*muz.; compl. indică teme, motive muzicale etc.*) A supune unor transformări melodice, ritmice, armonice etc., menținînd elementele caracteristice fundamentale. *Cîntînd... un exercițiu complicat care varia la nesfîrșit o temă* (CĂL.). ◇ Ext. *Acești gînditori și cercetători nu fac alt decît să varieze același motiv* (BLA.). **4** *intr.* (*mat.; despre mărimi, cantități*) A-și schimba valoarea în raport cu altele. • sil. *-ri-a*. prez.ind. *-iez*. /<fr. ***varier***, lat., it. ***variare***.

variábil, -ă *adj., s.f., s.n.* **I** *adj.* **1** Care trece prin modificări succesive; care are fluctuații care variază (în funcție de anumiți factori); susceptibil de a se modifica, de a se schimba; schimbător. *O valoare creatoare răsfrînge o imagine variabilă în oglinda conștiinței* (CONST.). ◆ (*despre mărimi, cantități etc.*) Care își schimbă valoarea, care prezintă valori diferite. *În piața liberă prețurile sînt variabile.* ◆ (*despre sisteme tehnice sau despre parametrii acestora*) Care poate fi reglat în funcție de necesități. ◇ *Condensator variabil* v. condensator. **2** (*lingv.; despre cuvinte, părți de vorbire*) Care are forme flexionare, schimbîndu-și desinența; flexibil. ◆ (*despre accentul unor cuvinte*) Care este mobil, schimbîndu-și locul în raport cu forma de bază. **3** (*mat.*) *Mărime* (sau *cantitate*) *variabilă* = mărime sau cantitate care variază în raport cu altele care au valori constante. **4** (*econ.*) *Capital variabil* = parte a capitalului cheltuită pentru cumpărarea forței de muncă, care își modifică valoarea în procesul de producție. **5** Care prezintă trăsături particulare distincte; variat. *Fenomenele variabile ale naturii.* **II 1** *s.f., s.n.* Ceea ce este susceptibil de modificări, de fluctuații; ceea ce se realizează sub forme multiple și diferențiate. *Trebuie avut în vedere accidentalul și variabilul.* **2** *s.f.* (*mat.*) Mărime, cantitate nedeterminată care capătă succesiv diferite valori (în cursul unui calcul); element generic al unei mulțimi. **3** *s.f.* (*inform.*) Element al limbajului formalizat reprezentînd un nume care semnifică o clasă ai cărei membri sînt denotații săi posibili. **4** *s.f.* (*statist.*; și *variabilă statistică*) Caracteristică putînd prezenta variație sub acțiunea conjugată a factorilor esențiali și întîmplători, putînd lua un număr finit sau infinit de valori (diferite de la un element la altul al unei colectivități). **5** *s.f.* (*log.*; și *variabilă logică*) Parte componentă cu conținut nedeterminat a unei expresii logice, care poate fi înlocuită printr-o constantă logică. • sil. *-ri-a-*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***variable***, lat. ***variabĭlis, -e***.

variabilitáte *s.f.* **1** Însușire a unui obiect, a unui fenomen etc. de a fi variabil; faptul de a varia, de a lua forme și aspecte diferite. **2** (*biol.*) Proprietate a organismelor vii de a-și schimba, sub influența mediului și a factorilor ereditari, particularitățile morfologice, fiziologice, biochimice etc. ◆ Manifestarea acestei proprietăți. **3** (*lingv.*) Însușire a unor cuvinte flexibile de a-și schimba desinența, sufixul, de a prezenta forme diferite etc. **4** (*mat.*) Proprietate a unei cantități, a unei mărimi sau a unei funcții algebrice de a lua succesiv o infinitate de valori diferite. • sil. *-ri-a-* pl. *-ăți*. /<fr. ***variabilité***.

variác *s.n.* (*electr.*) Transformator electric pentru reglarea tensiunii de ieșire. • sil. *-ri-ac*. pl. *-ce*. /<engl. *variac*.

variánt, -ă *adj.* Care variază, schimbător, nestatornic. • sil. *-ri-ant*. pl. *-ți, -te*. /<fr. ***variant***.

variántă *s.f.* **1** Fiecare dintre formele concrete, diferențiate, sub care se poate manifesta un fenomen, o acțiune etc.; aspect particular, diferit față de o formă considerată de bază sau tipică a unui fenomen, lucru, a unei lucrări, acțiuni etc. *Rezolvarea unei crize poate avea mai multe variante.* **2** (*lingv.*) Formă a unui element lingvistic (fonem, cuvînt, formă flexionară sau construcție sintactică) diferită din punct de vedere fonetic sau ortografic față de forma lui obișnuită sau etimologică. ◆ Unitate minimală care nu contractează raporturi de comutare cu alte unități similare fonetic, morfologic, semantic. **3** (*filol.*) Fiecare dintre lecțiunile diferite ale aceluiași text manuscris. ◆ Fiecare dintre formele diferite ale unei creații literare, ale unui motiv artistic etc. care a suferit modificări, prelucrări etc. (în raport cu forma considerată de bază). **4** (*statist.*) Fiecare dintre formele sub care s-a înregistrat variabila în cadrul colectivității cercetate. **5** (*biol.*) Individ, populație care diferă de tip prin unul sau mai multe caractere. **6** Drum (temporar), canal care ocolește pe o anumită porțiune traseul principal, ajungînd în același același punct final. • sil. *-ri-an-*. pl. *-e*. /<fr. ***variante***.

variánță *s.f.* **1** (*fiz.*) Număr maximal al factorilor de echilibru care pot varia independent, fără ca numărul de faze ale unui sistem fizico-chimic dat să se schimbe. **2** (*mat.*) Media aritmetică a pătratelor abaterilor valorilor individuale ale unui șir statistic de experiențe, de la media aritmetică a șirului respectiv; pătratul abaterilor standard. **3** (*statist.*) Dispersie a valorilor unei variabile în jurul valorii medii. **4** (*biol.*) Dispersie a valorilor unui caracter oarecare în jurul mediei. • sil. *-ri-an-*. pl. *-e*. /<fr. ***variance***.

variát, -ă *adj.* **1** Care prezintă aspecte multiple și diferențiate, care are varietate; variabil, felurit. *O bogată și variată colecție de tablouri.* ◇ (*adv.*) *Hărți de răspîndire a numelor păsărilor... mai variat botezate de popor* (BĂLC.). ◇ *Mișcare variată* = mișcare cu viteză inconstantă. **2** Care prezintă unele trăsături particulare distincte, care se diferențiază. *Ochiul se adaptează diferit la variate condiții de lumină* (RALEA). • sil. *-ri-at*. pl. *-ți, -te*. /v. ***varia***; cf. fr. *varié*.

variatór *s.n.* **1** (*tehn.*; și *variator de viteză*) Mecanism sau dispozitiv schimbător de viteză cu variație continuă a turației, care asigură transmiterea mișcării de la un arbore motor la arborele principal al unei mașini. **2** (*cinemat.*) *Variator de lumină* = dispozitiv pentru varierea intensității luminii la copierea filmelor. • sil. *-ri-a-*. pl. *-oare*. /<fr. ***variateur***, germ. ***Variator***, rus. ***вариатор***.

variáție *s.f.* **1** Trecere succesivă sau alternativă de la o stare la alta, de la un aspect la altul etc.; schimbare, transformare; stare a unui lucru care prezintă (multe) schimbări. *Importante variații climatologice.* ◆ Diversitate, felurime. *O mare variație de oferte editoriale.* **2** (*biol.*)Apariție a unui caracter nou morfologic, fiziologic, biochimic etc. la unul sau mai mulți indivizi ai unei specii animale sau vegetale. **3** (*mat.*; și *variația unei funcții*) Diferența dintre valorile unei funcții în două puncte ale ei (în succesiunea stabilită de domeniul de definiție). ◇ *Calculul variațiilor* = calcul întrebuințat în analiza infinitezimală (prin care se rezolvă anumite probleme a căror soluție nu se poate obține prin calculul diferențial). **4** (*statist.*) Schimbare a nivelului unei variabile statistice de la un element la altul în cadrul unei colectivități sub influența factorilor esențiali sau întîmplători. **5** (*muz.; în forma „variațiune"*) Modificare melodică, ritmică, armonică etc. a unei teme muzicale, cu menținerea elementelor caracteristice fundamentale. ◆ Piesă muzicală realizată prin asemenea modificări succesive. ◇ *Temă cu variațiuni* v. temă. **6** (Numele unui) dans solistic clasic, variat și de virtuozitate. • sil. *-ri-a-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și *variațiúne s.f.* /<fr. ***variation***, lat. ***variatĭo, -onis***, it. ***variazione***.

variațional, -ă *adj.* **1** Referitor la variația unei mărimi. **2** Bazat pe variație, cu caracter de variație. • sil. *-ri-a-ți-o-*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***variationnel***, engl. ***variational***.

variațiúne *s.f.* v. variație.

varicáp *s.n.* (*electron.*) Varactor. • pl. *-e*. /<fr. ***varicap***, germ. ***Varicap***.

varíce *s.f. pl.* (*med.*) Dilatație venoasă patologică permanentă, de formă neregulată (frecventă la membrele inferioare), cauzată de pierderea elasticității pereților venoși și însoțită de dureri și de tulburări cronice ale țesuturilor înconjurătoare. • și (*pop.*) *varíci*, (*înv.*) *varíțe s.f. pl.* /<fr. ***varice***, it. ***varice***, lat. ***varix, -icis***.

varicélă *s.f.* (*med.*) Boală infecțioasă și contagioasă benignă, de natură virotică, specifică mai ales copiilor, caracterizată prin febră și prin apariția pe piele a unor pete roșii, cu aspect de vezicule, care nu lasă cicatrici; (*pop.*) vărsat-de-vînt. • /<fr. ***varicelle***.

varicelifórm, -ă *adj.* (*med.; despre boli, vezicule*) Care seamănă cu varicela. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***varicelliforme***.

varíci *s.f. pl.* v. varice.

varico- Elem. de compunere „varice". • /<fr. ***varico-***; cf. lat. *varix, -icis* „venă dilatată".

varicocél *s.n.* (*med.*) Tumoare formată prin dilatarea varicoasă patologică a venelor cordonului spermatic, a scrotului sau a venelor ovariene, a uterului etc. • și (*înv.*) *varicocélă s.f.* /<fr. ***varicocèle***; cf. lat. *varix, -icis* „varice", gr. *κήλη* „tumoare".

varicocélă *s.f.* v. varicocel.

varicoflebítă *s.f.* (*med.*) Infecție latentă într-o venă varicoasă. • pl. *-e*. /<fr. ***varicophlébite***.

varicografíe *s.f.* (*med.*) Radiografie a unei vene varicoase cu o substanță opacă la razele X. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***varicographie***.

varicós, -oásă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care suferă de varice. **2** *adj.* Care este provocat de varice; referitor la varice. • pl. *-oși, -oase*. /<fr. ***variqueux***, lat. ***varicōsus, -a, -um***.

varicotomíe *s.f.* (*med.*) Incizie chirurgicală a unei vene varicoase. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***varicotomie***.

varicózā *s.f.* (*med.*) Ansamblu de varicozități. • /<germ. ***Varikose***.

varicozitáte *s.f.* (*med.*) Dilatație sinuoasă a vaselor mici (superficiale) ale tegumentelor. • pl. *-ăți*. / ***varicos*** + *-itate*.

variére *s.f.* Acțiunea de *a varia* și rezultatul ei. • sil. *-ri-e-*. pl. *-i*. /v. ***varia***.

varietáte *s.f.* **1** Însușire a ceea ce este variat; diversitate, felurime. *O fantezie satirică de-o virtuozitate și varietate rară* (CONST.). **2** Fiecare dintre formele concrete, diferențiate, sub care se prezintă o anumită categorie; formă (diferită), soi (deosebit). *De cînd sînt în Egipt am văzut toate varietățile de morminte* (RALEA). **3** (*biol.*) Individ sau grup de indivizi care se diferențiază în cadrul speciei prin anumite proprietăți morfologice. ◆ Categorie sistematică inferioară speciei, cu caractere diferențiate secundare, dar cu areal propriu. **4** (*la pl.*; și *spectacol de varietăți*) Spectacol de divertisment alcătuit din scenete dramatice, dansuri, cuplete, numere de circ, recitări etc. **5** (*la pl.*) Rubrică a unei publicații periodice, care cuprinde articole scurte, note, informații etc. cu conținut variat; varia. • sil. *-ri-e-*. pl. *-ăți*. și (*înv.*) *varietét subst.* /<fr. ***variété***, lat. ***variĕtas, -atis***.

varieté *s.n.* v. varieteu.

varietét *subst.* v. varietate.

varietéu *s.n.* Spectacol teatral de gen ușor (de divertisment), care cuprinde piese simple, distractive, scheciuri, cuplete, dansuri, numere de circ etc. ◆ Teatru al cărui repertoriu este format din asemenea spectacole. • sil. *-ri-e-*. pl. *-uri*. și *varieté s.n.* /<fr. *[théâtre de]* ***variétés***.

vario- Elem. de compunere „variație, schimbare". • /<fr. ***vario-***; cf. lat. *varĭus* „diferit".

variolăt, -ă *adj.* (*med.*) Care prezintă numeroase cicatrice lăsate de variolă. • sil. *-ri-o-*. pl. *-ți, -te*. /<fr. ***variolé***.

variólă *s.f.* (*med.*) **1** Boală infecțioasă, de natură virotică (foarte gravă), caracterizată prin apariția pe piele (și pe mucoase) a veziculelor pustuloase, care, la vindecare, lasă cicatrice definitive desfigurante; (*pop.*) vărsat negru. **2** Nume dat mai multor boli infecțioase și contagioase caracterizate prin erupții sub formă de vezicule sau pustule, care afectează unele animale sau

păsări. • sil. *-ri-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***variole***, germ. ***Variola***; cf. lat. *varius* „pătat".

variólic, -ă *adj.*(*med.*) Care ține de variolă, care este caracteristic variolei; care este provocat de variolă. ◆ (*subst.*) Persoană care suferă de variolă. • sil. *-ri-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***variolique***.

variolifórm, -ă *adj.* (*med.*) Cu aspect de variolă. • sil. *-ri-o-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***varioliforme***.

variolít *s.n.* (*geol.*) Rocă bazaltică sau andezitică, conținînd feldspat cu structură radiară. • sil. *-ri-o-*. /<fr. ***variolite***.

variolizáre *s.f.* (*med.*) Metodă de imunizare în variolă, folosită în trecut, constînd în inocularea unui virus spre a provoca o formă benignă care să preîntîmpine o formă mai gravă de variolă. • sil. *-ri-o-*. /după fr. *variolisation*.

varioloíd, -ă *adj., s.n.* (*med.*) **1** *adj.* Care se aseamănă cu variola. **2** *s.n.* Formă ușoară de variolă. • sil. *-ri-o-*. pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***varioloïde***.

variolós, -oásă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Persoană) care suferă de variolă, cu variolă. • sil. *-ri-o-*. pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***varioleux***.

variométru *s.n.* (*tehn.*) **1** Dispozitiv format din două bobine electrice, una fixă și alta mobilă, cu inductanță variabilă, care servește la reglarea fină a inductanței unui circuit. **2** Aparat pentru măsurarea variațiilor cîmpului magnetic pămîntesc. **3** Aparat de bord care măsoară viteza verticală de urcare și cea de coborîre a unui aparat de zbor. • sil. *-ri-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***variomètre***.

varioobiectív *s.n.* (*cinemat.*) Obiectiv cu distanță focală variabilă, folosit de obicei la filmare. • sil. *-ri-o-*. pl. *-e.* /<germ. ***Varioobjektiv***.

varioráma *s.n.* (*cinemat.*) Sistem de cinema pentru format normal sau lat, la care variația dimensiunilor imaginii se obține prin modificarea continuă a dimensiunilor fotogramei. • sil. *-ri-o-*. pl. *-e.* /***vario-*** + ***ramă***.

variscít *s.n.* (*chim.*) Fosfat hidratat de aluminiu. • /<engl. ***variscite***.

varisténță *s.f.* (*electr.*) Element semiconductor pe bază de carbură de siliciu, a cărui rezistență variază în raport cu tensiunea aplicată la borne. • pl. *-e.* /<fr. ***varistance***.

varistór *s.n.* (*electr.*) Dispozitiv (rezistor) a cărui rezistență depinde de valoarea tensiunii aplicate la bornele lui. • pl. *-oare.* /<fr. ***varistor***.

varíțe *s.f.pl.* v. varice.

váriu, -ie *adj.* (*mai ales la pl.; de obicei precedă subst. pe care îl determ.*) Diferit, variat. *A refuzat oferta din varii motive.* • pl. *-ii.* /<it. ***vario***, lat. ***varius***, ***-a***, ***-um***.

varméghe *s.f.* v. varmeghie.

varméghie *s.f.* **1** (*în Ev. Med., în organizarea administrativă a Transilv.*) Unitate teritorial-administrativă în componența căreia intrau mai multe localități. ◆ Instituție de conducere a unei asemenea unități teritoriale. ◆ Reprezentanții acestei instituții. ◆ Clădire în care își avea sediul această instituție. **2** (*reg.*) Penitenciar. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*reg.*) *varméghe, varmíghe, vărméghie* *s.f.* /<magh. ***vármegye***.

varmétru *s.n.* (*electr.*) Instrument pentru măsurarea, în vari, a puterii electromagnetice reactive în rețelele de curent alternativ. • pl. *-e.* /<fr. ***varmètre***.

varmíghe *s.f.* v. varmeghie.

varnevíci *s.m. pl.* Cîrnați care se fierbeau și se consumau calzi. • /<germ. ***warne Würstchen***.

várniță *s.f.* Ladă din scînduri, deschisă în partea de sus și îngropată pe jumătate în pămînt, folosită pe șantier la stingerea varului sau la prepararea manuală a mortarului. ◆ Groapă special amenajată pentru construirea cuptoarelor de var; cuptor în care se arde piatra-de-var. • pl. *-e, -i,* (*reg.*) *vărniți.* /<bg. ***варница***, srb. ***varnica***.

varóră *s.f.* (*fiz.*) Unitate de măsură pentru energia reactivă echivalentă cu puterea reactivă de un var pe oră și egală cu 3600 de varsecunde (abr. *varh*). • pl. *-e.* /<fr. ***varheure***.

varormétru *s.n.* (*electr.*) Contor electric pentru înregistrarea directă (în varore) a energiei electrice reactive. • pl. *-e.* /<fr. ***varheuremètre***.

varóș[1] *s.n.* (*înv.*) Parte a unui oraș situată în afara fortificațiilor. • și *varúș* *s.n.* /<tc. ***varoș***.

văroș[2]**, -ă** *adj.* (*reg.*) Roșu. ◆ (*despre oi*) Care are pete roșcate sau gălbui pe cap și pe bot. • acc. și *varóș.* pl. *-i, -e.* /<magh. ***vörös***.

varsecúndă *s.f.* (*electr.*) Unitate de măsură pentru energia electrică reactivă, egală cu a 3600-a parte dintr-o varoră (puterea reactivă de un var pe secundă). • pl. *-e.* /<fr. ***varseconde***.

varșovián, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Varșoviei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii Varșoviei. **2** *adj.* Care aparține Varșoviei sau varșovienilor, care se referă la Varșovia sau la varșovieni; originar din Varșovia. • sil. *-vi-an.* pl. *-ieni, -iene.* /nm. pr. (capitala Poloniei) ***Varșovia*** + ***-ean***.

vârta[1] *interj.* v. varda[1].

vârta[2] *interj.* v. varda[2].

vârtă[1] *s.f.* **1** (*înv.*) Clădire în care își avea sediul un corp de gardă și care servea și ca loc de detenție. ◆ Strajă, gardă. ◆ Escortă. ◆ Santinelă. **2** (*reg.*) Lucrător forestier care supraveghează deplasarea buștenilor pe uluc. • pl. *vărți, verți.* și (*reg.*) *várdă* *s.f.* /<germ ***Warte***, ucr. ***вартa***, pol. ***warta***; cf. și *varda*.

vârtă[2] *s.f.* (*reg.*) Necaz, belea; ceartă, scandal. • pl. *-e.* /<tc. ***varta***.

várus *s.n.* (*med.*) Deviație a piciorului către înăuntru. ◇ *Varus echin* v. echin. *Halux varus* v. halux. • /<fr. ***varus***, lat. ***varus***.

varúș *s.n.* v. varoș[1].

várvar, -ă *s.m., adj.* (*înv.*) Barbar. • pl. *-i, -e.* /<slav. ***варъваръ***, ngr. ***βάρβαρος***.

varvaríc *subst.* v. varvaricesc.

varvaricésc, -eáscă *adj., subst.* **1** *adj.* (*înv.*) Care aparține sau este caracteristic varvarilor. **2** *subst.* loc.adj. (*pop.*) *În* (sau *de*) *varvaric* = (*despre mustăți*) cu vîrfurile lungi și răsucite. **3** *adj.* (*înv.*) Necioplit, sălbatic, necivilizat; barbar. • pl. *-cești.* și *varvaríc* *subst.* /<ngr. ***βαρβαρικός***.

varvaríe (*înv.*) Barbarie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***varvar*** + ***-ie***.

varvarótită *s.f.* (*grec. înv.*) Grosolănie, brutalitate. • /<ngr. ***βαρβαρότης***.

várvă *s.f.*(*geol.*) Depozit stratificat de argile din lacurile glaciare din cuaternar, care se prezintă ca niște benzi albicioase sau cenușii-închis. • pl. *-e.* /<fr. ***varve***; cuv. sued.

varvárésc, -eáscă *adj.* v. vărvăresc.

vărzá *s.f.* **1** (*bot.*) Numele mai multor plante erbacee bienale, din familia cruciferelor, cultivate ca legume sau ca plante de nutreț: *a*) (și *varză albă, varză cu căpățînă, varză de toamnă*) plantă cu frunzele mari, groase și ondulate, care se învelesc unele pe altele formînd o căpățînă compactă, folosită în alimentație (*Brassica oleracea*); *b*) (și *varză roșie*) plantă asemănătoare cu cea descrisă mai sus, cu frunzele roșii-violacee, folosită în alimentație, mai ales sub formă de salată (*Brassica oleracea var. capitata*); *c*) (și *varză creață*) plantă cu frunzele creț, de culoare verde-gălbuie, care formează o căpățînă și care se folosește în alimentație, (*Brassica oleracea var. sabauda*); *d*) (și *varză de Bruxelles*) varietate de varză cu tulpina înaltă, cu căpățîna mică, de la care se consumă mugurii formați la subsuoara frunzelor (*Brassica oleracea gemmifera*). ◇ Expr. *A împăca* (*și*) *capra și varza* sau *a împăca capra cu varza* = a împăca două interese opuse; a mulțumi pe mai multe persoane care au interese opuse, a mulțumi pe toată lumea; a aduce armonie între două contraste. *A se împăca ca capra cu varza* = (*despre oameni*) a fi în conflict permanent, a nu se putea înțelege unul cu altul. ◇ Compuse: (*reg.*) *varză-de-stîncă* = *a*) urechelniță (*Sempervivum tectorum*); *b*) rujă (*Sedum rosea*). **2** Frunze ale unor varietăți de varză folosite la prepararea, în diferite moduri, a unor mîncăruri sau care se pun la murat. ◆ Ext. Mîncare preparată din frunzele (tăiate) ale acestei plante. *Am făcut ciorbă, varză și friptură* ◇ *Varză acră* = varză murată tocată, alcătuind o salată. Δ Expr. (*glum.*) *E murat în varză acră*, se spune despre cineva care a mîncat o bătaie zdravănă. *Mai bine varză acră cu învoială, decît zahăr dulce cu cîrteală* v. învoială. *Varză călită* = fel de mîncare preparat din varză murată, tăiată mărunt și prăjită în untură. *Zeamă de varză* v. zeamă. ◇ Expr. (*fam.*) *A face o varză* = a încurca lucrurile, a nu face nici o ispravă. *A face varză* (pe cineva sau ceva) = *a*) a tăia în bucățele; *b*) a bate zdravăn; *c*) a răvăși, a învălmăși. *A* (*se*) *face* (sau *a ajunge, a fi* etc.) *varză* = (*mai ales despre cărți, caiete*) a (se) distruge, a (se) degrada, a (se) zdrențui. • pl. *verze.* /lat. ****vírdia*** = ***viridia*** „verdețuri".

varzeá *s.f.* (*geomorf.*) Cîmpie aluvială, inundabilă, de-a lungul Amazonului, în care apare pădurea tropicală tipică, etajată. • /<port. ***várzea***.

vas *s.n.* **1** Recipient de sticlă, de metal, de lemn, de lut etc., de diferite forme și mărimi, care servește la păstrarea (și transportul) lichidelor, al unor materii solide sau ca obiect de ornament, de cult etc. ◇ *Vase comunicante* v. comunicant. *Vas de ud* v. ud. ◇ Expr. *A turna în el* (*ca într-un vas*) v. turna. *A lua țanc* (sau *țancul*) (*la un vas*), *a da cu țancul* ori *a da țanc* (*la un vas*) v. țanc. *A lua țenchi de la un vas* v. țenchi. ◇ Fig. *Vas de lut* = trupul omenesc. ◆ (*bis.; mai ales cu determ. ca „ales", „dumnezeiesc", „rău"*) Persoană înzestrată cu har divin sau cu însușiri malefice, diavolești. *Pîntece sfînt și vas dumnezeiesc* (ANTIM).

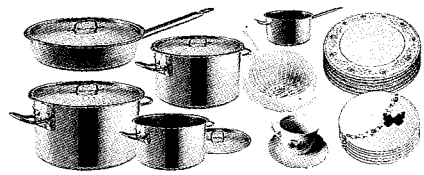

vase (1)

◆ (*mai ales la pl.*) Nume generic dat farfuriilor, oalelor, castroanelor etc. folosite la masă și la pregătirea mîncării; fiecare dintre aceste farfurii, oale, castroane etc. *A pus pe masă multe vase cu bucate.* ◇ *Vas-minune* = vas de bucătărie a cărui construcție permite prepararea rapidă a mîncărurilor, prin fierbere sub presiune; oală cu presiune. *Vas de iena* v. iena. **2** (*adesea cu determ. care indică felul, mijlocul de propulsie, scopul etc.*) Vehicul amenajat și echipat pentru transportul pe apă al călătorilor, al mărfurilor sau pentru destinații speciale; navă. *În port se află mai multe vase comerciale.* ◇ *Vas-pilot* = pilotină. *Vas-amiral* v. amiral. *Vas petrolier* v. petrolier. **3** (*anat.*) Fiecare dintre formațiile tubulare închise prin care circulă sîngele, limfa etc. în interiorul organismului. ◇ *Vase aferente* v. aferent. *Vase capilare* v. capilar. *Vase coronare* v. coronar. *Vas pulsant* v. pulsant. *Vas sîngifer* v. sîngifer. **4** (*bot.*) Celulă vegetală alungită sau tub capilar gol, format prin fuziunea mai multor celule, prin care circulă seva în plante. **5** (*înv.; la pl.*) Instrumente, unelte, ustensile. *Sfeșnicul luminii și toate vasele lui* (BIBLIA 1688). • pl. *-e,* (*înv.*) *-uri.* /lat. ***vasum***; cf. și fr. *vaisseau*, it. *vaso*.

vasái *s.m., adj.* **1** *s.m.* (*în Ev. Med., în apusul Europei*) Om liber care, în urma asigurării unor avantaje, devenea (parțial) dependent de un suzeran, căruia îi datora fidelitate, prestarea unor servicii militare sau civile. **2** *s.m.* (*în Ev. Med., în apusul Europei*) Conducător de stat dependent față de un suzeran. **3** *s.m.* (*în Ev. Med., în răsăritul Europei*) Conducător de stat care, fiind numit sau confirmat de către sultan, se obliga să-i plătească tribut, să-i ofere ajutor militar și să urmeze politica externă a acestuia, păstrînd autonomia internă a statului pe care îl conducea. **4** *adj.* (*în Ev. Med.; despre conducători de state, nobili etc.*) Care era în raport de dependență politică, economică și militară față de un suzeran. **5** *s.m.* Fig. Persoană, grup, instituție subordonate, dependente de cineva. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***vassal***, lat. med. ***vassallus*** <celt. *vasis* „servitor".

vasálic, -ă *adj.* Referitor la vasalitate sau la vasali; de vasal. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***vassalique***.

vasalitáte *s.f.* **1** (*în Ev. Med., în apusul Europei*) Instituție care stabilea, reglementa obligațiile reciproce apărute între vasal și suzeran, în urma încheierii contractului feudal; ansamblul raporturilor sociale stabilite între membrii păturii aristocratice pe baza acordării de către seniori (suzerani) vasalilor a unor feude, din care decurgeau obligații reciproce (civile, militare etc.). **2** (*în Ev. Med., în apusul Europei*) Situație de dependență politică a unui stat față de alt stat (considerat suzeran), cu păstrarea autonomiei. **3** (*în Ev. Med., în răsăritul Europei*) Situație de dependență a unui stat al cărui conducător era numit sau confirmat de către sultan, căruia îi plătea tribut, îi oferea ajutor militar și îi urma politica externă, păstrîndu-și autonomia internă. **4** Fig. Aservire, dependență, subordonare față de cineva. • /<fr. ***vassalité***.

vásărvag *s.n.* (*reg.*) Nivelă cu bulă de aer. • şi *vásărvagă s.f.*, *văservag s.n.* /<germ. ***Wasserwaage***.
văsărvagă *s.f.* v. vasărvag.
văscă *s.f.* **1** (*arhit.*) Recipient din ghips, din piatră, din metal etc., în formă de cupă, folosit ca element decorativ (în parcuri, în pieţe publice etc.). **2** (*arheol.*) Parte a unui vas în formă de cupă. • pl. *-ce.* /<it. ***vasca***, fr. ***vasque***.
vascolár, -ă *adj.* v. vascular.
vascrís *s.n.* (*bis.*; *înv.*) Învierea lui Iisus Hristos; slujba religioasă a Învierii. <> (*curent*; *în imprec.*) *Vascrisu mă-tii!... Mi-ai omorît băiatul* (STANCU). • /<srb. ***vaskrs***, ***uskrs***.
vasculár, -ă *adj.* **1** (*anat.*) Care aparţine vaselor sangvine sau limfatice din organismele vii, care se referă la aceste vase. <> *Sistem vascular* = totalitatea vaselor sangvine şi limfatice ale unui organism. *Ţesut vascular* = ţesutul din care sînt formate vasele sangvine. (*med.*) *Nev vascular* v. nev. **2** (*bot.*) Care este alcătuit din vase. <> *Plantă vasculară* = nume generic pentru plantele superioare care au în structura lor vase conducătoare prin care circulă seva. • pl. *-i*, *-e*. şi (*înv.*) *vascolár*, *-ă adj.* /<fr. ***vasculaire***, it. ***vascolare***; cf. lat. *vascŭlum*, *-i* „vas mic".
vascularitáte *s.f.* (*anat.*) Dispoziţie, aşezare a vaselor sangvine într-un ţesut, într-un organ sau organism. • /<fr. ***vascularité***.
vascularítă *s.f.* (*med.*) Inflamaţie a vaselor sangvine; angeită. • pl. *-e*. /<fr. ***vascularite***.
vascularizá *vb. I. tr.* (*anat.*; *despre vase de sînge*) A străbate un ţesut, un organ etc. • prez.ind. pers. 3 *-ează*. /<fr. ***vasculariser***, engl. ***vascularize***.
vascularizáre *s.f.* Vascularizaţie. • pl. *-ări*. /v. ***vasculariza***.
vascularizát, -ă *adj.* (*despre ţesuturi*, *organe*) Care conţine vase sangvine, care este bogat în vase sangvine. • pl. *-ţi*, *-te*. /<fr. ***vascularisé***.
vascularizáţie *s.f.* (*biol.*) Proces de formare a unor vase noi de sînge în ţesuturile sau în organele unui organism. ◆ Totalitatea vaselor sangvine şi limfatice ale unui organ sau ale unei structuri biologice. ◆ Mod de dispunere a vaselor într-un ţesut, într-un organ, într-un organism. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***vascularisation***.
vasculítă *s.f.* (*med.*) Leziune vasculară inflamatorie. • /<fr. ***vasculite***.
vasectomíe *s.f.* (*med.*) Rezecţie a canalelor deferente în scopul sterilizării bărbatului. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***vasectomie***; cf. lat. *vas*, *-is* „canal", gr. *ἐκτομή* „excizie".
vasél *s.n.* (*înv.*) Vas de război; bastiment. • pl. *-e*. /<it. ***vascello***.
vaselínă *s.f.* Substanţă lubrifiantă, vîscoasă, obţinută prin rafinarea fracţiunilor grele de la distilarea ţiţeiului sau prin amestecarea cu parafină a unor uleiuri minerale, folosită în scopuri tehnice, farmaceutice şi cosmetice. <> *Vaselină boricată* v. boricat. • pl. *-e*. şi *vasilínă s.f.* /<fr. ***vaseline***, germ. ***Vaseline***; cf. germ. *Wasser* „apă", gr. *ἔλαιον* „ulei".
váservag *s.n.* v. vasărvag.
vasílcă *s.f.* **1** (*mai ales art.*) Obicei practicat cu prilejul sărbătorilor de iarnă, în special în ajunul sau în ziua Anului Nou, de colindători, de obicei ţigani, care umblă pe la case cu o căpăţînă de porc (sau cu o păpuşă) purtată pe o tavă şi împodobită cu panglici, cu mărgele, cu flori etc. ◆ Căpăţîna de porc (sau păpuşa) folosită cu această ocazie. ◆ Ext. Colindă care se cîntă cu această ocazie. **2** (*reg.*; *art.*) Numele unui dans popular. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-ci*. şi *sílcă s.f.* /de la nm. pr. ***Vasilca***, *[Sfîntul]* ***Vasile***.
vasilicále *s.f. pl.* (*jur.*) Corp de legi şi dispoziţii juridice din dreptul bizantin, alcătuit după legislaţia din timpul împăratului Iustinian şi folosite în trecut, cu unele modificări, şi în Ţările Române. • şi *basilicále*, *bazilicále s.f. pl.* /<ngr. ***[τα] βασιλικά***.
vasilímă *s.f.* v. vaselină.
vasilísc *s.m.* **1** (*zool.*) Reptilă tropicală din ordinul saurienior, cu creste pe cap şi pe spate, de culoare verzuie, cu dungi late, negre (*Basilicus americanus*). **2** (*în mit. greco-romană*) Monstru asemănător cu un şarpe, cu o creastă în formă de coroană, care poate ucide cu privirea. <> Compar. *În monăstire... voi fi scutită de căutarea ta de vasilisc* (I. NEGR.). • pl. *-işti*, (*înv.*) *n. -uri*. şi *basilísc*, *bazilísc s.m.*, (*înv.*) *vasilíscă s.f.* /<ngr. ***βασιλίσκος***.
vasilíscă *s.f.* v. vasilisc.
vasistás *s.n.* Ferestruică, ochi (într-o fereastră mai mare, într-o uşă). • pl. *-e*, *-uri*. /<fr. ***vasistas*** <germ. *was ist das?*
vaso- Elem. de compunere „(referitor la un) vas sangvin", „circulaţie vasculară". • /<fr., it. ***vaso-***, ***vasi-***; cf. lat. *vas*, *-is* „vas, recipient".
vasoconstrictór, -oáre *s.n.*, *adj.* (*farm.*) (Medicament, substanţă etc.) care provoacă vasoconstricţie. • scris şi *vaso-constrictor*. pl. *-ori*, *-oare*. /<fr. ***vaso-constricteur***.
vasoconstrícţie *s.f.* (*fiziol.*) Micşorare a lumenului unui vas sangvin prin contracţia fibrelor musculare netede din pereţii săi, produsă prin acţiuni nervoase, hormonale sau medicamentoase (şi cauzînd reducerea afluxului de sînge). • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. şi (*înv.*) *vasoconstricţiúne s.f.* /<fr. ***vaso-constriction***.
vasoconstricţiúne *s.f.* v. vasoconstricţie.
vasodilatáre *s.f.* (*fiziol.*) Vasodilataţie. • pl. *-ări*. / ***vaso-*** + ***dilatare***, după fr. *vaso-dilatation*.
vasodilatatór, -oáre *adj.*, *s.n.* (*farm.*) (Medicament, substanţă etc.) care provoacă vasodilataţie. • pl. *-ori*, *-oare*. /<fr. ***vaso-dilatateur***.
vasodilatáţie *s.f.* (*fiziol.*) Mărire a lumenului unui vas sangvin prin relaxarea fibrelor musculare netede din pereţii săi, produsă prin acţiuni nervoase, hormonale sau medicamentoase (şi cauzînd un aflux sporit de sînge); vasodilatare. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. şi (*înv.*) *vasodilataţiúne s.f.* /<fr. ***vaso-dilatation***.
vasodilataţiúne *s.f.* v. vasodilataţie.
vasografíe *s.f.* (*med.*) Radiografie a aparatului circular cu ajutorul unei substanţe de contrast. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***vasographie***.
vasomotór, -oáre *adj.* (*fiziol.*) **1** (*despre agenţi fizico-chimici*, *nervi*) Care determină contractarea şi dilatarea vaselor sangvine. ◆ (*despre acţiunea nervilor*, *a centrilor nervoşi*) Care se exercită asupra pereţilor vaselor sangvine. **2** Care se referă la contracţia sau la relaxarea vaselor sangvine, care aparţine acestor mişcări. *Tulburările vasomotorii sînt frecvente*. • pl. *-ori*, *-oare*. /<fr. ***vaso-moteur***.
vasomotricitáte *s.f.* (*fiziol.*) Funcţie regulatoare a circulaţiei sîngelui, care se exercită prin reglarea diametrului arterelor. • /<fr. ***vasomotricité***.
vasoplegíe *s.f.* (*med.*) Vasodilataţie (patologică) generalizată, folosită în anestezie. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***vasoplégie***.
vasopresínă *s.f.* (*fiziol.*) Hormon secretat de lobul posterior al hipofizei, care contractă arterele, măreşte tensiunea arterială şi inhibă eliminarea apei prin rinichi; adiuretină. • /<fr. ***vasopressine***.
vasopresiúne *s.f.* (*fiziol.*) Presiune cu care circulă sîngele în vase. • / ***vaso-*** + ***presiune***.
vasopresór, -oáre *adj.*, *s.n.* (*med.*) Antidiuretic. • pl. *-ori*, *-oare*. /<fr. ***vasopresseur***.
vasotomíe *s.f.* (*med.*) Secţionare chirurgicală a vaselor deferente. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***vasotomie***; cf. lat. *vas*, *-is* „canal", gr. *τομή* „tăiere".
vasotripsíe *s.f.* (*med.*) Angiotripsie. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***vasotripsie***.
vasotróp, -ă *adj.* (*med.*; *despre substanţe*) Care se fixează de preferinţă pe vasele sangvine. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***vasotrope***.
vast, -á *adj.* **1** (*despre spaţii*, *mai ales despre întinderi de pămînt*, *teritorii*) Care este foarte întins sau care se întinde pînă departe. *Sînt proprietarii unor vaste domenii*. <> Exager. *Gînditorul a cărui frunte vastă... manifestă procesul înalt şi intens al cugetării* (VIANU). ◆ Poet. Care domneşte peste o mare întindere. *Rătăceam pe stradă În noaptea vastă şi senină* (BACOV.). **2** (*despre spaţii delimitate sau închise*, *mai ales despre construcţii*, *părţi componente ale acestora*) Care are dimensiuni, proporţii foarte mari; care este foarte larg, foarte încăpător, foarte spaţios. *Mîndre palate... cu turnuri şi vaste cupole* (IOSIF). **3** Care este deosebit de important din punct de vedere cantitativ sau numeric. *Această vastă umanitate risipită pretutindeni* (IORGA). **4** (*despre intelectul*, *cultura*, *sentimentele etc. ale oamenilor*) De mare anvergură, amploare şi complexitate; bogat; complex. • pl. *vaşti*, *vaste*. /<fr. ***vaste***, lat. ***vastus***, ***-a***, ***-um***.

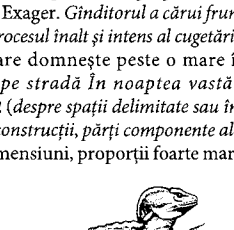

vasilisc (1)

vastitáte *s.f.* **1** Calitatea a ceea ce este vast; imensitate, întindere uriaşă. *Constelaţiile..., folosind toată vastitatea cerului, se rotesc* (BOGZA). **2** Însuşirea de a fi foarte larg, foarte spaţios, de dimensiuni foarte mari. *Interioarele surprindeau prin vastitate, candoare şi lux* (CĂL.). **3** Amploare, complexitate. *Vastitatea şi profunzimea cunoştinţelor dobîndite în tinereţe*. • /<fr. ***vastité***, lat. ***vastitas-atis***.
vaşétă *s.f.* Piele de viţel tăbăcită vegetal, folosită pentru şters automobile sau mobilă. • /<fr. ***vachette***.
vatálă *s.f.* v. vătală.
vatamán *s.m.* v. vătăman.
vátă *s.f.* Material format din fibre de origine vegetală, animală sau minerală, constituind o masă omogenă, care este folosit ca strat filtrant şi izolant. <> *Vată de zgură* = material format din filamente elastice, lungi şi subţiri, obţinute prin aruncarea unei vîne subţiri de abur sau de aer comprimat asupra unei şuviţe de zgură acidă de furnal, topită, folosit pentru izolarea conductelor. *Vată minerală* = produs termoizolant, obţinut prin topirea bazaltului şi recristalizarea lui sub formă de ace sau de fire combinate cu un liant. *Vată de sticlă* = masă de fibre foarte subţiri şi scurte de sticlă, avînd aspectul vatei obişnuite, obţinute prin suflarea cu vapori de apă a topiturii vîscoase de sticlă sau prin picurarea topiturii pe un disc care se învîrteşte cu viteză mare, utilizată ca material de izolaţie termică sau acustică şi la filtrarea lichidelor corozive. *Vată de zahăr* = produs alimentar dulce, pufos, asemănător cu vata, care se obţine, prin centrifugare, dintr-o soluţie de zahăr (şi se comercializează înfăşurat pe beţişoare sau în pachete). ◆ Spec. Bumbac prelucrat care se foloseşte la capitonarea mobilelor, la confecţionarea plăpumilor, la căptuşirea hainelor etc. ◆ Material format din fibre elastice, scurte şi subţiri de bumbac, obţinut prin procedee speciale de curăţare, albire etc., care formează o masă compactă albă, folosit mai ales pentru pansamente. <> *Vată de hîrtie* = produs asemănător vatei, obţinut din celuloză de lemn, care se foloseşte în medicină, în locul vatei de bumbac, sau la ambalaj. • /<germ. ***Watte***.
vătără *s.f.* v. vatră.
vatelínă *s.f.* Material textil obţinut din bumbac scămoşat, care se introduce între stofa şi căptuşeala unei haine (de iarnă), pentru a o face mai călduroasă. • pl. *-e*. /<germ. ***Watteline***.
vátes *s.m. invar.* **1** (*la romani*) Profet, ghicitor. **2** Poet inspirat, vizionar, care impresionează prin tonalitatea elevată a versurilor pătrunse de sacralitate şi prin intensitatea sentimentelor exprimate. • /<lat. ***vates***, ***-is***.
vatícan, -ă *adj.* Care aparţine Vaticanului; de la Vatican. *Uriaşa bibliotecă vaticană conţine numeroase cărţi rare*. • pl. *-i*, *-e*. /<it. ***vaticano***, fr. ***vatican***; cf. nm. pr. *Vatican*, stat independent în Italia, în centrul Romei.
vaticaníst *s.m.* Specialist care se ocupă cu studiul manuscriselor din arhivele Vaticanului. • pl. *-işti*. /nm. pr. (stat independent în Italia, în centrul Romei) ***Vatican*** + ***-ist***.
vaticiná *vb. I. tr.* A prezice, a profetiza. • prez. ind. *-ez*. /<fr. ***vaticiner***, it. ***vaticinare***, lat. ***vaticinari*** <*vates*, *-is* „profet".
vaticinánt, -ă *adj.* Care are caracter de prezicere; profetic; vaticinar. • pl. *-ţi*, *-te*. /<fr. ***vaticinant***.
vaticinár, -ă *adj.* Vaticinant. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***vaticinaire***, lat. ***vaticinarius***, ***-a***, ***-um***.
vaticinátor *s.m.* Prezicător, ghicitor; ext. şarlatan. • pl. *-i*. /<fr. ***vaticinateur***, lat. ***vaticinātor***, ***-oris***.
vaticinăţie *s.f.* Prezicere a viitorului; profeţie, oracol; vaticiniu. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. şi (*înv.*) *vaticinaţiúne s.f.* /<fr. ***vaticination***, lat. ***vaticinatĭo***, ***-onis***.
vaticinaţiúne *s.f.* v. vaticinaţie.
vaticíniu *s.n.* Profeţie, vaticinaţie. • pl. *-ii*. /<lat. ***vaticinĭum***, ***-ii***, it. ***vaticinio***.
vatír *s.n.* Ţesătură de bumbac, de in sau de cînepă, foarte apretată, folosită la întărirea umerilor şi a

piepților hainelor (bărbătești). • pl. *-uri.* /<germ. *Wattier[leinen].*

vatmán *s.m.* Persoană care conduce un tramvai; manipulant. • acc. și *vátman.* pl. *-i.* /<fr. ***wattman.***

vátos *s.m.* (*iht.*) Pește de mare, asemănător cu calcanul, cu corpul rombic, acoperit cu plăci osoase prevăzute cu cîte un spin(*Raja clavata*); vulpe-de-mare. • pl. *-oși.* /<ngr. ***βάτος.***

vátră *s.f.* **1** Loc special amenajat în tinda casei țărănești, sub formă de platformă de piatră sau de cărămidă, înălțată, amplasată sub un horn, pe care se face focul pentru a pregăti mîncarea. ◆ Parte plană din interiorul cuptorului (de pîine) sau al sobei, care susține boltitura și unde se face focul. ◇ Expr. *A nu mai avea nici* (sau *decît*) *cenușă în vatră* = a fi foarte sărac. *A nu-i mai rămîne* (cuiva) *nici cenușă în vatră* = a sărăci. *Nu-i ard* (cuiva) *tăciunii în vatră* v. arde. *A-i lua* (sau *a-i vinde*) *cuiva și cenușa din vatră* v. cenușă. *A nu avea nici tăciune în vatră* v. tăciune. ◆ Suprafață plană care prelungește (și susține) cuptorul sau soba în afară și pe care se poate ședea sau dormi. ◇ Expr. *A îmbătrîni în vatră* = a rămîne fată bătrînă, nemăritată. *A rămîne cu sluta în vatră* = a nu-și putea mărita fata. *A sta* (sau *a cloci*) *pe vatră* = *a)* a lenevi (la căldură), a trîndăvi; *b)* a rămîne indiferent la ceea ce se petrece în jur. *A fi* (sau *a sta*) *pe vatră* = (*despre femei*) a fi lăuză. *A da* (sau *a cădea*) *pe vatră* = (*despre femei*) a naște. ◆ (*înv.*) Altar pe care se aduceau jertfe. ◆ Ext. (*pop.*) Încăpere unde se află vatra și unde se pregătește mîncarea. ◆ (*mai ales cu determ. ca „de foc", „focului"*) Loc sumar amenajat pe sol și neacoperit unde se face foc. **2** Așezare stabilă (sălaș, locuință, casă). *A stat la acea vatră patruzeci de zile* (SADOV.). ◇ Loc.adj. *De vatră* = care și-a făcut gospodărie și s-a statornicit într-un loc. ◇ Expr. *A(-i) cădea cuiva în vatră* = *a)* se spune despre un oaspete nedorit, neașteptat; *b)* se spune despre o tînără necăsătorită care se stabilește la casa unui bărbat de la care urmează să aibă un copil. *A se prinde cu mîinile de vatră* v. mînă. ◆ Poet. (*mai ales cu determ. ca „părintească", „străbună"*) Loc de origine, de baștină; ext. țară natală, patrie. *Vesel, fericit și nedorind alta decît a se întoarce la vatra părintească* (D. ZAMF.). ◇ Expr. *A lăsa la vatră* = a elibera un ostaș care și-a făcut stagiul militar; a demobiliza. ◆ Analog. Adăpost, culcuș, cuib (cu pui) al unui animal sălbatic. **3** Centrul, locul principal al unei așezări; loc pe care s-a construit sau se construiește o așezare umană; zonă locuită a unei așezări umane. ◇ *Vatra satului* = suprafața de teren pe care se află casele și anexele gospodărești ale satului. ◆ Așezare omenească (primară în raport cu altele dezvoltate ulterior). **4** Fig. Loc unde este concentrată o activitate (administrativă, culturală etc); loc, centru de unde se răspîndesc anumite idei, influențe etc.; focar. *Cultul pentru Roma, pentru vatra latinității* (PERP.). **5** (*tehn.*) Parte inferioară din interiorul unui cuptor metalurgic pe care se așază materialul (care urmează a fi) prelucrat. ◆ Parte a forjei pe care se așază și se arde combustibilul. **6** Porțiune de teren, pe un cîmp, care se deosebește de restul locului prin vegetația diferită sau prin lipsa vegetației. • pl. *vetre,* (*reg.*) *vatre.* și (*reg.*) *vátără s.f.* /cuv. autoh.; cf. alb. *vatrë.*

váucer *s.n.* (*econ.*) Certificat (de proprietate); adeverință, chitanță; cupon. • pl. *-e.* /<engl. ***voucher.***

vavilonésc, -eáscă *adj.* v. babilonesc.

vavilonie *s.f.* v. babilonie.

vază[1] *s.f.* Vas de diferite forme și mărimi, cu diverse ornamente, care este utilizat pentru păstrarea florilor, a plantelor decorative sau ca element arhitectonic. • pl. *-e.* /<fr. ***vase,*** it. ***vaso,*** germ. ***Vase,*** lat. ***vas, -is.***

vază[2] *s.f.* v. văz.

vazón *s.n.* (*înv.*) Vază. • pl. *-uri.* /<fr. ***vason,*** it. ***vasone.***

vă *vb. I. intr. def.* (*reg.*; *la imper.*) Du-te, mergi! ◇ (*întărit prin repetare*) *Vă, vă numa nu ședeți mult* (POP.). • imper. pers. 2 *vă,* pers. 5 *vați, vareți.* /lat. ***vadĕre.***

văcăr *s.m.* **1** Persoană care duce la păscut, păzește și îngrijește vacile. ◇ Expr. *A se supăra ca văcarul pe sat* v. sat. **2** (*astron.*; *art.*; și *nm. pr.*) Constelație din emisfera boreală, situată în apropierea Carului-Mare. ◆ Restr. Steaua Arcturus din această constelație. **3** (*iht.*; *reg.*) Porcușor (*Gobio kessleri* și *uranoscopus*). • pl. *-i.* și (*înv.*) *văcáriu s.m.* /lat. ***vaccarium.***

văcăriu *s.m.* v. văcar.

văcăláj *s.n.* v. văcălaș.

văcălăș *s.n.* (*reg.*) Tencuială. • pl. *-e, -uri.* și *văcăláj, vacăláș s.n.* /<magh. ***vakolás.***

văcălí *vb. IV.* v. văcălui.

văcălíe *s.f.* (*reg.*) **1** Peretele circular de lemn sau de metal al sitei, al ciurului, al baniței etc. ◇ Expr. *A juca* (sau *a suci*) (pe cineva) *în ciur fără văcălie* = a duce pe cineva de nas. **2** Cerc de lemn (sau de fier) așezat în jurul pietrelor morii pentru a împiedica risipirea făinii. **3** Cerc de lemn (sau de metal) folosit ca tipar pentru caşcaval. **4** Bor (la pălărie). **5** *Văcălia capului* = cutia craniană. **6** Nume dat unor obiecte sau părți de obiecte (de formă circulară sau ovală) care au rolul de a mărgini, de a încadra pervazul de la fereastră, pereții laterali ai luntrei. **7** (*bot.*) Numele mai multor specii de ciuperci parazite, din familia poliporaceelor, necomestibile, cu consistență lemnoasă, care cresc pe trunchiul arborilor: *a)* (și *văcălie de brad*) ciupercă a cărei pălărie este acoperită cu o crustă de culoare galbenă-roșcată (*Fomes pinicola*); *b)* (*și văcălie de fag*) ciupercă de forma unei etajere, de culoare brună-negricioasă (*Ganoderma applanatum*); *c)* (*și văcălie de mesteacăn*) ciupercă în formă de copită, cenușie-roșcată, acoperită cu o pieliță subțire și netedă (*Placodes betulinus*); *d)* (*și văcălie de salcie*) ciupercă cu pălăria bombată, albă, apoi brună, cu miros plăcut de anason (*Trametes suaveolens*); *e)* babiță (*Fomes fomentarius* și *ignarius*). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *văculíe, văgălíe, vecălíe s.f.* /***veacă*** + *-ălie.*

văcăluí *vb. IV. tr.* (*reg.*; *compl. indică pereți, ziduri, case*) A tencui. • prez.ind. *-iesc.* și *văcălí, vocluí vb. IV.* /<magh. ***vakol.***

văcăreásă *s.f.* Văcăriță. • pl. *-ese.* /***văcar*** + *-easă.*

văcărí *vb. IV. intr.* A duce la păscut și a păzi vacile. • prez.ind. *-esc.* /***văcar*** + *-i.*

văcărícă *s.f.* (*bot.*; *pop.*) **1** Floarea-călugărului (*Vaccaria pyramidata*). **2** Odagaci (*Saponaria officinalis*). • pl. *-ele.* /***văcar*** + *-ică.*

văcăríe[1] *s.f.* **1** Colect. Cireadă de vaci. **2** Loc îngrădit și amenajat pentru adăpostirea vacilor. • pl. *-ii.* /***vacă*** + *-ărie.*

văcăríe[2] *s.f.* Meseria de văcar. • pl. *-ii.* /***văcar*** + *-ie.*

văcărít *s.n* (*în Ev. Med., în Țara Rom.*) Dare în bani percepută de domnie pentru vitele mari (și pe cai). ◆ Taxă care se plătea pentru pășunatul vitelor mari. • pl. *-uri.* /***vacă*** + *-ărit.*

văcărițá *s.f.* **1** Femeie care duce la păscut și păzește vacile; văcăreasă. **2** (*ornit.*) Codobatură galbenă (*Motacilla flava*). **3** (*bot.*) Numele a două plante erbacee: *a)* floarea-călugărului (*Vaccaria pyramidata*); *b)* odagaci (*Saponaria officinalis*). • pl. *-e.* /***văcar*** + *-iță.*

văcsuí *vb. IV. tr.* A unge încălțămintea cu vacs (sau cu cremă de ghete) și a o lustrui. • prez.ind. *-iesc.* /***vacs*** + *-ui.*

văcsuíre *s.f.* Acțiunea de a *văcsui.* • pl. *-i.* /v. ***văcsui.***

văcsuít, -ă *adj.* (*despre încălțăminte*) Care a fost uns cu vacs (sau cu cremă de ghete) și lustruit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***văcsui.***

văcsuitór, -oáre *s.m., s.f.* Lustragiu. • sil. *-su-i-.* pl. *-ori, -oare.* /***văcsui*** + *-tor.*

văculíe *s.f.* v. văcălie.

văcușoáră *s.f.* (*pop.*) Văcuță. • pl. *-e.* /***vacă*** + *-ușoară.*

văcúță *s.f.* Dim. al lui *vacă*; (*pop.*) văcușoară. • pl. *-e.* /***vacă*** + *-uță.*

vădán, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (*pop.*) Văduv. **2** *s.f.* (*reg.*) Fată sau femeie nemăritată care a născut un copil. • pl. *-i, -e.* /***văduv*** + *-an.*

vădáncă *s.f.* (*pop.*) Văduvă. • pl. *-ce, -ănci.* /***vădan*** + *-că.*

vădání *vb. IV. intr., tr. fact.* (*reg.*) A văduvi. • prez. ind. *-esc.* /***vădan*** + *-i.*

vădánie *s.f.* (*reg.*) Văduvie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***vădan*** + *-ie.*

vădáoi, -oáie *s.m., s.f.* v. văduvoi.

vădí *vb. IV.* **1** *tr., refl.* A fi sau a face să fie evident, a (se) face simțit, cunoscut; a (se) arăta, a (se) manifesta, a (se) exprima. *Vădeau, la masă, cugetele, educațiile și apucăturile cele mai felurite* (GAL.). ◇ (*refl. pas., refl.*) *Să așteptăm pînă ce dușmanii singuri se vor vădi la lumină* (SADOV.). **2** *tr.* A lăsa să se vadă, a expune privirilor (scoțînd în evidență). *Păru-i blond și moale ca mătasa Grumazul alb și umeri-i vădea* (EMIN.). **3** *tr.* (*înv.*) A acuza, a învinui; a dezvălui (faptele unei persoane), a dovedi (cu probe) vinovăția unei persoane; a denunța, a trăda. *Acesta... nu era vădit de dușman al nostru* (BĂLC.). ◇ (*refl.*) *Te vădești din cele ce zici cum că n-ai avut dragoste* (AETHIOPICA). ◆ A pedepsi; a dojeni, a mustra. *Nu mă vădi, Doamne, -n vreme de mînie* (DOS.). • prez.ind. *-esc.* /<sl. veche **вадити.**

vădít, -ă *adj.* **1** Care se poate observa sau înțelege (cu ușurință); care se impune prin claritate; care nu poate fi pus la îndoială. *Unul e-n stare să tăgăduiască celuilalt cele mai vădite merite* (CAR.) ◆ Care se manifestă, se exprimă în mod categoric, evident. *Vorbele lui sînt influențate în mod vădit de cele întîmplate.* ◆ (*adv.*) În mod clar, evident, neîndoielnic; în mod ostentativ, manifest. *Generalul se arătă vădit satisfăcut* (BRĂ.). **2** Care se percepe cu ajutorul văzului; care se poate vedea (cu ușurință); vizibil. *Pieptul plin, vădită taină, Ți-l ascunzi sub larga haină* (COȘB.). ◇ (*adv.*) *Doamna brună, cu profil vădit armenesc* (CĂL.). **3** (*înv.*; *despre oameni*) Ale cărui fapte au fost date în vileag, dovedite; care este demascat. • pl. *-ți, -te.* și (*înv.*) *vedít, -ă adj.* /v. ***vădi.***

vădîói, -oăie *s.m., s.f.* v. văduvoi.

vădói, -oăie *s.m., s.f.* v. văduvoi.

vădovíe *s.f.* v. văduvie.

vădrár *s.m.* (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) Slujbaș domnesc însărcinat cu încasarea vădrăritului. • pl. *-i.* și (*înv.*) *vedrár s.m.* /***vadră*** + *-ar.*

vădrărít *s.n.* (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) Dare care se plătea de către producători pentru fiecare vadră de vin. ◆ Încasare a acestei dări. • /***vadră*** + *-ărit.*

văduí *vb. IV.* v. văduvi.

văduíe[1] *s.f.* v. văduvie.

văduíe[2] *s.f.* v. vătuie.

văduíre *s.f.* v. văduvire.

văduít, -ă *adj.* v. văduvit.

văduói, -oăie *s.m., s.f.* v. văduvoi.

văduréle *s.n. pl.* (*pop.*) Dim. al lui *vad.* • /***vaduri,*** pl. lui *vad* + *-el.*

văduu, -uă *adj., s.m., s.f.* v. văduv.

văduv, -ă *s.m., s.f., adj.* **I 1** *s.m., s.f.* Persoană care și-a pierdut soția sau soțul (prin deces) și nu s-a recăsătorit; (*pop.*) vădan, vădancă. ◇ Expr. *Văduv* sau *văduvă de paie* = (*calc după germ. „Strohwitwer", magh. „szalmaözvegy"*) soț sau soție care a rămas o perioadă scurtă de timp fără soție, respectiv, fără soț. **2** *s.f.* Compuse: (*ornit.*; *reg.*) *văduvă-loatră* = mierlă (*Turdus merula*); *văduva-ce-țipă copiii* = sovîrvariță (*Inula britannica*). **II** *adj.* **1** (*despre oameni*; *adesea în legătură cu vb. „a fi", „a rămîne"*) Care și-a pierdut soția sau soțul (prin deces) și nu s-a recăsătorit. *Jupînese văduve ascultau cursurile lui despre viață și despre iubire* (BACOV.). **2** Fig. (*de obicei cu determ. introduse prin prep. „de"*) Lipsit (de...), privat (de...). *Peșteră uitată, Cu scorburi multe, văduve de soare* (GOGA). **3** (*înv.*; *despre instituții*) Care are postul titularului vacant (prin deces); (*despre funcții, demnități*) care nu are titular. *Biserica rămînea adeseaori văduvă de preoți* (ISP.). • acc. și (*reg.*) *vădúv.* pl. *-i, -e,* (*reg.*) *m. -ui.* și (*înv., reg.*) *văduu, -uă adj., s.m., s.f.* /lat. ***vidŭus, -ua.***

văduví *vb. IV.* **1** *intr., tr. fact.* A rămîne sau a face, a lăsa pe cineva văduv; (*reg.*) a vădăni. ◆ (*intr.*) A duce viață (ca) de văduv. *Să nu văduvească, ci să ia de soție pe aceea la care se va potrivi condurul* (ISP.). **2** *tr.* Fig. A lipsi de..., a priva de... *Poiana... era goală și pustie, văduvită parcă de ceva* (LĂNCR.). **3** *intr.* (*înv.*; *despre instituții*) A rămîne fără titular (ca urmare a decesului acestuia). • prez.ind. *-esc.* și (*înv., reg.*) *văduí vb. IV.* /***văduv*** + *-i.*

văduvíe *s.f.* **1** Starea, situația de văduv; viduitate, (*reg.*) vădănie. **2** Interval de timp petrecut de cineva ca văduv; văduvire. **3** (*înv.*) Situația unei instituții care are postul titularului vacant (prin deces). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv., reg.*) *vădovíe, văduíe s.f.* /***văduv*** + *-ie.*

văduviór, -oără *s.m., s.f.* **1** *s.m., s.f.* Dim. al lui *văduv.* **2** *s.f.* (*iht.*) Pește teleosteean comprimat lateral, acoperit cu solzi mici, albi pe burtă și verzui sau albăstrui pe spate (*Leuciscus idus*); văduviță. • pl. *-ori, -oare.* /***văduv*** + *-ior.*

văduvíre *s.f.* Văduvie. • pl. *-i.* și (*înv.*) *văduíre s.f.* /v. ***văduvi.***

văduvít, -ă *adj.* (*pop.*) Văduv. • pl. *-ți, -te.* și (*reg.*) *văduít, -ă adj.* /v. ***văduvi.***

văduviță *s.f.* **1** Văduvă. **2** (*iht.*) Văduvioară (*Leuciscus idus*). • pl. *-e.* /***văduvă*** + *-iță.*

văduvói, -oăie *s.m., s.f.* (*pop.*) Aug. al lui *văduv.* • pl. *-oi, -oaie.* și (*reg.*) *vădîói, -oáie, vădăói, -oáie, văduói, -oáie, vădói, -oáie s.m., s.f.* /***văduv*** + *-oi.*

văgăş *s.n.* v. făgaş.
văgălíe *s.f.* v. văcălie.
văgăúnă *s.f.* **I 1** Loc înfundat între munţi sau între dealuri, pe unde curg pîraiele şi torentele; vale îngustă şi adîncă. *O adiere vine din văgăunile munţilor* (SADOV.). **2** Peşteră, adîncitură, scobitură adîncă într-un munte (folosită ca adăpost). *Un adăpost în dosul vreunei stînci sau în fundul vreunei văgăuni* (HOG.). ◆ Fig. Încăpere strîmtă şi întunecoasă. **3** Gaură, scorbură în pămînt sau în trunchiul unui copac (folosită de unele animale sălbatice ca adăpost). **4** (*mai ales la pl.*) Groapă făcută de roţile unor vehicule, de ape etc. pe suprafaţa unui drum. **II** Analog. **1** Orbita ochiului. **2** (*înv.*) Vagin. • pl. *-i, -e.* şi (*reg.*) *găvăúnă, găvădúnă s.f.* /cf. *găvan*, magh. *vágány.*
văí[1] *vb. IV. tr.* (*reg.*) A vedea. • prez.ind. *-iesc.* perf. smp. *văii, vii*; part. *văit, vit.* /cf. *vedea.*
văí[2] *interj.* v. vai.
văiág *s.n.* v. văiugă[1].
vălágă *s.f.* (*reg.*) Piuă; restr. covata de la piuă. • pl. *-iegi.* şi *veiágă s.f.* /cf. *văială.*
văicără *vb. I.* v. văicări.
văicăreálă *s.f.* (*fam., mai ales deprec.*) Faptul de a se văicări; emitere de strigăte (prelungi), de gemete (ca urmare a unei dureri, a unei suferinţe etc.); (*fam., deprec.*) văicărit. ◆ Concr. Zgomot făcut de cel care se văicăreşte; tînguire, lamentare, plînset. • pl. *-eli.* /*văicări* + *-eală.*
văicări *vb. IV. refl.* (*fam., mai ales deprec.*) A scoate strigăte (prelungi), gemete (din cauza unei dureri, a unei suferinţe etc.); a se tîngui, a se văita, a se căina. ◇ Fig. *Vîntul gemea ca un nebun, copacii din pădure se văicărau* (CR.). ◆ (*peior.*) A manifesta o falsă disperare. *Începu să se văicărească, crezînd că poate-l înduplecă.* ◆ (*tr.*) A compătimi, a deplînge. • prez. ind. *-esc.* şi *văicără vb. I.* /de la ***vai.***
văicărít *s.n.* (*fam., deprec.*) Văicăreală. • pl. *-uri.* /v. ***văicări.***
văierá *vb. I. refl.* (*înv., reg.*) A se văita. • prez.ind. *váier, -ez.* /de la ***vai***, după *şuiera, fluiera* etc.
văierăre *s.f.* (*înv., reg.*) Faptul de *a se văiera*; vaiet, văitare. • pl. *-ări.* /v. ***văiera.***
văietá *vb. I.* v. văita.
văietăre *s.f.* v. văitare.
văietăréţ, -eáţă *adj.* v. văităreţ.
văietătór, -oáre *adj.* v. văitător.
văietătúră *s.f.* v. văitătură.
văiléu *interj.* v. valeu.
văioágă[1] *s.f.* v. văiugă[1].
văioágă[2] *s.f.* v. văiugă[2].
văiós, -oásă *adj.* (*înv.; despre terenuri*) Care este străbătut de o vale; cu multe văi. • pl. *-oşi, -oase.* şi *vălós, -oasă adj.* /***vale*** + *-os.*
văişoáră *s.f.* v. vălişoară.
văitá *vb. I. refl.* **1** (*despre oameni*) A scoate strigăte (prelungi), vaiete, gemete (din cauza unei dureri, a unei suferinţe etc.); a-şi exprima prin cuvinte durerea, suferinţa, jalea, nemulţumirea etc; a se tîngui, a se lamenta, (*înv., reg.*) a se văiera. *Erau în totul vreo doisprezece răniţi, dar nici unul nu se văita de dureri* (CA. PETR.). ◇ Expr. (*A se văita*) *cît îl ţine* (ori *îl ia*) *gura* sau *în gura mare* v. gură. ◆ (*tr.*) A plînge, a compătimi pe cineva. *Trebuie să părăsesc ţara. Bietul om începu a mă văita* (SIO.). ◆ (*reg.; tr.; compl. indică morţi*) A boci, a jeli (la înmormîntare). **2** Analog. (*despre unele păsări sau animale*) A scoate sunete, ţipete lugubre, tînguitoare (şi prelungi). **3** Fig. (*despre vînt, ape etc.*) A produce zgomote prelungi, triste. *Doi plopi -singuri în tot satul- se văitau îndoiţi spre pămînt* (BART). **4** Fig. (*despre unele instrumente muzicale, despre clopote*) A produce sunete triste, tînguitoare. *Cele trei clopote mici şi sărace se pornesc deodată să ţipe şi să se vaiete* (CAR.). • prez.ind. *váit.* şi *văietá vb. I.* /de la ***vai.***
văitáre *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *văita*; strigăt de suferinţă; lamentare; vaiet, văitătură. • pl. *-ări.* şi *văietáre s.f.* /v. ***văita.***
văitát[1] *s.n.* Văitare. • pl. *-uri.* /v. ***văita.***
văitát[2]**, -ă** *adj.* (*despre sunete emise de vocea umană, de instrumente muzicale etc.*) Care este trist, tînguitor. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***văita.***
văităréţ, -eáţă *adj.* (*fam.*) Văitător. • pl. *-eţi, -eţe.* şi *văietăréţ, -eáţă adj.* /***văita*** + *-ăreţ.*
văitătór, -oáre *adj.* Care se vaită, care se tînguieşte; căruia îi place să se vaite cu orice prilej; (*fam.*) văităreţ. • pl. *-ori, -oare.* şi *văietătór, -oáre adj.* /***văita*** + *-ător.*
văitătúră *s.f.* Văitare. • şi *văietătúră s.f.* /***văita*** + *-ătură.*
văitău *s.n.* (*reg.*) Măsură (de aproximativ 2 kg) cu care se ia vama la moară. • pl. *-aie, -ăie.* şi *voitău s.n.* /cf. magh. *vajtó* „coş pentru pîine".
văiúg *s.n.* v. vălug[1].
văiúgă[1] *s.f.* (*geomorf.*) Vale mică, îngustă şi puţin adîncă, cu versanţi avînd pantă redusă, cu fund relativ concav şi în mod obişnuit fără apă permanentă. • pl. *-gi, -ge.* şi (*reg.*) *văiág s.n., văioágă s.f.* /***vale*** + *-ugă.*
văiúgă[2] *s.f.* (*reg.*) Cărămidă nearsă, făcută dintr-un amestec de lut cu paie turnat în forme; chirpici. • pl. *-gi, -uri.* şi *văioágă, vaioágă, voioágă s.f.* /<magh. *vályog*, dial. *vályug.*
văjí *vb. IV.* (*reg.*) **1** *refl.*, (*recipr.*) A se potrivi. ◆ A cădea de acord, a se învoi. **2** *refl. unipers.* A se nimeri. • prez.ind. *-esc.* şi *vîjí vb. IV.* /<ucr. ***важити.***
văl *s.n.* **1** Bucată de ţesătură foarte fină (şi transparentă), cu care femeile îşi acoperă capul (lăsînd capetele acesteia să atîrne pe spate sau în faţă), îşi ascund chipul sau cu care îşi învăluie corpul ori o parte a lui; voal. ◇ *Vălul mayaei* v. maya. ◇ Expr. *A i se pune* (sau *a i se lua, a-i cădea*) *cuiva vălul* (sau *un văl*) *(de) pe ochi* = a înceta (sau a începe) să înţeleagă clar ceva, să judece limpede. *A avea un văl pe ochi* = a nu vedea adevărul, a nu înţelege realitatea. *A ridica* (sau *a sfîşia*) *vălul* = a da pe faţă ceva ascuns, tăinuit sau neştiut. *A arunca un văl* (sau *vălul uitării*) *peste...* (sau *asupra...*) ori *a acoperi* (ceva) *cu vălul uitării, a se aşterne vălul uitării peste...* = a ascunde, a tăinui. *A lua* (sau *a pune, a îmbrăca*) *vălul* = (*despre femei*) a se călugări. ◇ Compus: (*bot.*) *vălul -miresei* = plantă erbacee anuală, din familia cariofilaceelor, cu tulpina mică, de obicei ramificată la bază şi cu florile foarte mici, de culoare roz sau purpurie (*Gypsophila muralis*); săpunel. ◇ Fig. *Acoperă cu un văl nepătruns viaţa mea cea trecută* (MARC.). ◆ Ţesătură uşoară şi transparentă folosită la confecţionarea unor obiecte de îmbrăcăminte femeieşti; voal. ◆ Bucată de ţesătură foarte fină, adesea brodată, folosită pentru a proteja, a acoperi ceva (mai ales obiecte de cult). **2** Fig. Ceea ce acoperă ca un văl (reducînd vizibilitatea, claritatea). *Noaptea neagră tot mai negru văl punea pe neagra vale* (COŞB.). **3** Fig. Ceea ce serveşte pentru a ascunde, pentru a disimula o situaţie; aparenţă care ascunde realitatea. *Am tras la o parte... vălul de rea credinţă, de fraudă şi de corupţiune care acoperea afacerile* (GAL.). **4** (*anat.; şi vălul palatului, vălul palatin*) Porţiune musculară care continuă, în partea posterioară a cavităţii bucale, palatul tare şi care se termină cu omuşorul • pl. *-uri.* /de la ***înv ăl(u)i,*** după lat. *vēlum, -i*, fr. *voile*, it. *velo*, prin falsă apropiere etimologică.
vălár *s.m.* (*reg.*) Persoană care umblă cu vălăritul. • pl. *-i.* /etimol. nec.
vălăntúg *s.n.* v. vălătuc.
vălărít *s.n.* (*reg.*) Obicei practicat la sate, la Paşte, la Crăciun sau la Anul Nou, cînd grupuri de tineri merg pe la casele oamenilor şi fac urări gazdelor care îi răsplătesc cu daruri (în bani sau în natură). • /cf. *vălar.*
vălătóc *s.n.* v. vălătuc.
vălătúc *s.m.* **1** (*adesea în legătură cu vb. „a face"*) Sul făcut dintr-un material (flexibil), înfăşurat în sensul uneia dintre laturile sale; spec. val[1]. ◇ (*adv.*) *Vălătuc, Stoica se rostogoli în noroi* (D. ZAMF.). ◇ Loc.adv. *De-a vălătucul* = de-a rostogolul, de-a dura, peste cap. ◇ Analog. *Urmărea c-o privire leneşe legănarea vălătucilor de nori* (VLAH.). ◆ Ghemotoc, cocoloş. ◇ Expr. *A se face vălătuc* = (*despre fiinţe*) a se strînge, a se ghemui. **2** (*mai ales la pl.*) Material de construcţie făcut din lut amestecat cu paie sau cu rogoz, în formă de sul, de colaci sau de cărămizi, cu care se astupă o îngrăditură de pari sau împletitura de nuiele care formează scheletul unei case ţărăneşti. **3** Tăvălug. **4** (*hidrol.*) Val paralel cu ţărmul, care deferlează, în acelaşi timp, pe o mare lungime. • pl. *-ci.* şi *vălătúg s.m., vălăntúg, vălătóc s.n.* /de la ***val***; cf. *tăvăluc.*
vălătuceálă *s.f.* Faptul de a vălătuci. • pl. *-eli.* /***vălătuci*** + *-eală.*
vălătucí *vb. IV. tr.* **1** A face sul un material flexibil, a înfăşura. ◇ Analog. (*refl.*) *O limbă de flacără ţîşni foarte sus împreună cu un fum negru care se vălătucea* (POPOV.). **2** A acoperi cu vălătuci pereţii unei case ţărăneşti din vălătuci. • prez.ind. *-esc.* /v. ***vălătuc.***
vălătúg *s.m.* v. vălătuc.
vălău *s.n.* (*reg.*) Jgheab făcut dintr-un trunchi de copac scobit în care se adapă animalele sau în care se pune mîncare pentru porci, pentru păsări etc. • pl. *vălaie, vălăie.* şi *halău s.n.* /<magh. ***vályú.***
văleán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f., adj.* (Persoană) care este originară de la cîmpie sau care locuieşte într-o vale, la cîmpie. **2** *s.f. art.* (*reg.*) Numele unui dans popular. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-eni, -ene.* /***vale*** + *-ean.*
văleáncă *s.f.* Femeie originară de la cîmpie sau care locuieşte într-o vale. • pl. *-ence.* /***vălean*** + *-că.*
văleát *s.n.* v. veleat.
văleléu *interj.* v. valeu.
văleó *interj.* v. valeu.
văléu *interj.* v. valeu.
vălícică *s.f.* Dim. al lui *vale*; vălişoară. • pl. *-cele.* şi *văicéle s.f.* /***vale*** + *-icică.*
vălişoára *s.f.* Vălicică. • pl. *-e.* şi *văişoára s.f.* /***vale*** + *-işoară.*
vălitoáre *s.f.* (*reg.*) Acoperămînt pentru cap, folosit de femei, confecţionat dintr-o bucată lungă de pînză albă, brodată (şi tivită cu mărgele colorate), înfăşurată de obicei pe un cerc sau pe un cilindru de carton (şi ale cărei capete sînt lăsate să atîrne pe spate). • pl. *-ori.* /***(în)văli*** + *-toare.*
vălmăşág *s.n.* **1** (*urmat de determ. în gen. sau introduse prin prep. „de"*) Mulţime, aglomerare de oameni, de obiecte, de fenomene etc. aflate în neorînduială, învălmăşite; învălmăşeală, neorînduială, dezordine. *Vălmăşag de oameni speriaţi care-şi povesteau grozăvii* (REBR.). **2** Aglomeraţie, agitaţie, forfotă. *Un vălmăşag mare s-aude în sala alăturată* (C. NEGR.). • pl. *-uri.* /*[de-a] valma* + *-şag.*
vălmăşeálă *s.f.* (*pop.*) Învălmăşeală, vălmăşag. • pl. *-eli.* /***vălmăşi*** + *-eală.*
vălmăşí *vb. IV. tr., refl.* (*pop.*) A (se) învălmăşi. • prez. ind. *-esc.* /de la ***vălmăşag,*** prin derivare regresivă.
vălmăşíe *s.f.* (*pop.*) Stăpînire sau folosire în comun a unei suprafeţe de pămînt. • pl. *-ii.* g. -d. *-iei.* /***vălmăşi*** + *-ie.*
vălmăşíre *s.f.* (*pop.*) Învălmăşire. • pl. *-i.* /v. ***vălmăşi.***
vălmăşít, -ă *adj.* (*pop.*) Care este aşezat în dezordine, în neorînduială. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***vălmăşi.***
văioágă *s.f.* v. vălog[1].
vălóg[1] *s.m.* (*reg.; mai ales la pl.*) Fire de cînepă sau de in nedezvoltate, rămase pe cîmp după recoltat. • pl. *-gi, n. -oage.* şi *vălúg s.n., văloágă s.f* /<srb. ***valuga*** „iarbă rea, buruiană".
vălóg[2] *s.m.* v. vălug[1].
vălós, -oásă *adj.* v. văios.
vălţă *vb. I.* v. valsa.
vălţuí *vb. IV. tr.*(*tehn.*) A prelucra cu ajutorul valţurilor. • prez.ind. *-esc.* /***valţ***[1] + *-ui.*
vălţuíre *s.f.* (*tehn.*) Acţiunea de *a vălţui* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***vălţui.***
vălţuitór, -oáre *s.m., s.f.* (*tehn.*) Persoană care lucrează la valţ. • sil. *-ţu-i-.* pl. *-ori, -oare.* /***vălţui*** + *-tor.*
vălúg[1] *s.n., s.m.* (*reg.*) **1** *s.n.* Val, sul de pînză (înfăşurată pe un cilindru de lemn). ◆ Cantitate de lînă înfăşurată în formă de sul. **2** *s.m.* Făclie întrebuinţată pentru a stîrni noaptea peştele. **3** *s.n.* Dispozitiv alcătuit dintr-un cilindru pe care se înfăşoară un lanţ şi care se învîrteşte cu ajutorul unei manivele, al unei roţi etc., folosit pentru a ridica greutăţi. • pl. *n. -ge, -uri, m. -gi.* şi *văiúgă s.f., vălóg s.m. văiúg s.n.* /***val***[1] + *-ug*; cf. srb. *valijuga.*
vălúg[2] *s.n.* v. vălog[1].
văiúgă *s.f.* v. vălug[1].
văluí[1] *vb. IV.* (*înv.*) **1** *intr.* (*despre mări*) A face valuri mari, tumultuoase. **2** *refl.* A se amesteca în neorînduială, a se învălmăşi. • prez.ind. *-iesc.* /***val***[1] + *-ui.*
văluí[2] *vb. IV. tr.* (*înv.*) A acoperi cu un văl; a învălui. • prez.ind. *-iesc.* /***văl*** + *-ui*, după fr. *voiler.*
vălură *vb. I.* **1** *intr.* A se mişca asemenea valurilor. ◇ Poet. *Freamătă mulţimea-n sală, Vălurind cu nerăbdare* (VOIC.). **2** *refl.* (*despre forme de relief*) A fi ondulat, a fi asemenea valurilor. • prez. ind. pers. 3 *-ează.* şi *văluri vb. IV.* /***valuri***, pl. lui ***val***[1] + *-a.*
vălurát, -ă *adj.* Care este cu valuri sau ca nişte valuri; care prezintă neregularităţi, ridicături şi scobituri. ◆ (*despre linii, contururi*) Care este sinuos, ondulat.

Creste de munți vălurite. • pl. *-ți, -te.* și *vălurít, -ă adj.* /v. ***vălura.***

vălurél *s.n.* Dim. al lui *val.* • pl. *-e.* /***valuri,*** pl. lui *val*[1] + *-el.*

văluri *vb. IV.* v. vălura.

vălurít, -ă *adj.* v. vălurat.

vălurós, -oásă *adj.* **1** Cu valuri, care face valuri mari, tumultuoase. **2** Care este unduios, care are aspect de valuri. • pl. *-oși, -oase.* /***valuri,*** pl. lui *val*[1] + *-os.*

vălvătáie *s.f.* v. vîlvătaie.

vămălí *vb. IV. tr.* (*reg.*) A vămui. • prez. ind. *-esc.* și *vămălui vb. IV.* /<magh. ***vámol.***

vămăluí *vb. IV.* v. vămăli.

vămășésc, -eáscă *adj.* v. vămeșesc.

vămeșésc, -eáscă *adj.* Care aparține vameșului sau vămii, privitor la vameș sau la vamă. • pl. *-ești.* și (*înv.*) *vămășésc, -eáscă, vamășésc, -eáscă adj.* /***vameș*** + *-esc.*

vămeșíe *s.f.* (*înv.*) **1** Titlul, funcția, slujba de vameș. **2** Taxă plătită ca vamă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***vameș*** + *-ie.*

vămuí *vb. IV. tr.* **1** (*compl. indică mărfuri, bagaje etc. sau posesorii lor*) A lua vamă, a controla la vamă; (*reg.*) a vămăli. ◇ Fig. *Sfîntul Dumnezeu Să ne vămuiască, să ne slobozească* (POP.). **2** Fig. A fura, a prăda, a lua pe furiș o parte din ceva. *Venind de afară după tăvi, le vămuiseră cît putură* (CA. PETR.). **3** (*în credințele pop.*) A lua de la sufletul mortului o taxă de răscumpărare a păcatelor pentru a-l lăsa să ajungă la cer. **4** (*la moară*) A lua uium ca plată pentru măcinat. • prez.ind. *-iesc.* /***vamă*** + *-ui.*

vămuiálă *s.f.* Faptul de a vămui. • pl. *-eli.* /***vămui*** + *-eală.*

vămuíre *s.f.* Acțiunea de *a vămui.* • pl. *-i.* /v. ***vămui.***

văndrălá *vb. I.* v. vândrăli.

văndrălău *s.m.* v. vandralău.

văndrălí *vb. IV. intr.* **1** (*reg.*) A vagabonda. **2** (*înv.; despre ucenici*) A merge prin mai multe localități lucrînd pe lîngă cîte un meșter pentru a se califica și a obține dreptul de practicare a unei meserii. • prez. ind. *-esc.* și *vândrălá vb. I, vândrăluí vb. IV.* /<magh. ***vándorol***; cf. germ. *wandern.*

văndrăluí *vb. IV.* v. vândrăli.

văndróc *s.m.* v. vandroc.

vănúță *s.f.* (*reg.*) Dim. al lui *vană.* • pl. *-e.* /***vană***[2] + *-uță.*

văpáie *s.f.* **1** Parte luminoasă, mobilă (și dogoritoare) care se înalță dintr-un corp aprins, flacără; foc de obicei violent și mistuitor, pîrjol, vîlvătaie. ◇ (*determ. prin „de foc", „de pară" sau „focului"*) *Cerul se luminase de văpaia focului ca de un fulger neîntrerupt* (MIH.). ◇ Compar. *Era... ispititoare și dulce ca păcatul însuși, mlădioasă și vie ca văpaia* (M. I. CAR.). ◇ Fig. *Noi ardem, ah, cu cruzime-n văpăi, Mistuindu-ne unul pe altul* (BLA.). ◆ (*reg.*) Văpaită pentru pescuit. **2** Lumină vie, strălucire, scînteiere; rază, fascicul de lumină. *După cîteva văpăi roșii, trecătoare..., noaptea cade aproape dintr-o dată* (IORGA). ◇ Fig. *Ioana era o văpaie rece și pasivă* (CĂL.). **3** Căldură arzătoare, arșiță, dogoare. *Dogorîtă de văpaie... potolea cuptorul* (BRĂ.). ◇ Analog. *Și-n gîtlej simt jar, văpaie* (BEN.). ◆ Fig. Chin, durere, suferință (morală). *O văpaie mă cutreiera din creier pînă-n tălpi* (VOIC.). **4** Fig. (*adesea cu determ. în gen.*) Înflăcărare, însuflețire, pasiune, patimă. *Ochii ei căprii și mari însuflețiți de văpaia unui sînge pătimaș* (HOG.). • pl. *-ăi.* g.-d. *-ăii,* (*înv.*) *-aiei.* și (*reg.*) *vopáie, hopáie s.f.* /cuv. autoh.; cf.alb. *vapë.*

văpăít *s.n.* v. văpaită.

văpăíță *s.f.* (*pop.*) **1** Opaiț. **2** Făclie de lemn sau din crengi lungi de brad, de mesteacăn etc., îmbibate cu rășină, cu petrol etc. cu care se sperie noaptea peștii, pentru a-i face să intre în capcanele pregătite dinainte; văpaie. • sil. *-pa-i-.* și *văpăiț, vopáiț s.n., vopáiță s.f.* /***văpaie*** + ***opaiț[ă]***, prin contaminare.

văpăí *vb. IV. intr.* (*înv.*) **1** A arde cu flăcări. **2** A lumina. • prez.ind. pers. 3 *-iește.* /de la ***văpaie.***

văpăiére *s.f.* (*înv.*) Acțiunea de *a văpăi*; ext. pîlpîire. • pl. *-i.* /v. ***văpăi.***

văpseá *s.f.* v. vopsea.

văpseálă *s.f.* v. vopsea.

văpsí *vb. IV.* v. vopsi.

văpsíre *s.f.* v. vopsire.

văpsít[1] *s.n.* v. vopsit[1].

văpsít[2]**, -ă** *adj.* v. vopsit[2].

văpsitór, -oăre *adj.* v. vopsitor.

văpsitoríe *s.f.* v. vopsitorie.

văr, vără *s.m., s.f.* **1** *s.m., s.f.* (*adesea determ. de un adj.pos.*) Grad de rudenie între copiii sau descendenții persoanelor care sînt frați sau surori. ◆ Persoană care se află cu alta într-o asemenea relație de rudenie, considerată în raport cu aceasta; (*pop.; fam.*) verișcan. ◇ (*cu determ. care indică ierarhia gradului de rudenie*) *Văr bun* sau *vară bună* v. bun. *Văr mare* v. mare. *Văr primar* (sau *vară primară*) v. primar. **2** *s.m.* (*fam.; la voc.*) Termen de adresare către o persoană de sex masculin, care marchează un raport de egalitate între vorbitori sau care exprimă condescendență. *Nu-s om rău, vere, măcar că mă arată mutra așa* (POPA). ◆ Termen întrebuințat în cursul unei povestiri, pentru a exprima uimire, mirare, admirație etc. *S-o fi văzut, măi vere, zicea povestitorul, cît era de ticăloasă* (SADOV.). • pl. *veri, vere.* /lat. *[consobrīnum]* ***vērum,*** *[consobrīnam]* ***vēram.***

vără *vb. I.* (*pop.*) **1** *intr.* (*despre oameni*) A petrece vara undeva sau într-un anumit fel. ◆ (*despre păstori*) A rămîne de primăvara pînă toamna cu animalele erbivore, mai ales cu oile, în locuri favorabile pășunatului. **2** *tr.* (*compl. indică animale erbivore, mai ales oi*) A ține la pășune (la munte) în timpul verii. ◇ (*intr.*) *Nu ne dă informații cu privire la numărul vitelor mari care vărau pe Călimani* (VUIA). • prez. ind. *-ez.* /***vară*** + *-a.*

vărár *s.m.* Muncitor către lucrează la construirea cuptoarelor de var și la arderea pietrei-de-var; (*înv., reg.*) vărnicer. ◆ Persoană care vinde var. • pl. *-i.* /***var***[2] + *-ar.*

várát *s.n.* **1** Faptul de *a văra* cu animalele (la munte). **2** Taxă pentru pășunatul vitelor pe locul cuiva în timpul verii; văratic. • /v. ***văra.***

vărátec, -ă *adj., s.n.* v. văratic.

vărátic, -ă *adj., s.n.* I *adj.* **1** Care ține de vară, care este specific verii; care se manifestă vara. *Cerul mai mult senin, dar cu averse vărătece* (TUD.). **2** (*despre plante*) Care se dezvoltă, ajunge la maturitate în timpul verii. ◆ (*mai ales despre fructe*) Care se coace vara; timpuriu. **3** (*reg.*) Care este expus la soare și a cărui vegetație apare timpuriu. **II** *s.n.* **1** Locul unde sînt duse oile vara la pășunat. **2** Ținere a animalelor erbivore, în special a oilor, de primăvara pînă toamna, în locuri favorabile pășunatului, mai ales la munte. **3** Perioadă din timpul verii cînd oile sau alte animale sînt ținute în pădure sau în branițe. **4** Taxă pentru pășunatul vitelor pe locul cuiva în timpul verii; várat. • pl. *-ci, -ce.* și *vărátec, -ă adj., s.n.* /***vară*** + *-atic.*

vărăríe *s.f.* Locul de unde se extrage piatra de var. ◆ Locul și instalațiile folosite pentru fabricarea manuală sau mecanizată a varului. ◆ Locul unde se depozitează sau unde se vinde varul. • pl. *-ii.* g. -d. *-iei.* /***var*** + *-ărie.*

vărdáș *s.m.* (*reg.*) Lucrător forestier care supraveghează deplasarea bușteni lor pe uluc. • pl. *-i.* /***vardă*** + *-aș.*

vărgá *vb. I. tr.* A face (să aibă) dungi (paralele) de culori diferite sau de altă culoare decît cea a fondului. ◆ A împodobi cu dungi. *A vărgat ouăle de Paște.* ◇ Ext. *Puhoaiele vărgau colinele.* ◆ A face să aibă pe corp urme de lovituri de aspectul unor vărgi. • prez. ind. *-ghez.* /de la ***vărgat,*** prin derivare regresivă.

vărgát, -ă *adj.* Care are dungi; dungat. ◇ (*ca determ., după un nume de animal sau de plantă, indicînd specii sau varietăți ale acestora*) *Mere vărgate.* ◇ Spec. (*despre hainele deținuților*) *Le-a văzut de departe hainele vărgate.* ◆ Care prezintă urme de lovituri, care are vărgi pe corp. • pl. *-ți, -te.* /***vargă*** + *-at.*

vărgăluí *vb. IV. tr.* (*reg.; compl. indică coase*) A întări cu o vargă. • prez.ind. *-iesc.* /***vargă*** + *-ălui.*

vărgătúră *s.f.* **1** Ansamblu de linii paralele, orizontale sau verticale, vizibile prin transparență, pe care le prezintă anumite tipuri de hîrtie. **2** (*mai ales la pl.*) Dungă, linie. • pl. *-i.* /***vârga*** + *-ătură*; cf. și it. *vergatura.*

vărgățél, -eá *adj.* (*pop.*) Dim. al lui *vărgat.* • pl. *-ei, -ele.* /***vărgat*** + *-el.*

vărgulíță *s.f.* (*pop.*) Dim. al lui *vargă*; vărguță. • pl. *-e.* /***vargă*** + *-uliță.*

vărgură *s.f. adj.* v. vergură.

vărgúță *s.f.* Dim. al lui *vargă*; vărguliță. • pl. *-e.* /***vargă*** + *-uță.*

vărínc *s.m.* v. veric.

vărméghie *s.f.* v. varmeghie.

vărnicér *s.m.* (*înv., reg.*) Vărar. • pl. *-i.* și *vărnițár s.m.* /***varniță*** + *-ar.*

vărnițár *s.m.*v. vărnicer.

vărós, -oásă *adj.* Care conține (mult) calcar; care este format din calcar; calcaros. ◆ Cu aspect de var; albicios. • pl. *-oși, -oase.* /***var***[2] + *-os.*

vărsá *vb. I.* **1** *tr.* (*compl. indică lichide*) A face să curgă (dintr-un vas, dintr-un recipient). ◇ (*absol.*) *Obiceiul țăranilor noștri de a vărsa din pahar înainte de a bea este străvechi.* ◇ (*refl. pas.*) *Vărsîndu-se mierea, s-au adunat viespile.* ◇ Expr. *A vărsa sînge* (*nevinovat* sau *omenesc*) ori *a vărsa sîngele cuiva* = a ucide, a omorî pe cineva. *A vărsa mațele* (cuiva) = a spinteca (pe cineva); ext. a ucide. *A vărsa* (*multe*) *sudori* (sau *nădușeli*) sau *a vărsa sudori de moarte* = *a*) a face un lucru greu, a munci din greu, a face mari eforturi; *b*) a fi în agonie, a trage să moară. *A vărsa laptele în păsat* = a ajuta pe cineva. *A vărsa lacrimi fierbinți* (ori *de sînge*) sau *a vărsa șiroaie* (ori, *înv., rîu, pîrîu*) *de lacrimi* v. lacrimă. *A-și vărsa sîngele* (pentru cineva sau ceva) v. sînge. ◆ (*înv., reg.; compl. indică metale topite*) A turna. ◆ Ext. (*compl. indică obiecte*) A obține prin turnare. **2** *tr.* (*compl. indică lichide, materii în formă de pulbere sau de granule, obiecte etc.*) A face să se împrăștie, să se risipească, să se răspîndească (prin înclinarea sau răsturnarea vasului în care se află, prin aruncare etc.). ◇ (*absol.*) *Dacă răsipești meiul, anevoie îl aduni* (PANN). ◇ (*refl. pas.*) *O ploaie de grăunțe se vărsă în ceaunul tainic* (VOIC.). ◇ Expr. *A vărsa vinul mîrtanului* v. mîrtan. ◇ Fig. (*refl.*) *Să izgonim abuzurile ce se vărsaseră în legile și viața noastră* (KOGĂL.). ◆ (*refl.; despre cereale*) A se scutura de rod. ◆ (*compl. indică săgeți, gloanțe etc.*) A lansa, a arunca, a trimite asupra cuiva (în cantitate mare). *Escadrile de bombardament vărsau bombe* (CAM.). **3** *tr.* (*compl. indică vase, recipiente etc.*) A răsturna făcînd să curgă sau să iasă conținutul. *A vărsat călimara pe fața de masă albă.* ◇ Expr. *A vărsa laptele în păsatul cuiva* v. păsat. ◆ A goli prin înclinare sau prin răsturnare. *A vărsat paharul, turnînd vinul în sos.* **4** *refl.* (*despre ape curgătoare; cu determ. locale*) A-și duce apele în altă apă mai mare ca volum. *Delta s-a format acolo unde se varsă Dunărea în mare.* ◇ (*tr.*) *Pîrîul își varsă apele în Prut.* ◇ Fig. *Anumite graiuri nu se varsă direct în limba literară* (PER.). ◆ A se revărsa (peste maluri). *Dacă se mai încălzește puțin, azi-mîine se varsă apele* (BEN.). ◇ (*tr.*) *Oltule,... Să verși păgîn potop de apă* (GOGA). ◆ Analog. (*despre conținutul unui vas*) A da pe dinafară. *Uitată pe foc, oala cu lapte s-a vărsat.* **5** *refl.* (*înv., pop.; despre ploaie*) A cădea, a curge din abundență. *Se vărsară ploi de acoperirâ pămîntul* (MOXA). ◇ Expr. *Plouă de varsă* = plouă torențial. *A vărsa cu găleata* v. găleată. ◇ Poet. (*tr.; despre nori*) *Norii cei negri... Varsă piatră cu mînie* (PANN). **6** *refl.* (*despre lichide, secrețiii etc.; mai ales cu determ. locale*) A curge; a se scurge. *I s-a vărsat fierea în sînge de necaz.* ◇ (*tr.*) *Pancreasul își varsă secreția în stomac.* **7** *tr.* A vomita. ◇ (*absol.*) *I s-a făcut greață și a început să verse.* ◇ Expr. *A-și vărsa* (*și*) *mațele* (sau *măruntaiele*) = *a*) a vomita foarte tare; *b*) a fi profund dezgustat de cineva sau de ceva. *A*(*-și*) *vărsa venin*(*ul*) sau *a*(*-ți*) *vărsa veninul* = a vorbi despre cineva cu dușmănie, cu ură. *A vărsa foc,* se spune despre caii iuți și puternici (din basme). *A-și vărsa amarul* v. amar. *A-și vărsa bojocii* v. bojoc. *A vărsa fiere* v. fiere. *A-și vărsa focul* v. foc. *A-și vărsa sufletul* v. suflet. ◇ Ext. *Șerpii veninoși au... cei doi colți... prin care își varsă veninul* (ATIL.). ◆ Analog. A scoate, a da afară. *Care munte foc a vărsat?* (VĂCĂR.). **8** *tr.* (*despre surse de lumină, căldură etc.; compl. indică radiații, emanații etc.*) A revărsa, a răspîndi, a propaga. *Numai pentru mine varsă lumină încălzitoare* (CON.). ◇ (*refl.*) *Se varsă-n aer al florilor miros* (MACED.). ◇ Expr. *A se vărsa zorile* (sau *zorii, zori de zi, zori de ziuă* v. zori *A se* (*re*)*vărsa de ziuă* v. revărsa. ◇ Poet. *Luna varsă peste toate voluptoasa ei văpaie* (EMIN.). **9** *tr.* Fig. (*compl. indică sentimente, stări sufletești etc.*) A arăta, a manifesta, a exprima (prin comportare, prin atitudine, prin vorbe etc.). ◇ Expr. *A-și vărsa năduful* v. năduf. *A-și vărsa necazul* (pe cineva) v. necaz. **10** *tr.* Fig. (*despre Dumnezeu*) A arunca (ceva) asupra cuiva sau a ceva; a oferi în cantitate mare. *Cel de Sus varsă darul său și peste cei neputincioși* (CR.). **II** *tr.* **1** (*compl. indică persoane*) A repartiza la o anumită unitate, a transfera de la o unitate în alta. *Lucrătorii din administrație vor fi vărsați în altă parte.* **2** (*fin.; compl. indică sume de bani, obiecte de valoare etc.*) A preda

cuiva, a înmîna; a depune la o instituție (bancară), la o casă etc. (pentru centralizare, pentru păstrare, pentru achitarea unei datorii etc.); a plăti, a achita. *Casierul a vărsat la bancă toți banii, în ziua încasării lor.* **III** *refl.* (*înv.*; *despre oameni*) A se îmbolnăvi de variolă. • prez. ind. *vărs.* /lat. ***versare***.

vărsáre *s.f.* **1** Acțiunea de *a* (*se*) *vărsa* și rezultatul ei. ◇ Expr. *Vărsare de sînge* = ucidere în masă, masacru. **2** Concr. (și *gură de vărsare*) Loc unde o apă curgătoare se varsă în alta; loc de unire a două cursuri de apă; (*înv.*, *reg.*) vărsătură. *Tocmai aproape de vărsare... îngăduie din nou așezarea satului* (APOL.). **3** Ieșire din albie a unei ape; revărsare. *Rodurile ce să fac... din vărsarea Nilului* (AMF.). ◆ Fig. Ivire, apariție (a zorilor, a serii etc.). • pl. *-ări.* /v. ***vărsa***.

vărsát[1] *s.n.* **1** Curgere, azvîrlire a unui lichid (dintr-un vas, dintr-un recipient) **2** Revărsare de ape, inundație. **3** Împrăștiere, risipire a unor materii sub formă de pulbere sau de granule, a unor obiecte etc. **4** (*med.*; *pop.*) Variolă. ◇ *Vărsat negru* = formă gravă de variolă, în care pustulele de pe corp sînt foarte numeroase și pline cu sînge, apărînd ca niște pete negre. *Vărsat-de-vînt* = varicelă. *Vărsat mare* = scarlatină. *Vărsat mic* = pojar. • pl. (*înv.*) *-uri.* /v. ***vărsa***.

vărsát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre lichide*) Care a curs dintr-un vas, dintr-un recipient etc. sau care a fost aruncat (dintr-un vas). *Vinul vărsat a pătat covorul.* **2** (*despre materii în formă de pulbere sau de granule*, *despre obiecte etc.*) Care a fost împrăștiat, risipit, răspîndit (prin înclinarea vasului, a ambalajului în care se afla, prin aruncare etc.) *Grăunțele vărsate le-a adunat cu mătura.* **3** (*com.*; *despre mărfuri*) Care se vinde cu amănuntul (fiind luat dintr-o cantitate mai mare); care nu este preambalat, ci se împachetează în momentul cumpărării. *Uleiul vărsat este mai ieftin.* • pl. *-ți*, *-te.* /v. ***vărsa***.

vărsămînt *s.n.* (*econ.*) Predare, depunere a unei sume de bani la dispoziția cuiva, pe baza unei obligații legale. ◆ Gener. Plată a unei sume de bani. ◆ Concr. Sumă de bani astfel predată sau depusă la dispoziția cuiva. • pl. *-inte.* /***vărsa*** + *-mînt*, după it. *versamento*, fr. *versement*.

vărsătór, -oáre *adj.*, *s.m.* **I 1** *adj.* Care varsă. ◇ Loc.adj. *Vărsător de sînge* (*nevinovat*) = ucigaș. **2** *s.m.* (*înv.*, *reg.*) Meșter turnător. *Un vărsător de ceară* (C. NEGR.) **II** *s.m.* **1** (*astron.*; *art.*) Constelație din emisfera australă, formată din stele puțin strălucitoare și din nebuloase, care este vizibilă toamna. **2** (*astrol.*; și *nm. pr.*) Una dintre cele douăsprezece zodii ale anului, cuprinsă între 20 ianuarie și 18 februarie. ◆ Unul dintre cele douăsprezece semne ale zodiacului, reprezentînd un bătrîn care ține sub braț sau pe umăr una sau două amfore, o ființă fabuloasă cu coadă de pește etc. ◆ Persoană născută în aceată zodie. • pl. *-ori*, *-oare.* /***vărsa*** + *-ător*.

vărsătúră *s.f.* **1** (*mai ales la pl.*) Act reflex prin care conținutul stomacului este eliminat (brusc) prin esofag și pe gură. ◆ Concr. Ceea ce a fost vărsat, vomitat. ◇ Zic. *A se întoarce ca cîinele la vărsătura lui*, se spune despre cineva care revine la obiceiurile rele, la viciile pe care le părăsise. **2** (*înv.*) Revărsare a unei ape, inundație. ◆ Întindere de apă provenită din revărsări. **3** (*înv.*, *reg.*) Loc unde un rîu, un fluviu etc. își duce apele într-o altă apă mai mare; loc de unire a două cursuri de apă; vărsare. • pl. *-i.* /***vărsa*** + *-ătură*.

vărtár *s.n.* v. vătrai.

vărúc, -ă *s.m.*, *s.f.* (*reg.*) Verișor. • pl. *-ci.* /***văr*** + *-uc*.

văruí *vb. IV. tr.* (*compl. indică suprafețe tencuite ori lipite ale unui element de construcție, pereți*, ext., *clădiri*) A acoperi cu un strat subțire de lapte de var (cu unele adaosuri); a spoi. ◇ (*absol.*) *Mara a rînduit mereu, a curățit, a văruit* (SLAV.). ◇ (*refl. pas.*) *Casele abia de două ori pe an se văruiesc* (CRĂL.). ◆ (*fam.*, *glum.*; *refl.*; *despre femei*) A se pudra în mod exagerat. • prez.ind. *-iesc*, (*reg.*) *vărui.* /***var***[2] + *-ui*.

văruiálă *s.f.* **1** Văruire. **2** Concr. Strat de lapte de var (cu unele adaosuri) aplicat pe o suprafață tencuită, lipită etc. a unui element de construcție; spoială. • pl. *-ieli.* /***vărui*** + *-eală*.

văruíre *s.f.* Acțiunea de *a vărui*; văruială, văruit. • pl. *-i.* /v. ***vărui***.

văruít[1] *s.n.* Văruire. • /v. ***vărui***.

văruít[2]**, -ă** *adj.* (*despre suprafețe tencuite, lipite etc. ale unui element de construcție*) Pe care s-a aplicat un strat de lapte de var (cu unele adaosuri); spoit. ◇ Expr. (*A fi*) *mormînt* (sau *perete*) *văruit*, se spune despre cineva sau ceva care produce o impresie favorabilă, ascunzîndu-se sub o înfățișare, o aparență înșelătoare. ◇ (*fam.*, *glum.*; *despre femei*) Care s-a pudrat în mod exagerat. • pl. *-ți*, *-te.* /v. ***vărui***.

vărúț, -ă *s.m.*, *s.f.* Dim. al lui *văr*. • pl. *-ți*, *-țe.* /***văr*** + *-uț*.

vărvărésc, -eáscă *adj.* (*înv.*) **1** Care aparține varvarilor; care este caracteristic varvarilor. **2** Care este caracteristic oamenilor necivilizați, grosolani, necopliți. • pl. *-ești*. și *varvărésc*, *-eáscă* *adj.* /***varvar*** + *-esc*.

vărzár[1] *s.m.* (*pop.*) Cultivator (și vînzător) de varză. • pl. *-i.* /***varză*** + *-ar*.

vărzár[2] *s.n.* v. vărzare.

vărzáre *s.f.* (*culin.*) Plăcintă umplută cu varză, cu ceapă, mărar, știr etc. • pl. *-ări.* și *vărzár s.n.* /***varză*** + *-are*.

vărzăríe *s.f.* (*pop.*) **1** Grădină în care se cultivă (cu precădere) varză. **2** Loc special amenajat, de obicei într-o pivniță, în care se păstrează varza murată. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***varză*** + *-ărie*.

vărzuí *vb. IV. tr.* (*fam.*; *compl. indică mai ales caiete, cărți*) A rupe, a zdrențui, a degrada; a face (ceva) varză. • prez.ind. *-iesc.* /***varză*** + *-ui*.

vărzuít, -ă *adj.* (*fam.*; *mai ales despre caiete, cărți*) Care are foile răvășite, degradate, rupte. • pl. *-ți*, *-te.* /v. ***vărzui***.

văsár *s.m.* (*reg.*) Meseriaș care face (și vinde) vase, recipiente de lemn. • pl. *-i.* /***vas*** + *-ar*.

văsări *vb. IV. tr.* (*reg.*) A face vase, recipiente de lemn. • prez.ind. *-esc.* /***văsar*** + *-i*.

văsăríe *s.f.* Totalitatea vaselor dintr-o gospodărie, dintr-un restaurant, dintr-o cantină etc., din care se mănîncă sau în care se pregătește mîncarea; veselă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***vas*** + *-ărie*.

văsciór *s.n.* Văsușor. • pl. *-oare.* și (*înv.*) *vășciór* *s.n.* /***văsuț*** + *-ior*.

văscreásnă *s.f.* v. voscreasnă.

văsuléț *s.n.* Văsușor. • pl. *-e.* /***vas*** + *-uleț*.

văsușór *s.n.* Dim. al lui *vas*; văscior, văsuleț, văsuț. • pl. *-oare.* /***vas*** + *-ușor*.

văsúț *s.n.* Văsușor. • pl. *-e.* /***vas*** + *-uț*.

vășciór *s.n.* v. văscior.

vătáf *s.m.* **1** (*în Ev. Med.*, *în Țările Rom.*) Conducător al unui grup de dregători, de curteni, de slujbași sau de oșteni ai domniei (avînd atribuții administrative, militare, judecătorești). ◇ *Mare vătaf* sau *marele vătaf* = conducătorul vătafilor. *Vătaful divanului* = boier însărcinat cu convocarea divanului. *Vătaf de agie* = șeful poliției. *Vătaf de plai* (sau *de plăieși*) ori *vătaful plaiului* = șef al plăieșilor care păzeau un plai sau o trecătoare, care avea sarcina să încaseze vămile, să controleze mărfurile care intrau sau ieșeau din țară. *Vătaf de hotar* (sau *de graniță*) = șef de străjeri, de grăniceri. *Vătaf de plasă* = funcționar administrativ care conducea o plasă a unui județ. *Vătaf de țigani domnești* = vătaf care avea sarcina de a strînge birul de la țigani și de a judeca pricinile mărunte dintre țiganii domnești. **2** Comandant al unor grupuri mici de curteni organizați în cete de la curtea unui boier sau de la o mănăstire; administrator al unei moșii (boierești); logofăt. **3** Conducător, șef (al unei organizații, al unei asociații de meseriași sau de negustori, al unei instituții etc.). ◆ Spec. Conducător al unei bresle, al unui grup de meșteșugari. ◆ Gener. Persoană avînd sub ordinele sale un anumit număr de oameni; conducător, șef. **4** Cioban care conduce o stînă. **5** Șef al unei echipe de pescari. **6** Persoană care conduce călușarii, colindătorii etc. sau alaiul unei nunți tradiționale. • pl. *-i.* și (*înv.*, *reg.*) *vătáș*, *vătáv* *s.m.* /cf. pol. *wataha*, bg. *вамах*, *вамаф* (*ин*), ucr. *ватага* „ceată, mulțime”.

vătálă *s.f* (*ind. casnică*; *la războiul de țesut*) Partea de sus a dispozitivului în care se fixează spata, alcătuită dintr-o scîndură de lemn bombată la mijloc și dispusă orizontal, care se apucă cu mîna. ◆ Ext. Partea de jos a acestui dispozitiv, formată dintr-o bară de lemn, paralelă cu cea de sus. ◆ Spec. Dispozitiv în care se fixează spata, împreună cu cadrul de lemn în care este montat acesta, formînd organul mobil al războiului, care permite dirijarea suveicii prin rost, repartizează firele de urzeală în lățime și îndeasă firul de bătătură. • pl. *-e.* și (*pop.*) *vatálă*, *văteálă*, *batálă* *s.f.* /<bg. ***вамала***.

vătáș *s.m.* v. vătaf.

vătáv *s.m.* v. vătaf.

vătáfie *s.f.* v. vătășie.

vătájel *s.m.* v. vătășel.

vătájesc, -eáscă *adj.* v. vătășesc.

vătáji *vb. IV.* v. vătăși.

vătájiță *s.f.* v. vătășiță.

vătămá *vb. I.* **1** *tr.* A dăuna sănătății, integrității corporale (producînd suferințe, boli, răniri); a afecta starea sănătății cuiva. ◇ (*cu compl. „sănătatea”*) *Sînt în ape multe materii care pot să vatăme sănătatea vițelor* (I. ION.). ◇ (*cu compl. introduse prin prep. „la”*) *Bolovanul l-a vătămat pe copil la picior.* ◇ (*absol.*) *E ușor de știut dacă frigul vatămă sau nu.* ◇ (*refl. pas.*) *Ochii pot să se vatăme de soarele prea puternic.* ◇ (*refl. recipr.*) *Aci se făcu o mare ucidere... și o parte și alta se purta cu bărbăție și se vătămară greu* (BĂLC.). ◇ (*refl.*) *Omul... are un trup care ușor se poate vătăma* (PETROV.). **2** *refl.* Spec. (*pop.*) A se îmbolnăvi de hernie. **3** *tr.* Fig. A cauza, a pricinui cuiva pagube, stricăciuni, prejudicii, neajunsuri; a atinge, a leza (pe cineva sau ceva) (moralmente). *Libertatea este acolo unde tot omul poate să facă tot ceea ce nu vatămă pe altul* (BOLL.). ◇ (*absol.*) *Să puie frîu dorinței lor d-a vătăma* (BARO.). ◇ (*intr.*) *N-am pus cu știință asemenea iscălitură pentru a vătăma stăpînului meu* (SADOV.). ◇ Ext. *Adunarea rea vatămă obiceiuri bune* (D. GOL.). **4** *tr.* (*compl. indică bunuri materiale, obiecte etc.*) A cauza, a produce pagube, daune (foarte mari); a strica, a deteriora, a avaria. **5** *tr.*, *refl.* (*înv.*) A încălca, a nesocoti; a (se) abate de la... *Te vătămaș de Dumnezău* (DOC.). • prez.ind. *vătăm*, (*reg.*) *vătăm.* /lat. ***victimare***.

vătămán *s.m.* (*în Ev. Med.*, *în Mold.*) **1** Conducător al obștii dintr-un sat liber, devenit, uneori, reprezentant al proprietarului feudal în satele aservite, însărcinat cu controlul și cu executarea obligațiilor locuitorilor satului față de acesta. ◆ (*în administrația rurală*) Slujbaș la primărie însărcinat, mai ales, cu strîngerea dărilor și a impozitelor. **2** (*arh.*) Căpetenie, conducător. *Vatamanul acelor neguțători... asculta cu luare-aminte aceste lămuriri* (SADOV.). • pl. *-i.* și *vatamán* *s.m.* /<sl. veche **ватаманъ**, pol. ***wataman***.

vătămáre *s.f.* (*pop.*) **1** Acțiunea de *a* (*se*) *vătăma* și rezultatul ei. ◇ Fig. *Era imposibil să nu lase în organismul nostru social... scrînteli grave, vătămări* (VLAH.). **2** Fig. Neplăcere, neajuns, necaz sau pagubă, daună materială pricinuită cuiva. *Plătiți ouăle și găinile, nu faceți nici o vătămare nimănui* (SADOV.). ◆ Atingere, știrbire adusă onorei, prestigiului, intereselor etc. cuiva. *Prezența șefilor militari turci alături cu domnii țării aducea cea mai mare vătămare autorității domnești* (GHICA). **3** Stricăciune, deteriorare, avariere a unor bunuri, obiecte etc. *A știut să-și strîngă grînele fără vătămare* (DAIC.). • pl. *-ări.* /v. ***vătăma***.

vătămát, -ă *adj.* (*pop.*) **1** (*despre ființe sau despre părți ale corpului lor*) Care a suferit un rău fizic, care a fost rănit, lovit. ◇ (*subst.*) *I se va da de ce va cere vătămatul.* ◆ Spec. (*subst.*) Bolnav de hernie. **2** Care a suferit un neajuns, un prejudiciu; care a fost ofensat, lezat. *Auzind minciunile, s-a simțit vătămat.* ◇ (*jur.*) *Parte vătămată* v. parte. **3** Stricat, deteriorat; atins. • pl. *-ți*, *-te.* /v. ***vătăma***.

vătămátor, -oáre *adj.*, *s.f.* **1** *adj.* Care vatămă sau poate vătăma; dăunător, nociv. ◇ (*cu determ. „sănătății”*) *Suferințele lui morale deveneau din ce în ce mai mari și mai vătămătoare sănătății* (VLAH.). ◇ Fig. (*cu determ. ca „de suflet”*, *„sufletului”*) *Îndeamnă pururea la lucrurile cele vătămătoare de suflet* (ANTIM). **2** *adj.* Fig. Care pricinuiește, aduce neajunsuri, necazuri etc. sau pagube, daune (materiale); care ofensează. *Politica cea nouă a acelui imperiu este foarte vătămătoare* (FIL.). **3** *adj.* Care strică, deteriorează; dăunător, păgubitor, stricător. ◆ (*subst. m.*) Nume dat insectelor (sau altor animale) care produc stricăciuni plantelor de cultură; dăunători. **4** *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee, perenă, din familia leguminoaselor, cu frunzele imparipenate, cu florile galbene-aurii, dispuse în capitule globuloase, cu fructul o păstaie, întrebuințată ca plantă medicinală și furajeră (*Anthyllis vulneraria*). ◆ Plantă erbacee, anuală, din familia gramineelor, cu frunzele păroase și cu florile dispuse în spiculețe (*Bromus commutatus*). • pl. *-ori*, *-oare.* /***vătăma*** + *-ător*.

vătămătúră *s.f.* (*pop.*) Nume dat mai multor boli interne care provoacă crize viscerale acute (colici,

pelagră etc.). ◆ Spec. Hernie. ◆ Fig. Durere sufletească; amărăciune. *Ne vindecă toate vătămăturile cele sufleteşti* (BIBLIA 1688). • pl. *-uri.* /***vătăma*** + *-ătură.*

vătăróg, -oăgă *s.m., s.f.* (*zool.; reg.*) **1** Vătui, vătuie. **2** Noaten. • pl. *-ogi, -oage.* /de la ***vătui.***

vătăşél *s.m.* **1** (*în Ev. Med., în Ţările Rom.*) Vătaf; subaltern al unui vătaf, care se ocupa cu administrarea unei curţi boiereşti, a unei moşii mănăstireşti sau boiereşti. **2** (*în trecut*) Slujbaş însărcinat cu strîngerea dărilor. **3** (*în vechea organizare administrativă*) Funcţionar inferior la primărie. **4** (*pop.*) Vornicel (la nuntă). • pl. *-ei.* şi (*înv., reg.*) *vătăjél s.m.* /***vătaş*** + *-el.*

vătăşésc, -eăscă *adj.* Care aparţine vătafului, privitor la vătaf, de vătaf. ◇ *Ortul vătăşesc* v. ort. • pl. *-eşti.* şi (*reg.*) *vătăjésc, -eáscă adj.* /***vătaş*** + *-esc.*

vătăşi *vb. IV.* (*înv., pop.*) **1** *tr.* (*compl. indică moşii, gospodării*) A conduce, a administra (în calitate de vătaf). **2** *intr.* A exercita funcţia de conducător al unui grup de meseriaşi. • prez.ind. *-esc.* şi (*reg.*) *vătăjí vb. IV.* /***vătaş*** + *-i.*

vătăşíe (*în Ev. Med., în Ţările Rom.*) **1** Instituţia, autoritatea reprezentată de vătaf. ◇ *Vătăşie de plai* = subprefectură. ◆ Funcţia, slujba de vătaf. ◆ Sediul instituţiei pe care o reprezenta vătaful. **2** Grup de dregători, de oşteni, de curteni, de slujbaşi domneşti etc. condus de un vătaf. ◆ Spec. Detaşament militar, grup de plăieşi condus de un vătaf. **3** Taxă care se plătea la bariera unui oraş pentru intrarea unui vehicul cu marfă sau pe venitul provenit din negoţul cu diferite mărfuri. **4** Asociaţie de meseriaşi, de negustori etc. condusă de un vătaf. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi *vătăfie s.f.* /***vătaş*** + *-ie.*

vătăşíţă *s.f.* **1** Soţia vătafului; (*reg.*) vătăşoaie. **2** Femeie care conducea gospodăria unei case boiereşti, având în supraveghere slugile (de sex feminin). **3** (*reg.*) Vorniceasa la nuntă. • pl. *-e.* şi (*reg.*) *vătăjíţă s.f.* /***vătaş*** + *-iţă.*

vătăşoáie *s.f.* (*reg.*) Vătăşiţă. • pl. *-oaie.* /***vătăş*** + *-oaie.*

văteálă *s.f.* v. vătală.

vătíi *s.m.* v. vătui[1].

vătmăníţă *s.f.* Femeie care conduce un tramvai. • pl. *-e.* /***vatman*** *+iţă.*

vătrái *s.n., s.m.* **1** *s.n.* Obiect de uz casnic, de lemn sau de metal, de obicei în formă de cîrlig lung sau de lopăţică cu coadă lungă, cu care se scoate sau se scormoneşte jarul din sobe, din cuptoare etc. ◇ Expr. *Trai pe vătrai* = *a)* viaţă foarte grea, de mizerie; *b)* viaţă uşoară, lipsită de griji. *A duce trai pe vătrai* = a duce o viaţă grea, plină de lipsuri. *Trai cu vătrai* sau *un trai şi un vătrai* = viaţă grea, plină de certuri, de neînţelegeri. *A toca* (sau *a bate toaca*) *pe vătrai* = *a)* a trăi în mare sărăcie; *b)* a pierde timpul (stînd degeaba). **2** *s.n.* Analog. (*pop.*) Lambă (la căruţă sau car). **3** *s.m.* (*reg.*) Căpetenie a colindătorilor care, în timpul colindatului, scormoneşte cu un băţ jarul din vatră. • pl. *n. -aie, -uri, m. -ai.* şi *vătrár, vătrán s.n.* /***vatră*** + *-ar.*

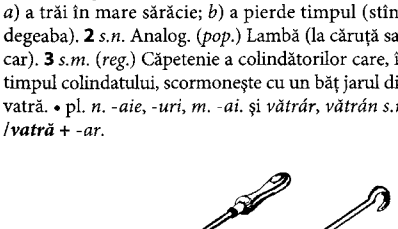

vătraie (1)

vătrán *s.n.* v. vătrai.

vătrăr *s.n.* v. vătrai.

vătráş *s.m.* Ţigan stabil. • pl. *-i.* /***vatră*** + *-aş.*

vătrăiáş *s.n.* Dim. al lui *vătrai.* • pl. *-e.* /***vătrai*** + *-aş.*

vătúi[1] *s.m.* (*zool.*) **1** Ied sau pui de iepure (pînă la un an); (*reg.*) vătărog. ◆ Piele (prelucrată) a puiului de căprioară sau de capră. **2** Noaten. **3** Iepure pînă la un an. • pl. *-ui.* şi (*reg.*) *vătíi, votúi s.m.* /cuv. autoh.; cf. alb. *ftujë, vëtulë.*

vătuí[2] vb. *IV. tr.* (*compl. indică obiecte de îmbrăcăminte, plăpumi etc.*) A căptuşi cu vată sau cu vatelină; a bumbăci ◆ Ext. A capitona, a matlasa. • prez.ind. *-iesc.* /***vată*** + *-ui*

vătúie *s.f.* (*zool.*) **1** Iadă tînără sau capră (mai ales în al doilea an de viaţă); (*reg.*) vătăroagă. **2** (*zool.*) Noatenă. **3** (*zool.*) Iepuroaică pînă la un an. **4** (*de obicei deprec.*) (Epitet pentru o) fată tînără (uşuratică). • pl. *-ui, -uie.* g.-d. *-iei.* şi (*reg.*) *vădúie, vetúie s.f.* /***vătui***[1] + *-e.*

vătuíre *s.f.* Acţiunea de *a vătui* şi rezultatul ei; bumbăcit, bumbăceală. • pl. *-i.* /v. ***vătui***[2].

vătuít, -ă *adj.* (*despre obiecte de îmbrăcăminte, plăpumi*) Care este căptuşit cu vată sau cu vatelină. ◆ Ext. Capitonat. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***vătui***[2].

văz *s.n.* **1** Unul dintre cele cinci simţuri, cu ajutorul căruia se percep imaginile, se înregistrează forma, culoarea, dimensiunile, luminozitatea, amplasarea în spaţiu precum şi distanţa şi deplasarea obiectelor; capacitatea de a percepe imaginile; vedere. ◇ Loc.adv. *În* (sau, *rar, la*) *vază* = în vedere, în mod vizibil. ◇ Loc.prep. *În* (sau *la*) *văzul* (cuiva) = în ochii, sub privirile cuiva; în faţa..., dinaintea cuiva. ◇ Expr. *A i se scurta* (sau *a i se pupăza*) (cuiva) *văzul* = a nu mai vedea bine. *A avea văz de lup* = a vedea foarte bine. *A-i lua* (cuiva) *văzul* v. lua. (*A fi*) *rău la văz* v. rău. **2** Aspect exterior, chip, înfăţişare. *Vrea să fie mare la văz şi stîrpitura* (ARGH.). **3** (*în forma „vază”*) Consideraţie, stimă; prestigiu; reputaţie. *Mai mare va fi vaza lui în lume de s-ar arăta milostiv către popor* (ISP.). ◇ Loc.adj. *Cu* (sau *de*) (*mare*) *vază* = (*despre oameni*) care deţine un loc de frunte, o poziţie importantă; care se bucură de consideraţie, de prestigiu, de autoritate, de recunoaşterea publică a importanţei, a valorii, a puterii sale; care are trecere, influenţă. • şi *vázá s.f.* /de la ***vedea***, prin derivare regresivă.

văzător, -oáre *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f., adj.* (Persoană) care vede (bine). **2** *s.m., s.f., adj.* (Persoană) care este sau a fost martor ocular la ceva sau care a întîlnit pe cineva. **3** *adj.* (*bis.; despre Dumnezeu*) Care observă, ştie, apreciază (şi judecă). *El văzătoriu este faptelor oamenilor* (BIBLIA 1688). **4** *s.m.* (*bis.*) Persoană care l-a văzut pe Dumnezeu (în timpul unei revelaţii). *Moisi, văzătoriul de Dumnezeu, nu îndrăzniia să vază faţa ta* (ANTIM). ◆ Persoană care a avut în vis revelaţii divine. *Iaca... vine văzătoriul de vise* (P.OR.). • pl. *-ori, -oare.* /***vedea*** + *-ător.*

văzdúc *s.n.* v. văzduh.

văzdúf *s.n.* v. văzduh.

văzdúh *s.n.* **1** Înveliş gazos care înconjoară pămîntul; straturile (mai) înalte ale atmosferei; cer. ◇ Expr. *A vorbi în văzduh* = *a)* a vorbi fără a fi luat în seamă; *b)* a vorbi fără sens, a aiura. ◇ Poet. *Luceafărul senin răsare, Umplînd de vis văzduh şi mare* (CERNA). ◆ Ext. Amestec de gaze care alcătuiesc straturile inferioare ale atmosferei, vital pentru vietăţile aerobe; aer. **2** (*înv.*) Climă. • pl. *-uri.* şi (*reg.*) *văzdúc, văzdúf s.n.* /<slav. **въздоухъ**.

văznesénie *s.f.* (*bis.; înv.; şi nm. pr.*) Înălţarea lui Iisus Hristos la cer. ◆ Sărbătoare care are loc la patruzeci de zile după Paşte, în cinstea acestui eveniment. • g.-d. *-iei.* şi *voznesénie s.f.* /<slav. **възнесение, вознесение**.

văznesí *vb. IV.* (*înv.*) **1** *refl.* (*bis.*) A se înălţa la cer. ◆ Fig. A se semeţi. *Dumitraşco Vodă... să văznosisă şi cu nime nu să sfătuie* (NEC.). **2** *tr.* A preamări. • prez.ind. *-esc.* şi *văznosí vb. IV.* /<slav. **възнести, вознести**.

văznosí *vb. IV.* v. văznesi.

văzút[1] *s.n.* Faptul de *a vedea*; simţul văzului; văz. *Acest „altceva”... e ceva imanent văzutului imediat* (BLA.). • pl. *-uri.* /v. ***vedea.***

văzút[2]**, -ă** *adj.* **1** Care se vede; vizibil. *Peste dumbravă se întindea o uşoară picla viorie, abia văzută* (SADOV.). ◆ (*subst. f. pl.; adesea în corelaţie cu „nevăzut”*) Tot ceea ce se vede sau se poate vedea. *Dumnezeu a făcut cerul şi pămîntul, toate cele văzute şi nevăzute* (FR.). **2** De care s-a luat cunoştinţă în mod nemijlocit. *Senzaţia de lucru văzut... este necontenit susţinută* (CONST.). ◇ (*subst.*) *Se gîndesc şi ei la zilele din urmă, la cele văzute şi auzite* (SADOV.). **3** Fig. (*pop.; despre oameni*) Care se bucură de consideraţie, de stimă, de apreciere. *Primarul, om văzut şi umblat prin multe* (CAR.). • pl. *-ţi, -te.* /v. ***vedea.***

veac *s.n., s.m.* **1** *s.n., s.m.* Durata vieţii omului; viaţa omului în succesiunea tuturor întîmplărilor trăite; existenţă, trai. *Numărate sînt zilele tale şi scurt îţi e veacul* (MURNU). ◇ (*pop.; determ. prin „de om” indică o durată egală cu aceea a vieţii omeneşti*) *Se puse pe trai şi trăiră veac de om nesupăraţi de nimeni* (ISP.). ◇ Loc.adj., adv. *Pe* (ori *de*) *veci* sau *pe veac* = pe viaţă. ◇ Expr. *A face* (sau *a-şi duce, a-şi petrece, a-şi trece*) *veacul* = a-şi duce, a-şi petrece viaţa într-un anumit fel. *A-i trece cuiva veacul* = a trece de tinereţe, a nu mai fi în putere. *A-şi fi trăit* (sau *a-şi fi făcut*) *veacul*, se spune *a)* despre cineva care a îmbătrînit şi nu mai are ce aştepta de la viaţă; *b)* despre ceva demodat, perimat, depăşit. *A-i tăia* (cuiva) *veacul* = a pune capăt vieţii cuiva; a ucide. *A trage veacul după...* = a continua să trăiască după... *De cînd veacul* = de foarte mult timp. *Cît* (*e*) *veacul* sau *pînă e veacul* = *a)* pentru foarte mult timp; *b)* (*în constr. neg.*) niciodată. (*bis.*) *Mai înainte de toţi vecii* = înainte de facerea lumii. *A trăi cît un veac de om* v. trăi. **2** *s.n., s.m.* Perioadă îndelungată de timp (considerată ca etapă în desfăşurarea istoriei sau în raport cu stări, situaţii, fapte etc.). *Emanaţii solare vor pluti peste veacurile viitoare* (AGÂR.). ◇ (*mit.; înv.*) *Veacul de aur* (sau *aurit*) = perioadă de înflorire a vieţii materiale şi culturale; vîrsta de aur. *Veacul de mijloc* = Evul Mediu. *Sîntem o societate cu moravurile veacului de mijloc* (CA. PETR.). ◇ Loc.adj., adv. *Din veac* (ori *veci*) sau *de veac, de cînd veacul* = din cele mai vechi timpuri; din moşi strămoşi; de foarte multă vreme. ◆ (*la sg. art.*) Epoca (privită ca sau considerată) actuală, contemporană. *Un calm patriarhal, cu totul desprins de atmosfera veacului* (VIN.). ◆ Ext. Totalitatea persoanelor care au trăit în această epocă. *Veacul a fost fericit de buna înţelegere şi pacea care a domnit.* ◆ (*la pl.*) (Succesiune, şir de) generaţii. *Lucrări ce ar fi făcut admiraţia veacurilor* (M. I. CAR.). **3** *s.n.* Durată nelimitată în viitor. *După o explozie nucleară viaţa se va reface în veacuri.* ◇ Loc.adj. (*jur.*) *De veci* = valabil pe termen nelimitat. ◇ Loc.adv. *În veci* sau *în veci de veci, în vecii vecilor, în veacul veacului, în veac de veac* = *a)* în tot timpul (pornind de la un anumit moment); în eternitate; *b)* (*jur.*) pe termen nelimitat. *Pe veci* sau *pentru vecii vecilor* = pentru totdeauna, în mod definitiv. **4** *s.n.* (*bis.*) Viaţa (veşnică) de după moarte. *În veacul ce va să fie va veni blagoslovenia lui Dumnezeu la cei aleşi ai lui* (ANTIM). ◇ *Lumină de veci* = lumînare sau candelă care se aprinde în ziua de Vovedenie, care semnifică faptul că, pe lumea cealaltă, ea va arde luminînd veşnic. ◇ Loc.adj. *De veci* = veşnic, etern. *Gătire se făcu de îngropăciune... şi cu mare alai şi jale fu pus la odihna de veci* (ISP.). Δ *Casă de veci* v. casă. *Loc de veci* v. loc. *Locaş de veci* v. locaş. *Somnul de veci* v. somn. *Viaţa de veci* v. viaţă. Δ Expr. *A dormi* (cineva) *somnul* (*cel*) *de veci* v. dormi. ◇ Loc.adv. *În* (sau *întru*) *veci* ori *în veci de veci*, (*pînă*) *în veac* (*de veac*) = în eternitate. **5** *s.n.* Interval de timp de o sută de ani; secol. *S-a împlinit un veac de cînd a început construcţia oraşului.* ◇ (*adv.; la pl.*) *Cultura spirituală a lumii a fost condusă veacuri de-a rîndul de biserică* (VIANU). ◇ Loc.adv. *Cu veacurile* = cu trecerea timpului. **6** *s.n.* (*reg.; de obicei cu determ. „bun”, „rău”*) Timp, mers al vremii. *Urmează veac bun dacă la asfinţit de soare se luminează cerul* (PĂC.). • pl. *n.-uri, m. veci.* /<sl. veche **вѣкъ**.

veácă *s.f.* (*reg.*) **1** Peretele circular de lemn sau de metal al sitei, al ciurului etc. **2** Cerc sau formă de lemn ori de metal care se foloseşte ca tipar pentru caş. **3** Cerc de lemn ori de metal aşezat în jurul pietrelor morii sau ale rîşniţei pentru a împiedica risipirea făinii. **4** Bor (la pălărie). **5** Măsură de greutate pentru unele produse agricole, a cărei mărime este de cca 1, 75 kg. • pl. *veci, vece.* şi *vécă s.f.* /<sl. veche **вѣкъ**; cf. sloven. *veka* „capac, pleoapă”.

vécă *s.f.* v. veacă.

vecălíe *s.f.* v. văcălie.

véce[1] *s.f.* (*ist.*) **1** Organ suprem al puterii în unele oraşe ruseşti (în sec. 10-15), format din reprezentanţii populaţiei acestora. **2** Nume dat mai multor organe reprezentative ale puterii de stat din fosta Iugoslavie. • /<srb. ***veće.***

vecé[2] *s.n.* v. veceu.

vecérnă *s.f.* v. vecernie.

vecérne *s.f.* v. vecernie.

vecérnie *s.f.* (*bis.*) **1** Slujbă religioasă care se face în biserică spre seară, în ajunul sau în ziua unei sărbători. ◇ Fig. *Vîntul cel trist... cîntă în vecernii de iarnă rugăciunile morţilor* (IORGA). **2** Timp al zilei pe la apusul soarelui (cînd are loc această slujbă religioasă); chindie. **3** Ext. (*ist.*) *Vecerniile siciliene* = vesperile siciliene. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi (*reg.*) *vecérne, vecérnă, vicérnie s.f.* /<slav. **вечерьня**.

vecéu *s.n.* Closet. • pl. *-uri.* şi *vecé s.n.* /abr. de la *w[ater] c[loset].*

vechí[1] *vb. IV.* (*înv.*) **1** *intr., refl.* (*despre fiinţe, părţi ale corpului etc.*) A ajunge la vîrsta bătrîneţii, a căpăta, a avea caracteristicile bătrîneţii; a îmbătrîni. **2** *refl.* (*despre obiecte*) A ajunge în stare de uzură de degradare prin folosire îndelungată sau prin trecerea timpului. **3** *refl.* A dura mai mult timp; a nu mai fi de dată recentă; a se învechi. • prez.ind. *-chesc.* /*vechi*[2] + *-i.*

vechi[2]**, véche** *adj.* **1** (*în opoz. cu „nou”*) Care există sau durează de mult timp; care a apărut, a luat fiinţă, a fost făcut cu mult timp în urmă, în alte alte vremuri. ◇ (*cu determ. introduse prin prep. „de”, indică durata*) *Casa era veche de două veacuri.* ◇ (*determ. prin „de cînd lumea”, „ca pămîntul”, „ca lumea”, capătă val. de super.*) *Acest adevăr e vechi de cînd lumea* ((ALECS.). ◇ (*la compar., exprimă anterioritatea*) *Instinctul curiozităţii... e mai vechi decît însuşi omul* (PĂRV.). ◇ (*despre idei, sentimente etc.; predomină ideea de durabilitate, statornicie*) *Credinţa este veche şi nestrămutată.* ◇ (*despre oameni; predomină ideea de continuitate, perpetuare a condiţiei sociale preluate de la înaintaşi*) *Veche familie boierească din Moldova.* ◇ (*la super., exprimă întîietatea*) *Cea mai veche atestare a unui cuvînt.* ◇ *Lumea veche* = *a*) societate dispărută sau pe cale de dispariţie; *b*) antichitate; ţările, locuitorii din antichitate; *c*) nume generic dat Europei, Asiei şi Africii, considerate în raport cu America. *Vorbă veche* = vorbă moştenită din timpuri vechi; maximă, zicătoare, proverb. *Lună veche* v. lună. ◆ (*despre metale*) A cărui strălucire a fost estompată în timp (prin depunere de oxizi, săruri etc.). *Argintul s-a învechit şi a prins patină- argint vechi* (STANCU). ◆ (*despre obiecte, construcţii etc.*) Care a ajuns în stare de degradare prin acţiunea îndelungată a timpului sau ca urmare a folosirii îndelungate. *E o căsuţă veche şi spartă, mică* (BOLL.). ◇ *Fier vechi* v. fier ◆ (*despre alimente, produse farmaceutice etc.*) Care şi-a pierdut sau este pe cale să-şi piardă calităţile iniţiale, pentru care a fost produs; ext. stricat, alterat. *A aruncat alimentele vechi din frigider.* ◆ (*despre boli*) Care este contractat de mult timp, avînd o evoluţie lentă. *Are o boală veche de plămîni.* **2** (*adesea în corelaţie cu „nou”*) Care există de mai mult timp (decît...), care a apărut, a luat fiinţă, a fost făcut înaintea cuiva sau a ceva. *Locuia într-o aripă din clădirea cea veche.* ◆ (*despre bani, monede*) Care circulă concomitent cu altele emise ulterior, urmînd a fi înlocuite treptat. *Pe piaţă vor circula un timp monedele vechi şi cele noi.* ◆ (*despre cereale, legume, furaje etc.*) Care este păstrat din recolta anilor trecuţi. ◆ (*despre vinuri, coniacuri etc.*) A cărui calitate iniţială s-a ameliorat pe măsura trecerii timpului. *Piinea cît de proaspătă, vinu cît de vechi şi nevasta cît de tînără* (ALECS.). ◆ (*mai ales despre idei, concepţii, deprinderi*) Care a încetat de a fi utilizat, care nu mai corespunde unei anumite epoci, care ţine de o epocă revolută; perimat, demodat, depăşit. *Romanul... ne înfăţişează tocmai tranziţia de la obiceiurile cele vechi spre spiritul cel nou* (MAIOR.). ◇ Expr. *De modă* (sau *de moda*) *veche* ori *de veche modă* v. modă. ◆ (*subst. n.*) Ceea ce este perimat, pe cale de dispariţie; anacronic. *Vechiul reprezintă o frînă în calea progresului.* ◆ (*despre oameni*) Cu concepţii învechite. **3** Care a existat, a fost, s-a întîmplat, s-a petrecut în trecut; care nu mai există (fiind schimbat, îndepărtat, înlocuit, substituit). *Se pomeniră vorbind de lucruri vechi, uitate, din tinereţea lor* (REBR.). ◇ (*precedă termeni care indică situaţii, ranguri, funcţii, calităţi etc. pe care cineva sau ceva nu le mai are*) *M-am întîlnit cu vechiul director al liceului.* ◇ (*cu accentul pe ideea diferenţei faţă de starea, situaţia recentă*) *M-am dus să mai admir pentru ultima dată frumuseţea vechiului Bucureşti.* ◇ (*subst.*) *Zic că cele vechi să se fi stricat şi pe urmă... să se fi zidit altele* (DOC.). ◇ *Anul* (*cel*) *vechi* = anul (calendaristic) care s-a încheiat. *Stil vechi* sau *calendar* (*de stilul*) *vechi* = (metodă de socotire a timpului calendaristic după) calendarul iulian. ◇ Loc.adv. *Pe stil vechi* sau (*subst.*) *pe vechi* = *a*) după calculul efectuat pe baza calendarului iulian. *Ziua de 12 mai cădea pe vechi într-o sîmbătă*; *b*) conform stilului vechi. *Crăciunul este sărbătorit pe vechi.* ◇ Expr. *Crai de curte veche* sau *crai de Curtea veche* v. crai. *Vremea veche* v. vreme. ◆ (*despre limbi*) Care s-a vorbit într-o epocă îndepărtată, reprezentînd o etapă anterioară distinctă de limba (actuală), modernă. ◆ Care este cunoscut şi studiat sub aspectul ei din trecut (diferit de cel actual). ◇ *Limbă veche* v. limbă. **4** Care aparţine sau este caracteristic trecutului (îndepărtat), în special antichităţii; care ţine de perioade arhaice, străvechi. *Unele datini vechi s-au păstrat în folclor.* ◇ *Istoria veche* = parte a istoriei care se ocupă cu studiul preistoriei şi al antichităţii. ◆ (*subst. m. pl.*) Oamenii din trecut; spec. oamenii din antichitate. *Cei vechi au descoperit că planetele se învîrtesc împrejurul Soarelui* (CONTA). **5** (*despre oameni*) Care are de mult timp o anumită calitate, care este de mult timp într-o anumită situaţie, relaţie (cu cineva sau ceva). *Un bun şi vechi prieten.* ◆ Care exercită o profesiune de mult timp, care are de mult timp o anumită îndeletnicire, funcţie etc. (acumulînd multă experienţă). *Avea un slujbaş vechi, credincios şi priceput.* **6** (*în opoz. cu „tînăr”*) Bătrîn. ◇ Loc.adj., adv. (*subst.*) *Din vechi* = din bătrîni, din moşi-strămoşi. ◆ Fig. Îmbătrînit (înainte de vreme). ◆ (*despre fiinţe*) Care a trăit într-un trecut îndepărtat. • pl. *-i.* /lat. pop. ***vĕclus, -a, -um*** = ***vetŭlus, -a, -um***.

vechíe *s.f.* (*înv.*) Vechime; antichitate. • g.-d. *-iei.* /*vechi*[2] + *-ie.*

vechíl *s.m.* **I** (*în trecut, în Ţările Rom.*) **1** Persoană care supraveghea şi administra munca de pe o moşie; om de încredere al unui moşier. **2** (*jur.*) Persoană care reprezenta pe cineva, prin procură, la diverse afaceri, acte juridice sau într-un proces; procurator. **II** (*înv.*) Locţiitor, reprezentant, purtător de cuvînt al unui suveran, al unui demnitar etc. • pl. *-i.* /<tc. ***vekil.***

vechilét *s.n.* (*jur.; în trecut, în Ţările Rom.*) **1** Instituţie feudală prin care cineva era mandatat, prin convenţie scrisă sau orală, cu puteri depline sau limitate, pentru acte juridice de dispoziţie, administrare sau judecăţi. ◆ Concr. Împuternicire, procură. **2** Slujba de vechil. • pl. *-uri.* /<tc. ***vekâlet.***

vechilimeá *s.f.* (*înv.*) (Act prin care se acorda) împuternicirea de a acţiona în calitate de vechil. • /cf. tc. *vekâletname.*

vechilíc *s.n.* (*înv.*) Vechilet. • /*vechil* + *-ic.*

vechíme *s.f.* **1** Faptul de a fi vechi, de a exista de multă vreme; însuşirea, caracterul, starea a ceea ce este vechi. ◆ (*mai ales cu determ. adj. sau introduse prin prep. „de”*) Timpul scurs de cînd a apărut, de cînd există, de cînd durează ceva. *Armata noastră nouă... n-are o vechime mai mare decît un deceniu* (SADOV.). **2** Vreme de demult, timpuri îndepărtate; epocă veche a civilizaţiei, în special perioada antică. *Unul rostea o istorie din vechime* (SADOV.). ◆ Colect. Oamenii din trecut. *Văduva nu mai scotea veşmintele cernite. Aşa era obiceiul vechimei* (ODOB.). **3** Activitate (îndelungată) într-un post, într-o funcţie etc. ◆ Perioadă de timp în care cineva a prestat o anumită muncă, a deţinut un post, o funcţie. ◇ Loc.adv. *La vechime* = (*calc după fr. „à l'ancienneté”*) pe baza vechimii (în muncă), după vechime. • pl. *-i.* /*vechi*[2] + *-ime.*

vechitúră *s.f.* **1** Lucru vechi sau învechit, uzat. ◆ Spec. Piesă de îmbrăcăminte, mai ales haină, uzată sau demodată. ◆ Ceea ce este lipsit de noutate (şi de interes); ceea ce este depăşit, demodat, perimat. **2** (*înv.*) Faptul de a fi vechi; vechime; uzură. • pl. *-i.* /*vechi*[2] + *-tură.*

vecíe *s.f* **1** (*bis.*) Existenţa (veşnică) de după moarte; eternitate, veşnicie, (*înv.*) vecuire. *Omul trebuie să trăiască mai mult pentru vecie decît pentru lume* (MARC.). ◇ Loc.adj. *De vecie* = veşnic, etern. ◇ Loc.adv. *În* (ori *pînă în*) *vecie* = *a*) în eternitate; *b*) (*în constr. neg.*) niciodată. **2** Durată nelimitată în viitor. *Fiind şi tu un călător care înaintezi către vecie* (MARC.). ◇ Loc.adj., adv. *Pe vecie* = *a*) (în mod) veşnic, etern; *b*) pe termen nelimitat, pe viaţă. ◇ Expr. *A închide ochii* (ori *a adormi*) *pe* (sau *pentru*) *vecie* = a muri. *A dormi* (sau *a zăcea, a fi dus*) *pe* (sau *pentru*) *vecie* = a fi mort. **3** Durată fără început şi fără sfîrşit; ceea ce nu se supune nici unei determinări cronologice. *Noapte, tu eşti sclava neagră a veciei* (VLAH.). ◇ Loc.adv. *De vecie* = *a*) din totdeauna; *b*) (*în constr. neg.*) niciodată. ◇ Exager. *Procesele acestea durează o vecie* (GOLO.). ◇ Fig. *Din noaptea amintirii o vecie-ntregă scoate* (EMIN.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /*veac* + *-ie.*

vecín, -ă *adj., s.m., s.f.* **I** *adj.* **1** (*despre corpuri, suprafeţe, unităţi teritoriale*) Care este situat, se află, stă alături, la o distanţă relativ mică, în apropiere de cineva sau de ceva. *Îi spune că preotul e dus la satul vecin* (SIO.). ◇ (*urmat de determ. introduse prin prep. „cu”*) *Să nu mai îndrăznească a trece pe uliţa vecină cu palatul* (RĂŞ.). ◆ Care are hotar (cu...). *Cele două moşii sînt vecine.* **2** (*despre oameni*) A cărui locuinţă, proprietate etc. se află în imediată apropiere sau la o distanţă relativ mică (de..., în raport cu...). *Se întoarse acasă însoţită de familia unui boiernaş vecin* (SIO.). ◆ (*despre popoare, colectivităţi sau despre reprezentanţii acestora*) Care trăieşte într-o ţară apropiată sau într-un teritoriu apropiat. *Românii şi alte popoare vecine au organizat o conferinţă regională.* ◇ (*cu determ. introduse prin prep. „cu”*) *România este vecină cu Bulgaria.* ◆ Care aparţine, care este propriu unei populaţii dintr-un teritoriu aflat în apropiere, unui popor dintr-o ţară apropiată. *Italiana şi franceza sînt limbi romanice vecine.* **3** Fig. (*mai ales cu determ. introduse prin prep. „cu”*) Care prezintă caractere (esenţiale) comune, trăsături apropiate. *O purtare vecină cu inconştienţa.* **II** **1** *s.m., s.f.* Persoană care trăieşte, locuieşte, se află alături sau în apropiere de cineva ori de ceva (în raport cu...). ◇ Zic. *Găina vecinului e mai grasă.* ◇ Loc.adj. *Din* (sau *de prin*) *vecini* = care este din (sau de prin) apropiere. ◇ Loc.adv. *Prin* (sau *în*) *vecini* = prin (sau în) apropiere, (pe undeva pe) alături. ◆ (*fam.; la vocat.*) Termen cu care i se adresează cineva unei persoane căreia vrea să-i arate bunăvoinţă. ◆ Popor, stat etc. care este vecin cu alt popor, cu alt stat etc. ◆ Suveran, conducător al unei ţări vecine. *Împăratul purta războiu c-un vecin al lui* (EMIN.). **2** *s.m., s.f.* Persoană care, într-o anumită împrejurare, ocupă locul cel mai apropiat (de cineva), care se află în (imediata) apropiere (a cuiva). *La cafenea, îmi era vecin de masă* (M. I. CAR.). **3** *s.m. art.* (*bis.*) Aproapele. *Vom iubi pre vecinii noştri... ca înşine pre noi* (ANTIM). **III** *s.m.* (*în Ev. Med., mai ales în Mold.*) Ţăran aservit stăpînului feudal, obligat să facă acestuia prestaţii în muncă sau să dea contribuţii în natură ori în bani; rumân, iobag. • pl. *-i.* /lat. ****vecīnus, -a, -um*** = ***vicīnus, -a, -um.***

vecináa *vb. I.* v. vecini.

vecinătáte *s.f* **I** **1** Starea, situaţia de vecin; raportul dintre vecini. **2** Loc, regiune care se află în apropiere de cineva sau de ceva (în raport cu un loc dat); împrejurime. ◇ Loc.adj., adv. *Din* (sau *prin*) *vecinătate* = (care este, se află) în (sau prin) apropiere, în (sau prin) jur, în (sau prin) preajmă. ◇ Loc.adv. *În vecinătatea* = *a*) (*cu sens local*) în apropierea, în jurul, în preajma (cuiva sau a ceva); *b*) (*cu sens temporal*) puţin înainte de..., în timpul apropiat de... *Din vecinătatea* = din apropierea, din jurul, din preajma (cuiva sau a ceva). **3** Colect. (*art.*) Persoane care se află sau locuiesc alături, la o distanţă relativ mică sau în (imediată) apropiere (considerate faţă de alte persoane sau faţă de un loc dat). **4** (*fon.*) Poziţie alăturată sau apropiată a unor sunete într-un cuvînt. *Un „o” poate fi mai „închis”... după vecinătatea în care se găseşte cu alte sunete* (PUŞ.). **II** (*în Ev. Med., în Mold.*) Instituţie feudală care exprima starea de aservire a ţăranilor faţă de stăpînii feudali; starea, condiţia de vecin; iobăgie, vecinie. • pl. *-ăţi.* /*vecin* + *-ătate*; cf. lat. *vicinītas, -atis.*

veciní *vb. IV.* **1** *refl.* (*înv., pop.*) A se învecina. **2** *tr.* (*în Ev. Med., mai ales în Mold.*) A face (pe cineva) să devină vecin; a rumâni. • prez.ind. *-esc.* şi (*înv.*) *vecináa vb. I.* /*vecin* + *-i.*

vécinic, -ă *adj.* v. veşnic.

vecinicíe *s.f.* v. veşnicie.

veciníe *s.f.* (*înv.*) Vecinătate. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /*vecin* + *-ie.*

veclemí *vb. IV.* v. vicleni.

vécsăl *s.n.* v. vecsel.

vécsălă *s.f.* v. vecsel.

vécsel *s.n.* **1** (*fin.; înv.*) Poliţă. **2** (*reg.*) Macaz la liniile de tren. **3** (*silv.; reg.*) Loc în care se îmbină două sau trei jilipuri. • pl. *-e, -uri.* şi (*reg.*) *vécsăl, vécţăl s.n., vécsălă s.f* /<germ. ***Wechsel.***

véctăr *s.m.* (*reg.*) **1** Paznic; cantonier. **2** Infirmier. • pl. *-i.* şi *vécter, véhtăr s.m.* /<germ. ***Wächter.***

vectăríţă *s.f.* (*reg.*) Infirmieră. • pl. *-e.* /***vectăr*** + *-iţă.*

vécter *s.m.* v. vectăr.

vecto- Elem. de compunere „vector, linie de forţă”. • /<fr. ***vecto-***; cf. lat. *vector, -oris* „care poartă, transportă”.

vectocardiográf *s.n.* (*med.*) Aparat electronic folosit în vectocardiografie. • sil. *-di-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***vectocardiographe***.

vectocardiografíe *s.f.* (*med.*) Electrocardiografie care permite urmărirea directă pe un ecran de televiziune a biocurenților inimii; vectografie. • sil. *-di-o-*. pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***vectocardiographie***.

vectocardiográmă *s.f.* (*med.*) Diagramă obținută la vectocardiograf; vectogramă. • sil. *-di-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***vectocardiogramme***.

vectografíe *s.f.* (*med.*) Vectocardiografie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***vectographie***.

vectográmă *s.f.* (*med.*) Vectocardiogramă. • pl. *-e.* /<fr. ***vectogramme***.

véctor *s.m., adj.* **1** *s.m.* (*mat., fiz.*) Mărime matematică sau fizică definită printr-o valoare numerică, printr-o unitate de măsură, printr-o direcție de acțiune și printr-un punct de aplicație (reprezentată grafic printr-un segment de dreaptă orientat). ◆ Segment de dreaptă orientat, care simbolizează o astfel de mărime. ◇ *Vectori (linear) independenți* v. independent. *Vector glisant* v. glisant. *Vector unitar* v. unitar. **2** *adj.* (*mat.*) *Rază vectoare* = *a*) segment de dreaptă orientat care unește originea unui sistem de coordonate polare cu un punct; *b*) dreaptă (imaginară) care unește focarul unei elipse, al unei parabole sau al unei hiperbole cu un punct oarecare al curbei. **3** *s.m., adj.* (*biol.*) (Organism) care este intermediar și transmițător al unui germen patogen, al unui parazit sau al unui virus, constituind pentru acestea o gazdă temporară. **4** *s.m.* (*genet.*) Structură genetică capabilă de a se replica autonom în celula-gazdă adecvată. • acc. și *vectór*. pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***vecteur***, engl. ***vector***; cf. lat. *vector, -oris* „purtător".

vectoriál, -ă *adj.* (*mat., fiz.*) Care se referă la vector; cu vectori. ◇ *Calcul vectorial* = capitol al matematicii care operează cu vectori și studiază proprietățile și aplicațiile lor. *Mărime vectorială* = mărime fizică având caracteristicile unui vector. • sil. *-ri-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***vectoriel***.

vectormétru *s.n.* (*electron.*) Aparat electric pentru măsurarea caracteristicilor curenților alternativi. • pl. *-e.* /<fr. ***vecteurmètre***.

vectoscopíe *s.f.* (*med.*) Observare pe ecranul vectocardiografului a figurii trasate prin deplasarea unui spot luminos. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***vectoscopie***.

véçțăl *s.n.* v. vecsel.

vecuí *vb. IV. intr.* (*pop.*) **1** A locui, a trăi, a petrece vreme îndelungată undeva sau cu cineva. **2** A dura, a dăinui. • prez.ind. *-iesc.* /***veac*** + *-ui*.

vecuíre *s.f.* (*bis.; înv.*) Vecie. • /v. ***vecui***.

vecuitór, -oáre *adj.* (*bis.; înv.*) Care există, care durează etern. • sil. *-cu-i-*. pl. *-ori, -oare.* /***vecui*** + *-tor*.

vedánie *s.f.* v. vedenie.

vedánta *s.f* (*filos., relig.*) Sistem filosofic și religios indian, întemeiat, în sec. 4 î.Hr., de înțeleptul Badarayana, pe baza *Upanișadelor*, care postulează că existență autentică are doar substanța divină Brahma (realitatea fiind doar expresia iluziei divine) și care constituie baza doctrinară a brahmanismului și apoi a hinduismului. • /<fr. ***vedanta***, it. ***vedanta***; cf. sanscr. *veedaanta* „sfîrșitul vedelor".

vedántic, -ă *adj.* (*filos., relig.*) Referitor la vedanta; care aparține acestui sistem filosofic. • pl. *-ci, -ce.* /<engl. ***Vedantic***.

véde[1] *s.f. pl.* (*relig.*) (Denumire dată unor) culegeri de texte sacre indiene, compuse prin revelație divină în limba sanscrită vedică. • /<fr. ***Védas*** <sanscr. *veda* „știință sacră, cunoaștere".

véde[2] *vb. III.* v. vedea.

vedeá[1] *vb. II.* **I 1** *intr.* A avea simțul văzului; a avea capacitatea sau posibilitatea de a-și crea imagini vizuale pentru obiecte și fenomene. *După tratament a început să vadă.* ◇ Zic. *Lesne este a băga în urechile acului cînd vezi.* ◇ (*cu determ. modale*) *Omul de rînd vede cenușiu, pictorul vede colorat* (CĂL.). Δ Expr. *A vedea negru înaintea ochilor* = a i se face negru înaintea ochilor (de supărare, de mînie etc.). *A vedea binișor în pungă* = a fi bogat, a avea avere. *A vedea ca prin ciur* v. ciur. *A vedea roșu (înaintea ochilor)* v. roșu. ◇ (*cu determ. locale*) *S-a stîrnit un vifor... de nu vedeai nici înainte, nici înapoi* (CR.). ◇ (*întărit prin „cu ochii"*) *Nu vedeai cu ochii de viscol.* ◇ Expr. *Cît vezi* (sau *văd, vedeți etc.*) *cu ochii* sau *cît poți* (ori *poate etc.*) *vedea cu ochii*, sinec., *cît vede ochiul*, (*refl impers.*) *cît se vede cu ochii* = pe o distanță foarte mare (de jur-împrejur); peste tot. *De cînd nu vedea cu ochii* = de cînd era foarte mic. ◇ (*în forma neg.; în corelație cu „a auzi"*) *Ea n-aude, nici nu vede, Ci tot fuge* (ALECS.). Δ Exager. (*exprimă insensibilitatea față de lumea înconjurătoare*) *Își vedea de drum și se făcea că nici aude, nici vede* (REBR.). ◇ Expr. *A nu vedea mai departe decît lungul nasului* v. nas. *A nu vedea de nas* v. nas. ◇ Sinec. (*despre ochi*) *Ochiul văzînd va cerceta aceea ce avea de trebuință* (D. GOL.). ◇ Fig. *Tu, jale, pare că vezi, De mereu la mine șezi* (POP.). ◆ (*refl. impers.*) A exista condiții exterioare pentru percepția vizuală. *Nu se vedea la doi pași din cauza întunericului.* ◇ Expr. *A se vedea de ziuă* = a se lumina de ziuă. ◆ (*intr.*) A avea proprietatea de reflectare a unei imagini. *O oglindă care vede bine.* ◆ (*impr.; intr.; despre surse de lumină*) A lumina. *Lampa vede bine.* ◆ (*impr.; intr.; despre ochelari*) A permite ochilor să recepteze în condiții optime imaginile vizuale. ◆ (*impr.; intr.; despre clădiri sau despre părți ale lor*) A da spre..., a avea vizibilitate către... *Fereastra vede spre lac.* **2** *tr.* (*compl. indică ființe obiecte, fenomene, acțiuni etc. din realitatea înconjurătoare*) A percepe cu ajutorul văzului; a avea reprezentarea (clară sau vagă) a ceva; a remarca, a observa, a analiza cu privirea. *Multă lume se adună să vadă alaiul* (IORGA). ◇ (*absol.*) *Din tronul lui de piatră bătrînul preot vede* (EMIN.). Δ Expr. *Văzînd și făcînd* v. face. ◇ (*refl. pas.*) *S-a văzut o cometă care a mers cîtva timp pe cer* (CAR.). ◇ (*refl.*) *Numai pe sine nu se vede cît e de frumușel* (CR.). ◇ (*refl. recipr.*) *Cum ne-am văzut, ne-am iubit* (ISANOS). ◇ (*cu determ. locale, adesea introduse prin prep. sau loc.prep.*) *Cum vedea umbre la geamuri, venea gîfiind la mine* (E. LOV.). Δ (*în imprec.*) *Vedea-te-aș la Babeș, jigăraie îndrăcită!* (CAR.). ◇ (*cu determ. modale*) *Toți se sileau să-l vadă pe furiș* (SADOV.). Δ Expr. *A vedea bucuros pe cineva* = a fi mulțumit, a se bucura de cineva. *A vedea (totul* sau *toate) în negru* v. negru. *A vedea* (ceva) *pieziș* v. pieziș. *A vedea pe cineva cu picioarele înainte* v. picior. *A vedea* (ceva) *în roz* v. roz. ◇ (*cu determ. temporale*) *Vedeai iarna oamenii îmbrăcați cu șube.* ◇ (*în raport cu obiectul perceput, considerat în starea sau în acțiunea sa, este urmat de elem. pred. supl.*) *Nu căuta că mă vezi gîrbovă* (CR.). ◇ (*constr. cu pron. în dat.*) *Își văzu portretul în catedrală* (ALECS.). Δ Expr. *A nu-și* (*mai*) *vedea capul de...* v. cap. *Cînd mi-oi* (sau *ți-oi etc.*) *vedea ceafa* v. ceafă. *A nu-și vedea lungul nasului* v. nas. ◇ (*constr. cu dat. etic*) *Acum să mi te văd ce poți.* ◇ (*întărit prin „cu ochii"*) *Nu pot să cred ceea ce văd cu ochii.* Δ Expr. *A vedea moartea cu ochii* v. moarte. *A nu vedea* (*lumea*) *înaintea ochilor* v. ochi. *A vedea cu ochii altuia* v. ochi. *A nu vedea pe cineva cu ochi buni* (sau *răi*) v. ochi. *Încotro vede cu ochii* v. ochi. ◇ Loc.adv. *Pe* (sau, înv., *prin*) *văzute* = *a*) în fața tuturor, pe față, în mod vizibil; *b*) având în fața ochilor (obiectul în cauză). *Pe* (sau, înv., *pre*) *nevăzute* = *a*) fără a ști sau a observa; în mod ascuns, tainic; *b*) (*la jocul de cărți; în forma prescurtată „nevé"*) fără a-și cunoaște cărțile. *Vezi bine* = (*adesea în dialog, întărind o afirmație*) bineînțeles, desigur, firește. *Mergi cu noi? Vezi bine! Vezi Doamne* = vorba vine, cică, chipurile. *Vezi că* = probabil; da, într-adevăr. ◇ Expr. *A vedea lumina (zilei)* = *a*) a fi înzestrat cu simțul văzului; *b*) (și *a vedea soarele, a vedea viață, a vedea lumina lumii* sau *a vieții*) a se naște; *c*) (*despre publicații*) a apărea prin intermediul tiparului sau al altor mijloace tehnice de multiplicare. *A* (*nu*) *mai vedea soarele* (sau *lumina*) (*cu ochii*) ori *a* (*nu*) *mai ajunge să vadă ziua de mîine* = a (nu) mai trăi. *A vedea* (pe cineva sau ceva) *ca prin* (sau *ca într-un*) *vis* = a întrezări sau a-și aminti vag imaginea unor obiecte, acțiuni etc. *Parcă* (sau *pare că*) *văd* (sau *vezi etc.*) (pe cineva sau ceva), se spune pentru a exprima impresia că cineva sau ceva este reprezentat ca și cînd ar fi aievea în fața ochilor. *Ce să vezi* (sau *să vedeți etc.*) ori *ce văd* (ori *văzui etc.*), sinec., *ce-mi* (sau *ce-ți etc.*) *văd* (ori *văzurâ etc.*) *ochii, ce să-i vadă ochii*, formulă prin care se exprimă surpriza, uimirea, mirarea față de ceva neașteptat. *Cum te văd și* (*cum*) *mă vezi* sau *precum te văd* (*și mă vezi*) = evident, clar, categoric, sigur. *Parcă te văd* (*cu ochii*) (*că...* sau *cum...*) = *a*) exprimă scepticismul față de asigurările date de interlocutor sau față de aparențe; *b*) exprimă un avertisment sau o amenințare. *Să fi văzut* (pe cineva sau ceva), se spune pentru a exprima uimirea, surprinderea, admirația. (*Ia*) (*acuma*) *să te văd* (sau *să te vedem, să-i văd etc.*), se spune pentru a îndemna pe cineva să arate ce poate, de ce este capabil. *Cît* (sau *pînă*) *te văd!* = (*cu val. imper.*) imediat, în grabă! *Ce n-a văzut Parisul* = care este ieșit din comun, excepțional; care nu are egal. *De nu te văd* sau *nu te văd de...*, se spune pentru a exprima intensitatea maximă a unei senzații, a unei dureri etc. *Ei, vezi!* (*cu val. exclam.*), se spune pentru a exprima mirarea, surprinderea față de o anumită atitudine, faptă a cuiva. *A vedea moartea* sau *a nu mai vedea lumina, a nu mai ajunge să vadă ziua de mîine* = a muri. *Abia îl văd* (sau *îl vede, te vede etc.*) sau *nu-l vede bine de drag*, se spune pentru a exprima o afecțiune puternică față de cineva. *A nu-i vedea* (cuiva) *picioarele* sau (*refl. pas.*) *a nu i se vedea* (cuiva) *picioarele* = a fugi foarte repede. *A nu putea vedea* (sau *să vadă*) *pe cineva* = a nu simpatiza, a nu putea suferi, a fi mînios pe cineva. *A vedea alb în căpistere* v. căpistere. *A vedea pe dracul* v. drac. *A vedea stele verzi* v. stea. Δ (*refl.*) *Slab că te vezi* (sau *se vede*) *printr-însul* (ori *printr-însa etc.*), se spune despre o persoană foarte slabă pentru a accentua valoarea de superlativ. *De nu te vezi* sau *să nu te vezi*, se spune pentru a întări o amenințare. *A vedea lumina tiparului* v. tipar. ◇ Sinec. *Ochiul meu nu te vede* (CANT.). ◆ (*compl. indică filme, spectacole*) A urmări, a privi în calitate de spectator, a viziona. ◆ (*refl.*) A se oglindi, a se răsfrînge. *Se vedea în apa curată a lacului.* ◆ (*compl. indică persoane, obiecte sau fenomene percepute anterior*) A readuce, a evoca în conștiință imaginea cuiva sau a ceva; a-și aminti. *Mă uit la acest fecioraș și-l văd pe părintele său* (SADOV.). ◆ A visa sau a avea o viziune; a avea impresia că percepe imaginea cuiva sau a ceva. *Văd casa săracului În mijlocul raiului* (POP.). ◇ (*cu compl. „vis"*) *Bătrînii noștri vor vedea visuri* (VARL.). ◇ (*cu determ. ca „în vis", „prin vis", „în somn"*) *Toate au înfățișarea fantastică a lucrurilor văzute în vis* (VLAH.). **3** *tr.* (*compl. indică fapte, întîmplări, evenimente etc.*) A fi de față, a asista, a fi martor la... *A văzut cum s-au bătut cei doi.* ◇ (*pop.; cu compl. introdus prin prep. „de"*) *Să prindă și alții la minte văzînd de patima dracilor* (CR.). ◇ (*întărit prin „cu ochii"*) *Trebuie să văd cu ochii mei ce se întîmplă.* ◇ Expr. (*Nici*) *nu știu,* (*nici*) *n-am văzut* (*nici pe-acolo n-am trecut* sau *nici în seamă n-am băgat*) v. ști. ◇ Fig. *Cîmpia-nfloritoare... Ce jocurile-mi june, zburdarea mi-a văzut* (EMIN.). ◆ A trăi atît încît să apuce să cunoască pe cineva sau să fie martor la ceva; a trăi în timpul unui eveniment sau într-o anumită perioadă; a fi contemporan cu... *Fericiți cei ce l-au văzut și carii trăiră în dulceața ocîrmuirei sale* (POT.). ◇ Fig. *Viața omului nu poate să vază mai multe perioade de veacuri* (HEL.). ◆ (*bis.; despre Dumnezeu; compl. indică oameni sau fapte, acțiuni, manifestări ale lor*) A lua cunoștință, a observa (pedepsind sau arătîndu-se milostiv, binevoitor, îndurător). *Doamne, Multe vezi și cum le rabzi* (POP.). ◆ A pedepsi. *Vedea-voi pre voi cu cutremur* (DOC.). **4** *tr., refl. recipr.* A (se) întîlni undeva. *Verișorii nu se văzuseră niciodată.* ◇ Expr. (*refl. recipr.*) *Să ne vedem sănătoși* (sau *cu bine, cu sănătate*), formulă de salut la despărțire. ◆ (*de obicei cu determ. modale ca „mai", „iar"*) A se întîlni din nou (după mai multă vreme). *Dumnezeu știe de te-oi mai videa* (ALECS.). ◆ A (se) cunoaște (cu...), (a avea prilejul de) a face (personal) cunoștință (cu...); a întreține relații (cu...); a avea legături de prietenie (cu...). *Intrară doi oameni în chilia lui pe cari Dan nu-i mai văzuse* (EMIN.). ◆ (*reg.; refl. recipr.*) A se întîlni în vederea contractării unei căsătorii. ◆ (*tr.; mai ales cu determ. ca „mai", „mai mult"; în constr. neg. adesea întărite prin „niciodată"*) A nu mai avea de a face cu..., a întrerupe relațiile cu...; a se despărți (pentru totdeauna). *În ultimul timp nu ne mai vedem; avem multe lucruri care ne separă.* ◆ A(-și) face vizite; a (se) frecventa, a (se) vizita. *S-a dus la țară să-și vadă părinții.* ◆ (*tr.*) A primi pe cineva (la el); a acorda o audiență (cuiva). *Patronul a acceptat să-i vadă pe greviști.* ◆ (*tr.*) A avea o întrevedere (cu cineva). *Domnul nostru ar vrea să vază pe măritul împărat* (EMIN.). ◆ (*tr.; compl. indică o persoană autorizată*) A cere sfatul (cuiva); a consulta (pe cineva) într-o problemă de specialitate. *S-a dus să-și vadă avocatul.* ◆ (*tr.; despre medici; compl. indică bolnavi*) A consulta

pentru a stabili diagnosticul și pentru a indica tratamentul necesar. *L-a trimis să-l vadă medicul oftalmolog.* ◆ (*tr.; compl. indică țări, așezări, obiective turistice etc.*) A merge la fața locului pentru a se informa, pentru a se relaxa etc.; a parcurge examinînd, cercetînd; a vizita. *Vara aceasta a văzut insulele Greciei.* ◆ (*tr.*) A (avea prilejul de a) întîlni în realitate, a observa (pe cineva sau ceva) sau a lua cunoștință de ceva cu ajutorul văzului. *Chiar l-ai văzut pe George Călinescu cînd erai student?* ◇ Sinec. *Ochi de om n-au văzut... ce-au gătit Dumnezeu* (COR.). ◆ (*refl. unipers., impers.*) A fi, a se afla, a se găsi (în realitate), a se pomeni; a dura, a dăinui în timp. *O mănăstire frumoasă cum nu s-a mai văzut.* **5** *tr.* (*compl. indică texte, cărți etc.*) A parcurge cu ochii pentru a lua cunoștință de cele scrise, a citi; a cerceta, a examina (cu privirea) pentru a se informa sau a se documenta. *A văzut scrisoarea în întregime.* ◇ Expr. (*După* sau *așa*) *cum* (sau *precum*) *vom vedea* (*mai la vale* sau *mai jos*) sau (*refl. impers.*) *precum* (sau *după cum*) *se va vedea* (*mai jos* sau *mai pe urmă, mai departe, mai tîrziu, înainte, aici etc.*), se spune pentru a preciza că cele afirmate vor fi prezentate, explicate, demonstrate (în cuprinsul lucrării respective). *După cum vom vedea,... vornicii din unele orașe moldovene au continuat să existe* (STOIC.). (*absol.*) (*După*) *cum* (sau *precum*) *am văzut* (*mai sus*) sau (*refl. impers.*) *după cum* (sau *precum*) *s-a văzut*, se spune pentru a preciza că cele afirmate au fost prezentate, explicate, demonstrate (în cuprinsul lucrării respective). *După cum am văzut, dreptul roman cuprinde... mai toate formele de stat* (MAIOR.). *Vezi* sau, abr., *v.*, (*refl. impers.*) *a se vedea* (*mai sus* sau *mai jos*), formulă de trimitere care invită cititorul să consulte un pasaj aflat în cuprinsul aceleiași lucrări. *Vezi*, sau, abr., *v.*, (*refl. impers.*) *a se vedea*, fomulă de trimitere care invită cititorul să consulte o anumită lucrare sau un anumit autor. ◆ A interpreta indicațiile topografice ale unei hărți (și a afla după ele configurația terenului). ◆ (*refl. pas.; despre semne grafice*) A se putea descifra cu privirea. *Am privit bucățele de lemn pe care se vedea săpată... cîte o literă* (ANG.). **6** *refl.* (*cu determ. elem. pred. supl.*) A fi, a se găsi sau a ajunge (pe neașteptate) într-o anumită situație; a avea temeiuri să se considere (ca... sau drept...). *E un șef care se vede înlocuit de un cirac bun și scump inimii lui* (CA. PETR.). **7** *intr.* (*pop.; constr. cu prep. „de”*) A îngriji, a supraveghea (pe cineva); a se ocupa de cineva sau de ceva. *Le las pe babe a păzi casa și să vază de copii* (PANN). ◇ (*constr. cu pron. în dat.*) *I-au adus aspre mustrări că nu-și vedea de datorie* (CAR.). ◇ Expr. *A-și vedea de...* = *a*) a continua o acțiune (întreruptă, neglijată); *b*) (*adesea la imper.*) a se preocupa numai de propriile treburi (fără a se interesa de ale altora). *Vezi(-ți)* (sau *vedeți-vă*) *de treabă!* = nu-ți face griji, liniștește-te! *Ia vezi!*, se spune pentru a exprima un avertisment sau o amenințare. *Vezi să nu*, se spune pentru a exprima neîncrederea, scepticismul față de afirmațiile interlocutorului. ◆ (*tr.; compl. indică proprietăți, bunuri etc.*) A inspecta, a controla (deplasîndu-se la fața locului). *Am fost de mi-am văzut prisăcile* (SADOV.). ◆ A se interesa de... *Au intrat... să vadă de maică-sa, cumu-i mai este* (POP.). ◆ (*bis.; tr.; despre Dumnezeu sau despre sfinți*) A ajuta, a apăra, a ocroti; a avea în grijă. *Milostivul Dumnezeu să vă vază din ceriu* (POP.). ◇ Expr. *A-l vedea* (pe cineva) *Dumnezeu* = *a*) a o păți, a da de belea; *b*) a da peste un noroc neașteptat. *A-l vedea* (pe cineva) *sfîntul* v. sfînt. **8** *tr.* (*înv., pop.; compl. indică bunuri materiale care aparțin sau i se cuvin cuiva*) A intra în posesia sau în folosința a...; a lua (în stăpînire, în folosință); spec. (*compl. indică bani*) a încasa. *Cu dumneata nici nu vorbesc pînă nu văz toată chiria* (CAR.). ◆ A avea, a dispune de..., a fi în posesia... *Bani n-am mai văzut de-un secol* (EMIN.). ◇ Ext. *El va vedea atuncea sporiul celui de pe urmă* (PETROV.). ◆ A beneficia de ceva de la cineva; a se alege cu ceva. *Văzuse mult bine de la Nicolai Vodă* (AX.) ◆ A suporta efectele negative ale unei acțiuni, circumstanțe etc. *Ca să nu vază război, se înduplecă la cererile lor* (AAR.). **II** *tr.* (*adesea urmat de prop. complet.*) **1** A constata, a percepe (ceva) cu ajutorul altui organ de simț decît cel al văzului. *Vezi, jupănesică, cum pîrîie de frumos gîtejele?* (CR.). **2** (*cu determ. care indică stări fiziologice, senzații, manifestări etc. ale vorbitorului sau ale interlocutorului ori însușiri ale mediului înconjurător*) A avea percepția sau senzația a ceva, a fi conștient de..., a simți. *Văzînd că ni se apropie vremea, ne-am învățat feciorii la treburile domnești* (SADOV.). **III** *tr.* **1** A stabili situația sau starea unui lucru, existența unui fapt, valabilitatea unei acțiuni etc.; a ajunge la o anumită concluzie în legătură cu...; a băga de seamă, a observa, a remarca, a constata. *Tătarii, văzînd primejdia în care se aflau, se strîng în grămadă* (BĂLC.). ◇ (*refl. impers.*) *Virtutea... se vede prin hotărîte întîmplări* (POT.). Δ (*urmat de o prop. sub., de obicei introdusă prin prep. „că”*) *Te joci cu mine, cum se vede că n-ai iubit niciodată* (D. ZAMF.). ◇ (*de obicei în constr. cu „cum”, „că”, se spune pentru a solicita atenția interlocutorului asupra unei fapte, a unei situații etc.*) *Vezi, mă, cum știu eu... să-mi tratez prietenii* (STANCU). ◇ (*la viit., se spune pentru a exprima o asigurare conciliantă, un angajament, un apel la răbdare, la chibzuință*) *Mai întîi să binevoiți a-mi spune cine sînteți și voi vedea* (FIL.). ◇ (*la viit. sau la conjunct., cu sub. pron. purtînd accentul în frază, exprimă o amenințare, o avertizare*) *Las'că ajungem noi la Pireu și-o să vedeți voi* (TUD.). ◇ (*cu sens atenuat; ca termen incident prin care se atrage atenția interlocutorului asupra celor ce urmează să fie comunicate*) *Vezi? tot de noroc să se plîngă omul* (CR.). ◇ Expr. (*refl. impers.*) *Precum* (sau *cum, după cum, după cît, precît, pe cît*) (*bine*) *se vede* sau (*tr. absol.*) *după* (sau *pe*) *cît* (ori *cîte*) *văd* (*eu*) (ori *vezi etc.*), se spune cu referire la ceva care se constată, se observă clar, cu ușurință. *Precum se vede treaba, rîzi de mine* (GORJ.). *Văd și eu* sau *văd eu ce văd* = cunosc bine situația (și nu pot fi indus în eroare). *Vezi cum ești?*, se spune ca reproș față de o vorbă, o atitudine sau o faptă a interlocutorului. *Vom vedea* sau, *pop., o să vedem*, se spune pentru a exprima rezerva, dezaprobarea sau ca amenințare. *A șoptit cu zîmbetul său diplomatic: Om vedea!* (CAR.). *Vezi așa*, exprimă mulțumirea de a constata realizarea unei dorințe, a unei previziuni. *Vezi tu* (sau *dumneata*) ori *vedeți voi* (sau *dumnevoastră*), se spune pentru a întări o afirmație sau pentru a invita la reflecție. *Criza, vezi dumneata, drăguță, este... ca o boală* (CAR.). (*Ei sau uite, apoi*) *vezi* (sau *vedeți*) (*că...*), se spune, cu ton de reproș, pentru a îndemna pe cineva să-și recunoască greșeala, să admită justețea opiniei altcuiva ori să constate consecințele neplăcute ale unor vorbe, fapte, atitudini (considerate greșite de către vorbitor). *Vezi că mă cunoști prost?... De ce să ucid?* (CA. PETR.). (*Stai*) *să vezi* sau *să vedeți*, se spune ca introducere, pentru a atenționa interlocutorul asupra unei relatări, a unei explicații, a unei scuze. (*Ia*) *să văd* sau *să vedem*, se spune ca îndemn pentru examinarea, cercetarea unui fapt, a unei situații etc. *Ca să vezi*, arată, cu valoare concluzivă, nedumerirea, uimirea, surprinderea față de fapte, întîmplări petrecute anterior. *A luat premiul cel mare. Ca să vezi! A vedea cum vine vorba cuiva* (sau *vorba asta*) v. veni. ◆ A se convinge. *Ei, domnule, ai văzut că nu sîntem pungași* (CAR.). **2** A izbuti să cunoască, să afle, să înțeleagă, a-și da seama, a-și face o idee; a lua cunoștință despre ceva; a căpăta informații, vești, noutăți despre ceva, a prinde de veste. *Văzînd proiectele sale descoperite, se simți în nevoia d-a înșela pe dușmanul său* (BĂLC.). ◇ (*constr. cu pron. „o” cu val. neutră*) *Te iubesc!... o văd prea bine* (EMIN.). ◆ (*compl. indică persoane, popoare, țări etc.; adesea cu determ. elem. pred. supl.*) A fi informat (că există, că se află într-o anumită situație, într-un anumit loc). *Sub Traian... și mai pe urmă sub alții, vedem creștinii persecutați* (MAIOR.). ◇ Expr. (*refl. impers.*) (*După*) *cum* (sau *precum, după cît*) *se vede* sau (*tr. absol.*) *după cum* (sau *precum*) *vedem*, se spune cu referire la ceva considerat notoriu. ◆ (*compl. indică oameni; cu determ. elem. pred. supl. care indică stări, situații etc.*) A avea indicii care permit să considere, să aprecieze pe cineva ca... *Abia acum te văd om serios, demn de încredere.* ◆ (*intr.*) A pătrunde, a discerne, a izbuti să afle, să știe (ceea ce este ascuns, secret). *Vedea clar în mintea ei.* ◇ (*fam.; mai ales constr. cu pron. f. pl. „le” cu val. neutră; cu determ. care indică un domeniu al cunoașterii, o artă, un meșteșug etc., introduse prin prep. „la”*) *Le vede la geografie.* **3** A considera, a aprecia (drept... sau într-un anumit fel); a da un anumit înțeles, o anumită semnificație (cuiva sau la ceva); a pătrunde în esența problemelor, a fenomenelor etc. *E poate că o datorie să vezi prezentul în colori mai negre decît e de fapt* (BLA.). ◇ (*cu determ. introduse prin prep. „în”, „întru”*) *În fiecare însărcinare el vedea un semn de încredere* (BAC.). ◆ A prețui. *Nu știu ce vede la el.* ◇ Expr. (*A fi*) *bine văzut* = a fi apreciat pentru calitățile sale (profesionale), pentru importanța socială etc.; a întruni aprecieri pozitive din partea cuiva. (*A fi*) *rău văzut* = (a fi) desconsiderat. **4** (*compl. indică manifestări, creații etc. ale oamenilor sau realități din mediul înconjurător aflate în sfera de interes a oamenilor*) A analiza, a cerceta cu mintea, a examina pentru a ajunge la o cunoaștere justă a ceva; a verifica pentru a stabili măsura în care ceva corespunde adevărului, calității, cerințelor sau anumitor date; a hotărî ceva în urma analizei prealabile. *Ceea ce s-a întîmplat în ultimii ani trebuia văzut cu atenție.* ◆ (*compl. indică evenimente, procese, fapte ce urmează a avea loc în viitor*) A deduce evoluția, producerea, realizarea lor (din analiza unor fapte, a unor situații prezente); a prevedea, a intui. *Unii cred că văd mai bine decît alții încotro se va îndrepta societatea.* ◆ A-și închipui, a-și imagina (pe cineva) într-o anumită situație, în postura de... *Ea-l vedea mișcînd poporul Cu idei reci, îndrăznețe* (EMIN.). ◇ (*refl.*) *Și-n mintea ta înfierbîntată, Te vezi deodată orator* (TOPÎR.). **IV** *refl.* (*cu val. de semiauxil. de modalitate și constr. mai ales cu un adj. ori cu un vb. la inf., la conj. sau la indic.*) A părea, a se arăta, a da impresia, a avea aerul. *Se vedea a fi un bărbat de seamă* (CAR.). ◇ Expr. (*refl. impers.*) *Se vede* (*treaba* sau *lucrul*) *că...* = (e) probabil că...; se pare că... *Se vede că și lui Dumnezeu îi plac tot puișori de cei mai tineri* (CR.). *Se vede* (*treaba*) = probabil. *Asta, se vede, l-a supărat foarte adînc* (CAR.). • prez.ind. *văd*, (*înv., reg.*) *văz*; imperf. pers. 3 *vedea*; perf. s. *văzui*, pers. 4 și (*înv., reg.*) *văzum*; conjunct. pers. 3, 6 *să vadă*, (*înv., reg.*) *să vază*; și (*reg.*) *véde vb. III.* /lat. ***vidēre.***

vedeá[2] *s.f.* v. vadea.

vedeálă *s.f.* **1** (*înv., reg.*) Vedere; simțul văzului. **2** (*reg.*) Întîlnire între doi tineri în scopuri matrimoniale, organizată de obicei prin intermediul părinților sau al rudelor. • pl. *-eli.* și (*reg.*) *vezeálă s.f.* / ***vedea*** + *-eală.*

vedénie *s.f.* **1** (*relig.*) Reprezentare în vis, în stări extatice etc. a unei ființe (supranaturale), care face cunoscută voința divină; revelație. **2** Reprezentare în vis sau falsă percepție a unor lucruri, a unor situații etc., care nu corespund unei realități concrete; ființă ireală care apare în vis sau care este imaginată de o persoană stăpînită de emoții puternice, de o boală psihică etc.; halucinație; nălucă, fantomă. ◇ Compar. *Te așteptai să-l vezi la fiecare pas mistuindu-se în umbră ca o vedenie* (HOG.). ◆ Ființă, imagine care apare în mod nedeslușit sau neașteptat și care sperie prin aspectul ei ciudat; arătare. *Prin ceață a zărit o vedenie.* ◆ Fig. Miraj. *Le momea cu vedenia unei vieți ușoare și bogate* (M.I.CAR.). **3** Poet. Imagine, reprezentare (a unei realități); concr. ceea ce produce o impresie deosebită. *Tot ce mă înconjoară este o vedenie de fățărnicie și de neadevăr* (DELAVR.). ◆ (*pop.*) Minune. **4** (*înv., pop.*) Simțul văzului, vedere. *Iată că ți s-au dat dar de videnie* (DOC.) • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv., reg.*) *vidénie, vedánie s.f.* /<slav. **вид'ѣнїе.**

vederá *vb. I.* **1** *tr.* (*înv.*) A da la iveală, a arăta; a scoate în evidență. *Aceste cumplite răzbunări au vederat polonilor că singura lor mîntuire era rezbelul* (ASACHI). **2** *intr.* (*reg.*) A lumina. *Lampa vederește puțin.* • prez. ind. *-ez.* și *vederí vb. IV.* / ***vedere*** + *-a.*

vederát, -ă *adj.* (*înv.*) **1** Care se poate vedea, care este vizibil. **2** Care este luminos, strălucitor. **3** (*despre oameni sau despre faptele, însușirile etc. ale lor*) Care este vestit, cu vază. • pl. *-ți, -te.* și *vederít, -ă adj.* /v. ***vedera.***

vederá *s.f.* v. videre.

vedére *s.f.* **1** Faptul de *a vedea* sau de a fi văzut; rază de acțiune a privirii; ceea ce se percepe cu ajutorul văzului; ext. cîmp vizual; percepere a imaginilor cu simțul văzului. ◇ Loc.adv. *La vedere* = *a*) în fața tuturor, în public; *b*) în mod vizibil, evident. *Din vedere* = *a*) (numai) privind; *b*) la repezeală, în mod superficial; *c*) (numai) după înfățișare, fără a-l fi cunoscut mai îndeaproape. ◇ Loc.prep. *În vederea...* = *a*) în fața, dinaintea, sub privirile cuiva; *b*) într-o manieră care permite, care pregătește un scop; în interesul, în scopul..., pentru... *Avînd în vedere* = datorită..., din cauză..., ținînd seama de... *Din unghi*

de vedere = în privința..., sub raportul... *Din punct de vedere...* sau *din punctul de vedere al...* v. punct. ◇ Expr. *A avea pe cineva în vedere* = a avea grijă, a se gîndi la cineva (pentru un anumit scop); a se ocupa de cineva. *A avea ceva în vedere* = a urmări ceva, a avea un plan, o intenție; a-și propune, a viza; a intra în preocupările cuiva. *A pune* (cuiva) *în vedere* = *a)* a comunica cuiva o decizie; a atenționa, a avertiza pe cineva; *b)* a expune privirii; *c)* a da la iveală; a scoate în evidență. *A trece cu vederea* = *a)* a nu lua în seamă (pe cineva sau ceva), a nu da importanța cuvenită; a nesocoti, a desconsidera. *Din moment ce specialiștii îl prețuiau, nu putea să-l treacă cu vederea* (CĂL.); *b)* a lăsa la o parte, a nu se îngriji de...; a pierde din vedere; a uita. *Ai trecut cu vederea și ai nesocotit vînatul numit grives* (ODOB.); *c)* a nu ține cont de..., a nu ține seama de...; a nu lua în nume de rău; a scuza o greșeală; a omite. *Își dedea silința să uite cele petrecute, să le treacă cu vederea, ca și cînd n-ar fi fost* (SLAV.). *Trecere cu vederea* = neglijare, omitere. *A pierde* (sau *a scăpa*) *pe cineva* (sau ceva) *din vedere* = a neglija, a uita. *Acest fapt nu a scăpat ulterior din vedere* (PER.). *Scăpare din vedere* = neglijare, uitare. *Unghi de vedere* = aspectul sub care cineva privește o problemă sau atitudinea pe care o are față de ea; mod de a gîndi; opinie. (*De*) *la prima vedere* = *a)* după o primă impresie; la un prim contact; fără a exprima (ceva) în profunzime ; *b)* văzînd pentru prima dată; după o privire superficială; numai după înfățișare. *Punct de vedere* v. punct. *Din punctul de vedere al cuiva* v. punct. *A răpune ceva din vedere* v. răpune. *A fi scump la vedere* v. scump. ◆ (*fin.*; *înv.*) Prezentare a unei polițe, a unei cambii etc. la o instituție financiară pentru încasarea sumei înscrise. ◆ (*fin.*; *actual*) *La vedere* = *a)* Loc.adj., adv. (pe baza căruia se face restituirea banilor) la prezentarea la o instituție financiar-bancară; *b)* Loc.adj. (*despre dobînzi*) care se aplică sumelor depuse într-o instituție bancară a căror utilizare nu este condiționată de un termen fix de depozitare. Δ *Depunere la vedere* v. depunere. ◆ (*înv.*, *reg.*) Lumină; ext. sursă de lumină. **2** Simțul văzului; capacitatea de a percepe (ceva) cu ajutorul văzului; organul văzului, ochii. *Unsei și pre orb și îi veni vederile ca mai nainte* (ISP.). ◇ (*întărit prin „ochilor”*) *Perzîndu-și vederea ochilor ei, merse la Ierusalim* (MIN.). ◇ *Vedere scurtă* v. scurt. ◇ Expr. *A avea vederea scurtă* = a fi miop. *A lăsa* (pe cineva) *fără vederi* = a orbi (pe cineva). *A-i fura* (cuiva) *vederile* v. fura. *A-i lua* (cuiva) *vederea* (ori *vederile*) v. lua. *A petrece* (pe cineva sau ceva) *cu vederea* v. petrece. *A nu scăpa* (pe cineva sau ceva) *din vedere* v. scăpa. (*A fi*) *scurt de vedere* v. scurt. *A nu* (*mai*) *slăbi* (pe cineva sau ceva) *din vedere* v. slăbi. *A fi tîmp la vedere* v. tîmp. **3** Aspect exterior; chip, înfățișare. *De acolo coborîndu-se, figura sa la vedere era sublimă* (ARIST.). **4** Priveliște, peisaj, perspectivă. *De-aici încolo... alt tablou, altă vedere ți se deschide* (VLAH.). ◇ *Aparat de luat vederi* = cameră video. *Cameră de luat vederi* v. cameră. ◇ Fig. *Se desface în el vederea interioară a unui paradis pierdut* (CA. PETR.). ◆ Tablou, desen, fotografie etc. care înfățișează un peisaj, panorama unui oraș, a unui cartier etc.; spec. carte poștală ilustrată. **5** Faptă, acțiune capabilă de a impresiona pe cineva, de a atrage atenția; întîmplare (interesantă); scenă. *Boierii pămîntului se turbură la această vedere.* (BĂLC.). **6** (*pop.*) Întîlnire dintre două sau mai multe persoane. *Părea bucuros de vederea unui prieten.* ◇ Expr. *La bună vedere!* = la revedere! ◆ Întîlnire dintre două persoane de sex opus organizată (de rude sau de peținori) în scopul unei căsătorii. ◆ (*reg.*) Vizită făcută la părinții unei fete de către viitorul ginere. ◇ Loc.adv. *Pe vedere* = cu scopul de a cunoaște familia, averea, casa unui tînăr în vederea unei căsătorii. ◆ Vizitare a unui obiectiv turistic, a unei localități, a unui muzeu etc. *Pentru concediu a ales vederea Văii Regilor din Egipt.* **7** (*înv.*) Vedenie. *O vedere de vis arătîndu-mi-să în somn, mi-au arătat... că de o suliță de fier vei fi perit* (HER.). **8** (*mai ales la pl.*) Ceea ce gîndește, crede sau afirmă, susține cineva asupra cuiva sau a ceva, părere, opinie; convingere; orizont de idei. *Concepția expusă e în concordanță cu vederile lui Aristotel* (JOJA). ◇ *Schimb de vederi* = consultare, împărtășire reciprocă a opiniilor, a concepțiilor referitoare la anumite probleme politice, sociale, economice etc. (litigioase) între persoane care reprezintă state, guverne, organizații etc., cu scopul de a se ajunge la un consens. ◇ Expr. *A intra în vederile cuiva* = a fi obiectul atenției, al preocupării cuiva. *Lărgime de vederi* v. lărgime. **9** Capacitatea, însușirea de a forma imagini mentale, de a-și reprezenta ceva în minte; exercitarea acestei însușiri. *Un om cult, cu vederi democratice.* • pl. *-i.* /v. ***vedea***; cf. și fr. *vue.*

vederí *vb. IV.* v. vedera.

vederít, -ă *adj.* v. vederat.

vederós, -oásă *adj.* (*înv.*, *reg.*) **1** (*despre ochi*) Care are simțul văzului. **2** Care este vizibil; care este expus vederii. **3** (*despre stele, corpuri luminoase etc.*) Care luminează puternic; care este strălucitor. **4** În care pătrunde multă lumină; care este plin de lumină; care este transparent. **5** Frumos la înfățișare; care trezește admirație, care impresionează privirea prin aspect, înfățișare. **6** (*despre oameni*) Care este de vază, respectabil, distins. **7** Care se poate observa, constata cu ușurință. • pl. *-oși, -oase.* /***vedere*** + *-os.*

vedétă *s.f.* **1** Artist care deține un rol principal într-un spectacol, mai ales într-un film (și care se bucură de mare popularitate, de renume). ◆ Personalitate de prim rang care este foarte cunoscută. *Ne întîlneam... în jurul lui Ionel Teodoreanu, de două ori vedeta reuniunilor* (PER.). ◆ Spec. Sportiv de mare popularitate. ◆ Ext. Persoană care vrea să se evidențieze, să epateze. *Una din fetele invitate, vedeta cercului,... era înzestrată și cu o voce dulce* (BEN.). **2** Navă mică (de război) care navighează pe fluvii sau pe mare, pe o rază redusă de acțiune, destinată unor misiuni de cercetare, supraveghere, apărare etc. ◆ Mică ambarcație cu motor care se folosește pentru comunicațiile din rada porturilor. **3** Rînd (sau cuvînt) dintr-un text, izolat sau tipărit cu caractere mai groase, pentru a fi scos în evidență. ◆ Cuvînt, grup de cuvinte notat pe primul rînd al datelor privitoare la o carte, servind la determinarea locului acesteia în catalogul de bibliotecă. **4** (*înv.*) Santinelă de cavalerie. ◆ Loc unde stătea santinela în timpul serviciilor de gardă. • pl. *-e.* /<fr. ***vedette***, it. ***vedetta***.

vedetísm *s.n.* (*mai ales deprec.*) Atitudine de afirmare exagerată a calităților proprii (specifică mai ales actorilor sau sportivilor). ◆ Preocupare, atitudine, tendință de a epata, de a se face remarcat cu orice preț prin aspect neobișnuit sau prin manifestări exagerate. ◆ Atitudine de supraestimare a propriilor calități. • pl. *-e.* /***vedetă*** + *-ism.*

vedetíst, -ă *adj.* (Ca) de vedetă, caracteristic vedetelor (de cinema, de teatru etc.). ◆ (*deprec.*; *subst. m.*) Persoană care urmărește să epateze, să iasă în evidență cu orice preț. • pl. *-iști, -iste.* /***vedetă*** + *-ist.*

védic, -ă *adj.* **1** Care aparține *Vedelor*, referitor la *Vede*. **2** *Sanscrita* (sau *limba*) *vedică* (și *subst. f.*) = limba sanscrită veche în care sînt scrise *Vedele* și comentariile vedice. *Religie vedică* = religie antică indiană, anterioară brahmanismului, bazată pe *Vede*. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***védique***; cf. *Veda*, numele cărților sacre indiene.

vedísm *s.n.* Ansamblul credințelor și al ritualurilor cuprinse în *Vede*; brahmanism primitiv. • /<fr. ***védisme***.

vedít, -ă *adj.* v. vădit.

vedrár *s.m.* v. vădrar.

vedrișoáră *s.f.* Vedriță. • pl. *-oare.* /***vadră*** + *-işoară*.

vedríță *s.f.* Dim. al lui *vadră*; vedrișoară. • pl. *-e.* /***vadră*** + *-iță*.

vedútă *s.f.* (*a. plast.*) Vedere, priveliște, perspectivă din care se privește un peisaj, un oraș (în pictură, desen sau grafică). • pl. *-e.* /<it. ***veduta***.

véga *s.f.* (*agric.*) Cîmp irigat în sudul Spaniei, pe care se obține o singură recoltă. • /<sp. ***vega***.

vegetá *vb.I. intr.* **1** (*despre plante*) A trăi, a crește, a se dezvolta. **2** Fig. (*despre oameni*) A duce o viață obscură, lipsită de activitate, de perspective; a trăi fără a realiza nimic, fără a avea o activitate dinamică. *La adînci bătrînețe vegetează într-un ungher* (CAR.). ◇ Ext. *Bizanțul a vegetat timp îndelungat sub stăpînirea turcească* (HEL.). ◇ Fig. *Unele cuvinte au ieșit din circulație, după ce au vegetat cîtva timp* (PER.) • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***végéter***, it. ***vegetare***, lat. ***vegetare***.

vegetábil, -á *adj.* (*înv.*) Vegetal. • pl. *-i, -e.* și *veghetábil, -ă adj.* /<lat. ***vegetabilis, -e***.

vegetál, -ă *adj., s.f.* **I** *adj.* **1** Care este propriu plantelor; care aparține plantelor, referitor la plante; (*înv.*) vegetabil. ◇ *Regn vegetal* = una dintre cele trei mari diviziuni ale corpurilor din natură, care cuprinde totalitatea plantelor. *Pămînt* (sau *sol*) *vegetal* = strat la suprafața scoarței pămîntului care este favorabil vegetației. *Ceară vegetală* v. ceară. *Covor vegetal* v. covor. *Înveliș vegetal* v. înveliș. *Lapte vegetal* v. lapte. *Sociologie vegetală* v. sociologie. *Strat vegetal* v. strat. **2** Care este extras din plante, care se obține din plante. ◇ *Cărbune vegetal* = pulbere neagră foarte fină obținută din pulverizarea cărbunelui de lemn, folosită în medicină. *Fildeș vegetal* v. fildeș. *Mătase vegetală* v. mătase. *Unt vegetal* v. unt. **II** *s.f.* (*mai ales la pl.*) Plantă; restr. plantă erbacee. *Mă nutresc cu vegetale crude care cuprind vitamine* (CĂL.). • pl. *-i, -e.* și (*înv.*) *veghetál, -ă adj., s.f.* /<fr. ***végétal***, it. ***vegetale***.

vegetalín *s.n.* **1** (*tehn.*) Pămînt decolorant, preparat prin activarea bentonitei cu acizi, folosit pentru decolorarea uleiurilor vegetale comestibile. **2** Ulei de floarea-soarelui solidificat. • pl. *-uri.* și (*înv.*) *vegetalínă s.f.* /<fr. ***végétaline***.

vegetalínă *s.f.* v. vegetalin.

vegetáre *s.f.* **1** Vegetație. **2** Fig. Mod de a trăi fără a realiza ceva; existență mediocră, obscură, fără perspective. • pl. *-ări.* /v. ***vegeta***.

vegetarián, -á *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* (*despre alimentație, dietă etc.*) Care se bazează numai pe produse vegetale (și lactate). **2** *s.m., s.f.* Persoană care practică vegetarianismul. ◇ (*adj.*) *Persoană vegetariană.* • sil. *-ri-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***végétarien***, engl. ***vegetarian***.

vegetarianísm *s.n.* Regim alimentar sau sistem de alimentație alcătuit exclusiv din produse vegetale, ouă, lapte și derivatele sale. • sil. *-ri-a-.* /<engl. ***vegetarianism***; cf. fr. *végétarisme*.

vegetatív, -ă *adj.* (*biol.*) **1** Care se referă la natura proceselor fiziologice petrecute în afara controlului voluntar, realizîndu-se într-un sector special al sistemului nervos central (supus controlului și conducerii scoarței cerebrale). ◇ (*anat.*) *Sistem nervos vegetativ* = sistem nervos compus din sistemul nervos simpatic și cel parasimpatic, care inervează organele interne. ◆ Care privește funcțiile vitale ale unui organism uman sau animal. **2** Care se referă la structuri, organe sau funcții care nu sînt implicate în procesul reproducerii. ◇ *Înmulțire vegetativă* = înmulțire asexuată prin bulbi, rizomi, butași etc., nu prin semințe sau spori. *Con vegetativ* v. con. • pl. *-i, -e.* și (*înv.*) *veghetatív, -ă adj.* /<fr. ***végétatif***, it. ***vegetativo***.

vegetáție *s.f.* **1** Totalitatea plantelor și a fitocenozelor care cresc și se dezvoltă într-o anumită regiune, zonă, țară etc. ◇ Fig. *E o adevărată vegetație tropicală de talente* (PÂRV.). ◆ Ansamblu de plante distribuite pe suprafața globului în funcție de factorii ecologici și de necesitățile de trai. ◇ *Etaj de vegetație* v. etaj. *Vegetație palustră* v. palustru. ◆ Restr. Verdeață. *Pe cîmpie era multă vegetație.* **2** (Proces de) creștere, de dezvoltare și de întreținere a vieții unei plante; vegetare. ◇ Loc.adj. *De vegetație* = care determină sau face posibil procesul de creștere, de dezvoltare și de întreținere a plantelor. *Un teren care-și refăcuse oarecum toată forța lui primitivă de vegetație* (CONST.). **3** (*med.*; *mai ales la pl.*) Tumoare (benignă) care se dezvoltă pe piele sau pe mucoase; polip. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *vegetațiúne, veghetăție s.f.* /<fr. ***végétation***, lat. ***vegetatio, -onis***; cf. germ. *Vegetation*.

vegetațional, -ă *adj.* Care se referă la vegetație, din punctul de vedere al vegetației. • sil. *-ți-o-.* pl. *-i, -e.* /***vegetație*** + *-onal.*

vegetațiúne *s.f.* v. vegetație.

véghe *s.f.* **1** Faptul de a rămîne treaz noaptea, de a nu dormi în timpul nopții; stare fiziologică a unei ființe, caracterizată prin deplina activitate a centrilor nervoși; trezie, nesomn, veghere, (*înv.*) vigilie. *O ușoară abia simțită bătaie în ușă curmă intimitatea veghei... lui Mircea* (TEOD.). ◆ Veghere la căpătîiul unui bolnav pentru a-l îngriji. *Era obosit de nopțile de veghe de la spital.* **2** (*de obicei în constr. cu vb. „a sta”, „a pune”, „a fi” , de care se leagă prin prep. „de”*) Faptul de a veghea; ocrotire, pază. *Veghea soldaților a durat toată săptămîna.* ◇ Loc.adj. *De veghe* = de strajă, de pază. Δ *Lumină de veghe* = lumină slabă produsă de diferite corpuri de iluminat, aprinsă în timpul nopții. ◇ Fig. *Opera scriitorului stă de veghe deasupra locului tăcerii sale* (E. LOV.). ◆ Concr. Persoană sau grup de persoane care veghează pe cineva sau ceva; strajă, gardă, santinelă. **3** Priveghi (la un mort). **4** Veghere petrecută în rugăciuni. • pl. *veghi.* /de la ***veghea***, prin derivare regresivă.

vegheá *vb. I.* **I** *intr.* A rămîne treaz noaptea (sau o parte din noapte), a nu dormi în timpul nopții

(destinat somnului). **2** *tr., intr.* A îngriji un bolnav, un copil (stînd noaptea la căpătîiul lui). **3** *intr.* (*mai ales cu determ. introduse prin prep. „asupra", „la", „peste", „pentru"*) A fi atent la..., a se preocupa, a se interesa (în mod stăruitor) de...; a supraveghea. *Și-a propus să vegheze asupra soartei lui* (VIN.). **II 1** *tr.* A ține sub observație, sub pază, sub control. *O santinelă de noapte... veghează în tăcere mișcările unei tabere inamice* (FIL.). ◆ (*intr.*) A sta de pază, de strajă. *Să vegheze la post necontenit să nu se pomenească cu vreun atac prin surprindere* (REBR.). <> Fig. *O luntre aurită veghea pe undele limpezi ale lacului* (EMIN.). **2** *tr.* (*relig.; mai ales despre Dumnezeu*) A apăra, a proteja, a feri de primejdii, de nenorociri; a lua sub protecția, sub ocrotirea sa. *Tu, Doamne, hrănește-ne și veghie-ne* (COR.). **3** *refl., tr.* (*înv.*) A (se) feri, a (se) apăra de... **4** *tr.* (*înv.*) A ține seama de..., a lua în considerație. <> Expr. *A(-i) veghea voia* (cuiva) *ori* (*refl. impers.*) *a i se veghea voie* (cuiva) = a favoriza, a avantaja pe cineva, a părtini. **5** *tr.* (*relig.; compl. indică precepte, reguli etc.*) A respecta, a ține, a nu încălca. *Aceea este iubirea lui Dumnezeu cum porîncitele lui să veghem* (COR.). • prez.ind. *-ez.* și (*înv.*) *veghi vb. IV.* /lat. ***vigilare.***

vegheát[1] *s.n.* Veghere. *Au obosit de atîta vegheat* (STANCU). • /v. ***veghea.***

vegheát[2]**, -ă** *adj.* (*înv.*) **1** (*despre oameni*) Care este ținut sub observație, sub pază, sub control; păzit. **2** Care veghează; treaz; vigilent, precaut. **3** *Voie vegheată* = *a*) favorizare, avantajare, atitudine părtinitoare; *b*) rea intenție. • pl. *-ți, -te.* /v. ***veghea.***

veghére *s.f.* **1** Faptul de *a veghea*; veghe, vegheat. **2** Pază, strajă. • pl. *-i.* /v. ***veghea.***

veghetábil, -á *adj.* v. vegetabil.

veghetál, -ă *adj., s.f.* v. vegetal.

veghetatív, -á *adj.* v. vegetativ.

veghetáție *s.f.* v. vegetație.

veghetór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care veghează, care stă de pază sau care este vigilent, atent la ceva. • pl. *-ori, -oare.* /***veghea*** + *-tor.*

veghí *vb. IV.* v. veghea.

vegliot, -ă [ve'λot] *adj.* (*lingv.*) **1** *Dialectul vegliot* (și *subst. f.*) = unul dintre cele două dialecte ale limbii dalmate, care se vorbea în insula Veglia. **2** Care aparține dialectului vegliot, specific dialectului vegliot. • pl. *-ți, -te.* /nm. pr. (denumirea italiană a insulei Krk din Croația) ***Veglia*** + *-ot.*

vehemént, -ă *adj.* (*mai ales despre oameni și despre acțiunile, manifestările lor*) Care este violent, furtunos, impetuos; agresiv. *A adresat un protest vehement țării vecine.* <> (*adv.*) *Avea dreptul ca să se exprime atît de vehement* (EMIN.). • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***véhément***, lat. ***vehĕmens, -ntis***; cf. it. *veemente.*

vehemență *s.f.* Înflăcărare, impetuozitate, înfocare, violență (în manifestări, acțiuni etc). • pl. *-e.* /<fr. ***véhémence***, lat. ***vehementĭa, -ae***; cf. și it. *veemenza.*

vehícol *s.n.* v. vehicul.

vehícul *s.n.* **1** Mijloc de transport cu sau fără autopropulsie, pe o cale de comunicație terestră, subterană, (sub)acvatică, aeriană, cosmică. **2** Orice servește ca mijloc de a transporta, de a transmite un lucru. ◆ (*med.*) Mijloc de transmitere a unei boli etc. *Apa infestată este vehiculul numeroaselor boli infecțioase.* ◆ (*farm.*) Mediu de dispersie a substanțelor active care intră în componența medicamentelor. **3** (*optic.*) Dispozitiv optic care dă imaginea dreaptă în lunetele terestre. **4** Fig. Mijloc de comunicare (a unor idei, a unor cunoștințe etc.). *Limba trebuie a se îmbogăți pentru a servi de vehicul ideilor științifice* (IORGA). • pl. *-e.* și *vehícol s.n.* /<fr. ***véhicule***, lat. ***vehĭcŭlum, -i*** <*vehĕre* „a transporta".

vehiculă *vb.I. tr.* (*compl. indică idei, opinii etc.*) A face să circule, a transmite, a difuza, a colporta. *Aceste materiale să cuprindă și să vehiculeze viziunea sa* (VIANU). <> (*refl. pas.*) *S-au vehiculat multe zvonuri în legătură cu ultimele scandaluri politice.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***véhiculer.***

vehiculár, -ă *adj.* **1** Care se referă la vehicule, la circulație. **2** (*lingv.*) *Limbă vehiculară* = limbă care servește comunicării între popoare cu limbi materne diferite, existente pe un anumit teritoriu. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***véhiculaire***, lat. ***vehicularĭus, -a, -um.***

vehiculáre *s.f.* Acțiunea de *a vehicula.* • pl. *-ări.* /v. ***vehicula.***

véhtăr *s.m.* v. vectăr.

veiágă *s.f.* v. văiagă.

veiózǎ *s.f.* Lampă de mici dimensiuni, cu abajur, cu lumină (electrică) slabă. • pl. *-e.* /<fr. ***veilleuse.***

véjie *s.f.* (*reg.*) Tulpina porumbului. ◆ Restr. Partea rămasă în pămînt din tulpina porumbului după ce acesta a fost tăiat. • pl. *-ii.* g. *-d. -iei.* /cf. *ghijă.*

vel- Elem. de compunere „mare", care precedă un titlu sau un rang boieresc din trecut, indicînd treapta cea mai înaltă a unei dregătorii (în Țările Rom.). • /<slav. **велькъ.**

velámen *s.n.* **1** (*ist.*) Văl purtat de matroanele romane. **2** (*biol.*) Țesut gros și spongios al rizodermei la plantele epifite (orhidee, aracee). • pl. *-e.* /<germ. ***Velamen***; cf. lat. *velamentum, -i* „văl".

velamentós, -oásă *adj.* Care are formă de văl. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***véllamenteux.***

velár[1] *s.m.* (*mar.*) **1** Muncitor, marinar specializat în confecționarea și repararea velelor și a altor obiecte din pînză de vele folosite la bordul navelor. **2** Marinar care manevrează navele sau ambarcațiile cu vele. • pl. *-i.* /***velă*** + *-ar*, după it. *velaio*, fr. *voilier.*

velár[2]**, -ă** *adj.* (*fon.; despre sunete*) Care se articulează în partea posterioară a cavității bucale, prin atingerea sau prin apropierea rădăcinii limbii de vălul palatului; gutural. <> (*subst. f.*) *Velarele sînt caracteristice anumitor graiuri.* <> (*adv.*) *A pronunțat velar sunetul.* ◆ (*despre timbrul sunetelor*) Care este propriu sunetelor articulate în partea posterioară a cavității bucale prin atingerea sau prin apropierea rădăcinii limbii de vălul palatului. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***vélaire.***

velárium *s.n.* (*la romani*) Pînză mare care acoperea teatrele sau amfiteatrele. • sil. *-ri-um.* /<lat. ***velarĭum, -ii***, fr. *vélarium.*

velarizá *vb. I. tr., refl.* (*fon.*) A deveni sau a face să devină velar prin mutarea locului de articulație în regiunea vălului palatului. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***vélariser.***

velarizáre *s.f.* (*fon.*) Acțiunea *de a velariza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***velariza.***

velarizát, -ă *adj.* (*fon.; despre sunete*) Care a suferit fenomenul velarizării. • pl. *-ți, -te.* /v. ***velariza.***

velastrái *s.n.* (*mar.*) Velă triunghiulară întinsă pe straiurile dintre arbori. • pl. *-uri.* /***velă*** + ***strai***, după it. *vela di straglio*, sp. *vela de estay.*

velatúră *s.f.* **1** (*mar.*) Sistemul velelor unei nave, care servesc la deplasarea acesteia sub acțiunea vîntului. **2** (*a. plast.*) Glasiu translucid, dar și puțin voalat. • pl. *-i.* /<it. ***velatura.***

vélă *s.f.* **1** (*mar.*) Pînză de corabie (formată din mai multe fișii de in, cînepă, bumbac etc. cusute între ele), care se leagă de o vergă cu o parîmă și asigură deplasarea unei nave sub acțiunea curenților de aer. <> *Velă latină* v. latin. **2** (*la pl.*) Sport sau agrement care se practică pe ambarcații cu pînze, folosind vîntul ca mijloc de propulsie. *Pentru vele concursul va fi peste două zile.* • pl. *-e.* /<it. ***vela.***

velăríe[1] *s.f.* (*mar.*) **1** Meseria velarului. **2** Atelier unde se confecționează sau se repară vele. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***velar***[1] + *-ie.*

velăríe[2] *s.f.* (*mar.*) Colect. Totalitatea obiectelor din pînză de vele de la bordul navelor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***velă*** + *-ie.*

veld *s.n.* (*biol., geogr.*) Savană cu ierburi înalte pe platourile Africii de Sud. • /<fr. ***veld***<cuv. olandez.

veleát *s.n.* **1** (*înv.*) An (considerat ca unitate cronologică). ◆ Ext. Termen, dată calendaristică. ◆ (*pop.; mai ales constr. cu vb. „a veni", „a sosi", „a se împlini"*) Termen final; restr. sfîrșitul vieții, moarte; soroc. *Mi-a venit veleatul... O tărie mai am... să nu-mi ascunz sfîrșitul* (DELAVR.). <> Expr. *A(-i) face* (cuiva) *veleatul* = a omorî. *A-i ieși veleatul* = a se învechi. **2** (*arh.*) Durată a vieții, trai; soartă, destin. *Să trăiesc în inima ta cît ți-a fi și ție veleatul pe lumea asta* (CAM.). ◆ Poet. Perioadă determinată de timp; epocă istorică. *Lacul rău își avea tainele venite din vechi veleaturi* (VOIC.). • pl. *-uri.* și (*înv.*) *velét, văleát s.n.* /<slav. **въ лѣто** „în anul".

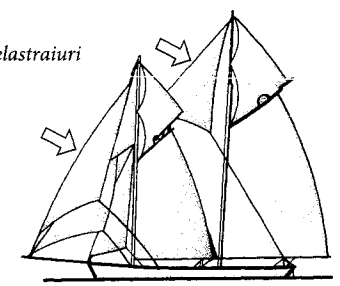

veleitár, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f* (Persoană) care are anumite veleități, pretenții, ambiții (nejustificate). *Și-a dat seama că era un veleitar fără scrupule.* **2** *adj.* (*despre manifestări, atitudini etc. ale*

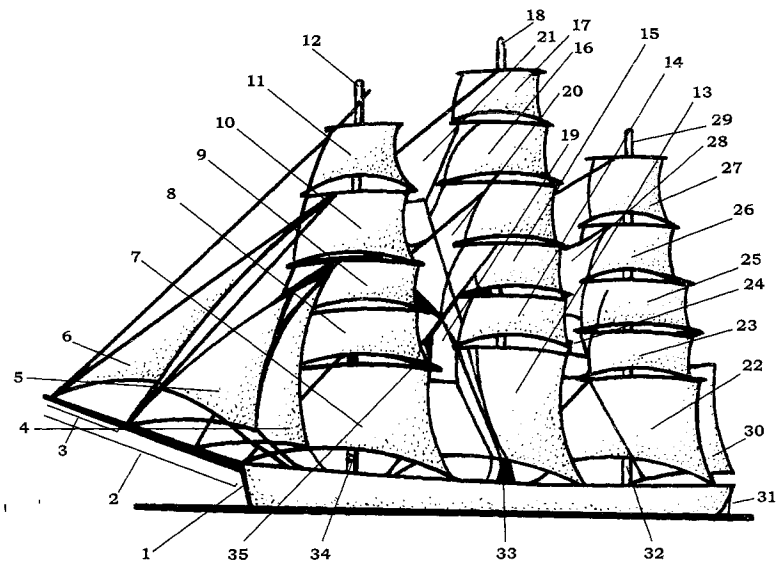

Velatura (1) *și principalele părți componente ale unei nave*

1. Proră.
2. Bompres.
3. Săgeată.
4. Focul mic.
5. Focul mare.
6. Focul săgeții.
7. Trincă.
8. Gabier.
9. Contragabier.
10. Zburătorul mic.
11. Rîndunica mică.
12. Farul (3) proră.
13. Vela mare.
14. Gabierul mare.
15. Contragabierul mare.
16. Zburătorul mare
17. Rîndunica mare.
18. Farul (3) mare.
19. Velastraiul mare.
20. Velastraiul zburătorului mare.
21. Velastraiul rîndunicii mari.
22. Vela în cruce.
23. Gabierul artimon.
24. Velastraiul artimon.
25. Contragabierul artimon.
26. Zburătorul artimon.
27. Rîndunica artimon.
28. Velastraiul zburătorului artimon.
29. Farul (3) pupă.
30. Randă.
31. Pupă.
32. Arborele artimon sau artimonul.
33. Arborele mare.
34. Arborele mic sau trinchetul.
35. Vergă.

oamenilor) Care denotă, manifestă, trădează o veleitate. *Trebuiau stopate tendințele veleitare.* • sil. *-le-i-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***velléitaire***, it. ***velleitario***.

veleitarísm *s.n.* Tendință de a manifesta veleități; atitudine veleitară. • sil. *-le-i-*. /***veleitar*** + *-ism*.

veleitáte *s.f.* Pretenție, ambiție (nejustificată, exagerată); dorință, intenție (care depășește posibilitățile de realizare). • sil. *-le-i-*. /<fr. ***velléité***, lat. ***velleitas, -atis*** <*velle* „a voi".

velesíe *s.f.* v. veresie.

velét *s.n.* v. veleat.

veli- Elem. de compunere „velum, văl membranos". • /<fr. ***veli-***; cf. lat. *vēlum, -i* „voal".

vélic, -ă *adj.* (*mar.*) Care ține de vele, de velatură; referitor la vele. <> *Centru* (sau *punct*) *velic* = centrul teoretic al suprafețelor totale ale velelor; centrul de presiune al vîntului pe suprafața velaturii. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***vélique***; cf. lat. *vēlum, -i* „pînză de corabie".

velicorús, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din ramura cea mai numeroasă a rușilor, situată pe teritoriul nord-vestic al părții europene a Rusiei; rus propriu-zis; (*la pl. m.*) populație de naționalitate rusă care locuiește pe teritoriul nord-vestic al părții europene a Rusiei. **2** *adj.* Care aparține velicorușilor, care se referă la velicoruși. • pl. *-și, -se.* /<rus. ***великорус***.

veliér *s.n.* (*mar.*) Navă, ambarcațiune cu pînze; corabie. • sil. *-li-er*. pl. *-e.* /<it. ***veliero***.

veliglás *subst.* (*înv.*) Loc.adv. *În veliglas* = cu voce tare, cu glas puternic. • scris și *veli glas*. /<slav. ***велiи гласъ***.

velín, -ă *adj.* (*despre hîrtie, carton etc.*) Care este de calitate foarte bună, fiind de culoare foarte albă, neted, lucios, rezistent și durabil, datorită unui proces de fabricație special. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***vélin***.

velínță *s.f.* Țesătură țărănească groasă, de lînă albă, vărgată sau cu alesături, care după executare se dă la piuă și este folosită ca pătură, cuvertură, covor etc. • pl. *-e, -i.* /<ngr. ***βελέντσα***; cf. srb. *velenac*.

velíst, -ă *s.m., s.f.* Sportiv care conduce o ambarcație cu vele. • pl. *-iști, -iste.* /***velă*** + *-ist*.

véliște *s.f.* v. vieliște.

velít[1] *adj.* (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) (*despre boieri*) Care era de rangul întîi în ierarhia boierilor, deținînd una dintre dregătoriile cele mai importante. • pl. *-ți.* /***vel-*** + *-it*.

velít[2] *s.m.* **1** (*în armata romană*) Soldat din infanteria ușoară, care stătea în fruntea legiunilor sau între cohorte și centurii. **2** (*în Franța*) Soldat din armatele napoleoniene cu însărcinări de infanterie ușoară. • pl. *-ți.* /<fr. ***vélite***, it. ***velite***; cf. lat. *veles, -itis*.

velitúră *s.f.* (*reg.*) Acoperămînt pentru cap, în formă de coif, de pălărie etc., confecționat dintr-o bucată lungă de pînză albă, brodată, înfășurată de obicei pe un cerc sau pe un cilindru de carton (și ale cărei capete sînt lăsate să atîrne pe spate). • pl. *-i.* /***[în]veli*** + *-tură*.

velnicér *s.m.* (*reg.*) Proprietar al unei velnițe. ◆ Persoană care lucrează la o velniță. • pl. *-i.* și *velnițắr s.m.* /***velnițắ*** + *-ar*.

vélniș *s.m.* (*bot.*) Arbore înalt pînă la 35 m, cu frunzele asimetrice, cu florile verzui sau roșietice, dispuse în umbele, cu fructele lung-pedunculate și cu scoarța cenușie-brună, exfoliată, care crește în zonele de cîmpie și de dealuri, mai ales pe lîngă ape (*Ulmus laevis*); vînj. • pl. *-i.* /etimol. nec.

velnițắr *s.m.* v. velnicer.

vélniță *s.f.* (*reg.*) Instalație rudimentară (la țară) pentru producerea rachiului, țuicii, spirtului; povarnă. ◆ Ext. Clădire, încăpere unde se amplasează o asemenea instalație. • pl. *-e, -i.* /<rus. ***винница***, ucr. ***винниця***.

velo- Elem. de compunere „alergare", „iuțeală, viteză", „iute, repede". /<fr. ***vélo-***; cf. lat. *vēlox, -ocis* „iute, rapid".

veloból *s.n.* Joc cu mingea, în care jucătorii se deplasează pe biciclete speciale, golurile marcîndu-se cu roata bicicletei. • /<fr. ***vélobol***.

velóce *adj., adv.* **1** *adj.* Care este sprinten, ușor; iute. **2** *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) (Foarte) repede, iute. • pl. *-i.* /<it. ***veloce***, fr. ***véloce***, lat. ***vēlox, -ocis***.

velocipéd *s.n.* Vehicul cu două roți, asemănător cu bicicleta, la care roata motoare, așezată în față, este mult mai mare decît cealaltă. ◆ (*în trecut*) Vehicul cu două sau trei roți, propulsat pin mișcarea picioarelor direct pe sol sau apăsînd pe un sistem de pedale. • pl. *-e,* (*înv.*) *-uri.* /<fr. ***vélocipède***; cf. lat. *vēlox, -ocis* „iute", *pes, pedis* „picior".

velocipédic, -ă *adj.* Care ține de velocipedie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***vélocipédique***.

velocipedíe *s.f.* Practica deplasării cu velocipedul. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***vélocipédie***.

velocipedíst, -ă *s.m., s.f.* Persoană care circulă cu velocipedul. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***vélocipédiste***.

velocitáte *s.f.* Repeziciune, iuțeală; agilitate. ◆ (*muz.*) Agilitate, rapiditate în felul de a cînta la un instrument. • /<it. ***velocità***, fr. ***vélocité***, lat. ***velocĭtas, -atis***.

velodróm *s.n.* (*sport*) Construcție din lemn sau din beton, de formă circulară, prevăzută cu o pistă înclinată pe care se organizează curse de ciclism. ◆ Pistă amenajată pentru curse de ciclism; ciclodrom. • pl. *-uri, -oame.* /<fr. ***vélodrome***; cf. lat. *vēlox, -ocis* „iute", gr. *δρόμος* „loc de alergare, pistă".

veloergométru *s.n.* Dispozitiv prevăzut cu un mecanism de bicicletă fără roți pentru măsurarea cantității de energie consumată de un organism uman într-o unitate de timp. • pl. *-e.* /***velo-*** + ***ergometru***.

velografíe *s.f.* (*tipogr.*) Procedeu de tipar înalt prin care se obțin tipare de artă asemănătoare cu cele obținute prin fotogravură; autogravură. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***vélographie***.

velogravúră *s.f.* (*tipogr.*) Reproducere obținută prin velografie. • pl. *-i.* /<fr. ***vélogravure***.

velométru *s.n.* Anemometru pentru măsurarea directă a vitezei curentului de aer. • pl. *-e.* /<fr. ***vélomètre***.

velomobíl *s.n.* Mijloc de transport cu caroserie ușoară (din mase plastice), antrenat prin resursele energetice de care dispun mușchii omului, care îmbină economicitatea bicicletei cu confortul automobilului. • pl. *-e.* /***velo-*** + ***mobil***.

velomonorái *s.n.* Rețea de transport alcătuită dintr-o serie de monoraiuri pe care circulă biciclete dotate cu motoare ajutătoare cu curent continuu, precum și cu acumulatoare. • /***velo-*** + ***monorai***.

velopalatín, -ă *adj.* (*anat., med.*) Referitor la vălul palatului, la partea posterioară a cavității bucale. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***vélo-palatin***.

velorícșă *s.f.* (*în Extremul Orient*) Ricșă trasă de un biciclist. • pl. *-e.* /***velo-*** + ***ricșă***, după fr. *vélo-pousse*.

velș, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Țării Galilor sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) populație care s-a format, care locuiește în Țara Galilor; locuitorii Țării Galilor. **2** *adj.* Care aparține Țării Galilor sau velșilor, care se referă la Țara Galilor sau la velși; care este originar din Țara Galilor. • pl. *i, -e.* /<engl. ***Welsh***; cf. și germ. *welsch*; cf. nm. pr. *Wales*, regiune în V Marii Britanii.

véltar *s.m.* (*reg.*) **1** Infirmier. **2** Cantonier. • pl. *-i.* și *vértăr s.m.* /<germ. ***Wärter***.

veltăríță *s.f.* (*reg.*) Infirmieră. • pl. *-e.* și *velteríță, verteríță s.f.* /***veltăr*** + *-iță*.

velteríță *s.f.* v. veltăriță.

vélum *s.n.* **1** Pînză mare care acoperă un circ, o baracă. **2** (*zool.*) Formație, structură membranoasă, asemănătoare unui văl, prezentă la meduze, la unele larve etc., în apropierea cavității bucale. • pl. *-uri.* /<lat. ***vēlum, -i***, fr. ***vélum***.

velúr *s.n.* **1** (*text.*) Țesătură de mătase, de lînă, de bumbac etc., care prezintă pe față fire dese cu lungimea mai mică de 1 mm, perpendiculare pe suprafața țesăturii; catifea. ◆ (*la pl.*) Feluri, sorturi din această țesătură. **2** Stofă de lînă, de calitate superioară, cu aspect catifelat, obținută prin procedee speciale, folosită mai ales la confecționarea paltoanelor. **3** Piele de taurine tinere, tăbăcită, șlefuită pe partea cărnoasă și scămoșată fin pe partea opusă, folosită la confecționarea unor obiecte de încălțăminte, de îmbrăcăminte, de marochinărie. • pl. *-uri.* și (*înv.*) *velúră s.f.* /<fr. ***velours***; cf. lat. *villōsus, -a, -um* „acoperit de păr".

velură *vb. I. tr.* (*ind. piel.; compl. indică piei*) A scămoșa pe una din fețe pentru a-i da aspect de catifea. • prez. ind. *-ez.* /***velur*** + *-a*.

velurát, -ă *adj.* (*despre piei*) Scămoșat pe o parte; cu aspect de velur. • pl. *-ți, -te.* /v. ***velura***.

velúră *s.f.* v. velur.

velutínă *s.f.* (*text.*) Țesătură fină de lînă sau de bumbac, avînd înfățișarea plușului. • pl. *-e.* /<fr. ***veloutine***.

vélvăr *s.n.* v. ivăr.

vemelián, -ă *s.n., adj.* (*geol.*) Ludian. • sil. *-li-an*. pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***vémélien***.

ven- Elem. de compunere „venă". • și *veno-*. /<fr. ***vén(o)***-; cf. lat. *vēna, -ae*.

venál, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care acceptă să încalce normele morale pentru obținerea unui profit. ◆ Spec. (*despre funcționari publici, reprezentanți ai unor instituții etc.*) Care se pretează la mituire; lipsit de scrupule; imoral, corupt. *Am văzut... judecătorul părtinitor și venal* (I. NEGR.). ◆ Ext. Care poate fi obținut în schimbul unor avantaje materiale. *O purificare prin frumos a iubirii decrepite, josnice și venale* (PAPAD.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***vénal***, lat. ***venalis, -e***.

venalitáte *s.f* Caracterul a ceea ce este venal. • pl. *-ăți.* /<fr. ***vénalité***, lat. ***venalitas, -atis***.

venatúră *s.f.* Ramificație de pungi, de vine, ca a marmurei (pe suprafața unui lemn, a unei pietre etc.). • pl. *-i.* /<it. ***venatura***.

vénă *s.f* **1** Fiecare dintre vasele sangvine convergente care asigură circulația sîngelui din vasele capilare la inimă; vînă. <> *Venă azigoasă* v. azigos. *Venă cavă* v. cav. *Marea venă coronară* v. coronar. *Venă jugulară* v. jugular. *Venă portă* v. portă. **2** Fig. Conjunctură favorabilă (la un joc de noroc). • pl. *-e.* /<fr. ***veine***, lat. ***vēna, -ae***.

vend, -ă *s.m., adj.* **1** *s.m.* (*la pl.*) Populație slavă care trăia în antichitate într-o regiune cuprinsă între cursul mijlociu al Vistulei și cursul superior al Elbei; (*și la sg.*) persoană care făcea parte din această populație. **2** *s.m.* (*la pl.*) Populație slavă, descendentă a veneților, stabilită pe cursul superior al rîului Spree; (*și la sg.*) persoană care face parte din această populație. **3** *adj.* Care aparține venzilor, caracteristic venzilor, privitor la venzi. • pl. *-zi, -de.* /<germ. ***Wende(n)***, fr. ***vendes***.

vendemiár *s.n.* Prima lună a calendarului republican francez, care corespundea intervalului cuprins între 22 septembrie și 21 octombrie. • sil. *-mi-ar*. /<fr. ***vendémiaire***; cf. lat. *vindemĭa, -ae* „culesul viilor".

vendétă *s.f* Act de răzbunare sîngeroasă (pentru un omor, o ofensă, pentru divulgarea unui secret etc.), frecvent în Corsica și Sicilia, care se extinde asupra rudelor victimei, obligate să se răzbune cu orice preț. ◆ Ext. (Sete de) răzbunare împotriva unui adversar; ură nestăpînită. *Critica dură a parlamentarului a fost considerată o vendetă politică.* • scris și *vendettă*. pl. *-e.* /<it. ***vendetta***.

venectazíe *s.f.* (*med.*) Dilatație a unei vene. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***vénéctasie***, germ. ***Venektasie***; cf. lat. *vēna, -ae* „vînă", gr. *ἔκταοις* „extindere, dilatație".

veneni- Elem. de compunere „venin, otravă". • /<fr. ***vénéni-***; cf. lat. *venēnum, -i* „otravă".

venenifér, -ă *adj.* (*biol.*) Care poartă venin, otravă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***vénénifère***.

venenipár, -ă *adj.* (*biol.*) Care produce venin. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***vénénipare***.

venepúncție *s.f.* (*med.*) Recoltare de sînge din lumenul unei vene cu ajutorul unui ac; puncție venoasă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***vene***, pl. lui *venă* + ***puncție***, după engl. *venepuncture*.

venerá *vb. I. tr.* A respecta în mod deosebit, a cinsti în cel mai înalt grad, a manifesta o prețuire profund respectuoasă pentru cineva sau ceva. *Ridicați monumente eroilor voștri! Veneați memoria lor* (FIL.). ◆ (*relig.; compl. indică divinități*) A manifesta un respect religios pentru...; a cinsti în cel mai înalt grad. *Fecioara Maria este venerată de toți creștinii.* • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***vénérer***, it. ***venerare***, lat. ***venerari***.

venerábil, -ă *adj., s.m.* **1** *adj.* Care este demn de înaltă considerație, de respect, de venerație; care impresionează, care impune respect prin vîrstă, prin vechime. <> (*subst.*) *Venerabilul... merge deseară la întrunire* (CAR.). <> *Vîrstă venerabilă* = vîrstă a unui om foarte bătrîn. <> Ext. *Plopi și salcîmi venerabili străjuiau grilajul ruginit* (VIN.). **2** *s.m.* Șef al unei loji masonice. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***vénérable***, it. ***venerabile***, lat. ***venerabĭlis, -e***.

venerabilitáte *s.f.* Însușirea de a fi venerabil; faptul de a fi venerabil. • /<lat. ***venerabilĭtas, -atis***, fr. ***vénérabilité***.

veneráre *s.f.* Faptul de *a venera*. • pl. *-ări.* /v. ***venera***.

venerát, -ă *adj.* **1** Care este prețuit cu respect profund și cu afecțiune. *E privit... ca scriitorul venerat al unui popor* (BOGZA). **2** (*relig.*) Care este cinstit cu venerație, cu un profund sentiment religios. *La anumite ceasuri... trec pragul veneratului templu* (ANG.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***venera***.

veneráţie *s.f.* **1** Respect profund, stimă deosebită, preţuire adînc respectuoasă pentru cineva sau ceva. **2** (*relig.*) Respect, pietate faţă de lucrurile sfinte. • g.-d. *-iei.* şi (*înv.*) *veneraţiúne s.f.* /<fr. ***vénération***, lat. ***veneratĭo***, ***-onis***.

veneraţiúne *s.f.* v. veneraţie.

venereologíe *s.f.* v. venerologie.

venerián, -ă *adj.* (*med.; despre boli*) Veneric. • sil. *-ri-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***vénérien***.

venéric, -ă *adj.* (*med.; despre boli*) Care se transmite mai ales prin contact sexual; care afectează organele genitale; venerian. ◆ Care ţine de bolile venerice, care este caracteristic bolilor venerice. ◆ (*despre instituţii medicale*) În care se tratează bolile venerice; în care se studiază bolile venerice. • pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***vénérisch***; cf. nm.pr. *Venus*, zeiţa frumuseţii şi a iubirii la romani.

venero- Elem. de compunere „(referitor la) boli venerice", „veneric". • /<fr. ***vénéro-***; cf. lat. *vĕnus, -eris* „dragoste fizică", *venerĭus, -a, -um* „al Venerei".

venerológ, -ă *s.m., s.f.* (*med.*) Medic specialist în venerologie. • pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***vénérologue***, germ. ***Venerolog***.

venerológic, -ă *adj.* (*med.*) Care aparţine venerologiei, referitor la venerologie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***vénérologique***, germ. ***venerologish***.

venerologíe *s.f.* (*med.*) Ramură a medicinii care se ocupă cu studierea patologiei şi a tratării bolilor venerice. • g.-d. *-iei.* şi *venereologíe s.f.* /<fr. ***vénérologie***, germ. ***Venerologie***.

venesécţie *s.f.* (*med.*) Deschidere chirurgicală a peretelui unei vene, pentru a face să se elimine, în scop terapeutic, o cantitate de sînge; flebotomie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi (*înv.*) *venesecţiúne s.f.* /<engl. ***venesection***; cf. lat. *vēna, -ae* „venă", *sectĭo, -onis* „deschidere".

venesecţiúne *s.f.* v. venesecţie.

venét[1] *s.m., adj.* **I 1** *s.m.* (*la pl.*) Populaţie indo-europeană aşezată, în antichitate, în N-E Peninsulei Italice şi supusă de romani în anul 183 î.Hr.; (*şi la sg.*) persoană care făcea parte din această populaţie. **2** *adj.* Care aparţine veneţilor, caracteristic veneţilor, privitor la veneţi. **II** *s.m.* (*la pl.*) Triburi celtice de navigatori din regiunea corespunzătoare în prezent Bretaniei, supusă de romani în anul 56 î.Hr.; (*şi la sg.*) persoană care făcea parte din această populaţie. • pl. *-ţi, -te.* /<lat. ***Venĕti, -orum***, fr. ***Vénètes***, it. ***veneti***.

venét[2] *s.m., adj.* **1** *s.m.* (*la pl.*) Populaţie slavă care trăia, în antichitate, într-o regiune cuprinsă între cursul mijlociu al Vistulei şi cursul superior al Elbei (constituind nucleul grupului slavilor de apus); (*şi la sg.*) persoană care făcea parte din această populaţie. **2** *adj.* Care aparţine veneţilor, caracteristic veneţilor, privitor la veneţi. • pl. *-ţi, -te.* /<lat. ***Venĕti, -orum***, fr. ***vénèdes***.

venetíc, -ă *s.m., s.f., adj.* **I** *s.m., s.f.* (*adesea deprec.; prin apropiere de „veni"*) Persoană venită undeva din alte locuri şi considerată străină în locul unde s-a stabilit. ◇ (*adj.*) *Multe persoane venetice... nu demult aici s-au aşezat* (BUD.). ◇ Ext. *Poţi găsi vegetale venetice sosite acolo în timpurile din urmă* (MEH.). **II** *s.m.* Veche monedă veneţiană de aur, care a circulat şi în Ţările Române. ◇ (*adj.*) *Galben venetic.* **III** *adj.* (*înv.*) Veneţian. • pl. *-ci, -ce.* şi (*înv.*) *venitíc, -ă, vinetíc, -ă s.m., s.f., adj.* /<ngr. ***βενετικός***.

veneţián, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populaţia de bază a Veneţiei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii Veneţiei. ◇ Colect. *Grecul... deveni servul mai întîi al romanului, şi apoi al veneţianului* (HEL.). **2** *adj.* Care aparţine Veneţiei sau veneţienilor, care se referă la Veneţia sau la veneţieni; originar din Veneţia; (*înv.*) venetic. ◇ *Lanternă veneţiană* = lampion. *Roşu veneţian* v. roşu. • sil. *-ţi-an.* şi (*înv.*) *veniţián s.m.* /nm.pr. (oraş în Italia) ***Veneţia*** + *-ean*; cf. it. *veneziano*.

veneţiáncă *s.f.* Femeie care face parte din populaţia de bază a Veneţiei sau este originară de acolo. • sil. *-ţi-an-.* pl. *-ence.* /***veneţian*** + *-că*.

venéţie *s.f.* (*înv., pop.*) Marfă care provenea din Veneţia. ◇ Loc.adj. *De venéţie* = (*despre mărfuri*) care provenea din Veneţia. • /de la nm. pr. ***Veneţia***, oraş în Italia.

venezuelán, -ă *s.m., s.f., adj.* v. venezuelean.

venezueleán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populaţia de bază a Venezuelei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuieşte în Venezuela; locuitorii Venezuelei. **2** *adj.* Care aparţine Venezuelei sau venezuelenilor, care se referă la Venezuela sau la venezueleni; originar din Venezuela. • sil. *-zu-e-.* pl. *-eni, -ene.* şi *venezuelián, -ă, venezuelán, -ă s.m., s.f., adj.* /nm. pr. (stat în America de Sud) ***Venezuela*** + *-ean*; cf. fr. *vénézuélien*, sp. *venezolano*.

venezuelián, -ă *s.m., s.f., adj.* v. venezuelean.

véngher *s.m.* (*înv.*) Slovac (originar din Austro-Ungaria) care se ocupa mai ales cu comerţul ambulant. ◆ Ext. Negustor ambulant. • acc. şi *venghér.* pl. *-i.* /<ucr., rus. ***венгер*** „ungur".

venghércă *s.f.* (*înv., reg.*) Haină scurtă de postav, îmblănită (împodobită cu şireturi sau cu brandenburguri). • pl. *-ci, -ce.* şi *vinghércă s.f.* /<rus. ***венгерка***.

vení *vb. IV.* **A** *intr.* **I** (*despre fiinţe; mai ales cu determ. locale care indică punctul de plecare, punctul de destinaţie, traseul sau reperul în funcţie de care este orientată deplasarea*) **1** A se deplasa spre locul unde se află cineva sau ceva; a merge tot mai aproape de un anumit loc, de o aşezare etc.; a se apropia. *Vine spre casă.* ◇ (*repetat, cu val. intensivă sau durativă*) *Care vine, vine, vine, calcă totul în picioare* (EMIN.). ◇ (*în corelaţie cu vb. ca „a se duce", „a pleca", „a merge", exprimă, în mod explicit, o deplasare în sens opus*) *Badea vine şi se duce, dor îmi lasă* (POP.). ◇ (*constr. cu „de unde", „dincotro" etc., arată că cineva se întoarce la locul de unde a plecat*) *Turcii... în vremea războiului, l-au părăsit şi s-au dus de unde vinisă* (CANT.). Δ Expr. *A se întoarce* (sau *a se duce, a pleca etc.*) *cum a venit*, se spune pentru a arăta că cineva nu şi-a realizat scopul pentru care a făcut deplasarea. *A se duce cum* (sau *precum*) *a* (sau *au*) *venit*, se spune pentru a arăta că banii obţinuţi fără efort sînt cheltuiţi cu multă uşurinţă. ◇ (*la imper., de obicei întărit prin „încoace", „aici" etc., predomină ideea de ameninţare, de provocare, de sfidare*) *Vie să-şi cerce norocul, dacă li s-au urît zilele* (ALECS.). Δ Compus (*fam.*): *vino-ncoace* (sau *vino-ncoa*) *subst. invar.* = (*adesea în legătură cu „a avea pe", „a fi plin de" etc.*) atracţie, farmec, drăgălăşenie. ◇ (*cu determ. modale care arată sau sugerează ritmul de deplasare*) *S-a oprit un moment în loc indignat, derutat, pe urmă vine brusc către ei* (CA. PETR.). Δ (*constr. cu dat. etic*) *Tare-mi venea şi-mi sosea, Tot din guriţă strigînd* (POP.). ◇ (*cu determ. care arată distanţa parcursă*) *Şapte ţări de ai venit* (POP.). ◇ (*cu determ. care indică sau sugerează mijlocul de deplasare*) *Vine călare spre cetate un hatman leşesc cu steag alb* (ALECS.). ◇ Fig. *Iarna vine, vine pe crivăţ călare* (ALECS.). ◇ (*cu determ. elem. pred. supl.*) *Din droaia de copii... vine curajos, mi se aşază pe genunchi* (STANCU). ◇ Analog. (*despre fenomene atmosferice, meteorologice*) *A venit o furtună cu grindină.* ◇ Ext. (*despre corpuri cereşti*) *Ca stelele acelea călătoare ce se zăresc..., fără a şti de unde vin şi unde se duc* (RUSSO). ◇ (*despre vreme; cu determ. ca „bună", „rea" etc.*) *După furtună vine şi vreme bună* (C. NEGR.). ◆ Ext. (*despre ambarcaţiuni*) A se deplasa pe apă apropiindu-se (de cineva sau ceva). *După cîteva minute, barca veni la vapor cu trei oameni* (BOL.). ◆ Analog. (*despre păsări*) A zbura (dintr-un punct mai îndepărtat către unul mai apropiat). ◇ (*despre fiinţe imaginare sau mitologice*) *Iuţii aprigi zburători Vin curgînd de pretutindeni* (C. NEGR.). ◆ Analog. (*despre obiecte*) A se deplasa prin aer cu viteză dintr-un punct mai îndepărtat către unul mai apropiat (fiind lansat, azvîrlit). *Capriciul obuzului care vine unde nu te aştepţi* (CA. PETR.). ◆ (*cu determ. introduse prin prep. „pe la", „prin", „peste"*) A merge traversînd, străbătînd un loc, o întindere, o suprafaţă; a trece (prin...). *Iuda veni... prin valea lui Iosafat* (BOL.). ◆ (*cu determ. locale în care de obicei alternează „de la" sau „din" cu „la" sau „în"*) A merge dintr-un loc în altul, dintr-o parte în alta. *Oile... veneau dintr-un mal în cellalt al Milcovului* (GHICA). ◇ Fig. *De la gîndul restauratorilor de a întemeia gramatica română am venit la gramatica latină* (RUSSO). **2** (*cu determ. locale introduse de obicei prin prep. „din", „de la" sau constr. cu „de unde", care indică punctul de plecare; cumulează adesea ideea originii sau provenienţei*) A se pune în mişcare pentru a ajunge undeva sau la cineva; a proveni din... *Vin din cetatea împărătească sau din Asia mică... negustori* (IORGA). ◇ Ext. *Plante venite de la Ecuator.* ◇ (*în corelaţie cu „a merge", „a se duce"*) *Acest popor... nu v-a întrebat niciodată de unde aţi venit şi unde vă duceţi* (EMIN.). ◇ Expr. *Aşa* (sau *acum*) *mai vii de-acasă*, se spune, aprobativ, cuiva care revine asupra unei hotărîri (considerate greşite) sau care adoptă o atitudine mai conciliantă, mai înţeleaptă etc. *A*(*-şi*) *veni de-acasă* = a se dumiri, a se lămuri (asupra unui lucru). *Mergi* (sau *mergeţi, să mergi etc.*) ori *du-te* (sau *duceţi-vă, să te duci etc.*), *pleacă* (sau *plecaţi etc.*) *de unde ai* (sau *aţi etc.*) *venit* = pleacă (sau plecaţi etc.) de aici! lasă-mă (sau lăsaţi-mă etc.) în pace! *A-i veni* (cuiva) *în* (ori *întru*) *întîmpinare* sau *a veni în* (ori *întru*) *întîmpinarea* (cuiva), *a veni înaintea* (cuiva) = *a*) a merge, a ieşi înaintea cuiva (pentru a-l primi, pentru a-l întîlni etc.); a întîmpina (pe cineva); *b*) (*şi a veni în întîmpinarea a ceva*) a precede, a anticipa o idee, o teorie; a răspunde unei întrebări, unei necesităţi, înainte ca aceasta să fie formulată. ◆ (*mai ales despre abstracte*) A lua naştere, a rezulta din ceva sau de undeva; a se trage din... *Acest sentiment vine pesemne din înălţimea şi sublimitatea naturii noastre intelectuale* (CAR.). ◇ Expr. *De aici vine* (*apoi*) (*aceea*) *că...* sau *de unde vine că...* = datorită acestui fapt, pentru acest motiv, din această cauză. ◆ A-şi avea originea, obîrşia, provenienţa din ceva sau de undeva; a rezulta, a decurge. *A denunţa abuzurile, a biciui, a strivi răul, ori din care parte ar veni* (I. NEGR.). ◇ (*despre limbi sau despre elemente ale unei limbi*) *Numele localităţii vine de la un nume de persoană.* ◆ (*înv.; despre dispoziţii, hotărîri etc. oficiale*) A emana. *Legea vine de la parlament.* **3** (*de obicei cu determ. locale introduse prin prep. „la", „pînă în", „în" etc. care indică punctul de sosire*) A ajunge, a sosi într-un anumit loc; a descinde, a se opri într-un anumit loc (care reprezintă punctul final al deplasării). *Într-o iarnă... venise la Iaşi o trupă de actori despre care se dusese vestea* (BRĂ.). ◇ Expr. *A-i veni* (cuiva) *iapa la hăţ* = a se schimba împrejurările în favoarea cuiva. *A veni pe* (sau *în*) *lume* = *a*) a se naşte; *b*) (*bis.; şi a veni cu trup; despre Iisus Hristos*) a lua trup de om; a se întrupa. *A veni alba în sat* = a se lumina de ziuă. *A*(*-i*) *veni la ţanc* (sau *la pont*) = a sosi la timp. *A veni la mijloc* = a interveni, a intra în acţiune. *A veni fără vistavoi* = a sosi (undeva) pe neaşteptate. *A-i veni* (cuiva) *cuţitul la gît* (sau *mucul la deget*) = a ajunge într-o situaţie grea, dificilă, a fi în primejdie; a ajunge la limita răbdării. *A*(*-i*) *veni* (cuiva) *în* (sau *întru, spre*) *ajutor* = a interveni (grabnic, prompt) pentru a ajuta pe cineva; a sări în ajutorul cuiva; a fi de folos cuiva. *La o vreme de nevoie,... noi ţi-om veni într-ajutor* (EMIN.). *A veni în ajutorul* (a ceva sau a cuiva) = a aduce argumente în sprijinul unei idei, al unei teorii, al unui principiu etc. sau al unei persoane care susţine anumite teorii, idei etc. *A veni deasupra* = a deveni învingător. *A*(*-i*) *veni* (cuiva) *la* (ori *în*) *mînă* sau *a veni pe* (ori *în, la*) *mîna* (ori *mîinile*) (cuiva) = a ajunge la discreţia, la dispoziţia, în puterea cuiva; a depinde de cineva. *A*(*-i*) *veni* (cuiva) *drăguş la căuş*, se spune, ca ameninţare, celui care te-a nemulţumit şi pe care-l vei pedepsi. *A-i veni* (cuiva) (*Moş*) *Ene pe la gene* = a i se face somn; a începe să moţăie. *A*(*-i*) *veni de hac* = *a*) a pedepsi sau a face inofensiv pe cineva care provoacă necazuri, supărări, nemulţumiri; *b*) a depăşi, a învinge o dificultate, un obstacol etc. ◆ (*despre obiecte, mai ales despre mărfuri; adesea cu determ. introduse prin prep. „din", „de la"*) A ajunge la destinaţie; a fi adus undeva. *Ridică halba: golesc băutura cîteşitrei şi mai vine un rînd* (GÎRL.). ◇ Expr. *A veni la* (sau *în*) *mîna* (sau *mîinile*) (cuiva) ori *a-i veni* (cuiva) *la* (sau *în, sub, a*) *mînă* = a ajunge în posesia, în stăpînirea cuiva. *A-i veni cuiva cărţi* = a trage sau a-i cădea cărţi bune (potrivite pentru a cîştiga la jocul de cărţi). ◇ (*despre înştiinţări, mesaje, scrisori etc.; adesea cu determ. introduse prin prep. „din", „de la"; de obicei constr. cu dat. pron. person.*) *I-a venit răspuns Că duşmanii ţării... Năvălesc grămadă* (IOSIF). ◇ Expr. (*înv.*) *A-i veni mazilie* = a fi mazilit, înlăturat de la domnie. ◆ (*despre publicaţii periodice*) A fi difuzat, a ajunge (periodic) undeva. *Presa îi venea destul de regulat.* ◆ (*despre lumină, sunete, mirosuri etc.; adesea constr. cu dat.*) A se propaga prin spaţiu pînă într-un anumit loc; a se face perceput, simţit. *Văzu tufişuri mari şi-i veni un miros adormitor de iarbă* (EMIN.). ◇ (*cu determ. introduse de obicei prin prep. „de la", „din"*) *Lumina vine de la o curte interioară* (RALEA). ◇ Expr. *A veni la* (sau *în*) *urechile*

(sau *cunoștința*) ori *a-i veni* (cuiva) *la urechi* = (*despre știri, zvonuri etc. sau*, ext., *despre fapte, întîmplări etc.*) a ajunge la cunoștința cuiva; a deveni cunoscut. *A-i veni* (cuiva) *mușturul la nas* v. muștur. **4** (*cu determ. nume de persoane sau echivalente ale acestora, introduse de obicei prin prep. „cu"*) A însoți, a întovărăși, a acompania (pe cineva) sau a fi însoțit, întovărășit, acompaniat (de cineva). *Nu te teme de nimic și vino cu mine în această pădure* (FIL.). ◆ (*de obicei cu determ. nume de obiecte*) A aduce cu sine. *Mai apoi, vine unul cu împletituri, altul cu un car de roate* (SLAV.). ◇ Expr. *A juca pe vine* (sau *pe venite*) = (*la unele jocuri de cărți*) a juca pe datorie, în contul banilor care vor fi aduși ulterior. ◆ Analog. (*cu determ. nume abstracte, de acțiuni etc.*) A fi mesagerul, purtătorul a ceva. *Vine cu știri de la stăpînul său* (SADOV.). ◆ (*cu determ. care indică idei, proiecte, propuneri etc.*) A prezenta, a propune, a susține. *A venit cu un plan de dezarmare* (TIT.). **5** (*pop.; despre ființe; de obicei cu determ. introduse prin prep. „asupra", „peste", „împotriva"*) A se repezi asupra cuiva sau peste ceva cu intenții dușmănoase agresive. *Cine sînt eu, măi, de vii asupră-mi cu bastonul?* (BOL.). ◆ Ext. (*pop.; despre vehicule sau despre conducători de vehicule*) A lovi, a izbi (intrînd în coliziune cu...), a da peste... *A văzut cum a venit camionul peste copac.* ◆ A se năpusti, printr-o acțiune militară asupra dușmanului, asupra unui loc deținut de acesta etc.; a pătrunde în număr mare (și pe neașteptate) pe un teritoriu străin cu scopul de a-l cotropi, de a-l jefui etc. *Turcii au venit cu oaste asupra Ardealului* (XEN.). ◇ Expr. (*Doar*) *nu vin turcii* (sau *tătarii*) ori (*doar*) *nu vin turcii, nici tătarii*, se spune pentru a potoli pe cineva prea grăbit sau alarmat, înfricoșat fără motiv. ◆ (*mai ales despre animale sau păsări de pradă*) A se năpusti pentru a fura, a ucide (pe cineva) sau a distruge, a devora (ceva). *Lăcustele călătoare... ne vin în mod periodic din sudul Rusiei* (ENC. AGR.). **6** (*determ. prin „înăuntru" sau prin alte determ. locale care indică un spațiu delimitat sau considerat ca atare și introduse de obicei prin prep. „în"*) A intra în...; a pătrunde undeva. *Țăranul veni în curtea palatului și ceru să vorbească cu împăratul* (POP.). ◆ Ext. (*urmat de determ. introduse de obicei prin prep. „prin", „în"*) A pătrunde printr-o deschizătură, printr-o crăpătură, printr-un spațiu îngust, delimitat etc. *Odăile erau mari... întunecoase prin faptul că lumina le venea prin mijlocirea unui geamlîc* (CĂL.). **7** (*determ. prin „afară" sau prin alte determ. locale introduse de obicei prin prep. „din"*) A ieși, a trece din interior spre exterior sau dintr-un mediu în altul. *Veni repede afară și se duse să deschidă poarta.* **8** (*de obicei cu determ. introduse prin prep. „la" sau în dat.*) A se deplasa la cineva (acasă) pentru a-l vedea, a-l ajuta etc., a merge (în mod repetat) undeva; a vizita. *Fecioară blondă ca spicul cel de grîu, Veneai la mine noaptea ca nimeni să te vadă* (EMIN.). ◇ (*cu precizarea „în vizită"*) *Foarte mulțămit... prinse încredere către noua sa mumă și veni din nou în vizită* (EMIN.). ◇ (*urmat de determ. introduse de obicei prin prep. „pe la" sugerează imprecizia momentului sau a duratei vizitei*) *Ceea ce vreau nu-ți pot spune aici... Trebuie să vii pe la mine* (REBR.). **9** (*de obicei cu determ. introduse prin prep. „la", care indică întruniri, manifestări publice etc.*) A merge pentru a asista, pentru a participa la ceva; a lua parte (la...), a fi de față (la...). *Va fi o ședință de inițiere la care poate veni oricine* (PHIL.). **10** (*de obicei însoțit de prop. finale*) A se înfățișa, a se prezenta la cineva, înaintea cuiva sau undeva (cu un anumit scop, cu o anumită intenție). *Veniră creștinii din satele vecine să spună că pe hotarul lor se iviră boi străini* (AGÂR.). ◇ (*cu determ. modale, elem. pred. supl.*) *Ca sorbită de vîntul turbat, așa veni de cătrănită* (DELAVR.). ◇ (*cu determ. ca „în vis", „în somn" etc.*) *Astă-noapte veniră dumnezeii voștri la mine și mă certară foarte rău* (ALEXAN.). ◇ (*la prez.ind. pers. 1 și 4, precedînd vb. ca „a spune", „a zice", „a întreba, ca formulă protocolară de a se adresa, de a relata ceva etc.*) *Viu să-ți adresez și felicitările și expresia simpatiilor mele* (ALECS.). ◇ Expr. *A veni pe capul cuiva* = a cauza cuiva suferințe, necazuri etc. *Bine ai* (sau *ați*) *venit* (*sănătos* sau *sănătoși*), formulă de salut cu care este întîmpinat un oaspete. *Bine că ai* (sau *ați etc.*) *venit*, formulă prin care se evidențiază mulțumirea față de oportunitatea sosirii cuiva. *A veni la ușa* (sau *la pragul*) (cuiva) sau *a-i veni* (cuiva) *la ușă* = a se prezenta la cineva pentru a-i cere ospitalitate, ajutor, bunăvoință. *A veni ca la borș*, se spune despre o persoană care, prezentîndu-se undeva, pleacă în grabă, fără explicații. *A veni* (undeva) *după cineva* (sau ceva) = a căuta pe cineva sau ceva în locul unde se află, se adăpostește, se ascunde. *A veni în numele cuiva* = *a*) (*și a veni din partea cuiva*) a se prezenta undeva ca trimis, ca reprezentant al cuiva; *b*) a se prezenta (undeva) dîndu-se drept altcineva și uzînd, prin înșelăciune, de autoritatea acestuia. ◇ Ext. (*cu acc. pe ideea determinării unei acțiuni sau a intervenției într-o acțiune, într-un proces*) *Realitatea, cea mai aprigă dușmană a închipuirei, vine de se pune necontenit dinaintea ei* (ALECS.). ◇ Fig. *Pe mii de drumuri umbre se ridică Și parcă vin să fure parfumul florilor* (DENS.). ◆ A se adresa cuiva, a solicita ceva cuiva. *Să nu mă lași!... Viu la tine sigur că n-ai să mă refuzi* (CAR.). ◆ (*despre bolnavi*) A consulta un medic. *Mai mulți bolnavi au venit la cabinetul medical.* ◆ (*pop.*) A se prezenta la o persoană de sex feminin pentru a o cere în căsătorie. ◆ (*jur.; de obicei cu determ. ca „înaintea", „spre înfățișare", „de față", „la judecată"*) A se înfățișa (ca parte) în fața unei autorități judiciare sau a unui organ de justiție; a compărea. *Veneau pentru vechi procese - cu multă îndoială față de judecățile vremelnice* (SADOV.). ◇ Expr. *A veni cu jalba în proțap* v. jalbă. ◇ Ext. (*despre plîngeri, reclamații etc.*) *Vinind pîrîre nencetată, Vru să știe cu temei de sînt Oare acele toate adevărate* (BUD.). ◆ A se alătura cuiva, a trece de partea cuiva; a deveni asociat, partener, adept. *Sînt dușmănit de Măria sa... și totuși vii către mine* (SADOV.). **II** (*mișcarea se realizează pe verticală*) **1** (*de obicei determ. prin „jos", „la vale"*) A se deplasa de sus în jos (pe o suprafață); a se lăsa în jos; a coborî. *Vine domol la vale un călăreț tînăr* (CAR.). ◆ A cădea (cu viteză) de la oarecare înălțime. *O pană veni de sus învîrtejindu-se repede și căzu* (SADOV.). ◇ (*despre precipitații atmosferice*) *De-ar veni o răpăială de ploaie... Să vină și să treacă repede* (STANCU). ◇ (*despre lumină sau despre întuneric*) *Venea din cer pe cîmp amurgul* (GOGA). ◇ (*urmat de determ. introduse prin prep. „pe", „peste" etc., care indică locul căderii; intervine adesea și ideea de lovire sau de izbire cauzată de cădere*) *Copacul a venit peste mașină.* ◇ Expr. *A veni în vale* = (*despre porțiuni de teren*) a se surpa, a se prăbuși, a aluneca. ◆ (*relig.; despre divinități*) A se stabili printre oameni, în lume; a coborî (din cer) peste lumea pămîntească. *Veți lua putere venind Duhul Sfînt preste voi* (BIBLIA 1688). ◆ (*despre necazuri, suferințe etc.*) A se abate, a cădea asupra cuiva sau a ceva. *Pentru legea noastră și credință vom răbda tot răul ce ne va veni asupră* (DOS.). ◆ (*și a veni de sus*) A proveni de la o autoritate superioară, de la cineva cu prestigiu, de la Dumnezeu etc. ◆ (*pop.; despre ființe; urmat de determ. ca „în mînă", „în nas", „pe brînci", care indică partea corpului care intră în contact cu locul căderii*) A cădea la pămînt, a-și pierde poziția verticală. *Unealta căzu: omul veni... pe spate* (SADOV.). **2** (*pop.; despre ființe; cu determ. ca „în sus", „sus", „în vale"*) A se îndrepta în sus (spre un loc mai ridicat), a se deplasa dintr-un loc mai jos (sau din josul apei) către unul situat mai sus (sau în susul apei); a (se) urca, a (se) sui. *Rugă... să vină puțin sus spre a-i pune pe hîrtie unele scurte sfaturi* (CĂL.). ◇ Ext. *Mașina a venit la deal cu greutate.* **3** (*despre corpuri, materii*) A se ridica deasupra (apei); a ieși la suprafață. *Lava venită din adîncurile vulcanului.* ◇ Expr. *A veni la iveală* (sau *la arătare*) = a se da pe față, a fi dezvăluit, a se arăta. **III** (*despre ființe; de obicei cu determ. modale ca „mai", „înapoi"*) **1** A se întoarce în locul de unde a plecat; a merge din nou unde a mai fost; a reveni. *Dintr-o întîmplare neașteptată, omul venise înapoi devreme* (SADOV.). ◇ (*în constr. neg.; cu referire la moarte, considerată ca o plecare fără întoarcere*) *Eu voi pleca... pe-o cale depărtată, De unde nu mai vine acel ce a plecat* (BOL.). ◇ (*în corelație cu „a se duce", „a pleca", „a merge" etc.*) *Cînd pleci, să te-nsoțească piaza bună... Cînd vii, pășește slobod* (ARGH.). ◇ (*urmat de determ. introduse prin prep. „de la", „din", care indică locul de desfășurare a unor activități, a unor îndeletniciri etc. sau activitățile, îndeletnicirile ca atare*) *Mirii veniseră de la biserică și se așezaseră între cei doi nuni* (VOIC.). Δ Expr. *A veni de la biserică*, se spune, ironic, despre cineva care se întoarce beat acasă. ◇ (*cu determ. modale sau elem. pred. supl.*) *Educat la Paris, vine în țară plin de iluzii reformatoare* (CONST.). ◇ Fig. *Cele ce trec nu mai vin, nici să-ntorc* (COSTIN). Δ Expr. *A-i veni* (cuiva) *numai numele* = a muri undeva, departe de locul de unde a plecat, a locuit. ◆ (*despre obiecte*) A fi adus înapoi undeva, a fi returnat cuiva. *Scrisorile mi-au venit înapoi.* ◇ Expr. *A veni la loc* = (*despre obiecte, despre părți ale lor etc.*) a se întoarce în locul inițial; a(-și) recăpăta poziția inițială. *Din cauza mișcării mașinii, scaunele se deplasau în față și veneau la loc.* **2** (*mai ales despre păsări*) A se întoarce din migrație. *Pe unde-ați fost și voi străine, Veniți, dragi păsări, înapoi!* (COȘB.). **3** A se întoarce la o stare anterioară; a redobîndi o stare, o situație anterioară. *Această mare vindecare a pocăinții, ca prin mijlocul ei să vie iară la cinstea cea dintîi* (ANTIM). ◇ Expr. *A-și veni în chef* = a-și recăpăta buna dispoziție, voia bună. *A-și veni în fire* = *a*) a-și recăpăta forțele, vigoarea, vitalitatea; a se restabili (după o stare de slăbiciune, de depresie, de epuizare etc.); *b*) a-și reveni dintr-un șoc, a-și recăpăta cunoștința în urma unui leșin, a unei crize etc.; a se trezi, a se dezmetici dintr-o stare de toropeală, de amețeală, de leșin etc.; *c*) a-și recăpăta cumpătul, stăpînirea de sine, a-și restabili starea psihică normală (după un moment de spaimă, de furie, de uluire, de descumpănire etc.); *d*) a-și redobîndi capacitatea de judecată, de discernămînt (renunțînd la idei, la intenții sau la fapte nepotrivite, neîngăduite, condamnabile); a-și da seama, a înțelege, a se lămuri (în legătură cu o situație). ◆ (*despre forță, putere, simțuri etc. ale oamenilor*) A se reface, a se restabili. *Unsei și pe orb și îi veni vederile ca mai nainte* (ISP.). ◇ Expr. *A-i veni* (cuiva) *puterea* (sau *firea, răsuflul*) = a se trezi, a-și reveni dintr-o stare de leșin, de amețeală etc. *A veni în viață* = a se întoarce la viață, a învia. *A-i veni* (cuiva) *fața* (*la loc*) v. față. *A-i veni* (cuiva) *inima la loc* v. inimă. *A-i veni* (cuiva) *mintea* (sau *mințile, minte*) (*acasă* sau *la loc, la cap, în cap*) v. minte. *A-i veni* (cuiva) *sufletul la loc* v. suflet. **IV 1** (*înv., pop.; despre ape; de obicei cu determ. locale sau modale*) A curge (la vale) (în cantitate mare). *Se auzea răsunînd glasul unui pîrăuaș ce venea... din deal în vale prăvălindu-se* (CR.). ◆ Ext. A se revărsa. *Cînd puhoiul vine... tîrăște nu numai ce-i pe șosea, dar și casele înalte* (CA. PETR.). ◇ Expr. *A-i veni* (cuiva) *apa* (sau *apă*) *la moară* sau *a veni apă* (sau *apa*) (*și*) *la* (sau *pe*) *moara cuiva* v. apă. ◆ (*despre ape curgătoare; cu determ. introduse mai ales prin prep. „din"*) A izvorî. *Pîrîul vine din munți.* ◆ (*de obicei cu determ. introduse prin prep. „în"*) A se vărsa. *Dunărea vine în mare.* ◆ (*și a veni la matcă* sau *la vad*) A reintra în albie după vărsare. ◆ (*pop.; adesea cu val. incoativă*) A curge (la un robinet, pe o țeavă, într-o instalație etc.). *Din cauza defectării unei instalații, nu a venit apa caldă.* **2** (*pop.; despre lichide organice*) A se scurge. *De pe frunte, șîngele îi venea în ochi.* **V 1** (*cu determ. introduse mai ales prin prep. „pînă la", „la", „în"*) A ajunge pînă la nivelul...; a avea ca limită. *Pantalonii îi veneau pînă la glezne.* ◇ Expr. *A nu-i veni* (cuiva) *nici la degetul cel mic* = a nu se putea compara (cu cineva) din cauza inferiorității în care se află. *A veni la măsură* = a ajunge la măsura, la mărimea prestabilită sau potrivită. *A veni cotul la măsură* sau *a veni tafta la cot* = a se nimeri; a se potrivi. *A-i veni* (cuiva) *apa la gură* (sau *la gît*) v. apă. **2** (*pop.; despre obiecte, bunuri etc.*) A fi evaluat ca mărime, ca greutate, ca volum (în unități corespunzătoare). *Pui de cîntărește oala... Venea trei oca și ceva* (BRĂT.). ◇ (*cu un compl. indirect introdus prin prep. „de", „la", „pe" care indică distribuția*) *Noi sîntem aici douăzeci... și ne vine pe fiecare doi miei* (AGÂR.). **3** (*pop.; despre mărfuri*) A fi evaluat ca preț, a prețui, a costa, a ajunge. *A întrebat cît vine kilogramul de roșii.* **4** (*înv.; despre oameni*) A ajunge (cu numărătoarea) la numărul de... *A numărat oștenii și a venit pînă la o sută.* **5** (*înv., pop.*) A ieși, a rezulta în urma unui calcul. *Adăugăm doi la șapte și vine nouă.* ◆ A se cuprinde, a intra, a merge. *Doi în opt vine de patru ori.* **VI** (*de obicei cu determ. modale care indică un reper spațial; exprimă ideea de așezare, de plasare în spațiu*) **1** (*despre forme de relief, repere geografice*) A fi situat, a se afla, a se găsi undeva (prin raportare la...). *Versantul dinspre sat al muntelui... vine în fața răsăritului* (BĂLC.). ◆ (*despre drumuri, hotare etc.*) A avea traseul (din

direcția..., cu începere din..., pînă la...). *O improvizare de bîlci pe șoseaua care vine de la Piatra* (IBR.). ◆ (*despre construcții, despre părți ale unei construcții etc.*) A fi amplasat, așezat pe un anumit loc, într-o anumită poziție. *Unde vine Banca Națională?* ◆ (*despre obiecte sau despre componente ale unui ansamblu, ale unei instalații etc.*) A avea un loc determinat în cadrul unei structuri, al unei organizări, al unui întreg etc. ◇ Expr. *A(-i) veni cuiva* (ceva) *la îndemînă* = a fi îndeajuns de aproape (de cineva) pentru a putea fi ușor de atins, de luat, de mînuit; ext. a-i fi cuiva ușor, comod, convenabil etc. (de făcut) ceva. *A-i veni cuiva peste mînă* (ceva) = a fi prea departe pentru a fi ușor de atins, de luat, de mînuit de către cineva; ext. a-i fi cuiva greu, incomod, neconvenabil, neplăcut (să facă) ceva. **2** (*mai ales cu determ. modale ca „bine", „frumos", „de minune"*) A i se potrivi, a-i ședea; a-l prinde. *Hainele noi îi veneau foarte bine.* **VII 1** (*de obicei cu determ. care indică rangul, instituția, domeniul*) A prelua, a primi (ca succesor) funcția, împuternicirea de... *Venind din nou la domnie,... începu cu un mare măcel al boierilor* (IORGA). ◇ Expr. *A veni la putere* (sau *la guvern, la guvernare*) = (*despre șefi de state, guverne, formațiuni politice*) a prelua puterea (politică) într-o țară. *Singurul partid care nu are nici un interes imediat de-a veni la guvern... e cel conservator* (EMIN.). ◆ (*despre oameni; cu determ. introduse prin prep. „la" sau „în"*) A luat în primire o slujbă, un post (de conducere); a se angaja într-un serviciu; a avea o îndeletnicire. *A venit la institut de trei ani.* ◇ Expr. *A veni în serviciul cuiva* = a se pune în serviciul cuiva, a-și oferi cuiva serviciile. **2** (*înv., pop.; mai ales despre bunuri, proprietăți etc.*) A i se cădea, a i se cuveni, a i se atribui (prin partaj) ca moștenire, ca zestre, ca recompensă etc. *Le-a venit cîte două mii partea fiecăruia. Ce-i drept, au și muncit* (GHICA). **VIII** (*despre ființe; adesea cu determ. care indică elem. precedent față de care se face raportarea*) A urma (imediat) după altcineva sau după altceva (în spațiu sau în timp); a merge, a păși după cineva sau după ceva; a succeda. *Fluturi mulți, de multe neamuri, vin în urma lui un lanț* (EMIN.). ◆ (*despre fapte, întîmplări, sentimente etc. ale oamenilor*) *Știe marele poet că... apoi vin reflecțiile* (RUSSO). ◆ A urma în grad sau în rang după...; a fi situat pe o anumită treaptă, într-o ierarhie după... *Logofătul cel mare... are sub sine mulți logofeți. Logofătul al doilea vine după el* (PER.) ◆ (*pop.; de obicei cu determ. introduse prin prep. „după"*) A se însoți cu cineva (căsătorindu-se); a urma (pe cineva) în vederea căsătoriei. *E muiere bună, ne iubește și chiar a zis c-ar veni după d-ta, tată* (POP.). ◆ A urmări (pe cineva) (pentru a-l supraveghea, pentru a-l ajunge, pentru a-l prinde etc.); a se călăuzi după un indiciu, după o urmă etc. *Dihania de lup adulmecă și vine după fum* (CR.). ◆ A urma învățăturile, îndrumările etc. cuiva, a asculta de..., a proceda conform cu...; ext. a adera la ceea ce întreprinde cineva, a fi alături de cineva (într-o acțiune). *Veniți după mine și vă voi face pescari de oameni* (BIBLIA). **B** *intr.* **I 1** (*despre evenimente, situații, întîmplări etc.*) A se produce, a avea loc, a se întîmpla; a se petrece, a se realiza; a surveni, a interveni. *Circulă zvonul că în curînd va veni răsturnarea rînduielii de acum* (DAN). ◇ Expr. *Nu știi cum vine păcatul*, se spune pentru a exprima resemnarea în legătură cu viitorul imprevizibil sau îndemnul la prudență, la prevedere. *A veni vorba de...* (sau *despre..., că...*) = a fi adus, pus, luat în discuție; a se vorbi (printre altele) despre... *Așa* (sau *cum*) *vine vorba* (sau *vorbirea*) = așa se vorbește, așa se spune, așa umblă vorba. *A înțelege* (sau *a pricepe, a vedea*) *cum vine vorba cuiva* (sau *vorba asta*) = a sesiza sensul, nuanța, aluziile din spusele cuiva. ◆ (*despre oameni*) A se ivi, a apărea (în timp). *O personalitate... vine într-o vreme în care talentul și predispozițiile artistice nu se au singure în vedere* (OPR.). **2** (*despre timp sau despre unități, intervale, perioade de timp*) A începe să se desfășoare; a deveni actual; a sosi. *Veni timpul de plecare în străinătate* (ALECS.). ◇ (*în legătură cu intervale de timp determinate, părți ale zilei, anotimpuri etc. realizează deseori constr. cu val. de loc.vb.*) *Cînd a venit toamna, s-a dus și ea cu frunzele* (SADOV.). ◇ Expr. *A(-i) veni* (cuiva sau la ceva) *vremea* (sau *vremurile, timpul*) = a sosi pentru cineva sau pentru ceva prilejul așteptat, momentul favorabil. *Vine* (*ea*) *și vremea aceea*, se spune pentru a exprima convingerea că ceea ce este așteptat se va împlini. *A veni împlinirea vremii* = a împlini timpul stabilit. *Nu știi* (sau *mai știi*) *cum vine* (sau *veni*) *vremea* ori *așa vine vremea*, se spune pentru a evidenția caracterul imprevizibil sau accidental al unor situații sau întîmplări la un moment dat. *Vine* (sau *a venit, va veni etc.*) (*și*) *vremea* (sau *ziua*) *mea* (sau *a ta, a lui etc.*) ori *ceasul meu* (sau *al tău, al lui etc.*), se spune pentru a atrage atenția că este inevitabil momentul favorabil cuiva, al aprecierii, al recompensării sau al pedepsirii (cuiva). *A(-i) veni* (cuiva) *ceasul* (sau *vremea*) = *a)* a ajunge la capătul vieții, a se afla în pragul morții; *b)* a-i sosi timpul să se căsătorească; *c)* a-i sosi timpul să nască. *I-a venit vremea, dar nu i-a venit ceasul*, se spune *a)* despre o femeie însărcinată ajunsă la termenul nașterii, dar așteptînd declanșarea acesteia; *b)* despre o fată de măritat care nu și-a găsit încă pretendent. *A veni rîndul* (cuiva) sau *a veni rîndul* (pentru ceva), *a veni la rînd* v. rînd. ◆ (*despre unități de timp, date, termene calendaristice, sărbători*) A urma la rînd (în conformitate cu periodicitatea specifică). *Nici nu bagi de seamă cum vine Crăciunul* (DAN). ◇ (*bis.; în prop. atrib. care capătă valori semantice echivalente cu „veșnic", „de apoi"*) *În viața ce-o să vie, ca-n viața trecătoare... tot vesel am a fi* (BOL.). ◆ A avea ca limită finală, a ajunge pînă la data (de...). *Documentele bisericii vin pînă la anul 1780.* ◆ (*pop.; despre zile, evenimente, ocazii festive, sărbători etc.; cu determ. introduse prin prep. „în", „la"*) A se nimeri, a cădea la o anumită dată, într-o anumită zi sau perioadă; a se afla, a fi într-un anumit moment; a pica. *Anul acesta Sfîntul Gheorghe vine după Paște.* ◆ (*pop.; despre unități ale timpului*) A se încheia, a se împlini. *Mă muncesc de vine-un an Să fac din pelin sahar* (POP.). **II** *unipers.* (*de obicei cu un compl. în dat.*) **1** (*despre stări fiziologice sau psihiatrice, simptome de boală etc.*) A cuprinde, a apuca, a pune stăpînire pe cineva. *Îmi veni atunci o grozavă strîngere de inimă* (GAN.). ◇ Expr. *A-i veni* (cuiva) *lacrimile* (sau *lacrimi*) (*în ochi*) = a i se umezi ochii, a începe să plîngă. *A(-i) veni* (cuiva) *pe buze* (sau *pe limbă*) (ceva) = a avea impulsul, pornirea de a rosti ceva, de a spune, de a da glas. (*Tot*) *ce îmi* (sau *îți, îi etc.*) *vine la* (sau *în*) *gură* sau *cîte îmi* (ori *îți etc.*) *vin la* (sau *în*) *gură* = (*în legătură cu vb. ca „a zice", „a spune" etc.*) fără a alege, a selecta cuvintele (fiind sub impulsul unei stări emoționale de moment). *Cum* (sau *oricum*) *îi* (sau *îți etc.*) *vine la gură* = (*în legătură cu vb. ca „a ocări", „a batjocori", „a blestema"*) în termeni duri, brutali, violenți. *A-i veni* (cuiva) *acru* = a-i displace, a se sătura de ceva; a i se acri. *A-i veni* (cuiva) *o nebuneală* (sau *pandaliile*) *să...* = a i se năzări să... *Îmi* (sau *îți, îi etc.*) *vine nebunie* (sau *vin pandaliile*), se spune pentru a exprima enervarea, agasarea în legătură cu ceva. *Să-i vină dambla* (sau *damblaua, nebunie*), se spune pentru a exprima surprinderea, uluirea, mirarea (în legătură cu o situație, o întîmplare neplăcută). *A-i veni* (cuiva) *dracii* = a deveni îndărătnic, nereceptiv, furios. *A-i veni cuiva pe cineva* = a se supăra, a se mînia, a avea necaz pe cineva. *A-i veni cuiva ceva* = a i se face de ceva. *A-i veni* (cuiva) *o toană* (sau *toanele*) v. toană. ◆ (*precedat de „cum", „cînd", „unde" etc.; constr. cu dat. pron.pers.*) A găsi de cuviință, a crede potrivit, necesar (la un moment dat); a vrea. *Poate să se plimbe cînd îi vine cheful.* ◇ Expr. *A-i veni* (cuiva) *la socoteală* (*să..., ca să..., de..., de a..., a...*) = a-i fi bine (să...); a-i fi pe plac, comod, convenabil (să...); a-i fi (cuiva) la îndemînă (să...), a găsi momentul prielnic (să...). *A-i veni* (cuiva) *bine cu...* (sau *că...*) = a-i produce mulțumire, satisfacție (că...), a-i face plăcere (că...). *A-i veni* (cuiva) *ușor* (sau *lesne, cu înlesnire*) (*să..., a..., de a...*) = a-i fi, a i se părea ușor, simplu (să...). *A nu-i veni* (cuiva) *să...* = a-i fi, a i se părea greu, anevoios (să...); a-i fi, a i se părea dezagreabil, plăcut (să...); a-i fi imposibil (să...); a nu-i conveni. *A-i veni* (cuiva) *bine* (*să..., ca să..., de..., de a..., a...*) v. bine. *A(-i) veni* (cuiva) (*cu*) *greu* (*să..., a..., de...*) v. greu. **2** (*cu sub. gram. „gîndul, ideea" etc. sau, impers., determ. prin „în gînd", „în minte", „în cap" etc., cu care formează loc.vb.*) A-i trece cuiva prin minte, a găsi de cuviință, a socoti potrivit să...; a gîndi. *I-a venit ideea să-și facă testamentul.* ◇ Expr. *A(-i) veni* (cuiva) *în cap* = *a)* (*și a-i veni cuiva în amintire, în memorie, în gînd*) a-și aduce aminte, a-și aminti (de ceva); *b)* a-și da seama de..., a realiza că..., a înțelege necesitatea de a... *Cum îi vine în* (sau *la*) *minte* (ori *în gînd*) = după bunul plac. *A nu-i veni* (cuiva) *nici* (*măcar*) *în* (sau *prin*) *minte* = a nu considera ceva ca acceptabil, plauzibil, realizabil etc.; a socoti, a considera ceva de neconceput, inacceptabil, irealizabil. (*Nu știu*) *ce-mi* (sau *ce-i, ce ne etc.*) *vine* (sau *veni, a venit*) (*mie* sau *lui, nouă etc.*) (*în minte* sau *în gînd*) (*de...*), se spune (adesea cu val. exclam.) pentru a atrage atenția asupra caracterului neașteptat, neobișnuit, surprinzător al faptelor sau al situațiilor relatate. *Ce-ți* (sau *ce-i*) *veni?* ori *ce ți-a* (sau *i-a etc.*) *venit?*, se spune, cu nuanță de reproș, pentru a exprima nedumerirea, surprinderea, nemulțumirea în legătură cu afirmațiile, cu atitudinea sau cu faptele neobișnuite, nepotrivite, nesăbuite ale cuiva. **C** *intr.* **I 1** (*cu determ. introduse prin prep. „la", „în" etc.*) A ajunge, a se vedea, a se pomeni într-o anumită situație, într-o anumită stare. *La atîta fățărnicie... au venit pornirile unor oameni* (BOJ.). ◇ Expr. *A veni în contact* (sau *în atingere*) (*cu...*) = *a)* a ajunge în nemijlocită apropiere, în vecinătate cu...; a se atinge de...; *b)* a ajunge să aibă relații, raporturi, datorită vecinătății, cu...; *c)* a ajunge să cunoască, a fi influențat, informat de... *A veni în contradicție* (sau *în contrazicere, în conflict, în opoziție, în luptă etc.*) *cu...* = a fi în dezacord, în discordanță cu...; a fi opus, contrar cu... ◆ (*pop.; despre plante*) A face, a produce rod; a rodi. *Verdețuri care vin primăvara.* ◇ Expr. *A veni pe rod* = (*despre vie, pomi fructiferi*) a începe să rodească. ◆ (*înv.; pop.; cu precizări ca „în vîrstă", „la anii" etc., urmate de determ. gen. sau introduse prin prep. „de"*) A împlini o anumită vîrstă. *Veni în vîrstă de măritat.* ◆ Expr. *A(-și) veni la* (sau *în*) *vîrstă* (sau *deplină vîrstă, vîrsta legiuită, măsura vîrstei, vîrsta anilor*) = a deveni major, a ajunge la majorat. *A veni în vîrstă* (sau *la vreme*) *de* (*adînci*) *bătrînețe* sau *a veni mai la vîrstă* = a îmbătrîni (foarte tare), a deveni (foarte) bătrîn. *A veni la sfîrșitul vieții* (sau *anilor*) = a muri. *A veni pe...* = (*urmat de determ. numerice*) a fi pe punctul de a împlini vîrsta de...; a merge pe... *Fata venea pe șapte ani.* **2** (*înv.; cu determ. care indică opinii, păreri, decizii, hotărîri*) A cădea de acord, a conveni; a adopta. ◇ Expr. *A veni în pofta cuiva* = a face cuiva pe plac. *A veni la tocmeală* (sau *la împăcăciune, la consens etc.*) (*cu...*) = a se înțelege, a cădea de acord (cu...). **3** (*înv., pop.; constr. cu dat. pron.pers.*) A-i părea, a-i face impresia de... *Aceste vorbe i-au venit omului cam ciudate.* **II** (*cu val. de semiauxil. de aspect, exprimă caracterul potențial al unei acțiuni; constr. cu dat. pron.pers.; mai ales urmat de un alt vb. la conjunct.*) A avea pornirea, dorința de a... (sau să...), a se simți în măsură să... *Era atîta ușurare în ce-i spunea bătrîna, încît nu-i venea să creadă* (AGÂR.). **III** (*cu val. de semiauxil. de modalitate, exprimă caracterul iminent al unei acțiuni; urmat de un alt vb. la indic. introdus prin conj. „de", „și" sau la conjunct. sau la inf.*) A fi pe punctul, în situația de...; a ajunge pînă la punctul (de) unde... *Fumul vine de se depune pe horn.* **D** *intr.* (*cu funcție de vb. cop.; cu nm.pred. care indică modalitatea sau relația*) **1** (*înv., pop.*) A fi. *Ia să vedem, cam cum ar veni trebușoara asta?* (CR.). ◇ Loc.vb. *A veni rudă* (*cu...*) sau *a-i veni* (cuiva) *rudă* = a se înrudi (cu...). *Ne vine cam rudă. I-a fost Costache tutor* (CĂL.). ◇ Expr. *Cum vine* (*și*) (*vorba* sau *treaba*) *asta*, se spune pentru a arăta nedumerirea, mirarea sau iritarea cuiva care pretinde o explicație pentru o întîmplare, pentru o afirmație sau o faptă a cuiva. **2** (*pop.*) A deveni, a se face. *A venit copilul flăcău mare.* **E** (*înv., pop.; cu funcție de vb. auxil., realizează o formă a diatezei pas.*) *Ciocul... este aci relativ mare și vine așezat ca la pripoane, imediat sub vîrf* (ANTIP.). • prez. ind. *vin*, (*înv., pop.*) *viu*; conjunct. pers. 1 *să vin*, (*înv., pop.*) *să viu*, pers. 3, 6 *să vină*, (*înv., pop.*) *să vie*; imper. pers. 2 *vino*, (*pop.*) *vină*; ger. *venind*, (*înv., pop.*) *viind*; part. *venit.* /lat. ***venire.***

veniál, -ă *adj.* (*bis.; despre păcate, greșeli*) Care poate fi iertat (de Biserică), care are o scuză; ușor, scuzabil, fără gravitate. • sil. *-ni-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***véniel***, it. ***veniale***; cf. lat. *venialis, -e* <*venĭa, -ae* „indulgență, iertare".

vénie *s.f.* (*bis.*) **1** Indulgență, iertare, bunăvoință; pronie. **2** Suplicare. • sil. *-ni-e.* g.-d. *-iei.* /<lat. ***venĭa, -ae***, it. ***venia***.

venimozitáte *s.f.* Însușirea de a fi veninos. ◆ Fig. Răutate. • /<fr. ***venimosité***.

venín *s.n.* **1** Substanță toxică (de natură proteică), secretată de glandele speciale ale unor animale (șerpi, insecte, arahnide) sau de țesutul unor plante, ca mijloc de atac sau de apărare. ◆ (*la pl.*) Feluri, varietăți de venin. ◆ Fig. Răutate, dușmănie, ură. *El critica fără patimă, fără interes și fără venin* (GHICA). ◆ Concr. Vorbă, atitudine, comportare, faptă etc. care trădează răutate, dușmănie, ură. *Veninul cu care voiau să învenineze pe români* (DOC.). **2** Substanță toxică preparată de om (din plante otrăvitoare), care provoacă în organism tulburări, leziuni grave sau chiar moarte. ◇ Expr. *A turna venin în cineva* (sau *în sîngele cuiva*) = a produce cuiva un rău, o suferință puternică. ◆ (*farm.*) Preparat farmaceutic din venin (de viespe). ◆ Ext. Toxicitate; nocivitate. *Se ferea de veninul alimentelor preparate cu substanțe chimice.* ◆ Fig. Răutate, invidie, dușmănie. *Îi simțea întregul venin din suflet.* **3** (*anat.; pop.*) Fiere. *Oftă, înghițind veninul care i se suise în fundul gurii* (SADOV.). ◇ Expr. *A face* (ori *a-i face cuiva*) *venin* (*de moarte*) sau *a pune* (ori *a-i pune cuiva*) *venin la inimă* = a (se) supăra foarte tare, a (se) mînia, a (se) enerva. *A fierbe de venin* = a fi foarte mînios. *A-și sparge* (sau *a-și răcori*) *veninul* = a se liniști, a se potoli, a se calma. ◆ Fig. (*adesea constr. cu vb. „a-și descărca", „a-i clocoti"*) Necaz, supărare, amărăciune; furie, mînie. *Nu știau însă anume pe cine să-și descarce veninul* (SIO.). ◇ Expr. *A-și răsufla veninul asupra cuiva* v. răsufla. *A(-și) vărsa venin(ul)* sau *a(-ți) vărsa veninul* v. vărsa. • pl. *-uri*, (*reg.*) *-e*. /lat. ***venēnum***.

veniná *vb. I. tr., refl.* (*pop.*) A (se) învenina. • prez. ind. *-ez*, pers. 3 și (*înv., reg.*) *veninâ*. /***venín*** + *-a*.

veninăriță *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee, din familia scrofulariaceelor, cu florile albe sau trandafirii, care crește în locuri umede sau mlăștinoase și care se folosește în medicină pentru proprietățile ei iritante și purgative (*Gratiola officinalis*); avrămească. • pl. *-e*. /***venín*** + *-ariță*.

veninát, -ă *adj.* (*pop.*) Înveninat. • pl. *-ți, -te*. /v. ***venina***.

veninós, -oásă *adj.* **1** (*despre unele animale și plante sau despre organe, secreții etc. ale acestora*) Care conține sau secretă venin; care este otrăvit, care poate otrăvi; otrăvitor. ◇ Ext. *Am simțit și eu mușcătura aceea veninoasă a fiarei* (SADOV.). Δ (*adv.*) *Furnici negre, mici... mușcă veninos* (MARI.). ◆ Fig. (*despre oameni*) Care este rău, dușmănos. *O persoană frumoasă, dar veninoasă.* ◆ (*despre sentimente, manifestări, priviri, fizionomie etc.*) Care exprimă, trădează răutate, ură, dușmănie; care este provocat de răutate, ură, dușmănie. *Pierdură multe talente... prin veninoasele lor critici* (FIL.). ◇ (*adv.*) *Într-o vreme, bolborosi veninos* (PRED.). **2** Care are, care conține otravă, putînd otrăvi; în care sau pe care s-a pus otravă. *Să prind din văzduh sulița veninoasă* (BLA.). ◆ Ext. Care este toxic, nociv. *Arsenicul devine veninos, transformîndu-se în acid arsenic* (MARIN). **3** (*înv.; despre oameni*) Care suferă de afecțiuni ale căilor biliare; (*despre afecțiuni*) care este provocat de un exces de secreție biliară. • pl. *-oși, -oase*. și (*reg.*) *verinós, -oásă adj.* /lat. ***venenōsus, -a, -um***.

veníre *s.f.* Acțiunea de *a veni* și rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. ***veni***.

venít[1] *s.n.* **I** (*econ.*) Ceea ce revine unei persoane sau unei instituții, întreprinderi, societăți comerciale etc. din prestarea unei activități, din investirea unei sume de bani, din exploatarea unei proprietăți (funciare, imobiliare etc.); cîștig, beneficiu. ◇ *Venit național* = indicator macroeconomic al rezultatelor activității (anuale), reprezentînd suma veniturilor încasate de proprietarii factorilor de producție care participă direct sau indirect la procesul de producție. *Venit global* = totalitatea sumelor obținute de o persoană în cursul unui an fiscal. ◆ Ceea ce se obținea din dreptul de a exploata anumite servicii sau bunuri concesionate. **II 1** Sosire a cuiva la un moment dat într-un anumit loc (care reprezintă punctul final al deplasării). **2** Deplasare către cineva sau ceva; parcurgere a unui traseu pentru a ajunge la un anumit loc, la o așezare etc. **3** (*pop.*) Revenire într-un loc în care a mai fost; înapoiere. *Nu-i vreme de venit.* **4** (*bis.*; și *Întîiul Venit*) Întrupare a lui Dumnezeu în Iisus Hristos, Fiul Lui; viața pe pămînt a Fiului lui Dumnezeu. ◆ (și *Venitul al Doilea*) Cea de a doua venire a lui Iisus Hristos, ca judecător suprem, la sfîrșitul lumii. • pl. *-uri*. și (*înv., pop.*) *venită s.f.* /v. ***veni***.

venít[2]**, -ă** *s.m., s.f., adj.* **1** (Persoană) care s-a deplasat din alte locuri (și este considerată străină în locul în care a ajuns sau s-a stabilit). **2** (Persoană) care vine, care se prezintă undeva, la cineva. ◇ (*subst.*) *Nou-venit* = *a*) persoană sosită de curînd undeva, la cineva; *b*) persoană care s-a încadrat recent într-un curent de idei, într-o orientare artistică sau care ia prima dată contact cu ceva etc.; *c*) copil născut de curînd; nou-născut. ◇ Expr. (*A fi*) *bine venit* = *a*) (a fi) primit cu plăcere, (a fi) agreat; *b*) (a fi) util, avantajos, potrivit. • pl. *-ți, -te*. /v. ***veni***.

venítă[2] *s.f.* v. venit[1].

venitíc, -á *s.m., s.f., adj.* v. venetic.

venitór, -oáre *adj., s.n.* v. viitor.

venitoríme *s.f.* v. viitorime.

venitúră *s.f.* v. viitură.

venițián *s.m.* v. venețian.

veno- v. ven-.

venoclízá *s.f.* (*med.*) Administrare intravenoasă continuă a unei substanțe medicamentoase nutritive. • pl. *-e*. /<engl. ***venoclysis***.

venografíe *s.f.* (*med.*) Flebografie. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<engl. ***venography***, fr. ***venographie***.

venós, -oásă *adj.* **1** (*anat.*) Care aparține venei, referitor la vene; care se face prin venă sau se află în regiunea venelor; care este constituit din vene. **2** (*biol.; despre organe sau părți ale unor plante*) Care este foarte fin reticulat; cu vinișoare. • pl. *-oși, -oase*. /<fr. ***veineux***, lat. ***venōsus, -a, -um***.

venoscleróză *s.f.* (*med.*) Proces de sclerozare a venelor. • /<***veno-*** + ***scleroză***, după engl. *venosclerosis*; cf. lat. *vēna, -ae* „venă", gr. σκλήρωσις „întărire".

venostáză *s.f.* (*med.*) Stază venoasă provocată de cauze locale sau generale. • pl. *-e*. /***veno-*** + ***stază***.

venotomíe *s.f.* (*med.*) Secționare chirurgicală a unei vene. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<engl. ***venotomy***.

venozitáte *s.f* (*anat.*) Mod de distribuție a venelor în corp sau într-un organ al acestuia. • /<fr. ***veinosité***.

ventíl *s.n.* **1** (*tehn.*) Dispozitiv cu care se reglează închiderea sau deschiderea unui orificiu de trecere pentru lichide și gaze; ext. supapă. ◆ Mecanism care deschide tuburile unui instrument de suflat de alamă, lungind coloana de aer și avînd ca efect modificarea înălțimii sunetelor. **2** (*electron.*) Diodă redresoare. • pl. *-e, -uri*. /<germ. ***Ventil***.

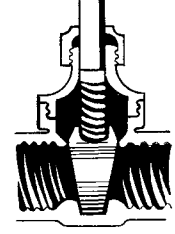

ventil (1) (secțiune)

ventilá *vb.I. tr.* **1** (*compl. indică încăperi închise sau aerul viciat din aceste încăperi*) A face ventilație; a aerisi. **2** Fig. (*compl. indică idei, știri etc.*) A discuta, a dezbate, a supune examinării; a pune în circulație, a lansa. **3** (*med.*) A introduce oxigen în plămînii unui pacient. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***ventiler***, lat. ***ventilare***; cf. germ. *ventilieren*.

ventilăre *s.f.* Acțiunea de *a ventila* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***ventila***.

ventilatór *s.n.* Aparat sau dispozitiv al unei mașini (format dintr-un rotor cu palete și dintr-o carcasă), folosit pentru răcirea aerului într-un spațiu închis, pentru producerea curenților de aer în uscătorii etc. • pl. *-oare*, (*înv.*) *m. -ori*. /<fr. ***ventilateur***.

ventilatoríst, -ă *s.m., s.f.* Muncitor specializat în instalații de ventilație. • pl. *-iști, -iste*. /***ventilator*** + *-ist*.

ventilăție *s.f.* **1** (Operație de) răcire a aerului dintr-un spațiu închis; aerație, aerisire, aeraj. **2** Sistem sau instalație de împrospătare a aerului dintr-o încăpere. **3** (*fiziol.*) *Ventilație pulmonară* = proces fiziologic de circulație a aerului prin căile respiratorii și plămîni, realizat prin alternarea ritmică a inspirației și respirației. ◆ (*med.; și ventilație asistată*) Insuflare a aerului în aparatul respirator al unui pacient, efectuată pentru a amplifica respirația spontană a acestuia atunci cînd ea este insuficientă. ◇ *Ventilație controlată* = insuflare a aerului în aparatul respirator al unui pacient pentru a înlocui complet activitatea respiratorie a acestuia. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și (*înv.*) *ventilațiúne s.f.* /<fr. ***ventilation***, lat. ***ventilatio, -onis***.

ventilațiúne *s.f.* v. ventilație.

ventoză [van'tozə] *s.f.* Luna a șasea a calendarului republican francez (19 februarie–20 martie). • /<fr. ***ventôse***; cf. lat. *ventōsus, -a, -um* „vîntos".

ventr- Elem. de compunere „abdomen". și *ventri-, ventro-*. • /<fr. ***ventr(o)-***, ***ventri-***; cf. lat. *venter, -tris* „pîntece".

ventrál, -ă *adj.* **1** (*în opoz. cu „dorsal"*) Care ține de pîntece, privitor la pîntece; din regiunea pîntecelui. ◆ Gener. Care aparține părții anterioare a corpului (uman sau animal), privitor la această parte. ◆ (*iht.; subst. f.*) Înotătoare situată pe partea inferioară a corpului peștilor. **2** (*bot.; în opoz. cu „aerian"*) Care este situat pe partea inferioară, care este orientat către pămînt. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***ventral***, lat. ***ventralis, -e***.

ventri- v. ventr-.

ventriceá *s.f.* (*bot.*) Ventrilică (*Veronica officinalis*). • pl. *-ele*. /***vintre*** + *-icea*.

ventricul[1]**-** Elem. de compunere „ventricul". • și *ventriculo-*. /<fr. ***ventricul(o)-***; cf. lat. *ventrículus, -i* „cavitate mică".

ventrícul[2] *s.n.* (*anat.*) **1** Fiecare dintre cele două cavități inferioare ale inimii, separate printr-un perete subțire. **2** Gener. Orice cavitate naturală de dimensiuni reduse, în interiorul unor organe. **3** Stomac. ◦ pl. *e, m. -i*. și (*înv.*) *ventriculă s.f.* /<fr. ***ventricule***, lat. ***ventrículus, -i*** <*venter, -tris* „pîntece".

ventriculár, -ă *adj.* (*anat.*) Care aparține ventriculelor, privitor la ventricule; din regiunea ventriculelor. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***ventriculaire***.

ventrículă *s.f.* v. ventricul.

ventriculíță *s.f.* **1** (*med.*) Meningită localizată la ventriculele cerebrale centrale. **2** (*med. vet.*) Inflamație a stomacului la păsări. **3** Fiecare dintre cavitățile naturale care alcătuiesc inima multicamerală tubulară la artropode. • pl. *-e*. /<fr. ***ventriculite***.

ventriculo- v. ventricul-.

ventriculografíe *s.f.* (*med.*) Radiografie a ventriculelor cerebrale sau ale inimii. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***ventriculographie***; cf. lat. *ventrículus, -i* „ventricul", gr. *γράφω* „a scrie".

ventriculogrămă *s.f.* (*med.*) **1** Parte a unei electrocardiograme privind activitatea ventriculului. **2** Imagine obținută prin ventriculografie. • pl *-e*. /<fr. ***ventriculogramme***; cf. lat. *ventrículus, -i* „ventricul", gr. *γράμμα* „scriere".

ventriculoscopíe *s.f.* (*med.*) Tehnică de explorare neurochirurgicală, care permite a vedea direct interiorul ventriculelor cerebrale. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***ventriculoscopie***.

ventriculostomíe *s.f.* (*med.*) Deschidere chirurgicală a unui ventricul (cerebral); ventriculotomie. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***ventriculostomie***; cf. lat. *ventrículus, -i* „ventricul", gr. *στόμα* „orificiu".

ventriculotomíe *s.f.* (*med.*) Ventriculostomie. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***ventriculotomie***; cf. lat. *ventrículus, -i* „ventricul", gr. *τομή* „tăiere".

ventrilícă *s.f.* (*bot.*) **1** Plantă erbacee din familia scrofulariaceelor, cu tulpina culcată sau agățătoare, cu florile albastre, care cresc la subsuoara frunzelor (*Veronica tournefortii*). **2** Plantă erbacee din familia scrofulariaceelor, părosă, cu tulpina tîrîtoare la bază și ridicată la vîrf, cu florile albastre, albe sau albe-trandafirii, cu dungi închise, cu proprietăți antiscorbutice, diuretice etc. (*Veronica officinalis*); ventricea, veronică. • pl. *-ci*. și (*înv.*) *vintrilícă, vindrilícă s.f.* /***vintre*** + *-ilică*.

ventriloc, -ă *s.m., s.f, adj.* (Persoană) care poate vorbi fără a mișca buzele și fără a deschide gura, creînd impresia că vorbește din pîntece. ◇ Compar. *Răspunzi cu glasul acela de ventriloc sau de scapet* (VIN.). ◇ Fig. *Eu sînt un mecanism precoce, Sînt o cutie ventriloc*ă (TOPÎR.). • pl. *-ci, -ce*. și *ventrilóg, -ă s.m., s.f.* /<fr. ***ventriloque***; cf. lat. *ventrilŏquus, -i* <*venter, -tris* „pîntece", *loqui* „a vorbi".

ventrilóg, -ă *s.m., s.f.* v. ventriloc.

ventro- v. ventr-.

ventrofixáție *s.f.* (*med.*) Fixare chirurgicală a uterului la nivelul peretelui abdominal. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***ventrofixation***.

ventroscopíe *s.f.* (*med.*) Examen endoscopic, în cursul unei operații, al cavităților abdominală și pelviană; peritoneoscopie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***ventroscopie***.

véntru *s.n.* (*fiz.*) Punct, linie sau suprafață la un sistem de unde staționare, în care amplitudinea vibrației are valoare maximă. • pl. *-e.* /<fr. ***ventre***, lat. ***venter, -tris***.

ventúri *s.n.* (*fiz.*) *Tub venturi* = instrument folosit pentru determinarea vitezei de curgere și a debitului unui fluid într-o conductă; gener. venturimetru. • pl. *-i.* /<fr. ***venturi***; cf.nm. pr. Giovanni Battista *Venturi*, fizician și inginer italian.

venturimétru *s.n.* Aparat care măsoară debitul unui fluid într-o conductă pe baza căderii de presiune obținută la curgerea fluidului printr-un tub venturi instalat în conductă. • pl. *-e.* /<it. ***venturimetro***.

ventúză *s.f.* **1** Vas de sticlă, în formă de pahar cu fundul bombat și cu marginea puțin răsfrîntă, care, după crearea de vid în interior (prin flambare), se aplică pe pielea bolnavului, pentru a provoca o mică congestie locală, în scop curativ. ◇ (*în trecut*) *Ventuză uscată* (sau *seacă*) = ventuză care se aplica pe pielea uscată a unui bolnav pentru a provoca o congestie locală. *Ventuză scarificată* (sau *tăiată, sîngerată*) = ventuză care se aplica pe pielea scarificată a unui bolnav pentru a-i extrage o cantitate mică de sînge.

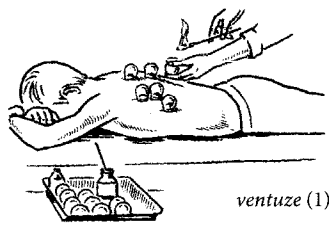

ventuze (1)

◆ Urmă lăsată de un astfel de pahar aplicat pe piele. **2** (*zool.*) Organ în formă de disc al unor animale (acvatice), cu ajutorul căruia se fixează pe o suprafață, pe alt corp etc. (pentru a suge). ◆ Analog. Dispozitiv în formă de disc pentru fixarea obiectelor pe suprafețe netede. **3** Aparat în formă de clopot, folosit la evacuarea aerului care împiedică circulația unui lichid într-o conductă. **4** (*tipogr.*; *la pl.*) Mici piese montate pe o bară, care prin depresiune absorb coala de hîrtie, iar prin presiune o depun la semnele mașinii de imprimat. • pl. *-e.* /<fr. ***ventouse***, ngr. ***βεντούζα***.

venúlă *s.f.* **1** (*anat.*) Venă mică. **2** (*bot.*) Nervură subțire din structura frunzelor. • pl. *-e.* /<fr. ***veinule***, lat. ***vēnula, -ae***.

vénus *s.f.* **1** (*fam.*) Femeie de o mare frumusețe. **2** Denumire metaforică atribuită unor figurine și statuete de femei din epoca de piatră, considerate a reprezenta tipul frumuseții, al feminității primitive. • /<fr. ***vénus***; cf. nm. pr. *Venus*, zeița frumuseții și a iubirii la romani.

venusián, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care aparține planetei Venus, privitor la planeta Venus. **2** *s.m., s.f.* Presupus locuitor al planetei Venus. • sil. *-si-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***vénusien***; cf. nm. pr. *Venus*, planetă a sistemului solar.

venusonaút *s.m.* Astronaut care explorează planeta Venus. • pl. *-ți.* /de la nm.pr. ***Venus***, planetă a sistemului solar, după *cosmonaut, astronaut*.

venúst, -ă *adj.* Grațios, elegant, plin de farmec; care are o frumusețe feminină. • pl. *-ști, -ste.* /<fr. ***vénuste***, lat. ***venustus, -a, -um***.

venustáte *s.f.* Grație, eleganță, farmec. • /<fr. ***vénusté***, lat. ***venustas, -atis***.

ver[1], -ă *adj.* (*înv.*) Adevărat, real. • pl. *veri, -e.* /<lat. ***vērus, -a, -um***, it. ***vero***.

ver[2] *conj.* v. veri.

veracitáte *s.f.* Veridicitate; ext. sinceritate. • pl. *-ăți.* /<fr. ***véracité***; cf. lat. *vērax, -acis*.

verándă *s.f.* Galerie exterioară (balcon sau terasă acoperită) (la parterul sau la etajul unei case), închisă adesea cu pereți, avînd numeroase geamuri, care alcătuiește anexa unei locuințe. • pl. *-e.* /<fr. ***véranda***, it. ***veranda***; cf. port. *varanda*; cuv. hind.

veránt *s.n.* Lupă specială pentru examinarea fotografiilor. • pl. *-e.* /<fr. ***verant***; den. com.

verascóp *s.n.* Aparat fotografic stereoscopic, ale cărui plăci se schimbă automat. • pl. *-oape.* /<fr. ***vérascope***, den. com.

veratrínă *s.f.* (*farm.*) Alcaloid toxic extras din rizomul de elebor, utilizat ca emenagog și vermifug. ◆ Produs medicamentos care are la bază această substanță. • /<fr. ***vératrine***; cf. lat. *vēratrum, -i*.

verb *s.n.* **1** (*gram.*) Parte de vorbire care exprimă o acțiune, o stare sau o transformare (progresivă) a subiectului și care se caracterizează prin flexiune proprie, numită conjugare. ◇ *Verb absolut* v. absolut. *Verb activ* v. activ. *Verb ajutător* v. ajutător. *Verb auxiliar* v. auxiliar. *Verb cauzativ* v. cauzativ. *Verb copulativ* v. copulativ. *Verb de declarație* v. declarație. *Verb denominativ* v. denominativ. *Verb reflexiv dinamic* v. dinamic. *Verb reflexiv eventiv* v. eventiv. *Verb neregulat* v. neregulat. *Verb predicativ* v. predicativ. *Verb reflexiv* v. reflexiv. *Verb regulat* v. regulat. *Verb semiauxiliar* v. semiauxiliar. *Verb semideponent* v. semideponent. **2** (*la sg.*) Fel, mijloc de exprimare; cuvînt, limbaj. *Să-mi fie verbul limbă De flăcări ce distrug* (ARGH.). **3** (*teol.*) Iisus Hristos; Cuvîntul. *Verbul care însuflețește întreaga creațiune... este Cristos însuși* (VIANU). **4** (*inform.*) Parte a unei instrucțiuni care precizează întrebările puse unui computer. • pl. *-e,* (*înv.*) *-uri, m. -i.* și (*înv.*) *vérbum s.n.* /<fr. ***verbe***, it. ***verbo***, lat. ***verbum, -i*** „cuvînt".

verbál, -ă *adj.* **1** (*în opoz. cu „scris"*) Care se face sau care se transmite prin viu grai; care caracterizează limba vorbită, vorbirea; oral. ◇ (*adv.*) *Vrea să discute și să rezolve verbal disputa.* ◇ *Notă verbală* = notă diplomatică nesemnată, predată ambasadorului unui stat străin, echivalentă cu o declarație orală. *Proces-verbal* v. proces. **2** Care privește cuvintele ca mijloc sau fel de exprimare a unei idei, a unei creații etc. *Fraza scriitorului prezintă o mare imaginație verbală.* ◆ (*despre manifestări, creații etc. ale oamenilor*) Care se exprimă cu ajutorul cuvintelor. *Patriotismul verbal este o boală rușinoasă* (SADOV.). ◇ *Flux verbal* v. flux. **3** (*gram.*) Care aparține verbului, referitor la verb, al verbului; care provine dintr-un verb, de verb. *De la un verb se pot crea mai multe abstracte verbale.* ◇ *Flexiune verbală* = conjugare. *Abstract verbal* v. abstract. *Predicat verbal* v. predicat. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***verbal***, lat. ***verbalis, -e***.

verbalísm *s.n.* **1** Metodă de învățămînt bazată mai mult pe învățarea cuvintelor (noțiunilor) decît a ideilor exprimate prin ele și pe formarea raționamentului elevilor. **2** (*peior.*) Tendință de a da mai multă importanță cuvintelor și simbolurilor decît ideilor. **3** Abuz de cuvinte, în detrimentul ideilor; beție de cuvinte, verbiaj. • /<fr. ***verbalisme***, germ. ***Verbalismus***.

verbalíst, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care prezintă verbalism. **2** *s.m., s.f.* Persoană care vorbește mult. • pl. *-iști, -iste.* /<germ. ***verbalist, Verbalist***.

verbalitáte *s.f.* Caracter verbal; oralitate. • /<it. ***verbalità***.

verbalizá[1] *vb. I. intr.* **1** A alcătui, a încheia un proces-verbal. **2** A formula în cuvinte, cu voce tare, ceea ce era interiorizat. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***verbaliser***, it. ***verbalizzare***.

verbalizá[2] *vb. I. tr.* A întrebuința cu valoare verbală o altă parte de vorbire decît verbul. • prez.ind. *-ez.* /***verb*** + *-aliza*.

verbalizáre[1] *s.f.* Acțiunea de *a verbaliza*[1] și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***verbaliza***[1].

verbalizáre[2] *s.f.* Acțiunea de *a verbaliza*[2] și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***verbaliza***[2].

verbalizát, -ă *adj.* Care a fost exprimat în cuvinte. • pl. *-ți, -te.* /v. ***verbaliza***[1].

verbátim *adv.* Cuvînt cu cuvînt, exact. • /<lat. ***verbatim***.

verbenacée *s.f.* (*bot.*; *la pl.*) Familie de plante erbacee sau lemnoase, cu frunzele dințate, cu florile hermafrodite, dispuse în spice sau panicule, cu fructul o nucală, avînd ca tip verbina, folosite în scopuri medicale sau decorative; (*și la sg.*) plantă care face parte din această familie. • pl. *-cee.* /<fr. ***verbénacées***.

verbéná *s.f.* v. verbină.

verberáție *s.f.* Vibrație a aerului, care produce sunetul. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***verbération***.

verbiáj *s.n.* Abundență de cuvinte inutile, fără rost; flecăreală, vorbărie; verbozitate, verbalism. • sil. *-bi-aj.* /<fr. ***verbiage***.

verbigerație *s.f.* **1** (*med.*) Simptom în unele boli mintale constînd în repetarea stereotipă a aceleiași propoziții. **2** (*stil.*) Repetarea stereotipă a unor cuvinte sau fraze în scopul obținerii unor efecte stilistice. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***verbigération***; cf. lat. *verbigerare* „a sporovăi".

verbínă *s.f.* (*bot.*) Numele mai multor specii și varietăți de plante erbacee, decorative, cu frunzele dințate, ascuțite la vîrf și acoperite cu peri, cu florile roșii, albe, purpurii sau liliachii (*Verbena*); plantă care face parte din fiecare dintre aceste specii sau varietăți. ◆ Restr. Tulpina sau frunzele acestei plante folosite în medicina populară sau în homeopatie. • pl. *-e.* și *vervénă, verbénă, vervínă, bervínă s.f.* /<lat. ***verbena, -ae***.

verbiós, -oásă *adj.* v. verbos.

verbomanie *s.f.* Tendință de a vorbi excesiv. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***verbomanie***.

verbós, -oásă *adj.* **1** (*despre manifestări, creații etc. ale oamenilor*) Care se caracterizează prin verbalism, care abundă în cuvinte inutile. **2** (*despre oameni*) Care este vorbăreț, guraliv, limbut. • pl. *-oși, -oase.* și *verbiós, -oásă adj.* /<fr. ***verbeux***, lat. ***verbōsus, -a, -um***, it. ***verboso***.

verbozitáte *s.f.* Vorbărie; verbiaj. • pl. *-ăți.* /<fr. ***verbosité***, lat. ***verbositas, -atis***.

vérbum *s.n.* v. verb.

verbúnc *s.n.* (*înv., reg.*) **1** Recrutare. **2** (*mai ales în forma „bărbunc"*) Numele unui dans (ostășesc), cu ritm binar și cu mișcare rapidă (care se executa mai ales cu prilejul recrutării). ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-uri.* și *bărbúnc s.n.* /<germ. ***Werbung***.

vercáre *pron.nehot.* v. vericare.

vercé *pron.nehot.* v. verice.

vercíne *pron.nehot.* v. vericine.

vercît *pron.nehot.* v. vericît.

verdáică *s.f.* (*ornit.*; *reg.*) Ciocănitoare verde (*Picus viridis*). • pl. *-ce.* /***verde*** + *-aică*.

verdáre *s.f.* v. vîrdare.

vérde *adj., s.n., s.m.* **I** *adj.* **1** Care are culoarea frunzelor, a ierbii, a vegetației fragede (de vară); (*despre culoare*) care are o nuanță particulară din combinarea galbenului și a albastrului; (*reg.*) verdunc. ◇ (*adv.*) *Un birou de metal lăcuit verde în dreapta* (CA. PETR.). ◇ (*urmat de determ. care precizează nuanța sau care formează împreună cu „verde" nume compuse de culori*) *Ochii verzi-deschis- ce raze umede aruncau!* (CAR.). ◇ (*după un nume de animal, de plantă, de mineral etc. denumește o specie sau o varietate a acestora*) *Poamă verde* (și *subst. f. art.*) = varietate de struguri cu boabele mici, de culoare verzuie, din care se obține un vin de calitate superioară. (*reg.*) *Fluture verde* = libelulă (*Libelula depressa*). *Gîndac verde* = *a*) ileană (*Cetonia aurata*); *b*) cantaridă (*Lytta vesicatoria*). *Aur verde* v. aur. *Bilet verde* v. bilet. *Centură verde* v. centură. *Conveier verde* v. conveier. *Masă verde* v. masă. ◇ Expr. *A-i sări* (cuiva) *stele verzi*, se spune pentru a exprima superlativul unei stări de suferință. *A vedea cai verzi* (*pe pereți*) v. cal. *A visa cai verzi* (*pe pereți*) v. cal. *A umbla după cai verzi* (*pe pereți*) v. cal. *A vedea stele verzi* v. stea. ◇ Compar. *Mușchi pletos... moale ca mătasa și verde ca buratecul* (CR.). ◆ Fig. (*despre culoarea feței omului*) Palid. *Avea fața verde de oboseală.* ◇ (*despre oameni; adesea cu determ. „la față"*) *Părea că n-au închis ochii toată noaptea; era verde la față* (VIN.). **2** (*despre plante sau părți ale acestora*) Plin de sevă, care are frunze verzi; care este cules, rupt, recoltat etc. de curînd; care nu s-a uscat (încă); viu. ◇ *Gard verde* = gard viu. ◇ Expr. *Cu iarba cea uscată arde și cea verde* sau *pe lîngă lemnul cel uscat arde și cel verde,* (*subst.*) *pe lîngă cele uscate ard și cele verzi* = pe lîngă vinovați pătimesc adesea și cei nevinovați. (*subst.*) *A spune* (sau *a îndruga, a înșia, a vorbi, a trăncăni, a toca*) (*la* sau *cîte*) *verzi și uscate* = a spune lucruri inutile, nimicuri, minciuni. *Acolo, la șezătoare, unde se strînseră toți de vorbea la verzi și uscate, spuind la glume și la ghicitori, sta și feciorul de boier* (ISP.). *Ai să scapi la iarbă verde!* = ai răbdare, vei izbuti! ◆ Spec. (*despre lemne*) Care nu este suficient de bine uscat (fiind tăiat de curînd). *A cumpărat pentru foc doar lemne verzi.* ◆ Ext. (*despre suprafețe, terenuri etc.*) Care este acoperit cu vegetație proaspătă; (*despre păduri, grădini etc.*) care este înfrunzit, înverzit; care este format din plante verzi. *Sufletul îmi crește Cînd te revăd, cîmpie verde!* (IOSIF).

◇ *Zonă verde* = porțiune de teren cultivată cu iarbă, pomi, flori etc. *Piață verde* = piață de legume proaspete. *Joia verde* = a doua joi după Paște, considerată zi de sărbătoare (în care, la catolici, se face o procesiune euharistică într-un loc înverzit, unde sînt amenajate colibe din crengi verzi, din ierburi etc.). **3** (*despre legume și fructe*) Care este dezvoltat insuficient, care nu a atins maturitatea deplină; care nu este încă bun de mîncat (fiind crud, necopt). *Bananele erau cam verzi.* ◆ Ext. (*înv., reg.; despre oameni*) Care este (foarte) tînăr; care este lipsit de experiență (într-un domeniu de activitate). ◇ Zic. *De verde și-a mîncat rodul*, se spune despre o persoană care și-a irosit averea cînd era foarte tînără. **II** *adj.* **1** (*mai ales despre piei*) Care nu a fost prelucrat, tăbăcit; brut, crud, neargăsit. **2** (*despre alimente sau produse alimentare*) Proaspăt; spec. (*mai ales despre caș*) care nu este (încă) zvîntat. **3** (*despre pămînt*) Care este arat de curînd; care este jilav, umed. **III** Fig. (*despre oameni*) **1** Care este viguros, vînjos, voinic; care este în putere; ext. care este curajos, dîrz, îndrăzneț. ◇ Expr. *De cînd cu moșii verzi* v. moș. *La moșii cei verzi* v. moș. ◆ Care este sau aparține unui om viguros, curajos puternic. *Muri-vei doar împovărat de-o lungă Și verde bătrînețe* (MURNU). ◇ Expr. *A avea inimă verde* = *a*) a fi vesel, voios; *b*) a fi viteaz. ◆ (*adv.*) Tare, cu strășnicie, cu violență. *El... era cel dintăi care se mînia verde* (SADOV.). **2** Sincer, franc, deschis. *Mi-a făcut plăcere revederea vechiului meu prieten, totdeauna verde și vesel* (CAR.). ◆ (*despre manifestări, atitudini etc. ale oamenilor*) Care exprimă, trădează sinceritate, francheță. *Se distinge printr-o inspirație țărănească mai verde* (IST. L.) ◆ Care este frust. *În urma acestora și alte verzi cuvinte..., a terminat cuvîntarea* (ODOB.). ◇ (*adv.*) *Trebuia să mă port mai verde cu maiorul* (I. NEGR.). ◇ Expr. *A(-i) spune* (cuiva) *verde* (*în ochi* sau *în față*) = a(-i) spune (cuiva) adevărul de-a dreptul, în față, fără menajamente. **IV** *s.n.* **1** Culoarea frunzelor, a ierbii fragede sau, în general, a vegetației proaspete (de vară), una dintre culorile fundamentale ale spectrului solar, situată între galben și albastru. ◇ (*urmat de determ. care precizează nuanța sau care formează împreună cu „verde" nume compuse de culori*) *Lipsea vegetația vînjoasă, verdele-crud al copacilor* (CE. PETR.). ◇ Loc.adv. *În verde* = (*în legătură cu vb. „a se îmbrăca"*) în haine de culoare verde. *Îi place să se îmbrace în verde.* ◇ Expr. *A i se face* (cuiva) *verde înaintea ochilor* sau *a vedea verde* = a i se face (cuiva) rău (de supărare, de mînie, de oboseală etc.), a-i veni amețeală. ◇ Compar. *Ochii mari de un verde ca fundul de talaz* (VOIC.). **2** Materie (colorantă) de culoare verde, care are diverse utilizări (în industrie). ◇ *Verde-de-Paris* = compus de arsenit de cupru și acetat de cupru, foarte toxic, folosit ca insecticid; soluție preparată cu acest compus. *Verde malachit* (sau *-de-China*) = materie colorantă bazică, ce dă coloranți verzi, cu nuanțe albastre, puțin rezistentă la lumină și foarte sensibilă la baze. *Verde chinezesc* = colorant textil, extras din coaja de pe ramurile și de pe rădăcinile unor plante care cresc în China. **3** (*fam.; la jocurile de cărți*) Pică. ◇ Loc.adj. *De verde* = *a*) (*despre cărți de joc*) de culoarea numită „pică"; *b*) (*în limbajul ghicitorilor în cărți; despre oameni*) cu ochii verzi și cu părul negru. **4** (*calc după it. „verde antico"*) *Verde antic* = matostat. **V** *s.m.* (*mai ales la pl.*) Membru al unui partid ecologist. *Verzii au organizat o acțiune de protest împotriva poluării rîului.* • pl. *verzi.* /lat. *vĭr(i)dis*, *-e*; cf. și it. *verde*, fr. *vert*.

verdeáță *s.f.* **1** Însușirea de a fi de culoare verde; culoarea verde a frunzelor, a ierbii sau, în general, a vegetației proaspete (de vară); (*înv.*) verzeală. ◆ Fig. (*înv.*) Prospețime, vigoare. **2** Concr. Mulțime de plante, de frunze, de ramuri, de ierburi verzi etc.; (*înv.*) verdură, (*reg.*) verziciuni. ◆ Ext. Loc acoperit cu vegetație. *Avea obicei să purceadă la plimbare cătră verdeață* (SADOV.). **3** Colect. Frunze de pătrunjel, de mărar, de leuștean etc., folosite în alimentație; (*la pl.*) zarzavaturi, legume (proaspete). **4** Compus: (*bot.*) *verdeața-zidurilor* = nume dat unor specii de alge verzi din genul *Pteurococcus*, care cresc (ca un praf fin, verde-palid) pe stînci, pe ziduri umede, pe scoarța arborilor. • pl. *-ețuri*, (*înv., pop.*) *-ețe*. /*verde* + *-eață*.

verdét *s.m.* v. verdete.

verdéte *s.m.* (*reg.*) **1** (*iht.*) Boiștean (*Phoxinus phoxinus*). **2** (*ornit.*) Florinte (*Carduelis chloris*). **3** (*entom.*) Larva albiliței. **4** Lemn verde. • pl. *-ți*. și *verdét, verdéț s.m.* /*verde* + *-ete*.

verdéț *s.m.* v. verdete.

verdián, -ă *adj.* Care aparține lui Verdi, privitor la Verdi, în genul creației lui Verdi. • sil. *-di-an*. pl. *-ieni, -iene.* /nm. pr. (compozitor italian) *Giuseppe Verdi* + *-ian*.

verdicél, -eá *adj., s.f.* (*reg.*) Dim. al lui *verde*; verdicică. • pl. *-cei, -cele.* /*verde* + *-icel, -icea*.

verdicícă *adj., s.f.* (*reg.*) Verdicea. • pl. *-cele.* /*verde* + *-icică*.

verdíct *s.n.* **1** (*jur.; în organizarea judecătorească a unor state*) Opinie a juraților asupra vinovăției sau nevinovăției unui acuzat, pe baza căreia se pronunță sentința. ◆ Ext. Sentință a unei curți de jurați. ◆ Gener. Sentință judecătorească (definitivă). **2** Fig. Decizie, opinie, apreciere definitivă (care nu admite contrazicere). *O timiditate îl cuprinde atunci cînd așteaptă verdictul publicului* (OPR.). **3** Ext. Judecată, apreciere, hotărîre care are loc în urma unui concurs. *După examinarea candidatului, verdictul i-a fost favorabil.* • pl. *-e.* /<fr., engl. ***verdict***; cf. lat. *vērе* „adevărat", *dictum* „spus".

verdișór, -oáră *adj.* v. verzișor.

verdoáică *s.f.* (*ornit.; reg.*) Numele a două păsări din ordinul agățătoarelor: *a*) ciocănitoare verde (*Picus viridis*); ciocănitoare sură (*Picus canus*). ◇ *Verdoaică roșie* = ciocănitoare roșie (*Dryobates major*). • pl. *-oaice.* și *vîrdoáică s.f.* /*verde* + *-oaică*.

verdón, -ă *adj.* v. verdunc.

verdún, -ă *adj.* v. verdunc.

verdúnc, -ă *adj., s.f.* (*reg.*) **I** *adj.* **1** Verzui. **2** Verde. *Grîul e cam verdun* (POP.). **II** *s.f.* Varietate de struguri cu boabele de culoare verzuie. • pl. *-ci.* și *verdún, -ă, verdón, -ă adj.* /de la ***verde***; cf. ngr. *βερδούνι*, srb. *verdun*.

verdúră *s.f.* **1** (*a. plast.*) Tapiserie care reprezintă un peisaj cu multă vegetație. **2** (*înv.*) Verdeață. • pl. *-i.* /<fr. ***verdure***, it. ***verdura***.

veréf *s.n.* v. verif.

vereghétă *s.f.* v. verighetă.

veresé *s.f.* v. veresie.

veresíe *s.f.* (*pop.; fam.*) Credit. ◇ Loc.adv. *Pe veresie* = fără a primi banii imediat; ext. degeaba, gratis. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv., reg.*) *veresé, veresíe s.f.* /<tc. ***veresiye***.

verfeniăn, -ă *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Primul etaj al triasicului alpin. **2** *adj.* Care aparține verfenianului, specific verfenianului; care se referă la această perioadă. **3** Serie de straturi geologice din verfenian. • sil. *-ni-an*. pl. *-ieni, -iene.* /<germ. ***Werfenian***.

vérgă *s.f.* (*mar.*) Fiecare dintre barele fixe sau mobile (de lemn sau de metal), prinse de arborele unei nave în poziție transversală sau înclinată, care servesc la susținerea velelor sau a saulelor de semnalizare. • pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***vergue***, it. ***verga***.

vergeá *s.f.* **1** Băț subțire, lung și flexibil, obținut dintr-o ramură dreaptă de arbore sau dintr-o tulpină de arbust; nuia, vargă. ◆ Băț subțire, lung și flexibil folosit ca instrument pentru aplicarea de lovituri corporale. ◆ (*la pl.*) Mănunchi de vergele care se folosea ca instrument de pedeapsă corporală. ◆ Ext. Lovitură aplicată cuiva (peste corp) cu acest fel de băț. ◆ Baghetă de care se folosesc magicienii, vrăjitorii etc. în practicile lor. **2** Analog. Bară subțire (cilindrică și flexibilă), de obicei de lemn sau de metal, folosită pentru a susține, a fixa etc. ceva.; vargă, băț, nuia. ◆ (*tehn.*) Fiecare dintre barele de oțel moale care constituie armătura pieselor de beton armat. **3** Numele unor unelte, al unor obiecte, al unor părți de unelte etc. alcătuite dintr-o vergea sau asemănătoare cu vergeaua ca formă, avînd diverse întrebuințări. ◆ Fiecare dintre betișoarele introduse între firele de urzeală pe măsură ce acestea se înfășoară pe sulul războiului de țesut, pentru a le separa și a le întinde; fuscel. ◆ Spec. Sucitor. **4** (*reg.*) Fiecare dintre șipcile care se bat paralel, la mică distanță una de alta, pe pereți sau pe tavanele de lemn pe care se fixează muruiala. **5** (*reg.*) Fiecare dintre barele de lemn sau de metal care formează un grilaj sau un gard. ◆ Spec. Gratie (la fereastră). • pl. *-ele.* și *vergícă*, (*reg.*) *vergeáuă, vergeálă s.f., vergél subst.* /lat. **virgĕlla* = ***virgŭla***, ***-ae***.

vergeálă *s.f.* v. vergea.

vergeăuă *s.f.* v. vergea.

vergél[1] *s.n.* Obicei practicat în noaptea de Anul Nou, uneori la Crăciun sau la Bobotează, constînd într-o petrecere în cursul căreia, prin diverse practici magice, se prezice viitorul celor prezenți pentru anul ce urmează sau li se ghicește fetelor ursitul; vergelat. ◆ Ext. Petrecere care are loc la Crăciun, la Anul Nou etc. • pl. *-uri, -e.* /de la ***vergela***, prin derivare regresivă.

vergél[2] *subst.* v. vergea.

vergelá *vb. I. tr.* **1** (*reg.*) A bate vergele pe scheletul de lemn al unor construcții (pentru a putea lipi apoi pereții cu lut). **2** A prezice cuiva viitorul în timpul vergelului. • prez.ind. *-ez.* și *vergelí vb. IV.* /***vergele***, pl. lui *vergea* + *-a*.

vergelát[1] *s.n.* Vergel. • /v. ***vergela***.

vergelát[2]**, -ă** *adj.* (*despre scheletul de lemn al unor construcții*) Cu vergele bătute pe suprafața pereților. • pl. *-ți, -te.* /v. ***vergela***.

vergelatór *s.m.* Persoană care prezice viitorul celor prezenți la vergel. • pl. *-ori.* /***vergela*** + *-ător*.

vergelí *vb. IV.* v. vergela.

vergelúșă *s.f.* Dim. al lui *vergea*; vergeluță. • pl. *-e.* /***vergele***, pl. lui *vergea* + *-ușă*.

vergelúță *s.f.* Vergelușă. • pl. *-e.* /***vergele***, pl. lui *vergea* + *-uță*.

vergénță *s.f.* (*fiz.*) Mărime caracteristică unui sistem optic centrat, egală cu inversul distanței focale. • /<fr. ***vergence***.

vergetúră *s.f.* (*med.; mai ales la pl.*) Dungă sau șir de dungi de culoare violacee (apoi sidefie), localizate în regiunea abdominală, la fese, pe picioare etc., cauzate de întinderea sau de ruperea fibrelor elastice ale pielii, care apar în sarcină, obezitate, în boli endocrine etc. • pl. *-i.* /<fr. ***vergeture***; cf. lat. *virga*, *-ae* „varga".

vergícă *s.f.* v. vergea.

vergín, -ă *adj.* v. virgin.

verginál, -ă *adj.* v. virginal.

vérgur, -ă *s.f., adj.* (*înv., reg.*) **1** *s.f.* Fecioară. ◆ (*bis.; pe lîngă subst. ca „Maria", „Sfînta" etc.*) Maica Domnului, Fecioara Maria. **2** *adj.* Virgin. ◇ (*bis.; cu val. de calificativ dat Maicii Domnului, Fecioara Maria*) *Rugăciunile Maicei cei pururea Vergure* (ȘINC.). ◇ Ext. *Trupul ei curat, vergur, se cutremură* (AGÂR.). ◇ Fig. *Simțeam că inima mea vergură era deja în fierbere* (PER.). **3** *adj.* (*despre terenuri, păduri etc.*) Care este neexploatat, neexplorat. • pl. *-i, -e.* și *vărgură s.f., adj.* /lat. **virgŭla*, dim. lui *virgo*, *-inis*.

vergurál, -ă *adj.* (*înv.*) De fecioară; feciorelnic, virginal. • pl. *-i, -e.* /***vergură*** + *-al*.

verguríe *s.f.* (*înv.*) Feciorie, virginitate; ext. castitate. • g.-d. *-iei.* /***vergură*** + *-ie*.

veri *conj.* (*înv.; în constr. corelative cu el însuși, cu „sau" ori cu „au"*) Ori. • și *ver conj.* /lat. ****velis***, prez.ind. pers. 2 al lui **volĕre*.

veríc *s.m.* (*pop.; fam.; ca termen de adresare*) Dim. al lui *văr*. ◆ Termen întrebuințat în cursul unei povestiri pentru a exprima, exclamativ, uimire, mirare, admirație etc. • pl. *-ci.* și (*reg.*) *vărínc s.m.* /***văr*** + *-ic*.

vericáre *pron.nehot.* (*înv.*) Oricare. • pl. *-e, -i.* și *vercáre pron.nehot.* /***veri*** + ***care***.

vericé *pron.nehot.* (*înv.*) Orice. • și *vercé pron.nehot.* /***veri*** + ***ce***.

vericeá *s.f.* (*reg.*) Verișoară. • pl. *-cele.* /***vară*** + *-icea*.

vericícă *s.f.* (*reg.*) Verișoară. • pl. *-cele.* /***vară*** + *-icică*.

vericíme *pron.nehot.* (*înv.*) Oricine. • g.-d. *-cui.* și *vercíne pron.nehot.* /***veri*** + ***cine***.

vericînd *adv.* (*înv.*) Oricînd. • /***veri*** + ***cînd***.

vericît, -ă *pron.nehot.* (*înv.*) Oricît. • pl. *-ți, -te.* și *vercît pron.nehot.* /***veri*** + ***cît***.

vericúm *adv.* (*înv.*) Oricum. • /***veri*** + ***cum***.

verídic, -ă *adj.* **1** (*despre fapte, manifestări etc. ale oamenilor*) Care este real, adevărat, exact. *Să-ți povestesc o întîmplare absolut veridică* (CAR.). ◇ (*adv.*) *Spune veridic lucruri pe care le-a văzut cu ochii săi* (IORGA). ◆ (*despre creații, realizări etc. ale oamenilor*) Care este sau pare a fi conform cu realitatea, care este bazat pe realitate; care reproduce fidel realitatea. *Portrete veridice, pline de observație exactă* (RALEA). **2** (*despre oameni*) Care spune adevărul; care este sincer, franc, exact. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***véridique***, lat. ***veridicus***, ***-a***, ***-um***.

veridicitáte *s.f.* Caracterul, însușirea a ceea ce este veridic; veracitate. • /<fr. ***véridicité***.

verif *s.n.* Loc.adj., adv. (*în legătură cu felul de a aşeza, de a îndoi sau de a croi o stofă*) *În verif* = (aşezat) în diagonală, piezîş. • şi (*reg.*) *veréf s.n.* /<bg. **верев**.

verifică *vb. I. tr.* **1** A supune ceva unui control, unei analize pentru a (putea) constata dacă se îndeplinesc condiţiile cerute, dacă ceva corespunde realităţii, scopului, cerinţelor, calităţii, anumitor date etc. sau dacă este conform cu ceea ce ar trebui să fie. *Cu inventarul în mînă,... verifică piesă cu piesă* (CĂL.). ◇ (*abs.*) *Mîine dimineaţă mergem să verificăm amîndoi* (E. LOV.). ◇ (*refl. pas.*) *Se verifica dacă şi cît a plătit contribuabilul* (PAN.). ◆ (*compl. indică texte scrise, procedee artistice etc.*) A revizui. *A mai verificat o dată articolul înainte de a-l da la tipar.* ◆ Ext. (*compl. indică instituţii*) A controla, a inspecta. **2** (*compl. indică maşini, aparate, instalaţii tehnice etc.*) A controla, a încerca, a proba pentru a constata buna funcţionare, performanţele tehnice etc. *Îşi verifică arma automată de la şold* (E. BAR.). **3** (*mat.*) A efectua o operaţie sau un număr de operaţii pentru a constata dacă o afirmaţie matematică este corectă (pentru un caz concret). ◆ A proba (prin calcul) exactitatea unui rezultat, a unei operaţii. **4** (*compl. indică oameni*) A cerceta pentru a vedea în ce măsură corespunde funcţiei, calităţii pe care o deţine, misiunii care i se încredinţează. *L-a verificat să vadă dacă şi-a făcut bine treaba.* ◆ (*compl. indică atitudini, manifestări, afirmaţii etc. ale oamenilor*) A examina, a analiza prin confruntare cu faptele, cu evenimentele etc. la care a participat cineva. **5** (*compl. indică ipoteze, teorii etc.*) A cerceta, a examina valoarea, calitatea (prin confruntare cu faptele, printr-un control al coerenţei interne etc.) pentru a confirma ca adevărat, just, exact. *Am vrut numai să-mi verific părerea* (CA. PETR.). ◆ A constata, a confirma sau a stabili autenticitatea, justeţea unui fapt, a unei afirmaţii. *Dacă credinţa mea e verificată de fapte, cu atît mai bine* (RALEA). ◇ (*refl. pas.*) *Insist... să arăt cît de bine se verifică şi de astă dată afirmaţiile lui* (IORD.). ◆ (*refl.; despre persoane*) A se dovedi, a se arăta, a se manifesta într-un anumit fel. *Ioana se verifică dacă nu o excepţională artistă, în orice caz o bună elevă a pianistului* (CĂL.). • prez.ind. *verific.* /<fr. ***vérifier***, lat. ***verificare*** <*vērus* „adevărat", *facĕre* „a face".

verificábil, -ă *adj.* Care poate fi verificat. • pl. *-i, -e.* / ***verifica*** + *-bil*, după fr. *vérifiable*.

verificáre *s.f.* **1** Acţiune, cercetare, analiză etc. întreprinsă pentru a (putea) constata dacă ceva corespunde realităţii, scopului, cerinţelor, calităţii, anumitor date etc., dacă îndeplineşte condiţiile cerute sau dacă este conform cu ceea ce ar trebui să fie; (*înv.*) verificaţie. *Dorește o verificare a posibilităților care i-au rămas* (CA. PETR.). **2** Încercare a unei maşini, a unui aparat, a unui ansamblu tehnic etc. pentru a-i constata buna funcţionare, performanţele tehnice etc. *Verificarea tehnică anuală a automobilului.* **3** (*mat.*) Efectuare a unei operaţii sau a unui număr de operaţii pentru a constata dacă o afirmaţie matematică este corectă (pentru un caz concret). ◆ Probă (prin calcul) a exactităţii unui rezultat, a unei operaţii. **4** Cercetare a activităţii (profesionale) a unei persoane pentru a constata în ce măsură corespunde funcţiei, calităţii pe care o deţine, misiunii care i se dă. *Meciuri de fotbal de verificare înaintea campionatului.* ◆ Spec. Examinare a cunoştinţelor (într-un anumit domeniu); examen (parţial). ◆ Examinare, analiză prin confruntare cu faptele, cu evenimentele la care cineva a participat etc. **5** Cercetare, examinare a valorii, a calităţii unei aserţiuni, a unei ipoteze, a unei teorii etc. (prin confruntare cu faptele, printr-un control al coerenţei interne etc.) pentru a confirma ca adevărat, just, exact. *A cerceta ştiinţific însemnează... a urmări verificarea prin fapte a unor ipostaze de lucru* (GUS.). ◆ Constatare, confirmare sau stabilire a autenticităţii unui fapt, a unei afirmaţii. *Verificarea actelor dintr-un dosar de moştenire.* • pl. *-ări.* /v. ***verifica***.

verificát, -ă *adj.* **1** Care a fost supus unei cercetări, unui control, unei examinări, unei probe. *Îşi bazează studiul pe fapte certe şi verificate.* **2** A cărui valoare, calitate a fost cercetată, examinată (prin confruntare cu faptele, printr-un control al coerenţei interne etc.) pentru a confirma ca adevărat, just, exact. *Marca fabricii este de o calitate verificată.* ◆ A cărui autenticitate, corectitudine a fost constatată, confirmată sau stabilită. **3** (*despre oameni*) Cu experienţă, priceput, încercat. ◆ Ext. Capabil, demn de încredere. *Un prieten verificat.* • pl. *-ţi, -te.* /v. ***verifica***.

verificatív, -ă *adj.* Care serveşte pentru verificare. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***verificatif***.

verificatór, -oáre *adj., subst.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care verifică ceva (din punct de vedere contabil, tehnic etc.). **2** *s.n.* Aparat care permite executarea de controale tehnice. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***vérificateur***, it. ***verificatore***.

verificáţie *s.f.* (*înv.*) Verificare. • pl. *-ii.* g. *-d. -iei.* /<fr. ***vérification***.

verigă *vb. I.* v. verigi.

verigár *s.m.* (*bot.*) Numele mai multor specii de arbuşti sălbatici care cresc prin tufişuri şi prin păduri, care au fructele în formă de boabe roşii sau negre şi ale căror ramuri sînt terminate prin cîte un spin: *a*) arbust cu florile mici, galbene-verzui, cu fructele cărnoase, negre, folosite în medicină pentru proprietăţile lor purgative (*Rhamnus cathartica*); *b*) arbust cu frunzele opuse pînă la alterne, cu florile mici galbene-verzui, care creşte pe roci calcaroase (*Rhamnus tinctoria*); *c*) glădici (*Acer tataricum*). • pl. *-i.* şi *verigáriu s.m.* / ***verigă*** + *-ar*.

verigar

verigáriu *s.m.* v. verigar.

verígă *s.f.* **1** Fiecare dintre inelele care alcătuiesc un lanţ. *Dacă se rupe o verigă, tot lanţul se desface.* ◇ Expr. *Tras prin verigă* = tras prin inel. *A da de verigă* = a termina definitiv un lucru, a-l duce pînă la capăt. ◆ Fig. Element de legătură, parte componentă. *Viaţa individului... nu este decît o verigă ce leagă trecutul cu viitorul* (CONTA). ◆ (*înv.*) Lanţ. **2** Inel de metal, de material plastic etc., de diferite mărimi, cu numeroase întrebuinţări tehnice. **3** (*pop.*) Verighetă. **4** (*reg.*) Fiecare dintre segmentele inelare care formează toracele albinei. **5** (*reg.*) Braţ de apă care împrejmuieşte un ostrov. **6** (*vit.*) *Verigă de rod* = cuplu format dintr-o coardă de rod şi un cep, care se lasă la tăierea viţei-de-vie. • pl. *-gi,* (*înv.*) *-ge.* şi (*reg.*) *virígă s.f.* /<sl. veche **верига**.

verigeá *s.f.* (*pop.*) Veriguţă. ◆ Spec. Verighetă. • pl. *-ele.* / ***verigă*** + *-ea*.

verigél *s.m.* (*bot.*) Plantă parazită, lipsită de clorofilă, cu tulpina cărnoasă, cu frunzele reduse la solzi mici sau la peri şi cu florile mari galbene-roşietice, dispuse în ciorchini, care creşte pe rădăcinile unor plante de cîmp ori de pădure (*Orobanche caryophyllacea*). • pl. *-ei.* şi *veriţél s.m.* / ***verigă*** + *-el*.

verighétă *s.f.* Inel de metal (preţios), (fără pietre), purtat pe deget ca simbol al legăturii dintre logodnici sau soţi. • pl. *-e.* şi (*înv.*) *vereghétă s.f.* / ***verigă*** + *-etă*; cf. ngr. *βεργέτα*.

verigí *vb. IV. tr.* (*reg.*) **1** (*compl. indică metale, sîrme etc.*) A transforma în verigă. **2** A pune în lanţuri, a lega strîns. • prez.ind. *-esc.* şi *verigá vb. I.* / ***verigă*** + *-i*.

verigúţă *s.f.* Dim. al lui *verigă*; (*pop.*) verigea. • pl. *-e.* / ***verigă*** + *-uţă*.

verínă *s.f.* **1** (*mar.*) Parîmă terminată cu un cîrlig, care serveşte la prinderea lanţurilor de ancoră. **2** Aparat pentru ridicarea sau coborîrea progresivă a unor greutăţi mari; cric. **3** Dispozitiv hidraulic la avioane, care acţionează suprafeţele de comandă, ampenajul etc. • pl. *-e.* /<fr. ***vérine***, ***vérin***.

verinós, -oásă *adj.* v. veninos.

verisímil, -ă *adj.* v. verosimil.

verísm *s.n.* Curent artistic, literar şi muzical (de operă), apărut în Italia, la sfîrşitul sec. 19, care, sub influenţa naturalismului francez, îşi propunea să prezinte realitatea vieţii cotidiene, a oamenilor simpli, prin observaţie şi analiză, prin veridicitate şi prin înlăturarea diferenţei dintre frumos şi urît, dintre bine şi rău. ◆ Ext. Tendinţă în artă şi literatură caracterizată prin abordarea subiectelor legate de viaţa cotidiană şi prin prezentarea realităţii sub toate aspectele ei. • /<it. ***verismo***, fr. ***vérisme***.

veríst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Adept) al verismului; veristic. • pl. *-işti, -iste.* /<it. ***verista***, fr. ***vériste***.

verístic, -ă *adj.* Verist. • pl. *-ci, -ce.* /<germ. ***veristisch***.

verişánă *s.f.* (*reg.*) Verişoară. • pl. *-ene, -ane.* / ***vară*** + *-işană*.

verişcán, -ă *s.m., s.f.* (*pop.; fam.; mai ales ca termen de adresare*) Văr. • pl. *-i, -e.* / ***văr*** + *-işcan*.

verişór, -oáră *s.m., s.f.* Dim. al lui *văr*; (*reg.*) văruc, vericea, vericică, verişană. • pl. *-ori, -oare.* / ***văr*** + *-işor*.

verişorícă *s.f.* (*fam.*) Dim. al lui *verişoară*. • pl. *-ci.* / ***verişoară*** + *-ică*.

veritábil, -ă *adj.* **1** Care este real, care este conform cu realitatea, cu adevărul; adevărat, real; (*mai ales precedind subst. pe care îl determ.*) care este într-adevăr ceea ce (se) pretinde, care îşi merită numele; care este indiscutabil, de netăgăduit; autentic. *Înzestrăm ţara, o dată pentru totdeauna, cu o veritabilă elită* (VIN.). ◇ (*adv.*) *Voia să meargă la substanţa lucrurilor..., fiind veritabil pasionat pentru ştiinţă* (CĂL.). **2** Care este pur, original; care nu este amestecat cu nimic; care nu este imitat. *Ne aşteptau cafelele, bineînţeles preparate cu cafea veritabilă* (VOIC.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***véritable***.

veritáte *s.f.* Adevăr, realitate. *Nu este iertat a sacrifica eterna veritate trecătorului interes* (HASD.). ◇ (*jur.*) *Proba veracităţii* = dovedire cu probe a justeţei cauzei cuiva. ◆ (*filos.*) Afirmaţie sau cunoaştere legată de conceptul superior, ideal al adevărului. • pl. *-ăţi.* /<fr. ***vérité***, lat. ***veritas, -atis*** <*vērus* „adevărat".

veriţél *s.m.* v. verigel.

veriúnde *adv.* (*înv.*) Oriunde. • / ***veri*** + ***unde***.

verlainian, -ă [verleni'an] *adj.* **1** Care este propriu lui Verlaine sau creaţiei lui. **2** Care imită poezia lui Verlaine. • pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***verlainien***; cf. nm. pr. Paul *Verlaine*, poet francez.

vermeil [ver'mei] *adj., subst. invar.* **1** *adj.* (*despre culori*) Care este roşu-închis. **2** *subst. invar.* Argint aurit. • /<fr. ***vermeil***.

vermelíu, -íe *adj., s.n.* **1** *adj.* (*despre culori*) Care este roşu-aprins. ◆ (*subst.*) Culoarea roşu-închis. **2** *s.n.* Cinabru. • pl. *-ii.* /cf. fr. *vermeil*.

vermi- Elem. de compunere „de vierme", „referitor la viermi". • /<fr. ***vermi-***; cf. lat. *vermis, -is* „vierme".

vermiál, -ă *adj.* Care ţine de creşterea şi valorificarea viermilor de mătase, privitor la viermii de mătase. • sil. *-mi-al.* pl. *-i, -e.* / ***vierme*** + *-al*.

vermicíd, -ă *adj., s.n.* (Substanţă, preparat) care serveşte la combaterea viermilor paraziţi. • pl. *-zi, -de.* /<fr. ***vermicide***; cf. lat *vermis* „vierme", *caedere* „a ucide".

vermícul *s.n.* (*arhit.*) Linie ornamentală sinuoasă, evocînd forma unui vierme în mişcare, folosită în special în Renaştere. • pl. *-e.* /<lat. ***vermiculus, -i*** „viermişor"; cf. şi fr. *vermiculure*.

vermiculár, -ă *adj.* Vermiform. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***vermiculaire***.

vermiculát, -á *adj.* (*arhit.*) Care este ornat cu vermicule. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***vermiculé***, lat. ***vermiculātus, -a, -um***.

vermiculáţie *s.f.* (*geol.*) Microrelief cu aspect de şănţuleţe sinuoase, vermiforme, create prin acţiunea apei sau a vîntului asupra unor roci. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***vermiculation***.

vermiculít *s.n.* Mineral galben-brun sau auriu, moale, din familia micelor hidratate, format ca produs de alterare a biotitului, de culoare galbenă-brună sau aurie, moale, care se deshidratează sub acţiunea căldurii, desfăcîndu-se în foi cu aspect vermiform, folosit ca izolant termic şi sonor, ca lubrifiant etc. • /<fr. ***vermiculite***.

vermifórm, -ă *adj.* Care are forma sau mişcarea caracteristică unui vierme; vermicular. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***vermiforme***, it. ***vermiforme***; cf. lat. *vermis, -is* „vierme", *forma, -ae* „formă".

vermifúg, -ă *adj., s.n.* (Substanţă, preparat, medicament) care distruge viermii intestinali; antihelmintic. • pl. *-gi, -ge.* şi (*înv.*) *vermifúgiu, -ie adj., s.n.* /<fr. ***vermifuge***; cf. lat. *vermis, -is* „vierme", *fugare* „a alunga".

vermifúgiu, -ie *adj., s.n.* v. vermifug.

vermillon [vermi'jon] *s.n.* Sulfură naturală de mercur sau de antimoniu, pulverizată, de culoare roşu-intens către oranj, folosită mai ales ca vopsea în pictură; cinabru, chinovar. ◆ Ext. Culoare folosită în pictura de ulei, roşu-intens către oranj, cu mare putere de acoperire, obţinută pe baza acestor sulfuri. • sil. *-mi-on.* scris şi (*înv.*) *vermilon.* /<fr. ***vermillon***.

vermilon *s.n.* v. vermillon.

verminaţie *s.f.* **1** (*med.*) Reproducere a viermilor în intestin. ◆ Mulţime de viermi intestinali. **2** (*fitopat.*) Boală a plantelor cauzată de insecte prin roaderea organelor vegetative. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***vermination***.

vermínă *s.f.* Colect. **1** Insecte parazite (purici, păduchi etc.) care trăiesc pe corpul oamenilor şi al unor animale (ca urmare a lipsei de igienă). ◆ Fig. Furnicar de oameni. *Îşi făcuse loc cu coatele prin vermina peroanelor* (G. M. ZAMF.). ◆ Fig. Ansamblu de indivizi declaşaţi, periculoşi, de la periferia societăţii. *E ros de vermina neproductivă şi nenaţională a grecilor levantini* (CĂL.). **2** (*prin confuzie cu „vierme"*) Mulţime de viermi, de insecte etc. *Linguriţa..., ceaşca... sînt acoperite numaidecît de o vermină neagră* (CĂL.). • /<fr. ***vermine***, lat. pl. *n.* ***vermĭna***.

verminós, -oásă *adj.* (*med.; despre boli, afecţiuni etc.*) Care este produs, întreţinut de viermii intestinali. • pl. *-oşi, -oase.* /<fr. ***vermineux***, lat. ***verminōsus, -a, -um***.

verminóză *s.f.* (*med.*) Boală la copii, cauzată de intoxicaţia organismului cu produsele de dezagregare ale paraziţilor intestinali; helmintiază. • pl. *-e.* /<fr. ***vermineuse***.

vermión *s.n.* v. vermillon.

vérmis *s.n.* (*anat.*) Partea mediană a cerebelului, cuprinsă între cele două emisfere ale acestuia, cu aspect asemănător cu un vierme. • /<fr. ***vermis***.

vermorél *s.n.* Aparat portativ folosit pentru pulverizarea soluţiilor speciale care distrug dăunătorii plantelor sau pentru dezinfectarea încăperilor. • pl. *-e, -uri.* /den. com.

vermút *s.n.* v. vermut.

vermút *s.n.* Băutură alcoolică, cu gust dulce amărui şi aromatizat, obţinută prin macerarea anumitor plante amare şi aromate în vin. ◆ Sticlă sau pahar care conţine o astfel de băutură. *A cumpărat un vermut şi o şampanie.* ◆ Cantitate dintr-o astfel de băutură, cît încape într-o sticlă, într-un pahar. *A băut repede vermutul şi a plecat.* • acc. şi *vérmut.* pl. *-uri.* şi (*formă coruptă*) *vermút s.n.* /<fr. ***vermouth***, it. ***vermut***, germ. ***Wermut***.

vermutizá *vb. I. tr.* (*compl. indică vinuri*) A prepara pentru a deveni vermut. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***vermouthiser***.

vermutizáre *s.f.* Acţiunea de *a vermutiza* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***vermutiza***.

vermutizát, -ă *adj.* (*despre vin*) Care a fost preparat ca să devină vermut. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***vermutiza***.

vernaculár, -á *adj.* Care este propriu unei anumite ţări; autohton, indigen. ◇ *Limbă vernaculară* = limbă indigenă, proprie unei ţări, unei regiuni. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***vernaculaire***, cf. lat. *vernaculus, -a, -um* „indigen" <*verna, -ae* „sclav născut în casa stăpînului".

vernál, -á *adj.* Care ţine de primăvară, privitor la primăvară. ◇ (*astron.*) *Punct vernal* = punctul de intersecţie a eclipticii cu ecuatorul ceresc, în care soarele se află la echinocţiul de primăvară. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***vernal***, lat. ***vernalis, -e*** <*ver, -is* „primăvară".

vernalizá *vb. I. tr.* (*agron.*) A iarovіza. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***vernaliser***.

vernalizáre *s.f.* Acţiunea de *a vernaliza* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***vernaliza***.

vernián, -ă *adj.* Care este propriu lui Jules Verne sau romanelor acestuia de anticipaţie ştiinţifică, care se referă la Jules Verne; julesvernian. • pl. *-ieni, -iene.* /nm. pr. (scriitor francez) *Jules* ***Verne*** + *-ian*.

verniér *s.n.* (*tehn.*) Scară gradată suplimentară, trasată pe rigleta sau cursorul unor instrumente sau aparate de măsură, care permite citirea unor fracţiuni de diviziuni din scala principală; nonius. • sil. *-ni-er.* pl. *-e.* /<fr. ***vernier***.

vernil *adj.invar., s.n.* (De) culoare verde-pal. • /<fr. ***vert Nil***.

vernis [ver'ni] *s.n.* **1** Soluţie colorată obţinută din răşini naturale sau artificiale, care, aplicată pe anumite obiecte, formează un strat neted şi lucios, cu rol ornamental sau protector. ◆ Strat protector sau ornamental din această soluţie; lac, smalţ, email. **2** (*a. plast.*; şi *vernis moale*) Tehnică în gravură, constînd în a da gravurilor un aspect asemănător cu cel al desenului în creion. **3** Fig. Stare, substanţă, condiţie etc. care dă o culoare sau un aspect favorabil cuiva sau la ceva. *Acel verniu de preţiozitate care dă scrisului... caracterul de manierism* (PERP.). • pl. *-uri.* şi *verniu s.n.* /<fr. ***vernis***.

vernisá[1] *vb. I. tr.* (*a. plast.; compl. indică picturi în ulei, mobilier etc.*) A acoperi cu un strat de vernis (pentru a proteja culorile şi a le da strălucire). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***vernisser***.

vernisá[2] *vb. I. tr.* (*a. plast.; compl. indică expoziţii de pictură, grafică, sculptură etc.*) A inaugura, a deschide în cadru oficial, festiv. • prez.ind. *-ez.* /de la ***vernisaj***, prin derivare regresivă.

verniságiu *s.n.* v. vernisaj.

vernisáj *s.n.* **1** Faptul de a vernisa picturi în ulei, mobilier etc. **2** Deschidere oficială, inaugurare a unei expoziţii (de pictură). • pl. *-e.* şi (*înv.*) *verniságiu s.n.* /<fr.***vernissage***.

vernisáre *s.f.* Acţiunea de *a vernisa* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***vernisa***[2].

verníu *s.n.* v. vernis.

vernix caseosa *s.n.* (*anat.*) Strat de grăsime care acoperă pielea nou-născutului. • /<fr. ***vernix caseosa***.

verólă *s.f.* (*med.; înv.*) **1** Sifilis. **2** *Verolă mică* = variolă. • /<fr. ***vérole***.

veronál *s.n.* (*chim.*) Compus organic, sub formă de pulbere cristalină albă, inodoră, cu gust amărui, puţin solubilă în apă, care este primul hipnotic barbituric utilizat. • /<germ. ***Veronal***, fr. ***véronal***; den. com.

veronícă[1] *s.f.* (*bot.*) Ventrilică (*Veronica officinalis*). • pl. *-ci.* /<lat. ***veronica***, fr. ***véronique***.

veronícă[2] *s.f* **1** (*bis.*) Imagine a chipului lui Iisus Hristos imprimată pe o maramă. ◆ Maramă albă pe care este imprimat chipul lui Iisus Hristos. **2** Figură în cursul căreia toreadorul face să treacă taurul pe lîngă el, agitînd capa. ◆ Capă a toreadorului, care conţine imaginea chipului lui Iisus Hristos. • /<it. ***veronica***, sp. ***verónica***; cf. nm. pr. *Veronica*, tînără evreică, care, după tradiţia evanghelică, a şters faţa lui Iisus Hristos în timpul drumului spre Golgota.

verós, -oásă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care face afaceri necinstite, suspecte. ◆ Ext. (*despre manifestările, înfăţişarea etc. ale oamenilor*) Care trădează, exprimă necinste. *Înfăţişarea lui veroasă şi impasibilă* (KLOP.). **2** (*despre afaceri*) Care este necinstit, suspect. *S-a remarcat prin afaceri veroase.* • pl. *-oşi, -oase.* /<fr. ***véreux***.

verosímil, -ă *adj.* Care pare adevărat, apropiat de realitate; real, plauzibil, posibil, probabil. *Părerea e destul de verosimilă dată fiind bogăţia în sare a Ardealului* (PÂRV.). ◇ (*subst. n.*) *Cum pot distinge verosimilul de adevărul brut?* (CĂL.). • pl. *-i, -e.* şi (*înv.*) *verisímil, -e adj.* /<it. ***verosimile***, lat. ***verisimĭlis, -e***.

verosimilitáte *s.f.* Faptul, însuşirea de a fi verosimil; caracterul a ceea ce este verosimil; verosimilitudine. • /***verosímil*** + *-itate*.

verosimilitúdine *s.f.* Verosimilitate. • /<lat. ***verosimilitūdo, -inis***.

vers *s.n.* **1** Unitate prozodică elementară, alcătuită dintr-unul sau din mai multe cuvinte, potrivit unei scheme ritmice, determinată fie de cantitatea silabelor (*vers metric*, specific poeziei antice greceşti şi latine), fie de accent (*vers ritmic*, specific poeziei române, germane etc.), fie de numărul silabelor (*vers silabic*, specific poeziei franceze); (*înv.*) verş. ◇ *Vers adonic* v. adonic. *Vers alb* v. alb. *Vers alcaic* v. alcaic. *Vers alexandrin* v. alexandrin. *Vers anacreontic* v. anacreontic. *Vers cronistic* v. cronistic. *Vers eroic* v. eroic. *Vers ionic* v. ionic. *Versuri leonine* v. leonin. *Versuri libere* v. liber. *Vers safic* v. safic. *Vers saturnian* v. saturnian. *Vers senar* v. senar. *Vers silabic* v. silabic. *Vers spondaic* v. spondaic. *Vers trohaic* v. trohaic. ◆ Rînd dintr-un text, corespunzător unui asemenea segment. *A şters un vers de pe pagina scrisă.* **2** (*la pl.*) Lucrare literară în versuri; ansamblu de asemenea lucrări; poezie. *E uşor a scrie versuri Cînd nimic nu ai de spus* (EMIN.). **3** (*la sg.*) (Manieră caracteristică de) exprimare (artistică) în versuri; versificaţie. *Versul românesc nu trecuse... de forme naive, stîngace* (SADOV.). ◇ Colect. *A românilor virtute... prin versul tău să-nvie* (ASACHI). ◆ (Manieră de) realizare artistică a versurilor. *Am luat de model versul italian* (ASACHI). **4** (*înv.*) Verset. *Cărţile biblice-s împărţite... în versuri, însă aceste versuri n-au nici metru, nici cadenţă* (LAU.). • pl. *-uri.* /<lat. ***versus, -us***, fr. ***vers***, it. ***verso***.

versálă *s.f.* v. verzală.

versánt *s.n.* **1** (*geomorf.*) Fiecare dintre pantele unui deal sau ale unui munte; fiecare dintre cele două pante care delimitează o vale. ◇ Fig. *Poezia d-lui Arghezi e sortită... să ocupe versantul liber, în faţa lui Eminescu* (CONST.). **2** Fiecare dintre suprafeţele înclinate ale unui acoperiş. • pl. *-e, -uri, m. -ţi.* /<fr. ***versant***.

versát, -á *adj.* (*despre oameni; de obicei urmat de determ. introduse prin prep. „în"*) Care are experienţă, rutină (într-un anumit domeniu de activitate); care este priceput, competent. ◇ Sinec. *Are un ochi versat.* ◆ Ext. (*despre manifestări, acţiuni etc. ale oamenilor*) Care denotă experienţă, competenţă (într-un anumit domeniu de activitate). *Un sfat înţelept şi versat.* • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***versé***.

versatíl, -á *adj.* (*despre oameni*) Care este lipsit de consecvenţă, de fermitate în opinii, în atitudini etc; care îşi schimbă cu uşurinţă hotărîrile, principiile etc.; instabil, nestatornic. ◆ Ext. (*despre însuşiri, manifestări etc. ale oamenilor*) Care este specific unei persoane inconsecvente, nehotărîte; oscilant, inconstant, instabil. *Un caracter versatil şi dificil.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***versatile***, lat. ***versatĭlis, -e***.

versatilitáte *s.f.* Faptul, însuşirea de a fi versatil; lipsă de consecvenţă, de fermitate în opinii, în manifestări etc. ◆ Ext. Variabilitate, mobilitate. • /<fr. ***versatilité***.

versét *s.n.* **1** (*relig.*) Fiecare dintre paragrafele (de mică întindere) cu înţeles de sine stătător, de obicei numerotate şi dispuse în alineate, în care este împărţit textul *Bibliei*, al *Coranului* sau al altor scrieri religioase. **2** Ext. Diviziune a unui text literar în proză ritmată, similară unui paragraf. **3** Vers (scurt). • pl. *-e, -uri.* /<fr. ***verset***, it. ***versetto***.

versi- Elem. de compunere „divers, variat". • /<fr. ***versi-***; cf. lat. *versus* „schimbat, întors".

versicolór, -ă *adj.* (*despre organe, organisme*) Care are o culoare schimbătoare sau mai multe culori. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***versicolore***, lat. ***versicŏlor, -oris***.

versificá *vb. I.* **1** *intr.* A se exprima în versuri, a face versuri. **2** *tr.* (*compl. indică texte în proză, teme etc.*) A transpune în versuri. • prez.ind. *versific.* /<fr. ***versifier***, it. ***versificare***, lat. ***versificare***.

versificáre *s.f.* Acţiunea de *a versifica* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***versifica***.

versificát, -ă *adj.* Care este alcătuit sau transpus în versuri. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***versifica***.

versificatór, -oáre *s.m., s.f.* Persoană care face versuri sau transpune ceva în versuri. ◆ Poet minor (la care meşteşugul de a face versuri este mai evident decît inspiraţia poetică). • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***versificateur***, lat. ***versificator, -oris***.

versificáţie *s.f.* (Mod de) dispunere a versurilor potrivit anumitor reguli prozodice privind rima, ritmul şi gruparea strofică. ◇ *Versificaţie ritmică* v. ritmic. *Versificaţie silabică* v. silabic. ◆ Arta de a scrie versuri. ◆ Ext. Poezie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi (*înv.*) *versificaţiúne s.f.* /<fr. ***versification***, lat. ***versificatĭo, -onis***.

versificaţiúne *s.f.* v. versificaţie.

versifórm, -ă *adj.* (*biol.; despre organisme*) Care are proprietatea de a-şi schimba forma. • pl. *-i, -e.* /***versi-*** + ***formă***.

versiúne *s.f* **1** Fiecare dintre traducerile unei lucrări literare, ştiinţifice etc. în limbi diferite; fiecare dintre traducerile diferite ale aceluiaşi text într-o anumită limbă străină; fiecare dintre redactările în limbi diferite ale aceluiaşi text. *Apariţia... unei versiuni în limba franceză* (CĂL.). ◇ Loc.adj., adv. *În versiune originală* = în original; care nu a fost tradus în altă limbă. **2** Fiecare dintre formele diferite ale unei lucrări literare, ştiinţifice etc. care a suferit modificări, prelucrări etc. (în raport cu o formă considerată de bază). *Am scris prima versiune din „Jocul Ielelor"* (CA. PETR.). **3** Manieră (personală) de a prezenta, de a interpreta o întîmplare, o situaţie, un fapt etc. *Încercam să îi atrag atenţia asupra pericolului pe care îl putea reprezenta această versiune.* ◆ Informaţie, opinie (asupra unui fapt, a unei situaţii etc.) care nu

prezintă suficiente garanții de verosimilitate. **4** Fiecare dintre formele concrete, diferențiate, sub care se poate manifesta un fenomen, o acțiune etc.; aspect particular diferit față de forma considerată de bază sau tipică a unui fenomen, a unei manifestări etc.; variantă. *Regizorul a realizat o versiune inedită a piesei „Hamlet".* **5** (*med.*) Manoperă de modificare a poziției fătului în uter, pentru a facilita nașterea. • sil. *-si-u-*. pl. *-i.* /<fr. ***version***, it. ***versione***, lat. ***versio, -onis*** <*vertĕre* „a întoarce".

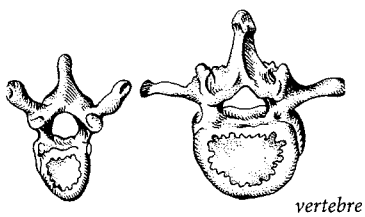

vertebre

verslibrísm *s.n.* Școală a poeților simboliști, adepți ai versului liber. ◆ Manieră de versificație care constă în utilizarea versului liber. • /<fr. ***vers-librisme***.

verslibríst, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Poet modern care scrie versuri libere. **2** *adj.* Care aparține verslibrismului sau verslibriștilor, care se referă la verslibrism sau la verslibriști. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***vers-libriste***.

vérso *s.n. invar.* (*în opoz. cu „recto"*) A doua pagină a unei foi de hârtie (scrise, tipărite etc.); dosul unei foi de hârtie (scrise, tipărite etc.); contrapagină; pagina din stânga a unei cărți, a unui manuscris etc. *Văzusem că îmi lăsase un mesaj pe verso.* • pl. *-uri.* /<fr. ***verso***; cf. lat. *[folio] verso*.

versór *s.m.* (*mat., fiz.*) Vector al cărui modul este egal cu unitatea; vector unitar. • pl. *-i.* /<fr. ***verseur***.

vérstă *s.f.* Unitate de măsură pentru distanțe, folosită (în trecut) mai ales în Rusia, egală cu 1, 067 km. • pl. *-e.* /<rus. ***верста***.

versuí *vb. IV. intr.* (*înv.*) A versifica. • prez.ind. *-iesc.* /***vers*** + *-ui*.

versuíre *s.f.* (*înv.*) Acțiunea de *a versui* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***viersui***.

versuít, -ă *adj.* (*înv.*) Care este scris în versuri. • pl. *-ți, -te.* /v. ***versui***.

versuitór *s.m.* (*înv.*) Poet. • sil. *-su-i-*. pl. *-i.* /***versui*** + *-tor*.

versuléț *s.n.* Dim. al lui *vers*; (*pop.*) versurel. • pl. *-e.* /***vers*** + *-uleț*.

versurél *s.n.* (*pop.*) Versuleț. • pl. *-e.* /***vers*** + *-urel*.

verș *s.n.* (*înv.*) **1** Compunere în versuri (cu caracter ocazional, de obicei însoțită de melodie). **2** Vers. **3** Verset. • pl. *-uri.* și (*înv., reg.*) *viérș s.n.* /<magh. ***vers***, pol. ***wiersz***.

verșóc *s.n.* Unitate de măsură pentru lungime, folosită (în trecut) în Rusia, egală cu 4, 4 cm. • pl. *-oace.* /<rus. ***вершок***.

verșún *s.n.* v. vierșun.

verșuíre *s.f.* (*înv.*) Înverșunare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***verșun*** + *-ie*.

vértăr *s.m.* v. veltăr.

vertebrá *vb. I. tr., refl.* A (se) întări, a (se) consolida, a (se) închega. • prez.ind. *-ez.* /de la ***vertebrat***, prin derivare regresivă.

vertebrál, -ă *adj.* (*anat.*) Care aparține vertebrelor, care se referă la vertebre, care este format din vertebre. ◇ *Coloană vertebrală* v. coloană. *Lamă vertebrală* v. lamă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***vertébral***.

vertebrát, -ă *s.n., adj.* **1** *s.n.* (*la pl.*) Încrengătură de animale (cuprinzînd ciclostomii, peștii, batracienii, reptilele, păsările și mamifere), care se caracterizează prin simetrie bilaterală aproape perfectă, prin diferențierea corpului în cap, trunchi și coadă, și care au schelet osos sau cartilaginos intern (al cărui ax principal este coloana vertebrală), sistem nervos central alcătuit din creier și măduva spinării (așezat dorsal față de tubul digestiv), sistem circulator închis, prevăzut cu un organ central propulsor (inima), sistem respirator format din branhii sau din plămîni, aparat reproducător alcătuit din glande genitale perechi, sexele fiind separate; (*și la sg.*) animal care face parte din această încrengătură. **2** *adj.* (*despre animale; în opoz. cu „nevertebrat"*) Care are vertebre și schelet osos (sau cartilaginos) intern. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***vertébré***, lat. ***vertebratus, -a, -um***, it. ***vertebrato***.

vertebrație *s.f.* Suport, bază. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***vertebra*** + *-ție*.

vertébră *s.f.* (*anat.*) Fiecare dintre oasele scurte, în formă de inel, care constituie coloana vertebrală la om și la animalele vertebrate și în care se găsește măduva spinării și anexele ei. *Vertebre albe cu gratii de coaste* (CE. PETR.). • pl. *-e.* /<fr. ***vertebre***, lat. ***vertĕbra, -ae*** <*vertĕre* „a suci".

vertebroterapíe *s.f.* (*med.*) Metodă de tratament al unor afecțiuni vertebrale prin elongații de coloană. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***vertébrothérapie***; cf. lat. *vertĕbra* „vertebră", gr. *θεραπεία* „tratament".

verteríță *s.f.* v. veltăriță.

vértex *s.n.* **1** (*anat.*) Sinciput. ◆ Punctul cel mai proeminent al unei formații anatomice. **2** (*mar.*) Punctul ortodromei cu latitudinea cea mai ridicată. **3** (*meteor.*) Punctul cel mai vestic atins de traiectoria unui ciclon în emisfera nordică, de la care acesta își schimbă direcția. • /<fr. ***vertex***, lat. ***vertex, -icis*** „vîrf".

verticál, -ă *adj., s.f., s.n.* **I** *adj.* **1** (*despre drepte sau planuri*, ext., *despre obiecte sau părți ale lor, despre poziția lor etc.; în opoz. cu „orizontal"*) Care este orientat perpendicular pe un plan orizontal; care are direcția căderii corpurilor; care este orientat drept (în sus). *Copacii ni se par verticali* (VIANU). ◇ (*adv.*) *Fațadele erau... străbătute vertical de linii costale* (CĂL.). ◇ (*astron.*) *Dreaptă verticală* = dreaptă care unește un punct de pe pământ cu zenitul respectiv. *Plan vertical* = *a*) (*geom.*) orice plan care trece printr-o dreaptă verticală; *b*) (*astron.*) plan care trece prin verticala locului. *Cuptor vertical* v. cuptor. ◇ Fig. *Diferențierea limbii la noi nu se făcea... în sens vertical, de sus în jos, ci orizontal* (PUȘ.). **2** Fig. (*despre oameni*) Care are calități morale deosebite, care nu se abate de la principiile sale, care este foarte corect, care nu face compromisuri. *Îl apreciază pentru că este sincer și vertical.* **II 1** *s.f.* Dreaptă perpendiculară pe un plan orizontal sau pe o dreaptă orizontală; direcția urmată de o astfel de dreaptă; ext. poziție verticală. *Cinci verticale împărțeau suprafața întreagă* (VIN.). ◆ (*astron.*; și *verticala unui loc, verticala locului*) Linie dreaptă imaginară, care trece prin centrul pământului și printr-un punct de pe suprafața lui, corespunzînd direcției către zenit și nadir. **2** *s.n.* (*astron.*) Semicerc de intersecție a sferei cerești cu planul determinat de verticala locului și de un astru. ◇ *Primul vertical* = verticalul punctului cardinal est. *Al doilea vertical* = verticalul punctului cardinal vest. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***vertical***, lat. ***verticalis, -e*** <*vertex, -icis* „vîrf".

verticalísm *s.n.* Verticalitate. • /***vertical*** + *-ism*.

verticalitáte *s.f.* **1** Poziție verticală a ceva; însușirea de a fi vertical; verticalism. **2** Fig. Corectitudine, principialitate, demnitate. *L-am admirat întotdeauna pentru verticalitatea de care a dat dovadă în cele mai grele situații.* • /<fr. ***verticalité***.

verticalizá *vb. I. tr.* A așeza (ceva) în poziție verticală. • prez.ind. *-ez.* /***vertical*** + *-iza*.

verticalizáre *s.f.* Acțiunea de *a verticaliza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***verticaliza***.

verticíl *s.n.* **1** (*bot.*) Mod de așezare a ramurilor, a frunzelor, a florilor sau a pieselor florale în formă de cerc, la același nivel în jurul unei axe. **2** (*biol.*) Cerc de tentacule, peri sau organe dispuse radiar față de un ax. • pl. *-e.* și (*înv.*) *verticíliu, vertițíl s.n.* /<fr. ***verticille***, lat. ***verticillus, -i*** <*vertex, -icis* „vîrf".

verticilát, -á *adj.* (*bot.; despre ramuri, frunze sau flori*) Care este așezat în formă de verticil. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***verticille***.

verticilióză *s.f.* (*fitopat.*) Boală infecțioasă a plantelor, provocată de unele ciuperci parazite din genul *Verticillium*, al căror miceliu se dezvoltă mai ales în organele conducătoare, împiedicînd circulația sevei și provocînd astfel veștejirea totală sau parțială a plantei. • sil. *-li-o-*. /<fr. ***verticilliose***.

verticíliu *s.n.* v. verticil.

vértico *s.n.* Dulap ornamental (pentru saloanele înalte). • /<germ. ***Vertiko***; cf. nm. pr. *Vertikow*, tîmplar berlinez.

vertiginós, -oásă *adj.* Care se petrece foarte repede, cu mare iuțeală, care se succedă cu rapiditate, cu mare viteză. *O succesiune vertiginoasă de evenimente neplăcute îi dăduse viața peste cap.* ◇ (*adv.*) *Sania aluneca vertiginos peste întinderile albe.* • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***vertigineux***, lat. ***vertiginōsus, -a, -um***.

vertigofobíe *s.f.* (*med.*) Fobie de vertij, de amețeală. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***vertigophobie***; cf. lat. *vertīgo, -iginis* „amețeală", gr. *φόβος* „frică".

vertíj *s.n.* (*med.*) Senzație de lipsă de echilibru în spațiu; amețeală (care survine la vederea abisurilor). ◇ Fig. *Vertijul succesului îi întuneca orice urmă de rațiune.* • pl. *-uri, -e.* /<fr. ***vertige***.

vertițíl *s.n.* v. verticil.

vertoplán *s.n.* (*av.*) Giravion care poate decola sau ateriza vertical, datorită forței furnizate prin intermediul unui sistem de suprafețe rotative puse în mișcare de un aparat propulsor. • pl. *-e.* /<engl. ***vertoplan***; den. com.

verúcă *s.f.* (*med.*) Excrescență papilară, provocată de un virus; neg, aluniță. • pl. *-ci.* /<fr. ***verruca***, lat. ***verrūca, -ae***.

verucifér, -ă *adj.* (*med.*) Verucos. • pl. *-i, -e.* /<lat. șt. ***verrucifer***.

verucós, -oásă *adj.* **1** (*med.; despre oameni și părți ale corpului lor*) Care este acoperit de negi; verucifer. **2** (*bot.; despre plante și părți ale lor*) Care este acoperit de protuberanțe mici, sferice, de forma unor negi. **3** Care are forma unor negi. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***verruqueux***, lat. ***verrucōsus, -a, -um***.

verucozitáte *s.f.* Excrescență pe piele sau pe suprafața plantelor, având aspect verucos. • pl. *-ăți.* /<fr. ***verrucosité***.

vérvă *s.f.* Bună dispoziție, însuflețire, avînt, imaginație (care se exprimă în cuvinte); bogăție verbală, varietate de expresii, de imagini, rezultată din această stare de spirit; volubilitate. *Verva lui fascinase pe toți cei de față.* ◇ (*cu determ. care indică felul, natura, domeniul*) *O gazetă scrisă cu multă vervă pamfletară* (CA. PETR.). ◇ Loc.adv. *În* (sau *cu*) *vervă* = cu înflăcărare, cu pasiune, cu entuziasm. ◇ Expr. *A fi* (sau *a se simți, a se afla*) *în* (sau *cu*) *vervă* = *a*) a fi volubil, însuflețit, avîntat; *b*) (*despre sportivi, artiști etc.*) a manifesta o formă deosebit de bună. • pl. (*înv.*) *-e.* /<fr. ***verve***.

vérvăr *s.n.* v. ivăr.

vervénă *s.f.* verbină.

vérver *s.n.* (*reg.*) Mîner (la ușă). • pl. *-e.* /<săs. ***werwel***; cf. germ. *Wirbel*.

vérveriță *s.f.* v. veveriță.

vervínă *s.f.* v. verbină.

verzălá *adj., s.f.* (*mai ales la pl.*) (Literă) majusculă. • pl. *-e.* și *versálă*, (*înv.*) *verzálie s.f.* /<germ. ***Versal, Versalie***.

verzálie *s.f.* v. verzală.

verzătúră *s.f.* v. verzitură.

verzeálă *s.f.* **1** (*înv.*) Verdeață. **2** (*reg.*) Zeamă de culoare verzuie. • pl. *-eli.* /***verde*** + *-eală*.

verzí *vb. IV.* (*înv.*) **1** *intr.* (*despre arbori*) A înfrunzi. ◆ (*despre suprafețe, terenuri etc.*) A se acoperi cu vegetație proaspătă. **2** *tr. fact.* A face să devină verde. • prez.ind. *-esc.* /***verde*** + *-i*.

verziciúne *s.f.* **1** (*pop.; mai ales la pl.*) Fruct, legumă verde. **2** (*reg.; la pl.*) Verdețuri. **3** (*reg.*) Zeamă de culoare verzuie. • pl. *-i.* /***verde*** + *-iciune*.

verzíș *s.n.* Colect. Verdeață; frunziș. • /***verde*** + *-iș*.

verzișoáră *s.f.* **1** (*bot.*) Dim. al lui *varză*. **2** (*iht.*) Boiștean (*Phoxinus phoxinus*). • pl. *-e.* /***varză*** + *-işoară*.

verzișór, -oáră *adj., s.m.* **1** *adj.* Dim. al lui *verde*. **2** *s.m.* Ostaș (cu uniformă de culoare verde) din vechea cavalerie românească. **3** *s.m.* (*fam.*) Dolar. • pl. *-ori, -oare.* și *verdișór, -oáră adj.* /***verde*** + *-işor*.

verzitúră *s.f.* (*fam.; mai ales la pl.*) Fruct necopt, verde. • pl. *-i.* și *verzătúră s.f.* /***verde*** + *-itură*.

verzíu, -íe *adj.* (*pop.*) Care bate în verde; verzui. *Același cer verziu de toamnă* (SADOV.). • pl. *-ii.* /***verde*** + *-iu*.

verzós, -oásă *adj., s.f.* **1** *adj.* (*înv., reg.*) Verzui. **2** (*bot.; reg.*) Mușcatul-dracului (*Knautia arvensis* și *silvatica*). • pl. *-oși, -oase.* /***verde*** + *-os*.

verzúi, -íe *adj., s.n.* **1** *adj.* Care are o culoare ce se apropie de verde; de culoare verde-deschis; care bate în verde; verzuliu, verzuriu, (*pop.*) verziu, (*înv., reg.*) verzos, (*reg.*) verdunc. *O paloare verzuie îi spoia figura* (ARGH.). ◇ (*urmat de determ. nume de culori care precizează nuanța sau care formează împreună cu „verzui" nume compuse de culori*) *Ochii verzui-deschis* (CĂL.). **2** *s.n.* Culoare verde-deschis. *Casele erau toate vopsite în verzui.* • pl. *-ui.* /***verde*** + *-ui*.

verzulíu, -íe *adj.* Verzui. • pl. *-ii.* /***verde*** + *-uliu*.

verzuríu, -íe *adj.* Verzui. • pl. *-ii.* /***verde*** + *-uriu*.

vésel, -ă *adj.* **1** (*despre ființe*) Care este plin de voie bună, bine dispus, voios; bucuros. *O fetiță veselă trecea fredonînd un cîntecel.* ◇ (*despre suflet sau despre inimă*) *Sînt cu inima veselă, deși m-a spăriat ursul* (SADOV.). ◇ Fig. *Frunzele tremurau vesele în lumină* (SADOV.). ◆ (*despre fizionomia, privirea, glasul etc. ale oamenilor sau despre manifestările, acțiunile lor*) Care exprimă voie bună, bună dispoziție, voioșie, veselie. *Îmi doream să văd o față prietenoasă și veselă.* ◇ (*adv.*) *Rîdea vesel de toate întîmplările prin care trecuse.* ◆ (*despre oameni*) Care face glume, farse etc. *Discuta cu un prieten foarte vesel și se amuza de minune.* ◆ (*despre manifestări, creații etc. ale oamenilor*) Care provoacă hazul, care amuză; care este hazliu, glumeț, poznaș. **2** (*despre oameni*) Care este înclinat spre distracții; care este petrecăreț. ◆ (*despre modul de viață al cuiva*) Care este specific omului petrecăreț. *Puhoiul de viață veselă* (SADOV.). ◆ (*fam., iron.*) Care este (ușor) amețit de băutură. *Venise de la petrecere cam vesel.* **3** Ext. Care produce veselie, care înveselește; care este desfătător, plăcut. *O grădină veselă îi bucura privirea în fiecare dimineață. Culorile lor sînt mult mai vesele* (SIMION.). ◇ (*adv.*) *Focurile vioaie prindeau a luci vesel* (SADOV.). **4** Care are loc, care se petrece cu voie bună, în bună dispoziție, într-o atmosferă de veselie; care este plin de voie bună, de voioșie. *Azi vă dau o veselă agapă* (TOPÎR.). ◇ (*adv.*) *Agripina începuse ziua nici mai vesel, nici mai trist ca alte zile* (GAL.). • pl. *-i, -e.* /<sl. veche **весель**.

veselár *s.m.* Persoană care are în păstrare vesela într-o unitate militară, într-o închisoare etc. • pl. *-i.* / ***veselă*** + *-ar.*

vesélă *s.f.* Totalitatea vaselor folosite la masă, într-un restaurant etc.; văsărie. *Se bucură cînd găsi vesela curată.* • /<fr. ***vaisselle.***

veselí *vb. IV. refl.* **1** (*pop.; mai ales cu determ. introduse prin prep. „de"*) A deveni vesel, a manifesta bună dispoziție, voie bună sau, ext., bucurie, mulțumire. *Se veseli și începu a rîde singur* (SADOV.). ◆ (*tr. fact.*) A face să devină sau să fie vesel, a produce (cuiva) bună dispoziție, voie bună. *Vinul veselește inima omului* (SADOV.). **2** A-și folosi timpul în mod plăcut, distrîndu-se, amuzîndu-se, chefuind etc.; a se distra, a se amuza, a chefui. *Mîncați, beți și vă veseliți* (CR.). ◇ (*intr.*) *Tu tot bei și veselești* (ALECS.). • prez.ind. *-esc.* /<sl. veche **весєлитн**.

veselíe *s.f.* **1** (Stare de) bună dispoziție, (de) voie bună, ext., (de) bucurie; manifestare, comportare care reflectă această stare. *Veselia ei era molipsitoare și curînd toată lumea rîdea și se bucura de întîlnire.* ◇ (*în corelație cu „bucurie"*) *Să nu ne vie bucurie și veselie cînd vedem vrajmașii noștri biruiți* (VARL.). ◇ (*în formule de urare și de salut*) *Rămîneți în veselie Ca Codreanu-n haiducie* (POP.). ◇ Expr. *Într-o veselie* = fără a-și impune limite. *A călătorit cît a vrut, într-o veselie.* ◇ Fig. *Priveliștile... par numai o veselie* (IORGA). ◆ (*la pl.*) Gesturi, fapte, vorbe etc. care provoacă haz, amuzament etc. *Al tău suflet, a ta minte or gusta veselii* (ALECS.). ◆ Ext. Ceea ce constituie cauza, motivul unei veselii deosebite. *Copilul era veselia casei.* **2** Petrecere veselă cu mîncare și cu băutură, prilejuită de celebrarea unui eveniment festiv sau de o sărbătoare; chef, zaiafet. *A ținut veselia trei zile și trei nopți* (CR.). ◆ Spec. (*înv., reg.*) Nuntă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<sl. veche **весєлиє**.

veselíre *s.f* (*pop.*) Înveselire. • pl. *-i.* /v. ***veseli.***

veselít, -ă *adj.* (*pop.*) Care este înveselit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***veseli.***

veselitór, -oáre *adj.* (*pop.*) Care este înveselitor, îmbucurător, plăcut. *Nu mai am curaj și putere să sorb această băutură înveselitoare* (SADOV.). • pl. *-ori, -oare.* / ***veseli*** + *-tor.*

vesmînt *s.n.* v. veșmînt.

vespasiánă *s.f.* Closet public (pentru bărbați). *Paravanul de fier al unei vespasiene* (CA. PETR.). • sil. *-si-a-.* pl. *-iene.* /<fr. ***vespasienne***; cf. nm. pr. *Vespasian*, împărat roman.

vesperál, -ă *adj.* Care este caracteristic serii; de seară, din timpul serii. *În vesperala simfonie tronează liniștea regală* (TOPÎR.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***vespéral***, it. ***vesperale***, lat. ***vesperalis, -e*** <*vesper, -i* „seară".

vésperă *s.f.* **1** (*în Biserica Romano-Catolică*) Slujbă religioasă care se făcea seara, astăzi oficiindu-se după nonă și înaintea ultimei ore canonice. ◇ (*ist.*) *Vesperile siciliene* = revoltă a sicilienilor în 1282, în lunea Paștilor, urmată de masacrul ocupanților francezi, începută în urma semnalului dat de clopotele pentru slujba de seară; vecerniile siciliene. **2** (*înv.*) Seară, asfințit. **3** (*astron.; înv.*) Luceafărul de seară. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***vespĕra, -ae, vesper, -i***, it. ***vespero, vespro***, germ. ***Vesper.***

vespíde *s.f. pl.* (*entom.*) Familie de insecte himenoptere, având ca tip viespea. • /<fr. ***vespidés***; cf. lat. *vespa, -ae* „viespe".

vest *s.n.* **1** Unul dintre cele patru puncte cardinale, situat în partea unde apune soarele, opus estului; loc pe orizont unde apune soarele (abr. *V*); apus. ◆ Ext. Regiune situată în locul unde apune soarele; asfințit, apus. *Privea spre vest cerul roșiatic.* **2** Spațiu geografic situat la vest față de un punct de referință. *O veche cale de migrație... a fost împinsă mai spre vest* (LINȚ.). ◆ Lumea, popoarele din țările sau ținuturile în (sau spre) acest punct cardinal. **3** (*mai ales în terminologia referitoare la politica internațională*) Nume generic dat unui loc, unei regiuni, unui stat așezat spre apus (în special nume dat statelor din apusul Europei și din America de Nord); apus, occident. **4** Totalitatea regiunilor din vestul Statelor Unite, spre care se îndreptau colonii din sec. 19 în căutarea aurului și în care sînt amplasate filmele western. ◇ *Vestul sălbatic* = teritoriu guvernat de legi proprii și nemiloase, în care predomină violența și este răspîndită criminalitatea. • /<germ. ***West[en]***, fr. ***ouest.***

vestálă *s.f.* **1** (*în antic. romană*) Preoteasă care întreținea focul sacru în templul zeiței Vesta și pentru care castitatea era o condiție obligatorie. *La greci ai fi fost muză, iar la romani, vestală* (D. ZAMF.). ◇ Compar. *Acest seminarist cast ca o vestală* (ION.-R.). ◇ Fig. *Cele din urmă vestale ale principiilor ermetice* (E. LOV.). **2** Ext. Fig. Femeie sau fată virtuoasă, castă. *Ea nu e o vestală, are amanți care o întrețin* (CĂL.). • pl. *-e.* /<fr. ***vestale***, it. ***vestale***, lat. ***vestalis, -e***; cf. nm. pr. ***Vesta***, zeiță a căminului casnic în mitologia romană, protectoare a focului sacru.

vestálii *s.f. pl.* (*în antic. romană*) Serbări în cinstea zeiței Vesta, celebrate de romani la 15 iunie. • /<fr. ***vestalies***; cf. lat. *vestalĭa, -um.*

véstă *s.f.* Obiect de îmbrăcăminte scurt, fără mîneci și fără guler, care acoperă bustul pînă la talie și care este purtat de bărbați sub haină și de femei peste bluză. *Avea o vestă în carouri, cu două buzunare mici.* ◇ *Vestă de salvare* = obiect flotabil care se îmbracă de oamenii de la bord în caz de naufragiu, de accident aviatic sau de lucru pe puntea unui vas cînd marea este foarte agitată. *Vestă antiglonț* v. antiglonț. ◇ Expr. *A avea* (sau *a ține*) (pe cineva sau ceva) *în buzunarul de la vestă* = a avea în puterea sa, a domina pe cineva sau ceva. • pl. *-e.* /<fr., it. ***veste***; cf. lat. *vestis, -is* „veșmînt".

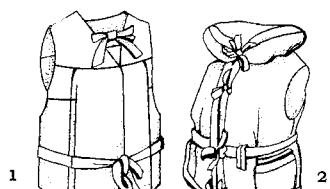

Veste de salvare
1. De plută. *2.* Gonflabilă.

véste *s.f.* **1** Fapt, întîmplare, noutate care se aduce sau ajunge la cunoștința cuiva; știre, informație. *Două vești aflate în ziua aceea nefastă îi schimbaseră toată viața.* ◇ *Fără (de) veste* = *a*) Loc.adv. deodată, subit, pe neașteptate, inopinat, brusc; *b*) Loc.adj. care este neașteptat, neprevăzut. ◇ Expr. *A(-i) da* (cuiva) *de veste* = a(-i) aduce la cunoștință (cuiva) ceva, a înștiința, a vesti, a anunța (pe cineva). *Mă duc să dau de veste lui cuconu Costache* (SADOV.). *A prinde de veste* sau *a prinde veste* = a afla, a observa, a remarca, a băga de seamă (din timp). *A prins de veste straja, s-a luat după mine* (CAR.). *Amicii lui au prins de veste că volumul este plin de greșeli tipografice* (GAL.). *Ce (mai) veste?* = ce (mai) e nou? ce noutăți știi? *A-i prinde* (cuiva) *de veste* = *a*) a remarca (la momentul oportun) prezența cuiva într-un anumit loc; *b*) a-și da seama de sentimentele, de situația, de intențiile etc. cuiva. *A nu i se auzi* (cuiva) *de veste* = a nu avea informații în legătură cu cineva. **2** Faimă, renume, reputație. *Vestea exagerată a avuțiilor sale* (XEN.). ◇ Expr. *A (i) se duce* (sau *a merge, a se lăți*) *cuiva vestea* sau *a se duce vestea de ceva* = a ajunge foarte cunoscut, vestit, renumit; a căpăta notorietate. *I-a mers vestea că ar fi nesimțitor* (VIN.). • pl. *vești.* /<sl. veche **вѣсть**.

vestejí *vb. IV.* v. veșteji.

vestejíre *s.f.* v. veștejire.

vestejít, -ă *adj.* v. veștejit.

vest-europeán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Europei de Vest sau care este originară de acolo; (*la pl.*) populație care locuiește în Europa de Vest. **2** *adj.* Care aparține Europei de Vest sau populației ei, care se referă la Europa de Vest sau la populația ei, care este originar din Europa de Vest. • pl. *-eni, -ene.* / ***vest*** + ***european***, după germ. *westeuropäisch.*

vest-germán, -ă **1** *s.m, s.f.* Persoană care făcea parte din populația de bază a Republicii Federale Germania sau era originară de acolo; (*la pl. m.*) populație care locuia în Republica Federală Germania; refugiat. **2** *adj.* Care aparține Republicii Federale Germania sau vest-germanilor, care se referă la Republica Federală Germania sau la vest-germani; care era originar din Republica Federală Germania. • pl. *-i, -e.* / ***vest*** + ***german***, după germ. *Westdeutsche.*

vestí *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică fapte care au avut loc sau care sînt în curs de desfășurare, situații trecute sau existente, informații referitoare la asemenea fapte sau situații*) A aduce la cunoștința cuiva, a da de veste, a face cunoscut; a comunica, a informa. *Cu bucurie vesti tuturor că trecuse examenul.* ◇ (*refl. impers.*) *Trebuia să se vestească tuturor că s-a luat o hotărîre nouă.* ◆ (*compl. indică oameni*) A anunța, a înștiința. *Rămase cu totul surprins cînd doamna Ioanide îi ceru bani, vestindu-l că nu mai are* (CĂL.). **2** *tr., refl.* A face să devină sau a deveni bine cunoscut; a face să capete sau a căpăta faimă, popularitate. *Faptele mari și plăcute Urma noastră o vestesc* (BOL.). **3** *refl.* A-și face cunoscută, simțită existența sau prezența. *Florile... se vesteau numai prin parfumul lor* (C. NEGR.). **4** *tr.* A constitui un indiciu pentru..., a fi o manifestare care denotă... *Ultimele experiențe ale copilului vestesc trecerea spre adolescență* (CONST.). **5** *tr.* A face cunoscut dinainte, a anunța anticipat (orientîndu-se după anumite indicii). *Copoii vestesc apropierea vînatului* (ODOB.). ◆ Spec. A prooroci, a prevesti. *Steaua a vestit nașterea lui Hristos.* ◆ (*compl. indică oameni*) A pune la curent, a informa în legătură cu o acțiune care urmează să se producă; a face să afle. *Își vesti părinții că are de gînd să se însoare* (BASS.). **6** *refl.* A-și face simțită apariția iminentă; a da primele semne de existență. *Furtună se vestea pe dealuri* (BLA.). **7** *tr.* A constitui un indiciu care face să se prevadă ceva. *Nu era lumina de ziuă... albastră, spălăcită, care vestește zorile* (PRED.). • prez.ind. *-esc.* / ***veste*** + *-i.*

vestiár *s.n.* **1** Garderobă (într-o clădire publică). **2** Mică încăpere la intrarea într-o locuință unde se află cuierul de haine. ◆ Încăpere într-un spital, într-o întreprindere, într-un stadion etc. unde se lasă hainele în păstrare, se îmbracă echipamentele de protecție, sportive etc. • sil. *-ti-ar.* pl. *-e.* /<fr. ***vestiaire***, lat. ***vestiarium, -ii.***

vestíbul *s.n.* **1** Prima încăpere sau spațiul de acces dintr-o clădire, în care se intră venind din exterior și din care se trece în alte încăperi; antreu, hol. *În vestibul îl aștepta un alegător* (VLAH.). **2** (*la romani*) Curtea din fața unui edificiu public, a casei, situată între ușa de intrare și stradă, adesea delimitată de un portic sau de prelungirea zidurilor, unde erau primiți vizitatorii care nu erau introduși în casă. **3** (*anat.*) Spațiu, cavitate la intrarea într-un canal sau într-o altă cavitate. ◆ Depresiune vulvară limitată lateral de pereții labiilor mici. ◆ Prima cavitate a urechii interne. **4** (*bot.*) Spațiu care precedă ostiola. • acc. și *vestibúl.* pl. *-uri, -e.* /<fr. ***vestibule***, lat. ***vestibŭlum, -i.***

vestibulár, -ă *adj.* (*anat.*) Care ține de vestibul, care se referă la vestibul. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***vestibulaire.***

vestibulítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a mucoasei vestibulului vaginal. • pl. *-e.* /<fr. ***vestibulite.***

véstic, -ă *adj.* De (la) vest; care aparține vestului, care se referă la vest. ◆ Spec. Care ține de Europa de Vest, care este caracteristic Europei de Vest; occidental, apusean. • pl. *-ci, -ce.* / ***vest*** + *-ic*; cf. germ. *westisch, westlich.*

vestigiál, -ă *adj.* (*anat.; despre organe*) Care a rămas rudimentar în organism, care indică o stare de involuție. • sil. *-gi-al.* pl. *-i, -e.* /<engl. ***vestigial.***

vestígiu *s.n.* (*de obicei la pl.*) Urmă din trecut; rămășiță a ceva vechi, dispărut demult (și care prezintă o importanță documentară, culturală etc.); mărturie, probă, indiciu care atestă existența în trecut a ceva. *Ne pătrundeam de suflul trecutului contemplîndu-i vestigiile sublime* (M. I. CAR.). ◇ Ext. *Grăbim pe lîngă vestigiile unei dumbrăvi* (SADOV.). ◆ Fig. Ceea ce rămîne, se menține dintr-o concepție, dintr-o mentalitate, dintr-o cultură. *Vestigiile unei gîndiri retrograde.* • pl. *-ii.* /<fr. ***vestige***, lat. ***vestigium***, ***-ii***.

vestimént *s.n.* (*înv.; de obicei la pl.*) Îmbrăcăminte, veșmînt. • pl. *-e.* /<lat. ***vestimentum***, ***-i***, it. ***vestimento***.

vestimentár, -ă *adj.* Care ține de îmbrăcăminte, care se referă la îmbrăcăminte, la veșminte. *Să nu mai vorbim de neglijențele vestimentare ale sexului frumos* (H. LOV.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***vestimentaire***.

vestimentáție *s.f.* Îmbrăcăminte. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***vestmînt*** + *-ație*.

vestíre *s.f.* **1** Acțiunea de *a vesti* și rezultatul ei; înștiințare, comunicare; știre, veste. ◆ Indicație, semn, indiciu. **2** Manifestare inițială, parțială (a unui fenomen). *Vestiri ciudate și perfide ale bătrîneții* (VORN.). • pl. *-i.* /v. ***vesti***.

vestít, -ă *adj.* **1** (*adesea urmat de determ. introduse prin prep. „pentru", „prin"*) Care se bucură de renume; care este bine cunoscut pretutindeni, care este celebru, renumit, faimos, ilustru. *Era un scriitor vestit prin profunzimea operelor sale.* ◇ (*adv.; acordat ca un adj., urmat de un adj. de care se leagă prin prep. „de" exprimă super. abs.*) *Era frumoasă, vestită de frumoasă* (ALECS.). **2** Căruia i s-a adus la cunoștință ceva; încunoștințat, anunțat. *Fiecare fată vestită duce a doua zi de Crăciun cîte un colac* (POP.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***vesti***.

vestitór, -oáre *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care vestește; care prevestește; prevestitor. **2** *s.m., s.f.* Persoană care duce și aduce vești, care anunță sau care prezice; sol, crainic. *Vestitorul specializat al tuturor lucrurilor neplăcute* (CĂL.). ◆ Persoană care prezice ceva; profet. ◆ (*pop.*) Persoană care însoțește pe nuntași (făcînd anunțurile); vornicel. • pl. *-ori, -oare.* /***vesti*** + *-tor*.

vestmínt *s.n.* v. veșmînt.

vestón *s.n.* Haină (de uniformă) care se poartă peste cămașă. ◆ Ext. Sacou. • pl. *-oane.* /<fr. ***veston***.

véșcă *s.f.* (*reg.*) **1** Peretele circular de lemn sau de metal al sitei, al ciurului, al baniței. ◆ Ext. Sită. ◇ Expr. *Trecut (și) prin ciur și prin veșcă* sau *cernut în ciur și în veșcă* = trecut prin ciur și prin dîrmon. **2** Cerc de lemn sau de fier așezat în jurul pietrelor morii pentru a împiedica risipirea făinii. **3** Cerc sau crintă de lemn ori de metal care se folosește ca tipar pentru caș. **4** Coajă desprinsă de la anumite specii de copaci (mai ales de tei), din care se confecționează diverse obiecte (de uz gospodăresc). • pl. *vești, -ște.* /<ucr. dial. ***вєчко***.

veșmínt *s.n.* **1** Nume generic pentru un obiect de îmbrăcăminte; (*la pl.*) totalitatea obiectelor care formează îmbrăcămintea unei persoane. *Avea veșmintele murdare, ochii înroșiți și privirea cruntă.* ◇ Expr. *A îmbrăca* (sau *a se îmbrăca cu*) *veșmîntul lui Hristos* = a se călugări. ◇ Compar. *Norii se întind ca un veșmînt* (ALEX.). ◇ Analog. *Muntele... se înfățișează în strălucitu-i veșmînt de brazi* (IORGA). ◆ Spec. (*bis.; la pl.*) Odăjdii. **2** Fig. Ceea ce acoperă, învelește, protejează etc. (ca un veșmînt); aspect, manifestare exterioară; (ceea ce este) aparență. *Veșmîntul prestigios al artei* (OPR.). • pl. *-inte,* (*înv., reg.*) *-uri.* și *veștmînt, vestmînt, vesmînt* s.n. /lat. ***vestīmentum***.

veșmîntár *s.n., s.m.* **1** *s.n.* (*înv.*) Șifonier. **2** *s.m.* Persoană însărcinată cu îngrijirea (și păstrarea) veșmintelor bisericești, îndeplinind și unele servicii la oficierea cultului religios. **3** *s.n.* Veșmîntărie, sacristie. • pl. *n. -e, m. -i.* /***veșmînt*** + *-ar*.

veșmîntărie *s.f.* **1** (*înv.*) Șifonier. **2** Loc în biserică unde se păstrează veșmintele preoțești; veșmîntar, sacristie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***veșmîntar*** + *-ie*.

véșnic, -ă *adj.* **I** (*exprimă durata absolută*) **1** (*despre materie, lumea materială, elemente ale naturii, fenomene naturale etc.; adesea poet.*) Care există de totdeauna și va exista întotdeauna; căruia experiența umană îi recunoaște sau îi atribuie existența din totdeauna și pentru totdeauna; etern. *Izvoarele cele reci și veșnice care țîșnesc din inima muntelui* (SADOV.). ◇ (*adv.*) *Stelele... vecinic pe ceruri colindează* (EMIN.). **2** (*bis.; despre Dumnezeu*) Care există în afara timpului; a cărui existență nu se supune nici unei determinări cronologice; etern. *Înaintea Veciniculuí Părinte* (ALECS.). ◆ Care aparține lui Dumnezeu; care este de esență divină; care este dat, orînduit de Dumnezeu. ◇ *Judecata cea Veșnică* = Judecata de Apoi. *Viața cea veșnică* v. viață. ◆ (*subst. m.; precedat de art.adj. „cel"; nm. pr.*) Dumnezeu. *Mergeți înaintea Celui Vecinic să jurați sfînta unire* (MARC.). ◆ (*subst. n.*) Ceea ce aparține lui Dumnezeu; ceea ce este caracteristic, propriu existenței de după moarte a credincioșilor. *Numai moartea... Să ne descopere minței a vecinicului taine poate* (CON.). ◇ Expr. *A se muta* (sau *a trece, a se duce*) *la cele veșnice* = (*despre oameni*) a muri. **II** (*exprimă permanența unui lucru, a unei stări, a unei acțiuni, a unei situații, a unui sentiment etc.*) **1** Exager. (*despre sentimente, stări, atitudini, fapte etc. ale oamenilor; de obicei precedă subst. determ.*) Căruia nu i se poate cunoaște sau prevedea sfîrșitul; care există, care durează fără a se întrerupe și fără a se schimba în timp; care pare să nu aibă sfîrșit; care se repetă fără întrerupere. *Veșnicul ei surîs de plăcere ne apare ca o sfidare* (VIANU). ◆ (*despre persoane*) Care este într-o anumită stare, situație, postură (față de cineva) (de) un timp îndelungat; care este constant, statornic. *Smărăndache, veșnicul purtător de știri* (CĂL.). ◆ (*adv.*) Într-una, mereu, necontenit; totdeauna, de fiecare dată. *Veșnic are cineva interes să-și aducă o rudă* (CA. PETR.). **2** A cărui existență sau durată nu are sfîrșit; care (se consideră că) nu va înceta niciodată să existe; care va dăinui, va dura, va rezista tot timpul care va urma sau un timp foarte lung; etern. *Izvorul veșnic al tuturor inspirațiilor adevărate* (MAIOR.). ◇ *Veșnica* (*lui* sau *a ei, a lor*) *pomenire* = *a*) (*bis.*) formulă de rugăciune prin care Dumnezeu este implorat să nu uite pe cei morți la Judecata de Apoi; cîntare bisericească de încheiere a slujbei de înmormîntare sau de parastas; *b*) (*glum., iron.*) se spune cînd cineva sau ceva este considerat definitiv pierdut. *Focul veșnic* v. foc. *Liniște veșnică* v. liniște. *Somnul* (*cel*) *veșnic* v. somn. *Viața veșnică* v. viață. ◇ Expr. *A zăcea* (*de*) *somnul cel veșnic* = a fi mort. **3** (*în Ev. Med., în Țările Rom.; despre titluri, funcții, proprietăți etc.*) Care aparține (prin contract) unei persoane pînă la sfîrșitul vieții și se transmite și urmașilor. ◆ (*despre persoane aparținînd unor categorii sociale*) Care își păstrează (prin contract) titlul, funcția, condiția socială etc. pe viață, transmițîndu-le și urmașilor. • pl. *-ci, -ce.* și (*înv., pop.*) *vécinic, -ă adj.* /<slav. ***вѣчьнъ***.

veșnicí *vb. IV. tr. fact.* Poet. A face să devină veșnic, să dureze nelimitat; a face să dăinuie, să reziste în amintirea posterității tot timpul care va urma sau un timp îndelungat. ◇ Exager. *Vreun francez care să-i veșnicească faptele* (PER.). • prez.ind. *-esc.* /v. ***veșnic***.

veșnicíe *s.f.* **I** (*exprimă durata absolută*) **1** (*adesea poet.*) Timp infinit; (starea sau calitatea a) ceea ce este veșnic; eternitate, vecie. *Niște umbre triste pe ecranul veșniciei!* (IORGA). **2** (*mai ales relig.*) Durată care nu are nici început, nici sfîrșit, care nu se supune nici unei determinări temporale; eternitate, vecie. ◆ Ceea ce aparține lui Dumnezeu, ceea ce este de esență divină; ceea ce este dat, orînduit de Dumnezeu. *Dumnezeu are veșnicia* (SADOV.). **II** (*exprimă permanența unui lucru, a unei stări, a unei acțiuni, a unei situații, a unui sentiment etc.*) **1** (*adesea exager. sau poet.*) Durată care nu are sfîrșit, care este nelimitată în viitor; (starea sau calitatea a) ceea ce este veșnic; eternitate, vecie. *Zidirea și tencuiala nu pot deștepta sentimentul de veșnicie* (CĂL.). ◇ Loc.adv. *Pe* (sau *pentru, în*) *veșnicie* = pentru totdeauna, pe veci. *O trudă de chinuri neistovite ne așteaptă pentru veșnicie* (RALEA) **2** (*exager.; precedat de art. nehot. „o"*) Perioadă de timp foarte lungă; durată (care pare) nesfîrșită, interminabilă. *După o veșnicie a ieșit doctorul* (REBR.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv., pop.*) *vecinicíe s.f.* /***veșnic*** + *-ie*.

véșted, -ă *adj.* **1** (*despre plante sau părți ale lor*) Care și-a pierdut prospețimea, vigoarea, seva (din cauza lipsei de apă, din cauza arșiței, a frigului etc.); care s-a ofilit. *Frunze vestede căzute din copacii galbeni.* ◇ Fig. *Cerul fără unde stagna ca o apă vestedă* (CĂL.). ◆ Ext. (*despre locuri, suprafețe etc.*) Pe care vegetația și-a pierdut prospețimea, s-a ofilit. **2** Fig. (*despre oameni sau despre părți ale corpului lor*) Care este lipsit de vlagă, de forță, de vioiciune; ofilit; secătuit. *Trăsăturile feței sale vestede* (M. I. CAR.). ◆ (*despre fizionomie, privire etc.*) Care trădează oboseală, istovire, surmenaj. *Privirea lor era vestedă de nopți nedormite* (BACOV.). ◇ Fig. *Surîsuri vestede de plante ținute în beci* (H. LOV.). **3** (*despre culori, surse de lumină etc.*) Care este lipsit de strălucire; palid, șters, tern. *Zori vestede se lăsau cu amărăciune peste noi* (VOIC.). • pl. *-zi, -de.* /lat. ****vescĭdus***, ***-a***, ***-um*** <*vescus, -a, -um* „firav, uscățiv".

veștejí *vb. IV.* **1** *refl., tr. fact.* A deveni sau a face să devină vested; a (se) ofili, a (se) îngălbeni; a (se) trece. *S-au veștejit salcîmii și sălciile* (STANCU). **2** *refl., intr.* Fig. (*despre oameni sau despre părți ale corpului lor*) A-și pierde forța, vigoarea, vioiciunea, a slăbi; ext. a îmbătrîni, a (se) trece. *Cînd era necăjită... se veștejea* (CA. PETR.). ◆ Fig. (*despre sentimente, însușiri etc. ale oamenilor*) A scădea în intensitate, ext., a dispărea, a pieri treptat; a înceta să mai existe. *Dispoziția și expansivitatea profesorului se veștejiră dintr-o dată* (GAL.). **3** *tr.* Fig. (*calc după fr. „flétrir"*) A stigmatiza, a dezaproba, a înfiera. ◆ Fig. A dezonora, a terfeli. • prez.ind. *-esc.* și *vestejí,* (*pop.*) *veștezí vb. IV.* /***vested*** + *-i*; cf. și fr. *flétrir* „a înfiera".

veștejíre *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *veșteji*. • pl. *-i.* și ***vestejíre*** *s.f.* /v. ***veșteji***.

veștejít, -ă *adj.* Care este vested, ofilit. • pl. *-ți, -te.* și *vestejít, -ă,* (*pop.*) *veștezít, -ă adj.* /v. ***veșteji***.

veștejitór, -oáre *adj.* **1** (*înv.; despre plante, flori etc.*) Care se veștejește. **2** Care face să devină vested, care determină, care produce veștejirea. • pl. *-ori, -oare.* /***veșteji*** + *-itor*.

veștezí *vb. IV.* v. veșteji.

veștezít, -ă *adj.* v. veștejit.

veștí *vb. IV. refl.* (*înv.*) A se îmbrăca, a se înveșmînta. • prez.ind. *-esc.* /lat. ***vestīre***.

veștmínt *s.n.* v. veșmînt.

veterán *s.m, s.f.* **1** *s.m.* (*în Roma antică*) Ostaș roman eliberat din armată, după un anumit număr de campanii, împroprietărit și declarat cetățean roman (în cazul cînd nu era mai dinainte). **2** *s.m.* (și *veteran de război*) Soldat (bătrîn) care a participat la unul sau la mai multe războaie; militar în vîrstă (cu experiență de luptă). *Vorbesc ca veteran din trei războaie* (D. BOT.). **3** *s.m., s.f.* Fig. Persoană care a activat timp îndelungat în același domeniu, în aceeași instituție etc.; ext. bătrîn. *Trebuiau două recomandații de la veteranii instituției* (VIN.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***vétéran***, lat. ***veteranus, -i*** <*vĕtus, -eris,* „bătrîn".

veterinár, -ă *adj., s.m.* (*med. vet.*) **1** *adj.* Care se referă la prevenirea, combaterea și tratarea bolilor animalelor, la sănătatea animalelor. ◇ *Medicină veterinară* = știință care se ocupă cu studiul prevenirii și al vindecării bolilor de care suferă animalele (domestice). **2** *adj., s.m.* (Medic, tehnician, agent) care practică medicina veterinară. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***vétérinaire***, lat. ***veterinarius, -a, -um*** <*veterīna, -orum* „animale de povară".

veterinărie *s.f.* (*înv.*) Medicină veterinară. • g.-d. *-iei.* /***veterinar*** + *- ie*.

vetivér *s.m.* (*bot.*) Plantă din familia gramineelor, cultivată în unele regiuni tropicale pentru rădăcinile ei, din care se extrage un ulei folosit în industria parfumurilor. • /<fr. ***vétiver***; cuv. tamil.

véto *s.n. invar.* **1** (*la romani*) Drept pe care îl aveau tribunii plebei în Roma antică de a împiedica adoptarea de către Senat a unor legi care ar fi lovit în interesele plebeilor. ◆ Formulă prin care tribunii își exercitau acest drept. **2** (*jur.*) Drept excepțional (recunoscut prin lege sau prin convenții) pe care îl are o persoană, un stat etc. de a se opune adoptării unei hotărîri sau a unei propuneri discutate în organizația din care face parte. ◆ Formulă prin care se exercită acest drept. • pl. *-uri.* /<fr. ***veto***, lat. ***veto***, „mă opun".

vétrelă *s.f.* (*mar.; înv., pop.*) Pînză (de corabie). ◆ Ext. Corabie. • acc. și *vetrélă.* pl. *-e.* și *vétrilă, vintreá, vintrélă, vîntreá, vîntrélă s.f.* /<slav. ***вѣтрило***; cf. și *vînt*.

vetríce *s.f.* **1** (*bot.*) Plantă erbacee, perenă, aromatică, din familia compozitelor, înaltă de cca 1m, cu frunzele penat-sectate, cu florile tubuloase, galbene-aurii, dispu-

vetrice (1)

se în corimb, folosită în medicina populară (*Chrysanthemum vulgare*); vetricea. **2** (*entom.*; *reg.*) (Larvă de) efemeră. • pl. *-ce*. şi (*înv.*) *vintrice* *s.f.* /lat. **vitricem* <*vītex*, *-icis*.

vetriceá *s.f.* (*bot.*) Numele a două plante erbacee, din familia compozitelor: *a*) plantă cu tulpina robustă şi ramificată, cu frunzele mari, cu florile albe-gălbui, dispuse în capitule, care creşte prin locuri calcaroase, în pădurile montane şi subalpine (*Chrysanthemum macrophyllum*); *b*) vetrice (*Chrysanthemum vulgare*). • pl. *-ele*. /***vetrice*** + *-ea*.

vétrilă *s.f.* v. vetrelă.

vetrişoáră *s.f.* Dim. al lui *vatră*; vetriţă. • pl. *-e*. /***vatră*** + *-işoară*.

vetríţă *s.f.* Vetrişoară. • pl. *-e*. /***vatră*** + *-iţă*.

vetúie *s.f.* v. vătuie.

veturín *s.m.* (*înv.*) Conducător al unei trăsuri; birjar. • pl. *-i*. /<it. ***vetturino***.

vetúst, -ă *adj.* **1** Care nu mai este actual; care are un aspect învechit, arhaic, perimat sau demodat; uzat. *Vila avea o arhitectură vetustă.* ◆ Care denotă, exprimă, sugerează un aspect, o atitudine etc. învechită. *Avea ceva vetust şi intim în acelaşi timp* (PER.). **2** Care există de mult timp; care a fost făcut, care a apărut cu mult timp în urmă. • pl. *-şti*, *-ste*. /<fr. ***vétuste***, lat. ***vĕtustus***, ***-a***, ***-um*** <*vĕtus*, *-eris* „vechi".

vetustáte *s.f.* Starea a ceea ce este vetust; vechime, bătrîneţe; vetusteţe. ◆ Stare de deteriorare cauzată de trecerea timpului. • /<fr. ***vétusté***, lat. ***vĕtustas***, ***-atis***.

vetustéţe *s.f.* Vetustate. • /***vetust*** +*-eţe*, după fr. *vetusté*.

veţichíe *s.f.* (*reg.*) **1** Aşchie mică. **2** (*mai ales la pl.*) Fiecare dintre nuielele de salcie sau de alun cu care se umplu spaţiile goale din scheletul de lemn al pereţilor caselor ţărăneşti. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /lat. **vetic*(*u*)*lam* = ***viticŭla***, ***-ae***.

veveriţă (1)

véveriţă *s.f.* (*zool.*) **1** Mamifer rozător arboricol, de talie mică, cu blana deasă şi mătăsoasă, roşcată sau neagră pe spate şi albă pe piept, cu coada lungă şi stufoasă, care trăieşte mai ales în pădurile de conifere (*Sciurus vulgaris*). *Două veveriţe roşcate ţopăiau în jurul bradului bătrîn.* ◆ Blana prelucrată a acestui animal. ◆ (Epitet pentru o) fată vioaie, zglobie. **2** *Veveriţă zburătoare* (sau *de Siberia*) = mamifer arboricol, care trăieşte mai ales în pădurile siberiene şi care are membrele anterioare şi posterioare unite de laturile corpului printr-o membrană cu ajutorul căreia poate face salturi foarte mari (*Sciurapterus volans*). • acc. şi *veveríţă*. pl. *-e*. şi (*pop.*) *vérveriţă* *s.f.* /<sl. veche **вѣверица**.

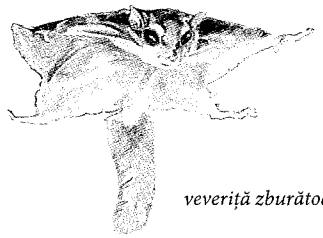

veveriţă zburătoare

vexá *vb. I.* **1** *tr.* A jigni, a ofensa. *Pe Georgeta o vexase pur şi simplu* (CĂL.). ◆ Ext. A contraria. **2** *refl.* (*fam.*) A se supăra (simţindu-se jignit). • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***vexer***, lat. ***vexare***.

vexánt, -ă *adj.* Vexatoriu. • pl. *-ţi*, *-te*. /<fr. ***vexant***.

vexăre *s.f.* Acţiunea de *a vexa* şi rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***vexa***.

vexát, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care este rănit în amorul propriu; jignit, ofensat. ◆ Ext. Care este contrariat, derutat. • pl. *-ţi*, *-te*. /v. ***vexa***.

vexatór, -oáre *adj.*v. vexatoriu.

vexatóriu, -ie *adj.* Care vexează, care contrariază; care este ofensator, jignitor; vexant. • pl. *-ii*, *-ori*, *-oare*. şi *vexatór*, *-oáre* *adj.* /<fr. ***vexatoire***.

vexáţie *s.f.* v. vexaţiune.

vexaţiúne *s.f.* **1** Faptul de a vexa; vorbă, faptă, atitudine care supără, jigneşte, contrariază. **2** Nedreptate; persecuţie (din partea unei autorităţi). • pl. *-i*. şi *vexáţie* *s.f.* /<fr. ***vexation***, lat. ***vexatĭo***, ***-onis***.

vexíl *s.n.* **I 1** (*milit.*; *în antic. romană*) Steagul, însemnele unei cohorte în armata romană. ◆ Trupă orînduită într-un anumit corp. **2** Steag, pavilion al unei nave. **II 1** (*bot.*) Petală superioară a florilor leguminoaselor. **2** (*ornit.*) Ansamblul barbelor situate de aceeaşi parte a rahisului unei pene de păsăre. • pl. *-e*. /<lat. ***vexillum***, ***-i***, fr. ***vexille***.

vexilár *s.m.* **1** (*milit.*; *în antic. romană*) Purtător al unui vexil în armata romană. ◆ Soldat roman care făcea parte dintr-o unitate militară cu vexil propriu. **2** Ext. Stegar. • pl. *-i*. /<lat. ***vexillarĭus***, ***-ii***, fr. ***vexillaire***.

vexilát, -ă *adj.* (*bot.*) Care este prevăzut cu vexil. • pl. *-ţi*, *-te*. /<fr. ***vexillé***.

vexilaţie *s.f.* (*în antic. romană*) Unitate de cavalerie în legiunea romană care lupta sub acelaşi steag. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. şi (*înv.*) *vexilaţiúne* *s.f.* /<fr. ***vexillation***, lat. ***vexillatĭo***, ***-onis***.

vexilaţiúne *s.f.* v. vexilaţie.

vexilifér, -ă *adj.*, *s.m.* **1** *adj.*, *s.m.* (*milit.*; *în antic. romană*) (Soldat) care purta vexilul. **2** *s.m.* Fig. Iniţiator, promotor, purtător al unei idei, al unei teorii etc. • pl. *-i*, *-e*. /<lat. ***vexillĭfer***, ***-i***, it. ***vessillifero***.

vexilológ, -ă *s.m.*, *s.f.* Specialist în vexilologie. • pl. *-gi*, *-ge*. /<fr. ***vexillologue***.

vexilológic, -ă *adj.* Care se referă la vexilologie. • pl. *-ci*, *-ce*. /<fr. ***vexillologique***.

vexilologíe *s.f.* Disciplină a istoriei care se ocupă cu studiul steagurilor din diferite epoci şi ţări. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***vexillologie***; cf. lat. *vexillum*, *-i* „vexil", gr. *λόγος* „studiu".

vezarét *s.n.* (*ist.*; *înv.*) Vizirat. • /<tc. ***vezaret***.

vezeálă *s.f.* v. vedeală.

vezetéu *s.m.* v. vizitiu.

vezicál, -ă *adj.* (*anat.*) Care aparţine vezicii, referitor la vezică. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***vésical***.

vezicánt, -ă *adj.*, *s.n.* (Substanţă) care produce vezicarea pielii; vezicator. • pl. *-ţi*, *-te*. /<fr. ***vésicant***.

vezicát, -ă *adj.* Care are băşici, care este băşicat. • pl. *-ţi*, *-te*. /de la ***vezică***.

vezicatór, -oáre *adj.*, *s.f.* (Substanţă, medicament) care determină apariţia de vezicule pe piele, provocînd o congestie locală; vezicant. • pl. *-ori*, *-oare*. /<fr. ***vésicatoire***.

vezicáţie *s.f.* (*med.*) Acţiunea locală produsă de un medicament vezicant şi rezultatul ei. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. şi *vezicaţiúne* *s.f.* /<fr. ***vésication***.

vezicaţiúne *s.f.* v. vezicaţie.

vezícă *s.f.* **1** (*anat.*; *de obicei urmat de determ. care indică felul*) Organ cavitar care reprezintă rezervorul aparatului urinar şi în care se colectează urina adusă de la rinichi prin uretere, pentru a fi eliminată apoi prin uretră, prin contracţia fibrelor musculare din structura sa; băşică. ◇ *Vezică biliară* = rezervor temporar al bilei situat în fosa colecistului de pe faţa inferioară a ficatului; colecist. *Vezică ombilicală* = sac vitelin. **2** (*iht.*) *Vezică înotătoare* = organ plin de gaze, specific peştilor osoşi, care determină ridicarea şi coborîrea peştelui în apă şi poate îndeplini şi funcţia de respiraţie şi de emitere sau de întărire a sunetelor. • pl. *-ci*. /<lat. ***vesīca***, ***-ae***.

vezicul- Elem. de compunere „vezicule". • şi *veziculo-*. /<fr. ***vésicul***(***o***)*-*; cf. lat. *vesicŭla*, *-ae*.

veziculár, -á *adj.* Care are formă de vezicule. ◆ Care constituie o vezicule, care are vezicule; veziculos. • pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***vésiculaire***.

vezículă *s.f.* **1** (*anat.*; *de obicei urmat de determ. care indică felul*) Formaţie anatomică, sferoidă, membranoasă, care are diverse funcţii organice. ◇ *Veziculă biliară* = rezervor temporar al bilei, avînd ca rol principal colectarea şi concentrarea bilei, urmate de evacuarea ei intermitentă în duoden şi care este situat în fosa colecistului de pe faţa inferioară a ficatului; colecist. *Vezicule seminale* = organ glandular pereche, cu aspect de diverticul, anexat canalului deferent, secretînd un lichid mucos care intră în compoziţia spermei. **2** (*med.*) Nume dat unor băşicuţe pline cu lichid care apar pe piele şi pe mucoase în diferite boli. • pl. *-e*. /<fr. ***vésicule***, lat. ***vesicŭla***, ***-ae***.

veziculectomíe *s.f.* (*med.*) Extirpare chirurgicală a unei vezicule seminale. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***vésiculectomie***.

veziculítă *s.f.* (*med.*) Inflamaţie (patologică) a veziculelor seminale. • pl. *-e*. /<fr. ***vésiculite***.

veziculo- v. vezicul-.

veziculografíe *s.f.* (*med.*) Examinare radiologică a unei vezicule cu ajutorul unei substanţe de contrast. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***vésiculographie***.

veziculós, -oásă *adj.* Care are vezicule; care este în formă de veziculă; vezicular. • pl. *-oşi*, *-oase*. /<fr. ***vésiculeux***, lat. şt. ***vesiculosus***, ***-a***, ***-um***.

veziculotomíe *s.f.* (*med.*) Incizie a veziculelor seminale. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***vésiculotomie***.

vezigón *s.n.* (*med. vet.*) Tumoare care se formează la articulaţia genunchiului sau a jaretului unui cal, datorită hidropiziei sinovialelor. • pl. *-oane*. /<fr. ***vessigon***.

vezír-agasí *s.m.* (*ist.*) Subaltern al vizirului. • pl. *veziri-agasi*. /<tc. ***vezir-ağası***.

vezír-azém *s.m.* (*ist.*) Mare vizir; ext. înalt demnitar al Imperiului Otoman, cu funcţii asemănătoare primului-ministru de astăzi. • pl. *-veziri-azemi*. /<tc. ***veziri azam***.

vezír-chehaiasí *s.m.* (*ist.*) Agent, intendent al marelui vizir. • pl. *veziri-chehaiasi*. /<tc. ***vezir kâhyası***.

vezír-tatár *s.m.* (*ist.*) Curier al vizirului. • pl. *veziri-tatari*. /<tc. ***vezir tatarı***.

vezuvián *s.n.* (*mineral.*) Silicat natural hidratat de aluminiu, calciu, fier şi magneziu, cristalizat în sistemul tetragonal, de culoare verde sau galbenă-brună, dur, cu luciu sticlos (folosit ca piatră semipreţioasă). • sil. *-vi-an*. /<germ. ***Vesuvian***, fr. ***vésuvienne***; cf. nm. pr. *Vezuviu*, vulcan în Italia.

vezuvíná *s.f.* Colorant folosit la fabricarea cernelii brune de tipar. • pl. *-e*. /<germ. ***Vesuvin***.

vía[1] *prep.* (*indică o rută, un itinerar*) Pe drumul, pe direcţia, pe ruta; (trecînd) prin... ◆ Ext. Prin intermediul (cuiva sau a ceva). *S-a adresat instanţei via - comisia de judecată* (PER.). • /<fr., germ. ***via***.

vía[2] *s.f.* **1** (*în antic. romană*) Drum pavat în interiorul unei localităţi sau între localităţi. **2** Cale de comunicaţie principală. • /<lat. ***vĭa***, ***-ae***, it. ***via***.

viá[3] *vb. I. intr.* **1** A trăi, a vieţui; a exista. ◆ (*despre sentimente, gesturi, atitudini etc. ale oamenilor*) A dăinui, a dura, a se menţine. ◆ (*bis.*) A dobîndi viaţa veşnică. *Va via sufletul nostru în veci* (PETROV.). **2** (*înv.*) A vieţui într-un anumit fel, în anumite condiţii. **3** (*înv.*) A vieţui împreună cu cineva sau în preajma cuiva. • sil. *vi-a*. prez.ind. *-iez*. /lat. ***vivĕre***.

viábil, -ă *adj.* **1** (*despre fiinţe, mai ales despre nou-născuţi*) Care este apt să trăiască; care prezintă calităţile anatomice şi fiziologice indispensabile vieţii. **2** Fig. Care poate să se menţină, să dureze timp îndelungat, să dăinuiască. *Arta de a construi personaje viabile* (PER.). ◇ (*adv.*) *Este singurul care a putut să înfăţişeze viabil pătura ţărănimii* (PER.). • sil. *vi-a-*. pl. *-i*, *-e*. /<fr. ***viable***.

viabilitáte *s.f.* **1** Faptul, calitatea de a fi viabil; putere de a trăi, de a dăinui. **2** (*constr.*) Calitatea unei îmbrăcăminţi rutiere de a corespunde condiţiilor cerute de traficul pentru care a fost proiectată. • sil. *vi-a-*. /<fr. ***viabilité***.

viadúc *s.n.* v. viaduct.

viadúct *s.n.* Construcţie din piatră, beton armat sau metal, asemănătoare cu un pod, care asigură continuitatea unei căi de comunicaţie terestră deasupra unei văi, deasupra unui alt drum etc. *Înaltele arcade ale viaductelor* (CE. PETR.). • sil. *vi-a-*. pl. *-e*, *-uri*. şi (*înv.*) *viadúc* *s.n.* /<fr. ***viaduc***, engl. ***viaduct***, germ. ***Viadukt***; cf. lat. *vĭa*, *-ae* „drum", *ducĕre* „a duce".

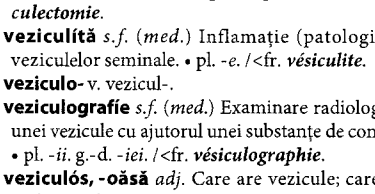

viaduct

viagér, -ă *adj.* (*jur.; despre drepturi, rente, pensii*) Care se acordă unei persoane pe tot timpul vieții ei, stingîndu-se la moartea acesteia (fiind netransmisibilă la urmași). *Să-i facem în urmă o rentă viageră* (BRĂ.). • sil. *vi-a-*. pl. *-i, -e.* și *viajér, -ă adj.* /<fr. ***viager***.

viajér, -ă *adj.* v. viager.

viárbă *s.f.* (*pop.*) Mănunchi de fire de tort, de obicei în număr de trei, din care se alcătuiesc jirebii și păpuși (care servesc ca unitate de măsură la urzitul pînzei). • pl. *vierbe.* /<sl. veche **врьвь**.

viáș *s.m.* (*înv., reg.*) Vier (la vie). • pl. *-i.* /***vie*** + *-aș.*

viátic[1] *s.n.* **1** (*în Roma antică*) Provizii și bani necesari unei călătorii. **2** Fig. Ceea ce constituie un ajutor, un sprijin (moral) într-o anumită împrejurare. **3** (*în Biserica Catolică*) Comuniune administrată unui muribund. • sil. *vi-a-*. /<lat. ***viatĭcum, -i***, it. ***viatico***.

viátic[2]**, -ă** *adj.* (*înv.*) Care dă viață. • sil. *vi-a-*. pl. *-ci, -ce.* /***via***[3] + *-tic.*

viátnic *s.m.* (*înv.*) Ființă care își duce viața într-un anumit fel. • sil. *vi-at-*. pl. *-ci.* /***via***[3] + *-nic.*

viátor *s.m.* (*în Roma antică*) Mesager, curier oficial la dispoziția cenzorilor, a tribunilor și a altor autorități. • sil. *vi-a-*. pl. *-i.* /<lat. ***viator, -oris***.

viáță *s.f.* **1** Formă superioară de mișcare a materiei, care apare pe o anumită treaptă a dezvoltării acesteia și care reprezintă o sinteză a proceselor biologice, fizice, chimice, mecanice care au loc în organism; faptul de a fi viu; starea a ceea ce este viu. *Mă face să fiu în stare a-mi jărtfi viața pentru tine* (EMIN.). <> Loc.adj. *Fără* (*pic de*) *viață* = *a*) care este lipsit de vlagă și de voință, fără vigoare; slăbănog, neputincios; *b*) care este mort. *Mama nu mai era frumoasă fără viață... arăta mai bătrînă cu zece ani* (PRED.). *De viață și* (*de*) *moarte* = capital, crucial; absolut, total. <> Loc.adj., adv. *Pe viață și* (sau *ori*) *pe moarte* = (în chip) deznădăjduit, aprig; cu înverșunare, din toate puterile, cu riscul vieții. *Tecla se îndrăgise de Stoica pe viață și pe moarte* (GAL.). <> Loc.adv. *Cu viață* = *a*) în mod energic, hotărît; *b*) viu, teafăr. *Cu prețul vieții* = cu orice risc. <> Expr. *A fi în viață* = a trăi. *Mai erau în viață încă vreo zece* (SADOV.). *A da viață* = *a*) a crea, a naște, a aduce pe lume. *Acești oameni... mi-au dat viață și, odată cu ea, cîte o parte din temperamentul lor* (CĂL.); *b*) a readuce la viață, a reînvia. *Din inimă-i pămîntul la morți să deie viață* (EMIN.); *c*) fig. a face să apară, să se producă, să se manifeste. *Lună tu, stăpîna mării, pe a lumii boltă luneci Și gîndirilor dînd viață, suferințele întuneci* (EMIN.); *d*) fig. a anima, a însufleți. *Soarele răsare Dînd viață luminoasă cu-o caldă sărutare* (ALECS.). *A aduce* (pe cineva) *la viață* = a face (pe cineva) să-și recapete cunoștința, sănătatea; a însănătoși. *A* (*se*) *trece din viață* = a muri. *A-și da viața* = a se jertfi din devotament (pentru cineva sau pentru ceva). *Și-ar da viața ca să apere femeia iubită* (CA. PETR.). (*A fi*) *între viață și moarte* = (a fi) în pericol să moară, (a fi) în pragul morții. *A mîntui* (cuiva) *viața* = a scăpa (pe cineva) dintr-o mare primejdie, a salva de la moarte. *A-și pune viața în primejdie* (sau *la mijloc*) ori *a-și risca viața* = a face ceva cu riscul vieții, a risca foarte mult. *A lua* (sau *a căpăta*) *viață* = a lua ființă, a se naște; a se înființa, a se ivi; a se produce. *A lăsa* (ori *a cruța*) *viața* sau *a dărui viața, a lăsa* (pe cineva) *în viață* = a lăsa pe cineva în viață (după ce-i fusese hotărîtă moartea). *Cruță-mi viața, Aleodor* (ISP.). *A scăpa cu viață* = a se salva de la moarte. *Încă mă mir cum am scăpat cu viață* (CR.). *A înceta* (sau *a se stinge, a se săvîrși, a conteni*) *din viață* ori *a-și sfîrși viața, a i se sfîrși viața* (cuiva) = a muri. *Descrise împrejurările în care poetul se săvîrșise din viață* (STANCU). *A se juca cu viața* v. juca. *A-i lua* (cuiva) sau *a-și lua viața* v. lua. *A-*(*și*) *pierde viața* v. pierde. *A plăti cu viața* v. plăti. *A prinde viață* v. prinde. *A reveni la viață* v. reveni. *A da semn* (sau *semne*) *de viață* v. semn. *A o sfîrși cu viața* v. sfîrși. *A-și încheia socotelile cu viața* v. socoteală. *A-și vinde scump viața* v. vinde. ◆ Epitet pentru o ființă iubită, care reprezintă totul în existența cuiva. *Viața mea era Alta* (CA. PETR.). ◆ Fig. Vietate, ființă; spec. om. *Cîte vieți, cîte inimi, cîte suflete n-ar fi putut găsi mormîntul lor* (HOG.). ◆ Putere, energie, vlagă. *Băutura îl învinețise parcă, ai fi zis că vinul alunga viața din el în loc s-o biciuie* (PRED.). <> Expr. *A-și stoarce viața* v. stoarce. **2** Vivacitate, vioiciune; veselie, bună dispoziție, exuberanță. *Privirea-i strălucea de viață* (PRED.). <> Loc.adj. *Plin de viață* sau *cu viață* = energic, viguros, vioi; vesel. *Ea îl revedea, adolescent plin de viață* (G. M. ZAMF.). *De viață* = (*despre oameni*) care este vesel, exuberant, sociabil; căruia îi place să petreacă. *Era un om de viață, îi plăcea să se distreze cu prietenii.* <> Expr. *A prinde viață* sau *a prinde la viață* v. prinde. **3** (*biol.*) Ansamblul fenomenelor biologice (creștere, metabolism, reproducere etc.) pe care le prezintă organismele animale sau vegetale de la naștere pînă la moarte. *Apa e elementul în care s-a produs șocul primordial al nașterii vieții* (PRED.). **4** Existență umană, petrecere a omului pe pămînt. *După ce descoperim că viața n-are nici un înțeles, nu ne rămîne altceva de făcut decît să-i dăm un înțeles* (BLA.). <> Expr. *Cînd ți-e viața mai dragă* = cînd nici nu te aștepți, cînd nici nu te gîndești. *A izbuti* (sau *a răzbi*) *în viață* = a reuși să ajungă într-o situație materială sau socială bună. *Voi munci, voi răzbi în viață, dar cu tine și pentru tine* (CĂL.). *A intra în viață* = *a*) (*despre oameni*) a începe să se confrunte cu realitatea; *b*) a începe să activeze, să funcționeze. *A mînca cuiva* (sau *a-și mînca cu cineva* sau *cu ceva*) *viața* v. mînca. *A i se urî cu viața* v. urî. *Valurile vieții* v. val. ◆ Realitate, lume obiectivă. *Arta cere în fizicul actorului tot atîta variație cîtă a creat viața* (CA. PETR.). <> Expr. *A traduce în viață* v. traduce. **5** (*relig.; determ. prin „de apoi", „de dincolo", „cealaltă" etc.*) Existență de dincolo de moarte, trăire în lumea de apoi. *Eu o lacrimă de-aicea nu mi-aș da-o pentru toată nesfîrșita fericire din viața de apoi* (VLAH.). ◆ (și *viața veșnică, viața de veci*) Fericirea veșnică de care se vor bucura drept-credincioșii. *A trecut de la deșărticiune la viață veșnică, unde nu mai este nici întristare, nici suspinare* (AGÂR.). <> (*ca atribut al lui Iisus Hristos*) *Eu sînt Calea , Adevărul și Viața* (BIBL.). **6** Mod în care trăiește cineva; condiții, mediu în care se desfășoară existența unei persoane sau a unei colectivități. *De ce să-și amărască el viața de dragul ei?* (SLAV.). <> Expr. *A-și îngropa viața* (undeva) = a duce o existență lipsită de satisfacții, de împliniri. *A-și reface viața* = a se recăsători. *A duce o viață bună* v. bun. *Viață de cîine* v. cîine. *A-și cîrpi viața* v. cîrpi. *A-și face* (sau *a-și găsi, a-și croi*) (*un*) *drum* (*nou*) *în viață* v. drum. *A* (*se*) *lupta cu viața* v. lupta. ◆ Convietuire, trai. *Cinci ani de viață cu un om istovit... ; în urmă văduvă* (CAR.). <> *Tovarăș* (sau *tovarășă*) *de viață* v. tovarăș. <> Expr. *A duce viață comună cu cineva* v. comun. *A*(*-și*) *lega viața de cineva* sau *de viața cuiva* v. lega. **7** Mod de existență sau manieră de a trăi proprie unei persoane sau unui grup de persoane, care se caracterizează printr-un ansamblu de condiții sociale, economice, culturale etc. sau prin activități ori preocupări specifice; totalitatea activităților specifice unei persoane, unei colectivități, unui domeniu. *Viața monahală nu m-ar speria* (D. ZAMF.). <> *Viață contemplativă* v. contemplativ. *Viață publică* v. public. **8** Faptul de a subzista; concr. ceea ce este necesar pentru existența zilnică a cuiva (hrană, îmbrăcăminte etc.); trai (zilnic). *Trebuie să ne cîștigăm cu amar viața între ceilalți oameni* (SADOV.). **9** Perioadă de timp cuprinsă între nașterea și moartea cuiva; totalitatea evenimentelor petrecute în acest timp; durata vieții cuiva. *Am avut parte în viața mea de odihna vîntului și de liniștea valurilor* (SADOV.). <> *Asigurare pe viață* = mod de asigurare care garantează contractantului sau unei persoane desemnate de acesta o sumă de bani sau o rentă în cazul decesului asiguratului sau în cazul atingerii de către acesta a termenului stabilit prin contractul de asigurare. <> Loc.adj., adv. *Pe viață* = (care este) pentru tot timpul cît trăiește cineva. Δ *Închisoare pe viață* v. închisoare. *Din viață* = (care este) din timpul cînd trăiește (cineva), cînd este încă viu. *Oamenii eminenți sînt onorați, sărbătoriți în viață și după moarte* (RALEA). <> Loc.adv. *În viața mea* (sau *a ta, a lui* etc.) = (*în constr. neg.*) niciodată. *În viața mea n-am văzut ceva mai îngrozitor* (VLAH.). *De-o viață* = (de) foarte mult timp. *Apoi eu de-o viață trăiesc între munteni* (SADOV.). <> Expr. *O viață de om* = vreme foarte îndelungată, mult timp. ◆ Timpul care rămîne de trăit cuiva (începînd dintr-un moment determinat) pînă la moarte. *Nu gîndesc o fericire mai deplină... decît să te știu... apărată de mine pentru toată viața* (CA. PETR.). <> *Amurgul vieții* v. amurg. <> Expr. *Pe viață* (*și*) *pe moarte* = pentru totdeauna, pentru tot restul vieții, pînă la moarte. *A-și încheia viața* (undeva) v. încheia. **10** Totalitatea actelor, întîmplărilor, evenimente etc. trăite de cineva în timpul existenței sale. *Este lungă și nu prea veselă istoria vieții lui Zibal* (CAR.). ◆ Șir de acțiuni, fapte săvîrșite de cineva în timpul vieții sau al unei perioade din viață. *Nu-i place să vorbească despre viața lui din tinerețe.* ◆ Spec. Gen de scriere care are ca obiect descrierea faptelor, a evenimentelor etc. trăite sau a acțiunilor săvîrșite de cineva; biografie. *Dosoftei a tradus „Viețile sfinților".* **11** (*fiz.*) *Viață medie* = media aritmetică a duratelor de existență a particulelor instabile de același fel. • pl. *vieți.* /lat. **vivitiam* <*vīvus, -a, -um.*

víbice *s.f. pl.* (*med.*) Hemoragii cutanate liniare ale pielii; hematoame superficiale; vînătăi. • /<fr. ***vibices***, lat. ***vibices***.

vibrá *vb. I. intr.* **1** (*despre obiecte, părți ale lor etc.*) A executa o mișcare oscilatorie, de mică amplitudine și periodică în jurul poziției sale de echilibru; a avea vibrații; a tremura, a trepida. ◆ Ext. A produce sunete. *Clopotele prinseră a vibra* (SADOV.). <> Fig. *Au făcut să vibreze coarde consonante în sufletul lui Hasdeu* (VIANU). ◆ (*despre lumină*) A crește și a descrește în intensitate în mod intermitent. ◆ (*despre sunete, melodii*) A avea modulații; ext. a răsuna ca un ecou. *Vibrau ciudatele sunete* (CAR.). ◆ (*despre glas*) A avea o sonoritate tremurătoare, a exprima o emoție puternică prin tremuratul sunetelor pe care le articulează. *Vocea lui vibra parcă lăcrămînd* (AGÂR.). **2** Fig. (*despre oameni sau despre firea, temperamentul etc. ale lor*) A fi emoționat puternic, a fremăta, a palpita (sub impresia unei emoții); a trăi intens, a se exterioriza cu putere. *Vibra și el, în secret, prudent* (CĂL.). ◆ (*despre sentimente, manifestări etc. ale oamenilor*) A fi exprimat sau a se manifesta cu putere; a trăda o emoție puternică; a produce o rezonanță puternică în sufletul cuiva. *Simțirea lui vibrează și ochiul lui alege* (ANG.). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***vibrer***, it. ***vibrare***, lat. ***vibrare***.

vibrafón *s.n.* (*muz.*) Instrument muzical de percuție, acordabil, asemănător xilofonului, care produce sunete prin lovirea unor lame metalice de lungimi variate, sub care sînt instalate tuburi de rezonanță închise și deschise prin niște mori acționate electric pentru prelungirea vibrației sunetelor. • pl. *-oane.* /<fr. ***vibraphone***.

vibrafoníst, -ă *s.m., s.f.* (*muz.*) Cîntăreț la vibrafon. • pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***vibraphoniste***.

vibrándo *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Vibrînd, cu rezonanță. • /<it. ***vibrando***.

vibránt, -ă *adj.* **1** (*despre corpuri, obiecte, părți ale lor etc.*) Care vibrează; vibrator. ◆ Ext. Care produce sunete. **2** (*despre sunete, melodii etc.*) Care vibrează. *Amplificația sunetelor devenea vibrantă* (CĂL.). <> (*fon.*) *Consoană vibrantă* (și *subst. f.*) = consoană lichidă care se realizează printr-o succesiune rapidă de închideri și deschideri ale canalului fonator, determinată de vibrarea părții superioare a glotei, a uvulei, a vălului palatin sau a vîrfului limbii. ◆ (*despre glas*) Care are o sonoritate cu variații de ton sau cu modulații (din cauza unei anumite stări sufletești, a unei emoții puternice etc.). **3** Fig. (*despre oameni sau despre firea, temperamentul etc. ale lor*) Care este stăpînit de o emoție puternică; care trăiește intens un evenimet, o situație etc.; care se manifestă, care se exteriorizează cu putere. ◆ (*despre sentimente, manifestări etc. ale oamenilor*) Care exprimă, trădează sau produce o emoție puternică; emoționant, impresionant, patetic. *Versurile sale de dragoste sînt vibrante* (CĂL.). • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***vibrant***.

vibránță *s.f.* (*fiz.*) Calitatea a ceea ce este vibrant. • /<fr. ***vibrance***.

vibráre *s.f.* **1** Acțiunea de *a vibra* și rezultatul ei; vibrație. **2** (*tehn.*) Procedeu de îndesare a unor materiale de construcție granulare prin lovituri ușoare și foarte dese cu ajutorul unui vibrator. • pl. *-ări.* /v. ***vibra***.

vibrát, -ă *adj.* Care este pus în vibrație. <> *Beton vibrat* v. beton. • pl. *-ți, -te.* /v. ***vibra***.

vibratíl, -ă *adj.* (*despre corpuri, obiecte, părți ale lor etc.*) Care vibrează; care poate avea vibrații. <> (*biol.*) *Cil vibratil* = organit celular, filamentos, care, prin mișcare alternativă rapidă, asigură deplasarea la unele protozoare, curentul de apă nutritiv la moluștele

lamelibranhiate etc. *Celulă vibratilă* = celulă prevăzută cu cili vibratili. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***vibratile.***

vibratilitáte *s.f.* Însușirea de a fi vibratil. • /<engl. ***vibratility.***

vibráto *adv., s.n.* (*muz.*) **1** *adv.* (*indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Cu variații de înălțime a sunetelor. ◆ (*subst. n.*) Bucată (sau parte dintr-o bucată) muzicală astfel executată. **2** *s.n.* (și *vibrato vocal*) Modulație a vocii umane de foarte joasă frecvență, obținută prin fluctuarea rapidă și regulată a înălțimii unui sunet. **3** *s.n.* Colorare a sunetului prin modificarea înălțimii acestuia ca urmare a atingerii foarte rapide a sunetelor alăturate. • pl. *n. -uri.* /<it. ***vibrato.***

vibratór, -oáre *adj., s.n.* **I** *adj.* Care vibrează; care produce vibrații; vibrant, vibratoriu. **II** *s.n.* **1** (*electrotehn.*) Aparat care produce oscilații (electromagnetice, mecanice etc.). ◆ Lamă metalică vibrantă, care realizează întreruperea unui curent electric la comanda unui electromagnet, excitat de curentul de impulsuri rezultate din aceste întreruperi și care intră în construcția soneriei electrice. **2** (*telec.*) Dispozitiv de apel în schimbătoarele telefonice manuale pentru efectuarea apelului la abonat, la comanda operatorului, fără utilizarea unui inductor telefonic. **3** (*electrotehn.*) Dispozitiv cu întrerupere mecanică, folosit, la puteri mici, pentru convertirea curentului continuu în curent alternativ monofazat. **4** (*electrotehn.*) Întrerupător electromagnetic automat cu frecvența proprie cuprinsă în intervalul frecvențelor audibile, care produce oscilații slabe de înaltă frecvență, folosit la excitarea circuitelor oscilante, în dispozitive de măsurări și de încercări electrice. **5** (*fiz.*) Oscilator. **6** (*constr.*) Aparat care servește la îndesarea prin vibrare a unor materiale granulare sau păstoase de construcție. **7** Aparat utilizat în scopuri erotice. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***vibrateur.***

vibratóriu, -ie *adj.* **1** Care este propriu, caracteristic, specific vibrației. ◆ (*despre mișcare*) Care este alcătuită din vibrații. **2** (*despre corpuri, părți ale lor etc.*) Care vibrează; vibrator. **3** Fig. (*despre sentimente, manifestări etc. ale oamenilor*) Care exprimă, trădează sau produce o emoție puternică; care se manifestă sau este exprimat cu putere. *O modificare în bine sau în rău a stării lui vibratorii* (MACED.). • pl. *-ii.* /<fr. ***vibratoire.***

vibrație *s.f.* **1** (*fiz.*) Mișcare oscilatorie periodică, de mică amplitudine și de frecvență relativ înaltă a unui corp sau a particulelor unui mediu elastic, efectuată în jurul unei poziții de echilibru, cu o frecvență relativ înaltă; vibrare, oscilație. *El se trudește... să redea tremurul apei, vibrația aerului* (OPR.). ◇ Loc.adj. *De vibrație* = vibratoriu. ◇ Loc.vb. *A pune în vibrație* = a face să vibreze. ◇ Fig. *Latura coloristică a obiectelor în care intuiește vibrația însăși a universului* (CĂL.). ◆ Undă propagată într-un mediu elastic produsă de o astfel de mișcare. ◆ Poet. Pîlpîire, tremurare ușoară; lucire, sclipire (tremurătoare sau intermitentă). *Vibrația orbitoare a dimineții* (BART). **2** Sunet sau complex de sunete produse prin vibrarea unui corp (elastic); spec. sunet prelung care ia naștere prin lovirea unui obiect metalic. *Auzea din toate părțile... o vibrație de clopot* (TEOD.). ◆ Modulație; rezonanță. *O voce de bas, de o adîncime și de o vibrație nemaipomenită* (VIN.). **3** Fig. Emoție puternică, trăire intensă, înfiorare, freamăt. *Tot sufletul cu vibrația lui* (ARGH.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *vibrațiúne s.f.* /<fr. ***vibration,*** lat. ***vibratĭo, -onis.***

vibrațiúne *s.f.* v. vibrație.

vibrión *s.m.* (*microbiol.*) Tip de microb gram-negativ în formă de virgulă și cu cili, foarte mobil, cuprinzînd în general specii saprofite și patogene, care provoacă infecții acute. • sil. *-bri-on.* pl. *-i.* /<fr. ***vibrion;*** cf. lat. *vibrare* „a vibra".

vibrióză *s.f.* (*med. vet.*) Boală infecțioasă a taurinelor și a ovinelor, provocată de vibrioni, care se manifestă prin avorturi, sterilitate etc. • sil. *-bri-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***vibriose.***

vibrísă *s.f.* **1** Colect. (*anat.*) Totalitatea firelor de păr din nările omului. **2** (*zool.*) Mustăți la unele mamifere. • /<fr. ***vibrisse,*** lat. ***vibrissa.***

vibrínd, -ă *adj.* **1** (*despre corpuri, obiecte, părți ale lor etc.*) Care vibrează. **2** (*despre sunete*) Care este răsunător. **3** Fig. Care trădează o stare emotivă intensă; care produce o impresie puternică asupra cuiva. *Metalica, vibrînda a clopotelor jale vuiește* (EMIN.). • pl. *-zi, -de.* /v. ***vibra.***

vibro- Elem. de compunere „oscilație, vibrație". • /<fr., germ. ***vibro-***; cf. lat. *vibrare,* „a vibra".

vibroforéză *s.f.* (*tehn.*) Instalație de foraj care acționează prin vibrare. • pl. *-e.* /<fr. ***vibroforeuse.***

vibrográf *s.n.* (*fiz.*) Aparat, dispozitiv folosit pentru măsurarea și înregistrarea valorilor unor vibrații. • pl. *-e.* /<fr. ***vibrographe.***

vibroimaninăre *s.f.* (*constr.*) Confecționare a panourilor mari de beton armat cu ajutorul unei instalații care laminează și vibrează concomitent betonul. • pl. *-ări.* /***vibro-*** + ***laminare,*** după fr. *vibrolaminage.*

vibromasáj *s.n.* Masaj efectuat pe bază de vibrații (electrice). • pl. *-e.* /<fr. ***vibromassage.***

vibromasór *s.n.* Aparat pentru vibromasaj. • pl. *-oare.* /<fr. ***vibromasseur.***

vibrométru *s.n.* (*fiz.*) Instrument folosit pentru măsurarea deplasărilor liniare care se produc în fenomenele de vibrație. • pl. *-e.* /<fr. ***vibromètre.***

vibróscop *s.n.* (*fiz.*) Instrument folosit pentru măsurarea simultană a amplitudinii, a frecvenței și a fazei vibrațiilor. • pl. *-oape.* /<fr. ***vibroscope.***

vibroterapíe *s.f.* (*med.*) Seismoterapie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***vibrothérapie;*** cf. lat. *vibrare* „a vibra", gr. *θεραπεία* „tratament".

vicár *s.m.* **1** (*bis.*) Episcop care suplinește un cleric de rang mai înalt, îndeplinind diverse funcții administrative; (*înv.*) vicareș. *Eu primesc să fiu vicarul episcopului din Toledo* (CA. PETR.). ◇ (*adj.*) *Preot vicar.* ◇ (*în organizarea Bisericii Romano-Catolice*) *Vicar apostolic* = cleric însărcinat de către papă cu administrarea religioasă a unor provincii aflate în țări cu altă religie dominantă. *Vicarul* (sau *vicar al*) *lui Hristos* = Papa. **2** (*ist.*) Persoană care ținea locul cuiva căruia îi urma imediat în rang. ◆ Funcționar din organizarea mai tîrzie a Imperiului Roman, care administra o diocеză imperială. • pl. *-i.* /<fr. ***vicaire,*** lat. ***vicarĭus, -ii*** „locțiitor".

vicáráș *s.m.* v. vicareș.

vicáreș *s.m.* (*bis.; înv., în Transilv.*) Vicar. • pl. *-i.* și *vicáráș, vicáráș s.m.* /<magh. ***vikárius.***

vicariál, -ă *adj.* Care aparține vicarului sau vicariatului, referitor la vicar sau la vicariat. • sil. *-ri-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***vicarial.***

vicariánt, -ă *adj.* **1** (*biol.; despre specii*) Care se substituie reciproc, trăind în areale diferite. **2** (*anat.; despre organe*) Care exercită o funcție compensatorie (putînd chiar substitui un organ). • sil. *-ri-ant.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***vicariant;*** cf. lat. *vicarĭus, -ii* „înlocuitor".

vicariánță *s.f.* (*fiziol.*) Substituție a unui organ de către altul în îndeplinirea unei funcții vitale sau utile organismului. • sil. *-ri-an-.* /<fr. ***vicariance.***

vicariát *s.n.* (*bis.*) Funcția sau demnitatea de vicar. ◆ Perioada în care un vicar exercită această funcție. ◆ Regiunea unde se exercită autoritatea vicarului. ◆ Reședința vicarului. • sil. *-ri-at.* pl. *-e.* /<fr. ***vicariat,*** it. ***vicariato.***

vicăráș *s.m.* v. vicareș.

vicărășíță *s.f.* (*pop.*) Soție de vicar. • pl. *-e.* /***vicăraș*** + ***-iță.***

vice- Elem. de compunere „în loc de...; locțiitor, adjunct". • /<fr. ***vice-***; cf. lat. *vice* „în locul, în funcția".

viceamirál *s.m.* (*milit.*) Grad în marina militară, inferior amiralului și superior contraamiralului, similar gradului de general-locotenent din trupele terestre. ◆ Persoană care are acest grad. • pl. *-i.* /<fr. ***vice-amiral.***

viceamiralitáte *s.f.* Funcția de viceamiral. • /***vice-*** + ***amiralitate,*** după fr. *vice-amirauté,* engl. *viceadmiralty.*

vicecampión, -oánă *s.m., s.f.* (*sport*) Persoană care se clasează pe locul al doilea într-un campionat. • sil. *-pi-on.* pl. *-oni, -oane.* /***vice-*** + ***campion,*** după fr. *vice-champion.*

vicecancelár *s.m.* Persoană care ține locul unui cancelar în absența acestuia. ◆ Titlu, funcție deținută de o asemenea persoană. • pl. *-i.* /***vice-*** + ***cancelar,*** după fr. *vice-chancelier.*

vicecómite *s.m.* (*în Ev. Med., în Transilv.*) Titlu dat dregătorului subordonat comitelui și numit de acesta. ◆ Persoană care purta acest titlu. • pl. *-ți.* /***vice-*** + ***comite.***

vicecomodór *s.m.* Vicepreședinte al unor iaht-cluburi. • pl. *-i.* /***vice-*** + ***comodor.***

vicecónsul *s.m.* Persoană care îl înlocuiește pe consul cînd acesta lipsește sau care îndeplinește funcția de consul într-un oraș unde nu există consulat. ◆ Titlu, funcție deținută de această persoană. • pl. *-i.* /<fr. ***vice-consul.***

viceconsulát *s.n.* **1** Reprezentanță diplomatică condusă de un viceconsul. ◆ Localul acestei reprezentanțe. **2** Funcție de viceconsul. ◆ Durata acestei funcții. • pl. *-e.* /<fr. ***vice-consulat.***

vicecrái *s.m.* (*înv., reg.*) Vicerege. • pl. *-i.* /***vice-*** + ***crai.***

vicediréctor *s.m.* (*înv.*) Persoană care făcea parte din conducerea unei instituții, îndeplinind funcția imediat subordonată directorului; adjunct, locțiitor al directorului. • pl. *-i.* /***vice-*** + ***director;*** cf. germ. *Vizedirektor.*

viceguvernatór *s.m.* Locțiitor al unui guvernator în absența acestuia. ◆ Titlu, funcție deținută de o asemenea persoană. • pl. *-i.* /***vice-*** + ***guvernator,*** după fr. *vice-guverneur.*

viceispán *s.n.* v. vicișpan.

vicelegát *s.m.* Ajutor al unui legat papal. • pl. *-ți.* /<fr. ***vice-légat.***

vicepreféct *s.m.* (*la romani sau în structuri organizatorice realizate după modelul celor romane*) Locțiitor al șefului unui serviciu civil sau militar. ◆ Titlu, funcție deținută de această persoană. • pl. *-ți.* /***vice-*** + ***prefect;*** cf. lat. *vice* „în funcția", *praefectus, -i* „prefect".

vicepremiér *s.m.* Locțiitor al unui premier; viceprim-ministru. • pl. *-i.* /***vice-*** + ***premier.***

vicepreședențíe *s.f.* v. vicepreședințe.

vicepreședínte, -ă *s.m., s.f.* Persoană care ține locul unui președinte cînd acesta lipsește; locțiitor de președinte; (*înv.*) viceprezident. ◆ Titlu, funcție deținută de această persoană. • pl. *-ți, -te.* /***vice-*** + ***președinte,*** după fr. *vice-président.*

vicepreședințíe *s.f.* Funcția, calitatea de vicepreședinte. • g.-d. *-iei.* și *vicepreședențíe s.f.* /***vice-*** + ***președințíe,*** după fr. *vice-présidence.*

viceprezidént *s.m., s.f.* (*înv.*) Vicepreședinte. • pl. *-ți.* /<fr. ***vice-président,*** germ. ***Vizepräsident.***

viceprimár *s.m.* Persoană care exercită atribuțiile unui primar în lipsa acestuia. • pl. *-i.* /***vice-*** + ***primar.***

viceprim-mimístru *s.m.* Locțiitor al unui prim-ministru; vicepremier. • pl. *-iștri.* /***vice-*** + ***prim-ministru.***

viceprotopóp *s.m.* (*bis.; înv.*) Preot care exercită atribuțiile unui protopop în lipsa acestuia. • pl. *-i.* /***vice-*** + ***-protopop.***

viceregál, -ă *adj.* (*înv.*) Care aparține unui vicerege sau unui viceregat; care depinde de un vicerege. • pl. *-i, -e.* /***vice-*** + ***regal.***

viceregát *s.n.* (*înv.*) **1** Titlu, funcție de vicerege; drept ereditar de vicerege. **2** Provincie condusă de un vicerege. • pl. *-e.* /***vice-*** + ***regat,*** după fr. *vice-royauté.*

vicerége *s.m.* Înalt demnitar care guvernează o colonie sau o provincie (care depinde de alt stat) în numele unui rege; locțiitor al regelui într-o provincie îndepărtată. ◆ Titlu, funcție deținută de această persoană. • pl. *-gi.* /***vice-*** + ***rege,*** după fr. *vice-roi.*

vicérnie *s.f.* v. vecernie.

vicespán *s.n.* v. vicișpan.

vicetribún *s.m.* Locțiitor sau adjunct al unui tribun în revoluția românilor ardeleni de la 1848. • pl. *-i.* /***vice-*** + ***tribun.***

vicevérsa *adv.* Inversînd rolurile, situațiile; invers; reciproc. *M-am plimbat... de la sobă la fereastră și viceversa* (CA. PETR.). • /<lat. ***vice versa,*** fr. ***vice versa,*** it. ***viceversa.***

vicevoievód *s.m.* (*înv.*) Locțiitor al unui voievod; guvernator al unei provincii care făcea parte dintr-un voievodat. • pl. *-zi.* /***vice-*** + ***voievod.***

viciá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică aerul din spații închise sau din mediul înconjurător*) A altera cu mirosuri neplăcute, cu dioxid de carbon provenit din respirație etc.; a face să devină nociv prin emanații chimice, prin emisii radioactive etc.; a polua. ◆ (*refl.; despre aer*) A deveni greu respirabil sau nociv din cauza mirosurilor neplăcute, a emanațiilor chimice, a emisiilor radioactive etc. **2** (*jur.*) A altera substanța, a reduce valoarea de utilizare a probelor sau a lucrării; a altera manifestarea de voință a părților la încheierea actului juridic (determinînd anularea). **3** (*compl. indică oameni, colectivități umane, mediul social sau însușiri, deprinderi etc. ale oamenilor*) A face să se abată de la

linia moralității, a corectitudinii sau a face să se transforme în rău; a corupe, a perverti, a strica. *Dorința de avere viciază comportarea oamenilor.* **4** Fig. A face să se deterioreze, să se strice. *O oarecare silă de artă viciază uneori poeme care încep admirabil* (PERP.). • sil. *-ci-a.* prez.ind. *-iez.* și (*înv.*) *viției vb. I.* /<fr. ***vicier***, lat. ***vitiare***.

viciábil, -ă *adj.* Care se poate vicia. • sil. *-ci-a-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***viciable***.

viciát, -ă *adj.* **1** (*despre aer*) Care a devenit impropriu pentru respirație; stricat, infectat, alterat. ◆ Fig. Care este depravat, desfrînat, corupt. **2** (*jur.; despre acte, dispoziții etc.*) Care a devenit nul (din cauza unor vicii de procedură, a unor greșeli, imperfecțiuni în redactare etc.). • sil. *-ci-at.* și (*înv.*) *vițiát, -ă adj.* /v. ***vicia***.

viciére *s.f.* Acțiunea de *a vicia* și rezultatul ei. • sil. *-ci-e-.* pl. *-i.* /v. ***vicia***.

vicinál, -ă *adj.* (*despre căi de comunicație*) Care leagă două localități (rurale) învecinate. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***vicinal***, lat. ***vicinalis***, ***-e*** <*vīcus, -i* „orășel, tîrg".

vicinalitáte *s.f.* Calitate a unui drum vicinal. • /<fr. ***vicinalité***.

viciós, -oásă *adj.* **1** (*despre creații, realizări etc. ale oamenilor*) Care are defecte (de construcție, de funcționare etc.); care este defectuos, imperfect. *Schematismul e un defect al conținutului, un mod vițios de a concepe* (CĂL.). **2** (*despre oameni*) Care are vicii morale, de comportare, de caracter; care este depravat, destrăbălat, corupt. *Era vicioasă, cu multe deprinderi rele.* ◇ (*subst.*) *O colecție... de vicioși monumentali* (CONST.). ◆ (*despre firea, fizionomia, privirea etc. ale oamenilor sau despre faptele, acțiunile lor*) Care trădează, exprimă viciu; care este produs de viciu. *Petrecerile vicioase îl deranjau.* ◇ (*adv.*) *Se comporta de-a dreptul vicios.* **3** (*jur.; despre acte, dispoziții etc.*) Care are vicii de formă sau de fond. • sil. *-ci-os.* pl. *-oși, -oase.* și (*înv.*) *vițiós, -oásă adj.* /<fr. ***vicieux***, it. ***vizioso***, lat. ***vitiōsus***, ***-a***, ***-um***.

vicisitúdine *s.f.* (*de obicei la pl.*) Concurs de evenimente, situații, împrejurări etc. nefavorabile pentru cineva; ext. neajuns, necaz, neplăcere, suferință. *Dureri și vicisitudini personale au împovărat greu viața și simțirea mea* (GAL.). ◆ (Succesiune de) transformări pe care le suferă un lucru, un fenomen etc.; schimbare, variație. *Observă însă cu exactitate... vicisitudinile colorilor în spațiu* (CĂL.). • pl. *-i.* /<fr. ***vicissitude***, lat. ***vicissitūdo***, ***-inis*** <*vīcis* „tur, alternativă".

vicispán *s.n.* v. vicișpan.

vicișpán *s.m.* (*înv., reg.*) Subprefect; locțiitor al conducătorului administrativ al unui comitat. • pl. *-i.* și *vicispán, vicespán, viceispán s.n.* /<magh. ***vicispán***, ***viceispán***, germ. ***Vizegespan***.

víciu *s.n.* **1** Trăsătură a caracterului care se manifestă în pornirea statornică de a comite fapte reprobabile, raportate la anumite norme morale; obișnuință rea, dăunătoare; tendință patologică de a comite acte imorale; patimă. *Oameni cu viciul avariției există* (CĂL.). ◇ Fig. *Toate viciurile perfecționate ale civilizației moderne* (ALECS.). ◆ Restr. Perversiune sexuală. **2** Imperfecțiune a unui lucru, care îi determină neconcordanța cu destinația lui; deficiență, defect, neajuns al unui lucru, al unui sistem, al unei metode, al unei acțiuni etc. *Este acesta un viciu al gustului nostru?* (C. NEGR.). ◇ (*cu determ. introduse prin prep. „de", care indică felul, natura*) *Îi găsi vicii de executare a contractului* (CĂL.). ◇ (*jur.*) *Viciu de consimțămînt* (sau *de voință*) = alterare a voinței părților la încheierea unui act juridic, împiedicînd ca această voință să fie liberă sau conștientă și determinînd o cauză de nulitate relativă a actului. (*med.*) *Viciu de conformație* = dispoziție anormală a unor părți sau organe ale corpului; diformitate fizică. (*jur.*) *Viciu de formă* = imperfecțiune în redactarea unui act care duce la anularea lui ca urmare a neîndeplinirii condițiilor legale. *Viciu de fond* = mod defectuos în care este interpretată o lege în redactarea unui act juridic sau administrativ, care duce la anularea acestuia. • pl. *-ii.* și (*înv.*) *víțiu s.n.* /<fr. ***vice***, lat. ***vitium***, ***-ii***.

vicleán, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care se poartă, vorbește fără sinceritate, ascunzîndu-și adevăratele intenții (reprobabile); care profită de naivitatea sau de buna-credință a celor din jur pentru a-și atinge scopurile; care este fățarnic, ipocrit, perfid. *Cum ai putut să mă minți atît de hain, femeie vicleană?* (CA. PETR.). ◇ (*subst.*) *Celui tare nu i se poate împotrivi decît cel viclean* (SADOV.). ◇ Analog. (*despre animale*) *A umblat mult prin pădure să prindă vicleana vulpe.* ◇ Fig. *Noaptea umedă și vicleană o pătrunsese pînă în oase* (VIN.). ◆ (*cu sens atenuat*) Care este șiret, șmecher, isteț. *Un copil viclean.* **2** (*despre fizionomia, manifestările etc. ale oamenilor*) Care exprimă, trădează vicleșug; care este specific omului viclean. *Avea tot această tendință vicleană* (FIL.). ◇ (*adv.*) *Muierea a zîmbit viclean* (VOIC.). ◇ Expr. *A ridica cuvinte vicleșug asupra cuiva* v. ridica. **3** (*înv., pop.; despre oameni*) Care își calcă credința sau cuvîntul dat; care este necredincios; trădător. ◆ Care nu crede în învățăturile religiei creștine; păgîn. *Domni vicleni jurau pe spadă Să sfarme sfînta noastră lege* (GOGA). ◆ (*subst. m.*) Duh necurat, drac. ◇ *Cel viclean* = Satana. • pl. *-eni, -ene.* și (*înv.*) *hicleán, -ă adj.* /<magh. ***hitlen***; *viclean*, prin hipercorecție.

vicleím *s.n.* **1** (*folc.*) Veche dramă populară de origine creștină, reprezentînd nașterea lui Hristos, jucată la țară, în perioada Crăciunului, de către flăcăi în costume caracteristice; irozi; cîntece sau versuri care narează nașterea lui Hristos. **2** Reprezentație teatrală cu păpuși, avînd ca temă nașterea lui Hristos. • pl. *-uri.* și (*înv., reg.*) *vifleím, viflaím s.n.* /<slav. **вифлеемь**, gr. ***Βηθλεέμ***.

viclení *vb. IV.* (*înv., pop.*) **1** *intr.* A se comporta cu vicleșug; a unelti, a complota împotriva cuiva. **2** *tr.* (*compl. indică oameni*) A înșela buna-credință; a trăda. ◆ A ispiti, a iscodi. **3** *tr.* A trăda, a vinde (pe cineva sau ceva); a se răzvrăti, a se răscula împotriva cuiva. • prez.ind. *-esc.* și (*înv.*) *veclení, hiclení, heclení vb. IV.* /***viclean*** + *-i.*

vicleníe *s.f.* **1** Însușirea de a fi viclean; faptă, purtare de om viclean; perfidie, fățărnicie, ipocrizie, falsitate, (*înv., pop.*) vicleșug, (*înv.*) viclenire, viclenit. ◇ Loc.adj., adv. *Cu vicleníe* = (în mod) viclean. ◇ Expr. *A o întoarce la vicleníe* v. întoarce. ◆ Analog. (*la animale*) Însușirea de a se folosi de mijloace ingenioase pentru a se apăra, pentru a-și procura hrana etc. *Observă viclenia vulpii.* ◆ (*cu sens atenuat*) Șiretenie, șmecherie, șiretlic; stratagemă. *Arsenalul vicleniilor femeiești este foarte mare* (FIL.). **2** (*înv.*) Trădare a unei țări, a unui conducător etc.; necredință, infidelitate. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv., reg.*) *hicleníe, hiflenie s.f.* /***viclean*** + *-ie.*

vicleníre *s.f.* (*înv.*) Viclenie. • pl. *-i.* /v. ***vicleni***.

viclenít[1] *s.n.* (*înv.*) Viclenie. • pl. *-uri.* /v. ***vicleni***.

viclenít[2]**, -ă** *adj.* (*înv.*) **1** Care este viclean. **2** Care este indus în eroare, amăgit înșelat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***vicleni***.

viclenitór, -oáre *adj., s.m.* (*înv.*) (Persoană) care înșală, care unelțește, care trădează. • pl. *-ori, -oare.* /***vicleni*** + *-tor.*

vicleșúg *s.n.* (*înv., pop.*) **1** Viclenie; șiretlic. *Și-a pus în gînd să descopere vicleșugul babei* (CR.). ◇ Loc.adv. *Cu* (sau *prin*) *vicleșug* = în mod viclean; prin înșelătorie. *Se apropie cu vicleșug și puse cada cît mai aproape* (VOIC.). **2** (*mai ales în legătură cu vb. ca „a face", „a lucra"*) Trădare, uneltire. *Au făcut vicleșug împotriva domnitorului.* • pl. *-uri.* și (*înv.*) *hicleșúg, hitleșúg s.n.* /<magh. ***hitlenség***; *vicleșug*, prin hipercorecție.

vicónte *s.m.* Titlu de nobleță ereditar, inferior celui de conte și superior celui de baron. ◆ Persoană care poartă acest titlu. • pl. *-ți.* /<fr. ***vicomte***.

vicontésă *s.f.* Soție sau fiică a unui viconte. • pl. *-e.* /<fr. ***vicomtesse***.

víctimă *s.f.* **1** Persoană care suferă de pe urma unei nenorociri (boală, accident, catastrofă etc.). *Cutremurul a făcut multe victime.* **2** (*jur.*) Persoană care suferă un prejudiciu sau o atingere a vieții, sănătății sau integrității sale fizice ca urmare a unei fapte ilicite săvîrșite de altcineva. **3** (*de obicei cu determ. în gen.*) Persoană sau colectivitate care suportă neajunsuri fizice sau morale din partea cuiva sau a ceva (ca urmare a greșelilor sale sau ale altora). *Iorga e privit de obicei ca o victimă a memoriei sale uimitoare* (E. LOV.). ◆ Persoană care suferă din dragoste. *Ultima ei victimă a fost Roro* (VIN.). **4** Persoană ucisă sau rănită într-o confruntare violentă, într-un bombardament etc. *După încetarea ostilităților, s-au înmormîntat victimele.* **5** Persoană violentată, torturată, ucisă sau condamnată (pe nedrept). *Cercetarea se ocupă și de victimele comunismului.* **6** (*în antic. sau la unele triburi primitive*) Animal sau om care era sacrificat unui zeu; jertfă. • pl. *-e.* /<fr. ***victime***, lat. ***victīma***, ***-ae***.

victimizá *vb. I. refl., tr.* (*fact.*) A deveni sau a face să devină victimă. • prez.ind. *-ez.* /***victimă*** + *-iza.*

victimizáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *victimiza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***victimiza***.

victimológ, -ă *s.m., s.f.* (*psih.*) Specialist în victimologie. • pl. *-gi, -ge.* /de la ***victimologie***, prin derivare regresivă.

victimologíe *s.f.* **1** (*psih.*) Studiu (psihiatric) al victimelor. **2** Curent în criminologie care își propune să studieze rolul victimei în geneza și producerea infracțiunii. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***victimologie***, germ. ***Viktimologie***.

victorián, -ă *adj.* Care se referă la domnia reginei Victoria a Marii Britanii (1837-1901), care caracterizează perioada în care a domnit această regină. ◇ (*arhit.*) *Stil victorian* = stil arhitectonic caracterizat printr-o ornamentație greoaie și masivă. ◆ Care se caracterizează prin accentul pus pe pompă, pe ceremonial, precum și prin pudibonderie, îngustime de vederi etc. • sil. *-ri-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***victorien***, engl. ***Victorian***.

victoriát *s.m.* (*în antic. romană*) Monedă de argint avînd pe revers efigia zeiței Victoria. • sil. *-ri-at.* pl. *-ți.* /<lat. ***victoriatus***; cf. nm. pr. *Victoria*, zeiță în mitologia romană, personificare a biruinței.

victórie[1] *s.f.* **1** Succes repurtat asupra inamicului într-un conflict armat, într-un război, într-o bătălie, într-o revoluție; biruință, izbîndă. *Victoriile lui Ștefan cel Mare împotriva turcilor.* **2** Succes (împotriva unui rival) obținut într-o competiție sportivă, într-un concurs, la un examen etc. **3** Afirmare, impunere, supremație a unei valori morale, a unei idei, a unei teorii, a unei politici etc. asupra altora opuse. *Creația este pentru el o victorie asupra materiei* (VIANU). **4** Succes, rezultat deosebit de bun obținut prin înfăptuirea unui țel, a unui ideal (depășind obstacole, dificultăți). *Medicamentul reprezenta o victorie a medicinei.* • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<lat. ***victoria***, ***-ae***, fr. ***victoire***.

victórie[2] *s.f.* Trăsură de lux, descoperită, cu două locuri (folosită în trecut). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***victoire***.

victoriós, -oásă *adj.* **1** (*mai ales despre conducători militari, armate etc.*) Care a obținut o victorie; biruitor, învingător; triumfător; cîștigător. *Sîntem victorioși la toate hotarele* (CA. PETR.). ◆ (*despre acțiunile, manifestările etc. ale oamenilor*) Care constituie o victorie; care are drept urmare o victorie. *O confruntare militară victorioasă.* **2** Care a obținut o victorie asupra unui adversar, a unui rival etc. *A ieșit victorios din polemica purtată.* **3** Care s-a afirmat, care s-a impus (în ciuda unor adversități). *Reforma a fost victorioasă.* **4** Care este mîndru, satisfăcut de succesul obținut. *Apare victorios și strălucitor* (CAR.). ◆ Care exprimă mîndrie, orgoliu pentru succesul obținut. *Victorioasa ei prezență* (IBR.). • sil. *-ri-os.* pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***victorieux***, lat. ***victōriōsus***, ***-a***, ***-um***.

victuálii *s.f. pl.* (*latin. înv.*) (Provizii de) alimente. • sil. *-tu-a-.* /<lat. ***victualia***, ***-um***.

vicuña [vi'kuɲa] *s.f.* (*zool.*) Vigonie (*Lama vicuna*). • /<sp. ***vicuña***; cuv. quechua.

vid, -ă *adj., s.n.* **I** *adj.* **1** (*despre spații, recipiente etc.*) Care nu conține nimic sesizabil, vizibil, nici un corp solid sau lichid; care este lipsit de conținutul său obișnuit; care este gol. ◇ (*mat.*) *Mulțime vidă* = mulțime care nu conține nici un element. ◆ (*despre produse alimentare*) Din care s-a scos aerul pentru evitarea deteriorării proprietăților organoleptice în urma dezvoltării de microorganisme. ◇ Loc.adj., adv. *În vid* = (ambalat) prin scoaterea aerului. **2** (*filos.; despre spațiu*) Care se presupune că nu este ocupat de materie. **3** (*fiz.; despre spații închise*) Care nu conține materie ponderală, care conține foarte puține particule materiale. **4** Fig. (*urmat de determ. introduse prin prep. „de"*) Care este lipsit de idei, de gînduri, de sentimente. *Îmi plec capul vid de gînduri pe umărul drept* (ANG.). **5** (*despre idei, noțiuni etc.*) Care este lipsit de înțeles, de semnificație, de conținut. *Estetica fără critică este vidă, critica fără estetică este oarbă* (VIANU). **6** (*despre locuri sau așezări omenești*) Care nu este populat, care nu este locuit. *O așezare vidă.* **7** (*inform.*) Care caracterizează o informație nulă. **II** *s.n.* **1** (*filos.*) Spațiu care se presupune că nu este ocupat de materie. *Materialiștii zic că nu există vid*

(EMIN.). **2** (*fiz.*) Spațiu lipsit de orice corp material sau în care particulele materiale existente sînt extrem de rarefiate; stare de rarefiere a unui gaz, realizată într-un spațiu închis. **3** (*astron.*) Spațiu dintre corpurile cerești în care nu se află particule materiale. **4** Pustiu. *Sfîșietoare amieze de primăvară ale vidului ieșean!* (TEOD.). **5** Spațiu gol privit de la înălțime. *Senzația căderii în vid e așa de vie* (BART). ◇ Loc.adv. *În vid* = *a*) suspendat (la distanță mare) în aer; *b*) (*pe lîngă vb. „a privi”*) fără țintă, cu privirea fixă. *Ana își pipăi colierul de la gît și privi în vid* (CE. PETR.); *c*) în zadar, în van, fără rost. *Pe nevasta lui o iubeam în vid* (GAL.). **6** Ceea ce lipsește ca un lucru să fie întreg, complet; lacună. *Vid legislativ*. **7** Fig. Absență provocată de dispariția cuiva, care este simțită ca o pierdere ireparabilă. **8** Fig. Caracterul a ceea ce este lipsit de conținut, de valoare. **9** Fig. Caracterul a ceea ce este lipsit de idei, de sentimente, de profunzime. *Nu cunoștea vidul sufletesc al oamenilor* (PRED.). **10** Fig. (Caracterul a) ceea ce este inutil, zadarnic, van. *Nu poate scăpa de senzația aceasta a vidului* (CE. PETR.). • pl. *vizi*, *-de*, *n. -uri*. /<fr. ***vide***; cf. lat. *vidŭus*, *-a*, *-um* „gol”.

vidá *vb. I. tr.* **1** A realiza vid într-un spațiu închis. **2** (*compl. indică recipiente*) A face să-și piardă complet conținutul (lichid, solid etc.). **3** Fig. (*compl. indică idei, noțiuni etc.; urmat de determ. introduse prin prep. „de”*) A lipsi, a priva (de înțeles, de semnificație, de conținut). **4** Fig. (*compl. indică conflicte, incidente, litigii etc.*) A face să înceteze; a termina, a sfîrși, a încheia. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***vider***.

vidáj *s.n.* (*inform.*) Afișarea conținutului memoriei interne pe un suport. • pl. *-e*. /<fr. ***vidage***.

vidăm *s.m.* (*în Ev. Med.*) Nobil laic, comandant al trupelor unui episcop. ◆ Nobil care deținea o feudă într-un domeniu episcopal. • pl. *-i*. /<fr. ***vidame***.

vidamíe *s.f.* **1** (*în Ev. Med.*) Demnitatea, funcția de vidam. **2** Pămîntul unui vidam. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***vidamie***.

vidánj *s.n.* Vidanjare. • pl. *-uri*. /<fr. ***vidange***.

vidanjá *vb. I. tr.* A goli, a curăța haznalele, gropile de gunoaie, gurile de scurgere etc. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***vidanger***.

vidanjáre *s.f.* Acțiunea de *a vidanja* și rezultatul ei; vidanj. • pl. *-ări*. /v. ***vidanja***.

vidanjór *s.m.* Lucrător care evacuează, curăță haznalele, gurile de scurgere etc. • pl. *-i*. /<fr. ***vidangeur***.

vidáre *s.f.* Acțiunea de *a vida* și rezultatul ei. • pl. *-ări*. /v. ***vida***.

vidát, -ă *adj.* (*despre recipiente*) Care și-a pierdut complet conținutul. • pl. *-ți*, *-te*. /v. ***vida***.

vidénie *s.f.* v. vedenie.

video¹- Elem. de compunere „(referitor la) imagine”, „care se poate vedea”, „care reproduce sau înregistrează imaginea”. • /<fr. ***vidéo-***, it. ***video-***, engl. ***video-***; cf. lat. *vidēre* „a vedea”.

vídeo² *adj.invar., s.f., s.n.* **1** *adj.invar.* Care se referă la mijloacele de înregistrare și de transmitere a imaginii. **2** *s.f.* Videofonie. **3** *s.n.* Aparat pentru înregistrarea și redarea videocasetelor; videocasetofon. • sil. *-de-o*. pl. *n. -uri*. /<fr. ***vidéo***, engl. ***video***; cf. lat. *video* „văd”.

videoamatór, -oáre *s.m., s.f., adj.* (Persoană) care filmează cu camera video ca amator. • sil. *-de-o-*. pl. *-ori*, *-oare*. /***video¹-*** + ***amator***.

videoamplificatór, -oáre *s.n., adj.* (Dispozitiv) care amplifică semnalele video. • sil. *-de-o-*. pl. *-ori*, *-oare*. /***video¹-*** + ***amplificator***.

videocămeră *s.f.* **1** Telecameră; cameră (video). **2** Sistem folosit în televiziune, format dintr-o telecameră și un videorecorder portabil. • sil. *-de-o-*. pl. *-e*. /***video¹-*** + ***cameră***; cf. engl. *videocamera*.

videocanál *s.n.* Canal de televiziune sau utilizat de diverse dispozitive video. • sil. *-de-o-*. pl. *-e*. /***video¹-*** + ***canal***; cf. germ. *Videokanal*.

videocaptór *adj.* (*electron.*) *Tub videocaptor* = tub analizor de imagine, esențial în sistemul de televiziune pentru transformarea imaginii în semnale electrice; vidicon. *Cameră videocaptoare* v. cameră. • sil. *-de-o-*. pl. *-oare*. /***video¹-*** + ***captor***, după fr. *vidéocapteur*.

videocartélă *s.f.* Cartelă care înregistrează magnetic imaginea. • sil. *-de-o-*. pl. *-e*. /***video¹-*** + ***cartelă***.

videocasétă *s.f.* Suport multimedia în formă de casetă, de dimensiuni standard, care permite stocarea pe o bandă magnetică a unor imagini filmate (însoțite de sunet) și redarea lor cu ajutorul unui videocasetofon; telecasetă, videogramă. • sil. *-de-o-*. pl. *-e*. /<engl. ***videocassette***, fr. ***vidéocassette***.

videocasetofón *s.n.* Aparat pentru înregistrarea și redarea videocasetelor; video, (*înv.*) videomagnetofon. • sil. *-de-o-*. pl. *-oane*. /***video¹-*** + ***casetofon***.

videoclíp *s.n.* Secvență filmată (cu imagini sugestive) care însoțește execuția unei bucăți muzicale, o reclamă etc.; clip video. • sil. *-de-o-*. pl. *-uri*. /<fr. ***vidéoclip***.

videocolór *adj.invar.* (*despre înregistrări video*) Care este în culori. • sil. *-de-o-*. /***video¹-*** + ***color***.

videocomunicáție *s.f.* (*telec.*) Sistem de comunicații bazat pe înregistrarea și transmiterea imaginii și a sunetelor însoțitoare. • sil. *-de-o-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***vidéocommunication***.

videoconferínță *s.f.* **1** Procedeu modern de telecomunicație, prin care mai multe persoane aflate în locații diferite pot participa la o conferință prin intermediul unui sistem format din computere, camere video și rețea telefonică. **2** Conferință sau conversație între mai multe persoane bazată pe acest procedeu. • sil. *-de-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***vidéoconférence***.

videocontról *s.n.* Control, printr-un sistem televiziv cu circuit închis, al unor zone, instituții, magazine etc. • sil. *-de-o-*. pl. *-oale*. /***video¹-*** + ***control***.

videoconvertór *s.n.* Convertor al imaginii. • sil. *-de-o-*. pl. *-oare*. /***video¹-*** + ***convertor***.

videoconvorbíre *s.f.* Convorbire prin intermediul unui sistem de videocomunicație. • sil. *-de-o-*. pl. *-i*. /***video¹-*** + ***convorbire***.

videodependént, -ă *s.m., s.f., adj.* (Persoană) care este își dedică o mare parte a timpului vizionării programelor de televiziune . • sil. *-de-o-*. pl. *-ți*, *-te*. /***video¹-*** + ***dependent***.

videodísc *s.n.* Disc optic pe care se află înregistrate sunete și imagini filmate (de televiziune). • sil. *-de-o-*. pl. *-uri*. /<engl. ***videodisc***, fr. ***vidéodisque***.

videodiscotécă *s.f.* Discotecă în care sînt păstrate videocasetele. ◆ Încăpere în care se păstrează o asemenea colecție. • sil. *-de-o-*. pl. *-ci*. /***video¹-*** + ***discotecă***.

videofílm *s.n.* Film pe casetă video. • pl. *-e*. /***video¹-*** + ***film***.

videofișă *s.f.* Fișă specială conținînd informații în imagini însoțite de sunete. • sil. *-de-o-*. pl. *-e*. /***video¹-*** + ***fișă***.

videofón *s.n.* Videotelefon. • sil. *-de-o-*. pl. *-oane*. /<engl. ***videophone***, fr. ***vidéophone***.

videofónic, -ă *adj.* Care se referă la videofon, care este realizat prin videofon. • sil. *-de-o-*. pl. *-ci*, *-ce*. /<engl. ***videophonic***, fr. ***vidéophonique***.

videofoníe *s.f.* Tehnică ce permite a înregistra imaginea și sunetul pe un suport magnetic cu ajutorul unei camere de televiziune și al unui magnetoscop și a reda această înregistrare pe un ecran de televiziune; video. • sil. *-de-o-*. g.-d. *-iei*. /<engl. ***videophony***, fr. ***vidéophonie***.

videofrecvénță *s.f.* (*telec.*) Fiecare dintre frecvențele cuprinse în spectrul semnalului de imagine al unui canal de televiziune. • sil. *-de-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***vidéofrequence***, germ. ***Videofrequenz***.

videográfic, -ă *s.f., adj.* (Tehnică) ce permite realizarea de imagini (artistice) cu ajutorul computerului. • sil. *-de-o-*. pl. *-ci*, *-ce*. /***video¹-*** + ***grafic***.

videografíe *s.f.* **1** Fotografie obținută prin mijloace video. **2** Producție de film cu ajutorul metodelor de înregistrare electronică a imaginilor și al tehnicilor electronice postproducție (montaj, trucaj, sonorizare). **3** Listă care conține titluri ale unor producții de film (din anumite perioade, ale unui anumit autor etc.). • sil. *-de-o-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***vidéographie***.

videográmă *s.f.* Videocasetă. • sil. *-de-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***vidéogramme***.

videointervíu *s.n.* Interviu video. • sil. *-de-o-*. pl. *-uri*. /***video¹-*** + ***interviu***.

videojóc *s.n.* **1** Aparat electronic ce permite unuia sau mai multor jucători să simuleze, prin diverse comenzi, pe ecranul unui televizor sau pe un monitor propriu, diverse jocuri, mai ales sportive. **2** Joc practicat pe un astfel de aparat. • sil. *-de-o-*. pl. *-uri*. /***video¹-*** + ***joc***, după engl. *video game*.

videomagnétic, -ă *adj.* Care se referă la înregistrările pe bandă magnetică a semnalelor video și audio care fac parte dintr-un program de televiziune. • sil. *-de-o-*. pl. *-ci*, *-ce*. /<fr. ***vidéomagnetique***.

videomagnetofón *s.n.* (*înv.*) Videocasetofon. • sil. *-de-o-*. pl. *-oane*. /***video¹-*** + ***magnetofon***.

videomagnetoscóp *s.n.* Magnetoscop de tip special. • sil. *-de-o-*. pl. *-oape*. /***video¹-*** + ***magnetoscop***.

videomátică *s.f.* Totalitatea echipamentelor de calcul destinate prelucrării, sintezei imaginilor vederii artificiale; videotică. • sil. *-de-o-*. /<fr. ***vidéomatique***.

videomemórii *s.f. pl.* Memorii (literare) înregistrate pe videocasetă. • sil. *-de-o-*. /***video¹-*** + ***memorii***.

videopiayer ['video'plejer] *s.n.* Videocasetofon care permite numai redarea videocasetelor pe ecranul televizorului la care este conectat. • pl. *-e*. /<engl. ***videoplayer***.

videoproiectór *s.n.* Dispozitiv conectat la un aparat video sau la un computer pentru a proiecta imagini, filme etc. la distanță, pe un ecran de mari dimensiuni. • sil. *-de-o-*. pl. *-oare*. /***video¹-*** + ***proiector***.

videorecorder ['videori'korder] *s.n.* Videocasetofon care permite înregistrarea programelor de televiziune pe videocasetă și redarea videocasetelor. • pl. *-e*. /<engl. ***videorecorder***.

videosemnál *s.n.* Semnal electric, cu caracteristici care depind de standardul folosit, utilizat pentru a transmite informațiile conținute în imagini; semnal video. • sil. *-de-o-*. pl. *-e*. /***video¹-*** + ***semnal***.

videoteátru *s.n.* Spectacol de teatru înregistrat pe videocasetă. • sil. *-de-o-*. pl. *-e*. /<fr. ***vidéothéâtre***.

videotécă *s.f.* **1** Colecție de înregistrări video. **2** Mobilă specială cu rafturi pentru păstrarea videocasetelor. **3** Încăpere, sală în care se păstrează și se vizionează videocasete. • sil. *-de-o-*. pl. *-ci*. /<fr. ***vidéothèque***.

videotelefón *s.n.* Aparat telefonic prevăzut cu o cameră video și cu un ecran, ce permite ca interlocutorii să se vadă și să se audă în timpul convorbirii; videofon. • sil. *-de-o-*. pl. *-oane*. /<fr. ***vidéotéléphone***, engl. ***videotelephone***.

videotelefónic, -ă *adj.* Care ține de videotelefonie; care se referă la videotelefon. • sil. *-de-o-*. pl. *-ci*, *-ce*. /<fr. ***vidéo-téléphonique***.

videotelefoníe *s.f.* Telefonie care transmite și imagini video. • sil. *-de-o-*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***vidéotéléphonie***.

videotéxt *s.n.* Serviciu interactiv de regăsire a informațiilor ce pot fi afișate pe ecranul televizorului sau pe un terminal specific, accesibil prin liniile telefonice. • sil. *-de-o-*. /***video¹-*** + ***text***.

videotică *s.f.* Videomatică. • sil. *-de-o-*. /<fr. ***vidéotique***.

videotransmisiúne *s.f.* Transmisiune a unor imagini prin mijloace electronice. • pl. *-i*. /***video¹-*** + ***transmisiune***.

víderă *s.f.* v. videre.

vídere *s.f.* (*reg.*) Vadră. • pl. *-i*, *-e* și *víderă*, *véderă* *s.f.* /<magh. ***veder***, ***vödor***, dial. ***vidĕr***, ***vöder***.

vidíc *s.n.* (*înv.*) Ținut, comitat, district. • pl. *-uri* și *hidíc* *s.n.* /<magh. ***vidék***.

vidicón *s.n.* (*fiz.*) Tub videocaptor în care este folosit efectul creșterii conductivității unui material sub acțiunea luminii (efectul fotoconductiv). • pl. *-oane*. /<fr., engl. ***vidicon***.

vidimá *vb. I. tr.* (*înv., reg.*) A viza; a certifica, a legaliza. • prez.ind. *-ez*. /<it. ***vidimare***, germ. ***vidimieren***, fr. ***vidimer***; cf. lat. *vīdimus* „(noi) am văzut”, perfect ind. al lui *vidēre*.

vídmă *s.f.* (*reg.*) **1** Arătare, fantomă, nălucă, stafie. **2** Vrăjitoare. ◇ Compus: *vidma-pădurii* = muma-pădurii. • pl. *-e*. /<ucr. ***відьма***.

vidomóstie *s.f.* (*înv., reg.*) Listă, tabel, inventar; buletin catalog. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<rus. ***ведомость***.

vídră *s.f.* **1** (*zool.*) Mamifer carnivor, semiacvatic, cu blana deasă, castanie-roșcată, cu membrane interdigitale bine dezvoltate (*Lutra lutra*); lutru. ◆ Blana prelucrată a acestui animal. **2** (*în credințele pop.*) Ființă fantastică, înzestrată cu însușiri supranaturale, care trăiește în apele rîurilor și ale lacurilor și care poate pricinui pescarilor necazuri sau îi poate ajuta; iudă.

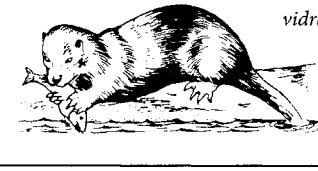

vidră (1)

3 (*zool.*; și *vidră de apă*) Castor (*Castor canadensis*). • pl. *-e.* /<sl. veche **вндра <въідра**.

viduitáte *s.f.* **1** (*jur.*) Văduvie. ◇ *Termen de viduitate* = timpul cît o femeie văduvă nu poate contracta o nouă căsătorie. **2** Fig. Stare a ceea ce este vid; izolare, abandon. • sil. *-du-i-*. pl. *-ăți.* /<fr. ***viduité***, lat. ***viduĭtas, -atis*** <*vidŭa, -ae* „văduvă".

víe *s.f.* **1** (*bot.*) Arbust din familia vitaceelor, cu rădăcina puternică, cu tulpina scurtă, din care se dezvoltă mlădițe lungi și subțiri care se agață prin cîrcei, cu frunzele mari, lobate, cu inflorescența în racem și cu fructele sub formă de boabe suculente, sferice sau ovale, de culoare verde-gălbuie, roșie etc., dispuse în ciorchini (Vitis vinifera); viță. ◇ *Poamă de vie* (sau *din vie*) = strugure. *Vie sălbatică* (sau *bolundă*) = viță de Canada (*Parthenocissus quinquefolia*). **2** Teren plantat cu viță-de-vie; plantație de viță-de-vie. *E un vin din viile noastre* (ARGH.). ◇ Fig. (*bis.*) *Să ne nevoim în via lu Hristos să lucrăm* (COR.). • pl. *vii.* g.-d. *-iei.* și (*înv., reg.*) *víne s.f.* /lat. ***vīnea***.

viélă *s.f.* (*muz.*) Vechi instrument muzical cu coarde, folosit de trubaduri (în sec. 12-13), la care vibrarea coardelor se realiza cu ajutorul unei manivele. • sil. *vi-e-.* pl. *-e.* /<fr. ***vielle***, it. ***viella***.

viélițe *s.f.* (*reg.*) **I** (*de obicei constr. cu prep. „în"*) Loc deschis, expus vîntului; suflare, bătaie (puternică) a vîntului. **II** (*în forma „velițe"; în loc. și expr.*) Loc.adj. *De velițe* = de origine. Loc.adj., adv. *Din velițe* = din bătrîni. Expr. *De velițea lui* = din fire, de la natură. • pl. *-i.* și *vélițe s.f.* /<sl. veche **вниа(а)лиште**; cf. *vějati* „a adia, a sufla".

vienáj *s.n.* (*jur.; în trecut*) Drept plătit pentru siguranța drumurilor în vechea legislație franceză. • sil. *vi-e-.* /<fr. ***vienage***.

vienéz, -ă *s.m, s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a orașului Viena sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) locuitorii Vienei. **2** *adj.* Care aparține orașului Viena sau vienezilor, care se referă la orașul Viena sau la vienezi; care este originar din orașul Viena. ◇ *Clasicismul vienez* v. clasicism. • sil. *vi-e-.* pl. *-i, -e.* /nm. pr. (capitala Austriei) ***Viena*** + *-ez*; cf. fr. *viennois*.

vientráj *s.n.* (*jur.*) Drept seniorial asupra băuturilor (alcoolice). • sil. *vi-en-.* /<fr. ***vientrage***.

viér[1] *s.m.* Podgorean, viticultor. ◆ Îngrijitor sau păzitor al viei. *Cît să pricepe ea la gătit să pricep și vierii* (CA. PETR.). • sil. *vi-er.* pl. *-i.* /***vie*** + *-ar*.

viér[2] *s.m.* **1** Porc necastrat, apt pentru reproducere. **2** (*adesea urmat de determ. ca „sălbatic", „de codru", „de pădure"*) Porc mistreț mascul. *Era un vier negru* (SADOV.). **3** (*astron.; pop.; la pl. art.*; și *nm. pr.*) Constelația Porcii. • sil. *vi-er.* pl. *-i.* /lat. ***verrem***.

viereásă *s.f.* Soția vierului. ◆ Îngrijitoare, paznică de vie. • sil. *vi-e-.* pl. *-ese.* /***vier***[1] + *-easă*.

vierít *s.n.* Ocupația vierului (de îngrijire și de păzire a viei); viticultură. • sil. *vi-e-.* /***vier***[1] + *-it*.

viermár *s.n.* Viermărie. • pl. *-e.* /***vierme*** + *-ar*.

viermănár *s.m.* (*entom.*) Insectă de forma unei muște, cu capul de culoare galbenă, care se hrănește cu resturi de carne sau cu țesuturi vegetale intrate în putrefacție (*Sarcophaga carnaria*). • pl. *-i.* /***vierme*** + *-ănar*.

viermánós, -oásă *adj.* **1** (*mai ales despre fructe*) Care are viermi, care este mîncat de viermi; găunos. **2** Fig. Care este necinstit, imoral, decăzut. *Cîteva capete viermănoase de babalîci* (VIN.). • pl. *-oși, -oase.* /lat. ***verminōsus, -a, -um***.

viermănoșá *vb. I. refl.* (*mai ales despre fructe*) A se umple sau a fi plin de viermi. • prez.ind. pers. 3 *-ează.* /***viermănos*** + *-a*.

viermărăie *s.f.* Viermărie. • g.-d. *-iei.* /***vierme*** + *-ăraie*.

viermăríe *s.f.* Mulțime de viermi; forfoteală de viermi; viermar, viermăraie, (reg.) viermăt. ◇ Fig. *Plutonul văzu o viermărie de femei* (CAM.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***vierme*** + *-ărie*.

viérmăt *s.n.* (*reg.*) Viermărie. ◆ Fig. Agitație, mișcare, aglomerație dezordonată și continuă a unui mare număr de ființe. *Era un haos, o forfotă, un viermăt de oameni* (CE. PETR.). • pl. *-e.* și *viérmet s.n.* /***vierme*** + *-et*.

viérme *s.m.* **1** (*zool.*; *la pl.*) Nume dat unor încrengături de animale nevertebrate cu corpul moale, alungit, lipsit de apendice, care trăiesc în pămînt, în ape sau ca parazite pe plante și pe animale și sînt cuprinse în mai multe încrengături; (*și la sg.*) animal care face parte din fiecare dintre aceste încrengături; (*pop.*) nume dat larvelor de insecte. ◇ (*în imprec.*) *Să deie Dumnezeu să mă mănînce corbi și viermi la răspintene de drumuri, dac-am știut pînă într-această clipă ceva* (SADOV.). ◇ *Vierme de mătase* = larva unor specii de fluturi care produce gogoșile de mătase și se hrănește cu frunze de dud (*Bombyx mori*) sau de stejar (*Antherea*). ◇ Expr. *A avea* (sau *a-l roade pe cineva*) *un vierme la inimă* = a fi chinuit de griji. *A trăi* (sau *a se deprinde*) *ca viermele în hrean* (sau *în rădăcina hreanului*) = a duce (și a se deprinde cu) o viață grea. *A avea viermi* (*neadormiți*) sau *a avea viermi în cur* (sau *în fund*) = a fi neastîmpărat, a nu-și găsi locul. *A-l mînca* (pe cineva) *viermii* (*de viu*) = a fi foarte leneș și murdar. *A avea vierme* (sau *viermi*) *la limbă* = a fi limbut. ◇ Compar. *Foiesc ca viermii în bătătura tribunalelor* (VLAH.). **2** Fig. (*bis.; de obicei determ. prin „neadormit"; mai ales la pl.*) Chinurile, muncile veșnice ale iadului. **3** Fig. (*de obicei urmat de determ. în gen.*) Gînd, sentiment obsedant și chinuitor; neliniște lăuntrică. *Viermele dorinței, Pururea neadormit* (VLAH.). **4** (Epitet depreciativ pentru un) om considerat fără valoare, fără însemnătate sau josnic, hpsit de caracter. *Nu voia să aibă de a face cu el. Îl considera un vierme.* • pl. *viermi.* /lat. ***vĕrmis***.

viérmet *s.n.* v. viermăt.

viermișór *s.m.* Dim. al lui *vierme*; viermuleț, viermuș, viermușor. • pl. *-i.* /***vierme*** + *-ișor*.

viermuí *vb. IV. intr.* (*despre o mulțime de ființe aflată într-un anumit spațiu*) A se mișca neîncetat și în număr mare de colo pînă colo; a mișuna, a forfoti. *Oamenii viermuiau ca niște umbre fără odihnă* (REBR.). • prez.ind. pers. 3 *-ieșie, viérmuie.* /***vierme*** + *-ui*.

viermuiálă *s.f.* Faptul de a viermui; viermuire. • pl. *-ieli.* /***viermui*** + *-eală*.

viermuíre *s.f.* Viermuială. • pl. *-i.* /v. ***viermui***.

viermuléț *s.m.* Viermișor. • pl. *-i.* /***vierme*** + *-uleț*.

viermúș *s.m.* Viermișor. • pl. *-i.* /***vierme*** + *-uș*.

viermușór *s.m.* Viermișor. • pl. *-i.* /***vierme*** + *-ușor*.

viers *s.n.* (*pop.*) **1** Melodie (în timpul executării ei), cîntec, arie. *Îi plăcea să asculte... viersul ce scotea din fluier un ciobănaș* (ISP.). **2** Glas, voce; timbru vocal, sonoritate melodioasă a vocii. *Avea un viers frumos și tremurător* (SADOV.). ◆ Sunet caracteristic scos de unele păsări; succesiune melodioasă de asemenea sunete. *Pasărea se părea a fi mută, căci nu da nici un viers* (ISP.). ◆ Sunet melodios produs de instrumente muzicale. *Să capete și el viersul acestor instrumente* (MARI.). • pl. *-uri.* /lat. ***vĕrsum***.

viersuí *vb. IV. tr.* (*pop.*) A cînta (din gură sau dintr-un instrument); a îngîna un cîntec. ◆ (*intr.; despre păsări*) A emite sunete melodioase caracteristice. • prez. ind. *-iesc.* /***viers*** + *-ui*.

viersuitór, -oáre *adj., s.m.* **1** *adj.* (*înv.*) Care este melodios, armonios, muzical. **2** *s.m.* Cîntăreț, rapsod. • sil. *-su-i-.* pl. *-ori, -oare.* /***viersui*** + *-tor*.

viérș *s.n.* v. verș.

vierșún *s.n.* (*înv., reg.*) Pariu, rămășag. • și *verșún s.n.* /cf. magh. *verseny* „întrecere, competiție".

viésc, viáscă *adj.* (*reg.*) *Măr viesc* = varietate de mere cu coaja roșie-vineție, cu gust dulce. • sil. *vi-esc.* pl. *-ești.* /cf. *vie*.

viespár *s.n., s.m.* **1** *s.n.* Cuib de viespi. ◇ Fig. (*sugerează ideea de aglomerație dezordonată*) *Viesparul psihologilor de toate speciile* (BLA.). ◆ Fig. Grup, colectivitate de oameni care sînt ostili unii față de alții, dezbinați, învrăjbiți; loc în care se află un asemenea grup. *Își desfășura activitatea într-un viespar obositor, enervant.* **2** *s.m.* (*entom.*) Gărgăun (*Vespa crabro*). **3** *s.m.* (*ornit.*) Pasăre migratoare, de mărimea unei turturele, viu colorată pe corp cu roșu, galben, negru și albastru-verzui, cu ciocul lung și curbat și cu coada lungă și ascuțită, care se hrănește mai ales cu viespi și albine (*Merops apiaster*); albinărel, (*reg.*) viesparițâ. **4** *s.m.* (*ornit.*) Pasăre răpitoare de zi, de mărimea unei găini, cu penajul brun, care se hrănește cu viespi, cu albine, cu bondari și cu alte insecte (*Pernis apivorus*). • pl. *n. -e, m. -i.* /***viespe*** + *-ar*.

viespăriță *s.f.* (*reg.*) **1** Cuib de viespi. **2** (*ornit.*) Viespar (*Merops apiaster*). • pl. *-e.* /***viespe*** + *-ariță*.

viespăríe *s.f.* Mulțime de viespi; cuib de viespi. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***viespe*** + *-ărie*.

viéspe *s.f.* **1** (*entom.*) Nume generic dat mai multor insecte himenoptere, solitare sau sociale, asemănătoare cu albinele, dar mai subțiri și mai lungi, avînd, în general, la partea posterioară a abdomenului, un ac prevăzut cu o pungă cu venin sau un ovipozitor. ◇ *Viespe de stejar* sau *viespea stejarului* = viespe care își depune ouăle în frunzele stejarilor, producînd pe ele niște proeminențe de mărimea unor cireșe (*Cynips quercus*). *Viespe de rug* = viespe care își depune ouăle pe rămurelele tinere ale rugilor, formînd un fel de gogoși (*Diplolepis rosae*). ◇ (*ca epitet penstru o persoană rea*) *Se supărase pe viespea de soră-sa.* ◇ Expr. *A fi ca viespea* = a fi plin de neastîmpăr. *A înțepa ca viespea* = a se exprima în termeni caustici; a fi rău de gură. ◇ Compar. *Un glonț mic și subțire ca o viespe* (VOIC.). Δ (*cu referire la talia unei femei*) *Are o talie de viespe.* **2** Fig. Femeie rea. • pl. *viespi.* /lat. ****vespem*** = ***vespa, -ae***.

viespói *s.m.* Aug. al lui *viespe*. ◆ (*entom.*) Specie de viespe mare, cu pîntecele roșu, lungă de 2-4 cm (*Sirex gigas*). • pl. *-oi.* /***viespe*** + *-oi*.

viét *s.n.* (reg.) Zonă întinsă situată de obicei în regiunea de deal, cultivată cu plantații de viță-de-vie. • sil. *vi-et.* pl. *-uri.* /***vie*** + *-et*.

vietáte *s.f.* Tot ceea ce are viață (și se mișcă); ființă, viețuitoare; spec. dobitoc, jivină. *Nu se vedea nici un om, nici o vietate* (CĂL.). • sil. *vi-e-.* pl. *-ăți.* /***viu*** + *-ătate*.

vietnaméz, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m, s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Vietnamului sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor (de religie budistă și catolică) care s-a format, care locuiește în Vietnam; locuitorii Vietnamului. **2** *adj.* Care aparține Vietnamului sau vietnamezilor, care se referă la Vietnam sau la vietnamezi; care este originar din Vietnam. ◆ (*subst. f.*) Limba (din familia austro-asiatică) vorbită de vietnamezi. • sil. *vi-et-.* pl. *-i, -e.* /nm. pr. (stat în Asia de S-E) ***Vietnam*** + *-ez*.

vietór, -oáre *s.m., adj.* (*înv.*) **I** *s.m.* **1** Persoană care viețuiește, care este vie. ◆ (*bis.*) Persoană care a dobîndit viața veșnică. **2** Persoană care își duce viața, existența într-un anumit loc, care locuiește undeva. **II** *adj.* Care ține în viață, care face să fie viu. • sil. *vi-e-.* pl. *-ori, -oare.* /***via***[3] + *-tor*.

vieţáș *s.m.* (*fam.*) Persoană care a fost condamnată la închisoare pe viață. *Viețașii... propuneau deschis să-i facă de petrecanie* (STANCU). • sil. *vi-e-.* pl. *-i.* /***viață*** + *-aș*.

vieţíst *s.m.* Membru al grupului de colaboratori și prieteni ai revistei „Viața Românească" (din perioada ieșeană). • pl. *-iști.* /nm. pr. (revistă literară și științifică) ***Viața*** *[Românească]* + *-ist*.

viețuí *vb. IV. intr.* (*înv., pop.*) **1** (*despre ființe*) A se afla în viață, a fi viu; a trăi, a exista. *Era omul fără de care n-ar fi putut viețui* (LĂNCR.). ◇ (*cu determ. care indică durata vieții cuiva*) *Au viețuit 50 de ani* (IORGA). ◆ (*bis.; despre drept-credincioși*) A dobîndi viața veșnică. **2** (*cu determ. modale sau instrumentale*) A-și procura mijloacele necesare traiului, a-și cîștiga existența. *Viețuia hrănindu-se cu buruieni, cu fructe.* **3** A trăi la un loc cu cineva; a-și duce viața în preajma, în societatea cuiva; a conviețui. *Zece ani au viețuit ei în căsătorie* (ISP.). **4** (*cu determ. modale*) A-și duce, a-și petrece viața într-un anumit mediu; a-și duce viața într-un anumit fel. *Viețuia neînțeles de lume* (GOGA). **5** (*cu determ. locale*) A-și petrece viața sau o parte din viață într-un anumit loc; a-și avea domiciliul, a fi stabilit cu locuința undeva. *Păreau că viețuiesc în alte ținuturi* (SADOV.). • prez.ind. *-iesc.* /***viață*** + *-ui*.

viețuíre *s.f.* (*înv., pop.*) Faptul de *a viețui*; viață, existență, trai; conviețuire. • pl. *-i.* /v. ***viețui***.

viețuitór, -oáre *adj.* (*înv., pop.*) Care viețuiește; (care este) în viață, viu. ◆ (*subst. f.*) Vietate, ființă. *Toate viețuitoarele se îndreptau către palat.* ◇ *Scara viețuitoarelor* v. scară. • sil. *-țu-i-.* pl. *-ori, -oare.* /***viețui*** + *-tor*.

viézur *s.m.* v. viezure.

viézură *s.f.* v. viezure.

viézure *s.m.* (*zool.*) Mamifer omnivor, din familia mustelidelor, răspîndit în Europa și în Asia, cu trupul greoi, acoperit cu peri lungi și aspri, de culoare cenușie, cu două dungi negre, de o parte și de alta a capului, de la nas pînă la urechi, cu picioarele scurte, cu capul lunguieț, avînd un fel de rît asemănător cu al porcului (*Meles meles*); bursuc. ◇ Compar. (*cu aluzie mai ales la vioiciunea animalului sau la obiceiul acestuia de a-și petrece o mare parte a timpului în vizuină*) *Intra*

în odaia lui și stătea acolo ca un viezure (CA. PETR.). • pl. *-i.* și *viézur s.m., viézură s.f.* /cuv. autoh.; cf. alb. *vjedhullë.*

viezurínă *s.f.* v. vizuină.

vífel *s.m.* (*reg.*) Vornicel. • pl. *-i.* /<magh. ***vőfely***, dial. *vőfé, vőfi.*

viflaím *s.n.* v. vicleim.

vifleím *s.n.* v. vicleim.

vífor *s.n.* (*meteor.*) Vînt puternic, furtună (însoțită de ninsoare); (*pop.*) viforniță, viforeală. *Trece viforul în toată puterea lui sălbatecă* (IORGA). <> Compar. *Umblau ca viforul prăvălind toate în dreapta și în stînga* (SADOV.). <> Fig. (*sugerează ideea de tumult, de mișcare năvalnică, de forță impetuoasă*) *Se va deștepta într-însul teribilul vifor al pasiunilor* (FIL.). ◆ (*adv.*) Cu cea mai mare iuțeală. *Valuri se varsă și vifor ei vin* (COȘB.). • acc. și (*înv., reg.*) *vifór.* pl. *-e.* și (*înv., reg.*) *víhor, vívor.* /<sl. veche **вихъ**; cf. bg. *вихър*, srb. *vihor.*

viforá *vb. I.* v. viforî.

viforáre *s.f* v. viforîre.

viforát, -ă *adj.* v. viforît.

viforátec, -ă *adj.* v. viforatic.

viforátic, -ă *adj.* (*pop.*) Viforos. • pl. *-ci, -ce.* și *viforátec, -ă adj.* /***vifor*** + *-atic.*

viforeálă *s.f.* (*pop.*) Vifor. • pl. *-eli.* /***viforî*** + *-eală.*

viforî *vb. IV. intr. impers.* (*pop.*) A sufla vînt puternic cu ninsoare; a viscoli. ◆ (*intr. unipers.; despre vînt, furtună etc.*) A sufla cu putere, a se năpusti cu violență. • prez.ind. pers. 3 *-ăște.* și *viforá vb. I.* /***vifor*** + *-î.*

viforíre *s.f.* (*pop.*) Acțiunea de *a viforî* și rezultatul ei. • pl. *-i.* și *viforáre s.f.* /v. ***viforî.***

viforít, -ă *adj.* (*pop.; despre vînt.*) Care este viforos. ◆ Fig. (*reg.; despre coama cailor*) Care este răvășit de vînt; în dezordine. • pl. *-ți, -te.* și *viforát, -ă adj.* /v. ***viforî.***

vifórnic, -ă *adj.* (*pop.*) Viforos. • pl. *-ci, -ce.* /***vifor*** + *-nic.*

vifórniță *s.f.* (*pop.*) Vînt puternic (însoțit de ninsoare); vifor, viscol. *Îi venea greu să iasă în viforița de afară, fie numai pentru a-și lua o pîine.* • pl. *-e.* /***vifor*** + *-niță.*

viforós, -oásă *adj.* **1** Care este furtunos, vijelios; (*despre vînt*) care bate cu putere; (*pop.*) viforníc. *Glasul viforos al vîntului* (SADOV.). ◆ Fig. Care este agitat, zbuciumat. *Viforoasă mi-e viața* (VLAH.). **2** Fig. Care este aprig, năvalnic, impetuos. *O creație viforoasă de felul aceleia a lui Delavrancea* (CĂL.). • pl. *-oși, -oase.* /***vifor*** + *-os.*

vig *s.n.* (*pop.*) Val, sul, trîmbă (de pînză, de stofă etc.). • pl. *-uri.* și *gig s.n.* /<magh. ***vég.***

vigán[1] *s.n.* (*reg.*) Fustă (cu bretele, cu piepți etc.) sau, ext., rochie lungă cu croială caracteristică (purtată de femei sau de copii). • pl. *-e, -uri.* /<magh. ***viganó***, dial. *vigán, vigána, vigánó.*

vigán[2]**, -ă** *adj.* (*reg.*) Care este vesel, bine dispus, vioi. • pl. *-i, -e.* /<magh. ***vígan*** „cu veselie".

vigíe *s.f.* Stîncă marină uriașă în formă de coloană ascuțită, cu vîrful sub suprafața mării, care prezintă un mare pericol pentru navigație. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***vigie.***

vigíl, -á *adj., s.m.* **1** *adj.* Care veghează; atent, deștept, treaz. **2** *s.m.* (*în Roma antică*) Membru al gărzii instituite de Augustus pentru asigurarea securității cetății în timpul nopții și pentru paza contra incendiilor. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***vigile***, it. ***vigile***, lat. ***vigil, -is.***

vigilént, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care are atenția încordată și susținută; care observă cu atenție ceea ce se întîmplă (pentru a descoperi un neajuns, o neplăcere, un pericol posibil etc.). ◆ (*despre manifestările, acțiunile etc. ale oamenilor*) Care manifestă, exprimă, denotă vigilență. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***vigilant***, lat. ***vĭgilans, -ntis.***

vigilénță *s.f.* Atenție încordată; atitudine de observare atentă a ceea ce se întîmplă în jur (pentru a preveni, a descoperi sau a combate acțiuni reprobabile, ostile, dușmănoase); supraveghere susținută, grijă. *Ordinea nu depinde de mulțimea paznicilor, ci de vigilența lor* (REBR.). • pl. *-e.* /<fr. ***vigilance***, lat. ***vigilantia, -ae.***

vigílie *s.f.* **1** (*înv.*) Veghe. **2** (*înv.; mai ales la pl.*) Gardă, strajă, santinelă. **3** (*în Roma antică*) Fiecare dintre cele patru diviziuni egale în care era împărțită noaptea (în funcție de schimbarea străjilor). ◆ Interval de timp cît făcea de gardă o strajă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<lat. ***vigilia, -ae***, germ. ***Vigilie***, fr. ***vigile.***

vigilitáte *s.f.* (*psih.*) Stare de veghe, de activitate a sistemului nervos central; trezie. • /***vigil*** + *-itate.*

vignetáre *s.f.* (*fotogr.*) Repartizare inegală a luminii pe suprafața negativului. • pl. *-ări.* /după germ. *Vignettierung*, fr. *vignettage.*

vignétă *s.f.* v. vinietă.

vigoáre *s.f.* **1** Stare de sănătate deplină (fizică și psihică), putere (de lucru, de acțiune); energie; vitalitate. *Ioanide se simțea invadat de o vigoare sufletească nouă* (CĂL.). ◆ Însușire, proprietate de a exprima pregnant idei, sentimente etc. *Vigoarea veseliei lui Rabelais... ne subjugă* (VIANU). **2** (*jur.*) Valabilitate, putere de aplicare a unei legi, a unei dispoziții. <> Loc.adj. *În vigoare* = (*despre legi, dispoziții etc.; mai ales în legătură cu vb. „a fi", „a rămîne"*) care este valabil, care se aplică într-o anumită perioadă de timp; care este în curs de aplicare. *Programa în vigoare pare puțin prea încărcată.* <> Expr. *A pune în vigoare* = (*despre legi, dispoziții etc.*) = a pune în aplicare. *A intra în vigoare* v. intra. • /<fr. ***vigueur***, lat. ***vigor, -oris.***

vigónie *s.f.* **1** (*zool.*) Specie de lamă sălbatică, din munții Anzi, de talie mică, cu blană roșcată, moale și fină, a cărei lînă se utilizează în industria textilă (*Lama vicugna*); vicuña. **2** Fir textil mătăsos obținut din lîna de vigonie. **3** (*ind. text.*) Fibră textilă din amestec de lînă cu bumbac sau din bumbac pur, care imită lîna de vigonie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***vigogne***, sp. ***vicuña***; cuv. quechua.

vigonie (1)

vigoroso [vigo'rozo] *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Cu vigoare, cu putere; voios. • /<it. ***vigoroso.***

vigurós, -oásă *adj.* Care este plin de vigoare; puternic, robust. *Nu se poate interzice viața într-un organism viguros* (RALEA). <> (*adv.*) *O luase viguros de umeri* (TEOD.). <> Ext. (*despre plante, despre părți ale acestora etc.*) *Iarba crește viguroasă și deasă* (CE. PETR.). ◆ Care are proprietatea de a exprima pregnant idei, sentimente etc. *Tablouri de un realism viguros* (TOPÎR.). • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***vigoureux.***

vigurozitáte *s.f.* Însușirea de a fi viguros. • /***viguros*** + *-itate.*

víhor *s.n.* v. vifor.

viișoáră *s.f.* Dim. al lui *vie.* • sil. *vi-i-.* pl. *-e.* /***vie*** + *-işoară.*

viitór, -oáre *adj., s.n.* **I** *adj.* **1** (*raportat la „prezent" sau „trecut"*) Care va veni, care va fi, va exista, va apărea sau care se va produce, se va desfășura, se va realiza etc. după momentul de față sau după epoca la care se referă vorbitorul, în cursul unui interval de timp neprecizat; care este proiectat într-o perioadă ce va veni. *Omul are-n el numai șir, ființa altor oameni trecuți și viitori* (EMIN.). ◆ Care va sosi, va avea loc, se va produce imediat după momentul, timpul prezent, conform unei anumite periodicități. *În duminica viitoare, stăpîne, să mergem în sat la horă* (CR.). ◆ (*relig.; despre viață, lume, vreme etc.*) Care urmează să se desfășoare, să existe în cadrul eternității, după Judecata de Apoi; gener. care există după moarte. *Eu nu cred în creație, nu cred în Dumnezeu, nu cred în suflet și viața viitoare* (AGÂR.). **2** (*despre persoane denumite prin poziția lor socială, profesională etc.; precedă de obicei cuvîntul determinat*) Care urmează să fie numit, ales, recunoscut, consfințit, consacrat ca atare; care urmează să îndeplinească un anumit rol. *Ieși pe jos, împreună cu viitorul său director de cabinet* (CĂL.). **3** (*gram.*) *Timpul viitor* (și *subst. n.*) = timp verbal care exprimă o acțiune ce se va petrece într-un moment ulterior celui în care se vorbește. *Viitor anterior* v. anterior. **4** (*înv.*) Care vine, sosește, ajunge undeva sau la cineva. **5** (*înv.*) Care se deplasează apropiindu-se de cineva sau de ceva. *Era acum viitor spre hotarele Țării Românești cu oști grele* (BĂLC.). **II** *s.n.* **1** (*raportat la „prezent" sau „trecut"*) Perioadă de timp variabilă care urmează prezentului; totalitatea evenimentelor, împrejurărilor etc. din această perioadă de timp; viitorime. *Ce va putea să fie într-un viitor îndepărtat se va vedea* (CA. PETR.). <> Loc.adv. *Pe* (sau *în*) *viitor* = de acum înainte. *Nici nu putea fi vorba de iubire între ei Nici acum, nici mai ales în viitor* (VIN.). **2** Situație, stare care urmează să existe, să se producă etc.; perspectivă. *Graba lui de a-și asigura viitorul fusese nimerită* (XEN.). <> Loc.adj. (*Plin*) *de viitor* sau *cu viitor* = *a*) care se va realiza, se va produce etc. într-o perioadă de timp care urmează momentului prezent. *Seara stătea tolănit... și făcea zeci de planuri de viitor* (REBR.); *b*) cu (mari) perspective de realizare. *Oameni în urcare și de viitor* (M. I. CAR.). *Fără viitor* = care nu are perspective de a progresa, de a se dezvolta, de a avansa etc. <> Expr. *A avea viitor* = *a*) (*despre oameni sau despre proiecte, idei etc.*) a avea șanse de succes; *b*) (*despre oameni*) a-l aștepta o carieră strălucită. • pl. *-ori, -oare,* (*înv.*) *-uri.* și *viitóriu, -oare, venitór, -oáre adj., s.n.* /***veni*** + *-tor.*

viitoríme *s.f.* **1** Oamenii din viitor, generațiile viitoare; posteritate. *Unul din principiile educative ale viitorimii* (E. LOV.). **2** (*înv.; mai ales precedat de prep. cu care formează loc.adv.*) Viitor. *Nobila ambiție de a face lucruri mari și drepte și prin urmare de a trăi în viitorime* (KOGĂL.). • și (*înv.*) *venitoríme s.f.* /***viitor*** + *-ime.*

viitoríst, -ă *s.m., s.f.* Viitorolog. • sil. *vi-i-.* pl. *-iști, -iste.* /***viitor*** + *-ist*, după fr. *futuriste.*

viitóriu, -oáre *s.n., adj.* v. viitor.

viitorológ, -ă *s.m., s.f.* Specialist în viitorologie; viitorist, futurolog. • sil. *vi-i-.* pl. *-gi, -ge.* /de la ***viitorologie***, prin derivare regresivă.

viitorologíe *s.f.* Știință care se ocupă cu studierea legilor și metodelor noi de prospectare a viitorului; știința viitorului; futurologie. • sil. *vi-i-* g.-d. *-iei.* /de la ***viitor***, după fr. *futurologie*, engl. *futurology*, germ. *Futurologie.*

viitúră *s.f.* **1** (*hidrol.; adesea urmat de determ.*) Creștere bruscă și puternică a nivelului unei ape curgătoare, provocată de căderea unei ploi torențiale de primăvară sau de vară ori de topirea rapidă a zăpezii într-o parte a bazinului unui rîu. ◆ Concr. Cantitate mare de apă (formată din ploi, prin topirea zăpezii etc.) care curge cu repeziciune și forță (antrenînd o cantitate mare de aluviuni). *O tîrîse năprasnica viitură pe alte meleaguri* (VOIC.). ◆ Mîl, bolovani, pietriș, crengi etc. aduse de apele curgătoare cînd se revarsă. **2** (*deprec.; în forma „venitură"*) Persoană care provine din altă zonă decît cea în care trăiește; străin, venetic. ◆ Ext. Vagabond, haimana. • sil. *vi-i-.* pl. *-i.* și (*înv.*) *venitúră s.f.* /***veni*** + *-tură.*

vijelíe *s.f.* (*meteor.*) Vînt foarte puternic, în rafale, adesea însoțit de descărcări electrice și de precipitații atmosferice; furtună. *Deodată s-a schimbat vremea cea frumoasă într-o vijelie cumplită* (CR.). <> Loc.adv. *Cu vijelie* = cu putere, furtunos. <> Compar. *Ești bizar, vii ca o vijelie, pleci ca ea* (D. ZAMF.). <> Fig. (*sugerează ideea de tumult, de dezlănțuire năvalnică, de forță impetuoasă*) *Mircea însuși mînă-n luptă vijelia-ngrozitoare* (EMIN.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*reg.*) *vijolíe s.f.* /de la ***vîjii.***

vijeliós, -oásă *adj.* **1** Care are violența vijeliei; care este caracteristic vijeliei; năvalnic. *Iuțeala vijelioasă a șihoaielor* (VOIC.). <> (*adv.*) *Vuietul apelor n-ar năpădi mai vijelios* (DELAVR.). ◆ Care este bătut de furtună, bîntuit de vijelie. *Era o noapte urită și vijelioasă* (VLAH.). ◆ Fig. Care este agitat, zbuciumat. *Vijelioasa perioadă a tinereții.* **2** Fig. Care este violent, impetuos, aprig. *Goana vijelioasă ținea de un ceas* (REBR.). <> (*adv.*) *Alerga vijelios.* • sil. *-li-os.* pl. *-oși, -oase.* /***vijelie*** + *-os.*

víjlă *s.f.* (*zool.; reg.*) Prepelicar (în special femela acestui animal). • pl. *-e.* /<magh. ***vizsla.***

vijolíe *s.f.* v. vijelie.

vikíng *s.m.* (*la pl.*) Nume dat populațiilor scandinave germanice de războinici, navigatori și negustori care au întreprins, între sec. 7 și 10, numeroase expediții în Europa și în America de Nord; (*și la sg.*) persoană care aparținea acestor populații. • pl. *-gi.* /<fr. ***viking***, germ. ***Wiking.***

vil, -ă *adj.* (*despre oameni sau despre firea, manifestările etc. ale lor*) Care este de proastă calitate, demn de

dispreţuit; ordinar; josnic, abject. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***vil***, it. ***vile***, lat. ***vilis, -e***.

vilafranchián, -ă *s.n., adj.* v. villafranchian.

vilaiét *s.n.* (*în Imperiul Otoman*) Unitate administrativ-teritorială condusă de un valiu. • pl. *-e.* /<tc. ***vilayet***.

vilanélă *s.f.* **1** (*lit.*) Poezie pastorală cu formă fixă (întîlnită îndeosebi în literatura franceză), cuprinzînd 18 versuri, pe două rime. ◆ Scurtă poezie pastorală. **2** (*muz.*) Cîntec vocal polifonic, în măsură binară şi mişcare vie, cu caracter dansant, plin de voie bună, răspîndit mai ales în sec. 15-16. ◆ Piesă cu caracter de dans ţărănesc, în măsura de 6/8, cu tempo vioi. • pl. *-e.* /<fr. ***villanelle***, it. ***villanella***.

vílă *s.f.* **1** Casă luxoasă (înconjurată de grădină), folosită ca locuinţă sau destinată găzduirii de vilegiaturişti. **2** (*în Roma antică*) Reşedinţă rurală somptuoasă a marilor proprietari de sclavi. ◆ Ext. Locuinţă luxoasă a membrilor aristocraţiei romane. **3** (*în Ev. Med.*) Denumire dată unor forme de aşezări: obştea ţărănească, satul liber, satul dependent, domeniul stăpînului feudal şi, uneori, centrul urban. • pl. *-e.* /<lat. ***villa, -ae***, fr., it. ***villa***.

vilbrochén *s.n.* (*tehn.*) Arbore al unui motor cu explozie, care permite transformarea mişcării rectilinii a pistoanelor în mişcare de rotaţie, prin intermediul bielelor; arbore cotit. • pl. *-uri, -e.* /<fr. ***vilebrequin***; cuv. ol.

vileág *s.n.* **1** (*înv.; pop.*) Lume, mulţime de oameni. ◇ Loc.adv. *În vileag* = în public. ◇ Expr. *A da* (sau *a ieşi*) *în vileag* = a face sau a deveni cunoscut în faţa lumii, a tuturor, în public; a divulga. *A se da în vileag* = a-şi trăda sentimentele, intenţiile ascunse. **2** (*reg.*) Lume, univers. ◇ Expr. *Cîtu-i* (sau *pînă-i*) *lume şi vileag* sau *cîtu-i* (ori *pînă-i*) *lumea şi vileagul* = *a*) totdeauna, veşnic; *b*) (*în constr. neg.*) niciodată. **3** Expr. (*reg.*) *În vileagul vîntului* = în bătaia vîntului. • /<magh. ***világ***.

vilegiatúrá *vb. I. intr.* A merge în vilegiatură. • sil. *-gi-a-*. prez.ind. *-ez.* /<fr. ***villégiaturer***.

vilegiaturáre *s.f.* Acţiunea de *a vilegiatura*. • sil. *-gi-a-*. pl. *-ări.* /v. ***vilegiatura***.

vilegiatúră *s.f.* Petrecere a unei perioade de timp (vacanţă sau concediu de odihnă) la ţară sau într-o staţiune balneo-climaterică într-o localitate de interes turistic, peste hotare etc. • sil. *-gi-a-*. pl. *-i.* şi (*pop.*) *viligiatúră s.f.* /<fr. ***villégiature***, it. ***villeggiatura***.

vilegiaturíst, -á *s.m., s.f.* Persoană care îşi petrece o perioadă de timp în vilegiatură. • sil. *-gi-a-*. pl. *-işti, -iste.* şi (*pop.*) *viligiaturíst, -ă s.m., s.f.* / ***vilegiatură*** + *-ist*.

vílic *s.m.* **1** (*în Imperiul Roman*) Sclav sau libert care îndeplinea funcţia de administrator al unui domeniu. **2** (*jur.; înv., reg.*) Conducător al unei comunităţi săseşti, mai ales rurale. • pl. *-ci.* /<lat. ***vī(l)licus, -a, -um***.

vilichiníná *s.f.* (*fiziol.*) Hormon secretat de mucoasa duodenală în timpul digestiei, care activează mişcarea vilozităţilor intestinului subţire. • pl. *-e.* /<engl. ***villikinin***, germ. ***Villikinin***.

viligiatúrá *s.f.* v. vilegiatură.

viligiaturíst, -ă *s.m., s.f.* v. vilegiaturist.

vilişoárá *s.f.* Dim. al lui *vilă*. • pl. *-e.* / ***vilă*** + *-işoară*.

villafranchián, -á *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Primul etaj al cuaternarului, reprezentat prin depozite continentale cu resturi de mamifere exotice. **2** *adj.* Care aparţine villafranchianului, care este specific villafranchianului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din villafranchian. • sil. *-chi-an.* scris şi *vilafranchian*. pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***villafranchien***; cf. nm. pr. *Villafranca*, localitate în N Italiei.

villanovián, -ă *adj.* (*arheol.*) Care aparţine civilizaţiei primei vîrste a fierului din Italia (între sec. 9-6 î.Hr., în regiunea Bologna, şi între sec. 9-8 î.Hr., în Italia centrală). • sil. *-vi-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***villanovien***; cf. nm. pr. *Villanova*, localitate în Italia, în apropierea oraşului Bologna.

vilós, -oásă *adj.* **1** (*bot.; despre plante sau despre părţi ale plantelor*) Care este acoperit cu peri mai lungi sau mai scurţi, asemănători cu lîna; păros. **2** (*anat.*) *Membrană viloasă* = membrană acoperită cu vilozităţi. **3** (*med.*) *Tumoare viloasă* = tumoare cu aspect stufos, în special la nivelul colonului. • pl. *-oşi, -oase.* /<fr. ***villeux***, lat. ***villōsus, -a, -um***.

vilozitáte *s.f.* **1** Totalitatea perilor care acoperă o suprafaţă; parte poroasă. **2** (*anat.*) Cută mică, prelungire situată pe suprafaţa anumitor organe ale corpului, mai ales pe cea a intestinului subţire, mărind capacitatea de absorbţie. ◇ *Vilozitate corială* v. corial. • pl. *-ăţi.* /<fr. ***villosité***.

vin *s.n.* **1** Băutură alcoolică obţinută prin fermentarea mustului de struguri. ◇ Expr. = *A lua drumul vinului* = a cădea în patima beţiei. *A i se sui cuiva vinul la* (ori *în*) *cap* v. sui. *A trage vinul de pe drojdie* v. trage. ◆ Cantitate determinată din această băutură. A băut tot vinul din pahar. ◆ Recipient care conţine această băutură. *A pus vinul pe masă.* ◆ Fig. (*înv.*) Beţie, chef. **2** (*bis.*) Unul dintre cele două elementele esenţiale (împreună cu pîinea) pentru săvîrşirea tainei sfintei euharistii, simbolizînd sîngele lui Hristos. **3** Ext. (*de obicei urmat de determ. introduse prin prep. „de" care indică felul*) Băutură alcoolică obţinută prin fermentarea mustului de mere, de pere etc. **4** Ext. (*med.*) Preparat medicinal lichid rezultat prin dizolvarea în vin a unor substanţe medicamentoase. ◇ *Spirt de vin* v. spirt. • pl. *-uri.* /lat. ***vīnum***.

vína *s.f.* (*muz.*) Instrument muzical indian constînd dintr-un baston de bambus cu 4 (sau 7) coarde metalice, întinse pe scăunaşe înalte, cu un sunet dulce obţinut prin ciupire. • /<fr. ***vina***.

vinár *s.m.* (*pop.*) Podgorean; negustor, vînzător de vinuri. • pl. *-i.* / ***vin*** + *-ar*.

vináriţă *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee perenă, din familia rubiaceelor, cu frunzele verticilate şi cu florile mici, albe, dispuse în cime terminale, care se foloseşte în stare uscată la parfumarea rufelor şi la aromatizarea unor băuturi (*Asperula odorata*). • pl. *-e.* / ***vin*** + *-ariţă*.

vinárs *s.n.* (*reg.*) Rachiu (din vin, din cereale etc.). ◇ Expr. *A scălda* (pe cineva) *în vinars* (*şi în miere*) v. scălda. • pl. *-uri.* şi *vinárţ s.n.* / ***vin*** + ***ars***, după germ. *Branntwein*.

vinárţ *s.n.* v. vinars.

vinásă *s.f.* (*ind. alim.*) Lichid rezidual obţinut după fermentarea şi distilarea melasei de sfeclă. • pl. *-e.* /<fr. ***vinasse***.

vináţ *s.n.* (*pop.*) (Varietate de) vin. *Vinaţuri străine şi indigene* (GAN.). • pl. *-uri.* /lat. pop. ***vinacĕum***.

vínă *s.f.* **1** Faptă ale cărei consecinţe pot fi imputate cuiva; abatere de la normele morale, juridice etc. care este susceptibilă de a fi sancţionată; răspundere morală implicată de săvîrşirea unei asemenea fapte; faptă reprobabilă; greşeală, vinovăţie; păcat; delict; culpabilitate. *Ce greu e de stabilit adevărul şi vina* (PAPAD.). ◇ Loc.adj. *De vină* = vinovat, responsabil. ◇ *Fără vină* = *a*) Loc.adj. nevinovat. *Pîrjoleau o ţară întreagă, înspăimîntau atîta omenie fără vină* (SADOV.); *b*) Loc.adj. (*despre lucruri, acţiuni*) fără cusur, ireproşabil, perfect; *c*) Loc.adv. fără vreun temei care să justifice o acuzaţie. *Adormea trudit şi oftînd ca un prunc bătut fără vină* (POPA). ◇ Expr. *Din vina* (cuiva sau a ceva) = din greşeala (cuiva); ext. din cauza, din pricina cuiva sau a ceva. *Golul în ştofa principiilor se făcuse din vina judecătorilor mei* (ARGH.). *A avea* (*vreo*) *vină* = (*adesea în constr. neg.*) a purta o (anumită) răspundere pentru crearea unei situaţii nedorite, pentru un act condamnabil etc. *Dacă-i aşa, n-ai nici o vină* (ARGH.). *A fi vina* (cuiva) = a-i reveni cuiva (în mod exclusiv) responsabilitatea unei situaţii sau a unui fapt. *Toată vina-i a lui Sander* (VLAH.). *A face cuiva o vină din* (sau *pentru*) *ceva* = a considera drept greşeală o faptă a cuiva. *Îi fac unuia vină că a ars mîna care l-a ajutat şi a înşelat pe cel ce s-a încrezut în el* (PAPAD.). *A cădea* (sau *a pica*) *în vină* = a se face vinovat de ceva. *Neagoe Voievod ne arată că ostaşii cari picau în vină se pedepseau* (BĂLC.). (*pop.*) *Bată-l vina!*, exprimă o mustrare cu o nuanţă de simpatie. *Ei, bată-te vina să te bată!* (CAR.). ◆ (*jur.*) Faptă susceptibilă de a fi pedepsită de lege; infracţiune; delict; crimă. **2** Acuzaţie; imputare. ◇ Expr. *A aduce* (*toată*) *vina* (pe cineva sau pe ceva ori asupra cuiva) = a indica pe cineva sau ceva drept (singurul) răspunzător, făptaş (cu scopul de a se sustrage unei acuzaţii); a învinovăţi. *Cînd v-a întreba pe voi, să daţi vina pe mine* (CR.). *A cădea* (*toată*) *vina pe...* (sau *asupra...*) = a deveni victima unei acuzaţii; a fi făcut răspunzător pentru ceva. *Vina cade totdeauna pe acela care apare mai inofensiv* (RALEA). *A arunca vina asupra cuiva* (sau pe cineva) v. arunca. *A băga* (cuiva) *vină* v. băga. **3** (*înv.*) Cauză, motiv. *Vina scufundării spaniole nu stă... în anarhia... de care se vorbeşte curent mai ales la noi* (SADOV.). • pl. *-i, -e.* /<sl. veche **вина**.

vinăricér *s.m.* Persoană care percepea vinăriciul. • pl. *-i.* / ***vinărici*** + *-ar*.

vinăríci *s.n.* (*în Ev. Med., în Ţările Rom.*) Dijmă în vin (şi mai tîrziu în bani), reprezentînd a zecea parte din producţie, percepută de domnie de la proprietarii de vii şi de la producătorii de vin; vinărit. • pl. *-uri.* / ***vin*** + *-ărici*.

vinăríe *s.f.* Pivniţă în care se păstrează (şi se vinde) vinul; depozit de vin; vinărit. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* / ***vin*** + *-ărie*.

vinărít *s.n.* (*în Ev. Med., în Ţările Rom.*) Vinărici. • pl. *-uri.* / ***vin*** + *-ărit*.

vinărsár *s.m.* (*reg.*) Persoană care lucrează la o vinărsărie. • pl. *-i.* / ***vinars*** + *-ar*.

vinărsăríe *s.f.* (*reg.*) Instalaţie pentru fabricarea vinarsului. ◆ Ext. Clădire (sau încăpere) în care se află această instalaţie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* / ***vinars*** + *-ărie*.

vínce *vb. III. tr.* (*înv.*) **1** (*compl. indică oameni*) A învinge, a birui (în război, într-o luptă, într-o întrecere etc.); a supune, a înfrînge. **2** Fig. A triumfa, a se impune asupra...; a birui. **3** Fig. A stăpîni, a înfrîna, a înăbuşi (o dorinţă, o pasiune etc.). **4** A covîrşi, a fi mai presus de... **5** (*absol.*) A dovedi, a demonstra. **6** A se bizui, a se baza pe... • prez.ind. *vinc, vînc.* şi *vínge vb. III.* /lat ***vincere***.

vinci *s.n.* (*tehn.*) **1** Troliu folosit pe bordul navelor pentru ridicarea greutăţilor şi manevrarea ancorei. **2** Cric. • pl. *-uri.* /<engl. ***winch***; cf. it. *vinciglio*.

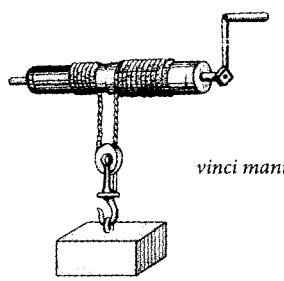

vinci manual

vinciér *s.m.* Muncitor portuar, marinar specializat în mînuirea vinciului. • sil. *-ci-er.* pl. *-i.* / ***vinci*** + *-er*, după engl. *winchman*.

vínclu *s.n.* **1** Piesă de lemn sau de metal formată din două laturi, cu ajutorul căreia se pot trasa sau măsura unghiuri. **2** Bară profilată din metal, alcătuită din două aripi care formează între ele un unghi diedru drept; fiecare dintre cele două colţuri de sus ale unei porţi de fotbal, de handbal etc. • pl. *-uri.* /<germ. ***Winkel***.

vinculáţie *s.f.* (*econ.*) Mod de decontare în relaţiile economice internaţionale constînd în livrarea mărfurilor de către exportator nu pe adresa importatorului, ci pe a unei bănci. • g.-d. *-iei.* /<germ. ***Vinkulation***.

vínde *vb. III.* **1** *tr.* (*în opoz. cu „ a cumpăra"*) A ceda cuiva, în schimbul unei sume de bani, dreptul de proprietate asupra unui bun. *Şi-a vîndut casa la un preţ bun.* ◇ (*abs.*) *Proprietarul casei murise, moştenitorii împărţiseră şi vînduseră* (CE. PETR.). ◇ Expr. *A vinde pielea ursului din pădure* (sau *peştele din baltă*) = *a*) a promite un lucru pe care nu-l ai; *b*) a face planuri în legătură cu un lucru pe care nu-l posezi încă, care este nesigur. *A-şi vinde* (*şi*) *cămaşa* (*de pe sine*) = a vinde sau a ceda, din pricina unei nevoi mari, tot ce posedă. *A-şi vinde scump viaţa* = a se apăra cu îndîrjire, cauzînd pierderi mari duşmanului (înainte de a muri sau de a fi prins). *Cum* (sau *aşa*) *am cumpărat-o, aşa o vînd* = o spun aşa cum am auzit-o (fără să-mi iau răspunderea autenticităţii). (*refl. pas.*) *Cum* (sau *cu cît*) *se vinde?* = ce preţ are? cu cît se plăteşte? *A vinde castraveţi grădinarului* (sau *la grădinar*) v. castravete. *A vinde gogoşi* v. gogoaşă. *A vinde pe ochi* v. ochi. *A-şi vinde sufletul* sau *a fi vîndut cu trup şi suflet cuiva* v. suflet. ◆ (*compl. indică sclavi, robi, iobagi etc.*) A trece în posesiunea altui stăpîn (în schimbul unei sume de bani). *Patru cneaghine din Podolia şi una din Moldova, cu copila ei, au fost vîndute* (SADOV.). ◆ (*compl. indică bunuri, proprietăţi etc.*) A scoate la licitaţie (pentru neplata datoriilor). *A zis că ne dă afară şi ne vinde casa dacă nu plătim* (VOIC.). ◆ A oferi spre vînzare; a face comerţ. ◇ Expr. *Nu-mi*

vinde el mie marfă v. marfă. ◆ (*refl. pas.; despre mărfuri*) A fi cerut pe piață, a avea căutare. *Niciodată o gazetă nu s-a vîndut atît* (CA. PETR.). ◇ Expr. *Se vinde ca pîinea* (*cea*) *caldă* v. pîine. ◆ Fig. (*refl., intr.*) A renunța la convingeri, libertate, cinste etc. punîndu-se în serviciul cuiva în schimbul unor avantaje (materiale). *Îl denunță opiniunii publice ca vîndut străinului* (GHICA). ◆ Fig. A face compromisuri morale în schimbul unor avantaje materiale. *Au vîndut piele, suflet, sînge, gînd și nevinovăție* (ARGH.). **2** *tr.* Fig. (*compl. indică persoane, structuri sociale etc.*) A trăda, a denunța, a pîrî (pentru bani, profituri, avantaje). *Își vînd p-a lor stăpînă pe frică sau parale* (MACED.). ◆ (*compl. indică informații, date etc. care sînt ținute secrete*) A divulga, a destăinui. *Am fugit din serai și am vîndut taina la alți cofetari* (TUD.). ◇ Expr. *A-i vinde* (cuiva) *pontul* v. pont. **3** *tr., refl.* Fig. A (se) prostitua. *Am aflat că umblau să o vîndă, cum făcuseră și cu o soră a ei mai mare* (M. I. CAR.). • prez.ind. *vînd*, (*reg.*) *vînz*. /lat. ***vendĕre***; cf. și fr. *vendre*.

vîndec *s.n.* (*pop.*) Vindecare, tămăduire, lecuire. ◆ Concr. Leac. • pl. *-uri*. /de la ***vindeca***, prin derivare regresivă.

vindecă *vb. I.* **1** *refl., tr.* A scăpa sau a face pe cineva să scape de o boală, a (se) face sănătos; a (se) însănătoși, a (se) tămădui, a (se) lecui. *Nu li se pare deloc suspect că nu vindecă niciodată pe nimeni* (CA. PETR.). ◆ Spec. (*refl.; despre răni, tăieturi etc.*) A se închide, a se cicatriza. *Sîngele încetă de a curge. Rana se vindecă* (PÂRV.). **2** *tr.* Fig. A face să dispară, să înceteze o suferință morală, o supărare, un dor etc. *Ce doftor minunat e natura!... Cum te vindecă ea ca prin farmec de toate necazurile* (BRĂT.). **3** *tr., refl.* A (se) dezobișnui, a (se) dezvăța, a (se) dezbăra. *Sultana devenită comerciantă părea că se vindecase de frivolitate* (CĂL.). • prez.ind. *vindec*. /lat. ***vindicare***.

vindecábil, -ă *adj.* (*despre boli, răni, leziuni etc.*; fig. *despre suferințe morale*) Care poate fi vindecat, care are leac; curabil. • pl. *-i, -e*. /***vindeca*** + *-bil*.

vindecáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *vindeca* și rezultatul ei; însănătoșire. *Vindecarea băiețului rănit îi făcea și acum renumele* (AGÂR.). ◇ Loc.adj. *Fără vindecare* = care este incurabil. • pl. *-ări*. /v. ***vindeca***.

vindecát, -ă *adj.* Care este însănătoșit, lecuit (de o boală, de o suferință). • pl. *-ți, -te*. /v. ***vindeca***.

vindecătór, -oáre *s.m., s.f., adj.* **1** *adj.* (*despre medicamente, leacuri, metode etc.*) Care vindecă; lecuitor, tămăduitor. *Îmi doream un somn adînc și vindecător* (BRĂT.). **2** *s.m., s.f.* Persoană care vindecă sau care pretinde că poate vindeca. *Vindecătorii... n-au știut de unde să înceapă lecuirea* (ARGH.). • pl. *-ori, -oare*. și *vindecătóriu s.m.* /***vindeca*** + *-ător*.

vindecătóriu *s.m.* v. vindecător.

vindeceá *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee, perenă, din familia labiatelor, cu florile purpurii, care formează o inflorescență în formă de spic, și care are proprietăți aromatice și tonice (*Stachys officinalis*). • pl. *-cele*. /***vindeca*** + *-ea*.

vindecúță *s.f.* (*bot.*) Usturoiță (*Alliaria officinalis*). • pl. *-e*. /***vindeca*** + *-uță*.

víndere *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *vinde* și rezultatul ei; vînzare. • pl. *-i*. /v. ***vinde***.

vinderél *s.m.* (*ornit.; reg.*) Vindereu (*Falco tinnunculus* și *Falco vesperinus*). • pl. *-ei*. /***vinder[eu]*** + *-el*.

vinderéu *s.m.* (*ornit.*) Numele a două specii de șoimi mici (*Falco tinnunculus* și *Falco vesperinus*); vinderel. • pl. *-ei*. și *vindiréu s.m.* /cf. magh. *vándor, vándor[sólyom]*.

víndiac *s.n.* Haină scurtă, special confecționată pentru a apăra de vînt; canadiană. • sil. *-di-ac*. acc. și *vindiác*. pl. *-uri*. /<germ. ***Windjacke***.

vindicatív, -ă *adj.* (*depre oameni*) Care este înclinat spre răzbunare; răzbunător. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***vindicatif***; cf. lat. *vindicare* „a pedepsi”.

vindicativitáte *s.f.* Caracter vindicativ. • /***vindicativ*** + *-itate*.

vindíctă *s.f.* Urmărire, pedepsire a unei greșeli, a unei fărădelegi; răzbunare a unei crime. • pl. *-e*. /<fr. ***vindicte***, lat. ***vindicta, -ae***.

vindiréu *s.m.* v. vindereu.

vindobonián, -ă *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Miocenul superior, care cuprinde subetajele helvețian și tortonian. **2** *adj.* Care aparține vindobonianului, specific vindobonianului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din vindobonian. • sil. *-ni-an*. pl. *-ieni, -iene*. /<fr. ***vindobonien***; cf. nm. pr. *Vindobona*, numele latin al orașului Viena.

vindrilícă *s.f.* v. ventrilică.

vindróver *s.n.* Mașină de secerat, compusă dintr-un cadru pe care se montează aparatul de tăiere, rabatorul, transportorul, mecanismele de comandă și de acționare, folosită la recoltarea cerealelor în două faze. • scris și *windrover*. pl. *-e*. /<engl. ***windrover***.

víne *s.f* v. vie.

vineiór, -oáră *adj., s.f.* **1** *adj.* Dim. al lui *vînăt*. ◆ (*despre păsări*) Care are penele cenușii-albăstrii, bătînd în vînăt. ◆ (*despre animale*) Care are blana sură. **2** *s.f.* (*bot.*; și *vinecioară sălbatică*) Plantă din familia compozitelor, cu tulpina ramificată, cu frunzele ovale, cu florile albastre, rar roșii sau albe, grupate în capitule solitare în vîrful ramurilor, care se folosesc în farmacie și în medicina populară (*Lactarius volenus*); albăstrea, albăstrică. • pl. *-ori, -oare*. /***vînăt*** + *-ior*.

vinegrétă *s.f.* **1** (*culin.*) Sos rece preparat cu oțet, untdelemn, sare, piper și pătrunjel tocat; vinograd. **2** (*înv.*) Trăsurică cu două roți, acoperită, care era trasă de un om. • pl. *-e*. /<fr. ***vinaigrette***.

víneri *s.f., adv.* **I** *s.f.* Ziua a cincea a săptămînii, care urmează după joi. *Vineri am fost la Filarmonică.* ◇ (*bis.*) *Vinerea Mare* (sau *a Patimilor, a Paștilor*) = vinerea din ajunul Paștelui, cînd a fost răstignit Iisus Hristos, în care creștinii țin post sever. *Vinerea Mare* = (*calc după ngr. Παρασκευή*) sărbătoare ortodoxă în care se prăznuiește (la 14 octombrie) Sfînta Paraschiva. *Vinerea Seacă* v. sec. **II** *adv.* **1** În vinerea imediat precedentă sau următoare. *L-au ucis, tîlharii... Alaltăieri, vineri, spre seară!* (REBR.). **2** (și *în forma „vinerea”*) În cursul zilei de vineri, într-o zi de vineri. *Sultana, superstițioasă, nu începea vineri afaceri importante* (CĂL.). **3** (*în forma „vinerea”*) În fiecare vineri. *Vinerea pleacă vapoarele mari spre Orient* (PAPAD.). • pl. *-i*. /lat. ***věneris*** [*dĭes*].

vineríță *s.f.* (*bot.*) **1** Plantă erbacee perenă, din familia labiatelor, cu frunzele bazale dispuse în formă de rozetă și cu florile albastre, roșii sau albe, dispuse în spic la vîrful tulpinii, care se întrebuințează ca plantă medicinală (*Ajuga reptans*); vinețică. **2** Plantă vîscoasă, cu florile verzi-gălbui, dispuse în raceme, cu miros pătrunzător (*Chenopodium botrys*); tămîiță. • pl. *-e*. /***vineri*** + *-iță*.

vinetíc, -ă *s.m., s.f, adj.* v. venetic.

vinețeálă *s.f.* **1** Vînătaie. **2** (*pop.*) Scroabeală albastră, albăstreală (pentru rufe). **3** (*fitopat.*) Boală a viței-de-vie, produsă de o ciupercă parazită (*Pseudopeziza tracheiphila*), manifestată prin apariția unor pete roșietice pe frunze. • pl. *-eli*. /***vineți*** + *-eală*.

vinețél, -eá *adj., s.f.* **1** *adj.* Dim. al lui *vînăt*; de o culoare care se apropie de vînăt; care bate în vînăt. **2** *s.f.* (*bot.*) Albăstrea (*Centaurea cyanus*). • pl. *-ei, -ele*. /***vînăt*** + *-el, -ea*.

vinețícă *s.f.* (*bot.*) **1** Vineriță (*Ajuga reptans*). **2** Nume dat mai multor specii de ciuperci (comestibile) din familia agaricaceelor (*Russula*). ◇ *Vinețică cu lapte* = ciupercă comestibilă, din familia agaricaceelor, cu pălărie cărnoasă, roșcată-aurie sau brună-portocalie, care crește în pădurile de fag și de brad și conține un suc lăptos, dulce (*Lactarius volenus*). • pl. *-ele*. /***vînăt*** + *-ică*.

vinețíu, -íe *adj., s.f., s.n.* **1** *adj.* Care bate în vînăt, care are reflexe vinete. *Marea vineție* (TUD.). **2** *s.f.* (*pop.*) Albastrul cerului; ext. văzduh. *Deasupra mea, sus în vineție, aerul tremura* (LĂNCR.). **3** *s.n.* Culoare albăstruie; vînăt. • pl. *-ii*. /***vînăt*** + *-iu*.

vingalác *s.n.* (*poligr.; în trecut*) Instrument de metal în care zețarul așeza literele culese pentru textul de imprimat; culegar. • pl. *-ce*. și *vingălác s.n.* /<germ. ***Winkelhaken***.

vingălăc *s.n.* v. vingalac.

vínge *vb.III.* v. vince

vinghércă *s.f.* v. vengherca.

vini- Elem. de compunere „vin”. • și *vino-*. /<fr. ***vini-***, ***vino-***; cf. lat. *vīnum, -i*.

vinicér *s.m.* (*pop.*) Luna septembrie. • pl. *-i*. /cf. sl. veche **винічие** „vie”.

vinícol, -ă *adj.* Care se referă la producerea și la îngrijirea vinului; privitor la vița-de-vie, la viticultură. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***vinicole***, it. ***vinicolo***; cf. lat. *vīnum, -i* „vin”, *colĕre* „a cultiva”.

vinicolór, -ă *adj.* Care se referă la culoarea purpurie a vinului. • pl. *-i, -e*. /***vini-*** + ***color***.

vinicultúră *s.f.* Viticultură. • /<fr. ***viniculture***.

viniétă *s.f.* **1** (*tipogr.*) Ilustrație de mici dimensiuni, folosită ca ornament, care precedă sau încheie o pagină de text manuscris sau tipărit. ◆ Clișeu folosit în tipografie pentru ornamentație. **2** Adaos atașat unei mărci poștale, fără valoare nominală, emisă cu ocazia unui eveniment deosebit. • scris și *vignetă*. pl. *-e*. /<fr. ***vignette***.

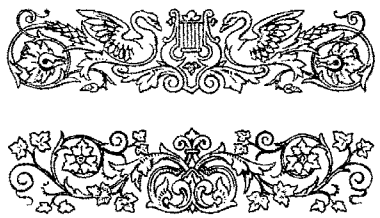

Viniete (1)
din ediția princeps Mihai Eminescu, Poezii

vinietíst, -ă *s.m., s.f.* Desenator, gravor de viniete. • pl. *-iști, -iste*. /<fr. ***vignettiste***.

vinifér, -á *adj.* Care produce vin. ◆ (*despre terenuri*) Pe care se cultivă vița-de-vie. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***vinifère***; cf. lat. *vīnum, -i* „vin”, *ferre* „a purta”.

vinificá *vb. I. tr.* A supune mustul de struguri procesului de prelucrare pentru a-l preface în vin, a face operațiile necesare pentru obținerea, ameliorarea, conservarea vinului din struguri. • prez.ind. *vinific*. /<fr. ***vinifier***.

vinificábil, -ă *adj.* Care poate fi vinificat. • pl. *-i, -e*. /***vinifica*** + *-abil*.

vinificáre *s.f.* Acțiunea de *a vinifica* și rezultatul ei; vinificație. • pl. *-ări*. /v. ***vinifica***.

vinificatór, -oáre *subst.* **1** *s.m., s.f.* Persoană specializată în operațiile de vinificare. **2** *s.n.* Aparat pentru fabricarea vinului. • pl. *-ori, -oare*. /<fr. ***vinificateur***, engl. ***vinificator***.

vinificáție *s.f.* Totalitatea operațiilor necesare obținerii vinului de struguri, care cuprinde recepția și sortarea strugurilor, extragerea mustului ravac și presarea boștinei, fermentarea mustului cu sau fără boștină în vederea obținerii vinului roșu sau alb și depozitarea vinului nou. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***vinification***.

vinil *s.n.* (*chim.*) Radical organic, nesaturat, monovalent, care rezultă formal prin îndepărtarea unui atom de hidrogen din molecula etilenei. ◇ *Clorură de vinil* v. clorură. *Poliacetat de vinil* v. poliacetat. *Policlorură de vinil* v. policlorură. • /<fr. ***vinyle***, germ. ***Vinyl***.

vinilacetilénă *s.f.* (*chim.*) Hidrocarbură nesaturată, obținută prin dimerizarea acetilenei, gaz incolor, ușor condensabil, care se folosește la obținerea cloroprenului, a cauciucului sintetic etc. • /<fr. ***vinylacétylène***.

vinílic, -ă *adj.* (*despre substanțe chim.*) Care conține radicalul vinil. ◇ *Alcool vinilic* = alcool care formal derivă de la etilenă, prin înlocuirea unui atom de hidrogen cu gruparea hidroxil și care nu poate exista în stare liberă, găsindu-se în derivații săi, eteri și esteri, folosiți în industria materialelor plastice. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***vinylique***.

vinilín *s.n.* (*chim.*) Denumirea românească pentru policlorura de vinil plastifiată, prelucrată în foi, masă plastică avînd mare rezistență mecanică, folosită la fabricarea pielii și a tălpii sintetice, la izolarea conductelor etc. • /***vinil*** + *-in*, den. com.

vinilít *s.n.* (*chim.*) Material plastic, copolimer al clorurii de vinil cu acetat de vinil, folosit în industria discurilor microsioane. • /<fr. ***vinylite***.

vinimériu *s.n.* (*pop.*) Luna septembrie. • /lat. ***vindemiarium***.

viniplást *s.n. pl.* (*chim.*) Polimeri vinilici. • /<fr. ***vinyplaste***, germ. ***Viniplast***.

vinișoáră *s.f.* Dim. al lui *vînă*; vînă subțire. • pl. *-e*. /***vînă*** + *-işoară*.

vinișór *s.n.* (*pop.; fam.*) Dim. al lui *vin*; vin bun; (*pop.*) vinuleț, vinuț. • /***vin*** + *-işor*.

vino- v. vini-.

vinocolorimétru *s.n.* Colorimetru pentru determinarea intensității colorației vinurilor. • pl. *-e.* /<fr. ***vinocolorimètre***.

vinogrăd *s.n.* (*culin.*) Sos rece, preparat cu oțet, untdelemn, sare, piper și pătrunjel verde tocat; vinegretă. • pl. *-uri.* /<rus. ***виноградъ***; cf. și fr. *vinaigrette*.

vinós, -oásă *adj.* **1** (*pop.; despre struguri*) Care este mustos, zemos, din care se obține vin mult. **2** (*înv.; despre terenuri, regiuni etc.*) Care produce vin mult. **3** (*reg.; despre oameni*) Care este bețiv; beat, ametit de băutură. **4** (*înv., reg.*) Care are gust sau miros asemănător cu al vinului. • pl. *-oși, -oase.* /***vin*** + *-os*.

vinotécă *s.f.* Colecție de vinuri din diferite soiuri și din recolte diferite; enotecă. • pl. *-ci.* /<fr. ***vinothèque***.

vinovát, -ă *adj., s.m., s.f.* **I** *adj.* **1** (*despre oameni*) Care are o vină, care a comis o greșeală, o faptă pedepsită de lege, o abatere de la datorie sau de la morală; culpabil; pasibil de o pedeapsă. *Ce e vinovat băiatul, dacă i-a zburat pălăria?* (CAR.). <> Expr. *A se face vinovat de...* = a săvîrși, a comite, a avea o atitudine reprobabilă manifestată prin... *Cei ce vor să fie individuali în îmbrăcăminte, tocmai ei se fac vinovați de lipsa de modestie* (CA. PETR.). **2** (*despre faptele, comportările etc. ale oamenilor*) Care se abate de la lege sau de la bunele moravuri; care nu poate fi îngăduit, permis; condamnabil. *Trebuia neapărat să-și smulgă din suflet amorul vinovat* (D. ZAMF.). ◆ (*despre manifestări, atitudini etc.*) Care trădează, exprimă vinovăție. *Îi observă figura vinovată.* <> (*adv.*) *Ea privește vinovat în jos.* **3** (*înv.; constr. cu vb. „a fi”*) Pasibil (de...), osîndit (la...). *Este vinovat de moarte.* **II** *s.m., s.f.* **1** Persoană care a săvîrșit o abatere de la normele morale; persoană care a comis o infracțiune, un delict, o crimă; inculpat. *L-au închis între vinovații de drept comun, care-și așteaptă acolo judecata și osînda* (CAR.). **2** (*înv.; cu determ. în dat.*) Autor, făptuitor (al...). *Este vinovat tuturor smintelilor și fărădelegilor* (ȘINC.). • pl. *-ți, -te.* /<sl. veche **вниноватъ**.

vinovăți *vb. IV.* **1** *tr. fact., refl.* (*înv.*) A (se) supune. **2** *tr.* (*înv., reg.; compl. indică oameni*) A învinovăți; a acuza; a osîndi, a condamna. • prez.ind. *-esc.* /v. ***vinovat***.

vinovăție *s.f.* Faptul de a fi vinovat; culpabilitate, vină. *Un sentiment penibil de vinovăție* (CĂL.). ◆ Starea unei persoane față de fapta sa ilicită și față de rezultatele ei. *Vinovăția îl copleșise.* ◆ Faptă comisă de cel vinovat. *Își recunoaște vinovăția.* • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***vinovat*** + *-ie*.

vint *s.n.* Joc de cărți asemănător cu vistul și cu bridge-ul. • /cf. *vist*.

víntere *s.f., s.n.* v. vintre.

vintíl *s.n.* v. vintir.

vintílă *s.f.* v. vintir.

vintír *s.n.* (*pesc.*) Unealtă de pescuit în formă de sac alungit, întins pe mai multe cercuri, cu gura răsfrîntă înăuntrul sacului ca o pîlnie. • pl. *-e.* și *vintíl s.n., vintílă s.f.* /<rus. ***вентерь***.

vintiragíu *s.m.* (*pesc.*) Pescar care pescuiește cu vintirul. • pl. *-gii.* /***vintir*** + *-agiu*.

víntră *s.f.* v. vintre.

víntre *s.f.* (*pop.*) **1** Pîntece, abdomen, burtă. **2** (*la pl.*) Organele interne; măruntaie. **3** Dizenterie; diaree. • pl. *-e.* și (*înv., reg.*) *víntră s.f., víntere s.f., s.n.* /lat. ***ventrem***.

vintreá *s.f.* v. vetrelă.

vintrélă *s.f.* v. vetrelă.

vintrilícă *s.f.* v. ventrilică.

vintríș *adv.* (*pop.*) **1** Tîrîș, pe burtă. **2** Pieziș, de-a curmezișul. • /***vintre*** + *-iș*.

vințelér *s.m.* (*reg.*) Vier. • pl. *-i.* /<magh. ***vincellér***.

vinuí *vb. IV. tr.* (*înv.*) **1** (*compl. indică oameni*) A învinui, a acuza. *Nu mai vinui poetul, cînd el așa au aflat scris!* (BUD.). **2** A căuta (cuiva) motiv sau pretext de ceartă, a căuta (cuiva) nod în papură. • prez. ind. *-iesc.* /***vină*** + *-ui*.

vinuléț *s.n.* (*pop.*) Vinișor. • pl. *-e.* /***vin*** + *-uleț*.

vinúț *s.n.* (*pop.*) Vinișor. • pl. *-uri.* /***via*** + *-uț*.

vioará[1] *adj.* (*pop.; despre ape curgătoare*) Care este limpede, cristalin, clar. <> (*subst.*) *Limpede* (sau *curat*) *vioară* sau *ca* (*cum e*) *vioara* = foarte limpede, ca lacrima. • sil. *vi-oa-.* pl. *-e.* /probabil lat. ****vīvula*** <*vīvus, -a, -um*.

vioará[2] *s.f.* (*bot.; reg.*) **1** Toporaș (*Viola odorata*). **2** Compus: *vioară-roșie* = micsandră (*Cheiranthus cheiri*). • sil. *vi-oa-.* pl. *-e.* /lat. ***viŏla***.

vioáră[3] *s.f.* (*muz.*) **1** Instrument muzical, alcătuit dintr-o cutie de rezonanță, avînd întinse pe una dintre fețe patru coarde care vibrează cînd sînt atinse cu arcușul sau cînd sînt ciupite; violină, scripcă. ◆ Ext. Parte de melodie sau melodie interpretată la vioară. *De departe se auzea o vioară.* ◆ Meton. Persoană care cîntă (cu măiestrie) la acest instrument, care are profesiunea de cîntăreț la acest instrument; violonist. *În orchestră mai avea nevoie de două viori.* <> *Vioara întîi* (sau *primă*) = *a*) primul violonist al unei orchestre simfonice, de cameră etc., care îl poate înlocui pe dirijor; concertmaistru; *b*) fig. persoană, acțiune, fapt etc. de mare importanță. *Este vioara întîi în colectivul de redactori ai ziarului.* **2** Arta sau meseria de violonist. *Dacă e violonist, intelectualul să-și reia vioara* (CĂL.). ◆ Studiul artei interpretative la vioară. • sil. *vi-oa-.* pl. *viori, -e.* /cf. it. *viola*.

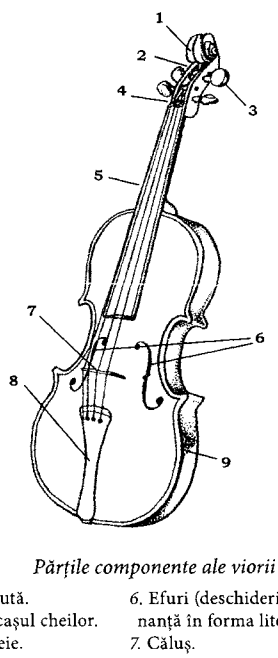

Părțile componente ale viorii

1. Volută.
2. Locașul cheilor.
3. Cheie.
4. Prag.
5. Gît.
6. Efuri (deschideri de rezonanță în forma literei *f*).
7. Căluș.
8. Cordar.
9. Cutie de rezonanță.

vióri, vioáie *adj.* **1** (*despre ființe*) Care este plin de viață, de vigoare; care este iute în mișcări, sprinten; zglobiu, zburdalnic. *O fetiță vioaie trecea din cînd în cînd prin fața porții.* <> Ext. *Temperament vioi și pornit spre mînie* (EMIN.). ◆ (*despre ochi, ext., despre privire, înfățișare*) Care este radios, luminos, viu; care trădează un temperament dinamic, plin de viață. *Avea o înfățișare mai vioaie și glasul cutezător* (REBR.). ◆ (*despre mișcări ale ființelor*) Care arată, trădează forță vitală, vigoare, agerime. ◆ (*despre stări sufletești, sentimente etc.*) Care se manifestă cu intensitate și cu spontaneitate; care este aprins, înflăcărat, intens. ◆ (*despre scrieri, opere de artă etc.*) Care evocă, redă ceva în imagini vii; care animă, care dinamizează. *Era o foaie vioaie, înflăcărată și confuză* (CA. PETR.). ◆ (*adv.*) Cu sprinteneală, cu repeziciune, cu iuțeală. *Ieși vioi din casă, îngînînd un cîntecel.* **2** (*despre sunete, melodii etc.*) Care are un ritm accelerat; săltăreț; vesel. *A compus un cîntec vioi.* **3** (*despre lumină*) Care se produce sau se manifestă intens. ◆ (*despre flăcări*) Care se mișcă cu intensitate în timpul arderii. **4** (*despre culori*) Care este sclipitor, strălucitor. *Pete cu culori vioaie, uneori ca de sînge* (SIMION.). • sil. *vi-oi.* pl. *-oi, -oaie.* /***viu*** + *-oi*.

vioiciúne *s.f.* **1** Calitatea de a fi vioi; starea celui vioi; sprinteneală, zburdălnicie, agerime în mișcări; însuflețire, agilitate, animație. *Slugile se interpelau... umblînd cu mare vioiciune* (SADOV.). <> Loc.adv. *Cu vioiciune* = cu însuflețire; cu înflăcărare. *Omul... răspundea cu vioiciune și cu hotărîre* (SADOV.). <> Ext. *N-au ținut pas cu vioiciunea spiritului* (IBR.). ◆ Expresie specifică, radioasă, luminoasă, inteligentă a ochilor, a privirii, a fizionomiei. *Ochii lui... păstrau încă toată vioiciunea și frumusețea* (VLAH.). ◆ Vigoare, agerime a gesturilor, a mișcărilor. ◆ Spontaneitate, intensitate, înflăcărare a unei stări sufletești. ◆ Calitate a unei opere de artă, a unei scrieri etc. de a anima, de a dinamiza (evocînd, redînd ceva în imagini vii). *„Momentele” lui Caragiale vibrează de vioiciune* (SADOV.). **2** Capacitatea de a înțelege cu ușurință ceva, de a reacționa spontan la ceva; agerime a minții; istețime; spontaneitate. *Îi admiră vioiciunea minții.* **3** Calitate a unei culori de a fi sclipitoare, strălucitoare; efect viu de culori. *Vioiciunea coloritului covoarelor atrage cumpărătorii.* • sil. *vi-o-i-.* pl. *-i.* /***vioi*** + *-iciune*.

viól *s.n.* (*jur.*) Act sexual realizat prin violență, prin constrîngere etc.; faptă care constă în acest act și care este pedepsită de lege; siluire, violare. • sil. *vi-ol.* pl. *-uri.* /<fr. ***viol***.

violá *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică legi, convenții, drepturi etc.*) A călca, a nesocoti, a nu respecta. *Tratatul a fost violat.* **2** (*jur.; compl. indică proprietăți*) A intra undeva prin violență, a pătrunde cu forța; a deschide prin abuz sau cu intenții frauduloase. ◆ Ext. A trata cu dispreț, fără respectul cuvenit ceva considerat intangibil sau sacru; a profana. *Soldații au violat biserica.* **3** A comite un viol; a silui, a necinsti (o femeie); a pîngări. **4** Fig. *A viola conștiința* = a impune prin forță unele idei. • sil. *vi-o-.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***violer***, lat. ***violare***.

violábil, -ă *adj.* Care poate fi violat. • sil. *vi-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***violable***.

violabilitáte *s.f.* Însușirea de a fi violabil. • sil. *vi-o-.* /<fr. ***violabilité***.

violacéu, -cée *adj., s.n., s.f.* **1** *adj.* Care bate în violet, care are nuanțe de violet. **2** *s.n.* Culoarea violacee. **3** *s.f.* (*bot.; la pl.*) Familie de plante erbacee, rar lemnoase, cu frunzele simple, alterne, cu florile de obicei bisexuate, zigomorfe, cu pinten, mai rar actinomorfe, și cu fructul o capsulă (sau o bacă); (*și la sg.*) plantă care face parte din această familie. • sil. *vi-o-.* pl. *-cei, -cee.* /<fr. ***violacé, violacées***, lat. ***violacĕus, -a, -um***.

violáre *s.f.* Faptul de *a viola*; pîngărire, siluire. • sil. *vi-o-.* pl. *-ări.* /v. ***viola***.

violát, -ă *adj.* **1** Care a suferit un viol. **2** (*despre legi, convenții, tratate etc.*) Care a fost încălcat, nesocotit, nerespectat. • sil. *vi-o-.* pl. *-ți, -te.* /v. ***viola***.

violatór, -oáre *s.m., s.f., adj.* **1** (Persoană) care violează, care determină sau pricinuiește o încălcare a unei legi, dispoziții, convenții etc.; infractor; profanator, pîngăritor. **2** (*jur.*) (Persoană) care comite un viol; siluitor. • sil. *vi-o-.* pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***violateur***, lat. ***violātor, -oris***.

viólă[1] *s.f.* Instrument muzical cu coarde și cu arcuș (din sec. 16-18), mai mare decît vioara și avînd sunete mai grave decît aceasta, specific muzicii polifonice, din care s-au născut instrumentele moderne cu coarde. • sil. *vi-o-.* pl. *-e.* /<it. ***viola***, fr. ***viole***.

viólă[2] *s.f.* (*bot.*) **1** Plantă erbacee, cu tulpina ramificată de la bază și cu florile mari de diferite culori, așezate cîte una pe o codiță; violetă, viorea, toporaș (*Viola*). **2** Compus: *violă-de-noapte* (sau *-de-primăvară*) = nopticoasă (*Hesperis matronalis*). • sil. *vi-o-.* pl. *-e.* /<lat. ***viŏla, -ae***.

violént, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care are o fire nestăpînită, care se înfurie ușor; care se caracterizează prin lipsa controlului asupra propriilor porniri, reacții, sentimente și prin manifestări de nestăpînită asprime, duritate, brutalitate (față de cineva) în anumite împrejurări sau situații; impulsiv, brutal, irascibil. *Era violent și autoritar* (CĂL.). ◆ (*despre manifestările, acțiunile etc. ale oamenilor*) Care denotă violență, impulsivitate, brutalitate. *A scris o scrisoare violentă primarului* (CA. PETR.). <> (*adv.*) *A deschis ușa violent și a chemat bătrîna* (POPA). ◆ (*despre acțiunea, conținutul unor opere literare, cinematografice etc.*) Care prezintă, înfățișează fapte, întîmplări etc. de o mare duritate, brutalitate. *Îi interzise băiatului să se mai uite la filme violente.* **2** Care se produce sau acționează cu putere, cu intensitate, cu violență; intens, puternic, tare. *Conțescu avea un atac violent de uremie* (CĂL.). ◆ (*despre culori, lumini etc.*) Care este izbitor, țipător; tare, viu, puternic. ◆ (*despre sentimente, stări sufletești, senzații etc.*) Care se manifestă, care se dezlănțuie cu o forță ce nu poate fi potolită. *Ea visa iubiri violente în condiții imposibile* (CĂL.). ◆ (*despre sunete, zgomote*) Care se produce sau este emis cu o intensitate extrem de mare. ◆ Care produce o

impresie extrem de puternică asupra simțurilor; care șochează. ◆ (*despre mirosuri, parfumuri etc.*) Care este foarte pătrunzător; care displace, deranjează prin intensitate. **3** Care se face cu forța; care se bazează pe agresivitate, pe brutalitate, pe duritate; brutal, silnic. *Ai avut și ai hărțuieli, anchete, imixtiuni violente* (SADOV.). ◇ *Moarte violentă* v. moarte. • sil. *vi-o-*. pl. *-ți, -te.* /<fr. ***violent***, it. ***violento***, lat. ***viŏlentus, -a, -um*** <*violare* „a lovi".

violentá *vb. I. tr.* A comite un act de violență împotriva unei persoane; a constrînge, a sili, a forța. • sil. *vi-o-*. prez.ind. *-ez.* /<fr. ***violenter***.

violentáre *s.f.* Acțiunea de *a violenta* și rezultatul ei. • sil. *vi-o-*. pl. *-ări.* /v. ***violenta***.

violentát, -ă *adj.* Care a fost forțat; care a fost agresat. • sil. *vi-o-*. pl. *-ți, -te.* /v. ***violenta***.

violénță *s.f.* **1** Însușirea a ceea ce este violent; forță, tărie, intensitate; vehemență; acuitate. *Epidemia a început cu o violență extremă* (BRĂ.). ◆ Intensitate deosebit de mare cu care se dezlănțuie, se manifestă o stare sufletească, un sentiment etc. **2** Lipsă de stăpînire în vorbe sau în fapte; impulsivitate, brutalitate; vehemență, furie. *Tot corpul i se cutremura de violență și durere* (D. ZAMF.). ◇ Loc.adv. *Cu violență* = extrem de furios; dur, crunt, brutal. *Masca... fu ruptă cu violență* (ARGH.). **3** Utilizarea forței, sub diferite forme (presiune, constrîngere, represiune fizică etc.) în relațiile interumane sau interstatale în scopul impunerii voinței străine și al supunerii acelora împotriva cărora ea se exercită. *Eu sînt împotriva violenței* (H. LOV.). ◇ (*sociol.*) *Teoria violenței* = teorie sociologică potrivit căreia inegalitatea socială își are originea în folosirea, pe o anumită treaptă a dezvoltării sociale, a violenței de către unii oameni împotriva altora. ◆ Faptă violentă, impulsivă. **4** (*jur.*) Orice constrîngere a liberei voințe; încălcare a ordinii legale. • sil. *vi-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***violence***, lat. ***violentia, -ae***, it. ***violenza***.

violét, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* Care este de culoarea florii de viorea; care are culoarea intermediară între roșu și albastru; mov. *Un lampion care lăsa o lumină violetă* (BACOV.). **2** *s.n.* Culoarea violetei, ultima dintre culorile fundamentale ale spectrului solar, situată la marginea acestuia, spre lungimile de undă mari. **3** *s.n.* Materie colorantă de culoare violetă; vopsea violetă. ◇ *Violet de gențiană* = substanță sub formă de pulbere verde-închis, solubilă în apă, în alcool, în glicerină, insolubilă în eter, folosită ca medicament antiseptic și antihelmintic. • sil. *vi-o-*. pl. *-ți, -te.* /<fr. ***violet***.

violétă *s.f.* (*bot.*) **1** Nume dat mai multor plante erbacee din familia violaceelor, dintre care cea mai cunoscută este o specie sălbatică, cultivată și în grădină, cu florile violacee și cu miros plăcut (*Viola odorata*); toporaș, viorea, viorică. ◆ Restr. Floarea acestei plante. **2** *Violetă africană* (sau *de Zanzibar*) = plantă din familia gesneriaceelor, originară din Africa, cu frunzele cordate, cu florile violete, neparfumate (*Saintpaulia ionantha*). • sil. *vi-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***violette***.

violínă *s.f.* (*muz.*) Vioară. *Acorduri slabe de violină... expirau în unde depărtate* (BRĂ.). • sil. *vi-o-*. pl. *-e.* /<it. ***violino***, germ. ***Violine***.

violíst, -ă *s.m., s.f.* (*muz.*) Instrumentist care cîntă la viola sau la un instrument vechi de tipul violei. • sil. *vi-o-*. pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***violiste***.

violoncél *s.n.* (*muz.*) Instrument muzical cu coarde și cu arcuș asemănător cu vioara, dar de dimensiuni mult mai mari și cu un timbru mai grav, care a apărut în sec. 16. *Îl întrebă dacă mai cîntă la violoncel* (CĂL.). ◇ Compar. *Nurlia cu trupul de violoncel de abanos* (VOIC.). ◆ Ext. Parte de melodie sau melodie interpretată de violoncel. ◆ Meton. Violoncelist. • sil. *vi-o-*. pl. *-e, -uri.* /<fr. ***violoncelle***, it. ***violoncello***.

violoncelíst, -ă *s.m., s.f.* (*muz.*) Persoană care cîntă la violoncel. • sil. *vi-o-*. pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***violoncelliste***, it. ***violoncellista***.

violoníst, -ă *s.m., s.f.* (*muz.*) Persoană care cîntă la vioară; viorist. • sil. *vi-o-*. pl. *-iști, -iste.* /<fr. ***violoniste***.

violonístic, -ă *adj., s.f.* (*muz.*) **1** *adj.* Care se referă la vioară sau la cîntatul din vioară; pentru vioară. **2** *s.f.* Arta de a cînta la vioară. • sil. *vi-o-*. pl. *-ci, -ce.* /<it. ***violinistico***.

vioreá *s.f.* (*bot.*) **1** Violetă (*Viola odorata*). ◆ Restr. Floarea acestei plante. **2** Plantă erbacee din familia liliaceelor, cu bulbi, cu două frunze și cu florile albastre, rar albe, dispuse în racem (*Scilla bifolia*). • sil. *vi-o-*. pl. *-ele.* /***vioară***[2] + *-ea*.

viorél, -eá *adj.* (*pop.*) Vioriu. • sil. *vi-o-*. pl. *-ei, -ele.* /***vioară***[2] + *-el, -ea*.

viorícă *s.f.* (*bot.*) Violetă (*Viola odorata*). • sil. *vi-o-*. pl. *-rele.* /***vioară***[2] + *-ică*.

vioríst, -ă *s.m., s.f.* (*muz.*) Violonist (într-o orchestră populară). • sil. *vi-o-*. pl. *-iști, -iste.* /***vioară***[3] + *-ist*.

vioríu, -íe *adj., s.n.* **1** *adj.* (*de obicei în contexte poet.*) Care este de culoare violet-deschis; liliachiu, albastru-violet, (*pop.*) viorel. *E prelungă la chip, codalbă, cu ochii viorii* (DELAVR.). **2** *s.n.* Culoare viorie. *Se cufundară măreț în vioriul amurgului* (SADOV.). • sil. *vi-o-*. pl. *-ii.* /***vioară***[2] + *-iu*.

viós, -oásă *adj.* (*înv.; despre oameni*) Care este viguros, puternic, rezistent; care este plin de viață. • sil. *vi-os.* pl. *-oși, -oase.* /***viu*** + *-os*.

vioșeálă *s.f.* (*înv.*) Vioiciune; voioșie. • sil *vi-o-*. /***vios*** + *-eală*.

vioșíe *s.f.* (*înv.*) Vioiciune; voioșie. *Văd că spune cu multă vioșie mulțime de istorii* (I. NEGR.). • sil. *vi-o-*. g.-d. *-iei.* /***vios*** + *-ie*; cf. *voioșie*.

vip *s.n.* Persoană foarte importantă, căreia i se rezervă un tratament special. • pl. *-uri.* /<fr. ***vip***, abr. de la engl. *V[ery] I[mportant] P[erson]*.

víperă *s.f.* **1** (*zool.*) Șarpe mic, veninos, din regiunile de munte, care are pe cap un semn negru în formă de *V*, coada scurtă, conică și pe spate o dungă neagră în zigzag (*Vipera berus*). ◇ *Viperă-cu-corn* = specie de viperă mare și veninoasă, care are deasupra gurii un fel de corn format din solzi (*Vipera ammodytes*). ◇ Expr. *A tresări ca mușcat de viperă* = a tresări cu violență, a resimți un șoc puternic. *Pui de viperă* v. pui. **2** Fig. Persoană rea, perfidă. • pl. *-e.* /lat. ***vīpera***.

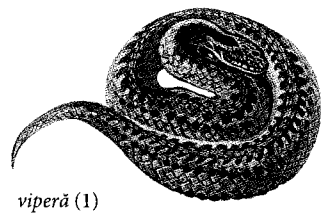

viperă (1)

viperíde *s.f. pl.* (*zool.*) Familie de șerpi veninoși, cuprinzînd diferite specii de vipere. • /<fr. ***vipéridés***.

viperín, -ă *adj.* Care ține de viperă, care se referă la viperă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***vipérin***, lat. ***viperīnus, -a, -um***.

vípie *s.f.* (*reg.*) **1** Căldură mare, arșiță, caniculă, fierbințeală, zăduf. *Cînd e secetă, mă usucă vipia* (SADOV.). ◆ Febră; stare febrilă. **2** Toi, putere. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /etimol. nec.

vipíscă *s.f.* v. vipușcă.

víplă *s.f.* Oțel aliat cu 15-16% crom și cu 7-10% nichel, inoxidabil și rezistent la acizi, folosit (în trecut) în stomatologie, ca îmbrăcăminte pentru dinți. • pl. *-e.* /<germ. ***Wiepla***.

vipt *s.n.* (*înv., reg.*) Rod, produs al pămîntului; bucate, recoltă. ◆ (*reg.*) Ceea ce servește ca hrană oamenilor; mîncare. ◇ Expr. *A lua* (sau *a ține*) *pe cineva în vipt* = a primi pe cineva în gazdă (asigurîndu-i cazarea și masa). • pl. *-uri.* /lat. ***victus***.

vipúșcă *s.f.* Fîșie îngustă de postav sau de șiret, cusută ca garnitură de altă culoare la unele uniforme (pentru a masca mai ales cusătura exterioară a pantalonilor). ◆ Ext. Bentiță de piele sau de material plastic aplicată la unele cusături ale încălțămintei. ◆ Gener. Fîșie, bandă îngustă (dintr-un material); lampas. • pl. *-uști.* și (*înv.*) *vipíscă* *s.f.* /<rus. ***выпушка***.

vir[1]- Elem. de compunere „bărbat". • /<fr. ***vir-***; cf. lat. *vir, -i*.

vir[2]- Elem. de compunere „virus, virotic". • și *viro-, viruso-.* /<fr. ***vir(o)-, viruso-***; cf. lat. *vīrus, -i* „venin, otravă".

vir[3] *s.n.* (*reg.*) Vîrtej. • pl. *-uri.* /<ucr. ***вир*** „vîrtej, bulboană".

virá *vb. I.* **1** *intr.* (*despre vehicule*) A schimba direcția de mers; a coti. ◆ (*despre oameni*) A face ca un vehicul să-și schimbe direcția. ◆ (*despre vînt*) A gira în sensul acelor unui ceasornic. **2** *tr.* (*mar.*) A trage la bord o parîmă, lanțul ancorei; a ridica o greutate. **3** *tr.* (*fin.; compl. indică sume de bani*) A trece dintr-un cont în alt cont; a face un virament. **4** *tr.* (*fotogr.; compl. indică copii fotografice*) A trata cu o soluție specială pentru a-i schimba nuanțele de negru în alte nuanțe. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***virer***.

virágiu *s.n.* v. viraj.

virágo *s.f.* Femeie care are constituție fizică și comportament de bărbat. • /<fr., it. ***virago***, lat. ***virāgo, -inis***.

virái *s.n.* **1** Faptul de a vira, de a(-și) schimba direcția de mers; cotire. ◆ Fig. Schimbare bruscă de atitudine, de opinii etc. *Mulți îl socot ca un viraj decisiv în istoria gîndirii* (RALEA). **2** Porțiune curbă de șosea cu raza mică de curbură. **3** Evoluție a unui avion pe o traiectorie curbă în plan orizontal. **4** (*chim.*) Modificare a culorii unei substanțe cu ajutorul unui reactiv. ◆ (*fotogr.*) Schimbare a culorii unui pozitiv fotografic. • pl. *-e, -uri.* și (*înv.*) *virágiu* *s.n.* /<fr. ***virage***.

virál, -ă *adj.* (*med.*) Care este specific unui virus, care se referă la un virus, care este provocat de un virus; virotic. *Hepatită virală.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***viral***.

viramént *s.n.* (*fin.*) Operație contabilă care constă în trecerea unei sume de bani dintr-un cont în altul; plată fără numerar, realizată prin trecerea la bancă a unei sume de bani din contul celui care plătește în contul beneficiarului. ◆ Concr. Document în baza căruia se face o asemenea plată. • pl. *-e.* /<fr. ***virement***.

virán, -ă *adj.* (*despre terenurile din raza unei localități*) Pe care nu a fost construit nimic, fiind fără clădiri și, de obicei, neîngrădit. • pl. *-i, -e.* /<tc. ***viran***.

viraneá *s.f.* (*înv.*) Ruină a unei clădiri arse; loc viran. *Dinspre viraneaua cea mare, unde a fost hanul lui Constantin, vin zeci și sute de oameni* (CA. PETR.). • pl. *-ele.* /<tc. ***viranea***.

virăre *s.f.* Acțiunea de *a vira* și rezultatul ei; viraj. ◆ Viramente. • pl. *-ări.* /v. ***vira***.

virát, -ă *adj.* (*despre sume de bani*) Care a fost trecut dintr-un cont într-altul. • pl. *-ți, -te.* /v. ***vira***.

viratór *s.n.* (*mar.*) Dispozitiv de virare a parîmelor. • pl. *-oare.* /***vira*** + *-tor*.

vîrdăre *s.f.* v. vîrdare.

virelai [vire'le] *s.n.* Mică piesă muzical-poetică, răspîndită în Franța în sec. 13-15, alcătuită din patru strofe, dintre care prima (*refren*) se relua, integral sau parțial, după fiecare din celelalte trei. • /<fr. ***virelai***.

viremíe *s.f.* (*med.*) Prezență a unui virus în sînge. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***virémie***; cf. lat. *vīrus, -i* „virus", gr. *αἷμα* „sînge".

virescént, -ă *adj.* (*bot.; despre organe vegetale*) Care are culoarea verde. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***virescent***, it. ***virescente***, lat. ***virescens, -ntis***.

virescénță *s.f.* (*bot.*) Metamorfoză a elementelor colorate ale florilor în frunze verzi. • /<it. ***virescenza***, fr. ***virescence***.

vírga[1] *s.f.* (*muz.*) Semn din muzica gregoriană, derivat din accentul grav latin. • /<lat. ***virga, -ae*** „virgulă".

vírga[2] *s.n.* (*meteor.*) Fenomen natural constînd în evaporarea ploii înainte de a atinge solul (frecvent în zonele montane). ◆ Concr. Precipitație atmosferică sub formă de picături de apă care cad din nori sub forma unor fîșii, evaporîndu-se înainte de a ajunge la suprafața pămîntului. • /<lat. ***virga, -ae***, fr. ***virga***.

virgát, -ă *adj.* (*bot.; despre plante*) Care are ramuri sterile, lungi și subțiri ca niște nuiele. • pl. *-ți, -te.* /<lat. ***virgatus, -a, -um***.

virgáție *s.f.* (*geogr.*) Dispunere în formă de evantai a unor culmi muntoase. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***virgation***.

virgilián, -ă *adj.* **1** Care este propriu poetului latin Virgiliu, care aparține operei lui Virgiliu. **2** În maniera poeziei lui Virgiliu. • sil. *-li-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***virgilien***; cf. nm. pr. *Virgiliu*, poet latin.

virgilianísm *s.n.* (Tendință de) imitație a poeziei lui Virgiliu, care se caracterizează prin cultul vieții pașnice în mijlocul naturii, prin seninătate și grațiozitate și printr-un puternic sentiment patriotic. • sil. *-li-a-*. /***virgilian*** + *-ism*.

virgín, -ă *s.f., adj.* **I** *s.f.* Fată (tînără) care nu a avut niciodată relații sexuale, care este castă; fecioară. *Orion, de care se-namorase însăși cruda și vergina Diana* (EMIN.). **II** *adj.* **1** (*despre oameni, mai ales despre fete*) Care nu a avut niciodată relații sexuale; neprihănit, cast, feciorelnic, virginal. ◆ (*bis.; înv.; cu determ. „Sfînta"*) Maica Domnului, Fecioara Maria. **2** Fig. Care este neprihănit, nepătat, inocent, candid, nevinovat, pur. *Mîndră ca o lună plină Și cu inima virgină* (ALECS.). **3** Fig. (*despre obiecte*) Care este neatins, neutilizat, intact; curat. *Îi oferi imediat un*

teanc impresionat de ziare virgine (REBR.). **4** Fig. (*despre locuri, regiuni etc.*) Care este neexplorat, necunoscut de oameni; nelucrat, necultivat, neexploatat. *Delta Dunării nu mai e un teritoriu virgin.* ◆ Spec. (*despre metale*) Care este pur, curat. ◆ (*despre lînă*) Care este pură, aflată la prima prelucrare. **5** Fig. (*despre domenii ale științei, literaturii etc.*) Care nu a fost (încă) studiat, cercetat. *Domeniul fantasticului este mereu virgin* (PER.). • pl. *-i, -e.* și (*înv., pop.*) *vergín, -ă adj.* /<lat. ***virgo, -inis***, it. ***vergine***; cf. și fr. *vierge*.

virginál[1] *s.n.* (*muz.*) Vechi instrument muzical cu clape, asemănător spinetei, foarte răspîndit în Anglia, în sec. 16-17 • pl. *-e.* /<fr., it. ***virginale***, engl. ***virginal***.

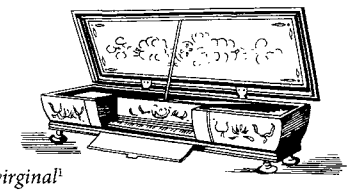

virginal[1]

virginál[2]**, -ă** *adj.* **1** De virgină, de fecioară; care este feciorelnic, virgin. *Întreaga-i figură surîdea cu o candoare virginală și prefăcută* (REBR.). **2** Fig. Care este candid, pur, neprihănit, imaculat. *Lumea trăiește în culori mai fragede pentru copil; reacțiile sînt mai virginale* (VIANU). • pl. *-i, -e.* și (*înv., pop.*) *verginál, -ă adj.* /<fr. ***virginal***, lat. ***virginālis, -e***.

virginitáte *s.f.* **1** Starea unei persoane virgine; castitate, fecioriie, neprihănire. *Se jerifește... virginitatea fetelor celor mai frumoase* (PER.). **2** Fig. Integritate, puritate morală; candoare, nevinovăție. *Vindecă rănile sufletești... reface virginitatea morală!* (H. LOV.). • pl. *-ăți.* /<fr. ***virginité***, lat. ***virginitas, -atis***.

virglorián, -ă *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Al doilea etaj al triasicului, caracterizat prin depozite marine, mai ales calcare cu cefalopode; anisian. **2** *adj.* Care aparține virglorianului, specific virglorianului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din virglorian. • sil. *-ri-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***virglorien***.

vírgulă *s.f.* **1** (*lingv.*) Semn de punctuație care delimitează grafic unele părți de propoziție în cadrul propoziției sau unele propoziții în cadrul frazei (,). ◇ *Punct și virgulă* v. punct. ◇ Expr. *Fără a modifica o virgulă* = (a reproduce un text) cu cea mai mare exactitate. **2** (*muz.*) Semn întrebuințat pentru a indica momentul cînd trebuie făcută respirația în timpul unei interpretări muzicale vocale. **3** (*mat.*) Semn întrebuințat pentru a separa, într-un număr zecimal, partea întreagă de partea zecimală. • pl. *-e.* /<fr. ***virgule***.

virid, -ă *adj.* **1** Care este verde, înverzit. **2** Fig. În putere, viguros. • pl. *-zi, -de.* /<it. ***viride***, lat. ***virĭdis, -e***.

viridín *s.n.* **1** (*mineral.*) Andaluzit de culoare verde. **2** (*tipogr.*) Colorant verde-gălbui folosit la prepararea cernelurilor pentru tipar înalt. • /<fr. ***viridine***, engl. ***viridin***, germ. ***Viridin***.

virígă *s.f.* v. verigă.

viríl, -ă *adj.* **1** Care aparține sexului masculin; specific bărbatului sau masculului, referitor la bărbat; bărbătesc. *Curajul este considerat de către mulți o însușire virilă.* ◇ *Membru viril* v. membru. *Sexul viril* v. sex. ◆ Care exprimă bărbăție, forță, energie; care este viguros, energic. *Avea figura virilă, părul țepos, tuns scurt și ridicat în sus perie* (CE. PETR.). ◆ (*despre bărbați*) Care este apt pentru dragoste fizică, pentru actul sexual; potent. **2** (*jur.*) *Parte* (sau *porțiune*) *virilă* = parte care revine fiecărui moștenitor prin împărțirea legală a moștenirii. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***viril***, lat. ***virīlis, -e*** <*vir, -i* „bărbat".

virilísm *s.n.* (*med.*) Dezvoltare a caracterelor secundare masculine la o femeie, ca urmare a unei tulburări endocrine. • /<fr. ***virilisme***.

virilíst *s.m.* (*în organizarea administrativă a Imperiului Austro-Ungar*) Contribuabil care plătea un impozit mare și care, datorită acestui fapt, era membru de drept al consiliului comunal sau al celui județean fără a fi ales, și avea dreptul de a participa la alegerea deputaților din parlament. • pl. *-iști.* /<germ. ***Virilist***.

virilitáte *s.f.* Capacitate de procreare; vigoare sexuală. ◆ Ext. Vigoare specifică sexului masculin; energie bărbătească. • /<fr. ***virilité***, lat. ***virilĭtas, -atis***.

virilizá *vb. I. tr., refl.* A da sau a căpăta un caracter viril. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***viriliser***.

virilizánt, -ă *adj.* Masculinizant. • pl. *-ți, -te.* /***viriliza*** + *-ant*.

virilizáre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *viriliza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***viriliza***.

virnánț *s.m.* (*bot.*) Plantă erbacee, aromatică, avînd miros neplăcut, pătrunzător, cu frunzele alterne, penate, și cu florile galbene, dispuse în corimb, folosită în farmaceutică (*Ruta graveolens*); rută. • pl. *-i.* /<magh. ***virnanc***.

viro- v. vir[2]-.

viroágă *s.f.* (*geomorf.*) Vale mică, adîncă (5-30 m), cu versanții abrupți, mocirloasă, formată de ploi și de inundații sau prin părăsirea albiei de către un rîu; albia unui torent, cu malurile adînci și abrupte. *Niște viroage în care putrezeau copaci trăsniți* (GAL.). • pl. *-ge.* /cf. *vir*[3], *ierugă*.

viroíd *s.m.* (*biol.*) Organism acelular, descoperit recent, înrudit cu virusurile, dar cu o organizare mai simplă ca a acestora, care are capacitatea de a provoca unele boli la plante. • pl. *-izi.* /***vir***[***us***] + *-oid*.

virólă *s.f.* **1** Inel mic de metal care strînge mînerul de lemn al unui cuțit, al unei unelte etc., pentru a-l împiedica să crape. **2** (*tehn.*) Cilindru format din foi de tablă nituite sau sudate, care intră în construcția unei clădiri, a unui rezervor etc. • pl. *-e.* /<fr. ***virole***; cf. lat *viriola* „brățară mică".

virológ, -ă *s.m., s.f.* (*med.*) Medic specialist în virologie. • pl. *-gi, -ge.* /de la ***virologie***, prin derivare regresivă.

virológic, -ă *adj.* (*med.*) Care se referă la virologie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***virologique***.

virologíe *s.f.* (*med.*) Virusologie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***virologie***.

virótic, -ă *adj.* (*biol.*) Care este produs de un virus, care se referă la viruși; viral. • pl. *-ci, -ce.* /de la ***virozá***.

virózá *s.f.* (*med.*) Nume generic dat bolilor infecțioase ale oamenilor, animalelor și plantelor, provocate de viruși. ◇ *Viroză respiratorie* = răceală, gripă. • pl. *-e.* /<fr. ***virose***.

virtuál, -ă *adj.* **1** Care există numai ca posibilitate, fără a se produce (încă) în fapt; al cărui efect este potențial, și nu actual. ◇ (*adv.*) *Aurica ținea la toate din casă, ca fiind, virtual, zestrea ei* (CĂL.). **2** (*fiz.*) *Deplasare virtuală* = ansamblul deplasărilor în spațiu, geometric posibile, ale elementelor unui sistem mecanic (puncte, rigide), chiar dacă acestea nu se produc în mod real. *Viteză virtuală* = viteza unui punct material determinată de o deplasare virtuală a acestuia. *Lucru mecanic virtual* = lucru mecanic produs de forțele efectiv aplicate sistemului mecanic corespunzător unui ansamblu de deplasări virtuale. *Focar* (sau *punct*) *virtual* = punct din spațiu în care se întîlnesc prelungirile razelor luminoase care au venit în contact cu un sistem optic (oglindă, lentilă etc.). *Imagine virtuală* = imagine obținută prin intersectarea prelungirilor unor raze de lumină dintr-un sistem optic, fără a putea fi înregistrată pe un ecran. **2** (*despre noțiuni din mecanica cuantică*) Care nu desemnează obiecte sau fenomene reale. **3** (*inform.*) Care este simulat (cu ajutorul calculatorului), care are o existență temporară. *Anul acesta s-au preferat felicitările virtuale.* ◇ *Realitate virtuală* = tehnică de simulare în care utilizatorul are, datorită unor dispozitive speciale dotate cu senzori și conectate la un computer, o percepție globală și imediată a mediului simulat cu care poate interacționa fără limitări de spațiu sau timp. *Memorie virtuală* v. memorie. • sil. *-tu-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***virtuel***; cf. lat. *virtus, -utis* „virtute".

virtualitáte *s.f.* Însușirea a ceea ce este virtual; posibilitate. • sil. *-tu-a-.* pl. *-ăți.* /<fr. ***virtualité***.

virtualizá *vb. I. tr.* A da un caracter virtual. • prez. ind. *-ez.* /***virtual*** + *-iza*.

virtualizáre *s.f.* Acțiunea de *a virtualiza* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***virtualiza***.

virtualménte *adv.* În mod virtual. • /<it. ***virtualmente***.

virtuós[1]**, -oásă** *adj.* (*despre oameni*) Care respectă și realizează în mod consecvent principiile și normele etice; care este înzestrat cu multe virtuți. ◇ (*subst.*) *Virtuosul este omul care cunoaște și se comportă în consecință* (VIANU). ◆ (*despre manifestări, fapte etc. ale oamenilor*) Care exprimă, trădează sau denotă virtute; care caracterizează pe omul virtuos. • sil. *-tu-os.* pl. *-oși, -oase.* /<lat. ***virtuosus, -a, -um***, fr. ***vertueux***, it. ***virtuoso***.

virtuós[2]**, -oásă** *adj.* v. virtuoz.

virtuóz, -ă *s.m., s.f., adj.* (*muz.*) **1** *s.m., s.f.* Persoană care stăpînește în mod desăvîrșit tehnica unui instrument muzical sau, ext., tehnica unei arte. *Jocul unui actor sau cîntul unui virtuoz* (VIANU). **2** *adj.* (*despre piese muzicale, despre moduri de interpretare a acestora etc.*) Care demonstrează, care exprimă virtuozitate. • sil. *-tu-oz.* pl. *-i, -e.* și *virtuós, -oásă s.m., s.f.* /<it. ***virtuoso***, fr. ***virtuose***.

virtuózic, -ă *adj.* (*muz.*) Virtuoz. • sil. *-tu-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<engl. ***virtuosic***.

virtuozitáte *s.f.* Însușirea de a fi virtuoz; ext. iscusință deosebită, măiestrie, competență într-un anumit domeniu de activitate (artistică). *Plăcerea tehnică a virtuozității* (RALEA). • sil. *-tu-o-.* pl. *-ăți.* /<it. ***virtuosità***, fr. ***virtuosité***.

virtúte *s.f.* **1** Însușire morală a omului manifestată prin urmărirea în mod constant a realizării binelui, prin consecvența respectării principiilor și a normelor etice; integritate morală. *Li-i frică de virtutea domnului lor, nădăjduind ocrotire de la slăbiciuni* (SADOV.). ◇ (*teol.*) *Virtute umană* (sau *morală*) = fiecare dintre dispozițiile constante ale inteligenței și ale voinței care reglementează faptele oamenilor, le determină comportamentul (după rațiune și credință) și le orînduiesc pasiunile. *Virtuți cardinale* = virtuțile umane morale sau firești (prudența sau înțelepciunea, dreptatea, tăria sau bărbăția și cumpătarea), în jurul cărora se grupează toate celelalte. *Virtute teologală* = fiecare dintre cele trei virtuți insuflate de Dumnezeu (credința, speranța și iubirea), care îi permit omului să stabilească o relație cu Sfînta Treime, fiind dovada prezenței și acțiunii Duhului Sfînt în facultățile ființei omenești. **2** Conduită, viață virtuoasă. *Virtutea este apreciată de toți.* ◆ Castitate, fidelitate. *Cu toate astea, Ioanide își zicea că virtutea e totdeauna la femeie mai slabă decît iubirea* (CĂL.). **3** Tendință constantă îndreptată către un anumit gen de îndatoriri morale, îndeplinite printr-un efort de voință; calitate morală determinată. *Niciodată nu se vor egaliza puterile și virtuțile particulare ale indivizilor* (CAR.). ◇ *Virtuți cardinale* = (*la filosofii antici*) totalitatea însușirilor fundamentale ale omului: *înțelepciunea, curajul, dreptatea* și *cumpătarea*. **4** Proprietate, însușire, calitate; eficacitate, eficiență. *Aceste plante au virtuți tămăduitoare.* **5** Loc.prep. *În virtutea...* = pe baza, în puterea, ca urmare a... *Ție mă adresez, în virtutea funcțiunilor și darului meu de preot* (CAR.). **6** (*înv.*) Bărbăție, curaj; faptă vitejească. • pl. *-uți.* /<lat. ***virtus, -utis***; cf. și fr. *vertu*, it. *virtù*.

virulént, -ă *adj.* **1** (*med.; despre virusuri, microbi*) Care are o mare toxicitate; care poate să producă boli. ◆ (*despre boli*) Care este provocat de un virus. **2** (*despre oameni*) Care se exprimă fără nici o reținere, în mod agresiv, brutal, dur. *Censorul virulent al moravurilor noastre politice* (E. LOV.). ◆ (*despre diverse modalități de comunicare, atitudini etc.*) Care este lipsit de moderație (în planul expresiei). • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***virulent***, lat. ***virŭlentus, -a, -um*** „veninos".

virulénță *s.f.* **1** (*med.*) Însușirea de a fi virulent. ◆ Însușire a unor microbi patogeni de a pătrunde și de a se înmulți în țesuturile vii ale unui organism, rezistînd la reacțiile de apărare ale acestuia. **2** (Caracterul a) ceea ce este virulent; brutalitate, duritate. *Virulența atacurilor din presă.* • pl. *-e.* /<fr. ***virulence***, lat. ***virulentĭa, -ae*** „infecție".

virulicíd, -ă *adj., s.n.* (Substanță, preparat) care poate distruge virusurile. • pl. *-zi, -de.* /<fr. ***virulicide***; cf. lat *virus* „virus", *caedere* „a omorî".

vírus *s.n., s.m.* **1** (*microbiol.*) Agent patogen, vizibil numai la microscop, caracterizat printr-un parazitism celular strict, care se reproduce numai în interiorul celulelor vii infectate și provoacă diverse boli infecțioase (grave); ext. toxina acestui agent. **2** Fig. Sursă a unui rău moral. *Pretutindenea colcăie virusul corupției* (VLAH.). **3** (*inform.*) Program cu efecte distructive asupra componentelor sistemului de operare al computerului sau asupra unor fișiere de date. • pl. *n. -uri, m. -și.* /<fr. ***virus***, lat. ***vīrus, -i***.

virusá *vb. I. tr.* (*compl. indică sisteme informatice, programe, instrumente de telecomunicație etc.*) A introduce (voluntar sau nu) într-un sistem informatic

un program sau niște instrucțiuni cu capacități distructive care pot antrena probleme de funcționare și care pot infecta alte sisteme informatice. • prez. ind. *-ez.* /***virus*** + *-a.*

viruso- v. vir-.

virusológ, -ă *s.m., s.f.* Specialist în virusologie. • pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***virusologue.***

virusológie *s.f.* Ramură a microbiologiei care se ocupă cu studiul virusurilor; virologie; inframicrobiologie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***virusologie.***

virustát, -ă *adj., s.n.* (Medicament) care împiedică înmulțirea unor virusuri. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***virustate***; cf. lat *virus* „virus", gr. στατικός „care oprește".

vírvăr *s.n.* v. ivăr.

vis *s.n.* **1** (*adesea în legătură cu vb. „a avea", „a visa"*) Succesiune de imagini (vizuale) de întîmplări și de idei cu caracter asociativ și cu grade variabile de coerență care apar (cu o puternică coloratură afectivă) în mintea omului, în fazele mai puțin profunde ale somnului (și a căror amintire se păstrează uneori și după trezire); faptul de a visa. *De-abia apucasem a adormi și un vis fantastic veni* (C. NEGR.). <> Loc.vb. *A avea (un) vis* v. avea. <> Expr. *A-și vedea visul cu ochii* = a-și împlini, a-și realiza o dorință; a-și atinge scopul urmărit. ◆ Stare a celui care are o astfel de activitate psihică în timpul somnului; interval de timp cît durează o asemenea stare. *O, ești frumos cum numa-n vis Un înger se arată* (EMIN.). <> (*în credințe*) *Carte de vise* = carte care cuprinde semnificația profetică a viselor. <> Loc.adj. *De vis* = propriu visului; fig. ireal, de necrezut; extrem de frumos, minunat. *Cu masca mea bătrînicioasă nu puteam în nici un fel să suplinesc surîsul unei fățuri de vis* (BLA.). <> Loc.adv. *Ca în* (sau *prin*) *vis* = confuz, neclar, estompat, vag. *Văzu, ca prin vis, că... i-a smuls pușca de pe umăr* (REBR.). <> Expr. *A nu-i trece* (cuiva ceva) *nici* (*măcar*) *prin vis*, se spune despre situații, întîmplări etc. cu totul neașteptate, care provoacă uimire, surprindere sau despre lucruri nesperate. *Nici prin vis nu-i trecuse că va putea pleca la Paris.* ◆ Fig. Ansamblu de calități care încîntă, care atrage; stare de încîntare care satisface gustul, dorința etc. cuiva; ceea ce produce o asemenea stare afectivă. *Ești visul fericirii mele!* (ALECS.). ◆ Fig. Atmosferă, imagine, frumusețe ireală. *Peste-a nopții feerie Se ridică mîndra lună, Totu-i vis și armonie* (EMIN.). **2** Reverie, meditație, visare. *Peste toate domnește o liniște care te-ndeamnă la visuri* (VLAH.). ◆ Capacitate de a crea reprezentări sau idei noi (și neobișnuite) pe baza percepțiilor, a reprezentărilor sau a ideilor acumulate anterior; reprezentare produsă de această facultate; închipuire, imaginație. *Cultura și ambianța intelectuală și morală îi deschid atît de vaste orizonturi - tot în domeniul visului* (OPR.). **3** Fig. Idee, convingere, credință, impresie etc. neîntemeiată, deșartă; himeră. *Vremea visurilor și a copilăriilor a trecut* (GAL.). **4** Fig. Gînd irealizabil, idee, dorință, aspirație irealizabilă. *Ai pune pe-a mea frunte în vise de mărire Un diadem de foc* (EMIN.). ◆ Dorință arzătoare. *Să-și îndeplinească visul de-a îmbrățișa cariera scrisului* (REBR.). • pl. *-e, -uri.* /lat. ***vīsum.***

visá *vb. I.* **1** *tr.* A avea un vis în timpul somnului, a vedea în vis pe cineva sau ceva. *Lența ne-a povestit că te-a visat* (CA. PETR.). ◆ (*refl.*) A se vedea în vis. *Călugărul Dan se visase mirean cu numele Dionis* (EMIN.). <> Expr. *Unde te visezi?* = unde crezi că te afli? unde te trezești? **2** *intr.* Fig. A se lăsa în voia gîndurilor, a imaginației; a medita; a-și imagina. *A visa frumosul din lumea fenomenală de mîine e legitim* (CĂL.). **3** *tr.* A rîvni, a dori ceva (cu ardoare). *De sute de ani acești blajini visează mîntuirea* (SADOV.). ◆ (*intr.*) A face planuri de viitor; a avea aspirații (înalte), a făuri idealuri. *La vîrsta aceea știam încă să visez și să iubesc* (VLAH.). **4** *tr., intr.* Fig. (*mai ales în prop. neg.*) A-i trece cuiva ceva prin gînd. *O, tu nici visezi, bătrîne, cîți în cale mi s-au pus!* (EMIN.). <> Expr. (*intr.*) *Cînd nici nu visezi* sau *cînd cu gîndul nu visezi* = pe neașteptate. *A nu visa nici cu spatele* v. spate. • prez.ind. *-ez.* /***vis*** *+-a.*

visáre *s.f.* Faptul de *a visa*; fig. reverie, meditație. *La capătul Griviței s-a trezit din visări* (E. BAR.). ◆ Fantezie. *Mergi, tu, luntre-a vieții mele pe-a visării lucii valuri* (EMIN.). • pl. *-ări.* /v. ***visa.***

visăt, -ă *adj.* **1** Care apare în timpul visului. **2** Care este plăsmuit de imaginație; care este dorit cu ardoare. *De vînturi și isprăvi visate îmi sînt ochii plini* (BLA.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***visa.***

vis-a-vis *adv., s.m.* v. vizavi.

visător, -oáre *adj., s.m., s.f.* **1** (Persoană) care visează, care este înclinată spre meditație și reverie, spre contemplație. *Elenuța era de la fire liniștită și visătoare, părea chiar aplicată spre melancolie* (AGÂR.). **2** Ext. (Persoană) care este lipsită de simțul realității. **3** (Persoană) care se dedică unui ideal irealizabil; (persoană) care crede în utopii. • pl. *-ori, -oare.* /***visa*** *+ -ător.*

visătoríe *s.f.* Predispoziție către visare; stare de visare, de reverie, de meditație. *Sîntem toți victimele visătoriilor de modiste neroade și ale imaginațiilor de furieri sedentari* (CA. PETR.). • g.-d. *-iei.* /***visător*** *+ -ie.*

viscer- Elem. de compunere „viscere". • și *viscero-.* /<fr. ***viscer(o)***-; cf. lat. *viscĕra, -um* „măruntaie".

viscerál, -ă *adj.* **1** (*anat., med.*) Care aparține viscerelor, referitor la viscere, al viscerelor. *Avea... turburări viscerale* (CĂL.). **2** (*despre sentimente*) Care este instinctiv și profund. *Patimă viscerală.* <> (*med.*) *Frică viscerală* = emoție care, tulburînd sistemul neurovegetativ, se resimte în viscere. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***viscéral***, lat. ***visceralis, -e.***

visceralgíe *s.f.* (*med.*) Denumire generică pentru tulburările de sensibilitate ale viscerelor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***viscéralgie***; cf. lat. *viscĕra, -um* „viscere", gr. ἄλγος „durere".

víscere *s.n. pl.* (*anat.*) Totalitatea organelor care se află în marile cavități (abdominală sau toracică) ale corpului, la oameni și la animale; măruntaie. • /<fr. ***viscère***, lat. ***viscĕra, -um***, pl. lui *viscus, -eris.*

viscero- v. viscer-.

visceroceptór *s.n.* (*fiziol.*) Interoreceptor care semnalează impresiile provenite de la viscere. • pl. *-oare.* /<fr. ***viscérocepteur.***

viscerográf *s.n.* (*med.*) Aparat în formă de sondă folosit pentru înregistrarea activității funcționale a unor viscere. • pl. *-e.* /<fr. ***viscérographe***; cf. lat. *viscĕra, -um* „viscere", gr. γράφω „a scrie".

viscerográfic, -ă *adj.* (*med.*) Care se referă la viscerografie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***viscérographique.***

viscerografíe *s.f.* (*med.*) Înregistrare cu ajutorul viscerografului a contracțiilor diferitelor părți ale tubului digestiv. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***viscérographie.***

visceroptóză *s.f.* (*med.*) Deplasare, cădere a viscerelor, din cauza unui defect al organelor de suspensie; splanhnoptoză. • pl. *-e.* /<fr. ***viscéroptôse***; cf. lat. *viscĕra, -um* „viscere", gr. πτῶσις „cădere".

viscerotróp, -ă *adj.* (*despre medicamente, microbi, virusuri*) Care se fixează de preferință pe viscere. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***viscérotrope.***

víscid, -ă *adj.* (*bot.*) Care secretă un suc cleios. • pl. *-izi, -ide.* /<lat. ***viscidus, -a.***

visco- Elem. de compunere „viscozitate". • și *viscozi-.* /<fr. ***visco-***, ***viscosi***-; cf. lat. *viscum, -i* „clei", *viscōsus, -a, -um* „cleios".

viscoelástic, -ă *adj.* (*despre materiale*) Care posedă deopotrivă proprietățile unui produs vîscos și ale unuia elastic. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***viscoélastique.***

viscoelasticitáte *s.f.* Proprietate a unui material de a fi viscoelastic. • /<fr. ***viscoélasticité.***

viscográmă *s.f.* Nomogramă pentru determinarea pe cale grafică a viscozității unui ulei la o anumită temperatură. • pl. *-e.* /<fr. ***viscogramme.***

víscol *s.n.* (*meteor.*) Vînt puternic însoțit de ninsoare sau de lapoviță; vînt violent, în rafale, care spulberă zăpada. *Viscolul tăbărîse peste sat din toate părțile.* <> Fig. (*sugerează ideea de mișcare năvalnică, de forță impetuoasă*) *Viscolul anilor* (SADOV.). • pl. *-e.* /etimol. nec.

viscoleálă *s.f.* Faptul de a viscoli; viscolire. • pl. *-eli.* /***viscoli*** *+ -eală.*

viscolí *vb. IV.* **1** *intr. impers.* A bate un vînt puternic în rafale, cu ninsoare sau cu lapoviță; (*pop.*) a viforî. *Vineri noapte a viscolit mereu, pînă tîrziu* (BOGZA). **2** *tr.* (*despre vînt*) A spulbera dintr-un loc și a troieni în altul (succesiv) zăpada. *Vîntul a viscolit pe alocuri zăpada.* • prez.ind. pers. 3 *-ește.* /***viscol*** *+ -i.*

viscolíre *s.f.* Faptul de *a viscoli*; viscoleală, (*pop.*) viscolitură. • pl. *-i.* /v. ***viscoli.***

viscolít, -ă *adj.* (*despre zăpadă*) Care a fost spulberat, troienit de viscol. • pl. *-ți, -te.* /v. ***viscoli.***

viscolitór, -oáre *adj.* (*despre vînt*) Care viscolește, care spulberă (și troienește) zăpada. • pl. *-ori, -oare.* /***viscoli*** *+ -tor.*

viscolitúră *s.f.* (*pop.*) Viscolire. ◆ Concr. Zăpadă viscolită, troian de zăpadă îngrămădită de viscol. • pl. *-i.* /***viscoli*** *+ -tură.*

viscolós, -oásă *adj.* (*despre iarnă, vreme*) Care are violența viscolului, care este viforos. • pl. *-oși, -oase.* /***viscol*** *+ -os.*

viscoplástic, -ă *adj.* (*despre substanțe*) Care este în același timp vîscoasă și plastică. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***viscoplastique.***

viscoplasticitáte *s.f.* Proprietate a unor substanțe de a fi viscoplastice. • /<fr. ***viscoplasticité.***

viscostátic, -ă *adj.* (*despre fluide*) A cărui viscozitate rămîne (aproape) constantă. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***viscostatique.***

viscózā *s.f.* (*chim.*) **1** Fibră textilă, obținută din celuloză, elastică, cu o mare rezistență mecanică și chimică, cu luciu mătăsos, cu diverse întrebuințări. **2** Combinație de culoare galbenă, solubilă în apă, obținută din celuloză prin tratarea acesteia cu o soluție de sodă caustică și vapori de sulfură de carbon. • pl. *-e.* /<fr. ***viscose.***

viscozi- v. visco-.

viscozimetríe *s.f.* Parte a fizicii care se ocupă cu măsurarea viscozității fluidelor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***viscosimétrie.***

viscozimétru *s.n.* Aparat folosit pentru determinarea viscozității fluidelor. • pl. *-e.* /<fr. ***viscosimètre.***

viscozitáte *s.f.* **1** (*chim., fiz.*) Proprietate a unui fluid (lichid sau gaz) datorită căreia iau naștere în interiorul acestuia tensiuni tangențiale la orice element de suprafață ideală, care separă două porțiuni de fluid, atunci cînd acestea au o mișcare relativă de alunecare, una față de alta. ◆ Concr. Substanță vîscoasă. **2** Fig. Repugnanță. • pl. *-ăți.* și (impr.; prin apropiere de *vîscos, vîsc*) *viscozitáte s.f.* /<fr. ***viscosité.***

vist *s.n.* v. whist.

vista-vision ['vistə'viʒən] *s.n.* Sistem de cinema pentru format normal, care folosește o peliculă rulată orizontal, astfel încît pe negativ fotogramele sînt dispuse transversal. • /<engl. ***VistaVision***, germ. ***Vistavision***; den. com.

vistavói *s.m.* (*milit.*; *înv.*) Ordonanță. • pl. *-oi.* /<rus. ***вестовой.***

visterié *s.f.* v. vistierie.

visternicél *s.m.* v. vistiernicel.

visternicíe *s.f.* v. vistiernicie.

vistiér *s.m.* **1** (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) Mare dregător, membru al sfatului domnesc, însărcinat cu administrarea financiară a vistieriei statului, cu repartizarea și încasarea dărilor, avînd și atribuții judecătorești, de control al ispravnicilor etc. *Michail, fostul vistier* (ODOB.). ◆ Ext. Demnitar la diverse curți împărătești sau regale cu funcții asemănătoare cu ale acestui mare dregător. *Strămoșul său au fost vistieriu la Paleologi* (BUD.). **2** (*înv.*) Vistierie. • sil. *-ti-er.* pl. *-i.* /<slav. **вистиарь**; cf. ngr. βεστιάριος <lat. *vestiārius, -ii.*

vistiereásă *s.f.* Vistiernicească. • sil. *-ti-e-.* pl. *-ese.* /***vistier*** *+ -easă.*

vistiríe *s.f.* **I** (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) Instituție care administra veniturile țării și ale domnului; (*înv.*) vistier. *Se plătea din casa rezervei vistieriei* (BĂLC.). <> *Logofăt de vistierie* v. logofăt. ◆ Locul unde se păstrau aceste venituri, împreună cu obiectele de îmbrăcăminte necesare domnului și curții domnești. **II** (*înv.*) **1** Încăpere, cameră (ascunsă vederii). **2** Locuință, adăpost. **3** Încăpere pentru păstrarea cerealelor, a alimentelor. **III** (*înv.*) **1** Loc (clădire, cameră, ladă etc.) în care se păstrau obiecte de metal prețios, bijuterii, bani etc. **2** (*pop.*) Cantitate mare de monede de aur sau de argint, de bijuterii, de pietre prețioase; ext. avuție, bogăție. *Luase cu el toată visteria* (XEN.). ◆ Fig. Ceea ce este socotit frumos, prețios, folositor etc. *Ies sîni și brațe, rază după rază, Din visteria trupului, domol* (VOIC.). **IV** (*relig.*) Cameră, încăpere a templului din Ierusalim, în care se păstrau obiectele de cult, ofrandele etc. • sil. *-ti-e-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *visteríe s.f.* /***vistier*** *+ -ie.*

vistiérnic *s.m.* (*înv.*) Vistier. ◆ Fig. Depozitar. • sil. *-ti-er-.* pl. *-ci.* /***vistier*** *+ -nic.*

vistiernicească *s.f.* Soție sau fiică de vistiernic; vistiereasă. *Ți-a spus cum o cheamă? întrebă... cu*

mare curiozitate, vistierniceasa (SADOV.). • sil. *-ti-er-*. pl. *-cese.* /***vistiernic*** *+-easă.*

vistiernicél *s.m.* (*în Ev. Med., în Ţările Rom.*) Slujbaş subaltern al vistiernicului. • sil. *-ti-er-*. pl. *-ei.* şi *visternicél s.m.* /***vistiernic*** *+ -el.*

vistiernicíe *s.f.* (*în Ev. Med., în Ţările Rom.*) Demnitate de vistier; vistierie. • sil. *-ti-er-*. g.-d. *-iei.* şi *visternicíe s.f.* /***vistiernic*** *+ -ie.*

vístra *s.f.* Celofibră care imită fibrele de bumbac. • /<germ. ***Vistra.***

vişin *s.m.* (*bot.*) Pom fructifer, din familia rozaceelor, cu frunzele lucioase, dinţate, cu florile albe, cu fructele sferice de culoare roşie-închisă (*Prunus cerasus*). <> *Vişin sălbatic* = vişinel (*Prunus fructicosa*). *Vişin turcesc* = arbust din familia rozaceelor, cu lemnul tare (folosit la confecţionarea lulelelor), cu frunzele plăcut mirositoare, întrebuinţate drept condiment, cu florile albe şi cu fructele mici, negre, amărui (*Prunus mahaleb*); (*reg.*) vişinar. • pl. *-i.* şi (*reg.*) *vişine s.m.* /de la ***vişină***, prin derivare regresivă.

vişináp *s.n.* (*înv.*) Vişinată. ◆ (*la pl.*) Varietăţi de vişinată. *Pedepsit de vişinapurile noastre celebre, nu aş fi fost capabil să plec* (CAR.). • pl. *-uri.* /<tc. ***viş(i)nab.***

vişinár *s.m* (*reg.*) Vişin (*Cerasus vulgaris*). • pl. *-i.* /***vişină*** *+ -ar.*

vişinátă *s.f.* Băutură obţinută prin fermentarea vişinelor cu zahăr, cu adaos de alcool; lichior de vişine. • pl. *-e.* /***vişină*** *+ -ată*; cf. tc. *vişne*, ngr. *βισινάδα.*

víşină *s.f.* (*bot.*) Fructul vişinului, sferic, cărnos, cu sîmbure, de culoare roşu-închis (sau neagră) şi cu gust acrişor. <> *Vişină sălbatică* = fructul vişinului. <> Compar. *Gura micuţă ca vişina coaptă* (EMIN.). • pl. *-e*, (*pop.*) *-i.* /<bg. ***вишна.***

víşine *s.m.* v. vişin.

vişineá *s.f.* (*bot.*) Dim. al lui *vişină*; vişinică. • pl. *-ele.* /***vişină*** *+ -ea.*

vişinél *s.m.* (*bot.*) **1** Dim. al lui *vişin*. *2* Arbust din familia rozaceelor, cu florile albe, cu fructele sferice, mici, roşii-purpurii, foarte acre (*Prunus fructicosa*); vişin sălbatic. • pl. *-ei.* /***vişin*** *+ -el.*

vişinét *s.n.* Livadă de vişini. • pl. *-uri.* /***vişin*** *+ -et.*

vişinícă *s.f.* (*bot.*) Vişinea. • pl. *-ele.* /***vişină*** *+ -ică.*

vişiníu, -íe *adj., s.n.* **1** *adj.* Care are culoarea roşu-închis a vişinei coapte. **2** *s.n.* Culoarea roşu-închis (cu nuanţă violetă). *Un inel portocaliu, apoi unul roşu ca sîngele, pînă la vişiniu* (LINŢ.). • pl. *-ii.* /***vişină*** *+ -iu.*

vişnuísm *s.n.* Ansamblu de doctrine şi practici religioase indiene care îl consideră pe zeul Vişnu ca fiind manifestarea supremă a divinului. • /<fr. ***vishnuisme***; cf. nm. pr. *Vişnu*, zeitate hindusă.

vitacée *s.f.* (*bot.*; *la pl.*) Familie de plante dicotiledonate, lemnoase, agăţătoare, cu frunzele alterne, simple, cu florile actinomorfe, dispuse în inflorescenţe şi cu fructele bace cărnoase, avînd ca prototip vita-de-vie; (*şi la sg.*) plantă care face parte din această familie. • sil. *-ce-e.* pl. *-cee.* /<fr. ***vitacée.***

vitál, -ă *adj.* **1** Care aparţine vieţii, care este caracteristic sau esenţial pentru viaţă; care se raportează la viaţă; de viaţă; al vieţii. *Plaga este destul de gravă, dar nu pare să intereseze nici un organ vital* (CA. PETR.). <> (*filos., biol.*) *Principiu vital* sau *forţă vitală* = realitate energetică distinctă a materiei, pe care adepţii vitalismului o consideră indispensabilă vieţii. **2** Care este absolut necesar, care este indispensabil pentru existenţa unei persoane sau a unei colectivităţi; care este de importanţă maximă; esenţial, fundamental, de bază. *Pentru mine, lucrurile astea nu sînt fraze, ci adevăruri vitale* (H. LOV.). <> (*adv.*) *Este vital să ştie care-i sînt priorităţile.* <> *Spaţiu vital* v. spaţiu. **3** (*despre oameni*) Care este plin de vitalitate, viguros. *Oamenii de ştiinţă au descoperit că sînteţi mai vitale decît noi* (PRED.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***vital***, lat. ***vitalis, -e*** <*vīta, -ae* „viaţă".

vitalísm *s.n.* (*filos., biol.*) Curent idealist în biologie, care explică natura vieţii prin prezenţa în organismele vii a unui principiu imaterial şi incognoscibil, căruia îi sînt subordonate toate procesele fizico-chimice. • /<fr. ***vitalisme.***

vitalíst, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care aparţine vitalismului, care se referă la vitalism. **2** *adj.* Care are proprietatea de a exprima dinamismul, forţa vieţii. **3** *s.m., s.f.* Adept al vitalismului. • pl. *-işti, -iste.* /<fr. ***vitaliste.***

vitalitáte *s.f.* **1** Caracterul, starea a ceea ce este viu; ansamblu de proprietăţi caracteristice unui organism viu. *Vitalitatea diferitelor ţesuturi sau organe ale bătrînilor* (PARH.). **2** Putere de viaţă, vigoare; energie, forţă, dinamism. *Avem prea mare credinţă în vitalitatea poporului românesc* (EMIN.). **3** Fig. Aptitudine de a trăi, de a dura mult timp. *Toate aceste amănunte arată vitalitatea cuvîntului* (IORD.). **4** (*mar.*) Capacitate a unei nave de a pluti după inundarea unor compartimente, de a lupta după ce a fost lovită de inamic. • /<fr. ***vitalité***, lat. ***vitalĭtas, -atis.***

vitalizá *vb. I. tr.* A da viaţă, putere, vigoare. • pl. *-ez.* /<fr. ***vitaliser.***

vitalizánt, -ă *adj.* Care vitalizează. • pl. *-ţi, -te.* /***vitaliza*** *+ -ant.*

vitalizáre *s.f.* Acţiunea de *a vitaliza* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***vitaliza.***

vitállium *s.n.* (*chim.*) Aliaj pe bază de crom, cobalt şi molibden. • /den. com.; cf. engl. *Vitallium*, fr. *vitallium.*

vitaminát, -ă *adj.* Căruia i s-au încorporat vitamine. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***vitaminé.***

vitamínă *s.f.* (*biochim., farm.*) Nume generic dat unor compuşi organici, cu structură complexă, relativ stabili, a căror sinteză organismul nu o poate face, care sînt indispensabili vieţii şi care se găsesc în alimente sau se prepară sintetic, cu rol esenţial în menţinerea proceselor celulare vitale. <> *Vitamina A* = compus liposolubil, prezent în ficatul şi în untura de peşte, în unt, în gălbenuş de ou şi, sub formă de provitamină (caroten), în unele vegetale, a cărui lipsă cauzează tulburări oculare, tegumentare etc. *Vitamina B* = complex de substanţe de importanţă esenţială pentru viaţă (aneurina, riboflavina, amida acidului nicotinic, adenina, acidul folic, biotina etc.) care nu sînt înrudite chimic, dar toate sînt solubile în apă şi sînt componente ale unor coenzime. *Vitamina C* = substanţă foarte răspîndită în fructe şi în legume, care activează metabolismul celular; acid ascorbic. *Vitamina D* = grup de substanţe liposolubile, prezente în organele animale, în untura de peşte, în unt, în lapte, în gălbenuş, cu rol esenţial în asimilarea calciului şi a fosforului alimentar. *Vitamina E* = substanţă liposolubilă, prezentă în plantele verzi, în cereale, în ficat, în gălbenuş, cu rol important în procesele biologice de reproducere. *Vitamina F* = grup de acizi graşi nesaturaţi, a căror lipsă în organism cauzează tulburări cutanate. *Vitamina H* = substanţă din grupul de vitamine *B*, foarte răspîndită (în gălbenuş şi în organele animale), componentă a acidului folic. *Vitamina K* = substanţă liposolubilă, prezentă în plante verzi (spanac), în uleiuri vegetale, în gălbenuş, în făină de peşte etc., cu acţiune antihemoragică. *Vitamina P* = compus organic, cu rol important în protecţia pielii şi a mucoaselor. *Vitamina PP* = substanţă din grupa vitaminei *B*, cu rol în prevenirea pelagrei. • pl. *-e.* /<fr. ***vitamine***, germ. ***Vitamin.***

vitamínic, -ă *adj.* Care se referă la vitamine. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***vitaminique.***

vitaminizá *vb. I.* **1** *tr.* A îmbogăţi alimentele în vitamine. **2** *refl.* A urma un tratament cu vitamine. • prez.ind. *-ez.* /<germ. ***vitaminisieren.***

vitaminizáre *s.f.* Acţiunea de *a* (*se*) *vitaminiza* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***vitaminiza.***

vitaminizát, -ă *adj.* Îmbogăţit în vitamine. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***vitaminiza.***

vitaminologíe *s.f.* Studiul vitaminelor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***vitaminologie.***

vitaminós, -oásă *adj.* Care conţine (multe) vitamine, care este bogat în vitamine. ◆ Care se referă la vitamine. *Carenţă vitaminoasă.* • pl. *-oşi, -oase.* /***vitamină*** *+ -os*, după fr. *vitamineux.*

vitaminoterapíe *s.f.* (*med.*) Tratament medical cu ajutorul vitaminelor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***vitaminothérapie.***

vitaminóză *s.f.* (*med.*) Boală provocată de surplusul de vitamine în organism. • pl. *-e.* /<fr. ***vitaminose.***

vítă *s.f.* **1** Nume generic pentru animalele domestice mari (cornute). *Vrusese să construiască un grajd mare pentru vite* (CĂL.). <> *Vite mari* = nume generic pentru boi şi vaci. *Vite mici* (sau *mărunte*) = nume generic pentru oi şi capre. ◆ (*vulg.*) (Epitet pentru un) om grosolan, nesimţit sau prost. <> *Vită încălţată* v. încălţat. **2** (*reg.*) Colect. Totalitatea albinelor dintr-un stup. • pl. *-e.* /lat. ***vītam*** „viaţă".

viteáz, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care denotă curaj, îndrăzneală, bărbăţie în luptă. *Ostaşii moldoveni sînt viteji şi meşteri de a mînui suliţa* (HASD.). **2** *s.m., s.f.* Războinic, luptător; erou. *Răsturnat-ai val-vîrtej Oştile leite-n zale de-mpăraţi şi de viteji* (EMIN.). ◆ Care este curajos, dîrz, neînfricat. <> (*adv.*) *Stă gata să lovească viteaz* (IORGA). **3** *s.m.* (*la pl.*; *în Ev. Med., în Ţările Rom.*) Categorie militară distinctă în oastea domnească, constituită din luptători călări care aveau beneficii deosebite din partea domnitorului, devenind stăpîni de pămînt sau dregători în sfatul domnesc. *Unii viteji mai apar şi în sfatul domnesc, în primii ani de domnie ai lui Alexandru cel Bun* (PER.). • pl. *-eji, -eze.* /<slav. **ВИТАЗЬ**, magh. ***vitéz.***

vitejésc, -eăscă *adj.* Care aparţine vitejilor, privitor la viteji sau la vitejie, de viteaz; plin de vitejie. *Din umilire nu poate să iasă un duh demn şi vitejesc* (CĂL.). • pl. *-eşti.* /***viteaz*** *+ -esc.*

vitejéşte *adv.* În felul vitejilor, ca vitejii; cu mare curaj, cu bărbăţie. *Sta vitejeşte în calea vrăjmaşilor* (VLAH.). • /***viteaz*** *+ -eşte.*

vitejíe *s.f.* **1** Însuşirea de a fi viteaz, calitatea celui viteaz; voinicie; curaj. *Vitejia... de a întinde pieptul gloanţelor era necunoscută cavalerului* (CĂL.). <> Loc.adv. *Cu vitejie* = vitejeşte, cu curaj. **2** Faptă vitejească. *Face lista cronologică a isprăvilor şi vitejiilor marilor lui strămoşi* (CAR.). **3** (*pop.*) Haiducie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***viteaz*** *+ -ie.*

vitei- Elem. de compunere „vitellus". • şi *vitelo-*. /<fr. ***vitell(o)***-; cf. lat. *vitellus*, *-i* „gălbenuş de ou".

vitelín, -ă *s.f., adj.* (*biol.*) **1** *s.f.* Substanţă proteică similară globulinei, care conţine şi fosfor şi care se găseşte, combinată cu lecitina, în gălbenuşul de ou. **2** *adj.* Care aparţine vitellusului, care conţine vitellus, care se referă la vitellus. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***vitellin.***

vitéllus *s.n.* (*embriol.*) Nume dat citoplasmei oului, din care se formează şi se nutreşte embrionul. • scris şi *vitelus.* /<fr. ***vitellus***, lat. ***vitellus, -i*** „gălbenuş de ou".

vitelo- v. vitel-.

vitelogén, -ă *adj.* (*biol.*) Care produce vitellus. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***vitellogène.***

vitelogenéză *s.f.* (*biol.*) Proces de formare a vitellusului. • /<fr. ***vitellogenèse.***

vitélus *s.n.* v. vitellus.

vitézá *s.f.* **1** Rapiditate în deplasare; iuţeală, repeziciune. *Trenul ieşi din gară şi luă viteză* (PRED.). <> Loc.adv. *În (plină) viteză* sau *cu toată viteza* = cu (foarte) mare repeziciune; rapid. *Trupul uriaş al unui vapor de marfă, încărcat, ce venea în jos cu toată viteza, se ivi de după cotul canalului* (BART). <> Expr. *Dă-i viteză!* = porneşte în grabă! mergi repede! (*fam.*) *A băga* (pe cineva) *în viteză* = *a*) a pune pe cineva să lucreze rapid; *b*) a face pe cineva să iniţieze o acţiune. **2** (*fiz.*) Raportul dintre variaţia unei mărimi şi timpul în care se produce această variaţie; raportul dintre spaţiul parcurs de un mobil şi timpul folosit pentru parcurgerea acestui spaţiu; viteză liniară. ◆ (şi *viteză liniară*) Spaţiul parcurs de un mobil în unitatea de timp. <> *Viteză unghiulară* = unghiul cu care s-a rotit un corp într-o unitate de timp. *Viteză cosmică* = viteză (liniară) cuprinsă între 7, 9 km/s (cu care un corp poate deveni satelit al Pămîntului) şi 16, 6 km/s (la care un corp învinge atracţia gravitaţională a Soarelui, putînd părăsi sistemul solar) pe care trebuie să o atingă o navă cosmică plasată pe orbită. ◆ (*meteor.*) *Viteza vîntului* = distanţa parcursă de aerul aflat în mişcare, raportată la unitatea de timp. **3** Spec. Ritmul în care se produce sau se repetă un proces chimic, fiziologic, electric etc., raportat la o unitate de timp. <> (*med.*) *Viteză de sedimentare* v. sedimentare. **4** (*tehn.*) Fiecare dintre raporturile de demultiplicare dintre turaţia motorului unui vehicul şi turaţia arborelui care transmite mişcarea la roţile propulsoare ale vehiculului. *Maşină cu cinci viteze.* <> *Cutie de viteze* v. cutie. *Schimbător de viteză* v. schimbător. **5** (*fotogr.*) Timp de expunere. **6** (*mar.*) Vector definit ca derivata vectorului de poziţie a unui punct material. **7** (*sport*) Cursă atletică desfăşurată pe distanţe mici, pînă la 200 de metri. <> *Patinaj-viteză* v. patinaj. • pl. *-e.* /<fr. ***vitesse.***

vitezíst *s.m.* (*sport*) Alergător la proba de viteză. • pl. *-işti.* /***viteză*** *+ -ist.*

vitezomán, -ă *s.m., s.f.* Şofer care are mania vitezei. • pl. *-i, -e.* /***viteză*** *+ man*, după *recordman, sportsman* etc.

vitezomanie *s.f.* Manie pentru viteză excesivă. • g.-d. *-iei.* / ***viteză*** + ***manie***, după *grandomanie, mitomanie* etc.

vitezométru *s.n.* Instrument pentru măsurarea vitezei de deplasare a unui vehicul (rutier). • pl. *-e.* / ***viteză*** + ***metru***, după *barometru, manometru* etc.

viti- Elem. de compunere „viță-de-vie", „viticol". • /<fr. ***viti-***; cf. lat. *vītis, -is* „viță-de-vie".

vitícol, -ă *adj.* **1** Care aparține viticulturii, care se referă la viticultură. **2** *(despre regiuni, țări etc.)* Care posedă terenuri mari plantate cu vii, care este bogat în vii. *Regiuni viticole.* • pl. *-i, -e.* /<fr. ***viticole***, it. ***viticolo***.

viticultór, -oáre *s.m., s.f* Persoană care se ocupă cu cultura viței-de-vie; podgorean. ◆ Specialist în viticultură. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***viticulteur***; cf. lat. *vītis, -is* „viță-de-vie", *cultor, -oris* „cultivator".

viticultúră *s.f.* (Ramură a agriculturii care se ocupă de) cultura viței-de-vie și producerea materialului săditor; vinicultură. • /<fr. ***viticulture***; cf. lat. *vītis, -is* „viță-de-vie", *cultūra, -ae* „cultură".

vitilígo *s.n.* (*med.*) Boală de piele, caracterizată prin apariția unor zone depigmentate de culoare albă, de origine nedefinită. • /<fr. ***vitiligo***, lat. ***vitilīgo, -inis***.

vitión, -oánă *adj.* v. hition.

vitiomí *vb. IV.* v. hitioni.

vitioníme *s.f.* v. hitionime.

vitioníre *s.f.* v. hitionire.

vitișoáră *s.f.* (*pop.*) Dim. al lui *vită*. • pl. *-e.* / ***vită*** + *-işoară*.

vitrái *s.n.* v. vitraliu.

vitrăj *s.n.* Perete de geam; geamlîc. ◆ Totalitatea geamurilor unui edificiu, ale unei uși etc. ◆ Marchiză (închisă cu geamuri). • pl. *-uri, -e.* /<fr. ***vitrage***.

vitráliu *s.n.* Fereastră sau panou decorativ alcătuit din plăci de sticlă colorată sau pictată, montate în rame metalice. *Lumina pătrundea filtrată prin vitralii* (RALEA). • pl. *-ii, -uri.* și *vitrái, vitróu s.n.* /<fr. ***vitrail***, pl. ***vitraux***.

vitrát, -ă *adj.* **1** Care este prevăzut cu geamuri, care are geamuri. *Perete vitrat.* **2** Care este transparent ca un geam. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***vitré***.

vítrec, -ă *adj.* v. vitreg.

vítreg, -ă *adj.* **1** *(despre natura înrudirii reciproce dintre părinți și copii sau a copiilor între ei; în opoz. cu „bun")* Care nu este rudă de sînge, care a devenit rudă printr-o nouă căsătorie a unuia dintre părinți. = ◇ *Fiu* (sau *fecior*) *vitreg* ori *fiică* (sau *fată*) *vitregă* = fiu sau fiică dintr-o căsătorie anterioară a unuia dintre soți, considerați în raport cu tatăl vitreg sau cu mama vitregă. ◇ *Frate vitreg* = fiu dintr-o căsătorie anterioară a unuia dintre soți, considerați în raport cu copiii celuilalt soț ori cu copiii rezultați în urma recăsătoririi unuia dintre părinți. *Mamă vitregă* v. mamă. *Părinte vitreg* v. părinte. *Tată vitreg* v. tată. *Soră vitregă* v. soră. ◇ Compar. *(sugerează ideea de răutate, de asprime) Îi bătea de le învinețea carnea pe ei - bătaie de mumă vitregă* (POP.). ◆ Fiu nelegitim sau fiică nelegitimă considerați în raport cu copiii celuilalt soț ori cu copiii rezultați dintr-o nouă căsătorie. **2** Fig. *(despre oameni sau,* ext., *despre guverne, autorități etc.)* Care are o atitudine răuvoitoare, dușmănoasă, ostilă, nedreaptă față de cineva; vrăjmaș; hain. *Multe sînt de făcut într-o țară stricată de atîtea stăpîniri vitrege* (VLAH.). **3** Fig. *(despre împrejurări, circumstanțe, condiții etc.)* Care este nefavorabil, potrivnic. *Împrejurările vitrege de atunci nu-l copleșiseră* (OPR.). • pl. *-gi, -ge.* și *(pop.) vítrec, -ă, vítrig, -ă adj.* /lat. ***vītricum***.

vitregí *vb. IV. tr.* **1** A trata pe cineva cu ostilitate, cu răutate, cu asprime; a persecuta; a lipsi (pe nedrept) pe cineva de ceva. **2** A lipsi, a priva (pe cineva sau ceva) de... *Cercetarea este vitregită de fonduri.* • prez. ind. *-esc.* / ***vitreg*** + *-i-*.

vitregíe *s.f.* **1** Ostilitate, dușmănie, vrăjmășie; răutate; vitregitate. *Am auzit-o... mărturisindu-mi plîngînd traiul ei chinuit de vitregia nevestei a doua a lui tată-său* (M. I. CAR.). **2** Situație, circumstanță neprielnică, nefavorabilă; potrivnicie. *Cu toată vitregia împrejurărilor și dușmănia prigonitorilor, poetul și pictorul nu încetau de a lucra* (SADOV.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* / ***vitreg*** + *-ie*.

vitregít, -ă *adj.* Care este tratat cu ostilitate, cu dușmănie. ◆ Care este nedreptățit, persecutat. *S-a ocupat de categoriile sociale vitregite.* ◇ *(subst.) Îi considera vitregiții soartei.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***vitregi***.

vitregitáte *s.f.* Vitregie. • / ***vitreg*** + *-itate*.

vitrén *s.n.* Vitrit. • /<germ. ***Vitren***.

vitreotóm *s.n.* (*med.*) Aparat special pentru chirurgia corpului vitros. • sil. *-tre-o-.* / ***vitros*** + *-tom*.

vitrián, -ă *adj.* Vitros. ◇ *(med.) Flocoane vitriene* = opacități mobile în corpul vitros. • sil. *-tri-an-.* pl. *-ieni, -iene.* /cf. *vitros*.

vitrifiá *vb. I. tr.* v. vitrifica.

vitrifiábil, -ă *adj.* *(despre materiale)* Care se poate vitrifia. • sil. *-fi-a-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***vitrifiable***.

vitrifiánt, -ă *adj., s.n.* (*constr.*) (Material de bază) care este folosit în industria silicaților pentru a obține mase amorfe sticloase. • sil. *-fi-ant.* pl. *-ți, -te.* /<fr. ***vitrifiant***.

vitrificá *vb. I. tr.* A transforma un silicat sau un amestec de silicați într-o masă amorfă, sticloasă, printr-o operație de topire urmată de solidificare; a vitrifia. • prez.ind. *vitrífic.* și *vitrifiá vb. I.* /<fr. ***vitrifier***, it. ***vitrificare***; cf. lat. *vītrum, -i* „sticlă", *facĕre* „a face".

vitrificáre *s.f.* Acțiunea de *a vitrifica* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* și *vitrifiére s.f.* /v. ***vitrifica***.

vitrifiére *s.f.* v. vitrificare.

vítrig, -ă *adj.* v. vitreg.

vitríná *s.f* **1** Spațiu special amenajat într-un magazin în spatele ferestrei dinspre stradă, în care se expun (cu scop publicitar) mărfurile; fereastră care delimitează spre stradă acest spațiu. *În vitrine, versuri de un nou poet* (BACOV.). ◆ Ext. Totalitatea mărfurilor expuse într-un astfel de spațiu. *Cu venirea primăverii, vitrina a devenit mai colorată.* **2** Mobilă sau dispozitiv cu pereți din sticlă, folosită pentru expunerea mărfurilor în interiorul unui magazin, a obiectelor (de artă) într-o expoziție sau, într-o casă particulară, a diferitelor obiecte (cărți, cristaluri, bibelouri etc.). ◇ *Vitrină frigorifică* = loc cu temperaturi scăzute unde se expun produse alimentare perisabile. • pl. *-e.* /<fr. ***vitrine***.

vitriniér, -á *s.m., s.f.* Persoană specializată în amenajarea și decorarea vitrinelor unui magazin, ale unei expoziții etc. • sil. *-ni-er.* pl. *-i, -e.* / ***vitrină*** + *-ier*.

vitriól *s.n.* (*chim.*) **1** (*pop.*) Acid sulfuric (în soluție concentrată). *A dizolvat victima ucisă într-o baie cu vitriol* (ARGH.). **2** (*înv.*) Nume dat unor sulfați. ◇ *Vitriol albastru* (sau *vînăt*) = sulfat de cupru. *Vitriol verde* = sulfat feros. • sil. *-tri-ol.* pl. *-uri.* și *(pop.) vitrión s.n.* /<fr. ***vitriol***, germ. ***Vitriol***, it. ***vitriolo***, lat. ***vitreŏlus, -a, -um***.

vitriolá *vb. I. tr.* **1** A arde, a răni (cu vitriol). ◆ Fig. *(refl.; despre vorbe, afirmații)* A imprima un sens ironic, caustic. **2** *(text.; compl. indică țesături)* A trata cu vitriol pentru înlăturarea impurităților. • sil. *-tri-o-.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***vitrioler***.

vitrioláj *s.n.* Tratare a țesăturilor cu acid sulfuric (pentru înlăturarea impurităților). • sil. *-tri-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***vitriolage***.

vitriolánt, -ă *adj.* Care arde, care provoacă arsuri. ◆ Fig. Caustic, incisiv. *Este această comedie un vitriolant portret de epocă* (PER.). • sil. *-tri-o-.* pl. *-ți, -te.* / ***vitriola*** + *-ant*; cf. fr. *vitriolant*.

vitrioláre *s.f.* Acțiunea de *a vitriola* și rezultatul ei. • sil. *-tri-o-.* pl. *-ări.* /v. ***vitriola***.

vitrión *s.n.* v. vitriol.

vitrít *s.n.* **1** (*chim.*) Component macroscopic principal al cărbunilor minerali, negru, lucios și compact; vitren. **2** (*tehn.*) Material sticlos folosit ca izolant între soclul becurilor electrice și capsă. • /<germ. ***Vitrit***, fr. ***vitrite***.

vitrofír *s.n.* (*geol.*) Rocă magmatică efuzivă cu structură hialină. • /<germ. ***Vitrophyr***.

vitrón *s.n.* Fibră de sticlă obținută prin filare și folosită la confecționarea unor țesături. • /den. com.; cf. lat. *vītrum, -i* „sticlă".

vitropresiúne *s.f.* (*med.*) Metodă de examinare dermatologică constînd în a privi printr-o lamă de sticlă sau o spatulă transparentă aplicată forțat pe piele. • /<fr. ***vitropression***.

vitrós, -oásă *adj.* Care are aspect sticlos; asemănător sticlei, ca sticla; vitrion. *Azi putea să bea din cești de ceai vitroase și subțiri* (CĂL.). ◇ *(anat.) Corp vitros* sau *umoare vitroasă* = masă gelatinoasă transparentă care se găsește între cristalin și retină. *(geol.) Structură vitroasă* = structură sticloasă a rocilor eruptive. • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***vitreux***; cf. lat. *vītrum, -i* „sticlă".

vitróu *s.n.* v. vitraliu.

vitrozitáte *s.f.* (*geol.*) Structură geologică asemănătoare sticlei. • pl. *-ăți.* /<fr. ***vitrosité***.

vituláră *adj.* (*med. vet.*) *Febră vitulară* = febră puerperală la vaci. • /<fr. ***vitulaire***; cf. lat. *vitŭlus, -i* „viței".

vituperá *vb. I. tr.* A blama, a defăima, a denigra. • prez. ind. *-ez.* /<fr. ***vitupérer***, lat. ***vituperare***.

vituperáre *s.f* Acțiunea de *a vitupera* și rezultatul ei; blamare, defăimare, denigrare; vituperație. • /v. ***vitupera***.

vituperatór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care vituperează. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***vitupérateur***.

vituperáție *s.f* Vituperare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***vitupération***.

viță *s.f.* **I** (*bot.*) **1** *(adesea determ. prin „de-vie")* Arbust din familia vitaceelor, cu rădăcina puternică, cu tulpina scurtă din care se dezvoltă mlădițe lungi și subțiri care se agață prin cîrcei, cu frunzele mari, crestate adînc, cu inflorescența în racem și cu fructele sub formă de boabe suculente, sferice sau ovale, de culoare verde-gălbuie, roșie etc., dispuse în ciorchine (*Vitis vinifera*); vie. *Era afară sub o boltă de viță, și așteptă trăsura* (GAL.). ◇ *Viță sălbatică* (sau *de pădure*) = arbust tîrîtor sau agățător, din familia vitaceelor, cu frunzele lobate, cu fructele mici, albastre-violacee, foarte acre (*Vitis silvestris*). *Viță de munte* = arbust din familia vitaceelor, de talie mijlocie, cu frunzele late, întregi, cu fructele negre-violacee, folosit și ca portaltoi (*Vitis rupestris*). *Viță de Canada* (sau *sălbatică*) = arbust agățător din familia vitaceelor, originar din America, cu frunzele verzi care se colorează toamna în roșu, cultivat ca plantă decorativă (*Parthenocissus quinquefolia*); vie sălbatică. ◇ Expr. *A lucra* (pe cineva) *în foi de viță* = a unelti cu abilitate împotriva cuiva; a face cuiva rău cu multă abilitate. *Lucrătură în foi de viță* = uneltire abilă (împotriva cuiva); acțiune ostilă, răuvoitoare. ◇ Compus: *viță-albă* = plantă agățătoare din familia ranunculaceelor, cu florile albe, mirositoare (*Clematis vitalba*). **2** Fiecare dintre ramurile flexibile și subțiri ale viței; gener. curpen, vrej. *Vițele gem, îndoite sub greutatea strugurilor* (STANCU). **3** (*pop.*) Fiecare dintre ramificațiile lungi și subțiri ale unei rădăcini; rădăcină ramificată. **II** Analog. **1** Fiecare dintre firele, șuvițele etc. din care se confecționează, prin împletire sau răsucire, un obiect. *Și-l lega strîns cot la cot... Cu frînghie de mătasă, Vițele-mpletite-n șase* (ALECS.). **2** (*pop.*) Șuviță de păr. *De pe fruntea mea cea tristă tu dai vițele-ntr-o parte* (EMIN.). **3** (*nav.*) Parîmă de sîrmă. **III** Fig. **1** Totalitatea descendenților care se succed în timp; descendență, filiație, genealogie. *Tînărul avea viță și o avere uriașă.* **2** Descendent, urmaș, vlăstar. *Ioan Neculce, viță din familiile cele mari a țării* (KOGĂL.). **3** Origine nobilă. *Această slujnică... era și viță de boier* (ISP.). ◇ Loc.adj. *De viță* = *a*) nobil prin naștere; *b*) fig. de calitate superioară. *Poate-i fi auzit ce-au pățit alții, mai de viță decît dînsul?* (CR.). **4** Origine etnică; naționalitate. *Străinii știu astăzi și recunosc că noi sîntem de viță latină* (MAIOR.). **5** Popor, neam, seminție. *Cugetam că e din vița lui Arpad* (EMIN.). • pl. *-e.* /lat. **viteam* = ***vītis, -is***.

viță-de-vie

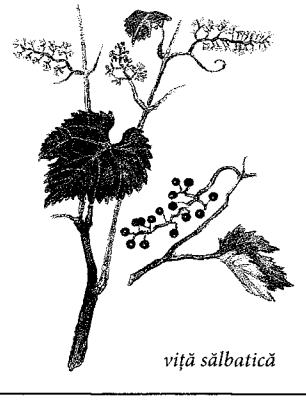

viță sălbatică

viţeá *s.f.* (*zool.*) Puiul de sex feminin al vacii, pînă la un an; viţică. • pl. *-ele.* /lat. ***vitella.***

viţél *s.m.* **1** (*zool.*) Puiul (mascul al) vacii, pînă la vîrsta de circa un an. *Văzură vacile rumegînd şi viţeii oploşiţi lîngă ugere* (STANCU). <> *Viţelul de aur* = simbol al bogăţiei, al opulenţei. ◆ Carne de viţel. *A mîncat o friptură de viţel.* ◆ Piele (prelucrată) de viţel. **2** (*zool.; reg.*) Pui de cerb. **3** (*reg.*) Raniţă militară (acoperită cu piele de viţel). • pl. *-ei.* /lat. ***vitellus.***

viţelár *s.m.* **1** Persoană care supraveghează şi îngrijeşte viţeii. **2** (*bot.*) Plantă erbacee, perenă, din familia gramineelor, cu miros plăcut, cu frunzele lungi, cu florile dispuse în spic (*Anthoxanthum odoratum*). • pl. *-i.* /***viţel*** + *-ar.*

viţelúş *s.m.* Dim. al lui *viţel.* • pl. *-i.* /***viţel*** + *-uş.*

viţelúşă *s.f.* Dim. al lui *viţea.* • pl. *-e.* /***viţea*** + *-eluşă.*

viţiá *vb. I.* v. vicia.

viţiát, -ă *adj.* v. viciat.

viţícă *s.f.* (*zool.*) Viţea. • pl. *-ele.* /***viţ[ea]*** + *-ică.*

viţión *s.n.* (*reg.*) Şuviţă. • sil. *-ţi-on.* pl. *-oane.* /***viţă*** + *-on.*

viţiós, -oásă *adj.* v. vicios.

víţiu *s.n.* v. viciu.

viţós, -oásă *adj.* (*pop.*) **1** (*despre rădăcinile plantelor*) Care are ramificaţii numeroase şi lungi. **2** (*despre lînă, păr sau obiecte confecţionate din acestea*) Care este miţos, lăţos. • pl. *-oşi, -oase.* /***viţă*** + *-os.*

viu, víe *adj., subst.* **I** *adj.* **1** (*despre fiinţe; în opoz. cu „mort”*) Care se află în viaţă, care trăieşte; care este înzestrat cu viaţă. *Numărul statuilor ar întrece în oraş populaţia vie* (CĂL.). <> Loc.adj., adv. *De viu* = fiind încă în viaţă, trăind. *Au îngropat de vii pe soldaţi după ce-i silise mai întîi să-şi sape singuri gropile* (E. LOV.). Δ Expr. *A jupui pe cineva* (sau *a lua cuiva pielea*) *de viu* = a fi fără milă faţă de cineva, a cere cuiva mai mult decît poate da; a jecmăni, a jefui (pe cineva). *Pe viu* = (în mod) direct, nemijlocit. *A constata pe viu cîte tulburătoare afinităţi... există între cele două limbi* (PER.). <> Expr. *Viu sau mort* = în orice stare s-ar afla, în viaţă sau mort; cu orice preţ. (*A fi*) *mai mult mort decît viu* = a fi într-o stare de epuizare maximă (din cauza bolii, a fricii etc.). *Cică aici ar fi adus pe un miner strivit de stîncă,... era mai mult mort decît viu* (AGÂR.). *A băga pe cineva* (*de viu*) *în groapă* (sau *în pămînt*) v. băga. **2** (*bis.; despre Dumnezeu*) Care este etern, nemuritor, veşnic. *Să piei din casă, tălaniţo, căci pe viul Dumnezeu, te omor* (FIL.). **II** *s.m., s.f.* **1** Persoană care trăieşte; om în viaţă. *Straja morţilor, ţi-a înăsprit sufletul pentru cei vii* (VLAH.). <> Loc.adj. *Între vii* = (*despre acte juridice*) care are valabilitate, putere executorie numai în timpul vieţii părţilor contractante. Loc.adj., adv. *Pe viu* = *a*) aşa cum se prezintă în realitate, în viaţă, direct, nemijlocit; *b*) (*în pictură*) după natură, avînd ca model realitatea înconjurătoare. <> Expr. *Morţii cu morţii* (*şi*) *vii cu vii,* se spune în legătură cu atitudinea egoistă, nepăsătoare a cuiva care nu regretă moartea unei rude, a unui prieten etc. sau ca îmbărbătare celor care se consolează greu de moartea unei persoane dragi şi ca îndemn de a se îngriji de cei rămaşi. *Nici cu vii, nici cu morţii,* se spune despre cineva bolnav care nu moare, nici nu se însănătoşeşte. *A lua* (*şi*) *de pe* (sau *de la*) *viu* (ori *vii*) *şi de pe* (sau *de la*) *mort* (ori *morţi*), se spune despre cei lacom, hrăpăreţi. *A fi mort între vii* = a fi ca şi mort. *A ieşi* (sau *a pieri, a se duce*) *dintre vii* = a muri. *A şterge* (sau *a rade*) (pe cineva) *dintre vii* (ori *din cartea viilor*) = a omorî. *A da cu mort peste viu* v. mort. **2** (*inv.*) Făptură, fiinţă care este în viaţă; totalitatea vieţuitoarelor de pe pămînt; spec. totalitatea oamenilor de pe pămînt. *E mumă tuturor viilor* (BIBLIA 1688). **III** *adj.* (*despre celule, organisme, materie etc.*) Care are viaţă prin structura sau prin esenţa sa; a cărui funcţionare face posibilă viaţa. *Capacitatea de expansiune şi multiplicare a materiei vii fiind enormă* (CĂL.). ◆ (*despre plante sau despre părţi ale lor*) Care este în plină vegetaţie, care este viguros, plin de sevă, sănătos, verde. *Mirosea a lemn proaspăt şi viu* (VOIC.). <> *Gard viu* v. gard. *Pătură vie* v. pătură. **IV** *adj.* (*despre părţi ale corpului, organe, carne etc.*) Care aparţine unei fiinţe în viaţă. *Trupul meu tînăr şi alb, cu sînge viu şi bogat* (PAPAD.). <> *Rană vie* = rană a unui organism în viaţă care sîngerează, de pe care s-a luat pielea. *Carne vie* v. carne. Δ *Trafic cu* (sau *de*) *carne vie* v. carne. <> Expr. *A tăia* (sau *a da, a trage*) *în carne vie* v. carne. **V** *adj.* Care persistă, care se menţine, care dăinuie încă. *Ele sînt momente încă vii ale picturii noastre monumentale* (OPR.). ◆ (*despre cuvinte, limbă etc.*) Care este expus, comunicat oral; care este în circulaţie. *Amintirile şi poveştile lui Creangă sînt însăşi limba vie a poporului* (SADOV.). <> *Limbă vie* v. limbă. <> Loc.adv. *Prin* (sau *cu*) *viu grai* v. grai. ◆ (*despre sufixe*) Care este productiv. **VI** *adj.* (*cu sens intensiv*) **1** (*despre fiinţe*) Care este plin de viaţă, de energie, de neastîmpăr; cu mişcări iuţi, vioaie; vioi, sprinten. *Admiram cele patru animale subţiri şi vii ca jocul de izvor* (CA. PETR.). ◆ (*despre ochi, privire etc.*) Care denotă vioiciune, energie, inteligenţă; ager, vioi. *Ne aştepta un bătrîn înalt şi impunător, cu... nişte ochi vii şi însufleţiţi* (VOIC.). ◆ (*despre gîndire, imaginaţie, inteligenţă*) Care se manifestă cu promptitudine, cu rapiditate, în mod spontan. *Are o inteligenţă vie.* ◆ (*despre acţiuni, manifestări etc. ale oamenilor*) Care se produce cu repeziciune, cu intensitate, cu însufleţire; care este plin de dinamism, energic. *E aplaudată... cu o vie participare la cei din salon* (CA. PETR.). <> (*adv.*) *Eminentul tînăr a fost viu felicitat* (CAR.). **2** (*despre stări sufleteşti, sentimente, senzaţii etc. ale oamenilor*) Care se manifestă cu intensitate şi persistenţă; intens, puternic. *Îl cuprindea o vie îngrijorare* (SLAV.). ◆ (*despre discuţii, comentarii, discursuri etc.*) Care este animat, aprins. *Mi-a răspuns într-un discurs cam viu* (MAIOR.). **3** (*despre creaţii, realizări ale oamenilor*) Care este expresiv, convingător, viabil; care evocă ceva în imagini sugestive; care animă, care dinamizează. *Are o replică vie, spumoasă, presărată cu accente umoristice* (PER.). <> *Tablou viu* v. tablou. **4** Care este conform unui fapt real, concret, palpabil sau care este alcătuit din fapte reale; adevărat, autentic; elocvent. *El... îotdeauna slujise de pildă vie de cumpătare* (M. I. CAR.). **5** (*despre ape*) Care curge repede. *Izvoară vii murmură şi saltă de sub piatră* (EMIN.). <> *Apă vie* v. apă. **6** (*despre foc*) Care arde cu flăcări mari. *Leliţa Ileana hrănea un foc viu sub şopron* (SADOV.). <> (*adv.*) *Focurile ard viu* (CA. PETR.). **7** (*despre lumină,* ext., *despre surse de lumină*) Care străluceşte cu intensitate; care este tare, puternic, strălucitor, orbitor. *Cînd intrarăm în sufragerie... ne izbi deodată lumina vie a luminărilor* (SADOV.). ◆ (*despre culori*) Care este intens, aprins; strălucitor. ◆ (*despre obiecte*) Care are o culoare intensă, bătătoare la ochi. *Pe jos sînt covoare ţesute-n flori vii* (EMIN.). **8** (*despre voce, sunete, zgomote etc.*) Care are o sonoritate puternică, tare; care impresionează. *A prins să sune sunet viu* (COŞB.). ◆ (*despre muzică, melodii*) Care are un ritm accelerat şi antrenant. ◆ (*despre ritmul unei compoziţii muzicale*) Care are o desfăşurare rapidă. **9** (*despre aer*) Care este curat, proaspăt, tare. *Stejarul cel drept creşte pe munte în aer viu* (ALECS.). **10** (*despre mirosuri*) Care este pătrunzător, puternic. *Condurăşul... trimite o aromă vie, proaspătă* (IORGA). **11** (*despre corpuri, elemente din natură etc.*) Care se mişcă sau se deplasează într-un ritm rapid, care este mobil. *A iubitei mele frunte cu vii umbre colora* (ALEX.). <> *Operă vie* v. operă. ◆ (*despre mişcare, deplasare*) Care este iute, rapid. *Era o unduire vie de sute de culori* (VOIC.). **12** (*despre fenomene, procese fizice sau chimice*) Care se produce, se propagă cu rapiditate. *Se observă o căldură vie şi lumină* (MARIN). **13** Care este caracteristic sau esenţial pentru viaţă; în care rezidă viaţa; vital. *Creaturile primesc impulsul viu* (ŢOIU). **VII** *s.n.* **1** Forţă vitală, viaţă. *A-nvîrtit pumnalul-n carne să se scurgă viul tot* (COŞB.). <> Loc.adj. *În viu* = (*despre carne*) care aparţine unui animal încă nesacrificat pentru consumul alimentar. **2** (*reg.; art.; predomină ideea de mijloc, de parte centrală*) *Viul nopţii* = miezul nopţii. *Viul focului* = porţiune a focului unde acesta arde mai intens; toi. *Viul codrului* (sau *pădurii*) = mijlocul unui codru, al unei păduri. *Viul apei* (sau *de apă*) = albia unei ape curgătoare; loc în albia unui rîu unde apa este adîncă şi repede. • pl. *vii.* /lat. ***vivus, -a, -um.***

víva *interj.* v. vivat.

vivácе *adj.invar., adv.* **I** *adj.invar.* **1** (*despre oameni*) Care este plin de vitalitate, de viaţă, de energie; vioi, ager. ◆ (*despre manifestările, fizionomia etc. ale oamenilor*) Care denotă, care exprimă vivacitate, însufleţire. **2** (*despre plante*) A cărei viaţă şi vegetaţie durează mai mulţi ani, fără a fi nevoie de o nouă însămînţare; peren. *Numai coniferele şi unele plante vivace înverzesc tot anul* (VIN.). **II** *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăţi muzicale*) În tempo foarte rapid, între allegro şi presto. • /<fr., it. ***vivace***, lat. ***vīvax, -acis*** <*vivĕre* „a trăi”.

vivacíssimo *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăţi muzicale*) Cît se poate de repede. • /<it. ***vivacissimo.***

vivacitáte *s.f.* **1** Însuşirea de a fi vivace; vioiciune, agerime, sprinteneală (în mişcări, în reacţii, în comportament). *Deprimaţii ajung abia către seară la maximum de vivacitate* (RALEA). **2** Rapiditate, însufleţire, vioiciune a tempoului unei bucăţi muzicale, ext., a ritmului unor versuri. **3** Agerime a minţii; perspicacitate, subtilitate. *Ca gazetar, el avea vivacitate* (PER.). **4** Strălucire vie (a unei culori); colorit viu, format din culori strălucitoare, luminoase. **5** (*fiz.*) Cantitatea de gaze degajată în unitatea de timp de unitatea de volum de pulbere care arde la presiune normală. • /<fr. ***vivacité***, it. ***vivacità***, lat. ***vivacĭtas, -atis.***

vivandiéră *s.f.* (*în trecut*) Femeie autorizată, în unele ţări, să însoţească armatele, pentru a vinde soldaţilor alimente şi alte articole de larg consum. *De cînd am văzut vivandiera regimentului, nu-mi mai pot aduna gîndurile pe-acasă!* (ALECS.). • sil. *-di-e-.* pl. *-e.* /<fr. ***vivandière.***

vivánt, -ă *adj.* **1** Fig. Care este viu, animat, însufleţit; care dă impresia de viaţă. <> *Tablou vivant* v. tablou. **2** (*înv.*) Care este în viaţă, care este viu. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***vivant.***

vivarístică *s.f.* Arta creşterii animalelor mici în vivarii. • /<germ. ***Vivaristik.***

viváriu *s.n.* Loc amenajat special pentru creşterea unor animale mici în mediul lor natural. • pl. *-ii.* /<fr. ***vivarium***, lat. ***vivarĭum, -ii.***

vívat *interj., s.n.* **1** *interj.* (*mai ales ca urare, cînd se ciocnesc paharele cu băutură*) Trăiască! La mulţi ani! **2** *s.n.* Ovaţie, aclamaţie; toast. *Boierii închinau şi urau pre domn cu vivate zgomotoase, la care răspundeau lefeciii prin chiote* (C. NEGR.). **3** *s.n.* (*reg.*) Numele unui cîntec săltăreţ, vioi (asemănător marşului) executat cu prilejul unor petreceri, în ocazii festive etc. • pl. *-e, -uri.* şi *víva interj.* /<lat., fr., germ. ***vivat***; cf. it. *viva.*

viveríde *s.f. pl.* (*zool.*) Familie de mamifere carnivore, cuprinzînd zibeta, mangusta etc. • /<fr. ***viverridés.***

viveur [vi'vœr] *s.m.* (şi *bon viveur*) Om petrecăreţ, om de viaţă, chefliu. • pl. *-i.* /<fr. ***viveur.***

vivi- Elem. de compunere „(referitor la) viaţă”, „(pe) viu”. • /<fr., it. ***vivi-***; cf. lat. *vīvus, -a, -um.*

vivianít *s.n.* (*chim.*) Fosfat natural hidratat de fier, cristalizat în sistem monoclinic, care se prezintă sub formă de cristale prismatice sau tabulare, de culoare albastru-intens sau verde. • sil. *-vi-a-.* /<fr. ***vivianite.***

viviérá *s.f.* **1** Bazin sau cisternă pentru păstrat ori pentru transportat peşte viu. **2** Navă special amenajată în acest scop. • sil. *-vi-e-.* pl. *-e.* /<fr. ***vivier***; cf. lat. *vivarĭum, -ii.*

vivifiá *vb. I.* v. vivifica.

vivifiánt, -ă *adj.* Care este însufleţitor, dătător de putere. • sil. *-fi-ant.* pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***vivifiant.***

vivificá *vb. I. tr.* **1** A da viaţă, a însufleţi, a anima; a vivifia. **2** Fig. A da mai multă viaţă, a anima, a înviora. *Un om cu spirit reuşeşte să vivifice o petrecere.* • prez. ind. *vivífic.* şi *vivifiá vb. I.* /<fr. ***vivifier***, it., lat. ***vivificare.***

vivificáre *s.f.* Acţiunea de *a vivifica* şi rezultatul ei; vivificaţie. • pl. *-i.* şi *vivifiére s.f.* /v. ***vivifica.***

vivificatór, -oáre *adj.* **1** Care vivifică. **2** Fig. Care însufleţeşte, care animă. *Nu trecea nimeni prin aerul vivificator care-i hrănea şi împrospăta organismul* (PAPAD.). • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***vivificateur.***

vivificáţie *s.f.* Vivificare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***vivification.***

vivifiére *s.f.* v. vivificare.

vivipár, -ă *adj.* **1** (*despre animale; şi subst.*) Care naşte pui vii (complet dezvoltaţi în organismul matern). **2** (*bot.; despre plante*) Care se reproduce pe cale vegetativă, prin bulbi, care germinează în inflorescenţă sau prin muguri foliari. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***vivipare***, lat. ***viviparus, -a, -um*** <*vīvus* „viu”, *parĕre* „a naşte”.

viviparitáte *s.f.* (*zool.*) Însuşire a animalelor de a naşte pui vii (complet dezvoltaţi în organismul matern). • /<fr. ***viviparité.***

vivisécţie *s.f.* Disecţie a unui animal viu în scopuri ştiinţifice. <> Fig. Analiză minuţioasă a unei opere literare, a unui fenomen social etc. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.*

și (*înv.*) **vivisecțiúne** *s.f.* /<fr. ***vivisection***; cf. lat. *vīvus* „viu", *sectĭo, -onis* „tăiere".

vivisecționá *vb. I. tr.* A face disecția unui animal viu în scopuri științifice. • sil. *-ți-o-*. prez.ind. *-ez.* /<germ. ***vivisekzieren***.

vivisecționáre *s.f.* Acțiunea de *a vivisecționa* și rezultatul ei. • sil. *-ți-o-*. pl. *-ări.* /v. ***vivisecționa***.

vivisecționát, -ă *adj.* (*despre animale*) Care a fost disecat, operat pe viu în scopuri științifice. • sil. *-ți-o-*. pl. *-ți, -te.* /v. ***vivisecționa***.

vivisecțiúne *s.f.* v. vivisecție.

vívo *adv.* (*muz.; indică modul de executare a unei bucăți muzicale*) Vivace. • /<it. ***vivo***.

vívor *s.n.* v. vifor.

vizá[1] *vb. I. tr.* (*compl. indică acte, pașapoarte etc.*) A pune o viză, pentru a-i da valabilitate. *Trebuie să vizeze permisul la bibliotecă.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***viser***.

vizá[2] *vb. I. tr.* **1** A dirija, a îndrepta o armă, un instrument (de măsurat) cu dispozitiv optic (sau o parte a lor) spre un anumit obiectiv; ext. a ochi. **2** Fig. A avea ca scop, a avea ca obiectiv; a tinde, a ținti. *Nu vizează, chiar cel mai izolat artist, să trezească ecouri de rază lungă?* (PER.). **3** Fig. A avea în vedere (pe cineva sau pe ceva); a face aluzie, a se referi (la cineva sau la ceva). *Subprefectul n-a vizat o persoană anume, s-a referit la inamici multipli* (CĂL.). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***viser***; cf. lat. *vīsus* „văzut".

vizáre[1] *s.f.* Acțiunea de *a viza*[1] și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***viza***[1].

vizáre[2] *s.f.* Acțiunea de *a viza*[2] și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***viza***[2].

vizaví *adv., s.m.* **1** *adv.* În punctul exact opus, peste drum, (față) în față. <> Loc.adj. *De vizavi* = care este situat în față, în punctul opus, peste drum. *Din casa de vizavi nimic n-a mai rămas* (H. LOV.). <> Loc.prep. *Vizavi de...* = *a*) înaintea, dinaintea, în fața cuiva sau a ceva; opus cu... *Am mers la cofetărie, vizavi de restaurant*; *b*) fața de..., în raport cu..., în comparație cu... *Dumneaei n-are niciodată o politică vizavi de mușterei* (CAR.). **2** *s.m.* Persoană care se află în fața cuiva la o masă, la o întrunire etc. *La figura a treia sergentul-major trebuia să vie spre ginere, care era vizaviul miresei* (BAC.). • scris și *vis-à-vis.* /<fr. ***vis-à-vis***.

vízá[1] *s.f.* Mențiune, însemnare specială, parafă etc. făcută de o autoritate pe un act, pentru a-i da valabilitate, pentru a-i confirma primirea etc. ◆ Spec. Mențiune aplicată pe pașaportul unei persoane în baza căreia i se permite să intre (sau să iasă) pe (sau de pe) teritoriul unei țări străine. *Fiind cetățeană străină, aștepta, iritată, să obțină viza de plecare din țară* (CĂL.). • pl. *-e.* /<fr. ***visa***; cf. lat. *vīsa* „lucru văzut".

vízá[2] *s.f* Linie formată din prelungirea razei vizuale, printr-un aparat topografic, până la un anumit punct de pe teren. ◆ Ext. Linie trasată pe o planșetă și care unește locul unde se află aparatul de observare cu punctul vizat. • pl. *-e.* /<fr. ***visée***.

vízá[3] *s.f.* (*ihт.*) Pește de apă dulce, din familia acipenseridelor, asemănător cu cega, cu botul scurt, conic și rotunjit (*Acipenser nudiventris*). • pl. *-e.* /<rus., ucr. ***вуз***, magh. ***visa***.

vizétă *s.f.* Mică deschizătură (circulară) anume amenajată la o ușă, pentru a permite să se vadă în exterior (sau în interior); vizieră, vizor. • pl. *-e.* /cf. *vizor.*

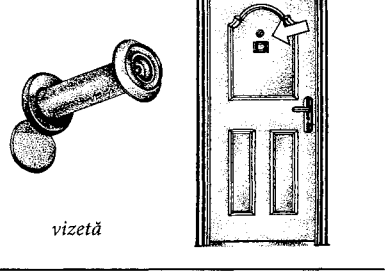

vizetă

vizíbil, -ă *adj.* **1** Care se vede, care poate fi văzut (cu ochiul liber sau cu un instrument optic). *E în jurul cafeniului, ca o aureolă alburie, vizibilă numai când priveşti atent* (CA. PETR.). <> (*fiz.*) *Spectru vizibil* = spectrul luminii care se vede cu ochiul liber. *Orizont vizibil* v. orizont. **2** (*despre senzații, percepții, fenomene etc.*) Care poate fi sau este perceput ori cunoscut cu ajutorul simțurilor; de care se poate lua cunoștință prin simțuri. *Restul universului vizibil se încerca în zadar să-mi intre în simțuri* (IBR.). **3** (*despre abstracte*) Care se poate înțelege, observa cu ușurință; care este sigur, care nu provoacă îndoială. *Această tendință e foarte vizibilă în titlul lucrării* (VIANU). <> (*adv.*) *Se intensifică vizibil procesul de modernizare.* **4** Fig. (*despre însușiri, sentimente, atitudini, manifestări etc. ale oamenilor*) Care este exprimat în mod evident, clar, vădit; neîndoielnic, incontestabil. *Citește cu vizibilă satisfacție* (H. LOV.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***visible***, lat. ***visibilis***, *-e* <*vidēre* „a vedea".

vizibilimétru *s.n.* Aparat folosit pentru măsurarea vizibilității pe orizontală. • pl. *-e.* /<fr. ***visibilimètre***.

vizibilitáte *s.f.* **1** Însușirea de a fi vizibil. **2** Distanță maximă până la care un anumit obiect, luat ca punct de reper, rămîne vizibil în condiții atmosferice date. *Din cauza ceții vizibilitatea se micșorase la mai puțin de 50 de metri.* ◆ Stare de claritate a atmosferei care determină această distanță. *Era seară, dar vizibilitatea era încă bună.* • /<fr. ***visibilité***, lat. ***visibilitas, -atis***.

vizieră *s.f.* **1** Partea de dinainte, mobilă, a coifului, care putea fi coborîtă ca să acopere obrazul pentru a-l feri de lovituri, asigurînd, în același timp, și o bună vizibilitate. *Stînd încălicați pe cai, cu lăncile aplecate și cu vizierele lăsate, ne-am închinat toți către răsărit* (SADOV.). ◆ Cozoroc. **2** Vizetă. **3** (*geomorf.*) Firidă îngustă, curbată ca o vizieră, ce se formează prin dizolvare în calcare, pe faleză, în zona intertropicală, mai sus de nivelul înalt al mării. • sil. *-zi-e-*. pl. *-e.* /<fr. ***visière***.

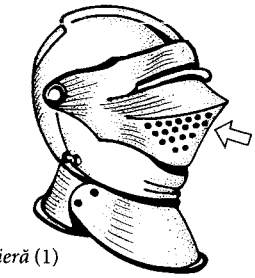

vizieră (1)

vizigót, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* (*la pl.*) Populație migratoare, de neam germanic, ramură a goților de vest, care în sec. 3-4 d.Hr. s-au stabilit în regiunile de la sud și est de Carpați, de unde s-au îndreptat spre apus, jefuind Roma și ocupînd cea mai mare parte a Spaniei, și o parte din Galia; (*și la sg.*) persoană care aparține acestei populații. **2** *adj.* Care aparține vizigoților, care se referă la vizigoți. • pl. *-ți, -te.* /<lat. ***Visigothi***, fr. ***Visigoths, Wisigoths***.

viziomát *s.n.* **1** Aparat cu celulă fotoelectrică, folosit în instalațiile de fotoreproducere la întreruperea automată a expunerii. **2** (*tipogr.*) Aparat fotoelectric folosit pentru determinarea transparenței materialelor solide și lichide și a intensității de culoare. • sil. *-zi-o-*. pl. *-e.* /<germ. ***Visiomat***.

vizioná *vb. I. tr.* (*compl. indică filme, spectacole, piese de teatru etc.*) A privi, a urmări la cinematograf, la teatru, la televizor; a vedea (înainte de premieră). ◆ (*compl. indică meciuri, partide sportive*) A urmări cu interes. • sil. *-zi-o-*. prez.ind. *-ez.* /<fr. ***visionner***, it. ***visionare***.

vizionár, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* (*despre oameni sau despre firea, ideile lor*) Care se lasă antrenat sau dominat de vise, de idealuri (irealizabile). *Foarte inimos, deși cam exagerat, cam prea vizionar* (CAR.). care prevede desfășurarea evenimentelor viitoare. **2** *adj.* Care este capabil de a intui, de a prevesti evenimente viitoare. *Daumier, un... mare artist vizionar* (VIANU). **3** *s.m., s.f.* Persoană caracterizată prin fantezie creatoare, inovatoare, prin idealuri înalte, prin putere de previziune. *Macedonski a fost vizionarul nostru cel mai mare* (E. LOV.). **4** *adj.* (*despre manifestări, creații etc. ale oamenilor*) Cu caracter de viziune; fantastic, ireal; fantezist; extravagant, neobișnuit. *Deznodămîntul pieselor e adeseori vizionar și deschide perspectiva unei vieți mai înalte* (BLA.). • sil. *-zi-o-*. pl. *-i, -e.* /<fr. ***visionnaire***.

vizionáre *s.f.* Acțiunea de *a viziona* și rezultatul ei. • sil. *-zi-o-*. pl. *-ări.* /v. ***viziona***.

vizionarísm *s.n.* Atitudine de vizionar; caracter vizionar. • sil. *-zi-o-*. /***vizionar*** + *-ism*.

vizionéză *s.f.* (*fotogr.*) Aparat optic pentru examinat clișeele fotografice de format mic, diapozitivele ori filmele pentru montaj. • sil. *-zi-o-*. pl. *-e.* /<fr. ***visionneuse***.

vizír *s.m.* (*ist.*) Înalt demnitar al Imperiului Otoman care avea însărcinări corespunzătoare acelora ale unui ministru; nume dat unor înalți dregători (sau miniștrilor) din țările musulmane. *Emirii, vizirii și toți ofițerii așteaptă porunca* (CAR.). <> *Mare vizir* sau *vizirul cel mare* = titlu dat în Imperiul Otoman dregătorului care deținea funcția de prim-sfetnic al sultanului, echivalentă cu aceea de prim-ministru; persoană care avea acest titlu. • pl. *-i.* /<tc. ***vezir***.

vizirát *s.n.* (*ist.*) Funcția de vizir; (*înv.*) vizirie, vizirlîc. ◆ Perioadă în care cineva exercita această funcție. • pl. *-e.* /<fr. ***vizirat***.

vizirésc, -eáscă *adj.* Care aparține vizirului, care se referă la vizir; (*înv.*) vizirial. • pl. *-ești.* /***vizir*** + *-esc*.

viziriál, -ă *adj.* (*înv.*) Viziresc. • sil. *-ri-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***vizirial***.

viziríe *s.f.* (*ist.; înv.*) Vizirat. • g.-d. *-iei.* /***vizir*** + *-ie*.

vizirlîc *s.n.* (*ist.; înv.*) Vizirat. • pl. *-uri.* /<tc. ***vezirlik***.

vizitá *vb. I. tr.* **1** A merge acasă la cineva pentru a-l vedea (din prietenie, din datorie profesională etc.); a face cuiva o vizită. *Ai să-mi indici pe cine să vizitez, cu cine să vorbesc și ce să cer* (ARGH.). <> (*refl. recipr.*) *Nu mai sînt în relații bune, nu se mai vizitează.* ◆ (*despre medici*) A face un examen medical unui pacient. **2** (*compl. indică localități, muzee, obiective etc.*) A se duce, a merge (în grup) să vadă, să cunoască. *Grupul nostru a vizitat toate muzeele din oraș.* **3** A merge la fața locului pentru a inspecta, a controla; a cerceta, a examina cu atenție, făcînd o descindere la fața locului. *Porni pe drumurile de țară, în trăsură sau căruță, cum i-a fost la îndemînă, să viziteze școalele din județul Vaslui* (CĂL.). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***visiter***, lat., it. ***visitare***.

vizitáre *s.f.* Acțiunea de *a vizita* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***vizita***.

vizitatór, -oáre *s.m., s.f.* **1** Persoană care face cuiva o vizită; musafir, oaspete. *Aruncă o privire spre vizitator și își continuă operația* (REBR.). **2** Persoană care vizitează o localitate, o expoziție, un obiectiv etc. *Un ghid pentru călăuzirea vizitatorilor sosiți cu vagonul și mașina* (ARGH.). • pl. *-ori, -oare.* /***vizita*** + *-tor*, după it. *visitatore*, fr. *visiteur*.

vizítă *s.f.* **1** Faptul de a merge la cineva în scopul unei întrevederi cu caracter prietenesc, de curtoazie sau oficial. *Ai putea să-mi faci cîte o vizită în internat* (AGÂR.). <> *Carte de vizită* v. carte. *Vizită armenească* v. armenesc. <> Expr. *A fi în vizită cu cineva* = a avea relații de prietenie cu cineva, a-și face vizite reciproce. *A întoarce vizita* v. întoarce. **2** (*med.*) Consultație făcută de medic în instituții specializate sau la domiciliul bolnavului. *Am înțeles că doctorul și-a amînat vizita pe a doua zi* (SADOV.). <> *Vizită medicală* = control medical (periodic) făcut salariaților, elevilor etc. ◆ Control (medical și sanitar) făcut de medici, însoțiți de personalul auxiliar, în saloanele unui spital, la patul bolnavilor. **3** Deplasare la fața locului la un obiectiv, într-o localitate, într-o regiune, cu scopul de a le cunoaște, de a le controla etc. *Vizita la Mitropolie fu discutată la colțul unei strade* (D. ZAMF.). • pl. *-e.* /<fr. ***visite***, it. ***visita***; cf. germ. *Visite*.

vizitíu *s.m.* **1** Persoană care conduce (ca profesionist) caii la o trăsură, la o căruță etc.; surugiu. *Caii porniră atît de brusc că băietanul de lîngă vizitiu se îndoi de spate* (REBR.). **2** (*astron.; art.*) Numele popular al unei constelații din emisfera boreală, situată în apropiere de constelația gemenilor. • pl. *-ii.* și (*reg.*) *vezetéu* s.m. /<magh. ***vezető*** „conducător".

viziúne *s.f.* **1** Percepție vizuală (a lumii exterioare); imagine, reprezentare a unei percepții vizuale; ext. realitate percepută prin simțul văzului. *Urmărind parcă o viziune fugară, doctorița rămase cu ochii în tavan* (VIN.). **2** Mod specific de a concepe sau de a vedea, de a interpreta lucrurile sau fenomenele; opinie, concepție. *E un poet filozof, în sensul unei viziuni anumite asupra lumii* (E. LOV.). **3** Percepție fugară și înșelătoare a unor lucruri (bizare, neverosimile, nereale); vedenie, halucinație, nălucire. *Chiar dacă n-ar fi fost ieri decît o viziune, mîine scena se poate să devie realitate* (REBR.). **4** Imagine a realității creată pe baza impresiilor primite anterior prin simțuri, pe

baza concepțiilor proprii etc. *Rămîne prins în mrejele viziunii... trecutului* (PER.). **5** (*relig.*) Reprezentare considerată ca rezultat al revelației divine. ◆ Obiectul unei astfel de reprezentări. **6** (*ret.*) Folosirea prezentului în locul unui timp trecut. • sil. *-zi-u-*. pl. *-i.* /<fr. ***vision***; cf. lat. *visĭo, -onis* „acțiunea de a vedea".

vizón *s.m.* (*zool.*) Mamifer carnivor, asemănător cu nurca, dar de talie mai mare, cu blană prețioasă, de culoare brună-închis, care trăiește în America de Nord (*Lutreola vison*). ◆ Blana acestui animal. ◆ Haină confecționată din astfel de blană. *Vizonul cu care era îmbrăcată era deosebit de frumos.* • pl. *-i.* /<fr. ***vison***.

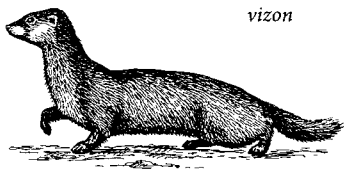

vizon

---

vizór *s.n., s.m.* **I** *s.n.* **1** Dispozitiv adaptat la instrumentele optice, care permite delimitarea după necesitate a cîmpului vizual și a liniei de vizare sau citirea indicațiilor de pe o scară gradată. ◆ Vizetă. **2** Tub metalic în care e montat un ochean tronconic sau o mică lentilă și care, fixat în ușile de intrare în apartamente, permite observarea din interior în afară; vizetă, vizieră. **II** *s.m.* (*la pl.*) Ochelarii măștilor de gaze. • pl. *-oare.* /<fr. ***viseur***.

vizuál, -ă *adj.* **1** Care se referă la simțul văzului, care aparține vederii; de vedere. *Opera de artă se înalță... din spațiul tactil în cel vizual* (VIANU). ◇ *Tip vizual* = persoană cu o deosebită acuitate a percepțiilor obținute prin văz. *Memorie vizuală* = memorie care reține cu precădere imaginile văzute. *Rază* (sau *linie*) *vizuală* = linie dreaptă imaginară care unește ochiul observatorului cu obiectul observat. *Cîmp* (sau *spațiu*) *vizual* = porțiune de spațiu pe care o poate cuprinde cineva, la un moment dat, cu privirea. **2** Care se percepe, se realizează cu ajutorul simțului văzului, care are la bază actul vederii. *Neputînd să cumpere, căta măcar bucuriile vizuale* (CĂL.). ◆ (*despre imagini, reprezentări etc.*) Care este obținut prin intermediul văzului. *Puterea de a zugrăvi aspectul extern al vieții prin imagini vizuale și auditive* (GHER.). ◇ (*subst. n.*) *Artele plastice se bazează pe vizual.* • sil. *-zu-al.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***visuel***, lat. ***visualis***, *-e*.

vizualitáte *s.f.* Capacitatea de a vedea; însușirea a ceea ce este vizual. • sil. *-zu-a-.* /<engl. ***visuality***.

vizualizá *vb. I. tr.* **1** A face vizibil; a reprezenta, a reflecta în imagini vizuale o anumită realitate. *Filmul a vizualizat evenimentele din epocă.* ◆ A da o formă, a reprezenta în imagini. *A vizualizat cîteva amintiri din copilărie.* **2** (*tehn.*; *despre aparate*) A permite observarea vizuală pe un ecran (catodic) a fenomenului cercetat. • sil. *-zu-a-.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***visualiser***, engl. ***visualize***.

vizualizáre *s.f.* Acțiunea de *a vizualiza* și rezultatul ei. • sil. *-zu-a-.* pl. *-ări.* /v. ***vizualiza***.

vizualizát, -ă *adj.* (*despre imagini, reprezentări etc.*) Care este obținut prin intermediul văzului; care reprezintă o percepere cu ajutorul simțului văzului. • sil. *-zu-a-.* pl. *-ți, -te.* /v. ***vizualiza***.

vizuínă *s.f.* **1** (Loc de) adăpost pe care și-l sapă în pămînt sau și-l amenajează unele animale sălbatice; bîrlog. *Te încredințez că mi-ar plăcea să străbat... vizuinile de prin munți, în presupusa dibuire a urșilor* (ODOB.). **2** Fig. Ascunzătoare; refugiu. *Vizuina neînduplecatului voevod era așezată pe niște colți de stîncă* (CAR.). **3** Fig. (*fam.*) Colibă, bordei; cocioabă. *Vizunia nu avea... fereastră, ci numai o răsuflătoare pentru aerisire* (CĂL.). • pl. *-i, -e.* (*pop.*) *vizunie, viezurină s.f.* /cf. *viezure*.

vizuní *vb. IV. intr.* (*reg.*; *despre animale sălbatice*) A trăi într-o vizuină. • prez.ind. pers. 3 *-ește.* /de la ***vizunie***, prin derivare regresivă.

vizunie *s.f.* v. vizuină.

vîj[1] *interj.* Cuvînt care imită zgomotul caracteristic produs de vînt, de curgerea năvalnică a unei ape, de mișcarea unui corp care străbate cu viteză un spațiu etc. • /onomat.

vîj[2] *s.m.* (*reg.*) Moșneag. *Ce-i, vîjule, de-ți umblă gura ca o moară stricată?* (REBR.). • pl. *-i.* /cf. *ghiuj*.

vîjdóc *s.n.* (*reg.*) Turmă de oi. • pl. *-oace.* /cf. sl. veche **водити** „a conduce".

vîjeitúră *s.f.* v. vîjîitură.

vîjí *vb. IV.* v. văji.

vîjiálă *s.f.* v. vîjîială.

vîjietúră *s.f.* v. vîjîitură.

vîjií *vb. IV.* v. vîjîi.

vîjiít *s.n.* v. vîjîit[1].

vîjiitór, -oáre *adj.* v. vîjîitor.

vîjiitúră *s.f.* v. vîjîitură.

vîjîí *vb. IV.* **1** *intr.* (*despre vînt, cursuri rapide de apă, șuvoaie etc.*) A produce un zgomot șuierător (și puternic) caracteristic. *Ploaia vîjîia bătînd în ferestrele casei* (EMIN.). ◇ Expr. *A-i vîjîi cuiva capul* (sau *urechile, tîmplele*, ext., *creierul, auzul*) = *a)* a avea falsa senzație de zgomot continuu și obsedant, provocată de afluxul mărit al sîngelui la cap; *b)* a fi zăpăcit, năucit. *A trebuit să aștept puțin pînă să mă poată asculta, căci după privire simțeam că îi vîjîie urechile* (CA. PETR.). ◆ (*despre sînge*) A pulsa cu violență; a zvîcni. **2** *intr.* (*despre corpuri, obiecte etc. care se deplasează, zboară etc. cu viteză*) A produce un zgomot strident, scurt și intens. *Săgeata vîjîie și se pierde în desișul ierbei care se clatină încet din vîrf* (CAR.). **3** *intr.* (*despre zgomote, glasuri etc.*) A suna, a se auzi tare; a răsuna. ◆ (*despre albine*) A bîzîi, a zumzăi. **4** *intr.* (*despre foc sau despre lemnele din foc*) A dudui; a țiui. **5** *refl.* (*fam.*; *despre oameni*) A merge, a se deplasa cu repeziciune (în număr mare). *Toată ziua s-a vîjîit prin oraș.* • prez.ind. ***vîjîi***, *-iesc*, pers. 3 ***vîjîie***, *-iește*. și (*reg.*) *vîjií vb. IV.* / ***vîj*** + *-îi*.

vîjîiálă *s.f.* **1** Vîjîit. **2** (*fam.*) Plimbare, mers, deplasare. • pl. *-ieli.* și (*reg.*) *vîjiálă s.f.* / ***vîjîi*** + *-ală*.

vîjîire *s.f.* Vîjîit. • pl. *-i.* /v. ***vîjîi***.

vîjîít[1] *s.n.* Faptul de *a vîjîi*; zgomot caracteristic produs de ceva care vîjîie; vîjîială, vîjîire, vîjîitură. *Adormii în vîjîitul stufișului de copaci ce înconjura ca un crîng această casă depărtată* (BACOV.). • pl. *-uri.* și (*reg.*) *vîjiít s.n.* /v. ***vîjîi***.

vîjîít[2]**, -ă** *adj.* (*despre oameni*) Care este amețit (de băutură), cherchelit. *Macar că-s eu cam vîjîit, da-i vorba, căciula din cap încă nu mi-a picat* (SADOV.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***vîjîi***.

vîjîitór, -oáre *adj., s.f.* **1** *adj.* Care vîjîie. *Tudorel cade, orb, de pe un mal înalt într-o apă vîjîitoare* (CĂL.). **2** *s.f.* Zbîrnîitoare (la zmeul cu care se joacă copiii). • sil. *-jî-i-.* pl. *-ori, -oare* și (*reg.*) *vîjiitór, -oáre adj.* / ***vîjîi*** + *-tor*.

vîjîitúră *s.f.* Vîjîit. *Rămase o tăcere amară întretăiată numai de vîjîiturile cravașei cu care maiorul Tănăsescu spinteca aerul* (REBR.). • sil. *-jî-i-.* pl. *-i.* și (*reg.*) *vîjeitúră, vîjietúră, vîjiitúră s.f.* / ***vîjîi*** + *-tură*.

vîjói *s.n.* (*reg.*) Șuvoi. • pl. *-oaie.* / ***vîj***[1] + *-oi*.

vîlcán *s.m.* (*iht.*; *reg.*) Avat (*Aspius aspius*). • pl. *-i.* /<bg. ***вълк*** „lup", ***вълкан***.

vîlceá *s.f.* **1** (*geomorf.*) Vale mică, îngustă și puțin adîncă, cu fundul aproape plat, slab înclinat, cu versanții în pantă ușoară, fără scurgere permanentă; vîlcică. *Coborîră o vîlcea și apucară la dreapta pe un drumeag tivit pe o parte și pe alta cu rugi de răsură* (VOIC.). **2** Pîrîu mic de-a lungul unei văi înguste. *Se auzi desluși șuierul pîrăului din preajma peșterii, în vălcea* (SADOV.). • pl. *-ele.* și *vălceá s.f.* /lat. ****vallicella*** = ***vallĭcŭla***, ***-ae***.

vîlceán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a județului Vîlcea sau este originară de acolo; (*la pl.*) locuitorii județului Vîlcea. **2** *adj.* Care aparține județului Vîlcea sau vîlcenilor, care se referă la județul Vîlcea sau la vîlceni; originar din județul Vîlcea. *Peste cîțiva ani el sădise cu viță tot pămîntul ce avea pe dealurile vîlcene* (IORGA). • pl. *-eni, -ene.* /nm. pr. (județ în România) ***Vîlcea*** + *-an*.

vîlced, -ă *adj.* (*reg.*) Care este vînăt, învinețit; livid, palid. • pl. *-zi, -de.* /etimol. nec.

vîlcelúșă *s.f.* Dim. al lui *vîlcea*; (*pop.*) vîlcioară. • pl. *-e.* / ***vîlcea*** + *-eluș*ă.

vîlcezí *vb. IV. refl., tr.* (*reg.*) A (se) învineți. • prez. ind. *-esc.* / ***vîlced*** + *-i*.

vîlcícă *s.f.* Vîlcea. • pl. *-ele.* / ***vîlc[ea]*** + *-ică*.

vîlcicúță *s.f.* Dim. al lui *vîlcică*. • pl. *-e.* / ***vîlcică*** + *-uță*.

vîlcioáră *s.f.* (*pop.*) Vîlceluș*ă*. • pl. *-e.* / ***vîlcea*** + *-ioară*.

vîlfă *s.f.* v. vîlvă.

vîlnic *s.n.* **1** Fotă încrețită în talie și despicată în față, specifică costumului popular oltenesc. *Cheful ei era să se îmbrace țărănește, cu vîlnic și maramă* (M. I. CAR.). **2** Pînză țărănească subțire; învelitoare de cap făcută din astfel de pînză; văl. *Fluturele mîinii un vîlnic a desprins* (VOIC.). • pl. *-ce.* /<bg. ***вълненик***.

vîltoáre *s.f.* **1** Loc adîncit în albia unui rîu, unde apa formează vîrtejuri; vîrtej format de apă în acest loc; bulboană, vîlvoare, volbură, (*reg.*) bulboacă. *Suind pe firul apei zbuciumate, Pînă acolo unde-n lung șuvoi Vîltoarea urlătoarelor se zbate* (LAB.). **2** Fig. (*de obicei cu determ. în gen. care arată felul, natura*) (Stare de) agitație, chin, frămîntare, zbucium; tulburare, tumult. *Ca să mă amețesc, mă aruncai în vîltoarea vieții de petrecere* (M. I. CAR.). **3** (*reg.*) Vijelie. **4** (*reg.*) Bazin amenajat sub o cădere de apă, în care țesăturile se dau la piuă sau se spală. • pl. *-ori.* și (*pop.*) *vultoáre s.f.* /lat. ****voltoria*** <****voltus***, part. lui *volvere*.

vîlvă *s.f.* **1** Agitație deosebită provocată de un fapt ieșit din comun; frămîntare, zarvă. *Surparea atîtor case boierești a făcut vîlvă și sunet mare, și-n țară, dar mai ales peste hotar* (SADOV.). **2** Punct culminant al unei acțiuni sau al unei situații, al unui fenomen în desfășurare, toi. *Cu setea de lupte în vîlfă, cumanii se-ntoarseră* (EMIN.). **3** (*înv., reg.*) Alai, pompă; ext. fast, măreție, grandoare; renume, faimă; răsunet. *Vedea cum cetăți întărite... Cu vîlva atîtor coroane, ca pleava se spulberă-n vînt* (VLAH.). ◆ Fală, orgoliu, mîndrie. **4** (*în mit. pop.*) Ființă fabuloasă, imaginată ca o femeie frumoasă (și bună) care (de obicei) protejează apele, casele etc.; duh, zînă, știmă. *E zîna (vîlva) care prefăcea cătanele în piatră* (CĂL.). ◇ *Vîlva băii* = zînă despre care se crede că stăpînește, supraveghează și distribuie comorile dintr-o mină de aur. **5** Foc mare, vîlvătaie. • pl. *-e.* și (*pop.*) *vîlfă s.f.* /<slav. **вльхвъ**.

vîlvărăie *s.f.* (*reg.*) Vîlvătaie. • pl. *-ăi.* / ***vîlvă*** + *-ăraie*, prin apropiere de *flăcăraie*.

vîlvătáie *s.f.* Flacără mare; vîlvăraie, vîlvoare, vîlvă, (*reg.*) pălălaie. *Brînzoaicele rumenite în vîlvătaia cuptorului* (G. M. ZAMF.). • sil. *-ta-ie.* pl. *-ăi.* și *vălvătáie, vîlvotáie s.f.* /de la ***vîlvă***, după *pălălaie, bobotaie*.

vîlvoáre *s.f.* **1** Vîlvătaie. *Uneori cerul se încinge pe alocurea în depărtare de o vîlvoare roșiatică, provenită din pîrjol* (ODOB.). ◆ Lumină roșiatică, incandescentă. *Steaua Ciobanului părea a-și crește vîlvoarea în răsărit, întrecînd lucirea palidă a lunii* (SADOV.). **2** Vîrtej de apă; vîltoare, volbură. • pl. *-ori.* și (*pop.*) *vulvoáre s.f.* /de la ***vîlvă***.

vîlvói *adj.invar.* (*despre păr*) Care este ridicat în sus (în neorînduială); zbîrlit, ciufulit. *Văd dinaintea mea un pustnic sălbatic cu părul și cu barba vîlvoi* (CAR.). • și *vulvói adj.invar.* /de la ***vîlvă***; cf. *vîlvoare*.

vîlvorá *vb. I. intr.* (*despre foc*) A arde cu flăcări mari, a scoate vîlvătăi. • prez.ind. pers. 3 *-ează.* /de la ***vîlvoare***.

vîlvotáie *s.f.* v. vîlvătaie.

vînă *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică păsări sau animale sălbatice*) A prinde, a urmări și a captura sau a ucide. *Am vînat dihănii fel de fel și paseri felurite* (SADOV.). **2** A pescui (pești mari). *Vînau păstrăvi și îi mîncau acolo* (VOIC.). **3** (*bis.*) A determina pe cineva să adopte o anumită convingere (religioasă); a converti. *Nu socotesc cu alt cu nimic ca să-i poată vîna, fără numai cu învățătura și cu cuvîntul* (ANTIM). **4** Fig. A urmări un om pentru a-l prinde sau pentru a-l omorî; a hăitui. *Polițiștii l-au vînat pe hoț cîteva săptămîni.* **5** Fig. (*fam.*; *compl. indică posturi, situații greu de obținut etc.*; *adesea peior.*) A urmări (ceva sau pe cineva) cu aviditate, cu stăruință, cu consecvență. *Fidelitatea față de pușcărie a acestor oameni, care vînează o situație, leneș compusă în timp, miră* (ARGH.). ◆ (*fam.*; *compl. indică obiecte, bunuri materiale*) A pune mîna pe...; a face rost. • prez.ind. *-ez.* /lat. ****venare*** = ***venari***.

vînăre *s.f.* Acțiunea de *a vîna* și rezultatul ei; vînătoare. *Vînarea unor specii pe cale de dispariție este interzisă.* ◇ Fig. *Îndeplineam însărcinări de tot soiul... nu pentru vînarea de avuție sau de măriri, ci numai din nevoia de a fi pururi în neastîmpăr* (M. I. CAR.). • pl. *-ări.* /v. ***vîna***.

vînăt[1] *s.n.* **1** Vînătoare. *De unde ai calul d-tale, cu care îmbli la vînat?* (EMIN.). **2** Ceea ce vînează cineva. *Mai mărindu-se el oleacă, începu a căta vînat mai pe departe de locuința lor* (ISP.). ◆ Restr. Carnea unui animal vînat. • pl. *-uri.* /v. ***vîna***.

vînăt², **-ă** *adj.* **1** (*despre animale*) Care este urmărit în scopul capturării sau al uciderii; hăituit. ◆ Care este capturat. ◆ Care este urmărit și prins de un animal de pradă pentru a fi devorat. **2** Fig. (*despre oameni*) Care este urmărit în scopul reținerii cu forța. ◆ Care este spionat de cineva. **3** Fig. (*despre greșeli*) Care este căutat cu insistență (răuvoitoare). **4** Fig. (*fam.*; *despre funcții, situații favorabile etc.*) Care este urmărit cu asiduitate. **5** (*despre bunuri materiale*) Care este procurat, obținut (cu greu). **6** (*despre oameni*) Care este acostat în vederea unei aventuri erotice. • pl. *-ți, -te.* /v. ***vîna.***

vînă *s.f.* **I 1** (*anat.*) Vas sangvin de diferite dimensiuni, care duce sîngele de la organe și țesuturi la inimă; gener. (*pop.*) orice vas sangvin; venă. *Vinele umflate peste măsură brăzdau pielea întunecată, pe care, în loc de a hrăni cu sîngele ce purtau, păreau a o arde* (D. ZAMF.). ◇ Expr. *A-i îngheța* (sau *a i se răci, a i se slei*) *cuiva sîngele în vine* = a-l cuprinde pe cineva groaza, a încremeni de frică. *Cînd îl vedea pe Busuioc, i se răcea tot sîngele în vine, iar de Iorgovan se ferea, ca nu cumva să-l apuce fără de veste și să-l strivească* (SLAV.). *A(-i) clocoti* (sau *a-i fierbe, a-i dogori*) *sîngele în vine* = a fi cuprins, stăpînit de mînie, de nerăbdare etc. *Sîngele clocotește în vinele mele... Dă mai iute* (C. NEGR.). *A-și tăia* (sau *a-și deschide*) *vinele* = a se sinucide prin tăierea venelor de la mîini. *A avea sînge în vine* v. sînge. **2** (*pop.*) Fibră musculară; tendon, zgîrci; mușchi. *Să fi văzut îndoială rotundă a trupului și dîrdîitul vinelor sprintene* (DELAVR.). ◇ *Vînă de bou* = cravașă făcută din ligamentul cervical posterior al boului; ext. baston de cauciuc folosit de cei care mențin ordinea publică; ext. baston de cauciuc. ◇ Expr. (*A fi*) *bun* (sau *vîrtos*) *de* (sau *la*) *vînă* = (a fi) puternic, viguros. *Știind bine că Lupul e mai vîrtos la vînă decît dînsul, se cam codea și căuta prilej să scape* (ODOB.). (*A fi*) *slab de vînă* = (a fi) neputincios, slăbănog. *A fi numai vînă* = a fi sprinten, îndemînatic. (*A fi*) *tare de vînă* v. tare. **3** (*pop.*) Parte a piciorului cuprinsă între genunchi și gleznă; gambă. ◇ *Pe* (sau *în*) *vine* = *a*) Loc.adj. (*despre pantaloni*) lăsați sau căzuți mai jos de talie; spre genunchi; (*despre oameni*) cu pantalonii lăsați sau căzuți. *Pieri... ca peste puțin să se întoarcă cu nădragii în vine și cu cămașa afară* (M. I. CAR.); *b*) Loc.adv. ghemuit, cu genunchii îndoiți, sprijinind greutatea corpului pe gambe. *Se așezase pe vine și sorbea cu lăcomie mirosul cald din gura coptorului* (DELAVR.). ◇ Expr. Loc.adv. *Cu coada între vine* v. coadă. **4** Fig. Forță, energie, vigoare; inspirație, dispoziție creatoare. *Salutăm în d. E. Camilar un prozator a cărui vînă de inspirație pornește parcă din adîncuri subpămîntene* (CONST.). **II 1** Pătură minerală continuă, infiltrată între celelalte straturi ale solului; filon. ◇ Fig. *Nu i-a dat decît un fiu, curmînd vîna prolifică a familiei* (CE. PETR.). **2** Pînză subterană de apă (care alimentează un izvor); loc de unde izvorăște la suprafața pămîntului un izvor. *Izbucnesc în vis cum într-un cutremur năpădesc prin crăpăturile scoarței vinele apelor fierbinți din miezul pămîntului* (VOIC.). ◇ *Vîna apei* = curentul, șuvoiul apei curgătoare. **3** Coloană (subțire) de lichid care țîșnește printr-un orificiu îngust; ext. dîră. **4** (*mai ales la pl.*) Fiecare dintre dungile înguste, ramificate, de altă culoare decît cea a fondului, vizibile într-o rocă sau în structura lemnului. *Peretele din fund... e îmbrăcat... în stuc marmurean, cu vine negricioase și albăstrii* (CA. PETR.). **5** (*bot.*) Nervură a plantelor. ◆ Fiecare dintre ramificațiile rădăcinii unui copac (sau a unei plante mari). *Crivățul tăvălugește apa, împinge vinele groase și lungi ale rădăcinilor peste trunchiul culcat* (BĂN.). • pl. *vine.* /lat. ***vĕna.***

vînăt, -ă *adj., s.n.* **I** *adj.* **1** Care are culoarea albastru-închis (cu reflexe violete); de culoarea plumbului, bătînd în negru cu reflexe violete. *Ferestre prăfuite, porți înalte, vinete, singurătate* (SADOV.). ◆ (*despre culoare*) Care are o nuanță particulară obținută din combinarea albastrului și a cenușiului (cu reflexe violete). *Rochia avea o culoare vînătă.* ◆ Care este întunecat, plumburiu (din cauza ceții, a depărtării etc.). *Drumul e nesfîrșit și se scufundă în zarea vînătă* (ARGH.). **2** (*despre ființe sau părți ale corpului lor*) Care este învinețit. **3** (*despre penele unor păsări sau despre părul unor animale*) Care este cenușiu cu nuanțe albăstrui; sur. *Cei doi armăsari vineți... fură numaidecît înhămați la sanie* (CA. PETR.). **4** (*bot.*) *Pătlăgea vînătă* (și *subst. f*) = plantă de cultură, din familia solanaceelor, cu tulpina ramificată, cu frunzele mari, ovale și alungite, cu florile violete și cu fructele comestibile, ovale, mari și cărnoase, de culoare violetă, neagră sau roșiatică (*Solanum melongena*). **II** *s.n.* Culoarea vînătă. *Optzeci și trei de picioare solzite cu galben, cu vînăt sau cu albastru spînzurau la locul de cinste* (VOIC.). • pl. *vineți, -te.* /lat. ***venĕtus, -a, -um.***

vînătă (4)

vînătăie *s.f.* Pată vînătă care apare pe corp ca urmare a lezării țesuturilor și a hemoragiilor subcutanate (provocate de lovituri); echimoză, vineață, (*înv., reg.*) vînătare, (*înv.*) vînătură. *Avea doar cîteva vînătăi pe obraz și o pleoapă mai umflată* (VOIC.). • sil. *-ta-ie.* pl. *-ăi.* /***vînăt*** + *-aie.*

vînătare *s.f.* **1** (*înv., reg.*) Vînătaie. *Unii era cu obrazele schimonosite, alții cu vînătări la ochi, alții cruntați de sînge* (MIN.). **2** (*pop.*; și *vînătarea cerului*) Bolta cerului. • pl. *-ări.* /de la ***vînăt.***

vînătoare *s.f.* **1** Acțiunea de *a vîna* și rezultatul ei; vînare, vînat. *Vremea frumoasă pentru vînătoare* (E. BAR.). ◇ *Pușcă* (sau *armă*) *de vînătoare* = armă de foc portativă și individuală care se folosește la vînat. *Îi dăruiește... o pușcă de vînătoare* (VIANU). *Aviație de vînătoare* v. aviație. *Parc de vînătoare* v. parc. *Pavilion de vînătoare* v. pavilion. **2** Fig. Urmărire a unui om, pentru prinderea sau omorîrea lui. *Vînătoare de vrăjitoare.* • pl. *-ori.* /lat. ***venatoria.***

vînător *s.m.* **1** Persoană care vînează, care practică vînătoarea. *Vînătorul porni să bată pădurile* (CAR.). **2** Fig. (*peior.*) Persoană care caută să obțină prin orice mijloace o situație, un post (pe care nu-l merită), să parvină. *Lasă-mă cu acest vînător de zestre* (CA. PETR.). **3** Fig. (*bis.*; *înv.*; și *vînător de oameni*) Persoană care propovăduiește concepțiile religiei creștine; restr. apostol. *Voi face pre voi vînători de oameni* (VARL.). **4** (*în Ev. Med.*; *la pl.*) Soldat în garda palatului domnesc; ostaș angajat pentru bani într-o armată (străină); soldat dintr-o veche unitate militară formată din pedestrași și călărime. *Aveau sub ordinele lor o întreagă armată de slujitori, numiți dorobanți, lefegii, seimeni, vînători, poterași* (OȚETEA). **5** (și *vînător de munte*) Ostaș infanterist special instruit, echipat pentru a lupta în regiuni muntoase. *Mai multe companii de armată și de vînători de munte, au luat în stăpînire terenul, pentru o luptă sîngeroasă* (ARGH.). • pl. *-i.* /lat. ***venatorem.***

vînătorésc, -eăscă *adj.* Care aparține vînătorii sau vînătorului, privitor la vînătoare sau la vînător. *Îl învăța îndemînările meșteșugului vînătoresc și tainele naturii* (VIANU). • pl. *-ești.* /***vînător*** + *-esc.*

vînătorésțe *adv.* În felul vînătorilor, ca vînătorii. *În înfățișare i se arătă semeția și-i sclipeau în aburul lunii ochii, pîndind vînătorește și pieziș* (SADOV.). • /***vînător*** + *-ește.*

vînătoríe *s.f.* Vînătoare; ext. îndeletnicirea de vînător. *Nu se mulțumește cu impresia normală de trecut a vînătoriei și a împrejurărilor ei* (IBR.). • g.-d. *-iei.* /***vînător*** + *-ie.*

vînătoríme *s.f.* Mulțime de vînători; totalitatea vînătorilor. • /***vînător*** + *-ime.*

vînătúră *s.f.* (*înv.*) Vînătaie. • pl. *-i.* /***vînăt*** + *-ură.*

vîndút, -ă *adj.* (*în opoz. cu „cumpărat"; despre bunuri, proprietăți etc.*) Care a fost înstrăinat în schimbul unei sume de bani. ◆ (*despre mărfuri*) Care a fost oferit (pe piață) ca obiect de comerț în schimbul unei sume de bani. *Marfa vîndută nu se primește înapoi.* ◆ Fig. Trădător. *I-a omorît pe toți boierii vînduți.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***vinde.***

vînj *s.m., s.n.* **1** *s.n.* (*înv., pop.*) Putere, vigoare. **2** *s.m.* (*bot.*) Velniș (*Ulmus laevis*). • pl. m. *-i,* n. *-uri.* /cf. sl. veche **вязъ.**

vînjolí *vb. IV.* v. vînzoli.

vînjós, -oásă *adj.* **1** (*despre ființe, despre corpul lor sau despre părți ale corpului*) Care este puternic, viguros; care are o constituție solidă; care are mușchii puternici, bine dezvoltați; musculos; puternic, viguros. *Era voinică Agripina, tînără și vînjoasă* (GAL.). ◆ Fig. Care este înzestrat cu forță morală, cu tărie de) caracter. *Un om așa vînjos Să se schimbe așa de iute și să cadă-atît de jos!* (DAV.). **2** (*despre copaci, despre părțile lemnoase ale plantelor etc. sau despre obiecte din lemn*) Care este mlădios, flexibil. *Încet, fără nici o grabă, scoase de pe leasa carului o bîtă lungă, vînjoasă* (DAN). • pl. *-oși, -oase.* /***vînj*** + *-os.*

vînjoșá *vb. I. tr.* A face vînjos, a întări, a fortifica corpul. • prez.ind. *-ez.* /***vînjos*** + *-a.*

vînjoșénie *s.f.* Putere fizică; forță, tărie, vînjoșie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***vînjos*** + *-enie.*

vînjoșie *s.f.* Vînjoșenie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***vînjos*** + *-ie.*

vînós, -oásă *adj.* (*despre ființe*) Care are vinele proeminente; care are mușchii tari. ◆ Ext. Care este puternic, viguros, vînjos; energic. *În spetele-i late,... în brațele vînoase, în mînile cu palme mari, se simțea o putere uriașă* (SADOV.). • pl. *-oși, -oase.* /lat. ***venōsus, -a, -um.***

vînt *s.n.* **1** (*meteor.*) Deplasare a unei mase de aer într-o direcție anumită, provocată de diferența de presiune atmosferică dintre două regiuni. *Vîntul spulbera fulgii de zăpadă în vîrteje și stoluri, repezite în lungul ulițelor* (DELAVR.). ◇ *Vînt dominant* = vîntul cel mai frecvent într-o regiune în cursul anului. (*astron.*) *Vînt solar* = flux de protoni și neutroni, emis continuu de Soare. (*în superstiții*) *Vînt rău* = vînt care paralizează (parțial) sau îmbolnăvește pe cineva; întîmplare nefericită, nenorocire care love ște pe cineva. (*în credințele pop.*) *Vînt(ul) turbat* = vînt care suflă cu putere la o mare înălțime și care face să turbeze păsările care ajung acolo. *Și lovindu-l cu aripa, îl făcu un pui de corb și îl vîrî într-un stol de corbi ce se urcase pînă la vîntul turbat* (ISP.). ◇ Loc.adv. *Ca vîntul* = foarte repede. ◇ Expr. *Ce vînt te aduce?* se spune cuiva care a venit pe neașteptate. *Ce vînt te aduce pe aici?* (H. LOV.). *A se duce pe aripi de vînt* = a se duce foarte repede. *Bate vîntul*, se spune cînd un loc, de obicei populat, este (temporar) pustiu. *A-i bate* (sau *a-i sufla cuiva*) *vîntul în buzunar(e)* = a nu avea nici un ban, a fi foarte sărac. *Ce, vrai numaidecît să-ți iasă feciorul condeieriu, ca să-i sufle vîntul prin buzunări?* (HOG.). *A arunca* (*cu*) *banii în vînt* = a cheltui fără socoteală. *Din* (sau *de la*) *cele patru vînturi* = din toate părțile, de pretutindeni. *Nu-i sufere pe acasă, ci-i trimite, cînd nu-i de lucru, în celea patru vînturi* (AGÂR.). *A vedea dincotro bate vîntul* = a-și da seama de o situație, înainte ca lucrurile să se precizeze cu claritate. *A-l bate vîntul* (pe cineva) = a fi extrem de slab sau de slăbit. *A se duce pe vînturi* = a se risipi, a se prăpădi. *A se da în vînt* (*după...* sau *pentru..., ca să...*) = *a*) a desfășura o activitate febrilă, agitîndu-se încoace și încolo (pentru a duce la bun sfîrșit ceva); a face eforturi insistente, a-și da toată osteneala; *b*) fig. a da curs unui impuls puternic, unei atracții imperioase (față de cineva sau de ceva); a ține foarte mult la cineva sau la ceva. *Radu căzuse la pat... Mama Ilinca bocea pe la toate pragurile și se da-n vînt după leacuri* (VLAH.). *A vorbi în vînt* sau *a-i rămîne* (cuiva) *vorba în vînt, a-și bate gura-n vînt* = a vorbi fără a fi luat în seamă, degeaba. *Vorbesc unui om tare deștept și de neam mare; n-am teamă că vorbesc în vînt* (CAR.). *Vorbă* (*spusă* sau *aruncată*) *în vînt* = vorbă spusă într-o doară, lipsită de importanță; vorbă neluată în seamă. *Da, lauda-i frumoasă și-o credem pe cuvînt, Dar pîn' la urma urmei rămîne vorbă-n vînt* (ARGH.). *A arunca* (sau *a da, a sufla, a zvîrli*) *în vînt* sau *a arunca în cele patru vînturi, a împrăștia la cele patru vînturi* = a împrăștia, a risipi; a spulbera. *Cenușa morților să fie aruncată în cele patru vînturi* (ARGH.). *A se risipi* (sau *a se spulbera, a se împrăștia, a se duce, a merge, a zbura*) *în vînt* sau *a se risipi în vînturi, a se duce pe vînturi, a se pustii în patru vînturi* = a-și pierde consistența; a pieri fără urmă. *Toate nădejdile lui s-ar împrăștia în vînt și ar rămîne tot așa de becisnic ca pînă acuma* (REBR.). *Încotro* (sau *dincotro*) (*îți*) *bate vîntul* sau *din ce parte bate vîntul, cum bate vîntul, a bate alt vînt* etc., se spune despre modul în care se prezintă o situație, despre cum se manifestă o anumită tendință de evoluție a lucrurilor. *În jurul caretei lui Can-*

tacuzino... erau cinci-șase mari boieri care simțiseră cum bate vîntul (CA. PETR.). *A-și întoarce mantaua după vînt* v. manta. *A-i fluiera vîntul prin oase* v. os. *A-i sufla vîntul în pungă* v. pungă. <> Compar. *Alerga ușor ca vîntul de parcă n-atingea pămîntul* (CAR.). ◆ Curent de aer creat pe cale artificială (cu un dispozitiv, cu evantaiul etc.). **2** (*pop.*) Aer, văzduh. *Rămîi cu brațele deschise și nu cuprinzi decît vînt* (PAPAD.). <> Loc.adv. *În vînt* = *a*) în aer, în văzduh. *Lănci scînteie lungi în soare, arcuri se întind în vînt* (EMIN.); *b*) în sus. *Jean rămîne cu nasul în vînt, interzis, speriat* (CA. PETR.); *c*) fig. fără folos, zadarnic. *Ei numai doar durează-n vînt Deșerte idealuri* (EMIN.). <> Expr. *A se hrăni cu vînt* v. hrăni. *A lătra (ca ciinii) în vînt* v. lătra. *A umbla* (sau *a fi, a se ține, a merge*) *cu nasul în vînt* v. nas. **3** Expr. *A-i face vînt* = *a*) a împinge, a arunca, a azvîrli. *Servitoarea i-a făcut vînt scaunului, cu piciorul, pînă în perete* (CE. PETR.); *b*) (*fam.*) a izgoni, a pune pe fugă; a expedia, a alunga; a scăpa de cineva; ext. a da afară (dintr-o slujbă). *Îi povesti scurt toată întîmplarea și-i făcu vînt acasă* (VOIC.). *A-și face* (sau *a lua, a-și da*) *vînt* = a-și lua avînt, a porni cu viteză, cu avînt. *Unul din lăutari îl luă în circă și, cînd își făcu vînt, se aruncă drept în slava cerului* (ISP.). *A-și lua vînt* = (*despre cai*) a porni cu viteză mare (scăpînd de sub controlul conducătorului). **4** Eufem. Gaz intestinal (eliminat prin anus); acumulare excesivă de gaze în stomac și în intestine. *Se aducea calul de spinare sub greutatea lui, da drumul la vînturi pe sub coadă* (STANCU). • pl. *-uri*. /lat. ***ventus***.

vînteș, -ă *adj.* (*pop.*) Care aleargă repede; iute de picior. • pl. *-i, -e*. /***vînt*** + *-eș*.

vîntícé! *s.n.* Vîntuleț. • pl. *-le*. /***vînt*** + *-icel*.

vîntișór *s.n.* Vîntuleț. *Ieșiră într-un vîntișor subțire de miazănoapte*. • pl. *-oare*. /***vînt*** + *-ișor*.

vîntoáică *s.f.* (*în superstiții*) Duh rău, care provoacă furtuni. *O vîntoaică grozavă a scufundat multe vase pe mare* (SEVER.). • /***vînt*** + *-oaică*.

vîntoáie *s.f.* (*pop.*) Vîntoasă. • pl. *-oaie*. /***vînt*** + *-oaie*.

vîntós, -oásă *adj., s.f.* **1** *adj.* (*despre starea atmosferică, despre climă sau despre anotimpuri*) Cu vînt, bătut de vînt. *Înmormîntarea n-avusese loc decît în după-amiaza de miercuri, pe o ploaie rece de primăvară vîntoasă* (VIN.). **2** *s.f.* Vînt puternic (cu vîrtejuri); (*pop.*) vîntoaie. *Da, încuviință bătrînul, ne dă de știre că vîntoasa a trecut munții și lumea a intrat în rînduiala ei* (SADOV.). **3** *s.f. pl.* (*în credințele pop.*) Iele. *Se duseră cum se duce năluca cînd umblă vîntoasele și gonesc în miezul nopții pricolicii* (SLAV.). • pl. *-oși, -oase*. /***vînt*** + *-os*.

vîntreá *s.f.* v. vetrelă.

vîntrélă *s.f.* v. vetrelă.

vîntuí *vb. IV.* **1** *intr. unipers.* (*despre vînt*) A sufla cu putere, vijelios. **2** *tr.* (*în superstiții; cu sub. „vîntul rău”*) A face pe cineva să înnebunească sau să ologească. • prez.ind. pers. 3 *-iește*. /***vînt*** + *-ui*.

vîntuít, -á *adj.* (*reg.*) Nebun. • pl. *-ți, -te*. /v. ***vîntui***.

vîntulét *s.n.* Dim. al lui *vînt*; vînticel, vîntișor, vînturel, vîntușor, (*reg.*) vîntuț. *Soarele și un vîntuleț zbiceau văile* (DELAVR.). • pl. *-e*. /***vînt*** + *-uleț*.

vîntură *vb. I. tr.* **1** (*compl. indică boabe mai ales de cereale, semințe*) A trece prin vînturătoare sau a face să cadă de la o mică înălțime pentru ca vîntul să împrăștie impuritățile ușoare. *Un gospodar își vîntura grîul de pleavă* (BLA.). ◆ Fig. (*compl. indică grupuri, mulțimi de oameni*) A împrăștia, a risipi; a spulbera. *Doamne, nebunia și slăbiciunea mea sînt de la acel care ține în mînile sale văzduhul și pămîntul și care împărățiile ca pleava le vîntură* (SADOV.). **2** (*pop.; compl. indică lichide*) A vărsa de mai multe ori dintr-un vas în altul pentru a răci, pentru a amesteca etc. *E o supă cum n-am mai mîncat... - o vîntură cu lingura* (CA. PETR.). **3** A mișca într-o parte și în alta prin aer; a flutura, a agita. *Gheorghe răsturnă veșmintele, le scutură, le vîntură* (VOIC.). <> Fig. (*fam.*) *I-a vînturat pe sub nas o promisiune*. ◆ Fig. A frămînta, a tulbura. *Ce cumplit îmi vînturi mintea, și cu ce-ndărjire-mi scurmi Noaptea gîndurilor mele, Moarte, cînd îți stau în față!* (VLAH.). **4** Fig. (*compl. indică știri, idei etc.*) A răspîndi, a difuza; a colporta. *Chestiunea o să fie vînturată fără nici un rost de agitatorii de stradă* (CA. PETR.). **5** Fig. A cutreiera, a colinda, a străbate. *El vînturase văzduhul și cutreierase pămîntul* (ISP.). <> Expr. *A vîntura mări și țări* v. mare. <> Compus: *vîntură-lume* (sau *-țară*) *s.m. invar.* = om hoinar, aventurier. *Țara, sătulă de dînsul, îl lăsă a fi bătut de un vîntură-lume grec* (IORGA). **6** (*despre vînt*) A sufla, a bate peste... • prez. ind. *vîntur*. /lat. ***ventulare*** = ***ventilare***.

vînturár *s.n.* (*inv.*) Evantai. • pl. *-e*. /***vînt*** + *-ar*.

vînturáre *s.f.* Acțiunea de *a vîntura* și rezultatul ei; vînturat. • pl. *-ări*. /v. ***vîntura***.

vînturát[1] *s.n.* Vînturare. • /v. ***vîntura***.

vînturát[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre boabe, grăunțe, cel mai adesea de cereale, despre semințe*) Care este curățit de impurități cu ajutorul vîntului sau al unei mașini speciale. **2** (*despre mărături*) Care a fost vărsat de mai multe ori dintr-un recipient în altul pentru amestecare, aerisire etc. • pl. *-ți, -te*. /v. ***vîntura***.

vînturatéc, -ă *adj.* v. vînturatic.

vînturátic, -ă *adj.* Care este neserios, ușuratic, nestatornic, flușturatic. *Elena întrerupse monologul lui vînturatec* (D. ZAMF.). <> (*subst.*) *Îl considera un vînturatic*. • pl. *-ci, -ce* și *vînturatéc, -ă adj.* /***vînturi***, pl. lui *vînt* + *-atic*.

vînturătór, oáre *s.m., s.f.* **1** *s.m.* Persoană care vîntură cereale, semințe etc. *Vînturătorii și ciurarii lucrau în hambare* (SADOV.). **2** *s.m., s.f.* Persoană care hoinărește, care rătăcește din loc în loc. *Grecii..., vînturători ai limanurilor din vremi străvechi* (VLAH.). **3** *s.f.* Mașină agricolă de sortat, care curăță semințele de impurități prin îndepărtarea acestora cu un curent de aer produs de ventilatoare și prin cernerea semințelor rămase prin site. **4** *s.f.* (*metalurg.*) Mașină folosită în turnătorie pentru omogenizarea și răcirea amestecurilor. • pl. *-ori, -oare*. /***vîntura*** + *-ător*.

vînturătúră *s.f* Curățare de impurități a boabelor (de cereale), a semințelor, în cădere de la mică înălțime, cu ajutorul vîntului sau al unei mașini speciale. ◆ Concr. Ceea ce rămîne (ca impuritate) după vînturarea semințelor; pleavă. • pl. *-i*. /***vîntura*** + *-ătură*.

vînturél *s.n., s.m.* **1** *s.n.* Vîntuleț. **2** *s.m.* (*ornit.*) Specie de șoim mic din Europa, Asia și Africa, care se hrănește cu șoareci, șopîrle, lăcuste etc. (*Falco tinnunculus*); vindereu. • pl. *n. -e, m. -ei*. /***vînt*** + *-el*.

vînturós, -oásă *adj.* (*înv.; despre climă, vreme, anotimpuri*) Cu vînt, vîntos. ◆ Fig. (*despre oameni*) Care este neserios, ușuratic. • pl. *-oși, -oase*. /***vînt*** + *-os*.

vîntușór *s.n.* Vîntuleț. • pl. *-oare*. /***vînt*** + *-ușor*.

vîntúț *s.n.* (*reg.*) Vîntuleț. • /***vînt*** + *-uț*.

vînzáre *s.f.* **1** Cedare, înstrăinare a unui bun, a unei mărfi etc. în schimbul unei sume de bani; vindere. *Am socotit că tot așa lesne avea să meargă și cu vînzarea clădirilor din București* (M. I. CAR.). <> (*jur.*) *Vînzare silită* = vînzare ordonată de autoritatea judiciară pentru datorii neachitate. <> Loc.adj. *De vînzare* = oferit spre vînzare, destinat vinderii, menit să fie vîndut. *Iacă un ovrei cu cămăși de vînzare* (ISP.). <> Expr. *Vînzare bună!*, urare făcută negustorului (sau vînzătorului) de către cumpărător, la plecarea acestuia dintr-o prăvălie. *A scoate la* (sau *în*) *vînzare* v. scoate. **2** Concr. Ceea ce se vinde, obiectul care se vinde; marfă. *Mergea în piață și vedea vînzări, pometuri,... dulcețuri și alte mîncări* (PANN). **3** Fig. Trădare. *Căpeteniile acestei vînzări nelegiuite erau Negrilă paharnicul, Alexa stolnicul și Isaia vornicul* (ISP.). • pl. *-ări*. /***vinde*** + *-are*.

vînzátór, -oáre *s.m., s.f.* **1** (*în opoz. cu „cumpărător”; de obicei urmat de determ. introduse prin prep. „de”*) Persoană fizică sau juridică care vinde (ocazional sau permanent). ◆ Spec. Persoană care este angajată într-un magazin pentru a efectua vînzarea mărfurilor și pentru a servi clientela. *Îmi place să umblu cu lucrurile expuse prin magazine și să discut cu vînzătoarele* (CA. PETR.). <> Expr. *Vînzător de piei de cloșcă* v. cloșcă. ◆ (*înv., pop.; adj.; despre bunuri, proprietăți etc.*) Care este de vînzare, care este destinat vînzării. *Această moșie socotindu-se vînzătoare* (DOC.). <> Expr. *A face* (un bun imobil) *vînzător* = a pune în vînzare; a vinde. **2** Fig. Trădător. *Peter... a intrat și el în pămînt, dar vînzătorul lui huzurește și-și numără arginții* (H. LOV.). <> (*adj.*) *Boierii vînzători au fost pedepsiți*. • pl. *-ori, -oare*. /***vinde*** + *-ător*.

vînzoleálă *s.f.* Faptul de a (se) vînzoli; frămîntare, agitație, mișcare, vînzolit. *Cînd au sosit, larma și vînzoleala erau în toi* (VOIC.). • pl. *-eli*. /***vînzoli*** + *-eală*.

vînzolí *vb. IV.* **1** *tr., refl.* A (se) agita, a (se) frămînta, a (se) zbate (în direcții opuse). *Copiii se vînzoleau și se tăvăleau în năsip pînă la malul bălții* (SADOV.). **2** *refl. recipr.* A se războiu, a se lupta. *Iaca, gospodin, cu cine m-am vînjolit toată noaptea* (CR.). • prez.ind. *-esc*. și *vînjolí vb. IV.* /<magh. ***vonszolni*** „a merge, a tîrî după sine”.

vînzolíre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *vînzoli* și rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. ***vînzoli***.

vînzolít[1] *s.n.* Vînzoleală. • /v. ***vînzoli***.

vînzolít[2]**, -ă** *adj.* (*despre oameni*) Care se agită, care se zbuciumă, care este în continuă mișcare. • pl. *-ți, -te*. /v. ***vînzoli***.

vîrcă *s.f.* (*mai ales la pl.*) Dungă apărută pe piele în urma unei lovituri (puternice), a unei mușcături, înțepături etc. avînd aspectul unei echimoze sau al unei umflături. *Gîrbaciul... lasă răni adînci, vîrci și brazde* (CE. PETR.). • pl. *vîrci*. /<srb. ***vrka***.

vîrcolác *s.m.* **I** (*în credințele pop.*) **1** Ființă fabuloasă fără reprezentare concretă, care mănîncă luna și soarele (provocînd fazele lunii, eclipse etc.). *Era... cu fața rotundă, slinoasă și pătată, ca o lună mîncată de vîrcolaci* (VOIC.). **2** Strigoi. **II** Peștișor artificial de metal, întrebuințat ca nadă la pescuitul cu undița. • pl. *-ci*. și (*reg.*) *vîrcoláci, vîrcolág, vîrgolág, vîrcolíc s.m.* /<bg. ***върколак***.

vîrcoláci *s.m.* v. vîrcolac.

vîrcolág *s.m.* v. vîrcolac.

vîrcolí *vb. IV. refl.* (*înv., reg.; despre ființe*) A se zvîrcoli. *Cum se vîrcolea în brațele mele!* (C. NEGR.). • prez. ind. *-esc*. /cf. bg. ***върголия***.

vîrcolíc *s.m.* v. vîrcolac.

vîrdáre *s.f.* (*ornit.; reg.*) **1** Numele mai multor păsări din ordinul agățătoarelor: *a*) ciocănitoare verde (*Picus viridis*); *b*) ciocănitoare surâ (*Picus canus*). **2** Sticlete (*Carduelis carduelis*). • pl. *-ări*. și *verdáre, virdáre s.f.* /cf. *verde*.

vîrdoáică *s.f.* v. verdoaică.

vîrf *s.n.* **I** (*predomină ideea de parte înaltă, de deasupra sau de nivel superior*) **1** (*geomorf.*) Partea cea mai de sus a unei culmi, a unor munți sau dealuri. **2** Partea cea mai de sus (ascuțită) a unui obiect înalt (casă, copac etc.). *Piramidele-nvechite Urcă-n cer vîrful lor mare* (EMIN.). <> Loc.adv. *Cu vîrf* = foarte mult, peste măsură. *Cu vîrf și îndesat* = din belșug, din abundență, cu prisosință. *N-a izbutit să dobîndească nici o avansare, deși ar fi meritat cu vîrf și îndesat* (REBR.). <> Expr. *A pune* (sau *a face*) *vîrf* (la ceva) = a întrece orice măsură, închipuire sau așteptare; a fi din cale-afară de... *Prin multe trecuse el de cînd era om bogat; asta însă punea vîrf la toate* (SLAV.). (*Plin*) *cu vîrf* sau *încărcat cu vîrf* = plin de tot, pînă sus. ◆ Partea cea mai ridicată față de suprafața înconjurătoare. *Ședea pe vîrful grămezii de nisip*. **3** Fig. Persoană, grupare, colectiv etc. care se află în fruntea unei organizații, a unui grup social etc. *El, vîrful mîndru al celor ce apasă - Salută-n a lui cale pe-apărătorul mut* (EMIN.). <> Loc.adv. *La vîrf* = (*calc după fr. „au sommet”; despre întruniri, convorbiri etc.*) care presupune participarea șefilor de state, de guverne; la cel mai înalt nivel în stat. **4** Fig. Grad, intensitate maximă de manifestare sau de evoluție a unui fenomen, a unei acțiuni etc. <> *Ore de vîrf* = *a*) (*în legătură cu mijloace de transport, magazine sau alte unități de servire a populației*) ore de afluență maximă, de mare aglomerație și de solicitare intensă; *b*) (*în legătură cu sursele de apă, de energie electrică, de gaze*) ore în care consumul este foarte intens. *Vîrf de consum* = cantitate maximă de energie electrică necesară abonaților unei rețele electrice la anumite ore de zi sau în anumite perioade ale anului. ◆ Treaptă supremă într-o ierarhie (socială, profesională etc.); apogeu, culme. *În așa vîrf ajunsese această boală a sa, încît în toată minuta sfîrșitul îi aștepta* (PANN). **II** (*predomină ideea de extremitate ascuțită*) **1** Parte extremă a unui obiect, de obicei subțiată sau ascuțită (și opusă părții cu care este fixat de ceva sau de care este apucat ori manevrat); parte cu care se termină un obiect în sensul lungimii lui; capăt, extremitate. *Băgă de seamă că o broască țestoasă se ține după vîrful nuielei lui* (ISP.). <> Expr. *Nici cît un vîrf de ac* v. ac. **2** Extremitate a unei părți a trupului omului sau al animalelor. *Sărută pe Viorica înălțîndu-se în vîrful picioarelor* (PHIL.). <> Loc.adv. *Din vîrful buzelor* = *a*) cu superioritate, ironic, batjocoritor; *b*) fără convingere. *E un prieten al nostru,... lămuri din vîrful buzelor Mina* (SADOV.). *În vîrful* (sau *pe vîrfurile*) *degetelor* = (*în legătură cu*

vb. de mişcare) tiptil, încet, cu grijă, fără zgomot, ca să nu simtă nimeni. *Stinse lampa, pe vîrful degetelor trecu prin tindă* (EMIN.). *În vîrful* (sau *pe vîrfurile*) *picioarelor* v. picior. ◇ Expr. *A i se sui* (cuiva) *tot sîngele în vîrful capului*, se spune cînd cineva se aprinde la faţă din cauza furiei, a ruşinii etc. *A vorbi în* (sau *din*) *vîrful limbii* (sau *buzelor*) = a vorbi peltic; ext. a vorbi afectat. *A umbla* (sau *a păşi, a merge*) *în vîrful degetelor* v. deget. *A grăi în vîrful limbii* v. limbă. *A i se ridica* (sau *a i se sui*) (*tot*) *părul* (în *vîrful capului*) v. păr. **3** (*geom.*) Punct de intersecţie a două laturi ale unui unghi. • pl. *-uri.* /<sl. veche **връхъ, врьхъ**; cf. şi fr. *sommet.*

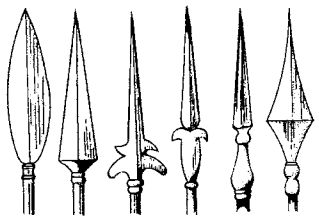

vîrfuri de lănci

vîrfár *s.n.* (*pop.*) **1** Ţăpoi cu coadă lungă, folosit pentru aşezarea fînului în vîrful stogului. **2** Vîrf de munte. • pl. *-e.* /***vîrf*** + *-ar.*

vîrfşór *s.n.* v. vîrfuşor.

vîrfuí *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică stoguri, clăi etc.*) A face vîrf. **2** *tr.* (*compl. indică recipiente, vase etc.*) A umple pînă sus; a face să fie plin ochi. **3** *intr., refl.* Fig. (*despre munţi, culmi etc.*) A-şi înălţa, a-şi profila vîrful. • prez.ind. *-iesc.* /***vîrf*** + *-ui.*

vîrfuít, -ă *adj.* **1** Care este prelungit în formă de vîrf, cu vîrf; ţuguiat, ascuţit. **2** (*despre recipiente*) Care este plin pînă sus, umplut cu vîrf. *Patru pahare erau vîrfuite* (AGÂR.). • pl. *-ţi, -te.* /v. ***vîrfui.***

vîrfuléţ *s.n.* Dim. al lui *vîrf*, capăt, extremitate (mică); vîrfuţ, vîrfuşor. • pl. *-e.* /***vîrf*** + *-uleţ.*

vîrfuşór *s.n.* Vîrfuleţ. • pl. *-oare.* şi *vîrfşór s.n.* /***vîrf*** + *-uşor.*

vîrfúţ *s.n.* Vîrfuleţ. • şi *vîrvúţ s.n.* /***vîrf*** + *-uţ.*

vîrgolág *s.m.* v. vîrcolac.

vîrhóvnic, -ă *s.m., adj.* (*înv.*) **1** *s.m.* (*bis.*) Căpetenie a celor doisprezece apostoli. ◆ Ext. Nume dat fiecăruia dintre cei doisprezece apostoli. **2** *s.m.* Ext. Şef, conducător. **3** *adj.* Important, de seamă. • pl. *-ci, -ce.* /<slav. **врьховьникъ.**

vîrî *vb. IV.* **1** *tr.* A băga, a introduce; a cufunda. *Astupă cu îngrijire stecla cu dopul, o vîrî în sîn, îşi luă comanacul din cap şi... începu a mînca cu smerenie şi cumpătat* (HOG.). ◇ Expr. *A-i vîrî cuiva* (ceva) *pe gît* = a sili pe cineva să accepte un lucru împotriva voinţei, interesului sau plăcerii sale. *Părerea lui... să nu ne-o vîre nouă cu de-a sila pe gît!* (CAR.). *A-i vîrî cuiva* (ceva) *în cap* = *a)* a face pe cineva să priceapă bine un lucru. *Are să trebuiască să înveţi... bucoavnă sîrbească şi să-ţi vîri în cap stihuri de Omer* (SADOV.); *b)* a face pe cineva să creadă ceea ce nu este adevărat. *Ăsta ţi-a vîrît în cap prostiile* (CĂL.); *c)* a sugera cuiva ceva. *El ţi-a vîrît în cap că ar trebui să plecaţi. A-şi vîrî* (sau *a-i vîrî cuiva*) *minţile în cap* = *a)* a-şi da bine seama (sau a face să-şi dea seama) de urmările faptelor sale; *b)* a se cuminţi sau a face să se cuminţească. *Sper ca acest preaviz îţi va vîrî minţile în cap* (CĂL.). *A vîrî* (cuiva ceva) *sub* (sau *în*) *nas* = a pune în faţă, a prezenta cu insistenţă. *O să-mi vîre în nas cine ştie ce sentinţă de evacuare!* (GAL.). *A vîrî vrajbă* (sau *zîzanie, intrigă* etc.) = a provoca (cu intenţie) neînţelegeri, ură, intrigi; a învrăjbi. *Îşi vîră* (sau *şi-a vîrît*) *naiba* (sau *necuratul* etc.) *coada* (undeva sau în ceva), se spune cînd într-o situaţie se ivesc neînţelegeri sau complicaţii (neaşteptate). *Diavolul vrajbei nu cuteza să-şi vîre coada între ei* (ISP.). *A-şi vîrî coada în ceva* v. coadă. *A-şi vîrî capul* (*sănătos* sau *teafăr, zdravăn* etc.) *sub evanghelie* v. evanghelie. *A vîrî un fitil* (sau *fitiluri, fitile*) v. fitil. *A-şi vîrî nasul în ceva* (ori undeva, *în toate, peste tot, unde nu-i fierbe oala*) v. nas. *A(-i) vîrî* (cuiva) *pumnul în gură* v. pumn. ◆ (*compl. indică corpuri ascuţite*) A înfige, a împlînta. *Alsacianul a spus că-i vîră sabia în piept* (CA. PETR.). ◆ (*compl. indică bani, bunuri materiale*) A investi, a plasa. *N-ar avea unde să meargă, toată averea lor fiind vîrîtă în cele două moşii* (REBR.). **2** *tr.* (*compl. indică fiinţe; cu determ. locale care indică spaţii închise*) A-l face să intre undeva (de bunăvoie sau forţat). *Îi putu urni cu nuiaua din urmă... şi-i vîrî în tîrlă* (VOIC.). ◇ Expr. *A vîrî pe cineva* (*de viu*) *în groapă* (sau *în pămînt*) = *a)* a pricinui moartea cuiva, a omorî pe cineva cu zile. *Mai tare comanda, mai tare! că te vîr în pămînt!* (SADOV.); *b)* a cauza cuiva supărări foarte mari. *Numai aceste erau de ajuns, ba şi de întrecut, s-o vîre în groapă pe biata babă* (CR.). *A vîrî* (pe cineva) *la închisoare* (sau *la puşcărie*) = a face să fie închis, întemniţat. *Familia, puternică, se socoteşte insultată şi-l vîră pe reclamant la închisoare* (CĂL.). **3** *tr.* (*compl. indică oameni; cu determ. care indică o reacţie nedorită de cel vizat, o faptă reprobabilă, o circumstanţă nefavorabilă*) A împinge, a îmboldi (la...); a face să fie cuprins, copleşit (de...). *La aşa vreme te face să pierzi răbdarea şi fără să vrei te vîră în păcat* (CR.). ◇ Expr. *A vîrî* (pe cineva) *în boală* (sau *în toate bolile, în sperieţi, în toţi sperieţii, în groază, în răcori*) = a speria (foarte) tare (pe cineva); a îngrozi, a înspăimînta, a înfricoşa. *Să nu mai zici că vine lupul, moş Nichifor, că mă vîri în toate boalele* (CR.). *Să-ţi spun drept, cucoane, că m-ai vîrît în spărieţi cu pistolul dumitale* (HOG.) *A* (*se*) *vîrî în* (ori *la*) *belea* v. belea. *A vîrî pe cineva în păcat* v. păcat. *A vîrî pe cineva în toate grozile morţii* v. tot. **4** *refl.* (*despre fiinţe; cu determ. care indică de obicei spaţii închise sau acoperite*) A intra, a se băga undeva. *Se vîrî sub o blană de urs şi adormi* (DELAVR.). ◇ Expr. *A se vîrî sub pielea cuiva* = a cîştiga (prin mijloace nepermise) încrederea, protecţia sau dragostea cuiva. *Se vîrîse sub pielea milionarului, îi ajunsese un fel de mînă dreaptă* (PER.). *A se vîrî în sufletul cuiva* v. suflet. *A se vîrî ca o şopîrlă* v. şopîrlă. ◆ A se înghesui (pentru a pătrunde undeva). *Se vîrîră printre oameni cum putură, să vadă mai de-aproape despre ce e vorba* (CA. PETR.). ◆ A se amesteca (intervenind cu ceva într-un sens oarecare). *S-a tot vîrît ba să fie la cumpărarea moşiei, ba acuma la împărţirea pămînturilor* (REBR.). **5** *refl., tr.* A face ca cineva să fie angajat, a angaja sau a se angaja într-un serviciu. *Ionică se vîră argat* (CĂL.). • prez.ind. *vîr.* /<sl. veche **въвръ́тн.**

vîríre *s.f* Acţiunea de *a* (*se*) *vîrî* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***vîrî.***

vîrît, -ă *adj.* **1** Care este băgat, introdus în... (sau sub...); care este afundat, adîncit în... (sau sub...). *Cuţitul vîrît nu a mai fost scos din teacă.* **2** Care a intrat (pentru a se adăposti, pentru a se ascunde etc.). • pl. *-ţi, -te.* /v. ***vîrî.***

vîrlán, -ă *s.m., adj.* **1** *s.m.* (*iht.*; *reg.*) Numele a două specii de peşti mărunţi: *a)* ţipar (*Misgurnus fossilis*); *b)* molan (*Noemacheilus barbatulus*). **2** *adj., s.m.* (*reg.*) (Om sau animal) viguros, în putere, iute în mişcări. • pl. *-i, -e.* /cf. *vîrlav.*

vîrláv, -ă *adj.* (*reg.*) Care este iute în mişcări; vrednic, îndemînatic. *Ce fată vîrlavă, nu-i sta mîinile cît e ziulica!* (POP.). • pl. *-i, -e.* /<srb. ***vrljav.***

vîrlúgă *s.f.* v. zvîrlugă.

vîrstă *vb. IV. tr.* **1** (*pop.*) A face să fie străbătut de dîre, de fîşii de altă culoare decît cea a fondului; a împodobi cu dungi. *Fata se arătă sprintenă, cu cămaşă albă şi catrinţă neagră vîrstată roş* (SADOV.). **2** (*înv., reg.*) A face să alterneze, să se deosebească, să se diferenţieze. *Aşe gîndurile şi mintea îşi vîrsta şi-şi schimba* (CANT.). • prez.ind. *-ez.* şi (*pop.*) *vrîstă vb. I.* /***vîrstă***[2] + *-a*; cf. srb. *vrstati.*

vîrstăt, -ă *adj.* (*pop.*) Care este dungat, vărgat, ext., bălţat, pestriţ. *Pe o scoarţă vrîstată, jos, pe duşumea, dormea încovrigat Patrocle* (SADOV.). • pl. *-ţi, -te.* şi *vrîstát, -ă adj.* /v. ***vîrsta.***

vîrstă[1] *s.f.* **1** Timpul scurs de la naşterea unei fiinţe pînă la un anumit moment din viaţa ei; numărul de ani (şi de luni, de zile) prin care se exprimă acest timp; etate. *Unde era pe atunci, ce făcea, ce gîndea, ce vîrstă avea?* (GAL.). ◇ *Decan* (sau *preşedinte*) *de vîrstă* = persoană care a împlinit numărul cel mai mare de ani sau care are vechimea cea mai mare în funcţie în anumite asociaţii, colegii (parlament, senat universitar etc.). ◇ Loc.adj. *De aceeaşi vîrstă* (*cu...*) sau *de-o vîrstă* (*cu...*), *de vîrsta* (cuiva), (*înv.*) *într-o vîrstă* = care are acelaşi număr de ani (sau de luni, de zile) (cu...). *Ionică era de vîrsta mea; amîndoi la un loc am fi împlinit douăzeci de ani* (VLAH.). *Fără vîrstă* = a cărui vîrstă nu se poate preciza, de vîrstă incertă. *Femeia la care mă uit... e o cerşetoare, femeie fără vîrstă* (ARGH.). *În vîrstă* = bătrîn. *O damă în vîrstă... s-a-mpiedicat în rochie şi a căzut pe şine* (CAR.). ◇ Expr. *A nu-şi arăta vîrsta* v. arăta. *A înainta în vîrstă* v. înainta. ◆ Timpul scurs de cînd există, de cînd durează, de cînd se menţine ceva; vechime. *Casele erau bătrîne de vîrstă, dar trainice şi tinere-n ziduri* (CAR.). **2** Număr de ani împliniţi de către o persoană pentru care poate fi considerată aptă pentru ceva, în funcţie de care i se acordă anumite drepturi (civile, politice etc.). *Ajungeau fecioraşii la vîrsta de ajutor în gospodărie* (SADOV.). ◇ Loc.adj. (*înv.*) *Fără* (sau *nu*) *de vîrstă* = (*despre tineri, copii*) minor. *Oricare fără de vrîstă va face vreo greşală... giudeţul nu-l va certa* (PRAV.). (*înv., reg.*) *De* (sau *în*) *vîrstă* = (*despre oameni*) care prin numărul anilor împliniţi poate fi considerat apt pentru ceva; major. *Mai în* (sau, *înv., de*) *vîrstă* = (*despre oameni*) care a împlinit un număr mai mare de ani (decît altcineva); care aparţine unei generaţii trecute de anii tinereţii. *Un contimporan mai în vîrstă de-al său... a enunţat aproximativ aceeaşi teorie* (BLA.). ◆ Număr de ani trăiţi (considerat ca factor al evoluţiei biologice). *Avea un glas spart şi aspru pe care vîrsta şi rutina îl dau unor femei* (PAPAD.). **3** Etapă din viaţa unei fiinţe caracterizată printr-o anumită fază de dezvoltare. *Din cruda-mi vîrstă, de cînd ochii am deschis,... Am iubit deopotrivă tot ce mi-a părut frumos* (ALEX.). ◇ *Vîrsta a treia* = perioadă a vieţii omeneşti, care corespunde bătrîneţii şi care începe, de obicei, după pensionare. *Vîrstă critică* v. critic. *Vîrstă fertilă* v. fertil. *Vîrstă fragedă* v. fraged. ◇ Loc.adj. *Între două vîrste* = care nu este nici prea bătrîn, nici prea tînăr. *S-a desprins din ceată un turc între două vîrste* (STANCU). Δ Analog. *O cultură minoră nu este... vîrsta copilărească a unei culturi* (BLA.). ◇ Loc.adj., adv. *În* (*toată*) *puterea vîrstei* = matur; în plină vigoare. *Erau oameni în puterea vîrstei, plini de hotărîre şi de energie* (GAL.). **4** Perioadă de timp în decursul căreia societatea omenească are anumite trăsături caracteristice; epocă. *Din vremile trecute, în veacuri viitoare, Un nume să răsune, cu slavă-mpodobit, Să treacă peste vîrste şi peste ani să zboare* (ALEX.). ◇ *Vîrsta fierului* = epoca fierului. *Vîrsta bronzului* = epoca bronzului. *Vîrsta de aur* = (*în antic.*) perioadă (mitică) de înflorire şi strălucire a vieţii materiale şi spirituale. *A trecut demult vîrsta de aur, cînd alte sunete nu erau pe lume decît glasurile naturii generoase, acompaniate de ciobănaşul arcadian pe un fluier cu două ţevi de trestie* (CAR.). (*înv.*) *Vîrstă de mijloc* = Evul Mediu. **5** (*geol.*; şi *vîrstă geologică*) Cea mai mică subdiviziune a timpului geologic în decursul căreia s-a format un complex de strate grupate într-un etaj geologic. • pl. *-e.* şi (*înv., reg.*) *vrîstă s.f.* /<sl. veche **връста.**

vîrstă[2] *s.f.* (*reg.*) **1** Dungă, bandă de altă culoare (într-o ţesătură, în penajul unei păsări etc.); ornament care constă din dungi de altă culoare. *Femei şi fete cu cataveici de vulpe şi cu fuste de lînă, dungate cu vrîste galbene şi roşe* (SADOV.). **2** Mănunchi, buchet de flori. *Ne încărcaserăm jur împrejur pălăriile cu vîrste făcute din preafrumoasele flori* (TURC.). • pl. *-e.* şi *vrîstă s.f.* /<srb. ***vrsta.***

vîrsteán *s.m.* Persoană de aceeaşi vîrstă cu altă persoană. • pl. *-eni.* /***vîrstă*** + *-ean.*

vîrstnic, -ă *adj.* **1** Care este de vîrstă înaintată; matur, bătrîn. *În faţa ta nu mai sta decît o femeie vîrstnică, cuviincioasă, tristă* (PAPAD.). ◇ (*subst.*) *Vîrstnicii şi femeile... nu se lăsară mai prejos* (VOIC.). ◆ (*la compar.*) Care a împlinit un număr mai mare de ani (decît...); care aparţine unei generaţii trecute de anii tinereţii. *Părea într-adevăr mult mai vîrstnici decît ar fi arătat actul de naştere* (CE. PETR.). **2** (*înv., reg.*) De aceeaşi vîrstă (cu...). **3** (*înv.*; *despre oameni*) Care, prin numărul anilor împliniţi, poate fi considerat apt pentru ceva; spec. major. *Mi-era ruşine ca, îndată ce ajunsesem vîrstnic, să-i cer socoteala, ca şi cum m-aş fi îndoit de cinstea lui* (DELAVR.). • pl. *-ci, -ce.* şi (*înv., reg.*) *vrîstnic, -ă adj.* /***vîrstă***[1] + *-nic.*

vîrstnicíe *s.f.* Vîrstă de adult; maturitate. *Cugetă cum va fi mai bine să facă atunci cînd Constantin va ajunge întru desăvîrşită vîrstnicie* (SADOV.). • g.-d. *-iei.* şi (*înv., reg.*) *vrîstnicíe s.f.* /***vîrstnic*** + *-ie.*

vîrşár *s.m.* Pescar care pescuieşte cu vîrşa. • pl. *-i.* /***vîrşă*** + *-ar.*

vîrşă *s.f.* Unealtă de pescuit, compusă dintr-un coş lunguieţ, făcut din nuiele (de răchită) împletite sau din plasă, cu gura îngustă şi întoarsă înăuntru în formă

de pîlnie; vintir. *Turbinca plină de draci, cari se zbăteau ca peştii în vîrşă* (CR.). • pl. *-e, -i.* /<sl. veche **врѣша, врѣша**; cf. bg. *връша*, srb. *vrša*.

vîrşóg *s.n.* Gura vîrşei. • pl. *-oage, m. -gi.* şi *vîrşóc s.n.* /*vîrşă* + *-og*.

vîrşti *interj.* v. vîşti.

vîrtecáp *s.m.* (*ornit.; reg.*) Capîntortură (*Junx torquilla*). • pl. *-i.* /***vîrti*** + ***cap***.

vîrtecúş *s.n.* (*reg.*) **1** Vîrtej de apă. *Leagănul intrase bine în matca apelor, plutea din ce în ce mai repede, vîrtecuşurile îl răsuceau în loc* (CAM.). **2** Vîrtej de vînt. **3** Învîrtire, învîrtejire; rotire. • pl. *-uri, -e.* şi *vîrticúş s.n.* /de la ***învîrtecuş***; cf. *vîrtej, vîrti*.

vîrtéj *s.n.* **I 1** Porţiune din masa unui fluid în care acesta, ca urmare a unui obstacol ivit în cale, are o mişcare de rotaţie; turbion, bulboană, vîltoare, vîrtecuş. *Vro zece din soţii lui se înecară în vîrtejurile valurilor* (ISP.). <> Fig. *În adîncul sufletului meu tulburat de toate vîrtejurile... este o apă limpede, neajunsă de nici o privire* (CA. PETR.). **2** (*hidrol.*) Mişcare a apei (sau a spumei) în formă de cercuri repetate în locul unde se cufundă cineva sau ceva. **3** (*meteor.*; şi *vîrtej de praf*) Mişcare turbionară (cu diametrul de cîţiva metri) care ia naştere în zilele senine de vară, cînd stratificarea termică este instabilă, iar suprafaţa activă se încălzeşte excesiv; ext. sul, coloană de praf, de fum, de zăpadă etc. *Deodată s-a stîrnit un vînt năprasnic, şi venind un vîrtej înfricoşat, a ridicat pe ginerele împăratului în sus şi s-a făcut nevăzut* (CR.). <> (*adv.*) *Minia, Furia şi Nebunia, şi dupe ele altele, plecară vîrtej în alte părţi ale lumii acesteia* (DELAVR.). <> Compar. *Cînd îşi făcu vînt, se aruncă drept în slava cerului şi mergea ca vîrtejul* (ISP.). <> Analog. *Vîrtejul norilor mă ameţea* (CAR.). <> Fig. *Totul a fost unificat într-un concert ca de catedrală, contînd pe ecouri mari şi pe vîrtejuri de sunete* (CĂL.). **4** Analog. Grup de fiinţe care se mişcă repede şi în învălmăşeală. *Un vîrtej de tineri din lumea mare au dat năvală împrejuru-i* (CAR.). ◆ Mişcare (ameţitoare) în cerc. *Cei doi universitari... se amestecară şi ei în vîrtejul jocului* (AGÂR.). **5** Fig. (*de obicei cu determ. în gen. sau introduse prin prep. „de”*) Agitaţie, trepidaţie; învălmăşeală (de situaţii şi evenimente). *Mai toată inteligenţa ţării este aţîţată şi tîrîtă în vîrtejul luptelor politice* (VLAH.). **6** Buimăceală, ameţeală, zăpăceală; ext. tulburare sufletească. *Acum sta-ntr-un cot, aşteptînd ca vîrtejul din capul lui să se oprească* (PER.). **7** Loc în creştetul capului omului sau pe pielea animalelor de unde părul porneşte în toate direcţiile. *L-ar fi tentat de asemenea să încerce cu podul palmei netezimea părului pe locul rotund al vîrtejului din creştet* (CĂL.). **8** (*reg.*) Cot, cotitură. *Rîul face-un vîrtej spre stînga* (VLAH.). **9** (*reg.*) Semn de recunoaştere (sub forma unei tăieturi rotunjite) făcut la urechea oilor sau a vitelor. **II** Nume dat unor unelte, care au la baza funcţionării lor mişcarea de rotaţie: *a*) Fus (acţionat de o manivelă) pe care se desfăşoară o funie sau un lanţ la capătul cărora se află o găleată, folosit pentru a scoate apă din fîntînă, pămînt din gropi etc. *b*) Încuietoare la uşă sau la poartă, formată dintr-o bucată de lemn care se învîrteşte în jurul unui cui. *c*) Unealtă din lemn, folosită pentru presat (la teascul pentru stors struguri) sau pentru strîns (la masa dulgherului). *Numaidecît să se sloboadă vîrtejurile de la teascuri* (SADOV.). *d*) Unealtă de dogărie care serveşte la strîngerea doagelor de butoaie, a ciuberelor etc. *e*) (*reg.*) Unealtă cu care se poate ridica osia carului pentru a se repara roata. *Să fie sănătos, că, de pune vîrtejul, ridică căruţa cu cinci chile parcă n-ar fi nimic* (DELAVR.). *f*) (*pop.*) Instalaţie compusă dintr-un par dispus orizontal, prins cu un capăt de peretele stînii sau de un stîlp înfipt în pămînt, care poate fi rotit în jurul punctului de sprijin şi de care se atîrnă ceaunul sau căldarea. *g*) Scrînciob care se mişcă în cerc; leagăn. *Sorocul Moşilor frenetici, cu vîrteje de căluşei, pocnitori şi băşici cu chiot?* (ARGH.). *h*) (*înv.*) Instrument de tortură, acţionat cu un sistem de şuruburi, cu care erau zdrobite sau dislocate oasele unui osîndit. *Îndată îi băgară în vîrteje şi cu plumb topit îi adăpară* (DOS.). **III** (*bot.*) Compus: (*bot.*) *vîrtejul-pămîntului* = *a*) plantă erbacee, cu tulpina tîrîtoare şi cu florile galbene (*Medicago orbicularis*); *b*) mică plantă erbacee, cu frunzele dispuse cîte trei la un nod, cu florile roşii, aşezate la vîrful tulpinii, care creşte în locurile stîncoase din regiunile alpine (*Pedicularis verticillata*). **IV** (*fiz.*) Mişcare a unui fluid, în cursul căreia particulele componente au o deplasare complexă de translaţie şi de rotaţie. • pl. *-uri, -e.* /<sl. veche **врътежь**.

vîrtejí *vb. IV.* **1** *refl., tr.* (*pop.*) A (se) învîrteji, a (se) învolbura. *A-nceput o ninsoare mărunţică şi deasă şi s-a pornit crivăţul s-o vîrtejească* (CAR.). **2** *refl.* (*înv.*) A se întoarce (din drum); a se abate din drum. *Vezirul s-au vîrtejit pe la Hotin şi, luînd Prutul în jos, s-au întors* (N. COST.). • prez.ind. *-esc.* /***vîrtej*** + *-i*.

vîrtejíre *s.f.* (*înv., pop.*) Acţiunea de *a vîrteji* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***vîrteji***.

vîrtejít, -á *adj.* (*înv.*) Învîrtejit; răsucit în formă de spirală. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***vîrteji***.

vîrtejitór, -oáre *adj.* (*înv.*) Care învolburează; care răscoleşte. *Crivăţul vîrtejitor al patimilor politice* (ALECS.). • pl. *-ori, -oare.* /***vîrteji*** + *-tor*.

vîrtejuí *vb. IV. refl.* A se învîrteji. • prez.ind. *-iesc.* /***vîrtej*** + *-ui*.

vîrtejuíre *s.f.* Acţiunea de *a se vîrtejui* şi rezultatul ei; învolburare. • pl. *-i.* /v. ***vîrtejui***.

vîrtélnic, -á *adj.* **1** Care se învîrteşte ca o vîrtelniţă. *Nevăstuica trece iute, torcînd lîna din fuioare Şi sucind fusul vîrtelnic ce-o atinge la picioare* (ALECS.). **2** Cu vîrtejuri, plin de vîrtejuri. *Ia-mi sufletul sau să mă ia un vifor... Şi să m-arunce-n valul Vîrtelnicului ocean* (MURNU). • pl. *-ci, -ce.* /cf. *vîrtelniţă*.

vîrtélniţă *s.f.* **1** Unealtă de lemn care serveşte la depănarea firelor de cînepă, de bumbac, de lînă etc.; depănătoare. *I-a mai dat... un corn de prescure, un păhăruţ de vin şi o vîrtelniţă de aur, care depăna singură* (CR.). <> Compar. *Un altfel de scrînciob... care se învîrteşte ca vîrtelniţa* (PAM.). **2** Maşină care serveşte la înfăşurarea sau la desfăşurarea sulurilor sau a sîrmelor de metal laminat. • pl. *-e.* /<sl. veche **връткꙑница**; cf. bg. *вертеница* „claie de snopi”.

vîrtí *vb. IV. tr., refl.* (*înv., reg.*) A (se) învîrti, a (se) roti. • prez.ind. *-esc.* /<sl. veche **вьртѣти**.

vîrticúş *s.n.* v. vîrtecuş.

vîrtoápă *s.f.* v. hîrtop.

vîrtojít, -ă *adj.* (*reg.*) Învîrtoşat. • pl. *-ţi, -te.* /de la ***vîrtos***.

vîrtóp *s.n.* v. hîrtop.

vîrtós, -oásă *adj., adv.* **I** *adj.* **1** (*pop.; despre fiinţe, mai ales despre oameni*, ext., *despre corpul lor sau despre părţi ale corpului lor*) Care este voinic, puternic, viguros, vînjos, robust. *Le era frică de ţăranul acesta onest care, cu pumnul lui vîrtos, i-ar fi strivit* (EMIN.). <> Ext. (*despre plante*) *Se împleteşte iedera pe un stejar vîrtos* (FIL.). **2** Fig. (*înv.; despre oameni sau despre caracterul, manifestările etc. ale lor; adesea urmat de determ. introduse prin prep. „în”*) Care este neclintit, statornic; hotărît, ferm. *Acesta e un om înţelept, vrednic şi vîrtos în năcazuri* (SADOV.). <> (*adv.*) *Să ţinem vîrtos credinţa* (VARL.). **3** (*pop.; despre corpuri, materii etc.*) Care este tare, solid, dur, dens, compact. *A doua zi, sculîndu-mă fericit de pe patul meu cel vîrtos de paie, şi aninîndu-mi mantaua de umere, începui să colind stradele oraşului* (EMIN.). <> Expr. (*A fi*) *vîrtos la cap* = (a fi) dîrz, încăpăţînat, îndărătnic. *Ei, dar părintele Trandafir e vîrtos la cap: unde pleacă, merge şi ajunge, ori moare pe drum* (SLAV.). ◆ (*despre substanţe, alimente etc.*) Care este compact, consistent, dens. *Vezi să nu iasă prea vîrtoasă mămăliga* (VOIC.). **4** (*despre vinuri*) Care are o concentraţie mare de alcool; tare. *Ceru poame, un vin mai vîrtos, alt rînd de cafele* (M. I. CAR.). **II** *adv.* Cu putere, cu forţă, cu tărie; zdravăn, tare; mult. *Vru să-i smucească cartea din mînă; dară băiatul o ţinea vîrtos* (ISP.). <> Expr. (*înv.*) *A sta vîrtos* = a interveni cu energie. *Sta împărăteasa vîrtos să facă pace* (NEC.). **III** *adv.* (*înv., pop.; la compar.*) **1** Mai mult, mai tare, în mai mare măsură. *Cine iubeşte tatăl sau muma mai vîrtos de mine, nu e mie destoinic* (COR.). **2** Mai ales, mai cu seamă, în special, îndeosebi. *Nu numai mirenii să cade să se ispoveduiască, ci mai vîrtos şi noi cei bisericeşti* (ANTIM). <> Expr. *Cu atît*(*a*) (sau, înv., *cît*) *mai vîrtos* = cu atît mai mult. *Datoria îl apăsa cu atît mai vîrtos, cu cît n-ar fi voit să afle cineva c-o are* (SLAV.). *Mai vîrtos că...* = mai cu seamă că..., mai ales datorită faptului că... *Acestuia îi plăcu de Apafi, mai vîrtos că era om mare şi spătos* (BARIŢ.). **3** (*în constr. advers.*) Mai degrabă; dimpotrivă. *Nice de unul folos află, ce mai vîrtos întru amar mearse* (COR.). • pl. *-oşi, -oase.* /lat. ****virtuōsus, -a, -um*** <*virtus, -utis*.

vîrtoşá *vb. I. tr., refl.* (*înv., reg.*) A (se) învîrtoşa, a (se) întări, a (se) solidifica. • prez.ind. *-ez.* şi *vîrtoşí vb. IV.* /***vîrtos*** + *-a*.

vîrtoşáre *s.f.* (*înv.*) Învîrtoşare. • pl. *-ări.* /v. ***vîrtoşa***.

vîrtoşí *vb. IV.* v. vîrtoşa.

vîrtoşíe *s.f.* Putere (fizică), vigoare, forţă. *O vîrtoşie trupească înnăscută, mai luptă cîtăva vreme împotriva destinelor* (CĂL.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***vîrtos*** + *-ie*.

vîrtoşíme *s.f.* (*înv.*) Duritate, soliditate. • pl. *-i.* /***vîrtos*** + *-ime*.

vîrtuciós, -oásă *adj.* (*înv.*) Puternic, viguros; robust, zdravăn. • pl. *-oşi, -oase.* /***vîrtute*** + *-ios*.

vîrtúte *s.f.* **1** (*înv.; pop.*) Putere (fizică), tărie, vigoare. *Vîrtutea scade, boala creşte, se apropie clipa cea mai de pre urmă* (MAI.). <> Loc.adj. *În* (sau *întru, cu*) *vîrtute* sau *tare de* (sau *la, în*) *vîrtute* = care este plin de vigoare, în deplinătatea puterii; voinic, puternic, sănătos. *Femeile-s mai viclene, cugeta el apucînd hăţurile; ele-s mai iscusite la vorbă; iar bărbaţii îs mai proşti; însă mai tari de vîrtute* (SADOV.). <> Expr. *Om în vîrtute* = om în putere. *A fi tare de vîrtute, dar slab de minte* = a fi puternic, dar prost. **2** (*înv.*) Forţă morală; voinţă puternică; fermitate, hotărîre. *I-a spus că se mută la Socodor şi nu s-a mutat, pentru că n-avea în el destulă vîrtute să se mute* (SLAV.). <> Loc.adv. (*înv., pop.*) *Din* (sau *cu*) *toată vîrtutea* = cu toată rîvna, cu toată străduinţa. *Aşa-i de ager încît chiar la o bătălie noi nu l-am putea birui, cu toată vîrtutea noastră* (SADOV.). **3** (*înv.*) Bărbăţie, curaj, vrednicie (în război). *Faptele lăudate ce ostaşii noştri au săvîrşit din îmboldirea şi sub poruncile gloriosului nostru suveran, carele a ştiut să recunoască şi să reînvie în inimile româneşti vîrtutea străbună* (ODOB.). **4** Fig. (*înv.*) Proprietate, însuşire, calitate. *Spre a pricepe vîrtutea cuvîntărei acesteia, se cade întîie a şti că Petru Maior... învăţase filozofia şi teologia în cinci ani la Roma* (PER.). **5** (*înv.*) Putere a cuiva. *Unde sînt împăraţii cei puternici şi viteji cei vestiţi a împărăţiei aceştiia? Toţi s-au stins, şi vîrtutea lor au trecut, nimică altă dintru ale lor n-au rămas, fără numai deşertăciune* (MICU). **6** (*înv.*; şi *vîrtutea cerului*) Boltă cerească, firmament. *Blagoslovit eşti în vîrtutea ceriului* (COR.). • pl. *-ţi.* /lat. ***virtus, -utis***; cf. şi fr. *vertu*, it. *virtù*.

vîrvúţ *s.n.* v. vîrfuţ.

vîsc *s.m., s.n.* **1** (*bot.*) Arbust semiparazit, care creşte pe tulpina şi ramurile unor specii de arbori, cu tulpina ramificată, cu frunzele pieloase, persistente, verzui şi cu fructele în forma unor bobiţe albe sau gălbui, folosit ca plantă medicinală cu acţiune hipotensivă centrală şi cardiotoxică (*Viscum album*). *În faţă erau ţigănci care se instalaseră ocazional cu coşuri mari de vîsc şi mimoze* (CA. PETR.). <> Compus: *vîsc-de-stejar* = mărgăritar (*Loranthus europaeus*). **2** (*înv.*) Clei preparat din fructul de vîsc. *Parcă dînsa ştia că el se află pe aci, prin apropiere, şi se zbate în culcuşul ei ca pasărea prinsă în vîsc* (SLAV.). • pl. (*înv.*) *m. vîsci, vîşti, n. -uri.* /lat. ***viscum***.

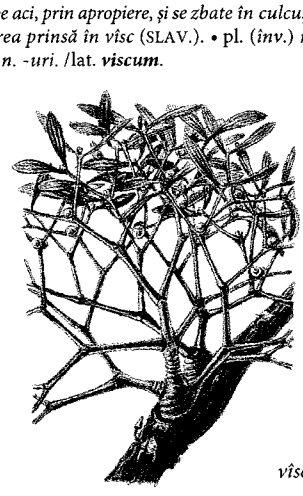

vîsc (1)

vîscós, -oásă *adj.* (*despre fluide*) Care prezintă viscozitate peste o anumită valoare; cleios, lipicios. <> Fig. *Merseră aşa cîtva timp într-o umbră umedă şi vîscoasă care mirosea a ciuperci şi a melci* (CA. PETR.). ◆ (*despre corpuri solide sau despre părţi ale acestora*) Care este lipicios, cleios; a cărui suprafaţă este acoperită de un lichid lipicios sau de un strat cleios. *Picioarele mi se încleiau în pîclă şi pămînt vîscos* (PER.). <> Fig. *Scena aceasta atroce de pe vasul*

american, unde cruzimea, răutatea și oarba imbecilitate... se amestecă în viscoase părți egale (STEINH.). • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***visqueux***, lat. ***viscōsus*** <*viscum, -i* „clei".

vîscozitáte *s.f.* v. viscozitate.

vîslár *s.m.* (*înv.*) Vîslaș. • pl. *-i.* /***vîslă*** + *-ar.*

vîslăș *s.m.* Persoană care mînuiește vîslele, conducînd o ambarcație cu vîsle; vîslar, (*înv.*) vîslitor. *Vîslașii își dau bineturi cu oamenii de pe mal* (VLAH.). <> Fig. *Barca vieții sale, lipsită de vîslaș, Plutea... pe-Oceanul uriaș!* (MACED.). • pl. *-i.* /***vîslă*** + *-aș.*

vîslă[1] *s.f.* Unealtă de lemn (sau de metal, de material plastic), în formă de lopată, folosită la propulsarea și la conducerea unei ambarcații de către vîslaș, formată dintr-o parte mai lată, care lovește apa, și dintr-o coadă lungă; ramă, lopată. *Cînd am coborît scara curții, m-a întîmpinat jos Pricop, cu vîsla și cu ghionderul în stînga* (SADOV.). • pl. *-e.* /<sl. veche **весло**.

vîslă[2] *s.f.* (*reg.*) **1** Coardă de viță-de-vie cu cîțiva ciorchini, care se păstrează pentru iarnă. **2** Mănunchi de spice cîte poate cuprinde secerătorul cu mîna. • pl. *-e.* /<bg. **весло**.

vîslí *vb. IV. intr.* **1** A manevra vîslele în apă, pentru a pune în mișcare și a face să înainteze o ambarcațiune. *Făt-Frumos se sui-n luntre și, vîslind, ajunse pînă la scările de marmură ale palatului* (EMIN.). <> Analog. *Vîslind, un corb încet vine din fund, Tăind orizontul, diametral* (BACOV.). **2** (*înv.*) A se deplasa plutind pe apă; a pluti, a naviga. *Vîslind spre Italie..., s-au abătut* (CANT.). • prez.ind. *-esc.* /***vîslă***[1] + *-i*; cf. bg. *весля*, srb. *vesliti.*

vîslíre *s.f.* Acțiunea de *a vîsli* și rezultatul ei; vîslit. • pl. *-i.* /v. ***vîsli.***

vîslișoáră *s.f.* Dim. al lui *vîslă.* • pl. *-e.* /***vîslă***[1] + *-işoară.*

vîslít *s.n.* Vîslire. *Mi-a descris înfățișarea lui: nalt și bărbos, cu ochi albaștri, bun tovarăș cu pescarii și lucrînd cu ei fie la vîslit, fie la așezat setcile și vîrșele* (SADOV.). • pl. *-uri.* /v. ***vîsli.***

vîslítor *s.m.* (*înv.*) Vîslaș. • pl. *-i.* /***vîsli*** + *-tor.*

vîșcá *vb. I. intr.* (*reg.*) **1** A se mișca din loc; a se urni, a se clinti; a se agita, a se foi. *O nălucă neagră vîșca prin frunzare* (SADOV.). **2** (*despre cîini*) A da din coadă. **3** Fig. A cîrti, a murmura. *Și boierii n-au încotro, măi, cît îs ei de boieri! Se supun lui conu Iordache, fără să vîșcăie* (CE. PETR.). • prez.ind. *vîșc.* și *vîșcăi vb. IV.* /cf. ucr. **вешмамися**.

vîșcăí *vb. IV.* v. vîșca.

vîști *interj.* (*reg.; adesea cu val. vb.*) Cuvînt care sugerează mișcarea bruscă și precipitată a unei ființe care sare, care țîșnește de undeva. • și *vîrști interj.* /onomat.

vîzdoácă *s.f.* v. vîzdoagă.

vîzdoágă *s.f.* (*bot.; pop.*) Numele a două plante erbacee, din familia compozitelor, cu tulpina puternică și ramificată, cu frunzele alterne sau opuse, penat-sectate, cu florile galbene, dispuse în capitule mari sau cu florile galbene-aurii, cu nuanțe brune-roșietice, dispuse în capitule mici, cu miros pătrunzător (*Tagetes erecta* și *Tagetes patula*). *Cotii pe o hudiță printre grădini pline de vîzdoage, gheorghine și ochiul-boului* (SADOV.). • pl. *-ge.* și *vîzdoácă s.f.* /cf. rus. **звоздика**, ucr. **звоздик**.

vîzdogeá *s.f.* (*pop.*) Dim. al lui *vîzdoagă*; (*reg.*) vîzdoguță. *Ți-oi trimite, maică, carte, Cărticică-n cornurele, pe de lături vîzdogele, Să știi c-am plecat cu jele* (POP.). • pl. *-ele.* /***vîzdoagă*** + *-ea.*

vîzdogúță *s.f.* (*reg.*) Vîzdogea. *Eu m-oi face-o vîzdoguță, La măicuța-n grădinuță* (POP.). • pl. *-e.* /***vîzdoagă*** + *-uță.*

vládnic[1] *s.n.* **1** (*înv., reg.*) Teren umed (acoperit cu iarbă), de obicei pe malul unei ape curgătoare. *Am miluit pe giupăneasa a lui Albotă... cu un vladnic de cătră Vlădeni, pe fijia cea veche* (DOC.). **2** (*reg.*) Baltă; lac (mare). • pl. *-ce.* /cf. sl. veche **владникъ**.

vládnic[2]**, -ă** *adj.* (*înv.*) Care este puternic, solid, rezistent. *Brazda vladnică a Troianului* (ODOB.). • pl. *-ci, -ce.* /cf. sl. veche **владнн** „putere".

vlágă *s.f* Putere, forță (fizică, morală, intelectuală); vigoare; (*înv.*) vlavie. *Te turbura năluca trecînd, Ți-era urît Ca unui fără vlagă oștean posomorît* (ARGH.). <> Expr. *A stoarce* (pe cineva) *de vlagă* v. stoarce. <> Analog. *Oamenii arătau la soare firavi, ca mugurii fără vlagă* (PAPAD.). <> Ext. *Capul rotund și mic, ca de miel slăbănog, se răsucea pe un gît fără vlagă* (VOIC.). <> Fig. *O idee..., dacă ar fi fost tratată cu mai multă vlagă artistică, putea căpăta chiar măreție* (PER.). • /<sl. veche **влага**.

vlah, -ă *s.m., s.f., adj.* v. valah.

vlăhic, -ă *adj.* v. valahic.

vlășiță *s.f.* (*bot.; reg.*) Varietate de ceapă cu bulbul compus, ca usturoiul, și cu foarte multe frunze cărnoase (*Allium ascalonicum*); hașmă. • pl. *-e.* /<srb. ***vlašica.***

vlăvie *s.f.* (*înv.*) Vlagă. • g.-d. *-iei.* /etimol. nec.

vlădícă *s.m.* **1** (*bis.; înv., pop.*) Arhiereu; spec. episcop; mitropolit. *Norodul se grămădi în biserică... ca să vadă cum a s-o scoată la capăt bietul vlădică* (C. NEGR.). **2** (*înv.*) Stăpînitor, domn, principe. *Eu sînt vlădică sau boierin* (DOC.) <> Expr. *De la vlădică pînă la opincă* = din toate clasele sociale; toți, fără nici o deosebire. *Toate clasele acestui popor, de la vlădică pîn-la opincă, dau îndărăt* (EMIN.). • pl. *-ci.* /<slav. **владъıка**.

vlădicésc, -eáscă *adj.* **1** (*înv., pop.*) De vlădică; care aparține vlădicăi sau vlădicilor; care este propriu, specific vlădicăi sau vlădiciei; care este destinat, care se cuvine numai vlădicăi; care are rang de vlădică. *Scrisoarea aceasta... trebuia să rămînă în original în archivul vlădicesc din Blaj* (ȘINC.). **2** (*înv.*) De vlădică, de principe, care aparține vlădicăi; care este propriu, specific vlădicăi; care vine de la vlădică. • pl. *-ești.* /***vlădică*** + *-esc.*

vlădície *s.f.* **1** (*bis.; înv., pop.*) Demnitatea, funcția de vlădică. *Popă mare te făcui, Că ți-am dat protopopie, Te-am-nălțat la vlădicie* (POP.). ◆ Timpul cît păstorește un vlădică. **2** (*bis.; înv., pop.*) Organizație bisericească ortodoxă (sau eterodoxă) autocefală, condusă de un vlădică; episcopie; mitropolie. *Nu-i fără rost ce face vlădicia, interveni părintele din Cozla, numai cît să mai fi amînat urcarea taxelor* (AGÂR.). ◆ Sediul acestei organizații. **3** (*înv.*) Cîrmuire; stăpînire; putere, autoritate. *Împărăția ta împărăție în toate veacurele, Vlădicia ta în toate neamure și neamure* (COR.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***vlădică*** + *-ie.*

vlăduí *vb. IV. tr.* (*înv.*) A cîrmui; a stăpîni. • prez. ind. *-iesc.* /<slav. **владатн**.

vlădúță *s.m. sg.* (*fam.*) Om prost, nerod, neghiob. • /nm. pr. rom. ***Vlad*** + *-uț(ă).*

vlăgui *vb. IV.* **1** *tr., refl.* A face să-și piardă sau a-și pierde vlaga, puterea; a (se) slei de puteri, a (se) epuiza, a (se) extenua, a (se) istovi. *Zi cu zi... oastea i-o vlăguiește, și pe el îl micșorează în ochii supușilor lui* (VLAH.). **2** *tr.* A prelucra pielea prin tăbăcire. *Vlăguiesc pieile pe mesele cu fața de tinichea sau marmoră* (ARD.). • prez.ind. *-iesc.* /***vlagă*** + *-ui.*

vlăguíre *s.f.* Faptul de *a (se) vlăgui.* • pl. *-i.* /v. ***vlăgui.***

vlăguít, -ă *adj.* (*despre ființe*) Care este obosit, ostenit, istovit, sleit de puteri. *Mă simțeam deodată vlăguit, golit de viață... Mă clătinam cu o senzație de sfîrșeală* (VOIC.). <> Analog. *Rămurelele vlăguite mă plesneau peste ochi* (REBR.). <> Ext. *Muntele ozonizat îi întremează trupul vlăguit* (PERP.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***vlăgui.***

vlăguitór, -oáre *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care vlăguiește; istovitor. *Nu e ușor pentru un popor... să se elibereze de miasma vlăguitoare a fricii* (PER.). **2** *s.m., s.f.* Muncitor care lucrează la prelucrarea pieilor într-o tăbăcărie. • sil. *-gu-i-.* pl. *-ori, -oare.* /***vlăgui*** + *-tor.*

vlăjgán, -ă *s.m., s.f* (*adesea peior.*) Tînăr înalt, voinic, zdravăn. *Vlăjganul acesta elegant e în fond o fire de poet* (CA. PETR.). <> (*ca epitet, precedînd termenul calificat, de care se leagă prin prep. „de"*) *Vlăjganul de stăpîn îl prinse cu mîna lui grea de ceafă* (E. LOV.). • pl. *-i, -e.* /cf. *vlagă.*

vlăjgáncă *s.f.* (*adesea peior.*) Tînără înaltă, voinică, zdravănă. • pl. *-ce.* /***vlăjgan*** + *-că.*

vlăsíe *s.f.* (*reg.*) Pădure (de șes). *Pînă la marginea orașului au venit lupii din vlăsia de lîngă Vede* (STANCU). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /de la nm. pr. rom. ***Vlăsia.***

vlăstár *s.n., s.m.* **1** (*bot.*) Ramură tînără, subțire și flexibilă, care se dezvoltă din rădăcina sau din tulpina unei plante lemnoase (și care poate servi ca altoi); lăstar. *În umbra ei pasc încă mieii ș-ajung vlăstarii brazi puternici* (MACED.). <> Fig. *Papa Ioan al XXII-lea porunci... să stîrpească din rădăcină toți vlăstarii ereziei din via Domnului* (EMIN.). **2** Fig. Descendent, urmaș, coborîtor al unei familii. *Patru copii, patru vlăstari ce creșteau din plin* (D. ZAMF.). • pl. *n. -e, m. -i.* /<ngr. ***βλαστάρι***.

vlástări *vb. IV. intr.* (*despre plante*) A da vlăstare. <> Fig. *Ar veni rîndul cugetărilor dulci și duioase ce vlăstăresc adesea în traiul singuratic al vînătorului* (ODOB.). • prez.ind. *-esc.* /***vlăstar*** + *-i.*

vlăstăríș *s.n.* Mulțime de vlăstare (care alcătuiesc o pădurice, un crîng). ◆ Ext. Pădurice tînără și deasă. • pl. *-uri.* /***vlăstar*** + *-iș.*

vloc *s.n.* v. vlog.

vlog *s.n.* **I 1** (*înv.*) Cădere de apă. **2** (reg.; și *vlog mocănesc*) Ploaie măruntă și de lungă durată, care cade pe o zonă întinsă. *Ploile lungi, vlogul... țin mult și se întîmplă cînd cineva și-a făcut samă* (PAM.). ◆ (*adv.*) Întruna, neîncetat, continuu. *Dragostea popei cu profesorița mergea vlog* (PER.). **II**. (*înv., reg.; adesea cu determ. introduse prin prep. „de"*) Număr mare, mulțime (de ființe, obiecte etc.). ◆ Aglomerație, îmbulzeală; spec. (*înv.; deprec.*) adunătură, gloată. • pl. *-uri.* și (*reg.*) *vloc, vloh s.n.* /etimol. nec.

vloh[1] *s.m.* v. valah.

vloh[2] *s.n.* v. vlog.

voaierísm *s.n.* v. voyeurism.

voaiór *s.m.* v. voyeur.

voal *s.n.* **1** Țesătură fină (transparentă) de mătase, bumbac sau fibre sintetice, folosită mai ales pentru confecționarea unor obiecte vestimentare femeiești. *Mai toate poartă rochii subțiri, de tarlatan sau de voal, pe fuste de mătase* (MACED.). ◆ Bucată de țesătură fină, rară, cu care femeile își acoperă capul sau fața (conform unor obiceiuri sau ritualuri); văl. *Prin voalul des abia se zărea fața fragedă și ochii vioi ai tinerei necunoscute* (BASS.). <> Compar. *Subțire ca un voal, întunericul și răcoarea treceau acum peste noi* (PAPAD.). <> Fig. *În ultimele pagini ale cărții, voalul ficțiunii se rupe și autorul apare în prim-plan, cu angoasele sale* (PER.). **2** (*fotogr.*) Înnegrire a unui material fotografic fotosensibil, care apare după developare și fixare, în urma unor iluminări difuze accidentale, a unui defect de fabricație sau a developării prelungite; voalare. • pl. *-uri.* /<fr. ***voile.***

voalá *vb. I.* **I** *tr.* A acoperi cu un voal. <> (*refl.*) *Se voalează înainte de a pleca.* ◆ Fig. A ascunde, a umbri, a masca. *Luminată de doi ochi albaștri, voalați de melancolie* (PER.). ◆ Fig. A înșela aparențele. **II** *refl.* **1** (*despre sunete, voce*) A-și pierde sonoritatea și limpezimea; a se estompa. **2** (*despre materiale fotografice*) A se deteriora, a se deprecia, a se strica din cauza venirii în contact cu lumina, a unei greșeli de fabricație sau a folosirii unui revelator de calitate inferioară; a se înnegri. **3** (*despre piese de lemn sau de metal, despre foi de tablă etc.*) A se deforma, a nu mai fi plană. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***voiler.***

voalare *s.f.* Acțiunea de *a (se) voala* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***voala.***

voalát, -ă *adj.* **1** Care poartă un voal, care este acoperit cu un voal. ◆ Fig. Care este ascuns, umbrit, ferit. **2** Fig. Care este obscur, disimulat, înșelînd aparențele. *Deși utilizează un stil voit voalat, raportul este obligat să recunoască existența unui puternic curent de opinie* (PER.). **3** (*despre sunete, voce etc.*) Care este lipsit de sonoritate și claritate; estompat, stins, surd. *O opri vocea voalată a țigăncii, gîtuită de șoapte* (PRED.). **4** (*despre negative fotografice*) Care este degradat prin producerea unui voal; înnegrit. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***voilé.***

voalétă *s.f.* Țesătură rară și foarte fină, voal folosit ca garnitură la pălăriile de damă sau pentru acoperirea feței. *Un surîs disprețuitor strivea gura fără a-i strica arcul, subt voaleta scurtă* (PAPAD.). • pl. *-e.* /<fr. ***voilette.***

voalúră *s.f.* **1** (*mar.*) Ansamblul velelor unei nave; velatură. **2** Curbura suprafeței unei parașute deschise. ◆ Ext. Pînza parașutei. • pl. *-e.* /<fr. ***voilure.***

vobulá *vb. I. tr.* (*electron.*) A schimba periodic frecvența unei tensiuni alternative sau, ext., a unui fenomen periodic. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***vobuler.***

vobuláre *s.f.* (*electron.*) Vobulație. • pl. *-ări.* /v. ***vobula.***

vobulatór *s.n.* (*electron.*) Generator electronic, cu frecvență variabilă, care produce oscilații de amplitudine constantă și care se folosește pentru a măsura caracteristicile de amplitudine și frecvență. • pl. *-oare.* /<engl. ***wobbulator***, fr. ***vobulateur.***

vobulație *s.f.* (*electron.*) Modificare a frecvenței printr-o oscilație a cărei frecvență fundamentală este foarte joasă față de frecvența purtătoare; vobulare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***vobulation.***

vobuloscóp *s.n.* (*electron.*) Aparat constituit dintr-un vobulator și un osciloscop, care permite vizualizarea

curbei de rezonanță a circuitelor acordate a receptoarelor de radio și televiziune. • pl. *-oape.* /<fr. ***vobuloscope***.

vocabulár *s.n.* **1** Totalitatea cuvintelor unei limbi; lexic. *Metoda studiului vocabularului unei limbi pe bază de terminologii poate aduce concluzii interesante* (PAN.). ◇ *Vocabular de bază* (sau *fundamental*) = fondul principal de cuvinte. *Vocabularul fundamental al românei are circa 10000 de cuvinte. Vocabular activ* = totalitatea cuvintelor folosite în mod efectiv de cineva în exprimare și care variază de la o categorie de vorbitori la alta. *Masa vocabularului* = partea cea mai mobilă a limbii în care intră și termeni neutri, care nu satisfac condiția de a aparține fondului principal. *Vocabular pasiv* = totalitatea cuvintelor specifice unei limbi pe care vorbitorii le înțeleg, dar nu le utilizează (decît accidental). ◇ Loc.adj. *De vocabular* = care aparține lexicului, propriu lexicului, privitor la lexic; lexical. *Dintre greșelile de vocabular... cea mai cunoscută... este pleonasmul* (PER.). **2** Restr. (*de obicei urmat de determ. care arată felul*) Totalitatea cuvintelor specifice unei anumite categorii sociale (și profesionale), unui anumit domeniu de activitate, unui anumit stil al limbii, unei epoci (culturale, literare), unui scriitor sau vorbitor etc. *Vocabularul critic îi e destul de redus, dar sinceritatea e totală* (CA. PETR.). ◇ *Vocabular argotic* v. argotic. **3** (*înv.*) Dicționar (de proporții reduse); lexic, glosar. *Vezi și vocabularul francezo-românesc de Poenaru, Aron și Hill* (MAIOR.). ◇ *Caiet-vocabular* = caiet de format mic pentru explicarea cuvintelor. *Vocabular purtăreț* v. purtăreț. **4** (*inform.*) Mulțime de simboluri cu care se pot forma cuvinte. • pl. *-e.* și (*înv.*) *vocabulárius s.n.* /<lat. ***vocabularium***, fr. ***vocabulaire***.

vocabuláriu *s.n.* v. vocabular.

vocábulă *s.f.* Unitate, element de vocabular; cuvînt, vorbă. *Își sublinia cuvintele necunoscute, transportînd vocabulele rare într-un mic vocabular franco-german* (CĂL.). • pl. *-e.* /<fr. ***vocable***, lat. ***vocabŭlum***, ***-i***.

vocál, -ă *adj.* **1** Care ține de voce; care aparține vocii, care se referă la voce; care se exprimă cu ajutorul vocii. *Se zicea că nici o cucoană din aristocrația apuseană nu rezistă la modulațiile vocale ale acestui frumos diplomat turc* (CA. PETR.). ◇ *Coardă vocală* = fiecare dintre formațiunile ligamentoase simetrice ale laringelui prin vibrarea cărora se produc sunetele. *O să-i răcească... coardele vocale și o să răgușească* (ARGH.). *Amprentă vocală* v. amprentă. *Mesagerie vocală* v. mesagerie. *Vibrato vocal* v. vibrato. **2** (*despre muzică*) Care este destinată vocii, care se execută cu vocea. *După ce studie mai întîi muzica vocală,... să consacră cu cel mai mare amor la studiul contrapunctului* (FIL.). ◇ (*urmat de determ. care precizează genul muzicii, al unei lucrări sau formații muzicale, cu care formează compuse*) *O formație vocal-instrumentală... ne-a încîntat prin talentul și virtuozitatea cu care a reușit să reliefeze mesajul uman* (PER.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***vocal***, lat. ***vocalis***, ***-e***.

vocálă *s.f.* (*fon.*) Sunet al vorbirii la a cărui emitere curentul de aer sonor iese liber prin canalul fonator, fără să întîlnească nici un obstacol. *Vocalele limbii române sînt: a, ă, î (â), e, i, o, u. Vorbea foarte repede,... lungind, adînc tulburător, vocalele* (CA. PETR.). ◇ *Vocală anterioară* (sau *palatală, prepalatală*) = vocală care se articulează în partea anterioară a cavității bucale (*e, i*). *Vocală medială* (sau *centrală*) = vocală care se articulează în partea mediană a cavității bucale (*a, ă, î*). *Vocală posterioară* (sau *postpalatală, velară*) = vocală care se articulează în partea posterioară a cavității bucale (*o, u*). *Vocală neutră* = structură vocalică ce se caracterizează prin formanți situați la 500 Hz, 1500 Hz, 2500 Hz. *Vocală deschisă* v. deschis. *Vocală închisă* v. închis. *Vocală lungă* v. lung. *Vocală rotunjită* v. rotunjit. *Vocală scurtă* v. scurt. *Vocală tematică* v. tematic. ◆ Semn grafic, literă care reprezintă un asemenea sunet. • pl. *-e.* /<lat. [littera]***vocalis***, it. ***vocale***, germ. ***Vokal***.

vocálic, -ă *adj.* (*fon.*) Care aparține vocalelor, care se referă la vocale. *Numele asiriene... le-au deformat după sensul actual al lor prin introducerea punctelor vocalice subscrise în vechile cărți biblice* (CAR.). • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***vocalique***.

vocalísm *s.n.* (*fon.*) **1** Sistem al vocalelor unei limbi, din punct de vedere fonetic și fonologic, în diferite etape ale evoluției sale. *Vocalismul acestor graiuri este în situație de dependență față de consonantism* (PER.). **2** Ansamblul vocalelor unui cuvînt, ale unei silabe sau ale unui morfem component. **3** Parte a foneticii istorice a unei limbi care se ocupă cu studiul vocalelor. • pl. *-e.* /<fr. ***vocalisme***.

vocalíst, -ă *s.m., s.f.* (*muz.*) Interpret de muzică vocală; dizeur. • pl. *-iști, -iste.* /<germ. ***Vokalist***.

vocalitáte *s.f.* **1** Caracter vocal. **2** Sonoritate. • /<engl. ***vocality***.

vocalizá *vb. I.* **I** *intr., tr.* (*muz.*) A face exerciții de canto pe anumite vocale, fără a numi notele sau a pronunța cuvintele; a executa vocalize. *Cînd Ioanide o neglija din cauza ocupațiilor lui..., vocaliza discret spre a controla ecoul odăilor* (CĂL.). **II** *refl.* (*fon.; despre consoane*) A trece de la valoarea de consoană la cea de vocală; a căpăta valoare de vocală sau de semivocală (semiconsoană). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***vocaliser***, it. ***vocalizzare***.

vocalizáre *s.f.* **1** (*muz.*) Acțiunea de *a* (*se*) *vocaliza* și rezultatul ei. *Jos se împleteau vocalizări sălbatice cu tăceri gînditoare* (VOIC.). **2** (*fon.*) Modificare prin care un sunet trece de la valoarea de consoană la cea de vocală sau de semivocală (semiconsoană). • pl. *-ări.* /v. ***vocaliza***.

vocalízǎ *s.f.* (*muz.*) **1** Executare a unui text muzical vocal (cu caracter de exercițiu) prin înlocuirea denumirii notelor cu vocale, de preferință *a* sau *o*. ◆ Exercițiu de canto care constă în executarea unei serii de note pe anumite vocale. **2** Piesă vocală de virtuozitate, fără cuvinte, cîntată numai pe vocala *a*. • pl. *-e.* /<fr. ***vocalise***, it. ***vocalizzo***.

vocatív *s.n.* (*gram.*) Caz al declinării care exprimă o chemare, o invocare adresată cuiva. ◆ Ext. Cuvînt aflat în acest caz. *Vocativul are valoarea unei propoziții sau fraze întregi, imperativă sau dezideravită* (IORD.). • pl. *-e.* /<lat. [casus] ***vocativus***, fr. ***vocatif***.

vocáție *s.f.* **1** (*de obicei urmat de determ. care indică natura, felul, domeniul etc.*) Aptitudine deosebită pentru o anumită artă sau știință; predispoziție, înclinație, chemare pentru un anumit domeniu de activitate, pentru o anumită profesiune, pentru un anumit mod de viață etc. *Cîte inteligențe frumoase... n-au fost înjugate la carul politicei, pentru care n-aveau vocație deloc?* (CAR.). ◇ Fig. *Vocația cinematografului către muzică și poezie este rară* (PER.). **2** (*jur.*) *Vocație succesorală* = îndreptățire a unei persoane de a participa la o succesiune în temeiul raportului de rudenie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și (*înv.*) *vocațiúne s.f.* /<fr. ***vocation***, lat. ***vocatio***, ***-onis*** <*vocare* „a chema".

vocațional, -ă *adj.* Care se referă la vocație; profesional. • sil. *-ți-o-.* pl. *-i, -e.* /<engl. ***vocational***.

vocațiúne *s.f.* v. vocație.

vóce *s.f.* **1** Facultate specifică omului de a emite sunete articulate; sunet sau ansamblu de sunete produse de vibrarea coardelor vocale umane sub efectul unei excitații nervoase ritmice; mijloc prin care se realizează vorbirea; glas. *Vocea bătrînului Iuga se schimbase și se înmuiase* (REBR.). ◇ Loc.adv. *Cu jumătate* (*de*) *voce* = *a*) încet, în șoaptă; în taină. *Domnișoara mea trebuie oprită la Luncavăț, hotărî el pripit, cu jumătate de voce* (SADOV.); *b*) cu ton nehotărît, nesigur, șovăitor. *Aristia fu destul de încurcat... Îi răspunse cu jumătate voce omului cu barba pătrată și umeri largi din fața sa* (CA. PETR.). ◇ Expr. *A ridica vocea* v. ridica. ◆ Persoană care vorbește. *Poftește-ș-o aprinde..., zise o voce... lîngă el* (AGÂR.). **2** (*urmat de determ. care arată felul*) Tonalitate a vocii (determinată de o anumită stare sufletească, emoțională etc.); intonație, inflexiune; fel de a vorbi al cuiva. *Zace palida vergină, cu lungi gene, voce blîndă* (EMIN.). ◇ *Voce plină* v. plin. *Voce de stentor* v. stentor. **3** Însușire, aptitudine a cuiva de a cînta frumos din gură. *Au descoperit însă că are voce și l-au învățat cîteva arii, pe care trupa le cînta în cor* (GAL.). ◆ Registru de sunete muzicale, mai înalte sau mai profunde, în care cineva poate cînta. *Salonul cel mare... vibra de un zgomot asurzitor de voci soprane* (PAPAD.). **4** Analog. Ciripit sau cîntec al păsărilor. *Voci de gaițe... fac să scoboare ploaia* (COȘB.). **5** Analog. Strigăt produs de unele animale. *Se auzi de sus Vocea leului răpus* (ARGH.). **6** (*muz.*) Linie melodică încredințată fiecărui instrument executant într-o compoziție. **7** Fig. Manifestare lăuntrică a propriei conștiințe; (expresie a) ceea ce resimțim în noi înșine; expresie a unor imboldur, porniri etc. interioare. *Tu nu vei fi nici bogat, nici sus așezat, pare să dăscălească o voce interioară* (ARGH.). **8** Expresie a unei opinii, a unei păreri; ext. opinie, părere. ◆ Persoană care își face cunoscută opinia, părerea în legătură cu ceva. *Nu lipseau voci care să-i asigure pre ceilalți că străinul îi va ruina* (E. BAR.). • pl. *voci.* /<lat ***vox***, ***vocis***; cf. și fr. *voix*.

voci- Elem. de compunere „voce, cuvînt, vocală", „sens, înțeles". • și *voco-.* /<fr. ***voci-***; cf. lat. *vox, -cis* „voce".

vociferá *vb. I. intr.* A vorbi cu glas ridicat (și enervat); a-și manifesta prin cuvinte răstite și pe un ton ridicat nemulțumirea, mînia. *Gesticulau descumpăniți, vorbind prea tare (vociferînd), cu schime, cu bătăi de pumn în masă* (TEOD.). ◆ Ext. A face scandal, a țipa. *E un scandal absolut de neînțeles... Emilia vociferează, amenință,... bate cu pumnul în masă* (CA. PETR.). • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***vociférer***, lat. ***vociferare***.

vociferánt, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care vociferează; scandalagiu. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***vociférant***.

vociferáre *s.f.* Acțiunea de *a vocifera* și rezultatul ei. ◆ (*mai ales la pl.*) Zgomot, larmă de voci (nemulțumite, mînioase); manifestare verbală (amenințătoare) de nemulțumire, de mînie; vociferație. *Se întorcea, făcea bezele, mulțumea și o croia din nou de-a fuga, cu o mie de vociferări în alaiul lui* (ARGH.). • pl. *-ări.* /v. ***vocifera***.

vociferatór, -oáre *s.m., s.f.* Persoană care vociferează. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***vociférateur***.

vociferáție *s.f.* Vociferare. *Locatarii imobilului aud în apartamentul respectiv niște vociferații jubilante* (CĂL.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***vocifération***, lat. ***vociferatio***, ***-onis***.

vocluí *vb. IV.* v. văcălui.

voco- v. voci-.

vocodér *s.n.* **1** (*telec.*) Sistem electronic de telefonie, în care vorbirea este codificată și apoi reconstituită artificial, pentru a se obține o inteligibilitate sporită. **2** (*muz.*) Instrument electronic de analiză-sinteză în timp real a undelor sonore, folosit pentru generarea unor efecte sonore deosebite, cum ar fi imitarea vorbirii cu ajutorul instrumentelor muzicale clasice. **3** (*inform.*) Aparat care analizează sunetele, permițînd sinteza răspunsurilor vocale într-un sistem informatic. • acc. și *vocóder.* pl. *-e.* /<fr. ***vocoder***, engl. ***vocoder***.

vocoíd, -ă *adj., s.f.* (*fon.*) (Sunet) oral, central, rezonator, al cărui tip reprezentativ este vocala. • pl. *-zi, -de.* /<fr. ***vocoïde***; cf. engl. *vocoidal*.

vódă *s.m.* (*ist.*) Titlu dat în trecut domnilor țărilor românești, adăugat de obicei după numele lor; domn, domnitor. ◆ Persoană care deținea acest titlu. *Vodă și Doamna... trebuie să se oprească douăzeci și cinci de minute în gara din marginea orășelului* (CAR.). ◇ Expr. (*fam.*) *Vodă da* (sau *vrea*) (*și* sau *iar, dar*) *Hîncu ba*, se spune despre cineva mai puțin important care se împotrivește voinței unei persoane de rang superior. (*A se plimba* sau *a umbla*) *ca vodă prin* (ori *în*) *lobodă* = (a umbla) fără grijă, dîndu-și importanță. *A nu-i păsa nici de vodă* = a nu se teme, a nu-i păsa de nimeni. *A mînca* (*din*) *pita lui vodă* = a fi slujbaș la stat. ◆ Ext. Principe, rege. • /<slav. [вонє]вода.

vódcă *s.f.* v. votcă.

vodeásă *s.f.* (*pop.*) Soția voievodului, (*pop.*) voduleasă. *Gîndea că, fiind frumoasă, Va fi cocoană sau tocmai vodeasă* (BUD.). • pl. *-ese.* /***vodă*** + *-easă*.

vodér *s.n.* Aparat electronic de producere a vocii artificiale, care utilizează chei similare acelora ale instrumentelor muzicale. • pl. *-e.* /<fr. ***voder***.

vodevíl *s.n.* Specie de comedie ușoară sau de farsă (într-un act), de origine franceză, cu intrigă complicată, neverosimilă, și o acțiune bogată, dar artificială, în al cărei text sînt intercalate cuplete satirice care se cîntă (cu acompaniament instrumental) pe melodii cunoscute. *Cunoștința superficială a uneia sau două limbi străine... ne dau înlesnire de a înțelege romanele doamnei Sand și vodevilurile domnului Scribe* (KOGĂL.). • pl. *-uri,* (*înv.*) *-e.* /<fr. ***vaudeville***; cf. nm . pr. [Théâtre du] *Vaudeville*.

vodevilésc, -ă *adj.* Care este propriu vodevilului; care are caracter de vodevil, în maniera vodevilului. *Tonul vodevilesc, parodic al filmului... n-a scăpat subtilului critic* (PER.). • pl. *-ești.* /<fr. ***vaudevillesque***.

vodevilíst *s.m.* Autor de vodeviluri. • pl. *-iști.* /<fr. ***vaudevilliste***.

vodevilístic, -ă *adj.* Vodevilesc. • pl. *-ci, -ce.* /***vodevilist*** + *-ic*.

voduleásă *s.f.* (*pop.*) Vodeasă. *Voduleasa cea frumoasă, Hătmăneasa cea aleasă* (POP.). • pl. *-ese.* /*vodă* + *-uleasă*.

vógă *s.f.* Interes viu provocat, la un moment dat, de o manifestare artistică, de o creație, de o personalitate etc.; faimă, popularitate, trecere de care se bucură temporar cineva sau ceva (într-un anumit mediu social, artistic etc.); renume, modă. *În urmă cu două decenii era voga poemului epic* (PER.). ◇ *În (mare) vogă* = la modă. *Melodie în vogă. Artist în vogă.* • /<fr. ***vogue***.

vohód *s.n.* (*bis.*; *în confesiunea ortodoxă*) Intrare a preotului în biserică prin ușile împărătești, în timpul liturghiei. • pl. *-uri.* /<slav. **въходъ**.

voi[1] *pron.pers. 2 pl.* **A** (*înlocuiește numele persoanelor cărora li se adresează vorbitorul sau al grupului, al categoriei de oameni în care este inclusă persoana căreia i se adresează vorbitorul*) **I** (*la nom.; îndeplinește funcția de sub., marcînd adesea insistența asupra sub.; așezat înaintea pred.*) *Voi sînteți urmașii Romei? Niște răi și niște fameni!* (EMIN.). ◇ (*urmat de vocat. cu rol de întărire sau de precizare, de apoz. sau de prop.atr.*) *Voi, care sînteți o coloană de cultură în Orient..., veți introduce pe cît se poate mai degrabă formele cele nouă ale civilizațiunii* (MAIOR.). *Voi, femeilor, ați nenorocit o mulțime de scriitori* (BACOV.). ◇ (*accentuat prin reluare*) *Pentru Roma acest soldat mișel Din piept știu să-și verse prin taberi caldul sînge. Dar voi, voi ce dați Romei?* (CAR.). ◇ (*în corelație cu alte pron.pers. sau cu subst., indică paralelismul sau opoziția*) *Voi poate nu știați prea bine toate astea, dar eu, care am trăit lîngă el, mai știu și altele* (PRED.). **II** (*la dat.*) **1** (*îndeplinește funcția de compl. indir.*) *a*) (*înv., pop.; în forma acc. „vouă"; așezat după pred.*) *Ei, vedeți, zise iarăși cel mare, dacă mă potrivesc eu vouă?* (CR.). ◇ (*urmat de vocat. cu rol de întărire sau de precizare, de apoz.*) *Poruncim voao, preoților și diaconilor* (ANTIM). *b*) (*în formele neacc. „vă", prin eliziune, „v-"; așezat înaintea vb. pred.*) *Vă urez și fericire, Trai plăcut și-ndelungat* (ALEX.). *V-am trimis două telegrame, una d-tale și alta lui Davila* (CAR.). ◇ (*în forma neacc. „-vă"; așezat după vb. pred.*) *Fie-vă milă și iertați-mă!* (SADOV.). ◇ (*intercalat între elementele unor forme compuse inversate ale vb. pred.*) *Eu fără de preț datu-v-am atîta bunătate* (COR.). *c*) (*în forma neacc. „vi"; urmat de un pron.refl., de un pron.pers. - cu excepția fem. „o" - sau de formele conjuncte de indic. prez., pers. 3 sg. și pl., ale vb. „a fi"; așezat înaintea vb. pred.*) *Mă mir că nu vi-i rușine să mințiți cu atîta sfruntare* (REBR.). *d*) (*forma acc. „vouă" este urmată de una dintre formele neacc. „vă", „v-" care reia compl. indir. exprimat prin forma acc.*) *Vouă vă arde de nebunii și de blestemății* (REBR.). *e*) (*forma neacc. „vă" sau „v-" este urmată de cea acc. „vouă" și anticipează compl. indir. exprimat prin forma acc.; forma neacc. este așezată înaintea vb. pred.*) *Vă dau vouă aceste trei tamazlîcuri* (SADOV.). **III** (*la ac.*) **1** *a*) (*îndeplinește funcția de compl. dr.*) *Vestea adusă v-a supărat pe voi; b*) (*în formele neacc. „vă", prin eliziune, „v-"; așezat înaintea vb. care îndeplinește, singur sau împreună cu alte părți de vorbire, funcția de pred.*) *Bine v-am găsit* (EMIN.). *Nu vă mai pot suferi* (CR.). ◇ (*în forma neacc. „-vă"; așezat după vb. pred.*) *Nu uitați, rogu-vă, după cîștigarea primei lupte, a bea un pahar, cu toată inima* (CAR.). *c*) (*forma acc., precedată de prep. „pe", este urmată de una dintre formele neacc. „vă" sau „v-" care reia compl. direct exprimat prin forma acc.*) *Pe voi vă trimit la cărat piatră* (VOIC.). **2** (*în formă acc.; precedat de diverse prep. sau adv., îndeplinește funcția de atr., de compl. indir., de circ. de mod, de loc etc.*) *În cămara din fund... să nu intrați, că nu va fi bine de voi* (ISP.). *Ura noastră pentru voi nu va mai fi un simțămînt, ci o rațiune* (EMIN.). *La voi e cu putință tot ce la oameni pare Neputincios și greu* (BOL.). ◇ Loc.adv. (*Pe*) *la voi* = *a*) în casa voastră; în gospodăria voastră; în familia voastră. *Trec azi pe la voi* (CA. PETR.). Δ (*precizat prin „în casă", „acasă"*) *Îngăduie-mă și pe mine la voi în casă, pîine cu vin să mănînc și eu* (STANCU); *b*) în satul sau în orașul vostru; în părțile voastre. *Nu știu cum o fi pe la voi; dar aici, dacă ține tot așa, apoi, peste vreo săptămînă, fără grijă, puteți veni cu copiii* (CAR.). **IV** (*la vocat.; adesea urmat de alte vocat. sau de determ. atr.*) *A mai venit de-atuncea să v-asculte, Voi, plopi adînci, cu voci și șoapte multe?* (ARGH.). **B** (*la dat. și la ac.; în formele neacc. „vă", „v-" sau „vi-", cu val. de pron.refl.*) **1** (*însoțește un vb. refl.*) *a*) (*la dat.; în formele neacc. „vă", „v-"; așezat înaintea vb.*) *Cum v-ați putut închipui așa ceva?* (VOIC.). *Vă închipuiți cîte abuzuri se făceau în favoarea intereselor familiale* (CĂL.). *b*) (*la ac.; în formele neacc. „vă", prin eliziune, „v-"; așezat înaintea vb.*) *O, eroi! care-n trecutul de măriri vă adumbriseți, Ați ajuns acum de modă* (EMIN.). ◇ (*după vb. la imper. sau la ger.*) *Cărăbăniți-vă de la mine și mă lăsați în pace!* (CR.). **C** (*la dat.; în formele neacc. „vă", prin eliziune, „v-", „vi-", are val. de adj.pos.*) **I** (*indică posesiunea; în formele neacc. „vă", prin eliziune, „v"; așezat înaintea vb.*) *Sub luna plină Vă strălucesc armurile ca noi* (ISANOS). ◇ (*după vb. la imper.*) *Încingeți-vă spada la dantul cel de moarte* (EMIN.). **II** (*indică apartenența*) **1** (*în formele neacc. „vă", prin eliziune, „v-"; așezat înaintea vb.*) *Dacă n-a fost ea vrednică să vă răpuie capul, fii măcar tu vrednic s-o stăpînești* (CR.). **2** (*în forma neacc. „vi"; urmat de un pron.refl., de un pron.pers. - cu excepția fem. „o" - sau de formele conjuncte de indic. prez., pers. 3 sg. și pl., ale vb. „a fi"; așezat înaintea vb.*) *Inima nu vi se frînge?* (BOL.). **III** (*indică dependența*) **1** (*în formele neacc. „vă" sau, prin eliziune, „v-"; așezat înaintea vb.*) *Ce vă fac copiii?* (SADOV.). **2** (*în forma neacc. „vi-"; urmat de un pron.refl., de un pron.pers. - cu excepția femininului „o" - sau de formele conjuncte de indic. prez., pers. 3 sg. și pl., ale vb. „a fi"; așezat înaintea vb.*) *Ce templu e acesta În care chiar copiii vi-i duceți jertfă?* (CAR.). **IV** (*cu val. sub.; cu val. de adj.pos.; în formele neacc. „vă-", prin eliziune, „v-"; așezat înaintea vb.*) *În noaptea asta v-ați scris moartea... vorbi el cu voce joasă* (SADOV.). ◇ (*așezat după vb.; vb. este la imper. sau, înv., la viitorul I al indic.*) *Spuneți-vă părerea sinceră* (CAR.). **D** (*folosit ca pron. de politețe*) **1** (*la dat.; îndeplinește funcția de compl. indir.*) *a*) (*în formele neacc. „vă", prin eliziune, „v-"; așezat înaintea vb. determ.*) *Dle președinte, vă sînt recunoscător de bunavoință cu care mă conduceți în această dezbatere, foarte grea pentru mine* (MAIOR.). *b*) (*în forma neacc. „vi-"; urmat de un pron.refl., de un pron.pers. - cu excepția fem. „o" - sau de formele conjuncte de indic. prez., pers. 3 sg. și pl., ale vb. „a fi"; așezat înaintea vb. determ.*) *Dacă nu vi-i cu supărare, încotro mergeți d-voastră la vremea asta și pe locurile aistea, domnișorule?* (HOG.). **2** (*la ac.; îndeplinește funcția de compl.dr.*) *V-am rugat să-mi dați cuvîntul, dle președinte* (MAIOR.). **3** (*înv.; la ac.; în formă acc.; precedat de diverse prep. sau adv., îndeplinește funcția de atr., de compl.indir., de compl. de mod, de loc etc.*) *Despre voi era vorba, magnifice* (E. BAR.). **4** (*la ac.; în formele neacc. „vă" sau, prin eliziune, „v-"; așezat înaintea vb.*) *Cu cît m-am gîndit mai mult la felul în care v-ați purtat cu mine, cu atît mai din adînc a venit răscolirea* (CA. PETR.). **E** (*cu val. de dat. etic*) *Acuși vi-o spun.* • dat. *vouă*, (*înv.*) *voaoă, vă, v-, vi-*; acuz. (*pe*) *voi, vă.* /lat. ***vōs***.

voi[2] *s.n.* (*reg.*) **1** Rînd de împletitură de papură sau de nuiele într-o leasă sau în pereții unui patul de păstrat porumb. **2** Fîșie de pămînt (arabil). • pl. *-uri.* /<srb. ***voj***, bg. ***воище***.

voi[3] *vb. IV. tr.* v. vrea.

voiáj *s.n.* Călătorie. *Voiajul a durat prea puțin* (CA. PETR.). ◇ *Agenție de voiaj* v. agenție. • sil. *vo-iaj.* pl. *-uri, -e.* /<fr. ***voyage***.

voiajá *vb. I. intr.* A călători. *Va să zică d-voastră ați voiajat mult?... Sunteți un om fericit, domnule* (HOG.). • sil. *vo-ia-.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***voyager***.

voiaját, -ă *adj.* Care a călătorit mult; umblat. • sil. *vo-ia-.* pl. *-ți, -te.* /v. ***voiaja***.

voiajór, -oáre *s.m., s.f.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care călătorește mult; călător. *Voiajorul care nu poate să rămînă măcar un an într-o localitate de pe hartă vede puțin și nu știe nimic* (ARGH.). ◇ (*adj.*) *Porumbel voiajor* v. porumbel. **2** *s.m.* (*și voiajor comercial*) Reprezentant al unei firme comerciale, care se deplasează în diferite localități în căutare de beneficiari sau de furnizori; comis-voiajor. *Am aflat... că unul din voiajorii negustorilor de la noi a văzut în toamna asta, în două locuri, pe fratele meu* (SADOV.). • sil. *vo-ia-.* pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***voyageur***.

vóie *s.f.* **1** Voință, hotărîre. *Iar tu sărac ai voie și nu poți a voi* (BOL.). ◇ (*cu referire la Dumnezeu sau, rar, la sfinții creștini ori la alte divinități*) *Unde este voia lui Dumnedzeu se biruescu toate firile omenești* (NEC.). ◇ Loc.adv. *Cu voie* sau (*înv., pop.*) *de* (*bună*) *voie, cu* (*de-a*) *voia* (cuiva) = intenționat; dinadins. *Ca un părinte pedepsești pre cei ce țe-au greșit ție cu voia* (MIN.). *Peste voia cuiva* sau *peste voie* = împotriva voinței cuiva. *Peste voia ardelenilor era aceasta tocmală* (COSTIN). *Cu voie fără voie* sau *cu voie* (sau *ori*) *fără* (*de*) *voia cuiva, de voie, de nevoie* = vrînd-nevrînd, mai mult de silă decît de bunăvoie. *Căpeteniile franțuzești luară oarecum cu asalt hotărîrea consiliului de război și regele, de voie, de nevoie, se supuse și el* (EMIN.). ◇ Loc.adj., adv. *Fără* (*de*) *voie* sau *fără voia mea* (ori *a ta, a sa* etc.) = involuntar, neintenționat, din greșeală. *Fără voia mea am călcat coprinsul tău* (ISP.). Loc.adv. *De* (sau *cu*) (*bună*) *voie* sau *de* (ori *cu*) (*bună*) *voia cuiva, (înv.) de* (sau *cu*) *a mea* (ori *a ta, a sa* etc.) (*bună*) *voie, cu voie bună* = din proprie voință, fără constrîngere; din proprie inițiativă; prin liberă alegere, de bunăvoie. *Nici un hoț nu mărturisește de bună voie cînd n-a fost prins asupra faptului.* (REBR.). ◇ Expr. (*bis.*) *Fie voia Ta* sau *facă-se voia Ta* = să se împlinească voința, hotărîrea Ta (a lui Dumnezeu). *Vie împărăția ta, fie voia ta* (BIBLIA 1688). (*înv., pop.*) *A(-i) fi* (cuiva) *voie* ori *voia* (*să...*) = a vrea, a hotărî. *Are o coastă de drac într-însa, care trebuie scoasă numaidecît, dacă ți-i voia să ai femeie cum trebuie* (CR.). *A face* (*pe* sau, rar, *în*) *voie* (ori *voia cuiva*) sau *a sluji voia cuiva* = a îndeplini voința, hotărîrea, ext. porunca cuiva. *Să ne năpustim în pădure... așteptînd să se facă pe urmă voia lui Dumnezeu* (SADOV.). *A lăsa în voia Domnului* (ori *lui Dumnezeu, Celui de Sus, Tatălui, Sfîntului*) v. lăsa. **2** Dorință; plăcere, poftă, plac, chef. *Orice la voile tale Cu răul nu-l scoți la cale* (PANN). ◇ Expr. *După* (ori *pe*) *voie* sau *după* (ori *pe*) *voia* (cuiva) = care este conform cu dorința cuiva, care este pe placul sau pe gustul cuiva, fără nici o obligație sau constrîngere. *S-ar putea să mor și acolo să nu pot trece; asta e după voia lui Dumnezeu* (SADOV.). *În* (sau *la*) *voie* sau *în toată voia, în voie bună, în voia cea bună, de* (sau *la*) *voie* = *a*) în largul lui, nestingherit. *Dar de pe la Grumăzești, moș Nichifor... a început a lăsa iepele mai la voie* (CR.); *b*) fără nici o grijă, fără teama de a greși. *Crezi în fine că putem să lăsăm lucrurile să se desfășoare în voia lor?* (CĂL.). *A se lăsa* (sau *a umbla, a merge, a fi purtat*) *în voia cuiva* sau *a ceva* = a umbla, a se lăsa după dorința, după placul cuiva; a fi la discreția cuiva. *Harap Alb mai prinzînd oleacă la inimă, încalecă și se lasă în voia calului, unde a vrea el să-l ducă* (CR.). *Voia la dumneata* (*ca la banul Ghica*) = ești liber să faci ce vrei. *Voia la d-voastră, domnișorule, răspunse moșneagul* (HOG.). *A face pe voia cuiva* sau *a-i face cuiva pe voie* (sau *voile*) = a satisface dorința, plăcerea cuiva. *Fu nevoit a mai aștepta încă un an, ca să facă și voia fiului său celui mijlociu* (ISP.). *A-i fi cuiva pe voie* sau *a fi pe voia cuiva* = a fi pe placul, pe gustul cuiva; a fi așa cum dorește cineva. *La început făcu sforțări uriașe să fie pe voia tatălui său, dar simți îndată că-i cu neputință* (AGÂR.). *A-i intra cuiva în voie* sau *a intra în voile cuiva* = a-i face cuiva (toate) gusturile, a face pe plac cuiva; a mulțumi, a satisface dorințele cuiva. *Își îndrăgește învățătorul și-i intră în voie* (EMIN.). *A împlini voia* (sau *voile*) *cuiva* = a îndeplini dorințele sau poruncile cuiva. *Pe toți cîți nu-mi împlinesc voile în casă îi împung cu ghionți* (STANCU). (*înv., pop.*) *A-i fi* (cuiva) *voia* (*să...*) = a dori, a-i plăcea (să...). *Trebui să rabde, să tacă și să se-ntoarcă la oi, dacă îi era cu voia să nu mai capete o scărmănătură* (POP.). **3** (*înv.*) Bunăvoință. *Am așteptat porunca și voia bună a măriei tale* (SADOV.). **4** Poftă, chef, dispoziție. *Vedea că n-are nici o voie de petrecere, că chiar vinul îl bea cu mînie* (AGÂR.). ◇ Expr. *A-i* (sau *a-și*) *strica* (cuiva) *voia* = a (sau a se) indispune. *Vădzîndu-l mazîlimea că-i din neam prostu, li să strîcară tuturor voia* (NEC.). *Voie bună* (sau *rea*) = dispoziție, stare sufletească bună (sau rea). *Era o glumă a lor, unul din scurtele minute de descleștarea voiei bune, în încordarea meseriei aspre* (PAPAD.). *Toată ziua aceea nu putea să se astîmpere de voia rea* (DRĂGHICI). Δ Loc.adv., adj. *Cu* (sau, rar, *în*) *voie bună* = vesel, bucuros; bine dispus. *Te-aș însoți cu voie bună, Dar stau mai bine lîngă vatră* (ARGH.). **5** (*mai ales pe lîngă vb. ca „a avea", „a cere", „a da", „a lua"*) Permisiune, încuviințare, învoire; dispoziție. *Dați-mi voie să mă explic* (KOGĂL.). ◇ *Bilet* (sau, *înv., răvaș*) *de voie* = adeverință prin care se acordă

soldaților, elevilor interni etc. permisiunea de a ieși din cazarmă, din școală etc. *Sergentul socoti că nu-i mai trebuie Bucică și-i dădu răvaș de voie* (GAL.). <> Loc.adv. *Cu voia* (cuiva) = cu aprobarea (cuiva). *Cum nu-și pot da ei seama că o revoluție cu voie de la gealații Galatei a încetat de a mai fi revoluție* (CA. PETR.). *Fără voie* sau *fără voia cuiva* = fără permisiune, fără încuviințarea cuiva. *Cum ai îndrăznit să făgăduiești fără voia mea?* (CAR.). <> Expr. *Nu-i voie* sau *nu e voie* = e interzis, e oprit. *- Unde vrei să te duci? - La Dumnezeu, Ivane... - Nu-i voie, zise Ivan* (CR.). • pl. *voi*. /<sl. veche **волꙗ**.

voiéștiță *s.f.* (*bot.*; *reg.*) **1** Izmă (*Mentha longifolia*). **2** Izma-broaștei (*Mentha aquatica*). • pl. *-e*. /<bg. ***вощеница***.

voievód *s.m.* **1** (*în Ev. Med., în provinc. rom.*) Conducător cu atribuții militare, politice, administrative și judecătorești, ales de o uniune de obști și a cărui autoritate se exercita asupra unui teritoriu limitat. ◆ Titlu purtat de domnii Țării Românești și ai Moldovei, precum și de guvernatorul Transilvaniei; domn, vodă; ext. principe. ◆ Persoană care avea acest titlu. *Proprietatea e sfîntă, că e de la Negru Vodă, întîiul voievod care a trecut în locurile acestea* (CA. PETR.). **2** (*înv.*) Comandant de oaste; căpitan. *Alexandru... zise voievozilor și domnilor să-și tocmească oștile și șireagurile înaintea lui* (ALEXAN.). ◆ (*în credința creștină ortodoxă*) Căpetenie a oștilor cerești, a cetelor de îngeri; arhanghel. *Arhanghelii sau Sfinții Voivozi... sînt păzitorii oamenilor de la naștere pînă la moarte* (HASD.). **3** (*înv.*) Mai-marele unei cetăți, al unui ținut; guvernator. ◆ Ext. Boier de rang mare. **4** Conducător, căpetenie a unei cete, a unei grupe (de țigani). *Corcodel, voivodul, era la frunte, Vrînd a sa noduroasă măciucă De corn cu sînge și el s-o crunte* (BUD.). **5** (*înv., reg.*) Conducător al unui grup special constituit, organizat. ◆ Spec. Căpetenie a unei cete de călușari. • pl. *-ozi*. și (*înv.*) *voivód s.m.* /<slav. **воєвода**.

voievodál, -ă *adj.* Care aparține voievozilor, privitor la voievozi, din vremea voievozilor; care este făcut, creat de un voievod. *Își pusese cușma și mantia voievodală* (CA. PETR.). • pl. *-i, -e*. și (*înv.*) *voivodál, -ă adj.* /**voievod** + *-al*.

voievodát *s.n.* (*în Ev. Med., în provinc. rom.*) **1** Demnitate, autoritate, putere, rang de voievod; (*înv.*) voievozie. *Așezămîntul voievodatului la români... trebuie să dateze din vremile întîiului stat bulgăresc* (XEN.). **2** Formă de organizare social-politică condusă de un voievod; ținut, teritoriu, așezare care se aflau sub autoritatea unui voievod. • pl. *-e*. și (*înv.*) *voivodát s.n.* /**voievod** + *-at*.

voievodeásă *s.f.* Soție de voievod. *Voievodesele, după ce soții lor, domnii, fură uciși de turci, s-au tras amîndouă... la munte și au ctitorit un schit* (VOIC.). • pl. *-ese*. și (*înv.*) *voivodeásă s.f.* /**voievod** + *-easă*.

voievozíe *s.f.* (*înv.*) **1** Unitate militară condusă de un voievod. *Pe coastele sau la poalele munților se alcătuiesc în mici căpitanaturi și voievozii sub șefi de sîngele lor* (KOGĂL.). **2** Voievodat. *După ce Ardealul a intrat în stăpînirea ungurească, voievozia de acolo a scăzut și s-a păcătoșit, ajungînd pe aceeași treaptă cu cnejia* (IORGA). • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și *voivozíe s.f.* /**voievod** + *-ie*.

voiníc, -ă *s.m., adj.* **I** *s.m.* **1** Bărbat (tînăr) care dă dovadă de curaj, de bărbăție, de vitejie în luptă; bărbat (tînăr) care înfruntă cu îndrăzneală pericolele, situațiile dificile etc. *De-i izbuti, bine de bine, iară de nu, au mai pățit și alți voinici ca tine* (CR.). <> *Voinic de codru* sau *voinicul codrului* = haiduc. *Doisprezece coconași... se făcură voinici de codru* (C. NEGR.). *Cruce de voinic* v. cruce. ◆ Bărbat tînăr (necăsătorit) bine făcut, robust, viguros, vînjos; restr. flăcău, fecior. ◆ (*fam.; de obicei ca termen dezmierdător de adresare*) Băiat. *Vino la mama, voinicule.* ◆ (*înv., reg.; de obicei în opoz. cu „muiere", „femeie", „nevastă"*) Bărbat. *I-au imputat că a venit la război cu careta ca muierile, iar nu călare ca voinicii* (DION.). **2** (*înv.*) Soldat, războinic, ostaș. *Se întorceau cu fuga acasă la dînșii, lăsînd în urmă... arme frînte și voinici morți* (IORGA). <> *Voinic de oaste* v. oaste. ◆ (*bis.*) Ostaș în ceata îngerilor; ostaș al Domnului. *Șăzînd lîngă beserica sfîntului..., au văzut doi voinici luminoși la chip și la stat* (MIN.). **II** *adj.* **1** (*despre oameni*) Care dă dovadă de curaj, de bărbăție, de vitejie în luptă; curajos, dîrz, îndrăzneț, viteaz. *Oamenii vremilor acelor... erau nalți ca brazii și voinici ca zmeii* (C. NEGR.). **2** (*despre ființe sau despre părți ale corpului lor*) Care are o constituție robustă, solidă, care este bine făcut; care are forță fizică mare; care are un aspect impunător; puternic, solid, viguros, puternic. *Erau femei voinice, cu mîinile și fețele albe* (AGĂR.). • pl. *-ci, -ce*. și (*înv., pop.*) *vonic, -ă. s.m., adj.* /<sl. veche **воинꙑкъ**; cf. bg. *войник*, srb. *vojnik* „ostaș, combatant".

voinicáme *s.f. sg.* (*bis.*; *înv.*) Colect. Oștire. *Această oastea a lu Dumnezeu cheamă-se a ceriului voinicame* (COR.). • /**voinic** + *-ame*.

voinicár *s.m.* v. vonicer.

voinicáș *s.m.* (*pop.*) Voinicel. *N-auzii secure În pădure, N-auzii glas De voinicaș* (POP.). • pl. *-i*. /**voinic** + *-aș*.

voinicél *s.m.* **I** Dim. al lui *voinic*; (*pop.*) voinicaș. *Paserea... lăsă să-i pice din cioc pe oblîncul șelei voinicelului o piatră de zamfir* (ODOB.). ◆ Haiduc. *Pe cărări pierdute Merge tot mereu Voinicelul meu Din frunze pocnind, Codrii vechi trezind* (ALECS.). <> (*adj.*) *Unde-s frățiorii mei Voinicei ca niște zmei?* (POP.) **II** (*bot.*) **1** Crucea-voinicului (*Hepatica transilvanica*). **2** Varga-ciobanului (*Dipsacus silvester*). • pl. *-cei*. /**voinic** + *-el*.

voinicér *s.m.* v. vonicer.

voinicésc, -eáscă *adj., s.f.* **I** *adj.* **1** De voinic, vitejesc. *Toate te înveselesc aici: ...înfățișarea mîndră și voinicească a gospodarilor, chipul rumân și luminos al rucărencelor* (VLAH.). <> *Luptă voinicească* (și *subst. f.*) = luptă corp la corp; trîntă. *Lasă sabia drăcească, Hai la luptă voinicească* (POP.). ◆ Ext. Eroic, legendar. **2** De flăcău, de bărbat (tînăr); puternic, viguros; zdravăn, bine făcut; bărbătesc. *Au să guste și ele dulceața unei strîngeri voinicești, de mult jinduită* (VOIC.). ◆ (*despre acțiuni, manifestări etc. ale oamenilor*) Care dovedește, trădează forță, putere, robustețe, vigoare. *Cîteva voinicești lovituri de lopată avîntară micul vas departe de coastă* (ODOB.). <> (*glum.*) *Cum să știți voi ce este o masă voinicească și un somn sănătos?* (CA. PETR.). **3** (*înv.*) Ostășesc. *Să afla la o ceată voinicească, de oaste* (DOS.). **II** *s.f.* (*art.*) **1** (*reg.*) Modalitate de a înota, constînd în întinderea alternativă a brațelor în lături, fără a mișca picioarele care se țin lipite unul de altul. **2** Numele unui dans popular cu mișcare vioaie, executat de patru sau opt flăcăi și însoțit de strigături. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-ești*. /**voinic** + *-esc*.

voinicéște *adv.* **1** Cu putere, cu vigoare, bărbătește. *Se așternu voinicește pe lucru* (VLAH.). <> (*glum.*) *O găină a cotcodăcit scurt, iar cocoșul i-a răspuns voinicește și lung* (POPA). <> Expr. *A înota voinicește* = a înota prin întinderea alternativă a brațelor în lături, fără a mișca picioarele, care se țin lipite unul de altul. **2** Cu curaj, cu îndrăzneală; vitejește. *A luptat voinicește pentru întregirea neamului pe frontul Munteniei și în Dobrogea* (MOR.). • /**voinic** + *-ește*.

voinicí *vb. IV.* **1** *intr.* (*pop.*) A săvîrși fapte de vitejie. *După ce am voinicit pe socoteala mea, după rînduiala pe care o avem noi cazacii, am venit sub steagurile Măriei sale* (SADOV.). ◆ A haiduci. *Apoi, mări, cît trăia, Frați de cruce se prindea Și-mpreună voinicea* (ALECS.). **2** *refl.* (*fam., iron.*) A face pe voinicul, a face pe grozavul; a se grozăvi. *Ce te tot voinicești?* **3** *intr.* (*înv.*) A fi ostaș; a (se) lupta. *Voinicesc... ca sloboziți să fim și neturburați și fără voroavă să lăcuim* (COR.). • prez.ind. *-esc*. /**voinic** + *-i*.

voinicícă *s.f.* (*bot.*) **1** Plantă erbacee din familia cruciferelor, cu tulpina și cu frunzele acoperite cu peri, cu florile galbene dispuse în ciorchini la vîrful tulpinii (*Sisymbrium loeselii*). **2** Usturoiță (*Alliaria officinalis*). • pl. *-cele*. /**voinic** + *-ică*.

voinície *s.f.* (*pop.*) **1** Vitejie, curaj, îndrăzneală. *Cu toată voinicia lui Harap..., nu era deloc cuminte să mai înaintăm* (GAL.). ◆ Faptă vitejească, eroică. *Țugulea este viteaz..., a făcut atîtea și atîtea voinicii* (ISP.). ◆ Haiducie. *De cum i-a răsărit musteața, el s-a simțit cuprins de dorul voiniciei* (GAN.). **2** Faptul de a fi voinic, robust, viguros; putere, forță, vigoare. *Mijlocul subțire, încins de chimirul înstelat..., sublinia și mai mult statura lui, desăvîrșit cumpănită între voinicie și frumusețe* (VOIC.). <> Fig. *Starețul... îl îndruma către vinurile bărbătești vînjoase, cu voinicie în ele* (VOIC.). **3** (*înv.*) Stare, condiție, viață de voinic. ◆ Serviciu, stagiu militar. *Cerșu dar nu altă, fără numai să-l iarte de la voinicie și să-și margă la dorita săhăstrie* (DOS.). • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /**voinic** + *-ie*.

voinicíme *s.f.* (*înv., pop.*) Mulțime de voinici. • pl. *-i*. /**voinic** + *-ime*.

voinicít *s.n.* (*pop.*) Haiducie. • /v. ***voinici***.

voinicós, -oásă *adj.* **1** Care este bine făcut, voinic, puternic. <> Care este chipeș, arătos; mîndru. *De ce creștea, se făcea mai trupeș și mai voinicos copilul* (PER.). **2** (*despre oameni*) Care este curajos. *Te arătai mai voinicos la început!* (TUD.). • pl. *-oși, -oase*. /**voinic** + *-os*.

voinicúț, -ă *s.m., s.f.* Dim. al lui *voinic*. *Voinicuțul de George unde zmuci odată sabia din pămînt.* • pl. *-i, -e*. /**voinic** + *-uț*.

voínță *s.f.* **1** Facultatea de a determina, de a orienta conștient activitatea proprie spre anumite scopuri; capacitatea de a decide, de a hotărî asupra propriilor acțiuni; voire, vrere. *De aici..., greutatea de a descoperi legi pe terenul psihic printr-o libertate oarecare a voinței* (PHIL.). ◆ Puterea de a hotărî a divinității, manifestată în legile universului, în determinarea acțiunii oamenilor etc. *E vesel și sănătos - un om pe care-l vezi pătruns de cea mai sinceră și mai adîncă încredere în dreptatea și voința lui Dumnezeu* (CAR.). <> Fig. *Era o voință crîncenă în cîntecul acesta, altfel prea domol, care-l făcea să aibă tărie de fanfară* (CA. PETR.). **2** (Trăsătură de caracter manifestată prin) hotărîre și perseverență în acțiuni, în realizarea scopului propus. *Puterea nu-i stă în talent, ci în voință* (CAR.). **3** Ceea ce vrea, ceea ce hotărăște cineva; hotărîre, decizie, voie, vrere. *Voința jucătorului nu trebuie să se amestece întru nimic: numai de capriciul oarbei întîmplări să atîrne cîștigul* (CAR.). **4** Intenție, dispoziție de a face, de a întreprinde ceva; scop, țintă; predispoziție. *Îți sărut mîna pentru voința ce ai de-a mă face fericit* (EMIN.). <> *Voință politică* = disponibilitatea de a pune în practică anumite proiecte pentru a respecta angajamentele politice (electorale). <> Loc.adv. *Cu voință* sau *după voința ta* (sau *a sa* etc.) = din proprie inițiativă; intenționat, voit. *Înaltă, elegantă, cu mersul ușor unduit, oprit parcă cu voință de la mișcări precise* (PAPAD.). *Fără voință* = involuntar, neintenționat; inconștient. *Tatăl își lăsă palma în părul balan al coconului, ca din întîmplare și fără voință* (SADOV.). **5** Dorință, poftă, chef de a face sau de a obține ceva. *Mi se-mplinea orice dorință, Era o lege-a mea voință* (MACED.). <> *Voința* (*cea*) (*mai*) *de pe* (sau *din*) *urmă* ori *cea de pe urmă voință, ultima voință a cuiva, ultimele voințe ale cuiva* = ceea ce dorește cineva să se facă după moartea sa. *Are voie din partea mea să se ducă, ca să împlinească voința cea mai de pe urmă a moșului vostru* (CR.). <> Loc.adv. *După voință* sau *după voința cuiva* = conform cu dorințele, cu trebuințele sau cu necesitățile cuiva; pe placul sau pe gustul cuiva; la libera alegere a cuiva. *Femeia nu-și poate retrage, după voință, partea de suflet pe care a adus-o în contopirea iubirii* (VIANU). **6** (*mai ales precedat de prep. „împotriva", „fără", „cu"*) Consimțămînt, permisiune, acord. *Regret numai că atunci n-am rămas acasă, chiar împotriva voinței tatii* (REBR.). • pl. *-e*. /**voi**[3] + *-ință*.

voioágă *s.f.* v. văiugă[2].

voiós, -oásă *adj.* (*despre oameni*) Care este plin de voie bună; bucuros, vesel, bine dispus. *Amîndoi vom fi cuminți, Vom fi voioși și teferi, Vei pierde dorul de părinți Și visul de luceferi* (EMIN.). <> (*cu determ. care indică împrejurările, cauza etc.*) *Hotărî să se gîndească să plece oriunde, în lume, încredințat că aiurea oamenii vor fi mai voioși să se sacrifice pe altarul unei idei* (REBR.). <> Ext. *Caracterul francezilor, demult cunoscut ca voios, n-a fost totdauna astfel* (HASD.). <> Analog. *Păsărelele vesele zboară, Iar jivina și cea mai săracă Voioasă saltă și să desfată* (BUD.). <> Fig. *Afară era o lună plină și voioasă ca figura unei tinere fecioare* (ALECS.). ◆ (*despre ochi, privire, fizionomie etc.*) Care exprimă, trădează voie bună, bună dispoziție, mulțumire. *Carol, cu fruntea voioasă și dupe alte cîteva glume..., îl mustră încet* (BARO.). <> (*despre manifestări, acțiuni etc. ale oamenilor*) Care este determinat de voie bună, de bună dispoziție; care se caracterizează prin veselie, voie bună; care produce voie bună. *Văzuse adesea pe... favorita regelui și adevărata stăpînă a Franciei prezidînd la splendidele și voioasele vînători regale* (ODOB.). <> (*adv.*) *Făt-Frumos prinse voios a se lupta cu zmeul* (ISP.).

◇ Fig. *Ziua era voioasă. Prînzirăm veseli în muzica orchestrei* (ARGH.). • pl. *-oşi, -oase.* /**voie** + *-os.*

voioşie *s.f.* (Stare de) voie bună, veselie, bună dispoziţie. *Grig, să facem Crăciunul la ţară? zise Nadina, cu mare voioşie, într-o zi cînd se apropiau sărbătorile* (REBR.). ◇ Fig. *Platanul îşi etala membrele cu voioşie* (VIANU). • g.-d. *-iei.* /**voios** + *-ie.*

voíre *s.f.* v. vrere.

voít, -ă *adj.* v. vrut.

voitău *s.n.* v. văitău.

voitór, -oáre *adj.* (*înv.*) Care vrea, care doreşte ceva. ◇ (*înv., pop.; subst.*) *Voitor de bine* (sau *de rău*) = care doreşte binele (sau răul) cuiva. *Mulţi din nobili, voitori de rău ai prinţului Andrei, prindeau scrisorile ce-i erau adresate* (BĂLC.). • sil. *vo-i-.* pl. *-ori, -oare.* /**voi**[3] + *-tor.*

voivód *s.m.* v. voievod.

voivodál, -ă *adj.* v. voievodal.

voivodát *s.n.* v. voievodat.

voivodeásă *s.f.* v. voievodeasă.

voivozíe *s.f.* v. voievozie.

volán *s.n.* **I** Fîşie de ţesătură (fină) sau de dantelă, de obicei încreţită sau plisată, care se aplică drept garnitură la unele obiecte de îmbrăcăminte de damă sau pentru copii, la perdele, pe huse etc. *Doamna Eliza era foarte frumuşică, într-o rochie de foulard citron, plină de volane, elegantă* (PAPAD.). ◇ *Turla umbrea... volanele de sidef ale curcubeului* (KLOP.). **II** (*tehn.*) **1** Piesă de formă circulară din mecanismul de conducere al unui autovehicul, cu ajutorul căruia se deplasează vehiculul în direcţia dorită. *Şoferul răsuci aprig volanul* (REBR.). ◇ (*precedat de prep. „la" şi adeseа în legătură cu vb. ca „a fi", „a se aşeza", „a trece"*) Conducere a unui autovehicul; timpul cînd cineva conduce un autovehicul. *Nu e bine să fumezi cînd eşti la volan.* **2** Piesă de formă circulară, la unele maşini-unelte, la tablouri de distribuţie etc., acţionată manual, care serveşte la transmiterea unor comenzi. **3** (*mai ales în forma „volant"*) Roată metalică, grea, de dimensiuni mari, montată pe arborele unei maşini cu piston, care serveşte la uniformizarea vitezei de rotaţie şi permite depăşirea punctelor moarte. **4** Piesă mare (şi foarte grea) în formă de roată, montată pe arborele motor al unei maşini cu piston, care serveşte la reglarea mişcării şi la uniformizarea turaţiei. **5** (*în forma „volant"*) Piesă complexă din mecanismul maşinilor bătătoare în industria textilă, alcătuită dintr-un cilindru de lemn îmbrăcat într-o garnitură de ace de oţel care, printr-o învîrtire rapidă, scarmănă bumbacul de valţul de alimentare sau alte materiale textile. **III** (*înv.*) Un fel de minge confecţionată dintr-un material uşor (mai ales plută), prevăzută cu mai multe aripioare şi care se trimite de la un partener la altul prin lovituri de rachetă; jocul practicat cu această minge. *Şi la plecare fete nebune în caretă Îţi azvîrleau, ca păsări, volane din rachetă* (PILL.). • pl. *-e.* şi *volánt s.n.* /<fr. **volant**.

volánt[1]**, -ă** *adj.* Care este separat, desprins de ceva; care este detaşabil, mobil. *Un pardesiu de primăvară cu o căptuşeală volantă de blană* (ARGH.). ◇ *Echipă volantă* = echipă (specializată) mobilă care se deplasează dintr-un loc de muncă în altul. *Bibliotecă volantă* = fond de cărţi aparţinînd unei biblioteci publice şi împrumutat temporar unei instituţii, unităţi etc. *Foaie volantă* v. foaie. • pl. *-ţi, -te.* /<fr. **volant**.

volánt[2] *s.m.* v. volan.

volapúc *s.n.* v. volapük.

volapuk [vola'pjuk] *s.n.* (*lingv.*) Limbă artificială cu caracter internaţional, formată din elemente de vocabular din limbile germanice (mai ales engleză) şi cu flexiune gramaticală arbitrară. • scris şi *volapuc.* /<germ. ***Volapük***, fr. ***volapük***.

volár, -ă *adj.* Care aparţine palmei. • /<germ. ***volar***; cf. lat. *vŏla,* *-ae* „suprafaţa palmei".

volatíl, -ă *adj.* (*mai ales despre lichide*) Care se evaporă repede în condiţii de presiune şi temperatură obişnuite, trecînd în stare de vapori; volatilizabil. *Substanţa inevitabilă, eterul uşor şi volatil* (VIANU). ◇ *Sulf volatil* v. sulf. ◇ Fig. *Cînd Ioanide era copil..., avea credinţa că a muri înseamnă a te preface imediat într-o fiinţă volatilă* (CĂL.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***volatil***, it. ***volatile***, lat. ***volatilis, -e***.

volatilitáte *s.f.* **1** (*fiz.*) Proprietatea unei substanţe de a se transforma în gaz. **2** (*inform.*) Caracteristică a unei memorii al cărei conţinut se pierde prin dispariţia tensiunii de alimentare. • pl. *-ăţi.* /<fr. ***volatilité***.

volatilizá *vb. I.* **I** *refl.* **1** (*fiz.; despre lichide*) A se evapora repede în condiţii de presiune şi temperatură obişnuite, trecînd în stare de vapori. **2** Fig. A dispărea complet, fără urmă; a se face nevăzut. *Tot ceea ce voisem transcedental în ea s-a volatilizat* (CA. PETR.). **II** *tr.* (*fam.*) A şterpeli, a subtiliza, a fura. *I-a volatilizat banii din buzunar.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***volatiliser***.

volatilizábil, -ă *adj.* Volatil. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***volatilisable***.

volatilizáre *s.f.* Acţiunea de *a se volatiliza* şi rezultatul ei; evaporare. • pl. *-ări.* /v. ***volatiliza***.

volatilizát, -ă *adj.* **1** (*fiz.*) Care este prefăcut în vapori; evaporat. **2** Fig. Care a dispărut, care s-a furat. *Prinţul... părea mai contrariat de faptul că toată competenţa lui se năruise decît de bijuteriile volatilizate* (MIHĂ.). • pl. *-ţi, -te.* /v. ***volatiliza***.

volănáş *s.n.* Dim. al lui *volan. Încă nu aveau curajul să arate, asemeni odraslelor boiereşti, şi pantalonaşii albi,... împodobiţi cu volănaşe de dantelă* (CA. PETR.). • pl. *-e.* /***volan*** + *-aş.*

volbá *vb. I. intr.* (*reg.; despre ape*) A creşte şi a se revărsa cu valuri mari, care se rostogolesc. *Crişule, Murăşule, Nu volba, nu tulbura, Că-i mîndra pe matca ta, Şi mă tem că s-o-neca!* (POP.). • prez.ind. pers. 3 *vólbă* /cf. *învolba.*

volbură *vb. I. tr., refl., intr.* (*înv., reg.*) A (se) învolbura, a (se) învîrteji. *Vîntul turbat Peste Ocean zburînd dezlănţat Alţi munţi va nălţa, unda volborînd* (HEL.). • prez.ind. *-ez, vólbur.* /***volbură*** + *-a.*

vólbură *s.f* **I 1** Vînt puternic cu vîrtejuri; vîrtej; ext. furtună. *Moara a ars-o pojarul şi au spart-o volburile vîntului* (SADOV.). ◇ Compar. *Ca volbura toamnei să-nvîrte el roată Şi intră-n urdie ca lupu-ntre oi* (COŞB.). ◆ Trombă, coloană (de zăpadă, de nisip, de praf etc.). *Era o zi de bătălie cu volbură de fum şi ceaţă* (VOIC.). ◇ Analog. *Pete vinete-şterse, presărate cu stele, se deschiseră prin volbura neagră de nori* (REBR.). ◆ Fig. Tulburare, învălmăşeală; gălăgie; agitaţie. *Ajung în volbura evenimentelor din 1821 să-şi lege numele de fapte mai însemnate* (VIANU). **2** Vîrtej de apă; bulboană, vîltoare, vîlvoare. *Aici, sub volbura asta de valuri, e încheietura Balcanilor cu Carpaţii* (VLAH.). **II** (*bot.*) Plantă erbacee cu tulpina subţire, tîrîtoare sau agăţătoare, cu florile albe sau roz, cu corola în formă de pîlnie (*Convolvulus arvensis*); rochiţa-rîndunicii, poala-rîndunicii, poala-Maicii-Domnului, adormiţele. ◇ Compar. *Făptura ei de aer dă floare de lumină Şi are, ca porumbul şi volbura, tulpină* (ARGH.). • pl. *-i.* şi (*pop.*) *hólbură, bólbură s.f.* /lat. **volvulam* <*volvĕre.*

volburós, -oásă *adj.* (*mai ales despre ape*) Învîrtejit, învolburat. *Numai foc şi sînge rostogolesc valurile pripite şi volburoase ale Striiului, ale Arieşului, ale Crişului* (ODOB.). • pl. *-oşi, -oase.* /***volbură*** + *-os.*

volcamérie *s.f.* (*bot.*) Arbore mic, din familia verbenaceelor, originar din Asia, cu tulpina erectă, cu ramurile pîslos-păroase, cu frunzele ovale, cultivată pentru florile sale albe-roşietice, plăcut mirositoare (*Volkameria fragrans*). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***volkamérie***.

voié *s.n.* v. voleu[1].

vólei *s.n.* (*sport*) Joc sportiv care se dispută, după anumite reguli şi cu o minge specială, între două echipe compuse din cîte şase jucători, pe un teren dreptunghiular, despărţit la mijloc de un fileu ridicat la o înălţime determinată, cîştigătoare fiind echipa care scapă mai puţine mingi pe propriul teren. • şi *vólei-bal s.n.* /<engl. ***volley[ball]***.

vólei-bal *s.n.* v. volei.

voleibalíst, -ă *s.m., s.f.* Sportiv care practică voleiul, jucător de volei. • pl. *-işti, -iste.* /***volei-bal*** + *-ist.*

voleibalístic, -ă *adj.* Care se referă la volei; de volei. • pl. *-ci, -ce.* /***volei-bal*** + *-istic.*

volémic, -ă *adj.* Care se referă la volemie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***volémique***.

volemíe *s.f.* (*anat.*) Volumul total de sînge din organism. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***volémie***.

volens, nolens *adv.* Vrînd, nevrînd. • /<lat. ***volens, nolens***.

volentír *s.m.* v. volintir.

volét *s.n.* **1** Oblon de lemn sau de metal, format dintr-unul sau din mai multe panouri mobile aşezate în golul unei ferestre, al unei uşi etc. pentru a realiza o închidere mai sigură. **2** (*av.*) Element mecanic mobil, montat la fiecare aripă a avionului, care serveşte la mărirea sustentaţiei. ◆ Fiecare dintre elementele mecanice ale radiatorului unui motor de avion, care serveşte la reglarea circuitului aerodinamic de răcire al acestuia. **3** (*med.*) Porţiune mobilă din peretele cutiei toracice, rezultată din fractura a două sau mai multe coaste. **4** Parte, capitol. • pl. *-uri.* şi *voléu s.n.* /<fr. ***volet***.

voléu[1] *s.n.* **1** (*sport*) Reluare din zbor a mingii, înainte de a atinge solul. ◇ *În vole* = în aer. **2** (*cinemat.*) Dispozitiv format din două sau patru palete mobile din tablă neagră mată, care se montează în faţa aparatelor de iluminat pentru obturarea, parţială sau totală, a luminii. **3** (*la pl.*) Efecte cinematografice obţinute prin înlocuirea unei imagini prin alta, de-a lungul unei linii mobile de demarcaţie. **4** Serie rapidă de contracţii musculare provocate artificial. • pl. *-uri.* şi *volé s.n.* /<fr. ***volée***.

voléu[2] *s.n.* Jaluzea, oblon. • pl. *-uri.* /<fr. ***volet***.

volhinián, -ă *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Subetaj superior al sarmaţianului. **2** *adj.* Care aparţine volhinianului, specific volhinianului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din volhinian. • *-ni-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***volhynien***; cf. nm. pr. *Volhinia,* regiune în N-V Ucrainei.

voliéră *s.f.* Cuşcă, colivie (foarte) mare sau spaţiu, cu pereţii din plasă de sîrmă, special amenajat pentru a permite zborul, în care se cresc şi se ţin unele păsări (porumbei, fazani etc.). *Eram nevoiţi să mînăm devreme la culcare în volierele înalte cîrdurile de fazani* (VOIC.). • sil. *-li-e-.* pl. *-e.* /<fr. ***volière***.

volintír *s.m.* (*înv.*) **1** Voluntar. **2** (*ist.; adesea deprec.*) Voluntar înrolat în armata lui Ipsilanti, în timpul revoltei din 1821, conduse de Tudor Vladimirescu. *Unii volintiri se răsleţeau de oastea strînsă şi cercetau conacele.* (CA. PETR.). • pl. *-i.* şi (*înv.*) *volentír, volontír s.m.* /<rus. ***волонтер***.

volintiráş *s.m.* (*înv.*) Dim. al lui *volintir.* • pl. *-i.* /***volintir*** + *-aş.*

volintirésc, -eáscă *adj.* (*înv.*) Care este specific volintirilor, de volintir. • pl. *-eşti.* /***volintir*** + *-esc.*

volintirésţe *adv.* (*înv.*) Ca volintirii. • /***volintir*** + *-eşte.*

volintíre *s.f.* **1** Oaste formată din volintiri. **2** Serviciu, stagiu militar efectuat de un volintir; viaţă de volintir. *Trimite-l la volintirie pe malu Dunării* (ALECS.). • g.-d. *-iei.* /***volintir*** + *-ie.*

volintíríme *s.f.* Mulţime, oaste de volintiri. • /***volintir*** + *-ime.*

volintiróí *s.m.* (*înv., reg.; deprec.*) Aug. al lui *volintir.* • pl. *-oi.* /***volintir*** + *-oi.*

volitív, -ă *adj.* Voliţional. *Fenomenul volitiv e o depăşire a plăcerii* (RALEA). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***volitif***.

volíţie *s.f.* v. voliţiune.

voliţionál, -ă *adj.* Care se referă la voinţă, care este determinat de voinţă; volitiv. *Într-un veac saturat de literatura voliţională a lui Stendhal... un astfel de erou intră în cadrul lui firesc* (E. LOV.). • sil. *-ţi-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***volitionnel***.

voliţiúne *s.f.* (*psih.*) Act de voinţă. *Experienţa valorii înglobează simţăminte, dorinţe, voliţii, dar ea cuprinde şi cunoaşterea obiectului* (PER.). • pl. *-i.* şi *voliţie s.f.* /<fr. ***volition***.

vólna *s.f.* Loc.adv. (*reg.*) *De-a volna* = din belşug, din abundenţă, berechet. *Slănină şi făină în pod este de-a volna* (CR.). • /<rus. ***довольно***.

vólnic, -ă *adj.* **1** (*înv., pop.; despre oameni*) Care are posibilitatea de a hotărî, de a acţiona după propria sa voinţă sau dorinţă; liber. *Rămîne păcătosul volnic în toate păcatele şi slobod în toate răutăţile* (VARL.). **2** (*înv.; despre oameni*) Care are drepturi politice şi cetăţeneşti depline, care se bucură de independenţă individuală şi cetăţenească; (*despre ţări, popoare*) care este neatîrnat, nestăpînit şi neexploatat de alt popor sau stat. *Ţara Moldovei... este volnică, că turcilor îi închinată, nu-i luată cu sabia* (NEC.). **3** (*înv.; ca determ. al verbului „a fi"; urmat de un inf. sau conjunct. ori, rar, de determ. introduse prin „de", „la"*) Care are dreptul, căruia i se permite; care este autorizat, îndreptăţit să... *Domnul pre boieri să nu fie volnic a-i pierde, orice greşală ar face, fără sfatul tuturor* (NEC.). **4** (*înv.; despre acţiuni, stări etc.*) Care are loc, care se desfăşoară fără nici un fel de restricţii; care este conform voinţei cuiva. *La asemenea viaţă volnică şi voinicească se prinseră a năzui cu dor toţi românii*

din Ardeal (ODOB.). ◆ (*adv.*) De bună voie, în mod voluntar. *Te rugăm din partea tutulor în deobşte să priimeşti volnic şi bucuros această sarcină* (ODOB.). **5** (*înv., reg.*) Care stăpîneşte, care conduce; care este de vază. ◇ (*subst.*) *Mai apoi ieşind Iehonia împăratul şi împărăteasa şi scopiii şi tot volnicul şi meşterul şi legatul den Ierusalim* (BIBLIA 1688). ◇ (*adv.*) *Luînd din mînă-i volnic lumînarea O lipi de-o piatră* (COŞB.). **6** (*înv., reg.; urmat de determ. introduse prin „să" sau „de"; în opoz. cu „nevolnic"*) Care este capabil să... (sau de...), care este în stare să... (sau de...). *Nu-i volnic de nimic* (PER.). • pl. *-ci, -ce.* /<sl. veche **волынъ**.

volnicéşte *adv.* (*înv.*) În mod liber, de bunăvoie. *Unchiul său... volniceşte îl sfătuia* (HER.). • /**volnic** + *-eşte*.

volnicí *vb. IV.* (*înv.*) **1** *tr., refl.* A (se) elibera. *S-au volnicit de la sine, pe păzitori i-au gonit, Pe din dos dîndu-le drumul, pe-amîndoi i-au mîntuit* (BELD.). **2** *tr.* A îndreptăţi; a împuternici, a îngădui. *Acest adevăr... nu ne volniceşte a osîndi... înaintarea învăţăturii ca o pricină de stricare a oamenilor* (MARC.). **3** *intr.* A autoriza, a împuternici, a da dreptul... *Grigorie Alixandru Ghica Vodă volniceşte un aprod să împlinească pe Ioniţă Cracalie... după plîngerea lui Darie Donici* (DOC.). **4** *refl.* A acţiona în voie, după bunul plac, a-şi lua libertatea de...; a îndrăzni. *Stolniceasa Joroai s-au volnicit în urmă de au dat moşie cu podul numai unuia din feciori* (DOC.). **5** *refl.* A se strădui, a-şi da silinţa. *Să volniceşte dohtorul numai de a întîmpina furia cea nesuferitoare* (PISC.). • prez. ind. *-esc.* /**volnic** + *-i*.

volnície *s.f.* (*înv., reg.*) **1** Libertate. *I-am lăsat în volnicie Şi să-şi îmble-n gîndul lor şi-n buiecie* (DOS.). ◆ Fig. Indecenţă, imoralitate, desfrîu. *Domneşte acolo o volnicie care nu ne-o putem explica* (BARIŢ.). **2** Independenţă, autonomie. *Părţile Crăiei Ungureşti de sus la volnicie le-au adus* (COSTIN). **3** Autorizaţie; încuviinţare; concr. act scris prin care se acordă un drept, o autorizaţie. *Fetişoara aceea... să nu aibă volnicia a vedea feciori şi a povesti cu ei?* (MAI.). **4** Samavolnicie, abuz. *Aducem numai cîteva cazuri de volnicie extremă* (PĂC.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /**volnic** + *-ie*.

volnicít, -ă *adj.* (*înv.*) Care este lăsat liber; eliberat. • pl. *-ţi, -te.* /v. **volnici**.

volóc *s.n.* Plasă lungă de pescuit în apele mari, de formă dreptunghiulară, prevăzută la cele două capete cu cîte un băţ gros, cu ajutorul cărora poate fi trasă prin apă şi mai ales pe fundul apei. *Pretutindeni, de la pîraiele Carpaţilor pînă-n noianele Dunării şi bugazurile mării, mi-am azvîrlit undiţa şi mi-am înmuiat volocul* (VOIC.). ◇ Loc.vb. *A trage cu volocul* v. trage. ◇ Compar. *Gonaşii cuprind o bucată de codru ca un voloc şi vin hăulind* (SADOV.). • pl. *-oace,* (*reg.*) *-uri.* şi *vológ s.n.* /<rus., ucr. **волок**.

volocél *s.n.* Dim. al lui *voloc*. • pl. *-e.* /**voloc** + *-el*.

vológ *s.n.* v. voloc.

volóhi *s.m.* pl. v. valah.

volontár, -ă *adj., s.m.* v. voluntar.

volontír *s.m.* v. volintir.

volovătic *s.n.* (*bot.; reg.*) Numele a două specii de plante erbacee, din familia compozitelor: *a*) disc (*Centaurea phrygia*); *b*) (şi *volovatic de munte*) plantă cu tulpina simplă, cu frunzele nedivizate, serate, de culoare verde-albăstrui pe partea inferioară, cu florile liliachii sau roşii, care creşte în regiunile montane, pe stînci calcaroase (*Carduus glaucus*). • /cf. bg. *волове* „boi".

voisc *s.m., adj.* **1** *s.m.* (*la pl.*) Populaţie antică din Italia peninsulară, stabilită în sec. 5 î.Hr. la sud de Latium, cu teritoriul cuprins între Antium şi Terracina pînă la Munţii Apenini, aparţinînd grupului lingvistic tosco-umbric sau italic, care a fost cucerită de romani în anul 338 î.Hr. după o rezistenţă puternică; (*şi la sg.*) persoană care aparţinea acestei populaţii. **2** Care aparţine volscilor, care se referă la volsci. • pl. *-ci.* /<lat. *Volsci, -orum*, fr. *Volsques*.

volt *s.m.* (*fiz.*) Unitate de măsură a tensiunii electrice, a tensiunii electromotoare şi a diferenţei de potenţial, egală cu tensiunea de la capetele unui conductor, care, fiind străbătut de un curent de un amper, dezvoltă o putere de un watt (*V*). • pl. *volţi.* /<fr. **volt**; cf. nm. pr. Alessandro *Volta*, fizician italian.

vólta[1] *interj.* **1** (*mar.*) Comandă pentru virarea unei nave. **2** (*în plutărit*) Termen prin care se dă semnalul către lucrătorii dintr-o echipă ca să rostogolească buştenii cu ajutorul ţapinelor. • /<it. ***volta***, imper. lui *voltare* „a întoarce".

vólta[2] *s.f.* **1** Dans cu mişcare rapidă, cunoscut de la începutul sec. 18, în care bărbatul învîrte partenera în aer, considerat precursor al valsului. **2** (*muz.*) Indicaţie, sub acolade drepte, care arată că măsurile finale trebuie să fie repetate prima oară (*prima volta*) sau a doua oară (*seconda volta*). • /<it. ***volta***.

voltá[3] *vb. I.* **1** *intr.* (*mar.*) A executa, a face să execute o voltă. **2** *tr.* (*în plutărit; compl. indică buşteni*) A rostogoli cu ajutorul ţapinelor. • prez.ind. *-ez.* /<it. ***voltare***, fr. ***volter***.

voltáic, -ă *adj.* Care se referă la pilele electrice sau la bateria electrică inventată de Volta. ◇ *Arc voltaic* v. arc. • sil. *-ta-ic.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***voltaïque***; cf. nm. pr. Alessandro *Volta*, fizician italian.

voltairian, -ă [volteri'an] **I** *adj.* Care aparţine lui Voltaire sau creaţiei lui, privitor la Voltaire sau la creaţia lui, specific lui Voltaire sau creaţiei lui. *În pisania de la intrare... dăm cu uimire de versuri franţuzeşti, s-ar zice dintr-o piesă voltairiană* (CĂL.). ◇ Fig. care este sceptic, zeflemist. **II** *adj., s.m., s.f.* **1** (Adept) al voltairianismului. *Logica şi simţul realităţii funcţionează ca la cel mai uscat şi fără suflet raţionalist voltairian* (RALEA). **2** (Persoană) care adoptă sau exprimă o atitudine de anticlericalism şi scepticism, proprii lui Voltaire. • pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***voltairien***.

voltairianism *s.n.* [volteria'nism] Doctrina filosofică a lui Voltaire, care afirmă, pe linia raţionalismului, ireligiozitatea epicuriană şi antiascetică, criticînd totodată fanatismul, prejudecăţile, ignoranţa, intoleranţa şi abuzurile de orice fel. • /<fr. ***voltairianisme***; cf. nm. pr. *Voltaire*, scriitor şi filosof iluminist francez.

voltáj *s.n.* Tensiune electrică măsurată în volţi. ◇ Compar. *Era o durere... care îmi măcina corpul ca un voltaj prea mare, un aparat* (CA. PETR.). • pl. *-e.* /<fr. ***voltage***.

voltamétru *s.n.* Aparat care permite determinarea intensităţii unui curent electric sau a cantităţii de electricitate care a străbătut circuitul în care este montat aparatul, prin măsurarea cantităţii de substanţă depusă pe cale electrolitică. • pl. *-e.* /<fr. ***voltamètre***.

volt-ampér *s.m.* Unitate de măsură a puterii electromagnetice aparente a unui curent alternativ, egală cu puterea dezvoltată de un curent de un amper sub tensiune alternativă de un volt (*VA*). • scris şi *voltamper*. pl. *-i.* /<fr. ***voltampère***.

voltampermétru *s.n.* **1** Instrument electric de măsură care indică direct produsul dintre valorile efective ale tensiunii şi ale intensităţii unui curent electric şi care constă dintr-un voltmetru şi dintr-un ampermetru montate într-o cutie comună, putînd fi folosit succesiv ca voltmetru şi ca ampermetru. **2** Instrument fotoelectric folosit succesiv ca voltmetru şi ampermetru pentru curent continuu. • pl. *-e.* /<fr. ***voltampèremètre***.

vóltă *s.f.* **1** Mişcare în formă de cerc sau de arc de cerc (făcută mai ales de un călăreţ cu calul în manej). *Iarăşi... o oprire, iarăşi locuste care săreau peste cîmp cu volte smintite* (SADOV.). **2** Fig. Schimbare (bruscă) în atitudine, trecere subită de la o concepţie la alta. *Se ilustră chiar din prima legislatură prin cîteva volte de o adresă şi agilitate în adevăr artistice* (VLAH.). **3** (*scrimă*) Mişcare bruscă (de rotaţie) făcută pentru a para o lovitură a adversarului la scrimă. **4** (*mar.*) Manevră de schimbare de direcţie a unei ambarcaţiuni sau a unei nave (cu pînze), pentru a utiliza cît mai eficient puterea vîntului. ◇ *Voltă în vînt* = manevră de schimbare de direcţie împotriva vîntului. *Voltă sub vînt* = manevră de schimbare de direcţie în sensul vîntului. **5** (*mar.*) Buclă de fixare a capătului unei parîme. **6** (*muz.*) Semn care indică repetarea unui fragment muzical, de fiecare dată cu un alt sfîrşit. • pl. *-e.* /<fr. ***volte***, it. ***volta***.

voltijá *vb. I. intr.* **1** (*despre păsări, insecte etc.*) A zbura de colo-colo. **2** A trece rapid de la un lucru la altul. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***voltiger***, it. ***volteggiare***.

voltíja *s.f.* **1** (*echit.*) Serie de exerciţii de supleţe constînd din încălecarea şi descălecarea din fugă a calului, fără ajutorul scărilor. ◆ Călărie în picioare pe şa. **2** (*la circ*) Exerciţiu la trapezul volant. • pl. *-e.* /<fr. ***voltige***.

voltijór *s.m.* (*echit.*) **1** Acrobat călăreţ care execută voltije. **2** Cal dresat pentru exerciţii de voltijă. • pl. *-i.* /<fr. ***voltigeur***.

voltmétru *s.n.* Instrument folosit pentru măsurarea tensiunii electrice şi a tensiunii electromotoare, cu indicaţiile scalei exprimate direct în volţi sau în multiplii sau submultiplii voltului. ◇ *Voltmetru electronic* = aparat electronic pentru măsurarea tensiunii electrice. • pl. *-e.* /<fr. ***voltmètre***.

voltól *s.n.* (*tehn.*) Ulei voltolizat. • /<germ. ***Voltöl***, den. com.

voltolizá *vb. I. tr.* (*tehn.*) A îmbunătăţi calităţile uleiurilor lubrifiante prin supunerea acestora la acţiunea unor descărcări electrice de frecvenţă şi tensiune înalte. • prez.ind. *-ez.* /**voltol** + *-iza*.

voltolizáre *s.f.* (*tehn.*) Procedeu de îmbunătăţire a calităţii uleiurilor lubrifiante prin supunere la acţiunea unor descărcări electrice de frecvenţă şi tensiune înalte. • /v. **voltoliza**; cf. fr. *voltolisation*.

voltolizát, -ă *adj.* (*tehn.; despre uleiuri lubrifiante*) Care a fost supus operaţiei de voltolizare. • pl. *-ţi, -te.* /v. **voltoliza**.

volúbil, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care vorbeşte mult şi cu uşurinţă; care dispune de un debit bogat şi rapid; care este fluent, locvace. *Dimineaţa şi în cursul zilei următoare însă,... e din nou proaspăt, volubil, senin* (BĂN.). ◇ (*adv.*) *Le contemplă, pe Nora vorbind volubil şi pe Maria ascultînd silită* (CA. PETR.). ◆ (*despre manifestări ale oamenilor*) Care se produce în chip firesc, fără efort, spontan, prompt; care este mobil. *Avea un mod de a ameţi pe unele femei prin excentricitatea lui volubilă* (CĂL.). ◇ (*adv.*) *Sabina imitase volubil pe jupîn Fişel* (CE. PETR.). **2** (*bot.; despre plante sau despre tulpina, ramurile etc. ale lor*) Care îşi poate înfăşura tulpina în spirală în jurul unui suport. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***volubile***, lat. ***volubĭlis, -e***.

volubilísm *s.n.* (*bot.*) Capacitatea plantelor agăţătoare de a se încolăci în jurul unui suport. • /<fr. ***volubilisme***.

volubilitáte *s.f.* **1** Uşurinţă de a vorbi mult şi repede; fluenţă, locvacitate. *Tata era de-o exuberanţă şi de o volubilitate deosebit de simpatică* (BLA.). ◇ Ext. *Toate scrierile de acum sînt... de o mare volubilitate verbală* (CĂL.). **2** Uşurinţă, mobilitate (şi rapiditate) în mişcări. *Cu o volubilitate felină s-a repezit înapoi la mine* (CĂL.). **3** (*bot.*) Proprietate a unor plante de a-şi înfăşura tulpina în jurul unui arac, al unei sfori etc. • /<lat. ***volubilitas, -atis***, fr. ***volubilité***.

volucrár *s.n.* Culegere medievală de fabule şi moralităţi despre zburătoare. • /cf. lat. *volŭcris, -is* „pasăre".

volúm *s.n.* **I 1** Spaţiu (geometric) pe care îl ocupă un corp (în funcţie de cele trei dimensiuni ale acestuia); număr care exprimă măsura acestui spaţiu; capacitate; mărime. *Din cauza volumului mare al dulapului, camera pare mai mică.* ◆ (*arhit., a. plast.*) Element construit, redat etc. în funcţie de cele trei dimensiuni (considerate din punct de vedere estetic). *Creator de volume bine echilibrate şi expresive şi de trupuri atletice, se mulţumeşte să modeleze nişte viermi* (OPR.). **2** Cantitate globală. *A făcut un volum mare de cumpărături.* ◆ Debitul (de apă) al unei fîntîni, al unei ape, al unui fluviu etc. *La gîndul ăsta, broboanele de sudoare îşi dublau volumul şi-mi curgeau în gîdilituri mai ales pe spate* (VOIC.). ◆ Amploare. *Coafeza a dat volum părului cu peria.* **3** Proporţiile unei activităţi umane; capacitatea fizică şi (sau) intelectuală a unei persoane ori grup social. *Sensul acestor idei... este că nu cuvîntul determină volumul de percepere a realităţii* (PER.). **4** (*econ.*) Cantitate de bunuri economice; proporţiile unei activităţi (economice). *Volumul schimburilor comerciale a crescut.* **5** Intensitate, forţă, amploare a sunetelor emise de o voce sau produse de un instrument, de un aparat. *Creşterea volumului fonic presupune utilizarea unei mai mari forţe de articulare* (IORD.). ◆ Capacitatea vocii umane de a produce sunete de mare intensitate; forţă, amploare. *Vocea cîntăreţei are un volum deosebit.* ◆ (*telec.*) Nivel de intensitate sonoră a semnalelor audio în transmisiile de electrocomunicaţii. **II 1** Carte (legată sau broşată) conţinînd mai mult de zece coli de tipar. *Întîlnindu-l odată cu patru volume frumuşel legate la subţioară..., am citit pe scoarţă numele Montaigne* (M. I. CAR.). ◇ (*urmat de determ. introduse prin prep. „de" sau „în" care desemnează felul scrierii*) *Îi trimisese încă sîmbătă seara*

volumul de nuvele pe care-l cumpărase în oraș (AGÂR.). ◇ (*urmat de determ. în gen. sau introduse prin prep. „de" care indică autorul*) *Un volum de Lamartine* (CA. PETR.). ◇ Fig. *Și-a scris volumele în inima lui* (IORGA). **2** Fiecare dintre cărțile care alcătuiesc împreună o lucrare unitară; diviziune a unei lucrări editate în mai multe volume; tom. *Cea dintîi este lucrarea lui E. Lovinescu, „Istoria civilizației române moderne", ...o operă în trei volume* (VIANU). **3** (*în antic.*) Manuscris al cărui capăt era fixat de un bețișor în jurul căruia se înfășura. • pl. *-e*, (*înv.*) *-uri*. și (*înv.*) *volúmen s.n.* /<fr. ***volume***, it. ***volume***, lat. ***volūmen, -inis*** „rulou de papirus sau de pergament".

volumáș *s.n.* (*uneori deprec.*) Dim. al lui *volum* (II). *Nervos, azvîrli volumașul și se întoarse spre Dan* (POPOV.). • pl. *-e*. /***volum*** + *-aș*.

volúmen *s.n.* v. volum.

volumétric, -ă *adj.* Care se referă la determinarea volumului unui corp. ◇ (*chim.*) *Analiză volumetrică* = parte a chimiei analitice cantitative, în care dozarea substanțelor se bazează pe măsurarea volumului soluției reactiv, de concentrație cunoscută, cu care se titrează substanța de analizat pînă la punctul de echivalență. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***volumétrique***.

volumetríe *s.f.* **1** Măsurare a volumelor. **2** (*chim.*) Parte a analizei chimice cantitative care cuprinde metode de dozare a substanțelor în soluție, prin titrare, incluzînd volumetria prin reacții de neutralizare, de precipitare, volumetria fizico-chimică etc. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***volumétrie***.

volumétru *s.n.* (*electr.*) Instrument electric pentru măsurarea volumului semnalului audio și pentru controlul nivelului acestuia într-o cale de transmisie. • pl. *-e*. /<fr. ***volumètre***.

volúmic, -ă *adj.* Care se referă la unitatea de volum. ◇ (*fiz.*) *Masă volumică* = masă a unității de volum. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***volumique***.

voluminós, -oásă *adj.* **1** (*despre obiecte, corpuri, construcții, substanțe etc.*) Care are volum mare; care ocupă mult loc în spațiu; care are capacitate mare; care conține ceva în cantitate mare; cuprinzător. *Profesorul ocupa singur cele două locuri de pasageri, oferindu-și locul din stînga ghiozdanului voluminos de manuscrise* (ARGH.). ◆ (*despre persoane*) Care este corpolent, gras, trupeș. *Tovarășul meu nu-i om sprințar la trup, ci mai degrabă voluminos și mare-n diametru* (TOPÎR.). **2** (*despre cărți, caiete, dosare etc.*) Care conține multe file; gros. *O operă rezultată din această dublă chintesențiare nu poate fi voluminoasă* (IBR.). • pl. *-oși, -oase*. /<fr. ***volumineux***, lat. ***voluminōsus, -a, -um***.

voluminozitáte *s.f.* Caracterul a ceea ce este voluminos. • /<engl. ***voluminosity***.

voluntár, -ă *adj., s.m., s.f.* I *adj.* **1** (*despre oameni*) Care acționează de bunăvoie, din proprie inițiativă, nesilit de nimeni, în mod conștient; care se oferă de bunăvoie să facă un serviciu, un lucru. *Îl înecau sudori reci cînd se întîmpla să-i intre în birou cîte-un corespondent voluntar* (PER.). **2** (*despre acțiuni, stări etc. ale oamenilor*) Care se face, se acceptă de bunăvoie, fără constrîngere, care rezultă dintr-o decizie liber aleasă și neimpusă. *Fă-ți întîi orele de muncă voluntară și pe urmă ține-te de fuste* (H. LOV.). ◇ (*adv.*) *Fără să fie împins de societate se retrage voluntar într-o viață modestă* (RALEA). **3** Care este făcut în mod conștient, voit; liber consimțit. *Ea închise și deschise ochii în mod voluntar* (PRED.). ◇ (*adv.*) *Părea a juca..., cu acea perversă atracție a tinereții voluntar deghizate, un rol capricios de bunică* (PAPAD.). ◇ *Act voluntar* = acțiune săvîrșită de cineva în mod conștient, voit. *Nici un curial nu putea, printr-un act personal și voluntar, a ieși din condițiunea sa* (BARO.). **4** (*despre oameni*) Care are voință (fermă); care își impune propria voință; autoritar; încăpățînat, îndărătnic. *Cea mai mare avea 19 ani, era neagră, ochioasă, voluntară* (E. BAR.). ◆ Care exprimă, denotă voință, fermitate. *Are o fire foarte voluntară* (REBR.). II *s.m., s.f.* **1** Persoană care se înrolează, din proprie dorință, în armată pentru a face serviciul militar (înainte sau după limita de vîrstă cerută); (*înv.*) volontir. ◆ Ext. Persoană care ia parte la o campanie militară din proprie inițiativă sau care se oferă de bunăvoie să execute o misiune de luptă. *Sînt vreo douăzeci de voluntari tineri..., conduși de un ofițer și doi sergenți rezerviști către Dunăre, la război* (CAR.). **2** Persoană care se oferă să facă un serviciu de bunăvoie și dezinteresat. *Voluntarii au mers la un centru de plasament pentru a le duce copiilor cadouri de Crăciun*. • pl. *-i, -e*. și (*înv.*) *voluntáriu, -ie, volontár, -ă adj., s.m.* /<lat. ***voluntarius, -a, -um***, fr. ***volontaire***, it. ***volontario***.

voluntariát *s.n.* **1** Înrolare în armată ca voluntar; durată a serviciului militar pe care îl face cineva ca voluntar. **2** Participare voluntară la o acțiune, la o misiune etc. • sil. *-ri-at*. /<fr. ***volontariat***, după *voluntar*.

voluntarísm *s.n.* **1** Caracterul omului voluntar; atitudine, manifestare etc. a cuiva care are voință fermă (și tendința de a și-o impune). *Aduce... un element în plus și acesta este esențialul: voluntarismul omului grec* (PER.). **2** (*sociol.*) Concepție sociologică ce consideră voința umană ca factor determinant în evoluția societății, negînd existența legilor obiective ale naturii și necesitatea lor în societate sau opunînd voința umană acestor legi. **3** (*filos.*) Concepție filosofică potrivit căreia la baza existenței stau anumite tendințe iraționale ale voinței umane sau o voință cosmică considerată ca o forță oarbă. **4** (*psih.*) Concepție psihologică ce atribuie proceselor voliționale rolul hotărîtor în viața psihică. • /<germ. ***Voluntarismus***, fr. ***volontarisme***.

voluntaríst, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care ține de voință, privitor la voință. **2** *s.m., s.f., adj.* (Adept) al voluntarismului. • pl. *-iști, -iste*. /<fr. ***volontariste***, după *voluntar*.

voluntáriu, -ie *adj., s.m.* v. voluntar.

voluptáte *s.f.* **1** (*mai ales cu determ. care precizează felul, cauza etc.; adesea în loc.adv. precedat de prep. „cu"*) Plăcere a simțurilor, a trupului trăită cu deosebită intensitate; poftă, chef. *Cu cîtă voluptate își mlădie Trupul formele-i rotunde* (VLAH.). ◇ Fig. *Zbuciumarea e uneori o îndoială, o apropiere, un surîs al voluptății* (CA. PETR.). ◆ Satisfacție intensă provocată de actul sexual. *Biete vlăstare fragede venite pe lume cine știe cum, odrasle ale ceasurilor de păcat ori ale clipelor de fericire, născuții din... voluptăți intense* (ARGH.). **2** Desfătare sufletească; încîntare, satisfacție. *O voluptate sufletească îl cuprinse* (EMIN.). ◆ (*cu determ. care desemnează o relație contradictorie, paradoxală etc.*) *Suferință tu, dureros de dulce... Pîn-în fund băui voluptatea morții Ne-ndurătoare* (EMIN.). • pl. *-ăți*. /<fr. ***volupté***, lat. ***vŏluptas, -atis***.

voluptós, -oásă *adj.* v. voluptuos.

voluptuár, -á *adj.* Care ține de lux; care nu este necesar, ci făcut numai pentru plăcere. • sil. *-tu-ar*. pl. *-i, -e*. /<fr. ***voluptuaire***.

voluptuós, -oásă *adj.* **1** Care inspiră sau produce voluptate; plin de voluptate; care este încîntător. *Vise voluptuoase în somnul ei molatic O turburau* (MACED.). ◇ Analog. *Maria somnoroasă, pisică voluptoasă și totuși harnică* (CA. PETR.). ◇ Fig. *Soarele de amiezi varsă emanațiuni voluptoase de căldură în rariștea pădurii și subt umbra copacilor* (ODOB.). **2** (*despre fenomene, acțiuni, elemente etc. artistice*) Care exprimă voluptate. *Un vals domol, voluptuos și trist, aproape funebru* (M. I. CAR.). ◇ (*subst.*) *Negrul la ochi, la păr, indică mai ales demonicul și voluptosul* (CĂL.). • sil. *-tu-os*. pl. *-oși, -oase*. și (*pop.*) *voluptós, -oásă adj.* /<fr. ***voluptueux***, lat. ***voluptuōsus, -a, -um***.

voluptuozitáte *s.f.* Voluptate. • sil. *-tu-o-*. /<fr. ***voluptuosité***.

volútă *s.f.* **1** (*arhit.*) Ornament în formă de spirală, folosit la decorarea capitelurilor coloanelor ionice și compozite; gener. ornament în spirală. *Cupola barocă și voluta rococo sunt deopotrivă forme și direcții care... îi dau unitatea necesară* (VIANU). ◆ Ceea ce este spiralat, asemănător cu o volută. *Adina Buhuș își contempla acuma volutele de fum, scuturîndu-și fruntea bombată sub cîrlionții părului* (CE. PETR.).

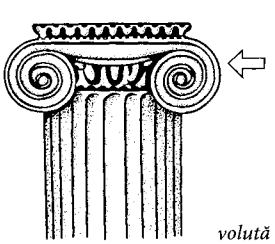

volută (1)

2 Fig. Răsucire, spirală (a gîndirii). *Glasu-mi se complace în cele mai răsucite volute de raționamente* (MIHĂ.). • pl. *-e*. /<fr. ***volute***, it. ***voluta***.

vólvă *s.f.* (*biol.*) Membrană groasă care înfășoară ca o teacă pălăria și piciorul unor ciuperci tinere, rupîndu-se apoi neregulat, în timpul creșterii. • pl. *-e*. /<fr. ***volva***, lat. ***volva, -ae***.

volvóx *s.m.* (*bot.*) Algă verde de apă dulce, formată din indivizi flagelați, care trăiește în colonii de formă sferică cu diametrul pînă la 1 m. • /<fr. ***volvox***.

vólvulus *s.n.* (*med.*) (Ocluzie intestinală, provocată de o) răsucire a intestinului subțire sau a colonului pelvian în jurul unui ax format din vasele mezenterice, care produce tulburări grave ale circulației, necroza peretelui intestinal; ileus. • /<fr. ***volvulus***; cf. lat. *volvĕre* „a răsuci".

vomá *vb. I. tr.* A vomita. *În drum spre casă am vomat, rezemat de un felinar orb* (POPOV.). • prez.ind. *-ez*, (*înv., reg.*) *vom*. /lat. ***vomĕre***; cf. și fr. *vomir*.

vomáre *s.f.* Faptul de *a voma*. • pl. *-ări*. /v. ***voma***.

vomát, -á *adj.* Vomitat. • pl. *-ți, -te*. /v. ***voma***.

vómă *s.f.* Expulzare prin esofag și pe gură a conținutului stomacului (și al intestinului subțire), provocată de mișcări antiperistaltice ale stomacului (și ale intestinului subțire) și de contracțiile spastice ale diafragmei și ale mușchilor abdominali; vomisment. • pl. *-e*. /de la ***voma***.

vomér *s.n.* (*anat.*) Os lat și turtit, nepereche, care alcătuiește scheletul osos al nasului și care desparte fosele nazale. • pl. *-e*. /<fr. ***vomer***; cf. lat. *vōmer, -is* „brăzdar de plug".

vomerián, -ă *adj.* Care aparține vomerului. • sil. *-ri-an*. pl. *-ieni, -iene*. /<fr. ***vomérien***.

vómic, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* De vomă; care provoacă vomă; emetic. **2** *adj.* Compus: (*bot.*) *nucă-vomică* = sămînța toxică a arborelui tropical *Strychnos nux vomica*, din care se extrag substanțe (cu proprietăți vomitive) utilizate în industria farmaceutică și chimică. **3** *s.f.* (*med.*) Evacuare bruscă pe gură a unei cantități abundente de expectorație seroasă, purulentă sau hemoragică (care se formează în abcesele pulmonare intrate în fază purulentă). • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***vomique***, lat. ***vomicus, -a, -um***.

vomisméntt *s.n.* **1** Vomă. **2** Materiile vomate. • pl. *-e*. /<fr. ***vomissement***.

vomitá *vb. I. tr.* A da afară pe gură mîncarea ajunsă în stomac (și în intestinul subțire); a voma, a vărsa, (*pop.*) a borî. *A avut migrenă..., a vomitat..., voia și el injecții* (CA. PETR.). • prez.ind. *vomít*. /<lat. ***vomitare***.

vomitáre *s.f.* Faptul de *a vomita*. • pl. *-ări*. /v. ***vomita***.

vomitát, -ă *adj.* Care este dat afară prin esofag și pe gură; vomat. • pl. *-ți, -te*. /v. ***vomita***.

vomitív, -á *adj., s.n.* **1** *adj.* Care provoacă vomă; emetic. **2** *s.n.* Medicament care are proprietatea de a provoca vomă. ◇ Fig. *Mi-a trimis o revistă... cu un articol iscălit de d. X... Așa vomitiv mai rar chiar în literatura dacoromână!* (CAR.). • pl. *-i, -e*. /<fr. ***vomitif***.

vómito négro *s.n.* (*med.*) Vomitare de sînge negru, întîlnită în unele forme grave de apendicită acută și în febra galbenă. • /<sp. ***vómito negro***, fr. ***vomito negro***.

vomitóriu *s.n.* (*în antic. romană*) Loc pe unde ieșea lumea din circ după terminarea spectacolului. • pl. *-ii*. /<lat. *vomitoria, -orum*.

vondróc *s.m.* v. vandroc.

vomíc, -ă *s.m., adj.* v. voinic.

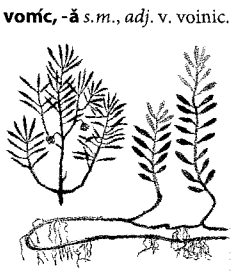

vonicer-pitic

vonicer

vonicér *s.m.* (*bot.*) Arbust cu ramurile în patru muchii și cu florile albe-verzui (*Euonymus europaeus*); sălbă-moale. ◇ *Vonicer-pitic* = arbust înalt pînă la 2 m, cu tulpina unghiulară, cu frunzele persistente, glabre, alterne sau uneori opuse, cu florile brune-

purpurii, care crește mai ales prin zăvoaie și lunci sau prin păduri de foioase (*Euonymus nana*). • pl. *-i.* și (*reg.*) *voinicár, voinicér s.m.* /**voinic** + *-ar.*

voodoo ['vudu] *s.f.* (*relig.*) Complexul riturilor derivate din culturile africane, răspîndite în Antile (mai ales în Haiti), unde s-au afirmat ca religie națională, în cadrul cărora spiritele sînt invocate prin dansuri și cîntece ritmice urmate de intrarea în transă, considerată ca posesiune sau identificare cu spiritul invocat. ◇ (*adj.*) *Practici voodoo.* ◆ Spec. Magie neagră. • /<engl. ***voodoo.***

vopáie *s.f.* v. văpaie.

vopáiț *s.n.* v. văpaiță.

vopáiță *s.f.* v. văpaiță.

vopseá *s.f.* **1** (*adesea urmat de determ. care arată felul, utilizarea*) Substanță colorantă, naturală sau sintetică, obținută prin suspensia unui pigment într-un lichid, care se folosește pentru a colora diferite materiale, țesături, obiecte etc. sau pentru a acoperi, a proteja ori a decora diferite obiecte, suprafețe etc.; (*reg.*) boia, farbă. *Se uscase de mult vopseaua pe bordaj* (TUD.). ◇ Fig. *O fiară cu capul și cu solzii de zale cenușii, cu nări de vopsea roșie și mustăți de tuș* (PAPAD.). ◆ Spec. Culoare folosită în pictură. *Dă-i, Doamne, vopsele Și hîrtie chinezească, Pentru ca, mînjind cu ele, Slava ta s-o smîngălească* (ARGH.). ◆ Spec. (*astăzi fam., deprec.*) Fard. *Dacă aduci și odicolon și vopsele de tot soiul e ca să vie muierile să le vadă* (CA. PETR.). **2** (*înv.*) Culoare (a unui obiect); nuanță. *Toată lumea se mira de frumusețea acelei paseri care era cu mii și mii de vopseli* (ISP.). **3** (*înv.*) Cartier într-un oraș (mare) (denumit în funcție de culoarea tăblițelor de la case). • pl. *-ele,* (*pop.*) *-i, -uri.* și (*pop.*) *văpseá, văpseálă, vopseálă s.f.* /sg. refăcut după ***vopsele,*** pl. lui *vopseală.*

vopseálă *s.f.* v. vopsea.

vopsí *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică obiecte, suprafețe etc.*) A acoperi cu un strat (subțire) de vopsea, prin aplicare cu pensula, prin stropire etc., pentru a colora sau a proteja împotriva agenților corozivi, împotriva focului etc. ◇ (*cu determ. introduse prin prep. „în" care arată culoarea*) *Stîlpii și pereții exteriori fuseseră vopsiți aproape integral în negru* (CĂL.). ◇ Fig. *Uite ce splendid e apusul soarelui! Cum vopsește nourii ca într-o baie de sînge* (REBR.). ◆ (*compl. indică materii, materiale fibroase, țesături, obiecte de îmbrăcăminte etc.*) A trata cu o substanță colorantă (prin înmuiere, prin îmbibare, prin fixare etc.). *Un om bătrîn..., îmbrăcat în haina lungă și văpsită fel de fel, cînta încet și pe nas* (EMIN.). ◆ (*compl. indică lichide*) A amesteca cu o substanță colorantă. **2** *tr., refl.* (*înv., pop.*) A (se) stropi; a (se) păta; a (se) mînji. *Gura, mustățile, barba, cămașa lui George erau vopsite de sînge, dar numai lovitura de par îl biruise* (REBR.). **3** *refl.* (*astăzi fam.*) A se farda; a se machia, a se sulimeni. *Pometele de subt ochi îi erau zilnic atît de proaspăt rumenite, încît lăsa loc presupunerii că se vopsește* (ARGH.). • prez. ind. *-esc.* și (*pop.*) *văpsí vb. IV.* /<bg. ***вапсвам,*** ngr. ***έβαψα*** aor. lui *βάφω.*

vopsíre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *vopsi* și rezultatul ei; vopsit, (*reg.*) boire, boit, boială. *Părul ei... începea a-i albi așa de vertiginos, încît vopsirea nu era în stare să înece năvala albului* (CĂL.). • pl. *-i.* (*pop.*) *văpsíre s.f.* /v. ***vopsi.***

vopsít[1] *s.n.* Vopsire. *Acum începea călăfătuitul punții și vopsitul bordajului* (TUD.). • (*pop.*) *văpsít s.n.* /v. ***vopsi.***

vopsít[2]**, -ă** *adj.* Care este dat cu vopsea, care este colorat prin vopsire; (*reg.*) boit. *Ea călătorea într-un rădvan, care pe atunci era o largă cutie de lemn vopsit* (ODOB.). ◆ (*fam.; despre femei*) Care s-a fardat (exagerat). *Nevastă-mea apare vopsită și indignată* (REBR.). ◆ Care are părul colorat cu vopsea. • pl. *-ți, -te.* (*pop.*) *văpsít, -ă adj.* /v. ***vopsi.***

vopsitór, -oáre *s.m., s.f.* **1** Persoană care se ocupă cu vopsitul. *Nu poate vedea în dosul petei galbene decît lemn gol, lucrat de strungar și lăcuit de vopsitor* (VIANU). **2** (*reg.*) Zugrav. *Această îndeletnicire casnică pierde din importanță de cînd au început să apară în centrele economice locale vopsitori ambulanți* (APOL.). • pl. *-ori, -oare.* (*pop.*) *văpsitór, -oáre s.m., s.f.* /**vopsi** + *-tor.*

vopsitoríe *s.f.* **1** Meseria vopsitorului. *Meserii foarte interesante pentru un cărturar: legătoria de cărți, ceasornicăria,... chiar vopsitoria și zugrăveala* (ARGH.). **2** Atelier sau secție industrială în care se execută operația de vopsire a produselor sau a materialelor; boiangerie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* (*pop.*) *văpsitoríe s.f.* /**vopsitor** + *-ie.*

voráce *adj.* **1** Care mănîncă cu poftă exagerată, cu lăcomie; mîncăcios; lacom, gurmand. **2** (*despre animale*) Care devorează cantități mari de mîncare pentru a se sătura. *Mi-erau antipatici păstrăvii, mai ales că-i descriai răi și voraci* (IBR.). **3** Fig. Care este avid, lacom. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***vorace,*** lat. ***vŏrax, -cis.***

voracitáte *s.f.* **1** Poftă de mîncare exagerată; lăcomie. *Are o voracitate de găină uitată în coteț* (CĂL.). **2** Fig. Aviditate extremă; cupiditate, lăcomie. *O voracitate nepotolită pentru averi.* • /<fr. ***voracité,*** lat. ***voracĭtas, -atis.***

vorbár, -ă *adj., s.n.* **1** *adj.* (*reg.*) Vorbăreț. **2** *s.n.* (*înv.*) Dicționar. • pl. *-i, -e.* /***vorbă*** + *-ar.*

vorbáreț, -ă *adj.* (*înv., reg.*) **1** Vorbăreț. *P-atunci bărbierii erau... flecari, vorbăreți și ușori la gură* (ISP.). **2** Fig. Care este expresiv, elocvent, grăitor. *Unu-n brațele altuia, tremurînd ei se sărută, Numai ochiul e vorbareț, iară limba lor e mută* (EMIN.). • pl. *-i, -e.* /***vorbi*** + *-areț.*

vórbă *s.f.* **1** Cuvînt. *Vorba națională au fost înscris-o pe drapelul lor* (EMIN.). **2** Șir de cuvinte care exprimă o cugetare; gînd, idee exprimată prin cuvinte; spusă, zisă. *Abia putuse articula ultimele vorbe, înecat, sugrumat* (TEOD.). ◇ Expr. *A nu scoate nici o vorbă* = a nu vorbi. *Nu scoase o vorbă tot timpul* (PRED.) *A arunca o vorbă* v. arunca. *A-i scoate cuiva vorba (din gură) cu cleștele* v. clește. *A-i ieși* (cuiva) *vorba din gură* v. ieși. *A se împiedica la vorbă* v. împiedica. *A nu zice nici vorbă, nici poveste* v. poveste. *Vorbă (spusă* sau *aruncată) în vînt* v. vînt. **3** Mod, fel de a vorbi, de a se exprima. *Și s-apropie de cort Un bătrîn atît de simplu, după vorbă, după port* (EMIN.). ◇ Zic. *Vorba dulce mult aduce.* ◇ Expr. *Dacă ți-i vorba de-așa* sau *dacă așa ți-i vorba* = dacă așa stau lucrurile. **4** Părere, convingere; hotărîre. *N-a fost putință să-l întoarcă din hotărîrea sa, rămîind statornic ca o piatră în vorbele lui* (ISP.). **5** Chestiune (în discuție), problemă; stare de fapt, situație, realitate. *Trei, șapte..., șaptezeci..., vorba e că sunt brazi* (CA. PETR.). ◇ Expr. *A (nu) (putea) fi vorba de...* = a (nu) se pune problema; a (nu) (putea) fi în realitate, cu adevărat. *Era vorba de tinerețea omului, pe care nimeni n-o mai întoarce înapoi, o dată ce s-a dus* (D. ZAMF.). *Despre ce e vorba* = (*de obicei în formă interog.*) ce este (de fapt, în realitate), ce se întîmplă. 30. *Lasă-mă să vorbesc eu!... - Despre ce e vorba?* (SADOV.). *A fi vorba de...* (sau *despre...*) = a constitui subiectul discuției, al dezbaterii, a fi în discuție, a se vorbi de...; a se face referire la... *Să nu uităm că este vorba de dreptul public, și nu de dreptul privat* (MAIOR.). *A aduce* (sau *a deschide*) *vorba... de* (sau *despre*) *ceva* = a îndrepta discuția, conversația asupra cuiva sau a ceva; a aborda un subiect anume, a pomeni despre... *Nu s-a adus măcar o dată vorba despre femei* (VOIC.). *A schimba* (sau *a-și întoarce*) *vorba* = a schimba subiectul discuției. *Schimbă repede vorba, parcă ar fi ținut într-adins să îndrume conversația într-altă parte* (BLA.). *A lua altă vorbă* v. lua. *A suci vorba* v. suci. *Așa* (sau *cum*) *vine vorba* v. veni. *A înțelege* (sau *a pricepe, a vedea*) *cum vine vorba cuiva* v. veni. **6** Ceea ce comunică (oral) cineva, ceea ce spune cineva; afirmație, declarație, expunere, istorisire, mărturisire. *Azi văd din a ta vorbă că nu mă înțelegi* (EMIN.). ◇ (*deprec.*) *Acum s-a terminat cu vorbele... Fapte, nu vorbe* (CA. PETR.). ◇ *Vorbă goală* (sau *deșartă*) = vorbă lipsită de conținut, de temei, fără valoare, fără importanță. *Vor primi o nouă avalanșă de discursuri și promisiuni și vorbe goale* (REBR.). *Vorbă bună* = *a*) vorbă amabilă, prietenoasă, blîndă. *Șătrarule, zise beizade, îți mulțămim pentru închinăciune și pentru vorbă bună* (SADOV.); *b*) intervenție în favoarea cuiva; recomandare. *O vorbă bună din partea ta către persoana pe care o știi, poate să-mi facă norocul* (CAR.). *Vorbă dulce* = *a*) vorbă care alină; vorbă care încîntă, care ademenește. *Vorbele cele dulci deschid poarta cea de fier* (ȚICHIND.); *b*) (*iron.*) vorbă aspră, de ocară. *Am să trimet pe Toderiță să cheme pe vornic. Poate el are a vă spune o vorbă dulce* (SADOV.). (*pop.*) *Vorbă proastă* = *a*) vorbă îndrăzneață, jignitoare sau injurioasă, vulgară; vorbă nepotrivită. *Te rog, cuvioase, să mă ierți de vorbă proastă, dar Grigoriță al Sfinției tale spune minciuni* (HOG.); *b*) ext. ceartă. *Vorbă grea* = mustrare, insultă; injurie; jignire. *Ne-am spus vorbe grele* (SADOV.). *Vorbă de clacă* v. clacă. *Vorbe bășești* v. bășesc. *Vorbe tari* v. tare. ◇ Loc.adv. *Din două vorbe* ori *dintr-o vorbă* = fără a sta pe gînduri, fără multă discuție; imediat. *Din două vorbe, fiul craiului îl tocmește și... pornesc împreună* (CAR.). *Fără (nici) o vorbă* sau *fără (multă) vorbă* = fără (multe) comentarii, fără a crîcni; deodată, într-o clipă; pe neașteptate, pe nesimțite. *La culcare, fără multă vorbă, e aproape zece seara* (CA. PETR.). ◇ Expr. (*înv., pop.*) *A face* (sau *a avea*) *vorbă* = a vorbi (despre...); a discuta (despre...), a relata; a comenta. *Vorba vine,* exprimă îndoiala în privința exactității unei afirmații sau avertizează că cele spuse nu trebuie luate ca atare; e un fel de a spune; chipurile. *Am un stăpîn la care lucrez, o părticică dintr-un pat în care mă pot odihni - vorba vine că mă pot odihni* (STANCU). *Vorbă să fie* = nu cred așa ceva; imposibil. *În prima generație sînt toți niște pehlivani. Vorbă să fie!* (D. ZAMF.). *A întinde vorba* = a vorbi (despre ceva) mai mult decît trebuie. *Ce să mai lungim vorba? Îi îngriji ca pe lumina ochilor lui* (ISP.). *A pune o vorbă (bună) pentru cineva* = a interveni în favoarea cuiva, a recomanda (călduros) pe cineva. *Te roagă să pui o vorbă bună la ministerul de război* (CAR.). *Nici vorbă (de... sau să...)* = nici pomeneală; nicidecum; în nici un caz. *De la cincizeci de kilometri de la Dunăre, a început a ne lipsi pîinea. Apoi aicea în munte, nici vorbă* (SADOV.). *Mai e* (ori *mai încape) vorbă!* sau *ce mai vorbă!* = indiscutabil, în mod sigur, fără îndoială. *Eram om și jumătate azi, ce mai vorbă, eram bogătaș* (CĂL.). *A-și cîntări (bine) vorbele* v. cîntări. *Nu (mai) încape vorbă* v. încăpea. *A (nu) lungi vorba* v. lungi. *A scăpa o vorbă* v. scăpa. *A sorbi vorbele cuiva* v. sorbi. *A fi strîns la vorbe* v. strîns. *A-și trage vorba* v. trage. *A-i rămîne* (cuiva) *vorba în vînt* v. vînt. *(A fi) zgîrcit la vorbă* v. zgîrcit. **7** Sfat, povață, învățătură; îndemn. *Rămase învingătoare vorba judelui. Nu te prinde cu el* (AGÂR.). ◇ Expr. *A veni* (sau *a ajunge*) *la vorba cuiva* = a recunoaște că cineva a avut dreptate; a accepta că sfaturile cuiva au fost bune. *În sfîrșit, bine c-ați venit tot la vorba mea... Dacă m-ați fi ascultat de la început, azi Laura ar fi fost mireasă* (REBR.). *A nu ieși din vorba cuiva* ori *a nu-i ieși* (cuiva) *din vorbă* = a îndeplini întocmai dispozițiile, porunca, ordinul cuiva; a se supune întocmai vrerii, dorinței cuiva. *Barbu... nu mai ieșea acum din vorba lui Nicu* (CA. PETR.). *A da dintr-însul o vorbă* (sau *niște vorbe*) v. da. *Vorba lui e lege* v. lege. **8** Zicătoare, zicală, proverb, expresie. *Știi, vorba românului: călătorului îi șade bine cu drumul* (BRĂT.). ◇ Expr. *Vorba ceea,* expresie stereotipă folosită pentru a introduce o zicală, un proverb, cuvintele spuse de cineva etc. *Vorba ceea: la calic slujești, calic rămîi* (CR.). *Vorba cîntecului* = cum se zice; vorba ceea; așa cum se știe din bătrîni. *Dar înăuntru cine șade? vorba cîntecului popular* (SADOV.). **9** Promisiune, făgăduială; angajament. *Vorba unui prieten e mai sfîntă ca orice hîrtoagă* (REBR.). ◇ Expr. *Vorba-i vorbă* = cuvîntul dat trebuie respectat, promisiunea dată e datorie curată. *Da te-ai ținut de cuvînt, moș Nichifor. - Apăi de, jupîne Ștrul, vorba-i vorbă.* (CR.). *A se ține de vorbă* = a-și respecta promisiunile, angajamentele. *S-a ținut de vorbă, l-a trimis la Pisa, unde Coletti a dobîndit diploma de doctor în medicină* (GHICA). *A purta* (sau *a duce, a ține*) *pe cineva cu vorba* (sau *cu vorbe*) = a înșela (pe cineva) prin amînarea la nesfîrșit a îndeplinirii unor promisiuni; a amăgi, a păcăli. *Se uită așa, nu știu cum, și-l aduce pe om cu vorba* (CAR.). *A spune vorbe mari și late* v. lat. *A-și ține vorba* v. ține. **10** Zvon; veste, știre, informație. *Acum cîteva zile se răspîndise vorba în București că... s-ar fi ivit bande de insurgenți* (EMIN.). ◇ Expr. *A se face vorbă* = a se răspîndi o știre, un zvon. *A spune* (cuiva) *două vorbe* = a comunica ceva cuiva. *A lăsa vorbă* = a lăsa o dispoziție, a anunța ceva înainte de a pleca undeva. *Am lăsat vorbă să nu-l trezească pe colonel pentru nimic în lume* (PER.). *Umblă vorba* = se vorbește, se spune. *Umblă vorba că și tu ai avea gînduri de însurătoare* (GHEȚ.). *A trimite* (sau *a da*) *vorbă* = a transmite un mesaj. *Am trimis vorbă printr-un om* (H. LOV.). *Mi-a trimis vorbă că va trece mîine pe la noi.* **11** Bîrfeală, clevetire; calomnie, bîrfă. *Pătimea și din pricina vorbelor care alergau ca niște ființe nevăzute prin sat* (SADOV.).

◇ Expr. *A purta* (sau *a duce*) *vorba* (sau *vorbe*) = a bîrfi; a colporta ştiri (false, calomnioase), zvonuri. *Acesta vorbea puţin în faţă, dar ducea vorbele* (E. BAR.). *A(-i) ieşi* (cuiva) *vorbă* (sau *vorbe*) = a deveni subiect de bîrfe. *O să-mi iasă vorbă că torn statui în metale preţioase* (CĂL.). *A(-i) scoate vorbă* (sau *vorbe*) (*că...*) v. scoate. *A(-i) scoate* (cuiva) *vorbe* (*rele*) v. scoate. **12** (*înv.*) Cuvîntare, discurs. *Nu tăiaţi vorba oratorului* (CAR.). **13** Convorbire, conversaţie; discuţie, taifas. *Iarna, la gura sobei, vorba se încingea pătimaş* (DELAVR.). ◇ Zic. *Vorba multă, sărăcia omului.* ◇ *Schimb* (sau *schimburi*) *de vorbe* = discuţie scurtă, sumară; ext. schimb violent de replici. *După acest schimb de vorbe, tăcură, fiecare mai avînd ceva după perdea* (SADOV.). *Între noi şi frate-meu Ion au loc... schimburi de vorbe* (STANCU). ◇ Loc.adv. *Din vorbă în vorbă* = din una în alta, din discuţie în discuţie. *Din vorbă-n vorbă, ţăranul zîmbitor întrebă* (REBR.). *Fără multă vorbă* = fără a crîcni, fără să protesteze. *Din două vorbe* = fără multă discuţie; operativ, repede. ◇ Loc.vb. *A sta* (sau *a şedea*) *de* (ori *la*) *vorbă* (cu cineva) = a vorbi, a discuta (cu cineva), a conversa; ext. a petrece un timp discutînd cu cineva. *Le plăcea să stea de vorbă cu popa şi chiar se prindeau la sfaturi* (SLAV.). ◇ Expr. *A fi vorba de...* (sau *despre..., să...*) = a fi în discuţie, a fi obiectul discuţiei..., a se vorbi de... *A-şi face de vorbă cu cineva* = a găsi prilej de discuţie cu cineva. *A schimba vorba* = a abate convorbirea în altă direcţie. *A ţine* (pe cineva) *de vorbă* = a antrena (pe cineva) într-o conversaţie (susţrăgîndu-l sau reţinîndu-l de la ceva). *Încercau... să oprească repetarea acelui gest, ţinînd de vorbă pe cei doi* (AGÂR.). *A se lungi* (sau *a se întinde, a o întinde*) *la vorbă* (*lungă*) (ori *cu vorba*) (cu cineva) = a vorbi prea mult (cu cineva sau unul cu altul); a flecări. *Ne-am prea întins cu vorba şi luminarea-sa nu ştie cum să ne mai intre în voie* (CR.). *A se prinde* (cu cineva) *la* (sau *în*) *vorbă* = *a*) a începe să discute (cu cineva); a aborda o discuţie (cu cineva). *Prindeau la vorbă şi să mîngîiau cu cuvînt bun şi aşezat* (DELAVR.); *b*) a se înţelege (unul cu altul), a cădea de acord să... *A intra în vorbă* (cu cineva) = *a*) a începe o discuţie cu cineva. *Intra în vorbă cu primul-ministru fără nici o jenă* (CĂL.); *b*) (*pop.*) a lega relaţii de prietenie, de dragoste cu o persoană (de sex opus). *A avea o vorbă* (sau *de vorbă*) *cu cineva* = a avea de comunicat cuiva ceva (secret); a urma să aibă o discuţie lămuritoare cu cineva; a avea aranjat ceva (cu cineva). *Poftesc... mai ales pe căpitanul Ilie Turculeţ, cu care am să am eu o vorbă la un pahar de vin* (SADOV.). *A se amesteca* (sau *a se băga, a intra*) (*nepoftit* ori *nechemat*) *în vorbă* = a interveni (în mod inoportun) într-o discuţie. *Aşa o fi..., se amestecă în vorbă Marin Serghiescu* (CA. PETR.). *A lua* (pe cineva) *cu vorba* (*înainte*) = a distrage atenţia (cuiva); a zăpăci (pe cineva) cu prea multe discuţii. *Te-am luat cu vorba şi nu te-am întrebat ce vînt te aduce* (REBR.). *A se lua cu vorba* = a se antrena într-o conversaţie, uitînd de treburi. *Uitîndu-şi de mărunţişurile din chioşc, Otilia se luă cu vorba* (CĂL.). *A schimba o vorbă*(*-două*) sau *a schimba* (*două-trei*) *vorbe* (cu cineva) = a discuta puţin (în treacăt, pe fugă) (cu cineva sau unul cu altul). *Ne-am oprit să schimbăm două-trei vorbe* (CAR.). *Nici vorbă!* = *a*) negreşit, desigur; fără doar şi poate; *b*) nici pomeneală. *Nu-i vorbă* (sau *mai e vorbă?*) = fără îndoială, firește, e de la sine înţeles. *Vorbă să fie!* = nu cred aşa ceva, nici pomeneală. (*Să*) *fie* (sau *rămînă*) *vorba între noi* sau *între noi fie vorba*, formulă adresată interlocutorului, care însoţeşte o remarcă, o constatare etc. pe care lumea nu (trebuie să) o ştie. *Eşti un neserios, fie vorba între noi. A se înnădi la vorbă* v. înnădi. *A lăţi vorba* v. lăţi. *A sta la un pahar de vorbă* v. pahar. *Sămînţă de vorbă* v. sămînţă. *A avea* (sau *a da, a prinde* etc.) *spor la vorbă* v. spor. *A veni vorba de...* (sau *despre..., că...*) v. veni. ◇ Compus: *vorbă-lungă s.m. invar.* = om flecar, palavragiu. ◆ Schimb de cuvinte în contradictoriu; neînţelegere, ceartă. *Multă vorbă s-a făcut între tata şi mama pentru mine* (CR.). ◇ Expr. *A sări cu vorba la* (sau *pe*) cineva v. sări. **14** Înţelegere, învoială; tocmeală; tîrguială. *Numai să avem vorbă dinainte, să nu fii rău de gură* (CR.). ◇ Expr. *Aşa* (*ne-*)*a fost vorba?* = formulă prin care se reproşează cuiva că nu a respectat o înţelegere. *Păi aşa ne-a fost vorba? Da ce, bă, tu vrei să-ţi muncesc de pomană?* (PRED.). *A fi în vorbă* (cu cineva) = a fi în tratative pentru încheierea unui acord (de căsătorie, de afaceri etc.). *Se mărita şi ea cu un băiat de ispravă din Sibiu, fecior de oameni înstăriţi, cu care era în vorbă* (GHEŢ.). (*pop.*) *A face vorba* (sau *vorbele*) = a peţi. *Ajunse şi el la curtea unui alt împărat, carele asemenea avea o fată. Făcură vorba, şi iute, iute se logodi şi el cu dînsa* (ISP.). *A-i face* (cuiva) *vorbă cu cineva* = a mijloci o întîlnire între un băiat şi o fată (în vederea căsătoriei). **15** Grai, limbă. *Străin la vorbă şi la port* (EMIN.). • pl. *-e.* / cf. slav. **творьба**, rom. *dvorbă*.

vorbăreţ, -eăţă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f., adj.* (Persoană) căreia îi place să vorbească mult; guraliv, limbut, (*înv., reg.*) vorbareţ, (*reg.*) vorbar. *Era vorbăreţ din fire şi-i plăcea şi lui însuşi cum povesteşte* (REBR.). ◇ (*subst.*) *Nici dinspre convoiul lung de călăreţi şi căruţe care-i urma pe vorbăreţii din faţă nu se auzeau alte zgomote* (BĂN.). **2** *adj.* Fig. Care este expresiv, elocvent. *Atunci, cu gesturi mai vorbăreţe decît vorba lui... ne-a povestit că semnalul acela însemna în oştire porunca stingerii tuturor focurilor* (BRĂT.). • pl. *-eţi, -eţe.* / ***vorbi*** + *-ăreţ.*

vorbăríe *s.f.* **1** Vorbă multă, fără rost; pălăvrăgeală, trăncăneală, sporovăială, flecăreală, taifas. *Mi-e lehamite de atîta vorbărie* (H. LOV.). **2** Exprimare, expunere prolixă, lipsită de conţinut (şi de coerenţă). *Vorbăria metafizică... desemnează, aci, problema gnoseologică fundamentală* (JOJA). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* / ***vorbă*** + *-ărie.*

vorbí *vb. IV.* (*despre oameni*) **1** *intr.* A avea facultatea, capacitatea de a utiliza limbajul articulat. *Mioara..., zguduită de emoţie, nu poate vorbi, îi dau lacrimile* (CA. PETR.). **2** *intr.* A rosti, a pronunţa, a emite sunetele, cuvintele unei limbi; a spune, a zice; (*înv., reg.*) a vorovi. *Cînd vorbea, făcea un zgomot ca şi cînd din gură i-ar fi căzut nişte noduri* (PRED.). ◇ Expr. *A vorbi în barbă* = a vorbi încet, a mormăi numai pentru sine. *A vorbi în buze* v. buză. *A vorbi cu sufletul la gură* v. gură. *A vorbi monosilabic* v. monosilabic. *A vorbi în* (sau *din*) *vîrful limbii* (sau *buzelor*) v. vîrf. **3** *tr.* A se exprima într-o anumită limbă. *Mulţi români ardeleni culţi... vorbesc limba maghiară frumos, cum mulţi maghiari culţi ar dori s-o vorbească* (CAR.). ◇ (*refl. pas.*) *A prins o franţuzească curentă, care se vorbeşte pe la noi, dar franţuzească, în fine* (CĂL.). ◇ (*intr.*) *În ce limbă vorbeai tu cu Vavila, de nu v-am înţeles deloc?* (HOG.). ◇ Expr. *A nu vorbi aceeaşi limbă* sau *a vorbi* (*două*) *limbi diferite* v. limbă. *A vorbi* (*pe*) *păsăreşte* v. păsăreşte. *A vorbi turceşte* v. turceşte. **4** *intr.* A exprima prin cuvinte gînduri, sentimente, intenţii; a spune, a zice, a grăi; a vorovi. *Nu mai rîdea, nu mai vorbea, nici nu ofta şi nici că spunea cuiva vrodată ce vrea* (VLAH.). ◇ (*tr.*) *Rafira nu era vorbăreaţă. Viaţa... o învăţase, între multe altele, să nu simtă nevoia de a vorbi oricînd şi orice* (STANCU). ◇ Expr. *A vorbi în numele cuiva* = a se exprima în numele cuiva, invocînd autoritatea cuiva sau reprezentînd pe cineva. *Sentimentul solidarităţii umane îl înfioară adesea şi îl face să vorbească în numele unei colectivităţi* (PER.). *A vorbi în pustiu* = a vorbi fără a fi luat în seamă, zadarnic, degeaba. *De ce nu voi pentru nume, pentru glorie să scriu? Oare glorie să fie a vorbi într-un pustiu?* (EMIN.). *A vorbi aiurea* (sau *într-aiurea*) = *a*) a spune tot felul de nimicuri, de lucruri nejudecate; *b*) a spune cuvinte fără sens, inconştient. *Toată noaptea a vorbit într-aiurea şi te-a chemat* (GAL.). *A vorbi cu gura altuia* = a vorbi fără convingere, şovăielnic, evaziv. *Mai marele zeilor se uita la dînsul tot chiondoriş şi îi vorbea cu gura altuia, cum se zice* (ISP.). (*tr.*) *A vorbi cîte-n lună şi-n stele* = a vorbi multe şi de toate; a flecări, a pălăvrăgi, a sporovăi. *A vorbi ca la* (sau *ca din*) *carte* v. carte. *A vorbi* (*cam*) *în dodii* v. dodii. *A vorbi în ponturi* v. pont. *A vorbi cu subînţeles* (sau *subînţelesuri*) v. subînţeles. *A vorbi în şarade* v. şaradă. *A vorbi* (*la* sau *cîte*) *verzi şi uscate* v. verde. *A vorbi în vînt* v. vînt. *A vorbi vrute şi nevrute* v. vrut. ◇ Fig. *Nebunia vorbeşte în mine* (CA. PETR.). ◆ Analog. A se exprima, a comunica prin alt mijloc natural decît limbajul articulat. *Liana vorbea prin ochii ei, prin toată înfăţişarea ei* (REBR.). **5** *intr.* A-şi exprima o anumită părere, o anumită convingere despre cineva sau ceva, a-şi expune punctul de vedere; a aprecia, a considera, a crede; a vorovi. *George se scandalizează că un tată poate vorbi astfel despre nişte oameni aşa de simpatici* (REBR.). ◇ Expr. (*La*) *drept vorbind* = în realitate, de fapt. *La drept vorbind, nici nu era mare lucru de înţeles* (POPA). *A vorbi* (pe cineva) *de bine* v. bine. *A vorbi cu parti-pris* v. parti-pris. ◆ (*cu determ. introduse prin prep. „împotriva", „contra", înv., „asupra"*) A-şi exprima dezacordul, dezaprobarea etc. faţă de cineva sau de ceva. *Trebuie să vorbim în contra acelor neologisme de prisos* (MAIOR.). ◇ Expr. *A vorbi împotrivă* v. împotrivă. ◆ (*tr., intr.*) A comenta, a bîrfi. *Toate femeile din sat şi de prin meleagurile vecine vorbeau despre soacra cu trei nurori* (CR.). ◇ Expr. *A vorbi pe* (sau *de*) *cineva* (*de rău* ori *rău*) = a bîrfi, a calomnia pe cineva. *Nu te-a vorbit nimeni de rău pe faţă..., firește, că n-ar fi îndrăznit* (CAR.). *A vorbi cu păcat* v. păcat. **6** *intr., tr.* A afirma, a susţine. *A vorbi despre astfel de tendinţe înseamnă a considera limba ca o realitate distinctă de realitatea socială* (IVĂN.). ◆ Fig. A adeveri, a atesta, a confirma. *Să lăsăm faptele să vorbească* (PER.). ◆ Fig. A pleda în favoarea cuiva. *Toată cariera ta vorbeşte pentru tine* (CE. PETR.). **7** *intr.* A aduce în discuţie; a aminti, a invoca. *Economiştii, oamenii politici vorbesc des astăzi de dezastrul economic şi de cel moral sau civic al acelor ani* (PER.). ◇ (*refl. pas.*) *N-am auzit niciodată vorbindu-se despre ei!* (CA. PETR.). ◇ *A vorbi de funie în casa spînzuratului* v. funie. **8** *intr.* A se adresa cuiva; a vorovi. *Iaca că nu mă mai supăr..., îţi vorbesc blînd* (EMIN.). **9** *intr.* A(-i) aduce la cunoştinţă (cuiva), a comunica ceva prin viu grai, a spune, a zice; a povesti. *Mumă-sa... îi vorbise adesea de tatăl său, de acel copil cine ştie cum rătăcit în clasele poporului de jos* (EMIN.). ◇ Expr. (*Ca să*) *nu mai vorbesc* (sau *vorbim*) *de...* ori *fără a mai vorbi* (sau *să mai vorbim*) *de...* = trecînd sub tăcere..., excluzînd faptul... (fiind cunoscut, superfluu etc.); independent de... *Casa e superbă, poate servi ca local pentru o instituţie publică... Cît despre vie, nu mai vorbesc* (CĂL.). *A vorbi din experienţă* v. experienţă. *A vorbi numai prăpăstii* v. prăpastie. ◆ (*despre autori*) A menţiona, a semnala în scris (ceva); a expune, a relata prin scris; a trata o temă, un subiect etc. în scris. *Se cuvine ca, pomenindu-l, să vorbim şi de alţii, mulţi, din aceeaşi familie sufletească* (GAL.). ◇ (*refl. impers.*) *Citea romane, dar numai dacă se vorbea în ele de amoruri moderne, nu leşinate* (PAPAD.). **10** *intr.* A ţine o cuvîntare, un discurs; a lua cuvîntul. *Convingerea cu care vorbi notarul învioră numaidecît pe mineri* (AGÂR.). **11** *intr.* A discuta, a comenta; a sta de vorbă, a tăifăsui. *Am vorbit cu ţărani bătrîni şi tineri* (FIL.). ◇ (*refl. recipr.*) *Nu vorbeam cu el... Ştiţi că eram certaţi* (CE. PETR.). ◇ Expr. *A vorbi între patru ochi* (sau *pereţi*) = a discuta (cu cineva) în taină, confidenţial, fără martori. *Zice că trebuie să vorbească între patru ochi cu dumneata* (AGÂR.). *A vorbi* (cu cineva) *pe sîrmă* v. sîrmă. *A-i vorbi cuiva la ureche* v. ureche. ◆ (*reg., fam.*) A avea relaţii de dragoste cu cineva, a umbla cu cineva. *Cu cine vorgheşte a Brădeanului? – Cu Niculaie Salcu!* (POP.). **12** *refl. recipr., intr.* A se sfătui, a se învoi, a se înţelege; a vorovi. *După cum se vorbiseră din vreme, luaseră acelaşi cabalic şi acelaşi număr de cai la fiecare sanie* (CA. PETR.). *Va veni vremea să îndeplinim fapta de care am vorbit* (SADOV.). • prez.ind. *-esc.* / ***vorbă*** + *-i.*

vorbíre *s.f.* **1** Facultatea proprie omului de a-şi exprima gîndurile, sentimentele, intenţiile etc. şi de a le comunica printr-un sistem de sunete articulate emise cu ajutorul unor organe specializate; exersarea acestei facultăţi; limbaj articulat; vorbit. *Actul de vorbire e un dat organic şi este onorat printr-un act corelat în comportare* (CA. PETR.). **2** (Mod particular de) rostire, pronunţare a sunetelor, a cuvintelor unei limbi; pronunţie. *Vorbirea actorilor noştri i se pare de altfel în mod general defectuoasă* (VIANU). **3** Utilizare a unui anumit idiom de către (fiecare dintre) membrii unei comunităţi umane istoric constituite; limbă, dialect, grai. *Nu ştia că vorbirea franţuzească poate fi atît de fermecătoare* (ARGH.). ◇ *Vorbire curentă* (sau *obişnuită, de toate zilele, cotidiană, zilnică*) = vorbire caracteristică majorităţii vorbitorilor unei limbi, în relaţiile zilnice. *Termenul „ciupercă" are în limba română mai multe accepţii, dintre care am ales-o... pe aceea pe care o are în vorbirea curentă* (PER.). *Vorbire familiară* = vorbire simplă, fără pretenţii, obişnuită într-un mediu restrîns, intim. *Tot aici aparţine „dă-te dracului!" pentru „du-te dracului!" din vorbirea familiară, cu o nuanţă uşor ironică* (IORD.). ◆ (*lingv.*) Realizarea concretă, individuală a limbii (concepute ca sistem abstract sau ca instituţie

socială). *Stilul este o particularitate a vorbirii, nu a sistemului lingvistic, adică a tezaurului de fapte de care dispune o limbă* (IVĂN.). **4** Mod, manieră de a se exprima, de a vorbi. *Plin de demnitate în port şi vorbire, el rămăsese apusean şi om de lume pînă în vîrful unghiilor* (M. I. CAR.). **5** Ceea ce comunică (oral) cineva, ceea ce spune cineva (cuiva); afirmaţie, relatare, spunere. *M-am folosit de vorbirea lui despre fiare şi-am mărturisit făţiş că mă interesează mult legăturile lui cu sălbătăciunile* (VOIC.). **6** (*înv.*) Cuvînt; menţiune. *El dezvălui în amănunte programul Partidului Naţional... Vorbirea ţinu mult* (AGÂR.). **7** (*înv., reg.*) Conversaţie, convorbire. *Vorbirile între meseni urmau în şoaptă* (SADOV.). • pl. *-i.* /v. ***vorbi***.

vorbişoară *s.f.* (*pop.*) Vorbuliţă. • pl. *-e.* / ***vorbă*** + *-işoară*.

vorbít[1] *s.n.* Faptul de *a (se) vorbi*. • /v. ***vorbi***.

vorbít[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre cuvinte, enunţuri etc. sau despre gînduri, idei, sentimente etc.*) Care este spus, rostit, exprimat oral; care este comunicat, prezentat oral. *Aniversarea... a produs un şir de manifestări scrise şi vorbite* (VIANU). ◇ ***Limbă vorbită*** v. limbă. **2** (*mai ales despre stil*) Care este specific exprimării orale; care se caracterizează prin oralitate. *Cronicarul din Caragiale alternează stilul lui vorbit cu stilul vorbit al personajelor* (CONST.). **3** Care este convenit, stabilit. *Cîţi sorţi am avea de cititori în condiţiunile vorbite?* (CAR.). • pl. *-ţi, -te.* /v. ***vorbi***.

vorbitór, -oáre *adj., subst.* **I** *adj.* **1** (*despre oameni*) Care are facultatea de a vorbi, care utilizează limbajul articulat; (*înv., reg.*) vorovitor. ◇ *Subiect vorbitor* v. subiect. ◇ Analog. *Păpuşile ori soldaţii de plumb sau toate dihăniile şi paiaţele vorbitoare* (ANG.). Δ *Ceas vorbitor* v. ceas. **2** Care se exprimă cu uşurinţă, convingător; căruia îi place să vorbească mult; vorbăreţ; ext. comunicativ, volubil; (*înv., reg.*) vorovitor. *Ea, de firea ei nu prea vorbitoare şi aşezată, nu putea să stea la un loc de bucurie* (BRĂT.). **3** Care este evident, edificator, elocvent, grăitor. *Mărioara îi strîngea mîna cu gingăşie, ochii ei erau nespus de vorbitori* (AGÂR.). **II** *s.m., s.f.* **1** Persoană care discută, care conversează cu cineva; interlocutor. *Satisfacţia de a fi de aceeaşi părere cu vorbitorul* (CĂL.). **2** Persoană care vorbeşte un anumit idiom. *Limba nu este numai productul activităţii vorbitorului, ci în mare parte ceva impus din afară* (PHIL.). **3** Persoană care îşi exprimă gîndurile, ideile, sentimentele etc. prin viu grai; persoană care spune, comunică, relatează ceva (cuiva). *Ultimele cuvinte ale vorbitorului fură urmate de o lungă tăcere* (GHEŢ.). **4** Persoană care are talentul de a vorbi frumos, curgător, convingător în public; persoană care rosteşte un discurs, o conferinţă etc.; orator. *În fund era un fel de podium, mai ridicat, ca o scenă..., cu tribuna vorbitorului* (CA. PETR.). **III** *s.n.* Încăpere specială destinată întrevederilor dintre persoane aflate într-un internat, într-o cazarmă, într-o închisoare etc. şi vizitatorii acestora. *Adineaori directorul a dat ordin să-l aducă la vorbitor în lanţuri* (CA. PETR.). • pl. *-ori, -oare.* / ***vorbi*** + *-tor*; cf. şi fr. *parloir*, it. *parlatorio*.

vorbulíţă *s.f.* Dim. al lui *vorbă*; vorbişoară, (*pop.*) vorbuşoară, vorbuţă. *Ai tăi ce mai fac? Sănătoşi? mai întrebă monarhul ca să nu plece fără o vorbuliţă ca lumea* (E. BAR.). • pl. *-e.* / ***vorbă*** + *-uliţă*.

vorbuşoáră *s.f.* (*pop.*) Vorbuliţă. *Dacă ţi-a trecut mahmureala, spune-mi o vorbuşoară bună* (CAR.). • pl. *-e.* / ***vorbă*** + *-uşoară*.

vorbúţă *s.f.* (*pop.*) Vorbuliţă. • pl. *-e.* / ***vorbă*** + *-uţă*.

vórişte *s.f.* (*înv.*) Curte, ogradă. • pl. *-i.* şi *dvoríşte, zoríşte s.f.* /<slav. **дворищте**.

vorland ['forland] *s.n.* (*geomorf.*) Porţiune rigidă a scoarţei terestre (care formează podişuri şi cîmpii) situată în faţa unui masiv muntos. • pl. *-uri.* /<germ. *Vorland*.

vórnic *s.m.* **1** (*în Ev. Med., în Ţările Rom.*; şi *mare vornic, marele vornic, vornicul cel mare, vel-vornic*) Unul dintre cei mai importanţi dregători din sfatul domnesc care, în anumite perioade, a avut sarcina de conducător al curţii domneşti, de locţiitor al domnului în probleme de judecată sau, în lipsa domnului, de comandant al armatei în timp de război. *Pînă la cumplita domnia lui Aron Vodă... este scris letopiseţul ţării de Ureche vornicul* (COSTIN). ◇ (*Mare*) *vornic al Ţării de Sus*, (*Mare*) *vornic al Ţării de Jos* = fiecare dintre cei doi mari dregători care îşi exercitau autoritatea asupra unei jumătăţi de ţară. (*Mare*) *vornic al obştii* (sau *de obşte*) = mare dregător din sfatul domnesc, care administra casa sau cutia milelor şi care avea atribuţii edilitare şi judecătoreşti. *Vornic de poartă* (sau *de gloată*) = dregător care funcţiona la curtea domnească şi ale cărui atribuţii constau în judecarea pricinilor, în stabilirea celor care trebuiau înfăţişate Divanului domnesc şi, uneori, în participarea la hotărîniciile de moşii. *Patru vornici de poartă sînt cu şederea dinafară de curte şi desfac acolo pricinile cele mai mici* (CANT.). (*Vel-*)*vornic de aprozi* = mare dregător de la curtea domnească, cu atribuţii judecătoreşti, care prezenta pricinile în sfatul domnesc, urmărea executarea hotărîrilor acestuia şi administra închisoriile datornicilor. *Chiar tinerele odrasle din tulpina evghenistă păşeau triumfal peste toate treptele ierarhiei, pentru ca de-a dreptul să între în posturile de ispravnici şi de vornici de aprozi* (ALECS.). *Vornic de politie* (sau *al politiei*) = dregător domnesc, care avea atribuţii administrative, judecătoreşti şi financiare în capitalele celor două ţări româneşti, Moldova şi Ţara Românească. *E în sfîrşit un vornic de politie, care ia o parte din sarcina agăi* (DOC.). ◆ (*în perioada Regulamentului Organic*; şi *marele vornic, vornicul cel mare*, înv., *marele vornic al trebilor din lăuntru*) Ministru de interne. *Mare vornic, Costache Filipescu era unul dintre cei mai aleşi prieteni ai lui Bălcescu* (CA. PETR.). ◆ (*în Ev. Med., mai ales în Mold.*) Reprezentant al domniei în oraşe, cu atribuţii judecătoreşti. *Vornicul de tîrg strînge dijma din toată marfa carea să vinde cu măsura şi cu cumpăna* (CANT.). **2** (*înv., pop.*) Primar al unui sat sau al unui tîrg; (*înv., pop.*) vornicel. *Dar în satu cela-n care şedea împăratul dornic Era şi un om de samă, un fruntaş... fusese vornic* (EMIN.). ◆ Funcţionar în administraţia comunelor rurale, însărcinat cu distribuirea corespondenţei, convocarea sătenilor la adunări, anunţarea ştirilor etc.; crainic, pristav, vornicel. *Ion Lungu! repetă starşina, Ion Lungu, mai strigă şi vornicul* (PER.). **3** (*pop.*) Vornicel la o nuntă ţărănească. *Atît mirele cît şi mireasa prin vornicii lor cheamă cunoscuţii şi neamurile* (POP.). • pl. *-ci.* /<slav. **дворьникъ**.

vorniceáscă *s.f.* **1** (*ist.*) Soţia vornicului; (*înv.*) vorniciţă. **2** (*înv., pop.*) Soţie de primar. *Pe fruntea vornicesei un nour de-ngrijire, Urcîndu-se, pe gene împrăştia umbrire* (I. NEGR.). **3** (*pop.*) Prietena cea mai apropiată a miresei, avînd diverse atribuţii cu ocazia ceremonialului nunţii; druşcă, (*pop.*) vorniciţă. • pl. *-ese.* / ***vornic*** + *-easă*.

vornicél *s.m.* **1** (*ist.*; *în Ev. Med., în Ţările Rom.*) Dregător, subaltern al vornicului, însărcinat cu judecarea pricinilor mai mici de prin judeţe şi sate. *Pentru pricinile mărunte, judecate de vornicei, aceste gloabe se luau după un obicei pe care documentul nu ni-l împărtăşeşte* (STOIC.). **2** (*înv., pop.*) Primar; (*înv., pop.*) vornic. *Vornicele, cînd ţi-oi spune, Multe pătimesc în lume* (POP.). **3** (*pop.*) Flăcău ales de mire sau de mireasă şi însărcinat cu poftirea şi cinstirea oaspeţilor la nunţile ţărăneşti, cu conducerea alaiului nunţii, cu anunţarea darurilor şi cu rostirea oraţiei de nuntă; (*pop.*) vornic, (*reg.*) vifel. *A întors ochii şi-a văzut între vornicei pe Bădişor privind-o pe sub sprînceană* (SADOV.). • pl. *-cei.* / ***vornic*** + *-el*.

vornicí *vb. IV.* **1** *intr.* (*ist.*) A îndeplini funcţia de vornic. *Se pogorî pe Prut în direcţiunea Ţerei de Jos, în care vornicise Zbierea* (HASD.). **2** *tr.* (*pop.*) A anunţa la nuntă darurile primite de miri. • prez.ind. *-esc.* / ***vornic*** + *-i*.

vornicíe *s.f.* **1** (*ist.*) Demnitate, rang, funcţie de vornic. *Dar eu numai cu cinzeci şi atîta dă mii, ce iau din vornicie?* (D. GOL.). ◆ Instituţie condusă de un vornic. ◆ Clădire în care vornicul îşi exercita funcţia. *Apoi urmau panţirii isprăvniciei, darabanii agiei, aprozii vorniciei, simenii hatmaniei* (C. NEGR.). **2** (*înv.*) Funcţia de primar la sat. *De douăzeci şi mai bine de ani, de cînd port vornicia în Pipirig, am dus-o cam anevoie numai cu răbuşul* (CR.). **3** (*pop.*) Calitatea, funcţia de vornicel la o nuntă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* / ***vornic*** + *-ie*.

vornicíţă *s.f.* **1** (*înv.*) Vorniceasă. **2** (*pop.*) Vorniceasă (la nuntă). • pl. *-e.* / ***vornic*** + *-iţă*.

voroávă *s.f.* **I 1** (*reg.*) Cuvînt, vorbă. *Eu m-am silit, în cît era cu putinţă, a metahirisi multe cuvinte şi voroave după gustul ţigănesc* (BUD.). **2** (*reg.*) Manieră de a vorbi, de a se exprima. *Din dulceaţa şi frumuseţea voroavei lui,... s-au domolit* (CANT.). ◆ (*de obicei cu determ. ca „meşteşugită", „frumoasă"*) Fel de a se exprima frumos, atrăgător, convingător; elocvenţă. *Nici unul din semenii săi nu era destoinic să-i stea înainte, nici la trîntă, nici la voroavă* (ISP.). **3** (*reg.*) Pezentare, expunere. *Bunul stareţ, simţind perii capului lui cei albi spălaţi de lacrămile tînărului copil, conţenește voroava sa* (BELD.). **4** (*înv.*) Cuvînt, discurs. *Veţi fi mai învăţaţi a dare răspunsuri la sfaturi ori de taină, ori de oştire, ori de voroave la domni şi la noroade de cinste* (NEC.). **5** (*înv.*) Discuţie, convorbire, sfat. *La apa Vavilonului, Jelind de ţara Domnului, Acolo şezum şi plînsăm La voroavă ce ne strînsăm* (DOS.). **6** (*înv.*) Discuţie în contradictoriu; ceartă. *Voroavă să aţiţă între ei* (N. COST.). **7** (*înv.*) Învăţătură, povaţă. *Să ia seama voroavelor ce au toţi psalomii* (ANTIM). **8** (*înv.*) Ştire, veste, informaţie. *Voroava să lăţească pretutindenea* (BELD.). **9** (*înv.*) Utilizare a unei anumite limbi, a unui dialect etc. *Firea şi voroava cea elinească peste măsură au iubit* (AETHIOPICA). **10** (*înv.*) Înţelegere, învoială. *Atîta samă de slujitori ţiind Ştefan Vodă, nici de la unii zarva nu s-au început, numai de la munteni săimeni şi capetele lor şi luase în voroavă cu sine şi pre săimenii cești de loc asupra nemţilor* (COSTIN). **II** (*înv.*) **1** Larmă, zarvă, gîlceavă; neliniște, tulburare, zbucium, agitaţie. *În Galilei tremease Domnul ucenicii, ca den voroavă şi den multă frica iudeilor să scoată ei şi să-i slobozească de toată frica şi de toată spaima* (COR.). **2** Învrăjbire, vrajbă. *Cu voroavă cine toată viaţa i-e împlută, sfîrşenie are moartea* (COR.). • pl. *-e.* /de la ***vorovi***, prin derivare regresivă.

vorobí *vb. IV.* v. vorovi.

voronít *s.m.* (*bot.*) Plantă erbacee din familia labiatelor, meliferă, cu tulpina erectă, ramificată, cu frunzele ovale, puternic nervate şi cu florile albe dispuse în verticile multiflore, cu miros puternic, neplăcut, cu gust foarte amar, care se întrebuinţează în medicină (*Marrubium vulgare*); unguraş. • pl. *-ci.* /etimol. nec.

vorováci, -ce *adj.* (*înv., reg.*) Care este vorbăreţ, guraliv, limbut; care este convingător. • pl. *-ci, -ce.* / ***vorovi*** + *-aci*; cf. ucr. *говорючий*.

voroví *vb. IV.* **I** (*înv., reg.*) **1** *intr., tr.* A vorbi. *Scoală-te şi vorovește de grăiește fără nice o-mpiedicare* (DOS.). ◆ (*intr.; cu determ. care indică modalitatea de articulare, intensitatea vocii etc.*) A rosti, a pronunţa. *Ştiţi, Tănase al lui Ispas Care vorovea pe nas* (POP.). ◆ (*intr.*) A exprima prin cuvinte gînduri, sentimente, intenţii; a spune, a zice, a grăi. *Cel ce bine vorovește nu să înţelege* (CANT.). **2** *tr.* A considera, a socoti, a crede. ◆ Ext. A bîrfi, a zvoni. ◇ (*refl. impers.*) *Aşa se vorovește că mai mult sfatul şi-ndemnătura lui Dumitraşco Vodă au fostu decît voia vizirului* (NEC.). **3** *refl. recipr.* A se învoi; a se vorbi. *S-au vorovit cu toţii şi au dat ştire ţării* (COSTIN). **4** (*intr.*) A comunica ceva cuiva; a povesti. *Voiesc a asculta povestirea celor ce ţi s-au întîmplat, vorovește* (BELD.). ◇ Expr. *A vorovi pleve* v. pleavă. ◆ (*intr.*) A discuta cu cineva. *Craii amîndoi vorovesc unul cu altul* (BELD.). **II** *intr.* (*înv.*) A face larmă, zarvă; a se neliniști, a se tulbura, a se zbuciuma, a se agita. • prez.ind. *-esc.* şi (*înv., reg.*) *vorobí vb. IV.* /<ucr. ***говорити***; cf. şi slav. **говорити** „a face zarvă, a se agita".

vorovíre *s.f.* (*înv., reg.*) Acţiunea de *a vorovi* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***vorovi***.

vorovitór, -oáre *adj.* (*înv., reg.*) Vorbitor. *Va fi umblătoriu în cale, vorovitoriu cu oamenii şi va fi grijitoriu* (DOC.). • pl. *-ori, -oare.* / ***vorovi*** + *-tor*.

vorspiel ['forʃpil] *s.n.* (*muz.*) Introducere, preludiu, uvertură. • /<germ. ***Vorspiel***.

vórtex *s.n.* **1** (*anat.*) Structură anatomică (muşchi, peri) dispusă în vîrtej. **2** Vîrtej cu antrenare de aer care apare la aspiraţia apei dintr-un bazin deschis. • pl. *-uri.* /<lat. ***vortex, -icis***, fr. ***vortex***.

vorticélă *s.f.* (*biol.*; *la pl.*) Gen de infuzorii cu cili vibratili, care trăiesc în apele dulci sau sărate; (*şi la sg.*) infuzor care face parte din acest gen. • pl. *-e.* /<fr. ***vorticelle***.

vorticísm *s.n.* Mişcare artistică de avangardă, apărută în Anglia în al doilea deceniu al sec. 20, care lega arta şi poezia de mecanicism şi de civilizaţia industrială modernă, propunînd organizarea formelor într-un sistem de unghiuri şi de curbe în jurul unui punct determinat. • /<engl. ***vorticism***; cf. lat. *vortex, -icis* „vîrtej".

voscreăsnă *s.f.* (*bis.*; *înv.*) **1** (*mai ales la pl.*) Cîntare bisericească la utrenie, avînd ca temă Învierea lui Iisus Hristos. *Dascăle preaînvățate, Cel ce-nveți la școală carte, Spune-mi: ce sînt unsprezece? - Unsprece-s voscresnele* (PANN). **2** Învierea lui Iisus Hristos. ◆ Slujba religioasă a Învierii. • pl. *-esne.* și *văscreásnă* *s.f.* /<slav. **въскрѣсьнъ**.

vost, voăstă *pron.pos.*, *adj.pos.* v. vostru.

vóstru, voástră *pron.pos.*, *adj.pos.* (*pron. este precedat de art. „al", „a", „ai", „ale"; adj. primește art. numai cînd stă înaintea subst., cînd determ. un subst. nearticulat sau, cînd, între subst. și adj., au fost intercalate unul sau mai multe cuvinte*) **I** *pron.pos.* **1** (*înlocuiește numele obiectului posedat de persoana căreia i se adresează cineva și de un grup din care aceasta face parte, înlocuind, totodată, și numele acestora*) *A voastră-i jalea cea mai mare* (GOGA). ◇ (*după unele prep. și loc.prep.*) *Pe voi contra voastră la luptă ei vă mîn* (EMIN.). ◇ (*în constr. cu val. partitivă*) *Au plecat cîțiva dintre ai voștri.* **2** (*la m. pl.; indică o colectivitate, familia, rudele persoanei căreia i se adresează cineva și ale persoanelor din același grup cu ea, înlocuind, totodată, și numele acestora*) *Ea își adună buzele și întreabă: - Ce mai fac ai voștri?* (SLAV.). **3** (*la sg.; indică lucrurile personale, proprietatea, avutul persoanei căreia i se adresează cineva și ale persoanelor din același grup cu ea, înlocuind, totodată, și numele acestora*) *Nu vă mai pot da într-adaos decît o inimă ușoară ca să vă bucurați cu al vostru* (SADOV.). **4** (*la f. pl.; indică preocupările, părerile, obiceiurile persoanei căreia i se adresează cineva și ale persoanelor din același grup cu ea, înlocuind, totodată, și numele acestora*) *Pe urmă, după ce trecea colțul, vă vedeați mai departe de ale voastre* (PAS). **II** *adj.pos.* **1** Care se află în posesiunea persoanei căreia i se adresează cineva și a unui grup din care persoana respectivă face parte. *Voi o să vă duceți la casele voastre* (ISP.). **2** Care este legat printr-o relație de apartenență cu persoana căreia i se adresează cineva și cu grupul din care aceasta face parte. *Ochiul vostru vedea-n lume de icoane un palat* (EMIN.). **3** Care este legat printr-o relație de dependență cu persoana căreia i se adresează cineva și cu grupul din care aceasta face parte. *Dumnezeul părinților voștri se va îndura de lacrimile slugilor sale* (BĂLC.). **4** (*însoțește un termen de reverență*) *Cu ajutorul lui Dumnezeu și cu al Sfinției voastre... am izbutit, măicuță, să facem și acum pe cheful spînului* (CR.). **5** (*cu val. subiectivă*) Care este spus, săvîrșit de persoana căreia i se adresează cineva și de grupul din care aceasta face parte. *Vorba voastră sună ca plîns la cununie* (EMIN.). **6** (*cu val. obiectivă*) *Nu mai pot de dorul vostru al tutulor* (CAR.). • pl. *voștri, voastre.* și (*reg.*) *vost, voástă* *pron.pos., adj.pos.* /lat. pop. ***voster, vostra, -um*** = ***vester, vestra, vestrum***.

vot *s.n.* **I 1** Exprimare a opiniei cetățenilor unui stat în legătură cu alegerea reprezentanților lor în organele de conducere. ◇ *Drept de vot* = drept al alegătorului de a-și exprima voința pentru alegerea reprezentanților în organele reprezentative ale statului într-o adunare deliberantă, într-un corp politic etc.; sufragiu. *Nici nu mai are drept de vot, de cînd și-a măritat fata... Nu i-a dat casele de zestre?* (CAR.). **2** Opinie exprimată de membrii unei adunări constituite în legătură cu o candidatură, cu o inițiativă, cu o hotărîre etc.; adeziune dată în acest scop; sufragiu. *Vei auzi în Camera Comunelor multe discursuri frumoase, unele îți vor schimba părerile, vezi ca nici unul să nu-ți schimbe votul* (STEINH.). **3** Operație, act prin care populația unei țări, a unei regiuni etc., membrii unei adunări deliberante sau ai unui corp politic își exprimă voința, opțiunea cu ocazia unor alegeri, a unor dezbateri sau a luării unor decizii; rezultatul acestei operații. *Ce sigur era de izbîndă, și cu ce palpitații aștepta descoperirea scrutinului! N-a avut în total decît șapte voturi* (VLAH.). ◇ Expr. *A(-și) da votul* (sau *voturile*) ori *a-i da* (cuiva) *votul* (sau *voturile*) = a-și exprima voința, opțiunea cu ocazia unor alegeri, a luării unor decizii etc. *Voi, creștinii din Omida, trebuie să ne dați votul pînă la unul* (STANCU). **4** (*adesea cu determ. care indică felul, conținutul, scopul*) Modalitate prin care membrii unui corp electoral, ai unei adunări deliberative, ai unor organizații etc. își exprimă opțiunea ◇ *Vot deschis* = vot care se exprimă public, prin ridicare de mîini. *Vot universal* = sistem de votare în care dreptul de vot este acordat tuturor cetățenilor majori ai unei țări; sufragiu universal. *V-a rugat să primiți să faceți parte dintr-un guvern care ar duce la convocarea unei adunări constituante, în vederea expropierii și a votului universal* (CA. PETR.). *Vot direct* = vot exprimat în mod nemijlocit, prin participarea fiecărui cetățean la urnă. *Oare cu legea din 1866 n-am experimentat și colegiile numeroase ca și cele restrînse, cele cu vot direct ca și cele cu două graduri de votațiune?* (EMIN.). *Vot deliberativ* = vot al cărui rezultat este obligatoriu. *Vot consultativ* = vot al cărui rezultat nu este obligatoriu, reprezentînd o formă de sprijin dată activității unui organ de stat sau unei organizații obștești. *Vot de încredere* = vot prin care parlamentul se declară de acord cu politica sau cu un act al guvernului. *Vot de neîncredere* = vot prin care parlamentul se desolidarizează de politica sau de un act al guvernului, acesta fiind obligat să abdice. *Vot de blam* = sancțiune prin care o colectivitate organizată își manifestă prin vot dezaprobarea față de o acțiune, de o atitudine etc. a unui membru al ei. *La 6 martie, Ministerul Moldovei primise un vot de blam din partea Adunării acelei țări, pentru călcarea aceleiași formalități* (XEN.). *Vot cu bile* v. bilă. *Vot informativ* v. informativ. *Vot de învestitură* v. învestitură. ◇ Expr. *A pune la vot* = (*despre legi, amendamente, decizii etc.*) a supune aprobării, hotărîrii membrilor unei adunări deliberante sau ai unui corp politic. *Pusă apoi la vot, propunerea lui Maiorescu de a rămîne la vechea pronunțare a fost primită prin aclamație* (E. LOV.). *A da vot de încredere* v. încredere. **5** (și *buletin de vot*) Foaie de hîrtie scrisă sau tipărită care cuprinde numele candidaților (și siglele partidelor) și care este folosită în procesul votării. *Doi agenți sanitari... lucrează la stampilarea buletinelor de vot* (UL.). **II 1** Promisiune, făgăduință solemnă făcută unei zeități sau lui Dumnezeu în semn de mulțumire pentru îndeplinirea unei rugăminți. *Poate deodat-amîndoi biruiau..., Dacă-ntinzîndu-și spre mare grăbitele palme Cloantus N-ar fi rugat plîngător și cu voturi pe zei, să-i ajute* (COȘB.). **2** Promisiune, jurămînt făcut de bunăvoie unei zeități sau lui Dumnezeu; angajament, legămînt religios. *A tala este creștină și destinată prin vot fecioriei* (PER.). **3** Dorință, voie. *Votul lui Voltaire s-a realizat; toleranța s-a întronizat în învățămînt* (LAU.). • pl. *-uri.* și *vótum* *s.n.* /<lat. ***vōtum, -i***, germ. ***Votum***, fr. ***vote***, it. ***voto***.

votá *vb. I.* **1** *intr.* A-și exprima prin vot opțiunea în favoarea unei candidaturi, a unei propuneri, a unei hotărîri etc. (alegînd din mai multe propuneri) *De ce toți alegătorii din comune urbane, știu ori nu a citi, să voteze direct, iar țăranii numai prin delegație?* (EMIN.). **2** *tr.* A alege prin vot un candidat; a-și da votul unui candidat. *Îi telefonase... la birou..., anunțîndu-l că fusese votat cu o seară mai înainte* (PHIL.). **3** *tr.* (*compl. indică legi, decizii, moțiuni etc.*) A face să fie adoptat, confirmat etc. prin vot. *A fost însărcinat... să prezinte regelui moțiunea votată de națiune contra reacțiunii* (CAR.). **4** *tr.* A supune la vot. ◇ (*refl. pas.*) *Moțiunea se votează mîine.* • prez. ind. *-ez.* și (*înv.*) *votarisí vb. IV.* /<fr. ***voter***.

votánt, -ă *adj.*, *s.m.*, *s.f.* (Persoană) care votează; (*înv.*) votator. *Se mai cerea de la fiecare votant un bilet eliberat de primăria comunală* (AGÂR.). • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***votant***.

votáre *s.f.* **1** Exprimare a votului; (*înv.*) votație. *Centrul de votare din Blajini e unul din cele mai grele* (STANCU). ◇ *Secție de votare* v. secție. **2** Adoptare, confirmare etc. a unei legi, a unei decizii, a unei moțiuni, a unei persoane etc. prin vot. *Camerele au lucrat aproape în permanență..., lăsînd totdauna pînă la ultimul moment votarea bugetelor* (EMIN.). • pl. *-ări.* /v. ***vota***.

votarisí *vb. IV.* v. vota.

votát, -ă *adj.* (*despre legi, decizii etc.*) Care a fost adoptat, confirmat etc. prin vot. *În acești patru ani de regim progresist țara nu s-a învrednicit o dată măcar să aibă bugetul votat* (EMIN.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***vota***.

votatór, -oáre *s.m.*, *adj.* (*înv.*) Votant. *E curios cum legile cele mai importante trec cu iuțeala fulgerului prin conștiința votatorilor noștri* (EMIN.). • pl. *-ori, -oare.* /***vota*** + *-ător*.

votáție *s.f.* (*înv.*) Votare. *Încredințînd puterea suverană votației poporului, răsturnă preponderanția aristocraților* (SĂU.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *votațiúne* *s.f.* /<fr. ***votation***.

votațiúne *s.f.* v. votație.

vótcă *s.f.* Băutură alcoolică foarte tare, fabricată din alcool de cereale și din apă cu duritate redusă. *Tatăl, de beție, murise înzăpezit cu o sticlă de vodcă în mînă* (PER.). ◆ Cantitate determinată din această băutură. *A băut toată votca din sticlă.* ◆ Recipient care conține această băutură. *A luat votca de pe masă.* • pl. *votci.* și *vódcă, vútcă* *s.f.* /<rus. ***водка***.

votív, -ă *adj.* (*relig.; despre inscripții gravate mai ales pe piatră*) Care conține o promisiune, o făgăduință solemnă făcută unei zeități, lui Dumnezeu sau unui sfînt, în semn de mulțumire pentru îndeplinirea unei rugăminți; (*despre obiecte, biserici, monumente etc.*) care este făgăduit, oferit, închinat, în urma unei promisiuni solemne făcute unei zeități, lui Dumnezeu sau unui sfînt în semn de mulțumire pentru îndeplinirea unei rugăminți. *La bază îi lipseau cu totul ornamente, și pe frontispiciu n-avea nici o inscripțiune votivă* (ODOB.). ◇ *Tablou votiv* = fragment dintr-o pictură murală (bisericească) reprezentînd pe ctitor și familia sa, ctitorul ținînd în mîini, de obicei, miniatura bisericii, pe care o închină lui Dumnezeu. *Voievodul... este reprezentat în tabloul votiv aflat pe peretele de apus al naosului* (PER.). • pl. *-i, -e.* /<it. ***votivo***, fr. ***votif***, lat. ***votīvus, -a, -um*** <*vōtum, -i* „promisiune".

votrí *vb. IV.* **1** *tr.* (*reg.*) A peți. *Cam așa vorbiră... Flotoaie și Dobreasa a bătrînă, care mă votrră pe mine* (POP.). **2** *intr.* (*înv., reg.*) A mijloci practicarea prostituției, a îndemna sau a constrînge pe cineva să practice prostituția. • prez.ind. *-esc.* /***votru*** + *-i*.

votríe *s.f.* (*înv.*) Îndeletnicire de votru, faptă a votrului; proxenetism. *Tîlhăria, furatul, votria... Mai vîrtos ce trag spre bogătate* (BUD.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***votru*** + *-ie*.

vótru, voátră *s.m.*, *s.f.* **1** (*reg.*) Persoană care mijlocește o căsătorie. *Cînd pleacă feciorul cu votrii la peții, treaba-i de regulă isprăvită* (POP.). **2** (*înv.*) Codoș, proxenet. *Rușinea de a se-ncrede într-a hotrului știință, În inima unei fete ține cinstea în ființă* (CON.). • pl. *-i, -e.* și (*înv., reg.*) *hótru, hoátră* *s.m., s.f.* /cf. slav. **вътрь, вотрь** „fierar".

votúi *s.m.* v. vătui[1].

vótum *s.n.* v. vot.

voucher ['vauʧer] *s.n.* Document de călătorie eliberat unui turist de o întreprindere de transport sau agenție de turism reprezentînd contravaloarea serviciilor (transport, hotel, restaurant etc.) achitate de acesta și care urmează a fi prestate. • pl. *-e.* /<engl. ***voucher***.

vovedénie *s.f.* (*bis.*; *înv., pop.*; *și nm. pr.*) (Sărbătoare ortodoxă care celebrează) intrarea în biserică a Maicii Domnului. *Cum va fi vremea în ziua de Ovidenie, așa va fi toată iarna* (POP.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *vovidénie, ovidénie* *s.f.* /<slav. **въведеніе**.

ovidénie *s.f.* v. vovedenie.

voyeur [vwa'jœr] *s.m.* (*psih.*) Persoană care găsește plăcere în a asista, fără a fi văzută, pentru satisfacerea propriilor porniri erotice, la un act sexual sau la o scenă erotică. • scris și *voaiór.* pl. *-i.* /<fr. ***voyeur***.

voyeurism [vwajœ'rism] *s.n.* (*psih.*) Preferință sexuală constînd în obținerea plăcerii prin simpla privire, fără a fi văzut, a unui act sexual sau a unei scene erotice. • și *voaierísm* *s.n.* /<fr. ***voyeurisme***.

vozglăs *s.n.* (*în ritualul Bisericii Ortodoxe*) Formulă de încheiere a unei ectenii, pe care preotul o rostește cu glas tare; (*înv.*) vozglașenie. • pl. *-uri.* /<slav. **възгласъ**.

vozglașénie *s.f.* (*în ritualul Bisericii Ortodoxe; înv.*) Vozglas. *Vosglașeniile înlocuiau troparii și erau înlocuite de ectenii* (MACED.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<slav. **възгласѣніе**.

voznesénie *s.f.* v. văznesenie.

vrábe *s.f* v. vrabie.

vrábie *s.f.* (*ornit.*) Pasăre sedentară, de talie mică, din ordinul paseriformelor, cu penele de culoare brună împestrițate cu negru, cu pîntecele cenușiu, cu ciocul scurt, conic și cu coada trunchiată (*Passer domesticus*); vrăbete. *De aci înainte, vai și amar de bietele vrăbii de pe garduri!* (ODOB.). ◇ Zic. *Vrabia mălai visează.*

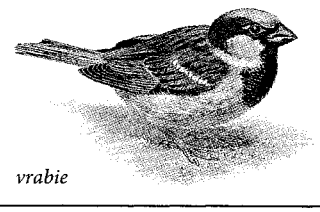

vrabie

Nu da vrabia din mînă pe cioara din par (sau *de pe gard*). ◇ Compar. *Mimi... era ca o vrabie care izbește încoace și încolo, orbită de încăpere și zăpăcită de oameni* (PAPAD.). Δ Expr. *A avea minte de vrabie* (sau *cît o vrabie*), se spune despre o persoană lipsită de judecată. *Vrabia-i tot pui* (*și ea moare de bătrînă*), se spune despre o persoană care pare mai tînără decît este. *A mînca cît o vrabie* v. mînca. • pl. *vrăbii*. g.-d. *-iei*, *și* (*reg.*) *vrábe, vrávie s.f.* /<sl. veche **врабии**.

vrac *s.n.* Mod de depozitare și de transport, în grămezi neordonate și fără ambalaj, al unor materiale sau produse sub formă de pulbere, de granule sau de bucăți. ◆ Concr. grămadă de materiale sau de produse sub formă de pulbere, de granule sau de bucăți. • pl. *-uri*. /<fr. ***vrac***.

vráci *s.m.* **1** (*înv., pop.*) Persoană care se ocupă cu tratarea și vindecarea bolilor prin mijloace empirice sau oculte; vrăjitor; ext. doctor. *Se îmbulzea, în pitorești veșminte, o lume întreagă: ... pustnici, vrăjitori, vraci* (M. I. CAR.). **2** Fig. (*înv.*) Salvator, tămăduitor. *Domnul nostru Iisus Hristos, vraciul și lecuitoriul oamenilor* (VARL.). **3** Fig. Persoană care farmecă, încîntă, vrăjește; vrăjitor. *Nu ești numai un artist, ci și un vraci* (PER.). • pl. *vraci*. /<slav. **врачь**.

vraf *s.n.* **1** (*de obicei cu determ. introduse prin prep. „de”*) Mulțime de obiecte de același fel așezate (în dezordine) unele peste altele; cantitate (mare) de materii sau de materiale strînse ori aflate la un loc; grămadă, maldăr, morman; teanc. *Avea un vrav de paseri dinainte și ospăta dintr-însele cu lăcomie* (CR.). ◇ (*adv.*) *Un morman de cărți... erau puse vraf pe parchet* (CĂL.). **2** Colect. (*înv., pop.*) Snopi de cereale desfăcuți și împrăștiați pe arie pentru a fi treierați cu ajutorul vitelor sau prin îmblătire; grămadă de boabe (de grîu) amestecate cu pleavă, rămasă pe arie pînă la vînturare; boabe de cereale desprinse din spic și adunate grămadă. *Doi sau trei cai... se-nvîrteau pe un vraf de grîu* (D. ZAMF.). ◇ (*adv.*) *Grîul rămîne vrav în mijloc* (CĂL.). • pl. *-uri*. și (*înv., reg.*) *vrah, vrav s.n.* /<sl. veche **врахъ**.

vrah *s.n.* v. vraf.

vráiște *s.f., adj.* **1** *s.f.* Dezordine, neorînduială, harabaură. *Nu intram pînă ce nu primeam învoire... Dar am văzut vraiștea* (VOIC.). ◇ Fig. *E puțină vraiște în aer, zboară frunze de toamnă* (TUD.). **2** *adj.* Care se află în dezordine, în neorînduială, în paragină, în voia soartei; care nu este ordonat sau organizat. *Se hotărî să nu o lase pe stăpînă singură și gospodăria vraiște* (AGÂR.). ◆ (*despre uși, ferestre*) Care este larg deschis, în lături. *Casa era pustie, ușile vraiște, obiectele răsturnate și răvășite* (REBR.). ◇ (*adv.*) *Poți dormi în liniște, cu ușile și ferestrele deschise vraiște* (BART.). • /de la ***vrah***.

vrájă *s.f.* **1** Ansamblu de procedee, formule, gesturi etc. prin care (se crede că) sînt invocate anumite spirite (rele) pentru a produce miracole; practica acestor procedee, formule, gesturi etc.; transformare miraculoasă a cuiva sau a ceva în urma unui astfel de fenomen; mijloace magice întrebuințate pentru aceasta; farmec, vrăjire, vrăjitorie, (*înv., pop.*) vrăjitură, (*pop.*) vrăjeală. *Se ducea în turburea împărăție a umbrelor, de unde venise pe pămînt, momită de vrăjile babei* (EMIN.). ◇ Loc.adj. *De vrajă* = magic. *Bogățiile sînt, dar se află sub farmec; trebuie să găsim cuvîntul de vrajă ca ele să se deschidă* (SADOV.). ◇ Loc.vb. *A face vrăji* = a vrăji. *A rupe vraja* = *a*) a anula efectele unor practici magice; *b*) a întrerupe o situație plăcută, o stare sufletească euforică. ◇ Fig. *A fost o vrajă și un trăsnet; într-un ceas s-au contopit două destine* (ARGH.). **2** Farmec, descîntec. *Ea șopti o vrajă dulce și... el se prefăcu într-o floare* (EMIN.). **3** Fig. Însușirea, puterea de a fermeca, de a captiva, de a fascina. *Femeia aceasta avea... o vrajă delaolaltă senzuală și mistică* (PHIL.). **4** Atmosferă de încîntare, de farmec, de atracție. *Dragostea este vrajă și beție, iar inteligența omului ca și judecata nu au ce căuta în dragoste* (CA. PETR.). ◇ Loc.adj. *În vrajă* = care este vrăjit, care încîntă. *Izvorul cel în vrajă Sună dulce în urechi* (EMIN.). **5** Fig. (*fam.*) Înșelătorie, minciună. *Nu-mi umbla cu vrăji*. • pl. *vrăji*. /<sl. veche **вража**.

vrájbă *s.f.* (*adesea în legătură cu vb. ca „a face” formează loc.vb.*) (Stare de) neînțelegere, dezbinare, discordie, disensiune (provocată de nepotriviri de interese, de idei etc.); (atitudine, manifestare etc. de) dușmănie, ură; învrăjbire, dezbinare; ceartă. *Aflînd despre vrajba celor doi cumnați, a stăruit de i-a împăcat* (CAR.). ◇ Loc.vb. *A ridica vrajbă* v. ridica. ◇ Expr. *A băga vrajbă* v. băga. *A vîrî vrajbă* v. vîrî. ◆ (*înv.*) Război, răscoală. *La această vrajbă din fundul mării lacă un voinic iese fără veste* (BUD.). • pl. *-e*, (*înv., pop.*) *vrăjbi*. și (*reg.*) *vrájmă s.f.* /<sl. veche **вражьда**.

vrájmă *s.f.* v. vrajbă.

vrámiță *s.f.* v. vraniță.

vránă *s.f.* **1** Orificiu rotund sau dreptunghiular făcut (în doagele de) la butoaie (înfundate) pentru umplere, golire, aerisire etc. *Dînd afară dopul, Spumosul vin cu vuiet pe vrană năbușește* (C. NEGR.). **2** Uluc, jgheab prin care curge făina măcinată la moară. **3** (*pop.*) Gaură la fluier, prin care iese aerul din camera de rezonanță. • pl. *-e*. /<sl. veche **врана**; cf. bg. *врана*.

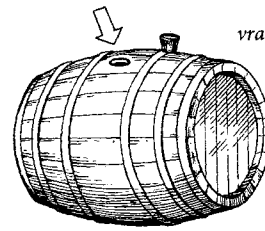

vrană (1)

vrániță *s.f.* (*reg.*) Poartă de scînduri sau de nuiele împletite. *La vraniță se opri, puse mîna streașină la ochi și se uită spre el* (SANDU-A.). • pl. *-e*. și *vrámiță s.f.* /<srb. ***vratnica***, bg. ***вратница***.

vrășiiă *s.f.* (*reg.*) Răvășire. • pl. *-e*. /cf. *vrăiște*.

vrașți *interj.* (*reg.*) Cuvînt care imită zgomotul produs prin spintecarea cu putere a aerului plesnind, lovind etc. ceva. • /onomat.

vrav *s.n.* v. vraf.

vrăvie *s.f.* v. vrabie.

vrăbéte *s.m.* (*ornit.*) **1** Vrabie (*Passer domesticus*). *Păsăruica astfel numită este chiar acel vrăbete grăsun care se îndoapă cu fructe de prin grădini* (ODOB.). **2** Bărbătușul vrabiei; vrăbioi. • pl. *-ți*. și *vrăbéț s.m.* /sg. refăcut după ***vrăbeți***, pl. lui *vrăbeț*; cf. bg. *врабец*, srb. *vrabac*.

vrăbéț *s.m.* v. vrăbete.

vrăbiér *s.m.* Persoană care prinde vrăbii. ◆ (*iron.*) Vînător fără experiență, prost (care vînează numai vrăbii). *Taci din gură, vrăbierule! Minciuni spui tu, care împuști numai ciocîrlani de pe drumuri* (GAN.). • sil. *-bi-er*. pl. *-i*. /***vrabie*** + *-ar*.

vrăbioáră *s.f.* **1** (*ornit.*) Vrăbiuță. *Să dea Dumnezeu să moară, Să mă fac o vrăbioară, Să zbor și eu la pomană* (POP.). **2** Bucată de carne de vită, de calitate superioară, din regiunea șalelor. *N-ai cumva, pe la cămară, Vreun mușchi, vreo vrăbioară?* (ARGH.). ◆ Friptură preparată din acest fel de carne. *A mîncat două vrăbioare la grătar*. • sil. *-bi-oa-*. pl. *-e*. /***vrabie*** + *-ioară*.

vrăbióI *s.m.* (*ornit.*) Bărbătușul vrabiei; vrăbete. ◆ Vrabie mai mare. *Pe sub streșinile țărănești sfîrîiau vrăbioi, zgribuliți de frig* (D. ZAMF.). • sil. *-bi-oi*. pl. *-oi*. /***vrabie*** + *-oi*.

vrăbiúță *s.f.* (*ornit.*) Dim. al lui *vrabie*; vrăbioară. *Rîndunelele își făceau cuiburile, iar vrăbiuțele ciripeau* (VLAS.). • sil. *-bi-u-*. pl. *-e*. /***vrabie*** + *-uță*.

vrăcíță *s.f.* (*înv.*) Doftoroaie, vrăjitoare. *Vorbind, Iorgu Samson rînduia loc și pentru vrăciță* (SADOV.). • pl. *-e*. /***vraci*** + *-iță*.

vrăciuí *vb. IV.* **1** *tr.* (*înv.; compl. indică bolnavi, corpul omenesc sau părți ale lui*) A lecui, a vindeca; a trata, a îngriji. *Nu ca vracii ce vrăciuiesc numai trupul, iară sufletul nu pot* (VARL.). **2** *intr.* (*înv.*) A practica meseria de vraci. ◆ Ext. A practica medicina. **3** *tr.* (*reg.*) A face vrăji. • prez.ind. *-iesc*. /<slav. **врачевати**.

vrăfuí *vb. IV. tr.* **1** (*compl. indică obiecte*) A așeza, a pune în vrafuri, în teancuri, în grămezi. **2** (*compl. indică obiecte așezate grămadă*) A răvăși. *Să-l fi văzut atunci cum își vîra mîna pînă-n coate în bani de argint și de aur, cum îi vrăvuia, cum îi făcea să sune* (GAN.). **3** (*înv., reg.; compl. indică snopi de cereale*) A așeza, a împrăștia pe arie pentru a treiera cu ajutorul vitelor sau prin îmblătire. ◆ (*compl. indică boabe de cereale*) A scutura din spic și a face grămadă. • prez.ind. *-iesc*. și *vrăvuí vb. IV.* /***vraf*** + *-ui*.

vrăfuiálă *s.f.* (*pop.*) Vrăfuire. • pl. *-ieli*. și (*reg.*) *vrăvuiálă s.f.* /***vrăfui*** + *-eală*.

vrăfuíre *s.f.* Acțiunea de *a vrăfui* și rezultatul ei; (*pop.*) vrăfuială. • pl. *-i*. /v. ***vrăfui***.

vrăfuít, -ă *adj.* Care este așezat unul peste altul (în dezordine); care este răvășit. • pl. *-ți, -te*. /v. ***vrăfui***.

vrăjár *s.m.* (*reg.*) Prăjină, arac. *Să scoată pari și vrăjari și nuiele pentru cîrpirea zăgazurilor* (SLAV.). • pl. *-i*. /***vrej*** + *-ar*.

vrăjbí *vb. IV. tr.* (*înv., pop.*) A învrăjbi; a dușmăni. *Să îți sece inima, Inima și sufletul Cum ți-ai vrăjbit ibovnicul* (POP.). • prez.ind. *-esc*. /***vrajbă*** + *-i*.

vrăjbitór, -oáre *adj., s.m., s.f.* (*înv., pop.*) (Persoană) care învrăjbește. *Fii drăgăstos în loc de vrăjbitori, făcători de pace* (DOC.). • pl. *-ori, -oare*. /***vrăjbi*** + *-itor*.

vrăjeálă *s.f.* **1** (*pop.*) Vrajă (1). **2** (*fam.*) Înșelătorie; minciună. *L-a convins cu tot felul de vrăjeli*. ◇ Expr. *Nu ține vrăjeala* = nu mă păcălești. • pl. *-eli, -ele*. /***vrăji*** + *-eală*.

vrăjí *vb. IV.* **1** *intr.* A face vrăji asupra cuiva; a fermeca. *În mijlocul scenei, un demon înalt și mîndru cu aripe enorme negre, vrăjește întinzînd ghiarele și aripele în dreapta și-n stînga* (CAR.). ◇ Expr. (*impers.*) *A fi vrăjit* = a fi scris, ursit, predestinat. **2** *tr.* A prezice; spec. a ghici cuiva viitorul în cărți, în cafea, în palmă, într-un horoscop etc. *Aici el era... Să mai asculte ce-i vrăjește Iha, fata cea pădurănească* (BUD.). **3** *tr.* A face să acționeze asupra cuiva o vrajă, cu scopul de a-i influența, de a-i modifica starea sufletească, atitudinea etc. *Nu credeam că este nevoie să fiu vrăjit ca să iubesc* (CA. PETR.). **4** *tr.* (*compl. indică obiecte, corpuri etc.*) A acționa, prin formule și gesturi magice, pentru a-i conferi puteri miraculoase, pentru a-l transforma în mod miraculos. *Toate au fost vrăjite, descîntate și afierosite după străvechi... îndreptare ale magiei pierdute și uitate de ceilalți* (VOIC.). ◆ (*intr.*) A se afla sub acțiunea unei vrăji; a avea puteri miraculoase datorită acțiunii unei vrăji. *Se uită Cum aleargă apa-n cercuri, Căci vrăjit de mult e lacul De-un cuvînt al Sfintei Miercuri* (EMIN.). **5** *tr.* Fig. A încînta, a fermeca. *Ei stăteau acolo, vrăjiți de un cîntec, care trebuia să nu se mai sfîrșească* (SADOV.). ◆ A invoca. *Mi-ai adus cu tine farmecul livezii, Mi-ai vrăjit o clipă satul meu din deal* (GOGA). **6** *tr.* A-i vorbi cuiva cu intenția de a-l înșela. *Ce i-o fi vrăjind președintele?* (PER.). • prez. ind. *-esc*. /<sl. veche **вражити**.

vrăjíre *s.f.* **1** Vrajă. *Doresc chiar astăzi să-ncerc a lui vrăjire* (ALECS.). **2** Încîntare, farmec, fascinație pe care cineva sau ceva le provoacă asupra cuiva prin aspect, însușiri etc. deosebite. *Turgheniev știe să dea toată „rațiunea suficientă„ a vrăjirii... amănților de către eroinele sale* (IBR.). • pl. *-i*. /v. ***vrăji***.

vrăjít, -ă *adj.* **1** Care se află sub puterea unei vrăji; fermecat. *Baba, cuprinsă de somnul ei de fier, se afundă în adîncul cel vrăjit și necunoscut al lacului* (EMIN.). **2** Fig. Care este plin de farmec; încîntător, fermecător, atrăgător. *Valea întreagă adîncită într-o tăcere vrăjită* (CAR.). **3** Fig. (*despre oameni*) Care este atras, captivat de cineva sau de ceva prin aspect, însușiri etc. deosebite; fermecat, încîntat. *Străin zîmbind, vrăjit suind În mijlocul ei mă-mplinesc cu mirare* (BLA.). • pl. *-ți, -te*. /v. ***vrăji***.

vrăjitór, -oáre *s.m., s.f.* **1** Persoană care face vrăji, farmece, care se ocupă cu vrăjitoria, ext., cu magia. *Bine ai venit, copilul meu, răspunse spurcata vrăjitoare* (FIL.). ◇ Compar. *Ca un vrăjitor,... crease toată viața acumulată* (ANG.). ◇ Fig. *Prezența acestui vrăjitor al cuvîntului este prea vie, prea lung proiectată pe epocă spre a face un studiu critic* (CONST.). Δ (*adj.*) *O privea cu ochi verzi,... imperativi, dureroși și vrăjitori* (GAL.). **2** Fig. Persoană care încîntă, care fascinează prin aspect, însușiri etc. deosebite. *Îl apreciez... foarte mult și pe Pirandello, bătrînul vrăjitor sicilian* (PER.). • pl. *-ori, -oare*. /***vrăji*** + *-tor*.

vrăjitoreásă *s.f.* Vrăjitoare. • pl. *-ese*. /***vrăjitor*** + *-easă*.

vrăjitorésc, -eáscă *adj.* Care aparține vrăjitorului, care este făcut de vrăjitor; care vrăjește sau poate vrăji. *Întîiele poezii au fost formule vrăjitorești* (BLA.). • pl. *-ești*. /***vrăjitor*** + *-esc*.

vrăjitoríe *s.f.* **1** Faptul de a face vrăji; îndeletnicirea vrăjitorului. *Vrăjitoria ii era ca o înaltă boierie plină de îndatoriri* (VOIC.). **2** (*mai ales la pl.*) Vrajă. *Se zice că vracii și călugării lor posedă reminiscențe din știința pierdută a Atlanților, păstrată în tradiții obscure, descîntece, vrăjitorii* (VIN.). • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***vrăjitor*** + *-ie*.

vrăjitúră *s.f.* (*înv., pop.*) Vrajă. *Babe meștere, urmate de-un stol greu de vrăjituri, Ele știu să profețească prin descîntătoare guri* (COȘB.). • pl. *-i.* /***vrăji*** + *-tură*.

vrăjmáș, -ă *s.m., s.f., adj.* **I 1** *s.m., s.f.* Persoană care manifestă împotrivire, ostilitate, ură, dușmănie, adversitate etc. față de cineva sau de ceva; dușman; inamic. *Vrăjmaș de veci de te-aș avea, Tu n-ai putea S-acrești mai rău viața mea!* (COȘB.). ◇ Fig. *Conștiința exagerată este un vrăjmaș al spețci și o pricină de durere* (CĂL.). **2** *s.m., s.f.* Persoană, stat etc. care se află în stare de război cu cineva; dușman, inamic. *Basarab încheie pacea cum vrăjmașii lui o cer* (ALEX.) **3** *s.m. art.* (*înv., pop.*) Dracul, diavolul. *Vii să cerci iadul, să legi pre vrăjmașul, Să-i culegi dobînda și să-i strici sălașul* (DOS.). **II** *adj.* **1** (*despre oameni, state etc.*) Care manifestă o atitudine ostilă, dușmănoasă, de ură, de adversitate etc. față de cineva sau de ceva; care este inamic (cuiva). *Ucizi o mie de oameni plătit de o putere vrăjmașă* (CĂL.). ◇ Fig. *Fierbea sub brazdă seva și se urca durută În țevile tulpinii vrăjmașă de cucută* (LAB.). **2** (*despre oameni, state etc.*) Care se află în stare de război cu cineva. *El prin aceasta să desfată, Ca s-un tiran după bătaie Cînd vede oastea vrăjmașă junghiată* (BUD.). **3** (*înv., pop.; despre oameni*) Care este rău, crud, cîinos, hain, fără milă; care vrea răul cuiva. *Face-mi-aș de tine milă De n-ai fi tu om pizmaș Și la inimă vrăjmaș* (ALECS.). **4** (*despre condiții, împrejurări, locuri, vreme etc.*) Care este primejdios, potrivnic. *Era o sloată nepomenită: ploaie, zăpadă, măzărică și vînt vrăjmaș* (CAR.). **5** Care este strașnic, cumplit, grozav. *Durerea în falcă o cuprinsese din nou și mai vrăjmașă ca înainte* (REBR.). ◇ (*adv.*) *Tata îl izbea vrăjmaș cu palma peste gură* (VLAH.). • pl. *-i, -e.* și *vrășmáș, -ă s.m., s.f., adj.* /cf. *vrajbă*.

vrăjmășáște *adv.* v. vrăjmășește.

vrăjmășésc, -eáscă *adj.* **1** Care aparține vrăjmașului; plin de dușmănie, de ură. *Cei zece cum văzură că-n ăst chip nu săvîrșesc, Numaidecît începură cu mijlocul vrăjmășesc* (PANN). **2** (*înv.; despre armate, state etc.*) Vrăjmaș. *Prin multe meșteșuguri ostășești să întrarmează împotriva corăbiilor vrăjmășești* (D. GOL.). • pl. *-ești.* /***vrăjmaș*** + *-esc*.

vrăjmășéște *adv.* (*înv.*) Cu vrăjmășie; dușmănos. *Toți... vrăjmășaște blestema* (PANN). • și (*înv.*) *vrăjmășáște adv.* /***vrăjmaș*** + *-ește*.

vrăjmășí *vb. IV. tr.* A manifesta împotrivire, ostilitate, ură, dușmănie, adversitate, rivalitate etc. față de cineva sau de ceva; a dușmăni, a urî, (*înv.*) a vrăjmășui. *Păstorel, pentru că rămîne distant, e vrăjmășit de moarte* (STEINH.). ◇ (*refl. recipr.*) *Oprea și Titu, deși prieteni, se vrăjmășeau în ascuns* (REBR.). • prez. ind. *-esc.* /***vrăjmaș*** + *-i*.

vrăjmășíe *s.f.* **1** Sentiment puternic de antipatie, de aversiune, de ură etc. față de cineva sau de ceva; atitudine, comportare ostilă față de cineva; dușmănie, inamiciție, ostilitate, ură. *Nu umbla cu vrăjmășie, răspunse Ghiță* (SLAV.). **2** (*înv.*) Însușirea de a fi rău, crud, hain; cruzime, neîndurare; atitudine, comportare de om rău. *Din toată vrăjmășia, și de vătămarea celui viclean mă slobozește* (MIN.). **3** (*înv.*) Război. *Mihai Vodă n-are nici un gînd de vrăjmășie* (BĂLC.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***vrăjmaș*** + *-ie*.

vrăjmășós, -oásă *adj.* (*reg.; despre oameni*) Care este dușmănos; plin de ură, pizmaș. *Din pricina canonelii ne făcuserăm vrăjmășoși* (POP.). • pl. *-oși, -oase.* /***vrăjmaș*** + *-os*.

vrăjmășuí *vb. IV. tr.* (*înv.*) A vrăjmăși. • prez.ind. *-iesc.* /***vrăjmaș*** + *-ui*.

vrănceán, -ă *s.m., s.f. adj.* v. vrîncean.

vrănceáncă *s.f.* v. vrînceancă.

vrășmáș, -ă *s.m., s.f., adj.* v. vrăjmaș.

vrăvuí *vb. IV.* v. vrăfui.

vrăvuiálă *s.f.* v. vrăfuială.

vrea *vb. II. tr.* **A** (*urmat mai ales de prop. compl. directe cu vb. la conjunct. sau, înv., astăzi rar, de vb. la inf., înv., reg., fără prep. „a”*) **1** A fi hotărît, a fi decis să...; a avea de gînd să..., a intenționa. *Ne-am despărțit..., rugîndu-i să-mi trimită și mie revista pe care voiau s-o scoată* (CA. PETR.). ◇ Loc.conj. (*Care*) *va* (sau, înv., astăzi rar, *vrea* ori *vra*) *să zică* = așadar, deci, prin urmare, în consecință; adică. *Va să zică am adus un strop de fericire în casa lor* (BRĂT.). ◇ Expr. *Va* (sau *vrea*, înv., pop., *vra*) *să zică* = înseamnă; semnifică. *A avea talent nu va să zică numai a crede singur că-l ai* (CAR.). *Vreau să zic...* (ori *să spun...*), formulă prin care se introduce o explicație, o precizare. *Rămîne corespondența, vreau să zic, scrisorile artistului* (CĂL.). Fără să vreau (sau *să vrei, să vrea* etc.) = în mod involuntar. *Se lipește de mine, dar, fără să vreau, fac o bruscă mișcare într-o parte* (CA. PETR.). *A nu ști ce vrea* v. ști. ◇ Analog. *Un lup veni tupiluș pe lîngă car și vroia să mănînce un bou* (PER.). ◇ Fig. *Tăria cuvintelor vrea să acopere slăbiciunea argumentelor* (MAIOR.). ◆ (*intr.*) A avea voință; a-și manifesta voința. *Tocmai de aceea trebuie să ne mișcăm, să ne unim, să voim și să realizăm* (SADOV.). ◆ (*despre Dumnezeu*) A hotărî, a decide. *Se vede că bunul Dumnezeu așa vrea, ca el să ispășească păcatele mele* (SLAV.). ◇ Expr. (*Va fi*) *cum va vrea Dumnezeu* v. dumnezeu. ◆ A alege; a prefera. *Și mai voiesc viața să-și piardă decît numele cel de omenie* (ȚICHIND.). **2** A dori să facă, să obțină, să fie sau să se întîmple (ceva); a dori (ceva) cu ardoare, cu patimă; a pofti; a fi pe placul cuiva; a-i plăcea ceva sau cineva. *Cînd nu are nevastă și copii, poate să facă ce vrea* (SLAV.). ◇ Loc.adv. *Pe vrute, pe nevrute* = indiferent dacă dorește sau nu; silit de împrejurări. *Ceilalți, pe vrute, pe nevrute, erau tîrîți pe această cale „pozitivistă”* (DELAVR.). ◇ Expr. *Vrînd-nevrînd* = fie că-i place, fie că nu-i place; mai mult de silă decît de bunăvoie, constrîns de împrejurări, de voie, de nevoie; ext. cu orice preț, neapărat. *Dacă n-am ținut samă de vorbele lui, am ajuns la dîrloagă și acum, vrînd-nevrînd, trebuie s-ascult, că mi-i capul în primejdie* (CR.). *Vrei, nu vrei* = de voie, de nevoie; în mod inevitabil; obligatoriu. *Vrei, nu vrei, mai prinzi lucruri folositoare pentru mai tîrziu* (PER.). *Vrei, nu vrei, bea Grigore agheazmă*, se spune despre cel care trebuie să îndeplinească ceva împotriva dorinței sale. *A face tot ce vrea din* (sau *cu*) *cineva* = a avea mare influență asupra cuiva. *A vrea* (cuiva) *binele* (sau, înv., pop., *bine*) = a dori să i se întîmple cuiva lucruri prielnice, plăcute; a-i fi binevoitor (cuiva). *Să te ferească Dumnezeu să-ți vrea o femeie binele* (CA. PETR.). *A vrea* (cuiva) *răul* (sau, înv., pop., *rău, rele*) = a dori să i se întîmple (cuiva) lucruri neprielnice, neplăcute; a dușmăni, a urî (pe cineva). *Virusul egalității ne îndeamnă să ne vrem rău cu înverșunare* (STEINH.). ◇ Analog. *Calului îi dete drumul să pască pe unde va voi dînsul* (ISP.). ◇ Fig. *Încă odată tărîmul să crească ar vrea* (BLA.). ◆ (*despre Dumnezeu*) A-și arăta îndurarea, mila față de cineva; a binevoi, a se îndura, a se milostivi. *El a trăit aproape 70 de ani și are să mai trăiască încă, dac-o vrea Dumnezeu* (UL.). ◆ (*tr., refl.; urmat de elem. predic. supl.*) A dori ca cineva sau ceva să fie sau să devină într-un anumit fel. *În nesațiul cosmic al adolescenții, fiecare s-a vrut mai bun* (CE. PETR.). **3** A pretinde, a cere, a solicita; a aștepta ceva de la cineva. *Vreau să răspunzi la apelul nominal cînd îți poruncesc* (D. ZAMF.). ◆ (*refl.; urmat de elem. predic. supl.*) A se pretinde; a se crede. *Oricît de gravă ar fi tema abordată, și de fiecare dată ea se vrea cel puțin gravă, vocea poetului își păstrează familiaritatea* (PER.). **4** (*mai ales în forma neg.*) A accepta, a consimți, a fi de acord; a permite, a încuviința, a îngădui, a da voie. *Părintele Nicodim... zice că să învăț și eu buchile, însă tuța nu vrea* (SADOV.). ◆ (*despre obiecte*) *Ce dracu are dulapul ista de nu vrea să se deschidă?* (ALECS.). ◇ Expr. *A nu vrea să audă* (*de...*) = a respinge categoric (o propunere, o situație, un fapt). *Nu vroia să audă de haiducie* (CA. PETR.). ◆ (*bis.*) A primi (o dogmă, o credință, o misiune etc.). *Atunci stăpînul tuturor ca o slugă au venit, vrînd să mîntuiască pre toți* (MIN.). ◆ (*compl. indică oameni*) A accepta într-o anumită funcție, demnitate, calitate etc. *Dacă voi nu mă vreți, eu vă vreu, răspunse el* (C. NEGR.). **5** (*mai ales în forma neg.*) A putea, a fi în stare. *Focul nu vrea să ardă.* **II** *intr. impers.* (*înv., reg.; mai ales în forma „va”; urmat de o prop. sub.*) A trebui, a fi necesar; a se cere; a se cuveni, a se cădea. *Ca să fii avocat iscusit și căutat, va să fii șiret, pișicher, chițibușar* (BRĂT.). ◇ Expr. *Mai va* (sau, reg., *vrea*) = mai trebuie să aștepți, mai este mult (pînă atunci sau pînă acolo). *O să te înghită focul iadului... – Mai va pînă atunci* (STANCU). **B** (*înv., pop.; cu val. de semiauxil.; urmat de un vb. la conjunct. sau, înv., reg., la inf.*) A fi pe punctul să... (sau de a...), a fi pe cale să... (sau de a...); a fi gata-gata. *Simți o încleștare în inimă atît de dureroasă că vru să țipe* (REBR.). **C** (*cu val. de auxil.; la indic. prez., astăzi numai în forme flexionare specializate; servește la formarea timpului viitor I și intră în alcătuirea timpului viitor anterior, a timpurilor prez. și perf. ale modului prezumt. și, înv., a unor constr. de viitor I, de viitor anterior, de prezumt. prez. și perf.*) **I** (*servește la formarea timpului viitor I și intră în alcătuirea unor constr. de viitor I; cu afereza lui „v-”, exprimă adesea și posibilitatea sau îndoiala*) **1** (*urmat de inf. fără prep. „a” al vb. de conjugat sau al vb. cop.; cînd vb. de conjugat este la diateza refl., pron.refl. precedă auxil.*) *Da, mă voi naște din păcat, Primind o altă lege* (EMIN.). *Dacă ne-o ajuta Dumnezeu să scăpăm și de dînsa, apoi sîntem voinici* (ISP.). ◇ Poet. (*cu topica inversată*) *De-a lui priviri înfiorată, Pleca-vei ochii în pămînt* (VLAH.). ◇ (*în prescripții, recomandări, rețete etc.; cu val. de imper.*) *Medicamentul se va lua după masă.* **2** (*înv.; mai ales în prop. cond., temp. sau atr.; de obicei în corelație cu alt vb. la viitor; urmat de inf. fără prep. „a” al vb. „a fi” ca auxil., formează viitorul I al acestuia care, împreună cu ger. vb. de conjugat, alcătuiesc o constr. de viitor I; exprimă caracterul continuu al unui proces, al unei stări, al unei calități*) *Pentru multa dragoste ce va fi avînd spre acela, năpăstuind pe ceilalți* (PRAV. COND.). **3** (*înv., pop.; mai ales la pers. 3; urmat de conjunct. prez. al vb. de conjugat, formează o constr. de viitor I; exprimă o acțiune viitoare, de obicei, iminentă; în textele religioase, iminența acțiunii viitoare decurge din caracterul ei predestinat*) *De munca ce va să fie izbăvește-ne pre noi* (MIN.). *Flori de tei deasupra noastră or să cadă rînduri-rînduri* (EMIN.). **II** (*urmat de inf. fără prep. „a” al vb. „a fi” ca auxil. formează viitorul I al acestuia care, împreună cu part. vb. de conjugat, alcătuiesc viitorul anterior; cu afereza lui „v-”; de obicei, în prop. cond. sau temp., în corelație cu alt vb., mai ales la viitor I*) *Luai hotărîrea de a tipări volumașele de îndată ce voi fi descoperit undeva hîrtia necesară* (BLA.). **III** (*intră în alcătuirea timpului prez. al modului prezumt. și a unor construcții de prezumt. prez.; cu afereza lui „v-”; de obicei în stilul indirect, mai ales în enunțuri ipotetice, dubitative etc.*) **1** (*viitorul I al verbului „a fi” ca auxil. urmat de ger. vb. de conjugat sau al vb. cop. formează timpul prez. al modului prezumt.*) *Calului meu de pe atunci cine mai știe unde i-or fi putrezind ciolanele* (CR.). **2** (*cu elipsa ger. vb. de conjugat sau a vb. cop. cînd acesta este „a fi”, formează o constr. de prezumt. prez.*) *Ai fi Dumitru Cățic dă la Caracal* (CA. PETR.). **IV** (*viitorul I al vb. „a fi” ca auxil. urmat de part. vb. de conjugat sau al vb. cop. formează timpul perf. al modului prezumt.; cu afereza lui „v-”; de obicei în stilul indirect, mai ales în enunțuri ipotetice, dubitative etc.*) *D-zeu știe cum s-or fi scrîntit toate celea în capul bietului om* (EMIN.). **D** (*cu val. de auxil.; la imperf., astăzi numai în forme flexionare specializate; reg., în formele „vreaș”, „vreai” etc. sau „reaș”, „reai” etc.; servește la formarea timpului prez. al modului cond.-opt. și intră în alcătuirea timpului perf. al aceluiași mod, a timpurilor prez. și perf. ale modului prezumt. și a unor constr. de cond.-opt. perf. și de prezumt. prez. și perf.; la perf. compus, intră în alcătuirea unor constr. de cond.-opt. perf.*) **I** (*servește la formarea modului cond.-opt. prez.*) **1** (*urmat de inf. fără prep. „a” al vb. de conjugat sau al vb. cop.; cînd vb. de conjugat este la diateza refl., pron.refl. precedă auxil.*) *Eu aș putea convinge pe soția și pe socrul dumitale să vă despărțiți de bună voie* (CAR.). ◇ (*în imprec.; mai ales în constr. neg.; de obicei precedat de conj. „de”; adesea cu intercalarea adv. „mai” în structura de cond.-opt.*) *Dă, nevastă, vezi și tu ce-i. Socoteala boierului, nu l-ar mai răbda Cel-de-sus!* (VLAH.). ◇ (*pop.; fam.; în imprec., urări etc.; cu topica inversată*) *Lua-te-ar dracul de javră!* (CAR.). **2** (*înv., reg.; la imperf., în forme flexionare specializate; precedat de inf. lung al vb. de conjugat*) *Închinare-aș și n-am cui, Închinare-aș murgului* (ALECS.). ◇ (*pop.; fam.; în imprec., urări etc.*) *Să nu crezi că doarme Smaranda, dormire-ai somnul cel de veci să dormi!* (CR.). **II** (*intră în alcătuirea timpului perf. al modului cond.-opt. și a unor constr. de cond.-opt. perf.; în corelație cu alt vb.*) **1** (*la imperf., astăzi numai în forme flexionare specializate; urmat de inf. fără prep. „a” al vb. „a fi” ca auxil. formează cond.-opt. prez. al acestuia, care împreună cu part. vb. de conjugat sau al vb. cop. alcătuiesc modul cond.-opt. perf.; cînd vb. de conjugat este la diateza refl., pron.refl. precedă auxil.*) *Și cînd gîndesc la viața-mi, îmi pare că ea cură Încet re-*

povestită de o străină gură... Ca și cînd n-aș fi fost (EMIN.). **2** (*înv., reg.; la imperf.; urmat de inf. fără prep. „a" al vb. de conjugat sau al vb. cop. formează o constr. de cond.-opt. perf.*) *Și doar vrea scăpa din mînile crude De apucam să-mi scot lucea săbioară* (BUD.). **3** (*înv., reg.; la perf. compus; urmat de inf. fără prep. „a" al vb. de conjugat, formează o constr. de cond.-opt. perf.*) *Ai făcut cu mine ce n-au vrut trebui să faci* (P.OR.). **III** (*intră în alcătuirea timpului prez. al modului prezumt. și a unor constr. de prezumt. prez.; de obicei în stilul indirect, mai ales în enunțuri ipotetice, dubitative etc.*) **1** (*cond.-opt. prez. al vb. „a fi" ca auxil., urmat de ger. vb. de conjugat formează timpul prez. al modului prezumt.*) *Ar fi fiind asta dorința prințesei?* (SADOV.). **2** (*cu elipsa ger. vb. de conjugat sau al vb. cop., cînd acesta este „a fi" formează o constr. de prezumt. prez.*) *Împăratului i-a fost de-a mirarea, văzînd că niște golani au asemenea îndrăzneală, de vin cu nerușinare să-i ceară fata, fie din partea oricui ar fi* (CR.). **IV** (*intră în alcătuirea timpului perf. al modului prezumt.; cond.-opt. prez. al vb. „a fi" ca auxil., urmat de part. vb. de conjugat sau al vb. cop.; de obicei în stilul indirect, mai ales în enunțuri ipotetice, dubitative etc.*) *Poate te-ai fi făcut și prooroc* (C. NEGR.). • prez. ind. *vreau, voi* (*pop., oi*), *vei* (*pop., ăi, ei, îi, i, oi*), *va* (*pop., o, a*), *vom* (*pop., om*), *veți* (*pop., ăți, eți, oți*), *vor* (*pop., or*). și *voi* (prez.ind. pers. 1 *voiesc*, pers. 3 *voiește* și, înv., *voiaște*; perf. s. pers. 1 *voii*; part. *voit*; ger. *voind*), (*înv., pop.*) *vroi* (prez.ind. pers. 1 *vroiesc* și, *astăzi rar, vroi*, pers. 6 și, *înv., reg., vror*; imperf. pers. 1 *vroiam*; part. *vroit*; ger. *vroind*) *vb. IV.* /lat. ***volĕre***; *voi*, refăcut de la formele vechi, etimologice de indic. prez. ale verbului *a vrea, voi, vei, va* etc. (specializate ca morfeme de viitor) și de la formele analogice de imperfect ale aceluiași verb, *voiam, voiai, voia* etc. (create ca urmare a specializării formelor etimologice, (*v*)*reaș*, (*v*)*reai*, (*v*)*rea* etc., ca morfeme de cond.-opt.), cf. și rom. *voie*; *vroi*, contaminare între ***vrea*** și ***voi***.

vreasc *s.n.* (*mai ales la pl.*) Creangă, ramură subțire, uscată, desprinsă de pe un copac; gătej. *Pe vatra verde ard, Pocnind din vreme-n vreme, Trei vreascuri rupte dintr-un gard* (COȘB.). <> Compar. *Mîna a scăpat din încheieturi și a lunecat pe țărna uscată, ca un vreasc rupt* (POPA). • pl. *-uri*. și (*înv., reg.*) *vreáscur, rasc, hreasc s.n.* /<sl. veche **хвастъ**; cf. bg. *хръст* „tufă".

vreăscur *s.n.* v. vreasc.

vreávă *s.f.* (*înv.*) **1** . Strigăt, chemare. *Vreava mea într-ins întră în urechea lui* (COR.). **2** Gălăgie, zarvă, tumult; agitație. • /<bg. ***врява*** „strigăt, chemare", srb. ***vreva***.

vrédnic, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este harnic, sîrguincios, cu spor la muncă. *Fetele erau vrednice și vioaie, țeseau în război, împleteau* (PRED.). **2** Care, prin calități, fapte, realizări etc. (deosebite), este la înălțimea cerută, dorită, așteptată de cineva sau impusă de ceva; care este demn de... (prin însușiri, fapte, merite etc. deosebite). *Tu, Doamne, m-ai pedepsit cu bunătățile tale și eu nu sînt vrednică de bucuriile ce mi-ai dăruit!* (SLAV.). ◆ (*despre fapte, stări, realizări, creații etc. ale oamenilor; urmat de determ. introduse prin prep. „de"*) Care este adecvat, corespunzător, nimerit, potrivit pentru...; care este pe măsura cuiva sau a ceva; care este conform cu...; care este la înălțimea dorințelor, așteptărilor, exigențelor etc. sau meritelor cuiva. *A tras... un chiul vrednic de vestitul nostru Nastratin Hogea* (CAR.). **3** (*despre oameni; urmat de determ. introduse prin prep. „de"*) Care are drept la ceva, în mod justificat, pentru faptele săvîrșite; căruia i se cuvine de drept ceva pentru ceea ce face, pentru ceea ce reprezintă etc.; care merită să... *Harap Alb!... Vrednic ești de comoara ce ți-o las, și apoi să mor cu plăcere* (CR.). ◆ (*despre realizări, acțiuni, manifestări etc. ale oamenilor; urmat de determ. introduse prin prep. „de" sau de un conjunct., ori, înv., de un inf.*) Care justifică (și atrage) prin valoare, conținut, aspect, consecințe etc. ceea ce merită; care este (destul de) important, valoros, reușit etc. pentru a merita să... *Sînt cîteva clipe de extaz general vrednic de admirat* (BRĂT.). **4** (*despre oameni*) Care are calități morale și intelectuale deosebite; care este capabil, priceput, abil, merituos într-o activitate, într-o acțiune, într-o meserie etc. ◆ Spec. (*despre preoți*) Care este evlavios. *Popa Tonea..., preotul cel mai vrednic de pe plaiurile Mehedinților..., este astăzi pradă grelei dezbinări cu sine însuși* (GAL.). <> (*bis.*) *Vrednic este,* formulă rituală de răspuns. **5** (*urmat de determ. introduse prin prep. „de", de un conjunct. sau de un inf.*) Care poate să facă ceva, care este în stare să..., care este capabil să...; care este apt pentru... *Oi fi eu vrednic să trag un car; mai ales dacă merge singur* (CR.). • pl. *-ci, -ce.* /<sl. veche **врѣдьнъ**.

vrednící *vb. IV.* **1** *tr.* A merita; a fi vrednic de ceva. *Ce pedeapsă vrednicește omul acesta? – Moarte! răspunse într-un glas adunarea* (C. NEGR.). **2** *refl.* (*pop.*) A se învrednici. *S-au vrednicit pentru a ei viață sv[i]ntă* (DOS.). **3** (*înv.; despre Dumnezeu*) A acorda unui om, prin har, grație divină, șansa, norocul, fericirea de a avea parte de ceva; a hărăzi, a ferici. *Să-l vrednicească Dumnedzeu întru adînci bătrînețe* (ANTIM). • prez.ind. *-esc.* /***vrednic*** + *-i*.

vrednície *s.f.* **1** Calitatea de a fi vrednic. *În ce mai stă vrednicia mea de creștin și de preot?* (GAL.). **2** Ceea ce face ca cineva să merite ceva; (*de obicei la pl.*) faptă merituoasă, vrednică de laudă, de stimă, de răsplată. *Cununa ce-am în mînă... E preț al vredniciei, ea nu e moștenită* (HEL.). **3** Destoinicie. *Vrednicia ta, Făt-Frumos, te-a scăpat și de ocară și de moarte* (ISP.). ◆ Vitejie; (*de obicei la pl.*) faptă vitejească. *Ne așteptăm de la el la mari fapte de vrednicie* (CĂL.). **4** Hărnicie, îndemînare; pricepere. *Era o mîndrețâ de om, vestit pe toată valea Similei de cinste și de vrednicie* (VLAH.). **5** (*înv.*) Treaptă într-o ierarhie; demnitate. *Rădicarea cneazului... la vrednicia de mare cancelar* (C. NEGR.). • pl. *-cii*. g.-d. *-iei*. /***vrednic*** + *-ie*.

vrej *s.n.* Tulpină a unor plante agățătoare sau tîrîtoare. *Vrejurile de dovleci se încolăciseră unu peste altu, acoperind gardurile cu foi țepoase* (DELAVR.). <> Compar. *O descoperi pe Oltea, care, firavă ca un vrej, se pierdea sfioasă pintre gătitele doamne* (VIN.). <> Fig. *Pe-o coastă-n vreji de nouri Crește luna* (BLA.). ◆ Ext. Lăstar. *Găsise un nod mare în păr, încîlcit din șuvițe înnodate... și complicat inextricabil cu vreji de viță sălbatică* (PAPAD.). • pl. *-uri*, (*reg.*) *-e*, *m. -i.* /<bg. ***вреж***.

vréme *s.f.* **I** (*în concurență cu „timp"*) **1** Dimensiune a Universului care reprezintă succesiunea (și simultaneitatea) fenomenelor, evenimentelor etc.; derulare ireversibilă, considerată în mod absolut, a fenomenelor și a evenimentelor în succesiunea lor, a existențelor în schimbarea lor; succesiune (și simultaneitate) a proceselor realității obiective; timp. *Altul caută în lume și în vreme adevăr, De pe galbenele file el adună mii de coji* (EMIN.). <> Expr. *Roata vremii* v. roată. **2** (*de obicei urmat de determ. în gen. sau precedate de prep. „de"*) Interval (oarecare) de timp limitat de două evenimente, întîmplări, acțiuni etc. sau definit în raport cu unitățile sale de măsură (secunde, minute, ore, zile, luni, ani etc.); durată, perioadă (măsurată în ore, zile, luni, ani etc.) în care are loc un fenomen, un eveniment, o acțiune etc.; succesiune de momente care corespunde desfășurării, evoluției unui fenomen, unui eveniment, unei acțiuni etc.; interval, perioadă, răstimp; timp. *Ea nu va ști și va bea numai apă în vremea luptei cu tine* (EMIN.). <> (*cu determ. adj.*) *Destulă vreme răbdasem răutățile lui* (CAR.). <> Loc.adv. (*În*) *toată vremea* = în fiecare clipă, tot timpul; în permanență; continuu, întruna, fără întrerupere, mereu. *Titu Herdelea se simțea de prisos, cum se simțise toată vremea* (REBR.). *Cu vremea* = treptat, pe măsură ce trece timpul; după un timp oarecare; odată și odată. *Tabla roșie a acoperișului se decolorase cu vremea* (PHIL.). *Din vreme* sau (*înv., reg.*) *de cu* (*bună*) *vreme* = de timpuriu; mai înainte; cu un timp oarecare înainte de momentul prezent, obișnuit, prevăzut, așteptat; înainte de a fi prea tîrziu. *Noul argat adusese, de cu vreme, brațe de despicături în casă* (AGÂR.). *Din vreme în vreme* = uneori; din cînd în cînd; din timp în timp. *Din vreme-n vreme, numai de dincolo de dealuri Părea c-auz un sunet, un uiet depărtat* (ALEX.). *În ultima vreme* sau *în vremea din urmă* = în intervalul de timp care precedă momentul de față sau în care este cuprins acesta. *În special în ultima vreme, studiul formării cuvintelor se bucură, la noi, de o atenție deosebită* (HR.). <> Loc.conj. *În vreme ce* (sau, înv., *în vremea cînd*) = *a*) (*introduce o prop. temp., adesea cu nuanță cauz. sau de opoz.*) în timp ce, pe cînd, atunci cînd. *Șoțul consumă mulțumit, în vreme ce pierde la cărți* (ARGH.); *b*) (*introduce o prop. cauz.*) fiindcă, deoarece, întrucît. *În vreme ce... ard în pară, De ce să nu fiu o piatră din lume scoasă afară?* (CON.); *c*) (*introduce o prop. opoz.*) (pe) cînd. *Ea be putere, în vreme ce dușmanul ei numai apă* (EMIN.). *Cîtă vreme* = *a*) (*introduce o prop. temp.*) cît timp, în toată perioada în care... *Cîtă vreme avu oarecare trecere la Ministerul de Externe, fu luat în deriziune de aristocrație* (CĂL.); *b*) (*introduce o prop. cond.*) dacă. *Cîtă vreme nu se ridică nici o pretenție asupră-i, el n-are voie să ia nici o măsură* (CAR.). *Pe cîtă vreme* = *a*) (*introduce o prop. temp.*) cît timp, atîta timp cît, în toată perioada în care... *Lasă pe unul să-ți ție locul, pe cîtă vreme vei lipsi din el* (EMIN.); *b*) (*introduce o prop. opoz.*) în timp ce. *Toate celelalte sufăr numai de căldură și de sete, pe cîtă vreme dumneaei sufere pe lîngă astea și de foame* (CAR.). *Atîta vreme cît* = (*introduce o prop. opoz., cu nuanță cond.*) cît timp. *Rezultă că atîta vreme cît sunt folosite mijloacele materiale, existențialiștii au deplină dreptate și condiția umană e deznădăjduită* (STEINH.). <> Expr. *O vreme* = o perioadă de timp. *O vreme ne-am lăsat în derivă, așteptînd să ne ducă oceanul spre ele* (TUD.). *A-și pierde* (sau *a-și trece, a-și omorî*) *vremea* = a-și irosi timpul în zadar; a lenevi. *a*) a-și irosi timpul, a-și pierde vremea; *b*) a-și petrece timpul mai ușor, mai repede; a-și omorî timpul *Iar vă pierdeți vremea cu cîinele ăsta de pripas?* (VOIC.). *A-și petrece* (sau *a-și trece, a-și omorî, a omorî*) *vremea* (cu ceva) = a-și ocupa timpul într-un anumit fel, a-și petrece timpul (cu...); a face să treacă timpul mai ușor (cu lucruri neimportante). *Trecură din tindă în grădină, ca doi oameni fără grabă, care vor să-și omoare vremea* (SADOV.). *Fără a* (*mai*) *pierde vreme* (sau *vremea*) = repede, neîntîrziat, imediat. *Fără a pierde vreme, începu a se găti spre a se porni la oaste* (BĂLC.). (*Că* sau *doar*) *n-a intrat vremea în sac* v. intra. *Nu-i vreme de numărare* v. numărare. *Nu e vremea trecută* v. trece. ◆ (*mai ales în legătură cu vb. „a avea"*) Timp liber, disponibil (pentru a face ceva); răgaz (acordat cuiva sau solicitat de cineva). *D-ta spune că, de-i avea vreme să te duci mai pe urmă, bine-de-bine, iară de nu, să te ierte* (CR.). ◆ (*înv.*) Răstimp de viețuire, durată a vieții omului; viață. *Vreamea lui Izmail aceasta e 137 de ani* (P. OR.). <> Expr. (*În sau la*) *vremea mea* (ori *a ta, a lui* etc.) = (în) tinerețe, (în) floarea vîrstei. *Ehei, dumneata nu știi ce număr a fost soacră-mea la vremea ei* (VIN.). *Acum mi-i* (sau *ți-i* etc.) *vremea* = aceasta este vîrsta cînd trebuie să mă bucur (ori să te bucuri etc.). *Aveți dreptate, băieți, acum vi-i vremea* (CR.). ◆ (*înv., reg.*) An. *Ficioară nevastă, nevastă ficioară, Peste șese vremi roada să-i coboară* (CANT.). <> Expr. (*A fi*) *nins de vreme* v. nins. ◆ (*de obicei urmat de determ. introduse prin prep. „de", care precizează sensul*) Timp anume din cursul zilei, al serii sau al nopții; restr. ceas, oră. *Singur, pe vremea-nnoptării, M-opresc pe-o colină și cînt* (COȘB.). ◆ (*relig.*) *Vremea de apoi* sau, *înv., pop., vremea cea de apoi* = perioada de timp (nedefinită) în care va fi sfîrșitul lumii; existența de după moarte; judecata de apoi. **3** (*urmat de determ. gen. sau precedate de prep. „de"*) (Interval de) timp delimitat în funcție de anumite practici, obligații, cerințe etc., care este destinat, consacrat (și obligatoriu) pentru desfășurarea unei activități, a unei acțiuni etc. *Vremea pescuitului întîrzia* (VOIC.). **4** (*de obicei constr. cu vb. ca „a veni", „a găsi", „a fi"*) Timp (considerat) prielnic, favorabil etc. pentru desfășurarea unei acțiuni, a unei activități, pentru luarea unei decizii etc.; prilej, ocazie; moment. *Veni vremea să plec la Socola* (CR.). <> Loc.adv. *La vreme* = la momentul potrivit, oportun. *Poetul, dacă n-are toate bucuriile vieții la vreme, e lipsit de avînt și închipuire* (CĂL.). *La vreme de...* = *a*) în timpul..., pe timp de...; *b*) cînd se întîmplă, cînd e nevoie. *Într-o vreme* = la un moment dat, cîndva. *La vremea asta* = într-un moment (nepotrivit) al zilei sau al anului. *Pînă la o vreme* = pînă la un moment dat. *A mers această împestrițare pînă la o vreme* (HEL.). *La o vreme* = la un moment dat; într-un tîrziu. *Dintr-o vreme* sau *de la o vreme* (*încoace*) = începînd de la un moment dat, după un timp, într-un tîrziu. *De la o vreme încoace însă, nu știu ce avea, că era tot galeș, trist și dus pe gînduri* (ISP.). <> Loc.adj., adv. *Fără* (*de*) (sau *înainte de*) *vreme* = de timpuriu, înainte de termen; prematur. *Astă născare fără vreme cam supără pre tata* (C. NEGR.). *Ne supără, ne îmbătrînesc fără vreme* (CAR.). <> Loc.conj. *De vreme ce* = din moment ce; fiindcă, deoarece. *Trebuie să fie ceva neînțeles de mintea noastră, de*

vreme ce a făcut lucruri peste puterea omenească! (CR.). *De vreme ce vouă vi se cuvine această cinste...*, *hotărîți* (SADOV.). ◇ Expr. *La vremea sa* (sau *a ei, a lui, a lor*) = la momentul potrivit. *Fă tot lucrul la vremea lui* (C. NEGR.). *A apuca* (sau *a prinde*) (pe cineva) *vremea* = a fi, a se găsi într-o situație oarecare la un moment dat. *Nu știi* (sau *mai știi*) *cum vine* (sau *veni*) *vremea* ori *așa vine vremea*, se spune pentru a evidenția caracterul imprevizibil sau accidental al unor situații sau întîmplări la un moment dat. *Era și vremea*, se spune atunci cînd intervine, în ultimul moment, o schimbare (în bine), un evenimet favorabil, așteptat. (*înv., reg.*) *Vreme cu prilej* = ocazie potrivită; moment potrivit, favorabil. *Turcii căutau vreme cu prilej ca să-și scoată din capete* (ISP.). *Am venit în preajma Iașilor, așezîndu-mă la pîndă și așteptînd vreme cu prilej* (SADOV.). **5** (*adesea la pl. cu val. de sg.; de obicei urmat de determ. în gen. care precizează felul*) Perioadă (lungă) de timp (determinată cronologic) marcată de un eveniment istoric, cultural, științific etc. important, de o personalitate (excepțională) ori de o trăsătură dominantă privind stări, situații, fapte etc.; totalitatea evenimentelor, a faptelor, situațiilor etc. care caracterizează această perioadă; veac, epocă, secol. *A istoriei minune, Vremea lui Ștefan cel Mare* (EMIN.). ◇ Loc.adv. *După vremuri* = în decursul veacurilor. *Mulți durară, după vremuri, peste Dunăre vrun pod* (EMIN.). *Pe* (sau *în*) *vremea aceea* (sau *acea vreme*) = (pe) atunci. *Ion Negru era pe vremea aceea omul cel mai avut din sat* (AGÂR.). *Pe vremuri* = odinioară, cîndva, în trecut. *Pe vremuri, nici nu așteptai să exprim o dorință, o ghiceai și mi-o îndeplineai* (CA. PETR.). (*Mai*) *înainte vreme* = odinioară; (de) mai demult. *Înainte vreme..., domnia Moldovei era teacă fără sabie* (SADOV.). ◇ Loc.adj., adv. *Din* (sau *de pe*) *vremuri* = (care este) din timpurile vechi, din străbuni. *Făcea oamenilor semn să intre în lan, așa cum apucase dumnealui din vremuri* (ANG.). ◇ Expr. *În negura vremii* = în trecutul îndepărtat. *Vremea trecută* (ori *veche, de demult*) = trecutul (îndepărtat). *În vremea veche trăia un împărat întunecat și gînditor ca meazănoaptea* (EMIN.). **6** (*la pl.*) Stare de lucruri; împrejurări, circumstanțe. *O carte cu scoarțe străvechi... stătea de mărturie atîtor vremi nesigure, povestind viața unui sfînt* (ANG.). **II** (*meteor.; adesea urmat de determ. care arată felul*) Stare a atmosferei la un moment dat și într-un loc determinat, caracterizată prin totalitatea elementelor meteorologice și determinată de radiația solară, de circulația maselor de aer, de presiune etc.; ansamblul fenomenelor sau al condițiilor meteorologice la un moment dat și într-un anumit loc sau variația valorilor fenomenelor meteorologice într-un interval oarecare; timp. *Era vremea cam ploioasă și oamenii au rămas pe acasă* (SLAV.). ◇ Expr. (*pop.*) *Bună vreme* (sau *vremea*) = formulă de salut, folosită la întîlnire sau la despărțire. *Bună vreme, măi băiete!* (EMIN.). *Manta de vreme* (sau *vremea*) *rea* v. manta. **III** (*gram.; înv.*) Timp. • pl. *-uri*, (*înv.*) *-i.* /<sl. veche **врѣмѧ**.

vremélnic, -ă *adj.* **1** Care este de scurtă durată; care există, durează sau este destinat să existe, să dureze numai un anumit timp; instabil, inconstant; provizoriu, temporar, trecător; efemer; (*arh.*) vremelnicesc. *Mă uitam în toate părțile, ca să fac mai de aproape cunoștință cu locul hărăzit mie de întîmplare pentru vremelnicul meu popas* (HOG.). ◇ (*adv.*) *S-o adăpostească vremelnic în casa lui din Dealul Spirii?* (VIN.). ◆ (*adv.*) Pentru o scurtă perioadă de timp sau pe un timp limitat. *Și-au părăsit vremelnic locuințele.* **2** (*înv.*) Timpuriu. *Moartea cea vremelnică* (MIN.). **3** (*despre oameni*) Care are o existență scurtă, efemeră; care se află într-o anumită stare, situație etc. un timp oarecare; care exercită o anumită activitate un timp limitat, după care urmează să fie înlocuit (cu cineva stabil). *De cînd te-ai murdărit pe degete cu lut, Vremelnic și plăpînd tu m-ai făcut* (ARGH.). • pl. *-ci, -ce.* /***vreme*** + *-elnic.*

vremelnicésc, -eáscă *adj.* (*arh.*) Vremelnic. *Pe urmă, deasupra ministerului, am făcut, în locul domnitorului, un guvern vremelnicesc* (CA. PETR.). • pl. *-ești.* /***vremelnic*** + *-esc.*

vremeinicéște *adv.* (*înv.*) Pentru o scurtă perioadă de timp; pe un timp limitat; în mod vremelnic. *Puterea publică nu era delegată vremelnicește de popor unor aleși ai săi* (BĂLC.). • /***vremelnic*** + *-ește.*

vremelnicíe *s.f.* Însușirea a ceea ce este vremelnic; faptul de a fi trecător; existență scurtă, efemeră. *Literatura lui... impresionează tocmai prin această dispoziție muzicală de a simți cu intensitate vremelnicia universală* (E. LOV.). • g.-d. *-iei.* /***vremelnic*** + *-ie.*

vremuí *vb. IV.* (*pop.*) **1** *intr.* A fi sau a se face vreme urîtă (cu ploaie, ninsoare, viscol etc.). *Umbre uriașe se fugăreau pe pămînt, apoi se întuneca și vremuia din nou* (AGÂR.). **2** *intr., refl.* (*despre vreme*) A trece, a se scurge. *Dac-a fi adevărat ce zice lumea: că pentru Feți-Frumoși vremea nu vremuiește, apoi poate c-or fi trăind și astăzi* (EMIN.). • prez.ind. pers. 3 *-iește, vrémuie.* /***vreme*** + *-ui.*

vremuiálă *s.f.* (*pop.*) Vreme rea (cu ploaie, ninsoare, viscol etc.). • pl. *-ieli.* /***vremui*** + *-eală.*

vremuíre *s.f.* (*pop.*) **1** Vreme urîtă (cu ploaie, ninsoare, viscol etc.). *S-auzeau cum cîntă cocoșii, mohorît, a vremuire* (CAM.). **2** Trecere, scurgere a timpului. *Produs al aerului, soarele ar fi Al vremuirii joc al unor pămîntești stihii* (BLA.). • pl. *-i.* /v. ***vremui.***

vremúță *s.f* (*pop.*) Dim. al lui *vreme.* • pl. *-e.* /***vreme*** + *-uță.*

vreodátă *adv.* **1** Mai de mult, cîndva, odată. ◆ La un moment dat, în viitor. *Dar de-oi muri vreodată, copilă gînditoare, Crezi c-o să-ncet din stele mai mult a te iubi?* (EMIN.). **2** (*în prop. neg.*) Niciodată. *Ochii tăi, înșelătorii A ghici nu-i pot vreodată* (EMIN.). • /***vre[o]*** + ***odată.***

vreodinioáră *adv.* (*înv.*) **1** Odinioară, de mult, pe vremuri. *Întrebai dacă nu cumva în acea vale a Moldoviței fusese vreodinioară sat* (PER.). **2** Vreodată, cîndva, odată. ◆ La un moment dat, în viitor. *Dacă vrodinioară... ar muri pe cîmpul bătăliei... să înfățoșezi boierilor acest dres domnesc* (ASACHI). **3** (*în prop.neg.*) Niciodată, nicicînd. *Om scurt, cu capul mare și pleșuv, parcă nici nu mai avuse vreodinioară un fir de păr pe dînsul* (PER.). • sil. *-ni-oa-.* și (*reg.*) *vrodinioáră* adv. /***vre[o]*** + ***odinioară.***

vrére *s.f.* **1** Ceea ce vrea sau hotărăște cineva; hotărîre, decizie; voință. *Lăsați pe mine, că toate le întocmesc eu după vrerea voastră* (ISP.). **2** Intenție, scop. *Prin aceasta își arată cărtitoriul ura, pizma și vrerea de a micșora mărirea neamului românesc* (BOJ.). ◇ Loc.adv. *Fără (de) vrere* = involuntar, neintenționat. *O fericire nouă te spăla fără vrere de orice necaz* (PAPAD.). **3** Dorință; poftă, plăcere. *Oamenii carii trăiesc cu vrerea de a lăcomi* (POT.). **4** (*înv.*) Acord, înțelegere; învoire, consimțămînt. *Avea nevoie de vrerea părinților.* **5** Facultatea de a vrea; voință. *Noi sîntem drumeții piticelor vremi, Pitici în putință și vrere* (GOGA). • pl. *-i.* și *voíre* s.f /v. ***vrea.***

vrescurél *s.n.* Dim. al lui *vreasc. Flăcăruia așeaz-o în clădirea de vrescurele de mai înainte pregătită* (SADOV.). • pl. *-e.* /***vreasc*** + *-urel.*

vreún, vreo *adj.nehot., pron.nehot.* **I** *adj.nehot.* **1** Care este un (sau o) oarecare; care nu a fost identificat sau precizat mai îndeaproape; careva. *Iar deasupra tuturor va vorbi vrun mititel, Nu slăvindu-te pe tine..., lustruindu-se pe el* (EMIN.). ◆ (*în prop. neg. sau precedat de „fără”*) Nici un, nici o. *Fără vreun motiv exterior aparent, sufletul său a gemut sub povara unei dureroase solitudini morale* (VIANU). ◇ (*înaintea unui nm. pr. de persoană*) Unul ca..., unul asemenea cu... *A fugit de el. L-a crezut vreun Don Juan.* **2** (*cu val. adv. indică o aproximație numerică sau o cantitate nedefinită*) Cam, aproximativ, aproape. *Învîrtita ține de vreun ceas, fără întrerupere* (REBR.). *Întîlni... un om de vreo douăzeci și trei de ani* (SLAV.). ◇ Expr. *Vreo doi* (sau *două*) v. doi. Δ *A spune* (sau *a trînti*) *cuiva vreo două* = a spune cuiva lucruri neplăcute, cuvinte care nu-i convin. **II** *pron.nehot.* (*în forma „vreunul, vreuna”*) Cineva, oarecine, oarecare; careva. *Dar d-ta?... Ai iubit vreuna?* (CA. PETR.). ◇ (*urmat de un atr. partitiv introdus prin prep. „din”, „dintre”*) *Să nu mai ipitopisească pe vreunul din neamul lui* (DELAVR.). ◆ (*în prop. neg., adesea urmat de un atr. partitiv introdus prin prep. „dintre”, „din”*) Nici unul, nici una. *Nu tăbărî însă nimeni și nu rîse vreunul* (PRED.). • și *vrun, vro adj.nehot., pron.nehot.* /lat. ****vēre unus, -a, -um.***

vreví *vb. IV. intr.* (*înv.*) A murmura, a cîrti. • prez. ind. *-esc.* /<srb. ***vreviti.***

vríe *s.f.* Coborîre a unui avion în pierdere de viteză pe o traiectorie în spirală foarte strîmtă, cu răsucire în jurul axei longitudinale. ◇ Fig. *Simțea că sufletul său a intrat într-o vrie din care nu se putea salva.* • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *vrílă* s.f /<fr. ***vrille.***

vrílă[1] *s.f.* Burghiu folosit mai ales la găurirea lemnului și a anumitor materiale plastice. • pl. *-e.* /<fr. ***vrille.***

vrílă[2] *s.f.* v. vrie.

vrînceán, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a vechiului ținut Vrancea sau a actualului județ Vrancea; (*la m. pl.*) locuitorii Vrancei. *Închiși în munți, departe de zbuciumul orașelor, sănătoși, deștepți și harnici, vrăncenii sînt, cu adevărat, mîndri* (VLAH.). **2** *adj.* Care aparține vechiului ținut Vrancea, actualului județ Vrancea sau vrîncenilor; care se referă la vrînceni; originar din Vrancea. *Așezările vrîncene, ca și în alte depresiuni intercarpatice, erau de tip răsfirat și risipit* (VUIA). • pl. *-eni, -ene.* și *vrănceán, -ă* s.m., s.f., adj. /nm. pr. (județ în România) ***Vrancea*** +*-ean.*

vrînceáncă *s.f.* Femeie care face parte din populația de bază a județului Vrancea sau este originară de acolo. • pl. *-ce.* și *vrănceáncă* s.f /***vrîncean*** + *-că.*

vrîstă *vb. I.* v. vîrsta.

vrîstát, -ă *adj.* v. vîrstat.

vrîstă[1] *s.f.* v. vîrstă[1].

vrîstă[2] *s.f.* v. vîrstă[2].

vrîstnic, -ă *adj.* v. vîrstnic.

vrîstnicíe *s.f.* v. vîrstnicie.

vrodinioără *adv.* v. vreodinioară.

vroí *vb. IV.* v. vrea.

vroít, -ă *adj.* v. vrut.

vrombáj *s.n.* Vîjîit, zumzet, zgomot. • pl. *-uri.* /după fr. *vrombir.*

vrun, vro *adj.nehot., pron.nehot.* v. vreun.

vrút, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* Care este dorit, poftit. *Întîlniri de-acestea, voite, nu se realizează de multe ori* (SADOV.). **2** *adj.* (*mai ales în forma „voit”*) Care este realizat în mod intenționat, făcut după voie; care este căutat, deliberat. *Mitică fals afectat și cu o voită simplicitate* (CA. PETR.). ◇ (*adv.*) *Debita totul cu tonul voit modest al unui ministru* (CĂL.). **3** *s.f.* (*pop.; fam.*) Voință, vrere. *Dacă nu voiau părinții ei, treceau peste vruta lor și, la ceas anumit, fetele îi așteptau în umbra plopilor* (CAM.). **4** *s.f.* Expr. *Vrute și nevrute* = vorbe lipsite de temei sau de seriozitate; fleacuri, nimicuri, palavre, minciuni. *A vorbi* (sau *a spune*) *vrute și nevrute* = a vorbi multe și de toate; a flecări, a pălăvrăgi, a sporovăi. *Vorbiră dulci cuvinte, spuind cu haz vrute și nevrute* (E. BAR.). • pl. *-ți, -te.* și *voít, -ă*, (*pop.*) *vroít, -ă* adj. /v. ***vrea.***

vtóri *adj.invar.* (*în Ev. Med., în Țările Rom.; precedă un titlu sau un rang boieresc*) Al doilea. *Vtori spătarul îl încinsese cu sabia cea împărătească* (E. BAR.). ◇ *Vtori logofăt* v. logofăt. • /<slav. **въторъ, въторъıн.**

vu *s.m.* (*telec.*) Unitate de măsură a volumului semnalelor audio în transmisiunile prin electrocomunicații. • /<fr. ***vu.***

vuí[1] *vb. IV. intr.* **1** (*despre ape, vînt, furtună etc.*) A produce un zgomot puternic și prelung; a vîjîi. *La zăgaz apa vuia din ce în ce mai tare* (SLAV.). **2** (*despre tunete*) A produce un zgomot puternic și prelung, repetat la intervale scurte; a bubui. *Tunetul vuia în depărtare* (C. NEGR.). ◇ (*despre arme de foc*) *Abia avui timp să-i smucesc arma în sus, și descărcătura vui lung, plouînd cu alice de lup copacul sub care perechea se zvîrcolea* (VOIC.). **3** (*despre foc sau despre obiecte care ard*) A produce în timpul arderii un zgomot caracteristic; a dudui. *Vuia în sobă tăciunele aprins,*

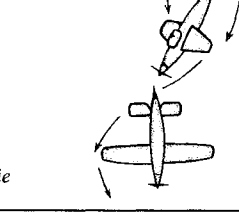

vrie

care se zice că face a vînt și vreme rea (CR.). **4** (*despre vehicule în mers, despre unele instalații și mecanisme în timpul funcționării sau despre obiecte, corpuri care se mișcă, se deplasează cu viteză*) A produce un zgomot caracteristic, intens și prelung. *Trenul trecu vuind peste podul alb* (CE. PETR.). **5** (*despre obiecte, despre corpuri care vibrează în urma unei lovituri*) A produce un zgomot specific, intens și prelung; a trosni, a pîrîi. *Potcoavele cailor vuiau înăbușit pe șosea* (SADOV.). **6** (*despre unele instrumente muzicale, despre clopote etc.*) A emite sunete prelungi, repetate. *Metalica, vibrînda a clopotelor jale Vuiește în cadență și sună întristat* (EMIN.). **7** Expr. *A-i vui* (cuiva) *capul* (sau *urechile*) = a avea o senzație de zgomot continuu și obsedant provocată de tulburări circulatorii, de anomalii ale aparatului auditiv, de enervare, de emoții etc. *Capul îi vuia mereu și începu să-l doară cumplit* (AGÂR.). **8** (*despre oameni sau, ext., despre vocea, glasul etc. ale lor*) A face un zgomot intens, continuu și confuz; a face larmă, zarvă; a face gălăgie; a fremăta; a striga. *Om! repetară băieșii și glasurile lor vuiră într-un amestec bubuitor prin gangul lung și întunecos* (AGÂR.). **9** (*despre spațiul, locul în care se produce un zgomot; de obicei cu determ. introduse prin prep. „de”*) A se umple de sunete prelungi, puternice (și a le transmite prin ecou); a răsuna. *Știau a învîrti și hora, dar și suveica, de vuia satul de vătale în toate părțile* (CR.). **10** Fig. A se vorbi, a se discuta, a se comenta cu insistență despre o persoană, despre un eveniment etc. *Azi poate vuiește satul că-mi mărit fata cu Gheorghe-a Mărgineanului, și eu nici n-am visat așa ceva* (AGÂR.). • prez.ind. pers. 3 *-iește*. și (*pop.*) *huí, uí vb. IV.* /form. onomat.

vui[2] *interj.* v. vai.

vuiálă *s.f.* Vuiet. • pl. *-ieli*. și (*reg.*) *huiálă s.f.* /***vui***[1] + *-eală*.

vúiet *s.n.* **1** Zgomot puternic și prelung produs de ape, de vînt, de furtună etc.; muget, vuială, (*înv.*) vuietură. *În vuietul de vînturi auzit-am al lui mers* (EMIN.). **2** Zgomot puternic și prelung, repetat la intervale scurte, produs de tunete, de arme de foc, de explozii etc. *De-al fulgerilor vuiet văzduhurile tună* (COȘB.). ◆ Zgomot surd și foarte puternic produs de un cutremur de pămînt. *S-a cutremurat pămîntul și s-a auzit în adîncime huiet venind de către miazăzi* (SADOV.). **3** Zgomot caracteristic, intens și prelung produs de vehicule în mers, de unele instalații și mecanisme în timpul funcționării sau de obiecte care se mișcă, se deplasează cu viteză; huruit. *Ocoli răspunsul, îngăimînd că l-a trezit vuietul unui camion* (PHIL.). **4** Zgomot specific, intens și prelung, produs de corpuri, de obiecte lovite sau care se lovesc, se izbesc etc. și vibrează; zăngănit, zuruit. *Începu a răsuna, cu un vuiet depărtat, treapădul cailor de purtau și însoțeau rădvanul* (ODOB.). **5** Sunet produs de unele instrumente muzicale sau de clopote. *U vuiet de orgă, un tremur muzical de care se înfiorau inimile* (VIN.). **6** Zgomot intens, continuu și confuz făcut de o mulțime de oameni, de glasurile, de strigătele etc. ale lor; larmă, gălăgie, vacarm; strigăt, vociferare. *Un vuiet în sală se lățește, Femeile strig... țipă, și unele leșin* (BOL.). ◆ Analog. Zgomot confuz și continuu produs de agitația caracteristică unei străzi, a unui oraș etc. *Se revărsau în răstimpuri huietele orașului* (POPOV.). **7** (*reg.*) Ceartă, sfadă; mustrare, dojană. *Moară, rîșniță de visezi, e huit, sfadă* (POP.). **8** Ecou. *Vuiet surd să încovoaie pe după dealuri și să pierde în văi adînci* (DELAVR.). **9** Fig. Agitație, zarvă stîrnită de un fapt ieșit din comun, de un eveniment etc.; vîlvă. *Se deschid Camerele, se votează legea împroprietăririi. Atunci s-ar fi făcut într-adevăr vuiet mult, dar se spărgea de stînca maiestății* (EMIN.). **10** (*înv.*) Zvon, știre; veste. *Prin postul cel mare se răspîndește vuiet printre dascăli despre desființarea catiheților* (CR.). • pl. *-e*. și (*pop.*) *húiet, úiet, vúit s.n.* /***vui***[1] + *-et*.

vuietá *vb. I. intr.* (*despre ape, vînt, furtună etc.*) A vui; a vîjîi. *În văzduhul cel larg îndîrjitele vînturi Vuietă-ntocmai, asemeni de iuți și de tari, și se luptă* (COȘB.). ◆ (*despre spațiul în care se produce un zgomot*) A răsuna. *Asprele stînci vuietau îndelung răzbătute de valuri* (COȘB.). • sil. *vu-ie-*. prez.ind. pers. 3 *vúietă*. /***vuiet*** + *-a*.

vuietór, -oáre *adj., s.f.* v. vuitor.

vuietúră *s.f.* (*înv.*) Vuiet. • pl. *-uri*. și *huietúră, huitúră s.f.* /***vui***[1] + *-tură*.

vuíre *s.f.* **1** Șuierătură, vîjîit al vîntului, al apei etc.; vuit. *Vuiri de vînt, și freamăte, și șoapte Descresc și cresc și tac pe nesimțite* (PILL.). **2** Larmă, zarvă. *O veselă vuire de joc... Ce vine din palat, lovește-a sa ureche* (I. NEGR.). • pl. *-i*. /v. ***vui***[1].

vuít[1] *s.n.* Vuire; spec. suflare a vîntului; vînt. • /v. ***vui***[1].

vúit[2] *s.n.* v. vuiet.

vuitór, -oáre *adj., s.f.* **1** *adj.* (*despre ape*) Care vuiește. *Merse-n tăcere pe prund spre marea cea mult vuietoare* (MURNU). **2** *s.f.* (*bot.; mai ales în forma „vuietoare”*) Mic arbust, totdeauna verde, cu tulpina întinsă pe pămînt, cu frunzele alterne avînd o dungă albă pe fața inferioară, cu florile mici, roz și cu fructele în formă de bobițe negre, comestibile și care crește în regiunile muntoase (*Empetrum nigrum*). • sil. *vu-i-*. pl. *-ori, -oare*. și *vuietór, -oáre adj., s.f.* /***vui***[1] + *-tor*.

vulboánă *s.f.* v. bulboană.

vulcán *s.m.* **1** (*geomorf.*) Deschidere, crater în scoarța terestră prin care magma, sub formă de lavă, de gaze etc., iese la suprafață, dînd naștere unei forme de relief muntoase, conice; relief conic, cu caracter muntos, rezultat prin acumularea lavei și a produselor piroclastice în jurul craterului. *Obiectele casei, așa cum le-a surprins lava vulcanului, au fost duse și depozitate la muzeul din Napoli* (RALEA). ◇ *Vulcan activ* = vulcan care continuă să erupă periodic. *Vulcani periodici* v. periodic. *Vulcan stins* v. stins. ◇ Expr. *A sta* (*ca*) *pe un vulcan* = a fi amenințat de o primejdie, de un pericol gata oricînd să se dezlănțuie. ◇ Compar. *În istorie puterile irezistibile lucrează în ascuns ca vulcanii de pe fundul mării* (BLA.). Δ (*sugerează ideea de înflăcărare, de forță năvalnică, devastatoare. Sufletul lui e un vulcan* (HEL.). **2** (*geomorf.*) *Vulcan noroios* = ridicătură conică formată prin erupția la suprafața pămîntului a gazelor degajate dintr-un zăcămînt de hidrocarburi care au antrenat apă și nămol. **3** Fig. Loc de unde poate porni o acțiune primejdioasă; stare de lucruri periculoasă sau amenințătoare; pericol iminent. *Nu lux, nu automobile și castele, puiule! Astea-s pojghița care acopere un vulcan de dureri* (REBR.). **4** Fig. Om cu un temperament impetuos. *Eram un tînăr vulcan în plină erupție literară* (VOIC.). • pl. *-i*. /<it. ***vulcano***, germ. ***Vulkan***; cf. lat. *vulcanus, -i* <nm. pr. *Vulcan*, zeul focului, în mit. romană.

vulcánic, -ă *adj.* **1** Care aparține vulcanilor, care se referă la vulcani sau la acțiunea lor; format prin acțiunea vulcanilor, format de (sau din) vulcani; efuziv. *Este supusă la cutremure de pămînt, căci tărîmul este vulcanic* (BOL.). **2** Fig. (*despre oameni sau despre temperamentul, imaginația, personalitatea etc. ale lor*) Care este impetuos, nestăpînit, năvalnic, violent, ardent. *Sub valurile sensibilității sale, uneori vulcanice, alteori molcome și dulci, simțim răceala concepției sale filozofice* (VIANU). • pl. *-ci, -ce*. /<it. ***vulcanico***, fr. ***volcanique***, germ. ***vulkanisch***.

vulcanicitáte *s.f.* (*geol.*) Caracterul rocilor vulcanice. • /<fr. ***volcanicité***.

vulcanísm *s.n.* **1** (*geomorf.*) Totalitatea fenomenelor care se produc în timpul unei erupții vulcanice; activitate a vulcanilor. **2** Fig. Însușirea de a fi vulcanic; impetuozitate. *Vulcanismul poetului e polemic* (CĂL.). • /<fr. ***volcanisme***, după *vulcan*.

vulcanít *s.n.* (*geol.*) Rocă eruptivă de origine vulcanică. • pl. *-e*. /<fr. ***volcanite***, engl. ***vulcanite***.

vulcanizá *vb. I. tr.* (*chim.*) A supune cauciucul brut operației de vulcanizare, în scopul modificării proprietăților, al obținerii unui cauciuc elastic, insolubil în solvenți obișnuiți. ◆ A repara, a lipi un obiect de cauciuc prin procedeul descris mai sus. • prez.ind. *-ez*. /<fr. ***vulcaniser***, engl. ***vulcanize***; cf. nm. pr. *Vulcan*, zeul focului în mitologia romană.

vulcanizáre *s.f.* **1** (*chim.*) Reacția dintre cauciuc și sulf, prin care macromoleculele filiforme din cauciucul brut sînt legate prin punți de sulf, cauciucul devenind astfel elastic și plasticitatea fiind practic suprimată sau mult redusă. **2** Atelier în care se vulcanizează cauciucurile automobilelor, ale bicletelor etc. • pl. *-ări*. /v. ***vulcaniza***.

vulcanizát, -ă *adj.* Care a fost supus vulcanizării. • pl. *-ți, -te*. /v. ***vulcaniza***.

vulcanizatór, -oáre *s.m., s.f.* Muncitor specializat în operația de vulcanizare. • pl. *-ori, -oare*. /***vulcaniza*** + *-tor*.

vulcanocárst *s.n.* (*geomorf.*) Carst incipient, format în unele roci eruptive prin dizolvarea feldspatului plagioclaz din aceste roci de către ape. • pl. *-uri*. /<rus. ***вулканокарст***.

vulcanogén, -ă *adj.* Care generează vulcani. • pl. *-i, -e*. /***vulcan*** + *-gen*.

vulcanológ, -ă *s.m., s.f.* Specialist în vulcanologie. *Totodată, s-au produs cutremure de o intensitate mică, iar vulcanologii apreciază situația ca fiind alarmantă* (PER.). • pl. *-gi, -ge*. /<fr. ***vulcanologue***.

vulcanológic, -ă *adj.* Care se referă la vulcanologie. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***vulcanologique***.

vulcanológie *s.f.* Știință care se ocupă cu studiul fenomenelor vulcanice actuale și vechi, cu explicarea cauzelor, a modului de evoluție, a posibilităților de previziune a erupțiilor și cu utilizarea practică a produselor activității vulcanice. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***vulcanologie***, germ. ***Vulkanologie***; cf. nm. pr. *Vulcan*, zeul focului, în mitologia romană.

vulg *s.n.* Colect. (*adesea deprec.*) Marea masă a populației (din clasa de jos); oameni de rînd (cu situație materială și culturală precară); norod, prostime, plebe. *Imaginația... este organul prin care oamenii ce se ridică deasupra vulgului văd mișcările fundamentale ale vieții* (CĂL.). • /<lat. ***vulgus, -i***.

vulgár, -ă *adj.* **1** Care nu se diferențiază de marea majoritate sau de toți ceilalți; care nu se distinge prin nimic în mod deosebit; care este lipsit de originalitate; comun, obișnuit, banal. *Nu cutezam a mă coborî în grădinuța mea, unde nu sînt decît flori plebee, cum le zic eu, și vulgare cum binevoiați a le numi* (C. NEGR.). **2** Care este comun, obișnuit, curent. *Uzul vulgar a confundat și confundă numele lor* (HASD.). **3** (*despre oameni; adesea deprec.*) Care este lipsit de distincție, de educație, de rafinament (în comportament, în exprimare etc.); care este lipsit de decență, de bună-cuviință, de rușine, de moralitate; grosolan, necioplit. *Numai flințele vulgare ca suflet și inteligență mai răsucesc cuțitul în rană cu o sudalmă* (CA. PETR.). ◆ (*despre manifestări, acțiuni, creații, expresii etc. ale oamenilor*) Care arată, denotă lipsă de distincție, de educație, de rafinament; care trădează lipsă de decență, de bună-cuviință, de rușine, de moralitate; care este de prost gust sau de proastă calitate; grosolan, indecent, obscen, trivial. *Era ceea ce aș putea să numesc o personalitate, dar de moravuri vulgare* (ARGH.). ◇ (*adv.*) *O femeie, cu pălăria tuflită... chicotea răgușit și vulgar* (CE. PETR.). **4** Care este lipsit de suport științific; neștiințific. *Concepția aceasta, deși a circulat și uneori își mai face apariția și acum, este vulgară, primitivistă* (PER.). ◇ *Materialism vulgar* = curent filosofic apărut în Germania pe la jumătatea sec. 19, care, în esență, reduce întreaga realitate la materie, considerînd și conștiința ca fiind de natură materială. *Era o epocă fără nici un ideal, dedată unui materialism vulgar și stagnant* (GAL.). *Sociologism vulgar* v. sociologism. **5** (*înv.; despre limbi*) Care este vorbit, cunoscută de ansamblul unei populații; care nu este conform normelor limbii literare; care nu are un aspect îngrijit; popular. *Mă condamni să-ți vorbesc în limba vulgară a părinților mei* (ALECS.). ◇ (*Limba*) *latină vulgară* = limba latină tîrzie, vorbită în provinciile Imperiului Roman; (limba) latină populară. *Mai probabil pare a fi că „ă” și „î” au existat în limba latină vulgară* (MAIOR.). ◆ (*despre cuvinte, expresii etc.*) Care aparține limbii populare. *Clasicismul împărțea cuvintele în nobile și vulgare* (PER.). ◆ (*despre texte*) Care este scris în limba populară. *Mai multe ediții de texte grecești vulgare.* • pl. *-i, -e*. /<fr. ***vulgaire***, lat. ***vulgaris, -e*** <*vulgus, -i* „comun”.

vulgarísm *s.n.* Expresie vulgară; cugetare vulgară. • pl. *-e*. /<fr. ***vulgarisme***.

vulgarităte *s.f.* Caracterul a ceea ce este vulgar, lipsit de distincție, de educație, de rafinament (în comportament, în exprimare etc.) sau de decență, de bună-cuviință, de moralitate; trivialitate, grosolănie. *De vulgaritatea consfințită de obiceiul pămîntului, nici umbră la el, nici urmă - nimic balcanic, nimic țigănesc* (M. I. CAR.). ◆ Concr. (*la pl.*) Lucru, faptă vulgară; expresie vulgară. *E ciudată această nevoie de a împroșca cu vulgarități la tot pasul* (PER.). • pl. *-ăți*. /<fr. ***vulgarité***, lat. ***vulgaritas, -atis***.

vulgarizá *vb. I.* **I** *tr.* **1** (*compl. indică cunoștințe științifice, opere, evenimente, idei, metode, realizări etc. sau pe autorii lor*) A face cunoscut mulțimii (simplificînd), a răspîndi în mase (într-o formă accesibilă), a face să devină popular; a populariza.

Viața modernă cu curentele ei multiple vulgarizează... achiziții ale culturei (CAR.). ◆ (*refl.; despre descoperiri, invenții*) A deveni cunoscut, acceptat, utilizat pe scară largă. *O vreme, în anumite prefețe și studii, s-a vulgarizat într-un chip nepermis ideea interdependenței dintre scriitor și societate* (PER.). **2** (*compl. indică idei, concepții, metode etc.*) A trata, a considera în mod simplist, superficial, unilateral; a banaliza. *Stampele lui gravate pe lemn sau pe aramă... au răspîndit arta, fără s-o vulgarizeze, în cele mai modeste case* (OȚETEA). **II** *refl., tr. fact.* A deveni sau a face să devină vulgar. *În ultimul timp limbajul lui s-a vulgarizat.* • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***vulgariser***.

vulgarizánt, -ă *adj.* Vulgarizator. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***vulgarisant***.

vulgarizáre *s.f.* **1** Răspîndire de cunoștințe științifice, opere, evenimente, idei, metode, realizări etc. în masele largi ale populației (într-o formă accesibilă); popularizare. *Cultura... nu se mărginește la formele civilizației, la binefacerile electricității sau la vulgarizarea invențiunilor științifice, ci se scoboară pînă la fundul conștiințelor* (E. LOV.). **2** Interpretare simplistă, superficială, unilaterală a unor concepții, idei, metode etc.; banalizare. *Grija de a-și umaniza personajele îl face pe autor să împingă prozaizarea pînă la granițele vulgarizării* (PER.). **3** Pătrundere a cuvintelor populare în limba literară. *Procesul de vulgarizare a limbii... își are corespondența poetică* (E. LOV.). **4** Lipsă de decență. *L-a decepționat vulgarizarea unor spectacole de teatru.* • pl. *-ări.* /v. ***vulgariza***.

vulgarizátor, -oáre *s.m., s.f., adj.* **1** (Persoană) care vulgarizează, care popularizează o artă, o știință etc. *Că acest vulgarizator al agoniilor tragice* (IORGA). **2** (Persoană) care dă o interpretare simplistă noțiunilor pe care vrea să le popularizeze; vulgarizant. • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***vulgarisateur***.

vulgáta *s.f. art.* Versiunea latină a *Bibliei*, realizată de Sfîntul Ieronim (sec. 4-5) după *Septuaginta*, adoptată la conciliul de la Trento și folosită și azi în Biserica Romano-Catolică; biblie conținînd această versiune. • /<lat. ***Vulgata [editio]***, fr. ***Vulgate***, it. ***Vulgata***.

vulnerá *vb. I. tr.* A răni, a leza, a vătăma. *Paris îl vulneră atunci de moarte printr-o lovitură de săgeată în călciiu* (CAN.). • prez.ind. *-ez.* /<lat. ***vulnerare***.

vulnerábil, -ă *adj.* **1** Care poate fi (ușor) rănit. <> Fig. *Credinciosul e fericit, așadar apărat, însă e și vulnerabil, expus ca un convalescent* (STEINH.). **2** Fig. Care prezintă anumite inconveniente, deficiențe; care are părți slabe, defectuoase, criticabile; care, datorită propriilor defecte, imperfecțiuni, insuficiențe etc., poate fi atacat ușor; slab. *Sistemul său de gîndire e vulnerabil pe planul ideilor* (PRED.). <> *Punct vulnerabil* = punct sensibil, slab al cuiva sau a ceva; punct nevralgic; lipsă, deficiență. *Nu e adevărat! strigă Ioanide în gînd, atins într-un punct vulnerabil* (CĂL.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***vulnérable***, lat. ***vulnerabĭlis, -e*** <*vulnus, -eris* „rană".

vulnerabilitáte *s.f.* Faptul, însușirea de a fi vulnerabil. *Există o adevărată teroare a trecerii timpului, a vulnerabilității lucrării omenești* (PER.). • /<fr. ***vulnérabilité***.

vulneránt, -ă *adj.* Care vulnerează. • pl. *-ți, -te.* /***vulnera*** + *-ant*.

vulnerár, -ă *adj.* Care este bun pentru vindecat rănile. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***vulnerarius, -a, -um***, fr. ***vulnéraire***.

vulpán *s.m.* (*zool.; pop.*) Vulpoi. • pl. *-i.* /***vulpe*** + *-an*.

vulpărésc, -eáscă *adj.* Vulpesc. • pl. *-ești.* /***vulpe*** + *-ăresc*.

vulpărie *s.f.* Mulțime de vulpi. ◆ Loc cu multe vizuini de vulpi. *Tîlharii, ziua, stăteau ascunși în vulpării și în desimi* (CAM.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***vulpe*** + *-ărie*.

vúlpe *s.f.* **I 1** (*zool.*) Mamifer carnivor, sălbatic, din familia canidelor, de mărimea unui cîine, cu blana deasă, roșcată, cu coada lungă și stufoasă, cu urechile ascuțite și cu botul îngust, care se hrănește mai ales cu animale mici și cu păsări (*Vulpes vulpes*); vulpoaică. *Au simțit vreo vulpe prin împrejur* (SLAV.). <> *Vulpe polară* (sau *albă*) = (specie de) vulpe cu blana de culoare brună sau cenușie-albăstruie vara și albă iarna, care trăiește în regiunile polare (*Vulpes lagopus*). *Vulpe argintie* = (specie de) vulpe cu blana neagră cu luciu argintiu, obținută prin selecție din vulpile canadiene (*Vulpes fulva argentata*). <> Expr. *A tocmi vulpea din pădure* = a negocia un lucru pe care nu-l ai (la îndemînă). *Să nu mai tocmim vulpea din pădure; să nu ne mai certăm pe ceea ce nu are nimeni dintre noi* (BOLL.). <> Compar. (*cu aluzie la șiretenia animalului, la agerimea ochilor etc.*) *Patrioții... cu evlavie de vulpe, ca în strane șed pe locuri Și aplaudă* (EMIN.). Δ Expr. *A avea ochi de vulpe* = a avea căutătura vicleană. ◆ Blană de vulpe (prelucrată). *Comisoaia Ilisafta se întinse în lungul divanului..., strîngînd pe sine scurteica de vulpe* (SADOV.). ◆ Obiect de îmbrăcăminte confecționat din această blană. **2** Fig. Persoană vicleană, șireată, abilă. *Ești tînăr încă, naiv, ăsta e vulpe bătrînă, își face treburile cu dumneata* (CĂL.). **3** Compuse: (*iht.*) *vulpe-de-mare* = pește marin, cu corpul rombic, turtit și lățit dorsoventral, acoperit cu spini, asemănător cu calcanul, din ficatul căruia se extrage vitamina A (*Raja clavata*); vatos; (*zool.*) *vulpea-deșertului* = fenec (*Fennecus zerda*). **II 1** (*reg.*) Dar în bani sau în vin pe care, după datina de la nunți, mirele, dacă este din alt sat, este obligat să-l dea flăcăilor din satul miresei. *Plătește..., fără cea mai mică împotrivire, vulpea cerută* (POP.). **2** (*vit.*) Varietate de struguri, cu ciorchinele lung, cu boabele dulci, de culoare roșie înainte de coacere (înșelătoare la privire), care produce un vin roșu. *Avusese o vie, numai vulpe și mischet, la Dealul-Mare* (BASS.). **3** (*reg.*) Ferestruică în acoperișul caselor țărănești, prin care iese fumul din pod. • pl. *-i.* și *húlpe s.f.* /lat. ***vulpes, -is***.

vulpénie *s.f.* Șiretlic, șiretenie, vicleșug. *Căuta prin mijloace viclene să bată pe turci; pentru aceasta întrebuința toate vulpeniile* (ISP.). • pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* /***vulpe*** + *-enie*.

vulpésc, -eăscá *adj.* **1** Care aparține vulpii, de vulpe, specific vulpii, privitor la vulpe; vulpăresc, (*înv.*) vulpin. *Începutul lui Mărțișor e vremea cînd în cumpăna firii vulpești intra buzna împerecherea* (PER.). **2** Fig. Care este șiret, viclean, înșelător. *O privire vulpească.* • pl. *-ești.* /***vulpe*** + *-esc*.

vulpéște *adv.* Ca vulpea. ◆ Fig. Șiret, perfid. *Femeia l-a urmat vulpește și i-a întins pe jos șuba groasă* (PER.). • /***vulpe*** + *-ește*.

vulpín, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* (*înv.*) Vulpesc. **2** *s.f.* (*bot.*) Coada-vulpii (*Alopecurus pratensis*). • pl. *-i. -e.* /<lat. ***vulpinus, -a, -um***, fr. ***vulpin***.

vulpișoárá *s.f.* Dim. al lui *vulpe*; vulpiță. • pl. *-e.* /***vulpe*** + *-işoară*.

vulpíță *s.f.* Vulpișoară. *O vulpiță tînără... cu un cojoc minunat* (PER.). • pl. *-e.* /***vulpe*** + *-iță*.

vulpoáică *s.f.* **1** (*zool.*) Vulpe (*Vulpes vulpes*). *Toți... veniră de se închinară la dînsul... și la cocoana vulpoaica* (ODOB.). **2** Fig. Femeie perfidă, vicleană, șireată. *A înțeles în sfîrșit ce vulpoaică era.* • pl. *-ce.* /***vulpe*** + *-oaică*.

vulpói *s.m.* **1** (*zool.*) Masculul vulpii; (*pop.*) vulpan. *Ce frumoasă cataveică am să fac nevestii mele din blana istui vulpoi* (CR.). **2** Fig. Om viclean, șiret. *Vulpoii și viclenii se prefac Că n-ar pricepe pricina de boală Care-a-mbrîncit țăranii cu furcile-n răscoală* (ARGH.). • pl. *-oi.* /***vulpe*** + *-oi*.

vultán *s.m.* (*ornit.*) Vultur (*Gyps fulvus*). *Îl ciugulesc ziua corbii și hultanii* (SADOV.). <> Compar. *Avea un vrav de paseri dinainte și ospăta dintr-însele cu lăcomie, ca un vultan hămisit* (CR.). ◆ Fig. Om viteaz, voinic. *Voi îi cunoașteți bine, vitejii mei oșteni, Voi, pardoși de la Lipnet, vultani din Războieni* (ALECS.). • pl. *-i.* și (*reg.*) *hultán s.m.* /cf. *vultur*.

vultoáre *s.f.* v. vîltoare.

vultuós, -oásă *adj.* (*despre față*) Care este congestionat și buhăit. • pl. *-uoși, -uoase.* /<fr. ***vultueux***, lat. ***vultuōsus, -a, -um*** <*vultus, -us* „față".

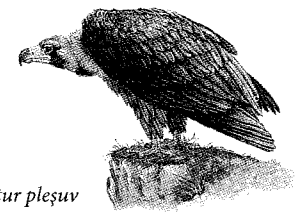

vultur pleșuv

vúltur *s.m.* **1** (*ornit.*) Numele dat mai multor păsări răpitoare de zi, mari, cu ciocul masiv, tăios și coroiat, cu aripile lungi, cu picioarele puternice, cu ghearele tari, cu privirea ageră și scrutătoare, care se hrănesc cu animale vii și cu stîrvuri: *a*) (și *vultur mohorît, vultur pleșuv, vultur negru*) pasăre cu penele de culoare brună-roșcată mai deschisă pe pîntece, cu gîtul golaș și cu capul acoperit cu puf, care se hrănește mai ales cu hoituri (*Gyps fulvus*); vultan; *b*) (și *vultur sur, vultur cenușiu, vultur brun*) pasăre cu penajul brun-închis, cu gîtul golaș, care este cea mai mare dintre răpitoarele răspîndite în Europa (*Aegypius monachus*); *c*) (și *vultur pescăresc*) pasăre cu penele de culoare galbenă-ruginie, cu coada albă, care se hrănește mai ales cu pești (*Haliaëtus albicilla*); *d*) (și *vultur regal, vulturul stîncilor, vultur de piatră*) pasăre puternică dar mai mică și mai iute în mișcări ca celelalte, cu penele de culoare brună-negricioasă, cu ghearele lungi și ascuțite, care se hrănește numai cu carne proaspătă (*Aquila chrysaëtos*). <> Compar. *Ce vă este, zise Zaharia, sărind ca un vultur între dînșii* (CR.). Δ *Ochi* (sau *privire*) *de vultur* = privire foarte ageră, pătrunzătoare. *Are priviri de vultur și de demon* (VIANU). ◆ Fig. Bărbat viteaz, curajos, măreț, falnic. **2** (*herald.*) Figură simbolică reprezentînd un vultur (cu unul sau cu două capete, de obicei cu aripile întinse), care servește ca semn convențional distinctiv pe stemele, steagurile, pecețile etc. ale unor țări, familii nobiliare etc. ◆ Ext. Stemă, emblemă, însignă, steag etc. având o asemenea figură. *Echipajul împăratului e negru cu vulturi de argint pe felinare* (M. I. CAR.). ◆ Spec. Stindard al legiunilor romane, înfățișînd o acvilă. **3** (*astron.; art.*) Constelație boreală, situată la sud de constelația lebedei și vizibilă vara. • acc. și *vultúr.* pl. *-i.* /lat. ***vultŭrem***.

vultur (1)

vulturáș *s.m.* (*ornit.*) Dim. al lui *vultur*; vulturel. *Din crengile sfinte de acacia se înălțau vulturași, plutind sub soare* (SADOV.). • pl. *-i.* /***vultur*** + *-aș*.

vulturél *s.m.* (*ornit.*) Vulturaș. *Deprinde vulturelul să zboare în văzduh* (C. NEGR.). • pl. *-ei.* /***vultur*** + *-el*.

vulturésc, -eáscă *adj.* Care este caracteristic vulturului; de vultur. *M-am întrebat pe mine însumi dacă aripele vulturești, răpindu-mă în spațiu, nu m-ar duce și m-ar rătăci prin nouri?* (ALECS.). ◆ Fig. Care este ager, sprinten; puternic; îndrăzneț, cutezător. *Citește revistele și cu un ochi vulturesc intuiește într-o semnătură revelația unei cariere scriitoricești* (PER.). • pl. *-ești.* /***vultur*** + *-esc*.

vulturéște *adv.* (*de obicei în legătură cu vb. de mișcare*) Ca vulturul, cu iuțeală, cu agerime de vultur; foarte repede. *Încălecă pe-un bivol... Și pleacă vulturește* (ALECS.). ◆ Ext. În mod îndrăzneț, cutezător. *Inginerii trebuiau să cuprindă vulturește cu privirile întinderea, înainte de a începe lucrarea* (VOIC.). • /***vultur*** + *-ește*.

vulturícă *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee, perenă, din familia compozitelor, cu tulpina fără frunze sau cu frunzele păroase, cu florile galbene, rareori portocalii, dispuse în capitule terminale (*Hieracium pilosella*). • pl. *-ci.* /***vultur*** + *-ică*.

vulturíță *s.f.* (*ornit.*) Vulturoaică. *Să-mi faci și o vulturiță, căci mi s-a urît singur aci, numai cu cioroii* (ARGH.). • pl. *-e.* /***vultur*** + *-iță*.

vulturoáică *s.f.* (*ornit.*) Femela vulturului; vulturiță, vulturoaie. *Într-o zi se ținu vulturoaica după dînsul să vază unde tot vine el* (ISP.). • pl. *-ce.* /***vultur*** + *-oaică*.

vulturoáie *s.f.* (*ornit.*) Vulturoaică. *Se rătăcește din ceealaltă lume o vulturoaie* (POP.). • pl. *-oaie.* g.-d. *-iei.* /***vultur*** + *-oaie*.

vulv- Elem. de compunere „vulvă". • și *vulvo-*. /<fr. ***vulv(o)-***; cf. lat. *vulva, -ae* „uter, matrice".

vulvár, -ă *adj.* (*anat.*) Care se referă la vulvă, al vulvei. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***vulvaire***.

vúlvă *s.f.* (*anat.*) Partea externă a aparatului genital feminin. • pl. *-e.* /<fr. ***vulve***, lat. ***vulva, -ae***.

vulvectomíe *s.f.* (*med.*) Rezecție chirurgicală a vulvei. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***vulvectomie***.

vulvítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a vulvei. • pl. *-e.* /<fr. ***vulvite***.

vulvo- v. vulv-.

vulvoáre *s.f.* v. vîlvoare.

vulvói *adj.invar.* v. vîlvoi.

vulvopatíe *s.f.* (*med.*) Stare patologică a vulvei. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***vulvopathie***.

vulvovaginál, -ă *adj.* (*anat., med.*) Care se referă la vulvă și la vagin. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***vulvo-vaginal***.

vulvovaginítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a vulvei și a vaginului. • pl. *-e.* /<fr. ***vulvo-vaginite***, germ. ***Vulvovaginitis***.

vum *interj.* Cuvînt care redă sunetul unui clopot cu timbru grav. *Vum! sunetul unui clopot urieșesc... și Dan se simți trăsnit și afundat în nemărginire* (EMIN.). • /onomat.

vumétru *s.n.* (*tehn.*) Aparat electronic folosit pentru controlul modulației în sisteme de înregistrare, redare și transmitere a semnalelor electrice de audiofrecvență, avînd indicațiile scalei exprimate în vu, în multipli sau submultipli de vu. • pl. *-e.* /<fr. ***vumètre***.

vur *interj.* Exclamație care exprimă durere sau regret; ah, vai. • /onomat.

vurt *s.n.* (*reg.*) Rachiu slab, prost; poșircă. • pl. *-uri.* /etimol. nec.

vúrtă *s.f.* v. hurtă.

vútă *s.f.* **1** Lucrare de zidărie în formă de boltă. ◆ Porțiune a unei arcade sau a unei bolți cuprinsă între începutul curbei și un punct oarecare de pe aceasta. ◆ Partea arcuită a unei porți, a unei ferestre. **2** (*geol.*) Creasta unui anticlinal; boltă. • pl. *-e.* /<fr. ***voûte***.

vutcár *s.m.* (*pop.*) Fabricant de votcă. *Rachieri, vutcari,... cîrciumari* (DOC.). • pl. *-i.* /***votcă*** + *-ar*.

vútcă[1] *s.f.* (*înv.*) Rachiu; spec. un fel de lichior (care se prepara în casă). *Iar cinstiții boieri, ridică el glasul, au să binevoiască să adaste aici, îndeletnicindu-se, pe lîngă cafea, c-o vutcă tare bună de vișine* (SADOV.). ◆ (*la pl.*) Varietăți de vutcă. *Boierii, sus, beau vutce cu fesurile și cu papucii cucoanelor* (ALECS.). • pl. *vutci, -ce.* /<pol. ***wódka***.

vútcă[2] *s.f.* v. votcă.

vuvăr *s.m.* (*reg.*) Muzicant care cîntă din vuvă. *Vuvarii îndeplinesc pe lîngă rolul de cîntăreț și rolul de măscărici* (PER.). • pl. *-i.* /***vuvă*** + *-ar*.

vúvă *s.f.* (*reg.*) Dairea, tamburină. • pl. *-e.* /etimol. nec.

vuvuí *vb. IV. intr.* (*reg.*) **1** A cînta cu vuva. **2** (*reg.*) A vîjîi, a vui; a zumzăi, a bîzîi. *O, Doamne, eu cînt, Cum fișie plopul, cum vîjie valul, Cum vuvuie-un vînt* (BOL.). • prez.ind. *vúvui.* /***vuvă*** + *-ui*.

vuvuít *s.n.* (*reg.*) Fap tul de *a vuvui*; vuiet, zumzet. • pl. *-uri.* /v. ***vuvui***.

vuvuitoáre *s.f.* (*reg.*) Dairea, tamburină. • sil. *-vu-i-.* pl. *-ori.* /***vuvui*** + *-toare*.

vuvuitúră *s.f.* (*pop.*) Vuiet, zumzet. • sil. *-vu-i-.* pl. *-i.* /***vuvui*** + *-tură*.

W w

w *s.m. invar.* **I 1** A douăzeci şi opta literă a alfabetului limbii române, folosită în ortografierea unor cuvinte străine (comune şi proprii) care păstrează grafia limbii de origine. **2** Sunetul corespunzător acestei litere, având valoarea fricativei „v" sau a semivocalei „u". **3** Semn grafic pentru această literă (*w, W*). **II 1** (*fiz.*) Simbol pentru *watt*. **2** (*chim.*) Simbol pentru *wolfram*. • pronunţ. şi *dublu ve*.

wáfer *s.n.* Biscuit făcut din două foi crocante unite printr-o cremă de ciocolată; napolitană. • /<engl. *wafer*.

wagnerián, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* Care este creat de Wagner, care aparţine lui Wagner; care este propriu, caracteristic muzicii lui Wagner ori teoriei estetice create de aceasta. *Debussy se ridică împotriva monumentalului prea construit, prea retoric şi spectaculos, al muzicii wagneriene* (BLA.). **2** *s.m., s.f.* Discipol, adept, admirator al muzicii lui Wagner. *Studii prealabile, de felul pregătirii considerate drept obligatorie de către wagnerienii fanatici* (PER.). • sil. *-ri-an*. pl. *-ieni, -iene*. /<fr. ***wagnérién***, it. ***wagneriano***; cf. nm. pr. Richard *Wagner*, compozitor german.

wagnerísm *s.n.* Concepţie muzicală şi stil, structură sau atmosferă specifice creaţiei lui Wagner; curent (muzical) bazat pe estetica operei wagneriene. *Ca şi wagnerismul, simbolismul unit cu instrumentalismul este ultimul cuvînt al geniului omenesc* (MACED.). • /<fr. ***wagnérisme***.

wagnerít *s.n.* (*mineral.*) Fluorfosfat de magneziu natural care se prezintă sub forma unor cristale cu numeroase feţete lucioase, de culoare galbenă sau albă. • /<fr. ***wagnérit***, germ. ***Wagnerit***; cf. nm. pr. F.M. von *Wagner*, minerolog german.

wagon-lit [va'gon,li] *s.n.* Vagon de dormit. • /<fr. ***wagon-lit***.

wahhabísm *s.n.* (*relig.*) Mişcare politico-religioasă a musulmanilor arabi suniţi de la sfîrşitul sec. 18 (din Arabia Saudită şi Qatar), bazată pe doctrina fundamentalistă musulmană, care avea ca scop revenirea religiei islamice la puritatea sa originală şi unirea tuturor arabilor într-un stat, conform preceptelor *Coranului*. • /<fr. ***wahhabisme***; cf. nm. pr. Muhammad ibn Abd-al-*Wahhab*, întemeietorul acestei mişcări religioase.

wahhabít *s.m.* (*relig.*) Adept al wahhabismului. • pl. *-ţi*. /<fr. ***wahhabite***.

wălchia *s.f* (*paleon.*) Gen fosil de conifere din familia pinaceelor, caracteristic pentru carboniferul superior şi permian. • sil. *-chi-a*. /<fr., engl. ***walchia***.

walchýră *s.f.* v. walkirie.

walhálla *s.f.* (*în mit. nordică; şi nm. pr.*) Lăcaşul zeului Odin şi al walkiriilor, unde se odihnesc după moarte eroii căzuţi în luptă. • /<germ. ***Walhalla***.

walkie-talkie ['wɔkiˈtɔki] *s.n. invar.* (*tehn.*) Aparat radiotelefonic portabil de emisie-recepţie, construit pentru comunicaţii la distanţe scurte; talkie-walkie. • /<engl., fr. ***walkie-talkie***.

walkírie *s.f.* (*în mit. nordică*) Fiecare dintre numeroasele divinităţi germanice, slujitoare ale lui Odin, fecioare războinice şi foarte frumoase, care însoţeau în Walhalla pe eroii morţi în luptă, potrivit voinţei zeilor. *Îl lăuda mereu pe... Attila şi îmi vine a crede că, în taină, o adora pe walkyra Brunhilda* (STEINH.). ◆ Ext. Femeie frumoasă, cu statură impunătoare şi cu atitudine voluntară. • scris şi *walkyrie, valkirie*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. şi (*înv.*) *walchýră s.f.* /<germ., fr. ***Walkyrie***.

walkman ['wɔkmen] *s.n.* Minicasetofon portabil, la care audiţia se face prin căşti. • pl. *-uri*. /<engl. ***walkman***.

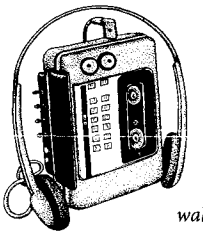

walkman

walk-over [wɔkˈəuvər] *s.n.* (*sport*) **1** Calificare a unui sportiv rămas singur în competiţie prin neprezentarea sau eliminarea adversarului. **2** Cursă hipică la care nu participă decît un singur cal. • pl. *-e*. /<engl. ***walkover***.

walkýrie *s.f.* v. walkirie.

walón, -ă *subst., adj.* v. valon.

walpúrgic, -ă *adj.* **1** (*în credinţe*) Care se referă la „noaptea Walpurgiei", noaptea de 30 aprilie, ajunul zilei sfintei Walpurgia, suprapusă peste sărbătoarea păgînă nordică, în care vrăjitoarele şi demonii celebrează dezlănţuiţi venirea primăverii. **2** Ext. Care antrenează dezlănţuiri de tip satanic. *Festin walpurgic*. • pl. *-ci, -ce*. /de la nm. pr. (sfîntă catolică) ***Walpurgia*** + *-ic*.

wampum ['wampum] *s.n.* (*în credinţele amerindiene*) Centură, brîu din mărgele considerate păstrătoare de amintiri, obţinute prin şlefuirea şi legarea bucăţilor de scoică, de obicei de culoare roşie şi albă. • /<engl. ***wampum***, fr. ***wampum***; cuv. amerindian.

wapíti *s.m.* (*zool.*) Cerb de talie mare din America de Nord şi din Asia. • /<fr., engl. ***wapiti*** <cuv. indian.

wapiti

waránt *s.n.* (*econ.*) Act ehberat unei persoane fizice sau juridice care depune o marfă (într-un depozit) şi care poate fi negociat ca poliţă ori poate servi titularului drept garanţie pentru obţinerea unui împrumut. • scris şi *warrant*. pl. *-e*. /<engl., fr. ***warrant***.

warcóps *s.n.* (*ind. text.*) Ţeavă pe care se deapănă firul textil din care se face urzeala. • /<fr. ***warcops***, engl., germ. ***Warcops***.

warfarín *s.n.* v. warfarină.

warfarínă *s.f.* (*chim., farm.*) Compus organic, sub formă de pulbere albă, cristalină, folosit ca raticid anticoagulant. • şi *warfarín s.n.* /<fr. ***warfarine***, germ. ***Warfarin***.

warránt *s.n.* v. warant.

wash-board ['woʃbord] *s.n.* (*muz.*) Instrument de percuţie folosit în primele forme de muzică de jazz. • /<engl. ***washboard***.

wat *s.m.* v. watt.

water-balast [ˌwotərbaˈlast] *s.n.* Tanc de apă situat în fundul dublu al unei nave, conţinînd lestul lichid al acesteia. • pl. *-uri*. /<engl., fr. ***water ballast***.

water-closet [ˌwotərˈklozit] *s.n.* Closet cu apă (abr. *WC*); veceu. • /<engl. ***water closet***, fr. ***water-closet***.

waterpolo [ˌwotərˈpolo] *s.n.* (*sport*) Polo pe apă. • /<engl. ***water polo***, fr. ***water-polo***.

waterproof ['wotərpruf] *adj.invar.* Impermeabil. ◆ (*subst. n.*) Manta impermeabilă. • /<engl. ***waterproof***.

water-ski ['wotərski] *s.n.* (*sport*) Schi nautic. • /<engl. ***water-ski***.

watt *s.m.* (*fiz.*) Unitate de măsură a puterii electromagnetice, egală cu puterea care corespunde schimbului de energie sau lucrului mecanic de un joule într-o secundă (*W*). • scris şi *wat*. pl. ***waţi***. /<fr., engl. ***watt***; cf. nm. pr. James *Watt*, inginer scoţian.

wattmétru *s.n.* (*electr.*) Instrument electric folosit pentru măsurarea în waţi (sau în multipli ori submultipli decimali ai wattului) a puterii electromagnetice dintr-un circuit electric. • pl. *-e*. /<fr. ***wattmètre***.

watt-óră *s.m.* (*fiz.*) Unitate de măsură a energiei electrice, egală cu 3 600 jouli, reprezentînd puterea furnizată de un watt într-o oră (*Wh*). • pl. ***waţi-oră***. /***watt*** + ***oră***, după fr. *watt-heure*, it. *wattora*.

wattormétru *s.n.* (*electr.*) Contor pentru măsurarea în waţi-oră a energiei electromagnetice care trece printr-un circuit. • pl. *-e*. /<fr. ***wattheuremètre***.

watt-secúndă *s.m.* (*fiz.*) Submultiplu al watului-oră, reprezentînd puterea furnizată de 1 watt într-o secundă (*Ws*). • pl. ***waţi-secundă***. /<fr. ***wattseconde***.

wavelít *s.n.* (*mineral.*) Fosfat natural de aluminiu hidratat, întîlnit în crăpături sau pe suprafeţele de separaţie ale straturilor minerale. • /<engl., fr. ***wavellite***, germ. ***Wavellit***; cf. nm. pr. William *Wavell*, medic englez.

web [web] *subst. invar.* (*inform.*) Sistem hipermedia care permite accesul la internet. • /<engl. ***web***.

wéber *s.m.* (*fiz.*) Unitate de măsură pentru fluxul magnetic ce străbate suprafaţa unui circuit în care induce o tensiune electromotoare de 1 volt, cînd scade uniform la 0 în timp de 1 secundă (*Wb*). • pl. *-i*. /<germ. ***Weber***, fr. ***weber***; cf. nm. pr. Wilhelm Eduard *Weber*, fizician german.

webermétru *s.n.* (*tehn.*) Instrument pentru măsurarea variaţiei fluxului magnetic. • pl. *-e*. /<germ. ***Webermeter***.

weekend ['wikend] *s.n.* Sfîrşit de săptămînă. ◆ Interval de timp, de obicei sîmbăta şi duminica, folosit pentru odihnă, petrecere. *În week-end plecăm la Moldoviţa*. • scris şi *week-end*. pl. *-uri*. /<engl. ***weekend***.

wehrmacht [ver'maht] *s.n.* Denumire oficială a forţelor armate ale Germaniei naziste. • /<germ. ***Wehrmacht***.

weismannism [vaisma'nism] *s.n.* (*biol.*) Teorie în biologie care postulează separarea organismului în două părţi distincte: *germenul* (substanţă ereditară, localizată în celulele sexuale) şi *soma* (corpul inert

din punct de vedere genetic), afirmînd independenţa absolută a germenului faţă de soma. • /<engl. ***Weismannism***; cf. nm. pr. August *Weissmann*, biolog german.

weismannist, -ă [vaisma'nist] *s.m., s.f., adj.* (Adept) al weismannismului. • pl. *-işti, -iste.* / ***weismann[ism]*** *+ -ist*; cf. engl. *Weismannian*.

weltanschauung ['veltanʃauŋ] *s.n.* Ansamblu de cunoştinţe despre gîndirea, sentimentele, voinţa şi comportamentul omului, despre experienţă. ◆ Imaginea despre lume şi existenţa umană ca un tot unitar. • /<germ. ***Weltanschauung***.

welter ['weltər] *s.n.* (*sport*) (Denumire pentru) categoria semimijlocie la box. • /<engl. ***welter***, fr. ***welter***.

werfeniăn, -ă *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Etaj al triasicului inferior de tip alpin. **2** *adj.* Care aparţine werfenianului, specific werfenianului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din werfenian. • sil. *-ni-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<germ. ***Werfenian***, fr. ***werfénien***; cf. nm. pr. *Werfen*, oraş în Austria.

western ['westərn] *s.n.* (*cinemat.*) Gen de film de aventuri creat în SUA, a cărui acţiune se petrece, de obicei, în timpul colonizării vestului Americii de Nord, avînd ca teme principale migraţia către vest, lupta împotriva indienilor, goana după aur, dezvoltarea şi reprimarea banditismului. *Aventura e o necesitate a spiritului uman, iar westernul e nemuritor* (PER.). ◆ Film care aparţine acestui gen. *A văzut un western clasic.* ◇ (*adj.*) *Film western.* Δ *Spaghetti western* = film italian care imită westernul american. • pl. *-uri.* /<engl. ***western***.

westfaliăn, -ă *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Etaj superior al carboniferului mediu de facies continental, limitat la vestul Europei, care conţine importante zăcăminte de cărbuni. **2** *adj.* Care aparţine westfalianului, care este specific westfalianului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din westfalian. • sil. *-li-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***westphalien***; cf. nm. pr. *Westphalia*, regiune în Germania.

whig [wig] *adj., s.m.* **1** *adj. Partidul Whig* = grupare politică britanică, formată la sfîrşitul sec. 16 şi devenită partid în sec. 18, partizană a libertăţii parlamentare, a toleranţei religioase, a intereselor comerciale şi industriale etc., care a constituit nucleul partidului liberal, format în sec. 19. *Nu zicem că atitudinea partidului whig va fi cu totul opusă celei păzite de partidul tory* (EMIN.). **2** *s.m.* Membru al acestui partid care se opunea partidului tory şi care avea convingeri politice antiabsolutiste. • /<engl. ***Whig***.

whisky ['wiski] *s.n.* Băutură (de origine anglosaxonă, scoţiană sau irlandeză) cu un mare procent de alcool, obţinută prin distilarea cerealelor, mai ales a orzului, a ovăzului şi a secarei, păstrată în condiţii speciale pe perioade variabile de timp. *Ni se aduc două tăvi enorme, parcă le văd, şuncă, icre negre, lacherdă, şalău, whisky şi şampanie* (STEINH.). ◆ Cantitate determinată din această băutură. *A băut un whisky cu gheaţă.* ◆ Recipient care conţine această băutură. *De ziua lui a primit un whisky.* • /<engl. ***whisky*** <cuv. galic.

whist [wist] *s.n.* Joc de cărţi originar din ţările anglosaxone care se joacă între trei sau patru persoane (grupate cîte două) şi care este precursor al jocului de bridge. • şi *vist s.n.* /<engl., fr. ***whist***.

white-spirit [wait'spirit] *s.n.* Fracţiune de ţiţei obţinută la distilarea primară (avînd limitele de fierbere cca 160-200°C şi inflamabilitatea minim 30 °C), care se foloseşte ca solvent. • /<engl. ***white spirit***.

widia *s.f.* (*chim.*) **1** Carbură de wolfram cu 6-13% cobalt, cu duritate foarte mare, utilizată la confecţionarea instrumentelor de perforare, la acoperirea pieselor supuse uzurii, mai ales a tăişurilor sculelor de aşchiere a metalelor. ◆ (şi, *adj.*, *oţel widia*) Oţel care are în compoziţie această carbură. ◇ (*adj.*) *Glonţ widia* = proiectil puternic care are miezul dintr-un astfel de oţel. *Plăcuţă widia* = plăcuţă metalică ce conţine această carbură. • /<fr. ***widia***, germ. ***Widia*** <*wie Dia[mant]* „ca diamantul".

wigwam ['wigwom] *s.n.* **1** Cort de piele, colibă a indienilor din America de Nord. **2** Sat alcătuit din astfel de locuinţe. • pl. *-uri.* /<fr., engl. ***wigwam*** <cuv. amerindian.

wilayăt *s.n.* Diviziune administrativă în unele ţări din Africa, Orientul Mijlociu şi Asia. • pl. *-e.* /<fr. ***wilayat*** <cuv. ar.

wild [waild] *s.n.* (*geogr.*) Regiune care se află la periferia zăpezilor veşnice, fiind străbătută de cercul polar nordic. • /<engl. ***wild*** „sălbatic".

willemít *s.n.* (*miner.*) Silicat de zinc, aflat în natură în cristale strălucitoare cu o luminiscenţă deosebită de culoare verde sau cu raze ultraviolete, din care se extrage zincul şi care este întrebuinţat ca detector în radiotehnică. • /<fr. ***willémite***, germ. ***willemit***; cf. nm. pr. *Wilhelm* (*Willem*) I, rege al Olandei.

williamsonía *subst.* (*paleon.*) Gen fosil de gimnosperme, cu trunchiul simplu sau ramificat şi lung, care a trăit din triasicul superior pînă în cretacicul inferior. • sil. *-li-am-.* acc. şi *williamsónia.* /<fr. ***williamsonia.***

willow ['wilou] *s.n.* Maşină de destrămat şi curăţat deşeurile de bumbac cu un conţinut mare de impurităţi. • /<engl. ***willow***.

willy-willy ['wili'wili] *s.m.* (*meteor.*) Ciclon tropical care se manifestă în N Australiei. • /<engl. ***willy-willy***.

winchester [win'ʧester] *s.n.* **1** (*milit.*) Carabină cu repetiţie, cu tirul precis şi puternic. **2** Cartuş folosit la acest tip de carabină, asemănător celui de calibrul 7, 62, standard în armamentul ţărilor membre ale NATO. • /<engl. ***Winchester*** *[rifle]*; cf. nm. pr. Oliver Fisher *Winchester*, om de afaceri şi politician american din sec. 19.

windkánter *s.n.* (*geol.*) Bloc de piatră din regiunile aride, modelat de vînt, care prezintă mai multe muchii şi feţe. • pl. *-e.* /<germ. ***Windkanter***.

window ['windou] *s.n.* (*inform.*) Cadru dreptunghiular, pe ecranul unui computer, cu ajutorul căruia se poate vizualiza un document, o foaie de calcul, o bază de date etc. • /<engl. ***window*** „fereastră".

window-dressing ['windou,dresiŋ] *s.n.* (*fin.*) Metodă practicată de băncile occidentale care, pentru a-şi prezenta bilanţul anual cu mai multe depuneri şi cu mai multe active la alte bănci, depun una la alta sume care în primele zile ale anului următor sînt retrase. • /<engl. ***window dressing***.

windrover *s.n.* v. vindrover.

windsurf ['windsərf] *s.n.* Scîndură, planşetă prevăzută cu catarg şi cu o mică velă, cu ajutorul căreia se poate pluti pe apă, stînd în picioare. • pl. *-uri.* /<engl. ***windsurf***.

windsurfing ['wind,sərfiŋ] *s.n.* Sport practicat cu windsurful. • /<engl. ***windsurfing***.

wireless ['wajərles] *adj.invar.* (*telecom., inform.*) Care aparţine sau este caracteristic comunicaţiilor realizate fără utilizarea unor fire sau cabluri pentru transmiterea datelor. • /<engl. ***wireless*** „fără fir".

wiring ['wajəriŋ] *s.n.* (*med.*) Procedeu de tratare a unui anevrism aortic, constînd în introducerea în interiorul aortei bolnave a unui fir metalic lung şi subţire, strîns în formă de ghem. • /<fr., engl. ***wiring***.

wit [wit] *s.n.* Witz. • /<engl. ***wit***.

witerít *s.n.* v. witherit.

witherit [vite'rit] *s.n.* (*chim.*) Carbonat natural de bariu, incolor, cenuşiu sau gălbui, cu luciu sticlos-gras, folosit în industria chimică pentru prepararea sulfatului de bariu, în industria sticlei, în industria ceramică etc. • scris şi *witerit.* /<fr. ***witherite***; cf. nm. pr. William *Withering*, medic englez.

witz *s.n.* Capacitate a fanteziei de a face asociaţii ciudate între elementele cele mai disparate, mai eterogene sau de a disocia elemente care nu pot exista disparat. ◆ Joc al imaginaţiei. ◆ Spirit, glumă; wit. • /<germ. *Witz.*

wofatít *s.n.* (*chim., fiz.*) Denumire comercială pentru răşini fenol-formaldehidice, schimbătoare de ioni, de fabricaţie germană, care conţin grupări sulfonice sau aminice libere, putînd schimba cationi sau anioni. • /<fr. ***wofatite***.

wolffiamísm *s.n.* v. wolfianism.

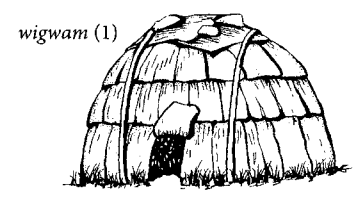

wigwam (1)

wolfián, -ă *adj.* Care aparţine wolfianismului, specific wolfianismului. *A învăţat un sistem de filozofie..., cel wolfian* (EMIN.). • sil. *-fi-an.* pl. *-ieni, -iene.* /nm. pr. (filosof german) *Christian* ***Wolff*** *+ -ian*.

wolfianísm *s.n.* Concepţie filosofică eclectică aparţinînd lui Christian Wolff. • sil. *-fi-a-.* scris şi *wolffianism.* pl. *-i, -e.* / ***wolfian*** *+ -ism*; cf. nm. pr. Christian *Wolff*, filosof german.

wólfram *s.n.* (*chim.*) Element chimic, metal tranziţional extrem de refractar şi deosebit de rezistent la atacul acizilor, care se prezintă sub formă de pulbere de culoare cenuşie-neagră, iar, prin topire, albă, lucioasă, întrebuinţat la fabricarea oţelurilor speciale cu duritate mare, a filamentelor pentru becuri electrice, a carburilor foarte dure, a metalului widia etc. (*W*); tungsten. • /<germ. ***Wolfram***, fr. ***wolfram***.

wolframát *s.m.* (*chim.*) Sare a acidului wolframic; tungstat. • pl. *-ţi.* /<germ. ***Wolframat***.

wolfrámic, -ă *adj.* (*chim.*) Care aparţine wolframului. ◇ *Acid wolframic* = acid oxigenat al wolframului în starea de oxidare şase, care se prezintă sub formă de pulbere galbenă, insolubilă în apă, obţinut din soluţii de wolframaţi cu acizi; acid tungstic. • pl. *-ci, -ce.* / ***wolfram*** *+ -ic*.

wolframít *s.n.* (*mineral.*) Wolframat de fier şi de mangan, aflat în natură sub formă de cristale monoclinice casante, de culoare neagră sau brună, cu luciu adamantin-gras, din care se extrage wolframul. • /<germ. ***Wolframit***, fr. ***wolframite***.

wollastomít *s.n.* Silicat natural de calciu, incolor sau de culoare albă. • /<fr. ***wollastonite***; cf. nm. pr. William Hyde *Wollaston*, chimist englez.

wólof *s.n.* (*lingv.*) Limba din familia nigero-congoleză vorbită în Senegal şi Gambia. • /<fr. ***wolof***

wombăt *s.m.* (*zool.*) Mamifer marsupial rîmător din Australia, cu o talie de aproape 1 m, care îşi sapă adăposturi subterane. • pl. *-ţi.* /<engl., fr. ***wombat*** <cuv. australian.

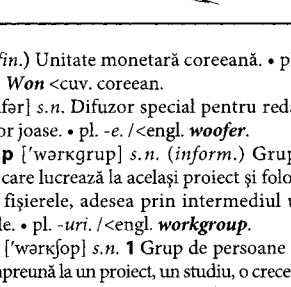

wombat

won *s.n.* (*fin.*) Unitate monetară coreeană. • pl. *-i.* /<engl., fr. ***Won*** <cuv. coreean.

woofer ['ufər] *s.n.* Difuzor special pentru redarea frecvenţelor joase. • pl. *-e.* /<engl. ***woofer***.

workgroup ['wərkgrup] *s.n.* (*inform.*) Grup de utilizatori care lucrează la acelaşi proiect şi folosesc în comun fişierele, adesea prin intermediul unei reţele locale. • pl. *-uri.* /<engl. ***workgroup***.

workshop ['wərkʃop] *s.n.* **1** Grup de persoane care lucrează împreună la un proiect, un studiu, o crecetare. ◆ Secţiune în cadrul unui congres, al unei şcoli de vară etc. în care se aprofundează, prin discuţii şi activităţi practice (aplicate), un anumit subiect, proiect etc. **2** Atelier de lucru. • pl. *-uri.* /<engl. ***workshop***.

worm [worm] *s.n.* (*inform.*) Program, tip de virus care se deplasează singur de la un calculator la altul, de obicei prin autocopiere în memoria fiecărui calculator, şi care modifică datele existente prin schimbarea unor caractere în cifre sau prin înlăturarea unor octeţi din memoria calculatorului. • /<engl. ***worm*** „vierme".

wow [wau] *interj.* Exclamaţie care exprimă mirarea, surprinderea, admiraţia. • /<engl. ***wow***.

wrestling ['restliŋ] *s.n.* (*sport*) Formă de sport în care oponenţii luptă corp la corp, încercînd fiecare să îl arunce pe celălalt la podea, fără a primi lovituri. • /<engl. ***wrestling***.

wronskián *s.n.* (*mat.*) Funcţie importantă în studiul ecuaţiilor diferenţiale, care poate fi folosită pentru a determina dacă un set de funcţii diferenţiabile este independent liniar sau aparţine unui interval dat. ◆ (şi, *adj.*, *determinant wronskian*) Determinantul de ordin *n* asociat unei mulţimi de *n* funcţii, în care primul rînd constă din cele *n* funcţii, al doilea rînd din derivatele de ordinul întîi ale celor *n* funcţii,

al treilea rînd din derivatele de ordinul al doilea ale celor *n* funcții și așa mai departe. • sil. *-ski-an.* /<engl. ***Wronskian***; cf. nm. pr. Josef Hoene-*Wronski*, matematician polonez.

wulfenít *s.n.* (*mineral.*) Molibdat de plumb natural, casant, transparent, translucid, cu aspect adamantin, de culoare galbenă sau portocalie, albă sau roșie, care, în funcție de conținutul în plumb și molibden, este minereu de plumb sau minereu de molibden. • /<fr. ***wulfénite***, germ. ***Wulfenit***; cf. nm. pr. Franz Xaver Freiherr von *Wulfen*, mineralog austriac.

würm [vyrm] *s.n.*, *adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Ultima epocă glaciară (a patra) în schema glaciațiilor cuaternare din Alpi, extinsă și în Carpați, würmian. **2** *adj.* Care aparține würmului, specific würmului; care se referă la această perioadă; würmian. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din würm. • /<germ. ***Würm***, fr. ***würm***; cf. nm. pr. *Würm*, rîu în Bavaria (Germania).

würmián, -ă [vyrmi'an] *s.n.*, *adj.* (*geol.*) Würm. • sil. *-mi-an.* pl. *-ieni*, *-iene.* /<fr. ***würmien***.

wurtzit [vur'tsit] *s.n.* (*chim.*) Sulfură naturală de zinc, care se prezintă sub formă de cristale hexagonale brune sau negre. • /<germ. ***Wurtzit***, fr., engl. ***wurtzite***; cf. nm. pr. Charles Adolphe *Wurtz*, chimist francez.

wyandotte ['wajəndot] *s.m.* **1** (*iht.*) Specie de pește care trăiește în America. **2** Rasă de găini din America, obținută prin încrucișări repetate, valoroasă pentru producția mixtă. • /<fr. ***wyandotte***, engl. ***Wyandotte***; cf. nm. pr. *Wyandotte*, oraș în SUA.

X x

x *s.m. invar.* **I 1** A douăzeci și noua literă a alfabetului limbii române. **2** Grup consonantic corespunzător acestei litere, alcătuit dintr-o velară și o siflantă, care redă pe „cs" (la începutul cuvintelor sau în cuvinte ca „explozie", „expoziție") sau pe „gz" (în cuvinte ca „exemplu", „examen"). **3** Semn grafic pentru această literă (*x, X*). **II** (*mat.*) Simbol literal pentru necunoscuta unei ecuații sau a unui sistem de ecuații și pentru variabila independentă a unei funcții. ◆ Fig. Persoană, loc etc. necunoscut sau al cărui nume este lipsit de importanță ori de semnificație. **III** Simbol literal pentru cifra romană cu valoarea numerică *10* (*X*). **IV** (*genet.*) Cromozom special care conține gene determinante pentru sex. **V** (*fiz.*) *Raze* (sau *radiație*) *X* = radiație electromagnetică de mică lungime de undă situată, în spectru, în imediata vecinătate a radiațiilor ultraviolete, care impresionează placa fotografică, întrebuințată mai ales în medicină. • pronunț. și *ics*.

xang *s.n.* (*fin.*) Unitate monetară principală în Thailanda. • /<cuv. thailandez.

xant- Elem. de compunere „galben, gălbui". • și *xanto-*. /<fr. ***xanth***(*o*)-, it. ***xanto***-; cf. gr. *ξανθός* „galben".

xantelăsmă *s.f.* (*med.*) Pată gălbuie, cu margini regulate, localizată în special pe pleoape. • pl. *-e*. /<fr. ***xanthélasma***.

xanthidról *s.n.* (*chim.*) Substanță chimică instabilă, care reacționează caracteristic în prezența ureei. • /<fr. ***xanthydrol***.

xantínă *s.f.* (*biochim.*) Compus organic, derivat al purinei, care se găsește în cantități mici, alături de acidul uric, în sînge, urină, creier, mușchi, fiind identificat și în cacao, cafea etc. • /<fr. ***xanthine***; cf. gr. *ξανθός* „galben".

xantinurie *s.f.* (*med.*) Eliminare a unor cantități mari de xantină prin urină. ◆ Cantitate de xantină prezentă în urină. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***xanthinurie***.

xantípă *s.f.* (Epitet depreciativ pentru o) femeie rea și cicălitoare. • /de la nm. pr. ***Xantipa***, soția lui Socrates.

xantism *s.n.* (*med.*) Colorație galbenă (a unei structuri organice). • /<fr. ***xanthisme***.

xanto- v. xant-.

xantocít *s.n.* (*biol.*) Celulă care conține pigment galben. • pl. *-e*. /<fr. ***xanthocyte***; cf. gr. *ξανθός* „galben", *κύτος* „celulă".

xantoclór, -ă *adj.* Care este de culoare gălbuie-verde. • pl. *-i, -e*. /<lat. șt. ***xanthochlorus***.

xantocromátic, -ă *adj.* (*med.*) Care este colorat în galben. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***xanthochromatique***.

xantocromíe *s.f.* (*med.*) Colorație în galben, pînă la maro, a serului sîngelui, a unor leziuni sau lichide organice. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***xanthochromie***, germ. ***Xanthochromie***.

xantodérm, -ă *adj.* (*med.*) Care prezintă xantodermie. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***xanthoderme***.

xantodermíe *s.f.* (*med.*) Colorare în galben a pielii din cauza unei tulburări distrofice. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***xanthodermie***; cf. gr. *ξανθός* „galben", *δέρμα* „piele".

xantoeritrodermíe *s.f.* (*med.*) Boală a pielii caracterizată prin erupții eritematoase roșii-gălbui, puțin scuamoase și uneori pruriginoase. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***xanto-*** + ***eritrodermie***.

xantofílă *s.f.* (*biochim.*) Substanță organică colorantă, alcool carotenoid, formînd cristale galbene în transparență, cu luciu superficial violet-metalic, foarte răspîndită în natură, însoțind carotina și clorofila în toate plantele verzi, care se găsește și în numeroase flori galbene și roșii, în multe țesuturi animale (în concentrație mai mare în gălbenușul de ou, în ovare și în penele de canar); luteină. • pl. *-e*. /<fr. ***xantophylle***; cf. gr. *ξανθός* „galben", *φύλλον* „frunză".

xantofór *s.m.* (*biol.*) Cromatofor galben. • pl. *-i*. /<fr. ***xanthophore***.

xantogenáre *s.f.* (*chim.*) Transformare a alcalicelulozei în xantogenat de celuloză, în procesul de fabricare a viscozei. • /după germ. *xanthogenieren*.

xantogenát *s.m.* (*chim.*) Compus obținut prin tratarea unui alcool cu hidroxid alcalin și sulfură de carbon, cel de celuloză folosindu-se la fabricarea fibrelor artificiale de viscoză, a filmelor și a foilor de celofan. • pl. *-ți*. /<fr. ***xantogénate***.

xantogénic *adj.* (*chim.*) *Acid xantogenic* = acid puțin stabil, obținut prin acțiunea unui hidroxid de metal alcalin asupra sulfurii de carbon în contact cu un alcool. • /<fr. ***xanthogénique***.

xantóm *s.n.* (*med.*) Tumoare benignă de culoare gălbuie sau roșcată, conținînd mai ales colesterol, care apare pe piele ca urmare a unei tulburări în metabolismul lipidelor. • pl. *-e*. /<fr. ***xanthome***, germ. ***Xanthom***.

xantomatós -oásă *adj.* (*med.*) Care este provocat de xantomatoză, care prezintă xantomatoză, care se referă la xantom sau la xantomatoză. • pl. *-oși, -oase*. /<it. ***xantomatoso***.

xantomatóză *s.f.* (*med.*) Boală provocată de tulburarea metabolismului, ca urmare a creșterii cantității de colesterol din sînge și caracterizată prin apariția de xantoame pe piele sau în diferite organe. • pl. *-e*. /<fr. ***xanthomatose***.

xantomizáre *s.f.* (*med.*) Infiltrație colesterolică a unei afecțiuni cutanate tumorale, degenerative sau infecțioase. • pl. *-ări*. /de la ***xantom***, după fr. *xanthomisation*.

xantopsíe *s.f.* (*med.*) Tulburare a vederii, care face ca bolnavul să înregistreze toate imaginile ca fiind colorate în galben și care este cauzată de icter, de intoxicația cu santonină etc. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***xanthopsie***; cf. gr. *ξανθός* „galben", *ὤψις* „vedere".

xantospérm, -ă *adj., s.f.* (Plantă) cu semințe avînd tegument galben. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***xanthosperme***.

xantóză *s.f.* (*med.*) Carotenodermie. • /<fr. ***xanthosis***.

xen- Elem. de compunere „străin, parazit", „gazdă", „ospitalitate". • și *xeno-*. /<fr. ***xén***(***o***)-, it. ***xeno***-; cf. gr. *ξένος* „străin, oaspete", *ξενία* „ospitalitate".

xenelasíe *s.f.* (*în Grecia antică*) Interdicție de a pătrunde într-un oraș-stat, mai ales în Sparta, aplicată cetățenilor străini și obiceiurilor lor. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***xénélasie***; cf. gr. *ξενηλασία*.

xénie[1] *s.f.* (*lit.*) Gen de epigramă satirică. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<germ. ***Xenie***.

xenie[2] *s.f.* **1** (*biol.*) Fenomen de apariție pe fructe, semințe, țesuturi etc. a unor caracteristici morfologice ori de colorație anormale, în urma unei duble fecundări. **2** (*bot.*) Denumire dată semințelor hibride care se deosebesc prin culoare, formă, mărime etc. de celelalte. **3** (*în Grecia antică*) Cadou care era dăruit oaspetelui de către gazdă, după un banchet. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***xénie***, engl., it. ***xenia***; cf. gr. *ξενία* „ospitalitate".

xenísm *s.n.* (*lingv.*) Cuvînt, sintagmă etc. de origine străină, introduse într-o limbă fără a fi adaptate la sistemul fonetic și morfologic al limbii respective. Ex. *Public Relations*. • pl. *-e*. /<fr. ***xénisme***.

xeno- v. xen-.

xenoautogamíe *s.f.* (*bot.*) Polenizare încrucișată care, în anumite condiții nefavorabile, se realizează prin autofertilizare. • sil. *-a-u-*. pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***xénoautogamie***.

xenobiótic, -ă *adj.* (*biol.*) Care aparține xenobiozei, care se referă la xenobioză. • sil. *-bi-o-*. pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***xenobiotique***.

xenobióză *s.f.* (*biol.*) Viețuire în asociații străine sau în dauna unui alt organism. • sil. *-bi-o-*. /<fr. ***xénobiose***.

xenoblást, -ă *adj., s.n.* (*geol.*) (Cristal) care s-a format în șisturile cristaline, în altă formă cristalografică decît cea proprie. • pl. *-ști, -ste*. /<fr. ***xénoblaste***.

xenocarpíe *s.f.* (*biol.*) Formare a fructului ca rezultat al xenogamiei. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***xénocarpie***.

xenocrație *s.f.* (*polit.*) Formă de organizare, conducere politică și dominație economică a unei țări, a unui stat etc. de către reprezentanții unei etnii străine acelei țări, acelui stat etc. *Susținerea întregii xenocrații se traduce în muncă țărănească, în bir plătit de țăran sub sute de forme* (EMIN.). • g.-d. *-iei*. /<gr. ***ξενοκρατία***.

xenodiagnóstic *s.n.* (*med.*) Metodă de diagnostic în parazitologie bazată pe căutarea paraziților în gazdele lor intermediare. • sil. *-di-ag-*. pl. *-ce, -uri*. /<fr. ***xénodiagnostic***.

xenofil, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care simpatizează, admiră, iubește (numai) pe străini sau tot ceea ce este străin; xenoman. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***xénophile***; cf. gr. *ξένος* „străin", *φίλος* „prieten".

xenofilíe *s.f.* Simpatie, atașament, admirație față de străini sau față de tot ceea ce este străin. • g.-d.*-iei*. /<fr. ***xénophilie***.

xenofób, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care manifestă dispreț, ură față de persoane de altă naționalitate sau față de alte popoare, față de tot ceea ce este străin. *Era, se înțelege, un partid de extremă dreaptă, ultranaționalist și șovin xenofob* (PER.). • pl. *-i, -e*. /<fr. ***xénophobe***; cf. gr. *ξένος* „străin", *φόβος* „frică".

xenofobíe *s.f.* Ură, aversiune față de străini și față de tot ceea ce este străin. ◆ Spec. Fenomen de patologie socială care se manifestă prin teamă și ostilitate față de tot ceea ce este străin. *Xenofobia, antiliberalismul și mai toate celelalte aspecte sînt, de fapt, atitudini economice* (CĂL.). • g.-d. *-iei*. /<fr. ***xénophobie***.

xenofonía *s.f.* (*med.*) Tulburare a fonației care dă vocii un accent străin. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***xénophonie***.

xenogamíe *s.f.* (*bot.*) Alogamie. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***xénogamie***.

xenogenétic, -ă *adj.* (*biol.*) Care ține de xenogeneză, care se referă la xenogeneză. ◆ (*despre organisme*) Care este provenit din părinți diferiți. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***xénogénetique***.

xenogenéză *s.f.* (*biol.*) Apariție a unor descendenți deosebiți fenotipic de părinți. • /<fr. ***xénogenèse***.

xenoglosíe *s.f.* Fenomen constatat la un medium care, în timpul somnului hipnotic, vorbește limbi ne-

cunoscute de el în stare conştientă. • g.-d. *-iei.* /<germ. ***Xenoglossie***, fr. ***xénoglossie***, it. ***xenoglossia***.

xenografíe *s.f.* (*tipogr.*) Procedeu de imprimare a imaginii folosind fenomenul de fotoconductibilitate pentru a evita contactul direct dintre forma de tipar şi obiectul tipărit. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***xénographie***.

xenolít *s.n* (*mineral.*) Fragment de rocă străin ca provenienţă (şi compoziţie) de roca eruptivă în care se află prins. • pl. *-e.* /<fr. ***xénolithe***, germ. ***Xenolith***, engl. ***xenolith***; cf. gr. *ξένος* „străin", *λίθος* „piatră".

xenologíe *s.f.* (*biol.*) Studiul relaţiilor dintre gazdă şi stadiile ontogenetice ale unui parazit specific. • g.-d. *-iei.* /<germ. ***Xenologie***.

xenomán, -ă *s.m., s.f.* (*psih.*) Persoană care suferă de xenomanie. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***xénomane***.

xenomaníe *s.f.* (*psih.*) Admiraţie, pasiune exagerată (şi patologică) pentru tot ceea ce este străin. *Iorgu de la Sadagura... a avut un mare succes, pentru că combătea xenomania* (IBR.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***xénomanie***.

xenomórf, -ă *adj.* (*despre minerale*) Care prezintă xenomorfie. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***xénomorphe***.

xenomorfíe *s.f.* (*mineral.*) Proprietate a unui mineral de a se prezenta şi sub altă formă cristalografică decît cea obişnuită, datorită mineralelor înconjurătoare, formate mai de timpuriu; xenomorfism. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***xénomorphie***; cf. gr. *ξένος* „străin", *μορφή* „formă".

xenomorfísm *s.n.* (*mineral.*) Xenomorfie. • /<fr. ***xénomorphisme***.

xenomorfóză *s.f.* Fenomen de regenerare a unui organ vegetal sub altă formă. • /<fr. ***xénomorphose***.

xenón *s.n.* (*chim.*) Element chimic, gaz rar, care se găseşte în cantităţi mici în aerul atmosferic şi care se utilizează în tuburi electronice necesare fotografierii instantanee şi în tuburi de descărcare la presiune joasă pentru reclame luminoase (*Xe*). • /<fr. ***xénon***, germ. ***Xenon***.

xenopátic, -ă *adj.* (*med.*) Care ţine de xenopatie, care se referă la xenopatie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***xénopathique***.

xenopatíe *s.f.* (*med.*) Delir în care bolnavul este convins că se acţionează asupra sa de la distanţă prin sugestie, hipnoză etc. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***xénopathie***; cf. gr. *ξένος* „străin", *πάθος* „suferinţă".

xenoplástic, -ă *adj.* (*despre grefe*) Care este executat pe diferite portaltoiuri. ◇ *Transplant xenoplastic* sau *grefă xenoplastică* = grefă realizată (pe diferite portaltoiuri) cu un fragment de ţesut sau organ (vegetal) de la o altă specie; heterografă. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***xénoplastique***.

xenotím *subst.* (*chim.*) Fosfat de ytriu natural, de culoare galbenă-brună sau roşie-cenuşie, casant, cu luciu sticlos, întîlnit sub formă de cristale mici. • /<fr. ***xénotime***.

xenotropísm *s.n.* (*biol.*) Fenomen care atrage un parazit către o anumită fiinţă, un anumit organ sau o anumită celulă. • /<fr. ***xénotropisme***.

xer- Elem. de compunere „uscat", „uscăciune", „ariditate". • şi *xero-.* /<fr. ***xér(o)***-; cf. gr. *ξηρός* „uscat, arid".

xéres *s.n.* (*vitic.*) Specialitate de vin de calitate superioară, cu un grad înalt de tărie, cu aromă şi buchet specifice, originar din Spania. *Gustă din xeresul meu şi din pesmeţii mei* (BARO.). • /<fr. ***xérès***, sp. ***xeres***, germ. ***Xeres[wein]***; cf. nm. pr. *Xeres*, grafia veche a oraşului Jerez (de la Frontera) din Spania.

xéric, -ă *adj.* (*biol.; despre organisme sau organe*) Care este adaptat pentru a suporta uscăciunea. ◆ (*despre soluri*) Care este arid. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***xérique***.

xero- v. xer-.

xeroból*e* *s.f. pl.* (*bot.*) Plante ale căror seminţe se răspîndesc prin expulzare, după crăparea carpelelor uscate. • /<fr. ***xéroboles***.

xerocárp, -ă *adj.* (*bot.*) Care are fructe uscate. • pl. *-i, -e.* /<lat. ***xerocarpus***, ***-a***, ***um***.

xerocazíe *s.f.* (*bot.*) Răspîndire a seminţelor prin uscarea şi ruperea pericarpului fructelor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***xérochasie***.

xerocheilíe *s.f.* (*med.*) Formă de inflamaţie a buzelor manifestată mai ales prin uscarea excesivă a acestora. • sil. *-che-i-.* pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* /<gr. ***ξηρός*** „uscat, arid", ***χεῖλος*** „buză".

xerocleistogamíe *s.f.* (*bot.*) Cleistogamie în condiţii de uscăciune extremă. • sil. *-cle-is-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***xérocléistogamie***.

xerocopiá *vb. I. tr.* A xeroxa, a fotocopia. • sil. *-pi-a.* prez. ind. *-iez, -cópii.* /***xerocopie*** + *-a*.

xerocópie *s.f.* Fotocopie, xerox. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***xérocopie***, it. ***xerocopia***.

xerocriofíl, -ă *adj.* (*despre organisme*) Care este adaptat la climat uscat şi rece. • sil. *-cri-o-.* pl. *-i, -e.* /***xero-*** + ***criofil***.

xerodermíe *s.f.* (*med.*) Boală de piele caracterizată prin uscarea şi descuamarea continuă a pielii, din cauza creşterii stratului cornos şi a scăderii secreţiilor cutanate. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***xérodermie***.

xerofág, -ă *adj.* Care se hrăneşte cu alimente uscate. • pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***xérophage***.

xerofagíe *s.f.* Regim de alimentaţie vegetariană care se bazează pe alimente uscate, seci. • pl. *-ii.* g.-d.*-iei.* /<fr. ***xérophagie***; cf. gr. *ξηρός* „uscat", *φαγεῖη* „a mînca".

xerofil, -ă *adj.* (*biol.; despre organisme*) Care este adaptat la un climat foarte arid, care poate trăi în locuri lipsite de umiditate. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***xérophile***.

xerofilíe *s.f.* (*biol.*) Proprietate a organismelor de a fi xerofile. • g.-d. *-iei.* /<germ. ***Xerophilie***; cf. gr. *ξηρός* „uscat", *φιλέω* „a iubi".

xerofítă *adj., s.f.* (*biol.*) (Plantă sau animal) care este adaptat pentru a trăi într-un mediu cu umiditate scăzută; (plantă sau animal) xerofil. • pl. *-e.* /<fr. ***xérophyte***.

xerofític, -ă *adj.* (*biol.*) Care se referă la plantele sau la animalele xerofite. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***xéophytique***.

xerofób, -ă *adj.* (*biol.; despre organisme*) Care nu poate trăi în condiţii climaterice de umiditate redusă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***xérophobe***; cf. gr. *ξηρός* „uscat", *φόβος* „teamă".

xerofórm *s.n.* (*farm.*) Substanţă medicamentoasă, compus al bismutului, care se prezintă sub formă de pulbere galbenă cu miros de fenol, întrebuinţată ca antiseptic (gastrointestinal). • /<fr. ***xéroforme***.

xeroftálmic, -ă *adj., s.m., s.f.* (*med.*) (Persoană) care suferă de xeroftalmie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***xérophtalmique***.

xeroftalmíe *s.f.* (*med.*) Uscare a conjunctivei şi a corneei, provocată de unele boli ale aparatului lacrimal sau de lipsa vitaminei A şi care poate duce la orbire; xerom, xeroză. • g.-d. *-iei.* pl. *-ii.* /<fr. ***xérophtalmie***; cf. gr. *ξηρός* „uscat", *ὀφταλμός* „ochi".

xerogél *s.n.* (*chim.*) Material cu porozitate ridicată, obţinut prin uscarea gelurilor şi folosit ca absorbant. • pl. *-uri.* /<fr. ***xérogel***, germ. ***Xerogel***, engl. ***xerogel***.

xerogeofíte *s.f. pl.* (*bot.*) **1** Plante care în perioada de uscăciune persistă prin organele lor subterane. **2** Plante la care stadiul de repaus biologic corespunde cu perioada de uscăciune. • sil. *-ge-o-.* /<fr. ***xérogéophytes***.

xerográf *s.n.* Xerox. • pl. *-uri.* /<it. ***xerografo***.

xerografiá *vb. I. tr.* A xeroxa. • sil. *-fi-a.* prez. ind. *-iez.* /de la ***xerograf***; cf. germ. *xerographieren*.

xerografiát, -ă *adj.* Xeroxat. • sil. *-fi-at.* pl. *-ţi, -te.* /v. ***xerografia***.

xerográfic, -ă *adj.* Care se referă la xerografie, care este folosit în xerografie. • pl. *-ci, -ce.* /***xerografie*** + *-ic*; cf. germ. *xerographisch*, engl. *xerographic*.

xerografíe *s.f.* Procedeu special de tipar folosit pentru reprezentarea unor imagini şi documente, fără contact direct cu obiectul tipărit, bazat pe impresionarea unei plăci electrizate acoperite cu un strat de material sensibil la lumină şi încărcat cu electricitate statică. ◆ Fotocopie, xerox. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<germ. ***Xerographie***, fr. ***xérographie***, engl. ***xerography***.

xerografiére *s.f.* Acţiunea de *a xerografia* şi rezultatul ei. • sil. *-fi-e-.* pl. *-i.* /v. ***xerografia***.

xerografíst, -ă *s.m., s.f.* Persoană specializată în xerografie. • pl. *-işti, -iste.* /***xerografie*** + *-ist*.

xerohiménic, -ă *adj.* (*meteor.; despre un climat*) Care este caracterizat printr-un anotimp hibernal uscat. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***xérochiménique***; cf. gr. *ξηρός* „uscat, arid", *χειμών* „iarnă".

xeróm *s.n.* (*med.*) Xeroftalmie. • pl. *-oame.* /<fr. ***xérome***.

xeroménie *s.f.* (*med.*) Manifestare a simptomelor menstruale fără prezenţa organică a menstruaţiei. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***xéroménie***; cf. gr. *ξηρός* „uscat, arid".

xeromórf, -ă *adj.* (*bot.; despre unele plante*) Care este adaptat la secetă; xerofită. • pl. *-i, -e.* /<germ. ***xeromorph***.

xeromorfíe *s.f.* (*biol.*) Xeromorfism. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***xéromorphie***.

xeromorfísm *s.n.* (*biol.*) Adaptare morfologică şi funcţională a organismelor la condiţii de uscăciune; xeromorfie, xeromorfoză. • /<fr. ***xéromorphisme***; cf. gr. *ξηρός* „uscat", *μορφή* „formă".

xeromorfóză *s.f.* (*biol.*) Xeromorfism. • /<fr. ***xéromorphose***.

xeroradiografíe *s.f.* Procedeu fotoelectric de tipărire a imaginilor obţinute cu ajutorul razelor X, în care se folosesc plăcuţe metalice înfăşurate într-un semiconductor (de obicei seleniu). • sil. *-di-o-.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<engl. ***xeroradiography***.

xeroriníe *s.f.* (*med.*) Uscare a mucoasei nazale. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***xérorhinie***.

xerosérie *s.f.* (*biol.*) Serie de schimbări în dezvoltarea unei plante aflate pe un sol uscat. ◆ Succesiune ecologică a unui ecosistem pe un teren uscat. • g.-d. *-iei.* /***xero-*** + ***serie***; cf. gr. *ξηρός* „uscat".

xerostomíe *s.f.* (*med.*) Senzaţie de uscare a gurii, cauzată de insuficienţe în funcţionarea glandelor salivare. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***xérostomie***; cf. gr. *ξηρός* „uscat", *στόμα* „gură".

xerotéric, -ă *adj.* (*meteor.; despre climate*) Care este caracterizat printr-un anotimp estival uscat. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***xérothérique***; cf. gr. *ξηρός* „uscat", *θέρος* „vară".

xerotérm, -ă *adj.* (*biol.; despre organisme*) Care este adaptat la un climat uscat şi cald; xerotermofil. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***xérotherme***.

xerotermofil, -ă *adj.* (*biol.*) Xeroterm. • pl. *-i, -e.* /<lat. şt. ***xerothermophillus***.

xerotermofíte *s.f. pl.* (*biol.*) Plante xeroterme. • /<fr. ***xérothermophytes***.

xerotomografíe *s.f.* (*med.*) Tomografie pulmonară realizată prin xerocardiografie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***xero-*** + ***tomografie***.

xerotropísm *s.n.* (*bot.*) Mişcare de răsucire sau de curbare la plante pentru evitarea uscării. • /<fr. ***xérotropisme***.

xérox *s.n.* **1** Aparat de multiplicare uscată, folosit în xerografie, pentru care nu este nevoie de o matriţă, copierea făcîndu-se direct după original, pe baza principiilor electricităţii statice şi fotoconductibilităţii; fotocopiator, xerograf. ◇ Loc.vb. *A trage la xerox* = a face o fotocopie la acest aparat. **2** (şi, *adj., copie xerox*) Copie făcută la acest aparat; xerocopie, fotocopie. • pl. *-uri.* /<engl. *Rank* ***Xerox*** *Limited*, den. com.

xeroxá *vb. I. tr.* A multiplica un text, o imagine etc. prin folosirea xeroxului; a xerocopia, a fotocopia, a xerografia. *Am xeroxat cîteva pagini.* • prez. ind. *-ez.* /***xerox*** + *-a*.

xeroxáre *s.f.* Acţiunea de *a xeroxa* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***xeroxa***.

xeroxát, -ă *adj.* Care a fost copiat prin xeroxare; fotocopiat, xerografiat. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***xeroxa***.

xeróză *s.f.* (*med.*) **1** Uscare a pielii provocată de insuficienţa secreţiei sebacee; asteatoză. **2** Xeroftalmie. • pl. *-e.* /<fr. ***xérose***; cf. gr. *ξηρός* „uscat".

xif- Elem. de compunere „(vîrf de) sabie", „apendice xifoid". • şi *xifo-.* /<fr. ***xiph(o)***-, it. ***xifo***-; cf. gr. *ξίφος* „sabie".

xifíe *s.f.* (*iht.*) Peşte răpitor cu pielea fără solzi, avînd corpul în formă de fus şi capul mare, cu maxilarul superior alungit în formă de spadă, care trăieşte în mările tropicale şi temperate (*Xiphias gladius*); peşte-spadă. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***xiphias***.

xifo[1] *s.m.* (*iht.*) Xifofor. • /<fr. ***xipho***.

xifo[2]- v. xif-.

xifodiníe *s.f.* (*med.*) Xifoidalgie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***xiphodynie***.

xifofór *s.m.* (*iht.*) Peşte mic de acvariu cu o coloraţie variată, iar în natură numai de culoare verde-metalic, cu irizaţii şi o dungă roz pe linia laterală, originar din Mexic; xifo. • pl. *-i.* /<fr. ***xiphophore***, lat. şt. ***Xiphophorus***; cf. gr. *ξίφος* „sabie", *φέρω* „a purta".

xifoíd, -ă *adj.* Care este asemănător unei spade; în formă de spadă. ◇ (*anat.*) *Apendice* (sau *cartilaj*) *xifoid* (şi *subst. n.*) = cartilaj în forma unui vîrf de sabie, care formează extremitatea inferioară a sternului. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***xiphoïde***; cf. gr. *ξίφος* „sabie", *εἶδος* „aspect".

xifoidalgíe *s.f.* (*med.*) Durere care apare la nivelul apendicelui xifoid; xifodinie. • sil. *-fo-i-*. pl. *-gii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***xiphoïdalgie***; cf. gr. *ξίφος* „sabie", *ἄλγος* „durere".

xifoidián, -ă *adj.* (*anat.*) Care aparține apendicelui xifoid, care se referă la apendicele xifoid. • sil. *-fo-i-di-an*. pl. *-ieni, -iene*. /<fr. ***xiphoïdien***.

xifoidítă *s.f.* (*med.*) Inflamație a cartilajului xifoid. • sil. *-fo-i-*. pl. *-e*. /<fr. ***xiphoïdite***.

xifopág *s.m.* (*med.*) Monstru cu două corpuri unite de la ombilic pînă la apendicele xifoid. • pl. *-gi*. /<fr. ***xiphopage***.

xífos *s.n.* (*zool.*) Scut. • pl. *-uri*. /<fr. ***xipho***; cf. gr. *ξίφος* „sabie".

xifosternopexíe *s.f.* (*chir.*) Detașare chirurgicală a apendicelui xifoid și suturare a acestuia pe fața anterioară a sternului. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***xiphosternopexie***.

xil- Elem. de compunere „(referitor la) lemn", „lemnos"; „pădure". • și *xilo-*. /<fr. ***xyl(o)-***, it. ***xilo-***; cf. gr. *ξύλον* „lemn".

xilán *s.m.* (*biochim.*) Polizaharidă de însoțire a celulozei, pulbere albă, solubilă în hidroxid de sodiu, care se găsește în celulele lignificate ale lemnului, în paie, coceni etc. • pl. *-i*. /<fr. ***xylane***, germ. ***Xylan***, engl. ***xylan***.

xilém *s.n.* (*bot.*) Țesut al plantelor provenit din celule cu membranele îngroșate și lignificate, servind la susținerea plantei. • /<fr. ***xylème***, germ. ***Xylem***, engl. ***xylem***.

xilén *s.m.* (*chim.*) Hidrocarbură din seria benzenului, care rezultă prin introducerea a două grupe de metil în nucleul benzenic, și care este folosită în sinteze chimice; xilol. • pl. *-i*. /<fr. ***xylène***; cf. gr. *ξύλον* „lemn".

xilidínă *s.f.* (*chim.*) Amină aromatică, derivată de la benzen, căreia îi corespund șase amine izomere, lichide. • pl. *-e*. /<fr. ***xylidine***.

xilít *s.n.* Constituent al cărbunilor bruni inferiori. • /<fr. ***xylite***.

xilo- v. xil-.

xilocărp *s.n.* Fruct de pădure uscat și tare. • pl. *-e*. /<fr. ***xylocarpe***.

xilocróm *s.m.* Nume dat pigmenților tanici din lemn. • /<fr. ***xylochrome***.

xilofág, -ă *adj.* (*biol.; despre insecte, ciuperci etc.*) Care se hrănește cu lemn; care roade lemnul; lignivor. • pl. *-gi, -ge*. /<fr. ***xylophage***; cf. gr. *ξύλον* „lemn", *φαγεῖη* „a mînca".

xilofagíe *s.f.* (*biol.*) Regim alimentar al insectelor xilofage. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***xylophagie***.

xilofíl, -ă *adj.* (*bot.; despre ciuperci*) Care crește pe lemn. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***xylophile***.

xilofíte *s.f. pl.* (*bot.*) Plante lemnoase (arbori, arbuști; subarbuști). • /<gr. ***ξύλον*** „lemn" + ***φυτόν*** „plantă".

xilofón *s.n.* (*muz.*) Instrument muzical de percuție, format dintr-un sistem de plăci de lemn, diferite ca dimensiuni și esență, acordate armonic, care vibrează și emit sunete atunci cînd sînt lovite cu niște ciocănele sau baghete de lemn, de sticlă ori de metal. • pl. *-oane*. /<fr. ***xylophone***, engl. ***xylophone***, it. ***xilofono***; cf. gr. *ξύλον* „lemn", *φωνή* „sunet".

xilofon

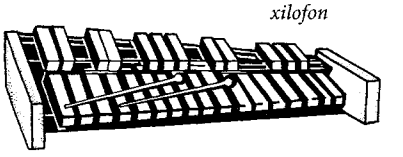

xilofoníst, -ă *s.m., s.f.* Persoană care cîntă la xilofon. • pl. *-iști, -iste*. /<it. ***xilofonista***.

xilogén, -ă *adj.* (*biol.*) Care generează țesut lemnos. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***xylogène***.

xilográf, -ă *s.m., s.f.* **1** Lucrător care execută clișee de tipar gravate în lemn. **2** Gravor în lemn. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***xylographe***; cf. gr. *ξύλον* „lemn", *γράφω* „a scrie".

xilográfic, -ă *adj.* Care aparține xilografiei, privitor la xilografie, obținut prin xilografie. *Pereții albi... lăsau să se vadă... cărți cu ornamentații xilografice* (E. BAR.). • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***xylographique***.

xilografíe *s.f.* **1** (*a. plast.*) Arta de a săpa, de a grava în lemn. **2** (*tipogr.*) Procedeu tipografic în care se folosesc clișee gravate în lemn. **3** (*tipogr.*) Clișeu tipografic gravat în lemn. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***xylographie***.

xilográmă *s.f.* (*tipogr.*) Clișeu tipografic în lemn obținut prin gravare. • pl. *-e*. /<fr. ***xylogramme***.

xilogravúră *s.f.* **1** (*tipogr.*) Totalitatea procedeelor necesare producerii formei de tipar pentru xilografie; formă de tipar obținută printr-un astfel de procedeu. **2** Clișeu gravat în lemn. ◆ Stampă executată cu un astfel de clișeu. **3** Reproducere tipărită a unui clișeu gravat în lemn. **4** (*a. plast.*) Procedeu de gravură care constă din săparea unui desen pe o placă de lemn și imprimarea lui pe hîrtie. ◆ Gravură realizată prin acest procedeu. • pl. *-i*. /<fr. ***xylogravure***.

xiloíd, -ă *adj.* (*despre materiale, roci etc.*) Care este de natură lemnoasă sau prezintă o structură asemănătoare cu cea a lemnului. • pl. *-izi, -ide*. /<fr. ***xyloïde***.

xilól *s.n.* (*chim.*) Xilen. • /<fr. ***xylol***.

xilolatríe *s.f.* (*relig.*) Cult al idolilor de lemn. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***xylolâtrie***; cf. gr. *ξύλον* „lemn", *λατρεία* „cult".

xilolít *s.n.* **1** Lemn fosilizat. **2** Amestec de rumeguș de lemn, oxid și clorură de magneziu și pigmenți minerali, cu aspect de piatră, folosit mai ales la fabricarea plăcilor pentru pardoseli termoizolante. • pl. *-e*. /<germ. ***Xylolith***; cf. gr. *ξύλον* „lemn", *λίθος* „piatră".

xilolitografíe *s.f.* (*tipogr.*) (Procedeu de) tipar litografic la care clișeul se execută pe o placă de lemn acoperită cu un strat de calcar preparat din cretă pulverizată. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***xylolithographie***, germ. ***Xylolithographie***.

xilolitogravúră *s.f.* (*tipogr.*) Reproducere obținută prin xilolitografie. • pl. *-i*. /<fr. ***xylolithogravure***.

xilológic, -ă *adj.* (*bot.*) Care ține de xilologie, care se referă la xilologie. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***xylologique***.

xilologíe *s.f.* (*bot.*) Ramură a botanicii care se ocupă cu studiul lemnului și al proprietăților lui. • g.-d. *-iei*. /<fr. ***xylologie***.

xilomanție *s.f.* Arta de a ghici viitorul în lemn ars sau în forma ramurilor căzute din copac. • g.-d. *-iei*. /<it. ***xilomanzia***, fr. ***xilomancie***.

xilométru *s.n.* Instrument pentru măsurarea cubajului lemnelor sau a unor piese de lemn. • pl. *-e*. /<fr. ***xylomètre***.

xilón *s.n.* Fibră textilă sintetică din care se țes materialele textile ușor pufoase, utilizate pentru confecționarea unor obiecte de îmbrăcăminte, huse etc. ◆ Materialul țesut din această fibră. • pl. *-oane*. /<fr. ***xilon***, den. com.

xiloríz, -ă *adj.* (*despre plante*) Care are rădăcini lignificate. • pl. *-i, -e*. /<gr. ***ξύλον*** „lemn" + ***ῥίζα*** „rădăcină".

xilostrómă *s.f.* (*biol.*) Miceliu pîslos la ciupercile xilofage, dezvoltat în interiorul țesutului lemnos. • /<fr. ***xylostrome***.

xiloterapíe *s.f.* (*med.*) Tratament naturist care utilizează varietăți de lemn. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***xylothérapie***.

xilotipíe *s.f.* (*tipogr.*) **1** Tipar cu litere de lemn. **2** Procedeu de tipar folosit la reproducerea structurii lemnului din care se prepară clișeul, forma de tipar. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<germ. ***Xylotypie***.

xilotomíe *s.f.* (*hist.*) Studiu microscopic și anatomic al țesuturilor lemnoase, aparținînd plantelor fosile sau actuale, prin secțiuni fine. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***xylotomie***.

xilóză *s.f.* (*chim.*) Pentoză monozaharidă, răspîndită în natură sub formă de xilan, care se găsește în gunoaie vegetale, în coceni, lemn, paie etc. • /<fr. ***xylose***.

xísmă *s.f.* (*med.*) Prezența unor bucăți de membrane în scaune diareice. • /<fr. ***xysme***; cf. gr. *ξύσμα* „rezultat prin răzuire".

xist *s.n.* (*arhit.*) **1** (*în Grecia antică*) Galerie acoperită a unui templu, unde se țineau lecțiile în timpul iernii. **2** (*la romani*) Galerie acoperită într-o grădină. • /<fr. ***xyste***.

xoanón *s.n.* (*în Grecia antică*) Sculptură din epoca arhaică, reprezentînd o zeitate, realizată în trunchiul unui copac. • sil. *xo-a-*. /<fr., it. ***xoanon***; cf. gr. *ξόανον*.

xu *s.m.* (*fin.*) Monedă divizionară vietnameză, valorînd a suta parte dintr-un dong. • /<fr. ***xu*** <cuv. vietnamez.

Yy

y *s.m. invar.* **I 1** A treizecea literă a alfabetului limbii române, care se foloseşte pentru redarea ortografiei originare a unor cuvinte străine. **2** Sunetul corespunzător acestei litere, avînd, în general, diverse valori ale lui „i". **3** Semn grafic pentru această literă (*y, Y*). **II 1** (*mat.*) Simbol literal pentru necunoscuta unei ecuaţii sau a unui sistem de ecuaţii şi pentru variabila independentă a unei funcţii. **2** (*chim.*) Simbol pentru *ytriu*. **III** (*genet.*) Cromozom special care conţine gene determinante pentru sex. • pronunţ. şi *i grec*.

yacht *s.n.* v. iaht.

yachting *s.n.* v. iahting.

yakúza *subst.* **1** Gangster, mafiot japonez. **2** (Gen de) film de aventuri creat în Japonia, foarte apreciat de japonezi, asemănător filmului cu gangsteri. • /<japon. ***yakuza*** „gangster".

yală *s.f.* Încuietoare a unei uşi, a unui sertar etc. fabricată dintr-un aliaj special de alamă, cupru etc., în mecanismul căreia este montat un zăvor (semi)automat; broască de siguranţă. • pl. *-e.* /<engl. ***Yale*** *[lock]*, den. com.

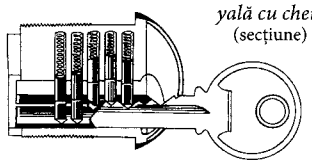

yală cu cheie (secţiune)

yankéu, -ée *s.m., s.f.* **1** Nume dat de către englezi locuitorilor din coloniile Americii de Nord în perioada Războiului de Independenţă. ◆ Persoană care purta acest nume. **2** Gener. (*astăzi adesea deprec.*) Cetăţean al SUA; american. **3** Nume dat nordiştilor în timpul Războiului de Secesiune. ◆ Persoană care purta acest nume. • pl. *-ei.* /<engl. ***yankee***.

yard *s.m.* (*metr.*) Unitate englezească de măsură pentru lungime, egală cu 0,914398 m (*yd*). • pl. *yarzi.* şi *iard s.m.* /<engl. ***yard***.

yardăng *s.n.* (*geol.*) Microrelief de coroziune caracteristic pentru pustiurile argiloase din Asia Centrală, format din creste care pot atinge 5-6 m înălţime şi cîţiva metri lungime, separate de jgheaburi întortocheate. • /<fr. ***yardang***, engl. ***yardang***.

yearling ['iərliŋ] *s.m.* (*în hipism*) Mînz pur sînge în vîrstă de un an. • /<engl. ***yearling***.

yeatmanit [itma'nit] *s.n.* (*mineral.*) Mineral care conţine mangan, zinc, antimoniu şi siliciu, de culoare maro spre maro închis, cu strălucire sticloasă. • pl. *-e.* /<engl. ***yeatmanite***; cf. nm. pr. Pope *Yeatman*, inginer minier american.

yemenít, -ă *s.m, s.f., adj.* **1** *s.m, s.f.* (*la pl.*) Persoană care face parte din populaţia de bază a Yemenului sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuieşte în Yemen; locuitorii Yemenului. **2** *adj.* Care aparţine Yemenului sau yemeniţilor, care se referă la Yemen sau la yemeniţi; care este originar din Yemen. *Bărbatul... a evadat dintr-o închisoare yemenită* (PER.). • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***yéménite***.

yen *s.m.* (*fin.*) Unitatea monetară principală a Japoniei. • pl. *yeni.* /<engl., fr. ***yen*** <cuv. japonez.

yenerít *s.n.* (*mineral.*) Mineral care conţine o sare de sulf, formînd cristale opace fine şi ascuţite, asemănătoare cu firele de păr, de culoare gri plumburiu, cu luciu metalic sau mătăsos. • pl. *-e.* /<engl. ***yenerit(e)***.

yeoman ['joumen] *s.m.* (*în Anglia*) **1** (*în Ev. Mediu timpuriu*) Nobil de rang inferior la curtea regală engleză. **2** (*în trecut*) Ţăran care deţinea în proprietate pămîntul pe care îl lucra singur sau cu ajutoare angajate. **3** Ofiţer în corpul de gardă al monarhiei britanice. **4** (*mar.*) Ofiţer pe o ambarcaţiune, însărcinat cu îndatoririle clericale. • pl. *-i.* /<engl. ***yeoman***.

yesman ['jesmen] *s.m.* Persoană care aprobă fără discernămînt părerile celor din jur; oportunist. ◆ Ext. Persoană slugarnică. • pl. *-i.* /<engl. ***yesman***.

yéti *s.m.* Umanoid cu blană, presupus a trăi mai ales în zona zăpezilor permanente din Munţii Himalaya. • /<engl. ***yeti*** <cuv. tibetan.

yé-yé *s.n.* Dans modern de origine sud-americană care se caracterizează prin mişcări ritmice ale întregului corp, introdus în Europa de francezi. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • /<fr. ***yé-yé***.

ylang-ylang

yláng-yláng *subst.* (*bot.*) Arbore cultivat în Indonezia, în Filipine şi în Madagascar din frunzele şi florile căruia se extrage un ulei folosit în industria parfumurilor (*Cananya odorata genina*). ◆ Ext. Parfumul extras din acest ulei. • /<fr. ***ylang-ylang*** <cuv. malaez.

yóga *s.n.* **1** (*filos.*) Şcoală filosofică indiană cu o tradiţie deosebit de veche, evoluată dintr-un sistem filosofic brahmanic, ce urmăreşte adîncirea cunoaşterii eului în scopul eliberării lui de viaţa materială şi contopirea extatică cu spiritul universal, printr-un sistem de tehnici psihosomatice. *Creştinismul, să luăm bine aminte, nu e o simplă şcoală a cinstei, curăţirii şi dreptăţii..., ori o terapeutică evazionistă (stoicismul, yoga, zenul)* (STEINH.). **2** Ext. Disciplină de educare a spiritului şi corpului prin practicarea unor tehnici şi exerciţii riguroase care duc la stăpînirea deplină a funcţiilor vitale ale organismului şi a capacităţilor psihofizice. ◆ Restr. Ansamblul tehnicilor şi exerciţiilor specifice acestei discipline care duc la stăpînirea deplină a organismului uman prin încetinirea la maximum a respiraţiei, a bătăilor inimii şi prin realizarea stării de insensibilizare totală. ◇ (*adj.*) *Poziţii yoga.* • /<fr., engl. ***yoga***; <cuv. sanscr.

yoghín *s.m.* Ascet (indian) care, prin practicarea exerciţiilor yoga, a reuşit să atingă starea specifică de extaz mistic. ◆ Ext. Adept al filosofiei yoga. ◆ Gener. Persoană care practică exerciţii yoga; yoghist. • scris şi *yogín.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***yogin***, engl. ***yogi***.

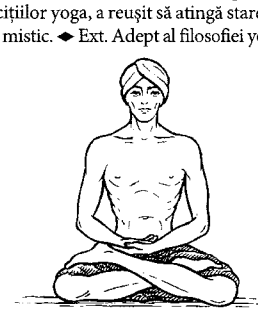

yoghin

yoghínic, -ă *adj.* Care se referă la yoga sau la yoghini; yoghist. • scris şi *yogínic, -ă.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***yoginique***.

yoghíst, -ă *adj., s.m.* **1** *adj.* Yoghinic. **2** *s.m.* Yoghin. • pl. *-işti, -iste.* /***yoga*** + *-ist*; cf. fr. *yogi*.

yogín *s.m.* v. yoghin.

yogínic, -ă *adj.* v. yoghinic.

yohimbáni *s.n. pl.* (*chim.*) Clasă de alcaloizi cristalini (amine heterociclice naturale), din care face parte yohimbina, care se obţin din plante. • /<engl. ***yohimbanes***.

yohimbínă *s.f.* (*chim.*) Alcaloid extras din scoarţa unui arbore din Africa de vest, care se prezintă sub formă de pulbere cristalină, albă, inodoră, cu gust amar şi care acţionează asupra sistemului nervos simpatic cu rol de blocare a adrenalinei, fiind utilizat ca afrodisiac. • /<fr. ***yohimbine*** <cuv. bantu.

yom kippúr *s.n.* (*relig.*; şi *nm. pr.*) Ziua iertării, mare sărbătoare religioasă mozaică, ce simbolizează reconcilierea dintre om şi divinitate, care se celebrează prin post negru şi recitarea unor rugăciuni de iertare. • /<fr., engl. ***yom kippur***; cf. ebr. *yom* „zi", *kippur* „iertare".

york *s.m.* Nume dat unei rase de porci de culoare albă, cu pielea roşie şi cu părul rar, cu urechi mari, creată în Anglia; porc care face parte din această rasă. ◇ *Yorkul mare* = varietate de dimensiuni mari a acestei rase; marele alb. • /<engl. ***York***; cf. nm. pr. *York*, oraş în Marea Britanie.

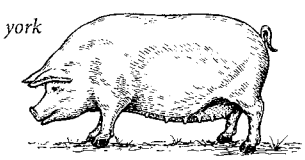

rasă york

yorkián, -ă *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Etaj al carboniferului productiv din Anglia. **2** *adj.* Care aparţine yorkianului, specific yorkianului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din yorkian. • sil. *-ki-an.* pl. *-ieni, -iene.* /nm. pr. (oraş în Marea Britanie) ***York*** + *-ian*.

youyou [ju'ju] *s.n.* Mică ambarcaţie, scurtă şi largă, folosită pentru legătura între vase şi chei. • /<fr. ***youyou*** <cuv. chinez.

yoyó *s.n. inv.* Jucărie constînd într-un disc scobit care poate fi făcut să urce sau să coboare cu ajutorul unei sfori. • /<fr. *yo-yo*, den. com.

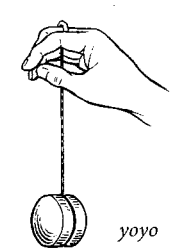

yoyo

yperítă *s.f.* v. iperită.

ypolíps *subst.* v. ipolips.

ypresián, -ă *s.n., adj.* (*geol.*) **1** *s.n.* Etajul superior al paleocenului din centrul şi sudul Europei. **2** *adj.* Care aparţine ypresianului, specific ypresianului; care se referă la această perioadă. **3** *s.n.* Serie de straturi geologice din ypresian. • sil. *-si-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***yprésien***; cf. nm. pr. *Ypres*, oraş în Belgia.

ypsilon *s.m. invar.* v. ipsilon.
yterbínă *s.f.* (*chim.*) Oxid de yterbiu. • /<fr. ***ytterbine***.
yterbít *s.n.* (*mineral.*) Gadolinit. • /<engl. ***ytterbit(e)***.
ytérbiu *s.n.* (*chim.*) Element chimic, metal din familia lantanidelor, care se găseşte în natură numai sub formă de combinaţii, în minerale etc. (*Yb*). • /<fr., engl. ***ytterbium***; cf. nm. pr. *Ytterby*, localitate în Suedia.
yterít *s.n.* v. ytrit.
ytrifér, -ă *adj.* (*despre minereuri*) Care conţine ytriu. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***ythrifère***.
ytrít *s.n.* (*mineral.*) Gadolinit. • şi *yterít s.n.* /<engl. ***yttrit(e)***.
ýtriu *s.n.* (*chim.*) Element chimic, metal tranziţional, cu proprietăţi asemănătoare lantanidelor, care cristalizează în sistemul hexagonal şi se găseşte în natură sub formă de combinaţii, fiind folosit la construcţia reactoarelor nucleare (*Y*). • /<fr. ***yttrium***, engl. ***yttrium***.
ytrocerít *s.n.* (*mineral.*) Mineral de culoare roşie-albăstruie, care are ca elemente principale ytriul şi ceriul. • /<engl. ***yttrocerite***.

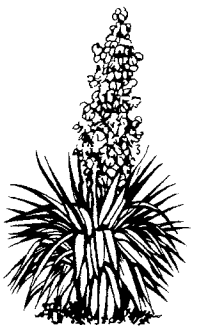
yucca

yttrotantalít *s.n.* (*chim.*) Compus natural al ytriului, de culoare neagră catifelată şi luciu semimetalic, care cristalizează în sistemul rombic. • /<fr. ***yttrotantalite***.
yuan *subst.* (*fin.*) Unitatea monetară a Chinei. • pl. *-i.* /<fr., engl. ***yuan***, germ. ***Yuan***; cuv. chinez.
yúcca *s.f. invar.* (*bot.*) Plantă lemnoasă monocotiledonată din familia liliaceelor, cu tulpina scurtă, ramificată, cu frunzele lungi grupate în smocuri, cu florile mari, albe sau roz, care se cultivă în India şi America, fiind folosită în industria textilă şi casnică, sau, în Europa, ca plantă ornamentală. ◆ Fibră textilă obţinută din această plantă. • /<engl., fr. ***yucca***, sp. ***yuca***.
yúko *subst.* (*sport*) Decizie la judo a arbitrului care acordă unui jucător 5 puncte pentru executarea unui procedeu sportiv. • /<cuv. japonez.
yúnga *s.f.* Pădure tropicală umedă pe pantele estice ale Anzilor bolivieni. • /<sp. ***yunga*** <cuv. indian.
yúppi *s.m.* Tînăr dinamic şi cu succes în afaceri. • pl. *-i.* /<fr. ***yuppi***, it. ***yuppy***, ***yuppie***; cf. engl. *Y[oung] U[rban] P[rofessional].*

Z z

z *s.m. invar.* **1** A treizeci şi una literă a alfabetului limbii române. **2** Sunetul corespunzător acestei litere (consoană fricativă dentală sonoră). **3** Semn grafic pentru această literă (*z, Z*). • pronunţ. şi *ze, zet.*

za[1] *prep.* (*înv.*) De, despre; la. *Ştim după zisele diaculuí za Divan Neculai Mustea* (ODOB.). • /<slav. **за**.

za[2] *s.f.* **1** Fiecare dintre verigile unui lanţ; gener. (*la pl.*) lanţ. *Lanţurile cad rupte zală cu zală* (POP.). <> Fig. *Dă-mi zalele De sfoară ale trudei mele* (JEB.). <> Expr. (*pop.*) *A fura* (sau *a lua*) *luleaua neamţului cu zale cu tot* v. neamţ. **2** Lănţişor de metal, purtat ca podoabă. *O cingătoare de curea cu ţinte cu zale aurite de care atîrna sabia* (ISP.). **3** (*la pl.*) Împletitură din inele mici de fier, legate unul de altul; ext. armură în formă de cămaşă făcută din această împletitură, purtată de oşteni în antichitate şi în Evul Mediu, pentru a se apăra de loviturile de lance, de spadă etc.; (*pop.*) zălar. *Cu toate puştile, lăncile şi zalele nostre, nu a fost chip să răzbim* (SADOV.). <> Fig. *Oceanul scînteie de zale* (JEB.). ◆ Analog. Pielea unor animale acoperite cu solzi, plăci osoase etc. *Domnea semeţ în zale de solzi peste nisip* (VOIC.). **4** Cusătură decorativă în formă de lănţişor, executată de obicei în broderii. *Ţi-oi cumpăra Rochiţă cu zale, Lăsată pe şale* (ALECS.). • pl. *zale.* şi (*reg.*) *zálă, zea s.f.* /cf. m.gr. *ζάβα.*

zabét *s.m.* v. zabít.

zabít *s.m.* (*turc. înv.*) Guvernator; ext. autoritate, stăpînire. *Mîne o să te dau pe mîna zabetului* (FIL.). ◆ Comandant militar; şeful poliţiei. *Să li se dea brutarilor tot ajutorul de către zabiţii poliţiei* (DOC.). • pl. *-ţi.* şi *zabét s.m.* /<tc. ***zabit.***

zabitlíc *s.n.* (*turc. înv.*) Conducere; administraţie. • /<tc. ***zabitlık.***

zabrác *s.n.* **1** (*înv., reg.*) Mustrare aspră; ocară. <> Expr. *A trage* (sau *a da*) *un zabrac* (cuiva) = a certa pe cineva. **2** (*înv.*) Încercare grea; primejdie. *Va întîmpina un zabrac* (ISP.). • /etimol. nec.; cf. rus. *zabrak.*

zábră *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee din familia labiatelor, cu tulpina pubescentă şi cu florile purpurii, care creşte prin locurile umede din păduri, în tufişuri sau prin grădini (*Galeopsis pubescens*); (*reg.*) urzică-moartă. • pl. *-e.* /etimol. nec.

zaceálă *s.f.* (*înv.*) Capitol; restr. fiecare dintre părţile în care sînt divizate capitolele din *Evanghelie*, care se citesc în biserică. • pl. *-e.* /<slav. **зачало**.

zacherlínă *s.f.* Substanţă insecticidă, obţinută prin fărîmiţarea şi pisarea fină a inflorescenţelor uscate ale unei plante din familia compozeelor, originară din Orient. *N-am nici gaz în lampă, nici praf de zacherlină* (TOPÎR.). • /<germ. ***Zacherlin***; cf. nm. pr. *Zacherle*, negustor gruzin.

zacón[1] *s.n.* (*înv., reg.*) (Capitol de) lege; ext. poruncă. *Au scos zaconului sau leagei nemţeşti întărire* (COSTIN). • pl. *-oane.* /<slav. **законъ**.

zacón[2] *s.n.* (*reg.*) Datină, obicei. • pl. *-oane.* şi *zăcón s.n.* /<srb. ***zacon.***

zacón[3] *s.n.* (*înv.*) Ordin militar de călugări sau de cavaleri. • pl. *-oane.* /<pol. ***zakon.***

zacúscă *s.f.* (*culin.*) Gustare, aperitiv; spec. preparat culinar făcut din vinete, gogoşari, roşii, ceapă etc. ori din peşte şi legume coapte sau prăjite în ulei, care se fierbe şi se conservă în recipiente etanşe de sticlă. *Zacusca ne fu prezentată de bătrînel pe o tabla enormă* (SADOV.). • pl. *-uşti.* /<rus. ***закуска.***

zadár[1] *s.n., adj.* **1** *s.n.* Zădărnicie, inutilitate, deşertăciune. <> Loc.adv. *În zadar* = degeaba, fără folos, în deşert, în van. *Deportaţii aşteptară în zadar să li se dea ceva de mîncare* (CĂL.). Δ Expr. *A-şi răci gura în zadar* v. răci. **2** *adj.* (*înv.*) Care este zadarnic. • şi *zădár s.n.* /<slav. **задаръ**.

zadár[2] *s.n.* (*reg.*) Ultima tablă a plutei. • pl. *-e, -uri.* /<ucr. dial. ***заδар***; cf. ucr. *заδ, заδуй* „îndărăt, în spate".

zadárnic, -ă *adj., adv.* **1** *adj.* Care este fără folos, fără rost; nefolositor, inutil. *Privea deşarta cazna şi robotul zadarnic* (VOIC.). <> Fig. (*subst.*) *Zadarnicul vinează realul, cenuşa vinează focul, umbra îşi strigă cu disperare trupul* (PER.). **2** *adv.* Fără folos, fără rost; degeaba. *Mă uitam însă zadarnic pe geam* (PRED.). **3** *adj.* (*înv.*) Care este vanitos, trufaş, îngîmfat. *Sigismund Bátori, nestatornic şi zadarnic, se trufi şi se înălţă cu mintea* (BĂLC.). **4** *adj.* (*înv.*) Care este efemer. *Însuşi zădarnica fală ne umple cu mîndra sa îngîmfare* (CON.). • pl. *-ci, -ce.* şi (*pop.*) *zădárnic, -ă adj., adv.* /***zadar***[1] + *-nic.*

zádă *s.f.* **1** (*bot.*) Arbore răşinos, cu frunzele lungi, în formă de ace, care cad toamna, cu lemnul tare, durabil şi preţios, care creşte în regiunea alpină inferioară (*Larix decidua*); larice. **2** Aşchie de zadă (sau de alt conifer), întrebuinţată pentru luminat sau pentru aprins focul. • pl. *-e.* /lat. pop. ***daeda(m)*** = ***taeda, -ae.***

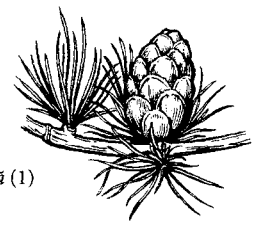

zadă (1)

zádie *s.f.* (*pop.*) Ţesătură de lînă, cu dungi late negre, alternînd cu dungi portocalii sau roşii, care, în unele regiuni, este purtată în costumul popular feminin ca fustă, o parte în faţă şi alta în spate; catrinţă, fotă. *Deasupra fustei, pun zadie* (SADOV.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /cf. ucr. *заδ* „înapoi, în spate".

zagáie *s.f.* Suliţă la popoarele primitive. • /<fr. ***zagaie***, sp. ***azagaya***; cf. berber. *zagaja.*

zagará *s.f.* Blană de animal prelucrată; porţiune de blană (de altă culoare) aplicată ca garnitură la marginea căciulilor sau a altor obiecte de îmbrăcăminte. *Are palton cu zagara* (PER.). • pl. *-ale.* /<bg. ***загара***, srb. ***zagarija.***

zahaná *s.f.* v. zalhana.

zahar[1]**-** Elem. de compunere „zahăr". • şi *zaharo-.* /<fr. ***sacchar(o)-, sacchari-***; cf. lat. *saccharum*, gr. *σάκχαρον.*

zahár[2] *s.n.* v. zahăr.

zaharát[1] *s.m.* (*chim.*) Sare a acidului zaharic. • pl. *-ţi.* /<fr. ***saccharate.***

zaharát[2]**, -ă** *adj.* **1** Care este îndulcit cu zahăr; care conţine (mult) zahăr, cu (mult) zahăr. *Limonadă... care nu era decît apă zaharată* (CĂL.). <> *Fructe zaharate* = fructe zaharisite. **2** Care este provocat de (excesul de) zahăr. *Suferea de diabet zaharat.* **3** Care are aspectul zahărului; care este alb, compact, cristalin ca zahărul. *Domul gotic, dintr-o substanţă lăptoasă şi zaharată, fără patina timpului* (RALEA). • pl. *-ţi, -te.* /***zahăr*** + *-at.*

zaharáză *s.f.* (*biochim.*) Enzimă din clasa hidrolazelor, produsă de drojdia de bere şi de mucoasa intestinală, care catalizează scindarea zaharozei în glucoză şi fructoză; invertază, sucroză, fructozidază. • pl. *-e.* /<fr. ***saccharase.***

zahareá *s.f.* v. zaherea.

zahari- v. zahar[1]-.

zaháric *adj.* (*chim.*) *Acid zaharic* = acid dicarboxilic rezultat prin oxidarea energică a unei aldoze cu acid azotic concentrat. • /<fr. ***saccharique.***

zaharicále *s.f. pl.* Bomboane, cofeturi, acadele etc.; gener. dulciuri. *Toţi mestecau felurite zaharicale* (SADOV.). <> Fig. *Vă mulţumim că loviţi în acel limbaj cu zurgălăi şi zaharicale* (PER.). • /<ngr. ***ζαχαρικά.***

zaharíde *s.f. pl.* (*chim.*) Nume generic dat hidraţilor de carbon; glucide. • /<fr. ***saccharides.***

zaharifér, -ă *adj.* (*înv.*) Care conţine zahăr; din care se extrage zahăr. *Din părţile nordului s-a dat marea impulsie... culturei sfeclelor zaharifere* (BREZ.). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***saccharifère.***

zaharificá *vb. I. tr.* (*chim.; compl. indică polizaharide*) A transforma enzimatic sau chimic în monozaharide sau în produşi cu grad de polimerizare mai mic (în procesul de preparare a glucozei din amidon şi în industria spirtului). • prez.ind. *zaharífic.* /<fr. ***saccharifier.***

zaharificáre *s.f.* (*chim.*) Acţiunea de *a zaharifica* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***zaharifica.***

zaharificatór *s.n.* Instalaţie folosită pentru procesul de zaharificare. • pl. *-oare.* /***zaharifica*** + *-tor*, după fr. *saccharificateur.*

zaharigén, -ă *adj.* Care se poate transforma în zahăr prin hidratare. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***saccharigène.***

zaharimétric, -ă *adj.* Care aparţine zaharimetriei, care se referă la zaharimetrie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***saccharimétrique.***

zaharimetríe *s.f* Metodă de determinare a concentraţiei soluţiilor de zaharoză, bazată pe proprietatea acesteia de a roti planul polimerizării luminii cu ajutorul zaharimetrului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***saccharimétrie.***

zaharimétru *s.n.* Polarimetru folosit pentru determinarea concentraţiei soluţiilor de zaharoză, care are o gradaţie specială pentru a permite citirea directă a procentului de zaharoză din soluţie. • pl. *-e.* /<fr. ***saccharimètre.***

zaharínă *s.f.* (*chim.*) Substanţă organică, cu caracter aromatic, solidă, cristalizată, greu solubilă în apă, cu o putere de îndulcire de 500 de ori mai mare decît a zahărului, netoxică şi neasimilabilă, care este întrebuinţată ca înlocuitor al zahărului în alimentaţia bolnavilor de diabet; benzo-sulfamidă. • /<fr. ***saccharine.***

zaharisí *vb. IV.* **1** *refl.* (*despre dulceţuri, miere etc.*) A se condensa, a căpăta o îngroşare specifică în urma cristalizării zahărului conţinut. **2** *tr.* A îndulci (prea mult) cu zahăr; a acoperi cu un strat de zahăr; (*compl. indică fructe*) a fierbe în zahăr. **3** *refl.* Fig. (*fam.; despre oameni*) A-şi pierde vigoarea, energia, vioiciunea gîndirii şi a mişcărilor, integritatea facultăţilor intelectuale; a se ramoli. *Îşi spuse că prietenul s-a*

zaharisit în provincie (CE. PETR.). **4** *tr.* Fig. (*compl. indică tonul sau timbrul vocii*) A îndulci; a face să devină mieros. *E cam de mult, zice jupînul, zaharisind și mai tare tonul* (CAR.). • prez.ind. *-esc.* /<ngr. ***ζαχάρωσα***, aor. lui *ζαχαρώνω*.

zaharisíre *s.f.* Faptul de *a (se) zaharisi*. • pl. *-i.* /v. ***zaharisi***.

zaharisít, -ă *adj.* **1** (*despre dulcețuri, miere etc.*) Care s-a îngroșat în urma cristalizării zahărului conținut. *Un bulgăre de dulceață zaharisită* (CĂL.). **2** *Fructe zaharisite* = fructe sau părți de fructe îmbibate cu sirop și acoperite de obicei cu o crustă de zahăr, care sînt folosite mai ales ca ornament pe prăjituri, torturi etc.; fructe zaharate. *Mîinile leneșe ale mesenilor se lăsau... culegînd fructe zaharisite* (E. BAR.). **3** Fig. (*fam.; despre oameni*) Care și-a pierdut (din cauza bătrîneții) vigoarea, energia, vioiciunea gîndirii și a mișcărilor; care s-a ramolit. <> (*subst.*) *Te-ai lăsat prostit de zaharisitul ăla* (CA. PETR.). **4** (*despre tonul sau timbrul vocii*) Care este mieros, dulceag, fals, artificial. *Tinerilor nu le stă bine să fie pretențioși, zise el repede c-o voce zaharisită* (AGÂR.). <> Fig. *Umbla c-un caiet de poezii zaharisite* (BART). • pl. *-ți, -te.* /v. ***zaharisi***.

zaharít, -ă *adj.* v. zăhărit.

zahárniță *s.f.* Vas special (dintr-un serviciu de ceai, de cafea etc.) în care se ține zahărul. *O zaharniță veche și un cleștișor... completau dichisul* (VIN.). • pl. *-e.* /***zahăr*** + *-niță*.

zaharo- v. zahar[1]-.

zaharoíd, -ă *adj.* Care prezintă aspect cristalizat, compact, alb ca zahărul. *O femeie albă..., minunat de bine desghiocată din blocul zaharoid* (GAL.). • pl. *-oizi, -oide.* /<fr. ***saccharoïde***.

zaharométru *s.n.* (*chim.*) Areometru gradat special, care, introdus în soluții zaharate, indică direct cantitatea de zaharoză, exprimată în grade sau în procente de greutate, la temperatura la care este gradat. • pl. *-e.* /<fr. ***saccharomètre***.

zaharomíces *s.n.* (*bot.*) Ciupercă microscopică ce produce fermentația alcoolică în materii zaharoase (*Saccharomyces cerevisiae*); zaharomicete. • /<fr. ***saccharomyces***.

zaharomicéte *s.f pl.* (*bot.*) Zaharomices. • /<germ. ***Sacharomyzeten***.

zaharomicóză *s.f.* Boală parazitară produsă de zaharomices. • /<fr. ***saccharomycose***.

zaharós, -oásă *adj.* **1** Care conține mult zahăr; care este îndulcit cu zahăr. *Alcoolul obișnuit se extrage din orice lichid zaharos* (PER.). <> *Produs zaharos* = produs alimentar preparat din (sau cu) zahăr. **2** Care are aspectul zahărului; care este alb, compact, cristalin ca zahărul. *Acea marmură zaharoasă era, de fapt, sarea* (CĂL.). • pl. *-oși, -oase.* /<fr. ***sacchareux***; cf. *zahăr*.

zaharóză *s.f.* Dizaharidă foarte răspîndită în natură, găsindu-se aproape în toate plantele, în cantități mari în special în trestia-de-zahăr, în sfecla de zahăr și în sucul florilor, substanță cristalină, solubilă în apă, cu gust dulce, cu mare valoare nutritivă și total asimilabilă de organismul animal, care, prin hidroliză, se transformă în glucoză și fructoză; sucroză, zahăr. • pl. *-e.* /<fr. ***saccharose***.

zaharozuríe *s.f.* (*med.*) Prezență patologică a zahărului în urină; glucozurie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***saccharosurie***.

zahăruri *s.n. pl.* Nume generic dat substanțelor organice care formează (alături de albuminoide și de grăsimi) una dintre cele trei grupe de combinații specifice celulelor organismelor vii (din care fac parte glucoza, fructoza, zaharoza, lactoza, maltoza etc.); glucide, hidrați de carbon. • /de la ***zahăr***.

záhăr *s.n.* **1** Zaharoză. **2** Produs alimentar, ușor asimilabil, alcătuit din zaharoză, cantități mici de apă și impurități (trecute din materia primă), care se obține din trestia-de-zahăr sau din sfecla de zahăr, prin presare sau difuziune, zemurile rezultate fiind purificate și concentrate. *Încălzit de vinul roșu fiert cu zahăr..., actorul începu să declame* (CA. PETR.). <> *Zahăr candel* (sau *galben, de gheață*) = zahăr cristalizat în prisme transparente mari, obținut prin cristalizarea lentă a zahărului din siropuri saturate, cu puritate mare. *Zahăr ars* = zahăr topit și descompus, parțial, prin încălzire, pînă capătă o culoare maronie, folosit la prepararea unor produse de cofetărie, a unor mîncăruri, la colorarea unor băuturi etc. *Făcuse toată ziua șerbet de zahăr ars* (BASS.). *Zahăr de plumb* = compus al plumbului, solubil în apă, foarte toxic, folosit ca mordant în vopsitorie și imprimerie și ca astringent și rezolutiv în medicină; acetat de plumb. *Zahăr de cartofi* (sau *de amidon*) = glucoză solidă obținută prin hidroliza amidonului de cartofi, care este aromatizată cu diferite esențe alimentare. *Zahăr de struguri* = glucoză. *Zahăr de lapte* = lactoză. *Zahăr de malț* = amestec de zaharuri rezultate din hidroliza enzimatică a amidonului cu enzimele din malț, care conține maltoză și dextrine, conținutul de maltoză fiind de patru ori mai mare decît cel de dextrine. *Zahăr cubic* v. cubic. *Zahăr tos* v. tos. *Vată de zahăr* v. vată. <> Loc.adj. *De zahăr* = (*despre oameni*) care este foarte bun, gentil, serviabil; foarte simpatic. *Să se împrietenească cu Aristide, care e un băiat de zahăr* (REBR.). <> Expr. *Mai bine varză acră cu învoială, decît zahăr dulce cu cîrteală* v. învoială. *A scălda* (pe cineva) *în zahăr* (*și în miere*) v. scălda. *A fi spălat cu zahăr în gură* v. spăla. <> Compar. *Căsuța albă ca un zahăr* (BASS.). <> Fig. *Copacii prind cu limba fulgii de zahăr* (LESN.). **3** (*med.*) Exces de glucoză în sînge și în urină; (*și boală de zahăr*) boală cauzată de acest exces; diabet zaharat. • și (*reg.*) ***zahár*** *s.n.* /<ngr. ***ζάχαρη***; cf. bg. *захар*.

zahereá *s.f.* **1** (*în Ev. Med., în Țările Rom.*) Dare constînd în provizii alimentare (făină, unt, miere etc.) furnizate anual oștilor otomane din cetățile raialelor sau celor aflate în expediții în regiunile apropiate. *O sută de care trebuie să facă cîte două drumuri... ducînd zahereaua* (CA. PETR.). **2** (*înv.*) Provizii de alimente necesare unei armate. **3** (*reg.*) Tain pentru vite, preparat din tărîțe, sfeclă de zahăr etc., amestecate cu apă și sare; ext. nutreț, furaj. • pl. *-ele.* și (*înv.*) *zahareá* *s.f.* /<tc. ***zahire***.

zai *s.n.* (*reg.*) **1** Pojghiță subțire de gheață care se formează pe geamuri sau deasupra apei. **2** Polei. **3** Puhoi de apă care produce inundații. • pl. *-uri.* /<magh. ***zaj***.

zaiafét *s.n.* (*pop.; fam.*) Petrecere, chef mare (cu lăutari). *Acestuia i se năzărise să facă zaiafet cu nevestele de boieri* (PER.). • sil. *za-ia-.* pl. *-uri.* și *ziafét, zafét* *s.n.* /<tc. ***ziyāfet***.

záibăr *s.n.* v. seibel.

záică *s.f.* (*ornit.; reg.*) Gaiță (*Garrulus glandarius*). • pl. *zaici.* /etimol. nec.

zaicói *s.m.* (*ornit.; reg.*) Bărbătușul zaicii. • pl. *-i.* /***zaică*** + *-oi*.

zaíf, -ă *adj.* (*înv.; despre oameni*) Care este indispus; bolnav; slăbit. *Cînd o damă este zaifă după troahnă..., i se recomandă... următoarea cură* (CAR.). • pl. *-i, -e.* /<tc. ***zayif***.

zaifét *s.n.* v. zaiafet.

zaiflíc *s.n.* (*înv.*) Indispoziție; slăbiciune, suferință. *Sînt ferit de asemine zaiflîc* (ALECS.). • sil. *za-i-.* pl. *-uri.* /<tc. ***zayiflik***.

zaím *s.m.* (*turc. înv.*) Persoană care primea un lot de pămînt în proprietate temporară de la sultan, cu obligația de a presta servicii militare. *La arme, la arme, zaimi, iurulceri!* (BOL.). • pl. *-i.* /<tc. ***zaim***.

zaímf *s.n.* (*înv.*) Văl. *Învăluită pînă la grumaz cu zaimfuri străvezii* (ARGH.). <> Fig. *Moare amintirea... zaimf de vis fluturător* (PET.). • pl. *-uri.* /<fr. ***zaïmph***.

zaír *s.m.* Unitatea monetară a Republicii Zair. • pl. *-i.* /<fr. ***zaïre***.

zairéz, -ă *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m, s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Zairului sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuiește în Zair; locuitorii Zairului. **2** *adj.* Care aparține Zairului sau zairezilor, care se referă la Zair sau la zairezi; care este originar din Zair. • sil. *za-i-.* pl. *-i, -e.* /nm. pr. (stat în Africa) ***Zair*** + *-ez*.

zălă *s.f.* v. za[2].

zalhaná *s.f.* **1** (*turc.*) Abator rudimentar pentru ovine, amenajat în vederea preparării pastramei și a desfacerii produselor derivate. *Și le duce să le taie-n zalhanale* (VOIC.). **2** Restaurant în care se prepară și se servesc anumite mîncăruri din carne (de ovine). *Simțea... mirosul cîrnaților de zalhana* (E. BAR.). • pl. *-ale.* și (*reg.*) *zahaná* *s.f.* /<tc. ***salhāne***.

zambác *s.m.* (*bot.; reg.*) Crin alb (*Lilium candidum*). • pl. *-ci.* /<tc. ***zambak***, bg. ***замбак***.

zambián, -ă *adj.* **1** *s.m, s.f.* Persoană care face parte din populația de bază a Zambiei sau este originară de acolo; (*la pl. m.*) popor care s-a format, care locuiește în Zambia; locuitorii Zambiei. **2** *adj.* Care aparține Zambiei sau zambienilor, care se referă la Zambia sau la zambieni; care este originar din Zambia. • sil. *-bi-an.* pl. *-ieni, -iene.* /nm. pr. (stat în Africa) ***Zambia*** + *-an*.

zambílă *s.f.* (*bot.*) **1** (și *zambilă de grădină*) Plantă erbacee din familia liliaceelor, ornamentală, perenă, cu frunzele crescute dintr-un bulb, cu florile albe, roz, albastre sau violete, plăcut mirositoare, crescute în ciorchini mari la vîrful tulpinii, care se cultivă ca plantă decorativă (*Hyacinthus orientalis*). *Au început să apară... flori de primăvară: zambilele* (SADOV.). <> Compar. *O fi fost ea ca zambila Dar mersei mai mult cu sila* (PARAS.). <> Fig. *Pe zarea de zambilă te-ntrezăresc prin pini* (VOIC.). **2** (și *zambilă-de-cîmp*) Viorea (*Scilla biofilia*). • pl. *-e.* /<tc. ***zümbül***.

zambilícă *s.f.* Dim. al lui *zambilă*. • pl. *-ci.* /***zambilă*** + *-ică*.

zámbo *s.m.* Metis american, născut dintr-un părinte indian și un părinte negroid; sambo. • /<sp. ***zambo***, fr. ***sambo***.

zamból *s.n.* (*înv., reg.*) Coș împletit din papură sau din rogoz; zimbil. • pl. *-oale.* /cf. *zimbil*.

zámcă *s.f* (*în Ev. Med.; în Mold.*) Întăritură, construcție întărită; ext. fortăreață, cetate. • pl. *zămci.* /<pol. ***zamek, zamka***, rus. ***замок, замка***.

zamfír *s.n.* v. safir.

zamfíră *s.f.* (*ornit.; reg.*) Grangur (*Oriolus oriolus*). • pl. *-e.* /de la ***zamfir***.

zamparagíu *s.m.* (*pop.; fam.*) Petrecăreț; bețivan; desfrînat; ștrengar. *Ce cauți să te amesteci cu vagabonții, cu zamparagiii?* (CAR.). • pl. *-gii.* /cf. tc. *zampara* „desfrînat".

zamparalíc *s.n.* (*pop.; fam.*) Petrecere, chef; destrăbălare; beție. *Prăpădii mai toată averea părintească... cu zamparalicuri, cu beții* (GORJ.). • pl. *-uri.* /<tc. ***zamparalik***.

zananá *s.f.* v. zenana.

zang *interj.* Cuvînt care redă zgomotul caracteristic produs de mișcarea, lovirea etc. unor obiecte de metal sau de sticlă. *Zang, s-a spart geamul!* (POP.). • /onomat.

zap *interj.* v. zapa.

zápa[1] *interj.* (*repet.*) Cuvînt care imită lătratul cîinelui. *Moșneagul dă să intre și el, cățeluța iar zapa, zapa* (POP.). • și *zap interj.* /onomat.

zapá[2] *vb. I.* v. zappa.

zapát *s.n.* (*reg.*) Vînt care bate din nord-vest. • /<rus. ***запад***.

zapateado [sapate'ado] *s.n.* Dans solistic, de origine spaniolă, cu ritm ternar, deseori sincopat și cu mișcare rapidă, ale cărui accente ritmice se marchează prin lovituri de călcîi. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • sil. *-te-a-.* /<sp. ***zapateado*** <*zapata* „pantof".

zapciálă *s.f.* (*înv.*) Încasare cu forța a dărilor sau a datoriilor; (*înv.*) zapcilîc. *Sînt sătul de biruri grele..., De ciocoi, de zapciele* (ALECS.). • sil. *-ci-a-.* pl. *-eli, -ele.* /***zapcii*** + *-eală*.

zapcíe *s.f.* (*în Ev. Med., în Țara Rom.*) Plasă condusă de un zapciu. • sil. *-ci-e.* pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***zapciu*** + *-ie*.

zapcieríe *s.f.* (*înv.*) Zapcilîc. • sil. *-ci-e-.* g.-d. *-iei.* /***zapciu*** + *-ărie*.

zapcíi *vb. IV. tr.* (*înv.*) A încasa cu forța dările sau datoriile de la cineva; a executa. *Să nu ne zapciască! – Să nu ne mai împlinească!* (C. NEGR.). • prez.ind. *-iesc.* /***zapciu*** + *-i*.

zapcilîc *s.n.* (*înv.*) **1** Funcția de zapciu; (*înv.*) zapcierie. *Făcu o mulțime de ispravnici și judecători, fără a mai numi zapcilîcurile* (FIL.). **2** Zapcială. *Cine v-a scăpat pe voi de zapcilîc...?* (GAN.). • pl. *-uri.* /***zapciu*** + *-lîc*.

zapcíu *s.m.* **1** (*în Ev. Med., în Țara Rom.*) Dregător subordonat ispravnicului, însărcinat cu conducerea unei plase (și cu strîngerea dărilor). *Cumpărau, cu ajutorul zapciului..., toată bruma de bucate* (CA. PETR.). **2** (*milit.; înv.*) Grad în armată, echivalent cu cel de căpitan. ◆ Persoană care avea acest grad. *Vel-căpitan de dorobanți cu zapciii săi și cu cîțiva din brasla armenească* (FIL.). **3** (*înv.*) Funcționar polițienesc în subordine; agent de poliție; sergent de stradă. *La toate răspîntenile cîte un zapciu al agiei oprea carele* (C. NEGR.). • pl. *-cii.* /<tc. ***zaptiye***.

zăpis *s.n.* (*înv.*) Document, înscris, act. *Nu avea nici un fel de zapis* (CA. PETR.). <> *Zapis de datorie* v. datorie. <> Fig. *Pe zapisele lumii s-a șters sub lacrimi scrisul* (VOIC.). • pl. *-e.* /<slav. ***запись***.

zapíscă *s.f.* (*înv.*) Adeverință, certificat. *Banul e cea mai bună zapiscă, a răspuns... hangiul* (SADOV.). • pl. *-iște.* /<rus. ***записка***.

zaplán *s.m.* (*înv.*) Vlăjgan. • pl. *-i.* /etimol. nec.

zaporojeán *s.m.* (*la pl.*) Cazaci constituiți într-o organizație autonomă ucraineană (între sec. 16 și 18), cu caracter militar, stabilită în regiunea de după pragurile Niprului, care a avut un rol important în lupta de eliberare națională a poporului ucrainean; (*la sg.*) cazac din această organizație. *Au venit zaporojenii să mă dezlege* (SADOV.). <> (*adj.*) *Cazacii zaporojeni aduceau între săbii alți prinși* (SADOV.). • pl. *-eni.* /nm. pr. (oraș în Ucraina) ***Zaporojie*** + *-ean.*

zappá *vb. I. intr.* A trece de la un canal de televiziune la altul, cu ajutorul telecomenzii. • scris și *zapa.* prez.ind. *-ez.* /<fr. ***zapper.***

zapt *s.n.* (*turc. înv.*) Administrație; autoritate. <> Expr. *A face* (ceva) *zapt* = *a*) a-și însuși (ceva) cu forța; a confisca, a acapara. *Toate rămasurile unchiului nostru... le-am făcut zapt împreună cu frate-su* (PER.); *b*) a opri; a disciplina. *Va face zapt turcilor* (DION.); *c*) a jefui. *S-a făcut zapt la miriia împărătească* (IORGA). • pl. *-uri.* /<tc. ***zabt.***

zar[1] *s.n.* Cub mic de os, de lemn etc., care are pe fiecare față imprimate un număr de puncte (de la unu la șase) și care se folosește în unele jocuri de noroc; ext. (*la pl.*) joc de noroc la care se folosesc asemenea cuburi. *Își încerca norocul la zaruri* (PER.). <> Expr. *Zarurile au fost aruncate,* se spune atunci când a fost luată o decizie irevocabilă, după îndelungi ezitări. <> Fig. *Se zăreau locuințe risipite ca niște zaruri de var* (VIN.). • pl. *-uri.* /<tc. ***zar.***

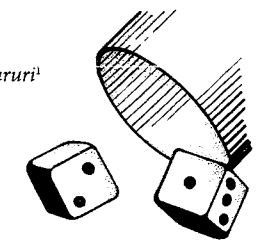

zaruri[1]

zar[2] *s.n.* (*pop.*) Broască la ușă. *Se auzi întorcîndu-se cheia-n zarul ușii* (PER.). ◆ Zăvor. *Își acăță pălăria în zarul ușii* (PER.). • pl. *-uri.* /<magh. ***zár.***

zaráf *s.m.* (*înv., pop.*) **1** Persoană care se îndeletnicea cu schimbul banilor; ext. cămătar. *Hagi Curti, giuvaergiul și zaraful vestit* (CA. PETR.). **2** Casier al vistieriei. *Era sărdarul Gheorghe, zaraful visteriei* (FIL.). • pl. *-i.* /<tc. ***sarraf.***

zarafír *s.n.* (*pop.*) Fir de aur (sau aurit); ext. stofă țesută cu astfel de fir; brocart. • pl. *-uri.* /<tc. ***seraser*** „brocart", influențat de *fir.*

zarafíță *s.f.* (*pop.*) Soția zarafului. • pl. *-e.* /***zaraf*** + *-iță.*

zarafíc *s.n.* (*înv.*) **1** Ocupația zarafului. **2** Schimb de bani. • pl. *-uri.* /<tc. ***sarraflyk.***

zarathustrián, -ă *adj., s.m., s.f.* Zoroastrian. • sil. *-tri-an.* pl. *-ieni, -iene.* /nm. pr. (profet persan) ***Zarathustra*** [= Zoroastru] + *-ian.*

zaratít *s.n.* (*chim.*) Carbonat bazic de nichel natural, de culoare verde. • pl. *-uri.* /<fr. ***zaratite.***

zárá *s.f* (*pop.*) **1** Lichid albicios, acrișor și cu grăsimi, care rămîne din smîntînă după ce s-a ales untul; zer. *Mîncam... fasole fiartă în zară* (BRĂ.). **2** Lapte acru sau bătut. • pl. *-e.* /cuv. autoh.; cf. alb. *dhallë.*

záre *s.f.* **1** Partea cerului sau a pămîntului pe care o mărginește linia orizontului; orizont. *Nestatornica zare a nemărginitei cîmpii* (ODOB.). <> Loc.adv. *În zare* (sau *zări*) = la orizont; ext. departe. *Ce priveam atunci în zare?* (CON.). *Din zări* (sau *zare*) = din depărtări. *Oamenii... se ivesc, pe fondul albastru al munților din zare* (BOGZA). ◆ (*la pl.*) Văzduh; cer. *Zările erau învăluite de ceață... primăverilor prielnice* (SADOV.). <> Fig. *În zarea anilor, pîlpîie luceafărul dezlegării și al biruinței tale* (GAL.). ◆ (*fam.; determ. prin „patru"*) Cele patru puncte cardinale. *Caravanele au pornit în patru zări după material* (SADOV.). ◆ Margine, limită. *În zarea Iașilor se găsește o localitate care se cheamă Bîrnova* (SADOV.). **2** (*înv., pop.; adesea urmat de determ. care arată felul*) Lumină care se împrăștie în jurul unei surse luminoase; rază. *În zarea luminării chipul lui se deslușea energic* (GAL.). <> Loc.adv. (*în constr. neg.*) *Zare de...* = deloc; nici urmă de... *Zare de stea nu se vedea deasupra noastră* (VLAH.). <> Expr. *A se uita* (sau *a privi*) *în zare la ceva* = a privi un obiect (transparent) așezîndu-l în dreptul unei surse de lumină pentru a-l vedea mai bine. *Se uită în zare la culoarea de chihlimbar* (CE. PETR.). (*O*) *zare de...* = o cantitate mică de... <> Fig. *Anii aceștia de osteniri fără zare* (BLA.). ◆ Analog. Privire. *Aștept să îmi apună ziua și zarea mea pleoapa să-și închidă* (BLA.). ◆ (*pop.*) Zori de ziuă, zorii zilei. *De ce să cadă crinul în zarea dimineții?* (ALECS.). **3** (*înv., pop.*) Culme, creastă, coamă. *Pe deal stă zarea de brînduși albită* (VLAH.). • pl. *zări.* /<sl. veche ***зарꙗ.***

zarf *s.n.* (*înv.*) Suport metalic lucrat în filigran, pe care se punea felegeanul sau paharul de ceai. *Doi arnăuți aduc cafele în felegene cu zarfuri* (ALECS.). • pl. *-uri.* /<tc. ***zarf.***

zaríf, -ă *adj.* (*înv.*) Frumos; elegant; nostim; delicat. *Un bal mare care avea să se sfîrșească cu un banc de cele mai zarife* (C. NEGR.). • pl. *-i, -e.* /<tc. ***zarîif.***

zariflíc *s.n.* v. zariflîc.

zariflîc *s.n.* (*înv.*) Frumusețe; eleganță; cochetărie; grație. *Să ai... cu ce cumpăra, pentru cucoana dumitale, zariflicul de la Miculi* (PER.). • pl. *-uri.* și *zariflíc s.n.* /<tc. ***zariflik.***

záriște *s.f.* **1** Zare, orizont. *Pe zarișteа de piscuri se înfipsese luna* (VOIC.). <> Fig. *O fată frumoasă e Mirajul din zarișteа* (BLA.). ◆ Văzduh, cer. *Pe ușa podului deschisă, se vedea zarișteа* (AGÂR.). **2** Luminiș în pădure; poiană mică și luminoasă. • pl. *-i.* /***zare*** + *-iște.*

zarnacadeá *s.f.* (*bot.; reg.*) Narcisă (*Narcissus*). *La cotituri, buchete de zarnacadele se înălțau albe ca zăpada* (SADOV.). <> Compar. *Acea damă era văduvă și îmbobocită ca o zarnacadea* (ALECS.). • pl. *-ele.* /<tc. ***zerinkadé.***

zarpá *s.f.* (*înv., pop.*) Stofă scumpă de mătase, țesută cu fir de aur și de argint; ext. haină confecționată din această stofă. *Se îmbrăca numai în zarpale și haine scumpe* (DOC.). • pl. *-ale.* /<tc. ***zerbaf.***

zarpalátec, -ă *adj., s.m., s.f.* v. zărpălatic.

zárvá *s.f.* **1** Gălăgie, larmă, hărmălaie, tărăboi; ext. mișcare, agitație, tulburare, frămîntare. *Era la ceasul cinci zarvă mare* (M. I. CAR.). **2** Ceartă, scandal, gîlceavă. *Mai bine orice sărăcie, decît necontenită zarvă și sfadă* (REBR.). • /<ucr. ***зарва.***

zarzám *s.n.* v. țarțam.

zarzavagioáică *s.f.* (*fam.*) Negustoreasă de zarzavaturi. • pl. *-ce.* /***zarzavagiu*** + *-oaică.*

zarzavagíu *s.m.* Negustor de zarzavaturi; grădinar care cultivă zarzavaturi. *Nu știu... decît atît cît înțeleg din strigătele zarzavagiilor ce trec pe stradă* (E. LOV.). • pl. *-gii.* /<tc. ***zarzavatçi.***

zarzavát *s.n.* Colect. Plante comestibile, cultivate în grădini, de la care se consumă mai ales frunzele sau rădăcinile; verdețuri. *Cînd veneam, găseam în grădină tot felul de zarzavat* (BRĂT.). • pl. *-uri.* /<tc. ***zerzevat,*** bg. ***зарзавам.***

zarzavéla *s.m. art.* (*înv.*) Nume dat diavolului. • /<ngr. ***zarzavoílis.***

zărzăr *s.m.* (*bot.*) **1** Pom fructifer, din familia rozaceelor, asemănător cu caisul, cu frunzele ovale, cu florile albe și cu fructele sferice, mici, de culoare galbenă-portocalie sau roșie, cu gust dulce-acrișor și cu sîmburii amari (*Armeniaca vulgaris*). *Se duceau să prindă arniciul în zarzăr, tot pentru noroc* (BASS.). **2** (*reg.*) Corcoduș (*Prunus cerasifera*). • pl. *-i.* /de la ***zarzără,*** prin derivare regresivă.

zărzără *s.f.* (*bot.*) **1** Fructul zarzărului. *Ai mîncat cinci zarzăre* (STANCU). **2** (*reg.*) Fructul corcodușului. • pl. *-e.* /<bg. ***зарзала.***

zarzuelă [sarsu'elə] *s.f.* (*muz.*) Gen al operetei spaniole, asemănător operei comice franceze, apărut în sec. 17, caracterizat prin integrarea unor intermedii muzicale într-o piesă de teatru. • pl. *-e.* /<sp. ***zarzuela.***

zasc *s.n.* (*reg.*) Fiecare dintre bucățile de lemn pe care se așază butoaiele în pivniță. • pl. *-uri.* /<magh. ***ászok.***

zastúp *s.n.* (*reg.*) Hîrleț mare folosit la săparea în plaurul de pe fundul bălților. • pl. *-uri.* /<rus., ucr. ***засmyn.***

zătcă *s.f.* (*pop.*) Întinzător la războiul de țesut. • pl. *-ce, zătci.* /<bg. ***заďка.***

zaț *s.n.* **1** Ceea ce se depune pe fundul unui vas, prin limpezirea unui lichid (mai ales a cafelei); drojdie. *Sorbi zațul gros și dulce al cafelei* (STANCU). **2** (*tipogr.*) Text cules cu litere de plumb și așezat în forme de dimensiunile paginilor, pentru a fi tipărit. *Fac corectura în zaț pentru tot tirajul* (IBR.). • pl. *-uri.* /<germ. ***Satz.***

zavélcă *s.f.* v. zăvelcă.

zavéră *s.f.* **1** (*ist.*) Nume dat răscoalei eteriștilor din anul 1821 (cu ramificație și în Țările Române), condusă de Al. Ipsilanti, împotriva stăpînirii turcești. *Pe acest deal, Smarandă, am fugit în vremea zaverei... de frica unei cete de turci* (CR.). **2** Gener. (*fam.*) Revoltă, răscoală, răzvrătire. **3** (*fam.*) Agitație, gălăgie. *Mai ales în săptămîna Paștilor, e zaveră mare* (BASS.). • pl. *-e.* /<srb. ***zavera,*** bg. ***заверa.***

zavergisí *vb. IV. refl.* (*înv.*) A se răzvrăti. • prez.ind. *-esc.* /***zavergiu*** + *-isi.*

zavergíu *s.m.* **1** (*ist.*) Răzvrătit (grec) din 1821; eterist. *Turcii au intrat în țară ca să curețe pe zavergii* (GAL.). **2** Gener. (*fam.*) Răsculat, răzvrătit. • pl. *-ii.* /***zaveră*** + *-giu.*

zavéscă *s.f.* (*în Ev. Med., în Mold.*) Taxă specială plătită vistieriei pentru redeschiderea unui proces. • /etimol. nec.

zavístic, -á *adj.* v. zavistnic.

zavístie *s.f.* (*înv.*) **1** Invidie, pizmă; gelozie; ură, dușmănie; (*înv.*) zavistnicie. *Nu știu ce este zavistia și ochiul poftitor la norocul vecinului* (GAL.). ◆ Intrigă; ext. uneltire. *Boierii de toate părțile umblau cu zavistii* (ODOB.). **2** Discordie, gîlceavă, ceartă. *Nu dădea prea multă luare-aminte zavistiilor satului* (GAL.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<slav. ***завистъ.***

zavistíi *vb. IV.* v. zavistui.

zavistiós, -oásă *adj.* (*înv., reg.*) Care este invidios, pizmaș, intrigant. *Niște zavistioși de boieri bagă în inima împăratului frica* (ISP.). ◆ (*despre acțiuni, manifestări etc. ale oamenilor*) Care exprimă, trădează invidie, dușmănie. *Aplecările lacome, slugarnice și zavistioase ale boierilor* (ODOB.). • sil. *-ti-os.* pl. *-oși, -oase.* /***zavistie*** + *-os.*

zavístnic, -ă *adj.* (*înv.*) Care este invidios, pizmaș, intrigant; (*înv.*) zavistuitor. *Vecinii mei sînt... niște bătrîni ursuzi și zavistnici* (CAR.). • pl. *-ci, -ce.* și *zavístic, -ă adj.* /<slav. ***завистьникъ.***

zavistnicíe *s.f.* (*înv.*) Zavistie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***zavistnic*** + *-ie.*

zavistuí *vb. IV.* (*înv.*) **1** *tr.* A invidia, a pizmui; a urî. *Toată Italia... zavistuiește pe acești padoveni* (C. NEGR.). **2** *intr.* A uneltи. *Acel care nu face alta decît să samene ura și vrajba, zavistuind și calomniind, nu este bun român* (GHICA). • prez.ind. *-iesc.* și *zavistíi vb. IV.* /<***zavistie*** + *-ui.*

zavistuitór, -oáre *adj.* (*înv.*) Invidios, pizmaș, intrigant. *Știi că e... zavistuitor în limba ta cea română* (HEL.). • sil. *-tu-i-.* pl. *-ori, -oare.* /***zavistui*** + *-tor.*

zavragioáică *s.f.* **1** Țigancă din grupul țiganilor nomazi (ursari sau căldărari); soție de zavragiu. *Zavragioaica slutită... o zvîrli în vînt* (CHIRIȚ.). **2** Femeie gîlcevitoare, scandalagioaică, certăreață. • pl. *-ce.* /***zavragiu*** + *-oaică.*

zavragíu *s.m.* **1** Țigan nomad (ursar sau căldărar). *Un sălaș mare de zavragii se încuibase în inima pădurii* (GAL.). <> (*adj.*) *Chiosea a studiat bine maniera și limba țiganilor zavragii* (FIL.). **2** Scandalagiu. • pl. *-ii.* /cf. *zavergiu.*

zăbálá *s.f.* **1** Piesă a căpăstrului, constînd într-o bară subțire de metal cu două brațe prevăzute cu cîte un inel mare, care se introduce în gura calului, înapoia ultimilor incisivi, pentru a-l struni și a-l conduce. *Tînărul îndeamnă calul ținînd scurt zăbala* (CAR.). <> Fig. *Pui patimei zăbală și frîu închipuirii* (VOIC.). **2** (*fam.; mai ales la pl.*) Bubuliță albicioasă, mo-lipsitoare, care apare la oameni în colțurile gurii și la vite pe buze; zăbăluță. **3** (*la pl.*) Bale. **4** (*la pl.*) Colțurile cărnoase ale ciocului unor pui de păsări. • pl. *-e.* /<magh. ***zabola.***

zăbávă *s.f* **1** Întîrziere, încetineală, tărăgăneală. *După atîta suferință și zăbavă, Asta vă fuse marea-vă ispravă?* (ARGH.). <> Loc.adv. *Fără* (*de*) *zăbavă* = fără întîrziere, imediat, îndată. *I-a spus să-i găsească, fără zăbavă, o pereche de case frumoase* (CAR.). *Cu* (*multă*) *zăbavă* = lent. *Aceștia au ajuns... în paradis, tot așa, cu zăbavă* (VIN.). <> Expr. (*fam.*) *Un bob* (*de*) *zăbavă* = un pic de răbdare; imediat, numaidecît, îndată. (*înv.*) *A-și face zăbavă* = a-și pierde vremea, a întîrzia. *Venise mari apele Siretului, pentru care au căutat oștilor cîteva zile a facere zăbavă* (COSTIN). **2** (*înv., pop.*) Răgaz, odihnă. *De lene toropite, trec ceasuri cu zăbavă* (VOIC.). **3** (*înv., pop.*) Petrecere plăcută a vremii; amuzament, distracție. *Din partea mea mîncarea-i*

numai o zăbavă; băuturica mai este ce este (CR.). • pl. *-e.* /<slav. **забава**.

zăbávnic, -ă *adj.* (*înv.*) Care zăboveşte, care întîrzie; (*înv.*) zăbovitor. *Cu moartea, în zadar m-ameninţă în al lui zăbavnic curs* (BOLL.). ◆ (*mai ales despre mers, paşi etc.*) Care este încet, greoi. *Urcuşurile făcute pe măgari, zăbavnice, se înlocuiesc... cu automobilul* (PERP.). • pl. *-ci, -ce.* /<slav. **забавьнъ**.

zăbălós, -oásă *adj.* (*pop.*) Care are zăbale (la colţurile gurii); ext. murdar, nespălat. *Din gură miroase greu Şi la gură-i zăbăloasă* (POP.). • pl. *-oşi, -oase.* /***zăbală*** + *-os.*

zăbălúţă *s.f.* **1** Un fel de zăbală mai simplă, compusă din două bare îmbinate între ele, folosite pentru a conduce calul. **2** Zăbală (la colţurile gurii). *Copilului îi apăruse o zăbăluţă.* • pl. *-e.* /***zăbală*** + *-uţă.*

zăbáuc, -ă *adj.* (*pop.; despre oameni*) Care este zăpăcit, aiurit, năuc. *Poemul... se închega în mintea mea zăbăucă* (STANCU). ◇ (*subst.*) *Ce-i cu tine? Mă, zăbăucule, n-auzi?* (PER.). • pl. *-ci, -ce.* şi *zăpăúc, -ă adj.* /***zăpăcit*** + ***hăbăuc***, prin contaminare.

zăbăví *vb. IV.* v. zăbovi.

zăblău[1] *s.m.* (*reg.*) **1** Flăcău zdravăn; vlăjgan. *Zăblăul lui Darie se zbătea... între viaţă şi moarte* (CAM.). **2** Ciine mare (ciobănesc). *Cînd au văzut-o boierul că vine, a dat drumul tuturor zăblăilor, ca s-o rupă* (POP.). • pl. *-ăi.* /<magh. ***zábaló***.

zăblău[2] *s.n.* (*înv., pop.*) Ţesătură (groasă) de cînepă sau de păr de capră, din care se fac cergi, lăicere etc.; gener. ţol, pătură. *O laviţă învelită cu rogojini şi cu zăblaie* (ODOB.). • pl. *-aie.* /<bg. ***зъбло***.

zăbór *s.n.* v. zăpor.

zăboví *vb. IV.* (*pop.*) **1** *intr.* A lucra prea încet, a nu se grăbi; a întîrzia prea mult la efectuarea unui lucru. *Zăboveau... uitîndu-se unii la alţii* (GAL.). ◇ Fig. *Luceafărul menit ca să-mi răsară Atît a zăbovit* (VOIC.). **2** *intr.* A sta (prea) mult timp într-un loc; a întîrzia. *Mai zăbovea apoi pe uliţi întru aşteptarea zorilor* (M. I. CAR.). **3** *tr.* A face pe cineva să întîrzie, reţinîndu-l, oprindu-l, silindu-l să aştepte. *Crîşmăriţa... se roagă să n-o zăbovim că mai are şi alţi muşterii* (CR.). **4** *refl.* (*înv.*) A-şi trece timpul cu cineva. *Îndemnînd pre cititorul nostru... să să zăbăvească şi în foile altora* (CANT.). • prez.ind. *-esc.* şi *zăbăví vb. IV.* /<slav. **забавити (сѧ)**.

zăbovíre *s.f.* (*pop.*) Faptul de *a zăbovi*. • pl. *-i.* /v. ***zăbovi***.

zăbovít, -ă *adj.* (*înv.*) Care este întîrziat; amînat. *Ediţia mult zăbovită de la Buda* (DOC.). • pl. *-ţi, -te.* /v. ***zăbovi***.

zăbovitór, -oáre *adj.* (*înv.*) Zăbavnic. • pl. *-ori, -oare.* /***zăbovi*** + *-tor.*

zăbránic *s.n.* Ţesătură fină de mătase, de borangic sau de lînă (de culoare neagră); văl făcut dintr-o asemenea ţesătură. *Pe sofa se rostogolea o femeie... îmbrăcată în zăbranic uşor şi străveziu* (DELAVR.). ◇ Fig. *O văd şi acum în zăbranicul pocăinţei* (E. LOV.). ◆ Spec. Văl de doliu; pînză neagră care se pune la casa unui mort sau la uşa bisericii în care este depus mortul. *Vedea mortul... în coşciugul alb, acoperit cu zăbranicul negru* (REBR.). ◇ Compar. *Sara vine, întunericul se lasă ca un zăbranic negru* (SADOV.). ◇ Fig. *Apoi somnul... a aruncat din nou asupră-i zăbranicul lui negru, ca pe o plasă* (VIN.). • pl. *-ce.* /<bg. ***забрадник***.

zăbreá *s.f.* **1** (*mai ales la pl.*) Gratie. *Rama ferestrei... cu zăbrele strîmbe şi vechi de fier forjat* (MINUL.). ◆ (*înv., pop.*) Fereastră (cu gratii). *Mă uitai într-o zăbrea, Văzui şi pe puica mea* (POP.). **2** Fiecare dintre barele de fier sau de lemn ale unui gard, ale unui grilaj etc. *Copiii stau..., fiecare, în patul lui alb, împrejmuit cu zăbrele* (ARGH.). **3** Fiecare dintre barele unei grinzi formate dintr-o reţea de bare îmbinate la capete. **4** (*înv.*) Meterez. *Iustinian... i-au tot spînzurat pe zăbrealele cetăţii* (CANT.). • pl. *-ele.* şi (*pop.*) *zebreá s.f.* /<slav. **забрало**.

zăbrelí *vb. IV. tr.* (*compl. indică ferestre, uşi etc.*) A pune zăbrele. ◇ Fig. *La casa amintirii cu-obloane şi pridvor, Păianjeni zăbreliră şi poartă şi izvor* (PILL.). • prez.ind. *-esc.* /***zăbrea*** + *-eli.*

zăbrelít, -ă *adj.* (*despre ferestre, uşi etc.*) Cu zăbrele, care are zăbrele. *În spatele prăvăliilor erau... ganguri cu porţi zăbrelite* (GAL.). • pl. *-ţi, -te.* /v. ***zăbreli***.

zăbún *s.n.* **1** Haină bărbătească de iarnă, confecţionată din lînă sau din bumbac, de obicei lungă, cu sau fără mîneci, împodobită cu cusături, care este purtată de ţărani. *Chiru se mustăci şi se foi în zăbun* (D. ZAMF.). ◇ Fig. *Îşi spală cerul de-ntuneric faţa Şi cîmpu-mbracă înflorit zăbun* (BEN.). **2** Anteriu lung şi larg, purtat de preoţi şi de călugări. *Popei Ştefan celui bătrîn i-a făgăduit un zăbun* (DOC.). **3** (*înv.*) Haină lungă, fără mîneci, confecţionată din stofă scumpă, pe care o purtau boierii. *Peste zobonul de stofă aurită, purta un benişel de felendreş* (C. NEGR.). • pl. *-e.* şi (*înv.*) *zobón s.n.* /<bg. ***забун***.

zăbunár *s.m.* Persoană care confecţionează sau vinde zăbune. *Te sfătuiesc să intri la vreun cizmar, la un zăbunar, la un cojocar, ucenic* (STANCU). • pl. *-i.* /***zăbun*** + *-ar.*

zăbunăş *s.n.* Dim. al lui *zăbun*; zăbunel. • pl. *-e.* şi (*înv.*) *zobonáş s.n.* /***zăbun*** + *-aş.*

zăbunél *s.n.* Zăbunaş. • pl. *-e.* /***zăbun*** + *-el.*

zăcáre *s.f.* (*înv., pop.*) Boală grea şi îndelungată. ◇ Expr. *A cădea în* (sau *la*) *zăcare* = a se îmbolnăvi greu. *Împăratul acela, aproape de bătrîneţe, căzînd în zăcare, a scris carte frăţîne-său* (CR.). • pl. *-ări.* /***zăcea*** + *-are.*

zăcáş, -ă *adj.* (*reg.*) **1** Care zace bolnav în pat; fără putere; ext. leneş, trîndav. **2** Fig. (*despre oameni*) Care este rău, răutăcios, invidios; răzbunător. *Acest om era... zăcaş la inimă* (ISP.). • pl. *-i, -e.* /***zăcea*** + *-aş.*

zăcămînt *s.n.* (*adesea cu determ. care arată felul*) Acumulare naturală de substanţe minerale utile, cu forme şi dimensiuni variate. ◇ Fig. *Bunătatea din ochii blajinului bătrînel... răscoli un zăcămînt de remuşcare* (CE. PETR.). • pl. *-e.* /***zăcea*** + *-ămînt*, după fr. *gisement*.

zăcărí *vb. IV. intr.* (*reg.*) A lîncezi, a lenevi. *Mulţi din cei ce zăcăreau prin cafenele nu-i semănau lui Mărculeţ* (AGÂR.). • prez.ind. *-esc.* /***zăcare*** + *-i.*

zăcăşeálă *s.f.* (*pop.*) **1** Răutate; ură, invidie; dorinţă de răzbunare; (*pop.*) zăcăşie. *Nu mi-a rămas la inimă nici o zăcăşeală* (ISP.). **2** Lîncezeală; boală; inerţie, nepăsare. • pl. *-eli.* /***zăcaş*** + *-eală.*

zăcăşíe *s.f.* (*pop.*) Zăcăşeală. *Mi-a turburat ani întregi şi proaspeţi cu o zăcăşie de prisos* (POPA). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***zăcaş*** + *-ie.*

zăcătór, -oáre *s.f., adj.* **I** *s.f.* **1** Vas mare în care se păstrează (provizoriu) vinul sau rachiul şi care se umple mereu din alte butoaie; cadă. *O fostă cramă, altădată cu zăcători imense* (ARGH.). ◆ Vas mare cu gura largă (îngropat în pămînt), în care se adună şi se strivesc strugurii pentru a fi lăsaţi să fermenteze. **2** Vas mare de lemn căptuşit cu tablă subţire, în care se fermentează pieile pentru tăbăcit. ◆ Vas în care se depozitează provizoriu peştele la cherhana. **3** (şi, *adj., piatră zăcătoare*) Piatra de jos a morii, care stă pe loc şi deasupra căreia se rotesţe alergătoarea. **4** Loc unde stau vitele ziua la odihnă; stanişte, (*reg.*) zăcătură. *Şi-a adăpat oile şi le-a lăsat în zăcătoare* (VLAS.). **II** *adj.* (*înv.; despre oameni*) **1** Care zace; care se află întins (pe pat, pe pămînt etc.), culcat pe orizontală. **2** Ext. Care este leneş. • pl. *-ori, -oare.* /***zăcea*** + *-ător.*

zăcătúră *s.f.* (*reg.*) **1** Loc de odihnă pentru vite; zăcătoare, stanişte. **2** Rachiu sau vin depozitat într-o zăcătoare. • pl. *-i.* /***zăcea*** + *-ătură.*

zăceá *vb. II. intr.* **1** A sta culcat sau întins pe pat, pe pămînt etc. (de lene, de oboseală etc.). *Dumneata zaci la gura vetrei* (H. LOV.). ◇ Expr. *A zăcea pe coaste* v. coastă. *A zăcea pe cotlon* v. cotlon. *A zăcea pe cuptor* v. cuptor. *A zăcea polog* v. polog. ◇ Fig. *În cuibar rotind de ape peste care luna zace* (EMIN.). ◆ (*despre copaci*) A fi doborît (la pămînt). **2** (*despre fiinţe, mai ales despre oameni; de obicei urmat de determ. care indică natura bolii sau organul bolnav*) A sta culcat în pat din cauza unei boli grele; a suferi de o boală (lungă sau cronică); a boli. *Avea acasă trei copii şi o nevastă care zăcea de astă-toamnă* (REBR.). ◇ (*tr.*) *Două luni de zile şi-a zăcut boala în jeţ* (GAL.). ◆ Fig. A suferi din dragoste; ext. a duce dorul cuiva sau a ceva. *Zăcuse într-o stare de melancolie şi de abatere sufletească* (CAR.). **3** (*despre fiinţe*) A fi mort, fără viaţă, îngropat (în mormînt). *Lîngă uzina electrică, zace un hoit* (GAL.). ◇ Expr. *A zăcea pe* (sau *pentru*) *vecie* v. vecie. *A zăcea* (*de*) *somnul cel veşnic* v. veşnic. ◇ Fig. *Delta zăcea moartă, fără nici o adiere de vînt* (SADOV.). **4** (*despre sentimente, calităţi, defecte, deprinderi etc.*) A sta ascuns, a fi în stare latentă. *În astfel de unire zace puterea* (POP.). ◆ (*despre minereuri, mine etc.*) A nu fi încă descoperit; a nu i se cunoaşte încă existenţa; a nu fi exploatat. *În pîntecele acestor munţi zac comorile minerale cele mai bogate şi mai felurite din Europa* (BĂLC.). **5** A se afla, a fi într-o stare oarecare de multă vreme; a fi lăsat în părăsire. *Pistolul zăcea în omăt* (CHIRIŢ.). ◇ Expr. *A zăcea la închisoare* (sau *la temniţă, la puşcărie* etc.) = a fi întemniţat. *Zece ani am zăcut în puşcărie* (H. LOV.). *A zăcea baltă* v. baltă. ◇ Fig. *Sînt o frunză care zace pe al vieţii negru lut* (MACED.). **6** Fig. A fi aşezat, situat undeva. *Satul cu pricina... zace peste Argeş* (E. LOV.). • prez.ind. *zac.* şi *záce vb. III.* /lat. ***iacēre***.

zăcére *s.f.* Faptul de *a zăcea*; şedere îndelungată în pat; ext. boală (grea şi lungă); zăcut. *Îşi aminti deodată de Laura în zăcerea ei suavă şi tristă* (VIN.). ◇ Expr. *A cădea la zăcere* = a cădea la pat, a se îmbolnăvi greu. *Bietul om a căzut la zăcere de inimă rea* (SADOV.). • pl. *-i.* /v. ***zăcea***.

zăcón *s.n.* v. zacon[2].

zăcút[1] *s.n.* Zăcere. • /v. ***zăcea***.

zăcút[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre obiecte*) Care a stat mult timp într-un loc; (*despre apă*) care este stătută, clocită. *Apele zăcute ale Mogoşoaiei* (E. BAR.). ◆ (*despre lemne, vreascuri etc.*) Care este putred. **2** (*despre oameni*) Care a fost greu bolnav (de vărsat); care are cicatrice de vărsat. *O soră de caritate drăguţă şi zăcută de vărsat* (REBR.). • pl. *-ţi, -te.* /v. ***zăcea***.

zădár *s.n.* v. zadar.

zădárnic, -ă *adj., adv.* v. zadarnic.

zădărí *vb. IV.* v. zădărî.

zădăríre *s.f.* v. zădărîre.

zădărít, -ă *adj.* v. zădărît.

zădărî *vb. IV. tr.* **1** A întărîta, a irita pe cineva; a sîcîi, a necăji, a hărţui. *Slugile... nu-l mai zădărau* (CE. PETR.). ◆ Fig. A răscoli, a tulbura. **2** A înteţi focul (răscolind lemnele, cărbunii aprinşi). • prez.ind. *-ăsc.* şi *zădărí vb. IV.* /<sl. veche. **задърати**.

zădărîre *s.f.* Acţiunea de *a zădărî* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* şi *zădăríre s.f.* /v. ***zădărî***.

zădărît, -ă *adj.* (*despre oameni şi animale*) Care este întărîtat, provocat; mîniat. • pl. *-ţi, -te.* şi *zădărít, -ă adj.* /v. ***zădărî***.

zădărnicí *vb. IV. tr.* (*compl. indică planuri, acţiuni etc.*) A face să nu se realizeze, punînd piedici; a dejuca. *Mi-ai zădărnicit toată iscusinţa* (HOG.). ◇ (*refl.*) *Avansele făcute... s-au zădărnicit* (I. ION.). • prez.ind. *-esc.* /***zadarnic*** + *-i.*

zădărnicíe *s.f.* **1** Caracterul a ceea ce este zadarnic; inutilitate, deşertăciune; ext. lucru inutil, fără rost. *Avea... un sentiment ciudat al zădărniciei* (E. BAR.). **2** (*înv.*) Ambiţie exagerată, îngîmfare, vanitate, trufie. *Zădărnicia lumească* (POP.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***zadarnic*** + *-ie.*

zădărnicíre *s.f.* Acţiunea de *a zădărnici* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***zădărnici***.

zădărnicít, -ă *adj.* (*despre planuri, intenţii*) Care a fost împiedicat să se realizeze; care a fost curmat, dejucat, împiedicat. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***zădărnici***.

zădúf *s.n.* **1** Căldură mare, sufocantă; arşiţă, caniculă, năduşeală; zăpuşeală. *Un zăduf nesuferit* (CHIRIŢ.). **2** Fig. Supărare, necaz; (*la pl.*) greutăţi, dificultăţi. *Avea un zăduf că nu putea să-şi sfîrşească planul.* • pl. *-uri.* şi *zădúh s.n.* /<sl. veche **задоухъ**; cf. bg. *задух*.

zădufós, -oásă *adj.* (*înv.*) Foarte călduros; înăbuşitor. • pl. *-oşi, -oase.* /***zăduf*** + *-os.*

zădúh *s.n.* v. zăduf.

zăgán *s.m.* (*ornit.*) Vultur mare, cu penajul brun-cenuşiu pe spate, pe coadă, pe aripi, galben-ruginiu pe cap, pe gît şi pe partea ventrală şi cu pene negre în formă de barbă, sub cioc (*Gypaëtus barbatus*); vultur-bărbos, vultur-cu-barbă, vultur-negru. • pl. *-i.* /<tc. ***zagan***, ngr. ***ζαγάνος***.

zăgăz *s.n.* (*înv., reg.*) Canal, şanţ. • /***zăgaz*** + ***făgaş***, prin contaminare.

zăgăştină *s.f.* (*pesc.; reg.*) Plasă de pescuit. • pl. *-e.* /cf. *zăgaz*.

zăgáz *s.n.* **1** Stăvilar, stavilă, baraj de dimensiuni mai mici. *Zăgazul era mai înalt şi mai lat* (STANCU). ◇ Expr. *A se rupe* (sau *a se deschide, a se descuia*) *zăgazurile cerului*, se spune cînd sînt ploi mari, torenţiale. **2** Fig. Oprelişte, îngrădire, piedică, obstacol. *Au ajuns să dărîme toate zăgazurile autorităţii* (REBR.). **3** Lac sau iaz format de apa pe care barajul o împiedică să curgă. **4** Braţ derivat dintr-o apă curgătoare. **5** Ext. Întăritură de protecţie făcută în ţărmul unui rîu pentru ca apa să nu facă stricăciuni; dig. • pl. *-uri,* (*înv.*) *-e.*

/<sl. veche **изгазнтн**; cf. bg. *загазя* „a se scufunda (în apă)", srb. *zagaziti* „a stăvili".

zăgăzuí *vb. IV. tr.* **1** (*compl. indică ape curgătoare, albii etc.*) A stăvili; a îndigui, a bara. *Mi-ați opri viața în loc ca și cum ai zăgăzui o apă* (PER.). **2** Fig. A opri, a împiedica (o acțiune). *Grigore încercă să-i zăgăzuiască destăinuirile* (REBR.). • prez.ind. *-iesc.* /***zăgaz*** + *-ui.*

zăgăzuíre *s.f.* Acțiunea de *a zăgăzui* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***zăgăzui.***

zăgăzuít, -ă *adj.* Care este barat, îndiguit, oprit pe loc, îngrădit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***zăgăzui.***

zăgĭrnă *s.f.* (*reg.*) Săculeț de pînză folosit la stînă pentru a strecura brînza; sedilă. • pl. *-e.* /cf. lat. *zaberna* „desagă; săculeț".

zăgneátă *s.f.* (*reg.*) **1** Surcea, vreasc pentru foc. **2** Foc de nuiele sau de surcele uscate, care arde cu flacără vie. <> Expr. *A da zăgneată focului* = a înteți focul. • pl. *-ete.* /<rus. ***загнета***, ucr. ***загнiт.***

zăhátă *s.f.* (*reg.*) Îngrădătură de nuiele, stuf etc. folosită ca adăpost pentru păsări și animale domestice. • pl. *-e.* /<ucr. ***загата.***

zăhăí *vb. IV. tr.* (*înv., pop.*) **1** (*compl. indică persoane*) A supăra, a sîcîi, a necăji; a stingheri. **2** (*compl. indică obiecte, materiale etc.*) A împrăștia; a risipi (în toate părțile). • prez.ind. *-iesc.* /<ucr. ***загаimu.***

zăhăiálă *s.f.* (*pop.*) **1** Neliniște, tulburare, zbucium. **2** Dezordine. • sil. *-hă-ia-.* pl. *-ieli.* /***zăhăi*** + *-eală.*

zăhăít, -ă *adj.* (*pop.*) **1** (*despre oameni*) Care este stingherit, derutat, dezorientat. **2** (*despre obiecte, materiale etc.*) Care este (așezat) dezordonat, împrăștiat, îngrămădit în dezordine. • pl. *-ți, -te.* /v. ***zăhăi.***

zăhărél *s.n.* **1** Dim. al lui *zahăr.* <> Expr. *A duce, a purta* (pe cineva sau *a se lăsa dus*) *cu zăhărelul* = a înșela pe cineva (sau a se lăsa înșelat), a ademeni (pe cineva sau a se lăsa ademenit) cu promisiuni, cu vorbe amăgitoare. *Nu mă duci tu pe mine cu zăhărelul* (POP.). **2** (*reg.; la pl.*) Dulciuri, bomboane, zaharicale. • pl. *-e.* /***zahăr*** + *-el.*

zăhărí *vb. IV. tr.* (*pop.*) A presăra, a îndulci cu zahăr. • prez.ind. *-esc.* /***zahăr*** + *-i.*

zăhărít, -ă *adj.* (*pop.*) **1** Care este îndulcit cu zahăr. **2** (*despre dulceață, miere etc.*) Care este zaharisit. **3** (*despre fructe*) Care este glasat. • pl. *ți, -te.* și *zaharít, -ă adj.* /v. ***zăhări.***

zăhătuí *vb. IV. tr.* (*reg.*) A astupa cu crengi. • prez. ind. *-iesc.* /***zăhată*** + *-ui.*

zăitín *s.n.* (*reg.*) Untdelemn, ulei. <> Expr. *A fi zăitin pe apă* = a fi nevinovat; a fi învingător, biruitor. • pl. *-uri.* /<srb. ***zejtin.***

zălár *s.m., s.n.* (*reg.*) **1** *s.m.* Meseriaș care face zale. **2** *s.n.* (*pop.*) Za. **3** *s.n.* Cîrlig de lemn de care se atîrnă lanțul la vatră. **4** *s.n.* Lanț de care se atîrnă ceaunul de mămăligă. • pl. *m. -i, n. -e.* și *zelár s.n.* /***za***[2] + *-ar.*

zăletí *vb. IV. intr.* (*reg.*) **1** (*despre lichide*) A țîșni, a izvorî (cu putere); a curge din abundență. **2** (*despre ființe*) A rămîne în urmă (rătăcit de ceilalți). **3** (*despre ființe*) A merge săltînd. • prez.ind. *-esc.* /cf. bg. *залетя се*, srb. *zaleti.*

zălezeálă *s.f.* (*reg.*) Faptul de a zălezi. • pl. *-eli.* /***zălezi*** + *-eală.*

zălezí *vb. IV. intr.* (*reg.*) A obosi; a zăcea; a slăbi. • prez.ind. *-esc.* /cf. ucr. *залезатu*, rus. *залезать.*

zălezít, -ă *adj.* (*reg.*) Care este slăbit, fără vlagă; care este obosit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***zălezi.***

zălezitúră *s.f.* (*pop.*) Slăbiciune, moleșeală; oboseală. • /***zălezi*** + *-tură.*

zălíște *s.f.* (*pop.*) Direcția vîntului, bătaia vîntului. • /cf. *vielište.*

zăloágă *s.f.* (*pop.*) **1** Fișie de hîrtie, de pînză, de piele etc. care se introduce între paginile unei cărți pentru a însemna locurile care prezintă interes; semn de carte. *Schimbă pe furiș zăloaga de la octoihul mare* (STĂN.). **2** Capitol într-o carte. • pl. *-ge.* /<rus. ***залога.***

zălóc *s.n.* v. zălog[2].

zălóg[1] *s.m.* (*bot.*) Arbust din familia salicaceelor, înalt pînă la 5 m, cu frunzele lanceolate și cu lujerii cenușii-verzui (*Salix cinerea*). • pl. *-gi.* /etimol. nec.

zălóg[2] *s.n.* (*pop.*) Amanet, garanție, gaj; concr. obiect sau persoană lăsate garanție. *M-au ținut zălog în biserică* (STANCU). <> Expr. *A-și lăsa pieile* (sau *pielea*) *zălog* = a cădea în mîinile dușmanului; a-și pierde viața; a se lăsa omorît. <> Fig. *Moartea nu s-a mulțumit cu aceste zăloguri* (CE. PETR.). ◆ Ostatic. ◆ (*reg.*) Sechestru; ipotecă. • pl. *-uri.* și (*înv., reg.*) *zălóc, zolóc s.n.* /<slav. ***залогъ.***

zălogí *vb. IV. tr.* (*pop.*) **1** (*compl. indică obiecte sau bunuri imobile*) A lăsa, a da (sau a opri) ca amanet, garanție; a amaneta; a ipoteca. *Acel pămînt al lui Mitrea e zălogit la boier* (SADOV.). **2** (*compl. indică persoane*) A ține, a opri ca gaj, ca ostatic; a sechestra. *Să mă zălogească pentru o sută de galbini* (SADOV.). • prez.ind. *-esc.* și *zălojí vb. IV.* /***zălog*** + *-i.*

zălogíre *s.f.* (*pop.*) Acțiunea de *a zălogi* și rezultatul ei; amanetare, ipotecare. • pl. *-i.* /v. ***zălogi.***

zălogít, -ă *adj.* (*pop.*) **1** (*despre bunuri, obiecte etc.*) Care este amanetat; ext. sechestrat; ipotecat. **2** (*despre oameni*) Care este luat ostatic. • pl. *-ți, -te.* /v. ***zălogi.***

zălojí *vb. IV.* v. zălogi.

zălúd, -ă *adj.* (*înv., pop.*) **1** Care este smintit, țicnit, nebun; zăpăcit. <> (*subst.*) *A afirmat că nu vrea să vorbească cu zăluzii.* ◆ Care este scos din minți, înnebunit, tulburat, năucit. <> (*subst.*) *Nu se putea baza pe el; se purta ca un zălud.* **2** (*cu sens atenuat*) Care este naiv, nepriceput; ușuratic; tembel. *Crîșmari zăluzi* (SADOV.). **3** Care este prost. • pl. *-uzi, -ude.* /<sl. veche **залоудъ**; cf. bg. *залуден, залудо* „prost".

zălúf *s.m.* v. zuluf.

zălúg *s.m.* (*reg.*) Lanț împletit din sîrmă. • pl. *-gi.* /***zale*** + *-ug.*

zălúță *s.f.* **1** Dim. al lui *za.* **2** Cusătură de flori în formă de lănțișor, care se face pe ie sau pe catrință. • pl. *-e.* /***za***[2] + *-uță.*

zăluzeálă *s.f.* (*înv., reg.*) Nebunie, sminteală. • pl. *-eli.* /***zăluzi*** + *-eală.*

zăluzí *vb. IV. intr., refl.* (*înv., reg.*) A deveni zălud, a se sminti, a se țicni; a-și pierde mințile, a înnebuni. • prez.ind. *-esc.* /***zălud*** + *-i.*

zăluzíe *s.f.* (*înv., reg.*) Rătăcire a minții; nebunie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***zălud*** + *-ie.*

zăluzít, -ă *adj.* (*înv., reg.*) Care este năucit, sărit (din minți). • pl. *-ți, -te.* /v. ***zăluzi.***

zămărie *s.f.* v. zemărie.

zămintí *vb. IV. tr.* (*înv.*) A învălmăși. • prez.ind. *-esc.* /<sl. veche **замѧтѫ, замѧстн.**

zămislí *vb. IV.* **1** *tr.* (*înv., pop.*) A concepe, a procrea, a da naștere. *Femeia a zămislit doi feciori.* <> (*abs.*) *Nu a putut să zămislească și îi părea rău că nu are copii.* **2** *refl.* (*înv., pop.*) A lua ființă, a se naște, a se întrupa. *Întru fărădelegi m-am zămislit* (GAL.). **3** *tr., refl.* Fig. A (se) produce, a (se) crea, a (se) forma; a apărea, a (se) înfiripa. *De sub picioarele Pahomiei se zămislește un pîrîu* (GAL.). • prez.ind. *-esc.* /<sl. veche **замъıслнтн** „a concepe".

zămislíre *s.f.* (*înv., pop.*) Acțiunea de *a* (*se*) *zămisli* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***zămisli.***

zămislitór, -oáre *adj.* (*înv., pop.*) Care zămislește, care generează; creator. *Orice intenție zămislitoare* (BLA.). • pl. *-ori, -oare.* /***zămisli*** + *-tor.*

zămírcă *s.f.* v. zemurcă.

zămorí *vb. IV.* **1** *refl.* (*reg.*) A-și astîmpăra în oarecare măsură foamea sau setea; a mînca sau a bea numai atît cît să-și țină zilele. *Se zămorea și ea, sărmana, cum putea* (CR.). **2** *tr.* (*înv.*) A slei de puteri, a istovi pe cineva. • prez.ind. *-esc.* /<slav. **замориτн**; cf. ucr. *заморитися.*

zămoșíță *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee din familia malvaceelor, cu tulpina ramificată de la bază, acoperită cu peri rigizi, cu florile mari cu petalele galbene-deschis, la bază purpurii, catifelate la mijloc și cu fructul capsulă (*Hibiscus trionum*). • pl. *-e.* /***zămos*** + *-iță.*

zămúrcă *s.f.* v. zemurcă.

zănát *s.n.* (*reg.*) **1** Obicei. **2** Meserie, meșteșug. *Aș vrea și eu să mai scap de zănat* (SLAV.). • pl. *-uri.* /<srb. ***zanat.***

zănátec, -ă *adj.* v. zănatic.

zănátic, -ă *adj.* (*despre oameni*) Care se comportă ca și cum și-ar fi pierdut judecata normală; care este zăpăcit, smintit, bezmetic. *Zănatică n-o știam* (HOG.). <> (*subst.*) *Doctorul Taifun e un zănatic* (GAL.). <> Fig. *Iezere de ierburi zănatice în vînt* (VOIC.). • pl. *-ci, -ce.* și *zănátec, -ă adj.* /lat. ***dianatĭcu*(*m*), *-a*(*m*)** <nm. pr. *Diana*, zeița vînătorii la romani.

zănătăcí *vb. IV. tr., refl.* (*înv., reg.*) A (se) zăpăci. • prez.ind. *-esc.* /***zănatic*** + *-i.*

zăngătítură *s.f.* v. zăngănitură.

zăngăneálă *s.f.* Zăngănit. • pl. *-eli.* /***zăngăni*** + *-eală.*

zăngăní *vb. IV.* **1** *intr.* (*despre obiecte de metal, de sticlă sau despre părți ale lor*) A produce prin mișcare sau prin lovire un sunet specific. *Geamurile zăngăniră* (PRED.). <> (*tr.*) *Trecea vesel, zăngănindu-și cheile de la mașină.* **2** *tr.* A face să producă sunete caracteristice prin lovirea, ciocnirea unor obiecte de metal, de sticlă etc. • prez.ind. *-esc.* și *zingăní, zinghení, zîngăní vb. IV.* /***zang*** + *-ăni.*

zăngămíre *s.f.* Acțiunea de *a zăngăni* și rezultatul ei; zăngănit. *Zăngăniri de multă fierărie* (HOG.). • pl. *-i.* și *zingănire, zinghenire, zîngănire s.f.* /v. ***zăngăni.***

zăngănít *s.n.* Sunet vibrator (și supărător), zgomot specific, produs de unele obiecte din metal sau din sticlă, prin mișcare sau prin lovire; zăngăneală, zăngănire, zăngăt, zăngănitură. *Un zăngănit de pinteni* (CE. PETR.). • pl. *-uri.* și *zingănít, zîngănít s.n.* /v. ***zăngăni.***

zăngănitór, -oáre *adj.* (*despre obiecte de metal, de sticlă etc.*) Care zăngănește; zornăitor. *Bătaia zăngănitoare a cobzei* (AD.). • pl. *-ori, -oare.* și *zinghenitór, -oáre, zîngănitór, -oáre adj.* /***zăngăni*** + *-tor.*

zăngănitúră *s.f.* Zăngănit. • pl. *-i.* și *zăngăitúră, zîngănitúră s.f.* /***zăngăni*** + *-tură.*

zăngăt *s.n.* Zăngănit. *Expresul... trecu furtunos cu zăngăt de fiare* (CE. PETR.). • pl. *-e.* și *zíngăt, zíngăt, zínghet, zînghet s.n.* /***zîng*** + *-ăt.*

zănoágă *s.f.* **1** (*geomorf.*) Depresiune glaciară circulară, cu versanți, prăpăstioși, în zona munților înalți; căldare. *Zănoage găunoase cu ochiuri de zăpadă* (VOIC.). ◆ Vale adîncă. **2** Poiană înverzită; platou sau coastă de deal cu teren arabil. **3** Ochi larg și adînc de apă, format pe cursul unui rîu, mai jos de un stăvilar. • pl. *-ge.* /<sl. veche **за нога**; cf. rus., ucr. *занога*, bg. *занога.*

zăpádă *s.f.* **1** (*meteor.*) Precipitație atmosferică solidă, sub formă de fulgi albi, alcătuiți din cristale de gheață; ext. strat provenit din acumularea acestor fulgi, cînd temperatura solului este sub 0° C; omăt, nea, ninsoare. *Zăpada strălucea de-ți lua vederile* (AGÂR.). <> *Zăpezi persistente* (sau *permanente*) = zăpezi care nu se topesc total de la un an la altul. *Zăpada mieilor* v. miel. <> Loc.adj. *De zăpadă* = alb. *Și-nlănțuindu-mi gîtul cu brațe de zăpadă Îmi întindeai o gură deschisă* (EMIN.). <> Compar. *Cearșafurile de paturi, albe ca zăpada* (COCEA). <> Fig. *Zăpezile uitării* (BEN.). **2** (*chim.*) *Zăpadă carbonică* (sau *de dioxid de carbon*) = dioxid de carbon în stare solidă; gheață uscată. • pl. *zăpezi.* /de la ***zăpădi***, prin derivare regresivă.

zăpăceálă *s.f.* **1** Faptul de a (se) zăpăci; stare în care se află cel zăpăcit; tulburare, buimăceală, năuceală. *Își mușcase limba în zăpăceala pumnilor* (REBR.). **2** Dezordine, neorînduială, învălmășeală. **3** (*fam.*) Gălăgie mare, tărăboi, larmă, balamuc. • pl. *-eli.* /***zăpăci*** + *-eală.*

zăpăcí *vb. IV.* **1** *tr., refl.* A-și pierde sau a face să-și piardă facultatea de a judeca clar în fața unei situații neașteptate, dificile, confuze etc.; a (se) tulbura la minte, a (se) năuci, a (se) buimăci; (*înv., reg.*) a se zănătăci, a se zăticni. *Îl cam zăpăcise orașul acesta mare* (VLAH.). **2** *tr., refl.* (*fam.*) A-și pierde sau a face să-și piardă cumpătul; a (se) fîstîci, a (se) intimida, a (se) încurca. *Dănuț se zăpăcise* (TEOD.). **3** *tr.* A strica ordinea, a răvăși, a deranja. *Ce ți-a venit... să-mi zăpăcești hîrtiile?* (BAR.). **4** *tr.* (*fam.; compl. indică obiecte*) A rătăci, a pierde. *Și-a zăpăcit ochelarii.* • prez.ind. *-esc.* /etimol. nec.

zăpăcíre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *zăpăci* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***zăpăci.***

zăpăcít, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj.* (*despre oameni*) Care este tulburat la minte; buimăcit, năucit. *Fata a umblat bolnavă și zăpăcită* (SADOV.). **2** *s.m., s.f.* Persoană nesocotită, nebunatică, aiurită; (*reg.*) zăpăuc. *E un zăpăcit și un desfrînat* (CĂL.). <> (*ca epitet, precedînd termenul calificat, de care se leagă prin prep. „de"*) *A oprit pe zăpăcitul de tînăr să se arunce în apa înghețată a mării.* **3** *adj.* Care este intimidat, fîstîcit. *Fata i-a zîmbit... deloc zăpăcită* (CA. PETR.). **4** *adj.* (*despre acțiuni, manifestări etc. ale oamenilor*) Care exprimă, denotă zăpăceală. *Un soldat cu mișcări zăpăcite* (SAHIA). • pl. *-ți, -te.* /v. ***zăpăci.***

zăpăcitór, -oáre *adj.* (*fam.*) Care zăpăcește; ametitor, uluitor. *Frumusețea zăpăcitoare a fetei.* • pl. *-ori, -oare.* /***zăpăci*** + *-tor.*

zăpădí *vb. IV. tr., refl.* (*înv., reg.*) A (se) acoperi cu zăpadă; a (se) înzăpezi. • prez.ind. pers. 3 *-ește.* /<sl. veche **запастн, западѫ**; cf. srb. *zapasti, zapadati.*

zăpădós, -oásă *adj.* Care are multă zăpadă, care este plin de zăpadă. • pl. *-oși, -oase.* /***zăpadă*** + *-os.*

zăpăi *vb. IV. intr.* (*reg.; despre câini*) A lătra, a hămăi. *Un glas mai gros de câine a zăpăit clonțos* (POPA). • prez.ind. pers. 3 *zăpăie.* /*zapa*[1] + *-ăi.*

zăpăit *s.n.* (*reg.*) Faptul de *a zăpăi*; (*reg.*) zăpăitură. *Un zăpăit furios de câine* (SADOV.). • pl. *-uri.* /v. *zăpăi.*

zăpăitură *s.f.* (*reg.*) Zăpăit. • sil. *-pă-i-.* pl. *-i.* /*zăpăi* + *-tură.*

zăpăúc, -ă *s.m., s.f.* (*reg.*) Zăpăcit. • pl. *-ci, -ce.* /*zăpăcit* + *năuc*, prin contaminare.

zăpitít, -ă *adj.* (*reg.*) Care este plăpînd, pipernicit. • pl. *-ți, -te.* /*zăi-* + *pitit.*

zăpîrstea *s.m. art.* (*reg.*) **1** Ultimul născut (într-o familie); prîslea, mezin. **2** Ființă mică, slabă și prost dezvoltată. • /cf. bg. *запъртък.*

zăplán, -ă *s.m., s.f.* (*fam.*) Om înalt și voinic; vlăjgan, lungan. *Pretutindeni întîlneau cete-cete de zăplani* (GAL.). ◇ (*ca epitet, precedînd termenul calificat, de care se leagă prin prep. „de”*) *Un zăplan de flăcău* (GAL.). • pl. *-i, -e.* /etimol. nec.

zăplăz *s.n.* (*pop.*) Gard (de scînduri, de nuiele, de uluci); ext. îngrădătură. *Peste zaplazul înalt, se vedea ușa odăii deschisă* (CAR.). • pl. *-uri.* și (*pop.*) *zapláz s.n.* /<sl. veche **заплазъ**.

zăpódie *s.f.* (*înv., pop.*) Vale largă adăpostită de înălțimi; ext. șes puțin scufundat față de regiunea înconjurătoare. ◆ (*reg.*) Poiană. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<sl. veche **западъ**.

zăpór *s.n.* **1** (*hidrol.*) Îngrămădire de sloiuri de gheață care se formează primăvara într-un anumit punct al unui rîu (la coturi sau pe secțiuni de scurgere mai înguste), din cauza căreia se produc creșteri de nivel și inundații; ext. revărsare, inundație. *Zăporul își tăiase cale* (CHIRIȚ.). ◇ Expr. *A pune zăpor* = *a*) (*despre cai*) a nu voi să tragă; a se împotrivi. *Caii... puseră zăpor* (MACED.); *b*) (*despre oameni*) a refuza să facă ceva. **2** (*reg.*) Baraj artificial, făcut pentru a permite pornirea plutelor sau pentru funcționarea morilor de apă; apa oprită la baraj. **3** (*înv.*) Poprire; ext. sechestru. • pl. *-oare.* și (*înv., reg.*) *zăbór s.n.* /<sl. veche **запоръ**; cf. bg. *запор.*

zăporí *vb. IV. refl.* (*pop.; despre ape*) A se revărsa în timpul dezghețului; a inunda prin dezgheț. • prez.ind. pers. 3 *-ăște.* /*zăpor* + *-î.*

zăpretí *vb. IV. intr.* (*înv.; constr. cu dat.*) A inspira teamă; a porunci. • prez.ind. *-esc.* /<slav. **запрѣтити**.

zăprí *vb. IV. refl.* (*înv., reg.*) **1** A avea reținție de urină; a nu putea urina. **2** A se constipa. • prez.ind. *-esc.* /<sl. veche **запрѣти**.

zăpsí *vb. IV. tr.* (*pop.*) **1** (*compl. indică persoane*) A prinde asupra unui fapt săvîrșit în ascuns; a surprinde. *Mă zăpsise în grădina lui* (CR.). **2** A simți, a observa, a prinde de veste, a băga de seamă. • prez.ind. *-esc.* /etimol. nec.

zăpúc *s.n.* (*pop.*) Zăpușeală. • pl. *-uri.* /cf. srb. *zapuhati* „a sufla”.

zăpușeálă *s.f.* Căldură mare și înăbușitoare; arșiță, caniculă; zăduf, (*pop.*) zăpuc. *Nu-și găsea odihnă din cauza zăpușelii* (ARD.). ◇ Fig. *Ar mai ușura zăpușeala deznădăjduirei* (DELAVR.). • pl. *-eli.* /*zăpuși* + *-eală.*

zăpuși *vb. IV. tr.* (*pop.; despre soare*) A încălzi foarte tare, a înfierbînta. • prez.ind. pers. 3 *-ește.* /<bg. *запуша*, srb. *zapušiti* „a umple de fum”.

zăpușít, -ă *adj.* (*pop.*) **1** (*despre ființe, mai ales despre oameni*) Care este înăbușit, sufocat de căldură. **2** (*despre aerul dintr-o încăpere, din atmosferă etc.*) Care este înăbușitor (din cauza căldurii), sufocant. *Năduhul greu și zăpușit al dormitoarelor* (DELAVR.). • pl. *-ți, -te.* /v. *zăpuși.*

zăpușitór, -oáre *adj.* (*pop.*) Care produce zăpușeală; înăbușitor; sufocant. *Dimineața era zăpușitoare* (POPOV.). • pl. *-ori, -oare.* /*zăpuși* + *-tor.*

zăr *s.n.* v. zer.

zărănie *s.f.* Expr. (*reg.; mai ales în constr. neg.*) (*Nici*) *zăranie de...* = (nici) țipenie de... • /*zare* + *-anie.*

zărár *s.m.* (*pop.*) Cioban care mulge oile; mulgător. • pl. *-i.* /*zăr* + *-ar.*

zărăríe *s.f.* (*înv., pop.*) **1** Ocupația zarafului; cămătărie. *Te-ai apucat de zărăfle* (CA. PETR.). **2** Localul zarafului. *Zărăfia județului* (OȚETEA). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /*zaraf* + *-ie.*

zărăstí *vb. IV. refl.* (*reg.*) A se rătăci (de cineva). • pl. *-esc.* /cf. srb. *zarasti* „a acoperi”.

zăréț, -eáță *adj., s.f.* (*reg.*) **1** *adj.* (*despre oameni*) Care are înfățișare sănătoasă. **2** *s.f.* Înfățișare sănătoasă; vigoare. ◆ Ext. Prestigiu. • pl. *-i, -e.* /*zare* + *-eț.*

zărgán *s.m.* (*iht.*) Specie de pește marin, cu corpul alungit și cilindric, acoperit cu solzi mici, cu oasele colorate în verde (*Belone euxini*). • pl. *-i.* /etimol. nec.

zărgheálă *s.f.* (*pop.*) Nebunie, țicneală, sminteală; (*reg.*) zărghenie. *Și-or da seama de zărgheala lor* (CE. PETR.). • pl. *-eli.* /*zărghi* + *-eală.*

zărghénie *s.f.* (*reg.*) Zărgheală. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /*zărghi* + *-nie.*

zărghí *vb. IV. refl.* (*pop.; despre oameni*) A se țicni, a se sminti; a se zăpăci. *V-ați zărghit?* (CĂL.). • prez.ind. *-ghesc.* /<sl. veche **зарѣвати**; cf. ucr. *зарва* „gîlceavă; ceartă” <*рувати* „a se lupta”.

zărghít, -ă *adj.* (*pop.; despre oameni*) Care este smintit, țicnit, zăpăcit. ◇ (*subst.*) *Începu să rîdă ca un zărghit* (POPOV.). ◇ (*ca epitet, precedînd termenul calificat, de care se leagă prin prep. „de”*) *Zărghitul de Trăsnea dormea pe hat, cu gramatica sub nas* (CR.). • pl. *-ți, -te.* /v. *zărghi.*

zări *vb. IV.* **1** *tr.* A vedea (ceva) vag, slab, nedeslușit (din cauza îndepărtării sau a luminii insuficiente); a întrezări. *Zări departe... pe jupîneasa Tecla* (GAL.). ◇ (*refl. pas.*) *Copacii se zăreau ca fantasme din altă lume* (ALECS.). ◇ (*intr.*) *Ca să zărească puțin, ea trebuie să caute piezișe* (ARGH.). ◇ (*refl.*) *M-am zărit atuncea sub bolțile de vii* (PILL.). ◇ Expr. *A zări ca printr-o pînză* v. pînză. *A zări ca prin sită* v. sită. ◆ A vedea (ceva) numai în treacăt, în fugă; a descoperi în mod brusc. *Zărea, din fuga trenului, clădirile uzinii* (ARGH.). ◆ (*refl. impers.*) A se vedea. **2** *tr.* A observa, a băga de seamă, a descoperi pe cineva sau ceva; a remarca. *Cum îl zăriseră, se luaseră după el* (CHIRIȚ.). ◇ Expr. *A zări luminița de la capătul tunelului* v. luminiță. **3** *refl.* (*impers.*) A se arăta privirii, a se ivi; a apărea, a se vedea. *Se zăreau înaintînd celelalte patru grupe* (PER.). ◇ Expr. *A se zări de ziuă* = a se face ziuă, a se revărsa zorile, a se lumina de ziuă. *Cînd s-a zărit de ziuă, au intrat sub poala pădurii* (SADOV.). *A se zări de lună* = a apărea, a ieși luna. *A se zări zorile* (sau *zorii, zori de zi, zori de ziuă*) v. zori. **4** *intr.* (*pop.*) A străluci, a lumina. • prez.ind. *-esc.* /<sl. veche **зьрѣти, зьрѧ, зазорѣти**; cf. *zare.*

zărire *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *zări* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. *zări.*

zărpălătic, -ă *adj., s.m., s.f.* (*reg.*) (Om) care este ușuratic, flușturatic. • pl. *-ci, -ce. zarpalátec, -ă adj., s.m., s.f.* /etimol. nec.

zărui *vb. IV.* v. zerui.

zărvăi *vb. IV. intr.* (*reg.*) A face zarvă. *Cocoanele zărvăiau* (DELAVR.). • prez.ind. *-iesc.* /*zarvă* + *-ăi.*

zărzăráș *s.m.* (*bot.; pop.*) Zărzărel. • pl. *-i.* /*zarzăr* + *-aș.*

zărzărél *s.m.* (*bot.; pop.*) Dim. al lui *zarzăr*; (*pop.*) zărzăraș. • pl. *-ei.* /*zarzăr* + *-el.*

zărzărícă *s.f.* (*bot.; pop.*) Dim. al lui *zarzără*. • pl. *-ele.* /*zarzără* + *-ică.*

zăstí *vb. IV. tr.* (*reg.*) A îngrămădi unul peste altul. *Maluri... zăstite de veacuri* (HOG.). • prez.ind. *-esc.* /etimol. nec.

zăstímp *s.n.* (*înv., reg.*) Răstimp. *Urletul de tunuri nu avea zăstimpuri* (VOIC.). • pl. *-uri.* /*zăi-* + *timp.*

zăticneálă *s.f.* (*înv., reg.*) Împiedicare, stînjenire. *Ce fel de zăticneală ai putea să întîmpini?* (CR.). • pl. *-eli.* /*zăticni* + *-eală.*

zăticní *vb. IV.* **1** *tr.* (*înv.; compl. indică oameni sau acțiuni, gînduri, sentimente etc. ale lor*) A împiedica, a stînjeni, a stingheri; a tulbura; a încurca. *Să nu mă zăticnești în zborul meu* (ISP.). ◆ (*înv., reg.; tr., refl.*) A (se) întrerupe. *Nu vă zăticniți din gustare!* (ODOB.). **2** *refl.* (*înv., reg.*) A se opri (din mișcare), a se încurca, a se împiedica, a se poticni. **3** *refl.* (*înv., reg.*) A se zăpăci. *Parcă s-a cam zăticnit băiatu* (POP.). • prez. ind. *-esc.* și *zătigní vb. IV.* /<sl. veche **затъкнѫти**.

zăticnire *s.f.* (*înv., reg.*) Acțiunea de *a* (*se*) *zăticni* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. *zăticni.*

zătigní *vb. IV.* v. zăticni.

zătoácă *s.f.* (*reg.*) Braț de fluviu între malul apei și un ostrov mai mare. • pl. *-ce.* /<bg. *замок.*

zăton *s.n.* (*reg.*) **1** Porțiune de braț de rîu sau canal (între ostroave) înfundat de nisipuri la un capăt. ◆ Lac lung și îngust pe țărmul mării, despărțit de mare numai printr-o limbă îngustă de pămînt. ◆ Loc din cursul unui rîu, cu apă domoală și adîncă, unde se pot adăposti iarna vasele plutitoare. ◆ Adîncitură în malul unui rîu, unde se adună peștele. **2** Zăgaz făcut spre a abate sau a opri apa din cursul ei. ◆ Spec. Îngrădătură din stuf sau din nuiele, care se așază în rîu pentru prinderea peștelui; ext. locul unde se așază o asemenea îngrădătură. • pl. *-oane.* /<sl. veche **затонъ**; cf. bg. *замон*, rus., ucr. *замон.*

zătonár *s.m.* (*reg.*) Pescar specializat în pescuitul la zătoane. • pl. *-i.* /*zăton* + *-ar.*

zătoní *vb. IV.* **1** *refl.* (*despre pești*) A se aduna, a se strînge într-un zăton. **2** *tr.* A stăvili cursul unei ape (cu zătoane). • prez.ind. *-esc.* /*zăton* + *-i.*

zătór *s.n.* (*înv., reg.*) Mamelă (la scroafă). • pl. *-oare.* /<srb. *zator.*

zătrí *vb. IV. tr.* (*înv., reg.*) A nimici. • prez.ind. *-esc.* /<bg. *затрия*, srb. *zatreti.*

zău *interj.* **1** (*întărește o afirmație sau o negație*) Pe legea mea, jur că... *Zău, nu știu ce se poate întîmpla* (C. NEGR.). ◇ (*întărît prin „așa”, „că da”, „că nu”, „aceea” etc.*) *Am să-ți dăruiesc ceva să nu mă mai uiți... Zău așa!* (DELAVR.). ◇ Expr. (*pop.*) *A zice zău* = a jura. *Ba* (*nu*) *zău!* sau *nu zău!* = *a*) (*iron.*) să fim serioși!; *b*) să fim drepți!; *c*) chiar așa este! **2** (*cu sens atenuat*) Într-adevăr, desigur, fără îndoială, bineînțeles. *Eu, zău, nu înțeleg de ce mai vii.* **3** (*mai ales în formule fixe ca „nu știu, zău”, „da zău” exprimă o nedumerire, o îndoială, o uimire*) Mă mir; mă întreb (dacă...). *Nu știu, zău, cum a sta și asta* (CR.). ◇ Expr. *Așa zău!* sau *zău așa!* v. așa. **4** (*însoțește și întărește o rugăminte, un îndemn*) Te rog. *Hai, zău, cu mine la oraș* (VLAS.). • și *zeu interj.* /lat. *deus.*

zăuită *vb. I. tr.* (*înv., reg.*) A uita. *Se face zăuitat de banii pentru negoț* (DENS.). • sil. *zăi-ui-.* prez.ind. *zăúit.* /*zăi-* + *uita.*

zăurdí *vb. IV. refl.* (*pop.; despre lapte*, ext., *despre ciorbe*) A se tăia (la fiert). • prez.ind. pers. 3 *-ește.* /*zăi-* + *urdi.*

zăvăsă *s.f.* v. zăvează.

zăvăstă *s.f.* v. zăvează.

zăvăcústă *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee cu florile galbene, dispuse în spice (*Astragalus dasyanthus*). • pl. *-e.* /<ucr. dial. *жилокост.*

zăveáză *s.f.* **1** (*înv.*) Perdea. **2** (*reg.*) Covor care se pune pe perete; scoarță. **3** (*înv., pop.*) Apărătoare (la stînă sau la cîmp) contra vîntului. **4** (*reg.*) Colibă a ciobanului la stînă. **5** (*reg.*; în forma *zăvoadă*) Agățătoare în care ciobanii pun hainele și rufele la uscat. • pl. *-eze.* și (*reg.*) *zăvásă, zăvástă, zăveázdă, zăvoádă s.f.* /<sl. veche **завѣса**.

zăveázdă *s.f.* v. zăvează.

zăvélcă *s.f.* Fiecare dintre cele două fote dreptunghiulare, decorate cu alesături sau cu broderii, care se poartă una în față și alta în spate, ca fustă. *O femeie durdulie, îmbrăcată cu iie și zăvelcă* (CA. PETR.). • pl. *-ci.* și *zavélcă, zevélcă s.f.* /<bg. *завивка.*

zăvelcúță *s.f.* Dim. al lui *zăvelcă*. • pl. *-e.* /*zăvelcă* + *-uță.*

zăvoádă *s.f.* v. zăvează.

zăvód[1] *s.m.* Cîine mare (ciobănesc); dulău. *S-au repezit... zăvozi cu ragilă la gît* (SADOV.). ◇ Fig. *Zăvozii furtunii cu coada vulvoi* (TOPÎR.). • pl. *-ozi.* /etimol. nec.

zăvód[2] *s.n.* (*reg.*) Așezare temporară de pescari, organizată în vederea pescuitului; totalitatea instalațiilor și a uneltelor acestei așezări. *Un zăvod părăsit* (DAVID.). • pl. *-uri.* /<rus. *завод.*

zăvodár *s.m.* (*pop.*) Par sprijinit între două furci sau între două bîrne, folosit la stînă pentru a atîrna ceaunul (deasupra focului). • pl. *-i.* /*zăvoadă* + *-ar.*

zăvói *s.n.* Pădurice la marginea unei ape, formată din diverse specii de salcie, de plop, de arin etc.; loc (inundabil) pe care crește această pădurice. *Zăvoaiele erau verzi și le știam răcoroase* (STANCU). • pl. *-oaie.* /<sl. veche **завонъ**.

zăvólniță *s.f.* (*reg.*) Cureluță care ține suflecate mînecile cămășii. • pl. *-e.* /etimol. nec.

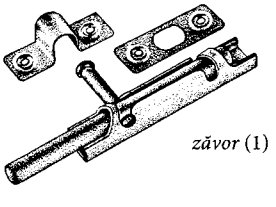

zăvor (1)

zăvór *s.n.* **1** Încuietoare pentru uși, porți și ferestre, formată dintr-o bară metalică mică și mobilă ce intră într-o ureche fixată pe toc; ivăr. *Zăvoarele nu sînt încă*

puse (SADOV.). **2** Dispozitiv care servește la blocarea mecanică, automată sau comandată, a unui organ mobil al unui sistem tehnic, putîndu-l fixa într-o anumită poziție; clichet, opritor, piedică. **3** (*pop.*; *la pl.*) Cătușe, fiare. **4** (*reg.*) Despicătură lungă din trunchiul unui copac; leaț întrebuințat la facerea gardurilor. **5** (*reg.*; *la pl.*) Poartă la strunga oilor, formată din doi stîlpi găuriți în care se introduc mai mulți pari, care, prin manevrarea lor, permit închiderea sau deschiderea strungii. • pl. *-oare*. /<sl. veche **заворъ**.

zăvorăș *s.n.* Dim. al lui *zăvor*. • pl. *-e*. /***zăvor*** + *-aș*.

zăvorí *vb. IV.* v. zăvorî.

zăvorî *vb. IV. tr.* **1** (*compl. indică uși, porți, ferestre etc.*) A încuia cu zăvorul. *Am zăvorît imediat portița* (POP.). ◇ Fig. *Dureri ați zăvorît sub glie* (GOGA). **2** A bloca intenționat, cu ajutorul unui zăvor, deplasarea unui obiect sau a unei piese dintr-un ansamblu față de un alt obiect sau față de o altă piesă, fixîndu-l într-o anumită poziție. **3** (*pop.*) A băga, a lega pe cineva în cătușe, în fiare. • prez.ind. *-ăsc*. și *zăvorí vb. IV.* /***zăvor*** + *-î*.

zăvorîre *s.f.* Acțiunea de *a zăvorî* și rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. ***zăvorî***.

zăvorît, -ă *adj.* (*despre uși, porți, ferestre etc.*) Care este închis cu zăvorul; (*despre persoane*) care se află într-un spațiu închis cu zăvorul. *Se temea de hoți și stătea zăvorîtă* (SADOV.). ◇ Fig. *Dorm zăvorîte-ndemnurile firii* (GOGA). • pl. *-ți*, *-te*. /v. ***zăvorî***.

zbalț *s.n.* (*reg.*) Verigă de metal la capătul unei frînghii, care servește la fixarea acesteia. • pl. *-uri*. /cf. *balț*.

zbanghíu, -íe *adj.* (*pop.*) **1** (*despre ochi*, ext., *despre oameni*) Care este șașiu. *Bănică zbanghiul* (STANCU). **2** (*despre oameni și despre manifestările lor*) Care este neastîmpărat, flușturatic, zvăpăiat; aiurit. *Ești cam zbanghiu* (POP.). ◇ (*subst.*) *Era ceea ce se numește un zbanghiu* (PRED.). • pl. *-ii*. și *spanchíu, -íe adj.* /cf. țig. *bango* „răsucit, strîmbat, schilodit".

zbanț[1] *s.n.* (*înv., reg.*) **1** Verigă, legătură de fier cu care se strîng laolaltă unele piese de la trăsură, de la car etc. **2** Petic la ghete. • pl. *-uri*. /cf. *zbalț*.

zbanț[2] *s.n.* (*reg.*) Ventuză. • /cf. ucr. ***збанок***, ***збанці***.

zbat *s.n.* (*nav.*) Paletă metalică sau de lemn, montată la periferia unei roți, care constituie propulsorul unui tip de nave cu aburi destinate navigației pe apele interioare cu adîncime mică. • pl. *-uri*. /de la ***zbate***, prin derivare regresivă.

zbáte *vb. III. refl.* **1** (*despre ființe*) A se mișca brusc și violent (din cauza durerii sau pentru a se elibera dintr-o strînsoare); a se zvîrcoli. *Doi pui care se zbăteau în mîinile lui* (HOG.). ◇ Expr. *A se zbate ca musca în pînza păianjenului* = a duce o viață foarte grea; a face eforturi disperate (și zadarnice). *A se zbate de moarte* = a se zvîrcoli foarte tare; a se lupta cu moartea, a trage să moară. *A se zbate în ghearele morții* v. gheară. *A se zbate ca peștele pe uscat* v. pește. ◇ Fig. *În gîtlej i se zbătea un plînș sfîșietor* (PER.). ◆ (*despre părți ale corpului*) A se mișca (ritmic). *Simțeam venele cum se zbăteau* (PER.). **2** Fig. A depune eforturi maxime, a face tot ce-i stă în putință, a se strădui din răsputeri pentru a realiza ceva, pentru atingerea unui scop. *Vai, cum se zbat s-agonisească pîine* (COȘB.). **3** Fig. (*despre oameni*) A se chinui, a se zbuciuma, a suferi cumplit. *Ne zbatem cu măruntele noastre îndeletniciri zilnice* (SADOV.). **4** (*despre elemente din natură*) A se mișca cu putere într-o parte și într-alta; a se învolbura, a se învîrteji. *Papura pe lac se zbate* (TOPÎR.). **5** (*reg.*) A se tîrgui, a se tocmi. ◆ (*tr.*; *înv.*) A reduce, a scădea din prețul unei mărfi prin tîrguială. • prez.ind. *zbat*. /lat. pop. **exbattĕre* = *battuĕre*.

zbátere *s.f.* Acțiunea de *a se zbate* și rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. ***zbate***.

zbănțuí *vb. IV.* v. zbînțui.

zbeg *s.n.* v. zbeng.

zbeng *s.n.* (*înv., reg.*) Zburdălnicie, zbenguială, neastîmpăr. *O tulea prin vecini după zbeng* (STANCU). ◆ Fig. Cîntec vesel, săltăreț. *Aici doină, aici zbeng de nuntă, aici arșiță și patimă* (GAL.). ◆ (*înv.*) Gloată, mulțime în mișcare; învălmășeală. • pl. *-uri*. și *zbeg s.n.* /de la ***zbengui***, prin derivare regresivă; cf. srb. *zbeg*.

zbenga *s.m. invar.* v. benga.

zbenghi *s.n.* (*pop.*) Semn natural sau artificial pe piele, mai ales pe obraz; gener. pată; (*pop.*) benghi. • pl. *-uri*. /*z-* + ***benghi***.

zbenguí *vb. IV. refl.* A se juca sărind și alergînd; a zburda, (*reg.*) a zbihui. *O sumedenie de copii țipau, se zbenguiau* (DELAVR.). ◆ A se lua la harță; a se hîrjoni. *Alții se zbenguiau cu fetele* (ISP.). • prez.ind. *zbéngui*. /***zbeng*** + *-ui*.

zbenguiálă *s.f.* Faptul de a se zbengui; zbenguit. *Fetița cu poftă de zbenguială prin curte* (CA. PETR.). • sil. *-gu-ia-*. pl. *-eli*. /***zbengui*** + *-eală*.

zbenguíre *s.f.* Acțiunea de *a se zbengui* și rezultatul ei. *Raza lunii ne încuraja și mai mult în zbenguirile noastre* (POP.). • pl. *-i*. /v. ***zbengui***.

zbenguít[1] *s.n.* Zbenguială. • /v. ***zbengui***.

zbenguít[2]**, -ă** *adj.* (*despre ființe, mai ales despre copii sau pui de animale*) Care este zburdalnic; neastîmpărat. • pl. *-ți*, *-te*. /v. ***zbengui***.

zbenguitór, -oáre *adj.* Care se zbenguie; zburdalnic, neastîmpărat. • sil. *-gu-i-*. pl. *-ori*, *-oare*. /***zbengui*** + *-tor*.

zbicér *s.m.* (*pop.*) Nume dat călușarului care pocnește din bici în timpul jocului. • pl. *-i*. /***zbici***[3] + *-ar*.

zbici[1] *s.n.* v. bici.

zbicí[2] *vb. IV. refl., tr.* (*înv., reg.*) A (se) usca (la suprafață); a (se) zvînta. *Pămîntul s-a zbicit și mă tot bate capul să începem aratul* (REBR.). • prez.ind. *-esc*. și *smicí vb. IV.* /etimol. nec.

zbicí[3] *vb. IV. tr., refl.* (*reg.*) A (se) smuci pentru a (se) elibera dintr-o strînsoare. • prez.ind. *-esc*. /etimol. nec.

zbicíre *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *zbici*[2]; zvîntare. • pl. *-i*. /v. ***zbici***[2].

zbicít, -ă *adj.* Care este uscat, zvîntat. *Venea din dud, pe ulița zbicită* (REBR.). • pl. *-ți*, *-te*. /v. ***zbici***[2].

zbiciuí *vb. IV.* v. biciui.

zbierá *vb. I. intr.* **1** (*despre animale sau păsări*) A scoate sunete puternice, caracteristice speciei. *Oile ce pasc zbierînd* (SIO.). **2** (*despre oameni*) A striga tare și strident; a țipa, a răcni, a urla. *Colonelul a zbierat prin telefon la căpitan* (STANCU). ◇ (*tr.*) *În sănătatea mirilor! zbieră Troșca.* ◆ Fig. A plînge, a se tîngui cu glas tare. *Vai de biata inimioară Ca și lunca geme, zbiară* (ALECS.). • prez.ind. *zbier*. /probabil lat. **exbelare*.

zbierát *s.n.* (*înv., pop.*) Faptul de *a zbiera*. • /v. ***zbiera***.

zbiérăt *s.n.* v. zbieret.

zbierătúră *s.f.* Zbieret, strigăt. • pl. *-i*. /***zbiera*** + *-ătură*.

zbiéret *s.n.* **1** Strigăt puternic, caracteristic speciei pe care îl scoate un animal sau o pasăre. *Fără de zbieret merg la înjunghiere* (VOIC.). **2** Strigăt puternic de mînie, de spaimă, de durere etc. pe care îl scoate un om. *Din magazie se auzeau zbieretele unchiului său* (POPOV.). • pl. *-e*. și *zbiérăt s.n.* /***zbiera*** + *-et*.

zbihuí *vb. IV.* (*reg.*) **1** *tr.* A scutura, a zgîlți (pe cineva). *Parcă-l zbihuia dracul* (CR.). **2** *refl.* A se zbengui. • prez.ind. *-iese*. /cf. sl. veche **съвегнѫти** „a se zbengui", ucr. *бizamu, збizamu* „a alerga, a fugi".

zbihuiálă *s.f.* (*reg.*) Scuturătură, zgîlțîitură. ◆ Epilepsie. • sil. *-hu-ia-*. pl. *-ieli*. /***zbihui*** + *-eală*.

zbihuít, -ă *adj.* (*reg.*) **1** Care este scuturat, zgîlțîit. **2** (*despre copii*) Care este neastîmpărat. • pl. *-ți*, *-te*. /v. ***zbihui***.

zbilț *s.n.* **1** Laț de sîrmă (sau de sfoară, de păr de cal etc.) cu care hingherii prind cîinii fără stăpîn. *Căzuse în sbilțul hingherilor* (BOGZA). **2** Unealtă alcătuită dintr-un cîrlig fixat pe o coadă, cu care se trag din apă peștii mari după ce au fost prinși. • pl. *-uri*. /etimol. nec.

zbir *s.m.* (*înv.*) Reprezentant crud și brutal al unei autorități de stat; agent de poliție; gener. persoană severă, brutală. *Zbirii însărcinați cu corecțiunea cutezătorului* (CAR.). ◆ Agent fiscal; zapciu. ◆ Fig. Opresor. • pl. *-i*. /<fr. ***sbire***, it. ***sbirro***.

zbînț *s.n.* (*reg.*) Joacă, zbenguire, hîrjoană. • /de la ***zbînțui***, prin derivare regresivă.

zbînțuí *vb. IV. refl.* (*pop.*) A se zbengui, a zburda, a fi neastîmpărat. *M-am zbînțuit așa, pe coclaurile bulgărești* (GAL.). • prez.ind. *zbînțui*. și *zbănțuí vb. IV.* /etimol. nec.

zbînțuiálă *s.f.* (*pop.*) Zbînțuire. *Ajunge atîta zbînțuială* (PER.). • sil. *-țu-ia-*. pl. *-eli*. /***zbînțui*** + *-eală*.

zbînțuíre *s.f.* (*pop.*) Acțiunea de *a se zbînțui* și rezultatul ei; (*pop.*) zbînțuială, zbînțuit, (*reg.*) zbînțuitură. • pl. *-i*. /v. ***zbînțui***.

zbînțuít[1] *s.n.* (*pop.*) Zbînțuire. • /v. ***zbînțui***.

zbînțuít[2]**, -ă** *adj.* (*pop.*) Care se zbînțuie; care este neastîmpărat. • pl. *-ți*, *-te*. /v. ***zbînțui***.

zbînțuitúră *s.f.* (*reg.*) Zbînțuire. • sil. *-țu-i-*. pl. *-i*. /***zbînțui*** + *-tură*.

zbîr *interj.* (*adesea pronunț. cu „r" prelungit*) Cuvînt care imită sunetul produs de un corp în mișcare (zborul păsărilor sau al insectelor, vibrația unei coarde, a unui motor, mișcarea fusului etc.) *Musca - zbrr! - fugi afară* (POP.). • și (*pop.*) *zbr*, *zbîrn*, *zbur interj.* /onomat.

zbîrceálă *s.f.* (*înv., reg.*; *mai ales la pl.*) Zbîrciturâ. • pl. *-eli*. /***zbîrci***[2] + *-eală*.

zbîrci[1] *s.n.* (*reg.*) Zbîrciturâ. *E numai zbîrcituri și știrbituri* (POP.). • pl. *-uri*. /de la ***zbîrci***[2], prin derivare regresivă.

zbîrci[2] *vb. IV. refl.* (*despre piele*, ext., *despre părți ale corpului*) A face zbîrcituri; a se strînge în cute, a face riduri; a se încreți, a se rida. *Chipul lui se zbîrci ca al unui om foarte bătrîn* (PER.). ◇ Expr. (*intr.*) *A zbîrci din nas* = a strîmba din nas. *A zbîrci sprîncenele* = a se încrunta. *A o zbîrci* = a da de un necaz, a o încurca. ◇ Analog. (*tr.*) *Căldura cuptoarelor zbîrcește adesea mătasea* (BREZ.). ◆ A se închirci, a se crispa. • prez. ind. *-esc*. /cf. bg. *сбърча*.

zbîrcióg *s.m.* (*bot.*) Nume dat mai multor specii de ciuperci comestibile, cu pălăria zbîrcită, brună-negricioasă sau cenușie-roșcată (*Morchella*). ◇ Expr. *Cu nasul zbîrciog* = manifestînd superioritate, dispreț. ◇ Compus: *zbîrciogi-grași* = nume dat mai multor specii de ciuperci comestibile din pădurile de conifere, cu pălăria zbîrcită, cărnoasă și umflată, în formă de căciulă, brună-roșcată, brună-negricioasă sau albă-gălbuie (*Gyromitra*). • pl. *-i*. și (*reg.*) *zmîrcióc s.m.* /cf. sl. veche **смръчькъ**, srb. *smrčak*, după *zbîrci*[2].

zbîrcíre *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *zbîrci*; încrețire, ridare, cutare. • pl. *-i*. /v. ***zbîrci***[2].

zbîrcít, -ă *adj.* (*despre piele*, ext., *despre oameni sau despre părți ale corpului*) Care are zbîrcituri, cute, riduri. *Era o bătrînică cu obrajii zbîrciți și căzuți* (AGÂR.). ◇ Expr. (*fam.*) *A fi cheag zbîrcit*, se spune despre un om bătrîn, lipsit de puteri. ◇ Analog. *Strugurii erau cam zbîrciți.* • pl. *-ți*, *-te*. /v. ***zbîrci***[2].

zbîrcitúră *s.f* Încrețitură a pielii, mai ales pe față sau pe mîini; rid, cută; (*înv., reg.*) zbîrceală, (*reg.*) zbîrci. *Autoritatea venea de la numărul anilor și al zbîrciturilor* (ARGH.). • pl. *-i*. /***zbîrci***[2] + *-tură*.

zbîrîí *vb. IV. tr.* A zbîrnîi, a bîzîi. • prez.ind. *zbîrîi*. /***zbîr*** + *-îi*.

zbîrîitúră *s.f.* Zbîrnîit, bîzîit. • sil. *-rî-i-*. pl. *-i*. /***zbîrii*** + *-tură*.

zbîrlí *vb. IV.* **1** *refl.* (*despre păr, blană, pene*) A se ridica, a face să se ridice (sau a crea impresia că se ridică) în sus (de spaimă, de mînie etc.); a se întoarce în răspăr, a fi în neorînduială; a se ciufuli. *Părul i se zbîrlește pe coamă* (CAR.). ◇ (*tr.*) *Un fior îi zbîrli toți perii* (CĂL.). ◇ Expr. *A i se zbîrli* (cuiva) *chica măciucă* v. chică. *A i se zbîrli cuiva părul măciucă* v. păr. **2** *tr.* A agita suprafața unei ape. *O suflare răcoroasă zbîrlea fața apei* (ODOB.). **3** *refl.* Fig. (*fam.*; *despre oameni*) A se supăra, a se mînia, a se înfuria. *Nu te mai zbîrli la mine!* (POP.). **4** *refl.* Fig. (*fam.*; *despre vreme*) A se strica, a se înrăutăți. *Vremea s-a zbîrlit* (SADOV.). • prez.ind. *-esc*. și *zburlí vb. IV.* /etimol. nec.

zbîrlíre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *zbîrli* și rezultatul ei. • pl. *-i*. și *zburlíre s.f.* /v. ***zbîrli***.

zbîrlít, -ă *adj.* **1** (*despre păr, pene, blană*) Care este în neorînduială, ridicat în sus; ciufulit. *Avea o tufă de păr totdeauna zbîrlit* (SADOV.). ◆ (*despre ființe*) Care are părul, blana, penele în dezordine, ciufulite. **2** Fig. (*despre oameni*) Care este înfuriat, supărat, mînios. • pl. *-ți*, *-te*. și *zburlít, -ă adj.* /v. ***zbîrli***.

zbîrlitúră *s.f.* (*fam.*) Ciufuleală. *Vorbește moale..., învîrtindu-și palma în zbîrlitura părului* (SADOV.). • pl. *-i*. /***zbîrli*** + *-itură*.

zbîrlóg *adj.invar.* (*reg.*) Care este zbîrlit. • /***zbîrli*** + *-og*.

zbîrn *interj.* v. zbîr.

zbîrnăí *vb. IV.* v. zbîrnîi.

zbîrnîí *vb. IV. intr.* **1** (*despre insecte*) A produce un zgomot vibrant, continuu, caracteristic zborului; a bîzîi, a zumzăi. ◇ Fig. (*sugerează ideea de iuțeală, de rapiditate într-o acțiune*) *Femeia zbîrnie la bucătărie.* ◆ (*despre obiecte care se deplasează, se învîrtesc*) A produce un sunet prelung, caracteristic (asemănător cu vibrarea unei coarde, a unui fus, a unui motor etc.). *Priviți acum la mașinile care zbîrniie mereu* (JEB.). ◇ Fig. (*sugerează ideea de efect maxim în desfășurarea unei acțiuni, a unui proces*) *Am trîntit un reportaj pe*

trei coloane, să zbîrnîie (BAR.). ◆ Spec. (*fam.; despre sonerii, telefon etc.*) A suna. *Soneria zbîrnîie subțirel și repezit* (CAZ.). **2** (*despre vînt*) A șuiera, a vîjîi. **3** Fig. (*despre oameni*) A-și arăta nemulțumirea murmurînd; a bombăni, a cîrti. *Fata, supărată, a început să trîntească prin casă, zbîrnîind.* ◆ Ext. A blestema. **4** Fig. (*despre cuvinte, cîntece, glas*) A produce vibrații monotone (puternice, stridente, neplăcute). *Întrebările, urările, felicitările zbîrnîiau în urechile tînărului* (REBR.). ◇ Fig. *Prin peretele de scînduri se auzea zbîrnîind restul familiei* (GAL.). • prez.ind. *zbîrnîi*. și *zbîrnăi* *vb. IV.* /**zbîrn** + *-îi*.

zbîrnîială *s.f.* Zbîrnîire. • pl. *-ieli.* /**zbîrnîi** + *-eală*.

zbîrnîire *s.f.* Acțiunea de *a zbîrnîi* și rezultatul ei; zbîrnîială, zbîrnîit, zbîrnîitură. ◆ Concr. Zgomot produs de cineva sau de ceva care zbîrnîie. • pl. *-i.* /v. **zbîrnîi**.

zbîrnîit *s.n.* Zbîrnîire. *Un zbîrnîit metalic și vasul se opintește* (BART). • pl. *-uri.* /v. **zbîrnîi**.

zbîrnîitór, -oáre *adj., s.f.* **1** *adj.* (*despre insecte*) Care zbîrnîie. ◆ (*despre obiecte care se deplasează, se învîrtesc*) Care produce un sunet prelung, caracteristic. *Se uită-n aer la un zmeu zbîrnîitor* (ALECS.). ◆ Fig. Care este sensibil, delicat, vibrant. *Ai atîns coarda cea mai zbîrnîitoare a inimii mele* (ALECS.). **2** *s.f.* Fișie de hîrtie fixată în partea de sus a zmeului, care vibrează în bătaia vîntului. *Nu mai vorbește decît de zbîrnîitori* (CE. PETR.). **3** *s.f.* Jucărie făcută dintr-o scîndurică legată cu o sfoară, care, fiind învîrtită, zbîrnîie. ◆ Ext. Orice jucărie care produce un sunet specific, vibrant. • pl. *-ori, -oare.* /**zbîrnîi** + *-tor*.

zbîrnîitúră *s.f.* Zbîrnîire. ◆ Concr. Zgomot produs de cineva sau de ceva care zbîrnîie. *Patru zbîrnîituri scurte căzură una după alta într-un sfîrșit precipitat* (CĂL.). ◆ Spec. Sunet produs de o sonerie sau de un telefon atunci cînd face apel. *M-am trezit în zbîrnîiturile telefonului.* • pl. *-i.* /**zbîrnîi** + *-tură*.

zblenduí *vb. IV. tr.* (*reg.*) A zgudui, a clătina. • prez.ind. *-iesc.* /*z-* + **bleandă**[2] + *-ui*, după *zgudui*.

zbor[1] *s.n.* **1** (Mod de) deplasare în aer a unui corp (a unei păsări, a unei insecte, a unui obiect etc.) cu ajutorul aripilor a căror sustentație poate fi realizată fie cu un consum de energie din interior (la păsări, la avioane etc.) sau din exterior (la planoare, la zmeie etc.), fie fără consum de energie (la aerostate), fie prin mișcare balistică. *Goni cu mîna zborul acestor negre libelule* (GAL.). ◇ *Platformă de zbor* = platformă pe un aerodrom sau pe puntea unui portavion, de pe care decolează avioanele. *Zbor fără escală* v. escală. *Zbor planat* v. planat. ◇ Loc.adv. (*Ca*) *din* (sau *în, într-un*) *zbor* = *a)* în timpul zborului. *Prinde insectele în zbor.* Δ Expr. *A lua pasărea din zbor* v. lua; *b)* ext. în fugă, repede, iute. *S-a dus ca în zbor la nașă-sa* (SADOV.). *A prins ideea din zbor.* Δ Expr. *A mulge oaia din zbor* v. mulge; *c)* dintr-o dată. *Scriu o strofă dulce pe care-o prind din zbor* (ALECS.); *d)* în treacăt. *Am auzit, în zbor, că va veni mîine.* ◇ Loc.vb. *A da zbor* (sau *zborul*) (cuiva) = *a)* a da drumul, a elibera. *Bătrînul preot... Furtunelor dă zborul* (EMIN.); *b)* a azvîrli cu putere. *Luai coasa de picior Și-n văzduh îi detei zbor* (POP.). *A face un zbor* = a zbura. ◇ Expr. *A-și lua zborul* = *a)* a se înălța în aer; *b)* a începe să alerge repede. *Caii... pe cîmp își luau zborul* (ALEX.); *c)* a pleca; a-și începe viața, o activitate, o profesie pe cont propriu, fără o îndrumare tutelară; a părăsi (o rudă, un prieten) stabilindu-se în altă parte. *Mi-am luat zborul de la casa părintească*; *d)* a evada, a fugi. *Te-nchid în cameră, de unde n-o să mai poți să-ți iei zborul*; *e)* a se pierde, a dispărea. *Zile ce-n vecinicie-și iau repedele zbor* (ALEX.); *f)* fig. a se dezvolta, a-și lua avînt. *Al meu e Despot!... planu-mi ia zbor acum mai tare* (ALECS.). *A trece în zbor* = a trece foarte repede. ◇ Compar. *Brațele goale... se agitară ca un zbor de pasăre albă* (CA. PETR.). ◇ Fig. *Geniul său îi imprimă un zbor tot mai sigur... către realism și adevăr* (SADOV.). ◆ Ext. Deplasare în spațiu a unei rachete sau a unei astronave. **2** Deplasare rapidă, bruscă, prin aer a unui obiect aruncat sau purtat de vînt. *Aripi de vultur în zbor de săgeată Icar și-a rotit* (LAB.). ◆ Menținere în aer (a unui obiect purtat de vînt, de curenți etc.); planare, plutire. *Priveam zborul frunzelor.* ◆ Mișcare rapidă, violentă (a vîntului). **3** Fig. Mers iute, vijelios; viteză, goană, fugă. *Admira pe șosea zborul mașinii de curse.* ◆ Avînt, elan. *Îi lipsea zborul, spontaneitatea* (VLAH.). • pl. *-uri.* /de la **zbura**, prin derivare regresivă.

zbor[2] *s.n.* (*înv., reg.*) Bilci, tîrg anual, iarmaroc. ◆ Ext. Piață publică. • pl. *-uri.* /<srb. **zbor**, bg. **сбор**.

zbor[3] *s.n.* v. sobor[1].

zbórnic *s.n.* (*înv.*) **1** Carte bisericească care cuprinde legende hagiografice, scrieri religioase, tîlcuri ale scripturii, comentarii religioase etc. **2** Codice manuscris alcătuit prin copierea laolaltă a unor texte variate (relatări istorice, scrieri religioase și apocrife, lucrări literare etc.). • pl. *-ce.* /<slav. **съборникъ**.

zborși[1] *vb. IV.* **1** *refl.* (*fam.; despre oameni*) A deveni furios, amenințător; a manifesta agresivitate. *Cînd îi pomenea cineva de Ana, se zborșea și fulgera* (REBR.). ◆ A țipa, a striga, a se răsti la cineva. *Se zborșise la cei care făceau gălăgie* (CA. PETR.). ◆ (*fam.; despre planuri, proiecte*) A se strica. **2** *tr.* (*despre păsări, animale*) A-și înfoia, a-și zbîrli penele, părul. *Curcanul își zborșește penele.* **3** *tr.* (*compl. indică părul capului*) A ciufuli. • prez.ind. *-esc.* /cf. *zbîrli*.

zborși[2] *vb. IV. refl.* (*reg.; despre unele alimente, mai ales despre lapte*) A se altera prin înăcrire (excesivă). • prez.ind. pers. 3 *-ește.* /*z-* + **borși**.

zborșíre[1] *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *zborși*[1] și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. **zborși**[1].

zborșíre[2] *s.f.* Faptul de *a se zborși*[2]; acrire, alterare a unor alimente, mai ales a laptelui. • pl. *-i.* /v. **zborși**[2].

zborșít[1]**, -ă** *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este înfuriat, înverșunat; furios, mînios. *Înapoi, măgarule, țipă zborșit Cristea* (SADOV.). **2** (*despre păr, pene*) Care este zbîrlit, ciufulit. *Tata, cu capul zborșit, se uita în grădină* (CAM.). • pl. *-ți, -te.* /v. **zborși**[1].

zborșít[2]**, -ă** *adj.* (*despre unele alimente, mai ales despre lapte*) Care este alterat, acrit. • pl. *-ți, -te.* /v. **zborși**[2].

zbr *interj.* v. zbîr.

zbránca *interj., s.f. sg.* **1** *interj.* (*reg.*) Cuvînt care imită zgomotul produs de o izbitură. **2** *s.f. sg.* (*înv., reg.*) Risipă. ◇ Expr. *A face zbranca* (sau *zbrancă*) *prin* (sau *printre*)... ori *a da zbranca în..., a-i da* (cuiva) *zbranca* = a risipi, a împrăștia în toate părțile. • și (*înv.*) *zbráncă s.f. sg.* /onomat.; cf. *brîncă*.

zbrehúi, -ie *adj.* v. sprehui.

zbuchi *interj.* v. zbughi[1].

zbúcium *s.n.* **1** (Stare de) neliniște sufletească; frămîntare, îngrijorare, tulburare. *Ne rămîne însă zbuciumul și regretul* (E. LOV.). ◆ Activitate deosebită, intensă și chinuitoare (pentru a face ceva); chin, caznă, efort. *Pe fețele tuturor... se putea citi zbuciumul zilei încă neîncheiate* (CA. PETR.). **2** Mișcare (de oameni) continuă, grăbită, agitată și zgomotoasă, produsă în jurul cuiva sau a ceva; agitație, tumult, învălmășeală. *Rar mi s-a întîmplat să văd atîta zbucium în jurul unui copil bolnav* (GAL.). ◆ Mișcare puternică și zgomotoasă a elementelor naturii; clocot, freamăt. *Se auzea numai... zbuciumul ploii în geam* (CE. PETR.). • pl. *-uri, -e.* /de la **zbuciuma**, prin derivare regresivă.

zbuciumá *vb. I.* **1** *refl.* (*despre oameni*) A-și pierde liniștea, a se frămînta sufletește; a se zvîrcoli, a se chinui. *Eu pot alege: Să tac ori să mă zbucium în deșert* (LAB.). ◇ Fig. *Se zbuciumă sărmana floare* (GOGA). ◆ (*refl., intr.*) A depune eforturi deosebite, chinuitoare (pentru a face ceva); a se căzni, a se chinui. *Ianco se zbuciumă să fugă* (DAVID.). **2** *refl., tr.* A (se) mișca cu neastîmpăr (de durere sau pentru a scăpa, a se elibera), cu neliniște; a (se) agita, a se zbate. *Otrăvitul se zbuciuma în convulsii* (C. NEGR.). ◇ (*refl.; despre elemente ale naturii*) *Vîntul se zbuciumă, izbindu-se puternic de ziduri.* ◇ Fig. *Meniri necunoscute se zbuciumă în mine* (GAL.). ◆ (*tr.*) A răscoli din temelie, a deranja. *Mii de brațe... zbuciumau natura* (PER.). • prez.ind. *zbúcium.* /*z-* + **buciuma**.

zbuciumáre *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *zbuciuma*; frămîntare, chin, necaz; agitație, alergătură. *Era flămînd, după frămîntările și zbuciumările prin care trecuse* (PER.). • pl. *-ări.* /v. **zbuciuma**.

zbuciumát, -ă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este frămîntat, tulburat; care este neliniștit, îngrijorat. *Urgisita și zbuciumata lui soție* (CR.). ◇ Ext. *Se-ndreaptă spre țintirim, tăcut și cu sufletul zbuciumat* (SADOV.). ◆ (*despre viața oamenilor sau despre momente ale existenței lor*) Care este plin de evenimente, de încercări, de greutăți. *Compozitorul a avut o viață zbuciumată.* **2** (*despre elemente ale naturii*) Care se mișcă sau este mișcat cu putere într-o parte și într-alta. *Zbuciumații arbori par cufundați într-o tristă gîndire* (PET.). ◆ Ext. (*despre ape curgătoare, torente etc.*) Care este agitat, învolburat, tumultuos. *Suind pe firul apei zbuciumate... Să ne oprim pe creste cu brădet* (LAB.). ◇ Fig. *A scris o proză zbuciumată.* • pl. *-ți, -te.* /v. **zbuciuma**.

zbuciumătór, -oáre *adj.* Care zbuciumă; zguduitor, chinuitor. ◆ (*înv.; despre boli, plînsetc.*) Care este convulsiv. • pl. *-ori, -oare.* /**zbuciuma** + *-ător*.

zbucní *vb. IV.* v. izbucni.

zbughi[1] *interj.* Cuvînt care sugerează o săritură peste un obstacol sau fuga bruscă și neașteptată dintr-un loc. *Eu zbughi peste gard, în grădină* (DELAVR.). • și *zbúghia, zbuchi interj.* /onomat.

zbughi[2] *vb. IV. tr.* Expr. *A o zbughi* = a porni repede, pe neașteptate, dintr-un loc; a o lua deodată la fugă; a o șterge. *Un motan... o zbughi în niște tufe* (SADOV.). ◇ (*la imper.; cu val. de interj.*) *Zbughi-o, băiete!* = hai repede, șterge-o! • prez.ind. *-esc.* /**zbughi**[1] + *-i*.

zbúghia *interj.* v. zbughi[1].

zbughíre *s.f.* Acțiunea de *a zbughi* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. **zbughi**[2].

zbugní *vb. IV.* v. izbucni.

zbură *vb. I.* **1** *intr.* (*despre păsări, insecte etc.*) A se ridica și a se deplasa în aer cu ajutorul aripilor. *Prin aer zburau niște gîndaci* (PER.). ◇ Expr. *A crede că tot ce zboară se mănîncă* v. mînca. *A zbura în vînt* v. vînt. ◇ Ext. (*în mit. pop.; despre ființe*) *Să fie oare adevărată credința că duhurile sînt ca niște trupuri subțiate ce pot zbura?* (CĂL.). ◇ Fig. *O să-ți dai seama că moartea zboară prin aer* (PRED.). ◆ A pleca în zbor, a-și lua zborul. *Rațele zburară măcăind speriate* (CĂL.). ◇ Fig. *Îi zburară din suflet toate bucuriile* (REBR.). ◆ Fig. A pieri. *Moșiile zboară una cîte una, iar... greul e sărăcit* (E. LOV.). ◆ Fig. (*reg.; refl.; despre boli*) A trece. ◆ Fig. (*reg.; refl.; despre bolnavi*) A se vindeca. ◆ (*reg.; refl.; despre copii*) A crește. **2** *intr.* (*despre aparate de zbor*) A se ridica și a se menține în văzduh, a se deplasa pe calea aerului. *Zburau în fiecare zi avioane* (STANCU). ◆ (*despre oameni*) A călători cu o aeronavă. *Zburăm spre Paris.* **3** *intr.* (*despre lucruri*) A se menține în aer planînd (purtat de curenți, de vînt). *Roșii flori prin aer zboară* (COȘB.). ◆ A străbate aerul cu mare viteză (fiind aruncat sau lansat cu putere). *A văzut toporul gata să-i zboare în cap* (CA. PETR.). ◆ (*despre veșminte, plete etc.*) A se legăna, a flutura în vînt. *Zburau iile largi din giulgiu foarte fin* (AGÂR.). ◆ (*despre fum, praf, mirosuri etc.*) A se înălța în aer, împrăștiindu-se (în vînt). *Fumul țigaretei zboară în spirală* (ALECS.). ◆ Fig. (*despre sunete, cuvinte, glas etc.*) A se transmite din aproape în aproape. *Notele zburau cînd puternic, cînd încet* (EMIN.). ◆ (*despre știri, păreri, opinii etc.*) A se face cunoscut tuturor cu mare repeziciune. *Știrile zboară mai repede ca păsările* (STANCU). ◇ Expr. *A zbura* (*de*) *pe toate buzele* v. buză. **4** *intr.* Fig. (*despre oameni*) A merge foarte iute; a alerga, a goni. *Auzind vestea, zbură pînă acasă.* ◆ (*despre oameni, animale, vehicule etc.*) A străbate spații cu mare repeziciune. *Zboară, murgule, cu mine* (COȘB.). ◆ (*despre timp sau despre unități de timp*) A trece, a se scurge repede. *Anii tinereții zburaseră* (SADOV.). ◆ (*despre gînduri, idei etc.*) A se succeda cu repeziciune (în mintea cuiva); a evolua în toată libertatea. *Tot alte gînduri îmi zburau prin cap* (CR.). ◇ Expr. *A zbura cu gîndul* (sau *cu mintea*) ori *a-i zbura* (cuiva) *gîndul* (sau *gîndurile, mintea, inima*) *la...* = a se îndrepta (cu gîndul) către cineva (sau ceva); a-și pierde, din neatenție, din oboseală etc., șirul ideilor (și a începe a se gîndi la altceva); a sări la o altă idee. **5** *tr.* Fig. A smulge pe cineva sau ceva de la locul său; a prăvăli, a răsturna. *Șindrila o zboară mereu vîntul* (STANCU). **6** *intr., tr.* Fig. (*fam.*) A părăsi o slujbă, o funcție, o situație etc. *Dacă nu te potolești, zbori din clasa asta!* **7** *tr.* Fig. (*compl. indică părți ale unui obiect sau ale corpului ființelor*) A reteza brusc, făcînd să sară sau să cadă. ◇ Expr. *A*(*-i*) *zbura cuiva capul* = a decapita pe cineva; a-l omorî. *A*(*-și*) *zbura creierii* v. creier. ◆ (*intr.*) A cădea, a se prăbuși, a se prăvăli. *Stînca a zburat în prăpastie.* **8** *tr.* Expr. (*pop.*) *A zbura laptele* = a pune puțin lapte acru în lapte dulce fierbinte, ca să se aleagă brînza. • prez.ind. *zbor.* /lat. **exvolare*.

zburáre *s.f.* Acțiunea de *a zbura* și rezultatul ei; zbor. • pl. *-ări.* /v. **zbura**.

zburát[1] *s.n.* Faptul de *a zbura*. • /v. **zbura**.

zburát², **-ă** *adj.* **1** Care este împrăștiat, spulberat, risipit (de vînt). **2** Fig. (*despre timp*) Care s-a scurs, care a trecut foarte repede. *El a inspirat... acea nobilă patimă a anticarului, care-l face să cerceteze pretutindeni urmele zilelor zburate* (ODOB.). **3** (*pop.*) *Brînză zburată* = brînză făcută din lapte fiert, la care se adaugă zer, cheag sau cuib de lapte acru. • pl. *-ți*, *-te*. /v. ***zbura***.

zburătic, **-ă** *adj.* (*pop.*) **1** Care este iute la fugă; sprinten, ager. **2** Fig. (*despre oameni*) Care este ușuratic, nestatornic. • pl. *-ci*, *-ce*. /***zbura*** + *-atic*.

zburătăci *vb. IV.* **1** *tr.* A arunca cu ceva într-un pom (pentru a face să cadă fructele) sau într-o pasăre (pentru a o alunga). *Zburătăcește-n treacăt o găină* (CAZ.). **2** *intr., refl.* (*despre stoluri de păsări, roiuri etc.*) A se risipi bătînd din aripi, înălțîndu-se de la pămînt. *Un roi de muște zburătăcea primprejur* (REBR.). ◆ (*despre păsări, insecte*) A face zboruri scurte, aproape de pămînt. ◆ (*refl.*; *despre viețuitoare cu aripi*) A părăsi locul unde se află, plecînd în zbor. ◇ Fig. *Cînd s-a făcut fată, Glafira s-a zburătăcit* (SADOV.). ◆ (*tr.*) A face să se împrăștie; a spulbera. *Vîntul zburătăcea frunzele.* **3** *intr., refl.* (*despre pui*, ext., *despre copii*) A se dezvolta, a crește; a se maturiza și a deveni independent; ext. a se răzleți. *De la zece ani... începu băiatul a se zburătăci* (SADOV.). ◆ (*tr.*) Fig. A ajuta pe cineva să-și facă un rost în viață. • prez.ind. *-esc*. /de la ***zbura***.

zburătăcíre *s.f.* Acțiunea de *a (se) zburătăci* și rezultatul ei. • pl. *-i*. /v. ***zburătăci***.

zburătăcít, **-ă** *adj.* (*reg.*; *despre pui*, ext., *despre copii*) Care a crescut mare, care s-a dezvoltat. • pl. *-ți*, *-te*. /v. ***zburătăci***.

zburătăí *vb. IV.* v. zburătui.

zburătăíre *s.f.* v. zburătuire.

zburătór, **-oáre** *adj., s.m., s.f.* **I** *adj.* **1** (*despre viețuitoare cu aripi*) Care zboară; care poate să zboare. *Fluturii mici și albaștri... se ridică în stoluri zburătoare* (HOG.). ◇ *Pești zburători* v. pește. *Furnică zburătoare* v. furnică. *Muște zburătoare* v. muscă. *Veveriță zburătoare* v. veveriță. ◆ (*despre aripi*) Care este pentru zbor, de zburat. **2** (*despre obiecte*) Care plutește în aer (purtat de vînt, de curenți). *Paltinii... își împrăștiau sămînța Zburătoare-n tot orașul* (BLA.). ◆ Care străbate aerul cu mare viteză (fiind azvîrlit sau lansat cu putere). *Covorul zburător e numai unul* (TEOD.). ◇ *Farfurie zburătoare* v. farfurie. *Fortăreață zburătoare* v. fortăreață. *Superfortăreață zburătoare* v. superfortăreață. ◆ (*despre nisipuri, soluri*) Care este lipsit de stabilitate și care poate fi ușor dislocat de vînt. **3** Fig. (*despre oameni*) Care este nestatornic. ◇ Ext. *Voi, tinerii, sînteți cu mințile cam zburătoare* (FIL.). **II** *s.m.* **1** (*fam.*) Aviator. *A mai murit un zburător; i s-a defectat motorul* (SADOV.). **2** (*în mit. pop.*) Ființă fabuloasă, imaginată ca un spirit care chinuie noaptea în somn fetele și femeile. ◆ Boală (la fetele sau la femeile care au o dragoste neîmpărtășită) despre care se crede că este provocată de zburător și care se manifestă prin frisoane, somnolență, halucinații; lipitură. **3** (*în lit. romantică*) Personificare a sentimentului erotic, a dorului de bărbatul iubit; imaginea idealizată a iubitului. **4** Sportiv sau acrobat care execută exerciții la trapez. **5** (*mar.*) Numele unei vele care este montată a patra de la bază pe un catarg al unei nave cu pînze. ◆ Ext. Verga care susține o astfel de velă. **III** *s.f.* **1** Pasăre sau animal care zboară. *Toate zburătoarele se adunasără în pădurea uriașului.* **2** (*bot.*) Plantă erbacee melifera, cu tulpina înaltă, cu frunzele moi, lanceolate, cu florile roșii-purpurii, cu fructele în formă de capsule cu numeroase semințe prevăzute cu peri mătăsoși, folosită în medicina populară (*Chamaenerion angustifolium*). • pl. *-ori*, *-oare*. /***zbura*** + *-ător*.

zburătoare III (2)

zburătorí *vb. IV.* v. zburături.

zburătuí *vb. IV. tr.* (*pop.*) **1** (*compl. indică păsări*) A zbura aproape de pămînt. **2** Fig. A reteza dintr-o lovitură, făcînd să cadă, să se prăbușească. *Își mișcă brațele... făcute într-adins ca să zburătuiască țeste de dușmani* (D. ZAMF.). • prez.ind. *-iesc*. și *zburătăí vb. IV.* /***zbura*** + *-ătui*.

zburătuíre *s.f.* (*pop.*) Acțiunea de *a zburătui* și rezultatul ei. • pl. *-i*. și *zburătăíre s.f.* /v. ***zburătui***.

zburătúră *s.f.* **1** Bucată scurtă de lemn cu care se aruncă în cineva sau în ceva; scurtătură. *Începură a arunca în corăbii... cu zburături de lemne* (ISP.). ◇ Loc.adv. *Cît ai azvîrli cu o zburătură* v. azvîrli. ◆ Așchie, țandără. *Mureșul... curgea mîlos, acoperit de spume și zburături de lemn* (POPOV.). ◆ (*înv.*) Sfărîmătură de plumb sau de fier cu care se încărcau armele de foc. *Sloboade în el o încărcătură de un sfert de ocă de zburături* (SADOV.). **2** Mișcare de aruncare; distanță pînă la care ajunge un lucru aruncat. *Glasul lui... se înalță ca o zburătură de arc pînă departe* (CA. PETR.). • pl. *-i*. /***zbura*** + *-ătură*.

zburături *vb. IV.* (*pop.*) **1** *intr.* A străbate aerul (cu iuțeală) fiind aruncat, zvîrlit etc. *Și zburătorind, săgeata trece-n lume ca o rază* (EMIN.). **2** *tr.* A zvîrli cu ceva într-o pasăre, într-un pom etc. • prez.ind. *-esc*. și *zburători vb. IV.* /***zburătură*** + *-i*.

zburdă *vb. I. intr.* **1** (*despre copii sau*, ext., *despre animale*) A alerga sprinten încoace și încolo; a se zbengui, a se juca cu voioșie; a se ține de nebunii; a zburdălnici. *Cum se văzu în parc, copilul începu a zburda prin iarbă.* ◇ Expr. *A zburda orzul* (în cineva) v. orz. ◇ Fig. *Mintea începe a-i zburda copilărește* (REBR.). **2** Fig. A-și petrece timpul fără a-și asuma vreo răspundere, fără a avea vreo grijă; a se distra (ținîndu-se de ștrengării, de nebunii etc.). ◇ Expr. *A-i zburda* (cuiva) *inima* = a fi foarte vesel; a avea chef de petreceri. *A zburda de bine* = a nu mai putea de bine. • prez.ind. *zburd*. /lat. **exburdare*; cf. lat. *burdus* „catîr".

zburdálnic, **-ă** *adj.* **1** (*despre ființe; mai ales despre copii sau despre puii de animale*) Care zburdă; care este vioi, neastîmpărat. *Eu vreau să-mi dai copilul zburdalnic - pe Arald!* (EMIN.). ◇ (*adv.*) *Zburdalnic de pe coastă Gureșe pîraie cad* (COȘB.). ◇ Fig. *Avea un trandafir alb... în părul de aur răzvrătit în cîrlionți zburdalnici* (REBR.). ◆ Fig. (*despre stări sufletești, manifestări etc. ale oamenilor*) Care este plin de elan, de avînt, de vioiciune; avîntat. *Un dor zburdalnic îmi veni să urc la stînă* (GAL.). **2** Fig. (*despre oameni*) Care are preocupări superficiale și caută plăceri ușoare; frivol, ușuratic. *Tragedia sufletească a unei domnișoare părăsită de vreun zburdalnic ofițer* (PET.). ◆ (*despre manifestări ale oamenilor*) Care denotă o conduită superficială, frivolă. • pl. *-ci*, *-ce*. /***zburda*** + *-alnic*.

zburdáre *s.f.* Acțiunea de *a zburda* și rezultatul ei. ◆ Fig. Avînt; exuberanță. *Dibaci ar fi acela care ar explica zburdările fantaziei* (ALECS.). • pl. *-ări*. /v. ***zburda***.

zburdătic, **-ă** *adj.* (*înv.*; *despre ființe; mai ales despre copii sau despre puii de animale*) Care este zburdalnic. *Alergară zburdatici prin cîmpiile înverzite* (ISP.). • pl. *-ci*, *-ce*. /***zburda*** + *-atic*.

zbúrdă *s.f.* (*reg.*) Joacă voioasă; zbenguială, neastîmpăr. *Rîseră destul de zburda mînzului* (AGÂR.). • /de la ***zburda***, prin derivare regresivă.

zburdăciúne *s.f.* (*înv., reg.*) Zburdălnicie, vioiciune, neastîmpăr. • pl. *-i*. /***zburda*** + *-ăciune*.

zburdălnicí *vb. IV. intr.* (*despre copii*, ext., *despre animale*) A zburda. • prez.ind. *-esc*. /de la ***zburdălnicie***, prin derivare regresivă.

zburdălnicíe *s.f.* Însușirea de a fi zburdalnic; vioiciune, neastîmpăr, voioșie. *Era în vîrsta cînd se face trecerea de la zburdălnicia copilăriei în adolescență* (AGÂR.). ◆ Manifestare, faptă a celui zburdalnic; joc, petrecere; nebunie. *Am rîs de zburdălniciile tinereții* (SADOV.). • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /***zburdalnic*** + *-ie*.

zburdătór, **-oáre** *adj.* (*înv.*) Care este zburdalnic, zglobiu, neastîmpărat. • pl. *-ori*, *-oare*. /***zburda*** + *-ător*.

zburdătúră *s.f.* (*reg.*) Salt, săritură. • pl. *-i*. /***zburda*** + *-ătură*.

zburíș *adv.* (*pop.*) Ca în zbor; repede. *Tot mai încet venea dînsa și tot mai zburiș venea el* (SLAV.). • /***zbura*** + *-iș*.

zburlí *vb. IV.* v. zbîrli.

zburlíre *s.f.* v. zbîrlire.

zburlít, **-ă** *adj.* v. zbîrlit.

zdélcă *s.f.* (*jur.*; *pop.*) Contract, act (de vînzare). ◇ *Zdelcă întărită* = act (de vînzare) autentificat. ◆ Gener. Orice înțelegere (în scris); chitanță sau act (oficial). *Zdelcele sînt făcute pentru ăi răi de plată* (CHIRIȚ.). • pl. *zdelci*. /<rus. ***сделка***.

zdragón *s.m.* v. zdrahon.

zdrahón *s.m.* **1** (*pop.*; *fam.*) Om zdravăn, bine legat, voinic. *Un zdrahon cît un munte înhățase de gît pe un lăutar* (SADOV.). ◇ (*ca epitet, precedînd termenul calificat, de care se leagă prin prep. „de"*) *E un zdrahon de femeie.* **2** (*înv.*; *în forma „zdragon"*) Dragon. ◆ Balaur. • pl. *-i*. și (*înv.*) *zdragón s.m.* /***z-*** + ***dragon***.

zdranc *interj.* v. zdrang.

zdrănca *interj.* v. zdrang.

zdrang *interj.* (*adesea repet.*) Cuvînt care redă zgomotul produs de ciocnirea sau de căderea unor obiecte de metal, de spargerea unor obiecte de sticlă, de trîntirea unei uși etc. *S-a auzit: zdrang! din bucătărie. Mama spărsese o farfurie.* • și *zdranc, zdránca interj.* /onomat.

zdrăvăn, **-ă** *adj.* **1** (*despre oameni*, ext., *despre corpul sau despre părți ale corpului lor*) Care este robust, voinic, viguros, puternic. *Era frînt de oboseală și totuși se simțea mai zdravăn* (REBR.). ◆ (*înv.*; *despre oameni*) Care este extraordinar. *Zdravănă femeie! ce a făcut, ce a dres..., s-a plătit de datorii* (CAR.). **2** (*despre oameni*, ext., *despre corpul sau despre părți ale corpului lor*) Care este sănătos, teafăr, întreg, neatins, nevătămat. *Se ridica-n picioare bun zdravăn* (CAR.). ◇ Expr. *A-și băga* (sau *a-și vîrî, a-și pune, a-și pleca*) *capul zdravăn sub evanghelie* v. evanghelie. ◆ (*despre oameni*; *de obicei determ. prin „la cap", „la minte"*) Care reacționează normal. *Nici zdravăn la minte nu era* (STANCU). ◇ Ext. (*despre minte, rațiune etc.*) *Are o minte zdravănă.* **3** (*despre lucruri*) Care are o structură solidă; rezistent, durabil. *Acolo-s dulapurile cele zdravene* (TEOD.). **4** Care este în cantitate însemnată; abundent, consistent. *Trage o dușcă zdravănă* (REBR.). ◆ (*adv.*) Din plin, mult. *A încărcat carul zdravăn* (CR.). **5** Care depășește intensitatea obișnuită; grozav, puternic. *Februarie miroase a iarnă zdravănă* (PER.). ◆ (*adv.*) Cu putere, tare. *Împingea zdravăn mașina, dar totuși nu reușea s-o clintească din loc.* • pl. *-eni*, *-ene*. /<sl. veche ***здравєнъ*** <***съдравьнъ***.

zdrăncăní *vb. IV.* v. zdrăngăni.

zdrăncănít *s.n.* v. zdrăngănit.

zdrăngăneálă *s.f.* Zdrăngănire. • pl. *-eli*. /***zdrăngăni*** + *-eală*.

zdrăngănél *s.m.* **1** (*pop.*) Clopoțel, zurgălău. **2** (*fam.*; *la pl.*) Podoabă. *Cu atîtea zdrăngănele pe tine parcă ești o capră de Anul nou.* • pl. *-ei*. și *zdrîngănél s.m.* /***zdrăngăni*** +***clopoțel***, prin contaminare.

zdrăngăní *vb. IV.* **1** *intr.* (*despre sticle, metale sau despre obiecte făcute din aceste materiale*) A produce un sunet caracteristic cînd se ciocnește de ceva, cînd este lovit cu ceva ori cînd cade, cînd se sparge, cînd se trîntește. *A zdrăngănit de cîteva ori din clanță* (LĂNCR.). ◆ Ext. A produce zgomote (supărătoare). *Mașina... zdrăngănea ca o roată fără ciolane* (BRĂ.). ◇ (*tr.*) *Își zdrăngănea sabia* (REBR.). **2** *tr.* (*despre oameni*; *compl. indică coardele unui instrument muzical*) A face să vibreze (nearmonios). ◆ Ext. (*deprec.*) A cînta fără pricepere la un instrument muzical cu coarde. *Au zdrăngănit din strune cît putură Și n-a ieșit decît harabaură* (ARGH.). • prez.ind. *-esc*, (*reg.*) *zdrăngăn*. și *zdrăncăní vb. IV.* /***zdrang*** + *-ăni*.

zdrăngăníre *s.f.* Acțiunea de *a zdrăngăni* și rezultatul ei; zdrăngăneală. • pl. *-i*. /v. ***zdrăngăni***.

zdrăngănít *s.n.* **1** Faptul de *a zdrăngăni*. **2** Concr. Cîntec executat fără pricepere la un instrument muzical cu coarde; zdrăngănitură. • și *zdrăncănít s.n.* /v. ***zdrăngăni***.

zdrăngănitúră *s.f.* Zdrăngănit. • pl. *-i*. /***zdrăngăni*** + *-tură*.

zdrăvăná *vb. I.* **1** *refl. recipr.* (*înv.*; *despre oameni*) A-și dori sănătate; a-și dori binele. **2** *intr.* (*reg.*; *despre oameni*) A străbate. • prez.ind. *zdrăvăn*, *-vnesc*. /***zdravăn*** + *-a*.

zdrăvení *vb. IV. refl., tr.* (*pop.*) A (se) însănătoși; a (se) vindeca. • prez.ind. *-esc*. /***zdravăn*** + *-i*.

zdrăvéniе *s.f.* (*înv.*) Calitatea sau starea de a fi zdravăn. • g.-d. *-iei*. /***zdravăn*** + *-ie*.

zdreánță *s.f.* **1** Bucată, fîșie ruptă dintr-o pînză sau dintr-un obiect de pînză; cîrpă. *Femeia... se ștergea pe față de sudoare cu o treanță nu prea curată* (PRED.). ◆ (*mai ales la pl.*) Haină, rufă sau pînză uzată și ruptă; ext. orice obiect (țesut, lucrat etc.) vechi, rupt, degradat. ◇ Loc.adj. *În zdrențe = a*) (*despre oameni*) care este îmbrăcat în haine zdrențuite; flenduros, zdrențăros; *b*) (*despre obiecte de îmbrăcăminte*) care este zdrențuit. ◇ Compar. *Zăcea la picioarele lui ca o zdreanță fără preț* (REBR.). ◇ Fig. *Pe zdreanța toamnei mari s-au prins Medalii triste de lumină* (VOIC.). **2** Fig. (*fam.*) Ființă decăzută fizic sau moral; om de nimic; lepădătură, secătură. *A fi bine crescut înseamnă a nu permite celui care înșeală să facă din tine o zdreanță* (PRED.). **3** (*culin.; la pl.*) Bucățele de aluat subțiri, făcute din făină și ouă, care se fierb în supă. • pl. *-e.* și (*pop.*) *streámță, streánță, tréanță s.f., drége s.f. pl.* /<slav. **съдраньца** <sl. veche **съдранъ** „rupt".

zdrelí *vb. IV. tr., refl.* A (se) răni ușor, julindu-și pielea. *Nu plîngeam chiar de-mi zdreleam genunchiul* (LAB.). • prez.ind. *-esc.* /cf. *mezdri.*

zdrelíre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *zdreli* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***zdreli.***

zdrelít, -á *adj.* (*despre ființe sau despre părți ale corpului lor*) Care are pielea jupuită; care este rănit prin julire. *Mai răcnea și un băiețaș... ținîndu-și cu mîna piciorul zdrelit* (CE. PETR.). ◆ Care este zdrobit, sfărîmat. *Pe copil l-au ridicat mort, cu capul zdrelit* (DELAVR.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***zdreli.***

zdrelitúră *s.f.* Zgîrietură, julitură. *Am căzut și mi-am făcut niște zdrelituri de toată frumusețea.* • pl. *-i.* /***zdreli*** + *-tură.*

zdrențár *s.m.* Persoană care adună zdrențe. ◆ Ext. Telal. • pl. *-i.* /***zdreánță*** + *-ar.*

zdrențăros, -oásă *adj.* **1** (*despre îmbrăcăminte*) Care este prefăcut în zdrențe; rupt, uzat. *Arabi învăliți cu burnuze zdrențăroase... se furișează prin gloată* (ALECS.). ◇ (*adv.*) *Vorbea... zdrențăros* (M. I. CAR.). **2** (*despre oameni*) Care este îmbrăcat în zdrențe, care are haine foarte uzate, sărăcăcioase; flenduros, zdrențuit, (*înv., pop.*) zdrențos. *Un copil zdrențăros și murdar... face caraghioșlîcuri* (CAR.). ◇ (*subst.*) *Tocmai un trențăros ca tine să o facă?* (ISP.). • pl. *-oși, -oase.* și *zdrențurós, -oásă, stremțurós, -oásă, strențurós, -oásă, trențărós, -oásă adj.* /***zdreánță*** + *-ăros.*

zdrențós, -oásă *adj.* (*înv., pop.; despre oameni*) Zdrențăros. *Orașul era aproape pustiu..., oamenii speriați și zdrențoși* (POPOV.). • pl. *-oși, -oase.* și *stremțós, -oásă adj.* /***zdreánță*** + *-os.*

zdrențuí *vb. IV. refl.* (*despre obiecte din pînză, din stofă, din hîrtie etc.*) A se rupe, a se sfîșia; a se prefăce în zdrențe. *Straiele mi s-au zdrențuit* (STANCU). ◇ (*tr.*) *Zdrențuise cele cîteva scrisori pe care le mai avea* (PER.). ◇ Fig. *Cîțiva nouri... zdrențuiți de soare Se topesc* (VLAH.). • prez.ind. *-iesc.* și (*pop.*) *strimpțuí, strențuí, trențuí vb. IV.* /***zdreánță*** + *-ui.*

zdrențuít, -á *adj.* **1** (*despre îmbrăcăminte*) Care este prefăcut în zdrențe; rupt, sfîșiat. *Năvăleau oamenii în izmene ude și zdrențuite* (CA. PETR.). ◇ Fig. *Balauri suflau în sus neguri zdrențuite* (SADOV.). **2** (*despre oameni*) Care este îmbrăcat în zdrențe; zdrențăros. *Este un om bărbos și zdrențuit* (VIANU). • pl. *-ți, -te.* /v. ***zdrențui.***

zdrențurós, -oásă *adj.* v. zdrențăros.

zdrîngánél *s.m.* v. zdrăngănel.

zdrob, zdroábă *s.n., s.f.* **1** *s.n., s.f.* (*înv., pop.*) Bucată (mică) rămasă din ceva care s-a spart, s-a rupt etc. *M-am uitat cu părere de rău în uliță, la cioburile și la zdroburile care rămăseseră acolo* (LĂNCR.). **2** *s.f.* (*reg.*) Oboseală; trudă; agitație, zbucium. *Cu multă zdroabă a ajuns călare pe luntre* (AGÂR.). • pl. *n. -uri, f. -oabe.* /de la ***zdrobi,*** prin derivare regresivă.

zdrobeálă *s.f.* (*pop.*) Zdrobire. • pl. *-eli.* /***zdrobi*** + *-eală.*

zdrobí *vb. IV.* **I 1** *tr.* (*compl. indică obiecte, materiale etc.*) A distruge, a fărîmița, a sfărîma. *Chiar lira sa au zdrobit-o sub picioare* (ALECS.). ◇ (*refl.*) *Mașina s-a zdrobit de parapet.* ◇ Fig. *Cu vremea... neconvenitele valuri vor zdrobi stînca ignoranței* (SADOV.), **2** *refl.* (*despre ploaie sau despre picături*) A se împrăștia și a se desface în cantități (și mai) mici prin cădere, prin scurgere etc., cu un zgomot specific, pe un corp sau pe o suprafață tare. *Ploaia se zdrobește pe geam.* ◆ (*despre valuri*) A se desface și a se împrăștia în stropi, prin izbire, cu un zgomot specific, de țărm, de stînci etc. *Valurile mării se zdrobesc de maluri.* **II** *tr.* (*compl. indică legume, fructe, semințe etc.*) A sfărîma, a strivi prin presare sau lovire. *Rupsese o petală... și o zdrobise între degete* (PER.). ◆ (*compl. indică unele alimente*) A face să devină o pastă omogenă, un lichid sau un amestec omogen. *Zdrobește gălbenușurile fierte cu o furculiță.* **III** *tr.* **1** (*compl. indică obiecte, construcții sau părți ale acestora, așezări umane etc.*) A face să dispară de pe fața pămîntului; a nimici, a distruge. *De la goți pînă la huni... au zdrobit și-au spurcat așezările unei civilizații luminoase* (SADOV.). ◆ Fig. (*compl. indică stări, sentimente, relații etc.*) A face să nu mai existe, să nu se mai producă, să nu se mai manifeste etc. *Zdrobise cerbicia boierului* (SADOV.). ◇ (*refl. pas.*) *Jugul puterei s-a zdrobit* (GHICA). **2** (*compl. indică ființe sau părți ale corpului lor*) A lovi puternic, provocînd distrugerea țesuturilor, traumatisme etc. *Căzu pe spate și își zdrobi capul de gheața tare ca piatra* (AGÂR.). ◇ Exager. (*sugerează ideea de intensitate maximă a unei acțiuni*) *Muncim de ne zdrobim oasele* (REBR.). ◆ Fig. (*compl. indică oameni*) A produce o durere sufletească copleșitoare. *Matilda e zdrobită de durere* (VIN.). **3** (*compl. indică ființe*) A omorî prin mijloace violente, strivind, mutilînd. *Pe cei vicleni îi va zdrobi sub copitele calului* (SADOV.). ◆ (*refl.*) A muri în urma unor traumatisme grave produse prin izbire, prin cădere de la înălțime etc. *Se suiau chiar pe acoperișul caselor, cu riscul de a cădea și a se zdrobi* (FIL.). **4** Fig. (*compl. indică ființe, mai ales oameni*) A obosi peste măsură (din cauza eforturilor fizice, a consumului nervos etc.). *Călătoria îl zdrobise* (REBR.). ◇ (*refl.*) *Îi povesti că mama lui se zdrobește muncind* (POPOV.). **IV** *tr.* **1** (*compl. indică armate, grupuri de oameni înarmați etc.*) A suferi o înfrîngere categorică în urma unei acțiuni energice a adversarului. *Generalul... a zdrobit pe imperiali* (CA. PETR.). **2** Fig. (*compl. indică oameni*) A face să nu mai acționeze din proprie inițiativă, în urma unor represalii, a unor constrîngeri etc.; a distruge din punct de vedere social, profesional; a aduce în stare de totală supunere, ascultare. *E un tînăr cu iluzii... pe care viața îl zdrobește repede* (E. LOV.). • prez.ind. *-esc.* /<sl. veche **съдробити, здробити.**

zdrobíre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *zdrobi* și rezultatul ei; sfărîmare, strivire; nimicire, distrugere; zdrobit, (*pop.*) zdrobeală. • pl. *-i.* /v. ***zdrobi.***

zdrobít[1] *s.n.* Zdrobire. • /v. ***zdrobi.***

zdrobít[2]**, -á** *adj.* **1** (*despre obiecte, materiale etc.*) Care este strivit, sfărîmat; împrăștiat. *Prin marmura zdrobită Crescuse și-nflorise o mică mărgăritá* (ALECS.). **2** (*despre obiecte, construcții, așezări umane etc.*) Care este distrus, nimicit. *În port a ancorat un vas... cu prora zdrobită* (MINUL.). **3** (*despre ființe sau părți ale corpului lor*) Care are țesuturile distruse, traumatisme, din cauza unor lovituri puternice. *Cînd l-a văzut căzut și zdrobit, a țipat* (SADOV.). ◆ Fig. Care este copleșit de durere, distrus sufletește, demoralizat. *Zdrobită, la picioarele-i, zăcea plîngînd* (VOIC.). **4** Fig. (*despre ființe*) Care este foarte obosit, sleit de puteri, extenuat. *Calul vrea să pornească iar, dar cade zdrobit în genunchi* (CAR.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***zdrobi.***

zdrobitór, -oáre *adj., s.f., s.n.* **I** *adj.* **1** Care zdrobește. **2** Fig. Care produce o durere sufletească copleșitoare. *Un fel de dezgust mai zdrobitor decît chiar deznădejdea apăsa greu pe amîndoi umerii bătrînului* (CAR.). **3** Fig. Care este istovitor, copleșitor, extenuant. *O osteneală zdrobitoare se lăsă pe cerbicea lui Zibal* (CAR.). **4** Fig. Care împrăștie orice îndoială; convingător, hotărîtor. *În fața celor două argumente zdrobitoare mulțimea amuți.* **II 1** *s.f.* Mașină de mărunțire sau de separare prin strivire, prin sfărîmare etc. a unor materiale textile, a unor produse agricole etc. **2** *s.n.* (*reg.*) Meliță. • pl. *-ori, -oare.* /***zdrobi*** + *-tor.*

zdrobitúră *s.f.* (*înv., pop.*) Sfărîmătură, strivitură. ◆ Rană produsă prin zdrobire. *Din zdrobitură țîșnea sînge.* • pl. *-i.* /***zdrobi*** + *-tură.*

zdronc *interj.* (*adesea repet.*) **1** Cuvînt care redă zgomotul produs de izbirea, de ciocnirea sau de căderea unor obiecte de metal, de lemn etc. *Sabia: zdronc-zdronc* (STANCU). **2** Cuvînt care redă zgomotul produs de mersul zdruncinat, hurducat al unui vehicul. *Închipuiește-ți că vii pe drum cu birza..., hodoronc-hodoronc, zdronca-zdronca* (CAR.). • și *zdrónca, zdrong interj.* /onomat.

zdrónca *interj.* v. zdronc.

zdroncăní *vb. IV. intr.* (*despre vehicule*) A face un zgomot caracteristic (din cauza zdruncinăturilor). *Carul țăcăne, zdroncăne* (STANCU). • prez.ind. pers. 3 *zdróncăne.* /***zdronc*** + *-ăni.*

zdroncănít *s.n.* Faptul de *a zdroncăni.* ◆ Concr. Zgomot caracteristic produs prin lovirea, ciocnirea unor obiecte de metal (la zdruncinături). • pl. *-uri.* /v. ***zdroncăni.***

zdroncănitúră *s.f.* Acțiunea de *a zdroncăni* și rezultatul ei. ◆ Concr. Zgomot caracteristic produs prin lovirea, ciocnirea unor obiecte de metal. • pl. *-uri.* /***zdroncăni*** + *-itură.*

zdrong *interj.* v. zdronc.

zdroșí *vb. IV. tr.* (*reg.; compl. indică obiecte, materiale etc.*) A sfărîma, a strivi, a zdrobi. • prez.ind. *-esc.* și *zdrușí, zdrucí vb. IV.* /etimol. nec.

zdrucí *vb. IV.* v. zdroși.

zdruhăí *vb. IV. tr., refl.* (*reg.*) A (se) zdruncina. • prez.ind. *-iesc.* /<pol. ***zdrohać.***

zdrumicá *vb. I. tr.* (*pop.*) **1** (*compl. indică obiecte, materiale etc.*) A face bucățele, a sfărîma. ◇ Fig. *Călușarii zdrumicau bătuta pe bîte* (ARGH.). **2** (*compl. indică ființe sau părți ale corpului lor*) A lovi puternic, provocînd traumatisme. *L-a izbit pe-a lui coif, cît oasele capului toate I-a zdrumicat* (MURNU). **3** (*compl. indică armate, grupuri de oameni înarmați etc.*) A suferi o înfrîngere categorică; a nimici. *Românii îi zdrumicau fără cruțare* (ISP.). • prez.ind. *zdrúmic.* /***dumica*** + ***zdrobi,*** prin contaminare.

zdrumicáre *s.f.* (*pop.*) Acțiunea de *a zdrumica* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***zdrumica.***

zdrumicát, -ă *adj.* (*pop.*) Care este făcut bucățele, sfărîmat, zdrobit. *Prundișu-i zdrumicat ca marna* (PER.). ◇ Fig. *Prin mîndrul întuneric al pădurii de argint Vezi izvoare zdrumicate peste pietre licurind* (EMIN.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***zdrumica.***

zdrumicătúră *s.f.* (*pop.*) Sfărîmătură. • pl. *-i.* /***zdrumica*** + *-ătură.*

zdrúncen *s.n.* v. zdruncin.

zdrúncin *s.n.* **1** Zdruncinătură. *Stînd cu genunchii cam sus, se afla destul de apărat de zdruncin* (SADOV.). ◆ Fig. Efort, strădanie. *După atîta zdruncin, setea ne omora* (AD.). **2** Fig. Tulburare sufletească, zbucium, frămîntare, durere. *Zdruncinul sufletului s-a potolit în bietul om* (SADOV.). • pl. *-uri.* și (*pop.*) *zdrúncen, strúncin s.n.* /de la ***zdruncina,*** prin derivare regresivă.

zdrunciná *vb. I.* **1** *tr., refl.* A (se) scutura tare, deplasîndu-se din poziția inițială; a (se) clătina; a (se) hurduca, a (se) zgudui, (*reg.*) a (se) zdruhăi. *Vagonul se clătina zdruncinîndu-se în același ritm monoton* (CĂL.). ◇ Fig. *În inima noastră se zdruncină oceanul* (GAL.). **2** *refl.* (*mai ales despre construcții*) A se deteriora (în urma unor zguduituri). *Casele s-au zdruncinat în urma bombardamentelor.* ◇ (*tr.*) *Blocul a fost zdruncinat de cutremur.* **3** *tr.* Fig. A clătina din temelii, a face să-și piardă temeinicia, trăinicia, forța. *Autorul zdruncina privilegiile marilor boieri* (PER.). **4** *tr.* Fig. A tulbura conștiința, convingerile etc. cuiva. *Sufletul lui fusese zdruncinat din temelii* (D. ZAMF.). **5** *tr.* (*compl. indică sănătatea, sistemul nervos al oamenilor etc.*) A face să-și piardă rezistența și să devină șubred (în urma unor modificări patologice); a distruge, a strica. *Războiul zdruncină nervii* (CĂL.). **6** *tr.* (*înv., pop.; compl. indică ființe sau părți ale corpului lor*) A zdrobi. *S-a ridicat zdruncinat de căzătură* (CAR.). • prez.ind. *zdrúncin.* și (*înv.*) *strîncená vb. I., zdruncíni vb. IV.* /cf. sl. veche **съдрѫчити.**

zdruncináre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *zdruncina* și rezultatul ei; (*înv., reg.*) zdruncineală. • pl. *-ări.* /v. ***zdruncina.***

zdruncinát, -á *adj.* **1** (*despre obiecte, construcții etc.*) Care este zguduit, clătinat, hurducat. ◇ (*despre oameni sau despre părți ale corpului lor*) *Calul... mă tîrăște în partea ailaltă... Pe cînd mă ridic zdruncinat, auz fosneală printre coceni* (CAR.). **2** (*despre obiecte*) Care este deteriorat, zdrobit, strivit (în urma unor lovituri puternice). *Trebuie să urci o scară strîmbă și zdruncinată* (CA. PETR.). **3** (*despre oameni*) Care și-a pierdut forța, care este șubrezit, slăbit. *După o zăcere de friguri și aiureli, băiatul rămăsese zdruncinat* (VOIC.). **4** Fig. (*despre oameni*) Care este tulburat

(sufletește). *Eram prea zdruncinat sufletește ca să-mi ardă de învățătură* (H. LOV.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***zdruncina***.

zdruncinătór, -oáre *adj.* Care zdruncină, care hurducă. • pl. *-ori, -oare.* /***zdruncina*** + *-ător.*

zdruncinătúră *s.f.* **1** Scuturătură, zguduire, hurducătură; zdruncin. *O zdruncinătură a trenului îi aruncă în brațe pălăria* (TEOD.). **2** Fig. Dezechilibru, tulburare a ordinii, a echilibrului. • pl. *-i.* /***zdruncina*** + *-ătură.*

zdruncineálă *s.f.* (*înv., reg.*) Zdruncinare. • pl. *-eli.* /***zdruncina*** + *-eală.*

zdruncíni *vb. IV.* v. zdruncina.

zdruși *vb. IV.* v. zdroși.

zdup *interj., s.n.* **1** *interj.* (*de obicei repet.*) Cuvînt care imită zgomotul unei căderi precipitate sau al unor pași grei, apăsați. *Nu se aude decît zdup-zdup pe scară* (TEOD.). ◇ (*cu val. vb.*) *Numai ce-aud așa ca un vînt... și deodată, zdup! Pe prispă* (SADOV.). **2** *s.n.* (*fam.; în legătură cu vb. „a băga", „a intra"*) Închisoare. *Va fi băgat la zdup* (STANCU). ◇ Expr. *A ședea la zdup* v. ședea. • /onomat.

zdupác *s.m.* (*reg.*) Pumn. *I-a dat cîțiva zdupaci după cap.* • pl. *-ci.* /***z-*** + ***dupac***.

zdupăí *vb. IV. intr.* (*pop.*) A călca greu, cu zgomot; a tropăi. ◇ (*tr.*) *Omul dinăuntru... a zdupăit apăsat un pas ori doi* (GALAN). • prez.ind. *zdúpăi.* /***zdup*** + *-ăi.*

zdupălálă *s.f.* (*reg.*) Tropăitură. • pl. *-ieli.* /***zdupăi*** + *-eală.*

zdupăitúră *s.f.* Faptul de *a zdupăi.* ◆ Concr. Zgomot caracteristic produs de mersul greoi, apăsat și repede, de o săritură, de o lovitură etc. • sil. *-pă-i-.* pl. *-i.* /***zdupăi*** + *-tură.*

zea *s.f.* v. za[2].

zeámă *s.f.* **1** Partea lichidă a bucatelor; sos. ◆ Ext. (*culin.; pop.; adesea cu determ. care indică felul*) Nume dat supelor, ciorbelor sau mîncărurilor cu sos mult și subțire. *Castroanele cu zeamă de găină abureau podelele* (VLAS.). ◇ Zic. *Găina bătrînă face zeamă bună.* ◇ *Zeamă chioară* = *a)* mîncare neconsistentă, făcută cu prea multă apă, pentru a ajunge la multe persoane; *b)* vorbărie lungă, lipsită de interes; flecăreală; *c)* ext. persoană care vorbește mult și fără nici o noimă; flecar. *Zeamă de vorbe* = vorbărie deșartă; vorbe goale. *Zeamă de prune* = țuică. ◇ Expr. *A nu fi de nici o zeamă*, se spune despre cineva pe care nu se poate pune nici un temei. (*A fi*) *tot de-o zeamă cu...* = (a fi) deopotrivă cu... *Zeamă lungă* v. lung. *A mînca singur bucățile* (sau *bucatele*) *și a lăsa altora zeama* v. mînca. **2** (*adesea urmat de determ. care arată felul*) Lichid pe care îl conțin celulele și țesuturile organismelor vegetale. ◆ Suc de fructe sau de plante (extras prin presare sau prin stoarcere). *Îi turnau pe gît zeamă de portocale* (COCEA). ◇ *Zeamă de varză* = lichid acrișor în care s-a murat varza; moare. **3** (*înv., pop.*) Lichid care intră în compoziția celulelor sau țesuturilor animale; secreție produsă de unele celule, glande sau organe. ◇ Expr. *A lăsa pe cineva în zeama lui* = *a)* a nu mai bate la cap pe cineva; *b)* a lăsa pe cineva în pace. *A fierbe în zeama lui* = a se necăji, a se frămînta fără a-și împărtăși altuia necazurile. ◆ (și *zeamă roșie*) Sînge. **4** Ext. Nume generic pentru diverse lichide. *I-au fiert și i-au dat să bea zeamă de pietricele roșii* (GAL.). ◇ *Ou cu zeamă* = ou fiert puțin, cu albușul necoagulat. ◇ Expr. (*pop.; glum.*) *Zeamă de clopot* (sau *de hîrleț*) = moartea. *Numai zeama de hîrleț îl vindecă* (CAM.). *Leacu-i zeamă de clopot* v. clopot. **5** (*chim.*) Nume dat unor soluții chimice. ◇ *Zeamă bordeleză* = suspensie de culoare albastră de sulfat bazic de cupru în apă, obținută prin adăugarea unei soluții de sulfat de cupru în lapte de var, folosită ca fungicid. • pl. *zemuri, zemi.* și (*pop.*) *zámă* *s.f.* /lat. ***zĕma(m)***.

zeamíl *s.n.* (*ind. alim.*) Produs alimentar (dietetic), ușor asimilabil de organism, obținut din amidon de porumb, modificat printr-un tratament alcalin, care are o putere de gelificare mai mare și un conținut mai mic de materii grase și proteine decît amidonul obișnuit. • sil. *ze-a-.* /***Zea*** *[mais]* + nm. pr. ***Mil[upa]***, den. com.

zebereálă *s.f.* (*înv.; în legătură cu vb. „a face"*) Sechestru. • pl. *-eli.* /***zeberi*** + *-eală.*

zeberí *vb. IV. tr.* (*înv.*) A sechestra; a confisca. • prez.ind. *-esc.* /***zăbor*** + *-i.*

zebrá *vb. I. tr.* A vărga. • prez.ind. *-ez.* /<fr. ***zébrer***.

zebrăt, -ă *adj.* Care este vărgat, cu dungi, ca blana zebrei. • pl. *-ți, -te.* /v. ***zebra***; cf. fr. *zébré.*

zébră *s.f.* **1** (*zool.*) Mamifer sălbatic care trăiește în Africa, înrudit cu calul și care are părul galben-deschis sau alb, vărgat cu dungi paralele negre sau brune (*Equus zebra*). **2** (*iht.*) Mic pește de recif și de acvariu, foarte vioi, cu multă mobilitate, cu dungi de un albastru metalic strălucitor pe fond argintiu sau, la mascul, auriu, originar din India (*Danio rerio*). **3** Fig. Marcaj de traversare a străzii pentru pietoni, constînd în dungi paralele, albe sau galbene. • pl. *-e.* /<fr. ***zèbre***.

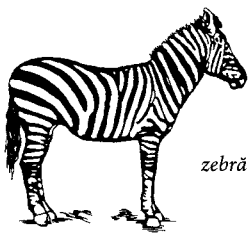

zebră (1)

zebreá *s.f.* v. zăbrea.

zebroíd *s.m.* (*zool.*) Animal rezultat din hibridarea dintre cal și zebră; zebrul. • pl. *-izi.* /<germ. ***Zebroid***.

zebrúl *s.m.* (*zool.*) Zebroid. • pl. *-i.* /<fr. ***zébrule***.

zébu *s.m.* (*zool.*) Mamifer rumegător, din familia bovideelor, domesticit în Asia și în Madagascar, asemănător cu boul, care are pe spate o cocoașă de grăsime (*Bos indicus*). • acc. și *zebú.* /<fr. ***zébu***; cuv. tibetan.

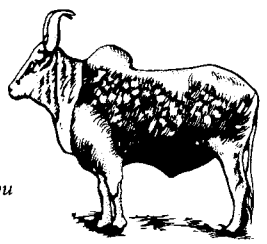

zebu

zéce *num.card., s.m.* **I** *num.card.* Număr natural care este situat în numărătoare între nouă și unsprezece și care se indică prin cifra *10* (sau *X*); numărul abstract corespunzător. *Cinci și cu cinci fac zece.* ◇ (*adj.*) *Zece ani nu scap din temniță* (BRĂT.). Δ *Cele zece porunci* v. poruncă. Δ Expr. *A avea zece vieți*, se spune cînd cineva scapă cu viață din situații primejdioase. *A asculta cu zece urechi* = a asculta foarte atent. *A lega paraua cu zece noduri* v. lega. ◇ (*precedat de „vreo", indică un nr. aproximativ, nedefinit*) *Un copil de vreo zece ani sare drept în picioare* (REBR.). Δ Exager. (*la pl., arată un nr. nedefinit, o cantitate mare nedeterminată*) *Peste zeci de mii de ani omenirea va ajunge poate și la pacea idilică* (E. LOV.). ◇ (*subst.*) *Au plecat zece la concurs.* Δ Loc.adj., adv. *Cu zecile* = (care este) în cantitate sau în număr (foarte) mare. *Mor oamenii de molimă cu zecile.* ◇ (*cu val. de num.ord.*) *Volumul zece.* ◇ (*precedat de prep. „de" și urmat de „ori", intră în componența num.adv.*) *S-a răzgîndit de zece ori.* ◇ (*precedat de „cîte", intră în componența num. distrib.*) *Mergeau cîte zece în serie.* **II** *s.m.* **1** Semn grafic care reprezintă numărul *zece*; ext. desen, figură în forma acestui semn. ◆ Nota zece. *A luat un zece la teză.* **2** (*intră în compunerea num.card. compuse de la unsprezece pînă la nouăsprezece*) *Șaptesprezece.* ◆ (*intră în compunerea num.card. compuse de la douăzeci pînă la nouăzeci și nouă*) *Treizeci și trei.* **3** Carte de joc marcată cu zece puncte; decar. • pl. *zeci.* /lat. ***děcem***.

zécelea, zécea *num.ord.* (*precedat de art. „al", „a"*) **1** Care se află între al nouălea și al unsprezecelea. *A zecea din catalog a luat premiu.* ◇ (*adj.*) *Cartierul cel vechi evreiesc... datează din veacul al zecelea* (SADOV.). **2** (*la f.; adj.; urmat de „parte", intră în componența num. fracț. corespunzător, indicînd o zecime dintr-un tot*) *Vîna de aramă... era foarte săracă, că nu conținea nici a zecea parte de mineral de aramă* (GHICA). **3** (*la f.; adj.; urmat de „oară", intră în componența num.adv. corespunzător*) *Citea cartea a zecea oară.* • /***zece*** + ***le*** + *-a.*

zecér *s.m.* (*reg.*) Cifră, ban, carte de joc etc. avînd valoarea de 10 unități. • pl. *-i.* /***zece*** + *-ar.*

zéche *s.f.* v. zeghe.

zéchie *s.f.* v. zeghe.

zecícă *s.f.* (*fam.*) Carte de joc avînd pe ea zece puncte. • /***zece*** + *-ică.*

zecimál, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* (*mat.*) Care se bazează pe raporturi ale numărului zece și ale puterilor lui; decimal. *Tot așa e și cu metoda cum explica profesorul Morgan calculul zecimal* (PER.). ◇ *Număr zecimal* = număr a cărui parte fracționară este exprimată printr-o fracție zecimală. *Fracție zecimală* = fracție al cărei numitor este egal cu o putere întreagă și pozitivă a numărului zece. *Logaritm zecimal* = logaritm al unui număr în sistemul cu baza zece. *Sistem zecimal* = sistem de unități de măsură în care multiplii și submultiplii unităților principale au valori egale cu puteri întregi, pozitive sau negative, ale numărului zece. *Balanță zecimală* sau *cîntar zecimal* = balanță cu brațe inegale, care permite echilibrarea greutăților de măsură cu greutăți etalonate de zece ori mai mici. *Fracție (zecimală) periodică* v. periodic. **2** *adj. Clasificare zecimală* = sistem de clasificare a cărților în biblioteci după conținut, folosind pentru notare cifre de la zero la nouă și avînd la bază împărțirea cunoștințelor umane în zece clase, fiecare clasă având zece diviziuni, fiecare diviziune având zece subdiviziuni etc. *Indice de clasificare (zecimală)* v. indice. **3** *s.f.* Fiecare dintre cifrele scrise la dreapta virgulei unui număr zecimal. • pl. *-i, -e.* /de la ***decimal***, după *zece.*

zecíme *s.f.* **1** Număr egal cu a zecea parte dintr-o unitate; a zecea parte dintr-un întreg împărțit în zece părți egale. *Două zecimi din suprafața pădurii era distrusă.* ◆ Spec. Prima cifră din dreapta virgulei la numerele zecimale. **2** (*înv.*) Zeciuială. *Zecimile se luau, fără îndoială, de la toate averile... țăranilor* (XEN.). **3** (*înv.; la pl.*) Zeci. *Ceea ce s-ar scrie cu zecimile de ani, se tipărește într-o săptămînă* (HEL.). • pl. *-i.* /***zece*** + *-ime.*

zeciuí *vb. IV. tr.* (*înv.*) **1** A lua a zecea parte din produsele cuiva; a dijmui. ◆ (*fam.*) A-și însuși (cu forța) o parte din lucrurile cuiva; a fura. *Mișelul ăsta ne zeciuia și ne fura* (LĂNCR.). **2** (*despre boli, calamități naturale etc.; compl. indică oameni, grupuri de oameni etc.*) A face multe victime; a decima. *Un regiment a fost zeciuit* (PER.). • prez.ind. *-iesc.* /***zece*** + *-ui.*

zeciuiálă *s.f.* (*înv.*) **1** Dare anuală reprezentînd a zecea parte din recolta de cereale, din vite etc. sau valoarea echivalentă în bani, percepută de la producători; dijmă, (*înv.*) zicime. **2** Gener. A zecea parte din produsele obținute (prin muncă), care se dă cuiva (sau pe care o revendică sau o ia cu forța cineva) ca plată. *Aveau obligația să dea stăpînului o zeciuială din producție* (SADOV.). • pl. *-ieli.* /***zeciui*** + *-eală.*

zeciuíre *s.f* (*înv.*) Acțiunea de *a zeciui* și rezultatul ei; (*înv.*) zeciuit. • pl. *-i.* /v. ***zeciui***.

zeciuít[1] *s.n.* (*înv.*) Zeciuire. • /v. ***zeciui***.

zeciuít[2]**, -ă** *adj.* (*înv.*) Dijmuit. • pl. *-ți, -te.* /v. ***zeciui***.

zée *s.f.* (*înv.*) Zeiță. *Bucuria că te știu aproape, Zee* (STANCU). • pl. *zee.* /<lat. ***dĕa, -ae***, prin apropriere de *zeu.*

zefír *s.m., s.n.* **1** *s.m.* (*meteor.*) Vînt slab, călduț, caracteristic regiunilor de cîmpie, care bate primăvara dinspre S-V. ◆ Gener. Vînt cald, plăcut; adiere. *Suflați, răcoritori zefiri, iubită primăvară, Împrăștie-mi mîhnirea* (ALEX.). ◇ Fig. *Sînt zefiri cu aripi de fiori, Muiate în miros de flori* (EMIN.). **2** *s.n.* (*țes.*) Țesătură ușoară de bumbac mercerizat, de o singură culoare sau cu dungi colorate, din care se confecționează obiecte de lenjerie. ◆ (*la pl.*) Diferite sorturi din această țesătură. • pl. *m. -i, n. -uri,* (*înv.*) *-e.* /<fr. ***zephyr***, lat. ***zephyrus***, *-i*, ngr. ***ζέφυρος***.

zeflemeá *s.f.* Atitudine ironică față de cineva sau de ceva; glumă batjocoritoare; batjocură. *Zeflemelile unchiului îl umiliseră* (CA. PETR.). ◇ Loc.adv. *În zeflemea* = în glumă. ◇ Expr. *A lua* (pe cineva sau ceva) *în zeflemea* = a-și bate joc de cineva sau de ceva, a lua în rîs. *Ea avea griji, și el o lua în zeflemea* (SLAV.). • pl. *-ele.* /<tc. ***zevklenme***.

zeflemíre *s.f.* Zeflemisire. *Continuă pe-un ton de ușuratică și amicală zeflemire* (CE. PETR.). • pl. *-i.* /de la ***zeflemea***.

zeflemísi *vb. IV. tr.* A lua în rîs, a ironiza (pe cineva sau ceva); a lua peste picior (pe cineva); a lua în

Z

derîdere; a batjocori. *De cîteva ori unchiul George îl zeflemisi* (POPOV.). <> (*refl.*) *Se zeflemisea singură* (PRED.). • prez.ind. *-esc.* /***zeflemea*** + *-isi.*

zeflemisíre *s.f.* Acțiunea de *a zeflemisi* și rezultatul ei; ironizare; zeflemire. *Vorbise cu un surîs de zeflemisire pentru propriile ei gînduri* (CE. PETR.). • pl. *-i.* /v. ***zeflemisi.***

zeflemisitór, -oáre *adj.* (*despre oameni sau despre manifestări, creații ale lor*) Care este zeflemitor. • pl. *-ori, -oare.* /***zeflemisi*** + *-tor.*

zeflemísm *s.n.* Înclinare, atitudine, dispoziție de a lua totul în zeflemea. • /***zeflemea*** + *-ism.*

zeflemíst, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care zeflemisește pe cineva sau ceva. *Coroiu e cel mai mare zeflemist al epocii* (VLAS.). ◆ (*adj.; despre creații sau manifestări ale oamenilor*) Care denotă, care reflectă o atitudine plină de ironie, care este batjocoritor. *Întoarse ochii spre fața prietenului să citească un semn de înveselire zeflemistă* (CE. PETR.). • pl. *-iști, -iste.* /***zeflemea*** + *-ist.*

zeflemitór, -oáre *adj.* (*despre oameni*) Care ironizează; zeflemist, batjocoritor. *Ce să-i propui cititorului îngrijorat, zeflemitor sau descurajat?* (PER.). ◆ (*despre manifestări, creații etc. ale oamenilor*) Care denotă, reflectă o atitudine batjocoritoare, plină de ironie. *Îl irita atitudinea lui zeflemitoare.* <> (*adv.*) *O privește zeflemitor.* • pl. *-ori, -oare.* /***zeflemea*** + *-itor.*

zeflíu, -íe *adj.* (*turc. înv.*) Care este vesel; hazliu, glumeț. • pl. *-ii.* /<tc. ***zevkli.***

zeft *s.n.* (*turc. înv.*) Catran, smoală. • /<tc. ***zift.***

zéghe *s.f.* **1** Haină țărănească lungă, cu croială largă, făcută din postav gros (și împodobită cu găitane negre), care se poartă în regiunile muntoase; bundă, suman. *Purta o zeghe lungă* (VOIC.). ◆ Haină făcută din blană de oaie, cu care se îmbracă ciobanii; șubă. **2** (*țes.*) Postav gros (țesut în casă) din care se fac unele haine țărănești; aba, pănură, dimie. **3** Ext. Îmbrăcăminte specială pentru deținuți, confecționată dintr-un postav subțire, cu dungi albe și gri (sau maro), late și dispuse vertical, astfel încît cele două culori să alterneze. • pl. *zeghi.* și (*înv., reg.*) *zéghie, zéche, zéchie* *s.f.* /etimol. nec.

zeghíe *s.f.* v. zeghe.

zeghísm *s.n.* zegism.

zeghiúță *s.f.* Dim. al lui *zeghe.* • pl. *-e.* /***zeghe*** + *-uță.*

zegísm *s.n.* (*filos., econ.*) Teorie filosofico-economică de esență neomalthusianistă, limitativă, potrivit căreia populația globului, cererea de produse alimentare și poluarea ar înregistra creșteri într-un mod progresiv, amenințător, în timp ce resursele globului s-ar afla în cantități limitate, lumea îndreptîndu-se astfel rapid spre autodistrugere. • și *zeghism* *s.n.* /abr. de la engl. ***z[ero] e[conomic] g[rowth]*** „creștere economică zero" + *-ism.*

zégras *s.n.* (*bot.*) Iarbă-de-mare folosită la tapisatul mobilelor, la umplerea saltelelor, ca ambalaj etc. (*Zostera marina*). • scris și *seegras.* /<germ. ***Seegras.***

zéie *s.f.* Zeiță. • sil. *ze-ie.* pl. *-ie.* /de la ***zeu.***

zeiésc, -eáscă *adj.* Care aparține unei zeități, care se referă la o zeitate; care provine de la o zeitate; de natura zeilor. *Frumusețea lor neobișnuită, aproape zeiască* (PER.). • sil. *ze-iesc.* pl. *-ești.* /***zeu*** + *-esc.*

zeifică *vb. I. tr.* A trece pe cineva în rîndul zeilor; a atribui unei ființe sau unui lucru putere de zeu; a deifica, a diviniza. • sil. *ze-i-.* prez.ind. *zeific.* /***zeu*** + *-ifica,* după fr. *déifier,* lat. *deificare.*

zeificáre *s.f.* Acțiunea de *a zeifica* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***zeifica.***

zeificát, -ă *adj.* (*despre obiecte, ființe, fenomene*) Căruia i s-a atribuit putere divină; care a fost trecut în rîndul zeilor. *Profetul dac zeificat a descins în infern* (PER.). • sil. *ze-i-.* pl. *-ți, -te.* /v. ***zeifica.***

zeímă *s.f.* (*bot.*) Proteină vegetală, prezentă în boabele de porumb. • pl. *-e.* /<fr. ***zéine.***

zeitáte *s.f.* **1** Ființă imaginară, înzestrată cu atribute și puteri supranaturale, care este reprezentată printr-un om sau printr-un animal și pe care o adorau popoarele păgîne; divinitate. *Germanii... au stropit altarele zeităților lor războinice* (E. LOV.). <> Fig. *Mă lăsai la pronia întîmplării, un fel de zeitate oarbă* (HOG.). **2** Fig. Ființă sau lucru care reprezintă obiectul unei adorații, al unei prețuiri deosebite, al unei mari iubiri etc.; idol. *Tineri care, din femeie, v-ați făcut o zeitate... Voi puteți a mă-nțelege* (MACED.). **3** Calitatea de zeu; natură, esență divină; divinitate. *Îi cere să-i ia nimbul nemuririi, zeitatea lui* (GHER.). • sil. *ze-i-.* pl. *-ăți.* /***zeu*** + *-itate,* după *divinitate.*

zeiță *s.f.* **1** Zeitate de sex feminin; zeie, (*înv.*) zee, zînă. *Așa ni-l voiră zeițele sorții* (BLA.). <> Fig. *Ziarele erau pline doar de atacuri veninoase... în numele „democrației", zeița la modă* (POPOV.). **2** Fig. Femeie foarte frumoasă; femeie care reprezintă obiectul unei adorații, al unei mari iubiri. *Ei îndurau veseli... despotismul ei de zeiță locală* (CA. PETR.). • pl. *-e.* /***zeu*** + *-iță.*

zel *s.n.* **1** Însuflețire puternică într-o acțiune; rîvnă, sîrguință; ardoare, entuziasm. *Profesorul de latină în clasă intra cu zel Cum suna din clopoțel* (CĂL.). <> Expr. *Exces de zel* = sîrguință exagerată (și inutilă) în realizarea unei acțiuni. *S-a amestecat, din exces de zel* (REBR.). **2** Devotament înflăcărat față de o idee, de o cauză sau de o persoană; dăruire totală, cu atașament puternic. *Bolnav, această ocrotire i se acordă dintr-un zel de generozitate solidară în fața morții* (PER.). ◆ Simțămînt care denotă un imbold lăuntric puternic, o dorință arzătoare; asiduitate, insistență, perseverență. *Observă zelul și energia sa în scopuri nobile.* • /<fr. ***zèle,*** lat. ***zēlus, -i,*** gr. ***ζῆλος.***

zelár *s.n.* v. zălar.

zelatór, -oáre *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Persoană) zeloasă. **2** *s.m., s.f.* (*înv.*) Zelot (în Palestina). • pl. *-ori, -oare.* /<fr. ***zélateur.***

zelós, -oásă *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este plin de zel, de rîvnă, de ardoare; sîrguincios; zelator. *Fusese amendat de un funcționar nou și zelos* (PRED.). ◆ (*despre acțiuni ale oamenilor sau despre rezultatele lor*) Care denotă zel; care este făcut cu mult zel; asiduu, insistent, perseverent. *Investigația d-lui Davidescu atît de zeloasă... n-a mers și spre poezia Elenei Farago* (E. LOV.). **2** (*despre oameni*) Care este credincios unui ideal sau unei persoane. *Manuscrisul nu a avut aceeași soartă cu banii ce au motivat ilustrarea zelosului Fălcoianu* (ALECS.). • pl. *-oși, -oase.* /***zel*** + *-os.*

zelót, -ă *adj., s.m., s.f.* **1** *adj., s.m., s.f.* (Adept) al zelotismului; fanatic religios; (*înv.*) zelator. **2** *s.m.* Șef al unui grup, în anumite confrerii sau asociații religioase. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***zélote,*** ngr. ***ζηλωτής.***

zelotipíe *s.f.* (*înv.*) Gelozie. ◆ Ext. Invidie, dușmănie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<lat. ***zelotypĭa, -ae,*** ngr. ***ζηλοτυπία.***

zelotísm *s.n.* **1** (*în antic.*) Mișcare naționalistă extremistă printre evrei, ai cărei adepți urmau legea lui Moise și evitau contactul cu cei de alt neam. **2** Ext. Exces de zel; fanatism religios. ◆ (*deprec.*) Atitudine, purtare ca de zelator. *Zelotismul orb de turbare...,* *lăcomia de avere și răzbunările personale jucau un rol covîrșitor la acest tribunal* (EMIN.). • /<fr. ***zélotisme.***

zemăríe *s.f.* (*reg.*) Mîncare cu zeamă multă. ◆ Cantitate mare de zeamă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* și *zămăríe* *s.f.* /***zeamă*** + *-ărie.*

zémnic *s.n.* (*înv., reg.*) Pivniță, beci. *Zemnicele cu hrană și băutură* (SADOV.). ◆ Adăpost în pămînt în care se țin stupii • pl. *-ce,* (*reg.*) *-ci.* /<bg. ***земник,*** ucr. ***земник.***

zemós, -oásă *adj., s.m.* **I** *adj.* **1** (*despre fructe, plante*) Care are suc mult; suculent. *Leneși cireșii și bostanii zemoși* (STANCU). **2** (*despre mîncăruri gătite*) Care are zeamă multă, sos mult. ◆ Restr. (*despre fripturi*) Care nu și-a pierdut complet sucul și sîngele în procesul pregătirii. *Rup din zemoasa friptură* (COȘB.). **II** *s.m.* (*bot.; reg.*) Numele a trei specii de plante erbacee din familia cucurbitaceelor, cu tulpina tîrîtoare și cu fructele comestibile: *a*) pepene galben (*Cucumis melo*); *b*) pepene verde (*Citrullus lanatus*); *c*) bostan alb (*Cucurbita pepo melopepo*). • pl. *-oși, -oase.* /***zeamă*** + *-os.*

zemoșí, *vb. IV. refl.* (*reg.*) A deveni zemos. • prez.ind. pers. 3 *-ește.* /***zemos*** + *-i.*

zemoșíre *s.f.* Acțiunea de *a se zemoși* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***zemoși.***

zemuí *vb. IV.* **1** *intr.* (*despre corpuri care conțin sau care absorb lichide*) A lăsa zeamă, a musti; a face să iasă la suprafață, să se scurgă lichidul din interior. **2** *refl.* A se umple de zeamă; a se zemoși. • prez.ind. pers. 3 *-iește.* /***zeamă*** + *-ui.*

zemúrcă *s.f.* (*reg.*) Mîncare cu prea multă zeamă. • pl. *-ci.* și *zămîrcă, zămúrcă* *s.f.* /de la ***zeamă.***

zemușoáră *s.f.* Dim. al lui *zeamă.* • pl. *-e.* /***zeamă*** + *-ușoară.*

zen *s.n.* (*relig.*) Sectă budistă din Japonia, datînd din Evul Mediu, care se bazează în special pe educarea unei anumite conduite, pe o tehnică specială de meditație filosofică, menită să stimuleze concentrarea gîndirii, și pe antrenament fizic special. • /<fr. ***zen;*** cuv. japonez.

zenaná *s.f.* (*țes.*) Țesătură cu urzeală de mătase și cu bătaiă de bumbac sau de vigonie, scămoșată pe dos și cu un luciu pronunțat pe față, utilizată pentru confecționarea unor obiecte de îmbrăcăminte de damă. • pl. *-ale.* și (*pop.*) *zananá* *s.f.* /<fr. ***zénana;*** cuv. persan.

zencuíre *s.f.* **1** (*tăb.*) Operație în procesul de tăbăcire vegetală, care constă în menținerea pieilor, așezate în straturi orizontale, în bazine de beton umplute cu zemuri tratate cu tananți mai concentrate decît cele folosite la pretăbăcire. **2** (*tehn.*) Operație de executare a unei fațete oblice la muchiile unei piese sau la extremitatea unui aliaj, în scopul ușurării montajului și al înlăturării marginilor ascuțite ale piesei. • pl. *-i.* /<germ. ***Senkung.***

zéndă *s.f.* (*lingv.*) Limba indo-europeană, din grupul indo-iranian, din care derivă vechea persană și (zend-)avestica, în care sînt scrise textele sfinte (atribuite profetului Zoroastru) din Avesta. • /<fr. ***zend,*** engl. ***Zend.***

zenít *s.n.* **1** (*astron.; în opoz. cu „nadir"*) Punctul cel mai înalt de intersecție a verticalei locului de referință cu sfera cerească; amiază. ◆ Gener. Punct aparent de pe sfera cerească pe care un observator oarecare de pe Pămînt îl consideră ca fiind cel mai înalt. *Uriașele lui forme Parc-ajung pînă-n zenit* (COȘB.). ◆ Ext. Parte a cerului care se întinde deasupra capului. *Rare filfîiri de aripi nevăzute tremurau în cadență, pierzîndu-se în zenit* (BART). **2** Fig. Culme, apogeu, al unei evoluții, al unei cariere etc. *Oricine... luase contact cu arta lui Rubens, la zenitul carierei sale, se resimțise de influența sa* (OPR.). • /<fr. ***zénith;*** cf. ar. *samt ar-runs* „calea de deasupra capului".

zenitál, -ă *adj.* Care aparține zenitului, care se referă la zenit. <> (*astron.*) *Distanță zenitală* = coordonată orizontală egală cu unghiul complementar înălțimii unui astru deasupra orizontului. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***zénithal.***

zeo- Elem. de compunere „fierbere". • /<fr. ***zéo-***; cf. gr. *ζέω* „a fierbe, a clocoti".

zeolít *s.m.* (*mineral.; mai ales la pl.*) Grup de minerale cuprinzînd alumosilicați naturali, hidratați de calciu, de sodiu, de potasiu, de bariu și de stronțiu, uneori de magneziu, de mangan etc., sub formă de cristale lamelare, fibroase, cu luciu sticlos-sidefiu, de diferite culori, care au proprietatea de a-și pierde treptat apa prin încălzire, modificîndu-și volumul și proprietățile, și care se utilizează la dedurizarea apei. • pl. *-ți.* /<fr. ***zéolite;*** cf. gr. *ζέω* „a fierbe", *λίθος* „piatră".

zeolític, -ă *adj.* (*mineral.*) Care conține zeoliți. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***zéolitique.***

zeolitizáre *s.f.* (*mineral.*) Transformare a feldspaților și a altor aluminosilicați în zeoliți. • /după fr. *zéolitisation.*

zeonifér *s.n.* (*transp.*) Funicular cu cablu, folosit pentru transportul persoanelor și al mărfurilor. • sil. *ze-o-.* pl. *-e.* /etimol. nec.

zepelín *s.n.* (*nav.*) Navă aeriană dirijabilă de mari dimensiuni, cu schelet metalic, cu numeroase compartimente umplute cu hidrogen sau cu alt gaz mai ușor decît aerul; dirijabil. *Zepelinul fumuriu s-a pierdut în albastrul cerului* (PER.). • pl. *-e.* și (*pop.*) *țepelín* *s.m.* /<germ. ***Zeppelin,*** fr. ***zeppelin;*** cf. nm. pr. Ferdinand von *Zeppelin,* inventator german.

zéppă *s.f.* (*în enigmistică*) Problemă asemănătoare monoverbului cu incastru, în care, prin introducerea unei litere sau a unei silabe într-un cuvînt de bază, se obține un alt cuvînt, cu alt înțeles. • pl. *-e.* /<it. ***zeppa.***

zer *s.n.* **1** Lichid galben-verzui, care se separă din lapte, după coagulare, la prepararea brînzeturilor, și care este folosit la prepararea lactozei, a urdei etc. *Tot aceeași rînduială străveche poruncește ciobanilor să-și spele hainele în zer* (SADOV.). <> Expr. *A se alege brînza* (sau *urda*) *din zer* = a se alege binele de rău. *A scoate zer din piatră* = a face ceva de necrezut. ◆ Lichid verzui care se scurge din iaurt sau din laptele de vacă prins. **2** Lichid alb și gras care rămîne după prepararea untului; (*pop.*) zară. • pl. *-uri.* și *zăr* *s.n.* /lat ***serum,*** prin apropiere de *zară.*

zerdiceáf *s.m.* (*bot.*) Plantă erbacee tropicală, din ale cărei rădăcini se extrage un colorant galben (*Curcuma*

longa). ◆ Ext. Substanță colorantă galbenă, extrasă din rădăcina acestei plante. • pl. *-efi.* /<tc. ***zerdeçav***.

zerí *vb. IV. refl.* (*reg.; mai ales despre lapte*) A se face ca zerul, a se închcri. • prez.ind. pers. 3 *-ește.* /***zer*** + *-i.*

zermacúp *s.m.* Monedă turcească de aur, care a circulat și în provinciile române, în sec. 18-19. • pl. *-i.* /<tc. ***zermahbup***.

zérnă *s.f.* v. zîrnă.

zéro *num.card., s.n.* **I** *num.card.* **1** (*mat.*) Număr întreg care este situat în numărătoare înaintea lui unu, reprezentînd o cantitate vidă (egal ca valoare cu diferența a două numere naturale egale între ele), care, pus la dreapta altei cifre, îi mărește valoarea de zece ori, iar, într-o fracție zecimală, micșorează de zece ori valoarea numărului (sau numerelor) care urmează după el și care se indică prin cifra *0*; numărul abstract corespunzător; nulă. *Unu minus unu fac zero.* ◇ (*adj.*) *Ai zero motive pentru a refuza o astfel de ofertă!* Δ (*lingv.*) *Desinență* (sau *sufix*) *zero* = absență a unui afix gramatical la o formă flexionară, care este marcată, față de alte forme cu afixe exprimate, tocmai prin lipsa unei mărci formale propriu-zise. *Meridian zero* v. meridian. *Seria zero* v. serie. Δ Loc.adj. *Tuns* (*numărul*) *zero* = (*despre oameni*) care este tuns cît mai scurt posibil. Δ Expr. (*fam.*) *Zero lei, zero bani* = nimic. ◇ (*subst.*) *Cifra e urmată de zerouri.* Δ Expr. *A reduce* (ceva) *la zero* = a reduce cu totul importanța unui lucru, a neglija sau a face să devină neglijabil ceva. ◆ Fig. (*subst.; mai ales în legătură cu vb. „a fi”*) Ființă, lucru, faptă, vorbă fără nici o valoare, fără nici un merit; nulitate. *Sînt un zero în socotelile acestei lumi* (VIN.). ◆ Spec. (și *subst. n.*) (Punct, linie, semn) care servește ca origine a unei scări cu ajutorul căreia se exprimă valorile unei mărimi. ◆ Spec. (*subst. n.*) Grad de temperatură fixat în unele sisteme de măsură a temperaturii (Celsius, Réaumur) la punctul de înghețare a apei distilate la presiunea normală. ◇ *Zero absolut* v. absolut. **II** *s.n.* Semn grafic care reprezintă numărul *zero*; ext. desen, figură în forma acestui semn. *Zerourile lui erau mai mari decît celelalte cifre scrise pe tablă.* • pl. *-uri.* /<fr. ***zéro***, it. ***zero***; cf. ar. *sifr* „gol, nimic”.

zerós, -oásă *adj.* (*despre lapte, unt, brînză etc.*) Care conține mult zer; care este de culoarea sau de consistența zerului. • pl. *-oși, -oase.* /***zer*** + *-os.*

zerotáj *s.n.* Ansamblu de operații necesare pentru determinarea punctului zero al termometrelor, precum și pentru verificarea ulterioară a acestora. • /<fr. ***zérotage***.

zerovalént, -ă *adj.* (*chim.; despre substanțe chimice*) Care are valența zero; care nu se poate combina cu nici un element chimic. • pl. *-ți, -te.* /<fr. ***zérovalent***.

zeruí *vb. IV. tr.* (*compl. indică laptele prins*) A separa, prin încălzire, zerul, pentru a prepara brînza de vaci. • prez.ind. *-iesc.* și *zăruí vb. IV.* /***zer*** + *-ui.*

zestráș *s.m.* (*înv., reg.*) Bărbat care se mută, după căsătorie, în gospodăria soției. • pl. *-i.* /***zestre*** + *-aș.*

zéstre *s.f.* **1** Avere (mobilă sau imobilă) dată unei fete (cu forme legale) cînd se mărită; dotă. *Ipate își ia femeia cu zestre cu tot, o duce acasă la dînsul și pace bună!* (CR.). ◇ *Foaie de zestre* v. foaie. *Ladă de zestre* v. ladă. *Tron de zestre* v. tron. ◇ Loc.adj., adv. *De zestre* = (care este) primit ca zestre. *Am vîndut, atunci, moșia pe care o aveam de zestre de la nevastă* (CA. PETR.). ◇ Expr. *Sare ca capra în zestre* v. capră. ◆ Analog. Bunuri pe care le aduce o călugăriță la intrarea ei în mănăstire. **2** (*fam.*) Totalitatea bunurilor care constituie averea cuiva. *La poartă, aștepta... o țărancă... cu o legătură petrecută sub braț, care cuprindea toată zestrea ei* (BRĂ.). ◇ Fig. *Femeile... îi sporiseră funesta zestre de racile și beteșuguri* (M. I. CAR.). **3** Totalitatea bunurilor care constituie averea unei comunități, a unei instituții etc.; inventar. *Toată zestrea satului e întinsă pe grinda bordeiului?* (CĂL.). **4** Fig. Ansamblul valorilor și însușirilor spirituale, morale, intelectuale etc. ale unui individ sau ale unei colectivități. *Cu această zestre sufletească intram... în acest colț de provincie* (GAL.). • /lat. ***dextrae*** „făgăduință solemnă”.

zestrișoáră *s.f.* Dim. al lui *zestre. O vedea fată mare, harnică, cu zăstrișoara gata făcută, muncită de dînsa și agonisită cu truda și răbdarea lor* (MIR.). • pl. *-e.* /***zestre*** + *-işoară.*

zet *s.m. invar.* (*înv., reg.*) Ginere. • /<sl. veche **зать**.

zéta *s.m.* **1** A șasea literă a alfabetului grecesc (*zita* în neogreacă), corespunzînd sunetului „z”. 2 Sunetul notat cu această literă. 3. Semn grafic pentru această literă (*ζ, Z*). • /<gr. ***ζῆτα***, fr. ***zêta***.

zetétic, -ă *adj., s.m., s.f.* (*filos.*) **1** *adj.* Care se referă la metodele de cercetare utilizate pentru a descoperi rațiunea și natura lucrurilor. **2** *s.m.* Nume dat filosofilor greci, discipoli ai lui Pyrrhon. **3** *s.f.* Metodă filosofică sau științifică bazată pe cercetare. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***zététique***; cf. gr. *ζητητικός* <*ζητέω* „a căuta”.

zețáj *s.m.* (*miner.*) Metodă de separare sau de concentrare a minereurilor sau a cărbunilor sfărîmați cu ajutorul unui curent de apă, pentru a obține depunerea elementelor componente în ordinea greutății lor specifice. • pl. *-e.* /<fr. ***setzage***.

zețár *s.m.* (*tipogr.*) Muncitor tipograf care culege manual literele unui text în culegar, după manuscris; culegător. *Creează tipografii și ziare, improvizează un personal de ucenici zețari* (MACED.). • pl. *-i.* /<germ. ***Setzer***.

zețăríe *s.f.* (*tipogr.*) **1** Meseria de zețar. **2** Atelier în care lucrează zețarii într-o tipografie; culegătorie. *Voia numai să plece din zețărie* (PER.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***zețar*** + *-ie.*

zețăríță *s.f.* (*tipogr.*) Culegătoare într-o tipografie. • pl. *-e.* /***zețar*** + *-iță.*

zețuí *vb. IV. tr.* (*tipogr.; compl. indică literele unui text*) A așeza în culegar, după manuscris, pentru a tipări; a culege. *Meșterii zețuiau necontenit* (IORGA). ◇ *Mașină de zețuit* = mașină cu ajutorul căreia se execută operațiile de cules și de turnat litere (monotip) sau rînduri (linotip); mașină de cules. • prez.ind. *-iesc.* /<germ. ***setzen***.

zețuíre *s.f.* (*tipogr.*) Acțiunea de *a zețui* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***zețui***.

zețuít *s.n.* (*tipogr.*) Faptul de *a zețui.* • /v. ***zețui***.

zeu[1] *s.m.* **1** (*relig.; mai ales la pl.*) Divinitate păgînă; idol; (*înv.*) zîn. *Dă-mi înapoi pe-aceea ce moartea mi-a răpit Și de-astăzi a mea viață la zeii tăi se-nchină* (EMIN.). ◇ *Mesagerul zeilor* v. mesager. *Zeii olimpieni* v. olimpian. ◇ Compar. *Se uita la el ca la un zeu.* ◇ Fig. *Arald, nu vrei tu fruntea pe sînul meu s-a culci? Tu, zeu cu ochii negri..., o, ce frumoși ochi ai!* (EMIN.). ◆ Reprezentare plastică a acestei divinități. *În templu erau mai mulți zei din marmură.* **2** Dumnezeu. *Ajută-mi, Doamne, zeul mieu, și spășește-mă după mila ta* (PS.). **3** Fig. Om cu însușiri fizice și morale excepționale, care este admirat, prețuit și iubit (pînă la adorație). *Este zeul poeziei moderne.* **4** (*fam., iron.*) Om cu putere, cu influență (politică); șef, conducător. *Vorba și scrisul oficiază Caliban, devenit zeu tutelar* (SADOV.). ◇ Expr. *A fi* (*inițiat*) *în secretele zeilor* = a fi la curent cu lucruri cunoscute numai de cei mari, de conducători. • pl. *zei.* /lat. ***dĕu*(*m*)**.

zeu[2] *interj.* v. zău.

zéugmă *s.f.* (*stil.*) Figură de stil prin care se unesc gramatical două sau mai multe substantive cu un verb sau cu un adjectiv care, logic, nu se raportează decît la unul dintre aceste substantive. • pl. *-e.* /<fr. ***zeugma***, lat. ***zeugma***, gr. ***ζεῦγμα***.

zevélcă *s.f.* v. zăvelcă.

zevzéc, -eácă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care acționează fără judecată; nătărău, neghiob. *Tavi era un băiat bun, un chefliu, un zevzec, un fecior de bani gata* (CE. PETR.). • pl. *-eci, -ece.* /<tc. ***zevzek***.

zevzecíe *s.f.* Purtare de zevzec; nerozie, neghiobie. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***zevzec*** + *-ie.*

zéxe *interj.* (*arg.*) **1** Cuvînt prin care se atrage atenția cuiva asupra unei primejdii iminente; atenție! **2** Termen prin care cineva își exprimă disprețul față de o afirmație pe care o socotește lipsită de temei; fleacuri! prostii! • /<germ. ***sechs***.

zgáibă[1] *s.f.* **1** Bubă mică, rană, zgîrietură care a început să prindă coajă. *Untul de sunătoare nu e așa de bun pentru bube, tăieturi și zgaibe, ca patlagina* (DELAVR.). ◆ Coajă, crustă care se formează pe o rană prin închegarea sîngelui. *Să nu rupi coaja, diavole... -N-am s-o rup... Singură se desprinde zgaiba* (STANCU). **2** (*pop.*) Boală de ochi. **3** (*pop.*) Boală a vitelor, caracterizată prin apariția unor bubulițe pe diferite părți ale corpului. **4** Fig. (*reg.*) Persoană urîtă, slabă, rea sau neastîmpărată. • pl. *-e.* /lat. ***scabia*(*m*)** = ***scabĭes, -ei***.

zgáibă[2] *s.f.* v. zgaidă.

zgăidă *s.f.* (*reg.; mai ales la pl.*) Picior (prea lung). *Cîinele se dă cu zgaidele-n sus* (POP.). • pl. *-e.* și *zgáibă s.f.* /*z-* + ***gaidă***.

zgăncă *s.f.* (*reg.*) Crustă care se formează pe o rană, pe o bubă etc. ◆ Ext. Bubă. • pl. *zgănci.* și *zgáică, zgîncă s.f.* /etimol. nec.

zgarbúră *s.f.* (*înv., pop.*) Încălțăminte. • /cf. *scarpă.*

zgárdă *s.f.* **1** Curea sau cerc de metal care se pune în jurul gîtului la cîini (sau la alte animale) și de care se fixează o curea, un lanț etc. *Să nu prindă javra de zgardă și s-o arunce pe fereastra vagonului, cu lănțișor, cu fundă... cu tot?* (G. M. ZAMF.). ◆ Ext. Cureaua, lanțul, cercul etc. din jurul gîtului împreună cu lanțul, cureaua etc. cu care sînt purtați cîinii (sau alte animale). *Ia zgarda lui Rex din cuier și du-l afară!* **2** (*înv., pop.*) Salbă; colan, șirag de pietre scumpe. *Gîtul îi era sugrumat într-o zgardă lată de mici mărgele* (CĂL.). • pl. *zgărzi, -e,* (*reg.*) *-uri.* /cuv. autoh.; cf. alb. *shkardhë.*

zgăibát, -ă *adj.* (*reg.*) Care are zgîrieturi; care are cicatrice. *Am avut obrazul zgăibat* (STANCU). • pl. *-ți, -te.* /***zgaibă*** + *-at.*

zgăibárá *vb. I. refl.* (*fam.*) A se cățăra pe ceva (cu picioarele). *Nu te mai zgăibăra în cireș!* • prez.ind. *zgáibăr.* /*z-* + ***găibăra***.

zgăibós, -oásă *adj.* (*înv., reg.*) Lepros. ◆ Gener. Care este plin de zgaibe. • pl. *-oși, -oase.* /***zgaibă*** + *-os.*

zgăibulíță *s.f.* Dim. lui *zgaibă.* • pl. *-e.* /***zgaibă*** + *-uliță.*

zgărdíță *s.f.* **1** Dim. al lui *zgardă.* **2** (*reg.*) Panglică (îngustă), bentiță pe care s-au cusut mărgele mărunte, de diferite culori, și pe care o poartă, la țară, fetele la gît, la brîu, iar flăcăii la pălărie. • pl. *-e.* /***zgardă*** + *-iță.*

zgărdúță *s.f.* **1** Dim. al lui *zagrdă.* **2** (*reg.*) Panglică (cu mărgele) care împodobește masca flăcăilor care joacă turca de Anul Nou. • pl. *-e.* /***zgardă*** + *-uță.*

zgărietúră *s.f.* v. zgîrietură.

zgău *s.n.* **I** (*înv.*) **1** Uter; ext. pîntecele femeii (considerat ca loc unde se concepe fătul). *Știm că goli am ieșit din zgăul maicei noastre, goli ne vom și duce* (VARL.). ◇ Loc.adv. *Din zgăul mamei* (sau *maicii, mumei mele, tale, lui etc.*) = dinainte de a se naște; din naștere. *Înstrăinați fură păcătoșii den zgău..., ziseră minciuni* (COR.). ◇ Expr. *A prinde* (sau *a lua*) *în zgău* = a rămîne însărcinată. ◆ Gener. Pîntece; restr. stomac. ◆ Scobitură într-un organ al corpului omenesc. **2** Fig. Neam. **3** Fig. Interiorul ființei omenești, considerat ca sediu al gîndirii, al sentimentelor, al conștiinței etc.; inimă. **II** Analog. (*reg.*) **1** Coșul carului sau al căruței. **2** Gaură, deschizătură; adîncitură (în munți). • pl. *-uri.* și (*înv.*) *zăgău s.n.* /cf. lat. *cavum*, alb. *zguië.*

zgăurá *vb. I. intr.* (*reg.*) **1** A se holba. **2** A sta degeaba; a aștepta (într-un loc) fără să facă nimic. *Toată ziua zgăură în crîșmă* (AGÂR.). • prez.ind. *zgăur,* (*înv.*) *-ez.* și *zgăurí vb. IV.* /cf. *gaură.*

zgăurí *vb. IV.* v. zgăura.

zgipțoroáică *s.f.* v. zgripțuroaică.

zgîcináː *vb. I. tr., refl.* (*reg.*) A (se) zgîlți. ◆ (*tr.; compl. indică pomi*) A scutura. • prez.ind. *-ez, zgîcin.* /cf. *zgîlțîna.*

zgîí *vb. IV.* **1** *tr.* (*pop.; fam.; compl. indică ochii*) A deschide tare; a căsca, a holba. *Noi zgîim ochii la el* (STĂN.). **2** *refl.* (*pop.; fam.; despre oameni*) A se uita cu insistență, a privi lung, cu ochii larg deschiși; a se holba. *Totul a fost din pricina fetei, am uitat de mine zgîindu-mă la ea* (PRED.). **3** *refl.* (*reg.*) A se strîmba, a se schimonosi, a se uita batjocoritor la cineva. • prez.ind. *-iesc.* /de la ***zgău***.

zgîíre *s.f* Acțiunea de *a* (*se*) *zgîi* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***zgîi***.

zgîít, -ă *adj.* (*pop., fam.; despre ochi*) Care este holbat, căscat. *Noi cu ochii zgîiți la cutie* (STĂN.). ◆ (*despre oameni*) Cu ochii holbați. ◆ (*subst.*) Persoană urîtă, cu ochii holbați, ieșiți din orbite. • pl. *-ți, -te.* /v. ***zgîi***.

zgîlțăná *vb. I.* v. zgîlțîna.

zgîlțîí *vb. IV.* **1** *tr., refl.* A (se) scutura, a (se) clătina cu putere; a (se) cutremura, a (se) zgudui, (*pop.*) a zgîlțîna, (*reg.*) zgîcina. *Întîi am rîs de se zgîlțiia patul cu mine, pe urmă am plîns cu lacrimi* (MIR.). ◆ (*tr.; compl. indică recipiente*) A clătina. *A zgîlțîit sticla și a vărsat din vin.* **2** *tr., refl.* A (se) agita, a (se) mișca brusc și repetat, într-o parte și în alta. *Muierea asta mă tot întreba și mă zgîlțiia, că nu iau ceva în gură?* (PRED.). ◇ (*urmat de determ. introduse prin prep. „de” sau „din”*) *Am început s-o zgîlții de umeri.* ◆ (*refl.*)

A face mișcări involuntare, rapide și repetate din cauza frigului, a bolii, a emoției. *Se zgîlțîia din cauza temperaturii.* ◆ Fig. (*fam.*; *tr.*) A înfiora de groază. *S-a întîmplat apoi un lucru care l-a zgîlțîit cumplit* (LĂNCR.). **3** *tr.* Fig. (*fam.*) A certa aspru, a critica sever. *Să știi că l-am zgîlțîit bine. I-am spus că-i un dobitoc* (H. LOV.). • prez.ind. *zgîlții*, (*înv.*) *-iesc.* și (*înv.*) *zgîlțiiá vb. I.* /form. expr.

zgîlțiiálă *s.f.* Faptul de a (se) zgîlții; zgîlțîit, zgîlțîitură. • pl. *-ieli.* și (*reg.*) *zgîlțiálă s.f.* /***zgîlții*** + *-eală*.

zgîlțîire *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *zgîlții* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***zgîlții***.

zgîlțîít[1] *s.n.* Zgîlțîială. • pl. *-uri.* /v. ***zgîlții***.

zgîlțîít[2]**, -ă** *adj.* Care este zdruncinat. • pl. *-ți*, *-te.* /v. ***zgîlții***.

zgîlțîitór, -oáre *adj.* Care zgîlțîie. • sil. *-țî-i-.* pl. *-ori*, *-oare.* /***zgîlții*** + *-tor*.

zgîlțîitúră *s.f.* Zgîlțîială. • sil. *-țî-i-.* pl. *-i.* /***zgîlții*** + *-tură*.

zgîlțîná *vb. I. tr.* (*pop.*; *compl. indică oameni*) A zgîlți. *Îl zgîlțîna înverșunat, urlînd la el* (CA. PETR.). ◇ (*compl. indică obiecte, construcții sau părți ale lor etc.*) *Afară viscolul zgîlțîne pereții* (CE. PETR.). • prez.ind. *zgîlțîn.* și ***zgîlțăná*** *vb. I*, (*reg.*) *zgîlțîní vb. IV.* /***zgîlții*** + ***hîțîna***, prin contaminare.

zgîlțîní *vb. IV.* v. zgîlțîna.

zgîmbói[1] *s.m.*, *s.n.* **1** *s.m.* (*fam.*) Copil (mic), pușți, pici (neastîmpărat). **2** *s.n.* (*înv.*, *reg.*) Gland. • pl. *m. -oi*, *n. -oaie.* /etimol. nec.

zgîmboí[2] *vb. IV. refl.* (*reg.*) A se strîmba, a se schimonosi, a face grimase. • prez.ind. *-iesc.* /***zgîmboi***[1] + *-i*.

zgîmboít, -ă *adj.* (*reg.*) Care este schimonosit, cu grimase. • pl. *-ți*, *-te.* /v. ***zgîmboi***[2].

zgîncilí *vb. IV. tr.* A irita o rană, rupîndu-i crusta. • prez.ind. *-esc.* și *zgînciulí vb. IV.* /de la ***zgancă***.

zgînciulí *vb. IV.* v. zgîncili.

zgîndărí *vb. IV. tr.* **1** (*compl. indică răni, bube etc.*) A irita rupînd, scărpinînd, rîcîind. ◆ Fig. A răscoli, a readuce în memorie lucruri triste. *Se simțeau cu toții îndemnați să zgîndăre asemenea amintiri scumpe sufletului fiecăruia* (GALAN). **2** (*compl. indică focul, cărbunii, jarul etc.*) A mișca (cu un instrument) pentru a face să se învioreze, să ardă mai bine; a răscoli. *Zgîndăre cenușa absent* (CA. PETR.). **3** Fig. A aduce într-o stare de enervare; a atîța, a întărîta, a sîcîi. *Mie ce-mi zgîndărea curiozitatea era altceva, tocmai ce scăpase tuturor celorlalți din vedere* (M. I. CAR.). **4** (*compl. indică coardele unor instrumente muzicale*) A face să vibreze (nearmonios). ◆ Ext. A cînta (prost) la un instrument cu coarde. • prez.ind. *-esc.* /etimol. nec.

zgîndărére *s.f.* Acțiunea de *a zgîndări* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***zgîndări***.

zgîrbăci *s.n.* (*pop.*) Gîrbaci. ◆ Gener. Bici. ◆ Lovitură dată cu gîrbaciul. • pl. *-ce.* /*z-* + ***gîrbaci***.

zgîrbulít, -ă *adj.* v. zgribulit.

zgîrcá *adj.*, *s.m.*, *s.f.* (*pop.*; *fam.*) (Om) care este zgîrcit. • /cf. *zgîrci*[2].

zgîrceálă *s.f.* (*înv.*, *reg.*) Zgîrcenie. • pl. *-eli.* /***zgîrci***[2] + *-eală*.

zgîrcénie *s.f.* Însușirea de a fi zgîrcit; caracterul omului zgîrcit; avariție, (*înv.*, *reg.*) zgîrceală, zgîrcitură. *Zgîrcenia lui mă dezgusta* (STANCU). ◇ Loc.adv. *Cu zgîrcenie* = (exagerat de) economic; în cantitate mică; fără a exagera (în minus sau în plus). *Turna vin în pahare cu zgîrcenie.* • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***zgîrci***[2] + *-enie*.

zgîrci[1] *s.n.* **1** (*înv.*, *pop.*) Cartilaj. *Sînt olarii slabi, trași la față, numai oase, zgîrci și piele* (STANCU). ◆ Ext. Carne de proastă calitate, vînoasă, cu pielițe. *Urmează leafa grasă Tot ce cade de la masă... Oase, zgîrciuri și ciolane* (ARGH.). **2** (*înv.*, *pop.*) Cîrcel; crampă. *Varga lăsă repede mîna jos, ca și cum l-ar fi apucat un zgîrci în antebraț* (POPOV.). **3** Unealtă formată dintr-o lamă metalică curbată, fixată pe un mîner, care este folosită (de dogar) pentru curățarea muchiilor vaselor mici de lemn. • pl. *-uri.* /de la ***zgîrci***[2].

zgîrci[2] *vb. IV. refl.* **1** A se strînge, a se contracta, a se ghemui (din cauza frigului, a durerii etc.). *Dragomir se zgîrcește pe scaun și s-apucă de masă* (CAR.). ◇ (*tr.*) *Biata Pisicuță, zgîrcindu-și picioarele de dinapoi... lunecă de mai multe ori* (HOG.). ◆ (*despre plante sau despre rase de animale*) A se chirci, a se micșora, a se pipernici, a degenera. **2** Fig. A da dovadă de zgîrcenie, a se arăta zgîrcit, a se scumpi. *Îi dau o mie, măi, nu mă zgîrcesc* (POPOV.). • prez.ind. *-esc.* /<sl. veche **съгрѣчити сѧ**.

zgîrciób, -oábă *s.m.*, *s.f.* (*fam.*) Persoană foarte zgîrcită. *E o zgîrcioabă de nu mai are pereche* (SADOV.). • pl. *-i*, *-e.* /***zgîrci***[2] + *-ob*.

zgîrciós, -oásă *adj.* (*înv.*) Cartilaginos. • pl. *-oși*, *-oase.* /***zgîrci***[1] + *-os*.

zgîrcíre *s.f.* Acțiunea de *a se zgîrci* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***zgîrci***[2].

zgîrcít, -ă *adj.*, *s.m.*, *s.f.* **1** *adj.* (*despre ființe sau despre părți ale corpului lor*) Care este ghemuit, strîns, chircit; contractat (de frică, de frig etc.). *Un flăcăuan isteț stătea zgîrcit în pat, pironit pe scîndură de reumatism* (GAL.). **2** *adj.*, *s.m.*, *s.f.* Fig. (Om) care face economii exagerate (evitînd și cheltuielile de strictă necesitate), care strînge cu lăcomie, cu pasiune bunuri materiale printr-o economisire exagerată; hapsîn, avar. *Nevestei mele îi place să facă pe zgîrcita* (VIN.). ◆ (*adj.*) Care manifestă zgîrcenie; care este lipsit de generozitate. *Nu era niciodată zgîrcit în a-și îmbărbăta soldații* (PER.). ◇ Expr. (*A fi*) *zgîrcit la vorbă* = a vorbi puțin și cu chibzuială, fără multe detalii. • pl. *-ți*, *-te.* /v. ***zgîrci***[2].

zgîrcitúră *s.f.* **1** (*înv.*, *pop.*) Contracție. ◆ Concr. Parte contractată a corpului. **2** (*înv.*, *reg.*) Zgîrcenie. • pl. *-i.* /***zgîrci***[2] + *-tură*.

zgîrciurós, -oásă *adj.* (*pop.*) Care are zgîrciuri, cu zgîrciuri; cartilaginos. • pl. *-oși*, *-oase.* /***zgîrci***[1] + *-uros*.

zgîriá *vb. I.* **1** *tr.*, *refl.* A(-și) face o rană superficială pe piele cu unghiile, cu ghearele sau cu un obiect ascuțit. *Îi venise să sară la ei, să-i zgîrie cu unghiile* (STANCU). ◇ Zic. (*intr.*) *Mîța blîndă zgîrie rău.* ◇ (*refl.*) *M-am zgîriat într-o sîrmă.* ◇ (*refl. recipr.*) *Fetele se încăierau..., se zgîriau, se mușcau* (M. I. CAR.). ◇ Fig. (*tr.*) *Invidia sau gelozia s-au ferit să-i zgîrie cristalul pur al entuziasmului* (PER.). **2** *tr.* Fig. A produce o senzație auditivă neplăcută, supărătoare. *Destul, că mă zgîrîi în ureche* (HOG.). ◆ A produce o senzație de iritare; a ustura. *Fumul, acum albăstrui, îi zgîria gîtlejul* (POPOV.). **3** *tr.* A face pe o suprafață urme superficiale cu ajutorul unui corp ascuțit și dur; a cresta, a scrijeli. *Ai grijă să nu zgîrii parchetul.* ◇ Compuse: (*s.m. invar.*) *zgîrie-brînză* = om zgîrcit, avar, cărpănos; *zgîrie-nori* = (*calc după engl. „sky-scraper”, it. „gratta-nuvole”*) clădire înaltă, cu foarte multe etaje. ◆ A ara superficial. **4** *tr.*, *intr.* (*despre păsări sau animale*; *compl. indică pămîntul*) A săpa superficial cu ciocul, cu rîtul, cu ghearele pentru a scoate ceva la iveală sau pentru a face o gaură (mică). *Cocoșul, zgîriind în bălegar, A dat de un mărgăritar* (ARGH.). ◆ (*tr.*; *despre oameni*; *compl. indică roci, scoarța copacilor etc.*) A face crestături, tăieturi superficiale; a rîcîi. *Mi-am zgîriat Stăruitor în scoarța unui arbor numele* (BLA.). ◆ (*tr.*) A scrie apăsat. ◆ Ext. (*tr.*) A scrie prost. ◇ Expr. *A zgîria hîrtia* = a scrie o literatură proastă. ◆ (*tr.*) A trece apăsat cu unghiile sau cu un obiect ascuțit fără a lăsa urme. *Degetele... zgîriau plapoma, o atrăgeau spre dînsul* (COCEA). • prez.ind. *zgîrii.* și (*înv.*, *pop.*) *zgîriá*, *zgăriá vb. I.* /lat. **scaberare* <*scaber*; cf. alb. *shqerr*.

zgîriát, -ă *adj.* **1** Care are zgîrieturi (pe piele). *Aveam beretă-marinar, pantaloni scurți și genunchi zgîriați* (TEOD.). **2** Care are urme, care este scrijelit. *Am o geantă veche, zgîriată toată.* • pl. *-ți*, *-te.* /v. ***zgîria***.

zgîriéci *s.m.* (*pop.*) Instrument format dintr-o piesă prismatică de lemn, în care se fixează două tije mobile cu vîrf metalic ascuțit, care este folosit pentru trasarea liniilor paralele pe fața pieselor de lemn. • sil. *-ri-eci.* pl. *-eci.* /***zgîria*** + *-eci*.

zgîrieciós, -oásă *adj.* (*despre obiecte*) Care sînt ascuțite, zgrunțuroase, putînd zgîria pielea, suprafața unor obiecte etc. • sil. *-ri-e-.* pl. *-oși*, *-oase.* /***zgîrieci*** + *-os*.

zgîriére *s.f.* Acțiunea de *a zgîria* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***zgîria***.

zgîrietór, -oáre *adj.* **1** Care zgîrie, care agață. **2** (*despre sunete, glas etc.*) Care este strident, supărător. • sil. *-ri-e-.* pl. *-ori*, *-oare.* /***zgîria*** + *-ător*.

zgîrietúră *s.f.* **1** Tăietură superficială, rană ușoară, urmă lăsată pe piele de unghii, de gheare sau de un corp ascuțit. *I-a legat rana care era numai o zgîrietură de nimic* (CAR.). **2** Tăietură superficială, urmă pe suprafața unui obiect, făcută de un corp ascuțit și dur; crestătură, scrijelitură. *Pe sticlă erau niște zgîrieturi.* • sil. *-ri-e-.* pl. *-i.* (*înv.*, *reg.*) *zgărietúră*, *zgîriitúră*, *zgîrîietúră s.f.* /***zgîria*** + *-ătură*.

zgîriitúră *s.f.* v. zgîrietură.

zgîrîietúră *s.f.* v. zgîrietură.

zgîtie *s.f.* (*reg.*) **1** Fată sau femeie tînără, vioaie, zglobie. ◇ (*ca epitet, precedînd termenul calificat, de care se leagă prin prep. „de”*) *A dracului zgîtie de fată: s-a prefăcut în păsărică* (CR.). **2** (*mai ales la pl.*) Crenguță, vreasc. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /etimol. nec.

zglăvóc, -oăcă *s.m.*, *s.f.* **1** *s.m.*, *s.f.* (*iht.*) Pește mic, cu capul mare și turtit, cu corpul îngust, lipsit de solzi, de culoare cenușie-cafenie, răspîndit în apele repezi de munte (*Cottus gobio*). **2** *s.m.* (*bot.*) Inflorescență a cînepii (de toamnă). **3** *s.m.* (*bot.*) Albăstrea (*Centauria cyanus*). • pl. *-oci*, *-oace.* și *slăvóc*, *-oácă s.m.*, *s.f.*, *slăvác s.m.*, (*reg.*) *glăvoácă s.f.* /<bg. **главок**, srb. ***glavoč***.

zglobiór, -oáră *adj.* (*pop.*) Dim. al lui *zglobiu*. • pl. *-ori*, *-oare.* /***zglobiu*** + *-ior*.

zglobíu, -íe *adj.* **1** (*despre oameni*) Care este vioi, sprinten, zburdalnic. *Veniră fetele zglobii și de dincolo, ca să le privească* (CA. PETR.). ◆ (*despre acțiuni, manifestări etc. ale oamenilor*) Care exprimă, care denotă entuziasm, vioiciune. *Petrecerile zglobii ale pagilor* (HEL.). **2** (*despre ființe*, ext., *despre corpul lor, despre părți ale corpului lor*) Care se mișcă repede și cu ușurință; agil, iute. *Fluturul... își luă zglobiu zborul* (GÎRL.). ◆ Ext. Care saltă, care face salturi sau se deplasează în salturi. *Zglobiu, peștele făcu cîteva salturi în aer* (CHIRIȚ.). **3** (*despre mișcări, acțiuni etc.*) Care are un ritm vioi, săltăreț, vesel. *Iată-le-ntr-un joc zglobiu* (COȘB.). **4** (*înv.*; *despre oameni*) Care este impulsiv, irascibil, răutăcios. **5** (*înv.*, *reg.*) Care este prostănac. ◆ Ext. Care este nebun. • pl. *-ii.* și (*înv.*, *reg.*) *zlobíu*, *-íe*, (*înv.*) *zglobív*, *-ă*, *adj.* /<sl. vechie **зълобивъ**.

zglobív, -ă *adj.* v. zglobiu.

zgodí *vb. IV. tr.*, *refl.* (*reg.*) A (se) nimeri. *Rău a zgodit-o că l-a degradat... și l-a băgat la închisoare* (BEN.). • prez.ind. *-esc.* /<srb. ***zgoditi***.

zgómot *s.n.* **1** Sunet sau amestec de sunete discordante, puternice, care impresionează în mod neplăcut auzul. *Ieși repede și trînti ușa cu zgomot* (D. ZAMF.). **2** (*telec.*) *Zgomot de fond* = *a*) perturbație sonoră (de mică intensitate) care apare în orice mediu de transmitere a semnalelor; *b*) ansamblu de zgomote care se suprapun unui dialog. *Zgomot alb* = zgomot de bandă largă, folosit în măsurători electroacustice, caracterizat printr-un spectru continuu și uniform într-un domeniu de frecvențe specificat. *Zgomot roz* = zgomot de bandă largă, folosit în măsurători electroacustice, caracterizat prin energie constantă pe octavă. *Zgomot colorat* = zgomot de bandă largă, folosit în măsurători electroacustice, caracterizat printr-un spectru continuu și uniform într-un domeniu de frecvențe specificat. *Generator de zgomot* v. generator. ◆ (*med.*) Sunet emis de anumite organe interne, a cărui modificare denotă o stare patologică. *Zgomotul inimii.* **3** Amestec confuz de glasuri, de sunete (puternice). *Odaia se umplu de zgomot de voci* (E. BAR.). ◆ Ext. Scandal; gălăgie, vacarm; vuiet, tumult. *Zgomotul serenadelor și serbărilor deșteptă atențiunea vecinilor* (FIL.). ◇ Expr. *A face zgomot* = a produce senzație, a face vîlvă. **4** Fig. Impresie puternică pe care o produce un lucru, un fapt, un eveniment etc. asupra oamenilor; răsunet. *Știi pentru ce Lamartine a făcut atîta zgomot în Franța ca poet?* (BOL.). ◇ Loc.adv. *Fără* (*mult*) *zgomot* = fără să se facă remarcat; în mod discret. **5** (*calc după fr. „bruit”*) Veste recentă (și interesantă); noutate. *Îi făcu cunoscut zgomotul răspîndit de curier în oraș* (BĂLC.). • scris și *sgomot.* pl. *-e.* /*z-* + ***gomot***; cf. fr. *bruit*.

zgomotá *vb. I. intr.* **1** (*înv.*, *reg.*) A produce zgomot. *Însoțitorii degajați se îmbracă zgomotind din portiere trîntite cu energie inutilă* (VIN.). ◆ A trosni. *Crăpă, zgomotînd, tavanul* (COȘB.). ◆ (*despre ape, vînt sau despre alte elemente ale naturii*) A vui. **2** (*pop.*) A face gălăgie, hărmălaie. • prez.ind. *-ez.* /***zgomot*** + *-a*.

zgomotós, -oásă *adj.* **1** Care face (mult) zgomot; răsunător. *Cavalerimea... S-aruncă-n zbor de moarte cu tropot zgomotos* (ALECS.). ◇ (*adv.*) *Lăutarii își potriveau zgomotos instrumentele* (REBR.). ◆ (Exagerat de) tare (și nearmonios). *O făcu să iubească muzica zgomotoasă și dansurile moderne* (SADOV.). ◇ (*adv.*) *Străndută atît de zgomotos, că toate femeile se întorc înspăimîntate* (REBR.). ◆ Ext. Care este lipsit de discreție, de sobrietate. *Veselia zgomotoasă ținu puțin* (BASS.). **2** Care este gălăgios, tumultuos. *Deși zgomotoși și melodramatici, grecii sînt și oameni de*

acțiune (GAL.). ◆ Care este plin de zgomot, de gălăgie. *Orașul București, atît de zgomotos și de capricios în zilele noastre, nu era tot astfel în timpii lui Caragea* (FIL.). ◆ Fig. Care este agitat, frămîntat. *Ce viață zgomotoasă și veselă!* (CAR.). **3** Care are mare răsunet; care face vîlvă. *Îi trebuia o zgomotoasă afirmare publică* (GAL.). • pl. *-oși, -oase.* /***zgomot*** + *-os.*

zgorní *vb. IV.* v. scorni.

zgornítre *s.f.* v. scornire.

zgrăbúnță *s.f.* (*înv., pop.*) **1** Grăuncior de unt, de brînză, de gheață etc. (care plutește într-un lichid). **2** Bubuliță, coș. • pl. *-e.* /cf. *grăuncă*.

zgrăbunțícă *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee anuală, din familia compozitelor, cu tulpina ramificată, cu frunzele ovale sau eliptice, pețiolate, cu florile galbene, dispuse în capitule mici (*Lapsana communis*). • pl. *-ele.* /***zgrăbunță*** + *-ică.*

zgrăbunțós, -oásă *adj.* (*pop.*) **1** Care este plin de zgrăbunțe, cu zgrăbunțe; bubos. **2** Zgrunțuros. • pl. *-oși, -oase.* /***zgrăbunță*** + *-os.*

zgrăpțánă *vb. I.* v. zgrepțăna.

zgrében *s.m.* (*pop.; mai ales la pl.*) Rest de lînă, de in sau de cînepă, de calitate inferioară, care a rămas de la dărăcit sau de la pieptănat. ◆ Restr. Cîlți. • pl. *-i.* /*z-* + ***greabăn***; cf. srb. *greben*, bg. *гребенцu*.

zgrebulít, -ă *adj.* v. zgribulit.

zgreburít, -ă *adj.* v. zgribulit.

zgrenițuros, -oásă *adj.* v. zgrunțuros.

zgrepțăná *vb. I.* (*pop.*) **1** *intr.* A zgîria, a rîcîi (cu ghearele), producînd un zgomot caracteristic. *Parcă niște cîini negri îl urmăriseră și-acum îi auzea cum zgreapțănă la ușă* (CAM.). ◆ (*reg.; refl.*) A se scărpina. *Își lepădă cușma și se zgrepțenă cu asprime la tîmplă și la ceafă* (SADOV.). ◆ (*tr.*) A ara la suprafață; a zgîria pămîntul. **2** *refl.* A se cățăra, a se urca pe ceva (agățîndu-se cu ghearele). *Mezinul se zgrepțăna și n-ajungea și el la geam* (CE. PETR.). ◆ A se agăța, a se prinde de ceva (cu unghiile, cu ghearele). • prez.ind. *zgreápțăn.* și (*reg.*) *zgrăpțănă, zgrepțenă, zgrepțorá* *vb. I.* /*z-* + ***grepțăna***; cf. *zgripțor.*

zgrepțănáre *s.f.* (*pop.*) Acțiunea de *a* (*se*) *zgrepțăna* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /*v.* ***zgrepțăna***.

zgrepțenă *vb. I.* v. zgrepțăna.

zgrepțoră *vb. I.* v. zgrepțăna.

zgriborí *vb. IV.* v. zgribuli.

zgribulí *vb. IV. intr., refl.* A tremura și a se strînge, a se ghemui de frig, de frică, de emoție; a dîrdîi. *Îmbla zgribulind pe la poartă* (CR.). ◇ Fig. *Sub bolta mohorîtă pămîntul negru se zgribulea pătat cu dese ochiuri de apă tulbure* (REBR.). • prez.ind. *-esc.* și (*înv., reg.*) *zgriborí, zgriburí* *vb. IV.* /etimol. nec.

zgribulíci *s.m.* (*fam.*) Persoană care suportă greu frigul. • pl. *-ci.* /***zgribuli*** + *-ici.*

zgribulít, -ă *adj.* Care stă strîns, ghemuit, tremurînd de frig, de frică, de emoție; care are pielea încreștită din cauza frigului, a fricii, a emoției. *Odată cu ziua, tîrînd după el un mopsuleț zgribulit, intră Pîrgu* (M. I. CAR.). ◇ Fig. *Printre căsuțele zgribulite și jalnice suim anevoie spre codrul Pașcanilor* (GAL.). ◆ (*despre blana animalelor*) Care este zbîrlit de frig, de spaimă. *Cu blănița zgribulită, Stă și-ascultă nemișcat* (TOPÎR.). • pl. *-ți, -te.* și (*înv., reg.*) *zgîrbulít, -ă, zgrebulít, -ă, zgreburít, -ă adj.* /*v.* ***zgribuli***.

zgriburí *vb. IV.* v. zgribuli.

zgrípsor *s.m.* v. zgripțor.

zgripsoráș *s.m.* v. zgripțoraș.

zgripsoroáică *s.f* v. zgripțuroaică.

zgripțor *s.m.* **1** (*ornit.; înv., pop.*) Specie de acvilă mare (*Aquila heliaca*); pajură. **2** (*în mit. pop.*) Animal fantastic, uriaș, înaripat, cu gheare de pasăre. *Un balaur... se încolăcise pe un copaci și se urca ca să mînînce niște pui de zgripsor* (ISP.). ◆ Motiv ornamental folosit în ceramica medievală românească, reprezentînd acest animal. **3** (*înv.*) Stemă care reprezintă un vultur cu două capete. *În vîrful piramidei este zgripsor de aur cu două capete, semnul împărăției... Rosiei* (DION.). **4** Veche monedă austriacă de argint (care a circulat și în provinciile române, în sec. 17-18) avînd imprimată, pe una dintre fețe, stema cu acvila bicefală, a cărei valoare a variat între 5 și 12 lei. ◆ Gener. Monedă. *Cînd... își numără zgripțorii..., bucuria lui nu mai avu margini* (MACED.). **5** Fig. Om rău, zgîrcit, avar, hrăpăreț. *Crezi tu oare că acest zgripțor se va mulțămi cu aceea ce-i vom da noi? Lui îi trebuie comori* (FIL.). • acc. și *zgripțór.* pl. *-i.* și (*înv., pop.*) *zgrípsor s.m.* /*z-* + ***gripțor***; cf. ngr. *γρύψ*.

zgripțoráș *s.m.* **1** (*pop.*) Dim. al lui *zgripțor.* **2** Veche monedă austriacă valorînd 10 creițari, care avea imprimată pe una dintre fețe stema cu acvila bicefală. • pl. *-i.* și *zgripsoráș s.m.* /***zgripțor*** + *-aș.*

zgripțoroáică *s.f.* **1** (*ornit.*) Femela zgripțorului. **2** (*în mit. pop.*) Personaj fantastic imaginat ca o femeie rea, cu puteri supranaturale. *O zgripțuroaică ai cărei pui i-a scăpat de un balaur..., îl duce pe tărîmul nostru* (PER.). **3** Fig. Femeie bătrînă, zgîrcită și rea; cotoroanță. *Ce dracu o mai fi așteptînd de la viitor o zgripțuroaică antedeluviană ca aceasta?* (CE. PETR.). • pl. *-ce.* și *zgripțuroáică, zgripsoroáică, zgropcioroáică s.f.* /***zgripțor*** + *-oaică.*

zgripțorói, -oáie *s.m., s.f.* v. zgripțuroi.

zgripțuroáică *s.f.* v. zgripțoroaică.

zgripțurói, -oăie *s.m., s.f.* Persoană rea, nemiloasă, hrăpăreață. • pl. *-oi, -oaie.* și *zgripțoróii, -oáie s.m., s.f.* /***zgripțor*** + *-oi.*

zgropcioroáică *s.f.* v. zgripțuroaică.

zgrunț *s.n.* Bucățică dintr-o materie tare și fărîmicioasă; grunz. *Rămase întins..., cu obrazul gras, imberb, lipit de zgrunțurii de pămînt ai drumului* (PRED.). • pl. *-uri.* și *zgrúnțur s.n.* /*z-* + ***grunț***.

zgrunțărós, -oásă *adj.* v. zgrunțuros.

zgrúnțur *s.m.* v. zgrunț.

zgrunțurós, -oásă *adj.* **1** Care are zgrunțuri, asperități (la pipăit); care are o structură granulară; care este grunzuros; (*pop.*) zgrăbunțos. *Întinse mîinile spre brazdele drepte, zgrunțuroase și umede* (REBR.). ◇ Fig. *Avea el alte păcate: era zgrunțuros și repezit* (LĂNCR.). **2** Fig. Strident, aspru. • pl. *-oși, -oase.* și (*reg.*) *zgrunțărós, -oásă, zgremțurós, -oásă adj.* /***zgrunțuri***, pl. lui *zgrunț* + *-os.*

zguduí *vb. IV.* **1** *refl., tr.* A se cutremura sau a face să se cutremure, a (se) clătina din temelie; a (se) scutura cu putere; a (se) zdruncina. *Izbeam cu pumnul în ușă de se zguduia cocioaba întreagă* (HOG.). ◇ Analog. *Noaptea se zgudui. Un glonț nimeri pe Frusina* (GAL.). ◇ Fig. *S-a zguduit din temelii clădirea vieții* (VOIC.). ◆ Fig. A-și pierde sau a face să-și piardă trăinicia, forța; a aduce sau a face să aducă prejudicii, pagube. *Întreaga temelie a statului se zguduie pentru ambiția cîtorva* (I. NEGR.). ◆ (*tr.*) Fig. A tulbura, a frămînta; a zdruncina convingerile, conștiința cuiva. *Dacă aș putea să te fac să înțelegi, prin vorbe, tot trecutul meu, poate te-aș zgudui în credințele ce ai* (SADOV.). **2** *tr., refl.* A (se) mișca brusc și cu putere, dintr-o parte într-alta, producînd un zgomot caracteristic. *Vîntul... a zguduit cu urlete și gemete casa* (ARGH.). ◇ Fig. *Voia... să le zguduie nepăsarea cu scrisul lui* (CE. PETR.). ◆ (*tr.; compl. indică oameni sau părți ale corpului lor*) A mișca brusc și repetat, într-o parte și în alta, pentru a atrage atenția. *Profesorul îi vorbi, zguduindu-l de umeri* (AGÂR.). ◆ Ext. (*tr.*) A scutura violent pentru a provoca durere. *Dormea... Îl zgudui, îl scuturâ... și abia, abia se deșteptă* (ISP.). ◆ (*despre ființe sau despre acțiuni, manifestări etc. ale lor; compl. indică ființe, corpul sau părți ale corpului lor*) A (se) mișca puternic (scurt și repetat) ca reacție la senzația de frig, de durere fizică, de greață etc., ca rezultat al unei stări emotive puternice etc. *Pe Elenuța o zguduia plînsul tot mai tare* (AGÂR.). **3** *tr.* Fig. A impresiona, a emționa puternic; a înfiora, a mișca. *Gestul acesta îl zgudui pe Andrei mai mult decît plînsul tatălui său* (POPOV.). • prez.ind. *zgúdui,* (*reg.*) *-iesc.* /etimol. nec.

zguduiálă *s.f.* Faptul de a (se) zgudui; zguduitură. *Preoteasa, la fiecare zguduială de geamuri, își făcea cruce și ofta* (VLAH.). • pl. *-ieli.* /***zgudui*** + *-eală.*

zguduíre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *zgudui*; zguduit. • pl. *-i.* /*v.* ***zgudui***.

zguduít[1] *s.n.* Zguduire. • /*v.* ***zgudui***.

zguduít[2]**, -ă** *adj.* **1** (*despre obiecte, construcții etc. sau despre părți ale lor*) Care este clătinat din temelii; zdruncinat. ◆ Fig. (*despre oameni*) Care este agitat, frămîntat. *„Sîntem pierduți", gîndi zguduit Varga* (POPOV.). **2** Fig. Care este emoționat puternic, impresionat, înfiorat. *Voinescu le povesti zguduit de ce știa despre lupta din fața cazărmii* (CA. PETR.). • pl. *-ți, -te.* /*v.* ***zgudui***.

zguduitór, -oăre *adj.* **1** (*despre mișcări tectonice, vulcanice sau despre alte fenomene naturale puternice*) Care mișcă puternic sau care transmite o mișcare puternică, făcînd să vibreze, stricînd echilibrul, soliditatea etc. **2** (*despre obiecte în mișcare*) Care se mișcă (cu putere) brusc, repetat și dezordonat, într-o parte și în alta, în sus și în jos etc., producînd un zgomot caracteristic; (*despre sunete, zgomote etc.*) care înfioară. *În sunetul vioi și zguduitor al muzicii, iese în coloană de marș regimentul* (SADOV.). **3** Fig. Care emoționează, impresionează puternic; impresionant. *Cel mai zguduitor lucru e reacția oamenilor necorupți de civilizație* (POPOV.). • sil. *-du-i-.* pl. *-ori, -oare.* /***zgudui*** + *-tor.*

zguduitúră *s.f.* **1** Vibrație repetată declanșată de o mișcare puternică a unui corp solid; scuturătură puternică (însoțită de un zgomot caracteristic); zguduială. *Trenul se oprește pe loc, producînd o zguduitură puternică* (CAR.). **2** Fig. Înfiorare, impresionare puternică. *Nu mai vreau zguduituri sufletești.* • sil. *-du-i-.* pl. *-i.* /***zgudui*** + *-tură.*

zgulí *vb. IV. refl., tr.* (*reg.*) A (se) zgribuli, a (se) strînge. *Bătrîna se zguli în prag și cosea o cămașă* (PER.). • prez.ind. *-esc.* /cf. srb. *zguriti se.*

zgulít, -ă *adj.* (*reg.; despre ființe*) Care este strîns. *Toți ședeau zguliți* (POP.). ◆ Fig. Care este descurajat, umilit. *Stătea cu pălăria în mînă, zgulit ca un cățeluș flămînd* (REBR.). ◆ Restr. Fig. Care este retras. *Ședea zgulit și tăcut într-un colț* (POP.). • pl. *-ți, -te.* /*v.* ***zguli***.

zgurăv, -ă *adj.* (*reg.; despre pămînt, corpuri, alimente etc.*) Care este sec. ◆ Ext. Care este sfărîmicios. • pl. *-i, -e.* /***zgură*** + *-av.*

zgúră *s.f.* **1** Partea minerală fuzibilă din cenușa cărbunilor, care se aglomerează în procesul de solidificare. ◇ *Lînă de zgură* v. lînă. *Trombă de zgură* v. trompă. *Vată de zgură* v. vată. ◆ Funingine. **2** Reziduu rezultat în procesul de extragere a metalelor din minereuri sau la topirea metalelor, constituit din oxizi formați în procesul tehnologic, din silicați, din reziduuri nearse etc. ◆ Strat de oxizi metalici format deasupra unei suduri executate cu arc electric. **3** Cenușă întărită (provenită din lucruri arse). *Pe acolo s-au găsit în vechime săgeți... topoare de piatră, cărămizi și zgură* (ODOB.). ◆ Gener. Cenușă. *Focul se făcuse zgură în sobă* (EMIN.). ◇ Fig. *În spaima instinctivă de moarte, sufletul ei se scuturase de toată zgura de deasupra și rămăsese gol* (AGÂR.). ◆ Lavă întărită. • pl. *-i.* /cuv. autoh.; cf. alb. *zgiirë.*

zgurifică *vb. I. refl.* (*despre obiecte*) A se acoperi cu zgură. ◆ A se transforma în zgură. • prez.ind. pers. 3 *zgurifică.* /***zgură*** + *-ifica.*

zgurificáre *s.f.* Acțiunea de *a se zgurifica* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /*v.* ***zgurifica***.

zgurít, -ă *adj.* **1** Care este acoperit cu zgură, plin de zgură. **2** Care a devenit zgură; ars. • pl. *-ți, -te.* /de la ***zgură***.

zgurós, -oásă *adj.* **1** Care este ca zgura; cu zgură; ars. **2** (*reg.*) Care este sfărîmicios. • pl. *-oși, -oase.* /***zgură*** + *-os.*

zi *s.f.* **I 1** (*în opoz. cu „noapte"*) Interval de timp cuprins între răsăritul și apusul soarelui; timpul cît soarele rămîne deasupra orizontului. *Ziua scade, noaptea crește Și frunzișul mi-l rărește* (EMIN.). *În tot timpul zilei avusesem marea liniștită și cerul curat* (BART). ◇ *Zi-muncă* = unitate de măsură convențională, folosită ca etalon pentru stabilirea salariului. *Zi de muncă* (sau *de lucru*) = durata timpului în cursul căruia cineva prestează zilnic munca. *Într-o zi de lucru, găsești arareori, mai ales dimineața, atîta lume la acest club* (CA. PETR.). Δ Expr. (*pop.*) *A face zile de muncă* = a lucra temporar, ca zilier. *Zi scurtă* = zi lucrătoare cu program redus. *Ziua jumătate* = *a*) parte a zilei cuprinsă între dimineață și ora 12; *b*) restr. amiază. *Umblă în oraș pînă la ziua jumătate* (BRĂT.). (*înv., pop.*) *Zi de cale* (sau *de drum, de marș etc.*) = distanță care se poate străbate într-o zi cu piciorul. *Se afla... la o zi de cale către asfințit, un tîrgușor cu numele Volcineț* (SADOV.). *Zile de meremet* v. meremet. ◇ Loc.adj. *De zi* = *a*) care acționează, lucrează, se efectuează în timpul unei zile. *Așa-i cu meșteșugurile de zi* (SADOV.); *b*) din decursul unei zile. *Între orele de zi și cele de noapte, mai săvîrșea cîteva operații obscure* (PER.). ◇ Loc.adj., adv. *Cu ziua* = *a*) (care este sau care lucrează) fără angajament permanent; temporar (pe durata unei zile); *b*) (plătit) după un tarif socotit pe munca prestată în timpul unei zile. ◇ Loc.adv. *Nici zi, nici noapte* sau *nici ziua, nici noaptea* = niciodată. *Ele nu dorm nici zi, nici noapte* (ISP.). (*Și*) *zi și noapte*

(*sau nopți*) sau (*și*) *ziua și noaptea, zi noapte, zile* (*și*) *nopți, toată ziua* (*și*) *toată noaptea, noaptea și ziua, nopți și zile, din* (*de*) *zi* (*și*) *pînă-n noapte* (sau *seară*) = *a*) tot timpul, (aproape) continuu, fără încetare, neîntrerupt. *Oamenii țineau zi și noapte zăvozii în lanțuri* (VOIC.); *b*) fig. fără preget. *Așa ostenim zi și noapte; tăcem și dau zvon numai tălăncile* (SADOV.). *Toată ziua* (*bună ziua*) sau *ziua toată* = *a*) de dimineață pînă seara. *Toată ziua trec mașini* (H. LOV.); *b*) ext. mereu, continuu. *Toată ziua... umple satul cu răutățile și prostiile lui. Peste zi* = în cursul zilei, ziua. ◇ Expr. *A face noaptea zi și ziua noapte* sau *a face din noapte zi* = *a*) a lucra sau a petrece noaptea și a dormi ziua. *Catihetul... făcea ziua noapte și noaptea zi, jucînd stos* (CR.); *b*) ext. a duce o viață dezordonată. *Cît toate zilele* (*de mare*) = foarte mare. *A-i veni cuiva zi de plată și răsplată* v. răsplată. ◇ Compus: *zi-lumină* = perioadă a zilei cuprinsă între răsăritul și apusul soarelui. ◆ (*adv.; în formele „ziua", „zilele", „zile"*) În timpul zilei, în fiecare zi. *Ziua, stelele dorm* (STANCU). **2** Lumină solară care face ca obiectele, ființele etc. să devină vizibile, clare, distincte. *În curînd se va face ziuă.* ◇ *Albul zilei* v. alb. *Crăpatul zilei* (sau *de ziuă*) v. crăpat. *Revărsatul zilei sau* revărsat *de zi* (sau *de ziuă*) v. revărsat. ◇ Loc.adv. (*Pînă*) *în* (sau *la, înspre, spre, către, pop., despre*) *ziuă* sau *de cu ziuă* = puțin înainte de a se lumina; spre dimineață. *Deunăzi, către ziuă, visasem că murisem* (MACED.). *Nunta se întinde... Pînă la ziuă* (LAB.). *Spre ziuă, a început să plouă.* ◇ Expr. *Cu ziua-n cap* = foarte devreme. (*A se face*) *ziuă albă* = a se lumina complet, a fi plină zi. *Ca lumina zilei* sau *ca ziua* = (*pe lîngă adj. ca „clar"*) foarte clar, foarte limpede. *A se crăpa de ziuă* v. crăpa. *A se îngîna ziua cu noaptea* v. îngîna. *A se lumina de ziuă* v. lumina. *A răsări* (sau *a se arăta*) *la lumina zilei* v. lumină. *A miji* sau *a se miji de ziuă* v. miji. *A se mîneca de ziuă* v. mîneca. *A răsări la lumina zilei* v. răsări. *A se revărsa zori de ziuă* sau *a se revărsa de ziuă* v. revărsa. *A vedea lumina zilei* v. vedea. ◆ Poet. Soarele ca sursă de lumină pentru Pămînt. *A zilei raze roșii în inimă-mi pătrund* (EMIN.). **3** Interval de timp de 24 de ore, corespunzător unei rotații a Pămîntului în jurul axei sale; durată de 24 de ore luată ca unitate de timp; timpul care separă momentul prezent de un alt moment evaluat după această unitate; ext. durată imprecisă de timp care corespunde cu aproximație unei perioade de 24 de ore. *În trei zile au serbat logodna* (REBR.). ◇ (*determ. noțiunile „an", „lună", pentru a le sublinia durata*) *Doi ani de zile au trecut de cînd ne-am văzut, tot la o conferință.* ◇ *Zi calendaristică* (sau *civilă*) = interval de timp cuprins între miezurile a două nopți consecutive. ◇ Loc.adj. *De toate zilele* sau *de toată ziua* = *a*) de fiecare zi; cotidian. *Aveau pîinea cea de toate zilele* (SADOV.). Δ *Vorbire de toate zilele* v. vorbire; *b*) ext. care se întîmplă în mod regulat; curent, obișnuit. *În schimbul rugăciunilor de toate zilele, dăruiește oamenilor bucurii* (REBR.). ◇ Loc.adj., adv. *De zi cu zi* = *a*) (care are loc, se petrece, se întîmplă, se face etc.) în fiecare zi; zilnic. *Privind cămările din sine, De zi cu zi le află tot mai pline* (LAB.); *b*) ext. (care se face, se întîmplă) în mod regulat; curent, obișnuit. ◇ Loc.adv. *Zi de* (sau *cu*) *zi* = *a*) zilnic, cotidian. *Nu mi-a dat prin cap să țin zi cu zi socoteala* (CAR.); *b*) ext. necontenit, continuu, perpetuu. *Zi cu zi simțea însă că locul lui nu este aici* (REBR.); *c*) din ce în ce; treptat, progresiv. *Vedeam cum zi de zi... se înstrăina* (CA. PETR.). *Din zi în zi* = *a*) la o dată apropiată (care se schimbă mereu). *Din zi în zi trebuie să-mi sosească pianul, expediat din București demult* (CAR.); *b*) fig. fără termen precis; la infinit. *Amîna din zi în zi* (CR.); *c*) ext. pe măsură ce trece timpul; încetul cu încetul (și continuu), progresiv. *Se încălzea din zi în zi mai mult, pămîntul se zbicea* (AGÂR.). *De la o zi la alta* = *a*) zilnic; *b*) ext. repede, văzînd cu ochii. *Vederea i se slăbea de la o zi la alta* (CE. PETR.). *În toate zilele* = în fiecare zi, oricînd; foarte des, mereu. *O văz în toate zilele* (BARO.). *Într-o* (*bună*) *zi* sau *într-una din zile* = la un moment dat; cîndva, odată. *Într-o zi, privind lung înapoi..., a văzut-o* (CA. PETR.). *Pe* (sau *cu*) *fiecare* (sau *fiece*) *zi* = din ce în ce mai mult; progresiv. (*reg.*) *Pe toată ziua* = în fiecare zi; zilnic. ◇ Expr. *A trăi* (sau *a o duce*) *de pe o zi pe alta* = a duce un trai nesigur, precar. *A da zi după zi* = a lăsa de azi pe mîine; a amîna. *A rămîne pentru* (sau *pe*) *zi* v. rămîne. ◆ (*astron.*) Interval de timp între două culminații succesive ale unui astru. ◇ *Zi solară adevărată* = interval de timp între două treceri succesive ale Soarelui la același meridian. *Zi solară mijlocie* = interval de timp (cu durata constantă de 24 de ore) între două treceri succesive ale unui soare fictiv la același meridian. *Zi lunară* v. lunar. *Zi maregrafică* v. maregrafic. *Zi siderală* v. sideral. *Zi solară* v. solar. **II** Perioadă de timp (de 12 sau 24 de ore, ori de mai lungă durată) considerată după caracterul sau evenimentele care au loc în acest interval: **1** (*după aspectul vremii*) *Iulie... a adus zile foarte frumoase* (SADOV.). **2** (*după caracterul fericit sau nefericit, important sau lipsit de importanță*) *Urmară zile negre pentru elevele și elevii bursieri* (CA. PETR.). ◇ *Bună ziua* sau, *pop., ziua bună*, formulă de salut, la întîlnire sau la despărțire, în timpul zilei. Δ Expr. *Simplu ca bună ziua* v. simplu. ◇ *Zile grele* v. greu. *Zile lungi* v. lung. *Zi mare* v. mare. *Zile nefaste* v. nefast. ◇ Expr. *A da* (sau *a dori, a pofti*) *cuiva bună ziua* (sau, *pop., ziua bună*) = a saluta pe cineva. *A-și lua bună ziua* (sau *ziua bună*) (de la cineva sau de la ceva) = *a*) a-și lua rămas bun; *b*) (*fam.*) a renunța definitiv (la ceva); a socoti (ceva) drept pierdut. *Bună ziua am* (sau *ai, a etc.*) *dat, belea pe cap mi-am* (ori *ți-ai, și-a etc.*) *căpătat*, se spune atunci cînd intenția îți este răstălmăcită sau cînd, nevinovat, intri într-o (mică) încurcătură. *A se lăsa loc de bună ziua* = a se mai păstra unele relații bune cu cineva. *A-și lua ziua bună* v. lua. *A strînge bani albi pentru zile negre* v. ban. *A face* (cuiva) *zile negre* v. negru. *A trăi zile albe* v. trăi. **3** (*după caracterul religios, social sau legal*) *Mîine este zi de sărbătoare.* ◇ (*în titulatura sărbătorilor sau a anumitor date fixe*) *Se apropie ziua femeii.* ◇ (*pop.*) *Zi-ntîi* = *a*) prima zi a fiecărei luni sau a unui an; *b*) (*relig.; art.*) sfințire cu agheasmă pe care o face preotul la locuințele credincioșilor, la data de întîi a lunii. *Zi împărătească* v. împărătesc. *Ziua macaveilor* v. macavei. *Ziua morților* v. mort. *Ziua moșilor* v. moș. *Ziua de mucenici* v. mucenic. ◇ Expr. *La zile mari* = *a*) la ocazii deosebite; *b*) ext. rar de tot, în mod excepțional. **4** (*în legătură cu evenimente sociale, istorice etc.*) *În zilele lui Ștefan cel Mare s-au ridicat multe biserici.* ◇ *Zi de doliu* v. doliu. ◇ Expr. *La* (sau *în*) *zilele lui* (sau *ei*) = în perioada de început, de maximă eficiență. *Era îmbrăcată cu o bluză ce fusese la zilele ei roșie.* **5** (*după semnificația zilei în mod particular; și zi aniversară*) Aniversare (a zilei de naștere a cuiva). *De ziua ta... nu te-am uitat* (MINUL.). *Își sărbătorește ziua de naștere la restaurant. Zi de naștere* sau *ziua nașterii* v. naștere. *Ziua numelui, zi de nume* v. nume. *Zi onomastică* v. onomastic. ◇ Expr. *Vine* (sau *a venit, va veni etc.*) (*și*) *ziua mea* (sau *ta, lui etc.*) v. veni. **III** (*urmat de determ. în gen. sau introduse prin prep. „de"*) Indicarea (precisă a) momentului în care un eveniment a avut sau urmează să aibă loc; dată; termen, soroc. *Vînătorii... s-au întrunit în congres la Sibiu în ziua de 15 iulie* (SADOV.). ◇ (*ca termen calendaristic*) *Ziua de 1 Decembrie. Zilele babei* (*sau babelor*) v. babă. *Zilele corbului* v. corb. ◇ *La zi* = *a*) loc.adj., adv. la termenul stabilit (fără întîrziere). *Te pui la zi cu examenele* (CE. PETR.); *b*) loc.adv., adj. (care este) pus la punct cu ultimele noutăți. *O nouă ediție, la zi, cu sutele de completări și corectări aduse în timp* (PER.); *c*) loc.adj. care trebuie să fie pregătit pentru ziua respectivă. *Mă punea să fac cu regularitate lectura textului literar la zi* (PER.); *d*) loc.adv. zilnic. *Mustățile-i rase la zi evidențiau un nas zvîrlit în sus ca o trompetă* (MIR.). **IV** (indică o perioadă nedeterminată de timp) **1** (*la pl.; urmat sau precedat de adj.dem. „acest"*) Timp viitor apropiat de momentul prezent. *Zilele acestea am să plec* (REBR.). ◇ *Ziua de mîine* = viitorul. *Eu mă gîndesc la ziua de mîine* (CA. PETR.). *Ziua de astăzi* (sau *de azi*) = perioada de timp, epoca în care trăim; prezentul. *Nu se putea călători așa de ușor și fără primejdii ca în ziua de astăzi* (CR.). (*relig.*) *Ziua de apoi* v. apoi. ◇ Expr. *Nesiguranța zilei de mîine* v. nesiguranță. *A* (*nu*) *mai ajunge să vadă ziua de mîine* v. vedea. ◆ (*la sg. gen.; ca determ. al unui subst.*) Perioadă actuală, prezentă, modernă. *N-are curajul să înfrunte moda zilei* (PER.). ◇ Loc.adv. *De zile* = *a*) de mult timp. *De zile, nu fac altceva decît să beau*; *b*) de puțină vreme. *Promisiunea rămîne promisiune. E o chestiune de zile* (E. BAR.). *Cu zilele* = vreme îndelungată. *Nu mai trecea pe acasă cu zilele.* **2** (*mai ales la pl.; cu determ. ca „vechimi", „tinereți"*) Perioadă de timp situată în trecut. *Și-a adus aminte de zilele tinereții* (GAL.). ◇ *Ziua de ieri* = trecutul. ◇ Expr. *A căuta ziua de ieri* = a căuta ceva ce nu există. **3** (*la pl.*) Viață, existență, trai. *Zilele îi erau numărate* (PRED.). ◇ Loc.adj. *Cu zile* = cu viață, sănătos. *Cu zile mergeți, dragii mei, Și să veniți cu zile!* (ALECS.). ◇ Expr. *A avea zile* (*multe*) sau *a avea zile cu carul* = a mai avea de trăit, a-i fi dat să (mai) trăiască. *Cîte zile voi* (sau *vei, va* etc.) *avea* = cît voi (sau vei, va etc.) trăi, tot timpul vieții. (*Abia*) *își ține* (sau *își duce*) *zilele*, se spune despre cineva care trăiește prost, greu, foarte modest. *A trăi cu zile* = a trăi în mizerie. *A ridica* (sau *a curma, a lua*) *cuiva zilele* = a omorî pe cineva. *A-și pune capăt zilelor* sau *a-și curma zilele* = a se sinucide. *E mișelnic lucru singur zilele să-ți curmi* (VLAH.). *O să mă ierte, pentru că... nu mi-am pus capăt zilelor* (H. LOV.). *A i se isprăvi cuiva zilele* = a muri. *A*(*-și*) *număra zilele* = *a*) a nu mai avea mult de trăit; *b*) a nu mai avea mult de răbdat, de așteptat; a fi pe punctul de a scăpa de ceva neplăcut. *A-și urî zilele* sau *a i se urî* (cuiva) *cu zilele* = a se sătura de viață, a nu mai voi să trăiască. *Vai de zilele mele* (sau *tale, lui etc.*) = vai de capul meu (sau al tău, al lui etc.), vai de mine (sau de tine, de el etc.). *Din* (sau *în*) *zilele mele* (sau *tale, sale etc.*) = în timpul vieții mele (sau tale, sale etc.). *A avea* (sau *a duce, a vedea*) *zi bună* sau *zile multe și bune* (cu cineva) = a trăi în bune relații cu cineva. (*A fi*) *vechi de* (sau *în*) *zile* (ori *înaintat în zile*) = (a fi) bătrîn sau foarte bătrîn. *A fi învechit în zile rele*, se spune despre un om înrăit. (*A fi*) *veșnic de zile* = (a fi) nemuritor. (*A fi*) *mic de zile* = *a*) (a fi) fînăr sau prea fînăr; *b*) (a fi) lipsit de valoare; mediocru. *Noi, epigonii... Mici de zile, mari de patimi* (EMIN.). *A-l ajunge pe cineva zilele* v. ajunge. *A face* (cuiva) *zile fripte* v. fript. (*Că* sau *doar*) *n-au intrat zilele în sac* v. intra. *A-și încheia zilele* (undeva) v. încheia. *A îngropa zilele cuiva* v. îngropa. *A lăsa* (pe cineva) cu *zile* sau *a-i lăsa* (cuiva) *zilele* v. lăsa. *Cu zilele în mînă* v. mînă. *A muri cu zilele în mînă* v. mînă. *A mînca cuiva* (sau *a-și mînca cu cineva* ori *cu ceva*) *zilele* v. mînca. *A mîntui pe cineva de zile* v. mîntui. *A nu mai avea zile multe* v. mult. *A nu număra zile multe* v. număra. *A-i rămîne cuiva zilele pe undeva* v. rămîne. *A rămîne cu zile* v. rămîne. *A răpune* (cuiva) sau *a-și răpune zilele* v. răpune. *A ridica* (cuiva) *zilele* v. ridica. *A-i fi silă* (cuiva) *de zile* v. silă. *A-i sorbi* (cuiva) *zilele* v. sorbi. *A-și ține zilele cu...* v. ține. *Ca vai de zilele cuiva* v. vai. • pl. *zile*. și *ziuă* *s.f.* /lat. ***dīe*(*m*)**.

ziafét *s.n.* v. zaiafet.

ziár *s.n.* **1** (*jurnal.*) Publicație periodică (cotidiană), în care se tipăresc știri și informații actuale din toate domeniile de activitate; gazetă, jurnal. *Stă lipit de chioșcul de ziare* (MINUL.). ◇ Expr. *A da la ziar* v. da. ◆ Redacția și administrația acestui tip de publicație periodică. ◆ Totalitatea persoanelor care lucrează în aceste sectoare. ◆ Ext. Clădire în care își are sediul această publicație. **2** (*înv.*) Jurnal (de însemnări). • pl. *-e*. /***zi*** + *-ar*.

ziarísm *s.n.* **1** (*jurnal.*) Profesiunea, meseria, activitatea de ziarist; domeniu în care își desfășoară activitatea un ziarist; jurnalism, gazetărie, ziaristică. ◆ Ext. Totalitatea publicațiilor apărute în ziare. **2** Genul, stilul propriu ziarului. *Adnotatorii ziaristului Eminescu n-au rostit totuși mai nimic despre valoarea literară a ziarismului său* (PERP.). • sil. *-zi-a-*. /***ziar*** + *-ism*, după fr. *journalisme*.

ziaríst, -ă *s.m., s.f* **1** (*jurnal.*) Persoană care lucrează în redacția unui ziar, a unei reviste sau care colaborează (permanent) la ele; gazetar, jurnalist. *Acest ziarist harnic și isteț... își limitase gustul pe treptele inferioare ale artei* (E. LOV.). **2** (*fam.*) Persoană care vinde sau distribuie ziare. • sil. *zi-a-*. pl. *-iști, -iste*. /***ziar*** + *-ist*, după fr. *journaliste*.

ziarístic, -ă *s.f., adj.* **1** *s.f.* Profesiunea de ziarist; activitatea de ziarist; gazetărie, jurnalistică. *Ziaristica noastră... a avut timp puțin și spațiu restrîns pentru studiul chestiunilor sociale* (GHICA). ◆ Știință care se ocupă cu metodele de elaborare, de redactare etc. a articolelor de ziar, de radio și de televiziune. ◆ Instituție de învățămînt în care se formează ziariști. **2** *adj.* Care ține de ziarist sau de ziaristică, care se referă la ziarist sau la ziaristică; gazetăresc, jurnalistic. *Aceste lacune se pot suplini prin bogata activitate ziaristică*

a vremii (CONST.). • sil. *zi-a-*. pl. *-ci, -ce.* /***ziarist*** + *-ic*, după fr. *journalistique*.

zibelínă *s.f.* **1** (*zool.*) Mamifer carnivor, din familia mustelidelor, asemănător jderului, cu blana foarte frumoasă, prețioasă, sură, cu o pată albă pe piept, originar din Asia și Africa (*Martes zibelina*); samur. **2** Restr. Blana (prelucrată) a acestui animal. ◆ Obiect de îmbrăcăminte confecționat din acest fel de blană. *Era îmbrăcată cu o zibelină.* **3** (*țes.*) Țesătură făcută din fire de lînă de calitate bună, (foarte) puțin răsucite, dezlînate și scămoșate, pentru a căpăta aspectul blănii de zibelină. • pl. *-e.* /<fr. ***zibeline***, it. ***zibellino***.

zibétă *s.f.* (*zool.*) Mamifer carnivor, din familia viveridelor, cu părul cenușiu, pătat cu negru, măsurînd 50 cm lungime, prezentă în savanele africane, care secretă un suc onctuos folosit în parfumerie (*Viverra zibetha*); civetă. • pl. *-e.* /<fr. ***zibeth***, it. ***zibetto***; cf. ar. *zabad*.

zicálă *s.f.* **1** Zicătoare, proverb. *Iordache Golescu... a adunat o bogată culegere de proverbe și zicale românești* (CA. PETR.). **2** (*pop.*) Melodie (pentru dans) executată la un instrument muzical. *Arcușul lui Ilie a tăiat apoi zicala în două* (POP.). ◆ Ext. Cîntec. **3** (*înv., reg.*) Vorbă, spusă. ◆ Ext. Poveste. • pl. *-e.* /***zice*** + *-ală*.

zicáș *s.m.* (*reg.*) Lăutar. • pl. *-i.* /***zice*** + *-aș*.

zicăláș *s.m.* (*reg.*) Lăutar. • pl. *-i.* /***zice*** + *-ălaș*.

zicătór, -oáre *s.f., s.m., adj.* **1** *s.f.* Frază scurtă, uneori rimată, asemănătoare maximei, prin care se exprimă, în mod metaforic, o constatare de ordin general, filosofic, un principiu etic, o normă de conduită etc.; proverb, zicătură, zicală. *Iată ce glăsuiește o zicătoare: decît să iasă nume rău, mai bine ochii din cap* (ISP.). ◆ Specie folclorică cuprinzînd astfel de fraze. **2** *s.f* (*înv., reg.*) Cîntec popular. ◆ (*reg.*) Instrument muzical. **3** *s.m.* (*înv., reg.*) Lăutar. **4** *adj., s.m., s.f.* (*înv., reg.*) (Persoană) care spune ceva la un moment dat, care vorbește. ◆ Ext. (*adj.*) Elocvent, vorbăreț. • pl. *-ori.* /***zice*** + *-tor*.

zicătúră *s.f.* **1** Zicătoare. **2** (*înv., reg.*) Cîntec. ◆ Cîntare. • pl. *-i.* /***zice*** + *-ătură*.

zíce *vb. III. tr.* **1** (*despre oameni; compl. indică silabe, cuvinte, grupuri de cuvinte etc.*) A exprima prin viu grai; a spune, a rosti cu voce tare. *Robul, văzînd că nu capătă răspuns, a zis iar* (CAR.). ◆ A se adresa cuiva (pentru comunicare, cu o întrebare etc.). *Dar d-ta, moșule, n-o să ne spui ceva? am zis către bătrînul pădurar* (C. NEGR.). ◇ Expr. *Mai zi o dată* = repetă. (*fam.*) *A-i zice cuiva una* = a se exprima dezagreabil față de cineva. *A-i zice cuiva* (*un lucru*) *de la obraz* v. obraz. *A-i zice* (cuiva) *cîteva să-i trosnească urechile* (sau *fălcile*) v. trosni. ◆ A cere cu insistență; ext. a ruga. *Ți-am zis eu să-mi dai fragi?* (COȘB.). ◆ A promite. *Mi-a zis că o să ne căsătorim.* ◇ Expr. *Zis și făcut* = pus în aplicare cu promptitudine. ◆ (*compl. indică sunete, silabe, cuvinte*) A emite cu ajutorul organelor vorbirii; a articula, a pronunța. *A zis cuvîntul de „venetic"* (ALECS.). ◇ Expr. *A zice nu* = a refuza; a nega, a tăgădui, a se opune, a rezista. *Nu zi ba de te-oi cuprinde, Nime-n lume nu ne vede* (EMIN.). *A zice da* = a afirma, a accepta, a consimți. *Domițian se mulțumea să zică da* (BASS.). *Mai bine zis* (sau *a zice, zicînd*) = mai exact, mai precis exprimat. *Nu l-au cunoscut pe adevăratul Bălcescu; mai bine zis n-au voit să-l cunoască* (SADOV.). *Ca să zic așa* = (*adesea în constr. incidente, fără val. semantică*) dacă îmi este permis să mă exprim astfel. *Lirismul există, ca să zic așa, în substructură, ca ceva natural* (CONST.). *În treacăt fie zis* = fără a insista; tangențial. *A nu zice nici da, nici ba* v. ba. *A nu zice bob* v. bob. *A nu* (*mai*) *zice* (*nici*) *cîrc* v. cîrc. *A nu zice* (*nici*) *două* v. doi. *A nu* (*putea*) *zice nici mac* v. mac. *Să nu zici* (sau *nu zi*) *vorbă mare* v. mare. *Cît ai zice mei* v. mei. *A nu zice nici mîc* v. mîc. *Cît ai zice pește* v. pește. *A nu* (sau *fără a*) *zice* (*nici*) *pis* v. pis. *A nu zice nici vorbă, nici poveste* v. poveste. *A zice* (*la* sau *cîte*) *verzi și uscate* v. verde. **2** (*compl. indică gînduri, idei, judecăți, opinii, știri etc.*) A aduce la cunoștința cuiva sau a face cunoscut prin cuvinte; a comunica, a exprima. *Duduca mi-a zis că-i trebuie un fecior* (FIL.). ◆ A menționa, a relata, a scrie. *Basarab, după cum zice istoricul... la a șaptea carte a istoriei lui, fost-au pe vremea lui Sultan Murat* (BIBLIA 1688). ◆ (*compl. indică fapte, întîmplări reale ori prezentate ca basme, anecdote etc.*) A expune, a istorisi. *P-aici, ziceau bătrînii, o boltă arătînd, Intră o junǎ doamnă, frumoasă și fugînd De cetele tatare* (ALEX.). ◇ (*în constr. incidente, pentru redarea limbii vorbite, adesea cu intenția de a sublinia ideea exprimată*) *Sufeream, zic, amarnic* (BLA.). ◇ (*impers.; ca formulă inițială în basm*) *Zice că odată, acu vreo sută și nu știu cîți ani, a dat poruncă Dardarat, împăratul iadului, să s-adune dinainte-i diavolii* (CAR.). **3** A sfătui, a îndemna; a porunci, a ordona. *Spune, zise foarte binevoitor, deși cu oarecare nerăbdare, prefăcutul* (CAR.). **4** (*compl. indică păreri, aserțiuni etc.; de obicei determ. de compliniri introduse prin conj. „că"*) A afirma, a declara, a face cunoscut (public); a susține, a pretinde. *Dacă toți ceilalți zic că trei și cu patru fac cinci, zi și dumneata la fel cu ei* (CA. PETR.). ◇ Expr. *Tu ai zis-o*, se spune pentru a marca părerea sau aprobarea cuiva. *Ce-am zis eu?* = nu ți-am spus? vezi că am avut dreptate? *A zice că este așa* v. așa. *A zice că nu este* (sau *nu-i*) *așa* v. așa. ◆ (*cu pron. în dat.*) A face reflecții (în gînd); a gîndi. *Mi-am zis: Voi scrie trei romanțe* (MINUL.). ◆ (*înv., pop.*) A dovedi. *Mișca și el picioarele alene unul după altul înaintea lui, numai să zică că umblă* (ISP.). **5** (*compl. indică gînduri, sentimente, intenții etc. ascunse sau fapte, întîmplări, situații la care cineva a luat parte*) A destăinui, a mărturisi, a divulga. *Taina aceasta vecinic la om nu va fi zisă* (HEL.). ◇ Expr. *Între noi fie zis* = în mod confidențial. ◆ (*înv., pop.*) A întreba. *Da ce-ai uitat, dragul tatei, de te-ai întors înapoi, zise craiul cu mirare* (CR.). ◆ (*pop., fam.*) A răspunde. *Să fi scris el?... N-aș ști ce să zic* (DELAVR.). **6** (*înv., pop.*) A recita. *Să pună pe Apostol să zică „Tatăl nostru"* (REBR.). ◆ Ext. A citi. *De suflet să-mi grijesc La un popă creștinesc, Care zice din psaltire, În cea sfîntă monastire* (POP.). **7** (*înv.*) A însemna. ◇ Loc.conj. (*Care*) *va* (sau *vrea, vra*) *să zică* v. vrea. ◇ Expr. *Cum s-ar zice* sau *ce se zice* = *a*) adică, va să zică. *Dînsul este băiatul cucoanei noastre, cum s-ar zice, prințul cel tînăr* (CĂL.); *b*) de exemplu. (*Ce*) *vrea* (sau *va, vra*) *să zică* sau, *refl., ce se zice* v. vrea. *Va* (sau *vrea, vra*) *să zică* v. vrea. **8** A pune (cuiva) un nume; a da (cuiva sau la ceva) o denumire, un titlu, un calificativ; a i se adresa cuiva cu un nume, cu un titlu, cu un calificativ. *Fane Chiriac nu e tocmai un gazetar: Zi-i eseist, zi-i filozof, dar nu ziarist* (VIN.). ◆ Spec. A porecli. *Lumea îi zicea Ion Prostălăul* (CĂL.). ◆ A se adresa cuiva cu termenul de... *M-am trezit pe nesimțite că-mi zice satul: „dumneata"* (GOGA). ◇ Expr. *A zice cuiva* sau *la ceva* pe *nume* v. nume. *Zi-i pe nume!* v. nume. **9** A reproșa, a obiecta. *Dacă nu fac curat, îmi zice că sînt leneș.* ◇ Expr. *Să nu zici că...* = să nu-mi reproșezi că... *Dacă o pățești, să nu zici că nu ți-am spus! A nu-i zice cuiva negri ți-s ochii* v. negru. ◆ (*în forma neg.*) A tăgădui, a contesta. *Frumos ești, n-am ce zice!* **10** A avea sau a-și exprima o părere, a se pronunța într-o chestiune; a gîndi, a socoti, a crede. *Grădina zoologică e foarte frumoasă, dar eu zic să mai mergem și-acasă* (SOR.). ◇ Expr. (*Că*) *bine zici!* = bună idee! așa este. *Că bine mai zici tu, nevastă* (CR.). *Zi...* = *a*) judecă, socotește, dă-ți părerea; *b*) așadar, prin urmare. *Ce-ai zice...?* = ce părere ai avea? cum ți-ar părea? *Să zicem* (*că*) = *a*) să presupunem, să admitem (că). *Să zicem că n-a căzut* (CAR.); *b*) de exemplu. *Mîine, să zicem că nu poți, dar poimîine, trebuie să fii acolo* (PRED.). (*Așa mai*) *zic și eu* = (așa) e bine; (așa) e convenabil. *Bravo, o lăudă ironic comisarul, așa elevă zic și eu* (CĂL.). *Ba că bine zici!* v. ba. ◆ A face comentarii; a critica. ◇ (*refl. pas.*) *Multe se ziceau pe sama fetei împăratului Roș* (CR.). ◇ Expr. *A nu* (*mai*) *avea ce zice* v. avea. **11** Expr. *S-a zis cu* (cineva) = nu mai are nici o scăpare. **12** (*la optat. sau la conjunct.*) A avea sau a lăsa impresia că... *Numai ca să zică și el că face ceva, bălăcea cu nuiaua prin apă* (ISP.). **13** (*pop.*) A cînta (din gură sau dintr-un instrument); a doini, a hori. *Își puse și el puterile și zicea din fluier niște doine de te adormea* (ISP.). ◇ Expr. *A zice pe o* (sau *din*) *strună* v. strună. • prez.ind. *zic*; perf. smp. *ziséi*; part. *zis*. /lat. ***dicĕre***.

zícere *s.f.* **1** Ceea ce se exprimă prin cuvinte; comunicare, exprimare, formulare; ceea ce zice cineva la un moment dat; ext. rostire; cuvîntare. *Dacă gîndul era certăreț și jucăuș, zicerea era de o nespusă duioșie* (CA. PETR.). **2** (*înv., pop.*) Cuvînt; termen. *El nu înțelege că zicerea „ciocoi" este sinonimă cu... „bogat"* (FIL.). **3** (*înv.*) Afirmație, mărturie. *Un om... este dator a-și sprijini zicerea cu dovezi* (RUSSO). **4** Expresie, zicătoare, zicală. *Ca și în amintiri, fondul de proverbe și ziceri intercalate în povești este enorm* (PER.). • pl. *-i.* /v. ***zice***.

zid *s.n.* **1** (*constr.*) Element de construcție (aproape) vertical, cu grosime (relativ) mică în raport cu celelalte dimensiuni, executat din cărămizi, beton, din blocuri de piatră etc., așezate ordonat unele peste altele (și unite printr-un liant), destinat să delimiteze, să separe sau să izoleze un spațiu ori să susțină alte elemente de construcție, alcătuind un perete, o îngrădire, o fortificație etc. *Acolo sînt zidurile cetății, tari încă și bine păzite* (BART). (*la circ*) *Zidul morții* = spațiu special amenajat în formă cilindrică, cu deschidere mai largă în partea superioară, pe care evoluează motocicliști acrobați. *Zid* (sau *zidul*) *chinezesc* ori *marele zid chinezesc* v. chinezesc. *Zid orb* v. orb. *Ziduri pelasgice* v. pelasgic. ◇ Loc.adj. *De zid* = executat din materiale care alcătuiesc zidul. ◇ Loc.adv. *Între* (sau *în*) (*cele patru*) *ziduri* = în interiorul unei clădiri. *Nu se plînge... că, într-aceste ziduri, vro pisică a-ntîlnit* (SIO.). ◇ Expr. *A face zid împrejurul cuiva* = *a*) a înconjura pe cineva din toate părțile pentru a-l apăra; *b*) fig. a se solidariza cu cineva, a se uni în jurul cuiva în susținerea unei cauze. *A pune la zid* v. pune. *A trăi cît zidul Goliei* v. trăi. ◇ Compar. *Pedestrimea românească sta frumos ca un zid de piatră tare* (BĂLC.). ◇ Analog. *Zidurile de arbori se legănau domol scînteindu-și frunzele* (SADOV.). ◇ Fig. *N-avem oști, dară iubirea de moșie e un zid* (EMIN.). **2** (*sport*) Obstacol pe care îl formează jucătorii, cu trupurile lor, în fața propriei porți, cînd adversarul execută unele lovituri de pedeapsă. **3** (*fiz.*) *Zid sonic* = barieră imaginară referitoare la depășirea vitezei sunetului. • pl. *-uri.* /<sl. veche **ЗИДЪ**.

zidár *s.m.* (*constr.*) Muncitor specializat în executarea unor lucrări de construcție din zidărie sau din mortar, precum și de finisare a betonului după turnare. *Zidarul care lucrează sus, pe schele, în bătaia soarelui, simte plăcere sau durere?* (CĂL.). ◇ *Ața zidarului* v. ață. *Scabia zidarilor* v. scabie. • pl. *-i.* /***zid*** + *-ar*.

zidăreásă *s.f.* Femeie care zidește. ◆ Soție de zidar. • pl. *-ese.* /***zidar*** + *-easă*.

zidăríe[1] *s.f.* (*constr.*) Lucrare de construcție făcută din zid. ◆ Element al unei construcții făcut din zid. ◆ Gener. Construcție. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***zid*** + *-ărie*.

zidăríe[2] *s.f.* Meseria zidarului; zidărit. • g.-d. *-iei.* /***zidar*** + *-ie*.

zidărít *s.n.* Meseria zidarului; zidărie. • /***zidar*** + *-it*.

zidí *vb. IV.* **1** *tr.* (*constr.*) A construi un zid; gener. a ridica o clădire; a clădi, a construi. *Plăcerea nobilă de a zidi nu a lipsit unora dintre voevozi* (M. I. CAR.). ◇ Fig. *Poți zidi o lume-ntreagă, poți s-o sfarămi... orice-ai spune Peste toate o lopată de țărînă se depune* (EMIN.). ◆ (*fam.*) A întemeia. *Poporul finlandez și-a zidit cuibul în ținuturi vaste* (PER.). **2** *tr.* A închide într-un zid sau între ziduri; a astupa cu zid. *Domnul Ștefan fu zidit în lăcașu-i de marmură și piatră* (SADOV.). **3** *refl.* Fig. (*despre nori*) A se forma; a se înălța. *În răsărit se zidise o culme de nouri posomorîți* (SADOV.). **4** *tr.* Fig. (*bis.; despre Dumnezeu*) A da viață, ființă; a crea; a plăsmui. *Omul... cel nou care se înnoiește spre deplină cunoștință după chipul Celui ce l-a zidit* (BIBLIA 1688). ◆ Ext. A întrupa. • prez.ind. *-esc.* /<sl. veche **ЗИДАТИ, ЗЬДАТИ**.

zidíre *s.f.* **1** Construire. **2** Concr. Construcție, clădire, edificiu. *Ar fi dorit mult să fie între zidurile reci ale bătrînei ziditi* (AGÂR.). **3** (*bis.*) Creație săvîrșită de Dumnezeu; (*înv.*) zidită. *Martorul credincios și adevărat, începutul zidirii lui Dumnezeu* (BIBLIA 1688). ◆ (*înv.*) Creare a lumii luată ca punct de referință în numărătoarea anilor. *Iulie chesariul, carele au împărățit la anii de la zidirea lumii 5464* (PRAV.). **4** (*înv., pop.*) Creatură, făptură, ființă. *Femeia lui... să află deodată văduvă, grea și fără de vreo altă zidire pe lîngă dînsa decît numai cu o roabă* (BUZN.). ◆ Colect. Omenire; fire. *Urechea nu aude vreun sunet... Toată zidirea doarme* (MARC.). • pl. *-i.* /v. ***zidi***.

zidít[1] *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *zidi*. • /v. ***zidi***.

zidít[2]**, -ă** *adj.* **1** Care este clădit, construit; care este executat din zidărie. **2** (*despre uși, ferestre etc.*) Care este închis, astupat cu un zid. *Diamantele coroanei se află în hazna zidită, strașnic păzite* (SADOV.). **3** Expr. *Bine zidit* = (*despre oameni*) care este bine făcut; zdravăn, voinic, solid. **4** (*bis.; înv., pop.; despre lucruri, ființe*) Care este creat din neant de către Dumnezeu;

făcut, plăsmuit. ◇ (*subst.*) *Întîiul zidit a fost Adam.* • pl. *-ți, -te.* /v. ***zidi***.

ziditór, -oăre *s.m., s.f.* **1** *s.m., s.f.* Persoană care zidește, construiește. *Cînd se ivi temelia, ei se apropiau duminica de singuraticul ziditor* (ARGH.). **2** *s.m., s.f.* Ext. Întemeietor, fondator. *Doamna... fost-a și mănăstirii Jitiianului ziditoare* (DOC.). **3** *s.m.* (*bis.; art.; nm. pr.*) Dumnezeu. *Ridică cugetul tău către Domnul, Ziditorul lumii... rosti schivnicul* (MIR.). • pl. *-ori, -oare.* /***zidi*** + *-tor.*

ziditúră *s.f.* (*înv.*) **1** Zidire. **2** Concr. Construcție, clădire. **3** (*bis.*) Zidire. • pl. *-i.* /***zidi*** + *-tură.*

ziduí *vb. IV. tr.* (*înv., reg.*) A zidi, a închide sau a înconjura cu ziduri. • prez.ind. *-iesc.* /***zid*** + *-ui.*

zidurél *s.n.* (*pop.*) Dim. al lui *zid.* • pl. *-e.* /***ziduri***, pl. lui *zid* + *-el.*

zigo- Elem. de compunere „unire, joncțiune, acuplare". • /<fr. ***zygo-***; cf. gr. *ζυγόν* „jug, cuplu".

zigoauxospór *s.m.* (*biol.*) Auxospor de rezistență. • pl. *-i.* /<fr. ***zygoauxospore***.

zigocíst *s.n.* (*biol.*) Celulă rezultată din fuzionarea a doi gameți similari, înconjurată de o membrană rezistentă. • /<fr. ***zygocyste***.

zigodactíl, -ă *adj.* (*ornit.; despre păsări cățărătoare*) Care are degetele reunite. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***zygodactyle***.

zigofáză *s.f.* (*biol.*) Fază în dezvoltarea unui organism între momentul fertilizării și diplofază. • pl. *-e.* /<fr. ***zygophase***.

zigofíte *s.f. pl.* (*bot.*) Plante rezultate din conjugarea celor doi gameți. • /<fr. ***zygophytes***.

zigogamíe *s.f.* (*bot.*) Copulare a gametangiilor. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***zygogamie***.

zigogenétic, -ă *adj.* (*biol.*) Care este rezultat din fecundare. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***zygogénétique***.

zigogenéză *s.f.* (*biol.*) Naștere a zigotului. • /<fr. ***zygogenèse***.

zigomátic, -ă *adj.* (*anat.*) Care aparține zigomei, care se referă la zigomă. ◇ *Apofiză zigomatică* = apofiză inferioară a osului temporal. *Arcadă zigomatică* = arcada osoasă formată prin unirea apofizei zigomatice cu osul molar. *Os zigomatic* (și *subst. n.*) = zigomă. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***zygomatique***.

zigómă *s.f.* (*anat.*) Prelungire a osului temporal, prin care acesta se leagă de osul molar; os zigomatic. • pl. *-e.* /<fr. ***zygoma***, gr. ***ζύγωμα***.

zigomér, -ă *adj., s.n.* (*biol.*) **1** *adj.* Care este divizat în perechi. **2** *s.n.* Regiune cromozomială care asigură împerecherea cromozomilor omologi în meioză. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***zygomère***.

zigomicéte *s.f. pl.* (*bot.*) Grup de ciuperci inferioare, care se înmulțesc prin zigospori, cuprinzînd în special mucoraceele (*Zygomycetes*). • /<fr. ***zygomycètes***.

zigomórf, -ă *adj.* (*despre flori*) Care are un singur plan de simetrie, putînd fi median (la mazăre sau salcîm), transversal (la brebenei), oblic (la petunii). • pl. *-i, -e.* /<fr. ***zygomorphe***; cf. gr. *ζυγόν* „jug", *μορφή* „formă".

zigomorfíe *s.f.* (*bot.*) Simetrie bilaterală. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***zygomorphie***.

zigonémă *s.f.* (*biol.*) Filament cromozomial în stadiul zigoten al meiozei. • /<fr. ***zygonéma***.

zigosféră *s.f.* (*biol.*) Gamet. • pl. *-e.* /<***zigo-*** + ***sferă***.

zigospór *s.m.* (*biol.*) Zigot. • pl. *-i.* /<fr. ***zygospore***; cf. gr. *ζυγόν* „jug", *σπόρος* „sămînță".

zigosporánge *s.m.* (*biol.*) Sporange care conține zigospori. • pl. *-i.* /<fr. ***zygosporange***.

zigót *s.m.* (*biol.*) Celulă diploidă rezultată din unirea a doi gameți haploizi; ou fecundat; zigospor. • pl. *-ți.* /<fr. ***zygote***; cf. gr. *ζυγωτός* <*ζυγόω* „a înjuga, a uni".

zigotactísm *s.n.* (*biol.*) **1** Atracție reciprocă între celulele și organele sexuale mascule și femele. **2** Atracția dintre hifele de sex diferit pentru conjugare. • /<fr. ***zygotactisme***.

zigotén *adj.* (*biol.*) *Stadiu zigoten* (și *subst. n.*) = stadiu al profazei meiotice de la începutul împerecherii cromozomilor. • pl. *-e.* /<fr. ***zygotène***.

zigótic, -ă *adj.* (*biol.*) Care ține de zigot, care se referă la zigot. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***zygotique***.

zigozoospór *s.m.* (*biol.*) Spor ciliat mobil, rezultat din conjugarea a două celule sexuale omoloage. • pl. *-i.* /<fr. ***zygozoospore***.

zigurát *s.n.* (*în arhit. mesopotamiană*) Templu de forma unei piramide în trepte, alcătuit prin suprapunerea de prisme dreptunghiulare din ce în ce mai mici. • pl. *-e.* /<fr. ***ziggourat*** <asirian. *zigguratu*.

zigzác *s.n.* v. zigzag.

zigzág *s.n.* **1** Linie frîntă formînd unghiuri alternative, care pare formată din mai multe litere Z puse cap la cap. *Peste un desen limpede făcut, sînt trase mari zigzaguri* (PER.). ◆ Ext. Obiect, formă de relief etc. care are aspectul unei astfel de linii frînte. *Se opri, căutînd, în zigzagul de șanțuri, postul cel mai înaintat de observație* (REBR.). ◇ Loc.adj., adv. *În zigzag* = în formă de linie frîntă; șerpuit. *Pascu... cresta liniuțe mici în zigzag* (VLAS.). ◇ Fig. *Într-o viață zigzagul e mai frumos, mai uman* (CE. PETR.). **2** Motiv decorativ alcătuit din astfel de linii. • pl. *-uri.* și *zigzác s.n.* /<fr. ***zigzag***, germ. ***Zickzack***.

zigzagá *vb. I. intr.* A merge dintr-o parte în alta; a se deplasa descriind un zigzag. *Zigzagînd..., soldatul Anton urca din greu panta* (BRĂ.). • prez.ind. *-ghez.* /<fr. ***zigzaguer***.

zigzagát, -ă *adj.* Care este în formă de zigzag. *Zări, în perete, o crăpătură lungă și zigzagată ca un fulger* (CĂL.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***zigzaga***, după fr. *zigzagué*.

ziláș *s.m.* Ziler. • pl. *-i.* /***zile***, pl. lui *zi* + *-aș*.

zilér, -ă *s.m., s.f.* Muncitor angajat și plătit cu ziua; zilaș. *Cei mai mulți dintre chiriași erau muncitori salahori, zilieri* (CE. PETR.). • pl. *-i, -e.* și *ziliér s.m.* /***zile***, pl. lui *zi* + *-ar*.

zilí *vb. IV. intr.* (*înv., pop.*) A trăi. • prez.ind. *-esc.* /***zile***, pl. lui *zi* + *-i*.

ziliér *s.m.* v. ziler.

zilișoáră *s.f.* Ziulică. • pl. *-e.* /***zile***, pl. lui *zi* + *-işoară*.

zílnic, -ă *adj., adv.* (Care se face, se petrece, are loc, se întîmplă etc.) în fiecare zi; cotidian. *Îmi cumpăr zilnic ziarul preferat.* ◇ (*adj.*) *Coșul zilnic* v. coș. *Pîine zilnică* v. pîine. ◆ Ext. (Care se întîmplă, se face) în mod regulat; curent, obișnuit, banal. *După ce nunta se sfîrși..., trebile luară mersul lor zilnic* (GAN.). • pl. *-ci, -ce.* /***zile***, pl. lui *zi* + *-nic*.

zílos *s.n.* (*grec. înv.*) Zel. *Cine slujește cu zilos pe stăpînul său, pe acela nu-l părăsește Dumnezeu* (FIL.). • /<ngr. ***ζήλος***.

zim- Elem. de compunere „ferment; fermentație", „enzimă". • și *zimo-*. /<fr. ***zym(o)***-; cf. gr. *ζύμη* „drojdie, ferment".

zimáză *s.f.* (*biochim.*) Amestec de enzime din drojdia de bere, cu rol în fermentația alcoolică a zaharurilor, transformînd glucoza în alcool și în dioxid de carbon. • pl. *-e.* /<fr. ***zymase***.

zimberéc *s.n.* (*turc. înv.*) Arc de ceasornic. ◆ Ext. Mașinărie. • pl. *-uri.* și *zimberéchi s.n.* /<tc. ***zemberek***.

zimberéchi *s.n.* v. zimberec.

zimbíl *s.n.* (*înv., reg.*) Coș împletit din papură sau din rogoz. *Înclinînd plasa, pescarul o deșerta într-un zimbil de papură* (SADOV.). • pl. *-uri, -e.* /<tc. ***zembil***.

zimbrărie *s.f.* Rezervație (naturală) unde trăiesc zimbri. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***zimbru*** + *-ărie*.

zímbre *s.f. pl.* v. zîmbre.

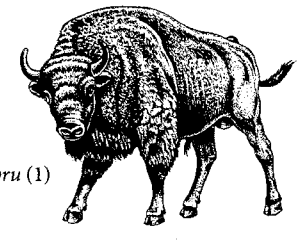

zimbru (1)

zímbru *s.m.* **1** (*zool.*) Animal sălbatic, din familia bovinelor, masiv, cu corpul acoperit cu o blană deasă, pîsloasă, cu capul mare și lat, cu coarnele scurte, întoarse în afară, în față și în sus, cu greabănul înalt, cu gîtul și cu bărbia acoperite cu păr lung, care este pe cale de dispariție, fiind ocrotit în rezervații naturale (*Bison bonasus*). *După aceea n-ai să mai auzi mugetul cerbilor și al zimbrilor* (SADOV.). **2** Ext. Bour (*Bos primigenius*). **3** Cap de bour reprezentat pe steme, steaguri sau monede în Moldova. *Ne-a arătat stema familiei, în herbul căreia se deslușea și un cap de zimbru* (VOIC.). ◆ Ext. Stemă, emblemă avînd o asemenea figură. • pl. *-i.* /<sl. veche ****зъбръ***.

zigurat

zimo- v. zim-.

zimogén, -ă *adj., s.n.* (*biochim.*) **1** *adj.* (*despre celule, glande*) Care produce enzime. ◆ (*despre bacterii*) Care produce fermentație; fermentativ. **2** *s.n.* (*mai ales la pl.*) Principii inactive ale unei enzime, care se pot transforma în compuși activi prin acțiunea activatorilor. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***zymogène***; cf. gr. *ζύμη* „ferment", *γίγνομαι* „a lua naștere".

zimogenéză *s.f.* (*biochim.*) Totalitatea proceselor biochimice care duc la sinteza enzimelor. • /<fr. ***zymogenèse***.

zimolíză *s.f.* (*biochim.*) Descompunere a substanțelor sub acțiunea enzimelor. • pl. *-e.* /<fr. ***zymolyse***.

zimológic, -ă *adj.* Care aparține zimologiei, care se referă la zimologie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***zymologique***.

zimología *s.f.* Știință care se ocupă cu studiul fermenților, al fermentațiilor și al enzimelor; enzimologie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***zymologie***; cf. gr. *ζύμη* „ferment", *λόγος* „studiu".

zimoproteínă *s.f.* (*biol.*) Proteină cu putere litică. • pl. *-e.* /<fr. ***zymoprotéine***.

zimotéhnic, -ă *adj.* Care aparține zimotehniei, care se referă la zimotehnie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***zymotechnique***.

zimotehníe *s.f.* Tehnica producerii și a dirijării procesului de fermentație. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***zymotechnie***; cf. gr. *ζύμη* „ferment", *τέχνη* „meșteșug, artă".

zimoterapíe *s.f.* (*med.*) Folosirea fermenților în scop terapeutic. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***zymothérapie***; cf. gr. *ζύμη* „ferment", *θεραπεία* „tratament".

zimótic, -ă *adj.* Care aparține fermentației, care se referă la fermentație. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***zymotique***.

zimț *s.m.* (*mai ales la pl.*) **1** Fiecare dintre proeminențele (mai mult sau mai puțin) ascuțite, regulate, pe care le prezintă marginea unor obiecte, a unor unelte, a unor piese etc.; colț, dinte. *Plecase spre fierăria lui Iocan să dea zimți celor două seceri stricate* (PRED.). **2** Fiecare dintre crestăturile de pe muchia unor monede. ◆ (*la pl.*) Ban, monedă (de aur); galben. *Îl poftii ca, deocamdată, să-mi caute, și fără zăbavă, ceva zimți* (M. I. CAR.). **3** (*înv.*) Fiecare dintre crestăturile situate în partea de sus a unui zid, a unui turn de cetate; crenel. **4** (*pop.; la pl.*) Tindeche. • pl. *-i.* /<sl. veche ***зжбъ, зжбыць***; cf. bg. *зъбец*.

zimți *vb. I. tr.* (*compl. indică piese, unelte etc.*) A zimțui. • prez.ind. *-ez.* /***zimț*** + *-a*.

zimțáre *s.f.* Acțiunea de *a zimți* și rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***zimți***.

zimțát, -ă *adj.* (*despre piese, unelte etc.*) Care este prevăzut cu zimți; crestat, dințat, zimțuit. *A învîrtit butonul zimțat* (CE. PETR.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***zimți***.

zimțișór *s.m.* Dim. al lui *zimț.* • pl. *-i.* /***zimț*** + *-işor*.

zimțós, -oásă *adj.* Care are zimți; cu dinți, cu crestături. • pl. *-oși, -oase.* /***zimț*** + *-os*.

zimțuí *vb. IV. tr.* (*compl. indică piese, unelte etc.*) A face zimți; a cresta, a dința, a zimța. • prez.ind. *-iesc.* /***zimț*** + *-ui*.

zimțuíre *s.f.* Acțiunea de *a zimțui* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***zimțui***.

zimțuít, -ă *adj.* (*despre piese, unelte etc.*) Care are zimți; care este crestat, zimțat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***zimțui***.

zínă *s.f.* v. zînă.

zinc *s.n.* (*chim.*) Element chimic, metal de culoare cenușie, casant la temperatura ordinară, maleabil și ușor fuzibil, prezent în natură sub formă de sulfuri cu starea de oxidare doi, care este folosit la zincarea tablei de oțel, la obținerea de aliaje (alamă, alpaca) etc. (*Zn*). ◇ *Clorură de zinc* = sare incoloră, solubilă în apă, obținută prin dizolvarea deșeurilor de zinc sau a oxidului de zinc cu acid clorhidric, folosită în industrie. *Bromură de zinc* = pulbere de culoare albă, solubilă în apă și în alcool, folosită în medicină ca sedativ și antispasmodic. *Strat de zinc* = pulbere ușoară, onctuoasă, insolubilă în apă, folosită în cosmetică și în industria cauciucurilor. *Alb de zinc* v. alb. *Galben de zinc* v. galben. *Oxid de zinc* v. oxid. *Sulfat de zinc* v. sulfat. *Sulfură de zinc* v. sulfură. ◇ Compus: *zinc-dur* = aliaj din fier, zinc și plumb, care se formează la suprafața pieselor din oțel introduse în zinc topit. • /<fr. ***zinc***, germ. ***Zink***.

zincă *vb. I. tr.* (*compl. indică obiecte de oțel, de fontă sau nemetalice*) A acoperi cu un strat subțire de zinc pentru a feri de coroziune sau pentru a da un aspect decorativ; a zincui. • prez.ind. *-chez.* /***zinc*** + *-a*; cf. fr. *zinquer*.

zincáre *s.f.* Acțiunea de *a zinca* și rezultatul ei; (operație de) acoperire cu un strat subțire de zinc a pieselor de oțel sau de fontă, precum și a unor piese nemetalice, pentru a le proteja împotriva coroziunii sau pentru a le da un aspect decorativ; zincuire. • pl. *-ări*. /v. ***zinca***.

zincát[1] *s.m.* (*chim.*) Sare obținută la tratarea hidroxidului de zinc cu exces de hidroxizi alcalini. • pl. *-ți*. /<fr. ***zincate***.

zincát[2]**, -ă** *adj.* (*despre obiecte*) Care este acoperit cu zinc. • pl. *-ți, -te*. /v. ***zinca***.

zincifér, -ă *adj.* (*despre minereuri*) Care conține zinc. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***zincifère***.

zincít *s.n.* (*mineral.*) Oxid natural de zinc, de culoare galbenă-portocalie sau roșu-închis, solubil în acizi. • /<fr. ***zincite***.

zincográf, -ă *s.m., s.f.* (*tipogr.*) Lucrător tipograf calificat care execută clișee în zinc. • pl. *-i, -e*. /<fr. ***zincographe***, germ. ***Zinkograph***.

zincografiá *vb. I. tr.* (*tipogr.; compl. indică imagini, desene etc.*) A reproduce prin procedee zincografice. • prez.ind. *-iez*. /<fr. ***zincographier***.

zincográfic, -ă *adj.* (*tipogr.*) Care aparține zincografiei, care se referă la zincografie; care se folosește în zincografie. • pl. *-ci, -ce*. /<fr. ***zincographique***.

zincografíe *s.f.* (*tipogr.*) **1** Procedeu de tipar înalt pentru ilustrații liniare în tonuri și semitonuri, în care se folosesc clișee obținute prin fotografiere și gravare pe plăci de zinc (uneori de cupru, alamă, oțel etc.). **2** Atelier în care se execută clișee prin zincografie. **3** Reproducere, ilustrație executată prin zincografie. • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***zincographie***; cf. fr. *zinc* „zinc”, gr. *γράφω* „a scrie”.

zincogravúră *s.f.* **1** Ansamblul procedeelor fizico-chimice destinate executării clișeelor prin zincografie. **2** Clișeu executat prin zincogravură. **3** Copie imprimată după un clișeu executat prin zincografie. • pl. *-i*. /<fr. ***zincogravure***.

zincóză *s.f.* (*med.*) Pneumoconioză (benignă) cauzată de inhalarea pulberilor de zinc. • pl. *-e*. /<fr. ***zincose***.

zincuí *vb. IV. tr.* (*compl. indică obiecte de oțel, de fontă sau nemetalice*) A acoperi cu un strat subțire de zinc, prin cufundare într-o baie de zinc topit, pentru a feri de coroziune sau pentru a da un aspect decorativ; a zinca. • prez.ind. *-iesc*. /***zinc*** + *-ui*.

zincuíre *s.f.* Zincare. • pl. *-i*. /v. ***zincui***.

zingání *vb. IV.* v. zăngăni.

zingánire *s.f.* v. zăngănire.

zingánit *s.n.* v. zăngănit.

zíngăt *s.n.* v. zăngăt.

zinghení *vb. IV.* v. zăngăni.

zinghenire *s.f.* v. zăngănire.

zinghenitór, -oáre *adj.* v. zăngănitor.

zínghet *s.n.* v. zăngăt.

zingiantróp *s.m.* (*paleon.*) Maimuță antropoidă fosilă, descoperită în 1959 în Tanganyika (lac tectonic în Africa Orientală). • pl. *-i*. /<fr. ***zingianthrope***; cf. nm. pr. *Zingi*, veche denumire a Africii Orientale.

zingirlíu *s.m.* Monedă turcească de aur, care a circulat și în provinciile românești, în sec. 18-19. • pl. *-ii*. /<tc. ***zincirli, zencirli***.

zínnie *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee, originară din Mexic, având florile cu un colorit variat (*Zinnia elegans*). • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<fr. ***zinnia***, germ. ***Zinnie***; cf. nm. pr. Jon Kabat-*Zinn*, botanist și medic german.

zinnwaidit [tsinval'dit] *s.n.* (*mineral.*) Silicat natural de litiu, potasiu și fier. • /<fr. ***zinnwaldite***, germ. ***Zinnvaldit***, cf. nm. pr. *Zinnwald*, localitate din Munții Metalici (Saxonia).

zircón *s.n.* (*mineral.*) Silicat natural de zirconiu, tetragonal, de obicei galben-portocaliu, roșu sau verde, adamantin, foarte dur, constituind un mineral accesoriu în multe roci, utilizat pentru obținerea dioxidului de zirconiu, cristalele limpezi fiind folosite ca pietre semiprețioase. • /<fr. ***zircon*** <ar. *zarqūn* „roșu”.

zircomítă *s.f.* (*mineral.*) Varietate de zircon. • pl. *-e*. /<fr. ***zirconite***.

zircóniu *s.n.* (*chim.*) Element chimic, metal tranzițional, de culoare albă-cenușie, greu fuzibil, cu rezistență mecanică ridicată, folosit la fabricarea recipientelor rezistente la temperaturi înalte, a unor oțeluri speciale, dure, la construirea reactoarelor nucleare, ca material refractar sub formă de dioxid de zirconiu etc. (*Zr*). • /<fr. ***zirconium***; cf. lat. *Zirconium*.

zírnă *s.f.* v. zîrnă.

zis, -ă *adj., s.f.* **1** *adj.* (*înv., pop.*) Care este numit, denumit. *Ziși săcui din locurile unde și acum lăcuiesc veniră* (MAL.). <> Loc.adj. *Așa-zis* (sau *-zisă, -ziși, -zise*) = pe nedrept sau în mod convențional numit astfel; aparent, fals. ◆ Care este poreclit. *Ion zis Stan Țurloi* (DOC.). **2** *s.f.* Vorbă, spusă. *Dumnezeu a făcut cerul și pămîntul... Numai cu zisa* (POP.). <> Expr. (*fam.*) *A se alege numai cu zisa* = a vorbi în zadar; a nu fi ascultat. **3** *s.f.* Afirmație; mărturie. *Pentru ca să se încredințeze de adevărul ziselor mele, mai trase și el o dușcă* (HOG.). **4** *s.f.* (*înv., pop.*) Proverb, zicătoare, zicală. *Îmi plăceau basmele, zisele din bătrîni* (DELAVR.). **5** *s.f.* (*înv., pop.*) Sfat, îndemn; ordin, poruncă. *Băiatul bagă la cap toate zisele calului* (ISP.). • pl. *zișI, -se*. /v. ***zice***.

zítum *s.n.* Bere fabricată de egipteni din orz fermentat. • /<fr. ***zythum***; cf. gr. *ζῦθος* „bere”.

ziuáș *s.m.* (*pop.*) Ziler; pălmaș. • pl. *-i*. /***ziuă*** + *-aș*.

ziuátic, -ă *adj.* (*pop.; fam.; despre frați, surori*) Care este născut în aceeași zi a anului, dar în ani diferiți. • sil. *zi-ua-*. pl. *-ci, -ce*. /***ziuă*** + *-atic*.

zíuă *s.f.* v. zi.

ziulícă *s.f.* (*fam.*) Dim. al lui *zi*; zilișoară, ziuliță, ziușoară. *Cît era ziulica și noaptea de mare, ședeau singuri-singurei cuc* (CR.). <> Loc.adv. *Toată ziulica* sau *ziulica toată, ziulica întreagă* = de dimineață pînă seara. *Bietul om toată ziulica oftează* (REBR.). <> Expr. *Cît e ziulica de mare* = cît ține ziua. *Pînă în ziulica de astăzi* v. astăzi. • sil. *zi-u-*. pl. *-ci*. /***zi*** + *-ulică*.

ziulíță *s.f.* Ziulică. • sil. *zi-u-*. pl. *-e*. /***zi*** + *-uliță*.

ziuréi *s.m. sg.* (*pop.*) Luceafărul de zi. • pl. *-zi-u-*. /de la ***zi***.

ziușoára *s.f.* Ziulică. <> Loc.adv. *La ziușoară* = în zori de zi, dis-de-dimineață. • sil. *zi-u-*. pl. *-oare*. /***zi*** + *-ușoară*.

zivélcă *s.f.* v. zăvelcă.

zizánie[1] *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee din familia gramineelor, cu frunzele liniare, alungite, cu spicul asemănător cu cel al pirului, cultivată ca plantă ornamentală și furajeră (*Lolium perenne*). • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. /<ngr. [*τὰ*] ***ζιζάνια***, pl. lui *ζιζάνιο(ν)*.

zizánie[2] *s.f.* v. zîzanie.

zîmbăréț, -eáță *adj.* (*fam.; despre oameni*) Care zîmbește (prea) des, (prea) mult. ◆ Ext. Care este vesel, jovial; prietenos. *Rămîneau senini și zîmbăreți* (PRED.). • pl. *-i, -e*. /***zîmbi*** + *-ăreț*.

zîmbet *s.n.* Faptul de a zîmbi; surîs; expresie a feței (omului) care zîmbește. *Zîmbea cu același zîmbet neuitat* (CAR.). <> Expr. *A-i încremeni zîmbetul pe buze* v. buză. <> Fig. *Zile cu obraz de moarte Și cu zîmbetul fugar* (PILL.). • pl. *-e*. /***zîmbi*** + *-et*.

zîmbí *vb. IV. intr.* **1** (*despre oameni*) A schița o mișcare ușoară a buzelor, a ochilor, a feței, ca expresie a unei bucurii sau a unei satisfacții; a surîde. *Zîmbirăîntre dînșii bătrînii tăi prieteni* (EMIN.). <> (*cu pron. în dat.*) *Tinerele femei își zîmbesc una alteia* (CA. PETR.). <> Expr. *A zîmbi a ride* (sau *de rîs*) = a începe să surîdă, a surîde reținut. *După aceea... a zîmbit a ride, bătîndu-mă pe spate* (SADOV.). *A zîmbi mînzește* v. mînzește. *A-i zîmbi cuiva mustața* v. mustață. *A zîmbi pe sub mustață* (ori *mustăți*) v. mustață. *A zîmbi strîmb* v. strîmb. *A zîmbi subțire* v. subțire. <> Fig. *Zîmbește toamna uneori ca un strigoi al primăverii* (TOPÎR.). ◆ (*despre ochi, privire*) A exprima voioșie, veselie. *Privirile lui Barbu zîmbiră de după ochelari* (VIN.). **2** Fig. (*constr. cu un compl. în dat.*) A fi (cuiva) favorabil. *În aceeași zi, pentru întîiași dată, i-a zîmbit și lui norocul* (COCEA). ◆ A conveni cuiva, a găsi aprobare la cineva. *Propunerea aceasta zîmbi bătrînului* (C. NEGR.). **3** Fig. (*despre aștri sau despre surse de lumină*) A lumina; a se ivi. *Ca și-atunci... Și-n cer zîmbește aceeași lună* (MACED.). • prez.ind. *-esc*. /<sl. veche ***зѣбнти сѧ***; cf. bg. *зъбя се* „a se rînji”.

zîmbíre *s.f.* Faptul de *a zîmbi*; zîmbet, surîs; (*înv.*) zîmbitură. *Să mingîi junia mea bogată Cu-a ta zîmbire dulce și curată* (EMIN.). • pl. *-i*. /v. ***zîmbi***.

zîmbitór, -oáre *adj.* (*despre oameni*) Care zîmbește. *Înalt, frumos, elegant și pururea zîmbitor* (VLAH.). ◆ Ext. Care este surîzător, vesel, radios; care este prietenos. *Era... zîmbitor ca o mireasă* (VLAS.). ◆ (*despre manifestări ale oamenilor sau despre fizionomia, privirea lor*) Care denotă, exprimă veselie; ext. care exprimă prietenie. *S-a îmbătat de privirile ei zîmbitoare* (CA. PETR.). *M-a întîmpinat cu ochi zîmbitori*. • pl. *-ori, -oare*. /***zîmbi*** + *-tor*.

zîmbitúră *s.f.* (*înv.*) Zîmbire. • pl. *-i*. /***zîmbi*** + *-tură*.

zîmbóc *s.n.* (*reg.*) Cuiul mobil al cataramei, care servește la fixarea curelei, a cordonului etc. ◆ Cîrlig cu copcă cu care se prinde o haină groasă, lungă. ◆ Ext. Cheotoare. ◆ (*pesc.*) Partea metalică cu care este prevăzută undița primitivă. • pl. *-uri, -oace*. /cf. sl. veche ***зѫбъ***.

zímbre *s.f. pl.* (*med. vet.*) Boală a cailor (tineri), care se manifestă prin inflamarea gingiilor și prin ulcerații dureroase în cerul gurii. <> Expr. (*fam.*) *A face zîmbre* = a dori ceva foarte mult, a rîvni, a jindui. *Fac zîmbre așteptînd să fie poftiți la masă* (CA. PETR.). • și *zîmbre* *s.f. pl.* /cf. *zîmba*.

zímbru *s.m.* (*bot.*) Arbore alpin, din familia pinaceelor, înalt pînă la 25 m, cu frunzele aciculare, grupate cîte cinci, cu semințele lungi, comestibile, cu lemnul foarte rezistent (*Pinus cembra*). ◆ Restr. Lemnul acestui arbore, de calitate superioară, folosit în sculptură. • pl. *-i*. /cf. *zimbru*.

zîn *s.m.* (*înv.*) Zeu. *Ocăra... zînii elinilor* (DOS.). • pl. *-i*. /de la ***zînă***, prin derivare regresivă.

zînă *s.f.* **1** (*în mit. pop.*) Personaj feminin, închipuit ca o femeie tînără foarte frumoasă și foarte bună, cu puteri supranaturale și cu darul nemuririi; fee. *El începu să mulțumească zînei* (ISP.). <> *Zîna zînelor* = crăiasa zînelor. *Zînă măiastră* v. măiestru. <> Compar. *Este frumoasă ca o zînă*. **2** (*înv.*) Zeiță, zeitate. • pl. *-e*. și (*pop.*) *zíné* *s.f.* /nm. pr. lat. ***Diana(m)***.

zîng *interj.* v. zang.

zîngămí *vb. IV.* v. zăngăni.

zîngămíre *s.f.* v. zăngănire.

zîngămít *s.n.* v. zăngănit.

zîngănitór, -oáre *adj.* v. zăngănitor.

zîngănitúră *s.f.* v. zăngănitură.

zíngăt *s.n.* v. zăngăt.

zínghet *s.n.* v. zăngăt.

zînișoára *s.f.* Dim. al lui *zînă*. • pl. *-e*. /***zînă*** + *-işoară*.

zírnă *s.f.* (*bot.*) Plantă erbacee anuală, din familia solanaceelor, veninoasă, cu frunzele ovale, dințate, pețiolate, cu florile mici, albe, dispuse în raceme și cu fructele bace negre sau verzi (*Solanum nigrum*). • pl. *-e*. și (*înv., reg.*) *zérnă, zírné* *s.f.* /cuv. autoht.; cf. și sl. veche ***зрьно*** „boabă”, „grăunte”.

zîrnă

zît *interj.* Cuvînt cu care se alungă pisicile. • /onomat.

zîzánie *s.f.* **1** (*mai ales în legătură cu vb. „a aduce”, „a face”, „a vîrî”, „a semăna”*) Intrigă, discordie, vrajbă, neînțelegere, gîlceavă. *N-au de vorbit decît bîrfeli și răutăți, ca să vîre fitiluri și zîzanie* (CAR.). **2** (*bot.; reg.*) Neghină (*Agrostemma githago*). • pl. *-ii*. g.-d. *-iei*. și *zizánie* *s.f.* /<ngr. [*τὰ*] ***ζιζάνια***, pl. lui *ζιζάνιο(ν)*.

zîzîí *vb. IV. intr.* **1** (*despre insecte, mai ales despre muște și albine*) A produce sunete caracteristice cînd zboară; a bîzîi, a zumzăi. **2** (*despre oameni*) A pronunța defectuos anumite sunete, făcînd să se audă „z”. • prez.ind. *zîzîi*. /form. expr.

zîzîít *s.n.* Faptul de *a zîzîi*; bîzîit, zumzet. • pl. *-uri*. /v. ***zîzîi***.

zlac *s.m. sg.* (*înv.*) Iarbă; otavă. • /<sl. veche ***злакъ***.

zlamác *s.n.* v. slamac.

zlămác *s.n.* v. slamac.

zlătár *s.m.* **1** Țigan (nomad). *Eu vreau să nu ne facem de rîs, că doar nu sîntem zlătari!* (TUD.). **2** (*înv.*) Meșter (țigan) care se ocupa cu extragerea aurului sau cu prelucrarea aurului și care vindea obiecte confecționate din acest metal. *Zlătarii și spoitorii Vin călări pe podul morii* (PARAS.). • pl. *-i*. și (*înv., reg.*) *zlotár, slătár* *s.m.* /<bg. ***златар***, srb. ***zlatar***.

Z z

zlătăreásă *s.f.* **1** Soție sau fiică de zlătar. **2** (*înv.*) Femeie care participa la prelucrarea aurului. • pl. *-ese.* /***zlătar*** + *-easă*.

zlătăríe *sf.* Meseria zlătarului. • g.-d. *-iei.* /***zlătar*** + *-ie*.

zleít, -ă *adj.* v. sleit².

zloábă *s.f.* (*înv.*) Răutate; nedreptate. • pl. *-e.* /<slav. ЗЛОБА.

zloátă *s.f.* **1** (*meteor.; pop.*) Ploaie amestecată cu zăpadă; lapoviță. *Ne-au însoțit prin negură și zloată pînă la Teliu* (STANCU). ◆ Ext. Zăpadă dezghețată, amestecată cu noroi. ◆ (*reg.*) Grindină. **2** Teren apătos, umed, noroios. • pl. *-e.* și *sloátă s.f.* /<sl. veche СЛОТА.

zlobíu, -íe *adj.* v. zglobiu.

zloi *s.n.* v. sloi¹.

zlot *s.m.* **1** (*fin.*) Unitate monetară în Polonia, care a circulat pînă la adoptarea monedei unice europene. **2** Denumirea unor monede de aur și de argint, care au circulat în centrul, estul Europei și în provinciile române, în sec. 15-18. **3** Monedă de argint care, la începutul sec. 19, valora 30 de parale. ◇ Expr. *A nu plăti nici un zlot (rău) în ochii cuiva* = a nu valora nimic pentru cineva, a nu da nici o considerație cuiva sau la ceva. *Cot de un ort și ață de un zlot* v. ort. *Un ort, un zlot, un tult și o oală cu unt* v. tult. **4** (*în trecut; în Transilv.*) Florin austriac. ◆ Monedă de argint de două coroane. • pl. *zloți.* și *slot s.m.* /<pol. ***złoty***.

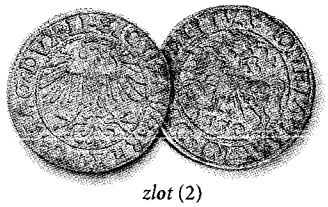

zlot (2)

zlotăr *s.m.* v. zlătar.

zlotáș *s.m.* (*în Ev. Med., în Mold.*) Slujbaș care era însărcinat cu strîngerea impozitelor (în zloți). *Au băut la masă... cu niște slugi boierești, ce era zlotași* (NEC.). • pl. *-i.* /***zlot*** + *-aș*.

zlotós, -oásă *adj.* (*pop.; despre timp, anotimpuri etc.*) Cu zloată; ploios, umed. *Pe vreme zlotoasă, factorul... umblă în comună călare pe un roib* (PER.). ◆ (*despre pămînt*) Care este noroios. • pl. *-oși, -oase.* și *slotós, -oásă adj.* /***zloátă*** + *-os*.

zlújbă *s.f.* v. slujbă.

zmag *s.n.* v. șmag.

zmalț *s.n.* v. smalț.

zmarágd *s.n.* v. smarald.

zmaragdíu, -íe *adj.* v. smaraldiu.

zmaráld *s.n.* v. smarald.

zmăcí *vb. IV.* v. smuci.

zmăcină *vb. I.* v. smăcina.

zmăcinăre *s.f.* v. smăcinare.

zmăcinăt, -ă *adj.* v. smăcinat.

zmăcinătúră *s.f.* v. smăcinătură.

zmălțuí *vb. IV.* v. smălțui.

zmălțuít¹ *s.n.* v. smălțuit¹.

zmălțuít², -ă *adj.* v. smălțuit².

zmălțuitór *s.m.* v. smălțuitor.

zmăoăică *s.f.* v. zmeoaică.

zmei *vb. IV.* **1** *tr.* (*fam.; compl. indică oameni*) A maltrata. *Eu sînt negustor vechi! Pă mine să nu mă iei peste briceag, că te zmeiesc!* (BAC.). **2** *refl.* A se răsti. *Da' cine le-o făcut? se zmeiește Babeta* (TEOD.). • prez.ind. *-iesc.* /***zmeu*** + *-i*.

zmeiésc, -eăscă *adj.* Care aparține zmeului, care se referă la zmeu. • pl. *-ești.* /***zmeu*** + *-esc*.

zmeiéște *adv.* În felul zmeului; ca zmeul. • /***zmeu*** + *-ește*.

zmeiós, -oăsă *adj.* Ca un zmeu; aprig, focos. • pl. *-oși, -oase.* /***zmeu*** + *-os*.

zmelc *s.m.* v. melc.

zmeoăică *s.f.* **1** (*în mit. pop.*) Personaj feminin reprezentînd o întruchipare fabuloasă a forțelor răului, fiind imaginat ca o femeie uriașă, cu puteri supranaturale; mama sau femeia zmeului; zmeoaie. *Să știi, stăpîne, că acea flacără este muma zmeilor și a zmeoaicelor* (FIL.). **2** (*bot.*) Plantă erbacee, perenă, din familia umbeliferelor, cu tulpina cilindrică, ramificată, înaltă pînă la 2 m, cu frunzele mari, penat-compuse și cu florile albe sau purpurii, dispuse în umbele mari (*Laserpitium latifolium*). • pl. *-ce.* și *smeoáică, zmăoáică s.f.* /***zmeu*** + *-oaică*.

zmeoáie *s.f.* **1** (*în mit. pop.*) Zmeoaică. *Dară tocmai cînd o trăgeam cu sila, Zmeoaia îmi dusă cu sine copila* (BUD.). **2** (*bot.*) Plantă erbacee din familia umbeliferelor, cu tulpina și cu fructele păroase, care crește prin văile umbroase de munte (*Libanotis montana*). • pl. *-oaie.* /***zmeu*** + *-oaie*.

zmeói *s.m.* (*în basme sau în descîntece*) Aug. al lui *zmeu*. • pl. *-oi.* /***zmeu*** + *-oi*.

zmercăneálă *s.f.* v. smiorcăneală.

zmerénie *s.f.* v. smerenie.

zmerí *vb. IV.* v. smeri.

zmerít, -ă *adj.* v. smerit.

zmétie *s.f.* v. smetie.

zmeu *s.m., s.n.* **I** *s.m.* **1** (*în mit. pop.*) Personaj reprezentînd o întruchipare fabuloasă a forțelor răului, imaginat ca un uriaș (cu coadă solzoasă și cu aripi) cu puteri supranaturale, dar cu o inteligență redusă, fiind întotdeauna învins de forțele binelui. *Eu sînt smeul din poveste... cel cu aripi și cu gheare* (EFT.). ◇ *Zmeul zmeilor* = căpetenia zmeilor. ◇ Expr. *A se lupta ca un zmeu* = a se lupta vitejește. ◇ Compar. *Se simte ca un zmeu.* ◆ Fig. Bărbat (tînăr) voinic, viteaz; erou. *Tu, Ioane, zmeul tatii, prea mi te sumeți* (VOIC.). ◆ Fig. Cal focos și aprig, care aleargă repede. *Căruța trasă de zmeii lui* (GAL.). **2** (*înv.*) Șarpe. *În vîrful fietecărui stîlp..., patru zmei începea a se împleteci* (CANT.). ◆ Ext. Balaur. **3** (*în credințele pop.*) Boală pricinuită de o dragoste neîmpărtășită. *Mie mi se pare că cuconița are zmeu... A ajuns ca o scîndură* (FIL.). **4** (*pop.*) Diavol. **5** (*înv., pop.*) Stea căzătoare. ◆ Ext. Cometă. ◆ (*asron.; pop.; art.; nm. pr.*) Constelația Dragonului. **II** *s.n.* Jucărie făcută dintr-un dreptunghi de hîrtie sau de pînză fixat pe un schelet ușor de lemn, care, mînuită de pe pămînt cu ajutorul unei sfori lungi, se ridică în aer sub acțiunea vîntului. *Bucuria jocului cu zmeul în plin soare* (TEOD.). ◇ Compar. *O vijelie și tot tezaurul meu Se va zvîrli în aer nebun, precum un zmeu* (CĂL.). ◆ (*meteor.; și zmeu meteorologic*)

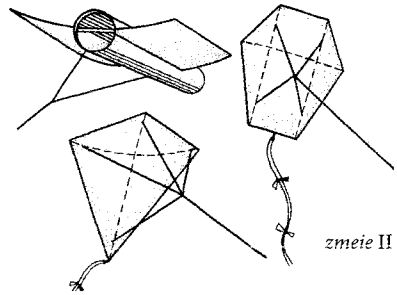

zmeie II

Dispozitiv făcut din scîndurele foarte subțiri sau din sîrmă, îmbrăcat cu hîrtie, pînză sau material plastic, legat și manevrat de o sfoară, folosit în observațiile atmosferice. • pl. *m. zmei, n. -ie.* și *smeu, smău s.m.* /<sl. veche ЗМЕН, ЗМНН, ЗМЪН.

zmeuléț *s.m.* Dim. al lui *zmeu*. • sil. *zme-u-.* pl. *-i.* și *smeuléț s.m.* /***zmeu*** + *-uleț*.

zméur *s.m.* (*bot.*) Arbust fructifer, din familia rozaceelor, cu ramurile spinoase, cu frunzele argintii pe partea inferioară, cu florile albe și cu fructele roșii, aromate, comestibile (*Rubus idaeus*); zmeurar, (*reg.*) zmeură. *Îi vedeam iarăși împărțindu-și, cu bună învoială, aceleași rug de zmeur* (HOG.). • pl. *-i.* și *smeur s.n., smeure s.f.* / de la ***zemură***, prin derivare regresivă.

zmeur

zmeurár *s.m.* (*bot.*) Zmeur (*Rubus idaeus*). • sil. *zme-u-.* pl. *-i.* și *smeurár s.m.* /***zmeură*** + *-ar*.

zmeurátă *s.f.* (*alim.*) **1** Băutură preparată din zmeură fermentată cu zahăr și cu alcool. **2** Băutură răcoritoare preparată din sirop de zmeură și apă (gazoasă). • sil. *zme-u-.* pl. *-e.* /***zmeură*** + *-ată*.

zméură *s.f.* (*bot.*) **1** Fructul comestibil al zmeurului, de culoare roșie, aromat și dulce. *Întîmplarea îmi punea la îndemînă și zmeura răcoritoare și îmbălsămată a munților săi* (HOG.). **2** (*reg.*) Zmeur (*Rubus idaeus*). • pl. *-e.* și *smeúră s.f.* / etimol. nec.

zmeurét *s.n.* Zmeuriș. *Tufă de zmeuret* (PILL.). • sil. *zme-u-.* și *smeurét s.n.* /***zmeur*** + *-et*.

zmeurícă *s.f.* (*bot.*) **1** Dim. al lui *zmeură*; zmeuriță. **2** (*pop.*) Rozetă (*Reseda odorata*). • sil. *zme-u-.* pl. *-ci.* și *smeurícă s.f.* /***zmeură*** + *-ică*.

zmeuríș *s.n.* Loc pe care cresc, spontan sau cultivat, (mulți) zmeuri; zmeuret, (*pop.*) zmeuriște, (*reg.*) zmeuruș. *Peste zmeuriș zăpada cade* (VOIC.). • sil. *zme-u-.* pl. *-uri.* și *smeuríș s.n.* /***zmeur*** + *-iș*.

zmeurí̦ște *s.f.* (*pop.*) Zmeuriș. • sil. *zme-u-.* pl. *-i.* și *smeurí̦ște s.f.* /***zmeur*** + *-ište*.

zmeurí̦ță *s.f.* (*bot.*) Zmeurică. • sil. *zme-u-.* pl. *-e.* și *smeurí̦ță s.f.* /***zmeură*** + *-iță*.

zmeuríu, -íe *adj.* Care are culoarea zmeurii; roșiatic. • sil. *zme-u-.* pl. *-ii.* și *smeuríu, -íe adj.* /***zmeură*** + *-iu*.

zmeurúș *s.n.* (*reg.*) Zmeuriș. • sil. *zme-u-.* pl. *-uri.* și *smeurúș s.n.* /***zmeur*** + *-uș*.

zmiálț *s.m.* v. smialț.

zmic *s.n.* v. smic.

zmiceá *s.f.* v. smicea.

zmicură *vb. I.* v. smicura.

zmidár, -ă *adj.* v. smidar.

zmídă *s.f.* v. smidă².

zmidărie *s.f.* v. smidărie.

zmidós, -oásă *adj.* v. smidos.

zmiercăní *vb. IV.* v. smiorcăni.

zminteálă *s.f.* v. sminteală.

zminténie *s.f.* v. smintenie.

zmintí *vb. IV.* v. sminti.

zmintít, -ă *adj.* v. smintit.

zmintitór, -oáre *adj.* v. smintitor.

zmîc *interj., s.n.* v. smîc.

zmîcí *vb. IV.* v. smuci.

zmîcít, -ă *adj.* v. smucit².

zmîncí *vb. IV.* v. smuci.

zmîncitúră *s.f.* v. smucitură.

zmîntî́nă *s.f.* v. smîntînă.

zmîntîní *vb. IV.* v. smîntîni.

zmîntîmícă *s.f.* v. smîntînică.

zmîrc¹ *s.n.* v. smîc.

zmîrc² *s.n.* v. smîrc¹.

zmîrcav, -ă *adj.* v. smîrceav.

zmîrcí *vb. IV.* v. smîrci.

zmîrcióc *s.m.* v. zbîrciog.

zmîrd, -ă *adj., s.m., s.f.* v. smîrd.

zmîrdoáre *s.f.* v. smîrdoare.

zmoálă *s.f.* v. smoală.

zmoátăc *s.n.* v. smoatic.

zmoătic *s.n.* v. smoatic.

zmoc *s.n.* v. smoc.

zmochín *s.m.* v. smochin.

zmochínă *s.f.* v. smochină.

zmocotí *vb. IV.* v. smocoti.

zmolí *vb. IV.* v. smoli.

zmolít, -ă *adj.* v. smolit.

zmólniță *s.f.* v. smolniță².

zmórlă *s.f.* (*iht.; reg.*) **1** Zvîrlugă (*Cobitis taenia*). **2** Cîră (*Cobitis aurato balcanica*). • pl. *-e.* și *smórlă s.f.* / etimol. nec.

zmucí *vb. IV.* v. smuci.

zmucitúră *s.f.* v. smucitură.

zmúlge *vb. III.* v. smulge.

zmuls, -ă *adj.* v. smuls².

zmult¹ *s.n.* v. smuls¹.

zmult², -ă *adj.* v. smuls².

zmultúră *s.f.* v. smultură.

zmuncí *vb. IV.* v. smuci.

znăgă *s.f.* v. snagă.

známăn *s.n.* **1** (*înv., reg.*) Piatră, semn de mormînt. ◆ (*reg.*) Loc în afara cimitirului, unde sînt înmormîntați sinucigașii. ◆ Restr. Mormînt de sinucigaș. **2** (*reg.*) Ființă slabă și pocită; arătare. • pl. *-e.* și (*reg.*) *známen, snámen s.n., sniámen, sniámet s.m.* /sg. refăcut după ***znamenii***, pl. lui *znamenie*.

známen *s.n.* v. znamăn.
znaménie *s.f.* **1** (*reg.*) Om (mai ales copil) slab şi pocit; pocitanie. ◆ Arătare, monstru. **2** (*înv.*) Faptă însemnată, ieşită din comun; minune. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* şi *snaménie, snamínă s.f.* /<slav. **знаменіе**.
znoábă *s.f.* v. snoavă.
znoávă *s.f.* v. snoavă.
znop *s.m.* v. snop.
znopeálă *s.f.* v. snopeală.
znopéşte *adv.* v. snopeşte.
znopí *vb. IV.* v. snopi.
znov *subst.* v. snoavă.
zo- Elem. de compunere „animal". • şi *zoidio-, zoo-.* /<fr. ***zo(o)-***, ***zoïdio-***; cf. gr. *ζῷον* „animal", *ζῴδιον* „animal mic".
zoáie *s.f.* (*pop.*; *mai ales la pl.*) Apă (cu săpun şi cu leşie) rămasă de la spălatul rufelor, al vaselor etc.; apă murdară, lături. *Zoile din albie şi de pe jos* (GAL.). • pl. *zoi, -ie.* /<sl. veche **зола**; cf. bg., ucr. *зола*.
zoălă *s.f.* (*înv., reg.*) Trudă. *După atîta zoală-l cuprinse un somn* (PER.). • pl. *-e.* /etimol. nec.
zoánă *s.f.* (*înv., reg.*) Colect. Pleavă. • pl. *-e.* /cf. srb. *zona*.
zoantróp, -ă *adj., s.m., s.f.* (*psih.*) (Persoană) care suferă de zoantropie. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***zoanthrope***.
zoantropíe *s.f.* (*psih.*) Formă de delir în care bolnavul se crede metamorfozat în animal. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***zoanthropie***; cf. gr. *ζῷον* „animal", *ἄνθρωπος* „om".
zoárh *s.m.* (*milit.*; *în Grecia antică*) Conducător de elefanţi. • pl. *-i.* /<gr. ***ζώαρχος*** „care conduce un animal".
zoávă *s.f.* (*reg.*) Scurteică. • pl. *-e.* /cf. *zuav*.
zob *s.n.* **1** (*pop.*) Colect. Bucăţi foarte mici rezultate din tăierea arborilor cu toporul, din spargerea unui vas de sticlă, de ceramică etc. *Putea să taie din zăvoi vrăjari, nuiele, zob şi pari* (SLAV.). ◇ Expr. *A (se) face zob* = a (se) sparge în bucăţi mici, în fărîme; a (se) face praf; ext. a nimici, a omorî. *Aruncă de pămînt un pepene rămas crud pe cîmp, de-l făcu zob* (CA. PETR.). *O maşină a făcut zob un om* (PER.). **2** (*înv., reg.*) Grăunţe de ovăz (amestecate şi cu alte grăunţe) date ca hrană cailor. ◆ (*înv., reg.*) Ovăz (*Avena sativa*). **3** (*med.*; *pop.*) Nume generic pentru afecţiunile glandei tiroide. • pl. *-uri.* /<sl. veche **зобь**; cf. magh. *zab*, bg. *зоб*, srb. *zob*.
zobí *vb. IV. tr., refl.* (*reg.*) A (se) sfărîma, a (se) zdrobi, a (se) strivi. ◆ Fig. (*tr.*; *compl. indică oameni*) A bate tare. *Vătaful a bătut-o rău toată după-amiaza. A zobit-o cu picioarele* (CA. PETR.). • prez.ind. *-esc.* /***zob*** + *-i*.
zobíre *s.f.* (*reg.*) Acţiunea de *a (se) zobi* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***zobi***.
zobít, -ă *adj.* (*reg.*) Care este sfărîmat, zdrobit. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***zobi***.
zobón *s.n.* v. zăbun.
zobonáş *s.n.* v. zăbunaş.
zódă *s.f.* v. sodă.
zodiác *s.n.* (*astrol.*) **1** Zonă circulară a sferei cereşti, situată de o parte şi de alta a eclipticii, în care se află cele douăsprezece constelaţii corespunzătoare lunilor anului, care este parcursă de Soare în timp de un an; zodiar. *Furtuni înalte... scutură din adîncuri necunoscute constelaţiile şi zodiacul* (ARGH.). ◆ Fiecare dintre cele douăsprezece constelaţii din această zonă, care poartă numele uneia dintre constelaţiile zodiacale. ◆ (şi *semnele zodiacului*) Figurile simbolice ale zodiacului, reprezentînd cele douăsprezece constelaţii. *În aceste calendare dascălul a introdus şi însemnări cu privire la iscodirea destinului prin semnele zodiacului* (BLA.). **2** Carte de astrologie cuprinzînd preziceri asupra destinului oamenilor, în funcţie de zodia în care s-au născut; carte de zodii. *Poci ghici numai cu zodiacul meu* (PANN). • sil. *-di-ac.* pl. *-ce.* /<ngr. *[κύκλος] ζῳδιακός*, fr. ***zodiaque***.
zodiacál, -á *adj.* Care ţine de zodiac, care se referă la zodiac. ◇ *Semn zodiacal* = *a)* fiecare dintre cele douăsprezece simboluri grafice ale zodiilor. *Se ivi... un fel de arc de piatră înnegrită..., cu semne zodiacale şi inscripţii nelămurite săpate* (E. BAR.); *b)* zodie. *Lumină zodiacală* = fîşie de lumină difuză, orientată după direcţia zodiacului, de forma unui triunghi cu baza la orizont, care, la latitudinea României, se vede pe cer toamna la E, înainte de răsăritul Soarelui, şi primăvara la V, după apusul Soarelui. ◆ (*despre constelaţii*) Care se află în regiunea zodiacului. • sil. *-di-a-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***zodiacal***.

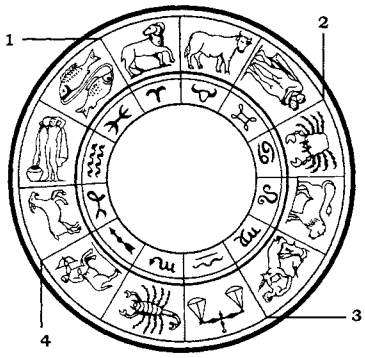

Semnele zodiacului
(a se citi în sensul acelor de ceasornic)
1. Echinocţiul de primăvară: Berbec, Taur, Gemeni.
2. Solstiţiul de vară: Rac, Leu, Fecioară.
3. Echinocţiul de toamnă: Balanţă, Scorpion, Săgetător.
4. Solstiţiul de iarnă: Capricorn, Vărsător, Peşti.

zodiár *s.n.* Zodiac. • sil. *-di-ar.* pl. *-e.* /***zodie*** + *-ar*.
zodiáş *s.m.* Zodier. • sil. *-di-aş.* pl. *-i.* /***zodie*** + *-aş*.
zódie *s.f.* **1** (*astrol.*) Fiecare dintre cele douăsprezece sectoare egale în care este împărţit zodiacul şi în care Soarele se află timp de aproximativ o lună; fiecare dintre cele douăsprezece constelaţii corespunzătoare lunilor anului (Berbecul, Taurul, Gemenii, Racul, Leul, Fecioara, Balanţa, Scorpionul, Săgetătorul, Capricornul, Vărsătorul şi Peştii). *Soarele se întoarse biruitor în zodia berbecului, ca un simbol al acestui adevăr* (SADOV.).◇ *Zodia Cancerului* v. cancer. *Zodia Caprei* v. capră. ◇ Fig. *Ştia, pesemne, cîtă jale ne-ascunde zodia pribeagă* (GOGA). ◆ Ext. Fiecare dintre cele douăsprezece simboluri grafice corespunzătoare; obiect, podoabă reprezentînd aceste simboluri grafice. *Avea la gît un lănţişor cu un scorpion mic.* ◆ Gener. Constelaţie, planetă. ◆ Interval de timp determinat cînd Soarele se află într-un sector zodiacal. **2** Interval de timp delimitat de anumite caracteristici, corespunzător unei anumite luni a anului, în care se naşte cineva şi care ar avea o mare influenţă asupra destinului acestuia. *Ţinea minte... în ce zodie se născuse fiecare* (CĂL.). ◇ Expr. (*glum.*) *A se naşte în zodia raţelor* = a fi mereu însetat. *A-i da* (cuiva) *în zodii* = a-i prezice cuiva soarta, viitorul după poziţia stelelor. *A se naşte* (sau *a fi născut, a se afla*) *în zodia porcului* v. porc. ◇ Fig. *S-a născut în zodia norocului* (REBR.). ◆ Ext. Destin, soartă, ursită. *Zodia omului se împlineşte!* (POP.). **3** Ursitoare. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<ngr. ***ζώδιον***.
zodlér *s.m.* (*pop.*) Persoană care prezice soarta cuiva, interpretînd zodia în care acesta s-a născut; astrolog, zodiaş. *Se interesează de aproape... de ceea ce spune zodierul* (UL.). • pl. *-i.* /***zodie*** + *-ar*.
zoécie *s.f.* (*zool.*; *la briozoare*) Lojă care conţine un individ. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***zoécie***; cf. gr. *ζῷον* „animal, *οἰκία, οἶκος* „casă".
zof *s.n.* Sortiment de stofă de lînă fină, care se fabrica în sec. 18-19. *Avea... giubea de zuf albastru-deschis* (FIL.). • pl. *-uri.* şi *sof s.n.* /<tc. ***sof***.
zogomí *vb. IV. tr.* (*înv., reg.*) A alunga, a izgoni. *Muierea mi-am zogonit* (POP.). • prez.ind. *-esc.* /<srb. ***zagoniti***.
zoí *vb. IV. tr.* (*reg.*) A spăla prost, a murdări cu zoi; a zoli. • prez.ind. *-iesc.* /de la ***zoaie***.
zoidio- v. zo-.
zoidiogám, -ă *adj.* (*bot.*; *despre plante*) Zoogam. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***zoïdiogame***; cf. gr. *ζῴδιον* „animal mic".
zoidiogamíe *s.f.* (*bot.*) Zoogamie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***zoïdiogamie***; cf. gr. *ζῴδιον* „animal mic", *γάμος* „căsătorie".
zoidiospór *s.m.* (*bot.*) Spor răspîndit prin intermediul animalelor. • pl. *-i.* /<fr. ***zoïdiospore***.
zoíl *s.m.* Critic invidios, lipsit de obiectivitate, negativist. • pl. *-i.* /<fr. ***zoïle***; cf. nm. pr. *Zoil*, critic grec, detractor al lui Homer.
zoiós, -oásă *adj.* (*pop.*) Care este soios, murdar. *Îl aşează pe un scaun zoios şi şchiop, fără spătar* (CE. PETR.). ◇ (*adv.*) *Ninge zoios* (BACOV.). • pl. *-oşi, -oase.* /***zoaie*** + *-os, după soios*.
zoizít *s.n.* (*mineral.*) Silicat natural hidratat de calciu şi de aluminiu, din grupa epidotului, component al unor roci eruptive şi metamorfice, de culoare cenuşie, gălbuie sau verzuie, cu luciu sticlos, folosit ca piatră semipreţioasă. • /<germ. ***Zoisit***.
zol *s.n.* **1** (*constr.*) Amestec de pămînt cu apă, folosit ca material de construcţie. **2** (*reg.*) Cantitate de aluat pentru pîine (cît se cuprinde într-o albie). **3** (*reg.*) Teanc de rufe. • pl. *-uri.* /de la ***zoli***, prin derivare regresivă.
zolbănc *s.n.* v. solbanc.
zolí *vb. IV.* **1** *tr.* (*compl. indică rufe, haine etc.*) A spăla (prost) cu leşie sau săpun. *Mama Catinca, spălătoreasa, îşi zoleşte albiturile în balie* (TEOD.). **2** *tr.* (*pop.*; *compl. indică aluaturi*) A frămînta. **3** *refl.* Fig. (*reg.*) A se strădui. *Avea să se zolească cu oamenii care nu mai ieşeau la lucru, să-şi vadă odată turnul bisericii celei noui isprăvit* (AGÂR.). • prez.ind. *-esc.* /<ucr. ***золити***; cf. bg. *золя* <*зола*.
zolíre *s.f.* Acţiunea de *a (se) zoli* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***zoli***.
zolísm *s.n.* Şcoala naturalistă a lui Zola, care urmărea să aplice faptelor umane şi sociale rigoarea ştiinţifică. • /<fr. ***zolisme***; cf. nm. pr. *Émile Zola*, romancier francez.
zolíst, -ă *adj.* **1** Care este propriu lui Zola şi operei sale. **2** Care este în genul operei lui Zola. • pl. *-işti, -iste.* /***zol[ism]*** + *-ist*.
zollverein [tsolfe'rain] *s.n.* Denumirea germană a „uniunii vamale", care a precedat unitatea politică. • /<germ. ***Zollverein***.
zólniţă *s.f.* (*reg.*) Ciubăr. • pl. *-e.* /<ucr. ***зольниця***, pol. ***zolnica***.
zolóc *s.n.* v. zălog[2].
zómbi *s.m.* **1** (*în superstiţiile indigenilor din insulele Mării Caraibilor*) Mort reanimat prin practici magice, supus voinţei celui care l-a înviat, devenit personaj în filme sau în scrieri horror, de ficţiune etc. ◇ Compar. *Mai bine du-te şi te culcă, pentru că arăţi ca un zombi.* **2** (*fam.*) Om fără caracter, lipsit de orice voinţă. • pl. *-i.* /<engl. ***zombie***, fr. ***zombi***; cuv. creol din Haiti.
zombiamísm *s.n.* Metodă de dirijare a comportamentului uman, direct sau prin sugestie, de manipulare a opiniei publice prin mijloace mass-media, care transformă omul într-un robot uşor de condus. • sil. *-bi-a-.* /***zombi*** + *-anism*.
zomoníţă *s.f.* (*reg.*) Bordei. • pl. *-e.* /<srb. ***zemunica***.
zonáj *s.n.* (*cinemat.*) Defect de prelucrare a peliculei, provocat de agitaţia insuficientă a soluţiilor, care apare pe imagine sub forma unei dungi longitudinale de densitate diferită, ce se deplasează lateral în timpul proiecţiei filmului. • /<fr. ***zonage***.
zonál, -ă *adj.* Care este situat într-o anumită zonă, care este corespunzător unei zone; de zonă. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***zonal***.
zonalitáte *s.f.* (*geogr.*) Mod de repartiţie a fenomenelor naturale geografice pe suprafaţa pămîntului, în funcţie de zone. • /<fr. ***zonalité***.
zonár, -ă *adj.* (Care este împărţit) pe zone. • pl. *-i, -e.* /<engl. ***zonary***.
zonáre *s.f.* **1** Împărţire a unui teritoriu în zone (de cultură, industriale, de locuit); zonificare. **2** Lucrare cu caracter tehnico-economic prin care se delimitează zonele favorabile de cultură a plantelor agricole, în funcţie de cerinţele acestora faţă de factorii de climă şi de fertilitate a solurilor. • pl. *-ări.* /***zonă*** + *-are*, după it. *zonare*, fr. *zonage*.
zóna zóster *subst.* (*med.*) Boală infecţioasă virotică neurotropă, localizată în ganglionii spinali, manifestată clinic prin dureri şi erupţii eritemato-veziculare pe traiectul nervilor senzoriali. • /<fr. ***zona***, nm. pr. ***Zoster***; cf. lat. *zōna, -ae* „centură", gr. *ζώνη* „brîu, centură".
zónă *s.f.* **1** (*geogr.*; şi *zonă climatică*) Fiecare dintre cele cinci mari diviziuni ale globului terestru, delimitate în funcţie de poli, de cercurile polare şi de tropice, fiind caracterizate de o climă specifică. *Sînt*

învățat cu mesele frugale De cînd trăiam în zona temperată (TOPÎR.). <> *Zonă arctică* v. arctic. *Zonă ecuatorială* v. ecuatorial. *Zonă polară* v. polar. *Zonă temperată* v. temperat. *Zonă toridă* v. torid. **2** (*astron.*) Fiecare dintre părțile cerului care corespunde uneia din cele cinci zone climatice ale Pămîntului. **3** Porțiune dintr-o întindere, dintr-un ansamblu, dintr-un tot, delimitată pe baza unor caracteristici distinctive, a unor împrejurări speciale, a unei destinații determinate etc. *Aceasta este o zonă petroliferă.* <> *Zonă de halaj* = drum de halaj. *Zonă litorală* v. litoral. ◆ Suprafață delimitată de teren din teritoriul unui oraș sau al unei comune, căreia i se atribuie o anumită întrebuințare. <> *Zonă verde* v. verde. ◆ Porțiune din suprafața uscatului, a vegetației și climei, din adîncimea unei ape sau din sol etc. cu anumite caractere omogene. <> *Zonă de cementație* v. cementație. *Zonă neritică* v. neritic. *Zonă pelagică* v. pelagic. *Zonă periglaciară* v. periglaciar. *Zonă seismică* v. seismic. ◆ (*silv.*) Suprafață denumită convențional după o plantă-tip. ◆ (*milit.*) Spațiu de operații militare. *Au mai fost arestați încă patru oameni... tot în zona frontului* (REBR.). <> *Zonă demilitarizată* v. demilitarizat. *Zonă neutră* v. neutru. *Zonă tampon* v. tampon. ◆ Spec. Porțiune a spațiului aerian din jurul unui aerodrom, în care se antrenează piloții. ◆ Întindere delimitată din punct de vedere administrativ și economic-financiar; sector. <> *Zonă defavorizată* v. defavorizat. ◆ (*inform.*) Parte a memoriei centrale care înregistrează un număr oarecare de cuvinte, destinate unei întrebuințări preferențiale. ◆ (*tehn.*) Denumire a unor părți din furnal. ◆ Fig. Întindere, extensiune a ceva. *Tînărul însă, puțin cam stîngaci, a voit să știe în ce zonă a ficțiunii crește această floare* (CĂL.). <> *Zonă de influență* = întindere, spațiu sau domeniu în cadrul căruia se exercită o influență a cuiva sau a ceva. *Zona ei de influență nu putea îngloba decît un număr restrîns de cititori* (E. LOV.). ◆ Arie, regiune a corpului. **4** (*bot.*) *Zonă generatoare* = inel de celule ale meristemului, situat în rădăcinile și tulpinile plantelor, care, prin diviziuni continue, îngroașă organele plantei. *Zonă piliferă* v. pilifer. **5** *Zonă monetară* = grupare de țări ale căror monede sînt legate de valuta uneia dintre ele, mai puternică din punct de vedere economic și politic, care se caracterizează prin stabilirea unui curs fix între monedele țărilor membre, prin concentrarea rezervelor valutare și a operațiilor financiare externe ale țărilor la băncile din țara cu valuta principală, prin aplicarea aceluiași regim valutar etc. **6** *Zonă liberă* = parte din teritoriul unui stat, de obicei situată în porturi, care nu este supusă aplicării legilor vamale. **7** (*geom.*) Parte din suprafața unei sfere cuprinsă între două planuri paralele. **8** (*fiz.*) Bandă de frecvență în care oscilațiile au anumite caractere comune. • pl. *-e.* /<fr. ***zone***, lat. ***zōna***, ***-ae***, it. ***zona***.

zonifică *vb. I. tr.* A împărți în zone. • prez.ind. *zonífic.* /***zonă*** + ***-ifica***.

zonificáre *s.f.* Zonare. • pl. *-ări.* /v. ***zonifica***.

zonítă *s.f.* (*med.*) Afecțiune (tuberculoasă) a unei zone pulmonare. ◆ Imagine radiologică a unui proces inflamator (de natură pneumococică, virotică, tuberculoasă), care intersectează un segment al unui lob pulmonar. • /<fr. ***zonite***.

zonúlă *s.f.* (*anat.*) Zonă mică. • pl. *-e.* /<fr., engl. ***zonule***.

zonulotomíe *s.f.* (*chir.*) Secționare a ligamentului suspensor al cristalinului. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<engl. ***zonulotomy***.

zóo[1] *subst.* Grădină zoologică. • sil. *zo-o.* /<fr. ***zoo***, it. ***zoo***; cf. gr. *ζῷον* „animal".

zoo[2]**-** v. zo-.

zoobéntos *s.n.* (*zool.*) Totalitatea animalelor din bentos. • /***zoo***[2]**-** + ***bentos***.

zoobiologíe *s.f.* Disciplină care se ocupă cu studiul biologiei animale. • sil. *-bi-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***zoobiologie***.

zoobiótic, -ă *adj.* **1** Care este aflat sub influența factorilor animali. **2** (*despre paraziți vegetali*) Care crește pe animale. • sil. *-bi-o-.* pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***zoobiotique***.

zooblást *s.n.* (*biol.*) Celulă animală. • /<fr. ***zooblaste***; cf. gr. *ζῷον* „animal", *βλαστός* „germen".

zoobotánic, -ă *adj.* Care ține de zoologie și de botanică, referitor la zoologie și la botanică. • pl. *-ci, -ce.* /***zoo***[2]**-** + ***botanic***.

zoocecidíe *s.f.* (*med.*) Cecidie provocată de un parazit animal. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***zoocécidie***.

zoocenocít *s.n.* (*biol.; la alge*) Celulă plurinucleară ciliată și cu mișcări libere. • pl. *-e.* /<fr. ***zoocénocyte***.

zoocenologíe *s.f.* (*biol.*) Ramură a biologiei care se ocupă cu studiul zoocenozelor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***zoocénologie***.

zoocenóză *s.f.* (*biol.*) Grupare naturală a tuturor animalelor care trăiesc într-un anumit mediu; biocenoză animală. • /<fr. ***zoocénose***; cf. gr. *ζῷον* „animal", *κοινόω* „a face comun, a asocia".

zoochimíe *s.f.* Disciplină care se ocupă cu studiul compoziției chimice a corpului animalelor și al proceselor chimice care se petrec în el; chimie animală. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***zoochimie***.

zoocíd *s.n.* Pesticid pentru combaterea animalelor dăunătoare. • /***zoo***[2]**-** + ***-cid***, după *insecticid*.

zoocór, -ă *adj., s.f.* (*bot.*) (Plantă) care are fructele sau semințele adaptate pentru răspîndirea lor prin intermediul animalelor, prezentînd formații corespunzătoare (cîrlige, țepi, înveliș cleios etc.), care, prinzîndu-se de corpul acestora sau fiind înghițite de ele, sînt duse pe distanțe mari. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***zoochore***.

zoocoríe *s.f.* (*bot.*) Însușire a plantelor zoocore de a-și răspîndi semințele prin intermediul animalelor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***zoochorie***.

zoocultúră *s.f.* Zootehnie. • /<it. ***zoocoltura***.

zooeconomíe *s.f.* Disciplină care se ocupă cu studiul aplicării principiilor de economie rurală la creșterea animalelor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***zooéconomie***.

zoofág, -ă *adj.* Care se hrănește cu carne de animale; carnivor. • pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***zoophage***.

zoofagíe *s.f.* Faptul de a se hrăni cu carne de animale; faptul de a fi zoofag. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***zoophagie***; cf. gr. *ζῷον* „animal", *φαγεῖν* „a mînca".

zoofíl, -ă *adj.* **1** (*psih.*) Care suferă de zoofilie. **2** (*bot.; despre plante*) A cărei polenizare se face de către diferite specii de animale. • pl. *-i, -e.* /<it. ***zoòfilo***; cf. gr. *ζῷον* „animal", *φιλέω* „a iubi".

zoofilíe *s.f.* **1** (*psih.*) Dragoste morbidă pentru animale sau păsări. **2** Satisfacere a instinctului erotic în mod preferențial sau exclusiv prin contact sexual cu animale, frecvență la indivizi întîrziați mintal. **3** Preferință a unor specii de țînțari pentru sîngele animalelor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***zoophilie***, it. ***zoofilia***.

zoofít *s.n.* (*zool.; la pl.*) Încrengătură care cuprinde animale inferioare (echinoderme, meduze, polipi, spongieri, infuzori), a căror formă amintește pe aceea a plantelor; (*și la sg.*) animal care face parte din această încrengătură; fitozoar. • pl. *-e.* /<fr. ***zoophyte***; cf. gr. *ζῷον* „animal", *φυτόν* „plantă".

zoofític, -ă *adj.* **1** Care aparține zoofitelor, care se referă la zoofite; care conține zoofite. **2** (*despre simbioză*) Cu relații între plante și animale. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***zoophytique***.

zoofitologíe *s.f.* Studiul zoofitelor. • g.-d. *-iei.* /***zoofit*** + ***-logie***.

zoofób, -ă *adj.* **1** (*psih.*) Care suferă de zoofobie. **2** (*despre plante*) Care prezintă unele adaptări (ghimpi, spini etc.) ca mijloace de apărare împotriva animalelor erbivore. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***zoophobe***, it. ***zoòfobo***; cf. gr. *ζῷον* „animal", *φόβος* „teamă".

zoofobíe *s.f.* (*psih.*) Stare patologică manifestată prin teamă morbidă față de unele animale. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***zoophobie***.

zoofór *s.n.* (*arhit.*) **1** Friză în ordinul ionic sau corintic, ornată cu figuri de animale. **2** Platbandă cu ornamente de tip zoomorf în relief. • pl. *-e.* /<fr. ***zoophore***; cf. gr. *ζῷον* „animal", *φέρω* „a purta".

zoofóric, -ă *adj.* (*arhit.; despre frize, coloane etc.*) Care servește ca suport unor figuri de animale. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***zoophorique***.

zoogám, -ă *adj.* (*bot.; despre plante*) Care prezintă zoogamie; zoidiogam. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***zoogame***.

zoogamét *s.m.* (*bot.; la alge, la ciuperci*) Gamet ciliat mobil. • pl. *-ți.* /<fr. ***zoogamète***.

zoogamíe *s.f.* (*bot.*) Fertilizare cu polen transportat prin intermediul animalelor; zoidiogamie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***zoogamie***.

zoogén, -ă *adj.* (*geol.; despre roci*) Care este de origine animală. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***zoogène***.

zoogenéză *s.f.* Explicație mitică a genezei omului din animale sacre. • /***zoo***[2]**-** + ***geneză***.

zoogeníe *s.f.* Studiul dezvoltării animalelor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***zoogénie***.

zoogeográf, -ă *s.m., s.f.* Specialist în zoogeografie. • sil. *-ge-o-.* pl. *-i, -e.* /<fr. ***zoogéographe***.

zoogeografíe *s.f.* Ramură a biogeografiei care se ocupă cu studiul repartiției geografice a speciilor actuale și fosile ale animalelor; geografia animalelor. • sil. *-ge-o-.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***zoogéographie***; cf. gr. *ζῷον* „animal", *γεωγραφία* „descriere a pămîntului, geografie".

zooglée *s.f.* (*biol.*) Aglomerare de microorganisme într-o masă mucilaginoasă. • /<fr. ***zooglée***, lat. ***zoogloea***; cf. gr. *ζῷον* „animal", *γλοιός* „clei".

zoográf, -ă *s.m., s.f.* Specialist în zoografie. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***zoographe***.

zoográfic, -ă *adj.* Care aparține zoografiei, care se referă la zoografie. • pl. *-ci, -ce.* /<engl. ***zoographic***.

zoografíe *s.f.* **1** (*zool.*) Parte a zoologiei care se ocupă cu descrierea diverselor specii de animale. **2** (*în antic.*) Arta picturii animaliere. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***zoographie***; cf. gr. *ζῷον* „animal", *γράφω* „a scrie".

zoogréfă *s.f.* (*med.*) Grefă dermoepidermică cu grefon de la un animal. • pl. *-e.* /<fr. ***zoogreffe***.

zooiatríe *s.f.* Medicină veterinară. • g.-d. *-iei.* /<it. ***zooiatria***.

zooiátru *s.m.* Medic veterinar. • pl. *-i.* /<it. ***zooiatra***.

zooíd, -ă *adj.* (*despre minerale*) Care are forma unei figuri de animal sau a unei părți a acestuia. • pl. *-izi, -ide.* /<fr. ***zooïde***.

zooigiénă *s.f.* Igienă animală. • /***zoo***[2]**-** + ***igienă***.

zoolátric, -ă *adj.* (*relig.*) Care aparține zoolatriei, care se referă al zoolatrie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***zoolâtrique***, germ. ***zoolatrisch***.

zoolatríe *s.f.* (*relig.*) Religie primitivă bazată pe cultul animalelor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***zoolâtrie***; cf. gr. *ζῷον* „animal", *λατρεία* „cult, venerare".

zoolátru, -ă *adj., s.m., s.f.* (Persoană) care se închină la animale, care practică zoolatria. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***zoolâtre***.

zoolít *s.m.* (*paleon.*) Animal sau parte a unui animal fosil petrificat. • pl. *-ți.* /<fr. ***zoolithe***; cf. gr. *ζῷον* „animal", *λίθος* „piatră".

zoolític, -ă *adj.* Care ține de zoliți, care se referă la zoliți. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***zoolithique***.

zoológ, -ă *s.m., s.f.* Specialist în zoologie. • pl. *-gi, -ge.* /<fr. ***zoologue***.

zoológic, -ă *adj.* Care aparține zoologiei, care se referă la zoologie. *Acestea sînt decorații zoologice... dar unde le-om anina și pe celelalte?* (ALECS.). <> *Muzeu zoologic* = muzeu unde sînt expuse animale reconstituite sau împăiate, organe, părți ale corpului animal reproduse pe planșe etc. *Grădină zoologică* sau *parc zoologic* = instituție științifică dotată cu o suprafață de teren pe care sînt crescute animale din diferite regiuni ale globului, pentru a fi expuse publicului sau pentru a fi studiate; zoo, zooparc. *Grădina zoologică e un fel de magazin de jucării, unde tigrii, girafele și leoparzii sînt vii* (SOR.). *Geografie zoologică* v. geografie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***zoologique***.

zoológie *s.f.* **1** Știință care se ocupă cu studiul regnului animal, cercetînd structura, dezvoltarea, modul de viață și relațiile animalelor cu mediul, răspîndirea, filogenia și clasificarea lor, precum și importanța lor teoretică și practică. *Domnii care aveau a examina disciplinele științifice și-au rezervat plăcerea de a-l umili la botanică ori la zoologie* (SADOV.). **2** Tratat sau manual care cuprinde această știință. ◆ Obiect de învățămînt. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***zoologie***, germ. ***Zoologie***; cf. gr. *ζῷον* „animal", *λόγος* „studiu".

zoom [zum] *s.n.* (*fotogr.*) **1** Efect de travelling optic, obținut cu ajutorul unui obiectiv cu distanță focală continuu variabilă. **2** Obiectivul însuși. • /<engl. ***zoom***.

zoomagnetísm *s.n.* Magnetism animal. • /<fr. ***zoomagnétisme***.

zoomanía *s.f.* Afecțiune exagerată și morbidă pentru animale. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***zoomanie***; cf. gr. *ζῷον* „animal", *μανία* „nebunie".

zoomásă *s.f.* Totalitatea animalelor dintr-o biocenoză. • /***zoo***[2]**-** + ***masă***.

zoométric, -ă *adj.* (*zootehn.*) Care aparține zoometriei, care se referă la zoometrie. • pl. *-ci, -ce.* /<it. ***zoometrico***.

zoometríe *s.f.* (*zootehn.*) Parte a zootehniei care are ca obiect măsurarea animalelor. • g.-d. *-iei.* /<it. ***zoometria***.

zoométru *s.n.* (*zootehn.*) Instrument folosit în zoometrie pentru măsurarea dimensiunilor corporale ale animalelor. • pl. *-e.* /<it. ***zoòmetro***, fr. ***zoomètre***; cf. gr. *ζῷον* „animal", *μέτρον* „măsură".

zoomórf, -ă *adj.* (*a. plast.*) Care reprezintă animale; zoomorfic. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***zoomorphe***; cf. gr. *ζῷον* „animal", *μορφή* „formă".

zoomórfic, -ă *adj.* **1** (*zool.*) Care aparține zoomorfiei, care se referă la zoomorfie. **2** (*a. plast.*) Care reprezintă animale; zoomorf. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***zoomorphique***.

zoomorfíe *s.f.* (*zool.*) Parte a zoologiei care se ocupă cu studiul conformației animalelor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***zoomorphie***.

zoomorfísm *s.n.* (*relig.*) Credință religioasă care admite posibilitatea metamorfozării după moarte a oamenilor în animale. ◆ Cult primitiv care constă în adorarea unor animale ca divinități. ◆ Concr. Reprezentare a zeităților prin animale sau prin atribute ale acestora. • /<fr. ***zoomorphisme***.

zoomorfóză *s.f.* (*geogr.*) Morfogeneză sub influența agenților animali. • /<fr. ***zoomorphose***.

zóon *s.m.* (*biol.*) Orice organism dezvoltat dintr-un ou. • pl. *-i.* /<gr. ***ζῷον***.

zooním *s.n.* (*lingv.*) Nume de animal. • pl. *-e.* /<fr. ***zoonyme***; cf. gr. *ζῷον* „animal", *ὄνυμα* (eol. *ὄννυμα*) „nume".

zoonomíe *s.f.* (*biol.*) Totalitatea legilor după care se desfășoară viața animală. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***zoonomie***; cf. gr. *ζῷον* „animal", *νόμος* „lege".

zoonóză *s.f.* (*med.*) Infecție contagioasă, provocată de bacterii, virusuri, ciuperci, protozoare sau viermi, comună omului și animalelor (care sînt rezervorul natural al bolii), omul fiind infectat secundar fie prin contact direct, fie prin intermediul unor insecte. • pl. *-e.* /<fr. ***zoonose***.

zoopaleontologíe *s.f.* Știință care se ocupă cu studiul animalelor fosile. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***zoopaléontologie***.

zooparazít *s.m.* (*biol.*) Parazit animal. • pl. *-ți.* /<fr. ***zooparasite***.

zoopărc *s.n.* Grădină zoologică. • pl. *-uri.* /<germ. ***Zoopark***.

zoopatíe *s.f.* **1** (*med. vet.*) Boală la animale. **2** (*psih.*) Delir în care bolnavul este convins că are animale (șerpi, broaște etc.) în sau pe corp. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***zoopathie***; cf. gr. *ζῷον* „animal", *πάθος* „afecțiune".

zoopatologíe *s.f.* Știință despre bolile animalelor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***zoopathologie***.

zooplanctón *s.n.* (*biol.*) Totalitatea organismelor animale din plancton. • /<fr. ***zooplancton***; cf. gr. *ζῷον* „animal", *πλαγκτός* „rătăcitor".

zooplastíe *s.f.* (*chir.*) Transplantare a unui țesut animal în organismul uman. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<engl. ***zooplasty***.

zooprofilaxíe *s.f.* (*zootehn.*) Măsură de protecție împotriva maladiilor animalelor. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***zooprophylaxie***.

zoopsíe *s.f.* (*psih.*) Viziune halucinantă de animale hidoase sau periculoase, frecventă în delirium tremens, care este caracteristică anumitor intoxicații (cu alcool, stupefiante etc.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***zoopsie***; cf. gr. *ζῷον* „animal", *ὄψις* „vedere, viziune".

zoopsihologíe *s.f.* (*psih.*) Ramură a psihologiei care se ocupă cu studiul genezei și al stadiilor de dezvoltare ale psihicului la animale, de la senzațiile elementare pînă la intelectul maimuțelor; psihologie animală. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***zoopsychologie***.

zoorăma *s.f.* Ciclu de emisiuni prezentate la televizor, cuprinzînd imagini, comentarii și informații științifice referitoare la viața, răspîndirea și comportamentul unor animale de pe glob. • /***zoo***^{2}- + ***-rama***.

zooromăn *s.n.* (*lit.*) Roman animalier. • pl. *-e.* /***zoo***^{1}- + ***roman***^{1}.

zoosemiótică *s.f.* Știință a semnelor de comunicare și a comportamentului animalelor. • /<fr. ***zoosémiotique***.

zoosféră *s.f.* (*bot.*; *la alge*) Zoospor prevăzut cu doi cili. • pl. *-e.* /<fr. ***zoosphère***.

zoospermíe *s.f.* (*biol.*) Prezență a spermatozoizilor în spermă. • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /<fr. ***zoospermie***.

zoospór *s.m.* (*bot.*) Spor prevăzut cu cili sau flageli, cu ajutorul cărora se mișcă în mediul fluid. • pl. *-i.* /<fr. ***zoospore***; cf. gr. *ζῷον* „animal", *σπόρος* „sămînță, grăunte".

zoosporánge *s.m.* (*bot.*) Sporange în care se formează zoosporii. • pl. *-gi.* /<fr. ***zoosporange***.

zoosporangiofór *s.m.* (*bot.*) Suport al zoosporangelui. • sil. *-gi-o-.* pl. *-i.* /<fr. ***zoosporangiophore***.

zoosteról *s.m.* (*biol.*) Sterol de origine animală. • pl. *-i.* /<fr. ***zoostérol***.

zootaxíe *s.f.* (*zool.*) Clasificare metodică a regnului animal. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***zootaxie***.

zootéhnic, -ă *adj.* Care aparține zootehniei, care se referă la zootehnie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***zootechnique***.

zootehnícián, -ă *s.m., s.f.* Specialist în zootehnie; zootehnist. • sil. *-ci-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***zootechnicien***.

zootehníe *s.f.* Știință al cărei obiect îl constituie cunoașterea, reproducerea, creșterea, alimentația, ameliorarea și exploatarea animalelor domestice; zootehnie. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***zootechnie***; cf. gr. *ζῷον* „animal", *τέχνη* „artă, meșteșug".

zootehníst, -ă *s.m., s.f.* Zootehnician. • pl. *-iști, -iste.* /***zootehn[ie]*** + ***-ist***.

zooterapeútic, -ă *s.f., adj.* **1** *s.f.* Zooterapie. **2** *adj.* Care ține de zooterapie, care se referă la zooterapie. • pl. *-ci, -ce.* /<fr. ***zoothérapeutique***.

zooterapíe *s.f.* Știință care se ocupă cu studiul metodelor de vindecare a bolilor animalelor; zooterapeutică. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***zoothérapie***; cf. gr. *ζῷον* „animal", *θεραπεία* „îngrijire, tratament".

zootómic, -ă *adj.* (*zootehn.*) Care aparține zootomiei, care se referă la zootomie. • pl. *-ci, -ce.* /<it. ***zootomico***.

zootomíe *s.f.* (*zootehn.*) **1** Știință care se ocupă cu studiul structurii corpului animalelor; anatomie animală. **2** Disecție practicată pe animale. • g.-d. *-iei.* /<fr. ***zootomie***, germ. ***Zootomie***; cf. gr. *ζῷον* „animal", *τομή* „tăiere".

zootoxínă *s.f.* (*biol.*) Venin secretat de animale (șerpi, scorpioni), cu efect nociv asupra organismului uman, care acționează similar cu toxinele bacteriene. • pl. *-e.* /<engl. ***zootoxin***, germ. ***Zootoxine***.

zoóză *s.f.* (*med.*) Boală parazitară de origine animală. • sil. *zo-o-.* pl. *-e.* /<fr. ***zoose***.

zoozigospór *s.m.* (*bot.*) Zigospor mobil. • pl. *-i.* /<fr. ***zoozygospore***.

zopăi *vb. IV.* v. zupăi.

zopăitúră *s.f.* v. zupăitură.

zopotí *vb. IV. intr.* (*reg.*) **1** A alerga de colo pînă colo, fără odihnă. **2** A trebălui. **3** A lovi (mereu). **4** A da năvală. • prez.ind. *-esc.* /etimol. nec.

zoppa ['tsopa] *s.n.* Dans popular italian cu ritm sincopat. ◆ Melodie după care se execută acest dans. • /<it. ***zoppo*** „șchiop".

zor^{1} *s.n.* **1** Activitate însuflețită, febrilă; grabă mare, urgență, sîrguință, febrilitate, însuflețire. *Stă truda o clipă... Și zorul pornește mai aprig* (VOIC.). ◇ Loc.adv. *Cu zor* sau *cu (tot) zorul* = în grabă, repede. *Oamenii s-au întors nedumeriți spre locul care le era arătat cu atîta zor* (GALAN). *De zor* = din plin, din toate puterile; cu înfrigurare, cu însuflețire, cu elan. *Baba scotocea de zor prin buzunarele șorțului* (CĂL.). ◇ Loc.vb. *A avea zor* = a se grăbi. *Cînd avem zor mare, chemăm și din afară* (CA. PETR.). *A da cuiva zor* = a grăbi, a îmboldi pe cineva să facă ceva. *Dă zor cailor, ca să ajungă mai repede.* ◇ Expr. *Zor-zor* = în mare grabă. *A(-i* sau *a-și) da zor* = a lucra, a acționa cu mare grabă. *Am să-mi dau zor, ca să-mi iau, cît mai curînd, licența* (SLAV.). *A(-i) da zor (înainte)* cu (sau *că..., să...*) = a nu mai conteni cu ceva, a insista. *În atmosfera acestor generoase iluzii, el îi dădu zor cu scrisul* (VLAH.). **2** Necesitate, urgență nepreväzută, nevoie; strîmtorare, necaz. *Armeanul avea alte zoruri* (TUD.). ◇ Expr. *A nu avea zor de ceva* (sau *de cineva*) = *a)* a nu-i trebui, a nu-i fi necesar (ceva) numaidecît; *b)* a nu-i păsa, a nu avea habar de ceva (sau de cineva). *Ce zor ai?* = ce-ți pasă? ce te interesează? ce-ți trebuie? *A nu avea zor să...* (sau *de a...*) = a nu avea interes să... *El n-avea nici un zor să se statornicească* (VIN.). **3** (*înv.*) Atac militar; asalt. **4** (*înv., reg.*) Silnicie. ◇ *Dor de zor* = dragoste cu sila. ◇ Loc.adv. *Cu zorul* = cu forța, forțat. *Lupta... să-i sărute mîinile cu zorul* (CAR.). ◇ Expr. *A lua* (pe cineva) *la zor* = a cere (cuiva) socoteală; a dojeni, a mustra. *A lua* (pe cineva) *cu zorul* = a constrînge, a forța (pe cineva). • pl. *-uri.* /<tc. ***zor*** „silă, forță".

zor^{2} *interj.* v. zur.

zoralíu, -íe *adj., s.f.* **1** *adj.* (*înv.*) Care se grăbește. **2** *s.f. art.* (*reg.*) Numele unui dans popular (caracterizat prin sărituri neregulate). ◆ Melodie după care se execută acest dans. • pl. *-ii.* și (*reg.*) *zuralíe* *s.f.* /etimol. nec.

zorcán *s.m.* (*iht.*; *reg.*) Plătică (*Abramis brama*). • pl. *-i.* /etimol. nec.

zoreá *s.f.* (*bot.*) **1** (*mai ales la pl.*; și *zorele urcătoare*) Plantă ornamentală, din familia convolvulaceelor, anuală sau perenă, cu tulpina volubilă, cu florile în formă de cupă alungită, de culoare mov-roșcată, albastră etc. (*Ipomaea purpurea*). **2** (*la pl.*; și *zorele albe*) Plantă ornamentală, cu tulpina volubilă, cu florile albastre, răsfrînte și păroase (*Pharbitis hederacea*). **3** (*la pl.*) Plantă ornamentală, cu tulpina volubilă, cu frunzele alterne, cu florile roșii, de formă tubulară (*Quamoclit pennata*). **4** Compus: (*reg.*) *zorele-pitice* (sau *-de-noapte*) = barba-împăratului (*Mirabilis jalapa*). • pl. *-ele.* /***zori***^{1} + ***-ea***.

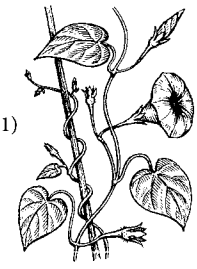

zorele (1)

zori^{1} *s.m. pl.* (*de obicei art.*) **1** (*adesea determ. prin „de zi", „de ziuă", „zilei"*) Lumină care apare pe cer înainte de răsăritul soarelui; timp al zilei la răsăritul soarelui; faptul zilei; aurora. *Bună dimineața, proaspeți zori de zi* (LAB.). ◇ *Revărsatul zorilor* sau *revărsat de zori* v. revărsat. *Steaua zorilor* v. stea. ◇ Loc.adv. *În zori* sau *în zori de zi* (ori *de ziuă*) sau *pînă-n zori, din zori, în zorii zilei, în zorii zorilor, în* (ori *la*) *revărsatul zorilor* sau (*odată*) *cu zorile* = dis-de-dimineață. *Din zori și pînă-n seară* (ori *noapte*) = toată ziua; fără încetare, neîntrerupt, continuu. *Din zori în zori* = ziua și noaptea, tot timpul; totdeauna, mereu. ◇ Expr. *A se (re)vărsa* (sau *a se crăpa, a se ivi, a se zări, a miji*) *zorile* (ori *zorii, zori de zi, zori de ziuă*) sau *a da în fapt* (ori *a se crăpa, a se revărsa, a se anunța*) *de zori* = a apărea zorile, a începe să se facă ziuă, să se lumineze. *Pînă s-au revărsat zorile, m-am frămîntat cu gîndul fel și chip* (CR.). *A se îngîna zorile* (sau *zorii*) v. îngîna. ◇ Fig. (*sugerează de obicei ideea de început promițător al unui proces, al unui fenomen, de perspectivă favorabilă imediată pentru ceva etc.*) *Înnegrit-am multe pagini: Ș-ale cărții, ș-ale vieții, Chiar din zorii tinereții* (EMIN.). **2** (*art.*) Numele unui dans popular care se joacă la nuntă. ◆ Melodie după care se execută acest dans. ◆ Ext. Melodie care se cîntă miresei la uncrop. **3** (*reg.*; *art.*; și *cîntecul zorilor, strigătul* sau *strigarea zorilor, zorile mortului, zorile de groapă*) Numele unui bocet care se cîntă mai ales la moartea unei persoane tinere. • /<sl. veche **зорıа**, gen. pl. al lui **зорѣ**.

zorí^{2} *vb. IV.* **1** *intr., refl.* A lucra, a executa ceva cu mare grabă și silință. *Trebuie să zoriți. Timpul nu așteaptă* (STANCU). ◆ (*intr.*) A merge iute, a iuți pasul, a se grăbi (să ajungă undeva). *Din urmă, zoreau călărețiii cu jungherele trase* (SADOV.). **2** *intr.* A insista să se facă ceva în grabă. *Sfetnicul umbla... zorind să se facă mai curînd nunta* (ISP.). **3** *tr.* (*compl. indică ființe, mai ales oameni*) A îndemna, a încuraja sau, ext., a constrînge, a sili să facă (ceva). *Îl zorea, clipind supărat din ochi* (POPOV.). • prez.ind. *-esc.* /***zori***^{1} + ***-i***.

zorí^{3} *vb. IV. intr., refl. impers.* (*înv., reg.*; *adesea determ. prin „de ziuă"*) A se ivi zorile, a se lumina de ziuă. • prez.ind. pers. 3 *-ește.* /***zori***^{1} + ***-i***.

zorílă *s.m.* (*zool.*) Animal carnivor din Africa, asemănător cu nevăstuica, cu blana striată în negru și alb, foarte căutată (*Ictonyx striatus*). • pl. *-i.* /<fr. ***zorille***, sp. ***zorrilla*** <*zorra* „vulpe".

zorílă *s.m.* (*pop.*) **1** (și *nm. pr.*) Personificare a zorilor în basmele populare românești. ◆ Animal fantastic din basme, care se arată în zori. **2** (*astron.*; *pop.*; *nm. pr.*) Numele stelei Sirius. • /***zori***^{1} + ***-ilă***.

zorire *s.f.* Acțiunea de *a (se) zori*[2] și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***zori***[2].

zorít[1] *s.n.* Ivirea zorilor. ◆ Ext. Momentul când se luminează de ziuă. ◆ Locul de unde se ivesc zorile. • /v. ***zori***[3].

zorít[2]**, -ă** *adj.* (*despre oameni*) Care se grăbește foarte mult; foarte repede, rapid. *Hangiul... pleacă zorit să dea porunci* (BRĂT.). ◇ (*adv.*) *Surorile împleteau zorit la ciorapi* (DELAVR.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***zori***[2].

zornăi *vb. IV.* **1** *intr.* (*despre obiecte confecționate din metal, din sticlă etc. sau despre părți componente ale unor astfel de obiecte*) A produce un zgomot caracteristic cînd se mișcă, se ciocnește de ceva sau cînd este lovit de ceva; (*pop.*) a zorzoi, a zuzui. *Scăpă cele patru chei, cari zornăiră pe pardoseală* (DELAVR.). **2** *tr.* A face să producă un zgomot caracteristic prin lovirea, ciocnirea, sau rostogolirea unor obiecte de metal, de sticlă etc.; a zurui, (*pop.*) a zorzoi. *Se închinară pe rînd, zornăindu-și pintenii* (CA. PETR.). • prez.ind. *zórnăi,* (*înv., reg.*) *-iesc.* și (*înv., reg.*) *zornoi, zărnăi, zîrnăi vb. IV.* /***zor***[2] + *-năi.*

zornăiálă *s.f.* Zornăit. • pl. *-ieli.* /***zornăi*** + *-eală.*

zornáire *s.f.* Acțiunea de *a zornăi* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***zornăi.***

zornăít *s.n.* Faptul de *a zornăi*; concr. zgomot caracteristic pe care îl fac unele obiecte cînd se lovesc sau se ciocnesc între ele; zornăială, zornăitură, zornet, zuruit. • pl. *-uri.* /v. ***zornăi.***

zornăitór, -oáre *adj.* (*despre obiecte confecționate din metal, din sticlă etc. sau despre părți componente ale unor astfel de obiecte*) Care zornăie. *Se aruncă... pe zornătoarea grămadă de aur* (VLAH.). • sil. *-nă-i-.* pl. *-ori, -oare.* /***zornăi*** + *-tor.*

zornăitúră *s.f.* Zornăit. • sil. *-nă-i-.* pl. *-uri.* /***zornăi*** + *-tură.*

zórnet *s.n.* Zornăit. *Răsună... Vaier și zăngăt de fiare și zornet de lanțuri tîrîte* (COȘB.). • pl. *-e.* și (*reg.*) *zúrnet s.n.* /***zornăi*** + *-et.*

zornoí *vb. IV.* v. zornăi.

zoroastrián, -ă *adj., s.m., s.f.* (Adept) al zoroastrismului; zarathustrian. • sil. *-ro-as-tri-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***zoroastrien.***

zoroastrísm *s.n.* (*relig.*) Religie veche a popoarelor din Asia Centrală, Iran și Azerbaidjan, caracterizată prin dualismul binelui și al răului, care a fost fundată la începutul mileniului 1 d.Hr. de profetul persan Zarathustra (Zoroastru), a cărui carte sfîntă este *Avesta.* ◆ Cultul oficiat de magi. • sil. *-ro-as-.* /<fr. ***zoroastrisme***; cf. nm. pr. *Zoroastru,* numele grecesc al profetului persan *Zarathustra.*

zorzoánă *s.f.* (*mai ales la pl.*) Podoabă pretențioasă, care denotă lipsa de bun-gust a celui care o poartă. *Joacă la loterie și aruncă banii îndată în zorzoane* (CĂL.). • pl. *-e.* și *zorzón s.n.* /etimol. nec.

zorzoí *vb. IV. intr., tr.* (*pop.*) A zornăi. • prez.ind. *-iesc.* /de la ***zor***[1].

zorzón *s.n.* v. zorzoană.

zorzoná *vb. I. tr., refl.* (*fam.*) A (se) înzorzona. • prez.ind. *-ez.* /***zorzon*** + *-a.*

zorzonát, -ă *adj.* (*fam.*) Care este înzorzonat. • pl. *-ți, -te.* /v. ***zorzona.***

zostéră *s.f.* (*bot.*) Plantă monocotiledonată care formează adevărate prerii submarine (*Zostera marina*); iarbă-de-mare. • pl. *-e.* /<fr. ***zostère.***

zosterián, -ă *adj.* (*med.*) Care se referă la zona zoster; care este cauzat de aceasta. • sil. *-ri-an.* pl. *-ieni, -iene.* /<fr. ***zostérien.***

zosterifórm, -ă *adj.* (*med.; despre erupții*) Care este asemănător cu zona zoster. • pl. *-i, -e.* /<fr. ***zostériforme.***

zovélcă *s.f.* v. zăvelcă.

zuáv *s.m.* (*milit.*) Soldat francez dintr-un corp special de infanterie (cu uniformă asemănătoare portului arab), care a fost înființat în Algeria. ◆ Soldat algerian dintr-un corp indigen de infanterie ușoară. • pl. *-i.* /<fr. ***zouave***; cf. ar. *zwâwa* <cuv. berber.

zuf *s.n.* v. zof.

zugráv *s.m.* **1** (*constr.*) Lucrător specializat în executarea lucrărilor de zugrăveală. **2** (*înv.*) Pictor (de biserici). *Un zugrav venețian n-ar așterne pe pînză un chip mai dulce* (DELAVR.). ◆ (*deprec.*) Pictor fără talent, neînsemnat. • acc. și *zúgrav.* pl. *-i.* /<ngr. ***ζωγράφος.***

zugrăveálă *s.f.* **1** Acțiunea de a (se) zugrăvi și rezultatul ei. **2** (*constr.*) Strat ornamental și de protecție contra acțiunii agenților exteriori, aplicat pe fețele aparente ale elementelor de construcție și constituit dintr-o dispersie apoasă care conține pigmenți minerali și un liant (de obicei var). ◆ Dispersie apoasă folosită pentru executarea unor astfel de straturi. **3** (*a. plast.*) Pictură murală (mai ales bisericească). ◆ Ext. Tablou, desen, gravură. *Zugrăvelile și manuscrisele ar fi fost de mult sfărîmate și sfîșiate* (CĂL.). **4** (*fam., deprec.*) Sulimeneală, fard. **5** Analog. (*lit.*) Descriere sugestivă (într-o operă beletristică) a fizicului și a caracterului personajelor, a unor scene din viața reală și din natură etc.; prezentare. • pl. *-eli.* /***zugrăvi*** + *-eală.*

zugrăví *vb. IV.* **1** *tr.* (*constr.; compl. indică pereții unei clădiri sau ai unei încăperi*) A acoperi cu o soluție apoasă de var amestecată cu humă (și cu diverși coloranți), uneori și cu desene care imită tapetul. *Camera era zugrăvită într-o culoare alburie* (GAL.). ◇ Expr. *A zugrăvi* (*totul* sau *toate*) *în negru* v. negru. **2** *tr.* (*a. plast.; compl. indică imagini, modele folosite*) A reproduce pe pînză, pe hîrtie, pe sticlă cu ajutorul pensulei și al culorilor; a picta. *O icoană muscălească cu raiul și iadul în culori vii, zugrăvite pe sticlă* (CA. PETR.). ◆ (*înv.*) A desena; a schița. ◇ Analog. *Gerul cel mai greu zugrăvește pe fereastră flori de primăvară* (MAIOR.). ◆ (*înv., reg.*) A scrie (caligrafic). *Numele gării e zugrăvit mare pe frontispiciu* (SADOV.). **3** *tr.* (*a. plast.; compl. indică obiectele, materialul pe care se execută picturile*) A acoperi cu picturi; a picta. *D-apoi tu știi să zugrăvești biserici?* (VLAS.). ◆ Fig. A împodobi; a înfrumuseța. *Cărările albe zugrăvite cu umbrele mrejelor de frunze* (EMIN.). **4** *tr.* (*a. palst.; compl. indică operele de artă executate*) A crea, a realiza cu mijloacele specifice picturii. *A zugrăvit cîteva icoane de lemn și le-a prins pe pereți* (STANCU). **5** *tr., refl.* (*deprec.; despre femei*) A (se) farda. **6** *refl., tr.* A ieși în evidență; a (se) profila, a (se) contura; a (se) proiecta, a (se) reflecta. *Moara sta... zugrăvită pe cer în depărtarea ei* (SADOV.). ◇ Fig. *Umbra dumitale s-a zugrăvit cu farmec pe cîmpul plin de ghimpi al vieții lui* (GAL.). **7** *refl.* (*despre stări psihice*) A se imprima, a se reflecta, a se exterioriza pe figura cuiva. *Nu putea suferi fericirea ce se zugrăvea pe fața Elenuței* (AGÂR.). ◇ (*tr.*) *Nemulțumirea se vedea zugrăvită pe toate fețele* (FIL.). **8** *tr.* Analog. (*lit.; compl. indică ființe, situații, întîmplări, stări sufletești etc.*) A reda, a descrie, a prezenta, a înfățișa (sugestiv) prin cuvinte (într-o operă beletristică). *Naturaliștii zugrăvesc cu predilecție ceea ce este odios* (CĂL.). • prez.ind. *-esc.* /***zugrav*** + *-i.*

zugrăvíe *s.f.* (*înv.*) Pictură. *Arta zugrăviei era în decadință la greci* (C. NEGR.). • pl. *-ii.* g.-d. *-iei.* /***zugrav*** + *-ie.*

zugrăvíre *s.f.* Acțiunea de *a* (*se*) *zugrăvi* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***zugrăvi.***

zugrăvít[1] *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *zugrăvi.* ◆ (*înv.*) Arta de a picta. • /v. ***zugrăvi.***

zugrăvít[2]**, -ă** *adj.* **1** (*constr.; despre ziduri, pereți etc.*) Care este dat cu un strat de var și de humă amestecat cu o culoare. **2** (*a. plast.*) Care este pictat, desenat. ◆ Ext. Care este împodobit, decorat cu picturi, cu desene etc. ◇ Expr. *Parcă e zugrăvit,* se spune *a*) despre un om foarte frumos; *b*) pentru a exprima surpriză, teamă etc. ◆ (*pop.*) Care este vopsit. **3** Fig. (*înv.*) Care este prefăcut, fals. *Decît pacea zugrăvită... războiul mai fericit este* (CANT.). • pl. *-ți, -te.* /v. ***zugrăvi.***

zugrăvitór, -oáre *s.m., adj.* (*înv.*) **1** *s.m.* Pictor. **2** *adj.* Care este prefăcut. • pl. *-ori , -oare.* /***zugrăvi*** + *itor.*

zugrăvitúră *s.f.* (*înv.*) Pictură. • pl. *-i.* /***zugrăvi*** + *-itură.*

zugrumá *vb. I.* v. sugruma.

zugrumáre *s.f.* v. sugrumare.

zugrumát, -ă *adj.* v. sugrumat.

zugrumătór, -oáre *adj.* v. sugrumător.

zúlă *s.f.* (*arg.*) Înșelăciune la împărțirea prăzii între doi hoți ◇ Loc.vb. *A face zulă = a)* a înșela (tovarășul de hoție); *b)* a fura. • /<tc. ***zula.***

zuleálă *s.f.* (*arg.*) Furt. • pl. *-eli.* /***zuli*** + *-eală.*

zulí *vb. IV. intr.* (*arg.*) A fura. • prez.ind. *-esc.* /***zulă*** + *-i.*

zuliár, -ă *adj.* (*înv.*) Care este gelos. *Ce viață putea ea să aibă în casa acestui bătrîn zuliar și năbădăios* (VLAH.). ◆ Ext. Care este invidios, pizmaș. • sil. *-li-ar.* pl. *-i, -e.* /<ngr. ***ζουλιάρης.***

zulíe *s.f.* (*înv.*) Gelozie. *Pentru ce... să mai deștepți tu zulia bietului domn Georges și să-l mai umilești, odată ce-ți e indiferent* (HOG.). • g.-d. *-iei.* /<ngr. ***ζούλια.***

zulipsí *vb. IV. tr.* (*înv.*) A fi gelos. • prez.ind. *-esc.* /<ngr. ***ζούλεψα,*** aor. lui *ζουλεύω.*

zulitór, -oáre *s.m., s.f.* (*arg.*) Hoț. • pl. *-ori.* /***zuli*** + *-tor.*

zulú *adj.invar.* (*lingv.*) *Limba zulu* (și *subst.*) = limba din familia nigero-congoleză vorbită de zuluși în Africa de Sud. • /<engl. ***zulu*** *[language].*

zulúf *s.m.* Șuviță de păr răsucită în spirală (pe tîmple); buclă, cîrlionț. *Mîna maicii îi mai depărta un zuluf de pe ochi* (ARGH.). • pl. *-i.* și (*reg.*) *zulúh, zălúf s.m.* /<tc. ***zülüf,*** ngr. ***τσουλούφι.***

zulufá *vb. I. tr.* (*compl. indică părul oamenilor*) A ondula, a bucla. • prez.ind. *-ez.* /***zuluf*** + *-a.*

zulufát, -ă *adj.* Care are părul făcut zulufi. • pl. *-ți, -te.* /v. ***zulufa.***

zulufél *s.m.* Dim. al lui *zuluf.* • pl. *-ei.* /***zuluf*** + *-el.*

zulúh *s.m.* v. zuluf.

zulúm *s.n.* (*turc. înv.*) Neajuns. ◆ Ext. Nedreptate; persecuție. • pl. *-uri.* /<tc. ***zulüm.***

zulús *s.m.* (*la pl.*) Populație de rasă negroidă, din grupul bantu, care trăiește în Africa de Sud; (*și la sg.*) persoană care face parte din populația negroidă din Africa de Sud, aparținînd grupului bantu, sau este originară de acolo. • pl. *-și.* /<fr. ***Zoulous.***

zum *interj.* (*de obicei repet.*) Cuvînt care imită sunetele caracteristice produse de unele insecte în zbor. • /onomat.

zumaricăle *s.f. pl.* (*înv.*) **1** Prăjituri, bomboane, zaharicale. *Casa plină de jucători... și dulcețuri zumaricale, vinuri, cafele și vutci* (CAR.). **2** Fig. Istericale. *Era să-mi vie zumaricale... să leșin* (ALECS.). • /<ngr. ***ζυμαρικά,*** pl. lui *ζυμαρικό(ν).*

zúmbai *interj.* (*adesea repet.*) Cuvînt care imită sunetul produs de un instrument cu coarde prin ciupire. • /form. expr.

zumbăí *vb. IV. intr.* **1** (*despre unele instrumente muzicale cu coarde*) A produce sunete caracteristice prin ciupirea coardelor. **2** (*despre insecte*) A zumzăi. • prez.ind. pers. 3 *zúmbăie.* /***zumbai*** + *-i.*

zumbăíre *s.f* Acțiunea de *a zumbăi* și rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***zumbăi.***

zumzăí *vb. IV. intr.* **1** (*despre insecte, mai ales despre albine și muște*) A produce un sunet caracteristic cînd zboară; a bîzîi, a zîzîi, (*pop.*) a zuzui. **2** (*despre mașini, aparate, instrumente muzicale, obiecte din metale, din sticlă etc.*) A produce un zgomot caracteristic sau o vibrație puternică (puternică și continuă) în timpul mișcării, al funcționării etc. *Zumzăie batozele* (STANCU). • prez.ind. pers. 3 *zúmzăie.* /form. expr.

zumzăít *s.n.* Acțiunea de *a zumzăi* și rezultatul ei. ◆ Concr. Zgomot vibrant, continuu, caracteristic zborului insectelor sau anumitor mașini, mecanisme, aparate, instrumente muzicale, obiecte de metal, de sticlă etc. în timpul mișcării, al funcționării etc. • /v. ***zumzăi.***

zumzăitór, -oáre *adj.* (*despre insecte*) Care zumzăie. • pl. *-ori, -oare.* /***zumzăi*** + *-tor.*

zúmzet *s.n.* **1** Sunet caracteristic pe care îl produc insectele, mai ales albinele, cînd zboară; bîzîit, (*pop.*) zuzet. **2** Zgomot caracteristic produs de vibrația anumitor obiecte din metal, din sticlă etc., de mașini, mecanisme, aparate etc. în timpul mișcării, al funcționării. **3** Analog. Zgomot slab, continuu și monoton, produs de curgerea liniștită a unei ape, de bătaia lină a vîntului sau de alte elemente ale naturii; freamăt. *Marele fluviu îi poartă în zumzetul lui imens* (BOGZA). ◇ Fig. *Țărîna e plină de zumzetul tainelor* (BLA.). **4** Succesiune de sunete, slab și monoton articulate, de cuvinte rostite încet și, uneori, neînțeles. *Mai auziră o vreme murmurul și zumzetul nunții* (SADOV.). • pl. *-e.* /***zumzăi*** + *-et.*

zup *interj.* (*adesea repet.*) Cuvînt care redă zgomotul unei mișcări precipitate, al unei sărituri sau al unei căderi subite. *Da buzna în dormitor și zup în pat* (VIN.). • /onomat.

zupăí *vb. IV. intr.* (*înv., reg.*) **1** A tropăi. **2** A lovi, a bate, a izbi. • prez.ind. *-iesc, zúpăi.* și *zopăí, zupuí vb. IV.* /***zup*** + *-ăi.*

zupăít *s.n.* (*reg.*) Faptul de *a zupăi.* • /v. ***zupăi.***

zupăitúră *s.f.* Tropăitură, zupăit. • sil. *-pă-i-.* pl. *-i.* și *zopăitúră s.f.* /***zupăi*** + *-tură.*

zupuí *vb. IV.* v. zupăi.

zur *interj.* (*adesea repet. sau pronunțat cu „r" prelungit*) Cuvînt care redă zornăitul metalelor sau zgomotul

produs de ciocnirea sau rostogolirea unor obiecte mici. • şi *zor interj.* /onomat.

zuralíe *s.f.* v. zoralie.

zurăí *vb. IV.* v. zurui.

zurbă *s.f.* **1** (*fam.*) Scandal, ceartă; ext. bătaie. *Vreme şi poftă de zurbă n-avea* (CE. PETR.). ◆ Neînţelegere, discordie. *Toate cuvintările... au stîrnit... duşmănii şi zurbale în sat* (SADOV.). **2** (*înv., reg.*) Gălăgie, zarvă. *În preajma bordeielor nu mai era nici o zurba* (SADOV.). **3** (*înv.*) Revoltă, răscoală. *Cîtă cădere aduc ţării asemenea răutăţi şi zurbale* (SADOV.). • pl. *-ale.* şi (*înv., reg.*) *zúrbă*, (*înv.*) *zárbă, zurbálă s.f.* /<tc. ***zorba***.

zurbagíu, -íe *adj.* **1** (*fam.; despre oameni*) Care caută ceartă; scandalagiu. ◇ (*subst.*) *Era vestit ca zurbagiu fără pereche* (CA. PETR.). **2** (*înv., reg.*) Răsculat, răzvrătit, rebel. ◇ (*subst.*) *Erau păziţi de arnăuţi veghind în contra zurbagiilor* (PER.). • pl. *-gii.* şi (*înv., reg.*) *zorbagíu, -íe adj., s.m.* /***zurba*** + *-giu*.

zurbălă *s.f.* v. zurba.

zurbalíc *s.n.* **1** (*înv., reg.*) Luptă, harţă. **2** (*înv.; mai ales în legătură cu vb. „a face”*) Revoltă, răscoală. • pl. *-uri.* /<tc. ***zorbalık***.

zurbăv, -ă *adj.* **1** (*înv.*) Care este răzvrătit. **2** (*înv.*) Care este gălăgios. **3** (*reg.*) Care este scandalagiu. • pl. *-i, -e.* /de la ***zurbavă***, prin derivare regresivă.

zurbávă *s.f.* (*înv., reg.*) Ceartă, gîlceavă, scandal. • pl. *-e.* /***zurba*** + ***gîlceavă***, prin contaminare.

zúrbă *s.f.* v. zurba.

zurbăluí *vb. IV. tr., refl.* (*înv., reg.*) A (se) răzvrăti. • prez.ind. *-iesc.* /***zurba*** + *-ălui*.

zurgălău *s.m.* (*mai ales la pl.*) Glob metalic cu una sau mai multe găurele şi cu o bilă în interior, care sună la cea mai uşoară mişcare sau atingere; clopoţel. *Săniile cu zurgălăi... păreau un vis din alte veacuri* (SADOV.). ◇ (*zool.*) *Şarpe cu zurgălăi* = şarpe cu clopoţei (*Crotalus horridus*). • pl. *-ăi.* /<magh. ***zörgő***.

zúrlă *s.f.* v. surlă.

zurliu, -íe *adj.* (*fam.; despre oameni*) Care este zvăpăiat, nebunatic; smintit. *E cam prost crescută şi cam zurlie* (PRED.). ◇ (*subst.*) *Zurliul, nebunul, se apucase a umbla în tîrg după mueri* (E. BAR.). • pl. *-ii.* /cf. tc. *zorlu* „violent”.

zuruí *vb. IV.* **1** *intr.* (*de obicei despre obiecte confecţionate din metal, din sticlă etc. sau despre părţi componente ale unor astfel de obiecte*) A zornăi. *Cătuşele zuruiau uşor* (SADOV.). **2** *tr.* A face să producă un zgomot caracteristic (adesea prelungit) prin lovirea, ciocnirea sau rostogolirea unor obiecte de metal, de sticlă etc. *Domnul... înainte..., zuruind veriga cheilor prinsă în lanţ* (CE. PETR.). **3** *intr.* (*pop.; fam.; despre ape curgătoare, ploaie, frunze sau alte elemente ale naturii*) A murmura; a susura. *Frunze uscate zuruie împrăştiate de vînt* (REBR.). • prez.ind. *zúrui, -iesc* şi (*reg.*) *zurăí, zorăí vb. IV.* /***zur*** + *-ui*.

zuruíre *s.f.* Acţiunea de *a zurui* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***zurui***.

zuruít *s.n.* Zornăit. *Se auzi, în coridor, un zuruit de sabie şi de pinteni* (I. NEGR.). • pl. *-uri.* /v. ***zurui***.

zuruitór, -oáre *adj.* Care zuruie. • sil. *-ru-i-.* pl. *-ori, -oare.* /***zurui*** + *-tor*.

zúrzur *s.m.* (*pop.*) Podoabă. • pl. *-i.* /cf. *zorzon*.

zuvélcă *s.f.* v. zăvelcă.

zuz, -ă *s.f., adj.* (*reg.*) **1** *s.f.* Gălăgie; atmosferă (încordată) determinată de producerea unui anumit eveniment (neplăcut). ◇ Expr. *A fi în zuză cu...* = a se afla într-o situaţie încordată din cauza... **2** *s.f.* Femeie nebună. **3** *adj.* Care este zăpăcit. • pl. *zuzi, -e.* /etimol. nec.

zuzăí *vb. IV.* v. zuzui.

zúzet *s.n.* (*pop.*) **1** Zumzet. *Convorbirile... se auzeau ca un zuzet de albine* (I. NEGR.). **2** Susur, murmur, şopot. *Linul zuzet ce din apă se ridică cu amor* (C. NEGR.). • pl. *-e.* /***zuzui*** + *-et*.

zuzuí *vb. IV. intr.* (*pop.*) **1** (*despre insecte, mai ales despre albine*) A zumzăi. ◆ (*despre unele păsări*) A scoate sunete caracteristice speciei. **2** (*despre ape, izvoare, valuri etc.*) A susura, a murmura, a şopoti. ◆ (*despre vînt*) A şuiera. ◆ (*despre frunze*) A foşni. **3** (*despre obiecte din metal, de sticlă etc.*) A zurui. • prez.ind. pers. 3 *zúzuie, -ieşte.* şi *zuzăí vb. IV.* /form. expr.

zvástică *s.f.* v. svastică.

zvăpăiá *vb. I. refl.* A deveni zvăpăiat, zburdalnic. ◆ Ext. A se agita, a se zbate, a se zvîrcoli. ◆ Fig. A se înflăcăra. • prez.ind. *zvăpái.* /de la ***zvăpăiat***, prin derivare regresivă.

zvăpăiálă *s.f.* Starea celui zvăpăiat; neastîmpăr. • pl. *-ieli.* /***zvăpăia*** + *-eală*.

zvăpăiát, -ă *adj.* **1** (*despre fiinţe, mai ales despre copii sau despre puii de animale*) Care este de o vioiciune excesivă şi nu poate fi astîmpărat; nebunatic, sprinţar, vioi, zglobiu. *Copilul e delicat, deşi zvăpăiat şi voluntar* (GAL.). ◆ (*despre oameni sau despre firea, sufletul lor*) Care este (excesiv de) plin de viaţă, de veselie. *Eram cam zvăpăiat şi puteam să le par uşuratic* (STANCU). ◇ Fig. *Trebuia o poreclă mai zvăpăiată* (ARGH.). ◆ (*despre însuşiri, manifestări etc. ale oamenilor*) Care trădează, exprimă vioiciune; care arată neastîmpăr. *Un moment de odihnă pentru această zvăpăiată tinereţe* (CAR.). **2** (*fam.; despre oameni sau despre manifestările lor*) Care este zburdalnic, uşuratic. ◇ (*subst.*) *Cîntă romanţe sentimentale unei zvăpăiate* (E. LOV.). • pl. *-ţi, -te.* /cf. *văpaie*.

zveázdă *s.f.* (*bis.; înv.*) Stea de metal cu care sînt ornate, de obicei, obiectele de cult. • pl. *zvezde.* /<slav. **звѣзда**.

zvecuí *vb. IV. tr.* (*compl. indică feţele de încălţăminte*) A întinde pe calapod (fixînd în cuie). • prez.ind. *-iesc.* /<germ. ***zwicken***.

zvecuíre *s.f.* Acţiunea de *a zvecui* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***zvecui***.

zvelt, -ă *adj.* **1** (*despre fiinţe*, ext., *despre corpul lor, despre părţi ale corpului lor*) Care are talia subţire; care este graţios, mlădios, suplu. *Era... înălţuţ, foarte zvelt* (REBR.). ◆ Fig. (*despre zborul păsărilor*) Care este vioi, sprinten, elegant. **2** Analog. (*despre obiecte, plante sau despre părţi ale lor*) Care se înalţă graţios, cu forme armonioase, cu linii suple, subţiri. *În vaze zvelte de cristal... aşeza lăcrămioare* (CAZ.). • pl. *-ţi, -te.* /<fr. ***svelte***, it. ***svelto***.

zveltéţe *s.f.* **1** Faptul de a fi zvelt; însuşire a ceea ce este zvelt; suplеţe. *Coloane suple... alintau cu zvelteţea lor privirea* (RALEA). **2** Indice de calitate a tulpinii de cînepă, egal cu raportul dintre lungimea şi grosimea măsurată de la rădăcină pînă la prima ramificaţie. • /<fr. ***sveltesse***, it. ***sveltezza***.

zviduí *vb. IV. refl.* (*reg.*) A se vindeca. • prez.ind. *-iesc.* /<srb. ***vidati, izvidati***.

zvîc *interj.* Cuvînt care imită sau sugerează o mişcare bruscă, precipitată. ◇ (*cu val. vb.*) *Sucea în loc, te cotea şi zvîc în altă parte* (BASS.). • /onomat.

zvîcí *vb. IV. intr.* (*despre inimă*) A zvîcni. • prez.ind. *zvîcîi.* /***zvîc*** + *-îi*.

zvîcneálă *s.f.* Palpitaţie puternică a inimii, a tîmplelor; zvîcnitură. • pl. *-eli.* /***zvîcni*** + *-eală*.

zvîcnet *s.n.* Zvîcnire; tremur, tresărire. *Stătu o secundă în prag, salutînd cu un zvîcnet al capului* (GALAN). • pl. *-e.* /***zvîcni*** + *-et*.

zvîcní *vb. IV. intr.* **1** (*despre inimă*) A bate repede şi cu putere (de oboseală, de emoţie, de durere etc.); a palpita, a zvîcîi. *Inima copilului a zvîcnit de bucurie* (VOIC.). ◆ (*despre vase sangvine*) A se zbate din cauza circulaţiei mai intense a sîngelui. *Vîna de la tîmple îmi zvîcneşte* (BLA.). ◇ Analog. *Tîmplele-i zvîcneau, gata să plesnească* (POPOV.). ◆ (*despre sînge*) A circula mai repede decît este normal. *Sîngele începea să-i zvîcnească mai puternic în vine* (REBR.). **2** (*despre fiinţe*) A porni repede, pe neaşteptate dintr-un loc; a ţîşni, a sări pe neaşteptate (de undeva). *Caii au încercat să zvîcnească din nou în galop* (GALAN). ◇ Analog. *Nădejdea zvîcni din nou în inima sa* (AGÂR.). ◇ Fig. *Zvîcnesc cruciş trăsnetele urii* (VOIC.). ◆ Spec. A sări brusc în picioare. *Zvîcni de pe scaun* (CE. PETR.). ◆ (*despre vehicule*) A porni brusc. ◆ (*despre motoare*) A intra în funcţiune. **3** (*pop.*) A se smuci. *Ea tresări... şi zvîcni ca un peşte..., dar Bîlea o cuprinse în braţe* (PRED.). • prez.ind. *-esc.* /***zvîc*** + *-ni*.

zvîcníre *s.f.* Acţiunea de *a zvîcni* şi rezultatul ei. • pl. *-i.* /v. ***zvîcni***.

zvîcnít[1] *s.n.* Faptul de *a zvîcni*. • /v. ***zvîcni***.

zvîcnít[2]**, -ă** *adj.* Care zvîcneşte, cu zvîcniri; care este repezit, mişcat repede, brusc. *Mîinile cu mişcări repezi, zvîcnite, înfrigurate, au deschis grabnic lacăte în încuietori* (CE. PETR.). • pl. *-ţi, -te.* /v. ***zvîcni***.

zvîcnitór, -oáre *adj.* Care zvîcneşte, care palpită. • pl. *-ori, -oare.* /***zvîcni*** + *-tor*.

zvîcnitúră *s.f.* Zvîcneală. • pl. *-i.* /***zvîcni*** + *-tură*.

zvîntá *vb. I.* **1** *tr., refl.* A face să piardă sau a pierde din umezeală; a (se) zbici, a (se) usca puţin. *Pe lîngă garduri, s-a zvîntat pămîntul* (TOPÎR.). ◆ (*tr.; compl. indică lacrimi, sudoare sau*, ext., *ochi, obraji*) A face să se usuce ştergînd. *Îşi zvînta din cînd în cînd colţul pleoapelor cu marginea batistei* (COCEA). **2** *tr.* Fig. A distruge, a prăpădi, a nimici. *Să afle el, mă zvîntă!* (MIR.). ◇ (*în prop. consec., legat de diverse vb., exprimă intensitatea acţiunilor respective*) *Cum nu eşti cu ochii pe ei, fură de zvîntă* (SADOV.). *Mănîncă de zvîntă.* ◇ Expr. *A zvînta în bătaie* (sau *în bătăi*) (pe cineva) v. bătaie. ◆ (*compl. indică bani, bunuri, resurse materiale etc.*) A slei, a epuiza, a secătui. *Tata a zvîntat tot ce era în casă mai de preţ* (CĂL.). • prez.ind. *zvînt,* (*înv., reg*) *-ez.* /lat. ****exventare***.

zvîntáre *s.f.* Acţiunea de *a* (*se*) *zvînta* şi rezultatul ei. • pl. *-ări.* /v. ***zvînta***.

zvîntát[1] *s.n.* Faptul de *a* (*se*) *zvînta*. • /v. ***zvînta***.

zvîntát[2]**, -ă** *adj.* Care şi-a pierdut (aproape total umezeala); care este uscat parţial, mai ales la suprafaţă. *Căutară un loc zvîntat să se aşeze* (STANCU). ◆ (*despre alimente*) Care este parţial uscat, pentru a fi conservat. *Sfîrşii ospăţul meu cu mere zvîntate şi cu nuci* (HOG.). ◆ (*despre timp sau*, ext., *despre medii*) Care este lipsit de precipitaţii abundente. *Cînepa şi porumbul au nevoie de un mediu mai zvîntat* (AGRO.). • pl. *-ţi, -te.* /v. ***zvînta***.

zvînturá *vb. I.* (*fam.*) **1** *tr., refl.* A umbla (fără rost) dintr-un loc într-altul; a cutreiera. **2** *tr.* A vîntura. *Rafila se aruncă orbeşte între ei, dar o mînă de fier o zvîntură... încît căzu* (REBR.). • prez.ind. *zvînturi.* /cf. *vîntura*.

zvînturát, -ă *adj.* (*fam.; despre oameni*) Care este uşuratic, fluşturatic, nesocotit, aiurit; (*fam.*) zvînturatic. ◇ (*despre manifestări ale oamenilor*) *Îşi aminteşte de viaţa lui zvînturată.* ◆ Ext. Care este zburdalnic; zvăpăiat, zvînturatic. ◇ (*despre manifestări ale oamenilor*) *Are o fire zvînturată.* ◆ (*înv.; subst.*) Aventurier; pribeag. • pl. *-ţi, -te.* /v. ***zvîntura***.

zvînturátec, -á *adj.* v. zvînturatic.

zvînturátic, -ă *adj.* (*fam.; despre oameni*) Zvînturat. • pl. *-ci, -ce.* şi *zvînturátec, -á adj.* /***zvîntura*** + *-atic*.

zvîr *interj.* (*adesea cu „r” prelungit*) Cuvînt care redă zgomotul produs de un corp aruncat cu putere sau care zboară repede prin aer. *Ia-n mîini o cofă de sub masă Şi zvîr! în capul lui* (COŞB.). • şi *zvr interj.* /onomat.

zvîrcol *s.m.* Zbatere, zvîcnet, clocot, frămîntare continuă. • /de la ***zvîrcoli***, prin derivare regresivă.

zvîrcolác *s.m.* (*înv., pop.; în superstiţii*) Vîrcolac. • pl. *-ci.* /***z-*** + ***vîrcolac***.

zvîrcoleálă *s.f.* (*fam.*) Zvîrcolire. • pl. *-eli.* /***zvîrcoli*** + *-eală*.

zvîrcolí *vb. IV. refl.* **1** A se zbate, a se răsuci, a face mişcări bruşte, violente (de durere sau pentru a scăpa, a se elibera). *Se zvîrcolea ca o şopîrlă călcată pe cap* (CAR.). ◇ Expr. *A se zvîrcoli ca în gură de şarpe* v. gură. ◆ A se întoarce de pe o parte pe alta (în aşternut) (din cauza unei stări fizice sau psihice chinuitoare). *Se zvîrcolea în patul lui* (SADOV.). ◆ Ext. A se învîrti încoace şi încolo (de neastîmpăr); a nu-şi găsi locul. **2** Fig. A-şi pierde liniştea agitîndu-se; a se zbuciuma, a se frămînta sufleteşte. *Tot ţinutul s-a zvîrcolit într-o năvală de veşti* (POPA). • prez.ind. *-esc.* şi *svîrcolí, zvîrgolí vb. IV.* /<bg. ***въркалям***.

zvîrcolíci, -ce *s.m., s.f., adj.* **1** *s.m.* (*înv.*) Strigoi. **2** *s.m., s.f., adj.* (*reg.*) (Copil) neastîmpărat. • pl. *-ci.* /***zvîrcoli*** + *-ci*.

zvîrcolíre *s.f.* Acţiunea de *a se zvîrcoli*; mişcare spasmodică; agitare, frămîntare; zvîrcolitură, (*fam.*) zvîrcoleală. ◇ Fig. *Noaptea se înălţa din ascunzişuri sugrumînd cele din urmă zvîrcoliri de lumină* (REBR.). • pl. *-i.* /v. ***zvîrcoli***.

zvîrcolitúră *s.f.* Zvîrcolire. • pl. *-i.* /***zvîrcoli*** + *-tură*.

zvîrdăică *s.f.* (*ornit.; reg.*) **1** Ripar (*Riparia riparia*). **2** Ciocănitoare (*Dentrocopus major*). • pl. *-ce.* şi *sfirdáică s.f.* /***z-*** + ***verdaică***.

zvîrdínă *s.f.* (*reg.*) **1** Grindă care leagă furcile colibei păstoreşti. **2** Cumpăna fîntînii. **3** Furca fîntînii. **4** Scrînciob. • pl. *-e, -i.* /***z-*** + ***vîrdină***.

zvîrlet *s.n.* Zvîrlitură. • /***zvîrli*** + *-et*.

zvîrlí *vb. IV.* (*în concurenţă cu „azvîrli”*) **I** *tr.* **1** A face să se îndepărteze la o distanţă oarecare printr-o mişcare bruscă şi rapidă; a arunca, a azvîrli, a proiecta ceva. *Ion zvîrli parul în grădina ovreiului* (REBR.). ◇ Loc.adj. *De-a zvîrlitelea* = aruncînd prin zvîrlire. ◇ Expr. (*subst.*) *A da de-a zvîrlita* (sau *zvîrlitea*) =

a arunca. <> Fig. *Luna şi-a zvîrlit o rază* (PARAS.). ◆ (*compl. indică lichide*) A deşerta cu o mişcare rapidă. *Zvîrlea pe gît cîteva bărdace de vin* (STANCU). ◆ Fig. (*compl. indică priviri, ochi*) A privi în treacăt, în fugă. *Zvîrlea ochii pe fereastră parcă ar fi aşteptat pe cineva* (REBR.). ◆ Fig. A examina sumar. *Să zvîrlim o privire repede asupra ştiinţelor morale* (RALEA). ◆ Fig. (*compl. indică fraze, cuvinte etc.*) A spune în treacăt, ca din întîmplare. *A zvîrlit, ici şi colo, cîte o sugestie* (CONST.). **2** *tr.* (*compl. indică lucruri nefolositoare sau vătămătoare*) A da la o parte, a lepăda (adesea sub influenţa unei stări sufleteşti). *Am zvîrlit la coş romanul poliţist* (SADOV.). <> Expr. *A zvîrli* (pe cineva) *pe drumuri* (sau *pe drum*) = *a*) a lăsa (pe cineva) fără adăpost; *b*) ext. a lăsa (pe cineva) fără mijloace de trai. ◆ A proiecta în afară (ca urmare a unei impulsii lăuntrice). *Îşi lepădă ţigara şi zvîrli, în asfinţit, un rotocol de fum* (SADOV.). **3** *tr.* (*pop.*; *compl. indică obiecte*) A risipi, a împrăştia. *Zvîrli pe jos un pumn de sare, ca să se topească gheaţa.* <> Expr. *A zvîrli în vînt* v. vînt. ◆ Fig. (*compl. indică bani*) A cheltui fără socoteală. *Vor fi cinci mii de galbeni zvîrliţi în vînt* (CA. PETR.). <> Expr. *A zvîrli* (*cu*) *banii pe fereastră* v. fereastră. **II** *intr.* **1** A arunca cu ceva asupra cuiva (pentru a-l lovi, a-l alunga etc.). *Am zvîrlit cu o farfurie după el.* <> Expr. *A zvîrli praf în ochii lumii* = a căuta să epateze, să înşele prin aparenţe. *A zvîrli* (*şi*) *cu barda în lună* (sau *în Dumnezeu*) v. bardă. *A zvîrli cu noroi* (în cineva) v. noroi. **2** (*despre animale*; *mai ales despre cai şi măgari*) A izbi cu picioarele; a fi nărăvaş. ◆ (*despre oameni sau despre părţi ale corpului lor*) A face o mişcare bruscă. *Cînd ia paharul în mînă, zvîrle din cap* (MIR.). **III** *refl.* A se repezi, a se precipita, a porni cu mare avînt. *Se zvîrle asupra mea, să-mi scoată ochii* (SADOV.). ◆ A se arunca, a sări. *Atanasie Blîndu se zvîrli în maşină* (CE. PETR.). • prez.ind. *zvîrl*, (*reg.*) *zvîrlu*, *-esc*. /de la ***zvîr***; cf. srb. *vrljiti*, bg. *хвърлям*.

zvîrlíre *s.f.* Acţiunea de *a* (*se*) *zvîrli* şi rezultatul ei; zvîrlitură. • pl. *-i*. /v. ***zvîrli***.

zvîrlít[1] *s.n.* Faptul de *a zvîrli*. • /v. ***zvîrli***.

zvîrlít[2]**, -ă** *adj.* Care este aruncat. • pl. *-ţi*, *-te*. /v. ***zvîrli***.

zvîrlitúră *s.f.* **1** Zvîrlire. **2** Distanţă străbătută de un obiect care a fost zvîrlit. <> Expr. (*fam.*) *La* (sau *ca de*) *o* (ori *două, trei etc.*) *zvîrlitură* (sau *zvîrlituri*) *de băţ* (ori *de piatră*) = distanţă relativ mică pînă la care se poate arunca un băţ sau o piatră. **3** (*înv.*, *pop.*) Lovitură bruscă şi puternică dată mai ales de cai şi de măgari. • pl. *-i*. /***zvîrli*** + *-tură*.

zvîrlúgă *s.f.* **1** (*iht.*) Peşte mic din familia cobitidelor, din apele stătătoare sau lin curgătoare, comestibil, cu mişcări foarte iuţi, cu corpul alungit, comprimat lateral, de culoare gălbuie-lucioasă, cu gura prevăzută cu şase mustăţi şi cu o ţeapă sub ochi (*Cobitis taenia*); (*reg.*) zmorlă. <> Compar. (*mai ales pe lîngă vb. de mişcare sugerînd ideea de agilitate, de rapiditate în mişcări*) *Începu să sară... ca o zvîrlugă* (PRED.). **2** Fig. Persoană vioaie, iute în mişcări, sprintenă. • pl. *-gi*. şi *sfîrlúgă*, *vîrlúgă s.f.* /*z-* + ***vîrlugă***.

zvoánă *s.f.* v. zvon[1].

zvon[1] *s.n.* **1** Ştire, veste (care circulă de la om la om). *Începuseră să umble zvonuri de război* (REBR.). ◆ Ext. Informaţie neîntemeiată, care nu a fost verificată (şi uneori tendenţioasă). *Se silea să nu dea crezare zvonurilor necontrolate* (COCEA). <> Expr. (*pop.*) *A da zvon* = a înştiinţa. **2** Gălăgie, rumoare produsă de glasuri, de activitatea sau de mişcarea unei mulţimi etc. *Auzi zvon de glasuri multe la poartă* (STĂN.). **3** Zgomot confuz, uşor, nedefinit din natură (produs de ape, frunze, vînt, păsări etc.); foşnet, murmur. *Se stinge zvonul din dumbravă* (GOGA). <> Fig. *Zvon legendar se ridica din brazi* (BLA.). **4** Sunet (depărtat) produs de clopote sau de instrumente muzicale. *În cer e zvon de clopot şi glas de ciocîrlie* (IOSIF). • pl. *-uri*. şi (*înv.*, *reg.*) *zvoánă s.f.* /<sl. veche **звонъ**.

zvon[2] *s.n.* (*reg.*) Clopot. • pl. *-uri*. /<srb. ***zvono***.

zvonác *s.m.* (*de obicei peior.*) Zvonist. • pl. *-ci*. /***zvon***[1] + *-ac*.

zvonăr, -ă *s.m.*, *s.f.* (*de obicei peior.*) Zvonist. • pl. *-i*, *-e*. şi *zvonér s.m.* /***zvon***[1] + *-ar*.

zvonér *s.m.* v. zvonar.

zvoní *vb. IV.* **1** *refl. impers.* (*despre zvonuri, ştiri, veşti*) A se răspîndi, a circula; a se scorni. *Se zvonise că nu-şi destăinuia obîrşia* (M. I. CAR.). <> (*tr.*) *Zvonise că Safta îi pune coarne* (G. M. ZAMF.). **2** *intr.* (*despre glasuri*) A se auzi sau a răsuna de departe, confuz. *Dinspre chilii... zvoneau mereu cîntări bisericeşti* (TEOD.). **3** *intr.* (*despre ape*) A susura, a murmura. ◆ (*despre vînt*) A şuiera. ◆ (*despre insecte*) A zumzăi. **4** *intr.* (*despre clopote*) A bate. • prez.ind. *-esc*. şi *svoní vb. IV.* /***zvon***[1] + *-i*.

zvoníre *s.f.* Faptul de *a* (*se*) *zvoni*. • pl. *-i*. /v. ***zvoni***.

zvoníst, -ă *s.m.*, *s.f.* (*de obicei peior.*) Persoană care lansează, colportează zvonuri; persoană care scorneşte ceva; (*de obicei peior.*) zvonac, zvonar. • pl. *-işti*, *-iste*. /***zvon***[1] + *-ist*.

zvr *interj.* v. zvîr.

zwínger *s.n.* (*milit.*) Spaţiu cuprins între ziduri şi porţi dispuse perechi şi paralel, formînd o cursă şi servind ca întărire a dispozitivului de apărare de la intrarea într-o fortificaţie. • /<germ. ***Zwinger***.

zwingliăn, -ă *adj.*, *s.m.*, *s.f.* (*relig.*) (Adept) al zwinglianismului. • sil. *-gli-an*. pl. *-ieni*, *-iene*. /<fr. ***zwinglien***.

zwinglianísm *s.n.* (*relig.*) Doctrină religioasă a lui Zwingli şi a discipolilor săi (mai radicală decît luteranismul), care consideră *Biblia* autoritate supremă, opunînd-o dogmelor şi formelor de cult catolice şi care tinde a confunda biserica cu statul. • sil. *-gli-a-*. /<fr. ***zwinglianisme***; cf. nm. pr. Ulrich *Zwingli*, umanist şi reformator religios elveţian.